

EXAMEN CONCILII TRIDENTINI.

EXAMEN CONCILII TRIDENTINI,

In IIII. partes diuiſum,

Præcipuorum totius doctrinæ Pontificiæ capitum firmam, ſolidamque refutationem complectens,

AVCTORE

MARTINO CHEMNITIO, D.

GEORGIVS CHRISTIANVS IOANNIS

recenſuit,

Et tum Præfationem, vna cum Tabellis quibusdam Chronologico-Hiſtoricis, præmiſit: tum Decretis Concilii loca librorum Eccleſ. Euangel. ſymbolicorum, ad quæ Tridentini reſpexerunt, in margine adpoſuit: euolutisque Patrum, aliorumque Scriptorum adductorum dictis, Græcorum verba ad oram Græce adiecit: tum etiam, appendicis loco, e Fr. de Vargas, P. Maluendæ, ac quorundam Hiſpaniæ Epiſcoporum epiſtolis: necnon Eduardi Stillingfleeti Concilio Tridentino ad traditionem catholicam examinato ac reprobato, excerpta ſubiunxit.

Accedunt Indices Locorum; Dictorum Sacri Codicis; Vocum Ebraicarum, Græcarumque; Auctorum itidem adductorum, ac Rerum præcipuarum neceſſarii.

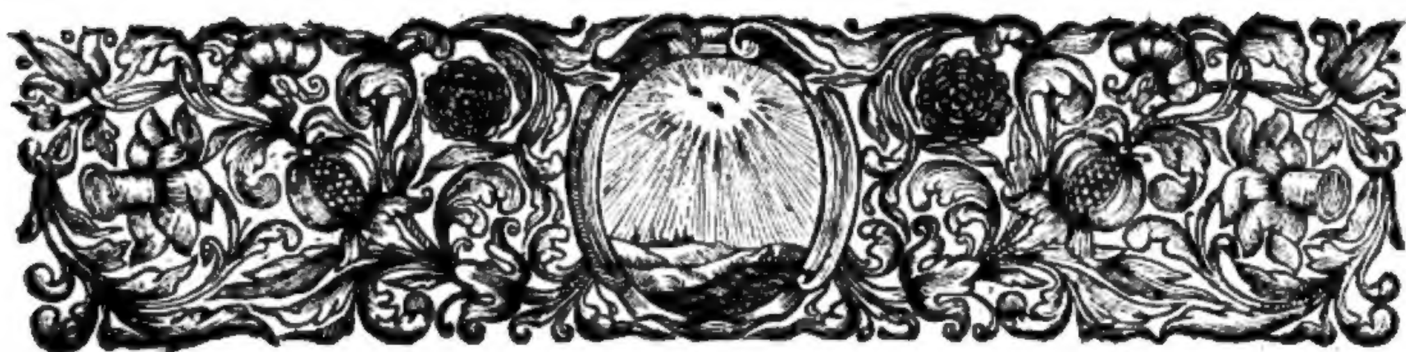

FRANCOFVRTI AD MOENVM,

apud IOANNEM MAXIMILIANVM a SANDE,

Anno Aeræ Dionyſianæ,

cIↄ Iↄcc VII.

LECTORI
BENEVOLO AC PVRIORIS DOCTRINAE STVDIOSO
GEORGIVS CHRISTIANVS IOANNIS
S. P. D.

LIbrum hic preli beneficio repetimus, vti luculentum plane, ita iure meritoque magni æstimandum. Scripsit illum MARTINVS CHEMNITIVS, Ecclesiarum Brunsuicensium quondam Antistes; magni nominis vir & Theologorum nostratium, siue sinceram in Deum pietatem, siue singularem in profanis æque ac sacris litteris eruditionem, siue in adserenda & contra quosuis aduersarios fortiter tuenda veritate cælesti constantiam, siue prudentiam in gerendis ecclesiæ negotiis maxime perspectam, spectes, vere φωστὴρ ac haud vlli secundus.

II. Descendit autem in arenam hanc non altercandi quadam libidine, quod vitium, alioquin pluribus ex eruditorum numero commune, detestatus semper est: nec inanis gloriolæ oestro percitus; quippe cuius caussas tam longe ab se habuit, vt ad *Matthiam Ritterum*, amicum suum, scripserit, se non ægre laturum fuisse, si bibliopolæ sumptus in edendum hoc scriptum facere detrectassent: quin omnium sane loco illud se arrepturum fuisse, quasi Deus iudicasset, laborem istum ecclesiæ non profuturum. Sed diuinitus quasi oblata, dataque occasione, vt dixeris, non potuisse, quin purioris doctrinæ defensionem aduersus Tridentinos susciperet. Id quod cum ipse satis aperte in præf. ad part. I. Exam. huius, §. I. II. & VI. cum sequent. indicat; tum vero, nonnullis scitu haud iniucundis inspersis, repetit exponitque Cl. Halensium in Saxonia Theologus, *Paulus Antonius*, dissert. *de discrimine virtutum moralium & spiritualium*, c. I. part. poster. §. XIIII. sq. p. 17--20. cuius verba quin adducam, temperare mihi nequeo. Sic autem ille: *Ex illo quidem tempore, quo Lutherus & alii pii viri ac docti ipsos Pontificiorum promachos pudefecerunt, tectius nonnulli dogmata illa inueterata adstruxerunt & sedulo Pelagianismi suspicionem amoliri voluerunt. Hæserunt tamen in cathedris eorum eadem placita, licet alio atque alio vestita pallio. Interea Iesuitarum præsertim consilium, quiduis quocunque modo pro tuenda Papæ auctoritate audendi, eo illos prouexit, vt Scholastica dogmata haud obscure susciperent stabilienda. Accidit itaque circa annum superioris sæculi sexagesimum, vt Iesuitæ, qui tunc, (vt ipsi loquebantur) totam Facultatem Theologicam Coloniæ repræsentabant, ederent censuram quandam, de præcipuis doctrinæ cælestis capitibus. Hinc B.* Chemnitius *emisit biennio post libellum, hoc titulo*: Theologiæ Iesuitarum præcipua capita, ex quadam ipsorum censura, quæ Coloniæ A. LX. edita est, annotata per Martinum Chemnitium &c. *De hac Iesuitarum censura dicit*

(in epist. dedicat.) se vere affirmare posse, nihil tam notorie falsum, nihil tam flagitiose impudens in Pontificia ecclesia vel per somnum excogitatum esse, quod non ausit censura ista palam probare & maiori impudentia defendere. §. XV. Noluisse autem se, ait, instituere iustam vel explicationem vel refutationem, sed tantum axiomata siue propositiones illorum nuda recitatione annotauisse. Rem enim tam manifestam esse, vt ab illis etiam, qui prima tantum principia doctrinæ Christianæ didicerint, possit intelligi ac diiudicari. Cap. I. agit de origine Iesuitarum. C. II. de scriptura Sacra. C. III. de peccato. C. IIII. de Libero Arbitrio. C. V. de Lege. C. VI. de Euangelio. C. VII. de Iustificatione. C. VIII. de Fide. C. IX. de Bonis Operibus. C. X. de Cœna Domini. C. XI. de Inuocatione Sanctorum. C. XII. de Pœnitentia. C. XIII. de Confirmatione. C. XIIII. de Extrema vnctione. C. XV. de Imaginibus. C. XVI. de Cælibatu. C. XVII. de axiomatibus quibusdam Iesuitarum hinc inde dispersis. Vnde constare potest, in quot & quos fidei articulos iam tum impegerit Theologia Iesuitica. §. XVI. Speciminis loco paucula excerpamus. C. III. de peccato, constituitur hæc definitio : Peccatum est, non quicquid legi Dei repugnat, sed hoc proprie vocatur peccatum, quod libera voluntate & a sciente committitur. *Allegatur Censuræ f. 44. Ostenduntur asserere; post susceptum baptismum peccatum in renatis nullum remanere, vel quod apertum sit, vel etiam quod tegatur, vel operiatur, f. 48. Concupiscentiam, quæ reliqua est in renatis, licet repugnet legi Dei, tamen non esse proprie, vere, in se vel ex se, & sua natura peccatum: f. 39. sq. De dogmate* Augustini, *quod opera non renatorum, quantumuis videantur speciosa, inter peccata recensenda sint, pronunciant :* Durum profecto est, tale aliquid docere. *It.* dogma istud nimis παράδοξον est. *f. 29. De veniali peccato ita loquuntur, f. 194.* Leuia illa peccata, in quæ quotidie labimur, non sunt talia, quæ nos sordidos & Deo exosos reddunt. *It.* Leuia illa nec impios, nec malos efficiunt, neque operum nostrorum obsunt efficaciæ. *C. IIII. de lib. arb. ex fol. censuræ 35. adducitur hæc propositio: non tantum in moralibus officiis & actionibus plurimum habere momenti arbitrium humanum, verum etiam in rebus ad salutem pertinentibus. Ex f. 37. allegatur eum in sensum, Deum sua gratia semper præsto esse, si viderit animum ad eius susceptionem paratum & promptum, si non reluctantem reperiat. Ex f. 34. Si eligere iubemur Deut. XXX. 19. est ergo libera in nobis voluntas. Et f. 35. Cur concionibus, adhortationibus, disputationibus & id genus aliis mediis mutanda vita consulitur, si in eorum facultate mutatio posita non est ? Augustino f. 36. hanc adscribunt sententiam ; quod vocati simus, Dei donum esse, quod vero vocati ad Christum venerimus, posse nos nobis tribuere &c. (Conf. F. C. edit. Lips. p. 664. ab initio) C. de Lege, ex f. 309. recitatur ipsorum assertio, quod sint multa alia, quæ voce legis quidem non arguantur, & tamen sint multo grauiora & damnabiliora peccata, quam illa, quæ legi Dei repugnant, scilicet quæ committantur contra traditiones &c. Ea, quæ lex concionatur de perfecta integritate ex toto corde, tota mente, tota anima, & omnibus viribus, ita vt nulla sit mala concupiscentia, ad nos, qui in hac mortali vita versamur, non pertinere. Rigidam illam normam obligare non nos in terra, sed illos tantum, qui sunt in altera vita. Adeoque legi plane & abunde a nobis satisfieri, si quantum in nobis est, præstiterimus. f. 194. §. XVII. Intra triennium, quod subsecutum est, cum libellus Chemnitii Iesuitas & alios Pontificios pessime haberet, cœperunt de eius cogitare confutatione. Sic ex Synodo Tridentina (quæ verba sunt Chemnitii sub exam. Conc. Trid.) orator magniloquus, Iesuitarum fabulam acturus prodiit Iacobus Payua Andradius Lusitanus, qui in epistola nuncupatoria illos, quorum auctoritas (pro familiari illi gloriandi more) in concilio Tridentino præcipua fuit, sibi hortatores fuisse narrat, vt libellum Chemnitii de Iesuitarum Theologia profligandum susciperet, eo quod multorum sermone intellexissent Patres, non sine applausu & gratulatione hæreticorum illas chartas exceptas*

ceptas

teptas fuisse. Chemnitius autem inde colligit, non tam Iesuitarum rationem fuisse habitam a Patribus concilii, quam quod per Andradium, tanquam idoneum concilii interpretem, voluerint explicationes decretorum suorum inter homines spargere, id quod etiam titulus orthodoxarum explicationum de controuersiis religionis capitibus non obscure indicare videatur. §. XVIII. Propterea Chemnitius, vti paullo post monet, ne lectorem odiosa repetitione & molesta refutatione maledictorum Andradii inutiliter fatigaret, cogitauit responsionem potius de rebus ipsis instituendam esse, vt ita aliquid vtilitatis ex illa concertatione ad ecclesiam, Deo bene iuuante, redire posset. Existimauitque materiam responsionis diuinitus sibi oblatam & monstratam esse, quia eodem fere tempore maledicta Andradii & decreta concilii Tridentini acceperit. Decreta enim Synodi breuiter & nude esse proposita: quae vero fuerint deliberationes, ex quibus fontibus & fundamentis facta decisiones, quo artificio fabricata decreta, quem habeant sensum & finem, Andradii explicationes aliquo modo ostendere. Hac occasione natum est celebratissimum illud Examen Concilii Tridentini. Hæc ille. Ceterum conf. etiam B. Auctoris epist. ad *Matthiam Ritterum*, Ecclesiasten quondam Francofurtensium, IIII, quam vna cum ceteris publicæ luci expositum iri, non plane nulla spes est.

III. Emisit autem illud non simul, sed particulatim ac per interualla: quippe qui ab initio nil minus, quam tam vastum opus in animo habuit. Et primam quidem partem luci dedit publicæ CIϽIϽLXV. Quum autem, edita illa, typographus instaret, vt telam pertexeret, animaduertens, se non posse honeste laborem istum defugere, posthabitis aliis studiis, totus in alteram concinnandam incubuit, quam etiam, (quod mireris,) vnico semestri absoluit,* ac CIϽIϽLXVI. prelo commisit. Quod reliquum erat operis, quum frustra sperasset, alios prodituros, qui operam illam felicius præstare possent, A. CIϽIϽLXXII. confecit ac sequenti LXXIII. typis euulgauit. In quo negotio procurando cum opem sæpius iam dicti *Matthiæ Ritteri* expertus fuerit & in suis ad eum epistolis gratus agnoscat, prædicetque, æquitati consentaneum videtur, posteris hic, breuibus licet, id indicare.

* v. epist. ad Ritter. VI. VIII. & IX.

IIII. Non satis autem dici potest, quam egregie, feliciterque istam quidem operam B. vir exantlarit. Scripsit certe, si quis alius solide, & statu controuersiæ explanate semper constituto, ecclesiarum nostrarum doctrinam non minus sacrarum litterarum testimoniis grauiter corroborauit, quam ab aduersariorum ἐπιχειρήμασι fortiter vindicauit, liberauitque, vt nescias pæne, vtrum magis admireris igneam, quam vbique adhibuit, ingenii vim, an iudicium acerrimum, an sermonis copiam, cum perspicuitate incredibili atque ἀκριβείᾳ coniunctam, an inusitatam plane in constringendis & ad silentium redigendis aduersariis felicitatem. Quid? quod; vt lectorem tum doctiorem ac in veritate doctrinæ cælestis, beneficio Lutheri repurgatæ, confirmatiorem, tum salutis suæ studiosiorem relinqueret, controuersiarum ac certaminum de singulis locis historiam a primis initiis, præsertim in partibus duobus posterioribus, repetiit, ac e Patrum scriptis mirum in modum illustrauit. Materiam vero ipsam eo quidem studio exposuit, pertractauitque, vt quemcunque ad pernoscendum intime cordis, animique sui statum, siue, vt ita loquamur, internas sui verasque rationes, quod pauci sane fecerunt, perduceret. Quod cum ita sit, haud inaniter affirmare ausim, omnibus, qui Concilii Tridentini decreta confutarunt, quin vel ipsi *Guilielmo Ranchino*, auctori libri Gallici, titulo *Examinis Concilii Tridentini* insigniti, quem *David Ancillonius* * tantopere commendat, palmam præripuisse.

* Melange critique de litterature, P. II. p. 133.

V. Sentiunt sane mecum viri complures docti, quorum non ab re erit adferre testimonia. Sic autem

GEORGIVS NIGRINVS,

Pastor quondam Giessensis, in litter. dedic. ad Guil. Hass. Landgrau. P. II. version. suæ Germ. præmiss. a. iij. a.

Persuasum plane habeo, opus hoc ipsius, quod & aduersariorum nonnulli laudare coguntur, quod & nunquam solide confutabunt illi, apud quosuis veri Christianismi studiosos vtramque paginam facturum esse, quippe in vtilitatem ac emendationem totius omnino ecclesiæ confectum atque editum. Sint enim, vti quidem nobis sunt, libri numero haud pauci, præstantes certe & ecclesiarum nostrarum doctrinam, tum ab Antichristi molitionibus vindicantes, tum satis abunde explicantes: affirmarim tamen, nec id sine caussa, mihi nondum occurrisse huic similem. —— Id quod ita dictum ac intellectum velim, articulos, de quibus Pontificios inter & nos controuersia est, omnes methodo plana, plene & plerunque per antithesin, vtut simplicem, solide tamen propositam, grauiter euolutos esse, non e Scriptura S. tantum, sed e Patribus etiam atque historia ecclesiastica, vt nullum sit ἀνέλεγκτον istorum argumentum, nullum artificium, quod non detegat, eruat, dissoluat.

Idem in litt. ad Albertum & Philippum, fratres, Com. Nassouios, P. III. vers. suæ German. præmiss.)(. iiij. a.

Profecto D. Martinus Chemnitius *hoc libro in Patrum scriptis, historiaque ecclesiastica idem tentauit, ac qui per siluam densam ac impeditiorem, ne transituris posthac negotium sit, viam planam, certamque erigere adlaborat. Quippe dicta, monumentaque Patrum & legit & inter se contulit, & quæ lectorem haud exercitatum in locis aduersus Pontificios remorari possent, submouit: Semita adhæc illis, qui Patrum scriptis, rebusque in ecclesia gestis legendis dare se volunt, & tuta & facili commonstrata.* Conf. quoque epist. dedic. ad Iul. Duc. Brunsuic. P. I. præmiss. a. iiij. a. & P. III. ad Ludou. Hassiæ Landgrau.)(. ij. a.

GEORGIVS CALAMINVS,

Gymnasii, quod olim Lincii, Austriæ superioris metropoli, floruit, Collega,

Magnum terra virum, magni post fata Lutheri,
Si quem felici Teutonis orbe tulit:
Certe CHEMNITIVS *fuit is: monumenta librorum,*
Hercule vel dignus quod labor ille probat,
Impia dum Latiæ decreta examinat hydræ,
Fœta Tridentino quæ parit illa solo.
Enthea siderei tutans & iura senatus,
Pugnando Christi pro grege victor ouat.
Et bene habet, monstrum vires quodcunque resumat,
Pestis CHEMNITIVM *vincere nulla potest.*
Ecquis erit semper Martinus in arma paratus?
Alcidenque dabunt secula quæque suum.

ELIAS

PRAEFATIO.

ELIAS HASENMVLLERVS,

Histor. ordin. Iesuit.

Chemnitius *non postremus est in Catalogo haereticorum; quia* examen Tridentini conciliabuli *non leuiter ipsis dolet.*

MICHAEL NEANDER,

I. P. orbis terrae, p. 153.

Eius (Martini *scilicet* Chemnitii) *exstant tum alia vtilissima scripta, tum inter cetera opus egregium, seu potius bibliotheca Theologica locupletissima, quod confutationem Concilii Tridentini & vna assertionem & explicationem vniuersae doctrinae ecclesiae continet: legendum assidue ab omnibus, quibus cognitio verae veritatis serio & ex animo cordi est.*

ALBERTVS GRAVERVS,

AntiLubin. p. 158. edit. Magd. CIↃIↃXCVI. 4.

Vnicum saltem magni istius Theologi, D. Martini Chemnitii p. m. *vere aureum opus nomino,* Examen, *inquam,* Concilii Tridentini, *quod ipsi aduersarii commendare coguntur.*

IOANNES MICRAELIVS,

III. Syntagm. histor. eccl. Sect. II. p. 745. edit. Lips. CIↃIↃCLXXIX. 4.

— *Theologus incomparabilis, libro de praecipuis capitibus Theologiae Iesuitarum & eius in accuratissimo* Examine C. T. *contra Andradium Iesuitam defensione* — *clarior, quam vt summa eius laus, rara eruditione & pietate parta, ab aduersariis, quos vere triumphauit, obscurari queat.*

IOAN. CONRAD. DANHAVERVS,

Adu. Cornaeum, Val. Triumph. p. 257.

In Examine Anti Tridentino analyticae methodi egregium reperias specimen, in quo diligenter ex omni certaminum historia statum controuersiae, qui nunc est, venatus, ea selegit argumenta, quae pugnant ac euictionem praestant, quibus solide ad extremam vsque victoriam refellendis nemo hactenus aduersariorum par fuit.

CHRISTIANVS KORTHOLTVS,

Hist. eccles. N. T. Saec. XVI. c. IIII. §. III. p. 841.

Martinus Chemnitius, *Marchiacus, Rector primum scholae Regiomontanae, ex editis scriptis longe celeberrimus est. Ad hunc virum Pontificii digitum intendentes dicere solent:* vos Protestantes duos habuistis Martinos, si posterior non fuisset, prior non stetisset. *Reliquit historiam vitae Chemnitius manu sua scriptam, quae tamen lucem nondum vidit. Loci Theologici eiusd. Francofurti & Viteberga, prodierunt. Examen C. T. excusum est Francof.* CIↃIↃXCVI.

Id. in prodromo ingenui Theologiae cultoris academico,

Concilii Tridentini decretis opposuit se prae ceteris D. Martinus Chemnitius *aureo illo examine Concil. Trident. cuius condendi haec fuit occasio. Ediderat circa medium ferme superioris saeculi Catechismum quendam* Ioannes Monhemius, *Ludi Dusseldorpiensis moderator, cui* censuram *opposuerant* A. CIↃIↃLX. Iesuitae Colonienses. *Huic* censurae *libellum obiecit* A. CIↃIↃLXII. Chemnitius, *sub titulo*: Iesuitarum breuis & neruosa descriptio &c. *Cui* Chemnitii *opusculo* L. X. orthodoxarum explicationum *opposuit* Dieghius Payua Andradius, Lusitanus.

IOAN. ANDR. QVENSTADIVS,

De patr. vir. illustr. p. 196. 197.

Scripta eius vim ingenii & doctrinae cum insigni modestia testantur. Fidelissimam

autem

autem operam suam in conscribendo libro Concordiæ præstitit ecclesiæ Dei, multisque aliis eruditissimis de vera religione editis operibus, inprimis Harmonia Euangelica, Examine Concilii Tridentini, *de duabus in Christo naturis, de S. cœna, toto terrarum orbe celebratissimus est.*

SEVER. WALTHER. SLVTERVS,

Propyl. hist. eccles. Sect. II. p. 156.

Tales, vt e multis nonnullos adferam — Martinus Chemnitius, *in* examine Concilii Tridentini *sæpius emisso, & cum per alios, tum per Ioannem Gerhardum passim in LL. Theolog. ab obiectionibus Roberti Bellarmini vindicato.*

ANTONIVS REISERVS,

Epistol. ad Spizelium, templo honoris subiuncta, p. 399. 400.

Certe, si Tridentinæ Synodi examen *accuratum oculis vsurpasset Lutherus, nullus plane dubito, quin omnibus antiquis scriptis antehabuisset, Philippi Melanchthonis L. C. ita extollens, quos tamen, quod citra inuidiam volo intellectum, ab hoc Examine Anti-Tridentino multum superari agnoscent, qui vtrunque scriptum diligenter legerunt, & de vtroque sententiam ferre didicerunt.*

THEOPHILVS SPIZELIVS,

Templo honoris, p. 4. 5.

Mox breue quidem, sed neruosum scriptum, durante adhuc Concilio Tridentino, Iesuitarum Theologiæ *opposuit; cuius opusculi cum Andradius Lusitanus in se suscepisset refutationem, Chemnitio occasionem subministrauit conscribendi insigne illud & tot doctissimorum virorum per vniuersam Europam calculis approbatum opus, quod* Tridentini Concilii Examen *nuncupauit.*

PHILIPPVS IACOBVS SPENERVS,

Consil. Theol. P. IIII. c. VII. art. II. sect. XXI. p. 258. sq.

Id vt euictum demus, forsan sufficere nobis posset, dictum hunc auctorem, excellentissimum sane, qui tantum pro vindicanda ecclesiarum nostrarum aduersus Pontificios doctrina laboris exantlauit, ac nemo forsan alius, dignusque adeo Bellarmino visus, quem pæne semper ac vbique in aduersarium deligeret, in opere isto, quod sane præstantissimum contra Papæos est, quo & illi ipsi, qui aggredi istud conati sunt, tanquam aliena ararunt vitula, ritum istum approbasse.

SAMVEL BENEDICTVS CARPZOVIVS,

Præfat. Parentis sui opusculis præfixa, p. 11.

Tertium angelum Martinum Chemnitium, *Theologum illum insignem, immortalis gloriæ Theologus Matthias Hoë, sine hæsitatione appellabat. Cui accedere hoc minus dubito, quo maiori animo, eruditionis apparatu, perspicacia ingenii, iudicii acrimonia hostem communem aggressus est Chemnitius. Is Lutherum secutus Flaciumque, eopse tempore, quo Babylon Romana ruinas suas restaurare annitebatur, coactis ad hoc in Conciliabulum Tridentinum infelicibus architectis, Theologiam Iesuitarum edidit, quæ sæpissime non a nostris modo, sed etiam a Reformatis inter alia ipsorum scripta eiusdem argumenti in lucem edita est. Cumque interea Andradius Lusitanus ipsum aggrederetur, incomparabile illud & vniuerso erudito orbi mirandum* Concilii Tridentini examen *instituit, quo characterem bestiæ cauere iussit, atque iniquissimis anathematismis, quibus ista congregatio malignantium in confessores diuinæ veritatis detonat, anathema Apocalypticum c. XIIII. 9. 10. 11. opponit:* Si quis adorauerit bestiam & imaginem eius, *cetera. Entheum hoc scriptum allatrarunt rabiosi canes, nemo vero aduersariorum refutare solide potuit, quippe immotis verbi diuini fundamentis solidissime superstructum, exornatumque antiquitatis ecclesiæ suffragiis, vt depulsi scripturæ præsidio aduersarii (in qua multi non inuenisse se*

fassi

fassi sunt, ubi pedem figant, cum purgatorium, sanctorum inuocatio, aliaque humani ingenii τερατίσματα *astruenda sunt,) ne in Patrum quidem auctoritate ullum caussae pessimae patrocinium inueniant. Erat nimirum Chemnitio ignea vis ingenii, iudicium acerrimum, lectio infinita, sermonis copia suauis, cum perspicuitate incredibili atque* δεινότητι *coniuncta: praeterea in constringendis aduersariis & ad silentium redigendis singularis & inusitata felicitas, ad quam prudentia accedebat in ecclesiae gerendis negotiis maxima.*

IOANNES FECHTIVS,

apparat. ad epist. Theolog. c.IIII. n. XX. p.82.

Martinus Chemnitius *Theologorum post Martinum Lutherum non immerito maximus salutatur. In eo viro mira methodi facilitas, in locorum praecipue Theologicorum concinnatione demonstrata. Profunda interpretandi sacras litteras eruditio ex harmonia Euangelistarum, (quo in opere ceteris omnibus in eodem labore occupatis palmam praeripuit,) cumprimis elucescens. Stupenda totius antiquitatis cognitio in* examine Concilii Tridentini *diffusa, &c.*

THOMAS CRENIVS,

exercit. de libr. scriptor. opt. I. n. XXVII. p.25.

Sicuti omnes non Pontificii (magni faciunt) *examen* Concilii Tridentini *laudati* Chemnitii, *cuius mirum non venisse in mentem Ioan. Henrico Hottingero, lib. III. c. III. bibl. Theol. p.m.493. enumeranti scriptores Lutheranos ad Pontificios.*

Quibus e REFORMATIS accedunt,

IAN. IAC. BOISSARDVS, Vesuntinus,

Icon. viror. illustr.

Si qua Tridentino latuit Sphinx abdita monstro,
Eruta Chemnitii est omnis ea ingenio.

Id. in vita Chemnit. Iconi subiuncta;

Scripsit multos sane praeclaros de religione libros, quos inter praecipuus est ille Examinis Decretorum Concilii Tridentini *toto orbe terrarum celebratus, complectens explicationem praecipuorum locorum differentiae Christianae.*

IACOB. VERHEIDEN,

effig. praestant. aliquot Theolog. p. 175. edit. 1602. f.

Quam insignes Romani Antichristi hostes Germani illi Martini fuerint, LVTHERVS, BVCERVS & hic KEMNITIVS, studiis & certaminibus suis aperte significauere. Vt illi Romam praecipue, sic hic Tridentum, Romano praesidio, militeque Pontificii spiritus pleno defensum, est aggressus. — Doctissimus hic & exercitatissimus Theologus non minus illustre sibi nomen acquisiuit, quam ipsum Pontificio conciliabulo suo clarissimum Tridentum. Hic siquidem est, qui ad Dei verbum, tanquam normam & regulam, Patrumque antiquorum & sinceriorum iudicia atque sententias nouorum Tridentinorum Patrum decreta studiosissime examinauit. Opus hoc inter cetera egregium, seu potius bibliotheca locupletissima, quod Concilii Tridentini confutationem, & vna assertionem & explicationem euangelicae doctrinae continet: vtile omnibus veritatem amantibus & iis, qui cum Papistis, Pythagorica illa Concilii Tridentini decreta toties iactantibus, congredi statuerunt. Fuerunt & alii concilii eiusdem Examinatores haud sane imperiti: verum hic noster operoso suo volumine, saepiusque in media Germania edito, reliquis breuiter idem tractantibus, longe clarior habetur. Mirifice hactenus infulati, purpuratique crabrones cum Kemnitii examine luctati fuerunt.

PRAEFATIO.

MELCHIOR ADAMI,

vit. Theologor. f. 273. edit. Francof. nouiss.

Inter labores eius primas facile obtinet ille, quem dogmatibus, decretis, & canonibus Concilii Tridentini examinandis & refutandis impendit, vtilem sane omnibus veritatem amantibus.

IOAN. HENRIC. HOTTINGERVS,

l. III. Bibl. Theol p. 330 ed. Tigur. cIↄ Iↄc LXIIII. 4.

Examen Chemnitii, *quo papismi errores felicissime refelluntur, magno certe loco habendum.*

MARTINVS SCHOOKIVS,

Exercit. Theol. ap. Reiser. l. d. p. 401.

Cui accedit, quod non ita pridem in Schookii exercit. Theol. *legisse me memini, obseruantis, neminem post* Chemnitium *contra Papaeos ex antiquitate ecclesiastica hactenus feliciter pugnasse, qui non vitula eius ararit, mentione quamuis omissa, vnde arma tam victricia fuerint deprompta.*

IOAN. HENRICVS HEIDEGGERVS,

Praef. in anatom. Conc. Trid.* 8. b.

Fateor sane vltro, virum doctissimum & immortali laude dignum, Martinum Chemnitium *Concilium Tridentinum vno ictu ita feriisse fortiter, & ad quintam vsque costam percussisse, vt iterato ictu haud equidem opus fuerit: gratusque simul agnosco & profiteor, non mediocrem ipsum inopiae meae opem tulisse.*

Conf. quoque hic *Henr. Ludolph. Benthemius*, descript. status in Anglia ecclesiastico-Scholast. praef. ad Lect. 6. 13.

Quin etiam e SOCINIANIS,

MARTINVS RVARVS,

Centur. I. epist. XV. p. 100.

De quibus, si me audis, leges Martinum Chemnitium, fortiter contra Tridentini concilii decreta pugnantem.

Ne dicam, testimonio *Gasmari*, Cardinalem quendam Tridenti ad Legatum Erici, Brunsuicens. & Luneburgens. Ducis, dixisse; *neminem inter Germaniae Theologos hactenus fuisse, qui ecclesiae Romanae post Lutheri obitum plus nocuerit, quam Chemnitius, scripto examine Concilii Tridentini. Hoc se ingenue confiteri, virum se admirari, ei se eruditionis palmam prae omnibus Theologis Germaniae tribuere, nihilque magis optare, quam vt illum videre aliquando & cum ipso de toto religionis negotio conferre possit.*

v. Fecht. appar. ad ep. Theol. c. IIII. p. 82.

V. Facit etiam huc & suam operi praestantiam non parum adstruit, quod auide statim ac certatim a quibusuis rerum intelligentibus expetitum fuerit. In Saxonia infe-

inferiori, Lipsiæ itidem & Vitembergæ partium duarum priorum exempla celeriter distracta esse, atque a multis desiderari, ipse B. Vir, non sine grato erga Dei benignitatem animo, in litteris XXVI. Aug. cIↃ IↃ LXVI. ad *Ritterum* scriptis refert. Quomodo alibi exceptum fuerit, testis sit *Georgius Nigrinus*, qui sibi aliisque compluribus, quos inter *M. Laurentium Stephani*, Ecclesiarum Nassouio-Veilburgicarum quondam Inspectorem, merito suo laudat, maximi semper fuisse scribit. Qui etiam, vt a Germanis omnibus legi posset, quippe dignum, vt a nemine non legeretur, in linguam istud conuertit vernaculam, & Auctore beato non abnuente, expetentibus autem ac vrgentibus quamplurimis Francofurti ad Mœnum A. LXXVI. Germanica hac veste donatum, forma maiori, luci exposuit publicæ*. Tanti etiam fecit celebris olim Vitembergensium Theologus, *Salomon Gesnerus*, vt præ ceteris dignum iudicarit, quod pubis studiosæ commodis, dissertationum publice habendarum materiam faceret †.

* v. ep. dedic. P. III. præmiss)(ij. a. & P. IIII.)(iiij b.
† v. Melch. Adami vit. Theol p 355. edit. f.

VI. Alioquin Pontificiorum dentes haud effugit, vt *Lindani* ac *Tiletani*; præcipue vero *Roberti Cardinalis Bellarmini*: quem sicuti *Ioannes Gerhardus*, Theologus merito suo magnus, in *Loc. Theolog.* passim; *Antonius* itidem *Reiserus* in *Augustino vindicato*, aliique, solutis illius strophis, fortiter exceperunt: ita nec istos B. vir extimuit, quin potius in animo habuit, quæ partibus duabus prioribus opposuerant, diluere, si ipsi licuisset, editionem, vti quidem constituerat, repetere*.

* v. inf. conclus. operis p. 222. P. IIII.

VII. Ceterum semel atque iterum prelum fatigauit. Et quidem a prima ista editione Francofurti ad Mœnum A. cIↃ IↃ LXXXV. & cIↃ IↃC IX. recusum est in f. vt & A. cIↃ IↃ XCIX. & cIↃIↃCV. in forma octaui ordinis. Geneuæ vero cIↃ IↃC XLI. itidem forma maiori. Quæ tamen editiones omnes innumeris pæne deprauatæ sunt mendis, ne ista quidem, quæ per partes primum lucem adspexit, excepta. Id quod Auctor B. ipse moleste admodum tulit, his ad *Ritterum* suum in epist. XX. Decembr. cIↃ IↃ LXV. scripta vsus verbis: *Primam partem non sine stomacho perlegi propter multiplicia & fœdissima errata, quorum quædam talia sunt, quæ ipsam sententiam prorsus peruertunt. Annotaui igitur in charta præcipua errata, & quomodo corrigi possint, ostendi, addita breui commonefactione ad lectorem. Illas pagellas erratorum velim statim post præfationem poni, ne lector auctori tribuat illa errata, sed vt admoneatur de corrigendo exemplari. Admonendus etiam erit typographus, vt maiori diligentia alteram partem excudi curet.*

VIII. Quod ad nostram hanc præsentem attinet, illam quidem summo adornauimus studio. Mendis enim, quæ, vti dictum, in omnibus editionibus reperire est, innumeris pæne ac sensum non turbantibus solum interdum, sed & peruertentibus, collatis diligenter exemplis, adhibitoque iudicio medicam adhibuimus manum. II. Dictis sacri codicis, qui huc usque defuerunt, adscripsimus versus, vt eo leuiori euolui queant labore. Et quum Pontificiis, quibus Examen hoc sudes est in oculis, nil crebrius in ore sit, quam *Chemnitium* Patrum, aliorumque loca sublesta adduxisse fide, III. illa, quantum nobis per auctorum copiam licuit, excussimus & vt a verbis Auctoris hoc facilius discerni possent, operam dedimus, vt litteris Italicis, (quas cursiuas

vulgo appellare moris est) exscriberentur: adiectis plerunque ad marginem editionum, quibus vsi sumus, paginis. IIII. Si quæ vero occurrunt, quæ sensum magis, quam ipsa S. Patrum, ceterorumque scriptorum verba referunt, id egimus, vt vncinulis comprehensa sui ipsorum faciant indicium. V. Similiter, quum plura ex parte tantum afferantur in medium, prætermissis hinc inde nonnullis; alia etiam, disiuncta licet suis in locis, continua recitentur serie, vt neutrum lectorem fugeret, interpositis vbique præcauimus lineolis. VI. Illa vero, quæ nobis inuestigare haud fuit integrum, ne quem fugiant, signo manus nonnunquam adposito, maxime vero non alio, quam quo verba B. Auctoris exscripta sunt, litterarum charactere, stante videlicet, notauimus. VII. Adhæc e Græcis loca ad oram folii græce adscripsimus, rati, non gratum non fore id illis, qui textu destituuntur primigenio. VIII. Præterea, quum in aprico sit, non parum conferre, si decretorum concilii, canonumque exacta habeatur ratio, in margine adnotauimus, ad quæ librorum nostrorum symbolicorum loca Tridentini illis respexerint. Quo quidem in negotio opera Viri Cl. *Pauli Antonii* vsos nos esse, grati profitemur. IX. Quid? quod, & paragraphorum ratione non neglecta, maiores, vbi commode fieri potuit, in lectoris gratiam diuisimus vlterius in minores, præfixo cuilibet suo, quem in ordine habet, numero. IX. De reliquo, cum summulæ paragraphorum in excusis hactenus exemplis non raro deficiant, non raro inter se varient, (quod indicio est, minimum non omnes a B. auctore adiectas fuisse,) quin etiam non omne semper ferant punctum, nec sensum dictorum, quantum par est, exhauriant; neque hic commodis ac vtilitati studiosæ iuuentutis defuimus, sed refinximus istas nonnunquam, nonnunquam vero suppleuimus; quod cur nobis vitio quis vertere velit, vtique non videmus.

IX. Et ita quidem hanc nostram adornauimus editionem. Quod si vero quæras, quo consilio, quem ad finem id operæ susceperimus; scias, nos quidem non inconsulto istam iniisse viam, sed suasu doctorum complurium, e quibus præ ceteris Virum Pl. Reuer. IOANNEM BALTHAS. RITTERVM, MATTHIAE sæpius nobis supra dicti Pronepotem, Ecclesiasten Francofurtensium meritissimum, reique litterariæ promouendæ studiosissimum, nominare conuenit: tum etiam Bibliopolæ rogatu, cuius voluntati tanto minus deesse voluimus, quo magis in spem venimus, non plane sine vtilitate ecclesiæ fore, si opus hoc dispunctis σφάλμασι emaculatum, nouoque isto indutum ac exornatum vestitu prodiret in publicum.

X. Interim non leuiter, sed ægre satis ferimus, operas typographicas, vt antehac, ita & hic sæpe aberrasse, nec eam illorum, qui, nobis absentibus, operi præfuere, accessisse diligentiam, quam adhiberi oportuisset. Sicubi igitur vncinulos appositos reperies, vbi id minime fieri debuisset, vel etiam omissos: nec lineolarum interpositarum eam, quæ necessaria erat, habitam fuisse curam; summulas itidem in margine scriptas nonnunquam longius a suo abesse loco & id genus plura: voces præterea litteris modo transpositis, modo falsis deprauatas, immutatas, scias, culpam minime in nobis residere, sed in iis vnice, quorum diligentiam ac contentionem nostra inferiorem fuisse, non sine stomacho comperimus. Ne tamen turberis in legendo, proxime dabimus elenchum

chum erratorum, vt corrigi possint, præcipuorum. Nunc enim vt subiungamus, temporis prohibet penuria, operarumque festinatio.

XI. Ceterum, quum hic B. CHEMNITII labor vltra Tridentini periodum Concilii haud adscendat; & tamen e re foret, faciem ecclesiæ Pontificio-Romanæ, qualis quidem his est temporibus, nosse: animus olim nobis fuit, e scriptoribus recentioribus *Bossueto*, *Maimburgio*, *Pelissonio*, aliisque, appendicis loco, ὡς ἐν συνόψει illam repræsentare; potissimum, vt appareret, non alio nunc, quam olim, rem esse loco, licet Pontificii nonnunquam præ se tulerint, ac si animum ad duriora quædam emendanda applicare vellent: neque vero Chemnitio caussam defuisse, cur suo tempore asperius interdum in illorum errores inuectus sit. Atenim, quo minus propositum istud nostrum perfecerimus, & temporis, quo a Bibliopola circumscripti eramus, fecit angustia & studiorum nostrorum a priori illa ratio nunc plane diuersa.

XII. Neque ab re fuisset, ostendere declarareque, dominante licet apud Pontificios Theologia Scholastica, spinosa illa, atque omni succo destituta, non tamen deesse, qui sanioribus e Theologia Mystica doctrinis animos suos irrigent atque componant. Præcipue, quod spes sit, aduersarios hoc magis ad fidem veritati habendam perductum iri. At labor erat, cui ferendo humeros nostros impares esse videbamus. Supersedimus igitur isto. Cui vt alii, nobis exercitatiores, se accingant, & opportunum erit, & cum singulari multorum vtilitate, saluteque coniunctum. Quo nomine sane Reu. Virum, PAVLVM ANTONIVM, qui nobis olim spem non plane nullam fecit, publice hic compellamus.

XIII. Vindicias libri ex *Gerhardo*, *Reisero*, aliisque collectas alibi dabimus, citatis breuiter ac in ordine aduersariorum potiorum ἐλεγμοῖς, ac subiunctis nostratium responsionibus, indicio loci, quo habentur, fideliter facto.

XIIII. Nunc, ne prorsus ἀσύμβολοι simus, præfiximus *tabellas quasdam chronologico-historicas*, vt seriem actorum ordine repræsentatam in conspectu habere liceat. Supplementi vero loco subiunximus *excerpta ex epistolis FRANCISCI DE VARGAS, PETRI MALVENDAE, ac quorundam Hispaniæ Episcoporum*, e Concilio ad Episcopum Atrebatensem scriptis, & a *Michaele Vassorio* nonagesimo nono superioris sæculi anno gallice; præsentis vero quarto a *Iona Conrado Schrammio* latinum in sermonem conuersis, ac Brunsuigæ editis. Et ista quidem certos ad titulos reuocata; tum vt morem gereremus nonnullis, qui illa hic legi voluerunt, vt notatu non indigna, ita multum omnino ad pernoscendas Tridentinorum artes facientia; tum quod olim, nos id facturos esse, receperimus. Finem faciunt excerpta e *STILLINGFLEETI Concilio Tridentino, ad traditionem catholicam examinato, ac reprobato*: quæ doctissimis actorum litterariorum, Lipsiæ quæ prodeunt, collectoribus debemus.

XV. Quod ad indices attinet, *Auctorum* adductorum illum, vna cum prioribus tribus, ipsi confecimus, distincte satis, vt confidimus, nec sine omni

plane

plane cura: *Rerum*, qui sequitur, alii commisso. Qui vt votis lectorum satisfaciat, optamus.

XVI. Et sic preli beneficio repetimus librum hunc, quem cum plures, iudicio Reu. nostri *Antonii* *, hactenus laudare soliti fuerint, pauci vero legerint: vt plures imposterum legant, nemo vero laudet, nisi qui legerit, precamur atque vouemus. Francofurti in nundinis, Id. April. cIↄIↄccvII.

* Annotat. I. ad decret. sess. V. de Peccato originis, p. 32.

TABV-

TABVLAE CHRONOLOGICO-HISTORICAE,

In quibus ſeries Concilii Tridentini tum reſpectu Annorum, tum Imperatorum, Pontificum, Legatorum, & quæ ſub vnoquoque illorum confecta ſunt, Decretorum, breuiter & quaſi in compendio repræſentatur.

COmplurium votis vt satisfieret, Concilium Tridenti habendum PAVLVS III. iam A. cIɔIɔXLII. Bulla Romæ XXII. Maii data indixerat. Cui aperiendo quum multa impedimento fuissent, istis sublatis, tandem A. cIɔIɔXLV. vrgente potissimum CAROLO V. Imperatore, litteris, vltimo Octobris, de senatus Cardinalium assensu, scriptis iussit, vt ad XIII. Decembr. inchoaretur.

Anno	Imperatore	Pontifice	Sic itaque Præsidentibus Legatis Pontificiis	
cIɔIɔXLV.	CAROLO V.	PAVLO III.	Ioanne Maria Montano, Marcello Ceruino Politiano, & Reginaldo Polo,	XIII. Decembr. primus Concilii consessus habitus est. In quo tamen nil aliud expositum, quam concilium apertum esse. Et ad sequentis Ianuarii mensis diem VII. secundum consessum habitum iri. *Sleidan.* l. XVI. p. 449. *Gentillet.* Exam. C. T. l. II. p. 35. *Sarp* Hist. C. T. l. II. pag. 142. seq. *Pallavic.* Hist. C. T. l. V. c. XVII. n. VIII. p. 185.
cIɔIɔXLVI				VII. Ianuar. II. Concilii consessus fuit. In quo diploma de Procuratoribus absentium ad suffragia ferenda non admittendis publice prælectum; tum etiam decretum de modo viuendi, aliisque in Concilio seruandis. Tandem consessus in diem IIII. Februar. indictus. *Sleid.* l. d. p. 449. 450. *Sarp.* l. d. p. 153. *Pallav.* l. VI. c. V. p. 197. seq. IIII. Februar. III. Consessus habitus est, in quo nihil decretum. Admoniti tantum fuere Patres, ut clypeum fidei induerent, galeam spem salutis & gladium spiritus. Vt seipsos vicissim fideles christianos agnoscerent, professione fidei Nicaenæ, qua ab hæreticis orthodoxi discernuntur, quæque in symbolo Concilii Niceæ sub Imperat. Constantino M. habiti, aduersus Arium continetur. Patribus ita monitis, Symbolum illud clara voce recitatum est & in acta huius Sessionis pro decreto relatum. *Sleidan.* l. d. p. 450. *Gentillet.* l. d. p. 36. *Sarp.* l. d. p. 161. *Pallav.* l. VI. c. IX. p. 205. VIII. April. IIII. Concilii consessus habitus est: in quo duo Decreta constituta sunt: vnum *de auctoritate canonicis Bibliorum libris* * *& traditionibus ecclesiæ tribuenda*: ** alterum *de vulgari & recepta sacræ Scripturæ in sermonem Latinum versione,* † deque *eius interpretationibus* †† *& de librorum excusione.* *Sleidan.* l. XVII. p. 464. *Gentillet.* l. d. p. 42. *Sarp.* l. d. p. 177. *Pallav.* l. VI. c. XVI. n. IIII. p. 215. * v. inf. p. 11. & 66. ** v. inf. p. 88. † v. inf. p. 78. †† v. inf. p. 83. XVII. Iunii V. Concilii consessus celebratus est. In quo de *Peccato Originali* actum, deque illius remissione per meritum Christi & Sacramenti Baptismatis applicationem, tam ætate prouectis, quam infantibus. * Sed Patres se beatissimam & purissimam Virginem Mariam, Dei Matrem, eorum numero comprehendere, qui peccato originali inficiuntur, negauerunt. Verum de ea quæstione Papæ SIXTI IIII. sententiæ standum esse. ** *Sleidan.* l. XVII. p. 469. *Gentillet.* l. d. p. 53. *Sarp.* l. d. p. 202. *Pallavic.* l. VII. c. X. f. 246. c. XIII. p. 251. Porro duo de reformatione decreta facta; quo v. *Gentill.* l. d. p. 55. *Sarp.* l. d. p. 203. *Pallavic.* VII. c. XI. p. 248. sq. c. XIII. p. 251. * v. inf. p. 125. & 134. ** v. inf. p. 151.

XIII. Ia-

Anno	Imperatore	Pontifice	Præsidentibus Legatis Pontificiis	
CIↃIↃXLVII.	CAROLO V.	PAVLO III.	Ioanne Maria Montano, Marcello Ceruino Politiano, & Reginaldo Polo.	XIII. Ianuar. VI. Concilii consessus habitus est. In quo de *Iustificatione* * actum, deque *Libero Arbitrio* ** ; de *Prædestinatione* & *meritis Operum* † : & super his multi canones conditi. *Sleid.* l. XVIII. p. 521. *Gentillet.* l. d p. 63. *Sarp.* l. d. p. 247. *Pallauic.* l. VIII. c. XXVIII. n X. XI. XII. p. 293. Præterea quædam etiam de reformatione ecclesiastica decreta constituta sunt, quæ expendit *Gentillet.* p. 72. sq. *Sarp.* p. 250. sq. * v. inf. p. 181. & 215. * * v. inf. p. 154. † v. inf. p. 246. sq.
				III. Mart. VII. Concilii consessus habitus est. In quo de *Sacramentis in genere* *, deque *Baptismo* ** & *Confirmatione* † speciatim actum est. *Sleid.* l. XIX p. 527. *Gentillet.* p. 79. *Sarp.* l. d. p. 294. *Pallauic.* l IX. c. XII. p. 23. Constitutis præterea Decretis quibusdam reformationis, de quibus vid. *Gentill.* p. 83. sq. *Sarp.* l. d. p. 295. * v. inf. p. 271. 289. 290. 294. 299. 303. 306. 307. 310. 311. * * v. inf. p. 316. 323. 324. 325. 327. 328. 330. 332. 334. 339. † v. inf. p. 341.
				XI. Mart. VIII. Concilii consessus habitus est. At in eo nihil actum, nec quod ad dogmata, nec quod ad disciplinæ reformationem pertineret : sed tantum decretum, vt Concilium Bononiam transferretur. *Sleid.* l. d. p. 531. *Gentill.* l. d. p. 86. *Sarp.* l. d. p. 295. sq. *Pallauic.* l. IX. c. XV. p. 28.
				XXI. April. Translato Bononiam Concilio IX. ibi consessus habitus est. In quo tamen nihil actum ; propterea quod multi Præsules Tridenti constiterant, exspectantes, dum Itali reuerterentur ; vicissimque ab Italis Bononiæ exspectabantur. Adeo vt in hac Sessione nihil aliud decretum fuerit, quam Concilium prorogari in secundum proximi mensis Iunii diem, ea spe, Præsules ceteros, qui tum Tridenti erant, Bononiam commigraturos. *Gentill.* p. 88. *Sarp.* l. III. p. 302. *Pallau.* l. IX. c. XX. n. IIII. p. 36.
				II. Iunii dies quum aduenisset, Antistites Tridentini Bononiam non venerant ; sed Tridenti adhuc Italorum reditum exspectabant : adeo vt alii alios exspectantes tempus frustra tererent : ob idque in hac X. Sessione nil decretum est, præterquam quod Concilii prorogatio in XV. Septembr. indicta est. Qui tamen dies vbi aduenit, proxima Sessio tantisper dilata est, dum aliter Concilio videretur. Atque sic tandem tota Concilii celebratio interrupta est in longum tempus ; propter varios tum bellorum, tum aliarum rerum euentus. *Gentillet.* l. d. p. 88. 89. *Sarp.* l. d. p. 304. *Pallauicin.* l. X. c. II. n. V. p. 38.

Motus

Mortuo interea X. Nou. XLIX. Papa PAVLO III. sedi admotus Pontificiæ IOANNES MARIA Cardinalis MONTANVS, (qui præsidis munus hoc in Concilio obierat in superioribus Sessionibus omnibus) IVLIVSque III. appellatus, vrgente Imperatore, A. ƆIƆIƆL, XII. Nouembr. Bullas suas ad redintegrandam & perficiendam Concilii celebrationem expediuit, proximamque Sessionem Tridenti ad 1. Maii sequentis anni LI. indixit: simul approbando, quicquid hactenus in Concilio decretum fuerat. *Gentillet.* l. II. p. 89. 90. *Pallau.* l. XI. c. XI. n. III. p. 81.

SIC ITAQVE,

Anno	Imperatore,	Pontifice,	Præsidentibus Legato Nunciisque Pontificiis,	
ƆIƆIƆLI.	CAROLO V.	IVLIO III.	Marcello Crescentio, S. Marcelli Cardinali, Seb. Pighino, Archiepiscopo Sipontino, & Aloisio Lipomano, Episcopo Veronensi,	Kal. Maii, XI. Concilii consessus Tridenti celebratus est: in quo tamen nil aliud decretum, quam quod Concilium continuaretur: Sessione proxima ad Kal. Mens. Sept. adsignata. *Sleid.* l. XXII. p. 649. *Gentillet.* l. III. p. 91. *Sarp.* l. III. p. 35[illegible]. *Pallauic.* l. XI. c. XIIII. n. IIII. p. 86. Kal. Septembr. XII. Concilii consessus habitus est; in quo tamen nihil decretum, quia Præsules nondum aduenerant. Proxima vero Sessio in sequentis mensis Octobr. XI. diem indicta est. *Sleid.* l. d. p. 655. 659. *Sarp.* l. IIII. p. 354. sq. *Pallauicin.* l. X[illegible] c. XV. n. VI. p. 87. XI. Octobr. XIII. Concilii consessus habitus est. In quo actum de *Sacrosancta Cæna Domini*, * de *Transsubstantiatione*, ** *Concomitantia*, *** *adoratione Eucharistiæ* †, & de *Festo*, quod *Corporis Christi* †† dicitur. *Sleid* l. XXIII. p. 663. *Gentillet.* l. d. p. 98. sq. *Sarp.* l. IIII. p. 378. sq. *Pallauicin.* l. XII. c. IX. p. 112. vna cum anteced. Constitutis præterea decretis quibusdam, ad Episcoporum iurisdictionem pertinentibus: de quibus *Gentill.* p. 104. sq. *Sarp.* l. d. p. 380. seqq. * v. inf. p. 358. ** v. inf. p. 373. *** v. inf. p. 368. conf. quoque p. 391. 401. 407. 409. † v. inf. p. 384. †† v. inf. p. 3[illegible]8. XXV. Nou. XIIII. Concilii consessus habitus est: in quo de *Pœnitentia* * actum, deque *Extrema Vnctione* **: tum etiam de *Contritione* †, *Confessione* ††, *Satisfactione* ††† & *Absolutione* * *Sleid.* l. XXI[illegible]. 668 sq. *Gentill.* p. 113. *Sarp.* l. IIII. p. 387. sq. & p. 399. *Pallau.* l. XII. c. X. p. 118. sq. c. XIII. p. 129. De vita quoque & moribus Clericorum, deque potestate Episcopis attributa ad animaduertendum in sacerdotes & alios suæ dioecesis clericos: nec non etiam super collatione beneficiorum a suo episcopatu pendentium. *Gentillet.* p. 121. *Sarp.* l. d. p. 394. *Pallau.* l. XII. c. XIII. p. 126. sq. c. XIIII. p. 129. * v. inf. p. 512. 520. 521. 522. ** v. inf. p. 561. † v. inf. p. 526. †† v. inf. p. 531. 532. ††† v. inf. p. 551. 552. * v. inf. p. 547.

Anno

Anno	Imperatore	Pontifice	Præsidentibus Legato & Nunciis Pontificiis.	
CIↃIↃLII.	CAROLO V.	IVLIO III.	Marcello Crescentio S. Marcelli, Cardinali, Sebastiano Pighino, Archiep Sipontino, & Aloisio Lipomano, Episc. Veronensi.	XXV. Ianuar. XV. Concilii consessus habitus est: In quo tamen nihil constitutum, sed disputatio in XXVIII. proxime sequentis mensis Aprilis dilata est. *Sleid.* l. XXIII. p. 682. *Gentillet.* p. 134. *Sarp.* l. d. p. 414. *Pallau.* l. XII. c. XV. p. 134. XXVIII. April XVI. Concilii consessus habitus est: In quo nihil aliud decretum, quam vt concilium in duos annos differretur, propter bellum in Germania renouatum. Si vero bellum post biennium non extingueretur, Concilii suspensio prorogata esse censeretur. Atque ita solutum est ac dimissum Concilium. *Sleid.* l d. p. 693. *Sarp.* l. IIII. p 422. *Pallau.* l. XIII. c. III. p. 141.

Interrupto per decennium pæne Concilio, PIVS IIII. post Paulum IIII. throno Pontificio impositus, Tridentini Concilii prosequutionem, finitionemque suscepit. Ex sententia igitur, maturaque Cardinalium Fratrum suorum deliberatione & ex Cæsaris FERDINANDI consensu ac voluntate, proximum consessum ad Pascha A. M. DLXI. indixit. Quæ tamen indictio postea ad mensem Ianuar. anni sequentis LXII. prorogata est

Sic itaque

CIↃIↃLXII.	FERDINANDO I.	PIO IIII.	Hercule Gonzaga, Cardinali Mantuano, F. Hieronymo Seripando, Cardinali, Stanislao Hosio, Cardinali Varmiensi, Ludouico Cardinali Simoneta, Marco Sitico, Cardinali Altempsio,	XVIII. Ianuar. XVII. Concilii consessus habitus est: In quo tamen nil aliud decretum, nisi vt eius celebratio iterum adsumeretur & perageretur, eiusque pridem decreta suspensio circumduceretur. Proxima sessione in XXVI. Febr. diem dilata. *Gentillet.* l. IIII. p. 155. *Sarp.* l. VI. p. 526. *Pallau.* l. XV. c. XVI. p. 252. XXVI. Febr. XVIII. Concilii consessus habitus est: In quo tamen nil aliud decretum, nisi vt Patres, qui antea delecti fuerant, vt de libris hæreseos suspectis inquirerent, eos ad vnguem examinarent, vt suo tempore suam de iis sententiam ad concilium referrent. Præterea constitutum est, vt qui istam librorum censuram, aut alterius cuiuscunque rei in hoc Concilio tractandæ examinationem ad se pertinere putauerint, futurum, vt si caussam suam defensuri venerint, benigne a Concilio audiantur. Omnes porro, qui ab Ecclesia secessionem fecissent, admonebantur, vt ad Concilium venirent. Decretum quoque, fidei publicæ diploma, quod in congregatione generali concederetur, parem vim habiturum, ac si in publica Sessione concessum esset. Ac denique proxima Sessio in XIIII. d. Maii. indicta est. *Gentillet.* l. d. p. 157. 158. *Sarp.* l. VI. p. 538. *Pallauicin.* l. XV. c. XXI. p. 260. sq. XIIII. Maii, XIX. Concilii consessus habitus est: In quo tamen nihil aliud decretum, quam vt Concilii actio iustis quibusdam ac honestis de caussis in IIII. Iunii sequentis diem prorogaretur. *Gentillet.* p. 158. *Sarp.* l. d. p. 568. *Pallauic.* l. XVI. c. VII. p. 281.

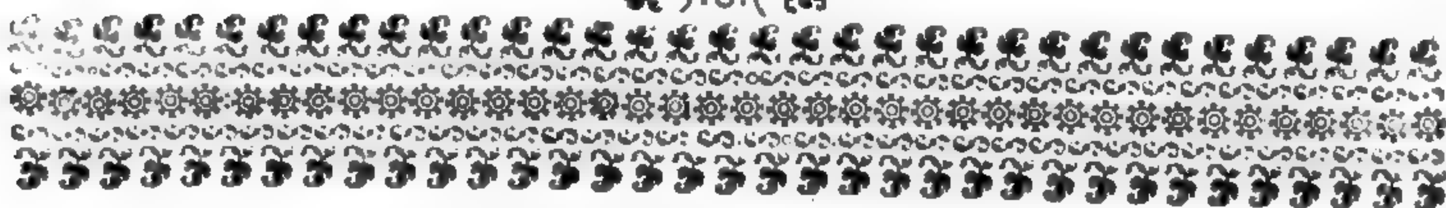
Anno

Anno	Imperatore	Pontifice	Præsidentibus	
CIↃIↃLXII.	FERDINANDO I.	PIO IIII.	Hercule Gonzaga, Cardin. Mantuano, Hieronymo Cardinali Seripando, Ludouico, Cardinali Simoneta, Marco Sitico Cardinali Altempsio,	IIII. Iun. XX. Concilii consessus habitus est: in quo hoc solum decretum est, propter varias variis de caussis natas de *Sacramentis* controuersias, vt illæ maturiori deliberatione disceptari, decidique possint, Concilii celebrationem ad XVI. Iulii diem differri. *Gentill.* l. d p. 161. *Sarp.* l. d. p. 573. sq. *Pallau.* l. XVI. c. XII. p. 296.
				XVI. Iulii XXI. Concilii consessus habitus est: In quo quatuor quæstiones de *Sacramento Cœnæ* agitatæ sunt *; quæ sub finem XIII. Sess. XI. Octobr. A. LI. propositæ fuerant. *Gentill.* p. 162. *Sarp.* l. d. p. 602. sq. *Pallauic.* l. XVII. c. XI. p. 27. Lecta deinde IX. de reformatione Ecclesiastica capita, de quibus *Gentill.* p. 166. sq. *Sarp.* p. 604. sq. * v. inf. p. 412. 413. 457. 459.
			Mantuano *vero ac* Seripando *in ipso rerum agendarum cursu ereptis,*	XVII. Septembr. XXII. Concilii consessus celebratus est: In quo de *Sacrificio Missæ* * actum. *Gentillet.* p. 174. *Sarp.* l. d. p. 643 sq. *Pallau.* l. XVIII. c. IX. p. 58. Constitutis præterea Decretis quibusdam, quorum vnum alterumque expendit *Gentillet* p. 184. sq. conf. etiam *Sarp.* l. d. p. 646. sq. * v. inf. p. 460. 488. 500. 501.
CIↃIↃLXIII.			Ioanne Morono Cardinali, Bernardo Nauagerio Cardinali,	XV. Iulii, XXIII. Consessus habitus est: In quo de *Ordinibus Sacerdotalibus* & *Hierarchia Sacerdotali* actum est *: multaque decreta ad Ecclesiasticæ disciplinæ emendationem condita. *Gentillet.* p. 214. *Sarp.* l. VIII. p. 824. sq. *Pallau.* l. XXI. c. XII. p. 203. * v. inf. p. 572. sq. 574. 578. sq. 582. sq.
				XI. Nou. XXIIII. Concilii consessus habitus est: In quo tum de doctrina *Matrimonii* *, tum etiam de *Disciplina* tractatum est. *Gentillet.* p. 250. *Sarp.* l. d. p. 874. seq *Pallauic.* l. XXIII. c. VIII. p. 272. De Decretis constitutis v. *Gentillet.* p. 259. sq. *Sarp.* l. d. p. 878. * v. inf. p. 590. 596. 597. 599. 600. 608. 609. 612. 626. 678.
				III. & IIII. Decembr. XXV. & vltimus Concilii consessus habitus est: In eo actum de *Purgatorio* *, de *Inuocatione Sanctorum* **, deque *eorundem imaginibus* †, & *reliquiis* †† *colendis*: tum etiam de *Indulgentiis* *, *Ieiuniis* & *ciborum abstinentia* **: nec non *diebus festis.* † *Gentillet.* p. 267. *Sarp.* l. VIII. p. 899. sq. *Pallauic.* l. XXIIII. c. V. p. 297. c. VIII. p. 308. sq. Nec emendandæ disciplinæ negotium plane prætermissum, quippe sancitis pluribus eam in rem decretis, quorum maximam partem discutit *Gentill.* p. 280. seq. * v. inf. p. 732. ** v. inf. p. 799. † v. inf. P. IIII. p. 23. †† v. inf. P. IIII. p. 7. * v. inf. P. IIII. p. 69. ** v. inf P. IIII. p. 123. † v. inf. P. IIII. p. 208.

Petitis

Anno	Imperatore	Pontifice	Præsidentibus	
CIƆIƆLXIII.	FERDINANDO I.	PIO IIII.	Ionne Morono Cardinali, Bernardo Nauagerio Cardinali, Ludou. Cardinali Simoneta, Marco Sitico Card. Altempsio.	Peractis ita atque definitis omnibus, oratione habita summam Concilii exposuit Hieronym. Ragazonus, Episcopus Nazianzenus. Sequuta Patrum dimissio, a Morono facta, quam illi plausu atque acclamationibus, præeunte Cardinali Lotharingo, exceperunt. *Gentill.* p. 311. sq. *Sarp.* l. VIII. p. 910. *Pallauic.* l. XXIIII. c. VIII. p. 310.
CIƆIƆLXIIII.				XXVI. Ian publicata fuit Concilii confirmatio, facta a Pio IIII. & ad omnes Christianorum prouincias, quæ eius parent imperio, missa. *Gentill.* p. 313. *Sarp.* l. d. p. 915. *Pallau.* l. d. c. IX. p. 313.

NAR-

NARRATIO
DE SYNODO NICENA,

Versibus exposita & in commendationem Examinis Concilii Tridentini, a Mart. Chemnitio instituti, scripta, auctore Matthia Bergio, Brunsuicensi.

NVNC tandem pietas multum laudata supremi
Pontificis perfecta dedit, qua tempore longo
Parturiens nobis specie ostentabat inani:
Nunc tandem Alpina cœptum (quis nescit) in vrbe
Concilium Latia de religione peractum est.
Hei mihi quale fuit, quantumque recessit ab illis,
Quæ sancti quondam, mundi melioribus annis,
Egerunt proceres, cum nondum adiuta nocentum
Fraude superstitio, doctrina tradita sensim
Carpere Apostolica furtis audacibus orsa est:
Cum nondum sanctis priscorum moribus ætas
Decolor inuexit virus: segetique malignum
Triticeæ lolium atque aconita nocentia furtim
Miscuit ille nocens lachrymabilis arbiter Orci.
Hei mihi quale fuit, quantumque recessit ab illo,
Quod quondam Solymis duodena coëgerat altis
Turba: rudes populos dum Christo hinc inde laborat
Iungere, sollicitaque hæc prouidet omnia mente.
Quæ poterant cœptis obstare ingentibus, illo
Tempore, messis adhuc tenera cum stabat in herba
Christe tibi, & multi gressum in tua castra ferebant.
Quid? quam dissimile hoc rebus fuit omnibus illi,
Quod quondã ex omni princeps longe optimus æuo
Eximio Christi pietatis amore coëgit,
Contra hunc, quem Martis de nomine dixit Arium
Græcia, qui Christi nomen dum perfidus ore
Abnegat impuro, tibi maxime Constantine
Æterna obiecit laudandum in secla laborem.
At sibi, complicibusque suis, æterna nocentum
Supplicia infelix, omnique miserrimus æuo:
Quando hostili animo Christum insectatus & inter
Blasphemas contra hunc voces animam exhalauit.
Has iam Pierio mens est mihi promere cantu:
Non tamen, vt rerum momenta per omnia pergens,
Singula commemorem, dici haud indigna: laboris
Ingentis res illa foret: mihi parua loquenti
Sufficit ad plenos lectorem mittere fontes;
Mi sat erit, paruo indicio monstrasse legenti,
Quam simile hoc illis fuerit, quæ diximus ante,
Conciliis, Latii studio quod præsulis actum est.
Nimirum vt Nemesi similem patet esse Lauernam:
Laida Penelopæ: Venerem tibi casta Diana:
Gorgonas Harpyasque tibi Oritonia virgo.
Dum tamen istud ago, numeris dum talia promo,
Et quis erit, Musis qui non auersus opellam,
Comprobet hanc vena censor minus asper agrestis?
Tu quam respexit vultu supremus amico
Iam pridem pater, & lucem cui reddidit illam,
Quam tenebris olim & caligine texerat atra
Vana superstitio, & pietati inimica Tyrannis,
Saxonica Arctoi non vltima gloria tractus:
Tu mecum facilis cœptum percurre laborem:
Dum decus egregium, dum facta ingentia condo
Principis, insignis magnum Constantia nomen
Cui dedit: & pœnas etiam, quas soluit Arii
Impietas, alto dum bellum tentat Olympo:
Et Christum vanis oppugnat perfidus armis.
Vos quoque, quos etiamnum has tanta in luce tenebræ
Impietasque iuuat blasphemi insana Papatus:
Ibida qui turpem Romanæ sedis honore
Afficitis superum (siue huc vos impulit error,
Siue auri malesuada fames, seu fulgor honorum,
Præstringit captis oculos) huc vertite mentes,
Huc animos, neu quis dubitet, quin impia facta
Tristibus exemplis, quantumuis tardus ad iram,
Sit pater vlturus, quando bonitate videbit
Esse nihil patria, monitis nihil omnibus actum.
Aspicitote animis, quanto diuina fauore
Ira vel hunc ipsum, de quo mea pagina dicet,
Presserit: informi demissum ad Tartara letho:
Vt vel sic vobis mentem sententia mutet
Sanior & morti vos eripiatis & Orco.
Sed nos iam vento pandemus vela vocanti.
Ergo hic, cui clarum dederat Constantia nomen,
Primus in Imperio magno te, Christe, professus
Romulidum fuit, & cultus portenta profani
Sustulit, & vita populos melioris in vsum
Formauit, passim vanos dediscere cultus
Hortatus, Christumque animis, Christum ore fateri.
Dum tamen illud agit, Christo dum militat ille,
Quæ rerum discrimina pertulit? o quibus ille
Iactatus fatis, quæ bella exhausta per orbem
Confecit, diros veri dum numinis hostes
Europa atque Asia pulsos sequiturque premitque,
Et iam complures sæuissima monstra Tyrannos
Sustulerat victor ferro, rerumque potitus
Regnum instaurabat Christo fortissimus vni:
Et rectos cultus, & iusta capessere sacra

Iusserat,

Iusserat, & vanos ritus & vana priorum
Orgia vastatis passim submouerat aris.
Ille animas Christo dociles, non exta parare,
Non vllas pecudum fibras mandauerat ille.
Antiqua quicquid reliquum de sorde manebat
Extirpare omni penitus ratione parabat.
Nec mora: crudeles rabies Acherontica sensit
Inuidiæ stimulos, dirisque vltricibus acta,
Artis opem ad solita decurrit: scilicet illam
Hoc super interitu sacrorum artisque nefandæ,
Millia quæ tam multa hominum Phlegethontis auari
Intulerat regno, super hoc tum scilicet illum
Iræ indignantem immanes curæque coquebant.
Ergo ille Arium, quo nemo peritior esset
Perturbare animos, vario mala pingere fuco
Dogmata, & externo pietatem fingere gestu,
Excitat: infandos illum exhortatur ad ausus.
Vipeream inspirans ad cœpta immania mentem.
Viderat ille quidem, non vano fulmine dogma
Defixum, ad multos quod propugnauerat, & quod
Scite exornatum verbis atque arte magistra
Protulerat, librisque & crebra voce piorum
Damnari: ipse adeo Pharia iam pulsus ab vrbe,
Diuersa exilia, & non notas quærere terras
Actus erat: mox illi iterum noua furta paterna
Artis adornantur: rursus sua dogmata verbis
Pingit, & his populo fucum facit impius omni,
In partesque suas multos trahit, & sua furtim
Insinuat, motumque animis dubitantibus addit.
Præsul Alexandri clara tum primus in vrbe
Vixit Alexander: qui cum vidisset Arium
Non esse hunc hominem, quem pax tranquilla iuuaret:
Quem pia simplicitas intra sua septa teneret:
Sensissetq; adeo. quid moliretur & istis
Quid strueret cœptis: quem si fortuna faueret,
Euentum cuperet rerum mox omnia pandit,
Constantine, tibi: tua supplex prouocat vsque
Auxilia aduersus caput insanabile vani
Lymphatique viri, qui fastu insanus & ira
Aeternum Christi numen neget ore proteruo:
Nec vero ille hoc iudicium neglexit: adire
Ad seipsum turba auctorem sociosque iubebat:
Dicturos magnam magno sub iudice caussam.
Affuit ille vltro, & regem nil tale videntem
Circumiit, dum animum nunc hic, nunc occupat illic,
Insinuans sese: vitiumque occultat, & omni
Principis assensum captat ratione benigni.
Sicut erat veri fallax simulator, & arte
Instructus stygia, qui fando reddere norat
Candida de nigris & de candentibus atra.
Heu nimium faciles aures tum præbuit illi
Mitis adhuc princeps, latebrosi & pectoris artes
Ignorans huius, quo non astutior vnquam
Decepit mentes hominum, monstroque fefellit,
Atque ideo ignarus fraudumque doloque latentis,
Ad sua mox iterum incolumes saluosque remittens
Pacem optate, viri, pacem colite, inquit, & iras
Ponite, dissidiique aditus occludite cunctis,
Iungite amicitias, & fœdera pristina rursum
Purgatis renouate animis, & vtrumque fouete
Concordes: ne vos odiis certate nefandis.
Aspicite hoc passim, quo machina fœdere sese
Tota liget mundi: quaque omnia lege per æuum
Conspirent elementa sibi, faueantque vicissim:
Aspicite, vt paruos felix concordia cœtus,
Vt paruas locupletet opes: cum maxima regna
Funditus illa nocens toties discordia vertat.
Ah cœant iterum, cœant in fœdera dextræ.
His aliisque illos princeps laudatus amorem
Depositis renouare odiis exhortabatur:
Cuncta prius tentanda putans. Sed vana fuere
Illius hortamenta: adeo neque caussa ferebat
Concordare animos; imis nec fixa medullis
Ambitio elatum passa est requiescere Arium.
Ergo nouis iterum pingit sua dogmata fucis
In partesque suas nunc hos, nunc pertrahit illos.
Optimus at princeps conceptam gliscere pestem
Dum videt & studiis certamina crescere sentit;
Multa suo super his tristi cum corde volutat.
Dumque alius medicas adhibere ad vulnera nemo
Instituit potestue manus: se posscier ille,
Se signari oculis censet, ne noxia pestis
Corriperet cœtum, de quo grassantia pridem
Arma Tyrannorum dextra victrice fugarat.
Multa alternanti potior sententia visa est,
Cogere Concilium, quo res ratione modoque
Legitimo discussa patesceret. Ilicet omnes
Conuocat ex omni terrarum parte magistros
Christiadum, pietas quos & doctrina celebres
Efficeret passim, qua sol vtrunque recurrens
Aspicit Oceanum, qua lucida tollitur Arctos,
Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis.
Nec tantum edicto rem publicat: omnia curat
Insuper auerti cœptis obstantia: neu quis
Molirive moram, aut veniendi nectere caussas
Posset, præberi currusque rotasque volucres
Mandat, quæ præsto passim venientibus essent.
Nec mora, diuerso passim se ex orbe ferebant
Tam variis linguis, habitu quam vestis & ore
Dissimiles: aderant Graii, Thracesque Phrygesque,
Indi, Arabes, Cretes, terraque Libysside nati.
Adfuit & Scythici procerior accola Ponti,
Germanusque ingens, & glebæ cultor Iberæ.
Ille valens vsu rerum arbitrioque sagaci:
Ille ministerio linguarum atque arte magistra:
Hic arcana bonus scripturæ euoluere sensa
Ad normam fidei: donis ingentibus omnes
Conspicui, & multis super omnes dotibus aucti.
Festinant omnes iussi, rapidisque feruntur
Passibus, haud illi tantum, quibus integer æui
Sanguis erat: multi senio tardante grauati
Conueniunt, vltra vires sortemque senectæ,
Quæ celebrem tellus vidit Bithyna Nicæam:
Vrbem olim, sed mox deleta triste cadauer
Vrbis & exemplum diuina terribile ira.
Hic tum cernere erat crines incanaque menta
Multorum, quos ante odiis crudelibus omni
Terrarum tractu rabies Acherontica multo

Venerat fastu, atque odiis agitarat amaris.
Cernere erat toto laceratos corpore quosdam:
Lumine mulctatos alios: pro relligione,
Christe, tua, & vera qui pro pietatis honore,
Mittebant charas in aperta pericula vitæ
Pridem animas, quando diris subiecta Tyrannis
Crescebat mira pietas imperdita sorte.
Diuini vero proceres atque inclita postquam
Hinc atque hinc collecta loco conuenit in vno
Concio, cœpti ipse ingentis non futilis auctor
Constantinus adest: non ille satellite multo
Terribilis, non ille armis metuendus & ense:
Non toruus vultu, sed tantum simplice cultu
Conspicuus, fidisque aliquot comitatus amicis
Ingreditur, non tam sublimibus alta columnis,
Non tam auro gemmisque aut Indo splendida luxu
Limina, quam tali multum veneranda Senatu
Ingreditur, facilesque oculos fert omnia circum:
Et solio tandem medius consedit in aureo.
Atque ibi facundo dum cunctis explicat ore.
Quæ caussa, aut quæ res pro tempore suaserit illud
Cogere Concilium: quanta sibi singula curæ
Sint, quæ, Christe, tuum possent extendere regnum,
Ostenditque petitque adeo, quando optima rebus
Hæc dubiis medicina foret, ardentibus omnes
Numinis æterni votis sine fine petendo
Auxilium, controuerso de dogmate certo
Constituant: & quando ipsum, quocunque mederi
Afflictis possit rebus tentare viderent,
Vnanimes itidem partes explere studerent
Quisque suas: Christo vt passim sua gloria constet.
Atque ait: Hæc summa est votorum tota meorum,
Dogmatis vnanimes vt consentanea veri
Copula nos nectat: Deus hæc incæpta secundet,
Cui soli veros passim instauramus honores:
Vt videant homines cælestis libera regni
Incrementa, & magno Ecclesia floreat auctu.
Quantis nos odiis ille immanissimus hostis
Oppugnet: quantis hoc egerit hactenus vnum
Viribus, vt sacros corrupto dogmate cœtus
Turbaret, Christo cunctos arcere laborans,
Omnia nota satis, neque nostra vocis eget res.
Huic ego, diuinam Christi defendere laudem
Conatus, vitamque meam, studiumque laboresque
Opposui, te summe Pater, te scilicet vno
Confisus, propter te perdere cuncta paratus,
Aut tibi cuncta vni dextra asserturus & armis.
Nunc nos diuersa (quis non videt) impius ille
Aggreditur ratione, malum dum dogmata fraudes
Inuehit in sincera: animos quibus occupet, atque
Correptos tristi secum demergat Auerno.
At vos, quos charo pastor supremus ouili
Custodes dedit esse, & quos huic pabula Christus
Mandauit monstrare salubria, vos modo poscit
Tempus, vestra opera, vestri nunc hæc studii & res.
Proinde adhibete animos: ne verbi nobile donum
Arbiter obscuret nigri sæuissimus Orci.
Biblia sunt vobis, sunt scripta Prophetica vobis,
Sunt & Apostolicis signata volumina verbis.
Scilicet his pater ipse Deûm se lumine largo
Conspicuum dedit, & quod de se scire necesse est
Humanas mentes, totum hæc in parte reclusit.
Et ratio ipsa adeo doctrinæ est omnibus vna
Temporibus, pariterque eadem sunt ante professi
Cum proauis vates sancti, duodenaque turba.
Hæc sunt certa, suo hæc vis ordine nulla mouebit.
Illorum ad normam doctrina tradita quæque
Exigere & sacros rectum est inquirere fontes,
Nec fas est cuiquam norma discedere ab illa
Dogmate diuerso: quoniam hic seque & bona cuncta
Exhibuit pater. & manifesta in luce retexit.
Quare agite, ex animis nunc, o nunc pellite vestris
Hus quodcunque potest cœptis obsistere, cesset
Certandi studium: contentio vana facessat,
Iurgia sint iraque procul, perquirite iusto
Veracis cuncti rem totam examine lancis:
Neu sinite incassum vestros cecidisse labores.
Nimirum felix mihi terque quaterque videbor
Tum demum, cum vos animis concordibus vno
Aeterna aspiciam Sophiæ coalescere nexu.
Hæc & plura illos multa grauitate monebat,
Ipse etiam quærentum inter media agmina totos
Continuare dies: ipse aurem intendere cunctis
Attentam. studioque exquirere cuncta sagaci,
Libera quin etiam cunctis hic ora iubebat
Concedi, & quæcunque animo sententia cuique
Sedisset, liquido, nullo impediente, volebat
Proferri: veri quando indagatio linguas
Neutiquam vinctas, sed libera posceret ora.
Nunc tamen est aliquis, cuius vesania & excors
Impietas prohibere audet, ne dogmata quisquam
Excutiat, mundo quæ dudum obtruserat omni
Impia barbaries huius, qui regna supremi
Aeternique Dei furto labefactat & arte:
Qui supra reges se tollit & omnia mundi
Imperia & fastu tumidus late omnia complet
Barbarico: atque illos audax sibi poscit honores,
Quos homini sperare nefas. celsoque superbus
In solio superum dicit conuicia regi.
Non erat hoc animi tibi, Constantine, nec vnquam
Te prohibente fuit cuiquam non libera fandi
Copia, dum verax prolata explorat amussis,
Et trutina iusto doctrinam examine pensat
Concio sanctorum non illaudata virorum.
Non præiudicio damnauit acerbior vlla
Alterius caussam partis, non pronior ille
Alterius visus, iniustoque fauentior vnquam
Addidit iniustæ vires & robora caussæ.
At cum legitimo tandem res fine fuisset
Clausa, atque hanc normã, quam cælitibus dedit ipse
Aeterni interpres, & imago æterna parentis,
Omnia discussa: & cunctis iam cognitus esset
Martigeræ furor & rabies manifesta cohortis:
Non tunc illi animus, non tunc constantia iusta,
Laudatus non tunc deerat rigor, ilicet ille
Conuictos, & adhuc firmata mente fouentes
Erroris commenta sui non munere tantum
Priuauit, sed & extorres ignota coëgit
Exilia & terras alio sub sole iacentes
Quærere, nec cœtu se permiscere piorum.
Vt reliquos fidei mox consentanea iunxit
Formula, multorum quæ post quoq; sustulit vna

Multiriam errorum, & dubitantia pectora sæpe
Expediit, dum Christum hominē probat esse Deumq;
Veraque Theseo monstrat compendia filo.
Exinde cuncti perfectis rebus ad urbem
Quisque suam referunt, quos ille hortatibus omnes
Mitibus appellans, animis concordibus vnam
Doctrina vocem mundo inculcare iubebat:
Inque propaganda doctrina voce laborem,
Et studium acre Deo vigilanti mente probare.
Tum vero infirmos omni ratione iuuando
Allicere ad Christum, pro re, pro tempore cunctis
Consulere, atque omnes sanandi quærere caussas
Sicut qui medicum tractat cum laude laborem,
Pharmaca debilibus si quando salubria miscet,
Diuersis diuersa adhibet medicamina: non hic
Ingratis semper succis medicantia miscet
Pocula, non aloes lignum, aut absynthia semper
Tristia prabebit, non scilicet omnibus ille
Ingratum tetra Colocynthide temperat haustum.
Est etiam suaui laticem cum nectare prudens
Inficit & condit fragranti cetera melle.
Non alter Christo quosdam esse adiungere rectum
Mitibus alloquiis & commoditate ferebat,
Quos tamen infirma dociles cum mente viderent:
Vt tandem ipsi etiam victi bonitate piorum,
Consilia in melius referant, Christumque sequantur.
Hinc petit, vt precibus votisque ardentibus omnes
Commendare velint superum sua regna parenti.
Quando tot insidias videant, tot furta per orbem,
Monstraque non leuiter sanctis obstantia cœptis.
Ille viam monstret, rem prouidus ille gubernet:
Vimque dolosque premat, quos passim immunda malorum
Agmina spirituum miscent. Hinc munera cunctis
Distribui non parua iubet prout quemque decebat,
Nemo adeo tanto numero indonatus abibat:
Neglectus nemo est, ædes sed iussit vbique
Templaque Christiadis refici, furiosa priorum
Impietas regum quæ passim euerterat, & mox
Munificus largos tribuit super omnia sumtus
His, rude qui possent vulgus formare docendo.
Felix o nimium felix clarissime princeps:
Tantorum felix operum, dignissime fama
Aeterna & nullis intermoriente diebus.
Parcere subiectis & debellare superbos,
Heroa virtutis opus, sed gloria maior
Aeternum Christi in terris extendere regnum,
Dogmataque inuicto diuina labore tueri.
Hoc decus est tanti, quanti non omnia mundi
Totius ornamenta forent, si congerat vno
Illa loco seu fors, seu quis deus. hinc tibi maius
Enatum decus est, quam quod Capitolia curru
Tarpeiaque arces aurato inuectus ab omni
Laudatus populo parta de pace fuisti,
Terribiles Scythica ducens feritatis alumnos,
Ante tuos victor currus, Dacumque Getamque.
Nam quod Threicios populatus Sarmata tractus
In victore cadit, mutatoresque domorum
Gothosque Dacosque truces dare terga coegit
Militia labor ille tua: quod festa triumphis
Innumerabilibus tibi laurea contigit, & quod
Naufragio tristi conuulsum colligis vnum
Imperium, & lacera reficis tabulata carina:
Sunt hac magna quidem, sed enim communia tecum,
Constantine, hæc sunt multis, neque gloria summa,
Hinc tibi, sed vita tantum quæ clauditur ista
Prouenit, maior longe tibi nascitur inde
Verarum series laudum, tua prouida cura
Numinis æterni cultum quod iuuit, & almum
Asseruit fidei decus, & venerabile donum,
Repressitque nefas; neque vero hoc almus Olympi
Neglexit Rector, per bis tria lustra quietum
Imperium tibi concedens, natisque paterni
Inconcussa itidem tradens insignia regni.
At qui Christum ausi verbis lacerare vel armis,
Infelix miserumque genus natosque nepotesque
Exitio secum æterno implicuere cadentes.
Felix o nimium felix clarissime princeps.
Vt vero canos frigescentemque senectam
Attigit, ab veris labes mala laudibus hæsit.
Quando illum, cuius toties deprensa fuere
In superos, superumque ipsum conuicia regem,
Exilio reuocat. siue illud pacis & otii,
Tunc ipsi subiecit amor, siue altera caussa,
Siue oblita sui senio fuit inclita virtus
Principis eximii, siue hæc tum cuncta peregit
Occulta studium sectæ, quo tempore Cæsar
Decubuit, morbo fractus, fractusque senecta,
Vt potius reor, & potius fas credere duco:
Tunc igitur toties iam condemnatus Arius
Rursus ab exilio Byzantii ad mœnia venit,
Auxilio socia occulto studiisque caterua
Subnixus: stimulis iamque exagit: ex sinistris
Præcipuos illi spondebat factio honores.
Indoluit senior, quem non pietatis egentem
Non animi, non virtutis pia concio summum
Sacrorum & verbi custodem hac vrbe fouebat,
Opposuit sese ille viris, neque velle ferebat,
Cœtibus adiungi sanctis, quem tota piorum
Concio ceu pestem dudum auersata fuisset,
Nuncque etiam damnet sontem: sic ille bidentum
Sollicitus custos cum toruum & acerba tuentem
Sentit adesse lupum, clamorem protinus edit,
Prædonem contra dirum, dum fida canum vis
Assiliens, hostem toto petat improba campo.
At magis atque magis stimulis agitata sinistris,
Factio pergebat cœptis instare nefandis.
Cæsaris imperiis illuc iussuque vocatum
Esse virum memorans, sacris qui ibi præsit & aris.
Ausi quinetiam voces iactare superbas,
Inuito sene inuitis etiam omnibus, illic
Hunc vnum templis sacris hunc præfore & aris.
At pius & Christi obseruans super omnia præsul
Obstitit vsque animo, & ne cœpta nocentia dira
Perficeret furor, & sacrum infestaret ouile
Horribili contage lues damnanda, supremum
(Quando opis humana nil iam superesse videbat)
Sollicitare patrem precibus, prohiberet ab illa
Cœtum labe suum. vim frangeret insidiasque,
Aut sese ad requiem potius finemque laborum,
Corporis exutum vinclis, dimitteret, ante
Quam cœtum inficeret contagio fœda suorum.

O quos

O quos hic gemitus, o quæ suspiria ab imo
Pectore tum dedit, o quanto est ardore precatus!
Omnem adeo exegit somni sine munere noctem,
Cum veniente die sua perfecturus Arius
Cœpta, palam populo sese ostentare volebat.
Non tulit omnipotens genitor, miseratus ab alto
Conatus; totaque senex qua nocte precatus
Ante Deum fuerat, rectis ea vota feruntur
Passibus, & cæli nubes & sidera tranant.
Mane erat & magna iamiam se mole ferebat
Ille furens fastu tantorum & caussa malorum:
Atque illum templo subiturum haud parua caterua
Pone sequebatur gradientem & multa minantem.
Ecce autem subitum atque omni mirabile sæclo
Euenit monstrum, tota dolor ortus in aluo.
Quærere secessus iubet, & se auertere cœtu.
Hic illum (auditis si quicquam credimus) ingens
Occupat attonitum terror, formidine tacta
Mens stupet, & scelerum intuitu, culpaque nocentis
Contrahitur, miseramque animam vis strangulat intus
Mortifera atque illum constringit & vrget inhærens,
Ilia rumpuntur post hæc: mox exta latebras
Proiicit in fœdas, furiisque vocantibus atris,
Indignantem animam tristi cum murmure fundit.
Hoc fine ille miser Libycæ telluris alumnus
In terris vitam clausit, dum bella mouebat
Impia. Christo adimens diuinæ stirpis honorem.
Vos o, quos illi similes videt auricomus Sol,
Queis idem furor est, eademque insania, Christo
Aduersos vos ferre Deo: quique vsque perosi
Accensam verbi lucem, immortale sonantis
Auxilium mundo, varias exquiritis artes
Nequicquam superos contra, resipiscite tandem
Si pote & in melius mutatos vertite cursus.
Neu dubitate Deum memorem fandi atque nefandi.
Iram vnde exorta est, in eum plerunque redundat.
Et quanquam lentis ad pœnam passibus ira
Procedunt superum, grauitas tamen omnia pensat
Supplicii, mora quæ pridem diuturna neglexit.
Tu quoque, qui laceras lingua petulante Monhemum,
Chemnicium, & reliquos adeo, quæ plurima turba est,
Seu te decepta mentis malus impulit error,
Quo tua te primis Hispania tinxit ab annis,
Ancilla Ausonii dum mauult esse Baalis,
Quam Christi populus: siue hoc fiducia suasit
Ingenii, seu spes magnorum hortatur honorum,
Ponere respectum veri, & mendacia fuco
Pingere. siue aliud caussa est tibi: Tu quoque tandem
O tandem laua studium hoc o exue mentis.
Aspice deformes obitus immanis Arii:
Aspice, quæ nostro contingunt plurima sæclo:
Aspice mugitus Latomi, sub morte fatentis
Exosam ob verbi lucem se iudicis alti
Horrendo iussu morientem ad tristia mitti
Tartara, perpetuis luat vt facta impia pœnis,
Tristiaque æternum furiarum verbera ploret.
Nec vero vt vester vita emigrauerit olim
Hosmeisterus & huic similes, deuota perenni
Exitio capita, te posse latere putandum est.
Vsque alii similes, manet, æternumque manebit
Accensum mundo lumen: quantumlibet illud
Oppugnet, vafra stygii Cacodæmonis arte,
Turba furens vndis, ferro, face, voce, librisque,
Et veniet tandem illa dies, qua quenque sequentur
Præmia pro factis, mundi sub iudice magno.
Tum meliora piis versa vice currere fata
Incipient: dextra lachrymas tunc ipse suorum
Deterget pater, & mundi ludibria deinceps
Passuros nunquam mundo meliore fouebit
Aeternum. Versa tum flebit barbara sorte
Impietas, tunc in fletus hæc gaudia abibunt,
Omnia tunc in lucem, ante hæc celata, ferentur,
Tuq; adeo quondam regnata tricorpore tellus
Geryone, ac grauiore tyrannide nunc quoque pressa
Geryonis Latii: quem fanda nefanda patrantem
Alcides pridem inuictis Germanicus armis,
Instigante Deo, cælesti numine plenus,
Elisit, cacumque orbi scelus omne retexit,
Maximus ille animi gestorum maximus ille
Martinus (quid vane fremis, quid ringere liuor,
Maximus ille tamen) quo sese Saxonis ora
Iactitat & iactabit in aeuum nobilis omne:
Tu tellus Hispana, inquam, nunc aspice demum
Exortam mundo lucem: vt Tirynthius ante
Barbarico eripuit fastu pastoris Iberi:
Sic & nunc vobis aliquando petentibus ætas
Auxilium ferat & furiis tandem eximat huius,
Qui regnum Europæ atque Asiæ Libyæque calentis
Sperabat, captasque impune hinc inde per vrbes
Ibat ouans & diuino gaudebat honore
Ius regum & claues alti gestabat Olympi.
Hoc me nunc vobis pietas iubet alma precari:
Hoc vobis donet cupientibus astripotens rex.

EXAMINIS
CONCILII
TRIDENTINI

per

MARTINUM CHEMNITIUM

scripti

PARS I.

Locos

De Scriptura Sacra,
De Traditionibus,
De Peccato Originali,
De Concupiscentia,
De Conceptione B. Mariæ Virginis,
De Operibus Infidelium,
De Libero Arbitrio,
De Iustificatione,
De Fide,
De Bonis Operibus,

complectens.

INCLITO ET SVMMAE SPEI ILLVSTRISS. PRINCIPI AC DOMINO, D. ALBERTO FRIDERICO; ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI, D. ALBERTI SENIORIS, &c. FILIO, MARCHIONI BRANDEBVRGENSI, PRVSSIAE, STETINI, CASSVBIORVM ET VANDALORVM DVCI, PRINCIPI RVGIAE, ET BVRGGRAVIO NORIBERGENSI, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO:

Gratiam, salutem ac pacem, a Deo Patre, per Dominum nostrum IESVM Christum, vnicum Magistrum, autorem & consummatorem fidei nostræ.

ILLVSTRISSIME *Princeps, Domine clementissime. Quod scriptum hoc complectens grauissimas disputationes de præcipuis doctrinæ cælestis capitibus, in Tridentino Concilio conspurcatis & deprauatis, Celsit. vestræ in primo adhuc ætatis flore agenti, demisse offero: eius rei honestas & graues habeo caussas, quas Celsit. vestræ illustrissimus parens, Princeps ac Dominus, D. Albertus senior, &c. Dominus meus clementissimus, pro eximia, & iam senili sua prudentia, vt spero, non improbabit. Homines sapientes, omnibus temporibus, grauissimo consilio censuerunt in formandis a prima statim ætate studiis, vita & moribus eorum, qui ad spem Imperii nati sunt, & educantur, plurimum operæ & diligentiæ ponendum esse: quia* κοινὸν ἀγαθὸν, *publicum & commune bonum sit, talis Princeps, qualem sapiens antiquitas in pulcherrimo illo Homeri versu descripsit:*

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

Vt autem Dei beneficio tales euadant, valde multum interest Reipublicæ, quali institutione a prima statim ætate formentur, & ad quæ exercitia a teneris assuefiant. Qua de re multa extant sapienter cogitata, & venuste dicta, & apud Poetas, & apud Philosophos.

In Ecclesia vero filii Dei, Spiritus sanctus vult, Principes terræ non tantum ad politicas & bellicas virtutes formari, sed præcipue vult ipsos erudiri, vt seruiant Domino in timore, & filium ipsius, Dominum nostrum Iesum Christum, a tenera ætate osculari discant, Ps. 2, 11. 12. vtque sint benefici miseræ & exulantis Ecclesiæ nutricii, Isaia 49, 23. Pulcherrimum enim spectaculum, Deo gratum, Ecclesiæ salutare, & ipsis Angelis optatissimum esse, David affirmat Psal. 47, 10. quando Principes populorum congregantur cum populo Dei Abraham, apud illos enim, qui sunt scuta terræ, Deus vehementer eleuatur. Et Psal. 102, 19 -- 23. dulcissimam facit hypotyposin: Scribantur hæc in generationem alteram, quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de cælo in terram prospexit, in conueniendo populos & Reges in vnum, vt seruiant Domino. Ita 4. Reg. 11, 4. seq. Ioas in domo Domini, apud pontificem Ioiadam educatur, & quidem in ipsa domo Domini, ritu augustissimo inauguratur, diademate capiti imposito, & libro legis in manus tradito: cum tamen septem tantum annorum puer tunc esset, cuius animus non poterat tunc quidem per ætatem omnia legis mysteria capere. Ab ineunte tamen ætate, indicarunt, Regii pueri animum imbuendum esse illis cogitationibus, vt meminisset in quam spem educaretur: vt scilicet non tantum priuatim voluntatem Dei agnosceret, Domino seruiret, & filium oscularetur: sed vt illa traditione libri testimonii commonefieret, publicam custodiam doctrinæ diuinitus patefactæ, & in libris sacris consignatæ, sibi, vt politico magistratui, certo modo & ordine a quibusuis deprauationibus tutandam commendari.

Ita ex Christianis Regibus & Principibus multi bono consilio & pio zelo, liberos suos, in collegiis Ecclesiasticis, quæ tunc scholæ erant, & quasi plantaria Ecclesiæ Dei, voluerunt educari:

cari: & a prima ætate ita institui & formari, vt reuerentiam erga doctrinam Ecclesiæ, in primo ætatis flore conceptam, postea in ipsa Imperii administratione retinerent & colerent. Et sæpe in tali institutione Principum liberis propositi, traditi & commendati sunt libri, complectentes explicationes de grauissimis, contra sanam doctrinam motis controuersiis. De quibus etsi per ætatem tunc iudicare non poterant, admonebantur tamen traditione huiusmodi scriptorum, ad officium pii Principis, ad quod educabantur, pertinere, vt & priuatim ab omnibus sanæ doctrinæ corruptelis serio abhorrerent, vtque suo loco lupos, afferentes alienam vocem, ab ouili arcerent & abigerent.

Cumque non dubitem, Illustriss. Ducem Prussiæ, Dominum Albertum seniorem, &c. Dominum meum clementissimum in hac graui sua ætate, nihil aliud in votis habere, quam vt pia filioli & hæredis sui institutio & formatio, per Dei gratiam ita benedicatur, vt vna cum diademate, etiam liber testimonii diuini, ipsi recte tradi & commendari possit, vtque in nutricatione Ecclesiæ, paternis vestigiis insistat. Iudicaui igitur, Celsit. ipsius non ingratum fore meum hoc officium, ab ea gratitudine, quam Prussiæ multis nominibus debeo, non alienum, si inclito, & summæ spei Celsit. suæ filiolo, Domino Alberto Friderico, &c. Domino meo clementissimo inscriberem & offerrem, Examen hoc Decretorum Concilii Tridentini, quod certis rationibus ita flagitantibus conscripsi, vt cum aliud non possim, vna cum precibus meis, commonefactione aliqua, institutionem Illustriss. & summæ spei Principis, &c. adiuuarem: vt Celsit. ipsius meminerit, in quam spem, non suæ tantum Prussiæ, sed toti rei litterariæ, & præcipue Ecclesiæ educetur, vtque progrediente ætate, discat & agnoscere, & odisse techinas, & fraudes tyrannidis Pontificiæ, & regni Antichristi.

Non autem priuato vel consilio, vel arbitrio, hoc argumentum graue sane, & difficile, mihi delegi, sed quodammodo necessitate quadam mihi impositum est. Edidi ante biennium libellum proponentem, & quasi in tabella monstrantem præcipua capita Theologiæ Iesuitarum: quæ ex quadam ipsorum censura collegeram, vt noua ista regni Pontificii secta, Germaniæ nostræ detegeretur, quam monstrosas opiniones profiteatur & circumferat. Ad illum libellum vero, ne ex Iesuitarum quidem secta hactenus quisquam responsionem instituere voluit, credo quod nemo turpitudinis istius publice detectæ patronus haberi voluerit. Tandem Andradius quidam Lusitanus, qui inter Theologos Tridentini Concilii præcipuam personam sustinuit, ad profligandum illum exiguum meum libellum, magna & prolixa acerbitate exarsit. Idque non suo quodam vel instituto, vel arbitrio, sed (sicut ipse narrat) eorum instigationibus inflammatus, quorum Tridenti in Concilio præcipua fuit autoritas: cum quidem (sicut ipse narrat) multorum sermone cognoscerent, aliqua nostrorum gratulatione, libellum istum meum fuisse exceptum.

Iam vero ad primam inspectionem, scriptum illud Andradii, propter acerbam & tumidam maledicentiam, cum quidem in rebus ipsis ad profligatas Iesuitarum opiniones, maiorem & crassiorem ipse addat impudentiam: statueram prorsus silentio præterire. Sed cum attentius res ipsas, quas Andradius tractat, considerarem, deprehendi ipsum quasi aliud agendo, voluisse simul mysteria quædam, quæ Tridenti in priuatis congressibus & deliberationibus agitata sunt, in lucem producere. Cumque illam personam, a Tridentinis patribus sibi impositam fuisse, ipse narret: existimo, voluisse Pontificios, post promulgata & edita impia sua decreta, etiam interpretationem illorum orbi Christiano tradere. Atque hoc modo ex illis Andradii explicationibus animaduerti, quam multæ techinæ, & quam variæ fraudes in Tridentinis decretis insidiose occultentur, de quibus Lector vix suspicari posset, si obiter nuda decreta inspiciat.

Cum igitur omnino responsio aliqua opponenda esset, iudicaui hanc rationem, quæ cum aliqua Lectoris vtilitate coniuncta esset, fore commodissimam: si ex Andradii scripto, quod Tridenti durante Concilio, hortatu & instigatione Patrum, compositum erat, excerperentur ea, quæ decretis Tridentinis talem interpretationem addunt, vnde non obscure colligi potest, quæ ibi dictæ sententiæ, quæ agitatæ deliberationes, ad deprauanda præcipua doctrinæ cælestis capita. Et hac occasione institui Examen primæ partis Decretorum Concilii Tridentini, vsque ad doctrinam de Sacramentis. Altera vero pars, si occupationes permiserint, & Ecclesiæ vtilitas efflagitarit, Deo bene iuuante, subiungetur. Cognoscet autem Lector, ex commonefactione huius examinis, ex quam insidiosis techinis & fraudibus consuta sint Tridentina decreta, hoc consilio & hoc fine, vt vsitatas adulterationes, quas ex Philosophia male & infeliciter cum Theologia dilutas, Monachi in Ecclesiam inuexerunt, quoquo modo, & inuitis & Deo & hominibus, retinere, confirmare, & stabilire possint. Adieci in plerisque locis fundamenta explicationum & refutationum, quantum quidem instituta examinis ratio tulit. Locum vero, de Scriptura & Traditionibus, quia in eo Pontificii totius suæ caussæ robur & præsidium, hoc quidem tempore, collocant, aliquanto plenius iusta ferme tractatione explicaui. In tota

autem

autem hac scriptione, nihil conatus sum noui afferre, sed tantum antiqua, hoc est, vsitatam nostrarum Ecclesiarum doctrinam repetere, quam non dubito esse Propheticam, Apostolicam, & vere Catholicam consensionem. Sed de consilio scriptionis in ipsa præfatione plura dicenda erunt.

Nunc igitur, illustriss. Princeps, Alberte Friderice, &c. ad Celsitudinem vestram reuertor, quam reuerenter & demisse oro, vt clementer audiat, quibus rationibus motus, scriptum hoc Celsit. vestræ inscribere & offerre voluerim.

Aduersarius meus Andradius, explicationes suas, quas ita inscribit, Serenissimo Regi Lusitaniæ, &c. cuius adolescentia, in primo ætatis flore, sub Iesuitarum disciplina, referente Andradio, instituitur, destinauit, vt scilicet tenellus Regis animus, si a Scriptura ad humanas traditiones abducatur, & superstitionibus Pontificiis ab ineunte ætate vndique fascinetur, non possit aliquando progredi ad fraudes Pontificias agnoscendas, & veritatis lucem aspiciendam. Cogitaui igitur iustiores me habere caussas, vt simili inscriptione, seu dedicatione, nostros Principes, qui in primo ætatis flore, in illa simplici & fundatissima doctrina, quæ a Deo generi humano patefacta, & litteris Propheticis & Apostolicis consignata est, educantur & instituuntur, commonefacerem & exhortarer, ne si quando ad Reipublicæ gubernacula admoti fuerint, patiantur se & suos a manifesta & salutari scripturæ luce, ad tenebras & figmenta humanarum traditionum, & scrinii Pontificii somnia abduci. Vestra autem Celsit. illustrissime Princeps, Alberte Friderice, &c. potissimum indicaui me hoc qualecunque officium iure quodam debere. Multis enim & magnis ab illustriss. Celsit. vestræ parente, &c. Domino meo clementissimo beneficiis sum affectus, quando instructissimæ Ducali Bibliothecæ ante annos tredecim præfectus, honestum in Aula locum habui. Exercitia etiam mea in Mathematicis qualiacunque Celsit. ipsius non ingrata fuerunt.

Et cum ad pertexenda studia mea ad Academias redire vellem, honeste, & quidem liberaliter a Celsit. ipsius, & litteris, & donariis dimissus sum. Pro quibus beneficiis, indicaui me hac ratione animi gratitudinem commodissime, vel aliquo saltem modo significare posse: si hac inscriptione ostenderem, me illustriss. filio & hæredi Celsit. ipsius, omnia fausta & felicia precari, in iis præsertim, quæ summa & maxima sunt in hac vita; vt scilicet iuxta Spiritus sancti sententiam, primis assuescat ab annis, seruire Domino in timore, & osculari filium, Ps. 2, 11. 12. congregari cum populo Dei Abraham, Ps. 47, 10. suscipere nutricationem Ecclesiæ, Isa. 49, 23. odisse Ecclesiam malignantium, Ps. 26, 5. Et hanc meam operam spero Celsit. ipsius non minus gratam, atque adeo pro rerum æstimatione gratiorem fore, quam cum olim qualiacunque Mathematum exercitia Celsit. ipsius exhiberem: quæ tamen memini, singulari clementia accepta fuisse. Volui etiam gratitudinem meam pro illo beneficio ostendere, quod in Bibliotheca instructissima, per triennium & amplius, non sine fructu mihi versari clementer concessum fuit. Illa enim occasione accensus sum studio linguarum, & amore cognoscendæ veræ & purioris antiquitatis. Merito igitur, cum debita gratitudine, Prutenicæ Bibliothecæ acceptum refero, quantulumcunque est, quod postea in hoc studiorum genere profeci. Sæpe etiam illius humanitatis recordor, cum in Aula quiduis potius, quam aulicus, per triennium ferme versarer, quod illi, qui in Aula præcipui erant, ad amicitiam suam honestum & liberum aditum mihi patere volebant. A Domino Burggrauio propter modestiam & simplicitatem amabar, & quidem liberaliter fouebar. Nobili viro Casparo Nosticio, Doctori Christophoro Iona, Consiliariis, Andreæ Muncero, Secretario, non ingrata erat mea consuetudo, & quidem multis in rebus opera ipsorum sæpe vtebar: qui etiam absentem beneuolentiæ officiis prosecuti sunt. Nec opus est singulos nominare, quorum in Prussia & amicitia vsus, & beneuolentiam expertus sum.

Cumque aliud non possim, existimaui me vel aliquam gratitudinis significationem Prussiæ ostendere posse, si publica hac declaratione & commonefactione testatum facerem, me ardentibus & summis votis, institutionem & formationem, ipsam denique vitam & salutem, incliti & summæ spei Principis ac Domini. D. Alberti Friderici, &c. diuinæ gratiæ & benedictioni commendare.

Vestram vero Celsit. Illustriss. Princeps Alberte Friderice, &c. Domine clementissime, reuerenter & demisse oro, vt non ægre ferat, quod per vestram Celsit. volui gratum meum animum, erga Illustrissimum Celsit. vestræ parentem, &c. Dominum meum clementissimum, & erga totam Prussiam, publica aliqua significatione declarare. Erit hoc Deo gratum, & Celsit. vestræ honorificum, si in primo ætatis flore, exemplo illustrissimi parentis, cœperit ostendere & spem præbere, se patrocinium rei litterariæ & nutricationem Ecclesiæ, vna cum reliqua hæreditatis successione, suscepturam. Et hac bona spe fretus, Celsit. vestræ offero & dedico hanc meam qualemcunque operam, quam eruditorum, & in his Illustriss. Celsit. vestræ parentis, &c. iudicio grauissimo submitto, reuerenter & demisse orans, vt quicquid hoc est officii, Celsit.

vestra, placido vultu, & clementi animo accipere non dedignetur. Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi toto pectore & ardentibus votis oro, vt propter filium suum, Dominum nostrum Iesum Christum, Celsit. vestra institutionem & studia, totam denique vitam & salutem, diuina sua gratia & benedictione, per Spiritum suum sanctum gubernet, ab omni periculo & malo incolumem clementer conseruet & custodiat, & benedictione sua efficiat, vt Celsit. vestra esse aliquando possit organon Deo gratum, politia vtile, & Ecclesia salutare, Amen. Brunsuuiga, Anno Domini M. D. LXI. die Aprilis 29. qua die Deus Celsit. vestram in hanc lucem nasci voluit, quem etiam toto pectore oro, vt illum diem Celsit. vestra faustum, felicem, & salutarem sæpissime redire velit.

Celsit. Vestram

demisse & reuerenter colens.

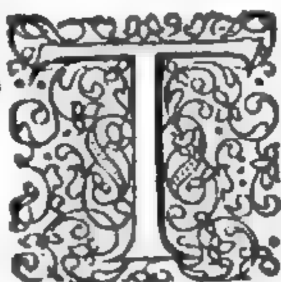
Martinus Chemnicius, Minister Ecclesiæ Brunsuicensis.

IN

IN EXAMEN PRIMAE PARTIS DECRETORVM CONCILII TRIDENTINI, *PRAEFATIO.*

Autoris scriptum de doctrina Iesuitarum

ERTIVS iam annus est, cum præcipua capita doctrinæ Iesuitarum, ex quadam ipsorum censura annotata, Lectoribus tanquam in breui tabella inspicienda proposui, hoc consilio, vt secta illa, quæ nuper admodum in perniciem ecclesiarum, quæ puram Euangelii doctrinam amplectuntur, a Pontifice Romano creata esse scribitur, nota redderetur nostris Ecclesiis non de nomine, nec ex vestitu tantum, sed sicut Christus Ioannis 10, 5. verum pastorem ab alieno discernendum docet, ex voce doctrinæ, qualis illa sit, quam profiteantur & circumferant. Et sine longiori explicatione, nuda tantum capita recitaui, vt præberem occasionem, vt ipsi plenius se explicarent. Sed ex tota illa factione, seu conspiratione, quam societatem ipsi vocant, nullus hactenus in arenam illam descendere voluit: quibus vero de caussis certamen illud tam pertinaciter declinarint, homines non prorsus stupidi facile diuinare possint. Ne tamen, quod vitio verti posset, omnino tacerent, conducititium quendam emissarium, misellum sane Ecebolum, *Ioannem Alberum*, ex schola Ingolstadiensi extruserunt, qui personatus fabulam illam Germanico scripto, tanquam in scena, tam ridicule egit, vt vix ingressus protasin, cum a longinquo spectaret fabulæ epitasin, abiecta persona ex theatro se proriperet, facta prius spectatoribus spe, subsecuturum mox alium comœdum, qui reliquas fabulæ partes, si non felicius, splendidius saltem pertexeret. Tandem ex Synodo Tridentina orator magniloquus, Iesuitarum fabulam acturus prodiit, *Iacobus Payua Andradius*, Lusitanus, qui in epistola nuncupatoria illos, quorum autoritas in concilio Tridentino præcipua fuit, sibi hortatores fuisse narrat, vt libellum meum de Iesuitarum Theologia profligandum susciperet, eo, quod multorum sermone intellexissent Patres, non sine applausu & gratulatione nostrorum illas meas chartas exceptas fuisse. Ita ille.

tandem Io. Alberus adgressus est,

& post eum Andradius, suasu Conc. Trid.

II. Ego vero inde colligo, non tam Iesuitarum rationem habitam fuisse a Patribus Concilii, quam quod per Andradium, tanquam idoneum Concilii interpretem, voluerint explicationes decretorum suorum inter homines spargere, id quod etiam titulus orthodoxarum explicationum de controuersis religionis capitibus non obscure indicare videtur. Non igitur cum Iesuitis, qui certamen pertinaciter desugiunt, sed cum argumento *Andradii* mihi iam res erit. Cum enim duo in libello meo proposuissem, de origine & Theologia Iesuitarum, Ingolstadiensis quidam Procurator, *Ioannes Alberus*, multa conabatur mitigare, & aliter interpretari in Iesuitarum Theologia. Sed *Andradius* illam totam, & totaliter talis qualis est, non tantum sartam tectam conseruare conatur: sed ne inferior ipsis videretur, non contemnendo maioris impudentiæ cumulo, illam amplificat, additis paradoxis multo teterioribus, vt sane Iesuitarum caussæ, in toto orbe habitabili, patronus magis idoneus exquiri non potuisset, quam *Andradius*. Maneat igitur Iesuitarum Theologia talis, qualis est, donec ipsi eam auctam & recognitam rursus extrudant.

forsan, vt interpretem decretorũ Concilii agere posset:

Quæ etiam caussa est, cur de illius argumentis hic disputetur.

III. De prima vero origine, institutione & antiquitate sectæ Iesuitarum, siue forsan creationem ipsi vocari malint, quædam, quæ ex *Andradii* narratione didici, hoc loco adiiciam, vt Iesuitas, priusquam tractationem alterius argumenti ingrediar, placatos & propitios bona cum gratia a me dimittam, si forsan, quod de ipsorum sanctitate suspicari non decet, antea offensi fuissent. Et vtile est, veram narrationem de consilio institutionis huius Pontificiæ fœturæ extare & notam esse. Ego quidem fateor, me hactenus nihil certi potuisse ex Scriptoribus nostri temporis cognoscere, & ad cognitionem rei admodum recentis antiquitatis monumenta nihil conferunt. Illorum igitur, quas habere potui, annotationes secutus sum: sed audio, iam inter tot & tam varia examina ordinum & religionum Ecclesiæ Pontificiæ commissam esse confusionem *Theatinorum*, qui a Paulo IIII. originem habent, & *Iesuitarum*, quorum fœtura alios habet autores. Vt igitur error iste per satisfactionem fiat venialis, narrationem de origine & ratione institutionis Iesuitarum, ex grandiloquis *Andradii* progymnasmatis, simpliciter & breuiter hoc loco repetam.

Euoluta autem Iesuitarum origine & instituto.

IV. Miles quidam *Ignatius Loyola*, in obsidione arcis Pompeiopolitanæ, altero crure bombardę ictu læso, in altero grauissimo vulnere accepto, postea domo, patria, & quas habebat facultatibus desertis, nouam inire vitæ austeritatem & humilitatem constituit. Quia vero ad illam vitę rationem

tionem, quam inire cogitabat, litterarum cognitionem plurimum conducere intelligebat, Lutetiam Parisiorum se contulit, vbi per decem annos in studiis versatus, decem nouæ suæ religionis socios sibi asciuit. Exacto vero decennio cum nouis recentis suæ religionis sodalibus rediit in Hispaniam, anno Domini 1536.

Postea anno 1537. venerunt Romam, vt a Pontifice Romano facultatem impetrarent, sacræ Hierosolymæ loca peragrandi. Sed cum Turcicum cum Venetis bellum illud institutum intercepisset, mutato consilio constituerunt, ad docendas Ecclesias vitæ suæ institutum conuertere. Venetiis igitur a legato Pontificio, septem ex illis sacris initiati sunt, accepta facultate, vt libere vbique plebem docere, secretas peccatorum confessiones audire, & Sacramenta administrare possent.

Anno 1540. intercedente Cardinali Contareno, a *Paulo* III. petierunt, vt vitæ illud institutum Pontificia autoritate confirmaret. Qui addita hac cautione, illud ratum habuit, ne plures quam 60. viri, ad eam societatem adscriberentur. Sed cum postea animaduerterent, illam vitæ rationem, ad restituendam & resarciendam nutantem & labascentem Pontificiam ecclesiam, præ ceteris ordinibus maxime idoneam esse, 1543. anno decreuit, ne vllis vel locorum terminis, vel personarum numero, societas hæc, nomine *Iesu* insignita, circumscriberetur. Rationem vero institutionis hanc de scripto recitat *Andradius*: *Quicunque in societate nostra vult militare, & soli Domino, atque Romano Pontifici, eius in terris vicario, seruire, post solenne perpetuæ castitatis votum, proponat sibi in animo, se partem esse societatis, ad hoc potissimum institutæ, vt ad fidei propagationem, per publicas prædicationes, & nominatim per puerorum ac rudium in Christianismo institutionem, ac fidelium in confessionibus audiendis consolationem præcipue intendat,* &c.

l. 1. p. 39.

V. Sub idem tempus *Ignatius* ille considerans, Germaniam, quæ a Pontificia sede desciuerat, non aliter posse sub iugum Pontificium retrahi, quam per concionatores ad hoc idoneos, aliquos igitur ex suis sodalibus in Germaniam emisit. Qui cum facto periculo ostendissent, se ecclesiis Germaniæ sua hypocrisi plus nocere, seu posse, seu velle, quam reliquas omnes factitias Monachorum religiones, *Ioannes Moronius* Cardinalis, qui in proxima Tridentina Synodo legatus fuit Pontificis, & Concilii præses, consilium communicauit cum *Ignatio*, quanto vsui esse posset ecclesiæ Pontificiæ, si Romæ amplissimum Collegium construeretur, in quo maxima Germanorum adolescentum multitudo, in bonis litteris & religione, sumptibus Pontificis institueretur, vt tandem in patriam redeuntes, collapsam & conculcatam Pontificiam religionem ibi instaurare aliqua ex parte possent. Et illud opus aggressi sunt Iesuitæ, anno Domini 1553. extructo tali Collegio Romæ, non procul a Iesuitarum Collegio. Illos vero adolescentes narrat *Andradius* assumi in illud Collegium, non vt cooptentur tandem in ordinem Iesuitarum, sed ait, Iesuitas tantum alendi illos, moderandi & instituendi curam gerere, & ad hunc laborem suscipiendum solum salutis Germaniæ desiderio fuisse incitatos, vt scilicet per istos emissarios Germania ad gremium, vel si hoc nimium est, ad oscula pedum Romani Pontificis paullatim reduceretur. De hac Iesuitarum techna *Andradius* tam bene sibi suisque ominatur, quod inquit: *Non dubito, quin horum adolescentium opera & diligentia Germania præreptam sibi fidei* (scilicet Pontificiæ) *lucem aliquando recuperet,* &c.

ostenditur, quam perniciem eccl. Germ. attulerint,

instituto imprimis Romæ pro Germanico collegio.

l. d. p. 31.

Et hoc est, quod in libello meo antea dixeram, sectam Iesuitarum potissimum in perniciem ecclesiarum Germaniæ creatam esse. Id vero *Ioannes Alberus* Ingolstadiensis per inficiationem fortiter conabatur amoliri. Sed gratias agimus *Andradio*, qui totam rationem institutionis huius sectæ simpliciter & plane, sine dissimulatione nobis exposuit, vt iam non opus sit, vel ex rumoribus, vel ex coniecturis diuinare, quo consilio Romana sedes nouam hanc fœturam postremis hisce mundi temporibus orbi obtruserit.

VI. Hanc igitur narrationem exordio huius scripti inserere volui, vt Iesuitas aliqua cum gratia a me dimitterem. In hac enim responsione non constitui cum ipsis, qui in publicum prodire verentur, agere, sed cum *Andradii* argumento mihi res erit. Cum enim hactenus variis artificiis rem suam tentarint & egerint Pontificii, iam post emissa ex Tridento anathematum fulmina, submiserunt hominem, in quo grande & picturatum genus dicendi cum acerba & superba maledicentia ex æquo certaret, si hac forsan ratione Germanorum simplicitas posset, vel fascinari, vel Panico terrore ab agnita verbi diuini veritate proturbari. Video enim *Andradium*, cum in exordiis altissime repetitis, & in argumentationibus cum supercilio propositis, nescio quid parturire putetur, nihil tamen aliud præstare, quam quod reliquorũ, qui hactenus Pontificiæ turpitudinis patroni fuerunt, fumos iamdudum luce Scripturæ discussos, acerba sua & superciliose arroganti grandiloquentia, venditare nequicquam satagit. Inter legendum enim subinde veniebat in mentem, id quod *Irenæus* inquit: Inflatus cum supercilio incedit, gallinacei elationē habens. Et quod Poëta canit: *Quid feret hic tanto dignum promissor hiatu? Proiicit ampullas & sesquipedalia verba, &c.*

Tum ad Andradii scriptum acceditur,

cuius scriptio qualis sit, notatur;

Horat. de arte poet. v. 96.

[illegible] causæ oppositæ responsionis Andradio adferuntur.

VII. Multas autem & graues habui caussas, quod volui responsionem aliquam *Andradio* opponere, cum ad hoc certamen tam superbe, & quidem satis contumeliose me prouocet. Accedit, quod in decem illis *Andradii* libris multa ita posita sunt, quod tractatio illorum non potest non vtiliter multa monere. Ne vero Lectorem odiosa repetitione, & molesta refutatione maledictorum *Andradii* inutiliter fatigarem, cogitaui responsionem potius de rebus ipsis instituendam esse, vt ita aliquid vtilitatis ex illa concertatione ad Ecclesiam, Deo bene iuuante, redire posset. Et existimo, materiam responsionis diuinitus mihi oblatam & monstratam esse. *Andradius* enim præcipuam personam in deliberationibus Synodi Tridentinæ sustinuit, & in ipso Concilio libros suos aduersus me conscripsit, idque hortatu & impulsu illorum, quorum consilia Patres Concilii, velut ex Apollinis Pythii, quod in fabulis est, oraculo edita, complexi sunt, hæc enim sunt ipsius verba. Multa etiam in Decretis Concilii inuoluta, quę inter legendum vix aliquis suspicari posset, satis crasse explicat, sicut suis locis monstrabitur. Cum igitur eodem ferme tempore maledicta Andradii, & decreta Concilii Tridentini accepissem: non dubitaui monstratam mihi esse viam, quomodo instituenda esset responsio. Decreta enim Synodi breuiter & nude proposita sunt; quę vero fuerint deliberationes, ex quibus fundamentis & fontibus factæ decisiones, quo artificio fabricata decreta, quem habeant sensum & finem, Andradii explicationes aliquo modo ostendent. Is enim Tridenti perstitit, quousque tandem Concilium perfectum & absolutum fuit: & ibi in mediis Concilii actionibus explicationes suas confecit. Et sicut in sessionibus sub Pio IIII. omnibus deliberationibus, si non præfuit, at certe interfuit: ita sine dubio, illa etiam, quæ in præcedentibus sessionibus agitata fuerunt, explorata habuit.

In præf. nuncup. a. 4. b.

Tandem ratio huius scripti exponitur:

VIII. Si igitur *Andradii* explicationes ad decreta Concilii, & vtrumque ad regulam Scripturæ contulero & examinauero: ex illa tractatione constituetur & prodibit Examen Decretorum Concilii Tridentini, quod aliquo cum fructu Lectoris fieri posse arbitror. Atque hac ratione iudico, me commodissime simul aduersario meo *Andradio* posse respondere, & maculas illas, quas maledictis suis, non tam meæ, quam Ecclesiarum nostrarum vesti aspersit, abstergere & eluere. Quod si Lector viderit, me singula non esse persecutum iusta explicatione, meminerit, me examen tantum, ea occasione, quam ab *Andradio* mihi datam esse dixi, instituisse. Nec indignetur *Andradius*, quod pleraq; eius maledicta non iudicarim digna esse responsione, cum de rebus ipsis potissimum instituta sit hæc nostra συζήτησις.

IX. Nolo autem hoc loco illa repetere, quæ hoc anno a nostris editis publicis scriptis, toti orbi demonstrata sunt, propter quas causas Tridentinum Concilium non agnoscant pro vero, legitimo, libero & Christiano, sed intra metas examinis orationem continebo. Et illa potissimum decreta examinanda proponam, quæ dogmata, de quibus hoc tempore controuertitur, complectuntur. Quæ enim de reformatione fabulantur, in fine ita subiiciunt Pontificis arbitrio, vt illa non serio: sed, quod dicitur, pro forma tractata fuisse significent.

Vbi insimul monetur, sola Conciliorum autoritate non esse standum:

X. Est quidem Conciliorum saluberrima autoritas in Ecclesia, sicut *Augustinus* ep. 118. recte inquit, si scilicet secundum regulam & normam sacræ Scripturæ iudicent, & quando sententiam suam ex certis & perspicuis Scripturæ testimoniis probant, debet illis Ecclesia, tanquam voci cœlesti, summa cum reuerentia, obedientiam. Tunc enim locum habet id, quod Christus dicit: *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Sed nudus Concilii titulus exauditus non debet nos statim, tanquam caput Gorgonis, in saxa, truncos & stipites conuertere, vt quæuis decreta sine examine, sine inquisitione & diiudicatione, temere amplectamur. Scriptura enim affirmat, esse quædam Concilia *malignantium*, Psalm. 22, 17. quædam *vanitatis*, Psalmo 26, 4. quædam *impiorum*, Psalm. 1, 1. quorum cathedram Ierem. cap. 15, 17. ex Psalmo vocat consessum לצים qui a ludificatoria interpretatione nomen habent, qualia fuerunt impiorum Pontificū & Sacerdotum Concilia, contra Michæam, Ieremiam, contra Christum & Apostolos. Habemus autem seuerissima mandata Dei, 1. Ioan. 4, 1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.* 1. Thessal. 5, 21. *Omnia probate, & eius quod bonum fuerit, tenaces estote.* Matt. 7, 15. *Attendite a pseudoprophetis, &c.*

Matth. 10, 40.

Sed omnia ex Script. & diiudicanda.

XI. Recte igitur fit, & ex mandato Dei necessario hoc faciendum est, vt decreta Conciliorum exigantur ad normam sacræ Scripturæ, sicut *Hieronymi* sententia habet: *Spiritus sancti doctrina est, quæ Canonicis litteris prodita est, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco.* De re enim magna, & complectente salutem animarum agitur. Et tyrannis est vere Pontificia postulare, vt sine examine, sine inquisitione & diiudicatione, simpliciter adsentiamur nudis decretis Concilii Tridentini, in quo idem fuit actor, reus & iudex, in cuius exordio, Scriptura Canonica ex gradu suo proturbatur, ne sola sit regula & norma iudicii. Iactitant quidem Pontificii legem *Martiani* Imperatoris C. de

de summa Trinitate & fide Catholica: Ne quis in Synodo *semel iudicata & recte disposita, disputando reuoluat, tumultus* aut *perfidiæ occasionem* inde *quærens*: Sed religiosissimus Imperator nullo modo voluit infinitam licentiam quiduis, extra, præter & contra verbum Dei fingendi & statuendi, Conciliis concedere. Nec libertatem iudicandi, & diligentiam omnia probandi, a Deo Ecclesiæ concessam & mandatam, suo decreto voluisse abrogare & tollere, putandus est. Dicit enim, quę recte disposita sunt, non esse disputationibus reuoluenda. Et in *Actis Concilii Chalcedonensis*, vbi integrum *Martiani* decretum ponitur, hæc extant eius verba: *Cesset iam profana contentio, quisquis enim post veritatem repertam aliquid vlterius discutit, mendacium quærit.* Inter nos vero ardua illa quæstio controuertitur: *An ea, quæ in Synodo Tridentina iudicata sunt, recte sint disposita? An de controuersiis horum temporum veritas ibi sit reperta?* Et his disputationibus non quærimus tumultus, aut perfidiæ occasionem, quod Imperator *Martianus* recte prohibuit, sed sine seditione, sine armis, sola voce doctrinæ, iuxta normam Scripturæ diuinitus patefactæ, inquirimus, ne a vera viuifica fide, quam *Augustinus* ex Scripturis Canonicis conceptam esse, dicit, prætextu Synodi ad perfidiam traditionum humanarum abducamur. Hanc inquisitionem voce diuina Ecclesiæ concessam & mandatam, nulla creatura vel debet vel potest inhibere, aut damnare. Et si aduersarius meus *Andradius*, qua est superbia & acerbitate, hoc ipsum institutum examinandi decreta Synodi Tridentinæ damnauerit: ipso facto ostendet, quam intolerabili tyrannide Ecclesiam premere, & fidei dominari conentur Pontificii. Si concilium Tridentinum decreta sua recte disposuit, si veritas ibi reperta est, non timebit sibi ab inquisitione, quæ ex Scriptura instituitur, nec ægre illam feret. Veritas enim non fugit lucem, & *eloquia Domini munda sunt*, quæ non verentur *igne examinari*, & vel *septuplum probari*. Psal. 12, 7. *Tertullianus* in *Apologetico* eleganter dicit: *Lex, quæ probari se non vult, merito suspecta est, & si non discussa & probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suæ iustitiæ debeat, sed eis, a quibus obsequium expectat.* Quanto vero magis de Conciliorum decretis in caussis fidei hoc verum est? Vetera Concilia non nuda tantum decreta, tanquam dictatoria & ἀνυπεύθυνα Ecclesiis obtruserunt, sed editis integris actionibus & iustis disputationibus simul ostenderunt, ex quibus fontibus & fundamentis falsa damnassent, & vera confirmassent: vt diiudicatio Ecclesiæ esset facilior & manifestior: sed Tridentini Areopagitæ nuda tantum decreta, sine rationibus, prætoria autoritate orbi Christiano promulgant, & mox contradicentibus, immo saltem inquirentibus, ferrum & flammam proposituri videntur. Hæc scilicet est compendiaria illa ratio, quam Canonistæ sequuntur, vt Pontifex Romanus habeat voluntatem pro ratione in his, quæ vult.

Id quod ad Conc. Trid. decreta applicatur.

de C. D. l. 19. c. 18.

cap. 4.

XII. Sed petimus dari nobis, vel ab inuitis, veniam, vt libertate, voce diuina nobis concessa, vtamur, ne cuiuis spiritui credamus, sed omnia probemus; ipsis vicissim liberum est, vt in nostra, non sicut consueuerunt, epicherematis ex carnificum officinis, iuxta *Hieronymi* dictum petitis, sed argumentis & testimoniis Scripturæ inquirant. Quod si factum fuerit, spero fore, vt hac ratione multa mysteria ex deliberationibus Synodi Tridentinæ in lucem ab aduersariis educantur, nisi forsan pro ratione mysteriorum occultanda, & silentio tegenda iudicabuntur, iuxta dictum: *Qui male agit, odit lucem.* Sed ad rem ipsam accedemus.

Io. 3. 20.

XIII. Supra autem, quæ sit instituti nostri ratio, significatum est. Ad dogmatica igitur properantes, reliqua præambula præteribimus: nisi quod velim Lectorem obiter huius admonitum, vt consideret, qualia fuerint principia Tridentinæ Synodi.

Obiter tandem inspergitur, qualia Tridentinæ synodi principia fuerint.

Pontifex *Paulus III.* in Bulla indictionis, nundinationem indulgentiarum, titulo plenariæ remissionis peccatorum, gratis pro sua liberalitate proposuit illis, qui processionibus interfuerint, qui eleemosynam alicui pauperi elargiti fuerint, vel qui Dominicam orationem, cum salutatione Angelica quinquies recitauerint. Mox in ipso ingressu Concilii in Litania, vbi ne vno quidem verbulo mentio fit intercessionis Christi, pro vnico mediatore Christo, omnes Angelos & Sanctos mediatores, patronos & intercessores substituerunt. Subsecutus est *Ambrosius Catharinus*, qui in oratione, in exordio Concilii habita, Christi matrem *sociam eius* appellat, quæ scilicet throno eius assideat, vt gratiam nobis impetret. Alius quidam in oratione sua, voces Euangelicas, quæ soli filio Dei competunt; ad Romanum Pontificem scelerate detorquens exclamauit, *Papa lux venit in mundum*: vt scilicet nullum esset dubium, inter ipsa principia Synodi Tridentinæ impleri id, quod Paulus vaticinatus est, 2. Thessal. 2, 4. *hominem peccati, & filium perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, sedere in templo Dei, ostendentem se, tanquam sit Deus.* Ex his principiis iudicari potest, qualis expectandus sit progressus & exitus. Impossibile enim est, iuxta vsitatum dictum, *quæ malo inchoata sunt principio, bono finiri exitu.*

Leo, ep. 87. al. 85. f. 457.

PRI.

PRIMVM DECRETVM QVARTAE SESSIONIS, QVINTO APRILIS CELEBRATAE, CONCILII TRIDENTINI, M.D.XLVI.

RECEPTIO ET NVMERATIO LIBRORVM SACRORVM, VETERIS ET NOVI TESTAMENTI.

SACROSANCTA, œcumenica & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea tribus Apostolicæ sedis legatis, hoc sibi ante omnia perpetuo proponens, vt sublatis omnibus erroribus puritas ipsa Euangelii in Ecclesia conseruetur, quod promissum ante per Prophetas in Scripturis sanctis, Dominus noster Iesus Christus, Dei filius, proprio ore primum promulgauit, deinde per suos Apostolos, tanquam fontem omnis salutaris veritatis & morum disciplinæ, omni creaturæ prædicari iussit, perspiciensque, hanc veritatem & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis, Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ ad nos vsque peruenerunt: orthodoxorum Patrum exempla secuta, omnes libros, tam veteris, quam noui Testamenti, (cum vtriusque vnus Deus sit autor) nec non traditiones illas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia catholica conseruatas, pari pietatis affectu, ac reuerentia suscipit ac veneratur. Sacrorum vero librorum indicem huic decreto adscribendum censuit: ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiantur. Sunt vero infra scripti Testamenti veteris. Quinque libri Moysi, scilicet Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Deinde Iosue, Iudicum, Ruth. Quatuor Regum, Paralipomenon duo, Esdræ duo, primus scilicet & secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium Dauidicum, centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ Salomonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, scilicet Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias. Duo Machabæorum, primus scilicet & secundus. Testamenti noui, Quatuor Euangelia, secundum Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem, Acta Apostolorum a Luca Euangelista conscripta, quatuordecim Epistolæ beati Pauli Apostoli, scilicet ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos, Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna, vna Iudæ Apostoli, Apocalypsis Ioannis Apostoli.

Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit.

Omnes itaque intelligant, quo ordine & via ipsa Synodus, post iactum fidei confessionis fundamentum, sit progressura, & quibus potissimum testimoniis ac præsidiis, in confirmandis dogmatibus, & instaurandis in Ecclesia moribus sit vsura.

SECVNDVM DECRETVM QVARTAE SESSIONIS.

RECEPTIO VVLGATAE EDITIONIS, ET MODVS INTERPRETANDI ET IMPRIMENDI SACRAM SCRIPTVRAM.

INsuper eadem sacrosancta Synodus considerans, non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editioibus, quæ circumferuntur, sacrorum librorum, quænam authentica habenda sit, innotescat: statuit & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot seculorum vsu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus pro authentica habeatur, & quod eam nemo reiicere quouis prætextu audeat vel præsumat.

CANON ALIVS.

PRæterea ad coercenda petulantia ingenia, decreuit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu & interpretatione sanctarum Scripturarum, aut

etiam contra vnanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contra venerint, per ordinarios declarentur, & pœnis a iure statutis puniantur.

EXAMEN.

In conciliis quum secundum Scripturas iudicandũ sit,

I. ET res ipsa, & totius orbis Christiani iustissimæ querelæ a multis annis clamitant, in ecclesia Pontificia multum errorum in doctrinam, & varios abusus in ritus ecclesiasticos irrepsisse. Multorum igitur votis sæpe expetitum, & diu expectatum fuit verum, legitimum, liberum & Christianum Concilium, in quo vera medicina his tantis malis adferretur, idque ex Scriptura, quam *Basilius,** in principium primi Psalmi, *a Spiritu* sancto *conscriptam* esse ait, *vt sit communis medica animarum officina.*

II. Et in prima Sessione Pontifex per suos legatos significauit, Tridenti apertam esse Synodum (sicut ipsi loquuntur) quam sibi hoc propositum habere fingunt, vt sublatis omnibus erroribus, puritas ipsa Euangelii, in Ecclesia conseruetur. Bona sane sunt verba.

id quod olim etiam moris fuit,

III. Constituit autem Synodus in principio, quibus potissimum testimoniis & præsidiis, in extirpandis hæresibus, & confirmandis dogmatibus vti velit; fit & hoc recte exemplo, & more purioris antiquitatis. *Cusanus* enim de forma veterum vniuersalium Synodorum, dicit morem fuisse, vt sacra Euangelia ponerentur in medio Synodi, vt admonerentur, quibus præsidiis & armis contra errores, pro veritate dogmatum in conciliis pugnandum esset. Quod in aliis etiam de religione disputationibus solitum fieri, *August.* scribit Epist. 163. Et nota est *Constantini Magni*** memorabilis sententia, qua ipse Nicænam Synodum aperuit (sicut nunc loquuntur Pontificii) *Euangelici* (inquit) *libri sunt, & Apostolici, antiquorumque Prophetarum oracula: quæ nos manifeste instruunt, quid sentiendum sit de rebus diuinis. Suscipiamus igitur ex sermonibus diuinitus inspiratis quæstionum solutionem.*

teste Cusano, de concordant. cath. l. 2. c. 6. f. 717.

Augustino,

et Constantino Magno,

Tridentina Synodus aliis vti constituit præsidiis: quæ

IIII. Tridentina igitur Synodus quibusnam præsidiis in confirmandis dogmatibus constituit se vsuram? Num Spiritus sancti doctrina, quæ litteris Canonicis, sicut *Hieronymus* inquit, prodita est? Nequaquam, inquiunt, Scriptura sola regula & norma erit nostri iudicii, sed *primo* Traditiones, quæ sine scripto, tantum ex consuetudine longi temporis probationem habent, pari pietatis affectu ac reuerentia, sicut ipsam Scripturam, suscipiendas & venerandas constituunt. *Secundo*, discrimen inter libros Scripturæ canonicos & apocryphos, quod totius veræ & purioris antiquitatis testimonia habet, conuellunt, abrogant & tollunt, vt ad confirmationem ecclesiasticorum dogmatum, par & eadem sit autoritas librorum canonicorum & apocryphorum. *Tertio*, Quia in veteri versione ipse sensus Scripturæ sæpe non satis expressus, sæpe etiam vitio describentium deprauatus est, constituunt vulgatam illam editionem habendam pro authentica, ita vt nemo eam in disputationibus & expositionibus quouis prætextu, etiamsi scilicet ostendatur manifeste discedere ab ipsis fontibus, audeat vel præsumat reiicere. Quia vero hisce etiam præsidiis non satis fidunt Tridentini Patres, adiungunt *Quartum*, quod est fortissimum ἄτρωτον, penes se scilicet esse ius & autoritatem authenticæ interpretationis Scripturarum: hoc est, sicut *Hosius* de expresso verbo Dei inquit: Si quis habeat interpretationem Romanæ ecclesiæ, etiamsi non videat, quomodo cum textu vel conueniat, vel pugnet, habere tamen ipsissimum verbum Dei.

1. sunt Traditiones.

2. Scriptura libri æ-

que apocryphi ac canonici.

3. Bibliorum vetus versio.

4. Prætoria ecclesiæ Romanæ autoritas.

f. 327. b.

V. Existimas igitur ne, optime Lector, Tridentinos Patres ex indictione terreni sui Dei, Pontificis Romani, hoc proposito conuenisse, vt si errores aliquos in ipsorum doctrina, in ritibus abusus aliquos hærere ex verbo Dei ostensum fuerit, parati sint, hæc ad normam Scripturæ Canonicæ corrigere & emendare? Nihil minus. Hæc ipsa enim quartæ Sessionis decreta sonoram coram toto mundo edunt confessionem, Pontificios in sua ecclesia multa, immo plæraque talia habere, quæ Scripturæ Canonicæ testimoniis & præsidiis probare, confirmare & defendere nullo modo possunt. Ideo enim alia præsidia extra & præter Scripturam conquirunt, vt si testimoniis Scripturæ vrgeantur & oppugnentur, ne veritati cedere cogantur, sed ad alia in hunc vsum disposita præsidia, receptum & καταφύγια qualiacunque habere possint.

Vnde etiam statim & facile pateat, quem sibi finem proposuerit.

VI. Illa vero præsidia extra, præter, immo contra Scripturam, tot & tam varia opportunis locis ita collocarunt & disposuerunt, vt manifeste significent, se hoc animo conuenisse, non vt ad normam Scripturæ aliquid corrigant, sed vt qualescunque errores & abusus, qui hactenus ex verbo Dei notati, reprehensi & refutati sunt, per alia præsidia, contra Scripturæ testimonia prætextu aliquo retinere, defendere,

* *Basil. in princip. Ps. I. f. 55.* --- Διὰ τοῦτο συγγέγραπται παρὰ τοῦ πνεύματος, ἵν' ὥσπερ ἐν κοινῷ τῶν ψυχῶν ἰατρείῳ *cetera.*

** *Apud Theodoret. hist. eccles. l. I. c. VII. f. m. 25.* Εὐαγγελικαὶ γὰρ βίβλοι καὶ ἀποστολικαί, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα, σαφῶς ἡμᾶς ἃ χρὴ περὶ τοῦ θείου φρονεῖν ἐκπαιδεύουσι. τὴν πολεμοποιὸν οὖν ἀπελάσαντες ἔριν, ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν.

re, & Ecclesiæ ceruicibus imponere possint. Huc enim redeunt omnia illa, quæ de variis suis præsidiis inter initia Synodi constituerunt. . Et potuissent paucis verbis totam rem absoluere, si tantum in ipso Synodi ingressu professi essent, se simpliciter præsentem ecclesiæ suæ statum, qualis ille cumque est, velle retinere, & pertinaciter defendere, nec admissuros se, vt ex norma Scripturæ Canonicæ aliquid, quicquid illud sit, corrigatur vel emendetur. Non igitur opus fuisset tot annorum sumptibus, nisi iudicassent, prætextu & titulo Synodi, hominibus fucum esse faciendum.

Pontificios certe scripturarum lucifugas non immerito vocaueris.

VII. *Tertullianus* de *Resurrectione carnis*, f. 77. quosdā vocat *lucifugas scripturarū.* Iste titulus nulli hominum generi melius conuenit, quam congregationi Tridentinæ. Vsque adeo enim reformidant & fugiunt lucem Scripturæ, vt vix obiter credo pallido ore, & tremulis labris mentione facta Scripturæ Canonicæ, mox alia, & quidem varia præsidia circumspiciant, quorū tenebris se inuoluere possint, si ad lucem Scripturæ protrahantur.

VIII. Sed singula hæc diligentius examinanda sunt. Hoc enim tempore præcipui loci communes Pontificiorum sunt: De *insufficientia, obscuritate, & incertitudine Scripturæ.* De *traditionibus*, & de *pretoria autoritate interpretationis.* Animaduertunt enim, se ante congressum deuictos esse, si in has angustias copiæ ipsorum redigantur, vt nihil sit recipiendum vel credendum, quod testimoniis Scripturæ non potest ostendi & probari, vtque in illis, quæ titulo vel Traditionum, vel Patrum, vel Conciliorum prætenduntur, illud tantum, quod autoritati diuinarum Scripturarum congruit, accipiatur: quod vero non congruit, *eadem facilitate contemnatur, qua probatur*, iuxta *Hieronymi* dictum: * vel vt (iuxta *Augustini* regulā †) *libere cum pace illorum, quorum nomina prætexuntur, respuatur.*

* comment. l. 4. in Matth. 23.
† contra Crescon. l. 2. c. 32.

SECTIO I.

De Scriptura sacra in genere.

Etsi Decretorum Tridentinorū magna sit obscuritas,

I. TRidentini Patres decreta sua sine rationibus nude tantum, variis sæpe generalitatibus inuoluta, proponunt. Quod si dignati fuissent etiam hoc publicare, ex quibus rationibus, fontibus & fundamentis decreta illa constituissent, facilior esset ratio inquisitionis & diiudicationis. Sed bene res habet. Aduersarius enim meus *Andradius*, vna cum aliis Pontificiis scriptoribus, multa talia mysteria, siue prudentes siue imprudentes in vulgus efferunt. Et adhibitis illorum declarationibus, ratio examinis plana erit, sicut hic locus de *Scriptura*, & sequens de *traditionibus* manifeste ostendet. Mentionem facit IIII. hæc Sessio sacrorum librorum satis honorificam, & videri posset, hoc tantum velle, vnam & eandem esse doctrinam Euangelii, quam Apostoli primum voce tradiderunt, & postea libris scriptis complexi sunt. Sed audiamus *Andradium*, qui secretorum Concilii gnarus est, ex quibus fundamentis & quo artificio compositum sit hoc decretum.

qua tamen illorum sit mens, satis manifestū sit.

verbis Andradii, quibus in auctorem inuehitur,

II. Scripseram, Iesuitis cum aliis Pontificiis hoc axioma commune esse, quod sacra Scriptura sit doctrina mutila, manca & imperfecta, eo quod non contineat omnia, quę ad fidem, moresque pie viuendi pertinent. Hic vero *Andradius* Lusitanico cothurno aduersus me insurgit, vociferans, qua potest acerbitate, de mendaciis & iniuriis. Et ego cum hæc legerem, mirabar, quæ esset caussa, quod *Andradius* a contumeliosis illis vocibus, quas non ignorat a multis Pontificiis scriptoribus, multo durius in sacram Scripturam coniectas esse, tantopere abhorreret. Cogitabam autem, forsan in Synodo Tridentina cœpit iam rectius & honorificentius de autoritate Scripturæ sentire: quod si fieret, non ægre sane ferrem, me hoc modo mendacii argui. Attente igitur cœpi sequentia perlegere, nunquid *Andradius*, qui Synodi pars magna fuit, sentiret & profiteretur, Doctrinam cælestem, quæ ad fidem & pietatem vitæ necessaria est, contineri in sacra Scriptura omnem, totam, integram & perfectam. Sed inquit: nullo modo in Scriptura est tota comprehensa. Et fatetur, me, licet mutatis verbis, sententiam tamen eandem, quæ Iesuitarum & omnium Pontificiorum est, expressisse. Quid igitur tumultuatur? Quia, inquit, plebs concitari posset, si sacra Scriptura tam atrocibus & inuidiosis verbis incessatur. Magnas igitur gratias habemus *Andradio*, quod iam intelligere possumus, quare decretum Synodi Tridentinæ contumeliosas illas voces, quas multi Scriptores Pontificii in sacram Scripturam solent euomere, noluerit vsurpare, cum tamen in effectu sententiam eandem confirmare & sancire velit, ne scilicet plebs concitetur, si Scriptura tam atrocibus & inuidiosis vocibus incessatur, & hæc de artificio compositionis decreti diligenter obseruentur.

l. 2. p. 49. sq. it. 126.

l. d. p. 68.

& qua ratione nobis Scriptura data sit, edisserit: l. d. p. 63.

III. Audiamus porro, quis sit sensus huius decreti de Scriptura, quæ rationes agitatę fuerint in deliberationibus, cum decretum illud fabricandum esset. *Andradius* inquit, cum *Christus fragilitati memoriæ, Euangelio scripto succurrendum putauit, ita breue compendium litteris tradi voluit, vt pars maxima, tanquam magni pretii thesau-*

rus, traditionibus, intimis Ecclesiæ visceribus infixis, relicta fuerit. Et ex 31. c. Ierem. (quod ipsi cum aliis Pontificiis scriptoribus commune est) probare contendit, doctrinæ noui Testamenti, quæ a Christo proprio ore primum promulgata, & postea Spiritu sancto dictante ab Apostolis prædicata, & per totum orbem propagata est, hanc esse proprietatem, qua a doctrina veteris Instrumenti eam discerni Deus voluerit, ne vel tabulis lapideis comprehendatur, vel calamo & atramento litteris consignetur. Addit igitur, non factum esse ex mandato Christi, quod Euangelistæ & Apostoli litteris quædam commendarint, prædicare enim iussit, non scribere. Ego vero hoc addo, quod ex loco Ieremiæ, sicut a Pontificiis ille tractatur, sine contradictione manifestissime sequitur, contra verbum & voluntatem Dei factum esse, quod vel pauca quædam de doctrina noui Testamenti calamo & atramento in litteras ab Apostolis relata sunt. Si enim vera sunt, quæ Pontificii de loco Ieremiæ dicunt, voluntas & mandatum Dei erit, vt simpliciter nihil de doctrina noui Testamenti litteris consignetur: non enim dicit, partim chartis, partim mentibus inscribendam esse nouam legem: sed iuxta ipsorum sententiam, Paulus simpliciter affirmabit, non esse atramento scribendam.

l. d. p. 56. seq. it. p. 63.

l. d. p. 57. seq.

Quorum dictorum summa est.

IIII. Habebimus ergo sacros libros noui Testamenti sine voluntate & mandato Christi: imo contra verbum, voluntatem & mandatum Dei conscriptos. Conflagret licet *Andradius* sua acerbitate, certum tamen est, hæc ex ipsorum fundamentis manifestissime consequi, licet aliis verbis se inuoluat: ne scilicet plebs, sicut *Andradius* inquit, concitetur, si tam inuidiosis verbis Scriptura incessatur. Et vt in pauca, quæ prolixe ab ipsis disputantur, contraham: hoc est, quod non ambabus tantum manibus, sed toto corpore, & omnibus neruis contendunt, Euangelistas & Apostolos nullo modo hoc consilio scripsisse; vt propter posteritatem, ea quæ ad fidem & mores pie viuendi necessaria sunt, litteris consignarent, vt Scriptura illa esset canon, norma & regula fidei in Ecclesia: sed fingunt longe alias caussas. *Andradius* cum prolixe disputasset, Christum & Apostolos per tot annos multo plura prædicasse, quam quæ angustiis librorum noui Testamenti comprehendi potuerint: tandem concludit, multa esse credenda, quæ scripta non sunt: & propterea constantem Ecclesiæ sententiam, Euangelii instar accipiendam & amplectendam esse. Pronunciat igitur normam, canonem seu regulam fidei exactissimam, non esse Scripturam, sed Ecclesiæ iudicium. Addidit etiam, *in piorum moribus Euangelium multo clarius esse expressum, quam litterarum monumentis sit comprehensum.* *Pighius* de Eccles. Hier. l. 1. c. 2. dicit, Apostolos quædam conscripsisse, non *vt scripta illa præessent fidei & religioni nostræ, sed vt subessent potius.* Et tandem concludit, *Ecclesiæ autoritatem non solum non inferiorem, non solum parem, immo quodammodo & superiorem & notiorem esse autoritate Scripturæ. Siquidem Ecclesia præcipuis scripturis canonicam impartita est autoritatem, quam nec ex se, nec ex autoribus suis habebant.* C. 3. dicit, *Apostolicas epistolas* non Ecclesiæ catholicæ, sed *pro nata occasione necessitatis vnius aut alterius Ecclesiarum particularium scriptas esse: ideo non esse opinandum, Apostolum vniuersis suis Epistolis voluisse comprehendere vniuersa nostræ fidei, Christianæque doctrinæ præcepta & mysteria.* Et addit, *Epistolam ad Philemonem*, quia præter deprecationem pro seruo fugitiuo nihil prorsus continet, *non esse in hoc scriptam a Paulo, vt publice legeretur in catholica Christi Ecclesia.* In fine inquit, *Anathema sunt, quicunque communi receptæque ab antiquo obseruationi & traditioni Ecclesiasticæ contradicunt, tametsi nulli Scripturæ vel contradicant vel aduersentur.* Cap. 4. hoc agit, *in re dubia, aut quacunque excitata controuersia, ad fidem certitudinemque faciendam, magis idoneam & efficaciorem esse Ecclesiasticæ traditionis autoritatem, quam ipsas Scripturas.* Rationem hanc assignat: *quia clarior, magis aperta, & plane inflexibilis sit traditio: cum contra Scripturæ plurimum frequenter obscuritatis habeant, & se trahi accommodarique in diuersam, eamque quam quis secum ante præsumpsit, sententiam, & eludi cauta expositione facile permittant. Proinde & Scripturarum certam inflexibilemque amussim esse Ecclesiasticæ traditionis communem sententiam.* Et in fine ita concludit: *Si huius doctrinæ memores fuissemus, hæreticos scilicet non esse informandos vel conuincendos ex Scripturis* (hæc enim sunt eius verba) *meliore sane loco essent res nostræ. Sed dum ostentandi ingenii & eruditionis gratia cũ Luthero in certamen descenditur scripturarum, excitatum est hoc, quod proh dolor nunc videmus, incendium*, &c.

Scripturam quod nolunt esse regulam fidei.

Tum etiam Pighii, quibus de scopo

et occasione Epistol. Apostolicarum agit.

et Scripturas obscuritatis & flexibilitatis accusat.

V. Et ne recitandis singulorum Pontificiorum in sacram Scripturam contumeliis longior sim, summa huc redit, sacram Scripturam non esse canonem, normam, amussim seu regulam, ad quam omnia, quæ de rebus fidei disputantur, sint exigenda, idque propter duas potissimum caussas. I. Quia sit insufficiens, non complectens omnia, quæ ad fidem & vitæ pietatem necessaria sunt & sufficiunt. II. Quia etiam in illis, quæ complectitur, sit obscura & ambigua, tanquam nasus cereus, aut quasi plumbea Lesbiæ ædificationis regula. Et propterea dicunt, illam esse materiam litis, non vocem iudicis: præ-

Ratio, quare Fidei regulam nolint esse scripturam.

præceptorem mutum, litteram mortuam, immo occidentem, &c. *Eccius* iuxta morem suum, vocat *Euangelium nigrum*, & *Theologiam atramentariam*. In hanc ergo sententiam intelligendum est decretum quartæ Sessionis Tridentinæ Synodi de Scriptura. Ex *Andradio* enim iam didicimus, ex quibus rationibus & fundamentis, decretum illud hoc modo constitutum sit.

Quæ res sub examen vocatur,

VI. Superest iam, vt illud examinemus. Afferamus autem ad examen illud (iuxta *Augustinum*) *non stateras dolosas, vbi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc graue, hoc leue est: sed afferamus diuinam stateram de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis: & in illa, quid sit grauius, appendamus: immo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.* Hæc sunt *Augustini* verba contra Donatist. lib. 2. c. 6.

et quidem merito,

VII. Res autem seria & magna agitur. Pontificii quidem petulantiam, dissentiendi libidinem, & nescio quæ alia odiosa nomina propterea nobis tribuunt: sed Deus, qui inspector est cordium, videt & nouit, nos diligentiam illam omnia probandi, ab ipso nobis serio mandatam, ideo adhibere, ne quouis vento doctrinæ circumferamur: sed vt fides nostra certum habeat fundamentum & firmamentum. Certum enim est, *mundum in sua sapientia Deum non nouisse*, 1. Cor. 1, 21. sed Deum ipsum se & voluntatem suam dato certo verbo, quod ingentibus miraculis confirmauit, generi humano patefecisse. Et quidem, si vel Angeli essemus, vel inter Angelos versaremur, nulla admodum opus esset, vel sollicitudine, vel circumspectione, ne puritas patefactæ doctrinæ cælestis, vel adulteraretur, vel amitteretur. Sed tria valde magna obstacula nobis obiiciuntur. I. Versamur in hoc mundo, cuius iudicium e diametro pugnat cum iudicio Spiritus S. in rebus fidei.

cum doctrinæ Christianæ corruptio facilis sit.

II. Ratio nostra extollit se contra agnitionem Dei: *animalis enim homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus, sed stultitia sunt ei.* 1. Cor. 2. 14. III. Diabolus est mendax, pater mendacii, & spiritus erroris. Et hinc fit, quod doctrina diuinitus patefacta, non semper & vbique in hoc mundo manet pura & sincera: sed sæpe deprauatur & corrumpitur, vel substitutis, quæ omnino falsa sunt, vel admixto fermento, quod Paulus vocat καπηλεύειν, 2. Cor. 2. 17. sicut caupones vinum infusa aqua adulterant: ita enim Græci interpretes, Esai. 1, 22. verbum illud vsurpant. Nec satis certum κριτήριον est, si prætendatur titulus ordinarii ministerii: scriptum est enim Ierem. 14, 14. *Mendacia Prophetæ vaticinantur nomine meo: non misi eos, non præcepi eis, neque locutus sum ad eos, dolum cordis sui vaticinantur*, 3. Reg. 22, 22. *Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum Regis*, &c. Considerandum ergo est, qua ratione in tam ancipiti discrimine, Deus omnibus temporibus Ecclesiæ suæ clementer prospexerit: vt certum esset, quæ doctrina vt indubitata, cælestis & diuina amplectenda esset, & qua norma quæuis corruptelæ, quæ fugiendæ essent, agnosci & diiudicari possent.

Quomodo consideratio illa instituenda sit.

Hæc autem consideratio paulo altius repetenda est: vt in historia sacra ab initio mundi obseruare possimus, quam sæpe & varie insidiis diaboli, mundi scandalis, & rationis petulantia, adulterata, & deprauata fuerit puritas verbi Dei, & econtra, quam paterna sollicitudine Deus Ecclesiæ suæ de restitutione & conseruatione puritatis verbi sui contra mundi, carnis & diaboli corruptelas prospexerit. Et illas obseruationes ad hasce nostras disputationes accommodabimus. Quod enim Pontificii fabulantur, aliam & plane diuersam rationem conseruandæ puritatis doctrinæ cælestis esse in nouo Testamento, ab ea, qua Deus vsus fuit in veteri, postea diluemus.

SECTIO II.

De origine, caussa & vsu Scripturæ Vet. Testamenti.

1. De origine Scr. S. notandum,

I. Tota hæc disputatio de sacra Scriptura videtur mihi non posse simplicius & rectius explicari, quam si constituatur *de prima sacræ Scripturæ origine, qua occasione, propter quam caussam, & in quem vsum, primum instituta & tradita sit a Deo*, neque enim tempore noui Testamenti primum cœpit: ex prima igitur origine iudicanda est: & ita pleræque Pontificiorum obiectiones solide refutabuntur.

quod Deus primo absque scripto voluntatem suam patefecerit

Deus igitur ab initio mundi, & ante & post lapsum, ex arcana sua sede, quæ est lux inaccessibilis, prodiens se & voluntatem suam generi humano, dato certo verbo, & additis manifestis miraculis patefecit: vtque doctrina illa diuinitus patefacta, viua voce propagari, & posteritati quasi per manus tradi posset, Deus Adamum constituit, ætatis illius quasi Episcopum: quem diuino testimonio, & autoritate ornatum fuisse, non est dubium, cui etiam tam longæuam vitam Deus concessit, vt is suo testimonio puritatem doctrinæ cælestis a corruptelis vindicaret, & suos ab assuendis peregrinis opinionibus retraheret.

et Adamum ætatis illius primæ quasi episcopum constituerit.

post enim mortem cum patefactio illa varie cor-

II. Sed non diu post patefactionem illam, Cain cum suo cœtu discessit a puritate verbi Dei. Post mortem vero Adami, non

rumperetur, non tantum posteritas Caini, verum etiam filii Elohim, qui traditiones doctrinæ cœlestis acceperant, corruperunt vias suas: in qua corruptione absque dubio præcipua fuit adulteratio verbi Dei. Ita enim Deus inquit: *Non disceptabit Spiritus meus in homine in perpetuum.* Et causam addit: *Quia caro sunt, & figmentum cordis humani malum est.* (Genes. 6. 3. 5.) Fuit igitur doctrina cœlestis in originali mundo, viua voce, sine scripto, quasi per manus tradita: sed quia cordis humani figmentum malum est, puritas verbi per traditiones viuæ vocis tandē non fideliter fuit conseruata, sed corrupta & adulterata, imo tandem plane amissa. Dicit enim Deus: *Non disceptabit Spiritus meus in homine in perpetuum*, &c. Ibi vero Deus peculiaribus reuelationibus ad Noe, additis stupendis in diluuio miraculis, puritatem doctrinæ collapsam restituit, conseruauit, & pleniorem eius declarationem addidit, & ante, & post diluuium. (factum fuit, ut Deus illam nouis reuelationibus restitueret per Noahum,) Et Noe illis miraculis confirmauit in *præconem iustitiæ*, 2. Petr. 2, 5. vt custos esset puritatis doctrinæ, & illam viua voce per manus traderet posteris. Et quidem cum Noe posteritas in vniuersas terras dispergeretur, electa fuit posteritas Sem, cuius custodiæ traditio doctrinæ cœlestis commendaretur. (Semum,) Considera autem, quam bene & fideliter traditio doctrinæ cœlestis in illa familia, quæ tunc titulum veræ Ecclesiæ gerebat, viua voce conseruata fuerit. A confusione enim linguarum vsque ad Thare, cum gigneret Abraham, nondum ducenti anni transierant: & seruierunt Diis alienis, Thare pater Abraham, & Nahor, Iosuæ 24, 2. Non autem in vniuersum abiecerunt & proculcarunt traditionem veræ doctrinæ, sed admixto fermento eam corruperunt & adulterarunt, sicut historia Laban postea ostendit. *Modicum* autem *fermenti*, iuxta Paulum, *totam massam corrumpit.* (1. Cor. 5, 6.) Hæc obseruanda sunt, vt consideretur, quam lubricam & incertam custodiam & conseruationem doctrinæ N. Testamenti, Pontificii constituant in traditionibus sine scripto: cum quidem non habeamus nunc promissiones de nouis & peculiaribus reuelationibus, quales tunc fuerunt. Nunc sunt postrema & delira tempora senectutis mundi: & postulatur, ut fundamentum doctrinæ cœlestis in traditionibus, quales illæ in hominum animis sine scripto conseruantur, constituamus: cum Scriptura nobis ostendat, quam incerta fuerit custodia verbi Dei, per traditiones in animis hominum servatas, primis illis viuidis, puerilibus & florentissimis mundi temporibus.

Deus igitur tunc, cum traditiones adulteratæ essent & deprauatæ, iterum per peculiares reuelationes Abrahæ factas, puritatem doctrinæ suæ instaurauit: quam plenius etiam declarauit, & Abrahamum Prophetam instituit, Genes. 20, 7. (Abrahamum,) Sequentibus etiam temporibus, immediate cum Isaac & Iacob locutus, instauratam doctrinæ suæ sinceritatem confirmauit. Iacob (Iacobum) vero moriturus, depositum illud filiis suis, tanquam testamento relictum, diligenter quasi per manus posteris tradendum & conseruandum, commendauit. Et quamdiu 12. Patriarchæ filii Iacob superstites fuerunt, traditionem illam sanæ doctrinæ incorruptam seruatam esse, verisimile est. Sed a morte filiorum Iacob, usque ad exitum ex Ægypto, vltra centum non multi anni intercesserunt. Quam certo autem & fideliter, intra tam breue temporis spacium, puritas doctrinæ per traditiones conseruata fuerit, Ezech. ostendit c. 20, 28. vbi Deus inquit: *Dixi ad eos: Vnusquisque offensiones oculorum suorum abiiciat. Et irritauerunt me. Vnusquisque offensiones oculorum suorum non projecit, nec idola Ægypti reliquerunt: & dixi, vt implerem iram meam in eis, in medio terræ Ægypti* &c. Ibi vero sicut antea etiam, cum traditio non conseruasset depositum illud, Deus peculiaribus reuelationibus, additis multis stupendis miraculis, puritatem doctrinæ suæ per Moysen, ad veteres fontes Patriarcharum reuocauit (& Moysen.): id quod scriptio libri Genesis manifeste ostendit.

III. Brevius quam pro rerum amplitudine complexus sum historiam annorum (Quia cum nec sic puritas doctrinæ conservaretur,) ab initio mundi 2454. in quibus doctrina cœlestis, voce diuina patefacta, fuit propagata & per manus tradita, sine scriptura diuinitus inspirata, sola viua voce, ab iis, qui cœlestibus reuelationibus, ac aliis testimoniis diuinitus ad hoc constituti & confirmati fuerant. Ostendimus autem, quam parum fideliter traditio illa, quę a Patriarchis accepta erat, retenta & conseruata fuerit a posteris: sæpius enim corruptam, adulteratam & deprauatam fuisse, Scriptura ostendit, ab iis, qui traditiones illas a Patribus acceptas conseruare, propagare, & aliis per manus tradere debebant. Qualis igitur sit custodia & conservatio doctrinæ cœlestis, per traditiones apud posteritatem, exempla illa ostendunt. Visum autem tunc Deo fuit, per nouas subinde & peculiares reuelationes, puritatem verbi sui, quando per traditiones adulterari cœperat, instaurare, confirmare, propagare, & conseruare. Quare vero illa, & non alia ratione tunc vti voluerit, nostrum non est curiosius inquirere, neque enim omnium operum suorum rationes Deus nobis reddere tenetur.

IIII. Sed hoc dignum est consideratione, cum per traditiones puritas doctrinæ non conseruaretur, & Deus non vellet amplius illa ratione vti: vt exortis corruptelis (illam tandem litteris consignaret:)

per

per nouas subinde & peculiares reuelationes repeteret, instauraret & conseruaret puritatem ejus doctrinæ, quæ ab initio mundi Patriarchis patefacta & tradita fuerat: dignum, inquam, est obseruatione, quam aliam rationem tempore Moysis ipse instituerit & ostenderit: vt scilicet scriptis, diuina autoritate & testimonio approbatis & confirmatis, puritas doctrinæ cælestis propagaretur, & conseruaretur: ne quæstionibus aut controuersiis de veteri genuina & pura Patriarcharum doctrina exortis, semper quærendæ & expectandæ essent nouæ & peculiares reuelationes.

Quo facit, quod ipse præcepta Decalogi propriis exararit digitis,

V. Illa vero historia diligenter consideranda est. Vtiliter enim illustrabit, & explicabit præsentem controuersiam de sacra Scriptura, monstrata prima eius origine. Ostendit autem historia, quod iudico præcipue esse obseruandum, Deum non tantum instituisse, sed ipsum suo facto & exemplo, cum primus verba Decalogi scripsit, initiasse, dedicasse & consecrasse viam illam & rationem: vt per Scripturas diuinitus inspiratas conseruetur, & retineatur doctrinæ cælestis puritas. Ita prima origo sacræ Scripturæ Deum ipsum habebit autorem. Loquimur autem de Scripturis diuinitus inspiratis. Nihil igitur disputabimus de illis, quæ *Iosephus* antiq. Iud. l. 1. c. 3. ante diluuium columnis incisa fuisse refert. Nec apocrypha scripta Henoch huc pertinent, de quibus *Hilarius* in Psal. 132. inquit: *Quæ libro legis non continentur, ne nosse quidem debemus.* Sunt qui opinantur, Moysen historiam Iob apud Iethro socerum suum in terra Madian reperisse, & illam secum attulisse ad filios Israel in Ægyptum, vt exemplo Iob oppressiones Pharaonis patienter discerent ferre: sed hoc dicitur sine certis testimoniis & argumentis. Iudæi fabulantur, librum Genesis a Moyse conscriptum fuisse, priusquam Deus verba Decalogi scriberet: propterea quod Exod. 24, 7. fit mentio voluminis fœderis, ante allatas tabulas Decalogi. Sed non animaduertunt, multa per anticipationem, seu per ὕστερον πρότερον in historia sacra dici: volumen enim illud, cuius mentio fit Exod. 24, 7. fuit liber veteris Testamenti, quod Deus in monte Sina pepigit cum filiis Israel: sicut manifeste scriptum est, Hebr. 9, 19. Sed Exod. 34, 27. cum Deus verba Decalogi scriberet in tabulis, Moyses nondum scripserat volumen fœderis, sed tunc primum accepit mandatum scribendi. Nullum igitur dubium est, quæ Exod. 24, 7. de scriptione & dedicatione voluminis fœderis referuntur, gesta esse post ea, quæ Exod. 34, 27. describuntur: ita vt Deus Decalogum prius scripserit in tabulis, quam Moyses suos libros conscriberet. Non ignoro, varia disputari de libro *bellorum Domini*, cuius Moyses mentionem facit, Num. 21, 14. Vtitur enim futuro tempore: *Dicetur in libro bellorum Domini, quod gestum est in mari rubro.* Et quod Iosue 10, 13. citatur *liber iustorum*, non potest esse liber aliquis antediluuianus: agitur enim de historia, quæ sub Iosua accidit. Nec Iudæorum siue fabulas, siue ænigmata moror, quod lex ante conditionem mundi scripta fuerit litteris igneis, nigris in dorso ignis candidi: neque ciuitas, quasi vniuersitas librorum apud Cananitas Iosf. 15, 15. huc pertinet. Nobis enim de libris Scripturæ diuinitus inspiratæ, quos ad posteritatem Deus peruenire & conseruari voluit, disputatio est.

Vbi insimul ad varias obiectiones respondetur.

Quod cum ita sit,

VI. Et hæc eo recitaui, vt obseruetur ex scripturis diuinitus inspiratis, quas ad posteritatem Deus conseruari & extare voluit, nihil scriptum fuisse ante tabulas Decalogi, Dei digitis conscriptas. Multum enim facit ad dignitatem & autoritatem sacræ Scripturæ illustrandam, quod Deus ipse rationem comprehendendi litteris doctrinam cælestem, non tantum instituit & mandauit, sed quod illam primus, scriptis verbis Decalogi suis digitis initiauit, dedicauit & consecrauit. Si enim ab hominibus primum scriptio sacrorum librorum inchoata fuisset, potuisset opponi præscriptio plus quam bis mille annorum: vbi in melioribus mundi temporibus & inter præstantissimos Patriarchas, sine scripto, viua voce tradita fuit doctrina verbi diuini. Deus igitur ipse, suis digitis fecit initium scribendi: vt ostenderet, quantum huic rationi, vt doctrinæ puritas ad posteritatem scriptis conseruetur, tribuendum sit: Quod verò tabulas lapideas sumpsit, in quibus verba Decalogi scripsit, alia est ratio, quæ explicatur, 2. Cor. 3, 3.

multum ad Scripturæ autoritatem & dignitatem facit.

Cur excepto Decalogo cetera Deus Moysen scribere iusserit?

VII. Ne vero ea, quæ per homines Dei, miraculis & testimoniis diuinis ad hoc ornatos, vel conscriberentur, vel conscripta comprobarentur, minoris vel nullius ad confirmationem dogmatum, & refutationem corruptelarum, autoritatis haberentur: noluit Deus ipse totam legem conscribere, sed scriptis verbis Decalogi, Moysi mandatum dedit, vt reliqua ex ore eius conscriberet. Et vt populus Dei certus esset, Scripturam illam Moysis non humana voluntate allatam, sed diuinitus inspiratam esse; Deus valde multis stupendis miraculis testimonio Moysis autoritatem conciliauit, & ante scriptionem, & post, & in ipsa scriptione.

I. Propter quam caussam doctrina diuina litteris comprehensa sit.

VIII. Duo igitur hactenus ex vetustissima historia sacra monstrauimus. I. Puritatem doctrinæ cælestis, per traditiones viuæ vocis non fuisse semper & vbique conseruatam, sed sæpius corruptam et adulteratam. II. Ne vero nouis semper & peculiaribus, ad instaurandam & retinendam doctrinæ puritatem, opus esset reuelationibus,

nibus, Deum sub Moyse instituisse aliam rationem: vt scilicet scripto comprehenderetur doctrina verbi Dei.

Succedit 3. vsus Scripturæ, qui est,

IX. Et hæc est prima origo Scripturæ: qua monstrata, superest vt porro consideretur, quem Scripturæ vsum, quam dignitatem & autoritatem Deus ipse esse voluerit. Et quia historia manifesta est, nuda annotatione locorum contenti erimus. Complexus est autem Moyses quatuor libris, non tantum historiam sui temporis eductionis ex Ægypto, & quæ per quadraginta annos in deserto gesta sunt: sed præcipuum eius consilium fuit, conscribere doctrinam legis, quam Deus in monte Sina in deserto, populo Israel tradidit. Præterea in primo libro complexus est capita doctrinæ & fidei Patriarcharum, quam ab initio mundi, ad sua ferme tempora, ex ipsius Dei patefactione traditam acceperant, & professi fuerant. Et tabulas quidem Decalogi, ipsius Dei manu scriptas, in arcam fœderis, quæ in loco tabernaculi sanctissimo erat, imponi Deus iussit: Moyses vero sua scripta, inspiratione diuina consignata, collocari iussit in latere arcæ, Deuter. 31,26. Et eius depositi custodiam & conseruationem commendauit Sacerdotibus, filiis Leui, qui portabant arcam fœderis Domini, & cunctis senioribus Israel. Constituit etiam, vt Rex exemplar legis, ex illo quod coram facie Sacerdotum & Leuitarum erat descriptum, secum haberet, *ne declinaret in partem, vel dexteram, vel sinistram*, Deut. 17. Et mandauit, vt vulgus etiam in postibus, in ianuis, in limine, in ostiis verba illa scriberet, Deut. 6, 8. & 11, 20. Vsum etiam expresse ostendit Deut. 31,11.12. vbi præcipit, vt legatur *coram toto Israel, tam viris, quam mulieribus, paruulis & aduenis, vt audientes discant, custodiant & impleant omnes sermones legis huius: filii quoque eorum, qui nunc ignorant, vt audire possint*, &c. Et in fine, inquit: *Ponite librum istum in latere arcæ fœderis, vt sit tibi contra te in testimonium. Noui enim, quod post mortem meam declinabitis de via, quam præcepi vobis.*

vt doctrina pura propagetur & conseruetur;

v. 18.19. 20.

v. 26.29.

X. Hæc Scripturæ testimonia ostendunt, quomodo post conscriptos sacros illos libros, Ecclesia filiorum Israel fuerit columna & firmamentum veritatis: quia scilicet ipsis *concredita fuerunt eloquia Dei*, Rom. 3,2. Non autem ita, vt vel quidvis arbitratu suo statuere, vel ex traditionibus non scriptis, pro fidei dogmatibus, alia & diuersa ab illis, quæ conscripta erant, obtrudere possent Ecclesiæ: sed quia custodes esse debeant Scripturæ, in qua Deus sua inspiratione doctrinam cœlestem, & quæ ab initio mundi Patriarchis tradita, in Ecclesia sonuerat, & quæ Moysi patefacta fuerat, litteris comprehendi curarat: non vt libri sancti in angulo tabernaculi sepulti iacerent, sed ita, vt quærentibus aut ignorantibus quæ doctrina Patriarchis, quæ Moysi esset diuinitus patefacta & tradita, ostenderent ex illa Scriptura, veram, genuinam & puram doctrinæ cælestis vocem. Et si declinassent a mandatis Dei, vt Scriptura illa esset testimonium, Deut. 31,26. Ideo enim iubebat Moyses describi exemplar legis, vt esset canon, norma & regula, ne declinaretur vel in dexteram, vel in sinistram partem, Deut. 17,11. Et valde illustri magnificentia Deus illam verbi sui custodiam ornauit & commendauit extructione, portatione, & circumseruatione splendidissimi tabernaculi.

& falsa ostendantur.

Et licet reliqua Noæ posteritas multa ex traditionibus Patrum retinuit,

XI. Adiiciatur vero & hæc obseruatio. Reliqua Noæ posteritas per vniuersas terras dispersa, sine dubio ex relatione maiorum, per successionem multa ex traditionibus Patrum, licet fermentata retinuerat: sicut posteris etiam temporibus talia vestigia traditionum, licet valde deprauata, in gentium religionibus deprehensa & notata sunt a scriptoribus Ecclesiasticis. Et non est dubium, ipsos cum non minus videri vellent, habere verbum Dei, quam filii Israel, magnifice opposuisse titulos & prætextum traditionum, ab ipsis Patriarchis acceptarum. Quod si tunc habuissent aduocatum, *Andradio, Pighio*, aut *Lindano* similem, næ illi contumeliose elusissent magnificum illud institutum Dei, de Scriptura per Moysen tradita. Quid enim? Num verisimile est, Patriarchas & ante & post diluuium, quibus longissima vita concessa fuit, intra bis mille & trecentos annos vsque ad mortem Ioseph, non plura verba fecisse de doctrina diuinitus patefacta, quam quæ paucis & angustis illis primi libri Moysis paginis comprehensa sunt? Atqui non minus fuit verbum Dei, quod illi a Deo acceptum, frequentius & multo pluribus verbis tractarunt, quam illud, quod a Moyse in primo libro de doctrina & fide Patriarcharum, breuissime conscriptum est. Nec existimandum est, tam parui momenti illa fuisse, quæ Patriarchæ plenius tractarunt, vt facile negligi possint: modo illa teneamus, quæ Moyses scripto complexus. Et quid est, quod nostro tempore contra Scripturæ autoritatem pro traditionibus a Pontificiis affertur, quod non potuissent etiam prætendere posteri Cham & Iaphet, qui religionem suam, cum ex Scriptura non possent, titulo traditionum tuebantur? Nam & illud, quod *Pighius* de Epistola *ad Philemonem* calumniatur, posset de libro Moysis dici, longe maiora mysteria fuisse in Patriarcharum doctrina, quam quæ Moyses narrat de ouibus, de seruorum rixis, de mulierum contentionibus, & similibus. Sed vna & simplex tunc fuit responsio, verum esse, quod intra tam multos annos, Patriarchæ longe plura verba fecerint

l. d.

fecerint de doctrina cælesti, quam quæ vno tam angusto libro Moysis potuerint comprehendi. Sed ex omnibus illis, quę Patriarchæ & fecerunt, & docuerunt diuina inspiratione, illa electa esse vt conscriberentur, quæ ad fidem & mores, pie viuendi, posteritati sufficere iudicata sunt. Et huius iudicii, seu selectionis, Deum ipsum esse autorem, nullum est dubium. Quæ enim Moyses in 1. cap. antè creationem hominis facta & dicta esse scribit, a nullo homine, sed ex solius Dei reuelatione cognoscere potuit. Certum igitur est, quod ne Pontificios quidem negaturos arbitror, ea, quæ de Patriarcharum doctrina & fide Deus posteritati necessaria iudicauit, comprehensa esse scriptis Moysis. Et sane non est dubium, in memoria piorum hæsisse tunc adhuc narrationes quasdam, nec falsas, nec vanas de sermonibus Patriarcharum. Sed illas oportuit, nec contrarias, nec diuersas, sed consentaneas fuisse illis, quæ Moyses scripsit, ita vt scriptura Moysis regula & amussis esset, ad quam exigerentur & examinarentur, quæcunque de Patriarcharum & Moysis doctrina dicerentur. Hanc collationem ideo institui: ostendit enim ex ipsa prima origine Scripturæ, refutationem omnium argumentorum, quæ nunc a pontificiis pro traditionibus contra Scripturam nectuntur: & quidem talem refutationem, quam ipsi admittere & vsurpare coguntur; quando de scriptis V. Testamenti disputatio est. Quod vero fingunt, aliam esse rationem scriptorum N. Testamenti, postea refutabimus.

Illa tamen Mosis Scriptura sola regula & amussis esse debuit.

Et hæc de prima Scripturæ origine, potissimum huc pertinent. Reliqua igitur de doctrina & Scriptura V. Testamenti, breuiter perstringemus.

Non minus Prophetas Deus scribere jussit, qua nobis necessaria esse vidit.

XII. Post Moysen enim Deus subinde excitauit Prophetas, quorum doctrinæ & Testimonio ingentibus miraculis fidem & autoritatem conciliauit: sicut historia Eliæ & Elisæi manifeste ostendit. Et ad Iosue Deus dicit, cap. 3,7. *Hodie incipiam te exaltare coram omni Israel, vt sciant, sicut cum Moyse fui, ita & tecum sum.* Illi vero licet miraculis essent confirmati, non tamen habebant potestatem, ut de doctrina Patriarcharum & Moysis, alia diuersa aut contraria assererent aut statuerent, quam quæ in libris Moysis consignata erant: sed ex diuina reuelatione addebant interpretationes illustriores, prout lucifer noui Testamenti magis magisque appropinquabat. Totius vero suæ doctrinæ summam & capita, quantum Deus posteritati necessarium iudicabat, ipsi conscribebant: quæ conscripta, ad sacros Moysis libros, hoc est, in latere arcæ collocabantur. Ita enim de Iosue c. 24,26. scriptum est, *quod omnia verba sua scripserit in volumine legis Domini*, quod positum erat in latere arcæ fœderis, Deuteron. 31,26. Et 1. Reg. 10,25. Samuel *legem regni scripsit in libro, & reposuit coram Domino*: hoc est, vbi arca fœderis erat. Esa. 30,8. Deus dicit Prophetæ: *Nunc ingressus scribe super tabulam, & in libro diligenter exara illud, & erit in die nouissimo vsque in æternum.* Et quomodo Prophetæ oliti fuerint capita doctrinæ suæ, quæ Dei inspiratione ad posteritatem peruenire debebant, conscribere, colligi potest ex 2. cap. Habacuc: *Scribe visionem, & explana eam super tabulam, vt percurrat, qui legerit eam.* Et Esa. 8,1. *Sume tibi librum, & scribe in eo stilo hominis.* Similia exempla extant apud Ieremiam, c. 36, 2. 45, 1. 51, 60.

Et hoc modo constitutus est Canon Scripturæ Propheticæ. Nam Ezech. 13,9. de Pseudoprophetis dicitur: *in Scriptura domus Israel non scribentur.* Sed de Canone Scripturæ postea dicendum erit.

XIII. Hæc narratio de temporibus Prophetarum, quam breuitatis studio obiter attingere magis, quam explicare volui, liquido ostendit, quam paterna solicitudine Deus Ecclesiæ suæ prospexerit: vt posteritas doctrinam Propheticam, sine fermento, sine adulteratione & deprauatione, genuinam, puram & sinceram habere, conseruare & propagare posset. Scripto enim illam comprehendi voluit, ne peregrina & adulterina Ecclesiæ obtruderentur, hoc titulo, quasi a Prophetis tradita & accepta essent. Quod si obiiciatur, Esaiam in curriculo ministerii sui, per annos 80. certe plura prædicasse, quam quæ 66. angustiis illis, quæ extant sectionibus, comprehendantur: quod idem de reliquis Prophetis, quorum vel nulla plane extant scripta, vel quæ extiterunt, interciderunt, plausibilius obiici potest. Et certe, æque fuit verbum Dei, pari reuerentia amplectendum, quod prædicatum est, & quod scriptum est. Responsio autem firma & vera hæc est: Quæ ex Prophetarum doctrina Deus ad fidem & pietatem posteris necessaria iudicauit, ea conscribi curauit, & ad posteritatem conseruauit. Hoc argumentum ideo toties repeto, vt Pontificii videant, quale habeant fundamentum in suis obiectionibus. Negare enim nec possunt, nec audent id, quod verissimum est: licet plura fuerint tradita a Patriarchis, Moyse & Prophetis, quam scripta sunt: contineri tamen in Scriptura veteris Testamenti omnia, quæ de Patriarcharum, Moysis & Prophetarum doctrina Deus necessarium iudicauit posteritatem scire. Coguntur & hoc aduersarii concedere, Quæcunque, quocunque etiam titulo a Iudæis afferuntur, examinanda & exigenda esse ad normam illius Scripturæ; vt quæ ei consentanea sunt probentur: quæ vero peregrina sunt, aut

Vnde facile corruit, quicquid in contrarium obiicitur.

dissentiunt, reprobentur. Constat enim de doctrina veteris Testamenti nihil esse admittendum aut recipiendum, quod ex scripturis illius non potest probari, non obstantibus quibusuis argumentis de traditionibus. Fundamenta vero huius verissimæ sententiæ monstrabunt nobis postea viam ad refutandas & subuertendas omnes obiectiones Pontificiorum de traditionibus. Christus enim & Apostoli in nouo Testamento, quando allegant Prophetas aliquid dixisse, Deum locutum per os Prophetarum, quando nominant sermonem Propheticum, non ablegant nos ad tacitas sine scripto traditiones, sed ea, quæ in Scriptura extant, intelligunt. *Lindanus* totius Pontificiæ religionis panopliam in eo constituit, quod Petrus dicit: *Verbum Dei est, quod prædicatum est vobis.* Sed Apostoli per tot annos plura prædicauerunt, quam quæ angusto codice noui Testamenti comprehendi potuerunt. Plura ergo in nouo Testamento sunt credenda, quam quæ scriptis Apostolicis continentur. Sed idem & eadem etiam ratione de doctrina veteris Testamenti dici posset, sæpius enim occurrunt in veteri Testamento illæ voces: *Auribus nostris audiuimus: Patres nostri nunciauerunt nobis: tradiderunt illa filiis post se*, &c. Et non est dubium, multa ex concionibus & sermonibus Prophetarum in piorum animis conseruata, & posteris communicata fuisse. Num vero propterea extra & præter Scripturam veteris Testamenti, fabulæ Talmudicæ recipiendæ erunt? Nos vero potius sequamur vere piorum iudicium, qui tempore Prophetarum fuerunt: inde enim solutionem obiectionis intelligemus.

Speciatim a Lindano.

1.ep.1.25.

XIV. Motis enim controuersiis, & exortis corruptelis, simpliciter proposuerunt normam Scripturæ. Ita cum tempore Achas, remoto altari Domini, & substituto Damasceno, tristissimæ regnarent corruptelæ, quæ titulo & prætextu reuelationum proponebantur, Esa. c. 8, 20. simpliciter dicit: *Ad legem & ad testimonium, quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.* Videt & agnoscit Lector, quomodo Scriptura in V. Testamento vsurpata fuerit pro norma, canone, amussi, & regula certissima in controuersiis de doctrina: sicut supra ex Moyse ostendimus, in hunc vsum illam conscriptam fuisse. Et Iosaphat religionem collapsam, & superstitionibus contaminatam instauraturus, scribitur eam reuocasse ad primas vias Dauid patris sui. Sed audi, iuxta quam regulam & normam corruptelæ abiectæ, & puritas doctrinæ patrum restituta fuerit. 2. Paralip. 17. *Misit de Principibus suis, de Sacerdotibus & Leuitis, qui docerent populum in Iuda, habentes librum legis Domini: & circumibant cunctas vrbes Iuda, ac erudiebant populum.* Ezechias etiam, corruptelas doctrinæ & cultus diuini ab Achas inuectas eliminaturus, *operatus est rectum & verum coram Domino iuxta legem*, 2. Paralip. 31, 20. 21. & iuxta dispositionem Dauid: siquidem Domini præceptum fuit per manum Prophetarum eius. Et memorabile est, cum Manasses & Ammon, populum a vera Patrum religione ad idololatriam abducere vellent, librum legis Domini absconderunt, ne singulis septenniis populo prælegeretur, sicut Moyses constituerat, sub Iosia enim Helcias Sacerdos librum legis Domini, qui per manum Moysis datus fuerat, inuenit in ruinis templi cum reficerentur. Et Iosias conuocatis vniuersis senioribus, Sacerdotibus, Leuitis, & omni populo, a minimo vsque ad maximum legit omnia verba voluminis, & percussit fœdus coram Domino, adiurauitque omnem populum, vt facerent, quæ scripta sunt in volumine illo, quod legerat. Et hæc fuit norma, iuxta quam repurgauit doctrinam & cultum templi. In hanc sententiam in historia Iudicum de corruptelis doctrinæ & cultus diuini aliquoties scribitur: In illo tempore non erat rex in Israel, sed quisque, quod sibi rectum videbatur, faciebat. Rex enim iussus erat, Deuteron. 17. exemplar legis diuinæ semper secum habere, in illum vsum sicut de Iosaphat, Ezechia & Iosia iam dictum est. Et cum Ioas in regnum inauguratur, adhibetur ceremonia pulcherrima, 2. Paral. 23, 11. Imposito enim diademate, traditur ipsi testimonium legis, & ita vngitur in Regem. Et summa, quando Prophetæ arguunt populum de corruptelis doctrinæ, dicunt discessionem factam esse a lege Domini: quæ certa Scriptura comprehensa fuit. Illustre etiam est exemplum in Esdra, quomodo errores & abusus, qui multi irrepserant per tempora exilii, ad normam Scripturæ correxerit & emendarit.

Vnde merito Scriptura iudicium in controuersiis audiendum est.

v. 7. & 9.

2. Paral. 34. 14.

4. Reg. 23. 1. seq.

v. 18 19.

XV. Ex hac etiam norma Paulus coram rege Agrippa, probat se nihil falsi aut peregrini docere, Act. 26, 22. *Nihil docens extra ea, quæ Moyses & Prophetæ prænunciauerunt.* Abraham etiam diuitem a peculiaribus reuelationibus mittit ad audiendum Moysen & Prophetas. Et ne quis de traditionibus non scriptis hoc intelligat, Christus Luc. 24, 46. cum testimonia doctrinæ Patrum & Prophetarum ab initio mundi proferre vellet, Scripturam interpretatur, & inquit: *Ita scriptum est.* Et hoc testimonium diligenter considerandum est. Ingressus iam erat Christus in gloriam suam per resurrectionem, & potuisset multa commemorare de Patriarcharum & Prophetarum veris traditionibus non scriptis: ipse enim est persona illa, quæ cum Patribus locuta fuit: sed

Luc. 16. 29. 31.

sed ea tantum, quæ scripta sunt, affert. Voluit enim comprobare in illis, quæ de doctrina Patriarcharum & Prophetarum scripta sunt, contineri omnia, quæ & necessaria sunt & sufficiunt, quando quæritur, quæ fuerit doctrina & fides Patriarcharum & Prophetarum. Et norma illa Scripturæ veteris Testamenti, tantæ fuit autoritatis ad comprobationem & confirmationem dogmatum, quod Christus ipse doctrinam suam testimoniis Scripturæ veteris Testamenti probare non erubescit. Paulus Rom. 1, 2. confirmat se prædicare Euangelium, quod per Prophetas in Scripturis sanctis promissum fuit. Et Act. 17, 11. Prædicatio Apostolorum ad Scripturas examinatur, an recte se habeat. Et hoc examen laudatur a Spiritu Sancto.

Nec obstat, si dicatur, de libris N. T. quæstionem esse.

XVI. Sed iamdudum præsentio, *Andradium* exclamaturum, peregrinam esse hanc disputationem; neque enim quæstionem esse de libris veteris Testamenti, sed de Scriptura N. Testamenti. Ego vero non ignoro, quare soleant præcedere commemorationem de vsu & autoritate Scripturæ V. Testamenti: sentiunt enim, ex nuda illa commemoratione, omnia sua argumenta, quæ contra Scripturam N. Testamenti cumulant, labefactari & infringi. Et propter hanc causam paulo altius volui repetere hanc commemorationem, de prima origine Scripturæ sacræ. Non enim in N. Testamento ab Apostolis primum ratio illa, vt doctrina cælestis litteris commendetur, inuenta & instituta est: sed rationem illam acceperunt a veteribus, & ea vsi sunt propter easdem caussas & in eundem vsum, sicut Scriptura in prima sua origine tradita fuit. Et hoc diligenter obseruandum est.

Summa dictorum.

XVII. Ostendimus igitur: I. Quæ sit prima Scripturæ diuinitus inspiratæ origo, & quem primum habeat autorem. II. Qua occasione, & propter quam caussam instituta fuerit Scriptura sacra: quia scilicet per traditiones non conseruabatur puritas doctrinæ, sed illo titulo & prætextu, multa peregrina & falsa admiscebantur. III. Quē Deus voluerit vsum esse Scripturæ: vt scilicet esset norma & regula fidei, & iudiciorum in controuersiis & disputationibus de religione, sicut multis exemplis probauimus. IIII. Ostendimus, quod diuina inspiratione, ex Patriarcharum & Prophetarum doctrina summaria capita electa fuerunt, quæ conscriberentur: quæ posteritati a Deo iudicata sunt necessaria esse, & sufficere. V. Monstrauimus, quid tribuendum sit obiectioni illi, contra perfectionem & sufficientiam Scripturæ veteris Testamenti: quod scilicet frequentius, & multo pluribus verbis viua voce tradita fuerit doctrina a Patriarchis & Prophetis, quam paucis & angustis libris comprehendi potuerit.

XVIII. Hæc capita recte considerata pulcherrime illustrant disputationem de Scriptura noui Testamenti. Quod enim Euangelistæ & Apostoli doctrinam suam scriptis comprehendi curarunt, illud sumserunt a prima Scripturæ origine: & inde rectissime potest iudicari, quæ sit ratio, caussa & vsus Scripturæ N. Testamenti, sicut mox ostendemus. Sed prius pauca quædam annotanda sunt de origine traditionum, quæ Scripturæ, vel vt imperfectæ assuuntur, vel vt ambiguæ & obscuræ opponuntur.

SECTIO III.

De Similitudine & affinitate traditionum Pontificiarum, cum Pharisaicis & Talmudicis.

Traditiones non scriptæ. vti antiquissimis iam sæculis fuerunt,

I. DE traditionibus Pontificiorum suo loco dicemus. Sicut autem vtile est, primam originem Scripturæ sacræ considerare, vnumquodque enim ex sua origine rectissime iudicatur: ita & hæc obseruatio multa monebit, quod disputatio de traditionibus non scriptis, vel assuendis, vel opponendis scripturæ, non recens cœpit, sed est ipsissima panoplia Iudaicæ perfidiæ, contra gladium Spiritus, quod est verbum Dei in Scriptura. Fuisse autem antiquissimis etiam temporibus certamina de Scriptura & traditionibus, non est dubium: cum posteri Cham & Iaphet, religiones suas, extra & contra Scripturam, palliare & tueri conati fuerunt titulo & prætextu traditionum, quas a maioribus per manus accepisse iactitarunt. Sed de iis tantum, quæ manifesta sunt, breuiter dicemus

ita nunquam non corruptelis doctrinæ occasionem dedere:

comprimis tempore Christi,

II. Puritatem sanæ doctrinæ verbi Dei, apud Iudæos tempore Christi corruptam, adulteratam & deprauatam fuisse, historia Euangelica manifeste ostendit. Quod si originem & caussam illarum corruptelarum, cum quidem sacros libros Iudæi haberent, legerent & interpretarentur, inquiramus, respondebit historia Euangelica, deberi illas falsis & vanis traditionibus, Quando enim Scriptura erat manifesta, vt de secundo & quarto præcepto, opponebant traditiones, ita vt verba Scripturæ inflecterent ad traditiones, & ex illis sumerent interpretationem, hoc titulo & prætextu: *Dictum est antiquis*, sicut exempla extant, Matth. 5, 21. 15, 5. & 23, 16. seq. Habebant præterea multas vanas traditiones, extra & præter Scripturam: quarum obseruationem fingebant ita necessariam, vt eam vel præferrent, vel certe æquarent

quæ multa illarum obseruabantur,

mandatis Dei scriptis. Marci 7, 3. seq. Luc. 11, 46. 52. & 18, 21. Matth. 23, 4. &c.

id quod pluribus adiscritur.

III. Et hunc fuisse tunc fontem omnium corruptelarum in doctrina Pharisaica, filius Dei in multis locis ostendit. Vnde autem arbitraris ortam illam persuasionem de traditionibus, nisi inde, quod iudicatum est non omnia, quæ ad fidem & vitæ pietatem necessaria sunt, in scriptura veteris Testamenti comprehensa esse? Et non est dubium, multa nec vana, nec falsa, ex sermonibus Patriarcharum & Prophetarum in memoria piorum, in vera antiquitate hæsisse. Sed inde apud posteros, cum facta esset inclinatio puritatis doctrinæ, orta demum est persuasio, quia Patriarchæ & Prophetæ plura fecissent & dixissent, quam quæ scripta sunt: ideo præter scripturam, illa etiam, quæ titulo traditionum iactabantur, pari reuerentia & pietatis affectu complectenda & veneranda esse, licet Scripturæ non essent consentanea, vel etiam cum illa pugnarent. Et hoc bene consideretur, qua ratione diabolus soleat insidiari puritati doctrinæ (quando Scripturam in vniuersum non potest abolere, sicut tentauit per Antiochum, 1. Machab. 1.) quod scilicet specioso prætextu fingit, præter Scripturam, necessarias esse etiam traditiones sine scripto: & quidem ita, vt traditiones illæ non ad Scripturam examinandæ, sed econtra verba Scripturæ inflectenda iudicentur ad traditiones non scriptas: cum tamen Deus propter illam ipsam caussam Ecclesiæ Scripturam in prima eius origine, sicut supra ostensum est, commendarit, vt illa esset norma & regula, ne falsa, supposititia & vana, quocunque titulo & prætextu Ecclesiæ obtruderentur. Sed hoc consilium & institutum Dei diabolus insidiose apud Iudæos inuertit, specioso hoc prætextu: quod sine dubitatione illa, quæ certum esset Patriarchas & Prophetas docuisse & fecisse, licet scripta non essent, digna tamen essent pari cum Scriptura autoritate. Et sub hoc prætextu incerta & commentitia quæque postea inimicus veritatis venditauit.

v. 59. 60.

Inde Christus eas plane non allegauit,

IIII. Vide autem cum de traditionibus extra & præter Scripturam Christo disputatio esset cum Pharisæis, potuisset facile commemorare alia & plura Patriarcharum & Prophetarum vera dicta & facta, quam quæ scripta sunt: & potuisset illius commemorationis fidem miraculis comprobare. Et sine dubio fecisset illud, si iudicasset non omnia, quæ necessaria sunt, & sufficiunt, Scripturis contineri. Cum enim duæ essent quæstiones, I. An de doctrina Patriarcharum & Prophetarum, præter ea, quæ scripta sunt, aliquid aliud tanquam ex traditione viuæ vocis profectum & acceptum, quod ex Scriptura probari non posset, nec cum ea consentaneum esset, admittendum esset, & recipiendum? II. An illæ traditiones, quæ a Pharisæis hoc titulo prætendebantur, essent veræ? Christus non tantum ipsas traditiones Pharisæorum, vt falsas & vanas refutat & abiicit: sed simpliciter deducit ipsos ad Scripturam, non substitutis aliis traditionibus, de doctrina veterum, tanquam præter Scripturam necessariis & amplectendis. Et 1. Petr. 1. Apostolus dicit: *Non auro vel argento, sed precioso sanguine agni immaculati Christi, redempti estis a vana conuersatione, quam ex patrum traditione acceperatis, sitis igitur sancti in omni conuersatione, sicut scriptum est.*

sed Pharisæos simpliciter ad Script. deduxit.

v. 15. 16. 18.

Corruptelæ igitur puritatis doctrinæ apud Pharisæos originem habuerunt ex traditionibus, quas vt necessarias Scripturæ partim assuebant, partim opponebant. Et Christus doctrinæ Propheticæ pristinam & genuinam puritatem ita restituit, quod abiectis & refutatis traditionibus ad ipsam Scripturam Ecclesiam deducit. Hæc ex historia Euangelica sunt manifesta. *Irenæus* lib. 4. c. 25. dicit, suo tempore extitisse *legem Pharisaicam* de traditionibus, vbi de scripta lege Dei *quædam auferant, quædam addant, quædam, vt volunt, interpretentur.* Has traditiones vocat *aquatas* ex primo cap. Esaiæ, propterea quod puritati verbi Dei admisceatur fermentum traditionum. Et dicit ipsos fingere, illarum traditionum obseruationem ex ipsa lege necessariam esse.

Hæc descriptio obseruetur, ostendit enim imaginem & similitudinem traditionum, quas Pontificii Ecclesiæ obtrudunt. Nam & ipsi fingunt, ex ipsa Scriptura noui Testamenti, necessariam esse etiam traditionum non scriptarum obseruationem.

Non autem sine caussa traditiones pontificia cum iudaicis comparantur.

V. Sed *Andradius* cum suis excipiet, de non toleranda contumelia, quod ipsorum traditiones cum Pharisaicis & Iudaicis comparantur. Dicent enim Pharisæos & sequentes Rabbinos finxisse & commentos esse suas traditiones: Pontificiorum vero traditiones ab ipsis Apostolis acceptas, certa & continua Episcoporum successione conseruatas, & per manus traditas esse ad nostra vsque tempora. Sed Iudæi nullo modo concedent se suas traditiones sine certa autoritate ex figmentis hominum habere. Texunt enim longam & sine interruptione continuam successionis seriem, qua traditiones ab ipso Deo traditæ, a Moyse acceptæ, ad posteritatem bona fide propagatæ, & per manus traditæ narrantur. Et nisi Talmud prius esset conscriptum, omnino cogitarem, Rabbinos artificium illud a Pontificiis mutuo sumpsisse, & ad suas traditiones accommodasse. Tanta enim est similitudo, vt vtriusque commenti de traditionibus, & Talmudistarum & Pontificiorum, vnum & eundem esse

esse architectum & artificem, qui scilicet bono semini interspergit & admiscet zizania, dubitari non possit. Ita autem commentum suum concinnant Talmudici.

Vbi de Talmudicorũ origine & propagatione:

Fingunt Moysen in monte Sinai accepisse a Deo, non tantum ea, quæ scripsit, verum etiam mysticam & arcanam expositionem legis: quam nec scripserit, nec scribi voluerit, sed viua tantum voce eam tradiderit, & ita posteritati per manus tradendam commendarit. Et vtrumque esse verbum Dei, pari reuerentia & pietatis affectu amplectendum & venerandum: cum quod Moyses scripsit, tum quod sine scripto, viua voce per traditiones conseruandum & propagandum mandauit. Vide autem, quam splendidam contexant successionẽ, qua conseruata sit traditio illa, ne de fide eius dubitetur. Moyses, inquiunt, tradidit eam Heli sacerdoti, Heli Samueli Prophetæ, Samuel Dauidi regi, Dauid Achiæ Prophetæ, Achias Eliæ, Elias Elisæo, Elisæus Ioiadæ Pontifici, Ioiadas Zachariæ Prophetæ, Zacharias Hoseæ, Hoseas Amos, qui eam tradidit Esaiæ: Esaias Micheæ, Micheas Ioeli, Ioel Nahum Prophetæ, Nahum Habacuc, qui eam tradidit Sephoniæ: Sephonias Ieremiæ, Ieremias Baruch Scribæ, Baruch Esdræ. Ab Esdra deinde ponunt continuam successionem maxime illustrium virorum vsque ad Hillelem, Simeonem iustum, Gamalielem, & alios, donec ex illa conseruatione cœpit in scripta redigi, vnde tandem Talmud confectum est. Hæc prolixe descripta extant apud *Petrum Galatinum.*

quæ sane maiorem pro successione traditionum pontif. speciem habet,

VI. Hæc profecto longe alia species successionis est, quam quæ a Papistis iactatur, de serie & numero Romanorum Pontificum, in quorum catalogo multi fuerunt monstra verius, quam homines. Fingamus iam, nobis rem esse cum Iudæo aliquo, qui rectius sentiens, repudiatis Talmudicis traditionibus illa tantum velit recipere & credere, quæ sacris Scripturis consentanea sunt, & ex illis probari possunt, & illi opponamus *Pighii* argumentum: vnde tu Iudæe nosti, vera illa esse, quæ in libris Moysis & Prophetarum scripta extant, qui autographa non vidisti: nec si videres, posses certi aliquid ex inspectione statuere. Vnde igitur certus es, libros illos non esse suppositítios, nec esse adulteratos, sed complecti veram & sanam doctrinam verbi Dei, sicut diuinitus patefacta est? Certe non aliunde hoc constabit, quam ex testificatione illorum, quorum supra facta est mentio, qui continua successionis serie libros illos conseruarunt, & posteritati quasi per manus tradiderunt. Si igitur sacros Codices ex illorum traditione, seu testificatione recipis: qua fronte reliquas traditiones, quæ per illos ipsos, certa successionis serie ad posteritatem propagatæ feruntur, repudiabis? Aut si de Talmudicis traditionibus dubitare incipies, vacillabit etiam & corruet ipsius Scripturæ certitudo & autoritas, quam traditio & testificatio Synagogæ tibi commendauit. Hic velim ex *Andradio* audire, quid iudicet Iudæum, qui ex Talmudicis traditionibus se extricare cuperet, ad hanc obiectionem debere & posse respondere. Non enim arbitror ipsum ita insanire vt iudicet, pari reuerentia & pietatis affectu suscipiendos libros Biblicos & Talmudicos. Agnoscat igitur, vel ex hac collatione, quale argumentum sit illud, quo ipse etiam pro traditionibus Pontificiis pugnans, serio triumphat. Si libros sacros ex traditione Ecclesiæ recipimus: ergo eodem modo etiam reliquas omnes traditiones debemus recipere.

& satis ostendit, quale sit illud Andradii pro papatu istiu argumentum.

VII. Sed hoc postea explicandum erit. Nunc tantum ostendere volui, quanta sit cognatio & similitudo Talmudistarum & Papistarum, quando de traditionibus non scriptis, extra & præter Scripturam disputant. Idem enim spiritus, qui Scripturæ veteris Testamenti insidias struxit, sub velamine traditionum, etiam in nouo Testamento, ea quæ ex Scriptura probari non possunt, sub titulo traditionum, Ecclesiæ obtrudere conatur: & vtrobique vsque adeo simili vtitur artificio, vt facile agnoscas eundem esse architectum. Quanta vero sit efficacia huius erroris, manifestum est. Sola enim illa persuasio de traditionibus non scriptis, cum quidem tam plausibili specie successionis præstantissimorum in populo Dei virorum proponatur, accedente præscriptione & consuetudine longissimi temporis, captiuam ducit & detinet miseram plebeculam Iudæorum in tristissima excæcatione: vt Rabbi *Abraham Hispanus*, de sententiis Rabbinorum inquit: *Nos decet verbis illorum subscribere, eo quod omnia eorum verba, sunt Cabbalæ verba. Et nos incedimus ac palpamus, sicut cæci in pariete, vt sustentemus nos ad illum. Ac licet videantur vobis, verba nostra esse vera ac recta: nihilo minus tamen est nobis abiicienda veritas in terram, quoniam veritas cum illis est.* Et *Lyra* Deuter. 17. citat glossam Hebraicam, recipiendum esse, quicquid hoc modo proponatur, etiamsi dextrum dixerint esse sinistrum. Eosdem ergo laqueos ex funiculis commentitiarum traditionum contextos, quibus Iudæos irretiuit, nobis etiam tendit idem autor.

Satanam ergo Scripturæ vtriusque Testamenti insidias per traditiones struxisse palam est.

VIII. Et quare Iudæorum Rabbini tam pertinaciter pugnent pro Talmudicis traditionibus, circumstantia temporis, quando conscribi cœpit Iudaicum Talmud, si recte consideretur, ostendet. Cum enim subinde ex Iudæis multi, luce Scripturarum conuicti, ad Christianam religionem transirent: videntes Rabbini, se id quod volebant obtinere non posse, si solis Scripturarum

Iudæi pro suis traditionibus cur tam acriter pugnent, docet illarum occasio,

quæ enarratur,

rum armis pugnandum esset, alia sibi compararunt præsidia. Circa annum enim Domini 150. cœpit conscribi Talmud, complectens traditiones: cuius successum cum animaduertissent, postea in infinitum ferme auctum est. Et post illa tempora raro ex Iudæis aliquis (quia laqueis traditionum irretiti, & a Scriptura auersi erant) ad Christianam fidem conuersus fuit.

Summa dictorum.

IX. Diximus breuiter de Scriptura veteris Testamenti: vt ostenderemus, quæ fuerit prima origo, quæ ratio, quis vsus sacræ Scripturæ. Adiecimus illam etiam obseruationem, quomodo Pharisæi, & postea Talmudistæ, Ecclesiam Iudæorum repleuerint infandis erroribus & superstitionibus, ea ratione, quod contenderunt, præter Scripturam Moysis & Prophetarum, pari reuerentia & pietatis affectu recipiendas esse etiam traditiones non scriptas, licet ex Scriptura probari non possent. Et Talmudica quædam commenta de traditionibus recitauimus, propter affinitatem, quam habent cum Pontificiorum disputationibus; tacita enim illorum collatio loco manifestæ refutationis esse potest. Iam digredimur ad Scripturam noui Testamenti, & ad disputationes nostri temporis de traditionibus.

SECTIO IIII.

De scriptura noui Testamenti.

Cum Pontificii aliam nunc disputandi viam ingressi,

I. Video me breuitatis metas, quæ ad rationem examinis sufficere possent in hoc loco de Scriptura transire, sed candidus Lector dabit mihi vltro veniam, si caussam considerauerit. Longe alia nunc est ratio disputationum inter Pontificios, quam tempore *Eccii*, *Emseri*, & similium fuit. Illi enim Scripturæ armis nobiscum congredi non detrectabant. *Pighius* vero deprehendit, hoc institutum plus detrimenti quam commodi dedisse regno Pontificio. Aliam igitur ipse viam magis compendiariam monstrauit, cui si insistant, nullo negotio, quiduis possent obtinere: vt scilicet conquisitis omnibus rhetoricis artificiis declamitent, de angustiis, de imperfectione, insufficientia, ambiguitate & obscuritate Scripturæ: & strenue pugnent pro necessitate, autoritate, perfectione, certitudine & claritate traditionum non scriptarum. Vidit enim in illis, quæ ex Scriptura defendi non possunt (quæ potissima regni Pontificii pars est) hac sola ratione victoriam, nec dubiam nec laboriosam fore. Et hoc consilium scriptores Pontificii, qui *Pighium* insecuti sunt, pro viribus omnes amplexi sunt: vt integris iam libris nihil ferme aliud agant, quam quod contra Scripturam, pro traditionibus non scriptis disputant. Et in hoc etiam præsidio, Concilium Tridentinum omnes opes suas, ipsamq; adeo salutem suam collocat. Necessitas igitur requirit, vt paullo pluribus de autoritate Scripturæ, contra commentitias traditiones agamus. In reliquis postea breuiores erimus, & intra metas examinis orationem continebimus.

putidis Scripturam afficiant epithetis,

de eius autoritate agendum est,

speciatim vero N. T.

II. Quia vero de Scriptura N. T. potissimum controuersia inter nos est, de illa iam dicemus. Et ex illis fundamentis, quæ de prima origine sacræ Scripturæ in veteri Testamento supra annotauimus, plana est tota hæc disputatio: propter quas scilicet caussas, & quo consilio doctrina noui Testamenti scriptis sit comprehensa. Et ipsi aduersarii hoc animaduertunt & sentiunt. Vide autem insidiosas ipsorum technas. Nodum enim illum quasi Gordium cum soluere non possint, semel præcidunt hac bipenni, in Scriptura scilicet veteris Testamenti, omnia, quæ de Patriarcharum & Prophetarum doctrina Deus posteritati necessaria esse iudicauit & sufficere, comprehensa esse: sed doctrinæ noui Testamenti, longe aliam esse rationem. Eius enim proprietatem ab ipso Deo ita esse constitutam, vt nec in tabulis, nec in chartis, nec calamo, nec atramento, vel quouis alio modo litteris consignetur: sed viua tantum voce, animis auditorum commendetur, & ita sine scripto conseruetur, & per manus tradatur. Et hunc volunt esse sensum eius, quod Ieremiæ 31, 33. scriptum est: *Dabo legem meam in corda eorum, & in intimo eorum scribam eam.* Et quod Paulus dicit 2. Cor. 3, 2. *Epistola nostra estis vos, scripta a nobis non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis.*

vbi explicatur, quæ illorum de hoc ipso sit iudicium:

& ad eorum fundamenta respondetur,

III. Quid igitur ad hæc respondebimus? Dicemus id quod res est. Si Deus ita constituisset & ordinasset, vt doctrina Christi & Apostolorum sine scripto sola traditione viuæ vocis propagaretur & conseruaretur, reuerenter vellemus hac ratione contenti esse, qua Deum in principio mundi, vltra bis mille annos vsum, supra ostendimus. Ille enim solus optime nouit, qua ratione saluti Ecclesiæ commodissime prospiciatur. Sed hæc est quæstio: An Deus de doctrina Christi & Apostolorum ita constituerit, vt non consignetur litteris, sed sine scripto viua tantum voce per manus tradatur. Pontificii quidem dicunt, Deum per Ieremiam & per Paulum hoc affirmare. Sed quia Pontificii fidem suam in multis suspectam reddiderunt Ecclesiæ, nos ex mandato Christi, Ioan. 5, 39. & exemplo Berrhoensium, Act. 17, 11. scrutabimur Scripturas, an hæc ita se habeant, sicut Pontificii asseue-

rite formato controuersia statu,

& euolutis Ieremiæ ac Pauli locis,

aſſeuerant. Ecce autem ſtatim vel palpabiliter deprehendimus, non eſſe verum, quod Pontificii de Ieremiæ aut Pauli ſententia fabulantur. Sunt enim aliquot libri ab ipſis Apoſtolis de doctrina noui Teſtamenti conſcripti, quod ſine dubio non feciſſent, ſi illa eſſet Dei ſententia, in dicto Ieremiæ quam Pontificii ipſi affingunt. Autor Epiſtolæ ad Hebræos, in media ſcriptione, dum doctrinam noui Teſtamenti litteris commendat, illam ſententiam Ieremiæ allegat. Et Paulus iam ſcripſerat vtramque Epiſtolam ad Theſſalonicenſes, & priorem ad Corinthios, cum dicit: *non atramento, ſed ſpiritu Dei*, 2. Cor. 3, 2. immo illud ipſum tunc non viua voce tradebat, ſed ſcribebat. Extra omnem igitur controuerſiam manifeſtiſſimum eſt, Apoſtolos ſententiam Ieremiæ 31, 33. & Paulum dictum ſuum 2. Cor. 3, 2. non ita intellexiſſe, ſicut Pontificii fingunt: doctrinam ſcilicet Chriſti, & Apoſtolorum, non ferre, vt ſcripto comprehendatur & tradatur.

IIII. Dabitur autem nobis venia, ſi iudicauerimus, Apoſtolos rectius intellexiſſe Ieremiæ & Pauli ſententiam, quam Pontificios. Sed excipient, ſe non ita ſentire, quaſi ſimpliciter nihil omnino de doctrina Chriſti & Apoſtolorum debuiſſet litteris mandari, aut ſcriptis comprehendi: ſed quod quædam ſane debuerint, aut ſaltem potuerint ſcribi, non autem omnia quæ neceſſaria ſunt & ſufficiunt: ſed quod multa, & quidem præcipua, relinquenda fuerint traditionibus non ſcriptis. Audio, & ſcio quid Pontificii dicant: ſed quæſtio eſt, an illud, quod dicunt, ſit Ieremiæ & Pauli ſententia in locis allegatis. Inſpicio autem Ieremiæ ſententiam, & non inuenio quod dicat legem N. T. ſcribendam eſſe partim in chartis, partim in cordibus; neç video quod Paulus dicat, de doctrina Chriſti & Apoſtolorum, quædam atramento in tabulis vel chartis, quædam Spiritu Dei in cordibus eſſe ſcribenda: ſed loquuntur indefinite. Nec concedimus Pontificiis, vt extra & contra verba textus, arbitrariis ſuis interpretationibus Eccleſiam impune ludificentur.

V. Si quis igitur verba Ieremiæ & Pauli, cum Pontificiis ad hanc quæſtionem violenter velit detorquere, An doctrina Chriſti & Apoſtolorum debeat aut poſſit ſcripto comprehendi? an vero ſine ſcripto, traditione viuæ vocis ſit conſeruanda & propaganda? certum & manifeſtum eſt, illa expoſitione non poſſe reddi aliam, quam hanc ſententiam, quod doctrina Chriſti & Apoſtolorum ſimpliciter ſine aliquo omnino ſcripto, ſola traditione, nec ſcripta nec ſcribenda, ſit proponenda, propaganda & conſeruanda. Et ſi quis ex illa doctrina litteris aliquid conetur conſignare, id fieri contra eius naturam & proprietatem, immo fieri contra voluntatem & ordinationem Dei. Sed hanc expoſitionem & ſententiam falſam eſſe, Apoſtoli ipſo facto monſtrarunt. Scriptis enim doctrinam ſuam complexi ſunt: idque ſicut *Irenæus* dicit, ex voluntate Dei.

VI. Ab hoc igitur præſidio Pontificii luce veritatis clariſſima deiecti ſunt: niſi forſan cum ratione ipſis libeat inſanire. Quam ineptam enim reddant collationem veteris & noui Teſtamenti, de qua Ieremias & Paulus grauiſſime diſputant, ſi opinionem ſuam pertinaciter tueri voluerint, Lector attentius quæſo conſideret. Si enim vetus Teſtamentum intelligunt de doctrina Patriarcharum & Prophetarum, vſque ad Chriſtum, (quod improprie dici, *Auguſtinus*, docet & oſtendit, potius *vetus inſtrumentum* appellandum eſſe) certe doctrina per annos bis mille, quadringentos, & quinquaginta quatuor, ſine ſcripto, per traditionem viuæ vocis tradita & propagata fuit. Sunt autem a conſcriptione legis uſque ad miniſterium Chriſti, anni 1538. Populus igitur veteris Teſtamenti, doctrinam cœleſtem per annos 116. diutius habuit ſine ſcripto, quam in ſcriptis. Chriſti vero & Apoſtolorum doctrina cœpit ſcriptis comprehendi, cum ne per viginti quidem totos annos, ſola voce, ſine ſcriptis, tradita fuiſſet. Vt enim maxime concedamus, Matthæum tunc primum ſcripſiſſe, cum Paulus iam Romæ eſſet: certe Paulus iam tunc ſcripſerat vtramque ad Theſſalon. priorem ad Timotheum, vtramque ad Corinthios, & Epiſtolam ad Romanos. Vide iam *Andradi*, quomodo conſtet, quod contendis æquum fuiſſe, vt populus Dei ſub veteri Teſtamento doctrinam cœleſtem litteris haberet comprehenſam: noui vero Teſtamenti plane diuerſam eſſe rationem. Quod ſi vetus Teſtamentum intelligant de doctrina legis, quæ in monte Sina promulgata fuit, certe præcepta Decalogi, & ante & poſt diluuium, voce diuina propoſita, & a Patriarchis tradita leguntur in Geneſi. Et Paulus Romanorum 2, 15. affirmat, opus legis naturæ ſcriptum eſſe in omnium hominum cordibus, etiam illorum, qui legem ſcriptam non habent. Etiam conſideretur, quæ inſania ſit, Ieremiæ tribuere illam ſententiam, quaſi diſcrimen veteris & noui Teſtamenti in eo potiſſimum conſiſtat, quod doctrinam legis ſcriptis comprehendi æquum fuit; doctrinam vero Euangelii per traditiones ſine ſcripto cordibus commendandam eſſe. Certum igitur & manifeſtum eſt, Ieremiæ dictum nec habere nec admittere illam expoſitionem & ſententiam, de qua Pontificii ita digladian-

adu. hæreſ. l. 3. c. 1. f. 229.

gladiantur, vt in illa omne suum præsidium contra Scripturam pro traditionibus non scriptis se collocare, non dissimulent.

cap. 19.

Et *Augustinus*, qui in libro de Spiritu & littera, locum illum Ieremiæ & Pauli ex professo iusta tractatione explicat, ne verbo quidem mentionem facit eius somnii, quod Pontificii Ecclesiæ obtrudere volunt, pro commentitiis suis traditionibus contra Scripturam stabiliendis. *Chrysostomus* Hom. 1. in Matthæum, accommodat quidem Ieremiæ dictum ad hanc sententiam, quod paucis aliquot annis Christi & Apostolorum doctrina sine scripto tradita fuit, de quo nulla inter nos controuersia: non autem id, quod Pontificii faciunt, extruit inde, naturam & proprietatem noui Testamenti non ferre, vt doctrina eius litteris consignetur, & scriptis comprehendatur: vt sicut *Lindanus* dicit naturam verbi Euangelici a scripto & litteris plane abhorrere. Hic enim status est disputationis nostræ.

l. 1. Panopl. c. 23. f. 34.

ostendendo simul, quid secundum Augustinum sit vetus Testamentum,

VII. Adiiciam vero & hanc obseruationem, ex hac sola disputatione animaduerti posse, quales interpretes Scripturæ sint Pontificii. Ieremias & Paulus in illis dictis de re longe grauissima disputant, quam ex *Augustini* sententia breuiter recitabo. Vetus Testamentum est doctrina mandatorum, extra hominem scripta: qua foris docemur, attestante conscientia nostra (est enim opus legis, scriptum in cordibus) quod & qualem obedientiam Deus a nobis requirat: & condemnat quidem hos, qui huic normæ non sunt conformes, sed virtutem præstandi ea, quæ requirit, non subministrat. Tam tristis enim est naturæ per peccatum deprauatio, vt quando Deus voluntatem suam patefacit, & per ministerium, seu voce seu scripto proponit, vetus tamen homo, qualis est sine spiritu regenerationis, etiam quando vires suas naturales exerit, & aliquid præstare contendit, non possit spiritualia, quæ verbo proponuntur, recte & vere intelligere, amplecti & seruare: præcipue vero, legem ita faciendo non facit. Hoc *Augustinus* vocat vetus Testamentum, vbi cor non renouatur: & ibi scilicet opus legis, quo ad notitiam, scriptum sit in cordibus: dicitur tamen lex foris extra hominem scripta, non in corda, quando corda non renouantur ad veram interiorem obedientiam.

quid item Nouum.

Nouum vero Testamentum est promissio gratiæ propter filium Mediatorem: cum qua coniuncta est promissio & exhibitio Spiritus sancti, qui doctrinam foris in ministerio siue voce siue scripto sonantem, efficacia & operatione sua in corda scribat: hoc est, mentem illuminet, voluntatem & cor regeneret, vt possimus promissionem de Messia, vera fide ex corde amplecti. *Qui vero credunt in nomine eius, illis dat potestatem, vt fiant filii Dei*, Ioan. 1, 12. Et hoc est, quod Ieremias dicit, Spiritum sanctum scribere doctrinam Euangelii in corda credentium, vt impleatur, quod dicit: *Ego ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Deinde etiam doctrinam legis Spiritus sanctus scribit in corda renatorum, *vt secundum interiorem hominem cor delectetur lege Dei*, Roman. 7, 22. & *ex animo incipiant obedire*, Roman. 6, 16. seq. Hoc *Augustinus* in sua disputatione vocat nouum Testamentum: cuius vim & efficaciam, etiam in Patribus tempore veteris Testamenti fuisse, recte asserit.

VIII. Hanc grauissimam & vtilissimam doctrinam Pontificii in sententia Ieremiæ non tantum prætereunt, sed obscurant & expungunt, substituta alia peregrina & falsa explicatione. Spiritus sanctus enim illud, de quo Ieremias loquitur, operatur non enthusiastico modo, sine medio, sed per ministerium verbi Dei. Ne autem verbum illud, quod solum est organon Spiritus, adulteretur, vel incertum sit, quodnam illud sit: Deus in veteri Testamento scriptis illud comprehendi mandauit. De Christo vero & Apostolorum doctrina in nouo Testamento iam dicemus. Scriptura igitur verbi Euangelici non pugnat cum dicto Ieremiæ.

IX. Hæc de Ieremiæ sententia necessario dicenda fuerunt. Eius enim peregrinam, contortam, & adulterinam expositionem magnifice amplificatam, semper in acie collocant aduersarii, pugnaturi contra Scripturam noui Testamenti, pro suis traditionibus. Ostendimus igitur, Ieremiæ dictum nullo modo vel præbere, vel admittere illam sententiam, quam Pontificii contra Scripturam fingunt.

X. Et hoc præsidio destructo, iam in patenti campo, facilior erit cum aduersariis congressus de Scripturis noui Testamenti. Et quod de Ieremiæ sententia diximus, idem etiam ad Pauli dictum pertinet, 2. Cor. 3, 2. Non enim negat doctrinam Euangelii esse, quam atramento, chartis in Epistola, & tunc & antea commendauerat: neque hoc dicit, quia Corinthios primum, sine suo aliquo scripto, sola viuæ vocis traditione conuertit, ideo illa quæ nunc atramento scribebat, non esse organon Spiritus, per quod Euangelium scribatur in corda credentium: sed hoc agit, Corinthios, qui corde iam credebant ad iustitiam, & ore confitebantur ad salutem, quique noua creatura facti, lege Dei delectabantur, & ex animo obediebant: illos inquam dicit esse Epistolam Christi, non atramento exterius, sine interiori renouatione scriptam, quod ad vetus Testamentum, & ad litteram occidentem pertinet: sed in ipso corde expressam, non viribus veteris hominis, sed Spiritu Dei viui.

XI. Sed

Deinde Andradii sententia.

XI. Sed iam ad ipsam Scripturam noui Testamenti progrediemur. Conuenit autem de hoc inter nos, doctrinam noui Testamenti (sicut vsitate nunc loquimur) illam esse, quam Christus tempore carnis suæ, in ministerio suo proprio ore promulgauit, quamque Apostoli, cum a Spiritu sancto in omnem veritatem ducti essent, in omnem terram omni creaturæ prædicauerunt. Constat & hoc, doctrinam illam primis aliquot annis, & a Christo, & postea ab Apostolis, sine scripto viua voce traditam & propagatam esse, postea vero ab Apostolis scriptis esse comprehensam.

de ratione prima propagandi doctrinam euangelii, [illegible]

XII. Sed non patitur nos vsque ad scripta Apostolica progredi *Andradius*: sed facta tantum mentione primi temporis, cum sine scripto tradita est doctrina Euangelii, statim exclamat: *Quæ igitur est leuissimorum perditissimorumq; quorundã hominum tanta impudentia & temeritas, qui hanc rationem tradendi*, propagandi & conseruandi *Euangelium* (per traditiones scilicet absque scripto) *qua Christi Ecclesia nata, educata, longe lateque propagata, denique conseruata fuit, inanem ac leuem existimat?* illa enim extra omnem controuersiam, omnium est optima, certissima & tutissima ratio tradendi, propagandi, & conseruandi doctrinam Euangelii, quam ipse filius Dei, qui est patris sapientia, iniit: quam Spiritus sanctus, cum Apostolos in omnem veritatem duceret, vsurpauit. Et *Andradius* l. d. p. 60. subducto calculo, ostendit, Ecclesiam viginti annis aut plus, scripto Euangelio caruisse. Non enim probat *Theophylacti* rationem, quod Matthæus anno post ascensionem Christi octauo scripserit: sed amplectitur *Irenæi* annotationem, quod Matthæus tunc primum scripserit, cum Paulus iam Romæ esset: & ita ante conscriptum Matthæi Euangelium, supputat annos ab ascensione Christi vnum & viginti & menses vndecim. Aut si recipiatur illorum sententia, qui Claudii imperio tribuunt menses nouem supra annos tredecim, exurgent anni duo & viginti, & menses septem. Non igitur octo tantum annis, iuxta *Theophylacti* supputationem, sed tam multis, inquit, *Andradius* annis & mensibus, scripto Euangelio Ecclesia Christi caruit. Non autem considerauit, præ strepitu calculorum in supputatione, vt maxime *Irenæi* annotatio, quam non improbo, recipiatur, quod tamen Paulus, priusquam Romam vinctus duceretur, scripserit ad minimum 6. Epistolas: duas ad Thessalonicenses, vnam ad Timotheum, duas ad Corinth. & vnam ad Romanos. Iuxta *Irenæi* igitur annotationem, tot iam Epistolis Pauli conscripta fuerat doctrina Euangelii, ante Matthæi scriptionem.

vbi de supputatione, qua non nulla N.T. scripta exarata sint tempore: item primis euang. Matthæi.

XIII. Nec difficile mihi esset, ex actis Apostolicis ostendere, circa quotum post ascensionem Christi annum, Paulus primum cœpisset scribere ad Thessalonicenses: & ita de calculo *Andradii*, annorum 22. & mensium 7. quo tempore constituit primum cœpisse doctrinam Euangelii litteris mandari, aliquid detraheretur. Sed non pugnabimus de numero annorum & mensium, de quo inter veteres etiam scriptores non satis conuenit: immo calculo *Andradii* (quod ipsi in mentem tunc non venit) liberaliter addamus annos etiam ministerii Christi, vt calculum annorum augere possit, additione trium annorum & aliquot mensium. Fac igitur ita esse, sicut *Andradius* contendit 20. annis aut plus, scripto Euangelio Ecclesiam caruisse. Quid inde efficiet? Certe in veteri Testamento, Ecclesia Dei ab initio mundi per annos 2454. Scriptura diuinitus inspirata caruit. Aut si placeret numerum strepitu plurium calculorum augere, diceremus iuxta 70. per annos ter mille, sexcentos, & nonaginta duos, primam Ecclesiam caruisse Scriptura.

XIIII. Si hic Talmudista aut Cabbalista aliquis, post traditam Scripturam veteris Testamenti, pro suis traditionibus *Andradii* grandiloquentia ita insurgeret: Quæ igitur est leuissimorum, perditissimorumque hominum insolentia & temeritas, quæ hanc tradendi verbi Dei rationem, qua prima Ecclesia in mundo nata, educata, & per annos bis mille, quadringentos, & quinquaginta quatuor propagata & conseruata fuit, iam non vult amplius admittere? vt scilicet præter Scripturam, Cabbala etiam pari reuerentia & pietatis affectu suscipiatur. Hæc certe Cabbalistæ, si non ipsi, saltem per conductitium aliquem rhetorem, multo splendidius possent amplificare, quam *Andradius* supputationem suam de viginti annis. Sed dicat nobis *Andradius*, quid ad hanc obiectionem pro Scriptura veteris Testamenti, contra Talmudistarum Cabbalam respondendum iudicet: & idem sibi etiam responsum habeat. Quod enim exceptionem fingit ex sententia Ierem. 31, 33. iam ostendimus vanum & falsum esse.

[illegible] argumentationis pontificiorum [illegible]

XV. Verba igitur sunt, aut potius iuxta prouerbium, fumi sunt, quos *Andradius* grandiloquentia sua, de viginti illis annis venditat. Neque enim sequitur: Ecclesia noui Testamenti viginti annis caruit Euangelio scripto: ergo optimum fuisset, vt perpetuo illo careret: ergo scelerate fecerunt Apostoli, qui aliam rationem propagandi & conseruandi doctrinam Euangelii, per Scripta scilicet, instituerunt, quam ipse Filius Dei, qui est sapientia patris, in ministerio suo iniit: vsus scilicet sine scripto, sola traditione viuæ

vocis. Si negauerit *Andradius*, hæc esse suæ mentis: qua igitur ratione putant, hanc consequentiam valere: Per viginti, Apostoli, sine scripto, sola traditione viuæ vocis, doctrinam Euangelii propagarunt & conseruarunt: ergo nunc etiam, postquam scriptis comprehensa est doctrina Euangelii, prior illa ratio seruanda est: & quidem ita, vt scriptis opponantur traditiones. Apostoli igitur doctrinam Euangelii, a Chrsto acceptam, & a Spiritu sancto illustratam, primis aliquot non multis annis, sine scripto, sola traditione viuæ vocis propagarunt: mox vero per Dei voluntatem, sicut *Irenæus* loquitur, cœperunt litteris consignare, & scriptis comprehendere non contrariam, non diuersam, non aliam, sed illam ipsam doctrinam, quam voce prædicarunt.

l. d.

Euangelium quare non mox primo anno scriptum?

XVI. Quod si quæratur, quare non statim in primo anno cœperint scribere: possemus respondere id, quod supra diximus de annis ab initio mundi 2454. Sed hoc loco ratio manifestior est. Doctrina enim Euangelii, antequam conscriberetur, erat prius contra Iudæorum & Gentium calumnias & contradictiones, prædicatione Apostolorum, signis & prodigiis per totum terrarum orbem confirmanda & assensione populorum credentium in omnibus terris comprobanda: vt certi essemus, ea, quæ scripta sunt, non esse dubia, incerta, aut parum firma, sed sicut Lucas inquit, πεπληροφορημένα, hoc est, a Deo per Apostolos confirmata, & a primis fidelibus per totum mundum, vt certissimæ fidei comprobata. Ita non tantum nihil detrahitur Scripturę, sed dignitas & autoritas eius magis illustratur inde, quod non statim primis annis Apostolicę prædicationis litteris consignata est.

c. 1, 1.

Post hac statu controuersia rite constituto.

XVII. Status vero totius disputationis in eo iam consistit, vt monstretur, quibus de causis, quo consilio, quo proposito & instituto, Euangelistę & Apostoli doctrinam Euangelii litteris consignare, seu scriptis mandare & comprehendere voluerint? quem voluerint illorum scriptorum vsum esse in Ecclesia? quo loco primitiua Ecclesia scripta illa habuerit? quid, & quantum illis tribuerit? Ad hunc disputationis statum, mox posito titulo, De Scriptura noui Testamenti, progrediendum fuerat: sed prius reprimendi fuerunt clamores Pontificiorum de loco Ieremię, & de primis annis Apostolicæ prædicationis: quorum strepitu Lectorem conantur obruere & obtundere, vt ita a vero statu disputationis illum auocent.

Irenæi sententia de Scriptura N.T. in acie collocatur.

XVIII. Collocabimus autem quasi in acie, pulcherrimam *Irenæi* sententiam, quæ extat in præfatione, & 1. cap. 3. lib. vbi dicit: *Sola vera ac viuifica fides illa est, quam ab Apostolis Ecclesia percepit & distribuit filiis suis. Etenim Dominus omnium dedit Apostolis suis potestatem Euangelii, per quos & veritatem, hoc est, Dei filii doctrinam cognouimus, quibus & dixit Dominus: Qui vos audit, me audit: & qui vos contemnit, me contemnit, & eum, qui misit me. Non enim per alios dispositionem salutis cognouimus, quam per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos.* QVOD QVIDEM TVNC PRÆCONIAVERVNT, POSTEA VERO PER DEI VOLVNTATEM, IN SCRIPTVRIS NOBIS TRADIDERVNT FVNDAMENTVM ET COLVMNAM FIDEI NOSTRÆ FVTVRVM.

fusiusque consideratur.

XIX. Hæc *Irenæi* sententia in genere loquitur, de tota Scriptura noui Testamenti: cuius autoritatem, perfectionem, & (vt nunc loquimur) sufficientiam, firmissima demonstratione ostendit. Illa enim extra omnem controuersiam, sola est vera & viuifica fides, quam primitiua Ecclesia ab Apostolis accepit, & filiis suis distribuit. Sed illa fides concepta initio prædicatione Apostolorum, quam ipsi ex doctrina filii Dei acceperant. Hanc vero doctrinam Christi & Apostolorum, ex qua vera primitiuæ Ecclesiæ fides accepta fuit, Apostoli primum sine scripto viua voce tradiderunt, postea vero non humano aliquo consilio, sed per Dei voluntatem in Scripturis tradiderunt. Quidnam? Illam ipsam doctrinam, quam a Filio Dei acceptam, viua voce prædicauerant, ex qua solam veram & vifiuicam fidem, primitiua Ecclesia, ab Apostolis acceperat, & filiis suis distribuerat. Quibus vero Apostoli Euangelium tradiderunt in Scripturis? Num vt particulares illæ tantum Ecclesiæ, quibus inscriptæ sunt Apostolorum Epistolæ, pro præsenti tantum necessitate scriptis illis Apostolorum vterentur? Ita quidem *Pighius* * fingere videtur, sed *Irenæus* dicit: *Nobis* nobis Apostoli id, *quod prædicauerant, in Scripturis tradiderunt.* Quo vero consilio? quem illius suæ Scripturæ vsum Apostoli in Ecclesia esse voluerunt? Respondet *Irenæus*: Vt id, quod *in scripturis nobis tradiderunt, in futurum esset fundamentum, & columna fidei nostræ:* illius scilicet, quam ab Apostolis Ecclesia percepit, & distribuit filiis suis. Fundamentum igitur & columnam solius veræ & viuificæ fidei primitiuæ Ecclesiæ, ab Apostolis acceptæ, habemus nos in Scripturis, quas Apostoli per Dei voluntatem nobis tradiderunt. Fundamentum quidem fidei, quia inde discitur, agnoscitur, extruitur, & concipitur. Columna vero, quia fide probatur, confirmatur, & contra omnes corruptelas propugnatur, & conseruatur illa fides, quæ sola, vera, & vifiuica est. Fides igitur, quæ aliunde, quam ex Scripturis ab Apostolis traditis extruitur, concipitur, probatur & confirmatur, non est vera,

*l. d. c. 20.

vera, viuifica, Apoſtolica, & primitiuæ Eccleſiæ fides. Hæc in *Irenæi* demonſtratione manifeſtiſſime & firmiſſime cohærent. Et poſtea dicit illos eſſe hæreticos, qui Scripturis Apoſtolicis non aſſentiuntur, & notas hæreticorum his verbis deſcribit cap. 2. *Cum ex Scripturis arguuntur, in accuſationem conuertuntur ipſarum Scripturarum, quaſi non recte habeant, neque ſint ex autoritate, & quia varie ſint dicta, & quia non poſſit ex his veritas inueniri ab his, qui neſciant traditionem: non enim per litteras traditam illam, ſed per viuam vocem, &c.* Mirum ni vel parumper erubeſcant, *Pighius*, *Lindanus*, *Andradius*, & ſimiles, recognoſcentes ſuas voces in hac deſcriptione. Oſtendit igitur *Irenæus* in illa ſententia, quo conſilio Apoſtoli doctrinam ſuam in Scripturis nobis tradiderint, & quem Scriptura eius vſum in Eccleſia eſſe voluerint, vt ſcilicet eſſet fundamentum & columna fidei noſtræ, qui viuam Apoſtolorũ vocem non audiuimus. Et addit, illos eſſe hæreticos, qui Scripturas illas vel abiiciunt, vel in accuſationem earum conuertuntur, quod varie ſint dictæ, & quod veritas ex his non poſſit inueniri, niſi præter illas Scripturas adiungantur traditiones, quæ ſine ſcripto & litteris, per viuam vocem ab Apoſtolis traditæ tractantur.

cum adplicatione ad Andradii, nec non Conc. Trid. commenta.

XX. Hæc prolixius aliquanto de *Irenæi* ſententia annotare volui. Loquitur enim in genere de tota Scriptura noui Teſtamenti, & complectitur firmiſſima demonſtratione illa omnia, quæ ad hanc controuerſiam de Scripturæ autoritate pertinent. Quæ vero ſit *Irenæi* de traditionibus ſententia, in ſequenti loco explicabimus. Lectorem autem oro, vt ad illam *Irenæi* ſententiam conferat, quod *Andradius* dicit: nam breue compendium doctrinæ Apoſtolicæ litteris traditum eſſe, vt pars maxima tanquam magni precii theſaurus traditionibus non ſcriptis relicta fuerit; item quod Concilium Tridentinum conſtituit, in controuerſiis horum temporum veritatem non poſſe ex ſolis Scripturis inueniri, niſi pari reuerentia & pietatis affectu ſuſcipiantur illa etiam, quæ tum ad fidem, tum ad mores pertinentia extra & præter Scripturam, tanquam ex traditionibus non ſcriptis venditantur. Sed vt veritas manifeſtior euadat, ordine de ſingulis ſcriptis noui Teſtamenti inquiramus: quibus de cauſſis, & quo conſilio litteris conſignata ſint, & quem Scripturæ illius vſum, tum ſcriptores ipſi, tum primitiua Eccleſia voluerint eſſe.

XXI. Non autem de momentis, ſiue annorum ſiue menſium, quibus vnumquodque ſcriptorum in N. T. editum ſit, ſcrupuloſius diſputabimus (Veterum enim annotationes inter ſe non ſatis conueniunt) ſed ea quę certa ſunt, ἐν πλάτει ſumemus.

Generatim vero notandum.

XXII. Et id quod *Andradius* de Matthæo contendit, non grauatim recipio, ſcripſiſſe ſcilicet illum, cum Paulus iam Romæ eſſet. Aequum enim eſt, vt antiquiſſimorum potius *Irenæi** & *Euſebii* in hiſtoria Eccleſiaſtica,** quam recentium, vel *Theophylacti* † de octo, vel *Nicephori* †† de 15. annis, ſententiam ſequamur. Et hanc ſupputationem ideo libentius recipio, deducet enim nos ad primam & illuſtrem originem Scripturæ noui Teſtamenti. Si enim Matthæus tunc primum ſcripſit, cum Paulus Romæ euangelizaret, ſicut *Irenæus* loquitur, erit quidem primus inter Euangeliſtas, iuxta omnium antiquorum ſententiam, ſed non erit primus inter eos, qui doctrinam Apoſtolicam litteris cœperunt commendare. Paulus enim priuſquam Romam vinctus duceretur, aliquot iam Epiſtolas conſcriptas ediderat, id quod ex hiſtoria Actorum manifeſte colligitur, ſicut ſupra oſtendimus. Quæro autem, fuerit ne aliquid ab Apoſtolis conſcriptum, priuſquam Paulus primas ſuas epiſtolas ediderit? Et inuenio Actor. 15, 23. Apoſtolos & Seniores in primo & celeberrimo concilio Apoſtolico, re diligenter deliberata, & communibus ſuffragiis ſcripſiſſe epiſtolam ad Eccleſias ex gentibus collectas. Nec reperio, ante illam Epiſtolam, aliquid ab Apoſtolis litteris mandatum fuiſſe, ſi *Andradii* ſupputationem de Euangeliſtis ſequamur. Hæc igitur erit prima origo, hoc primum principium Scripturæ diuinitus inſpiratæ, in nouo Teſtamento, quod ita eſſe, *Andradius* iuxta ſuam de Matthæo ſupputationem, negare non poterit. Sicut igitur Scripturæ ſacrę in veteri Teſtamento originem valde illuſtrem inuenimus, cum ſcilicet Deus ipſe primus verba Decalogi ſuis digitis in tabulas exarauit, ita *Andradius* prębuit mihi occaſionem ſua ſupputatione ad inueſtigandam magnificam & illuſtrem primam originem Scripturæ in nouo Teſt. quod ſcilicet initium litteris conſignandi doctrinam Apoſtolicam factum fuerit, non ab vno aliquo ex Apoſtolis, priuato quodam conſilio, ſed cum Apoſtoli omnes, & etiam presbyteri Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, in primo & celeberrimo concilio Apoſtolico congregati eſſent, communibus ſuffragiis, & re diligenter deliberata, conſcripta & edita eſt Epiſtola, complectens ſententiam Apoſtolorum, de qua tunc motæ erant controuerſiæ. Et hoc eſſe primum ſcriptum, ab Apoſtolis in nouo Teſtamento editum, *Andradius*, ſi ſibi conſtare voluerit, negare non poterit. Neque enim certis teſtimoniis docere poterit, ante concilium illud Apoſtolorum quicquam de

l. d.

Apoſtolos primos ex concilio Hieroſ. ſcripſiſſe epiſtolam 1.

vt ſatis clarum ſit, a quibus & quando Scriptura N. T. inchoata fuerit.

D 3 Scriptu-

* l. d. ** l. V. c. VIII. f. 140. † proœm. in Matth. †† l. 2. c. 45.

Scriptura diuinitus inspirata, in nouo Testamento conscriptum fuisse. *Theophylacti* enim supputationem non recipit, & meo quidem iudicio, merito. Nec arbitror ipsum apocrypham Epistolam, quæ sub Christi Seruatoris nomine, ad Abgarum, Toparchen Edessenum, apud *Eusebium* extat, in numerum Scripturæ Canonicæ collocare.

H. E. l. 1. c. 13. f. 25.

XXIII. Erit igitur hæc, quam ostendimus, prima origo Scripturæ diuinitus inspiratæ in nouo Test. cuius hoc erit emblema: *Visum est Spiritui sancto, & nobis.* Et sicut primum traditione viuæ vocis Lex exiuit ex Zion, & verbum ex Ierusalem, ita etiam prima Scriptura noui Testamenti exiuit ex Zion, & principium cepit in Ierusalem: quod ipsum ad dignitatem & autoritatem Scripturæ non parum facit.

Inde de Scriptura noui Test. occasione & caussa.

XXIIII. Et hæc ipsa prima origo, si recte consideretur, ostendit id, de quo disputamus, propter quas scilicet caussas, qua occasione, quo consilio, & in quem Ecclesiæ vsum doctrina Apostolica litteris cœperit consignari. Ipsa enim prima Apostolica epistola his verbis vtitur: *Quidam ex nobis exeuntes turbarunt vos sermonibus, docentes circumcisionem & obseruationem legis, quibus id non mandauimus, &c.* Quia igitur sub prætextu, & titulo traditionum Apostolicarum sparsis adulterinis & supposititiis dogmatib9, Ecclesiæ turbabantur, visum est Apostolis & presbyteris cum tota Ecclesia, veram de illa controuersia Apostolorum sententiam scripto comprehendere. Et hæc fuit occasio primi Apostolici scripti. Finis vero & vsus hic fuit, vt ex scripto Ecclesiæ certo constaret, de vera & genuina Apostolorum sententia, ne quis, sicut antea factum fuerat, adulterinam & supposititiam sententiam hoc titulo quasi ab Apostolis traditam & acceptam, Ecclesiis obtrudere posset. Experientia igitur in ipsis primis Apostolicæ prædicationis annis ostendit, in tantis diaboli insidiis, mundi malitia, & ingenii humani petulantia, puritatem doctrinæ Apostolicæ per traditiones non fideliter conseruari, sed sub pretextu traditionum Apostolicarum, doctrinam adulterari, cum Apostoli ipsi, Ecclesia per varias terras sparsa, non possent vbique viua voce præsentes esse. Et propter hanc caussam, in prima Apostolorum Synodo, cœpta est scriptio doctrinæ Apostolicæ.

Act. 15. 24.

It. de Scriptura noui Test. fine & vsu.

XXV. Est & hoc in prima Apostolica epistola notandum, quod scribunt se misisse Iudam & Silam, vt illa ipsa & eadem annunciarent, quę ipsi Epistola sua complexi erant. Quare autem non iusserunt potius Ecclesias contentas esse traditione viuæ vocis, per Iudam & Silam sine scripto; nisi quod propter periculum commentitiarum traditionum, rationem hanc certitudinis iudicarunt Ecclesiæ vtilem & necessariam esse, vt Iudas & Silas, qui ab Apostolis mandata acceperant ad Ecclesiam perferenda, ex scripto ostendere & probare possent, non incerta, adulterina, vel falsa, sed genuina & vera esse, quę afferrent, & traderent. Et Lucas mox subiicit, ipsos multis verbis & longa oratione hoc fecisse, & tamen illa, quæ longe pluribus explicarunt, non fuerunt contraria, non diuersa, immo non alia, præter illa, quæ scripta fuerant, sed τὰ αὐτὰ, sicut Apostolorum epistola inquit: non quod illas litteras & syllabas tantum ingeminarunt, sed sententia fuit vna & eadem pluribus quidem verbis, & prolixius a Iuda & Sila explicata. In summa autem & breui compendio, quantum sufficiebat & necessarium erat, in Apostolorum scripto comprehensa.

v. 27.

v. 32.

XXVI. Et hęc ipsa obseruatio de prima origine Scripturæ in nouo Test. ostendit fontes explicationum, quando Pontificii obiiciunt, Apostolos frequentius & pluribus docuisse, quam quæ paucis illis Scripturæ paginis potuerint omnia comprehendi.

XXVII. Sed de reliquis etiam scriptis noui Testamenti inquirendum est propter quas caussas, quo consilio, & in quem vsum conscripta & edita sint, hoc enim supra diximus statum esse huius disputationis. Et si ordinem temporis sequi liberet, prius de Epistolis quibusdam Pauli dicendum esset, sed ordinis gratia primum de Euangelistarum scriptis, postea de Apostolorum epistolis dicemus.

ARTICVLVS I.

De scriptis Euangelistarum.

Speciatim refertur.

I. ILlud igitur probandum est, Euangelistas propter hanc caussam, hoc consilio, & in hunc vsum, historias suas conscripsisse, vt litteris ad posteritatem commendata extarent, quæ Apostoli de dictis & factis Domini, Ecclesiam ad posteritatem scire, necessarium iudicarunt.

II. Omnium autem consensu *Matthæus*, primus inter quatuor Euangelistas, historiam suam conscripsit. De occasione autem & consilio scribendi, *Eusebius* * hoc annotauit l. 3. c. 24. *Matthæus cum primum Ebræis prædicasset, & iam ad alios quoque transiturus erat, Euangelium suum patrio sermone litteris tradidit, & quod subtracta sua præsentia desiderare possent illi, a quibus disce-*

1. quo consilio & occasione euangelium Matthæi scriptum sit.

* *Euseb. hist. eccl. l. III. c. XXIIII. f. 76.* Ματθαῖος μὲν γὰρ πρότερον Ἑβραίοις κηρύξας, ὡς ἤμελλε καὶ ἐφ' ἑτέρους ἰέναι, πατρίῳ γλώττῃ γραφῇ παραδοὺς τὸ κατ' αὐτὸν εὐαγγέλιον, τὸ λεῖπον τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ τούτοις ἀφ' ὧν ἐστέλλετο, διὰ τῆς γραφῆς ἀπεπλήρου.

discedebat, per litteras adimpleuit. *Nicephorus* * l. 2. c. 45. hanc sententiam ita expressit: *Discedens absentiam suam scripto praesenti compensauit.* *Thomas* citat hanc *Hieronymi* descriptionem: *Matthaeus in Iudaea Euangelium edidit, ob eorum maxime caussam, qui Ierosolymis ex Iudaeis crediderant. Cum enim primum praedicasset Euangelium viua voce, volens transire ad gentes, primus Euangelium conscripsit, quod fratribus a quibus ibat, in memoria dereliquit. Sicut enim necesse fuit ad confirmationem fidei, Euangelium praedicari, sic & contra haereticos scribi.* *Chrysostomus* ** homilia prima, in Matthaeum ita inquit: *Matthaeus scripsit, accedentibus his, qui ex Iudaeis Christo crediderant, & rogantibus, vt quae verbis docuisset, haec eis in litteris seruanda dimitteret.* Autor *operis imperfecti* in Matthaeum, quod sub *Chrysostomi* nomine extat, occasionem scribendi ita recitat. *Cum facta esset grauis persecutio in Palaestina, vt periclitarentur dispergi omnes, ne carentes doctoribus, doctrina etiam carerent, petierunt Matthaeum, vt omnium verborum & operum Christi conscriberet eis historiam, vt vbicunque essent futuri, totius secum haberent fidei statum.* *Thomas* illam sententiam ita recitat: *Petierunt Matthaeum, vt dispergendis totius fidei, quam viua voce tradiderat, summam scripto complecteretur, &c.* Et haec narratio de persecutione, non male congruit ad tempus scriptionis iuxta *Irenaeum*. Circa 20. enim ab ascensione Christi annum Iudaeam miserabiliter afflictam fuisse a magis & latronibus, autor est *Iosephus*. Accessit captiuitas Pauli, quae videbatur omnibus Christianis periculum minari.

Caten. aur. procem. in Matth. iiij. 2.

prol. oper. T. II. opp. Chrys. in N. T. f. 1.

l. 2. de B. I. c. 12.

III. Caussae igitur, propter quas Matthaeus Euangelium suum conscripsit, haec sunt. *Primo*, vt quod propter discessum, praesens viua voce, docendo & confirmando praestare non poterat, id absens scripto, seu per litteras praestaret. *Secundo*, quia memoria fragilis & labilis est, vt quae docuerat, ea litteris seruanda dimitteret. *Tertio*, vt totius fidei statum, & summam scripto comprehensam haberent, qui viua Apostolorum voce vti non possent. *Quarto*, propter haereticos necesse fuit doctrinam Euangelii scribi, ne Ecclesiae falsa, suppositia, & adulterina, sub nomine Euangelii obtruderentur. Et *Irenaeus* scriptionem Matthaei, primum exemplum ponit eius, quod dixerat: *Apostoli quod praeconiauerunt per Dei voluntatem, postea in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostrae futurum.*

l. 3. c. 1.

IIII. *Lindanus* leui pede haec transit, fingens tantum *amuletum* fuisse, sicut de amicorum munusculis dicitur, l. 1. Panoplc. 17.

Esse sui dederat monumentum & pignus amoris.

Sed ea quae manifesta sunt, non patiuntur se tam facile eludi.

V. Notandum est & hoc, quem ipsi Apostoli, & viri Apostolici iudicauerint vsum esse Euangelii a Matthaeo conscripti. *Hieronymus* scribit, *Pantaenum, cum a Demetrio Episcopo Alexandrino missus esset in Indiam, reperisse, Bartholomaeum ibi praedicasse aduentum Christi, iuxta Matthaei Euangelium, quod etiam Hebraice scriptum, inde secum attulerit Alexandriam.* *Nicephorus* *** lib. 4. c. 32. historiam illam ita recitat: *Apud quosdam fideles in India Matthaei Euangelium inuentum esse Hebraico sermone, a Bartholomaeo expositum, quod in multa tempora formas litterarum eius, qui id primum scripsit, illaesas conseruauit.* Idem † etiam lib. 16. cap. 37. refert, in Barnabae tumulo *Euangelium Matthaei repertum fuisse, ipsius Barnabae manibus scriptum.* Ipsi igitur & Apostoli, & viri Apostolici reuerenter de Euangelio Matthaei senserunt, & quis debeat eius vsus esse in Ecclesia, suo exemplo ostenderunt.

Item quis sit huius Euangelii secundum Matthaeum vsus.

VI. *Marcum* plerique omnes secundo loco, post Matthaeum scripsisse consentiunt. *Clemens* vero *Alexandrinus* Lucam praeponit Marco: *Irenaeus* etiam Marcum post mortem Petri & Pauli scripsisse refert. Sed de ordine & tempore non disputabimus. Illud vero vtilius quaeritur, qua occasione, & quo consilio scripserit, quaeque sit scripti ipsius autoritas?

II. quando & qua occasione Euangelium Marci sit conscriptum.

Eusebius **** ex Clemente hanc historiam recitat. lib. 1. cap. 15. quam *Nicephorus* repetit lib. 2. cap. 15. Cum Euangelium in Occidentem venisset, tantus pietatis splendor mentibus illorum, qui Petrum audierant, illuxit, vt non possent contenti esse, non scripta diuinae praedicationis doctrina, aut in iis, quae sine scripto, de diuino verbo didicissent, permanere: sed Marcum Magna animorum contentione ob-

* Niceph. l. I. H. E. c. XLV. f. 213. T. I. τὸ λεῖπον τῆς αὐτοῦ παρουσίας διὰ τῆς γραφῆς ἀνεπλήρου.

** *Chrysost. hom. I. in Matth. T. I. opp. in N. T. f. m. 6.* λέγεται δὲ καὶ Ματθαῖος, τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων προσελθόντων αὐτῷ καὶ παρακαλεσάντων, ἅπερ εἶπε διὰ ῥημάτων, ταῦτα ἀφεῖναι διὰ γραμμάτων αὐτοῖς, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ συνθεῖναι τὸ εὐαγγέλιον.

*** Niceph. l. IIII. c. XXXII. f. 331. T. I. εὑρεῖν μέν τοι ἐκεῖσε τὸ κατὰ Ματθαῖον ἱερὸν εὐαγγέλιον [illegible] ὑπὸ Βαρθολομαίου Ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσφωνηθέν [illegible] τοῦ πρώτως γράψαντος, ἀκριβῶς διασώζον τοὺς χαρακτῆρας.

† Id. l. XVI. c. XXXVII. f. 916. T. II. ὃ ἐπεῖχεν τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον Ματθαίου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἐνέχοντα, χερσὶν οἰκείαις τοῦ Βαρνάβα γραφέν.

**** Euseb. H. E. l. II. c. XV. f. 42. Τοσοῦτον δ' ἐπέλαμψεν ταῖς τῶν ἀκροατῶν τοῦ Πέτρου διανοίαις εὐσεβείας φέγγος, ὡς μὴ τῇ εἰσάπαξ ἱκανῶς ἔχειν ἀρκεῖσθαι ἀκοῇ, μηδὲ τῇ ἀγράφῳ τοῦ θείου κηρύγματος διδασκαλίᾳ. Παρακλήσεσι δὲ παντοίαις Μάρκον, οὗ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται, ἀκόλουθον ὄντα Πέτρου λιπαρῆσαι, ὡς ἂν καὶ διὰ γραφῆς ὑπόμνημα τῆς διὰ λόγου παραδοθείσης αὐτοῖς καταλείψοι διδασκαλίας· μὴ πρότερόν τε ἀνεῖναι, ἢ κατεργάσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ ταύτῃ αἰτίους γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου γραφῆς. γνόντα δὲ τὸ πραχθέν φασι τὸν ἀπόστολον ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ πνεύματος, ἡσθῆναι τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ, κυρῶσαί τε τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς ἐκκλησίαις.

obteſtati ſunt, vt commentarios eius doctrinæ, quam verbo ſine ſcripto traditam accepiſſent, litteris comprehenſam ipſis relinqueret. Aiunt autem, Apoſtolum Petrum, cum ex inſtinctu Spiritus ſancti hoc cognouiſſet, delectatum eſſe virorum illorum voluntate, & ſcriptum hoc iudicio ſuo comprobaſſe & confirmaſſe, vtque in Eccleſiis legeretur, conſtituiſſe. *Nicephorus* † l. 2. cap. 45. dicit, *Petrum dictaſſe Marco Euangelium, atque vt id in Eccleſiis deinceps legeretur, ſanxiſſe. Euſebius* lib. 3. cap. 39. & *Nicephorus* lib. 3. c. 20. ex Papia referunt, Marcum ordinis quidem negligentiorem fuiſſe, hoc vero vnicum ſibi in ſcribendo propoſuiſſe, ne quid eorum, quæ audierat, omitteret, aut qua in re, quod falſum eſſet, traderet. *Irenaus* lib. 3. cap. 1. Marcus diſcipulus & interpres Petri, ea quæ annunciata erant, nobis tradidit. *Pighius* delectatur *Ruffini* verbis, qui Euangelium Marci vocat *religioſum furtum:* vt ſcilicet eo facilius Scripturæ autoritatem poſſit extenuare. Sed quo conſilio in litteras relatum ſit Marci Euangelium, & quam eius autoritatem Petrus in Eccleſiis eſſe voluerit, ex illis, quæ annotata ſunt, lector intelligit. Et videbit, quam friuola & peregrina Pontificii ad hæc clariſſima teſtimonia reſpondeant.

III. Lucæ ſtidem Euangelium.

VII. De *Luca*, quo is conſilio hiſtoriam ſuam conſcripſerit, non opus eſt aliorum teſtimonia conquirere. Ipſe enim in proœmio diſerte explicat, qua occaſione, & propter quam cauſſam ſcriptionem ſuam inſtituerit: quia ſcilicet multi tentabant, nec ſatis diligenter nec certo, nec fideliter contexere narrationem, de iis quæ Ieſus cœpit facere & docere. Poteſt autem ἀνατάξασθαι, & ad traditiones & ad ſcriptiones referri: vtroque enim modo tunc fuit adulterata & deprauata doctrina Euangelii. Et ex antitheſi obſeruetur, vnde potiſſimum factum fuerit, Lucas enim ea, quæ ſcribit, vocat πεπληροφορημένα, *certiſſimæ fidei, quæ diligenter & certo aſſecutus ſit.* Inde ergo corruptelæ oriri cœperunt tempore Apoſtolorum, quod vel falſa, vel ſuppoſititia, vel non ſatis comperta, pro certis & veris tradebantur vel voce, vel ſcripto, ab illis, qui πληροφορίαν doctrinæ Euangelicæ non ſatis certo aſſecuti fuerant.

eius verba expenduntur.

c. 1, 1.

VIII. Quale vero remedium huic periculo adulterationis doctrinæ, tempore Apoſtolorum oppoſitum fuit? Num exiſtimarunt, traditionibus viuæ vocis, animis credentium receptis, & cordibus inſcriptis, poſſe certo & tuto ad poſteritatem, contra corruptelarum diſcrimina, puritatem doctrinæ conſeruari? Certe Theophilus erat κατηχηθείς, hoc eſt, doctrinam Euangelii viua voce, ex veris Apoſtolorum traditionibus acceperat, ſed propter eius doctrinæ ἀσφάλειαν, Lucas dicit, ſe Euangelium ſuum conſcripſiſſe. Pulcherrime autem hoc vocabulo deſcripſit, certam & firmam cuſtodiam & conſeruationem puritatis doctrinæ, contra quæuis pericula & inſidias corruptelarum. Verbum enim ἀσφαλίζειν ita vſurpatur, quando accurata cuſtodia aliquid ita aſſeruatur, vt caueatur, ne vel elabatur, vel amittatur. Ita Actor. 16, 24. cuſtodia captiuorum hoc vocabulo deſcribitur. Et Matthæi 27, 64. Iudæi petunt ſepulchrum Christi ἀσφαλισθῆναι. Vſurpatur etiam vocabulum illud, quando contra ingruentem vim aliquid ita munitur & firmatur, vt tutum & illæſum retineri & conſeruari poſſit, vt cum oppida munitionibus & præſidiis firmantur: cum caput galea munitur: cum fores peſſulo firmantur: qualia exempla multa extant apud autores. Propter talem igitur puritatis doctrinæ ἀσφάλειαν, contra corruptelarũ incurſiones, dicit ſe Lucas Euangelium ſuum conſcripſiſſe. Et eodem vocabulo Paulus etiam de ſuis ſcriptis vtitur, Philip. 3, 1. ſicut poſtea annotabimus. * *Theophylactus* duobus modis vocabulum illud explicat. I. *Prius te ſine ſcriptis inſtitui, nunc ſcriptum tibi trado Euangelium, atque ita mentem tuam munio, vt ne obliuiſcatur eorum, quæ ſine ſcriptis tradita ſunt. II. Solemus ſæpe, quando quis nobis ſine ſcripto loquitur, ſuſpicari nequid forte mendacii admixtum ſit: quando autem etiam ſcribit, quæ loquitur, tunc credimus, quod non ſcripſiſſet, niſi vera ſe dicere confideret. Ita Lucas inquit: Scripſi tibi Euangelium, vt ea de quibus ſine ſcripto eruditus es, in maiori ſecuritate conſerues, maioremque mihi fidem habeas, qui adeo de his, quæ ſine ſcripto docui, confidam, vt etiam ſcripturis prodere non formidarim.* Hæc *Theophylactus.*

IX. Certum igitur & manifeſtum eſt, qua occaſione, propter quam cauſſam, quo conſilio, & in quem finem Lucas Euangelium ſuum conſcripſerit. *Euſebius* lib. 3. c. 24. de Luca inquit: Neceſſario nos a dubia aliorum opinione liberans, dum certam ipſe narrationem per Euangelium ſuum tradit. Quid vero Lectori expectandum ſit ex illo ſcripto, ipſe etiam

† Niceph. l. II. c. XLV. f. 215. T. I. ὑπαγορεῦσαι Μάρκῳ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἐξ ἐκείνου κυρῶσαι τὴν γραφὴν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκεσθαι.

* *Theophylact. prolog. in Luc. f.* 298. Ἢ μὲν, ὅτι πρότερον μὲν ἀγράφως σε κατήχησα, ὦ Θεόφιλε, νῦν δὲ ἐγγράφως σοι παραδίδωμι τὸ εὐαγγέλιον, ἀσφαλίζομαι τὸν σὸν λογισμὸν, ἵνα μὴ ἐπιλάθηται τῶν ἀγράφως παραδιδομένων. Ἕτερον δὲ τοιοῦτον· οἱ ἄνθρωποι ἔθος ἔχομεν πολλάκις ὅταν τις ἀγράφως λέγῃ ἡμῖν, ὑποπτεύειν τοῦτον ὡς τυχὸν ψευδόμενον· ὅταν δὲ καὶ γράφῃ ἃ λέγει, τότε πιστεύομεν ὡς εἰ μὴ ἐθάῤῥει ὅτι ἀληθῆ λέγει, οὐκ ἂν ἔγραφε. Τοῦτο οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο σοὶ ἔγραψα τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα ἃ ἀγράφως κατηχήθης, ἐν ἀσφαλείᾳ πλείονι κατέχῃς. πιστεύσας μοι μᾶλλον νῦν, ὡς τοσοῦτον θαῤῥοῦντι ἐπὶ τοῖς ἀγράφοις, ὅτι καὶ ἐγγράφως ταῦτα ἐκδοῦναι.

iam explicat. Dicit enim, se ea descripsisse, quæ de dictis & gestis Saluatoris inter Christianos, tunc fuerint πεπληροφορημένα, hoc est nota, certa & indubitata, & de quibus soliti fuerant catechisari. Et illa ita se descripsisse ait, sicut Ecclesiæ tradiderunt ii, qui ab initio fuerant spectatores & ministri doctrinæ Euangelicæ. Apostolos igitur viua voce, sine scripto, primum doctrinam Christi tradidisse, nullum est dubium. Num autem traditiones illæ Apostolorum manserunt, & relictæ sunt sine scripto? Certe Lucas affirmat, se ea, & quidem eodem modo scripto complexum esse, sicut Apostoli doctrinam de factis & dictis Christi, Ecclesiæ tradiderunt. Et quare traditiones illas in litteris retulerit, supra ostensum est. *Irenæus* l. 3. c. 14. pulchre hac in re confert præceptorem Paulum, & discipulum Lucam. Paulus Miletum euocatis presbyteris Ephesinæ Ecclesiæ dicit: Non subtraxi vobis, vt non annunciarem omnem sententiam Dei. Lucas vero sine inuidia quæ didicerat, tradidit, inquiens: sicut tradiderunt nobis, &c. Hæc *Irenæus*. *Ambrosius* (Comment. l.1.in Luc.) illud expendit, quod cum Lucas affirmet, se assecutum omnia, non tamen omnia, sed de omnibus se scripsisse dicit, Act. 1, 1. * *Chrysostomus* (hom. 1. in Act. 1.) quærit, quomodo Lucas affirmat, se de omnibus scripsisse, quæ Iesus cœpit facere & docere, cum Ioannes dicat, hoc esse impossibile. Respondet autem: *Non dixit omnia, sed de omnibus, perinde ac si quis dicat summatim & in genere. Aut de omnibus loquitur, quæ necessaria sunt.*

Hæc pro autoritate Scripturæ, contra prætextum traditionum non scriptarum, sicut illæ nostro tempore a Pontificiis iactantur, profecto manifestissima sunt.

X. (IV. Euangelium secundum Ioannem.) Restat vt de quarto, hoc est, de *Ioanne* dicamus. Obseruatio enim historiæ de ipsius scriptione, multa ad hanc disputationem pertinentia monebit. Cum iam edita essent, & in Ecclesia extarent trium Euangelistarum scripta: Apostoli viuentes adhuc, docebant de gestis Christi, & ea quæ a tribus Euangelistis conscripta extabant, & quæ præterea facta & dicta esse, memoria tenebant, vt recte tunc ab Apostolis de gestis Christi vsurpari potuerit illa Pauli vox 2. Thess. 2, 15. *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem nostrum,* siue per trium Euangelistarum scripta.

XI. Vide autem quid factum fuerit. Cum reliqui Apostoli morte essent sublati, & Ioannes in Pathmon esset relegatus: Ebion & Cerinthus, motis certaminibus de Christi diuinitate, de regno eius terreno, de Leuiticis obseruationibus, &c. Ecclesias misere perturbarunt. Sed audi quæso, qua ratione, qua specie, & quo prætextu hoc fecerint. *Eusebius* lib. 3. cap. 28. citat ex Caio, Cerinthum prætextu reuelationum, velut a magno Apostolo acceptarum, portentosa sua dogmata voluisse in Ecclesiam inuehere. Et addit ipsum fuisse *inimicum Scripturis Dei.* Quia igitur in recenti adhuc Ecclesiæ memoria erat, Apostolos de gestis & concionibus Saluatoris tradidisse alia quædam, præter illa, quæ in trium Euangelistarum historiis conscripta extabant: Cerinthus & reliqui hoc prætextu abusi sunt, & adulterina sua dogmata, quæ ex Apostolicis scriptis, quæ tunc extabant, probare non poterant, proponebant hac specie, quod Apostoli viua voce talia docuissent: & ad illas commentitias traditiones contendebant inflectenda esse ea, quæ scripta erant. Ad hæc certamina respicit Ioannes, Apocal. 2, 2. cum inquit: *Examinasti eos, qui gloriantur se esse Apostolos & non sunt.* Item *Iesabel, quæ dicit se esse prophetissam,* &c. (v. 20.) Iactarunt igitur & reuelationes & traditiones, quibus Apostolicam autoritatem tribui voluerint. Et sicut Ioannes inquit in Epistola ad Thyatherenses, (v. 24.) illa sua dogmata vocarunt τὰ βαθέα, hoc est, non vulgaria illa Apostolorum dogmata, quæ omnibus in Ecclesia, ex scriptis etiam nota erant, sed profunda, recondita & abstrusa mysteria, quæ Apostoli non cuiuis ex vulgo, sed priuatim suis familiaribus viua voce, vt mysteria silentio veneranda, per manus tradiderant. Ioannes vero vocat profunda non Apostolorum, sed Satanæ.

XII. Et illud certamen hac specie motum, valde turbauit Ecclesias. Negare enim non poterant, quia recens adhuc erat memoria, Apostolos de gestis Christi, plura viua voce tradidisse, quam quæ scriptis trium Euangelistarum comprehensa erant. Et quia reliqui Apostoli iam morte sublati erant, Ioanni Deus longiorem vitam, post reliquorum Apostolorum mortem, sine dubio ideo concessit, vt Apostolica vigilantia Ecclesiæ ad omnem posteritatem prospiceretur, ne vel supposititiæ traditiones vel adulterina scripta, pro vera & genuina Apostolorum doctrina, Ecclesiis obtruderentur.

XIII. Cum igitur Ioannes ab exilio ex Pathmo, in Asiam reuersus esset, controuersiæ illæ a Cerintho & aliis interea motæ, ad ipsum, tanquam ad postremum ex Apostolis vigilem & inspectorem examinandæ & diiudicandæ delatæ sunt, non tantum ab Episcopis Asiæ, verum etiam multorum fidelium, & totius Ecclesiæ legationibus, sicut *Hieronymus* inquit. (prolog. in Matth.) Ibi Ioannes, sicut Eusebius scribit, libro

* Chrysost. hom. 1. in Actor. 1. Tom. III. opp. in N. T. f. 6. οὐκ εἶπεν ἁπάντων, ἀλλὰ περὶ πάντων. ὡς ἂν εἴποι τις ἁδρομερῶς καὶ παχυμερῶς. ἢ περὶ πάντων λέγει, τῶν συνεχόντων καὶ κατεπειγόντων.

prolog. in Matth. bro 3. cap. 24. trium Euangelistarum scripta probauit, & veritatis illis dedit testimonium. Quia vero hæc quæstio magnis tunc tumultibus agitabatur: An omnia, quæ Dominus fecisset & docuisset, quæque Apostoli de ipsius gestis tradidissent, comprehensa essent in scriptis trium Euangelistarum, an vero plura essent tradita, quam scripta? Ne igitur Ecclesia ad posteritatem, quouis vento & prætextu traditionum circumferretur, sed certa esset de doctrina ab Apostolis de gestis Christi tradita: Ioannes data sibi hac occasione, ea, quæ præter trium Euangelistarum narrationes & facta sciebat, & tradita nouerat, quæque Spiritus sanctus Ecclesiæ ad omnem posteritatem necessaria & sufficientia iudicabat, conscripta sua Euangelica historia adiecit, & Ecclesiæ exposuit. Et quia Ebion solum Matthæi Euangelium recipiebat, cui peculiares interpretationes, quasi ex traditione acceptas affingebat, Ioannes concionibus Christi accuratius quam reliqui fecerant descriptis, inde veram interpretationem sumendam esse monstrauit.

XIIII. Hæc vera obseruatio, de occasione & caussa scriptionis Ioannis, valde multa monet. Num vero, postquam Ioannes etiam scripsit, singula, quæ Iesus fecit & dixit, scriptis comprehensa sunt? Nequaquam. Ipse Ioannes enim ita concludit: c. 21, 25. *Sunt & alia multa, quæ Iesus fecit, quæ si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scriberentur, libros.* Non ergo omnia de doctrina Christi, quæ necessaria sunt, & quæ sufficiant, in Euangelistarum scriptis habebimus, sed præterea, alia etiam ex traditionibus, ad fidem & salutem necessaria erunt? Hoc quidem Pontificii pugnant. Sed audi, quid Ioannes dicat: c. 20, 31. *Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.*

una cum refutatione Lindani, Panopl. l. 1. c. 17. f. 27. XV. *Lindanus*, vt hæc verba eludat, dicit Ioannem de vno illo articulo, de diuinitate scilicet Christi, in sua scriptione egisse. Sed certum & manifestum est, de doctrina & miraculis Christi, ea, quæ in reliquorum Euangelistarum descriptionibus deerant, ipsum adiicere voluisse. Summam vero & finem totius doctrinæ Christi ponit veram fidem, salutem & vitam æternam. Et illa, quæ de Christi doctrina, ad veram fidem & salutem necessaria sunt & sufficiunt, Ioannes affirmat scripta esse. Res igitur manifesta est, licet nec omnia, nec singula, illa tamen tot & tanta de doctrina & miraculis Christi conscripta esse, quæ ad veram fidem, & ad vitam æternam necessaria sunt, & sufficiunt. Non enim de sua tantum scriptione, sed de reliquorum etiam Euangelistarum scriptis, Ioannes hæc loquitur, sicut veteres omnes interpretantur. Qui ergo præter illa adhuc alia de doctrina Christi quærunt, manifestum est, quod nec fidem nec salutem, sed perfidiam & perditionem quærant. *Hæc* enim *scripta sunt vt credatis, & credentes vitam habeatis*, inquit Ioannes. Quare vero Spiritus sanctus non voluerit singula conscribi, rationem reddit Ioannes, non vt ex scrinio pectoris Pontificis Romani, titulo & prætextu traditionum, quiduis in Ecclesiam eructaretur, sed *quia mundus*, inquit, *non caperet.* Et *Augustinus* recte dicit, intelligendum hoc esse non de mole librorum, nec de locali capacitate, sed quod Spiritus sanctus nostri habuerit rationem, & ea selegerit conscribenda, quæ in hac infirmitate credentes capere possent. Grata igitur mente, & reuerenter debemus illud Spiritus beneficium amplecti & osculari, quod ad nostram se demiserit infirmitatem, & noluerit illam nimium onerare, sed de doctrina & miraculis Christi ea selegit & dictauit conscribenda, quæ ad veram fidem, & vitam æternam sufficere & necessaria esse iudicauit. Tract. 124. in Ioan.

XVI. Hic vero *Andradius* exclamat: Ergone reliqua quæ Christus fecit & dixit, quæ scripta non sunt, fuerunt ociosa & inutilia ad fidem & ad mores? Inanemne igitur laborem, & ociosam operam exceptis iis, quæ scripta sunt, in cæteris omnibus Christus posuit, quæ nihil erant futuris seculis profutura? Sed nos simpliciter respondemus verbis Ioannis, *si singula scriberentur, mundus non caperet omnes libros. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, & per fidem vitam habeatis.* Nec propterea ociosa & inutilia fuerunt reliqua, quando easdem conciones, & similia miracula sæpius repetiuit; confirmanda enim erat illa doctrina, cuius summa cum confirmata esset, postea per Dei voluntatem conscripta est. de Andradio, l. 4. p. 71. 72.

XVII. Ita obiicit etiam hoc *Andradius*: Christus post resurrectionem per 40. dies, de regno Dei permulta locutus est, quæ a nemine Euangelistarum scripta extant, & tamen non fuisse tam parui momenti, existimandum est, vt ociosa iudicari potuerint. Sed respondemus id, quod *Augustinus* de illa Christi sententia Ioan. 16, 12. *Multa habeo dicere*, &c. cum Euangelistæ tacuerint, quis nostrum dicat ista vel „ illa fuisse, aut si dicere audeat, vnde pro- „ babit? quis tam vanus aut temerarius, qui „ etiamsi vera dicat, sine vllo diuino testi- „ monio affirmet ea esse, quæ Spiritus san- „ ctus per Euangelistas scribere noluit? „ Quis hoc nostrum facit, & non maxi- „ mam culpam temeritatis incurrat, in „ quo nec Prophetica, nec Apostoli- „ ca excellit autoritas? Sed tamen „ l. 4. p. 63. 64. Tract. 96. in Ioan.

quæ

quæ illa fuerint, quæ de regno Dei Christus locutus est Apostolis, cum mentem ipsis aperiret, ex Apostolorum scriptis certo colligere possumus.

praesertim quod ad moralia

XVIII. Operæ pretium autem est obseruare, memorabile artificium *Andradii*, quod sine dubio in Concilio Tridentino didicit. Contra Iesuitas allegaueram *Augustini* & *Cyrilli* sententias, ex doctrina & miraculis Christi electa esse ea, quæ conscriberentur, quæ saluti fidelium tam ad mores, quam ad dogmata a Spiritu sancto, iudicata sunt sufficere. Quid vero existimas, bone Lector, contra hæc tam clara testimonia, quæ radio solis (sicut *Tertullianus* loquitur) scripta videri possent, *Andradium* contra Scripturæ sufficientiam, pro traditionibus proferre posse? Dicam tibi, primum strenue maledicit, nos ganeonum more, mutilis & decurtatis sanctorum testimoniis agere, vt imperitam multitudinem circumueniamus. Nos vero Dei beneficio & possumus & solemus, ipsorum autorum loca inspicere, nec ex solis commentariis sapere. Sed audiamus sane, quo artificio *Andradius* aliam sententiam ex illis dictis *Augustini* & *Cyrilli* exsculpere possit. Toruo autem supercilio quasi ex Tridentinis subselliis dictitat, quando *Augustinus* inquit: *Electa sunt, quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere visa sunt*: nequaquam hanc esse sententiam, omnia fidei nostræ sacramenta Euangelistas paruo volumine complexos, sed ea tantum litteris consignasse, quæ ad constituendam fidem aliarum rerum omnium, quæ litteris comprehensæ sunt, sufficere non poterant. Audax profecto est interpretatio. Sed quid? suntne hæc *Augustini* verba? Non sunt, sed *Andradii*. Atqui receperat, se ex *Augustini* verbis hanc nobis sententiam monstrare velle. Audi vero, quomodo hoc præstet. *Augustinus* dicit miraculum resuscitati Lazari fidem facere, I. Christum esse illum Deum, qui omnia, quæ vniuersitatis ambitu continentur, creauit. II. quod in fine seculi, omnes mortuos resuscitaturus, vt credamus in eum, & ad illam resurrectionem præparemur, quæ erit ad vitam non ad iudicium. III. dicit resuscitatione Lazari figurari resurrectionem animarum, quæ magna Dei gratia per fidem fit, ne moriantur in æternum, &c. Et hinc *Andradius* vult probare, *Augustinum* loqui de fide illarum rerum, quæ sacris litteris comprehensæ non sunt. Atqui ego hactenus pro mea simplicitate credidi, articulos istos, de quibus *Augustinus* loquitur, expresse in sacris litteris contineri. Et iam animum subibat admiratio, quomodo homo sanus, nisi per febrem forsan somniare posset, ex illis *Augustini* verbis extrui posse id, quod *Andradius* dictitat, sed non memineram, *Andradium* Tridenti in Concilio hoc scripsisse, vbi ius & plenaria autoritas est talium interpretationum, nec cuiquam liberum est dicere: Quid facis? Oportet profecto magnam esse vel insolentiam, vel impudentiam *Andradii*, qui existimat, se talia posse Germaniæ sua grandiloquentia persuadere. Eiusdem farinæ etiam est altera interpretatio. *Cyrillus* dicit: *Non omnia quæ Dominus fecit, conscripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores, quam ad dogmata putarunt sufficere.* *Andradius* vero tradit talem interpretationem, *Cyrillum* his verbis non asserere, fidei omnia Sacramenta sacris esse litteris explicata, sed tantum ea, quæ ad credendum omnia diuina mysteria (quæ scilicet in Scriptura comprehensa non sunt) sufficere possunt. Nihil addam, manifestum enim est, quam petulans & superba sit hæc *Andradii* non explicatio, sed ludificatio, si ad verba *Cyrilli* conferatur. Et quale putas Concilium fuisse, in quo tales interpretationes regnarunt? Exempli sane gratia vtile est, talia Pontificiorum artificia extare. Et quidem ipse *Andradius* suæ ludificationi non satis fidit, ideo alia quærit effugia. Affirmat *Cyrillum* de solo Euangelio Ioannis hoc dixisse. Sed *Cyrilli* verba sunt, *quæ scribentes putarunt sufficere*: Num is solus Ioannes est? O os impudens! Postremo concludit, vt maxime sit *Augustini* & *Cyrilli* sententia, conscripta esse, quæ ad mores, fidem, & ad salutem sufficiunt, communem tamen consensum, quo contrarium statuitur, esse præferendum.

Tract. 44. in Ioan. — *de resurr. carn. c. 77.* — *Augustini* — *l. d. p. 72.* — *l. d. p. 73.* — *& Cyrilli verba etiam.* — *l. d. p. 74.* — *l. d. p. 77.*

quæ vtrinque repetuntur.

XIX. Repeto igitur illas *Augustini* & *Cyrilli* sententias, quas nunc magis amo, cum videam, illos tam firma perspicuitate, autoritatem & sufficientiam Scripturæ de doctrina Christi asserere, vt cum *Andradius* omnibus acerbitatis & grandiloquentiæ neruis, toto denique Tridentino artificio illas variis modis incantare, & transformare conatus sit, nihil tamen inde, præter extremæ impudentiæ notam retulerit. Sunt autem hæ sententiæ, de tota historia Euangelica, quatuor Euangelistarum. *Augustinus* tractatu in Ioann. 49. c. 11. *cum multa fecisset Dominus Iesus, non omnia scripta sunt, electa sunt autem quæ scriberentur, quæ saluti credentium sufficere* visa sunt. *Cyrillus* lib. 12. in Ioann. c. 68. *Non igitur omnia, quæ Dominus fecit, conscripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores, quam ad dogmata putarunt sufficere, vt recta fide & operibus, ac virtute rutilantes, ad regnum cælorum perueniamus per Iesum Christum.*

Subiuncta alio adhuc Augustini loco.

XX. Addam adhuc vnam sententiam *Augustini*, de consens. Euangelist. lib. 1. cap. 35. vbi refutat illos, qui discipulos Christi,

Euangelium conscribentes, ideo contemnendos putant, quia ipsius Christi nulla scripta proferantur a nobis. *Christus* (inquit) *omnibus discipulis suis, per hominem, quem assumpsit, tanquam membris sui corporis, caput est. Itaque cum illi scripserunt, quæ ille ostendit, nequaquam dicendum est, quod ipse non scripserit, quandoquidem membra id operata sunt, quod dictante capite cognouerunt. Quicquid enim ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum illis, tanquam suis manibus imperauit.* Hæc *Augustinus.* Agnoscis autem candide Lector, quis intelligendus sit autor & censor, quando in præcedentibus sententiis dicitur: *quæ visa sunt sufficere, quæ scribentes putarunt sufficere.* Sed in postrema hac sententia, *Andradius* statim inueniet rimam, qua elabatur. *Augustinus* enim dicit, *quæ de suis factis & dictis Christus nos legere voluit, ea Euangelistis describenda mandauit. Andradius* vero dicit, Non omnia voluit nos legere in Euangelistarum scriptis, sed maximam partem de suis dictis & factis, tanquam præcipui precii thesaurum, ex traditionibus non scriptis, sed per manus traditis nos audire voluit. Sed lector videt, *August.* hoc nec velle, nec dicere. Et quæ hoc titulo nunc a Pontificiis iactantur, ea certe legimus in *Pighio, Perezio, Lindano, Osio,* in *Pontificali,* in *Rationali diuinorum,* in *Tomis conciliorum,* &c. *Augustinus* vero dicit: *Quicquid de suis dictis & factis Christus nos legere voluit, illud scribendum Euangelistis, tanquam suis manibus imperauit.* Christus igitur non voluit, vt apud alios scriptores, de suis factis & dictis aliquid, quod in illis, quæ apud quatuor Euangelistas descripta extant, non continetur, legamus. Quicquid ergo præter hæc ab aliis de Christi dictis & factis scriptum est, illud certum est, Christum non imperasse scribendum, nec voluisse, vt illud legamus. Quicquid enim de suis dictis & factis Christus nos legere voluit, illud scribendum Euangelistis, tanquam suis manibus imperauit. Quando igitur Pontificii fabulantur, Christum instituisse confectionem Chrismatis, Sacramentum confirmationis, extremæ vnctionis, auricularis confessionis, satisfactiones, indulgentias, purgatorium, Missam, invocationem Sanctorum, adorationem imaginum, vtrumque gladium Pontificis, & scrinium in pectore eius, & similia quæ sub hoc titulo in Pontificiorum scriptis legimus, opponimus hanc *Augustini* sententiam: *Quicquid de suis factis & dictis Christus nos legere voluit, illud scribendum Euangelistis, tanquam suis manibus imperauit.*

XXI. Quid ergo de illis, quæ apud Euangelistas non legimus, & tamen hoc titulo venditantur, quod sint facta & dicta Christi, iudicandum sit, manifestum est. Loquimur autem non de litteris & syllabis, sed de sententia: sic vt eius dicti quod Paulus recitat, Act. 20, 35. *Beatius est dare, quam accipere,* &c. sententia extat in multis concionibus Christi. *Irenæus* autor est, quatuor illa conscripta Euangelia fuisse in primitiua Ecclesia normam, amussim & regulam, ad quam exigebantur, a quocunque aliquid, quasi de factis & dictis Christi proponebatur: & quod illis consentaneum inueniebatur, recipiebatur, quod vero vel dissentiebat vel repugnabat, libere repudiabatur. Ita autem inquit *Irenæus,* libro 3. capite 11. *Nec plura numero, nec rursus pauciora capio esse Euangelia, quam quatuor illa. Quoniam enim quatuor sunt regiones mundi,.. & disseminata est Ecclesia super omnem terram, columna autem & firmamentum Ecclesiæ est Euangelium & spiritus vitæ, consequens est, quatuor habere eam columnas vndique flantes incorruptibilitatem, & iustificantes homines.* Et postea subdit: *Hi vero, qui sunt a Valentino.. suas conscriptiones proferentes plura habere gloriantur, quam sint ipsa* (scilicet conscripta) *Euangelia, siquidem in tantum processerunt audacia, vt quod ab his non olim conscriptum est veritatis titulent Euangelium, in nihilo conueniens Apostolorum Euangeliis. Si enim quod ab eis profertur, veritatis est Euangelium: dissimile autem est hoc illis, quæ ab Apostolis nobis tradita sunt, qui volunt, possunt dicere, quemadmodum ex ipsis Scripturis ostenditur iam non esse, id quod ab Apostolis traditum est veritatis Euangelium. Thomas* etiam in Marcum inquit: *Oportuit Euangelium non solum prædicari propter præsentes, sed etiam scribi propter futuros.* Vt & Irenæi.

XXII. Et hactenus, quantum satis est, ostendimus, quibus de caussis, quo consilio, quo proposito & instituto, Euangelistæ historiam de dictis & factis Christi, litteris consignarint, quem voluerint illorum scriptorum vsum esse in Ecclesia, quo loco primitiua Ecclesia scripta illa habuerit, quid & quantum illis tribuerit. Et ex illis, quæ annotauimus, ea, quæ a Pontificiis de traditionibus non scriptis, contra autoritatem, perfectionem & sufficientiam Scripturæ disputantur, rectissime diiudicari possunt. Iucunda enim est illa obseruatio, quæ fuerit summa fidei de dictis & factis Christi in Ecclesia Ierosolymitana, ex qua verbum exiuit in omnem terram, in Matthæi Euangelio litteris consignatum est. Et quæ sit doctrina, quam de dictis & factis Christi, Petrus viua voce, Romanæ Ecclesiæ, cuius fides in vniuerso mundo, viuentibus Apostolis celebrabatur,

Summa dictorum.

batur, tradiderit, scripto Marci memoriæ mandatum est, hæc enim sunt antiquitatis verba. Lucas vero ipse affirmat, se ea conscripsisse, quæ Apostoli de dictis & factis Christi, in Ecclesia Antiochena (eius enim ciuis Lucas fuit) quę primaChristianis hoc nomen dedit, tradiderunt, & quæ Ecclesiæ illæ gentium, quas cum Paulo perlustrauit, certa & indubitata tunc fide tenebant & profitebantur. Quid vero Ioannes in Ephesina Ecclesia de dictis & factisChristi tradiderit, ipse etiam scripto complexus est. Et hæ Ecclesiæ, extra omnem controuersiam, tunc fuerunt præcipuæ,Ierosolymitana, Antiochena,Ephesina & Romana. Addatur, si libet, & Alexandrina, ad quam Marcus cum Euangelio suo, postquam illud conscripsisset, profectus esse scribitur. Si ergo pio studio quærimus, quæ sint veræ & indubitatæ Apostolorum traditiones, de doctrina Christi, quę fuerit πληροφορία, hoc est,certa & indubitata fides illarum Ecclesiarum, quas *Tertullianus* *matrices* vocat, res ex illis, quæ hactenus diximus, manifestissima est.

l. de præscript.

ARTICVLVS II.

De Scriptis & Epistolis Apostolorum.

Cum inter doctrinam Christi & Apostolorum proprie nulla sit differentia, explicatur,

I. QVando proprie loqui volumus, inter doctrinam Christi, & doctrinam Apostolorum, nulla est differentia. Ita enim Apostolis Christus dat potestatem annunciandi Euangelium, Matth. 28, 18. vt diserte addat: *Docentes ipsos seruare quæcunque præcepi vobis.* Ioan. 16, 13. seq. *Spiritus sanctus docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis.* 2. Cor. 13, 3. *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* 2. Cor. 5, 20. *Pro Christo legatione fungimur, &c.* Hoc vero loco, ordinis & distributionis gratia, doctrinam Christi intelligimus, iuxta Lucæ explicationem, Act. 1, 12. *quæ Iesus cœpit facere & docere, vsque ad diem, cum assumptus est.* Et hanc doctrinam de dictis & factis Christi, quantum nobis Spiritus sanctus necessarium esse & sufficere iudicauit, Euangelistarum scriptis comprehensam esse demonstrauimus. Apostolorum vero doctrinam intelligimus, quam post ascensionem Christi, ipsi per totum terrarum orbem, tam inter gentes, quam inter Iudæos tradiderunt & propagarunt.

quid hic per doctrinam Christi.

quid itidem per Doctrinam Apostolorum intelligatur.

Quo consilio Apostoli scripserunt?

II. De illa iam nobis dicendum est. Constat enim, Apostolos primis aliquot annis Apostolicam doctrinam ex Scripturis quidem veteris Testamenti probasse & confirmasse, sed sine suo aliquo scripto, sola viua voce tradidisse & propagasse. Postea vero de doctrina sua cœperunt quædam conscribere,quo consilio,quibus de caussis, quo proposito & instituto hoc fecerint, quem huius suę scripturæ vsum in Ecclesia esse voluerint, eodem modo inquiremus, sicut de Euangelistis fecimus. Illa enim (etiam aduersariorum confessione) est vera, tota & perfecta doctrina Euangelii (quantum quidem pro modulo huius vitæ) quam Christus Dei filius proprio ore primum promulgauit, deinde per suos Apostolos omni creaturæ prædicari iussit. Si igitur, sicut iam de Christi doctrina probauimus, de Apostolorum etiam doctrina ostenderimus, litteris consignatum & scriptis comprehensum esse, quantum Spiritus sanctus nobis ad dogmata, & ad mores necessarium esse & sufficere iudicauit, manifestum erit, sacram Scripturam esse canonem, normam, regulam, fundamentum & columnam totius nostræ fidei, ita quod ex Scriptura probandum & confirmandum erit, quicquid hoc titulo & nomine, quod sit Christi & Apostolorum doctrina, suscipi debet, quod ad hanc normam, omnia in controuersiis religionis ita exigenda & examinanda erunt, vt valeat *Hieronymi* illud dictum, *quicquid de Scripturis sacris autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.*

l. 4. comment. in Matth. c. 23.

III. Et hoc est caput controuersię inter nos & Pontificios. Ad hanc vero considerationem omnino pertinet, & necessarium est, vt constet & monstrari possit, quę fuerint prima principia, qui secuti progressus Apostolicæ prædicationis, quomodo primum Ecclesias fundarint, cum inter Iudæos, tum inter Gentes, quomodo postea aliquantulum progressos in fide confirmarint, qui fuerint ritus, quæ exercitia, & quæ quasi πολιτεία fuerit in prima Apostolica Ecclesia.

IIII. Et certum quidem est, Apostolos non statim primis annis suæ prædicationis scripsisse. Ne tamen opus esset, vel diu coniecturis diuinare, vel ex rumusculis traditionum, quæ sine capite sparguntur, petere, quis fuerit primus, & vere antiquissimus Apostolicæ Ecclesię status, voluit Spiritus sanctus certum, authenticum & canonicum de his tam necessariis & vtilibus rebus, scriptum ad omnem posteritatem extare in Ecclesia, cum non ignoraret, fore, vt hoc titulo multa incerta, vana, supposititia, & falsa obtruderentur Ecclesiæ. Lucas enim cum scriptione Euangelicę historię fidem & autoritatem in Ecclesia sibi comparasset, contexuit etiam historiam de actis Apostolorum, exorsus a primis initiis Apostolicæ prædicationis. Et hæc historia abunde suppeditat, quæ de his rebus necesse est, & sufficit scire.

V. *Lindanus* tragicis vocibus tumultuatur, in omnibus Apostolorum scriptis non extare litteris consignatum, quomodo non-

Obi. Lindani, non extare in scriptu-

postolicis, quæ capita cateches. suis proposuerint.

Panopl. l. 1. c. 18.

nondum Christianos ad fidem adduxerint, & quæ fidei capita suis catechumenis soliti fuerint proponere, quia (inquit) Epistolas suas Apostoli scripserunt, non ad rudes fidei, & ad catechumenos, sed ad illos, quos iam antea in rudimentis fidei instituerant. Et inde infert, Apostolos non omnia Euangelicæ fidei dogmata in Scripturas contulisse & conclusisse. Sed non animaduertit *Lindanus*, aut potius videre noluit, in actis Apostolorum a Luca, non tantum descriptam esse historicam narrationem, quod multi, qui prius non erant Christiani, tam ex Iudæis, quam ex Gentibus, ad fidem Euangelicam conuersi & facti fuerint Christiani, verum etiam extare ibi integras descriptiones, quæ capita doctrinæ, & quomodo Apostoli proposuerint illis, quos ad fidem Euangelicam primum adducebant, non tantum ex Iudæis, quibus doctrina Prophetica antea nota erat, verum etiam ex Gentibus, qui plane rudes erant doctrinæ diuinitus patefactæ. Et Hebræor. 6, 1. 2. capita Apostolicæ catecheseos, quæ vocantur sermones inchoationis, ita recensentur: *Doctrina pœnitentiæ ab operibus mortuis, fidei in Deum, baptismi, impositionis manuum, resurrectionis mortuorum, & iudicii æterni.* Quis vero ita insaniat, vt fingere ausit, hæc capita vel non tradita, vel non explicata extare in actis & in scriptis Apostolorum, cum hoc manifestissimum sit? *Irenæus* lib. 4. cap. 40. dicit apud illos qui a Mose & Prophetis, de peccato & de promissione aduentus Messiæ præcatechisati erant, breuem & facilem fuisse Apostolorum catechisationem, sicut Act. 8. Philippus paucis catechisationem absoluit, & ab Eunucho rursus discedit: Paulo vero Apostolo apud Gentes laboriosiorem fuisse catechisationem, oportebat enim illos instrui, Non mœchari, non furari, &c. & quæcunque odio habentur a Deo. Item quod sit vnus Deus, qui filium miserit, &c. Hæc *Irenæus.* Vtrumque autem certe habemus in scriptis Apostolorum, & quid Iudæis, & quid Gentibus proposuerint, quando eos ad fidem Christi adducebant. Et Lucas cap. 1, 4. dicit, se scribere certitudinem illorum, de quibus Theophilus antea catechisatus fuerat. De catechesi igitur Apostolorum nihil desideratur in ipsorum scriptis.

Cui resp. euoluta catechisandi ratione,

& præcipuis catechesis Apostolicæ capitibus.

v. 30. seq.

Obi. multa non extare in epist. Apost. de ritibus, quæ hodie in vsu sint.

Resp. id concedendo.

VI. Sed inquit *Lindanus* l. d. c. 19. Certe nec in Actis, nec in Epistolis Apostolorum scriptum est de omnibus illis ritibus, quos nos Pontificii circa Baptismum seruamus, nec de Sacramento confirmationis per Chrisma, &c. Respondeo. Hoc & nos dicimus, in Pontificiorum doctrina multa esse, quæ nulla habeant in Scriptura testimonia, & ideo contendimus, illa immerito tribui Apostolis, quorum nulla extant vestigia vel in actis, vel in scriptis Apostolorum.

Ob. non omnia omnium acta scripta esse.

VII. Sed excipiunt, non omnia singulorum Apostolorum acta a Luca esse litteris consignata. Pauca enim tantum de Petro narrat: Plura quidem de Pauli gestis scribit, vt cuius itineris comes & ministerii socius fuit, sed tamen nec omnia Pauli acta recenset, sicut ex 11. capite secundæ ad Corinthios, v. 24. seq. Roman. 15, 22. seq. Galat. 1, 17. & 2, 1. seq. & ex aliis locis colligitur, de reliquorum & Apostolorum actis, ferme nihil annotauit. Omnino igitur plura & dixerunt & fecerunt Apostoli, quam quæ Lucas angusto illo libello de actis Apostolorum complexus est. Non recte itaque aliquid ideo reiicitur, vt ab Apostolis nec institutum, nec factum, quia Lucas in actis Apostolicis illud non annotarit, sed multo plura credenda sunt ab Apostolis instituta & facta, quam quæ ex actis a Luca conscriptis probari possunt. Respondeo, Et quis tandem erit modus, finis aut numerus eorum, quæ sub hoc titulo Ecclesiæ, sine teste obtrudentur? Simplex autem & vera solutio ita deprehenditur. Antiquis temporibus, statim post Apostolorum tempora, argumentum illud ita fuit agitatum, quod multa scripta proposita fuerunt, promittentia supplementum eorum, quæ a Luca de actis Apostolorum præterita, & tamen Ecclesiæ necessaria videbantur, vt *itinerarium Petri*, quasi a Clemente conscriptum, *Prædicatio Petri, Actus Andreæ, Philippi, Petri, Thomæ, &c.* Et quidem viuente adhuc Ioanne Apostolo, historia de periodo siue actibus Pauli & Teclæ sparsa fuit: quam Ioannes confitto commenti autore, ostendit esse suppostitiam, sicut ceteri etiam libri de actibus Apostolorum, ab Ecclesia reprobati sunt. Non recens igitur artificium est, sub illo titulo & prætextu, quod Lucas non omnia singulorum Apostolorum acta, scriptione sua persecutus est, vana, falsa & suppositia obtrudere Ecclesiæ. Cum vero suppositii illi libri, qui promittebant pleniorem narrationem de actibus singulorum Apostolorum, reprobarentur, sine dubio ideo, quod incerta & falsa continerent, num edita tunc fuerunt alia authentica scripta, de gestis aliorum Apostolorum, quæ ad posteritatem conseruarentur, cum præsertim Ioannes, qui ad Euangelicam historiam ea, quæ videbat a ceteris prætermissa, quæ posteritati tamen cognitu necessaria iudicabat, adiecerat, tunc adhuc superstes esset? Hoc certe factum esse, nemo affirmabit. Nec fane audebimus dicere, ideo illud intermissum esse, vt posteritas suo arbitratu, vel ex incertis narrationibus quiduis fingeret de Apostolorum institutis, dictis & factis. Restat ergo, ideo non fuisse aliquid aliud de actis

Resp. id non necessarium fuisse:

vbi simul de variis libris, qui olim pro supplementis act. Ap. falso venditati fuere.

actis Apostolorum conscriptum, quod iudicatum fuit, illa, quæ Lucas ediderat, adhibitis Epistolis Apostolorum posteritati sufficere. Nam & in veteri Testamento, non omnium seu Patriarcharum seu Prophetarum acta descripta sunt. Nec omnes Prophetæ doctrinam suam litteris posteritati commendarunt, immo quorundam scripta Deus intercidere passus est, vt Nathan, Gad, Semeiæ, Haddæ, Achiæ, Iehu filii Hammoni, &c. & ex illorum non scriptis traditionibus Rabbini dicunt Talmud confectum esse. Quid vero illis aliud respondere possumus, nisi quod ex omnibus Patriarcharum & Prophetarum dictis & factis Spiritu sancto monstrante & se ligente, ea litteris mandata sunt, quæ posteritati ad dogma & ad mores (sicut *Cyrillus* loquitur) necessaria esse & sufficere iudicata sunt.

Idem responsum vero etiam opponimus Pontificiorum obiectionibus. Quod enim attinet ad Ecclesiæ statum, ad ministerium, doctrinam, fidem, &c. non habuerunt singuli Apostoli proprium aut peculiare aliquid, sed vna fuit fides, eadem doctrina, & commune ministerium, quo vnum & eundem Ecclesiæ (quod ad substantiam Euangelicæ religionis) statum constituerunt: vt etiamsi singulorum Apostolorum acta conscripta essent, non tamen contrarium, non diuersum, non aliud, sed vnum & idem sæpius scriptum legeremus. Quæ igitur ratio communis illius ministerii vnius fidei, eiusdem doctrinæ in primo & antiquissimo Apostolicæ Ecclesiæ statu fuerit, quia Spiritus sanctus non curauit sigillatim cuiusque Apostoli acta conscribi, sine dubio iudicauit, nos illud, quantum ad nostram doctrinam sufficit, ex illis, quæ Lucas conscripsit, posse colligere & intelligere. Si enim plura iudicasset necessaria esse, absque dubitatione curasset illa per alios ad posteritatem conscribi, sicut in historia Euangelica fecit. Vsurpabimus igitur nobis verba *Augustini*:

l. d.

„ Cum Dominus tempore Apostolorum, „ noluerit reliquorum Apostolorum acta „ conscribi: quis nostrum dicat, ista vel „ illa esse, aut si dicere quis audeat, vnde „ probabit?

Obi. In actis summa tantum capita consignata esse: Resp. explicationes extare in ep. Apost.

VIII. Sed inquis: In actis apud Lucam, plerumque tantum capita consignata sunt, non autem additæ sunt iustæ & necessariæ explicationes. Respondeo. Illæ explicationes conscriptæ extant in Epistolis Apostolorum, vt ita de doctrina Apostolica, quod nobis necessarium sit, in scriptis noui Testamenti nihil desiderari possit. Inquirendum igitur iam est nobis, quo consilio, propter quas caussas, & in quem vsum Apostoli Epistolas suas conscripserint; hæc enim consideratio, id, quod quærimus, liquido ostendet.

Nicephori verba generatim ostenditur.

IX. *Nicephorus** lib. 2. cap. 34. de Pauli Epistolis ita scribit: *Ad plerosque, quos eum adire Spiritus sancti vis & gratia iusserat, quosque per fidem in Christum Euangelicam magnifice regenuerat, qua præsens oratione sua dilucide docuerat, eadem per compendium absens in memoriam reuocans, epistolas dedit. Ita vero ea quoque quæ secretioris mysterii magisque abstrusa antea silentio præterierat, postea per sacra sua scripta, aut grandioris sapientiæ verbis accurate & dilucide declarauit, aut saltem* (vt ita dicam) *parabolarum more & specie tanquam per ænigmata adumbrauit: neque propter eos, qui ad res diuinas audiendas idonei futuri erant, ea occultans, neque propter ineptos atque indignos, dilucide prorsus & aperte, ad contemptum euitandum exponens.* Hæc *Nicephori* verba manifeste ostendunt, I. Pauli Epistolas scriptas esse, vt essent ὑπομνήματα, compendio complectentia eadem, quæ præsens oratione sua dilucide tradiderat illis, quos per fidem in Christum regenuerat. II. Quod præterea etiam ea, quæ in tradendis primis fidei principiis, vt altioris sapientiæ mysteria præterierat, voluerit in epistolis accurate & dilucide declarare. III. Quod illa scripserit, non præsentibus tantum, sed illis etiam, qui ad res diuinas audiendas idonei futuri erant. IIII. Quod accurate & dilucide dogmata in epist. suis declararit. V. Multa tamen in epistolis Pauli, quasi per ænigmata esse adumbrata, propter ineptos & indignos, ad comtemptum euitandum; illa vero ęnigmata Paulum ita esse moderatum, vt ea, quæ scribebat, nollet occultata esse illis, qui idonei ad res diuinas audiendas futuri erant. Quod idem est, sicut *Augustinus* dicit, *Spiritum sanctum Scripturas sanctas magnifice & salubriter ita modificasse, vt locis apertis fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim* (inquit) *fere de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissime dictum alibi reperiatur.*

quales Pauli & aliorum sint epistolæ.

de doctr. Christ. l. 2. c. 6.

Sed totum id, quod quærimus, non potest euidentius, certius & firmius, quam ex ipsis Apostolorum epistolis demonstrari. Hoc igitur quam fieri potest breuissime annotabimus, quomodo in ipsis Apostolorum epistolis deprehendi & obseruari possit, quo consilio, & propter quam caussam scriptæ sint, & quis earum debeat in Ecclesia vsus esse. Et iuxta *Nicephori* obser-

* Niceph. l. II. c. XXXIIII. f. 139. T. 1. [illegible]

obseruationem, duo illa præcipue considerabimus, quod scilicet Apostoli voluerint epistolas suas esse ὑπομνήματα, compendio complectentia ea, quæ præsentes voce Ecclesiis tradiderant, deinde quod ea, quæ post percepta prima fidei principia Ecclesiis ad huc necessaria iudicabant, per scripta sua accurate & dilucide declararint.

X. Et quia multum refert, hanc sententiam ex solidis fundamentis, & firmis testimoniis constitutam & confirmatam habere, operæ precium est, huic considerationi aliquantulum immorari. Plus enim animus confirmatur vno Scripturæ testimonio, quam si sexcenta ex aliis Scriptoribus cumulentur.

XI. Posset autem in argumentis & perpetuo contextu singularum epistolarum, multis & variis demonstrationibus hoc ostendi, sed copiosa, & valde prolixa futura esset oratio, & ab instituto aliquantulum nos abduceret. Quædam igitur tantum, quæ maxime illustria sunt testimonia, ex Apostolorum epistolis annotabimus, vt ex ipsis Apostolorum vocibus audiamus & discamus, quo consilio, propter quas caussas, in quem finem & vsum, Apostoli doctrinam cælestem, quam primum viua voce tradiderunt, postea litteris consignarint, & scriptis monumentis complecti voluerint.

Speciatim recensetur 1. qua occasione & quo fine scripta sit 1. ep. ad Thessal.

XII. Prima igitur ante alias scripta videtur *prior* ad *Thessalonicenses*. Occasio autem & caussa, quare illam scripserit, ex 17. cap. Act. v. 4. seq. & ex ipsius epistolæ verbis non obscure colligitur. Multos enim & ex Iudæis & ex Gentibus religiosis, non paucas etiam ex primariis matronis Thessalonicæ Paulus ad fidem Christi tempore non ita longo adduxerat, statim vero a Iudæis infidelibus, mota per tumultum seditione, eiectus inde fuerat. Sollicitus igitur erat, ne propter persecutionem fidem recens susceptam, vel negligerent, vel abiicerent. Et cum ipse venire non posset, Timotheum eo miserat, qui hortaretur ipsos, vt in fide semel suscepta perseuerarent. Postea propter illam ipsam caussam scripsit priorem hanc ad Thes. epistolam, in qua non tantum hisce verbis

c. 4. 1.

vtitur: *In doctrina quam viua voce a me traditam accepistis, permanete*; sed capita eius doctrinæ, quam præsens tradiderat, in qua vt perseuerarent, ipsos hortabatur, repetit, & recitat, vt ita epistola illa esset perpetua commonefactio, per repetitionem reuocans ipsis in memoriam doctrinam, quam viua voce ipsis tradiderat. Alteram vero caussam scriptionis suæ hanc esse dicit, vt

c. 3. 10.

impleret ea, quæ deerant fidei ipsorum. Id quia reditu suo ad ipsos hactenus præstare non poterat, per Epistolam supplet & efficit. Hæc plane conueniunt ad generalem obseruationem *Nicephori* de Paulinis Epistolis.

item & tr. 2. fine posterior.

XIII. *Altera* ad *Thessalonicenses* non multo post scripta est. Et in illa præcipue hoc obseruandum est, quod in secundo capite v. 2. diserte explicatur alia occasio seu caussa, propter quam Apostoli cœperunt doctrinam suam litteris comprehendere. Verba hæc sunt. *Ne turbemini siue per Spiritum, siue per sermonem, siue per epistolam, quasi a nobis profectam.* Audis quosdam tunc turbasse Ecclesias, sparsis nouis dogmatibus, prætextu Spiritus seu reuelationum. Quia enim doctrina Apostolorum habebat autoritatem, propter testimonium spiritus, arrogabant sibi hoc etiam alii: vt cum iactarent spiritum & reuelationes diuinas, postularunt sua etiam dicta pari reuerentia & pietatis affectu suscipienda esse, sicut Apostolorum. Sed hoc facile refutabatur, tantum enim Apostoli erant electi, vt essent testes Christi, quorum doctrina talem haberet autoritatem. Cum igitur intelligerent homines fanatici, Ecclesiam debere alligatam esse ad illam vocem doctrinæ, quam Apostoli sonabant, alia ratione corruptelas meditabantur: prætendebant enim illa sua commenta, quæ asserebant, esse vel a Paulo vel ab aliis Apostolis, viua voce in aliis Ecclesiis tradita. Ideo enim Paulus dicit: *Nolite turbari, siue per spiritum, sive per sermonem quasi a nobis profectum.* Et speciosus erat prætextus, cum ad illa ferme tempora, doctrina Euangelii, sola viua voce tradita fuisset. Erat autē Apostolis mandata, non tantum cura docendi, verum etiam inspectio, ne alia quam vera & sana doctrina Ecclesiis proponeretur, sed animaduertebant, cum longe lateque propagata Ecclesia, ipsi viua sua voce non possent vbique præsentes esse, puritatem doctrinæ Apostolicæ per traditiones, nec fideliter, nec tuto vbique retineri & conservari, sed sub illo prætextu & titulo spargi peregrina & commentitia dogmata. Cœperunt igitur doctrinam suam litteris consignare, ne sub titulo traditionum adulteraretur, sed vt Ecclesia certa esset de vera & genuina Apostolorum doctrina. Quia vero etiam supposititiæ Epistolæ, quasi a Paulo, vel ab aliis Apostolis profectæ, Ecclesiis obtrudebantur: Paulus peculiari signo suæ manus, genuinas suas Epistolas, notavit. Et illas authenticas Apostolorum Epistolas, hoc est, autographa, in illis Ecclesiis, quibus inscriptæ erant, suo adhuc tempore seruatas fuisse *Tertullianus* autor est, lib. de Præscriptione aduersus hæreticos.

Ubi de Apostolorum autoritate,

officio in docendo,

& occasione scriptorum, quæ reliquerunt.

Quæ vox Pontificiis recte opponitur.

XIIII. Hoc diligenter obseruandum est in hac *secunda* ad *Thessalonicenses* Epistola, qua occasione, & propter quam caussam Apostoli, cum aliquot annis sola viua voce doctrinam tradidissent, postea cœperint

rint illam litteris commendare: ne scilicet turbarentur Ecclesiæ, siue per spiritum, siue per sermonem tanquam ab Apostolis traditum. Et recte hoc opponimus Pontificiis. Si enim in primis annis Apostolicæ prædicationis, ipsis Apostolis adhuc in carne viuentibus, per traditiones non fuit ubique seruata doctrinæ puritas, vbi Apostoli ipsi non poterant præsentes esse, sed sub illo titulo & prætextu, varia commenta sparsa fuerunt, quasi ab Apostolis tradita: An non luculenter insaniunt, qui in hisce postremis temporibus, de quibus licet Christus & Apostoli prædixerunt, tantam fore Pseudoprophetarum copiam, tantam errorum efficaciam, vt si fieri possit, etiam electi seducerentur, ipsi tamen iubent nos, omissa clarissima luce, & certissima regula Scripturæ, veritatem & puritatem doctrinæ Apostolicæ quærere in traditionibus, quæ tanquam ab Apostolis profectæ nunc a quibusdam iactantur, & hoc nomine venditantur. Certe prudentius & rectius facimus, quod veritatem & puritatem doctrinæ Apostolicæ quærimus in Scriptura, quam ideo ab Apostolis Ecclesiæ traditam esse, manifestissima testimonia ostendunt, ne sub prætextu & titulo traditionum Apostolicarum, quiduis nobis obtrudi posset.

Obi. ex c. 2. v. 15. huius epistolæ.

XV. Sed ex hac ipsa Epistola Pontificii nectunt argumentum, quod tanquam Achilleam panopliam opponunt contra Scripturam, pro suis traditionibus. Paulus enim dicit c. 2. v. 15. *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.* Manifestissimum ergo est (aiunt) non omnia, quæ necessario tenenda sunt, in scriptis Apostolorum comprehensa esse, sed ea etiam, quæ ab Apostolis viua voce tradita per traditiones ad nos peruenerunt, pari reuerentia & pietatis affectu suscipienda esse. Et fateor, inter omnia Pontificiorum argumenta, quæ contra sufficientiam Scripturæ pro traditionibus cumulantur, nullum maiorem habere speciem, quam hoc. Videtur enim ipsa Scriptura suam insufficientiam fateri, & ideo nos mittere ad traditiones non scriptas, cum dicit: *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.* Possem autem respondere.

Resp. 1. non de diuersa, sed una eademque vtrinque sermonem esse doctrina.

Quia non contraria, non diuersa, non alia, sed vna & eadem fuit doctrina, quam Paulus tradidit, siue per sermonem, siue per Epistolam, ideo recte ipsum dicere: *Tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.* Et videtur in verbis præcedentibus explicare, quas velit intelligi traditiones: inquit enim: *Gratias agere debemus DEO pro vobis, quod elegerit vos in salutem in sanctificatione Spiritus, & in fide veritatis, in qua vocauit vos, per Euangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Iesu Christi;* Et per particulam illatiuam annectit: *Itaque tenete traditiones*, &c.

v. 13. 14.

Quod autem de veris Apostolorum traditionibus scriptum est, non statim ad illas, quæ a Pontificiis hoc nomine proponuntur, transferri debet. Si enim tam liquido & certo probarint, traditionem aliquam esse indubitato Apostolicam, sicut ea, quæ scripta sunt, probantur, valeat sane id, quod Paulus dicit: *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram.* Hoc vero in controuersia adhuc positum est, an sint veræ Apostolicæ traditiones, quæ a Pontificiis iactantur. Quando hoc probauerint, postea de dicto illo Pauli disputent.

a Verba Apostoli bene consistere, si attendatur momentum quo hæc scripsit temporis.

XVI. Hæc possem vere ad hanc obiectionem respondere: sed non vtar nunc quidem illis responsionibus, sed paulisper sequar, quo nos ducunt aduersarii, vt *Andradius* iterum ex commiseratione quadam cogitet, me minime circumspectum esse. Concedo igitur, tunc, cum Paulus Thessalonicensibus hæc scriberet, non omnia, quæ de Christi & Apostolorum doctrina tenenda sunt, scriptis fuisse comprehensa. Iuxta *Irenæi* enim supputationem, quam aduersarius meus *Andradius* sequitur, nec Matthæus, nec vllus Euangelistarum adhuc scripserat. Et a Paulo prior tantum Epistola ad Thessalonicenses tunc scripta erat, altera vero tunc primum scribebatur. Sicut igitur recte dicitur, & nemo impugnat, in duabus illis Epistolis ad Thessalonicenses, non omnia quæ de Christi & Apostolorum doctrina cognitu necessaria sunt, quantum satis est, comprehensa esse, ita Paulus merito dicit, Thessalonicenses debere non tantum illam doctrinam, quam in priori Epistola ab ipso traditam acceperant, tenere (in illa enim non omnia erant expresse & explicate comprehensa) verum etiam quæ viua voce ab ipso tradita acceperant, quæ in Epistola illa non omnia continebantur. Ex collatione illud, quod dico, simplicissime & clarissime intelligi potest. Si quis Canone Scripturæ veteris Testamenti nondum absoluto, libros Moysis, sicut Sadducæi postea fecerunt, ita recepisset, vt ea, quæ per Prophetas a DEO tradebantur, repudiaret & abiiceret, merito culpandus esset. Recte enim tunc dici poterat: Tenete doctrinam quam DEUS vobis tradidit, siue per scripta Moysis, siue per os, aut sermonem Prophetarum. Si vero Cabbalista aut Talmudista aliquis, post constitutum & absolutum Canonem Scripturæ veteris Testamenti, idem illud argumentum ad suas traditiones confirmandas accommodare vellet, quæro ab *Andradio*, & a reliquis

Pontificiis, num constet & admittendum sit hoc argumentum? Tempore Prophetarum recte dicebatur, suscipiendam & tenendam doctrinam verbi DEI, non tantum quæ scriptis Moysis comprehensa erat, verum etiam quæ per Prophetas viua voce tradebatur, ergo etiam post tempora Prophetarum, postquam constitutus & absolutus est Canon Scripturæ veteris Testamenti, existimandum est, non omnia, quæ de doctrina Patriarcharum & Prophetarum necessario tenenda sint, in libris sacræ Scripturæ contineri, sed præterea etiam illa, quæ a Pharisæis & Cabbalistis titulo traditionum venditantur, pari reuerentia & pietatis affectu suscipienda & veneranda esse. Non arbitror *Andradium* hoc admissurum. *Petrus* certe *a Soto* negat. Qua ergo ratione putant consequi? Paulus cum primo vnam Epistolam scripsisset, dicit, Thessalonicenses debere tenere traditiones, non tantum, quas in vna illa Epistola acceperant, sed quas præterea etiam viua voce ab ipso didicerant, quæ in vnica illa Epistola non omnes plene continebantur; ergo nunc etiam, postquam constitutus & absolutus est Canon Scripturæ N. T. idem de imperfectione & insufficientia totius Scripturæ dicendum est, vt præterea illa etiam, quæ nunc titulo traditionum a Pontificiis iactantur, pari reuerentia & pietatis affectu, sicut ipsam Scripturam, suscipiamus & veneremur. Certe manifestissimum est, etiam si vera essent, quæ a Pontificiis de traditionibus disputantur, ex illa tamen Pauli sententia minime hæc consequi. Longe aliud enim est de Scriptura N. T. loqui, cum primum vnica tantum Epistola Pauli edita esset, quam cum tot libris & epistolis postea tradita & explicata est, sicut postea ostendemus, quod Paulus in Epistola ad Timotheum, quam circa finem vitæ scripsit, longe aliter loquatur de Scriptura.

XVII. Quid contra hanc manifestissimam veritatem, vel specie aliqua verisimilitudinis, dicere possint Pontificii, non sane video, nisi forsan crepitu anathematum veritati oppedere voluerint. Quoties igitur argumentum illud in scriptis Pontificiorum legeris, memineris esse insignem fallaciam a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Et sane gestit animus audire, quid *Andradii* grandiloquentia contra hanc euidentiam proferre conabitur.

Qua occasione, quoue consilio sit scripta 1. ad Timoth. epistola.

XVIII. Sed progrediamur ad reliquas Pauli Epistolas, proxima enim post ambas ad Thessalonicenses scripta videtur, siue ex Phrygia, siue ex Macedonia *prior ad Timoth.* Act. 18. in qua sicut *Nicephorus* dicit, Paulus ἐν τύπῳ rationem & vitam Hierarchicam copiose descripsit. Et sane non egemus *Nicephori* testimonio, ipse enim Paulus caussam scriptionis explicat cap. 3, 15. *Hæc scribo tibi, sperans me cito venturum ad te, si autem tardauero, vt scias, quomodo oportet in domo DEI conuersari, quæ est Ecclesia DEI viui, columna & firmamentum veritatis.* *Vbi de verbis Apost. c. 3. 15.* Manifesta explicatio, qua occasione, propter quam caussam, & in quem vsum Paulus priorem Epistolam ad Timoth. scripserit. Commendauerat ipsi ministerium in Ecclesia Ephesina, vt sanam doctrinam, & traderet & confirmaret. ἑτεροδιδασκαλοῦντας vero refutaret, quæ cum sana doctrina in moribus pugnant, argueret, ritus Ecclesiæ ad ædificationem vtiles institueret & conseruaret, ministros ordinaret, &c. Vt autem sciret, quomodo fidelem ministrum Christi in his, quæ ad ministerium pertinent, oporteat recte versari in Ecclesia, quæ non est congregatio malignantium, sed domus DEI, columna & firmamentum veritatis, propter hanc caussam, & in hunc vsum affirmat se scripsisse illam Epistolam. Et quidem non dicit, *Quomodo oporteat te conuersari*, sed indefinite & generaliter loquitur, *Quomodo oporteat conuersari*, &c. Vt sit typus generalis. Et profecto magna hæc est huius Epistolæ commendatio. Ecclesia est columna & firmamentum veritatis, extra omnem controuersiam, propter possessionem & conseruationem puritatis doctrinæ Apostolicæ. Quomodo vero ministerium docendi ita sit instituendum & vsurpandum, vt Ecclesia non fiat spelunca latronum, & congregatio malignantium, sed sit & maneat columna & firmamentum veritatis: propter hanc caussam & in hunc finem ipse Paulus suis verbis testatur, se priorem hanc Epistolam ad Timoth. conscripsisse. Et ideo statim in primo capite ponit summam παραγγελίας, hoc est, illius doctrinæ, quam a Christo acceptam, Timotheo annunciandam commendauerat. Et præcepta illa, quæ scribit, aliquoties nominat ἀποδοχῆς, cap. 1, 15. & 4, 9. hoc est, veram Apostolicam Cabbalam, ex traditione viuæ vocis ab Apostolis ita acceptam, vt fidelis sit sermo, & dignus acceptione. Et ad illa etiam præcepta, quæ scripta illa Epistola comprehendebat, subinde se refert: *Hoc præceptum commendo tibi, hæc scribo tibi, hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Hæc præcipe & doce. Hæc meditare. In his esto. In his permane, hoc enim faciens, & teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt. Testor coram Deo, vt hæc custodias sine præiudicio. Hæc doce, & exhortare*, &c.

c. 1. 18.
c. 3. 14.
c. 4. 6. 16.
c. 4. 11.
c. 4. 15.
c. 5. 21.
c. 6. 3.

XVIIII. Cer-

XVIII. Certum igitur & manifestum est, quo consilio Paulus hanc epistolam ad Timoth. scripserit, & quem voluerit eius vsum esse in Ecclesia. *Tertullianus* de præscriptione aduersus hæreticos, expendit diligenter vocabula, quod Paulus non dicit *illud* vel *illa*, sed *hoc præceptum*, & *hæc* proponens, &c. Inquit enim: *Cum Paulus inquit: Hæc, de eis dicit, de quibus in præsenti scribebat. De occultis* vero, *vt de absentibus apud conscientiam, non (hæc) sed (illa) dixisset.* Consideretur vero & hoc, cum Paulus Timotheo ministerium & inspectionem Ecclesiæ Ephesinæ commendaret, non est dubium, ipsum viua voce, ea, quæ ad ministerium pertinent, tradidisse & explicasse. Dicit enim: *Sicut rogaui te, vt denunciares*, &c. Cur vero non multo post discessum suum, eadem scripto comprehensa mittit ad Timotheum? ita enim orditur Epistolam: *Sicut rogaui te, vt maneres Ephesi*, &c. Et in tertio demum capite sequitur ἀναπόδοσιν: *Sicut rogaui te, hæc scribo tibi.* Certe non ideo hoc fecit, quod tam parum fideret memoriæ Timothei: Sed quia autoritas Timothei non erat par Apostolicæ autoritati, sed oportebat ipsum testimonium habere & liquido posse probare ea, quæ proponebat esse ab Apostolo tradita & accepta, ideo Paulus ea, quæ ad ministerium pertinentia, viua voce ipsi mandarat, iam litteris consignata ad ipsum mittit, *ne quis*, sicut inquit, *adolescentiam ipsius contemnat*, sed vt & ipse certus sit, & aliis probare & confirmare possit, hoc esse præceptum illud sibi a Paulo commendatum, vtque Ecclesia certa sit, Timotheum, quando hæc proponit fratribus, esse bonum ministrum Christi. Nunquid autem non suffecisset sola asseueratio Timothei, si affirmaret, se illa, quæ proponebat, a Paulo ex traditione viuæ vocis accepisse? Certe non opus fuisset scriptione Pauli, si Pontificios de autoritate traditionum non scriptarum in consilium adhibuisset. Quia vero illa, quæ Timotheo viua voce commendarat, scripto complecti voluit, satis ostendit, quo consilio id fecerit, & quem iudicaverit scripturæ vsum debere esse in nouo Testamento, vt tale scilicet testimonium proponat, qui gloriatur, se Apostolicam doctrinam afferre. Accedit & hoc, quod Timotheus non diu, seu continue mansit Ephesi, sicut historia Actorum ostendit. Paulus igitur ideo scripsit, vt post discessum Timothei haberent Apostolicam formam ministerii, quomodo conuersandum sit in Ecclesia, quæ est columna & firmamentum veritatis.

c. 1, 3. — *c. 1, 3.* — *v. 14.* — *c. 4, 12.*

& obiectione, hac in epistola plenas explicationes doctrinæ

XIX. Hæc profecto sunt valde illustria testimonia, contra quæ si quis excipiat, generalia quidem capita eorum, quæ ad ministerium pertinent, in hac Epistola notari, vt de sanis sermonibus Christi, de ea, quæ secundum pietatem est doctrina, quæ est Apostolica; non autem extare in ea plenas & iustas explicationes; respondeo, qui sint sani sermones Domini nostri Iesu Christi, habemus in scriptis Euangelistarum, quæ vero sit Apostolorum doctrina, in aliis ipsorum Epistolis plenius explicatum est. Si quis vero pertinaciter contendat, præter illa, quæ & in hac Epistola, & in aliis scriptis N. T. consignata sunt, alia etiam fuisse tradita, quæ æque nobis sint necessaria: Respondeo verbis *Augustini*: „Cum Spiritus sanctus illa noluerit scribi, quis dicet vel ista vel illa esse? & si quis tam temerarius & audax erit, vt dicere audeat, vnde probabit?„

Apost. haud reperiri.

XX. De iis quæ scripta sunt, certi sumus, quod sint ab Apostolis tradita, quæ propter hanc etiam caussam scripta sunt, vt de iis certi essemus. De incertis vero non potest fides esse. Relinquamus igitur talia illis, qui certis & necessariis relictis, incertis occupari malunt: nos iis, quæ propter fidei certitudinem conscripta sunt, contenti simus.

XXI. Eadem omnino est ratio *Epistolæ* ad *Titum*, quæ post priorem quidem ad Corinthios ex Nicopoli Act. 20, 1. 4. scripta est: sed propter argumenti similitudinem, hoc loco de illa annotabimus, quæ ad nostri instituti rationem pertinent. *Huius rei gratia*, inquit, *reliqui te in Creta, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas presbyteros.* Num igitur vel incertum & ignotum est, vel ex Pontificiorum traditionibus diuinandum est, quæ & quomodo ex mandato Pauli, Titus in Creta debuerit corrigere, quæ Paulus festinans ad alia loca non potuerat absoluere? & quomodo debuerit presbyteros constituere? Certe propter hanc caussam, & hoc consilio scripsit Epistolam ad Titum, sicut ad illa, quæ scribit, se refert: *Hæc loquere: de his volo te affirmare.* Et quia ab Epheso Paulus ita profectus est, vt iret in Macedoniam: in illo igitur itinere peruenit in Cretam, & ab ea proxima est Epirus, vbi Nicopolis sita est. Post paucos igitur dies discessu suo ex Creta, Paulus scripsit hanc Epistolam ad Titum, repetens ea, quæ præsens viua uoce ipsi in mandatis dederat. Quare vero hoc fecit, cum elapsis paucis diebus, mandata illa in recenti adhuc memoria Titi essent: nec periculum esset, ne Titus doctrinam adulteraret? Respondeo: Caussam ipse in Epistola indicat, cap. 2, 15. *Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio: nemo te contemnat. cap. 3, 8. Fidelis sermo: de his volo te asseuerare.* Iam vero Titus potuisset vere confirmare, se illa, quæ agebat docendo, exhortando, arguendo & corrigendo

Epistola ad Titum qua occasione & qua de caussa scripta sit. — *c. 1, 5.* — *c. 2, 15. c. 3, 8.*

rigendo, facere ex mandato Pauli, quod viua voce paucis ante diebus ab ipso acceperat. Sed vides consilium Pauli, quia scripto illa sua mandata complecti voluit. I. Vt Titus ipse certus esset, ea, quæ proponebat, esse fidelem sermonem, de quo recte & merito posset & deberet asseuerare. II. Vt Ecclesia haberet testimonium, ea, quæ Titus cum asseueratione proponebat, esse fidelem sermonem. Vt igitur ea, quæ Titus ratione ministerii, docendo, exhortando, arguendo & corrigendo agebat, non contemnerentur, sed haberent autoritatem, vt ab Apostolo tradita & mandata, vt cum omni imperio posset docere, exhortari & arguere: Paulus iudicauit non satis esse, si Titus saltem affirmaret, se illa viua voce ab Apostolo accepisse; sed mandata illa scripto comprehensa misit ad Titum propter caussas, quas ipse (sicut monstrauimus) in Epistola indicat. Si igitur tunc, quando Paulus non tantum in carne adhuc viuebat, sed in loco valde vicino aderat, & ante paucos dies, viua voce, mandata dederat Tito, quem vocat germanum suum filium, quem Cretenses viderant esse non tantum comitem itineris Pauli, sed & socium ministerii: si tunc, inquam, Paulus iudicauit solam allegationem traditionis, in iis, quæ ministerii sunt, non sufficere illis, qui ipsi non erant Apostoli, sed doctrinam ab Apostolis traditam docebant: sed necessarium esse testimonium ex scripto, vnde probari & confirmari posset, certum esse sermonem, qui a nemine esset contemnendus, sed cum omni imperio proponendus (hæc enim sunt Pauli verba) quid igitur hisce iam postremis mundi temporibus Pontificii contendunt pro traditionibus Apostolicis esse recipienda, quæ ex Scriptura probari & confirmari nullo modo, quæ & ipsi fateri non erubescunt, possunt? Certe ab Apostolo discimus, quomodo Titus Certensibus debuerit probare & confirmare, certum & fidelem esse sermonem, de quo asseuerabat, qui non esset contemnendus, sed autoritate Apostolica proponendus. Et iam Lector de tota hac controuersia iudicare potest. Ideo enim potissimum ab aduersariis flagellamur, quod tutissimum hoc Pauli consilium sequendum esse docemus, hisce præsertim postremis senescentis mundi temporibus: de quorum periculis, quod ad doctrinæ corruptelas attinet, multa & manifesta in Scriptura extant vaticinia.

c. 1. 4.

XXII. Et hæc quæ ex ipsis Pauli verbis ostendimus, quo consilio, propter quas caussas, & in quem vsum Epistolas suas conscripserit, cauillationibus sane exagitari & conspurcari possunt, iuxta Phormionis artificium: Nihil tam bene dictum est, quod maledicendo deprauari non possit. Sed veris & solidis argumentis labefactari nullo modo poterunt. Pergamus igitur ad reliqua Pauli scripta.

item Epist. ad Corinthios 1.

XXIII. *Prior* ad *Corinth.* Epistola videtur Ephesi scripta esse. Paulus enim dicit, c. 16, 8. *se mansurum Ephesi vsque ad Pentecosten.* Et in fine dicit: *Salutant vos Ecclesiæ Asiæ:* v. 19. & inter illas nominat etiam *Aquilam* & *Priscillam*, quos Ephesi Act. 19, 21. Paulus reliquerat. Non diu igitur post discessum suum Paulus Epistolam illam scripsit ad Corinthios. Nobis vero tantum propositum est inquirere, quo consilio, propter quas caussas, & in quem vsum, Epistolam illam scripserit.

vbi latius de vsu illius.

XXIIII. Deprehendimus autem statim in principio, Paulum voluisse Epistolæ illius vsum esse, non tantum in Corinthiaca Ecclesia, pro præsenti tantum necessitate. Inscribit enim illam *omnibus, qui inuocant nomen Christi in omni loco, & ipsorum, & nostro.* Hoc primo obseruetur propter *Pighii* calumniam, quasi Paulus Epistolas suas tantum propter particulares quasdam Ecclesias, & tantum in vsum præsentis tunc necessitatis conscripserit.

hic noui caussis, propter quas scripta est, quarum 1. schismata inter Corinthios.

XXV. Deinde & caussæ, propter quas Epistolam illam scripserit ex ipsius verbis colligi possunt. Erant inter Corinthios schismata: *Ego sum Pauli, Ego Apollo, ego Cephæ, ego Christi*, hoc est, cum quidam doctrinam accepissent a Paulo, quidam ab Apollo, viro disertissimo: quidam a Petro, qui cum Christo in carne conuersatus fuerat: quidam etiam eo venissent, qui Christum in carne viderant, & docentem audierant: inde certabatur apud Corinth. quæ traditiones essent præstantiores. Paulus vero ostendit, non ex personarum docentium discrimine, sed ex vnitate & veritate doctrinæ iudicandum esse. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, qui est Christus Iesus. Qui plantat, & qui rigat, vnum sunt. Illa etiam circumstantia temporis digna est consideratione, quod Paulus tunc primum cœpit doctrinam suam litteris consignare, postquam datis dextris societatis, Galat. 2, 9. publice declarata erat consensio de doctrina inter ipsum & reliquos Apostolos: vt certi essemus, in Epistolis Pauli comprehensam esse doctrinam, quæ communis fuit omnibus Apostolis: ne quis cauillari posset, nos Pauli tantum, non etiam reliquorum Apostolorum doctrinam in scriptis noui Testamenti habere. Quia vero apud Corinthios, quidam ab illa forma doctrinæ, quam per traditionem viuæ vocis a Paulo acceperant, discesserant, & adulterationes quædam cœperant irrepere de peccato, de Cœna Domini, de resurrectione mortuorum, &c. Paulus capita traditionis suæ in illa Epistola litteris consignare voluit:

c. 1. 12.

c. 3. 11.

c. 3. 8.

re voluit, quomodo scilicet fundamentum posuerit, quomodo potum lactis Corinthiis dederit: *Nihil*, inquit, *iudicaui me*
c. 2.2.
scire inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Vnde prædicationem suam vocat *verbum crucis.*
c. 1.18.
Et cap. 15,1. seq. inquit: *Euangelium, quod accepistis, & in quo statis, hac ratione prædicaui vobis. Tradidi enim vobis in primis, quod & accepistis, quod Christus mortuus est*, &c. Et addit:
v. 11.
Siue ego, siue alii Apostoli ita prædicauimus, & ita credidistis. Doctrinam igitur Christi, sicut illa ab Euangelistis descripta nunc extat, prædicauit & tradidit: & hoc vocat *fundamentum*, cap. 3,11. Sicut & cap. 11, 23. seq. instructionem Cœnæ Dominicæ iisdem verbis repetit, sicut extat apud Euangelistas. Et præfatur: *Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis.*

Fuit igitur vna caussa scriptionis, sicut
H. E. l. 2. c. 34.
Nicephorus inquit; quod *quæ præsens oratione sua dilucide docuerat, eadem absens per compendium in memoriam*, scripta Epistola, *reuocare* voluit, propterea quod a quibusdam Pauli traditionibus discesserant. Et diligenter hoc notetur, quod puritas doctrinæ Apostolicæ apud Corinth. per conseruationem traditionis viuæ vocis non diu fuit custodita, sed intra valde breue tempus cœpit adulterari. Quod si id factum fuit primis annis Apostolicæ prædicationis, ipsis Apostolis adhuc viuentibus: quid putandum est accidisse traditionibus, per tot centurias annorum post mortem Apostolorum, & quidem postremis mundi temporibus? Et si tunc ad conseruationem puritatis doctrinæ, opus fuit scriptis Apostolorum: quanto infinitis modis magis nunc hac via & ratione opus est?

2. ne incertum esset, quid fundamento iacto esset superstruendum.
XXVI. Alteram caussam, quod priorem ad Corinthios Epistolam Paulus scripsit, ipse etiam exponit. Posito enim fundamento, cum non esset dubium, superstruendum esse ædificium: illo prætextu alii quidem superstruebant aurum, argentum, gemmas: alii vero ligna, fœnum, stipulas. Et obseruetur hoc, quod ipsis Apostolis adhuc in carne viuentibus, immo non diu post discessum Pauli, quidam apud Corinthios cœperunt lignum, fœnum, stipulas super fundamentum extruere. Vt igitur posito fundamento, non esset incertum, quæ Apostolica structura superimponenda esset, ipse Paulus scripto ostendit, quod sit aurum, argentum & gemmæ, quæ Apostolica structura super fundamentum extruantur: vnde etiam diiudicari possint lignum, fœnum, stipula, quæ ab aliis superstruantur.

Et ita habemus litteris consignatum totum ædificium Dei (cuius architecti sunt Apostoli) fundamentum scilicet, & ea quæ superstruenda sunt: & quem huius scriptionis vsum in Ecclesia Paulus esse voluerit, inde constat, quod Epistolam inscripsit omnibus, qui inuocent nomen Christi in omni loco.

Miserat quidem Paulus Timotheum ad Corinth. cap. 4,17. qui inquit ἀναμνήσει, hoc est, quasi obliuioni datas in memoriam vobis reducet vias meas. Simul vero addidit ei quasi instructionem, seu litteras fiduciarias aut credentiæ (sicut vulgo loquimur) in hac Epistola: qualis scilicet deberet esse ἀνάμνησις illa, vt inde probare posset Timotheus, ea, quæ diceret, a Paulo se in mandatis accepisse. Et hac cautione Paulo ideo vtendum fuit: alicubi enim Ecclesiis imponebatur, quasi per sermonem a Paulo profectum, 2. Thess. 2,2.

XXVII. Quod si quis cauilletur, vel capita quædam Apostolicæ doctrinæ, vel certe iustas explicationes in hac Epistola desiderari: respondemus simpliciter, nos non ita vnam aliquam Pauli Epistolam amplecti, vt reliquas non inspiciamus & conferamus: sed adhibitis & collatis omnibus scriptis noui Testamenti, affirmamus nos in illis habere, quantum necesse est, & sufficit, capita scilicet doctrinæ Apostolicæ & iustas explicationes: sicut postea Paulus 1. Tim. 3, 14. 15. ipse confirmabit. Et hoc loco 1. Cor. 4,17. dicit: *Sicut vbique in omnibus Ecclesiis doceo.* Adhibenda igitur & conferenda sunt illa etiam, quæ a Paulo in aliis Ecclesiis tradita esse, ex scriptis eius constat. Hac enim demonstratione Paulus συνίστησι suos, adhuc viuente se, vti voluit, sicut iam ostendimus. Ideo enim scripta mandata ipsis tradidit.
Obi. desiderari quædam in hac epistola, cui respondetur.

XXVIII. Sed inquiunt, Paulus 1. Cor. 11,34. de Cœna Domini loquens, dicit: *Cetera cum venero disponam.* Ergo illa, quæ nunc in Pontificiorum Missa seruantur, Paulus postea viua voce Corinthiis tradidit. Ita Iesuitæ. Audax profecto est consequentia: sed eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Omnino tamen (dicat quis) sequitur, Paulum quædam voluisse viua voce disponere, quæ scripto non est complexus. Num vero dogmata quædam plura & alia de Cœna Domini promittit? Certe de iis, quæ scribebat, dicit: *Ego a Domino accepi, quod & tradidi vobis.* Non ergo vel plura, vel alia dogmata de Cœna Domini, quam quæ a Domino acceperat, promittere potuit. De ritibus igitur quibusdam externis loquitur. Nam ita cap. 16,2. verbum διατάσσεσθαι vsurpatur, vt prima sabbati eleemosyna seponatur. Paulus vero sollicite distinguit illa, de quibus mandatum habet, a ritibus adiaphoris, qui ad ædificationem Ecclesiæ ordinantur. Talia enim non sicut dogmata perpetua vniuersalia sunt: vt de aperto & velato capite, c. 11,6. seq. Cum igitur ea, quæ præsens ordinare voluit, noluerit scripto complecti, quis
Obi. ex c. 11,34.
Resp. Paulo tantum de ritibus quibusdam sermonem esse.

nostrum dicat, ista vel illa esse? aut si quis dicere audeat, vnde probabit?

XXIX. Sed video ex hac obseruatione præter opinionem scriptionem nostram excrescere. Vellem enim generali annotatione, quæ de reliquis Epistolis restant, comprehendere: sed tamen animaduerto, ex singulis ferme Epistolis, peculiare aliquid, quod ad hoc nostrum institutum illustrandum & confirmandum pertinet, vtiliter posse annotari. Cumque hæc testimonia, quæ ex ipsis Epistolis Apostolicis sumuntur, omnium sint certissima, quibus piæ mentes, contra omnes cauillationes rectissime possunt confirmari: pertexemus catalogum illum, qua fieri poterit breuitate.

Epist. II. ad Corinth. qua occasione scripta.

XXX. *Altera* igitur *ad Corinthios*, ex Macedonia, non multo post priorem scripta est hac occasione. Cum ex Tito redeunte, inter cetera & hoc Paulus cognouisset, doctrinam suam a quibusdam apud Corinthios hoc prætextu in contemptum adduci, quod aliorum Apostolorum maior deberet esse autoritas, qui cum Christo per aliquot annos versati fuerant: autoritatem igitur ministerii sui vindicat, & inquit capite 11,5. 12,11.13. *Nihilo inferior fui iis, qui sunt supra modum Apostoli. Quid est quod minus habuistis præ ceteris Ecclesiis*, &c. Iterum vides, Ecclesiam turbari disputationibus, de viuis Apostolorum traditionibus. Illud vero ad nostrum institutum proprie pertinet, quod a falsis fratribus tunc cœpit iactari, longe alium esse Paulum absentem per epistolas, quam præsens sit verbo & facto. Colligitur hoc ex 1. 10. & 13. capitibus. Aliquoties igitur repetit: *Quales sumus absentes per Epistolas, tales & præsentes facto*, c. 10,11. *Prædixi & prædico, vt præsens, ita & nunc absens*, c. 13,2. Et pulcherrima extat sententia in 1. cap. v. 13. *Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legitis & cognoscitis.* Vtitur duobus verbis, *ἀναγινώσκετε*, quod Græca scholia recte interpretantur, *quasi per reminiscentiam aliquid antea traditum & notum recognoscere*: & *ἐπιγινώσκετε*, quod significat *notum, compertum & exploratum habere*. Ipse igitur Paulus occasione sibi ab aduersariis data, ex professo consignauit testimonium de suis Epistolis, quod in illis nihil scripserit, quam quæ præsens viua voce tradiderat, ita, vt legentes Epistolas, in illis recognoscerent doctrinam prius traditam. Et pulchre huc conuenit, sicut * *Basilius* verbo *ἐπιγινώσκειν* vtitur, cum inquit: *Agnoui Epistolam tuam, sicut filii non degeneres ex similitudine cum parentibus noscitantur*: ita Paulus dicit Epistolas suas ex doctrina, quam præsens viua voce tradiderat, agnosci. Ea igitur,

1,13. seq.
10,10.
13,1. seq.

quorum cognitionem antea viua voce Ecclesiis tradiderat, postea Epistolis suis complexus est. *Non enim alia*, inquit, *scribo vobis, quam quæ recognoscitis & cognoscitis.* 1. Cor. 14, 37. verbo illo ita vtitur, vt significet, se Epistolas suas subiicere recognitioni seu diiudicationi illorum, qui Prophetæ seu spirituales erant. Dixerat enim: *Spiritualis diiudicat omnia*, c. 2, 15. Ita autem inquit c. 14, 37. *Si quis videtur Propheta esse, aut spiritualis, cognoscat, quæ scribo vobis, quod Domini mandata sint.* Publico igitur Ecclesiæ testimonio & iudicio comprobatæ fuerunt Pauli Epistolæ, cum quidem aduersarii illas arroderent. Et hoc testimonium Pauli de suis Epistolis, cum aduersarii illis detrahere inciperent, diligenter notandum est, quod qualis præsens viua voce fuit, talis sit in Epistolis. Non minus igitur nunc, nec alio modo habemus Paulum docentem, quam cum præsens viua voce Ecclesias institueret. Et has traditiones Pauli ex animo amplectimur, veneramur & exosculamur.

Epistola item Pauli ad Romanos.

XXXI. Venimus iam ad Epistolam *ad Romanos*, cui hoc a nostris tribui indigne fert *Lindanus*, l. 1. c. 18. quod complectatur methodum fidei Christianæ. Sed ipse Paulus explicet nobis, quo consilio Epistolam illam scripserit. cap. 1, 11. inquit: *Vt impertiar vobis aliquod donum spirituale, ad confirmandos vos*: hoc est, vt communem capiam consolationem in vobis, per eam quæ inuicem est fidem vestram atque meam. Et cap. 15,14. seq. inquit: *Scio, quod repleti sitis omni scientia: sed tamen audacius scripsi vobis, ex parte tanquam in memoriam vobis reducens, propter gratiam, quæ data est mihi a Deo, vt sim minister Christi, in Gentibus, sacrificans Euangelium, vt fiat oblatio Gentium accepta*, &c. Quod igitur præsens præstare non potuit, per Epistolam efficere voluit, confirmare scilicet fidem, quæ communis erat & Pauli & Romanorum: idque reducendo in memoriam, ita vt in Epistola ad Romanos sit minister Christi, sacrificans Euangelium in Gentibus: sicut impleuerat illud a Ierusalem ad Illyricum vsque. Addit autem, se scripsisse illam Epistolam, v. 25.
cum instituisset profectionem Ierosolymam. Et de illa profectione, dicit Actorum 20,23. *Spiritus sanctus per omnes ciuitates mihi protestatur, vincula & tribulationes me Hierosolymis manere. Scio quod* v. 25.
amplius non videbitis faciem meam, &c. Cum igitur Ierosolymas quasi ad mortem proficisceretur, conscripsit illam Epistolam: vt si quid ipsi accideret, litteris consignatum post se relinqueret, quomodo administrasset Euangelium Dei inter Gentes, & quod esset Euangelium Christi quod imple-

* Basil. ep. 1. f. 280. Ἐπέγνων σου τὴν ἐπιστολὴν, ὥσπερ οἱ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ἐκ τῆς ἐπιφαινομένης αὐτοῖς ὁμοιότητος πρὸς τοὺς τεκόντας ἐπιγινώσκοντες.

impleuerat, hoc est, plene, sufficienter & perfecte prædicauerat a Ierusalem per circuitum, vsque ad Illyricum. Et propter hanc caussam copiosius & accuratius capita doctrinæ, quæ in aliis Epistolis tantum recitauerat, ad Romanos iusta explicatione tractat & declarat: idque pulcherrima methodo.

Cuius simul vsus & dignitas celebratur.

XXXII. Habemus igitur in Epistolis Pauli non nudum tantum catalogum capitum eius doctrinæ, quam viua voce tradidit: verum etiam iustas explicationes, & quidem quo ordine & qua methodo capita illa a Paulo sint proposita: & propter hanc caussam Epistola ad Romanos merito a nostris commendatur. Complectitur enim methodum fidei, quæ fuit & Pauli & Romanorum: continet summam Euangelii, quod Paulus impleuit, hoc est, plene prædicauit a Ierusalem ad Illyricum vsque: & hoc ita continet, vt fundamenta, ex quibus doctrina illa munitur & confirmatur, monstret & explicet. Dicit enim: *Ad confirmandos vos, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.* Et quidem tunc scripta est, cum Paulus ob imminens vitæ discrimen, quasi confessionem suam fidei & doctrinæ volebat post se relinquere. Et quia fides Romanorum tunc in vniuerso mundo celebrabatur, hanc Epistolam illis inscripsit: vt hac ratione totius orbis Ecclesiis Pauli confessio innotesceret, & commendatior esset. **Theodoretus* quærit, quare Epistola ad Romanos primo loco sit collocata, cum tamen non sit prima omnium scripta? Et respondet, hoc factum esse, *quia in se omnis generis doctrinam, & accuratam copiosamque dogmatum pertractationem contineat.*

vbi ad v. 15. 15. cui respondetur.

XXXIII. Hæc omnia tam manifesta, firma & plena consolationis, *Lindanus* l. 1. c. 18. eludere conatur vnica vocula, quod Rom. 15, 15. Paulus dicit: *Audacius scripsi vobis ἀπὸ μέρους.* Ergo non omnia necessaria fidei dogmata illa Epistola complecti voluit. Dicit enim, se *ex parte* scripsisse. Quid autem, si illud ἀπὸ μέρους, referendum sit non ad verbum, *scripsi*, sed ad aduerbium *audacius?* vt sensus sit, *Aliquantulum*, vel *quodammodo audacius scripsi vobis*: sicut 2. Corinth. 2, 5. particula illa vsurpatur: *Non me contristauit, sed ἀπὸ μέρους quodammodo vos omnes.* Et si maxime coniungatur verbo *Scripsi*, tamen & 1. Corinth. 13, 9. Paulus dicit: *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* Dicit etiam 2. Corinth. 1. *Spero quod vsque ad finem cognoscetis, sicut & cognouistis nos ex parte.* (v. 13. 14.) Dicemusne propterea, Paulum etiam viua voce non tradidisse omnia, quæ necessaria erant? Ita tandem nec in Scriptura, nec in traditionibus Apostolorum habebimus omnia. Sed demus sane institutionem Baptismi & Cœnæ Dominicæ, integram historiam de dictis & factis Christi, de virginibus, de Antichristo, de excommunicatione, de extremo iudicio, de ritibus, qui in priori ad Timotheum describuntur, &c. non contineri in Epistola ad Romanos. Si igitur ἀπὸ μέρους, hoc significat, quædam capita doctrinæ in Epistola ad Romanos non comprehensa esse: nos, quæ illa sint, ex aliis scriptis noui Testamenti monstrare & probare possumus. Pontificii vero illud ἀπὸ μέρους non tantum ad Epistolam ad Romanos, sed ad totam Scripturam veteris & noui Testamenti referunt. Et reliqua illa, quæ in Epistola ad Romanos non continentur, non tantum volunt ea intelligi, quæ in aliis Scripturæ locis extant, sed præcipue, quæ ipsi titulo traditionum Ecclesiæ obtrudunt. Hoc vero Paulus non dicit, cum inquit, ἀπὸ μέρους. Quod si Pontificii instant & vrgent, respondemus verbis *Augustini* aliquoties iam repetitis: (*In Ioann. tract. 96.*) Si scripta non sunt: „ quis nostrum, qui nec Prophetica nec „ Apostolica autoritate excellimus, dicet „ ista vel illa esse: aut si quis dicere audeat, „ vnde probabit? Quis enim est tam vanus „ & temerarius, qui cum sine vllo testimonio diuino affirmet illa esse, non maximam culpam temeritatis incurrat? Quod enim titulum traditionum Pontificii prætendunt, non sufficit. Nam cum Timotheus & Titus potuissent verius illud prætendere: Paulus tamen, sicut ostendimus, ideo ipsis dedit Epistolas, vt ex scriptis probarent autoritatem & veritatem eorum, quæ proponebant, vbi Paulus ipse præsens adesse non poterat. Apostolorum enim erat, vt sanam doctrinam vel ipsi traderent, vel ab aliis traditam, si vera esset, comprobarent & confirmarent: aut si secus deprehenderetur, notarent & refutarent. Idque vbi & quantum poterant, viua faciebant voce: sicut Act. 8, 14. mittuntur Petrus & Ioannes, vt Philippi prædicationem Apostolica autoritate comprobarent & confirmarent. Vbi vero viua voce præsentes esse non poterant, per litteras illud efficiebant: sicut Paulum fecisse monstrauimus. Talia igitur documenta, talem demonstrationem & probationem merito requirimus, quando aliquid quasi Apostolica traditio nobis proponitur. Interea illis quæ Scriptura continentur, contenti simus.

Epistola ad Galatas qua occasione & in quem vsum scripta.

XXXIIII. Et hæ sunt Epistolæ, quas Paulus ante captiuitatem suam scripsit. Quas vero Roma ex vinculis ad Ecclesias misit, de iis non potest certo constitui, quo ordine sint scriptæ: nec ad nostrum institutum magnopere hoc facit, qui tantum inquirimus,

* Theodoret. præf. comment. in ep. ad Rom. T. III. opp. f. 6. ὡς παντοδαπὴν ἔχουσαν διδασκαλίαν καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριβῆ διὰ πλειόνων διδάσκουσαν.

mus, quo consilio, propter quas caussas, & in quem Ecclesiæ vsum sint scriptæ. Eo igitur ordine, sicut vulgo collocantur, de illis dicemus. Epistola ad *Galatas*, propter quas caussas, & in quem vsum scripsa sit, ipsa indicat. Galatæ enim a doctrina Euangelii, quam ex traditione viuæ vocis a Paulo acceperant, discesserant & translati erant. Quo vero modo, qua specie aut quo prætextu, Euangelium interversum fuerit apud illos, qui Paulum antea vt angelum Dei, immo vt Christum ipsum, susceperant, ipsa Epistola non obscure indicat. Iactabantur opiniones, vt traditæ a reliquis Apostolis, qui non ita abhorrerent a lege & ab operibus eius, sicut Paulus, & contendebatur, illorum autoritatem, qui cum Christo versati, omnium secretorum eius conscii essent, merito præferendam esse Paulo. Non instituimus iustam explicationem argumenti Epistolæ ad Galatas, sed hanc tantum obseruationem ostendimus, quod puritas doctrinæ per traditiones non fideliter fuerit conseruata apud Galatas: sed quod titulo & prætextu traditionum, quasi a reliquis Apostolis acceptarum, Ecclesia turbata, & pura doctrinæ massa fermento corruptionis infecta fuerit, sicut Paulus ipse loquitur. Non autem omnino abiecerant Galatæ professionem Euangelii, sed historiam veteris Testamenti, & historiam de Christo ipsos retinuisse, non obscure ex hac Epistola colligitur. Affirmat autem Paulus, Euangelium apud ipsos esse interuersum, propterea quod discrimen legis & Euagelii, & verum cuiusque officium & vsum, admissa confusione amiserant: quod puritatem doctrinæ de peccato, de operibus legis, de iustificatione fidei, & de sequenti nouitate, non recte & distincte conservarant. Et hoc diligenter obseruandum est, doctrinam Euangelii non tantum consistere in historica vel narratione, vel assensione, de dictis & factis Christi, & reliquis quæ in Sacra Scriptura narrantur: sed potissimum sitam esse in vera interpretatione & accommodatione ad pœnitentiam, fidem, iustificationem, spem & charitatem. Et de hoc argumento Paulus laborat in Epistola ad Galatas.

XXXV. Consideremus autem, quale remedium Paulus opposuerit corruptelis illis, sub prætextu traditionum sparsis. Asserit quidem multis argumentis ministerio suo autoritatem: & Galatas deducit ad illud Euangelium, quod ex traditione viuæ vocis antea ab ipso acceperant. Et addit: *Si vel nos* Apostoli, *vel angelus de cælo euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.* (c. 1, 8.) Num vero silentio præterit & inuoluit, quæ fuerint illæ suæ traditiones, ad quas Galatas ablegat? Certe illo consilio instituit scriptionem huius Epistolæ, vt ea, quæ de doctrina Euangelii, viua voce apud Galatas tradiderat, explicet & confirmet: de Iesu scilicet Christo crucifixo (in quo tota historia comprehenditur) & de vera huius historiæ accommodatione, explicatione & vsu. Quale igitur fuerit Euangelium, quod Paulus Galatis annunciauit, quodque Galatæ acceperant, non opus est, vt vel ex coniecturis, vel ex fama traditionum non scriptarum diuinemus. Paulus enim litteris illud consignauit, & copiose explicauit in Epistola ad Galatas. Recte igitur *Hieronymus* dicit: *Spiritus sancti doctrina est, quæ canonicis litteris prodita est: contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco.* Quia igitur Paulus dicit: *Si quis præter id, quod nos euangelizauimus, & vos accepistis, annunciauerit, anathema sit:* Illud vero quod Paulus euangelizauit, & Galatæ acceperant, litteris consignatum est: recte ergo & *Basilius* & *Augustinus* Pauli illam sententiam ad Scripturam accommodant: Si quis præter illam doctrinam, quæ in Scriptura comprehensa & tradita est, aliud euangelizarit, anathema esto. Paulus enim non tantum dicit, *Si contra:* sed, *si præter id fuerit*, etiam si modicum fuerit fermenti, corrumpi puritatem totius massæ, Gal. 5, 9. Cap. 4, 19. dicit: *Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.* Quomodo vero parturit Paulus Galatas? Certe illa doctrina, quam in hac Epistola explicauit: & illa ipsa doctrina antea fuerant regenerati. Habemus ergo in Epistola ad Galatas doctrinam, qua filii Dei generantur, & qua rursus, si lapsi fuerant, parturiuntur, vt Christus in ipsis formetur. Et cap. 6, 16. Epistolam ita concludit: *Quotquot iuxta hunc canonem,* normam seu regulam *incedunt, pax super illos, & misericordia.* Repeto autem, quod ex *Tertulliano* antea citatum est: Si Paulus aliquid aliud, præter & extra ea, quæ scripserat, intelligi voluisset, nominasset vel istum vel illum Canonem. (de præscript. hæretic.) Dicit autem τῷ κανόνι τούτῳ *iuxta hunc Canonem.* δεικτικῶς ergo intelligit de iis, quæ scripserat. Et non simpliciter dicit in præsenti στοιχοῦσι, sed ὅσοι στοιχήσουσι, vt ostendat, non propter Galatas tantum, & præsentem ipsorum necessitatem scriptam esse hanc Epistolam: sed sicut Psal. 102, 19. inquit: *Scribantur hæc in generationem alteram: vt apud populum, qui creabitur, eius vsus sit.*

XXXVI. Et sine dubio appellatio Scripturæ canonicæ hinc sumta est. (Vbi Imaginandum de origine appellationis scripturæ Canonicæ.) στοῖχοι enim in re militari vocantur ordines, certa ratione collocati, & hostibus oppositi. Et καὶ στοῖχος φυτευμάτων vocatur, in qua certo ordine, ad certam normam arbores compositæ sunt. Et vtraque significatio pulchre huic loco conuenit, vt certo ordine vestigiis veræ fidei insistamus, Rom. 4, 12.

4, 12. Ne aberremus, vtque contra incursiones hostium fidei præmuniti simus necesse est, vt ad certum ordinem, certis quasi cancellis circumdati incedamus, ne lineam illam, quæ quasi norma est ordinis, prætergrediamur. Quis autem sit illis κανὼν, Paulus ostendit, cum de iis, quæ scripserat, dicit, τῷ κανόνι τούτῳ. Et vtitur tempore futuro, significans, quem velit scriptorum suorum vsum esse apud posteritatem, in Ecclesia: vt scilicet sint canon fidei, ita vt pax & misericordia sit super illos, quorum fides secundum hunc canonem incedit. Et quid amplius quærimus, quam vt pax & misericordia Dei sit super nos credentes? Et grati hoc beneficium celebrare debemus, quod Scriptura illum canonem certo nobis constituit: iuxta quem si fides nostra incesserit, certi sumus, pacem & misericordiam super nos esse.

Epistola ad Ephesios quo fine scripta, vbi de verbis Ap. c. 3. 3. 4.

XXXVII. In Epistola *ad Ephesios* cap. 3, 3. 4. extat insignis sententia de instituto, fine & vsu Epistolarum Pauli: *sicut supra scripsi in breui πρὸς ὅ, potestis legentes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi.* Sed prius explicandum est, quid significet τὸ πρὸς ὅ. Vetus interpres reddit, *prout potestis legentes intelligere.* Et ita * *Chrysostomus* interpretatur, exclamans, *Papæ.* Itaque *neque rem omnem scripsit, neque quantum scribi oportebat: istud enim rei natura non ferebat.* ** *Theophylactus* f. 523. *Scripsi, non quantum oportebat, sed secundum captum vestrum.* *** *Oecumenius* f. 23. *En tantummodo scripsit, quorum caperent notionem.* Et ita vsurpatur aliquando præpositio πρὸς, in proportionibus. πρὸς αὐτὸν, *pro corporis eius quantitate:* πρὸς τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, *pro vrbis magnitudine.* Dicitur etiam πρὸς τὸ δοκοῦν, *prout visum fuerit:* πρὸς τὸν τῶν πολλῶν λόγον, *sicut vulgus existimat.* Porro habet etiam præpositio πρὸς cum accusatiuo alias significationes, quæ ad Pauli sententiam recte conueniunt, vt *Thucydides:* πρὸς τὰς ἐπιστολὰς ὑπώπτευον αὐτὸν, *ex Epistolis habebant ipsum suspectum:* Germanice ita dicimus: **Man kennt jhn an seiner sprach/an seinem schreiben.** Et ita Lutherus reddidit Pauli sententiam: **Daran jhr mercken könnet.** Latine non potest commodius reddi, quam: *Vnde*, seu *ex quibus potestis intelligere.* Conuenit & hæc significatio: τὰ πρὸς ἀλήθειαν καλά, τὰ πρὸς νόμον, *quæ ad normam veritatis & legum, pulchra, honesta sunt.* Ita *Plutarchus* dicit: πρὸς φῶς βαδίζειν, *lumine monstrante viam ambulare.* Quod igitur Paulus dicit Eph. 3. (v. 4.) πρὸς ὃ δύνασθε νοῆσαι; sensus erit, vel sicut vetus interpres reddidit, *Prout potestis intelligere:* vel, *vnde*, seu *ex quibus potestis intelligere:* **Daran jhr könt mercken.** vel, *Ad quam tanquam normam legentes potestis intelligere.*

XXXVIII. Et singula hanc sententiam Pauli illustrant, quid scriptis suis ipse tribui velit. Sensus autem ita colligetur. Cap. 1, 13. nominat *Euangelium salutis, quod fide amplexi*, & Iudæi & Gentes *signati sunt Spiritu promissionis sancto in redemptionem acquisitionis.* Petit (v. 17. 18.) *illuminari oculos mentis, vt sciant, quæ sit spes vocationis, quæ diuitiæ hæreditatis, quæ potentia Dei in credentes*, &c. Cap. 2, 17. dicit: *Christus veniens* (per ministerium scilicet) *euangelizauit pacem, & iis, qui procul aberant, & qui prope erant.* (v. 20. 21.) *Estis superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, existente summo angulari lapide, ipso Iesu Christo.* Cap. 3, 1. 2. *Siquidem audiuistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vos, quoniam secundum reuelationem notum factum est mihi mysterium, vt inter Gentes euangelizem*, &c. Vide autem quomodo illa omnia Paulus ad scripta sua referat. Dicit enim: *Sicut supra scripsi, in breui πρὸς ὅ, potestis legentes intelligere, cognitionem meam in mysterio Christi.* Digna omnino est sententia accurata consideratione. Paulus enim valedicens presbyteris Ephesinæ Ecclesiæ, Act. 20. inquit: (v. 20. 27.) *Non subterfugi, quo minus annunciarim omne consilium Dei vobis.* Iam vero Roma ex vinculis ad ipsos scribens, repetit summam & capita, quod Christus per ministerium euangelizarit pacem & Gentibus & Iudæis: quod Iudæi primum, postea Gentes fide susceperint Euangelium salutis: quod ipse Paulus Euangelium, quod per reuelationem filii Dei accepit, annunciarit inter Gentes: quod Ephesii audierant, per quod superextructi sunt super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, &c. De his omnibus vero tandem dicit: *Sicut supra scripsi in breui πρὸς ὅ, potestis legentes intelligere scientiam meam in mysterio.* Verba sunt aliquanto diligentius expendenda. Ἐν ὀλίγῳ *Oecumenius* interpretatur, vel *paulo ante*, vel *per breuia*, seu *paucis.* Quod si ἐν ὀλίγῳ significat *paulo ante:* verbum ergo προέγραψα non simpliciter significabit, *supra* vel *ante scripsi:* esset enim tautologia: sed habebit alteram significationem, quæ pulcherrime huc quadrat. Significat enim πρόγραμμα scripturam in publico loco positam, vt ab omnibus legi possit: sicut edicta magistratus, aut rescripta Principum proponebantur. Et supra ostendimus ex secundo capite Habacuc, quomodo Prophetæ summam suarum concionum soliti fuerint conscribere & proponere. *Scribe*, inquit Dominus, (v. 2.) *visionem, & explica*

* Chrysost. hom. VI. in Eph. Tom. V. opp. in N. T. f. 909. Βαβαὶ ὅτι οὐ τὸ πᾶν ἔγραψεν, οὐδὲ ὅσα γράψαι ἐχρῆν· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος οὐκ εἴα, ἀλλαχοῦ δὲ ἡ καιρὸς, ὡς παρ' Ἑβραίοις, ὡς παρὰ Κορινθίοις.

** Theophyl. in Eph. III. 4. f. 523. Ἔγραψα, οὐχ ὅσον ἐχρῆν, ἀλλὰ πρὸς τὴν δύναμιν ὑμῶν, καὶ ὅσα χωρεῖτε.

*** Oecumen. in Eph. III. 4. f. 23. P. II. οὐτε ὅσα ἔγραψα ὅσα ἐχρῆν, ἀλλ' ὅσα ἐχώρει νοῦν.

plica eam super tabulas, vt percurrat, qui legerit eam. Inde Paulus Romanorum 15, 4. Scripturæ veteris Testamenti tribuit verbum προγράφεσθαι, quod Paulus hoc loco ad sua etiam scripta transfert, quod sint quasi προγράμματα, hoc est, tabellæ, complectentes summam doctrinæ Euangelii publice propositæ, vt summam illam quiuis legere posset. Dicit autem, se ἐν ὀλίγῳ in præcedentibus breuiter & paucis illa conscripsisse. Pluribus enim sine dubio verbis & apud Ephesios per triennium, & alibi doctrinam Euangelii tradiderat. Ne vero ideo Scriptura arguatur imperfectionis seu insufficientiæ, addit, πρὸς ὅ, *potestis legentes intelligere cognitionem meam in mysterio Christi.* Si sequamur *Chrysostomi* sententiam, redditio erit rationis, quare ea, quæ multis verbis & copiosa oratione tradiderat, breuiter & paucis voluerit scripto comprehendere: prout scilicet legentes possint scientiam Pauli in mysterio Christi intelligere.

l. d.

XXXIX. Narrat Paulus 2. Corinth. 12, 4. se raptum in tertium usque cælum, audiuisse ibi ἄρρητα verba, hoc est, mysteria: quæ verbis explicari non possunt. Totam igitur scientiam suam in mysterio Christi non potuit humanis verbis satis & plene explicare. Et etiamsi potuisset angelorum & hominum linguis loqui, 1. Corinth. 13, 1. affirmat tamen hoc loco, se & breuiter & eo modo scripsisse, prout legentes scientiam ipsius in mysterio Christi possent intelligere. Quod igitur paucis & breuiter Paulus scripsit, non recte a Pontificiis in accusationem Scripturarum conuertitur, quasi sint imperfectæ & insufficientes. Sed eo gratiores debemus hoc beneficium Spiritus sancti summa cum reuerentia amplecti, quod Scripturam ita moderari voluit, prout legentes intelligere possimus. Et hinc iudicari potest, qualis sit præsumptio, nolle illis, quæ scripta sunt contentum esse, propterea quod Apostoli pluribus & copiosius doctrinam tradiderint. *Epiphanius* narrat, Caianos confinxisse librum, quem *Ascensum Pauli* nominarunt: occasione inde accepta, quod ἄρρητα illa verba, quæ in tertio cœlo Paulus audiuerat, quia tunc carnalibus & rudibus adhuc non poterat explicare, iudicarint tamen cognitu necessaria esse, præter illa, quæ scripta extabant, & potuerunt prætendere, quod Paulus tunc scripserit, prout poterant intelligere, postea vero perfectioribus reliqua etiam esse tradita & scripta. Sed nugæ & fraudes sunt. Illis igitur, quæ propter nostram tarditatem & infirmitatem breuiter & simpliciter scripta sunt, contenti simus.

adu. hær. l. 1. T. 3. hær. 38. T. opp. 1. f. 277.

XL. Si vero præpositio πρὸς, alio modo accipiatur, reddet hunc sensum: se paucis quidem scripsisse, sed tamen ita, quod inde possit a legentibus intelligi, qualis fuerit cognitio Pauli in mysterio Christi. Si igitur quæstio est, quod fuerit mysterium, cuius agnitionem ex reuelatione filii Dei Paulus accepit, quod inter Gentes annunciauit, quod fideles & Iudæi & Gentes susceperunt, quod Ephesi audiuerunt, cum Paulus ipsis omne consilium Dei annunciaret, per quod superextructi sunt, super fundamentum Apostolorum & Prophetarum? Respondet Paulus, se paucis quidem, sed tamen ita scripsisse, vt πρὸς τοῦτο inde & tanquam ad normam intelligi possit, quæ sit scientia ipsius in mysterio Christi. Et quid per Deum immortalem amplius quærimus? Hæc enim est vnitas illa fidei & agnitionis filii Dei, de qua cap. 4. loquitur, propter quam dat *quosdam Apostolos, Prophetas, Euangelistas, Doctores, Pastores, ne circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum,* &c. Hoc profecto luculentum testimonium, quid Paulus suis scriptis tribui velit, & ostendit illustrem refutationem Pontificiæ obiectionis, de breuitate & angustia scripturæ. v. 3. 11. 14.

XLI. Epistola ad Philippenses, præbet etiam non contemnendum testimonium eius rei, de qua inquisitionem instituimus: quo scilicet consilio, propter quam caussam, & in quem vsum Apostoli doctrinam suam litteris consignarint. Ita enim dicit cap. 3, 1. τὰ αὐτὰ, *eadem* vel *illa ipsa vobis scribere me quidem non piget, vobis autem tutum est.* Illud autem τὰ αὐτὰ non potest referri ad alias aliquas Epistolas, quas Philippensibus antea scripserit: hoc enim probari non potest. Referendum igitur est ad ea, quæ præsens viua voce tradiderat, sicut cap. 4, 9. inquit: *Quæ didicistis, accepistis, audiuistis, & vidistis in me.*

Epistola ad Philippenses qua occasione scripta.

vbi de verbis Ap. c. 3. 1.

Testatur itaque ipse Paulus, se eadem & illa ipsa scripsisse, quæ præsens viua voce tradiderat. Et causam addit, quare eadem & illa ipsa scripto comprehendere voluerit: Mihi inquit, οὐκ ὀκνηρὸν, hoc est, non grauatim hoc facio, quasi pudeat me, vt superfluum & non necessarium quid agere, eadem scilicet, quæ tradidi etiam scribere: vobis vero inquit, τὸ ἀσφαλές, quod eadem quæ viua voce tradidi, scriptis complector. Quam vero emphasin habeat vocabulum ἀσφαλὲς, & quam pulchre ostendat, propter quam caussam & in quem vsum Paulus eandem doctrinam, quam viua voce tradidit, litteris consignarit, supra ostendimus, cum de Lucæ scriptione ageremus: vt scilicet de veritate doctrinæ Apostolicæ simus certi & securi, vtque eius puritatem certius, firmius & tutius, contra incursiones corruptelarum conseruare possemus: sicut & Paulus hoc loco ostendit. Cum enim dixisset, Vobis τὸ ἀσφαλὲς, *tutum est,* mox addit, *Videte canes, videte malos operarios,* &c. Cap. 3. dicit, v. 2. v. 16.

ad

ad quod peruenimus, eodem procedamus canone. Quis autem est ille canon? sine omni dubitatione illa doctrina, quam præsens viua voce tradiderat. Atqui Paulus affirmat, se eadem & illa ipsa scribere. Quis igitur sit canon Pauli, habemus in ipsius scriptis, idque ipsius testimonio: dicit enim, se τὰ αὐτὰ scribere. Et cap. 4, 9. de iis, quæ scripserat, dicit: ταῦτα, *hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audiuistis, & vidistis in me.* Coniungit igitur ea, quæ tradiderat, cum iis, quæ scribebat, ita vt dicat: *Hæc cogitate, quæ & audiuistis,* &c. Quod non recte diceretur, si alia essent tradita, quam scripta. Tunc enim dicendum fuisset, *Illa cogitate:* vel *cogitate hæc, & præterea quæ audiuistis.* Dicit autem: *Hæc cogitate, quæ & audiuistis & didicistis.* Omnino igitur eadem esse ostendit.

Ep. ad Colossenses qua de caussa scripta sit.

XLII. Et propter has quidem caussas Paulus ad illas Ecclesias, quæ præsens viua voce suæ doctrinæ fundauerat, scripsit: Colossenses vero & Laodicenses, faciem ipsius in carne non viderant, sicut dicit cap. 2,1. Quo consilio vero, propter quas caussas, & in quem vsum illis scripsit, qui ex ipsius viua traditione doctrinam Euangelii non acceperant? Respondet ipse cap. 2, 1. seq. *Volo vos scire, qualem sollicitudinem habeam pro vobis, & quicunque faciem meam in carne non viderunt: vt consolationem accipiant corda eorum, cum fuerint instructi in charitate, & in omnes diuitias certa persuasionis intelligentia in agnitionem mysterii Dei. Hoc autem dico, ne quis vos decipiat in sublimitate sermonum.* Item, *videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum,* &c. Didicerant igitur Colossenses Euangelium ab Epaphra: Paulus vero scribit ad illos, I. Vt ex Apostoli scripta comprobatione habeant πληροφορίαν, illud quod ab Epaphra, qui non erat Apostolus, acceperant, non esse incertum aut adulterinum dogma, sed esse verbum veritatis Euangelii, quod prædicatum est in vniuerso mundo sub cælo. II. Ne vel per Philosophiam, vel per traditiones hominum seducantur, &c. Et huius rei sollicitudinem Paulus sibi vt Apostolo incumbere ostendit, ita vt ἀγῶνα appellet, ne sub suo vel aliorum Apostolorum nomine adulterinum aliquid spargatur. Vbi igitur præsens viua voce non potest adesse, per scripta officio suo satisfacit. Quod igitur Epaphras asseuerauit doctrinam illam, quam Colossensibus proponebat, esse traditionem Pauli & aliorum Apostolorum, vere, & recte faciebat. Ad πληροφορίαν vero necessaria erat Apostolica confirmatio: quam cum Paulus viua voce præsens tribuere non posset, ideo Epistolam scripsit ad Colossenses, vt certam haberent persuasionem de cognitione mysterii Dei, & ne secundum traditionem hominum seducerentur sub prætextu humilitatis & opinione sapientiæ. Hæc enim sunt ipsius verba. Non autem tantum hæc verba scribit: Vera sunt, quæ Epaphras apud vos docuit: sed capita doctrinæ Apostolicæ recitat, vt inde agnoscant & intelligant πληροφορίαν eorum, quæ ab Epaphra audierant, quod eadem essent. Qualis autem esset πληροφορία, si Epaphras alia docuisset, quam quæ Paulus tunc Colossensibus scribebat? Quicquid ergo proponitur tanquam doctrina seu traditio Apostolica, illud omnino Apostolica autoritate & comprobatione confirmandum est: & ubi viua Apostolorum vox haberi non potest, confirmatione per litteras opus fuit: sicut & alibi, & in hac Epistola Paulus testatur. Cap. 3,16. dicit: *Sermo Christi habitet in vobis opulenter.* Quod de doctrina Christi, sicut ab Euangelistis descripta extat, intelligendum videtur. Cap. 4, 10. meminit Marci, a quo mandata acceperint. Quod intelligo de Epistola Apostolorum, Actor. 15. Cum enim separarentur Paulus & Barnabas, Act. 15,39. sicut Paulus cum suis tradidit Ecclesiis dogmata decreta ab Apostolis, Actor. 16,4. quæ scripto comprehensa fuisse, certissimum est, Act. 15,22. Ita non est dubium, etiam Barnabam cum Marco, quem Act. 15,39. assumpserat, idem fecisse. Et quæ Act. 16,4. vocantur δόγματα, hoc loco vocari videntur ἐντολαί. Ita ad scripta noui Testamenti, quæ tunc extabant, Paulus Colossenses deducit. Non autem in Colossensium tantum vsum Paulus Epistolam illam conscripsit, sed vult, *vt legatur etiam in Ecclesia Laodicensium,* qui vt Colossenses faciem ipsius in carne non viderant. Nobis igitur omnibus, qui Pauli viuam vocem non audiuimus, & faciem in carne non vidimus, Epistolæ eius propositæ sunt, vt inde πληροφορίαν fidei nostræ sumamus. Hoc enim est ipsius Pauli consilium, & est cardo controuersiæ quæ inter nos est & inter Pontificios. 4,16.

Nec non Epistola ad Hebræos,

XLIII. Addamus hoc loco etiam obseruationem ex Epistola ad Hebræos: de autore enim iam non disputamus. Recte autem definit doctrinam Euangelii, quæ a Domino primum cœpit enarrari, & postea ab Apostolis prædicata & confirmata est. Dicit autem cap. 2,1. Ne παραῤῥυῶμεν. Recte enim dicit *Chrysostomus:* Quando sermo auditus non retinetur aut conseruatur, dicitur effluere. Quare igitur Epistola illa scripta sit, inde potest æstimari: ne scilicet effluant ea, quæ ex traditione viuæ vocis acceperant. Et capite quidem 13,22. dicit, se *breuiter & paucis* scripsisse: duo tamen complectitur, in quibus summa doctrinæ Apostolicæ consistit. Nam cap. 5,12. & 6,1.2. ostendit, quæ elementa doctrinæ

Apostolicæ solita fuerint proponi in Ecclesiis, tempore Apostolorum. Et nuda sane tantum capita Apostolicæ catecheseos ibi recitantur: iustæ vero explicationes in aliis Apostolorum scriptis extant. Principale vero argumentum Epistolæ ad Hebræos hoc est, quis intelligendus sit solidus adultorum cibus, quem post percepta prima fidei elementa Christianis proponi solitum, Paulus etiam confirmat, 1. Cor. 3, 2. & 14, 20. Et hæc duo capita sine dubio complectuntur summam totius doctrinæ Apostolicæ. Ideo cap. 13, 9. concludit: *Doctrinis variis & peregrinis nolite circumferri.* Ita *Nicephorus* etiam dicit argumentum Epistolarum Apostolicarum consistere in duobus: I. quod ea, quæ viua voce tradiderant, per litteras in memoriam Ecclesiis reuocant. II. Quæ fundamento superextruenda erant, per Epistolas adiiciunt. Et cum illa duo, in quibus summa totius Apostolicæ doctrinæ consistit, fundamentum scilicet, & quæ fundamento superextruenda sunt, habeamus in Scriptura noui Testamenti, quid vltra desideramus?

Omnium principale argumentum breuiter refertur.

H. E. l. 2. c. 34.

Sequitur II. ad Timotheum epistola.

XLIIII. Superest ex Epistolis Pauli *posterior ad Timotheum:* quam tunc scripsit, cum finis resolutionis ipsius instaret: & quia illam paulo ante mortem suam scriptam, quasi vltimæ voluntatis loco Paulus Ecclesiæ relinquere voluit, suppeditabit nobis maxime illustre testimonium de tota Scriptura noui Testamenti. Cap. 1, 13. dicit: *Habeto* ὑποτύπωσιν *sanorum verborum, quæ audisti ex me.* Ne vero dubia aut ignota sit illa hypotyposis, mox addit, illam consistere in his duobus capitibus, fide scilicet & charitate, quæ in Christo Iesu fundata sunt. Et hoc mox vocat *bonum* illud *depositum*, quod iubet custodire. Cap. 2, 2. inquit: *Quæ audiuisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.* Et cap. 3, 14. *Tu permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens a quo didiceris.*

XLV. Has sententias loqui de doctrina, quam Paulus præsens viua voce Timotheo tradiderat, non est dubium. Sed vnde nos, qui nec Pauli, nec Timothei viuam vocem audiuimus, certi erimus quæ fuerint illæ traditiones, Timotheo a Paulo commendatæ? Num apud posteritatem πληροφορίαν fidei nostræ voluit pendere a narrationibus & asseuerationibus hominum, qui (sicut *Augustinus* inquit) nec Propheticam nec Apostolicam habent autoritatem? Certe sæpius iam ostensum est, quod propter illam ipsam caussam Paulus doctrinam suam litteris consignarit. Eodem etiam modo 2. Tim. 3, 15. a traditionibus viuæ vocis digreditur ad Scripturam.

XLVI. Et cum hactenus de singulis Epistolis & scriptis noui Testamenti obseruauerimus testimonia ex ipsis verbis Scripturæ, iam hoc loco Paulus circa finem vitæ suæ, in genere, vniuersæ Scripturæ, & veteris & noui Testamenti, clarissimum & pulcherrimum voluit præbere testimonium. Et sicut Col. 2, 1. dicit, se dum viueret sollicitum fuisse de plerophoria fidei illorum, qui faciem ipsius in carne non viderant: ita iam moriturus, eandem sollicitudinem Ecclesiæ ostendit pro tota posteritate, quæ faciem ipsius non visura, & vocem non auditura erat in hac vita. Est autem sine dubio eius doctrinæ, quam Paulus præsens viua voce tradidit, summa & finis, vt homines erudiantur ad salutem per fidem in Christo Iesu.

XLVII. Idem vero de sacris litteris affirmat, inquit enim: *Sacræ litteræ possunt te eruditum reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu.* Sicut igitur Ioannes de scriptis Euangelistarum pronunciat: *Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius:* Ita Paulus de tota Scriptura affirmat: *Sacræ litteræ possunt te instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.* Iudicium tam est simile, & quidem iisdem verbis pronunciatum a Paulo primum, & postea a Ioanne: vt illa similitudo & autorem eundem Spiritum sanctum ostendat, & præcipue constantem certitudinem & firmitatem iudicii huius de Scriptura sacra confirmet. Ne enim iudicium illud de Scriptura putetur vno in loco obiter excidisse: alio loco & tempore iisdem verbis Spiritus sanctus illud repetere voluit. Et tales repetitiones in Scriptura, significationem habent certitudinis, quodque res magni momenti sit, quam Deus eorundem verborum repetitione diligenter commendatam esse velit hominibus. Ille vero locus Pauli, 2. Timoth. 3. si diligenter expendatur, ostendet Paulum loqui non tantum de sacris litteris veteris Testamenti, sed de tota Scriptura veteris & noui Testamenti. Dicit enim, Timotheum ab infantia nosse sacras litteras. Sed illo tempore, quando Timotheus infans adhuc erat, nondum extabant scripta noui Testamenti. Loquitur ergo de sacris litteris veteris Testamenti, quas Timotheum a primis pueritiæ annis notas habuisse confirmat. Mox vero attexit aliam sententiam: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata*, &c. Hoc loco quæro, an illa sententia tantum de sola Scriptura veteris Testamenti intelligenda sit? Si enim quis contendere ausit, scripta noui Testamenti, quæ illo tempore iam extabant, in illa Pauli sententia non comprehendi, sed excludenda esse: sequetur, ea non esse diuinitus inspirata, nec vtilia ad doctrinam, quod neminem credo dictum.

Vbi Apostoli de sacra Scriptura iudicium expenditur.

c. 20. 31.

v. 15. 16.

XLVIII. Cer-

XLVIII. Certum igitur & manifestũ est, quod Paulus cum de sacris litteris veteris Testamenti locutus esset, mox addit generalem sententiam de omni Scriptura diuinitus inspirata: in qua scripta etiam noui Testamenti ipsum comprehendere, nemo sine blasphemia negare poterit. Illo autem tempore quo Paulus hoc scribebat, extabant iam omnia ferme canonica scripta noui Testamenti, exceptis Ioannis scriptis. Paulus igitur & ea comprehendit, quæ illo tempore iam extabant, & generaliter dicit: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata*, &c. Hac itaque vera est canonisatio scriptorum noui Testamenti. Et quia de autoritate, certitudine, veritate, perfectione & sufficientia Scripturæ veteris Testamenti, nulla tunc inter fideles dubitatio erat: Paulus principaliter in posteriori illa sententia, de scriptis noui Testamenti loqui videtur, de quibus iudicium suum iam moriturus ad omnem posteritatem Ecclesiæ relinquere voluit.

Obi. Scripturam Sol. hic vtilem tantum dici.

XLIX. Sed quid, inquis, ex illa sententia probabis? Vtilem enim esse Scripturam etiam noui Testamenti, nemo est qui neget. Sed ab vtilitate ad sufficientiam argumentari, non est firma collectio. Liber Ruth vtilis est ad doctrinam. Quis vero sanus inde colliget, omnia quæ ad dogmata & ad mores necessaria sunt, in libro Ruth contineri, ita ut nihil suscipiendum sit, quod inde non possit expresse probari? Respondeo. Fateor, si Pauli sententia tantum diceret, *Scriptura vtilis ad doctrinam*, &c. non satis firmiter inde colligi sufficientiam Scripturæ. Sed Paulus pronunciat, omnem Scripturam diuinitus inspiratam, in qua etiam noui Testamenti libros comprehendi ostendimus, ita esse vtilem *ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum absolutus*. Vocat *hominem Dei*, quod posset de quouis Christiano intelligi, qui Deo dicatus est. Sed in priori ad Timotheum c. 6, 11. *Homo Dei*, est periphrasis ministri Euangelii, sicut Prophetæ vocabantur *viri Dei*. Et in tota hac posteriori ad Timotheum epistola agit Paulus de ministerio docendi & tradendi Euangelium. Pronunciat igitur, Scripturam esse vtilem, vt *homo Dei*, hoc est, minister Euangelii, sit ἄρτιος, quod significat *sanum, integrum, omnibus partibus & numeris absolutum*. Et de sufficientia etiam vsurpatur, vt cum Græci dicunt: ἄρτιοί εἰσι τοῦτο, *sufficientes sunt hoc efficere*. De qua vero sufficientia & integritate Paulus hoc intelligi velit, ipse explicat, cum nominat *hominem Dei*, hoc est, ministrum Euangelii: vt *ad omne bonum opus*, quod ad ministerium scilicet requiritur, sit ἐξηρτισμένος. Nam & Tit. 3, 14. cum de Zena legisperito & de Apollo locutus esset, addit: *Discant & nostri bonis operibus præesse*, quæ de ministerio præcipue ibi intelligit. Quamuis si generaliter de quouis Christiano, & de omni opere bono intelligatur, nihil detrahetur sententiæ Pauli. Sed & vocabula & circumstantiæ ostendunt, Paulum præcipue de ministerio loqui. Significat autem, ἐξηρτισμένος, qui *praparatus, instructus*, & *quasi ad finem deductus* & *absolutus* est. Ita Act. 21, 5. *dies absoluti* & *expleti*, hoc vocabulo describuntur. Et *Oecumenius* interpretatur ἐξηρτισμένον per πεπληρωμένον. Lucæ 6, 40. vbi Christus dicit: *Non est discipulus supra magistrum, sed tunc perfectus erit, quando sicut magister erit*: ibi vsurpat vocabulum κατηρτισμένος. Et ex illa collatione Lector intelligat, quid Paulus hoc loco vocet ἐξηρτισμένον. *In h. l.*

Resp. id dici cum singulari additamento.

L. Ex hac igitur vocabulorum declaratione manifestum est, Pauli sententiam hanc esse: Quando homo Dei, hoc est, minister Euangelii, Scriptura diuinitus inspirata vtitur ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem: quod tunc sit in ministerio ἄρτιος, hoc est, sanus, integer, sufficiens & perfectus ad omne bonum opus, quod ad ministerium requiritur, ἐξηρτισμένος, satis & sufficienter instructus, paratus & absolutus. Hanc enim esse emphasin vocabulorum certum est.

LI. Quæritur iam, an homini Dei, hoc est, ministro Euangelii, quando habet & recte vsurpat Scripturam diuinitus inspiratam, aliquid præterea aliud præter Scripturam ad ea, quæ ministerii sunt, sit necessarium? An vero Scriptura diuinitus inspirata sufficienter contineat illa omnia, quæ ad ministerium Euangelii pertinent & requiruntur? Pontificii priorem sententiam defendunt: nos posteriorem de perfectione & sufficientia Scripturæ tuemur. Quod si pio studio quæritur, vtri sententiæ Paulus accedat, & suffragium suum adiungat, res contra omnes cauillationes manifestissima est: pronunciat enim Scripturam ad hoc esse *vtilem*, vt *homo Dei sit* ἄρτιος, *ad omne opus bonum* ἐξηρτισμένος. Quod si præter Scripturam, aliæ etiam & diuersæ traditiones non scriptæ, pari reuerentia & pietatis affectu suscipiendæ sunt: profecto Paulus non recte dixisset, Scripturam ad hoc vtilem esse, *vt homo Dei sit* ἄρτιος, *ad omne opus bonum* ἐξηρτισμένος. Habent autem se correlatiue, doctrina ministerii, & fides Ecclesiæ: quod igitur de vno probatur, de altero etiam probatum esse intelligitur. *An in sacra Scriptura omnia contineantur, quæ ad ministerium Euangelii pertinent?*

LII. Sed inquis: Paulus tamen Timotheo non tantum Scripturam commendat, verum etiam traditiones, quas viua voce ipsi tradiderat. *Quæ audisti*, inquit, *ex me, quæ didicisti, quæ concredita sunt tibi*, &c. Verum hoc est. Sed vide, quam simplex & plana sit solutio. De suis traditionibus *Obi. Paulum ipsum hic traditiones commendare c. 4, 11. 15. Resp. loqui eum de doctrina.*

quam viua voce primum tradiderit & deinde literis consignarit.

nibus Paulus dicit: *Hæc præcipe & doce. Hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt.* In illa igitur doctrina, quam Paulus viua voce tradidit, absque omni dubitatione comprehensa fuerunt omnia, quæ ad dogmata & ad mores necessaria sunt. Et de illis Pauli traditionibus recte dici potuit, quod sint vtiles ad doctrinam, *vt homo Dei sit ἄρτιος, ad omne opus bonum absolutus.* Non enim *subterfugi, quin omne consilium DEI vobis annunciarim*, inquit Act. 20, 27. Quia vero Paulus, idem de Scriptura pronunciat, sicut ostensum est: omnino igitur necesse est, eandem doctrinam, quam Paulus viua voce tradidit, in Scriptura esse comprehensam. Non enim dicit, Qui habet Scripturam, habet partem aliquam doctrinæ Apostolicæ: quando vero ad Scripturam adiungit traditiones non scriptas, tum demum homo Dei est ἄρτιος. Hoc non dicit, sed verba sunt clarissima: *Scriptura vtilis est, vt homo Dei sit ἄρτιος.* Vtrumque igitur verum est: Homo Dei tenens Pauli traditiones, ἄρτιος est in ministerio: &, Tenens Scripturam diuinitus inspiratam, ἄρτιος est ministerio. Quia eadem est doctrina, quæ primo viua voce fuit tradita, & postea in scriptis comprehensa.

Obi. ex 2. Thess. 2,15. qui soluitur.

LIII. Neque locum habet illa obiectio, quod 2. Thess. 2, 15. inquit: *Tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.* Illud enim Paulus tunc dixit, quando libri noui Testamenti primum cœperant conscribi, & nondum omnes erant editi. Sed circa finem vitæ suæ cum iam conscripti & editi essent libri noui Testamenti, ita de Scriptura loquitur, quod duo æquipollentia constituit traditionem & Scripturam, vt qui vnum habet, habeat & alterum: idque inde & ideo, quia idem scriptum est, quod traditum fuerat. Et illa ipsa etiam capita, quæ Paulus recenset, 2. Tim. 3, 16. ostendunt perfectionem & sufficientiam Scripturæ; quatuor enim ponit. I. διδασκαλίαν, quæ complectitur ea, quæ ad dogmata proponenda & confirmanda pertinent. II. ἔλεγχον. Vsurpatur autem verbum ἐλέγχειν de refutatione hæreticorum, Tit. 1, 9. ἔλεγχος igitur complectitur diiudicationem, & refutationem falsorum dogmatum. III. Ponit παιδείαν, & addit, *Quæ est in iustitia*, sicut scilicet, qui iustitiam facit, iustus est. Complectitur ergo institutionem piæ vitæ, & informationem morum. IIII. ἐπανόρθωσιν, qua arguuntur, corriguntur & instaurantur, quæ in vita & moribus, ad regulam diuinæ voluntatis non conueniunt.

Et quando in ministerio hæc habemus tam ad dogmata, quam ad mores, certe nihil vltra debemus vel possumus desiderare. Recte ergo Paulus pronunciat, Scripturam vtilem esse, vt homo Dei sit ἄρτιος.

Habemus igitur ex Paulo clarissima testimonia sigillatim de singulis ipsius epistolis, propter quas caussas, quo consilio, in quem finem & vsum illas conscripserit, & Ecclesiis commendarit. Adiungemus breuiter etiam ex reliquis Apostolorum scriptis testimonia quædam.

Epist. Petr. 1 quo fine scripta.

LIIII. Petrus igitur 1. cap. v. 25. dicit, Euangelium esse quod Prophetæ pronunciarunt, & Apostoli euangelizarunt: *Hoc*, inquit, *est verbum Domini, quod euangelizatum est inter vos.* Sed illud, aiunt, fecerunt Apostoli viua voce. Recte, quis enim hoc negat? Sed iam quærimus, quia Apostoli doctrinam suam primum viua voce tradiderunt, & postea eam litteris consignarunt, quo consilio, propter quas caussas, in quem vsum hoc fecerint? Ipse autem Petrus in fine prioris epistolæ illud explicat: *Per Syluanum vobis fidelem vt arbitror fratrem, paucis seu breuiter scripsi adhortans & testificans, hanc esse veram gratiam Dei, in qua & statis.* Antea diximus, ad Apostolorum officium pertinuisse, vt doctrinam, quæ Ecclesiis tradita erat, si vera & sana esset, suo testimonio comprobarent & confirmarent. Illud Petrus antea præsens viua voce fecerat in Samaria, Act. 8, 14. seq. Quia vero nunc præsens viua voce non potest vbique in dispersione illud præstare, mittit Syluanum. Num vero ita mittit Syluanum, vt is tantum titulum traditionum obducat illis, quæ se in mandatis a Petro habere dicturus erat? Et certe Syluanus in magna tunc fuit autoritate, vt qui vna cum Paulo aliquot ipsius epistolis subscripserit. Sed tamen in comprobatione & confirmatione dogmatum, vbi Apostolica autoritas requiritur, Petrus cum ipse præsens adesse non posset, in scripto tradidit Syluano consignata illa, quæ suo nomine Ecclesiis exponi volebat: vt & Syluanus probare posset, & Ecclesiæ certæ essent, quæ vera, certa & γνήσια essent mandata Petri. Habemus igitur etiam ex Petri sententia & consilio, id quod ex Pauli epistolis supra aliquoties monstrauimus: vt quando aliquis, qui non est Apostolus, aliquid nobis proponit tanquam ab Apostolis traditum & acceptum, si non possumus viuam Apostolorum vocem habere, exigamus probationem ex scripto aliquo Apostolico. Si enim nudus traditionum prætextus & titulus Ecclesiis posset satisfacere, certe non opus fuisset, vt Syluano tantæ tunc autoritatis viro Petrus sententiam suam scripto comprehensam, & Ecclesiis ex scripto commonstrandam tradidisset. Hoc vero tempore (ne quid dicam durius) profecto non sunt Syluani, illi, qui sine Scriptura prætextum traditionum nobis obtrudunt.

c. 5, 12.

LV. Consilium autem & caussam scribendi, Petrus his verbis exponit: *Scripsi paucis,*

paucis, testificans hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis.

Obi. Lindami, Pamphl. li. c. 16. f. 23. 2. qua soluitur.

LVI. *Lindamus* fingit Petrum in illa epistola tantum voluisse confirmare traditiones, quas sine scripto acceperant: quæ autem fuerint illæ traditiones, nullo modo voluisse in illa epistola ostendere vel exponere. Sed si hoc tantum fuisset Petri institutum, potuisset epistolam 4. aut 6. verbis absoluere: Testificor vera esse, quæ tradita accepistis. Quare vero tam multis verbis capita doctrinæ Apostolicæ recenset & exponit? Certe ipse dicit, se paucis illa scripsisse, vt testificaretur ταύτην esse veram gratiam Dei, in quam stabiliti essent. Non dicit (iuxta *Tertulliani* obseruationem) *illam*, sed *hanc*: referens se ad ea quæ scripserat. Eorum igitur, quæ euangelizata fuerant in illis Ecclesiis, repetitionem in hac epistola instituit: *vt post mortem suam*, sicut in altera epistola inquit, *extaret testificatio*, quam Petrus iudicasset veram esse gratiam Dei. In altera epistola caussam scriptionis pluribus verbis, & lucukentius exponit. Recitatis enim summariis doctrinæ capitibus inquit: *Licet hæc sciatis, & confirmati situ in præsenti veritate, non tamen negligam, vos de his commonefacere* (per scripta scilicet) Et addit hanc caussam, *vt post obitum meum habeatis, vnde memoriam horum faciatis. Erunt enim inter vos falsi doctores, qui fictitiis sermonibus de vobis negotiabuntur.* Item: *quia in nouissimis diebꝰ venient illusores*, &c.

v. 15.

v. 12.

v. 15.

c. 2. 1. 3.

c. 3. 3.

Verba Ap. 2. ep. 1. 12. seq. exponuntur.

LVII. Emphasis verborum expendatur. Ὑπομνήματα enim vocantur comentarii seu libri, qui in subsidium memoriæ, breuibus annotationibus ex lectione seu auditione conficiuntur. Et hinc colligitur, quid Petrus velit cum vsurpat verbum ὑπομιμνήσκειν; nominat & ὑπόμνησιν. Aduerbium etiam ἑκάστοτε considerandum est: significat enim *semper, vbique, sigillatim.* Et sensus ex illa phrasi colligendus est, ἔχειν μνήμην ποιεῖσθαι, cuius sensus est, vel vt possitis facere, vel vt habeatis, vnde faciatis memoriam doctrinæ Apostolicæ semper, vbique & sigillatim, etiam quando viuam Apostolorum vocem amplius habere non poteritis post obitum illorum. Omnino enim plus μνήμην ποιεῖσθαι, quam μνᾶν. Significat enim conseruare memoriam alicuius rei. זכר enim & זכרון quod Græci interpretes nunc μνημόσυνον, nunc μνήμην, nunc μνεῖαν reddiderunt, significat & memoriam alicuius rei, & monumentum, quo memoria illa renouatur & conseruatur: Duas igitur caussas suæ scriptionis, verbis valde illustribus, Petrus recenset. I. Vt cum viua Apostolorum voce destituti fuerint, possint tamen semper, vbique & sigillatim memoriam puræ doctrinæ ab Apostolis traditæ habere & conseruare. II. Dicit, se ideo scribere, quia futuri sint in Ecclesia falsi doctores. Et illorum corruptelas vocat fictitios sermones, quos scilicet fingent ab Apostolis traditos & acceptos, sicut Paulus dicit, 2. Thess. 2, 2. Nec de illis tantum periculis, quæ tunc temporis erant, loquitur: sed futuri sunt, inquit cap. 2, 1. & cap. 3, 3. *In extremis temporibus venient.* Quem ergo vsum suorum scriptorum in Ecclesia esse voluerit, manifestum est. Non igitur iudicauit Petrus, per traditiones seruari posse memoriam doctrinæ. Ideo enim scripsit, immo prædicit corruptelas orituras ex fictitiis traditionibus. Et his scripta opponit, & recenset summam Scripturæ. 1. Sermonem propheticum, qui in veteri Testamento descriptus est. 2. quæ de Christi aduentu, maiestate & potentia Apostoli & viderunt & audiuerunt. Illa vero in scriptis Euangelistarum exposita esse, supra demonstrauimus. 3. Mandatum, quod Apostoli tradiderunt, illud vero conscriptum esse, mox ex Ioanne audiemus. Et Petrus ipse testatur, se ideo scripsisse, vt eius quod Apostoli tradiderant, memoria post mortem suam maneat & conseruetur. Nec de suis tantum scriptis loquitur, sed in fine concludit, *sicut & dilectus noster frater Paulus, secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, quasi in omnibus epistolis loquens de his, &c.* Vidit igitur Petrus Pauli epistolas, & illas suo testimonio Ecclesiis ita commendat, vt significet, pertinere eas non tantum ad particulares illas Ecclesias, quibus inscriptæ sunt, sed continere eas doctrinam vniuersalem, pertinentem ad omnes, qui æque preciosam cum Apostolis sortiti sunt fidem: ad illos enim Petrus scribit, & inquit, *Vobis scripsit Paulus.* Quomodo vero, & de quibus Petrus iudicet Paulum scripsisse, inde colligitur, quod non de vno tantum articulo, sed de tota sua doctrina, cuius mentionem in illa epistola fecerat, Petrus inquit: *Sicut & Paulus scripsit vobis de his.* Et illustre est encomium epistolarum Pauli, quod Petrus de his inquit, ἐν οἷς λαλεῖ: hoc est, quod Paulus in omnibus suis epistolis quasi viua voce loquatur de dogmatibus. Si igitur quærimus quasi viuam vocem Pauli tradentem doctrinam Apostolicam, Petrus ostendit, eam in Epistolis ipsius sonare & exaudiri.

c. 3. 15. 16.

Obi. ex 2. ep. 3. 16.

LVIII. Sed inquiunt: Petrus tamen affirmat epistolas Pauli esse *difficiles intellectu, quas multi ad suam perniciem deprauent.* Periculosum igitur est, Scripturis vti: & tutius est, traditionibus acquiescere. Respondeo: Petrus hoc non dicit, epistolas Pauli ita esse conscriptas, vt difficultate & obscuritate sua lectoribus præbeant occasionem ad perditionem; vtitur enim Articulo, non fœmineo, sed neutro, significans res ipsas, de quibus Paulus loquitur, quia

qua soluitur.

quia positæ sunt longe supra & extra omnem conspectum rationis, non posse recte intelligi ab hominibus carnalibus, sed opus esse illuminatione Spiritus sancti. Nec dicit omnia dogmata in Epistolis Pauli esse δυσνόητα, sed *quædam*, Et illa non dicit per se præbere lectoribus occasionem ad perditionem: sed *homines* inquit, *indocti, & parum confirmati, deprauant illa ad suam ipsorum perditionem.* Vtitur verbo valde emphatico, στρεβλοῦσι, quod a torturis sumtum est. Sicut enim adhibitis tormentis sæpe de innocentibus habentur quæstiones, vt aliquid aliud, quam res ipsa se habet, pro affectu torquentium ab illis exprimatur: ita Petrus dicit, Scripturæ quasi tormenta adhiberi, quibus a genuina, simplici & aperta sententia distorqueatur: vt illud nobis loquatur, quod ante lectionem de Trinit. l. 1. & 6. præsumpsimus intelligendum, sicut *Hilarius*, loquitur. Ergo per se nisi contorqueatur, non reddit nisi vnam, simplicem, veram & salutarem sententiam. Hanc vero fortunam Petrus dicit epistolis Pauli communem esse cum reliqua Scriptura. Inquit enim, *Sicut & reliquis Scripturis.* Num vero propterea dehortatur Petrus a lectione Scripturæ? Nihil minus: sed caussam & finem illius commonefactionis ponit, v. 17. cum inquit: *Vos igitur dilecti, quia præmoniti estis, cauete, ne simul cum aliis nefariorum errore abducti, excidatis a propria stabilitate,* &c. Habemus igitur Petri iudicium de suis, de Pauli, & de reliquis Scripturis, quo consilio, propter quas caussas, & in quem finem Ecclesiæ sint traditæ & commendatæ.

Epistola Ioannis. LIX. Audiamus & Ioannem, quid in Epistola sua de scriptis Apostolorum iudicet, & quomodo ea Ecclesiæ commendet. Ponit primo descriptionem Apostolicæ 1. ep. 1. 1. 2. 3. prædicationis. *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus de verbo vitæ, annunciauimus vobis.* mox vero addit: *Et hæc scribimus vobis, vt gaudium vestrum sit plenum. Et hæc est annunciatio, quam audiuimus ab ipso & annunciamus vobis,* &c. Vides quid Ioannes de scriptis Apostolicis affirmet. Dicit enim: *Hæc scribimus, & hæc est annunciatio, quam audiuimus a Christo & annun-* v. 24. *ciamus vobis.* Cap. 2. dicit: *Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat.* Item: *Sicut* v. 27. *vnctio docuit vos, in eo manete:* Has sententias loqui de iis, quæ Apostoli viua voce tradiderant, non est dubium. Sed audi c. 2. 7. quid dicat Ioannes: *Fratres, non nouum mandatum scribo vobis, sed mandatū vetus, quod habuistis ab initio. Et mandatum vetus, est sermo ille, quem audiuistis ab initio.* Fiat iam c. 3. 24. 25. collectio. Ioannes dicit: *Si in vobis permanserit, quod audistis ab initio, & vos in Filio & in Patre manebitis: & repromissio est vita æterna.* Sed idem Ioannes affirmat, verbum illud quod ab initio audierunt, conscriptum esse. Ergo qui permanet in iis, quæ scripta sunt, vere permanet in iis, quæ Ecclesiæ ab initio ab Apostolis tradita sunt. Sed quare Ioannes scribit illa, quæ antea audiuerant & didicerant. *Hæc,* inquit, *scripsi* c. 2. 26. 7. *vobis de his, qui seducunt vos. Vos,* inquit, *habetis vnctionem a sancto & nostis omnia.* Ne vero sub prætextu illius vnctionis quiduis Ecclesiæ obtrudatur, mox addit: *Non scripsi vobis, vt ignorantibus veritatem, sed quia scitis eam.* Quæ ergo ex vnctione Spiritus didicerant, ea Ioannes scribit: quibus vero, quomodo, & in quem finem, & quem velit vsum esse Scripturæ in Ecclesia, expresse indicat: *Scribo vobis filioli, quoni-* c. 2. 12. 13. 14. *am remittuntur vobis peccata: scribo vobis Patres, quoniam cognouistis eum, qui ab initio est: Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum: scribo vobis pueri, quoniam cognouistis patrem: scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis.* Hæc sane sunt manifestissima, omnibus ætatibus propositam esse Scripturam, & quidem in illum vsum, vt scilicet certi sint, peccata remitti, se cognoscere Patrem, qui ab initio est, se vincere malignum, & verbum Dei manere in ipsis.

Cap. 4, 1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, an ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Quomodo vero spiritus sint probandi, & pseudoprophetæ diiudicandi, hoc certe est, quod Ioannes hac sua scriptione agit. Et ad ea, quæ scribebat, subinde se refert, cum inquit: *Hoc est mandatum, hoc est testimonium.* Mandatum igitur Apostolorum, cuius Petrus vult memores esse Ecclesias, scriptis comprehensum esse, Ioannes aliquoties in hac epistola testatur.

Cap. 5, 13. conclusurus epistolam dicit: *Hæc scripsi vobis, qui creditis in nomen filii Dei, vt sciatis quod vitam habeatis æternam, & vt credatis in nomen filii Dei.* Hæc sententia in veteri versione, & mutilata & mutata est. Ostendit autem Ioannes, se scripsisse & propter illos, qui iam credebant, vt in fide confirmati, scirent, se habere vitam æternam; & propter illos, qui adhuc credituri erant, vt crederent in nomen filii Dei. Nudas tantum sententias recito: in re enim per se manifesta non opus est multis verbis.

LX. In *Apocalypsi Ioannis* hoc in primis Apocalypsis Ioannis. obseruandum est, quod Ioannes aliquoties mandatum accepit a filio Dei, vt scribat Ecclesiis ea, quæ & videbat & audiebat. Et tamen tanta est *Eccii, Pighii,* & *Andradii* mei impudentia, vt non vereantur dicere, Apostolos accepisse a filio Dei mandatum, non vt scriberent, sed vt tantum prædicarent Euangelium. Atqui Ioannes aliquoties expressum accipit mandatum ab ipso filio Dei, vt scribat Ecclesiis. Et de reliquis noui Testamenti scriptis Paulus 2. Tim. 3. 16. affir-

affirmat, quod sint *diuinitus inspirata*: hoc est (sicut Petrus illud interpretatur) *non humana voluntate, sed a Spiritu sancto impulsi, locuti sunt homines Dei.* Pertinet & hoc in Apocalypsi ad nostram obseruationem, quod non omnia Ioannes permissus est scribere, sed ea, quæ necessaria erant, & capi poterant. Nam cap. 10, 4. inquit: *Cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: & audiui vocem de cælo, dicentem mihi: Signa, quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.* In fine comminatur *plagis, qui vel adposuerit vel diminuerit de verbis libri huius.* Ergo quod de Scriptura veteris Testamenti dicitur, pertinet etiam & recte accommodatur ad scripta noui Testamenti: *Nihil addas, nihil minuas: non declines siue ad dexteram, siue ad sinistram: non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego præcipio tibi, hoc tantum facito: nec addas, nec minuas aliquid.*

2. Tim. 3. 16. — 2. ep. 1. 21. — c. 22, 18. 19.

Epistola Iudæ.

LXI. *Iudas* de sua *Epistola* inquit: Cum antea habuerit studium & promptitudinem scribendi de communi salute, impositam sibi iam esse necessitatem scribendi, propter subingressos falsos Doctores. v. 3. Et argumentum Epistolæ est, vt certent pro tuenda doctrina, quæ semel tradita est sanctis. Hic *Lindanus* exclamat, Iudam manifeste loqui de doctrina Apostolorum, quam viua voce tradiderant. Quidni loquatur de illa, cum nulla sit alia Apostolica doctrina, quam quæ ab ipsis tradita est? Sed iam ostendimus, illa quæ Apostoli annunciaverunt & tradiderunt, esse ab ipsis consignata litteris, & scriptis comprehensa. Et vt Iudas ostendat, se respicere ad scripta Apostolorum, ad verbum ferme describit, quæ extant in secunda Petri Epistola. Et postea dicit: *Memores estote verborum quæ antehac dicta fuerunt ab Apostolis Domini.* Non autem intelligit ignotas aut non scriptas traditiones, sed mox ipsa verba Petri citat, quæ extant in 3. c. 2. epistolæ. Quia igitur Iudas, cum loquitur de fide semel tradita, manifeste se refert ad scripta Apostolorum: sine dubio adiecisset alia, si quæ putasset deesse & desiderari in scriptis Apostolicis, ad conseruationem puritatis doctrinæ necessaria.

l. 1. Panopl. c. 21. — v. 17. — v. 3.

II. & III. ep. Ioannis.

XLII. Quod in *secunda & tertia epistola*, quæ *Ioannis* nomine feruntur, dicitur: Cum multa haberem quæ scriberem, nolui per chartam, atramentum & calamum: sed spero, protinus me visurum te, & ore ad os loqui: Hoc *Lindanus* ita deprauat, præcipua quædam fidei capita, & sublimiora Christianismi dogmata Apostolos noluisse papyro & atramento peritura credere, sed vt perpetua essent, traditionibus commendasse: sed impudens figmentum, manifestum mendacium est, quod textus hoc vel dicat, vel sentiat. Et verus Apostolus Ioannes multo aliter in priori Epistola, quam constat *genuinam* esse, loquitur, se scilicet scribere man-datū illud vetus, quod ab initio acceperant. De autore vero duarum posteriorum, ab antiquis semper dubitatum fuit. Maneat igitur, quod *Hieronymus* de Apocryphis ex sententia antiquitatis pronunciat, ad confirmanda ea, quæ in controuersiam veniunt, testimonia ex illis sumi nec posse, nec debere. Et cum autor illarum epistolarum multa illa, quorum mentionem facit, scribere noluerit, respondemus verbis *Augustini*: Quis ergo dicet, vel ista, vel illa esse: „ aut si quis dicere audeat, vnde probabit? „

2. v. 12. — 3. v. 13. 14. — l. 1. Panopl. c. 20. — præf. in Iudith. T. III. opp. — c. 16. — d. l.

LXIII. Et hactenus de singulis noui Testamenti scriptis ostendimus, quo consilio, propter quas caussas, & in quem vsum Apostoli doctrinam suam litteris obsignarint, & scriptis comprehenderint: & illam tractationem ideo institui. Tota enim disputatio de autoritate, perfectione & sufficientia Scripturæ omnium rectissime ex his fundamentis potest diiudicari. Constitueram autem in principio paucioribus, vno atque altero testimonio hanc obseruationem absoluere. Sed in ipsa tractatione postea animaduerti, in singulis Apostolorum Epistolis extare luculenta aliqua de hac re testimonia, quæ singula peculiare aliquid monent: sicut illa simul in vnum collecta, firmiores & solidiores de autoritate, perfectione & sufficientia Scripturæ præbent probationes, quam quæ ieiunis Pontificiorum cauillationibus & sophismatis eludi & labefactari possint. Me sane erudiuit, delectauit & plurimū confirmauit hæc tractatio: & spero ad lectorē etiam aliquid fructus, Deo bene iuuante, inde rediturum.

Anacephalæosis dictorum.

LXIV. Summa autem eorum, quæ demonstrauimus hæc est. Hoc consilio, propter has caussas, & in hunc vsum Apostolos doctrinam suam litteris consignasse. 1. Vt ea, quæ præsentes viua voce tradiderant, per litteras repeterent, & in memoriam reuocarent. 2. Vt ea, quæ post tradita prima fidei elementa superstruenda erant, per epistolas explicarent. 3. Quia sub prætextu & titulo traditionum, quasi ab Apostolis acceptarum, Ecclesiæ turbabantur, & doctrina adulterabatur. 4. Quia doctrina, viua voce ab Apostolis accepta, non fideliter per traditiones conseruabatur. 5. Vt alii Doctores, qui non erant Apostoli, haberent scriptum testimonium, vnde probare possent Ecclesiis, Apostolicam esse doctrinam, quam afferebant. 6. Vt Ecclesiæ, quæ non poterant audire viuam Apostolorum vocem, certæ essent, quam doctrinam, vt vere Apostolicam, suspicere & venerari deberent. 7. Eadem quæ Apostoli præsentes viua voce tradiderant, absentes postea scriptis complexi sunt. 8. In scriptis Apostolorum proponi, non nudum tantum catalogum, quæ fuerint capita Apostolicæ doctrinæ, verum etiam iustas explicationes. 9. Quod Canon fidei Christianæ sit in Scriptura. 10. Ex scriptis

Apostolorum posse intelligi, quæ fuerit ipsorum cognitio in mysterio Christi. 11. Apostolos ita scripsisse, prout credentes in huius vitæ infirmitate mysteria Euangelii capere possunt. 12. Eadem, quæ prius tradiderant, postea litteris consignarunt, ideo, vt puritas doctrinæ contra corruptelas conseruari posset. 13. Apostoli in suis scriptis complexi sunt, & prima elementa fidei, & quæ postea subsecuta fuerit plenior & perfectior doctrina. 14. Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est, vt minister Euangelii sit perfectus ad omne opus ministerii satis instructus. 15. Apostoli ideo scripserunt, vt Ecclesia post obitum Apostolorum, quando viua ipsorum voce destituta esset, haberet, vnde posset retinere & conseruare memoriam doctrinæ Apostolicæ, præcipue quia in postremis temporibus futurum erat, vt commentitiis sermonibus, quasi ab Apostolis traditis, multæ corruptelæ Ecclesiis obtruderentur. 16. Vt extaret forma, quomodo in ministerio versandum sit in Ecclesia, vt sit & maneat columna & fundamentum veritatis. 17. Eadem, quæ ab initio Apostoli tradiderunt, postea conscripserunt, idque in certum vsum omnibus ætatibus, omnibus Ecclesiis, & omnibus temporibus. 18. Scripserunt & pro illis, qui iam credebant, & pro illis etiam, qui adhuc credituri erant. 19. Mandatum scribendi acceperunt ab ipso Filio Dei. 20. Eadem est origo, ratio & vsus Scripturæ in nouo Testamento, sicut fuit in Veteri, vt nihil addatur, nihil minuatur, non declinetur, vel ad dexteram, vel ad sinistram. Et quæ præterea huc pertinentia in ipsa tractatione explicata sunt.

Hæc contra omnes cauillationes, contra omnia sophismata Pontificiorum, luculenter & solide probant & confirmant autoritatem, perfectionem & sufficientiam sacræ Scripturæ in nouo Testamento. Quæ vero de traditionibus obiiciuntur, infra suo loco explicabuntur.

SECTIO V.

Testimonia veteris Ecclesiæ de Scriptura

De Scriptura S. V. & N. T. testimonia.

I. QVæ hactenus ex ipsis Scripturæ verbis adduximus, firmissima sunt testimonia, quibus pia mens tuto niti potest. Proponunt enim nobis ipsius Spiritus sancti iudicium de Scriptura. Sicut enim veteres dicunt, de Deo nihil credendum esse, nisi ipso Deo reuelante & testificante: Ita etiam de Scriptura id credamus, quod ipsa Scriptura de se, immo quod autor ipse Spiritus Sanctus de opere suo iudicat & pronunciat. Adiungemus vero etiam veteris Ecclesiæ consensum de autoritate, perfectione & sufficientia Scripturæ. Amamus enim & veneramur veteris & purioris Ecclesiæ testimonia, cuius consensu & adiuuamur & confirmamur, fidem vero oportet niti verbo Dei, non humana autoritate. Ideo Patrum testimonia non præponimus, sed subiungimus Scripturæ.

Irenæi.

Primum autem repeto *Irenæi* sententiam, lib. 3. c. 1. *Apostoli Euangelium tunc præconiauerunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.*

Augustini.

Augustinus de Ciuitate 19. c. 18. Ciuitas Dei *credit Scripturis sanctis veteribus & nouis, quas Canonicas appellamus. Vnde fides ipsa concepta est, ex qua iustus viuit, per quam sine dubitatione ambulamus, quamdiu peregrinamur a Domino.*

Chrysostomi.

* *Chrysostomus* homilia prima in Matthæum: *Oportuerat quidem nihil nos indigere litterarum auxilio, sed tam mundam in omnibus exhibere vitam, vt librorum vice, gratia Spiritus vteremur. — Quia vero hanc nobis excussimus gratiam, age vel ad secundam nauigationem animum adiiciamus.* Ita Patriarchis Deus non per litteras, sed *per semetipsum locutus est, quia munda eorum corda repererat. Postquam vero omnis Iudæorum populus in vitiorum ima delapsus est, necessario inde dantur litteræ ac tabulæ, & ea, quæ per has administratur admonitio. Et hæc non tantum veteris Testamenti sanctis, sed etiam noui accidisse perspicimus. Siquidem nec Apostolis scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro litteris Spiritus sancti se illis daturum gratiam promisit. Et hoc illo esse multo melius, testatur Ieremias, c. 31, 33. Paulus 2. Corinth. 3, 3. Quia vero progrediente tempore, quidam propter dogmata, alii propter morum improbitatem grauiter impegerunt, ea rursus, quæ litteris constat, opus fuit admonitione.* Et addit: *Considera, quam sit extrema omnino dementia, quia primam illam dignitatem perdidimus, ne secundo quidem remedio vti velle ad salutem, sed cœlestia scripta, quasi frustra ac vane deposita, despicere.* Primam igitur illam dignitatem, quando sine litteris sola viua voce tradebatur doctrina Apostolica, *Chrysostomus* pronun-

* Chrysost. hom. I. in Matth. T. I. opp. in N. T. f. 1. *Ἔδει μὲν ἡμᾶς μηδὲ δεῖσθαι τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων βοηθείας· ἀλλ' οὕτω βίον παρέχεσθαι καθαρόν, ὡς τῦ πνεύματος τὴν χάριν ἀντὶ βιβλίων γενέσθαι ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς· — ἐπειδὴ δὲ ταύτην διεκρουσάμεθα τὴν χάριν, φέρε κἂν τὸν δεύτερον ἀσπασώμεθα πλοῦν — καὶ γὰρ τῷ Νῶε καὶ τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῖς ἐκγόνοις τοῖς ἐκείνου, καὶ τῷ Ἰὼβ καὶ τῷ Μωσεῖ [δὴ] οὐ διὰ γραμμάτων διελέγετο· ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, καθαρὰν εὑρίσκων αὐτῶν τὴν διάνοιαν· ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὸν τῆς κακίας ἐξέπεσε τὸν πυθμένα ἅπας τῶν Ἑβραίων ὁ δῆμος, ἀναγκαίως λοιπὸν γράμματα καὶ πλάκες, καὶ ἡ διὰ τούτων ὑπόμνησις· καὶ τοῦτο, οὐκ ἐπὶ τῶν ἐν παλαιᾷ ἁγίων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ καινῇ συμβὰν ἴδοι τις ἄν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκέ τι γεγραμμένον ὁ θεός, ἀλλ' ἀντὶ γραμμάτων τὴν τοῦ πνεύματος ὑπέσχετο δώσειν χάριν. —— ἐπειδὴ δὲ [πολλῷ] τοῦ χρόνου προϊόντος ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογμάτων ἕνεκεν, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπων, ἐδέησε πάλιν τῆς διὰ τῶν γραμμάτων ὑπομνήσεως· ἐννόησον ὅσον ἐστὶ κακὸν τοὺς οὕτως ὀφείλοντας ζῆν καθαρῶς, ὡς μηδὲ δεῖσθαι γραμμάτων, ἀλλ' ἀντὶ βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ πνεύματι,* cetera.

nunciat amissam esse, & ostendit, propter quam caussam, & in quem vsum Deus Scripturam nobis tradiderit, non tantum in veteri, sed etiam in nouo Testamento. Ignorat enim differentiam illam, de qua Pontificii fabulantur.

Theophylacti. * *Theophylactus* illam *Chrysostomi* sententiam ita reddidit: *Quoniam hæreses pullulaturæ erant, quæ mores nostros depascerentur, operæ precium visum est, vt scriberentur Euangelia: quo discentes ex illis veritatem, non deciperemur ab hæresium mendaciis.*

Augustini. *Augustinus* de doctrina Christian. lib. 2. cap. 9. *In his, quæ aperte posita sunt in Scriptura, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moresque viuendi, spem scilicet & charitatem.* *Augustini* igitur sententia est, omnia, quæ ad fidem, moresque viuendi pertinent, inueniri in Scriptura, & quidem in illis locis, qui aperte positi sunt in Scriptura. Quid igitur de illis quæso iudicandum est, quæ Pontificii præter & extra Scripturam nobis obtrudere conantur?

Augustini. *Augustinus* contra litteras Petiliani lib. 3. c. 6. Si quis *siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem vitamque nostram, non dicam si nos,* — sed quod Paulus adiecit, *si Angelus de cælo vobis annunciauerit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Arrigat ad hunc locum aures *Lindanus*, qui contendit non esse anathema, qui præter ea, quæ scripta sunt, euangelizat eo quod plura sint tradita quam scripta. v. Panopl. l. 1. c. 13. f. 20.

Item in Epistolam Ioannis Tractatu 2. *Maxime debetis animaduertere, & memoria vestra mandare, quod contra insidiosos errores Deus voluit ponere firmamentum in Scripturis, contra quas nullus audet loqui, qui quoquo modo se vult videri Christianum. Cum enim palpandum se præbuisset, non illi sufficit, nisi de Scripturis confirmaret cor credentibus, prospiciebat enim nos futuros, in quo nos palpemus, non habemus, & quod legamus, habemus.*

De bono viduitatis, c. 1. *Quid amplius te doceam, quam id quod apud Apostolum legimus? Sancta enim Scriptura nostra doctrinæ regulam figit, ne audeamus sapere plus quam oportet. Non sit ergo mihi aliud te docere, nisi verba tibi Doctoris exponere.*

Athanasii. ** *Athanasius* contra Gentes: *Sufficiunt sancta ac diuinitus inspirata Scriptura, ad omnem instructionem veritatis.*

Chrysostomi. *** *Chrysostomus* 2. Thess. 3. *Omnia clara sunt ac plana ex Scripturis diuinis: quæcunque necessaria sunt, manifesta sunt.*

Hieronymi. *Hieronymus* ad Galat. *Spiritus sancti doctrina est, quæ Canonicis litteris prodita est, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco.*

Basilii. † *Basilius* in sermone de fidei confessione: *Si fidelis est Dominus in omnibus sermonibus suis, & fidelia omnia mandata eius,* — *manifesta est elapsio* (ἔκπτωσις) *a fide, & superbiæ crimen, aut reprobare quid ex his quæ scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis, cum Christus dixerit: Oues meæ vocem meam audiunt, alienum autem non sequentur, sed fugient, quia non nouerunt vocem eius.* †† Idem in Moralibus, summa 72. c. 1. pronunciat, quod *oporteat* auditores eruditos in Scripturis *probare ea, quæ a Doctoribus dicuntur, & quæ quidem consona sunt Scripturis suscipere, quæ vero aliena reiicere.* Et ad illam regulam accommodat sententiam Pauli, Galat. 1, 8. *Si Angelus e cælo euangelizauerit vobis, præter id, quod prædicauimus vobis, anathema sit.* ††† Ibidem summa 80. c. 22. *Quid est proprium credentis? Nihil audere, aut insuper addere, si enim omne quod non ex fide est, peccatum est, fides autem ex auditu est, auditus autem per verbum Dei, omne quod extra Scripturam diuinitus inspiratam, quia non ex fide est, peccatum est.* †††† Idem Epistola 80. *Non putamus, iustum esse, obtinentem apud ipsos consuetudinem, legem ac regulam facere rectæ doctrinæ.* — *Igitur Scriptura diuinitus inspirata, arbiter a nobis constituatur* (διαιτησάτω ἡμῖν) *& apud quos inuenta fuerint dogmata, diuinis sermonibus concordantia, his omnino etiam veritatis suffragium accedit.*

Origenis. *Origenes* in 3. c. ad Rom. *Paulus Doctoribus Ecclesiæ præbet exemplum, vt ea, quæ loquuntur ad populum, non propriis præsumpta sententiis, sed diuinis munita testimoniis proferant. Si enim tantus ac talis Apostolus autoritatem dictorum suorum sufficere posse non credit, nisi doceat, in Lege & Prophetis scripta esse, quæ dicit: quanto magis nos minimi hoc obseruare debemus, vt non* nostras

H 2

* Theophyl. procem. in Matth. f. 3. ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα ἔμελλον αἱρέσεις ἀναβλαστάνειν, καὶ τὰ ἤθη ἡμῶν διαφθείρειν, ἐδέησε γραφῆναι τὰ εὐαγγέλια, ἵνα ἐκ τούτων διδασκόμενοι τὴν ἀλήθειαν μὴ παρασυρῶμεν ὑπὸ τοῦ ψεύδους τῶν αἱρέσεων.

** Athanas. contra gentes. T. I. opp. f. 1. αὐτάρκεις μὲν γάρ εἰσιν αἱ ἅγιαι καὶ θεόπνευστοι γραφαὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπαγγελίαν.

*** Chrysost. in II. Thess. III. hom. III. T. VI. opp. in N. T. f. 382. πάντα σαφῆ καὶ εὐθέα τὰ παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς· πάντα τὰ ἀναγκαῖα δῆλα.

† Basil. de fid. conf. f. 394. Εἰ δὲ πιστὸς μὲν ὁ κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ· πισταὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ —— φανερὰ ἔκπτωσις πίστεως καὶ ὑπερηφανίας κατηγορία, ἢ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος, τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει· καὶ πρὸ τούτου δὲ εἰρηκότος, ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ.

†† Id. summ. LXXII. c. I. fol. 432. ὅτι δεῖ τοὺς ἀκροατὰς τοὺς πεπαιδευμένους ταῖς γραφαῖς δοκιμάζειν τὰ παρὰ τῶν διδασκάλων λεγόμενα, καὶ τὰ μὲν σύμφωνα ταῖς γραφαῖς δέχεσθαι, τὰ δὲ ἀλλότρια ἀποβάλλειν.

††† Id. summ. LXXX. c. XXII. f. 437. τί ἴδιον πιστοῦ; τὸ ἐν τοιαύτῃ πληροφορίᾳ συνδιακεῖσθαι τῇ δυνάμει τῶν ῥημάτων, καὶ μηδὲν τολμᾶν ἀθετεῖν, ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι. εἰ γὰρ πᾶν, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστίν —— ἡ δὲ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ, πᾶν τὸ ἐκτὸς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οὐκ ἐκ πίστεως ὄν, ἁμαρτία ἐστίν.

†††† Id. ep. LXXX. f. 334. οὐ νομίζομεν δίκαιον εἶναι τὴν παρ' αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν νόμον καὶ κανόνα τοῦ ὀρθοῦ ποιεῖσθαι λόγου —— οὐκοῦν ἡ θεόπνευστος ἡμῖν διαιτησάτω γραφή· καὶ παρ' οἷς ἂν εὑρεθῇ τὰ δόγματα συνῳδὰ τοῖς θείοις λόγοις, ἐπὶ τούτοις ἥξει πάντως τῆς ἀληθείας ἡ ψῆφος.

nostras, cum docemus, sed sancti Spiritus proferamus sententias.

Gersonis.

Gerson in secunda parte de examine doctrinarum, consid. 1. citat *glossam* quandam super illud: *Apparuit Moses & Helias cum ipso: — Suspecta est omnis reuelatio, quam non confirmat Lex & Propheta cum Euangelio.*

Epiphanii.

* *Epiphanius* hæresi 65. *Nos uniuscuiusque quæstionis inuentionem, non ex propriis ratiocinationibus dicere possumus, sed ex Scripturarum consequentia.*

Constantini M.

Sempiterna memoria digna est sententia *Constantini Magni*, qua Nicænam Synodum (sicut nunc loquuntur) ipse aperuit. Et occasio eius sententiæ consideranda est. *Sozomenus* lib. 1. c. 17. recitat, varias fuisse sententias. Aliis consulentibus, nihil innouandum præter fidem ἀρχῆθεν traditam, aliis vero affirmantibus, non esse temere adhærendum vetustis opinionibus, ἀβασανίστως, temere, sine inquisitione, & ita variis quæstionibus caussa distrahebatur. Constantinus igitur, sicut *Theodoretus* scribit, l. 1. c. 7. intulit sermonem de concordia, indignum dicens, hostibus Ecclesiæ domitis iam ipsos se mutuo impetere, & risum præbere inimicis, præsertim in disputationibus rerum diuinarum, in quibus doctrinam Spiritus Sancti haberent ἀναγεγραμμένην, hoc est in scripta, quasi in acta seu instrumenta relatam, hoc enim significat ἀναγεγράφθαι. *Euangelici enim* inquit *& Apostolici libri, & antiquorum Prophetarum oracula plane instruunt nos, quid de rebus diuinis sentiendum sit. Proinde hostili posita discordia, ex dictis diuinitus inspiratis sumamus quæstionum explicationes.* Pulcherrima hæc sententia, digna est, quæ ipsis autoris verbis extet & nota sit. Sic autem habet: εὐαγγελικαὶ γὰρ βίβλοι καὶ ἀποστολικαὶ, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα, σαφῶς ἡμᾶς ἃ χρὴ φρονεῖν περὶ τοῦ θείου παιδεύουσι. τὴν πολέμιον οὖν ἀπελάσαντες ἔριν, ἐκ τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν.

Euagrii.

Ita etiam ** *Euagrius* lib. 2. c. 18. de Ephesina & Chalcedonensi Synodo scribens, recenset Ioannis Antiocheni sententiam, a Cyrillo approbatam. *Ex Euangelicis & Apostolicis de Domino vocibus, scimus viros diuinos constituisse*, &c.

Cusani.

Et *Cusanus* scribit, formam veterum vniuersalium Synodorum fuisse, *vt sacra Euangelia ponerentur in medium.*

Item *Augustinus* Epistola 163. dicit in priuatis etiam de religione disputationibus seruatum, Vbicunque, inquit, locus constitutus fuerit, *faciamus codices canonicos præsto esse. Et si qua proferri potuerint ex vtraque parte documenta, vt postpositis ceteris, rem tantam — ad inquisitionis terminum perducamus.*

Chrysostomi.

*** *Chrysostomus* homil. 13. in Genes. Dicunt de Paradiso, *non sicut scripta sunt, sed alia ratione intelligenda.* Sed *Scriptura cum tale quiddam nos docere vult, seipsam exponit, & auditorem errare non sinit. Oro igitur & obsecro, vt omnibus illis præclusis auribus, ad amussim canonem sacræ Scripturæ sequamur.*

Origenis.

Origenes in Ezechielem homilia 7. *Qui pessima vita est, non facile homines ad falsum dogma sollicitat:* sed illi, qui conuersationis optimæ sunt. *Qui* ergo *curam habet vitæ suæ*, non capiatur *hæreticorum mansuetudine, ad consentiendum doctrinæ ipsorum. Nec meis, qui doceo, delictis scandalizetur*, sed ipsum dogma consideret. Audi vero, quomodo *Origenes* ipsum dogma doceat considerandum. *Nullum*, inquit, *imitemur, & si volumus imitari quempiam, propositus est nobis ad imitandum Christus Iesus, descripti sunt actus Apostolorum, & Prophetarum gesta de sacris voluminibus agnoscimus. Illud exemplar firmum est, illud propositum solidum: quod qui sequi cupit, securus ingreditur.*

Cyrilli.

Cyrillus de recta fide ad Reginas l. 2. c. 4. *Necessarium nobis est diuinas sequi literas, & in nullo ab earum præscripto discedere.*

Augustini.

Augustinus contra Maximinum l. 3. c. 14. *Sed nunc nec ego Nicænum, ne tu debes Ariminense, tanquam præiudicaturus proferre Concilium. Nec ego huius autoritate, nec tu illius detineris. Scripturarum autoritatibus non quorumcunque propriis, sed vtriusque communibus testibus, res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione concertet.*

Origenis.

**** *Origenes* in Ieremiam: *Necesse nobis est, Scripturas sanctas in testimonium vocare: sensus quippe nostri & enarrationes, sine his testibus non habent fidem.*

Hieronymi in cap. 1. ad Tit.

Hieronymus ad Titum: *Sine autoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Idem in c. Matth. 23. *Quod de Scripturis autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.*

In Commentariis Psalm. 86: quæ *Hieronymi* nomine feruntur: *Dominus narrabit,*

* Epiph. contra Samosaten. §. V. f. 611. ἡμεῖς δὲ ἑκάστου ζητήματος εὕρεσιν οὐ ἀπὸ ἰδίων λογισμῶν δυνάμεθα λ[…]ν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀκολουθίας.

** Euagr. l. II. c. XVIII. f. 320. τὰς εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς ἐπὶ τοῦ κυρίου φωνὰς, ἴσμεν τοὺς θεοφόρους ἄνδρας τὰς μὲν κοινοποιοῦντας cetera.

*** Chrysost. hom. XIII. in Genes. T. II. opp. f. 114. μὴ ἀδολεσχίᾳ προσέχωμεν ἀλλ' ἀκριβείας ἐχώμεθα — καὶ τοί γε τῆς ἁγίας γραφῆς ἐπειδὰν βούληταί τι τοιοῦτον ἡμᾶς διδάσκειν, ἑαυτὴν ἑρμηνεύουσα, καὶ οὐκ ἀφίησι πλανᾶσθαι τὸν ἀκροατήν. — διὸ, παρακαλῶ πάντας τοῖς τοιούτοις τὰς ἀκοὰς ἀποκλείσαντας τῷ κανόνι τῆς ἁγίας γραφῆς κατακολουθήσωμεν.

**** Origen. in Ierem. homil. I. T. I. Exeget. f. 57. μάρτυρας δεῖ λαβεῖν τὰς γραφάς. ἀμάρτυροι γὰρ αἱ ἐπιβολαὶ ἡμῶν καὶ αἱ ἐξηγήσεις ἄπιστοί εἰσιν.

rabit in Scriptura populorum & principum, qui fuerunt in ea. Quomodo narrabit Dominus? Non verbo, sed Scriptura. In cuius Scriptura? populorum, — hoc est, Scriptura sancta, *quæ populis omnibus legitur, hoc est, vt omnes intelligant. — Plato scripsit non populis, sed paucis, vix enim intelligunt tres homines. Isti vero, hoc est, Principes — Christi, non scripserunt paucis, sed vniuerso populo*, non vt pauci intelligerent, sed vt omnes. Dicit & in *principum* Scriptura, *hoc est, Apostolorum & Euangelistarum, horum qui fuerunt in ea. Videte quid dicat. Qui fuerunt, non qui sunt: vt exceptis Apostolis, quodcunque aliud postea dicetur, abscindatur, non habeat postea autoritatem. Quamuis ergo sanctus sit aliquis post Apostolos, quamvis disertus sit, non habet autoritatem. Quoniam Dominus narrat in Scriptura populorum & Principum, horum qui fuerunt in ea.*

Auct. oper. imperf. *Chrysostomus* in c. Matth. 24. homilia 49. *Cum videritis hæresin impiam, quæ est exercitus Antichristi, stantem in locis Ecclesiæ sanctis, tunc qui in Iudæa sunt, conferant se ad montes, hoc est, qui sunt in Christianitate, conferant se ad Scripturas. Vera enim Iudæa, Christianitas est: montes autem sunt Scripturæ Prophetarum & Apostolorum, sicut scriptum est: Fundamenta eius in montibus sanctis. Quare autem in hoc tempore omnes Christiani conferre se ad Scripturas debent? Quia in hoc tempore, ex quo obtinuit hæresis Ecclesias, nulla probatio potest esse veræ Christianitatis, neque refugium potest esse Christianorum aliud, volentium cognoscere fidei veritatem, nisi Scriptura diuina. Antea enim multis modis ostendebatur, quæ esset Ecclesia Christi, & quæ Gentilitas. Nunc autem nullo modo cognoscitur, volentibus cognoscere, quæ sit vera Ecclesia Christi, nisi tantummodo per Scripturas. Quare? quia hæresis omnia similiter habet. — Volens ergo cognoscere, quæ sit vera Ecclesia Christi, vnde cognoscet, in tanta confusione similitudinis, nisi tantummodo per Scripturas? —— Sciens ergo Dominus tantam confusionem rerum in nouissimis diebus esse futuram, ideo mandat, vt Christiani, qui sunt in Christianitate, volentes firmitatem accipere veræ fidei, ad nullam rem fugiant, nisi ad Scripturas. Alioqui si ad alia respexerint, scandalizabuntur & peribunt, non intelligentes, quæ sit vera Ecclesia, & per hoc incident in abominationem desolationis, quæ stat in locis Ecclesiæ sanctis.*

* *Chrysostomus* in Psal. 95. *Si quid dicitur absque Scriptura, auditorum cogitatio claudicat. — Verum vbi e Scriptura diuinæ vocis prodiit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.* Chrysost.

Augustinus in Psalm 57. *Auferantur de medio charta nostra, procedat in medium codex Dei. Audi Christum dicentem, audi veritatem loquentem.* Augustini.

Tertullianus aduersus Hermogenem c. 11. & 12. *Adoro Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat væ illud, adiicientibus aut detrahentibus destinatum.* Tertullian.

Augustinus de peccatorum meritis, lib. 2. cap. 36. *Vbi de re obscurissima disputatur, non adiuuantibus diuinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in partem alteram declinando.* Augustini.

Cyrillus, siue is *Origenes* est, in Leuit. lib. 5. *Si non potueris omnes carnes sacrificii secunda die finire, nihil de his in tertia die comedes, &c. Ego*, inquit, *in hoc biduo, puto duo testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet, — requiri & discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem superfuerit, quod non Scriptura diuina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad autoritatem scientiæ suscipi.* Cyrill.

Augustinus de vnitate Ecclesiæ, cap. 3. *Non audiamus, Hæc dico, hæc dicis: sed, Hæc dicit Dominus. Sunt certe libri Dominici quorum autoritati vtrique consentimus, vtrique credimus, — ibi quæramus Ecclesiam, ibi discutiamus caussam nostram.* Item, *Auferantur de medio, quæ aduersus nos inuicem, non ex diuinis canonicis libris, sed aliunde recitamus. — Quærat fortasse aliquis: — Cur vis ista auferre de medio? — Quia nolo humanis documentis, sed diuinis oraculis Ecclesiam sanctam demonstrari.* Item, *Quicquid attulerint, & vndecunque recitauerint, — audiamus potius, si oues eius sumus, vocem pastoris nostri. — Ergo in Scripturis sanctis canonicis Ecclesiam requiramus.* Augustini.

† *Chrysostomus* homil. 13. in 2. ad Cor. *Non multorum opiniones habeamus, sed res ipsas inquiramus. Absurdum enim est, de pecuniis non credere aliis, sed ipsas numerare & supputare: de rebus autem multo amplioribus aliorum sententiam simpliciter sequi, præsertim cum habeamus omnium exactissimam trutinam, gnomonem, & regulam* Chrysost.

* Chrysost. in Ps. XCV. Tom. III. opp. f. 904. ἐάν τι γὰρ ἄγραφον λέγηται, ἡ διάνοια τῶν ἀκροατῶν σκάζει· ὅταν δὲ ἔγγραφος ἡ μαρτυρία τῆς θείας φωνῆς προέλθῃ καὶ τοῦ λέγοντος τὸν λόγον, καὶ τοῦ ἀκούοντος τὴν διάνοιαν ἐβεβαίωσε.

† Chrysost. in II. ad Corinth. Homil. XIII. T. V. opp. in N. T. f. 635. 636. Μὴ τοίνυν τὰς τῶν πολλῶν δόξας περιφέρωμεν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν· Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ὑπὲρ μὲν χρημάτων μὴ ἑτέροις πιστεύειν, ἀλλ' ἀριθμῷ καὶ ψήφῳ τοῦτο ἐπιτρέπειν, ὑπὲρ δὲ πραγμάτων ψηφιζομένους, ἁπλῶς ταῖς ἑτέρων παρασύρεσθαι δόξαις· καὶ ταῦτα ἀκριβῆ ζυγὸν ἁπάντων ἔχοντας καὶ γνώμονα, καὶ κανόνα, τῶν θείων νόμων τὴν ἀπόφασιν. διὸ παρακαλῶ καὶ δέομαι πάντων ὑμῶν, ἀφέντες τί τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, παρὰ τῶν γραφῶν ταῦτα ἅπαντα πυνθάνεσθαι.

lam, diuinarum legum assertionem. Ideo oro vos omnes, vt relinquatis, quid huic vel illi videatur, & de his a Scripturis hæc omnia inquirite.

Aut. op. imperf. *Chrysost.* in 22. cap. Matth. *Quicquid quæritur ad salutem, totum iam impletum est in Scripturis.*

Origenis. *Origenes* in Matth. homil. 25. *Ad testimonium omnium verborum, quæ in doctrina proferimus, debemus sensum Scripturæ proferre, quasi confirmantem, quem exponimus, sensum. Sicut enim omne aurum, quodquod fuerit extra templum, non est sanctificatum: sic omnis sensus, qui fuerit extra diuinam Scripturam, quamuis admirabilis videatur quibusdam, non est sanctus, quia non continetur a sensu Scripturæ. — Non ergo debemus ad confirmandam doctrinam nostros proprios intellectus — assumere: — nisi* quis *ostenderit, eos sanctos esse, ex eo, quod in Scripturis continentur diuinis, quasi in templis quibusdam Dei.*

Cypriani. *Cyprianus* ad Pompeium habet valde elegantem sententiam, quam *Augustinus* dicit sine dubitatione optimam esse. *In compendio est*, inquit, *apud religiosas mentes, & errorem deponere, & inuenire atque eruere veritatem. Nam si ad diuinæ traditionis caput & originem reuertamur, cessat error humanus. — Si canalis aqua, qui copiose prius & largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, vt illic defectionis ratio noscatur: vtrumne arescentibus venis in capite siccauerit, an vero integra inde & plena procurrens, in medio itinere destiterit? — Quod & nunc facere oportet Dei sacerdotes, & in aliquo si nutauerit & vacillauerit veritas, ad originem Dominicam, & Euangelicam & Apostolicam traditionem reuertamur, & inde surgat actus nostri ratio, vnde & ordo & origo surrexit.* Et antea ostendit, vnde probandæ sint traditiones: *Vnde est*, inquit, *ista traditio? Vtrum de Dominica & Euangelica autoritate descendens, an de Apostolorum mandatis atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur & proponit, ad Iosue dicens: Non recedat liber legis huius ex ore tuo, vt obserues facere omnia, quæ scripta sunt. — Si igitur aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis & actibus continetur, obseruetur etiam hæc sancta traditio*, &c. Non ignoro autem, *Cyprianum* hæc pro defensione suæ rebaptisationis, in qua errabat, allegare. Sed *Augustinus* refutans illum *Cypriani* errorem, non dicit, hoc principium seu axioma falsum esse, ad originem scilicet Apostolicæ traditionis, in Scriptura comprehensæ, esse recurrendum, indeque canalem in nostra tempora dirigendum, & traditiones omnes, quæ hoc titulo proponuntur, ad Scripturam esse exigendas, & inde probandas, sed concedit hoc esse *optimum, & sine dubitatione faciendum*, l. 5. c. 26. de vnico Baptismo contra Donatistas. In accomodatione vero Scripturæ ostendit *Cyprianum* errasse. Fixum igitur manet illud principium de Scriptura, *Augustini* etiam consensu & commendatione.

Augustinus de pastoribus c. 14. *Ego vocem pastoris inquiro. Lege hoc mihi de Propheta, lege mihi de Psalmo: recita de lege, recita de Euangelio, recita de Apostolo. Inde ego recito Ecclesiam, toto orbe diffusam, & Dominum dicentem: Quæ sunt oues meæ, vocem meam audiunt, & sequuntur me, —— auferantur chartæ humanæ, sonent voces diuinæ.* *Augustini.*

Augustinus de vnitate Ecclesiæ, cap. 6. *Legite hoc nobis de Lege, de Prophetis, de Psalmis, de Euangelio, de Apostolicis litteris legite, & credamus.*

Capite 10. *Nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, vt contra canonicas Dei Scripturas aliquid sentiant.*

Cap. 12. *Qui aliud euangelizat, — anathema sit, aut legat mihi hoc in Scripturis sanctis, & non sit anathema.*

Cap. 16. *Ecclesiam suam, si possunt, demonstrent: non in sermonibus & rumoribus Afrorum, non in Conciliis Episcoporum suorum, non in litteris quorumlibet disputatorum, non in signis & prodigiis fallacibus: quia etiam contra ista verbo Domini præparati & cauti redditi sumus, sed in præscripto legis, in Prophetarum prædictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius pastoris vocibus, in Euangelistarum prædicationibus & laboribus, hoc est, in omnibus canonicis sanctorum librorum autoritatibus.* Item, *Non dicat, — Ideo verum est, quia illa & illa mirabilia fecit, vel iste vel ille, aut quia homines ad memorias mortuorum nostrorum orant & exaudiuntur, aut quia illa & illa ibi contingunt, aut quia ille vel ille tale visum vel vigilans vidit, vel dormiens somniauit. Remoueantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum.* — Nam *nec nos propterea dicimus nobis credi oportere, quod in Ecclesia Christi sumus, quia ipsam, quam tenemus, commendarunt — innumerabiles nostræ communionis Episcopi, aut quia nostrorum collegarum Conciliis prædicata est, aut quia per totum orbem in locis sanctis, quæ frequentat nostra communio, tanta mirabilia vel exauditionum, vel sanitatum fiunt*, &c. Item, *ipse Dominus Iesus cum post resurrectionem discipulorum oculis videndum, manibusque tangendum corpus suum offerret, ne quid tamen fallaciæ se pati arbitrarentur, eos testimoniis legis, Prophe-*

Prophetarum & Psalmorum confirmandos esse indicauit, &c. Hæ sunt caussæ nostræ documenta, hæc fundamenta, hæc firmamenta, inquit *Augustinus*,

Et cap. 20. concludit: *Exigite ab istis, vt ostendant — aliqua manifesta de Canonicis libris testimonia. — Mementote* quod Domini *dictum sit: Habent Mosen & Prophetas*, audiant illos.

Et memorabile est, quod *Augustinus* illa de Scripturæ persuasione, se ex Manichæorum hæresi eluctatum esse scribit, Confess. l. 6. c. 5. *Persuasisti mihi, non qui crederent, sed qui non crederent libris tuis, esse culpandos. Itaque cum essemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc opus nobis esset autoritate sanctarum litterarum, iam credere cœperam, nullo modo te tributurum fuisse tam excellentem illi scripturæ per omnes iam terras autoritatem, nisi & per ipsam tibi credi, & per ipsam te quæri voluisses.*

conf. l. 7. c. 7. Et alio in loco ita confitetur: *Sed non sinebas me vllis fluctibus cogitationum auferri ab ea fide qua credebam, — & in Christo filio tuo Domino nostro, atque in Scripturis sanctis, quas Ecclesiæ tuæ* sanctæ *commendat autoritas, viam te posuisse salutis humanæ ad eam vitam, quæ post hanc mortem futura est*, &c. Et vetus catechisatio talis fuit introductio, qua persuadebantur catechumeni, vera & diuinitus patefacta esse, quæ in sacra Scriptura continentur. Et eorum, quæ in Scriptura comprehenduntur, summa proponebatur, & declarabatur catechumenis. Cumque responderent, se illa credere, & velle obseruare, admittebantur ad Sacramenta. Ita catechisatio erat introductio ad Scripturam. Sicut hæc colliguntur ex *Augustino* de catechisandis rudibus. c. 6. 9. 26. & per totum librum.

II. Possem plures ex Patribus sententias recensere, sed posito ex ipsa Scriptura fundamento, sufficit, aliquas in conspectu habere, quæ monstrent consensum veteris Ecclesiæ, quo ita adiuuamur & confirmamur, vt fides tamen nitatur, non humana autoritate, sed verbo Dei. Et sunt quidem aliæ illustres Patrum sententiæ, quæ in genere de verbo Domini, & de doctrina Apostolorum loquuntur: Sed scio, quomodo illas illudant aduersarii, non omnia scilicet verba Domini, nec totam doctrinam Apostolorum, scriptis contineri. Ideo illas potissimum veterum sententias collegi, quæ diserte & expresse de Scriptura loquuntur. Testimonia vero veterum, quæ de Canone sacræ Scripturæ, & de scriptis Patrum loquuntur, suis postea locis annotabimus.

III. Habemus igitur etiam veteris Ecclesiæ testimonium de perfectione & sufficientia Scripturæ, quod omnia, quæ ad fidem moresque viuendi necessaria sunt, contineat, ita vt regula, canon & norma sit, ex qua in negotiis religionis probanda, & confirmanda sunt, quæcunque vt verbum Dei suscipi debent. Et huius manifestissimæ veritatis luce aduersariorum oculi ita perstringuntur, vt verbis fateri cogantur, sacram Scripturam esse fidei regulam certissimam. Sed audi, quæso, quam veteratorie *Andradius* illud eludat. Inde enim disces, quo sensu intelligi velint, quando honoris (quod dicitur) gratia aliquando ita loquuntur, sacram Scripturam esse fidei regulam. Hæc autem sunt *Andradii* verba. *Omnia diuinarum litterarum iudicio ita quidem metienda sunt, vt nihil probemus diuersum ab iis, quæ scripta sunt. Fides tamen catholica non ita ex Scriptura sacra finibus & angustiis circumscribenda & coarctanda, vt nihil credamus amplectamurque, quod in sacris litteris scriptum non sit. Nam etsi omnia sacris litteris comprehensa verissima sint, non tamen omnia, quæ Christiana fides credit, religio veneratur, sacrarum litterarum sunt monumentis consignata.* Hæc *Andradius* Tridenti scripsit: in quibus vides, quam curtam, imperfectam, defectuosam & consutitiam regulam fidei faciant ex Scriptura. Veterum certe testimonia de Scriptura ita non loquuntur, & appellatio Canonis seu regulæ, hoc non patitur. * *Theophylactus* enim dicit, *Canon* & amussis *neque additionem patitur, neque ablationem.* Et ** *Photius* apud Oecumenium inquit: *Quemadmodum in Canone seu norma siue abstuleris quippiam, siue addideris, totum perdidisti, ita & in fide.* Et contra Eunomium, qui symbolum, quod veteres regulam fidei vocarunt, ita se recipere aiebat, vt iudicaret, additamento exactiori opus habere, *** *Basilius* lib. 1. ita inquit: *Regula & amussis, quandiu nihil defuerit, vt sint regula & amussis, nullum additamentum ad sinceritatem recipiunt, iuxta defectuosum enim contingit additamentum. Vbi vero imperfecta fuerint, ne appellationes quidem has recte susceperint*, vt scilicet vocentur regula & amussis, &c. Idem etiam *Andradio* responsum esse volo. Si Scriptura non aliter est regula fidei, quam eo, quo ipse fingit modo, ne dignam quidem esse hac appellatione, vt vocetur regula fidei. Ideo etiam *Pighius* de Hierach. Ecclesiæ

Resp. ad obi. Andradii, non omnia sacrarum litterarum monumentis esse consignata.

f. 125. 126.

f. 24.

* Theophyl. in III. ad Philipp. f. 611. ὁ κανὼν γὰρ οὔτε πρόσθεσιν ἔχει, οὔτε ἀφαίρεσιν.

** Phot. ap Oecum. in ep. ad Phil. III. f. 100. P. 11. opp. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ κανόνος, κἂν ἀφέλῃς κἂν προσθῇς, ἐλυμήνω τὸ πᾶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως.

*** Basil. l. 1. contra Eunom. ὁ γάρ τοι κανὼν, σοφώτατε, καὶ ὁ γνώμων, ἕως ἂν μηδὲν ἐνδέῃ τοῦ κανὼν εἶναι καὶ γνώμων, οὐδεμίαν προσθήκην εἰς ἀκρίβειαν ἐπιδέχεται· κατὰ γὰρ τὸ ἐλλεῖπον ἡ πρόσθεσις ἁρμόζει· ... οὐδὲ τῶν προσηγοριῶν τούτων ὑγιῶς ἂν ἔτι τυγχάνειν.

tamque nostram, nobis annunciauerit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepimus, anathema sit.

Resp. ad obi. Pontificiorum, de Script. S. ambiguitate & obscuritate.

VI. Sunt præterea duo alii loci communes Pontificiorum, de incertitudine scilicet seu ambiguitate, & de obscuritate Scripturæ: sed illos aduersarius meus *Andradius* non vult ingredi. Concedit enim Scriptura sacra nihil esse verius, certius, firmius & immutabilius, & vbi dogmata seu præcepta tradit, scripturam esse certam, & minime ambiguam: Ab hæreticis vero verba Scripturæ a proprio & germano sensu transferri, & pro libito trahi ad varias & diuersas sententias. Et de hoc inter nos conuenit: non enim disputamus, quid Scriptura hæreticis fiat per accidens, sed quid sit per se. De obscuritate Scripturæ *Andradius* non potest abiicere illam, quam ex *Augustino* contra Iesuitas attuleram distinctionem, quod cum multa sint in Scriptura obscura & difficilia loca, omnia tamen, quæ ad fidem moresque viuendi pertinent, inueniri in planis & apertis Scripturæ locis. Istud etiam, quod *Irenæus* dicit, probare cogitur: licet multa sunt obscura & parabolica Scripturæ loca, regulam tamen ipsam veritatis in Scripturis sacris in aperto positam esse. Ne tamen nihil agere videatur *Andradius*, multa declamitat, quam multum periculi sit in obscuris Scripturæ locis, si quis ea curiose & audacter ad impiam & sacrilegam opinionem torqueat. Sed in tota hac declamatione pugnat sine aduersario. Dicimus enim & nos, obscura Scripturæ loca non esse exponenda, contra illam sententiam, quæ in planis & apertis Scripturæ locis explicatur: immo ex obscuris Scripturæ locis non esse extruendam sententiam aliquam, quæ monstrari non possit in aliis manifestis Scripturæ locis. Quod vero *Andradius* ad mysteria quædam fidei ex solis obscuris Scripturæ locis alludere videtur, simpliciter opponimus verba *Augustini*: *Nihil ferme de obscuritatibus illis eruitur, quod non planissime dictum alibi reperiatur.* Et contra Petilianum de vnitat. eccles. c. 5. *Quia in Scripturis multa figurate & obscure posita sunt, aperta & manifesta deligamus. Quæ si in sanctis Scripturis non inuenirentur, nullo modo esset, vnde aperirentur clausa, & illustrarentur obscura. — Illa igitur interim seponenda sunt, quæ obscure sunt posita, & figurarum velaminibus inuoluta, & secundum nos, & secundum illos possunt interpretari.* Et cap. 16. *Non colligant & commemorent, quæ obscure vel ambigue, vel figurate dicta sunt: quæ quisque, sicut voluerit, interpretatur secundum sensum suum. Talia enim recte intelligi exponique non possunt, nisi prius ea, quæ apertissime dicta sunt, firma fide teneantur.* Item: *Aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec vnde conuincamini, quod de alia re dictum sit, & vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini.* c. 19. *Quæ ambigue posita, & pro nobis & pro vobis possint interpretari, nihil vtique adiuuant caussam vestram, — sed plane talia malam caussam, vel moras faciendo sustentant.* Item, *hæc mystica sunt, operta sunt, figurata sunt; aliquid manifestum, quod interprete non egeat, flagitamus.* Huic distinctioni de obscuritate & perspicuitate Scripturæ; addatur & altera, de qua Paulus loquitur, 2. Corinth. 4,3. *Si velatum est Euangelium nostrum, in his, qui pereunt, velatum est: in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, ne illucescat ipsis lumen Euangelii.* Et 1. Corinth. 2,14. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus.* Sed Dominus aperit mentes, vt intelligant scripturas, dato Spiritu sancto, Luc. 24,45. Ier. 31, 33. 34. Pertinet etiam huc, quod *Augustinus* dicit Epist. 3. *Tanta est Christianarum profunditas litterarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, & meliore ingenio conarer addiscere, non quoad ea, quæ necessaria sunt saluti, tanta in eis peruenitur difficultate: sed cum quisque ibi fidem tenuerit, sine qua pie recteque non viuitur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantaque non solum in verbis, quibus illa dicta sunt, verum etiam in rebus, quæ intelligenda sunt, latet altitudo sapientiæ: vt annosissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contingat, quod Scriptura dicit: Cum consummauerit homo; tunc incipit.*

p. 132.

de doctr. Christian. l. 2. c. 6.

VII. His vero distinctionibus positis & seruatis; firmum & immotum manet; Psal. 19,9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Psal. 119, 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* 2. Pet. 1,19. Sermo Propheticus ceu *lucerna lucet in obscuro loco.*

*Cyrillus** contra Iulian. libro 7. respondens obiectioni; quod Scriptura vulgarem & protritam habeat dictionem; inquit: *Vt omnibus essent nota, paruis & magnis, vtiliter familiari sermone commendata sunt, ita vt nullius captum transcendant.* Et libro 9. *Ignorat* Iulianus, *quod nihil difficile est iis, qui in legis versantur scripturis. Inaccessa autem omnino ipsi & suis quæuis sententiarum in eis.*

Lactantius de vero cultu l. 6. c. 21.

* Cyrill. contra. Iulian. l. VII. f. 232. ἵνα καὶ εὔδηλα γένοιτο μικροῖς καὶ μεγάλοις [illegible] εἰς τὸ τῆς γλώττης [illegible]· καὶ δυσέφικτον ἔχουσα παντελῶς οὐδέν. Et l. IX. f. 295. [illegible] δὲ, κατὰ τὸ εἰκός, ὡς τοῖς μὲν τοῦ θείου γράμμασιν ὁμιλοῦσι χαλεπὸν οὐδέν, ἀπρόσιτος δὲ παντελῶς αὐτῷ τε καὶ τοῖς καθ' αὐτὸν ἡ ἐν αὐτοῖς ἐννοιῶν ἡ δύναμις.

Num Deus & mentis & vocis & linguæ artifex, diserte loqui non poterit, immo vero summa prouidentia carere fuco voluit ea, quæ diuina sunt, vt omnes intelligerent, quæ ipse omnibus loquebatur.

Augustinus: Hoc ipsum verbum consummatum & breuiatum, nec obscurum Deus esse voluit: ideo breue, ne non vacaret legere: ideo apertum, ne dicat: Non licuit mihi intelligere.

* *Chrysostomus* Homil. 1. in Ioann. *Huius doctrina sole clarior est & illustrior.* Idem Homil. 6. in 2. ad Corinth. *Semper enim, quando aliquid obscurum loquitur Paulus, seipsum iterum interpretatur.*

Ambrosius lib. 1. Epist. 5. *Ita nobiscum loquitur, vt nos sermonem eius intelligamus.* Lib. 2. Epist. 7. *Paulus in plerisque ita seipse in suis exponit sermonibus, vt is, qui tractat, nihil inueniat, quod adiiciat suum, aut si velit aliquid dicere, Grammatici potius quam disputatoris fungatur munere.*

Augustinus Tract. 21. in Ioann. *Temere fortassis facimus, quia discutere & scrutari volumus verba Dei. Sed quare dicta sunt, nisi vt sciantur? quare sonuerunt, nisi vt audiantur? quare audita sunt, nisi vt intelligantur?*

* Chrysost. hom. I. in Ioan. T. II. opp. in N. T. f. 14. τὰ τούτου δόγματα τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἐστὶ φανερώτερα.
Id. hom. IX. in II. ad Corinth. T. V. opp. in N. T. f. 591. πανταχοῦ γὰρ ἔνθα τι ἀσαφὲς εἶπεν, αὐτὸς ἑρμηνεύει πάλιν.

SECTIO VI.

DE LIBRIS CANONICIS, SEU SCRIPTURA CANONICA.

Ex Primo Decreto Quartæ Sessionis Concilii Tridentini.

SACRORVM librorum indicem, huic decreto adscribendum censuit Synodus: ne cui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ab ipsa Synodo suscipiantur. Sunt vero infra scripti Testamenti veteris. Quinque libri Moysis, scilicet Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Deinde Iosue, Iudicum, Ruth, Quatuor Regum, Paralipomenon duo, Esdræ duo, primus scilicet & secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium Dauidicum, centum quinquaginta Psalmorum, Parabolæ Salomonis, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Esaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophetæ minores, scilicet Osea, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, duo Machabæorum, primus scilicet & secundus.

Noui Testamenti, Quatuor Euangelia, secundum Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem. Acta Apostolorum a Luca Euangelista conscripta, quatuordecim Epistolæ beati Pauli Apostoli, scilicet ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos. Petri Apostoli duæ, Ioannis Apostoli tres, Iacobi Apostoli vna, vna Iudæ Apostoli, Apocalypsis Ioannis Apostoli.

Si quis autem libros ipsos integros, cum omnibus suis partibus prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit anathema sit.

Omnes itaque intelligant, quo ordine & via ipsa Synodus post iactum fidei confessionis fundamentum sit progressura, & quibus potissimum testimoniis ac præsidiis, in confirmandis dogmatibus, & instaurandis in Ecclesia moribus sit vsura.

EXAMEN.

Tres huc pertinent quæstiones.

I. TRes potissimum quæstiones ad hunc locum pertinent. Prima, quæ sit ratio appellationis, quod Scriptura vocatur Canonica, & quomodo illa appellatio confirmet, quæ de autoritate, perfectione & sufficientia Scripturæ hactenus diximus. Secunda, a quibus, & quomodo constitutus sit Scripturæ Canon, siue vnde Scriptura habeat autoritatem Canonicam. Tertia, qui libri sint Canonici, qui apocryphi.

I. quæ sit ratio appellationis Scriptura Canonica, vbi obseruatur, quod Scriptura non ab autoritate canonis cuiusd. alicuius concilii vocatur canonica,

II. Nugæ sunt, quod quidam fabulantur, ideo Scripturam vocari Canonicam, quod illa autoritas per canonem alicuius Concilii ipsi attributa sit, cum ne nominare aut fingere quidem possint Concilium aliquod, in quo primum constitutus sit talis Canon Scripturæ, quasi antea Scriptura non habuisset talem autoritatem. Quod enim Canones, qui sub Apostolorum nomine circumferuntur, huius rei mentionem faciunt, tam est putidum, vt *Lindanus* etiam illud, vt supposititium, reprobet. Nam & tertium Machabæorum librum Canonicum faciunt, immo libros Clementis inter Canonicos referunt, de quibus longe diuersum iudicium extat apud *Eusebium* lib. 3. c. 38. Non igitur eo modo Scriptura vocatur Canonica, sicut vocantur horæ Canonicæ, aut satisfactiones canonicæ, aut sicut κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί, abligurientes bona Ecclesiastica vocantur Canonici.

can. 76. al. 85. Panopl. l. 3. c. 3.

Sed ex Gal. 6, 16.

III. Sed absque dubio appellatio sumpta est ex Paulo, qui Galat. 6, 16. inquit: ὅσοι τῷ κανόνι

Alii quibusd. locis.

κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι, *Quotquot secundum hunc canonem* seu regulam *incedent pax, super illos & misericordia.* Et Phil. 3, 16. *Eodem canone* seu regula *ambulare.* 2. Cor. 10, 13. doctrinam Apostolicam vocat κανόνα, cuius μέτρον Deus quasi admensus sit Paulo, quousque eius propagatione pertingere deberet. Sumpta autem est appellatio ex Psalm. 19, 5. *In omnem terram exiuit regula eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Verba siue doctrinam Apostolorum vocat קו, quod significat canonem seu regulam, constantem aut linea aut funiculo, quæ applicatur ad structuram, seu quodcunque opus, ne a vera ratione, aut extra debitum ordinem aberret: sed vt certo ordine, & debita ratione conficiatur & absoluatur. Et suauissima est hæc metaphora, quæ ad doctrinam Apostolorum transfertur. Est enim Ecclesia domus Dei viuentis, cuius ædificatio est ex Deo, & architecti sunt ministri verbi. Vt autem structura illa ministerio verbi, seu prædicatione doctrinæ recte inchoetur, iusto ordine & debita ratione conficiatur & absoluatur, opus est certo canone seu regula, ad quam architecti opus suum exigant, ne ædificatio a iusto ordine, & debita ratione exorbitet. Et regula illa est doctrina Apostolorum, Psalm. 19, 5. Quia vero illa, quantum & satis & necesse est, scriptis est comprehensa, Scriptura vocatur Canonica, libri Canonici, siue Canon Scripturæ, quia est talis regula, ad quam structura fidei Ecclesiæ formanda & aptanda est, ita vt quicquid ad illam regulam conuenit, rectum, sanum, & Apostolicum iudicetur; quicquid vero non quadrat, sed ab illa regula, siue in excessu siue in defectu exorbitat & aberrat, recte iudicetur suppositititium, adulterinum, erroneum. Et Paulus vtitur verbo στοιχεῖν κανόνι. Sicut acies castrorum certo ordine instruitur, progressura contra hostiles incursiones; ita quando Ecclesia vestigiis, veræ fidei vult incedere, Rom. 4, 12. ita vt munita sit contra pericula corruptelarum, opus habet certo canone seu regula, secundum quam incedat, intra cuius limites & terminos se contineat, ne in errorem incidat. Et *quicunque iuxta hanc regulam incedunt, pax super illos, &*

Gal. 6, 16.

misericordia, inquit Paulus. Ille vero Canon seu regula est doctrina, diuinitus ab initio mundi generi humano patefacta, per Patriarchas, Prophetas, per Christum & Apostolos. Et quia illa doctrina, scriptis per Dei voluntatem est comprehensa, ideo & inde Scriptura vocatur Canonica.

Quid canon sit.

IIII. Valde illustris igitur est appellatio Scripturæ Canonicæ, quæ probat & confirmat illa, quæ hactenus de eius autoritate, perfectione & sufficientia diximus. Κανὼν enim, sicut *Varinus* annotat, vocatur etiam in trutinis pars illa, quæ in medio librilis linguæ instar consistit, & ostendit vel æquilibrium, vel excessum, vel defectum. Quam metaphoram pulcherrime expressit *Augustinus* lib. 2. cap. 6. de Baptismo contra Donatistas: *Afferamus*, inquit, *non stateras dolosas, vbi appendamus, quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro, dicentes: Hoc graue, hoc leue est: Sed afferamus diuinam stateram de Scripturis sanctis, tanquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit grauius appendamus, immo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.* Hæc pulcherrima est explicatio, quo sensu Scriptura appelletur Canonica.

V. *Aristoteles* 2. Politic. c. 8. disputans, vtrum melius sit gubernationem politicam instituere κατὰ γράμματα, secundum leges scriptas, aut secundum quod hominibus videtur æquum, vtitur vocabulo κανόνος. Inquit enim: πάντα βέλτιον γίνεσθαι κατὰ νόμον, ἢ κατὰ ἀνθρώπων βούλησιν· ὁ γὰρ ἀσφαλὴς ὁ κανών. Sicut igitur lex scripta Canon est iudiciorum politicorum, ita scriptura vocatur Canonica, quod sit certa & infallibilis regula fidei. *Varinus* Canonem ita definit, quod sit μέτρον ἀδιάψευστον, πᾶσαν προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν μηδαμῶς ἐπιδεχόμενος. Hoc est, *Canon est regula, seu mensura infallibilis, quæ nullo modo admittit, vt aliquid ei vel addatur, vel detrahatur,* &c. Hoc modo Scriptura vere est Canonica. Ita *Cicero* dicit, Tyronem esse κανόνα scriptorum suorum, quod ea moderetur, corrigat & emendet. *Demosthenes* περὶ στεφάνου, dicit, ὅρους καὶ κανόνας ἀγαθοὺς Græcis erant, tueri libertatem. *Cælius* etiam annotat, κανονικοὺς vocatos Pythagoræ illos harmonicos, qui non ex auditu tantum, sed præcipue ex ratione iudicabant de harmoniis. *Plutarchus* etiam in vita Solonis dicit, Chronica quædam appellata fuisse κανόνας: cuius appellationis ratio facile potest intelligi. Hæ obseruationes illustrant & explicant, quæ sit ratio appellationis, quod Scriptura vocatur Canonica.

Luculenta Augustini, quæ huc faciunt, testimonia.

VI. Et in hanc sententiam extant *Augustini* multa pulcherrima dicta, ex quibus quædam annotabimus, clarissime enim ostendunt perfectionem & sufficientiam Scripturæ. Contra Faustum Manichæum lib. 11. c. 5. *De his libris, qui non præcipiendi autoritate, sed proficiendi exercitatione scribuntur nobis, dici potest, aliquid eos habere non consonum fortasse occultiori, & ad dignoscendum difficiliori veritati. Quod genus litterarum non cum credendi necessitate, sed cum iudicandi libertate legendum est. Cui tamen ne intercluderetur locus, & adimeretur posteris ad quæstiones difficiles tractandas atque versandas lingua ac styli saluberrimus*

muc labor, distincta est a posteriorum libris excellentia Canonicæ autoritatis veteris & noui Testamenti, quæ Apostolorum confirmata temporibus, per successiones Episcoporum, & propagationes Ecclesiarum, tanquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui seruiat omnis fidelis & pius intellectus. Ibi si quid velut absurdum mouerit, non licet dicere, Autor huius libri non tenuit veritatem, sed, aut codex mendosus est, aut interpres errauit, aut tu non intelligis. In opusculis autem posteriorum, quæ libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo illi sacratissimæ Canonicarum Scripturarum excellentiæ coæquantur, etiam in quibuscunque eorum inuenitur eadem veritas, longe tamen est impar autoritas. Itaque in eis, si quæ forte propterea dissonare putantur a vero, quia non vt dicta sunt, intelliguntur, tamen liberum ibi habet lector auditorve iudicium, quo vel approbet, quod placuerit, vel improbet, quod offenderit, & ideo cuncta eiusmodi, nisi vel certa ratione, vel ex illa Canonica autoritate defendantur, vt demonstretur siue omnino ita esse vel fieri potuisse, quod vel disputatum ibi est vel narratum, si cui displicuerit, aut credere noluerit, non reprehenditur. In illa vero Canonica eminentia sacrarum litterarum, etiamsi vnus Propheta, seu Apostolus, aut Euangelista, aliquid in suis litteris posuisse ipsa Canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare, quod verum sit. Alioquin nulla erit pagina, qua humanæ imperitiæ regatur infirmitas, si librorum saluberrima autoritas, aut contempta penitus aboletur, aut interminata confunditur. Manifeste affirmat *Augustinus*, Scripturam Canonicam regere humanæ imperitiæ infirmitatem, ei seruire debere omnem fidelem & pium intellectum, ex illis demonstranda & iudicanda esse reliqua.

Contra Faustum lib. 13. c. 5. Cum Manichæi Scripturam non reciperent, dicebant, se famæ de Christo credidisse. *Augustinus* respondet: *Si famæ de Christo credidistis, videte vtrum idonea testis sit, considerate, quo vos præcipitetis. —Scripturas, tanta autoritate firmatas commendatasque respuitis, miracula non facitis, quæ si faceretis, etiam ipsa in vobis caueremus, per instruentem nos Dominum*, Matth. 24. *—Vsque adeo nihil credi voluit aduersus confirmatam Scripturarum autoritatem*, &c.

De Baptismo contra Donatistas lib. 2. c. 3. *Obiicere nobis soletis Cypriani litteras, Cypriani consilium. Quis autem nesciat, sanctam Scripturam Canonicam, tam veteris quam noui testamenti, certis suis terminis contineri: eamque omnibus posterioribus Episcoporum litteris ita præponi, vt de illa omnino dubitari & disceptari non possit, vtrum verum vel vtrum rectum sit, quicquid in ea scriptum esse constiterit. Episcoporum autem litteras, quæ post confirmatum Canonem vel scriptæ sunt, vel scribuntur, & per sermonem forte sapientiorem cuiuslibet in ea re peritioris, & per aliorum Episcoporum grauiorem autoritatem, doctorumque prudentiam, & per Concilia licere reprehendi, si quid in eis forte a veritate deuiatum est.*

Ad Vincentium Donatistam Epistola 48. *Noli contra diuina — testimonia colligere velle calumnias ex Episcoporum scriptis, — primo, quia hoc genus litterarum ab autoritate Canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, vt contra sentire non liceat, si forte aliter sapuerint, quam veritas postulat.*

In Tractatu de Pastoribus: *Constituit montes Israel autores Scripturarum diuinarum, ibi pascite, vt secure pascatis, quicquid inde audieritis, hoc vobis bene sapiat, quicquid extra, respuite, ne in nebula erretis, —colligite vos ad montes Scripturæ, ibi sunt deliciæ cordis vestri, ibi nihil venenosum, nihil alienum, pascua ibi vberrima tantum.*

Contra Faustum lib. 23. *Quod de generatione Mariæ Faustus posuit, — quia Canonicum non est, non me astringit.*

In Psalm. 67. *Testimoniis vtriusque Testamenti ita acquiescendum, vt quando ex his aliquid profertur & probatur, omnis contentio pacifica quiete finiatur.* Item, *tunc* prædicatoribus *verbum veritatis datur, si autoritas ab eis duorum testamentorum non relinquatur.*

De nuptiis & concupiscentia lib. 2. c. 33. *Ista controuersia iudicem quærit. Iudicet ergo Christus, & cui mors eius profecerit, ipse dicat: Hic est, inquit, sanguis meus, &c. Iudicet cum illo & Apostolus*, qui clamat: *Proprio filio non pepercit*, &c.

Contra Cresconium lib. 2. c. 31. *Nos nullam facimus Cypriano iniuriam, cum eius quaslibet litteras a Canonica diuinarum Scripturarum autoritate distinguimus. Neque enim sine causa tam salubri vigilantia Canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertineant, quos omnino iudicare non audeamus, & secundum quos de cæteris litteris, vel fidelium & infidelium iudicamus.*

Ibidem c. 32. *Ego huius Epistolæ autoritate non teneor, quia litteras Cypriani, non vt Canonicas habeo, sed eas ex Canonicis considero, & quod in eis diuinarum*

uinarum Scripturarum autoritati congruit, cum laude eius accipio, quod autem non congruit, cum pace eius respuo.

Epistola 19. ad Hieronymum. *Ego solis eis Scripturarum libris, qui iam Canonici appellantur, hunc timorem & honorem didici deferre, ut nullum eorum autorem scribendo aliquid errasse, firmissime credam; — alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod a veritate non abhorreat, persuadere potuerunt.*

Epist. 112. ad Paulinam: *Si diuinarum Scripturarum, earum scilicet, quae Canonicae in Ecclesia nominantur, perspicua aliquid firmatur autoritate, sine ulla dubitatione credendum est. Aliis vero testibus vel testimoniis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi credere, vel non credere liceat, quantum meriti ea ad faciendam fidem, vel habere, vel non habere perpenderis.*

Et quia aliquoties *Augustinus* meminit, reliquos scriptores omnes, vel ex libris Canonicis, vel certa aut probabili ratione probare debere, quod vera sint, quae scribunt, quaestio est, quam intelligat rationem probabilem? Illud vero perspicue multis verbis explicat Epistola 112. ad Paulinam: *Si ea, quae non videmus, — neque de Scripturis sanctis — didicimus, nulla omnino credidissemus, unde sciremus esse ciuitates, ubi nunquam fuimus, vel a Romulo conditam Romam? — Unde sciremus, quinam parentes nos procreassent, quibus auis maioribusque geniti essemus? talium quippe cum plurima sciamus, non tamen ea vel ullo sensu praesentia, — vel Canonicorum eloquiorum autoritate — didicimus, sed aliis referentibus, de quorum testimonio, in hoc duntaxat rerum genere, minime dubitandum esse putauimus. In quibus, si alicubi fallimur credendo, — nihil periculi esse iudicamus, si non sit contra illam fidem, qua pietas informatur. Hac prolocutio mea — te atque alios, qui ista lecturi sunt, praestruit, quales seu meorum, seu quorumlibet scriptorum iudices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini, quod nescitis, vel temere credatis, quod neque corporis sensibus aut animi contuitu in eiusdem rei, quia cognoscenda est, euidentia percepistis, neque Canonicarum Scripturarum autoritate — credendum esse didicistis,* &c. Hanc *Augustini* sententiam integram propterea adscripsi, ut certo intelligatur, quid *Augustinus* velit, cum dicit vel autoritate Scripturae Canonicae, vel per alias certas aut probabiles rationes probandum esse, quod Patres affirmant. Pontificii enim ex illis rationibus mox vel suas traditiones, vel aliquid aliud fabricarent. Sed habemus ipsius *Augustini* declarationem.

VII. Altera huius loci quaestio est. Cum valde magna & eminens sit Scripturae Canonicae autoritas, unde illam habeat & acceperit, seu a quibus constitutus sit Canon ille, ad quem certi libri Canonici pertineant? Pontificii dicunt; ab Ecclesia Scripturam habere illam autoritatem, quod *Pighius* ita interpretatur, autoritatem Ecclesiae quodammodo superiorem esse autoritate Scripturarum: siquidem Ecclesiae autoritas Scripturis quibusdam, eisque praecipuis, quam neque ex se, neque ex autoribus suis apud nos habebant, Canonicam impertita est autoritatem. Alii dicunt, usque adeo Ecclesiae autoritatem esse supra Scripturam, quod Euangelia ab Apostolis, ut a Matthia, Iacobo, Bartholomaeo, Thoma, Philippo, Petro, Andrea scripta, Ecclesia potuit reiicere: & quod rursus Canonicam potuit impertiri autoritatem, illis, quae conscripta sunt a Marco & Luca, qui non fuerunt Apostoli, sed quos *Lindanus* dicit antea fuisse apostatas, ut qui Ioannis sexto, a Christo defecerint. Sunt qui non verentur blasphemare sacram Scripturam diuinitus inspiratam, si autoritate Ecclesiae deseratur, non plus per se valere, quam fabulas Aesopi. Et ex his postulatis extruunt hoc axioma, quod ea, quae Ecclesia tradit & proponit, etiam sine ullo Scripturae testimonio, eandem habeant autoritatem, sicut Scriptura Canonica, cui Ecclesia hanc autoritatem indulserit.

II. Sacra Scriptura unde habeat autoritatem: ubi Pontificiorum sententia tum notatur,

v. 66.

VIII. Sed falsissimum est, Ecclesiam habere autoritatem reiiciendi & improbandi ullam Scripturam, quam certo constet diuinitus inspiratam esse. Falsum est & hoc, sacram Scripturam nec ex se, nec ex suis autoribus habere autoritatem Canonicam, sed eam aliunde ex Ecclesiae autoritate scilicet, mutuatam esse.

tum confutatur.

Illud vero manifeste blasphemum est, quod si praesens Ecclesia, Pontifex scilicet Romanus cum suis Praelatis, Scripturam sua autoritate desererent, non plus illam per se valituram, quam fabulas Aesopi.

VIII. Habet igitur Scriptura Canonica eminentem illam suam autoritatem principaliter inde, quod *diuinitus* est *inspirata*, 2. Tim. 3, 16. hoc est, *quod non hominum voluntate allata est, sed quod a Spiritu sancto impulsi homines Dei & locuti sunt, & scripserunt.* 2. Petr. 1, 21. Ut autem tota haec necessaria res contra omnes imposturas esset certissima, Deus certos quosdam homines ad scribendum elegit, & illos multis miraculis & diuinis testimoniis ornauit, ut nullum esset dubium diuinitus inspirata esse ea, quae scribebant.

Habet autem Script. S. autoritatem suam exinde, quod diuinitus est inspirata.

Quod, cum scriberentur, publica testificatione fuit proposita & ecclesiæ commendata.

IX. Postremo scripta illa diuinitus inspirata, tunc cum scriberentur, publica testificatione proposita, tradita & commendata sunt Ecclesiæ, vt ea, adhibita summa cura & prouidentia, incorrupta conseruaret, & quasi per manus traderet, & commendaret posteritati. Et sicut vetus Ecclesia tempore Mosis, Iosuæ & Prophetarum, ita etiam primitiua Ecclesia tempore Apostolorum, certo potuit testificari, quæ scripta essent diuinitus inspirata. Nouerat enim autores, quos Deus peculiaribus testimoniis Ecclesiæ commendarat: nouerat etiam, quæ essent illa, quæ ab ipsis scripta erant, & ex iis, quæ traditione viuæ vocis ab Apostolis acceperat, poterat iudicare, illa, quæ scripta erant, esse illam ipsam doctrinam, quam Apostoli viua voce tradebant. Ita Ioan. 21, 24. Apostoli testimonium, & Ecclesiæ testificatio coniungitur: *Hic est discipulus ille, qui scripsit hæc, & scimus, quia verum est testimonium eius.* Ita Paulus certo signo notavit genuinas suas Epistolas. Habet igitur Scriptura Canonicam autoritatem principaliter a Spiritu sancto, cuius impulsu & inspiratione prodita est. Deinde a Scriptoribus, quibus Deus ipse certa & peculiaria veritatis testimonia perhibuit. Postea a primitiua Ecclesia habet autoritatem, vt a teste, cuius tempore scripta illa edita & approbata fuerunt.

Quæ testificatio ecclesiæ posteritati perpetua successione per manus tradita.

X. Hæc vero testificatio primitiuæ Ecclesiæ de scriptis diuinitus inspiratis, postea perpetua successione per manus tradita est posteritati, & in certis antiquitatis historiis diligenter conseruata, ita vt sequens Ecclesia custos esset testificationis primitiuæ Ecclesiæ de Scriptura. Maxima igitur est differentia, 1. inter testificationem primitiuæ Ecclesiæ, quæ fuit tempore Apostolorum. 2. inter testificationem Ecclesiæ, quæ proxime post Apostolorum tempora secuta est, quæque primæ Ecclesiæ testificationem acceperat. 3. & inter testimonium præsentis Ecclesiæ de Scriptura. Quæ enim & nunc est, & antea fuit Ecclesia, si potest ostendere testimonia eorum, qui acceperant & nouerant testificationem primæ Ecclesiæ de germanis scriptis, credimus ei, vt testi probanti sua dicta. Non autem habet potestatem statuendi aut decernendi aliquid de libris sacris, cuius non possit certa documenta ex testificatione primitiuæ Ecclesiæ proferre. Hæc sunt verissima, & tota disputatio rectissime ex his fundamentis intelligi potest.

Huc etiam faciunt allegationes V. T. in N. & scriptorum N. T. approbationes publicæ.

X. Ita ex allegationibus, quæ extant in nouo Testamento, colligi potest, quis fuerit Canon Scripturæ veteris Testamenti. In nouo Testamento Ioannes vidit trium Euangelistarum scripta, & probauit ea. Paulus Epistolas suas peculiari nota signauit, Petrus eas vidit, & Ecclesiæ commendauit. Ioannes suis scriptis annectit & suum & Ecclesiæ testimonium. Omnino enim non quælibet, sed Apostolica autoritas requiritur, vt in N. Testamento probetur scriptum aliquod esse Canonicum, seu diuinitus inspiratum. Ita *Tertullianus* refutaturus Euangelium a Marcione adulteratum, inquit: *Constituimus in primis Euangelicum instrumentum Apostolos autores habere, quibus hoc munus promulgandi Euangelii ab ipso Domino sit impositum. Si & Apostolicos, non tamen solos, sed cum Apostolis: quoniam prædicatio Apostolorum suspecta fieri posset, si non assistat illi autoritas magistrorum, immo Christi, qui magistros Apostolos fecit.* Et mox addit: Quia Euangelium ante Lucam discurrit, *habuit vtique authenticam paraturam, per quam ad Lucam vsque peruenit, cuius testimonio assistente, Lucas quoque possit admitti.* Et postea, „Dico apud Ecclesias Apostolicas, & iam „apud vniuersas id Euangelium Lucæ, „quod tuemur ab initio editionis suæ stare. *Eadem autoritas Ecclesiarum Apostolicarum ceteris patrocinabitur Euangeliis, quæ per illas & secundum illas habemus.*

l. 4. c. 2. adu. Marcion.

Et *Augustinus* inquit: *Eo tempore scripserunt, quo non solum ab Ecclesia Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt.*

Et memorabilis est historia, quam *Hieronymus* ex *Tertulliano* recitat, vnde intelligi potest, qua vigilantia constitutus sit Canon librorum Canonicorum noui Testamenti. Ioanni enim Deus post mortem reliquorum Apostolorum longiorem vitam concessit, vt Apostolica vigilantia Ecclesiæ ad omnem posteritatem prospiceretur, ne adulterina scripta sub Apostolorum nomine Ecclesiis obtruderentur. Historiam autem *Hieronymus* sic refert. Cum post mortem Pauli libellus quidam de *Periodo Pauli & Teclæ* spargeretur, & sub nomine ac titulo Pauli circumferretur, *presbyterum quendam in Asia σπουδαστὴν Pauli conuictum apud Ioannem* Apostolum, *quod autor esset illius libri, & confessum, se hoc Pauli amore fecisse, & ob id excidisse.* Ita *Hieronymus*.

de script. eccles. T. 1. opp. f. 173.

ratio cur Marcus & Lucas ad scribendum diuinitus vocati fuerint?

XII. Quod vero Marcus & Lucas, qui non fuerunt Apostoli, ad scribendum Euangelium diuinitus vocati sunt, *Augustinus* hanc reddit rationem, ne putaretur, quod attinet ad prædicandum & percipiendum Euangelium, interesse aliquid, vtrum illi annuncient, qui Dominum hic in carne apparentem discipulatu famulante secuti sunt: an hi, qui ex his fideliter comperta crediderunt, diuina prouidentia procuratum est per Spiritum sanctum, vt quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annunciandi, verum etiam scribendi Euangelium tribueretur autoritas, &c. Et huc pertinet altera

Augu-

Augustini sententia: Eo tempore scripserunt, quo non solum ab Ecclesia Christi, verum etiam ab ipsis adhuc in carne manentibus Apostolis probari meruerunt.

Hoc igitur modo constitutus est Canon Scripturæ in nouo Testamento, & inde Scriptura canonica habet eminentem illam autoritatem.

de αὐτογράφοις Apost. olim adhuc extantibus narratio.

XIII. Huc etiam pertinet, quod *Tertullianus* de præscriptione affirmat, ipsas authenticas Apostolorum litteras, hoc est, ipsa αὐτόγραφα Apostolorum, suo adhuc tempore in Ecclesiis Apostolicis conseruata extitisse. *Eusebius* etiam alicubi narrat de scripto quodam, quod sub Pauli nomine ferebatur, quosdam affirmasse, αὐτόγραφον extare in Tarso Ciliciæ: sed compertum fuit, falsam esse narrationem. Vides ergo, quibus documentis vsa fuit Ecclesia, quæ post Apostolorum tempora secuta est, in diiudicandis genuinis libris.

κριτήριον, quo ecclesia post Apostolorum tempora in diiudicandis scriptis suppositititiis adhibuit.

XIIII. Et hanc primæ Ecclesiæ, quæ Apostolorum tempore fuerat, testificationem de genuinis Apostolorum scripturis, posteritas, quæ mox secuta est, tam constanter & fideliter retinuit & conseruauit, vt cum multa postea quasi ab Apostolis conscripta proferrentur, reiecta & reprobata fuerint, tanquam suppositititia & adulterina, primo ideo, quia non poterat ostendi, & probari ex testificatione primæ Ecclesiæ, quod vel ab Apostolis essent conscripta, vel viuentibus Apostolis comprobata, & primæ Ecclesiæ tradita & commendata: secundo, quia afferebant peregrinam doctrinam, non consentaneam illi, quam Ecclesia ab Apostolis acceptã in recenti tunc adhuc memoria conseruabat. Ita Serapion apud Eusebium lib. 6. de Euangelio quodam, quod Petri titulum præferebat, iudicat: *Nos*, inquit, *Petrum & reliquos Apostolos, sicut & Christum recipimus, sed* ψευδεπίγραφα *reiicimus, velut gnari eorum sensus & sententiæ, scientes, quod talia* οὐ παρελάβομεν, hoc est, *non accepimus tradita ab Apostolis*, &c. His duobus κριτηρίοις adhibitis, vetus Ecclesia quædam scripta simpliciter reiecit, vt suppositititia & adulterina, quædam vero, de quibus vel non certissima, vel non consentientia primitiuæ Ecclesiæ extabant testimonia, non simpliciter damnauit, sed tamen distinguere & seiungere voluit ab illis, quæ sine vlla dubitatione & contradictione vera & legitima erant scripta.

Tres ordines scriptorum N. T. iuxta Eusebium.

Ita *Eusebius* H.E. lib. 3. c. 3. & 25. facit tres ordines scriptorũ. *Primum* eorum, quæ nec ficta, nec dubia, sed ἀναμφιλέκτως ἐνδιάθηκα, καθολικὰ καὶ ὁμολογούμενα, hoc est, quæ sine contradictione testamentaria, legitima, catholica, & omnium Ecclesiarum confessione certa sunt. *Secundum* ordinem ponit eorum scriptorum, de quibus dubitatum fuit, an certo essent ab illis Apostolis conscripta & edita, quorum nomen & titulum præferunt, vt quæ contradictionem, non consentientibus primitiuæ Ecclesiæ testificationibus passã sunt, illa non fuerunt simpliciter damnata, sed vsurpata & lecta a multis Ecclesiasticis viris, vt non inutilia. Et sicut, quæ *prioris* generis sunt, vocata sunt *Canonica* & *Catholica*: ita quæ ad *secundum* ordinem pertinent, vocata sunt *hagiographa, Ecclesiastica* & a *Hieronymo apocrypha.* Et tam accurata distinctio ideo salubri vigilantia facta est, vt certus esset Canon, & certa regula dogmatum seu fidei in Ecclesia: Vt sciant, inquit *Cyprianus*, *a quibus sibi fontibus verbi Dei haurienda sint pocula.* De Apocryphis seu Ecclesiasticis, quæ ad secundum ordinem pertinent, inquit *Hieronymus*: *Legit hæc Ecclesia ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Item, *illorum autoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur.* *Cyprianus*, siue is *Ruffinus* est, in expositione Symboli inquit: *Quæ legi quidem in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam.* *Tertium* vero ordinem scriptorum *Eusebius* facit eorum, quæ sunt suppositititia, adulterina & falsa, quæ simpliciter reiiciuntur & reprobantur.

vel potius Ruffinus in symb. f. 27. 2.

præf. in prou. f. 18.

præf. in Iudith, f. 16.

Inde quæritur, an ecclesia in præsens scripta, quæ olim non habebantur canonica, possit facere canonica?

XV. Iam quæstio est: I. An Ecclesia, quæ primitiuam & vetustissimam illam secuta est, vel quæ nunc est Ecclesia, possit ea scripta, quæ hoc modo reiecta & reprobata sunt, authentica facere? Et manifestum est, quod non. II. An ea, quæ ex testificatione primæ Ecclesiæ habent certa & firma autoritatis suæ testimonia, possit reiicere & probare? Et non arbitror quenquam hoc dicturum. III. Igitur quæstio est: An ea scripta, de quibus in antiquissima Ecclesia propter quorundam contradictionem dubitatum fuit, ideo quod testificationes primitiuæ Ecclesiæ de his non consentirent, an, inquam, præsens Ecclesia possit illa scripta facere canonica, catholica, & paria illis, quæ primi ordinis sunt? Pontificii non tantum disputant, se hoc posse: sed de facto illam autoritatem vsurpant: in vniuersum tollentes primitiuæ & antiquissimæ Ecclesiæ necessariam distinctionem, inter libros Canonicos & Apocryphos, seu Ecclesiasticos. Sed manifestissimum est ex iis, quæ diximus: Ecclesiam nullo modo habere illam autoritatem, eadem enim ratione posset etiam vel Canonicos libros reiicere vel adulterinos canonisare. Tota enim hæc res (sicut diximus) pendet ex certis testificationibus eius Ecclesiæ, quæ tempore Apostolorum fuit: quas acceptas proxime sequens Ecclesia certis & fide dignis historiis conseruauit. Vbi igitur non possunt proferri certissima documenta primitiuæ

quod quidem pontificii affirmant,

nos autem merito negamus;

tiuæ & antiquissimæ Ecclesiæ, ex testificationibus veterum, qui non longe post Apostolorum tempora vixerunt, libros illos, de quibus controuertitur, fuisse sine contradictione & dubitatione, pro legitimis & certis acceptos & commendatos Ecclesiæ, non valeant vlla humana decreta. Quam insolens enim est audacia, ita statuere, licet primitiua & sequens antiquissima Ecclesia de libris illis, propter multorum Ecclesiasticorum contradictionem dubitarit, ideo quod non satis certa & firma autoritatis ipsorum testimonia extarent, hoc tamen non obstante decernimus, debere illos pro omnino certis pari autoritate, cum illis, qui legitimi semper iudicati sunt, recipi. Sed quibus documentis hoc vestrum decretum probatis? Respondet *Pighius:* Ecclesia habet illam potestatem, quod potest scriptis quibusdam impertiri Canonicam autoritatem, quam nec ex se, nec suis autoribus habent. Quin igitur impertiantur illam autoritatem, vel fabulis AEsopi, vel veris narrationibus Luciani. Non quod libros illos, de quibus controuersia est, velim fabulis AEsopi comparari (tribuo enim illis cum *Cypriano* & *Hieronymo* honorificum locum, quem in veteri Ecclesia semper habuerunt,) sed ἐπαγωγῇ εἰς ἀδύνατον, sicut Dialectici loquuntur, volui ostendere, in disputatione de libris Scripturæ, Ecclesiam non habere illam potestatem, quod possit ex falsis scriptis facere vera, ex veris falsa, ex dubiis & incertis facere certa, canonica & legitima sine vllis certis & firmis documentis, quæ ad hanc rem requiri, supra diximus.

Hier. eccl. l. 1. c. 2. & 16.

Consentiente Augustino.

XVI. Et plane eodem modo *Augustinus*, quando disputat de constitutione Canonis librorum Scripturæ, non tribuit Ecclesiæ merum & mixtum imperium iuxta Scripturam, sed testificationis meminit, & qualem testificationem intelligat, consideretur. Contra Faustum, lib. 28. c. 2. *Cum cœpero Matthæi Euangelium recitare, — continuo dices, illam narrationem non esse Matthæi: — Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem forte librum Manichæi. — Sicut ergo ego credo, illum librum esse Manichæi, quoniam ex ipso tempore, quo Manichæus viuebat in carne, per discipulos eius, certa successione præpositorum vestrorum, ad vestra vsque tempora custoditus atque perductus est: sic & istum librum crede esse Matthæi, quem ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum, Ecclesia certa connexionis successione vsque ad tempora ista perduxit.* Ibidem l. 33. cap. 6. *Etiam in litteris sæcularibus, sub clarorum autorum nominibus, postea multa prolata sunt, & ideo repudiata, quia vel his, quæ ipsorum esse constaret, minime congruerent, vel eo tempore, quo illi scripserunt, nequaquam innotescere, & per ipsos, vel familiarissimos eorum in posteros prodi commendarique meruerunt. Platonis, Aristotelis, Ciceronis, aliorumque eiusmodi autorum libros, vnde nouerunt homines, quod ipsorum sunt? nisi temporum sibimet succedentium contestatione continua. Quæ Patres conscripserunt, vnde constat, quid cuiusque sit? nisi quia his temporibus, quibus ea quis scripsit, quibus potuit insinuauit & edidit, inde in alios atque alios, continuata notitia, latiusque firmata ad posteros, etiam vsque ad nostra tempora peruenerunt. — Ecce istas litteras, quas habemus in manibus, si post aliquantum tempus vita huius nostræ, vel illas quisquam Fausti esse, vel has neget meas, vnde conuincitur? nisi quia illi, qui nunc ista nouerunt, notitiam suam ad longe etiam post futuros continuatis posterûm successionibus traiiciunt. Quæ cum ita sint, — quis dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum Ecclesiam tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, vt eorum scripta fideliter ad posteros traiicerent?* Lib. 11. c. 2. *Quam libri a te prolati originem, quam vetustatem, quam seriem successionis testem citabis? — Et vides in hac re, quid Ecclesiæ Catholicæ valeat autoritas, quæ ab ipsis fundatissimis sedibus Apostolorum, vsque ad hodiernum diem succedentium sibimet Episcoporum serie, & tot populorum consensione firmatur.* Lib. 32. c. 21. *Hic iam si quæratis a nobis, vnde sciamus Apostolorum esse istas litteras? breuiter vobis respondemus, inde nos scire, vnde & vos scitis illas litteras esse Manichæi.* De ciuitate Dei l. 15. c. 23. *Omittamus earum Scripturarum fabulas, quæ apocrypha nuncupantur, eo, quod earum occulta origo non claruit patribus, a quibus vsque ad nos autoritas verarum Scripturarum certissima & notissima successione peruenit. In his autem apocryphis etsi inuenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est canonica autoritas. Scripsisse quidem nonnulla diuina Enoch, — negare non possumus, cum hoc in epistola canonica Iudas Apostolus dicat: sed non frustra non sunt in eo canone Scripturarum, qui seruabatur in templo Hebræi populi, succedentium diligentia sacerdotum. Cur autem hoc? nisi quia ob antiquitatem suspectæ fidei iudicata sunt, nec vtrum hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inueniri: non talibus proferentibus, quia ea per seriem successionis reperirentur rite seruasse, vnde illa quæ sub eius nomine proferuntur, — recte a prudentibus iudicantur non ipsius esse credenda: sicut multa sub nominibus & aliorum Prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab hæreticis proferuntur: quæ omnia sub nomine apocryphorum, ab autoritate canonica, diligenti examinatione remota sunt.*

De consensu Euangelist. lib. 1. c. 1. *Ceteri scriptores vel non tales extiterunt suis temporibus, vt eis fidem haberet Ecclesia, atque in autoritatem Canonicam sanctorum librorum scripta eorum reciperet: vel quia scriptis suis quadam fallaciter indiderint, quæ Catholica & Apostolica regula fidei, & sana doctrina condemnat.*

l.22.c.79. Idem contra Faustum: *Legunt Scripturas apocryphas Manichæi, nescio a quibus sutoribus fabularum, sub nomine Apostolorum scriptas: quæ suorum scriptorum temporibus in autoritatem sanctæ Ecclesiæ recipi mererentur, si sancti & docti homines, qui tunc in hac vita erant, & examinare talia poterant, eos vera locutos esse cognoscerent.*

Manifestum est, *Augustinum* non tribuere Ecclesiæ illam potestatem, quod possit scriptis quibusdam tribuere canonicam autoritatem: quam nec ex se ipsis, nec ex suis autoribus habuerunt, & quam illis, cum scriberentur, temporibus, non habuerint, sicut Pontificii contendunt. Sed alia est ratio autoritatis Spiritus sancti: cuius impulsu & inspiratione Prophetæ, Apostoli, & Apostolorum discipuli libros sacros conscripserant, qui miraculis doctrinam illam conscriptam confirmarunt: & alia est ratio testificationis Ecclesiæ, quod scripta illa sint a Prophetis & Apostolis vel conscripta, vel comprobata, & Ecclesiæ commendata. Et in hac testificatione alia etiam est ratio illius Ecclesiæ, quæ fuit illis temporibus, cum libri illi primum scriberentur, & eius Ecclesiæ, quæ postea secuta est. Illa enim tantum conseruat, & ad posteros transmittit testificationem primæ Ecclesiæ, non autem vel debet, vel potest aliquid de libris illis statuere, cuius non habeat certa documenta ex testificaticone primæ Ecclesiæ.

Ex Gersone. XVII. Ita *Gerson* de vita spirituali, lectione 2. corollario 7. disputat, maiorem hac in re fuisse autoritatem primitiuæ Ecclesiæ, quam nunc sit. Et addit: *Non est in potestate Papæ, aut Concilii, aut Ecclesiæ, immutare traditiones datas ab Euangelistis & ab Apostolis, sicut quidam delirant?* „Nec habent parem autoritatis firmita„tem, vt faciant aliquid esse pure de fide. Subiungit & hoc: *Et hic aperitur modus intelligendi illud Augustini: Euangelio non crederem, nisi me autoritas Ecclesiæ compulisset. Ibidem enim Ecclesiam sumit pro primitiua congregatione fidelium eorum, qui Christum viderunt, audierunt, & sui testes extiterunt.* Hæc *Gerson.*

Quinam libri sint canonici, qui non? XVIII. *Tertia* quæstio est: Qui libri sint in Canone, & qui non sint in Canone sicut *Hieronymus* præf. in libr. Reg. loquitur. Non autem de supposititiis, adulterinis, & falsis scriptis nunc loquimur, quorum catalogus extat apud *Eusebium*, & *distinct.* 15. c. *Sancta Romana.* Sed de illis libris quæstio est, qui simul extant in vulgata Bibliorum editione, quique in Ecclesiis a fidelibus leguntur. De illis quæritur veteris Ecclesiæ testificatio, an omnes sint eiusdem certitudinis, & paris autoritatis. Est autem certissimum & manifestissimum, veteris Ecclesiæ hanc esse testificationem, quod ex illis libris quidam sint in Canone, quidam non sint in Canone, sed sint Apocryphi: sicut *Hieronymus* solet loqui: (quod idem est) quædam ex illis scriptis esse legitima, & quæ sine contradictione certa & consentientia suæ autoritatis testimonia habeant, ab vniuersa prima & veteri Ecclesia. De quibusdam vero dubitatum fuisse propterea, quod propter quorundam contradictionem non habuerint satis certa, firma & consentientia primæ & veteris Ecclesiæ testimonia de sua autoritate.

Apocryphi V. T. XIX. Et ex scriptis veteris Testamenti inter apocrypha, quæ non sunt in Canone, numerantur Liber Sapientiæ, Syrach, Iudith, Tobias, tertius & quartus Esdræ, Baruch, Epistola Ieremiæ, libri Machabæorum, particulæ in Esther & Daniele.

quare isti pro apocryphis habiti. XX. Et ratio, quare libri illi ab autoritate Canonica separati sunt, non est obscura. Quidam enim ex illis, post tempora Prophetarum, tunc scripti sunt, cum populus Israel non amplius habebat Prophetas, quales veteres fuerant: & scripti sunt ab illis, qui non habebant diuina testimonia, sicut Prophetæ, de doctrinæ suæ certitudine & autoritate. Quidam vero ex illis libris præferunt quidem nomina Prophetarum, sed non habuerunt certas testificationes, quod ab illis, quibus tribuuntur, essent conscripti: Hæc ratio manifesta est, quare remoti sint a canone Scripturæ. Istos ergo libros qui nunc vult facere canonicos, illum necesse est probare posse, quod certo, absque omni dubitatione sint a Prophetis conscripti: quod probare impossibile est. Vel necesse est statuere, ad Scripturam diuinitus inspiratam nihil referre, siue habeat diuina certitudinis, autoritatis & veritatis testimonia: siue humana tantum habeat testimonia. Consideret igitur lector, quo tandem euasura sit dictatoria librorum illorum canonisatio.

libri N. T. de quibus olim dubitatum fuit: XXI. Ex libris noui Testamenti, qui in prima & veteri Ecclesia non habuerunt satis certa, firma & consentientia certitudinis & autoritatis suæ testimonia, hi recensentur.

*Eusebius** libro 3. capite 25. *Scripta, quæ non*

* Eusebi. l. III. C. XXV. f. 97. Τῶν δ' ἀντιλεγομένων, γνωρίμων δ' οὖν ὅμως τοῖς πολλοῖς, ἡ λεγομένη Ἰακώβου φέρεται καὶ ἡ Ἰούδα. ἥ τε Πέτρου δευτέρα ἐπιστολή, καὶ ἡ ὀνομαζομένη δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου. —— [illegible]

non habentur pro indubitatis, sed quibus contradicitur, licet multis sint cognita, hæc sunt: Epistola Iacobi, Iudæ, posterior Petri, & altera cum tertia Ioannis: —— *Apocalypsin Ioannis quidam reprobant, quidam certis & indubitatis Scripturis adiudicant.*

ep. Iacobi. *Hieronymus* in Catalogo script. Epistola Iacobi *ab alio quodam sub eius nomine edita asseritur.*

* *Eusebius* l. 2. c. 23. Istius Iacobi, qui Iustus & Oblias vocabatur, dicitur esse Epistola, *quæ prima scribitur inter Catholicas. Sciendum autem est*, (ὡς νοθεύεται, hoc est, *quod non pro genuina & legitima*, sed pro notha & adulterina *iudicetur. Non multi igitur veterum* (τῶν παλαιῶν) *istius meminerunt, sicut & quæ Iudæ:* quia de libro Enoch qui apocryphus est, testimonium assumit, a plerisque reiicitur.

II. Petri. ** *Eusebius* libro 3. cap. 3. *Eam, quæ circumfertur altera* Petri epistola, *non esse legitimam accepimus.*

Hieronymus in Catalogo script. *Secunda a plerisque Petri esse negatur, propter stili cum priori dissonantiam.*

II. & III. Ioannis. † *Eusebius* lib. 3. cap. 24. *Reliquis duabus* epistolis Ioannis *contradicitur.* Et rationem addit, cap. 25. Quia, inquit, dubitatum fuit, vtrum essent Ioannis Euangelistæ, an vero alterius cuiuspiam eiusdem cum illo nominis.

ep. ad Ebræos. ††. *Eusebius* lib. 3. cap. 3. *Non est ignorandum, quod quidam in Romana Ecclesia epistolam ad Hebræos reprobarunt, asserentes contradici, quasi non sit Pauli.*

* Lib. 6. cap. 25. *Origenes* ponens catalogum Canonicorum scriptorum veteris Testamenti, dicit libros Machabæorum ἔξω τούτων esse: Ibidem: *Petrus* — *vnam epistolam, de qua certo constat, post se reliquit: Esto autem reliquerit & alteram: de illa namque controuertitur.* ** Item, Alteram & tertiam Ioannis, *non omnino germanas esse dicunt.* † Ibidem de Epistola ad Hebræos, *character dictionis non habet* τὸ ἰδιωτικὸν ἐν λόγῳ, *sicut* Paulus *confitetur, se idiotam esse sermone. Quisquis autem potest discernere inter phrases, fatebitur epistolam* ad Hebræos ἐν συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέραν. *Rursus quod sensus huius Epistolæ* — *ne quaquam inferiores sint illis litteris, quæ sine contradictione Apostolicæ sunt, fatebitur, quisquis diligenter legerit Apostolica.* Et tandem concludit: *Si qua igitur Ecclesia Epistolam illam tanquam Pauli recipit*, εὐδοκιμείτω καὶ ἐπὶ τούτῳ. *Non enim frustra prisci viri Pauli esse tradiderunt. Quis vero illam scripserit*, τὸ μὲν ἀληθὲς *Deus nouit. Ad nos vero historia peruenit,* — *vel a Clemente,* — *vel a Luca esse scriptam:* vt sensus sint Pauli, phrasis vero & compositio sit ἀπομνημονεύσαντός τινος Apostolica, & quasi σχολιογραφήσαντος, quæ dicta erant a præceptore. *Hieronymus* in octauo capite Esaiæ: *Licet Latina Ecclesia Epistolam ad Hebræos inter Canonicas Scripturas non recipiat.*

†† *Eusebius* lib. 3. cap. 24. *De Apocalypsi etiamnum apud multos dispar est opinio,* probantibus illam aliis, aliis vero reprobantibus. Apocalypsis.

* Lib. 3. cap. 39. *Verisimile est, alterum Ioannem, qui inter seniores numeratur, nisi quis primum, (qui inter Apostolos numeratur) voluerit, Apocalypsin illam vidisse, quæ sub nomine Ioannis circumfertur.* Lib. 5. cap. 8. *Irenæus* tribuit illam Ioanni Apostolo. Ita & lib. 6. cap. 25. *Origenes.*

XXII. Hæc veterum testimonia ideo annotaui, vt non tantum notus sit catalogus scriptorum noui Testamenti, quæ non habent satis certa, firma & consentientia autoritatis suæ testimonia: sed vt præcipue notari possint rationes, quare de illis dubitatum fuerit. 1. Quia apud veteres non inuenta fuerunt satis certa, firma, & consentientia testimonia de testificatione primæ Apostolicæ Ecclesiæ, quod libri illi essent ab Apostolis comprobati, & Ecclesiæ commendati. 2. Quia non certo ex testificatione primæ & veteris Ecclesiæ constitit

Cur de quibusdam scriptis noui Testamenti veteres dubitarint?

* Euseb. l. II. c. XXIII. οὗ ἡ πρώτη τῶν ὀνομαζομένων καθολικῶν ἐπιστολῶν εἶναι λέγεται· ἰστέον δὲ ὡς νοθεύεται μέν· οὐ πολλοὶ γοῦν τῶν παλαιῶν αὐτῆς ἐμνημόνευσαν, ὡς οὐδὲ τῆς λεγομένης Ἰούδα, cetera.

** Id. l. III. c. III. τὴν δὲ φερομένην αὐτοῦ δευτέραν, οὐκ ἐνδιάθηκον μὲν εἶναι παρειλήφαμεν.

† Id. l. III. c. XXIIII. ἀντιλέγονται δὲ αἱ λοιπαὶ δύο.

†† Id. l. III. c. III. ὅτι γε μήν τινες ἠθετήκασι τὴν πρὸς Ἑβραίους, πρὸς τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ὡς μὴ Παύλου οὖσαν αὐτὴν ἀντιλέγεσθαι φήσαντες, οὐ δίκαιον ἀγνοεῖν.

* Id. l. VI. c. XXV. Πέτρος — μίαν ἐπιστολὴν ὁμολογουμένην καταλέλοιπεν· ἔστω δὲ καὶ δευτέραν· ἀμφιβάλλεται γάρ.

** Id. ib. ἔστω δὲ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην· ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίους εἶναι ταύτας.

† Id. ib. ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγῳ ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ —— ἀλλά ἐστιν ἡ ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως ἑλληνικωτέρα —— πάλιν τε αὖ ὅτι τὰ νοήματα τῆς ἐπιστολῆς θαυμάσιά ἐστι, καὶ οὐ δεύτερα τῶν ἀποστολικῶν ὁμολογουμένων γραμμάτων, καὶ τοῦτο ἂν συμφήσαι εἶναι ἀληθὲς πᾶς ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει τῇ ἀποστολικῇ —— εἴ τις οὖν ἐκκλησία ἔχει ταύτην τὴν ἐπιστολὴν ὡς Παύλου, αὕτη εὐδοκιμείτω καὶ ἐπὶ τούτῳ· οὐ γὰρ εἰκῇ οἱ ἀρχαῖοι ἄνδρες ὡς Παύλου αὐτὴν παραδεδώκασι· τίς δὲ ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν, τὸ μὲν ἀληθὲς Θεὸς οἶδεν· ἡ δὲ εἰς ἡμᾶς φθάσασα ἱστορία, ὑπό τινων μὲν λεγόντων, ὅτι Κλήμης ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος Ῥωμαίων ἔγραψε τὴν ἐπιστολήν· ὑπό τινων δὲ, ὅτι Λουκᾶς ὁ γράψας τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὰς πράξεις.

†† Id. l. III. c. XXIIII. τῆς δ᾽ ἀποκαλύψεως ἐφ᾽ ἑκάτερον ἔτι νῦν παρὰ τοῖς πολλοῖς περιέλκεται ἡ δόξα.

* Id. l. III. c. XXXIX. εἰκὸς γὰρ τὸν δεύτερον, εἰ μή τις ἐθέλοι τὸν πρῶτον, τὴν ἐπ᾽ ὀνόματος φερομένην Ἰωάννου ἀποκάλυψιν ἑωρακέναι.

stitit an ab illis, sub quorum nomine editi sunt, libri illi conscripti essent: sed iudicati fuerunt ab aliis sub nomine Apostolorum editi. 3. Cum quidam ex vetustissimis aliquos ex illis libris tribuerent Apostolis, quidam vero contradicerent: res illa, sicut non erat indubitato certa, relicta fuit in dubio. Pendet enim tota hæc disputatio a certis, firmis & consentientibus primæ & veteris Ecclesiæ testificationibus: quæ vbi desunt, sequens Ecclesia, sicut non potest ex falsis facere vera, ita nec ex dubiis potest certa facere, sine manifestis & firmis documentis.

Tridentinorum hac de re decretum.

XXIII. Contra hæc tam manifesta antiquitatis testimonia Tridentinum Concilium sessione quarta, ita decernit: *Si quis libros integros cum omnibus suis partibus, prout in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & canonicis non susceperit, anathema sit.* Sed vnde hoc suum decretum contra antiquitatis testimonia probant & confirmant? Num proferunt certa & manifesta quædam documenta, ex testificationibus primæ Apostolicæ & veteris Ecclesiæ, quod libri illi controuersi eandem certitudinem, & parem autoritatem cum reliquis, de quibus nunquam dubitatum fuit, habeant? Nihil minus: neque enim possunt hoc facere. Sed rapiunt sibi hanc potestatem, quod Papa cum suis Prælatis possit & illis, & forsan aliis etiam libris impertiri Canonicam autoritatem, quam nec ex se, nec ex suis autoribus merentur, & quam tempore Apostolorum & primitiuæ Ecclesiæ non habuerunt: sicut *Pighius* contendit. Quin igitur aperte dicunt, quod res est? Licet probari non possit, libros illos vel a Prophetis, vel ab Apostolis siue scriptos, siue comprobatos, & a prima veterique Ecclesia certo & constanter receptos: immo licet contrarium manifestissimis antiquitatis testimoniis meridiana luce clarius probetur: hoc tamen non obstante, statuimus & decernimus, certo hoc credendum esse, licet nulla a nobis huius rei idonea proferantur documenta, quia (si diis placet) plenitudo huiusmodi Antichristianæ potestatis sepulta est in scrinio pectoris Pontificii.

l. 1. hier. eccl. c. 2. & 16.

Dicunt anathema omnibus, qui libros Apocryphos non recipiunt eadem certitudine & autoritate, sicut Canonicos. Anathema igitur erit *Eusebius*, *Hieronymus*, *Origenes*, *Melito*, & tota prima Apostolica ea vetus Ecclesia: ex cuius testificatione illa, quæ supra de libris istis recitauimus, accepta sunt.

Nicephori notatur sententia,

XXIII. Scio, quod *Nicephorus*, scriptor non admodum vetus, lib. 2. c. 46. vbi ex *Eusebio* recitat primitiuæ & veteris Ecclesiæ sententiam de libris istis apocryphis, addit, Ecclesiam iamdudum illos pro legitimis & testamentariis recepisse. Sed quas affert rationes, quæ documenta, quare a testificationibus primitiuæ Ecclesiæ discedendum sit? Nihil certe. *Hilarius* in prologo Psalmorum, de re graui profecto non satis grauiter agit. Ludit enim, quia 22. sunt libri Canonici veteris Testamenti, iuxta numerum litterarum Hebraicarum: ideo quia Græcorum & Latinorum 24. sunt litteræ, addendos esse Canoni duos libros, Iudith scilicet & Tobiam, vt numerus respondeat litteris. Sed in re tam graui & seria, non tam friuole ludendum est.

hec non Hilarii,

Quæstio, de qua hic proprie controuertitur.

XXIIII. Tota igitur disputatio in hac quæstione consistit: An certum & indubitatum sit, libros illos, de quibus hæc controuersia est, esse Scripturam diuinitus inspiratam a Prophetis & Apostolis, qui diuinitus autoritatem illam habuerunt vel editam, vel approbatam? Tota antiquitas respondet, non esse certum, sed propter multorum contradictiones fuisse dubitatum. Tridentinum vero Concilium anathema minatur, nisi quis illos susceperit pari, immo eadem certitudine & autoritate, sicut reliquos libros de quibus nunquam dubitatum fuit. Quid igitur mirum est, quod parasiti quidam Pontificii disputarunt, Papam posse nouos fidei articulos condere: cum hoc loco nouam Scripturam Canonicam fabricare non vereatur? vt nullum amplius sit dubium, quis sit ille, qui *in templo Dei sedens, super omne quod Deus dicitur extollitur*, 2. Thess. 2,4.

Vsus huius disputationis.

XXV. Nunquid igitur simpliciter abiiciendi & damnandi sunt libri illi? Nequaquam hoc quærimus. Quem igitur vsum habet hæc disputatio? Respondeo. Vt regula fidei, siue sanæ in Ecclesia doctrinæ certa sit. Ex solis enim libris Canonicis autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam veteres censuerunt, sicut testimonia supra allegata sunt. Solius Canonicæ Scripturæ autoritas idonea iudicata fuit ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt: reliquos vero libros, quos *Cyprianus* Ecclesiasticos, *Hieronymus* apocryphos nominat, legi quidem voluerunt in Ecclesiis, ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiarum dogmatum confirmandam. Non enim voluerunt illos proferri, ad autoritatem ex his fidei confirmandam. Et illorum autoritas, ad roboranda ea, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicata fuit. Nullum igitur dogma ex istis libris extrui debet, quod non habet certa & manifesta fundamenta & testimonia in aliis Canonicis libris. Nihil, quod controuersum est, ex istis libris probari potest, si non extent aliæ probationes & confirmationes in libris Canonicis. Sed quæ in illis libris dicuntur, exponenda & intelligenda sunt, iuxta analogiam eorum, quæ manifeste

traduntur in libris Canonicis. Hanc esse vetustatis sententiam, nullum est dubium. Sed Concilium Tridentinum propter illam ipsam caussam, necessariam & verissimam, hanc veteris Ecclesiæ distinctionem infringit, subuertit & tollit: quia (sicut *Andradius* meus inquit) non volunt se in has coniicere angustias, vt omnibus aliis præsidiis destituti, a sola Canonica Scriptura fidem mutuentur. Inquit enim Synodus Tridentina, se ideo ex libris apocryphis facere Canonicos: vt ostendat, *quibus potissimum testimoniis & præsidiis in confirmandis dogmatibus, & instaurandis moribus sit vsura.*

l. 2. p. 99.

XXVI. Quid igitur antiquitatis suffragia prætendunt, qui primæ & veteris Ecclesiæ sententiam de Canone fidei & dogmatum ab ipsis fundamentis subuertunt? Et diligenter consideret lector, quid incommodi in Ecclesiam inuexerit neglecta & sublata antiquissima illa distinctio, inter libros Canonicos, apocryphos, & adulterinos, seu falsos. Primum enim ad autoritatem librorum Canonicorum paulatim adiungi cœperunt reliqui, qui apocryphi vocantur *Hieronymo*. Postea ex adulterinis & reprobatis scriptis multa, tanquam ex traditionibus citari cœperunt: sicut ostendemus in loco de traditionibus. Tertio circa Gregorii tempora cœpit dici, Concilia amplectenda & veneranda esse sicut Euangelia. Quarto glossa in c. *Nol.* distinct. 9. inquit: *Augustinus loquitur secundum illa tempora, cum adhuc scripta Patrum non erant authentica: sed hodie omnia iubentur teneri vsque ad vltimum iota.* Quinto, accessit & hæc impudentia, quod *Augustini* sententiam de doctrina Christiana, lib. 2. c. 8. turpissime falsare non sunt veriti. Ita enim legunt & interpretantur, dist. 19. c. *In Canonicis*: Inter Scripturas Canonicas præponendas esse illas, *quas Apostolica sedes* (hoc est, Romana) *habere, & ab ea alii accipere meruerunt Epistolas.* Ibi decretales Romanorum Pontificum non tantum æquantur, sed præponuntur Scripturæ Canonicæ: idque manifestissimo crimine falsi. *Augustinus* enim hoc non dicit. Sed quid miramur, cum arrogent sibi illam licentiam, quod possint canonisare libros, qui tempore Apostolorum & primitiuæ Ecclesiæ tales habiti non fuerunt? Postremo, quia hæc de Conciliis, Patribus, & Decretis Pontificum nimis crassa, nostro quidem seculo videri possint, si æquentur Euangelio: aliud iam artificium inuentum est, vt quicquid credit, & obseruat Ecclesia Pontificia, quod nullo Scripturæ testimonio probari potest, dicatur & credatur esse traditio Apostolica. Et hi sunt Pontificiorum loci vere ἄτεχνοι, ex quibus nullo negotio quiduis probare possunt.

XXVII. Hæc recensui, vt intelligatur, quid Pontificii quærant sua illa confusione: & quam omnino necessarium sit pro veteri illa librorum Scripturæ distinctione dimicare. Duas autem habent obiectiones, quas specie aliqua huic, quam defendimus, sententiæ opponere possunt. Vna est ex *Hieronymo*, qui dicit illos libros procedente tempore autoritatem obtinuisse, & inter sanctas Scripturas computatos. Altera est ex *Augustino*, qui libros illos vocat Canonicos. Sed de *Augustino* prius dicemus. Ille enim de doctrina Christiana, lib. 2. c. 8. recitans, quibus libris Canon Scripturæ contineatur, annumerat etiam illos libros, quos hactenus diximus esse extra Canonem, seu Apocryphos. Et illam Augustini sententiam sequitur Concilium Carthaginense tertium, &c. Hæc propter *Augustini* autoritatem specie aliqua contra ea, quæ hactenus diximus, prætendi possunt. Sed non est difficilis responsio. Primum enim quærere possem: Cum tota antiquitas aliter sentiat, vtrum recipienda & imitanda potius sit totius antiquitatis, quam vnius *Augustini* sententia, cum non sit ignotum, quam libertatem lectori *Augustinus* in suis scriptis concedat? Salua igitur *Augustini* honorificentia, & bona ipsius pace fieret, si nollemus ipsius vnius sententiam præferre & plurium & antiquiorum constanti iudicio. Sed non vtamur nunc hanc responsione. Video enim *Augustinum* licet aliis vocabulis vtatur, de re ipsa tamen idem & sentire & loqui, sicut ex testimoniis antiquitatis hactenus ostendimus. Nam apocrypha scripta *Augustinus* non intelligit, vt *Hieronymus* de Iudith, Tobia, &c. sed simpliciter apocrypha vocat adulterina, falsa & reprobata scripta. Vt de Ciuit. Dei, libro 15. capite 23. vocat fabulas scripturarum, quæ apocryphæ nominantur, quarum, propter multa falsa, nulla est Canonica autoritas. Et contra Faustum dicit, apocrypha *a sutoribus fabularum sub Apostolorum nomine* scripta. *Augustinus* igitur non tres cum *Eusebio* & *Hieronymo*, sed duos tantum ordines scriptorum vocabulis apocryphorum & canonicorum distinguit. 1. vocat apocrypha, hoc est, fabulosa, adulterina & falsa. 2. ea, quæ in Ecclesiis legebantur, vno vocabulo vocat Canonica. Quæro autem, num *Augustinus* affirmet illorum librorum omnium, quos vno vocabulo Canonicos nominat, eandem esse certitudinem, & parem autoritatem? hic enim est status disputationis. Et inuenio, *Augustinum* expressis verbis tradere & exponere hanc distinctionem: quosdam scilicet ex illis libris ab omnibus accipi Ecclesiis Catholicis: quosdam vero non ab omnibus accipi, sed a quibusdam tantum. Et addit

Obiectiones Pontificiorum ex Hieronymo & Augustino.

vbi Augustini verba expenduntur.

l. 22. c. 79.

addit, illas Scripturas, quæ ab omnibus Ecclesiis accipiuntur, præponendas esse eis, quas quædam non accipiunt. Et in his rursus, quæ a pluribus & grauioribus accipiuntur, præponendas esse iis, quæ pauciores, minorisq; autoritatis Ecclesiæ tenent. Sicut igitur tota antiquitas, ita etiam *Augustinus* distinguit libros Biblicos: & quo ad autoritatem & certitudinem, dicit alias aliis præponendas: hoc est, non parem esse omnium autoritatem & certitudinem, eo quod quædam ab omnibus Ecclesiis accipiantur, quædam non ab omnibus. Et illud est, quod cum tota antiquitate nos etiam dicimus. Ita libros Machabæorum *Augustinus* alibi vocat Canonicos. Non autem de appellatione potissimum disputatio est, sed de re ipsa: An scilicet *Augustinus* libris Machabæorum parem, immo eandem tribuat autoritatem, quam habent reliqui libri, qui proprie sunt Canonici. Lego autem, quod *Augustinus* contra Gaudentii Epistolam, lib. 2. cap. 23. Raciæ exemplum, inferentis sibi mortem, licet varie torqueat: non tamen vel audet, vel potest, defendere & probare. Et tandem inquit: *Hanc quidem Scripturam, quæ appellatur Machabæorum, non habent Iudæi sicut legem & Prophetas, & Psalmos, quibus Dominus testimonium perhibet, tanquam testibus suis, Luc. 24. Sed recepta est ab Ecclesia non inutiliter, si sobrie legatur vel audiatur.*

XXVIII. Hoc certe modo *Augustinus* de libris vere Canonicis non loquitur. Extat præterea alius locus apud *Augustinum*, vnde adhuc manifestius colligitur, tempore *Augustini*, istorum librorum, de quibus controuersia est, non fuisse parem autoritatem, sicut aliorum vere Canonicorum. Nam de prædestinatione sanctorum, libro 1. capite 14. D. *Augustinus* dicit, se vsum testimonio ex libro Sapientiæ: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius.* Et addit: *Quod* testimonium *a me positum fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum.* Quid vero *Augustinus?* Non defendit librum istum vere esse Canonicum, sed inquit, *quasi excepta huius libri attestatione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri:* & adhibita sententia ex Ezechiele dicit: *Hæc est tota caussa, cur dictum sit, a quocunque sit dictum: Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius.* Item: *Quilibet hoc dixerit, quis homo sanæ fidei resistendum putabit?* Manifestum ergo est, *Augustinum* de distinctione librorum sacrorum idem sentire, quod *Hieronymus* inquit: *Legit hæc Ecclesia ad ædificationem plebis, non ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.* Manifestum ergo est, *Augustinum* probare, retinere & seruare veterum illam distinctionem, de qua supra diximus, quod scilicet non eadem aut par sit certitudo & autoritas omnium librorum Scripturæ, quæ in vulgata Latina editione continentur. Et iam quiuis lector intelligit, Pontificios falso & nequicquam *Augustini* autoritatem obtendere suæ opinioni, qua omnes libros æquant & pares faciunt, quoad certitudinem & autoritatem. Sed inquis: Quare *Augustinus* illos libros annumerat ceteris, & vocat Canonicos? Respondeo: *Augustinus*, hoc tantum agit, apocryphos illos libros, quos *Hieronymus* ita vocat, licet non sint eiusdem certitudinis & autoritatis, sicut reliqui indubitati Scripturæ libri: non tamen simpliciter esse abiectos & damnatos, sicut reliqua adulterina & falsa scripta, sed receptos esse in numerum sacræ Scripturæ: ea tamen lege & conditione, sicut supra ex *Hieronymo* & *Cypriano* dictum est. Illud vero & nos libenter concedimus & docemus.

(praef. in prou. T. III. opp. f. 18.)

XXIX. Altera obiectio est ex *Hieronymo*, * qui inquit: Epistola Iacobi *paullatim procedente tempore autoritatem obtinuit.* Et de Epistola Iudæ inquit: ** *autoritatem vetustate iam & vsu meruit, & inter sanctas Scripturas computatur.* Dicit etiam, † synodum Nicænam librum Iudith *in numero sanctarum Scripturarum computasse.* Sed quia de *Hieronymi* sententia absque omni ambiguitate constat, facilis est responsio. Est enim *Hieronymo* discrimen inter hæc duo: *Computari inter Scripturas*, & *recipi inter Scripturas Canonicas.* De Iudith enim dicit in Præfatione, quod computetur in numero sanctarum Scripturarum. Sed in Præfatione ad Prou. Salomonis inquit: *Iudith, Tobiæ & Machabæorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter Canonicas Scripturas non recipit.* Et ipse *Hieronymus*, quomodo hæc intelligi velit, diserte explicat, cum inquit: *Legit* hæc Ecclesia *ad ædificationem plebis, non ad autoritatem dogmatum Ecclesiasticorum confirmandam.* Item, †† illorum *autoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur.* Manet igitur, & iuxta *Augustinum* & *Hieronymum*, sententia antiquitatis fixa & firma.

(*deinde etiam Hieronymi illa vindicantur.*)

XXX. Ita etiam *Eusebius*, lib. 2. cap. 23. de epistola Iacobi & Iudæ inquit: *Attamen scimus & istas cum reliquis in plurimis Ecclesiis δεδημοσιευμένας publice legi*, &c. Sed inde non sequitur, Canonicam ipsis tributam fuisse autoritatem. Nam & de pastore Hermæ eodem vocabulo vtitur Eusebius, l. 3. c. 3.

XXXI. Quod igitur ad rem ipsam attinet, idem sentit & dicit *Augustinus* de libris Scripturæ, quod reliqui ante ipsum veteres Scriptores: nisi quod non iisdem voca-

(*vt adeo August. & Hierom. bene inter se conueniant.*)

* cat. script. eccl. T. I. opp. f. 170. ** ibid. f. 172. † praef. in Iudith, T. III. f. 16. †† ib.

vocabulis, nec eodem modo vtitur. Latius enim accipit vocabulum Canonicorum, quam *Hieronymus*. Apocrypha etiam aliter intelligit, quam *Hieronymus*. Et ex diuisione *Eusebii* trimembri, quod scilicet quidam libri sunt legitimi, quidam de quibus dubitatum fuit, quidam adulterini & falsi, *Augustinus* fecit bimembrem diuisionem, quosdam libros esse Canonicos, quosdam Apocryphos. Et tamen illos quos vocat canonicos, rursus non obscure distinguit: quosdam scilicet ab omnibus accipi Ecclesiis, quosdam non ab omnibus, quos sobrie vult legi. Quod si Pontificii de rebus ipsis ita sentirent, de verbis aut vocabulis non magnopere pugnaremus. Sed volunt ad confirmationem dogmatum, & ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, eandem & omnino parem esse autoritatem omnium librorum, qui in vulgata Latina editione Bibliorum habentur. Et hoc est, quod impugnamus, quodque cum judicio totius antiquitatis pugnare dicimus.

Quum in aperto sit, vocabula scriptorum canonicorum & apocryphorum varie accipi.

XXXII. Constitutis autem rebus, de verbis quidem, seu vocabulis non temere est pugnandum; vtile tamen est, vocabula habere maxime propria, quæ res ipsas perspicue & sine ambiguitate significent & explicent. *Hieronymus* vocat libros Canonicos, qui sunt legitimi & indubitati: de quibus vero dubitatum fuit, vocat Apocryphos. *Augustinus* vtrosque vno vocabulo appellat Canonicos. *Hieronymus* apocryphos appellat, tam eos, de quibus dubitatum fuit, quam adulterinos & falsos. Ita in prologo Galeato inquit: *Vt scire valeamus, quicquid extra, hoc est, inter apocrypha esset ponendum:* vt Syrach, Iudith, Tobiam, &c. Et in Præfatione in Matth. inquit: *Aprocryphorum nanias mortuis magis hareticis, quam Ecclesiasticis viuis canendas.* *Augustinus* vero Apocrypha tantum intelligit adulterina & falsa.

XXXIII. Varius igitur & diuersus est horum vocabulorum vsus: sed si de proprietate quæritur, facilis est diiudicatio. Ipsa enim appellationis emphasis & proprietas indicat, libros illos non proprie vocari Canonicos, qui leguntur quidem in Ecclesiis, sed non ad confirmandam ex his fidei autoritatem: & quorum autoritas non idonea iudicatur, ad roboranda ea, quæ in contentionem veniunt. Conuenit enim appellatio proprie ad illos libros, qui sunt Canon dogmatum & fidei. ἀπόκρυφοι proprie vocantur illi libri, quorum occulta origo non claruit illis quorum testificatione, autoritas verarum Scripturarum ad nos peruenit: sicut inquit *Augustinus* de Ciuit. lib. 15. cap. 23. Et contra Faustum libro 11. c. 2. dicit, vocari apocryphos, *qui nulla testificationis luce declarati & prolati sunt.* Hæc explicatio appellationis recte conuenit ad illos libros, qui in vulgatis editionibus habentur quidem, sed *non sunt in Canone*, sicut *Hieronymus* loquitur: propterea quod non satis certis testificationibus constitit, an essent a Prophetis vel Apostolis siue editi, siue comprobati. Ad tertium genus scriptorum, quæ adulterina & falsa sunt, siue hæc, siue alia appellatio accommodetur, non pugno: modo ipsarum rerum distinctio, quæ necessaria est, retineatur & proponatur.

In prol. Gal. T. III opp. f. 13.

XXXIV. *Eusebius* habet vocabula valde significantia. Quæ enim *Hieronymus* appellat Canonica scripta, ea *Eusebius* vocat γνήσια, ἐνδιάθηκα, καθολικά, ἀναμφίλεκτα, ὁμολογούμενα, hoc est, *genuina, germana, legitima, testamentaria, Catholica, sine contradictione & dubitatione certa, & ab omnibus confessa.* Ea vero, quæ leguntur quidem in Ecclesiis, sed tamen non sunt in Canone, sicut *Hieronymus* inquit, *Eusebius* vocat ἀμφίλεκτα: *de quibus dubitatum fuit, siue quibus contradictum fuit.* Vocat etiam *non legitima, non testamentaria*, &c. Reliqua vero vocat *adulterina, absurda, & impia.*

Eusebii verba valde significantia.

SECTIO VII.

DE VERSIONE SEV TRANSLATIONE SCRIPTVRAE IN ALIAS LINGVAS.

Secundum Decretum Synodi Tridentinæ quartæ Sessionis.

INSVPER *eadem sacrosancta Synodus considerans, non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur sacrorum librorum, quænam authentica habenda sit, innotescat, statuit & declarat, vt hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot sæculorum vsu in Ecclesia ipsa probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur, & quod eam nemo reiicere quouis prætextu audeat vel præsumat.*

EXAMEN.

Contenta II. huius decreti.

1. IN hoc secundo decreto 4. Sessionis de versionibus, seu translationibus sacrorum librorum, duo sunt notanda. 1. Quia tantum de Latinis editionibus disputant: oblique igitur, quod alias aperte faciunt, damnant, si in alias vernaculas & popula-

populares linguas Scriptura transferatur. 2. Solam veterem & vulgatam Latinam editionem ita faciunt authenticam, vt nemo eam in prædicationibus, lectionibus, disputationibus aut expositionibus reiicere quouis prætextu audeat, vel præsumat. Hæc sunt examinanda.

II. De versionum Script. S. V.T. caussa, II. Et iudicium non est obscurum, si origo versionum consideretur. Deus primum doctrinam cœlestem lingua Hebraica patefecit. Ante diluuium enim illa vnica & sola lingua fuit totius generis humani, & illius linguæ litteris postea doctrinam suam conscribi curauit, quia *Hebræa lingua matrix est omnium aliarum linguarum*, sicut *Hieronymus* inquit in 3. caput Sophoniæ. Et licet facta est postea confusio linguarum, Genes. 11, 6. seq. videtur tamen fuisse primis illis temporibus talis quædam cognatio seu affinitas, quod Abraham in Chaldæa, Aegypto & Chanaan sine interprete loquitur, & alios intelligit. Et Genes. 31, 47. aceruum testimonii aliter Laban patria lingua appellat, aliter Iacob: vterque tamen alterum intelligit. Et filiæ Laban imponunt filiis nomina Hebraica, cum in ipsa adhuc Syria essent. Ita Genes. 42, 23. Ioseph in Agypto per interpretem loquitur fratribus: fuisse tamen adhuc magnam cognationem cum lingua Hebraica, ostendit appellatio אברך quam Pharao Ioseph imposuit. (Gen. 41, 43.) Idem etiam ostendit nomen Mosis משה quod filia Pharaonis ipsi imposuit, addita ratione appellationis. (Exod. 2, 10.) Et amici Iob ex diuersis partibus venientes Hebraice cum Iob disputant. Deuter. 28, 49. vbi Moses minatur, hostes ex longinquis regionibus venturos, inquit: *Cuius linguam intelligere non poteris.* Potuerunt igitur tunc propter affinitatem linguarum ab aliis etiam legi & intelligi, quæ Deus lingua Hebraica tradebat, & conscribi curabat. Neque enim ita Deus Scripturam tradidit, vt tanquam ad folia Sibyllæ nemini, aut perpaucis ad eius lectionem aditus pateret. Sed propter hanc ipsam caussam, vt ab aliarum etiam linguarum hominibus legi posset Scriptura, ventum est postea ad versiones siue translationes. (& vsu.) Cum enim progressu temporis affinitas, quæ reliquis linguis cum Hebræa hactenus intercesserat, corrupta esset, ita vt Hebraica non amplius ab aliis intelligerentur: tandem in alias linguas, quæ tunc vsitatæ erant, & præ reliquis late patebant, transferri cœpit Scriptura sacra: idque ideo, vt non tantum ab Hebraice peritis, sed ab aliis etiam hominibus legi & intelligi possent, quæ omnium salutem complectebantur. Ita Daniel & Ezras cœperunt Chaldaico idiotismo quædam conscribere. Postea in linguam Syriacam seu Chaldaicam tota Scriptura veteris Testamenti translata est: illa enim lingua in multis tunc terris & populis late patebat. Ita cum propter Græcorum Monarchiam, lingua Græca in plerisque terris & populis vsitata & nota esset cœpisset, translata est Scriptura veteris Testamenti in Græcam linguam. Et Christus verbis Scripturæ in Syriaco idiotismo in cruce vsus est. (Matth. 27, 46.) Apostoli etiam Græca translatione veteris Testamenti plerumque usi sunt. Institutum igitur transferendi sacros libros in alias linguas vernaculas & populares, comprobatum est ab ipso filio Dei, & ab Apostolis. Neque enim vnam aliquam linguam Deus ita dedicauit sacræ Scripturæ, vt nefas sit, eam transferri in alias vernaculas & populares linguas: vnde ab omnibus legi & intelligi possint, quæ de doctrina cælesti litteris, vel Hebraicis vel Græcis consignari voluit Deus, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. (1. Tim. 2, 4.) Ita Eunuchus Aethiopissæ, Actorum 8, 28. legit Prophetam Esaiam, non in lingua Hebraica, sed in translatione Græca. Vult ergo Deus sacram Scripturam legi & intelligi, ab aliarum etiam linguarum hominibus, vtque illud fieri posset, factæ sunt translationes in illas linguas, quarum vsus tunc latissime patebat non inter doctos tantum, sed alios etiam: qualis erat Syriaca & Græca. Hoc & *Augustinus* agnoscit, de doctrina Christiana, lib. 2. cap. 5. ita enim inquit: *Ex quo factum est, vt etiam Scriptura diuina, qua tantis morbis humanarum voluntatum subuenitur, ab vna lingua profecta, qua opportune potuit per orbem terrarum disseminari, per varias interpretum linguas, longe lateque diffusa, innotesceret Gentibus ad salutem: quam legentes nihil aliud appetunt, quam cogitationem, voluntatemque illorum, a quibus conscripta est, inuenire, & per illas voluntatem Dei, secundum quam tales homines locutos esse credimus.*

(de idiomate N. T. eiusque in alias linguas transfusione.) III. Nouum vero Testamentum, sicut vulgo nunc loquimur, misso Spiritu sancto in die Pentecostes, inchoatum, & quasi dedicatum est diuersarum, & postea omnium Gentium linguis, ad quas salus illa pertinebat. Sicut enim linguarum confusione puritas doctrinæ, diuinitus patefectæ, amissa & deprauata fuerat: ita Spiritus sanctus, per diuersitatem linguarum cunctarum, Gentes in vnitatem fidei rursus per Apostolos congregauit. Et quidem ideo dedit donum linguarum, vt doctrina noui Testamenti non quibusdam tantum populis, in vna aut altera lingua, sed omnibus gentibus, quæ sub cælo sunt, tradi & proponi posset illa lingua, quam intelligere possent. Scripturam vero noui Testamenti Deus Græcis litteris tradi voluit, propterea quod eius tunc vsus latissime patebat: sicut ex *Ciceronis* oratione pro Archia colligi potest. Inquit enim: *Si quis mino-*

minorem putat gloria fructum ex Græcis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat, propterea, quod Græca leguntur in omnibus fere Gentibus, Latina suis finibus, exiguis sane, continentur.

IIII. Et in Oriente, vbi Græca lingua diu mansit vernacula & popularis, Patres Græce locuti sunt Ecclesiis, populus in Græca lingua legit sacram Scripturam: sicut *Chrysostomus* sæpissime laicos hortatur ad lectionem sacræ Scripturæ, quod facile fieri poterat, quia Græca lingua tunc adhuc vernacula & popularis erat.

V. In Occidente vero, vbi vna cum Imperio Romano, etiam Latinæ linguæ vsus late in populis propagabatur, cœptæ sunt fieri translationes sacræ Scripturæ in linguam Latinam. Et *Augustinus* de doctrina Christiana lib. 2. cap. 11. inquit: *Qui Scripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterunt linguam, numerari possunt: Latini autem interpretes, nullo modo. Vt enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibimet vtriusque linguæ habere videbatur, ausus est interpretari,* &c. Ita *Augustinus* Ecclesiæ suæ Latine locutus est, & populus Latine legit Scripturam, Latine cantauit Psalmos: erant enim Latinæ linguæ homines.

VI. Factæ igitur sunt semper translationes scripturæ sacræ in illas linguas, quarum vsus popularis erat, & latissime patebat, non inter doctos tantum, verum etiam inter alios.

An liceat Scripturam in nostras linguas transferre?

VII. Postquam igitur iam linguæ Latinæ vsus desiit esse vernaculus & popularis, quæstio est: An liceat sacram Scripturam transferre ex suis fontibus in illas linguas, quæ hoc tempore in nostris regionibus vsitatæ sunt, & late patent? Hoc institutum Pontificii non tantum damnant, sed ferro & flamma persequuntur, dimicantes tantum pro Latina versione. Sed quid de Barbarica illa tyrannide sentiendum sit, ex his, quæ diximus, manifestum est: vbi enim Deus patefecit, tantam esse Latinæ linguæ dignitatem, vt in ea sola legenda sit sacra Scriptura? Maior certe esset dignitas Hebraicæ & Græcæ linguæ, in quibus originaliter scripti sunt libri sacri. Quare non igitur contendunt potius, in solis illis linguis legendam esse sacram Scripturam? Sed forsan ideo hoc fit, quia maior ipsorum pars cum *Accursio* dicit: *Græca sunt, legi non possunt.* Certe Deus non vult doctrinam suam tantum Latinis hominibus notam esse. Si ergo mandatum Dei est, doctrinam noui Testamenti omnium linguarum Gentibus tradere & proponere, ita vt intelligere possint: Illud profecto fieri non potest, nisi doctrina Scripturæ docendo transferatur in illas linguas, quæ notæ sunt populis, quibus prædicandus est Christus: nisi forsan statuere velint, Latinæ tantum linguæ hominibus annunciandum esse Euangelium. Doctrina enim Euangelii ex Scriptura prædicanda est. In prædicando autem non vtendum est lingua, quæ ignota est illis, quibus prædicatur, 1. Corinth. 14, 16. Ergo verba & sententiæ Scripturæ transferendæ sunt in linguas, quæ notæ & vsitatæ sunt illis, quibus prædicatur. Quid autem interest, siue voce, siue scripto fiat versio, siue translatio? Si enim omnino piaculum est, Scripturam transferre in populares linguas: ergo neque Euangelium ex Scriptura doceri & tradi poterit lingua vulgari.

vbi sententia nostra contra pontificios adstruitur.

VIII. Sed non memineram, Pontificiorum fidem extra & præter Scripturam consistere: possunt igitur docere sine Scripturæ translatione in linguas vulgares. Sed ad rem. Cum non abhorreant, quando sententiæ quædam Scripturæ docendo transferantur in vulgares linguas: hoc tamen damnant, si tota Scriptura versione scripta ita transferatur. Quare autem hoc? nisi quod volunt hanc sibi licentiam reseruare, vt quicquid libet, & quantum libet, populo proponant: cui incumbat necessitas credendi sine vlla diiudicatione. Vident autem hanc licentiam non fore integram, si populus ipse Scripturam in lingua vulgari & nota legere possit. Hæc est illa Helena, hinc illæ lachrymæ.

pontificiorum argumentum confutatur.

IX. Quod enim prætendunt, maiestatem Scripturæ inquinari, si in barbaras linguas transferatur, nugæ sunt. Quæ enim est Latinæ linguæ sanctitas? (non loquor iam de elegantia.) Et certe non violata fuit doctrinæ cælestis maiestas, quando in Pentecoste variis barbaris linguis tradita & proposita fuit. Ergo nec versione in quamcunque linguam, quantumuis habeatur barbara, inquinabitur, si versio sit vera & sana. Omnium enim gentium linguæ a Spiritu sancto dedicatæ sunt, vt sonent magnalia Dei, Actorum 2, 4. seq. Romanorum 14, 2. Esaiæ 66, 18. Ita *Hieronymus* alicubi testatur, se in linguam Dalmaticam vertisse Scripturam.

X. Vere igitur Antichristi tyrannis est, homines innocentes, tantum propter versiones Scripturæ in linguas vulgares, necare. Non loquor autem de versionibus, si quæ sunt prauæ, & non respondentes fontibus.

de veteri vulgata Latina editione.

XI. Alterum caput huius decreti est de veteri & vulgata Latina editione: quam nos sane simpliciter & in totum nec reiicimus, nec damnamus (debetur enim sua laus, quisquis fuit vetus ille interpres: multa enim sunt non male reddita.) Et vtile est extare certam aliquam versionem, quæ

quæ in citationibus allegetur: ita tamen, vt vocabulorum emphasis, & sententiæ proprietas ex ipsis fontibus iudicetur: ad quos omnino recurrendum est, sicubi minus recte, commode & proprie interpres reddidisse videtur. Hoc modo nos retinemus & vsurpamus veterum versionem. Et si Tridentini decretores de veteri versione hoc tantum agerent, nulla inter nos esset dissensio. Sed his non contenti, flagitant, vt vulgata illa versio, sicut in ipsorum Ecclesia vsitata est, pro authentica habeatur in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, aut expositionibus, ita vt eam nemo reiicere quouis prætextu ausit. Sed quid si ea, quæ in fontibus sunt siue Hebraicis, siue Græcis, vulgata illa editio non recte, commode & proprie reddidit? Si librariorum vel inscitia, vel incuria quædam sunt mutata, mutilata, vel addita, num licebit a veteri editione discedere, & ad fontes recurrere? Num licebit fontes præferre riuulis? & si qua in vulgata illa versione male reddita, mutata, mutilata & addita sunt, ita vt a fontibus dissentiant: num licebit ea, si quis odiosius vrgeat, reiicere? Respondent Tridentini Patres: Vulgatam editionem nemo reiicere quouis prætextu audeat, vel præsumat. Hoc vero non est tolerandum in Ecclesia, vt pro iis, quæ Spiritus sanctus in fontibus Hebraicis & Græcis scripsit, ea, quæ ab interprete vitiose reddita, vel a librariis mutata, mutilata & addita sunt, tanquam authentica nobis obtrudantur: & quidem ita, vt non liceat inspectis fontibus ea reiicere.

de quo C. T. sententia.

XII. Græci interpretes, inquit *Augustinus*, *numerari possunt: Latini vero, nullo modo.* Si igitur de antiquitate Latinæ versionis contenditur, illa certe, quæ nunc vulgata est, non erit antiquissima: tribuitur enim *Hieronymo* in libris veteris Testamenti. Et tamen ipse *Hieronymus*, in Hebraicis quæstionibus multa aliter reddit, & interpretatur, quam nunc legimus in vulgata editione. Extat *Hieronymi* versio in Psalterio & Ecclesiaste: sed in vulgata editione longe alias habemus istorum librorum versiones. Quatuor Euangelistas *Hieronymus* fatetur se collatione Græcorum codicum emendasse, & tamen interpretans Matthæum, quædam reprehendit in vulgata editione, sicut & in Epistolis Pauli. Et quid post *Hieronymi* tempora, librariorum dormitantium incuria, cum studia linguarum sepulta iacerent, vulgatæ editioni accidisse putamus?

de authore eius.

praef. in Euang. T. III. opp. f. 21.

XIII. Certe negari non potest, in vulgata Psalterii editione, in valde multis locis genuinam Psalmorum sententiam nec recte, nec commode, nec proprie reddi, sed sæpe peregrinam sententiam obtrudi. Hoc adeo manifestum est, vt *Lindanus* etiam illud agnoscat. Nec arbitror *Andradium* hoc negaturum, qui Hebraicæ linguæ cognitionem præter rem sæpe ostentat.

de vitiis illius.

In Syracide, quam multæ integræ sententiæ sunt additæ, quæ in Græco plane non sunt: quædam transpositæ sunt, ex aliis in alios locos.

Genes. 9, 6. mutilata est sententia: *Qui effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius.* Omissum enim est, *per hominem.*

In Matth. 9, 13. mutilata est pulcherrima sententia: *Non veni vocare iustos, sed peccatores.* Ibi omissum est, *ad pœnitentiam.*

Rom. 1, 32. in fine plane mutata est sententia.

1. Ioh. 5, 13. Apostolus ita scripserat: *Hæc scribo vobis, qui creditis in nomen Filii Dei, vt sciatis quoniam vitam æternam habetis, & vt credatis in nomine Filii Dei.* Vulgata vero editio legit: *Hæc scribo vobis, vt sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.*

Rom. 4, 2. vbi Paulus dicit, Abrahamum *non ex operibus iustificatum*: additum est, *operibus legis:* vt scilicet de ceremonialibus philosophari possent.

Rom. 11, 6. plane omissa, siue expuncta est illa sententia: *Si ex operibus, iam non amplius est gratia, alioquin opus non esset amplius opus.*

Quam multa indocti librarii deprauarunt, quæ nunc in templis Pontificiorum pro authenticis sine intellectu leguntur: vt Ioelis 2, 13. *Præstabilis super malitia.* Iud. 11, 2. ex *altera matre*: fecerunt, *adulteram matrem*, Psal. 131, 15. ex *victu*: fecerunt, *viduam.*

1. Ezræ 9, 8. pro *paxillus*: posuerunt, *pax illius*: pro *sepem*, *spem.*

1. Reg. 19, 24. pro *cecidit*: legunt, *cecinit.* Item, ex *lapidibus sæculi*: fecerunt, *lapides sæculi*, &c.

Et quid opus est in re manifesta multis verbis? Extant multa talia loca, iustis scriptis notata a *Valla*, *Stapulensi*, *Erasmo*, &c.

XIIII. Et tamen tanta est Pontificiæ congregationis impudentia, vt non vereantur sine vlla exceptione statuere, vulgatam editionem non esse reiiciendam, ne vllo quidem prætextu: etiamsi scilicet vitiose quædam sint reddita, quædam mutata, mutilata & addita, ita vt cum fontibus non consentiant. Ita scilicet interpretis errata, librariorum σφάλματα, hominum additiones & mutilationes, pro verbo Dei acceptabimus: nec liberum erit, ipsis puris fontibus plus credere, quam cœnosis & lutulentis riuulis.

XXV. *Augustinus* certe de doctrina Christ-

Respons.

L

de versionibus Scr. S. sententia.

Christiana lib. 2. c. 11. inquit: *Latina lingua homines, — duabus aliis ad Scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebraa scilicet & Graca, vt ad exemplaria pracedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.* Capite 12. *Quis interpretum vera secutus sit, nisi exemplaria lingua pracedentis legantur, incertum est.* Capite 15. *Libros noui Testamenti, si quid in Latinis varietatibus titubat, Gracis cedere oportere, non est dubium.* Idem Epistola 59. Vocabula *secundum Gracum eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, quia ea diligenter & scienter transferre curauerint.*

De sermone Domini in monte, lib. 1. fatetur exemplaribus Græcis maiorem adhibendam esse fidem, quam Latinis.

Contra Faustum, libro 11. capite 2. Confugiendum est *ad exemplaria veriora, vel plurium codicum, vel antiquiorum, vel lingua pracedentis, vnde hoc in aliam linguam interpretatum est.*

cap. 50.

De vera religione: *Locutio diuinarum Scripturarum secundum cuiusque lingua proprietatem accipienda est.*

c. vt veterum.

Et in decretis dist. 9. citatur hæc *Augustini* sententia: *Vt veterum librorum fides, de Hebrais voluminibus examinanda est: ita nouorum veritas, Graci sermonis normam desiderat.*

Apostoli quo modo vsi sint Graca translatione.

XVI. Hoc modo Apostoli vsurparunt quidem, & allegarunt vulgatam tunc septuaginta interpretum editionem, quia tunc in omnium manibus erat, non autem authenticam ipsam fecerunt contra ipsos fontes, sed emphasin & proprietatem sententiæ ex ipsis fontibus sumpserunt, sicubi interpretes ab illis discesserunt: sicut *Hieronymus* multis exemplis hoc ostendit. Et hæc est vera & Apostolica ratio vtendi versionibus: quod diligenter notandum est.

XVII. Sed Pontificii nec Apostolos nec Patres, nec sua ipsorum decreta curant, modo statum regni sui quoquo modo retinere & conseruare possint. Ita versionem *Erasmi*, quam *Leo* X. approbarat, Paulus IIII. retulit in Catalogum librorum damnatorum. Et dignum est obseruatione, quod in illo Catalogo omnes editiones Bibliorum etiam veteris interpretis, in quibus vel manifestissima quædam vulgatæ editionis errata sunt emendata, damnantur. Et inde manifestum esse potest, quid Tridentini quærant hoc suo decreto.

Papistæ cur ita propugnent vulgarem versionem.

XVIII. Non autem nulla est causa, quare tam acriter & pertinaciter eo modo, sicut dictum est, pro erratis vulgatæ editionis dimicent. In multis enim locis transformata est ad dogmata Pontificia. Et sicut *Albertus* Ingolstadiensis Ecebolus dicit: in veteri littera vulgatæ editionis latent multa mysteria fidei, scilicet Pontificiæ: vt intercessio & patrocinium Mariæ probari potest ex illa deprauatione, Genes. 3, 15. *ipsa conteret caput serpentis.* Quam falsationem *Colonienses* etiam *Iosepho* in publica editione affingere non sunt veriti, abutentes corrupta *Ruffini* interpretatione: cum *Iosephus* in Græca lingua nihil tale habeat. Et cum Hebræus, Chaldæus, Græcus & tota antiquitas hunc textum legat & interpretetur de ipso semine: tam perfricta tamen est frons Thaidis Babylonicæ, vt amasios eius huius tam crassæ impudentiæ, ne in clarissima quidem luce, pudeat.

Sacrificium Missæ probant ex eo, quod vetus translatio habet, *Melchisedech obtulit panem & vinum: erat enim sacerdos:* cum Hebræus, nec verbum oblationis, nec coniunctionem rationalem ibi habeat. *Gen. 14. 18.*

Peccatum originis possunt extenuare inde, quod vbi Deus dicit: *Figmentum cordis est tantum malum*, ibi vetus versio habet, *cogitatio cordis humani intenta* seu prona *est ad malum.* *Gen. 6, 5.*

Inuocationem sanctorum probant inde, quia Iob. 5, 1. vulgata editio habet: *Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere.* Et Psalm. 150, 1. *Laudate Dominum in sanctis.*

Dubitationem fidei de remissione peccatorum, possunt probare, quia Syrach. 5, 5. textus ita deprauatus est: *De peccato propitiato noli esse sine metu.* Et Eccles. 9, 1. *Nescit homo, vtrum amore vel odio dignus sit.*

Quod omnia, quæ in Conciliis suis statuunt, accipienda sint pro oraculis Spiritus sancti, possunt probare ex deprauatione textus in vulgata editione, Ioan. 14, 26. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quacunque dixero vobis.* Græca vero habent εἶπον ὑμῖν, *quacunque dixi vobis*, non *dixero.*

Perfectionem bonorum operum in hac vita *Staphylus* probat ex corrupto textu, in veteri editione, Ephes. 6. 13. *Vt possitis in omnibus perfecti stare.*

Matrimonium probatur esse vnum ex septem Sacramentis: quia vetus interpres Ephes. 5, 32. pro *mysterio* reddit *sacramentum.*

Vnctionis extremæ efficacia probatur inde, quod Iac. 5, 15. vetus editio habet verbum (*alleuiare*) quod de spectris, incursioneque Satanæ interpretantur, cum Iacobus habeat verbum ἐγερεῖ.

Meritum vitæ æternæ probant: quia scilicet Syrach. 16, 14. Hebræor. 13, 17. interpres vocabulum *meriti*, quod in textu non est, posuit, sicut & Genes. 4, 13. inquit, *vt veniam merear.*

Andre-

Andradius meus probaturus in baptisatis nec vestigia, nec reliquias vllas manere peccati, citat Hebr. 9, 28. *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Et addit: *quod exhaustum est, ibi nihil reliqui est*, cum non ignoret, tale verbum in Græco non esse.

Gropperus anno 1541. Ratisbonæ probaturus Papisticam satisfactionem institutam esse ab Apostolo Paulo, allegauit quod Erasmus 2. Corinth. 7, 11. in descriptione pœnitentiæ Corinthiorum ἀπολογίαν, transtulit *satisfactionem.*

Et quod præcipue Lector notare debet, Tridentinum Concilium, vt probet Ecclesiam habere potestatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus, contra institutionem Christi, abutitur æquiuocatione veteris versionis, vbi 1. Corinth. 4, 1. ministri Christi vocantur *dispensatores mysteriorum* Dei. Possunt ergo in Sacramentis dispensare, & vnam speciem in cœna abrogare: sunt enim dispensatores. Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia, in tanta luce cognitionis linguarum de tam graui materia tam pueriliter ludere: cum Paulus tantum οἰκονόμους, vocet ministros Christi!

Ecquid vero tibi Lector iam videtur? Non certe frustra Tridentinum Concilium veterum vulgatam Latinam editionem Bibliorum authenticam facit, eo modo, sicut dictum est.

SECTIO VIII.

DE INTERPRETATIONE SCRIPTURAE.

Secundi Decreti Quartæ Sessionis Concilii Tridentini, Canon alius.

PRAETEREA *ad coercenda petulantia ingenia, decreuit, vt nemo suæ prudentiæ innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta mater Ecclesia*, cuius est iudicare *de vero sensu & interpretatione sanctarum Scripturarum, aut etiam contra vnanimem consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contrauenerint, per ordinaros declarentur, & pœnis a iudice statutis puniantur.*

Art. Smalc.

EXAMEN.

Verus Script. S. vsus consistit in vero eius sensu.

I. Hilarii dictum est: Scripturæ non sunt in legendo, sed in intelligendo. Certum igitur est, doctrinam Scripturæ, & salutarem eius vsum consistere non in verbis non intellectis: sed in vero eius sensu, & sano intellectu, sicut parabola, Matth. 13, 23. inquit: *Qui verbum Dei audit & intelligit, & fructum affert, hic in terram bonam seminatus est.* Et multi sane in Scriptura loci sunt planis & perspicuis verbis expositi, qui interpretatione procul petita non indigent, sed seipsos explicant: ad quos, vt *Augustini* verbis vtar, accessus patet & doctis & indoctis. Et in his, quæ aperte in Scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresque viuendi. Sunt vero præterea multæ difficiles & obscuræ sententiæ in Scriptura, quarum sensus non potest a quouis primo statim aspectu deprehendi. Et tamen ne vel frustra in Scriptura essent positæ, vel ansam præberent erroris, Deus voluit in Ecclesia donum extare interpretationis: quod sicut donum sanationum, miraculorum & linguarum non est commune omnibus, sicut inquit Paulus, 1. Corinth. 12, 9. *Alii per spiritum datur gratia sanationum, alii operatio virtutum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.* Et donum illud Deus non vult vel contemni, vel abiici, sed reuerenter vsurpari, tanquam organon & adminiculum, ad inueniendum & intelligendum verum & sanum Scripturæ sensum: sicut Eunuchus reginæ Candaces, Actorum 8, 31. inquit: *Quomodo possum intelligere, si non aliquis viam præmonstret mihi?* Et cum intelligeret, diuinitus sibi oblatum esse Philippum, habentem donum interpretationis, cum gratitudine illum in currum ad se recipit, & de sensu loci Esaiæ, cum ipso confert. Et de hoc genere interpretationis pulchre dictum est ab Augustino, lib. 1. cap. 1. de moribus Ecclesiæ: Eo dulcius accipiuntur, postquam per interpretationem aperta sunt, quo clausa difficilius aperiebantur. Illud vero donum interpretationis non est extra Ecclesiam in non renatis: est enim lumen Spiritus sancti, accensum in cordibus piorum. Et de non renatis, inquit Paulus, 1. Corinth. 2, 14. *Animalis homo non percipit ea, quæ spiritus sunt, stultitia enim sunt ei: spiritualis vero diiudicat omnia.* Et 2. Corinth. 4, 3. 4. *Si adhuc opertum est Euangelium nostrum, in iis, qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium.* Sed in Ecclesia filius Dei sedens ad dextram Patris, dat talia dona *ad ædificationem corporis sui.* Ephes. 4, 12.

v. 32. seq.

cap. 1.

Cum autem plura in sacris litteris obscura sint,

Deus interpretationis donum concessit quibusdam in ecclesia.

II. Est & hoc certum, neminem debere

quomodo

In interpretatione Scripturæ versandum.

bere suæ prudentiæ inniti in Scripturæ interpretatione, ne in claris quidem locis. Illud enim manifeste scriptum est, 2. Pet. 1, 21. Scripturam non esse *priuatæ interpretationis.* Et illi, qui sacram Scripturam ad suos sensus, quos antea præsumpserunt, intelligendos contorquent, faciunt hoc in perniciem suam, 2. Petr. 3, 16. Optimus enim Scripturæ lector est, secundum *Hilarium*, * qui dictorum intellectum non attulerit, sed retulerit ex Scriptura. Grati etiam & reuerenter vtimur Patrum laboribus, qui multa Scripturæ loca commentariis suis vtiliter illustrarunt.

Patrum scriptis quomodo vtendum.

Et veteris Ecclesiæ testimoniis in vero & sano Scripturæ sensu nos non parum confirmari fatemur. Neque enim probamus, si quis sibi comminiscatur sensum pugnantem cum tota antiquitate, & cuius plane nulla sint Ecclesiæ testimonia.

* v. l. 1. de Trin. f. 6.

Quid in canone hoc C. T. desideretur?

III. Et hæc cum ita sint, quid igitur est, quod in Canone Concilii Tridentini de interpretatione Scripturæ desiderari possit? Respondeo, Insidiose sane verbis generalibus positus est ille Canon. Sed quatuor sunt potissimum capita in hoc loco, de quibus inter nos controuertitur: quæ insidiosa generalitate hoc loco inuoluerunt, alibi vero clarissime hæc explicant.

I. quod donum interpretationis ordinariæ episcoporum successioni alligant.

IIII. *Primo* contendunt donum interpretationis, ordinariæ Episcoporum successioni ita alligatum esse, vt quicunque ad thronos illos euehatur, eius qualescunque interpretationes statim suscipiendæ & venerandæ sint, tanquam legitimæ, veræ & sanæ, quæ valeant ex priuilegio loci, quem illi occupant. Ita dicunt, quod Papa habet omnia iura in scrinio pectoris sui: etiamsi sit idiota, & tam obliuiosus, vt immemor sit etiam sui. Item, quod habeat voluntatem pro ratione, in his, quæ vult: quod possit formam sacramentorum, ab Apostolis traditam, immutare: quod contra Epistolas Pauli possit statuere: quod dispensare possit contra prima quatuor Concilia, & contra verba Euangelii, &c. Agnoscet opinor *Andradius* ipsa Canonistarum verba. Et talis est etiam persuasio Synodi, quod quando ibi congregati sunt omnes Episcopi, sicut in arca Noe animalia munda & immunda congregabantur, quamcunque illi sine probatione tradant interpretationem, eam amplectendam, propterea quod fingunt cathedris Episcoporum indiuulse alligatum esse donum interpretationis. Sed hoc falsum est. Paulus enim, 1. Cor. 12, 11. vbi disputat de dono interpretationis, diserte dicit: *Hæc omnia operatur vnus & idem Spiritus, diuidens singulis, prout vult.* Et tota historia veteris Testamenti ostendit, Deum sæpe, præteritis ordinariis Pontificibus & Sacerdotibus, aliunde & sæpe ex aliis tribubus excitasse Prophetas, interpretes voluntatis suæ. Et quales sint interpretes Episcopi nostri, totus mundus iam videt.

II. quod ex dono interpretandi autoritatem faciant prætoriam.

V. *Secundo*, ex dono interpretationis faciunt autoritatem quasi prætoriam: vt non opus ipsis sit, interpretationem probare monstratis certis & firmis rationibus, & fundamentis interpretationis: sed sine examine, sine inquisitione & diiudicatione, simpliciter volunt nos iurare in illum sensum, quem nobis obtrudunt illi, qui sine ostensione spiritus ius interpretandi sibi arrogant. Atqui Paulus, 1. Thessal. 5, 19. 20. vbi inquit: *Spiritum nolite extinguere, Prophetas nolite contemnere:* Mox addit, v. 2. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Ita Actorum 17, 11. cum Paulus interpretaretur Scripturas, Berrhoenses prius scrutantur Scripturas, an hæc ita se habeant: & cum agnoscunt, interpretationem Scripturæ consentaneam esse, approbant & recipiunt eam. Et Actor. 8, 31. Eunuchus interpretationem eleganti verbo ὁδηγῶν describit. Ipse interrogat, Philippus respondet: & hac ratione monstrantur fundamenta veræ interpretationis, ita vt Eunuchus ipse, ex illa quasi manuductione Philippi, cognoscat & intelligat, quæ sit illius loci, quem legebat, sententia. Ita 1. Corinth. 14, 29. 30. Paulus describit, quomodo in obscuris locis, pii Doctores veram interpretationem communicatis sententiis inquirere debeant: *Prophetæ duo aut tres dicant*, & addit: *Ceteri diiudicent. Quod si alii sedenti reuelatum fuerit, taceat prior. Augustinus* de doctrina Christiana, & alibi cum alios docet, tum ipse vsurpat non prætoriam interpretandi autoritatem: sed ostendit, quomodo ex locis manifestioribus interpretandi sint obscuriores: quomodo ex phrasi Scripturæ, ex circumstantiis, ex collatione aliorum locorum, & ex analogia fidei, quærenda sit simplex, sana & vera interpretatio. Et quia *animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus: stultitia enim sunt ei: spiritualis vero diiudicat omnia*, 1. Cor. 2, 14. 15. Opus est ergo Spiritus sancti illuminatione, ad inueniendum & diiudicandum verum Scripturæ sensum. Et *Pater cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus*, Lucæ 11, 13. Ita Paulus optat Ecclesiis *spiritum illuminationis*, Ephes. 1, 1. & 3, 16. Philipp. 1, 9. Coloss. 1, 9. Ita etiam Dauid orat, Psal. 119, 18.

In hanc sententiam *Origenes* inquit, homil. 2. in Exod. *Non solum studium nobis adhibendum est ad discendas sacras litteras: verum & supplicandum Domino, vt ipse accipiens librum signatum dignetur aperire:* ipse enim est, qui aperit mentes, vt intelligantur Scripturæ. Et in Iosue homil. 8. *Ad explananda ea, gratia Spiritus sancti indigemus. Hilarius* inquit, lib. 4. de Trin. *Intel-*

ligentia

ligentia dictorum, ex cauſſis ſumenda eſt dicendi. Et lib. 9. *Dictorum intelligentia aut ex præpoſitis, aut ex conſequentibus exſpectetur.* Lib. 7. *Fides non ex noſtro arbitrio, ſed ex dictorum eſt ineunda virtutibus.*

Baſilius de Spiritu ſancto, cap. 1. dicit, interpretem debere ſententiam in ſingulis vocibus ac ſyllabis latentem perſcrutari.

Cyrillus Theſauri libro 8. c. 2. *Ante omnia, quando locum Scripturæ intelligere volumus, tria diligenter conſideranda ſunt: tempus quando ſcriptum eſt, quod dicitur: perſona, quæ dicit, vel ad quam & de qua dicitur: & res, propter quam, & de qua dicitur. Sic enim abſque errore ſenſum poterimus verum inueſtigare.*

Auguſtinus de vtilitate credendi, capite 3. tradit quatuor modos interpretationis. 1. Secundum *hiſtoriam*, cum docetur, quid ſit ſcriptum aut geſtum. 2. Secundum *etymologiam*, quid, qua de cauſſa, vel factum, vel dictum ſit. 3. Secundum *analogiam*, cum demonſtratur, Scripturam ſibi non aduerſari. 4. Secundum *allegoriam*, cum docetur, non ad litteram eſſe accipienda quædam, ſed figurate intelligenda. Item de moribus Eccleſiæ, lib. 1. c. 1. *Et diligentia & pietas adhibenda eſt. Altera fiet, vt ſcientes inueniamus: altera, vt ſcire mereamur.* Idem de ſcalis Paradiſi, c. 2. *Lectio inquirit, oratio poſtulat, meditatio inuenit, contemplatio deguſtat.*

VI. Non igitur prætoria vel pontificia eſt interpretationum autoritas in Eccleſia, ſed certæ ſunt regulæ, ſecundum quas fieri, & ad quas exigi debent. Habet enim Eccleſia ius & libertatem diiudicandi. Sed Pontificii tale ius interpretationum ſibi ſumunt, ut una & eadem opera, & ſe labore probandi eximant, & Eccleſiæ diiudicandi libertatem adimant. Et hoc eſt quod in iſto Canone impugnamus. Veras enim & ſanas interpretationes, congruentes ad regulas, quas ex Patribus recitauimus, amamus & exoſculamur. Ad Pontificiorum vero interpretationes accomodamus, quod *Tertullianus* de lege dicit: *Lex, quæ probari ſe non vult, merito ſuſpecta eſt.* (in apolog. c. 4.) *Hilarius* inquit, libro quarto, de Trinitate, „Non enim diuinorum dictorum, ſed intelligentiæ noſtræ a nobis ratio præſtanda „eſt. Et *Hieronymus* in Apologia pro libris contra Iouinianum: (ad Pammach. quæ ep. eſt LVI.) *Propoſitum mihi erat, non ad meam voluntatem Scripturas trahere: ſed dicere, quod Scripturas velle intelligebam. Commentatoris enim officium eſt, non quid ipſe velit: ſed quid ſentiat ille, quem interpretatur, exponere. Alioqui ſi contraria dixerit, non tam interpres erit, quam aduerſarius eius, quem nititur explanare. Certe vbicunque Scripturas non interpretor, ſed libere de meo ſenſu loquor, arguat me cui libet, &c.*

VII. *Tertio:* Quando dictum aliquod Scripturæ Pontificii ad ſuas corruptelas transformarunt, ſollicite inquirunt in Patrum ſcriptis, vt aliquas inde ſententias corradant, quomodocunque patrocinaturas ſuo propoſito. (III. quod Patrum ſcriptis mala ſua interpretationis quærunt patrocinium.) Et tales interpretationes veterum quacunque occaſione, quocunque modo traditas, contendunt ſimpliciter ſine diſcrimine & examinatione recipiendas eſſe, ſiue verbis Scripturæ conſentiant, ſiue ab illis diſſentiant: cum ipſi Patres lectorem nolint ita ſibi alligatum, vt putent neceſſe ſibi eſſe, aliquid ideo credere, quoniam a patribus dicitur: ſed quia dicta ſua, vel per Scripturas Canonicas, vel per alias probabiles rationes, quod a veritate non abhorreant, perſuadere poterint. Hæc enim ſunt *Auguſtini* verba ad Paulinam Epiſt. 112. c. 1. & 2. & apud *Hieronymum*, Epiſt. 19. *Origenes* in 2. cap. ad Romanos inquit: Hæc de circumciſione *ea lege ſunt dicta nobis, vt ſi quis melius & rationabilius dixerit, illa magis, quam hæc noſtra teneantur. Hieronymus* ad Minerium & Alexandrum: *Meum propoſitum eſt, antiquos legere, probare ſingula, retinere, quæ bona ſunt, & a fide Catholica Eccleſia non recedere.* Idem in præfatione ſuper Oſeam: De Origine, Euſebio, Didymo, &c. *hæc dico, vt noueris, quos in propheta huius campo præcurſores habuerim: quos & ſimpliciter, non ſuperbe, ſicut quidam meorum amicorum inſibilat, tua prudentia fateor, non in omnibus ſum ſecutus: vt iudex potius operis, quam interpres exiſterem, diceremque, quid mihi videretur in ſingulis.* Suas etiam interpretationes *Hieronymus* non vult pro oraculis haberi, ſed ſubiicit eas lectoris iudicio, vt in ſecundo cap. Micheæ. *Videtur mihi, ſic poſſe ſenſus reddi, ſi tamen prudens lector noſtræ rationi acquieuerit.* Ita in 2. cap. Sophoniæ, in Eſaiam, cap. 19. in Ezechiel. 36. 40. lib. 2. in Zachariam, &c. Et ad Auguſtinum inquit: *Reſpondeat mihi prudentia tua, quare tu contra tot & tales interpretes in explanatione Pſalmorum diuerſa ſenſeris.* Hæc libertas in interpretationibus, omnino in Eccleſia retinenda eſt, vt cum iudicio legantur quorumcunque interpretationes, & libere exigantur ad fontes & fundamenta. Nec propterea damnanda eſt interpretatio aliqua Scripturæ, quod a veteribus quibuſdam diſſentiat: ſi modo verbis Scripturæ, circumſtantiis textus, & analogiæ fidei conſentanea ſit. Quid vero veterum ſanis & veris interpretationibus tribuendum ſit, ſupra diximus. Vtimur enim veterum laboribus, cum reverentia & gratitudine, ſed ſalua libertate Chriſtiana.

VIII. *Quarto* arrogant & hoc ius ſibi Pontificii, vt in locis Scripturæ etiam clariſſimis a ſimplici & genuina ſententia, quam (IIII. quod clariſſimis etiam locis auctoritate)

dictatoria aliam adsuant sententiam. propria verborum significatio præbet, libere possint discedere, & aliam assuere tali dictatoria autoritate: vt nobis credendum sit, non quod Scriptura simpliciter, proprie & aperte dicit, sed quod ipsi pro imperio & autoritate nobis interpretantur. Hoc enim artificio eludunt locos clarissimos, de fide iustificante, de reliquiis peccati in renatis, de imperfectione bonorum operum in hac vita, de libero arbitrio, de intercessione Christi, &c. *Matth. 26, 27.* Quando Christus dicit: *Bibite ex hoc omnes:* ipsi affingunt suam interpretationem. Non omnes, sed sacerdotes tantum. Quando Hebr. 13, 4, Paulus dicit: *Honorabile coniugium in omnibus:* ipsi dicunt, Non in omnibus, sed in solis laicis tantum, 1. Corinth. 7, 2. *Propter vitandam fornicationem, vnusquisque, qui non continet, habeat suam vxorem.* Ibi, *Vnusquisque,* ipsis est signum particulare: nec obstat, quod sententia est manifestissima. Quando *Luc. 22, 25.* Apostolis Christus dicit: *Reges dominantur, vos autem non sic.* Ibi volunt nos a manifestissima sententia discedere, & nescio quas interpretationes recipere. Paulus vocat *1. Tim. 4, 1. 3.* *doctrinas dæmoniorum, quæ prohibent nubere, & abstinere a cibis, quos Deus creauit, vt sumantur.* Sed nihil proficit clarissima illa lux. Contendunt enim, verba illa esse intelligenda, non sicut sonant, sed sicut ipsi ea interpretantur. Et vt hunc ludum in Scripturæ interpretatione porro impune, & quidem cum autoritate ludere possint, ideo Canon iste ita constitutus est. *l. d.* *Osius* de expresso verbo Dei dicit: Si quis habeat interpretationem Romanæ Ecclesiæ, de loco aliquo Scripturæ, etiamsi nec sciat, nec intelligat, an aut quomodo cum Scripturæ verbis conueniat, illum tamen habere ipsissimum verbum Dei. Ita Romanæ Ecclesiæ interpretatio est: *Ecce duo gla-* *Luc. 22, 38.* *dii hic,* hoc est, Pontifex Romanus habet administrationem vtriusque gladii, & spiritualis & politici. Elisæus aquas amaras, *4. Reg. 2, 21.* iniecto sale, per miraculū dulces reddidit, hoc est, in Ecclesia debet iam esse aqua exorcisata, & sal benedictum: cuius efficaciam contra diabolum, & peccata valere, credendum est. Item Psalmo 8, 8. 9. *Deus omnia subiecit pedibus* Christi: hoc est, Pontificis Romani. *Pecora campi:* hoc est, homines viuentes in hac terra. *Pisces maris:* hoc est, animas in purgatorio. *Volucres cæli:* hoc est, animas beatorum, quas per canonisationem Papa potest adorandas proponere.

quæ sint doctrinam de fide implicita haud leuiter vrgent. IX. Tales non interpretationes, sed ludificationes extant multo plures in publicis Pontificiorum scriptis. Vtque illis omnibus & similibus, qualiacunque tandem sunt, sua constet, & salua maneat autoritas, *l. 2. p. 138. seq.* ideo *Andradius* de fide implicita per tam multas paginas tumultuatur, in sidiose autem declamitat: cum implicitum illud dicatur, quod aliqua in re absconditum latet: fidem igitur implicitam esse, *p. 146.* quod credimus omnia, quæ in sacris litteris continentur, vera esse, licet multa cognitionem nostram fugiant, non omnia enim euis penetralia, in hac vita lustrare & penetrare possum. Ita sancti veteris Testamenti multa crediderunt implicite, quæ nos in nouo Testamento explicite credimus. *p. 147.* Sed heus bone vir, sine aduersario pugnas, de quibus nulla controuersia: Bene enim nouit *Andradius,* Pontificios quando pro fide implicita pugnant, non hoc velle & agere, de quo ipse tam prolixe rhetoricatur. Sophistica igitur est. Sed hæc est, quam appellaui Babylonicam seruitutem fidei implicitæ, quam *Andradius* etiam postea diserte propugnat: quod volunt nobis impositam esse necessitatem credendi, quæcunque Ecclesia Pontificia tenet & proponit, licet nullis verbi testimoniis probari possint: & quidem ita, vt non opus sit vel cogitare, vel inquirere, vel intelligere, quæ & qualia sint illa, an & vbi in verbo Dei habeant fundamenta. *Erasmus* alicubi de disputatione quadam contra Pontificios fatetur, ipsorum sententiam non habere certa & firma Scripturæ testimonia: sed diuersam sententiam ex verbo Dei melius, clarius & firmius probari posse. Addit vero: *Sed tamen si hoc Ecclesia iusserit, credam. Captiuabo enim intellectum meum, in obsequium Ecclesiæ.*

Hoc est *Andradi,* de quo disputamus: non sicut tu calumniaris, quasi in agrestibus hominibus egregia & solida sacrarum litterarum cognitio requiratur: in quibus tamen necessariam esse fateris hanc persuasionem, articulos fidei, qui proponuntur, non esse humana commenta, sed voces diuinas in verbo Dei traditas. Atqui cum rudibus proponuntur verba Decalogi, Symboli, orationis Dominicæ, institutionis Baptismi, & Cœnæ Dominicæ: ibi sunt ipsa verba Scripturæ: in quibus summam doctrinæ cælestis contineri, non est dubium. Fides igitur quantumuis rudium, credens hæc, non est Pontificiorum implicita fides: amplectitur enim ipsa verba & sententiam Scripturæ: sed persuasionem fidei implicitæ eo trahere, vt vel prohibeatur, vel doceatur, non opus esse cogitare & quærere, an quæ proponuntur, habeant certa, firma & perspicua in verbo Dei fundamenta: sed simpliciter ex persuasione autoritatis personarum credere. Hanc persuasionem dixi non esse veram fidem, sed seruilem opinionem: non ex verbo Dei, sed ex humana persuasione conceptam. Hanc enim seruitutem imponunt non rudibus tantum, sed videntibus, ne videant, quærant aut intelligant, vbi in Scri-

Scriptura fundata sint, quæ proponuntur: sed simpliciter ideo credant, quia Pontifex & Prælati Ecclesiæ ita statuerunt. Hic est status disputationis, de fide implicita. Scimus, non parem esse omnium perspicaciam. Non requiritur solida Scripturæ cognitio in rudioribus. Recte enim dicit *Augustinus* contra Epistolam fundamenti, c. 4. *Ceteram turbam non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.* Et tamen ipsorum etiam fidem oportet esse non sine verbo Dei. Ideo *Augustinus* formam catechisandi rudes talem describit: vt summa doctrinæ cælestis in Scriptura patefactæ illis proponatur, & vt postea ad ipsam Scripturam deducantur, quisque pro doni sui modulo.

de catechiz. rud. c. 3.

X. *Chrysostomus* laicos sæpe duriter increpat, quod lectionem scripturæ ad solos Monachos ablegent: ita vt ipsi non videant, legant & quærant, quomodo ea, quæ in Ecclesia docentur, Scripturæ sint consentanea. Diserte igitur improbat fidem implicitam, sicut Pontificii de illa disputant. Et omnium Patrum studium fuit, populum non a scriptura ad fidem implicitam humanæ persuasionis abducere, sed ad Scripturæ agnitionem deducere. Ideo enim Scripturas populo interpretati sunt, & explicationes suas ex Scripturis probarunt. Et aliter quidem hæc proposuerunt catechumenis, aliter neophytis, aliter confirmatioribus, nunquam tamen sine verbo Dei docuerunt. Immo [illegible]us illos ita distinxerunt, vt ostenderent, homines ad ipsa Scripturæ fundamenta magis magisque esse deducendos. Vos vero cum contrarium non tantum faciatis, sed & fieri iubeatis, obiecto spectro fidei vestræ implicitæ: hoc est quod in vobis reprehendimus & accusamus. Nec est quod speres *Andradi*, se sophisticis tuis cauillationibus nobis fucum facere: nisi forsan, quod *Augustinus* inquit, cogitas te per sophisticem grandiori dictionis cothurno incedentem, malam caussam vel moras faciendo posse sustentare.

v. Hom. 2. in Matth.

Andradii obi. confutata.

XI. Miratur *Andradius*, illos, qui donum interpretationis ipsi non habent, posse aut velle de interpretationibus iudicare. Et scimus quidem gradus esse, nec eandem esse omnium perspicaciam in Ecclesia. Scimus etiam, non debere quenquam plus sapere, quam oportet. Notum tamen est, quid Patres populi iudicio in homiliis suis, quibus Scripturas interpretabantur, tribuerint. Interpretis enim est, rationes & fundamenta interpretationis tam liquido & certo monstrare, vt ea intelligere & perspicere possint etiam alii, qui ipsi donum interpretationis non habent. Ita Eunuchus agnouit Philippi interpretationem veram esse, Act. 8, 36.

LOCUS

LOCVS II.

DE TRADITIONIBVS.

EX PRIMO DECRETO QVARTAE SESSIONIS CONCILII TRIDENTINI.

SACROSANCTA Tridentina Synodus, perspiciens hanc veritatem & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ ad nos vsque peruenerunt, orthodoxorum Patrum exempla sequuta, omnes libros tam veteris, quam noui Testamenti (cum vtriusque vnus Deus sit autor) nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia Catholica conseruatas, pari pietatis affectu, *& reuerentia suscipit ac veneratur.*

Art. Smalc. p. 340. 348. Luth. T. 6. Ien. 6. f. 178. b.

EXAMEN.

Vti locus hic Pontificiorum latissime patet,

I. HIc locus communis Pontificiorum latissime patet, complectens in suo sinu, quicquid tradit & seruat Pontificia Ecclesia, quod Scripturæ testimoniis doceri & probari non potest. Et vere est Pandoræ pixis, cuius operculo omne genus corruptelarum, abusuum & superstitionum in Ecclesiam inuectum fuit. Quid enim non licebit fingere, admisso semel hoc postulato, non opus esse documentis & probationibus ex Scriptura? Quem errorem refutabimus, si vetustas erroris, & errantium multitudo potest errori patrocinium parere? Hoc siquidem agunt Pontificii, sua de traditionibus disputatione, vt abusus, qui præter & contra Scripturæ regulam in Ecclesiam irrepserunt, si modo late pateant, & temporis aliqua præscriptione sint confirmati, titulum habeant non tantum Ecclesiasticæ consuetudinis, sed quod plus est, Apostolicarum traditionum.

ita quam maxime notandum quia sua de traditionibus disputatione sibi vendant.

II. Et vtile est, lectorem commonefacere, quomodo paulatim mutatus sit status disputationis. In primis enim Pontificiorum contra Lutherum certaminibus, ea, quæ nullis Scripturæ testimoniis probari poterant, ita defendebantur, quod illa, quæ Ecclesia statueret, parem haberent vim & autoritatem, cum iis, quæ ex Scriptura certo constaret diuinitus esse patefacta. Multa igitur extant, tunc disputata de autoritate Ecclesiæ, de plenitudine potestatis Papæ, de consuetudinibus Ecclesiasticis, &c. Hi enim sunt loci, quos *Eccius* in suo Enchiridio, in prima fronte, tanquam in acie contra Lutherum constituit. Postea vero deprehensum est, Locos istos communes, vel non posse sustinere tantam molem structuræ Pontificiæ, vel nimis laboriosum esse, eos defendere, si firmis ex Scriptura argumentis oppugnentur. Tandem igitur, vt magis compendiaria via, inventa est disputatio de traditionibus Apostolorum non scriptis. Fingunt enim multa, quæ ad fidem moresque viuendi necessaria sunt, ab Apostolis tradita esse, quæ in Scriptura non comprehenduntur. Et mox attexunt aliud αἴτημα: Ea, quæ in Ecclesia Romana traduntur & obseruantur, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, esse illa ipsa, quæ ab Apostolis viua voce sunt tradita, & scriptis non comprehensa. Et hoc dicit *Andradius* esse principium, vltra quod non sit fas in inquisitione progredi. Per talia postulata, sicut Geometræ appellant, leuari se sentiunt onere & labore probandi. Liberati enim ex Scripturæ angustiis, quas ita vocant, nihil iam est, quod est capacitate loci de traditionibus depromere non possint. Quod igitur olim fuit scrinium pectoris Pontificii, quia eius turpitudinem etiam cœci iam vident, & ignorantes norunt, hoc nunc est locus communis infinitus & immensus de traditionibus Apostolorum non scriptis.

l. 2. p. 86. 87. p. 94.

p. 26.

Cum autem traditiones non eiusdem sint generis, distinctim sunt consideranda:

III. Quia vero vocabulum Traditionis apud veteres non eodem modo vsurpatur, nec eiusdem generis sunt traditiones, quarum mentio fit in scriptis veterum: Pontificii sophistice sine discrimine, talia testimonia commiscent, & ex vna (quod dicitur) fidelia omnes traditiones dealbant, vt prætextu & specie antiquitatis fucum faciant: Iudico igitur, totam hanc disputationem de traditionibus, non posse simplicius explicari, nec ad veterum testimonia, quæ a Pontificiis in hac disputatione magno cum apparatu producuntur, commodius responderi posse, quam per distinctionem. Distribuemus itaque hanc materiam de Traditionibus in certa quædam capita seu genera, & ostendemus, quæ testimonia veterum, ad quod genus traditionum pertineant, & quid de singulis sentiendum sit.

vbi ante omnia notandum, quis nam sit status disputationis Pontificiorum de traditionibus

IIII. Ita enim manifestum euadet illa, quæ speciem aliquam in hac disputatione habent, si recte distinguantur & explicentur: nihil plane patrocinari corruptelis, abusibus & superstitionibus regni Pontificii. Semper autem memoria repetendum est, statum disputationis Pontificiorum de traditionibus hunc esse: Scripturam non omnia quæ ad articulos fidei, & ad dogmata pietatis pertinent, habere, sed multa, quæ ad articulos fidei, & ad dogmata pietatis necessaria sunt, suscipienda & credenda esse, sine scriptura, extra & præter Scripturam, ex traditionibus non scriptis, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

SECTIO I.

Primum genus traditionum.

Primum illarum genus est, sermones Christi & Apostolorum sæpe traditiones vocari; ep. ad Cæcil. quæ 63. est, p. m. 148.

I. PRimum igitur genus traditionum illud constituemus, quod ea, quæ Christus & Apostoli viua voce tradiderunt, quæ postea ab Euangelistis & Apostolis litteris consignata sunt, sæpe vocantur traditiones. Ita *Cyprianus* dicit: *In calice* Domini *offerendo*, vt vino misceatur, *Dominica traditio seruetur, neque aliud fiat a nobis, quam pro nobis Dominus prior fecit.* Atqui hæc traditio scripta extat. Et * Basilius, l. 3. contra Eunomium inquit: *Hoc palam impugnat salutaris baptismatis traditionem: Euntes, inquit, baptisate in nomen, &c.* Item, *Baptismus noster est iuxta ipsam Domini traditionem, in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti.* Illa certe traditio scripta extat.

quod postmodum pontificii perperam ad suas traditiones detorquent;

II. Obseruet autem Lector, quam candide agant Pontificii. Vbicunque enim inueniunt vocabulum Traditionis, illud mox detorquent ad suas traditiones, quæ ex Scriptura probari non possunt, vt cum Paulus dicit, 1. Corinth. 15, 23. *Tradidi vobis, quod accepistis, si tenetis, nisi frustra credidistis:* Hîc statim exclamant, Audis traditiones? Audio: sed mox in eodem loco lego, Paulum scripto explicare, quæ sint illa, quæ tradiderit: *Tradidi vobis, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, quod sepultus est, & resurrexit secundum Scripturas.* Audis traditiones Pauli, duplici modo esse ἐγγράφους. Primo enim sumptæ sunt ex Scriptura veteris Testamenti, secundo ab ipso Paulo litteris consignatæ sunt. Et tamen sunt homines, quos non pudet hunc locum torquere ad traditiones, quæ iactantur extra, præter & contra Scripturam. Ita de cœna Domini Paulus inquit: *Ego a Domino accepi, quod & tradidi vobis.* Sed illam traditionem post Euangelistas ipse etiam scripto comprehendit. Iesuitæ allegant dictum Pauli, 2. Thessal. 3, 6. *Subducatis vos ab omni fratre, ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt a nobis.* Sed mox in illo ipso capite describit, quam intelligat traditionem, sicut inspicienti manifestum est. Et tamen inde volunt probare, multa esse credenda, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. Similis impudentiæ est, quod pro traditionibus non scriptis allegant id, quod Actorum 16, 4. scriptum est: *Tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus Ierosolymitanis*, cum cap. 15, 23. manifestissime testetur, dogmata illa litteris fuisse ab Apostolis consignata.

abutentes tum verbis Scripturæ,

v. 3. 4.

1. Cor. 11. 23.

tum testimoniis Patrum.

III. Ita cum *Cyprianus* ad Pompeium inquit: *Si in aliquo — vacillauerit veritas, ad originem Dominicam, & Euangelicam, & Apostolicam traditionem reuertamur:* Mox exclamat *Lindanus:* Auditis *saluberrimam non scriptæ traditionis autoritatem?* Sed scelerate præterit, quod in eadem Epistola extat: *Vnde est ista traditio, vtrum de Dominica & Euangelica autoritate descendens, an de Apostolorum mandatis & Epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur, — Ios. 1. Si igitur aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum Epistolis & actibus continetur, — obseruetur etiam hæc sancta traditio.* Hæc *Cyprianus.*

l. 2. panopl. c. 5. f. 50.

Nec sane iustæ indignationi honesta defutura esset oratio, si hoc Pontificiorum artificium liberet suis coloribus depingere. Sed satis sit, lectori extremas lineas monstrasse.

Basilius ** in sermone de confessione fidei, ponit talem definitionem: *Fides est assensus, non hæsitans de his, quæ audita sunt, in certitudine veritatis, & prædicata sunt per gratiam Dei.* Mirum vero quam exultet *Lindanus*, quod in illa definitione fidei nulla fiat Scripturæ mentio. Sed mox tertio versu *Basilius* subiungit hanc sententiam: *Si fidelis est Dominus in omnibus sermonibus suis, — — manifesta est elapsio a fide*

l. 1. panopl. c. 14. f. 20. 21.

* Basil. contra Eunom. lib. III. f. 678. Τοῦτο δὲ σαφῶς μάχεται τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος. πορευθέντες φησὶ βαπτίζοντες εἰς ὄνομα πατρὸς, cetera. Et paucis interiectis: τὸ δὲ βάπτισμα ἡμῶν ἐστι κατ' αὐτὴν τὴν τοῦ κυρίου παράδοσιν, εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.

** Basil. homil. de fide, f. 394. Πίστις μὲν οὖν ἐστι συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι, cetera. Et paullo post: εἰ δὲ πιστὸς μὲν ὁ κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ — — — φανερὰ ἔκπτωσις πίστεως, καὶ ὑπερηφανίας κατηγορία, ἢ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων, reliqua.

fide, & superbia crimen, aut reprobare quid ex his, quæ scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis. Considera quæso, optime lector, quale sit hoc artificium, quo Pontificii vtuntur. Præclarum extat *Irenæi* testimonium de Polycarpo, apud * *Eusebium* lib. 4. c. 14. quod *perpetuo eadem docuerit, quæ & ab Apostolis acceperat, quæ Ecclesia quoque tanquam sola vera tradidit.* Ibidem: *Multos hæreticorum ad Ecclesiam Dei conuertit, dum vnam & solam eam veritatem, quam ab Apostolis acceperat, quam etiam Ecclesia tradidit, prædicauit.* Axioma extra omnem controuersiam verissimum est, illam solam doctrinam veram esse, quam Apostoli tradiderunt, quam primitiua Ecclesia ab Apostolis acceptam professa est. Sed quæstio est, an doctrina illa sit alia & diuersa ab ea, quam in Scriptura comprehensam habemus? Pontificii simpliciter distinguunt traditiones, contra Scripturam. Et quando *Irenæus* dicit, Polycarpum ea docuisse, quæ ab Apostolis acceperat, hoc ita interpretantur, quod alia & multo plura ab Apostolis accepta prædicarit, quam quæ in Scriptura continentur. Ita illi. Sed propter multas causas suspecta est nobis ipsorum fides. Alia igitur quærenda sunt testimonia. Nullum autem dubium est, *Polycarpum* etiam illa, quæ scripta sunt, ab Apostolis accepisse; quomodo igitur simpliciter contra Scripturam distinguuntur ea, quæ Polycarpus dicitur ab Apostolis accepisse? Sed audiamus ipsius *Irenæi* testimonium, qui apud † *Eusebium*, l. 4. c. 14. dicit, Epistolam Polycarpi ad Philippenses ita esse scriptam, & ad hoc instructam, vt ex *ea fidei character, & veritatis doctrina cognosci possit, ab iis, qui salutis suæ rationem habent.* Atqui in illa Epistola quæ extat, nulla fit mentio eorum, quæ a Pontificiis pro traditionibus iactantur, sed scribit de incarnatione Christi, de mysterio crucis, quod Christus sit iustitia nostra, qui sustulit peccata nostra, vt viuamus in ipso, de resurrectione, de extremo Iudicio, de fide, spe, charitate, de bonis operibus, de tolerandis infirmis, de oratione, & de aliis, quæ in Scriptura expresse continentur. Est igitur character fidei Polycarpi non extra Scripturam.

V. Addamus aliud testimonium, quod adhuc clarius est. *Irenæus* enim apud †† *Eusebium*, lib. 5. c. 20, recitat, se *non chartis, sed cordi* inscripsisse, quomodo Polycarpus narrauerit, se cum Apostolis conuersatum: quomodo sermones ipsorum commemorauerit, & quæ ex illis de Domino, de virtutibus & doctrina eius audierit. De hoc loco *Andradius* meus l. 2. p. 60 serio triumphat pro traditionibus extra Scripturam. Sed *Irenæus* mox addit, quod Polycarpus ea, quæ ab illis, qui ipsi Verbum vitæ viderant, perceperat, annunciauit, πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *omnia sanctis Scripturis consona.* Vere aurea est hæc *Irenæi* sententia: quæ rectissime declarat, quomodo intelligendæ sint pleræque veterum sententiæ de traditionibus. Apostoli multa tradiderunt viua voce: Apostolici ab Apostolis ex traditione viuæ vocis multa acceperunt, quæ suis postea discipulis rursus tradiderunt. Sed *Irenæus* inquit, omnia illa fuisse σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *consona Scripturis.* Et nos eorum nihil reiicimus, sed omnia, quæ Scripturis sanctis consentanea sunt, suscipimus & veneramur. Pontificii vero pro talibus traditionibus pugnant, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, his enim verbis vtitur *Andradius*, qui etiam anathema dicit illis, qui perhibent: Nisi de veteri ac nouo Testamento euidenter fuerimus edocti, non sequimur doctrinas patrum atque traditionem Ecclesiæ. Lector ipse instituat antithesin eorum, quæ Polycarpus ab Apostolis accepta tradidit: ea enim *Irenæus* pronunciat omnia fuisse consona Scripturis sanctis: & eorum, quæ Pontificii titulo traditionum iactant: de illis enim diserte affirmant, quod nullo Scripturæ testimonio probari possint. Immo anathemata dicunt omnibus, qui quærunt συμφωνίαν traditionum Pontificiarum cum veteri ac nouo Testamento.

VI. Primum igitur genus Traditionum est, quod Apostoli tradiderunt doctrinam viua voce, sed illa postea in Scriptura litteris consignata est. Viri etiam Apostolici multa annunciauerunt ab Apostolis accepta: sed πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *omnia consentanea Scripturis sanctis.* Et hæc certe nihil patrocinantur Pontificiorum traditionibus, quæ nullo Scripturæ testimonio, sicut ipsi fatentur, probari possunt. Obseruandum est autem in hoc primo genere, quam fraudulenter Pontificii citent & tractent Scripturæ & antiquitatis testimonia, pro stabiliendis & confirmandis commentitiis suis traditionibus.

SECT.

* Irenæus apud Euseb. H. E. lib. IIII. c. XIIII. f. 103. Ταῦτα διδάξας ἀεὶ, ἃ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἔμαθεν, ἃ καὶ ἡ ἐκκλησία παραδίδωσιν, ἃ καὶ μόνα ἐστὶν ἀληθῆ. Et in sequentibus. πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἱρετικῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀλήθειαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρειληφέναι, τὴν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας παραδεδομένην.

† Id. l. d. f. 104. ἔστι δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιππησίους γεγραμμένη ἱκανωτάτη. ἐξ ἧς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, οἱ βουλόμενοι καὶ φροντίζοντες τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, δύνανται μαθεῖν.

†† Idem apud Euseb. H. E. l. V. c. XX. f. 153. ἀπήγγελλε ταῦτα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπ' ἐμοὶ γεγονὸς σπουδαίως ἤκουον, ὑπομνηματιζόμενος αὐτὰ οὐκ ἐν χάρτῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ.

SECTIO II.

Secundum genus traditionum.

Secundum est, libros Scr. S. non interrupta serie nobis quasi per manus traditos esse.

I. SEcundum genus traditionum est, quod libri Scripturæ sacræ *non interrupta serie temporum*, (sicut *Augustinus* * loquitur) & *certa connexionis successione*, ab Ecclesia custoditi, & fideliter ad posteros transmissi, nobisque quasi per manus traditi sunt. Ita *Origenes* ** dicit, se *ἐν παραδόσει*, per *traditionem* didicisse, quod *quatuor Euangelia in vniuersa Ecclesia sint indubitata*. Et *Eusebius* † de libris Canonicis disputans, aliquoties vtitur verbis *tradendi* & *accipiendi*. Quæ vero sit ratio huius traditionis, hoc est, Ecclesiæ testificantis de germanis & Canonicis Scripturæ libris, supra fuse explicatum est, cum de libris Canonicis ageremus.

Id quod pontificiis nil patrocinatur,

II. Et hanc traditionem, qua nobis in manum dantur sacræ Scripturæ libri, reuerenter accipimus: Nihil autem patrocinatur Pontificiis, qui pugnant pro dogmatibus, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. Ecclesia enim illa traditione fatetur, se alligatam esse ad vocem doctrinæ sonantis in Scriptura, & propagatione illius traditionis posteritatem etiam ad Scripturam alligatam esse docuit. Et tempore Patrum illi, qui apud Ecclesiam quærebant veritatem, deducebantur ad Scripturas: sicut ex *Augustino* de Catechisandis rudibus †† constat. Et contra Epistolam Manichæi, cap. 5. narrat *Augustinus*, quomodo ad fidem Ecclesiæ Catholicæ perductus fuerit. Dicit enim, se obtemperasse Catholicis laudantibus Euangelium, & dicentibus: *Credite Euangelio.* Et ibi ponit vulgatam illam sententiam: *Ego vero Euangelio non crederem, nisi me Catholica Ecclesia commoueret autoritas.* Ex Ecclesiæ igitur testificatione commotus fuit, vt legeret Euangelium, & crederet, doctrinam diuinitus patefactam in illo contineri. Num vero, postquam Euangelio credidit, pollicetur, se plus crediturum Ecclesiæ, quam Euangelio, si ipsa aliquid statuat vel proponat, quod vel sit contra Euangelium, vel nullo Scripturæ testimonio probari possit? Hoc certe non dicit. Immo alibi ††† dicit anathema illis, qui annunciant præter, quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepimus. Et in illo ipso loco * dicit, se, quia Euangelio credat, non posse Manichæo credere, propterea, quia ibi nihil legat de Manichæi Apostolatu. Hoc ergo secundum genus traditionum deducit nos ad Scripturam, & ad vocem doctrinæ sonantis in ea alligat nos, vsque adeo non probatur inde Pontificium axioma: multa dogmata fidei suscipienda esse, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

Obiectio illa Pontificiorum, si hanc, cur non & reliquas traditiones accipiamus? soluitur,

III. Sed obiiciunt Pontificii: Si hanc Ecclesiæ traditionem, testificantem de libris Scripturæ sacræ, accipitis, quo iure reliquas traditiones, de quibus Pontificia Ecclesia testificatur, quod sine scripto ab Apostolis sint traditæ, reiicietis? Ecclesiæ enim *testimonium*, sicut *Andradius* ** inquit, *aut vbique contemnendum, aut vbique certe amplectendum est.* Respondeo. Immensa est differentia inter primitiuam Ecclesiam, quæ fuit tempore Apostolorum & Apostolicorum, testificantem de libris Scripturæ sacræ, & inter Pontificiam Ecclesiam, obtrudentem nobis sine probatione pro traditionibus Apostolorum sua commenta. Patres, vbi hanc traditionem de libris Scripturæ describunt, probant illam ex testificationibus primitiuæ Ecclesiæ. Si idem eadem certitudinis ratione de aliis etiam traditionibus, quarum alicubi mentionem habent, fecerint: valeat sane hoc, vt eodem etiam iure recipiantur. Affirmant autem ea, quæ ab Apostolis tradita fuerunt, omnia fuisse consona sacris Scripturis, sicut iam diximus ex *Irenæo*, & mox pluribus ostendemus. Habemus igitur ex ipsa Patrum traditione, vnde diiudicandum sit, quæ sint veræ Apostolicæ traditiones, sicut *Hieronymus* inquit in primum caput Aggæi: *Gladius Dei*, qui est sermo Dei viuus, *percutit illa, quæ absque autoritate & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica*, homines *sponte reperiunt & confingunt.* Ecclesiæ igitur traditio libros Scripturæ sacræ ita nobis commendat, vt moneat, reliqua omnia ad illam esse exigenda (sicut testimonia in præcedentibus allegata ostendunt) & quæ illi sunt consona, recipienda, quæ vero non sunt consona, licet quasi traditio Apostolica proponantur, percutienda esse gladio verbi Dei. Et hæc est simplex & vera solutio superioris illius obiectionis, & reiicere eam Pontificii non possunt, alias enim eodem iure cogerentur, & ipsi etiam Pharisæorum traditiones, & totam Talmudistarum Cabbalam recipere. Iudæos enim *Augustinus* † scite vocat nostros *librarios* & scriniarios, ut qui custodes fuerunt librorum veteris Testamenti, circumferentes adhuc illam custodiam in ipso exilio.

ostendendo longe differre veterem illam eccles. & pontificiam:

& arguendo, quod alicubi quærunt refugium.

IIII. Quærunt sane νεόφυτοι Pontificii, Ecclesiam accepisse libros veteris Testamenti, ex traditione non Pharisæorum, sed Prophetarum, Christi & Apostolorum. Sed quia series temporum non interrupta

* contra Faust. l. 28. c. 2.
** v. Euseb. H. E. l. 6. c. 25. f. 184.
† H. E. l. 3. c. 25. f. 77.
†† cap. 3. 8. 9.
††† de vnit. eccl. cap. 11. & 12.
* contra epist. Manich. c. 5.
** l. 2. p. 149.
† enarrat. in Ps. 58.

rupta, iuxta *Augustinum*, ad hanc rem requiritur, non possunt Pharisæi ab illa testificatione de libris veteris Testamenti excludi. Quare igitur Christus & Apostoli, qui traditionem de libris veteris Testamenti recipiebant, non eodem etiam iure reliquas traditiones seniorum recipiebant, cum quidem hunc præferrent titulum: *Dictum est antiquis?* Quo iure ipsi Pontificii repudiant Talmudicas traditiones, cum de libris veteris Testamenti traditionem Iudæorum recipiant: Si dixerint, Iudæos confinxisse Cabbalam Talmudicam: ipsi hoc fortiter negabunt: allegant enim primos autores Patriarchas, Mosen & Prophetas. Quare igitur huic ipsorum testificationi nec vos Pontificii creditis, cum tamen de libris veteris Testamenti testificationem ipsorum vtique non repudiemus? Nos simpliciter respondemus: Quia ex libris Propheticis, de quibus Iudæi testificantur, discimus litteris consignatum esse, quantum de doctrina Patriarcharum, Moysis & Prophetarum, & satis est, & opus est. Ideo reliquas traditiones omnes, ad ea, quæ scripta sunt, examinamus, & huic testificationi contrariam traditionem Iudæorum, multa tradentium extra, præter & contra Scripturam, non recipimus, sed iure optimo repudiamus, id enim ex ipsis libris, quos Iudæi sua testificatione nobis commendant, discimus. Si quam aliam responsionem habent Pontificii, proferant, & eandem nos opponere poterimus ipsorum obiectioni, quare cum traditionem Ecclesiæ de libris Canonicis recipiamus, non similiter etiam reliqua omnia, quæ titulo traditionum nobis a Pontificia Ecclesia obtruduntur, recipiamus.

Matth. 5. 21. seq. c. 15, 5. c. 23, 16. seq.

SECTIO III.

Tertium genus traditionum.

Tertium, magnifica traditionum Apostolicarum encomia, quæ habent Irenæum,

I. TErtium genus traditionum constituimus illud, de quo loquuntur *Irenæus* lib. 3. & *Tertullianus* de præscriptione aduersus hæreticos; magnificis enim encomiis vterque celebrant traditionem Apostolicam. *Irenæus* lib. 3. cap. 3. inquit: *Traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire.* Et cap. 4. *Non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in depositorium diues plenissime in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis, vt omnis, quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus, omnes autem reliqui fures sunt & latrones. Propter quod oportet quidem deuitare illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. —— Quid autem, si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis: nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? cui ordinationi assentiuntur multæ Gentes barbarorum, —— sine charactere & atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, & veterem* Apostolorum *traditionem diligenter custodientes.*

Tertullianus,

II. Tertullianus de Præscript. *Hanc igitur dirigimus præscriptionem: Si* Christus *Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipiendos prædicatores, quam quos Christus instituit. ——. Quid autem prædicauerint, hoc est, quid illis Christus reuelauerit, & hic præscribam, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viua voce, — quam per Epistolas.* Postea; *Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis, matricibus, & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit, reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiarum, & Apostolorum, & Christi, & Dei.*

III. Hæc magnifica traditionum encomia videntur omnino multum patrocinari Pontificiis contra Scripturam. Nam & exceptã illam *Tertulliani* sententiam, quasi in triumpho in omnibus suis libris ducunt, quæ sic habet: *Non ergo ad Scripturas prouocandum, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta est victoria.*

Licet autem illa patrocinari videantur pontificiis,

IIII. Sed simplex veritas firmiter fundata, & sibi bene conscia nec reformidat, nec subterfugit vera antiquitatis testimonia. Manifeste enim ostendemus, hasce *Irenæi* & *Tertulliani* disputationes non infringere, sed confirmare nostram de sacra Scriptura sententiam, si sententiæ non truncatæ inspiciantur, sed tota series disputationis consideretur. Sicut enim Iurisconsulti dicunt, inciuile esse, lege non tota perspecta, ex aliqua ipsius particula pronunciare: ita *Hilarius* recte monet, in nostris disputationibus *intelligentiam dictorum ex causis dicendi sumendam esse.* Ordiamur itaque ab illa quæstione, quæ est status disputationis Pontificiæ, de traditionibus, & quæramus, an *Irenæi* & *Tertulliani* disputatio instituta fuerit de recipiendis dogmatibus quibusdam fidei, quæ nullo Scripturæ testimonio probari potuerint, sed quæ voluerint credi sine Scriptura, extra & præter Scripturam, ex sola traditione, cuius nulla extiterint in Scriptu-

potius tamen nostram confirmant sententiam, quam vt infringant eam.

l. 4. de Trin. f. 31.

quod fiel ostenditur, quo Irenæi illa & Tertulliani disputatio refpicias,

Scriptura testimonia? Res autem non est obscura. Vterque enim, & *Irenæus* & *Tertullianus*, expresse narrant, de quibus dogmatibus fidei instituta fuerit illa disputatio; recitant enim ad verbum ferme illos articulos fidei, quos hodie Symbolum, quod Apostolicum nominatur, complectitur. Num vero articuli illi fidei non possunt ex Scriptura probari, ostendi & confirmari? Num contrarii hæreticorum errores de his articulis non possunt ex Scriptura impugnari & refutari? Certe manifestissimum est, summam totius Scripturæ in hisce potissimum consistere articulis. Et *Irenæus* in 3. 4. & 5. libris, nihil aliud agit, quam quod ex Scriptura prolixe probat & confirmat articulos istos fidei, & ex Scripturarum testimoniis sumit refutationes corruptelarum pugnantium cum illis articulis.

V. Hoc igitur, quod manifestissimum est, & negari nullo modo potest, primo diligenter obseruetur in hac disputatione, non fuisse scilicet controuersiam de dogmatibus fidei, quorũ vel probatio, vel contrariorum refutatio ex Scripturæ testimoniis non potuerint peti & sumi. Sunt enim illi articuli, in quibus quasi summa totius Scripturæ consistit. Et hoc ideo obseruetur, agnoscet enim Lector, quo artificio has *Irenæi* & *Tertulliani* disputationes Pontificii detorqueant ad suas traditiones, de quibus ipsi fatentur, quod nullo Scripturæ testimonio probari possint.

Cur Irenæus & Tertullianus prouocarint ad traditiones?

VI. Quæ vero caussa fuit, cum articuli illi fidei habeant in Scriptura multa, certa, firma & perspicua testimonia, quod *Irenæus* & *Tertullianus* prouocant ad traditiones, quas Ecclesiæ Apostolicæ ab Apostolis acceptas, tunc tenebant & obseruabant? Caussam illam non opus est per coniecturas diuinare. Vterque enim manifeste illam exponit. Num vero hæc fuit caussa, quod ex Scriptura non potuerunt satis euidentia & firma de illis fidei articulis proferre testimonia, aut hæreticorum fabulas inde refutare? Nequaquam; ipsi enim hæretici non poterant negare, illam Ecclesiæ fidem habere in Scripturis fundamenta & testimonia, & sua figmenta a Scripturis argui & refutari. Ideo enim Scripturas vel reiiciebant, vel deprauabant, vel conquerebantur insufficientes esse. Ita enim *Irenæus* inquit, l. 3. c. 2. *Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem conuertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non recte habeant, neque sint ex autoritate, & quia varie sint dicta, & quia non possit ex his inueniri veritas ab his, qui nesciunt traditionem, non enim per litteras traditam illam, sed per viuam vocem.* *Tertullianus* ita inquit: *Ista hæresis non recipit quasdam Scripturas, & si quas recipit, adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuertit, & si recipit, non recipit integras,*

de præscript.

&c. Item, Dicunt *Apostolos non voluisse omnia omnibus reuelare, quædam palam & vniuersis, quædam secreto, & paucis demandasse*, & hoc Paulum vocare depositum. Agnoscit Lector, hæreticos, cum viderent, se ex Scripturis perspicue & firmiter refutari, mouisse certamen de autoritate ipsarum Scripturarũ, 1. Quod non recte haberent, & ideo non essent recipiendæ. 2. Quod varie essent dictæ, vt non possit inde colligi certa & firma sententia. 3. Non omnes Scripturas recipiebant, sed quasdam tantum, & tamen illas etiam non integras, sed multa addebant, multa enim detrahebant. 4. Criminabantur ex Scripturis solis non posse inueniri veritatem, nisi addantur & adhibeantur traditiones, quæ non per litteras, sed per viuam vocem ab Apostolis traditæ essent. 5. Fingebant Apostolos quædam palam & vniuersis, vt quæ scriptis diuulgauerunt, quædam vero secreto & paucis demandasse, ex quibus sua probabant figmenta; Et quia hæc eiusdem sint autoritatis cum illis, ideo Scripturas exponendas & corrigendas secundum secretas & tacitas traditiones, quæ non per litteras, sed viua voce traditæ sint. Hæc ita recitantur ab *Irenæo* & *Tertulliano*, ex quibus manifestum euadit, propter quam caussam, & in quem finem Patres illi prouocarint ad traditiones. Quia enim quasdam Scripturas non recipiebant, aut non recipiebant integras, & criminabantur, eas vel non recte habere, vel varie esse dictas, vel esse insufficientes, vt illis solis non possit inueniri veritas, ideo *Tertullianus* dicit, non esse prouocandum ad Scripturas, nec in illis certamen constituendum, in quibus aut nulla, aut incerta sit victoria contra tales scilicet hæreticos. Num vero censet articulos illos fidei, de quibus erat certamen, non posse ex Scripturis contra hæreticos defendi, nec corruptelas hæreticorum inde refutari? Certe *Irenæus* prolixe hoc facit, & per se hoc manifestissimum est. Sed de illis hæreticis, qui autoritatem Scripturarum in dubium vocabant, & traditiones opponebant Scripturæ, quique alias proferebant Scripturas, additionibus, & detractionibus interuersas, quas veras & germanas esse asseuerabant, de illis, inquam, hæreticis *Tertullianus* hoc dicit. Et addit rationem, prius probandum esse, apud quos sit veritas Scripturarum, quam ad ipsas Scripturas prouocaretur. Hanc esse *Tertulliani* mentem, manifestissimum est. Scelerate igitur faciunt Pontificii, qui a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter *Tertulliani* sententiam torquent, quasi omnino in controuersiis de religione, non sit prouocandum ad Scripturas, & quasi in disputationibus de dogmatibus fidei, in Scripturis aut nulla, aut omnino incerta

sit victoria. Hoc enim falsissimum esse ex omnium Patrum consensu supra probatum est, & *Tertullianus* nunquam hoc sensit.

VII. Quia igitur hæretici traditiones opponebant Scripturis, ita vt ex traditionibus conarentur ostendere 1. Scripturas, quas Ecclesia pro Canonicis receperat, non esse veras, & per omnia recipiendas. 2. propter varietatem, hoc est, ambiguitatem, seu incertitudinem & obscuritatem, non posse ex Scriptura intelligi veritatem. 3. ex solis Scripturis non posse intelligi veritatem, nisi adhibeantur etiam traditiones, quæ non per litteras, sed per viuam vocem traditæ sint: præter illa enim, quæ Apostoli palam vniuersis tradiderunt, quæ postea in litteras retulerunt, alia quædam secreto, & paucis demandasse. *Irenæus* igitur & *Tertullianus* prouocant hæreticos ad traditionem. Et quia vtrinque iactabantur traditiones, quæstionem illam disputant, quæ sit vera Apostolorum traditio. Probant autem illam vnam & solam esse veritatem, quam Christus a Deo accepit, & tradidit Apostolis, quam Apostoli rursus tradiderunt Ecclesiis, & quæ in Ecclesiis per successiones presbyterorum custodita fuit. Et quia tunc temporis in illis præcipue Ecclesiis, quæ ab Apostolis fundatæ fuerant, vigebat veritas disciplinæ Apostolicæ, & fidei Christianæ, ita ut traducem religionis, adhuc sincerum obtinerent & conseruarent: suauissimum sane fuit, ordinem & consensum Ecclesiarum in doctrina considerare. Et recte tunc dixit *Irenæus*, etiamsi nulla relicta fuisset ab Apostolis Scriptura, ex illa tamen traditione, quam Ecclesia ab Apostolis acceptam, ad illa vsque tempora sinceram conseruaret, potuisse cognosci, quæ esset vera doctrina Apostolica. Num vero idem valebit in Ecclesia Pontificia, ita vt quicquid illa tenet & seruat, hoc solo nomine iudicetur Apostolicum, licet nullo Scripturæ testimonio probare possint? Fortiter hoc contendunt patroni Pontificis Romani; sed nos dicimus, & ipsa euidentia probat, inter primitiuam Apostolicam Ecclesiam, & inter regnum Pontificium maiorem esse distantiam, quam sit inter cælum & terram. Probare igitur prius ipsos necesse est, ecclesiam suam esse Apostolicam, quam hoc priuilegium sibi arrogent.

Quis status sit in disputatione ista de traditionibus?

VIII. Sed pergamus in inquisitione: hoc enim obseruandum est, quid ex traditione, quæ tunc in omnibus Apostolicis Ecclesiis, vna & eadem erat, ad quam prouocabant, probarint *Irenæus* & *Tertullianus*. Certum est autem, Pontificiorum etiam, vt arbitror, confessione, quod ex traditione non protulerint doctrinam aliquam pugnantem cum Scriptura, hoc enim nomine traditiones, quas hæretici iactabant, damnabant: Illa igitur erit quæstio: An diuersam & aliam doctrinam, quam quæ in Scriptura tradita erat, *Irenæus* & *Tertullianus* ex traditione protulerint & probarint, hoc est, An disputarint & ostenderint, Ecclesiam tunc ex traditione habuisse multa dogmata & mysteria fidei, quæ nullo Scripturæ testimonio probari potuerint? Hunc enim esse statum controuersiæ inter nos & Pontificios, aliquoties iam diximus.

IX. Recitant autem vterque, quid sit illud, quod ex traditione probant: & sunt illi ipsi articuli fidei, quos Symbolum Apostolicum complectitur. Illos autem in Scriptura multis, manifestis testimoniis tradi, nullum est dubium. Non igitur aliquod aliud dogma fidei ex traditione proferunt & probant, præter illa, quæ in Scriptura continentur: Sed eadem & illa ipsa dogmata, quæ in Scriptura comprehenduntur, ostendunt & probant etiam ex traditione. Caussas vero, propter quas ad traditionẽ prouocarint, cum in Scriptura haberent multa firmissima testimonia, supra recensuimus, vt scilicet ostenderent consensum veræ traditionis Apostolicæ cum Scriptura.

Ita ergo ex traditionibus probant veritatem, autoritatem & sufficientiam Scripturæ: quia scilicet eadem omnino sint dogmata fidei, quæ Scriptura continet, & quæ primitiua Ecclesia, ex Apostolorum traditione accepta, vsque ad illa tempora sincera custodierat. Nam ne apex quidem in tota illa *Irenæi* & *Tertulliani* disputatione ostendi potest de vllo dogmate, quod ex sola traditione ita producant, vt nullo Scripturæ testimonio probari possit.

Inde satis manifestum est, Irenæi & Tertulliani loca nostram confirmare sententiam.

X. Et hæc quia fortissime infringunt & euertunt Pontificiorum fabulationes de insufficientia Scripturæ, & de illis traditionibus, quas nullo Scripturæ testimonio probare possunt, attente sunt consideranda. Simpliciter autem exposui statum disputationis apud *Iræneum* & *Tertullianum*, & non video, si integra disputatio consideretur, quomodo alia inde possit erui sententia, quam quod ostendat consensum traditionis Apostolicæ cum Scriptura, ita vt eadem sit doctrina, quam Scriptura tradit, & quam primitiua Ecclesia ex Apostolorum traditione acceperat. Et hanc sententiam ipsi autores verbis non obscuris ostendunt. *Irenæus* enim, idem quod ex traditione ostenderat, postea prolixe probat ex Scriptura. Et in ingressu illius disputationis, cap. 1. inquit: Apostoli *tunc quidem Euangelium præconiauerunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Et cap. 3. *hunc patrem Domini nostri Iesu Christi ab Ecclesiis*

clesiis annunciari, ex ipsa Scriptura, qui velint, discere possunt, & Apostolicam Ecclesiæ traditionem intelligere. Et lib. 4. cap. 63. inquit: *Agnitio vera est Apostolorum doctrina, & antiquus Ecclesiæ status in vniuerso mundo, & charactere corporis Christi secundum successiones Episcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoque loco est, Ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos custodita sine fictione, Scripturarum tractatione plenissima, neque ablationem recipiens lectio, sine falsatione, & secundum Scripturas expositio legitima & diligens, & sine periculo, & sine blasphemia & præcipuum dilectionis munus,* &c. Audis antiquum Ecclesiæ statum, & doctrinam Apostolicam per successiones Episcoporum peruenisse vsque ad *Irenæi* tempora, & sine fictione custoditam fuisse. Sed quomodo? *Tractatione,* inquit, *Scripturarum plenissima, & expositione secundum Scripturas legitimas.* Non dicit de dogmatibus fidei, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

Pontificii semper in ore habent antiquum Ecclesiæ statum, & traditiones per manus traditas: sed illustre est hoc *Irenæi* testimonium de vere antiquo Apostolicæ Ecclesiæ statu, & quomodo traditio Apostolica sine fictione custodita fuerit.

Ita *Tertullianus* de Præscript. cap. 4: *Sed &* hæretici *de Scripturis agunt, & de Scripturis suadent. Aliunde scilicet,* inquit, *loqui possent de rebus fidei, nisi ex litteris fidei.* Item, *Credunt sine Scripturis, vt credant aduersus Scripturas.* Et postea respondens ad illud, quod hæretici fingebant: Apostolos præter illa, quæ palam, & vniuersis tradebant, quædam etiam alia secreto & paucis demandasse, & hoc Paulum vocare depositum, ita inquit *Tertullianus: Quod hoc depositum est tam tacitum, vt alterius doctrinæ deputetur? an illius denunciationis, de qua ait: Hanc denunciationem commendo apud te — Timothee. Item illius præcepti, de quo ait: Denuncio tibi, —— vt custodias præceptum. Quod autem præceptum, quæ denunciatio ex supra & infra scriptis intelligetur, non nescio quid subostendi hoc dicto, de remotiori doctrina.* Item: *Nam & cum dicit* (hæc) *de eis dicit, de quibus in præsenti scribebat: de occultis autem vt de absentibus apud conscientiam non* (hæc) *sed* (illa) *dixisset.* Pag. 109. *Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc Cathedræ Apostolorũ præsidentur, apud quas ipsæ adhuc authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, repræsentantes faciem vniuscuiusque.* Item, *habes* Romam, *& inde nobis quoque autoritas præsto est: ——Videamus quid didicerit, quid docuerit. — Vnum Deum nouit creatorem vniuersitatis, & Christum Iesum ex virgine Maria, filium Dei creatoris, & carnis resurrectionem. Legem & Prophetas cum Euangelicis & Apostolicis litteris miscet, & inde potat fidem eam.* Et mox de hæreticis inquit: *Quibus fuit propositum aliter docendi, eos necessitas coegit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Alias enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent, per quæ docerent hæresin. Et sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ, sine corruptela instrumentorũ eius, ita & nobis integritas doctrinæ non competiisset, sine integritate eorum, per quæ doctrina tractatur.* Consideret lector, quomodo *Tertullianus* in hac sententia de Scriptura loquatur. Et paucis interiectis, de Scripturis ita inquit: *Quod sumus, hoc sunt,* ab initio *ex illis sumus.* Vides lector, qualem instituat collationem seu συμφωνίαν Scripturarum, & primitiuæ Ecclesiæ, tenentis sinceram traditionem Apostolicam. *Quod nos* inquit (scilicet tenentes traditionem Apostolicam) *sumus, hoc sunt* Scripturæ, & quidem *ex ipsis nos sumus.* Sunt igitur (vt ita dicam) duo æquiualentia, seu termini conuertibiles: antiquus Ecclesiæ status, tenens veram Apostolicam traditionem, & doctrinæ Scripturæ sacræ.

cap. 7.

c. 8.

c. 9.

c. 14.

Cur hæc tam prolixe tractentur?

XI. Hæc prolixius aliquanto tractaui, *primo* ideo, quia truncatæ illæ sententiæ, quæ ex *Irenæo* & *Tertulliano* citantur, possunt Lectorem perturbare, nisi tota illorum disputatio consideranda proponatur. *Secundo*, quia ex illa *Irenæi* & *Tertulliani* disputatione firmissime munitur & comprobatur nostra sententia de autoritate, perfectione & sufficientia Scripturæ, & simul refutantur Pontificiorum traditiones, quas ipsi fatentur, se nullo Scripturæ testimonio probare posse. Ostendimus enim, *Irenæum* & *Tertullianum* probare consensum traditionis Apostolicæ & Scripturæ, ita ut traditio non opponatur Scripturæ, tanquam vel falsæ, vel ambiguæ, vel imperfectæ, hoc enim hæreticos contendisse, *Irenæus* ostendit. c. 2. Sed ex traditione probatur & confirmatur veritas, autoritas, certitudo, perfectio & Sufficientia Scripturæ, ita vt antiquus Ecclesiæ status & vera traditio Apostolorum custodiatur tractatione & expositione Scripturarum. Quando igitur proponuntur traditiones, quæ cum Scriptura non consentiunt, & ex Scriptura ostendi & probari non possunt: certissimum est, eas non esse Apostolicas. Hoc fundamentum firmum & perspicuum est, quod cauillationibus sophisticis impeti quidem & exagitari, non tamen labefactari aut euerti poterit. Ideo lectori hanc *Irenæi* & *Tertulliani* disputationem diligenter commendo. Quod igitur de doctrina Christi, & Apostolorum *Tertullianus* dicit, hoc nos rectissime ad Scripturam accommodamus: sunt enim termini (sicut dictum est) conuertibiles. Est autem hæc *Tertulliani* sententia:

c. 3.

tentiā: *Cum credimus, nihil desideramus vltra credere, hoc enim prius credimus, non esse, quod vltra credere debeamus,* &c. Hæc de dogmatibus dicit *Tertullianus*, de ritibus vero paulo post dicemus.

XII. Et ad confirmationem eorum, quæ hactenus diximus, multum faciunt illa etiam, quæ supra ex Eusebii lib. 5. c. 20. de *Irenæi* testimonio super traditionibus Polycarpi annotauimus: quod scilicet Polycarpus commemorauerit discipulis suis, quæ ab Apostolis tanquam viuis testibus acceperat de Domino, de virtutibus, de doctrina eius. Sed quid? Num alia fuerunt, quam quæ in Scriptura tradita sunt? Num tradidit Polycarpus dogmata quædam, vt ab Apostolis tradita & accepta, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt? Nequaquam, inquit *Irenæus*, sed tradidit πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *omnia consona Scripturis sacris*. Tales igitur fuerunt, sunt, & debent esse omnes traditiones, quæ tanquam Apostolicæ proferuntur. Et semper examinandæ sunt, an habeant illam *Irenæi* συμφωνίαν cum Scriptura. Si igitur vero & pio studio quæritur, quæ sit vere antiqua & Apostolica traditio, non opus est excogitare fabulas de purgatorio, de aqua benedicta, & similibus. *Irenæus* enim & *Tertullianus*, in illa, de qua iam multa diximus disputatione, non in genere tantum loquuntur, sed quæ sit Apostolica traditio in specie liquido expressis verbis ostendunt, describunt & recitant.

Symbola vetera

XIII. Antiquissima enim Symbola, complectentia summam doctrinæ & traditionis Apostolicæ, tribus in locis extant apud *Irenæum* & *Tertullianum*, quæ adscribam. Ostendent enim vnde sumptum sit Symbolum, quod vulgo vocatur Apostolicum.

Irenæi,

Irenæus enim lib. 3. cap. 4. dicit, Barbaras quasdam Gentes *sine charactere & atramento veterem traditionem diligenter custodire: credentes in vnum Deum, fabricatorem cæli & terræ, & omnium, quæ in eis sunt, per Christum Iesum Dei Filium, qui propter eminentissimam erga figmentum suum dilectionem, eam, quæ esset ex virgine, generationem sustinuit, ipse per se hominem adunans Deo, & passus sub Pontio Pilato, & resurgens, & in claritate receptus in gloria venturus, Saluator eorum, qui saluantur, & Iudex eorum, qui iudicantur, & mittens in ignem æternum transfiguratores veritatis, & contemptores patris sui & aduentus eius,* &c. *Quibus* Barbaris *si quis annunciauit, quæ ab hæreticis adinuenta sunt,* — —, *statim concludentes aures, longo longius fugient.* — — *Sic per illam veterem Apostolorum traditionem* non *admittunt hæreticorum* portenta eloquia &c.

Hæc est vera vetus Apostolorum traditio: quæ nihil tradit extra & præpter Scripturam, sed complectitur summam totius Scripturæ.

XIIII. Et lib. 1 cap. 2. *Irenæus* similiter exponit prædicationem Apostolicam: *Ecclesia*, inquit, *per vniuersum orbem vsque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, & a discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in vnum Deum patrem omnipotentem, qui fecit cælum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt: & in vnum Iesum Christum, Filium Dei incarnatum pro nostra salute: & in Spiritum sanctum, qui per Prophetas prædicauit dispositiones Dei, & aduentum, & eam, quæ est ex virgine generationem, & passionem, & resurrectionem a mortuis, & in carne in cælos ascensionem dilecti Iesu Christi, Domini nostri, & de cælis in gloria patris aduentum eius,* — — *vt Christo Iesu Domino nostro, & Deo & Saluatori & Regi, secundum placitum patris inuisibilis, omne genu curuetur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, & iudicium iustum in omnibus faciat: spiritalia quidem nequitiæ, & Angelos transgressores & apostatas factos, & impios, & iniustos & iniquos, & blasphemos homines in æternum ignem mittat, iustis autem & æquis, & præcepta eius seruantibus, & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam vero ex pœnitentia vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat, & claritatem æternam circumdet. Hanc prædicationem cum acceperit, & hanc fidem Ecclesia,* cap. 3. *& quidem in vniuersum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi vnam domum inhabitans, & similiter credit iis, quasi vnam animam habens, & vnum cor, & consonanter hæc prædicat, & docet, & tradit, quasi vnum possidens os. Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. Et neque hæ, quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæ, quæ in Hiberis sunt, neque hæ, quæ in Celtis, neque hæ, quæ in Oriente, neque hæ, quæ in Aegypto, neque hæ, quæ in Lybia, neque hæ, quæ in medio mundi sunt constitutæ. Sed sicut sol* — — *in vniuerso mundo vnus & idem est, sic & lumen. Prædicatio veritatis vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire,* Hæc igitur est Apostolica traditio, hæc vera Ecclesiæ antiquitas, hic Catholicus consensus.

Et omnia sunt sacris Scripturis consona, quæ nos & recipimus & profitemur. Habemus igitur veras & antiquas Apostolorum traditiones. Sed Pontificii de aliis nugis fabulantur, quando de traditionibus disputant.

XV. *Tertullianus* etiam de Præscript. cap. 4. *Regula autem est fidei,* — *quæ creditur vnum omnino Deum esse, nec alium præter mundi conditorem, qui vniuersa ex* *& Tertulliani.*

nihilo

nihilo produxerit, per Verbum suum primo omnium emissum, id Verbum filius eius appellatum, in nomine Dei varie visum Patriarchis, in Prophetis semper auditum: postremo delatum ex spiritu Dei, & virtute in virginem Mariam, carnem factum in vtero eius, & ex ea natum hominem, & esse Iesum Christum, *exinde prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cælorum, virtutes fecisse, fixum cruci tertia die resurrexisse, in cælos ereptum*, sedisse *ad dextram patris, misisse vicariam vim Spiritus sancti, qui credentes agat, venturum cum claritate, ad sumendos sanctos in vita æterna, & promissorum cælestium fructum, & ad profanos iudicandos igni perpetuo, facta vtriusque partis resuscitatione, tum carnis restitutione. Hæc regula, vt probabitur, a Christo instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt & quæ hæreticos faciunt.* Hæc Tertullianus.

XVI. Descripsi autem hæc Symbola, vt ostenderem, nos non reprobare, quas certo constat veras & antiquas esse Apostolorum traditiones. Concilium vero Tridentinum (quod notandum est) ideo confessionem Symboli seiunxit a traditionibus, vt sciremus, ipsos non potissimum contendere de veris, certis & antiquis illis Apostolorum & Ecclesiæ traditionibus, sed de aliis rebus, quas pro stabiliendo regno Pontificio, sub titulo & prætextu Apostolicarum traditionum, nobis obtrudunt. Et *Andradius* dicit anathema illis, qui perhibent: Nisi de veteri & nouo Testamento euidenter fuerimus edocti, non sequimur doctrinas Patrum, & Ecclesiæ traditionem. *quæ sint illa addicantur?*

SECTIO IIII.

Quartum genus traditionum.

Quartum est expositionem legitimam Scr. S. haberi per traditionem in ecclesia.

I. QUartum genus traditionum est, de expositione, vero sensu, seu natiua sententia Scripturæ. Nam ex *Irenæo* & ex *Tertulliano* constat, fuisse ipsis non de Scriptura tantum, verum etiam de expositione seu sensu Scripturæ, certamina cum hæreticis. Ita enim *Tertullianus* inquit: Ista hæresis, si Scripturas *aliquatenus integras præstat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit.* Et *tantum veritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus.* Idem, *Illic & Scripturarum & expositionum adulteratio deputanda est, vbi diuersitas inuenitur doctrinæ.* Et *Irenæus* ostendit, hæreticos exposuisse Scripturam, non sicut in manifestis & apertis locis sonat, sed ex figuratis, parabolicis & obscuris locis, falsa & prodigiosa quædam extruxisse, quibus deinde manifestos & apertos locos eludebant. Et prætexebant, se illas interpretationes accepisse ex traditione, quæ non per litteras, sed per viuam vocem tradita fuisset. *Irenæus* lib. 3. cap. 2. & lib. 2. cap. 25. & per sequentia capita. Ita etiam *Tertullianus* inquit: *Nituntur his, quæ de ambiguitate ceperunt.* In hoc igitur certamine de legitima expositione, siue de vero & natiuo sensu Scripturæ, cum quidem hæretici suis interpretationibus prætexerent titulum Traditionum, *Irenæus* & *Tertullianus* prouocant ad veram traditionem Ecclesiæ. Nullum enim est dubium primitiuam Ecclesiam accepisse ab Apostolis, & a viris Apostolicis, non tantum textum (sicut loquimur) Scripturæ, verum etiam legitimam & natiuam eius interpretationem, quam quia primitiua Ecclesia ad illa usque tempora sine fictione custodierat, ita vt certis documentis probare posset, a quibus eam accepisset, & ita retro progressus fieret ad ipsos vsque Apostolos, iucundissima sane fuit illa consideratio, qua piæ mentes plurimum confirmatæ fuerunt contra hæreticorum corruptelas.

cap. 5.

cap. 14.

Sed priusquam progrediamur, recurrendum est ad statum huius nostræ disputationis de Traditionibus, an scilicet *Irenæus* & *Tertullianus*, in illa disputatione de Scripturæ interpretatione, dogma aliquod aut interpretationem aliquam proferant ex traditionibus, extra & præter Scripturam, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possit? Certe *Irenæus*, l. 4. c. 63. dicit, *legitimam expositionem* esse *secundum Scripturas*. Et l. 2. c. 46. & 47. tradit regulas aliquot de interpretatione Scripturæ, ex quibus intelligi potest, quæ sit vere Apostolica traditio, de interpretatione Scripturæ. 1. Sanum sensum, & qui sine periculo est, illum esse, qui aperte & sine ambiguo, ipsis dictionibus in Scripturis ponitur. Addit autem, *Vniuersa Scriptura, & Prophetica & Euangelica in aperto & sine ambiguitate, & similiter ab omnibus, audiri possunt.* Item, Habemus *regulam ipsam veritatem, & in aperto positum de Deo testimonium*, hoc est (sicut *Augustinus* inquit) *in his, quæ aperte in Scripturis posita sunt: inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moresque viuendi.* 2. Quæ vero in parabolis ambigue, non aperte, neque ipsa dictione, neque sine controuersia in Scripturis dicta sunt, non esse interpretanda contra ea, quæ aperte dicta sunt, neque inde extruendum aliquid, quod ex aliis, quæ manifeste dicta sunt, probari non possit. Ideo exercitium quidem, & inquisitionem in huiusmodi locis probat, ita autem ne

vbi ante omnia recurrendum ad statum controu. de quo in superiorib.

Irenæi de interpretatione Scripturæ regula.

c. 46.

ib.

c. 47.

de doct. Christ. l. 2. c. 9.

c. 46.

ne

de versionibus Scr. S. sententia.

Christiana lib. 2. c. 11. inquit: *Latinæ linguæ homines, — duabus aliis ad Scripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa scilicet & Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, si quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas.* Capite 12. *Quis interpretum vera secutus sit, nisi exemplaria linguæ præcedentis legantur, incertum est.* Capite 15. *Libros noui Testamenti, si quid in Latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportere, non est dubium.* Idem Epistola 59. Vocabula *secundum Græcum eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, quia ea diligenter & scienter transferre curauerint.*

De sermone Domini in monte, lib. 1. fatetur exemplaribus Græcis maiorem adhibendam esse fidem, quam Latinis.

Contra Faustum, libro 11. capite 2. Confugiendum est *ad exemplaria veriora, vel plurium codicum, vel antiquiorum, vel linguæ præcedentis, vnde hoc in aliam linguam interpretatum est.*

cap. 50.

De vera religione: *Locutio diuinarum Scripturarum secundum cuiusque linguæ proprietatem accipienda est.*

c. vt veterum.

Et in decretis dist. 9. citatur hæc *Augustini* sententia: *Vt veterum librorum fides, de Hebræis voluminibus examinanda est: ita nouorum veritas, Græci sermonis normam desiderat.*

Apostoli quomodo vsi sint Græca translatione.

XVI. Hoc modo Apostoli vsurparunt quidem, & allegarunt vulgatam tunc septuaginta interpretum editionem, quia tunc in omnium manibus erat, non autem authenticam ipsam fecerunt contra ipsos fontes, sed emphasin & proprietatem sententiæ ex ipsis fontibus sumpserunt, sicubi interpretes ab illis discesserunt: sicut *Hieronymus* multis exemplis hoc ostendit. Et hæc est vera & Apostolica ratio vtendi versionibus: quod diligenter notandum est.

XVII. Sed Pontificii nec Apostolos nec Patres, nec sua ipsorum decreta curant, modo statum regni sui quoquo modo retinere & conseruare possint. Ita versionem *Erasmi*, quam *Leo* X. approbarat, Paulus IIII. retulit in Catalogum librorum damnatorum. Et dignum est obseruatione, quod in illo Catalogo omnes editiones Bibliorum etiam veteris interpretis, in quibus vel manifestissima quædam vulgatæ editionis errata sunt emendata, damnantur. Et inde manifestum esse potest, quid Tridentini quærant hoc suo decreto.

Papistæ cur ita propugnant vulgatam versionem.

XVIII. Non autem nulla est causa, quare tam acriter & pertinaciter eo modo, sicut dictum est, pro erratis vulgatæ editionis dimicent. In multis enim locis transformata est ad dogmata Pontificia. Et sicut *Albertus* Ingolstadiensis Ecebolus dicit: in veteri littera vulgatæ editionis latent multa mysteria fidei, scilicet Pontificiæ: vt intercessio & patrocinium Mariæ probari potest ex illa deprauatione, Genes. 3, 15. *ipsa conteret caput serpentis.* Quam falsationem *Colonienses* etiam *Iosepho* in publica editione affingere non sunt veriti, abutentes corrupta *Ruffini* interpretatione: cum *Iosephus* in Græca lingua nihil tale habeat. Et cum Hebræus, Chaldæus, Græcus & tota antiquitas hunc textum legat & interpretetur de ipso semine: tam perfricta tamen est frons Thaidis Babylonicæ, vt amasios eius huius tam crassæ impudentiæ, ne in clarissima quidem luce, pudeat.

Sacrificium Missæ probant ex eo, quod vetus translatio habet, *Melchisedech obtulit panem & vinum: erat enim sacerdos:* cum Hebræus, nec verbum oblationis, nec coniunctionem rationalem ibi habeat. *Gen. 14, 18.*

Peccatum originis possunt extenuare inde, quod vbi Deus dicit: *Figmentum cordis est tantum malum*, ibi vetus versio habet, *cogitatio cordis humani intenta* seu prona *est ad malum.* *Gen. 6, 5.*

Invocationem sanctorum probant inde, quia Iob. 5, 1. vulgata editio habet: *Voca si est qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere.* Et Psalm. 150, 1. *Laudate Dominum in sanctis.*

Dubitationem fidei de remissione peccatorum, possunt probare, quia Syrach. 5, 5. textus ita deprauatus est: *De peccato propitiato noli esse sine metu.* Et Eccles. 9, 1. *Nescit homo, vtrum amore vel odio dignus sit.*

Quod omnia, quæ in Conciliis suis statuunt, accipienda sint pro oraculis Spiritus sancti, possunt probare ex deprauatione textus in vulgata editione, Ioan. 14, 26. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* Græca vero habent εἶπον ὑμῖν, *quæcunque dixi vobis*, non *dixero.*

Perfectionem bonorum operum in hac vita *Staphylus* probat ex corrupto textu, in veteri editione, Ephes. 6. 13. *Vt possitis in omnibus perfecti stare.*

Matrimonium probatur esse vnum ex septem Sacramentis: quia vetus interpres Ephes. 5, 32. pro *mysterio* reddit *sacramentum.*

Vnctionis extremæ efficacia probatur inde, quod Iac. 5, 15. vetus editio habet verbum (*alleuiare*) quod de spectris, incursioneque Satanæ interpretantur, cum Iacobus habeat verbum ἐγερεῖ.

Meritum vitæ æternæ probant: quia scilicet Syrach. 16, 14. Hebræor. 13, 17. interpres vocabulum *meriti*, quod in textu non est, posuit, sicut & Genes. 4, 13. inquit, *vt veniam merear.*

Andrea-

Andradius meus probaturus in baptisatis nec vestigia, nec reliquias vllas manere peccati, citat Hebr. 9, 28. *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Et addit: *quod exhaustum est, ibi nihil reliqui est*: cum non ignoret, tale verbum in Græco non esse.

Gropperus anno 1541. Ratisbonæ probaturus Papisticam satisfactionem institutam esse ab Apostolo Paulo, allegauit quod Erasmus 2. Corinth. 7, 11. in descriptione pœnitentiæ Corinthiorum ἀπολογίαν, transtulit *satisfactionem*.

Et quod præcipue Lector notare debet, Tridentinum Concilium, vt probet Ecclesiam habere potestatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus, contra institutionem Christi, abutitur æquiuocatione veteris versionis, vbi 1. Corinth. 4, 1. ministri Christi vocantur *dispensatores mysteriorum* Dei. Possunt ergo in Sacramentis dispensare, & vnam speciem in cœna abrogare: sunt enim dispensatores. Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia, in tanta luce cognitionis linguarum de tam graui materia tam pueriliter ludere: cum Paulus tantum οἰκονόμους, vocet ministros Christi!

Ecquid vero tibi Lector iam videtur? Non certe frustra Tridentinum Concilium veterum vulgatam Latinam editionem Bibliorum authenticam facit, eo modo, sicut dictum est.

SECTIO VIII.

DE INTERPRETATIONE SCRIPTURAE.

Secundi Decreti Quartæ Sessionis Concilii Tridentini, Canon alius.

PRAETEREA ad coercenda petulantia ingenia, decreuit, vt nemo sua prudentia innixus, in rebus fidei & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorqueat, aut contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta
Art. Smalc. *mater Ecclesia*, cuius est iudicare *de vero sensu & interpretatione sanctarum Scripturarum, aut etiam contra vnanimem consensum Patrum ipsam Scripturam sacram interpretari audeat, etiamsi huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edendæ forent. Qui contrauenerint, per ordinarios declarentur, & pœnis a iudice statutis puniantur.*

EXAMEN.

Interp. Script. & vsus consistit in vero eius sensu.

I. *Hilarii* dictum est: Scripturæ non sunt in legendo, sed in intelligendo. Certum igitur est, doctrinam Scripturæ, & salutarem eius vsum consistere non in verbis non intellectis: sed in vero eius sensu, & sano intellectu, sicut parabola, Matth. 13, 23. inquit: *Qui verbum Dei audit & intelligit, & fructum affert, hic in terram bonam seminatus est.* Et multi sane in Scriptura loci sunt planis & perspicuis verbis expositi, qui interpretatione procul petita non indigent, sed seipsos explicant: ad quos, vt *Augustini* verbis vtar, accessus patet & doctis & indoctis. Et in his, quæ aperte in Scriptura posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresque viuendi.

Cum autem plura in sacris litteris obscura sint,

Sunt vero præterea multæ difficiles & obscuræ sententiæ in Scriptura, quarum sensus non potest a quouis primo statim aspectu deprehendi. Et tamen ne vel frustra in Scriptura essent positæ, vel ansam præberent erroris, Deus voluit in Ecclesia donum extare interpretationis:

Deus interpretationis donum concessit quibusdam in ecclesia.

quod sicut donum sanationum, miraculorum & linguarum non est commune omnibus, sicut inquit Paulus, 1. Corinth. 12, 9. *Alii per spiritum datur gratia sanationum, alii operatio virtutum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.* Et donum illud Deus non vult vel contemni, vel abiici, sed reuerenter vsurpari, tanquam organon & adminiculum, ad inueniendum & intelligendum verum & sanum Scripturæ sensum: sicut Eunuchus reginæ Candaces, Actorum 8, 31. inquit: *Quomodo possum intelligere, si non* v. 32. seq.
aliquis viam præmonstret mihi? Et cum intelligeret, diuinitus sibi oblatum esse Philippum, habentem donum interpretationis, cum gratitudine illum in currum ad se recipit, & de sensu loci Esaiæ, cum ipso confert. Et de hoc genere interpretationis pulchre dictum est ab Augustino, lib. 1. cap. 1. de moribus Ecclesiæ: Eo dulcius cap. 1.
accipiuntur, postquam per interpretationem aperta sunt, quo clausa difficilius aperiebantur. Illud vero donum interpretationis non est extra Ecclesiam in non renatis: est enim lumen Spiritus sancti, accensum in cordibus piorum. Et de non renatis, inquit Paulus, 1. Corinth. 2, 14. *Animalis homo non percipit ea, quæ spiritus sunt, stultitia enim sunt ei: spiritualis vero diiudicat omnia.* Et 2. Corinth. 4, 3. 4. *Si adhuc opertum est Euangelium nostrum, in iis, qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium.* Sed in Ecclesia filius Dei sedens ad dextram Patris, dat talia dona *ad ædificationem corporis sui.* Ephes. 4, 12.

II. Est & hoc certum, neminem debere quomodo

In interpretatione Scripturæ versandum.

bere suæ prudentiæ inniti in Scripturæ interpretatione, ne in claris quidem locis. Illud enim manifeste scriptum est, 2. Pet. 1,21. Scripturam non esse *priuatæ interpretationis.* Et illi, qui sacram Scripturam ad suos sensus, quos antea præsumpserunt, intelligendos contorquent, faciunt hoc in perniciem suam, 2. Petr. 3, 16. Optimus enim Scripturæ lector est, secundum *Hilarium*,* qui dictorum intellectum non attulerit, sed retulerit ex Scriptura. Grati etiam & reuerenter vtimur Patrum laboribus, qui multa Scripturæ loca commentariis suis vtiliter illustrarunt. Et veteris Ecclesiæ testimoniis in vero & sano Scripturæ sensu nos non parum confirmari fatemur. Neque enim probamus, si quis sibi comminiscatur sensum pugnantem cum tota antiquitate, & cuius plane nulla sint Ecclesiæ testimonia.

Patrum scriptis quomodo vtendum.

* v. l. 1. de Trin. f. 6.

Quid in canone hoc C. T. desideretur?

III. Et hæc cum ita sint, quid igitur est, quod in Canone Concilii Tridentini de interpretatione Scripturæ desiderari possit? Respondeo, Insidiose sane verbis generalibus positus est ille Canon. Sed quatuor sunt potissimum capita in hoc loco, de quibus inter nos controuertitur: quæ insidiosa generalitate hoc loco inuoluerunt, alibi vero clarissime hæc explicant.

I. quod donum interpretationis ordinariæ episcoporum successioni alligant.

IIII. *Primo* contendunt donum interpretationis, ordinariæ Episcoporum successioni ita alligatum esse, vt quicunque ad thronos illos euehatur, eius qualescunque interpretationes statim suscipiendæ & venerandæ sint, tanquam legitimæ, veræ & sanæ, quæ valeant ex priuilegio loci, quem illi occupant. Ita dicunt, quod Papa habet omnia iura in scrinio pectoris sui: etiamsi sit idiota, & tam obliniosus, vt immemor sit etiam sui. Item, quod habeat voluntatem pro ratione, in his, quæ vult: quod possit formam sacramentorum, ab Apostolis traditam, immutare: quod contra Epistolas Pauli possit statuere: quod dispensare possit contra prima quatuor Concilia, & contra verba Euangelii, &c. Agnoscet opinor *Andradius* ipsa Canonistarum verba. Et talis est etiam persuasio Synodi, quod quando ibi congregati sunt omnes Episcopi, sicut in arca Noe animalia munda & immunda congregabantur, quamcunque illi sine probatione tradant interpretationem, eam amplectendam, propterea quod fingunt cathedris Episcoporum indiuulse alligatum esse donum interpretationis. Sed hoc falsum est. Paulus enim, 1. Cor. 12, 11. vbi disputat de dono interpretationis, diserte dicit: *Hæc omnia operatur vnus & idem Spiritus, diuidens singulis, prout vult.* Et tota historia veteris Testamenti ostendit, Deum sæpe, præteritis ordinariis Pontificibus & Sacerdotibus, aliunde & sæpe ex aliis tribubus excitasse Prophetas, interpretes voluntatis suæ. Et quales sint interpretes Episcopi nostri, totus mundus iam videt.

II. quod ex dono interpretandi autoritatem faciant prætoriam.

V. *Secundo*, ex dono interpretationis faciunt autoritatem quasi prætoriam: vt non opus ipsis sit, interpretationem probare monstratis certis & firmis rationibus, & fundamentis interpretationis: sed sine examine, sine inquisitione & diiudicatione, simpliciter volunt nos iurare in illum sensum, quem nobis obtrudunt illi, qui sine ostensione spiritus ius interpretandi sibi arrogant. Atqui Paulus, 1. Thessal. 5, 19. 20. vbi inquit: *Spiritum nolite extinguere, Prophetas nolite contemnere:* Mox addit, v. 2. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Ita Actorum 17, 11. cum Paulus interpretaretur Scripturas, Berrhoenses prius scrutantur Scripturas, an hæc ita se habeant: & cum agnoscunt, interpretationem Scripturæ consentaneam esse, approbant & recipiunt eam. Et Actor. 8, 31. Eunuchus interpretationem eleganti verbo ὁδηγῶ describit. Ipse interrogat, Philippus respondet: & hac ratione monstrantur fundamenta veræ interpretationis, ita vt Eunuchus ipse, ex illa quasi manuductione Philippi, cognoscat & intelligat, quæ sit illius loci, quem legebat, sententia. Ita 1. Corinth. 14, 29. 30. Paulus describit, quomodo in obscuris locis, pii Doctores veram interpretationem communicatis sententiis inquirere debeant: *Prophetæ duo aut tres dicant*, & addit: *Ceteri diiudicent. Quod si alii sedenti reuelatum fuerit, taceat prior. Augustinus* de doctrina Christiana, & alibi cum alios docet, tum ipse vsurpat non prætoriam interpretandi autoritatem: sed ostendit, quomodo ex locis manifestioribus interpretandi sint obscuriores: quomodo ex phrasi Scripturæ, ex circumstantiis, ex collatione aliorum locorum, & ex analogia fidei, quærenda sit simplex, sana & vera interpretatio. Et quia *animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus: stultitia enim sunt ei: spiritualis vero diiudicat omnia*, 1. Cor. 2, 14. 15. Opus est ergo Spiritus sancti illuminatione, ad inueniendum & diiudicandum verum Scripturæ sensum. Et *Pater cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus*, Lucæ 11, 13. Ita Paulus optat Ecclesiis *spiritum illuminationis*, Ephes. 1, 1. & 3, 16. Philipp. 1, 9. Coloss. 1, 9. Ita etiam Dauid orat, Psal. 119, 18.

In hanc sententiam *Origenes* inquit, homil. 2. in Exod. *Non solum studium nobis adhibendum est ad discendas sacras litteras: verum & supplicandum Domino, vt ipse accipiens librum signatum dignetur aperire:* ipse enim est, qui aperit mentes, vt intelligantur Scripturæ. Et in Iosue homil. 8. *Ad explananda ea, gratia Spiritus sancti indigemus. Hilarius* inquit, lib. 4. de Trin. *Intel-*

ligentia dictorum, ex caussis sumenda est dicendi. Et lib. 9. *Dictorum intelligentia aut ex præpositis, aut ex consequentibus exspectetur.* Lib. 7. *Fides non ex nostro arbitrio, sed ex dictorum est ineunda virtutibus.*

Basilius de Spiritu sancto, cap. 1. dicit, interpretem debere sententiam in singulis vocibus ac syllabis latentem perscrutari.

Cyrillus Thesauri libro 8. c. 2. *Ante omnia, quando locum Scripturæ intelligere volumus, tria diligenter consideranda sunt: tempus quando scriptum est, quod dicitur: persona, quæ dicit, vel ad quam & de qua dicitur: & res, propter quam, & de qua dicitur. Sic enim absque errore sensum poterimus verum inuestigare.*

Augustinus de vtilitate credendi, capite 3. tradit quatuor modos interpretationis. 1. Secundum *historiam*, cum docetur, quid sit scriptum aut gestum. 2. Secundum *etymologiam*, quid, qua de caussa, vel factum, vel dictum sit. 3. Secundum *analogiam*, cum demonstratur, Scripturam sibi non aduersari. 4. Secundum *allegoriam*, cum docetur, non ad litteram esse accipienda quædam, sed figurate intelligenda. Item de moribus Ecclesiæ, lib. 1. c. 1. *Et diligentia & pietas adhibenda est. Altera fiet, vt scientes inueniamus: altera, vt scire mereamur.* Idem de scalis Paradisi, c. 2. *Lectio inquirit, oratio postulat, meditatio inuenit, contemplatio degustat.*

VI. Non igitur prætoria vel pontificia est interpretationum autoritas in Ecclesia, sed certæ sunt regulæ, secundum quas fieri, & ad quas exigi debent. Habet enim Ecclesia ius & libertatem diiudicandi. Sed Pontificii tale ius interpretationum sibi sumunt, ut una & eadem opera, & se labore probandi eximant, & Ecclesiæ diiudicandi libertatem adimant. Et hoc est quod in isto Canone impugnamus. Veras enim & sanas interpretationes, congruentes ad regulas, quas ex Patribus recitauimus, amamus & exosculamur. Ad Pontificiorum vero interpretationes accomodamus, quod *Tertullianus* de lege dicit: *Lex, quæ probari se non vult, merito suspecta est.* *Hilarius* inquit, libro quarto, de Trinitate, „Non enim diuinorum dictorum, sed intelligentiæ nostræ a nobis ratio præstanda „est. Et *Hieronymus* in Apologia pro libris contra Iouinianum: *Propositum mihi erat, non ad meam voluntatem Scripturas trahere: sed dicere, quod Scripturas velle intelligebam. Commentatoris enim officium est, non quid ipse velit: sed quid sentiat ille, quem interpretatur, exponere. Alioqui si contraria dixerit, non tam interpres erit, quam aduersarius eius, quem nititur explanare. Certe vbicunque Scripturas non interpretor, sed libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet, &c.*

in apolog. c. 4.

ad Pammach. quæ ep. est LVI.

VII. *Tertio:* Quando dictum aliquod Scripturæ Pontificii ad suas corruptelas transformarunt, sollicite inquirunt in Patrum scriptis, vt aliquas inde sententias corradant, quomodocunque patrocinaturas suo proposito. Et tales interpretationes veterum quacunque occasione, quocunque modo traditas, contendunt simpliciter sine discrimine & examinatione recipiendas esse, siue verbis Scripturæ consentiant, siue ab illis dissentiant: cum ipsi Patres lectorem nolint ita sibi alligatum, vt putent necesse sibi esse, aliquid ideo credere, quoniam a patribus dicitur: sed quia dicta sua, vel per Scripturas Canonicas, vel per alias probabiles rationes, quod a veritate non abhorreant, persuadere poterint. Hæc enim sunt *Augustini* verba ad Paulinam Epist. 112. c. 1. & 2. & apud *Hieronymum*, Epist. 19. *Origenes* in 2. cap. ad Romanos inquit: Hæc de circumcisione *ea lege sunt dicta nobis, vt si quis melius & rationabilius dixerit, illa magis, quam hæc nostra teneantur.* *Hieronymus* ad Minerium & Alexandrum: *Meum propositum est, antiquos legere, probare singula, retinere, quæ bona sunt, & a fide Catholica Ecclesia non recedere.* Idem in præfatione super Oseam: De Origine, Eusebio, Didymo, &c. *hæc dico, vt noueris, quos in propheta huius campo præcursores habuerim: quod & simpliciter, non superbe, sicut quidam meorum amicorum insibilat, tua prudentia fateor, non in omnibus sum secutus: vt iudex potius operis, quam interpres existerem, diceremque, quid mihi videretur in singulis.* Suas etiam interpretationes *Hieronymus* non vult pro oraculis haberi, sed subiicit eas lectoris iudicio, vt in secundo cap. Michea. *Videtur mihi, sic posse sensus reddi, si tamen prudens lector nostræ rationi acquieuerit.* Ita in 2. cap. Sophoniæ, in Esaiam, cap. 19. in Ezechiel. 36. 40. lib. 2. in Zachariam, &c. Et ad Augustinum inquit: *Respondeat mihi prudentia tua, quare tu contra tot & tales interpretes in explanatione Psalmorum diuersa senseris.* Hæc libertas in interpretationibus, omnino in Ecclesia retinenda est, vt cum iudicio legantur quorumcunque interpretationes, & libere exigantur ad fontes & fundamenta. Nec propterea damnanda est interpretatio aliqua Scripturæ, quod a veteribus quibusdam dissentiat: si modo verbis Scripturæ, circumstantiis textus, & analogiæ fidei consentanea sit. Quid vero veterum sanis & veris interpretationibus tribuendum sit, supra diximus. Vtimur enim veterum laboribus, cum reuerentia & gratitudine, sed salua libertate Christiana.

III. quod Patrum scripta male sua interpretationis quærunt patrocinium.

VIII. *Quarto* arrogant & hoc ius sibi Pontificii, vt in locis Scripturæ etiam clarissimis a simplici & genuina sententia, quam

IIII. quod clarissimis etiam locis aufferunt

dictatoria aliam adsuant sententiam. propria verborum significatio præbet, libere possint discedere, & aliam assuere tali dictatoria autoritate: vt nobis credendum sit, non quod Scriptura simpliciter, proprie & aperte dicit, sed quod ipsi pro imperio & autoritate nobis interpretantur. Hoc enim artificio eludunt locos clarissimos, de fide iustificante, de reliquiis peccati in renatis, de imperfectione bonorum operum in hac vita, de libero arbitrio, de intercessione Christi, &c. Matth. 26, 27. Quando Christus dicit: *Bibite ex hoc omnes:* ipsi affingunt suam interpretationem. Non omnes, sed sacerdotes tantum. Quando Hebr. 13, 4. Paulus dicit: *Honorabile coniugium in omnibus:* ipsi dicunt, Non in omnibus, sed in solis laicis tantum, 1. Corinth. 7, 2. *Propter vitandam fornicationem, vnusquisque, qui non continet, habeat suam vxorem.* Ibi, *Vnusquisque*, ipsis est signum particulare: nec obstat, quod sententia est manifestissima. Quando Luc. 22, 25. Apostolis Christus dicit: *Reges dominantur, vos autem non sic.* Ibi volunt nos a manifestissima sententia discedere, & nescio quas interpretationes recipere. Paulus vocat 1. Tim. 4, 1. 3. *doctrinas dæmoniorum, quæ prohibent nubere, & abstinere a cibis, quos Deus creauit, vt sumantur.* Sed nihil proficit clarissima illa lux. Contendunt enim, verba illa esse intelligenda, non sicut sonant, sed sicut ipsi ea interpretantur. Et vt hunc ludum in Scripturæ interpretatione porro impune, & quidem cum autoritate ludere possint, ideo Canon iste ita constitutus est. l. d. *Osius* de expresso verbo Dei dicit: Si quis habeat interpretationem Romanæ Ecclesiæ, de loco aliquo Scripturæ, etiamsi nec sciat, nec intelligat, an aut quomodo cum Scripturæ verbis conueniat, illum tamen habere ipsissimum verbum Dei. Ita Romanæ Ecclesiæ interpretatio est: Luc. 22, 38. *Ecce duo gladii hic*, hoc est, Pontifex Romanus habet administrationem vtriusque gladii, & spiritualis & politici. 4. Reg. 2, 21. Elisæus aquas amaras, iniecto sale, per miraculū dulces reddidit, hoc est, in Ecclesia debet iam esse aqua exorcisata, & sal benedictum: cuius efficaciam contra diabolum, & peccata valere, credendum est. Item Psalmo 8, 8. 9. *Deus omnia subiecit pedibus* Christi: hoc est, Pontificis Romani. *Pecora campi:* hoc est, homines viuentes in hac terra. *Pisces maris:* hoc est, animas in purgatorio. *Volucres cœli:* hoc est, animas beatorum, quas per canonisationem Papa potest adorandas proponere.

qua sui doctrinam de fide implicita haud leniter vrgent. IX. Tales non interpretationes, sed ludificationes extant multo plures in publicis Pontificiorum scriptis. Vtque illis omnibus & similibus, qualiacunque tandem sunt, sua constet, & salua maneat autoritas, l. 2. p. 138. seq. ideo *Andradius* de fide implicita per tam multas paginas tumultuatur, insidiose autem declamitat: cum implicitum illud dicatur, quod aliqua in re absconditum latet: fidem igitur implicitam esse, p. 146. quod credimus omnia, quæ in sacris litteris continentur, vera esse, licet multa cognitionem nostram fugiant, non omnia enim eius penetralia, in hac vita lustrare & penetrare possum. Ita sancti veteris Testamenti multa crediderunt implicite, quæ nos in nouo Testamento explicite credimus. p. 147. Sed heus bone vir, sine aduersario pugnas, de quibus nulla controuersia: Bene enim nouit *Andradius*, Pontificios quando pro fide implicita pugnant, non hoc velle & agere, de quo ipse tam prolixe rhetoricatur. Sophistica igitur est. Sed hæc est, quam appellaui Babylonicam seruitutem fidei implicitæ, quam *Andradius* etiam postea diserte propugnat: quod volunt nobis impositam esse necessitatem credendi, quæcunque Ecclesia Pontificia tenet & proponit, licet nullis verbi testimoniis probari possint: & quidem ita, vt non opus sit vel cogitare, vel inquirere, vel intelligere, quæ & qualia sint illa, an & vbi in verbo Dei habeant fundamenta. *Erasmus* alicubi de disputatione quadam contra Pontificios fatetur, ipsorum sententiam non habere certa & firma Scripturæ testimonia: sed diuersam sententiam ex verbo Dei melius, clarius & firmius probari posse. Addit vero: *Sed tamen si hoc Ecclesia iusserit, credam. Captiuabo enim intellectum meum, in obsequium Ecclesiæ.*

Hoc est *Andradi*, de quo disputamus: non sicut tu calumniaris, quasi in agrestibus hominibus egregia & solida sacrarum litterarum cognitio requiratur: in quibus tamen necessariam esse fateris hanc persuasionem, articulos fidei, qui proponuntur, non esse humana commenta, sed voces diuinas in verbo Dei traditas. Atqui cum rudibus proponuntur verba Decalogi, Symboli, orationis Dominicæ, institutionis Baptismi, & Cœnæ Dominicæ: ibi sunt ipsa verba Scripturæ: in quibus summam doctrinæ cælestis contineri, non est dubium. Fides igitur quantumuis rudium, credens hæc, non est Pontificiorum implicita fides: amplectitur enim ipsa verba & sententiam Scripturæ: sed persuasionem fidei implicitæ eo trahere, vt vel prohibeatur, vel doceatur, non opus esse cogitare & quærere, an quæ proponuntur, habeant certa, firma & perspicua in verbo Dei fundamenta: sed simpliciter ex persuasione autoritatis personarum credere. Hanc persuasionem dixi non esse veram fidem, sed seruilem opinionem: non ex verbo Dei, sed ex humana persuasione conceptam. Hanc enim seruitutem imponunt non rudibus tantum, sed videntibus, ne videant, quærant aut intelligant, vbi in Scri-

Scriptura fundata sint, quæ proponuntur: sed simpliciter ideo credant, quia Pontifex & Prælati Ecclesiæ ita statuerunt. Hic est status disputationis, de fide implicita. Scimus, non parem esse omnium perspicaciam. Non requiritur solida Scripturæ cognitio in rudioribus. Recte enim dicit *Augustinus* contra Epistolam fundamenti, c. 4. *Ceteram turbam non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.* Et tamen ipsorum etiam fidem oportet esse non sine verbo Dei. Ideo *Augustinus* formam catechisandi rudes talem describit: vt summa doctrinæ cælestis in Scriptura patefactæ illis proponatur, & vt postea ad ipsam Scripturam deducantur, quisque pro doni sui modulo.

de catechiz. rud. c. 3.

X. *Chrysostomus* laicos sæpe duriter increpat, quod lectionem scripturæ ad solos Monachos ablegent: ita vt ipsi non videant, legant & quærant, quomodo ea, quæ in Ecclesia docentur, Scripturæ sint consentanea. Diserte igitur improbat fidem implicitam, sicut Pontificii de illa disputant. Et omnium Patrum studium fuit, populum non a scriptura ad fidem implicitam humanæ persuasionis abducere, sed ad Scripturæ agnitionem deducere. Ideo enim Scripturas populo interpretati sunt, & explicationes suas ex Scripturis probarunt. Et aliter quidem hæc proposuerunt catechumenis, aliter neophytis, aliter confirmatioribus, nunquam tamen sine verbo Dei docuerunt. Immo [illegible]us illos ita distinxerunt, vt ostenderent, homines ad ipsa Scripturæ fundamenta magis magisque esse deducendos. Vos vero cum contrarium non tantum faciatis, sed & fieri iubeatis, obiecto spectro fidei vestræ implicitæ: hoc est quod in vobis reprehendimus & accusamus. Nec est quod speres *Andradi*, se sophisticis tuis cauillationibus nobis fucum facere: nisi forsan, quod *Augustinus* inquit, cogitas te per sophisticem grandiori dictionis cothurno incedentem, malam caussam vel moras faciendo posse sustentare.

v. Hom. 2. in Matth.

XI. Miratur *Andradius*, illos, qui donum interpretationis ipsi non habent, posse aut velle de interpretationibus iudicare. Et scimus quidem gradus esse, nec eandem esse omnium perspicaciam in Ecclesia. Scimus etiam, non debere quenquam plus sapere, quam oportet. Notum tamen est, quid Patres populi iudicio in homiliis suis, quibus Scripturas interpretabantur, tribuerint. Interpretis enim est, rationes & fundamenta interpretationis tam liquido & certo monstrare, vt ea intelligere & perspicere possint etiam alii, qui ipsi donum interpretationis non habent. Ita Eunuchus agnouit Philippi interpretationem veram esse, Act. 8, 36.

Andradii obi. confutata.

LOCUS

LOCVS II.

DE TRADITIONIBVS.

EX PRIMO DECRETO QVARTAE SESSIONIS CONCILII TRIDENTINI.

SACROSANCTA Tridentina Synodus, perspiciens hanc veritatem & disciplinam contineri in libris scriptis, & sine scripto traditionibus, quæ ex ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis Spiritu sancto dictante, quasi per manus traditæ ad nos vsque peruenerunt, orthodoxorum Patrum exempla sequuta, omnes libros tam veteris, quam noui Testamenti (cum vtriusque vnus Deus sit autor) nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mores pertinentes, tanquam vel oretenus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & continua successione in Ecclesia Catholica conseruatas, pari pietatis affectu, *& reuerentia suscipit ac veneratur.*

Art. Smalc. p. 340, 348. Luth. T. 6. Ien. 6. f. 178. b.

EXAMEN.

Vti locus hic Pontificiorum latissime patet,

I. Hic locus communis Pontificiorum latissime patet, complectens in suo sinu, quicquid tradit & seruat Pontificiat Ecclesia, quod Scripturæ testimoniis doceri & probari non potest. Et vere est Pandoræ pixis, cuius operculo omne genus corruptelarum, abusuum & superstitionum in Ecclesiam inuectum fuit. Quid enim non licebit fingere, admisso semel hoc postulato, non opus esse documentis & probationibus ex Scriptura? Quem errorem refutabimus, si vetustas erroris, & errantium multitudo potest errori patrocinium parere? Hoc siquidem agunt Pontificii, sua de traditionibus disputatione, vt abusus, qui præter & contra Scripturæ regulam in Ecclesiam irrepserunt, si modo late pateant, & temporis aliqua præscriptione sint confirmati, titulum habeant non tantum Ecclesiasticæ consuetudinis, sed quod plus est, Apostolicarum traditionum.

ita quam maxime notandum quia sua de traditionibus disputatione sibi velint.

II. Et vtile est, lectorem commonefacere, quomodo paulatim mutatus sit status disputationis. In primis enim Pontificiorum contra Lutherum certaminibus, ea, quæ nullis Scripturæ testimoniis probari poterant, ita defendebantur, quod illa, quæ Ecclesia statueret, parem haberent vim & autoritatem, cum iis, quæ ex Scriptura certo constaret diuinitus esse patefacta. Multa igitur extant, tunc disputata de autoritate Ecclesiæ, de plenitudine potestatis Papæ, de consuetudinibus Ecclesiasticis, &c. Hi enim sunt loci, quos *Eccius* in suo Enchiridio, in prima fronte, tanquam in acie contra Lutherum constituit. Postea vero deprehensum est, Locos istos communes, vel non posse sustinere tantam molem structuræ Pontificiæ, vel nimis laboriosum esse, eos defendere, si firmis ex Scriptura argumentis oppugnentur. Tandem igitur, vt magis compendiaria via, inuenta est disputatio de traditionibus Apostolorum non scriptis. Fingunt enim multa, quæ ad fidem moresque viuendi necessaria sunt, ab Apostolis tradita esse, quæ in Scriptura non comprehenduntur. Et mox attexunt aliud αἴτημα: Ea, quæ in Ecclesia Romana traduntur & obseruantur, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, esse illa ipsa, quæ ab Apostolis viua voce sunt tradita, & scriptis non comprehensa. Et hoc dicit *Andradius* esse principium, vltra quod non sit fas in inquisitione progredi. Per talia postulata, sicut Geometræ appellant, leuari se sentiunt onere & labore probandi. Liberati enim ex Scripturæ angustiis, quas ita vocant, nihil iam est, quod est capacitate loci de traditionibus depromere non possint. Quod igitur olim fuit scrinium pectoris Pontificii, quia eius turpitudinem etiam cœci iam vident, & ignorantes norunt, hoc nunc est locus communis infinitus & immensus de traditionibus Apostolorum non scriptis.

l. 2. p. 86. 87. p. 94.

p. 86.

III. Quia vero vocabulum Traditionis apud veteres non eodem modo vsurpatur, nec eiusdem generis sunt traditiones, quarum mentio fit in scriptis veterum: Pontificii sophistice sine discrimine, talia testimonia commiscent, & ex vna (quod dicitur) fidelia omnes traditiones dealbant, vt prætextu & specie antiquitatis fucum faciant: Iudico igitur, totam hanc disputationem de traditionibus, non posse simplicius explicari, nec ad veterum testimonia, quæ a Pontificiis in hac disputatione magno cum apparatu producuntur, commodius responderi posse, quam per distinctionem. Distribuemus itaque hanc materiam de Traditionibus in certa quædam capita seu genera, & ostendemus, quæ testimonia veterum, ad quod genus traditionum pertineant, & quid de singulis sentiendum sit.

Cum autem traditiones non eiusdem sint generis, distinctim sunt consideranda:

IIII. Ita

vbi ante omnia notandum, quis nam sit status disputationis Pontificiorum de traditionibus

IIII. Ita enim manifestum euadet illa, quæ speciem aliquam in hac disputatione habent, si recte distinguantur & explicentur: nihil plane patrocinari corruptelis, abusibus & superstitionibus regni Pontificii. Semper autem memoria repetendum est, statum disputationis Pontificiorum de traditionibus hunc esse: Scripturam non omnia quæ ad articulos fidei, & ad dogmata pietatis pertinent, habere, sed multa, quæ ad articulos fidei, & ad dogmata pietatis necessaria sunt, suscipienda & credenda esse, sine scriptura, extra & præter Scripturam, ex traditionibus non scriptis, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

SECTIO I.

Primum genus traditionum.

Primum illarum genus est, sermones Christi & Apostolorum sæpe traditiones vocari; ep. ad Cæcil. quæ 63. est, p. m. 148.

I. PRimum igitur genus traditionum illud constituemus, quod ea, quæ Christus & Apostoli viua voce tradiderunt, quæ postea ab Euangelistis & Apostolis litteris consignata sunt, sæpe vocantur traditiones. Ita *Cyprianus* dicit: *In calice* Domini *offerendo*, vt vino misceatur, *Dominica traditio seruetur, neque aliud fiat a nobis, quam pro nobis Dominus prior fecit.* Atqui hæc traditio scripta extat. Et * Basilius, l. 3. contra Eunomium inquit: *Hoc palam impugnat salutaris baptismatis traditionem: Euntes, inquit, baptisate in nomen, &c.* Item, *Baptismus noster est iuxta ipsam Domini traditionem, in nomen Patris, Filii & Spiritus sancti.* Illa certe traditio scripta extat.

quod postmodum pontificii perperam ad suas traditiones detorquent;

II. Obseruet autem Lector, quam candide agant Pontificii. Vbicunque enim inueniunt vocabulum Traditionis, illud mox detorquent ad suas traditiones, quæ ex Scriptura probari non possunt, vt cum Paulus dicit, 1. Corinth. 15, 23. *Tradidi vobis, quod accepistis, si tenetis, nisi frustra credidistis:* Hic statim exclamant, Audis traditiones? Audio: sed mox in eodem loco lego, Paulum scripto explicare, quæ sint illa, quæ tradiderit: *Tradidi vobis, quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, quod sepultus est, & resurrexit secundum Scripturas.* Audis traditiones Pauli, duplici modo esse ἐγγράφους. Primo enim sumptæ sunt ex Scriptura veteris Testamenti, secundo ab ipso Paulo litteris consignatæ sunt. Et tamen sunt homines, quos non pudet hunc locum torquere ad traditiones, quæ iactantur extra, præter & contra Scripturam. Ita de cœna Domini Paulus inquit: *Ego a Domino accepi, quod & tradidi vobis.* Sed illam traditionem post Euangelistas ipse etiam scripto comprehendit. Iesuitæ allegant dictum Pauli, 2. Thessal. 3, 6. *Subducatis vos ab omni fratre, ambulante inordinate, & non secundum traditionem quam acceperunt a nobis.* Sed mox in illo ipso capite describit, quam intelligat traditionem, sicut inspicienti manifestum est. Et tamen inde volunt probare, multa esse credenda, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. Similis impudentiæ est, quod pro traditionibus non scriptis allegant id, quod Actorum 16, 4. scriptum est: *Tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus Ierosolymitanis*, cum cap. 15, 23. manifestissime testetur, dogmata illa litteris fuisse ab Apostolis consignata.

Abutentes tum verbis Scripturæ,

v. 3. 4.

1. Cor. 11. 23.

tum testimoniis Patrum.

III. Ita cum *Cyprianus* ad Pompeium inquit: *Si in aliquo — vacillauerit veritas, ad originem Dominicam, & Euangelicam, & Apostolicam traditionem reuertamur:* Mox exclamat *Lindanus:* Auditis *saluberrimam non scriptæ traditionis autoritatem?* Sed scelerate præterit, quod in eadem Epistola extat: *Vnde est ista traditio, vtrum de Dominica & Euangelica autoritate descendens, an de Apostolorum mandatis & Epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt, Deus testatur, — Ios. 1. Si igitur aut in Euangelio præcipitur, aut in Apostolorum Epistolis & actibus continetur, — obseruetur etiam hæc sancta traditio.* Hæc *Cyprianus.*

l. 2. panopl. c. 5. f. 50.

Nec sane iustæ indignationi honesta defutura esset oratio, si hoc Pontificiorum artificium liberet suis coloribus depingere. Sed satis sit, lectori extremas lineas monstrasse.

Basilius ** in sermone de confessione fidei, ponit talem definitionem: *Fides est assensus, non hæsitans de his, quæ audita sunt, in certitudine veritatis, & prædicata sunt per gratiam Dei.* Mirum vero quam exultet *Lindanus*, quod in illa definitione fidei nulla fiat Scripturæ mentio. Sed mox tertio versu *Basilius* subiungit hanc sententiam: *Si fidelis est Dominus in omnibus sermonibus suis, — — manifesta est elapsio a fide*

l. 1. panopl. c. 14. f. 20. 21.

* Basil. contra Eunom. lib. III. f. 678. Τοῦτο δὲ σαφῶς μάχεται τῇ παραδόσει τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος. πορευθέντες φησὶ βαπτίζετε εἰς ὄνομα πατρὸς, cetera. Et paucis interiectis: τὸ δὲ βάπτισμα ἡμῶν ἐστι κατ' αὐτὴν τοῦ κυρίου παράδοσιν, εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.

** Basil. homil. de fide, f. 394. Πίστις μὲν οὖν ἐστι συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας, τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι, cetera. Et paullo post: εἰ δὲ πιστὸς μὲν ὁ κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ — — — φανερὰ ἔκπτωσις πίστεως, καὶ ὑπερηφανίας κατηγορία, ἢ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, ἢ ἐπεισάγειν τῶν μὴ γεγραμμένων, reliqua.

SECTIO II.

Secundum genus traditionum.

Secundum est, libros Scr. S. non interrupta serie nobis quasi per manus traditos esse.

I. SEcundum genus traditionum est, quod libri Scripturæ sacræ *non interrupta serie temporum*, (sicut *Augustinus* * loquitur) & *certa connexionis successione*, ab Ecclesia custoditi, & fideliter ad posteros transmissi, nobisque quasi per manus traditi sunt. Ita *Origenes* ** dicit, se ἐν παραδόσει, per *traditionem* didicisse, quod *quatuor Euangelia in vniuersa Ecclesia sint indubitata.* Et *Eusebius* † de libris Canonicis disputans, aliquoties vtitur verbis *tradendi* & *accipiendi.* Quæ vero sit ratio huius traditionis, hoc est, Ecclesiæ testificantis de germanis & Canonicis Scripturæ libris, supra fuse explicatum est, cum de libris Canonicis ageremus.

Id quod pontificiis nil patrocinatur.

II. Et hanc traditionem, qua nobis in manum dantur sacræ Scripturæ libri, reuerenter accipimus: Nihil autem patrocinatur Pontificiis, qui pugnant pro dogmatibus, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. Ecclesia enim illa traditione fatetur, se alligatam esse ad vocem doctrinæ sonantis in Scriptura, & propagatione illius traditionis posteritatem etiam ad Scripturam alligatam esse docuit. Et tempore Patrum illi, qui apud Ecclesiam quærebant veritatem, deducebantur ad Scripturas: sicut ex *Augustino* de Catechisandis rudibus †† constat. Et contra Epistolam Manichæi, cap. 5. narrat *Augustinus*, quomodo ad fidem Ecclesiæ Catholicæ perductus fuerit. Dicit enim, se obtemperasse Catholicis laudantibus Euangelium, & dicentibus: *Credite Euangelio.* Et ibi ponit vulgatam illam sententiam: *Ego vero Euangelio non crederem, nisi me Catholicæ Ecclesiæ commoueret autoritas.* Ex Ecclesiæ igitur testificatione commotus fuit, vt legeret Euangelium, & crederet, doctrinam diuinitus patefactam in illo contineri. Num vero, postquam Euangelio credidit, pollicetur, se plus crediturum Ecclesiæ, quam Euangelio, si ipsa aliquid statuat vel proponat, quod vel sit contra Euangelium, vel nullo Scripturæ testimonio probari possit? Hoc certe non dicit. Immo alibi ††† dicit anathema illis, qui annunciant præter, quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepimus. Et in illo ipso loco * dicit, se, quia Euangelio credat, non posse Manichæo credere, propterea, quia ibi nihil legat de Manichæi Apostolatu. Hoc ergo secundum genus traditionum deducit nos ad Scripturam, & ad vocem doctrinæ sonantis in ea alligat nos, vsque adeo non probatur inde Pontificium axioma: multa dogmata fidei suscipienda esse, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

Obiectio illa Pontificiorum, si hanc, cur non & reliquas traditiones accipiamus? soluitur, ostendendo longe differre veterem illam eccles. & pontificiam:

III. Sed obiiciunt Pontificii: Si hanc Ecclesiæ traditionem, testificantem de libris Scripturæ sacræ, accipitis, quo iure reliquas traditiones, de quibus Pontificia Ecclesia testificatur, quod sine scripto ab Apostolis sint traditæ, reiicietis? Ecclesiæ enim *testimonium*, sicut *Andradius* ** inquit, *aut vbique contemnendum, aut vbique certe amplectendum est.* Respondeo. Immensa est differentia inter primitiuam Ecclesiam, quæ fuit tempore Apostolorum & Apostolicorum, testificantem de libris Scripturæ sacræ, & inter Pontificiam Ecclesiam, obtrudentem nobis sine probatione pro traditionibus Apostolorum sua commenta. Patres, vbi hanc traditionem de libris Scripturæ describunt, probant illam ex testificationibus primitiuæ Ecclesiæ. Si idem eadem certitudinis ratione de aliis etiam traditionibus, quarum alicubi mentionem habent, fecerint: valeat sane hoc, vt eodem etiam iure recipiantur. Affirmant autem ea, quæ ab Apostolis tradita fuerunt, omnia fuisse consona sacris Scripturis, sicut iam diximus ex *Irenæo*, & mox pluribus ostendemus. Habemus igitur ex ipsa Patrum traditione, vnde diiudicandum sit, quæ sint veræ Apostolicæ traditiones, sicut *Hieronymus* inquit in primum caput Aggæi: *Gladius Dei*, qui est sermo Dei viuus, *percutit* illa, *quæ absque autoritate & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica*, homines *sponte reperiunt & confingunt.* Ecclesiæ igitur traditio libros Scripturæ sacræ ita nobis commendat, vt moneat, reliqua omnia ad illam esse exigenda (sicut testimonia in præcedentibus allegata ostendunt) & quæ illi sunt consona, recipienda, quæ vero non sunt consona, licet quasi traditio Apostolica proponantur, percutienda esse gladio verbi Dei. Et hæc est simplex & vera solutio superioris illius obiectionis, & reiicere eam Pontificii non possunt, alias enim eodem iure cogerentur, & ipsi etiam Pharisæorum traditiones, & totam Talmudistarum Cabbalam recipere. Iudæos enim *Augustinus* † scite vocat nostros *librarios* & scriniarios, ut qui custodes fuerunt librorum veteris Testamenti, circumferentes adhuc illam custodiam in ipso exilio.

& argumento, quod alicubi quærunt refugium.

IIII. Quærunt sane νεοφύτοι Pontificii, Ecclesiam accepisse libros veteris Testamenti, ex traditione non Pharisæorum, sed Prophetarum, Christi & Apostolorum. Sed quia series temporum non interrupta

* contra Faust. l. 28. c. 2.
** v. Euseb. H. E. l. 6. c. 25. f. 184.
† H. E. l. 3. c. 25. f. 77.
†† cap. 3. 8. 9.
††† de vnit. eccl. cap. 11. & 12.
* contra epist. Manich. c. 5.
** l. 2. p. 149.
† enarrat. in Ps. 58.

rupta, iuxta *Augustinum*, ad hanc rem requiritur, non possunt Pharisæi ab illa testificatione de libris veteris Testamenti excludi. Quare igitur Christus & Apostoli, qui traditionem de libris veteris Testamenti recipiebant, non eodem etiam iure reliquas traditiones seniorum recipiebant, cum quidem hunc præferrent titulum: *Dictum est antiquis?* Quo iure ipsi Pontificii repudiant Talmudicas traditiones, cum de libris veteris Testamenti traditionem Iudæorum recipiant: Si dixerint, Iudæos confinxisse Cabbalam Talmudicam: ipsi hoc fortiter negabunt: allegant enim primos autores Patriarchas, Mosen & Prophetas. Quare igitur huic ipsorum testificationi nec vos Pontificii creditis, cum tamen de libris veteris Testamenti testificationem ipsorum vtique non repudiemus? Nos simpliciter respondemus: Quia ex libris Propheticis, de quibus Iudæi testificantur, discimus litteris consignatum esse, quantum de doctrina Patriarcharum, Moysis & Prophetarum, & satis est, & opus est. Ideo reliquas traditiones omnes, ad ea, quæ scripta sunt, examinamus, & huic testificationi contrariam traditionem Iudæorum, multa tradentium extra, præter & contra Scripturam, non recipimus, sed iure optimo repudiamus, id enim ex ipsis libris, quos Iudæi sua testificatione nobis commendant, discimus. Si quam aliam responsionem habent Pontificii, proferant, & eandem nos opponere poterimus ipsorum obiectioni, quare cum traditionem Ecclesiæ de libris Canonicis recipiamus, non similiter etiam reliqua omnia, quæ titulo traditionum nobis a Pontificia Ecclesia obtruduntur, recipiamus.

Matth. 5. 21. seq. c. 15, 5. c. 23, 16. seq.

SECTIO III.

Tertium genus traditionum.

Tertium, magnifica traditionum Apostolicarum encomia, quæ habent Irenaus,

I. TErtium genus traditionum constituimus illud, de quo loquuntur *Irenæus* lib. 3. & *Tertullianus* de præscriptione aduersus hæreticos; magnificis enim encomiis vterque celebrant traditionem Apostolicam. *Irenæus* lib. 3. cap. 3. inquit: *Traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire.* Et cap. 4. *Non oportet adhuc quærere apud alios veritatem, quam facile est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in depositorium diues plenissime in eam contulerint omnia, quæ sint veritatis, vt omnis, quicunque velit, sumat ex ea potum vitæ. Hæc est enim vitæ introitus, omnes autem reliqui fures sunt & latrones. Propter quod oportet quidem deuitare illos, quæ autem sunt Ecclesiæ, cum magna diligentia diligere, & apprehendere veritatis traditionem. —— Quid autem, si neque Apostoli quidem Scripturas reliquissent nobis: nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? cui ordinationi assentiuntur multæ Gentes barbarorum, —— sine charactere & atramento, scriptam habentes per Spiritum in cordibus suis salutem, & veterem* Apostolorum *traditionem diligenter custodientes.*

Tertullianus,

II. Tertullianus de Præscript. *Hanc igitur dirigimus præscriptionem: Si* Christus *Apostolos misit ad prædicandum, alios non esse recipiendos prædicatores, quam quos Christus instituit. ——. Quid autem prædicauerint, hoc est, quid illis Christus reuelauerit, & hic præscribam, non aliter probari debere, nisi per easdem Ecclesias, quas ipsi Apostoli condiderunt, ipsi eis prædicando, tam viua voce, — quam per Epistolas.* Postea; *Si hæc ita sunt, constat proinde omnem doctrinam, quæ cum illis Ecclesiis Apostolicis, matricibus, & originalibus fidei conspiret, veritati deputandam, id sine dubio tenentem, quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli a Christo, Christus a Deo suscepit, reliquam vero omnem doctrinam de mendacio præiudicandam, quæ sapiat contra veritatem Ecclesiarum, & Apostolorum, & Christi, & Dei.*

Licet autem illa patrocinari videantur pontificiis.

III. Hæc magnifica traditionum encomia videntur omnino multum patrocinari Pontificiis contra Scripturam. Nam & excerptā illam *Tertulliani* sententiam, quasi in triumpho in omnibus suis libris ducunt, quæ sic habet: *Non ergo ad Scripturas prouocandum, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta est victoria.*

potius tamen nostram confirmant sententiam, quam vt infringant eam.

IIII. Sed simplex veritas firmiter fundata, & sibi bene conscia nec reformidat, nec subterfugit vera antiquitatis testimonia. Manifeste enim ostendemus, hasce *Irenæi* & *Tertulliani* disputationes non infringere, sed confirmare nostram de sacra Scriptura sententiam, si sententiæ non truncatæ inspiciantur, sed tota series disputationis consideretur. Sicut enim Iurisconsulti dicunt, inciuile esse, lege non tota perspecta, ex aliqua ipsius particula pronunciare: ita *Hilarius* recte monet, in nostris disputationibus *intelligentiam dictorum ex caussis dicendi sumendam esse.* Ordiamur itaque ab illa quæstione, quæ est status disputationis Pontificiæ, de traditionibus, & quæramus, an *Irenæi* & *Tertulliani* disputatio instituta fuerit de recipiendis dogmatibus quibusdam fidei, quæ nullo Scripturæ testimonio probari potuerint, sed quæ voluerint credi sine Scriptura, extra & præter Scripturam, ex sola traditione, cuius nulla extiterint in Scriptu-

l. 4. de Trin. f. 31.

quo fine excutitur, quo Irenæi illa & Tertulliani disputatio respiciat.

Scriptura testimonia? Res autem non est obscura. Vterque enim, & *Irenaus* & *Tertullianus*, expresse narrant, de quibus dogmatibus fidei instituta fuerit illa disputatio; recitant enim ad verbum ferme illos articulos fidei, quos hodie Symbolum, quod Apostolicum nominatur, complectitur. Num vero articuli illi fidei non possunt ex Scriptura probari, ostendi & confirmari? Num contrarii hæreticorum errores de his articulis non possunt ex Scriptura impugnari & refutari? Certe manifestissimum est, summam totius Scripturæ in hisce potissimum consistere articulis. Et *Irenaus* in 3. 4. & 5. libris, nihil aliud agit, quam quod ex Scriptura prolixe probat & confirmat articulos istos fidei, & ex Scripturarum testimoniis sumit refutationes corruptelarum pugnantium cum illis articulis.

V. Hoc igitur, quod manifestissimum est, & negari nullo modo potest, primo diligenter obseruetur in hac disputatione, non fuisse scilicet controuersiam de dogmatibus fidei, quorũ vel probatio, vel contrariorum refutatio ex Scripturæ testimoniis non potuerint peti & sumi. Sunt enim illi articuli, in quibus quasi summa totius Scripturæ consistit. Et hoc ideo obseruetur, agnoscet enim Lector, quo artificio has *Irenai* & *Tertulliani* disputationes Pontificii detorqueant ad suas traditiones, de quibus ipsi fatentur, quod nullo Scripturæ testimonio probari possint.

Cur Irenaus & Tertullianus prouocarint ad traditiones?

VI. Quæ vero caussa fuit, cum articuli illi fidei habeant in Scriptura multa, certa, firma & perspicua testimonia, quod *Irenaus* & *Tertullianus* prouocant ad traditiones, quas Ecclesiæ Apostolicæ ab Apostolis acceptas, tunc tenebant & obseruabant? Caussam illam non opus est per coniecturas diuinare. Vterque enim manifeste illam exponit. Num vero hæc fuit caussa, quod ex Scriptura non potuerunt satis euidentia & firma de illis fidei articulis proferre testimonia, aut hæreticorum fabulas inde refutare? Nequaquam; ipsi enim hæretici non poterant negare, illam Ecclesiæ fidem habere in Scripturis fundamenta & testimonia, & sua figmenta a Scripturis argui & refutari. Ideo enim Scripturas vel reiiciebant, vel deprauabant, vel conquerebantur insufficientes esse. Ita enim *Irenaus* inquit, l. 3. c. 2. *Cum ex Scripturis arguuntur, in accusationem conuertuntur ipsarum Scripturarum, quasi non recte habeant, neque sint ex autoritate, & quia varie sint dicta, & quia non possit ex his inueniri veritas ab his, qui nesciunt traditionem, non enim per litteras traditam illam, sed per viuam vocem.* *Tertullianus* ita inquit: *Ista hæresis non recipit quasdam Scripturas, & si quas recipit, adiectionibus & detractionibus ad dispositionem instituti sui interuertit, & si recipit, non recipit integras,*

de præscript.

&c. Item, Dicunt *Apostolos non voluisse omnia omnibus reuelare, quadam palam & vniuersis, quadam secreto, & paucis demandasse*, & hoc Paulum vocare depositum. Agnoscit Lector, hæreticos, cum viderent, se ex Scripturis perspicue & firmiter refutari, mouisse certamen de autoritate ipsarum Scripturarũ, 1. Quod non recte haberent, & ideo non essent recipiendæ. 2. Quod varie essent dictæ, vt non possit inde colligi certa & firma sententia. 3. Non omnes Scripturas recipiebant, sed quasdam tantum, & tamen illas etiam non integras, sed multa addebant, multa enim detrahebant. 4. Ciminabantur ex Scripturis solis non posse inueniri veritatem, nisi addantur & adhibeantur traditiones, quæ non per litteras, sed per viuam vocem ab Apostolis traditæ essent. 5. Fingebant Apostolos quædam palam & vniuersis, vt quæ scriptis diuulgauerunt, quædam vero secreto & paucis demandasse, ex quibus sua probabant figmenta; Et quia hæc eiusdem sint autoritatis cum illis, ideo Scripturas exponendas & corrigendas secundum secretas & tacitas traditiones, quæ non per litteras, sed viua voce traditæ sint. Hæc ita recitantur ab *Irenao* & *Tertulliano*, ex quibus manifestum euadit, propter quam caussam, & in quem finem Patres illi prouocarint ad traditiones. Quia enim quasdam Scripturas non recipiebant, aut non recipiebant integras, & criminabantur, eas vel non recte habere, vel varie esse dictas, vel esse insufficientes, vt illis solis non possit inueniri veritas, ideo *Tertullianus* dicit, non esse prouocandum ad Scripturas, nec in illis certamen constituendum, in quibus aut nulla, aut incerta sit victoria contra tales scilicet hæreticos. Num vero censet articulos illos fidei, de quibus erat certamen, non posse ex Scripturis contra hæreticos defendi, nec corruptelas hæreticorum inde refutari? Certe *Irenaus* prolixe hoc facit, & per se hoc manifestissimum est. Sed de illis hæreticis, qui autoritatem Scripturarum in dubium vocabant, & traditiones opponebant Scripturæ, quique alias proferebant Scripturas, additionibus, & detractionibus interuersas, quas veras & germanas esse affeuerabant, de illis, inquam, hæreticis *Tertullianus* hoc dicit. Et addit rationem, prius probandum esse, apud quos sit veritas Scripturarum, quam ad ipsas Scripturas prouocaretur. Hanc esse *Tertulliani* mentem, manifestissimum est. Scelerate igitur faciunt Pontificii, qui a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter *Tertulliani* sententiam torquent, quasi omnino in controuersiis de religione, non sit prouocandum ad Scripturas, & quasi in disputationibus de dogmatibus fidei, in Scripturis aut nulla, aut omnino incerta

sit victoria. Hoc enim falsissimum esse ex omnium Patrum consensu supra probatum est, & *Tertullianus* nunquam hoc sensit.

VII. Quia igitur hæretici traditiones opponebant Scripturis, ita vt ex traditionibus conarentur ostendere 1. Scripturas, quas Ecclesia pro Canonicis receperat, non esse veras, & per omnia recipiendas. 2. propter varietatem, hoc est, ambiguitatem, seu incertitudinem & obscuritatem, non posse ex Scriptura intelligi veritatem. 3. ex solis Scripturis non posse intelligi veritatem, nisi adhibeantur etiam traditiones, quæ non per litteras, sed per viuam vocem traditæ sint: præter illa enim, quæ Apostoli palam vniuersis tradiderunt, quæ postea in litteras retulerunt, alia quædam secreto, & paucis demandasse. *Irenæus* igitur & *Tertullianus* prouocant hæreticos ad traditionem. Et quia vtrinque iactabantur traditiones, quæstionem illam disputant, quæ sit vera Apostolorum traditio. Probant autem illam vnam & solam esse veritatem, quam Christus a Deo accepit, & tradidit Apostolis, quam Apostoli rursus tradiderunt Ecclesiis, & quæ in Ecclesiis per successiones presbyterorum custodita fuit. Et quia tunc temporis in illis præcipue Ecclesiis, quæ ab Apostolis fundatæ fuerant, vigebat veritas disciplinæ Apostolicæ, & fidei Christianæ, ita ut traducem religionis, adhuc sincerum obtinerent & conseruarent: suauissimum sane fuit, ordinem & consensum Ecclesiarum in doctrina considerare. Et recte tunc dixit *Irenæus*, etiamsi nulla relicta fuisset ab Apostolis Scriptura, ex illa tamen traditione, quam Ecclesia ab Apostolis acceptam, ad illa vsque tempora sinceram conseruaret, potuisse cognosci, quæ esset vera doctrina Apostolica. Num vero idem valebit in Ecclesia Pontificia, ita vt quicquid illa tenet & seruat, hoc solo nomine iudicetur Apostolicum, licet nullo Scripturæ testimonio probare possint? Fortiter hoc contendunt patroni Pontificis Romani; sed nos dicimus, & ipsa euidentia probat, inter primitiuam Apostolicam Ecclesiam, & inter regnum Pontificium maiorem esse distantiam, quam sit inter cælum & terram. Probare igitur prius ipsos necesse est, ecclesiam suam esse Apostolicam, quam hoc priuilegium sibi arrogent.

Quis status sit in disputatione ista de traditionibus?

VIII. Sed pergamus in inquisitione: hoc enim obseruandum est, quid ex traditione, quæ tunc in omnibus Apostolicis Ecclesiis, vna & eadem erat, ad quam prouocabant, probarint *Irenæus* & *Tertullianus*. Certum est autem, Pontificiorum etiam, vt arbitror, confessione, quod ex traditione non protulerint doctrinam aliquam pugnantem cum Scriptura, hoc enim nomine traditiones, quas hæretici iactabant, damnabant: Illa igitur erit quæstio: An diuersam & aliam doctrinam, quam quæ in Scriptura tradita erat, *Irenæus* & *Tertullianus* ex traditione protulerint & probarint, hoc est, An disputarint & ostenderint, Ecclesiam tunc ex traditione habuisse multa dogmata & mysteria fidei, quæ nullo Scripturæ testimonio probari potuerint? Hunc enim esse statum controuersiæ inter nos & Pontificios, aliquoties iam diximus.

IX. Recitant autem vterque, quid sit illud, quod ex traditione probant: & sunt illi ipsi articuli fidei, quos Symbolum Apostolicum complectitur. Illos autem in Scriptura multis, manifestis testimoniis tradi, nullum est dubium. Non igitur aliquod aliud dogma fidei ex traditione proferunt & probant, præter illa, quæ in Scriptura continentur: Sed eadem & illa ipsa dogmata, quæ in Scriptura comprehenduntur, ostendunt & probant etiam ex traditione. Caussas vero, propter quas ad traditionẽ prouocarint, cum in Scriptura haberent multa firmissima testimonia, supra recensuimus, vt scilicet ostenderent consensum veræ traditionis Apostolicæ cum Scriptura.

Ita ergo ex traditionibus probant veritatem, autoritatem & sufficientiam Scripturæ: quia scilicet eadem omnino sint dogmata fidei, quæ Scriptura continet, & quæ primitiua Ecclesia, ex Apostolorum traditione accepta, vsque ad illa tempora sincera custodierat. Nam ne apex quidem in tota illa *Irenæi* & *Tertulliani* disputatione ostendi potest de vllo dogmate, quod ex sola traditione ita producant, vt nullo Scripturæ testimonio probari possit.

Inde satis manifestum est, Irenæi & Tertulliani loca nostram confirmare sententiam.

X. Et hæc quia fortissime infringunt & euertunt Pontificiorum fabulationes de insufficientia Scripturæ, & de illis traditionibus, quas nullo Scripturæ testimonio probare possunt, attente sunt consideranda. Simpliciter autem exposui statum disputationis apud *Iranæum* & *Tertullianum*, & non video, si integra disputatio consideretur, quomodo alia inde possit erui sententia, quam quod ostendat consensum traditionis Apostolicæ cum Scriptura, ita vt eadem sit doctrina, quam Scriptura tradit, & quam primitiua Ecclesia ex Apostolorum traditione acceperat. Et hanc sententiam ipsi autores verbis non obscuris ostendunt. *Irenæus* enim, idem quod ex traditione ostenderat, postea prolixe probat ex Scriptura. Et in ingressu illius disputationis, cap. 1. inquit: Apostoli *tunc quidem Euangelium præconiauerunt, postea vero per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ futurum.* Et cap. 3. *hunc patrem Domini nostri Iesu Christi ab Ecclesiis*

clesiis annunciari, ex ipsa Scriptura, qui velint, discere possunt, & Apostolicam Ecclesiæ traditionem intelligere. Et lib. 4. cap. 63. inquit: *Agnitio vera est Apostolorum doctrina, & antiquus Ecclesiæ status in vniuerso mundo, & charactere corporis Christi secundum successiones Episcoporum, quibus illi eam, quæ in vnoquoque loco est, Ecclesiam tradiderunt, quæ peruenit vsque ad nos custodita sine fictione, Scripturarum tractatione plenissima, neque ablationem recipiens lectio, sine falsatione, & secundum Scripturas expositio legitima & diligens, & sine periculo, & sine blasphemia & præcipuum dilectionis munus*, &c. Audis antiquum Ecclesiæ statum, & doctrinam Apostolicam per successiones Episcoporum peruenisse vsque ad *Irenæi* tempora, & sine fictione custoditam fuisse. Sed quomodo? *Tractatione*, inquit, *Scripturarum plenissima, & expositione secundum Scripturas legitimas.* Non dicit de dogmatibus fidei, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

Pontificii semper in ore habent antiquum Ecclesiæ statum, & traditiones per manus traditas: sed illustre est hoc *Irenæi* testimonium de vere antiquo Apostolicæ Ecclesiæ statu, & quomodo traditio Apostolica sine fictione custodita fuerit.

Ita *Tertullianus* de Præscript. cap. 4: *Sed & hæretici de Scripturis agunt, & de Scripturis suadent. Aliunde scilicet*, inquit, *loqui possent de rebus fidei, nisi* cap. 7. *ex litteris fidei.* Item, *Credunt sine Scripturis, vt credant aduersus Scripturas.* Et postea respondens ad illud, quod hæretici fingebant: Apostolos præter illa, quæ palam, & vniuersis tradebant, quædam etiam alia secreto & paucis demandasse, & hoc Paulum vocare depositum, ita inquit c. 8. *Tertullianus: Quod hoc depositum est tam tacitum, vt alterius doctrinæ deputetur? an illius denunciationis, de qua ait: Hanc denunciationem commendo apud te — Timothee. Item illius præcepti, de quo ait: Denuncio tibi, — — vt cu*c. 9. *stodias præceptum. Quod autem præceptum, quæ denunciatio ex supra & infra scriptis intelligetur, non nescio quid subostendi hoc dicto, de remotiori doctrina.* Item: *Nam & cum dicit* (hæc) *de eis dicit, de quibus in præsenti scribebat: de occultis autem vt de absentibus apud conscientiam non* (hæc) c. 14. *sed* (illa) *dixisset.* Pag. 109. *Percurre Ecclesias Apostolicas, apud quas ipsæ adhuc Cathedræ Apostolorū præsidentur, apud quas ipsæ adhuc authenticæ litteræ eorum recitantur, sonantes vocem, repræsentantes faciem vniuscuiusque.* Item, *habes Romam, & inde nobis quoque autoritas præsto est: — — Videamus quid didicerit, quid docuerit. — Vnum Deum nouit creatorem vniuersitatis, & Christum Iesum ex virgine Maria, filium Dei creatoris, & carnis resurrectionem. Legem & Prophetas cum Euangelicis & Apostolicis litteris miscet, & inde potat fidem eam.* Et mox de hæreticis inquit: *Quibus fuit propositum aliter docendi, eos necessitas coegit aliter disponendi instrumenta doctrinæ. Alias enim non potuissent aliter docere, nisi aliter haberent, per quæ docerent hæresin. Et sicut illis non potuisset succedere corruptela doctrinæ, sine corruptela instrumentorū eius, ita & nobis integritas doctrinæ non competiisset, sine integritate eorum, per quæ doctrina tractatur.* Consideret lector, quomodo *Tertullianus* in hac sententia de Scriptura loquatur. Et paucis interiectis, de Scripturis ita inquit: *Quod sumus, hoc sunt*, ab initio *ex illis sumus.* Vides lector, qualem instituat collationem seu συμφωνίαν Scripturarum, & primitiuæ Ecclesiæ, tenentis sinceram traditionem Apostolicam. *Quod nos* inquit (scilicet tenentes traditionem Apostolicam) *sumus, hoc sunt* Scripturæ, & quidem *ex ipsis nos sumus.* Sunt igitur (vt ita dicam) duo æquiualentia, seu termini conuertibiles: antiquus Ecclesiæ status, tenens veram Apostolicam traditionem, & doctrinæ Scripturæ sacræ.

XI. Hæc prolixius aliquanto tractaui, *Cur hoc tam prolixe tractentur?* *primo* ideo, quia truncatæ illæ sententiæ, quæ ex *Irenæo* & *Tertulliano* citantur, possunt Lectorem perturbare, nisi tota illorum disputatio consideranda proponatur. *Secundo*, quia ex illa *Irenæi* & *Tertulliani* disputatione firmissime munitur & comprobatur nostra sententia de autoritate, perfectione & sufficientia Scripturæ, & simul refutantur Pontificiorum traditiones, quas ipsi fatentur, se nullo Scripturæ testimonio probare posse. Ostendimus enim, *Irenæum* & *Tertullianum* probare consensum traditionis Apostolicæ & Scripturæ, ita ut traditio non opponatur Scripturæ, tanquam vel falsæ, vel ambiguæ, vel imperfectæ, hoc enim hæreticos contendisse, *Irenæus* ostendit. c. 2. Sed ex traditione probatur & confirmatur veritas, autoritas, certitudo, perfectio & Sufficientia Scripturæ, ita vt antiquus Ecclesiæ status & vera traditio Apostolorum custodiatur tractatione & expositione Scripturarum. Quando igitur proponuntur traditiones, quæ cum Scriptura non consentiunt, & ex Scriptura ostendi & probari non possunt: certissimum est, eas non esse Apostolicas. Hoc fundamentum firmum & perspicuum est, quod cauillationibus sophisticis impeti quidem & exagitari, non tamen labefactari aut euerti poterit. Ideo lectori hanc *Irenæi* & *Tertulliani* disputationem diligenter commendo. Quod igitur de doctrina Christi, & Apostolorum *Tertullianus* dicit, hoc nos rectissime ad Scripturam accommodamus: sunt enim termini (sicut dictum est) conuertibiles. c. 3. Est autem hæc *Tertulliani* sententia:

tentiâ: *Cum credimus, nihil desideramus vltra credere, hoc enim prius credimus, non esse, quod vltra credere debeamus,* &c. Hæc de dogmatibus dicit *Tertullianus*, de ritibus vero paulo post dicemus.

XII. Et ad confirmationem eorum, quæ hactenus diximus, multum faciunt illa etiam, quæ supra ex Eusebii lib. 5. c. 20. de *Irenæi* testimonio super traditionibus Polycarpi annotauimus: quod scilicet Polycarpus commemorauerit discipulis suis, quæ ab Apostolis tanquam viuis testibus acceperat de Domino, de virtutibus, de doctrina eius. Sed quid? Num alia fuerunt, quam quæ in Scriptura tradita sunt? Num tradidit Polycarpus dogmata quædam, vt ab Apostolis tradita & accepta, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt? Nequaquam, inquit *Irenæus*, sed tradidit πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *omnia consona Scripturis sacris.* Tales igitur fuerunt, sunt, & debent esse omnes traditiones, quæ tanquam Apostolicæ proferuntur. Et semper examinandæ sunt, an habeant illam *Irenæi* συμφωνίαν cum Scriptura. Si igitur vero & pio studio quæritur, quæ sit vere antiqua & Apostolica traditio, non opus est excogitare fabulas de purgatorio, de aqua benedicta, & similibus. *Irenæus* enim & *Tertullianus*, in illa, de qua iam multa diximus disputatione, non in genere tantum loquuntur, sed quæ sit Apostolica traditio in specie liquido expressis verbis ostendunt, describunt & recitant.

Symbola vetera

XIII. Antiquissima enim Symbola, complectentia summam doctrinæ & traditionis Apostolicæ, tribus in locis extant apud *Irenæum* & *Tertullianum*, quæ adscribam. Ostendent enim vnde sumptum sit Symbolum, quod vulgo vocatur Apostolicum.

Irenæi.

Irenæus enim lib. 3. cap. 4. dicit, Barbaras quasdam Gentes *sine charactere & atramento veterem traditionem diligenter custodire: credentes in vnum Deum fabricatorem cœli & terræ, & omnium, quæ in eis sunt, per Christum Iesum Dei Filium, qui propter eminentissimam erga figmentum suum dilectionem, eam, quæ esset ex virgine, generationem sustinuit, ipse per se hominem adunans Deo, & passus sub Pontio Pilato, & resurgens, & in claritate receptus in gloria venturus, Saluator eorum, qui saluantur, & Iudex eorum, qui iudicantur, & mittens in ignem æternum transfiguratores veritatis, & contemptores patris sui & aduentus eius,* &c. *Quibus* Barbaris *si quis annunciauit, quæ ab hæreticis adinuenta sunt,* ——, *statim concludentes aures, longo longius fugient.* —— *Sic per illam veterem Apostolorum traditionem* non *admittunt hæreticorum* portenta eloquia &c.

Hæc est vera vetus Apostolorum traditio: quæ nihil tradit extra & præpter Scripturam, sed complectitur summam totius Scripturæ.

XIIII. Et lib. 1 cap. 2. *Irenæus* similiter exponit prædicationem Apostolicam: *Ecclesia*, inquit, *per vniuersum orbem vsque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, & a discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in vnum Deum patrem omnipotentem, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis sunt: & in vnum Iesum Christum, Filium Dei incarnatum pro nostra salute: & in Spiritum sanctum, qui per Prophetas prædicauit dispositiones Dei, & aduentum, & eam, quæ est ex virgine generationem, & passionem, & resurrectionem a mortuis, & in carne in cœlos ascensionem dilecti Iesu Christi, Domini nostri, & de cœlis in gloria patris aduentum eius,* —— *vt Christo Iesu Domino nostro, & Deo & Saluatori & Regi, secundum placitum patris invisibilis, omne genu curuetur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, & iudicium iustum in omnibus faciat: spiritalia quidem nequitiæ, & Angelos transgressores & apostatas factos, & impios, & iniustos & iniquos, & blasphemos homines in æternum ignem mittat, iustis autem & æquis, & præcepta eius seruantibus, & in dilectione eius perseuerantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam vero ex pœnitentia vitam donans, incorruptelam loco muneris conferat, & claritatem æternam circumdet. Hanc prædicationem cum acceperit, & hanc fidem Ecclesia,* cap. 3. *& quidem in vniuersum mundum disseminata, diligenter custodit, quasi vnam domum inhabitans, & similiter credit iis, quasi vnam animam habens, & vnum cor, & consonanter hæc prædicat, & docet, & tradit, quasi vnum possidens os. Nam etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis vna & eadem est. Et neque hæ, quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ aliter credunt, aut aliter tradunt, neque hæ, quæ in Hiberis sunt, neque hæ, quæ in Celtis, neque hæ, quæ in Oriente, neque hæ, quæ in Aegypto, neque hæ, quæ in Lybia, neque hæ, quæ in medio mundi sunt constitutæ. Sed sicut sol* —— *in vniuerso mundo vnus & idem est, sic & lumen. Prædicatio veritatis vbique lucet, & illuminat omnes homines, qui volunt ad cognitionem veritatis venire,* Hæc igitur est Apostolica traditio, hæc vera Ecclesiæ antiquitas, hic Catholicus consensus.

Et omnia sunt sacris Scripturis consona, quæ nos & recipimus & profitemur. Habemus igitur veras & antiquas Apostolorum traditiones. Sed Pontificii de aliis nugis fabulantur, quando de traditionibus disputant.

Ut & Tertulliani.

XV. *Tertullians* etiam de Præscript. cap. 4. *Regula autem est fidei,* — *qua creditur vnum omnino Deum esse, nec alium præter mundi conditorem, qui vniuersa ex nihilo*

nihilo produxerit, per Verbum suum primo omnium emissum, id Verbum filius eius appellatum, in nomine Dei varie visum Patriarchis, in Prophetis semper auditum: postremo delatum ex spiritu Dei, & virtute in virginem Mariam, carnem factum in vtero eius, & ex ea natum hominem, & esse Iesum Christum, *exinde prædicasse nouam legem, & nouam promissionem regni cælorum, virtutes fecisse, fixum cruci tertia die resurrexisse, in cælos ereptum,* sedisse *ad dextram patris, misisse vicariam vim Spiritus sancti, qui credentes agat, venturum cum claritate, ad sumendos sanctos in vita æterna, & promissorum cælestium fructum, & ad profanos iudicandos igni perpetuo, facta vtriusque partis resuscitatione, cum carnis restitutione. Hæc regula, vt probabitur, a Christo instituta, nullas habet apud nos quæstiones, nisi quas hæreses inferunt & quæ hæreticos faciunt.* Hæc *Tertullianus.*

XVI. Descripsi autem hæc Symbola, vt ostenderem, nos non reprobare, quas certo constat veras & antiquas esse Apostolorum traditiones. Concilium vero Tridentinum (quod notandum est) ideo confessionem Symboli seiunxit a traditionibus, vt sciremus, ipsos non potissimum contendere de veris, certis & antiquis illis Apostolorum & Ecclesiæ traditionibus, sed de aliis rebus, quas pro stabiliendo regno Pontificio, sub titulo & prætextu Apostolicarum traditionum, nobis obtrudunt. Et *Andradius* dicit anathema illis, qui perhibent: Nisi de veteri & nouo Testamento euidenter fuerimus edocti, non sequimur doctrinas Patrum, & Ecclesiæ traditionem. *quo sibi illa adducantur?*

SECTIO IIII.

Quartum genus traditionum.

Quartum est expositionem legitimam Scr. S. haberi per traditionem ecclesia.

I. Quartum genus traditionum est, de expositione, vero sensu, seu natiua sententia Scripturæ. Nam ex *Irenæo* & ex *Tertulliano* constat, fuisse ipsis non de Scriptura tantum, verum etiam de expositione seu sensu Scripturæ, certamina cum hæreticis. Ita enim *Tertullianus* inquit: Ista hæresis, si Scripturas *aliquatenus integras præstat, nihilominus diuersas expositiones commentata conuertit.* Et *tantum veritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilus.* Idem, *Illic & Scripturarum & expositionum adulteratio deputanda est, vbi diuersitas inuenitur doctrinæ.* Et *Irenæus* ostendit, hæreticos exposuisse Scripturam, non sicut in manifestis & apertis locis sonat, sed ex figuratis, parabolicis & obscuris locis, falsa & prodigiosa quædam extruxisse, quibus deinde manifestos & apertos locos eludebant. Et prætexebant, se illas interpretationes accepisse ex traditione, quæ non per litteras, sed per viuam vocem tradita fuisset. *Irenæus* lib. 3. cap. 2. & lib. 2. cap. 25. & per sequentia capita. Ita etiam *Tertullianus* inquit: *Nituntur his, quæ de ambiguitate cæperunt.* In hoc igitur certamine de legitima expositione, siue de vero & natiuo sensu Scripturæ, cum quidem hæretici suis interpretationibus prætexerent titulum Traditionum, *Irenæus* & *Tertullianus* prouocant ad veram traditionem Ecclesiæ. Nullum enim est dubium primitiuam Ecclesiam accepisse ab Apostolis, & a viris Apostolicis, non tantum textum (sicut loquimur) Scripturæ, verum etiam legitimam & natiuam eius interpretationem, quam quia primitiua Ecclesia ad illa usque tempora sine fictione custodierat, ita vt certis documentis probare posset, a quibus eam accepisset, & ita retro progressus fieret ad ipsos vsque Apostolos, iucundissima sane fuit illa consideratio, qua piæ mentes plurimum confirmatæ fuerunt contra hæreticorum corruptelas.

cap. 5. *cap. 14.*

vbi ante omnia recurrendum ad statum controu. de quo in superiorib.

Sed priusquam progrediamur, recurrendum est ad statum huius nostræ disputationis de Traditionibus, an scilicet *Irenæus* & *Tertullianus*, in illa disputatione de Scripturæ interpretatione, dogma aliquod aut interpretationem aliquam proferant ex traditionibus, extra & præter Scripturam, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possit? Certe *Irenæus*, l. 4. c. 63. dicit, *legitimam expositionem* esse *secundum Scripturas.* Et l. 2. c. 46. & 47. tradit regulas aliquot de interpretatione Scripturæ, ex quibus intelligi potest, quæ sit vere Apostolica traditio, de interpretatione Scripturæ. 1. Sanum sensum, & qui sine periculo est, illum esse, qui aperte & sine ambiguo, ipsis dictionibus in Scripturis ponitur. Addit autem, *Vniuersa Scriptura, & Prophetica & Euangelica in aperto & sine ambiguitate, & similiter ab omnibus, audiri possunt.* Item, Habemus *regulam ipsam veritatem, & in aperto positum de Deo testimonium,* hoc est (sicut *Augustinus* inquit) *in his, quæ aperte in Scripturis posita sunt: inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem, moresque viuendi.* 2. Quæ vero in parabolis ambigue, non aperte, neque ipsa dictione, neque sine controuersia in Scripturis dicta sunt, non esse interpretanda contra ea, quæ aperte dicta sunt, neque inde extruendum aliquid, quod ex aliis, quæ manifeste dicta sunt, probari non possit. Ideo exercitium quidem, & inquisitionem in huiusmodi locis probat, ita autem ne

Irenæi de interpretatione Scripturæ regula. *c. 46.* *ib.* *c. 47.* *de doct. Christ. l. 2. c. 9.* *c. 46.*

ne excidamus ab ea suasione, quæ manifestissime prædicatur, hoc est, obscura Scripturæ loca vult exponi ex illis, & secundum illa, quæ manifestissime in Scriptura posita sunt. 3. Interpretationem vult ita institui, vt veritatis *corpus integrum, & simili aptatione membrorum, & sine concussione perseueret*, hoc est, interpres totum corpus doctrinæ, quæ in Scripturis traditur, sibi præponere debet, ne interpretatio contra illud feratur. Et videtur idem velle, quod *Tertullianus* dicit, secundum plura interpretanda esse pauciora, & quod Paulus Rom. 12, 6. exigit, *vt prophetia sit analoga fidei.* 4. Multa sunt mysteria in Scriptura, quæ in hac infirmitate perscrutari non possumus. Dicit igitur, si omnium, quæ in Scripturis requiruntur, absolutiones non possumus inuenire, alium tamen Deum non requiramus: hoc est, sicut antea dixerat, ab ea suasione, quæ in Scripturis manifestissime prædicatur, non excidamus. Ita in Scripturis quædam absoluamus secundum gratiam Dei, quædam autem commendemus Deo, non solum in hoc seculo, sed & in futuro. Et tandem concludit: *Si secundum hunc modum quædam quæstionum Deo commiserimus, & fidem nostram seruabimus, & omnis Scriptura a Deo nobis data, consonans nobis inuenietur, & parabolæ his, quæ manifeste dicta sunt, consonabunt: & manifeste dicta absoluent parabolas: per dictionum multas voces vnam consonantem melodiam in nobis sentiemus.*

c. 46.

III. Has de interpretatione regulas ex *Irenæo* ideo annotaui, tum quia vtiles & pulchræ sunt, ex Apostolica traditione acceptæ, tum vero præcipue, vt ostenderem veterem Apostolicæ & primitiuæ Ecclesiæ traditionem, de interpretatione Scripturæ, non abduxisse homines a Scriptura, nec in interpretatione finxisse dogmata quædam extra & præter Scripturam, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possent, sed ex ipsis Scripturis, & secundum Scripturas institutum & sumptum fuisse sanum Scripturæ sensum.

quæ hic probe notanda.

IIII. Ad Apostolicas etiam traditiones de interpretatione præcipue pertinet, quod *Irenæus* & *Tertullianus*, quando de veritate expositionum prouocant ad Apostolorum traditionem, quæ in Ecclesiis sincera tunc adhuc seruabatur, recitant & describunt, qualis sit illa traditio: Symbolum scilicet, seu regula fidei, cuius verba in tertio genere traditionum annotauimus. Nihil autem ibi est sine Scriptura, extra & præter Scripturam, sed sicut *Irenæus* de Polycarpi traditionibus inquit: πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς.

Quæ præterea huc pertineant?

V. Has vero germanas, antiquas, & veras Apostolorum traditiones, summa cum reuerentia amplectimur. Profitemur enim, nos vera fide amplecti omnia scripta Prophetarum & Apostolorum, & quidem in hac ipsa natiua sententia, quæ expressa est in Symbolis Apostolico, Niceno & Athanasiano. Damnamus etiam constantissime omnes furores, qui pugnant cum Symbolis, quique condemnati sunt veris Ecclesiæ iudiciis. *Tertullianus* Symbolum vocat regulam fidei, qua salua, & *forma eius manente in suo ordine*, possit in Scriptura tractari, inquiri, *si quid videtur vel ambiguitate pendere, vel obscuritate obumbrari.* Et ita *Augustinus*, expositurus Genesin, præmittit articulos fidei, vt in explicatione quæstionum difficilimarum, si nihil dixerit contra hanc regulam fidei, sed quæ illi consentanea sunt, non possit dici errasse, etiamsi forte sensum & mysteria verborum non vbique assecutus nec quæstionibus satis fecisse per omnia videri posset. *Irenæus* etiam lib. 1. c. 3. de regula illa fidei, quam supra descripsimus, inquit: Et *neque qui valde præualet in sermone, ex iis, qui præsunt in Ecclesiis, alia, quam hæc sunt, dicet, neque qui infirmus in dicendo deminorabit traditionem.* Et cap. 4. recitat, qui fuerint quasi loci communes in explicationibus eorum, qui doctiores fuerunt, *exquirere*, scilicet ea, *quæ in parabolis dicta sunt, & adiungere veritatis argumento:* dispositionem Dei in genere humano factam enarrare: de lapsu Angelorum & hominum differere: *quare quædam temporalia, quædam æterna, quædam terrena, quædam cælestia vnus & idem* Deus *fecerit, annunciare:* quare in veteri Testamento alia atque alia forma inuisibilis Deus apparuerit: de discrimine veteris & noui Testamenti: quare concluserit Deus omnia in incredulitatem, vt in vniuersis misereatur: quare verbum Dei caro factum, quare non in initio, sed in nouissimis temporibus apparuerit: de fine sæculi, de futuris, quæ in Scriptura prædicta sunt, de resurrectione, de vocatione Gentium, &c.

De vera Apostolorum traditione nostrorum sententia.

l. in. 100.

de Gene ad lit. imperf. c. 1.

VI. Hæc igitur omnia, quæ de legitima expositione, & sano sensu Scripturarum, ex traditione Apostolorum, *Irenæus*, & *Tertullianus* recitant, cum recipiamus & amplectamur, non possumus accusari, quod veras, genuinas & veteres Apostolorum traditiones de Scripturæ interpretatione negligamus aut repudiemus. Illud vero, quod Pontificii sibi arrogant, fatemur nos improbare, quod volunt nos simpliciter recipere quasuis interpretationes, quas ex scrinio pectoris Pontificii, siue ex decretis prælatorum Ecclesiæ, sine liquidis & certis sacræ Scripturæ probationibus & documentis nobis obtrudunt. Hoc enim non est traditionis Apostolicæ, sicut iam ostendimus.

SECTIO

SECTIO V.

Quintum genus traditionum.

Quintum est, illa dogmata, quæ non nisi bona ex Script. consequentia colliguntur, vocari traditiones.

I. QUintum genus Traditionum constituemus illud, quod Patres aliquando ita vocant illa dogmata, quæ non totidem litteris & syllabis in scriptura ponuntur, sed bona, certa, firma & manifesta ratiocinatione, ex perspicuis Scripturæ testimoniis colliguntur. *Nazianzenus* recte & venuste dicit: „Quædam „esse, & dici in Scripturis: quædam vero esse in Scripturis, tametsi non dicantur. Idem libro quinto, de Theologia, recitat obiectionem hæreticorum, negantium Spiritum sanctum esse Deum: *Vnde* inquiunt, *peregrinum hunc Deum, & Scripturæ verbis nusquam expressum nobis introducis?* Respondet autem: Sicut patrem esse ingenitum, non ponitur tot syllabis in Scriptura, tamen ex illis, quæ scripta sunt, colligitur: vt cum dico, bis quinque, non dico decem, tamen si inde colligam, & dicam decem, recte dico: ita si aliquid in Scriptura exprimitur, si illud nomine donatum enunciem, recte facio. Ita *Origenes*, lib. 5. ad Roman. dicit: *Ecclesia ab Apostolis accepit traditionem, etiam paruulis Baptismum dare.* Idem in Leuit. homilia 8. dicit, *secundum Ecclesia obseruantiam, etiam paruulis Baptismum dari. Augustinus* etiam de Baptismo contra Donatistas, libr. 4. cap. 23. de paruulorum Baptismo inquit: *Quod traditum tenet vniuersitas Ecclesiæ.* Et addit: *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi Apostolica autoritate traditum rectissime credimus.* Et de verbis Apostoli, Sermon. 14. de Baptismo paruulorum: *hoc habet autoritas matris Ecclesiæ, hoc fundatus veritatis obtinet Canon.*

cap. 24.

vbi ante omnia notandum, quæ hic mens sit Origenis & Augustini.

II. Affirmant igitur *Origenes* & *Augustinus* Baptismum paruulorum esse traditionem Apostolicam. Hoc recipimus. Sed respiciamus ad statum disputationis nostræ cum Pontificiis, de Traditionibus: An scilicet affirment, esse talem traditionem, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possit? Et illæ quidem litteræ & syllabæ non reperiuntur in Scriptura: Infantes sunt baptisandi, Apostoli baptisarunt infantes. Sed Patres quando dicunt, Baptisma paruulorum esse traditionem: idem probant & confirmant certis & manifestis Scripturæ testimoniis.

Cuius rei gratia loca quorundam de baptismo paruulorum adducuntur. de bapt.

III. Et quia *Lindanus* hac traditione nobis insultat, quasi dogma aliquod fidei sine Scripturæ testimoniis, ex sola traditione non scripta recipiamus, annotabo aliquot veterum testimonia, quod valde multis Scripturæ testimoniis probent, & confirment illam traditionem, paruulos esse baptisandos. *Augustinus* enim dicit: *Et si quisquam in hac re autoritatem diuinam quærat, quanquam quod vniuersa tenet Ecclesia, —— non nisi autoritate Apostolica traditum rectissime credimus: tamen veraciter coniicere possumus, quid valeat in paruulis Baptismi Sacramentum ex circumcisione carnis,* &c.

contra Donat. l. 4. c. 24.

Origenes vbi dicit, traditionem Apostolorum esse, paruulis Baptismum dare, mox addit: *Sciebant enim illi, quibus mysteriorum secreta commissa sunt diuinorum, quia essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam & spiritum ablui deberent: propter quas etiam corpus ipsum corpus peccati nominatur.*

Ita *Irenæus*, lib. 2. cap. 39. dicit: *Omnes venit Christus per semetipsum saluare: Omnes, inquam, qui per eum renascuntur in Deum, infantes, paruulos, pueros, iuuenes & seniores.*

Origenes in Lucam, homil. 14. *Quomodo potest vlla lauacri in paruulis ratio consistere, nisi iuxta illum sensum: —— nullus mundus a sorde, nec si vnius diei quidem fuerit vita eius super terram. Et quia per Baptismi Sacramentum natiuitatis sordes deponuntur, propterea baptisantur & paruuli. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non poterit intrare in regnum cælorum.*

Cyprianus lib. 3. epist. 8. paruulorum Baptisma inde probat: *Cum Dominus in Euangelio dicit: Filius hominis non venit animas hominum perdere, sed saluare, quantum in nobis est, si fieri potest, nulla anima perdenda est. —— Nam Deus vt personam non accipit, ita nec ætatem.*

edit. oxon. 64. f. 160.

Chrysostomus homilia de Adam & Eua: Ideo prædicat Ecclesia Catholica debere paruulos baptisari; propter originale peccatum, de quo sanctissimus ille bene clamabat: *In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.*

Ambrosius lib. 10. epist. 89. dicit: Pelagianos euacuare Baptisma paruulorum: cum Ioannes protestetur: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Item, *Sicut nunc in Ecclesia manet constitutio Saluatoris dicentis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non intrabit in regnum cælorum: ita* de circumcisione *in lege præcautum erat, —— nisi in die circumcideretur octauo, exterminaretur anima,* &c.

al. l. 4. ep. 33.

Augustinus epist. 89. *Dicunt infantem —— non batisatum perire non posse; quia sine peccato nascatur: —— sed dicit doctor gentium, in quo Christus loquebatur: Per vnum hominem peccatum intrauit*

trauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccarunt. Item, *iudicium ex vno delicto in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem: Proinde isti, quem forte inuenerunt infantem, non ex illius vnius hominis concupiscentia procreatum, ipsum dicant illi damnationi non esse obnoxium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse liberandum. —— Ideo non est superfluus Baptismus paruulorum, vt qui per generationem* ab eadem condemnatione *liberentur.* Non autem *inuenitur homo, qui præter Christum spiritualiter regeneretur.*

Nec obstat Andradii obiectio ex verbis Augustini.

IIII. Has veterum sententias ideo recensui, vt Lector ipse videat, Baptismum paruulorum ita ab ipsis vocari traditionem, vt valde multis, certis & firmis Scripturæ testimoniis illum probent & confirment. Iussi enim sunt Apostoli baptisare omnes Gentes, scribuntur baptisasse totas domos, seu familias, in quibus non est dubium, comprehendi etiam infantes, quos Christus sibi iubet adduci.

l. 2. cap. 93.

Andradius insultat nobis *Augustini* testimonio, qui de Baptismo contra Donatistas, lib. 2. cap. 7. inquit: *Quam consuetudinem* (non rebaptisandos ab hæreticis semel baptisatos) *credo ab Apostolica traditione venientem, sicut multa non inueniuntur in litteris eorum, neque in Conciliis posteriorum, & tamen quia per vniuersam custodiuntur Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita & commendata creduntur.* Et de eadem disputatione contra Cresconium, lib. 1. c. 33. inquit: *Quamuis huius rei certa de Scripturis Canonicis non proferatur exemplum, earundem tamen Scripturarum etiam hac in re a nobis tenetur veritas, cum hoc faciamus, quod vniuersæ iam placuit Ecclesiæ, quam ipsarum Scripturarum commendet autoritas, vt quoniam sancta Scriptura fallere non potest, quisquis falli metuit, huius obscuritate quæstionis, eandem Ecclesiam de illa consulat, quam sine vlla ambiguitate sancta Scriptura demonstrat, &c.*

qua curatius expenduntur.

V. His sententiis possunt fucum facere illis, quibus ignota est integra *Augustini* disputatio. Sed *Augustini* quæstio in illo loco hæc est: An possit proferri exemplum ex Scripturis Canonicis, quod aliquis ab hæreticis veniens, vel denuo sit baptisatus, vel sine iteratione Baptismi, post pœnitentiam per impositionem manuum sit susceptus. Et fatetur in neutram partem exemplum de facto ex Scriptura posse proferri. Sed de iure (vt ita loquar) disputans, vtra sententia sit vel vera vel falsa, quæro ab *Andradio*, num *Augustinus* sola nitatur consuetudine & titulo traditionis non scriptæ, ita vt consuetudo & traditio illa Ecclesiæ nullo Scripturæ testimonio probari & confirmari possit? Hic enim est status nostræ disputationis cum Pontificiis. Et illi quidem pro stabiliendis suis traditionibus, quas nullo Scripturæ testimonio probare possunt, illis *Augustini* sententiis abutuntur: sed magna impudentia luculentam iniuriam faciunt *Augustino.* Prolixa enim disputatione ex multis Scripturæ testimoniis sententiam suam probat. Et quia videri possunt illæ *Augustini* sententiæ, traditioni & consuetudini Ecclesiæ, sine testimoniis Scripturæ, plusculum tribuere, loca quædam ex ipsa *Augustini* disputatione annotabo, quæ ostendent, ipsum nullo modo secutum traditionem aut consuetudinem, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possit. Libro 1. de Bapt. cont. Donatistas, cap. 7. *Ne videar humanis argumentis agere, ex Euangelio profero certa documenta.* —— Libr. 2. cap. 14. *Quid sit perniciosius, vtrum non baptisari, an rebaptisari, iudicare difficile est. — Veruntamen recurrens ad illam stateram Dominicam, vbi non ex humano sensu, sed ex autoritate diuina rerum momenta pensantur, inuenio de vtraque re Domini sententiam. — Qui lotus est, non habet necessitatem iterum lauandi: & — Nisi quis renatus ex aqua, &c. Ipsa denique Ecclesia, sic traditum tenet, &c.* Lib. 3. cap. 4. *Profecto iissem in* Cypriani *sententiam, nisi me ad diligentiorem considerationem reuocaret tanta autoritas aliorum, — — non quia fieri non potuit, vt in obscurissima quæstione verius pluribus, vnus pauciue sentirent: sed quia non facile pro vno vel pro paucis aduersus innumerabiles eiusdem religionis & vnitatis viros, — nisi pertractatis pro viribus atque perspectis rebus, ferenda est sententia.* Lib. 4. cap. 6. *Illa consuetudo, quam etiam tunc homines sursum versus respicientes, non videbant a posterioribus institutam, recte ab Apostolis tradita creditur.* Sed mox addit, cap. 7. *Quanto robustius nunc dicimus, quod Ecclesiæ consuetudo semper tenuit, — & quod plenarium Concilium confirmauit, hoc sequimur. Huc accedit, quia bene perspectis ex vtroque latere disputationis, rationibus & Scripturarum testimoniis, potest etiam dici: Quod veritas declarauit, hoc sequimur.* Lib. 5. cap. 4. *Quisquis & Ecclesiæ consuetudine & posteriori robore plenarii Concilii, — & tot tantisque sanctarum Scripturarum testimoniis, & perspicuis rationibus veritatis intelligis, Christi Baptismum verbis Euangelicis consecratum, non fieri cuiuslibet hominis peruersitate peruersum,* &c. Libro 5. cap. 23. *Apostoli nihil quidem ex inde præceperunt, sed consuetudo illa — ab eorum traditione exordium sumpsisse credenda est: sicut sunt multa, quæ vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis præcepta bene creduntur, quanquam scripta non reperiantur.* Sed audi, quid mox subiungat: *Contra mandatum Dei esse, quod venientes ab hæreticis,*

reticis, si iam illic Baptismum Christi acceperunt, baptisantur: quia Scripturarum sanctarum testimoniis non solum ostenditur, sed plane ostenditur, &c. Cap. 26. *Quod autem* Cyprianus *nos admonet vt ad fontem curramus, hoc est, ad Apostolicam traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est & sine dubitatione faciendum. Traditum est ergo nobis, sicut ipse commemorat, — quod sit vnus Deus — vnum Baptisma.* Et lib. 6. cap. 1. *poterat iam sufficere, quod toties repetitis rationibus, — adiunctis etiam diuinarum Scripturarum documentis, ostendimus, &c.*

VI. Hæc pluribus, quam fortassis necesse videri potuerat, ex *Augustino* repetiui. Quia enim aliquoties in hac disputatione meminit traditionis, ostendendum fuit, falsum esse, quod Pontificii inde extruunt, ex sola traditione multa esse credenda, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. *Augustinus* enim, qui concedit, facti quidem nullum extare in Scriptura exemplum, ipsum tamen ius (vt hoc modo loquar) ostendit multa certa habere in Scripturis documenta. Nec nos de litteris & syllabis contendimus, modo res ipsa habeat certa in Scriptura fundamenta. Et concedimus magnum robur esse, si Ecclesiæ consuetudo & traditio, cum certis & manifestis Scripturæ testimoniis consentiat. Hic vero est status controuersiæ inter nos & Pontificios: An in dogmatibus Ecclesiæ recipienda sit, siue consuetudo siue traditio, quæ nullo Scripturæ testimonio probari potest? semper enim repeto *Andradii* verba.

p. 98.

Quæ veterum disputationes huc pertinent?

VII. Ad hoc quintum genus traditionum multæ pertinent veterum disputationes de dogmatibus, quæ reipsa in Scriptura certa & firma habent testimonia, licet totidem litteris & syllabis non exprimantur: vt quod Filius sit ὁμοούσιος Patri. Ariani siquidem funestis tragœdiis orbem turbabant: cum nullum dogma recipiendum sit, præter ea, quæ scripta sunt, ideo repudiandum esse ὁμοούσιον, quia sit ἄγραφον. Patres vero in illa disputatione non opponebant Arianis hoc axioma, multa dogmata, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, propter solum traditionis titulum suscipienda & credenda esse; sed simpliciter respondebant, licet vocabulum non extet in Scriptura, rem ipsam tamen habere certissima Scripturæ testimonia. Ita * *Athanasius* Tomo 2. in oratione, quod decreta Nicenæ Synodi commodis & piis verbis sint exposita: *Tametsi hæ voces*, inquit, *in Scriptura non reperiantur, habent tamen eam sententiam, quam Scripturæ volunt.* Et *Cyrillus*, lib. 1. dialogorum de Trinitate, ad obiectionem, quod homousion sit ἄγραφον, respondet: rem ipsam, quæ per illud vocabulum significatur, habere certissima Scripturæ testimonia, vt si quis dicat Deum incorporeum. Eadem ratio est de vnione personali, de duabus naturis in Christo, & similibus. Falsum enim est, Ecclesiam illa dogmata habere sine Scripturæ testimoniis, ex sola Patrum traditione. λογομαχίαι vero illorum, qui de vocabulis tantum rixantur, cum res ipsa habeat Scripturæ testimonia, merito improbantur.

T. I. ed. Colon. f. 270.

VIII. Multa talia sunt exempla de modis loquendi a Patribus acceptis, quorum res ipsæ in Scriptura sunt fundatissimæ. Ita *Basilius* diuinitatem Spiritus sancti probat ex Scripturæ sacræ testimoniis, & addit etiam antiquitatis consensum. Formulam vero glorificationis, *Gloria Patri & Filio cum Spiritu sancto*, probat ex traditione Patrum, quæ tamen cum doctrina Scripturæ consentit. Et tamen formula, ex traditione accepta, nunc mutata est, dicimus enim: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*: quia ad verba institutionis Baptismi propius conuenit coniunctio Et, quam præpositio Cum. Ita traditiones exiguntur ad Scripturam & cedunt Scripturæ. *Nazianzenus*, lib. 5. de Theologia dicit φιλεῖν τὸ γράμματος, *studium litteræ* esse *pallium* seu *prætextum impietatis.* Hoc *Lindanus* ita deprauat, quasi *Nazianzenus* sentiat impietatem esse, ita addictum esse Scripturæ, vt nullum dogma recipiatur, quod Scripturæ testimoniis probari non possit, cum ipse *Nazianzenus* dogma illud, quod ibi tractat, de diuinitate Spiritus sancti, multis Scripturæ testimoniis prolixe probet. Sed illos reprehendit, qui cum non totidem litteris & syllabis in Scriptura reperiant: Spiritus sanctus est Deus, eiusdem essentiæ cum Patre & filio, licet dogma illud aliis certis Scripturæ testimoniis firmiter probetur: vtuntur tamen sophisticis tergiuersationibus, vt impietatem suam aduersus Scripturæ sententiam prætextu aliquo occultare possint. Ideo non vocat studium Scripturæ, sed litteræ: non γραφῆς, sed γράμματος. Et hoc est, quod *Epiphanius* contra Apostolicos dicit: τὰς ἐν ταῖς γραφαῖς μόνον δέχονται. hoc est, *Illa tantum, quæ totidem litteris & syllabis in Scriptura posita sunt, admittunt.*

de Sp. S. c. 27.

Pan. l. 2. f. 59. 60.

De Catharis, hær. 41. siue 61. lib. II. T. I. opp. f. 506.

* Athanas. in epist. quod decreta Synod. Nic. commodis & piis verbis sint exposita, T. I. opp. f. 270. γινωσκέτω δὲ ὅμως, εἴ τις ἐστὶ φιλομαθὴς, ὅτι εἰ καὶ μὴ οὕτως ἐν ταῖς γραφαῖς εἰσὶν αἱ λέξεις, ἀλλὰ, καθάπερ ὀρθῶς προέλεγον, τὴν ἐκ τῶν γραφῶν διάνοιαν ἔχουσι.

SECTIO VI.

Sextum genus traditionum.

Sextum est, quod vsitate dicitur, Patres ita tradidisse

I. SExtum genus traditionum constituemus illud, quod de Catholico Patrum consensu dicitur. Vsitata enim est illa forma loquendi, Patres ita tradiderunt. Iniuriam autem nobis facit *Andradius*, quod clamitat, nos in vniuersum antiquitatis testimonio nihil tribuere, Patrum autoritatem nihil pendere, Ecclesiæ approbationem, fidem, maiestatemque labefactare. Bona enim conscientia affirmare possumus, nos post sacræ Scripturæ lectionem aliquid, quantum quidem Domini gratia concedit, in inquirendo & inuestigando veræ & purioris antiquitatis consensu posuisse, & quotidie adhuc ponere. Patrum enim scriptis suum & quidem honorificum, qui illis debetur, tribuimus locum, vt qui multos Scripturæ locos præclare explicauerunt, antiqua Ecclesiæ dogmata, contra nouas hæreticorum corruptelas defenderunt, idque ex Scriptura, multos locos doctrinæ recte explicarunt, multa de historia primitiuæ Ecclesiæ annotarunt, & multa alia vtiliter monuerunt. Et cupimus id, quod de gratia Dei propter Filium mediatorem credimus & speramus, vt membra veræ Catholicæ Ecclesiæ, in futura vita ipsum Filium Dei Patriarchas, Prophetas, Apostolos, martyres & patres, qui verum fundamentum tenuerunt, videre, & eorum familiaritate in omni æternitate frui.

Iniuria, quæ hic nobis fit ab Andrad.

Patrum enim scriptis libenter suum tribuimus honorem,

II. Mediocri igitur diligentia inquirimus consensum veræ, eruditæ & purioris antiquitatis, & Patrum testimonia, quæ Scripturæ consentanea sunt, amamus & magnifacimus. Est enim nostrorum sententia, quod in controuersiis religionis *iudex* sit ipsum *verbum Dei*, & quod postea accedat *confessio vera Ecclesiæ. Semper enim sequuntur verbum, tanquam iudicem, aliqui pii, & confessione firmiorum adiuuantur infirmi. —— Valet* igitur *in Ecclesia, sententia congruens cum verbo Dei, & confessione piorum, siue sint plures, siue pauciores impiis. Ita veteres damnauerunt Samosatenum, & deinde Arrium. Iudex erat verbum Dei, id est, testimonia ex Euangelio, bona fide, & sine sophistica prolata, quæ conuincunt non calumniose iudicantem. Sed tamen adiuuabantur tunc quoque infirmi in pronunciando, confessione firmiorum eorum, qui Apostolos, aut eorum discipulos audierant, & quos constabat fuisse fideles custodes doctrinæ, vt Polycarpi, Irenæi, Gregorii Neocæsariensis: Ab his recentiores audierant,* λόγω *significare personam. Postea ipsi collatis dictis Euangelii, agnoscunt hanc natiuam esse sententiam, quam ab aliis audierant. Aliqui etiam non solum discunt a prioribus, sed etiam tanquam a firmioribus confirmantur. Ita Petrus Alexandrinus refutabat Meletium, citabat Euangelium, quod satis perspicue docet, recipiendos esse lapsos, qui emendantur. Sed simul adiuuabatur exemplis prioris Ecclesiæ, quæ semper antea lapsos receperat. Ita nos pronunciamus de Baptismo infantium. Habemus testimonia in Scripturis manifesta, quæ affirmant extra Ecclesiam non esse salutem, — — Deinde & prima Ecclesia testimoniis iuuamur. Ita Iudex est verbum Dei, & accedit pura antiquitatis confessio. Vult enim Deus in Ecclesia esse ministerium vocis: Quare audienda est Ecclesia, vt doctrix; sed fides ac inuocatio nituntur verbo Dei, non humana autoritate.* Hæc ex locis communibus *Philippi Melanchthonis*, præceptoris mei descripta, hoc loco annotare volui, vt *Andradii* clamoribus opponerem publicum Ecclesiarum nostrarum testimonium, quam reuerenter de consensu antiquiatis, de testimoniis veterum, de confessione & exemplis veteris Ecclesiæ sentiamus.

testimonia illorum, Script. S. consentanea magnifacimus,

hoc ipso veteres sequendo doctores:

loc. de eccles. T. I. opp. f. 229.

III. Probamus piam & elegantem * *Basilii* sententiam, qui in homilia contra Sabellianos & Arium inquit: *Maxime velim, velut simpliciter traditum accepi, —— ita etiam auditoribus tradere, --- sed quia circumstatis vos censores magis, quam discipuli, --- --- necesse est nos, velut in iudicio contradictionem protendere. Vos autem hortamur, vt non quod vobis placet, a nobis audire queratis: Sed quod Domino complacet, & consonum est Scripturis, & non contrarium Patribus.* Et mox: *Compescat te traditio: Dominus sic docuit, Apostoli prædicarunt, Patres conseruarunt, martyres confirmarunt, sis contentus dicere, velut edoctus es.* Et de fidei confessione inquit: *Traditurus sum, quæ didici ex diuina Scriptura.* ** *Athanasius* de humanitate Verbi circa finem inquit: *Nos ista hausimus a magistris diuinitus afflatis, qui* sacros *libros euoluerunt.*

IIII. Fatemur etiam, nos ab illis dissentire, qui fingunt opiniones, quæ nulla habent

ab illis nos seiungimus, qui nullam

* Basil. homil. contra Sabellian. & Arium f. 236. 237. ἐγὼ δὲ μάλιστα ἐβουλόμην, ὡς παρέλαβον ἀπλοϊκῶς, —— οὕτω παραδιδόναι τοῖς ἀκούουσι· —— ἐπειδὴ δὲ περιεστήκατε ἡμᾶς δικασταὶ μᾶλλον ἢ μαθηταί, ἀνάγκη ἡμᾶς ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ τὴν ἀντιλογίαν προτείνεσθαι· ———— ἡμεῖς δὲ παρακαλοῦμεν, μὴ ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν τὸ ὑμῖν ἀρεστὸν παρ' ἡμῶν ἀκούειν· ἀλλ' ὃ τῷ κυρίῳ εὐάρεστόν ἐστι, καὶ σύμφωνον ταῖς γραφαῖς, καὶ μὴ μαχόμενον τοῖς πατράσιν· —— δυσωπείτω σε ἡ παράδοσις· ὁ κύριος οὕτως ἐδίδαξεν, ἀπόστολοι ἐκήρυξαν, πατέρες διετήρησαν, μάρτυρες ἐβεβαίωσαν· ἀρκέσθητι λέγειν, ὡς ἐδιδάχθης. de fidei conf. f. 394. ὅσα ἔμαθον, ἅπερ ἔμαθον ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ταῦτα ὑμῖν παραδίδωμι κατὰ τὸ ἀρέσκον Θεῷ cetera.

** Athanas. de humanitate Verbi, T. I. opp. f. 109. ἡμεῖς δὲ παρὰ τῶν αὐταῖς ἐντυγχανόντων [illegible], cetera.

vllius temporis in ecclesia testimonium habent.

bent testimonia vllius temporis in Ecclesia: sicut nostro tempore fecerunt Seruetus, Campanus, Anabaptistæ & alii. Sentimus etiam, nullum dogma in Ecclesia nouum, & cum tota antiquitate pugnans recipiendum. Quid de consensu, & testimoniis antiquitatis honorificentius dici & sentiri posset?

Ita *Irenæus* ad Florinum scribit: *Hæc dogmata, Florine, -- sanam sententiam non habent: hæc dogmata dissentiunt ab Ecclesia, — hæc dogmata ne hæretici quidem — vnquam ausi fuissent pronunciare, hæc dogmata, qui ante nos fuerunt presbyteri, qui & Apostolorum discipuli extiterunt, non tradiderunt.* Hæc * *Eusebius*, lib. 5. cap. 20.

Patrum etiam scripta allegamus, vbi simul exponitur qua de caussa id faciamus.

V. Sed profitemur & hoc, quod non ex nobis finximus, sed ab ipsis Patribus didicimus, quod scilicet inquiramus & allegemus testimonia Patrum, non ideo, quasi ea, quæ ex perspicuis Scripturæ testimoniis ostenduntur & probantur, per se nec certa, nec firma satis sint, aut non satis habeant ex se roboris & autoritatis, nisi accedat Patrum etiam consensus: sed caussam, quare allegentur, *Augustinus* diserte explicat, de Peccatorum meritis, lib. 3. cap. 7. *Hæc non ideo commemoraui, quod disputatorum quorumlibet sententiis, tanquam Canonica autoritate nitamur: sed vt appareat, ab initio vsque ad præsens tempus, quo ista nouitas orta est, hoc de originali peccato, apud Ecclesiæ fidem tanta constantia custoditum, vt ab eis, qui Dominica tractarent eloquia, magis certissimum proferretur ad alia falsa refutanda, quam quod tanquam falsum refutari ab aliquo tentaretur. Ceterum in sanctis Canonicis libris viget huius sententiæ clarissima & plenissima autoritas.* Idem de Nuptiis & Concupiscentia, lib. 2. cap. 29. *Quid autem dicam de ipsis diuinarum Scripturarum tractatoribus, qui in Catholica Ecclesia floruerunt? quomodo hæc non in alios sensus conati sunt vertere, quoniam stabiles erant in antiquissima & robustissima fide, non autem nouitio mouebantur errore. Quos si colligere, & eorum testimoniis vti velim, & nimis longum erit, & de Canonicis autoribus, a quibus non debemus auerti, nimis fortasse videbor præsumpsisse, quam debui.*

Augustinus contra duas Epistolas Pelagianorum lib. 4. cap. 8. *Non quo Canonicis libris vllius disputationis æquetur autoritas: —— sed vt admoneantur, qui putant sanctos Patres aliquid dicere, quemadmodum de his rebus ante noua hæreticorum vaniloquia Catholici antistites eloquia diuina secuti sunt: & sciant, a nobis rectam & antiquitus fundatam Catholicam fidem, aduersus recentem Pelagianorum præsumptionem perniciemque defendi.*

Omnia tamen ad Scriptur. Sacr. examinamus, id quod & Patres ipsi olim fecere.

VI. Alterum, quod de Patrum autoritate sentimus, etiam ab ipsis Patribus didicimus. *Augustinus* Epistola 19. ad Hieronymum: *Alios* scriptores (præter Canonicos *ita lego, vt quantalibet sanctitate doctrinaue præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi vel per illos autores Canonicos, vel probabili ratione, quod a veritate non abhorreant, persuadere potuerint.*

Epistola 111. *Neque quorumlibet disputationes, quamuis Catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus: vt nobis non liceat, salua honorificentia, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere: si forte inuenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel a nobis. Talis ego sum in scriptis aliorum*, quales ego *volo esse intellectores meorum.*

Contra Cresconium lib. 2. cap. 31. Ideo *constitutus est Canon* librorum Canonicorum, *secundum quos de ceteris litteris vel fidelium, vel infidelium libere iudicemus.* Cap. 32. *Cypriani litteras non vt Canonicas habeo, sed ex Canonicis considero: & quod in eis diuinarum Scripturarum autoritati congruit, cum laude eius accipio: quod autem non congruit, cum pace eius respuo.* Et addit: *Quoniam Canonicum non est, quod recitas, ea libertate, ad quam nos vocauit Dominus, hoc quod aliter sapuit, non accipio.* Et mox: *Ita hoc Cypriani* de rebaptizandis hæreticis *non accipio, quamuis inferior incomparabiliter Cypriano, sicut illud Apostoli Petri, quod gentes iudaizare cogebat, nec accipio, nec facio, quamuis inferior incomparabiliter Petro.* Cap. 31. dicit, se hoc modo *nullam iniuriam* facere *Cypriano*. Et de Baptism. contra Donatistas, lib. 7. cap. 20. dicit: Cyprianum potuisse aliter sapere, quam veritas postulabat, *sine vlla eius contumelia credimus, quicunque diligimus Cyprianum.* Ipse etiam *Cyprianus* in Sermone de lapsis dicit, illum infamare martyrum dignitatem, qui affirmat, martyres aliquid mandare, quod in lege Domini scriptum non sit. *Augustinus* ad Vincentium Victorem, libro secundo: *Negare* non possum, *nec debeo, sicut in ipsis maioribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quæ possunt iusto iudicio, & nulla temeritate culpari.*

siue 4. de anim. c. 1.

Et de bono perseuerantiæ, cap. 21. *Quamvis neminem velim sic amplecti omnia mea, vt me sequatur, nisi in his, in quibus me non errare perspexerit. Nam propterea nunc facio* libros retractationum, *vt nec meipsum in omnibus me secutum fuisse demonstrem.* Et addit, se nec post retractationem

* Euseb. H. E. l. V. c. XX. f. 152. ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρῖνε ---- οὐκ ἔστιν ὑγιοῦς γνώμης· ταῦτα τὰ δόγματα ἀσύμφωνά ἐστι τῇ ἐκκλησίᾳ, ---- ταῦτα τὰ δόγματα οὐδὲ οἱ ἔξω τῆς ἐκκλησίας αἱρετικοὶ ἐτόλμησαν ἀποφήνασθαί ποτε· ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸ ἡμῶν πρεσβύτεροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαντες, οὐ παρέδωκάν σοι.

tionem quidem velle per omnia sibi credi. Ita enim inquit: *Arrogantius loquor, quam verius, si vel nunc dico, me ad perfectionem sine vllo errore scribendi iam in ista ætate venisse. Sed interest, quantum & in quibus rebus erretur: & quam facile quisque corrigat: vel quanta pertinacia suum defendere conetur errorem.* Ita *Epiphanius* petit veniam, sicubi errarit, vel vltra vires aliquid tentarit. (expos. fid. cath. f. 19.) *Ambrosius* etiam lib. 1. cap. 1. de Officiis modestissime inquit: *Non arrogans videri arbitror, si inter filios suscipiam affectum docendi. — Non Prophetarum gratiam, non virtutem Euangelistarum, nec Pastorum circumspectionem: sed tantummodo intentionem & diligentiam circa Scripturas diuinas opto assequi.*

Iustinus quæst. & resp. ad orthod. 119. ad obiectionem, quod Patres quidã diuersum senserint, respondet: *Sed Apostolus, Pater Patrum, ita dicit, &c.* Obseruet lector, ipsorum Patrum sententiam esse: non ideo aliquid credi & recipi debere, quod ex patribus quispiam ita vel senserit, vel dixerit, nisi ex Scripturis Canonicis hoc, quod dicit, probet. Potuisse enim Patres aliter sapere, quam veritas postulat, & ad illam libertatem nos a Domino vocatos esse, vt de quorumcunque scriptis secundum litteras Canonicas libere iudicemus. Et quando in Patrum scriptis aliquid, quod Scripturæ non congruit, improbamus, & respuimus, fieri illud nulla temeritate, sed iusto iudicio, sine iniuria & contumelia Patrum, salua illorum honorificentia, & bona eorum pace, ab illis etiam, qui inferiores sunt Patribus.

Quomodo Patres veterum incommode dicta mitigarint, vel excusarint?

VII. Et habemus præterea ipsorum etiam Patrum exempla, qui veterum erratis, sicubi a regula Scripturæ discesserunt, non sane proterue insultant: sed tamen etiam ea, quæ ad Canonem Scripturæ non congruunt, propter Patres non approbant, nec recipiunt. Idque vt commodius demonstrem, non inutile fore iudico, si hoc loco breuiter annotauero rationes quasdam, quasi regulas, quas inter legendum obseruaui: quomodo Patres incommode dicta veterum non ad errorum patrocinia detorserint, sed commoda interpretatione, iuxta analogiam fidei, mitigarint & excusarint. Præcipue vero *Augustino* multum negotii exhibuerunt Pelagiani, cumulatis multis veterum sententiis, incommode dictis, de peccato originali, de libero arbitrio. Modeste vero *Augustinus* respondet. 1. *Vobis* Pelagianis *nondum litigantibus*, *securius* (inquit) *loquebantur* Patres de his articulis, lib. 1. contra Iulianum: (c. 2.) hoc est; extra contentionem, nondum motis controuersiis, Patres sæpe non accurate, sed securius multa disputabant. Illa vero securius dicta, sicut *Augustinus* loquitur, non sunt torquenda ad patrocinium eorum, quæ cum Scriptura non conueniunt.

2. Iulianus obiecerat Chrysostomi sententiam, infantes non habere peccata. (c. 2.) *Augustinus* inquit: *intellige propria peccata, & nulla erit contentio.* Sed inquit Iulianus: *Cur ipse* Chrysostomus *non addit propria? Cur putamus*, inquit, *nisi quia disputans in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur*: hoc est incommodius dicta Patrum secundum analogiam fidei sunt interpretanda. Hoc modo *Augustinus* de natura & gratia, Hilarii, Ambrosii, Chrysostomi, Hieronymi, &c. sententias, quas Pelagius pro sui erroris confirmatione allegauerat, addita commoda interpretatione ad analogiam fidei accommodat: quam tamen interpretationem non semper ex ipsis, quæ allegatæ erant, sententiis sumere potuit: sed eas vel ex manifestis Scripturæ sententiis, vel ex aliis Patrum dictis Scripturæ consentientibus petiuit. De gratia Christi l. 1. c. 48. ad Ambrosii dictum, probantis exemplo Zachariæ & Elisabeth, hominem in hac vita posse sine peccato esse, *Augustinus* ita respondet: *Dictum hoc est, quantum mihi videtur, secundum quandam inter homines conuersationem probabilem, — non secundum perfectionem iustitiæ.* Nam & Paulus dicit: *se fuisse sine querela*: & tamen *hanc iustitiam in stercoribus deputauit.* Et de natura & gratia c. 61. ad sententiam, quod Christus vincendo peccatum, & desideriis carnis domitis docuerit peccatum non esse necessitatis, *Augustinus* ita respondet: *Quomodo dictum sit, autor huius sententiæ viderit, qualiter possit exponere: dum tamen nos minime dubitemus, Christum peccatum in se non habuisse quod vinceret.* Et ibi ponit hanc sententiam: *Ego in huiusmodi quorumlibet hominum scriptis, liber, quia solis Canonicis debeo, sine vlla recusatione, consensum.*

3. Ad dictum quoddam Ambrosii, respondet lib. 1. contra Iulianum: (c. 2.) Hoc dictum est aduersus Machinæos; contra quos hoc sufficiebat. Et in libris retractationum ipse Augustinus de se inquit: (l. 1. c. 9.) Disputabimus contra Manichæos, qui fingebant, naturam mali esse coæternam Deo: contra quos satis erat obtinere, malum esse ortum ex libero voluntatis arbitrio: & ideo, inquit, parum diximus de gratia. Patres igitur, quando contra hæreticos aliquos disputant, hoc tantum sibi proponunt, vt istorum opiniones euertant, de aliis interim articulis non sunt admodum solliciti. Et inde multa, non satis circumspecte de aliis dogmatibus dicta, Patribus sæpe exciderunt. Ideo *Augustinus* inquit: *Audi quod ad rem præsentem spectat, quid de peccato originis* Basilius alibi *sine vlla ambiguitate dicat.* (contra Iulian. l. 1. c. 2.)

4. *Basilius*

4. *Basilius* * Epist. 41. de Dionysio Alexandrino inquit: *Non omnia eius viri admiramur: immo sunt quaedam, quae penitus abrogamus. Habent enim seminaria quaedam impietatis*, τῆς ἀσεβείας. — *Caussam vero arbitror, non mentis malignitatem, sed quod vehementer voluit resistere Sabellio. Soleo igitur ipsum assimulare arborum insitori: qui dum nouella planta incuruum statum vult corrigere, nimia attractione a medio aberrat, & in contrariam partem nimium deflectendo peccat.* Ita *Athanasius* Tomo secundo, de sententia Dionysii inquit: *Ratio temporis & personae* consideranda est, quod ita scripserit; Sabellianismus enim tunc Ecclesias inuaserat: & Dionysius rudibus monstraturus, Patrem non esse Filium, de humanitate loquitur: ex illis enim, quae humanitatis sunt, compendio refutantur Sabelliani.

edit. Colon. T. I. f. 551. 552 555. 561.

f. 549. Et ibi dicit *Athanasius*: Arriani videntes, se nihil posse ex Scriptura pro sua haeresi habere, ad Patres se conuertunt: *sicut pradones, cum de studiis suis male audiant,*

f. 550. *fingunt sibi socios probos & modestos*: & sicut Iudaei Scriptura conuicti, ad Patrem Abraham confugiunt, &c. Et profecto eodem plane modo, Pontificii Scripturae testimoniis destituti & conuicti praetextum ex Patribus quaerunt. ** *Basilius* Epistola 64. cum obiiceretur, Gregorium Neocaesariensem dixisse, Patrem & Filium mentis cogitatione esse duos, hypostasi vero vnum, ita respondet: *Hoc non dogmatice, sed in contentione esse dictum, in disputatione contra Aelianum. Volens enim Graecum hominem ad fidem conuertere, non exactius circa verba disceptat, sed alicubi etiam concedit consuetudini eius, qui inducitur. Ideo multas illis inuenias voces, quae nunc maximum robur praeben thareticis.*

cap. 4. 5. *Chrysostomus* † lib. 1. de compunctione cordis inquit. *Non putes haec cohortatorie magis, quam vere dici.* Multa igitur apud Patres dicuntur exhortatorie

ep. 2. magis quam dogmatice & vere. Ita *Hieronymus* ad Nepotianum dicit, se in Epistola exhortatoria ad Heliodorum, *pro aetate lusisse, & calentibus adhuc rhetorum studiis, quaedam scholastico flore depinxisse.* Et contra Iouinianũ: *Rhetoricati sumus, & in morem declamatorium paululum lusimus.*

immo contra Helvid. ep. 53.

6. Est & illud discrimen in Patrum scriptis obseruandum: quod aliquando priuatas speculationes & deuotiones exponunt, aliquando particularis alicuius Ecclesiae consuetudinem describunt, aliquando vero publica dogmata totius Catholicae Ecclesiae explicant. Et inter haec profecto magnum est discrimen.

Vtilis est & haec obseruatio, quod aliter agunt & disputant cum infirmis fratribus; aliter cum robustis; aliter cum domesticis fidei; aliter cum haereticis; aliter cum philosophis; aliter cum principibus, quae singula exemplis possent ostendi.

7. Multa tolerarunt, & saepe cesserunt temporum suorum consuetudini, etiam vbi vitii aliquid esse agnouerunt. Ita *Augustinus* Epistola 119. *Multa huiusmodi, propter non nullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa, quae in diuinis libris saluberrime praecepta sunt, minus curantur, & tam multis praesumptionibus sic plena sunt omnia*, &c. Ita vigilias & ἀγάπας ad sepulchra martyrum alicubi laudat *Augustinus*: sed de moribus Ecclesiae lib. 1. c. 34. & Epist. 64. reprehendit, & vellet abrogari.

8. Elegantissima est *Cypriani* sententia lib. 2. Ep. 3. *Si solus Christus audiendus est,* ep. 63. edit. Oxon. f. 155. *non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit: sed quid prior Christus, qui ante omnes est, fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.* — — Et ideo *si quis* f. 156. *de antecessoribus nostris vel ignoranter, vel simpliciter hoc non obseruauit & tenuit, quod nos Dominus facere exemplo & magisterio suo docuit: potest simplicitati eius de indulgentia Domini venia concedi. Nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti & instructi sumus: — — qui dum instruit in futurum, quid facere debeamus, de praeterito ignoscit, quod simpliciter errauimus, &c.* f. 157. Considerent hanc sententiam, qui semper in ore habent, se malle cum Patribus errare, quam cum aliis recte sentire. Recte etiam nostri dicunt: Patres si admoniti fuissent, multa correcturos fuisse. *Interest enim* (sicuti *Augustinus* inquit) *quam facile quis corrigat, vel quanta pertinacia suum errorem defendere conetur.* de bono persev. c. 21.

9. Postremo, quando illae siue mitigationes, siue commodae interpretationes eorum, quae non satis commode a veteribus dicta erant, non recipiebantur & admittebantur, vel quando non poterant locum habere: Patres diserte improbarunt & damnarunt ea, quae ad regulam Scripturae non congruebant. Ita *Augustinus* de Cypriani & de omnium scriptis liberrime pronunciat: sicut sententias eius supra recitauimus. Ita in Irenaeo Chiliastarum sententia libere damnata est. Illa

O sen-

* Basil. ep. XLI. f. 296. οὐ πάντα θαυμάζομεν τοῦ ἀνδρός· ἔστι δὲ ἃ καὶ παντελῶς διαγράφομεν. σχεδὸν γὰρ ταυτησὶ τῆς νῦν περιθρυλουμένης ἀσεβείας τῆς κατὰ τὸ ἀνόμοιον λέγω — αἴτιον δέ, οἶμαι, οὐ πονηρία γνώμης, ἀλλὰ τὸ σφόδρα βούλεσθαι ἀντιτείνειν τῷ Σαβελλίῳ. Εἴωθα γοῦν ἀπεικάζειν τοῦτον ἐγὼ φυτουργῷ τινι φυτοῦ διαστροφὴν ἀπευθύνοντι· εἶτα τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἀνθολκῆς, διαμαρτάνοντι τοῦ μέσου, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ἀπαγαγόντι τὸ βλάστημα.

** Id. ep. LXIIII. f. 314. τοῦτο δέ, ὅτι οὐ δογματικῶς εἴρηται, ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν διαλέξει — Ἕλληνα μέν τινα τὸν ἄνδρα πείθων, οὐκ ᾤετο χρῆναι ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τὰ ῥήματα· ἀλλ' ἔστιν ὅπῃ καὶ συνδιδόναι τῷ ἔθει τοῦ ἐναγομένου — διὸ δὴ καὶ πολλὰς ἂν εὕροις ἐκεῖ φωνάς, τὰς νῦν τοῖς αἱρετικοῖς μεγίστην ἰσχὺν παρεχομένας.

† Chrysost. l. I. de compunct. cord. c. IIII. T. IIII. diuers. tractat. f. 106. ἵνα μὴ νομίσῃς ὑπερβολῆς γέμειν τὰ ῥήματα, cetera.

sententia, quod quidam saluati fuerint lege naturæ, quidam lege Moysis, quidam vero gratia Christi, extat apud multos vetustissimos patres: sed *Augustinus* illam, vt Pelagianam, expresse damnat. Contra Donatistas illos, qui Patrum errores amplectuntur, eo quod (sicut *Quintilianus* inquit) honestus error videatur, magnos duces sequentibus: dicit idem facere, ac si quis Petro similis esse vellet, negando Christum, vel cogendo Gentes ad Iudaisationem: vel si quis Dauidi affectaret similis esse committendo adulterium.

Quomodo Patres aliorum Patrum nec non sua scripta legi voluerint.

VIII. Ita ergo ipsi Patres aliorum Patrum scripta tractarunt, & sua etiam hoc modo legi & accipi voluerunt. Quam sententiam nos libenter probamus, amplectimur & sequimur: Aduersarii vero nostri Pontificii quando contra ea, quæ ex Scripturis demonstrantur, sententias aliquas ex patribus, quomodocunque conuasatas, pro tuendis suis superstitionibus proferre possunt, volunt nos sine iudicio & recusatione, a Scriptura discedere, & sententiis, quæ ex Patribus citantur, assentiri, etiamsi nullo Scripturæ testimonio probentur. Et huius sententiæ *Staphylus* & *Lindanus* Athanasium non verentur autorem facere. Citant enim mutilatum & truncatum eius dictum ad Epictetum: *Hoc solum* hæreticis *respondere* & dicere *sufficit, hac non esse Catholica Ecclesia, neque Patres ita sensisse.* Vtque facilius ad hoc Pontificiorum propositum torqueri possit *Athanasii* sententia, *Nannius* interpres eam ita vertit: *Tantummodo ad ea respondendum est, quod ipsum per se sufficit,* — Patres non *ita sensisse,* cum Græca verba simpliciter dicant: τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν ἀρκεῖ. Sed insignem faciunt iniuriam *Athanasio.* Ad Epictetum enim recenset prodigiosos quorundam errores, Verbum in corpus est commutatum, corpus Christi constituere quaternitatem in Deitate, corpus esse coæternum & consubstantiale Deitati: & similia opinionum & verborum portenta. De illis vero dicit: * *Hæc nudis verbis* tantum descripsi: *vt qui solum audiat, fœditatem illorum & impietatem statim animaduertat.* — — *Quæ enim manifeste praua peruersaque sunt, ea curiosius tractare non oportet, ne contentiosis hominibus ambigua videantur: sed hoc solum ad talia respondere & dicere sufficit, ea non esse Ecclesiæ Catholicæ, & Patres ita non sensisse. Nec vero ex solido silentio occasionem impudentiæ sibi sumant, paucas ex Scriptura sententias opponemus, &c.* Quæso te Lector, conferas hanc integram *Athanasii* sententiam cum mutila Pontificiorum allegatione: & statuas inde, quo candore Pontificii tractent Patrum testimonia.

T. I. opp. f. 584.

SECTIO VII.

Septimum genus traditionum.

VII est, vbi traditiones vocamus consuetudines vetustas, quas Patres ad Apostolos referunt.

I. SEptimum genus traditionum est, quod vbi veteres mentionem faciunt traditionum non scriptarum, proprie non intelligunt dogmata fidei sine Scriptura, extra & præter Scripturam recipienda, etiamsi nullo Scripturæ testimonio probari possint: sed de ritibus & consuetudinibus quibusdam vetustis loquuntur, quos propter antiquitatem ad Apostolos retulerunt. Ita *Basilius* vocat quidem dogmata sine scripto, ex traditione accepta: sed recenset, non articulos aliquos fidei, sed tantum ritus quosdam: Cruce signare: ad Orientem conuerti in oratione: verba ἐπικλήσεως, dum ostenditur panis Eucharistiæ, & quæ in celebratione Eucharistiæ ante & post verba institutionis recensentur: benedictio aquæ baptismatis, & baptizati: illinitio olei: trina immersio: abrenunciatio Satanæ in Baptismo, confessio fidei. *Origenes* innumeras recenset genuflexiones in oratione, ritus Eucharistiæ & Baptismi. *Hieronymus* contra Luciferianos ex Textu recenset, Die Dominico & a Pascha vsque ad Pentecosten non ieiunare, nec de geniculis adorare, prægustare lac & mel post Baptismum, oblationes pro defunctis, & pro natalitiis annua die, &c. Et de his quidem traditionibus, an singulæ & omnes sint Apostolicæ, in postremo genere traditionum dicimus. Nunc tantum ostendere volui, Patres quando de traditionibus non scriptis loquuntur, tantum de vetustis quibusdam ritibus disputare: non hoc agere (sicut Pontificii contendunt) vt multa dogmata fidei, quæ licet nullo scripturæ testimonio probari possint, pari tamen reuerentia & pietatis affectu suscipiantur, sicut illa, quæ certa & manifesta habent in Scriptura testimonia. Sicut igitur discrimen est inter doctrinam, & inter ritus: ita disputatio Pontificiorum de traditionibus non est eadem cum illa, quæ extat apud veteres. Et si prius de doctrina consensus constitueretur, de ritibus facile posset iniri ratio & concordia. Apostolos igitur ritus quosdā ordinasse & tradidisse Ecclesiis, ex scriptis ipsorum certo constat. Et verisimile est, quosdam etiam alios externos ritus, qui in Scriptura annotati non sunt, ab Apostolis traditos esse.

de Sp. S. c. 27.

Regula

II. Nullum etiam dubium est, Ecclesiam

* Athan. ep. ad Epictet. T. I. opp. f. 584. διὰ τοῦτο γὰρ ἐγὼ τὰ παρ' ἐκείνων, ὡς ἤκουσα, ἐγγέγραφα γυμνῶς πεποίηκα τῇ ἐπιστολῇ, ἵνα καὶ μόνον ὁ ἀκούων, θεωρῇ τὴν ἐν αὐτοῖς αἰσχύνην καὶ ἀσέβειαν —— τὰ γὰρ οὕτω φανερῶς δεικνύμενα φαῦλα, γυμνάζειν ἐπὶ πλεῖον καὶ περιεργάζεσθαι οὐ δεῖ, ἵνα μὴ τοῖς φιλονεικοῦσιν ὡς ἀμφίβολα νομισθῇ· ἢ τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν ἀρκεῖ ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες ἐφρόνησαν· ἵνα δὲ μὴ ἐκ τῆς τέλεον σιωπῆς πρόφασιν ἀναισχυντίας ἑαυτοῖς οἱ τῶν κακῶν ἐφευρεταὶ περιποιῶνται, καλὸν ἐκ τῶν θείων γραφῶν ὀλίγα μνημονεῦσαι, cetera.

[illegible] quae de quibusuis ceremoniis iudicari potest & debet.

siā post Apostolos, pro ratione ædificationis, ordinis & decori, alios quosdam ritus addidisse. Et nullis quidem certis & firmis documentis probari potest, qui sint ritus, certo ab Apostolis traditi, qui ex Scriptura ostendi non possunt. Possumus tamen habere certam Apostolicam rationem, de diiudicatione & vsu omnium traditionum, de ritibus seu ceremoniis externis, vndecunque sane originem suam habeant. Et hoc certius & vtilius est, quam de autoribus incertas texere altercationes. Ne igitur traditiones de externis ritibus sine certa aliqua Apostolica regula vel in ambiguo fluctuent, vel in infinitum vagentur: ex illis ordinationibus seu ritibus externis, quos Apostolos tradidisse, certo ex ipsorum scriptis constat, colliguntur certæ quædam regulæ, secundum quas, de quibusuis ritibus seu ceremoniis, Apostolica ratione iudicari & debet, & potest.

1. Sunt quidam ritus, qui ex Scriptura ita probari possunt, quia continent vsum, exercitium, & vtilem declarationem eius doctrinæ, quæ in Scriptura diuinitus patefacta est. Ita 1. Cor. 11,17. seq. Paulus ex institutione deducit, quomodo pie celebranda sit Cœna Dominica. Et ex doctrina Apostolorum, quæ Scripturâ comprehensa est, deductum est. 2. Thess. 3,6. de separandis illis, qui inordinate viuunt. 1. Cor. 5, 3. seq. de excommunicatione. Actor. 14, 23. de constituendis ministris Ecclesiæ, &c. Et tales ritus merito amamus & retinemus: quales sunt confessio fidei, abrenunciatio Satanæ, & alii ritus in actione Baptismi: qui doctrinam de Baptismo in Scriptura traditam vtiliter ad ædificationem explicant & illustrant. Ita de abrogatione Sabbati manifesta extant Scripturæ testimonia: & quod Apostoli prima Sabbati conuentus celebrarint, Scriptura non obscure indicat, Act. 20,7. 1. Cor. 16,2. Et Apocal. 1,10. extat appellatio *diei Dominicæ*. Ita ex doctrina de charitate proximi, & de infirmis in fide suscipiendis Apostoli condiderunt decretum suum.

Tales etiam sunt illæ consuetudines Ecclesiasticæ, quas *Augustinus* existimat ex Apostolorum traditione originem habere: de baptizandis infantibus, de non rebaptizandis, qui Baptismum ab hæreticis, secundum formam a Christo institutam, acceperant. Illæ enim consuetudines tradunt exercitium & vsum eius doctrinæ, quæ in Scripturæ testimoniis comprehensa est. Tales ritus quin vocentur Apostolici, non pugnamus: cum hoc modo, sicut dictum est, habeant in ipsa Scriptura testimonium.

2. Apostolicos ritus Paulus hisce notis insigniuit: vt scilicet omnia fiant decenter, ordine, & ad ædificationem. Ita 1. Cor. 11. ritum de velandis mulieribus ostendit probabilem esse ex Scriptura: allegat consuetudinem, & ostendit seruire decoro. Ita 1. Cor. 14,40. monstraturus rationes ordinationis, de linguis, prophetia, Psalmis, oratione, &c. recenset ædificationem, decorum & ordinem. Et tales sane ritus iudicio retinendos & seruandos, qui sunt (sicut eleganter dictum est) incitamenta & retinacula pietatis, hoc est, iuxta Pauli regulam, qui primo faciunt ad ædificationem, vt homines inuitentur ad verbum, ad Sacramenta, & ad cetera pietatis exercitia: vt doctrina commodius proponatur, pluris fiat, auidius accipiatur, & melius retineatur: vtque accendatur & foueatur pœnitentia, fides, oratio, pietas, misericordia, &c. Secundo, qui seruiunt ordini. Oportet enim in publicis Ecclesiæ congressibus esse ordinem dignum grauitate Ecclesiastica. Tertio, qui ad decorum faciunt. Intelligitur autem εὐσχημοσύνη, non theatrica pompa, siue aulica magnificentia: sed tale decorum, vt externis ritibus ostendatur, quid tribuamus verbo, Sacramentis, & reliquis Ecclesiasticis exercitiis, vtque reliqui ad reuerentiam verbi, Sacramentorum, & congressuum Ecclesiasticorum inuitentur.

14–15.

3. Ritus Apostolicos moderatur Christiana libertas: vt scilicet ceremoniæ sint genere indifferentes, numero paucæ, sint piæ & vtiles ad ædificationem, ordinem & decorum: vtque totum hoc genus, extra casum scandali, liberas habeat obseruationes: & pro ratione ædificationis, loci, temporum, personarum, &c. possint institui, mutari & abrogari. Ita Apostolorum constitutio de suffocato & de sanguine, iam dudum in vsu esse desiit. Causa enim, propter quam facta fuerat, non amplius nunc est. 1. Cor. 11,4. seq. Paulus ordinat, vt viri aperto capite orent & prophetent: mulieres vero velato capite. Et illud sumit ex circumstantia locorum & temporum. Tunc enim in illis locis viri aperto capite, mulieres, serui & libertini, velato capite prodibant in publicum: sicut autor est *Plutarchus* in Problem. Rom. Et indicium autoritatis erat, aperto capite loqui: sicut econtra, velatum caput testimonium erat subiectionis. Nostris temporibus & locis contrarium seruatur. Aperto enim capite dicere, vel audire, est testimonium subiectionis: signum vero autoritatis est, capite non aperto dicere. Ita trina immersio, prægustatio lactis & mellis, stationes in orationibus die Dominico & intra Pascha & Pentecosten iam dudum in necessario vsu esse desierunt. Natalitia vero quorum *Tertullianus* mentionem facit, Nicæna Synodus libere abrogauit. Nulla verba peculiaria nunc habent, ne Pontificii quidem, quando panis Eucharistiæ consecratus ostenditur: quos tamen ritus

Act. 15, 20. 29.

de cor. mil. c. 3.

veteres existimant ab Apostolis traditos. Ecclesia igitur libertatem suam in huiusmodi traditionibus ipso facto declarauit. Doctrina enim vniuersalis & perpetua est, ritus vero pro circumstantiis mutari libere possunt.

It. quando & docendo & exemplis eiusmodi traditionibus sit aduersandum.

III. Colliguntur præterea etiam ex Apostolorum scriptis certæ regulæ, quando & docendo, & exemplis aduersandum sit huiusmodi traditionibus de ritibus: quando scilicet statuuntur quædam, quæ pugnant cum verbo & mandato diuino, Matth. 15, 3. seq. Vel quando ritibus suo genere adiaphoris assuuntur opiniones cultus, meriti & necessitatis, etiam extra casum scandali. Pertinet etiam huc, quod *Augustinus* queritur Epist. 119. *Ipsam religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum Sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt, vt tolerabilior sit Iudæorum conditio, qui legalibus sarcinis, non humanis præsumptionibus* subiiciebantur.

IIII. Hæc est vere Apostolica ratio iudicandi de huiusmodi traditionibus: & est certior & vtilior, quam de incertis disputare: quæ scilicet traditiones, a quibus Apostolis, quo tempore, quo loco, &c. sint traditæ: de quibus nullum ex Scriptura documentum proferri potest.

V. Nos igitur non simpliciter omnes traditiones, quæ huius sunt generis, reiicimus & damnamus. Illud enim, quod *Hieronymus* Lucinio scribit, non improbamus, *traditiones* scilicet *Ecclesiasticas, præsertim quæ fidei non officiant, ita obseruandas, vt a maioribus traditæ sunt.* (ep. 28.) Et quod *Augustinus* dicit: *Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter* esse *habendum, & pro eorū, inter quos viuitur, societate seruandum.* (ep. 118. ad Ianuar.) Hæc vero iuxta Apostolicas regulas, quas ex Scriptura colligi diximus, intelligi volo. Nam & *Augnst.* Epist. 119. de quibusdam ritibus resecandis disputat: licet non facile inueniri possit, quomodo sint contra fidem: tamen quia multitudine, & necessitatis præsumptione Ecclesiam premant, abrogandos esse.

SECTIO VIII.

Octauum genus traditionum.

VIII. complectitur traditiones illas, de quibus Pontificii potissimum digladiantur.

I. POstremum genus traditionum constituemus illud, de quo Pontificii potissimum digladiantur. Illam enim distributionem traditionum, in certa aliquot capita seu genera, ideo institui: vt disputatio de traditionibus, quam Pontificii studiose, affectatis confusionibus, perplexam reddunt, simplicius & clarius intelligi possit, vtque veterum sententiæ, quæ non vno modo de traditionibus loquuntur, rectius diiudicari & explicari possent. Pontificii enim, cumulatis multis dissimilibus vetustissimorum scriptorum sententiis, speciem aliquam & prætextum, immo fucum potius disputationi suæ conciliant. Sophisticum autem est, quod omnes traditiones, quæ non sunt vnius generis, ex vna fidelia (sicut prouerbium habet) dealbant: vt fraudem simpliciores non animaduertant. Et iudico, non esse simpliciorem rationem, qua tota hæc disputatio explicetur, & Pontificiorum obiectiones solide refutentur, quam si distinguantur traditiones, de quibus veteres magnifice loquuntur, ab illis, pro quibus Pontificii digladiantur. Ostendimus enim hactenus aliquot genera traditionum, quas veteres ita vocant, quæ habent Scripturæ testimonia, & illis sunt consentaneæ. Illa igitur, quæ veteres de istis traditionibus magnifice prædicant, sicut nihil contra nos, qui ea, quæ Scripturæ consentanea sunt, libenter recipimus, pugnant: ita Pontificiorum institutum, de stabiliendis iis, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, prorsus nihil, si vera explicatio monstretur, iuuare possunt.

II. Iam vero ingredimur illum locum, qui proprius & peculiaris est Pontificiorum, de traditionibus scilicet, tam ad fidem, quam ad mores pertinentibus, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt: quas tamen pari reuerentia, & pietatis affectu Synodus Tridentina suscipiendas & venerandas imperat, sicut ipsam Scripturam. Et ex illo loco sicut primum progressæ sunt, ita hodie etiam defenduntur corruptelæ, abusus, superstitiones, & quicquid ad regnum Antichristi pertinet. Quæ enim magis compendiaria posset excogitari licentia, quiduis libere & impune fingendi in Ecclesia, quam si ad omnia vel firmissima & clarissima argumenta ex Scriptura, nudus traditionum titulus, tanquam Gorgonis caput, ita obuertatur, vt fas non sit, vltra quærere, si dicatur esse traditio? In oratione Tatiani ad Græcos, idolum quoddam vocatur ἐπιτομὴ δεισιδαιμονίας, *epitome superstitionis:* nos vero Pontificiorum disputationes de traditionibus rectius possumus vocare non epitomen, sed pandectas errorum & superstitionū.

III. Insignis omnino audacia est, maiestati & autoritati Scripturæ Canonicæ aliud æquare. Concilium autem Tridentinum

rum traditionibus sine scripto, tum ad fidem, tum ad mores pertinentibus, hoc tribuit, vt pari pietatis affectu & reuerentia suscipiantur, sicut ipsa sacra Scriptura. Quid vero? Num forsan Concilium intelligit tales traditiones, sicut veteres, quæ in Scriptura continentur, & eius perspicuis testimoniis probari possunt? Nihil vero minus. Sed *Andradius* dicit, necessario credendas illas etiã traditiones, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. Et ne Lector hæsitet, quid velint, clare & diserte se explicant, quas intelligant traditiones. *Petrus a Soto* his verbis vtitur: Infallibilis est „regula, & Catholica: Quæcunque credit, „tenet & seruat Romana Ecclesia, & in „Scripturis non habentur, illa ab Aposto„lis esse tradita: item, quarum obserua„tionum initium, autor & origo ignore„tur, vel inueniri non potest, illa extra „omnem dubitationem ab Apostolis tra„ditas esse. Et in specie has traditiones enumerat, Oblationem sacrificii altaris, vnctionem chrismatis, inuocationem sanctorum, merita operum, primatum Romani Pontificis, consecrationem aquæ in Baptismo, totum Sacramentum confirmationis, elementa, verba & effectus Sacramenti ordinis, matrimonii, & extremæ vnctionis, orationes pro defunctis, enumerationem peccatorum Sacerdoti faciendam, necessitatem satisfactionis. Hæc sunt *Asoti* verba: quæ ideo adscripsi, vt Lector videat non de adiaphoris, sed de rebus longe grauissimis controuersiam esse in hac disputatione de traditionibus. Habemus igitur descriptionem, non inuidiose a nobis exaggeratam, sed ipsorum verbis nobis traditam: quales scilicet intelligere debeamus traditiones, quas volunt nos pari pietatis affectu & reuerentia suscipere & venerari, sicut ipsam Scripturam Canonicam. Pertinent autem ad *Asoti* enumerationem infinita alia: vt mutilatio Cœnæ Dominicæ, cælibatus Sacerdotum, delectus ciborum, purgatorium, nundinatio indulgentiarum, cultus imaginum, Legendæ Sanctorum: & in summa, quicquid credit, tenet & seruat Romana Ecclesia, quod nullo Scripturæ testimonio probari potest, credendum est ab Apostolis traditum esse. Breue sane, & facile est hoc compendium. Clamitant a multis iam annis totius orbis iustissimæ querelæ, regnum Pontificium multas corruptelas, abusus & superstitiones inuexisse in Ecclesiam: petunt, in legitimo Concilio grauissimas has controuersias ex verbo Dei diiudicari & definiri. Sed ecce, Pontificii sonora voce profitentur, multa, quæ credunt, tenent & seruant, nullo se Scripturæ testimonio probari posse. Corrigine igitur, volunt ea, quæ ad Canonem sacræ Scripturæ non congruunt? Nihil minus. Sed opponunt αἴτημα, siue postulatum, sicut Geometræ loquuntur, ad cuius probationem nolunt obligati esse: Quæcunque scilicet ea, quæ nunc est Romana Ecclesia, credit, tenet & seruat, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, certo statuendum esse, quod sint ab Apostolis tradita. Et mox Tridentinum Concilium addit vocem suam decisiuam: Traditiones sine scripto pari pietatis affectu ac reuerentia suscipiendas ac venerandas esse, sicut ipsam sacram Scripturam. Tam breui & leui velitatione conclamatum & debellatum est in Synodo Tridentina, de grauissimis horum temporum controuersiis: sicut Episcopus quidam Gallus in exordio Concilii exclamauit: *Venimus, vidimus, vicimus.*

Cuiusmodi Traditiones Tridentini intelligant.

Et quid de Traditionibus pronunciarint?

IV. Non autem ordine de singulis, quæ titulo Traditionum Ecclesiis obtruduntur, & quos sibi fingunt autores, dicemus: erudite enim & copiose hoc præstitum est ab aliis: sed generales quasdam obseruationes annotabimus, id quod eo breuius fieri potest. In illis enim quæ hactenus exposuimus, fundamenta sunt totius huius disputationis.

Quæ hic obseruanda veniant?

V. Et *primo* obseruetur, quam periculosum sit Ecclesiæ, & quam perniciosum fidei, traditiones de dogmatibus, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, pari pietatis affectu & reuerentia suscipere & venerari, sicut illa, quæ certis & perspicuis Scripturæ testimoniis traduntur & probantur. Supra enim multis ostendimus, viuentibus adhuc in carne ipsis Apostolis in Ecclesiis, in ipsorum absentia, puritatem doctrinæ non semper fuisse per traditiones sine scripto fideliter conseruatam: sicut ostendunt Ecclesiæ Corinthiorum & Galatarum. Pseudoprophetæ etiam, viuentibus adhuc Apostolis, multas fingebant corruptelas, sub hoc prætextu & titulo, quasi ab Apostolis viua voce essent traditæ: sicut supra ostendimus. Et propter hanc ipsam caussam Apostoli doctrinam suam cœperunt litteris comprehendere, & Ecclesiis commendare: id quod supra multis & euidenter monstratum est. Paulus etiam monet Ecclesias, ne sinant se turbari & decipi, sub titulo & prætextu traditionum. Et illam admonitionem ponit, cum primum inciperet scribere, 2. Thess. 2, 2. *Ne cito dimoueamini a mente, neque turbemini vel per spiritum, vel per sermonem, vel per Epistolam, tanquam a nobis profectam.* Repetit etiam illam admonitionem, cum ex vinculis scriberet Colossensibus. *Videte, ne quis vos seducat per inanem deceptionem, secundum traditionem hominum.* Petrus etiam, cum imminente fine vitæ suæ postremam scriberet Epistolam, prædicit *futuros falsos Doctores, qui fictis sermonibus negotiaturi sint in Ecclesia.* Et non vanas

1. pericula ex traditionibus.

c. 2, 8.

c. 2. 1. seq.

vanas fuiſſe illas Apoſtolorum de traditionibus prædictiones & admonitiones experientia oſtendit. Statim enim poſt Apoſtolorum tempora, cum adhuc in recentiſſima memoria eſſet, quæ fuiſſet Apoſtolorum doctrina, hæretici ſub prætextu & titulo traditionum non ſcriptarum cœperunt peregrina dogmata Eccleſiis obtrudere. *Irenæus* enim l. 3. c. 2. inquit: *Cum ex Scripturis arguuntur, in accuſationem conuertuntur ipſarum Scripturarum, quia non poſſit ex his inueniri veritas ab his, qui neſciant traditionem: non enim per litteras traditam illam, ſed per viuam vocem, ſicut Paulus dicit, ſapientiam inter perfectos.* Et lib. 1. c. 24. dicit, Carpocratianos noua ſua commenta hoc prætextu defendiſſe, quod ſcilicet Ieſus talia priuatim Apoſtolis in myſterio locutus fuerit, & Apoſtolos illa tradidiſſe, non omnibus, ſed dignis tantum.

Tertullianus de præſcriptione aduerſus hæreticos dicit, ipſos, cum ex Scripturis commenta ſua probare non poſſent, ſed inde refutarentur, duo prætendiſſe: vel
cap. 6. *Apoſtolos non omnia ſciſſe*, quia Chriſtus dicat: *Multa habeo adhuc vobis loqui, ſed non*
cap. 8. *poteſtis ea modo ſuſtinere:* vel *Apoſtolos quidem nihil ignoraſſe, non autem omnia* illos *omnibus reuelaſſe: quædam palam & vniuerſis, quædam ſecreto & paucis demandaſſe.* Ideo contendebant, illa etiam, quæ ſine Scriptura, præter & contra Scripturam quaſi viua voce tradita pro-
cap. 9. ponebantur, ſuſcipienda eſſe. Sed hoc commentum egregie refutat *Tertullianus:* Dominus enim præcipit, *vt ſi quid in tenebris & in abſcondito audiſſent, in luce & in tectis prædicarent*, lucernam non ſub modio abſconderent, ſed ſuper candelabrum conſtituerent. Et addit: vt maxime *inter domeſticos quædam* diſſeruerint: *non tamen ea fuiſſe credendum eſt, quæ aliam regulam fidei ſuperducerent, diuerſam*
l. 3. c. 14. *& contrariam illi, quam catholice in medium proferebant.* *Irenæus* allegat illud Pauli, *Non ſubtraxi vobis, vt non annunciarem omnem ſententiam Dei.* Et addit: „Ita & „Lucas, ſine inuidia, quæ didicerat tra„didit, inquiens: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio*, &c. Hæc *Irenæus*. Quia vero nullum erat dubium, Apoſtolos multa tradidiſſe viua voce, ne ideo fingerentur dogmata alia, diuerſa & contraria illis, quæ in Scriptura extant: *Irenæus* & *Tertullianus* oſtenderunt, veras Apoſtolorum & Apoſtolicorum traditiones non eſſe alias, diuerſas & contrarias, ſed omnino conſentaneas Scripturæ: ſicut in præcedentibus hæc demonſtrata ſunt. Hoc vero loco paucis illa repetenda fuerunt: vt oſtenderetur, antiquam & frequentem eſſe viam, per traditionum fallere nomen. Apoſtoli enim hoc prædixerunt, & Eccleſias præmonuerunt. Hiſtoriæ primitiuæ Eccleſiæ hoc oſtenderunt, quæ etiam ſubminiſtrant ſolutiones ad prætextum illum: quia Apoſtoli, viua etiam voce, multa tradiderint, ideo non omnia ex Scripturis ſumi & probari poſſe, quæ credenda ſunt. *Irenæus* enim dicit, ea quæ Polycarpus ex traditione commemorare ſolitus fuerit, non fuiſſe diuerſa, nec contraria, ſed πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *omnia conſentanea Scripturis ſacris.*

Ita ſequentes etiam hæretici pallium traditionum corruptelis ſuis induerunt. * *Euſebius* lib. 5. c. 28. recitat, Artemonem de doctrina ſua, quaſi antiqua, gloriatum eſſe. Maiores enim omnes, ipſos etiam Apoſtolos, ita ſenſiſſe & docuiſſe. Sed *reclamant ipſi*, inquit *Euſebius*, *primum diuinæ Scripturæ: deinde antiquiora fratrum ſcripta.* *Clemens* Strom. 7. dicit, Baſilidem gloriatum, ſe Glaucia quodam, qui fuerit interpres Petri, magiſtro vſum: Valentinum audiuiſſe Theodadem, Pauli familiarem: Marcioniſtas gloriatos, ſe Matthiæ diſcipulos habuiſſe magiſtros, & ab ipſis traditam doctrinam ſe tenere & producere. ** *Athanaſius* oratione 2. contra Arrianos, recitat exordium ſcripti Arrii, cui titulus fuerit Θάλεια, tale fuiſſe: *Ex electis Dei ſecundum fidem, peritis Dei, rectigradis, qui ſanctum Dei ſpiritum acceperunt, ita didici ego.*

Cum igitur tempore ipſorum Apoſtolorum, & poſtea tempore primitiuæ Eccleſiæ, ſanæ doctrinæ, & ſinceræ fidei Apoſtolorum ſemper periculum fuerit, ſtructis inſidiis ex prætextu & titulo traditionum non ſcriptarum: prudens Lector facile æſtimare poteſt, qualis ſit Pandoræ pyxis omnis calamitatis in Eccleſia, quæ Tridentinum Concilium ſtatuit, Traditiones non ſcriptas tam ad dogmata, quam ad mores, pari pietatis affectu & reuerentia ſuſcipiendas & venerandas eſſe, ſicut ipſam Scripturam. Verſamur enim nunc in poſtremis temporibus, de quorum horrendis periculis, præcipue quoad doctrinam & fidem, Chriſtus & Apoſtoli, triſtiſſima vaticinati ſunt. Reprobam igitur mentem eſſe oportet, quæ relicta clariſſima Scripturæ luce, tenebris incertarum traditionum fidem ſuam concredere, his periculoſis temporibus perſuaderi poteſt. Nos vero tutiſſimum conſilium *Chryſoſtomi* ſe- Immo potius auct.
quemur, qui inquit, ſicut integram ſen- op. imp.
tentiam ſupra annotauimus: *Sciens ergo* in Matth.
Dominus, tantam confuſionem rerum in no- f. 133.
uiſſimis diebus eſſe futuram: ideo mandat,

vt Chri-

* Euſeb. H. E. l. V. c. XXVIII. f. 159. —— εἰμὴ πρῶτον μὲν ἀντέπιπτον αὐτοῖς αἱ θεῖαι γραφαί· καὶ ἀδελφῶν δέ τινων ἐστὶ γράμματα πρεσβύτερα τῶν Βίκτορος χρόνων.

** Athanaſ. orat. II. contra Arian. T. I. opp. f. 310. κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, παίδων ἁγίων, ὀρθοτόμων, ἅγιον Θεοῦ πνεῦμα λαβόντων, τάδε ἔμαθον.

ut Christiani, qui sunt in Christianitate, volentes firmitatem accipere veræ fidei, ad nullam rem fugiant, nisi ad Scripturas: alioqui si ad alia respexerint, scandalizabuntur, & peribunt. Opponimus etiam *Hieronymi* sententiam, qui in primo capite Aggæi inquit: *Alia etiam, quæ absque autoritate & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte reperiunt atque confingunt, percutit gladius Dei.*

2. Deceptiones ex traditionibus.

VI. *Secundo* obseruandum est & hoc: non tantum hæreticos seductos alios seduxisse, prætextu & titulo traditionum non scriptarum: verum etiam excellentes in Ecclesia viros, qui non fuerunt mali, deceptos tamen fuisse, cum præter Scripturam traditionibus non scriptis nimium tribuerent.

quo referenda sunt exempla Papiæ,

De Papia, qui Ioannis auditor, & Polycarpi condiscipulus fuit, * *Eusebius* lib. 3. c. 39. memorabile huius rei exemplum annotauit. Præfatur Papias, se *ab iis, qui Apostolis familiares fuerunt, ea, quæ fidei sunt,* accepta bene didicisse, & recte memoriæ mandasse. Et addit: *Non sum delectatus illis, qui peregrina præcepta commemorant, sed his, qui, quæ vera sunt, docent, & quæ a Domino fidei nostræ sunt tradita, & ab ipsa profecta sunt veritate, adferunt. Sic vbi quispiam venit, qui seniorum sectator fuerat, seniorum verba exquirebam: quid Andreas, — quid Philippus, quid Thomas, — vel alius quispiam ex discipulis Domini dixerit.* Magnifica sane hæc est traditionum Papiæ commendatio. Et consideret Lector hæc Papiæ verba: *Cogitabam me non tantum vtilitatis ex libris, quantum ex viua voce relaturum.* Vides Papiam Scripturæ præferre traditiones: ideo etiam potissimum de illorum Apostolorum traditionibus exquisiuit, quorum nulla scripta extant. Et sane, si cui alii, certe Papiæ de Traditionibus non scriptis fides esset adhibenda. Sed audi, quid ** *Eusebius* dicat: Multa paradoxa & alia quædam Papias ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου, *tanquam ex traditione non scripta ad se relata* adiicit: *& peregrinas quasdam Seruatoris parabolas ac doctrinas, cum aliis nonnullis fabulosis, in quibus etiam est* Chiliastica opinio. Et rationem addit *Eusebius:* ipsum Apostolicas disputationes non recte accepisse, nec rite considerasse, eo quod *admodum modico fuerit iudicio præditus.* Hic mihi Lector paulisper se colligat, & inter se conferat duos Apostolorum siue Apostolicorum συμφοιτητάς, Polycarpum scilicet & Papiam, quorum vterque affirmat, se solam eam veritatem, quam ab Apostolis acceperant, tradere. Sed Polycarpus sanam fidei regulam tenet. Quæ enim ex traditionibus commemorat, sunt πάντα σύμφωνα ταῖς γραφαῖς, *omnia consentanea Scripturis sacris:* sicut *Irenæus* inquit apud *Euseb.* l. 5. c. 20. Papias vero, quia plus tribuebat traditionibus non scriptis, quam libris sacris, inuexit in Ecclesiam ξένας διδασκαλίας, καὶ μυθικώτερα τινά, *peregrina dogmata, & quæ quodammodo fabulosa* erant. Ita bonum & Apostolicum virum Papiam decepit nimia traditionum non scriptarum admiratio: cum quidem illis plus, quam Scripturis tribueret. Polycarpum vero συμφωνία traditionum cum Scripturis in via regia retinuit. Ita *** *Eusebius* lib. 3. c. 37. dicit, multos discipulos, in primo gradu Apostolicæ successionis *opus Euangelistarum perfecisse:* hoc est, illis, *qui de doctrina fidei nihil dum prorsus audierant, Christum prædicasse, ac Diuinorum Euangeliorum tradere scripturam, magno studio satégisse.* Tales tunc fuerunt veræ traditiones.

Non autem solum Papiam admiratio traditionum non scriptarum decepit, sed sicut *Eusebius* dicit, *quamplurimis post se Ecclesiasticis viris* Chiliastici *erroris caussam dedit.* Et rationem addit *Eusebius,* τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἀνδρὸς προβεβλημένοις, *quia,* inquit, *prætenderunt antiquitatem illius viri.* Admiratio igitur traditionum non scriptarum, & prætextus antiquitatis, extra, præter & contra Scripturam, a sana fidei regula seduxerunt bonos etiam & præstantes in Ecclesia viros. Chiliasticam enim opinionem ex traditione quasi Apostolica amplexi sunt *Irenæus, Apollinarius, Tertullianus, Victorinus & Lactantius:* sicut annotauit *Hieronymus.* Et illud factum est primis & florentissimis Ecclesiæ temporibus, l. 11 in Ezech. c. 36.

Quid

* Euseb. l. III. c. XXXIX. οὐκ ὀκνήσω δέ σοι καὶ ὅσα ποτὲ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς ἐμνημόνευσα, συγκατατάξαι ταῖς ἑρμηνείαις, διαβεβαιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ τοῖς τὰ πολλὰ λέγουσιν ἔχαιρον ὥσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τἀληθῆ διδάσκουσιν. οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολὰς μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῇ πίστει δεδομένας, καὶ ἀπ' αὐτῆς παραγινομένας τῆς ἀληθείας· εἰ δέ που καὶ παρηκολουθηκώς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί Ἀνδρέας, ἢ τί Πέτρος εἶπεν· ἢ τί Φίλιππος, ἢ τί Θωμᾶς —— ἢ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν.

** Id. ib. καὶ ἄλλα δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου εἰς αὐτὸν ἥκοντα παρατέθειται, ξένας τέ τινας παραβολὰς τοῦ σωτῆρος καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ, καί τινα ἄλλα μυθικώτερα.

*** Id. l. III. c. XXXVII. καὶ ἄλλοι δὲ ἐπὶ τούτοις πλείους ἐγνωρίζοντο κατὰ τούτους, τὴν πρώτην τάξιν τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπέχοντες διαδοχῆς· οἳ καὶ ἅτε τηλικοῦδε ὄντες θεοπρεπεῖς μαθηταί, τὰς κατὰ πάντα τόπον τῶν ἐκκλησιῶν προκαταβληθέντας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων θεμελίους ἐπῳκοδόμουν.

Quid igitur postremis hisce & miserrimis senescentis Ecclesiæ temporibus futurum existimas, Lector, si recipiatur Decretum Tridentinæ Synodi de traditionibus non scriptis, pari reuerentia & pietatis affectu suscipiendis, sicut ipsam sacram Scripturam?

Clementis Alexandrini. Vnum adhuc exemplum, quod valde illustre est, attexam. *Clemens Alexandrinus* in tota antiquitate habitus fuit vir celeberrimus. f. 274. Ita commemorat lib. 1. Strom. se audiuisse multos beatos viros, qui maximi fuerunt pretii, ex Græcia, Cœlosyria, ex Ægypto, ex Oriente. Et præcipue celebrat vnum, quem in Palæstina Hebræum l. 2. p. 65. audierit. Illum *Andradius* intelligit Papiam f. 274 275 fuisse. Et addit * *Clemens*: *Qui veram beatæ doctrinæ seruabant traditionem, statim a Petro, Iacobo, Ioanne, Paulo — acceptam, ad nos quoque Deo volente accesserunt, illa a maioribus data, & Apostolica f. 276. 277. deposituri semina.* Item inquit: *Procedit nobis speculatio, ex gloriosa & veneranda traditionis regula.* Et hic exclamat *Andradius*: p. 65. *Quid opus erat* Clementem *tanta animi contentione* ista vel inquirere, vel *litteris commendare, si omnia sacris litteris forent comprehensa*? Et sane non nego, *Clementem* singulari studio & admiratione audiuisse, quotquot profitebantur, se alia quædam, præter illa, quæ scripta sunt ab Apostolis & viris Apostolicis tradita acce- f. 272. pisse. Ideo enim dicit operarium, qui in messem Domini emittitur, duplicem habere agriculturam, ἄγραφον καὶ ἔγγραφον.

Sed audiamus quædam, quæ ** *Clemens* ex traditione illa non scripta se accepisse dicit. Ponit autem primum illud axioma, quare non contentus sit Scriptura, sed præter illam quærat alias traditio- f. 275. nes de dogmatibus fidei: quia scilicet Dominus *non reuelauit multis, ea, quæ non erant multorum, sed paucis, quibus sciebat conuenire.* ἀπόρρητα *vero*, inquit, *verbo creduntur non scripto.* Item, *Mysteria tradun-* f. 575. *tur mystice.* Et libro 5. extat longa disputatio. Sicut Philosophi quædam arcana de suis dogmatibus ita occultarunt, vt non essent manifesta omnibus, quædam enim vocarunt ἐξωτερικά, quædam ἐσωτερικά: & f. 579. sicut *** Plato dicit, *maximam cautionem esse, non scribere, sed discere*: quæ enim scripta sunt, in vulgus exeunt, ita Apostolum etiam *conseruantem antiquam illam occultationem*, dicere: *Sapientiam loquimur* f. 578. *inter perfectos.* Item † inquit: *Paucorum est, hæc capere.* Ideo in Euangelio quodam præcipit Dominus: *Mysterium meum mihi, & filiis domus meæ.* Hæc verba si quis conferat, deprehendet plane illa ipsa esse, quæ supra annotauimus ex *Irenæo*, lib. de Carpocratianis, & lib. 3. de Valentinianis: item ex *Tertulliano*, de præscriptione aduersus hæreticos. Hoc enim prætextu traditiones statim post tempora Apostolorum cœperunt Ecclesiæ obtrudi. Et illa quidem sententia in hæreticis ab *Irenæo* & *Tertulliano* grauiter repressa fuit. Mansit tamen & hæsit opinio, etiam in posteris, sicut in *Clemente*, Christum & Apostolos *quædam* (sicut *Tertulliani* hæretici loquuntur) *palam & vniuersis, quædam vero secreto & paucis* tradidisse: & hanc esse originem traditionum, præter Scripturam. Valde multus etiam est *Clemens*, in commendando quodam peculiari genere Gnosticorum: quorum hanc tradit descriptionem lib. 6. †† *Cognitio*, quæ verum Gnosticum facit, *illa est, quæ per successionem ad paucos ex Apostolis, absque scripto tradita, peruenit*, &c. f. 645. Damnata quidem fuit ab Ecclesia Gnosticorum hæresis, quæ a perfectiori sententiæ opinione, ex commentitiis traditionibus originem habuit: sed tamen propter admirationem traditionum non scriptarum, seminaria quædam de cognitione perfectiori, quam quæ in Scripturis traditur, hæserunt in magnis & eruditis etiam viris in Ecclesia.

Quæ vero sunt illa, quæ *Clemens* ex secreta seu mystica illa paucorum traditione accepit? Recitabimus quædam: vnde de reliquis, quæ ipse fatetur talia fuisse, quæ timuerit conscribere, iudicium fieri possit. Libro primo Stromatum inquit, se in illis suis, ex traditionibus contextis commentariis, doctrinæ cælestis veritatem velle admiscere Philosophiæ decretis: quia ††† *sicut lex Iudæis pædagogia fuit in Christum, ita & Græcis philosophia.* f. 282. f. 319. Et postea addit: *Per se quoque aliquando Græcos iustificabat philosophia.* f. 283. Multæ enim sunt viæ ad vitam. Et postea contendit, legem etiam procurare salutem, & facere iustos ex iniustis, si quis velit audire. f. 353. Atqui hæc manifestissime pugnant contra scripta Pauli. Sed *Clemens* excipit esse mysteria, quæ non palam & vniuersis, sed secreto & paucis tradita fuerunt ab Apostolis. *Tertullianus* vero ex professo hoc refutat, verba ante annotauimus.

Recitat-

* Clem. Alexandr. lib. 1. Strom. f. 274. 275. ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀληθῆ τῆς μακαρίας σώζοντες διδασκαλίας παράδοσιν εὐθὺς ἀπὸ Πέτρου τε καὶ Ἰακώβου, Ἰωάννου τε καὶ Παύλου — ἧκον δὴ σὺν Θεῷ καὶ εἰς ἡμᾶς τὰ προγονικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀποστολικὰ καταθησόμενοι σπέρματα. it. f. 277. ἡ προβαίνεται ἡμῖν κατὰ τὸν ἔνδοξον καὶ σεμνὸν τῆς παραδόσεως κανόνα.

** id. ib. f. 275. οὐ γὰρ πολλοῖς ἀπεκάλυψεν ἃ μὴ πολλῶν ἦν, ὀλίγοις δὲ οἷς προσήκειν ἠπίστατο — τὰ δὲ ἀπόρρητα, καθάπερ ὁ Θεός, λόγῳ πιστεύεται, οὐ γράμματι. — ἀλλὰ γὰρ τὰ μυστήρια μυστικῶς παραδίδοται.

*** id. l. V. f. 579. Μεγίστη δὲ φυλακὴ τὸ μὴ γράφειν, ἀλλ' ἐκμανθάνειν.

† id. ib. f. 578. ἐπὶ ὀλίγων ἐστὶ ταῦτα χωροῦντα, ὡς γὰρ φθονῶν, φησί, παρήγγειλεν ὁ κύριος ἔν τινι εὐαγγελίῳ· μυστήριον ἐμὸν ἐμοὶ καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ οἴκου μου.

†† Clem. Alex. l. VI. Strom. f. 645. ἡ γνῶσις δὲ αὐτή, ἡ κατὰ διαδοχὰς εἰς ὀλίγους ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἀγράφως παραδοθεῖσα, κατελήλυθεν.

††† id. l. I. Strom. f. 282. ἐπαιδαγώγει γὰρ καὶ αὐτή, τὸ Ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους, εἰς Χριστόν.

f. 340. Recitat etiam libro primo traditionem, quod Christus vno solo anno prædicarit. Hanc vero traditionem *Irenæus* lib. 2. c. 39. tribuit hæreticis: & ipse opponit aliam traditionem, quam affirmat, seniores a Ioanne Apostolo, & ab aliis etiam Apostolis accepisse: Christum scilicet non multum abfuisse a quinquagesimo ætatis anno, cum crucifigeretur. Sed & hæc *Irenæi* traditio communi Ecclesiæ sententia reprobata fuit. Potest enim ex Euangelio Ioannis, & ex Actis Apostolorum ostendi, quod non sit vera. Ita boni etiam viri in Ecclesia nimia admiratione traditionum non scriptarum decepti fuerunt.

Sed pauca quædam alia ex *Clementis* f. 379. traditionibus adiiciemus. Libro 2. Strom. dicit, Apostolos post mortem etiam mortuis prædicasse, qui cum Apostolis in aquam descenderunt, & inde rursum f. 385. 386. viuificati adscenderunt. Ibidem, secundam tantum concedit poenitentiam lapsis.

f. 461. Libro 3. dicit, * Paulum *secundas nuptias ex venia* concedere: non enim *peccant contra legem, non tamen implent perfectionem Euangelicam.*

f. 489. Libro 4. ** *Siue hic, siue alibi* agatur pœnitentia: *nullus enim locus vacat miseri-* f. 668. *cordia Dei.* Et ideo inquit *** lib. 6. *Forte cessabunt supplicia* post hanc vitam.

f. 636. seq. Libro 6. multis contendit, Græcos per f. 637. seq. Philosophiam saluatos. Et Apostolos Euangelium annunciasse impiis apud inferos, vt non maneant in damnatione, qui in vita non potuerint audire Euangelium, sed conuertantur. Contendit etiam, non inhærendum litteræ Scripturæ, sed quærendam allegoriam, ita vt etiam De- f. 680. seq. calogum in varias transformet allegorias.

f. 742. Libro septimo: † Virgines prudentes dicunt Deo: *Nihil prætermisimus eorum, quæ præcepisti, quamobrem promissa quoque* f. 727. *petimus.* Et ad illam sententiam accommodat, †† quod athleta quidam, cum longo tempore corpus exercuisset, *ascendens ad Olympia, cum Pisani Iouis adspexisset statuam: Si omnia,* inquit, *o Iupiter, mihi recte parata sunt ad certamen, iuste mihi redde victoriam.*

f. 728. Ibidem disputat, perfectum non debe- f. 770. seq. re iurare. Et Christianos non posse contendere iudicio, nec coram Gentibus, nec coram Sanctis.

Possem similia valde multa ex libris *Clementis* recitare de peccato originis, de libero arbitrio, de apathia, de perfectione, de fide, de salute, &c. quæ a regula Scripturæ procul discedunt: Sed pauca hæc capita, quæ ne ipsos quidem Pontificios probaturos arbitror, annotare volui: vt ostenderem, quomodo bonis etiam & magnis in Ecclesia viris, titulus, prætextus & admiratio traditionum non scriptarum, quarum origo referebatur ad illos, qui profitebantur se Apostolos audiuisse, imposuerit: ita vt sæpe ad peregrinas plane doctrinas declinarint, id quod de Clemente negari non potest. Magnifica vero illa traditionum *Clementis* encomia etiam *Origeni*, & aliis post ipsum, opiniones illas instillarunt. Sed in *Origene* & in aliis postea multa secundum Scripturæ regulam damnata sunt, quæ *Clemens* tanquam traditiones Apostolicas acceperat: vt de Philosophia, & de lege saluante: de vnica tantum, post susceptam fidem, pœnitentia: de conuersione & pœnitentia post mortem: de cessatione suppliciorum æternorum: de perfectione, de libero arbitrio, &c.

Et si quis libros Stromatum Clementis recte consideret, deprehendet, titulo & admirationi traditionum præter Scripturam deberi, quod tempore Origenis, & postea apud quosdam doctrina Ecclesiæ a puritate & simplicitate Apostolica degenerauit, admixturam & transformationem philosophicam.

Origenes in libros περὶ ἀρχῶν, vbi præcipua capita doctrinæ Ecclesiæ explicare conatur, ita præfatur: *Cum multi sint, qui se putent scire, quæ Christi sint, — seruetur vero Ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, & vsque ad præsens in Ecclesiis permanens: illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab Ecclesiastica discordat traditione,* &c. Magnifica est præfatio: & quod dicit se illa ex traditione accepisse, iudico ipsum dicere quod sensit. Doctrinam enim suam acceperat *a Clemente Alexandrino*: qui traditiones illas ab iis, qui profitebantur se Apostolos & Apostolicos audiuisse, acceperat. Ita *Origenes* censet esse Apostolicas traditiones. Sed qualis sit doctrina in libris περὶ ἀρχῶν *Origenis*, & per se manifestum est, & notum est *Hieronymi* iudicium de illis ad Auitum Pammachium & Oceanum, & alibi dogmata eius vocat *venenata.* Et illi scilicet sunt fructus talium traditionum. Origenis.

Quod si optimis illis primitiuæ Ecclesiæ

tem-

*Clem. Alex. l. III Strom. 461. καὶ ὅτι ὁ Ἀπόστολος δι' ἀκρασίαν καὶ πύρωσιν, κατὰ συγγνώμην δευτέρῳ μεταδίδωσι γάμου. ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην ----- οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας, τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα.

** Id. l. IIII. Strom. f. 489. ἐάν τε ἐνταῦθα, ἐάν τε ἀλλαχῆ· ἐπεὶ μηδεὶς τόπος ἀργὸς εὐνοίας Θεοῦ.

*** Id. l. VI. Strom. f. 668. καὶ παύονται ἄρα πῃ αἱ τιμωρίαι κατὰ τὴν ἀποπλήρωσιν τῆς ἐκτίσεως cetera.

† Id. l. VII. Strom. f. 742. ἀκολούθως [illegible], ἐζήσαμεν, μηδὲν τῶν παρηγγελμένων παραβεβηκυῖαι, διὸ καὶ τὰς ὑποσχέσεις ἀπαιτοῦμεν.

†† Id. ib. f. 727. ὥς μοι δοκεῖ κἀκεῖνο καλῶς παρὰ τοῖς Ἕλλησι λέγεσθαι· ἀθλητής τις οὐκ ἀγεννὴς ἐν τοῖς πάλαι, πολλῷ τῷ χρόνῳ τὸ σωμάτιον εὖ μάλα πρὸς ἀνδρείαν ἀσκήσας, εἰς Ὀλύμπια ἀναβὰς, εἰς τὸν τοῦ Πισαίου Διὸς τὸ ἄγαλμα ἀποβλέψας, εἰ πάντα, εἶπεν, ὦ Ζεῦ, δέοντά μοι τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεσκεύασται, ἀπόδος φέρων δικαίως τὴν νίκην ἐμοί.

temporibus, prætextus & admiratio traditionum non scriptarum, potuit præstantissimos viros a sana & simplici fidei regula, ad peregrinas opiniones adducere: certe his exemplis monemur cauere fermentum Decreti Tridentini de traditionibus non scriptis, pari pietatis affectu suscipiendis, sicut ipsam sacram Scripturam. Lector inter se conferat Papiæ, Clementis, & hæc nostra postrema tempora, & res non erit obscura. Per titulum igitur, prætextum & admirationem traditionum præter & contra Scripturam, & decepti sunt, & deceperunt alios, cum hæretici, tum magni etiam, & non mali in Ecclesia viri. Opus est ergo certa regula, ad quam exigatur, si quid nomine traditionis proponitur. Sed quæ illa regula sit, postea dicemus. Absoluemus enim prius reliquas obseruationes de origine traditionum, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt.

3 Scriptorum adulterinorum pro traditionibus citatio.

VII. *Tertia* obseruatio est, quod veteres quidam ex apocryphis, siue adulterinis scriptis, multa sub titulo traditionum citarunt. Et hæc obseruatio multa illustrabit. Papias & Clemens ab illis, qui profitebantur, se vel Apostolos, vel Apostolicos audiuisse, traditiones suas acceperant. Qui vero postea secuti sunt, cum non possent allegare vel Apostolos vel Apostolicos, quos audiuissent, & tamen admirarentur traditiones, alio prætextu illas ad Apostolos retulerunt. Et ad hanc rem occasionem præbuit Lectio scriptorum apocryphorum, hoc est, adulterinorum. Supra enim diximus, quod Ecclesia salubri diligentia tres ordines distinxerit, scriptorum de doctrina Christi & Apostolorum. In primo ordine erant *legitima, certa & testamentaria* scripta, sicut *Eusebio* vocantur. Secundus ordo habebat scripta, de quibus quædam erant dubitationes: quæ tamen ad ædificationem plebis legi volebant. Tertius ordo erat scriptorum, quæ adulterina, supposititia, ficta & falsa habebantur. Cum igitur tertii ordinis scripta simpliciter essent reiecta & improbata: multi tamen illa priuatim inspiciebant & legebant; & paulatim concipiebatur opinio, fieri posse, quod talia, aut quædam saltem ab Apostolis essent tradita: Quæ igitur ex apocryphis seu adulterinis illis scriptis citabant, illa incipiebant ornare titulo traditionum. Non fingo hæc: exempla enim sunt manifesta, quibus id, quod dico, ostendi potest.

f. 379.

Clemens enim *Alexandrinus* talia multa ex apocryphis citat, quibus peregrina dogmata stabilire conatur. Vt libro 2. Stromat. ex libro Pastoris Hermæ, probat Apostolos etiam post mortem prædicasse illis, qui antea in infidelitate mortui fuerant, & illos conuersos viuificasse. Lib. 5. probaturus arcana quædam fidei occultata, & non omnibus Christianis manifestata, citat ex apocrypho quodam Euangelio: *Mysterium meum mihi & filiis domus meæ.* f. 571.

Lib. 6. ex apocryphis Petri & Pauli probat, Græcos per Philosophiam saluatos. f. 635. Ibidem, ex pastore Hermæ probat, in Scriptura discedendum a littera, & quærendas allegorias: & quidem ita, vt ipse Decalogus in varias allegorias transformetur. f. 679. Et l. 3. dicit, Tatiani sectatores coniugium damnasse, citatis sententiis quibusdam Christi, ex Euangelio secundum Ægyptios: *Veni ad dissoluendum opera fœminæ.* Item, *Quamdiu vos fœminæ paritis, mors vigebit*, &c. f. 425. 453.

Origenes & *Basilius* dicunt, traditionem esse, Zachariam illum, qui Matth. 23, 35. occisus dicitur inter templum & altare, fuisse patrem Baptistæ: sed hoc in apocrypho proteuangelio Iacobi scriptum est. *Tertullianus* & *Basilius* dicunt esse Apostolicam traditionem: crucis signo, digitis in aere formato, omnia signare: sed hoc sumptum est ex Euangelio Nicodemi. f. 17. p. 275. Ibi enim Charinus & Lenthius resuscitati, digitis faciunt signaculum crucis in linguis. f. 24. p. 290. Et Christus in inferno facit signum crucis supra Adamum & sanctos. f. 26. p. 292. Latroni etiam dat signum crucis in manu, & inquit: *Si custos Paradisi noluerit te intromittere, ostende illi signum crucis. Augustinus* Epist. 99. ad Euodium: Quod Christus Adamum *in inferno soluerit, Ecclesia fere tota consentit, quod eam non inaniter credidisse credendum est, vndecunque hoc traditum sit, etiamsi Canonicarum Scripturarum hinc expressa non proferatur autoritas: —— addunt quidam, hoc beneficium — aliis etiam Patriarchis & Prophetis fuisse concessum: vt cum Dominus in infernum venisset, illis doloribus soluerentur, &c.* Audis traditionem. Sed in Euangelio Nicodemi hæc leguntur. Et *Augustinus*, obiiciens sibi contra illam traditionem ea, quæ de sinu Abrahæ scripta sunt, inquit: *Ego quidem non video, explicant fortassis, qui possunt.* Idem: *Nescio vtrum quisquam sit, cui non videatur absurdum*, &c. Tales scilicet sunt disputationes de traditionibus.

Vetus fertur traditio, Enoch & Heliam reuersuros ante extremum diem, & prœliaturos cum Antichristo: sed sumptum hoc est ex Apocrypho Euangelio Nicodemi. f. 25. p. 291.

Epiphanius adeo delectatus fuit huiusmodi traditionibus ex scriptis Apocryphis, vt magis probet Christum, iuxta Apocryphum proteuangelium Iacobi, in spelunca quadam in itinere natum esse, quam in ipsa ciuitate Bethlehem, in stabulo. *Clemens* etiam 7. Stromatum tanquã ex traditione refert, quomodo obstetrices Ma-

riam inspexerint post partum: quod itidem ex proteuangelio Iacobi sumptum est.

hær. 78. Ita *Epiphanius* ex traditione, parentes Mariæ nominat Ioakim & Annam: & addit, Angelum Paradisi nunciasse Ioakim, conceptionem filiæ. Sed hæc sumpta sunt ex proteuangelio Iacobi: Nominat etiam ex traditione, hoc est, ex scriptis apocryphis, vxorem Cain Sanue, vxorem Seth Asuram, vxorem Noe Barthenon, patrem Danielis Sabaan, patrem Melchisedech Heraclem, matrem Astaroth: hær. 55. §. 2. Abelem interfectum, natum annos triginta, anno Adæ centesimo: Lazarum hær. 66. §. 34. fuisse triginta annorum, cum resuscitaretur: & post resuscitationem vixisse alios 30. annos. Dicit etiam ex traditione, hær. 46. §. 5. Adamum ibi sepultum, vbi Christus crucifixus fuit. Sed & hanc de sepultura Adæ traditionem, & de Zacharia patre Baptistæ, *Hieronymus* libere reiicit, quia ex Scri- in Matth. 27 & Eph. 5. in Matth. 23. pturis Canonicis non habent autoritatem. Ieiunium in pane & aqua *Epiphanius* nominat traditionem: sed extat in Herma, simi- hær. 75. litud. 5. *Eusebius* lib. 3. cap. 25. inter adulterina & reprobata recitat scriptum quoddam de doctrinis Apostolorum. Et in Canonibus Apostolorum inter Canonicos li- can. 76. bros numerantur Clementis libri περὶ διαταγῶν Apostolorum: id quod suppositiitium esse, ipse etiam *Lindanus* l. 3. c. 3. agnoscit. *Epiphanius* vero multis commendat il- hær. 70. las Apostolorum constitutiones, quæ apocryphæ seu nothæ habitæ fuerunt veteribus: sicut de Canonibus Apostolorum expresse dist. 15. & 16. *Epiphanius* igitur dicit * lib. 3. Tom. 2. hæresi 80. *in consti-* §. 7. *tutionibus Apostolorum inquit diuina doctrina, pilos barbæ non esse secandos.* Meminit etiam libri de constitutionibus Apostolicis, lib. 1. Tom. 3. hæresi 45. Et lib. 3. Tom. 1. hæresi 70. Ita lib. 2. Tom. 1. hæresi 59. citat & defendit Canonem de cœlibatu Sacerdotum: ita vt in sacerdotio non vtantur coniugio. Sed Paphnutius in Nicena Synodo vocat nouam legem. Falsum igitur est, quod sit traditio Apostolica.

hær. 60. Et lib. 2. Tomo 1. contra Apostolicos dicit, ad interpretationem Scripturæ opus esse traditione. Quod si hoc tantum intelligeret, ex historiis Ecclesiæ multa sumi posse, quibus loca quædam Scripturæ declarentur: sicut ibi dicit, consuetudinem fuisse, quod Christiani filias suas non elocarint incredulis, vel Iudæis, vel Gentibus, & ideo multas mansisse innuptas: hoc, inquam, non grauatim reciperemus, sed longius progreditur *Epiphanius*, & traditiones opponit Scripturæ. Vbi enim Paulus in genere scripsit, *Virgo si nupserit, non peccat: Epipha-* hær. 60. *nius* opponit traditionem ex apocryphis illis Apostolorum constitutionibus, peccatum esse, post decretam virginitatem ad nuptias reuerti: cum *Hieronymus* dicat 1. Cor. 7. Si quis in statu virginitatis adoleuerit, si postea agnoscat, se in duplici necessitate constitutum, vt aut scortetur, aut vxorem ducat, faciat quod vult: si vxorem duxerit, non peccauit. Ita *Cyprianus* lib. 1. Epist. 11. *Quod si se ex fi-* al. 4. f. 8. *de Christo dicauerint, pudice & caste perseuerent: si autem perseuerare nolunt, aut non possunt, melius est nubere, quam vt in ignem deliciis suis cadant.* Adulterina igitur est traditio, quam *Epiphanius* ex scripto apocrypho allegat: pugnat enim cum Scriptura, & ignota est Patribus. Et ex hac obseruatione intelligi potest, vnde Patres, præcipue vero *Epiphanius*, multas tales traditiones, quas hoc titulo ornant, sumpserint: & quæ illarum etiam olim fuerit autoritas, hoc exemplum ostendit. *Chrysostomus* in opere imperfe- hom. 2. cto de Magis, quod biennio post natum Christum venerint, dicit: *Audiui aliquos referentes de Scriptura quadam, etsi non certa, tamen non destruente fidem,* &c. Et hanc traditionem serio sequitur *Epipha-* hær. 30. §. 29. hær. 51. §. 9. *nius:*

** *Theophylactus* vero recitata illa traditione, mox subiicit: *Sed tu alteram sententiam, tanquam meliorem, retine.* Ita de traditione, de Zacharia patre Baptistæ, Matth. 23, 35. *Hieronymus* dicit: comm. in Matth. Quod *de Scripturis autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.*

VIII. *Quarta* obseruatio, quod Pa- *4. Traditio pro traditionibus Apostolicis, quæ tales reuera haud sunt.* tres multas, aliquanto vetustiores consuetudines, cum earum origo non facile monstrari posset, statim ad Apostolos, quasi ab ipsis traditas, vt maior esset earum autoritas, retulerunt: quas tamen Apostolos non habere autores, ex aliis veterum scriptis liquido probari potest.

Epiphanius constanter asserit, ieiu- hær. 75. §. 6. nium quartæ feriæ & sextæ, Ecclesiam habere ex traditione Apostolorum. Ieiunium etiam quadragesimæ *Ambrosius*, *Hieronymus*, & alii tribuunt traditioni Apostolorum. Sed quid & quantum huic traditioni tribuendum sit, manifeste potest ostendi. Apud *Augustinum* enim Epist. 86. Vrbicus quidam catholicam necessitatem, vt Sabbato ieiunetur, ex traditione Petri defendebat, qui Dominica die cum Simone mago certaturus, pridie cum Ecclesia Romana ieiunarit. Alii vero contradicebant, Apostolorum

P 2 tradi-

* Epiphan. l. 6. §. 7. T. I. opp. f. 1073. καὶ περὶ μὲν οὖν τοῦ γενείου ἐν ταῖς διδάξεσι τῶν ἀποστόλων φάσκει ὁ θεῖος λόγος καὶ ἡ διδασκαλία, μὴ φθείρειν, τουτέστι, μὴ τέμνειν τρίχας γενείου.

** Theophylact. in Matth. 2. f. 13. ἀλλὰ σὺ τὸ πρότερον ἔχε κρεῖττον.

traditionem esse, non Sabbato, sed sexta feria ieiunare. *Augustinus* vero ita respondet: *Est quidem hac opinio plurimorum, quamuis eam perhibeant esse falsam plerique Romani.* —— *Quod si respondetur, hoc docuisse Ierosolymis Iacobum, Ephesi Ioannem, ceterosque aliis locis, quod docuit Romæ Petrus, hoc est, vt Sabbato ieiunetur, sed ab hac doctrina ceteras terras deuiasse, atque in ea Romam stetisse: & e contrario refertur, Occidentis potius loca — non seruasse, quod Apostoli tradiderunt, Orientis vero terras, vnde cœpit ipsum Euangelium prædicari, in eo, quod ab omnibus — Apostolis traditum est, — mansisse: interminabilis est ista contentio, generans lites, non finiens quæstiones: Sit ergo vna fides vniuersæ — Ecclesiæ, etiamsi ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationibus celebretur, quibus nullo modo quod in fide verum est, impeditur.* Et postea dicit: *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris, — animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium: quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum,* &c. Manifesta est sententia: & tamen quia vetus erat consuetudo, multi eam ad Apostolorum traditionem referre non verebantur. Ita *Augustinus* Epist. 119. dicit quidem *quadragesimam ieiuniorum* habere *autoritatem ex ieiunio Mosis, Heliæ & Christi.* Sed Epist. 86. affirmat, quibus diebus sit ieiunandum, nec a Domino, nec ab Apostolis esse definitum. Ideo Epist. 119. tandem concludit: *Vt 40. illi dies ante Pascha obseruentur, Ecclesiæ consensio roborauit.* Agnoscit Lector, quomodo Patres antiquas consuetudines conati fuerint ad Apostolorum traditiones referre, aut ex Scriptura probare: & quam incerta sit tota illa res. *Ambrosius* quidem asserit, exemplo Christi nobis indictam quadragesimam. Sed * *Chrysostomus* Hom. 47. in Matthæum diserte hoc negat: *Christus*, inquiens, *non iubet, vt ieiunium suum imitemur, sed inquit: Discite a me, quia mitis sum,* &c.

serm 23. 31 30.

Irenæus † apud Eusebium lib. 5. cap. 24. scribit *non tantum de die Pascha, verum etiam de specie ieiunii* (scilicet ante Pascha,) esse *disceptationem.* Quosdam enim vnum diem ieiunare, quosdam plures, quosdam 40. horas, computata hora pro die. *Et hac*, inquit, *varietas, non nostro primum tempore cœpit, sed multo ante nos,* &c. Manifestissimum igitur est, non veram esse asseuerationem, quod ieiunium 40. dierum ante Pascha, sit traditio Apostolorum. *Irenæus* enim ibi dicit, de ieiunio ante Pascha, fuisse ante ipsum συνθῆναι καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμόν. Significat autem ἰδιωτισμὸς τάξιν τῶν ἰδιωτῶν, *idiotarum constitutionem.* Et illam *Irenæus* dicit, non fuisse iudicatam, accurate obseruandam, sed posthabitam fuisse. Hunc locum Lector diligenter obseruet, de vera origine ieiunii ante Pascha. Et tamen procedente tempore facta inde fuit traditio Apostolica: idque a præcipuis ex Patribus.

Non igitur statim credendum est, quando Patres sine certis documentis affirmant, aliquid esse traditionem Apostolorum. Quadragesimam enim Ambrosius, Maximus Taurinensis, Theophilus, Hieronymus, & alii affirmant esse traditionem Apostolicam. Sed *Socrates* †† l. 5. c. 22. recitat magnam diuersitatem ieiunii ante Pascha. Romanos dicit ieiunasse tres septimanas ante Pascha. Græcos & Alexandrinos, sex septimanas, alios septem: in quibus tantum 15. dies per interstitia ieiunent. Et tandem concludit: *Quia nemo hac de re potest ostendere scriptum aliquod mandatum*, ἔγγραφον παράγγελμα: *manifestum est, quod Apostoli illud cuiusque sententiæ & voluntati liberum reliquerunt.*

Epiphanius contra Aerium, dicit extare constitutionem Apostolorum, in qua præcipiant & de diebus ieiunii, & quod nihil accipiendum sit præter panem, salem & aquam. Sed *Socrates* multis ostendit, falsum hoc, & non Apostolicum esse. heres. 75. §. 6.

Prolixius aliquanto hoc annotaui (illustre enim exemplum est) quomodo tempore Patrum, multæ obseruationes ornari cœperint titulo traditionum Apostolicarum, quas tamen ab Apostolis non fuisse traditas, certum est. Nota est veterum contentio de tempore Paschatis, Romanis asserentibus, suam consuetudinem a Petro & Paulo traditam: Asiaticis contra allegantibus, se aliam traditionem accepisse a Ioanne, Philippo, Polycarpo, & aliis. Et magna acerbitate res acta fuit. Sed *Irenæus* apud *Eusebium* lib. 5. c. 24. vocat *antiquæ consuetudinis traditionem:* item *consuetudinem presbyterorum.* Videt Lector, proximis ab Apostolorum morte temporibus, prætextu traditionum non scriptarum, excitatas in Ecclesia turbas, & antiquas consuetudines cœpisse ornari titulo traditionum Apostolicarum. *Socrates* * enim l. 5. c. 22. dicit, *Euangelia non imposuerunt iugum seruitutis — sed homines ipsi, suis quisque locis, propter remissionem & memoriam passionis*, Pascha & alios

* Chrysost. Hom. XLVII. in Matth. f. 518. T. I. opp. in N. T. Πῶς καὶ ποῖον ἐπαίδευσε· μάθετε γάρ, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· [καὶ] οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐνήστευσα.

† Euseb. l. V. c. XXIIII. καὶ τοιαύτη μὲν ποικιλία τῶν ἐπιτηρούντων οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγονυῖα, ἀλλὰ καὶ πολὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν.

†† Socrat. l. V. c. XXII. f. 286. καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα, δῆλον ὅτι καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι.

* Socrat. H. E. l. V. c. XXII. f. 283. 284. οὐδαμοῦ τοίνυν οἱ ἀπόστολοι, οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέθηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμῶσι, τῇ ἐγχωριούσῃ

alios dies festos, *sicut voluerunt, ex consuetudine quadam celebrarunt. Non enim hoc vel Servator, vel Apostoli,* νόμῳ, *lege aliqua observandum esse mandarunt, nec supplicia — comminati sunt.—Scopus enim erat Apostolorum, non de diebus festis* νομοθετεῖν, *leges ferre :—sed rectam vitam, & pietatem inducere. Mihi autem videtur, sicut alia multa secundum regiones in consuetudinem abierunt, ita & festum Paschatis: propterea quod nemo Apostolorum quicquam de illo sancivit.* Et postea dicit: *Occidentales* quidem *dicunt, esse traditionem Petri & Pauli:* Asiatici vero, Ioannis. *Sed neutra pars potest proponere* ἔγγραφον ἀπόδειξιν, *demonstrationem scripto traditam.*

expos. fid. cath. c. 22. f. 1104. * *Epiphanius* dicit: *Synaxes ordinatæ sunt fieri ab Apostolis, quarta pro sabbato & Dominica:* Sed *Socrates* ex varietate multorum exemplorum ostendit hoc non esse certum. Et recitata multa rituum diversitate, addit tandem memorabilem sententiam: *Huiusmodi discrepantiæ autores eos esse puto, qui singulis temporibus Ecclesiis præfuerunt:* οἱ δὲ ταῦτα παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγενομένοις παρέγραψαν, *qui vero talia acceperunt, veluti legem quandam ex accessoriis istis ritibus conscripserunt.* Hæc *Socrates.* Primo igitur fuerunt consuetudines: deinde factæ sunt leges: postea ut maiorem legibus illis autoritatem conciliarent, traditionibus Apostolorum eas tribuerunt. Hæc sunt manifesta, quæ multa monent de traditionibus: quæ hoc nomine, quasi ab Apostolis acceptæ, a Patribus quibusdam celebrantur.

hær. 75. §. 8. *Epiphanius* contra Aerium, orationes pro mortuis vocat *traditionem* Ecclesiæ *a Patribus acceptam.* Illam vero Patrum traditionem alii ornarunt, titulo Apostolicæ traditionis. Ita *Chrysostomus* Homil. 69. *Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio.*

serm. de defunct. f. 419. Et ** *Damascenus* inquit: Apostoli dixerunt in tremendis sacramentis *memoriam fidelium defunctorum habendam.* Sed *Hieronymus* & *Gregorius* affirmant, Apostolos in celebratione Eucharistiæ, nullas alias preces præter solam Dominicam orationem adhibuisse. Vides igitur, quam certum sit, orationes pro defunctis esse Apostolicam traditionem.

Tertullianus de Corona militis, recitat multas observationes, quas sine ullius Scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio dicit vindicari. Et illas omnes traditiones Pontificii contendunt simpliciter, absque omni tergiversatione, ut Apostolicas recipiendas. Sed *Tertullianus* non dicit, traditiones illas omnes ab Apostolis esse profectas: sed hoc tantum dicit, Observationem *consuetudo roboravit, quæ sine dubio de traditione manavit: quomodo enim usurpari quid poterit, si traditum prius non est?* Sed quæro, unde sit traditum? num ab Apostolis? Hoc certe Tertullianus non affirmat. Subiungit enim: *An non putas, omni fideli licere concipere & constituere, quod Deo congruat, disciplinæ conducat, & saluti proficiat?* Item, *salvo traditionis respectu, quocunque traditore censeatur,* &c. Posteri vero, omnes illas traditiones simpliciter asseverarunt esse Apostolicas. Sed observetur, quod *Tertullianus* vocat traditiones, *quocunque traditore* censeantur. Ergo non omnes traditiones, quæ apud veteres extant, simpliciter sunt Apostolicæ. His manifestis exemplis satis, ut arbitror, ostensum est, non statim simpliciter assentiendum, quando Patres sine certis documentis affirmant, aliquid esse Apostolicam traditionem: quomodo enim multas veteres consuetudines, quæ aliam habuerunt originem, ad Apostolorum traditiones retulerint, ideo ut maiorem habeant autoritatem, exempla ostendunt. Et in encomiis illarum traditionum, quarum origo incerta est, sunt aliquando nimium transcendentes apud Patres hyperbolæ: quæ si absque ulla commoda mitigatione, nimium urgeantur, ipsi fidei nullo modo sunt vel consentaneæ, vel tolerabiles: sicut est locus *Basilii* de Spiritu sancto, c. 27. si tamen *Basilii* est illa de traditionibus disputatio. *Erasmus* enim non sine caussa iudicavit esse suppositiam. Recitat autem Basilius ibi traditiones quasdam: quæ licet totidem syllabis in Scriptura non positæ, quod tamen ad sententiam attinet, consonæ sunt testimoniis Scripturæ: ut confessionem fidei, quæ fit in Baptismo: item renunciationem Satanæ, & doxologiam: *Gloria Patri & Filio cum Spiritu sancto,* &c.

c. 2. & 3.
c. 2.
c. 3.
c. 4.

 Et

τὸν ἐπιγενόμενον καθίστανται. ὅθεν ἑκαστὸ φυλάττει τὰς ἑορτὰς ἐν ἀνθρώποις, διὰ τὸ ἀνάγκη τὸν πόνον ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηρίου πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν· οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττεσθαι ὁ σωτήρ, ἢ οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν παρήγγειλαν· οὐδὲ κατάδικον ἢ ποινήν ἢ κατάραν ὡς ὁ Μωσέως νόμος τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι ἠπείλησαν —— σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς ἀποστόλοις, οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορτασίμων νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν καὶ τὴν θεοσέβειαν εἰσηγήσασθαι· ἐμοὶ δὲ φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ παρ' ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς, ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς. Et postea f. 285. Τεσσαρεσκαιδεκατῖται δέ φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τὴν παρατήρησιν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης παραδεδόσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, τοὺς ἀποστόλους Παῦλον καὶ Πέτρον, τὴν ἑαυτῶν παραδεδωκέναι συνήθειαν λέγουσιν· ἀλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν.

* Epiphan. expos. fid. cath. §. XXII. f. 1104. συνάξεις δὲ ἐπιτελούμεναι τεταγμέναι εἰσὶν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, τετράδι καὶ προσαββάτῳ καὶ κυριακῇ.

** Damascen. serm. de defunct. f. m. 419. ὁ γὰρ ἐκεῖ καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα νενομοθέτηται καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τῶν αὐτοῦ πανσόφων μαθητῶν παραδέδοται· φασὶ δὲ ὡς τὸ ἔθος τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἐκεῖνο ποιεῖν μνείαν τῶν ἀξίως ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων.

Et de huiusmodi traditionibus non est inter nos controuersia: quæ enim Scripturæ testimoniis probari possunt, libenter recipimus. Recitat autem præterea alias consuetudines *sine scripto* (ita enim vocat) & affirmat illas ex traditione Apostolorum ad nos in mysterio delatas. Et illis annumerat, quæ in celebratione Eucharistiæ, præter verba institutionis, & ante & post dicuntur. Atqui *Gregorius* lib. 7. Epist. 63. inquit: *Mos Apostolorum fuit, vt ad ipsam solummodo orationem Dominicam, oblationis hostiam consecrarent.* Affirmat præterea *Basilius*, traditionem Apostolicam in oratione conuerti ad Orientem. Sed *Socrates*, lib. 5. c. 22. narrat in Antiochia Syriæ, quæ celeberrima fuit Apostolica Ecclesia, templum habere *inuersum situm: altare enim non ad Orientem, sed ad Occidentem spectare.* Sed illud forsan *Basilio* cum aliis commune est, quod antiquas consuetudines sine certis documentis refert ad Apostolorum traditiones. Quod „ vero addit, traditiones illas eandem habere vim ad pietatē, sicut illa, quæ in Scriptura continentur, ita vt si consuetudines illæ non obseruentur, ipsa Euangelii prædicatio ad nudum nomen contrahatur: hoc, inquam, cum ipsa fide manifeste pugnat: illud enim de plerisque illis traditionibus ne ipsi quidem Pontificii affirmare audent. Si quis enim iuxta institutionem Christi & baptizetur, non ter mergatur, vel non signetur signo crucis, quæstio est, an Baptisma sit vel falsum, vel vanum? *Basilius* pronunciat eandem habere vim ad pietatem, trinam mersionem, & signationem crucis, benedictionem aquæ Baptismi, illinitionem olei, &c. sicut ipsum Baptismum. Ergo nec Christus recte baptizatus erit, nec Apostoli quenquam in Actis recte baptizauerunt? *Longobardus* certe lib. 4. dist. 3. inquit: *In duobus consistit Sacramentum Baptismi, scilicet in verbo & elemento: Ergo etsi alia desint, quæ ad decorem Sacramenti instituta sunt, non ideo minus est verum Sacramentum, & sanctum, si verbum sit ibi & elementum*, &c. Neminem sane tam perfrictæ frontis esse arbitror, etiamsi Iesuita sit, qui affirmare ausit, eandem habere ad pietatem vim adorare in spiritu & veritate, & in oratione ad Orientem conuerti. Trina immersio, verba inuocationis, dum panis Eucharistiæ ostenditur, prohibitio geniculationis inter Pascha & Pentecosten, iamdudum apud ipsos Pontificios in vsu esse desierunt. Vniuersalis igitur illa hyperbole Basilii, de traditionibus non scriptis, quod eandem habeant ad pietatem vim, sicut illa, quæ in Scriptura instituta & mandata sunt, nullo modo potest consistere, vel defendi: nec video, quomodo vel *Andradius* sua virulenta grandiloquentia hoc tentare possit. Tales igitur Patrum asseuerationes & hyperbolæ de traditionibus non temere sunt amplectendæ, sed cum magno iudicio legendæ. Et non immerito de illo loco *Basilii*, an sit γνήσιος, *Erasmus* valde dubitat.

IX. *Quinta* obseruatio est, quod ex Montanistarum statutis & obseruationibus multa irrepserunt in locum communem de traditionibus. Opus igitur est vigilanti iudicio, ne pro Apostolicis Montanicas amplectamur traditiones. Montanus enim amplexus est doctrinam veteris & noui Testamenti, sed præter hæc docuit, necessarias esse etiam obseruationes a Paracleto traditas, quia Christus dixerit, Apostolos non potuisse omnia portare, sed multa reseruandā fuisse Paracleto. Ita *Tertullianus* Montanista de velandis virginibus, dicit: *Lege fidei manente, cætera iam disciplinæ & conuersationis admittunt nouitatem correctionis. — Quale enim est, vt Diabolo semper operante, & adiciente quotidie ad iniquitatis ingenia, opus Dei aut cessauerit, aut proficere destiterit, cum propterea Paracletum miserit Dominus, vt quando humana mediocritas omnia semel capere non poterat, paulatim dirigeretur, ordinaretur, & ad perfectum perduceretur disciplina ab illo vicario Domini Spiritu sancto, inquit enim: Adhuc multa habeo*, &c. Item, Ecclesia *per Euangelium efferbuit in iuuentutem, nunc per Paracletum componitur in maturitatem.* Antiquæ igitur obseruationes, quarum apud Tertullianum fit mentio, non sunt omnes Apostolicæ traditiones, sed multæ ex Montani Paracleto profectæ sunt. Et tamen ex Patribus etiam quidam omnes Tertulliani traditiones pro Apostolicis venditant. Sed inquis: Montanus damnatus fuit hæresos. Ergo Ecclesia ipsius instituta non retinuit. Videamus igitur, quæ fuerint Montanistarum disciplinæ, inde enim coniicere poterimus, an quæ zizania inde irrepserint in consuetudines Ecclesiasticas.

5. ex Montanistarum statutis multarum traditionum erigo.

c. 40.

Apollonius apud *Eusebium*, lib. 5. c. 18. de Montano dicit: Hic est ὁ διδάξας λύσεις γάμων, qui *docuit destructiones nuptiarum.* Ita enim *Tertullianus* loquitur de castitate. Num vero Montanistæ distraxerunt matrimonia iam contracta? Nequaquam, sed quid sit Montanica λύσις γάμων, hoc est, *solutio nuptiarum*, ex *Tertulliano* colligitur: qui docet, Paracletum abstulisse secundas, tertias, &c. nuptias, & statuisse monogamiam. Præcipue vero vrget hoc *Tertullianus* in Sacerdotibus, inde quod Paulus dicit: *Episcopus sit vnius vxoris vir.* Et quia vera Ecclesia Paulum non ita intelligebat, inquit: *Quot enim & digami præsident apud vos in Ecclesiis, non erubescentes, cum hæc illis leguntur?* Habes nunc quid sit Montanica *destructio nuptiarum.* Iam vero apud

c. 6.

de monog. c. 1.

exhort. ad cast. c. 5.

1. Tim. 2, 3.

de monog. c. 13.

apud multos veterum, contra secundas nuptias, vt quas benedici noluerint, plane expos. fid. cath. §. 21. similia leguntur. *Epiphanius* certe ex professo disputat, de necessitate monogamiæ Sacerdotum, quem sequuntur & alii. Vnde vero hæc originem habent? Non ex Scriptura, sed ex traditionibus. Ex quibus autem traditionibus? Num Apostolicis? Ita quidem Pontificii contendunt, sed collatio *Tertulliani* ostendit, esse reliquias constitutionum Montani.

c. 1. Pertinet & hoc ad Montanicas destructiones nuptiarum, quod *Tertullianus* in libro de exhortatione ad Castitatem disputat, matrimonium esse ex indulgentia, voluntatem vero Dei esse sanctificationem, iuxta dictum: *Estote sancti, sicut ego sanctus sum.* Sanctificationis vero has numerat species: I. Virginitatem ex natiuitate. II. Virginitatem ex lauacro, quæ aut in matrimonio purificat ex compacto, aut in viduitate perseueret ex arbitrio. III. Gradus est, cum post matrimo- c. 2. nium vnum interceptum, exinde sexui renunciatur. Disputat etiam de eo, quod matrimonium permittitur. Quod vero permittitur, non ex mera & tota voluntate, sed quasi de inuita venit voluntate. Illud c. 3. etiam, *Melius est nubere, quam vri,* contendit pertinere ad eos, qui fiunt nupti vel vidui, & idem esse, ac si diceretur, *Melius est vno oculo carere, quam duobus.* Non ergo bonum est nubere, sed genus mali inferioris. Et disputat, illud esse consilium Pauli, vt hominis, non autem Dei præ- c. 6. ceptum. Obiicit etiam sibi: *Ergo, inquis, iam & primas nuptias destruis?* Respondet autem: *Nec immerito, quoniam & ipsæ ex eo constant, quod est stuprum.* Et propter illam stupri affinitatem, *optimum est mulierem non tangere.* Ibidem etiam disputans contra primum & secundum matrimo- c. 7. nium, allegat hæc dicta: *Sancti estote, quoniam ego sanctus. Cum sancto sanctus eris: Secundum carnem sapere, mors est, sed secundum spiritum, vita est.*

Hæc ideo adscripsi, vt Lector obseruet, eandem plane sententiam, & eadem omnino verba extare in Pontificiorum disputationibus de cœlibatu. Quod si itaque contendunt esse traditiones, concedimus hoc, sed ostendimus, non Apostolicas, sed Montanicas esse traditiones.

Euseb. H. E. l. 5. c. 18. Alterum est, quod Apollonius Montano tribuit, hoc est, ὁ νηστείας νομοθετήσας, qui *leges ieiuniorum præscripsit.* Num vero error Montani fuit, quod docuit esse ieiu- p. 82. nandum? Nequaquam *Augustinus* enim recte dicit: *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris video præceptum esse ieiunium.* Sed de tempore, specie, seu modo ieiunii, Montanus fecit constitutiones, easq; non ordinis tantum gratia, sed opinione necessitatis & cultus. Hanc enim esse vim & significationem νομοθετεῖν verbi, manifeste colligitur ex Socrate l. 5. c. 22. quando scilicet non relinquitur cuiusque sententiæ & voluntati liberum, sed fertur lex necessitatis, additis comminationibus peccati & pœnarum, si non hoc modo obseruetur. Nonne vero in toto Papatu talis ieiuniorum legislatio est? Et ex *Epiphanio* hær. 75. §. 6. quidem proferunt esse traditionem Apostolicam: sed *Socrates* (sicut supra ostendimus) hoc diserte negat. Quando vero inquirimus primam illarum legum originem, inuenimus zizania illa, paulatim ex Montani seminariis in Ecclesiasticas consuetudines irrepsisse.

Et vt tota hæc res eo sit manifestior, adscribam locum ex libro *Tertulliani*, de f. 770. ieiunio, vbi narrat, Montanistas a Catholicis propter has caussas reprehensos: *Arguunt*, inquit, *nos, quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerumque in vesperam producamus, quod etiam xerophagias obseruemus, —— lauacri quoque abstinentiam. —— Nouitatem igitur obiectant, de cuius illicito præscribant.* Et veræ Ecclesiæ sententiam contra Montanistas ita recitat: Statos dies ieiuniorum in legalibus & Propheticis vetustatibus iam abolitos: itaque *de cetero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio nouæ disciplinæ, pro temporibus & caussis vniuscuiusque: sic & A-* f. 771. *postolos obseruasse, nullum aliud imponentes iugum certorum, & in commune obeundorum ieiuniorum. Proinde nec stationum, quæ & ipsæ suos quidem dies habeant, quartæ feriæ & sextæ: passiue tamen currant, neque sub lege præcepti. —— Xerophagias vero nouum affectati officii nomen, & proximum Ethnicæ superstitioni: —— cum fides libera in Christo, ne Iudaicæ quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, semel in totum macellum admissa, ab Apostolo detestatore eorum, qui sicut nubere prohibeant, ita iubeant cibis abstinere a Deo conditis, & ideo nos* (Montanistas) *iam tunc prænotatos in nouissimis temporibus, abscedentes a fide, intendentes spiritibus mundi seductoribus doctrinis mendaciloquorum. —— Sic & cum Galatis nos percuti, aiunt obseruatores dierum, mensium & annorum. Iaculantur interea, Esaiam pronunciasse,* Dominum elegisse *non abstinentiam cibi, sed opera iustitiæ, —— & ipsum Dominum in Euangelio ad omnem circa victus scrupulositatem, compendio respondisse, non his coinquinari hominem, quæ in os ferantur, cum & ipse manducaret & biberet, vsque in notationem: Ecce homo vorator, & potator. Sic & Apostolum docere, quod esca nos Deo non commendet. ——* Et addunt: *In duobus præ-*

præceptis charitatis, *tota lex pendet, & Prophetæ, non in pulmonum & intestinorum meorum inanitate,* &c. Ita *Tertullianus* describit, quid in Montanistarum ieiuniis Ecclesia tunc reprehenderit, & quibus argumentis contra ipsorum hypocrisin certarit. Quem locum ideo annotaui, quia & apud Patres quosdam, præcipue vero apud Pontificios, illa nunc ornantur titulo Apostolicarum traditionum. Lector autem ex hac *Tertulliani* narratione manifestissime agnoscit, esse Montanicas institutiones, quæ principio ab Ecclesia vera grauiter fuerunt reprehensæ & refutatæ, sed postea blandiente hypocrisi sensim cœperunt in ipsam Ecclesiam irrepere. Postea vero accessit titulus Apostolirum traditionum, sed falsò: sicut hæc *Tertulliani* descriptio ostendit. Hunc igitur locum Lector diligenter obseruet, multa enim inde diiudicare poterit.

Tertullianus in libro de pœnitentia a Montano habet, quod vnicam tantum pœnitentiam post Baptismum concedit. Sed hoc dogma *Clemens Alexandrinus* titulo Apostolicæ traditionis ornat. l. 2. Strom. f. 385. 368.

Tertullianus de resurrectione carnis, ceremonias circa Baptismum recitat, vnctionem, signationem crucis, & manus impositionem. Nec tantum decorum & significationes, sed spiritualem efficaciam ipsis tribuit, inquit enim: *Caro vngitur, vt anima consecretur, caro signatur, vt anima muniatur, caro manus impositione adumbratur, vt & anima spiritu illuminetur.* Et hæc esse Montanica, vel inde colligitur, quod in illo ipso loco addit etiam ξηροφαγίας, sordes corporis, & monogamiam, quæ Montanica esse, certum est. Sed vbi extat mandatum & promissio de illis signis, & spirituali ipsorum efficacia? *Tertulliani* responsio est, in libro de Corona militis, Paracletum ideo post Apostolos missum esse, vt disciplinam ordinaret, & ad perfectum perduceret. *Cyprianus*, Tertulliani nimium studiosos, ex Montani officina hausit, quod anabaptismum suum stabilire conatur ex huiusmodi obseruationibus. al. ep. 70. f. 190. *Oportet*, inquit lib. 1. Epist. 12. *mundari & sanctificari aquam prius a Sacerdote, vt possit Baptismo suo peccata hominis, qui baptizatur, abluere. — — Quomodo autem aquam mundare & sanctificare potest, qui ipse immundus est? — — Vngi quoque necesse est eum, qui baptizatus est, vt accepto chrismate, — esse vnctus Dei, & habere in se gratiam Christi possit.*

Et Cornelius apud *Eusebium* lib. 6. c. 43. narrat, Nouatum in morbo in lecto baptizatum. Et addit: * *Si tamen accepisse dicendus est. Neque enim reliqua consequutus est, — quorum oportet participem fieri secundum Ecclesiæ Canonem, neque obsignatus est ab Episcopo. Cumque hac consequutus non sit, quomodo Spiritum sanctum potuit consequi?* Hæc sententia nimium Montanizans, postea correcta est, sicut manifeste disputat *Hieronymus* contra Luciferianos, in vero Baptismate tribui Spiritum sanctum, etiamsi non accedat impositio manus per Episcopum. Et *Longobardus* lib. 4. dist. 3. dicit: *In duobus consistit Sacramentum Baptismi, scilicet in verbo, & Elemento. Ergo etsi alia desint, quæ ad decorem Sacramenti instituta sunt, non ideo minus est verum Sacramentum & sanctum, si verbum sit ibi & elementum,* &c. Et tamen de reliquiis illarum obseruationum tanta contentione Pontificii nunc pugnant, sub titulo & prætextu traditionum Apostolicarum, quarum tamen qualis sit origo, ex *Tertulliano* & *Cypriano* æstimari potest. Apud *Irenæum* enim talium traditionum l. 1. c. 18. f. 109. nulla plane fit mentio, sed de sectatoribus Marci hæretici dicit, quod vngant Initiatos suos succo Balsami, sicut Heracleonitæ vngunt suos morientes, & sic redimunt illos.

Innocentius, extra de *sacra vnctione*, fatetur Pontifices apud Græcos, quando consecrantur, non solere inungi. Monet igitur, vt morem, quem Romana Ecclesia seruat, imitentur. Et cum multa de omnibus generibus vnctionum disputasset, tandem concludit: *Non indaizat Ecclesia, cum vnctionis celebrat Sacramentum, sicut antiqui mentiuntur.* Audis, antiquos reprehendisse vnctionem iudaizantes.

A Montanistis habuit *Cyprianus*, quod docet absolutionem non valere, nisi persolutis satisfactionibus Canonicis, vt in sermone de Eleemosyna disputat, peccata, quæ ante Baptismum committuntur, Christi sanguine & sanctificatione dimitti, quæ vero postea committuntur, nostrorum operum sacrificiis purganda esse. Sed cum apud posteros, cumulatis Canonibus pœnitentialibus, dogma illud pugnans cum Scriptura subsistere non posset, relaxati per indulgentiam primū fuerunt Canones pœnitentiales, postea plane interciderunt. Et tamen de satisfactionibus iam nobis pugnandum est. Cumque nulla amplius opus esset relaxatione Canonum pœnitentialium, inuecta fuit nundinatio indulgentiarum Pontificiarum. Et hæc omnia, si Diis placet, iam quasi Apostolicæ tradi-

* Euseb. H. E. l. VI. c. XLIII. εἴγε χρὴ λέγειν τὸν τοιοῦτον εἰληφέναι. οὐ μὴν οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα· τοῦ τε σφραγισθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου· τούτου δὲ μὴ τυχών, πῶς ἂν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔτυχε;

traditiones venditantur. Sed res omnis ex vera origine rectissime diiudicatur.

Non igitur terrere nos debet titulus traditionum Apostolicarum, quando nullo Scripturæ testimonio probari possunt, quæ enim zizania, & vnde irrepserint in Ecclesiam, sub titulo & prætextu traditionum, exemplis quibusdam monstratum est: præcipue vero traditiones, quæ apud Tertullianum extant, quæ ex Scriptura probari non possunt, propter Montanismum suspectæ esse debent.

Multarum, non nisi ex apocryphis & supposititiis comment.

X. *Sexto* est hoc diligenter considerandum, quod Pontificii tot ac tales habent traditiones, pro quibus dimicant, quarum testimonia ne ex veterum quidem probatis scriptis vlla possunt proferre, sed coguntur vel comminisci, vel vsurpare apocrypha, adulterina & supposititiria scripta, sub confictis veterum titulis. Et hæc observatio recte considerata ostendet, quantum sit fidei tribuendum plerisque Pontificiis traditionibus. *Andradius Ignatii* verba, quæ extant apud *Eusebium*, manifesta falsatione deprauat, quasi *Ignatius* senserit, præter Scripturam alias etiam Apostolorum traditiones ad perficiendam Christianam religionem valde esse necessarias, cum *Euseb.* l. 3. c. 36. hoc tantum dicat, quod Ignatius per Asiam proficiscens Romam ad Martyrium cohortatus sit Ecclesias, vt cauerent hæreses, recens tunc exortas, & adhærerent Apostolicæ traditioni. Et addit, ἣν ὑπὲρ ἀσφαλείας καὶ ἐγγράφως, ἤδη μαρτυρόμενος διατυπῶσθαι ἀναγκαῖον ἡγεῖτο hoc est, *Cum iam ad Martyrium duceretur, necessarium indicauit, Apostolicam traditionem, cautionis gratia, etiam scripto exarandam seu exprimendam esse.* Audis, cum sub titulo traditionum non scriptarum, multa peregrina & falsa obtruderentur Ecclesiis, *Ignatium* iudicasse necessariam esse scriptam demonstrationem, quæ traditiones vere essent Apostolicæ.

cat. script. eccl. T. I. opp. f. 178.

Hieronymus dicit, etiam Egesippum scripto complexum traditiones Apostolicas. Quæ scripta de traditionibus Apostolorum Deus intercidere non fuisset passus, si tam fuissent ad Ecclesiæ salutem necessaria, sicut ipsa Scriptura canonica, quam valde mirabiliter Deus inter tot atrocissimas persecutiones, hæreses & corruptelas, integram conseruauit. Verisimile autem est, scripta illa Ignatii & Egesippi, si extiterunt, neglecta, & tandem suppressa fuisse a magistris ceremoniarum, qui viderunt traditiones Pontificias inde non stabiliri, sed magis traduci, vtpote Apostolicis non similes, sed contrarias. Aliud igitur artificium excogitatum fuit, vt scilicet sub veterum titulis, scripta supposititia, vel fingerentur, vel conficta vsurparentur, vel si qua extabant, transformarentur ad statum regni Pontificii stabiliendum. Et huius artificii quædam tantum exempla annotabo.

Extant in Tomis Conciliorum Epistolæ, & multa prolixa scripta primorum & vetustissimorum Pontificum, quorum & eruditio & pietas celebris fuit. In illa scripta, totum statum regni Pontificii, qualis nunc est, infarserunt tam impudenter, vt fraus manifeste appareat, quod sint conficta & supposititia. *Erasmi* iudicium de Epistolis illis notum est. Extant & aliorum iudicia, qui & ex phrasi & circumstantiis temporum, & ex rebus ipsis adulterationem demonstrant. Adscribam igitur tantum *Nicolai Cusani* iudicium, quod, vt a Cardinale profectum, repudiare non poterunt; inquit igitur l. 3. de Concordantia Catholica, c. 2. *Sunt, meo iudicio, illa de Constantino apocrypha, sicut etiam fortassis quadam alia, longa & magna scripta, sanctis Clementi & Anacleto Papa attributa. —— Si quis illas Scripuras —— diligenter perlegeret, & eorum tempora ad eorum Scripturas applicaret: ac deinde in opusculis omnium Patrum, qui vsque ad Augustinum, Hieronymum & Ambrosium fuerunt: ac etiam de gestis Conciliorum, vbi authentica scripta allegantur, vsum & memoriam haberet: hoc inueniret, quia nec in illis omnibus Scripturis, de illis præfatis epistolis mentio habetur, & etiam ipsa Epistola applicata ad tempus eorum sanctorum, se ipsas produnt,* &c. Hæc *Cusanus* Cardinalis. Et tamen ex illis commentitiis Epistolis, præcipuas traditiones, quas nullo Scripturæ testimonio probare possunt, defendere & stabilire conantur Pontificii. *f. 782.*

Clementis Romani scripta, præter Epistolam ad Corinthios, iam Eusebii tempore adulterata fuisse, notum est. Et postea dist. 15. c. *Sancta Romana*, inter apocrypha relata sunt. Iam vero multa sub *Clementis* nomine edita extant, & quotidie noua extruduntur, quæ corruptelis, abusibus & superstitionibus Pontificiis pallium Apostolicarum traditionum obducere conantur. Inde enim *Andradius* aquam & salem benedictum probare contendit, esse Apostolicæ institutionis.

Legendæ Sanctorum, propter nimis palpabilem impudentiam, iam & doctis & vulgo sordere cœperunt. Fingitur itaque nuper inuentum esse valde vetustum scriptum, de vitis Apostolorum, cuius autorem fecerunt *Abdiam Babylonicum*, quidam disputant, esse *Iulii Africani*, quod tamen in tota antiquitate nullum verum habet testimonium. Ibi Thomas post mortem apparet, concionatur: ibi Matthæus 200. virgines consecrat, & velamen eis imponit, & quidem ideo interficitur, quod doceret, virginem Christo consecratam non licere regi nubere. Docet etiam

ibi meritis eundem esse in cælum; Matthæus etiam ibi instituit ieiunium quadragesimale, & certorum temporum; interdicit etiam certis diebus esum carnium. Ibi Andreas inquit: *Et pro mortuis obtinemus pietatem tuam, Domine.* Docetur etiam ibi, Andream post mortem inuocandum, vt misereatur meretricis cuiusdam. Ibi Thomas matronas quasdam ad Christum conuersas hortatur, vt deserta coniugali consuetudine, perpetuam castitatem voueant. Ibi etiam traditur, Christum quosdam, qui nuptias celebrabant, per apparitionem a consuetudine coniugali reuocasse ad cælibatum. Ibi Ioannes probat factum Crusianæ, quod citra viri consensum, votum cælibatus emiserit. Ibi Ephesini ædificant basilicam in nomine Ioannis, quam ei adhuc viuo dedicant: cum *Augustinus* dicat: *Nos templa non extruimus sanctis*, &c. Et talia impudentissima mendacia, titulo traditionum Apostolicarum conficta, volunt nos pari pietatis affectu & reuerentia suscipere & venerari, sicut ipsam Scripturam sanctam.

l. 8. de ciu. Dei, cap. vlt. l. 22. c. 10.

Martialem dicunt fuisse vnum ex 70. discipulis, eius iam Epistolæ aliquot feruntur, ignotæ Eusebio, Hieronymo, Gennadio, &c. In quibus multa non incommode dicta sunt. Miscentur tamen quædam titulo traditionum, quæ se produnt, quod non sint Apostolica, vt quod dicit, cum altaria dæmonum destruerentur, aram ignoti Dei reseruatam, & dedicatam in nomine Dei & Stephani. Item quod dicit, per signum crucis baptisma sanctificari. Dicitur ibi: Valeriam, licet esset sponsa regis, tamen per prædicationem Martialis adductam, vt voueret virginitatem mentis & corporis, & ideo decollatam. Dicitur etiam ibi princeps Tolosanus, propter prædicationem Martialis, copulam carnalium nuptiarum deuitasse. Dicit etiam ibi *Martialis*, necessarium esse aliquid aliud scribi, quam quod scriptum est in sacris litteris, cum apud *Eusebium** lib. 5. cap. 16. & apud *Nicephorum* lib. 4. cap. 23. *Apollinarius* scribens contra Montanum, asserentem, multa præter vetus & nouum Testamentum, ad religionem necessaria esse, modestissime dicat: Non scripsi hactenus, *non quod veritati testimonium dare nequiuerim, sed quod timui, ne quibusdam ad Euangelii ac noui Testamenti libros aliquid scriptione mea superaddere viderer, quibus nec adiici quicquam, nec adimi potest ab eo, qui vitam secundum Euangelium instituere cupit.* Conseruet lector hoc veteris Ecclesiæ testimonium, de libris noui Testamenti.

Hæc exempli tantum gratia recitaui, vt lector consideret, qua fide Pontificii tractent locum communem de traditionibus, quibus tamen generale annectunt decretum, vt pari reuerentia & pietatis affectu suscipiamus, & veneremur somnia & mendacia, sicut ipsam Scripturam diuinitus inspiratam. *Ignatii* Epistolas exitisse, non tantum Eusebii, verum etiam Hieronymi adhuc tempore certum est, feruntur nunc Latine, sunt editæ etiam Græce, & multas habent non contemnendas sententias, præsertim sicut Græce leguntur. Admixta vero sunt & alia, non pauca, quæ profecto non referunt grauitatem Apostolicam. Adulteratas enim iam esse illas epistolas, vel inde colligitur. Theodorus ex Epistola ad Smyrnenses, citat *Ignatii* sententiam contra hæreticos quosdam: *Eucharistiam & oblationes non admittunt, quod non confiteantur, Eucharistiam carnem esse Saluatoris nostri Iesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est, quam pater sua benignitate suscitauit.* Et illam sententiam *Vuilhelmus Vuideford* anno 1396. adhuc legit in Epistola illa Ignatii. † Sed nunc nec in Græca nec in Latina Ignatii epistola ad Smyrnenses, nec in aliis legitur.

Hieronymus 3. dialog. contra Pelagianos dicit: *Ignatius, vir Apostolicus & martyr, scribit audacter: Elegit Dominus Apostolos, qui super omnes homines peccatores erant.* Sed illam sententiam *Ignatii* Epistolæ, quæ nunc extant, non habent.

Et qui Græcas illas Epistolas edidit, annotat, multas sententias, & aliis pluribus verbis ex *Ignatio* a veteribus citari, quam nunc extent & ferantur. De Epistolis igitur illis *Ignatii*, quæ nunc eius titulo feruntur, merito dubitamus: transformatæ

* Euseb. l. V. H. E. c. XVI. §. 145. *ἐν ἀπορίᾳ τοῦ δύνασθαι ἐλέγχειν μὲν τὸ ψεῦδος, μαρτυρεῖν δὲ τῇ ἀληθείᾳ· δεδιὼς δὲ καὶ ἐξευλαβούμενος, μή πῃ δόξω τισὶν ἐπισυγγράφειν ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ εὐαγγελίου καινῆς διαθήκης λόγῳ· ᾧ μήτε προσθεῖναι μήτ᾽ ἀφελεῖν δυνατὸν, τῷ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτεύεσθαι προῃρημένῳ.*

† Quod B. Auctor hanc Ignatii sententiam in ep. ad Smyrenses hodie non amplius legi affirmet, exinde est, quod exemplari destitutus fuerit genuino. Reperitur enim illa etiamnum in dicta ad Smyrnenses epistola, vti quidem ab Vssetio, Vossioque edita est, §. VII. p. 9. edit. Lug. *Εὐχαριστίας καὶ προσευχῆς ἀπέχονται, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὴν εὐχαριστίαν σάρκα εἶναι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἡμῶν παθοῦσαν, ἣν τῇ χρηστότητι ὁ πατὴρ ἤγειρεν.*

matæ enim videntur in multis locis ad stabiliendum statum regni Pontificii. Et diuinitus iudicio esse factum, quod adulterina quædam assumenta suo se indicio prodant. Nam in † Epist. ad Philippenses, ita hodie legimus: *Quicunque Dominicam aut sabbatum ieiunauerit, —— ipse est Christi interfector. Quicunque cum Iudæis Pascha egerit, —— comparticipabit eis, qui Dominum & Apostolos eius occiderunt.* Sed hæc esse supposititia, non est dubium. Omnino enim contrarium de Apostolis dicunt *Augustinus* ep. 86. ad Casulanum, & *Socrates* lib. 5. c. 22.

Quid igitur de illis, quæ Scripturæ testimonia non habent, & ex illis *Ignatii* epistolis, tanquam traditiones Apostolorum citantur, sentiendum sit, non est obscurum.

Hieronymus Ignatii epistolis, cum adhuc integræ & genuinæ essent, non tribuit autoritatem canonicam. Nam libro 3. contra Pelagianos, cum ex *Ignatio*, & ex Euangelio secundum Hebræos quædam citasset, inquit: *Quibus testimoniis si non vteris ad autoritatem, vtere saltem ad antiquitatem, quid viri Ecclesiastici senserint.* &c. Quid ergo nunc, quales hodie sunt adulteratæ, illis tribuendum erit, præsertim quando ea, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, inde stabilire conantur Pontificii? Ita omnium ferme Patrum scriptis supposititia quædam, sub ipsorum nominibus, admixta sunt. Et ex illis omnium libentissime Pontificii testimonia citant.

Et quis erit sanæ mentis, cui non merito suspectum habeatur totum negotium de traditionibus non scriptis, sicut a Concilio Tridentino proponitur? Cum videat Pontificios, suas illas traditiones non posse aliter retinere & stabilire, nisi falsa & supposititia scripta, vel ipsi fingant, vel ab aliis conficta proferant, & genuina veterum scripta, vel adulterent, vel adulteratis vtantur, sicut exemplis quibusdam ostendimus.

7. Recentiorum complurium pro Apostolicis traditionibus venditatio.

XI. *Postremo*, multa monebit Lectorem & hæc obseruatio, quod Pontificii non verentur multa ad Apostolorum traditiones referre, quæ ab aliis autoribus multo posterioribus instituta & profecta esse, ex ipsis Pontificiorum Scriptoribus ostendi potest. Fumi igitur sunt, quos, sub titulo Apostolicarum traditionum, vendunt rudioribus.

Extra *de celebratione missarum*, capit. *Cum Martha*, Archiepiscopus quidam Lugdunensis miratur, quod aliquis in Canone Missæ tentauerit asseuerare, Christum plus dixisse, quam aliquis Euangelistarum asseueret, nempe: Hic est calix noui & æterni Testamenti, mysterium fidei, &c. Huic respondet *Innocentius*: „Multa ab Euangelistis omissa, quæ Apostoli „postea vel verbo suppleuerunt, vel facto „expresserunt.„ Sed scriptores Pontificii annotarunt, a quibus Romanis Pontificibus verba illa sint adiecta. *Glossa* igitur nihil dissimulans, aperte fatetur: *Multa seruat Ecclesia, quæ ab Apostolis non sunt tradita, tamen cum sint longa consuetudine approbata, non sunt minoris autoritatis.*

Totum Canonem Missæ, cum reliqua theatrica pompa, esse ex Apostolica traditione, si quis vel dubitare se ostenderit, anathemate percellitur. Sed ex Pontificiis Scriptoribus ostendi potest, vltra 600. annos Romanos Pontifices addendo laborasse, donec ex variis sutelis consarcinatum idolum Missæ Pontificiæ absolueretur. Et quidem in historiis, de singulis Missæ & Canonis particulis ostenditur, quos autores, & quibus temporibus habuerint. Nunc vero, si dis placet, tanquam articulum fidei credere debemus, illa omnia ab ipsis Apostolis instituta & tradita fuisse: cum ipse *Platina* affirmet, Apostolos sola oratione Dominica ad verba institutionis vsos, in celebratione Eucharistiæ. *in Sixto I. f. 15.* Et *Gregorius* asseuerat, canonem paulo ante sua tempora, a scholastico quodam compositum esse. Quomodo igitur ab Apostolis traditum esse potest, quod per 600. annos, tam varios originis suæ autores, siue mauis sutores habuit.

Alexander aquam vino esse admiscendam, in celebratione Eucharistæ statuit: idem aquam & salem benedictum instituit.

Telesphorus ieiunium quadragesimale instituit.

Hyginus chrisma instituit, & dedicationem templorum, quod *Polydorus Pio* tribuit, qui primum Christianorum templum publice consecrauit S. Prudentianæ.

Calistus ieiunia quatuor temporum instituit.

Felix altarium consecrationem instituit.

Syluester confirmationem puerorum inuenit, chrisma Episcopis attribuit.

Felix IV. instituit, vt infirmi ante obitum vngantur.

Siricius memoriam & inuocationem Sanctorum Missæ addidit.

Pelagius memorias mortuorum anniuersarias Missæ adiecit.

Et summa, de singulis Pontificibus ordine possent ex historiis talia commemorari. Nobis sufficit exemplis quibusdam monstrasse, ea, quæ Pontificii hodie non verentur ad ipsos Apostolos, tanquam ab ipsis tradita & instituta referre, longe alios habere autores, & multo posteriores Apostolis. Idque probari ex illis historicis, qui regno Pontificio addicti fuerunt.

 Ita

† Ignat. ep. ad Philipp. (quæ inter spurias recensenda venit) §. XIII. p. 348. εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει (πλὴν ἑνὸς σαββάτου τοῦ πάσχα) οὗτος χριστοκτόνος ἐστίν & §. XIIII. p. 350. εἴ τις μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελεῖ τὸ πάσχα — κοινωνός ἐστι τῶν ἀποκτεινάντων τὸν κύριον καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ.

Ita tempore *Augustini*, incerta & dubia erat opinio de purgatorio: nunc vero facta est indubitata & certissima Apostolorum traditio. Hanc recitationem, de traditionibus Pontificiis, simplici ordine redistribuere volui, vt lector eo rectius considerare possit, quale pandocheum corruptelarum & superstitionum sit decretum illud Tridentinæ Synodi, quod iubet nos sine scripto traditiones pari pietatis affectu & reuerentia suscipere & venerari, sicut ipsum verbum Dei in sacris litteris comprehensum.

Summa dictorum.

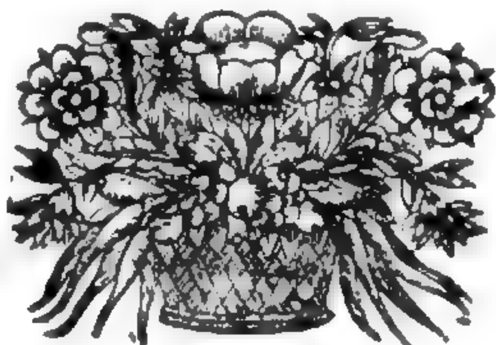
XII. Vt igitur locum hunc de traditionibus concludam, ostendimus, nos non simpliciter omnes traditiones reiicere, quæ hoc titulo & nomine apud veteres celebrantur. Quæ enim aut in Scriptura continentur, aut Scripturæ consentaneæ sunt, illas non improbamus. Sed de illis potissimum traditionibus quæstio est, quæ (sicut *Andradius* inquit) nullo Scripturæ testimonio probari possunt. In illis non sufficit simplex asseueratio, quod sit Apostolica traditio. Ostendimus enim multiplices in hoc genere cum bonorum quorundam lapsus, tum malorum imposturas. Nec sufficit, si ex Patribus aliquis dicat esse traditionem ab Apostolis profectam. Nam & illos hoc titulo & prætextu sæpe falsos fuisse, aliquot exemplis ostendimus. Optimum igitur & tutissimum est consilium, sicut *Irenæus* dicit, quæ Polycarpus ex traditione commemorauerat fuisse omnia sanctis Scripturis consentanea. Et sicut *Socrates* inquit: Cum variæ iactarentur Apostolorum traditiones, quia non poterat ostendi ἔγγραφος διάλεξις, *demonstratio ex scripto:* ideo iudicatum fuisse, Apostolos nihil de talibus rebus statuisse. Maneat igitur quod Hieronymus dicit, vt gladius verbi Dei percutiat omnia, quæ sine autoritate & testimoniis Scripturarum tanquam traditione Apostolica proponuntur.

l. 5. c. 22. f. 215.

XIII. Et quia ostendimus, veteres, quando de traditionibus sine scripto loquuntur, non proprie de dogmatibus quibusdam fidei, sine Scripturæ testimonio credendis loqui, sed præcipue de ritibus quibusdam, siue obseruationibus, quæ non habent expressum in Scriptura mandatum: quæret forsan *Andradius*, an simpliciter omnes tales ritus improbemus & damnemus? Et licet nostri instituti non sit, disputationem de adiaphoris nunc explicare, breuiter tamen respondeo: Ritus, qui Scripturæ sunt consentanei, recte retineri; qui vero cum Scriptura pugnant, iusto iudicio, & nulla temeritate reiici & aboleri. Quod si de adiaphoris ritibus, qui cum Scriptura non pugnant, quæstio est, simplex & plana est responsio: Si non proponantur cum opinione necessitatis, cultus & meriti, sed tantum, vt ordini, decoro & ædificationi seruiant, & cum Christiana libertate non pugnent, posse de illis statui, prout Ecclesiæ ædificationi videbitur conuenire. Fides enim non est alligata ad certos ritus, extra verbum Dei institutos, sed est libera, in qua tamen libertate ratio habenda est scandali, & eorum, qui in fide sunt infirmi. Sed his omnibus, quantumuis æquis, & Scripturæ consentaneis conditionibus, aduersarii non sunt contenti: sed quando amplius nihil possunt, tuentur se patrocinio antiquitatis, & longæ consuetudinis. Respondemus igitur ex ipsorum iure, dist. 8. *Consuetudo sine veritate, vetustas erroris est. Nemo consuetudinem rationi & veritati opponat: quia consuetudinem ratio & veritas semper excludit.*

Augustinus in quæstioibus veteris & noui Testamenti dicit: „Si ad solam longam consuetudinem, vel ad antiquitatem respiciendum est, possunt & homicidæ, & adulteri, & similes flagitia sua ita defendere, quia antiqua sunt.„ *qu. 114.*

XIIII. Hanc disputationem de Scriptura, & de traditionibus, prolixius aliquanto quam instituta examinis ratio ferat, tractaui. Video enim Pontificios in illa disputatione, quasi arcem totius suæ caussæ collocare, & ea recte explicata, facilior iam progressus erit in reliquis, in quibus, quoad eius fieri poterit, breuitati studebo. Integræ enim & iustæ explicationes, in aliis nostrorum scriptis extant, quas non est animus retexere. Reliqua igitur Tridentinæ Synodi decreta ita examinabimus, vt declarationem, quomodo pleraque in decretis illis intelligenda sint, aduersarii mei *Andradii* explicationes nobis subministrent.

LOCUS

LOCVS III. DE PECCATO ORIGINALI.

PRIMVM DECRETVM QVINTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII, 17. MENSIS IVNII, 1546. CELEBRATAE.

*VT fides nostra Catholica, sine qua impossibile est placere Deo, purgatis erroribus, in sua sinceritate integra & illibata permaneat, & ne populus Christianus omni vento doctrinæ circumferatur, cum serpens ille antiquus, humani generis perpetuus hostis, inter plurima mala, quibus Ecclesia Dei his nostris temporibus perturbatur, etiam de peccato originali, eiusque remedio, non solum vetera, sed etiam noua dissidia excitauerit: sacrosancta œcumenica & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea eisdem tribus Apostolicæ sedis legatis, iam ad revocandos errantes, & nutantes confirmandos accedere volens, sacrarum Scripturarum, & sanctorum Patrum, ac probatissimorum Conciliorum testi-*Apol.p.50 *monia, & ipsius Ecclesiæ iudicium & consensum sequuta, hæc de* ipso peccato originali *statuit, fatetur ac declarat.*

Si quis Adam primum hominem non confitetur, cum mandatum Dei in Paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem & iustitiam, in qua positus erat, amisisse, incurrisseque per offensam præuaricationis huiusmodi, iram & indignationem Dei atque adeo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus & cum morte captiuitatem sub eius potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli, totumque Adam, per illam præuaricationis offensam, secundum corpus & animam, in deterius commutatum fuisse; anathema sit.

Si quis Adæ præuaricationem sibi soli, & non eius propagini asserit nocuisse, acceptam a Deo sanctitatem & iustitiam, quam perdidit, sibi soli, & non nobis eum perdidisse, aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem & pœnas corporis *tantum in omne genus* Art.Smalc. p.318. *humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod mors est animæ; anathema sit: cum contradicat Apostolo dicenti: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.*

Apol.p.51. *Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine vnum est, & propagatione, non imitatione transfusum, omnibus inest, vnicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum vnius mediatoris Christi Iesu Domini nostri, qui nos Deo reconciliauit in sanguine suo, factus nobis iustitia, sanctificatio & redemptio, aut negat* v. Sess.7. *ipsum Iesu Christi meritum, per Baptismi Sacramentum* in forma Ecclesiæ *rite collatum, tam adultis quam paruulis applicari, anathema sit: quia non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Vnde vox illa: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et illa: Quicunque baptisati estis, Christum induistis.*

Conf.Sess. 7.can. de Bapt. 12. 13. 14. Apol. p. 156. seq. Cat. L. p.144. sq. *Si quis paruulos recentes ab vteris matrum baptisandos negat, etiamsi fuerint a baptisatis parentibus orti; aut dicit, in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lauacro necesse sit expiari, ad vitam æternam consequendam, vnde fit consequens, vt in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit: quoniam non aliter intelligendum est id, quod dixit Apostolus: per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in homines omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt, nisi quemadmodum Ecclesia Catholica vbique diffusa semper, intellexit. Propter hanc enim regulam fidei, ex traditione Apostolorum, etiam paruuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, ideo in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.*

EXAMEN.

Quamuis pleraque Decreti huius verba vero consentanea sint,

PLeraque huius decreti verba, ex purioris antiquitatis scriptis transsumpta, & Scripturæ consentanea sunt. Nec sane propter nostras Ecclesias opus erat hoc decreto: certamina enim, quæ de peccato originali ab Anabaptistis & aliis fanaticis nostro tempore mota fuerunt, summa diligentia a nostris explicata & refutata sunt. Sicut igitur ea, quæ mediocriter, commode & recte dicta sunt, simpliciter accipere, nec sophisticis cauillationibus exagitare decet, ita nihil sane scrupulosius in hoc decretum de peccato originali inquireremus: sed *Andradius*, cui secretiora Concilii Tridentini mysteria nota & perspecta sunt, ex illis aliquid prodit, quod ego sane pro mea simplicitate in isto decreto non potuissem obseruare, cuius tamen obseruatio multa nos docebit de artificiis Tridentinæ Synodi. Dicit enim; Cum *Theologi laborent, vt explicent, quomodo* transgressio Adæ *in nobis peccati rationem habeat; peccatoresque nos efficere potuerit: Consilium Tridentinum*

insidiose tamen posita sunt.

tinum, cum definiret peccatum originis, vere esse peccatum vnicuique proprium, illius tamen propriam rationem consulto silentio inuoluisse, *& ita liberum cuique* reliquisse, *p.229.* *opinari.* Et postea dicit: *Cum igitur quæ sit peccati originis ratio atque definitio, non inter hæreticos modo, sed inter Catholicos etiam in quæstione versetur, & ancipiti contentione in contrarias sententias omnes distrahantur: Concilium Tridentinum,* sicut & alia *p.230.* quædam Concilia, *cum definierint omnes trahere originis peccatum ex Adamo, quidnam illud peccatum sit, consulto præterierunt, & missum fecerunt. Opinandi igitur nobis libertatem reliquerunt.* Hæc *Andradius.* Ne vero lector existimet, *Andradium* velle hoc de peccato originis dicere, quod Dauid inquit: *Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me:* *Psal. 19. 13.* seu quod Ieremias dicit, *prauum hominis cor, & inscrutabile esse,* *Ier. 17. 9.* explicandum est, quid illud sit, quod ait Concilium Tridentinum, consulto inuoluisse silentio.

SECTIO I.

Pontificiorum sententia de peccato Originis.

Scholasticorum varia de P.O. fuere sententia. I. SCholastici Scriptores quidam disputant, peccatum orginale tantum esse nudam priuationem, & non positiuam aliquam prauitatem hærentem in natura humana: amissa enim iustitia originali, naturalia tamen in homine mansisse integra. Alii disputant, fomitem peccati tanquam morbidam qualitatem hærere tantum in carne, quæ inclinet appetitum sensitiuum, & mediante eo, etiam voluntatem inclinet ad inferiora. Quidam fomitem ponunt in appetitu sensitiuo, & sentiunt superiorem portionem rationis ab omni deprauatione immunem, liberam & integram esse, nisi quod aliunde paululum inclinari possit ad inferiora. Et multi disputant, fomitem illum non esse de ratione peccati originalis. Sunt qui opinantur, peccatum originale nec priuationem, nec positiuam aliquam prauitatem esse in homine, sed tantum reatum, propter lapsum Adæ sine prauitate aliqua hærente in nobis. Quærimus iam quid Tridentinum Concilium de illis opinionibus statuerit? Ego sane iudicarem, *profanas tamen omnes.* profanas illas opiniones, in verbis Decreti improbari. Sed *Andradius*, interpres Concilii, dicit, Decretum illud eo artificio compositum, vt nec illæ, nec similes opiniones Pontificiorum Theologorum de peccato originali damnarentur, sed liberrimæ relinquerentur. Et hoc Lector bene obseruet.

Neque melior Pighii disputatio de peccato originis, II. Veniamus nunc ad nostri quædam temporis certamina. *Albertus Pighius* post colloquium Vuormatiense, anno 1542. edidit satis prolixum scriptum de peccato originis, in quo in summa sententiam suam ita explicat: Tria de peccato originis in Ecclesia definita esse: 1. quod sit. 2. vnde sit, ex propagatione scilicet ab Adam. 3. qui sint eius in nobis effectus. Quid vero sit peccatum originis, & in quo consistat eius propria ratio, Ecclesiastica definitione certum non esse. *qua aliorum sententias refellit.* Atque ideo acerbe damnat Augustanam Confessionem, quod voluerit tradere definitionem peccati originalis. Et ordine conatur ostendere, omnes omnium sententias de definitione peccati originalis, certo & euidenter falsas esse. *Augustini* enim sententiam, quod peccatum originale sit concupiscentia, certo esse falsam, ita probat, peccatum enim esse non potest sine lege, cuius sit transgressio. Sed paruuli, quia rationis vsu destituti sunt, lege obligari non possunt. Item, Illud quod prorsus vitare non possumus, quod necessario & ineuitabiliter nobis inest, nec a nobis, sed ab alio nobis inest, lege interdici non potest. Concludit igitur, concupiscentiam originalem, nec in paruulo, nec in adulto: nec ante nec post Baptismum proprie & vere esse peccatum, quia resultet ex compositione & temperatura partium corporis humani. Deinde conatur etiam probare, carentiam iustitiæ originalis debitæ inesse, non habere rationem peccati siue in paruulis, siue adultis. Quia, inquit, nulla lex Dei proferri potest, per quam obligentur omnes habere originalem illam iustitiam, quæ Adæ data fuit. Et vt maxime esset talis aliqua lex, peccatum deputandum esset illi tantum, qui propria sua culpa, iustitiam illam originalem perdidit.

III. Suam vero talem *Pighius* sententiam ita explicat, *& suam tandem Scripturæ contrariam prodit.* quod nec carentia iustitiæ originalis, nec concupiscentia habeat rationē peccati, siue in paruulis, siue adultis, siue ante, siue post Baptismum. Has enim affectiones non esse vitia, sed naturæ conditiones in nobis. Peccatum igitur originis non esse defectum, non vitium aliquod, non deprauationem aliquam, non habitum corruptum, non qualitatem vitiosam hærentem in nostra substantia, vt quæ sit sine omni vitio & deprauatione, sed hoc tantum esse peccatum originis, quod actualis transgressio Adæ reatu tantum & pœna transmissa & propagata sit ad posteros, sine vitio aliquo, & prauitate hærente in ipsorum substantia, & reatum hunc esse, quod propter Adæ peccatum extorres facti sumus regni cælorum, subiecti regno mortis, & æternæ damnationi obnoxii, & omnibus humanæ naturæ miseriis inuoluti. Sicut ex seruis, qui proprio vitio libertatem amiserunt, nascuntur serui, non suo, sed parentum

rentum vitio. Et sicut filius scorti sustinet infamiam matris, sine proprio aliquo in se hærente vitio. Hanc *Pighii* sententiam & probat & defendit *Ambrosius Catharinus* Episcopus. Videt enim, hoc modo totam doctrinam Pontificiam de concupiscentia, quæ post Baptismum reliqua manet, de libero arbitrio, de iustitia, merito & perfectione bonorum operum, &c. posse facillime defendi & stabiliri. Et ego quidē, cum primum legerem Decretum Tridentini Concili de peccato originali, arbitrabar in eo hanc profanam, & Scripturæ ex professo repugnantem *Pighii* & *Catharini* sententiam, dissimulatis honoris gratia autorum nominibus, improbari & damnari. Ita enim verba Decreti intelligi posse manifestum est.

Pighii illam Ambrosius Catharinus probat & defendit.

VI. Sed *Andradius*, Concilii intimus, prodit nobis, quæ fuerint deliberationes, cum Decretum illud conficeretur: consulto scilicet ita inuolutum fuisse, vt nihil vel in Scholasticis, vel in aliis Pontificiis Scriptoribus, quantumuis profanum & falsum, improbaretur vel damnaretur, sed vt liberrima relinqueretur licentia, quiduis opinandi de peccato originis, in hac quæstione quid sit, & qua ratione in nobis sit peccatum, modo quis credat, 1. quod sit. 2. vnde propagetur. 3. qui sint eius effectus. Sed inquis: Decretum Concilii non ita expresse loquitur. Hoc & ego dico: sed quam insidiose multa sint in decretis illis posita, vel vnicum hoc exemplum satis ostendere potest. Et gratia debetur *Andradio*, quod hæc ex intimis Concilii consultationibus tam libere prodit & euulgat, quos vix quisquam nostrum suspicari ausus fuisset.

Quæ omnes licet putida satis sint,

V. Ad perpetuam igitur rei memoriam, notum sit toti orbi Christiano, profanam *Pighii* sententiam (ne quid dicam durius) in Decreto Tridentino non esse vel improbatam vel damnatam, sed relictam esse cum aliis profanis Scholasticorum de peccato originali disputationibus, sub opinandi libertate. Non igitur propositum fuit Tridentinis Patribus, aliquos in suis scriptoribus, vel crassissimos næuos, ad normam Scripturæ emendare, sed quæsitum fuit tale artificium, vt ea, quæ aperte defendere non audent, silentio ita inuoluant, vt opiniones relinquantur liberæ. Nec conqueri poterunt Tridentini Patres, nos per calumniam, inuidiæ conciliandæ gratia, hoc de ipsis fingere: per *Andradium* enim, qui fuit conscius secretorum Concilii, hæc mysteria in vulgus emanarunt. Et iam non pœnitet, me *Andradio* dedisse caussam scribendi: alias enim hanc fraudem, sub insidiosis verborum inuolucris, in decreto Tridentino nemo nostrum facile depræhendisset. Et tamen valde multum refert, Ecclesiam scire, quæ agitatæ fuerint disputationes, quæ habitæ deliberationes in Concilio Tridentino, de huiusmodi opinionibus.

a Concilio tamen sub opinandi libertate relinquuntur.

VI. Et *Andradius* ipse, libertate illa a Concilio indulta hoc loco libere vtitur. Mentem enim suam de peccato originis aperturus, ita præfatur: *Non quidem magnum scelus suscepisse videri debet, — — qui in re libera libere etiam opinetur.* Breuiter autem recitabo *Andradii* sententiam, vt Lector agnoscat fructus Tridentini Concilii, & videat, qualem doctrinæ emendationem decretis suis quæsierint. Inclinare igitur disputatione sua videtur ad Scholasticorum sententiam, qui sentiunt humanam naturam in ipsa integritate ita conditam fuisse, vt quia propter compositionem ex diuersis partibus, inter se minime consentientibus, constat, consequerentur eam incitamenta, & quasi prurigines, hoc est, tales pulsus & concitationes, vt caro cum sibi grata & iucunda concupiscat, contra spiritum repugnet, & a præscriptione rationis sit auersa. Illis vero puris seu meris naturalibus superadditam fuisse iustitiam orginalem, tanquam donum supernaturale, quæ carnis lasciuiam & petulantiam comprimeret, omnes sceleratos animi motus cohiberet, & omnes cum animi tum corporis partes in officio contineret. Iam vero quia orginali iustitia spoliati sumus, carnem quasi equum sine freno, ferocibus cupiditatibus rapi. Atque ita concupiscentiam, non quidem per se esse peccatum, sed quia non amplius iustitia originali cohibeatur & comprimatur, inde fieri peccatum, vt ita in peccato originali, amotio & priuatio iustitiæ originalis, proprie habeat peccati rationem, imo ipsa sit peccati originalis forma, ex qua ipsi etiam concupiscentiæ insit ratio peccati. Quando igitur in regeneratione datur spiritus renouationis, vt spiritus repugnet carni, tunc concupiscentiam ipsam per se non esse amplius peccatum, vt quæ sit ipsius naturæ conditio, modo cohibeatur & comprimatur. Quia vero peccatum non potest esse sine legis transgressione, quærit *Andradius*, cum qua lege pugnet iustitiæ originalis amissio? Et respondet: nullam hac de re legem a Deo explicate latam fuisse, sed pugnare illam priuationem cum generali legis naturæ sententia, qua quisque obligatur, vt naturæ incolumitatem & conseruationem curet. Iam vero quia contendit *Andradius*, peccatum esse tantum actionem contra legem Dei, quæ committitur a sciente & volente, difficilis oritur quæstio: cum originalis iustitia, solius Adæ culpa a sciente & volente est amissa, quomodo illa carentia in nobis possit rationem peccati habere? Vtitur autem subtili illa responsione, quæ *Augustini* est: sicut omnium hominum natura, ita etiam omnium voluntates originaliter fuisse in Adamo.

qua vtens Andradius p. 217.

ad Scholasticorum inclinat sententiam. p. 217.

p. 218.

p. 219.

p. 204.

Atque

Atque hoc modo etiam originale peccatum habere rationem voluntarii in nobis. Sed quia hoc modo minima ratio voluntarii in peccato originali reperitur (neque enim nostræ personæ propria voluntate, sed aliena, Adæ scilicet seu communis originis, commissum est) ideo dicit, peccatum originis a Pontificiis Theologis recte censeri, minimum esse omnium peccatorum. Quando vero Patres illud maximum vocant, hoc ita intelligendum esse, quod latius ceteris diffundatur, & per omnes homines permadat. Est igitur *Andradii* sententia, concupiscentiam, qualis est in hac naturæ corruptione, fuisse etiam in integra natura, sed ita, vt cohiberetur & comprimeretur a iustitia originali, ideo per se non esse peccatum, si tantum frenetur, id quod fit in renatis. Amissionem vero iustitiæ originalis in Adamo, pugnare non cum lege aliqua Dei, sed cum generali illa tantum legis naturæ sententia, qua naturæ conseruatio vnicuique demandatur. In nobis vero carentiam illam iustitiæ originalis tantum habere de ratione peccati, quantum habeat de voluntario. Sed quia minimam habet rationem voluntarii, ideo peccatum originis minimum esse omnium peccatorum.

quæ in compendio ponitur.

p. 214.

Patet autem hinc, qualis doctrinæ emendatio ex C. T. speranda sit.

VII. Hanc *Andradii* speculationem de peccato originis ideo recensui, vt lector obseruet, qualis doctrinæ emendatio speranda sit ex Tridentino Concilio. Cum enim summa doctrinæ consistat in agnitione nostræ deprauationis, & reparationis per Christum, agnoscit Lector, quam fœde & scelerate, tota doctrina cœlestis, diuinitus nobis patefacta, ab ipsis fundamentis extenuetur, obscuretur & deprauetur Philosophicis illis speculationibus de peccato originis. Quantum enim peccatum extenuatur, tantum de beneficio Christi detrahitur. Et Patres quidem Concilii, turpitudinem illius dogmatis ita nudatam proponere, in tanta veritatis luce aliquantum puduit, & tamen noluerunt improbare, ideo generalibus verborum inuolucris Decretum illud inuoluerunt. *Andradius* vero, aduocatus & interpres Concilii, diserte, & quidem multis verbis explicat, quæ sub illis inuolucris lateant mysteria. Iuxta *Andradii* igitur interpretationem, non peccabit contra mentem Concilii, si quis sententiam magis adhuc profanam de definitione peccati originalis comminiscatur. Posito enim hoc axiomate, peccatum originale in nobis non plus habere de natura peccati, quam habeat de ratione voluntarii, mox attexet *Franciscus de Mayro*: Sed peccatum originale in particulari solummodo fuit voluntariū, voluntate scilicet Adæ, sed in vniuersali, hoc est, in nobis, omnino est inuoluntarium. Ergo omnino nullam habebit rationem peccati. Sed non opus est ex aliis Scriptoribus accersere consequentias. Ipse enim *Andradius* quid in Concilio Tridentino de peccato originis didicerit, non obscure explicat. Damnat enim cum Coloniensibus *Monhemium*, qui dixerat, propensionem ad peccandum, & ἀταξίαν cupiditatum, quas simul cum natura induimus, esse peccatum originale, & tantam esse naturæ corruptionem, originis peccato contractam, vt nihil a tali possit natura edi aut effici, non peruersum & contaminatum. Hanc sententiam *Andradius* damnat, suam vero hanc ponit: Etsi „ humanam naturam perquam deprauatam „ esse, negare non possumus: hæc ta„men deprauatio non tantopere est am„plificanda, vt nihil in illa pium, nihil bo„num, nihil non contaminatum agnosca„mus. Mens igitur Concilii Tridentini, „ vbi *Andradius* hæc Patrum hortatu & inspiratione scripsit, illa erit: In natura humana deprauata, sine renouatione spiritus, restare adhuc aliquod bonum non in externa tantum disciplina, verum etiam quoad res spirituales. Addit enim, restare aliquid pium & aliquid non contaminatum. Et vera pietas certe ad res diuinas seu spirituales pertinet: cuius seminaria quædam in hac corrupta natura, ante renouationem spiritus reliqua esse, *Andradius* affirmat.

p. 231.

VIII. Scholastici quidem scriptores olim talia libere disputarunt: sed nunc in tanta luce veritatis, profecto putaram neminem tam perfrictæ frontis esse, quem non puderet illorum, quæ vsque adeo profana sunt. Et video Concilium Tridentinum aliquo saltem pudore retractum fuisse, quod suo illo decreto ita loquitur, vt dextre intelligi posset. Sed quæ fuerit mens illorum, quam inuoluere potius, quam diserte explicare maluerunt, *Andradius* nihil dissimulans, eam post Concilium, in totius orbis theatro sonora voce prædicat: vt ita in hoc Decreto, Patres Concilii aliud sedentes & foris publicarint, aliud stantes & domi consusurrarint, de peccato originis. Sed *Andradius*, imprudens forsan secreta illa eliminat. Vtut autem sit, vtile est Ecclesiam scire, ex illorum, qui Concilio interfuerunt, interpretatione, qua fraude & quibus insidiis vsi sunt architecti huius decreti de peccato originis.

Ecclesiarum nostrarum sententia ab imputatione Manichaismi vindicatur.

IX. Ne vero ad calumniam Manichaismi, qua etiam Augustinum prægrauarunt Pelagiani, *Andradius* se proripiat: diserte dicimus, licet natura non tantum in aliqua parte, sed in omnibus partibus & viribus sit deprauata, tamen discernendum esse inter naturam ipsam, quæ per se bona & a Deo est, & inter vitium quo natura per peccatum Adæ deprauatum est. Sicut *Augustinus* inquit de natura & gratia, c. 3. *Omnia bona, quæ natura habet in formatione, vita, sensibus, mente, &c. a summo Deo creatore suo habet, vitium vero, quod ista naturalia*

turalia bona contenebrat & infirmat, ex originali peccato contractum est.

& num il- la etiam a C. T. libera permissa sit? quaeritur.

X. Sed ferme oblitus eram eius quæstionis, quæ ad nos proprie pertinet: cum scilicet omnes qualescunque disputationes de peccati originalis definitione, in Tridentino Concilio sub libera opinandi licentia relictæ sint: quid ibi factum fuerit doctrinæ Augustanæ confessionis, quæ ex Scripturæ testimoniis constituit descriptionem peccati originalis? Num igitur probant eam Pontificii? Nequaquam: num liberam eam permittunt? Nihil minus: sed expresse eam damnant. Hoc vero mirabile est, cum reliquas omnes opiniones, quales eæ cunque sunt, liberrimas relinquant. Sed discat ab hoc exemplo Lector, sicut Poëta dixit: *Roma omnia cum liceant, non licet esse pium:* ita in Concilio Tridentino omnes, qualescunque opiniones liberas relinqui, solam vero illam sententiam, quæ ex Scripturæ testimoniis extructa est, non tantum non relinqui liberam, sed horrendis clamoribus damnari.

SECTIO II.

Scripturæ sententia de peccato originis.

Vbi vera de P. O. sententia nequaq. a rationis speculationibus hauriri potest,

I. NOn est autem nostri instituti, iustam aut integram adornare refutationem: fundamenta enim veræ de peccato originis sententiæ, in multis & prolixis scriptis sunt a nostris ex verbo Dei monstrata & explicata. Omnino vero non ex rationis speculationibus, nec ex philosophicis ratiocinationibus, sed ex doctrina diuinitus patefacta, discendum & statuendum est de corruptione seu deprauatione naturæ, quæ per peccatum vnius hominis intrauit in mundum, & omnes homines peruasit. Moses Psal. 90, 9. vocat עלמנו *absconditum nostrum*, quod Deus ponat in illuminationem vultus sui. Ideo enim institutum est ministerium verbi, vt eius voce ostendatur & arguatur illud præcipue peccatum, quod a conspectu & agnitione carnis, rationis & mundi procul remotum & absconditum est. Aduersarius autem meus *Andradius*, explicaturus mentem suam, quid censeat esse peccatum originis, quasi in schola Aristotelis aut Galeni rationem philosophicæ methodi splendide sane persequitur. Non autem vel semel vnico saltem Scripturæ testimonio, ea, quæ de peccato originali disputat, confirmare & probare conatur. Tantam scilicet opinandi libertatem Concilium Tridentinum permisit, vt cum turpe habeatur, Iurisconsultum sine lege loqui, factum iam sit valde (si dis placet) religiosum, Theologum sine Scripturæ testimoniis disputare.

ita falsum e Script. & desumenda, qua aperte Pontificiis contradicit,

II. Reuocanda igitur est tota hæc disputatio ad Scripturæ metas & cancellos. Et omnino falsum est, naturam humanam in prima creatione cum esset integra, ita conditam fuisse, vt in mente, voluntate, corde, & reliquis viribus, esset talis ἀταξία, & rebellio, qualis iam etiam in renatis adhuc reliqua esse cernitur. Falsum est & hoc, nullam esse a Deo legem latam cui repugnet, qua arguatur & damnetur defectus iustitiæ originalis, & quæ in eius locum successit concupiscentia. Creatus enim fuit homo ad imaginem Dei, quæ fuit conformitas cum norma iustitiæ in Deo, quæ in lege diuina patefacta est, vt scilicet in tota mente, toto corde, tota voluntate, in omnibus membris corporis, & potentiis animæ, essent vires integerrimæ & perfectissimæ, ad agnitionem & dilectionem Dei, & postea proximi, iuxta vocem legis diuinæ: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, tota anima, tota mente, & omnibus viribus, & proximum sicut teipsum.* Deut. 6, 5. Leuit. 19, 18. Et quidem sine aliqua ἀταξίᾳ corruptionis & rebellionis, scilicet sine tenebris in mente, auersione in voluntate, contumacia in corde, & deprauatione in reliquis viribus, purissima & sanctissima fuit in prima creatione natura humana, iuxta vltimum præceptum: Non concupisces: sicut illud Paulus interpretatur, Rom. 7, 7. Exod. 20, 17. Deut. 5, 21. Et quod hæc fuerit imago Dei in homine, ipsa restitutio imaginis, quæ in hac vita per Spiritum sanctum inchoatur, & in vita æterna absoluetur, satis ostendit, Roman. 12, 2. Ephes. 4, 24. Coloss. 3, 10. &c. Illam vero imaginem seu conformitatem ad normam iustitiæ in Deo, lex diuina ab omnibus hominibus in primo & vltimo præcepto requirit. Et vbi illam non inuenit, arguit hominem de peccato: quod damnat æterna morte, nisi facta fuerit remissio propter Christum mediatorem. Iam vero non tantum sacræ litteræ docent, sed & experientia ostendit, in natis ex virili semine esse amissionem diuinæ lucis in mente, & in eius locum successisse horribiles tenebras. In voluntate esse auersionem a Deo, & inimicitias aduersantes Deo, in corde contumaciam affectuum, & in omnibus viribus horrendam ἀταξίαν & deprauationem, quod attinet ad res diuinas seu spirituales: De externa enim disciplina ratio-

 nis

nis in homine non renato, postea suo loco quædam dicemus. Et hæc naturæ deprauatio, non est iuxta rationis nostræ iudicium extenuanda aut fucanda: sed quid sit, qualis & quanta sit, iuxta Spiritus S. sententiam, quam in verbo patefecit, diiudicanda est.

& tristissimam naturæ nostræ corruptionem multis testimoniis & modis proponit.

III. Et quia valde multum refert, malum illud in intimis naturæ latebris, & occultissimis cordis recessibus absconditum, recte & vere agnoscere (neque enim intelligi potest magnitudo gratiæ Christi, nisi cognitis nostris morbis) ideo Scriptura in valde multis testimoniis, & quidem variis modis, proponit nobis considerandam tristissimam illam naturæ nostræ corruptionem. Ex illis quædam annotabimus, vt manifestum fiat, non esse vel incertum, vel liberum, quid de peccato originis sentiendum sit, sicut illam sibi licentiam Pontificii sumunt.

1. per antithesin, describendo naturæ nostræ in statu integritatis excellentiam.

IIII. *Primo* enim Scriptura describit, qualis fuerit humanæ naturæ excellentia, perfectio & integritas ante lapsum, vt ita ex antithesi ostendat, quomodo illa bona sint partim amissa, partim contenebrata & deprauata. Genes. 1, 27, Creauit Deus *hominem ad imaginem & similitudinem suam.* Eccles. 7, 30. *Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit adinuentionibus,* Sed post lapsum Genes. 5, 3. Adam genuit filios, *secundum suam imaginem & similitudinem.* Quæ vero fuerit imago Dei in homine, ex restitutione eius, quæ in renouatione inchoatur, aliquo modo intelligi potest. Et tota hæc descriptio de imagine Dei, & amissione eius, delineata est in Decalogo, si ad nostram naturam conferatur. Ideo Paulus Rom. 3, 23. dicit: *omnes peccauerunt, & destituuntur gloria Dei;* renouatio enim vocatur *gloria,* 2. Corinth. 3, 18.

2. illius iam nunc corruptionem ante renouationem.

V. *Secundo,* describit, quid & qualis per se sit corrupta nostra natura, ante reparationem & renouationem. Ita Roman. 5, 19. dicit, *per vnius inobedientiam peccatores constitutos multos.* Et quomodo hoc intelligi velit, ibidem explicat.

v. 8. 10. Vocat enim impios & inimicos Dei, priusquam illi per filium reconciliemur. Ephes. 2. 1. seq. opponit illa duo, quid credentes facti sint per gratiam, & quid

v. 2. 3. fuerint natura. Nominat quidem peccata actualia, *ambulare* scilicet *in peccatis secundum principem potestatis aeris, conuersari in desideriis carnis, facere voluntates cogitationum:* sed addit, non consuetudine, non imitatione accersita hæc mala, sed *natura,* inquit, *eramus filii iræ,* habentes scilicet desideria carnis, voluntates carnis & cogitationum. Et nos, inquit, qui ex circumcisis parentibus nati sumus, *eramus natura filii iræ, sicut & ceteri,* ex Gentibus scilicet nati. Distinguit autem Scriptura hæc *v. 4. 8. 9.* duo: *facere peccatum,* 1. Ioann. 3. seu *ambulare in peccatis,* Ephes. 2, 2. & *habere peccatum,* 1. Ioann. 1, 10. quod vocatur *inhabitans peccatum,* Roman. 7, 20. *adiacens peccatum,* Roman. 7, 21. ἁμαρτία εὐπερίστατος, *peccatum vndique circumsistens & occupans omnes vires in homine,* Hebr. 12, 1. *ignorantia existens in illis,* Ephes. 4, 18.

3. reparationem & renouationem hominis.

VI. *Tertio,* quando describitur reparatio & restitutio hominis, per spiritum renouationis, simul ostenditur antithesis deprauationis. Roman. 12, 2. Ephes. 4. 24. Col. 3, 10. &c. Inchoatur autem restitutio & reparatio in omnibus partibus & viribus hominis in hac vita: quæ ita crescere debet, vt tandem aboleatur *corpus peccati,* Roman. 7, 24. Ex antithesi igitur consideretur, qualis sit deprauatio, quæ per peccatum Adæ ingressa est naturam humanam, & occupauit omnes eius partes.

4. originalis morbi reliquias.

VII. *Quarto,* quæ, qualis & quanta sit naturæ humanæ per peccatum deprauatio, Scriptura ostendit, quando describit, quales sint originalis illius morbi reliquiæ, etiam in renatis in hac vita, Rom. 7, 23. *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis.* Item, *lex est spiritualis,* *v. 14.* *ego autem carnalis, venditus sub peccatum:* *v. 15.* *non enim quod volo hoc ago, sed quod odi, hoc facio. Etiam quando velle adiacet mihi, perficere tamen bonum non inuenio.* Gal. 5, 24. *Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt cum morbis & concupiscentiis.* Coloss. 3, 5. renatis concionatur: *Mortificate membra vestra, quæ supra terram sunt,* &c.

5. tum & ipsissimam peccati huius descriptionem ponendo.

VIII. *Quinto,* Scriptura ostendens, quam horribilis sit in homine deprauatio, quando vel deseritur a Spiritu Dei, vel est sine spiritu, ponit ipsissimam descriptionem peccati originalis. Ita Genes. 6, 3. cum Deus dixisset: *Non permanebit spiritus meus in homine,* mox sequitur, *multa erat malitia hominum in* *v. 5.* *terra, & omne figmentum cogitationum cordis, tantum erat malum.* Et ne existimentur mala illa actionibus aut consuetudine accersita, dicit *a pueritia* malum esse figmentum cordis humani, hoc est, *natura,* sicut Paulus sequitur Ephes. 2, 3. Et quidem tunc etiam pronunciat hoc Deus de corde humano, quando sublatis per diluuium impiis, Noe tantum cum suis in terra viuebat. Genes. 8, 21. Ita Rom. 3, 10. seq. describens hominem, qualis extra Christum & sine spiritu, ducit descriptionem per singulas partes hominis: *Omnes declinauerunt, non est, qui faciat bonum, guttur est sepul-*

sepulchrum, linguis dolose agunt, sub labiis est venenum, os maledictione plenum, pedes veloces ad effundendum sanguinem, &c. Ita in lapsis posteriora fiunt peiora prioribus, Luc. 11, 26. 2. Pet. 2, 20.

6. & id quidem tum priuatiue tum positiue describendo. VIII. *Sexto*, malum illud Scriptura & priuatiue & positiue describit, 1. Cor. 2, 14. *Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus, stultitia enim sunt ei.* Rom. 7, 18. *Perficere bonum non inuenio.* Rom. 8, 7. *Legi Dei non subiicitur, neque enim potest. Sapientia carnis inimicitia est aduersus Deum*, Rom. 7, 23. *Lex in membris*, repugnat *legi mentis, captiuans* renatos *sub lege peccati.* Ephes. 2, 3. vocat *concupiscentias carnis, voluntates cogitationum.* Genes. 6, 5. *Figmentum cordis malum.*

7. adiungendo etiam tyrannidem diaboli. IX. *Septimo*, in illa descriptione mali originalis, Scriptura adiungit etiam tyrannidem Diaboli. Eph. 2, 2. *Satan efficaciam suam habet in filiis diffidentiæ.*

8. præterea quoque prauitatis huius originalis subiectum monstrando. X. *Octauo*, obseruetur etiam, quomodo Scriptura monstret subiectum prauitatis originalis, ponit enim illam in mente. Ephes. 5, 8. *Eratis quondam tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Ephes. 4, 18. *Tenebris obscuratum habentes intellectum, propter ignorantiam existentem in ipsis*, 2. Corinth. 3, 5. *Non sumus idonei, ex nobis ipsis cogitare aliquid.* Deuteron. 29, 4. *Vidistis signa, & non dedit vobis Dominus cor ad intelligendum.* Rom. 1, 21. *Vani facti sunt in cogitationibus suis.* 1. Corinth. 2, 14. *Animalis homo non percipit, quæ sunt spiritus.* Collocat etiam prauitatem illam in voluntate & corde. Genes. 6, 5. & 8, 21. *Figmentum cordis malum.* Marc. 7, 21. seq. *Ex corde hominum procedunt malæ cogitationes, adulteria, furta, iniuria, nequitia, dolus, inuidia, blasphemia, superbia, stultitia, omnia hæc mala ab intus procedunt.* Eph. 2, 3. *Facientes voluntates carnis & cogitationum.* Et denique in toto homine, qualis est ex prima natiuitate, in omnibus eius membris & partibus, ponitur sedes originalis prauitatis. *Vetus* enim *homo*, Rom. 6, 6. & Galat. 5, 24. *cum morbis & concupiscentiis* iubetur *crucifigi.* Roman. 8, 7. *Sapientia carnis est inimicitia aduersus Deum.* Rom. 7, 18. 23. *In carne mea non habitat bonum. Lex peccati in membris mei.* Rom. 6, 6. *Vt destruatur corpus peccati.* Psalm. 51, 7. Dauid in ipsa massa *seminis*, quando primum concipitur, agnoscit peccatum & iniquitatem. Ephes. 2, 3. *Concupiscentia carnis, voluntas cogitationum.* Roman. 3, 10. seq. nominantur *os, labia, guttur, pedes, oculi*, &c. Et ab ipsa anima, 1. Cor. 2, 14. nominatur *animalis homo*, ψυχικὸς, *qui non percipit, quæ sunt spiritus.*

Quam sequendo sententiam cum Manichæis fecimus. XI. Nec vero timendum est, si has Scripturæ sententias sequamur, ne deprauationem naturæ nimium exaggeremus, quæ *Coloniensium* & *Andradii* solicitudo est: non enim satis agnosci & deplorari potest illa prauitas, hærens in nobis: Sed manet quod Psalm. dicit: *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.* Ps. 19, 13. Et quod Ieremias pronunciat: *Prauum est cor super omnia & inscrutabile, quis cognoscet illud?* c. 17, 9. Nec propterea cum Manichæis nos coniungimus, quorum blasphemias damnamus & execramur, sed Scripturam sequimur.

XII. Has descriptiones ex ipsis Scripturæ verbis, nude & breuiter tantum recitaui, vt *Andradio* ostenderem, falsum esse, quod ipse cum multis aliis Pontificiis & sentit & docet: Scripturam tantum tradere, quod sit aliquod peccatum originale, non autem explicare, quid, quale & quantum sit. Et lectorem quæso, vt instituat collationem, qualia sint verborum fulmina, quando Scriptura de peccato originali loquitur, & quam leuiter, quam frigide Pontificii philosophentur de puris naturalibus. Patres certe vocant *vitium, contagia, inquinamenta naturæ, ingenita scelera*, &c. quorum sententias *Augustinus* annotauit, lib. 1. contra Iulianum. cap. 2. Quod enim *Andradius* prætendit, Concilium Tridentinum, quia non definiuit, quid sit peccatum originis, reliquisse libertatem cuiuisquidius opinandi, quid velit esse peccatum originale: nos opponimus vocem ipsius Spiritus sancti, ostendentis in Scriptura multis testimoniis & variis modis, quæ, qualis & quanta sit originalis humanæ naturæ deprauatio. Et quando os Domini loquitur, omnis caro debet silere, cælum & terra auscultare. *Andradius* vero mauult cum Concilio Tridentino opinari, quam cum Scriptura credere.

SECTIO III.

Argumenta Aduersarii.

1. nil habere rationem peccati, nisi quod fiat a sciente & volente. I. ET quidem in hoc potissimum loco voluit ingenii acumen, & dicendi facultatem ostentare, patrocinaturus Iesuitarum definitioni, quod nihil habeat rationem peccati, nisi fiat a sciente & volente. *Resp. Augustini illam de voluntario disputationem longe* Et *Augustini* quidem disputationes de voluntario, mihi antea non erant ignotæ, dum ea, quæ contra Manichæos dixerat, subtili & procul petita ratione ita vult defendere,

petitam esse. coactam,

dere, ne pugnent cum doctrina de peccato originali. Sed manifestissimum est, valde esse coactum, & procul petitum, definitionem illam (quicquid sit a sciente & volente) conuenire etiam peccato originali, & quidem in infantibus, propterea, quia sicut omnium hominum natura, ita etiam omnium voluptas originaliter fuerit in Adamo. * Certe actualis peccati esse illam definitionem meridiana luce clarius est, & ipsi Scholastici scriptores fatentur. Et in quascunque se formas vertat *Andradius*, prudenti lectori nunquam persuadebit, definitionem illam proprie & commode conuenire peccato originali. Quantum vero incommodi habeat, ludere defendendis incommodioribus dictis, vel hæc *Andradii* disputatio ostendit. Dum enim splendide declamitat de voluntario, eo tandem prouehitur, vt pronunciet, peccatum originis, quia in nobis minimum habeat de voluntario, ideo etiam minimum esse omnium peccatorum. Sententiarii vero quidam disputant, originale peccatum in nobis, præsertim in infantibus, proprie nullam habere rationem voluntarii. Iuxta *Andradii* igitur definitionem, nullam prorsus habebit rationem peccati. Quanto simplicius & certius est, cum Scriptura & sentire & loqui, peccatum esse ἀνομίαν? Quia enim regula & norma iustitiæ, est voluntas Dei, quæ in lege diuina nobis patefacta est. Sicut igitur iustum est, quicquid huic normæ seu regulæ iustitiæ conforme est, ita peccatum est ἀνομία: hoc est, quod legi diuinæ non est conforme, sed ei repugnat: siue sit defectus, siue deprauatio in natura rationali, siue inclinatio, siue actio, repugnans legi Dei. Dauid certe non subtiliter quærit rationem voluntarii in peccato originali, dum inquit: *In iniquitatibus editus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Verbum enim יחם Genesis 30, 38. de ipsa conceptione vsurpatur, sicut 70. proprie reddiderunt, ἐκίσσων. Cum igitur massa embryonis, in primo ardore conceptionis, primum inciperet vteri calore foueri, iam erat peccato contaminata, quæ contaminatio, iuxta Dauidis confessionem, habebat veram rationem peccati, cum nondum formata essent vel mentis, vel voluntatis, vel cordis organa. Non autem ignoro, quam multa hic possint disputari, de voluntario, de origine animæ, & coniunctione eius cum corpore: sed nos cum *Ambrosio*, non Dialecticorum argutiis, sed piscatorum simplicitati credimus. Et *Augustinus* de illis disputationibus recte inquit de peccatorum meritis lib. 3. cap. 4. *Ego autem etsi refellere istorum argumentationem non valeam, video tamen inhærendum esse iis, quæ in Scripturis sunt apertissima.* Quando Paulus Rom. 7, 15. de peccato inhabitante conqueritur: *Non quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio.* Et Galat. 5, 17. *Spiritus concupiscit aduersus carnem, vt non quæ vultis, ea & faciatis,* certe *Augustinus* ipse agnoscit, lib. 1. retractat. cap. 13. ibi locum non habere politicam illam sententiam, nihil esse peccatum, nisi fiat a sciente & volente. Quia igitur improprietas in hac sententia per se manifesta est, nihil amplius ad prolixam *Andradii* declamationem de Iesuitica peccati definitione respondebo, quam quod *Augustinus* contra Iulianum lib. 3. c. 5. inquit: *Frustra putas ideo in paruulis nullum esse delictum, quia sine voluntate, quæ in eis nulla est, esse non potest.* Hæc enim recte dicuntur de proprio cuiusque peccato, non de originalis peccati contagio, *quod tamen & ipsum* a primi hominis *mala voluntate sumpsit exordium,* &c.

incommodam,

nec Scripturæ consentaneam,

Pf. 51.7.

quin & ab ipso Augustino confutatam,

II. Contendit etiam *Andradius*, naturæ corruptionem non tantopere esse amplificandam, vt nihil in ea pium, nihil bonum, nihil non contaminatum agnoscamus. Atqui Iob inquit c. 14, 4. *Quis dabit a sordibus mundum, quod ex contaminato est?* Rom. 7, 18. Paulus de se iam renato inquit: *Quod in me, hoc est, in carne mea, non habitat bonum.* Et Genes. 6, 5. de natura humana a spiritu Dei deserta, inquit Deus: *Omne figmentum cogitationum cordis eorum tantum malum est in omni tempore.* • Et ne ad solos impios, qui ante diluuium fuerunt, hæc sententia restringatur, repetitur c. 8, 21. cum solus Noe iustus cum suis in terra viueret, & ad totum genus humanum accommodat, figmentum cordis malum esse a pueritia: Ne scilicet de actuali tantum malitia intelligatur. Nam & de infante, & de puero vsurpatur vocabulum נער Iud. 13, 24. Esa. 7, 16. Exod. 2, 6. Et in hanc sententiam Dauid vocat *delicta iuuentutis.*

2. Naturæ corruptionem non tantopere amplificandam esse.

Resp. verbis Scripturæ.

III. Hanc sententiam in vulgata editione multipliciter esse deprauatam, manifestum est. Pro eo enim quod Deus dicit: *Figmentum cogitationum cordis:* corrupte legimus in Latina editione: *Sensus & cogitatio cordis,* vt scilicet de sensualitate disputari, & superiores vires rationis a corruptione eximi possent. Vbi Deus dicit: *solummodo est malum:* hoc deprauatum est, cogitatio *intenta* seu prona *est ad malum.* Andradius Hebraice doctus agnoscit versionem illam non respondere verbis Hebraicis; ne tamen incurrat anathema Tridentinæ Synodi, non versionem ex fontibus corrigere, sed ad deprauatam versionem ipsos fontes intorquere conatur. Particulam רק interpretatur, *vere malum est figmen-*

Vbi locus Gen. 6, 5. a deprauationibus Andradii liberatur.

p. 233.

figmentum cordis humani, cum & ipsa radix, & exempla ostendant, esse particulam exclusiuam. Et sicut Pelagius olim illud Ephes. 2, 3. *Eramus natura filii iræ*: ita interpretatus est, φύσει, hoc est, *omnino & vere*, ne peccatum originale concedere cogeretur: Ita *Andradius* רק reddit (*vere*) ne scilicet prematur mole illius sententiæ: *Omne figmentum cordis humani solummodo malum est*, & quidem *omni tempore*, ita vt *a pueritia* malum sit. Magna enim non tam pondera quam fulmina sunt, in singulis verbis, contra extenuatores prauitatis, quæ originaliter hæ-
p. 233. ret in hac corrupta natura. *Andradius* vero vt illa eludat, contendit vocabulum יצר *figmentum* significare solum *propensionem*, seu *concupiscentiam ad peccandum*, quæ mala dicatur non per se, sed ideo tantum, quia ad malum propendeat & inclinet. Sed *Iezer* significat, vel intus animo aliquid concipere, formare, & quasi effigiare: vel foris iuxta conceptam ideam aliquid fingere seu formare. Et Scriptura aliquoties vocat *figmentum cogitationum*. Genes. 6, 5. & 1. Paral. 28, 9. Cogitationes vero præcedere cupiditates, notum est. Significat igitur, quando mens primum concipit & format cogitationes, ipsos primos motus, conatus seu impetus cordis, quando homo est sine Spiritu sancto iam esse res malas, hoc est contaminatas & auersas a Deo. Non enim dicit, quod *Andradius* fingit, propendere ad malum, sed, esse malum. Nec de cupiditatibus tantum loquitur, vocat enim *figmentum cogitationum*. Et consideretur emphasis verborum, in dicto, quod extat Deut. 31, 21. vbi de futura populi defectione Deus loquitur, & inquit: *Noui figmentum eius, quid ipse faciat hodie, priusquam introducam eum in terram*. Et 1. Paralip. 28, 9. numerantur ordine *cor, figmentum* & *cogitationes*. Ex cogitationibus vero postea sequi cupiditates & desideria notum est. Deus autem ipsum cogitationum figmentum dicit tantummodo esse malum. Porro quia *Iezer* significat etiam *singulari studio, & animi contentione aliquid formare*, potest & hic esse sensus: Quæ animus humanus, qualis est in hac naturæ deprauatione, sine Spiritu Sancto, etiam maximo studio & singulari sapientia, cogitationibus concipit & format, esse tantummodo mala omni tempore, vt idem sit Mosi figmentum cogitationum cordis, quod Paulo est φρόνημα carnis. Rom. 8, 6.
Nam cogitatio, quæ deliberatione confirmata est, vocatur *Iezer*, Esaiæ 26, 3. Illa igitur Mosis sententia non extenuat (sicut *Andradius* cum Iesuitis fingit) sed tristissima exaggeratione amplificat originalem humani cordis deprauationem. Quod enim *Andradius* dicit, non cor ipsum, sed figmentum cordis accusari, ineptum est. Sicut enim ex bono thesauro cordis proferuntur bona: ita mala ex cordis thesauro malo proferuntur. *Ex abundantia* enim *cordis os loquitur*, inquit Christus, Luc. 6, 45. Et Ieremias vocat *cor hominis prauum*, c. 17, 9.

LOCVS IIII.

DE

RELIQVIIS PECCATI ORIGINALIS POST BAPTISMVM: SIVE DE CONCVPISCENTIA, QVAE IN BAPTISATIS, SIVE RENATIS IN HAC VITA ADHVC RELIQVA EST.

DECRETVM QVINTAE SESSIONIS TRIDENTINAE SYNODI.

SI quis per Iesu Christi Domini nostri gratiam, quæ baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram & propriam rationem peccati habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari: anathema sit. Apol. p. 56. *In renatis autem nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis, qui vere consepulti sunt cum Christo per baptisma in mortem: quia non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, & nouum induentes, qui secundum Deum creatus est, innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi, ita vt nihil prorsus eos ab ingressu cæli remoretur.* Art. Smalc. p. 336. *Manere autem in baptisatis concupiscentiam vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur, ac sentit: quæ quidem cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, & viriliter per Iesu Christi gratiam repugnantibus non valet: quinimmo, qui legitime certauerint, coronabuntur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, Sancta Synodus declarat, Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quod vere & proprie in renatis peccatum sit: sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.*

EXAMEN.

HÆc controuersia vna est ex præcipuis, quæ magna contentione ab aduersariis disputatur. Inde enim pendet meritum, perfectio, iustitia, & supererogatio bonorum operum coram iudicio Dei. Ideo non contenti argumentationibus, ludunt variis æquiuocationibus in vocabulo peccati. Miscent etiam calumnias, quasi nos doceamus, peccatum originale eodem plane modo, & eadem omnino ratione esse & manere post Baptismum in renatis, sicut ante Baptismum in non renatis est: & idem esse peccatum, siue renatus repugnet, siue obediat desideriis concupiscentiæ.

Andradius clamitat, nos blasphemare gratiam Dei, meritum Christi, Baptismum & fidem, quasi tam infirma illa sint, vt non possint subito vno momento in baptisatis totum peccatum originale tollere, & extirpare ex natura humana. (p. 239. seq.) Sed remotis cauillationibus & calumniis, res ipsa in hac quæstione ex Scriptura manifestissima est. De rebus ipsis igitur primum, quæ certa & manifesta sunt, ex Scriptura constituemus.

SECTIO I.

STATVS CONTROVERSIAE, ET FVNDAMENTA.

Non quæritur, an P. O. post baptismum in renatis eadem ratione sit & maneat, sicut ante eum in non renatis est? Rom. 8, 1.

I. OStendimus autem supra, peccatum originale in non renatis, esse defectum & concupiscentiam, & annexum habere reatum iræ Dei & mortis æternæ. Num vero docemus, illud post Baptismum in renatis eadem omnino ratione esse & manere, sicut est ante Baptismum in non renatis? Nequaquam: didicimus enim ex Scriptura, in Baptismo, per mortem & resurrectionem Christi, fieri remissionem omnium peccatorum. Et illam non esse superficiariam, non dimidiatam aut partialem, sed plenam & perfectam: ita *vt nulla condemnatio sit his, qui in Christo Iesu sunt.* Discimus & hoc ex Scriptura, *Baptismum esse lauacrum regenerationis & renouationis per Spiritum sanctum,* Tit. 3, 5. loco igitur defectus originalis, Spiritus sanctus in renatis operatur noua dona, spirituales facultates & motus. Incipit etiam naturam sanare, *mortificare & crucifigere veterem hominem cum morbis, concupiscentiis & actionibus carnis*, Rom. 6, 6. & 8, 10. Galat. 5, 24. *expoliare & destruere corpus peccati*, Coloss. 2, 11. Rom. 6, 6. *exuere veterem hominem*, Col. 3, 9. *expurgare vetus fermentum*, 1. Cor. 5, 7. &c. Hæc cre-

dimus, docemus & confitemur. Hic igitur nondum est status controuersiæ, inter nos & aduersarios.

Sed, an in renatis post baptismum nihil plane de malo seu morbo originali reliquum sit?

II. Sed prima quæstio est: Cum in Baptismo fiat remissio omnium peccatorum, plena & perfecta: an etiam renouatio, quæ inchoatur in Baptismo, ita sit in hac vita perfecta & absoluta, vt in baptisatis seu renatis in hac vita post Baptismum, nihil plane reliquum sit de malo seu morbo originali? Clamitat autem Scriptura, experientia docet, & omnium piorum in hac vita tristissimæ querelæ testantur, multum vetustatis adhuc hærere in carne renatorum, Rom. 7, 18. 19. *Quod volo bonum, non facio, perficere non inuenio*, &c. Et Scriptura vbique vult renatos orare & studere, vt dona renouationis crescant & augeantur: quod vero opus habet, vt crescat & augeatur, nondum est perfectum & absolutum. *Augustinus* de peccatorum meritis & remissione, l. 2. c. 7. diligenter expendit verba Pauli, 2. Cor. 4, 16. inquit enim: *Non ex qua hora quisque baptisatur, omnis vetus infirmitas eius absumitur: sed renouatio incipit a remissione omniũ peccatorum. ——— Nam in Baptismo quamuis tota & plena fiat remissio peccatorum: tamen si continuo tota & plena etiam hominis in æternam nouitatem fieret mutatio, non dico & in corpore ——— sed — si in ipso animo, qui est homo interior, perfecta in Baptismo nouitas fieret, non diceret Apostolus: Etsi exterior homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de die in diem.* Profecto enim, qui de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus. Et in quantum nondum est renouatus, in tantum adhuc in vetustate est, &c. Et non est opus coaceruatione multorum testimoniorum: omnium enim confessione (sicut explicat *Longobardus* lib. 2. dist. 32.) constat, reliquias concupiscentiæ originalis, quæ in Baptismo cœpit crucifigi, mortificari, expoliari & expugnari: etiam post Baptismum in renatis in hac vita superesse & hærere, Rom. 6, 6. & 7, 18. seq. Gal. 5, 24. Col. 3, 5. seq. &c.

Certum igitur est, cum remissio peccatorum, quæ in Baptismo fit, plena & perfecta sit: renouationem tamen, quæ ibi inchoatur, non esse in hac vita perfectam & absolutam, hoc est, malum originale licet per Baptismum remissum sit, non tamen subito totum tolli, & penitus extirpari ex carne renatorum: sed eius reliquias quasdam, defectus scilicet & concupiscentiam superesse, & hærere in carne renatorum in hac vita.

An reliquiæ illæ siue concupiscentia post baptismum in renatis res bona sit, vel sancta?

III. Et de illis peccati originalis reliquiis, hoc est, de reliquiis, defectibus, & de reliqua concupiscentia, quæ post Baptismum etiam in carne renatorum in hac vita hærent, altera est & potissima quæstio. Et ne peregrinis disputationibus a statu abducamur, non est quæstio an reliquiæ illæ peccati originalis renatos, qui per Baptismum Christo insiti, fide in ipso sunt & manent, Deo exosos faciant, & damnent? nihil enim damnationis est illis, Rom. 8, 1. Neque hoc proprie hoc loco disputatur, quando reliquiæ illæ peccati originalis in mortali corpore ita regnant, vt desideriis concupiscentiæ non repugnemus, sed obediamus, Rom. 6, 12. seq. tunc enim *peccatum consummatum parit mortem*. Iacob. 1, 15. & Rom. 8, 13. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Sed hoc quæritur: quid concupiscentia illa, quæ in renatis post Baptismum in hac vita adhuc reliqua est, quando ipsi non obeditur: quid, inquam, sit per se, in se, ex se, & sua natura, sicut Iesuitæ loquuntur? Credentes sane, qui in Christo Iesu sunt & manent, non facit Deo exosos, nec damnat ipsos. Sed quæro, an inde hoc fiat, quod reliqua illa concupiscentia in renatis sit res bona, pura, munda, sancta, placens Deo, & legi diuinæ conformis? Non arbitror autem vel *Andradium*, vel Iesuitas, hoc audere affirmare. Paulus enim Roman. 7, 18. 23. sonora voce, multis verbis, & iusta disputatione reclamat. Et pulchra extat disputatio apud *Augustinum* lib. 6. contra Iulianum, c. 6. cum enim dixisset concupiscentiam, reatu suo iam soluto, manere tamen in baptisatis: Iulianus hoc ita accipiebat, quasi ipsa concupiscentia per Baptismum reatu liberetur & absoluatur, ita vt post Baptismum in renatis sit bona & sancta. *Augustinus* vero respondet: si hoc sentirem, *profecto non dicerem eam malam esse, sed fuisse. Talia quippe dicis, qualia dicenda sunt in eos, qui per Baptismum sanctificatam, & fidelem factam concupiscentiam carnis affirmant in eis, in quibus regeneratis manet tamen:* quasi accesserit *bonum sanctificationis*, vt iam in renatis *sit concupiscentia sancta Dei filia. Nos autem malam eam dicimus, & manere tamen in baptizatis.* Sed tamen reatus eius, inquit Iulianus, iam solutus est. Respondet *Augustinus: Non reatus eius, quo ipsa erat rea (neque enim aliqua persona est) sed quo hominem reum originaliter faciebat remissus atque vacuatus* est: vt *quando audis in aliquo homicidii reatum solutum,* non ipsum homicidium, sed hominem a reatu existimas absolutum. Valde illustris est hæc sententia, Baptismum scilicet non efficere, vt concupiscentia originalis, quæ ante Baptismum erat res mala, per remissionem in Baptismo sanctificetur: vt in renatis, in quibus manet, non sit amplius res mala, sed fiat, & sit res bona, sancta, munda, & placens Deo. Reatum

tum enim dicit tolli, non ab ipsa concupiscentia, quasi absoluatur, vt amplius non sit res mala: sed ab homine baptisato, vt illum damnare & reum facere non possit, licet reliqua sit in ipso. Manet igitur quod Paulus de concupiscentia in se renato habitante dicit, Rom. 7, 21. *Quod in me, hoc est, in carne mea habitat, non est bonum.*

An sit res indifferens?

IIII. Pergamus autem in inquisitione. Quia igitur reliqua concupiscentia in renatis, non est res bona & sancta: quæro, an sit res adiaphora, seu indifferens? Et respondet Paulus Roman. 7, 21. *Volenti mihi facere bonum, adiacet malum. Augustinus* etiam lib. 6. contra Iulianum c. 6. inquit: Non dicimus tantum malam fuisse concupiscentiam, ante Baptismum scilicet, sed & eam dicimus malam esse, quæ in baptisatis manet. Certum igitur est, concupiscentiam, quæ in renatis post Baptismum reliqua est, non esse rem bonam, nec indifferentem, sed malam. Quia vero quædam sunt mala pœnæ, quædam mala culpæ: Paulus multis explicat, quale malum sit concupiscentia, quæ in renatis reliqua est. Rom. 7, 16. seq. *Consentio quidem legi Dei, quoniam bona est: non tamen quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Nunc autem non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati, quæ est in membris meis.* Item, *carne seruio legi peccati.* Ita Rom. 8, 10. & Galat. 5, 24. Col. 3, 9. Ephes. 4, 22. iubet Paulus malum illud *crucifigi, mortificari, destrui, exui.* Et Rom. 7, 24. extat tristis querela Pauli: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?*

V. Cum igitur reliqua concupiscentia in renatis sit tale malum, quod repugnat legi Dei, propter quod Paulus iam renatus conqueritur se miserum esse, & corpus suum ideo esse corpus mortis: quomodo, inquam, illud tale malum, renatos non facit Deo exosos? quomodo non damnat ipsos? Respondet Paulus: *Gratias ago Deo, per Iesum Christum Dominum nostrum.* Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me a lege peccati & mortis. Sed quomodo liberauit me a lege peccati? Num ita, vt nulla lex peccati reliqua sit in renatis? certe c. 7. conqueritur *legem peccati* esse *in membris suis:* & quidem *carne* se illi *legi peccati seruire.* Quomodo igitur liberati sunt renati a lege peccati, si illa adhuc reliqua est in membris ipsorum? Respondet: *Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui in Christo Iesu sunt: qui non secundum carnem ambulant, sed actiones carnis spiritu mortificant.* Vtrumque enim complectitur, & remissionem, quæ perfecta est, & mortificationem, quæ inchoata est, & quotidie crescere debet.

v. 25. — v. 23. 25. — c. 8, 1.

Summa totius disputationis huius de concupiscentia.

VI. Originalis igitur concupiscentia in Baptismo remittitur, debilitatur & minuitur: non ita, vt repente absumatur, & prorsus extinguatur, vt non sit: quamdiu enim renati hic viuunt, necesse est legem peccati esse in membris ipsorum: hæc enim omnia sunt *Augustini* verba. Illa vero reliqua concupiscentia non impedit, quo minus renati Deo placeant, & sint hæredes vitæ æternæ. Sed illud non ideo fit, quasi concupiscentia ista in renatis per Baptismum facta sit vel sancta, vel indifferens: est enim iuxta Pauli confessionem *malum*: & quidem tale malum, quod *repugnat legi mentis*, quam Spiritus sanctus scripsit in corda renatorum. Sed hæc est gratia Dei, quod tale malum habitans in carne renatorum, ipsis propter Christum non imputatur ad condemnationem. *Beati enim, quorum tecta sunt peccata.* Rom. 4, 7. Psalm. 32, 1. Non igitur fingere debent renati, reliquam in membris suis concupiscentiam talem esse, quæ per se, etiamsi remoto gratiæ & remissionis vmbraculo Deus in iudicium cum illa intrare vellet, non possit hominem exosum Deo facere & damnare: sed agnoscant, quale sit malum, & gratias agant Deo, qui propter filium mediatorem, malum illud non imputat ad damnationem. De concupiscentia enim, quæ in renatis reliqua est, ita *Augustinus* inquit contra Iulianum lib. 6. c. 5. *Tale porro ac* tantum *malum, tantum quia inest, quomodo non teneret in morte, & pertraheret in vltimam mortem, nisi eius vinculum, in illa, quæ fit in Baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur?*

VII. Hæc profecto tam sunt ex Scriptura euidentia, vt si quis ea vel negare, vel in dubium reuocare ausit, non video, quid in Scriptura credere, vel possit, vel velit. Et ideo rem ipsam ex Scripturæ testimoniis simpliciter proposui, non admixta disputatione de appellatione peccati: vt remotis cauillationibus de vocabulis, res ipsa euidentius conuinceret aduersarios.

SECT.

SECTIO II.

Concilium Tridentinum de Concupiscentia.

Non otiosa inter nos & Pontificios hæc in materia contentio est,

I. COnstitutis autem & confirmatis caussæ fundamentis, accedamus iam ad examen Tridentini decreti. Quia enim vtrinque confitemur, manere in baptisatis concupiscentiam: sunt qui existimant, hanc controuersiam tantum esse λογομαχίαν. An scilicet reliqua in renatis concupiscentia appellanda sit peccatum, an vero tantum pœna & caussa peccati? Sed de rebus ipsis, & quidem grauissimis, controuersiam esse, vt cætera omittam, vel ipsum decretum Tridentinum ostendit. Obseruet autem Lector, quo artificio verba sint posita in isto decreto. Non enim simpliciter dicunt, renatos Deo placere: sed aiunt, in renatis nihil odit Deus. Fatentur autem concupiscentiam manere in baptisatis. Sentiunt ergo, Deum concupiscentiam, quæ in renatis reliqua est, non odisse. Quæritur autem, an venerandi isti Patres ita hoc intelligi velint, quod reliquum illud malum concupiscentiæ, renatis propter Christum, cui per Baptismum insiti sunt, non imputetur? Sed decretum inquit: *Si quis asserit* in baptismate *non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet: sed tantum dicit illud non imputari, anathema sit.* Concupiscentia igitur, quæ in baptisatis manet, erit res per se non displicens Deo, aut quam Deus possit odisse. Si enim in renatis nihil odit Deus: omnia ergo in renatis Deo placebunt. Manet autem in renatis concupiscentia: illa ergo Deo placebit, aut certe non displicebit: & ne quidem si imputetur, erit aliquid per se dignum odio Dei, & damnatione. Quod enim Paulus dicit Rom. 8, 1. *Nihil damnationis,* &c. hoc Tridentini non volunt, idque sub interminatione anathematis, ita intelligi, quod reliqua concupiscentia propter Christum non imputetur: sed quod in se, & sua (vt ita dicam) natura non sit digna damnatione. Totum enim id, quod veram & propriam peccati rationem habet, censent in baptismate sublatum. Item dicunt renatos Deo dilectos effectos esse. Et rationem assignant: quia *innocentes, immaculati, puri & innoxii effecti sunt.* Et ne quis arbitretur, ipsos ita hoc intelligere, quod reliqua concupiscentia propter Christum non imputetur, hanc sententiam anathemate damnant & ita se explicant: renatos ideo esse immaculatos, puros & innoxios: quia totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, in baptismate sublatum sit. Lector audit, me nihil exaggerare, sed ea tantum annotare, quæ ex verbis Decreti manifesta sunt, & sponte sequuntur. Conferantur autem hæc ad tristissimam querelam, qua Paulus iam renatus, Rom. 7. malum concupiscentiæ in se habitans describit, accusat & deplorat: & non opus erit alia refutatione. Disputant autem hæc Pontificii tanta contentione, vt præcipua fulcra regni Pontificii stabiliant: renatos scilicet in hac vita posse legi Dei perfecta obedientia satisfacere: item bona opera renatorum posse pro peccatis satisfacere, opponi iræ Dei, consistere in iudicio Dei, & mereri vitam æternam, &c.

quæ vera genuina illorum sententia,

vt & finem in hac controuersia.

Caussæ vero, quare cum illis fortiter sit congrediendum, est,

II. Non ergo otiosa de verbis est contentio in hac quæstione: sed de rebus grauissimis est controuersia, de quibus necessario in Ecclesia dimicandum est. *Primo*, vt miserias nostras quamdiu sub corruptibilis huius carnis onere gemimus, rectius agnoscamus, propius aspiciamus, & veris gemitibus cum Paulo deploremus: ne in Pharisaicam delapsi superbiam, de mundo & immaculato corde, falso nobis blandiamur. *Secundo*, vt filio Dei mediatori sua tribuatur & relinquatur gloria. Neque enim post Baptismum desinit esse reconciliator noster, iustitia nostra, & pax nostra: sed semper, dum in hac carne viuimus, vt verum propitiatorium, obedientia sua tegit & obumbrat corpus mortis, & carnem in qua nihil habitat boni: vt malum illud inhabitans, propter ipsum, non imputetur ad damnationem. *Tertio*, vt articulo iustificationis sine corruptelis sua constet puritas. In hac enim vita credentes post reconciliationem placent Deo, & accepti sunt ad vitam æternam: non propter munditiem propriam, cui nihil amplius mali adhæreat: sed humili confessione agnoscunt & deplorant, in carne sua non habitare bonum. Vera autem fide agunt gratias Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum: propter quem quia peccata non imputantur, nihil damnationis est credentibus: sed beati sunt, quoniam tecta sunt peccata. Fides enim remissionem peccatorum, non semel tantum in baptismo, tanquam qualitatem aliquam infusam accipit, ita vt postea nihil de ea cogitet: sed per malum, quod in carne adhuc reliquum est, quotidie admonentur renati, vt studeant in Christo manere, vt propter illum non imputetur malũ in carne habitans: quod, si extra Christum fuerimus, damnare posset. *Quarto*, necesse est hanc doctrinam de inhabitante peccato puram retineri, ne operibus nostris Pharisaicam opinio-

vt 1. agnoscamus miseriam nostram

2. Christi beneficia.

3. vt sincera maneat iustificationis doctrina.

4. doctrinam etiam bonorum operum.

opinionem iustitiæ, perfectionis & meriti assuamus: sed vt recte intelligere possimus, quare Christus dicat: *Cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus*, & quare Paulus dicat: *Nihil mihi conscius sum, sed in hoc nondum sum iustificatus.* Propter inhabitans enim peccatum, renatorum opera in hac vita nec perfecta, nec omni ex parte munda sunt.

Luc. 17, 10. 1. Cor. 4, 4.

Hæc recitaui, vt cogitetur non leue esse hoc certamen, sed necessario de hoc articulo esse contra aduersarios dimicandum.

SECTIO III.

De vocabulo Peccati.

Ad planiorem dictorum demonstrationem æquiuocatio vocabuli peccati tollitur,

I. ERit autem res adhuc planior, si sophismata de æquiuocatione appellationis peccati remoueantur. Quia enim *Augustinus* alicubi disputat, concupiscentiam, quæ in renatis reliqua est, non esse peccatum: aduersarii illis *Augustini* sententiis serio triumphant, & corruptelis suis inde fucum faciunt coram imperitioribus. Sed explicatio plana est, si adhibeatur declaratio æquiuocationis vocabuli. *Augustinus* enim, quando negat concupiscentiam in renatis esse peccatum, diserte se explicat, in qua significatione accipiat vocabulum peccati. Ita enim inquit ad Bonifacium l. 1. c. 13. *Peccata sunt, quæ secundum carnis concupiscentiam vel ignorantiam illicite fiunt, dicuntur, seu cogitantur: quæ transacta reos tenent, si non remittantur.* Ad Valerium l. 1. c. 26. inquit: *Hoc enim est, non habere peccatum, reum non esse peccati.* Contra Iulianum l. 6. c. 5. *Tu qui putas, quod si malum esset concupiscentia, careret ea, qui baptisatur, multum erras. Omni enim peccato caret, non omni malo, quod planius ita dicitur: Omni reatu omnium malorum caret, non omnibus malis*: non enim caret malo ignorantiæ: quod tantum est malum, *per quod homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei*, &c. Et l. 2. contra Iulianum inquit: Concupiscentia, quæ scilicet post Baptismum in renatis reliqua est, *non eodem iam modo appellatur peccatum* (sicut scilicet ante Baptismum) *quo reum facit.* Manifestum est ergo, *Augustinum* intelligere peccatum, quando concupiscentiis carnis spiritu non repugnatur, sed obeditur: quod peccatum illis, qui renati fuerant, attrahit reatum iræ Dei & mortis æternæ, nisi rursus conuertantur. Et in hac significatione Iacobus etiam loquitur c. 1, 15. *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.* Et idem est, quod Paulus Rom. 6, 12. vocat peccatum regnans, & Rom. 8, 13. peccatum siue mortale, siue damnans, cum inquit: *Si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Et in hac significatione non tantum concedimus: sed quando explicamus discrimen peccati mortalis & venialis, fideliter & diligenter monemus, concupiscentiam, quæ in renatis reliqua est, quando ei ita resistitur, vt actiones eius de Spiritu mortificentur, non esse peccatum mortale siue regnans, aut vastans conscientiam. Docemus etiam, non esse peccatum damnans credentes: hoc est, propter quod damnentur ii, qui in Christo Iesu sunt. Quod igitur ad rem ipsam attinet, plane idem sentimus & docemus, quod *Augustinus* tradit. Et si hoc tantum contenderent aduersarii, reliquias concupiscentiæ in renatis, quando per spiritum ipsis resistitur, non esse peccatum regnans, mortale, aut damnans eos, qui in Christo Iesu sunt: nulla esset hac de re inter nos controuersia. Omnino enim docendi sunt homines, quale sit discrimen, quando renati actiones carnis per Spiritum mortificant, & in Christo manent: & quando concupiscentiam ita regnare permittunt, vt ei obediant, & eam perficiant. Quod discrimen diligenter in nostris Ecclesiis traditur. Et *Augustinus* tota illa sua disputatione hoc tantum agit, vt discrimen illud ostendat. Pontificii vero hoc non potissimum quærunt, sed simpliciter contendunt, nihil in renatis esse, quod Deus possit odisse, sed omnia in renatis esse pura, immaculata & innoxia.

eaque fini exponitur quid Augustinus peccatum vocet.

& quam longius Pontificii progrediantur.

Porro docetur, Paulum concupiscentiæ reliquias in renatis vocare peccatum

II. Paulus vero in illo ipso loco, Rom. 6. & 7. vbi ex professo tractat doctrinam de discrimine peccati regnantis & non regnantis, mortalis & venialis, tribuit concupiscentiæ, quæ in renatis reliqua est, etiam quando non regnat, appellationem peccati: idque non semel, vt obiter ei appellatio illa excidisse videri possit: sed appellationem illam aliquoties inculcat & repetit. Nam Rom. 6. ad minimum *quinquies* vocatur *peccatum*, Rom. 7. ad minimum *sexies* vocatur *peccatum*. Rom. 8. *ter* vocatur *peccatum*. Heb. 12, 1. vocatur *circumstans peccatum*. Ps. 32, 6. vocatur peccatum Sanctorum. Sed excipiunt Pontificii, vocabulum peccati non vere & proprie, sed figurate & abusiue in illis locis intelligendum esse. *Alphonsus* Phil. 4. dicit, concupiscentiam in renatis vocari peccatum, sicut Christus 2. Cor. 5, 21. vocatur peccatum. Concilium Tridentinum contendit, per metonymiam vocari peccatum: & quia ex peccato est, & quia ad peccatum inclinat. Verum nullus melior & certior potest inter-

& quidem vere ac proprie.

interpres esse verborum Pauli, quam ipse Paulus: & quidem in illo ipso loco. Non enim nudam tantum appellationem peccati tribuit reliquiis concupiscentiæ: sed multipliciter describit, quid velit intelligi vocabulo peccati. Nam primo dicit:
v. 18. *In carne mea non habitat bonum.* Secundo,
v. 21. *volenti mihi facere bonum, adiacet malum.*
Tertio, malum illud describit priuatiue:
v. 19. *Non quod volo bonum, hoc facio, perficere non inuenio.* Quarto, positiuam eius prauitatem describit:
v. 19. *Quod odi malum, hoc*
v. 23. *facio. Video autem legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ:* hoc est, legi diuinæ, quam Spiritus sanctus scribit in corda renatorum; *captiuantem me sub lege*
v. 25. *peccati, quæ est in membris meis. Ego ipse, qui mente seruio legi Dei, carne seruio legi peccati.* 5. Dicit concupiscentiam pugna-
v. 7. re cum illo præcepto: *Non concupisces.* Et facit discrimen inter concupiscere, & concupiscentiæ obedire. 6. Dicit tale esse malum, quod sit crucifigendum, mortificandum, exspoliandum, exuendum, destruendum. 7. Propter hoc peccatum Paulus renatus exclamat: *Miser*
v. 24. *ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Explicate, certe, distincte, & diserte Paulus loquitur. Vocat concupiscentiam peccatum: sed non regnans peccatum, quo desideria carnis perficiantur. Dicit enim, *Mente seruio legi Dei, non quod volo, sed quod odi, facio.* Nec intelli-
c. 8, 1. git peccatum damnans. *Nihil enim damnationis est iis, qui in Christo Iesu sunt.* Num vero, sicut *Alphonsus* fingit, concupiscentiam vt rem per se bonam, puram & sanctam, abusiue vocat peccatum, sicut Christus vocatur peccatum? Nihil certe minus. Tridentini dicunt, vocari peccatum, vel quia est pœna, vel quia est caussa peccati. Et hæc quidem ratio,
v. 12. seq. quod sit pœna peccati, tractatur Rom. 5. quod sit caussa peccati, explicatur Rom. 7, 8. *Peccatum operatum in me est omnem concupiscentiam.* v. 20. *Non ego hoc operor, sed inhabitans in me peccatum.* Sed inquis: Si hæc, quia vera sunt, conceditis, concupiscentiam in renatis & pœnam esse peccati, & caussam peccati: quid igitur contendimus? Respondeo: Hoc est κρινόμενον, quod Pontificii contendunt, reliquias concupiscentiæ in renatis a Paulo vocari peccatum: non quod per se sit peccatum, sed tantum hac sola ratione, quod sit vel pœna, vel caussa peccati. *Longobardus* l. 2. distinct. 32. dicit, concupiscentiam ante Baptismum esse & *pœnam & culpam:* Post Baptismum vero, tantum esse *pœnalitatem.* Sed Paulus disputat, concupiscentiam, quæ in renatis reliqua est, non tantum esse pœnam, nec tantum caussam peccati: verum etiam hanc habere rationem peccati, quod

non sit bonum, sed malum: & tale malum, quod priuatiue & positiue repugnet legi Dei, quam Spiritus sanctus inscribit in corda credentium. Et Paulus agnoscit, malum illud per se dignum esse morte æterna, nisi propter Christum tegeretur, & non imputaretur. Inquit enim: *Miser ego homo, quis me liberabit de* c. 7. 24.
corpore mortis huius? Gratias ago Deo meo 25.
per Dominum nostrum Iesum Christum. Nulla ergo nunc damnatio est in iis, &c. c. 8. 1.
Manifestum igitur est, Paulum concupiscentiam, quæ post Baptismum in renatis reliqua est, vocare peccatum: non tantum quod sit & pœna & caussa peccati: sed potissimum ideo, quod sit malum pugnans cum lege Dei: quod *tantum, quia inest,* in æternam mortem pertraheret (sicut inquit *Augustinus*) nisi l. 2.
propter Christum non imputaretur.

III. Restat iam quæstio: An propter hanc rationem, concupiscentia reliqua proprie & vere possit peccatum appellari? Vulgus & politici intelligunt hoc proprie esse peccatum, vel quando accedente consensu concupiscentia perficitur, vel quando peccatum peccatores reatu obstrictos tenet. Et iuxta hunc modum, negat *Augustinus* concupiscentiam, cui renati per spiritum resistunt, vere esse peccatum. Paulus vero de hoc politico iudicio inquit, Rom. 7, 7. *Concupiscentiam non agnouissem esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces.* Cumque iuxta *Augustinum,* discrimen sit inter *concupiscere,* & *post concupiscentias ire:* alterum Paulus antea aliquo modo intellexit esse peccatum: sed prius illud, concupiscere scilicet, proprie & vere esse peccatum, dicit se non cognouisse nisi ex lege Dei. Paulus igitur ex lege & secundum legem Dei pronunciat concupiscentiam esse peccatum. *Augustinus* vero, eo modo sicut vulgus peccatum intelligit, negat vere esse peccatum. Quæro iam, vter proprie loquatur? *Augustinusne* ex vulgi vsurpatione, an vero Paulus ex legis diuinæ sententia? Ego arbitror quid vere & proprie sit peccatum, ex Paulo pronunciante secundum legis diuinæ sententiam, sumendum & discendum esse: quicquid sit de vulgari vsurpatione vocabuli peccati, quam *Augustinus,* sequitur.

Inde concluditur, ad Paulum potius respiciendum esse, quam Augustinum.

IIII. Sed vt antea dixi, de rebus ipsis prius constituendum est cum Pontificiis: ne ex æquiuocatione vocabuli peccati, quærant κρυφύγετα. An scilicet concupiscentia, quæ in renatis reliqua est, sit vel bonum, vel indifferens, vel malum: & tale malum, quod pugnat cum lege Dei, quodque reum facit hominem æternæ damnationis, nisi propter Christum non imputaretur?

& quis verus, propriusque controuersiæ status sit, repetitur.

S 2 Con-

Constitutis autem rebus, postea de vocabulis seu appellationibus facilis est ratio. Non enim res vocabulis, sed vocabula rebus seruiunt & accommodanda sunt. Hæc sunt Scripturæ fundamenta in hac quæstione.

SECTIO IIII.

Veterum sententia de Concupiscentia.

Vbi adducuntur loca.

I. TRidentinum vero decretum asseuerat, Ecclesiam Catholicam nunquam ita intellexisse, quod concupiscentia in renatis vere & proprie peccatum sit. Dicendum igitur aliquid est, quid vetustissimi Patres de concupiscentia, quæ in renatis reliqua est, senserint. Et ne longius eamus, ex illis veterum testimoniis, quæ *Augustinus* lib. 2. contra Iulianum collegit, quia valde illustria sunt, ostendemus, quæ fuerit veteris Ecclesiæ sententia. (*Tom. VII. opp. f. 656. sq.*) Ex *Ambrosio Augustinus* vocat *vitia nostra, quæ legi mentis ex lege peccati resistunt:* illorum *reatus* quidem in Baptismo periit, *infirmitas* vero mansit. (*Ambrosii, f. 660.*) Item *Ambrosius* vocat *iniquitatem*, non *illam quæ deletur in Baptismo*, illorumque *peccatorum, quæ fecimus, fuit: quæ cuncta remissa sunt, atque omnino iam non sunt.* —— *Istam vero legem peccati, cuius manentis reatus in sacro fonte remissus est*, Ambrosius *propterea vocauit iniquitatem: quia iniquum est, vt caro concupiscat aduersus spiritum, quamuis adsit in nostra renouatione iustitia.* Hæc *Augustinus* ex *Ambrosio*. Ibidem *Ambrosius* dicit, *quandam delectationem esse diuino mandato aduersam*, & de illa Paulum loqui, cum inquit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* (*f. 661.*) *Ambrosius* igitur nostram sententiam ipsissimis verbis reddit & exprimit.

II. *Hilarius* vocat *corpora nostra omnium vitiorum materiam.* (*Hilarii, l.d. f.667.*) Mala, quæ in nobis sunt, malitiam per conditionem originis. Et vbi expresse de renatis, qui concupiscentiæ repugnant, *Hilarius* loquitur, inquit: *Memores — illa ipsa corpora nostra, omnium vitiorum esse materiam: per quæ polluti & sordidi, nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus.* Et *Cyprianus* apud *Augustinum* malis motibus de origine venientibus fortiter resistens, inquit: (*Cypriani, l.d. f.666.*) *Ne quisquam sibi de puro atque immaculato pectore blandiatur, vt innocentia sua fretus, medicinam non putet adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur, castum se habere cor? Aut quis gloriabitur, mundum se esse a peccatis? — Si autem nemo sine peccatis esse potest, quisquis se inculpatum esse dixerit, aut superbus aut stultus est*, &c. Obsecro autem Lectorem, vt hæc *Hilarii* & *Cypriani* verba conferat ad decretum Tridentinum, quod affirmat, in Baptismo ita tolli, quicquid habet veram & propriam rationem peccati, vt renati efficiantur innocentes, immaculati, puri, innoxii. Patres certe plane contrarium dicunt: & tamen non verentur Tridentini, de consensu Catholicæ Ecclesiæ gloriari.

III. *Augustinus* etiam hanc *Hilarii* sententiam citat: (*Hilarii, l.d. f.666.*) nos *in hoc terreni & morticini corporis habitaculo, mundos esse non posse, nisi per ablutionem cælestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutationem resurrectionis, terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura.* Item, *ipsis Apostolis, verbo licet iam fidei emundatis atque sanctificatis, non deesse tamen malitiam per conditionem communis nobis originis, Dominus docuit, dicens: Si vos cum mali sitis*, &c.

IIII. Hæc veterum testimonia, quæ *Augustinus* collegit, valde illustria sunt: *Hieronymus* in 5. cap. Matthæi dicit προπαθείας esse primos motus, quando ab initio mouent & irritant, πάθη vero esse, postquam ad illos voluntatis consensus accesserit: Et de primis motibus dicit: „Quamuis habeant culpam, tamen non teneri crimine.„ (*Hieronymi.*)

V. Ipse *Augustinus* reliquam concupiscentiam vocat malum, & quomodo hoc intelligi velit, declarat per antithesin: (*Augustini.*) non dicit esse bonam, non sanctam, sed *malam*, contra Iulianum l. 6. c. 6. Et l. 5. c. 4. inquit: *Discerne mala, quæ per patientiam sustinemus, ab eis malis, quæ per continentiam refrenamus*; hoc est, affirmat, concupiscentiam non tantum esse malum pœnæ, sed & malum culpæ. Cap. 5. vocat vitium, contra quod virtute pugnandum est. Est igitur vitium tale, quod virtuti opponitur. l. 2. contra Iulianum: „ Lex peccati repugnans legi „ mentis, quæ in tanti quoque Apostoli „ membris erat, remittitur in Baptismate, „ non finitur.„ De peccatorum meritis & remissione lib. 1. c. 38, *Per Baptismum* Christi hoc *agitur, vt caro peccati euacuetur. Non autem sic euacuatur, vt in — carne concupiscentia — innata — non sit: sed ne obsit mortuo, quæ inerat viuo.* c. 39. *Nam nec gradibus hoc præstatur in Baptismo, nisi forte miraculo ineffabili: — vt Lex peccati — repugnans legi mentis, penitus extinguatur, & non sit.* Tractatu in Ioan. 41. *Augustinus* vocat reliquam concupiscentiam, *languorem obluctantem saluti* nostræ. Alibi vocat *infirmitatem succumbentem legi Dei.* Præcipue vero obseruanda est *Augustini*

gustini sententia, quæ extat contra Iulianum l. 5. c. 3. Quia enim *Augustinus* antea disputauerat, concupiscentiam in renatis non esse vere peccatum, sed pœnam peccati: Iulianus hoc arripuit, & dixit: Non ergo vituperanda, sed potius laudanda est illa inobedientia carnis, si pœna peccati est. Attende autem, quomodo *Augustinus* illam Iuliani obiectionem, quam ex illius verbis extruxerat, soluat. Dicit, quædam simul esse & peccata, & pœnas peccatorum. Et declarat illud hoc exemplo: *Sicut cæcitas cordis, & peccatum est, quo in Deum non creditur: & pœna peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur: & caussa peccati, cum mali aliquid cæci cordis errore committitur.* Et eandem dicit etiam rationem esse concupiscentiæ carnis. Expendamus autem *Augustini* verba, & diserte ostendet, se non loqui de concupiscentia ante Baptismum in renatis: nec de concupiscentia in renatis, quando regnat, vt desideriis eius obediatur. Inquit enim, *concupiscentia carnis, aduersus quam bonus concupiscit spiritus.* Quid vero illa est? *pœna*, inquit, est *peccati: quia reddita est meritis inobedientis. Est & caussa peccati defectione consentientis, vel contagione nascentis.* Et hactenus Tridentinum etiam Decretum consentit. Nunquid vero tantum est & pœna & caussa peccati, sicut Tridentini contendunt? Sicut etiam

l. d.

Langobardus dicit, ante Baptismum esse & *peccatum* & *pœnam peccati:* sed post Baptismum, in renatis tantum esse *pœnalitatem?* Sed *Augustinus* diserte ponit *concupiscentiam carnis, aduersus quam bonus concupiscit Spiritus*, non tantum esse pœnam & *caussam* peccati: sed præterea adiungit tertium, esse scilicet etiam *peccatum:* sicut multa simul sunt & peccata, & pœnæ peccatorum. Declarat etiam, quam habeat rationem peccati: *quia*, inquit, *inest illi inobedientia contra dominatum mentis.* Hæc manifestissima est retractatio, seu explicatio eius, quod ante incommodius dixerat, reliquam concupiscentiam non esse peccatum, sed pœnam & caussam peccati. Cum enim Iulianus ex illis *Augustini* dictis obiectionem formaret, concupiscentiam non vituperandam, sed potius laudandam, si non sit peccatum, sed pœna peccati: Ibi *Augustinus* agnoscit & fatetur, non satis esse, quod tantum antea sæpe dixerat, concupiscentiam in renatis tantum esse pœnam & caussam peccati: sed addit tertium, esse scilicet etiam *peccatum.* Et rationem addit: *Quia* scilicet *inest ei inobedientia contra dominatum mentis:* in qua scilicet bonus spiritus concupiscit aduersus carnem. Consideret igitur Lector, quo candore Pontificii *Augustini* sententias, contra apertissimam ipsius declarationem, eo contrahant, quasi concupiscentia in renatis non sit peccatum, sed tantum sit vel pœna, vel caussa peccati.

Cuius sententia liberatur a strophis.

VI. Operæ pretium autem est Lectorem commonefacere, quam sycophantice conentur clarissimam hanc *Augustini* explicationem eludere. Et aliquot deprauationes recitabo, vt Lectori eo commendatior sit hæc *Augustini* sententia. *Eccius* in Colloquio Wormatiensi, primo dixit *Augustinum* ibi loqui de concupiscentia in non renatis. Cum vero hoc manifeste refutaretur (*Augustinus* enim nominat *concupiscentiam, aduersus quam bonus concupiscit Spiritus*) ibi *Eccius* dixit, non esse figendum pedem in eo loco, vbi *Augustinus* contra aduersarium pugnat. *Colonienses* contra librum reformationis, his verbis conantur elabi: Fatetur quidem *Augustinus*, concupiscentiæ in renatis inesse obedientiam contra dominatum mentis: sed non dicit, aiunt, talem inobedientiam in baptizatis, prædominante in eis mente, esse peccatum. Atqui *Augustinus* clare dicit, concupiscentiam in renatis hanc ipsam habere rationem peccati, *quia inest ei inobedientia contra dominatum mentis. Andradius* meus tale fingit glossema: *Augustinum* concupiscentiam tunc vocare peccatum, quando mens cupiditatum procellis agitata, diuinam legem conculcat. Sed hoc manifeste falsum est. *Augustinus* enim dicit, se loqui de illa concupiscentia, *aduersus quam bonus concupiscit spiritus.* Et manifeste distinguit defectionem consentientis, ab inobedientia, quæ per se inest concupiscentiæ. *Augustini* igitur sententia est, concupiscentiam in renatis, etiam quando non adest defectio consentientis, sed quando bonus spiritus aduersus eam concupiscit, tamen esse peccatum: quia insit ei inobedientia contra dominatum mentis. Superbum sane oportet esse ingenium *Andradii*, qui quasi pro imperio contra manifestissima *Augustini* verba suas nobis obtrudit deprauationes: sed talibus, vt video, interpretationibus assueuit in Concilio Tridentino.

Eccij. *Coloniensium.* *Andradii, p. 269.*

& vberius exponitur.

VII. Nos vero illam *Augustini* sententiam ideo probamus, quia sumpta est ex Paulo Rom. 7, 23. vbi concupiscentiam vocat *peccatum:* & addit rationem, quia *repugnet legi mentis.* Etiam dignum est obseruatione, quod ipsa euidentia disputationis Paulinæ coëgit *Augustinum* sæpe aliter de reliqua concupiscentia loqui, quam alias vulgari more solet disputare: vt tractatu 41. in Ioannem recitat varias significationes vocabuli *peccati.* Christus enim vocatur peccatum: infantes ante Baptismum habent peccatum: non renati habent peccatum, de quo scriptum est:

qui facit peccatum, seruus est peccati. Renati vero, inquit, liberati sunt a peccato. Num vero ita, vt sine omni omnino sint macula peccati? Audi quomodo loquatur: Liberati, inquit, sunt a peccato: quia carent *criminibus* & *querela*. *Sed* illa, inquit, *est inchoata, non perfecta libertas:* —— *nondum est tota, nondum pura libertas: quia video aliam legem in membris*, &c. Item, *Quicquid peccatum est a nobis, antea deletum est in Baptismo. Sed nunquid quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas?* Certe *si non remansisset, sine peccato hic viueremus.* —— *Si* ergo *carne seruis legi peccati, fac quod ait Apostolus: Non regnet peccatum in mortali corpore nostro.* —— *Non ait, Non sit: sed: Non regnet. Quamdiu viuis, peccatum necesse est esse in membris tuis, saltem illi regnum auferatur, non fiat, quod iubet.* Et ibidem tractans de discrimine peccati regnantis & non regnantis, inquit: *Non ergo Deus quadam peccata damnat, quadam iustificat & laudat. Nulla laudat, sed odit omnia: sicut medicus odit ægritudinem, & id agit curando, vt ægritudo pellatur: Sic Deus gratia sua hoc agit in nobis, vt peccatum consumatur.* Sed quomodo consumitur? *Minuitur in vita proficientium, in vita* consumetur *perfectorum.* Audis, per gratiam Baptismi minui quidem peccatum, non autem consumi in hac vita. Et hanc postremam *Augustini* sententiam ideo adscripsi, vt Lector cum ea conferat quod Tridentinum Concilium dicit: *In renatis nihil odit Deus. Augustinus* vero dicit, Deum odisse peccatum, etiam in renatis: sed in non renatis ita odit peccatum, vt propterea personam odio habeat & damnet. In renatis vero ita odit peccatum, sicut medicus propter ægritudinem ægrotum, cuius curationem suscepit, non odit: sed personam eiidem ægroti diligit, morbum vero odit: & ita odit, quod studet illum pellere ab ægroto.

SECTIO V.

Argumenta Pontificiorum.

1. Baptisatos Deo dilectos effectos esse.

I. Sed vera sententia ex Scripturæ fundamentis iam confirmata, cui etiam antiquitatis consensus accedit, superest, vt de argumentis Pontificiorum quædam dicamus. Et Tridentinum Decretum hoc potissimum vtitur argumento: Baptisati, *Deo dilecti effecti sunt.* Ergo *in renatis nihil odit Deus:* sed *sunt innocentes, immaculati, puri, innoxii.* Et per consequens, concupiscentia, quæ in renatis manet, non habet rationem peccati. Sed plana est responsio, si consideretur, quod Scriptura tradit, Deum renatos diligere, non ideo, quod natura ipsorum omni ex parte perfecte sit pura, immaculata & innoxia: sed propter filium Mediatorem, quem in Baptismo induimus. Quid enim de immunditie, quæ etiam in renatis hæret, post Paulum, *Cyprianus* & *Hilarius* sentiant, supra ipsorum verbis ostensum est. Tridentini vero veteratorie hoc inuertunt: Quia renatos Deus diligit: ergo nihil est in ipsis, quod possit odisse, etiamsi in iudicium vellet cum ipsis intrare, sed omnia in renatis sunt pura & immaculata. Scriptura vero fortiter hoc negat. Tradit enim, multa hærere in renatis, quæ Deus posset odisse & damnare, Rom. 7. Sed caussam dilectionis Dei erga nos, collocat extra nos in Christo
v. 38. 39. Iesu, Rom. 8. *Nemo separabit nos a charitate Dei quæ est in Christo Iesu Domino nostro.*
cap. 9. 7. *stro.* Vt ita maneat, quod Daniel inquit: *Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei nostræ.* Ita quod Rom. 8, 1. Paulus dicit: *Nihil est damnationis iis, qui in Christo Iesu sunt;* Tridentini ita accipiunt, quasi Paulus doceat, in renatis nihil esse damnabile, vel dignum damnatione, etiamsi Deus in iudicium nobiscum intraret. Sed Paulus Rom. 7. tristi querela materiam mortis in sua carne multis verbis describit. Quod vero non damnatur, adscribit non suæ puritati, sed inquit:
Gratias ago Deo per Iesum Christum. Et addit: v. 25.
Nulla ergo nunc condemnatio est in iis, qui in Christo Iesu sunt: c. 8. 1.
hoc est, licet in carne renatorum nil habitet boni, sed sit corpus mortis: quia tamen in Christo Iesu sunt: propter ipsum non damnantur.

2. ex Rom. 6. 4.

II. Allegant & hoc Tridentini, quod Paulus dicit Rom. 6, 4. *Consepulti sumus cum Christo per Baptismum in mortem.* Sed nunquid ita, quod malum originale subito & penitus in carne renatorum extinctum est in Baptismo? Certe Paulus post Baptismum renatis præscribit, *vt crucifigant & mortificent veterem hominem.* Mortui igitur sumus peccato in Baptismo: quia reatus peccati solutus est, mortificatio vero inchoata est. Et tamen Tridentini mortem peccati ita interpretantur, quasi totum malum originale simpliciter & penitus sit mortuum & sepultum, ita vt nihil amplius restet in renatis, in hac vita mortificandum. Et quam reuerenter Scriptura tractetur in Tridentino Concilio, hoc etiam exemplum ostendit. Scriptura tradit, in Baptismo veterem hominem exui, & indui nouum: sed quantum ad nouitatem attinet, renatos hortatur, vt per totam hanc vitam *deponant* seu *exuant veterem*, & *induant nouum*, Ephes. 4, 22. seq. Coloss. 3, 9. 10. Quod sane non diceret, si in baptizatis in hac

hac vita, vel nouitas esset perfecta, vel nihil reliquum esset vetustatis: tunc enim natura prorsus esset pura & immaculata. Tridentini vero Patres hoc ita deprauant, quasi illud *exuere* & *induere*, in Baptismo subito penitus absolutum & perfectum esset. Ita enim habet ipsorum decretum: Baptizati *veterem hominem exuentes*, & *induentes nouum*, *immaculati*, *puri*, *& innoxii sunt*. Præmittunt autem solennem protestationem, se nolle illud intelligi de imputatione: ergo de inhærente puritate. Et quidem cum fateri cogantur, renatos adhuc esse in actu exuendi veterem, & induendi nouum: pronunciant tamen, ipsos iam esse puros & immaculatos: idque non imputatiue. Quanto rectius *Augustinus*, de peccatorum meritis & remissione l. 2. c. 7. inquit: *Si in* homine interiore *perfecta in Baptismo nouitas fieret, non diceret Apostolus: Et si exterior noster homo corrumpitur: sed interior renouatur de die in diem. Profecto enim, qui de die in diem adhuc renouatur, nondum totus est renouatus. Et in quantum nondum est renouatus, in tantum adhuc in vetustate est*, &c. Baptizatos nihil sane remoratur ab ingressu cæli, sicut Decretum inquit. Sed hoc ideo, quia Christo insiti sunt, qui est iustitia nostra. Tridentini vero hoc ita intelligunt, vt si remoto gratiæ vmbraculo, Deus post Baptismum nobiscum in iudicium intret: nihil tamen reperire posset, quod nos ab ingressu cæli remorari posset. Tot igitur sunt Scripturæ deprauationes, quot verba in hoc decreto.

3. Concupiscentiam viriliter pugnantibus nocere non posse.

III. Illud vero demum formidabile est argumentum, quod dicunt: Concupiscentia iis, *qui viriliter per Christi gratiam repugnant, nocere non valet: immo qui legitime certauerit, coronabitur.* Ergo concupiscentia reliqua non habet veram & propriam rationem peccati. Sed nec Diabolus nocere potest saluti eorum, qui fide ipsi resistunt, 1. Petri 5, 9. Et qui legitime contra Diabolum certauerit, coronabitur. Respondebo igitur *Augustini* verbis, qui l. 5. c. 3. contra Iulianum inquit: Eodem modo posses etiam malos Angelos a culpa absoluere. *Valde enim disertus es, — & idoneus dicere panegyricum Satanæ, & angelis eius.* Neque etiam ideo bona erit concupiscentia, quia per Spiritum mortificatur & superatur: sicut recte dicit *Augustinus* contra Iulianum, l. 6. c. 8. *Neque enim nulla est iniquitas, cum in vno homine vel superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel inferiora superioribus* turpiter *reluctantur*, *etiam si vincere non sinantur.*

4. gratia Dei duro-

IIII. Et hæc quidem argumenta Tridentini Patres scripto complexi sunt in suo decreto. Præter hæc vero, sine dubio, priuatim alia etiam inter ipsos agitata fuerunt: quorum nobis *Andradii* liberalitas copiam facit. Sumit autem hoc, quod in confesso est, peccato inesse duo: reatum, quo personam obstringit: & turpitudinem, maculam, iniquitatem, seu malitiam, quæ in ipso hæret peccato, vt per se sit aliquid displicens Deo.

gari, si dicatur, in baptismo non tolli, quicquid peccati rationem habet. p. 244.

Quando igitur Tridentini dicunt, reliquias concupiscentiæ in renatis non habere veram & propriam rationem peccati, *Andradius* dicit hunc esse sensum: Non tantum reatum tolli, sed manente concupiscentia, ex ipsa tolli maculam, turpitudinem, iniquitatem seu malitiam, ita vt in renatis Deus illam non possit odisse. Hoc Lector bene notet. Præstruxerat autem *Andradius* antea, concupiscentiam per se etiam ante Baptismum, proprie non habere rationem peccati, nisi abesset iustitia originalis, qua cohiberetur. Cum igitur in Baptismo reddatur iustitia reprimens concupiscentiam, ideo illam per se non esse peccatum. Hoc autem non statim proponit, sed prius colores aliquos quærit ex Scriptura. Rhetorice igitur & prolixe declamitat *Andradius*: An gratiæ Dei, meriti Christi, & efficaciæ Sacramentorum tanta sit imbecillitas, vt non possit in Baptismo subito & penitus tollere, quicquid habet peccati rationem? Num igitur, inquit, tantæ sunt peccati vires, vt nec gratiæ Dei, nec meriti Christi, nec Baptismi vi atque virtute superari possint in Baptismo? Plusne ergo Adæ malitia obfuit, quam Christi meritum renatis prosit? &c. Breuiter autem & simpliciter respondeo: A possibili ad inesse, non esse firmam argumentationem. Posset sine dubio gratia Dei, propter meritum Christi, per efficaciam Baptismi, subito tollere ex baptisato, totum originale malum, ipsum etiam fomitem concupiscentiæ, & mortem corporis: quæ tamen Pontificii concedunt manere in renatis. Quid si hoc loco ab *Andradio* mutuarer exclamationes? Tanta one igitur imbecillitas est sanguinis Christi, quod mala illa subito & penitus non potest tollere in Baptismo? Quid si exclamem, blasphemum esse *Andradium* in virtutem & efficaciam mortis & sanguinis Christi, qui concedit mala illa, fomitem scilicet mortem corporis, &c. per Baptismū nec subito nec penitus in hac vita tolli? Quicquid responderit, agnoscat oportet, incisum esse neruum illorum argumentorum de possibilitate, quæ grandiloquentia sua speciose exornauit. Simplex enim & vera regula est: Quid gratia Dei, meritum Christi, & efficacia Baptismi in renatis operetur, quomodo & quo ordine,

p. 258. 259.

p. 239. seq.

Quomodo & quo ordine

Deus per Baptismū in renatis operatur. dine, statuendum esse ex verbo Dei, non ex argumentationibus a possibili. Tradit autem verbum Dei, sicut supra testimoniis Scripturæ probatum est, gratiam Dei in Baptismo dare plenam & perfectam indulgentiam omnium peccatorum: mortificationem vero & renouationem in hac vita inchoari, & quotidie augeri in renatis: sed absolutionem & perfectionem in altera demum vita fore. Nullum autem est dubium, gratiam Dei subito, & vno momento hoc perficere & absoluere posse. Sed Scriptura testatur, Deum certo consilio hoc non facere in hac vita: neque tamen hoc quicquam derogat efficaciæ gratiæ Dei, & meriti Christi. Virtus enim Dei in infirmitate perficitur. Et etiamsi nulla nobis constaret ratio, cur Deus inchoatum renouationis beneficium in hac vita non velit subito perfectum & consummatum reddere: sed in magna infirmitate conseruare, augere, & tandem ad perfectionem deducere, quæ in altera vita futura est: sufficere tamen nobis deberet, quod Scriptura testatur, Deum hoc modo & ordine in renatis operari. Et tamen certum est, posse ipsum vno momento hoc absoluere. Quod vero illud non facit, bona eius est voluntas: cuius certas ipsum habere rationes, non est dubium. Rhetoricationes igitur *Andradii* de possibilitate, opposita hac simplici responsione, per se concidunt & euanescunt.

Addam illustrem *Augustini* locum, qui contra Iulianum l. 4. c. 3. plane eandem tradit solutionem: *Quasi*, inquit, *nos negemus, adiutorium Dei tantum valere, —— vt hodie nullas concupiscentias malas habere possimus, contra quas vel inuictissime dimicemus. Et tamen non fieri, nec tu negas: cur autem non fiat, quis cognouit sensum Domini? Non tamen parum scio, cum scio, quæcunque illa caussa sit, quod nec iusti Dei sit iniquitas, nec omnipotentis infirmitas. Est igitur aliquid in eius abdito altoque consilio, cur quamdiu viuimus in hac carne mortali, est in nobis, contra quod mens dimicet nostra. Est etiam propter quod dicamus: Dimitte nobis debita nostra.* Et paulo infra: *Ideo factum est in loco infirmitatis huius, ne superbe viueremus, & sub quotidiana peccatorum remissione viuamus. —— Sed siue ista caussa sit, siue alia, quæ multo amplius me latet: tamen quod dubitare non possum, quantumlibet proficiamus sub hoc onere corruptibilis corporis, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, &c. Propter quod & sancta Ecclesia, etiam in talibus suis membris, vbi maculam criminis & rugam non habet falsitatis, licet contradicente superbia vestra, non desinit Deo dicere: Dimitte nobis debita nostra.*

V. Sed Scripturæ etiam testimoniis *5. 1. Cor. 6,11.* pugnat *Andradius* p. 245. quibus quomodo vtatur, videbimus. 1. Cor. 6, 11. *Et hac quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Ergo nihil restat in renatis contaminatum. Respondeo: Quod attinet ad remissionem peccatorum & ad imputationem iustitiæ, baptizati, quia Christum, qui est iustitia nostra, induerunt, habent in ipso munditiem perfectissimam. Munditiès vero renouationis seu satisfactionis tantum inchoata est: quæ quotidie crescere debet, donec perficiatur, quod in altera vita futurum est. Et hæc est ipsius Pauli explicatio. Ita enim eos, quos 1. Cor. 6, 11. dicit *ablutos & sanctificatos*, postea 2. Cor. 7, 1. alloquitur: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem.* Ita igitur abluti & mundati sunt baptizati, vt opus sit ipsis hac exhortatione. *Mundemus nos ab omni inquinamento.* Sed inquis: Forte intelligit Paulus inquinamenta sordium, quas post Baptismum peccatis actualibus, communicatione cum idolis, contraxerant? Non nego & hoc Paulum comprehendere: sed in ipsis etiam renatis hærere, quod quotidie expurgandum sit, Paulus ostendit 1. Cor. 5, 7. vbi renatos dicit esse azymos, & tamen debere expurgare *vetus fermentum.* Nec intelligi hoc poterit, reliquos Corinthios esse sine omni vetustate, tantum vt incestuosum expurgent. Nam Ephes. 4, 22. seq. Coloss. 3, 9. 10. ipsos renatos alloquitur, cum iubet *deponere & exuere veterem hominem.* In ipsis igitur renatis reliqua est vetustas, quotidie expurganda. Ita Ioan. 15, 2. de palmite iam ferente fructum, Christus inquit: *Pater meus purgat ipsum, vt plus fructus afferat.* Et Epistola Iudæ, vocat tunicam a carne inquinatam. *v. 23.* Quod autem mundum & purum est, non potest alterum maculare. Sunt igitur baptizati, mundati: & tamen quotidie opus habent purgatione. Vos, dicit Christus Apostolis, *mundi iam estis propter sermonem meum:* *Ioan. 15,3.* & tamen pater meus quotidie purgat vos. Ita sanctificati sunt in Baptismo. Sed Paulus hortatur, *vt perficiant sanctificationem.* Inchoata igitur, non perfecta est in hac vita sanctificatio. Et planè eodem modo *Augustinus* dictum illud Pauli explicat, contra Iulianum l. 6. c. 5. *quod* Paulus *ait: & hac quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis. Mutatos eos dixit in melius: non vt* concupiscentia *carerent, quod in hac vita fieri non potest: sed vt ei non obedirent, quod in bona vita fieri potest: vtque ab eo, quo erant vinculo eius obnoxii, liberatos se esse agnoscerent.*

VI. Ita quod Hebr. 1, 3. scriptum est: *6. ex Hebr.*

Pur-

Purgatione peccatorum per seipsum facta, consedit in excelsis. p. 242. Ibi *Andradius* vrget (*præteritum*) quod facta iam sit purgatio peccatorum. Sed si hoc modo libeat aoristum vrgere, dicemus peccata nostra priusquam baptizaremur, immo priusquam nasceremur, purgata fuisse. Dicit enim hoc factum, priusquam in cælos Christus ascenderet. Et de sacrificio quidem Christi, quo pro omnibus peccatis in cruce satisfecit, hoc verum est. Sed nostra quæstio est, quomodo & quando in nobis fiat peccatorum purgatio? Dicimus autem eam fieri, primo remissione, solutione reatus, seu non imputatione. Deinde mortificatione & renouatione, quæ in hac vita inchoatur, crescit & augetur, absoluta autem erit in altera demum vita. Ita 1. Ioan. 1, 7. *Si in luce ambulamus, communionem habemus cum Deo: & sanguis filii eius emundat nos ab omni peccato.* Et addit Ioannes: *Si dixerimus, nos peccatum non habere, nos ipsos seducimus, quod si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt dimittat nobis peccata, & emundet nos ab omni iniquitate.* Complectere iam integram Ioannis sententiam: Nemo potest communionem habere cum Deo, nisi prius habeat purgationem peccatorum. Sed etiam quando iam habent communionem cum Deo & ambulant in luce, tamen adhuc emundantur a peccato. Et ita emundari, quotidie confitemur peccata, vt mundet nos ab omni iniquitate. Continua ergo est emundatio peccati. Ita *Hilarius* apud *Augustinum* l. 2. contra Iulianum l. d. dicit, *nos in hoc terreni & morticini corporis habitaculo, mundos esse non posse: nisi per ablutionem cælestis misericordiæ emundationem consequamur: post dermutationem resurrectionis, terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura.* Quibus verbis *Augustinus* addit hanc explicationem: *Vides,* quod Hilarius *nec in hac vita mundationem nostram neget, & tamen humanam perfectionem spernit: id est, perfectioris mundationis in vltima resurrectione naturam.* Ibidem etiam *Hilarius* explicat, quomodo in renatis per totam vitam fiat purgatio peccati, *colluctantium aduersus nos passionum concertatione:* conuertente scilicet diuina misericordia malitiam Diaboli ad purgationem nostram. *Cum enim per infirmitatem animi — surrepentia incentiua reprimuntur, emundamur a peccato per huius victoriæ gloriam.* Et tandem concludit: *Conscii igitur illa ipsa corpora nostra omnium vitiorum esse materiam,* per *quæ polluti & sordidi, nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus: gaudeamus nobis esse hostem, in cuius concertatione bello quodam dimicemus,* &c. *Augustinus* etiam de perfectione iustitiæ, munditiem renatorum in hac vita ita describit: *Ingredi sine macula, non absurde etiam ille dicitur, non qui iam perfectus est: sed qui ad ipsam perfectionem irreprehensibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipsa peccata venialia non negligens mundare eleemosynis. Ingressum quippe hoc iter nostrum, quo tendimus ad perfectionem, munda mundat oratio, — vbi veraciter dicitur: Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus. Vt dum reprehenditur, quod non imputatur, — — sine macula noster ad perfectionem habeatur cursus: in qua perfectione cum ad eam peruenerimus, iam non sit omnino, quod ignoscendo mundetur.* Has veterum sententias ideo adscripsi, vt Lector videat, non nostras esse explicationes, quod renati mundi sint in hac vita, imputatione & inchoatione. *Andradius* vero hoc p. 259. vrget, non tantum baptisatum mundari, sed ipsa peccata purgari in Baptismo. Et quia in peccato duo insunt, peccati turpitudo, & reatus: sentit *Andradius*, non tantum reatum, verum etiam turpitudinem ex concupiscentia, quæ in renatis manet, in Baptismo tolli. Erit igitur id quod Iuliano *Augustinus* tribuit, concupiscentia ita per Baptismum sanctificata, vt iam sit *bona, iusta,* & *sancta Dei filia.* Sic perge *Andradi,*

Aude aliquid breuibus Gyaris & carcere dignum,
Si vis esse aliquid!

VII. Ad Titum 3, 5. 6. *Saluos nos fecit* 7. ex Tit. 3, 5. 6.
per lauacrum regenerationis & renouationis
Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde.
Nihil igitur restat peccati, in illis, in quos p. 246. Spiritus sanctus abunde effunditur. Respondeo: Paulus non dicit, Spiritum sanctum renouationem in illo momento, quando homo baptizatur, perficere & absoluere: sed effunditur in Baptismo super renatos, vt *interior homo de die in diem renouetur,* 2. Cor. 4, 16. *Et in quantum non est renouatus, in tantum adhuc in vetustate est,* inquit *Augustinus.* l. d. Baptismi igitur efficacia per totam vitam renatorum se extendit, & morte demum absoluitur: donec *mortale hoc induat immortale, & corruptibile induat incorruptionem,* 1. Cor. 15, 54.

VIII. 2. Cor. 6, 14. *Quæ societas luci ad* 8. ex 2. Epist ad Cor. 6, 14.
tenebras? quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? Ergo in baptisatis nihil reliquum est peccati. Respondeo: Paulus hoc agit, peccatum mortale non stare cum iustitia fidei, sicut vulgo loquimur. Sed *Andradius* ita intelligit, quasi non posset p. 146. in vno homine simul esse vetustas & nouitas, caro & spiritus, lex mentis & lex peccati. Expostulet igitur cum Paulo, qui hoc diserte affirmare, & crebris repe-

repetitionibus inculcare non veretur.

9. ex 5. cap. Epist. ad Ephes. v. 26. 27.

IX. Ephesios 5, 26. 27. *Sanctificauit Ecclesiam, mundans eam lauacro aqua in verbo, vt exhiberet ipsam sibi gloriosam, non habentem maculam aut rugam.* Hanc Pauli sententiam Pontificii semper ita citant, quasi Paulus scripserit: Christus mundauit Ecclesiam: & sistit eam, in hac scilicet vita, statim post baptismum, sine macula & ruga, cum Paulus dicat: *Mundauit Ecclesiam, vt sistat eam sine macula & ruga.* Sed quando? *tunc*, inquit, *quando futura est gloriosa.* Coniunguntur enim *gloriosa, sine macula & ruga.* Tunc autem futura est *gloriosa*, sicut inquit Paulus ad Col. 3, 4. *cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos cum ipso apparebitis in gloria.* Et Rom. 5, 2. *Gloriamur spe gloria Dei.* Christus ergo *nunc* Ecclesiam *mundat lauacro aqua in verbo abluens peccata praterita, & pellens ab ea dominationem malorum angelorum. Deinde perficiens eius sanitates, facit eam occurrere in illam gloriosam sine macula & ruga.* Hæc *Augustini* explicatio, de perfectione iustitiæ.

l. 2. Et contra Iulianum lib. 2. citat hanc *Hilarii* sententiam: *Ipsis*, inquit, *Apostolis, verbo licet iam fidei emundatis atque sanctificatis, non deesse tamen malitiam per conditionem communis nobis originis, docuit dicens: Si vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris.* Operæ pretium vero est considerare, quod Pelagiani illam Pauli sententiam, Eph. 5, 26. 27. plane eodem modo, sicut nunc Pontificii opposuerunt *Augustino.* Ita enim inquit de bono perseuerantiæ lib. 2. cap. 5. *Etiam hoc Pelagiani audent dicere, hominem iustum in hac vita nullum habere omnino peccatum: & in talibus hominibus esse iam in prasenti tempore, Ecclesiam non habentem maculam neque rugam: tanquam sponsa* Christi *non sit, qua per vniuersam terram quod ab eo didicit, dicit: Dimitte nobis debita nostra.* Et ad Bonifacium lib. 4. c. 7. Dicunt Pelagiani, *Baptismo perfecte homines innouari: atque ad hoc Apostoli adhibent testimonium* ad Ephes. quinto. Sed *si dixerint, se non habere peccatum, respondet eis Ioannes, quod seipsos decipiant, & veritas in eis non sit. Si autem confiteantur peccata sua, cum se velint esse Christi corporis membra: quomodo erit illud corpus, id est, Ecclesia in isto adhuc tempore perfecta, sicut ipsi sapiunt, sine macula & ruga: cuius membra non mendaciter confitentur se habere peccata? Quapropter & in baptismate cuncta dimittuntur peccata, & per ipsum lauacrum aqua in verbo exhibetur Christo Ecclesia sine macula & ruga. Quia nisi esset baptisata, infructuose diceret: Dimitte nobis debita nostra, donec perducatur ad gloriam, vbi ei perfectius nulla insit macula & ruga.*

X. Hebr. 9, 28. *Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata.* Sed quorum vel tenues reliquiæ manent, exhausta dici nullo modo possunt. Renati igitur nullas vel tenues peccati reliquias habent. Ita *Andradius.* Primo autem consideret Lector, quomodo *Andradius* abutatur verbo *exhauriendi*, quod in vulgata editione extat: cum textus habeat verbum ἀνενεγκεῖν, quod significat vel *offerre*, vel *portare.* 1. Pet. 2, 24. *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Et textus Hebr. 9, 28. opponit duo illa: *Semel oblatus est, vt multorum peccata tolleret, in secundo vero aduentu, apparebit sine peccato.* Plena igitur abolitio peccati tunc demum futura est. 10. ex c. 9. Epist. ad Hebr. v. 28. p. 240.

XI. Et si quæ aliæ similes sententiæ ex Scriptura opponuntur, generalis explicatio & solutio consistit in tribus hisce capitibus. *Primo*, sicut Paulus inquit Rom. 8, 1. Liberati sumus a lege peccati & mortis, quia licet in nostra carne habitet peccatum, carne seruiamus legi peccati: *nihil* tamen *damnationis est in iis, qui in Christo Iesu sunt. Secundo,* Mortui sumus peccato. Rom. 6, 6. Et *vetus noster homo* cum Christo *crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt non amplius seruiamus peccato. Tertio, Cum mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Vbi est mors stimulus tuus? Stimulus autem mortis, est peccatum,* 1. Cor. 15, 54. seq. Ita generalis est *Augustini* responsio, contra Iulianum, lib. 6. cap. 5. *Ad illam quoque perfectionem qua speratur, eodem baptismate, quod hic accipitur, peruenitur.* Et lib. 2. *sanat vitiatum, a reatu statim, ab infirmitate paulatim.* Et tract. 41. in Ioannem: Post regenerationem baptismi, inquit, *precemur medicum, saucii portemur in stabulum curandi:* Et illustris est *Augustini* sententia, quæ omnibus obiectionibus opponi potest, lib. 2. de meritis peccatorum, cap. 27. Tractans enim quæstionem, quomodo peccatum quod parenti remissum est, filio, nisi renascatur, obsit, respondet: *Quia renouati parentes, non ex primitiis nouitatis, sed ex reliquiis vetustatis, carnaliter* generant, Et addit: *Illud pracipue propter quastiones, qua hac de re mota sunt, vel moueri adhuc possunt, attendere & meminisse debemus: tantummodo peccatorum omnium plenam perfectamque remissionem Baptismo fieri, hominis vero ipsius qualitatem non totam continuo commutari, sed spirituales primitias in bene proficientibus,* de

de die in diem, nouitate crescente, commutare in se, quod carnaliter vetus est: donec totum ita renouetur, vt animalis etiam infirmitas corporis ad firmitatem spiritualem incorruptionemque perueniat. Ita *Augustinus. Andradius* vero contendit, non tantum reatum solui, verum etiam quicquid in concupiscentia habet rationem peccati, aboleri. Parentes igitur renouati transmittent ad filios talem concupiscentiam, ex qua, quicquid peccati rationem habet, extirpatum est. Conciliet *Andradius*, qua est grandiloquentia, hanc suam sententiam cum *Augustino*.

XII. Si vero baptizatus statim moriatur, dicimus cum *Augustino* lib. 2. de peccatorum meritis, cap. 28. *Si continuo consequatur ab hac vita migratio: non erit omnino, quod obnoxium hominem teneat, solutis omnibus, quæ tenebant.*

11 ex Hieronymo. XIII. Hæc de sententiis, quæ ex Scriptura opponi solent, dicta sint. Quod enim *Andradius* p. 250. ex *Hieronymo* citat, in Baptismo veterẽ Adamum prorsus interiisse: item baptismum ex toto nouum hominem facere nihilque veteris relinqui: ostendit, quales sint tortores Patrum Pontificii. Cum enim Paulus vbique clamitet, veterem hominem, licet cum Christo in Baptismo crucifixum, manere tamen in renatis, ita vt in hac vita semper sit mortificandus, deponendus & exuendus, Rom. 8, 10. Gal. 5, 24. Eph. 4, 22. sq. Col. 3, 9. *Andradius Hieronymum* honorifica afficit contumelia: quasi contra Paulum sentiat, veterem hominem in Baptismo prorsus interiisse, ita vt prorsus nihil vetustatis relinquatur in renatis in hac vita.

12: ex axiom. politico: nil habere rationem peccati, nisi sit voluntarium. XIIII. Et hactenus *Andradius* prætextu qualicunque ex Scriptura reliquias concupiscentiæ circumuestitas in theatro circumduxit, vt specie aliqua spectatorum oculos falleret. Audiamus iam porro, quomodo in Concilii penetralibus, de concupiscentia, quæ in renatis est reliqua, didicerit philosophari. Multis astruit (p. 193. seq.) politicum illud axioma: Nihil habere rationem peccati, nisi sit voluntarium. Sed Rom. 7, 15. Paulus inquit: *Non quod volo, sed quod odi, facio.* Galat. 5, 17. ait: *Vt non quæcunque vultis, eadem & faciatis.* Ergo concupiscentia in renatis, quando non accedit consensus, nullam prorsus habet rationem peccati.

Pontificiorum stropha circa obiect. nostrat. de ἀνομίᾳ concupiscentiæ. XV. Quia vero obiicitur, concupiscentiam etiam in renatis esse ἀνομίαν, propterea quia dissidet a norma legis, & cum illa pugnet: & quia lex est norma iustitiæ in Deo: quicquid igitur ab illa norma dissidet, & cum ea pugnat, habet rationem peccati. Argumenti huius mole premi se omnes Pontificii sentiunt, ideo varias quærunt rimas, vt elabantur. *Colonienses* contra librum reformationis intelligunt, si concedatur concupiscentiam esse ἀνομίαν, continuo sequi, quod habet in se veram rationem peccati. Tergiuersantur itaque legem non accusare & arguere ipsam concupiscentiam; sed hoc tantum, si perficiatur concupiscentia. *Pighius* vult hoc esse absurdum, si dicatur concupiscentiam ante Baptismum in non renatis habere veram rationem peccati, propterea quia a lege Dei dissidet, & cum ea pugnat: illam vero post Baptismum in renatis, licet repugnet legi mentis, ab omni culpa peccati, & iniquitatis ratione, ita absoluere, non tantum vt personam baptisatam non faciat ream, sed vt ipsa concupiscentia amplius non habeat vllam rationem peccati. Hoc *Pighius* existimat, valde absurdum esse. Ipse igitur contendit concupiscentiam etiam ante Baptismum non esse vllam ἀνομίαν, sed conditionem naturæ bonam, sanctam & iustam. *Andradius* vero cum Iesuitis concedit, concupiscentiam in renatis esse ἀνομίαν, hoc est, dissidere a lege Dei, & cum ea pugnare: & tamen fortissime contendit, nullam prorsus habere rationem peccati. Sed quo, inquis, artificio potest contra euidentissima principia disputare? p. 184. 187. Audi quæso, perfricat frontem, & superba voce detonat: non omnem ἀνομίαν esse peccatum, sed ἀνομίαν esse genus peccati, sicut animal hominis. Sicut ergo quoddam animal est rationale, quoddam irrationale; ita forsan quædam ἀνομία erit mala, quædam bona: quædam iusta, quædam iniusta: quædam iniqua, quædam sancta: quædam displicens Deo, quædam placens: quædam erit peccatum: quædam bonum opus, vel saltem indifferens. Sed cum diuina voluntas sit certa & immota norma & virtutis & vitii, quæ norma in lege patefacta est, vnde Paulus dicit: *Per legem agnitio peccati.* Rom. 7, 7. Item: *Peccatum non agnouissem, nisi lex diceret: Non concupisces:* Quomodo quæso *Andradius* firmissimum illud axioma potest infringere? Respondeo: Eludit tantum puerili & frigidissimo hoc sophismate: p. 181. Diaboli & homines scelerati repugnant legi Dei; & tamen Diabolus non est peccatum, & impius homo non appellatur peccatum, sed peccator. Ergo non omne, quod legi Dei repugnat, est peccatum. De re grauissima agitur, quomodo scilicet lex Dei doceat agnitionem peccati, quæ rationi ignota est. *Andradius* vero, quasi cum pueris de talis luderet, obiecto sophismate, ridet, non soluit argumentum. Peccator & peccatum sunt coniugata, & peccator sane non est ipsum peccatum. Hoc tamen certissimum est, sine peccato nullum esse peccatorem:

sed peccatorem & esse & dici, ratione peccati, seu propter peccatum. Ita homo impius repugnat legi Dei: sed quomodo? an ratione substantiæ, an vero ratione peccati, quo vitiata est substantia? Certum est autem, nullam substantiam posse legi Dei repugnare, nisi per peccatum, vel ratione peccati. Vsque adeo certum, firmum & fixum est, quicquid a norma iustitiæ in Deo, quæ in lege patefacta est, dissidet, & cum ea pugnat, habere rationem peccati.

XVI. In Græcis vocibus plane nullus est locus Iesuitarum sophismati. Si enim dicam: Impii homines sunt ἄνομοι, sed non sunt ipsa ἀνομία: ergo non omnis ἀνομία est peccatum. Quam ridiculum est argumentum, omnes intelligunt. 1. ep. 3, 4. Quando vero Ioannes dicit: *Peccatum est ἀνομία*: Latine non potest commodius reddi, quam si dicamus: *Peccatum est, quod a lege Dei dissidet*, siue *quod legi Dei repugnat.* Ex illis Latinis vocibus sumit *Andradius* post Iesuitas, occasionem cauillandi, cum non ignoret, cauillum illud in Græcis vocibus prorsus nullum habere locum, sicut ex hoc exemplo intelligi potest. 1. Ioan. 5, 17. scriptum est: *πᾶσα ἀδικία*, hoc est, *omne, quod iustitiæ repugnat, est peccatum.* Iam ex Iesuitarum logica possem tale argumentum texere: Diabolus & impii pugnant cum iustitia, & tamen non sunt ipsum peccatum: ergo falsum est, quod Ioannes dicit, πᾶσαν ἀδικίαν, hoc est *omne, quod cum iustitia pugnat, esse peccatum.* Sed quis talem sophisticam cauillandi libidinem non detestetur, in re præsertim tam seria? Eadem certe ratione peccatum vocatur ἀδικία, sicut ἀνομία, quia lex est regula iustitiæ. Sicut igitur omnis ἀδικία est peccatum, ita & omnis ἀνομία est peccatum.

Sed Lectorem oro, vt hoc attente consideret, quod *Andradius* Tridenti in ipso Concilio, cum tragicis vociferationibus diu multumque contendisset, non omnem ἀνομίαν, hoc est, non omne, quod a lege diuina dissidet, & cum ea pugnat, pag. 334. 335. peccatum esse: postea in 5. lib. Iesuitarum axioma fortiter defendens, pronunciat: Quicquid a Prælatorum Ecclesiæ, ac maxime a Romani Pontificis iussis dissidet, & cum illis pugnat, immane esse peccatum: & maiori scelere inuolui illum, qui Pontificias, *quam qui diuinas leges perfregerit: si præsertim Prælatorum despicientia, & legum* Pontificiarum *contemptione feratur.* p. 382. Hæc enim sunt *Andradii* verba. Et quidem tam stricte hoc vrget, vt ideo cum Iesuitis pronunciare non vereatur, illos esse velut ethnicos & publicanos habendos, qui filii Dei præscriptum, & veteris Ecclesiæ consuetudinem sequentes, Romani Pontificis & Prælatorum eius præscriptione, ab vtraque Christi Eucharistiæ specie sumenda non retardantur. Huc scilicet tendit operosa illa disputatio, non omnem ἀνομίαν esse peccatum, vt hominum mandata diuinis præferantur. Et quidem Tridenti in ipso Concilio *Andradius* illa disputat.

XVII. Profecto necesse est, *Andradium* habere nos Germanos non aliter, quam bestias, & pecora campi: quibus manifestissimum & firmissimum hoc axioma, per tam puerile sophisma, arbitratur se ridendo posse extorquere. Sed stat contra omnes portas inferorum inuictum axioma: Quicquid in natura rationali dissidet a norma legis, & cum ea pugnat: siue sit defectus, siue ἀταξία, siue inclinatio, siue actio, siue amissio, est peccatum. Non enim per Philosophiam, quæ de voluntariis tantum actionibus loquitur, agnitio peccati, sed per legem. Lex vero accusat & arguit, non tantum consentire concupiscentiæ, vel ire post concupiscentias, sed ipsum etiam concupiscere. Et hoc peccatum Paulus dicit se non potuisse cognoscere, nisi per legem quæ dicit: *Non concupisces.* Hæc Rom. 7, 7. firmissima fundamenta *Andradius* labiis suis magniloquis conspurcare quidem conatur, sed infringere non potest: nisi forsan aliam voluerit fingere normam iustitiæ & peccati in Ecclesia, quam quæ est in mente diuina, quæ in lege ipsius nobis patefacta est. Et sane disputans de loco Iacobi: *Qui in vno delinquit, reus est* c. 2, 10. *omnium:* non obscure significat, charita- p. 330. seq. tem, qualis & quanta in renatis in hac vita est, esse normam iustitiæ: & quicquid mensuræ huius charitatis non aduersatur, licet ad legem Dei non congruit, non esse peccatum. Et talia censet esse peccata venialia, & ipsam concupiscen- p. 185. tiam. Et alibi magis probat, quod Scholastici dicunt, peccatum esse contra naturam hominis, qualis nunc est, quam esse ἀνομίαν. Sed quid multis disputo? colligere hinc promptum est, Pontificios non curare magnopere ἀνομίαν contra legem diuinam, modo non repugnetur iis, quæ Pontifex in scrinio pectoris sui gerit. Vtile autem est, Lectores scire, ex traditionibus Concilii Tridentini non scriptis, esse hanc vnam, non omnem ἀνομίαν esse peccatum: Et quid est, si hoc non est legem Dei conculcare? pleno scilicet ore fateri, aliquid esse ἀνομίαν: & tamen ridere illos, qui propterea coram Deo se humiliant, & petunt peccatum illud non imputari? Sed Lector ipse profanam hanc *Andradii* philosophationem de peccato consideret.

XVIII. Eiusdem generis est, quod 2. circa *Andradius* in hac disputatione affirmat, locum e Ps. 32, 1.

tegere

tegere peccata, occultare, non imputare, remittere, Rom. 4, 7. 8. Pſ. 32, 1. nihil aliud ſignificare, quam omnes peccati fibras penitus extirpare, ita vt ne veſtigium quidem vllum reliquum ſit. Noua plane eſt hæc Tridentina Grammatica. Ineptiſſimus igitur eſt Paulus, qui tam muliebriter quiritatur, Rom. 7, 24. ſi remiſſio peccati ipſas fibras peccati ita extirpat, vt ne veſtigium quidem eius reliquum fiat. Manifeſtiſſime certe dicit Paulus, poſt remiſſionem, peccatum adhuc in carne ſua habitare. Quanta igitur huius rhetoris impudentia eſt, fingere nouam plane Grammaticam, quod tegere, non imputare, remittere, ſit malum ipſum penitus extirpare. Propitiatorium tegens tabulas legis, figura fuit, quomodo tegantur peccata. Num vero illud operimentum arcæ erat extirpatio tabularum legis? Pſ. 32, 1. eſt verbum כסה, quod etiam vſurpatur Prouerb. 12, 23. *Homo aſtutus tegit ſententiam*, hoc eſt, iuxta *Andradium, extirpat.* Ezech. 18, 7. *Nudum operiet veſtimento.* Ion. 3, 8. *Operient ſe ſaccis.* Accommodet huc quæſo Lector nouam Andradii Grammaticam, & mirabilis erit metamorphoſis. Ezech. 13, 18. 20. verbum illud vſurpatur de Pſeudoprophetis, fouentibus peccata vano prætextu. Nunquid ibi, bone *Andra-*
[p. 253.] *di,* ſignificat peccatum extirpare: Sed *Andradius* inquit: In Pſalmo mox ſequitur, *in cuius ſpiritu non eſt dolus.* Maximus autem eſſet dolus, fingere peccata eſſe remiſſa, quæ in carne adhuc hæreant? Nihil autem aliud reſpondebo, quam quod *Auguſtinus* dicit l. 2. contra Iulianum, de hac Dauidis ſententia: *Confitetur etiam peccata iuſtorum, magis aſſerens eos in Dei miſericordia ſpem ponere, quam de iuſtitia ſua fidere. Et ideo non eſt in ore eius dolus: immo in ore illorum omnium, quibus huius veracis humilitatis, vel humilis veritatis perhibet teſtimonium.* Opponat hæc Lector. *Auguſtinus* dicit confiteri etiam iuſtorum peccata, eſt quod Dauid inquit: *In ſpiritu eius non eſt dolus. Andradius* vero inquit: In illius ſpiritu non eſt dolus, qui nullum in ſe peccati veſtigium agnoſcit. Et huc accommodat, quod Pſ. 51, 3. 11. petit *deleri iniquitatem.* Verbum enim מחה ſignificat talem deletionem, *ſicut cum patinam quis inuertit & abſtergit,* 4. Reg. 21, 13. Sed titulus Pſalmi teſtatur, quod loquatur de peccato actuali: quod iuxta *Auguſtinum,* actu tranſit, & reatu manet, quem hoc modo deleri Propheta petit. Sed illo reatu ita deleto, vide
[v. 4.] quid porro petat Dauid: *Multiplicetur ablutio mea, amplius iterum atque laua me ab iniquitate mea.* Sed quid opus eſt continuo repetita mundatione, ſi iam deleta eſt iniquitas adulterii? ſicut verbum מחה ſignificat. Id vero Dauid ipſe oſtendit, cum inquit: *Ecce in iniquitatibus conceptus ſum,* &c. [v. 7.] Et hoc dicit 50. ferme annis poſt acceptam circumciſionem. Hoc igitur eſt peccatum illud, quod Pſ. 32, 1. 6. petit tegi: pro quo omnem ſanctum orare neceſſe ſit.

XIX. Sed non dubito, pium Lectorem [1. circa locum e 1. Ioan 1, 8.] iamdudum pertæſum *Andradianæ* impudentiæ, quæ digna propediem erit galero Cardinalitio. Vnum igitur tantum adhuc addam, vere magiſtrale *Andradii* artificium. Sententiam Ioannis: *Si dixerimus, nos peccatum non habere,* &c. [1. ep. c. 1. 8.] ita conſpurcat, [p. 255.] vt contendat intelligendam eſſe, *de actualibus ſolum peccatis, & de adultis hominibus, qui propria ſe actione poſſunt commaculare:* quando ſcilicet flammæ concupiſcentiæ ſubitum aliquem voluntatis aſſenſum ſecum rapiunt. Et Lectorem oro, vt attente conſideret, quorſum diſputationes Pontificiorum de reliqua in renatis concupiſcentia tendant. *Auguſtinus* l. 2. de peccatorum meritis, diſputat, excepto vno homine Ieſu Chriſto, neminem vel fuiſſe, vel eſſe in hac vita ſine peccato. Et alibi dicit: Si omnes ſancti „ [de nat. & grat. c. 36.] & ſanctæ in vnum congregentur & ro- „ gentur, omnium vnam fore vocem: „ *Si dixerimus, nos peccatum non habere,* &c. Sed *Andradius* nuper in Tridentino Concilio didicit: Infantes baptizatos, & qui ad adultam ætatem non peruenerunt, non comprehendi illa ſententia. 2. Quando homo eſt ſine peccatis actualibus, ſicut eſt in ſomno: tunc iuxta *Andradium,* non comprehenditur in illo dicto Ioannis 3. Quando concupiſcentia quieſcit, aut etiam quando mouetur, ſi non rapiat ſecum voluntatis aliquem aſſenſum, tunc adultus non habet peccatum. Sit igitur & hæc vna ex traditionibus Tridentini Concilii non ſcriptis: Inter renatos in hac vita valde multos eſſe, qui contra Ioannis teſtimonium vere dicere poſſent, ſe peccatum non habere: quia multi ſunt baptiſati, qui ad ætatem adultam nondum peruenerunt. Et *Andradius* Tridenti in Concilio dicit, Ioannis ſententiam de adultis tantum intelligendam, ipſos etiam adultos renatos in hac vita valde ſæpe eſſe ſine peccato: nam quando dormiunt, non maculant ſe actuali aliquo peccato. Et quando concupiſcentia quieſcit, aut quando ita ipſi reſiſtitur, vt nullum voluntatis aſſenſum ſecum rapiat, tunc iuxta Pontificios non eſt peccatum. Renati igitur adulti, in maiori vitæ huius parte, poterunt contra Ioannem teſtimonium dicere, ſe peccatum non habere. Corrigenda igitur erit Ioannis ſententia, vt tantum de quibuſdam renatis in hac vita, & non ſemper, ſed aliquando tantum verum ſit:

Si dixerimus, quia peccatum non habemus, veritas in nobis non est. Si cum truncis & stipitibus, qui nihil intelligunt, *Andradius* negotium haberet, non posset maiori libidine, quæcunque ipsi libent, sine probatione dictitare. Nam ne mentionem quidem dignatur facere, quod Paulus Roman. 7. tam tristi querela peccatum in-
v. 20. habitans deplorat: quod ideo vocat *peccatum inhabitans*, vt recte intelligi possit, quod Ioannes dicit: *Si dixerimus nos peccatum non habere*, &c.

XX. Immo ex illa sua sententia *Andradius* affirmat, renatos nec omnes, nec semper in hac vita opus habere illa precatione: *Dimitte nobis debita*, &c. quia nec ipsa concupiscentia, nec motus eius, si non accedat consensio, sint peccata vel debita. Atqui Christus ideo vocat debita: quia quæ lex flagitat, nec habere, nec præstare possumus in hac vita, ea perfectione, sicut lex postulat. Illa igitur, quæ etiam in inchoata nouitate, legi flagitanti adhuc debemus, recte petimus dimitti: sicut Dauid facit, Psalm. 51, 1.2. Non ignoro *Augustinum* aliquando dicere, propter concupiscentiam reliquam renatos non dicere: *Dimitte*, &c. sed propter actualia peccata. Sed idem *Augustinus* Epist. 29. inquit: *Quam diu charitas augeri potest, profecto illud, quod minus est, quam debet, ex vitio est, ex quo vitio non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet, — — propter quod vitium si dixerimus, quod peccatum non habemus*, &c. (aduerte hoc *Andradi*,) *propter quod etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra, cum iam omnia — dicta, facta, cogitata dimissa sunt.* Item de verbis Apostoli, Serm. 2. *Sed sufficit*, inquis, *mihi, quod in Baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Nunquid quia deleta est iniquitas, finita est infirmitas? — — Adhuc carnem fragilem portas, adhuc corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, — — adhuc vtique dicis, donec sanentur languores tui: Dimitte nobis debita nostra.* Hæ sententiæ, quia cum Scriptura congruunt, essent producendæ. Sed hoc est artificium Pontificiorum, vt ex Patribus sententiam aliquam arripiant, quam contra Scripturam torquere possint, etiam cum non ignorent, Patres alibi rectius sentire & loqui.

Sed satis sit de hoc loco, in quo *Andradii* nimis insolens impudentia, longius quam constitueram, me prouexit. Lectorem autem oro, vt secum reputet, quid in reliquis fidei articulis existimet sibi a Concilio Tridentino expectandum: in cuius penetralibus, de peccato tam frigide, tam leuiter & profane philosophantur, vt totam religionem ridere non obscure videantur: id quod ex sequentibus magis adhuc manifestum euadet.

CVS

LOCVS V.

DE CONCEPTIONE B. VIRGINIS.

AN BEATA MARIA VIRGO SINE PECCATO ORIGINALI CONCEPTA SIT.

Appendix decreti V. sessionis Tridentini Concilii.

DECLARAT *tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem: sed obseruandas esse constitutiones felicis recordationis Sixti Papæ IIII. sub pœnis in iis constitutionibus contentis, quas innouat.*

EXAMEN.

Scriptura, excepto Christo, omnes peccato infectos pronunciat.

I. SCriptura vbi de peccato originali loquitur, vnicum tantum hominem Iesum Christum, qui a Spiritu S. conceptus peccatum non nouit, excipit. *Talis* enim *decebat nos Pontifex sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a peccatoribus*, quæ Græce significantius dicuntur: ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν. Heb. 7, 26. De reliquis vero hominibus omnibus, qui ex commixtione viri & fœminæ nascuntur, sine exceptione vniuersalem profert sententiam, Rom. 5, 12. *Per vnum hominem peccatum intrauit in hunc mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* 1. Cor. 15, 22. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificabuntur.* Ephes. 2, 3. *Eramus & nos natura filii iræ sicut & ceteri.*

Eodem modo & veteres ecclesia sensit & docuit.

II. Eodem etiam modo vetus Ecclesia & sensit, & docuit. *Augustinus* quidem de natura & gratia c. 36. dicit: *De sancta virgine Maria, propter honorem Domini, nullam prorsus cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem.* Inde *enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum*, &c. Et hoc quidem eo trahunt, quasi sentiat, Mariam non comprehendi in sententiis Scripturæ, quæ de peccato originali loquuntur. Sed quia diserte dicit: Mariæ gratiam collatam *ad vincendum peccatum*: manifestissimum est, quod non sentiat, Mariam sine peccato conceptam fuisse, alias enim non opus fuisset conferri ipsi gratiam *ad vincendum peccatum.* Ideo etiam vbique de peccato originali generaliter loquitur, & tantum Christum excipit. De fide ad Petrum, c. 26. *Firmissime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortique subiectum, & ob hoc natura filium iræ nasci.* De nuptiis & concupiscentia: *cap. 12.* Ideo Christus non de concubitu nasci voluit, *vt hinc etiam doceret, omnem, qui de concubitu nascitur, carnem esse peccati: quando quidem sola, quæ non inde nata est, non fuit caro peccati.* *Ambrosius* in Lucam: *Solus enim per omnia ex natis de femina, sanctus Dominus Iesus, qui terrenæ contagia corruptelæ, immaculati partus nouitate non sensit.* Idem in Isaiam: *Omnis homo mendax, & nemo sine peccato, nisi vnus Deus. Seruatum est* ergo, *vt ex viro & muliere, id est, per illam corporum commixtionem, nemo videatur esse expers delicti. Qui autem expers delicti, expers est etiam huius conceptionis.* (*conf. Aug. l. 1. contra Iulian. c. 2. f. 639.*) Et quidem *Augustinus* dicit, eum qui contrarium sentiat, repugnare Scripturæ. De perfectione iustitiæ: *Quisquis esse vel fuisse in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto vno Mediatore Dei & hominum, quibus necessaria non fuisset remissio peccatorum, contrarius est diuinæ Scripturæ, vbi Apostolus ait: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Et contra Iulianum l. 5. c. 9. pronunciat esse hæresin, vbi enim dixisset: Si absque dubio *caro Christi non est caro peccati, sed similis carni peccati, quid restat, vt intelligamus, nisi ea excepta, omnem reliquam humanam carnem esse peccati?* Et paulo post subiicit: *Quisquis hoc negat, detestandus hæreticus inuenitur.* Et ibi manifeste affirmat, Mariam in concupiscentia originali conceptam, inquit enim: *Hinc apparet, illam concupiscentiam, per quam Christus concipi noluit, fecisse in genere humano propaginem mali. Quia Maria corpus, quamuis inde venerit, tamen eam non traiecit in corpus, quod non inde concepit.*

Quia & recentior sequioribus temporibus.

III. *Bernhardus* etiam dicit: Excepto homine Christo, *vniuersos respicit*, — *quod vnus humiliter confitetur: In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater* mea. ep. 174. ad Canonic. Lugdun.

Hæc

Hæc fuit veteris veræ & purioris Ecclesiæ sententia, ex Scripturæ clarissimis testimoniis extructa. Et quidem *Longobardus* etiam lib. 3. dist. 3. inquit: *Sane dici potest & credi, iuxta sanctorum attestationis conuenientiam, ipsam verbi carnem prius peccato fuisse obnoxiam, sicut reliqua virginis caro, sed Spiritus sancti operatione mundatam, ita vt ab omni contagione immunis, vniretur verbo.* Fuit igitur *Longobardi* adhuc tempore ignota opinio, Mariam sine peccato originali conceptam.

Lombardi ætate cœptum disputari de immaculata B. Maria conceptione.

IIII. Sed consideret Lector, quando primum absque verbo specie aliqua bonæ intentionis a Scripturæ testimoniis paululum disceditur, quid tandem consequatur. *Longobardus* enim arrepta occasione ex *Augustini* verbis, incipit sine verbo Dei disputare, fieri potuisse, cum Maria ex Spiritu sancto conciperet Christum, quod & ipsa simul tota ab omni peccato, etiam ab ipso fomite mundata, & penitus liberata fuerit. Sed qui *Longobardum* secuti sunt, non contenti fuerunt illa opinione: sed longius progressi, cœperunt disputare, Mariam cum primum in peccato originali concepta fuisset, postea in vtero sanctificatam, sine peccato natam fuisse. Et cum nul[l]o Scripturæ testimonio hoc probari posset, Apocrypha historia natiuitatis Mariæ, quæ nunc in proteuangelio Iacobi extat, primo tanquam opinio non omnino improbanda proposita, postea vero tanquam Canonica veritas approbata fuit. Cumque iam in duabus de Maria virgine quæstionibus, extra Scripturæ limites excessum fuisset, in scholis quidam disputare cœperunt, Mariam virginem etiam conceptam fuisse sine peccato originali. Cuius opinionis patronus *Scotus* postea factus est. Nullo vero verbi Dei testimonio hoc ostendere potuerunt, immo ne conati quidem sunt, sed ratiocinabantur a possibili, Christum potuisse matrem suam in ipsa conceptione, ab omni originalis peccati contagio præseruare: & hoc conuenire dignitati & honori matris Domini. Huic vero opinioni, quia non tantum sine verbo Dei, & testimoniis antiquitatis proponebatur, verum etiam pugnabat cum manifestis Scripturæ testimoniis, multi tunc contradixerunt: vt *Thomas, Bonauentura, Gregorius de Ariminio,* &c. Paulatim tamen festum conceptionis Mariæ in quibusdam locis institui cœpit. Sed erant tamen multi, qui contradicerent, sicut testatur etiam glossa de consecrat. dist. 3. cap. *prouocandum.* Et magnis contentionibus res acta fuit, non in scholis tantum, verum etiam pro concione, coram populo, cum vna pars Scripturæ testimoniis, & antiquitatis suffragiis pugnaret; altera vero pars, ex dignitate & excellentia prærogatiuarum Mariæ ratiocinaretur, & probationis loco afferret reuelationes, miracula & similia. Tandem vero anno Domini 1483. Sixtus Pontifex Romanus autoritatem suam interposuit. Sed quomodo: Num ex Scriptura quæstionem illam diiudicari voluit? Nequaquam. Sed *quia nondum sit a Romana Ecclesia, & Apostolica sede decisum,* ideo vtramque opinionem liberam esse, ita vt neutra accusanda aut damnanda sit hæreseos: & tamen, quam sententiam ipse magis probet, non obscure indicat. Quia enim Romana Ecclesia tunc celebrabat festum conceptionis Mariæ, edicit, ne quis reprehendat illam opinionem, propter quam festum institutum erat, quod scilicet Maria sine peccato originali concepta esset. Iam enim antea anno Domini 1466. constituerat, proposita prolixa indulgentiarum nundinatione, festum de mira conceptione Mariæ virginis, cum peculiari officio, in quo asseritur sine peccato originali concepta, ab omnibus fidelibus celebrandum. Et anno Domini 1439. Concilium Basiliense, Sessione 36. definit, opinionem illam, quod Maria nunquam subiacuerit peccato originali, sed semper immunis fuerit ab omni originali & actuali culpa. ab omnibus catholicis tenendam & amplectendam, nullique de cetero licitum esse, in contrarium prædicare vel docere. Hæc recensui, vt rectius intelligatur, quid appendix Tridentini Decreti velit: vbi obiter dicit, de conceptione Mariæ virginis *obseruandas constitutiones Sixti IIII.* vt scilicet *primo* liberum sit, extra, præter, aut etiam contra verbum Dei opinari, an beata Maria virgo concepta fuerit sine peccato originali? *Secundo,* ne ex Scriptura reprehendatur opinio illa, asserens, ipsam in conceptione & animatione, ab omni penitus originalis peccati contagio præseruatam fuisse. *Tertio,* ne quis ausit significare, sibi non per omnia probari reuelationes, miracula, &c. quibus opinio illa, præter & contra Scripturam stabilitur. *Quarto,* vt festum conceptionis Mariæ cum indulgentiis Papalibus, respectu illarum causarum, propter quas institutum est, religiose seruetur.

vbi sequentium temporum scriptores longius progressi

sine peccato originali illam conceptam esse docuerunt.

dist. 3. q. 1.

Cui tamen sententiæ multi contradixere.

Demum Sixtus IIII. suam autoritatem interposuit.

cum iam ante ea sententia illa in Conc. Basil. vt pia & amplectenda pronunciata fuisset.

V. Sed hæc quia valde crassa sunt, Tridentini Patres retineri quidem volunt, sed nudare verentur. Inuoluunt igitur generalitate quadam, quæ tamen non ita obscura est, quin animaduerti possit. Illam igitur generalitatem Lectori paucis euoluam, & explicabo. *Sixtus* caussas, cur festum conceptionis Mariæ celebrandum sit, has recitat: Quia *Maria est via misericordia, mater gratiæ, pietatis amica, humani generis consolatrix, pro salute fidelium, qui delictorũ onere grauantur, sedula oratrix, &*

Caussæ festi conceptionis Mariæ institui.

peruigil ad regem, quem genuit, intercedit, ideo *debitum reputamus, vniuersos fideles* celebrare festum de mira eius conceptione, *vt exinde fiant eiusdem virginis meritis & intercessione, diuinæ gratiæ aptiores. Et ordinamus*, vt qui celebrationi interfuerint, *eandem indulgentiam & remissionem peccatorum consequantur, quam consequuntur in festo corporis Christi.*

VI. *Anshelmus* originem festi de conceptione Mariæ, ita describit, quod Abbati cuidam in periculo naufragii, Mariam miserorum & desperatorum spem deuote inuocanti, vir quidam a Maria missus apparuerit, qui reuelaret, si periculum illud euadere vellet, vt promitteret, se diem conceptionis Mariæ, sexto Idus Decembris velle celebrare, & celebrandum prædicare. Et concludit *Anshelmus*: *Nos ergo fratres, si portam salutis volumus apprehendere, Dei genitricis conceptionem dignis officiis celebremus, vt ab eius filio digna mercede remuneremur.* Alia Legenda narrat, Mariam clerico cuidam apparuisse, & dixisse: *Si conceptionis meæ festa annuatim sexto Idus Decembris solenniter celebraueris, & colenda prædicaueris, mecum in regno vnigeniti mei laureatus eris.* Et ratio ibi redditur, quare Mariæ & Christi, non vero aliorum etiam sanctorum, conceptiones celebrentur: „Digne enim hanc dominationem super ceteros sanctos illa debet habere, per quam omnes sancti sanctificantur & beatificantur. Dicitur enim Christus, *Sanctus sanctorum*, & hæc, *Sancta sanctorum*. Celebremus igitur dignis officii eius conceptionem: vt ipsius meritis & precibus a sæcularibus curis, & a cunctis vitiis mereamur eripi, & ad gaudia Paradisi perduci. Subiunguntur etiam in Legenda varia miracula, quibus ipsa Maria peculiaribus apparitionibus approbarit illam sententiam, quod sine omni penitus originali peccato concepta fuerit, & quod per multa prodigia punierit illos, qui excepto vno homine Iesu Christo, vniuersalem Scripturæ definitionem sequantur: *In peccatis concepit me mater mea.*

VII. Hæc omnia, & his similia, complectitur appendix decreti Tridentini, quod iubet obseruare constitutiones *Sixti* IIII. Et arbitror, quosdam inter ipsos pudore retractos, noluisse, vt nominatim & expresse talia recenserentur. Quia tamen nihilominus retinenda & stabilienda fuerunt, visum fuit illa generalitate quadam inuoluere, quam Lectori iudicaui paucis explicandam esse.

VIII. Si quis vero scire cupit, quæ sit Tridentini Concilii de conceptione Mariæ sententia, videri sane posset, quia mentio fit constitutionum *Sixti*, quod disputationem illam relinquat sub libera opinandi licentia; sed verba diuersum omnino ostendunt. Cum enim dixissent, Adamum transfudisse peccatum in omne genus humanum, mox adiiciunt appendicem: *Declarat tamen hæc ipsa Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, beatam virginem Mariam.* Quibus autem documentis ostendunt, ab expressis generalibus Scripturæ sententiis de peccato originali, Mariam virginem esse excipiendam? Num sacra Scriptura ita docet? Non docet. Num forsan fit mentio apud veteres huiusmodi alicuius traditionis, quasi ab Apostolis acceptæ? Non fit. Num forsan vetus Ecclesia ita sensit? Num Patres ita docuerunt? Neque hoc ostendi potest. Sed allegantur reuelationes, finguntur miracula. Supra autem ostendimus, quomodo *Augustinus* contra Petilianum ex Scriptura probet: In rebus fidei, post constitutum scripturæ Canonem, nec reuelationibus, nec miraculis, præter aut contra Scripturam credendum esse, multa enim talia fingi ab hominibus, & si non fingantur, Scripturam tamen præmonere, ne illis contra verbum credamus. Deuteron. 13,1. seq. Matth. 24,23. seq. 2: Thess. 2,3. seq. Nec Scripturam igitur, nec traditiones curant Pontificii, quando volunt nouos fidei articulos condere, sed solum fundamentum est, quod *Persius* inquit:

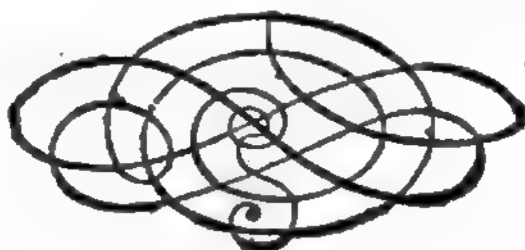
Quod volumus, sanctum est. Vel sicut Canonistæ loquuntur: *voluntas Papæ est ipsi pro lege; in his, quæ vult.*

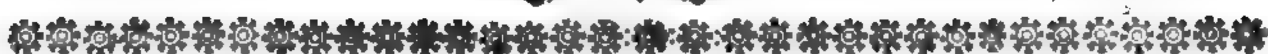
IX. Nihil autem hac disputatione detractum volo dignitati beatæ Mariæ virginis. Amplector enim summa animi reuerentia, quod ipsa canit: *Ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia magna mihi fecit, qui potens est.* Sentio autem ita recte beatam prædicari Mariam virginem, si ea ipsi tribuantur, quæ & Scripturæ consentanea sunt, & inde probari possunt, vt sanctum sit nomen Domini. Nec vlla alia celebratio ipsi grata esse potest.

Tridentini Concilii de conceptione B. Mariæ sententia.

de vnit. ec. lect. c. 3.

Luc. 1. 48. 49.

LOCVS VI.
DE
OPERIBVS INFIDELIVM SEV NON RENATORVM.

SEXTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII CAPITVLVM, DE IMBECILLITATE NATVRAE ET LEGIS, AD IVSTIFICANDOS HOMINES.

v. Can. 4. 5. & conf. A.C.p.18. v.26. Apol.p. 54. v. antep.p. 58. v.20. p.80.

PRIMVM declarat sancta Synodus, ad iustificationis doctrinam probe & sincere intelligendam, oportere vt vnusquisque agnoscat & fateatur: quod cum omnes homines in praeuaricatione Adae innocentiam perdidissent, facti immundi, & (vt Apostolus inquit) natura filii irae (quemadmodum in Decreto de peccato originali exposuit) vsque adeo serui erant peccati, & sub potestate diaboli ac mortis, vt non modo gentes per vim naturae, sed ne Iudaei quidem per ipsam etiam litteram legis Moysi inde liberari aut surgere possent, tametsi in eis liberum arbitrium minime extinctum esset, viribus licet attenuatum & inclinatum.

CANON I.

Si quis dixerit, hominem suis operibus, quae vel per humanae naturae vires, vel per legis doctrinam fiant, absque diuina per Christum Iesum gratia, posse iustificari coram Deo, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri: aut quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare, anathema sit.

EXAMEN.

DIXI aliquoties, *Andradii* scriptionem, quam in Concilio, iussu Patrum instituit, ad hoc prodesse, vt Decreta Concilii rectius intelligere, & penitus introspicere possimus. Conclusiones enim saltem, seu (vt vocant) nudas decisiones, Decreta nobis proponunt: *Andradii* vero beneficio iam incipimus in singulis ferme decretis arcana quaedam cognoscere, quae scilicet fuerint in Concilio disputata & deliberata, quo artificio decreta condita, & quo sensu Patres voluerint illa accipi. Cuius valde luculentum exemplum hic locus nobis praebebit. Neque enim facile quis diuinaret, quid sibi vellent duo illa contraria decreta.

I. Omnes homines, propter peccatum originale, vsque adeo esse seruos peccati, & sub potestate diaboli ac mortis, vt non modo gentes per vim naturae, sed nec Iudaei quidem, per ipsam etiam litteram legis Moysi inde liberari ac surgere possent.

II. Quod iubent anathema esse, si quis dixerit, opera, quae ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata. Sed haec mysteria *Andradii* reuelationes nobis pandent. Eius igitur explicationem, remoto grandiloquentiae ipsius strepitu, simpliciter recitabo.

SECTIO I.
Andradii sententia, de operibus infidelium.

Declaratio Andradii de sententia can. VII.

I. (1.) NArrat Canonem 7. conditum propter illos, qui naturae deprauationem ita amplificabant, vt dicerent nihil ab ea, quandiu iustitiae expers fuerit, emanare, peccati turpitudine & culpa non contaminatum, nisi prius iustitia fuerit informata, & per Spiritum renouata. Sententia igitur illius Canonis, iuxta *Andradii* declarationem, haec est; ab impiis, in quibus nec persona Deo est reconciliata, nec naturae renouatio per spiritum inchoata, immo (p. 274.) qui iustitiae, de qua Paulus disputat, expertes sunt, multa opera emanare, quae omni peccati turpitudine & culpa careant. Recito enim *Andradii* verba, qui addit: Sed quid in huiusmodi operibus desideretur, non tam iustitiae, quam diuinae cognitionis defectui adscribendum esse. (p. 275.)

II. (2.) Quia non potest negare, *Augustinum* & *Prosperum* ex Scripturae sententia longe aliter, quam Scholasticos doctores, de hac quaestione disputare, dicit p. 276. *ab Ecclesia & Conciliis nondum* esse *definitum*,

& quidem de liberatate circa controuersiam de operibus

infidelium concessa.

tum, quo genere infidelium opera censenda sint: ideo *cuique liberum* esse *opinari.* Illam vero opinandi libertatem Lector ita intelligat. Scholastici disputant, hominem non renatum, sine fide & Spiritu sancto, ex puris naturalibus posse præcepta Dei implere, quoad substantiam actus, & infidelem, qui hoc modo facit opera præceptorum, non peccare: hominem etiam existentem in peccato mortali, posse ex puris naturalibus vitare, & cauere quoduis peccatum mortale, ne de nouo illud committat, & infidelem hoc modo, faciendo quod in se est, remouendo scilicet obicem peccati mortalis, & eliciendo bonum actum ex libero arbitrio, mereri de congruo, vt Deus ipsi det gratiam. Quod si quis quærat, quid Tridentinum Concilium de his Scholasticorum opinionibus sentiat, non facile hoc in decretis deprehendere poterit, & posset sane aliquis existimare, propter improbandas illas opiniones, posita esse hæc verba in decreto, homines vsque adeo esse seruos peccati, vt Gentes per vim naturæ inde liberari ac surgere non possent. Sed *Andradius*, iussu Concilii in ipso Concilio scribens, dicit liberum esse in hac disputatione cuique opinari. Et quidem inter liberas illas opiniones, recitat etiam hanc: Infidelium virtutes licet non sint perfectæ, & æternis præmiis dignæ; *posse tamen aliquando humanas vires generalibus tantum auxiliis fultas, & sustentatas, omnem peccati turpitudinem vitare.*

p. 271.

de pecc. merit. l. 2. c. 2.

Augustinus certe de Pelagianis dicit: *Sunt quidem ita præsumentes de libero arbitrio, vt ad non peccandum, nec adiuuandos nos diuinitus opinentur, semel ipsi naturæ concesso libero voluntatis arbitrio.* Et semper opponit illam Pauli sententiam, 2. Corinth. 13,7. *Oramus Deum, vt nihil mali faciatis.* De peccatorum meritis lib. 2. c. 5. inquit: *Repellamus ab auribus & mentibus nostris, eos, qui dicunt, accepto semel libera voluntatis arbitrio, nec orare nos debere, vt Deus nos adiuuet, nec peccemus.* Sed vt video, quæ olim fuerunt Pelagiana, iam in Tridentino Concilio facta sunt liberæ opiniones.

videri, infideles motibus heroicis agitatos opera culpa vacua efficere posse.

III. (3.) *Andradius* narrat p. 277. sapientissimis viris hanc sententiam maxime probari, infidelibus non generali tantum influentia, *sed peculiaribus diuini auxilii subsidiis opus esse, vt opera faciant, omnis culpa vacua.* p. 278. Et quis non hoc vt sane dictum acciperet: sed sicut ipse *Andradius* se explicat, intelligit peculiaria subsidia, non gratiam regenerationis & renouationis per Spiritum sanctum, sed motus seu impetus peculiares in non renatis, quos vulgo vocamus heroicos, quales fuerunt in excellentibus Ethnicis. Et illis subsidiis affirmat, infideles qui Spiritu regenerationis & renouationis destituti sunt, posse opera efficere, quæ omni turpitudine careant, omnis culpæ sint vacua, & nulla culpa contaminata. Et vt forsan *infidelis actiones illas in Deum, quem ignorat, referre non possit, in maximam tamen Dei gloriam illas cedere, quæ nulla sunt turpitudine contaminata.*

p. 281. p. 282.

Addit vero: Etiam si desint peculiaria illa subsidia, non tamen arbitramur, *omnes illorum actiones consulto, & cum deliberatione susceptas, peccata esse.* Et vt aliquando sint peccata, non tamen ideo hoc esse, quod ab impio & infideli animo proficiscantur: sed tantum ideo, quia non referantur ad verum finem, vt Deo seruiant.

p. 277. p. 281.

Andradii defensio locorum quorundam in scriptis Patrum.

IIII. (4.) In libello contra Iesuitas notaueram, quædam Iustini, Clementis & Epiphanii valde incommode de hac quæstione dicta, quæ cum Scriptura manifestissime pugnant. Vt quod *Iustinus* apol. 2. disputat, Socratem & Heraclitum, quia secundum rectam rationem vixerint, fuisse Christianos: *Clemens* dicit: *Philosophiam per se iustificasse Græcos. Epiphanius* dicit, sine lege Mosaica & Euangelica, sola lege naturæ, multos fuisse iustificatos & saluatos. In illis dictis *Andradius* non quærit mitigationem, quæ sit analoga fidei, sed sicut sonant, suscipit illa defendenda: nihil enim tam absurdum est, & impium, quod non speret sua se grandiloquentia posse defendere. Initio autem quasi œstro percitus debacchatur, inferri cælitibus bellum, cælestia iura perfringi, &c. si non quæcunque & quomodocunque dicta Patrum, etiam contra manifestissimas Scripturæ sententias amplectamur. Sed quæso te mi Lector, patienter ausculta, quæ portenta *Andradio* inter has debacchationes exciderint. Videbis enim profanas & contumeliosas *Thammeri* opiniones, de fide, & de salute Philosophica sine verbo Dei, & sine Spiritu sancto, quorum ipsos hactenus in Germania Pontificios puduit, iam non tantum in ipso Concilii Tridentini sinu clanculum foueri, sed publice omnibus amplexandas & exosculandas proponi.

l. 1. Strom. f. 319. p. 295. p. 287.

V. Et huius quidem generis multa legi disputata, cum apud veteres, tum apud recentiores. Sed vere possum Lectori confirmare, apud neminem me legisse, quæ tam impudenter sint profana, tam contumeliosa in verbum Dei, & tam blasphema in incomprehensibilia iudicia Dei, quam hi Cerberei sunt *Andradii* latratus. Cur enim non rem suo nomine appellem? Agnoscet autem hinc Lector, fucum tantum esse, quod iactitant Pontificii, se pro Apostolicis traditionibus pugnare. Idem enim ipsis est, quamcunque quis religionem amplectatur,

siue sit Philosophica, siue forsan Turcica: modo ipsis status regni sui saluus maneat. Illis enim, qui verbo Dei prorsus caruerunt, salutem liberaliter promittunt. In
p. 288. hanc autem sententiam scribit *Andradius*, idque in ipso Concilio Tridentino: Nullum, inquit, dubium est, fidem necessariam esse ad iustitiam & vitam æternam. Iustus enim ex fide viuit. Illa vero fides, & vera Dei cognitio ad iustitiam & salutem æternam, *non ex sacris tantum litteris, diuinisque oraculis, sed ex rebus etiam iis, quæ sensibus subiiciuntur, haberi potest.*

Et ita interpretatur 1. caput ad Romanos. Et mox suo more addit exclama-
p. 289. tionem: Philosophi, *qui ab inani Deorum multitudine abhorruerunt, vnicum vero Deum, quem totis viribus inquisiuerunt, mente complexi, & religiose venerati sunt, illi perpetuo placere studentes, illos tu Chemnici, illa fide, Deique cognitione destitutos dices*, per quam scilicet impius iustificatur, & ex qua iustus viuit? Sum-
p. 290. 291. ma autem est, quod probare contendit, non posse Deum, vel ab iniustitia, vel a crudelitate defendi, si non arbitremur, ad salutem satis fuisse illam Dei notitiam, quæ & naturaliter hominum mentibus insita est, & consideratione creaturarum acquiri potuit. Quid autem, quæso, *Andradio* significat, quod Paulus dicit: *Quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo autem inuocabunt sine fide? fides vero ex auditu, auditus per verbum Dei*, Roman. 10, 13. 14. Ideo certe Deus, ab initio mundi, dato certo verbo, se & voluntatem suam generi humano patefecit. Illud enim solum est ordinarium Dei organon, per quod Spiritus sanctus operatur & accendit fidem, quæ ad salutem est necessaria.

Andradii responsio ad obiectionem, fidem & cognitionem Christi semper ad salutem fuisse necessariam.

VI. Sed siste paulisper Lector, nondum enim habes totum mysterium iniquitatis, quod in priuatis Concilii Tridentini congressibus, de hac disputatione agitatum fuisse, ex *Andradio* discimus: Sentit enim *Andradius* p. 292. vim huius obiectionis: Non sufficere ad salutem, generalem & confusam illam notitiam, qualis fuit in Ethnicis: quia cognitio & fides redemptionis per Christum, omnibus sæculis ad salutem necessaria fuit.

Sed arrige aures, quomodo *Andradius* in Concilio Tridentino hanc obiectio-
p. 292. 293. nem soluere didicerit. Ita enim inquit: In ipsa diuina prouidentia gubernantur res creatæ, *implicate & abscondite* continetur *humani generis per Christum redemptio.* Philosophi igitur, qui generalem illam Dei prouidentiam perspectam habebant, *simul sane intelligebant, nihil Deum prætermissurum, vt homines sempiterna felicitate perfruerentur. Atque ita non prorsus ignorasse Christum Iesum crucifixum dicendi sunt, etsi rationem, quam Deus esset initurus humanæ salutis curandæ, compertam minime habuerint.* Hæc vere sunt non humana, sed diabolica ludibria fidei iustificantis, & verbi diuinitus patefacti. Quam modeste, & quam pie *Augustinus* loquitur, quando incidit in quæstionem prædestinationis de iudiciis Dei, de correptione & gratia, c. 8. *Si a me quæratur, ——— ignorare me respondeo. Non enim arroganter, sed agnoscens modulum meum, audio dicentem Apostolum: O homo, tu quis es, qui respondeas Deo?* &: *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quantum igitur nobis iudicia sua manifestare dignatur, gratias agamus, quantum vero abscondere, non aduersus eius consilium murmuremus*, &c. Libro 3. Hypognost. *Cur hoc illi operetur, illi non operetur, metuentem me, & trementem iudicia eius inscrutabilia & incomprehensibilia, nolo interroges. Quia quod lego, credo, ——— non autem discutio. Quis enim est homo, qui respondeat Deo?* &c.

VII. *Andradius* vero disputans de philosophis, quibus Deus verbum suum non patefecit, inquit p. 291. *Neque enim diritas atque immanitas tetrior vlla esse potest, quam sempiternis cruciatibus mancipare homines, propter illius fidei inopiam, quam consequi nulla ratione poterant.* Et postea de fide philosophica: Cum aliam agnitionem naturæ non potuerunt habere, *impossibilia in obligationem cadere, ferus solum, teter, humanitatique hostis quispiam poterit existimare.* Deum immortalem, quam plena hæc sunt horrendæ blasphemiæ; contra tremenda & incomprehensibilia iudicia Dei! Et hæc in medio Concilio Tridenti scripsit *Andradius*, quæ conuenientius in Turcica barbarie disputarentur. Et quid est, si hoc non est verbum Dei proculcare, fidem iustificantem ludificare, & iudicia Dei blasphemare? Quid ergo miramur, Pontificios Scripturæ tam parum tribuere, cum non vereantur & fidem & Ecclesiam fingere, quæ prorsus nullum habeat verbum Dei vel scriptum, vel patefactum? Olim *Apelles Marcionita*, apud *Eusebium*, * lib. 5. c. 13. dicebat, Quemque in eo, quod crederet, relinquendum esse, saluandos enim omnes, modo in crucifixum credant, & in bonis operibus inueniantur. *Rhetorius* postea apud *Philastrium* docebat, omnes religiones, modo haberent intentionem & conatum colendi Deum, recte ambu-

Cuius responsionis futilitas tum e Script. S. demonstratur.

p. 292.

* Euseb. l. V. c. XIII. f. 144. ὅθεν καὶ ἔφασκε μὴ δεῖν ὅλως ἐξετάζειν τὸν λόγον, ἀλλ' ἕκαστον ὡς πεπίστευκε διαμένειν· σωθήσεσθαι γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἠλπικότας ἀπεφαίνετο· μόνον ἐὰν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς εὑρίσκωνται.

ambulare. Nunc vero (o flagitiosam postremi sæculi labem) Tridenti in medio Concilio *Andradius* Philosophis, qui nec sacras litteras, nec diuina oracula habuerunt, tribuit veram fidem, iustitiam fidei, salutem æternam. Fabricet ergo nouam Ecclesiam, aliud cælum, & peculiarem beatitudinem, vbi membra, ciues & comparticipes sint, quicunque ignari fuerunt verbi Dei, si tantum iuxta rationem vixerunt. Eradatur itaque & conculcetur sententia Pauli, 1. Cor. 1, 21. *Cum in Dei sapientia, mundus per sapientiam non cognosceret Deum, placuit Deo, per stultam prædicationem saluos facere credentes.* Frustra ergo clamitat Esaias, *ad legem & ad testimonium: Si non dixerint vobis iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.* Nec constabit, quod Christus dicit Ioannis 17, 17. *Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est.* (c. 8. 20.)

(tum e Patribus.) VIII. Illam vero sententiam, quam *Andradius* in Concilio Tridentino publice profiteri non veretur, *Augustinus* diserte refutat & damnat vt Pelagianam, saluatos scilicet fuisse aliquos, sine agnitione, & fide Euangelii, sola lege naturæ, de Natura & gratia, c. 2. de peccato Originali, lib. 2. c. 26. ad Bonifacium, lib. 1. c. 21. Et contra Iulianum, lib. 4. c. 3. ita alloquitur Pelagianos: *An forte — Fabriciis, Regulis, Fabiis, Scipionibus, Camillis, ceterisque talibus —— prouisuri estis aliquem locum inter damnationem regnumque calorum: ubi non sint in miseria, sed in beatitudine sempiterna, qui Deo non placuerunt, cui sine fide impossibile est placere, quam nec in operibus, nec in cordibus habuerunt? Non opinor perditionem vestram, ad istam posse impudentiam prosilire,* &c. Sed quid dicis bone Lector? quod *Augustinus* ne hæreticos quidem ausuros arbitratus est, illud libere iam non tantum disputatur, sed publice scribitur & editur, idque non in Philosophica aliqua palæstra, sed in sacrosancta, si dis placet, & œcumenica Tridentina Synodo. *Sleidanus* scribit, anno 1552. Franciscanum quendam, Tridenti feruente Concilio, pro concione publice, cum 2. caput ad Romanos explicaret, docuisse, eos, qui Christi cognitionem non habuissent, si modo honeste vixissent, salutem esse consecutos. Et ille quidem tunc docere desiit, quasi Patribus dogma illud non probaretur. Sed iam *Andradius* publico scripto, quod in ipso Concilio composuit, sententiam illam probat & defendit. Et ego sane æquius iam fero, quod tumida *Andradii* acerbitate tam contumeliose proscindar & flageller: cum hoc modo prodantur talia Concilii mysteria, ex quibus lectores euidentius, quam ex scriptis decretis intelligere possunt, quæ opiniones in intimis Concilii penetralibus, de religione agitatæ fuerint, qualem doctrinæ reformationem quæsiuerint, & quam insidiose plurima in decretis suis posuerint & occultarint. Non facile quis animaduerteret, proanasin illam opinionem in decretis illis latere, & vt maxime quis tale quid suspicaretur, multi clamitarent, inuidiæ conciliandæ gratia, decretis hoc affingi. Sed habemus iam aduocatum & interpretem Concilii *Andradium*, explicantem primum capitulum sextæ Sessionis, quomodo homo suis operibus, quæ per humanæ naturæ vires fiunt, iustificari non possit. Quod enim ex *Clemente* notaueram, *quosdam Philosophia iustificatos*, hoc *Andradius* ita explicat: *ipsam quidem Philosophiam nunquam habuisse vim ad iustificandum, sed ad iustitiam comparandam fuisse olim Græcis necessariam. Diuinum* enim *numen philosophia ministerio vsum fuisse, ut homines excellentissimæ illi disciplinæ deditos, clarissimis iustitia ornamentis illustraret.* Intelligit autem non Ethnicam iustitiam, sed Christianam quæ ad vitam æternam perducit. (ad an. 1552. l. 23. p. 690.) (p. 297.) (p. 298.)

IX. Quid item 7. Canon de eo, qui nititur se disponere ad gratiam, verbis obscurioribus velit, *Andradius* aperte explicat, declarans illud *Clementis, quod Philosophia sit pædagogia ad Christum*; hæc enim sunt eius verba; *Philosophia meditatio*, quia *mentem Dei cognitione illustrat, pietate informat, virtutumque institutis & amore exornat, ad Euangelium quodammodo viam munit. Animus enim, qui ex* philosophia (de illa enim *Andradius* loquitur) *vera Dei cognitione, virtutumque luminibus est illustratus, atque in diuinarum rerum contemplatione satis versatus, facilius quidem ad reliqua fidei mysteria adducetur,* &c. (Vlterior Andradii declaratio de sententia can. VII. p. 298.)

X. Et philosophiæ sane, si intra suos terminos se contineat, suus, & quidem honestus in vita humana locus tribuendus est, sed nullo modo est commiscenda cum doctrina Ecclesiæ in iis, quæ sunt spiritus. Paulus enim dicit, 1. Cor. 1, 23. Græcis doctrinam Euangelii esse *stultitiam.* Et cap. 2, 14. *Homo ψυχικὸς non capit ea, quæ sunt spiritus, stultitia enim sunt illi, & non potest agnoscere.* 2. Cor. 10, 5. dicit, *Omnem intellectum captiuandum esse in obsequium Christi*, quia *φρόνημα carnis, inimicitia est aduersus Deum.* Rom. 8, 7. Et ideo Coloss. 2, 8. vocat συλαγωγίαν: quando etiam vera Philosophia extra suos terminos possessionem doctrinæ Ecclesiæ inuadit. Et de veris Philosophis dicit *Tertullianus, philosophos esse Patriarchas hæreticorum,* qui Ecclesiæ puritatem doctrina sua commacularunt. (adu. Hermog. f. 139.)

SECTIO II.

Scripturæ sententia de operibus infidelium.

I. SEd redeamus ad disputationem de operibus infidelium. Desinet autem iam Lector mirari, quod Pontificii renatorum operibus, perfectionem & meritum vitæ æternæ ex condigno tribuant, quodque de peccatis fidelium tam leuiter sentiant. Nam & infidelium opera docent posse omnis culpæ esse vacua: non solum vt non peccent, sed vt per illa saluentur Ethnici. Vt autem doctrina hæc de operibus infidelium recte explicari possit, accurate distinguenda sunt ea, quæ sunt opera creationis Dei in homine adhuc reliqua, ab illis, quæ per peccatum ingressa sunt, sicut monet *Augustinus* contra Iulianum, lib. 4. cap. 3.

Vbi 1. docetur, opera Dei in homine reliqua discernenda esse a per se vitiosis.

II. *Primo* igitur quæ sunt opera Dei reliqua in homine, discernenda sunt a per se vitiosis. *Augustinus* ita dicit: *Anima & corpus, & quæcunque bona animæ & corporis naturaliter insita, etiam in peccatoribus, dona Dei sunt: quoniam Deus, non ipsi ista fecerunt.* Ita notitia numerorum, notitia legis naturæ, & omnes veræ notitiæ, in homine sunt per se, & suo ordine res bonæ, artes etiam & leges veræ, inde extructæ, sunt res bonæ. Ita alii affectus in homine sunt lege Dei prohibiti, alii lege Dei præcepti.

2. ipsa naturalia per peccatum horribiliter esse læsa.

III. *Secundo*, huic distinctioni addendum est, quod *Augustinus* inquit, De natura & gratia, cap. 3. *Omnia bona, quæ natura habet, in formatione, vita, sensibus, mente, a summo Deo creatore & artifice suo habet. Vitium vero, quod ista naturalia bona contenebrat & infirmat, vt illuminatione & curatione opus habeat, — ex originali peccato contractum est.* Naturalia igitur bona, quæ adhuc in homine reliqua sunt, varie & horribiliter per peccatum vitiata, læsa & contaminata sunt. Spoliati enim sumus donis naturæ integræ, insuper tristis sauciatio & prauitas contaminauit etiam illa, quæ per se in natura bona sunt. Et propterea Scriptura non tantum *figmentum cordis* dicit *malum* esse, sed Ieremias pronunciat ipsum *cor* esse *prauum*. Vocatur *mens carnis*, Coloss. 2, 18. *Mens polluta*, Tit. 1, 15. *Vanitas mentis, obduratio cordis, obscuratio mentis*, Ephes. 4, 18. *Sapientia terrena: ψυχικὴ, dæmoniaca*, Iacob. 3, 15. Ideo etiam Paulus dicit, 1. Cor. 15, 50. *Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt.* Et propterea vocatur *renouatio mentis*, Roman. 12, 2. Immo, *renouatio totius hominis*, Coloss. 3, 10. 2. Cor. 4, 16. &c. Et tamen manet discrimen inter ipsam naturam, & inter vitium, quo per peccatum deprauata est natura. Nam quæ per se vitiosa sunt, in renouatione mortificanda & extinguenda sunt. Ipsa vero natura per gratiam non extinguitur aut aboletur, sed illuminatur, sanatur, purificatur & reparatur.

Gen. 6, 5. c. 17, 9.

3. quæstionem esse de actionibus non renatorum, & quidem iis, quæ suo genere honestæ & bonæ sunt.

IIII. *Tertia* quæstio est de ipsis actionibus non renatorum. Et hoc discrimen manifestum est. Quædam actiones sunt genere suo vitiosæ, & lege Dei prohibitæ. Quædam suo genere non sunt vitiosæ, vt inuentiones & tractationes artium, constitutiones honestarum legum, virtutes politicæ, ethicæ, œconomicæ, &c. Nam etiam non renatos aliquo modo posse externam disciplinam præstare, & externa flagitia pugnantia cum externa disciplina cauere, in loco de libero arbitrio ostendemus. De illis igitur actionibus, quæ suo genere honestæ & bonæ sunt, est quæstio. Et magnam habent virtutes illæ, etiam in Ethnicis speciem, sicut *Aristoteles* dicit, nec hesperum, nec luciferum formosiorem esse iustitia. Certum est etiam, Deum velle coerceri externa disciplina omnes homines, etiam non renatos, & propter disciplinæ conseruationem, Deus Magistratus præfecit generi humano, vult legibus homines regi, vult suppliciis puniri violatores disciplinæ. Et quia imperia nec constitui, nec conseruari possunt, sine excellentibus politicis virtutibus, Deus propter imperia reprimit tyrannidem diaboli, miscentis omnia libidinibus & sceleribus, & excitat peculiares heroicos motus & impetus, in quibusdam etiam non renatis, ad excellentes politicas virtutes. Quomodocunque autem illa actio Dei in non renatis appelletur, non pugno, modo id quod certum & necessarium est, retineatur, vt scilicet distinguatur a gratia iustificationis, regenerationis, renouationis, sanctificationis in credentibus per Spiritum sanctum. Ita *Augustinus* Epist. 130. Polemonis continentiam disputat esse donum Dei. Et contra Iulianum, lib. 4. cap. 3. inquit: *Quanto tolerabilius, illas, quas dicis in impiis esse, virtutes, diuino muneri potius, quam eorum tribueris tantummodo voluntati, licet ipsi hoc nesciant.* Et de Ciuitate Dei libro 5. disputat, Romanos per viam virtutis contendisse ad gloriam, honorem & imperium. Et dicit capite 15. Si Deus *neque hanc eis terrenam gloriam excellentissimi imperii concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, id est, virtutibus, quibus ad tantam gloriam peruenire nitebantur. De talibus enim, qui propter hoc boni aliquid facere videntur, vt glorificentur ab hominibus, etiam Dominus ait: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.*

V. Actio-

V. Actiones igitur virtutum in non renatis, suo genere & per se non sunt vitiosæ, hoc est, ipsa materia seu substantia actionum non est mala, aut quibuscunque aliis verbis hoc exprimatur. Heroicos etiam illos motus excellentium virtutum in Ethnicis a Deo excitari, *Augustinus* sentit: quibus etiam vtatur ad constitutionem imperiorum, & ad conseruandam sæculi creaturam.

4. principaliter in controuersiam venire, an illa non renatis opera bona sint, an vero peccata?

VI. Sed iam *quarta*, quæ principalis est, quæstio restat. Ex his enim, quæ diximus, videtur consequi, virtutes illas in non renatis, non esse peccata, sed bona opera. Sed facilis est declaratio, ex iis, quæ supra dicta sunt. Quæ natura adhuc reliqua habet ex prima creatione, in formatione, vita, sensibus, mente, &c. per se sunt bona, sed per peccatum sunt sauciata, vitiata & contaminata. Ita *Augustinus* erudite respondet, ad bonum opus requiri, non tantum vt aliquid fiat, quod suo genere bonum sit, sed præcipue, vt bene fiat. *Possunt* enim, inquit, *aliqua bona fieri non bene facientibus, a quibus fiunt.* Vt, *bonum* est subuenire *periclitanti, sed ille, qui hoc facit, si amando gloriam hominum magis, quam Dei facit, non bene bonum facit, quia non bonus facit, quod non bona voluntate facit.* Et ex hoc fundamento quæstio illa de operibus non renatorum clarissime explicari potest, si eam ex sententiis verbi Dei diiudicare volumus. Duobus enim modis infidelium virtutes erunt non bona opera: sed peccata coram iudicio Dei.

l. 4. contra Iulian. c. 3. f. 702.

Respondetur autem, esse peccata. & quidem,

1. Ratione causæ finalis,

Primum, ratione finis. Eleganter enim dictum est ab *Augustino*; *Non officiis, sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes*, item *non actibus, sed finibus pensari officia.* Et addit: *Cum itaque facit homo aliquid, vbi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur.— Vera autem virtutes Deo seruiunt in hominibus, a quo donantur hominibus. Quicquid igitur boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri debere, vera sapientia præcipit, etsi officio videatur bonum, ipso non recto fine peccatum est.* Probat autem Ethnicos virtutes suas non retulisse in Deum, sed vel ad voluptatem, vel ad auaritiam, vel ad ambitionem. Iniustum autem & sacrilegum est, virtutes debere vitiis, vt sunt voluptas, auaritia, ambitio, seruire.

l. 4. contra Iul. c. 3. f. 701.

f. 702.

2. Ratione causæ efficientis & formalis,

Secundo, Infidelium opera non inter vere bona opera, sed inter peccata recensenda esse, inde probatur. Vere enim bona opera debent seruire Deo, non in vetustate litteræ, sed in nouitate spiritus, quando is legem scribit in corda credentium. Opera igitur, quæ vetus homo, qui spiritu sanctificationis non est renouatus, facit, non sunt vere bona opera. Neque enim fructus bonus est, qui de charitatis radice non surgit, sicut copiose illud disputat *Augustinus* in libro de Spiritu & littera. Vbi concedit quidem, gentes naturaliter aliqua legis vel facere, vel sapere, sed inter vere bona opera numeranda esse, constanter negat. Conditiones enim boni operis a Paulo describuntur: *charitas ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta*, 1. Tim. 1, 5. *Charitas* autem est *fructus spiritus.* Gal. 5, 22. *Fide purificantur corda*, Actorum 15, 9. *Sanguis Christi emundat conscientiam*, Hebræor. 9, 14. Item Eph. 2, 10. *Dei factura sumus, creati in Christo Iesu, ad bona opera, quæ præparauit, vt in illis ambulemus*, 1. Pet. 2, 5. *Offerentes hostias spirituales, acceptabiles Deo, per Iesum Christum:* Rom. 12, 2. *Reformemini renouatione mentis, vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta.* Hæ vero conditiones cum in non renatis non sint, virtutes illorum nullo modo possunt inter bona opera numerari. *Augustinus* vero longius adhuc progreditur, & contendit, impiorum virtutes non tantum non esse vere bona opera, sed probat, numerandas esse inter peccata: idque ex his fundamentis: *Mala arbor non potest facere, nisi fructus malos*, id est, *sola peccata.* Hæc sunt *Augustini* verba. Item, *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Quam sententiam ostendit *Augustinus*, non *de cibis tantum* loqui, sed esse *generalem.* Item, *Sine fide impossibile est Deo placere.* Matth. 12, 33. *Aut facite arborem bonam, & fructus bonos, aut facite arborem malam, & fructum eius malum.* Priusquam autem inseramur Christo, sumus *oleastri*, hoc est, malæ arbores, Rom. 11, 17. Et in prophetis DEVS vbique etiam speciosissima opera reiicit, quæ fiunt a persona non reconciliata, ex corde impio, quod est sine timore Dei, sine fide & dilectione Dei. Esa. 1, 13. 14. *Incensum, abominatio est mihi: solennitates vestras odit anima mea.* Capit. 66, 3. *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum.* Prouerbior. 15, 18. *Sacrificium impiorum, abominatio.* Et hæc dicuntur de operibus sacrificiorum a Deo institutis, quando vel fine non recto, vel ex corde impio fiebant. Omnium autem non renatorum corda, sine Spiritu sancto, sunt sine timore Dei, sine fiducia erga Deum, & sine dilectione Dei. Igitur sunt impia. *Origenes* explicans illam Pauli sententiam: *Quicquid non est ex fide, peccatum est:* dicit, hæreticorum opera verti in peccata, eo quod illorum fides non sit vera. Et citat illud Psalm. *Fiat oratio eius in peccatum.* Huc pertinet etiam quod Paulus inquit, Tit. 1, 16. *Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum, sed coinquinata est ipsorum mens & conscientia.* Et Ioan-

cap. 27.

l. 4. contra Iul. c. 3. f. 702.

Matth. 7, 18.

Rom. 14, 23.

Hebr. 11, 6.

Pf. 108, 7.

Ioann. 16, 8. 9. *Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quod non credunt in me.*

Ratio cur Scriptura illas sententias homines in iudicando non libenter sequantur.

VII. Hæ Scripturæ sententiæ nec obscuræ, nec ambiguæ sunt, quæ ostendunt, infidelium opera, quantumuis speciosa, coram iudicio Dei peccata censeri, non tantum propter aberrationem in caussa finali, sed potissimum propter caussam efficientem & formalem. Quod vero clarissimas illas Scripturæ sententias in iudicando non libenter sequimur, inde fit, quia cum Pharisaico rationis nostræ iudicio non consentiunt. Et sicut *Augustinus* inquit, Epist. 99. *Quadam indole animi delectant* illæ ethnicorum virtutes, vt non libenter illas damnemus. Sed profecto quid coram iudicio Dei sit peccatum, non aliunde, nisi ex ipsius verbo discendum est. Nec leue est flagitium, docere, infidelium opera esse omnis culpæ vacua, aut nulla culpa contaminata. Quod enim nulla culpa contaminatum est, non potest non Deo placere. Et *Augustinus* Iuliano inquit: In- *l. 4. c. 3. f. 702.* troducis *hominum genus, quod placere Deo possit, sine fide Christi, lege naturæ. Hoc est, unde vos maxime Christiana detestatur Ecclesia.* Hæc *Augustini* verba lector diligenter expendat: agnoscet enim inde, quam sit detestabilis illa opinio, quam *Andradius* in ipso Concilio defendere non veretur.

SECTIO III.

Argumenta aduersaria.

1. Obiectio, quo modo actiones per se non vitiosæ peccata fieri possint?

I. EX his fundamentis & res ipsa intelligi, & obiectiones recte explicari possunt. Actiones per se & suo genere non sunt vitiosæ aut malæ. Quomodo igitur fiunt peccata? Respondeo. Sicut cordis substantia, quatenus est Dei creatura, bona est, sed propter vitium peccati, prauum vocatur, Ierem. 17, 9. ita actiones, quæ suo genere non sunt vitiosæ, in impiis polluuntur & contaminantur, quia fiunt a persona, nec reconciliata, nec renouata, sed vitiosa & rea. Et Deus iudicat non iuxta externum opus, sed cor respicit.

Aug. l. 4. contra Iul. c. 3. f. 703.

Officia etiam *non actibus*, sed *finibus* pensantur. Hæc doctrina retinenda est, vt cognoscamus, quanta sit humanæ naturæ per peccatum deprauatio, quæ opera etiam per se bona contaminat, & in peccatum vertit in non renatis. Ita *Augustino* obiicit *Iulianus*: *Si gentilis nudum operuerit, nunquid, quia non est ex fide, peccatum est?*

l. 4. contra Iul. c. 3. f. 705.

Respondet *Augustinus*: *Prorsus in quantum non est ex fide, peccatum est: non quia factum per seipsum, quod est nudum operire, peccatum est: sed de tali opere non in Domino gloriari, solus impius negat esse peccatum.* Item, *Quod si* ipsa misericordia *per seipsam naturali compassione opus est bonum, etiam isto bono male vtitur, qui infideliter vtitur: & hoc bonum male facit, qui infideliter facit: qui autem male facit aliquid, profecto peccat.* —— *Ipsorum* igitur sunt *peccata, quibus & bona male faciunt: quia ea non fideli, sed infideli, hoc est, stulta & noxia faciunt voluntate, qualis voluntas nullo Christiano dubitante, arbor est mala, quæ facere non potest, nisi fructus malos, id est, sola peccata. Omne enim, velis nolis, quod non est ex fide, peccatum est.* Hæc *Augustinus.*

2. Obiectio, virtutes in ethnicis peculiaria opera Dei esse.

II. Altera obiectio est: Si excellentes virtutes in Ethnicis sunt peculiaria dona & opera Dei, ergo non sunt peccata. Respondet *Augustinus* l. d. Quatenus sunt bona, a Deo sunt, qui etiam impiorum malis bene vtitur, *a quo etiam per malos fit bonum.* Fiunt autem in infidelibus peccata, quia ea, quæ sunt insignia dona Dei, polluunt & contaminant, & illis abutuntur.

3. Obiectio; hac ratione inter virtutes in hoc & vitia in alio non fore discrimen coram Deo.

III. Tertia obiectio est *Erasmi*: Num igitur, inquit, quando Socrates mores honesta disciplina gubernat, idem est coram Deo, ac si vel sororem stuprasset, vel matrem veneno sustulisset? Respondeo: Certissimum est, non omnia peccata, etiam in non renatis, esse paria. *Tolerabilius enim erit Sodomæ in die iudicii, quam Corazin*: Matth. 11, 21. seq. Sed inde non sequitur, opera moralia non renatorum esse bona, vel non peccata. Nam sicut *Augustinus* dicit: Qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali. Item: *Ad* *f. 705.* *hoc eos in die iudicii cogitationes defendent, vt tolerabilius puniantur, quia naturaliter, quæ legis sunt, vtcunque fecerunt.* —— *Minus enim Fabricius, quam Catilina punietur: non quia iste bonus, sed quia ille magis malus: & minus impius, quam Catilina, Fabricius, non veras virtutes habendo, sed a veris virtutibus non plurimum deuiando.* Hæc *Augustini* sententia de operibus non renatorum manifestissima est, ex certis & firmis Scripturæ testimoniis extructa: quam alibi etiam sæpe repetit, vt de Ciuitat. Dei, lib. 5. per aliquot capita, lib. 19. cap. 25. in Psam. 31. & lib. 3. ad Bonifacium cap. 5. *Catholica fides iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit* —— *sine* qua *quæ videntur bona opera, in peccata vertuntur.* Et Epistola 99. inquit: Virtutes gentilium *quadam indole animi ita delectant, vt eos, in quibus hæc fuerunt, vellemus præcipue ab inferni cruciatibus liberari: nisi aliter se haberet sensus humanus, aliter iustitia creatoris.*

Ambrosius de vocatione gentium lib. 1. cap. 3. *Sine cultu veri Dei, etiam quod virtus*

tus videtur esse, peccatum est: nec placere vllus Deo sine Deo potest. *Prosper* de vita contemplatiua, l. 3. c. 1. Apostolus *non dixit: Omne, quod non est ex fide, nihil est, sed dicendo, — peccatum est, declarauit,* quod si non fuerint ex fide, *non sunt aliqua bona credenda, sed vitia, quæ non iuuant suos operarios, sed condemnant, inflatosque præcipitant, atque a finibus æternæ salutis eliminant.*

Anshelmus in 14. cap. Rom. *Omnis vita infidelium peccatum est, & nihil bonum sine summo bono.* Hanc sententiam a *Longobardo* citatam, Scholastici scriptores dicunt *nimis duram* esse. Postillator quidam dicit esse *crudelem.*

Patescit hinc, quam periculosa Tridentinorum hæc in materia doctrina sit.

IV. Et hæc cum ita se habeant, cogitet Lector, quo nomine appellandum sit, quod Concilium Tridentinum non vereatur ita statuere Canone 7. *Si quis dixerit, omnia opera ante iustificationem facta, peccata esse, anathema sit.* Anathema igitur dicunt *Augustino, Ambrosio, Prospero, Anshelmo*, immo ipsi Scripturæ, quæ affirmat, quicquid non est ex fide, peccatum esse. *Andradius Augustini* sententiam ita deprauat, quasi sentiat, illa solum infidelium opera peccata esse, quæ sine heroicis motibus diuinitus excitatis fiunt. Sed hoc impudens est mendacium. Tota enim *Augustini* disputatio in singulis ferme versibus diuersum clamitat. Frustra vero hoc quis miretur, cum *Andradius* philosophis veram fidem, Paulinam iustitiam, & vitam æternam tribuere non vereatur. Fretus enim sua grandiloquentia transfert in se illud Psalmi: *Linguam nostram magnificabimus, labia nostra nobiscum sunt; quis noster Dominus est?* Cui ego adiungo alterum versum, qui in eodem Psalmo extat: *Disperdat Dominus omnia labia dolosa, & linguam magniloquam: Amen, Amen.*

p. 285.

12.5.

v.4.

V. Et ne quis in hac disputatione illud Pauli cogitet: *Quid ad nos, de iis, qui foris sunt, iudicare?* certe animaduertit Lector, agi in hac disputatione de puritate vel deprauatione doctrinæ, de peccato, de fide, de iustificatione, de renouatione per Spiritum sanctum, de bonis operibus, &c. Et breuiter: *Meritum congrui* est Helena illa, de qua Canon iste Tridentini Concilii contra Scripturæ & antiquitatis sententiam dimicat.

1. Cor. 5. 12.

LOCVS VII.
DE
LIBERO ARBITRIO.
EX DECRETIS SEXTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII.

CAPVT II.
De dispensatione & mysterio aduentus Christi.

QVo factum est, vt cælestis pater, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, Christum Iesum filium suum & ante legem, & legis tempore multis sanctis patribus declaratum ac promissum, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miserit, vt & Iudæos, qui sub lege erant, redimeret: & Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem in filios reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem per fidem, in sanguine ipsius, pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.

CAPVT VI.
Modus præparationis.

Ap.p 120. v 26. p.127. v.25. ib.p.127. v.3.p.165. 175.203. v.Sess. 14. cap. 4.& can. 5. ibid. *Disponuntur autem ad ipsam iustitiam dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes, libere mouentur in Deum: credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata & promissa sunt, atque illud in primis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, & tamen peccatores se esse intelligentes, a diuinæ iustitiæ timore; quo* vtiliter concutiuntur, *ad considerandam Dei misericordiam se conuertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis iustitiæ fontem, diligere incipiunt, ac propterea mouentur aduersus peccata, per odium aliquod & detestationem, hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi oportet. Denique proponunt suscipere Baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit, &c. Con-* Apol. p. 72. v.31. p.175. *fide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et: Timor Domini expellit peccatum. Et: Pœnitentiam agite, & baptisetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Et: Euntes ergo, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Denique: Præparate corda vestra Domino.*

CANON II.

Si quis dixerit, ad hoc solum diuinam gratiam per Christum Iesum dari, vt facilius homo iuste viuere, ac vitam æternam promereri possit: quasi per liberum arbitrium, sine gratia, vtrumque, sed ægre tamen & difficulter possit, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse, sicut oportet, vt ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.

CANON IIII.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium, a Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat ac præparet, nec posse dissentire, si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere, mereque passiue se habere, anathema sit.

CANON V.

Si quis liberum hominis arbitrium, post Adæ peccatum, amissum & extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo: immo titulum sine re, figmentum denique a Satana inuectum in Ecclesiam, anathema sit.

CANON VI.

Si quis dixerit, non esse in potestate hominis, vias suas malas facere, sed mala opera ita vt bona Deum operari: non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, adeo vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ, quam vocatio Pauli, anathema sit.

EXAMEN.

OMnino multum refert, vt doctrina de libero arbitrio in Ecclesia contra omnes corruptelas extet, recte, proprie & perspicue, ex veris Scripturæ fundamentis

mentis exposita. Neque enim recte intelligi aut pie vsurpari poterit, quod Scriptura tradit de tota hominis conuersione, de pœnitentia, de fide, de noua obedientia de spiritu gratiæ & precum, de corruptione humanæ naturæ per peccatum, & de beneficiis Filii Dei per Spiritum sanctum, quomodo dona Dei accipiantur, quomodo conseruentur, vel amittantur, quomodo crescant vel deficiant, &c. nisi pro puritate doctrinæ huius loci, sicut extat in fontibus Propheticis & Apostolicis, contra quascunque corruptelas, in Ecclesia dimicemus. Et sicut proposito fine, necessaria est deliberatio de iis, quæ ad finem perducunt: an, quomodo, vnde & quibus auxiliis ea effici possint, vt finem monstratum assequamur? ita quia Scriptura monstrat doctrinam de reconciliatione cum Deo, de remissione peccatorum, de salute & vita æterna, de pœnitentia, fide, oratione, noua obedientia, &c. omnino necessarium est, scire, an & quomodo illa possint præstari & effici? Et historia omnium temporum ostendit, tristissimam ruinam in præcipuis doctrinæ cælestis articulis secutam in Ecclesia, quando in hoc loco admissa ἑτεροδιδασκαλία, a forma sanorum verborum Scripturæ discessum fuit. Recte vero explicatus hic locus hominem in seriam agnitionem sui, & ad veram humilitatem deducit, vt agnitis morbis & infirmitatibus, intelligat, quare, quomodo & quantopere opus sibi semper sit medico Filio Dei.

Et propter has caussas inimicus ille, superseminans zizania, huic loco præ ceteris infestus est, vnde etiam variis artificiis & sophismatis omnibus temporibus illum deprauare tentauit. Ipsa sane doctrina perspicue, verbis non ambiguis, in Scriptura tradita est, sed misera natura, stulta sui admiratione fascinata, non facile patitur se ita deiici, vt in rebus & actionibus spiritualibus, omnia gratiæ Dei accepta ferantur. Recte vero *Augustinus* inquit, de natura & gratia, c. 53. *Quid tantum de naturæ possibilitate præsumitur? vulnerata, sauciata, vexata, perdita est. Vera confessione, non falsa defensione opus habet.*

SECTIO I.

ARTICULUS I.

Variæ cognatæ quæstiones, de Libero arbitrio.

Cum decreta C. T. meris ludant æquiuocationibus,

I. ET quidem Decreta Tridentina meris æquiuocationibus in vocabulo liberi arbitrii ludunt: vt lectorem perturbent, res ipsas inuoluant & obruant. Quando enim sine ordine & distinctione miscentur disputationes, de ipsa substantia voluntatis, de qualicunque eius libertate in externis, de vitiosis actionibus, & de renouatæ voluntatis libertate, quomodo controuersia tam grauis recte explicari potest? Illa igitur æquiuocationum sophismata prius remouenda sunt, vt ad verum controuersiæ huius statum, sine ambiguitate peruenire possimus, ita enim postea facilis & perspicua erit explicatio.

docentur hic, non esse sermonem de inferioribus potentiis animæ.

II. Et *primo* non est in hoc loco disputatio, de potentia animæ vegetatiua, sensitiua & locomotiua, sed de parte cognoscente & appetente, hoc est, de mente seu intellectu, & de voluntate hominis.

nec 2. de ipsa voluntatis substantia & intellectus essentia,

II. *Secundo*, si liberum arbitrium, sicut *Gabriel* disputat, accipiatur pro ipsa substantia voluntatis, connotata etiam essentia mentis seu intellectus, næ euidentissimum est, ipsam substantiam mentis & voluntatis, per peccatum originale licet misere deprauatam, vitiatam, & inquinatam, non tamen prorsus amissam, extinctam & abolitam esse. In hac igitur significatione negare hominem habere liberum arbitrium, idem est, ac si quis disputare vellet, hominem esse animal inanime, brutum & irrationale, quod vere esset cum ratione insanire.

nec 3. de [illegible] mentis & voluntatis naturali, quoad externam disciplinam.

IIII. *Tertio*, Liberum arbitrium proprie significat δύναμιν, potentiam, vim, & facultatem mentis & voluntatis, qua discernitur ab iis, quæ sine mentis cogitatione seu deliberatione, sine voluntatis aliqua electione & expetitione, vel naturaliter agunt, vel violenter impelluntur. Et in hac etiam liberi arbitrii significatione non difficilis est explicatio. Peccatum enim originale substantiam humanæ mentis & voluntatis non ita deprauauit, vt in homine non renato mens & voluntas nullos prorsus habeant motus vel actiones. Nec talis est deprauatio, quod mens & voluntas non renata, sine cogitatione, deliberatione, iudicio, electione, expetitione seu auersione moueantur & agant, sicut ea, quæ vel naturaliter agunt, vel violenter impelluntur. Hæc enim proprietas ex prima creatione aliquo modo adhuc reliqua est, quod in iis, quæ mente & voluntate aguntur, homo iudicat, discernit, eligit, expetit, auersatur, reiicit, & actionem aliquam externis membris, vel imperat, vel prohibet, vel suspendit. In hanc sententiam multa disputat *Ambrosius*, siue is *Prosper* est, de vocatione gentium, lib. 1.

 c. 3.

c. 3. vbi dicit: *Iudicium voluntatis deprauatum, non ablatum est.* Item, *Homo* a Diabolo, *non voluntate* spoliatus est, *sed voluntatis sanitate priuatus est.* Et nihil aliud vult *Bernhardi* disputatio de libertate a necessitate, hoc est, a coactione.

Iustinus Apologia 2. ponit hanc distinctionem: Quædam mouentur sine iudicio, sicut lapis mouetur deorsum: quædam mouentur iudicio, sed non libero: vt ouis videns lupum, iudicat eum fugiendum, ex naturali instinctu, non ex deliberatione, nec potest eligere, an velit non fugere: Homo vero per potentiam intelligentem iudicat, aliquid fugiendum vel prosequendum: Et quia ex collatione quadam rationum eligit actiones, non vt ouis, ideo liberi dicitur arbitrii. Sed hæc prudenter sunt discernenda, in quibus obiectis, rebus seu actionibus mens & voluntas facultates illas ex se, aut natura sua habeant, & quatenus illas habeant.

Vbi insimul docetur quæ ipsius mentis & voluntatis conditio sit quoad externam disciplinam.

V. *Quartum* igitur est, quod in iis rebus, quæ in hac naturæ corruptione sensibus & rationi adhuc subiectæ sunt, mens aliquo modo potest cogitare, instituere deliberationem, iudicare, discernere, probare vel improbare: Voluntas aliquo modo potest ea, quæ a sensu vel ratione monstrata sunt, velle aut non velle, eligere aut non eligere, expetere vel auersari, certas actiones imperare, vel prohibere externis membris, actionem vel suspendere vel mutare. Et hoc est, quod vulgo dicimus: Homines non renatos posse aliquo modo externam disciplinam præstare: hoc est, externa honesta opera cum lege Dei congruentia facere, & vitare contraria scelera.

In hisce autem obiectis tales facultates aliquo modo adhuc reliquas esse in hac deprauata natura, testantur multa præclara exempla Ethnicorum. Testatur hoc tota gubernatio politica, & experientia in singulis hoc euidenter ostendit. Et ex ipsa Scriptura idem probatur, Rom. 2, 14. *Gentes, quæ non habent legem, natura ea, quæ legis sunt, faciunt.* Rom. 10, 3. *Qui Dei iustitiam ignorant, suam conantur stabilire.* Philip. 3, 6. Paulus ante conuersionem dicit, *se secundum iustitiam, quæ in lege est, conuersatum fuisse sine querela.*

VI. Huic vero libertati multa varia & magna obiiciuntur impedimenta. Dona enim illa naturalia, quæ reliqua sunt in natura corrupta, sauciata, & variis modis, etiam quoad externam disciplinam deprauata sunt.

Aristoteles 7. Ethic. c. 3. disputat, qui fiat, quod homines sæpe faciant ea, quæ sciunt esse vitiosa. Vt, illam generalem notitiam mens non negat: *Non occides:* sed per πάθος, hoc est, per *contumaciam, affectuum*, eripitur menti particularis notitia: vt inimicum, in tali casu, hac occasione occidere: Ibi mens quærit excusationem & prætextus. Affectus igitur sæpe ruunt contra iudicium rationis, & rapiunt in suas partes etiam ipsam voluntatem, licet reclamante primum iudicio mentis, tandem vero etiam ipsa mens ad affectus aliquo modo se inflectit, quærens excusationes & prætextus.

Ad hoc impedimentum accedit tyrannis diaboli, qui efficax est in impiis, accendens & augens flammas cupiditatum, obiectis variis laqueis, quibus homines implicat, vt tandem sequatur *mens reproba*, Rom. 1, 28. Et fiant ἀπηλγηκότες, Eph. 4, 19. In tantis etiam vitæ huius confusionibus, moles ipsa negotiorum & periculorum turbat & impedit gubernationem disciplinæ. Hæc necessario addenda sunt, quando de facultatibus mentis & voluntatis, quæ ex prima creatione in hac etiam corruptione reliquæ sunt, disputatur.

Quod si hoc modo, hoc sensu, & in hac significatione dicatur, hominem esse agens liberum, seu libere agere, habere aliquam libertatem, siue liberum arbitrium, cum res sunt veræ, de vocabulis non serendæ sunt λογομαχίαι. Sed tamen necessarium est, ad remouendas æquiuocationes, vt addatur declaratio, quæ libertas, quibus in rebus, & quomodo sit intelligenda, quod scilicet in externis, aliquam, qualemcunque habeat libertatem homo non renatus, qua externam disciplinam aliquo modo præstare potest.

[illegible] de libertate arbitrii in malo.

VII. *Quinto*, De malis seu vitiosis actionibus *Augustinus* recte sentit & loquitur, De peccatorum meritis, l. 2. c. 5. & 18. *Ad peccandum non adiuuamur a Deo, sed quod a Deo nos auertimus, nostrum est, & hæc est voluntas mala.* Et contra duas Epistolas Pelagianorum, l. 1. c. 2. recitat Iuliani obiectionem: „Ergone primi hominis peccato liberum arbitrium periit, vt omnes in peccatum carnis suæ necessitate cogantur? „Respondet autem: *Quis nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de genere humano. Libertas quidem periit per peccatum, sed illa quæ in Paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam. —— Liberum arbitrium vero vsque adeo in peccatore non periit, vt per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant, & amore peccati, hoc eis placet, quod libet. Vnde & Apostolus: Cum essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiæ. Ecce ostenditur etiam peccato minime potuisse, nisi alia libertate seruire.* Et cap. 3. *Non itaque sicut dicunt nos dicere, — omnes in peccatum, veluti inuiti carnis suæ necessitate coguntur. Sed si iam in ea ætate sunt, vt propria mentis vtantur arbi-*

arbitrio, & in peccato sua voluntate retinentur, & a peccato in peccatum sua voluntate præcipitantur. Neque enim aliud agit in eis, qui suadet & decipit, nisi vt peccatum voluntate committant, vel ignorantia veritatis, vel delectatione iniquitatis, vel vtroque malo, & cæcitatis & infirmitatis. Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia liberata non est. Item, *in malo liberum habet arbitrium, cui delectationem malitiæ, vel occultus, vel manifestus deceptor inseruit, vel sibi ipse persuasit.* De Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 21. *Vt labamur potestatis nostræ est, & ignauiæ.*

Vere autem misera est libertas, delectari peccatis. Et licet posse peccare, non sit sine libero arbitrio: nihil enim carens libero arbitrio, potest peccare. *Anshelmus* tamen dicit, nec libertatem, nec partem esse libertatis, peccandi potestatem. Et *Augustinus* in Enchiridio, cap. 30. *Qualis quæso potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim seruit, qui sui Domini voluntatem libenter facit: ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est.* Et ad Bonifacium lib. 3. cap. 8. *Liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccatum valet.* De verbis Apostoli sermone 13. *Agis quidem Deo non adiuuante, libera voluntate: sed male. Ad hoc idonea est voluntas tua, quæ vocatur libera, & male agendo fit damnabilis ancilla. Cum dico tibi, sine adiutorio Dei nihil agis: nihil boni dico. Nam ad male agendum, habes sine adiutorio Dei, liberam voluntatem: quanquam illa non est libera: a quo quis enim deuictus est, huic & seruus addictus est: & omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati.* Et de ciuitate, lib. 14. cap. 11. inquit: *Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum, cum vitiis peccatisque non seruit.*

Vbi simul discutitur quæstio, an Arbitrium hominis non renati sit liberum ad peccandum?

VIII. Disputatum igitur est a quibusdam, an arbitrium hominis non renati proprie possit dici liberum ad peccandum, vel in peccando? 1. Quia, sicut iam dictum est, non est vera libertas, posse peccare. 2. Quia captiuitati & tyrannidi diaboli subiecti sunt renati. 3. Quia non æqua inter bonum & malum facultate versantur. 4. Quia opposita sunt, seruus & liber: sunt autem non renati, serui peccati. Sed de vocabulis, præsertim ἀγράφοις, non est temere litigandum, quando de rebus ipsis constat & conuenit. Omnino tamen necesse est, quando dicitur, homines libero arbitrio peccare: addere doctrinam de tyrannide diaboli, & potestate tenebrarum, cui non renati subiecti sunt. Et illa explicanda est, sicut describitur, Ephes. 2, 2. *efficax est in filiis diffidentiæ*, 2. Tim. 2, 26. *captiui tenentur laqueis* diaboli, *ad ipsius voluntatem*, 2. Corinth. 4, 4, *excæcat mentes, ne*, &c. Actor. 5, 3. *Implet cor.* Ioan. 13, 2. *immittit in cor.* 1. Par. 22, 2. *commouet cor.* Explicandum est & hoc; Arbtrium hominis non renati in peccando liberum esse: non ita, quasi homo non renatus æquam habeat potestatem, sicut ad peccandum, ita etiam ad non peccandum. Aliquo modo sane potest, sicut externam disciplinam præstare, ita etiam externa scelera, cum disciplina pugnantia, vitare. De interiori vero immundirie & corruptione recte dicitur: *Mala arbor non potest, nisi malos fructus facere.* Matth. 7, 18. Item: *Quicquid non est ex fide, peccatum est,* Rom. 14, 23. Et huc pertinet distinctio, quæ apud *Damascenum* & *Bernhardum* extat, inter *necessitatem coactionis* & *immutabilitatis*: quæ latius explicare, non est huius loci.

Illud vero vtiliter explicari potest, quare *Augustinus* disputet, hominem in malis habere liberum arbitrium: ne quis scilicet (sicut inquit *Augustinus* de Gratia & liber. arbitr. cap. 2) *Deum caussetur in corde suo: sed sibi quisque imputet cum peccat.* Deus enim licet naturam humanam, qualis est in hac corruptione, conseruet, præbens & sustentans vitam & motum: non tamen est caussa peccati: hoc est, nec vult, nec efficit, nec adiuuat peccatum in homine: sed caussa peccati, est voluntas in diabolo & hominibus. Tyrannis etiam diaboli in impiis efficax est: non ita vt coactitia necessitate, per extraneum & violentum impulsum, sine rationali aliquo motu mentis, voluntatis & cordis, ad peccandum, quasi obtorto collo rapiantur: sed (sicut *Augustinus* inquit) hoc agit diaboli tyrannis, vt congenitam delectationem iniquitatis, vel in sensibus, vel in affectibus moueat & excitet: vt ita ab homine peccatum voluntate committatur.

Tota igitur hæc disputatio de libero arbitrio in malo, huc referenda est: ne extra mentem, voluntatem & cor hominis, quæratur & ponatur caussa & ratio peccati in impiis, inviolenta quadam coactione extra hominem. Sed retinendum est, quod Iacobus inquit: *Nemo cum tentatur, dicat se a Deo tentari. Vnusquisque enim tentatur a concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* c. 1. 13.

Item, altera illa an omnia tam bona, quam mala fiant volente Deo?

IX. Illa etiam valde difficilis & perplexa est disputatio: quod etiam illa, quæ fiunt contra Dei voluntatem, non tamen præter eius voluntatem, (sicut *Augustinus* loquitur) fieri possunt. Si enim nollet illa fieri, nullo modo possent fieri. Sed quia Deus non est efficax caussa peccati, mouens, impellens, cogens, vel adiuuans homines ad peccata, *Augustinus* pie & modeste loquitur, talia fieri Deo sinente, permittente, siue deserente. Et tamen addit contra Iulianum, lib. 5. cap. 3. *siue alio quocunque modo, vel explicabili, vel inexplicabili;*

bili: modo maneat, Deum esse bonum & iustum, hoc est, non esse caussam peccati. Quod vero de illa permissione Dei quædam disputata sunt, ideo factum esse iudico: non enim ita intelligenda est, quales sunt tyrannorum permissiones, quæ coniunctam habent voluntatem, vel adiuuantem, vel approbantem scelera. Nec ita intelligenda est, quasi Deus plane non curet, quando homines perpetrant scelera. Nec permissio illa ita est libera & soluta, vt plane non sit subiecta prouidentiæ Dei. Deus enim licet nec velit, nec adiuuet, nec efficiat peccatum; determinat tamen 1. metas, quousque & quamdiu sit permissurus, quando & vbi sit repressurus impios. 2. Multas impiorum cogitationes, consilia & conatus impedit, inuertit, reprimit, vel propter Ecclesiam, vel vt ipsi sibi exitium accersant. 3. Sæpe etiam malitia illa, quæ ab ipsa hominum voluntate oritur, & a diabolo inflammatur, Deus vtitur ad irrogandas meritas pœnas, illis, quos iusto suo iudicio vult visitare. 4. Pessima etiam impiorum consilia, & perniciosissimos conatus, Deus Ecclesiæ & piis sæpe vertit in bonum: & sæpe etiam peccata sunt pœnæ peccatorum.

Hæc certe sunt explicanda, quando de permissione Dei disputatur. Et tamen fixum & immotum manet discrimen, quod in bonis operibus renatorum, non tantum natura a Deo sustentatur, sed per Spiritum sanctum mens illuminatur, cor renouatur: & summa, Deus operatur, vt velint & faciant Deo grata: siue (quod idem est,) Deus vult, approbat, efficit & ad iuuat bona opera in renatis. Hæc de peccatis dici nec possunt, nec debent.

Sed hæc peculiarem requirunt tractationem, quam Deo volente alias dabimus. Nunc pauca quædam dicenda fuerunt, & propter sextum Tridentinum canonem, vtque commodius perueniremus ad constitutionem status, in controuersia de libero arbitrio. Non ignoro autem, quid a quibusdam de voluntate & operatione Dei in actionibus hominum vitiosis disputetur. Sed quæ sit nostrarum Ecclesiarum sententia, XIX. articulus confessionis manifeste ostendit. Nihil igitur ad nos aculei illi pertinent.

X. Hactenus diximus de quæstionibus quibusdam, quæ valde cognatæ sunt illi quæstioni, quæ principalis & præcipua est in controuersia de libero arbitrio. Illas vero principio peculiari explicatione breuiter absoluere & discernere volui. Video enim Tridentinum Concilium mixtione & confusione illarum disputationum abuti, vt principalis status huius controuersiæ transponatur, perturbetur & obruatur: sicut postea ostendemus. Illis igitur separatis & sepositis, simpliciter & perspicue constituemus, quis sit verus status, de quo principaliter in hoc loco disputatur & quæritur. Et vt explicatio eo sit simplicior, planior & brevior: in aliquot capita distribuam ea, quæ ad constituendum statum pertinere videbuntur.

ARTICVLVS II.

Principalis status controuersiæ de libero arbitrio.

Vbi exponitur, sermonem esse de motibus & actionibus spiritualibus,

I. PRincipalis igitur quæstio, in controuersia de libero arbitrio, est de motibus & actionibus spiritualibus: siue de rebus diuinis, de operibus, quæ ad Deum pertinent: vt cogitemus, velimus, & faciamus aliqua Deo grata, & animæ nostræ salutaria, de iustitia spirituali, de cultibus interioribus: siue aliis quibuscunque vocabulis hæc explicentur. Spiritualia vero intelliguntur hoc loco, quæ ad conuersionem hominis, fidem & pietatem pertinent: sicut illa in verbo Dei, ho[st], in lege & Euangelio proponuntur: vt agnitio & detestatio peccati, contritio, timor Dei fide agnoscere, meditari, assentiri desiderare, quærere, velle & accipere promissionem Euangelii, orare, consolatione se sustentare, &c. nouam obedientiam, dilectionem, spem, patientiam, & alias virtutes, iuxta mandata Dei inchoare & præstare: luctari cum securitate, diffidentia & contumacia: veteris hominis passiones & desideria crucifigere, actiones carnis mortificare, nouos motus, & actiones, interiores & exteriores, congruentes verbo Dei, inchoare & præstare: & vt in summa omnia comprehendantur, spiritualia hoc loco intelligimus, ea quæ lex & Euangelium nobis proponunt, in mente, voluntate, corde & reliquis viribus, inchoare, præstare, retinere & conseruare: & quidem eo modo, sicut verbum Dei illa requirit: quantum quidem in huius vitæ infirmitate per Spiritus sancti gratiam fieri potest. Nam & Pharisaica iustitia in hominibus non renatis simile quid vel fingit, vel exterius præstat. Ideo expresse dicitur, quæstionem esse: Quomodo ea, quæ Lex & Euangelium nobis proponunt, recte, vere, serio, & breuiter, eo modo, sicut verbum Dei præscribit, inchoari & præstari possint? Hæc aliquando simplicius & crassius enumeraui: vt sine ambiguitate certum & manifestum sit, de quibus rebus siue obiectis in hac controuersia de libero arbitrio principaliter disputetur.

& quid per spiritualia intelligatur docetur.

II. Non enim quæstio est, an per lapsum extincta sit substantia animæ in homine, an in anima prorsus amissa sit potentia intelligens & appetens? nec quæstio est de disci-

Quum hæc in disputatione sæpe alia misceantur quæstiones,

disciplina rationis, nec de vitiosis actionibus: de quibus tamen quæstionibus necessariæ sunt declarationes: Sed principalis quæstio est, quomodo inchoari & præstari possint spiritualia illa, de quibus iam diximus? Misceri autem in hac disputatione sæpe alias quæstiones, ad turbandam doctrinæ simplicitatem, notum est.

Valla disputat, num sit in hominis arbitrio, mouere pedem, vel dextrum, vel sinistrum? In Dialogis *Hieronymi*, Pelagianus dicit: Si voluero curuare digitum, an semper mihi necessarium erit speciale Dei auxilium? Apud *Augustinum* de perfectione iustitiæ, Cælestius obiicit locum Pauli, 1. Cor. 7, 36. de libertate nubendi, *Faciat quod vult.* *Augustinus* vero respondet, *Quasi pro magno habendum sit, velle nubere: vbi de adiutorio diuinæ misericordiæ operosius disputatur.* Ita multi disputant, hominem non esse truncum, saxum, aut brutum aliquod.

Matth. 23, 37. Alii liberum arbitrium hominis inde probant, quia Christus dicit: *Volui te congregare, & noluisti.* Quæ quæstiones suo quidem loco declarandæ sunt: sed a principali statu huius controuersiæ, ne is vel turbetur vel obruatur, separanda sunt.

& quidem ostenditur, quæri, vnde motus eiusmodi homo & velit & possit inchoare & præstare? III. *Secundo.* Vt status controuersiæ adhuc planius, remotis omnibus sophisticis cauillationibus, cognoscatur, diserte constituendum est & hoc: nouos motus in conuersione non imprimi menti, voluntati & cordi, sicut ceræ imprimitur sigillum, ita vt nulli sequantur noui motus in mente voluntate & corde. Gratia enim operatur, non vt conuersio sit brutum aliquid in homine, sine motu & actione aliqua mentis, voluntatis & cordis: sicut cum saxum impellitur & protruditur, quod motum illum nec sentit, nec vult, nec intelligit: nec est enthusiasticum aliquid: sicut arreptitii olim reddebant oracula, quæ nec intelligebant, nec meminerant, vel sicut in obsessis diabolus sæpe allegat motus & actiones mentis, voluntatis, & cordis ipsorum: & ipse per eos multa loquitur & agit, ad quæ in obsessis nulla fit applicatio mentis, voluntatis, vel cordis. Sed quia conuersio est motus quidam, & mutatio in mente, voluntate, corde, &c. necessarium est, vt in vera conuersione fiant & sint motus aliqui: vt notitia & cogitatio de lege & Euangelio, desiderium, voluntas & conatus assentiendi: vnde oritur lucta cum securitate, diffidentia & contumacia veteris hominis. Et in summa, in conuersione oportet fieri & esse motus aliquos, & actiones, quibus incipiat fieri applicatio quædam mentis intelligendo, voluntatis assentiendo, desiderando, volendo, &c. & applicatio cordis seriis affectibus ad ea, quæ in lege & Euangelio nobis pronunciantur. Vbi enim nulla prorsus fit & est mutatio in mente, voluntate & corde, ibi nulla noua sequitur notitia, cogitatio, nullus assensus, nullum desiderium, nullus conatus, nulla lucta, &c. sed totus homo in vniuersum repugnat, & opponit contrarium actum: & breuiter, vbi nullo qualicunque motu notitiæ, cogitationis, desiderii, affectuum, &c. inchoatur applicatio mentis, voluntatis & cordis, ad ea, quæ in lege & Euangelio proponuntur: ibi certum est, nullam vel fieri, vel esse conuersionem. Aliter enim faber vtitur instrumento inanimato: aliter vero Spiritus sanctus operatur conuersionem in mente, voluntate & corde. Facit enim vt velimus & possimus intelligere, cogitare, desiderare, assentiri, accipere, operari, &c. Status igitur disputationis non est, an tales motus & actiones in conuersione fieri & esse debeant? sed hic est status quæstionis, vnde homo in mente, voluntate & corde habeat & accipiat, quod tales motus & vult & possit inchoare & præstare? *Augustinus* enim in hac disputatione eleganter coniungit hæc tria, *velle, posse & facere.* Et illam quæstionem mox explicabimus: sed prius alia quædam adhuc declaranda sunt, ne quid explicationem postea vel turbet, vel remoretur.

IIII. *Tertio* igitur & hoc declarandum est, non esse expectandos Enthusiasticos raptus, extra & præter ministerium verbi & Sacramentorum. Verbum enim Dei prædicatum, lectum, auditum, cogitatum, est medium seu organon, per quod Spiritus sanctus efficax est, & operatur in mente, voluntate & corde hominum. Et sicut Deus vult vocem verbi sui audiri, legi, & cogitari: ita externo ministerio verbi hominem vti posse, vt audiat, legat, & aliquo modo cogitet, & experientia, & Scripturæ exempla testantur. *Sum vlteriori declaratione, nos non extra & præter verbum expectandos esse.* Licet longe aliter verbum audiant & meditentur, in quibus iam inchoata est renouatio per Spiritum sanctum. Ioan. 8, 47. *Qui ex Deo est, verbum Dei audit.* Ioan. 6, 45. *Qui audit a patre, venit ad me.* Luc. 8, 18. *videte, quomodo audiatis.* Aliter etiam describitur, quomodo pii meditentur in verbo Dei, Psalm. 1. & 119. Aliud præterea est auditus verbi: & ex auditu concipere nouos motus pœnitentiæ, fidei, nouæ obedientiæ, &c. quod proprium est Spiritus. Et tamen per illud organon, per verbum scilicet lectum, auditum, cogitatum, & non aliter, Spiritus sanctus efficax est, & operatur.

Ita *Augustinus* inquit, de Fide ad Petrum, cap. 32. *Firmissime tene, posse quidem hominem, quem nec ignorantia litterarum, nec aliqua prohibet imbecillitas, vel aduersitas, verba legis & Euangelii siue legere, siue ex ore cuiusque prædicatoris audire, sed diuinis mandatis obedire neminem posse, nisi quem Deus gratia sua præuenerit: vt quod audit corpore,*

corpore, corde etiam percipiat: & accepta diuinitus bona voluntate atque virtute mandata Dei facere & velit & possit, &c. Omnino igitur a verbo oriendum est, vt legatur, audiatur, & cogitetur.

Praeterea controuersiam esse de hominis lapsi statu ante & post conuersionem.

V. *Quarto* obseruanda est etiam in hac controuersia *Longobardi* distinctio de quatuor statibus liberi arbitrii. 1. Qualis fuerit in natura integra ante lapsum. 2. Quid sit post lapsum, priusquam coeperit sanari & renouari. 2. Quando iam coepit sanari & renouari, quae renouatio per totam vitam crescit & augetur. 4. Quid sit futurum in glorificatione, seu post glorificationem. Ibi enim omnino plena & perfecta erit libertas. Et quidem de primo & de vltimo statu non est controuersia: sed secundi & tertii diligens est habenda ratio, ne confundantur, sed accurate distinguantur.

Longe enim aliud est, loqui de viribus seu facultatibus mentis, voluntatis & cordis hominis ante conuersionem, priusquam coeperit per Spiritum sanctum sanari & renouari: & aliud est, quando iam coepit sanari & renouari: Tunc enim ex donatione & operatione Spiritus sancti, adsunt & sequuntur noui motus in mente, voluntate & corde. Ipsa etiam sanatio & renouatio non est talis mutatio, quae vno momento statim absoluatur & perficiatur: sed habet sua initia & certos progressus, quibus in magna infirmitate crescit, augetur & conseruatur: non autem ita, sicut lilia agri crescunt, quae nec laborant, nec curant: sed in exercitiis poenitentiae, fidei & obedientiae, quaerendo, petendo, pulsando, conando, luctando, &c. initia donorum spiritualium retinentur, crescunt & augentur, sicut Lucae 19, 13. de traditis talentis Dominus mandat, ne in terram defodiantur, sed inquit: *Negotiemini, donec veniam.* Et in hanc sententiam Paulus vtitur pulcherrimo verbo, *ἀναζωπυρεῖν, Exuscita donum, quod in te est*, 2. Timoth. 1, 6. Et quia a verbo ordiendum est, & ex verbo, de voluntate Dei, & de efficacia Spiritus statuendum est: non est dubium, quando verbo lecto, audito & cogitato, homo concipit propositum, desiderium, conatum applicationis, quando luctatur cum securitate, diffidentia & contumacia, &c. has esse veras effectiones & operationes Spiritus sancti: licet magna infirmitate saepe ita abscondantur, vt praesentia & efficacia Spiritus non percipiatur ardenti aliquo sensu. Ibi certe non ex sensu, sed ex verbo iudicandum est.

Breuiter haec tantum noto: neque enim iustam & integram institui huius controuersiae explicationem. Haec vero per distributionem aliquanto forsan rudiorem & crassiorem praemittere volui: vt disputationibus siue peregrinis, siue cognatis in suum locum reiectis, & commoda explicatione declaratis, planius ostendi possit, quid proprie & principaliter in hac disputatione de libero arbitrio in controuersia positum sit. Quam sophisticis enim aequiuocationibus Decreta Tridenrini Concilii statum huius controuersiae inuoluant, perturbent & obruant, postea monstrabimus: prius enim reliqua, quae ad explicationem necessaria sunt, paucis absoluemus.

Quae omnia tandem in summam contrahuntur.

VI. Vt igitur tandem statum huius controuersiae simpliciter & plane constituamus, non est quaestio de ipsa substantia mentis, voluntatis & cordis: neque haec est quaestio, quod illae animae potentiae alium habent modum agendi, quam quae vel naturaliter agunt, vel violento & bruto motu agitantur & impelluntur, sicut supra explicauimus: nec etiam de disciplina rationis, nec de vitiosis actionibus principalis est quaestio (supra enim haec declarata sunt:) sed de motibus seu actionibus spiritualibus in contritione, fide, & noua obedientia, sicut in verbo Dei illa nobis proponuntur, sicut supra declarauimus, quaestio est.

Et certum est, ordiendum esse a verbo: quod iuxta mandatum Dei, homo debet, & aliquo modo etiam potest audire, legere & cogitare. Certum est & hoc, conuersionem & renouationem non fieri sine aliquo motu & actione mentis, voluntatis & cordis, sicut supra diximus. Sed quaestio est, vnde homo habeat & accipiat potentiam, vires seu facultates inchoandi, & efficiendi tales motus & actiones? Et collatione haec quaestio rectius intelligitur. In iis, quae sensibus & rationi subiecta sunt, homo in mente & voluntate habet *φυσικὰς δυνάμεις*, hoc est, facultates in natura, ex prima natiuitate haerentes & insitas: quibus homo potest propositis & admotis obiectis, concipere motus, & elicere actiones proprietati mentis & voluntatis congruentes.

Quaestio igitur est, an eodem modo mens & voluntas ex prima natiuitate insitam habeant talem potentiam, tales vires & facultates, vt quando homo verbum Dei legit, audit & cogitat, possit sine Spiritu sancto, ex puris (sicut Scholastici loquuntur) naturalibus, concipere tales motus, & elicere tales actiones in mente, voluntate & corde, quales ad contritionem, fidem & nouam obedientiam Scriptura requirit?

& tum Pelagii, tum Pontificiorum sententia notatur.

VII. Et ita quidem olim *Pelagius* & sensit, & docuit. Sed ab hac sententia Pontificii affirmant se prorsus alienos esse. Et idem etiam *Andradius* meus prolixe contestatur: sed eius memoriam oportet valde esse labilem. In principio enim 4. libri, prorsus oblitus est eius, quod per multas

multas paginas prolixa oratione in fine 3. libri disputarat: Philosophos sine verbo Dei, & sine Spiritu regenerationis, naturalibus notitiis & viribus peruenisse ad veram fidem & iustitiam, qua saluati sint: adiuncto illo tantum auxilio Dei, de quo *Cicero* etiam dicit, nullam excellentem virtutem in Ethnicis fuisse sine afflatu diuino. Quantum enim hæc absint ab ipsissimo Pelagianismo, vel cæci vident: neque enim heroicos impetus, & tales afflatus, quales Philosophi intelligunt, *Pelagius* exclusit. Illam vero *Andradianam* disputationem ideo memori mente reponemus, vt nouerimus, non serio, sed pro forma tantum (quod dicitur) fieri, quando Pelagianismum damnant Pontificii. Non enim, vt arbitror, audebant, damnare *Andradii* sententiam, quod sine verbo Dei, & sine spiritu regenerationis Philosophi habuerint veram fidem, Paulinam iustitiam, & vitam æternam. In ipso enim Concilio Tridenti *Andradius* illud scripsit.

Sed audiamus sane, quam speciosis, & ad fallendum comparatis verbis se a Pelagianis separare conentur. Dicunt, se nullo modo sentire, quod liberum arbitrium sufficiat ad inchoandas & efficiendas actiones spirituales: sed gratiæ Dei & diuini auxilii necessitatem tantopere extollunt, vt ne optare quidem & velle vllum perfectum bonum sine illo possimus.

Dicunt, *naturam humanam peccati contagio ita eneruatam & debilitatam, vt ne cogitare quidem quicquam eorum bonorum possit, quæ ad sempiternam felicitatem ducunt, nisi diuini spiritus vi atque virtute erigatur atque confirmetur.* Hæc sunt Iesuitarum & *Andradii* verba. p. 342.

Tertius etiam Canon sextæ sessionis anathema dicit illis, qui sentiunt, *sine praueniente Spiritus sancti inspiratione & adiutorio, hominem posse pœnitere, credere, diligere, sperare, sicut oportet*, &c. Verba sane sunt speciosa, & satis magnifica, quæ videntur totum tribuere gratiæ Dei: quod si ita esset, iam nulla inter nos de hoc loco esset controuersia. Sed ipsi contestantur & clamitant, se nullo modo probare sententiam & doctrinam *Augustanæ confessionis* de libero arbitrio: sed ad damnandam illam emissos esse crepitus istos anathematum in Tridentina Synodo.

Vides amice Lector, quanto studio, quot modis, & quam insidiose hæc controuersia inuoluatur, ne verus eius status animaduertatur. Et fit hoc verbis tam speciosis, vt controuersiarum imperiti, si non admoneantur, existiment nihil esse periculi.

SECTIO II.

Concilii Tridentini sententia de libero arbitrio, ex interpretatione Andradii.

Vbi exponitur quæ sit ipsissima mens,

I. QUis igitur iam erit status controuersiæ, inter nos & Pontificios? aut in quo consistit discrimen nostræ sententiæ, & Tridentini Concilii, de libero arbitrio? Respondeo, Ex Decretis Concilii posset sane illud non obscure colligi. Sed ne clamitent, nos vim facere verbis, & per calumniam ea aliter interpretari, quam Synodus forsan senserit: audiamus sane *Andradii* interpretationem, quam sicut absque dubio in ipso Concilio Tridenti didicit: ita libere sine vlla dissimulatione in scripto suo nobis communicat. Ita autem & Synodi, & suam sententiam explicat: Liberum arbitrium, sine inspiratione & auxilio spiritus non posse sane efficere spirituales actiones: sed illud non ideo fieri, quasi mens & voluntas, qualis est in homine ex prima natiuitate, ante conuersionem, prorsus non habeat vllam potentiam, vllas vires aut facultates, quæ ad inchoandas & efficiendas spirituales actiones necessariæ sunt: sed ideo, quia naturales illæ vires & facultates, licet nec deletæ, nec extinctæ, adeo tamen peccatorum laqueis implicatæ sint, vt homo non possit se propria virtute ab illis extricare. Vtque sententia planior sit, illustrat eam hac similitudine: Sicut » ille, qui ferreis soleis deuinctus est, ha » bet quidem insitam & innatam inceden- » di *δύναμιν*, seu potentiam: sed licet ha- » beat illam, non tamen potest ea vti, vt in » actum prodeat, nisi prius vincula rum- » pantur, quæ motum reprimunt & retar- » dant. Ex hac similitudine Lector, sine » ambiguitate perspicue intelligit, quæ sit Concilii Tridentini sententia, quando dicit, liberum arbitrium gratiæ Dei excitanti & adiuuanti libere assentiri & cooperari. Sentiunt enim in mente & voluntate hominis non renati, ex prima natiuitate in hac corruptione, naturaliter adhuc insitas esse vires aliquas, seu facultates qualescunque, ad res diuinas seu spirituales actiones: sed illarum facultatum & virium motum & vsum per peccatum reprimi & retardari in non renatis: gratiam vero Dei, & efficaciam spiritus, non simpliciter efficere, & operari in iis, qui renascuntur, nouam aliquam *δύναμιν*, vim, facultatem aut potentiam inchoandi & præstandi motus & actiones spirituales, quam ante conuersionem aut renouationem, ex naturæ viribus non habuerint, sed tantum vincula rumpere, & laqueis liberare: vt

p. 345. seq. — *de libero arbitrio.* — *p. 346.* — *de gratia Dei.*

vt facultas naturalis antea constricta, compressa & impedita, possit iam per gratiam excitata, vires suas in rebus spiritualibus exercere. Illas autem vires naturales, sicubi imbecilliores sunt, sentiunt adiuuari & confirmari per gratiam & auxilium Spiritus sancti. Et vbi non sufficiunt, dicunt nouum habitum infundi, qui respectum meriti afferat.

p. 351. Declarat enim *Andradius* suam illam sententiam similitudine ægroti, cuius vires morbo fractæ, debilitatæ & attenuatæ sunt; vbi medicus vires, quæ adhuc reliquæ sunt, licet sint attenuatæ, confirmat & roborat: & si quæ sunt amissæ, restituit. Alii vtuntur similitudine auiculæ, quæ habet & retinet quidem potentiam & facultatem volandi: sed quando funiculo alligata est, non potest vsum & motum illius facultatis, quæ naturaliter ipsi insita est, exercere: si quis autem rumpat funiculum, is non inserit auiculæ nouam & peculiarem volandi δύναμιν, quam antea non habuerit, sed tantum impedimentum aufert.

Et postea *Andradius*, vbi disputat, gratiam vna cum viribus liberi arbitrii habere rationem caussæ efficientis eorum, quæ ad conuersionem pertinent, vtitur hac similitudine: *Si te rogem, cum ligneam materiam conflagrare cernis, quæ sit conflagrationis illius efficiens caussa: ignem dicas necesse est, vna cum Deo natura autore & patrono, qui igni exurendi virtutem suppeditat, & ad operandum cum illo conspirat. Cum igitur liberi nostri arbitrii motio, —— non magis a Dei gratia pendeat, quam a diuina virtute stipitis exustio: quid est, quod liberum arbitrium efficientis caussa dignitate & nomine spolies?* Hanc *Andradii* similitudinem Lector bene consideret.

& tum Sententia Concilii de viribus

II. Est igitur Concilii sententia, in natura hominis per peccatum deprauata, priusquam per gratiam & operationem Spiritus sancti reparetur, reliquam adhuc esse δύναμιν aliquam, vim, efficaciam, potentiam seu facultatem naturalem, ad motus seu actiones spirituales: sed illam δύναμιν per peccatum partim constrictam & alligatam, partim debilitatam & inclinatam, vt per se sola, sine gratia spiritus, non possit vllum perfectum bonum vel inchoare, vel præstare: gratiam vero vincula & laqueos rumpere, vt naturalis illa facultas stupescens antea, sed iam per gratiam excitata, possit in spiritualibus se exercere, illam vero vbi per peccatum attenuata & inclinata est, confirmari, roborari & adiuuari auxilio spiritus: vbi vero non sufficit, sentiunt infundi nouas qualitates, seu habitus: atque ita in motibus & actionibus spiritualibus, ex gratia & ex naturalibus liberi arbitrii viribus, fieri vnam caussam efficientem, ita vt ad inchoandos & efficiendos motus spirituales, hæc duo simul concurrant, gratia scilicet & naturales vires liberi arbitrii, quales sunt ex prima nostra corrupta natiuitate.

humanis & libero arbitrio recensetur.

De bonis enim renouationis in voluntate renata, quod faciant renatos ἐνεργεῖ Dei, alia est quæstio, de qua postea dicemus. Habemus igitur iam ex *Andradii* interpretatione, quæ sit Concilii sententia, in sexto capitulo, & in quarto Canone sextæ Sessionis. Et ego communi nomine gratias ago *Andradio*, quod reliquis mirabiliter tergiuersantibus, ipse sine ambiguitate & dissimulatione, tam aperte & perspicue ponit & explicat statum controuersiæ, quæ est inter Pontificios & inter nos, de libero arbitrio. Statu enim ita posito, plana est explicatio & refutatio: si modo nobis illam indulgentiam largiri dignati fuerint, vt ex Scripturæ testimoniis controuersia hæc diiudicetur & definiatur. Vt autem ratio habeatur breuitatis, testimonia in capita quædam distribuam.

SECTIO III.

Scripturæ sententia de libero arbitrio.

I. quædam testimonia loquuntur priuatiue, siue de carentia facultatis ad res spirituales.

I. PRimo enim quædam Scripturæ testimonia loquuntur priuatiue, (vt sic dicam,) quod scilicet per lapsum in natura corrupta prorsus amissa sit δύναμις, vis & efficacia, seu facultas, qua inchoandæ & efficiendæ sunt actiones spirituales, sicut oportet. Et distincte loquuntur Scripturæ testimonia: quædam de mente, quædam de voluntate seu corde hominis non renati. Vocantur enim non renati, *tenebræ*, Ephes. 5, 8. Ioan. 1, 5. & 3, 19. Actor. 26, 18. vocantur in peccatis non tantum ægroti & infirmi, sed *mortui*, Ephes. 2, 1. Coloss. 2, 13. Et hæc diserte explicantur de priuatione seu carentia efficaciæ seu facultatis, ad motus & actiones spirituales, 1. Cor. 2, 14. *Animalis homo non capit ea, quæ sunt spiritus, & non potest intelligere, quia spiritualiter diiudicantur.* 2. Corinth. 3, 5. *Non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis ipsis, tanquam ex nobis ipsis: sed ἱκανότης nostra ex Deo est.* 1. Corinth. 1, 21. *Mundus per suam sapientiam Deum non cognouit.* Matth. 11, 27. *Nemo nouit patrem, nisi cui filius voluerit reuelare.* Matth. 16, 17. *Caro & sanguis non reuelauit tibi.* Romanorum 1, 21. *Euanuerunt in cogitationi-*

tionibus suis. 1. Corinthiorum 1, 20. *Infatuauit sapientiam huius saculi.* Romanor. 7, 18. *Scio, quod in me, hoc est, in carne mea non habitet bonum.* Romanorum 8, 7. *Sapientia carnis non subiicitur legi Dei: neque enim potest.* Ioann. 15, 5. *Sine me nihil potestis facere*, sicut palmes, nisi in vite fuerit. Atqui nos natura sumus *oleastri*, Roman. 11, 17. & propterea inserendi veræ viti, extra quam nihil possumus. Et *Augustinus* verba diligenter expendit. *Non enim dixit: Sine me difficulter potestis:* nec dixit, *Non potestis perficere* aut magni aliquid præstare; sed simpliciter dicit: *Sine me nihil potestis facere:* in actionibus scilicet spiritualibus, de quibus ibi, sicut manifestum est, loquitur. 1. Corinth. 4, 7. *Quid habes quod non accepisti?* Et *Augustinus* de Prædestinatione sanctorum, prolixe contra Pelagianos ostendit, hanc sententiam non loqui de reliquiis donorum naturalium, quæ in hac corrupta natura adhuc reliqua sunt: sed de iis, quæ donantur in renouatione per Spiritum sanctum, Ioan. 6, 44. *Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit illum.* Hæc testimonia manifestissime ostendunt, naturam non renatam, in se & ex se prorsus nullam habere vim, efficaciam aut facultatem, quam ex se conferat, vt gratiæ propriis viribus aliquid cooperetur, ad inchoandas & efficiendas actiones spirituales. Detrahitur enim naturæ non renatæ cogitare, velle, posse, & facere, quod ad spirituales actiones attinet.

ad Bonifac. l.2.c.8.

c.3.f.842. c.4 f.844. Tom. VIII. opp.

quadam 2. testantur, habitus prauos priuationi successisse.

II. *Secundo*, Multa Scripturæ testimonia non tantum de defectu loquuntur, sed ostendunt in locum amissarum virium successisse vitiosum habitum & tristissimam deprauationem in mente, voluntate, & corde, quod ad motus seu actiones spirituales attinet: vocatur enim ante conuersionem seu renouationem, *cor durum*, Romanorum 2, 5. *lapideum*, Ezech. 11, 19. & 36, 26. *ceruix ferrea*, *frons anea*, *neruus ferreus*, Esai. 48, 4. *cor prauum super omnia*, Ierem. 17, 9. *sicut Æthiops non potest mutare pellem suam, nec pardus maculas suas*, Ier. 13, 23. *Lex est spiritualis, ego autem carnalis, venditus sub peccatum,*

v. 14.

Malum mihi adiacet.

v. 21.

Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati.

v. 23.

Carne seruio legi peccati, Rom. 7.

v. 25.

Sapientia carnis inimicitia est aduersus Deum, Rom. 8, 7. *Figmentum cordis humani tantum est malum ab adolescentia*, Gen. 6, 5. & 8, 21. *Progenies viperarum, quomodo potestis bona facere cum sitis mali?* Matth. 12, 34. *Spiritualia sunt stultitia homini animali*, 1. Cor. 2, 14. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Ioann. 8, 34.

quadam 3. testantur, Gratiam omnia in totum noua facere.

III. *Tertio*, Testimonia Scripturæ, quæ describunt liberationem a seruitute peccati, sanationem, illuminationem, reparationem, renouationem mentis & voluntatis, non tam frigide & perfunctorie loquuntur: vt cum quis hominem habentem per se δύναμιν ambulandi, ex compedibus soluit. Sed Ezech. 11, 19. & 36, 26. *Auferam cor lapideum, & dabo cor nouum.* Ioann. 1, 5. *Tenebra lucem non apprehenderunt.* 2. Corinth. 4, 6. *Deus qui dixit ex tenebris lucem splendescere, ipse illuxit cordibus nostris ad illuminationem scientia claritatis Dei.* Deut. 29, 2. *Vos vidistis vniuersa, qua fecit Dominus coram vobis in Ægypto: & non dedit tibi Dominus cor ad intelligendum, oculos ad videndum, & aures, qua possent audire vsque in præsentem diem.* Matth. 13, 11. *Vobis datum est nosse mysteria regni calorum: reliqui videntes non vident.* 1. Cor. 12, 3. *Nemo potest Iesum Dominum dicere, nisi per Spiritum sanctum.* Psal. 51, 12. *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Matth. 16, 17. *Caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater*, &c. Ioann. 1, 12. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri aut carnis, sed ex Deo nati sunt.* Ioann. 6, 44. *Nemo potest venire ad me, nisi pater traxerit eum.* Ephes. 2, 10. *Ipsius factura sumus, creati in Christo Iesu, ad bona opera.* Phil. 1, 6. *Qui incepit in vobis bonum opus, perficiet.* Phil. 2, 13. *Deus est, qui operatur in nobis velle & perficere, vt aliqua ipsi grata fiant.* 2. Cor. 3, 5. ἱκανότης *nostra ex Deo est, non ex nobis* ipsis. Iac. 1, 17. *Omne datum bonum, & donum perfectum, est desursum a patre luminum.* Luc. 24, 45. *Aperuit ipsis mentem, vt intelligerent Scripturam.* Actor. 16, 14. Deus *aperuit cor Lydia.* Idem probant precationes de donis spiritualibus, Psal. 119. Ephes. 1, 17. Col. 1, 9. seq. Ita de fide Ephes. 2, 8. 9. *Per fidem, & hoc non ex vobis: Dei donum est, ne quis glorietur.* Hanc sententiam *Longobardus*, l. 2. dist. 27. dicit, a sanctis ita exponi, *quod fides non sit ex vi natura nostra: quia Dei donum pure est.* Hæc enim sunt eius verba.

Vbi simul docetur qualis nos gratia inueniat.

IIII. Ex his & aliis multis Scripturæ testimoniis manifestissimum est, gratiam Dei in non renatis ante conuersionem seu renouationem, non inuenire δύναμιν, aliquam vim, aut facultatem aliquam, siue ligatam siue attenuatam, quod ad motus vel actiones spirituales pertinet: sed inuenire, 1. ἀδυναμίαν, priuationem, defectus & carentiam 2. Vitiosum habitum, & deprauationem in mente, voluntate & corde, quod attinet ad inchoandas & efficiendas vere spirituales actiones. 3. Gratiam in conuersione seu renouatione non ita operari, quasi reliqua sit

facultas quædam ad ſpiritualia in corrupta hac natura, ex prima natiuitate inſita & inhærens: quæ peccati quidem laqueis ita ſit conſtricta & attenuata, vt niſi per gratiam Dei excitetur & confirmetur, non poſſit in actum prodire. Quando vero accedat gratia excitans & adiuuans, tunc naturalem illam *δύναμιν* progredi ad efficacem actum, vt poſſit concipere motus, & elicere actiones ſpirituales. Ita quidem Pontificii ſentiunt & docent. Sed Scriptura non ita, ſed longe aliter deſcribit beneficium Filii Dei, miniſterio verbi per Spiritum ſanctum liberantis nos a ſeruitute peccati, ſanantis & renouantis naturam hanc peccato deprauatam. Tradit enim, quod Spiritus ſanctus in illis, quos vult conuertere, primum incipiat prauitatem illam, quam quoad motus & actiones ſpirituales, in mente & voluntate non renata, inuenit, mortificare & auferre: deinde incipiat operari, & donare nouam vim, facultatem & efficaciam in mente, voluntate & corde, ad inchoandas & efficiendas actiones ſpirituales.

V. Et expendantur pondera verborum, quibus Scriptura vtitur in huiuſmodi deſcriptionibus. Cor eſt *tardum*, Luc. 24, 25. *vanum*, Pſ. 5, 10. Epheſ. 4, 17. *durum*, Rom. 2, 5. *lapideum*, Ezech. 36, 26. illud cor Deus *emollit*, 2. Paralip. 34, 27. *aperit*, Act. 16, 14. *conuertit*, Luc. 1, 16. 17. *circumcidit*, Deut. 30, 6. *conterit*, Eſai. 57, 15. Pſ. 51, 19. *aufert cor lapideum*, Ezech. 36, 26. *externus homo corrumpitur*, 2. Cor. 4, 16. *vetus homo crucifigitur*, Galat. 5, 24. *vt destruatur corpus peccati*, Rom. 6, 6. *ſanat animam*, Pſalm. 103, 3. *excitat a mortuis*, Epheſ. 5, 14. *mortuos peccatis viuificat*, Epheſ. 2, 4. *dat cor nouum*. Ezech. 11, 19. *Renouemini ſpiritu mentis veſtræ*, Epheſ. 4, 23. *interior homo renouatur*, 2. Cor. 4, 16. Vocatur *regeneratio*, Tit. 3, 5. *renaſcentia*, Ioan. 3, 3. 5. Creat *cor mundum*, Pſalm. 51, 12. *Creati in Chriſto Ieſu ad bona opera*, Epheſ. 2, 10. *Nouus homo* creatur *ad imaginem Dei*, Epheſ. 4, 24.

Quibus ſic explicatis videre licet, qualis ſit Concilii doctrina,

Hæc & ſimilia Scripturæ teſtimonia, ſi conferantur ad ſimilitudines, quibus *Andradius* & ſuam & Concilii ſententiam explicat, videbit Lector luce meridiana clarius, controuerſiam de libero arbitrio naturali, in rebus ad ſalutem pertinentibus, in Concilio Tridentino non reuocatam ad fontes Propheticos & Apoſtolicos: ſed traditam ibi eſſe ſententiam diſſentientem a Scriptura, immo ex profeſſo pugnantem cum multis manifeſtiſſimis Scripturæ teſtimoniis: ſicut ipſa collatio & inſpectio oſtendit. Sed *Andradius*, vt video, Tridenti in Concilio didicit, de his grauiſſimis doctrinæ cæleſtis capitibus magnifice quidem declamitare: ſed ita, vt ne ſemel quidem horum & ſimilium Scripturæ teſtimoniorum, quæ tam multa & illuſtria ſunt, mentionem faciat.

& quam neceſſarium ſit, vt vera Scripturæ ſententia retineatur,

VII. Non igitur otioſum, ſed maxime neceſſarium eſt hoc certamen, vt vera Scripturæ ſententia retineatur: quæ profecto clariſſima eſt, ſi cæteris quæſtionibus vel peregrinis, vel cognatis, dextra explicatione in ſuum locum ſepoſitis, ſtatus controuerſiæ, ſine ambiguitate, ſimpliciter & plane conſtituatur. Docet enim Scriptura, naturam humanam, ſicut per peccatum deprauata eſt, antequam per Spiritum ſanctum renouetur, habere quidem in iis, quæ ſenſibus & rationi ſubiecta ſunt, in mente & voluntate aliquas *δυνάμεις φυσικάς*, naturales vires ſeu facultates, quibus aliquo modo poteſt concipere motus, & elicere actiones, proprietati mentis & voluntatis congruentes, ſicut ſupra dictum eſt: ſed quod attinet ad ſpirituales motus ſeu actiones inchoandas & efficiendas, eo modo, ſicut ſupra dictum eſt, affirmat Scriptura, in mente & voluntate hominis non renati naturaliter ex prima natiuitate non eſſe inſitam vllam *δύναμιν*, vim, efficaciam aut facultatem: ſed quia Adam per peccatum dona illa amiſit, iam propagari *ἀδυναμίαν*, in omnes homines, qui ex immundo ſemine naſcuntur. Deinde huic defectui & *ἀδυναμίᾳ* coniunctam iam eſſe in hac naturæ corruptione contrariam prauitatem & inclinationem: Spiritum ſanctum vero naturam corruptam ita ſanare & renouare, quod incipit prauitatem illam mortificare, & loco defectuum efficere in mente & voluntate, nouam *δύναμιν*, vim, efficaciam aut facultatem, vnde ſequantur motus & actiones ſpirituales, hoc eſt, operatur velle, poſſe, & facere. Hæc vero dona Spiritus ſanctus operatur per medium ſeu organon verbi, ſi legatur, audiatur & cogitetur: quod homo & debet, & aliquo modo poteſt facere. Nec infundit illas qualitates, ſicut liquor in dolium infunditur: ſed ita vt ſequantur motus & actiones in mente & voluntate. Quando igitur Spiritus ſanctus per verbum cœpit naturam ſanare, accenſa aliqua ſcintilla efficaciæ & facultatis ſpiritualis, licet renouatio non ſtatim ſit perfecta & abſoluta, ſed in magna infirmitate tantum inchoata: tunc tamen nec mens nec voluntas eſt otioſa, ſed aliquos habent nouos motus: quos etiam debent exercere meditando, orando, conando, luctando, &c. Sed illa ſpiritualis efficacia, ſpirituales illi motus, quantumuis tenues, non oriuntur, non naſcuntur vel ex toto, vel ex parte, ex naturalibus potentiis, quas mens & voluntas ex prima natiuitate habent: ſed ſunt dona, operationes & effectiones Spiritus ſancti, in nobis. Et ad primam effectionem

quæ breui in compendio ſiſtitur.

nem spiritualis efficaciæ, & facultatis, ad spirituales actiones in nobis, mens & voluntas ex naturalibus suis viribus effectiue nihil conferunt. Simpliciter enim retinendæ sunt hæ sententiæ: *Non a nobis ipsis, tanquam ex nobis ipsis: sed a Deo est idoneitas nostra. Sine me nihil potestis. Quid habes, quod non accepisti?* Quando vero scintilla aliqua illius efficaciæ per spiritum in nobis accensa est, tunc aliquid agit in spiritualibus rebus & mens & voluntas in homine. Sed quæstio est, vnde habeat, quod & vult & potest aliquid agere? Ex Spiritu sancto renouationis, qui operatur velle & facere, a quo est ἰκανότης cogitandi salutaria. Et ipsa lucta carnis & spiritus, veteris & noui hominis in renatis, illustre ostendit discrimen actionum, quæ autorem & donatorem habent Spiritum sanctum, & quæ oriuntur seu nascuntur ex naturalibus liberi arbitrii viribus, quod attinet ad res spirituales.

2. Cor. 3. 5. Ioan. 15. 4. 1. Cor. 4. 7.

Vna cum observatione de Augustini distinctione inter gratiam operantem & cooperantem.

VIII. Omnino igitur in Ecclesia retinenda est vera & vtilis *Augustini* distinctio, inter *gratiam operantem* & *cooperantem.* De gratia & libero arbitrio, c. 17. inquit: *Quis etsi paruam dare cœperat charitatem, nisi ille, qui præparat voluntatem, & cooperando perficit, quod operando incipit? Quoniam ipse, vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Phil. 1, 6. *Vt ergo velimus, sine nobis operatur: cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur: tamen sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* De correptione & gratia c. 2. *Non se itaque fallant, qui dicunt: Vt quid nobis prædicatur & præcipitur, vt declinemus a malo, & faciamus bonum: si hoc nos non agimus, sed id velle & operari Deus operatur in nobis? sed potius intelligant, si filii Dei sunt, spiritu Dei se agi: vt quod agendum est agant, & cum egerint, illi, a quo aguntur, gratias agant; aguntur enim, vt agant, non vt ipsi nihil agant.* De gratia & libero arbitrio cap. 16. *Certum est, nos velle cum volumus: sed ille facit vt velimus, de quo dictum est: — — Deus est, qui operatur in nobis velle. Certum est, nos facere cum facimus: sed ille facit, vt faciamus, præbendo voluntati vires efficacissimas, qui dixit: — — Faciam, vt faciatis. Quid* hoc aliud est, *nisi: Auferam a vobis cor lapideum, vnde non faciebatis: & dabo carneum, vnde faciatis,* &c. De dogmatibus Eccles. c. 32. *Deus agit in nobis, — vt velimus & agamus: nec otiosa in nobis esse patitur, quæ exercenda, non negligenda dedit, vt & nos cooperatores simus gratiæ Dei, ac si quid in nobis ex nostra remissione languescere viderimus, ad illum solicite recurramus, qui sanat omnes languores nostros.* De corrept. c. 12. *Si in tanta infirmitate vitæ huius, in qua tamen — virtutem perfici oportebat, — renatis relinqueretur voluntas sua, vt in adiutorio Dei — — perseuerent, si vellent, nec Deus in eis operaretur, vt vellent, inter tot & tantas tentationes, infirmitate sua voluntas ipsa succumberet. — Subuentum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, vt diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur: & ideo, quamuis infirma, non tamen deficeret, neque aduersitate aliqua vinceretur.* De bono perseuerantiæ c. 13. *Nos ergo volumus: sed Deus in nobis operatur velle. Nos ergo operamur: sed Deus in nobis operatur & operari, pro bona sua voluntate. Hoc nobis expedit & credere & dicere: hoc est pium, hoc verum, vt sit humilis & submissa confessio, & detur totum Deo. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus: quod autem attinet ad pietatis viam & verum Dei cultum, non sumus idonei ex nobis ipsis cogitare aliquid, tanquam ex nobis ipsis: sed sufficientia nostra ex Deo est.* Et cap. 6. inquit: *Tutiores viuimus, si totum Deo damus: non autem nos illi ex parte, & nobis ex parte committimus.*

Has *Augustini* sententias ideo adscripsi, vt ostendam, nos hanc de libero arbitrio doctrinam non ita tradere, vt alatur & confirmetur in hominibus desidia, securitas & contumacia. Inculcamus enim illud: *Videte ne in vanũ gratiam acceperitis.*

2. Cor. 6. 1.

Quibus subiunguntur rationes, quare vera illa Scripturæ sententia retinenda sit ostensa cumprimis doctrinæ huius vtilitate.

IX. Sed ideo illam retineri cupimus, vt filio Dei, medico nostro, sua tribuatur gloria. Neque enim intelligi aut considerari potest magnitudo beneficiorum ipsius, nisi miserias nostras foliis ficuum palliatas, verbo autem Dei nudatas, agnoscere discamus. Et quando tale aliquod donum habemus, ne de nostris viribus gloriemur: sed illi gratias agamus, qui operatur velle & facere: & si quid deest, vt inuocatione ad ipsum confugiamus. Ne etiam securi excutiamus talia dona, quæ scimus Spiritum sanctum in nobis operari: sed vt reuerenter illa conseruemus, & exerceamus. Et in nostra magna infirmitate hanc habemus consolationem: quia non nostræ vires, sed Spiritus sanctus inchoauit in nobis bonum illud opus: perficiet ergo Philippens. 1, 6. Ita accendit hæc doctrina in nobis fidem, spem, inuocationem, gratiarum actionem, timorem Dei, & diligentiam in tuendis illis donis diuinis: quæ *Augustinus* ideo solet quasi per gradus enumerare, vt gratiam Dei rectius agnoscere & considerare possimus. Numerat posse, velle & facere, cogitare, desiderare, expetere, accipere. Inquit etiam de Ecclesiasticis dogmatibus cap. 27. *Sancta cogitatio,* bonum propositum, *pium consilium, omnisque motus bonæ voluntatis ex Deo* est: *quia per illum aliquid boni possumus, sine quo nihil possumus.*

Eodem modo gratiæ varias tribuit *Augustinus* appellationes, vt rem ipsam illustret, & quasi gradus conuersionis ostendat. Vocat enim gratiam præuenientem, præparantem, liberantem, operantem: deinde gratiam subsequentem, cooperantem, adiuuantem bonum perseuerantiæ, &c.

SECTIO IIII.

Augustini *sententia de libero arbitrio: Et quomodo* Andradius *eam deprauet.*

Augustinus hinc & inde copulat liber. arbitri. & gratiam.

I. HAec sunt simplicia, perspicua & vera, ex manifestis Scripturæ testimoniis extructa: & non est dubium, hanc etiam esse perpetuam *Augustini* sententiam. Sed huic luci *Andradius* conatur nebulas offundere. *Augustinus* enim scripto peculiari libello, copulat *gratiam & liberum arbitrium*: Et dicit: *Vbi ad aliquid faciendum, vel non faciendum, in diuinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium.* Item: ☞ Ad gratiam Dei necesse est accedere consensum nostrum: vt bonum nostrum non sit ex necessitate, sed voluntarium. Ergo aliquid quantulumcunque sit facultatis ad res spirituales, tribuendum est libero arbitrio, quod ipsi naturaliter ex prima natiuitate insitum sit.

de grat. & lib. arb. c. 2.

Nil autem aliud vult, quam gratiam operari in homine, eiusque mente & voluntate.

II. Sed remotis æquiuocationibus, explicatio non est obscura, quid Augustinus velit. Quæ enim Deus in verbo suo nobis præscribit, vt agnitionem sui, contritionem, fidem, spem, charitatem, patientiam, inuocationem obedientiam, &c. talia sunt, quæ sine motu & actione mentis & voluntatis nec inchoari, nec effici possunt. Sine mente enim & intellectu nemo aliquid intelligit, cogitat aut iudicat: sine voluntate nemo desiderat, expetit, petit, quærit, conatur, luctatur, &c. Multa, ☞ inquit *Augustinus*, homines nolentes agunt: sed credere nisi volens, nemo potest. Velle autem proprium est voluntatis. Hoc igitur extra omnem controuersiam, ipsa rei euidentia manifestum est. Num vero *Augustinus* inde concludit, mentem & voluntatem hominis, per se & ex se, hoc posse præstare, quod verbum Dei præcipit? Nequaquam. Sed ex Scriptura prolixe probat, mentem & voluntatem hominis non renati, naturaliter ex prima natiuitate non habere virtutem, efficaciam & facultatem inchoandi & efficiendi spirituales motus & actiones, sicut in verbo Dei præcipiuntur. Quia tamen Deus verbum suum non frustra generi humano patefacit, addit *Augustinus*, gratiam Dei hoc, quod natura non potest, efficere & operari in homine. Operatur autem gratia conuersionem, non alibi, quam in mente, voluntate, & corde hominis. Corde enim creditur, Rom. 10, 10. ex animo obeditur, Rom. 6, 17. Mente agnoscitur salus, Ephes. 1, 18. Non autem ita operatur in voluntate hominis, sicut lapides voluuntur, & inanimata impelluntur: ita ut in spiritualibus, mens & voluntas renatorum gratia diuina rapiantur, sine motu aliquo mentis & voluntatis intelligente & voluntario.

Scriptura enim diserte affirmat, renatos in rebus spiritualibus agnoscere, scire, credere, assentiri, desiderare, vel conari, luctari, &c. quæ extra controuersiam sunt actiones mentis & voluntatis. Sed illas actiones mens & voluntas ex suis viribus nec inchoare, nec præstare potest. Propter hanc igitur caussam gratia mentem illuminat, voluntatem conuertit & mutat, præbendo nouam efficaciam & nouas facultates: vt ex ignorantibus fiant intelligentes, ex nolentibus fiant volentes: atque ita in conuersione mens & voluntas, id quod ex viribus naturalibus antea non poterant, incipiant iam ex dono, & per operationem spiritus renouationis, habere motus & actiones spirituales, intelligendo, cogitando, iudicando, desiderando, conando, luctando, volendo, faciendo, &c.

III. Hanc esse *Augustini* sententiam, certum est. Ita enim inquit de peccatorum meritis l. 2. c. 5. *Non solis votis agendum est, vt non subinferatur ad bene viuendum etiam nostræ efficacia voluntatis: — — quia non sicut in lapidibus insensatis, aut sicut in iis, in quorum natura rationem voluntatemque non condidit, salutem nostram Deus operatur in nobis.* Illud vero capite sequenti explicat: coniungit enim *gratiam & liberum arbitrium.* Sed mox addit: *Ipsum quoque liberum arbitrium ad Dei gratiam, hoc est, ad Dei dona pertinere non* ambigo: *nec tantum vt sit, verumetiam vt bonum sit, id est, ad facienda mandata Domini conuertatur.* Videt Lector *Augustinum* loqui non de voluntate non renata, sed quæ iam conuersa est, & cœpit fieri bona. Et Hypognost. 3. inquit: *Nemo sic de gratia confidat, tanquam Deus liberi arbitrii eius, quod per mortem filii sui reparauit, opera non requirat: immo — — vigilet, quærat, petat, pulset,* &c. Ita de gratia & libero arbitrio, c. 2. *Cum aliquid secundum Deum operatur, non alienet hoc a propria voluntate.* Ne vero quis existimet ipsum loqui de propriis, hoc est, de naturalibus virtutibus voluntatis, c. 16. inquit: *Certum est, nos velle & facere, cum volumus & facimus:* sed ille operatur velle & facere,

cere, *prabendo voluntati vires efficacissimas de quo scriptum est: — Deus operatur in nobis & velle & facere.* Et de prædestinatione sanctorum cap. 3. fatetur errorem esse, sicubi dixerit, *vt prædicato Euangelio consentiamus, nostrum esse proprium, & nobis ex nobis esse.* Et postea addit, quod dixerat, *Nostrum* est *credere & velle*, ita esse intelligendum, quod *vtrunque* sit Dei, *qui præparat voluntatem*, & *vtrumque* etiam sit *nostrum*: *quia non fit nisi volentibus nobis.* Illud vero ita explicat ad Bonifacium l. 1. c. 19. Christus non dicit, *Duxerit: vt illic aliquo modo intelligamus pracedere voluntatem*: sed dicit, *Traxerit. Quis* autem *trahitur, si iam volebat? & tamen nemo venit nisi velit. Trahitur ergo miris modis, vt velit, ab illo, qui nouit intus in ipsis hominum cordibus operari: non vt homines (quod fieri non potest) nolentes credant, sed vt volentes ex nolentibus fiant.* Et in Enchiridio cap. 32. *Nolentem præuenit, vt velit, volentem subsequitur, ne frustra velit.* Contra 2. epist. l. 4. c. 6. *Pelagius* dicit *gratiam adiuuare bonum cuiusque propositum: non tamen reluctanti studium virtutis immittere*; *Augustinus* vero respondet: *Posset bene intelligi, si non ab istis, quorum sensus notus est, diceretur. Reluctanti enim prius aditus diuinæ vocationis ipsa Dei gratia procuratur: ac deinde in illo iam non reluctante, spiritus virtutis accenditur.* Ita *Ambrosius* de vocatione gentium lib. 2. c. 9. *Quod gratia a multis refutatur, ipsorum est nequitia: quod autem a multis suscipitur, & gratiæ est diuina, & voluntatis humana. —— Nulla* enim *species cuiusque virtutis occurret, quæ vel sine dono diuinæ gratiæ, vel sine consensu nostræ voluntatis habeatur.* Sed audi, quomodo hoc explicet. *Ipsa enim gratia hoc omni genere medendi & auxiliandi agit, vt in eo, quem vocat*, optimam *sibi receptricem & famulam donorum suorum præparet voluntatem.* Et lib. 1. c. 9. *Licet insit homini nolle bonum, tamen nisi donatum non habet bonum velle: illud contraxit natura per culpam, hoc recipit natura per gratiam.* Et hoc est quod *Augustinus* inquit: Per gratiam *non tollitur humana voluntas, sed mala mutatur in bonam: & cum bona facta fuerit, adiuuatur.* Idem etiam vult *Prosperi* sententia: *Liberum arbitrium naturaliter homini inditum, manet in natura: sed qualitate & conditione mutatum, per mediatorem Christum, qui ipsam voluntatem ab eo, quod peruerse volebat, auertit, & in id, quod ei bonum esset, velle conuertit.*

de grat. & lib. arb. c. 20.

de grat. & lib. arbit. contra Collatur. c. 38.

Hæ explicationes manifestissime ostendunt, quod *Augustinus* non tribuat voluntati efficaciam, aut facultatem aliquam ad actiones spirituales, quam naturaliter ex prima natiuitate habeat: sed tantum illam, quam ex dono & operatione spiritus renouationis accepit.

IIII. Pontificii vero hoc ita inuertunt, quasi gratia tantum moueat & excitet, voluntas vero ex se habeat consentiendi facultatem. Sed *Augustinum* plane diuersum sensisse, iam ostendimus. Et vtile est, Lectorem considerare, quam mala fide Patrum scripta tractentur a Pontificiis. *Augustinus* inquit, consentire & dissentire, *proprie esse voluntatis*: sicut dicimus, intelligere proprium esse mentis, velle voluntatis. Illa sententia postea ita deprauata est: consentire in spiritualibus, esse propriæ voluntatis: hoc est, ex propriis viribus. Quantum vero inter hæc duo intersit: consentire est *proprie voluntatis*: & *propriæ voluntatis*: manifestum est.

Illis tamen non obstantibus Pontificiali-am illi affingunt mentem.

V. Nulla autem alia habet argumenta *Andradius*, pro sua sententia, quam hanc *Augustini* disputationem, cui *Augustinus* talem titulum facit, De gratia & libero arbitrio. Et si intelligeret *Andradius* actiones voluntatis renatæ, quas habet & accepit, non naturaliter in prima natiuitate, sed in regeneratione ex dono & operatione Spiritus sancti, sicut *Augustinus* disputat: nulla esset inter nos controuersia. Certum enim est, Spiritum sanctum in conuersione non abolere, destruere aut extinguere potentias animæ, quæ vulgo ita vocantur: sed sanat & renouat illas, & quidem ita, quod prauitatem adhærentem illis mortificat & aufert: vt illis organis renouatis & præparatis vti possit ad motus & actiones noui hominis.

Nullo modo enim vel probamus vel sequimur Manichæorum deliria, qui finxerunt quosdam homines esse ἀλύτους, hoc est, naturam in quibusdam per peccatum ita corruptam, vt ne quidem per gratiam & operationem Spiritus sancti conuerti, reformari, & renouari possit. Recte enim dicit *Augustinus*, ad articulos falso sibi impositos, articulo 6. *Hoc inter malos homines distat & dæmones, quod hominibus etiam valde malis superest, si Deus misereatur, reconciliatio: dæmonibus* autem *nulla seruata est conuersio.* Recte & hoc contra Manichæos dicit, de Ciuit. Dei l. 14. c. 11. conuersionem fieri non detracta substantia animæ, *vel vlla eius parte sublata, sed ea, quæ vitiata ac deprauata fuerat, sanata atque correcta.* Nam sicut dicit contra Iulianum l. 4. c. 3. *Gratia Dei per Iesum Christum* Dominum *nostrum, non lapidibus aut lignis pecudibusque præstatur.* Carent enim subiectis, mente scilicet & voluntate: in quibus Deus ordinario modo per verbum & Sacramenta agere solet, & in quibus necesse est fieri conuersionem.

Hæc

Hæc vero non ita intelligenda ſunt, ſicut Pelagius contendebat, quaſi ante gratiam conuerſionis ſeu renouationis, ſit in natura corrupta generoſitas aliqua, δύναμις, inclinatio, habilitas, diſpoſitio, facultas, aut quomodocunque appelletur, ad inchoandas & præſtandas actiones ſpirituales. Ita enim dici poſſet: Habes aliquid, quod ex gratia renouationis ſeu conuerſionis non accepiſti. Quod *Auguſtinus* vt Pelagianum deteſtatur. Et de gratia Chriſti l. 1. c. 18. recitat & refutat illa verba *Pelagii: Habemus poſſibilitatem vtriuſque partis a Deo inſitam, velut quandam (vt ita dicam) radicem fructiferam atque fœcundam: quæ ex voluntate hominis diuerſa gignat & pariat, & quæ poſſit ad proprii cultoris arbitrium, vel nitere flore virtutum, vel ſentibus horrere vitiorum.* Hæc *Pelagius. Auguſtinus* vero contra Iulianum lib. 2. de ſententia Ambroſii dicit: *naturam humanam etiam iſtam, quæ ſub peccato naſcitur, & cuius ortus in vitio eſt, eſſe iuſtificationis capacem: ſed per gratiam Dei*; & lib. 4. c. 3. dicit humanam ſubſtantiam *capacem* eſſe *diuinorum donorum.* Non autem, ſicut bonum ingenium dicitur capax eſſe omnium diſciplinarum, propter inſitam φυσικὴν δύναμιν: ſed per gratiam Dei, inquit, quia eſt natura rationalis: in qua Deus per verbum & Sacramenta pro bona ſua voluntate poteſt operari velle, vt mala voluntas conuertatur in bonam. Ita *Lutherus* etiam loquitur Tom. 1. pag. 236. Quando ſancti Patres liberum arbitrium defendunt, capacitatem libertatis eius prædicant: quod ſcilicet verti poteſt ad bonum, per gratiam Dei: & fieri reuera liberum, ad quod creatum eſt. Et alibi vocat capacitatem paſſiuam.

cap. 2. *Irenæus* lib. 5. dicit *carnem* humanam *capacem eſſe donationis Dei*, hoc eſt vitæ æternæ: quia nutriatur *carne & ſanguine Chriſti.* Lib. 4. c. 24. dicit *hominem* eſſe *receptorium bonitatis Dei*: & *in Deo intentus, ſemper proficit ad Deum.* Neque enim Deus ceſſat benefaciendo, & locupletando, nec homo ceſſat beneficium accipere, & ditari a Deo. Et pulchra eſt ſententia, ſiue *Ambroſii*, ſiue *Proſperi*, de vocatione gentium lib. 2. c. 9. *Ipſa gratia omni genere medendi atque auxiliandi hoc agit, vt in eo, quem vocat,* optimam *ſibi receptricem & famulam donorum ſuorum præparet voluntatem.*

Hæc vero diligenter diſtinguenda & explicanda eſſe Scriptura ſuo exemplo monet & oſtendit. Vtitur enim verbo δέχεσθαι quando dicit verbum & gratiam Dei accipi oportere, Act. 8, 14. Iac. 1, 21. 2. Cor. 6, 1. Vnde vero homo illam capacitatem habeat, ponit & negatiue & affirmatiue. *Animalis enim homo ea, quæ ſpiritus ſunt,* οὐ δέχεται. 1. Cor. 2, 14. Deus vero eſt qui operatur & vt velimus, & vt poſſimus verbum & gratiam Dei capere. Alias manet, quod Io. 8, 37. Chriſtus dicit: *Verbum meum* οὐ χωρεῖ, *non inuenit* aut *habet locum in vobis, quo capiatur.* Hæc diſerte & accurate ſunt explicanda. Pelagius enim ſicut de poſſibilitate, ita & de capacitate abuſus eſt æquiuocatione vocabuli, De gratia & peccato originis, c. 14.

Et *Iuſtinus* Apologia 1. non ſatis circumſpecte loquitur, ubi ſententiam illam, quod angelorum & hominum genus ſit δεκτικὸν virtutis & vitii, ita explicat: *Non enim laude dignum eſſet, niſi haberet* δύναμιν ἐπ' ἀμφότερα τρέπεσθαι. Intelligit capacitatem, potentiam, vim, facultatem aut efficaciam naturalem: qua homo poſſit, ſicut ad malum, ita etiam ad bonum ſe vertere. Sed quid de hac ſententia *Auguſtinus* iudicet, notum eſt.

Et hæc ſunt potiſſima *Andradii* argumenta: quæ recte declarata, nihil iuuant illam, cuius patrocinium ſuſcepit, ſententiam: ſicut manifeſtum eſt, ſi omnes illæ diſputationes referantur ad ſtatum controuerſiæ, quem ſupra expoſuimus. Reliqua vero, quæ agitari ſolent argumenta, obiter tantum attingit: quorum plana & expedita eſt explicatio, ſi adhibeatur illa, quæ vera & neceſſaria eſt diſtinctio: quod ſcilicet *primo* quædam Scripturæ ſententiæ loquuntur de libertate naturæ integræ ante lapſum. *Secundo*, quædam de ipſa ſubſtantia mentis & voluntatis. *Tertio*, quædam loquuntur de qualicunque illa libertate, quam in illis rebus, quæ ſenſibus aut rationi ſubiectæ ſunt, voluntas adhuc habet. *Quarto*, quædam loquuntur de contingentia in actionibus vitioſis. *Quinto*, quædam loquuntur de voluntate, quæ cœpit renouari & liberari. Quando enim Deus operatur velle, tunc volumus. Et renati habent poteſtatem ad inchoandas & efficiendas actiones ſpirituales. Sed illa poteſtas ex libero arbitrio nulla eſt, niſi detur deſuper per ſpiritum renouationis: ſicut *Auguſtinus* contra duas epiſtolas Pelagianorum l. 1. c. 3. loquitur. *Sexto*, in multis Scripturæ ſententiis, menti & voluntati hominis aliquid præſcribitur & iubetur: quod ſi non habeat poteſtatem obediendi, videri poſſet Deus illudere noſtræ calamitati, ac ſi herus ſeruo, quem videat luxatis pedibus ingredi non poſſe, multa præcipiat, & extrema minitetur, niſi pareat. Aut ſi quis ad cæcum dicat: Si volueris videre, inuenires theſaurum. Sed *Auguſtinus* reſpondet de gratia & libero arbitrio, c. 16. *Magnum aliquid Pelagiani ſe ſcire putant, quando dicunt: Non iuberet Deus, quod ſciret ab homine non poſſe fieri. Quis hoc neſciat? Sed ideo iubet aliqua, quæ non poſſumus, vt nouerimus, quid ab ipſo petere debeamus.* Ex lege enim præcipiente & prohibente non eſt agnitio virtutis & poten-

potentiæ nostræ: sed peccati agnitio, hoc est, ἀδυναμίας & deprauationis. Et tamen non frustra iubetur: promittitur enim gratia, quæ operatur, vt velimus & faciamus. Ita *Augustinus* ibidem inquit: *Meminerimus ipsum dicere, Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum, qui dicit, Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum dabo vobis. Quomodo ergo, quod dicit, Facite vobis: hoc dicit, Dabo vobis? Quare iubet, si ipse daturus est. Quare dat, si homo facturus est? nisi quia dat, quod iubet, & iuuat, vt faciat, cui iubet. —— Per gratiam enim fit, vt sit homo bonæ voluntatis, qui prius fuit voluntatis malæ: per hanc etiam fit, vt ipsa bona voluntas, quæ iam esse cœpit, augeatur*, &c. Contra 2. epistol. Pelag. l. 2. c. 10. *Nihil in Scripturis sanctis homini a Deo video iuberi, propter probandum liberum arbitrium, quod non inueniatur vel dari ab eius bonitate, vel posci propter adiutorium gratiæ demonstrandum. Septimo* obiicitur, quod in Scriptura multæ sunt admonitiones, exhortationes, correptiones, &c. Illæ vero videntur otiosæ, inutiles, & non necessariæ, si non est in homine facultas quædam naturalis, ad actiones spirituales inchoandas & efficiendas. Respondet *Augustinus: O homo, in præceptione agnosce, quid debeas habere: in correptione agnosce, tuo te vitio non habere: in* oratione *agnosce, vt accipias, quod vis habere.* Et verbum admonens, exhortans, corripiens, est medium seu organon, per quod Spiritus sanctus voluntatem conuertit, renouat, &c. Correptiones igitur etiam non renatorum non sunt otiosæ. In renatis vero principia donorum, quæ a Spiritu sancto acceperunt, suscitantur, conseruantur & augentur per admonitiones & correptiones, ne effundantur, sed crescant & augeantur. Hæ explicationes veræ, simplices & planæ sunt: nec a nobis primum excogitatæ sunt, sed a veteribus, ab *Augustino* præsertim traditæ.

cap. 5.

de corrept. & grat. c. 3. T. VII. f. 905.

SECTIO V.

Quam insidiose posita sint Tridentina Decreta de Libero arbitrio.

(1.) non explicant, quid vocabulo Lib. Arb. volunt.

I. HIs ita explicatis, Lectori paucis iam ostendam, quam insidiose Canones Concilii ludant meris æquiuocationibus. Vnde colligi poterit, quale ibi studium fuerit veritatis: cum ideo inuehant tenebras æquivocationum, ne veritas per se manifesta emergere possit. Canone quinto, dicunt anathema illis, qui sentiunt *liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse:* non autem explicant, quid vocabulo *liberi arbitrii* intelligant. Nam si intelligatur ipsa substantia mentis & voluntatis, vel libertas in rebus externis aut in actionibus vitiosis: manifestum est, liberum arbitrium non esse omnino extinctum & amissum. Si autem intelligatur potentia, vis aut efficacia ad inchoandas & efficiendas actiones spirituales: aut talis libertas, quæ æquam habeat potestatem, sicut ad mala, ita & ad bona: iam in præcedendibus ostendimus, quid ex Scripturæ testimoniis recte responderi possit. Et cum tam variæ sint æquiuocationes, postulant tamen reuerendi Patres, vt sine distinctione in genere, sub anathematis interminatione, confiteamur, hominem post lapsum retinuisse liberum arbitrium: non autem vel de substantia mentis & voluntatis, non de libertate disciplinæ in rebus externis, nec de contingentia in actionibus vitiosis potissimum pugnant. Ita enim quod ad nos attinet, nullam haberent caussam fulminandi anathematis: sed de potentia, vi & efficacia naturali ad actiones spirituales, certamen est. Illam vero quæstionem expressis verbis verentur proponere, cum Scripturæ testimonia nimium sint manifesta. Vtuntur itaque artificio æquiuocationis: An liberum arbitrium per peccatum prorsus sit extinctum & amissum? Ita in c. 1. vbi loquuntur de vi naturæ in gentibus, addunt: *Tametsi in eis liberum arbitrium minime extinctum esset, licet viribus attenuatum & inclinatum.* Hæc verba si de externa rationis disciplina intelligerent, nulla esset inter nos controuersia. Sed hoc volunt, liberi arbitrii naturales vires, ad inchoandas & efficiendas actiones spirituales, licet sint attenuatæ & inclinatæ, minime tamen vel in Gentibus, vel in Iudæis non renatis extinctas esse.

II. Nec nouus est ille æquiuocationum ludus in vocabulo Liberi arbitrii. Luserunt enim illum & olim Pelagiani. Et obseruet Lector, quomodo *Augustinus* ad illas æquiuocationes respondeat. Ad Bonifacium lib. 1. c. 3. *Arbitrium in bono liberum non erit, quod liberator non liberauerit: sed in malo liberum habet arbitrium.* Ibidem: *Hæc voluntas, quæ libera est, in malis, quia delectatur malis: ideo libera in bonis non est, quia liberata non est.* De gratia & lib. arbitr. c. 15. *Semper est in nobis voluntas libera, sed non semper est bona. Aut enim a iustitia libera est, quando seruit peccato, & tunc est mala: aut a peccato*

æquiuoc. olim Pelagiani.

peccato libera est, quando seruit iustitiæ, & tunc est bona: —— sed per gratiam fit, vt sit homo bonæ voluntatis, qui prius fuit voluntatis malæ. De correptione & gratia c. 1. *Liberum arbitrium, & ad malum & ad bonum faciendum, confitendum est nos habere. Sed in malo faciendo, liber est quisque iustitiæ & seruus peccati: in bono autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus*, Ioan. 8.

Et cum Pelagiani argumenta ex vocabulo liberi arbitrii non amissi vrgerent, *Augustinus* opposuit alias appellationes, ex Scriptura sumptas. Ad Bonifacium l. 3. c. 8. *Liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccatum valet, ad iustitiam vero nisi diuinitus liberatum adiutumque, non valet.*

cap. 12. De verbis Apostoli, sermone 13. *Ad male agendum habes sine adiutorio Dei liberam voluntatem, quanquam illa non est libera, a quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est.*

Contra Iulianum libro 2. *Hic vultis hominem perfici* atque vitam *Dei dono, & non libero*, seu *potius seruo propriæ voluntatis arbitrio.* Epistola 107. ad Vitalem: *Liberum arbitrium ad diligendum Deum, primi peccati granditate perdidimus.* In Enchiridio cap. 30. *Libero arbitrio male vtens homo, & se perdidit, & ipsum. Sicut enim qui se occidit, vtique viuendo se occidit: — ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium. A quo enim quis deuictus est, huic & seruus addictus est. —— Quæ sententia cum vera sit, qualis quæso potest serui addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat?*

De verbis Apostoli, sermone 2. *Verum est, magnas liberi arbitrii vires homo cum conderetur accepit: sed peccando* perdidit. Epistola 89. *Libertas sine gratia*, nihil *est* nisi *contumacia, non libertas.* Vere enim liberi eritis, si filius vos liberauerit.

(2.) tum, sub vocibus attenuationis &c. insidias occultant.

III. Vocabula quidem *infirmationis*, *attenuationis* & *inclinationis*, scio extare in concilio Arausicano: sed ibi in iis, quæ ad salutem pertinent, omnia detrahuntur vigori naturæ, & tribuuntur gratiæ. Et Canone 13. dicitur: *Liberum arbitrium amissum, nisi a quo potuit dari, non potest reddi.*

Tridentinum vero Concilium sub illis verbis suas occultat insidias, quod in homine non renato, reliquæ adhuc sint ad spirituales actiones aliquæ vires, licet valde attenuatæ & inclinatæ. Consideret igitur Lector, quam insidiose ludant æquiuocatione vocabulorum.

(3.) it. dicendo, hominem non omnino nil agere.

IIII. Ita cum dicunt: quia necesse sit hominem assentiri, & recipere gratiam: ideo hominem ipsum non omnino nihil agere; recte possumus cum *Augustino* respondere: *Posset bene intelligi, si non ab istis, quorum sensus notus est, diceretur:* Addatur enim, hominem ipsum velle & posse assentiri, recipere & agere in conuersione, siue in rebus spiritualibus: non ex suis naturalibus viribus, siue ex toto, siue ex parte habere: sed accipere ab illo, qui operatur velle & facere. Et nihil erit controuersiæ. Certum enim est, nos velle assentiri, recipere, agere, &c. sed *Deus operatur velle & facere.* *Quid enim habes, quod non accepisti?* Quam sententiam de donis naturalibus intelligere, *Augustinus* ostendit Pelagianum esse. Cum igitur paucis verbis has æquiuocationes facile potuissent euoluere: quid existimamus caussæ esse, quod maluerint illis generalitatibus ludere: nisi vt sub illis cothurnis vtrique pedi aptis, antiquam sententiariorum fabulam, spectatoribus non animaduertentibus, in theatrum reducere possent?

Phil. 2. 13. 1. Cor. 4. 17.

V. Illud vero, quod serio probare laborant, hominem posse dissentire, & gratiam, quando offertur, abiicere: nimis proh dolor, verum est. Neque enim fingimus, gratiam in conuersione ita obtrudi voluntati, vt velit nolit cogatur eam habere: sicut cum stigma corpori inuritur: sed hoc dicimus, quod donum & operatio Spiritus sancti sit, vt gratia cum desiderio, delectatione & gaudio recipiatur. Vt autem repudietur, abiiciatur & effundatur, carnis nostræ prauitas & malitia est.

(4.) item hominis arbitrium motum cooperari assentiendo.

VI. Illud etiam non satis explicate dictum est, liberum arbitrium hominis a Deo motum & excitatum, cooperari assentiendo, Deo excitante & vocante. Omnino enim *Augustini* distinctio inter gratiam *operantem* & *cooperantem*, diserte explicanda est: An scilicet liberum arbitrium naturalibus suis viribus cooperetur Deo: ita vt cum Deus operatur in nobis velle & assentiri, naturalis quædam vis seu efficacia veteris hominis cooperetur, ad producendum illud velle, seu assensum illum? Siue quando gratia mouet & excitat voluntatem, quod tunc ex naturalibus viribus voluntatis assensus emergat. *Augustinus* certe dicit: *Vt velimus, Deus operatur sine nobis*, sicut supra explicatum est. Acceptis vero primitiis donorum spiritualium, voluntatem renatam esse συνεργὸν Dei, illis facultatibus, quas a spiritu regenerationis accepit, nullum est dubium.

(5.) vsurpando vocabulum adiuuandi.

VII. Obseruanda præterea est insidiosa æquiuocatio in verbo *adiuuandi*. *Augustinus* præclare dicit de Correptione & gratia c. 1. *Si vos filius liberauit, vere liberi eritis. Non ita, vt cum quisque fuerit a peccati damnatione liberatus, iam non indigeat*

indigeat liberatoris sui auxilio: sed ita potius, vt ab illo audiens, Sine me nihil potestis facere: dicat ei & ipse, Adiutor meus esto. Item in Enchiridio: *Hominis voluntatem adiuuat præparatam, & præparat adiuuandam.* Sed sub illo verbo *adiuuandi* Pelagius venenum suum insidiose occultabat. Dicit enim apud *Augustinum* l. 1. c. 19. ad Bonifacium: *In omni opere bono hominem semper adiuuaria gratia.* Et l. 4. c. 6. *gratiam adiuuare vniuscuiusque bonum propositum, Hoc sine scrupulo*, inquit Augustinus, *acciperetur.* Sed Pelagius inde texebat tale argumentum: Qui adiuuatur, ipse vna cum adiuuante aliquid agit & operatur. Atqui voluntas non renata, adiuuatur a gratia. Ergo ex se aliquid confert, & viribus suis naturalibus, quas habet ex prima natiuitate, aliquid cooperatur ad conuersionem. *Augustinus* vero respondet l. 3. c. 4. ad Bonifacium: *Tempore veteris Testamenti in iis, qui secundum promissionem filii erant, Spiritum sanctum non solum adiutorem (quod* Pelagiani *dogmati suo sufficere existimant) verum etiam largitorem fuisse dicimus virtutis, quod isti negant.* Et l. 2. c. 9. *Hominis bonum propositum adiuuat quidem subsequens gratia: sed nec ipsum esset, nisi præcederet gratia.* Adiuuantem igitur gratiam *Augustinus* tunc primum ponit, quando sine veteris hominis cooperatione gratia præueniens operata est velle. Tunc enim adiuuat, ne frustra velimus.

cap. 32.

Hac adhibita consideratione, inspiciat Lector decreta Tridentina, & agnoscet, quam generaliter & insidiose, sine iusta & necessaria distinctione vtantur verbo *adiuuandi.* Nec calumniose verba torquemus. Ex *Andradio* enim, interprete Concilii, didicimus, quam sententiam sub illis verborum inuolucris texerint. Nam & *Cassiani* manifeste Pelagianas sententias, quas contra Iesuitas notaueram, quas *Prosper* iusto scripto grauiter refutauit, quarum etiam quædam in Arausicano Concilio diserte damnatæ sunt, *Andradius* Tridentini in ipso Concilio publice defendit, nempe: *Deus cum in nobis ortum bonæ voluntatis viderit, quam vel ipse plantauit, vel nostro conatu viderit emersisse, confestim illuminat, confortat, &c.* Item: Euidenter apparet *etiam per naturæ bonum, quod beneficio creatoris indultum est, nonnunquam bonarum voluntatum prodire principia.* Item: Dubium videtur, an *quia initium bonæ voluntatis præbuerimus, Deus misereatur nostri*, an' vero econtra. „Vtrumque enim recipiendum est, vt in „aliis voluntatem gratia præueniat, in „aliis voluntas gratiam, &c. Hæc *Cassianus.* Vt autem imperitum Lectorem *Andradius* fallat, Paphnutii quasdam sententias, quæ extant in 3. collatione recitat: cum de illis, quas ex 13. collatione *Prosper* refutauit, respondere deberet.

collat. 13. c. 8. f. 873.

ib. c. 9. f. 874.

ib. c. 11. f. 874.

1577.

VIII. Exagitant etiam illud quod *Lutherus* dicit, hominem ad regenerationem, renouationem, seu conuersionem habere se *mere passiue.* Et sane hac phrasi offendi posset aliquis, qui non est assuetus modis loquendi, qui Scholasticis Scriptoribus vsitati sunt: quasi sensus sit, Spiritum sanctum ita operari conuersionem, vt in voluntate, quæ renouari cœpit, nulli omnino sequantur noui motus: sed plane sit otiosa & iners, & tantum bruta agitatione percellatur & protrudatur. Quod *Luthero* nunquam in mentem venit. Theologos vero, qui in Tridentino Concilio adhibiti fuerunt, quia & enutriti sunt, & consueuerunt in illo genere dicendi, quod Scholasticis Scriptoribus vsitatum est, non est dubium, bene intellexisse, quid sit, *mere passiue* se habere; sed cauillandi studium non potuerunt dissimulare: præsertim cum suam de naturalibus liberi arbitrii viribus, quas si non ex toto, saltem ex parte aliqua, ad renouationem seu conuersionem conferat, hoc modo existimarent non incommode posse hominibus obtrudi. Vsitata autem est apud Scholasticos disputatio: Quod subiectum recipiens formam aliquam, qualitatem, habitum, actionem, &c. quatenus recipit, habeat se passiue. Sunt vero quædam subiecta, quæ præterquam quod recipiendo se passiue habent, etiam actiuitatem quandam in se habent, quam conferunt, & qua simul cooperantur, vt forma, qualitas, actio seu habitus in subiecto illo producatur. Et talia subiecta habent se ad productionem formæ, non mere passiue, sed partim passiue, partim actiue. Sunt vero alia quædam subiecta, quæ ad productionem formæ nullam ex se habent actiuitatem, sed tantum recipiunt formam. Et illa dicuntur se *mere passiue* habere. Illos modos loquendi Scholasticorum, *Lutherus*, vt tunc temporis in Scholis vsitatos & notos, accommodauit ad doctrinam de libero arbitrio.

(6.) Lutheri verba, hominem in conuersione habere se pure passiue, perperam exagitant:

quod ostenditur,

Cum enim mens & voluntas sint subiectum, in quo Spiritus sanctus operatur conuersionem seu renouationem: hactenus habet se subiectum illud iuxta Scholasticorum phrases, *passiue.* Jam vero quæstio est: an mens & voluntas, qualis est ex prima natiuitate, in hac naturæ per peccatum corruptione, habeat actiuitatem aliquam, hoc est, *Αἴτησιν*, vim seu efficaciam aliquam, quam conferat, & qua simul cum Spiritu sancto coope-

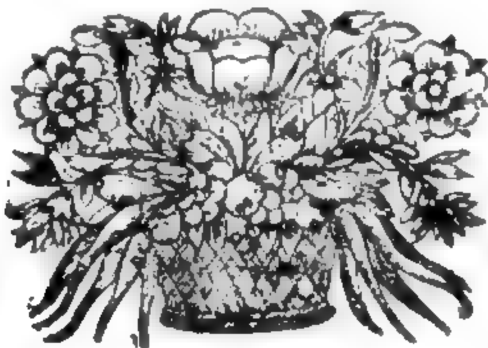
& distinctio docetur, & recidere quæstionem,

An ad spiritualem conuersionem Voluntas hominis non renati sese habeat partim actiue, partim passiue?

cooperetur, vt inchoetur conuersio, sancta cogitatio, bonum propositum, studium, conatus, lucta, &c. in motibus & actionibus spiritualibus, hoc est, (vt Scholastici loquuntur) an voluntas non renata, habeat se ad spiritualem conuersionem partim actiue, partim passiue? Quia vero Scriptura tradit, *δύναμιν* illam ad spiritualia esse per peccatum amissam, ita vt nihil possit voluntas ex se: & *Augustinus* etiam gratiam, qua Deus operatur in nobis velle, non vult vocari cooperantem, sed operantem: *Lutherus* igitur, vsus Scholasticorum phrasi, sententiam illam ita explicauit, quod *mere passiue* se habeat. Et tamen non docuit, sine cogitatione mentis, & consensu voluntatis fieri conuersionem, sed hoc voluit: Deum eos, quos conuertit, trahere voluntatibus eorum, quas ipse in illis per Spiritum sanctum operatus est, sicut *Augustinus* loquitur. Nihil igitur incommodi habet illa phrasis, si recte intelligatur. Sed constituta de rebus ipsis vera sententia, de modis loquendi facilis potest iniri ratio, vt scilicet sine ambiguitate, rem ipsam proprie, commode, & perspicue explicent.

IX. Ecquid igitur in omnibus hisce decretis, quæ de libero arbitrio loquuntur, Lector aliud deprehendit, quam ambiguos lusus multiplicium æquiuocationum? Sed inquis: Certe non ad ludendum conuocati fuerunt Patres Tridentum, sed res seria acta fuit. Ego vero respondeo, generalitatibus, ambiguitatibus & æquiuocationibus veritatem citius amitti & obscurari, quam vel inueniri, vel illustrari. Quid igitur caussæ esse putas, quod in re seria & graui hoc artificio vti voluerunt? nisi hoc quod Scholasticorum opiniones de libero arbitrio nimium crassas non ausi fuerunt denudatas in Theatrum producere, ne primo aspectu explodenterentur: quia tamen omnino retinere illas voluerunt, inuoluendæ ita fuerunt ambiguis generalitatibus & æquiuocationibus, vt quoquo modo Ecclesiæ rursus obtruderentur. Aut forsan ideo factum hoc est, quia (sicut *Ruardus Tapperus* dicit) in concordantia gratiæ & liberi arbitrii, esse liberum, vt suo quisque sensu abundet. Ergo, inquis, & *Augustanæ confessioni* sua sententia libera permittetur? Nihil vero minus. Sicut enim in loco de peccato originis diximus: In Papatu quiduis liberum est opinari, ea vero sola sententia damnatur & anathematisatur, quæ ex Scripturæ testimoniis extructa est.

Caussa vero harum æquiuocationum est, quod Tridentini nolunt videri discessisse a Scholasticorum opinionibus.

LOCVS

LOCVS VIII. DE IVSTIFICATIONE.

EX DECRETO SEXTAE SESSIONIS TRIDENTINI CONCILII.

CAPVT II.

De dispensatione & ministerio aduentus Christi.

QVO factum est, vt cælestis pater, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, Christum Iesum filium suum, & ante legem, & legis tempore multis sanctis patribus declaratum ac promissum, cum venit beata illa plenitudo temporis, ad homines miserit, vt & Iudæos, qui sub lege erant redimeret: & gentes, quæ non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum reciperent. Hunc proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sangine ipsius, pro peccatis nostris, non solum autem pro nostris, sed etiam pro totius mundi.

CAPVT III.

Qui per Christum iustificantur.

Verum etsi ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, sed ii duntaxat, quibus meritum passionis eius communicatur. Nam sicut reuera homines, nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur iniusti: cum ea propagatione per ipsum, dum concipiuntur, propriam iniustitiam contrahant, ita nisi in Christo renascerentur, nunquam iustificarentur: cum ea renascentia per meritum passionis eius, gratia, qua iusti fiunt, illis attribuatur. Pro hoc beneficio Apostolus gratias nos semper agere hortatur Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, & eripuit de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum.

CAPVT IIII.

Insinuatur descriptio Iustificationis impii, & modus eius in statu gratiæ.

Quibus verbis iustificationis impii descriptio insinuatur, vt sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ & adoptonis filiorum Dei, per secundum Adam, Iesum Christum Saluatorem nostrum. Quæ quidem translatio post Euangelium promulgatum, sine lauacro regenerationis, aut eius voto fieri non potest, sicut scriptum est: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

CAPVT VI.

Modus præparationis.

Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia, & adiuti, *fidem*
Apol. p. 120 v. 26. *ex auditu concipientes libere mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata*
p. 127. *& promissa sunt, atque illud inprimis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, per re-*
v. 25. *demptionem, quæ est in Christo Iesu, & tamen peccatores se esse intelligentes a diuina iustitiæ*
ib. p. 127. *timore,* quo vtiliter concutiuntur, *ad considerandam Dei misericordiam se conuertendo, in*
v. 3. p. 168. 175. 203. *spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis*
v. Sess. 14. *iustitiæ fontem, diligere incipiunt: ac propterea mouentur aduersus peccata, per odium ali-*
cap. 4. & *quod & detestationem, hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi opor-*
can. 5. v. ibid. *tet, denique proponunt suscipere Baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, &*
Apol. p. *quod inquirentibus se remunerator sit. Et: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*
72. 175. *Et: Timor Domini expellit peccatum. Et: Pœnitentiam agite, & baptisetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Et: Euntes ergo, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Denique: præparate corda vestra Domino.*

CAPVT VII.

Quid sit iustificatio impii, & quæ eius caussæ.

v. can. 11. & conf. Apol. p. 73. v. 22. Cat. L. p. 541. v. 20. F. C. p. 691.

Hanc dispositionem seu præparationem iustificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, *sed & sanctificatio & renouatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum, vnde homo ex iniusto fit iustus, & ex inimico amicus, vt sit heres secundum spem vitæ æternæ. Huius iustificationis caussæ sunt: finalis quidem, gloria Dei & Christi, ac vita æterna: efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit & sanctificat, signans & vngens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ: meritoria autem, dilectissimus vnigenitus suus, Dominus noster Iesus Christus, qui cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, & pro nobis Deo patri satisfecit: instrumentalis item Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum fidei, sine qua nulli vnquam iustificatio contingit: demum vnica formalis caussa est, iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur Spiritu mentis nostræ, &* non modo reputamur, *sed vere iusti nominamur, & sumus, iustitiam in nobis recipientes vnusquisque suam, secundum* mensuram, *quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, & secundum propriam cuiusque dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi* communicantur, *id tamen in hac impii iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificantur, atque ipsis* inhæret. *Vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur per fidem, spem & charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes* accedat *& charitas, neque vnit perfecte cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit. Qua ratione verissime dicitur, fidem sine operibus mortuam & otiosam esse, & in Christo Iesu neque circumcisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem, quæ charitatem operatur. Hanc fidem ante baptismi sacramentum ex Apostolorum traditione catechumeni ab Ecclesia petunt, dum petunt fidem vitam æternam præstantem, quam sine spe & charitate fides præstare non potest. Vnde & statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Itaque veram & Christianam iustitiam accipientes, eam ceu primam stolam, pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi & nobis perdidit, per Christum Iesum illis donatam, candidam & immaculatam iubentur statim renati conseruare, vt eam perferant ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, & habeant vitam æternam.*

Apol. p. 73 Art. Smalc. p. 336. Apol. p. 19. v. 1. & p. 96. v. 15. Apol. p. 101. v. 10. p. 125. v. 12. p. 137. v. 21. v. inf. cap. 16. Apol. p. 131. v. 10. conf. p. 102. l. 526. l.

CAPVT VIII.

Quomodo intelligatur, impium per fidem & gratis iustificari.

Apol. p. 173. sq. A. C. p. 17 9. Apol. p 62 v. 29. cont. Apol. p. 73 76. seq. Art. Smalc. p. 304. l.

Cum vero Apostolus dicit, iustificari hominem per fidem & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus *tenuit & expressit, vt scilicet per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire:* gratis *autem iustificari ideo dicamur, quia nihil eorum, quæ iustificationem præcedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, iam non ex operibus, alioquin (vt idem Apostolus inquit) gratia non est gratia.*

CAPVT X.

De acceptæ iustificationis incremento.

v. Apol. p. 220. v. 23. Apol. p. 107. ib. p. 282.

Sic ergo iustificati & amici Dei ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem, renouantur (vt Apostolus inquit) de die in diem, hoc est, mortificando membra carnis suæ, & exhibendo ea arma iustitiæ in sanctificationem, per obseruationem mandatorum Dei & Ecclesiæ: In ipsa iustitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt, atque magis iustificantur, sicut scriptum est: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et iterum: Ne verearis vsque ad mortem iustificari. Et rursus: Videtis, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Hoc vero iustitiæ incrementum petit sancta Ecclesia, cum orat: Da nobis, Domine, fidei, spei & charitatis augmentum.

CANON IX.

Si quis dixerit, sola fide impium iustificari, ita vt intelligat, nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse, eum suæ voluntatis motu præparari atque disponi, anathema sit.

CANON

CANON X.

Si quis dixerit, homines sine Christi iustitia, per quam nobis meruit, iustificari, aut per eam ipsam formaliter iustos esse, anathema sit.

CANON XI.

Apol. 125. 226. seq.

Si quis dixerit, hominem iustificari, vel sola imputatione iustitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia & charitate, quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhæreat, aut etiam gratiam, qua iustificatur, esse tantum fauorem Dei, anathema sit.

CANON XII.

Luth. T. 2. Ien. G. f. 141.

Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse, quam fiduciam diuinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificamur, anathema sit.

CANON XXIIII.

Apol. p. 116. 133. v. 11. p. 220. v. 22.

Si quis dixerit, iustitiam acceptam non conseruari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera: sed opera ipsa fructus solammodo, & signa esse iustificationis adeptæ, non etiam ipsius augendæ caussam, *anathema sit.*

EXAMEN.

Doctrina de iustificatione vti inter primaria doctrinæ christianæ capita recensenda est.

I. HIc locus est præcipuus in doctrina Christiana. Anxiæ enim & perterrefactæ mentes, quæ cum peccato & ira Dei luctantur, vnicum hunc portum quærunt, quomodo Deum possint habere placatum & propitium. Et fides in tentatione de vnica hac consolatione solicite circumspicit, quid debeat apprehendere, quo niti: ne iusto Dei iudicio ob peccata damnetur, sed vt ira Dei placata, miser peccator in gratiam recipiatur, & acceptetur ad vitam. *Finis* enim *fidei*, est *vita æterna.* 1. Petr. 1, 9. Ibi vero vnicus locus iustificationis recte explicatus, & ita intellectus, sicut in doctrina Euangelii patefactus est, affert necessariam & vberrimam consolationem piis conscientiis, illustrat & amplificat gloriam filii Dei, redemptoris & mediatoris nostri. Contra vero si locus hic peregrinis opinionibus adulteretur, obscurat gloriam & beneficia Christi, & eripit afflictis conscientiis necessarias consolationes, quæ in Christo nobis propositæ sunt.

Ita misere in papatu depravata fuit.

II. Nondum autem plane intermortua est memoria, qualis fuerit sub Papatu carnificina conscientiarum, luctantium in tentatione cum peccato & ira Dei, & anxie quærentium firmam & certam aliquam consolationem, dum præterito Christo, qui vnus ad omnem iustitiam nobis sufficit, iam ad sanctitatem operum debitorum, iam ad proprias satisfactiones operum indebitorum, iam ad supererogationes, mox ad superflua merita Ordinum, ad varias fraternitates, ad patrocinia sanctorum, ad peregrinationes, ad nundinationes indulgentiarum, & quo non miseras conscientias abduxerunt, & circum egerunt. Et tandem peractis illis omnibus, in tristissima dubitatione illas reliquerunt, proposita (si dis placet) consolatione ignis purgatorii. *Pighius* etiam, quantumuis nobis iniquus & acerbus, tamen de articulo iustificationis inquit: *Dissimulare non possumus, a nostris hanc vel primam doctrinæ Christianæ partem, obscuratam quam illustratam magis, a Scholasticis spinosis plerisque quæstionibus & definitionibus.* Et tales extant multorum querelæ inter ipsos Pontificios etiam.

Neque tamen in C. T. puritati sua restituta.

III. Iam vero in Concilio Tridentino, grauissima hæc quæstio in deliberationem deducta fuit, & quidem, sicut ipsi narrant, per 7. menses agitata. Et quis non speraret, cum doctrina hæc ex multis manifestissimis Scripturæ testimoniis hoc tempore clarissime sit illustrata, fore, vt desertis philosophicis Scholasticorum lacunis, ad fontes Propheticos & Apostolicos, si non omnino, propius saltem accederent, præsertim cum per tot menses res fuerit deliberata. Sed cum tandem exitum habuit longa illa deliberatio, crebri illi congressus, & multæ illæ disputationes in Concilio, de articulo iustificationis, quod profusa anathematum liberalitate damnata est ea, quæ est omnium Prophetarum & Apostolorum sententia: quod homo iustificetur, hoc est, in gratiam recipiatur & acceptetur ad vitam æternam, sola imputatione iustitiæ Christi, vel sola remissione peccatorum, fide apprehendente misericordiam Dei, peccata remittentis propter Christum.

quin potius vera de ea sententia damnata.

Tota vero lerna & colluuies Scholasticorum opinionum de inhærentibus nouis iustitiæ qualitatibus, propter quas homo reddatur, & fit Deo gratus, & ad vitam æternam acceptus per bona sua opera, ex nouis illis qualitatibus prodeuntia, Ecclesiæ rursus obtruditur, quasi doctrina ab ipso filio Dei, sole iustitiæ, tradita, & quidem addita districta inhibitione, ne deinceps audeat quisquam aliter credere, prædicare aut docere. Infelicem ergo Ecclesiam, cui per Tridentinum Con-

Concilium non licebit credere, prædicare vel docere illam beatitudinem hominis, testimonio Mosis, Dauidis, & omnium Prophetarum confirmatam: cui Deus imputat iustitiam sine operibus, iuxta dictum: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, Rom. 4, 7.

Vbi simul caussa tam diuturnæ de ea in C. T. deliberationis afferuntur.

IIII. Sed dicat quis: Si propositum Patrum concilii hoc fuit, vt tantum repeterent condemnationes doctrinæ nostrarum Ecclesiarum, & significarent, se nullam ex verbo Dei reformationem doctrinæ suæ, qualis ea cunque est, admittere aut velle aut posse, potuissent rem breuibus expedire, nec opus fuisset per tot menses continuatis deliberationibus. Et alii quidem suspicantur, hoc pro forma (quod dicitur) factum esse, vt species aliqua prætendi posset non ex præconceptis opinionibus, sed habita diuturna, graui & matura deliberatione, ex Scripturæ fundamentis condita esse illa de iustificatione decreta. Ego vero ex ipsis decretis, præcipue vero ex *Andradio* meo colligo, caussas tam sollicitæ & diuturnæ deliberationis per tot menses, duas præcipue fuisse. *Primo*, Quia testimoniorum Scripturæ (quæ tradunt nos non propter nostras qualitates & virtutes, sed gratuita imputatione iustitiæ, obedientiæ & meriti Christi, coram iudicio Dei iustificari, hoc est, a peccatis absolui, & acceptari ad vitam æternam) lux tanta est, quæ paruulos illuminat, pios confirmat, & aduersariorum etiam oculos, vel inuitos, sua claritate perstringit: quærenda fuerunt artificia, quibus lux illa, obiecta aliqua nebula & caligine, posset obscurari, ne tanta claritate in oculos hominum incurreret. Et quia specie aliqua illud fieri debebat, non vnius itaque mensis deliberatione negotium hoc confici potuit. *Secundo*, Scholastici nimium crasse philosophantur, de homine faciente quod in se est, de merito congrui, de gratia gratum faciente, de merito condigni. Et de iustificatione sine Scriptura non aliter disputant, ac si in Aristotelis schola, de Physicis motibus philosopharentur. Quia vero sententiam illam Scholasticorum, Concilium retinere voluit (vidit autem homines lectione Scripturæ, vel inuito toto Antichristi regno, tantum iam profecisse, quod a profanis illis disputationibus & vocibus abhorrent, & ad Scripturam omnia reuocari volunt) magni igitur laboris, & diuturnæ deliberationis res fuit, excogitare, quomodo Philosophica de iustificatione opinio, Scripturarum vocibus quibusdam ita posset circumuestiri, ne a quouis statim agnosceretur, sed aliquo modo posset huius temporis lucem ferre.

Hæc principaliter acta fuisse, in illa tot mensium tractatione, & decreta ipsa, præcipue vero *Andradii* explicationes luculenter testificantur, sicut ostendemus.

SECTIO I.

ARTICVLVS I.

Verus status loci de Iustificatione.

Cui euoluendo conceditur remissionem peccatorum & renouationem esse coniuncta

I. PRius autem de Sophistica illa dicendum est, qua verum disputationis κρινόμενον astute occultant, & odiose sententiam nostram prægrauant. Certum est, vtrumque esse beneficium filii Dei Mediatoris, & remissionem peccatorum, & renouationem, in qua Spiritus sanctus in credentibus accendit nouas virtutes. Christus enim sua passione meruit nobis non tantum remissionem peccatorum, verum etiam hoc, quod propter ipsius meritum datur nobis Spiritus sanctus, vt renouemur spiritu mentis nostræ. Hæc beneficia filii Dei, dicimus quidem esse coniuncta, ita vt quando reconciliamur, simul etiam detur Spiritus renouationis. Sed propterea non confundimus illa, sed distinguimus, ita vt cuique suum locum, ordinem, & suam proprietatem tribuamus, sicut ex Scriptura didicimus, vt scilicet reconciliatio seu remissio peccatorum præcedat, & postea sequatur inchoatio dilectionis seu nouæ obedientiæ. Præcipue vero, vt fides statuat se habere placatum Deum, & remissionem peccatorum, non propter sequentem & inchoatam nouitatem, sed propter mediatorem filium Dei.

modo moneatur, ne confundantur.

Vt proinde euanescat Pontificiorum in nos calumnia, quasi diuelleremus aut mutilaremus illa.

II. Inde vero Pontificii textunt calumniam, quasi beneficia filii Dei diuellamus & mutilemus. Omnia enim decreta Tridentina de iustificatione ita condita sunt, vt oblique nos insimulent, quasi doceamus, credentes tantum habere remissionem peccatorum, non vero etiam renouari per Spiritum sanctum: item Christum meruisse nobis tantum reconciliationem, & non simul etiam renouationem: quasi renouationem, charitatem seu nouam obedientiam ita excludamus, vt nec adsit, nec sequatur in reconciliatis: quasi in renatis vnica tantum virtus fidei adesse debeat, reliquarum præsentia aut consequentia simpliciter exclusa. Sed tantum impudentes & sycophanticæ sunt calumniæ, quibus strepitu excitant, ne homines imperiti animaduertant, qua de re controuertanitur. Sæpius enim a nostris repetitum est, plane & clare nos docere, oportere in renatis existere

existere notitiam articulorum fidei, contritionem, bonum propositum, ac inchoari dilectionem, & debere sequi bona opera.

Exertium vere damnatur blasphemia Simonis Magi.

III. Expresse etiam damnamus Simonis Magi blasphemiam, qui finxit, hominibus gratis fide saluatis liberum esse, vt agant, quæcunque velint. Salutem enim contumeliose definiebat, esse liberationem ab illa seruitute, qua homines ab bonas actiones ex mandato Dei obligantur, nec permittuntur agere, quæ velint. Hi sunt acerbi, & vere diabolici sarcasmi, quibus Apostolorum doctrinam de grauita iustitia fidei, & de libertate Christiana, Satan ludificare voluit, & eam inuisam reddere bonis mentibus.

Basilidis.

Serio etiam abhorremus a Basilidis blasphemia, qui finxit ita nos sola gratia fide saluari, vt omnes qualescunque actiones, & quidem vniuersa libido indifferenter vsurpari possit.

Gnosticorum.

Improbamus etiam Gnosticos, qui dixerunt, se saluari ex sola cognitione, & propter fidei excellentiam adeo spirituales fieri, vt non possint a gratia excidere, quicquid etiam perpetrent.

Aetii & Eunomii.

Improbamus & illud, quod *Augustinus* hæresi 54. dicit, *Aetium & Eunomium vsque adeo fuisse bonis moribus inimicos, vt asseuerarint, quod nihil cuiquam obesset, quorumlibet perpetratio & perseuerantia peccatorum, si modo huius, quæ ab ipso docebatur, fidei particeps esset.*

Dum autem commemorantur, de quibus inter nos non controuertitur.

III. Hæc repetere hoc loco volui, vt boni viri, vbicunque sunt, intelligant, iniuste nostras Ecclesias hisce calumniis deformari, quasi alterum beneficium Filii Dei, renouationem scilicet spiritus abiiciamus: & doctrinam de pœnitentia, de charitate, de noua obedientia & bonis operibus simpliciter excludamus a nostris Ecclesiis. Necessarium etiam fuit, hanc explicationem præmittere, vt verum huius controuersiæ κρινόμενον, quod insidiose & magno studio a Tridentinis occultatur, plane & clare constitui posset. Nequaquam enim hic est status: an credentes, postquam remissionem peccatorum fide propter Christum acceperunt, etiam renouentur spiritu mentis suæ? nec quæstio est, an renouatio etiam pertineat ad beneficia Christi? neque hæc est controuersia, an oporteat existere in homine pœnitentiam, contritionem, bonum propositum, ac inchoari dilectionem, & sequi bona opera? hæc enim omnia plane & clare confitemur, docemus, & sedulo vrgemus in nostris Ecclesiis. Et hæc cum ita se habeant, lector ipse secum reputet, quale sit artificium, in hac tam graui controuersia, sophisticis cauillationibus ludere, & statum controuersiæ occultare.

[illegible]

IIII. Sed dicat quis: Si hæc ita se habent, quid igitur est, de quo tam acriter, ad totius ferme orbis tumultum, de articulo iustificationis contenditis? Certe sicut vos renouationem non negatis, nec charitatem simpliciter abiicitis: ita Pontificii remissionem peccatorum non negant, sed confitentur. Et si de rebus ipsis consensio est, erunt igitur tantum λογομαχίαι, hoc est, verbales contentiones, seu bellum grammaticale. Pontificii enim verbum *iustificare*, intelligunt iuxta morem Latinæ compositionis, pro *iustum facere*, donato vel infuso habitu inhærentis, vnde prodeant opera iustitiæ. Lutherani vero Hebraica phrasi vercum *iustificare* accipiunt: ideo iustificationem definiunt absolutionem a peccatis, seu remissionem peccatorum, imputatione iustitiæ Christi, adoptione & hæreditate vitæ æternæ, idque tantum propter Christum, fide apprehensum. Et tamen simul docent, sequi renouationem, inchoandam esse dilectionem, & bona opera. Non ergo de rebus ipsis, sed tantum de vocabulo *iustificationis* certamen erit, quod inde oritur, quia alius aliter verbum illud intelligit, & interpretatur. Et certe in Ecclesia non decet, quando res ipsæ saluæ sunt, de vocabulis mouere turbas. Paulus enim 1. Tim. 6, 4. 5. grauiter dicit, morbum Ecclesiæ perniciosum esse, quando quis *languet circa quæstiones & logomachias, ex quibus oriuntur inuidia, contentiones, blasphemia, concertationes hominum mente corruptorum, qui veritate priuati sunt.*

Hanc obiectionem ideo recensui, vt eo commodius & planius explicari & monstrari posset, quod sit κρινόμενον, seu quis sit verus status huius controuersiæ, de articulo iustificationis.

Est autem nostra simplex hæc, & aperta responsio: Nequaquam tales sumus turbatores, qui veræ & solidæ, & salutari concordiæ ita simus iniqui, & adeo cupidi contentionum, vt etiam si de rebus ipsis constituta esset vera, pia & salutaris consensio, quæsituri tamen essemus materiam rixarum, ex verborum pugnis.

Patribus enim, licet plerumque verbum iustificare accipiant pro renouatione, qua efficiuntur in nobis per Spiritum opera iustitiæ, non mouemus litem, vbi iuxta Scripturam recte & commode tradunt doctrinam, quomodo & quare persona Deo reconcilietur, accipiat remissionem peccatorum, & adoptionem, & acceptetur ad vitam æternam. Sæpe etiam a nostris monstratum est discrimen illud significationum, quomodo iuxta analogiam fidei, & perpetuam Scripturæ sententiam recte, pie & dextre intelligi & admitti possit illa etiam significatio, si cum Patribus accipiatur, iuxta morem Latinæ compositionis. Sed nihil placatiores

tiores facti sunt Pontificii. Non enim de vocabulis tantum, sed præcipue de rebus ipsis dissensio & certamen est, in articulo iustificationis.

Et eundem, quis proprius huius disputationis status sit, exponitur.

V. Hæc enim est principalis quæstio, hic status, hoc κρινόμενον: quid scilicet id sit, propter quod Deus hominem peccatorem in gratiam recipiat; quid iudicio Dei opponi debeat & possit, ne iuxta rigidam legis sententiam damnemur; quid fides apprehendere & adferre, quo niti debeat, quando vult cum Deo agere, vt accipiat remissionem peccatorum; quid interueniat, propter quod Deus peccatori, qui commeritus est iram & æternam damnationem, reddatur placatus & propitius; quid conscientia statuere debeat illud esse, propter quod donetur nobis adoptio, in quo tuto collocari possit fiducia, vt acceptemur ad vitam æternam, &c. An illud sit satisfactio, obedientia & meritum filii Dei mediatoris? an vero inchoata in nobis nouitas, dilectio, & reliquæ virtutes in nobis? Hic est status ille controuersiæ, qui tam studiose & insidiose in decretis Tridentinis occultatur, quem pluribus verbis ideo simplicius aliquanto explicare volui, vt videat Lector, non λογομαχίαν esse, sed rem longe grauissimam, & conscientiis vnice necessariam, quæ in hoc loco in controuersia posita est. Et quando ad hunc scopum omnes disputationes in hoc loco referuntur, tunc omnia sunt planiora.

ARTICVLVS II.

De vocabulo Iustificationis.

Cum quæstiones præcedentes verbo iustificandi inuolutæ sint.

I. HAE vero quæstiones adeo connexæ, immo quasi inuolutæ sunt verbo iustificandi, vt cuicunque rei tribuatur iustificatio fidei, siue quod iustificet nos, statim sponte sequatur, illam rem esse, propter quam a Deo in gratiam recipiamur, & illam rem fidem debere iudicio Dei opponere, ne persona damnetur: propter illam rem Deum reddi nobis placatum, donare adoptionem, & acceptare nos ad vitam æternam. Hoc vsque adeo certum & manifestum est, vt Tridentini etiam dicant: iustificationem esse *translationem ab eo statu, in quo homo nascitur filius iræ, in statum gratiæ & adoptionis.* Et descriptionem iustificationis impii insinuari in illa sententia

v. 13. 14. Pauli Coloss. 1. *Eripuit nos de potestate tenebrarum, transtulitque in regnum filii dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum.* Videt Lector, ipsos ad veram significationem verbi iustificare non obscure alludere: sed mox postea, vbi ad rem ipsam ventum est, vt explicetur, quid sit iustificatio peccatoris, ibi iustificare ipsis aliud nihil significat, quam homini per Spiritum renouationis infundi habitum, vel qualitatem iustitiæ inhærentem. Et nouitatem quidem in credentibus per Spiritum sanctum inchoari, nos etiam docemus: sed dicimus, illa nouitate nos non iustificari coram Deo: hoc est, nouitatem nostram non esse illud, propter quod recipiamur in gratiam, & accipiamus remissionem peccatorum, nec esse illud, quo fides niti debeat, quando agit cum Deo, vt adoptemur in filios, & acceptemur ad vitam æternam. Ex valde multiplicibus igitur fraudibus consuta sunt Tridentina Decreta de iustificatione, sicut hactenus ostendimus.

Ita vera de iustificatione sententia ex proprio eius verbi significatu quam optime explicari potest.

II. Manifestum est autem ex iis, quæ iam diximus, veram Scripturæ sententiam de iustificatione non posse commodius explicari, intelligi & conseruari, nec contrarias corruptelas rectius & illustrius posse refutari, quam ex propria & genuina significatione verbi *iustificare.* Neque ignorant hoc Pontificii: sicubi enim mentionem faciunt Hebraicæ proprietatis, valde leui brachio hoc attingunt. Ipsorum enim instituto accommodatius est, si abutantur similitudine analogiæ Latinæ compositionis: vt sicut *sanctificare* dicitur ita etiam *iustificare* intelligatur. Ita enim ad inhærentes qualitates statim dilabi possunt, vt in illis iustificatio nostra constituatur.

Pauca igitur quædam annotabimus, quæ sit in hoc articulo propria & genuina significatio verbi *iustificare*, idque ita fiet, vt simul ostendatur, Scripturam iustificationem coram Deo, ad remissionem peccatorum & vitam æternam, adimere nostris virtutibus, nouitatibus & operibus, & transferre in satisfactionem, obedientiam & meritum filii Dei Mediatoris. Deinde ostendemus, Tridentinum Concilium damnare illam sententiam, quæ est ipsissima & perpetua omnium Prophetarum & Apostolorum doctrina, & in eius locum substituere plane alienam, & cum Scriptura pugnantem sententiam.

III. Simpliciter autem contendunt Pontificii, verbum *iustificare* proprie signifi-

dum. Pontificii id denotare, ac ipsum facere.

significare talem motum seu mutationem ab iniustitia ad iustitiam, sicut quando in physicis motibus vna qualitas expellitur, & alia introducitur. Talem enim volunt esse rationem compositionis, qualis est in verbo sanctificare, viuificare, calefacere, frigefacere, &c. Et Patres quidem verbum *iustificare* in hac significatione sæpe vsurpare non ignoro, sed de proprietate linguarum quæstio est. In Latina igitur lingua, apud probatos autores, non scio extare exemplum, quod iustificare significet, vel imbuere aliquo habitu iustitiæ, vel infundere qualitatem iustitiæ. Proposui hoc antea Iesuitis, vt quia analogia Latinæ compositionis nituntur, exemplum aliquod ex illis autoribus, ex quibus vsus Latinæ linguæ probatur, proferrent. Sed aduocatus ipsorum *Andradius*, cum anxie omnia conquisierit, nihil tale proferre potest.

apud Græcos id duplicem habere significatum,

IIII. In Græca communi lingua, δικαιοῦν duas habet significationes. *Primo* significat, iustum aliquid censere seu pronunciare. Ita *Plutarchus* in Agesilao: *Denunciato bello coëgit omnes stare illis,* ὡς ὁ νόμος ἐδικαίωσε. Et in Bruto: *Cum Mimi captiui, qui cadi Cassii insultarant, in iudicio accusati essent, Messala Coruinus* ἐδικαίου, *virgis cæsos nudos, esse mittendos ad castra hostium.* *Commentator Sophoclis* in Oedipo Colonæo, δικαιοῦν dicit vsurpari ἀντὶ τοῦ δίκαιον κρίνειν. *Suidas* exponit δίκαιον νομίζειν. Et citat *Lysiam*, qui δικαιοῦντας vocat τὰς δικαιολογίας. *Secunda* significatio valde vsitata est. τὸ δικαιοῦν, ἀντὶ τοῦ κολάζειν, supplicio afficere, non priuata pœna, sed præcipue cum caussa iudicata, iudicialiter (vt ita dicam) aliquis punitur: Ideo *Suidas* δικαιούμενον exponit, per δίκην τυγχάνοντα. Et *Thucydidem* citat, vsurpantem δικαιοῦντες ἀντὶ τοῦ κολάζοντες. Sed huius significationis vbique obuia sunt apud Græcos autores exempla.

apud scriptores sacros vsurpari in vsu forensi.

V. Apud autores igitur Græcæ linguæ verbum *iustificari* non vsurpatur in illa significatione, de qua sola Pontificii dimicant. Restat ergo vsus huius verbi in lingua sacra. Et forensis (sicut vulgo loquimur) eius significatio vsque adeo manifesta est, quod *Andradius* l. 6. p. 447. eam negare non audet. Anxie autem conquirit exempla, probaturus, quod in multis Scripturæ locis verbum iustificare significet non absoluere a peccatis, sed mentem qualitate iustitiæ inhærentis exornare. Et hoc ariete arbitratur se expugnaturum totam doctrinam de imputatiua iustitia. Videndum igitur est, quibus exemplis, quam certo & firmiter hoc probet. In prima autem acie collocat p. 448. testimonium ex Siracide cap. 1, 18. *Religio, seu pietas iustificat cor.* Et in vulgata sane versione ita legitur. Sed Siracides in sua lingua ibi hoc non habet.

quæ occasione ad Andradii obiectiones respondetur.

& quidem ad 1. ex Sirac. 1, 18

Animaduertit autem Lector illud, de quo antea diximus, quare Tridentina Synodus decreuerit vulgatam editionem per omnia habendam esse, pro authentica. Quod enim Siracides non scripsit, sed aliunde in contextum irrepsit, illud *Andradius* pro authentico citat, ad euertendam iustitiam fidei. Præterit autem, quod Siracides ipse in primo illo capite scripsit: θυμὸς ἄδικος, *iracundia iniusta non poterit iustificari*, hoc est, a culpa absolui. Mirum vero est, quod non etiam adduxerit id, quod in vulgata versione Psal. 73, 13. legimus: *Frustra ergo iustificaui cor meum.* In Hebræo enim plane aliud verbum est.

Plus vero coloris habet, quod p. 448. ex 18, 22: citat: *Non verearis, vsque ad mortem iustificari.* Quod Tridentinum Concilium ita interpretatur, sanctificationem & renouationem debere crescere, & augeri vsque ad mortem. Quæ sententia in doctrina renouationis quidem vera est: sed consideret lector, an Siracides in illo loco vocabulo iustificationis hoc intelligi velit. Illud enim est, de quo disputamus. Ostendit autem contextus, hoc agi, conuersionem, vt inueniamus propitiationem, non differendam esse vsque ad languorem seu morbum, sed orandum esse εὐκαίρως, hæc enim sunt verba textus. Illam vero sententiam mox aliis verbis repetit: μὴ μείνῃς. Hoc est, *Iustificari non differas vsque ad mortem.* Quod antea dixerat, *inuenire propitiationem*, iam vocat *iustificari*, & illud docet, *non esse differendum vsque ad mortem.* Iudicet etiam Lector, an ex illo loco sententia Pontificiorum de iustificatione stabiliri, & nostra euerti possit. Qualem vero putas esse fidem, quæ huiusmodi fundamentis, contra clarissima Scripturæ testimonia nititur? Nihil profecto aliud, quam effugia sunt, ne veritati locum dare cogantur.

ad 2. ex Sirac. 18, 22.

Ex Apocalypsi etiam p. 449. confirmatione suæ sententiæ citat: *Qui iustus est, iustificetur adhuc: & qui sanctus est, sanctificetur adhuc.* Sed facilis est responsio. *Andradius* enim dimicat pro illa sententia, quæ iustificationem & sanctificationem contendit idem esse, & hanc sententiam vult probare ex illo dicto Ioannis. Sed ibi Ioannes, sicut & Paulus 1. Cor. 6, 11. diserte distinguit iustificationem & sanctificationem. Videt igitur Lector, quales sint *Andradii* probationes. Nec obstat, quod iustificati iubentur adhuc iustificari: cum remissio peccatorum non sit mutila. Habitat enim peccatum in carne iustificatorum, quod sæpe captiuat ipsos, vt in multis offendant. Sicut igitur illi, quibus remissa sunt peccata, quotidie petunt: *Dimitte nobis debita nostra:*

ad 3. ex Apoc. c. 22, 11.

eodem etiam modo, *qui iustus est, iustificetur adhuc:* perpetuo enim in hac vita est illa Apostolica legatio, 2. Cor. 5, 20. *Reconciliemini Deo.*

ad 449. ex Ies. 53.11. Hisce igitur testimoniis *Andradius* p. 449. significationem verbi *iustificare*, quam, vt aduocatus Concilii Tridentini, contra nostrarum Ecclesiarum doctrinam defendendam suscepit, nequaquam probauit: sicut quiuis Lector iudicare potest. Quod enim Esaiæ sententiam, *In* c. 53.11. *scientia sua iustificabit multos*, eo torquet, magna impudentia est. Ibi enim mox additur explicatio, quomodo intelligenda sit illa iustificatio, *quia*, inquit, *iniquitates eorum ipse portabit*, sicut Luc. 1, 77. Zacharias canit: *Ad dandam scientiam salutis, quæ est in remissione peccatorum.*

Firma igitur adhuc stant illa, quæ contra Iesuitas de propria & genuina significatione verbi iustificare in articulo iustificationis diximus: Repeto autem id, quod supra dictum est, statum disputationis non esse: an renouatio pertineat ad beneficia Christi? an homo, quando reconciliatur cum Deo, simul etiam per Spiritum sanctum renouetur? an noua obedientia sequi debeat? Hæc enim plane & perspicue docemus. ? Sed hæc est quæstio: Quomodo & quare iustificemur, vt a Deo in gratiam recipiamur, & acceptemur ad vitam æternam? Hæc toties sunt repetenda, ne hanc disputationem de significatione verbi iustificare calumnientur, quasi ipsam renouationem suo loco & ordine negemus.

Et vt maxime ostenderetur (quod tamen certo & euidenter non facile probabitur) verbum iustificare in quibusdam Scripturæ locis habere illam, de qua Pontificii dimicant, significationem: de summa tamen rei, de qua agimus, nondum conclamatum esset.

Non enim proprie est quæstio, quid verbum iustificare in aliis Scripturæ locis significet; sed hoc quæritur, quam significationem verbum iustificare habeat in illis Scripturæ locis, in quibus doctrina iustificationis, tanquam in sua sede traditur & tractatur? Reliqua vero exempla, tantum declarationis gratia adhibentur.

& cum significatione illa forensi e plurimis scripturæ S. locis euincitur. VII. Manifestissima autem est antithesis, Rom. 8, 33. 34. quæ propriam & genuinam significationem verbi iustificare in hoc articulo ostendit, quæ scilicet cum forensi significatione omnino conuenit, quod coram iudicio Dei propter Christum absoluamur a reatu peccati & damnationis, pronunciemur iusti & acceptemur ad vitam æternam. Ita enim habent verba: *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus est, qui iustificat; quis est qui condemnet?* &c.

Ita Rom. 5, 1. 9. 18. 19. iustificatio & condemnatio aliquoties opponuntur. Et Rom. 3. totus, vt ita dicam, processus vocabulis iudicialibus describitur. Lex accusat *omnes esse sub peccato. Omne os obstruitur*, & *totus mundus reus*, ὑπόδικος sistitur *Deo: quia ex operibus legis non iustificatur omnis caro. Iustificamur autem gratis, ipsius gratia, per redemptionem,* &c. v. 10. v. 19. v. 24. 1. Cor. 4, 3. 4. Nolo iudicari *ab humana die, sed qui me iudicat, Dominus est.* Ideo *licet nihil mihi conscius sim, tamen in hoc non sum iustificatus.* Ita 1. Ioan. 2, 1. fit mentio *aduocati*, sicut Rom. 8, 34. *intercessoris.* Ps. 143, 2. *Ne intres in iudicium, quoniam in conspectu tuo non iustificabitur omnis viuens.* Luc. 18, 13. Publicanus quasi coram Dei tribunal stans, orat: *Deus, propitius esto mihi peccatori.* Hanc Publicani orationem cum Christus vellet significare exauditam esse inquit: *Descendit iustificatus:* hoc est, Deus propitiatus fuit peccatis ipsius. Actor. 13, 38. *Per* Christum *vobis remissio annunciatur peccatorum, & ab omnibus* (peccatis) *a quibus non potuistis in lege iustificari, in hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Hæc testimonia nulla sophistica possunt eludi, vt ad infusionem inhærentis iustitiæ referantur, sed manifeste ostendunt, iudicialem esse significationem verbi iustificare in hoc articulo, quod scilicet peccator, lege Dei accusatus, conuictus, & sententiæ æternæ damnationis subiectus, fide confugiens ad thronum gratiæ, propter Christum absoluatur, iustus reputetur & pronuncietur, in gratiam recipiatur, & ad vitam æternam acceptetur. Et Ioannes, licet non vsurpet verbum *iustificare*, tamen doctrinam ipsam verbis iudicialibus describit: *Qui credit, non iudicatur, non venit in iudicium. Misit filium in mundum, non vt iudicet mundum.* c. 3. 18. c. 5. 24. c. 3. 17. Et 1. Ioan. 3, 14. *Translati sumus a morte ad vitam.* Act. 3, 19. Petrus dicit *peccata deleri.* Illud vero Paulus explicat, cum inquit Coloss. 2, 14. *chirographum, quod contra nos erat, deletum esse.*

Et dignum est consideratione, quam solicite Apostoli cauerint, ne Hebraismus verbi iustificare, in aliis linguis minus notus, doctrinam vel turbaret, vel obscuraret. Aliis enim clarioribus, & quidem variis vocabulis illud explicarunt. Ne enim intelligatur de infusione qualitatum iustitiæ, Rom. 4, 5. seq. exponitur per *imputare iustitiam sine operibus*, vel *fidem imputare ad iustitiam.* Exponitur etiam ibi per vocabulum *beatitudinis*, & per illud Psalmi, *tegere iniquitates*, & *non imputare peccatum.* v. 6. 7. Rom. 5, 10. exponitur per æquipollentiam verbi *reconciliari*; quod *Augustinus* etiam animaduertit. Actor. 13, 38. 39. æquipollet *remissioni peccatorum.*

Matth.

Matth. 1, 21. *Saluum faciet populum a peccatis.* Illud Act. 13. 38. per verbum *iustificare* exponitur, ita quod Galat. 2, 16. Paulus dicit: *Nos in Christum credidimus, vt iustificemur*: illud Actor. 15, 11. Petrus ita effert; *Per gratiam Christi credimus nos saluari, sicut & illi.* Et quod Ephes. 2, 8. dicitur: *Gratia saluati estis*, illud Rom. 3, 24. est *gratia iustificari.* Ioannes vocat, *Non iudicari, non venire in iudicium.* Rom. 5, 19. *constitui iustum*, est periphrasis verbi *iustificare.* Nam καθιςάναι εἰς κρίσιν Græcis est verbum iudiciale. Ista iudicialia etiam sunt, *soluere & ligare peccata.* Græci interpretes, Iob. 13, 18. & 40, 8. reddiderunt δίκαιος ἀναφανοῦμαι. cap. 27, 5. 32, 2. δίκαιον ἀποφῆναι. Sicut cap. 32, 3. ἔθεντο αὐτὸν ἀσεβῆ, quod cap. 9, 20. dixerant ἀσεβεῖν, pro *condemnare, impium pronunciare.*

adducta etiam consensu. VIII. Et Patres quidem, licet plerumque sequantur analogiam Latinæ compositionis in verbo *iustificare*, sæpe tamen euidentia Paulinæ disputationis coguntur agnoscere propriam & genuinam hanc significationem, quam monstrauimus. Ita *Augustinus*, quia videt Rom. 5, 10. *iustificari* exponi per *reconciliari*, agnoscit & probat nostram interpretationem. Et in Psalm. 31. *Si iustificatur impius, ex impio fit iustus.* Sed quomodo? *Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum*, &c. Contra Iulianum lib. 2. citat sententiam Ambrosii: *Eum iustificari a peccato, cui per Baptismum peccata remittuntur omnia. Hilarius* in 9. cap. Matthæi; *Mouet scribas, ab homine remissum peccatum, — quod lex laxare non poterat: fides enim sola iustificat.* *Cyrillus* in cap. 6. Ioannis; *Gratia iustificat, mandata vero legis condemnant magis.** *Oecumenius* recitans veterum explicationes in 3. cap. ad Rom. dicit: *Iustitia Dei est iustificatio ex Deo, absolutio ac liberatio a peccatis, a quibus lex ipsa absoluere non potuit.* Item: *Quomodo fit iustificatio? per remissionem peccatorum, quam in Christo Iesu consequimur.* Sed non quærimus nunc principaliter, quomodo Patres vsurpent verbum iustificandi? sed nostra quæstio est, in qua significatione Spiritus sanctus vtatur verbo iustificandi, in illis Scripturæ locis, in quibus tractat & tradit doctrinam iustificationis, sicut illud manifestissime iam monstrauimus.

(Margin: can. 8. f. 500. — l. 3. enarr. c. 31.)

& aliorum scripturæ locorum parallelismo. IX. Et hæc significatio congruit ad reliqua Scripturæ loca, vbi verbum *iustificare* vsurpatur de actionibus iudicialibus, & opponitur verbo *condemnare.* Gen. 44, 16. *Quid respondebimus, quid loquemur, quo iustificabimur?* 2. Reg. 15, 4. dicit Absolon: *Qui habet iudicium, veniat vt iustificem eum.* Esa. 43, 9. *Iudicemur simul, dent testes suos, narra si quid habes, vt iustificeris.* Psal. 51, 6. *Vt iustificeris, & vincas cum iudicaris.* Deut. 25, 1. *Iustificate iustum, condemnate impium.* 3. Reg. 8, 32. *Condemnes impium, dando viam eius in caput suum, & iustifices iustum, dando illi secundum iustitiam eius.* Prou. 17, 15. *Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominatio est.* Esa. 5, 23. *Væ, qui iustificatis impium, & iustitiam iusti aufertis ab eo.* Matth. 12, 37. *ex verbis tuis iustificaberis vel condemnaberis.* Hæc exempla & congruunt ad illam significationē, quæ propria est loci iustificationis, & doctrinam ipsam illustrant.

Tandem consideratur, cur Sp. S. visum fuerit, doctrinam hanc verbo iudiciali proponere. X. Diligenter autem considerandum est, quare Spiritus sanctus doctrinam iustificationis verbo iudiciali proponere voluerit. Homines enim profani, securi & Epicuræi existimant leue & perfunctorium quid esse iustificationem peccatoris. ideo de peccato non admodum sunt soliciti, reconciliationem cum Deo non serio expetunt, nec diligentia aliqua retinere student. Proprietas vero verbi *iustificare* ostendit, quam grauis & seria actio coram iudicio Dei sit iustificatio peccatoris. Mens item humana, Pharisaica persuasione inflata, quando priuatis suis cogitationibus de iustitia indulget, facile potest concipere persuasionem & fiduciam iustitiæ propriæ quantumcunque. Sed quando sub imagine examinis & tribunalis iudicii diuini, per processum (vt sic dicam) iudicialem, doctrina iustificationis proponitur: concidunt, euanescunt, & prosternuntur Pharisaicæ illæ persuasiones. Ita genuina proprietas verbi *iustificare* puritatem doctrinæ iustificationis, & a Pharisaico fermento, & ab Epicuræis opinionibus conseruat & defendit. Et tota doctrina iustificationis non potest simplicius, rectius & commodius intelligi, & ad serium vsum in exercitiis pœnitentiæ & fidei accommodari, quam ex vera obseruatione iudicialis significationis verbi *iustificare*, sicut multorum Patrum exempla ostendunt, qui de operibus & meritis magnifice sæpe concionantur: in meditationibus vero quando hanc imaginem iudicii diuini, & processum illum iudicialem, sicut diximus, sibi proponunt, tunc dulcissimis sententiis doctrinam huius articuli explicant. Et in hoc genere *Bernhardus* præ ceteris felicior est, quia non in otiosis speculationibus, sed in seriis exercitiis, proposita imagine iudicii diuini, & sistens se quasi ad tribunal Dei, doctrinam & testimonia Pauli de iustificatione expendit.

Supra etiam ostendimus, quantum referat, genuinam significationem vocabuli *iustificare* in hoc articulo retinere in Ecclesia: rem ipsam enim ita in se comprehendit,

* Oecumen. l. d. P. 1. opp. f. 241. δικαιοσύνη Θεοῦ ἡ ἀπὸ Θεοῦ δικαίωσις, ἡ ἀθῶωσις καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν ἁμαρτιῶν, ἃς ὁ νόμος οὐκ ἴσχυσεν ἀπαλλάξαι. fol. 243. πῶς δὲ δικαιοῦται; διὰ τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων, ἧς τυγχάνομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

gis de quibusdam secundæ tabulæ officiis teneant, & illi ipsi notitiæ legis naturalis, quæ adhuc reliqua est, disciplina Ethnicorum non omni ex parte est conformis. Matth. 17, 18. Et in summa: *Mala arbor non potest bonos fructus facere.* Hebr. 11, 6. Et *sine fide impossibile est placere Deo*, immo *quicquid non est ex fide* Rom. 14, 23. *peccatum est.* Gentes igitur per disciplinam rationis non potuerunt coram Deo iustificari.

Iustitia pharisaica. (4.) De Pharisaica iustitia, quæstio aliquanto propius ad nostrum propositum accedit, quando scilicet illi, qui legem Dei scriptam habent, conantur & student sine fide Christi, & sine Spiritu sancto, naturalibus liberi arbitrii viribus, opera legis facere, hoc fine, vt Deo placeant, gratiam eius consequantur & acceptentur ad vitam æternam, hoc est, vt iustificentur; ibi enim magis speciosum mens humana habet prætextum, propriam iustitiam coram iudicio Dei statuendi. Deus enim ipse legem promulgauit, & factoribus promisit benedictionem & vitam, non tantum vt politicum præmium, sed sicut Luc. 10, 28. scribæ interroganti: *Quid faciendo vitam æternam hæreditabo?* Christus propositis mandatis legis, respondet: *Hoc fac, & viues.*

Quando igitur homo non renatus conatum, studium, immo zelum, quantum in se est, erga mandata Dei, ad iudicium ipsius adfert, confidens & petens propterea iustificari, quam quæso sententiam Deus iustus iudex prounnciat? Christus certe pronunciat, Matth. 5. v. 20. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et Paulus inquit, Rom. 3, 20. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Gal. 3, 10. *Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.* Num igitur lex non habet promissiones vitæ æternæ? Certe Christus manifeste hoc affirmat, Luc. 10, 28. sq. Matth. 18, 19. sq. Num vero Deus fallit & ludificat homines promissionibus legalibus? Absit. Est enim Deus qui *mentiri nescit*, Tit. 1. 2. Et manet, quod Paulus dicit, Rom. 3, 4. *Deus est verax, omnis autem homo mendax.* Cur igitur homo non renatus ex operibus legis non iustificatur? Respondet Paulus, quia *per legem agnitio peccati*, hoc est, lex causatur tali obedientia, quam non renati naturalibus viribus præstare possunt, sibi nequaquam satisfieri, sed tales factores accusat peccati coram iudicio Dei, quod cum quædam legis opera faciant, illa tamen & imperfecte & corrupte faciant, & præterea in plurimis, & in grauioribus fiunt præuaricatores legis; lex autem habet quidem promissionem vitæ, sed sub conditione, non qualiscunque, impletionis, sed perfectæ & integræ, ex toto corde, tota anima, ita vt caro nihil contra concupiscat. Et de huiusmodi factoribus Paulus inquit, Rom. 2, 13. *Non auditores, sed factores legis iustificabuntur coram Deo.* Item: *Qui fecerit* Lev. 18, 5. Rom. 10, 5. *hæc, viuet in eis.* Quando vero quis aliqua legis opera facit, & quomodocunque facit, in ceteris præuaricator legis existens, illum lex non pronunciat iustum coram Deo ad vitam æternam, sed pronunciat reum & maledictum. Quia *qui* Gal. 3, 10. Iac. 2, 10. 11. *non in omnibus, quæ in libro legis scripta sunt, permanserit, maledictus esto.* Et *quicunque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, reus factus est omnium. Quod si non mœcheris, occidas autem, factus es transgressor legis.* Quia igitur *Lex est spiritualis*, & non Rom. 7, 14. renati sine Spiritu sancto toti sunt carnales, vetustate ergo litteræ legi non satisfit. Ex *operibus* igitur *legis* non renati non iustificantur, sed fiunt rei, & sunt sub maledicto, Rom. 3, 20. 28. Gal. 3, 9. seq. quæ etiam faciendo non faciunt legem, eo modo & tali perfectione, sicut Lex flagitat.

III. Et de his quidem capitibus non est potissimum controuersia inter nos & Pontificios in articulo iustificationis. Nam in primo Canone dicit Tridentinum Concilium: *Si quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanæ naturæ vires, vel per legis doctrinam fiunt, absque diuina per Christum gratia posse iustificari, anathema sit.* Breuiter autem illam Paulinam distributionē repetere volui ideo, quia negotium siue actus veræ iustificationis ex illa antithesi rectius intelligitur: & vt obseruetur, quomodo Paulus per sufficientem enumerationem ostendat, plane nihil esse in homine, siue Ethnico, siue Iudæo, siue renato, siue non renato, quo possit coram Deo iustificari: vt ita gloria iustificationis in solidum tribuatur soli Christo mediatori, per fidem apprehenso. Volui etiam *Andradio* ostendere, quam flagitiosum, & non tolerandum in Ecclesia Dei sit illud dogma, quo asserit, philosophos ethica sua iustitia coram Deo ad vitam æternam iustificatos fuisse. Illud enim ex professo pugnat cum ipsis fundamentis Scripturæ.

IIII. Ex illa igitur distributione siue enu- 3. operibus renatorum. meratione facilius iam ad ipsum disputationis statum perueniemus. De renatorum enim bonis operibus, siue noua obedientia, potissima nunc est inter Pontificios & nos controuersia; an scilicet renati, illa nouitate, quam Spiritus sanctus in ipsis operatur, & bonis operibus, quæ ex illa renouatione scaturiunt, iustificentur? hoc est, an novitas, virtutes, seu bona opera renatorum sint res illa, qua in iudicio Dei consistere possint, ne damnentur, propter quam Deum habeant placatum, & propitium, in quam respicere, qua niti, cui fidere debeant, quando agitur de ardua illa quæstione

stione, vt simus filii Dei, & acceptemur ad vitam æternam?

Et sane, si humana consulenda essent iudicia, nouitati renatorum omnium calculis tribueretur gloria iustitiæ coram Deo, ad vitam æternam. Non enim est opus seu effectio humanarum virium, sed est donũ & operatio Spiritus sancti, vnde bona opera vocantur *fructus Spiritus*. Eph. 5, 9. Et est beneficium Dei Mediatoris, propter cuius meritum credentes renouantur Spiritum mentis suæ, vt per Spiritũ sanctum inchoetur in ipsis conformitas cum lege Dei, *secundum interiorem hominem*, Rom. 7, 22. Et illa nouitas vocatur *iustitia*, Rom. 6, 18. 20. 1. Ioan. 3, 7. De renatorum etiam bonis operibus dicit Scriptura, 1. Tim. 5, 4. *Hoc acceptum est coram* Deo. 1. Ioan. 3, 22. *Ea, quæ placita sunt coram ipso, facimus*. Hæc profecto valde magna & præclara sunt, quæ Scriptura tribuit nouæ renatorum obedientiæ. Et nos sane nouæ obedientiæ suam laudẽ suo loco non detrahimus, sicut postea dicemus de bonis operibus. Sed iam versamur in quæstione de iustificatione hominis coram Deo ad vitam æternam, de qua quæstione Paulus dicit, 1. Cor. 4, 3. 4. *Mihi pro minimo est, ut ab humano die iudicer: sed neque me ipsum iudico, sed qui me iudicat, Dominus est*. Eius igitur vt iudicis sententia inquirenda est: in Scriptura enim illam nobis patefecit.

quod demonstratur, an V. primum I. V. Et Pontificii quidem contendunt, exclusiuam Pauli, quando dicit (*sine operibus legis*) intelligendam esse tantum, vel de operibus ceremonialibus vel de operibus non renatorum. Sed clarissima sunt in Scriptura testimonia, laudem & gloriam iustificationis coram Deo ad vitam æternam adimi & detrahi, non tantum ceremoniis Mosaicis, & operibus non renatorum, verum etiam renatorum nouitati, nouæ obedientiæ seu bonis operibus.

& quidem tum ex Mose, VI. Maxime autem illustre est testimonium quod extat Rom. 4. vbi Paulus propositurus exemplar iustificationis vniuersale in Abrahamo, quem ideo vocat *patrem fidei*, & in circũcisione & in præputio, sumit Abrahamum, non in prima conuersione, cum primum ex Chaldaica idololatria vocaretur, Genes. 11, 31. Ios. 24, 2. 3. Ita enim exclusiua (*Sine operibus*) posset restringi ad illa opera, quæ ante conuersionem non renatus in idololatria fecisset. Sed cum a prima vocatione Deo fide obediisset per aliquot annos, a cap. 11. Gen. ad 15. caput, tunc certe fuit renouatus spiritu mentis suæ, & ornatus multis præstantissimis operibus & fructibus Spiritus. Hebr. 11, 8. 9. 10. In illo quasi medio curriculo bonorum operum Abrahæ ponunt Moses in veteri, & Paulus in nouo Testamento, quæstionem: Quæ tunc fuerit iustificatio Abrahæ coram Deo, ad hæreditatem vitæ æternæ? Et ad illum Abrahamum iam renatum, spirituali nouitate & multis bonis operibus ornatum, Paulus accommodat hac sententias: *Non operanti, credenti autem in eum, qui iustificat impium fides eius imputatur ad iustitiam.* *Rom. 4. 3. 4. 5.* Ad illum Abrahamum accom̃odat etiam hanc sententiam: *Dauid dicit, beatitudinem esse eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus.* *v. 6.* Certe autem illo tempore Abrahamum iam renatum non fuisse sine bonis operibus, sed multa vere bona per fidem operatum fuisse, testatur Epistola ad Hebræos, cap. 11, 8. 9. 10. Et tamen Spiritus sanctus per Paulum Abrahæ renouati operationi & operibus manifeste adimit & detrahit laudem & gloriam iustificationis coram Deo, ad vitam æternam. Et in illo loco hoc facit, vbi Abrahamum proponit, non tanquam singularem personam, sed vt *patrem fidei* & vniuersale exemplar veræ iustificationis; scriptum est enim, non tantum propter Abrahamum, sed & propter nos, quibus imputabitur, Rom. 4, 23. 24. Et addit v. 2. *Si ex operibus Abraham iustificatus est, potest sane apud homines gloriam habere: sed non apud Deum.* Hoc testimonium vsque adeo perspicuum, illustre & firmum est, quod etiam *Andradius* *p. 515.* meus confitetur, inter ipsos Pontificios aliquos egregiæ eruditionis viros, in hac salebra hærere, nec se posse explicare; & quidem ipse etiam nihil, quod ad rem faciat, ad hoc testimonium respondere potest. Nec sane video, quid contra tam manifestam lucem vlla sophistica possit: nisi forsan tale quid proferatur, quod sicut *Augustinus* contra Petilianum inquit, malam caussam vel moras faciendo, paullisper sustentet. Magis igitur iam amo, & pluris facio hoc testimonium: quod video, ne specie quidem aliqua a Pontificiis eludi posse.

VII. Et hoc est Mosis & Patriarcharum *tum ex Psalmis.* testimoinum, cui Paulus monstrat adiungendum esse Dauidis testimonium, loco & nomine omnium Prophetarum, sicut cap. 3, 21. dicit, iustitiam fidei habere testimonium legis & Prophetarum. Dauid igitur, Psal. 143, 2. cum dixisset: *Exaudi me in tua iustitia*, mox addit: *Ne intres in iudicium*, &c. Nunquid autem timet Dauid, ne tyrannica crudelitate præter ius & æquum, in iudicio Dei secum agatur? Nihil minus. *Iudicium enim Dei est, secundum veritatem*, Rom. 2, 2. Dicitur autem Deus *intrare in iudicium*, quando hominum naturam, vitam, actiones & opera exigit & examinat ad normam iustitiæ suæ, quæ in lege patefacta est, redditurus vnicuiq; secundum iustitiam ipsius. Quare autem hoc iudicium Dei Dauid tantopere depre-

deprecatur? Forsan tunc hoc dixit, quando nulla habuit bona opera? vel cum lapsus in crimen adulterii & homicidii, Deum atrociter offenderat? Et tunc quidem demisse orauit: *Miserere mei Deus*, Psal. 51,3. Sed hoc loco inquit: *Ne intres in iudicium cum seruo tuo.* Quid autem sit *seruus Dei*, ipse explicat Psalm. 19,12. *Seruus tuus custodit mandata tua.* Et 119. (v. 140.) *Seruus tuus dilexit mandatum tuum.* Item, (v. 112.) *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas.* (v. 176.) *Quare seruum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* Tunc igitur cum esset *seruus Dei*, hoc est, vir *iuxta cor Dei*, Actor. 13,22. 36. non vult iuxta inhærentis nouitatis iustitiam iudicari, quia inquit: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Et Paulus Rom. 4,6. dicit, Dauidem pronunciare *beatitudinem esse eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus.* Dauid igitur tunc, cum esset seruus Dei, hoc est, per Spiritum sanctum renatus, sibi & operibus suis detrahit iustificationem, quæ coram Deo est, ad vitam æternam. Nec de sua tantum persona loquitur, sed inquit: *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Et ne de non renatis illud tantum intelligatur, Psalm. 32, 6. nominat *omnem sanctum*, cuius beatitudo sit, vt ipsi imputetur iustitia, sine operibus. Manifestissimum igitur est, quod omnium sanctorum operibus in hac vita adimatur & detrahatur locus & gloria iustificationis coram Deo ad vitam æternam. Et in hanc sententiam Patriarchæ, Moses & Prophetæ consentiunt, hoc est, totius veteris Testamenti testimonio comprobatur iustitia fidei sine operibus, etiam illorum, qui iam renati sunt. Alia quidem & plura testimonia ex libris Propheticis adduci possent, sed sequimur Paulum, qui hoc modo inquirit, & ostendit testimonia & consensum Patriarcharum, Mosis & Prophetarum, Rom. 3,21. 4,1. seq. Et ad nostrum institutum generalia capita probationum sufficiunt.

(II ex N. T.) VIII. Veniamus igitur ad nouum Testamentum: nec singula testimonia recensebimus, sed exemplo Pauli, Rom. 4. inquiremus consensum Christi, Apostolorum, & Ecclesiarum Apostolicarum.

(& quidem 1. ex Christi de iustificatione doctrina.) Et Christus quidem totam hanc doctrinam complectitur, quando inquit: *Qui credit in me, non iudicatur*, Ioan. 3,18. Item, *Non veniet in iudicium*, Ioan. 5,24. Quod vero est illud iudicium? Sine dubio vbi iuxta normam diuinæ iustitiæ, quæ in lege patefacta est, hominum vita & opera examinantur, & prout deprehenduntur vel respondere huic normæ, vel non respondere, homo pronunciatur vel iustus, vel peccator & iniustus. Vide autem, cum nullum sit dubium, renouationem esse beneficium Filii Dei mediatoris, non tamen pronunciat, quod credentes sua illa nouitate in iudicio Dei possint consistere, vt propter illam iusti pronuncientur, & acceptentur ad vitam æternam, sed ad alterum suum beneficium hoc refert, *vt qui credit*, inquit, *in me, non pereat, sed habeat vitam æternam.* (Ioan. 3,15.) Quomodo vero, & quare? Num ita, & ideo, quod accepta nouitate possint per illam, & propter illam in iudicio Dei consistere? Hoc certe non dicit, sed, *qui credit*, propter Christum, *non venit in iudicium*, & hoc modo *non perit, sed habet vitam æternam.* Iustificatio igitur credentium ad salutem & vitam æternam illa est, quod non iudicantur iuxta opera sua, sed quod propter Christum absoluuntur a sententia damnationis, & acceptantur ad vitam æternam. Ita Apostolis sanctificatis & renouatis dicit: *Cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus.* (Luc. 17, 10.) Nec tantum de operibus, quæ ante vocationem fecerant, vult ipsos ita dicere, nec tantum, cum in principio valde infirmi adhuc erant: sed *cum*, inquit, ita per Spiritum sanctum profeceritis, vt *omnia feceritis, tamen dicite: Serui inutiles sumus.* De seruis vero inutilibus, quando Deus in iudicium cum ipsis intrat, vt iuxta opera sua iudicentur, pronunciatur illa sententia, quæ extat Matth. 25,30. *Inutilem seruum eiicite in tenebras exteriores: illic erit fletus & stridor dentium.* In utroque enim loco, Matth. 25,30. & Luc. 17, 10. idem vocabulum ponitur ἀχρεῖος δοῦλος.

IX. Paulus Apostolus de operibus suis in Pharisaismo ante conuersionem factis, (2. ex Pauli de iustificatione testimonio.) inquit Philip. 3,4. seq. *Si quis alius in carne videtur confidere, ego magis, qui secundum iustitiam, quæ in lege est, conuersatus fui sine querela. Sed quæ mihi fuerant lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.* Sed de operibus suis post renouationem factis, cum plus ceteris laborasset, quid de illis, inquam, dicit, quod attinet ad articulum iustificationis? Lector inspiciat locum, Philip. 3,8, & inueniet Paulum non tantum vti præterito tempore ἥγημαι, de operibus præcedentibus conuersionem, sed per particulam, ἀλλὰ μὲν οὖν, vlterius progredi, & vti etiam præsenti tempore, ἡγοῦμαι, vt ostendat, quod operibus suis, etiam post renouationem factis, non tribuat iustificationem coram Deo ad vitam æternam. Immo si fiducia iustitiæ coram Deo ad vitam æternam illis operibus assuatur, pronunciat, illa esse *stercora* & *detrimenta.* Et simul ostendit, quæ tunc temporis, cum epistolam illam ex vinculis scriberet, iustitia sua fuerit coram Deo, ad vitam æternam, immo, quæ futura sit sua iustitia, quando occursurus est ad resurrectionem

nem mortuorum: *Veruntamen*, inquit, v. 8. *existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam, & vt inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ per fidem est Christi, quæ ex Deo est iustitia in fide, ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis eius, & communionem passionum eius, configuratus morti eius, si quo modo occurram ad resurrectionem mortuorum.*

X. Alius locus adhuc clarior est, 1. Cor. 4,4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Verba sunt valde significantia. Quod enim inquit: *Nihil mihi conscius sum,* illud est, quod Act. 23,1. dicit: *Ego omni conscientia bona conuersatus sum ante Deum, vsque in hodiernum diem.* Et Actor. 24,16. *Studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper.* Et hoc est *iustitia bonæ conscientiæ*, de qua inquit, 1. Cor. 15,10. *Plus illis omnibus laboraui: non ego autem, sed gratia Dei mecum. Gratia enim Dei sum, id quod sum.* Sed audi; quid Paulus renatus de illa sua iustitia bonæ conscientiæ, quam gratiæ, seu dono & operationi Dei tribuit, pronunciet: *Nihil*, inquit, *mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Iustificationem igitur coram Deo ad vitam æternam Paulus diserte detrahit suis operibus, in quibus post renouationem bona conscientia coram Deo & hominibus conuersatus fuit. Hoc Apostoli testimonium manifestissimum est.

9. ex consensu ecclesiæ Apostolicæ.

XI. Adiungamus testimonium de Ecclesiis Apostolicis ex Epistola ad Galatas. Ibi enim sumpta occasione ex disputatione de operibus legis ceremonialibus, tractat in genere quæstionem de tota lege, & operibus eius, id quod manifestissimum est ex tota illa epistola. Multis autem argumentis & vehementibus verbis adimit & detrahit operibus legis iustificationem coram Deo ad vitam æternam. Sed quæstio est, an tantum de operibus non renatorum, quæ ante fidem & conuersionem fiunt, loquatur? Soluitur autem illa quæstio ex ratione chronologiæ. Priusquam enim illam Epistolam Paulus scriberet, aliquot iam annis ante Galatæ fuerant conuersi. *Theoderetus* supputat sex annos: sed ad nostrum propositum nihil refert, quicquid sit de præcisa annorum supputatione. Erant igitur Galatæ renati, nam Spiritum sanctum ipsis suppeditatum fuisse, Paulus testatur, cap. 3, 2. 5.

De Galatarum igitur operibus, qui iam per Spiritum renati erant, Paulus disputat. Et ex collatione hoc intelligi poterit. Iudæi Rom. 10, 3. de propria iustitia, excluso Christo, disputabant: Galatæ vero non simpliciter abiecerant Christum, nec excludebant fidem in Christum, sed bona credentium opera fidei volebant adiungi in articulo iustificationis coram Deo ad vitam æternam. Et de operibus quidem ceremonialibus erat disputatio, non autem de solis illis, sed de tota lege & operibus eius, id quod manifestum est. Nec disputabant Galatæ de operibus suis, quæ non renati ante fidem seu conuersionem suam fecerant, an illa iustificarent, sed de iustificatione operum suorum, quæ post conuersionem & post acceptum Spiritum sanctum fecerant, disputatio erat.

Statu quæstionis ita, sicut est, posito, videat iam Lector, in tota illa Epistola, quibus verbis & argumentis, Paulus operibus renatorum adimat & detrahat iustificationem coram Deo ad vitam æternam. Non enim simpliciter dicit, hominem ex operibus legis non iustificari, sed rem vehementer exaggerat: dicit enim, eos hac opinione transferri ab Euangelio, c. 2, 21. & a gratia Dei. *Non abiicio*, inquit, *gratiam Dei. Si enim per legem iustitia, frustra ergo Christus mortuus est, euacuati estis* c. 5, 4. *a Christo, qui in lege iustificamini, gratia excidistis*, &c.

XII. Plura possent adduci testimonia, sed breuitatis studio generalia tantum capita notaui. Vocem igitur cælestem adimere & detrahere iustificationem coram Deo ad vitam æternam ipsis etiam renatorum bonis operibus, primum ex veteri Testamento ostendimus, testimonio Patriarcharum, Mosis & Prophetæ: deinde ex nouo Testamento idem ostendimus, testimonio Christi, Apostolorum, & Ecclesiarum Apostolicarum. Et nihil sane ad πληροφορίαν vlterius requiri vel potest vel debet.

Deniq; afferuntur rationes, quare iustificatio detrahatur operibus renatorum.

XIII. Non autem nuda tantum propositio in Scriptura obseruanda est, sed considerandæ præterea sunt rationes, quare etiam renatorum operibus detrahatur iustificatio. Ita enim tota res planior erit. Est autem *vna* ratio Pauli, quod iustificatio ex operibus pertinet ad legem factorum seu operum, Rom. 3, 19. seq. & 10, 5. Galat. 3, 12. Lex vero non pronunciat hominem coram Deo iustum ad vitam æternam, propter particulam aliquam, aut qualemcunque obedientiam & conformitatem: sed requirit, vt totus homo, secundum omnes sui partes, & secundum omnes singularum partium actiones, normæ iustitiæ in Deo, quæ in lege patefacta est, respondeat, & quidem exacte respondeat, ea puritate, perfectione & integritate, sicut lex præscribit & flagitat. Et *si totam legem* Iac. 2, 10. *quis seruauerit, offendat autem in vno, pronunciatur reus esse omnium.*

Et

Et *Andradius* quidem hoc testimonium veteratorie conatur eludere, interpretans (*vnum illud*) de charitate, vt sensus sit, si opera legis fiant sine charitate, non iustificare. Sed Iacobus diserta interpretatione explicat, quid per *vnum illud* intelligi velit. [v. 11.] Inquit enim: *Si non mœcheris, occidas autem, factus es transgressor legis: qui enim dixit: Non Mœchaberis, dixit etiam: Non occides.*

Qui igitur operibus vult iustificari, si non in omnibus, quæ in libro legis scripta sunt, permanserit, vt faciat ea, illum lex non pronunciat iustum, sed *reum & maledictum*, Galat. 3,10. Iacob. 2,10. 11. Iam vero renatorum obedientia in hac vita est quidem inchoata conformitas cum lege Dei, sed quæ propter carnem adhuc imperfecta & immunda est, sicut Paulus renatus conqueritur, Rom. 7,18. 19. *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Volenti mihi facere bonum,* [v. 23.] *adiacet malum. Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me sub lege peccati, quæ est* [v. 25.] *in membris meis. Mente seruio legi Dei, carne autem seruio legi peccati.* Tali vero [v. 14.] obedientia, legi non satisfit. *Est* enim *lex spiritualis*, hoc est, requirens spiritualem conformitatem seu obedientiam, cui nihil ex vitiosa & corrupta carne adhærescat. *Ego vero*, inquit Paulus renatus, *carnalis sum, venditus sum sub peccatum,* &c. Si igitur Deus cum renatis intret in iudicium, iudicaturus ipsos secundum opera ipsorum, non iustificabuntur in conspectu ipsius. Vbi enim lex peccatum potest ostendere, ibi non iustificat, sed reum facit, maledicit, & condemnat, iuxta dictum: *Qui non in omnibus permanserit, maledictus esto.* Deut. 27,26. Gal. 3,10.

Vniuersalis autem est sententia 1. Ioan. 1,8. *Si dixerimus, quod peccatum non habeamus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Et omnibus iustis in hac vita præscripta est quotidiana illa precatio; [Eccles. 7, 21.] *Dimitte nobis debita nostra. Non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* [Ps. 130,3.] *Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit?* [Ps. 19,3.] *Delicta enim quis intelligit?* Ideo [1. Cor. 4, 3. seq.] Paulus dicit: *Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus. Non enim ab humano iudice iudicor, nec me ipsum iudico: sed qui me iudicat, Dominus est, qui illuminat abscondita tenebrarum, & manifestat consilia cordium.* Vtitur autem verbo ἀνακρίνειν, quod forense est, quando vel quæstiones habentur de reis, vel caussæ in iudicio disquiruntur, examinantur & discutiuntur, vt iustitia rite administretur. Ita enim vsurpatur, Luc. 23,14. Actor. 12,19. 24,8. & 28,18. Et quia talem disquisitioem opera Pauli etiam renati in iudicio Dei sustinere non possunt: ideo Paulus pronunciat, se *in illis non* esse *iustificatum.* Hæc ratio manifesta & firma est, quæ etiam *Pighium* mouit, vt licet alias doctrinam nostrarum Ecclesiarum acerbissime insectetur, tamen ingenue agnoscat & fateatur, ne renatorum quidem inhærentem iustitiam posse in iudicio Dei consistere, vt propter illam iustificentur ad vitam æternam.

XIV. *Secunda* ratio Pauli sumitur ex distinctione iustitiæ legis, & iustitiæ fidei, Rom. 10,5.6. Gal. 3,12. Legis enim iustitia est, qui fecerit ea, quæ in lege scripta sunt: fidei vero iustitia est, credendo sibi applicare, quod Christus pro nobis fecit. Opera igitur, quibus renati faciunt ea, quæ in lege scripta sunt, siue ante, siue post renouationem, pertinent ad iustitiam legis, licet alia atque alia ratione. Ante renouationem enim lex extorquet ex libero arbitrio qualemcunque disciplinam: in renouatione vero Spiritus sanctus scribit legem in corda renatorum, Ier. 31,33. vt delectentur lege Dei, Rom. 7,22. & ex animo obedianti, Rom. 6,17. Et hæc obedientia est inchoatio illius iustitiæ, quam lex a nobis flagitat. Summa enim legis, est charitas. [Rom. 13, 9.] Hocmodo, & hac ratione dicitur [1. Tim. 1, 5.] iustitia legis. Omnes autem Pauli disputationes huc redeunt: Homines in hac vita iustitia legis non iustificari coram Deo, ad vitam æternam. Ergo nec renati, charitate sua, quæ est summa legis, iustificantur.

Et ita distinguuntur iustitia legis & iustitia fidei: quod Paulus diserte dicit, *legem non esse ex fide.* Fides enim non hoc [Gal. 3,12.] respectu iustificat, quia præparat ad assequendam iustitiam, quæ consistat in faciendo, siue in operibus, quæ lex præscribit & flagitat. Paulus enim dicit Gal. 2,16. *Nos in Christum credidimus*, non vt fide assequeremur iustitiam operum, quibus iustificaremur: *sed vt iustificemur fide, non ex operibus.* Cum enim legi, propterea quia per carnem infirmabatur, impossibile esset nos iustificare: Deus ex gratia fecit translationem nostræ iustificationis a lege, hoc est, a nostro facere, ad fidem accipientem id, quod Christus pro nobis fecit. Et illa duo disiuncta sunt hac antithesi: Qui fide in Christum iustificantur, lege non iustificantur: & qui faciendis iis, quæ lex flagitat, iustificari volunt, illi non iustificantur fide in Christum. Ideo Paulus ad Galatas disputat, eos, qui beneficio Dei transferentis iustificationem nostram a lege ad fidem in Christum, non volunt in solidum humili gratitudine vti, sed opera sua, quæ secundum præscriptum legis faciunt, adiicere: eos, inquam, pronunciat *euacuatos esse a Christo, & gratia excidisse.* [c. 5,4.] Vel enim lege sola, vel fide in Christum sola, oportet

nos iustificari. Hæc ratio ostendit, quam magni momenti sit hæc disputatio.

XV. *Tertia* ratio est: vt omnis nostra gloriatio excludatur: vt *qui gloriatur, in Domino glorietur, a quo factus est nobis Christus iustitia.* 1. Cor. 1,30. 31. Non autem excluditur *gloriatio per legem factorum*, Romanor. 3,27. hoc est, quando quis vitam æternam hæreditat, ideo, quod ea, quæ in lege scripta sunt, fecerit, Luc. 10,25. Sed *per legem fidei* excluditur. Hoc est, quia Christus *est perfectio legis ad iustitiam omni credenti*, Rom. 10,4. gloria igitur & laus iustificationis nostræ coram Deo, ad vitam æternam, debetur obedientiæ & merito Christi: non tanquam caussæ, quæ efficiat, vt in nobis aliquid hæreat, quo facientes ea, quæ in lege factorum scripta sunt, iustificemur, sed quia obedientia Christi imputatur nobis ad iustitiam. Illa vero gloria non potest sine blasphemia Christo detrahi, & in nostram siue nouitatem, siue obedientiam transferri. Et quia obedientia Christi, qua pro nobis legem impleuit, ad iustitiam omni credenti, non est manca, mutila & imperfecta: contumeliosum igitur est in meritum Christi, assuere ipsi nostra opera, vt iustificemur: quasi Christi obedientia non sufficeret nobis ad iustificationem coram Deo, nisi assumento nostræ iustitiæ perficeretur.

XVI. *Quarta* ratio extat Rom. 4,16. Vt *promissio* hæreditatis vitæ æternæ *sit firma.* Quando enim nititur conditione nostræ obedientiæ, quia illa propter carnem imperfecta & immunda est, promissio semper incerta est: ideo *ex fide secundum gratiam, ut firma sit promissio. Si enim, qui ex lege, hæredes sunt, exinanita est fides, & abolita promissio. Lex* enim *iram operatur*, Rom. 4,15. ita vt sub maledicto sint, non tantum, qui carent operibus legis: sed etiam, *qui non permanent in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciant ea.* Gal. 3,10.

XVII. Hæc copiosius aliquanto explicare volui: in hoc enim potissimum cardine vertitur controuersia inter nos & Pontificios, in articulo iustificationis: An scilicet renati, propter suam nouitatem & opera iustificentur coram Deo, ad vitam æternam? Repeto autem id, quod aliquoties iam dictum est. Agnoscimus renouationem esse ingens beneficium Filii Dei mediatoris, per Spiritum sanctum in nobis. Docemus, debere sequi post reconciliationem nouam obedientiam: & illi tribuimus suo loco ea, quæ Scriptura ipsi tribuit: sicut postea de bonis operibus dicemus. Sed hanc dignitatem & gloriam didicimus ex Scriptura non tribuendam esse nostræ nouitati, & nostris operibus, vt sint iustificatio nostra coram Deo ad vitam æternam. Hæc enim dignitas & gloria solius Filii Dei mediatoris obedientiæ seu iustitiæ, per fidem nobis imputatæ, debetur.

XVIII. Hactenus igitur ostendimus, quomodo Scriptura nobis adimat & detrahat iustificationem coram Deo ad vitam æternam: ita vt instituta distributione seu enumeratione demonstret, nec in natura, nec in vita, nec in qualitatibus, habitibus aut operibus hominum in hac vita, siue sint Iudæi, siue Ethnici, siue renati, siue non renati, esse & hærere illud, quo in iudicio Dei ita possint consistere, vt propter illud iustificentur ad vitam æternam. Et hæc distributio: An in aliqua parte hominis, vel actionibus eius, sit & hæreat aliquid, quo possit coram Deo iustificari? quasi forma examinis a Paulo ideo instituta fuit, quia Pharisaica persuasio de nostra iustitia inhærente, opponenda iudicio Dei, naturaliter hæret in omnium animis. Et ad doctrinam de iustificatione hominis, per solam gratiam seu misericordiam Dei, propter solius Christi mediatoris obedientiam, necesse est, vt in solidum adimatur & detrahatur omnibus, quæ vel sunt, vel hærent in homine, siue Iudæo, siue Ethnico, siue renato, siue non renato.

ARTICVLVS IIII.

Quomodo Scriptura tradat hominem coram Deo iustificari ad vitam æternam.

Gratis id facere Deum & ex gratia ostenditur.

I. CONstituta autem parte negatiua, plana ex verbo Dei erit sententia affirmata: quomodo scilicet iustificemur coram Deo, ad vitam æternam? Aut quæ sit illa iustitia, quam afferre debemus, coram Deo, quando cum illo agimus, vt nos absoluat a sententia damnationis, vt sit nobis placatus & propitius, vt simus ipsius filii, & acceptemur ad vitam æternam? Iam in præcedentibus monstratum est: *Primo*, quod iudicium Dei non inueniat in nobis in hac vita, ne in renatis quidem, talem, tam perfectam, & tam puram iustitiam inhærentem, qua ita possimus coram Deo consistere, vt propter illam iustificemur ad vitam æternam. *Secundo*, Inuenit autem in nobis, etiam in sanctis in hac vita, multa & varia peccata, Psalm. 32, 6. 1. Ioan. 1,8. immo ipsum peccatum, *habitans in carne, rebellans legi mentis, & captiuans* etiam renatos, sicut Rom. 7, 17. Paulus conqueritur. *Tertio*, Et lex diuina, quæ est norma & regula iustitiæ in Deo, pronunciat reos & maledictos, qui non in omnibus, quæ in lege scripta sunt, permanserint, vt faciant ea. *Quarto*, ibi vero Deus, qui diues est in miseri-

misericordia, propter immensam charitatem, qua diligit nos, nolens nos in æterna morte, ad quam iusta legis diuinæ sententia damnati eramus, perire, gratis per suam gratiam iustificat: hoc est, a sententia damnationis absoluit, iustos reputat, & receptos in gratiam acceptat ad vitam æternam, illos, qui peccata sua agnoscunt, & confitentur, & fide promissionem misericordiæ in Christo mediatore propositam apprehendunt: Rom. 3, 22.

ac contra Pontificiorum obiect. de vocabulo gratia defenditur.

II. Sed Pontificii opponunt, *gratiam* in illa Pauli sententia significare donum nouitatis seu charitatis, quod a Deo propter Christum, per Spiritum sanctum gratis conferatur & infundatur credentibus: vt illa siue nouitate, siue charitate, in iudicio Dei possint consistere, & propter illam recipi in gratiam, & acceptari ad vitam æternam, hoc est, iustificari. Et renouationem quidem esse donum Spiritus sancti, propter Christum, & charitatem vna cum reliquis virtutibus a Spiritu sancto accendi in credentibus, nullum est dubium. Sed quæstio est de iustificatione. Ostendimus autem clarissimis & firmissimis Scripturæ testimoniis, renatos in hac vita, sua nouitate aut charitate, non posse coram Deo ad vitam æternam iustificari. Est igitur manifesta deprauatio sententiæ Paulinæ, quam Pontificii contra perpetuam eius sententiam ipsi affingunt.

ARTICVLVS V.

Vocabulum Gratiæ.

Exponitur, in doctrina de iustificatione sumi pro gratuita Dei misericordia.

Rom. 3, 24.
Eph. 2, 8.

I. ET vocabulum *Gratia* in Scriptura sæpe quidem, fauorem, beneuolentiam seu misericordiam: aliquando vero etiam dona ipsa, quæ ex beneuolentia conferuntur, significat. Sed quæstio est, quid vocabulum *gratia* proprie significet in illis locis, vbi Paulus disputat, nos *gratis per gratiam Dei iustificari*? Item: *Gratia Dei saluati estis?* Et testimonia sunt non obscura vel ambigua: sed manifesta, certa & firma, quod vocabulum *gratia* in hac disputatione intelligendum sit de gratuita misericordia, bonitate, beneuolentia, seu fauore Dei, complectentis sua gratia, & recipientis in gratiam indignos, propter filium mediatorem. Paulus enim Rom. 5. 15. manifeste distinguit *gratiam & donum* per gratiam: sicut Ioan. 1, 17. *Gratia & veritas* distinguuntur. Et vtrumque quidem est beneficium Filii Dei mediatoris. Sed quando Paulus dicit, *nos gratia iustificari & saluari*: intelligit illam gratiam, quam Scriptura distinguit a dono per gratiam, hoc est, intelligit non nouitatem nostram, sed misericordiam Dei, seu gratuitam acceptionem: id quod inde manifestum est. Paulus enim in articulo iustificationis gratiam opponit bonis operibus: non illis tantum, quæ ratio sine Spiritu S. præstat, sed & Abrahæ operibus, quæ sunt dona & fructus spiritus, Rom. 4, 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Et quod Rom. 3, 24, 28. dicit: *Gratia iustificamur sine operibus legis*; illud Rom. 4, 1. seq. accommodat ad Abrahæ renati opera: & ita gratiam iustificantem opponit Abrahæ ex renouatione Spiritus operanti. Vniuersalis enim est sententia, Rom. 11, 6. *Si per gratiam, iam non ex operibus: alioqui gratia non esset gratia.* Et quando 2. Tim. 1, 9. Paulus dicit: *Saluos nos fecit, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia*: ibi certe *gratia* non potest significare aliquid inhærens in nobis. Ante tempora enim sæcularia, cum nondum essemus, immo cum nondum iacta essent fundamenta terræ, data nobis fuit in Christo gratia.

ex distinctione gratiæ & donorum,

tum non vocabulis æquipollentibus,

II. Et Scriptura aliis synonymis seu æquipollentibus vocabulis manifeste ostendit, quomodo velit vocabulum *gratia* in his disputationibus intelligi. Tit. 3, 4. vocat *benignitatem & charitatem*, qua Deus complectitur miserum & perditum genus humanum. Ibidem: *Secundum misericordiam suam saluos nos fecit*: v. 5.
vt gratia ipsius iustificati, hæredes simus vitæ æternæ. v. 7.
Et Ephes. 2. *Deus, qui diues est in miseri-* v. 4.
cordia, propter multam suam dilectionem, qua nos dilexit, mortuos nos peccatis conuiuificauit cum Christo, gratia estis saluati. Ita quod Hebr. 2, 9. scriptum est: *Gratia Dei gustauit mortem pro omnibus*: Illud Rom. 5, 8. Paulus ita effert: *Commendat charitatem suam erga nos, quod cum peccatores existeremus, Christus pro nobis mortuus est.* Et Hebr. 4, 16. *Accedamus ad thronum gratiæ, vt accipiamus misericordiam, & inueniamus gratiam ad auxilium opportunum.* Hæc adeo sunt manifesta, quod & *Thomas & Richardus de media villa* fatentur, veteres quosdam *gratiam* exposuisse pro *beneplacito & dilectione Dei gratuita*, quod eligit, vocat, iustificat, adoptat Ephes. 1, 5. seq.

ARTICVLVS VI.

Particula gratis.

[illegible]

I. ET quidem Paulus propterea addidit particulam *Gratis*, vt propriam & genuinam significationem vocabuli *Gratia*, in articulo iustificationis & salutis magis illustraret, & contra omnes corruptelas præmuniret: Iustificati gratis per ipsius

Rom. 3. 24. gratiam. Significatio autem vocabuli חנם ita colligitur. Opponitur enim solutioni precii aut satisfactioni, Gen. 29, 15. *Numquid seruies mihi gratis, dic quid mercedis accipies.* Exod. 21, 26. *Egrediatur gratis absque pecunia.* Num 11, 5. *Pisces gratis comedimus.* 2. Reg. 24, 24. *Non offeram holocausta gratis, sine precio acquisita.* Significat etiam *sine causa*, aut *sine merito, præter* aut *contra meritum* aliquid fieri, vt Psal. 35, 19. *Oderunt me gratis*, Psal. 109, 3. *Expugnauerunt me gratis*, Prouer. 24, 28. *Ne gratis sis testis contra proximum*, 1. Reg. 19, 5. *Quare peccabis in sanguine innoxio, interficiens Dauidem gratis?* 3. Regum 2, 31. *Aufer sanguines, gratis effusos*, Ezech. 6, 10. & 14, 23. *Non gratis feci malum hoc*, inquit Deus, Ierem. 15, 13. *Dabo thesauros tuos in direptionem gratis*: id est, illis, de quibus nihil tale meritus es. Threnor. 3, 52. *Ceperunt me, vt auem gratis*: hoc est, quibus non dedit caussam. In his exemplis Græci interpretes semper reddiderunt Hebraicam vocem חנם per particulam δωρεὰν: quæ in nouo Testamento ita vsurpatur, 2. Corinth. 11, 7. *Gratis Euangelizaui.* Apocalyps. 21, 6. *Accipiat aquam vitæ gratis.* 2. Thessalon. 3, 8. *Non gratis comedi panem, sed in labore.* Sirac. 29, 7. *Multi fraudantur δωρεὰν*: hoc est, cum longe aliud meriti essent.

ostenditur. II. Hæc exempla ideo recitaui: Illustrant enim significationem particulæ *gratis*. Hostes enim Dauidis dicuntur ipsum *gratis* odisse & prosequi: propterea, quod in Dauide non sit caussa vel meritum, cur ipsum oderint & persequantur: quin potius caussam in ipso inueniunt, cur non deberent eum odisse: sed caussa odii est in maleuolentia hostium. Et apud Ezechielem Deus dicitur *non gratis* punire: hoc est, illos in quibus nullam caussam, quo sensu vel meritum pœnæ inuenit. Inde intelligi potest, quare Paulus Rom. 3, 24. vocabulo *gratiæ* addat particulam *gratis*. Paulus illum vsurpet. Nam Genes. 39, 4. de Ioseph textus dicit: *Inuenit gratiam in oculis* Potipharis: additur autem: Quia *erat vir fortunatus*, id est, propter egregia dona, quæ in Iosepho animaduertebat, diligebat & magnifaciebat illum. Ne quis igitur opinetur, eodem modo & nos gratia Dei iustificari & saluari, addit Paulus particulam *gratis*: quæ ostendit *primo* caussam seu meritum, ut coram Deo iustificemur ad vitam æternam, non esse vel hærere in nobis. *Secundo*, Deum inuenire in nobis multas caussas, cur posset nos damnare. *Tertio*, indignos vero, & longe aliud meritos, Deum ex mera bonitate & misericordia propter filium recipere in gratiam, & acceptare ad vitam æternam: vt idem sit, quod Psalmus dicit: *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis.* 103, 10. Et quod Daniel inquit, *non in iustitiis nostris, sed in misericordia tua.* c. 9. 18. Iustificamur itaque *gratias per* Dei *gratiam*, non quia vel sumus, vel efficimur in hac vita perfecte iusti, sine peccato, sed quia misericordia Dei peccata, quæ in nobis inuenit, propter Christum remittit & tegit Rom. 4, 6. 7. *Deus* enim *erat in Christo, mundum sibi reconcilians, non imputans* hominibus *peccata*, 2. Cor. 5, 19. Et per Christum *annunciatur* nobis *remissio peccatorum, ab omnibus, a quibus non potuimus in lege iustificari*, Act. 13, 38. Hæc enim est *scientia salutis, in remissione peccatorum*, Luc. 1, 77. *Nam si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Si vero confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra.* 1. Ioan. 1, 8. 9. *Si enim peccauerimus, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* 1. Ioan. 2, 1. 2. *Credenti* igitur *in eum, qui iustificat impium, fides imputatur ad iustitiam*, sine operibus, Rom. 4, 5.

ARTICVLVS VII.

Quæ sit Iustitia illa, quam in iustificatione iudicio Dei opponimus.

Iustitiam requirit, vt [illegible] est. I. HAec ex Scripturæ testimoniis manifesta, certa & firma sunt. Sed quæstio est, cuius explicatio multum lucis affert huic loco, an scilicet, & quomodo Deus impium sine iustitia iustificet? Humana enim sæpe iudicia impium iustificant, vel per errorem, vel per incuriam, vel per iniquitatē, quando impietas, vel ignoratur, vel non curatur, vel approbatur.

Illa vero Deo in iustificatione peccatoris nullo modo tribui vel possunt, vel debent. Ipse enim pronunciat esse *abominationem*, hoc modo *impium iustificare*, Prou. 17, 15. Esaiæ 5, 23. Nec recte respondetur hoc loco, si dicatur, Deum, quia est agens liberrimum, licet ea faciat, quæ ipse pronunciat esse abominationem, tamen iuste agere. Illa enim, norma iustitiæ, quæ in lege est patefacta, est æterna, immota, & immutabilis voluntas Dei. Sed illa requirit, & pro peccatis satisfactionem plenissimam, & ad iustitiam requirit impletionem legis perfectissimam & purissimam. Sed illa non qualiscunque, verum talis, quæ sufficiat. Num vero Deus iustificans impium gratis per gratiam, sine operibus legis, sibi ipsi repugnat & contrarius est, vt qui voluntatem suam in lege aliter patefecit? Nequaquam. *Ego enim*, inquit, *Deus sum, & non mutor*, Mal. 3, 6. Et Num. 23, 19. *Non est Deus quasi homo, vt mentiatur: nec, vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet? locutus est, & non implebit?*

Ideo

Ideo Paulus inquit, Rom. 3, 31. *Non destruimus legem*, quando docemus fide sine operibus legis iustificari hominem, *sed magis stabilimus eam.* Et Matth. 5, 17. 18. Christus inquit: *Nolite putare, quod venerim, soluere legem. Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* Firma igitur & fixa manebit illa legis sententia, pro peccatis requiri satisfactionem, non qualemcunque, sed sufficientem & condignam: & ad iustitiam requiri impletionem, & obedientiam vndique perfectam & absolutam. Sed nos talem satisfactionem præstare, & talem iustitiam in hac vita habere non possumus. Et tamen facilius est, cælum & terram transire, quam vt vnum iota, aut apex vnus legis cadat, cui non debita perfectione satisfiat.

Quid igitur? Non ergo iustificabitur in conspectu Dei omnis viuens: sed omnes in æternum damnabuntur? Prorsus illud ita fieret, quantum ex nobis est. Sed ibi Euangelium patefacit nobis, Deum in arcano suo consilio, & immensa misericordia, inuenisse talem modum & rationem: vt & iustitiæ Dei in lege patefactæ satisfieret, & homo gratis per gratiam Dei, *qua solius est Christi,* fide sine operibus legis iustificaretur ad vitam æternam, vt scilicet filius Dei ad liberandum, iustificandum & saluandum genus humanum mitteretur in mundum, & veniret in carnem. Quomodo vero mediator ille noster factus est iustitia nostra, liberator & saluator noster? Num soluendo & destruendo sententiam voluntatis diuinæ, in lege patefactam? Hanc certe opinionem, & persuasionem ipse Filius Dei dicit falsam esse, quia impossibile hoc sit, Matth. 5, 17. 18. Luc. 16, 17. Sed ideo *factus est sub lege*, non pro se, aut suo nomine: sed *vt eos, qui sub lege erant, redimeret*, Galat. 4, 4. 5. Satisfactionem igitur pro peccatis, perpessione pœnarum: & impletionem legis, perfectissima obedientia, loco & nomine omnium nostrum in se recepit. Et ideo nostram naturam assumpsit, vt in illa natura, quæ sub lege erat, fieret satisfactio & impletio: Quia vero debebat talis esse satisfactio & impletio, quæ pro peccatis, & ad iustitiam totius mundi satis esset & sufficeret: ideo oportuit personam mediatoris simul esse & Deum & hominem, vt vis & efficacia satisfactionis & impletionis esset infinita & immensa, sufficiens pro toto mundo. Sed inquis: Quid me releuat, quod aliquis alius legi satisfecit, cum lex me vrgeat: *Tu diliges, tu non concupisces.* Et Rom. 2, 9. *Ira & indignatio, tribulatio, & angustia super omnem animam hominis, operantis malum.* Immo Ezech. 18, 20. Deus hanc sententiam pronunciat: *Anima, qua peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii. Iustitia iusti super eum erit, & impietas impii erit super eum.* Propter alienam igitur iustitiam ille, qui ipse peccator est, non iustificatur. Respondeo: Certum est, legem requirere ad iustitiam ab vnoquoque & in vnoquoque talem satisfactionem & conformitatem, qualem ipsa requirit. Neque enim legis doctrina est, aliena satisfactione & iustitia nos redimi & iustificari: vnus etiam homo non potest satisfacere pro alio, coram Deo: sicut Psal. 49, 8. 9. inquit: *Frater ; redimendo non redimit virum, non dabit Deo redemptionem eius: preciosa est enim redemptio animæ eorum.* Sed Euangelium hoc mysterium absconditum a sæculis reuelat & patefacit: cum genus humanum legi non posset satisfacere, & lex nullo modo posset solui & destrui, quod Deus fecerit translationem legis, quod ad articulum iustificationis attinet, in aliam personam: quæ & satisfactione, & obedientia, pro toto genere humano legem impleret. Et quia illa persona, Deus & homo: ideo eius satisfactio, est *expiatio pro peccatis totius mundi*, 1. Io. 2, 2. & inde Christus est *impletio legis ad salutem omni credenti*, Rom. 10, 4. Et hunc per ministerium Deus nobis proponit, vt *per eius redemptionem, fide in sanguine ipsius, gratis per gratiam Dei iustificemur*, Rom. 3, 24. 25.

III. Quia igitur 1. consilio totius Trinitatis filius Dei missus est in mundum, *factus ex muliere, factus sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt nos ita adoptionem reciperemus.* 2. Quia Christi mediatoris, Dei & hominis satisfactio & obedientia talis & tanta est, quæ potest esse *expiatio pro peccatis totius mundi*, & sufficere *ad iustitiam omni credenti.* 3. Quia in ministerio Christus a Deo nobis ita proponitur, *vt per redemptionem eius fide iustificemur*: Quando igitur in vera contritione fides apprehendit, & applicat sibi illam satisfactionem & obedientiam Christi, tunc habet, quod possit accusationibus legis in iudicio Dei opponere, & ita consistere, vt iustificemur. Habent quidem credentes, ex renouatione per Spiritum sanctum, etiam inhærentem iustitiam: sed quia illa in hac vita tantum inchoata, imperfecta, & propter carnem adhuc inmunda est: ideo illa non possumus in iudicio Dei consistere, nec propter illam Deus nos iustificat: hoc est, a peccatis absoluit, in gratiam recipit, & ad vitam æternam acceptat: sicut supra ex Scriptura ostensum est. Christi vero satisfactio & obedientia, qua pro nobis legem impleuit, est illa iustitia, quæ & sufficiens & digna est, vt in Dei iudicio iusta pronuncietur. Et illa per fidem credentibus imputatur, ita vt per illam, & propter illam in iudicio Dei consistere possint: non aliter, immo multo

fide apprehensa. Gal. 4. 4. 5. 1. Io. 2, 2. Rom. 10, 4. Rom. 3, 24. 25.

to melius, quam si ipsi perfecta obedientia legi satisfecissent. Habent enim per imputationem, iustitiam, quæ est Dei & hominis. Propter Christi igitur satisfactionem & obedientiam, fide nobis a Deo imputatam, credentes iustificantur, hoc est, accipiunt remissionem peccatorum, absoluuntur a sententia damnationis, recipiuntur in gratiam, adoptantur in filios, & acceptantur ad vitam æternam.

IIII. Non igitur docemus, credentes sine iustitia iustificari: qualem iustificationem impii Deus pronunciat esse *abominationem*, Prouerbior. 17, 15. Esa. 5, 23. sed dicimus necesse esse, vt in iustificatione intercedat & interueniat iustitia: & quidem non qualiscunque iustitia, sed talis, quæ in iudicio Dei sufficiens & digna sit, vt iusta pronuncietur ad vitam æternam. Nostra vero inhærens iustitia, quæ in renouatione per Spiritum sanctum inchoatur, propter adhærentē carnis imperfectionem & immunditiem non est talis. Oportet igitur aliam esse iustitiam, qua interueniente & intercedente iustificemur coram Deo ad vitam æternam. Illa vero est satisfactio, & obedientia, hoc est, iustitia Christi mediatoris, quæ in ministerio verbi & sacramentorum proponitur, fide apprehenditur, & a Deo imputatur credentibus: vt eam interponere possimus inter iudicium Dei, & nostra peccata: vt sub ea, velut sub clypeo, a diuina, quam commeruimus, ira potegamur: vt ea tecti audacter & secure iam diuino nos sistamus tribunali, & ita iusti pronunciemur ad vitam æternam. Hæc sunt *Pighii* verba: qui licet alias doctrinæ nostræ acerbissimus est aduersarius, hanc tamen sententiam, vt veram, piam, & Scripturæ consentaneam, ipsa veritatis euidentia cogitur agnoscere & confiteri.

quæ respectu Christi est meritum, respectu nostri gratia,

V. Respectu igitur Christi, legi pro nobis satisfacientis, est redemptio, meritum & iustitia: sed respectu nostri, est gratia, seu gratuita misericordia: quia in nobis, etiam in renatis, in hac vita iudicium Dei non inuenit talem iustitiam inhærentem, quæ sufficiens & digna sit, vt propter illam iustificemur ad vitam æternam: inuenit autem in nobis, etiam in renatis, quædam, immo multa & varia peccata, quæ nos non satis intelligimus: propter quæ, si iuxta legis seueritatem vellet in iudicium nobiscum intrare, posset nos damnare. Gratuita igitur gratia est, quod indigni & immeriti iustificamur. Et Christi quidem obedientia est meritum, propter quod iustificamur. Sed quod Deus filium suum misit in mundum, quod filius Dei mediator legi pro nobis satisfecit: nulla nostra dignitas, nullum meritum nostrum effecit: sed cum longe aliud meriti eramus, ex mera gratia ac misericordia Deus hoc decreuit, & præstitit.

quod vlterius deducitur.

Nec etiam dignitate aliqua nostra mereamur, vt Christi iustitia nobis imputetur, sed *sine operibus gratis, per gratiam Dei credentibus imputatur*, Rom. 4, 5. Ita respectu nostri, sola & mera est grauita gratia, bonitas, charitas, & misericordia Dei, quando iustificamur coram Deo, ad vitam æternam. Hæc explicatio ostendit, totam doctrinam de iustificatione simplicem & planam esse.

Comprimis autem sacris litteris euincitur, Christum meruisse nobis iustitiam, illamque credentibus imputari.

VI. Non autem ipsi comminiscimur hanc sententiam, quod Christus mediator legem satisfactione pœnarum plenissima, & obedientia perfectissima, pro nobis impleuerit: & quod illa iustitia mediatoris credentibus imputetur, vt ea iustificentur coram Deo, ad vitam æternam. Sed hæc est propria & perpetua Euangelii doctrina, cuius aliquot tantum illustres sententias annotabimus.

Gal. 3, 13. 14. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret, in Christo Iesu.* Audis Gentes assequi benedictionem, qua a maledictione liberantur, propter redemptionem Christi, qua pro nobis factus fuit maledictum.

Galat. 4, 4. 5. *Deus misit filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret: vt adoptionem filiorum reciperemus.* Adoptamur igitur in filios, propter satisfactionem & obedientiam Christi.

2. Corinth. 5, 21. *Illum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt efficeremur iustitia Dei in ipso.* Quomodo vero Christus factus est peccatum? Certe imputatiue. Et ita nos in ipso efficimur iustitia Dei.

Rom. 8, 3. 4. *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misso filio suo in similitudine carnis peccati, de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis.* Pulcherrimam sententiam versio fecit obscuram: quid scilicet sit, *de peccato damnare peccatum.* Sed phrasis sumpta est ex Græcis interpretibus, qui sacrificium pro peccato absolute, seu τεχνικῶς reddiderunt περὶ ἁμαρτίας. Leuit. 4, 35. & 5, 6. sq. vocant & ὑπὲρ ἁμαρτίας & τὸ τῆς ἁμαρτίας. Leuit. 6, 17. περὶ πλημμελείας. Sensus igitur est, quia ad expianda peccata requirebatur sacrificium pro peccato: sacrificium autem hirci, vituli, capræ, auis, turturum, columbarum, non poterat expiationem illam præstare. Lex enim accusat & damnat, non quadrupedum vel volatilium, sed hominum naturam, quæ peccato deprauata est. Ideo *Deus misit filium suum in similitudine carnis peccati*: hoc est, in carne, qua *similis esset fratribus per omnia, excepto peccato*: vt περὶ ἁμαρτίας, hoc est, tali sacrificio pro peccato, victima scilicet sui corporis, quod peccato nihil debebat, peccatum damnaret Hebr. 2. 17. 4, 15.

ret

ret in illa ipsa carne humana, scilicet quam per peccatum damnationi subiecerat. Et quia est Filius Dei, & a Deo missus, vt fieret victima pro nobis: inde sacrificium eius tantam habet vim & efficaciam, sicut Paulus inquit: *Vt iustificatio legis in nobis impleretur.* Sed quomodo? Num, vt per legem iustificaremur? nequaquam. Paulus enim acriter pugnat, nos per legem non iustificari, sed vt δικαίωμα legis, hoc est, iustitia absolutissima, quam lex a nobis flagitat & requirit, impleatur, non a nobis, sed *in nobis*: quia Christus, qui legem pro nobis impleuit, in nobis est: hoc est, *per fidem in nobis habitat*, Ephes. 3,17. Impletio vero legis, quæ in nobis inchoatur, non suum, sed alium habet locum,
Rom. 8,9. sicut Paulus inquit: *Qui Spiritum Christi non habent, in illis Christus non est.* Ideo
v. 1. dicit: *Qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum.* Matth. 20, 28. *Filius hominis venit dare animam, redemptionem pro multis.*

1. Tim. 2,6. *Dedit semetipsum pretium redemptionis pro omnibus.* Rom. 10, 4. *Christus est impletio legis, ad iustitiam omni credenti*, Rom. 5,9. dicit, nos *iustificari in sanguine* Christi. Et illud ita
v. 10. exponit, quod *reconciliati sumus Deo per mortem filii sui. Sicut enim per inobe-*
v. 19. *dientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obedientiam iusti constituentur multi.* Quomodo vero? Respondet Paulus Rom. 4,5. Quia *fides imputatur ad iustitiam.* Non quod fides per se sit talis virtus, sed quia apprehendit, accipit, amplectitur, & possidet Christum, *qui est perfectio legis ad iustitiam omni credenti.* Illa enim est iustitia, quam Deus imputat sine nostris operibus iis, qui beati redduntur: *per redemptionem* enim, *quæ est in Christo Iesu, iustificamur*, Rom. 3,24.

Ierem. 23,6. *Hoc est nomen, quo vocabunt eum, Iehoua iustitia nostra.* 1. Cor. 1,30. *Factus est nobis a Deo iustitia*; 2. Cor. 5,21. *Vt efficeremur iustitia Dei in Christo.*
Esa. 53,6. *Correctio super eum, vt nos pa-* v. 7.
cem habeamus: & liuore eius sanati sumus. Deus posuit in eo iniquitatem
omnium nostrum. Hinc scientia sui iustifi- v. 12.
cat multos.

Rom. 4,24. 25. *Scriptum est propter nos, quibus imputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum: qui traditus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.*

Audis vtrunque, & quod Deus imputat credentibus, & quid illud sit, quod imputet: nempe quod *Christus traditus sit propter peccata nostra, & quod resurrexit propter iustitiam nostram.* Rom. 5,21. *Gratia regnat per iustitiam, in vitam æternam, per Christum Iesum.* Est autem *Christus iustitia nostra*, Ierem. 23,6. 1. Cor. 1,30. Rom. 10,4. Sed quomodo per illam, vt alienam, possumus iustificari ad vitam æternam? Respondeo, sicut Paulus inquit, Gal. 3, 27. *Quicunque in Christum baptisati estis, Christum induistis.* Simul ergo eius etiam iustitia induti sumus. Rom. 8,32. Deus *cum filio suo omnia nobis donat.* Christus autem habet perfectam legis impletionem pro nobis, seu iustitiam. Illam igitur pater donat credentibus, vt propter eam iustificentur.

VII. Hæc, quam breuiter recitaui, est perpetua Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ in veteri & in nouo Testamento sententia, de iustificatione hominis coram Deo ad vitam æternam: hoc est, quid illud sit, in quo, & debeamus, & tuto possimus fiduciam collocare, quod propter illud iustificemur: hoc est, accipiamus remissionem peccatorum, absoluamur a merita damnationis sententia, recipiamur a Deo in gratiam, adoptemur in filios, & acceptemur ad vitam æternam.

SECTIO II.

Veterum testimonia de iustificatione.

I. ET in Patrum quidem scriptis, quia verbum *iustificare* plerunque in alia significatione vsurpant, multæ dissimiles extant sententiæ. Sed quando emphases verborum in sententiis Scripturæ penitus introspiciunt, & præcipue, quando se in tentationibus & meditationibus, quasi ad Dei tribunal sistunt; tunc dulcissimis sen*tentiis nostram hanc, immo Scripturæ doctrinam approbant: nos scilicet reconciliari Deo, accipere remissionem peccatorum, habere Deum placatum & propitium, adoptari in filios, & acceptari ad vitam æternam: non propter nostras virtutes, aut nostra bona opera, etiam quando renati sumus, sed ex gratuita misericordia Dei, propter satisfactionem, meritum, obedientiam seu iustitiam Filii Dei mediatoris, quando promissionem Euangelii fide apprehendimus.

* *Basilius* in concione de humilitate: *Qui gloriatur, in Domino glorietur, — quod Christus nobis factus sit a Deo iustitia, sapientia, iustificatio, redemptio. — — Hac est perfecta & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat: sed nouit quidem, seipsum vera iustitia indignum esse, sola autem fide in Christum iustificatum.* Et ne quis existimet, *Basilium* de non renatis loqui, adducit exemplum Pauli, Philip. 3, 9. qui iustitiam operum suorum, non tantum, quam in Pharisaismo habuit, sed & illam, quam tunc, cum Epistolam ille scriberet, habebat, contemnit: vt in qua nolit inueniri, quod attinet ad articulum iustificationis coram Deo, ad vitam æternam.

Origenes in 3. cap. ad Rom. explicans illam sententiam: *Exclusa est gloriatio, non per legem factorum, sed per legem fidei,* allegat exemplum Pauli, Gal. 6, 14. *mihi absit gloriari, nisi in cruce Christi.* Et inquit: *vides* Paulum *non gloriantem super iustitia sua, castitate, sapientia, neque super ceteris suis virtutibus & actibus.* Quando vero? tunc scilicet, cum Galatis scriberet.

Hilarius in Psal. 51. *Non enim illa ipsa iustitiæ opera sufficerent ad perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei, etiam in hac iustitiæ voluntate, humanarum demutationum, & motuum non reputet vitia. — — Spes* igitur *in misericordia Dei, in sæculum & in sæculum sæculi.*

** *Basilius* in Psal. 114. *Manet enim sempiterna requies illos, qui in illa vita legitime certauerunt: non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua sperauerunt.*

Augustinus ad Bonifacium, lib. 1. c. 21. *Quantalibet fuisse virtutis antiquos prædices iustos: non eos saluos fecit, nisi fides mediatoris, qui in remissionem peccatorum sanguinem fudit.* Ibidem lib. 3. c. 5. *Pelagiani laudatores sibi esse videntur sanctorum, si non audeant dicere imperfectæ ipsos fuisse virtutis, cum hoc confiteatur vas electionis: — — Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sim. — — Et paulo post tamen, qui se negauerat esse perfectum, inquit: Quotquot perfecti* sumus, *hoc sapiamus: vt ostenderet, secundum istius vitæ modum esse quandam perfectionem: eique perfectioni hoc quoque deputari, si se quisque nouerit nondum esse perfectum. Quid enim excellentius in veteri populo sacerdotibus sanctis? Et tamen eis præcepit Deus, sacrificium primitus pro suis offerri peccatis. Et quid sanctius in nouo populo Apostolis? Et tamen præcepit eis Dominus in oratione dicere: Dimitte nobis debita nostra. Omnium igitur piorum, sub hoc onere corruptibilis carnis, & in istius vitæ infirmitate gementium, spes vna est, quod aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum: & ipse est exoratio peccatorum nostrorum.* Contra Cresconium, lib. 3. c. 80. *ad existimationem humanam magna testium, qui me nouerint, suppetit copia: ad Dei vero conspectum sola conscientia, quam contra vestras criminationes cum intrepidam geram, non me tamen sub oculis omnipotentis iustificare audeo, magisque ab eo effluentem misericordiæ largitatem, quam iudicii summum examen expecto, cogitans quod scriptum est: Cum rex iustus sederit in throno, quis gloriabitur se castum habere cor, aut — mundum se esse a peccatis?*

Augustinus Epist. 29. ad Hieron. *Charitas in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Plenissima vero, quæ iam non potest augeri, quamdiu hic homo viuit, in nemine est. Quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est, quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio, non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet: ex quo vitio non iustificabitur in conspectu Dei, omnis viuens: propter quod vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, — veritas in nobis non est: propter quod etiam, quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra: cum iam omnia in baptismo dicta, facta, cogitata dimissa sint.*

Ambrosius de Iacob & vita beata lib. 2. cap. 6. *Non gloriabor, quia iustus sum, sed quia redemptus: gloriabor, non quia vacuus sum peccatis, sed quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor, quia profui, neque quia profuit mihi quisquam: sed quia pro me aduocatus apud Patrem Christus est, sed quia pro me Christi sanguis effusus est.*

Augustinus de verbis Apostoli, Serm. 2. *Sed inquit, Sufficit mihi, quod in baptismo accepi remissionem omnium peccatorum. Nunquid quia deleta est iniquitas, finita est infirmitas? — — Adhuc utique dicis, donec sanentur languores tui, Dimitte nobis debita nostra: — — qui propitius sit omnibus iniquitatibus tuis. — — Denique post redemptionem ab omni corruptione, quid restat nisi corona iustitiæ? Ipsa certe restat: sed etiam in ipsa, vel sub ipsa, non sit caput turgidum, vt recipiat coronam. Attende quam nolit corona turgidum caput, — qui redemit de corruptione vitam tuam, qui coronat te. Iam hic dicturus eras: — Merita mea fatentur, virtus mea fecit hoc, debitum redditur, non donatur. Audi potius Psalmum. Nam — — omnis homo mendax.*

Au li

* Basil. περὶ ταπεινοφροσύνης f. 217. — ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω· λέγων, ὅτι Χριστὸς ἡμῖν ἐγενήθη σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις — αὕτη γὰρ δὴ ἡ τελεία καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνῃ τις ἐπαίρεται ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεᾶ ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς· πίστει δὲ μόνῃ τῇ εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένον.

** Idem in Ps. 114. al. 116. f. 126. πρόκειται μὲν ἀνάπαυσις αἰωνία τοῖς νομίμως τὸν ἐνταῦθα διαθλήσασι βίον· οὐ κατ' ὀφείλημα τῶν ἔργων ἀποδιδομένη· ἀλλὰ κατὰ τὴν μεγαλοδωρεὰν Θεοῦ, τοῖς εἰς αὐτὸν ἠλπικόσι παρεχομένη.

Audi, quid Deus dicat: Qui coronat te in miseratione & misericordia.

Serm. 15. *Pro nihilo saluos facies eos. Quid est pro nihilo?* Nihil — inuenis, vnde salues, & multum inuenis, vnde damnes.

Præf. in Psal. 31. *Qui sunt beati? non in quibus Deus non inuenerit peccatum. Nam in omnibus inuenit, omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Si ergo in omnibus peccata inueniuntur, remanet, vt non sint beati, nisi quorum remissa sunt peccata. Hoc ergo Apostolus sic commendauit: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.*

Item, *si gratia est, gratis datur. Quid est gratis datur? gratis constat. Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum. Attenduntur opera tua, & inueniuntur — mala: si quod debetur, Deus istis operibus redderet, vtique damnaret. Non tibi Deus reddit debitam pœnam; sed donat indebitam gratiam.*

Hieronymus lib. 1. aduersus Pelagianos: *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.*

Gregorius in Ezechielem hom. 7. *iustus igitur aduocatus noster, iustos nos defendet in iudicio, quia & nos ipsos cognoscimus, & accusamus iniustos. Non ergo in fletibus, non in actibus nostris, sed in aduocati nostri allegatione confidamus.*

Bernhardus Serm. 5. de verbis Esaiæ: *Nostra, si qua est humilis iustitia, recta forsitan, sed non pura, nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quam humiliter aiebant: Omnes iustitiæ nostræ, tanquam pannus menstruatæ mulieris: Quomodo enim pura iustitia, vbi adhuc non potest culpa deesse?*

Idem super Cantica, serm. 73. *Si iniquitates obseruauerit etiam electorum, quis sustinebit? — Audi sanctum & electum quid dicat Deo: Tu remisisti iniquitatem peccati mei: Pro hac ad te orabit omnis sanctus, in tempore opportuno. Opus igitur habent & sancti, pro peccatis orare: vt de misericordia salui fiant, propria iustitia non fidentes. Omnes enim peccauerunt, & egent misericordia Dei.*

l. 2. c. 2. T. Lopp. f. 327. *Ambrosius* de Iacob & vita beata; *non operibus iustificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est: sed fidei claritas, factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.*

Augustinus de ciuitate Dei, l. 10. c. 22. *Remissio peccatorum fit per mediatorem Dei & hominum, hominem Christum Iesum, per quem facta peccatorum purgatione, reconciliamur Deo: —— quorum in hac vita non fit nostra virtute, sed diuina miseratione purgatio, per indulgentiam illius, non per nostram potentiam: quia ipsa quantulacunque virtus, quæ dicitur nostra, illius est bonitate nobis concessa. Multum autem nobis in carne tribueremus, nisi vsque ad eius dispositionem sub venia viueremus. Augustinus* in Psal. 129. *Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine, inquit, quis sustinebit? Ecce apparuit, de quo profundo clamaret. Clamat enim sub molibus & fluctibus iniquitatum suarum. Circumspexit se, circumspexit vitam suam: vidit illam vndique flagitiis & facinoribus coopertam, quacunque respexit, nihil in se boni inuenit, nihil illi iustitiæ serenum potuit occurrere. Et cum tanta & tam multa peccata vndique & cateruas scelerum suorum videret, tanquam expauescens exclamauit: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit: Non dixit: Ego non sustinebo: sed, quis sustinebit? Vidit enim prope totam vitam humanam circumlatrari peccatis, accusari omnes conscientias cogitationibus suis: non inueniri cor castum, præsumens de sua iustitia.* Quod quia *inueniri non potest, præsumat ergo omnium cor de misericordia* Domini *Dei sui, & dicat Deo: si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Quæ autem spes est? Quoniam apud te propitiatio est. Et quæ est ista propitiatio, nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod pro nobis oblatum est? Sanguis innocens fusus deleuit omnia peccata nocentium. —— Ergo apud te propitiatio. Nam si non esset apud te propitiatio, si iudex solum esse velles, & misericors esse nolles, obseruares omnes iniquitates nostras, & quæreres eas: quis sustineret? quis ante te staret, & diceret: Innocens sum? quis staret in iudicio tuo? Spes ergo vna est; quoniam apud te propitiatio est.*

Bernhardus super Cantica, serm. 23. *O solus vere beatus, cui non imputauit Dominus peccatum. Nam quis non habuerit peccatum? Nemo. Omnes enim peccauerunt, & omnes egent gloria Dei. Quis accusabit tamen electos Dei? sufficit mihi ad omnem iustitiam solum habere propitium, cui soli peccaui.* Idem serm. 61. *Ego fidenter, quod ex me mihi deest, vsurpo mihi ex visceribus Domini: quoniam misericordia affluunt, nec desunt foramina, per quæ effluant.* Item: *Memorabor iustitiæ tuæ solius: ipsa enim est mea: nempe factus es mihi tu iustitia a Deo. Nunquid mihi verendum est, ne non vna ambobus sufficiat? Non est pallium breue, quod secundum Prophetam non possit operire duos. Iustitia tua, iustitia in æternum. —Et te pariter, & me operiet larga & æterna iustitia.*

Quam multas dulcissimas huius generis sententias possent adferre ex meditationi-

tionibus *Augustini*, *Bernhardi*, *Anshelmi*, *Bonauenturæ*, *Gersonis*, ex contemplationibus *Idiotæ*, quæ ita inscribuntur, &c. si instituti nostri ratio illud ferret. Ibi enim, quia sistunt conscientiam suam ad tribunal Dei, praxin & vsum articuli iustificationis pulcherrime ostendunt: & tam suaues habent sententias, vt legens in intimis præcordiis me illis affici sentiam: nec quicquam libentius lego in scriptis patrum, quam pias ipsorum meditationes.

In agone etiam mortis ipsam veram medullam articuli iustificationis & didicerunt, & expresserunt patres.

Posidonius de vita Augustini, c. 27. memorabilem narrat historiam. Indicauerat nobis Augustinus, se beatæ memoriæ Ambrosii, in vltimo fine constituti, audisse sapientissimum & piissimum responsum, quod multum laudabat ac prædicabat: *Nam cum ille venerabilis vltima iaceret ægritudine, & a fidelibus — lecto eius astantibus ——— cum lachrymis rogaretur, vt sibi a Domino vitæ posceret commeatum, eum illis dixisse: Non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: sed nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus. Et in his noster Augustinus senex climata ac librata admirabatur, & laudabat verba. Ideo enim eum dixisse intelligendum est, nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus, ne crederetur, præfidens de suis purgatissimis moribus præsumpsisse.* Sed *non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: Hoc enim dixerat ad illud, quod homines de homine nosse poterant. Nam sciens examen æquitatis diuinæ, de bono Domino se dicit magis, quam de meritis suis confidere: cui etiam in oratione quotidiana Dominica dicebat: Dimitte nobis debita nostra*, &c.

In vita *Bernhardi* lib. 1. c. 13. *Cum extremum iam spiritum trahere videretur, in excessu mentis suæ, ante tribunal Domini sui visus est repræsentari. Assuit autem & Satanas ex aduerso, improbis eum accusationibus pulsans. Vbi autem ille omnia fuerat prosecutus, & viro Dei pro sua fuit parte dicendum, nihil territus aut turbatus ait: Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cœlorum. Ceterum duplici iure illud obtinens Dominus meus, hæreditate scilicet patris, & merito passionis: altero ipse contentus, alterum mihi donat: ex cuius dono, iure illud mihi vendicans, non confundor. Ita hoc verbo confusus est inimicus*, &c.

Extat exhortatio *Anshelmi* ad fratrem moriturum, verbis dulcissimis scripta. Cum frater aliquis laborare videtur in extremis, pium est & consultum, eum per prælatum, siue alium sacerdotem, subscriptis interrogationibus & exhortationibus exerceri. Et interrogetur primo.

Frater, lætaris quod in fide morieris? Et respondeat: Etiam. Fateris, te non tam bene vixisse, sicut debuisses? fateor. Pœnitet te? Etiam. Habes voluntatem emendandi te, si spatium viuendi haberes? Etiam. Credis, quod propter te mortuus est Dominus Iesus Christus, Filius Dei? Etiam. Credis, non posse saluari, nisi per mortem eius? Etiam. Agis de hoc ex corde gratias? Etiam. Age ergo, dum in te est anima tua, ei semper gratias, & in hac sola morte totam fiduciam tuam constitue. Huic morti te totum committe: hac morte te totum contege, eique te totum inuolue. Et si Dominus te voluerit iudicare, dic: Domine, mortem Domini nostri Iesu Christi obiicio inter me, te & iudicium tuum: aliter tecum non contendo. Si dixerit, quod merueris damnationem, dic: mortem Domini nostri Iesu Christi obiicio inter me & mala merita mea: ipsiusque dignissimæ passionis meritum affero pro merito, quod ego habere debuissem, & heu non habeo.

Dicat iterum: Mortem Domini nostri Iesu Christi pono inter me & iram tuam. Deinde dicat ter: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum. Et conuentus sui astantes respondeant, In manus tuas, Domine, commendamus spiritum eius. Et securus morietur, nec videbit mortem in æternum.

Idem *Anshelmus* in meditationibus, pulcherrima hypotyposi sistit se ad tribunal iudicii diuini, & ostendit, nec vitam renatorum, nec opera posse opponi iudicio Dei, sed solum Christi meritum. *Terret me*, inquit, *vita mea. Namque diligenter discussa, apparet mihi aut peccatum, aut sterilitas tota vita mea. Et si quis fructus in ea videtur, sic est aut simulatum, aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum, vt possit aut non placere, aut displicere Deo.* Certe *tota aut in peccato est, & damnabilis, aut infructuosa, & contemptibilis. Sed quid separo infructuosam a damnabili? vtique si est infructuosa, est damnabilis. — Omnis* enim *arbor, quæ non facit fructum bonum, in ignem proiicietur. ——O ergo lignum aridum & inutile*, & *æternis ignibus dignum! Quid respondebis in illa die, cum exigetur a te vsque ad ictum oculi, omne tempus viuendi tibi impensum, qualiter a te fuerit expensum? ——* O angustiæ: *Hinc erunt peccata accusantia, inde terrens iustitia: subtus patens horrendum chaos inferni, desuper iratus iudex: intus conscientia vrens, foris mundus ardens. Vix iustus saluabitur: peccator sic deprehensus in quam partem se premet? — latere erit impossibile, apparere intolerabile. — Vnde mihi consilium? vnde salus? Quis est, qui dicitur magni consilii angelus? — Ipse est Iesus. Idem est iudex, inter cuius manus tremo. Respira, o peccator, ne desperes. Spera in eo, quem times*, refuge ad eum, *a quo aufugisti. — Iesu Christe, propter hoc nomen tuum, fac mihi secundum hoc nomen tuum*: respice miserum,

l. de miser. hom. T. opp. Al. f. 163.

rum, inuocantem nomen tuum. Ergo Iesu esto mihi Iesus propter nomen tuum. *Si me admiseris intra latissimum sinum misericordiæ tuæ, non erit angustior propter me.*

☞ „Verum est, conscientia mea meruit da„mnationem, & pœnitentia mea non „sufficit ad satisfactionem: sed certum est, „quod misericordia tua superat omnem „offensionem, &c. Sed infinitum esset, singula talia, quæ in Patrum scriptis extant, recensere. Hæc pauca vero ideo annotaui, vt ostenderem, doctrinam nostram de iustificatione habere testimonia omnium piorum, qui omnibus temporibus fuerunt: idque non in declamatoriis rhetoricationibus, nec in otiosis disputationibus, sed in seriis exercitiis pœnitentiæ & fidei, quando conscientia in tentationibus cum sua indignitate, vel coram ipso iudicio Dei, vel in agone mortis luctatur. Hoc enim solo modo rectissime intelligi potest doctrina de iustificatione sicut in Scriptura traditur.

SECTIO III.

Tridentini Concilii sententia de Iustificatione.

I. CONstituta autem ex Scriptura, & comprobata vera sententia de iustificatione hominis coram Deo ad vitam æternam, accedimus iam ad examen decretorum Concilii Tridentini, de iustificatione: cuius ratio facilior & planior nobis erit, quia & fundamenta doctrinæ, & pleraque ad examen pertinentia, iam in præcedentibus explicata sunt. In cæteris vero habemus *Andradium*, Concilii interpretem.

Et de medio quidem seu organo, quo a Deo nobis offertur, & quo a nobis accipitur promissio iustificationis, postea in loco de Fide dicemus.

De præparatione vero (quam ita vocant) ad iustificationem, & de incremento iustificationis ad finem huius loci quædam annotabimus. Quæ igitur in decreto ad ipsam iustificationem pertinent, iam annotabimus.

Est autem status disputationis: Quomodo homo coram Deo iustificetur ad vitam æternam? hoc est, quid illud sit, quod ad iudicium Dei adferre, quod inter iram diuinam & peccata nostra interponere debeamus: vt propter illud a sententia damnationis absoluamur, in gratiam a Deo recipiamur, adoptemur in filios, & acceptemur ad vitam æternam?

Illa breuiter sistitur, II. Dupliciter autem respondent Tridentina decreta. I. Negant iustificationem peccatoris esse solam remissionem peccatorum. Et multa dicunt anathemata:
ca. 10. si quis dixerit, homines per iustitiam
ca. 11. Christi coram Deo iustos esse, vel hominem iustificari sola imputatione iustitiæ Christi, vel sola remissione peccatorum, vel iustificari gratia: hoc est, tantum fauore Dei, aut misericordia Dei, peccata remittentis propter Christum. II. Affir-
c.7.§.2. mant, iustificationem impii coram Deo ad vitam æternam, non esse solam remissionem peccatorum, sed & sanctificatio-
c.7.§.2. nem interioris hominis. Et vnicam caussam formalem iusticationis, affirmant esse illam iustitiam a Deo nobis donatam, qua renouamur spiritu mentis nostræ: vt non modo reputemur, sed vere iusti nominemur & simus: iustitiam in nobis recipientes, quam dicunt esse charitatem inhærentem in nobis, quam merito passionis Christi Spiritus sanctus in nobis operatur.

III. Hæc Tridentina decreta si referantur ad ea, quæ supra ex Scriptura demonstrata sunt, luce meridiana clarius erit, illam ipsam sententiam, quæ perpetua est Scripturæ Propheticæ & Apostolicæ de iustificatione hominis coram Deo ad vitam æternam, multis & atrocibus anathematismis a Concilio Tridentino damnari: quod scilicet sola diuina misericordia propter meritum, obedientiam seu iustitiam Christi, peccata nobis remittantur, recipiamur in gratiam, adoptemur in filios, & acceptemur ad vitam æternam. *& quam contraria Scripturæ sit, indigitatur.*

Manifestum erit & hoc, quod sub multorum anathematum interminatione, iustificationem hominis coram Deo ad vitam æternam, tribui volunt illi ipsi rei, cui Scriptura manifestissimis sententiis eam adimit & detrahit: nouitati scilicet, charitati, seu bonis operibus renatorum. Et quia supra multis manifestissimis Scripturæ testimoniis hoc demonstratum est, ad ea Lectorem remitto. Si enim tantum collationem & negatiue, & affirmatiue instituerit, eius sententiæ, quæ in Scriptura tradita est, & eius, quæ in decretis Synodi Tridentinæ proponitur: videbit eas ex diametro inter se pugnare: quod enim Scriptura negat, hoc Tridentinum Concilium affirmat esse nostram iustificationem coram Deo ad vitam æternam: & rursus quod Scriptura affirmat, hoc Concilium non tantum negat, sed atrociter damnat: vt vere dicere possimus, tale esse Concilium, quale Psal. 2, 2. describitur: *Conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.*

IIII. Ipsum vero artificium, quo architecti horum decretorum rem ipsam specie aliqua ita inuoluerunt, ne ab imperitioribus statim deprehenderetur, dignum est obseruatione. Si enim statum quæstionis ita posuissent: Quid illud sit, propter quod Deus nobis placatus & propitius reddatur, qua re adoptio nostra apud Deum nitatur, propter quid coram tribunali Dei consistamus & absoluamur, *Obseruatio non minus artificiis, quibus inuoluta est.*

quam coram tribunali Dei iusti pronunciemur ad vitam æternam. Vt autem Lector recte intelligat, vnde hæc sumpta sint, conferat locum *Bonaventura* in 3. sententiarum, dist. 19. quæst. 1. vbi inquit: *Vtraque, mors scilicet & resurrectio Christi, delicta nostra tollunt, & vtraque iustificant. Attamen neutri — attribui potest proprie caussalitas iustificationis*, siue remissionis peccatorum. — Habet tamen *aliquam caussæ proprietatem*: scilicet *per modum meriti interuenientis*, quod reducitur *ad caussam materialem*. Formalis enim est gratia, hoc est, charitas, quam Deus infundit, &c.

VII. Hæc de artificio, quo vsi sunt architecti siue λογοδαίδαλοι decretorum, recte obseruata multa monent. Nec opus est addere peculiarem refutationem. Ideo enim in principio fundamenta doctrinæ Propheticæ, Euangelicæ & Apostolicæ de iustificatione exposui, ne in refutatione subinde eadem essent repetenda: & vt ex ipsa collatione diiudicari posset, quo loco & genere censenda sint illa, quæ in Tridentino Concilio de iustificatione decreta sunt: ex professo enim, & ex diametro pugnant cum perpetua Scripturæ sententia.

Ad hæc euoluitur, quæ sit illius de remissione peccatorum sententia.

VIII. Et hæc quidem in ipso decreto Tridentino ita animaduerti possunt. Quæ vero præterea mysteria sunt retrusiora, & quæ agitatæ fuerint in Concilio rationes, ex quibus sententia illa decreti extructa tandem est, *Andradii* explicationes nobis pandunt. Præcipue vero glossa (quod dicitur) notabilis est, quid & quomodo in Tridentino Concilio intellexerint remissionem peccatorum. Existimaret enim aliquis, hanc qualemcunque esse liberalitatem aut indulgentiam Concilii, quod iustificationem vel ex parte videatur constituere in gratuita remissione, siue non imputatione peccatorum, propter meritum Christi. Sed audi bone Lector, quomodo *Andradius* mentem & sensum Concilii explicet: in hanc scilicet sententiam, & his verbis: Quia *iustus is dici non potest,*
p. 462. *qui totus est peccatorum maculis inquinatus*:
p. 467. „ideo Deum infundere homini charitatem, cuius vi & potentia crimina omnia „eluantur, scelera extinguantur, peccata „expellantur & intereant, omneque tetri „facinoris vestigium aboleatur. Atque
p. 470. 478. ideo *iustificationem magis in charitate diuinam legem complectente, quam in pecca-*
p. 468. *torum venia positam esse: immo iustificationem in ipsa sanctificatione collocandam* esse.
p. 470. *Et charitatem esse, qua hominem Deo pergratum, perque acceptum reddat.*

IX. Hæc vero *Andradius* ita explicat, vt manifeste ostendat, decretum Concilii esse tantum paraphrasin eius quod Sententiarii disputant: ad remissionem scilicet culpæ requiri infusionem gratiæ: hoc est, charitatis, per quam peccatum expellatur: sicut ad expulsionem tenebrarum requiritur illuminatio aeris. Fingunt enim, Deum non posse placari offensæ, nisi peccatum ex homine sit expulsum, & eius loco infusa noua qualitas charitatis, quam Deus respiciat: & offensam remittat, & hominem gratum & acceptum habeat ad vitam æternam. Ideo enim charitatem vocant gratum facientem. Ita Scholastici. Et in hanc plane sententiam *Andradius* ostendit intelligenda esse Tridentina decreta de iustificatione.

Diligenter itaque Lector obseruet, id quod ex *Andradii* interpretatione videt & agnoscit: hoc tantum propositum habuisse Concilium Tridentinum, vt Scholasticorum opiniones de iustificatione repeteret & confirmaret: & summa, vt rata manerent, & sacrosancta haberentur, quæcunque & quomodocunque in regno Pontificio a scriptoribus scholasticis, monachis, postillatoribus, summistis, &c. de iustificatione disputata sunt: nisi quod vocabula paulisper mutanda iudicarunt, vt speciem aliquam reformationis, vel quasi imperitioribus præberent.

X. Expendamus autem paululum hanc Concilii de remissione peccatorum mentem, *Andradii* interpretatione nobis proditam. Verbis enim concedunt, ad iusti- c. 7. s. 1.
ficationem pertinere remissionem peccatorum: & diuinam misericordiam, pec- s. 2.
cata remittere propter Christum. Et nos sane pro ea simplicitate, qua linguæ Spiritus sancti & vocibus Scripturæ assueti sumus, hæc ita intelligimus: quod filius Dei Mediator passione ac morte sua nobis promeruerit remissionem peccatorum, ita quod propter meritum, satisfactionem & obedientiam Christi, pater credentibus non imputet peccata ipsorum: & quod (iuxta *Anshelmi* dictum) l. d.
mortem Domini nostri Iesu Christi fide interponere debeamus inter peccata nostra, & inter iram Dei, quando petimus & quærimus, vt accipiamus remissionem peccatorum.

Sed Concilium Tridentinum, per interpretem suum *Andradium*, publice declarat hanc non esse suam mentem & sententiam: sed Christum meruisse tantum nobis infusionem charitatis, vt eius inhærentis nostræ charitatis vi & potentia, peccata expellantur, extinguantur & aboleantur. Et ita demum remittere offensam, & fieri placatum & propitium, quando videt omne vestigium peccati in homine per charitatem extinctum, & prorsus abolitum (vtor enim *Andradii* verbis) qui & hoc addit: p. 472.
ob charitatem infusam nos iustos dici: quippe quia peccatis, munere nostræ charitatis *deletis, in Dei gratiam reconciliemur.*

XI. Qui igitur vult remissionem peccatorum accipere, debet iuxta Concilii Tridentini sententiam, interponere inter peccata

peccata sua & offensam Dei, non satisfactionem Christi, sed inhærentem suam charitatem, & tunc demum credat Deum remissa offensione, sibi certo placatum & propitium esse, „quando charitas peccatum ita expulerit & extinxerit, vt omne „eius vestigium in homine abolitum sit: hæc enim sunt *Andradii* verba. Ita iuxta eandem interpretationem, Christus obedientia sua non meruit credentibus in ipsum salutem & vitam æternam: sed hoc tantum meruit, quod propter ipsum infunditur nobis charitas inhærens: vt illa demum sit, quæ hominem Deo non tantum gratum, sed pergratum (repeto enim *Andradii* verba) non tantum acceptum, sed per acceptũ reddat ad vitam æternam.

nec non de Christi merito,

Quod ad quandam Osii obiectionem respondetur.

XII. Sed hic obiicit *Osius*: Ergone vos Lutherani docetis, peccatum ita remitti, vt maneat in homine sine contritione, detestatione & mortificatione, post reconciliationem, eodem plane modo sicut ante? Respondeo: Nota est doctrina nostra, quod doceamus, in conuersione debere adesse in homine contritionem, detestationem peccati, bonum propositum, &c. Docemus etiam, renatos debere *spiritu actiones carnis mortificare*, Rom. 8, 13. *Vt caro cum vitiis & concupiscentiis* magis magisque *crucifigatur* & mortificetur, Galat. 5, 24. *ne peccatum regnet*. Rom. 6, 12. Sed ex Scriptura didicimus, remissionem peccatorum, vt sit certa & firma, niti non nostra contritione, detestatione, mortificatione, &c. sed niti satisfactione & merito Christi, vt propter illam peccata nobis remittantur. Et licet in reconciliatis non maneat peccatum regnans, seu vastans conscientiam: tamen ex Scripturæ traditione didicimus, Deum remittere offensam, & esse nobis placatum & propitium: non quod nullum plane vestigium peccati amplius in nobis inueniat, (*in carne* enim *mea*, inquit Paulus renatus, *habitat peccatum*) sed quia propter Christum peccatum non imputat, sed remittit. *Si enim dixerimus, peccatum nos non habere, nos ipsos seducimus, sed si confiteamur, iustus est, vt dimittat peccata.*

Rom. 7, 18.

1. Ioan. 1, 8. 9.

XIII. Sed in re manifesta nihil addam amplius. Videt enim pius Lector, remissionem peccatorum, adoptionem, ipsam denique salutem & vitam æternam adimi & detrahi satisfactioni & obedientiæ Christi, & transferri in nostras virtutes: Christo vero Mediatori hoc tantũ relinquitur, quod propter ipsius meritum accipiamus charitatem. Postea vero fingunt, charitatis vim & potentiam hanc esse, quod peccata extinguat: *vt* ita tandem, propter charitatem nostram, quia peccata delet, accipiamus remissionem peccatorum. Addunt & hanc esse charitatis vim & potentiam quod reddat nos Deo pergratos & acceptos ad vitam æternam. Vere igitur & iusto dolore cum Paulo exclamabimus: *Euacuati estis a Christo, qui* charitate vestra, quæ est summa legis, *iustificamini*, Gal. 5, 4. *Exinanita est fides & abolita promissio, si hæreditas ex lege*, cuius summa est charitas. Rom. 4, 14. Et sane non commutarem magno aliquo pretio, quod hoc modo produntur insidiæ & technæ Tridentini Concilii, quas miris verborum inuolucris occultarunt. Quando enim iuxta *Andradii* interpretationem mens Concilii denudata de remissione peccatorum, eo, sicut iam ostendimus, modo proponitur, tunc cuiuis, tantum volenti considerare, manifestum est, quomodo cum Scriptura ex diametro pugnet, quam contumeliosa & blasphema sit in sanctissimum meritum Domini nostri Iesu Christi: cuius thronum, ipso deturbato, nostræ virtutes inuadere iubentur, vt sint nostra propitiatio pro peccato, & pretium vitæ æternæ. Et ex hac *Andradii* interpretatione nunc demum intelligo, quid hoc sibi velit, cum decretum Tridentinum pronunciet, iustificationem constare duabus partibus, remissione peccatorum & renouatione: quod tamen non multo post dicunt, vnicam tantum esse caussam formalem iustificationis, nouitatem scilicet, vel charitatem: Illa enim, iuxta *Andradii* interpretationem, simul est caussa formalis & remissionis peccatorum, & acceptionis ad vitam æternam.

c. 7. §. 1.

§. 2.

SECTIO IIII.

Argumenta Andradii.

1. est, quod iustificare idem sit, ac informare.

I. Sed postquam sententiam Concilii de iustificatione, & ex ipsis verbis decreti, & ex *Andradii* interpretatione satis percepimus: Audiamus iam argumenta, quæ *Andradius* Tridenti in Concilio didicit. Est autem *primum* eius argumentum ex verbo *iustificare*: quod contendit idem esse, ac informare, imbuere, & exornare animum infusa noua qualitate inhærentis iustitiæ, quæ sit charitas. Sed hoc argumentum supra clare refutatum est.

p. 448.

2. quod in conuersione etiam adsit contritio &c.

II. *Secundum* argumentum est: p. 502. sq. In conuersione, seu reconciliatione hominis, non tantum adest fides, non sola remissio peccatorum, vel sola imputatio iustitiæ Christi: verum etiam contritio, renouatio, spes, charitas, &c. Ergo iustificatio non est sola remissio peccatorum, sed & reliquæ virtutes ad iustificationem pertinebunt. Respondeo: Verum est, neminem conciliari, nisi præcedat contritio: & quando homo reconciliatur, tunc simul etiam renouatur. Sed non sequitur, quæ simul sunt, vel simul fiunt, quod eandem omnia habeant proprietatem, & idem officium. Homo enim simul habet pedes, oculos, aures: non tamen sequitur, quod pedibus videat, & oculis audiat.

Ita in iustificatione hæc est quæstio, quid illud sit, per quod & propter quod Deo reconciliemur, adoptemur, & acceptemur ad vitam æternam. Id vero Scriptura solius Christi merito tribuit, & inter ipsas etiam partes conuersionis certus est ordo. Reconciliationem enim oportet præcedere, & postea sequitur charitas cum ceteris virtutibus, quæ ad effectus iustificationis pertinent.

p. 454. seq. 459.

Andradius vero longam texit seriem. Iustificatio non est sine reconciliatione. Reconciliatio pendet ex Dei erga nos amore. Amoris vero Dei ratio est, quod illos, quos diligendos suscepit, amplissimis beneficiis exornet: vt sunt dona charitatis, & reliquarum virtutum. Et inde colligit, *iustificationem sine inhærentibus Dei donis esse nullo modo posse.* Et per consequens contendit, iustificationem duabus constare partibus: reconciliatione scilicet, & ceteris nouis virtutibus.

p. 459.

III. Vide autem acumen huius rhetoris, satis profecto obtusum. In iustificatione quæritur, propter quid Deus nobis reconcilietur, vt ipsum habeamus placatum & propitium? Est autem reconciliationis huius effectus, quod donis charitatis, & aliarum virtutum Deus renatos exornet. Ex his effectibus *Andradius* pro suo acumine facit caussam & formam iustificationis. Nos vero & hos & alios iustificationis effectus non negamus: sed effectus non dicimus esse caussas. Nec succenseat nobis *Andradius*, quod non sinamus nobis talia ipsius grandiloquentia persuaderi. Ioannes enim monuit nos, licet vtrumque verum sit: & quod Deus nos diligat, & quod nos vicissim diligamus & Deum, & proximum: tamen hæc distinguenda esse, vt caussam & effectum, 1. Ioan. 4, 10. *In hoc est charitas, non quod nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos.* Ergo diligamus ipsum & proximum.

3. quod in Scriptura 2. obedientia legis vocatur iustitia.

IIII. *Tertium* argumentum est: Ex iustitiæ ratione, diuinis litteris explicata, iustificationis vis atque ratio petenda est. Sed Scriptura tradit, in renatis Spiritum sanctum inchoare obedientiam legis, siue conformitatem cum lege, quæ iustitia vocatur. Ergo illa iustitia iustificamur. Respondeo: Maior propositio placet, & sequamur eam: vt scilicet iustitiæ ratio, sicut eam Scriptura explicat, monstret nobis veram rationem iustificationis. Sed Scriptura de obedientia legis, siue de iustitia illa, duobus modis loquitur. I. Quod Christus satisfactione plenissima & obedientia perfectissima legem pro nobis impleuerit: & ita factus sit iustitia nostra. II. Quod Spiritus sanctus in renatis inchoet conformitatem quandam cum *lege Dei*, Ier. 31, 33. Rom. 7, 22. & illa conformitas vocatur etiam iustitia, Rom. 6, 16. seq. & 1. Ioan. 2, 29. quæ non male definitur ab *Andradio*, esse *habitus animi, inducens ad parendum diuinæ legi atque voluntati.*

p. 461.

Sed quæstio est: Vtra iustitia, Christine vel nostra, sufficiens & digna sit, quam opponere possimus iudicio Dei: vt propter illam, coram tribunali Dei absoluamur, remissionem peccatorum consequamur, iusti pronunciemur, in gratiam recipiamur, adoptemur in filios, & acceptemur ad hæreditatem vitæ æternæ. Ibi vero Scriptura explicat rationem iustitiæ: quod scilicet renatorum inhærens & inchoata iustitia in hac vita, propter adhærentem carnem, nec perfecta nec omnino pura sit: atque ideo seueritatem examinis iudicii diuini sustinere non possit, & propterea etiam renatos non possit iustificare: Christi vero iustitiam tradit esse sufficientem & dignam, vtpote plenissimam, perfectissimam & absolutissimam: & quidem pro nobis præstitam, vt propter illam & per illam in iudicio Dei possimus consistere, absolui, in gratiam recipi, adoptari & acceptari ad vitam æternam: sicut supra multis clarissimis Scripturæ testimoniis demonstratum est. Hoc modo iustitiæ ratio, sicut eam Scriptura explicat, monstrat veram rationem iustificationis.

p. 477. 481.

V. Sed *Andradius* hanc Christi Mediatoris iustitiam, fide nobis imputatam, blasphemat esse *commentitiam, adumbratam & fictitiam.* Nullum autem aliud habent argumentum, nisi quod opponunt absurditatem ex Physica & Ethica: Absurdum scilicet esse (sicut *Osius* inquit) dicere alicuius rei formam esse, quæ ipsi rei non insit. Vt si dicam, parietem esse album albedine, quæ vesti meæ inhæreat, non parieti: vel Ciceronem esse fortem fortitudine, quæ non ipsi, sed Achillis animo inhæreat. Quid vero hæc argumenta aliud ostendunt, quam Pontificios in doctrina iustificationis, relicta Euangelii luce, quærere sententiam, quæ conformis & consentanea sit philosophicis opinionibus, aut certe legalibus sententiis de iustitia? Euangelium vero pronunciat, esse *sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum huius sæculi cognouit*, 1. Cor. 2, 7. 8. Ideo cum habeamus sententiæ nostræ in Scriptura certa & firma fundamenta, non est curandum, etiam si incurrat in absurditatem philosophicam.

4. Quod Christus vtrumque nobis meruerit, remissionem peccatorum & renouationem.

VI. *Quarto:* Christus meruit nobis, non tantum remissionem peccatorum, vel solam imputationem suæ iustitiæ, sed & hoc nobis meruit, vt per Spiritum sanctum renouati, habeamus nouam obedientiam seu iustitiam inhærentem. Ergo iustificatio non est sola remissio peccatorum. Respondeo: Fatemur Christum nobis vtrumque meruisse. Sed cum

Scriptura dicimus, illam nostram inhærentem iustitiam, licet suum habeat locum, suas commendationes, sua etiam præmia: tamen quia in hac vita propter carnem imperfecta & immunda est, non posse in iudicio Dei consistere, vt propter eam a sententia damnationis absoluamur, adoptemur in filios, & acceptemur ad vitam æternam. Ideo opus esse nobis alia iustitia, perfecta & absoluta, propter quam & per quam coram Deo iustificemur ad vitam æternam. Illam vero Scriptura monstrat in satisfactione & obedientia Christi Mediatoris, si fide eam apprehendamus. *Quotquot* enim *receperunt eum, dedit eis potestatem, filios Dei fieri, qui credunt in nomine eius*, Ioan. 1, 12. Et Gal. 4, 4. 5. *Factus sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionē filiorum reciperemus.*

5. quod verba Rom. 3, 28. aliter sunt intelligenda.

VII. *Quinto: Andradius* sentit, suam & Concilii sententiam prorsus profligari fulmine disputationis Paulinæ, de exclusiua (*fide, sine operibus legis*) in qua ita opponit fidem & opera legis, quod non tantum operibus legis detrahit, & fidei tribuit iustificationem coram Deo ad vitam æternam: sed quod affirmat, *si ex lege hæreditas, exinanita est fides, & abolita promissio.* Rom. 4, 14. *Si ex operibus, iam non ex gratia, alioqui gratia non esset gratia, nec opus esset opus.* Rom. 11, 6. *Si cum lege iustificamini, euacuati estis a Christo: gratia excidistis, Christus vobis nihil prodest.* Gal. 5, 4. Omnino enim talem immediatam facit Paulus antithesin fidei & operum, gratiæ & operum, meriti Christi & nostrorum operum, in articulo iustificationis, cuius extrema nullo modo possint coniungi aut conuenire, sed posito vno, statim excludatur & tollatur alterum. Signanter autē dico, in articulo iustificationis: alias enim extra hunc articulum optime conuenit fidei & bonis operibus. Fides enim per charitatem efficax genitrix est bonorum operū, & opera placent fide.

VIII. Quia igitur *Andradius* sentit, Paulum hoc modo in articulo iustificationis contra nostra opera fulminantem, varias circumspicit rimas, vt elabi possit. Stante enim illa immediata Pauli oppositione, inter fidem & opera legis, cuius summa est charitas, videt decretum Tridentinum non posse subsistere. Primum igitur inquit, intelligi posse tantum opera legis ceremonialis, quod illa sola excludantur ab articulo iustificationis. *p. 506.* Sed quia hoc manifeste falsum est, & quidem ab *Augustino* & *Hieronymo* etiam refutatum, non audet in hac responsione pedem figere. Paulus enim in hac disputatione ceremoniis Leuiticis manifeste adiungit legem moralem, & ita de tota lege, & de totius legis operibus disputat. Tandem igitur ad hanc elusionem *Andradius* delabitur; *p. 478. 515.*

Paulum ab articulo iustificationis excludere illa tantum opera, quæ non renati lege imperante, solis liberi arbitrii viribus, sine fide, sine gratia & auxilio Spiritus sancti præstant. Opera vero, quæ ex fide *p. 516.* oriuntur, & sunt fructus Spiritus adeo fingit ad iustificationem necessaria, vt sine illis fides, apprehendens Christum, iustificare nullo modo posset (recito enim *Andradii* verba)

IX. Sed Paulina disputatio euidenter conuincit, hoc commentum Pontificiorum vanum, falsum, & contra mentem Pauli esse. Abraham enim, qui est vniuersale exemplar iustificationis, post suam vocationem, Gen. 11. vsque ad 15. cap. multa habuit bona opera, & illa ex fide profecta. Hebr. 11, 8. seq. fuerunt *fructus Spiritus*, Ephes. 5, 9. Et tamen Paulus in articulo iustificationis exclusiuam suam accommodat etiam ad illa Abrahæ opera: *Non operanti, sed credenti fides imputatur ad iustitiam.* *Rom. 4. 5.* Item ad Abraham iam renatum dicit pertinere illud: *Beatitudinem eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus.* *v. 6.* Item, *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, & abolita est promissio.* *v. 14.* Hoc testimonium nulla sophistica eludi potest. Ita Paulus renatus, cum inquit: *Nihil mihi conscius sum*: multa habuit bona opera, ex fide profecta, & tamen inquit: *in hoc non sum iustificatus.* *1. Cor. 4. 4.* Daniel renouatus inquit: *Non in iustificationibus nostris*, &c. *c. 9, 18.* sicut supra plenius hæc sunt explicata.

X. Paulus igitur exclusiuam suam, *Rom. 3, 28.* quando dicit, hominem *fide iustificari, sine operibus legis*, intelligit non tantum de operibus non renatorum, verum etiam de illis operibus, quæ renati ex fide per Spiritum sanctum faciunt. Sicut enim inter se opponit facere & credere, operantem & credentem: ita etiam opponit fidem & opera legis, iustitiam legis & iustitiam fidei. Et iustitiam legis definit, quando homo facit ea, quæ in lege scripta sunt, vt per ea iustificetur, & in æternum viuat. Et disciplinā quidem rationis, facientem aliqua legis opera, ex solis liberi arbitrii viribus, non iustificare, Pontificii etiam concedunt. Dauid vero, renatus ex fide per Spiritum sanctum, inchoat obedientiam aliquam legis, faciens ea quæ in lege scripta sunt. Quæro iam, an Dauid illa sua obedientia, legis illa iustitia, illis operibus iustificetur? Et Paulus Rom. 4, 6. diserte hoc negat, & de Abrahamo, & de Dauide, etiam post renouationem. Certum igitur est, Paulum intelligere iustitiam legis, quando homo, siue sit non renatus, siue renatus, obedientia sua aut operibus suis facit ea, quæ in lege scripta sunt. Et hac iustitia legis Paulus pronunciat nullum

nullum hominem in hac vita iustificari, quia propter carnem imperfecta & immunda sit etiam in renatis. Fidei vero iustitia est, credere, Christum Mediatorem pro nobis legi satisfecisse, *ad iustitiam omni credenti*, Rom. 10, 4. Stat igitur Pauli antithesis in genere de omnibus operibus, siue renatorum, siue non renatorum: *si ex operibus, iam non ex gratia, si vero ex gratia, iam non ex operibus.* Sed hæc supra pluribus sunt explicata.

Rom. 11, 6.

XI. Manifesta igitur est deprauatio totius Paulinæ sententiæ, quod *Andradius* sine probatione fingit, vtramque iustitiam, & legis & fidei consistere in nostra obseruatione legis: & differre non officiis, sed modo tantum officiorum, vt scilicet, quando præstatur a non renatis, tunc sit legis iustitia: fidei vero iustitia in eo consistat, quod inducat renatos ad obedientiam & obseruationem eorum, quæ in lege scripta sunt: vt iustitia fidei sit ipsa renatorum obedientia erga legem, quando charitas, quæ totam legem complectitur, per Spiritum sanctum infunditur credentibus. Sed Paulus in articulo iustificationis hæc membra oppositionis constituit: Iustitia legis est, quando homo ipse suis operibus facit ea, quæ in lege scripta sunt: fidei vero iustitia est, quando homo fide apprehendit & possidet Christum, qui sua perfectissima obedientia legis pro nobis satisfecit, vt esset nostra iustitia, Ier. 23, 6. Ad remouendas vero calumnias hanc addimus declarationem. Omnino verum est, Spiritum sanctum scribere legem in corda renatorum, vt ex fide per Spiritum incipiant facere legem: sed ex Paulo addimus, obedientiam illam legis inchoatam non esse illam iustitiam, quam possimus iudicio Dei opponere, vt propter illam coram tribunali Dei iustificemur ad vitam æternam. Propter carnem enim in hac vita legi non satisfacit, est enim imperfecta & immunda. Verum est & hoc, quod fides inducat renatos per Spiritum sanctum ad inchoandam obedientiam & obseruationem legis moralis. Sed hoc respectu, & propter hanc caussam non iustificat: sed quia apprehendit & possidet Christum, qui propter satisfactionem plenissimam, & obedientiam perfectissimam, quam legi pro nobis præstitit, est iustitia nostra, sicut in loco de Fide dicemus.

p. 475.

XII. *Sextum* argumentum. p. 451. Paulus Rom. 4, 25. *Iustificationem* a remissione peccatorum *vsque adeo disiunxit, vt hanc Christi morti, illam vero resurrectioni eius adscribendam esse existimauerit.* Ergo iustificatio non est sola remissio peccatorum. Respondeo: Paulus quidem Rom. 6, 6. seq. dicit mortem Christi designare mortificationem peccati in nobis, & resurrectionem eius designare nouam vitam, vt *sicut ipse resurrexit a mortuis, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* Sed in articulo iustificationis, mortem & resurrectionem Christi, Paulus non ita disiungit, vt non morti, sed resurrectioni tantum iustificationem tribuat. Nam Rom. 5, 9. dicit: *iustificati in sanguine ipsius.* Rom. 3, 24. *Iustificati per redemptionem, quæ est in Christo per fidem in sanguine ipsius.* Rom. 8, 33. 34. *Deus est, qui iustificat, quis est, qui condemnet? Christus mortuus est, immo & resurrexit, & est ad dexteram Dei,* &c. Et Act. 10, 39. seq. & 13, 38. remissio peccatorum tribuitur simul & morti, & resurrectioni Christi. 1. Cor. 15, 17. *Si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris.*

6. Quod Rom. 4, 25. iustificatio resurrectioni adscribatur & hac ratione a remissione

peccatorum disiungatur.

XIII. Non igitur vera est illa Andradii distractio, potius quam disiunctio. Sed grauissima est doctrina, quod Paulus dicit: *Christus mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.* Vt enim Christus esset iustitia nostra, oportuit ipsum non tantum sustinere pro nobis pœnas peccatorum nostrorum, verum etiam legem tam perfecta obedientia implere, quæ sufficeret pro iustitia totius mundi. Et tota illa actio Mediatoris in eo vertitur, an pater illam filii satisfactionem & obedientiam acceptare velit pro toto mundo? Illud vero pater in eo maxime ostendit, quod filium, quem propter peccata populi percusserat, non dereliquit in morte, sed resuscitauit ex mortuis, & collocauit ad dexteram maiestatis suæ. Et hoc est quod 1. Cor. 15, 17. Paulus dicit: *Si Christus non resurrexit, adhuc estis in peccatis vestris*; hoc est, Si mors Christum superasset, & pater ipsius satisfactionem pro nobis non acceptasset, sed in morte ipsum reliquisset, tunc non haberemus propter Christum remissionem peccatorum.

XIV. Cum igitur Paulus Rom. 4, 24. 25. explicare vellet, quæ sit illa iustitia, quæ credentibus imputatur sine ipsorum operibus, aut quid fides apprehendere debeat, vt imputetur ad iustitiam, inquit: *Credentibus in eum, qui suscitauit Iesum a mortuis, qui traditus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.* Illa enim est iustitia nostra I. Quod filius Dei Mediator factus est pro nobis obediens patri vsque ad mortem. II. Quod pater illam satisfactionem & obedientiam filii acceptauit pro reconciliatione & propitiatione nostra, id quod resuscitatione ostendit. Ideo Paulus in imputatione iustitiæ coniungit mortem & resurrectionem Christi. Consideretur & hæc ratio:

ratio: quia Christus saluator noster est, non tantum merito, verum etiam efficacia, vt qui tanquam aduocatus noster intercedit, & apparet vultui Dei pro nobis, vt per vitam eius seruemur ab ira. 1. Ioan. 2, 1. Rom. 8, 34. Hebr. 7. 25. Rom. 5, 9. Propter hanc etiam caussam Paulus morti Christi iungit resurrectionem eius, & non dicit, sicut *Andradius* citat: *Mortuus est* propter remissionem peccatorum, *& resurrexit propter iustificationem*, sed: *Mortus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.*

n. p. 451.

XV. *Septimo:* Operæ pretium est & nouam Grammaticen ab Andradio discere. Non potest negare, Paulum in articulo iustificationis sæpe vsurpare vocabulum *imputationis*. Sed pro suo imperio, quo Concilii nomine fungitur, dictitat nobis, *imputari iustitiam Christi*, nihil significare aliud, quam *propter Christi meritum infundi renatis charitatem*, seu iustitiam inhærentem. Et hoc loco in mentem mihi venit, quod ante aliquot annos in Osiandrico certamine non sine risu audiui quendam ita philosophantem, verbum putare cum compositis, esse vocabulum hortense: sicut igitur amputare, significat per putationem aliquid auferre: ita imputare iustitiam esse inserere, implantare & infundere homini nouas qualitates.

7. quod imputari nihil aliud significet, quam quod renatis infundatur charitas. p. 489.

Et tunc quidem ineptias illas ridebamus, iam vero, si dis placet, Tridenti in ipso Concilio hæc sapientia, & quidem cum supercilio proponitur: imputare iustitiam nihil significare aliud, quam infundere qualitates iustitiæ. Thrasonica profecto est impudentia, talia dictitare, non secus ac si imperium haberent in beluas, cum a sæculo in tota rerum natura talem significationem verbi imputare nemo vel per febrim somniarit; alioqui enim, imputare peccatum, esset instillare alicui iniquitatem. Sed quia sentiunt Pontificii, se vehementer premi emphasi & proprietate verbi imputare, cum illam vera refutatione amoliri non possint, satis esse iudicant, si quoquo modo eam conculcent & proterant; didicerunt enim ex *Fabio*, conculcanda esse, quæ refutari non possunt.

XVI. Et vtile est, Lectorem aliquot exempla tenere, quomodo vocabulum illud ludificent.

Osius dicit, nouam, & a sæculo inauditam esse vocem iustitiæ imputatiuæ. Item iustitiam Christi nobis imputari, nec in Canonicis, nec in orthodoxorum libris reperiri. Sed Canon Tridentinus 11. hoc negare non audet: sed tantum reprehendit, *si quis dixerit, hominem iustificari sola imputatione iustitia Christi.* Concedunt igitur, iustitiam Christi credentibus imputari.

conf. Petricou, c. 71.

Iesuitæ talem fingunt interpretationem; fides imputatur ad iustitiam. Deus enim fidem inuentam in hominibus dignam ducit, cui conferatur, seu infundatur iustitia inhærens, per quam homines iustificentur.

Andradius magistraliter pronunciat, imputari iustitiam, nihil significare aliud, quam infundi qualitatem iustitiæ. Vera igitur significatio verbi imputare diligenter obseruanda est.

XVII. Esse autem vocabulum relatiuum, nullum est dubium. In imputatione enim requiritur, qui imputat, cui imputatur, quod imputatur, & ad quid imputetur. Et aliquando ita vsurpatur, vt fundamentum imputationis (vt Dialecticorum vocabulis vtamur) sit aliquid inhærens in illis, quibus fit imputatio. Terminus sit reatus, seu præmium. Et inter hæc duo, imputatio siue ad reatum, siue ad præmium, est relatio. Ita 2. Reg. 19, 19. dicit Semei: *Non imputet mihi rex iniquitatem.* Rom. 5, 13. *vbi non est lex, peccatum non imputatur.* 2. Tim. 4. 16. *Omnes dereliquerunt me, non imputetur illis.* Quæstio iam est: An eodem modo charitas inhærens renatis, imputetur ipsis ad iustitiam, vt propterea ipsis adiudicetur hæreditas vitæ æternæ? Et Pontificii quidem fortiter hoc contendunt, sed sine Scriptura. Nobis vero, quia res ardua est, firma & solida quærenda sunt fundamenta, quæ Paulus Rom. 4, 4. monstrat. Cum enim inquit: *Operanti merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum*, ostendit, esse quandam imputationem, quæ habet & respicit fundamentum in illo, cui fit imputatio, vt si fiat propter opera. Et hanc imputationem dicit fieri, *non secundum gratiam, sed secundum debitum.* Hac vero imputatione pronunciat Abrahamum non esse iustificatum coram Deo. Addit autem: *Non operanti, credenti autem in eum, qui iustificat impium, fides eius imputatur ad iustitiam.* Et hanc imputationem dicit fieri, *non secundum debitum, sed secundum gratiam.* Hac etiam imputatione affirmat Abrahamum fuisse iustificatum.

v. 5.

XVIII. Ostendit igitur Paulus, se vocabulum imputationis, in articulo iustificationis vsurpare in hac significatione, quando in eo, cui fit imputatio, non habet aut respicit fundamentum, cuius dignitate fiat, sed fit ex gratuita misericordia Dei, sine merito, immo, contra quam meriti sumus. Cum enim dicit hac imputatione iustificari impium: ostendit nobis inesse contrarium fundamentum, cui reatus potius, quam iusti-

tia

tia imputari deberet, si Deus in iudicium nobiscum ingredi vellet: Et postea cum inquit, *beatitudinem esse eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus*, manifeste ostendit, fundamentum huius imputationis non esse in eo, cui fit imputatio: dicit enim; *Imputatur sine operibus*; & Abraham tunc quidem multa habebat bona opera; sed illam inhærentem nouitatem Paulus diserte dicit, non fuisse fundamentum, sicut Dialectici loquuntur, cuius ratione & dignitate ipsi imputata fuerit iustitia ad beatitudinem. Dicit enim: *Sine operibus imputatur iustitia.* Sed ex gratuita misericordia, fit illa imputatio. Si autem operanti imputaretur: iam non secundum gratiam, sed secundum debitum fieret.

XIX. Et in hac significatione, quando in eo, cui fit imputatio, non inest fundamentum imputationis, sed eius contrarium, sæpe vsurpatur Hebraicum חשב & Græcum λογίζομαι. Genes. 31, 15. *Extraneæ reputatæ sumus patri nostro.* Num. 18, 30. de Leuitis, qui non habebant aream, inquit: *Reputabitur vobis, sicut firmamentum ex area.* Ps. 144, 3. *Quid est filius hominis, vt reputes eum?* Rom. 2, 26. *Præputium eius in circumcisionem reputabitur.*

XX. Num autem Deus imputat iustitiam credentibus, sine omni aliquo fundamento? Certe ipse hoc dicit esse *abominationem*. Prou. 17, 15. Esa. 5, 23. Et in nobis quidem non est fundamentum illud, imputatur enim *iustitia sine operibus*, Rom. 4, 6. Et ibi in fine Paulus manifeste ostendit, quod, & vbi sit fundamentum huius imputationis: *Imputatur*, inquit, *nobis credentibus in eum, qui suscitauit Iesum a mortuis, qui traditus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram*, hoc est, satisfactio & obedientia Christi est fundamentum illud, cuius respectu, ratione & dignitate Deus credentibus ex gratia imputat iustitiam. v. 24. 25.

XXI. Et ita habemus totam relationem. Fundamentum est iustitia Christi: terminus est persona credens, cui fit imputatio ad iustitiam & beatitudinem: relatio, est misericordia Dei, imputans iustitiam sine operibus. Et ita fides imputatur ad iustitiam, non propter dignitatem virtutis, sed quia apprehendit in promissione Euangelii meritum Christi, & misericordiam Dei, in quibus consistit & fundamentum, & relatio imputationis iustitiæ ad beatitudinem.

XXII. Hæc obseruatio de vocabulo imputationis valde illustris est, & Lector inde intelliget, quare Pontificii tam iniqui sint huic vocabulo, & cur de eius deprauatione tantopere laborent; pulcherrime enim illustrat, & munit totum locum de iustificatione. Quod enim obiiciunt locum ex Psal. 106, 31. vbi factum Phinees dicitur *ipsi imputatum esse ad iustitiam*, facile explicari potest. Paulus enim Rom. 4. duplicem statuit imputationem. *Primo*, quando operanti merces imputatur. Et hac imputatione affirmat, personam non iustificari coram Deo ad vitam æternam. Non enim ex vno aliquo opere persona potest iustificari, quia qui non in omnibus permanserit, maledictus est, & qui in vno delinquit, etiamsi cetera seruauerit, reus est omnium. *Alia* vero est imputatio, qua persona iustificatur, quando scilicet iustitia gratis fide imputatur sine operibus.

Psalm. igitur 106, 31. non loquitur de iustificatione personæ. Sed quia factum Phinees videri poterat truculentum, dicitur Deus illud *imputasse ad iustitiam*, hoc est, acceptasse pro iusto opere, & quidem ei imputasse mercedem, quæ etiam ad posteros perueniret in generationem & generationem: *operanti enim merces imputatur*, Rom. 4, 4. Sed illa imputatione persona non iustificatur ad vitam æternam. *Beatitudo enim est eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus.* v. 5. Manet igitur gratuita imputatio iustitiæ Christi, qua credentes iustificantur ad vitam æternam.

XXIII. *Octauo:* Tridentinum decretum dicit, Apostolicam traditionem esse, quod Catechumenis, quando petunt fidem, vitam æternam præstantem, proponitur illud verbum Christi: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Audi vero, quomodo *Andradius* hoc probet & confirmet. Quicquid a Christo est traditum, & in Euangelio scriptum, pertinet ad iustitiam fidei. Sed *si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, item: *Hoc fac & viues*, est Christi sententia, & est in Euangelio scripta. Ergo doctrina Euangelii & iustitia fidei est, quod homines & debent & possunt vitam æternam suis sibi operibus promereri. Respondeo: Puerilis est hallucinatio, ab ipso Augustino refutata: Doctrinam Legis & Euangelii libris veteris & noui instrumenti ita distinguere, vt in alteris nihil, nisi legem, in alteris nihil, nisi Euangelium contineri existimetur, cum manifestissimum sit, Christum & Apostolos in nouo Testamento sæpe doctrinam legis tractare & explicare, & vicissim in Mose & Prophetis, in multis locis ipsissima doctrina Euangelii describitur. Ita verba quidem sunt Christi, & extant in libris Euangelicis: *Hoc fac & viues. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Sed Christus ipse expressis verbis ostendit, has sententias pertinere ad doctrinam legis, inquit

8. a more veteris ecclesiæ.

Matth. 19. 17.

Luc. 10. 28.

Luc.10. 26. quit enim: *In lege quid scriptum est? quomodo legis?* Item, *Mandata nosti.* Falsum igitur est, quod Pontificii affirmant, hanc esse doctrinam Euangelii propriam, aut iustitiam fidei. Paulus enim disputat, opposita esse, *Iustus ex fide viuet*, Et: *Qui fecerit haec, viuet in eis*, & quidem inde probat, in lege neminem iustificari apud Deum.

XXIIII. Gal. 3, 11. 12. Sed tamen inquis: Cum proposita esset quaestio, *quomodo quis posset vitam aeternam haereditare?* Christus respondet, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Item, *Hoc fac & viues.* Respondeo: Interrogabant illi, quid faciendo aut quibus operibus vitam aeternam deberent sibi comparare. Ibi Christus respondet: Si operibus vultis vitam aeternam promereri, nulla sanctior aut perfectior est regula bonorum operum, quam doctrina legis, cui nihil vel addi, vel adimi potest, quae etiam habet promissionem vitae, si quis eam perfecta obedientia eo modo, sicut lex praescribit, impleuerit. Non autem affirmat, scribas istos hoc posse, immo hoc agit, vt conuincat ipsos, quod legem perfecte implere non possunt, (sicut contextus manifeste hoc ostendit,) vt intelligant, opus sibi esse alia iustitia, quam operum suorum, si vitam aeternam velint haereditare. Ideo enim lex cum suis promissionibus primum proponitur, vt quia humanus animus plurimum de sua virtute sibi blanditur, in ipso conatu experiatur, se legem perfecta obedientia implere non posse, & ita dicat, opus sibi esse alia iustitia ad vitam aeternam. Neque enim locum potest habere doctrina de gratuita iustitia fidei, nisi prius conuictus sit homo, quod operibus suis ex lege non possit salutem & vitam aeternam consequi.
Gal.3. 24. Ita lex est *paedagogus ad Christum*, vt ipse sit nostra iustitia.

Pontificii vero scelerate hoc inuertunt. Quod enim Christus Pharisaeis, opinione propriae iustitiae inflatis, proposuit, vt superbiam eorum retunderet, hoc ipsi catechumenis petentibus, quae sit fides, qua vitam aeternam possint consequi, proponunt: *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et cum Moses illos, qui iustificari volunt, a lege mittat ad Christum: Pontificii catechumenos, per Baptismum Christo adducendos, quando petunt fidem, praestantem vitam aeternam, a Christo ablegant ad legem, vt faciendis iis, quae in lege scripta sunt, iustificentur & viuant. Et non verentur hoc tribuere Apostolorum traditioni, cum Paulus ex professo contrarium doceat. Et Actor. 2, 37. 38. cum catechumeni quaerunt: Quid faciemus, viri fratres? Petrus non dicit: *Si vultis ad vitam ingredi, seruate mandata legis:* Sed *poenitentiam*, inquit, *agite, & baptisetur vnusquisque in remissionem peccatorum.* Actor. 16, 30. Catechumenus petit fidem, vitam aeternam praestantem, inquit enim: *Quid me oportet facere, vt saluus fiam?* Paulus vero quid respondet? num dicit: Fac ea, quae in lege scripta sunt, & viues? Nequaquā: Sed *crede*, inquit, *in Dominum Iesum*, v. 31.
& saluus eris, tu, & domus tua. Et continuo v. 33.
baptisatus est, & ipse & omnis domus eius.

XXV. Hae sunt verae & certae Apostolorum traditiones, quid Catechumenis petentibus salutem & vitam aeternam responderint. Sed Tridentini patres opponunt traditionem non scriptam, quae plane contrarium affirmat, vt scilicet catechumenis petentibus fidem, vitam aeternam praestantem, proponatur haec sententia, quam ipse Christus pronunciat legalem esse: *Si vis ad vitam ingredi, serua ea, quae in lege scripta sunt.* Et ex hoc etiam exemplo Lector intelligit, quid Pontificii quaerant titulo traditionum non scriptarum, vt scilicet ab iis, quae scripta sunt, Ecclesiam abducant, vt non diuersum tantum, sed & contrarium eius, quod Scriptura tradit, credatur, sub praetextu traditionum non scriptarum.

XXVI. *Postremo* addam & hoc, quomodo *Andradius* conetur respondere ad illud, quod in Iesuitarum censura notaueram, misericordiam Dei in Christo, quam Euangelium celebrat, in qua nostrum omnium salus & vita consistit, esse hanc, quod Deus proposuerit hanc conditionalem propositionem: Qui fecerit ea, quae in lege scripta sunt, viuet in eis. Dixi, & adhuc dico, flagitiosam esse illam Iesuitarum sententiam, scelerate deprauantem dulcissimas Euangelii consolationes de misericordia Dei in Christo Iesu, ad salutem nobis propositas, cum Scriptura simpliciter illam Dei misericordiam, & nostra opera opponat: *Non in iustificationibus nostris, sed in miserationibus tuis multis. Non ex operibus iustitiae, quae fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit.* Sed excipit *Andradius*, innumerabilia & inexhausta esse misericordiarum Dei genera, atque ideo recte dici posse, pertinere & hoc ad misericordiam Dei, quod opera nostra, licet imperfecta & sordida, dignatur praemiis, & in hac vita, & post hanc vitam. Ego vero non nego hoc, immo scio, misericordia Dei plenam esse totam terram. Sed quaestio est, quae sit illa misericordia Dei, quam Euangelium praedicat, in Christo nobis esse propositam, vt in ea vita & salus nostra consistat. Hanc dico a Iesuitis impie definiri, quod sit illa legis promissio de nostris operibus: *Qui fecerit haec, viuet in eis.*

9. quod ad inexhaustam Dei misericordiam pertinet, opera nostra, imperfecta licet, dignari praemiis.

Dan. 9, 18. Tit. 3, 5. l. 5. pag. 432. seq.

SECTIO V.

SECTIO V.

De accepta iustificationis incremento.

CAPVT X.

Sic ergo iustificati, & amici Dei ac domestici facti, euntes de virtute in virtutem renouantur (vt Apostolus inquit) de die in diem, hoc est, mortificando membra carnis suæ, & exhibendo ea arma iustitiæ in sanctificationem, per obseruationem mandatorum Dei & Ecclesiæ. In ipsa iustitia, per Christi gratiam accepta, cooperante fide bonis operibus, crescunt, atque magis iustificantur, sicut scriptum est: Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et iterum: Ne verearis vsque ad mortem iustificari. Et rursus: Videtis, quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Hoc vero iustitiæ incrementum petit sancta Ecclesia, cum orat: Da nobis, Domine, fidei, spei & charitatis augmentum.

CANON XXIIII.

Si quis dixerit, iustitiam acceptam non conseruari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo, & signa esse iustificationis adeptæ, non etiam ipsius augendæ caussam, anathema sit.

EXAMEN.

Renouationem in hac vita crescere debere, certum est.

I. RENOVATIONEM noui hominis, sicut & mortificationem veteris, in hac vita non esse perfectam & absolutam, sed de die in diem crescere & augeri, donec in altera vita perficiatur, quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, manifesta sunt Scripturæ testimonia.

& ideo vtiles esse in ecclesia exhortationes,

Vtiles etiam & necessariæ sunt exhortationes in Ecclesia, ne renati accepta dona spiritus negligant, extinguant, aut excutiant, sed veris & seriis exercitiis suscitent, inuocato Spiritus sancti auxilio, vt ipse det augmentum fidei, spei, charitatis, & reliquorum donorum spiritualium: qualis enim sit spiritualis negligentiæ pœna, ostendit parabola de talentis.

fidem etiam per charitatem esse efficacem,

Nullum etiam dubium est, fidem esse efficacem per charitatem, & esse genitricem bonorum operum, & quidem bona opera, fide propter Christum Deo placere. Et in hanc sententiam locus Iac. 2, 21. commode & dextre potest intelligi & accipi, quod per bona opera sequentia Abraham declaretur vere fuisse per fidem iustificatus, & ostendatur, fidem esse non inanem, & mortuam, sed veram & viuam. De ostensione enim, seu declaratione, contra inanem opinionem vanæ fidei & iustificationis, Iacobus manifeste disputat, inquit enim v. 18. *Si quis dicat, se fidem habere, ostendat fidem ex operibus:* Et sumit exemplum Abrahæ, quod ipse Angelus de approbatione seu declaratione interpretatur, cum inquit: *Nunc cognoui, quod timeas Dominum.* Hoc igitur agit Iacobus, obedientiam & bona opera Abrahæ declarasse, & præbuisse testimonium, quod vere fuerit fide iustificatus. Iustificari enim Iacobo significat iustum declarari per externa testimonia.

Gen. 22. 12.

Ast hoc insidiose in decretis concilii inuoluuntur.

II. Si de his doctrinæ capitibus in illo Tridentini decreti capitulo ageretur, nulla esset controuersia: res enim veræ sunt. Sed iterum obseruet Lector insidiosum Synodi artificium. Sumunt doctrinam & testimonia Scripturæ, quomodo renouatio de die in diem crescere, quomodo inhærentia dona Spiritus per orationem in exercitiis augeri debeant: & sub illa specie longe aliud agunt. Titulus enim est *de accepta iustificationis incremento*, & capitulum dicit, eos, qui semel gratis iustificati sunt, postea magis iustificari per obseruationem mandatorum Dei & Ecclesiæ, ita vt postea ex operibus iustificetur homo, & non ex fide tantum. Canon etiam 24. ita loquitur: *Si quis dixerit, iustitiam acceptam non conseruari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo, & signa esse iustificationis adeptæ, non etiam ipsius augendæ caussam, anathema sit.*

vbi, vel ipso Andradio teste.

III. Planius vero ex *Andradii* explicationibus, & ex Iesuitarum censura intelligi potest, quid capitulum illud Concilii *de accepta iustificationis incremento* sibi velit, ne quis æquiuocationibus turbetur. Nam & noua renatorum obedientia ornatur in Scriptura titulo *iustitiæ*, Rom. 6, 16. 19. Ephes. 4, 24. 2. Cor. 9, 9. Hebr. 11, 1. Ioan. 2, 7. Et nouitatem illam posse & debere in hac vita crescere & augeri, nullum est dubium. Tridentini vero Patres, proprie & principaliter hoc non volunt, sed Pontificiam distinctionem, de *prima & secunda iustificatione*, volunt confirmare, & Ecclesiæ obtrudere.

distinctio inter iustificationem primam & secundam ingeritur.

Primam autem iustificationem vocant, quando homo non renatus, primum iustitia inhærente perfunditur, accepto primum habitu, seu infusa qualitate charitatis. Et de illa prima infusione charitatis dicunt, quod eam opera nulla tan-

tanquam debitam mercedem promerentur. *Secundam* vero iustificationem vocant, quando infusa charitas exercet suas operationes, proferens bona opera. Et hanc secundam iustificationem, bonis operibus dicunt comparari posse & debere. Et illa opera sentiunt promereri maiorem iustitiam, quam illa sit, quæ gratis propter Christum in prima iustificatione infunditur: immo addunt, illa opera, quibus constat secunda ipsorum iustificatio, tandem promereri vitam æternam, quam nostris operibus, in charitate factis, tanquam debitum præmium deberi dicunt. Hæc Iesuitæ.

Andradius similiter contendit, Pauli disputationes, quod *gratis propter Christum sine operibus iustificemur*, intelligendas esse tantum de prima iustificatione, quæ postea nostris operibus augeatur & amplificetur, vt magis simus iusti coram Deo. Et addit *Andradius*: *Egregia iustorum opera non solum ad institiam augendam magnam vim, Christi beneficio, habent, sed etiam ad æternam salutem promerendam atque comparandam.* Et disputatio quidem de bonis operibus, postea suum peculiarem habebit locum. p. 516.

IIII. Nunc vero ideo hæc adscripsi, vt plane & perspicue intelligatur, quid sibi velit capitulum *de accepta iustificationis incremento*. Licet enim æquiuocatione vocabuli *iustificationis* & *iustitiæ* turbare conantur Lectorem, semper tamen iustificationi annexa est quæstio, quomodo Deo reconciliemur, ipsum habeamus placatum & propitium, adoptemur in filios, acceptemur ad vitam æternam? Cum igitur dicunt, in secunda iustificatione nos magis iustificari per opera nostra, quam in prima iustificatione, quæ gratis fit propter Christum, sine nostris operibus, certe sentiunt, Deum postea nobis magis placatum esse, firmius adoptare, & firmius acceptare ad vitam æternam, propter nostra opera, quam prius propter redemptionem & meritum Christi.

Et Lectorem oro, vt totam hanc rem diligentius secum expendat. Paulus fortissime dimicat, nos *gratis propter Christum*, sine dignitate & merito nostrorum operum iustificari, hoc est, Deo reconciliari, & acceptari ad vitam æternam.

Illas sententias non possunt in vniuersum eradere: restringunt igitur ad vnicum momentum, quando homo primum ex impio fit iustus: vt in vno tantum, & primo illo momento primæ conuersionis, gratis propter Christum sine operibus iustificemur, postea vero per totam vitam in tentationibus, in agone mortis, & tandem ad vitam æternam iustificemur coram Deo, propter nostra opera, & quidem ita, vt maior, auctior & dignior sit altera illa iustificatio, quæ fit propter opera nostra, quam prima, quæ gratis propter Christum fit. Reducunt igitur in Ecclesiam figmentum illud Scholasticorum, quod Christus primam tantum gratiam nobis promeruit, cuius auxilio, concurrente libero nostro arbitrio, ipsi postea nostris bonis operibus promereri possimus, vt Deo magis simus grati, & accepti ad vitam æternam, propter nostra opera.

V. Et breuiter, meritum condigni est Helena illa, de qua capitulum Tridentinum de incremento iustificationis pugnat. Fingunt enim ideo infundi qualitatem, seu habitum charitatis, non vt prima illa gratia habeamus salutem & vitam æternam, sed vt illa gratia adiuti, possimus nostris bonis operibus ipsi nobis promereri vitam æternam. De merito enim condigni *Gabriel* ita loquitur: *Anima gratia informata, per actum a voluntate simul & gratia elicitum, de condigno meretur* vitam æternam. l. 2. dist. 27.

VI. Hæc tam grandia & enormia comprehensa & abscondita sunt in capitulo illo, de acceptæ iustificationis incremento. Nec sane facile quis nisi gnarus sit Theologiæ Scholasticæ, si tantum Scripturæ sententias, quæ in illo capitulo allegantur, consideret, talia animaduerteret. Sed habemus *Andradii* explicationes: quibus adhibitis animaduertemus postea ex verbis capituli, plane illam ipsam mentem fuisse patrum Tridenticolarum.

VII. Quod autem hæc opinio aduersa quasi fronte pugnet cum Scripturæ sententia, non est obscurum. Neque enim de principio tantum conuersionis loquitur Scriptura, quando tradit: Nos gratia propter Christum, sine operibus iustificari coram Deo ad vitam æternam: vt illa iustificatio vnius tantum momenti sit: postea vero per totam vitam, vt salutem consequamur, per & propter opera nostra iustificemur. Nam Rom. 4, 1. seq. Paulus probat, Abrahamum fide gratis propter Christum sine operibus iustificatum, non in principio tantum conuersionis, sed tunc etiam, cum renouatus per multos annos bonis operibus Deo obedisset, imputatur ipsi iustitia sine operibus, non operanti, sed credenti. *qua tamen Scriptura S. e diametro aduersa est.*

Et cum affirmat Dauidem dicere, *hanc esse beatitudinem hominis, cui imputatur iustitia sine operibus*, certe non potest de principio tantum conuersionis intelligi: hanc enim dicit iustificationem esse, vt ipsam tandem bea- v. 6. 7.

beatitudinem consequamur, vt scilicet iustitia nobis imputetur sine operibus.

Rom. 5, 1. extat illustris distributio. Prima de principio, *per Christum habuimus accessum fide in hanc gratiam, vt fide iustificati, pacem habeamus ad Deum.* *Secunda*, de medio, *in illa ipsa gratia, fide stamus.* *Tertia*, de fine, *illa ipsa gratia, fide gloriamur spe gloriæ Dei*, hoc est, sicut fide accessum habuimus in gratiam, ita etiam speramus, eadem fide & gratia, nos peruenturos ad glorificationem. Sicut igitur in principio, ita etiam in medio & fine, fide gratis propter Christum, sine operibus iustificati, pacem habemus apud Deum.

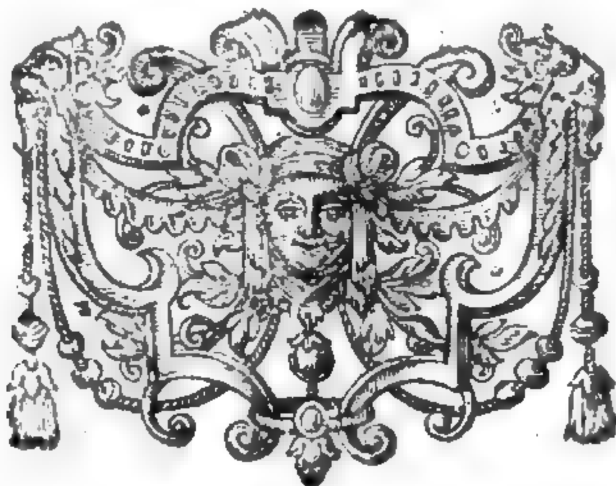
Philip. 3, 4. seq. Paulus eodem modo per distributionem tradit doctrinam iustificationis, quæ fuerit sua iustitia coram Deo ad vitam æternam, scilicet, *primo*, cum ex Pharisaismo conuerteretur. *Secundo*, tunc cum ad Philippenses scriberet. *Tertio*, quando occursurus est ad resurrectionem mortuorum. Num vero dicit aliam fuisse suam iustificationem in principio conuersionis, & aliam postea cum ex vinculis scriberet, vel quando occursurus est ad resurrectionem mortuorum? Hoc certe non dicit, sed vnam & eandem iustitiam fidei, scilicet in principio, medio & fine describit.

Rom. 1, 17. Habacuc non tantum dicit, *iustus ex fide viuit*: sed ζήσεται, viuet: vna igitur & eadem est iustificatio, & in principio conuersionis, & qua tandem peruenimus ad vitam æternam. *Reuelatur enim iustitia Dei in Euangelio, non ex fide in nostra opera, sed ex fide in fidem.*

Actor. 15. quæstio tractatur, an Gentibus proponenda sit iustificatio fidei sine operibus legis? Ne vero ad principium tantum conuersionis hoc restringatur, audi, quam probationem Petrus afferat.
v. 11. Dicit: Gentibus siue conuersis, siue conuertendis, ita proponendam doctrinam iustificationis sine operibus legis, sicut nos Apostoli credimus, *nos gratia Domini Iesu Christi saluari.* Certe vero Apostoli tunc non erant in principio conuersionis, cum Petrus hanc sententiam pronunciaret, sed ad minimum intercesserant octodecim anni. Et tamen non dicit: *Sicut nos credidimus*: sed, *Sicut credimus, nos saluari.* Et idem accommodat Petrus ad Patres iam defunctos, quod illa ipsa gratia, sine iugo legis saluati sint. Eandem igitur rationem iustificationis & salutis Petrus tribuit ptincipio, medio & fini.

Ita Christus dicit: *Qui credit in me, habet vitam æternam.* Ioan. 6, 40.
Ne vero de principio tantum conuersionis hoc intelligatur, coniungit hæc duo. Ioan. 6, 40. *Qui credit in eum, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Ita loquitur, Ioann. 3, 18. & 5, 24. *Qui credit in Filium, non iudicabitur, non venit in iudicium.* Eadem igitur est iustificatio ad vitam æternam, & in principio, & postea in resurrectione mortuorum, ne veniamus in iudicium.

VIII. Falsum ergo, & Scripturis aduersum est dogma illud de differentia primæ & secundæ iustificationis. Et contumeliosum est in sanctissimum meritum Christi, asserere secundam iustificationem, quæ in nostris operibus consistit, maiorem, auctiorem, & digniorem esse apud Deum, quam primam, quæ solo Christi merito nititur, & quidem non primam, sed secundam iustificationem mereri vitam æternam. Quod vero incrementum iustificationis tribuunt simul obseruationi mandatorum Dei, & Ecclesiæ, in loco de bonis operibus examinabitur.

LOCVS IX.

DE FIDE.

DE NECESSITATE PRAEPARATIONIS AD IVSTIFICATIONEM, IN ADVLTIS, ET VNDE SIT.

CAPVT. V.

Declarat præterea ipsius iustificationis exordium in adultis a Dei per Christum Iesum præueniente gratia sumendum esse, hoc est, ab eius vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur, vt qui per peccata a Deo auersi erant, per eius excitantem atque adiuuantem gratiam ad conuertendum se ad suam ipsorum iustificationem, eidem gratiæ libere assentiendo & cooperando disponantur, ita vt tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, quippe qui illam & abiicere potest, neque tamen sine gratia Dei mouere se ad iustitiam coram illo libera sua voluntate possit, vnde in sacris litteris cum dicitur: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos: libertatis nostræ admonemur, cum respondemus: Conuerte nos, Domine, ad te, & conuertemur, Dei nos gratia præueniri confitemur.

MODVS PRAEPARATIONIS.

CAPVT VI.

Disponuntur autem ad ipsam iustitiam, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes libere mouentur in Deum, credentes vera esse, quæ diuinitus reuelata & promissa sunt, atque illud inprimis, a Deo iustificari impium per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, & tamen peccatores se esse intelligentes, a diuinæ iustitiæ timore, quo vtiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se conuertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque tanquam omnis iustitiæ fontem, diligere incipiunt: ac propterea mouentur aduersus peccata, per odium aliquod & detestationem, hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi oportet, denique proponunt suscipere Baptismum, inchoare nouam vitam, & seruare diuina mandata. De hac dispositione scriptum est: Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Et: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Et: Timor Domini expellit peccatum. Et: Pœnitentiam agite, & baptisetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Et: Euntes ergo, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæcunque mandaui vobis. Denique: præparate corda vestra Domino.

QVAE SIT IVSTIFICATIO IMPII, ET QVAE EIVS CAVSSAE.

CAPVT VII.

Hanc dispositionem seu præparationem iustificatio ipsa consequitur, quæ non est sola peccatorum remissio, sed & sanctificatio & renouatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum, vnde homo ex iniusto fit iustus, & ex inimico amicus, vt sit heres secundum spem vitæ æternæ. Huius iustificationis caussæ sunt: finalis quidem, gloria Dei & Christi, ac vita æterna: efficiens vero, misericors Deus, qui gratuito abluit & sanctificat, signans & vngens Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ: meritoria autem, dilectissimus vnigenitus suus, Dominus noster Iesus Christus, qui cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis iustificationem meruit, & pro nobis Deo Patri satisfecit: instrumentalis item sacramentum Baptismi, quod est sacramentum fidei, sine qua nulli vnquam iustificatio contingit: demum vnica formalis caussa est, iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur Spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed vere iusti nominamur, & sumus, iustitiam in nobis recipientes, vnusquisque suam secundum mensuram, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult, & secundum propriam cuiusque dispositionem & cooperationem. Quanquam enim nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur: id tamen in hac impii iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimæ passionis merito, per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsis inhaeret. Vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur per fidem, spem & charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat & charitas, neque vnit perfecte cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit. Qua ratione verissime dicitur, fidem sine operibus mortuam & otiosam esse, & in Christo Iesu neque circumcisionem aliquid valere, neque præputium, sed fidem, quæ charitatem operatur. Hanc fidem ante Baptismi Sacramentum ex Apostolorum traditione catechumeni ab Ecclesia petunt, dum petunt fidem, vitam æternam præstantem, quam sine spe & charitate fides præstare non potest. Vnde & statim verbum Christi audiunt: Si vis ad vitam ingredi,

gredi, serua mandata. Itaque veram & Christianam iustitiam accipientes, eam ceu primam stolam, pro illa, quam Adam sua inobedientia sibi & nobis perdidit, per Christum Iesum illis donatam, candidam & immaculatam iubentur statim renati conseruare, vt eam perferant ante tribunal Domini nostri Iesu Christi, & habeant vitam aeternam.

QVOMODO INTELLIGATVR, IMPIVM PER FIDEM ET GRATIS IVSTIFICARI.

CAPVT VIII.

Cum vero Apostolus dicit, iustificari hominem per fidem & gratis, ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiae Catholicae consensus tenuit & expressit, vt scilicet per fidem ideo iustificari dicamur, quia fides est humanae salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis, sine qua impossibile est placere Deo, & ad filiorum eius consortium peruenire: gratis autem iustificari ideo dicamur, quia nihil eorum, quae iustificationem praecedunt, siue fides, siue opera, ipsam iustificationis gratiam promeretur. Si enim gratia est, iam non ex operibus, alioquin (vt idem Apostolus inquit) gratia non est gratia.

CONTRA INANEM HAERETICORVM FIDVCIAM.

CAPUT IX.

Quamuis autem necessarium sit credere, neque remitti, neque remissa fuisse vnquam peccata, nisi gratis diuina misericordia propter Christum: nemini tamen fiduciam & certitudinem
Cat. L. p. 557. *remissionis peccatorum suorum* iactanti, *& in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse, dicendum est: cum apud haereticos & schismaticos possit esse, immo nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam Catholicam contentione praedicetur vana haec, & ab omni pie-*
v. can. 13. 14. 15. *tate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est, oportere eos, qui vere iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione, apud semetipsos statuere, se esse iustificatos, neminemque a peccatis absolui ac iustificari, nisi eum, qui certo credat, se absolutum & iustificatum esse: atque hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit, de Dei promissis, deque mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet dum seipsum, suamque propriam infirmitatem, &* in-
conf. cap. 6. dispositionem *respicit, de sua gratia formidare ac timere potest: cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.*

PRAEDESTINATIONIS TEMERARIAM PRAESVMPTIONEM CAVENDAM ESSE.

CAPVT XII.

conf. cap. 9. *Nemo quoque, quamdiu in hac mortalitate viuitur, de arcano diuinae praedestinationis mysterio vsque adeo praesumere debet, vt certo statuat, se omnino esse in numero praedestinatorum: quasi verum esset, quod iustificatus, aut amplius peccare non possit, aut si peccauerit, certam sibi resipiscentiam promittere debeat. Nam nisi ex speciali reuelatione sciri non potest, quos Deus sibi elegerit.*
A. C. p. 13. v. 3. Apol. p. 101. v. 14.

DE PERSEVERANTIAE MVNERE.

CAPVT XIII.

v. can. 16. *Similiter de perseuerantiae munere, de quo scriptum est: Qui perseuerauerit vsque ad finem, hic saluus erit: Quod quidem aliunde haberi non potest, nisi ab eo, qui potens est eum, qui stat, statuere, vt perseueranter stet, & eum, qui cadit, restituere: nemo sibi certi aliquid, absoluta certitudine polliceatur: tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare, & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut coepit opus bonum, ita perficiet, operans velle & perficere. Veruntamen, qui se existimant stare, videant, ne cadant: & cum timore ac tremore salutem suam operentur, in laboribus, in vigiliis, in eleemosynis, in orationibus & oblationibus, in ieiuniis, in castitate. Formidare enim debent, scientes, quod in spem gloriae, & nondum in gloria renati sunt: de pugna, quae superest cum carne, cum mundo, cum diabolo, in qua victores esse non possunt, nisi cum Dei gratia, Apostolo obtemperent, dicenti: Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.*

CANON IV.

Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam se

v. cap. 5. 6.7.

se disponat ac praeparet: nec posse dissentire, si velit: sed velut inanime quoddam, nihil omnino agere, mereque passiue se habere, anathema sit.

CANON VII.

Ap. p. 64. v. 13. 29. p. 65. v. 29. 31. p. 179. v. 7. p. 218. v. vlt.

Si quis dixerit, opera omnia, quae ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri: aut quanto vehementius quis nititur, disponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare, anathema sit.

CANON IX.

Si quis dixerit, sola fide impium iustificari, ita vt intelligat, nihil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam consequendam cooperetur, & nulla ex parte necesse esse, eum suae voluntatis motu praeparari atque disponi, anathema sit.

CANON XII.

Luth. T. 2. I. L. f. 145.

Si quis dixerit, fidem iustificantem nihil aliud esse, quam fiduciam diuinae misericordiae, peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua iustificantur, anathema sit.

CANON XIII.

Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, vt certo credat & absque vlla haesitatione, propriae infirmitatis & indispositionis peccata sibi esse remissa, anathema sit.

CANON XIV.

Si quis dixerit, hominem a peccatis absolui ac iustificari ex eo, quod se absolui ac iustificari certo credat, aut neminem vere esse iustificatum, nisi qui credit, se esse iustificatum, & hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, anathema sit.

CANON XV.

Si quis dixerit, hominem renatum & iustificatum, teneri ex fide ad credendum, se certo esse ex numero praedestinatorum, anathema sit.

CANON XVI.

Si quis magnum illud vsque in finem perseuerantiae donum se certo habiturum, absoluta & infallibili certitudine dixerit, nisi hoc ex speciali reuelatione didicerit, anathema sit.

EXAMEN.

NOn adferemus huc omnia, quae ad iustam de fide tractationem pertinent: sed de iis tantum, quae instituta ratio examinis exigere videbitur, quaedam annotabimus.

In Paulinis igitur Epistolis, praesertim ad Romanos & ad Galatas, in singulis ferme versibus, resonant illae voces: *Hominem iustificari fide, per fidem, ex fide:* fides dicitur *imputari ad iustitiam.* Vocatur *iustitia fidei*, Rom. 4, 11. *Iustitia per fidem*, Rom. 3, 22. *Iustitia ex fide*, Rom. 10, 6. *Iustitia in fide*, siue (quod significantius est) ἐπὶ τῇ πίστει, Phil. 3, 9. *Iustitia per fidem, in omnes & super omnes, qui credunt.* Rom. 3, 22. *Nos in Christum credidimus, vt iustificemur ex fide Christi, non ex operibus legis*, Galat. 2, 16.

Haec quia manifestissima sunt, Pontificii negare non possunt. Varia igitur quaerunt sophismata, vt cum vocabula confidei iustificantis negare non possint, ipsam tamen veram, & consolationis plenissimam sententiam peregrinis explicationibus Ecclesiis eripiant. Nec vero de variis aliorum sophismatis nunc dicemus, sed artificium Tridentini Concilii examinabimus. Et status disputationis in hac principali quaestione versatur: Quo sensu, & qua ratione fides dicatur iustificare?

Tria autem potissimum sunt capita, quae examinanda erunt. *Primo*, de praeparatione ad iustificationem. Hunc enim volunt sensum esse, quando Paulus dicit, iustificari hominem per fidem, quod fides sit fundamentum & radix iustificationis; hoc est, quia fides tantum initium sit iustificationis, per modum praeparationis seu dispositionis. *Secundo*, quomodo Scriptura describat fidem iustificantem, & in quam sententiam explicet, quando dicit hominem per fidem iustificari. *Tertio*, de Pontificiorum dubitatione contra fiduciam & certitudinem fidei iustificantis, de remissione peccatorum iuxta promissionem Euangelii.

SECTIO

SECTIO I.

De præparatione ad iustificationem.

Et hic mirum Tridentinorum artificium videre est.

I. HActenus in aliquot exemplis Lector animaduertit, architectos Decretorum Concilii Tridentini tali vsos artificio, vt priusquam institui possit, vel explicatio, vel refutatio, primum sit inquirendum, quid sit, quod voluerunt dicere. Quia enim propositum ipsis fuit, totam formam doctrinæ Scholasticæ & suis Ecclesiis confirmare, & nostris rursus obtrudere, excogitandum fuit tale artificium, ne fraus illa primo statim aspectu a quibusuis animaduerteretur: ideo terminos quidem, seu modos loquendi, qui sine Scriptura in philosophicis Scholasticorum officinis nati sunt, studiose in plerisque fugiunt, & declinant, res vero ipsas, sicut a Sententiariis traditæ sunt, simpliciter retinent, nisi quod fucum addunt vocabulis quibusdam ex Scriptura mutuatis, vt Lector, qui non est versatus in Scholasticorum παραδιατριβαῖς, sed tantum assuetus ad linguam Spiritus sancti, primo aspectu existimet, Concilium serio meditari reformationem aliquam doctrinæ Scholasticæ ad normam Scripturæ, cum audiat non tam frequentes ibi sonare solos terminos Scholasticorum, sed adhiberi in quibusdam locis etiam verba & phrases Scripturæ. Sed postea in progressu, & ex rebus, & ex verbis longe diuersum, immo contrarium deprehenditur. Licet enim alicubi verba quædam ex Scriptura mutuantur, faciunt tamen Babylonicam confusionem linguæ Spiritus sancti, & terminorum Scholasticorum, iuxta dictum: *Vinum tuum est mixtum aqua.* Esa. 1, 22. sinceritatem vero rerum ipsarum, sicut in Scriptura traditæ sunt, prorsus adulterant.

Cum enim in Scriptura certus modus, quo Deus hominem ad iustificationem deducere vult, designatus sit,

II. Et huius artificii illustre est exemplum in capitulis de præparatione ad iustificationem. Omnino enim certus est siue modus, siue ordo, in verbo Dei nobis designatus & præscriptus, quo Deus vtitur, quando vult hominem ad iustificationem deducere, vt accipiat reconciliationem, remissionem peccatorum, adoptionem, &c. Et qui ad modum siue ordinem illum diuinitus præscriptum non volunt se ductu spiritus accommodare, sed negligunt, & conculcant illum, hi ad iustificationem non perueniunt: vult enim Deus a notitia & assensu verbi sui nos ordiri. Et ante iustificationem oportet præcedere contritionem, hoc est, seriam agnitionem peccatorum, pauores conscientiæ agnoscentis iram Dei aduersus nostra peccata, & dolentis propter peccatum, in qua contritione non retinetur, sed abiicitur propositum perseuerandi & pergendi in sceleribus. Ad hos vero terrores necesse est accedere fidem, quæ agnitione & fiducia misericordiæ Dei promissæ, propter filium mediatorem, rursus erigat & consoletur animum, ne oppressi desperatione, ruamus in æternum exitium: Sed fides accedat ad Deum, quærat, desideret, petat, apprehendat, & accipiat remissionem peccatorum. Et hoc modo seu ordine in verbo Dei designato, viam parari Domino, vt in ipso, per & propter ipsum, fide consequamur & accipiamus iustificationem, ipsa Scriptura tradit. Ita enim vox clamat: *Parate viam Domino*, Esa. 40, 3. Matth. 3, 3. Marc. 1, 3. Luc. 3, 4. Et de ministerio Baptistæ prædicantis baptismum pœnitentiæ dicit Gabriel Luc. 1, 17. *Parare Domino plebem præparatum.* Huc etiam accommodari potest, quod Siracides cap. 2, 22. 23. inquit: *Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, & in conspectu eius humiliabunt animas suas. Incidamus potius in manus Domini, quam in manus hominum: secundum enim magnitudinem eius, sic & misericordia eius.*

tolerandi essent, si vocabulum præparationis de eo intelligerent,

III. Si igitur hæc esset mens & sententia Synodi, quod simpliciter vellent monstrare illum, de quo iam diximus modum & ordinem, quo iuxta Scripturæ traditionem Deus vtitur, quando homines vult deducere ad iustificationem, & illa, quæ Scriptura tradit præcedere, tribuerent non viribus liberi arbitrii, sed gratiæ Dei, & operationi Spiritus sancti: nec in illis præparationibus constituerent meritum aut dignitatem, propter quam iustificemur: facile posset de vocabulo præparationis, dextre iuxta Scripturam intellecto, conueniri.

cum et Lutherus ab eo non abhorruerit;

Nam & *Lutherus* ab illo non abhorruit; inquit enim in 3. caput ad Galatas: Legem„ in vero suo officio esse ministram & præ-„ paratricem ad gratiam: quia ad hoc pro-„ sit, vt gratia possit aditum ad nos habere.„ Immo dicit, „ legem in suo officio pro-„ desse ad iustificationem: non quod iusti-„ ficet, sed quia vrgeat ad promissionem„ gratiæ, & faciat eam dulcem & deside-„ rabilem, &c.„ Falsum igitur est, quod in 9. Canone nobis tribuunt, quasi doceamus, nullum plane motum voluntatis diuinitus donatum & excitatum, præcedere acceptionem iustificationis. Omnino enim docemus, pœnitentiam seu contritionem præcedere: quæ sane non potest existere sine magnis, veris & seriis voluntatis motibus. Non autem dicimus, pœnitentiam seu contritionem præcedere tanquam meritum, quod sua dignitate cooperetur ad consequendam iustificationem, sed sicut sensus morbi aut dolor vul-

neris, non est meritum sanationis, sed vrget & impellit ad desiderandum, quærendum & suscipiendum medicum. *Sanis* enim *non opus est medico*, sicut Christus inquit, sed male habentibus, Matth. 9, 12.

At cum solum Scholasticorum disputationes de dispositionibus ad gratiam,

IIII. Longe vero aliud est, de quo insidiose dimicant Tridentini patres, quando de præparatione ad iustificationem disputant. Et ne opus sit coniecturis agere, *Osius* conf. Petricou. c. 73. in prolixa sua confessione, diserte illud explicat, dicit enim: Scholasticos meritum congrui inde extruxisse, quod apud veteres quosdam alicubi legatur: Peccatores, bonis operibus ante iustificationem factis, mereri remissionem peccatorum, & ipsam iustificationem. Quia vero contra meritum illud congrui, & ex Scriptura, & ex Patribus, præsertim vero ex *Augustino*, multa vere possunt opponi: dicit igitur *Osius*, Synodum Tridentinam maluisse appellare præparationes, vel dispositiones ad gratiam, quam meritum congrui. Et hoc Lector diligenter notet, Concilium scilicet Tridentinum idem intelligere vocabulo præparationis vel dispositionis, quod Scholastici intelligunt, quando de merito congrui disputant. Nam & in illis ipsis Scholasticorum disputationibus de merito congrui vbique resonant vocabula præparationis & dispositionis. Vt igitur rectius examinari possint illa, quæ Tridenti de præparatione ad iustificationem decreta sunt: paucis repetenda sunt, quæ Scholastici disputant de præparationibus seu dispositionibus ad gratiam, & de merito congrui.

quæ pluribus recensentur,

V. Pantheologia ex sententia *Thomæ* ita disputat: Oportet esse aliquam præparationem, ad receptionem gratiæ, gratum facientis. Et ratio est: Nulla enim forma recipitur in materia, sine debita eius dispositione, sicut ignis non recipitur in ligno, nisi sicco & arido: nec scientia in homine recipitur, nisi a volente: & sicut in creatione animæ rationalis, quæ immediate a Deo producitur, natura disponit materiam ad animæ rationalis receptionem. Ad illam vero præparationem dicit non requiri donum aliquod Spiritus sancti habituale, sed tantum auxilium diuinum, mouens & excitans liberum arbitrium: quod ita motum ex suis naturalibus viribus sufficiat ad eliciendum actum conuersionis, faciendo quod in se est, vt ita per proprium actum se præparet, & disponat ad habendam gratiam. Efficaciam vero illius præparationis ad meritum, dicunt inde esse, quia vires liberi arbitrii per gratiam gratis datam moueantur & excitentur. Vnus igitur & idem est motus, inquit *Thomas*, quo liberum arbitrium disponitur, & quo gratia iustificationis infunditur: sicut in generatione naturali in eodem instanti vltima dispositio in materia alterationem terminat, & forma substantialis inducitur: ita cum motu voluntatis, qui ad gratiam disponit, faciendo quod in se est, simul infunditur gratia iustificationis.

VI. *Gabriel* in 3. sententiarum, distinctione 27. ita disputat. *Cuilibet facienti quod in se est, & per hoc sufficienter disposito ad susceptionem gratiæ, Deus infundit gratiam. Sed perfectissimus modus faciendi, quod in se est*, est diligere Deum super omnia, quo affirmat humanam voluntatem ex suis naturalibus posse. Hunc igitur actum dicit esse *immediatam, & vltimam dispositionem ad gratiæ infusionem*, & illa dispositione existente *in eodem instanti*, infundi *gratiam, quia* in naturalibus *subiecto disposito vltima dispositione ad formam, forma immediate infunditur.* In 4. sentent. distinct. 14. quæst. 1. dicit, duplicem esse dispositionem ad gratiam, scilicet *præuiam*, quæ non est sufficiens, vt sunt primi actus considerationis peccati & offensæ Dei, qui disponunt ad eliciendum ex naturalibus actum, seu motum diligendi Deum super omnia: *Concomitantem* dispositionem vocat, cum qua simul est infusio gratiæ seu charitatis. Quando enim ex naturalibus elicitur actus dilectionis Dei super omnia, illa est *immediata, sufficiens, & vltima dispositio, aptans ad gratiæ susceptionem, & ea existente, statim infunditur gratia*, & ita actus ille meritorius est, sicut in physicis vltima dispositio necessitat ad formam. Quæstione secunda dicit: Sicut *forma non inducitur in subiectum indispositum, & habens contrarium formæ inducendæ*, ita *necesse est subiectum præparari ad infusionem gratiæ*, quæ sit formalis nostra iustitia coram Deo, hoc est, sicut *Andradius* meus explicat, *est habitus animi diuina lege conformatus ad parendum diuinæ legi atque voluntati, virtutumque omnium officia obeunda inducens.* p. 461.

Et *Gabriel* dicit, hac gratia infusa, hoc est, habitu illo hominem dignum reddi gloria æternæ beatitudinis. Item, per illam gratiam, hoc est, per habitum illum hominem acceptari ad vitam æternam, & per habitum tolli obligationem ad mortem æternam. Talis est Scholasticorum præparatio seu dispositio ad iustificationem, tali etiam dispositioni respondens est ipsorum iustificatio.

De merito congrui ita loquuntur in compendio Theologiæ lib. 5. c. 11. Meritum in genere est boni operis efficacia ad obtinendum id, quod non habetur, vel ad habendum iustius, quod habetur. Meritum congrui est, per quod disponitur subiectum, vt possit recipere gratiam, secundum rationem diuinæ iustitiæ, iniuria enim fieret diuinæ iustitiæ, si daretur

gratia

gratia, in quibus esset obex, hoc est, prorsus indignis.

1. 2. q. 114. art. 3. & 6. *Thomas* inquit: *Meritum congrui est, quod procedit ex libero arbitrio. — Congruum* enim *est, vt dum homo virtute* liberi arbitrii *bene vtitur, Deus secundum excellentiam* misericordiæ suæ *excellentis operetur.* Et hoc merito congrui potest aliquis primam gratiam promereri. Cuius

d. 1. rationem *Gabriel* hanc assignat: Quia actum facientis, quod in se est, Deus acceptat ad infundendam gratiam, non ex debito iustitiæ, sed ex sua liberalitate. Huic liberi arbitrii operationi *Thomas* adiungit generalem influentiam Dei.

Compendium Theologiæ dicit, gratiā gratis datam semper præsto esse, excitare & commouere liberum arbitrium, quod ita motum, quando naturalibus suis viribus vtitur, tunc facit, quod in se est, & tunc Deum infallibiliter infundere gratiam, hoc est, charitatem, qua accepti reddamur Deo, & postea eius operibus vitam æternam ex condigno promereamur.

incrustent & aliis obtrudant, facile conücere licet qua monstra alant.

VI. Has Scholasticorum descriptiones de præparationibus seu dispositionibus ad gratiam & de merito congrui adhibeat lector ad Decretum Concilii Tridentini de præparatione ad iustificationem, & agnoscet, qualia monstra decretum illud alat. Et vt eo minus sit dubitationis, interpres Concilii *Andradius* prolixe explicat, in hanc sententiam intelligenda esse, quæ de præparatione ad iustificationem raduntur.

Quorum capitula proinde curatius examinantur.

VII. Facilis igitur & plana iam erit examinatio 5. & 6. capitulorum de præparatione ad iustificationem. Et obseruet Lector insidias: verba enim cum aliquâ mentione gratiæ diuinæ ita sunt posita, vt suspicari aliquis possit, Tridentinos patres nihil velle commune habere cum Scholasticorum opinionibus, & dispositione ad gratiam per opera non renatorum ex naturalibus liberi arbitrii viribus elicita. Num igitur reiiciunt & improbant illas opiniones? Nihil vero minus. Nam Canone 7. anathema dicunt illis, qui negant infideles per sua opera se disponere ad gratiam. Et suggillant illam *Lutheri* sententiam, quod infidelis, quando operibus extra gratiam naturalibus liberi arbitrii viribus factis confidit se disponi posse ad gratiam, dupliciter peccet. *Primo*, quia omne, quod non ex fide est, peccatum est. *Secundo*, peccatum grauius efficitur, quando illis operibus affingitur opinio meriti & fiducia, quod propterea Deus daturus sit gratiam. Supra etiam ostendimus, quod *Andradius*, Tridenti scribens, operibus infidelium, non tantum ipsum meritum congrui, sed longe & multum plus vltra tribuat.

Sed inquis: Multam certe gratiæ diuinæ mentionem faciunt Tridentini patres, cap. 5, & 6. Respondeo: illud intelligendum est iuxta ea, quæ iam ex Scholasticis recitauimus, gratiam scilicet gratis datam excitare & commouere liberum arbitrium, quod ita motum ex naturali sua virtute possit elicere tales motus & actiones, quibus homo disponatur ad gratiam. Agnoscit igitur Lector, quam insidiosis technis vsi sint architecti decretorum.

VIII. Explicationes vero & refutationes Scholasticæ istius opinionis supra in locis de libero arbitrio & de operibus infidelium traditæ sunt. Pergamus igitur ad ea, quæ sequuntur, quod scilicet ratione præparationis fides intelligenda sit iustificare. Canone enim 12. anathemate damnant, si quis fidem iustificantem intellexerit fiduciam diuinæ misericordiæ, quærentem, apprehendentem & accipientem in promissione Euangelii remissionem peccatorum propter Christum mediatorem, & illa sola fiducia nos coram Deo ad vitam æternam iustificari. Et cap. 8. suam sententiam ita explicant, vt scilicet per fidem ideo iustificari dicamur: *quia fides est humanæ salutis initium, fundamentum & radix omnis iustificationis.* Illud vero quomodo intelligi velint, copiose declarant cap. 6. de modo præparationis ad iustitiam. Et quo res planior sit, *Andradius* addit suas interpretationes. Dicit enim, p. 537. *iustificandi vim fidei in sacris litteris* ideo *tribui, quia animum ad accipiendum iustitiam præparet, præmuniat* & præfulciat. Et illud mox clarius explicat his verbis: *Impius fide iustificari dicitur, quia fides initium & fundamentum est iustificationis* hac ratione: quia *fores quodammodo aperit ad spem & charitatem, quæ opera sunt ad comparandam* & consequendam *iustitiam necessaria.* Fides igitur in Concilio Tridentino est initium & præparatio ad iustificationem, non quod apprehendat iustificationem, hoc est, remissionem peccatorum, gratis propter Christum, in promissione Euangelii propositum, sed quia incitet liberum arbitrium ad eliciendos tales motus seu actus, qui ratione meriti congrui, necessarii sunt ad consequendam iustitiam, quam dicunt esse nouum voluntatis nostræ habitum. p. 538.

Ex quinam fons opinionis illius Scholastica sit, enucleatur.

IX. Et Scholastici sane, non dissimulant ex quibus lacunis lutulentam istam opinionem hauserint. Sicut enim in Philosophia actio virtutis nascitur *ἐκ προαιρέσεως*, hæc vero oritur ex scientia: eodem modo *Thomas* philosophatur; Iustitia est habitus voluntatis: voluntas vero non fertur in incognitum, sed mouetur a potentia cognoscente. Ideo fidem sentit requiri ad iustificationem, tanquam quoddam dirigens voluntatem, vt eliciat motus spei & dilectionis, quibus ita præparetur & disponatur, vt de congruo mereatur infusionem iustificationis. Fidem igitur simpliciter intelli-

intelligunt, historicam tantum notitiam, & nudum assensum, quo in genere cognoscimus & statuimus vera esse, quæ de Deo & voluntate eius reuelata sunt, non tantum in Scriptura, verum etiam in illis, quæ titulo traditionum proponuntur. Quomodo vero Tridentini in 6. cap. sentiant, historicam illam notitiam, & nudum illum assensum incitare liberum arbitrium ad opera illa, quæ statuunt necessaria esse ad consequendam iustificationem, ex *Gabrielis* sententia exponam, quæ extat dist. 14. lib. 4. quæst. 2. Ita enim Lector rectius intelliget chimæram 6. capituli, de modo præparationis. Voluntas, inquit, in actibus suis præsupponit actus intellectus. 1. Oportet igitur actum fidei præcedere, quo apprehendatur peccati abominatio, & quod sit stipendium peccati. 2. Inde sequitur timor iræ Dei, & gehennæ incendii. 3. Inde peccata incipiunt displicere cum quadam detestatione. Et hæc est dispositio de congruo, non immediata, nec sufficiens, sed valde remota. 4. Fides conuertit se ad considerationem diuinæ misericordiæ, & statuit Deum paratum remittere debita, per infusionem charitatis, illis, qui sufficienter sunt præparati & dispositi. 5. Ex illa consideratione sequitur actus spei, per quem incipit Deum concupiscere, vt summum bonum. 6. Ex illo actu spei ascenditur ad diligendum Deum super omnia, ex naturalibus. 7. Ex illa dilectione elicitur alia displicentia & detestatio peccati, non ob timorem damnationis, sed propter Deum finaliter super omnia dilectum. 8. Istos actus sequitur propositum emendationis. Et hoc tandem est meritum congrui sufficiens, seu immediata, sufficiens & vltima dispositio ad infusionem gratiæ. Hos gradus præparationis seu dispositionis, eodem plane ordine & verbis non multum mutatis, Lector videt recenseri in sexto capitulo, de modo præparationis.

X. Audi vero, quid præparationibus illis tribuatur. *Thomas* vocat dispositionem aut præparationem necessitatis, quando ad vltimam dispositionem materiæ necessario sequitur & adest formæ introductio. Ita *Gabriel* inquit: Quando adest sufficiens & vltima hæc dispositio, in qua gratia commouet & incitat liberum arbitrium, quod deinde ex sua virtute elicit, & producit tales actus præparatorios, tunc demum necessitari ad infusionem gratiæ: quia statuerit, facienti, quod in se est, infallibiliter dare gratiam.

p. 538. *Andradius* hoc ita explicat, illis imperfectis motibus spei & charitatis *animum* ita *præparari, ne iustitia sit prorsus indignus. Colonienses Iesuitæ* præparationes illas ita declarant, quod Deus talem fidem, cum ceteris actibus in homine inuentam, dignam ducat, cui conferat iustificationem. Habemus igitur tandem, quid Concilium illis suis præparationibus quærat, vt scilicet stabiliatur meritum aliquod nostrum, & dignitas aliqua nostra, quæ necessaria sit ad consequendam iustificationem. Dicunt enim iustificationem nostram ita inniti misericordiæ Dei, vt tamen salua sit iustitia diuina, vt scilicet non conferatur sine nostro aliquo merito, & sine nostra aliqua dignitate.

subiuncta obseruatione, quam hac Scriptura contrarientur.

XI. Scriptura vero docet, quicquid diuina iustitia ad iustificationẽ, hoc est, reconciliationem peccatoris requirit, totum a Christo pro nobis impletum esse, vt quoad nos mera sit misericordia, gratis nos iustificans sine nostris operibus, tantum vt in vera pœnitentia, miseriam nostram agnoscentes, gratuitum illud beneficium fide gratis accipiamus, non per modum meriti aut dignitatis.

tum vero Pontificiorum sententia, partim ex Concilii verbis plenius enucleatur

XII. Attente igitur consideret Lector, quid illa verba sibi velint, quæ posita sunt in 7. c. *Homo Christo inseritur per fidem, spem & charitatem. Nam fides, nisi ad eam spes accedat & charitas, neque vnit perfecte cum Christo, neque corporis eius viuum membrum efficit.* Illud vero mox clarius explicant. Dicunt enim: *Catechumenis fidem, vitam æternam præstantem, petentibus responderi: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Omnino alludunt ad disputationes de fide *informi*, & de fide *formata*, licet a vocabulis certo consilio sibi temperent. Fidem enim iustificantem nolunt intelligi fiduciam, apprehendentem in promissione Euangelii Christum mediatorem, cum toto ipsius merito: sed historicam tantum notitiam & nudum assensum intelligunt, quando fidem nominant. Et quia talis fides, quæ aliquando in impiis, immo in ipsis etiam diabolis inuenitur, Iacob. 2, 19. non potest iustificare: cogitant igitur fidei adiungendum esse aliquid, quod maioris sit ponderis & meriti, charitatem scilicet, cuius dignitate homo acceptetur ad vitam æternam.

partim ex Andradio.

XIII. Vt autem ratio examinis eo certior sit, addam *Andradii* interpretationem, Is igitur dicit: *Opera spei & charitatis necessaria sunt ad comparandam iustitiam.* Et rationem addit: Quia *illis* operibus *Christum perfecte apprehendimus.* Contendit etiam ad iustificationem necessarium esse, vt Christus apprehendatur. Sed illum asserit, *non sola fide*, *sed* fide, *spe & charitate* simul apprehendi. Illud vero his verbis declarat: *Plurimorum iustificationem epistola* ad Hebræos *fidei tribuit, non ob Christum solo intellectu, qui fidei sedes est, apprehensum: sed quia* fides *ad spei & charitatis egregia opera præclaros illos viros incitabat.* Ita

p. 538.

p. 538.

p. 539.

Noe

Noe fide iustificatus dicitur, quia fides amore Dei ipsum inflammauit. Quomodo vero Christus apprehendatur operibus spei & charitatis, *Andradius* ita explicat: [p. 130.] quia scilicet illis operibus *animus cumulate ad iustitiam præparatur*, ne scilicet sit prorsus indignus, cui Christus se & merita sua communicet. Et dicit quidem, in illis operibus non constituendam *vim meriti*, sed intelligit meritum condigni: præparationem vero intelligit in eodem plane sensu, sicut Scholastici de dispositionibus & de merito congrui disputant, sicut supra hæc sunt explicata.

Et ipse *Andradius*, vt est apertus, sine dissimulatione se declarat. Disputans [p. 55 & seq.] enim, vtrum fidei vel charitati vel pœnitentiæ, quæ ex fide oritur, primæ partes in hac præparatione deferendæ [p. 141.] sint, tali vtitur syllogismo: *Ea ad quippiam efficiendum potissimum valent, quæ ad illud augendum plus virium habent. Cum igitur iustitiam augere nulla res magis quam charitatis officia possunt: colligitur sane necessario, ea in animo, ad iustitiam præparando, principem locum obtinere.* Videt Lector, quod in conclusione dicere debuerat, (Ergo actiones charitatis, quæ iustificationem præcedunt, ad eam efficiendam potissimum valent.) illud vocat præparationem. Quid igitur intelligat, hinc manifestum est.

[*& quæ hactenus dicta sunt, in compendium rediguntur.*] XIIII. Hæc accuratius & prolixius aliquanto examinanda fuerunt, vt clare intelligi possit, ex quibus fontibus illa sint hausta, quid monstri alant, & quo tendant, quæ in Concilio Tridentino de iustificatione decreta sunt. Simpliciter enim nihil aliud sunt, quam repetitiones & confirmationes illarum opinionum, quas Scholastici scriptores ex Philosophia & Theologia male & infeliciter dilutas in Ecclesiam inuexerunt: nisi quod mutatis aliquantulum terminis Scholasticorum quæsita sunt vocabula quædam ex Scriptura, quæ ad præsumptas illas ex Philosophia opiniones intorquerentur, ne fraus statim appareret. In disputatione enim, de præparatione ad iustificationem, ex professo, sicut ostendimus, repetunt & confirmant opiniones de merito congrui: In capitulo de iustificatione stabiliunt Scholasticorum disputationes, de gratia gratum faciente, hoc est, de qualitate seu habitu charitatis, qua fingunt hominem Deo acceptum reddi & dignum vita æterna. Vbi vero de incremento acceptæ iustificationis loquuntur, nihil aliud agunt, quam vt meritum condigni restituant; hoc est, vt renati suis operibus de condigno sibi mereantur vitam æternam. Atque ita tota lerna & colluuies Theologiæ Scholasticæ mutatis tantum vocabulis Ecclesiæ per Concilium rursus obtruditur.

XV. Quam insidioso autem artificio meritum congrui sub disputatione, de præparatione ad iustificationem, occultarint, aliquanto pluribus ostendendum fuit. Verum enim est, ordiendum esse a notitia & assensu verbi Dei. Verum est, oportere præcedere aliquam contritionem. Verum etiam est, quod *Ambrosius* dicit: „Neminem recte posse [v. comment. in Luc. l. 7. c. 11.] „pœnitentiam agere, nisi qui sperauerit „indulgentiam: veram etiam fidem non esse mortuam vel otiosam, sed efficacem per charitatem, nullum est dubium. Quid igitur, inquis, vitii habet Decretum illud? Respondeo: Fidem intelligi volunt, 1. historicam notitiam & nudum assensum, ita vt negent esse fiduciam diuinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum. 2. Fingunt gratiam diuinam tantum mouere & excitare liberum arbitrium, quod deinde ex naturalibus suis viribus possit illa præparatoria inchoare & præstare. 3. In illis præparationibus constituunt aliquod meritum & aliquam dignitatem, cuius intuitu iustificemur. Fidem enim dicunt debere statuere, quando homo facit, quod in se est, tunc Deum necessitari ad infundendam gratiam. 4. Quod proprium est fidei, apprehendere scilicet Christum ad iustitiam & salutem, illud tribuunt nostræ charitati. Et ordinem in Scriptura monstratum simpliciter inuertunt. Fingunt enim dilectionem Dei in nobis debere præcedere reconciliationem cum Deo, cum impossibile sit inchoari veram dilectionem Dei, nisi prius audita & fide apprehensa voce Euangelii de reconciliatione per misericordiam Dei propter filium mediatorem. Hæc certe, vt de Scriptura iam non dicam, cum *Augustino* non conueniunt, qui [v. lib. de fid. & oper. c. 14.] hanc perpetuo regulam inculcat: *Bona opera non præcedunt iustificandum, sed sequuntur iustificatum.*

XVI. Hoc sit simplex examen decreti Tridentini de *præparatione ad iustitiam*, & quo sensu intelligi velint, quando Paulus dicit, *impium fide iustificari.* Refutationem vero & explicationem in sequenti capite tractabimus. Quædam vero pertinent ad locum de pœnitentia.

SECTIO II.

Quid vere & proprie sit fides iustificans, *& quo sensu Scriptura velit intelligi, quando pronunciat* impium fide iustificari.

Vt fidei iustificantis natura tanto distinctius percipiatur.

I. OMnino necessaria est vera & genuina explicatio, quid sit *fides iustificans*, & quo sensu intelligendum sit, quando Scriptura tradit, *hominem iustificari per fidem.* Est enim fides instrumentum seu ὄργανον illud, per quod in voce Euangelii misericordiam Dei remittentis peccata, & acceptantis nos propter filium mediatorem ad vitam æternam, quærimus, apprehendimus, recipimus, & nobis applicamus. Et hinc fit, quod diabolus tam hostiliter infensus est doctrinæ de fide. Quia enim decretum Dei de redemptione generis humani non potuit impedire: Omne igitur suum artificium eo confert, vt organon applicationis vel eripiat, vel labefactet, vel deprauet. Nouit enim id, quod Heb. 4,2. scriptum est: *Verbum auditum non prodesse illis auditoribus, quorum fidei non est admixtum.* Quia *qui non crediderit, condemnabitur.* (Marc. 16, 16.)

1. euoluitur quæstio, de obiecto eius.

II. Breuitatis autem & ordinis gratia in quæstiones aliquot explicationem distribuam. Et *prima* quæstio erit de *obiecto*, circa quod fides iustificans proprie & principaliter versatur. Habet enim fides, in Scriptura siue in verbo Dei, suum proprium, peculiare & certum obiectum, quod ita respicit & intuetur, vt in eo quærat, apprehendat, accipiat, & sibi applicet illud, cuius respectu, merito & dignitate, credens coram Deo iustificetur, hoc est, accipiat remissionem peccatorum, reconcilietur Deo, accipiat adoptionem & acceptetur ad vitam æternam. Sicut enim fides est organon, quo nos apprehendimus & accipimus gratuitam misericordiam Dei remittentis peccata, adoptantis nos & acceptantis ad vitam æternam: ita Deus certum constituit organon seu instrumentum, per quod offert, distribuit, communicat, & applicat credentibus reconciliationem, remissionem peccatorum, & vitam æternam. Et sicut meritum Christi non potest apprehendi ad iustitiam & salutem, nisi per organon fidei diuinitus ad hoc ordinatum: ita si fides alibi, quam in suo proprio & principali obiecto, quærat iustificationem, non inuenit, nec accipit illam. Vtrunque igitur ex firmis & perspicuis Scripturæ testimoniis certo constituendum est: non enim sine periculo & pernicie salutis & iustitiæ in altero horum erratur: ideo hæc fundamenta subruit diabolus: quando doctrinam iustificationis conatur labefactare & euertere.

& monetur, subiecti ratione, formonem non

III. Ne autem explicatio illa sophisticis confusionibus turbetur, per diuisionem seiungenda sunt illa, quæ a ratione fidei iustificantis diuersa sunt.

esse de fide miraculosa. Matth. 7. 23. vel mortua,

Est enim *fides miraculorum*, 1. Cor. 12, 10. sed multi tales audient in illa die, *Non noui vos, discedite a me.* Est *fides mortua*, Iacob. 2,17. *hypocritica* seu *ficta*, 1. Timoth. 1,5. Et mortuam fidem non iustificare extra controuersiam est: & est historica tantum notitia, externa tantum professio fidei, Epicuræa peritasio de impunitate omnium scelerum, &c. Hæc igitur a fide iustificante, quæ vera & viua est, seiungenda sunt. Pontificii enim confusione illorum veram explicationem turbant, obscurant & deprauant.

nec etiam de generali credendorum notitia,

IIII. Est autem fides quædam generalis, quæ complectitur in genere historicam notitiam eorum, quæ in Scriptura a Deo proposita sunt: & generalem assensionem, qua statuimus ea, quæ in verbo Dei nobis reuelata sunt, vera esse non propter argumenta rationis: sed quia certi sumus a Deo, qui verax & omnipotens est, illa tradita & proposita esse. Et hæc quidem generalis fides, quia etiam in impiis esse potest, per se non iustificat: Fides tamen iustificans generalem illam fidem præsupponit & includit. Quando enim generale illud fundamentum statuens vera & certa esse, quæcunque diuinitus in verbo Dei patefacta sunt, non adfuerit, vel vacillauerit, nec concipi potest, nec in lucta retineri, fiducia promissionis diuinæ misericordiæ remittentis peccata propter Christum. Articulus etiam redemptionis, iustificationis seu reconciliationis, non potest recte intelligi, nisi præcedente notitia reliquarum partium verbi Dei. Quando igitur dicimus, proprium & principale obiectum fidei iustificantis esse promissionem gratuitæ misericordiæ Dei propter Christum mediatorem, non subtrahimus fidem reliquis articulis seu partibus verbi Dei: Sed sicut summa, finis & scopus totius Scripturæ est Christus mediator, Luc. 24,45. seq. Ioan. 5, 39. Rom. 10,11. Heb. 10,7. Ita fides, quando vniuerso verbo Dei assentitur, respicit ad scopum & finem Scripturæ, Christum scilicet in officio mediatoris, sicut *Augustinus* fidem Christianam a fide dæmonum discernit per vltimos articulos: *Credo remissionem peccatorum, corporis resurrectionem & vitam æternam.*

quamuis non negetur fidem iustificantem generalem quandam credendorum notitiam præsupponere.

sed fide iustificante,

V. Propter hanc caussam, & in hanc sententiam nostri in definitione fidei iustificantis addunt hanc particulam: fides est assentiri vniuerso verbo Dei nobis proposito, & *in hoc promissioni gratuitæ reconciliationis donatæ propter Christum mediatorem.* Neque enim probamus *Apellis Marcionitæ* opinionem, qui

qui apud *Eusebium* disputat, non nocere, si quis reliquis partibus verbi diuini, quæ ad fundamentum pertinent, vel prorsus non credat, vel praue credat, modo in Christum crucifixum credat.

Ratione vero prædicati huius fidei obiectum non esse

VI. Hoc igitur modo fides iustificans præsupponit & includit fidem illam generalem. Quæstio autem est, quod sit proprium & principale obiectum, quod fides iustificans in vniuerso verbo Dei ita intuetur, vt in eo quærat, apprehendat, & accipiat reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum, adoptionem & vitam æternam? Et ex enumeratione principalium partium verbi Dei explicatio huius quæstionis non est obscura.

quæuis Scripturæ historias,

Primo enim in historia de annis Mathusalem, de ædificatione turris Babel, & similibus historiis, fides directe nec quærit nec inuenit remissionem peccatorum; immo nec historia τῆ ἑξαημέρου creationis docet, quomodo a peccato, ira Dei, & a morte æterna liberemur. Et vbi illa non traduntur vel offeruntur, ibi fides non debet ea quærere, nec si quæsierit, poterit ea ibi inuenire.

nec comminationes legis,

Secundo, in illa parte verbi Dei, quæ arguit peccata, & comminatur pœnas temporales & æternas, fides non potest quærere & inuenire reconciliationem & remissionem peccatorum. Fides enim in verbo non debet aliud quærere, nec potest aliud inuenire & accipere, quam quod verbum monstrat, docet & offert. Quomodo igitur ibi quæreret & inueniret reconciliationem & remissionem peccatorum, vbi verbum iram & maledictionem Dei denunciat?

nec etiam legis promissiones,

Tertio, quia illa pars verbi diuini, quæ præcipit obedientiam, & præscribit opera, habet promissiones iustitiæ, benedictionis & vitæ, Rom. 2,6. seq. Deut. 30,6. Luc. 10,28. videtur in illo obiecto fidem debere quærere iustificationem: proponit enim promissiones vitæ. Sed Paulus hanc quæstionem ex professo explicat. Dicit enim legem promittere vitam *non credentibus, sed facientibus*, Rom. 4,4. & 10,5. Gal. 3,12. Ita vt peccator sentiens peccata sua, & iram Dei, non possit in legalibus promissionibus humili & supplice fide inuenire remissionem peccatorum, reconciliationem, & vitam æternam. Illæ enim promissiones non gratis ex gratia seu misericordia credentibus talia offerunt: sed exigunt, vt afferamus opera satisfacientia legi. *Qui fecerit hæc, viuet in eis*, Rom. 10,5. Gal. 3,12. & Rom. 4,4. *Operanti merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum.* Fides autem secundum gratiam, sine operibus, quærit & accipit promissionem hæreditatis, ideo Gal. 3,12. Paulus dicit, *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuet in eis.* Et quia promissionibus legis annexa est conditio perfectæ impletionis: ideo fides nec potest nec debet statuere, quod propter opera nostra, quæ propter carnem imperfecta sunt, in promissionibus legis inuenire possimus iustitiam, benedictionem & vitam: *quia maledictus, qui non in omnibus permanserit.* Gal. 3,10. Et *qui in vno offenderit, reus est omnium.* Iac. 2,10. *Sine lege* igitur *reuelata est iustitia Dei, per fidem Iesu Christi, super omnes, qui credunt*, Rom. 3,21. 22. Item, *exclusa est gloriatio, non per legem factorum, sed per legem fidei.* Et Rom. 4,14. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides & abolita promissio.* Supra autem in loco iustificationis ostendimus, Paulum, quando de operibus legis disputat, non tantum de operibus liberi arbitrii loqui: sed de operibus Abrahæ & Dauidis, hoc est, renatorum. Verum igitur & proprium obiectum fidei iustificantis, in quo quærere debeat reconciliationem & remissionem peccatorum, non est doctrina de bonis operibus & de remuneratione bonorum operum. Paulus enim iustis disputationibus hoc negat in Epistola ad Romanos & Galatas.

contra vero obiectum fidei iustificantis proprium esse gratuitam Dei misericordiam in Christo.

VII. Firma autem & perspicua sunt Scripturæ testimonia, quæ docent & affirmant, promissionem, quæ est Euangelii propria de gratuita misericordia Dei propter filium mediatorem remittentis peccata, adoptantis & acceptantis credentes ad vitam æternam, esse verum, proprium & principale obiectum fidei iustificantis, in quo quærat, apprehendat & accipiat iustificationem, hoc est, reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum. Rom. 3,24. 25. *Iustificati gratis per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorium per fidem in sanguine ipsius.* Rom. 4,5. 6. *Non operanti, credenti autem in eum, qui iustificat impium, imputatur fides eius ad iustitiam, sicut & Dauid inquit: Beati, quorum remissa sunt iniquitates*, &c. Item: Ideo non ex lege, sed *ex fide & secundum gratiam, vt firma sit promissio.* v. 16. Item, *scriptum est propter nos, quibus imputabitur ad iustitiam, credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum a mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.* v. 24. 25. Rom. 10. ex professo describens fidei iustitiam, obiectum eius constituit mortem & resurrectionem Christi, quod verbo vocat, *Euangelium euangelisans pacem.* Actor. 10,43. Christo, qui mortuus & resuscitatus est, *omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.* Ioan. 3, 18. *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.* Item: *ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis, qui credit*

credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

VIII. Sed non est opus omnia loca adscribere. Hæc enim, quæ annotauimus, ostendunt, pertinere huc omnes Scripturæ sententias.

Primo, Quæ loquuntur de gratuita misericordia, dilectione, gratia, benignitate, beneplacito, &c. Dei patris, mittentis filium, eligentis, vocantis, reconciliantis, adoptantis, acceptantis ad vitam æternam credentes, &c.

Secundo, Quæ sententiæ loquuntur de officio mediatoris in incarnatione, cruce, passione, resurrectione, ascensione, sessione ad dextram.

Tertio, Quod Spiritus sanctus illa beneficia proponat, offerat, distribuat, applicet, obsignet fide per verbum Euangelii, & per Sacramenta a filio Dei ad hoc instituta.

Quarto, Pertinent huc etiam plurimæ Scripturæ sententiæ, quod ex misericordia Dei, propter Christum mediatorem, fide accipiamus & habeamus gratuitam reconciliationem, remissionem peccatorum, imputationem iustitiæ, acceptationem coram Deo ad vitam æternam, adoptionem, liberationem a lege peccati & mortis, liberationem ab execratione legis, propitiationem pro peccatis, pacem, gaudium, spem gloriæ Dei, hæreditatem salutis & vitæ æternæ, &c.

Hæc de vero, proprio & principali obiecto fidei iustificantis, in quo iustificationem quærere debeat & accipere possit, firma & perspicua habent in Scriptura testimonia.

contra quam statuunt Pontificii,

IX. Et valde multum interest ad conseruationem puritatis doctrinæ de iustificatione, tenere verum & proprium illud obiectum fidei iustificantis. Obseruet autem Lector, quod Tridentini Patres, cum de caussa instrumentali disputant, per quam Deus proponat, offerat, distribuat, communicet & applicet credentibus beneficia iustificationis, nominant tantum Sacramentum Baptismi, nulla facta mentione verbi seu promissionis, quæ Euangelii propria est, cum Scriptura verbum & Sacramenta in hoc officio coniungat. Pronunciat enim Euangelium esse *ministerium Spiritus & vitæ*, 2. Corinth. 3, 6. *Est* enim *potentia Dei ad salutem omni credenti*, Rom. 1, 16. Et 2. Cor. 5, 18. 19. Paulus dicit, quod *Deus, qui mundum sibi reconciliat, non imputans peccata ipsorum, dederit Apostolis ministerium reconciliationis.* Item, *quod verbum reconciliationis in ipsis posuerit*, & Sacramenta nihil aliud sunt, quam sicut *Augustinus* eleganter dixit, *visibile verbum.* Neque enim Baptismus est separatum aliquod opus operatum, præter & extra promissionem Euangelii, sed est sigillum iustitiæ fidei. Et Ephes. 5, 26. Paulus coniungit Baptismum & verbum. Dicit enim: *Mundans Ecclesiam lauacro aqua in verbo.* Neque etiam semel tantum in hac vita, quando scilicet baptisamur, Deus nobis offert, communicat & applicat beneficium iustificationis. Non igitur caret artificio Romanensi, quod solum Sacramentum Baptismi, non facta mentione verbi aut promissionis Euangelii, caussam instrumentalem constituunt iustificationis: sed in loco de Sacramentis plenior forsan erit de his dicendi occasio.

tract. 80. in Ioan.

In 6. cap. obseruet Lector, quod ipsa vis veritatis extorqueat ipsis hæc verba, quod dicunt, Fidem *credere, vera esse, quæ diuintus reuelata & promissa sunt, atque illud in primis, a Deo iustificari impium per gratiam eius.* Sed cum hæc verba sonent, rem ipsam interim non obscure deprauant. Fingunt enim, fidem debere statuere, quando habemus gratiam, hoc est habitum charitatis, quod propter illam simus Deo accepti & digni vita æterna. Atque ita fidei iustificanti, verbis quidem concedunt, re ipsa vero suffurantur & eripiunt verum & proprium eius obiectum, quod scilicet in gratuita misericordia Dei, peccata remittentis propter Christum mediatorem, quærere debeat iustificationem. Et obiectum illud transferunt in dignitatem qualitatum hærentium in nobis.

vt adeo necesse sit, veritatem hanc firmam seruare,

X. Manifestum igitur est, quam sit vtile & necessarium, ex firmis & perspicuis Scripturæ testimoniis constituere & confirmare, quod sit verum, proprium & principale obiectum fidei iustificantis. Variis enim sophismatis insidiæ struuntur veritati in hac disputatione.

Cum autem Pontificii cap. XI. Ebr. nobis obuertant,

XI. Res autem ex Scripturæ testimoniis, sicut ostendimus, plana est, nisi quod illa obiectio non admonitum turbare posset, quod Heb. 11. per totum caput describuntur varia obiecta fidei. Vt articulus creationis, diluuium, occultatio Mosis, transitus maris rubri, casus murorum Iericho, calamitates sanctorum, prælia Iudicum, Regum Iuda, &c. Et in Euangelica historia, vbi fides multum commendatur, plerumque describuntur obiecta externa.

Hac obiectione Pontificii vtuntur, vt contra manifesta Scripturæ testimonia aliqua specie disputare possint, promissionem gratuitæ misericordiæ propter Christum mediatorem non esse proprium & principale obiectum fidei iustificantis. Illud vero ideo disputant, vt probent, fidem vim & virtutem iustificandi non habere ex suo obiecto, quod apprehendit, sed eam a charitate mutuari. Neque enim fides ideo iustificat, quia intellectu apprehendit casum murorum Iericho:

richo: aliam igitur præstantiorem virtutem, charitatem scilicet, docent adiungendam esse fidei, cuius dignitate formetur: & ita iustificet.

ad hanc illorum obiectionem respondetur,

XII. Sed simplex & vera est huius obiectionis explicatio. Non negamus, varia esse fidei obiecta, immo fidem in genere versari circa omnia illa, quæ diuinitus in verbo Dei reuelata sunt. Sed iam est quæstio, quodnam illud sit obiectum, in quod fides iustificans proprie & principaliter intuetur, quando vult quærere, inuenire, apprehendere & accipere remissionem peccatorum, reconciliationem, adoptionem, &c. *Fide transierunt mare rubrum,* Hebr. 11, 29. *Sed non in omnibus illis beneplacitum fuit Domino,* 1. Cor. 10, 5. Ita in decem leprosis fides apprehendit obiectum externæ sanationis, sed vni tantum Christus dicit, *Fides tua te saluum fecit.*

Luc. 17, 14. *v. 19.*

Aliter igitur Scriptura loquitur de obiecto fidei in genere: aliter vero constituit illud obiectum, cuius respectu & apprehensione fides coram Deo iustificat ad vitam æternam, sicut supra ostendimus. Alia deinde est quæstio de exercitiis fide in cruce, in obedientia, in petitione, & expectione rerum corporalium & spiritualium, postquam persona iam fide reconciliata est. Et de hac quæstione disputat Epistola ad Hebræos, quomodo scilicet fides post acceptam iustificationem per patientiam se exerceat, sicut status totius sequentis disputationis ponitur in fine cap. 10, 32. seq. Et in illis exercitiis, quando fides versatur circa alia externa obiecta, vt firma & stabilis sit, expectatio, patientia, & obedientia, oportet tanquam fundamentum præsupponi & prælucere proprium & principale illud obiectum, gratuitæ scilicet misericordiæ Dei, promissæ propter Christum mediatorem. In cruce enim & inter scandala, quando præstanda est patientia, obdientia & expectatio auxilii diuini circa alia obiecta, conscientia in primis, & ante omnia angitur de hac quæstione: An Deus mihi sit placatus, reconciliatus, & propitius? Et nisi fides iustificans ex proprio & principali suo obiecto prius de hac quæstione statuat, non potest esse verum, firmum, & stabile exercitium fidei circa alia obiecta. *Quotquot enim sunt promissiones Deo, sunt ναὶ καὶ ἀμὴν in Christo Iesu ad gloriam Dei per nos,* 2. Cor. 1, 20. Hoc est, promissiones de reliquis obiectis tunc demum nobis sunt ratæ, ita vt earum impletionem certa fiducia expectare possimus, quando fide in Christum cum Deo reconciliati sumus. Et ita sunt nobis ratæ, si earum impletio ad Dei gloriam per nos illustrandam facit. Particula enim ναὶ significat asseuerationem certitudinis promissionum ἀμὴν refertur ad expectationem ex certa fiducia eorum, quæ promissa sunt.

& quis capitis illius sensus sit, enucleatur.

XIII. Firmum igitur & fixum manet, proprium & principale obiectum fidei iustificantis, cuius respectu & apprehensione iustificat, esse gratuitam promissionem misericordiæ Dei, remittentis peccata, adoptantis & acceptantis credentes ad vitam æternam propter Christum mediatorem. Et hæc est prima quæstio, de obiecto fidei iustificantis.

2. euoluitur quæstio, quomodo fides hæc circa illud suum obiectum versetur?

XIV. *Altera* quæstio est, quomodo & qua ratione fides iustificans circa illud suum obiectum versetur, vt iustificet? scilicet non frigida cogitatione, non generali & superficiali assensione: sed ita, vt agnoscat, intueatur, expetat, quærat, apprehendat, accipiat, complectatur, & singulis credentibus applicet in promissione Christum cum omnibus suis meritis, & in Christo misericordiam Dei remittentis peccata. Omnino enim accipere oportet Christum & promissionem gratuitæ misericordiæ propter Christum illos, qui volunt iustificari: qui enim non accipiunt, non iustificantur, iuxta dictum Ioan. 1, 11. 12. *Sui eum non receperunt: quotquot autem acceperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Duobus vocabulis vtitur παρέλαβον & ἔλαβον. Et notum est, quod in communi lingua Græca verbum παραλαμβάνειν Demosthene explicante significet id quod ab alio offertur & traditur, ad se recipere. Hanc vero proprietatem & hoc officium in promissione scilicet Euangelii apprehendere & accipere Christum, & in Christo misericordiam Dei ad iustitiam & salutem, Scriptura non operibus, non charitati, non aliis virtutibus, sed soli fidei tribuit.

allatis Scripturæ testimoniis.

Ioan. 1, 12. cum dixisset, *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri:* mox addit explicationem, qui sint, qui Christum recipiant, & quomodo accipiatur: *Qui scilicet credunt in nomen eius.* Et mox subiungit: *Ex plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia.*

Ioan. 17, 8. *Verba tua dedi eis, & ipsi acceperunt & agnouerunt, & crediderunt.*

Rom. 9, 30. seq. *Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: Iustitiam, inquam quæ ex fide est; Israel vero sectans legem iustitiæ, ad legem iustitiæ non peruenit. Quare hoc? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Vtrumque diserte ponit, Non operibus, sed fide apprehendi iustitiam Euangelii in Christo. Et quid vocabulo Fidei intelligat, mox sequitur: *Omnis, qui credit in illum,* qui positus est in Zion lapis angularis, *non confundetur.*

Rom. 5, 10. 11. propositionem, *Fide iusti-*

iustificati pacem habemus, ita explicat: v. 17. *Accepimus reconciliationem*, item, *accipientes abundantiam gratiæ & donationis iustitiæ, regnabunt in vita per Christum.*

Gal. 3, 14. *Vt benedictio Abrahæ contingeret gentibus in Christo, vt promissionem* v. 22. *Spiritus accipiamus per fidem.* Item: *Scriptura conclusit omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Christi detur credentibus.*

Coloss. 2, 6. 7. *Accepistis Iesum Christum Dominum nostrum, radicati & superædificati in ipso, & confirmati in fide.*

Et in historia Euangelica multis exemplis ostenditur, fidei proprium esse, vt sit organon accipiens beneficia Christi: vt Matth. 9, 27. cæcis clamantibus, *Miserere nostri Fili Dauid*, Iesus dicit: *Creditis, me hoc posse facere?* Et cum respondissent, *Credimus:* tunc *tangens oculos illorum, dicit: Iuxta fidem vestram fiat vobis.* ita Matth. 13, 58. & Marc. 6, 5. 6. *in patria* Nazareth *non potuit vllam virtutem edere, propter incredulitatem illorum:* & Marci 9, 22. 23. cum pater lunatici clamaret, *Si quid potes, subueni nobis, misertus nostri:* Respondet Christus illud, *si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.*

Ita Ioan. 6, 53. *Nisi credideritis, non habebitis vitam in vobis.* Ioan. 3, 14. 15. *Exaltari oportet Filium hominis, vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Act. 10, 43. dicit Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.* Rom. 3, 22. Paulus dicit: *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum.* Item: v. 30. *Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Rom. 10, 4. *Christus est finis legis, ad iustitiam omni credenti.*

Nec vero opus est plura testimonia coaceruare: natura enim gratuitæ promissionis Euangelii requirit, vt fide accipiatur; id quod etiam *Gropperus* in Coloniensi institutione fateri cogitur. Illa igitur potissimum testimonia nunc annotare volui, quæ expresse fidei hoc tribuunt, quod accipiat Christum, gratiam, iustitiam, reconciliationem, remissionem peccatorum, &c.

3. *euoluitur quæstio, quomodo fides Christum accipiat?* XV. *Tertia* quæstio est: Quomodo, & qua ratione fides in promissione accipiat Christum, misericordiam Dei, reconciliationem, remissionem peccatorum, &c. *Andradius* meus, p. 538. Concilii sententiam explicans, dicit, hoc ita fieri: quia fides incitet & inflammet animum, ad actiones charitatis, quibus animus ita præparetur & disponatur, vt non sit indignus, cui donetur Christus cum suis meritis, misericordia Dei, reconciliatio, adoptio, & vita æterna. Ideo contendit, Christum perfecte apprehendi non sola fide, sed simul etiam operibus seu actionibus spei & charitatis. Et spem ideo adiungunt, quia illam volunt partim nostris meritis, partim misericordia Dei niti. Sed hæc supra de præparatione ad iustificationem pluribus sunt explicata, quæ nunc repeto, vt consideretur, quam necessariæ sint veræ declarationes.

XVI. Scriptura vero tradit quidem, *& a Scriptura eruitur,* fidem parere bona opera: sed quando loquitur de acceptatione iustificationis, hoc est, reconciliationis, non tantum nominat fidem, sed ex antithesi addit, *Non ex* *a) fieri absque operibus,* *operibus, non secundum opera.* Et quidem Rom. 9, 31. 32. affirmat, *Israelem, licet sectabatur legem iustitiæ, non peruenisse ad veram iustitiam* coram Deo, propter hanc ipsam caussam: *quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Et Rom. 4, 5. de Abrahamo, quando multis virtutibus a Spiritu sancto iam erat ornatus, loquens dicit, *Non operanti, credenti autem in eum, qui iustificat impium, fides eius imputatur ad iustitiam:* certe Abraham tunc simul & credebat & operabatur, fides vero imputatur ad iustitiam, *non operanti, sed credenti.* Idem etiam Dauidis testimonio probat, quod renatis, qui habent bona opera, iustitia fidei tamen imputetur *sine operibus*, Rom. 4, 6. 7. Quando igitur fides etiam renatorum agit coram Deo, de reconciliatione, adoptione & acceptatione ad vitam æternam, non affert & proponit Deo opera, dignitatem & merita, vt propter illa, persona digna iudicetur, quæ a Deo adoptetur & acceptetur ad vitam æternam.

Paulus enim 1. Cor. 4, 4. inquit: *Nibil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus.* Dauid precatur: *Ne intres in iudicium etiam cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Ps. 143, 2. Et Daniel inquit: *Non in iustitiis nostris prosternimus preces nostras.* c. 9. 18. Falsum igitur est organon, quo Christi meritum ad iustitiam accipitur esse simul & fidem & opera: ita quod fides primum efficiat opera, deinde ad Deum afferat & ipsi proponat bona illa nostra opera, vt propter ea reconciliemur, adoptemur & acceptemur ad vitam æternam.

XVII. Nam & renati agnoscunt, in *quippe quæ imperfecta sunt, in renatis etiam,* carne sua non habitare bonum, sed peccatum; opera sua propter adhærentem carnem, vt pote languida, imperfecta & immunda, non esse talia, quibus coram Dei iudicio ita possint consistere, vt propter illa persona iustificetur, hoc est, reconcilietur Deo, adoptetur & acceptetur ad vitam æternam. Fides igitur circumspicit & quærit, vt apprehendat, obtineat, & ad Deum afferat aliam iustitiam perfectiorem & præstantiorem, qua consistere possit coram iudicio Dei ad salutem, & vitam æternam. Illa autem iustitia est Christus mediator fide apprehensus:

hensus: *Christus* enim *est impletio legis ad iustitiam omni credenti*, Rom. 10, 4. In tentatione siquidem & lucta, quando mens vero obruitur pauore & metu iræ Dei, in illa certe consternatione fides non ita statuit: iam habeo charitatem, virtutes & merita, & propter illam dignitatem Deus me recipiet: Sed fides monstrat & intuetur filium Dei, factum victimam pro nobis, sedentem iam ad dexteram patris, & interpellantem pro nobis: ad illum confugit, petit, credit, & statuit propter hunc Pontificem nobis ignosci & donari reconciliationem, non propter nostras virtutes & nostram dignitatem. Et ita fides peccato nostro & damnationi nostræ opponit, non nostra opera & nostram dignitatem, sed meritum Christi. Habet igitur fides vim & virtutem iustificandi, non inde aut ideo, vel quod pariat bona opera, vel quod tam excellens in nobis sit virtus, tam præstans opus, aut tam digna actio nostra, sed correlatiue intelligitur propositio: Christus enim mediator in illo suo officio, est *iustitia nostra*, Ierem. 23, 6. Rom. 5, 18. 10, 3. 4. 1. Cor. 1, 30. &c. & propter illum misericordia Dei recipit nos, remittit peccata, adoptat, & acceptat ad vitam æternam: Christum vero, eius meritum, misericordiam Dei, reconciliationem, &c. fide oportet apprehendi. Et quia fides facit nos illorum beneficiorum Dei participes: estque velut manus nostra, qua nobis applicamus & ad nos recipimus, complectimur & possidemus ea, quæ in gratuita promissione Euangelii offeruntur: propter hoc officium applicationis, fidei tribuuntur, quæ sunt meriti Christi, & misericordiæ diuinæ: qui enim non habent fidem, illi non fiunt participes beneficiorum Christi. Paulina igitur antithesis inter fidem & opera ostendet, fidem iustificare non hoc modo & hac ratione, quod per opera faciat hominem dignum, cui donentur beneficia Christi. Sed humilitas agnoscit, & fatetur, naturam esse immundam, & personam non dignam his tantis beneficiis: ex gratuita igitur misericordia Dei, propter Christum mediatorem, fides quærit & petit illa.

6. absque dubitatione.

XVIII. Et quia in promissione per verbum & Sacramenta, Spiritus sanctus in ministerio monstrat, proponit, offert, distribuit, communicat & donat illa merita, & beneficia Christi: ideo fides non dubitat se apprehensione promissionis illa vere accipere & possidere. Quibus vero motibus fides apprehendat & accipiat promissionem Euangelii, in veris fidei iustificantis exercitiis intelligitur. Ibi enim animaduertuntur tales motus & gradus, sicut in Scriptura describuntur.

qua sint motus siue gradus fidei enumerantur.

Primo, Notitia seu scientia, cogitatio & meditatio promissionis Dei, de beneficiis Christi mediatoris, de misericordia Dei, de gratuita reconciliatione, &c. Luc. 1, 77. Esa. 53, 12. Coloss. 2, 2. &c.

Secundo, Huic notitiæ oportere coniunctam esse assensionem, non quidem generalem tantum, sed qua firma persuasione quisque credens statuat vniuersalem promissionem priuatim ad se quoque pertinere, se quoque includi & comprehendi in vniuersali illa promissione. Rom. 4, 23. 24. *Scriptum est non propter Abraham tantum; sed & propter nos, quibus imputabitur credentibus.*

Tertio, Ex illa notitia & assensione cor seu voluntas per operationem Spiritus sancti concipit desiderium, vt quia serio sentit, se oneratum peccatis & ira Dei, expetat, velit, quærat, petat sibi donari & communicari beneficium iustificationis, quod in promissione Euangelii proponitur, & illud fide apprehendit, vt ad se recipiat.

Quarto, Quando hoc modo a sententia damnationis, quæ per legem propter peccata nobis denunciatur, fides confugit ad thronum gratiæ, & ad propitiatorium, quod pater cælestis proposuit in sanguine Christi, accedit fiducia. Eph. 3, 12. quæ ex promissione statuit, Deum tunc tibi donare, communicare & applicare beneficia promissionis: & te hoc modo vere accipere ea, quæ gratuita Euangelii promissio offert, ad iustitiam, salutem & vitam æternam. Ex hac fiducia sequitur *παῤῥησία, quæ habet accessum ad Deum*, Ephes. 3, 12. *pax conscientiæ*, Rom. 5, 1. *Gaudium spiritus*, Rom. 14, 17. vt cor acquiescat in promissione misericordiæ, etiam in cruce, in tentatione, in ipsa denique morte retinens *spem gloriæ Dei*, Rom. 5, 2. Hæc in multis Scripturæ testimoniis & exemplis copiose describuntur, quæ sigillatim adscribere studium breuitatis prohibet. Volui autem per ἀνάλυσιν aliquanto crassiorem, simplicem tamen & veram, gradus fidei iustificantis delineare: ita enim in seriis exercitiis, & in lucta rectissime intelligi potest doctrina de fide iustificante.

ablata simul ad Pighii cauillationem responsio.

XIX. Nec vtilem illam simplicitatem patiamur perturbari philosophica *Pighii* cauillatione, qui clamitat, fidem esse chimæram, si simul in mente & voluntate collocetur. Quæ enim subiectis differunt, realiter differunt. Sed respondemus. *Primo*, Quod Scriptura philosophicas illas distinctiones non superstitiose obseruet, sed simpliciter tribuat cordi notitias, fiduciam & affectus: sicut etiam menti sæpe ea, quæ voluntatis sunt, tribuit. *Secundo*, Quicquid sit de subiectis, hoc certum est, motus mentis & voluntatis sibi correspondere: vt qualis est notitia &

& aſſenſio in mente, tales etiam motus plerunque in voluntate ſequantur & reſpondeant. *Tertio*, Quæſtio illa iam dudum a Scholaſticis explicata eſt. *Bonauentura* enim quærit, quomodo conueniat, ſpem eſſe certam expectationem: cum certitudo pertineat ad mentem, expectatio ad voluntatem? Reſpondet autem de intellectu practico. Et addit, nullum eſſe inconueniens, vnum habitum ponere, & in ratione & voluntate.

Et commonefactione de his gradibus practica.

XX. Addenda autem eſt commonefactio, in ſingulis hiſce gradibus, virtutem Dei in infirmitate perfici. Fides enim nec ſemper, nec in omnibus eſt lux ardens, ſed ſæpe linum tantum fumigans. Eſt enim fides magna, vt in Centurione, & in Cananæa: eſt modica, Matth. 14, 31. imbecillis, Rom. 14, 1. Et infirmitas fidei vel eſt in agnitione, Rom. 14, 1. ſeq. vel in fiducia, Matth. 9, 2. 20. Iuſtificat autem fides, non propterea quod ſit virtus tam firma & perfecta, ſed propter obiectum, quod ſcilicet apprehendit Chriſtũ mediatorem. Quando igitur fides in obiecto non errat, ſed illud inter trepidationes fiducia, quantumuis languida, apprehendit, aut apprehendere conatur & expetit: eſt quidem modica & infirma fides, vera tamen eſt fides. Et Paulus dulciſſimas proponit conſolationes in tali fidei infirmitate, Philip. 3, 12. *Apprehendo*, immo magis *apprehenſus ſum a Chriſto*. Gal. 4, 9. *Cognouiſtis Deum, immo magis cogniti eſtis a Deo*; modo oremus, Marci 9, 24. *Credo Domine, ſed tu adiuua incredulitatem meam.* Ex ſenſu etiam conſolationis & gaudii ſpiritualis non ſemper iudicari vel debet vel poteſt, an fides ſit vera; Senſus enim ille non præcedit, ſed ſequitur fidem: & ſæpe abſconditur, & obruitur cruce & tentationibus. Ex verbo igitur iudicandum eſt de fide.

XXI. Et hæc eſt breuis, ſimplex & vera explicatio, quid ſit fides iuſtificans: & quo ſenſu Scriptura intelligi velit, quando tradit, *impium per fidem iuſtificari*. Et ipſa antitheſis illuſtris eſt refutatio commentorum Tridentini Concilii.

Primum reſpondetur ad obiectionem, fidem non eſſe ſolam,

XXII. Poſtremo pauca quædam dicenda ſunt de argumento illo, quod præcipuum eſt in decretis Concilii: beneficia ſcilicet Chriſti ita ſib cohærere, vt quando homo per remiſſionem peccatorum reconciliatur, ſimul etiam per Spiritum ſanctum inchoetur ſanctificatio & renouatio. Vnde volunt conſequens eſſe, fidem ad iuſtificationem in Chriſto apprehendere non ſolam reconciliationem, ſed ſimul etiam renouationem. Et clamitant, nos qui iuſtificationẽ conſtituimus in ſola gratuita imputatione iuſtitiæ Chriſti, tollere & negare alterum beneficium Chriſti, ſanctificationem ſcilicet & renouationem. Item cap. 7. Homo cum remiſſione peccatorum, ſimul accipit etiam ſpem & charitatem. Ergo non ſola fides, ſed fides, ſpes & charitas ſimul iuſtificant. Et ſpem ideo in applicatione iuſtificationis adiungunt: dicunt enim, ſine noſtris meritis ſperare, non eſſe ſpem, ſed præſumptionem. Et Can. 11. dicunt: nos ſola fide excludere charitatem, quæ renatis inhæreat.

concedendo, illam quidem non nudam eſſe,

XXIII. Hoc eſt vnicum & potiſſimum argumentum Concilii Tridentini, contra ſolam fidem, ſola imputatione iuſtitiæ Chriſti iuſtificantem. Sed plana eſt reſponſio. Luculentam nobis iniuriam faciunt, quaſi in iuſtificatis tollamus & negemus ſanctificationem ſeu renouationem. Plane enim & clare noſtri docent, quod reconciliationem ſequatur renouatio, ita ut cum remiſſione peccatorum coniuncta ſit donatio Spiritus, qui inchoat renouationem. Qui igitur fide propter Chriſtum Mediatorem reconciliantur, in illis Spiritus ſanctus inchoat ſanctificationem ſeu renouationem. Sed cum Scriptura affirmamus, inchoatam nouitatem non eſſe illud, propter quod accipiamus remiſſionem peccatorum, adoptemur & acceptemur ad vitam æternam. Ita enim nullo modo docemus, fidem iuſtificantem eſſe ſolitariam, hoc eſt, talem perſuaſionẽ, quæ ſit ſine pœnitentia, & nulla omnino pariat bona opera. Sed fidem, quæ ſine operibus otioſa & mortua eſt, dicimus, non eſſe veram & viuam illam fidem, *quæ per charitatem efficax eſt*, Gal. 5, 6. Conſideret autem Lector, qualis ſit conſequentia argumenti Tridentinorum. Fides viua non eſt ſolitaria, ſine charitate; ergo non ſola, ſed vna cum charitate iuſtificat. Ergone quæ ſimul adſunt, quæ cohærent & coniuncta ſunt, vnum officium, & eandem omnia habebunt proprietatem? Simul ergo auribus & pedibus audiemus, oculis & manibus videbimus. Nulla ergo erit vel ſenſuum, vel potentiarum animæ diſtinctio: quia homo ſimul illa accipit, & habet. Sicut igitur hæc & ſimilia multa, etiam quando ſimul adſunt, recte & neceſſario diſtinguuntur: ita nos reconciliationem & renouationem, fidem & charitatem non ita diuellimus, vt alterum tollamus & negemus: ſed cuique ſuum locum, ſuum officium, & ſuam proprietatem tribuimus cum Scriptura: quæ ſolius fidei hoc proprium eſſe docet, apprehendere & accipere in promiſſione Euangelii Chriſtum ad iuſtitiam coram Deo ad vitam æternam. Et illam iuſtitiam fides non partitur inter Chriſtum & noſtram nouitatem ſeu charitatem, ſed in Solidum eam tribuit merito Chriſti.

ſolam tamen eſſe abſque inchoatis operum iuſtificare.

XXIIII. Vera igitur fides apprehendit Chriſtum: vera etiam fides non eſt ſine operibus, Iac. 2, 17. ſed *per charitatem eſt efficax*,

efficax, Gal. 5,6. Quod autem fides iustificat & saluat, illam vim & virtutem non mutuatur, sumit & habet inde, quia per charitatem efficax est, & bona opera parit: sed quia Christum apprehendit, *qui est impletio legis ad iustitiam omni credenti*, Rom. 10,4. & *non est in alio salus*, Actor. 4, 12. Alia vero quæstio est, qua nota & quo testimonio agnoscatur & deprehendatur, an sit vera & viua fides? ne falsa & mortua opinione fictæ fidei nos seducamus. In hac quæstione cum Scriptura dicimus: Illa fides valet, quæ *per charitatem est efficax*, Gal. 5,6. Et *fides sine operibus est mortua*, Iac. 2,17. Et hoc sensu *Apologia confessionis Augustanæ* dicit, fidem, quæ est sine bonis operibus, non iustificare. Item: *Si quis dilectionem abiecerit, etiamsi habuit magnam fidem, tamen non retineat eam.* Nec enim fidem aut iustitiam retinent illi, qui secundum carnem ambulant.

Cumprimis Andradii deprauatio notatur,

XXV. Hæc quæ in libello contra Iesuitas hoc sensu dixeram, *Andradius* p. 533. seq. ita deprauat, quasi sentiam, bona opera ad iustificationem & salutem esse ne„cessaria: & addit p. 537. si ita sentire & lo„qui cœperimus, sperare fore, vt breui ad „Romanam Ecclesiam redeamus, & id „ipsum cum Pontificiis sentiamus & dicamus. Et illud Lector hoc loco diligenter obseruet, qualem spem, & quantum robur Pontificii collocent in propositione de necessitate operum ad iustificationem & salutem. Ad me vero quod attinet, respondeo: virulentam & sycophanticam esse *Andradii* calumniam. Nunquam sensi, nunquam dixi hoc: sed profiteor & contestor, me serio improbare illas propositiones, quæ a quibusdam in nostris Ecclesiis sparsæ quidem, sed communibus suffragiis explosæ & refutatæ sunt: scilicet bona opera ad iustificationem & salutem ita esse necessaria, vt impossibile sit, quenquam sine bonis operibus saluari. Hæc enim gloria debetur vni & soli Christo, qui fide apprehenditur & accipitur: ita vt *beatitudo sit eius hominis, cui Deus imputat iustitiam, sine operibus*, Rom. 4,5.6. Nec tamen otiosæ vel mortuæ fidei tribuimus iustificationem: sed dicimus, fidem, si vera & viua est, non esse otiosam, sed efficacem per charitatem. Vitam autem, quam fides affert credentibus, non mutuatur, aut accipit a charitate, sed a Christo, quem complectitur, qui est vita & salus nostra.

XXVI. Contra Pontificiorum igitur calumnias, & contra Epicuræas persuasiones ex Scriptura *Apologia Augustana Confessionis* proponit hanc notam veræ fidei, quod existat in vera pœnitentia, & quod sit efficax per charitatem. In quæstione vero, Quomodo fides iustificet? dicimus fidem vnicum mediatorem Christum apprehendere, ad iustitiam & salutem, sine nostris operibus.

p. 86.

& exclusiuarum

In hac enim quæstione Paulus non simpliciter proponit doctrinam iustificationis, sed addit multas & varias particulas exclusiuas: ne quid quacunque specie assuatur, sed vt caussa iustificationis nostræ soli gratuitæ misericordiæ Dei remittentis peccata, meritum solius Christi mediatoris obedientiæ, & applicatio, soli fidei vendicetur.

Paulinarum ratio exponitur, tum additis illarum exemplis.

XXVII. Sunt autem hæ ferme exclusiuæ particulæ apud Paulum. *Primo* vocabulum *gratiæ*, cum æquipollentibus; Eph. 2,8. *Gratia saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis.* Rom. 11,6. *Si ex gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia, non esset gratia.* Tit. 3,5. *Non ex operibus, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit.* 2. Tim. 1, 9. *Non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Iesu, ante tempora secularia.* Psal. 71,16. *Memorabor iustitiæ tuæ solius.* Vbi propter maiorem emphasin, affixum geminatur *iustitia tua, solius tua.*

Secundo, Particula *gratis* cum synonymis; Rom. 3,24. *Gratis iustificamur, ipsius gratia.* Rom. 6,23. *Stipendium peccati mors est: sed* χάρισμα *Dei est vita æterna.* Ephes. 2,8. *Non ex vobis,* δῶρον *Dei est.* Gal. 3,18. *Si ex lege hæreditas, iam non ex promissione; Abrahæ vero Deus per promissionem* κεχάρισται, *gratuito donauit.*

Tertio, Nomen *vnius*: Rom. 5. *Gratia* v. 15.
vnius hominis Iesu Christi in plures abunda- v. 17.
uit. Regnabunt in vita per vnum Iesum Chri- v. 18.
stum: per vnius iustitiam in omnes: per vnius v. 19.
obedientiam iusti constituuntur multi. Hebr. 10,14. *Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos.*

Quarto, Rom. 3,28. *Sine lege.* Gal. 2, 16. *Non per legem.* Gal. 3,11. *Non ex lege.*

Quinto, Opera. Rom. 4,6. *Sine operibus.* Tit. 3,5. *Non ex operibus.* 2. Tim. 1,9. *Non secundum opera.* Eph. 2,8. *Non ex vobis.* Philipp. 3,9. *Non habens meam iustitiam.* Rom. 10,3. *Propriam iustitiam.*

Sexto, Vocabulum *imputationis*, Rom.
4,5. *Non operanti, sed credenti fides impu-*
tatur ad iustitiam. Imputatur iustitia sine v. 6.
operibus. Imputatur secundum gratiam, non secundum debitum.

Septimo, Remissio peccatorum. Rom. 4,6.7. *Dauid pronunciat beatitudinem esse eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* 2. Cor. 5,19. *Reconcilians sibi mundum, non imputans ipsi peccata eorum.*

Octauo, Vocabulum *fidei*. Rom. 3,28. *Fide sine operibus.* Eph. 2,8.9. *Per fidem non ex vobis, non ex operibus.* Rom. 3,27. *Exclusa est gloriatio non per legem operum, sed per legem fidei.* Act. 13,38. *Ab omnibus, a quibus non potuistis in lege iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.* Et Gal. 2,16. extat peculiaris exclusiua.: *Scientes, quod ex operibus legis nō iustificatur homo, nisi per fidem.* Particulam enim εἰ μὴ & ἐὰν μὴ, excludere præcedentia

cedentia membra, multa exempla Scripturæ ostendunt. Vt Apoc. 9,4. *Dictum est locustis, ne læderent fœnum, neque omne viride, neque omnem arborem, nisi homines, qui non habent signum Dei in frontibus.* Apoc. 21,27. *Non intrabit in ipsam omne profanum, nisi qui scripti sunt in libro vitæ.* Marc. 13,32. *De die illa nemo nouit, nec angeli, nec filius, nisi pater.* Ioann. cap. 15, 4. *Palmes non potest a seipso fructum facere, nisi in vite manserit.* Ibi est ἐὰν μή. 4. Regum 23,9. Græci interpretes particulam aduersariam כי אם reddiderunt per εἰ μή, quod alibi plerunque reddunt per ἀλλ' ἤ. Et in eadem significatione Exod. 4,1. vsurpant particulam ἐὰν μή. Sensus igitur Pauli Galat. 2,16. hic est: *non iustificatur homo ex operibus legis, sed per fidem Christi.* Et mox exclusiuam explicat, inquiens: *Nos in Christum credidimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.*

tum signi-ficatu,

XXVIII. Hæ ferme sunt exclusiuæ, Paulo vsitatæ: quas in nostris linguis non possumus breuius & commodius efferre, quam per particulam *Sola*. Illa enim omnes exclusiuas Pauli vno quasi complexu significantissime comprehendit, & auditoribus proponit. Et quia omnibus temporibus particula illa in articulo iustificationis in Ecclesia semper vsitata fuit, sicut testimoniis ex omnium ferme Patrum scriptis ostendi potest: recepta est in Ecclesiis nostris, quando volumus omnes exclusiuas Pauli breuiter complecti, quod dicimus: *Sola* misericordia Dei, *sola* fide, *sola* imputatione iustitiæ, *solius* mediatoris Christi, nos iustificari.

Et illam exclusiuam ita intelligimus, vt 1. excludatur conditio meriti, seu dignitatis nostræ. 2. Vt caussa reconciliationis adimatur nostris operibus seu virtutibus, & transferatur in solam gratiam Dei, propter meritum Christi mediatoris. 3. Vt ostendatur medium seu organon applicationis. Non enim operibus, sed sola fide apprehenditur, accipitur & applicatur gratuita promissio reconciliationis, propter Christum mediatorem. Reprehenduntur vero, sicut apud *Chrysostomum* & *Augustinum*, ita & apud nos illi, qui particulas exclusiuas ita intelligunt, quasi illi, qui sine pœnitentia in sceleribus perseuerant & pergunt, mortua fide, hoc est, Epicuræa persuasione impunitatis iustificentur. Neque etiam solam fidem intelligimus solam notitiam seu externam professionem dogmatum Ecclesiæ, qualis in multis hypocritis & impiis esse potest.

Hæc quæ prolixe a nostris explicata sunt, breuiter recito: vt manifestum fiat, quam sycophanticis calumniis particula *Sola* in Tridentino concilio exagitetur & deprauetur: vtque Lector intelligat, quando particula *Sola* in illo, sicut declarauimus, sensu damnatur, simul damnari omnes exclusiuas Pauli. Et hoc quærunt Pontificii, vt per particulam *Sola*, iugulent omnes Pauli exclusiuas.

Et quia *Andradius* clamitat, *Lutherum* per particulam *Sola* intellexisse solitariam & mortuam fidem, adscribam locum eius in 15. cap. Genesis, vbi clarissime explicat sensum huius exclusiuæ. Verba hæc sunt: *Scio reliquas virtutes esse insignia dona Dei, — scio fidem sine his donis non existere. Sed quæstio est, quid cuiusque proprium sit. Tenes manu varia semina. Non autem quæro, quæ cum quibus coniuncta sint, sed quæ sit cuiusque propria virtus. Hic aperte dic, quid faciat sola fides: non cum quibus virtutibus coniuncta sit. Sola autem fides apprehendit promissionem: — hoc proprium solius fidei opus est. — Reliquæ virtutes alias habent materias, circa quas versantur.* Item: *Scimus quod fides nunquam est sola, sed affert secum charitatem & alia multiplicia dona: neque vnquam sola est, sed non ideo confundendæ res, & quod solius fidei est, aliis virtutibus tribuendum.* Hæc *Lutherus*.

v. p. 536.

SECTIO III.

An vera fides iustificans, sit vel fiducia, vel dubitatio de remissione peccatorum.

Pontificiorum de dubitatione sententia vti turpis est.

I. LVtherus in 41. cap. Genesis dicit: *Etiamsi nihil præterea peccatum fuisset in doctrina Pontificia, quam quod docuerunt, nos debere vagari & fluctuare ambigentes & dubios de remissione peccatorum, gratia & salute nostra, iustas tamen haberemus caussas, cur ab Ecclesia infideli nos seiungeremus.* Et *Gropperus* etiam turpitudinem Pontificii istius dogmatis, de dubitatione fidei iustificantis, non tantum agnouit, sed publice improbauit. Extant etiam de hac quæstione duo aduersaria scripta *Ambrosii* Catharini & *Dominici a Soto*, quæ ostendunt, illis ipsis, qui Tridenti congregati fuerunt, non conuenisse de flagitioso isto dogmate, quod fides debeat esse dubitatio. Et propter hanc caussam dicunt, Titulum cap. 9. non simpliciter, sed ita constitutum esse, *Contra inanem hæreticorum fiduciam.*

ista Triden- *tinis visum fuit, illam inuoluere.*

II. Hæc obseruatio, si recte consideretur, ostendet, quo artificio compositum sit illud decretum, cuius tamen intentionem, finem & summam esse *Andradius*, Tridenti in Concilio scribens, affirmat, vt monachorum dogma de dubitatione quoquo modo retineatur, confirmetur & stabiliatur. Nec sane nullæ sunt caussæ, quare tam acriter Pontificii de retinenda dubitatione digladiantur:

Exponitur inde, cur

Intelli-

tam meritor pro dubitatione; illa digladientur,

Intelligunt enim totam negotiationem Pontificiæ nundinationis hoc fundamento niti. Conscientia enim quærens certam aliquam & firmam consolationem, quando audit ipsam fidem, etiam quando in promissione Christum mediatorem apprehendit, debere dubitare de remissione peccatorum, cogitat se velle cumulare tam multa & tam varia opera, vt iuxta poëtam, si non prosint singula, plura iuuent. Hinc vltra opera diuinitus mandata, electitii cultus sine fine & modo excogitati fuerunt. Hinc vota, peregrinationes & inuocationes sanctorum, fraternitates, opera indebita, opera supererogationis, nundinatio missarum, negotiatio indulgentiarum, & breuiter, tota illa lerna superstitionum Pontificiarum. Cumque in agone conscientia in illis omnibus non inueniret certam & firmam consolationem: excogitatum tandem est purgatorium, & propositæ redemptiones suffragiorum post mortem. His regni sui vectigalibus timent publicani Pontificii. Vident enim fore, vt minuantur & intercidant, si homines ex verbo Dei doceantur, fidem esse fiduciam, quæ in promissione Euangelii inueniat, accipiat & possideat certam & firmam consolationem, de reconciliatione cum Deo. Hinc illæ lachrymæ: hinc tentationes pro stabilienda dubitatione.

& qualem fidem remissionis peccatorum proponant,

III. Sed audiamus, qualem fidem remissionis peccatorum Tridentini patres Ecclesiæ proponant.

Primo, Concedunt, quod necessarium sit credere, peccatum non remitti, nisi gratis, diuina misericordia, propter Christum. Illud vero inde scimus credendum esse, quia doctrina Euangelii hanc promissionem fidei proponit.

Secundo, Mox vero addunt: *Nemini tamen in sola fiducia & certitudine remissionis peccatorum suorum acquiescenti, peccata dimitti* dicendum est. Fides igitur in Concilio Tridentino ita credit promissioni Euangelii, de gratuita remissione peccatorum propter Christum, vt tamen in ea certa fiducia acquiescere non ausit: immo non verentur dicere, nemini remitti peccata, qui iuxta promissionem Euangelii in fiducia & certitudine remissionis peccatorum suorum acquieuerit.

Tertio, rationem adducunt, quia etiam apud hæreticos possit esse vana, & ab omni pietate remota fiducia.

Quarto, addunt: Ne illos quidem, qui vere iustificati sunt, debere absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere, se esse iustificatos.

Quinto, dicunt non esse asserendum, neminem a peccatis absolui & iustificari, nisi eum, qui certo credat, se absolutum & iustificatum esse. Sentiunt ergo homines a peccatis absolui, etiamsi non certo credant, se absolutos esse: hoc est, docent absolutionem sine fide.

Sexto, ponunt hanc declarationem, pios quidem in genere non debere dubitare de promissis Dei, de efficacia mortis Christi, de merito Christi, deque Sacramentorum virtute: sed quod ad applicationem ad indiuidua attinet, quemlibet, dum suam propriam indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere posse. Neminem enim scire posse certitudine fidei, cui non possit subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum.

Septimo, anathemate damnant, si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, vt credat certo & absque vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa.

& quidem ipsius ex Andradii interpretatione,

IIII. Hæc sunt capita, quæ de dubitatione contra fiduciam Tridenti decreta sunt. *Andradius* vero suo more, vt interpres Concilii, addit declarationem, quid sit, quod vocant *indispositionem:* & quod toties damnant, si quis in sola fiducia remissionis peccatorum acquiescat. Ita enim inquit: Euangelium docet, *eos, qui sincera fide & ardenti charitate Deum prosequuntur*, consequi iustificationem: *an* vero *ipse ea omnia habeam, quæ ad iustitiam comparandam sunt necessaria*, Euangelium *minime asserit.* Item: *Fides* quidem *mea potissimum debet in Christo quærere, vt ego saluer: an* vero *eam operam ad iustitiam consequendam, quam oportebat, adhibuerim, ex fide non accepimus.* Iis enim solum censet a Deo tribui iustificationem, *qui pœnitentia se, & charitatis actionibus ad illam suscipiendam præpararunt. Non* autem *constat fidei testimonio, an ea omnia quis præstiterit, quæ sunt ad iustitiam comparandam necessaria.* Ego inquit, *nulla ratione dubito, mihi ad iustitiam aditum patere, si sincera fide veraque pœnitentia ad diuinæ gratiæ thronum accessero. Sed an id vere & integre aliquando præstiterim, constare* recte mihi *nunquam potuit.* Rationem vero hanc addit: Multa sunt peccata, *ipsis etiam peccatoribus, vsque adeo occulta, vt illa internoscere nullo modo possint. Cum* igitur *nemo scire possit, an aliquo sit crimine implicatus, cuius nulla sit ratione conscius:* quomodo *certo credere potest, iam se esse iustificatum?* Et persuasionem *esse minime Christianam, sibi de consecuta iustificatione blandiri*, probat illa *Cypriani* sententia: *Nemo sic sibi blandiatur de puro & immaculato corde, vt innocentia sua fretus, medicinam non putet esse adhibendam vulne-*

p. 543. p. 544. p. 545. p. 546. p. 549.

serm. de eleemos. T. I. opp. f. 198.

vulneribus, cum scriptum sit: Quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Et quod Iesuitæ scripserant: „Fidelis firmiter quidem „sperat vitam æternam, & quod magis est, „confidit etiam: non tamen certo credit, „sed dubitat, spes enim fallere potest. Ad illud responsurus *Andradius*, inquit: *Spem habere aliquam dubitationem coniunctam & implicatam. Cum enim spes, qua nobis vitam æternam pollicemur & nostris operibus, & maxime diuinæ misericordiæ & omnipotentiæ fidat: quippe quæ ex meritis & gratia proficiscitur: ita fit sane, vt spes ita sit certa, vt semper cum metu & dubitatione sit coniuncta & copulata.*

p.553. 554.

Quam vero doctrina hac piis animabus inimica sit, ostenditur.

V. Hanc *Andradii* interpretationem conferat Lector ad capita decreti Tridentini de dubitatione: & videbit, ex quibus lacunis, relicto viuo fonte, desperabunda illa dubitationis opinio deriuata sit. Qualis enim est iustificatio, talis etiam est fides in Pontificia Ecclesia. *Primo* enim verbis quidem tribuunt reconciliationem & remissionem peccatorum misericordiæ diuinæ propter Christum: sed addunt, illam nemini communicari, conferri aut applicari, nisi qui operibus pœnitentiæ & charitatis ita se disposuerit, vt non prorsus indignus sit, in quem Deus beneficium iustificationis conferat. Quia vero conscientia semper dubitat, an satis habeat talium operum, an satis digna sit eorum præstantia, an sufficiens sit præparatio, an vere & integre omnia illa pœnitentiæ & charitatis opera, quæ ad dignam & sufficientem præparationem requiri sentiant, præstita sint: necessario fit, quod ex hac doctrina anxiæ mentes in inuocatione, in tentatione, in lucta cum ira Dei propter peccata, in ipso denique agone mortis, nunquam possunt inuenire certam & firmam consolationem, qua se possint sustentare & erigere, ne oppressæ desperatione ruant in æternum exitium: quo enim magis conantur se hoc modo disponere & præparare, eo profundius in dubitationem immerguntur. Magis enim magisque in ipso conatu agnoscunt & experiuntur insufficientiam & indignitatem præparationum. Quod si vero de sufficientia & dignitate præparationis suæ præsumpserint, incidunt in iudicium Pharisæi, Luc. 18,11. seq. quod scilicet Israel sectando legem iustitiæ, ad legem iustitiæ non peruenerit: quia non ex fide, sed quasi ex operibus: ita vtrinque intercluditur & obstruitur via ad iustificationem per Pontificias præparationes. Et iam lector ex *Andradii* interpretationibus intelligit, quid quæsitum fuerit Tridentinis illis præparationibus, ad iustificationem: vt scilicet tota fides remissionis peccatorum dubia & incerta, hoc est, nulla redderetur. Ita enim Paulus loquitur Rom. 4,14. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, & abolita promissio.*

Secundo, Tridentinum decretum inquit: Etiamsi vere quis iustificatus fuerit, non tamen debere quemquam *absque vlla omnino dubitatione apud semetipsum statuere, se esse iustificatum.* Nihil igitur nisi meras dubitationes continet doctrina Pontificia, siue versetur in præparatoriis, siue in caussa principali iustificationis. Aduertat autem Lector, quam *Andradius* rationem reddat, dubitandum esse, etiam si vere quis iustificatus sit: Quia, inquit, quædam peccata tam sunt occulta, vt illa internosci non facile possint: & inscrutabiles sunt cordis humani recessus. Cum igitur nemo scire possit, ne forsan crimine aliquo sit implicatus, cuius nulla sit ratione conscius: semper dubium manet, an simus iustificati. *Cyprianus* enim dicit: *Nemo sic sibi blandiatur de puro & immaculato corde, vt innocentia sua fretus, medicinam non putet esse adhibendam vulneribus: cum scriptum sit: Quis gloriabitur, mundum se esse a peccato?* Et *Hieronymus* inquit: *Quod nobis interdum mundum videtur, Dei oculis sordidum deprehenditur:* hoc est, quia caussam formalem suæ iustificationis coram Deo, ad vitam æternam, constituunt in qualitatibus iustitiæ inhærentis: & vero propter legem peccati militantem in membris nemo potest certo statuere, illas suas inhærentes qualitates tales esse, quæ miserum peccatorem possint gratum & acceptum facere, quæque dignæ sint vita æterna: merito ergo perpetuo de sua salute dubitant, qui hoc modo iustificari volunt. Et hoc est, quod antea dixi, qualem iustificationem habent Pontificii, talem etiam docent fidem.

p.545.

p.546.

p.549.

in Ierem. c.13.

Qualis vero, Deum immortalem, est illa doctrina, cuius effectus, summa & finis est, vt anxiæ conscientiæ, quærentes consolationem, coniiciantur in perpetuas hæsitationes & dubitationes, suæ cum Deo reconciliationis, remissionis peccatorum, salutis & vitæ æternæ? Tales certe dubitationes philosophia & quæuis ethnicorum religio docere potest.

quo ipso tamen in Pontificiis laudatur, quod illam de dubitatione inscribant.

VI. Ingenue vero & recte faciunt Pontificii, quod hoc emblema suæ Theologiæ ipsi inscribunt, quod sit doctrina dubitationis, quæ scilicet non possit conscientiis monstrare & afferre veram, certam & firmam consolationem, qua in lucta tentationum se erigere & sustentare possint: sed quæ relinquat conscientias in tristissimis dubitationibus, quibus illas magis magisque immergat. Et sane si aliud de doctrina sua prædicarent, & res ipsa & experientia argueret eos mendacii. Nec facile forsan nobis crederetur, si diceremus totã Pontificiã Ecclesiam nihil aliud esse, quam offici-

officinam seu materiam dubitationis. Domesticum igitur illud ipsorum testimonium de doctrina Pontificia recipimus, & nostro calculo approbamus: quod scilicet doctrina Concilii Tridentini de iustificatione non possit conscientiis vere credentium afferre certam & firmam consolationem, in qua certa fiducia contra tentationes acquiescere possint: sed quod eas coniiciat, detineat & relinquat in perpetuis dubitationibus. Fidei enim (sicut dicunt) potest subesse falsum: & spei (sicut Iesuitæ dicunt) proprium est posse fallere. Nec sane elogium hoc inuidemus doctrinæ pontificiæ: immo addimus ex Paulo, eos, qui hoc modo suis operibus præparari, & suis qualitatibus iustificari volunt, minus adhuc, quam par est facere: quod saltem dubitant de sua reconciliatione, adoptione, & acceptatione ad vitam æternam. Paulus enim non dubitatiue, sed categorice pronunciat, *se in hoc, quod nihil sibi conscius est, non esse iustificatum*, 1. Cor. 4, 4. Item, *qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt: quia qui non in omnibus permanserit, maledictus esto.* Gal. 3, 10. *Qui non ex fide, sed quasi ex operibus sectantur iustificationem, ad eam non perueniunt*, Rom. 9, 31. 32. *Euacuati estis a Christo, gratia excidistis, qui in lege iustificamini*, Gal. 5, 4. Qui igitur tali consolatione afferente dubitationem & desperationem delectatur, fruatur sane ea: nec prætendere poterit, se deceptum esse: prædicant enim Pontificii suam doctrinam non afferre talem pacem conscientiis, in qua tuto & certo acquiscere possint. Qui ergo vult de salute sua dubitare, amplectatur doctrinam Pontificiam: hoc enim est, quod de summa & fine doctrinæ suæ pollicentur.

adiecta increpatio.

Cumprimis autem in Tridentinis notatur, quod doctrinam de remissione peccatorum in meram conuertant dubitationem.

VII. Non autem hic consistunt Tridentini patres, sed vlterius progrediuntur, & decernunt: Neminem, etiamsi vera fide credat, gratis diuina misericordia propter Christum peccata sibi remitti, debere certo statuere, se a peccatis absolui. Immo addunt: qui credit peccata non remitti, nisi gratis diuina misericordia propter Christum, si in illa fiducia acquiescat, tunc & ideo peccata illi non dimitti. Huic vero blasphemiæ, propter gloriam Christi & conscientiarum consolationẽ, resistendum est. Et insignis contumelia est, doctrinam cælestem hoc titulo infamare, quod sit doctrina & materia dubitationis in articulo de remissione peccatorum. Ideo enim diuinitus patefacta est generi humano doctrina cælestis, ideo proponitur in Ecclesia, vt vere credentes habeant certam & firmam consolationẽ, in qua contra omnes tentationes tuto acquiescere possint, in promissione Euangelii de reconciliatione sua cum Deo, de adoptione & acceptatione ad vitam æternam. Sicut igitur libenter damus, & pleno ore confirmamus, Pontificiorum doctrinam de iustificatione esse officinam dubitationis & desperationis: ita pro fiducia gratuitæ reconciliationis cum Deo, propter Christum mediatorem, omnino pugnandum est in Ecclesia. Hæc enim est doctrina Euangelii, & Ecclesiæ propria.

& vera e Scriptura sententia defenditur.

VIII. Non autem prolixa oratione disputationis huius explicationem persequemur: sed fundamenta tantum, qua fieri poterit breuitate, notabimus.

quod dum fit, remouentur, quæ ab illis hac in materia confundi solent.

Vt autem eo commodius illud fieri possit, primum paucis illa remouebimus, quorum confusione Pontificii callide & insidiose statum disputationis coram imperitis transponere conantur.

Non igitur disputatio est de fide hæreticorum, qui falsas & blasphemas opiniones, pugnantes cum fundamento, amplectuntur & tuentur: Nec de Epicuræa persuasione, pollicente sibi in perseuerantia scelerum impunitatem, quæstio est: illis enim non dubitationem, sed certam asseuerationem iræ diuinæ, nisi conuertantur, proponimus: Qui talia agunt, non habent partem in regno Dei & Christi.

Fatemur etiam, veram fidem in hac carnis infirmitate non esse perfectam, sed sæpe tentari multis & variis dubitationibus: ita vt in tentationibus sæpe inter trepidationes valde languida sit fiducia. Docemus autem, non indulgendum dubitationi, sed perpetuo cum ea luctandum, & orandum: *Credo Domine, sed tu opem fer incredulitati meæ.* Item: *Domine, adauge nobis fidem.* Monentur etiam iustificati, ne fiducia misericordiæ Dei ad alendam & confirmandam securitatem & petulantiam carnis abutantur: illa enim semper freno timoris Domini coercenda & reprimenda est. Nec sane quando respicimus ad infirmitatem nostram, ad nouas nostras qualitates, seu virtutes, inde concipimus fiduciam, quod Deo certo simus accepti ad vitam æternam: diserte enim cum Paulo fatemur, *In hoc non sum iustificatus.*

Marc. 9. 34.
Luc. 17, 5.
1. Cor. 4, 4.

tum verus controuersiæ status proponitur.

IX. Has quæstiones ideo ab hac dispositione separo. Video enim Pontificios harum confusione hanc doctrinam turbare. Verus igitur controuersiæ huius, inter nos & Pontificios, status hic est: quod ipsi docent, peccatorem, quando in seria pœnitentia, vera fide, ex verbo Dei per Spiritum sanctum concepta, apprehendit promissionem gratuitæ misericordiæ, & in ea simul apprehendit ipsum mediatorem, filium Dei, qui est iustitia nostra, nec posse nec debere, certa fiducia statuere, peccata sibi remitti: posse quidem bene sperare, & de Dei misericordia

cordia optima quæque sibi polliceri: sed hæc tamen sine certa fiducia in medio fluctuantis dubitationis suspensa esse relinquenda: quia fidei possit subesse falsum, & spes possit fallere. Et hanc dubitationem numerant non inter infirmitates & maculas carnis, sed inter virtutes fidei: vt nisi dubitatio adsit, ornet & commendet fidem, sit inanis hæreticorum fiducia, non fides iustificans. Quia vero vident duo hæc manifeste esse pugnantia, credere & dubitare: fingunt fidem in genere quidem statuere promissiones diuinas de misericordia Dei, de merito Christi, & de Sacramentorum efficacia veras & certas esse: sed de applicatione ad credentes, fidem debere in perpetua dubitatione suspensam manere: an scilicet mea fides, quæ promissione Dei nititur, certo iuxta dicta Euangelica statuere debeat: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Item: *Fides tua te saluum fecit.*

Matth. 9, 2. Luc. 17, 19.

Iuxta Pontificios igitur, fides inter vniuersalia, siue realia siue nominalia, inter ideas Platonicas in aere generali persuasione suspensa volitabit: de applicatione ad personam credentem vel non solicita, vel non certa.

tum fundamenta nostra sententia adducuntur,

X. Quia vero vtilis & necessaria est illa doctrina, quæ Euangelii propria est: quomodo conscientiæ, quæ pauore iræ Dei propter peccata anguntur, possint habere certam & firmam consolationem, in qua certa fiducia de remissione peccatorum acquiescere possint, non prolixe sane rhetoricabimur, sed præcipua tantum fundamenta eius doctrinæ notabimus.

& quidem 1. ex natura promissionis gratuitæ.

XI. *Primo*, Fundamentum firmum & manifestum sumitur ex natura & proprietate promissionis gratuitæ: fiducia enim salutis nostræ non eo nititur, quasi ingenii nostri perspicacia acumine suo possit penetrare cælos cælorum, & scrutari, quid de me in arcano concilio Trinitatis decretum sit: sed hoc fundamento nititur, quod Deus, ex arcana luce prodiens, voluntatem suam nobis in verbo patefecit: vt Paulus 1. Cor. 2, 16. non dubitet affirmare, nos *mentem Christi tenere.* Et in lege quidem voluntas Dei ita patefacta est: *Qui fecerit hæc, viuet in eis.* Quod si per dubitationem apprehendi posset vita æterna, nulla magis idonea esset promissio, quam legis: propter annexam enim conditionem perfectæ impletionis, conscientias relinquit in perpetua dubitatione, Rom. 4, 15. Quia vero non dubitatio, sed fides iustificat: nec qui dubitat, sed qui credit, habet vitam æternam: ideo Deus proposuit gratuitam promissionem Euangelii, quæ nititur non nostris operibus, sed misericordia Dei propter obedientiam filii Mediatoris. Et quare hæc promissio sit proposita, Paulus ostendit Rom. 4, 16. Ideo *ex fide, vt secundum gratiam, vt sit firma promissio.* Num vero, vt tantum in genere, & per se firma sit promissio? Immo, inquit Paulus, *vt firma sit omni semini.* Quomodo vero? *Scriptum est*, inquit *propter nos, quibus imputabitur credentibus.* In genere enim & per se firma est etiam legis promissio. Vt vero nobis sit firma, ideo secundum gratiam, & ex fide. Ita Hebr. 6, 17. 18. extat pulcherrima sententia, Deum in gratuita promissione *interposuisse iusiurandum: vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, firmam consolationem habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem.* Audis, non in genere tantum, nec per se firmam tantum esse promissionem: sed vt nos, qui confugimus ad apprehendendam propositam spem, firmam consolationem habeamus. Ex hoc fundamento Ioannes ducit argumentum 1. ep. c. 5, 10. *Qui non credit Deo, mendacem facit eum.* Nec vero de generali assensione Ioannes loquitur. Subiungit enim: *Hæc scribo vobis, qui creditis nomen in filii Dei, vt sciatis, quod vitam æternam habetis.* Nam si credo in filium Dei, & tamen dubito, an habeam vitam æternam: non credo huic promissioni, *Qui in credit filium, habet vitam æternam.* Iuxta Ioannem igitur facio *Deum mendacem.*

Leu. 18, 5. Gal. 3, 12.

v. 24.

v. 13

Io. 6, 40.

2. ex proprietate fidei iustificantis.

XII. *Secundo*, Ex proprietate fidei iustificantis. Tribuitur enim fidei πληροφορία, ὑπόστασις, ἔλεγχος, παῤῥησία, πεποίθησις: quæ certe non dubitationem, sed certam & firmam fiduciam significant: sicut exemplis probare possem, nisi vererer prolixitatem. Ioannes peculiari consilio de fide ita loquitur, 1. cap. 3, 13. *Scimus, quod translati sumus a morte ad vitam.* cap. 5, 13. *Vt sciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomen filii Dei.* 1. Petr. 1, 13. *Perfecte sperate in eam, quæ ad vos defertur, gratiam.* Hebr. 3, 14. *Si fiduciam & gloriationem spei ad finem vsque firmam tenuerimus.* Hebr. 10, 22. *Accedamus vero corde in plerophoria fidei, tenentes confessionem spei ἀκλινῆ.* Hebr. 6, 19. extat dulcissima metaphora *ancoræ.* Quando enim ancora in terram sabulosam incidit, non potest nauem firmiter retinere: quando vero in fundum firmum & tenacem iacta est, firmiter retinet nauem contra omnes fluctus. Ita, inquit, ancoram spei nostræ iactam esse in ipsum cælum: & quidem vbi Christus pro nobis Pontifex est, qui apprehendit, fulcit & retinet ancoram illam, sicut inquit Ioan. 10, 28. *De manu mea nemo rapiet eas.* Et sicut Paulus inquit Philip. 3, 12. *Apprehendi, immo magis apprehensus sum.* Ita Rom. 5, 1. 2. *Iustificati fide, pacem habemus apud Deum.* Item: *Stamus in gratia Dei, & gloriamur spe gloriæ Dei.* Rom. 4, 16.

Ideo

Ideo ex fide, vt firma sit promissio. Has dulcissimas consolationes scelerate nobis dubitatione sua deprauare & eripere conantur Pontificii Academici. Quod si virtus esset dubitatio, non recte præciperetur esse luctandum contra dubitationem: nec iuberemur petere: *Adauge nobis fidem; Adiuua incredulitatem.* [Luc. 17, 5. Marc. 9, 43.] Est & hoc valde firmum argumentum, contra Pontificiam dubitationem, quod 2. Cor. 13, 5. Paulus inquit: *Tentate & probate vos ipsos, an sitis in fide. Anne cognoscitis vos ipsos, quod Iesus Christus in vobis sit, nisi forsan reprobi estis?* Audis, quemq; debere seipsum probare, an sit in fide: & illos, qui non agnoscunt Christum in se esse, reprobos esse.

Hæc copiosa oratione possent explicari: sed nos tantum fundamenta nunc monstramus. Illud tantum addam, quam variis artificiis locum Rom. 8, 38. ludificare conentur Pontificii. *Pighius* ex *Thoma* dicit, Paulum ibi tantum de suæ salutis certitudine, quam ex peculiari reuelatione habuerit, loqui: non vero affirmare omnem Christi fidelem, eiusmodi certitudinem habere: sed hoc manifeste falsum est. Paulus enim in tota illa sententia in plurali loquitur, & fundamenta illius certitudinis ponit: *Christus mortuus est, immo sedet ad dexteram patris, interpellans pro nobis.* [p. 553.] *Andradius* igitur videns, has ludificationes non posse consistere, dicit verbum πέπεισμαι significare non certam fiduciam, sed verisimilem existimationem seu persuasionem: quæ tamen falli possit, quia in quibusdam Scripturæ locis ita vsurpetur. Atqui vsurpatur etiam pro certa, firma & indubitata persuasione, 2. Tim. 1, 12. *Certus sum, quod potens est, depositum meum seruare.* Et ab hoc themate πεποίθησις deducitur. Quæstio iam est: Vtra significatio conueniat, loco Rom. 8, 38. Illud vero totus contextus tantum non clamat: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* [v. 31.] *Quomodo non omnia cum filio nobis donaret?* [v. 32.] *Quis accusabit, quis condemnabit? Deus iustificat, Christus mortuus est.* [v. 33. 34.] *Quis separabit nos a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro? Num periculum, num gladius?* [v. 35. sq.] &c. *Immo in his omnibus plusquam vincimus, per eum, qui dilexit nos.* Et post hæc sequitur verbum πέπεισμαι. Manifestissimum autem est, eum cum ratione (quod dicitur) insanire, qui totam illam orationem de dubitatione conaretur explicare. Et inter ipsos Pontificios nemo hactenus ausus fuit dicere, Paulum Rom. 8. de sua etiam salute incertum dubitare: nisi quod Iesuitarum impudentia hoc tentauit, quam *Andradius* non æquare tantum, sed & superare contendit.

[3.) a doctrina de vero vsu sacramentorum.] XIII. *Tertio*, Doctrina de vero vsu Sacramentorum præbet suauissima argumenta de certitudine salutis credentium, contra dubitationem Pontificiorum. Certum enim est, filium Dei promissioni gratiæ sua institutione addidisse signa illa, quæ Sacramenta vocantur: vt promissio Euangelii non tantum in genere proponeretur, sed vt in actione Sacramentorum generalis illa promissio singulis fide vtentibus offerretur, applicaretur & obsignaretur: & quidem, vt fidei infirmitas, quæ generali & nuda promissione contra spem in spem ægre se potest sustentare, efficacia Sacramentorũ subleuaretur & confirmaretur. Ita Rom. 4, 11. *Circumcisio* vocatur *sigillum iustitiæ fidei.* Gal. 3, 27. *Quotquot baptisati estis, Christum induistis.* 1. Petr. 3, 21. *Baptismus est stipulatio bonæ conscientiæ.* In vsu Cœnæ Dominicæ singulis non indigne accedentibus filius Dei applicat illud: *Accipe, ede: hoc est corpus meum, quod pro te traditum est: hoc poculum, nouum Testamentum est,* &c. Ita oratio *Damasceni* in sumptione mysteriorum inquit: *Dignare vt accipiam,* εἰς ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης ζωῆς καὶ βασιλείας. De absolutione quam dulcis est promissio: *Quorum remiseritis peccata, remissa erunt eis.* [Ioan. 20, 23.] *Quicquid solueritis in terra, solutum erit in cælo.* [Matth. 18, 18.] Hinc *Gerson* recte disputat, „absolutionem non in optatiuo „modo, sed propter certitudinem pro- „nunciandam esse in indicatiuo modo, [de absol. sacram. T. II. opp. f. 323. sq.] sicut hac forma absolutionis Nathan vtitur: *Dominus abstulit peccatum tuum.* [2. Reg. 12, 13.] Et Christus Luc. 7, 50. *Fides tua te saluum fecit, vade in pace.* Matth. 9, 2. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Hæ dulcissimæ consolationes non tantum labefactantur, sed omnino conscientiis eripiuntur per Pontificiam dubitationem.

XIIII. *Quarto*, Firmissima argumenta contra Pontificiorum dubitationem sumuntur ex testimoniis Scripturæ de obsignatione credentium per Spiritum sanctum: [4.) a dictis Scripturæ, & de obsignatione credentium.] Ephes. 1, 13. *Postquam credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto, qui est arrhabo hæreditatis nostræ,* 2. Corinth. 1, 22. *Deus est, qui obsignauit nos, deditque arrham Spiritus in cordibus nostris.* Ephes. 4, 30. *Non contristetis Spiritum, quo obsignati estis in diem redemptionis,* &c. Emphases vocabulorum *obsignationis* & *arrhabonis* pulcherrime confirmant hanc doctrinam. *Obsignatio* enim extra omnẽ controuersiam iis adhibetur, quæ volumus aliis, ad quos illa pertinent, indubitata, & quam certissima esse, & quidem in hunc finem adhibetur, vt omnis dubitatio & hæsitatio, quæcunque incidere posset, per obsignationem remoueatur. Nec vero obsignatio Spiritus in singulis credentibus ad generalem tantum persuasionem pertinet: sed vt singuli statuant sibi firmam & certam esse promissionem, & quidem contra dubitationem, quæ naturaliter hæret in animis nostris, Deus adhibet obsignationem pretiosissimam

mam & firmissimam, ipsum scilicet Spiritũ sanctum. Alterum vocabulum, est *arrhabo*, quod origine Hebraicum esse certum est. Significat autem hypothecam, cautionem seu symbolum, quodcunque sit, quo ratificatur & confirmatur fideiussio, non certe, vt de ea dubitetur, sed vt ei fides indubitata habeatur. Hoc etiam vocabulo appellantur *obsides*, 4. Reg. 14, 14. vsurpatur & Genes. 38, 17. sicut a Latinis *arrha* pro parte aliqua persoluti pretii, qua fides fit persoluendæ reliquæ summæ.

Et hæc vocabula præbent dulcissimam consolationem. Quia enim *salui sumus, sed spe*, Rom. 8, 24. & interim variis tentationibus fides quassatur & concutitur, ne propterea de bona Dei erga nos voluntate, de remissione peccatorum, adoptione, salute, & vita æterna dubitemus, dedit nobis quasi obsidem, pignus & arrham, non angelum, vel creatum aliquid, sed ipsum Spiritum sanctum, qui est ὁμοούσιος Patri & Filio, vt contra omnem dubitationem, in fiducia salutis nostræ, quæ in nobis reuelabitur, acquiescere possimus. Et illæ metaphoræ manifestis sententiis alibi explicantur. 1. Ioan. 5, 10. *Qui credit in filium, habet testimonium in seipso*. Rom. 8, 16. *Spiritus sanctus dat testimonium spiritui nostro, quod filii Dei simus*. Galat. 4, 6. *Deus misit Spiritum filii sui in corda nostra, clamantem Abba pater*. 1. Cor. 2, 12. *Accepimus Spiritum ex Deo, vt sciamus, quæ nobis a Deo donata sunt*. Ephes. 1, 18. *Illuminati oculos mentis, vt sciamus, quæ sit spes hæreditatis nostræ*, &c. Insignis igitur contumelia est in Spiritum gratiæ decretum Tridentini Concilii de dubitatione veræ fidei.

P. 547. De his dulcissimis sententiis *Andradius* inquit, *ridicule magis quam acute* dici, credentes inde etiam certos reddi de reconciliatione, *quod Spiritus sanctus id intus in animo testetur*. Quia, inquit, *sine peculiari reuelatione nemini certo constare potest, illam, quam multi sentiunt, mentis testificationem esse Spiritus sancti voces*. Et certum quidem est, non omnes humani animi cogitationes & impetus esse motus & impulsus Spiritus sancti: sed quia verbum Euangelii est *ministerium spiritus*, 2. Cor. 3, 6. 8. Ioan. 6, 63. & *ex auditu fidei* Spiritus accipitur, Gal. 3, 2. testificationem igitur in mente credentium, ex fide secundum promissionem Euangelii conceptam, certum est, esse obsignationem Spiritus sancti, sicut Paulus inquit: *Postquam credidistis, obsignati estis Spiritu promissionis sancto*, Ephes. 1, 13. *Andradius* vero vult, hæc iudicari non secundum verbum promissionis, sed expectandas esse peculiares reuelationes alias, sine quibus ambiguam, dubiam & incertam, forsan etiam falsam, esse creden-tium fiduciam, ipsam etiam obsignationem Spiritus, de qua Paulus loquitur.

XV. *Quinto*, Idem probatur ab exemplis sanctorum, vt de Abraham, Rom. 4, 18. seq. Paulus dicit: *Contra spem in spem credidit. Et non infirmatus est fide, in promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam*. Hæc non verba, sed fulmina sunt contra Tridentinum decretum, quod dicit: Nemini, qui in fiducia remissionis peccatorum iuxta promissionem acquiescit, peccata remitti. Paulus vero dicit: *Ideo reputatum est ei ad iustitiam*. Nec de generali assensione loquitur Paulus, sed de applicatione ad indiuiduum, ad Abraham scilicet. 5.) ab exemplis sanctorum.

Dauid inquit Psalm. 23, 4. *Si ambulauero in medio vmbra mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*.

Psalm. 27, 1. *Dominus salus mea, quem timebo? a quo trepidabo?*

Psalm. 31, 2. *In te Domine speraui, non confundar in æternum*. Item: *Qui confidit in Domino, sicut mons Sion in æternum non commouebitur*. Ps. 125, 1.

Paulus Rom. 8, 33. seq. *Quis accusabit, quis condemnabit? quis separabit?* &c. *persuasum enim mihi habeo, quod nulla creatura poterit nos separare a dilectione Dei, qua diligit nos in Christo Iesu Domino nostro*.

Luc. 7, 49. 50. *Remittuntur tibi peccata tua, vade in pace, fides tua te saluam fecit*. Matth. 9, 2. *Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua*.

XVI. *Sexto*, Dubitatio pugnans cum fiducia disertis verbis in Scriptura reprehenditur. Matth. 6, 30. *O modicæ fidei*. Matth. 14, 31. *Modicæ fidei, quid dubitasti?* vtitur verbo διστάζειν, quod significat, quando animus affectibus nunc huc nunc illuc impellitur, vt non maneat in vna sententia. Ita vsurpatur 7. Ethicor. cap. 2. Et idem est, quod Pontificii dicunt, spem assentiri quidem propter probabiles rationes vni parti, sed tamen cum formidine partis, alterius. Rom. 4, 20. Iacob. 1, 6. Marc. 11, 23. fidei opponitur verbum διακρίνεσθαι, quod *Budæus* inde dici sentit, quod illi, qui hæsitant, secum ipsi alternantibus sententiis quasi litigant & disceptant. Et plane talem fidem fingunt Pontificii. 6.) a reprehensione dubitationis.

Lucæ 12, 29. loco ὀλιγοπιστίας, vtitur verbo μετεωρίζεσθαι, quod significat animum ancipiti & solicita dubitatione suspensum, quo res euasura sit: sicut quæ in sublimi suspensa sunt, facili momento huc illuc impelluntur. Ita *Thucyd.* l. 2. *Tota Græcia* μετέωρος ἦν. Græci interpretes Ps. 41, 92. 87. de fluctibus maris vehementioribus hoc vocabulum vsurpant. Et hanc antithesin Iacobus cap. 1, 6. 7. explicat: *Postulet in fide, nihil hæsitans, qui enim hæsitat,*

hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento circumagitur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino. Loquitur autem Iacobus non simpliciter de infidelitate, sed vtitur verbo διακρίνεσθαι: de quo iam dictum est. Simpliciter igitur damnat Tridentinam dubitationem. Et obseruet Lector, quod Tridentinum Decretum hæsitationem facit virtutem fidei: Paulus vero Rom. 4, 20. eam tribuit τῇ ἀπιστίᾳ, *incredulitati.* Et Rom. 14, 23. synonyma sunt: *Quicquid non est ex fide*; Et: *Quicquid fit dubitante conscientia.* Et affirmat, dubitationem non tantum per se esse vitium, verum etiam contaminare alia opera, vt fiant peccata.

7. a symphonia Pontificiorum cum Novatianis.

XVII. *Septimo*, Vtilis est hæc obseruatio, vnde sumpta sit doctrina, quæ iubet vere credentes dubitare de remissione suorum peccatorum. Nam Matthæi 9, 23. Scribæ de generali quidem promissione remissionis peccatorum, non dubitant, sed Christum blasphemiæ arguunt, propterea quod doceat, se tam certo promittere, & donare remissionem peccatorum credentibus, vt iubeat paralyticum θαρσεῖν, hoc est, *bono & tranquillo animo esse.* Ita Luc. 7, 49. 50. cum Christus mulierem absolueret, *Remittuntur tibi peccata tua*, & iuberet eam *in pace* ire, Pharisæi mussitant, blasphemiam esse.

Et Nouatiani conuersis post lapsum non simpliciter negabant remissionem peccatorum, sed iubebant illos bene quidem sperare, non tamen certo statuere, vel posse, vel debere peccata sibi remitti. Ita enim in Tripart. lib. 9. error ipsorum describitur: *esse quidem lapsos inuitandos ad pœnitentiam, remissionem vero Dei potestati relinquendam.* Ita etiam Ambrosius de pœnitentia, l. 1. c. 2. Nouatiani dicunt, se *soli* Deo *remittendorum criminum potestatem reseruare.* Sed Christus mandauit discipulis, soluere peccata. Et lib. 2. cap. 5. dicit: Nouatianos pro stabilienda dubitatione de remissione peccatorum obiecisse locum ex Actis c. 8, 22. vbi Petrus dicit: *Pœnitentiam age, si forte tibi remittatur iniquitas peccati tui.* Ibi dicunt: Petrum non certo affirmasse, pœnitentibus peccata dimitti. *Ambrosius* vero respondet: Petrum ita loqui, quia Simon Magus *non ex fide credebat, sed dolum cogitabat.* De phrasi vero, inquit, *ego nec Petrum dubitasse dico. Nec verbi vnius præiudicio totam caussam strangulandam arbitror.* —— Nam & Christus dicit Ioan. 8, 19. *Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis.* Et addit: *Nec poterat* Petrus *dubitare de Christi munere, qui sibi soluendorum peccatorum dederat potestatem.* Obseruet Lector, Nouatianos in suo certamine non simpliciter disputasse, Deum nemini, qui post lapsum pœnitentiam agit, velle peccata remittere, sed hæc fuit iuxta *Ambrosium* controuersia, an minister Ecclesiæ, cui commissa est potestas soluendi peccata, certo debeat affirmare, an vero dubitatiue proponere illis, qui pœnitentiam agunt, peccata dimitti? Item, an pœnitens, qui vera fide amplectitur Christum, certo statuere, an vero dubitare debeat, sibi peccata dimitti? Et ad hanc descriptionem certaminis Nouatiani conferatur doctrina Pontificia, de dubitatione. Addam vero & hoc, quod alius quidam suppositius libellus *de exhortatione ad pœnitentiam* sub titulo *Ambrosii* dicit: *Pœnitentiam dare possum, securitatem dare non possum. — Non dico damnabitur, sed nec liberabitur dico. —— Non præsumo, non promitto, prorsus nescio de Dei voluntate. —— Aut ignoscetur tibi, aut non ignoscetur, quid horum tibi futurum sit, nescio.* Hæc certe contradictoria plane sunt eius sententiæ, quam *Ambrosius* contra Nouatianos ex Scriptura defendit. Et hoc obseruet Lector, multa suppositia interspersa esse scriptis Patrum, vt ita specie antiquitatis simplicioribus facilius imponatur.

8. a testimoniis Patrum.

XVIII. *Postremo* extant & veterum Scriptorum præclara testimonia, quæ ostendunt nouitium & adulterinum esse Pontificiorum dogma, de dubitatione. Nos illa tantum annotabimus, in quibus conspicitur, plane eadem tunc contra fiduciam fidei fuisse obiecta, quæ nunc agitantur & opponuntur a Pontificiis.

De obiectione enim arrogantiæ & superbiæ *Augustinus* inquit Serm. 28. de verbis Domini: *Omnia tibi peccata tua dimissa sunt. —— Ideo præsume non de operatione tua, sed de Christi gratia. Gratia enim saluati estis*, inquit *Apostolus. Non ergo hic arrogantia est, sed fides, prædicare quod acceperis, non est superbia, sed deuotio!*

De obiectione indignitatis & indispositionis *Augustinus* in Psal. 88. ita inquit: *Hoc dixit Deus, hoc promisit, si parum est, hoc iurauit. Quia ergo non secundum merita nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione prædicare*, de quo *non potest dubitare. Bernhardus* de fragmentis septem Serm. 3. *Tria considero, in quibus tota spes mea consistit, charitatem adoptionis, veritatem promissionis, potestatem redditionis.* f. 232. *Murmuret iam, quantum voluerit, insipiens cogitatio mea dicens: Quis es tu, aut quanta est illa gloria, quibusue meritis hanc obtinere speras? Et ego fiducialiter respondeo: Scio, cui credidi, & certus sum, quia in charitate nimia adoptauit me, quia verax est in promissione, quia potens in exhibitione. Hic est funiculus triplex, qui*

difficile rumpitur: quem nobis e patria nostra in hunc carcerem vsque demissum firmiter obsecro teneamus, vt ipse nos subleuet, ipse nos trahat, & pertrahat vsque ad conspectum gloriæ magni Dei.

Ad obiectiones ex Ioele & Iona, * *Nazianzenus* in oratione consolatoria in grandinis calamitate ita respondet: *Quis scit, nunquid conuertatur & pæniteat, & relinquat benedictionem? Atqui manifeste hoc scio. Ego diuinæ clementiæ fideiussor sum.* Ad sententiam Solomonis, quæ ab

f. 396.

aduersariis semper opponitur, *Bernhardus* pulcherrime respondet Serm. 5. in dedicat. *Quis poterit saluus esse? dicunt discipuli. ——Et apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum. ——Sed de possibilitate iam certi, de voluntate quid agimus? Quis scit, si est dignus amore vel odio? Quis nouit sensum Domini? Hic iam plane fidem nobis subuenire necesse est. Hic oportet succurere veritatem, vt quod de nobis latet in corde patris, nobis per ipsius spiritum reueletur, & spiritus eius testificans, persuadeat spiritui nostro, quod filii Dei sumus: persuadeat autem vocando, & iustificando gratis per fidem.*

De præsumptionis obiectione, *Augustinus* respondet Tractat. 22. in Ioan. *Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi, & tu tibi audes promittere, quia in iudicium non venies? Absit, inquis, vt ego hoc mihi promittere audeam: sed credo promittenti* (in iudicium non veniet.) *Ideo non præsumptione mea, sed ipsius promissione in iudicium non venio.*

Ad obiectionem de fide generali respondet *Bernhardus*, De annunciatione

f. 150.

Serm. 1. *Necesse est primum omnium credere, quod* promissionem *habere non pos-*

f. 152.

sis, nisi per indulgentiam Dei. ——Sed adde, vt credas hoc, quod per ipsum peccata tua *donantur. Hoc est testimonium quod perhibet Spiritus sanctus in corde* tuo: *Dimissa tibi sunt peccata tua.*

Dubitationem & incertitudinem pugnare cum ipsa fide & iustificatione, †*Hilarius* pronunciat in 5. Matth. *Regnum cælorum, quod Dominus noster in se esse positum est, professus, vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari, quod alioqui iustificatio ex fide nulla est, si fides sit ambigua.*

Cyprianus Serm. 4. de mortalitate: *Quis hic anxietatis & solicitudinis locus est? Quis inter hæc trepidus & mæstus est, nisi cui spes & fides deest? Eius est enim mortem timere, qui ad Christum transire nolit: eius est ad Christum nolle ire. qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim, iustum fide viuere. Si iustus es, & fide viuis, si vere in Deum credis: cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, ——amplecteris?* Item, *Deus tibi de hoc mundo recedenti immortalitatem——pollicetur, & tu dubitas & fluctuas? hoc est Deum omnino non nosse, hoc est Christum credentium — magistrum peccato incredulitatis offendere, hoc est in Ecclesia constitutam fidem in domo fidei non habere.*

XIX. Hæc fundamenta profecto tam sunt firma & perspicua, vt mirum sit, inueniri homines, & quidem titulo Ecclesiæ gloriantes, qui ausint contrarium statuere, & quidem cum anathematis denunciatione veram, firmam & certam consolationem conscientiis eripere, vt homines in pristinam rursus conscientiarum carnificinam detrudant.

XX. Sed inquis: Habent & ipsi dubitationis suæ rationes. Respondeo: Antea diximus, quia simpliciter legem tantum docent, hoc est, hominem suis qualitatibus & operibus iustificari, non possunt aliud doctrina sua efficere, quam perpetuas dubitationes, & tandem desperationem. Hæc vero supra sunt explicata. Videbimus iam de reliquis obiectionibus.

Hinc respondetur ad obiectiones aduersariorum.

XXI. Et quod *primo* dicunt, hæreticos, qui falsas & blasphemas opiniones defendunt, Epicuræos etiam in mediis sceleribus sine pœnitentia, posse talem persuasionem certitudinis sibi fingere, facilis est responsio. Non enim loquimur vel de falsa, vel de mortua aut diabolica, sed de vera fide, & vere credentibus. Nihil igitur amplius dico, quam prodigiosam esse argumentationem, propter falsam fidem labefactare & conuellere veram fidem.

quarum 1. est, omnes, epicuræos etiam, eiusmodi persuasionem sibi fingere posse:

XXII. *Secundo* opponunt contra fiduciam respectum propriæ infirmitatis & indignitatis. Et speciose amplificant, quam grata Deo virtus sit, vera animi humilitas, agnoscens & confitens propriam indignitatem, quando in conspectum Dei progrediendum est. Respondeo: Fides nostra omnino habet & debet habere adiunctam veram humilitatem, quæ serio considerat, agnoscit & fatetur propriam nostram indignitatem; ita vt non ausit nostram dignitatem opponere iudicio Dei in articulo iustificationis: sed serio statuit, & ex animo confitetur: *Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Ps. 143.2. Hæc vero humilitas non facit fidem dubiam & fluctuantem, quia non detinet conscientiam in lege, vt propriam dignitatem opponat iudicio Dei, sed impellit & vrget, vt quærat

2. obstare respectum propriæ infirmitatis:

† Socrat. H. E. l. IIII. c. XXVIII. f. 245. ἀλλὰ προτρέπειν μὲν αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν· τὴν δὲ συγχώρησιν ἐπιτρέπειν Θεῷ δυναμένῳ καὶ ἐξουσίαν ἔχοντι συγχωρεῖν ἁμαρτήματα.

* Naziánz. διὰ πληγὴν τῆς χαλάζης, 7.1. opp. f. 734. τίς οἶδε, — εἰ ἐπιστρέψει καὶ μετανοήσει, καὶ ὑπολείψεται εὐλογίαν; οἶδα τοῦτο σαφῶς, ἐγὼ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐγγυητής.

rat aliam promissionem, in qua gratis propter filium Mediatorem Pater credentibus donet reconciliationem, vt quia in propria dignitate non potest inuenire, quo tuto coram iudicio Dei nitatur, apprehendat illum Mediatorem, in cuius vulneribus firma tutaque securitas est vere credentibus, sicut *Bernhardus* loquitur.

3. item doctrinam de electione:

XXIII. *Tertio*, doctrinam de praedestinatione siue electione opponunt contra fiduciam salutis, vtque specie aliqua illud faciant, dicunt temerariam praesumptionem arcani mysterii praedestinationis cauendam esse. Et verum sane est, quod sedulo etiam apud nos docetur, non esse arcanum consilium Dei inquirendum, vt inde statuamus, an simus in numero electorum: hoc enim praecipitium est in multos errores, & denique in ipsam desperationem. De electione enim non est iudicandum ex rationis cogitationibus aut dubiis speculationibus, quid in arcano consilio Dei de cuiusque vel salute, vel damnatione decretum sit; sed ex verbo Dei, in quo voluntatem suam Deus nobis patefecit: non autem ex lege, quae de nostris operibus, meritis & dignitate concionatur, sed ex Euangelio. Loquitur autem Euangelium de electione, non sicut Poetae de tabulis Parcarum fabulantur, alios ad vitam, alios ad mortem adscriptos esse: qua de re plane nihil nobis constet, an simus in numero saluandorum, an vero damnandorum. Sed doctrina praedestinationis proponit decreta a Deo facta, & postea in verbo reuelata, de caussis & modo saluandi aut damnandi, vt est 1. Decretum Dei de redimendo genere humano, per obedientiam & passionem Christi Mediatoris. 2. Decretum de vocandis per ministerium verbi, tam Iudaeis quam Gentibus, ad communionem meriti Christi ad salutem. 3. Decretum Dei, quod Spiritu suo velit per auditum verbi in cordibus hominum operari, vt agant poenitentiam, & credant Euangelio. 4. Decretum Dei, quod illos, qui, cum sentiunt peccata sua & iram Dei, fide confugiunt ad thronum gratiae, & Christum Mediatorem in promissione Euangelii propositum amplectuntur, velit iustificare & saluare: abiicientes vero verbum, aspernantes & non amplectentes promissionem, velit damnare.

XXIIII. Haec est summa & ἀνάλυσις doctrinae de praedestinatione, sicut illa in verbo patefacta est, quae non docet, vere credentes debere dubitare, an sint in numero electorum, sed sicut Paulus Rom. 8, 29. 30. gradationem instituit: *Quos elegit, hos vocauit: Quos vocauit, iustificauit.* Ergo quos Deus vocat & iustificat, illi certo debent statuere se esse electos. Et Lector, si inspexerit Scripturae sententias de electione, manifeste videbit, doctrinam praedestinationis in Scriptura patefactam esse, non vt dubiam & incertam redderet salutem credentium, sed vt esset fundamentum certitudinis. Eph. 1, 4. *Elegit nos in Christo, ante creationem mundi.* 2. Tim. 2, 19. *Fundamentum Dei stat firmum, habens hoc sigillum: Nouit Dominus suos.* Ioann. 10, 27. 28. *Oues meae vocem meam audiunt & non peribunt in aeternum, & nemo, rapiet eas de manu mea.* Rom. 8, 28. seq. *Qui secundum propositum Dei vocati sunt. Quis igitur damnabit? quis separabit?* Rom. 11, 29. *Dona & vocatio Dei sunt sine poenitentia.* 2. Tim. 1, 7. 9. *Non dedit nobis spiritum timoris. Vocauit enim nos secundum propositum suum, & gratiam quae data nobis est in Christo Iesu, ante tempora secularia*, &c.

XXV. Et nunc quidem totam doctrinam praedestinationis non constitui explicare: sed tantum ostendere volui, electionem Dei, sicut in verbo Dei patefacta est, non labefactare, sed confirmare & stabilire certitudinem salutis, & fiduciam credentium. Falsum enim est, quod in 12. cap. dicit Tridentinum Concilium, ex verbo Dei non posse sciri, quos Deus sibi elegerit, nisi praeter & extra verbum specialis reuelatio accedat. Neque hoc verum est: neminem vere credentem, ex verbo Dei, sine peculiari reuelatione, certo posse statuere, se esse in numero praedestinatorum. Pugnant enim haec cum Scriptura, sicut ostendimus. Non ignoro autem, multa inextricabilia & portentosa necti de praedestinatione a spinosis ingeniis, sed quam iudicem esse simplicissimam sententiam, breuiter exposui.

4. vt maxime de praesenti certi sint, non tamen id de futuro nos esse posse:

XXVI. *Quarto* obiiciunt etiam sententias de perseuerantia. Vt maxime de praesenti gratia certi sint credentes, neminem tamen certum esse, an sit perseueraturus in finem. Et quia illi soli salui fiunt, qui vsque in finem perseuerant: non igitur posse certam fiduciam esse de salute credentium. Respondeo: Multos non perseuerare, sed gratia excidere, & Scriptura & experientia docet. Sed hoc fit non inde & ideo, quasi Deus nolit credentes, quos semel in gratiam recepit, ad finem vsque conseruare: sed ideo fit, quia multi securitate, diffidentia & operibus carnis Spiritum sanctum effundunt, & fidem excutiunt. Non igitur docendi sunt homines, quomodocunque se gerant, non posse ipsos excidere gratia Dei. Scriptum est enim Rom. 11, 22. *Si permanseris in bonitate Dei.* Hebr. 3, 14. *Modo fiduciam retineant vsque ad finem.* Sed monendi sunt, vt actiones carnis spiritu mortificent, & fide firmiter inhaereant Christo, illique per vsum verbi & Sacramentorum magis magisque vnian-

tur, & petant a Deo donum perseuerantiæ: luctenturque, ne carnis petulantia donum perseuerantiæ excutiant.

Et hoc modo non debent dubitare de perseuerantia, sed statuere, iuxta promissiones Phil. 1,6. *Qui cœpit in vobis, perficiet vsque in diem Iesu Christi.* Vocati enim sumus ad consortium Christi sempiternum: non vt mox iterum abiiciat, quos sibi adiunxit, sed (sicut inquit) *non peribunt in æternum. Nemo rapiet eas de manu mea.* 1. Cor. 1,8. *Confirmabit vos vsque in finem, sine crimine, in die aduentus Domini.* Ita Dauid inquit: *Non confundar in æternum.* Et Ioannes dicit: *Hæc scribo vobis, vt sciatis quod vitam habetis æternam.* Item: *scimus, cum apparuerit, quod similes ipsi erimus.* Rom. 8,35.38. *Quis separabit? certus sum enim, quod nec præsentia, nec futura nos separabunt.* 2. Tim. 4, 8. *Reposita mihi est corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die.* Rom. 5,2. *Gloriamur spe gloriæ Dei.* Hæ sententiæ manifeste ostendunt, spem fidelem de perseuerantia non esse inter cælum & terram in ambigua dubitatione suspensam.

Ioan. 10. 27.28.

Ps. 31.2.

1. ep. 5,13.

1. ep. 3,2.

5. obstare Scriptura loca, quibus iubemur, vt bene nobis attendamus.

XXVII. *Quinto* agitant has & similes Scripturæ sententias. 1. Cor. 10,12. *Qui stat, videat ne cadat.* Philip. 2,12. *Cum timore & tremore operemini salutem.* Rom. 11,20. *Noli altum sapere, sed time.* 1. Petr. 1, 17. *In timore incolatus vestri tempore conuersamini.* Prouerb. 28,14. *Beatus, qui terret assidue cor suum.* Ad has sententias responsio generalis est. Monent enim, ne persuasione certitudinis de salute, degeneremus in carnalem securitatem, qua ipsa fides suffocatur & extinguitur. Nec indulgeamus vitiosis affectibus: ita enim fides excutitur. Et nisi permanserimus in bonitate, Dei excindemur, Rom. 11, 22. Non manet autem fides in illis, qui sine pœnitentia indulgent prauis affectibus. Sunt ergo hæ sententiæ non conciones de dubitatione fidei, sed exhortationes, ne fides possidens certitudinem salutis, vel securitate extinguatur, vel actionibus carnis excutiatur, sed vt exerceatur perpetuo in lucta contra carnem, ne illius petulantia effundatur gratia, Spiritus sanctus, & certitudo salutis. Quædam etiam tales sententiæ credentibus ob oculos ponunt suam infirmitatem, non vt fidem in dubitationem coniiciant, sed ne credentes insolescant fiducia donorum, sed vt toti a Domino pendeant, ardentius & firmius inhæreant misericordiæ promissæ propter Christum.

6. obstare locum Pauli, 1. Cor. 4,4.

XXVIII. *Sexto, Andradius* vtitur etiam hoc argumento contra fiduciam. Paulus dicit: *Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus, quia qui me iudicat, Dominus est.* Ergo Paulus de sua iustificatione non fuit certus. Respondeo: Paulus non tantum dubitat, an sua nouitate & suis operibus sit coram Deo iustificatus, sed diserte dicit: *In hoc non sum iustificatus.* Et rationem addit: Quia licet ipsum conscientia non reprehendat, & coram hominibus sit irreprehensibilis: tamen coram Dei iudicio non possit illa iustitia consistere. Aliam igitur quærit, in obedientia & merito Christi, quam opponere possit iudicio & iræ Dei, vt reconcilietur, adoptetur, & acceptetur ad vitam æternam. Et de illa iustificatione non dubitatiue loquitur, sed Rom. 5,1.2. *Iustificati fide, pacem habemus. Fide accessum habemus ad gratiam, in qua stamus & gloriamur,* Rom. 8, 33. 34. *Quis condemnabit? Deus est iustificat,* &c. Paulus igitur veræ fidei in Christum non adimit fiduciam & certitudinem iustificctionis: sed suis operibus non dubitatiue, sed simpliciter adimit iustificationem: non tantum quæ fecit ante conuersionem, sed cum renouatus per Spiritum, in nouitate eo vsque iam esset progressus, vt dicere posset, *nihil mihi sum conscius,* tamen addit: *In hoc non sum iustificatus, quia est, qui me iudicat, Dominus,* cuius iudicium requirit talem perfectionem, vt qui in vno delinquit, reus sit omnium.

XXIX. Solomonis sententiam Eccl. 9,1. *Tam amorem, quam odium nescit homo: Andradius* ita explicat, *tam esse hominis viuendi rationem obscuram,* vt nesciat, *quid potius mereatur, odiumne an amorem.* Ergone dubium est in Ecclesia, an Sodomitarum scelera displiceant Deo? Paulus certe magna asseueratione aliquoties repetit: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Et ipse Solomon in eodem capite mox dicit: *Quia Deo placent opera tua.* Quid igitur (inquis) est quod Solomon dicit: *Tam amorem, quam odium nescit homo?* Respondeo, Quilibet verborum suorum ipse optimus interpres est. Solomon igitur mox addit sententiæ illius rationem: *Et amorem & odium nescit homo, eo quod vniuersa æque eueniant iusto & iniusto, vnde corda hominum implentur malitia:* hoc est: ex euentibus externis in hac vita non debet nec potest statui, vtrum Deo placeamus, hoc enim iudicium seducit impios. Non autem sequitur: Ex euentibus non potest statui, ergo fides etiam ex verbo Dei debet incerta esse. In eodem enim libro etiam dicitur: Ex euentibus externis non posse cognosci, vtrum differat anima homini a pecude, quia idem sit vtriusque interitus. Recte igitur *Bernhardus* dicit, rationem per se & ex euentibus non posse statuere de amore Dei erga nos, sed fidem ex veritate verbi diuini hoc statuere, & posse, & debere.

7. it. locum Cohel. 9,1. p. 552.

Gal. 4,21. v. 7.

XXX. Lo-

8. it. locum Sirac. 5, 5.

XXX. Locum Siracidis cap. 5, 5. dixi esse deprauatum a monachis, qui fecerunt (*De propitiato peccato noli esse sine metu*) vt dubitationem inde possent stabilire. *Andradius* vero contendit, ex Græco etiam textu illud posse probari, quia *propitiatum* illud dicatur, quod iam est *condonatum*. Ergo fides etiam post acceptam iam reconciliationem debet dubitare. Atqui in Græco non est participium præteritum, sed περὶ ἐξιλασμοῦ, *de propitiatione*. Et ipse textus se explicat. Inquit enim: *Ne dixeris, peccaui, & quid mihi accidit?* Et postea: *Ne sis sine metu, vt adiicias peccatum super peccatum, eo quod miseratio Domini magna est*. Concionatur itaque contra carnalem securitatem, ne quis cumulet peccata sine pœnitentia, ideo quia proposita sit propitiatio, vel ne quis ita sit securus, vt differat reconciliationem. Hæc vera sunt, quæ & nos sedulo monemus. Inde vero non sequitur: Ergo fides debet dubitare de accepta propitiatione peccati.

p. 552.

9. multos hac doctrina abuti.

XXXI. Hæc fundamenta perspicua, firma & solida sunt. Quod enim obiicitur, multos hoc doctrina abuti ad securitatem, vera est responsio: propter abusum non mutandam doctrinæ veritatem, sed seruandum esse præceptum Pauli, de recte secando verbo Dei. Impœnitentibus enim non proponuntur hæ consolationes, sed fulmina, Ephes. 5, 6. Gal. 5, 21. Coloss. 3, 7. 1. Cor. 7, 9. *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*. Illis vero, qui in pauoribus fide confugiunt ad thronum gratiæ, proponimus non dubitationem, sed certam & firmam consolationem, ex promissione Euangelii. Quia vero in ipsis credentibus est adhuc caro & spiritus, vetus & nouus homo, semper inculcantur etiam illæ commonefactiones, ne abutantur promissione Euangelii, ad stabiliendam securitatem, & petulantiam carnis: qui vero contemptis illis commonefactionibus, doctrina hac abutuntur, cogitent quod scriptum est 2. Pet. 3, 16. *Deprauant Scripturas ad suam ipsorum perditionem.*

Quibus additur commonefactio, nos minime de idea quadam certitudinis fidei loqui.

XXXII. Postremo addenda est hæc commonefactio, nos non loqui de idea quadam certitudinis fidei, quæ in hac carnis infirmitate nulla prorsus tentetur dubitatione, quæ nihil sentiat trepidationum: quasi infirma & languida fides, quæ non sentit perfectam fiduciam, & absolutam certitudinem, iudicanda sit, non esse vera fides: supra enim ostendimus, fidem quantumuis infirmam, modo verum obiectum apprehendat, veram esse. Sed inquis: Cur igitur proponitur doctrina de fiducia & certitudine fidei, in hac carnis infirmitate? Respondeo: Propter duas caussas. I. Vt sciamus, quicquid sentitur dubitationum seu trepidationum, non esse de natura fidei, sed pertinere ad illas sententias: *In carne mea non habitat bonum. Volenti mihi agere bonum adiacet malum.* Credentes igitur coram Deo has sordes dubitationum non iactant, quasi virtutes fidei, sed agnoscunt, fidem, quatenus opus & virtus est in nobis, esse imperfectam, & illas sordes, quæ fidei ex carne asperguntur, petunt tegi & ignosci. Et tamen propter obiectum, quod in illa infirmitate fides apprehendit, habent certam & firmam consolationem. II. Proponitur ideo, ne indulgeamus dubitationibus, sed luctemur cum infirmitate fidei, vt semper ita enitamur ad certitudinem, ne patiamur nobis excuti fiduciam, sed vt illa confirmetur, crescat & augeatur. Ideo enim Deus in exercitiis fidei proposuit remedia verbi, Sacramentorum & orationis. Immo ideo Spiritus adiuuat infirmitates nostras, vt fides possit eluctari, ne linum fumigans extinguatur, vtque in ipsa infirmitate fides nihilominus habeat certam & firmam consolationem, sicut Paulus dicit: *Non tam apprehendi quam apprehensus sum: non tam cognoui, quam cognitus sum.*

adductis simul caussis, cur hanc de fidei fiducia doctrinam tam sollicite inculcemus.

Rom. 7, 18. 19.

Phil. 3, 12. 13. 1. Cor. 13, 13.

XXXIII. Ita contra omnes sophisticas cauillationes plana, vera, vtilis & necessaria est doctrina de certitudine reconciliationis, iuxta promissionem Euangelii: in qua vera fiducia credentes acquiescunt, aut saltem acquiescere conantur.

LOCVS X.
DE BONIS OPERIBVS.
DE OBSERVATIONE MANDATORVM, DEQVE ILLIVS NECESSITATE ET POSSIBILITATE.
CAPVT XI.

Nemo autem, quantumuis iustificatus, liberum se esse ab obseruatione mandatorum putare debet, nemo temeraria illa, & a Patribus sub anathemate prohibita voce uti, v.Can.18. *Dei precepta homini iustificato ad obseruandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non iubet, sed iubendo monet, & facere quod possis, & petere, quod non possis, & adiuuat, vt possis, cuius mandata grauia non sunt, cuius iugum suaue est, & onus leue. Qui enim sunt filii Dei, Christum diligunt, qui autem diligunt eum, vt ipsemet testatur, seruant sermones eius, quod vtique cum diuino auxilio præstare possunt. Licet enim in hac mortali vita,* Apol. p. 218. v.9. *quantumuis sancti & iusti in* leuia *saltem & quotidiana, quæ etiam* venialia *dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desinunt esse iusti. Nam iustorum illa vox est, & humilis & verax: Dimitte nobis debita nostra. Quo fit, vt iusti ipsi eo magis se obligatos ad ambulandum in via iustitiæ sentire debeant, quod liberati iam a peccato, serui autem facti Deo, sobrie, iuste & pie viuentes, proficere possunt per Christum Iesum, per quem accessum* p.64. v. ult. *habuerunt in gratiam istam. Deus namque sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur. Itaque nemo sibi in sola fide blandiri debet, putans, fide sola se heredem esse constitutum, hereditatemque consequuturum: etiamsi Christo non compatiatur, vt & conglorificetur. Nam & Christus ipse (vt inquit Apostolus) cum esset filius Dei, didicit ex his, quæ passus est, obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi caussa salutis æternæ. Propterea Apostolus ipse monet iustificatos, dicens: Nescitis, quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Item, princeps Apostolorum Petrus: Satagite, inquit, vt per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Hæc enim facientes non peccabitis* v. can.25. *aliquando. Vnde constat, eos orthodoxæ religionis doctrinæ aduersari, qui dicunt, iustum in omni bono opere, saltem venialiter peccare, aut, quod est intolerabilius, pœnas æternas mereri: atque etiam eos, qui statuunt, in omnibus operibus iustos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & sese in stadio ad currendum cohortando, cum hoc vt in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam, cum scriptum sit; Inclinaui cor meum ad* v. can.31. *faciendas iustificationes tuas, propter retributionem. Et de Mose dicat Apostolus, quod respiciebat in remunerationem.*

De fructu Iustificationis, hoc est, de merito bonorum operum, deque ipsius meriti ratione.
CAPVT XVI.

Hac igitur ratione iustificatis hominibus, siue acceptam gratiam perpetuo conseruauerint, siue amissam recuperauerint, proponenda sunt Apostoli verba: Abundantes in omni opere bono, scientes, quod labor vester non est inanis in Domino. Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius. Et nolite amittere Apol. p. 178. *confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. Atque ideo bene operantibus vsque in finem, & in Deo sperantibus, proponenda est vita æterna, & tanquam gratia, filiis Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces, ex ipsius Dei promissione, bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda. Hæc est enim illa corona iustitiæ, quam post suum certamen & cursum, repositam sibi esse sciebat Apostolus, a iusto iudice sibi reddendam, & non solum sibi, sed & omnibus, qui diligunt aduentum eius. Cum enim ille ipse Christus Iesus, tanquam caput in membra, & tanquam vitis in palmites, in ipsos iustificatos iugiter virtutem influat: quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, comitatur & subse-* p. 219. v. 32. *quitur, & sine qua nullo pacto Deo grata &* meritoria *esse possent, nihil ipsis iustificatis amplius deesse credendum est, quo minus plene illis quidem operibus, quæ in Deo sunt facta diuinæ legi, pro huius vitæ statu satisfecisse, & vitam æternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur, cum Christus Saluator noster dicat: Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Itaque neque propria nostra iustitia tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur iustitia Dei. Quæ enim iustitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhærentem iustificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum.*

Neque

Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in sacris litteris usque adeo tribuatur, ut etiam, qui uni ex minimis suis potum aquæ frigidæ dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cariturum, & Apostolus testetur id, quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operari in nobis, absit tamen, ut Christianus homo in seipso, vel confidat, vel glorietur, & non in Domino, cuius tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona.

p. 135. v. 13. 16 *Et quia in multis offendimus omnes, unusquisque sicut misericordiam & bonitatem, ita seueritatem & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiamsi nihil sibi conscius fuerit, iudicare: quoniam omnis hominum vita, non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a Deo, qui (ut scriptum est,) reddet unicuique secundum opera sua.*

Post hanc Catholicam de iustificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, iustificari non poterit, placuit sanctæ Synodo hos Canones subiungere, ut omnes sciant, non solum quid tenere & sequi, sed etiam quid vitare & fugere debeant.

CANON XVIII.

Si quis dixerit, Dei præcepta homini etiam iustificato, & sub gratia constituto, esse ad obseruandum impossibilia, anathema sit.

XIX.

conf. can. 27. Apol. p. 57. fin. *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euangelio præter fidem, cetera esse* indifferentia, *neque præcepta, neque prohibita, sed libera; aut* decem *præcepta nihil pertinere ad Christianos, anathema sit.*

XX.

Cat. L. p. 481. v. 13. v. Sess. 13. c. 7. *Si quis hominem iustificatum, &* quantumlibet perfectum *dixerit non teneri ad obseruantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ, sed tantum ad credendum, quasi vero Euangelium sit nuda & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum, anathema sit.*

XXI.

Ap. p. 142. v. 13. p. 178. 280. *Si quis dixerit, Christum Iesum a Deo hominibus datum fuisse, ut redemtorem, cui fidant, non etiam ut legislatorem, cui obediant, anathema sit.*

XXV.

Si quis in quolibet bono opere iustum saltem venialiter peccare dixerit, aut quod intolerabilius est, mortaliter, atque ideo pœnas æternas mereri, tantumque ob id non damnari, quia Deus ea opera bona non imputet ad damnationem, anathema sit.

XXVI.

conf. sup. 11. & can. seq. v. Ap. p. 136. & 97. v. 3. *Si quis dixerit, iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, exspectare & sperare æternam retributionem a Deo, per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si bene agendo & diuina mandata custodiendo, usque in finem perseuerauerint, anathema sit.*

XXXI.

Si quis dixerit, iustificatum peccare, dum intuitu æternæ mercedis bene operatur, anathema sit.

XXXII.

Apol. p. 135. v. 16. p. 136. conf. can. 28. Apol. p. 62. v. 30. *Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse* dona *Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita, aut ipsum iustificatum, bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, & Iesu Christi meritum, cuius membrum* viuum *est, fiunt, non vere mereri* augmentum gratiæ, *vitam æternam, & ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia discesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum, anathema sit.*

EXAMEN.

NOn instituemus nunc integram explicationem loci de bonis operibus, sed illa, quæ in Concilii Tridentini decretis, & in *Andradii* explicationibus contra nostras Ecclesias disputantur, breuiter examinabimus, & explicabimus. Possunt autem illa 4. capitibus comprehendi.

I.

An facienda sint bona opera?

II.

Quæ sint bona opera, in quibus Deus vult renatos exercere obedientiam?

III.

An obedientia renatorum in hac vita sit perfecta legis impletio?

IIII.

De meritis & præmiis bonorum operum.

PRIMA QVAESTIO.

An facienda sint bona opera?

Cum ecclesiis nostris impingatur, quasi bona prohiberemus opera.

I. DE hac quæstione prorsus nulla apud nos quidem est controuersia, nisi quod Pontificii illa calumnia Ecclesias nostras falso & iniuste a multis iam annis onerant, quasi ipsa vere bona opera prohibeamus, & omne studium eorum damnemus. Tridentinum Concilium capite XI. insimulat nos, quasi in sola fide ita nobis blandiamur, ut existimemus, nos prorsus liberos esse ab obseruatione man-

mandatorum Dei. Et Canone XIX. nobis oblique tribuunt illā doctrinam, nihil esse præceptum præter fidem, cetera omnia esse indifferentia, neque præcepta, neque prohibita, sed libera, & quidem ita, ac si doctrina Decalogi nihil ad Christianos pertineat. Hæ vero Pontificiæ calumniæ sæpius vere & grauiter a nostris refutatæ sunt. Et quidem scriptra nostrorum, præcipue vero ipsa vox doctrinæ, quotidie sonans in nostris Ecclesiis, luculentum dicit coram toto mundo testimonium, ipsis etiam Pontificiorum conscientiis non ignotum, falso nobis talia tribui. Ipsi vero quæstionem hanc ideo tam operose disputant, vt imperitis fucum faciant, quasi illa potissimum inter Pontificios & nos sit controuersia, an facienda sint bona opera? Ad refutandam igitur illam calumniam pauca quædam repetenda sunt.

ostenditur perperam id fieri,

& e variis Scripturæ sententiis deducitur, illa facienda esse.

II. Vtque eo breuius illud fieri possit, tantum capita exhortationum, ad studium bonorum operum, quæ ex Scriptura in nostris Ecclesiis proponi solent, breuissime recitabo.

1. Inculcatur hoc, Deum iustificatis & renatis nullo modo dare licentiam, vt libere & secure possint & ausint prauis suis cupiditatibus indulgere, impio mundo se conformare, diabolo & peccato seruire, mandata Dei violare & conculcare. 1. Thess. 4, 7. *Non vocauit nos Deus ad immunditiem, sed ad sanctificationem.* Rom. 6, 15. *Peccabimus ergo, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* Rom. 3, 8. *Qui dicunt, Faciamus mala, vt eueniant bona, illorum damnatio iusta est.*

2. Certum est hoc, Deum iustificatos & renatos non velle otiosos esse sine bonis operibus. Matth. 20, 6. *Quid statis totum diem otiosi?* 2. Petr. 1, 8. *Hæc si vobis adsint, non otiosos, nec infructuosos nos constituent in agnitione Christi.* Matth. 3, 10. & 7, 19. *Omnis arbor, quæ non facit fructus bonos, excindetur, & in ignem conicietur.*

3. Nec dubiæ, nec obscuræ sunt Scripturæ sententiæ, quæ iustificatis & renatis studium bonorum operum commendant. Tit. 2, 14. *Christus dedit semetipsum pro nobis, vt mundaret sibi populum peculiarem, ζηλωτὴν,* hoc est, *qui peculiari zelo sit sectator bonorum operum.* Eph. 2, 10. *Ipsius factura sumus, creati in Christo Iesu ad bona opera, quæ Deus præparauit, vt in illis ambulemus.* 2. Cor. 5, 15. *Pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit.* Et summa proponitur ex Psal. 34, 15. *Declina a malo, & fac bonum.* 1. Petr. 2, 24. *Mori peccato, viuere Deo,* seu *iustitiæ.* Ephes. 4, 22. 24. *Deponere veterem hominem, & induere nouum.* Rom. 13, 12. *Abiicere opera tenebrarum, & induere arma lucis.*

4. Illam vero obedientiam Scriptura in iustificatis & renatis non tantum consulit, nec vt rem indifferentem aut arbitrariam proponit, sed tradit necessariam esse propter voluntatē & mandatum Dei. Rom. 8, 12. *Debitores sumus, non vt secundum carnem viuamus.* Rom. 13, 8. *Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.* Luc. 17, 10. *Quæ debuimus, fecimus.* 1. Ioan. 4, 11. *Et nos debemus mutuo nos diligere.* 1. Thess. 4, 3. *Hæc est voluntas Dei, sanctificatio nostra.* Rom. 12, 2. *Probetis, quæ sit voluntas Dei.* Ioan. 13, 34. *Mandatum do vobis, vt diligatis vos inuicem.* 1. Ioan. 4, 21. *Hoc mandatum habemus, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem.*

5. Scriptura addit, non veram esse fidem, quæ non est efficax per charitatem. 1. Ioan. 4, 20. *Qui dicit, se nosse Deum, & mandata eius non facit, mendax est.* 1. Tim. 5, 8. *Qui suorum curam non habet, fidem abnegauit, & infideli deterior est.* Iacob. 2, 17. *Fides sine operibus mortua est.*

6. Violatoribus proponuntur comminationes pœnarum corporalium, spiritualium & æternarum. 1. Thessal. 4, 6. *Deus vltor est de his omnibus.* Psalm. 89, 32. 33. *Si mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum.* Rom. 8, 13. *Si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Col. 3, 6. *Propter hæc venit ira Dei super filios inobedientiæ.* 1. Tim. 1, 19. *Repellentes bonam conscientiam, circa fidem naufragium fecerunt.* 2. Petr. 1, 9. *Cui hæc non adsunt, obliuionem cæpit purgationis peccatorum. Et qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt,* &c. Gal. 5. 21.

III. Quia igitur & doctrina de necessitate bonorum operum, & seriæ exhortationes ad studium bonorum operum, sedulo apud nos traduntur, vrgentur & inculcantur, vnde quæso Pontificii sumunt occasionem, texendi virulentam illam calumniam, quasi prohibeamus, damnemus, aut certe arbitraria faciamus bona opera? Illud vero Tridentini Patres Can. 20. non obscure significant. Quia enim docemus, promissionem Euangelii de remissione peccatorum & vita æterna, non pendere ex conditione nostræ obseruationis mandatorum diuinorum, sed ex gratuita misericordia Dei, propter obedientiam & meritum Christi Mediatoris: fingunt Pontificii inde consequens esse, iustificatos non teneri ad obseruantiam mandatorum. Quasi vero Prophetæ & Apostoli prohibeant & damnent studium bonorum operum, quando (sicut demonstrauimus) docent ex gratuita misericordia, fide propter Christum Mediatorem, sine operibus homines iustificari. Neque enim, quia opera nostra ex articulo aut negotio & officio iustificationis excluduntur, propterea nullas plane habent caussas, nullum vsum quare sint facienda. Pontificiorum vero imaginatio,

est : Si bona opera non ideo sunt facienda, vt illis promereamur reconciliationem cum Deo, adoptionem & vitam æternam, tunc potius omittenda esse. Ita vere sunt mercenarii, qui nihil liberaliter, vt obedientes filii, præstare velint, sed vt mercenarii, seruiliter spe tantum, & expectatione præmii operari volunt: nec vero ignorare debent, quid *Augustinus* de huiusmodi operatoribus, ex Scripturæ sententia pronunciet.

Subiunguntur caussæ impulsiuæ præstandæ nouæ obedientiæ,

IV. Quamuis igitur operibus non promereamur remissionem peccatorum, reconciliationem, adoptionem & vitam æternam, aliæ tamen multæ veræ & graues caussæ sunt, propter quas iustificati & renati debitores sunt, vt non secundum carnem, sed secundum spiritum viuant & ambulent. Est enim voluntas & mandatum Dei, vt *liberati seruiamus ipsi in iustitia & sanctitate coram ipso.* Luc. 1, 74. 75. sicut testimonia supra annotauimus. Et illud debitum inchoandæ nouæ obedientiæ, non soluitur aut tollitur per gratuitam imputationem iustitiæ Christi: sed ex gratuita illa reconciliatione accedunt multæ grauissimæ impulsiuæ caussæ, præstandæ nouæ obedientiæ, quarum 1. quædam respiciunt ipsum Deum, vt sunt testimonia Scripturæ de Deo Patre, 1. Petri. 1, 17. *Si Deum inuocatis Patrem, sicut filii obedientia, sancti estote conuersantes in timore.* 1. Ioan. 3, 23. *Sumus filii Dei, & qui hanc spem habent, in eo sanctificant se,* 1. Ioan. 4, 11. *Si Deus dilexit nos & misit filium, debemus ergo & nos alterutrum diligere.* Luc. 1, 68. 74. *Fecit redemptionem plebis suæ, vt liberati seruiamus ipsi.* 1. Thess. 4, 7. *Non vocauit nos Deus ad immunditiem, sed ad sanctificationem.*

quarum quædam respiciunt Deum,

De filio, Tit. 2, 14. *Dedit semetipsum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum peculiarem, sectatorẽ bonorum operum.* 1. Petri 2, 24. *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum vt peccatis mortui, iustitia viueremus.* 2. Cor. 5, 15. *Pro omnibus mortuus est Christus, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed Christo.* Ephes. 2, 10. *Creati in Christo Iesu ad bona opera.* Rom. 6, 4. *Sepulti sumus vna cum Christo per baptismum in mortem, vt posthac non seruiamus peccato, sed in nouitate vitæ ambulemus.*

De spiritu sancto, Gal. 5, 25. *Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus.* Ephes. 4, 30. *Ne contristetis Spiritum sanctum.* 1. Thess. 4, 8. *Qui hæc spernit, non hominem, sed Deum spernit, qui Spiritum sanctum dedit in nobis.* Rom. 8, 14. *Qui Spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei.* Ephes. 5, 1. *Sitis imitatores Dei.* 1. Ioan. 2, 6. *Qui dicit Christo manere, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Coloss. 3, 13. *Condonate vobis inuicem, sicut & Deus per Christum.* 1. Petri 2, 21. *Reliquit nobis exemplum, vt insequeremini vestigia eius.* Col. 1, 10. *Ambulate digne Deo,* Phil. 1, 27. *Digne Euangelio Christi ad laudem eius & gloriam Dei.* 1. Pet. 4, 11. *Vt in omnibus glorificetur Deus.* Tit. 2, 10. *Vt doctrinam Saluatoris ornent in omnibus.* 1. Tim 6, 1. *Ne nomen Dei & doctrina male audiat.*

quædam ipsos renatos.

2. Quædam caussæ impulsiuæ respiciunt ipsos renatos, vt quia sunt renati in Christo, ergo debent esse *noua creatura,* 2. Cor. 5, 17. & Rom. 6, 2. *Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo?* v. 18. *Liberati a peccato, serui facti estis iustitiæ.* Ephes. 5, 8. 11. *Vt filii lucis ambulate, nec commercium habeatis cum operibus tenebrarum.* Ephes. 4, 1. *Digne ambulate vocatione vestra.* 1. Corinth. 6, 11. *Hæc erat is quondam, sed sanctificati estis,* &c. 1. Ioan. 3, 6. 14. *Qui peccat, non vidit, nec cognouit ipsum. Qui non diligit, manet in morte. In hoc manifesti sunt filii Dei & filii Diaboli.* 1. Tim. 5, 8. *Qui suorum curam non habet, fidem abnegauit.* 1. Tim. 1, 19. *Quidam repellentes bonam conscientiam, circa fidem naufragium fecerunt,* &c.

quædam proximum.

3. Quædam caussæ respiciunt proximum, vt nostris officiis subleuetur. Luc. 6, 7. seq. *Ne cuiquam offendiculum præbeamus.* 2. Corinth. 6, 3. Vt nostro exemplo alii ad pietatem inuitentur. 1. Pet. 3, 1. *ut benefaciendo os obturemus adversariis,* 1. Petr. 2, 5. & 3, 9. 16. Tit. 2, 8. 10.

V. Sed de caussis finalibus bonorum operũ postea quædam repetenda erunt. Nunc breuiter tantum Pontificiorum calumnia refutanda fuit, quasi nostra doctrina vel prohibeat bona opera, vel faciat illa arbitraria, vel certe in dubium reuocet, an facienda sint bona opera. Recitaui autem præcipua Scripturæ testimonia, vt ostenderem, nos exhortari renatos ad studium bonorum operum, ex illis ipsis fontibus & fundamentis, sicut in Scriptura traduntur, vtque monstrarem, multo rectius in nostris Ecclesiis tradi doctrinam de bonis operibus, quam apud Pontificios, qui apud se solos gloriantur esse possessionem bonorum operum. Clare enim ex verbo Dei docemus, non tantum quod facienda sint bona opera, sed explicantur veræ caussæ propter quas facienda. Traditur etiam, qualia debeant esse opera renatorum, vt sint bona opera: vt discrimen sit inter virtutes philosophicas, inter opera Pharisaica, & inter renatorum nouam obedientiam, & quomodo in hac nostra infirmitate fieri possit a persona scilicet fide reconciliata, & a Spiritu sancto renata. Sed integra harum quæstionum explicatio non est huius loci.

SECVNDA QVAESTIO.

Quæ sint bona opera, in quibus Deus vult renatos exercere obedientiam?

Conc. Trid. dicit, illa esse mandata Dei & ecclesiæ.

I. DE hac quæstione Concilium Tridentinum cap. 10. inquit, *iustificatos per obseruationem mandatorum Dei & Ecclesiæ in ipsa iustitia crescere, & magis iustificari.* Et Can. 20. dicunt, *iustificatum teneri ad obseruantiam mandatorum Dei & Ecclesiæ.* Et moderatior quispiam per mandata Ecclesiæ forsan intelligeret, quæ Ecclesia per ministerium verbi Dei ex Scriptura proponit & præscribit, vt ita plane eadem sint mandata Dei, ratione autoritatis, & Ecclesiæ, ratione ministerii. Sed Concilii interpres *Andradius* hanc mitigationem non admittit, diserte enim mandata Dei & mandata Ecclesiæ contra se distinguit. Et differentiam hanc constituit, quod Dei mandata sint ab ipso Deo, in verbo ipsius tradita, Ecclesiæ vero mandata sint de iis rebus, quæ nõ habent in verbo Dei expressum mandatum aut testimonium.

l. 5. p. 383, seq.

II. Vt autem status quæstionis recte constituatur, repeto, quæ supra in loco de traditionibus dicta sunt, quando disputatur de iis, quæ habent testimonium in verbo Dei, intelligenda esse non illa tantum, quæ totidem litteris & syllabis in Scriptura extant, sed illa etiam, quæ ex certa & manifesta Scripturæ sententia bona consequentia deducuntur. Et si talia intelligerent mandata, nulla esset controuersia. Sunt enim non minus diuina mandata, quam quæ totidem litteris & syllabis in Scriptura exprimuntur. Sed *Andradius* allegat illud Matth. 23, 2. 3. *Super cathedram Mosis sedent Scribæ & Pharisæi, omnia quæcunque dixerint vobis, seruate & facite.* Et inde argumentatur: Si in veteri Testam. non ea solum obseruanda erant, quæ Moses præceperat, sed illa etiam, quæ ii imperassent, qui in Mosis locum successerant, vt Scribæ & Pharisæi: non minor ergo obedientia & obseruantia debetur Prælatis Ecclesiæ, in nouo Testamento.

III. Ex hac argumentatione Lector non obscure intelligit quorsum tradant decreta de mandatis Ecclesiæ, vtque eo propius ad statum quæstionis accedamus, addenda est hæc declaratio. Sunt in Ecclesia ordinationes quædam de ritibus aut obseruationibus quibusdam externis, de quibus quæ sit Scripturæ sententia, in loco de traditionibus explicauimus. Ritus enim qui sunt Scripturæ consentanei, quia hactenus habent verbi Dei testimonium, recte possunt retineri qui vero cum Scriptura pugnant, iusto iudicio & sine temeritate reiiciuntur, & abolentur. Sunt vero præterea adiaphori quidam ritus, qui cum Scriptura quidem non pugnant, sed tamen non habent expressum in Scriptura mandatum aut testimonium. De illis simplex & plana est responsio: Si ordini, decoro & ædificationi seruiant, & ita proponuntur, vt non pugnent cum Christiana libertate, hoc est, vt non proponantur vel obseruentur cum opinione necessitatis, cultus & meriti, posse de illis Ecclesiam statuere, prout ædificationi pro temporis, morum & gentium varietate conducere iudicabitur. Sunt pluribus explicata, supra de traditionibus,

IIII. Quod si hic esset quæstionis huius status, non magnopere contendendũ esset.

quod idem est, ac traditiones absque, immo contra Scripturam,

Sed *Andradius* Concilii mentem ita explicat, Romanum Pontificem accepisse a Christo *integram, perfectam atque plenam potestatem regendi vniuersam Ecclesiam*, ita vt leges ab illo latæ omnibus in rebus non aliter sint obseruandæ, quam diuinæ. Et addit: *Sæpe euenire, vt maiore scelere inuoluatur, qui* tales Ecclesiasticas, *quam qui diuinas leges perfregerit, si præsertim Prælatorum despicientia feratur.* Et huius exemplum cum Iesuitis hoc adducit, *illos veluti ethnicos & publicanos habendos, qui Ecclesiæ præscriptione ab vtraque Eucharistiæ specie sumenda non retardantur.* Hæc omnia sunt *Andradii* verba, ex quibus Lector intelliget, quale πανδοχεῖον sit locus Pontificiorum, de mandatis Ecclesiæ. Tridentini vero patres præter hæc addunt cap. 10. hominem iustificari obseruatione mandatorum Dei & Ecclesiæ.

p. 384.

p. 385.

p. 382.

Est igitur iuxta *Andradii* explicationem status controuersiæ in hac quæstione; 1. Leges à Romano Pontifice & Prælatis Ecclesiæ datas, licet non habeant mandatum aut testimonium verbi Dei, non aliter tamen omnibus in rebus obseruandas, quam diuinas. 2. Sæpe maius esse scelus, huiusmodi traditiones, quam diuinas leges perfringere. 3. Obligationem talium traditionum talem ac tantam esse, vt illi, qui in sumenda vtraque Eucharistiæ specie, malunt testamentariam filii Dei institutionem, quam Prælatorum Ecclesiæ præscriptionem, sequi, habendi sint veluti ethnici & publicani. 4. Obseruatione talium traditionum homines coram Deo iustificari ad vitam æternam. Non fingo hæc, ideo ipsa verba & Concilii, & *Andradi*, qui Tridenti in Concilio scripsit, annotaui.

V. Quæ vero insolentior potest excogitari impudentia, quam hominum traditiones pari, immo eodem gradu æquare mandatis diuinis? & quid dico æquare, immo præferre, & quidem ita præferre, vt maius pronuncietur esse scelus, humanas traditiones, quam diuinas leges perfringere, immo scelus esse anathemate dignum, si quis noluerit humanam prohibitionem præferre institutioni filii Dei, de vtraque Eucharistiæ specie sumenda. Agedum purpurata bestia, homo peccati & fili perditionis, imple mensuram eius, quod scriptum est, 2. Thess. 2, 4. vt ex coloribus

quod vel insolens ac intolerandum est,

loribus pii te cognoscere possint. Extolle te super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur. Collocate in templo Dei, tanquam Deum, ostenta & renuncia teipsum, quod sis Deus. Quin quod res est, aperte dic, Esa. 14, 13. 14. *In cælum conscendam, iuxta astra Dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte testamenti, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo.* Faxit autem Deus, vt propediem sequatur alter ille versiculus: *veruntamen ad infernum detraheris, in profundum lacus*, Amen, amen.

v. 15.

Olim Pelagius damnatus est, quod iustificationem tribuebat obseruationi legis diuinæ. Nunc vero in Concilio Tridentino non verentur pronunciare, hominem gratis iustificatum magis iustificari per obseruationem mandatorum Dei, & traditionum humanarum, ita vt meritum vitæ æternæ distribuatur inter obseruationem mandatorum Dei, & traditionum humanarum. Quomodo vero putas, Paulum ad hanc blasphemiam, si audisset, exclamaturum fuisse? qui de operibus legis diuinæ inquit: *Si per legem iustitia, gratis ergo Christus mortuus est. Euacuati estis a Christo, a gratia excidistis, qui in lege iustificamini.*

Gal. 2. 21. Gal. 5. 4.

Augustinus de suo tempore inquit Epistola 119. *Hoc nimis doleo, quia multa, quæ in diuinis libris saluberrime præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, vt grauius corripiatur, qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quam qui mentem vinolentia sepelierit.* Et addit: *Vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiamsi tempus libertatis non agnouerunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciebantur.* Quid vero existimas optimum illum virum dicturum, si legisset illa blasphemiarum monstra, quæ in Concilio decernere non verentur de humanis traditionibus æquandis, immo præferendis mandatis diuinis, & de iustificatione hominis, per obseruationem traditionum humanarum? & debebat quidem in hominibus in Ecclesia ea esse lux, & is zelus, vt ne ad auditum quidem admitterentur talia *portentiloquia*, sicut *Irenæus* loquitur. Sed quia postrema iam sunt tempora, in quibus iuxta Christi & Apostolorum vaticinia regnat efficacia erroris, talia impune non tantum scribuntur, sed in Tridentina Synodo tanquam Spiritus sancti oracula promulgantur.

cap. 19.

l. 3. c. 4.

ita e sacris confutatum litteris.

VI. Breuiter autem recitabimus firma, perspicua & immota Scripturæ testimonia, ea esse opera, in quibus Deus vult renatos exercere obedientiam, quæ ipse in verbo suo præscripsit & mandauit. Res enim si iuxta Scripturæ testimonia iudicetur, manifestissima est. Nam & affirmatiue & negatiue Deus sententiam suam de hac quæstione in Scriptura patefecit, propterea quod omnibus temporibus fuerunt, qui pietatis specie, & prætextu bonæ intentionis, a norma bonorum operum in verbo Dei nobis proposita discesserunt, facturi vel plura, vel præstantiora opera, quam quæ Deus ipse nobis præscripsit. Est enim Pharisaica quædam animi humani superbia, quæ non libenter patitur ad præscriptum verbi diuini se astringi & alligari, sed electitios cultus, vel a se, vel ab aliis excogitatos, iudicat esse præstantiores. Hinc luci, hinc excelsa, & multi tales cultus, apud populum veteris Testamenti, qui diuinitus non erant mandati, in quibus prætextus bonæ intentionis ita regnauit, vt lapidaret & occideret Prophetas, reprehendentes tales electitios cultus. Vere autem sunt sarcasmi diaboli, acerbe illudentis miserrimæ infirmitati corruptæ nostræ naturæ.

VII. Quia enim propter carnem in hac vita adhærentem, ne renati quidem legi Dei perfecta obedientia satisfacere possunt, instillat diabolus tales opiniones, naturam humanam plura & præstantiora posse supererogare, quam quæ Deus præceperit. Et fit, ac si seruus, neglectis & posthabitis Domini mandatis, occupetur aliis laboribus ex suo arbitrio delectis & susceptis. Ita autem loquitur Deus in Scriptura, Deut. 12, 32. Non faciat vnusquisque, quod in oculis suis rectum videtur, *sed quicquid ego præcipio, hoc obseruabitis, vt faciatis Domino, nec addas ad illud quicquam, nec minuas quicquam ab eo.*

Num. 15, 39. 40. *Non sequantur cogitationes suas, & oculos, post quos fornicantur, sed memores præceptorum Dei, faciant ea, eruntque sancti Deo suo.*

Ezech. 20, 18. 19. *In præceptis patrum vestrorum nolite incedere. Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate.* Obseruetur addita ratio, quare non in patrum, sed in Dei præceptis ambulandum sit: quia inquit, *ego sum Dominus Deus tuus.* Hac enim præfatione in Decalogo vendicat sibi præcipiendi autoritatem, & nos ad verbi sui obedientiam alligat. In eius autem præceptis ambulare debemus, qui est Dominus Deus noster. Hunc titulum qui vel verbis, vel facto tribuit Rom. Pontifici, & Prælatis Ecclesiæ, manifeste blasphemus est.

Exod. 20, 2.

Deut. 5, 32. 33. *Facite, quod præcepit Dominus Deus vester, non declinabitis neque ad dextram, neque ad sinistram, sed per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis.*

Es. 1, 12. *Quis requisiuit hæc de manibus vestris?* Matth. 15, 9. ex 29, 13. Esaiæ: *Frustra colunt me mandatis, quæ ab hominibus docentur.* Col. 2, 23. expresse damnantur ἐθελοθρησκεῖαι, *cultus electitii.* Eph. 2, 10. dicit

Paulus, Deum *præparasse opera, in quibus ambulent, qui in Christo Iesu ad bona opera creati sunt.*

Et Rom. 12,2. traditurus doctrinam de bonis operibus inquit: *Vt probetis, quæ sit voluntas Dei bona, placens & perfecta.* Voluntas autem Dei ex verbis ipsius æstimanda & discenda est. Ita Rom. 13,8.9. ostensurus, quomodo & vnde voluntas illa Dei sit probanda, nominat legem, & ad verbum recitat præcepta Decalogi. Ita Gal. 5,14. *charitatem*, quæ radix & summa est bonorum operum, dicit nihil aliud esse, quam *plenitudinem legis, & summam mandati* 1. Tim. 1,5. 2. Tim. 3,16.17. *Omnis Scriptura Dei vtilis est, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.*

VIII. Verbum igitur suum Deus proponit normam bonorum operum: & quidem ita, vt cultus electitios, & mandata, quæ ab hominibus opinione cultus docentur, reiiciat. Et affirmat, verbum suum normam esse perfectissimam, inquit enim: *Nec addas quicquam, nec minuas*, Deut. 12,32. *Nec declines vel ad dextram, vel ad sinistram*, Deut. 5,37. Iof. 1,7. Iniuria igitur fit normæ diuinæ bonorum operum, quam ipse pronunciat esse perfectissimam, quando ei aliquid ab hominibus superadditur. Et norma bonorum operum præter ceteras caussas etiam ideo ex verbo Dei proponi debet in Ecclesia, vt de imperfectione nostra nos admoneat, in ipso exercitio & cursu bonorum operum. In humanis enim traditionibus, & in electitiis cultibus mens humana facile potest persuasionem perfectionis, immo supererogationis sibi fingere, quæ pernicies est doctrinæ iustificationis.

IX. Hæc Scripturæ testimonia manifeste docent, quæ sit Dei sententia de proposita quæstione. Lectorem autem oro, vt ea, quæ Prophetæ contra cultus electionis, & quæ Christus contra traditiones seniorum disputant, conferat ad *Andradii* axiomata supra recitata, quæ ex Tridentino durante Concilio in orbem Christianum sparsit: & videbit, qualis spiritus præsederit in Tridentino Concilio.

X. Propter cauillationes vero hoc addam, non intelligendas esse captiose breuissimas illas lineas, quæ in Decalogo signatæ sunt, sed sicut norma illa bonorum operum a Prophetis, Christo & Apostolis in Scriptura tradita & explicata est. Et simul intelligimus, quæ in diuina illa norma comprehenduntur & continentur, vt cum Paulus gratis prædicet Corinthiis, ne offendiculum det Euangelio, 1. Cor. 9, 18. &c.

Ipsum autem ad obiect. aduersariorum

XI. Audiamus iam porro, quæ argumenta contra hæc Scripturæ testimonia *Andradius* mandatis Prælatorum Ecclesiæ, eo sicut dictum est modo, patrocinaturus opponat.

respondetur. & quidem 1. e Luc. 10,16.

1. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit*, Luc. 10,16. Mandatum ergo Christi est, vt Prælatos Ecclesiæ non secus ac seipsum audiamus, illis omnibus in rebus obtemperemus, eorum præcepta *non aliter obseruemus, quam diuina, & existimemus, magis esse diuina iussa, quam humana.* Hæc *Andradius.* Respondeo: Dulcissimam doctrinam & consolationem continet hæc Christi sententia, quod ministri verbi, quando ea, quæ docent, ex verbo Dei probant, non secus audiendi sunt, ac si vox diuina cælitus nobis insonaret. Deus enim ministerio adest, & per illud medium nobiscum loquitur, & efficax est, sicut Baptista inquit: *Ego sum vox clamantis.* Deus enim est, qui per Baptistam clamat. 2. Cor. 13,3. Paulus inquit: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* Ita 2. Cor. 5,20. inquit: *Deus exhortatur per nos.* Quomodo vero? *quia verbum reconciliationis posuit in nobis.* Sicut Esa. 59,21. *Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo*, &c. Hæc doctrina conciliat ministerio veram reuerentiam, & flectit animos ad obedientiam, iuxta dictum Heb. 13,17. *Obedite præpositis vestris.* Vt quando ministri afferunt & proponunt verbum Dei, auditores accipiunt illud, *non vti verbum hominum, sed sicut vere est, verbum Dei*, sicut Paulus inquit 1. Thessal. 2,13. Et dulcissima est consolatio, quod vere possumus statuere, quando ex ore ministri verbum Dei audimus, ipsum filium Dei nobis adesse, nobis loqui, & per illud verbum efficacem esse. Inde enim pendet, quod Christus pronunciat: *Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: quicquid solueritis in terra, solutum erit in cælo.* Sed hæc dignitas, reuerentia, obedientia & efficacia ministerii inde pendet, vt verbum Dei afferat & proponat.

Ioan. 1,23. — *v. 19.* — *Luc. 20. 23.* — *Matth. 18, 18.*

Hoc vero *Andradius* non vult, sed concedit, Christum Prælatis Ecclesiæ dedisse potestatem, non limitatam, sed quasi infinitam, vt quæcunque proponant, statuant & præcipiant, siue habeant mandatum & testimonium verbi Dei in Scriptura, siue non habeant, Ecclesia nihilominus alligata sit ad obedientiam, vt omnibus in rebus Prælatis suis obtemperet, & illorum præcepta non aliter obseruet, quam diuina, ita vt nulla ratione de illorum præceptis disceptandum sit, an scilicet verbo Dei sint consentanea. Et ex *Hieronymo* huc accommodat dictum illud: *Audi Israël & tace.* Sed hæc nullo modo est verborum Christi sententia. Cum enim ad ministerium emitteret Apostolos, Matt. 10,40. & Luc. 10,16. addit quidem ipsorum ministerio hoc priuilegium: Qui vos audit, me audit. Num vero hanc

p. 395.

habet

habet sententiam: Quicquid hominibus tradideritis, etiamsi eius rei nullam a me habeatis mandat m, vuel verbi mei testimonium, nihilominus pari reuerentia & pietatis affectu obseruandum erit, ac si esset diuinum mandatum: Nullo vero modo: sed certa mandata ministerio Apostolorum & septuaginta, Matth. 10, 5. seq. Luc. 10, 3. seq. præscribit, quibus tanquam certis limitibus, & quasi cancellis ministerium ipsorum includit & circumscribit. Et de illa administratione ministerii, certis mandatis Christi circumscripta, dicit: *Qui vos audit, me audit.* Ita Matth. 28, 20. dicit: *Vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi:* sed addit; *Docete eos seruare quæcunque præcepi vobis*, & tunc recte dicitur: *Qui vos audit, me audit.* Ioan. 20, 21. Christus dicit: *Sicut me misit pater, ita ego mitto vos.* De sua vero missione dicit Ioan. 14, 31. *Sicut mandatum mihi dedit pater, sic facio.* Qui vero ab ipsis Apostolis egressi sunt, quando non afferunt doctrinam Apostolicam: num in omnibus rebus ipsis obtemperandum est? num præcepta, ipsorum non aliter ac diuina obseruanda sunt? nullo vero modo, inquit Ioannes, sed
2. ep. v. 10. *nolite eos in domum recipere, nec aue eis*
1. ep. 4. 1. *dixeritis.* Item, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num ex Deo sint. Multi enim Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Ita Paulus ipsos Apostolos docet alligatos esse ad certam vocem doctrinæ, a Christo traditæ & acceptæ, ita vt *anathema* dicat, si *vel Angelus e cælo præter illud annunciet*, Galat. 1, 8. Falsum igitur est, quod *Andradius* dicit, Ecclesiam diuinam habere autoritatem in ferendis legibus, quæ nullum habeant vel mandatum, vel testimonium in Scriptura. Si enim habent verbi Dei testimonium, tunc diuinas esse, nullum est dubium.

2. in Actor. 15, 19. seq. 2. Texit p. 385. argumentum ex loco Actor. 15, 19. seq. Christus non instituerat, vt conuersi ex Gentibus abstinerent sanguine, suffocatis, &c. immo ex Paulo discimus, abrogatos tunc & antiquatos fuisse omnes veteris legis ritus. Et tamen Apostoli de illis legem imponunt Gentibus, & confidenter asseuerant, non sibi modo, sed Spiritui sancto etiam ita visum fuisse. Ergo Ecclesia diuinam habet autoritatem ferendi leges, etiam de illis, quæ a Christo, vel non sunt tradita, vel etiam ab ipso abrogata. Forte mehercule argumentum, quod Prælatis Ecclesiæ tribuere potest infinitam licentiam, non tantum quiduis sine verbo Dei instituendi, sed & ea, quæ Christus prohibuit, permittendi, vel quæ ipse instituit, prohibendi. Vbi igitur manet iste titulus? *Ego Dominus vester, in præceptis meis*
Ezech. 20. 19. *ambulate.* Num gloriam illam alteri nunc dedit? Num inter 15. annos obliti fuerant eius mandati, Matth. 28, 20. *Docentes eos seruare, quæcunque ego mandaui vobis*, & quod Actor. 1, 8. in vltimo colloquio constituuntur doctrinæ Christi testes, non nouæ doctrinæ legislatores. Et si quis Apostolis in carne viuentibus hoc tribuere voluisset, quod haberent diuinam autoritatem ferendi leges, de quibus nullum haberent vel mandatum, vel testimonium verbi diuini: immo quod possent ea, quæ Christus abrogaret, restituere, vel quæ instituerat, abrogare: sine dubio sonora voce & scissis vestibus ostendissent, se illud nec agnoscere, nec probare. Illa enim adulatoria prædicatio vere esset accusatio παραπρεσβείας, quod legationem suam 2. Cor. 5, 20. non fideliter obtinerent, sed excederent fines mandati, quod de iure etiam communi infamiæ genus est.

Ad ipsum vero argumentum hoc respondeo: propter illam etiam caussam Apostoli dicunt, *Visum est Spiritui sancto, & nobis*, ne putarentur, pro imperio, sine mandato & testimonio diuino, tale decretum facere. v. 28. Vnde non certi fuerint Spiritui sancto ita videri, ex oratione Petri & Iacobi manifestum est, vbi certe vocatio gentium, & articulus gratuitæ iustificationis, quod onus legis non sit imponendum conscientiis, & ex Scriptura, & miraculis Spiritus sancti probantur. Et hæc sunt præcipua capita decreti Apostolici. De reliquis vero quatuor capitibus, vt de idolothytis, sanguine, suffocato, & fornicatione, plana etiam est responsio. Fornicatio enim, quæ inter gentes pro re indifferente habebatur, certe voce diuina prohibetur, & quibus argumentis Apostoli eam gentibus, conuersis prohibuerint, manifestum est, 1. Cor. 6, 9. 17. vbi certe non dicit se pro arbitratu suo eam prohibere, sed grauissimis vtitur argumentis. De reliquis tribus obscurior videtur ratio, sed fundamenta sunt manifesta. Ritus enim illi legales erant antiquati, non quod simpliciter interdicta & prohibita esset eorum obseruatio: sed quod illorum obseruatio iam non erat amplius eo modo necessaria, sicut sub lege fuerat, sed libera erat facta. Illa vero libertate in rebus mediis seu adiaphoris verbum Dei docet non esse vtendum, si charitas monstret, infirmos in fide offendi: & si libertas illa non vsurpata possit, sine fidei detrimento, infirmos inuitare ad fidem. Quia igitur talis tunc erat ratio eorum, qui inter Iudæos infirmi erant: Apostoli ex illo verbi Dei fundamento decretum hoc fecerunt, vt qui ex Gentibus conuersi erant, libertate sua, in illis ritibus, qui iam facti e-

rant adiaphori, ad tempus non vterentur, ne offenderent infirmiores inter Iudæos, sed vt ita per charitatem nos ad fidem Christi inuitarent.

Non igitur sine fundamento & testimonio verbi Dei Apostoli ex plenaria potestate decretum istud fecerunt: nec per illud, quod Christus prohibuit, ipsi lata lege gentibus imposuerunt: sed ex regula verbi Dei, de vsu libertatis in ritibus adiaphoris, decretum illud sumserunt. Quod vero capita illa vocant necessaria, non hunc habet sensum, quasi ea, quæ Christus libera reddidit, Apostoli eo modo necessaria faciant Gentibus, sicut sub lege fuerant. Hoc enim Paulus acriter reprehendit, Gal. 2, 4. 5. & Coloss. 2, 16. seq. Sed quia tunc charitas exigebat, vt illa sua libertate, qui ex gentibus conuersi erant, propter proximi ædificationem inter Iudæos non vterentur, sed ab ea abstinerent: hactenus & hoc modo Apostoli dicunt ea, quæ per se libera sunt, necessaria fieri, non per se, non generaliter, nec semper, sed pro ratione ædificationis infirmiorum. Nam 1. Cor. cap. 10, 25. Paulus dicit: *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* In Epistola vero ad Galatas, & ad Coloss. erga eos, qui non infirmi, sed præfracti sunt, & vrgent opinionem legalis necessitatis illorum rituum ad salutem, Paulus docet non cedendum, sed necessario vsurpandam libertatem. Diuersitas vero non pendet ex plenitudine quadam potestatis, vt sine fundamento & testimoniis verbi Dei pro arbitratu quiduis possint, modo constituere, modo abrogare, sed habet certa fundamenta, & firma testimonia in verbo Dei. Talem vero potestatem & autoritatem ministerii libenter agnoscimus & prædicamus.

Spiritus sanctus igitur, qui adest ministerio in Ecclesia, non præbet infinitam licentiam quiduis statuendi, sed gubernat Ecclesiam, iuxta verbum patefactum: Nam & Apostolis Christus dicit, Ioannis 14, 26. Spiritus sanctus *suggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis.* Non enim inquit (sicut Pontificii textum deprauarunt) *Quæcunque dixero vobis.* Et tamen differentia est. Apostoli enim habent diuina testimonia miraculorum, & Spiritus sancti, quod non errent in doctrina. Talia vero testimonia reliqui Prælati Ecclesiæ non habent, sed alligati sunt ad vocem doctrinæ cælestis, sonantis in Scriptura, sed talem subiectionem ægerrime ferunt Prælati Pontificii, tam procul scilicet absunt a politica etiam modestia, quæ in laudatissima illa sententia celebratur: *Digna est vox maiestate Imperatoris, legibus subiectum se principem fateri.*

3. Ad obiectionem illam verissimam: *3. ex Matt. 23, 1. 2.* Omnia quæ a ministris Ecclesiæ proponuntur, sacrarum litterarum trutina examinanda esse, audi quæso, quid *Andradius* *p. 319.* in Tridentino Concilio didicerit respondere: Christi, inquit, verba sunt: *Super cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia quæcunque dixerint vobis, seruate & facite.* Hæc vero verba ita interpretatur: *Non ea solum obseruanda esse decernit Christus, quæ Moses præceperat; sed illa etiam, quæ ii imperassent, qui in Mosis locum succederent*: Scribæ scilicet & Pharisæi. Et inde a minori ad maius argumentatur, de obseruantia Prælatorum Ecclesiæ in nouo Testamento. Hoc argumentum non ideo recito, quasi requirat operosam aliquam explicationem: sed vt Lector videat, qualem dominatum quærant Pontificii in Ecclesia, & quam religiosi sint tractatores, & interpretes Scripturæ. Vt enim de veterum explicationibus non dicam, qui interpretantur, scribas tunc sedere super Mosis cathedram, quando non suas traditiones, sed doctrinam a Deo per Moysen traditam proponunt, & tunc propter personarum vitia ministerium verbi non esse contemnendum, vel abiiciendum, certe ipsa rei euidentia impudentem & parasiticam *Andradii* interpretationem *v. 13.* refutat. In illo ipso enim capite Christus dicit: *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, qui clauditis regnum cælorum ante homines. Væ vobis duces cæci, qui dicitis*, &c. *v. 16.* Luc. 11, 52. *Væ vobis Legisperiti, quia tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos, qui introibant, prohibuistis.* Matth. 16, 6. *Videte & cauete a fermento Pharisæorũ & Sadducæorum.* Quod Euangelista postea expresse interpretatur *de doctrina Pharisæorum & Sadducæorum.* Matth. 15, 14. vbi de traditionibus Pharisæorũ quæstio proposita, erat, Christus certe dicit: *Sinite illos, cæci sunt, & duces cæcorum, cæcus vero si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.* Et quid multis? manifestissimum enim est, in tota Euangelica historia, Christo certamen esse cum Pharisæis, propterea quod sine verbo Dei, extra & præter verbum Dei, hominum conscientias traditionibus seniorum onerabant. Et ab illis Christus homines reuocat ad verbum Dei: *Frustra* enim, inquit, *colunt me, docentes* *Matth. 15, 9.* *doctrinas & mandata hominum.* Et hæc cum sint euidentissima, cogitet Lector, quale sit Concilium, in quo *Andradius* non veretur ad stabiliendam Romanorum Pontificum tyrannidem, tam impudenter falsam fingere interpretationem verborum Christi, Matth. 23, 2. 3. quæ vno calculo Pharisæos potest absoluere, Christum vero & omnes Apostolos damnare. Vt quid enim, si vera est *Andradii* interpretatio, omnia Pontificum dicta

&

& mandata ad trutinam verbi Dei examinabant, & non potius simpliciter quæ ab ordinariis imperabantur, obseruabant? dignum certe hoc est emblema Pontificia Synodo.

4. a testimonio Ignatii.

4. Verbum Dei nihil statuit de ieiunio Sabbati p. 386. *Ignatius* vero scribit, † Apostolos fecisse decretum, eos esse interfectores Christi, qui Sabbato ieiunarint. Habent ergo Prælati Ecclesiæ diuinam autoritatem in ferendis legibus, quæ nullum habent vel mandatum, vel testimonium in verbo Dei. Respondeo: Hoc ipsum argumentum ostendit, qualia sint fundamenta decretorum Pontificiorum. Supra enim in loco de traditionibus, clare ostendimus, suppositium esse, quod ex *Ignatio* citatur, & falso hoc decretum, cum tali quidem appendice, Apostolis tribui. *Augustinus* enim Epist. 86. ex professo disputat, Sabbato ieiunare, vel non ieiunare, non esse traditionem Apostolicam, sicut tunc etiam a quibusdam cœperat disputari. Et *Socrates* lib. 5. cap. 22. in genere ostendit, Apostolos nullas leges de ieiuniis condidisse. Suppositium igitur & falsum est fundamentum illud. Hoc quidem fieri potest, quod in gratiam infirmorum, qui ex Iudæis vel conuersi vel conuertendi erant, tale quid constitutum & seruatum fuerit ex regula charitatis in Christiana libertate, sicut dictum est de decreto Apostolorum, Actor. 15, 28. 29. Paulus vero accurate discernit ea, de quibus expressum Dei mandatum habet, & de quibus ipse Apostolico spiritu contulit. Illis enim hoc addit: *Non vt laqueum vobis iniiciam*, 1. Cor. 7, 35. Non igitur Apostolici spiritus est appendix illa, eos esse interfectores Christi, qui Sabbato ieiunent.

5. a constitutionibus ecclesiasticis.

5. In antiquissimis & probatissimis Conciliis multæ factæ sunt constitutiones, quæ a piis Imperatoribus, & a reliqua Ecclesia, religiose obseruatæ fuerunt, p. 391. seq. Habet ergo Ecclesia diuinam autoritatem in ferendis legibus, &c. Respondeo: Qua moderatione, & quo fine in rebus adiaphoris Ecclesia ad ædificationem possit aliquid statuere, supra explicatum est. Et hac ratione, hoc fine vtiles & pias ordinationes non damnamus, modo non fiant laquei conscientiarum, & in Christianam libertatem impingant. Nullo modo vero quod *Andradius* contendit, concedimus, inde stabiliri tyrannidem Romani Pontificis, quæuis impia decreta, superstitiosas opiniones & laqueos conscientiarum. In illa enim libertate standum est, qua nos filius Dei liberauit, ne iugo seruitutis subiiciamur, Gal. 5, 1. Coloss. 2, 16. seq. Hæc sunt *Andradii* argumenta. Reliqua vero de operibus indebitis & supererogationis pertinent ad locum de pœnitentia.

TERTIA QVAESTIO.

An bona opera renatorum in hac vita sint perfecta, vt legi diuinæ plene, cumulate & perfecte satisfaciant?

Controuersia hæc vt semper variè turbata fuit.

I. VEra explicatio huius quæstionis omnibus temporibus variis corruptelis turbata & deprauata fuit, propterea quia non sola Scripturæ testimonia, sed rationis etiam iudicium adhibetur in consilium. Eius vero axioma est, sicut *Plutarchus* in Solone inquit: δεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν τίθεσθαι τοὺς νόμους. *Lex debet habere hanc conditionem, quod sit possibilis illis, quibus proponitur.* Hæret præterea in tristissima miseræ naturæ deprauatione Pharisaica præsumptio perfectionis, imo supererogationis. Inde in ipsa promulgatione legis populus dicit, *cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus*, Exod. 19, 8. Deut. 5, 27. Deus vero, vt persuasionẽ illam retunderet, specie tam terribili legẽ promulgauit, vt territi dicerent: *Non audiamus vltra vocem Domini ne moriamur.* Cumque peterent, vt Moses esset mediator, ipse vero diceret: *Exterritus sum & tremebundus*; Hebr. 12, 21. Deus repetiuit promissionem de Messia, & de doctrina Euangelii, Deut. 18, 18. Act. 3, 22. 23. Et Deut. 5, 28. 29. inquit: *Bene locuti sunt. Sed quis det talem eos habere mentem, vt custodiant vniuersa mandata mea, omni tempore?* Cum Pharisæis etiam Christo multum fuit negotii, de illa persuasione perfectionis, Matth. 19, 16. seq. Luc. 10, 25. seq. *Omnia hæc seruaui a iuuentute mea, quid adhuc mihi deest?* Et Luc. 18, 11. 12. Pharisæus coram Deo gloriatur, se vltra mandata Dei, multa etiam supererogasse. Et nostro tempore vna ex præcipuis controuersiis est, quæ magna contentione a Pontificiis disputatur, perfectam impletionem legis adeo esse & possibilem & facilem, quod renati in hac vita sua obedientia non tantum plene & perfecte legi diuinæ satisfacere possint, sed quod vltra legem Dei multa etiam opera indebita possint supererogare.

Exod. 20, 19. Deut. 5, 25.

ita etiam ob rationes sequentes maximi momenti est.

II. Valde magni autem momenti est hæc controuersia. *Primo* enim non recte tradi, intelligi aut vsurpari potest doctrina Scripturæ, de agnitione & confessione peccatorum, quæ etiam in sanctis in hac vita hærent & manent, nisi recte explicata hac quæstione. *Secundo*, Puritas articuli iustificationis non potest retineri, nisi ex Scripturæ

† v. ep. spur. ad Philipp. §. 13. p. 348.

Scripturæ sententia hæc quæstio recte explicetur: vt scilicet monstretur, vbi renati quærere debeant perfectam impletionem legis, quam coram iudicio Dei opponere possint accusationi legis & iræ Dei aduersus peccata, vt iusti pronuncientur ad salutem & vitam æternam. Habent quidem renati per spiritum renouationis inchoatam obedientiam legis: sed quia minimus apex in lege diuina non potest cadere, quin perfecte impleatur, renati inchoata illa sua obedientia, quæ non est perfecta, non possunt in iudicio Dei consistere, vt propter illam iustificentur ad salutem & vitam æternam. Christum igitur fide apprehendunt, qui est impletio legis ad iustitiam omni credenti, Rom. 10, 4. Persuasio vero, quæ renatorum bonis operibus in hac vita tribuit perfectionem, facit Christum post primam reconciliationem otiosum, vt non amplius sit *nostra iustitia*, Ierem. 23, 6. sed iustificationem transfert a Christo ad nostra opera. *Tertio*, ipsa doctrina de bonis operibus non potest recte tradi sine vera quæstionis huius explicatione. Neque enim vera & necessaria animi humilitas, in ipso exercitio & cursu bonorum operum, præstari potest, sed Pharisaica gloriatio, quam Paulus Rom. 3, 27. 1. Corinth 1, 31. exclusam esse vult, sequetur, si doceatur renatos suis operibus in hac vita perfecte satisfacere legi diuinæ. Ostendit etiam quæstionis huius explicatio, cum Scriptura manifeste affirmet, credentium bona opera Deo placere, quomodo & quare placeant, scilicet non ideo, quod legi perfecte in hac vita satisfaciant, sed quia omnia mandata tunc facta deputantur, *quando quicquid non fit*, propter Christum *ignoscitur*, sicut *Augustinus* loquitur lib. 1. Retract. cap. 19. Et Pontificii non sine caussa tanta contentione de hac quæstione dimicant. Vident enim præcipuos regni sui neruos in ea consistere, renatos scilicet bona sua opera posse & debere opponere iudicio & iræ Dei, vt propter illa digni iudicentur vita æterna, immo multa ipsos posse supererogare, quæ per nundinationem Pontificiam aliis possint accommodari.

Vt autem' volle decidatur, status quæstionis rite constituto,

III. Remouendæ autem sunt calumniæ, vt status quæstionis recte constituatur. Non enim docemus, impletionem legis ita esse impossibilem, vt qui per spiritum renouationis renati sunt, nec possint nec debeant in hac vita inchoare obedientiam legis. Neque hoc etiam principaliter contra Pontificios disputamus, quod homines non renati naturalibus liberi arbitrii viribus, non possint legi Dei perfecte satisfacere. Dicimus enim, licet externam disciplinam aliquo modo præstare possint homines etiam non renati, verum tamen hoc est, spiritualem legis obedientiam ne inchoari quidem posse sine Spiritu sancto. De renatorum igitur bonis operibus, qualia in hac vita sunt, quæstio est, an scilicet perfecta impletione legi diuinæ plene & cumulate ita satisfaciant, vt lex diuina nihil habeat, quod in illis bonis renatorum operibus in hac vita accusare & damnare possit, si Deus in iudicium cum ipsis, sine venia & remissione, intrare vellet?

Primum Tridens. insidia in undecimo capitulo explicantur,

IIII. Quibus vero, & quam insidiosis technis fabricatum sit 11. capitulum Tridentini Concilii, Lectori paucis monstrandum est. Studiose enim vitarunt vocabulum *perfectionis*. Non expresse dicunt, quod tamen sentiunt & voluut, perfectam impletionem legis diuinæ operibus renatorum in hac vita possibilem & facilem esse, sed in genere dicunt, obseruationem mandatorum Dei, homini iustificato, iuuante Deo, non esse impossibilem. Quod si de obseruatione mandatorum Dei, quæ in renatis per Spiritum renouationis in hac vita inchoatur, quæ etiam subinde crescere debet, intelligerent: nulla esset controuersia. Ideo enim spiritu renouantur iustificati, vt possint inchoare nouam obedientiam iuxta mandata Dei. Ita etiam allegant Scripturæ sententias, quæ monent, iustificatos debere inchoare nouam obedientiam, & quæ docent, renatos habere talem inchoatam obedientiam. Sed hæc nullam plane apud nos habent controuersiam, sicut in prima quæstione ostendimus. Sine distinctione etiam loquuntur de bonis iustificatorum operibus, qualia sint in se, quando ad normam legis diuinæ exiguntur: & quo loco apud Deum reputentur, quando propter Christum næui & defectus non imputantur. Quid vero sub illis indistinctis generalitatibus quærant, in fine non obscure indicant: iustificatorum scilicet bona opera in hac vita tam esse perfecta, vt nihil illis adhæreat, quod venia opus habeat. Illud vero non statim in principio 11. capituli proponunt, sed ludunt generalibus sententiis & argumentis, vt ita imperito & incauto Lectori fucum faciant: vt priusquam animadvertat, irretitus teneatur.

V. Eodem artificio ludunt vocabulo *impossibilitatis*. Meminerunt enim, Pelagianos olim *Augustino* negotium fecisse illa cauillatione: quod secundum absolutam Dei potentiam non sit impossibile, vt per gratiam Dei renatus aliquis in hac vita sit sine peccato. *Augustinus* vero de peccatorum meritis lib. 2. c. 6. respondet: *aliam esse quæstionem, vtrum esse possit, & aliam, vtrum sit.* Et addit cap. 7. *Si quæratur*, vtrum in hac vita aliquis sit sine

peccato,

peccato, *esse non credo*: *magis enim credo Scripturæ*, vbi sanctorum vox est: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.* Inde igitur *Augustinus* dicit ibidem cap. 6. & de natura & gratia cap. 43. Deum non præcepisse homini impossibilia. Illud vero dupliciter exponit, primo ad Bonifacium lib. 3. cap. 7. *Gratia Dei tribuit* in hac vita *studium præcepta servandi*, & eadem, *si quid etiam in illis præceptis minus seruatur, ignoscit.* Et 1. Retractat. cap. 19. *Omnia mandata Dei facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur. Secundo*, in libro de perfectione iustitiæ, dicit non versari in quæstione, an possit homo omni prorsus culpa vacare? sed *quando* atque *per quem?* hoc est, neque in hac vita, neque naturæ, sed solius diuinæ gratiæ viribus. Ad Valerium lib. 1. cap. 29. *Ad hoc lex dicit, Non concupisces: vt —— medicinam gratiæ quæreremus, & in eo præcepto sciremus, & quo debeamus in hac mortalitate proficiendo conari, & quo possit a nobis in illa immortalitate beatissima perueniri. Nisi enim esset quandoque perficiendum, nunquam iubendum fuisset.*

VI. Et propter illas quidem Pelagianorum cauillationes, *Augustinus* a vocabulo impossibilitatis abstinuit. Postea vero in libello suppositio sub Hieronymi titulo anathema adiectum est: & illud citatur a Tridentinis. Scriptura vero de observatione legis non veretur dicere esse *iugum*, quod nec Apostoli, nec credentes in primitiua Ecclesia, nec Patres ferre potuerint, Act. 15, 10. 11. quod de iustificatis certe, & renatis dicitur. Et pulcherrima est *Bernhardi* sententia, Serm. 50. in Cantica: *Si placet tibi, de affectuali charitate datum fuisse mandatum, non inde contendo: dummodo acquiescas & tu mihi, quod minime in vita ista, ab aliquo hominum possit vel potuerit adimpleri. Quis enim sibi arrogare id audeat, quod se Paulus ipse fatetur non comprehendisse? Nec latuit Præceptorem, præcepti pondus hominum excedere vires: sed iudicauit vtile: ex hoc ipso suæ illos insufficientiæ admonere & vt scirent sane, ad quem iustitiæ finem niti pro viribus oporteret. Ergo mandando impossibilia, non præuaricatores homines fecit, sed humiles: vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. —— Accipientes quippe mandatum, & sentientes defectum, clamabimus in cœlum, & miserebitur nostri Deus: & sciemus in illa die, quia non ex operibus, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.*

VII. Ex hac commemoratione intelligit Lector, quo consilio Tridentini de vocabulis *possibilitatis* & *impossibilitatis* litem moueant: vt scilicet ita homines a vero statu quæstionis abducant. Seposita igitur lite de vocabulis, de rebus ipsis constituatur quæstio: an scilicet renatorum bona opera in hac vita, perfecta impletione legi diuinæ satisfaciant? sicut supra statum quæstionis constituimus.

VIII. Facilior autem & planior erit explicatio. *Andradius* enim quatuor axiomata, quæ in hac quæstione sunt fundamenta firmissima, concedit & approbat.

tum ex concessis And adii ostenditur, renatorum B. O. in hac vita non esse perfecta.

Primo, Nouitatem seu sanitatem, quæ in renatis per Spiritum sanctum inchoata est in hac vita, non esse perfectam & absolutam. Est enim & manet in renatis in hac vita, nouus & vetus homo; caro & spiritus; lex mentis, & lex peccati. Et interior homo de die in diem renouatur: sicut *Augustinus* multis probat, lib. 2. de peccatorum meritis. Et tractatu in Ioan. 41. *Lex* vero *est spiritualis*, Rom. 7, 14. Quamdiu igitur caro repugnat spiritui, lex non potest perfecte impleri. Ita *Augustinus* integram *sanitatem*, & perfectam *charitatem*, quæ sit impletio legis, mutuo, se consequi docet, libro de perfectione iustitiæ.

Andr. p. 405 f. Deut. 6, 15. Ex. 20, 17. Deut. 5, 21.

Secundo, Præceptum charitatis de diligendo Deo *ex toto corde, tota anima, tota mente & omnibus viribus.* Item vltimum præceptum, *Non concupisces*: in hac vita non posse a quoquam perfecte impleri, quamdiu aliquid est carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frenetur, & quamdiu corruptibile istud incorruptionem non induerit: sicut *Augustinus* ex Scripturæ fundamentis, multis in locis præclare demonstrat, lib. de perfectione iustitiæ, de spiritu & littera cap. 36. ad Bonifacium lib. 3. cap. 7. Ad Asellicum epist. 200.

Andr. p. 427.

Tertio, Propter carnem, in qua non habitat bonum, sed malum: quod volenti bonum facere, adiacet malum: & propter legem peccati in membris renatorum, quæ repugnat legi mentis, nemo renatorum in hac vita est sine peccato. Rom. 7, 18. seq. 1. Ioan. 1, 8. Psal. 32. 6. & 130, 3. Prou. 20, 9. Sicut *Augustinus* multis disputat de peccatorum meritis lib. 2. De perfectione iustitiæ. Et de natura & gratia, cap. 36. pulcherrime dicit: *Si omnes sanctos & sanctas, cum hic viuerent, congregare possemus, & interrogare, vtrum essent sine peccato, quantalibet fuerint excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, vna voce clamassent: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus*

seducimus, & veritas in nobis non est. Peccatum vero iuxta *Ambrosium* *(l. de parad. c. 6.)*, *est praeuaricatio* legis diuinæ. Non ergo perfecte in hac vita lex potest impleri a renatis, qui peccatis carere non possunt.

(v. Andr. p. 420.) *Quarto*, Paulus expresse dicit Rom. 7, 18. *Velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio.* Phil. 3, 12. *Non quod iam apprehenderim, aut perfectus sim.*

IX. Hæc fundamenta, quæ sunt firmissima & manifestissima, *Andradius* concedit & comprobat. Et tamen simul etiam defendit Pontificium axioma: Legem diuinam a renatis in hac vita plene & perfecte seruari & impleri posse. *(p. 405.)* Fatetur autem hæc contraria, & inter se quam maxime pugnantia videri. Sed tamen pollicetur, se demonstraturum, vtraque esse verissima. Tanta scilicet est hominis persuasio siue eruditionis, siue eloquentiæ. Reliqui Pontificii scriptores fundamenta illa variis modis conati sunt arrodere. *Andradius* vero tumidæ suæ grandiloquentiæ tantum tribuit, vt speret, se etiam vera dicendo posse fallere, & ex veris ea, quæ falsa sunt, posse probare & defendere. *(quo ipsa simul sententia eius confutatur)* Nihil tamen adfert, quod non iamdudum in reliquorum Romanensium scriptis protritum sit: nisi quod forsan cogitauit de prouerbio, *Quisquilia in aureo flumine.*

X. Disputat igitur ea parte legis, quæ *(p. 410.)* in hac vita, dum in carne sumus, perfecte impleri non potest, homines in hac vita non teneri obstrictos: ea solum Deum præcepisse, quæ præstare diuinis viribus adiuti, secundum vitæ huius conditionem possemus. Reliqua vero in lege non obligare homines in hac vita, sed pertinere tantum ad futuram immortalem vitam. Inepti igitur fuerunt filii Israel, vna cum Mose, qui exterriti clamarunt: *Si audierimus vltra vocem Domini, moriemur.* Frustra enim, iuxta *Andradii* opinionem, illis mandatis legis se obstrictos teneri timuerunt, quæ in hac vita perficere non possent. Nec debuerat tunc Deus in illa populi consternatione promittere Messiam, Deuter. 18, 18. *vt eos, qui sub lege erant, redimeret*, Galat. 4, 5. sed debuerat potius indicare: Non est quod timeatis, tantum enim lusi vobiscum, terribili illa promulgatione legis. Illa enim, quæ secundum vitæ huius conditionem perficere non potestis, ad vos non pertinent. Non igitur Apostolica, sed muliebris, inepta & ridicula erit eiulatio Pauli, qui in curriculo nouæ obedientiæ eo vsque progressus fuerat, vt dicere posset, 1. Cor. 4, 4. *Nihil mihi conscius sum.* Et tamen Rom. 7. longam & lamentabilem texit querelam, se non posse legem ea perfectione, quam flagitat, perficere. Moses vero non sanctis glorificatis in altera vita, sed hominibus in hac vita proponit hanc legis sententiam: *Maledictus, qui non in omnibus permanserit, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea.* *(Deut. 27, 26.)* Atqui inter omnia illa, quæ in libro legis scripta sunt, est illa lex præcipua: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* *(Deut. 6, 15.)* Item mandatum, *Non concupisces.* *(Ex 20, 17. Deut. 5, 21.)* Et Paulus illam Mosis sententiam, ad homines in hac vita adeo pertinere existimat, vt inde pronunciet, eos, qui ex operibus legis sunt, sub maledicto esse: quia etiam qui faciunt legem, non tamen in omnibus, quæ in libris legis scripta sunt, permanent, Galat. 3, 10. Et propter hanc etiam caussam, Rom. 4, 13. 14. vbi de Abraham loquitur, pronunciat hæreditatem vitæ æternæ non esse ex lege. Quæ profecto argumentationes Pauli ineptæ, ridiculæ & falsæ erunt, si vera est *Andradii* & Pontificiorum opinio.

XI. Et talis etiam erit argumentatio Petri, Actor. 15, 10. 11. Quia *iugum* legis *neque patres nostri, neque nos ferre potuimus, ideo per gratiam Christi credimus saluari. Andradius* enim excipit, ea, quæ in lege ferre non possumus, ad nos non pertinere. Paulus Rom. 8, 3. 4. cum questus esset, se non posse in hac carne legem perfecta obedientia implere, mox subiicit hanc consolationem: *Quod impossibile erat legi*, Deus misso filio, qui victima pro nobis factus est, præstitit, &c. *Andradii* vero opinio sentit, non opus esse tali vel remedio, vel consolatione: quia ea solum Deus præceperit, quæ præstare diuinis viribus adiuti, secundum vitæ huius conditionem possumus: reliqua vero ad nos non pertinere. Atqui Christus Matth. 5. similem plane Pharisæorum opinionem de mandatis Dei maximis & minimis acriter reprehendit. *(p. 332.)* Et *Andradius* quidem varie ludit in explicatione *minimorum mandatorum.* Sed quæ exempli gratia a Christo de interpretatione aliquot præceptorum, Matth. 5. adducuntur, manifeste ostendunt, quæ Pharisæi intellexerint minima mandata: *non irasci fratri, dicere Racha*, vel *fatue* *(v. 22.)*: *qui viderit vxorem ad concupiscendum eam* *(v. 28.)*: *diligere inimicos.* *(v. 43.)* *Estote perfecti, sicut pater vester calestis perfectus est*, &c. Et cum dixisset: *Iota vnum, & apex vnus non præteribit a lege, donec omnia fiant* *(v. 18.)*, subiicit: *Qui ergo soluerit vnum ex mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno calorum.* *(v. 19.)* Manifesta igitur est declaratio, de quibus mandatis loquatur: quæ Pharisæorum Cabbala mini-

minima vocauit, & sine detrimento iustitiæ solvi posse docuit, si modo reliqua in lege seruarentur. Christus vero pronunciat: Nisi facta fuerit reconciliatio cum Deo, & remissio in hac vita, in carcerem mitteris. *Amen dico tibi, non exibis inde, donec solveris nouissimum quadrantem.* Pugnat igitur cum tota Scriptura illa Pontificiorum opinio.

v. 26.

Et ad obiectiones illius respondetur.

XII. Sed argumenta quædam ex decretis Tridentini Concilii contexit *Andradius*, quibus opinionem istam confirmare nititur. Dicit igitur, p. 411. contumeliosum esse in ipsum legislatorem Deum, affirmare, ipsum præcepisse aliquid, quod in hac vita, & in hac naturæ corruptione nemo perfecte implere possit. Quasi vero propter naturæ deprauationem mutanda & inflectenda fuerit regula legis, quæ est perpetua & immutabilis norma iustitiæ in Deo: immo, cum ne vnum quidem iota legis præterire possit, quin perfecte impleatur: ideo *Deus misit filium suum, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret.* Adeo lex illam ludificationem Pontificiorum non admittit, quod scilicet ea tantum flagitet, quæ in hac vita præstare possumus. Sed Ioannes inquit, Filios Dei in hac vita habere charitatem Dei: & *charitas Dei*, iuxta eundem, est *seruare mandata Dei.* Respondeo: Non est quæstio, an renati habeant charitatem, & incipiant facere legem: hoc enim concedimus & docemus, sed quæstio est, an charitas renatorum in hac vita sit integra, perfecta & absoluta? Item: an perfecta obedientia satisfaciat legi.

Gal. 4. 5.

v. Andr. p. 411.

1. ep. 5. 3.

XIII. Illud vero argumentum aliquanto speciosius est, quod Ioannes dicit, *mandata Dei non esse grauia*: & quod Christus pronunciat, *onus suum esse leue.* Item, quod *Augustinus* ad Bonifacium lib. 3. c. 7. dicit, obedientiam renatorum perfectam dici posse pro statu viatoris. Ibidem: *Secundum hominis mortalis capacitatem, pro huius vitæ modulo, perfecti sumus.* Sed plana est responsio: Qui fide propter mediatorem Deo reconciliati sunt, donantur Spiritu sancto, qui renouat ipsos. Et in illa inchoata nouitate est aliquis in hac vita gradus bonæ conscientiæ renatorum: vt scilicet præbeant membra arma iustitiæ Deo: nec admittant vel errores contra fundamenta fidei, vel lapsus contra conscientiam. Quod vero perfectioni deest, & sordes, quæ ex lege peccati in membris asperguntur, malum item, quod adiacet, fides petit propter Christum tegi, & non imputari. Et hoc modo mandata Dei non sunt grauia. *Primo*, quia sunt Dei filii. *Secundo*, quia ducuntur spiritu Dei.

1. ep. 5. 3. Matth 11. 30.

Tertio, quia *quicquid non fit*, propter Christum *ignoscitur*: sicut *Augustinus* inquit. Hoc etiam modo renati dicuntur *perfecti*, Philip. 3, 15. & 1. Cor. 2, 5. imputatione scilicet & inchoatione. *Primo* enim fides in Christo accipit, habet & possidet per imputationem, integerrimam & perfectissimam impletionem legis, ad iustitiam & salutem. *Secundo*, Spiritus sanctus renouat corda credentium, accensa charitate, vt incipiant facere legem. *Tertio*, quod in inchoata illa obedientia imperfectum, & propter carnem immundum est, credentibus propter Christum non imputatur, sed tegitur.

XIIII. Pontificii vero has sententias ita deprauant, quasi id, quod in obedientia renatorum in hac vita perfectioni, quam lex requirit, deest, non sit peccatum, quod a lege accusetur: nec opus habeant renati, illud imperfectionis vitium agnoscere: affirmant enim, illud non obstare, quo minus bona renatorum opera in hac vita opponantur iudicio & iræ Dei, ad iustificationem & vitam æternam. Sed Paulus manifeste, & ex professo opinionem istam refutat, Rom. 7, 14. seq. 1. Cor. 4, 4. Et *Augustinus* ad Bonifacium lib. 3. c. 7. diserte declarat, quomodo perfectionem viatoris intelligi velit, cum inquit: *Virtus, quæ nunc est in homine iusto, hactenus perfecta nominatur: vt ad eius perfectionem pertineat, etiam ipsius imperfectionis & in veritate agnitio, & in humilitate confessio. Tunc enim secundum hanc infirmitatem pro suo modulo perfecta est ista parua iustitia, quando etiam, quid sibi desit, intelligit.* Ita *Apostolus perfectum & imperfectum se esse dicit.* Ibidem: *Gratia Dei tribuit hic studium præcepta seruandi*: & eadem, *si quid etiam in illis præceptis minus seruatur, ignoscit.* Ita 1. Retractat. 16. disputans de perfectione renatorum in hac vita, vtitur hac dulcissima sententia: *Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.* Et in confessionibus: *Væ hominum vitæ*, quantumuis *laudabili, si remota misericordia* iudicetur. De ciuitate: Inhærens iustitia sanctorum in hac vita magis *remissione peccatorum constat, quam perfectione virtutum.* In Epistola vero 29. ad Hieronym. diserte dicit: *Propter illud imperfectionis vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est: propter illud etiam vitium, quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere: Dimitte nobis debita nostra, ex quo vitio non iustificabitur in conspectu DEI omnis viuens.*

l. 9. c. 13.

l. 19. c. 27.

l. 1. adu. Pelag. T. II. Opp. f. 179. Ita Hieronymus dicit: *Quid ergo sapimus, immo quid sapere debemus, qui perfecti non sumus? imperfectos nos esse confiteris, & nondum comprehendisse, nedum accepisse: Hæc est enim hominis vera sapientia, imperfectum esse se nosse. Atque (vt ita loquar) omnium in carne iustorum imperfecta perfectio est.* Et quod in hanc sententiam intelligendæ sint & Scripturæ, & Patrum sententiæ de perfectione, *Augustinus* in multis locis ostendit, ad Bonifacium lib 3. cap. 5. De Gratia, cap. 48. & 49. &c. it. de perfectione iustitiæ.

XV. Illud enim argumentum est firmissimum: Peccatum est præuaricatio legis diuinæ. Sed nemo sanctorum in hac vita caret peccato. Ergo nemo in hac vita perfecte satisfacit legi, sed omnes sunt præuaricatores legis, quia peccatores. Audiamus vero quid & quomodo respondeant. (p. 411. seq.) Ante *Andradius* dixit, iustos licet aliquando & alicubi offendant & labantur, multa tamen & pleraque edere opera, omnis vitii & peccati prorsus expertia. Sed Paulus Rom. 7. de uno & eodem opere, immo de singulis operibus renatorum in hac vita dicit: (v. 21.) *Volenti mihi facere bonum, adiacet malum.* (v. 18.) *Velle adiacet mihi, perficere vero non invenio.* (v. 25.) *Ipse ego mente seruio legi Dei, carne vero legi peccati.* Non quod ipsum opus, lege Dei mandatum, malum sit, & peccatum: sed id, *quod minus est, quam debebat, vitium est:* (ep. 29.) sicut *Augustinus* loquitur. Et vitiositas ex carne adhærens peccatum est. Atque hoc modo *iustum in omni bono opere peccare*, (assert. art. 31.) *Lutherus* dixit. Hoc vero *Andradius* dicit, non esse intelligendum de peccatis mortalibus, sed de venialibus. (p. 420.) Et hoc quidem recte. Peccata enim mortalia excutiunt fidem & Spiritum sanctum, & tunc desinunt esse iusti: venialia vero peccata sunt etiam in renatis: nec propterea desinunt esse iusti. Dicitur & hoc recte. Sed quæstio est, quomodo & quare renati propter peccata venialia non damnentur? quia scilicet *beati sunt, quorum tecta sunt peccata, & quibus non imputantur peccata*, Psal. 32, 2. 3. Rom. 4, 7. *Nulla enim condemnatio est his qui in Christo Iesu* sunt, Rom. 8, 1. Et 11. capitulum Tridentinum videri posset in illam etiam sententiam inclinare. Rationem enim, quare sancti in hac vita, etiamsi labantur in venialia peccata, non desinant esse iusti, hanc reddit: quia *iustorum illa vox est, & humilis, & verax, Dimitte nobis debita nostra.* Sed *Andradius*, Concilii interpres, hoc non admittit. (p. 414. 424.) Contendit enim, venialia peccata per se tam esse minuta & leuia, vt non aduersentur perfectioni charitatis, nec impedire possint perfectam & absolutam legis obedientiam: vtpote quæ non sint ira Dei & condemnatione, sed venia digna, etiamsi Deus cum illis in iudicium intret. Sicut *Lindanus* inquit, (l. 3. panopl. c. 29.) *Leuicula vitiola lapsuum quotidianorum aspergines & nauuli sunt:* qui per se non maculant & contaminant, sed quasi *puluisculo leuiter aspergunt vitam Christianam*: vt nihilominus tamen per se sint perfecta, & vndique immaculata renatorum opera in hac vita. Sed falsum hoc esse, supra demonstratum est. Licet enim sint differentiæ & gradus peccatorum, nullum tamen tam minutum & leue est peccatum, quod non sit ἀνομία, hoc est, præuaricatio legis diuinæ. Lex vero maledictionem denunciat, (Deut. 27, 26.) *qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Qui* enim *totam legem seruat, & in uno aliquo delinquit, reus factus est omnium.* (Iac. 2, 2.) Nam ne vnum quidem ex minimis mandatis Dei soluendum est. Iam vero *in multis labimur omnes*, ait Iacobus. (c. 3, 2.) Lex igitur accusat & damnat etiam illa peccata, quæ venialia vocantur, nisi tegantur, & non imputentur propter Christum. *Aliter* igitur iuxta *Augustinum* est *beatus sine peccato*, quod futurum est in altera vita: *Aliter* autem *beatus, cui non imputat Dominus peccatum*, quod fit in credentibus in hac vita. Non autem potest esse absoluta & perfecta legis impletio, vbi peccatum non potest deesse. Sed de peccato mortali & veniali locus dicendi erit in doctrina de pœnitentia.

XVI. Accedo iam postremo ad insignem illam, (vna cum discussione accusationis eius in authorem.) sicut Typographus eam vocat, orationem *Andradii* p. 399. seq. qua me vt falsarium, conuersa ad Ecclesiam Brunsuicensem & ad totam Germaniam oratione, quasi in triumpho in frequentissimis totius orbis theatris traducit. Sed bene adhuc res habet: est enim ἐπινίκιον ante victoriam. Primo enim non est accusatio de falsatione vel Scripturæ, vel verbi Dei: sed de *Augustini* quadam disputatione controuersia est, de qua tamen res ipsa planissima est, vt nullum plane locum habeant tragicæ illæ *Andradii* exclamationes: nisi quod videtur, talem sibi locum communem in omnem euentum contra Lutheranos antea præparasse; is ne periret, arripienda fuit qualiscunque occasio. Res autem ita se habet, de qua cuiuis Lectori iudicium permitto liberrimum. Scripsit *Augustinus* librum de perfectione iustitiæ contra Cœlestium, in quo docet, in hac vita neminem peruenire ad tantam perfectionem charitatis seu inhærentis iustitiæ, vt perfecta & absoluta impletione satisfaciat primo & vltimo præcepto, ita vt

vt sit sine peccato. Iam quæstio est: an *Augustinus* illam perfectionem tantum adimat non renatis, qui sine Spiritu sancto, solis liberi arbitrii viribus conantur legem implere? Ego dixi, & adhuc dico, *Augustinum* etiam illis, qui per Spiritum sanctum renati sunt, in hac vita, ex Scripturæ sententia, adimere illam perfectionem. Et hoc certe verissimum & manifestissimum est. Nam & in aliis multis locis quæstionem illam *Augustinus* ita tracta, vt de peccatorum meritis lib. 2. it. ad Bonifacium lib. 3. it. de spiritu & littera, item de natura & gratia, &c. p. 401. sq. Sed inquit *Andradius*, sunt in illo *Augustini* libro multæ ratiocinationes Cœlestii, quæ de solis liberi arbitrii viribus non renatorum loquuntur. Scio hoc. Sed addo & illud, quod negare non potest: Cœlestium in illo libro obiicere *Augustino* multas etiam Scripturæ sententias de perfectione, quæ loquuntur non de infidelibus, sed de illis, qui per Spiritum sanctum renouati sunt. Et illas sententias *Augustinus* ita explicat, vt perfectionem charitatis, quæ sine pecato sit, adimat etiam renatis in hac vita. p. 401. 402. Quod vero *Andradius* dicit: Pelagianorum disputationes prorsus exclusisse gratiam Dei, & solius naturæ viribus sine Spiritu sancto asscripsisse perfectionem: non existimet nos adeo rudes esse antiquitatis, vt ignoremus, quod & quomodo Pelagiani subinde statum controuersiæ mutarunt. Cum enim animaduerterent, omnium piorum aures abhorrere a blasphema illa sententia, quæ gratiam Spiritus sancti prorsus vt non necessariam excludebat, cœperunt ita loqui: Gratiam Spiritus sancti ad hoc valere, vt quæ homines per liberum arbitrium facere iubentur, facilius possint implere per gratiam. Postea vero, sicut in libris ad Bonifacium *Augustinus* recitat, ita loqui cœperunt Pelagiani: Gratiam adiuuare bonum cuiusque propositum. Item: voluntatem in omni bono opere a gratia semper adiuuari: ibi certe gratiam non excludunt. *Augustinus* vero quando de perfectione, quæ sine peccato in hac vita sit, disputat, negat illam non tantum, quando Pelagiani prorsus excludunt gratiam Dei, verum etiam, quando gratiam coniungunt libero arbitrio: hoc est, etiam illis, qui per Spiritum sanctum renati sunt, & in illa nouitate auxilio Dei adiuuantur, talem perfectionem in hac vita adimit. Hæc sunt, quæ ego dixi de disputatione *Augustini*, in libro de perfectione iustitiæ contra Cœlestium, & quæ *Andradius* tam atrociter accusat. Et non tantum ferre possum, sed oro Lectorem, vt inspiciat illas *Augustini* disputationes.

Agnoscet enim, *Andradium* ex fulgore tragicarum exclamationum fumum tantum edere, seu potius vendere. Nam *Augustinus* ipse in illo libro statum controuersiæ dicit versari in duabus illis quæstionibus. *Primo*, per quem homo possit peruenire ad talem perfectionem, vt sit sine peccato: scilicet non per liberum arbitrium, sed per gratiam Dei. *Secundo*, quando ad talem perfectionem homo peruenturus sit? scilicet non in hac, sed in futura vita. Sed in re plana nolo Lectorem diutius detinere: & sicut iniqua præiudicia non curo, ita æqua iudicia in hac accusatione non pertimesco.

Huius vero commonefactum velim Lectorem, vt obseruet, quid *Andradius* quærat: vt scilicet & Scripturæ, & veterum sententiæ, quæ perfectionem charitatis, quæ sine peccato sit, hominibus in hac vita adimunt, restringantur simpliciter tantum ad non renatos: ita vt renatorum bona opera in hac vita per se ita sint perfecta, vt seueritatem diuini iudicii sine remissione peccatorum sustinere possint. Hoc agit: sed ne animaduertatur, strepitum illum excalmationum contra me excitauit. Hoc enim est artificium oratorium si non potius sophisticum.

QVARTA QVAESTIO.

De præmiis & meritis bonorum operum.

Vbi explicatur primum occasionum nostrarum doctrina, I. HAec doctrina in nostris Ecclesiis plane & distincte ex verbo Dei proponitur: expiationem scilicet peccatorum, seu propitiationem pro peccatis non debere tribui meritis nostrorum operum. Pertinent enim ad officium, quod solius Christi mediatoris proprium est. Ita remissio peccatorum, reconciliatio cum Deo, adoptio, salus & vita æterna non pendent ex nostris meritis: sed donantur gratis, propter meritum & obedientiam filii Dei: & fide accipiuntur. Sed in reconciliatis postea bona opera cum placeant fide propter mediatorem, habent præmia, spiritualia & corporalia in hac vita, & post hanc vitam: idque ex gratuita promissione diuina, non quod Deus propter perfectionem & dignitatem nostrorum operum sit debitor: sed quia ex misericordia & paterna liberalitate propter Christum, promisit se præmiis ornaturum quamuis inchoatam, languidam, imperfectam & immundam filiorum suorum in hac vita obedientiam.

Et illæ promissiones debent in renatis excitare studium bona operandi. Inde enim intelligimus, quam grata patri cælesti sit filiorum qualiscunque illa, quam Spiritu S. ducente in hac vita sub hoc corruptibili onere carnis inchoant, obedientia: vt quam præmiis spiritualibus, & corporalibus, quæ sua dignitate non meretur, ex gratia & misericordia propter filium ornare velit. Et in hanc sententiam nostri etiam a vocabulo *meriti* non abhorrent: sicut etiam Patribus vsitatum fuit. Præmia enim promittuntur ex gratia & misericordia: non tamen dantur otiosis, vel male agentibus, sed laborantibus in vinea Domini. Atque ita in *Apologia Confessionis Augustanæ*, in confessione *VVirtembergensi*, & in aliis nostrorum scriptis, vsurpatur vocabulum *meriti*. Hoc modo, & in hanc sententiam, proponimus in nostris Ecclesiis Scripturæ sententias, de præmiis bonorum operum. 1. Tim. 4, 8. *Pietas ad omnia vtilis est, habens promissiones & huius & futuræ vitæ.* Luc. 14, 14. *Retribuetur tibi in resurrectione iustorum.* Matth. 6, 12. *Merces vestra erit copiosa in cælis,* Matth. 10, 42. *Non perdet mercedem suam.* Gal. 6, 9. *Bonum faciendo non defatigemur: tempore enim suo metemus non defatigati.* Ephes. 6, 8: *Scientes, quod quisque fecerit boni, hoc reportabit a Deo.* Hebr. 6, 10. *Non iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, & dilectionis, qua ministratis sanctis.* 2. Thess. 1, 6. 7. *Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem iis, qui tribulant vos, & vobis, qui tribulamini, requiem, &c.* Et plena est Scriptura talium promissionum, de spiritualibus & corporalibus præmiis.

formatur status controuersia.

II. Hæc vero cum ita se habeant; quid igitur in controuersia positum est, inter Pontificios & nos, quod attinet ad doctrinam de præmiis bonorum operum? Respondeo: Controuersia consistit in duobus potissimum capitibus. *Primo,* quod docent, renatos suis operibus vere promereri non alia tantum spiritualia & corporalia præmia, sed ipsam etiam vitam æternam: quæ tanquam merces bonis renatorum operibus & meritis reddenda sit. *Secundo,* quod censent dari præmia bonis operibus, non ex gratia, misericordia, & paterna liberalitate patris cælestis, sed ex debito: quia renatorum bonis operibus nihil desit, quo minus diuinæ legi pro huius vitæ statu plene satisfecisse, & vitam æternam vere promeruisse censeantur. Hæc extant in 16. cap. Tridentini Concilii. De quibus quædam dicenda sunt: quæ ideo paucioribus absolui possunt, quia pleraque, quæ huc pertinent, in loco de iustificatione, & in tertia quæstione quomodo & quare bona opera Deo placeant? explicata sunt.

1. Pontificiorum de meritis B. O. sententia proponitur.

III. Concilium igitur Tridentinum dicit, bona renatorum opera vere promereri vitam æternam. Atque ita simpliciter repetunt & stabiliunt Scholasticorum commenta de merito condigni: quod scilicet renatorum opera in hac vita in charitate facta ex condigno mereantur vitam æternam: hoc est, quod vita æterna ex debito iustitiæ diuinæ retribuenda sit bonis operibus. Ita enim definiunt meritum condigni. *Lindanus* dicit, bona opera esse *peccatorum prius admissorum expiationes & propitiationes.* *Petrus a Soto* dicit, Pontificiæ Ecclesiæ sensum esse, bonis operibus, quæ ex gratia fiunt, ita esse fidendum, vt ad expianda peccata, iram Dei placandam, & vitam æternam consequendam necessaria sint & vtilia. Et addit: *Si aliquid his inferius retribueretur, non esset verum & proprium bonorum operum præmium.* *Andradius,* Concilii interpres, multis improbat, & reiicit nostrorum explicationem, quod vita æterna sit merces, quia compenset benefacta, etiamsi detur propter aliud, scilicet propter Christum: sicut patrimonium est merces filii obedientis, etiamsi contingit propter aliam caussam. Et dictitat, *non minus sempiternam felicitatem iustorum esse præclaris operibus debitam, quam æternos cruciatus* impiorum *sceleribus:* Item, vitam æternam ita esse bonorum operum retributionem, quod *non tam gratis & liberaliter a Deo conferatur, quam debita sit bonis operibus.* Atque ita vera & integra ratio meriti constet: vt scilicet æqualitas sit Geometrica meriti ad pretium. Disputat etiam meriti & mercedis rationem cum gratiæ nomine ex aduerso pugnare: atque ideo vitam æternam, tanquam mercedem, non debere secundum gratiam, sed secundum debitum imputari bonis renatorum operibus; Quia Paulus Rom. 4, 4. dicit: *Operanti merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum.* Hæc asscripsi, vt plenior extet explicatio 16. cap. Concilii Tridentini, de merito bonorum operum.

IIII. Et obseruet Lector, quod Tridentinis patribus nimis impudens visum fuit, vitam æternam tribuere nostris meritis: ideo dum aliquam modestiæ significationem dare student, honoris gratia, vitam æternam partiuntur inter meritum Christi, & nostrorum operum merita. Sed illa ipsa qualiscunque modestia non probatur Pontificiis scriptoribus. *Lindanus* enim acriter reprehendit, quod quidam,

panopl. l. 3. c. 20.

dam, qui inter Pontificios modestiores videri volunt, dicunt, *Deum bona iustorum opera vita æterna remunerare, ex gratuita dignatione suæ clementiæ.* Contendit enim, illud fieri secundum veram rationem meriti. p. 518. *Andradius* vero argumentatur ex Paulo, non posse consistere illam partitionem, quæ donationem vitæ æternæ partitur inter misericordiam Dei propter meritum Christi, & inter debitum propter merita nostrorum operum. Et certe fortissimum est argumentum Rom. 4, 4. 5. Si *secundum gratiam*, iam *non secundum debitum*: si vero *secundum debitum*, iam *non secundum gratiam.* Et Rom. 11, 6. *Si ex gratia, iam non ex operibus, alias gratia non esset gratia: si vero ex operibus, iam non amplius est gratia: alias enim opus non esset opus.* Iuxta Paulum igitur non possunt simul in articulo salutis æternæ consequendæ consistere gratia & opera seu debitum, lex & fides seu Christus. Rom. 4, 14. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, & abolita promissio.* Gal. 5, 4. *Euacuati estis a Christo, gratia excidistis, qui in lege iustificamini.* Quod enim Pontificii fingunt, Paulum loqui de operibus infidelium tantum, supra in loco de iustificatione refutauimus. Loquitur enim de operibus Abrahæ & Galatarum, post conuersionem, nec de ceremonialibus tantum, sed de moralibus præcipue.

[illegible] nostra e Scripturis sententia probatur. V. Vel igitur ex solis nostrorum operum meritis, vel ex sola gratia Dei propter meritum Christi datur vita æterna. Scriptura vero eam simpliciter operibus etiam renatorum adimit, & tribuit misericordiæ Dei, propter meritum Christi, Rom. 4, 6. 7. *Dauid pronunciat, beatitudinem esse eius hominis, cui Deus imputat iustitiam sine operibus.* Item: v. 5. *Non operanti, credenti autem, fides imputatur ad iustitiam. Si ex lege hæreditas, exinanita est fides.* v. 14. Ephes. 2, 5 *Gratia saluati estis, non ex operibus.* Tit. 3, 5. *Non ex operibus iustitiæ, quæ nos fecimus, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit.* 2. Tim. 1, 9. *Non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum & gratiam, quæ data est nobis in Christo Iesu.* Matth. 20, 28. 1. Tim. 2, 6. *Dedit animam suam pretium redemptionis pro omnibus.* 1. Ioan. 2, 1. 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum, iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Blasphema igitur c. 3. panopl. c. 20. *Lindani* vox est, *opera iustorum esse expiationes peccatorum, & propitiationes pro peccatis prius admissis.* Paulus Rom. 8, 33. 34. in quæstione. *Quis accusabit? quis condemnabit?* interponit non merita suorum operum, sed *Christus*, inquit, *mortuus est, immo resuscitatus est, & intercedit pro nobis.* Quam frequens est repetitio illius sententiæ apud Ioannem: *Filium suum vnigenitum misit: vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* c. 3, 16. Ioan. 6, 57. *Viuet propter me.* Ioan. 11, 24. 14, 6. *Ego sum vita.* c. 17, 3. *Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum,* c. 20, 31. *Vt credentes habeatis vitam in nomine Christi.* 1. Ioan. 5, 11. 12. *Hæc vita est in filio eius: qui habet filium, habet vitam æternam.* Act. 4, 12. *Non est aliud nomen datum hominibus, in quo oportet nos saluari. In nullo alio est salus*, nisi in illo, qui est *lapis primum reprobatus*, postea *factus in caput anguli.* Rom. 6, 23. *Stipendium peccati, mors est, donum vero Dei, est vita æterna.* Denique tota Scriptura plenissima est talium sententiarum. Ita *Augustinus* de gratia & libero arbitrio, c. 9. loquens de operibus sanctorum post iustificationem: *Non meritis nostris Deus nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducit.* Et *Bernbardus*: *Necesse est primo credere, quod remissionem peccatorum habere non possis, nisi per indulgentiam Dei: deinde quod nihil prorsus habere queas operis boni, nisi & hoc dederit ipse: postremo, quod æternam vitam nullis potes operibus promereri, nisi gratis detur & ipsa.* serm. 1. de annunc. f. 150. Et rationem addit: *Quia si bene cogitare volueris, inuenies procul dubio, quod nec cum decem millibus possis occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad te.* f. 152.

VI. Quanta vero impietas & blasphemia est, gloriam illam propitiationis pro peccatis, salutis & vitæ æternæ, quæ obedientiæ & merito Christi debetur, ipsi detrahere, & transferre ad nostrorum operum merita, aut certe partiri inter Christi meritum, & nostra merita: quasi non esset summum sacrilegium, & extrema idololatria, gloriam Christi alteri tribuere. Sed excipiunt, hominem non debere in seipso vel confidere, vel gloriari, sed in Domino. Quomodo vero? Quia scilicet non artibus liberi arbitrii, sed virtutibus a Deo donatis mereamur vitam æternam. Atqui tales erant Abrahæ virtutes, Rom. 4, 5. quando Paulus dicit: *Non operanti, sed credenti.* Item v. 6. *Beatitudo sine operibus.* v. 14. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides,* &c. Et Ier. 9, 24. 1. Cor. 1, 30. 31. *Non glorietur sapiens in sapientia sua, non fortis in fortitudine sua, sed qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quomodo vero? Quia Iesus *factus est nobis a Domino sapien-*

sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Et ne ad nouitatem hæc detorqueantur, Rom. 3, 27. Paulus dicit: *Non per legem operum, sed per legem fidei excludi gloriationem.* Et cap. 4, 2. seq. exemplo Abrahæ iam renouati hoc explicat: ipsum scilicet in articulo iustificationis & beatitudinis, non habere gloriationem coram Deo, quasi secundum debitum, & non secundum gratiam, fiat imputatio, sed *beatitudinem esse eius hominis, cui Deus imputet iustitiam sine operibus.* Et cap. 5, 2. subiicit: Per Christum *accessum habemus fide in gratiam, in qua stamus, & gloriamur super spe gloriæ Dei.* Ephes. 2, 5. *Gratia saluati estis, non ex operibus, ne quis glorietur.* Falsa est igitur Tridentina explicatio. Scriptura enim, quando tradit homines non debere in seipsis, sed in domino gloriari, adimit gloriationem de vita æterna, etiam renatorum operibus, & tribuit gratiæ seu misericordiæ Dei propter filium mediatorem.

VII. Hoc vero candoris est, quod in conclusione aperte declarant, quis sit fructus & exitus doctrinæ, de vita æterna, nostris operibus promerenda: vt scilicet de salute sua homines dubii, incerti, & suspensi sint, donec vnicuique reddatur secundum opera sua: quia scilicet scriptum est: *In multis offendimus omnes.* (Iac. 3, 2.) Atqui ideo non ex operibus, nec secundum opera, sed gratis secundum gratiam, propter Christum mediatorem datur, & fide accipitur remissio peccatorum, reconciliatio, adoptio, salus & vita æterna, vt *promissio* nobis *sit* certa & *firma*, Rom. 4, 16. Pontificii vero, vt promissionem illam nobis incertam & infirmam reddant, ideo hæreditatem a misericordia Dei, & a Christo transferunt ad merita nostrorum operum. Ita vero exinanita est fides, & abolita promissio, si vera sunt, quæ Paulus scribit, Rom. 4, 14.

& ad obiectiones Tridentinorum respondetur.

VIII. Operæ pretium vero est, paucis etiam argumenta considerare, quibus Tridentini meritum vitæ æternæ, quod ex nostris operibus pendeat, stabiliunt.

IX. *Primo* iustificatis nihil deesse affirmant, quo minus suis operibus in hac vita plene diuinæ legi, pro huius vitæ statu, satisfaciant. Ergo suis operibus vere promerentur vitam æternam. Respondeo: Maior propositio huius argumenti, quæ subticetur, verissima est. Et si quis in hac vita suis operibus absoluta obedientia, legi plene & perfecte satisfaceret, omnino sequeretur conclusio. Vox enim & promissio legis est: *Si vis in vitam ingredi, serua mandata.* (Matth. 19, 17.) Sed minor propositio, quod renati in hac vita suis operibus legi perfecte satisfaciant, falsissima est, sicut in 3. quæst. demonstratum est. Et hoc ipsum decretum citat dictum illud de renatis: *In multis offendimus omnes,* (Iac. 3, 6.) atqui non tantum, qui in multis, sed *qui in vno delinquit, reus est omnium.* (Iac. 2, 10.) Qualis igitur perfecta satisfactio esse potest? Quod vero pro vitæ huius statu fingunt, nihil deesse, supra refutatum est.

X. *Secundo,* dicunt opera renatorum non ex seipsis, sed a Christo, cui renati insiti sint, & a Spiritu S. cuius renouatione opera illa fiant, accipere & habere vim & efficacitatem promerendi remissionem peccatorum, adoptionem, salutem, & vitam æternam. Et sane non aspernanda, sed insignis est dignitas operum, quæ in Deo facta sunt, si in suo loco & ordine relinquantur. Sed quæ sit illorum vis & efficacitas, non ex nostris ratiocinationibus, sed ex Scriptura iudicandum est. Illa vero gloriam & dignitatem promerendi remissionem peccatorum, adoptionem & vitam æternam, Christo mediatori, non operibus renatorum vult tribui, sicut testimoniis ostendimus. Non enim passus est Christus, vt nostris operibus tribueret talem vim & efficacitatem, vt illis demum promereremur remissionem peccatorum, adoptionem, & ipsam vitam æternam: sed illos immensos thesauros filius Dei mediator sua obedientia & passione, factus sub lege, nobis ipse acquisiuit: vt *omnis gloriatio de operibus exclusa sit,* Rom. 3, 27. Et *qui gloriatur, in Domino glorietur,* 1. Cor. 1, 31. Lectori igitur propono consideranda illa verba *Andradii: Præclaras actiones, ad quas diuinus Spiritus mentem inhabitans incitat & impellit, diuinitatem quandam habeant, necesse est.* Agnoscit *Andradius* remissionem peccatorum, reconciliationem, adoptionem, salutem & vitam æternam, non humana, sed diuina esse beneficia. Ideo enim mediatorem oportuit esse Deum & hominem, vt obedientia & passio eius æquiualens esset pretium tantis thesauris promerendis. Quia vero renatorum operibus Pontificii hoc tribuunt, ideo *Andradius* scribere non veretur, necesse esse, vt renatorum opera *diuinitatem quandam habeant.* Nihil addo: sed Lectorem oro, vt nouam *diuinitatem* nostrorum operum, quam *Andradius* in Tridentina officina fabricatus est, consideret.

XI. Est vero & hoc considerandum. Magna est dignitas, quod renati sicut palmites Christo insiti, fructum faciant, Ioan. 15, 4. & quod ipsorum opera sint *fructus spiritus*, Ephes. 5, 9. Sed rursus etiam hoc consideretur, quod lex peccati in membris renatorum in hac vita, legi

legi mentis ita repugnat, vt bonum, quod agente spiritu volunt, non perficiant. Et quia lex illa carnis facit, vt volenti bonum agere, adiaceat malum, inquinat igitur, & commaculat ea quæ spiritus in renatis operatur. Si igitur Deus in iudicium, etiam cum renatorum operibus intraret, non pronunciarentur merita condigna vita æterna, sed rei constituerentur renati, quod fructus spiritus carne sua impediant, inquinent & commaculent. Et hoc ipsum sancti confitentur: *Quis gloriabitur, mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Et Esa. 64, 6. non de impiis tantum, sed de se etiam: nec de lapsibus, sed de bonis operibus loquitur, cum inquit: *Quasi pannus menstruata vniversæ iustitiæ nostræ.* Sicut *Bernhardus* pulcherrime dicit: *Nostra si qua est humilis iustitia, recta forsitan, sed non pura: nisi forte meliores nos esse credimus, quam patres nostros, qui non minus veraciter, quam humiliter aiebant: Omnes iustitiæ nostra tanquam pannus mulieris menstruatæ. Quomodo enim pura iustitia, vbi adhuc non potest culpa deesse?* Et pulchra est *Augustini* sententia: *Multum nobis in hac carne tribueremus, si non vsque ad eius depositionem sub venia viueremus.*

serm. 5. de verb. Es. f. 369.

de C. D. l. 10. c. 22. f. 181.

2. de præmiis bonorum operum Pontificiorum.

XII. Alterum caput controuersiæ, est de reliquis præmiis bonorum operum spiritualibus & corporalibus: an renatorum bona opera præmiis illis a Deo ornentur, ex debito iustitiæ diuinæ: an vero ex gratia, clementia & bonitate patris cælestis erga filios suos propter Christum mediatorem? Dixi autem supra, *Lindanum* serio irasci illis, qui censent, *Deum remunerare iustorum bona opera, ex gratuita dignatione suæ clementiæ.* *Andradius* etiam contendit, non secundum gratiam, sed secundum debitum, ex vera & propria ratione meriti, mercedem bonis operibus a Deo promitti & dari. Et Tridentinum decretum meriti rationem ita „explicat: Quia iustificatis nihil desit, quo „minus operibus suis in hac vita diuinæ „legi satisfaciant, & ita vere promerean„tur præmia.

panopl. l. 3. c. 10.

p. 517. 518

c. 16.

summa nostrorum sententia proposita.

XIII. Etsi igitur fatemur, in reconciliatis bona opera habere præmia spiritualia & corporalia, in hac vita & post hanc vitam: non tamen concedimus illud fieri (sicut Pontificii dicunt) non secundum gratiam, sed secundum debitum iustitiæ diuinæ, propter veram rationem meriti: quia nihil desit operibus, quo minus legi diuinæ satisfaciant. Scriptura enim aliquot recitat rationes, bona opera habere præmia, non ex debito iustitiæ diuinæ propter rationem meriti, sed ex gratuita dignatione paternæ erga filios quos gratis propter Filium adoptauit, clementiæ.

hæc ex scriptura confirmantur.

Primo, Christus Luc. 17. longa similitudine ostendit, Dominum ex debito non obligatum esse, vt gratiam habeat seruo, quia fecerit, quæ ipsi imperata fuerant. Et addit: *Sic & vos, cum omnia feceritis, quæ vobis præcepta sunt, dicite: Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.* Est enim Deus Dominus noster, nos serui ipsius, multis nominibus: vt ratione creationis, redemptionis & sanctificationis, sicut Paulus inquit 1. Cor. 6, 19. 20. *Non estis vestri. Pretio enim empti estis.* Ergo non est nobis ex debito obligatus, ad retribuenda præmia pro operibus debitis.

v. 10.

Secundo, propter legem peccati in membris imperfectio, & malum adhærens bonis operibus renatorum in hac vita, Rom. 7, 21. seq. Atque ideo seueritatem iustitiæ & iudicii diuini sustinere non possunt, si remota misericordia iudicentur. Quod igitur non abiiciuntur & damnantur, sed acceptantur, & præmiis etiam ornantur: non fit secundum debitum propter rationem meriti. Ita enim legis sententia diuersum pronunciaret: *Qui non in omnibus permanserit, quæ in lege scripta sunt, maledictus esto.* Item: *Qui in vno delinquit, reus est omnium.* Fit ergo ex gratia & dignatione paternæ bonitatis erga filios suos propter Filium mediatorem.

Deut. 27. v. 26.

Iac. 2. 10.

Tertio, *non sunt condigna passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, Rom. 8, 18.

Quarto, *non sumus idonei ex nobisipsis*, 2. Corinth. 3, 5. sed Deus est, *qui operatur in nobis, & vt velimus, & vt faciamus aliqua ipsi grata*, Philipp. 2, 13. Quod *si igitur accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* 1. Cor. 4, 7. Non igitur debitum ex vera & propria ratione meriti, sed misericordia & bonitas Dei est, quod dona sua in nobis Deus coronat.

XIIII. Et propter hanc caussam Scriptura, quæ *mercedem* & *retributionem* nominat, vocabulum tamen *meriti* non vsurpat. Quod enim Eccles. 16, 15. & Hebr. 13, 17. interpres reddidit *meritum*, Scriptura vocabulum illud non habet.

XV. Hæc vero commonefactio ideo necessaria est, ne Pharisaica superbia persuasione propriæ dignitatis in exercitio bonorum operum renatorum animos occupet: sed vt semper & vbique exuberet & regnet gratia Dei, & celebretur gloria bonita-

addita commonefactione, quam necessaria sit, illam firmiter inculcari,

bonitatis & misericordiæ eius: vtque renati in ipso cursu bonorum operum, immo inter ipsa bonorum operum præmia, humili confessione indignitatem suam agnoscant, & omnium gloriam tribuant misericordiæ & bonitati clementissimi patris cælestis, sicut exemplum pulcherrimum describitur, Apocal. 4, 10. 11. vbi seniores coronas suas mittunt ante thronum, & dicunt: *Dignus es Domine Deus noster, accipere gloriam & honorem.* Et Matth. 25, 37. electi nolunt agnoscere merita, & dignitatem operum suorum, etiam quando coram angelis & hominibus ab ipso Filio Dei opera ipsorum celebrantur: sed dicunt: *Domine, quando vidimus te esurientem, & pauimus?* &c.

Et hæc sunt præcipua capita, quæ in 6. Sessione Tridentini concilii tractantur. Doctrina enim de lapsis, & reparatione eorum, pertinet ad locum de pœnitentia. Reliqua vero, quæ in *Andradii* scripto, & in decretis Tridentinis, de doctrina Sacramentorum sequuntur, vno quasi continuo contextu cohærent. Et quia prima hæc script onis pars præter institutum & opinionem longius excurrit: visum fuit, propter alias etiam certas caussas, responsionem ita distribuere, vt hæc sit prima pars.

Deum vero æternum patrem Domini nostri Iesu Christi, toto pectore oro, vt lucem verbi sui, diuinitus in nostris Ecclesiis accensam, Spiritu suo sancto conseruet: nec eam vel tenebris Pontificiis vel nebulis fanaticorum extingui sinat sed in vera sui agnitione nos conseruet ad vitam æternam,

Amen.

EXAMINIS
CONCILII
TRIDENTINI

per

MARTINVM CHEMNICIVM

scripti

PARS II.

Locos

De Sacramentis in genere,
De Baptismo,
De Confirmatione,
De Eucharistia Sacramento,
De Communione sub vtraq;,
De Missa,
De Pœnitentia,
De Contritione,
De Confessione,
De Absolutione,
De Satisfactione,
De Vnctione extrema,
De Sacramento Ordinis,
De Matrimonio,

complectens,

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO IOANNI, MARCHIONI BRANDENBVRGENSI, STETINI, POMERANIAE, CASSVBIORVM, SLAVORVM, SILESIAE, ET CROSSORVM, &c. Duci, BVRGGRAVIO NORIBERGENSI, ET RVGIAE PRINCIPI, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO:

Gratiam, ſalutem ac pacem, a Deo Patre, per Dominum noſtrum IESVM Chriſtum, vnicum Magiſtrum, autorem & conſummatorem fidei noſtræ.

ILLVSTRISSIME *Princeps ac Domine, Domine clementiſſime: extat in Epiſtola III. Auguſtini ſententia, ſaluberrimam eſſe in Eccleſia Conciliorum autoritatem. Quæ ſi intelligatur de legitimis & veris Conciliis, vbi ipſa vox doctrinæ cæleſtis, in Scripturis Propheticis & Apoſtolicis patefacta & conſignata, iudex eſt, & de controuerſiis pronunciat, omnino veriſſima eſt. Neque enim Eccleſia Dei, motis præſertim de religione controuerſiis, talis cœtus eſt, vbi nulla fiat de controuerſiis ex verbo Dei inquiſitio, nulla ſententiarum collatio, nulla dogmatum diiudicatio: ſed quiſque fingat & præſumat ſibi peculiarem, quam amplecti & tueri velit, ſententiam. Sicut de ſuis Cyclopibus Silenus apud Euripidem inquit:* Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός: *aut ſicut Ammianus de Iuliano apoſtata ſcribit, quod conuocatis diuerſarum ſectarum profeſſoribus, non præconis, ſed ſua ipſe voce proclamarit, vt tantum ciuilibus diſcordiis ſopitis, religioni quiſque ſuæ, nullo vetante, tanquam reginæ ſuæ ſeruiret intrepidus. Sed ideo Deus Eccleſiam voluit eſſe* κοινωνίαν, *hoc eſt, communionem ſeu conſociationem, in qua multa & varia ad ædificationem corporis ſui diſtribuit dona: vt inſtituta de controuerſiis inquiſitione, doctiores in verbo Dei, fontes & fundamenta veræ ſententiæ aliis ita præmonſtrent, vt Spiritu corda illuſtrante, ipſi agnoſcere & intelligere poſſint, quæ ſententia vt orthodoxa ſit amplectenda: quæ vero opiniones, vt peregrinæ & falſæ ſint fugiendæ & damnandæ, vt ita errantes in viam reuocentur, infirmi confirmentur, & turbatores puritatis fonticulorum ciuitatis Dei, non humanis præiudiciis, ſed ipſa cœleſti voce, in Scriptura conſignata, reprimantur, & niſi in viam redeant, damnentur.*

Hæc vero Eccleſiaſtica iudicia non habent autoritatem Prætoriam, vt definitionibus ſuis, ratione ordinis, loci, dignitatum & perſonarum, vel poſſint, vel debeant fidelium conſcientias conſtringere: ſed hæc tota eſt autoritas definitionum Eccleſiaſticarum, ſi illarum certa, firma, & perſpicua fundamenta in Scriptura ita poſſunt monſtrari, vt fideles agnoſcere, & iudicare poſſint, eſſe non adulterinam vel alienam, ſed ipſam veri & boni paſtoris noſtri vocem. Hoc modo prima Apoſtolica Synodus, Actor. 15, 6. ſeq. controuerſiam de operibus legis ex verbo Dei definiuit. Et poſtea definitionem ſuam non obtruſerunt Eccleſiis nuda autoritate quaſi Prætoria, ſine explicatione fundamentorum, & ſine confirmatione ex verbo Dei, ſed ideo Iudas & Silas, cum decretis Apoſtolicæ Synodi, miſſi ſunt ad Antiochenam Eccleſiam, vt dogmatum illorum rationes redderent, & verbo Dei confirmarent, Actor. 15, 22. ſeq. Ita enim Eccleſia certa redditur, ſe non hominum placita, ſed ipſius Spiritus ſancti iudicium amplecti & ſequi. Talium Conciliorum vere ſaluberrima eſt in Eccleſia autoritas: illis Eccleſia, tanquam voci cæleſti, merito debet ſumma cum reuerentia obedientiam, iuxta dictum: Qui vos audit, me audit, & qui vos ſpernit, me ſpernit. De huiuſmodi Conciliis pius Imperator Martianus lege cauit,

idque recte: *Ne quis in Synodo semel iudicata, & recte disposita disputando reuoluat: nec post veritatem repertam mendacium quærat.*

Quia vero Scriptura affirmat, non omnes congregationes esse Concilia iustorum: sed esse quædam Concilia impiorum, Psalm. 1,1. quædam malignantium, Psalm. 22,17. quædam vanitatis, Psal. 26,4. testatur etiam, multa sæpe in Conciliis impia decreta fuisse: vt in Conciliis Pontificum contra Micheam, Ieremiam, Christum, & Apostolos: Christianæ igitur prudentiæ & religionis est, non statim & temere sine examine, sine inquisitione & diiudicatione, quæuis decreta, quæ Concilii titulo circumuestita Ecclesiæ proponuntur, amplecti & sequi. Si enim Concilii alicuius de dogmatibus definitiones, de quibus nec quærimus, nec intelligimus, nec agnoscimus, an verbo Dei consentanea sint, tantum propter nomen & autoritatem Concilii, tanquam ipsius Spiritus sancti vocem, amplectimur: iam fides nostra non super fundamentum Prophetarum & Apostolorum, ipso summo angulari lapide Christo, de quo Pater e cælo clamauit: *Hunc audite*, extructa est, Ephes. 2,120. sed fluxa & instabili arena humanæ autoritatis innititur. Scriptum autem est: *Vniuersa vanitas, omnis homo.* Item: *Omnis homo mendax.* Ideo Ecclesia non tantum libertatem habet diiudicandi, 1. ad Corinth. 2, 15. *Spiritualis diiudicat omnia,* & 1. Corinth 14,29. *Ceteri diiudicent:* sed habet seuerissima mandata Dei, 1. Ioan. 4,1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, num sint ex Deo.* 1. Thessal. 5,21. *Omnia probate, & eius, quod bonum fuerit, tenaces estote.* Ioan. 10,4. 5. *Oues meæ vocem meam audiunt, alienam non sequuntur.* Matth. 7,15. *Attendite ab illis pseudoprophetis, qui in vestimentis ouium ad vos veniunt.*

Hac libertate vsus Hieronymus, non veretur pronunciare, *Spiritus sancti doctrina est Canonicis litteris prodita, contra quam si quid statuant Concilia, nefas duco.* Augustinus contra Cresconium lib. 2. cap. 21. *Quia Paulus dicit, Ecclesiam subditam esse Christo, non igitur debet se Christo præponere, cum ille semper veraciter iudicet, Ecclesiastici autem iudices, sicut homines plerumque fallantur.*

Nec vero ad Conciliorum contumeliam pertinere existimandum est, si decreta illorum ad normam verbi Dei exigantur & examinentur. Ipsa enim Concilia debent hoc Ecclesiæ, vt decretorum suorum rationem reddant, monstratis certis, firmis & perspicuis in Scriptura caussis & fundamentis, quibus conscientiæ etiam illorum, qui hæc per se inquirere & diiudicare non possunt, ita erudiantur, vt agnoscant & intelligant, se non hominum præiudicia, sed ipsius Spiritus sancti iudicium, cuius norma & regula in Scriptura consignata est, amplecti & sequi. Elegans & vera est Tertulliani sententia, quæ recte huc accommodatur: *Lex quæ se probari non vult, merito suspecta est, & si non discussa & probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suæ iustitiæ debeat, sed eis, a quibus obsequium expectat.*

Ita in capitula Ephesini Concilii, priusquam ab omnibus reciperentur, & approbarentur, multi doctissimi viri, inter quos etiam fuit Theodoretus sapiens appellatus, inquisiuerunt, examinantes ea ad normam Scripturæ, ne aliquid reciperent vel approbarent, de quo non possent certas & euidentes ex Scriptura rationes reddere & monstrare, quod esset verbo Dei consentaneum. Nec Cyrillus detrectauit decreta illa declarare, & Scripturæ testimoniis comprobare & confirmare.

Et quidem hanc curam Christiani Imperatores ad se etiam pertinere iudicarunt. Ita Constantinus ad Synodum Tyri collectam, quæ iam decreta sua promulgarat, scribit, apud Sozomenum lib. 2. cap. 28. *Volo vt properanter ad reuerentiam meam veniatis, ac gestorum vestrorum rationem per vos ipsos reddatis.* Socrates lib. 1. cap. 34. verba Constantini ita recitat: *Oportet vos festinanter ad meam venire pietatem, vt declaretis & ostendatis, quam diligenter, sincere & recte iudicaueritis, & cuncta gesseritis.* Et Constantinus apud Sozomenum lib. 4. cap. 16. ea conditione Synodum indicit, vt postea ad aulam venientes, quæ decreta essent, exponerent: vt & ipse Imperator consideret, an secundum Scripturas inter se conuenissent: & de rebus agendis, quæ optima viderentur, determinaret, &c.

Hæc propter Tridentinam Synodum, quæ hoc ipso mense ante biennium absoluta est, recitare volui. Sicut enim iniuste Pontifex ab ordinibus Germanici Imperii postulauit, vt sine conditione, qualiscunque futura esset Decretorum ratio, Concilio se submitterent: ita nunc impie flagitat, vt omnes sine necessaria diiudicatione, quæ consistit in inquisitione & examine, ad regulam ac normam verbi Dei, quæ in Scriptura nobis consignata est, simpliciter amplectantur, & sequantur Decreta, quæ in Tridentina Synodo promulgata sunt: cum de singulis ferme, quæ ad dogmata pertinent, ostendi possit, quod non obscure, sed quasi versa fronte repugnent, & Scripturæ, & puriori antiquitati.

Multum autem refert, extare veras & perspicuas declarationes, quod impia illa decreta Tridentinæ Synodi non ex petulantia, non odio veritatis, non contentionis studio, nec dissentiendi libidine repudiemus & damnemus: sed quod eius rei habeamus veras, iustas & grauissimas caussas & rationes: quia scilicet Examen Decretorum, ad normam Scripturæ insti-

ra institutum, clare & plane ostendit, Decreta illa nihil aliud esse, quam deprauationem doctrinæ cælestis, patefactæ nobis in Scriptura, & confirmationem omnium errorum, superstitionum, & abusuum regnī Pontificii: quorum emendatio ad normam verbi Dei a multis annis flagitata, promissa & expectata fuit: sed frustra, & in vanum, sicut iam res ipsa ostendit. Hac de caussa, & in hunc vsum, data mihi ab Andradio Lusitano (sicut in prima parte explicaui) occasione, institui simplici orationis filo, Examen Decretorum & Canonum Tridentini Concilii: & spero plures fore, qui hac in re operam suam Ecclesiæ splendidius, eruditius & felicius præstent. Ego qui aurum & gemmas non habeo, vel pilos saltem caprarum, iuxta Hieronymi dictum, ad constructionem & conseruationem tabernaculi Dei in terris, conferre volui. Simpliciter autem doctrinam nostrarum Ecclesiarum recitaui: & ostendi, quomodo ad eius oppressionem, tanquam ad scopulum, Tridentina iacula in singulis verbis directa sint: contuli singula ad stateram Dominicam, quæ in Scriptura sacra a Spiritu sancto nobis præformata est. Plusculum autem laboris insumendum fuit in explicandis testimoniis veræ & purioris antiquitatis, cuius falsa specie & vano prætextu multorum simpliciorum animos fascinant & decipiunt. Et inter examinandum mirabiles fraudes & insidias in Decretis illis deprehendi, quæ ad primam inspectionem non statim se offerunt. Sed de toto hoc scripto, quod mediocri labore mihi constitit, veræ Ecclesiæ Dei, & æquis Lectoribus iudicium permitto: studium enim & voluntatem Deo probari non dubito.

Vestræ autem Celsitudinis nomini, Illustrissime Princeps, alteram hanc partem Examinis Decretorum & Canonum Tridentini Concilii dedicare & inscribere volui. Complectitur enim explicationem illorum Decretorum, quæ facta & promulgata sunt non multo post illud tempus, cum Anno Domini M. D. XLVIII. Ordines Imperii, post propositam Chymæram formulæ interreligionis, cogerentur Decretis futuri Concilii sine conditione se submittere. Extat autem in publicis historiis ad sempiternam memoriam, & a grata posteritate magis celebrabitur, heroicum illud vere Christianæ constantiæ exemplum, quod periculosissimis temporibus, rebus vbique propter aduersariorum potentiam nutantibus, cum omnes ferme Augustanæ confessionis doctrinam profitentes, languidius & timidius agerent, Celsitudo vestra magno & excelso animo publice contestata est, se bona conscientia decretum de interreligione lauare non posse, nec illud probare, quod postulabatur, vt sine exceptione decretis futuri Concilii omnes se submitterent. Arbitratus itaque sum, non ingratam Celsitudini vestræ fore lectionem explicationis illorum Decretorum, quæ post triste illud tempus, exultantibus atque adeo passim triumphantibus aduersariis, in Tridentino Concilio promulgata fuerant. Ita enim Celsit. vestra in memoriam reducetur imago tristissimi status Ecclesiarum illius temporis: & grato animo Celsit. vestra agnoscet & celebrabit singulare illud beneficium Spiritus sancti, cuius ductu & instinctu factum est, quod Celsit. vestra tunc in futura illa Decreta noluit consentire. Et non dubito, propter Celsit. vestræ illustre nomen, quod ex illo memorabili constantiæ exemplo, piis omnibus celebre & gratum est, plures eo libentius hasce explicationes lecturos. Demisse itaque oro, vt Celsit. vestra animo beneuolo & vultu placido hasce explicationes, quas multi existimant Ecclesiæ non inutiles fore, suscipiat. Memini enim Celsit. vestram ante decennium lucubratiunculas quasdam Mathematicas a me flagitasse, & clementer suscepisse. Cumque tunc subsidio non contemnendo Celsit. vestra studia mea iuuerit: iudicaui æquum esse, vt publica aliqua significatione animi mei gratitudinem Celsit. vestræ declararem. Deum Patrem Domini nostri Iesu Christi oro, vt Spiritu suo sancto Celsit. vestram, & omnes, qui ad Reipub. gubernacula sedent, gubernet, & in Ecclesia, postremis hisce periculosissimis temporibus, lucem verbi sui, peculiari suo beneficio accensam, conseruet, nec Tridentinis insidiis & fraudibus extingui patiatur. Brunsuigæ 18. Decembris, Anno Domini M. D. LXVI.

Celsit. Vestram

demisse & reuerenter colens,

Martinus Chemnicius, D.

IN PART. II.

EXAM. DECRET. CONCIL. TRID.

PRAEFATIO.

Methodum Apostolorum in definiendis controuersiis

N prima Apostolica Synodo, Act. 15. v. 7. seq. illa pars doctrinæ, de qua tunc propter motas controuersias instituta erat *συζήτησις*, ex ipsis fontibus Scripturæ Propheticæ & prædicationis Apostolicæ (quæ postea, sicut *Ireneus* inquit, *per Dei voluntatem*, vt esset *fundamentum & columna fidei nostræ*, in litteras relata est) ita explicabatur, vt monstratis firmis & conspicuis veræ & sanæ sententiæ fundamentis, ratio redderetur, quare aliæ dissentientes & contrariæ opiniones abiiciendæ & damnandæ essent. Et ipsam quidem sententiam, postea paucis & succinctis capitibus (quæ *δόγματα* Actor. 16,4. appellabant) comprehensam, Ecclesiis proponebant, simul tamen etiam fundamenta, rationes & confirmationem suorum Decretorum prolixe & perspicue explicabant: vt scilicet Ecclesiæ ex verbo Dei constaret certa ratio, quid & quare amplectendum, quid fugiendum esset.

l. 3.c.1. f.419.

II. Fecisse hoc Iudam & Silam Antiochiæ, testis est Lucas Act. 15,30. Et quod Paulus in Epistolis ad Romanos & Galatas magno conatu & multis argumentis agit, idem ipsum in aliis Ecclesiis viua voce fecisse, non est dubium. Quod enim verbis docebant (se scilicet non *dominari fidei* Ecclesiæ, 2. Cor. 1,24. sed paratos se esse semper *ad apologiam omni postulanti rationem*, 1. Petr. 3, 15.) idem facto & exemplis comprobabant.

multis iam diu præteriisse, in propatulo est.

III. Hanc Apostolicam rationem veteres etiam Patrum Synodi secutæ sunt, sicut historiæ Nicænæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ & Chalcedonensis Synodorum vtrunque describunt, & decreta seu canones, & quomodo controuersiæ in vtramque partem disputatæ, & ex quibus tandem fundamentis, iuxta regulam Scripturæ, determinatæ fuerint. Quanquam de multis aliis Synodis nudi tantum canones seruati sunt, neglecta vel suppressa explicatione caussarum & fundamentorum; quæ res Ecclesiæ magis obfuit, quam profuit. Quia enim *intelligentia dictorum*, iuxta *Hilarii* sententiam, *ex caussis dicendi sumenda est*, sæpe a posteris canones minus dextre intellecti, sæpe vero etiam a pia & natiua sententia ad peregrina & adulterina dogmata stabilienda contorti sunt, & demum prætextu tituli Canonum promiscue par autoritas paulatim arrogata fuit omnibus decretis & canonibus, sine inquisitione, siue haberent, siue non haberent certa, firma & perspicua verbi Dei fundamenta. Et inde tandem extructa est Pontificia illa tyrannis, quæuis decreta, & quosuis canones, pro libidine & pro imperio, sine vllis Scripturæ documentis, Ecclesiæ obtrudendi. Quæ ratio tandem in flagitiosam impudentiam, dignam fronte meretricis Babylonicæ desiit. Extant enim in publicis scriptis, & a multis notatæ sunt prodigiosæ Canonistarum voces:

l. 4. de Trin.f.31.

Quod Papa potestas sit absoluta, & eam habeat, vt vult.

Quod habeat voluntatem pro ratione: in his, quæ vult.

Quod nemo debeat ei dicere, Cur ita facis?

Quod sit supra ius: & extra ius omnia possit.

Quod possit dispensare contra quatuor prima Concilia: item contra verba Euangelii, licet non contra mentem.

Quod contra Epistolas Pauli possit statuere, &c.

monitor vero Tridentinos præcipue.

IIII. Ab hac vero monstrosa plane impudentia Tridentina synodus initio aliqua modestiæ significatione simulauit, se velle discedere. In quinta enim & sexta sessionibus, speciem qualemcunque prætenderunt, quasi decreta sua, non Babylonica ista, de qua dictum est, autoritate, Ecclesiæ obtrudere: sed ex verbi Dei fundamentis extruere & comprobare vellent. Sed quia experti erant boni Patres, quantum laboris & molestiæ esset, etiam sine aduersarii alicuius contradictione, de fundamentis doctrinæ Pontificiæ tractationem instituere: cum quidem illa ipsa qualiscunque de fundamentis velitatio infirmitatem, immo fœditatem & abominationem dogmatum in regno Pontificio plenius ostentaret. Vbi igitur ad septimatam sessionem

Pontificii in refutandis Aduersariis, Anathematis potius, quam firmis argumentis & rationib. ex sacra Scriptura sumptis, vtantur?

ſeſſionem, in qua doctrina de Sacramentis pertractanda erat, ventum eſt, exiſtimarunt labore illo, cum quidem Pontificia iſta materia, ne ſpeciem quidem iuſtæ inquiſitionis ſuſtinere poſſe videretur, ſibi ſuperſedendum eſſe: ſolis enim & nudis anathematis pro iure priuilegiorum ſedis Romanenſis, 2. Theſſ. 2, 4. facilius & tutius, quam monſtrandis fundamentis, & reddendis rationibus rem poſſe peragi. Sero enim forſan recordati ſunt eius, quod prudentia Magiſtrorum noſtrorum Pariſienſium, Anno Domini 1521. contra Lutherum cenſuit, legem ſcilicet definiendi in Eccleſia Pontificia hanc eſſe, vt, quid ſentiant, paucis explicent rationibus, cur ita definiant, nullis ſcripto mandatis: qualis ſcilicet in foro ratio eſt in ſententiis prætoriis. Minus igitur facilis & expedita erit ratio examinis in hac ſecunda parte. Petendæ enim erunt rationes & explicationes ex lacunis diſputationum, quæ extant apud ſcriptores Scholaſticos & Pontificios. In quibuſdam ſane *Andradii* explicationes examen noſtrum iuuare poterunt. Sed is non omnes locos pertractauit. Spero autem fore, vt quo eſt candore *Andradius*, qui diſſimulare neſcit, hac occaſione plenius aliquanto nobis explicet, quæ rationes in publicis deliberationibus, & in priuatis Synodi congreſſibus, de articulis ſequentibus agitatæ fuerint: vtile enim hoc futurum eſt ad omnem poſteritatem. Nec poterit hoc vel *Andradius*, vel reliqui, qui Concilio iſti interfuerunt, detrectare. Extat enim illuſtre exemplum Cyrilli, in Epheſina Synodo, qui poſt editos canones non detrectauit, nec erubuit explicationes edere, in quibus ex verbo Dei rationem redderet τῶν ἀναθεματισμῶν. Deo igitur bene iuuante & fortunante, ad examen reliquæ partis Decretorum Concilii Tridentini accingemur.

LOCVS

illam titulo sacramentorum, insignire solent (vt sunt Ministerium verbi & Sacramentorum, Coniugium, Pœnitentia, Augmentum & Confirmatio donorum Spiritus sancti, Consolatio ægrotantium,) nullo modo eam, quam ex Scripturæ sententia habent & habere debent, veritatem, reuerentiam, dignitatem, & vtilitatem vel imminuere, vel detrahere velle, quando pugnamus, non esse vere & proprie Sacramenta a Christo instituta, eo modo, sicut Baptismus & Cœna Domini vere & proprie sunt sacramenta: immo hoc tantum agimus, vt de illis rebus in Ecclesia, ita sentiamus & loquamur, sicut Scriptura præscribit & tradit: hoc enim modo habent & retinent veram suam dignitatem.

ARTIC. I.

De Sacramenti vocabulo.

Deinde summa canonis I. proponitur.

I. SEd propius accedamus ad examen primi Canonis, de numero sacramentorum N. Testamenti. Habet autem tria membra. *Primo* enim sumit axioma illud, quod verissimum est: quia autoritas seu potestas instituendi sacramenta, vt sint efficacia signa gratiæ, non est vllius creaturæ, sed solius Dei, qui gratiam illam operatur: ideo necesse est, vt omnia, quæ in N. Testamento vere & proprie sacramenta esse debent, institutionem suam habeant a Iesu Christo, Domino nostro: quia ipse est noui Testamenti sponsor, Hebr. 7, 22. & mediator, Hebr. 8, 6. & 12. 24. *Secundo* mox attexit, sed sine omni probatione, talia sacramenta in N. Testamento non esse plura vel pauciora, quam septem: cum expressio septenarii numeri nec in Scriptura, nec in tota vera & puriori antiquitate demonstrari possit, vera etiam sacramenti iuxta Scripturam proprietas nullo modo septem illis ex æquo conuenire potest. Et certum est, sicut postea ostendemus, veteres, prout vocabulum sacramenti vel strictius vel latius acceperunt, quosdam pauciora, quosdam plura, quam septem numerasse sacramenta. Ipsis etiam Pontificiis non ignotæ sunt disputationes eius, qui sub nomine *Cypriani* sermonem *de ablutione pedum*, & *de chrismate* edidit. Item, *Hugonis* & *Lombardi*, qui sentiunt, non omnia illa, quæ numerant, septem sacramenta, ab ipso Christo immediate esse instituta. *Tertio* dicit præsens canon, septem illa singula vere & proprie esse sacramenta. Sed quid quæso fingere possunt, quomodo Matrimonium vere & proprie sit sacramentum, sicut Baptismus & Eucharistia? Quodnam enim est a Christo institutum elementum, quod verbum, quod accedat ad elementum, vt coniugium fiat sacramentum? Quomodo per matrimonium, quod Siricius Pontifex desinit, *esse secundum carnem viuere, quod Deo non placere possit*: quomodo, inquam, iustitia fidei per matrimonium vel incipit, vel augetur vel reparatur, iuxta ipsorum sacramenti descriptionem in Decreto positam? *Durandus* aperte dicit, *matrimonium non esse sacramentum, stricte & proprie dictum, sicut alia sacramenta noua legis.* Et hæc cum ita se habeant, tamen perfricta fronte & adducto supercilio, sine probationibus & documentis, tantum pro imperio decernunt: *Si quis dixerit, sacramenta noua legis non fuisse omnia a Iesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura, vel pauciora, quam septem: aut etiam aliquod horum septem non esse vere & proprie sacramentum, anathema sit.*

in 4. Sent. dist. 26. q. 3.

Sane si sola anathematum crepitacula, sine certis, perspicuis & firmis Scripturæ documentis, ad probationem dogmatum sufficiunt, & possunt articulos fidei facere, poterunt hoc modo Iudæi suas Talmudicas, & Turcæ Alcorani traditiones, canonicas facere. Quid enim procliuius, quam cum probare non possis, anathema dicere? Sed ne terrore illo terreamur, Scriptura nos præmunit, cum inquit: *Maledicent illi, tu vero benedicas.*

& tunc ostenditur, quando opinio de VII. sacrament. N. T. in ecclesiam inuecta sit.

II. Sed tota hæc disputatio aliquanto plenius examinanda erit. Operæ pretium autem est, obseruare, quod apud veteres Scriptores nullæ extant vel disputationes, vel probationes de septenario sacramentorum numero: sed tempore *Hugonis* & *Lombardi* ex Sorbona in Ecclesiam inuecta est hæc opinio, quod nec plura, nec pauciora sint in N. Testamento Sacramenta, quam septem. Et *Lombardus* quidem cum alias ex Patribus sua probare soleat, de septenario sacramentorum numero, ne vnam quidem veterum sententiam allegat: Scholastici vero scriptores, qui argumentis & rationibus tantum non diffluunt, septenarium etiã sacramentorum numerum argumentis & rationibus probare & confirmare, serio laborant.

[illegible], quibus ea super fundata est rationibus.

III. Dignum est autem perpetua memoria ad omnem posteritatem propaganda, quibus rationibus & argumentis septenarius Sacramentorum numerus a Scholasticis in Ecclesiam inuectus, & ex quibus fundamentis receptus fuerit. *Compendium Theologiæ* ex Scholasticorum sententia rationes, quod nec plura, nec pauciora sint Sacramenta in N. Testamento, quam septem, has reddit: Septem, inquit, sunt Sacramenta, secundum septem diuersitates hominum in Ecclesia. Primum est intrantium, vt Baptismus. II. pugnantium, vt Confirmatio. III. vires resumentium, vt Eucharistia. IIII. resurgentium, vt Pœnitentia. V. exeuntium, vt extrema Vnctio. VI. ministrantium, vt

vt Ordo. VII. nouos milites introducentium, vt Matrimonium. Item Sacramenta, inquit, sunt septem, quia disponunt ad septem virtutes habendas. Nam Baptismus est Sacramentum fidei, Confirmatio, spei, Eucharistia, charitatis, Pœnitentia, iustitiæ, Extrema vnctio, perseuerantiæ seu fortitudinis, Ordo, prudentiæ, Matrimonium, temperantiæ. Alia etiam, inquit, est ratio numeri Sacramentorum. Ordinantur enim contra septem morbos spirituales, scilicet, triplicem culpam, & contra quadruplicem pœnam. Baptismus contra peccatum originale, Pœnitentia, contra mortale, extrema Vnctio, contra veniale, Ordo, contra ignorantiam, Eucharistia, contra malitiam, Confirmatio, contra impotentiam, Matrimonium, contra concupiscentiam. Assignat etiam hanc rationem numeri septenarii, quod iuxta rationem medicinæ corporalis, quædam sacramenta sunt curatiua, quædam conseruatiua, quædam præseruatiua, quædam melioratiua.

Sed quis non videt, quam infirmæ, immo quam futiles sint hæ rationes, ad rem tantam comprobandam. Si enim hæc sunt documenta & firmamenta caussæ; ex similibus, immo ex iisdem rationibus, nullo negotio, vel plura, vel pauciora, quam septem demonstrari possent Sacramenta: & propter illas ipsas rationes, si ad demonstrationem huius rei valent & sufficiunt, necesse erit & sub lege Moysis, & ante promulgationem legis, nec plura, nec pauciora, quam septem fuisse Sacramenta. Neque enim in nouo primum Testamento cœperunt esse septem virtutes, & septem morbi spirituales.

Eiusdem futilitatis sunt reliquæ etiam rationes: ideo esse septem Sacramenta nouæ legis, quia septem sunt *sigilla* libri, Apoc. 5, 1. Item *septem* sunt *tubæ Angelorum* Apoc. 8, 2. *septem* sunt *stellæ in dextera eius, qui similis est filio hominis*, & *septem sunt candelabra*, Apoc. 1, 12. 16. *Septem panibus* satiauit turbam, Matth. 15, 36. *Septem oculi super lapidem*, Zach. 3, 9. *Septem lucernæ* in tabernaculo, Exod. 37, 25. Sed ex hoc fundamento, eiusdem consequentiæ vigore, D. *Brentius* ex aliis numeris in Scriptura positis, colligit esse & pauciora & multo plura Sacramenta. Nec sane video, cur consequentia argumentationis in aliis etiam numeris in Scriptura annotatis, valere non debeat, nisi forsan arbitrentur, se hoc acumine retundere posse vim illius consequentiæ, quod Apoc. 1, 20. vbi mentio fit *septem stellarum*, Interpres vtitur vocabulo *sacramenti*. Quidni igitur firma sit demonstratio, septem esse sacramenta, quia in illo loco, vbi vsurpatur vocabulum sacramenti, ponitur numerus septenarius: hæc enim sunt verba: *Sacramentum septem stellarum, quæ sunt Angeli septem Ecclesiarum.* Ego vero locum ipsis ostendam, vnde multo magis proprie & luculenter, ex eadem scilicet copia, demonstrari possit septenarius numerus sacramentorum Ecclesiæ Pontificiæ. De meretrice enim Babylonica, hoc est, de Antichristo, Angelus ita loquitur, Apoc. 17, 7. 9. *Ego dicam tibi sacramentum mulieris & bestiæ, quæ portat eam; quæ habet capita septem, quæ sunt septem montes, super quos mulier sedet.* Audis ibi vtrumque, & vocabulum sacramenti, & numerum septenarium. Tota etiam pictura illius capitis non male conuenit: Intelligenti satis.

IIII. Et hæ sunt demonstrationes, hæc fundamenta, quibus septenarius numerus Sacramentorum in Ecclesiam inuectus & receptus fuit a scriptoribus Scholasticis. Neque enim idoneis vel documentis ex Scriptura, vel testimoniis ex vera antiquitate Scholastici septenarium sacramentorum numerum probare, vel conantur saltem. Tam manifesta autem est demonstrationum harum futilitas, vt eius nunc pudeat ipsos etiam conductitios patronos regni Pontificii, qui aliquid frontis habent. Quia igitur in tanta Euangelii luce; veteribus illis commentis vident, se non posse amplius homines dementare, noua nunc consarcinant perizomata, si forsan panniculis detritis & reticulis, nouo assumento, vel speciem aliquam induere possint.

[illegible] duobus potiss. [illegible] argumentis.

V. Duobus autem potissimum argumentis ad stabiliendum septenarium Sacramentorum numerum hoc tempore vtuntur. *Primo* enim ex veteribus quibusdam scriptoribus colligunt testimonia, quod appellationem Sacramenti tribuerint non tantum Baptismo & Eucharistiæ, sed præterea etiam quibusdam aliis ritibus & rebus, & hanc collectionem ita temperant, ne terminos septenarii numeri egrediantur. *Deinde* ex definitione sacramenti idem probant per illam regulam, cui definitio conuenit, illi etiam appellatio definiti recte tribuitur. De singulis igitur ordine quædam annotabimus, vt ratio examinis non tantum cum veterum sophistarum nugis pugnet, verum etiam recentiorum rhetorum fucos detegat.

[illegible]

VI. Est autem vocabulum sacramenti ex lingua Latina communi & vulgari sumptū. *Varroni* enim sacramentum pignus est, quod litigantes ad Pontificem deponebant: & qui vicisset, pignus repetebat: qui vero caussa cecidisset, eius pecunia in ærarium referebatur. Aliis Latinis scriptoribus sacramentum est iusiurandum, seu obligatio, numinis & religionis interuentu confirmata. *Vegetio* est militare sacramentum, quo milites ducis astringuntur. Quæstio autem est, quomodo & qua ratione

Et quidem 1. significatus vocabuli sacramenti e scriptorib. Romanis.

ratione vocabulum illud in Ecclesia sermonem translatum, & ad signa gratiæ diuinitus instituta accommodatum sit?

[*textu Scripturæ Latino.*] Vetus interpres in Hagiographis, vbi Græci habent *mysterium*, aliquando reddit, *sacramentum*: vt Tob. 12,7. Sap. 2,22. & 6,24. Et Dan. 2,47. & 4,6. vbi Chaldaicum רזא Græci reddiderunt *μυστήριον*, transtulit, *sacramentum*. In nouo vero Testamento sæpe Græcam vocem *mysterii* reliquit, alicubi vero reddidit, *sacramentum*.

Significat autem in genere id, quod arcanum seu secretum est. vt Tob. 12,7. *Sacramentum Regis occultandum est.* Sir. 27,24. *Amici mysteria denudare.* Iudith. 2,2. *Habuit cum eis mysterium consilii.* Ita Paulus 2. Thess. 2,7. de Antichristo loquens, dicit: *Iam operatur mysterium iniquitatis.* Principaliter vero significat arcanum & secretum voluntatis, consilii seu propositi Dei, quod rationi naturaliter non est notum, sed toti mundo absconditum, nisi quantum diuinitus reuelatur.

Ita doctrina de redemptione & reconciliatione generis humani vocatur *mysterium*, seu sacramentum *Dei*, Col. 2,2. *mysterium Christi*, Eph. 3,5. *Mysterium Euangelii*, Eph. 6,19. *Mysterium fidei*, 1. Tim. 3,9. Incarnatio filii Dei vocatur *sacramentum magnum pietatis*, 1. Tim. 3,16. Vocatio gentium vocatur *sacramentum voluntatis Dei*, Eph. 1,9. Doctrinam de resurrectione mortuorum vocat Paulus *mysterium*, 1. Cor. 15,51. Et conuersionem Iudæorum, Rom. 11,25. Ita Eph. 5,32. coniunctionem Christi cum Ecclesia sua, vocat *sacramentum magnum*. In hac significatione vsitatum est vocabulum sacramenti, non tantum in versionibus Scripturæ, verum etiam in sermone Patrum, qui sæpe appellant *sacramentum diuinitatis, incarnationis, passionis*. f. 224. *Tertull.* contra Marc. 4. totum Christianismum vocat *religionis Christianæ sacramentum*.

VII. Sed hæc generalis significatio, nec binarium, nec septenarium numerum sacramentorum probat. Paulus enim talia sacramenta multo plura numerat, & 1. Cor. 13, inquit: *Si sciero omnia mysteria.* Descendamus igitur ad speciem, vbi significatio vocabuli mysterii, seu sacramenti, angustior est. Vocatur autem Græce *mysterium*, quod Latinus interpres *sacramentum* reddidit, quando res aliqua, vel visio externa, præter speciem, quam externis sensibus ingerit, aliquid aliud significat. Ita visio somnii Nabuchodonosor Dan. 2,47. vocatur *sacramentum*. Et Apoc. 1,20. visio septem stellarum, significans Angelos septem Ecclesiarum, & quod septem candelabra sunt septem Ecclesiæ, vocatur *sacramentum*. Ita Apoc. 17,7. vbi Angelus explicat, quid significent septem capita bestiæ portantis meretricem, inquit: *Ego dicam tibi sacramentum mulieris.* Ita etiam coniunctio viri & vxoris in coniugio est *sacramentum* coniunctionis Christi & Ecclesiæ, Eph. 5,32. Huic etiam affine est, quod de significatione parabolarum Christus inquit: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, reliquis autem in parabolis.* Loc. 8,10. Hæc significatio propius quidem aliquanto ad propositam quæstionem accedit: sed hoc modo multo plura numeranda erunt sacramenta, quam septem. Omnes enim figuras & allegorias, significantes aliquid, Patres vocant sacramenta. *Tertull.* l. 5. contra Marcionem, vocat *sacramenta figurarum*, & *allegorias sacramentorum*, vbi de duobus Abrahæ filiis loquitur. f. 294. f. 300. f. 139. Aduersus Iudæos vocat *sacramentum ligni*, disputans de securi Elisæi, & de ligno Adæ. Ita *Augustinus* texens allegorias, vocat *sacramentum panis, sacramentum piscium, sacramentum numeri*, &c. Nostra vero quæstio est, quomodo & qua ratione vocabulum sacramenti ad signa gratiæ noui Testamenti, qualia extra omnem controuersiam sunt Baptismus & Cœna Domini, translatum & accommodatum sit? Et in hac inquisitione aliquid operæ posui. Non autem deprehendi, quod Scriptura appellationem *mysterii* seu *sacramenti* tribuat Baptismo vel Cœnæ Domini: immo nec Ordini, nec Pœnitentiæ, nec impositioni manuum, Act. 8,17. & 19,6. nec vnctioni Apostolorum, Marc. 6,13. in Scriptura tribuitur appellatio mysterii vel sacramenti. Eph. 3,3. seq. non ipsum ministerium, seu ordo, sed quæ per ministerium annunciantur, sunt & vocantur Paulo iuxta generalem significationem, *mysteria* seu *sacramenta*, Eph. 5,32. vbi de coniugio tractat Paulus, addit: *Sacramentum hoc magnum est.* Sed ipse se explicat, magnum illud, de quo loquitur, sacramentum, non esse in coniunctione coniugum, sed in coniunctione Christi cum Ecclesia. Ita enim *Ambrosius* & *Chrysostomus* locum illum interpretantur, & Pauli verba manifesta sunt: *sacramentum hoc magnum est: ego vero dico, in Christo & Ecclesia. Theodoretus* * ita interpretatur: *Sicut Eua ex Adamo formata est, ita Ecclesiam nasci ex Christo.* Quod si quis propter hanc significationem, quod sicut vir & vxor sunt in carnem vnam, ita etiam Ecclesia sit caro de carne Christi, &c. contendat, matrimonium in Scriptura vocari *mysterium* seu *sacramentum*, non rixabimur de vocabulo. Late enim illud patere, & multis aliis reb' ratione signi tribui, iam exemplis ostendimus. Nostra vero quæstio est de illa significatione, sicut Baptismus & Cœna Domini, vere & proprie sunt & vocantur sacramenta.

Et vsurpatio vocabuli sacramenti in hac significatione, vt scilicet accommodetur

* *Theodoret.* ad Eph. V. T. III. f. 316. καθάπερ γὰρ ἡ Εὔα ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐπλάσθη, οὕτως ἡμεῖς ἐκ τοῦ δεσπότου χριστοῦ.

moderetur ad signa gratiæ efficacia, qualia in nouo Testamento extra controuersiam sunt Baptismus & Cœna Domini, habet quidem aliquam affinitatem cum illis Scripturæ exemplis, de quibus supra dictum est: non tamen ex Scriptura, sed ex Ecclesiastica loquendi consuetudine sumpta est. Scriptura enim nusquam vel Baptismum vel Eucharistiam vocat *mysteria* vel *sacramenta*. Hactenus ergo est appellatio ἄγραφος.

& Patribus vsitatur.

VIII. Quia vero diligentia digna est pie eruditis, loqui cum Ecclesia: non rixamur de vocabulo, sed hoc agimus, ne doctrina rerum, quæ in Scriptura tradita est, per vocabulum ἄγραφον turbetur & adulteretur. Considerandum igitur est, qua ratione Ecclesiastici quidam Scriptores vocabulum sacramenti ad signa gratiæ N. Testamenti accomodarint. Et ad hanc considerationem pertinet, quomodo vocabulum illud alii latius, alii angustius, vsurparint. Ita enim manifestum euadet, ex Patribus quosdam pauciora, quosdam plura, numerasse sacramenta, quam septem.

f. 466.

IX. *Tertullianus* ex vulgari Latina lingua de sacramento militari, vocabulum sacramenti ad Baptismum hoc modo transferre videtur. Ad martyres enim, de abrenunciatione, quæ fit in Baptismo, & de reliquis interrogationibus ita inquit: *vocati ad militiam in sacramenti verba respondimus*, &c. Inde vero postea tota actio nomen accepit, sicut inquit aduersus Praxeam: „fides in Patrem, Filium & Spiritum sanctum, secundum Christianorum Sacramentum: &c. „Potissima vero ratio hæc est. (f. 431.) Græci Baptismum & Cœnam Dominicam vocant μυστήρια, quia sub elementis visibilibus offertur & exhibetur arcano modo gratia spiritualis, quæ sensibus non apprehenditur, & ratione non intelligitur, sed ex sola verbi Dei reuelatione fide cognoscitur. Et appellatio mysteriorum in hac significatione, in vulgari Ecclesiæ sermone recepta & vsurpata fuit, propter hanc etiam caussam, quia Ethnici peculiares illos ritus, quibus ad idololatricas religiones suos initiabant, vocabant appellatione vulgo tunc trita, μυστήρια. Et inde Latini Scriptores vtrunque vocabulum, & mysteriorum & sacramentorum, in hoc vsu transtulerunt in sermonem Ecclesiasticum. Extant enim *Ambrosii* scripta, de iis, *qui initiantur mysteriis*, & *de sacramentis*.

ARTIC. II.

De Sacramentorum N. T. numero.

Adiecta obseruatione, hos modo duo tantum.

X. In hoc vero vsu antiquitas appellationem mysteriorum seu sacramentorum non extendit ad numerum septenarium, sed pauciora numerat. Vetustissimi enim talia mysteria seu sacramenta numerant duo tantum: Baptismum, & Cœnam Domini. Hæc enim numerat & explicat *Iustinus* in Apologia 2. vbi describit ritus Ecclesiæ, siue in Palæstina, vbi natus fuit, siue in Italia. Romæ enim Apologiam scripsit. Horum meminit *Irenæus*. Item Tertull. 1. & 4. contra Marcionem: & de Corona milit. Quod enim libro de resurrectione carnis addit *impositionem manuum, & vnctionem*, intelligit ceremonias tunc coniunctas actioni Baptismi, non peculiaria Sacramenta a Baptismo distincta: sicut postea ostendemus. Ita etiam *Cyrillus Hierosolymitanus*, vbi ex professo catecheses & μυσταγωγίας describit, tantum de mysteriis Baptismi & Cœnæ Dominicæ concionatur. Quod enim de chrismate disputat, intelligit non peculiare Sacramentum, sed ceremoniam adiunctam actioni Baptismi, sicut postea in loco de confirmatione demonstrabimus. Extant *Ambrosii* libri, *de iis, qui initiantur mysteriis*: item sub eius nomine, aliquot libri de *Sacramentis*. Sed illi libri, cum ex professo explicationem doctrinæ de mysteriis seu sacramentis Ecclesiæ polliceantur, tamen tantum de ritibus Baptismi & Cœnæ Dominicæ tractationem continent. Vetustissimi igitur scriptores Ecclesiastici mysteria seu Sacramenta Ecclesiæ non septenario numero definierunt: sed talia mysteria seu Sacramenta agnoscunt tantum Baptismum & Eucharistiam. Qui vero secuti sunt, paullatim quidem cœperunt numerum Sacramentorum latius extendere: sed tamen & ipsi non septem, sed pauciora numerant. Huius rei testis esse potest *Dionysius* ille, quem fingunt esse *Areopagitam* illum, qui ritus, quos describit, ab Apostolis præceptoribus acceperit: quanquam in fine Ecclesiasticæ hierarchiæ, vbi de Baptismo paruulorum disputat, satis manifeste se prodat, inquit enim: † *Sancti Præceptores nostri, ex pristina traditione edocti, ad nos deriuarunt.* Quam sententiam ita reddidit *Paraphrastes Vercellensis*: *Doctores nostri a suis senioribus eruditi, tradiderunt, visum esse sanctis Apostolis*, &c. Is inquam *Dionysius*, quicunque sane sit, vbi ex professo Ecclesiasticam hierarchiam describit, inter mysteria seu sacramenta Ecclesiæ non numerat pœnitentiam, non matrimonium, non vnctionem infirmorum, sed pro ea habet * *vnctionem*

modo plura, pauciora tamen, quam septem.

† *Dionys.* de hier. eccles. c. VII. §. XI. f. 361. πλὴν γε ὅτι καὶ περὶ τούτου ταῦτα φαμὲν ἅπερ οἱ θεοειδεῖς ἡμῶν ἱεροτελεσταὶ πρὸς τῆς ἀρχαίας μυηθέντες παραδόσεως εἰς ἡμᾶς προήγαγον.

* *Id. ib.* §. VIII. f. 359. μετὰ δὲ τὸν ἀσπασμὸν ἐπιχέει τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης.

ctionem mortuorum: quam si nostri Pontificii in numerum Sacramentorum receperint, non consistet numerus septenarius, sed excrescet in octonarium.

XI. Nec tantum vetustissimi, sed & his recentiores, numerum septenarium Sacramentorum ignorant. *Gregorius* enim cap. 84. l. q. 1. *Multi sæcularium*, expressa tria tantum Sacramenta, quibus definitionem accommodat, numerat, *Baptisma, Chrisma, corpus* & *sanguinem Domini.* Quam eandem sententiam etiam *Rabanus* repetit. *Paschasius* de Cœna Domini inquit: *Sunt autem Sacramenta Christi in Ecclesia* Catholica, *Baptismus, Corpus quoque Domini & sanguis.* Septenarium vero numerum in nullo veterum scriptorum expresse positum ostendere possunt. *Lindanus.* allegat sermonem *Cypriani* de Chrismate: sed scit, illum non esse *Cypriani γνήσιον.* Et tamen nec incertus ille autor septem, sed pauciora numerat Sacramenta. Quæ igitur est Tridenticolarum vel vesania, vel impudens futilitas, quod non verentur, sine vllis documentis anathema dicere omnibus, qui pauciora, quam septem, numeret N. Testamenti Sacramenta? cum vniuersus vetustissimæ antiquitatis chorus illud fecerit? Quod si exceperint, vetustissimos illos Scriptores nihilominus tamen honorifice sensisse & docuisse de Ordine, de Matrimonio, de Pœnitentia, &c. etiamsi appellationem Sacramenti illis non tribuant: suo ipsorum iudicio caussam nostram adiuuabunt; posse scilicet illarum rerum dignitatem, secundum Scripturæ sententiam conseruari, etiamsi non dicantur esse vere & proprie Sacramenta: sicut est Baptismus & Eucharistia. Quæstio vero est hoc loco, an vetustissima Ecclesia (non autem volo intelligi supposititia Romanensium scripta) Sacramentis seu mysteriis Ecclesiæ, quæ vere & proprie sunt Sacramenta, sicut est Baptismus & Cœna Dominica, septenarium numerum, præfinierit: ostendimus autem, pauciora illos numerasse.

c. 3. f. 121. T. IX. P. 1. Bibl. P. P.

Panopl. 4. c. 6. f. 173. (immo de ablutione pedum)

modo etiam plura, quam septem enumerare sacramenta.

XII. Pergemus iam ostendere, quosdam plura, quam septem, numerasse. *Augustinus* enim primus ferme cœpit vocabulum sacramenti, in hac quidem materia, extendere, & latius vsurpare, quam antiquitas fecerat. Epistola enim 5. ad Marcel. de signis loquens, inquit: *Quæ cum ad res diuinas pertinent, sacramenta appellantur.* Et de ciuitate Dei l. 10. c. 5. inquit: *Sacramentum sacrum signum est.* Et contra Faustum l. 19. c. 11. externum sacramentorum vsum describens, ait: *In nullum nomen religionis, seu verum seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur.* Vt igitur *Augustino* aliquid sit sacramentum, satis est, si rei alicuius diuinæ vel sacræ signum sit: præsertim si in publicis Ecclesiæ conuentibus certis externis ritibus vsurpetur: siue mandatum habeat a Christo, in N. Testamento, siue ex veteri Testamento sit sumptum, vt Chrisma, vel a viris Ecclesiasticis excogitatum, vt signatio crucis. Nec refert *Augustino*, siue gratia per illud signum detur, siue tantum significetur, vt in Matrimonio: item, siue sit gratia reconciliationis, siue aliud aliquod donum spiritus, vt in Ordinatione. Hoc modo & hac ratione *Augustinus* aliis & pluribus etiam rebus tribuit appellationem sacramenti, quam antiquitas ante ipsum fecerat. Ita de bono coniugali c. 24. dicit, *in ordinatis manere sacramentum ordinationis.* Et rationem appellationis addit l. 2. contra epistolam Parmeniani, c. 13. loquens de Baptismo & ordinatione; *vtrunque*, inquit, *sacramentum est, & quadam consecratione homini datur; illud, cum baptizatur, istud, cum ordinatur.* Et contra litteras Petiliani, l. 2. c. 104. dicit, vnctionem *in genere visibilium signaculorum sacrosanctum esse.* Et mox quasi rationem reddens, addit *visibile illud sanctum sacramentum discernendum esse ab inuisibili vnctione charitatis.* Ita etiam Matrimonium appellat *sacramentum.* Et rationem explicat libro de bono coniugali, c. 18. *Sicut Sacramentum pluralium vxorum illius temporis significauit multitudinem Deo subiectam, in terrenis omnibus, gentibus, sic sacramentum nuptiarum singularum nostri temporis significat vnitatem omnium nostrum, subiectam Deo futuram in vna cælesti ciuitate.* Hac vero ratione, propter significationem rei sacræ, *Augustinus* plura numerat sacramenta, quam septem illa, pro quibus Pontificii dimicant. Nam de peccatorum meritis l. 2. c. 26. dicit, *catechumenos* ante Baptismum, *secundum quendam modum suum, per signum Christi --- sanctificari.* Sicut & *Dionysius* baptizandis *signum crucis* tribuit. Illud vero signum crucis *Augustinus* contra Faustum l. 19. c. 14. inter Sacramenta numerat. Et in Psal. 141. *Multa Sacramenta aliter atque aliter accipimus: Quædam, sicut nostis, ore accipimus: quædam per totum corpus accipimus:* crucem vero in fronte portamus. Rationem vero, quare appelletur sacramentum, mox explicat: *Quia*, inquit, *in fronte erubescitur --- ipsam ignominiam quodammodo, & quam pagani derident, in loco pudoris nostri constituit*, ne de cruce erubescamus. Item: *Crux illa signum est humilitatis, — vnde sanatur tumor animæ.* Et sermone 19. de sanctis inquit: *In hac crucis figura continetur sacramentum.* Et explicat, quod *in latitudine intelligatur dilectio proximi*, &c. Addit etiam: *Hoc sacramento crucis sanctus Helisæus Sunamitis filium, ospri, manus suas manibus eius applicans,*

f. 12. f. 169. f. 241. f. 559. f. 17. f. 104. f. 555. f. 410. f. 242. f. 1125. f. 857.

 cans,

f. 151. *cans, orando suscitauit. — Eiusdem virtute sacramenti Moses in deserto bis petram virga percussit.* Videt Lector, quam late *Augustinus* vtatur vocabulo *Sacramenti*. Nam &
f. 468. in Ps. 65. omnes ritus, qui præter baptizationem in actione Baptismi tunc temporis adhibebantur, vocat *sacramenta*. Inquit enim: *in sacramentis, & in catechisando, & in exorcisando, adhibetur prius ignis.* Et mox rationem addit: *Transiens per ignem & aquam, educeris in refrigerium. Quarum enim rerum signa sunt in sacramentis, ipsa res sunt in illa perfectione vitæ æternæ.* Manifestissimus vero locus est l. 2. de peccato-
f. 410. rum meritis, c. 26. *Quod* catechumeni *accipiunt, quamuis non sit corpus Christi, sanctum est tamen, & sanctius, quam cibi, quibus alimur, quoniam sacramentum est.* Intelligit autem εὐλογίαν, hoc est, panem benedictum, quem vocant sanctæ communionis vicarium. Et illum expresse dicit *sacramen-* „*tum* esse, sed addit: Non ita sicut Euchari- „stia, Sacramentum est. Et hoc bene obser-
f. 776. uet Lector. Et de symbolo ad catechumenos l. 4. c. 1. Omnia, quæ in catechumenis ante Baptismum aguntur, vocat *sacramenta*. Et enumerat *exorcismos, orationes, cantica, insufflationes, cilicium, inclinationem ceruicum, humilitatem pedum*, &c. Ita Epi-
f. 58. stola 23. disputans de Baptismo, hoc est, de Sacramento fidei & corporis Christi, exempla addit de die Dominico, & die Paschæ, de quibus dicitur: *Hodie Dominus resurrexit.* Et explicat: Hos ipsos *dies secundum illorum, quibus hæc gesta sunt, similitudinem nuncupamus: vt — dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed iam olim factum est.*

f. 181. *Bernhardus* etiam in sermone de Cœna Domini multis contendit, *ablutionem pedum* esse sacramentum remissionis peccatorum quotidianorum. Et *in benedictione salis* circa Baptismum Pontificia Ecclesia ita orat, *vt in nomine sanctæ Trinitatis efficiatur salutare sacramentum ad effugiendum inimicum*, &c.

XIII. Hæc recitaui, vt ostenderem, quale fundamentum sit, cui septenarius sacramentorum numerus superstruitur: quod scilicet *Augustinus* & alii quidam pluribus ritibus seu rebus appellationem sacramenti tribuant, quam Baptismo & Cœnæ Dominicæ. Ostendimus enim numerum sacramentorum hoc modo longe vltra septenarium progressurum, cum pluribus ritibus seu rebus *Augustinus* appellationem sacramenti tribuat. Et diligenter obseruandum est, quod *Augustinus*, licet in vsurpatione vocabuli sacramenti aliquanto liberalior sit, quippe quampluribus rebus accommodet, quam veteres ante ipsum fecerant: vt tamen ostendat, reliqua alia ratione dici *sacramenta*, quam sicut Baptismus & Eucharistia, plerunque explicat, qua ratione dicantur sacramenta: sicut in adductis exemplis ostendimus.

XIIII. Et quando *signũ crucis* vocat *sacramentum*, illustri differentia illud distinguit a sanctificatione, quæ fit in Baptismo. Et emphases verborum eius considerentur.

De peccatorum meritis l. 2. c. 26. *catechumenos secundum quendam modum suum,* f. 410.
per signum Christi, & orationem manus impositionis sanctificari. Et dignum est obseruatione, *Augustinum* ita numerare plura Sacramenta, vt tamen primo illustri, præcipuo, peculiari & distincto loco ponat Baptismum & Eucharistiam: vt de doctrina Christiana l. 3. c. 9. de sacramentis N. f. 55.
Testamenti loquens: *Pauca*, inquit, *pro multis, eaque factu facilima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est Baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini.* Et Epist. ad Ianu. 118. Dominus noster Iesus Christus in Euangelio *Sacramentis numero paucissi-* f. 359.
mis, obseruatione facilimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit: sicut est Baptismus, Trinitatis nomine consecratus, communicatio corporis & sanguinis ipsius, & si quid aliud in Scripturis canonicis commendatur.

In Ps. 103. inquit: *Munus Sacramentorum in Baptismo, in Eucharistia, in ceteris* f. 110.
sanctis Sacramentis quale munus est? si hoc modo Baptismus, & Eucharistia secundum Scripturæ sententiam, a reliquis ritibus discernerentur, de appellatione Sacramenti, etiamsi aliis etiam rebus per quandam ἔκτασιν accommodaretur, facile posset conueniri, neque enim λογομαχίας quærimus. Sed Pontificii simpliciter contendunt, reliquos etiam ritus qualescunque, quos numerant, vere & proprie esse sacramenta, sicut est Baptismus & Eucharistia. Ita enim decernit primus ille Canon, quem nunc tractamus.

XV. Falsum autem esse ostendimus, quod dictitant, septem, & non plura vel pauciora numeranda esse noui Testamenti Sacramenta. In tota enim vera antiquitate nullum extat testimonium de septenario Sacramentorum numero, quodque nec pauciora, nec plura numeranda sint. Et ne quidem vnum proferre possunt, qui nusquam non de consensu & suffragiis antiquitatis gloriantur. Nec vllius veteris Concilii autoritatem pro septenario hoc numero proferre possunt: nisi quod ante centum plus minus annos, in Florentino Concilio, vna cum purgatorio & primatu Romani Pontificis, septenarius sacramentorum numerus apud Græcos tentatus, Armenis vero obtrusus est: quod ipsum nouitatem septenarii numeri in sacramentis ostendit. Armenis enim Bartholomæus Euangelium prædica-

dica-

dicauit: & sub Diocletiano Armeni testimonium habent, quod Christiani, & pietatis studiosi fuerint, apud Euseb. lib. 8. cap. 6. Post mille vero demum annos & amplius, septenarium numerum sacramentorum a Romano Pontifice primum accipiunt. Commentum igitur de septenario sacramentorum numero etiam antiquitatis veris & firmis testimoniis destituitur. Præter *Augustini* enim exempla, quæ quomodo ipse intelligi velit, iam ostendimus, ex vetustioribus nihil, quod aliquid habeat roboris, proferre possunt: nisi quod *Dionysium*, Areopagitæ exuuiis personatum, in scenam hanc producunt, qui tamen nec ipse septenarium numerum vel probat, vel confirmat, sicut supra diximus.

l. 43. seq.

XVI. Ex sermone etiam de ablutione pedum, Cypriano inscripto, *Lindanus* gloriose citat suffragium pro septenario sacramentorum numero. Sed primo nouit scriptum illud non esse *Cypriani* γνήσιον, sed falso ipsi adscriptum. Deinde quisquis iste est autor, cum recensere velit sacramenta, quæ & Christus ipse instituit, & quæ postea Apostoli, dictante Spiritu sancto, tradiderint, non septem, sed quinque tantum numerat. Et simul ostendit, crepitum potius, quam verum anathema esse, quod Canon ille, quem nunc examinamus, decernit: *Si quis dixerit, non omnia ista septem sacramenta a Christo ipso instituta esse, anathema sit.* Expresse enim hoc dicit *Cyprianus* ipsorum, in sermone illo, quem allegant. *Alexander ab Ales*, part. 4. q. 8. art. 2. diserte disputat, a Christo tantum duo esse instituta sacramenta, Baptismum & Eucharistiam: idque probat ex fluxione sanguinis & aquæ, de latere Christi. Et quod 1. Io. 5, 8. scriptum est, *tres perhibere testimonium in terris, spiritum, aquam & sanguinem*; reliquorum vero sacramentorum formam Christum voluisse ordinari per ministros Ecclesiæ: nominatim vero confirmationem dicit, nec a Christo, nec ab Apostolis, sed per Concilium Meldense institutam esse, q. 24. membr. 1. *Petrus etiam a Soto*, qui Tridenti in Concilio mortuus est, his ipsis verbis vtitur: Habemus totum sacramentum Confirmationis, Ordinis, Matrimonii, & extremæ vnctionis, & elementa, & verba, & effectus ex traditione Apostolica: non quod negemus, in Scriptura esse nonnulla de iis sacramentis: sed omnia, quæ ad integritatem eorum certa fide necessaria tenemus, cum in Scriptura non sint, necesse est Apostolicæ esse traditionis. Hæc ille. Etsi autem non ignoro, quid titulo traditionis intelligat, hoc loco tamen nobis sufficit, quod fatetur, elementa, verba, effectus, & integritatem quatuor sacramentorum ex Scriptura non posse probari. Prætextum vero Apostolicarum traditionum huiusmodi commentis perspicue detraximus in priore patre examinis.

Panopl. l. 4. c. 6. f. 173.

Fruantur igitur ipsi suo illo anathemate: *Si quis dixerit, septem illa sacramenta non fuisse omnia a Christo ipso instituta, anathema sit.*

XVII. Hoc primum est Pontificiorum argumentum, ex vocabulo *sacramenti*, & ex veterum testimoniis, quod quam sit firmum, ex iis, quæ hactenus diximus, manifestum est. Intelligit autem hinc lector non stupidus, quo consilio, & qua de caussa Tridentini patres in hac disputatione maluerint nudis anathematis pugnare, quam argumentis, & ostensione fundamentorum agere.

XVIII. Alterum argumentum pro stabiliendo septenario sacramentorum numero sumunt ex loco a definitione. Et sane talia argumenta, quæ ex definitione sumuntur, demonstrationis loco esse solent. Sed paulisper expendamus, quomodo definitionem sacramenti tractent: an scilicet (quod dicitur) lapis ad regulam conformetur, an vero plumbea regula ad lapidem inflectatur?

II. definitio sacramenti expenditur.

Apud *Augustinum* aliquot extant descriptiones, quæ non tam rei definitiones, quam vocabuli explicationes sunt: vt quod sacramentum sit *sacra rei signum*: item, *inuisibilis gratiæ visibilis forma*. Sed hæ descriptiones valde late patent: plura enim, quam septem illa signa, complectuntur, sicut ipsi Pontificii fatentur. Variis igitur artificiis quæsitæ fuerunt tales limitationes definitionis sacramenti, vt sinus eius redderetur nec angustior, nec latior numero septenario: sed ita concinnaretur, vt septem illa, quæ volebant esse sacramenta, intra complexum suum reciperet.

L. 10. de C. D. c. 5. & ep. 5. de consecr. dist. 2. c. sacrificium.

Ex *Gregorio* cap. 48. I. q. 1. *Multi sæcularium*, sumpserunt hanc definitionem: Sacramentum est, *per quod sub tegumento rerum visibilium diuina virtus secretius salutem operatur*. Sed hæc videbatur ad numerum septenarium non satis esse accommodata; quomodo enim iuxta hanc definitionem Matrimonium erit sacramentum? Fabricatæ igitur sunt duæ aliæ. Altera est *Hugonis*: *Sacramentum est corporale vel materiale elementum foris sensibiliter propositum, ex similitudine repræsentans, ex institutione significans, ex sanctificatione continens* aliquam *inuisibilem* & spiritualem *gratiam*. Altera est *Lombardi*: *Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma: ita vt ipsius similitudinem gerat, & eius caussa existat.* Sed & in his definitionibus non pauca desiderarunt. Quia enim docent, in Eucharistia, annihilata substantia, tantum accidentia panis & vini remanere, viderunt *Hugonis* definitionem non satis conuenire, quod sacramentum sit materiale & corporale elementum. Item, quia in matrimonio materiam sacramenti fingunt esse verba, consensum contra-

L. 1. de sacr. part. 9. c. 2.

4. sent. dist. 1.

contrahentium exprimentia, vident, nec *Hugonis* materiale elementum, nec *Lombardi* visibilem formam, satis accommodata esse. Item, si per gratiam intelligatur gratuita reconciliatio, remissio peccatorum, & acceptatio ad vitam æternam, vident, quæri posse de gratia, quæ in matrimonio contrahentibus, & in ordinatione ordinatis conferatur. Etsi enim *Richardus* disputat, etiam per istos ritus conferri gratiam gratum facientem: reliqui tamen agnoscunt, hoc subsistere non posse.

In 4. sent. dist. 1. q. 2. n. 9.

Scotus igitur definitionem ita transformauit: sacramentum est *signum sensibile*, siue sit visibile, siue audibile, *gratiam vel Dei effectum gratuitum, ex institutione diuina, efficaciter significans, ordinatum ad salutem hominis viatoris.* Sed & in hac definitione quosdam offenderunt particulæ de institutione diuina, & quod sacramenta sint ordinata ad salutem. *Occam* igitur aliam substituit: *Sacramentum est signum, significans efficaciter effectum Dei gratuitum.*

XIX. Ecquid iam optime Lector tibi videtur? Num firmæ, fortes & inuictæ sunt demonstrationes, quando hoc modo definitiones transformantur, refunduntur & inflectuntur, donec proposito nostro, quod sine documentis intelligendum præsumpsimus, congruant? Idem certe est, ac si architectus æquabilitatem ædificii demonstrare vellet, & non lapides ad regulam accommodaret, sed econtra regulam ad lapides transformaret & inflecteret. Non igitur vim habet certæ & firmæ demonstrationis, quando ex huiusmodi definitionibus septenarius sacramentorum numerus probatur. Et tamen qualescunque sunt illæ definitiones, multum faciunt negotii Scholasticis, vt terminos & limites sacramentariæ prouinciæ in regno Pontificio defendant. Si enim signum, significans effectum Dei gratuitum efficaciter, est sacramentum: quomodo non erunt sacramenta benedictio Monachorum, aqua benedicta, rosa benedicta, ensis benedictus, agnus Dei, benedictio herbarum, campanarum, imaginum, inunctio regalis, consecratio templi, cœmiterii, altaris, &c. Illa enim fiunt certis consecrationibus, & finguntur habere spirituales effectus. Aliquid quidem respondent Scholastici, alius aliud: sed tamen nec seipsos expediunt, nec lectoribus satis faciunt. Nisi quod *Gabrielis* ingenuitas probatur, qui dicit, aquam benedictam non esse sacramentum, quia desit diuina institutio. Sed hac ratione etiam ex septenario numero non pauca corruent. Quales igitur sint Pontificiorum definitiones in hac materia, manifestum est.

XX. Sed, inquiunt, se eadem libertate etiam nostras recentes angustiores definitiones non recipere. Quo igitur nos vertemus? quomodo, & ex quibus fundamentis demonstrabimus, quæ sint vere & proprie sacramenta N. Testamenti? Respondeo: Non dimicabimus de definitionibus, vel huius, vel illius, vel e veteribus, vel recentioribus: sed sumemus fundamentum, quod extra controuersiam & in confessione est apud omnes. Baptismus enim & Eucharistia omnium confessione vere & proprie sunt sacramenta. Inde igitur colligemus, quæ tanquam substantialia requirantur, vt aliquid vere & proprie sit sacramentum N. Testamenti, hæc enim erit simplicissima & certissima demonstratio.

De quibus sacramentorum noui Testamenti proprietatibus sit, [illegible]

XXI. Vt igitur aliquid sit vere & proprie sacramentum N. Testamenti, sicut est Baptismus & Eucharistia, requiritur. I. Vt habeat externum aliquod materiale seu corporale, & visibile elementum seu signum, quod certo externo ritu tractetur, exhibeatur & vsurpetur. II. Vt elementum seu signum illud, & certus eius ritus habeat expressum mandatum diuinum, seu institutionem diuinam. III. Vt institutum & mandatum sit in N. Testamento. IIII. Vt non ad tempus institutum sit, sed vsque ad consummationem sæculi: sicut de Baptismo scriptum est: Et donec filius Dei redeat ad iudicium: sicut de Eucharistia Paulus inquit. Et hæc requiruntur ad elementum seu signum sacramenti in N. Testamento. V. Requiritur ad sacramentum promissio diuina, de gratia, effectu seu fructu sacramenti. VI. Illam promissionem oportet non simpliciter, nude & per se tantum habere testimonium in verbo Dei, sed oportet eam, diuina ordinatione, annexam esse signo sacramenti, & eo quasi vestitam esse. VII. Promissionem illam oportet esse non de quibusuis donis Dei, siue corporalibus siue spiritualibus, sed promissionem gratiæ, seu iustificationis, hoc est, gratuitæ reconciliationis, remissionis peccatorum, & in summa de toto beneficio redemptionis. VIII. Et illa promissio in sacramentis, non in genere tantum vel significatur, vel annunciatur: sed virtute Dei offertur, exhibetur, applicatur, & obsignatur etiam singulis, qui fide sacramentis vtuntur. Hæc vera, manifesta, certa & firma sunt. Hoc enim modo Baptismus & Cœna Domini vere & proprie sunt sacramenta N. Testamenti.

Matth. 28. 19. 20. 1. Cor. 11. 26.

Tum in specie ostenditur, quod huc referri nequeat 1. absolutio.

XXII. Instituatur iam examen, an reliqua ex septenario numero eo modo vere & proprie sint sacramenta, sicut Baptismus & Eucharistia? de quibus nulla est controuersia. Et quia per absolutionem non in genere tantum annunciatur remissio peccatorum, sed priuatim etiam singulis petentibus & credentibus peccata soluuntur & remittuntur: hactenus & hoc modo conuenit cum promissionibus sacramentalibus. Vtque salutaris vsus priuatæ absolutionis Ecclesiæ ex sen-

sententia verbi Dei magis commendetur, nostri sæpe testati sunt, se non pugnare, sed libenter concedere, vt absolutio, quia habeat applicationem generalis promissionis ad singulos, ministerio hoc vtentes, inter sacramenta numeretur. Sed tamen hoc certum est, absolutionem non habere ex diuina institutione certum externum elementum, signum aut ritum diuinitus mandatum. Et etiamsi adhibeatur vel impositio manuum, vel aliquis alius externus ritus: destituitur tamen certo, peculiari & expresso mandato Dei. Nec extat promissio, quod per talem aliquem externum ritum Deus velit efficax esse, ad applicationem promissionis Euangelii. Promissionem quidem habemus, quod per verbum velit esse efficax in credentibus: sed vt aliquid sit Sacramentum, requiritur non nuda tantum promissio in verbo, sed vt ordinatione seu institutione diuina sit vestita externo aliquo signo, seu ritu diuinitus mandato. Tale vero signum non est annunciatio, seu recitatio, promissionis Euangelii: hoc enim modo ipsa generalis prædicatio Euangelii esset sacramentum. Est enim potentia Dei, per quam fit applicatio promissionis, in omnibus & singulis credentibus. Et ita nulla amplius esset differentia inter simplicem promissionem, & inter sacramentum. In Baptismo certe, & in Eucharistia, annunciatio seu recitatio verborum non est elementum seu signum Baptismi & Eucharistiæ. Absolutio igitur vere & proprie, eo modo, sicut Baptismus & Cœna Domini, non est sacramentum. Sed si quis addita hac explicatione & differentia eam propter singularem applicationem promissionis voluerit sacramentum appellare, *Apologia Augusst. Confessionis* profitetur, se non velle pugnare.

p. 200. 201.

II. Ordinatio.

XXIII. Ordinatio, hoc est, legitima ad ministerium Euangelii vocatio, & publica eius vocationis declaratio & approbatio habet mandatum in Scriptura: habet etiã promissionem, quod Deus legitime vocatos donis ad ministerium necessariis velit ornare, 2. Tim. 1, 6. 2. Cor. 3, 6. seq. & quod per ministerium ipsorũ velit efficax esse: non in rebus corporalibus, sed sicut ministerium spiritus est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Et propter multas caussas vtile est, dignitatem ministerii, quam ex sententia verbi Dei habet, in Ecclesia ornare, & quasi in illustri loco constituere, ad refutandos & fanaticos, & Epicureos ministerii contemptores. Hoc modo, & in hanc sententiam *Apologia Confessionis* nostræ dicit, se non grauatim Ordinem vocare velle sacramentum, modo discernatur a Baptismo & Eucharistia, quæ vere & proprie sunt sacramenta. Et propter hanc caussam *Augustinus* contra Donatistas, Ordinem vocat *sacramentum:* sicut suo loco dicemus. Ordinatio igitur habet quidem promissionem de efficacia ministerii, ad salutem omni credenti: sed non habet promissionem, quod beneficium Euangelii personæ ordinatæ, per ipsam ordinationem, tanquam organon diuinitus ad hoc institutum, applicetur ad salutem. Multi enim accipiunt ministerium, quod efficax est in aliis credentibus, cum ipsi, qui exercent ministeriũ, non sint filii Dei. Apostoli etiam ritum impositionis manuum, qui illo loco & tempore in orationibus & benedictionibus vsitatus erat, libere vsurparunt. Non tamen docuerunt, ritum illum a filio Dei in N. Testamento institutum, & expresse mandatum esse, sicut de aqua in Baptismo, de pane & vino in Eucharistia extant mandata Christi. Posteri vero ad Ordinationem adhibuerunt chrisma, & multos alios ritus, qui nec mandatum Christi, nec Apostolorum exemplum habent. Efficacia vero & applicatio promissionis diuinæ non est alliganda ad ritum aliquem, qui non habet mandatum seu verbum Dei. Ordinatio igitur non est vere & proprie sacramentum, eo modo, sicut sacramenta sunt, Baptismus & Cœna Domini. Nam & ritus Ordinationis, & promissio ordinationis, deficiunt in proprietatibus illis, quæ requiruntur, vt aliquid vere & proprie sit sacramentum, sicut Baptismus & Eucharistia.

Rom. 1, 16.

p. 200.

III Matrimonium.

XXIIII. Coniugium *Augustinus* tunc potissimum sacramenti appellatione ornauit, cum contra Hieronymi immodestas criminationes dissimulato Hieronymi nomine, ex verbo DEI defendere vellet, esse statum seu genus vitæ bonum, purum & sanctum. Et quia similitudo quædam est coniunctionis Christi & Ecclesiæ, *Augustinus* appellationem sacramenti, quam late accipere & vsurpare solet, facile ipsi attribuit: Vt vero statueret, coniugium vere & proprie esse sacramentum noui Testamenti, eo modo, sicut Baptismus & Eucharistia sunt sacramenta, *Augustino* nunquam in mentem venit. 1. Enim non est in nouo primum Testamento institutum, sed statim initio, creato genere humano. Et mysterium illud, quod est in coniugio, non primum cœpit tempore N. Testamenti. Veteres enim dicunt, illud mysterium seu sacramentum esse, quod ex latere Adæ dormientis formata est Eua, vt esset caro de carne Adæ: quanquam *Augustinus* aliud addat, de singularitate scilicet vxorum in N. Testamento: sed & illud ipsum, teste filio Dei, Matth. 19, 4. 5. ita fuit ab initio. 2. Habet quidem piorum coniugium Dei benedictionem & pro-

promissionem, quod in concordia, charitate, castitate cohabitare possint: sed hæc non est promissio illa gratiæ iustificationis, quæ N. Testamenti propria est, nec coniugium organon sed medium est, per quod Deus offerre, exhibere, & applicare velit beneficia redemptionis: quod sacramentorum proprium est. Et *Eccius* concedit, etiam infidelium coniugium esse sacramentum. 3. Nullum plane externum elementum habet matrimonium, sicut in sacramentis requiritur. Ineptiæ enim sunt, quod fingunt, materiam esse, quando vir dicit, Accipio te in meam: formam vero, quando respondetur, Et ego accipio te in meum. 4. Nec inde sequitur vere & proprie sacramentum, quia habet mandatum Dei, & benedictionem, & aliquid sacri significat. Hac enim ratione plures aliæ res essent sacramenta.

IIII. Confirmatio.

XXV. Quod ad Confirmationem attinet: prima Apostolica Ecclesia habuit promissionem, de effusione visibilium donorum Spiritus, super credentes. Quando igitur Apostoli super ipsos orabant, adhibebant vsitatum tunc temporis in orationibus symbolum, impositionem manuum. Sed temporale donum illud fuit: desiit enim, postquam doctrina Euangelii satis confirmata erat. Vt vero aliquid sacramentum sit, requiritur, vt habeat mandatum & promissionem Dei, non ad tempus, sed vsque ad consummationem sæculi. Ludibrium vero est, ritum illum sine mandato Dei imitari: cum manifestissimum sit, donum illud iamdudum desiisse. Sed inquis: Certe habemus vniuersales & perpetuas promissiones, de dono confirmationis & perseuerantiæ, item de augmento donorum spiritualium. Nos vero hoc, quod plenissimum est consolationis, non tantum concedimus, sed addimus præterea, diuinitus ordinata esse media, per quæ Spiritus dona illa confert, confirmat, auget & conseruat, verbum scilicet, fidem, orationem, & exercitia donorum: sicut in loco de confirmatione explicabimus. Sed cuius audaciæ est, ideo sine mandato & institutione Dei peculiare sacramentum comminisci? Multæ enim sunt promissiones, & varia dona Spiritus, ad quæ non sunt diuinitus peculiaria sacramenta instituta. Illud vero arbitror diuinitus factum esse, quod impositio manuũ, in confirmatione non fuit retenta. Ita enim posset Apostolorum exemplum, aliqua saltem specie prætendi. Quia vero commutata est in vnctionem chrismatis, & signationem crucis, manifestius apparet, esse sacramentum sine institutione & mandato Christi: cuius etiam nullum Apostolorum exemplum prætexi potest. Quod enim vnctio chrismatis in V. Testamento habuit institutionem diuinam, non satis est ad constituendum sacramentum N. Testamenti, alias enim Turcarum etiam circumcisio posset pro sacramento defendi. Requiritur itaque, vt institutum & mandatum sit in nouo Testamento. Vbi vero extat mandatum in N. Testamenti Scriptura? Vbi exemplum, quod abrogatis ceteris veterum vmbris vsus olei retinendus sit: & inde tot sacramenta fabricanda? Vbi promissio, ad illinitionem chrismatis dari Spiritum sanctum? Non igitur potest vere & proprie esse sacramentum noui Testamenti, vbi deest institutio, & expressum mandatum Christi.

V. Vnctio.

XXVI. Similis vero ratio est de vnctione infirmorum. Quod enim Marcus Apostolos, cum donum sanationis accepissent, factitasse scribit: idem Iacobus Ecclesiæ, tunc, cum adhuc donum sanationis haberet, præscribit. Adhibebatur enim vnctio olei, vt externum symbolum doni sanationis. Illud cum desierit, manifestum est, vsum etiam vnctionis olei temporarium fuisse. Non enim extat vel mandatum, vel exemplum in Scriptura, vt in nouo Testamento ad aliud, quam ad donum sanationis adhibeatur. Marc. 6, 13. Iacob. 5, 14. Nunquid igitur Ecclesia plane nullam nunc habet consolationem pro ægrotis? Immo habet illa, quæ Iacobus recitat, verbum, fidem, orationem, &c. Illa enim habent mandatum & promissionem Dei, de perpetuo vsu. De vnctione vero olei, separata a dono sanationis, & ad alium effectum sine verbo translata, non habemus mandatum vel promissionem Dei in Scriptura noui Testamenti.

Sed de singulis illis suo loco plenius dicendum erit. Hoc vero loco breuiter tantum ex certis & firmis fundamentis rationes manifestas volui ostendere, quare quinque illa (Pœnitentia, Ordo, Coniugium, Confirmatio & Vnctio) nec debeant, nec possint, eo modo, sicut Baptismus & Eucharistia, vere & proprie dici N. Testamenti sacramenta. Quare vero Pontificii tantopere dimicent, vt simpliciter, vere & proprie sacramentis annumerentur, suo loco de singulis annotabimus. Rebus ipsis vero, quæ his vocabulis significantur, nihil detrahimus. Sentimus autm, eas non posse dignius aut rectius ornari & illustrari, quam si secundum Scripturæ sententiam tradantur & explicentur, id quod fieri potest, etiam si non tribuamus illis appellationem sacramenti, eo modo, sicut Baptismo tribuitur. Imo peregrinæ opiniones & corruptelæ, quas sub titulo sacramentorum Pontificii rebus illis affinxerunt, non possunt solide & perspicue refutari, nisi operculum

culum illud tollatur, & doctrina de rebus illis simpliciter ita explicetur, sicut in Scriptura tradita est. Sed hæc suis locis plenius & commodius explicabuntur.

Tandem probatur, nil noui nos inuehere,

XXVII. Nequaquam autem noui aliquid hac disputatione in Ecclesiam inuehimus. Antiquitas enim licet vocabulo sacramenti varie (sicut ostendimus) luserit: omnes tamen, quando incidunt in historiam, quomodo ex latere mortui Christi profluxerit sanguis & aqua, dicunt, Ecclesiæ sacramenta illa esse: aquam scilicet in Baptismo, & sanguinem in Eucharistia. *Augustinus* de symbolo ad catechumenos lib. 2. cap. 6. dicit: hæc esse *Ecclesiæ gemina sacramenta.* Et de ciuitate Dei, lib. 15. c. 26. *Inde sacramenta promanarunt, quibus credentes initiantur.* Tractat. 9. in Ioan. *Mortuo Christo, lancea percutitur latus, vt profluant sacramenta, quibus formetur Ecclesia.* Idem in 40. Psalm. *De latere Christi Ecclesiæ sacramenta profluxerunt.* *Beda* ex Augustino in 19. cap. Ioan. *Aperuit latus, vt illic quodammodo ostium vitæ panderetur, vnde sacramenta Ecclesiæ manauerunt: sine quibus ad vitam, quæ vere est vita, non intratur.*

f. 764. f. 288. f. 58. f. 251. T. V. f. 853.

Chrysostomus super illum locum dicit, *ex ambobus illis Ecclesiam constitutam esse;* & addit, *hinc mysteria*, hoc est, sacramenta *ortum habere:* quod scilicet aqua & sanguis ex Christi latere profluxit. Idem dicunt reliqui Patres, explicantes illum locum Ioannis. Et ipsi Pontificii in Ecclesiis suis canunt: Hinc salutis sacramenta emanant, in aqua & sanguine.

T. II. in N. T. f. 546.

Non λογομαχίας cuiusdam accusari posse.

XXVIII. Nec otiosam λογομαχίαν, sed necessarium certamen esse hanc disputationem, vel vnicum hoc documentum satis ostendit, quod in res ipsas (vt est doctrina de pœnitentia, de ministerio verbi, de coniugio, de confirmatione & incremento donorum spiritus, de consolatione ægrotorum) loco simplicis sinceritatis, quam secundum verbum Dei habere & retinere debebant, inuecta sunt multa accessoria, peregrina, falsa & impia: hac potissimum occasione, quod titulum sacramenti vere & proprie tueri posse non videbantur, si in illa plana simplicitate, qua in Scriptura res illæ traduntur, relinquerentur. Et aduersarii propterea tam pertinaciter de numero sacramentorum dimicant. Vident enim ritus & opiniones, quæ præter & contra verbum Dei, ex hominum traditionibus, in res illas inuecta sunt, non posse plausibiliori specie excusari, retineri & defendi, quam sub pallio, titulo & prætextu appellationis sacramenti. Vt igitur rebus illis genuina puritas & simplicitas ex verbo Dei restitui, & restituta conseruari possit: neue posteritati occasio detur a simplicitate illa rursus discedendi, & ocius loco, peregrina & adulterina affingendi: vtilis & necessaria est illa disputatio, an reliqua quinque, quæ Pontificii numerant, vere & proprie sint sacramenta, eo modo, sicut Baptismus & Cœna Domini?

SECTIO II.

De differentia Sacramentorum veteris & noui Testamenti.

CANON II.

Aug. C. p. 24. v. 6. Ap. 200. v. 11. p. 267. v. 28. Ap. 200. v. 16. p. 20. v. 1. Cat. L. p. 536. v. 4. p. 538. v. 15. p. 540. v. 9. 21. 26. sq.

SI quis dixerit, ea ipsa noua legis sacramenta a sacramentis antiquæ legis non differre, nisi quia ceremoniæ *sunt aliæ, & alii* ritus *externi, anathema sit.*

EXAMEN.

Sacramenta quum V. T. tempore iam fuerint,

I. DEus voluntatem suam de mysterio redemptionis generis humani, de gratuita reconciliatione, & acceptatione credentium ad vitam æternam per fidem, propter victimam filii Mediatoris, omnibus temporibus ab initio mundi, dato certo verbo, patefecit. Addidit etiam verbo, diuina sua institutione, certa quædam externa signa, quibus promissionem iustitiæ fidei luculentius obsignaret & confirmaret. Non igitur N. Testamenti tempore primum cœpit institutio & vsus sacramentorum: Sed Patres tempore V. Testamenti, immo etiam ante promulgationem legis, sua quædam diuinitus in hunc vsum instituta habuerunt signa seu sacramenta, quæ fuerunt sigilla iustitiæ fidei, Rom. 4, 11. Iam vero cum idem sit Deus, idem Mediator, eadem gratia, iustitia, promissio, fides, salus, &c. tamen externa illa signa seu sigilla aliquando mutata sunt, aliis diuina institutione in locum ipsorum substitutis, prout subinde illustrior redditus fuit modus patefactionis, qui primum fuit quasi lucerna in loco obscuro ardens, postea successit lucifer, donec tandem nocte præterita, exortus est sol iustitiæ. Ita Patriarcharum signis successit institutio circumcisionis: & abrogata demum circumcisione, successerunt, per institutionem filii Dei, sacramenta N. Testamenti.

& subinde mutationem subierint,

de differentia sacramentorum V. & N. T. quæritur.

II. Quia vero illa signorum mutatio hæreticorum, & præcipue Manichæorum cauillationibus exagitabatur: cœptum est non inutiliter quæri & disputari de conuenientia seu similitudine, & de differentia sacramentorum V. & N. Testamenti. Et res ipsa per se, sicut fundamenta in Scriptura traduntur, plana est. Sed appellatio sacramenti nunc

lati

latius, nunc angustius vsurpata reddidit illam doctrinam aliquo modo perplexam. Postea disputationes Scholasticorum de opere operato omnino eam turbarunt & subuerterunt. Quæ etiam disputationes *Luthero* occasionem præbuerunt, vt in libro de captiuitate Babylonica inciperet diligentius ex Scripturæ fundamentis inquirere, de similitudine & differentia sacramentorum veteris & noui Testamenti. Ne vero Andabatarum more in tenebris pugnemus, monstrandus est status huius disputationis.

His autem, quæ extra controuersiam sunt, suppositis,

III. Plana autem, atque (vti arbitror) extra controuersiam inter aduersarios Pontificios, & nos sunt hæc capita: Iustis, qui fuerunt tempore veteris Testamenti, a Deo propositam, exhibitam, datam, & collatam fuisse gratiam, iustitiam, salutem, & vitam æternam, propter futuram victimam filii Mediatoris. Saluatos enim fuisse iustos tempore veteris Testamenti, ex Scriptura certissimum est. Nemo autem saluatur sine gratia Dei. Illa vero propter solum benedictum semen promittitur & datur. Est & hoc extra controuersiam, non aliam fuisse gratiam, neque etiã aliam fidem, qua saluati sunt iusti, tempore veteris Testamenti, quam nunc tempore noui Testamenti. Habemus enim eundem spiritum fidei. 2. Cor. 4, 13. Gratia etiam, qua iustificatus est Abraham, & qua saluatus est Dauid, exemplum est iustificationis & saluationis omnium temporum. Rom. 4, 23. 24. Restabit igitur quæstio, quomodo, hoc est, per quod medium, instrumentum seu organon Deus tempore veteris Testamenti proposuerit, exhibuerit, dederit & contulerit credentibus gratiam ad salutem?

ostenditur, id in quæstione esse, per quod medium, seu organum tempore veteris Testamenti credentibus gratia ad salutem a Deo fuerit exhibita.

IIII. Certum autem est, patres illos habuisse verbum promissionis, de benedictione propter futurum semen. Habuerunt etiam externos quosdam ritus, diuina institutione huic promissioni gratiæ additos & annexos.

Et verbum quidem promissionis, an Pontificii permittere velint, fuisse tale medium seu organon tempore V. Testamenti, non planè scio. De sacramentis certe, quibus promissio illa gratiæ diuina institutione añexa fuit, hoc loco disputatur.

Quomodo autem Patres discrimen inter vtriusque T. sacramenta haud agnouerint,

V. Et apud veteres quidem Ecclesiasticos scriptores de circumcisione, quæ fuit sacramentum veteris Testamenti, axioma hoc vulgatum & certum est: Infantes tempore veteris Testamenti, per circumcisionem liberatos fuisse a peccato originali. *Beda* etiam ex Patribus sententiam hanc, quæ Scholasticis scriptoribus non ignota est, citat: *Sacramenta* V. Testamenti, *suo tempore custodita, vitam conferebant æternam.* Longobardi vero tempore in quæstionem vocari cœpit hæc sententia. Et *Hugo* quidem, qui circa illa tempora fuit, valde obscure & ambigue disputauit (sicut *Gabriel* recitat) vt eadem sit salus iustorum in veteri & nouo Testamento. Ideo sacramenta V. Testamenti iustificasse indirecte & ex consequenti, quasi mediantibus N. Testamenti sacramentis per ea significatis. *Longobardo* vero Scholastici tribuunt hanc opinionem, quod per sacramenta V. Testamenti Deus nulla plane ratione contulerit gratiam credentibus, etiam quando in fide & charitate vsurpata fuerunt. Quia censuit, ea imposita fuisse tantum *in* onus & *seruitutem, non in iustificationem.*

illud tamen Scholastici innouerunt,

lib. 4. dist. 1.

VI. Hisce *Hugonis* & *Longobardi* disputationibus proiectum fuit in medium μῆλον ἔριδος: quod certatim & auide arripuit populus Scholasticorum: Et fabricata opinione operis operati, hoc discrimen commenti sunt inter sacramenta vtriusque Testamenti, quod per illa tantummodo significata, non autem exhibita seu collata fuerit gratia, etiam rite suscipientibus: per hæc vero gratia & significetur & conferatur, etiamsi in suscipiente nullus existat bonus interior motus.

VII. Sed quia alii ex ipsis viderunt absurdum esse, si dicatur, iustis in V. Testamento non fuisse collatam gratiam, finxerunt igitur, sacramenta V. Testamenti contulisse gratiam non ex opere operato, sed ex opere operante, hoc est, per modum meriti, ex suscipientis deuotione, quod ita declarant: omnem actum virtutis charitate formatum, dicunt meritorium esse: vsum vero sacramentorum V. Testamenti, dicunt fuisse actum obedientiæ. Data enim fuerunt præcepta de huiusmodi sacramentis, & ideo vsum eorum dicunt fuisse impletionem præcepti: & propterea ratione virtutis obedientiæ, per modum meriti, fideles tunc in vsu sacramentorum accepisse gratiam. Hæc vero sententia directe, & quasi aduersa fronte pugnat cum Paulo, qui Rom. 4, 11. ex professo docet & confirmat, circumcisionem non iustificasse Abrahamum ex opere operante, seu per modum meriti: sed fuisse *sigillum* seu obsignationem *iustitiæ fidei*, cuius proprium est, *vt beatitudo sit eius hominis, cui Deus* secundum gratiam *credenti, non operanti, imputat iustitiam sine operibus*, Rom. 4, 5. 6. Et quid quæso sani ab istis hominibus de salutari sacramentorum vsu expectes, qui gratuitam promissionem, qua gratia offertur & exhibetur, & fidem, qua promissio accipitur, ex sacramentis proscribunt, hoc est, qui ipsa sacramenta ex sacramentis tollunt, & ex Dei actione faciunt nostrum opus; ex gratia meritum, ex promissione præceptum? Et tamen istas Scholasticorum opiniones *Concilium Florentinum* confirmare

quod ipsum discrimen Concilium

Florentinum post confirmauit.

firmare non veretur: inquit enim: V. Testamenti sacramenta *non caussabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam* esse *figurabant: nostra* vero *& gratiam continent, & ipsam digne suscipientibus conferunt.* Quid vero audio? Num iustis, tempore V. Testamenti, virtute futuræ passionis Christi, non data fuit gratia? An vero tantum habuerunt præfigurationem, fore vt post natum Christum primum daretur gratia illis, qui post consummatam passionem Christi credituri essent? Passio certe Christi meritum illud est, propter quod gratia data fuit & olim & adhuc datur. Neque enim verum est, veteres olim per virtutem futuræ passionis Christi, sine certo aliquo medio seu organo, quo illa offerretur & applicaretur, iustificatos esse: nos vero per sacramenta, sine virtute passionis Christi iustificari.

Cum autem ipsi illorum argumentis Pontificii diffidant.

IIIV. Hæc ideo hoc loco annotaui, vt Lector admonitus intelligat, quæ sit Helena illa, pro cuius restitutione secundus hic Canon dimicat. Vt autem ad explicationem eo commodius transeamus, consideret Lector hoc artificium, quod illi, qui nunc sunt conductitii Pontificiæ caussæ advocati, ut amoliantur suspicionem nouitatis, non vtuntur in hac quæstione Scholasticorum argumentis, quia animaduertunt, qualia illa sint: sed *Augustini* autoritate opinionem illam tueri conantur ex quadam eius sententia, quæ extat in enarratione Psal. 73. *Sacramenta N. Testamenti dant salutem: Sacramenta V. Testamenti, promiserunt saluatorem.*

ad Augustini autoritatem prouocant; f. 552.

quibus 1. respondetur:

IX. Sed si recte & diligenter expendatur, quomodo *Augustinus* in loco allegato quæstionem illam disputet, non tantum liquido constabit, quæ fuerit ipsius sententia, verum etiam monstrabuntur vera fundamenta, ex quibus quæstio hæc recte explicari & diiudicari poterit. Non autem promiscue de omnibus figuris & signis V. Testamenti disputamus, sed de illis, quibus verbum promissionis gratiæ annexum fuit. Multæ enim fuerunt in V. Testamento figuræ & vmbræ, quæ aliquid sane de mysterio incarnationis, redemptionis & iustificationis significarunt: non autem omnes adiunctam habuerunt expressam promissionem diuinam, quod per illa signa Deus offerre, applicare & obsignare vellet promissionem iustitiæ fidei singulis, fide illis ritibus utentibus. Quædam vero non tantum significarunt, verum etiam adiunctam habuerunt promissionem, quod per illa signa in verbo Deus iustitiam fidei offerre, applicare, obsignare & confirmare vellet, in singulis, fide promissionis signis illis vtentibus: quale signum extra omnem controversiam fuit circumcisio. Duplicia igitur fuerunt signa V. Testamenti: quædam tantum fuerunt *significatiua*, quædam vero simul etiam fuerunt virtute promissionis *exhibitiua* seu obsignatiua gratiæ. *Augustinus* vero omnia illa signa aliquando una & eadem appellatione sacramenti comprehendit. Quando igitur figuras & vmbras, quæ sunt signa tantum significatiua, vocat sacramenta, tunc dicit in Psal. 73. De discrimine V. & N. Testamenti, *sacramenta non eadem, promissa non eadem.* Et illud declarat: *Promissa non eadem, quia promissa terra Canaan, — — regnum temporale, felicitas terrena. Sacramenta non eadem, quia alia sunt sacramenta salutem dantia, alia saluatorem promittentia. Sacramenta noui Testamenti, dant salutem: Sacramenta veteris Testamenti, promiserunt Saluatorem.* Nunquid autem dicemus *Augustinum* sensisse, Patres in veteri Testamento tantum terrena promissa habuisse, & prorsus destitutos fuisse promissione spirituali, de iustitia coram Deo, salute & vita æterna? Aut Patribus in veteri Testamento non fuisse datam salutem? Certe nemo sanus *Augustino* manifeste falsam hanc sententiam tribuere audebit, quam multis in locis ipse refutat. f. 552.

X. In promptu igitur est colligere, quid *Augustinus* in illo loco velit. Collationem enim seu potius mutuam relationem & indiuiduam connexionem instituit inter promissa & sacramenta: vt qualia sint promissa, talia etiam sint sacramenta: & quidem ex promissis sumendum esse iudicium de sacramentis. Et hoc fundamentum diligenter obseruetur. Iam vero inquit: In veteri Testamento fuerunt quædam promissa terrena seu temporalia politiæ Mosaicæ, & illis promissis etiam sacramenta quædam fuerunt adiuncta: Concludit igitur *Augustinus*, sicut ipsa promissa terrena figuræ fuerunt spiritualium promissionum, ita etiam Sacramenta illarum promissionum significasse futuram ἐνσάρκωσιν Saluatoris. Manifestum igitur est, *Augustinum* primo ibi loqui de signis, quæ tantum sunt significatiua, quæ non annexam habuerunt spiritualem promissionem. Deinde etiam inter ipsas spirituales promissiones, in veteri & nouo Testamento, *Augustinus* tale facit discrimen, quod in V. Testamento sunt promissiones Christi venturi, in nouo vero sit annunciatio Christi exhibiti.

Non minus autem promissio de futuro semine benedicto in V. Testamento fuit potentia Dei ad salutem omni credenti, quam annunciatio de Christo exhibito in N. Testamento. Et ex hoc fundamento, de discrimine scilicet promissionis gratiæ in vtroque Testamento, *Augustinus* differ-

differentiam sumit & constituit inter sacramenta, quæ promissioni gratiæ in vtroque Testamento voce diuina annexa fuerunt: inquit enim; *Cum ergo iam teneas promissa, quid quæris promittentia, Saluatorem iam habens?* Hoc vero est, quod dico, te tenere promissa: non quod iam acceperimus vitam æternam, sed quia iam venit Christus, qui per Prophetas prænunciabatur. Et hanc differentiam in multis aliis locis repetit & explicat. Iste igitur locus *Augustini*, quo ferme solo nituntur Pontificii, nihil ipsis patrocinatur, quasi tempore veteris Testamenti plane nulla fuerint sacramenta, per quæ Deus in verbo obtulerit, exhibuerit & obsignarit gratiam: cum certum sit, promissionem gratiæ tunc annexam fuisse certis quibusdam ritibus seu sacramentis. *Augustinum* enim diversum sensisse, postea ostendemus. Nunc tantum obiectionem, quam ex *Augustini* loco Pontificii formant, remouere & explicare volui.

tum 2. explicatur, quomodo intelligenda sint, quæ de sacramentis V. T. hinc illinc in Scriptura dicuntur.

XI. Quæ vero ex Scriptura adiiciuntur, facile explicari possunt, si seruetur *Hilarii* regula *l.4. de Trin.* vt *intelligentia dictorum* sumatur *ex caussis dicendi*. Scriptura enim de sacramentis V. Testamenti sæpe non loquitur, quid sint per se, hoc est, ex institutione diuina, vt scilicet sint sigilla promissionis gratiæ & iustitiæ fidei: sed reprehendit & refutat falsas opiniones, quas homines externis illis ritibus, neglecta promissione & fide, affingebant. Non enim docebant, fidem in sacramentis, tanquam in verbo visibili, debere apprehendere promissionem de redemptione per filium mediatorem futura, propter quem Deus credentes iustificat: sed sepulta promissione, & abolita vera fide, fingebant, se ex merito & dignitate operum, quæ in externis illis ritibus exercebant, iustificari. Contra hanc opinionem Paulus pugnat, de circumcisione disputans, Rom. 2, 25. seq. Gal. 5, 6. Et in Epistola ad Hebr. ostendit, solius Christi *sanguinem* habere *virtutem emundandi conscientiam a peccatis*. Quod igitur patres sub veteri Testamento iustificati sunt, hoc affirmat factum esse, non virtute sanguinis pecudum, aut reliquarum lustrationum: sed quod sub illis figuris & vmbris fides aliud obiectum intuita sit & apprehenderit, promissionem scilicet de futura victima filii Dei mediatoris. Hoc enim est, quod agit per totam Epistolam ad Hebræos: vbi simul ostendit illorum rituum antiquationem seu abrogationem, cum ipsorum complementum, Christus scilicet, exhibitus sit, & alia sacramenta instituerit.

c. 9. 12. 14.

tum 3. nostra sententia e S.S. confirmatur.

XII. Hisce igitur, quæ & ex Scriptura, & ex *Augustino* obiici solent, explicatis, tota res plana erit. Idem enim Deus est, & in V. & N. Testamento, *iustificans & circumcisionem & præputium*. Idem est Christus *heri, hodie, & in sæcula*: propter quem & iustificati sunt, & iustificantur credentes, & in V. & N. Testamento. Eadem est substantia (vt sic dicam) promissionis, eadem fides, eadem gratia, eadem iustitia, eadem salus & vita æterna in Christo, & propter Christum: qui in V. Testamento promittebatur venturus, & in nouo annunciatur exhibitus. De his capitibus nulla est, nec esse potest controuersia. Quæstio vero in eo versatur, quo medio, instrumento & organo Deus vtrobique vti voluerit ad offerenda, exhibenda, & obsignanda illa beneficia? Et quod in nouo Testamento verbum Euangelii sit *potentia Dei, ad salutem omni credenti*, non est dubium. Certum est & hoc, Christum ad hunc vsum instituisse sacramenta N. Testamenti, vt per illa, tanquam per visibile verbũ, offerret, exhiberet & obsignaret credentibus beneficia Euangelii. Iam de V. etiam Testamento extra controuersiam est, plane illam ipsam ibi fuisse rationem verbi seu promissionis. Quæro autem, an in V. Testamento promissio gratiæ tantum nuda, sine sacramentis, fuerit proposita populo Dei? Inuenio autem Genes. 17, 7. promissionem fœderis: *Ero Deus tuus, & seminis tui post te*: diuina institutione vestitam esse (vt sic dicam) ritu seu sacramento circumcisionis. Video etiam Paulum, Rom. 4, 11. signum circumcisionis vocare *sigillum*, seu obsignationem *iustitiæ fidei*. Vnde Patres recte sentiunt, infantes sub lege per circumcisionẽ liberatos fuisse a peccato originis. Et *Beda* erudite colligit a contrario, eos, qui in populo Israelitico accipiebant circumcisionem, vt sigillum iustitiæ fidei, coniunctos fuisse per hoc sacramentum Ecclesiæ populi Dei, & consignatos fuisse in fœdus & communionem beneficiorum Christi mediatoris. Deus enim dicit: *Masculus, cuius præputii caro circumcisa non fuerit, exterminabitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit.*

Rom. 3, 30.
Ebr. 13, 8.
Rom. 1, 16.
v. 14.

XIII. Cohærent igitur hæc, & manifesta sunt: 1. quod iusti in V. Testamento eundem habuerint Christum, eandem acceperint gratiam & iustitiam ad salutem & vitam æternam, quam credentes in N. Testamento accipiunt & habent. 2. Iustos in V. Testamento habuisse, non tantum nudam promissionem gratiæ, sed illi promissioni etiam diuina institutione annexos fuisse certos quosdam externos ritus, quæ sacramenta vocantur. Et inde consequitur 3. Quod scilicet iusti in V. Testamento non tantum per nudam promissionem gratiæ, propter venturum Messiam: verum etiam per sacramenta, quæ diuina institutione promissioni illi annexa erant, quale

quale extra controuersiam est circumcisio, non minus acceperint beneficia illa Euangelii, ad salutem necessaria, quam nos in N. Testamento. Atque ideo Paulus Col.2,11.12.permutatis vocabulis *circumcisionis* & *baptismi* significat: Nos, qui in N. T. per baptismum habemus *exspoliationem corporis peccatorum carnis*, accepisse & habere idem, quod circumcisi sub V.T. per circumcisionem acceperunt. Sicut enim circumcisio fuit *sigillum iustitiæ fidei*, Rom. 4, 11. ita *baptismus est stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum, per resurrectionem Christi*, 1. Petr. 3, 21. Et medium seu organon, quo exhibebatur & obsignabatur iustitia fidei, fuisse sub V. T. non nudam tantum promissionem, sed & signum eius circumcisionem, institutio circumcisionis, Genes. 17. & locus Pauli, Rom. 4, 11. clarissime ostendunt. Et 1. Cor. 10, 3.4. vbi tractat historiam de Manna, & de aqua ex petra profluente, dicit, *Patres eandem escam spiritualem manducasse, & eundem spiritualem potum bibisse.* Et diserte nominat Christum, *qui est heri, hodie, & in sæcula*, Heb. 13, 8. Et hunc Pauli locum *Augustinus* confert cum Baptismo & Cœna Domini, tractat. 26. in Ioan. explicans concionem Christi de Manna, inquit: *Sacramenta illa fuerunt in signis diuersa, in re, qua significatur, paria sunt.* Et tractatu 45. *In signis diuersis fides eadem*, sicut *in diuersis* „ *verbis*: quorum alterum prænunciat „ Christum venturũ, alterum annunciat, „ Christum venisse. Et contra Faustum Manichæum, multis argumentis agit, in diuersis signis, sacramentis seu ritibus vtriusque Testamenti, res non esse diuersas, sed easdem. Nam lib. 19. c. 15. mouet quæstionem, *vtrum tantum profuerit antiquis iustis, fides passuri & resurrecturi Christi, quantum nunc prodest fides passi & resuscitati? An ipsa effusio sanguinis agni Dei, quæ facta est pro multis in remissionem peccatorum, aliquid vtilitatis & purgationis dederit etiam his, qui hoc futurum credentes, antequam fieret, ex vita migrauerant?* Et istam sane quæstionem eo loco non definit. Alibi vero manifeste ex verbo Dei affirmat, iustos veteris Testamenti, quantælibet fuerint sanctitatis, non tamen eos saluos fecisse, nisi fidem Mediatoris, qui in remissionem peccatorum sanguinem suum fudit. Hæc enim sunt eius verba.

nec vero ex Patribus, f. 154.

f. 227.

f. 242.

ad Bonif. l. 1. c. 21. f. 595.

XIIII. Iam obseruet Lector, quæ inde argumenta *Augustinus* texat. Dicit enim cap. 14. *In hac vita nemo potest esse iustus, nisi qui ex fide viuit.* Gratia enim, iustitia, salus, vita æterna, fide accipienda sunt. Addit autem: *Antiqui iusti, qui Sacramentis illis intelligebant venturam prænunciari reuelationem fidei, ex illa, licet adhuc operta & abscondita, munere tamen pietatis intellecta, etiam ipsi viuebant.* Agnoscit lector connexionem argumentorum. *Antiqui iusti* acceperunt remissionem peccatorum propter Christum Mediatorem, remissio vero peccatorum non nisi fide accipitur, fides vero antiquorum obiectum habuit, non nudum tantum verbum, verum etiam Sacramenta illius temporis, & *ex illa fide*, in Sacramentis *munere pietatis intellecta, iusti viuebant.* Hæc omnia sunt *Augustini.*

f. 242.

XV. Quis igitur iam dicet, fidem antiquorum in Sacramentis illius temporis nihil accepisse, cum *Augustinus* affirmet, ipsos fide illa, in Sacramentis intellecta vixisse? Cap. 16. confert verbum & Sacramenta: *Si*, inquit, *eadem res aliter enunciatur facienda*, vt de Christo passuro, resurrecturo, &c. aliter enunciatur *facta*, vt de Christo passo, resuscitato, &c. *quid mirum, si aliis mysteriorum signaculis passio & resurrectio Christi futura promissa est, aliis iam facta annunciatur? —— Quid enim sunt aliud quæque corporalia Sacramenta, nisi quædam quasi verba visibilia sacrosancta?* Hæc Augustinus.

f. 242.

Si igitur concedimus, per verbum promissionis in veteri Testamento oblata & exhibita fuisse a Deo credentibus gratiam & salutem, quomodo Sacramentis illud adimemus, quæ nihil aliud sunt, quam visibilia verba? vt eadem sit ratio, & idem vsus verbi & Sacramentorum.

Et cap. 14. Correlatiua facit, sicut fidem & verbum seu promissionem, ita etiam fidem & Sacramenta; quod ergo fides accipit, hoc Deo per verbum & Sacramenta offert & exhibet. Verba *Augustini* hæc sunt: *Tunc ergo occulta erat fides, nam eadem credebant, eadem sperabant omnes iusti & sancti etiam temporum illorum: & promissiua erant illa omnia Sacramenta, omnisque ritus ille sacrorum: nunc autem reuelata est fides.* f. 242.

Et cap. 16. inquit *Aduersus calumniosam imperitiam Fausti demonstrare sufficerit, quanto errore delirent, qui putant signis Sacramentisque mutatis, etiam res ipsas esse diuersas, quas ritus propheticus prænunciauit promissas, & quas ritus Euangelicus annunciauit impletas: aut qui censent, cum res eadem sint, non eas aliis Sacramentis annunciari debuisse completas, quam his, quibus adhuc complendæ prænunciabantur.* f. 242.

XVI. Tota igitur res de collatione Sacramentorum veteris & noui Testamenti planissima est, si tantum adhibeatur illa distinctio, quam *Lutherus* tradit de captiuitate Babylonica: quod scilicet quædam figuræ veteris Testamenti tantum fuerunt signa significatiua, non autem annexum habuerunt verbum promissionis gratiæ. De illis signis hoc loco non disputamus. Fuerunt autem etiam

T. II. Ien. Lat. f. 216. b.

etiam in veteri Testamento signa quædam, quæ ex institutione diuina annexum habuerunt verbum promissionis gratiæ: quod verbum fidem exigit, quæ gratiam accipiat. Et de illis veterum Sacramentis manifestissimum est, quod ex institutione diuina eundem habuerint vsum & finem, quem Sacramenta noui Testamenti. Vnum enim & eundem Christum, in verbo promissionis, Sacramentis illis annexo, credentibus proposuerunt: eadem fuit fides, quæ & in verbo promissionis, & in Sacramentis, quæ promissioni gratiæ annexa erant, eandem gratiam, iustitiam, remissionem peccatorum, salutem & vitam æternam quæsiuit & accepit, sicut nunc in nouo Testamento. Et hactenus similitudo seu conuenientia est inter Sacramenta veteris & noui Testamenti.

Post hæc triplex discrimen inter Sacrament. vet. & noui Testam. secundum Augustinum recensetur.

XVIII. Nullane autem differentia est, nullumne discrimen inter Sacramenta veteris & noui Testamenti? Est omnino illustre discrimen, sicut *Augustinus* variis in locis demonstrauit. 1. in ipsis signis seu ritibus externis. Cum enim Christus sua incarnatione impleuisset ea, quæ veterum Sacramentis significata & promissa fuerant, mutata & abrogata sunt vetera illa Sacramenta, & per institutionem Christi Mediatoris, alia in ipsorum locum substituta. Aliis enim ritibus, inquit *Augustinus* contra Faustum lib. 19. cap. 16. *res annunciari* debuerunt *completa, quam his, quibus adhuc complenda prænunciabantur.*

2. Sacramenta veteris Testamenti fuerunt prænunciatiua venturi Christi, noui vero Testamenti annunciatiua sunt exhibiti Christi, sicut inquit *Augustinus* in Psalm. 73. Et tractat. in Ioan. 45. Item contra Faustum lib. 19. cap. 13. Et cap. 14. inquit: *Illa* in veteri Testamento *fuerunt promissiones rerum complendarum, hæc* in nouo Testamento, *sunt indicia completarum.* Et idem omnino discrimen *Augustinus* constituit inter verbum gratiæ sub veteri, de venturo, & in nouo Testamento, de exhibito Christo, Tractat. in Ioan. 45. Item contra Faustum lib. 19. cap. 16. Sicut igitur *in diuersis verbis*, ita etiam *in signis diuersis*, non est diuersa, sed *eadem fides*, inquit *Augustinus.* Idem ergo etiam Christus, eadem gratia, ad eandem iustitiam, eandem salutem, &c. f. 242.

Obseruandum autem est hoc discrimen, quod idem Christus, licet aliter verbo & Sacramentis in veteri Testamento venturus prænunciatus fuerit, & mysterium redemptionis complendum: aliter vero verbo & Sacramentis in N. T. Christus annuncietur exhibitus, & mysterium redemptionis impletum: virtus tamen incarnationis & redemptionis Christi eadem est, eadem etiam gratia ad salutem necessaria, quam Deus non minus tempore V. Testamenti proposuit, quam in nouo; quam etiam veterum fides non minus certo accepit in verbo & Sacramentis, quam nunc in nouo accipitur. Hæc distinctio inter ipsam incarnationem ac redemptionem, & inter virtutem eius seu gratiam, non recte obseruata, decepit Scholasticos; quando enim in *Augustino* legunt, res, quæ in veteri Testamento significatæ & promissæ fuerunt, in nouo redditas & exhibitas esse, hoc intelligunt non de ipsa incarnatione, & de opere redemptionis, sed de gratia & salute, quæ propter Christum donatur & exhibetur: cum certissimum sit, exhibitionem & collationem gratiæ & salutis propter Christum non minus fuisse tempore veteris Testamenti, quam in nouo.

Quando igitur *Augustinus* dicit, in verbo & Sacramentis veteris Testamenti fuisse veritatem promittentem, in nouo exhibentem, in veteri significationem promittentem, in nouo res redditas: hoc intelligit de incarnatione Christi, & de opere redemptionis, non autem de virtute eius, & de gratia, quam certe iustis in veteri Testamento exhibitam esse, nemo negare potest, qui ipsos saluatos esse concesserit.

Tertium discrimen *Augustinus* ita describit, de doctrina lib. 3. cap. 9. *Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facilimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit.* Et contra Faustum lib. 19. c. 13. *Prima Sacramenta cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, — — & alia sunt instituta: virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora.* Et in Ps. 73. *Mutata sunt Sacramenta, facta sunt faciliora, salubriora, feliciora.* Num vero ideo veteris Testamenti Sacramenta omnino nec salubria, nec felicia erunt, quia noui Testamenti Sacramenta prædicantur salubriora & feliciora? Aut quia Sacramentorum noui Testamenti prædicatur virtus maior, & vtilitas melior, num ideo plane nulla erit virtus, aut nulla omnino vtilitas Sacramentorum veteris Testamenti? Certe quæ secundum magis & minus comparantur, licet gradu differant, in vno tamen & eodem genere conueniunt. Felicitatem igitur, vtilitatem, virtutem & salutem *Augustinus* Sacramentis veteris Testamenti eo ipso tribuit, quod prædicat noui Testamenti Sacramenta feliciora, salubriora, virtute maiora, & vtilitate meliora. Et hoc libenter damus: sicut modus reuelationis in nouo Testamento illustrior est, lux fidei maior, & mensura gratiæ vberior: ita etiam per Sacramenta noui Testamenti gratiam Christi luculentius, plenius, perfectius & vberi-

Immo, ep. ad Ianuar. 118. T. II. opp. f. 359. — *f. 241.* — *f. 552.*

vna cum obseruatione, cur Sacramenta noui Testam. Augustinus appellauerit feliciora, salubriora, &c.

vberius dispensari credentibus. Nunc enim consummato redemptionis mysterio, figuris successit ipsa veritas, Hebr. 9, 9. 10. vmbris corpus, Col. 2, 17. Filius Dei enim, etiam ante suam incarnationem, fuit *iustitia & salus* credentium, Esa. 45, 24. & in ipsis inhabitauit, 2. Cor. 6, 10. Nunc vero postquam incarnatus est Deus & homo, Ecclesiæ suæ adest, & in credentibus habitat. In humana enim carne, quam filius Dei assumsit, *habitat* iam *tota plenitudo diuinitatis, vt ex eius plenitudine, omnes accipiamus gratiam pro gratia*, Col. 2, 9. Ioan. 1, 16. Illud tempore veteris Testamenti nondum erat factum, sed futurum promittebatur & credebatur. Quod si igitur promissio de futura incarnatione & redemptione, potentia Dei fuit ad salutem credentibus, sub veteri Testamento: maior certe, vberior & plenior erit gratia, postquam in nouo ipsum complementum rerum illarum factum est in Christo, qui vt Deus & homo credentibus se communicat.

XIX. Hoc igitur modo noui Testamenti Sacramenta differunt a veteribus, non tantum quia ceremoniæ sunt aliæ, & alii ritus externi: sed discrimen est aliud longe illustrius, sicut iam diximus. Pontificii vero hisce differentiis non sunt contenti, sed simpliciter volunt, Deùm per veteris Testamenti Sacramenta, etiam quæ verbum promissionis annexum habuerunt, nullam gratiam exhibuisse & contulisse credentibus, quod manifeste falsum esse, sola circumcisio ostendit. Caussa vero principalis, quare dogma illud Scholasticorum, de differentia Sacramentorum vtriusque Testamenti, tantopere vrgeant, hæc est, quod opinionem operis operati quomodocunque defendere & stabilire conantur. Sed de opere operato dicendum erit in examine 8. Canonis.

SECTIO III.

De differentia Sacramentorum inter se.

CANON III.

Ap. p. 201. v. 9. p. 202. v. 17.

SI quis dixerit, hac septem Sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.

EXAMEN.

Quam falsum sit, canonem hunc nequaquam nos ferire.

I. HVius Canonis examen paucis absoluemus. Cum etiam alias omnia & singula fulmina suorum anathematum peculiariter in nostrarum Ecclesiarum capita vibrare soleant: ab huius certe tertii Canonis trisulco fulmine, laus Deo, capita nostra omnino libera sunt. Ita enim fulminant: *Si quis dixerit, hac septem Sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.*

II. Nos vero nequaquam ii sumus, qui sentiamus vel doceamus, septem illa, quæ ipsi numerant, Sacramenta ita esse inter se paria, vt sicut Baptismus & Eucharistia, eodem etiam modo, seu pari ratione, reliqua quinque, quæ numerant, vere & proprie sint Sacramenta. Hoc ipsum enim est, quod in examine primi Canonis egimus: etiamsi de appellatione Sacramenti non pugnemus, sicut & veteres varie ea vsi sunt: omnino tamen discernendas esse res illas, quæ ex institutione diuina adiunctos habent certos externos ritus, ab illis rebus, quæ habent quidem mandatū Dei, sed non certos externos ritus voce diuina mandatos: & ab illis etiam ritibus, qui habent expressum mandatum Dei, & annexam voce diuina promissionem gratiæ seu beneficii redemptionis, sicut est Baptismus & Eucharistia, discernendos esse reliquos ritus, qui vndecunq; accepti sunt, certe non habent expressum mandatum Dei, nec promissionem voce diuina annexam, de applicatione & obsignatione gratuitæ reconciliationis. Atque ideo contendimus, ritus illos ab hominibus acceptos, nullo modo eodem loco habendos, aut in parem dignitatis gradum subleuandos esse, sicut priores illos, qui voce & mandato Filii Dei instituti sunt. Immenso enim interuallo distant, & in Ecclesia discernenda sunt Filii Dei instituta, ab hominum inuentis. Ab omni igitur crimine & accusatione Canon iste nos absoluit. Dicit enim *anathema* illis, qui fingunt, *septem illa*, quæ ipsi numerant *Sacramenta, ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius.*

exponitur, quo consilio Tridentini illum fabricarint.

III. Sed hæc forsan ioco quis dici arbitretur. Neque enim verisimile est, Tridentinos patres in tertio hoc Canone tam terribiliter detonare de dispari VII. Sacramentorum dignitate, ideo, quasi nostram sententiam probare, & quidem sub vinculo anathematis confirmare voluerint; nec ideo sane, quasi nec oblique, nec leuiter, sed anathematis seueritate notare & damnare voluerint Scholasticorum disputationes, qui fingunt, sicut Baptismum & Cœnam Dominicam, eodem etiam modo, & pari ratione, reliqua quinque vere & proprie esse Sacramenta. Quo igitur consilio, & quo sensu fabricatus est tertius iste Canon? Dicam tibi; Veteres illas contumelias repetere & stabilire voluerunt, dignitatem scilicet chrismatis in confirmatione, quamuis nec mandatum Dei, nec promissionem Filii Dei habeat, multo tamen præstantiorem & ampliorem esse, quam ipsius Baptismi,

licet expressum habeat mandatum Dei, & certissimam promissionem, voce filii Dei annexam. Ratio vero (si Dis in Romanorum pantheo placet) hæc est, quod Baptismus administrari potest, etiam ab iis, qui sunt in simplicibus Sacerdotum ordinibus, immo in necessitate etiam a laicis: sicut *Hieronymus* inquit contra Luciferianos. Confirmationis vero administrationem solis Episcopis reservari ipsis placuit. Addunt & hanc rationem, quod Baptismus tantum sit Sacramentum initiationis: per Confirmationem vero conferatur perfectio gratiæ & gloriæ. Ritum etiam ordinationis dicunt Sacramentum esse, præeminentia nobilitatis & perfectionis (vtor ipsorum verbis) dignius & præstantius, quam Sacramentum Baptismi. Quia, inquiunt, rOdo constituit hominem in gratia, gradu & statu dignitatis (hoc est, pinguium præbendarum, & regalium prælaturarum) quod Baptismus non facit. Atque ita cum in primo Canone ea, quæ non habent Dei mandata, sed sunt ab hominibus inuenta, diuinis institutis æquassent: iam in tertio Canone postulant ea in sublimiorem dignitatis gradum extolli & collocari, quam quæ ipse filius Dei in N. T. sua voce instituit, & Ecclesiæ commendauit. Vsque adeo verum est, quod eum, qui semel verecundiæ fines transiit, oportet gnauiter impudentem esse.

T. II. opp. f. 96.

qua occasione simul adducuntur rationes Pontificiorum, cur confirmationem & ordinem ipsi Sacrament. Baptismi præferre non vereantur.

Est & hoc vnum ex mysteriis huius tertii Canonis, quod dignitas Sacramenti Ordinis non potest ferre honorabile, sanctum & castum coniugium: licet & ipsum nominent Sacramentum. Tanto enim dignius est Ordinis Sacramentum coniugio, quod facilius pati secum potest centum prostibula, successiue tamen (sicut inquit *Coloniensis* quidam) quam vnam legitimam coniugem. Si qua vero præterea alia tertius hic Canon mysteria continet, ea vel *Andradius*, vel alius quispiam nobis pandet. Quod vero ad rem ipsam attinet, quæ sit Sacramentorum, quæ Scripturæ testimonium habent, seu conuenientia seu differentia, non potest simplicius & rectius constitui & explicari, quam si vnumquodque ex sua institutione, & ex promissione, quam ex voce diuina annexam habet, iudicetur. Non male enim huc quadraret, quod in decreto suo dicunt: per Sacramenta iustitia fidei vel incipit vel incepta augetur, vel amissa reparatur. Sed hæc plenius explicare, non est huius loci: tantum enim examen decretorum & canonum Tridentini Concilii instituimus.

SECTIO IIII.

De necessitate Sacramentorum.

CANON IIII.

SI quis dixerit, Sacramenta noua legis non esse ad salutem necessaria, sed superflua: & sine eis aut eorum voto, per solam fidem, homines a Deo gratiam & iustificationem adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit. *Cat. L. p. 548.*

EXAMEN.

Detectio [illegible]

I. PRincipio artificium compositionis in hoc Canone considerandum est: in singulis enim ferme dictionibus peculiares latent insidiæ. Indifferenter de omnibus suis, quæ numerant, Sacramentis prædicant, quod sint ad salutem necessaria. Quod enim addunt (*licet omnia singulis necessaria non sint*) intelligunt de Ordine & Coniugio. Reliquos vero ritus, vt confirmationis, extremæ vnctionis, auricularis confessionis, satisfactionis, &c. volunt simpliciter esse Sacramenta ad salutem necessaria. Et quod præcipue obseruandum est, necessitatem Sacramentorum opponunt iustificationi per solam fidem. Atqui ea, quæ ad salutem necessaria sunt, distinguenda sunt, vt Christus promerens, Pater donans, organa seu media verba & Sacramentorum, per quæ Spiritus S. beneficia illa noui Testamenti offert, applicat, obsignat, auget, & confirmat in credentibus: & demum fides, quæ beneficia illa apprehendit. Singula hæc suo modo, & in suo gradu, ad salutem nostram ordinata sunt. Et sicut non sequitur: Sacramenta ad salutem sunt necessaria: ergo non solus Christus suo merito nobis eam acquisiuit: ita etiam non sequitur: Sacramenta ad salutem sunt necessaria: ergo non per solam fidem gratiam iustificationis accipimus. Neque enim quisque sanus iustificationem per solam fidem ita vnquam intellexit, quasi a iustificatione excludatur gratia Dei, meritum Christi, & ministerium verbi & Sacramentorum. Immo fides in iustificatione quærit, apprehendit, & accipit gratiam Dei, propter meritum filii mediatoris: & quidem hæc quærit & accipit in ministerio verbi & Sacramentornm, per quod medium scit Spiritum sanctum velle efficacem esse. Quærere vero, apprehendere & accipere illa beneficia, Scriptura affirmat, solius fidei proprium esse. Manifestum

ſtum igitur eſt, qualis ſit ſophiſtica, neceſſitatem Sacramentorum opponere iuſtificationi per ſolam fidem. Ego vero arbitror, arctitectos IIII. huius Canonis aliud ſpectaſſe hac antitheſi inter neceſſitatem Sacramentorum ad ſalutem, & inter iuſtificationem per ſolam fidem. Neque enim neceſſitatem Sacramentorum eo tantum referunt, quod ſint cauſſæ inſtrumentales, per quas a Deo nobis offeratur & exhibeatur gratia iuſtificationis: ſed loquuntur de adipiſcenda, ſeu accipienda gratia iuſtificationis: & hoc nolunt ſoli fidei tribui, ſed adiungunt neceſſitatem Sacramentorum, hoc eſt, intelligunt noſtrum opus, quod in ſuſceptione Sacramentorum facimus, ita vt fides non ſola, ſed vna dignitate ſeu merito illius noſtri operis, accipiat gratiam iuſtificationis. Et proptèrea nominant Sacramenta nouæ legis, vt ſit mutua relatio legis & noſtrorum operum, in ipſo etiam Sacramentorum vſu; ideo etiam votum nominant, hoc eſt, pollicitationem certi operis, ad accipiendam iuſtificationis gratiam. Quis igitur iam neget Patribus Tridentinis defuiſſe ingenium, cum in tam paucis verbis, tam multas & varias inſidias occultare potuerint? Non poteſt autem eius quæſtionis, quæ in IIII. hoc Canone proponitur, vera explicatio tradi, niſi prius ex inſidiis illis nos euoluamus. Quando igitur de neceſſitate Sacramentorum diſputatur, non eſt quæſtio de ritibus humana autoritate inſtitutis, ſed de iis, qui vere & proprie ſunt Sacramenta: ſcilicet de Baptiſmo, & Cœna Domini. Et in illis Sacramentis non eſt quæſtio de magica aliqua efficacia, abſolute hærente in ipſis externis elementis: nec dignitate, aut merito noſtri alicuius operis: ſed quod ſint media ſeu organa, per quæ Deus offert, & fides accipit gratiam & ſalutem.

Quid in quæſtione ſit, adſeritur:

Unde vere neceſſitas ſacramentorum e genuinis fontibus deducitur,

II. Quæſtione hoc modo formata, explicatio non erit difficilis: quæ multa vtiliter monebit & veram reuerentiam erga Sacramenta in animis noſtris excitabit. Pendet autem ex conſideratione doctrinæ, quare Deus promiſſioni Euangelii adiecerit Sacramenta? Deus enim, qui ſatisfactionem filii ſui mediatoris ordinauit, vt eſſet meritum & acquiſitio ſalutis noſtræ: qui etiam ordinauit, vt fides eſſet quaſi manus noſtra, qua quæramus, apprehendamus & accipiamus gratiam Dei in Chriſto: idem Deus etiam certum medium ſeu organon ordinauit, per quod beneficia filii mediatoris, ad ſalutem noſtram velit offerre & exhibere, vt fides habeat & ſciat certum medium in quo quærere & accipere poſſit gratiam & ſalutem.

III. Tale ergo medium ſeu inſtrumentum Dei eſt verbum Euangelii prædicatum, auditũ, cogitatum, & fide apprehenſum. Rom. 10, 17. *Fides iuſtificans ex auditu, auditus per verbum Dei.* Rom. 1, 16. *Euangelium eſt potentia Dei, in ſalutem omnĩ credenti.* Ioan. 5, 24. *Amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui miſit me, habet vitam æternam,* &c. Iam vero cum Deus per verbum offerat, & exhibeat, & fides etiam in verbo apprehendat & accipiat non dimidiatum & inſufficiens aliquid, ſed gratiam, quæ ad ſalutem neceſſaria eſt, ita vt Euangelium ſit potentia Dei ad ſalutem omni credenti: oritur quæſtio, quis ſit Sacramentorum vſus? aut propter quas cauſſas Deus externos Sacramentorum ritus, ſua inſtitutione adiecerit promiſſioni Euangelii? Et ſunt quidem non pauci homines, partim fanatici, partim profani, qui & ſentiunt & clamitant, ſuperfluum & non neceſſarium eſſe Sacramentorum vſum. Piorum etiam animi ſæpe huiuſmodi cogitationibus tentantur: Cum verbo Deus omnia, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, offerat & exhibeat, cumque fides illa in verbo inuenire & apprehendere poſſit, quid opus ſit Sacramentis? poſſe igitur ſine ſalutis diſpendio vſum Sacramentorum negligi.

Et talibus ſane, ſiue tentationibus, ſiue fanaticorum clamoribus, recte ex verbo Dei opponitur, Sacramenta, quæ Deus ipſe, vt eſſent ſalutis noſtræ adminicula, inſtituit, nullo modo iudicanda eſſe vel inutilia, vel ſuperflua, quæ ſecure negligi & contemni poſſint. Recte enim *Auguſtinus* dicit contra Fauſtum lib. 19. c. 11. *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta, ſacrilegos facit.* Impie quippe contemnitur, ſine qua non poteſt perfici pietas.

Mox etiam obſeruatione, quid illa quoad nos conſideranda ſint,

IIII. Sed hæc ex verbo Dei diligenter explicanda ſunt, vt & doctrina recte intelligatur, & verus Sacramentorum vſus ornetur, & ſerio ametur. Quod igitur ad Deum attinet, verbo promiſſionis offert & exhibet illam ſuam gratiam, quæ ad ſalutem neceſſaria eſt: ita vt fides in illo obiecto ſeu medio inuenire poſſit, quicquid ad ſalutem eſt neceſſarium.

Et quidem (ſicut *Chryſoſtomus* inquit) ſi Angeli eſſemus, nullo præterea ſigno nobis opus eſſet. Sed carnalis infirmitas fidem impedit, turbat, diſtrahit, & debilitat. Arduum enim & difficile eſt iis, quæ in verbo proponuntur, *licet non appareant*, tamen firma animi perſuaſione inhærere, Hebr. 11, 1. Immo *contra ſpem in ſpem* credere, Rom. 4, 18. cum quidem in hac vita mens ſemper ſenſuum adminicula quærat. Præterea fides,

etiam quando statuit promissionem Dei in genere veram esse angitur tamen de hac præcipue quæstione: an priuatim etiam ad me pertineat? Deus igitur, *qui diues est in misericordia*, vt diuitias bonitatis suæ nobis ostenderet, & commendaret, non vno tantum modo, per nudum scilicet verbum, gratiam suam nobis exhibere voluit: sed infirmitatem nostram voluit certis adminiculis subleuare, institutis scilicet, & promissioni Euangelii annexis Sacramentis, hoc est, certis signis, ritibus, seu ceremoniis, in sensus incurrentibus, vt illis commoneret, erudiret, & certos nos redderet, quod foris in specie visibili geri cernimus, illud intus virtute & potentia Dei in nobis effici; sicut enim verbum incurrit in aures, & ferit corda; ita ritus Sacramentorum incurrit in oculos, vt moueat corda, vt non dubitemus, DEVM nobiscum agere, & velle iuxta verbum in nobis efficacem esse ad salutem. Verbo enim, & externis a se institutis signis solet cum hominibus agere. Præterea mens humana non tantum per se non nouit promissionem de gratuita reconciliatione, verum etiam quando illa verbo nobis reuelatur, licet pia mens eam non ausit in genere mendacii arguere, fides tamen, in tentationibus præsertim, difficulter illam, vt priuatim ad me etiam pertinentem, apprehendere & retinere potest. Deus igitur Sacramenta instituit, vt essent externa & visibilia signa & pignora gratiæ & voluntatis Dei erga nos: quibus illustri visibili testimonio testificetur, quod promissio ad singulos illos pertineat, qui fide eam in vsu Sacramentorum amplectuntur. Et hoc modo Sacramenta sunt externa visibilia testimonia applicationis, gratuitæ promissionis Euangelii. Eius enim vox generalis est, fides vero & vsus Sacramenti applicant eam ad singulos credentes.

Eph. 2, 4.

V. Hoc modo Sacramenta, quoad nos, sunt signa confirmantia fidem erga promissionem Euangelii, quoad Deum, sunt organa seu instrumenta, per quæ Deus in verbo, sua potentia & operatione, gratiam promissionis Euangelicæ credentibus exhibet, applicat, obsignat, confirmat, auget & conseruat. Non autem alia est gratia, quæ in uerbo promissionis, & alia, quæ in Sacramentis exhibetur: nec alia est promissio in verbo Euangelii, alia in Sacramentis. Sed eadem est gratia, vnum & idem verbum, nisi quod in Sacramentis, per signa diuinitus instituta, *verbum* quasi *visibile* redditur (sicut *Augustinus* loquitur) propter nostram infirmitatem. Fides igitur in Sacramentis non aliam quærit gratiam, quam in verbo, nec sine promissione, præter aut extra promissionem, in Sacramentis quærit gratiam. Verbum enim promissionis est obiectum illud, quod fides in Sacramentis intuetur: & in illo apprehendit ea, quæ verbo in Sacramentis promittuntur, offeruntur & exhibentur. Ita Ephes. 5, 26. Paulus inquit: *Mundans Ecclesiam lauacro aquæ in verbo.* Hæc doctrina ornat dignitatem Sacramentorum, & exsuscitat veram reuerentiam erga vsum Sacramentorum, & ex his fundamentis sumitur explicatio quæstionis propositæ. Quæ enim piæ aures prosanas illas voces vel ferre, vel admittere possent, Sacramenta esse superflua, quæ secure contemni, & sine dispendio salutis negligi possint? cum ex verbo Dei constet, Deum illa ad subleuandam infirmitatem nostram instituisse: vtque diuitias bonitatis suæ ad procurandam salutem nostram ostenderet, instituisse ipsum talia organa seu instrumenta, in quibus virtute & operatione Spiritus S. fides nostra, quamuis languida & infirma, gratiam apprehendere, & obsignatam retinere posset, ad salutem & vitam æternam. Necessaria igitur sunt Sacramenta & ratione infirmitatis fidei nostræ, cui huiusmodi adminiculis opus est: & ratione institutionis diuinæ; quæ enim Deus hoc consilio, & in hunc finem instituit, vt per ea credentibus exhibeat, applicet & obsignet beneficia mediatoris ad salutem; ea certe nec inutilia, nec superuacanea, sed necessaria sunt.

VI. Et hoc sensu non inuiti concedimus, Sacramenta ad salutem esse necessaria, tanquam caussam instrumentalem: sed tamen addenda est hæc declaratio, non tam præcisam esse necessitatem Sacramentorum ad salutem, sicut est fidei & verbi. Sine fide enim nemo potest saluari: & sine verbo nulla potest esse vera fides, Rom. 10, 10. 17. Qui igitur verbum Dei non habet, is, quia non potest fidem concipere, non potest saluari. Qui vero ex auditu verbi veram & iustificantem fidem iam habet: is licet fide acceperit reconciliationem, Sacramentorum tamen vsum nullo modo contemnet, propter caussas iam expositas: aut si contemnit, fides non est vera; non enim retinet essentialem suam proprietatem, quæ consistit in mutua relatione verbi & fidei: vt scilicet fides verbum promissionis, vbicunque Deus sua institutione illud proponit, quærat & aprehendat. Sed si quis ex auditu verbi habeat veram fidem in Christum, & non concedatur ipsi facultas, vt possit Sacramentis iuxta institutionem diuinam vti: in tali certe casu, non est statuenda præcisa necessitas Sacramentorum ad salutem: vt propterea salus illis denegetur, quibus non datur facultas vtendi Sacramentis, licet fide in verbo apprehendant

vbi tamen necessitas illa quodammodo restringitur.

dant

dant Christum mediatorem. Latroni enim in cruce, Christum in verbo promissionis fide apprehendenti, certo promittitur paradisus: licet non daretur ipsi facultas, vt posset baptismum accipere. Ita qui in deserto nati fuerant, per annos 40. non sunt circumcisi, propter continuas peregrinationis iactationes, quæ facultatem circumcisionis accipiendæ non concedebant, Iosuæ 5, 5. 6. Et tamen non est dubium, quosdam ex illis per 40. illos annos in deserto mortuos fuisse: quos nemo damnauerit, si Deo fide in promissionem de venturo Messia reconciliati fuerunt. Recte igitur *Augustinus* inquit, contra Donat. lib. 4. c. 22. Latronis exemplum *etiam atque etiam considerans, inuenio non tantum passionem pro nomine Christi id, quod ex Baptismo de erat, posse supplere: sed etiam fidem, conuersionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: nec quia credidit, passus est: sed dum patitur, credidit. Quantum itaque valeat, etiam sine visibili Sacramento Baptismi* (id *quod ait Apostolus: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*) *in illo latrone declaratum est: sed tunc impletur inuisibiliter, cum mysterium Baptismi, non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit.* Cap. 23. Latro ille non tamen omnino sine sanctificatione Baptismi, quæ corporaliter adhibetur, fuit: *quia non eius accipiendæ voluntas defuit, sed non accipiendæ necessitas affuit.* Cap. 24. *In illo latrone, quod ex Baptismi Sacramento defuerat, compleuit omnipotentis benignitas: quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat.* Cap. 25. *Cum vero ex voluntate defuerit, reatu hominem inuoluit: —— neque enim vllo modo dicenda est conuersio cordis ad Deum, cum Dei Sacramentum contemnitur.* Et hoc est quod *Longobardus* dixit, gratiam Dei non esse alligatam Sacramentis.

Luc. 23, 43. — f. 289. — Rom. 10, 10. — f. 289. — f. 290. — f. 290. — l. 4. dist. 1. c. 2.

VII. Obseruet autem Lector, in autoribus non tantum videndum esse, quid dicatur, sed principaliter, ex quibus fundamentis id, quod dicitur, extruatur. De articulo necessitatis in latrone non baptizato, idem dicit *Cyprianus*, quod *Augustinus*: sed fundamenta longe sunt diuersa. *Cyprianus* sentit, latronis passionem vicem Baptismi suppleuisse: *Augustinus* vero rectius sentit, fidem cordis apprehendentem Christum iustificasse & saluasse latronem, cum articulus necessitatis Baptismum excluderet.

Cypr. ep. ad Iubaian. T. II. opp. f. 208.

Ita vetustas de articulo necessitatis, cum credentes, priusquam baptizari possent, vel ad martyrium raperentur, vel morte præoccuparentur, venuste distinxit Baptismum *fluminis, flaminis* & *sanguinis*. Illud vero postea ita deprauarunt, quasi dignitas operis & meriti in martyrio tanta sit, quæ virtuti sanguinis Christi in Baptismo æquetur, & eius vicem supplere possit. Item Baptismum flaminis interpretati sunt, quod tanta possit in aliquo contrito satisfactio & charitas esse, vt dignitas eius vicem virtutis Baptismi supplere possit. Hæc non tantum peregrina, sed omnino falsa & impia fundamenta sunt: nostrorum scilicet operum merita, æquare virtuti Baptismi. In hac igitur exceptione articuli necessitatis monstrandi sunt conscientiis veri fontes consolationum: qui certe non sunt, vt nostra opera vice Baptismi Deo opponamus, sed vt fides apprehendens verbum promissionis, etiamsi articulo necessitatis a Baptismo excludatur, nihilominus certo statuat, se accipere & possidere Christum, gratiam Dei, & vitam æternam. *Euangelium enim Dei est potentia, ad salutem omni credenti.* Rom. 1, 16.

VIII. Porro adscribam locum *Augustini*, ex eodem lib. c. 22. qui illustrabit hanc quæstionem: An scilicet Sacramenta sint superflua? Verba hæc sunt: f. 289. *In Cornelio & amicis eius —— posset videri superfluum, vt aqua etiam tingerentur, in quibus iam donum erat Spiritus sancti: quod non nisi baptizatos alios accepisse, sancta Scriptura testatur. —— Baptizati sunt tamen: & in hoc facto Apostolica extat autoritas. Vsque adeo nemo debet in quolibet prouectu interioris hominis, si forte ante Baptismum vsque ad spiritualem intellectum pio corde profecerit, contemnere Sacramentum, quod ministrorum opera corporaliter adhibetur, sed per hoc Deus hominis consecrationem spiritualiter operatur. Nec ob aliud existimo munus baptizandi Ioanni fuisse attributum: —— nisi vt Dominus ipse, qui dederat, cum serui Baptismum non spreuisset accipere, dedicaret humilitatis viam, & quanti pendendum esset suum Baptisma, quo ipse baptizaturus erat, tali facto apertissime declararet. Videbat enim tanquam peritissimus medicus salutis æternæ, quorundam non defuturum tumorem, qui cum intellectu veritatis, & probabilibus ita profecissent, vt multis baptizatis vita atque doctrina se præponere minime dubitarent, superuacaneum sibi esse crederent baptizari: quando ad illum mentis se habitum peruenisse crederent, ad quem multi baptizati adhuc ascendere conarentur.* Hæc *Augustinus*.

SECTIO V.

De efficacia & vsu Sacramentorum.

A. C. p. 13. v. 11. Ap. p. 59. v. 13. p. 164. v. 24. Cat. L. p. 556. v. 2.

** Cat. p. 549. v. 19. p. 555. v. pen. p. 558. 19.*

*** Ap. p. 203. v. 4. p. 265. v. vlt. p. 318. v. 15.*

**** A. C. p. 13. v. 11. Ap. p. 200. v. 6.*

CANON V.

SI quis dixerit, hæc Sacramenta propter solam fidem nutriendam *instituta fuisse, anathema sit.*

CANON VI.

Si quis dixerit, Sacramenta noua legis non continere gratiam, quam significant: *aut gratiam ipsam* non ponentibus obicem *non conferre, quasi signa tantum externa sint accepta per fidem gratiæ vel iustitiæ:* & notæ quædam Christianæ professionis, *quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.*

CANON VII.

Si quis dixerit, non dari gratiam per huiusmodi Sacramenta, semper & omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando & aliquibus, anathema sit.

EXAMEN.

Vti de hac materia variæ fuerunt disputationes.

I. DE efficacia Sacramentorum, quomodo seu qua ratione offerant, exhibeant, applicent & obsignent gratiam, inter Scholasticos scriptores variæ fuerunt disputationes. Quidam enim, vt *Alensis, Thomas, Durandus*, &c. senserunt, ipsis externis Sacramentorum elementis per verbum conferri virtutem quandam supernaturalem, quæ non sit relatio seu ordinatio Dei, quod per Sacramenta, tanquam per caussas instrumentales, Deus efficacia spiritus velit conferre gratiam: sed quæ sit virtus supernaturalis & spiritualis, absolute hærens in corporalibus Sacramentorum elementis, per quam influant & agant in animam, siue effectiue, siue dispositiue. Addunt tamen, vt ostendant, nec se, nec alios, quod dicunt, intelligere, esse ens incompletum, quod per se non sit in aliquo ex decem prædicamentis.

l. de sacram. P. IX. c. 1. & 4.

Hugo etiam dicit, Sacramenta noui Testamenti ideo prius sanctificari, consecrari, seu benedici, vt ex sanctificatione (quæ scilicet ex consecratione, in ipsis Sacramentorum elementis contenta & inclusa insit) cum applicantur, sanctificent: scilicet, sicut quando emplastrum applicatur vulneri. In hac imaginatione etiam *Cyprianus* hæsit: qui baptismum ab hæreticis & malis ministris datum ideo pronunciauit inutilem, inefficacem & irritum, quia tales suis benedictionibus & consecrationibus non possint aquæ talem virtutem conferre, quæ in animam influat & agat. Ex hac etiam imaginatione, orta fuit praua illorum opinio, qui apud *Augustinum* de Ciuit. lib. 21. cap. 25. *liberationem ab igne æterno promiserant omnibus*, sine vera fide habentibus Sacramentum Baptismatis & corporis Christi, *quomodolibet vixerint, & in quacunque hæresi vel impietate fuerint.*

II. Illa vero opinio, quod in ipsis Sacramentorum elementis gratia essentialiter contineatur, sicut medicina in pyxide, ita vt virtus Sacramentorum sit vel essentia, vel qualitas, siue completa, siue incompleta, hærens in corporalibus Sacramentorum elementis, etiam inter Scholasticos scriptores, non fuit omnibus probata: vt *Bonauentura, Richardo*, &c. Fuerunt præterea, qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt: ita vt Sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, & merito operis, quod exercet, vel ille, qui celebrat, vel qui suscipit. Sed hæc opinio ex diametro pugnat cum vera ratione Sacramentorum: quæ sunt actiones, in quibus non nos nostrum aliquid offerimus, sed in quibus Deus sua beneficia nobis offert & exhibet, vt vult illa, a se donata, a nobis accipi.

III. Nostro vero tempore quidam, dum hasce Pontificias opiniones vehementius refutare voluerunt, nimium deflexerunt in sinistram partem. Disputarunt enim, Sacramenta nihil aliud esse, quam signa, & notas Christianæ professionis, quibus a Iudæis & paganis discernamur. In quo vsu quondam apud gentes fuerunt mysteria Cereris, similes initiationes.

Quidam censuerunt, Sacramenta tantum esse Christianæ societatis symbola, quibus ad mutuam communicationem officiorum excitemur, & obstringamur: sicut quondam in fœderibus faciendis mos erat, vna vesci ex rebus sacrificatis. Alii in vsu Sacramentorum nihil aliud spectari voluerunt, quam solas allegorias seu significationes Christianæ mortificationis, regenerationis, viuificationis, spiritualis alimoniæ, &c. Sunt, qui videri volunt de Sacramentis honorifice sentire: & tamen docent, Sacramenta tantum esse signa

signa gratiæ, iam antea, ante & extra vsum Sacramentorum, collatæ & exhibitæ, ita vt per Sacramenta Deus nihil conferat & exhibeat illis, qui fide Sacramentis vtuntur: sed quod tantum sint signa gratiæ, alias & alio modo ante collatæ.

Huic affinis est & illorum opinio, qui existimant, vsum Sacramentorum tantum per modum commonefactionis excitare fidem, quæ alibi & alio modo, non in vero Sacramentorum vsu, quærat & accipiat gratiam, sicut talis commonefactio a picturis etiam sumi potest. Has opiniones ideo recensui, vt ex antithesi vera sententia rectius intelligatur: præcipue vero ideo, quia video Pontificios, in suis de hac quæstione disputationibus, fanaticorum opiniones insidiose commiscere cum nostrarum Ecclesiarum confessione: cum p. 200. 203. tamen *Apologia Augustana confessionis* sententiam suam, ex verbo Dei extructam, diserte seiungat a fanaticorum profanis opinionibus.

IIII. Manifesta enim sunt Scripturæ *ita manifestum est, sacramentis in Script. 5. efficaciam tribui.* testimonia, quæ vt negari non possunt, ita eludi non debent. Tit. 3, 5. Baptismus vocatur *lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.* Eph. 5, 26. 27. *Tradidit semetipsum pro Ecclesia, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo,* &c. Io. 3, 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Actor. 2, 38. *Baptizetur vnusquisque in remissionem peccatorum.* Actor. 22, 16. *Baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Iesu.* 1. Petr. 3, 21. loquens de aqua, per quam Noe cum suis in arca seruatus fuit, inquit, ὁ: id est, *qua aqua,* arcæ antitypon, *nunc nos saluos facit,* baptisma scilicet: *non quod sit depositio sordium carnis, sed quia est stipulatio bonæ conscientiæ ergà Deum, per resurrectionem Christi.* Rom. 6, 3. 4. 5. *Quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptizati sumus: vt sicut complantati sumus similitudini mortis eius, ita etiam resurrectionis simus.* Gal. 3, 27. *Quotquot baptizati estis, Christum induistis.* Marc. 16, 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

V. Hæc manifestissima testimonia, quæ *quo faciunt & Patrum testimonia.* diserte Sacramentis efficaciam tribuunt, & qualis ea sit, explicant, non sunt per tropos peruertenda a simplici & genuina significatione, quam propria vocabulorum significatio præbet. Et ita veteres hæc testimonia simpliciter, sicut sonant, intellexerunt. f. 241. *Augustinus* enim contra Faustum lib. 19. c. 11. de Sacramentis inquit: *Quorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta, sacrilegos facit, impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas.* f. 241. Cap. 13. Sacramenta noui Testamenti esse *virtute maiora, vtilitate meliora.* Cap. 16. De corporali Baptismi actione, & de sono verborum promissionis, inquit: f. 242. *Hæc omnia fiunt & transeunt, sonant & transeunt: virtus tamen, quæ per ista operatur, iugiter manet: & donum spirituale, quod per ista insinuatur, æternum est.* In Leuit. quæst. 84. Dominus dicit: f. 160. *Ego sanctifico Aaronem,* & Mosi dicit: *Sanctificabis eum: Quomodo ergo & Moyses sanctificat, & Dominus? Non enim Moyses pro Domino, sed Moyses visibilibus Sacramentis per ministerium suum: Dominus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi est totus fructus,* & omnis vtilitas *etiam visibilium Sacramentorum.* Tractat. in Io. 80. f. 303. *Quare non ait* Christus, *Mundi estis propter Baptismum, quo loti estis: sed ait, Propter verbum, quod locutus sum vobis? Nisi quia & in aqua verbum mundat. Detrahe verbum: & quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum.* Et mox: *Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur.*

VI. Has sententias adscripsi: quia non tantum tribuunt Sacramentis virtutem seu efficaciam, sed simul etiam explicant, quomodo seu qua ratione Sacramenta dicantur conferre gratiam; sicut iam ostendemus. Non autem agimus de ritibus, sine expresso verbo Dei institutis, quibus humana temeritas efficaciam spiritualem æqualem, immo maiorem & præstantiorem, quam ipsis Dei institutis tribuit: sed quæ vere & proprie sunt Sacramenta, quæque promissionem gratiæ diuina voce annexam habent. Et appellatione Sacramenti intelligimus non externa tantum elementa, & visibiles ritus: sed omnia illa, quæ ad rationem Sacramenti pertinere, supra in explicatione primi Canonis diximus, præcipue vero promissionem de exhibitione & applicatione gratiæ.

VII. Non obscura autem, nec difficilis est explicatio, si adhibeatur necessaria *obseruanda tamen quædam inter Deum & sacramenta distinctio.* illa distinctio, quomodo Deus conferat gratiam, & quomodo Sacramenta non conferant gratiam? Deus Pater reconciliat sibi mundum, acceptat credentes, non imputans ipsis peccata eorum. Hoc certe modo Sacramenta non conferunt gratiam, sicut ipse Deus Pater. Christus est *pax nostra,* Eph. 2, 14. Mors Christi est reconciliatio nostra. *In sanguine ipsius iustificati sumus,* Rom. 5, 9. *Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato,* 1. Ioan. 1, 7. *Resurrexit propter iustitiam nostram,* Rom. 4, 25. Et illo certe modo Baptismus non purgat peccata, sicut ipse Christus. Spiritus

tus sancti propria est efficacia in collatione & applicatione gratiæ. Et Sacramenta certe non sunt exæquanda cum ipso Spiritu sancto, vt pari & eadem plane ratione credantur conferre gratiam, sicut ipse Spiritus S. Num vero propterea nihil tribuendũ est Sacramentis? Certe quid Scripturæ sententiæ Sacramentis tribuant, paulo ante ipsis Scripturæ verbis commemoratum est. Sed accurate & sollicite cauendum est, quando de Sacramentorum virtute & efficacia disputamus, ne ea, quæ propria sunt gratiæ Patris, efficaciæ Spiritus, & meriti filii Dei, Deo adimamus, & ad Sacramenta transferamus; hoc enim esset crimen idololatriæ: nec Sacramenta adiungenda sunt merito Christi, gratiæ Patris, & efficaciæ Spiritus, tanquam caussæ adiuuantes, seu partiales: Idem enim hoc esset crimen. *Non enim datum est alind nomen*, &c. Act. 4, 12. *Et gloriam meam alteri non dabo*, Esa. 48, 11. *Deus saluans non est præter me: ego sum, & non est alius*, Esa. 45, 6.

Quo igitur modo Baptisma *nos saluos facit*? 1. Petr. 3, 21. Quomodo est *lauacrum regenerationis*? Tit. 3, 5. Hoc vero Paulus simpliciter declarat, cum Ephes. 5, 26. inquit, *Mundans Ecclesiam lauacro aqua in verbo.* Et *Augustinus* idem

l. d. Ioan. 15, 3. colligit ex illa Christi sententia: *Mundi estis propter verbum meum, quod locutus*

p. 201. *sum vobis.* Recte ergo *Apologia Augustanæ Confessionis* dicit, eundem esse effectũ, eandem virtutem, seu efficaciam, & verbi, & Sacramentorum, quæ sunt sigilla promissionum, quæ ideo etiam *Augustinus*

Rom. 1, 16. vocat *verba visibilia.* Sicut igitur *Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti*: non quod magica quædam vis characteribus, syllabis, aut sono verborum inhæreat; sed quia est medium, organon seu instrumentum, per quod Spiritus sanctus efficax est, proponens, offerens, exhibens, distribuens & applicans meritum Christi, & gratiam Dei, ad salutem omni credenti: Ita etiam Sacramentis tribuitur virtus seu efficacia: non quod in Sacramentis extra seu præter meritum Christi, misericordiam Patris, & efficaciam Spiritus sancti, quærenda sit gratia ad salutem: sed Sacramenta sunt caussæ instrumentales, ita quod per illa media seu organa Pater vult gratiam suam exhibere, donare, applicare: Filius meritum suum communicare credentibus: Spiritus sanctus efficaciam suam exercere, ad salutem omni credenti.

VIII. Hoc modo manet Deo gloria sua, vt gratia non alibi quæratur quam apud Deum Patrem: pretium seu caussa remissionis peccatorum, & vita æterna non alibi quæratur, quam in morte & resurrectione Christi: efficacia regenerationis ad salutem non alibi quæratur, quam in operatione Spiritus sancti. Sacramenta vero illa beneficia in verbo nobis proponunt, afferunt, & exhibent, & obsignant: atque ita ducunt nos ad Christum, ad gratiam Dei, ad efficaciam Spiritus. Quia enim Deus in iis, quæ ad salutem nostram pertinent, per certa media vult nobiscum agere: & hunc vsum ipse ordinauit, & instituit verbum promissionis Euangelii: quod aliquando simpliciter per se, siue nudum proponitur, aliquando vero vestitum, seu visibile factum, certis a Deo institutis ritibus seu Sacramentis. Verbum igitur & Sacramenta monstrant nobis, vbi fides debeat quærere, & vbi possit inuenire Christum mediatorem, Patrem & Spiritum sanctum: ita vt nobiscum agant, exhibeant, applicent & obsignent beneficia, quæ Christus promeruit, & de quibus Euangelium concionatur. Et in vsu Sacramentorum fides non quærit aut respicit essentialem aliquam virtutem seu efficaciam inhærentem ipsis externis Sacramentorum elementis: sed in promissione, quæ annexa est Sacramento, quærit, apprehendit, & accipit gratiam Patris, meritum Filii, & efficaciam Spiritus.

IX. Hæc est simplex, plana & vera sententia, de efficacia Sacramentorum. Et obseruet Lector, quod Scriptura vtrumque affirmat, & Baptismum *saluos facere*, 1. Petr. 3, 21. & *Deum saluare per lauacrum regenerationis*, Tit. 3, 5. Item, Baptismus *abluit peccata*, Actor. 22, 16. Et *Christus mundat Ecclesiam lauacro aqua in verbo*, Ephes. 5, 26. Deinde obseruetur & hoc, quam accurate Scripturæ verba posita sint. Vt, Petrus dicit, Baptisma *nos saluos facere, & esse stipulationem bona conscientiæ erga Deum*, sed addit, *per resurrectionem Christi.* Paulus vocat *lauacrum regenerationis*: sed illud ita declarat: *Deus secundum misericordiam suam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis.* Vnde vero Baptismus habet, quod est *lauacrum regenerationis*? Respondet: Est *lauacrum regenerationis Spiritus sancti.* Sicut & Christus dicit Ioan: 3, 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu*, &c. Quo modo vero? *Per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt ipsius gratia iustificati, hæredes simus vitæ æternæ.* Baptisamur enim *in mortem Christi, vt resurrectionis eius simus participes*, Rom. 6, 4. 5. *Christum induimus, quando baptizamur*, Galat. 3, 27. Ille ipse enim, qui tradidit semetipsum pro Ecclesia sua, virtutem seu efficaciam sanctificandi & mundandi eam, non tradidit alteri, sed ipse sanctificat & mundat eam. Num vero illud efficit sine ordinario aliquo medio? Paulus respondet: *Sanctificat & mundat eam lauacro aquæ in verbo*

Right margin notes: *enim contenta breuiter respontur.* — 1. ep. 3, 21. — Tit. 3, 5. — v. 6. 7. — Eph. 5, 26.

verbo. Quanto hæc sunt simpliciora, planiora, certiora, & tutiora de virtute seu efficacia Sacramentorum, quam omnium hominum disputationes & opiniones, siue Scholasticorum, siue aliorum fanaticorum.

Augustini testimonio firmantur.

X. Et plane ita etiam *Augustinus* sentit & loquitur in illis sententiis, quas supra scripsimus. Tribuit enim Sacramentis vim & virtutem: sed addit declarationem, diuinam virtutem per sacramenta operari, ita vt Moyses ministerium adhibeat, Dominus vero per illud ministerium inuisibili gratia per Spiritum sanctum sanctificet. Et in illa inuisibili gratia sanctificationis per Spiritum sanctum affirmat esse totum fructum & omnem vtilitatem visibilium Sacramentorum.

& vberius explicantur.

XI. Ad pleniorem vero declarationem pertinet hæc etiam consideratio, quod duplex est in hac doctrina caussa instrumentalis. Vna est quasi Dei manus: qua per verbum & Sacramenta in verbo offert, exhibet, applicat & obsignat credentibus beneficia redemptionis. Altera est quasi nostra manus: quod fide scilicet petimus, quærimus, apprehendimus, & accipimus ea, quæ Deus nobis per verbum & Sacramenta offert & exhibet. Neque enim talis est Sacramentorum efficacia, quasi Deus per illa infundat & imprimat gratiam, ad salutem, etiam non credentibus seu accipientibus: sicut quidam opinati fuerunt, etiam vetustis temporibus: sicut *Augustinus* recitat de Ciuitate lib. 21. cap. 25. Sed sicut de verbo Paulus dicit: *Euangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti.* Et Hebr. 4, 2. *Non profuit illis sermo non admixtus fidei.* Ita de Sacramentis, quia sunt verba visibilia, & sigilla promissionis, Christus dicit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Immo Paulus addit: *Qui indigne manducat, iudicium sibi manducat.* Et inde intelligi potest disputatio de sententia illa, quæ olim etiam in Scholis vsitata fuit: *Non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare.* Neque enim sensus est, fidem ita iustificare, vt non accipiat gratiam, quam in verbo & Sacramentis Deus offert & exhibet, vel quod gratiam accipiat, sine medio aut organo verbi & Sacramentorum. Obiectum enim fidei est verbum & Sacramenta: immo in verbo & Sacramentis verum fidei obiectum est Christi meritum, gratia Dei, & efficacia Spiritus. Et fides ideo iustificat, quia illa in verbo & Sacramentis apprehendit & accipit. Et hoc sensu sicut fides verbi, ita etiam fides Sacramenti dicitur iustificare.

Rom. 1, 16.

Marc. 16, 16.

1. Cor. 11, 29.

XII. Quando igitur fidei tribuitur iustificatio, non excluditur auditus verbi & vsus Sacramentorum, sed vt fides iustificet, oportet eam in verbo & Sacramentis Christum apprehendere. Opposita autem fuit sententia illorum opinionibus, qui fingebant in vsu Sacramentorum ex opere operato etiam illos accipere gratiam ad iustificationem & salutem, qui sine pœnitentia & fide Sacramentis vterentur.

Tum, quæ obstare videntur, diluuntur.

XIII. Tota igitur hæc doctrina, de efficacia & vsu Sacramentorum, plana est. Quod enim contra hanc sententiam obiicitur, quid Baptismus contulerit Cornelio, qui gratiam accepit & habuit ante Baptismum? Act. 10, 1. seq. Item quæ fuerit efficacia & virtus circumcisionis in Abrahamo, qui iustitiam fidei habuit ante circumcisionem? Rom. 4, 10. est quidem talis quæstio, quæ contentiosis ingeniis præbet materiam exagitandi simplicem & veram sententiam: sed si in timore Dei simplex veritas quæratur & ametur, explicatio huius quæstionis non erit difficilis, sed illustrabit totam hanc doctrinam. Ab exemplis enim illis extraordinariis non sumenda est regula generalis de efficacia Sacramentorum: illa enim sumi debet ex institutione Sacramentorum, & ex promissione, quæ illis annexa est. Non ergo sequitur, nullam aliam rationem Circumcisionis, quam quæ in Abrahamo iam iustificato fuit, esse in illis, qui octauo die circumcidi iubentur, ideo vt ita in fœdus recipiantur: neque enim natura sunt filii fœderis, qui ex circumcisis parentibus nascuntur. Paulus enim Ephes. 2, 3. pronunciat, non tantum gentes, sed & nos, qui ex circumcisis parentibus nati sumus, *eramus natura filii iræ.* Ita quia in Cornelio peculiari exemplo sanctificatio spiritualis præcessit Baptismum: non sequitur, reliquos iuxta promissionem non baptizari in remissionem peccatorum, aut Deum non saluos nos facere per lauacrum regenerationis & renouationis.

XIIII. Et hæc distinctio non est recens commentum. Nam & *Augustinus* contra Donatistas lib. 4. cap. 24. tale ferme discrimen constituit, inter circumcisionem Abrahæ, & quam Isaac octauo die accepit: item inter Baptismum Cornelii, & infantium. Nec tamen otiosa fuit circumcisio in Abrahamo, & baptizatio in Cornelio, quasi nuda tantum signa fuerint. Gratiam enim Deus in hac vita non semel ita confert & exhibet, vt statim sit absoluta & consummata: ita vt dum in hac vita sumus, Deus nihil amplius velit exhibere & conferre, & homini nihil amplius opus sit a Deo accipere; sed Deus semper donat, & homo semper accipit, vt magis magisque plenius & perfectius Christo coniungamur, remissionem peccatorum, seu reconciliationem firmius teneamus: vtque inchoata

latius, nunc angustius vsurpata reddidit illam doctrinam aliquo modo perplexam. Postea disputationes Scholasticorum de opere operato omnino eam turbarunt & subuerterunt. Quæ etiam disputationes *Luthero* occasionem præbuerunt, vt in libro de captiuitate Babylonica inciperet diligentius ex Scripturæ fundamentis inquirere, de similitudine & differentia sacramentorum veteris & noui Testamenti. Ne vero Andabatarum more in tenebris pugnemus, monstrandus est status huius disputationis.

His autem, quæ extra controuersiam sunt, suppositis,

III. Plana autem, atque (vti arbitror) extra controuersiam inter aduersarios Pontificios, & nos sunt hæc capita: Iustis, qui fuerunt tempore veteris Testamenti, a Deo propositam, exhibitam, datam, & collatam fuisse gratiam, iustitiam, salutem, & vitam æternam, propter futuram victimam filii Mediatoris. Saluatos enim fuisse iustos tempore veteris Testamenti, ex Scriptura certissimum est. Nemo autem saluatur sine gratia Dei. Illa vero propter solum benedictum semen promittitur & datur. Est & hoc extra controuersiam, non aliam fuisse gratiam, neque etiã aliam fidem, qua saluati sunt iusti, tempore veteris Testamenti, quam nunc tempore noui Testamenti. Habemus enim eundem spiritum fidei. 2. Cor. 4, 13. Gratia etiam, qua iustificatus est Abraham, & qua saluatus est Dauid, exemplum est iustificationis & saluationis omnium temporum. Rom. 4, 23. 24. Restabit igitur quæstio, quomodo, hoc est, per quod medium, instrumentum seu organon Deus tempore veteris Testamenti proposuerit, exhibuerit, dederit & contulerit credentibus gratiam ad salutem?

ostenditur, id in quæstione esse, per quod medium, seu organum tempore veteris Testamenti credentibus gratia ad salutem a Deo fuerit exhibita.

IIII. Certum autem est, patres illos habuisse verbum promissionis, de benedictione propter futurum semen. Habuerunt etiam externos quosdam ritus, diuina institutione huic promissioni gratiæ additos & annexos.

Et verbum quidem promissionis, an Pontificii permittere velint, fuisse tale medium seu organon tempore V. Testamenti, non plane scio. De sacramentis certe, quibus promissio illa gratiæ diuina institutione añexa fuit, hoc loco disputatur.

Quamuis autem Patres discrimen inter vtriusque T. sacramenta haud agnouerint,

V. Et apud veteres quidem Ecclesiasticos scriptores de circumcisione, quæ fuit sacramentum veteris Testamenti, axioma hoc vulgatum & certum est: Infantes tempore veteris Testamenti, per circumcisionem liberatos fuisse a peccato originali. *Beda* etiam ex Patribus sententiam hanc, quæ Scholasticis scriptoribus non ignota est, citat: *Sacramenta* V. Testamenti, *suo tempore custodita, vitam conferebant æternam.* Longobardi vero tempore in quæstionem vocari cœpit hæc sententia.

illud tamen Scholastici inuenerunt,

Et *Hugo* quidem, qui circa illa tempora fuit, valde obscure & ambigue disputauit (sicut *Gabriel* recitat) vt eadem sit salus iustorum in veteri & nouo Testamento. Ideo sacramenta V. Testamenti iustificasse indirecte & ex consequenti, quasi mediantibus N. Testamenti sacramentis per ea significatis. *Longobardo* vero Scholastici tribuunt hanc opinionem, quod per sacramenta V. Testamenti Deus nulla plane ratione contulerit gratiam credentibus, etiam quando in fide & charitate vsurpata fuerunt. Quia censuit, ea imposita fuisse tantum *in* onus & *seruitutem, non in iustificationem.* *Lib. 4. dist. 1.*

VI. Hisce *Hugonis* & *Longobardi* disputationibus proiectum fuit in medium μῆλον ἔριδος: quod certatim & auide arripuit populus Scholasticorum: Et fabricata opinione operis operati, hoc discrimen commenti sunt inter sacramenta vtriusque Testamenti, quod per illa tantummodo significata, non autem exhibita seu collata fuerit gratia, etiam rite suscipientibus: per hæc vero gratia & significetur & conferatur, etiamsi in suscipiente nullus existat bonus interior motus.

VII. Sed quia alii ex ipsis viderunt absurdum esse, si dicatur, iustis in V. Testamento non fuisse collatam gratiam, finxerunt igitur, sacramenta V. Testamenti contulisse gratiam non ex opere operato, sed ex opere operante, hoc est, per modum meriti, ex suscipientis deuotione, quod ita declarant: omnem actum virtutis charitate formatum, dicunt meritorium esse: vsum vero sacramentorum V. Testamenti, dicunt fuisse actum obedientiæ. Data enim fuerunt præcepta de huiusmodi sacramentis, & ideo vsum eorum dicunt fuisse impletionem præcepti: & propterea ratione virtutis obedientiæ, per modum meriti, fideles tunc in vsu sacramentorum accepisse gratiam. Hæc vero sententia directe, & quasi aduersa fronte pugnat cum Paulo, qui Rom. 4, 11. ex professo docet & confirmat, circumcisionem non iustificasse Abrahamum ex opere operante, seu per modum meriti: sed fuisse *sigillum* seu obsignationem *iustitiæ fidei*, cuius proprium est, *vt beatitudo sit eius hominis, cui Deus* secundum gratiam *credenti, non operanti, imputat iustitiam sine operibus*, Rom. 4, 5. 6. Et quid quæso sani ab istis hominibus de salutari sacramentorum vsu expectes, qui gratuitam promissionem, qua gratia offertur & exhibetur, & fidem, qua promissio accipitur, ex sacramentis proscribunt, hoc est, qui ipsa sacramenta ex sacramentis tollunt, & ex Dei actione faciunt nostrum opus; ex gratia meritum, ex promissione præceptum? Et tamen istas Scholasticorum opiniones *Concilium Florentinum* confirmare

quod ipsum discrimen Concilium

Florentinorum post confirmationis.

firmare non veretur: inquit enim: V. Testamenti sacramenta *non caussabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam* esse *figurabant: nostra* vero *& gratiam continent, & ipsam digne suscipientibus conferunt.* Quid vero audio? Num iustis, tempore V. Testamenti, virtute futuræ passionis Christi, non data fuit gratia? An vero tantum habuerunt præfigurationem, fore vt post natum Christum primum daretur gratia illis, qui post consummatam passionem Christi credituri essent? Passio certe Christi meritum illud est, propter quod gratia data fuit & olim & adhuc datur. Neque enim verum est, veteres olim per virtutem futuræ passionis Christi, sine certo aliquo medio seu organo, quo illa offerretur & applicaretur, iustificatos esse: nos vero per sacramenta, sine virtute passionis Christi iustificari.

Cum autem ipsi illorum argumentis Pontificii diffidant,

IIIV. Hæc ideo hoc loco annotaui, vt Lector admonitus intelligat, quæ sit Helena illa, pro cuius restitutione secundus hic Canon dimicat. Vt autem ad explicationem eo commodius transeamus, consideret Lector hoc artificium, quod illi, qui nunc sunt conductitii Pontificiæ caussæ advocati, ut amoliantur suspicionem nouitatis, non vtuntur in hac quæstione Scholasticorum argumentis, quia animaduertunt, qualia illa sint: sed *Augustini* autoritate opinionem illam tueri conantur ex quadam eius sententia, quæ extat in enarratione Psal. 73. *Sacramenta N. Testamenti dant salutem: Sacramenta V. Testamenti, promiserunt saluatorem.*

ad Augustini autoritatem provocant; f. 552.

quibus 1. respondetur:

IX. Sed si recte & diligenter expendatur, quomodo *Augustinus* in loco allegato quæstionem illam disputet, non tantum liquido constabit, quæ fuerit ipsius sententia, verum etiam monstrabuntur vera fundamenta, ex quibus quæstio hæc recte explicari & diiudicari poterit. Non autem promiscue de omnibus figuris & signis V. Testamenti disputamus, sed de illis, quibus verbum promissionis gratiæ annexum fuit. Multæ enim fuerunt in V. Testamento figuræ & vmbræ, quæ aliquid sane de mysterio incarnationis, redemptionis & iustificationis significarunt: non autem omnes adiunctam habuerunt expressam promissionem diuinam, quod per illa signa Deus offerre, applicare & obsignare vellet promissionem iustitiæ fidei singulis, fide illis ritibus utentibus. Quædam vero non tantum significarunt, verum etiam adiunctam habuerunt promissionem, quod per illa signa in verbo Deus iustitiam fidei offerre, applicare, obsignare & confirmare vellet, in singulis, fide promissionis signis illis vtentibus: quale signum extra omnem controversiam fuit circumcisio. Duplicia igitur fuerunt signa V. Testamenti: quædam tantum fuerunt *significatiua*, quædam vero simul etiam fuerunt virtute promissionis *exhibitiua* seu obsignatiua gratiæ. *Augustinus* vero omnia illa signa aliquando una & eadem appellatione sacramenti comprehendit. Quando igitur figuras & vmbras, quæ sunt signa tantum significatiua, vocat sacramenta, tunc dicit in Psal. 73. De discrimine V. & N. Testamenti, *sacramenta non eadem, promissa non eadem.* Et illud declarat: *Promissa non eadem, quia promissa terra Canaan, — — regnum temporale, felicitas terrena. Sacramenta non eadem, quia alia sunt sacramenta salutem dantia, alia saluatorem promittentia. Sacramenta noui Testamenti, dant salutem: Sacramenta veteris Testamenti, promiserunt Saluatorem.* Nunquid autem dicemus *Augustinum* sensisse, Patres in veteri Testamento tantum terrena promissa habuisse, & prorsus destitutos fuisse promissione spirituali, de iustitia coram Deo, salute & vita æterna? Aut Patribus in veteri Testamento non fuisse datam salutem? Certe nemo sanus *Augustino* manifeste falsam hanc sententiam tribuere audebit, quam multis in locis ipse refutat. *f. 552.*

X. In promptu igitur est colligere, quid *Augustinus* in illo loco velit. Collationem enim seu potius mutuam relationem & indiuiduam connexionem instituit inter promissa & sacramenta: vt qualia sint promissa, talia etiam sint sacramenta: & quidem ex promissis sumendum esse iudicium de sacramentis. Et hoc fundamentum diligenter obseruetur. Iam vero inquit: In veteri Testamento fuerunt quædam promissa terrena seu temporalia politiæ Mosaicæ, & illis promissis etiam sacramenta quædam fuerunt adiuncta: Concludit igitur *Augustinus*, sicut ipsa promissa terrena figuræ fuerunt spiritualium promissionum, ita etiam Sacramenta illarum promissionum significasse futuram ἐνσάρκωσιν Saluatoris. Manifestum igitur est, *Augustinum* primo ibi loqui de signis, quæ tantum sunt significatiua, quæ non annexam habuerunt spiritualem promissionem. Deinde etiam inter ipsas spirituales promissiones, in veteri & nouo Testamento, *Augustinus* tale facit discrimen, quod in V. Testamento sunt promissiones Christi venturi, in nouo vero sit annunciatio Christi exhibiti.

Non minus autem promissio de futuro semine benedicto in V. Testamento fuit potentia Dei ad salutem omni credenti, quam annunciatio de Christo exhibito in N. Testamento. Et ex hoc fundamento, de discrimine scilicet promissionis gratiæ in vtroque Testamento, *Augustinus* differ-

differentiam sumit & constituit inter sacramenta, quæ promissioni gratiæ in vtroque Testamento voce diuina annexa fuerunt: inquit enim; *Cum ergo iam teneas promissa, quid quæris promittentia, Saluatorem iam habens?* Hoc vero est, quod dico, te tenere promissa: non quod iam acceperimus vitam æternam, sed quia iam venit Christus, qui per Prophetas prænunciabatur. Et hanc differentiam in multis aliis locis reperit & explicat. Iste igitur locus *Augustini*, quo ferme solo nituntur Pontificii, nihil ipsis patrocinatur, quasi tempore veteris Testamenti plane nulla fuerint sacramenta, per quæ Deus in verbo obtulerit, exhibuerit & obsignarit gratiam: cum certum sit, promissionem gratiæ tunc annexam fuisse certis quibusdam ritibus seu sacramentis. *Augustinum* enim diversum sensisse, postea ostendemus. Nunc tantum obiectionem, quam ex *Augustini* loco Pontificii formant, remouere & explicare volui.

tum 2. explicatur, quomodo intelligenda sint, quæ de sacramentis V. T. hinc illinc in scriptura dicuntur.

XI. Quæ vero ex Scriptura adiiciuntur, facile explicari possunt, si seruetur *Hilarii* regula *l.4. de Trin.* vt *intelligentia dictorum* sumatur *ex caussis dicendi*. Scriptura enim de sacramentis V. Testamenti sæpe non loquitur, quid sint per se, hoc est, ex institutione diuina, vt scilicet sint sigilla promissionis gratiæ & iustitiæ fidei: sed reprehendit & refutat falsas opiniones, quas homines externis illis ritibus, neglecta promissione & fide, affingebant. Non enim docebant, fidem in sacramentis, tanquam in verbo visibili, debere apprehendere promissionem de redemptione per filium mediatorem futura, propter quem Deus credentes iustificat: sed sepulta promissione, & abolita vera fide, fingebant, se ex merito & dignitate operum, quæ in externis illis ritibus exercebant, iustificari. Contra hanc opinionem Paulus pugnat, de circumcisione disputans, Rom. 2, 25. seq. Gal. 5, 6. Et in Epistola ad Hebr. ostendit, solius Christi *sanguinem* habere *virtutem emundandi conscientiam a peccatis*. Quod igitur patres sub veteri Testamento iustificati sunt, hoc affirmat factum esse, non virtute sanguinis pecudum, aut reliquarum lustrationum: sed quod sub illis figuris & vmbris fides aliud obiectum intuita sit & apprehenderit, promissionem scilicet de futura victima filii Dei mediatoris. Hoc enim est, quod agit per totam Epistolam ad Hebræos: vbi simul ostendit illorum rituum antiquationem seu abrogationem, cum ipsorum complementum, Christus scilicet, exhibitus sit, & alia sacramenta instituerit.

c. 9, 12, 14.

tum 3. nostra sententia e S.S. confirmatur.

XII. Hisce igitur, quæ & ex Scriptura, & ex *Augustino* obiici solent, explicatis, tota res plana erit. Idem enim Deus est, & in V. & N. Testamento, *iustificans & circumcisionem & præputium.* Idem est Christus *heri, hodie, & in secula*: propter quem & iustificati sunt, & iustificantur credentes, & in V. & N. Testamento. Eadem est substantia (vt sic dicam) promissionis, eadem fides, eadem gratia, eadem iustitia, eadem salus & vita æterna in Christo, & propter Christum: qui in V. Testamento promittebatur venturus, & in nouo annunciatur exhibitus. De his capitibus nulla est, nec esse potest controuersia. Quæstio vero in eo versatur, quo medio, instrumento & organo Deus vtrobique vti voluerit ad offerenda, exhibenda, & obsignanda illa beneficia: Et quod in nouo Testamento verbum Euangelii sit *potentia Dei, ad salutem omni credenti*, non est dubium. Certum est & hoc, Christum ad hunc vsum instituisse sacramenta N. Testamenti, vt per illa, tanquam per visibile verbū, offerret, exhiberet & obsignaret credentibus beneficia Euangelii. Iam de V. etiam Testamento extra controuersiam est, plane illam ipsam ibi fuisse rationem verbi seu promissionis. Quæro autem, an in V. Testamento promissio gratiæ tantum nuda, sine sacramentis, fuerit proposita populo Dei? Inuenio autem Genes. 17, 7. promissionem fœderis: *Ero Deus tuus, & seminis tui post te*: diuina institutione vestitam esse (vt sic dicam) ritu seu sacramento circumcisionis. Video etiam Paulum, Rom. 4, 11. signum circumcisionis vocare *sigillum*, seu obsignationem *iustitiæ fidei*. Vnde Patres recte sentiunt, infantes sub lege per circumcisionē liberatos fuisse a peccato originis. Et *Beda* erudite colligit a contrario, eos, qui in populo Israelitico accipiebant circumcisionem, vt sigillum iustitiæ fidei, coniunctos fuisse per hoc sacramentum Ecclesiæ populi Dei, & consignatos fuisse in fœdus & communionem beneficiorum Christi mediatoris. Deus enim dicit: *Masculus, cuius præputii caro circumcisa non fuerit, exterminabitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit.*

Rom. 3, 30.
Ebr. 13, 8.
Rom. 1, 16.
v. 14.

XIII. Cohærent igitur hæc, & manifesta sunt: 1. quod iusti in V. Testamento eundem habuerint Christum, eandem acceperint gratiam & iustitiam ad salutem & vitam æternam, quam credentes in N. Testamento accipiunt & habent. 2. Iustos in V. Testamento habuisse, non tantum nudam promissionem gratiæ, sed illi promissioni etiam diuina institutione annexos fuisse certos quosdam externos ritus, quæ sacramenta vocantur. Et inde consequitur 3. Quod scilicet iusti in V. Testamento non tantum per nudam promissionem gratiæ, propter venturum Messiam: verum etiam per sacramenta, quæ diuina institutione promissioni illi annexa erant, quale

quale extra controuersiam est circumcisio, non minus acceperint beneficia illa Euangelii, ad salutem necessaria, quam nos in N. Testamento. Atque ideo Paulus Col. 2, 11. 12. permutatis vocabulis *circumcisionis* & *baptismi* significat: Nos, qui in N. T. per baptismum habemus *exspoliationem corporis peccatorum carnis*, accepisse & habere idem, quod circumcisi sub V. T. per circumcisionem acceperunt. Sicut enim circumcisio fuit *sigillum iustitiæ fidei*, Rom. 4, 11. ita *baptismus est stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum, per resurrectionem Christi*, 1. Petr. 3, 21. Et medium seu organon, quo exhibebatur & obsignabatur iustitia fidei, fuisse sub V. T. non nudam tantum promissionem, sed & signum eius circumcisionem, institutio circumcisionis, Genes. 17. & locus Pauli, Rom. 4, 11. clarissime ostendunt. Et 1. Cor. 10, 3. 4. vbi tractat historiam de Manna, & de aqua ex petra profluente, dicit, *Patres eandem escam spiritualem manducasse, & eundem spiritualem potum bibisse.* Et diserte nominat Christum, *qui est heri, hodie, & in secula*, Heb. 13, 8. Et hunc Pauli locum *Augustinus* confert cum Baptismo & Cœna Domini, tractat. 26. in Ioan. explicans concionem Christi de Manna, inquit: *Sacramenta illa fuerunt in signis diuersa, in re, qua significatur, paria sunt.* Et tractatu 45. *In signis diuersis fides eadem*, sicut *in diuersis* „ *verbis*: quorum alterum prænunciat „ Christum venturũ, alterum annunciat, „ Christum venisse. Et contra Faustum Manichæum, multis argumentis agit, in diuersis signis, sacramentis seu ritibus vtriusque Testamenti, res non esse diuersas, sed easdem. Nam lib. 19. c. 15. mouet quæstionem, *vtrum tantum profuerit antiquis iustis, fides passuri & resurrecturi Christi, quantum nunc prodest fides passi & resuscitati? An ipsa effusio sanguinis agni Dei, quæ facta est pro multis in remissionem peccatorum, aliquid vtilitatis & purgationis dederit etiam his, qui hoc futurum credentes, antequam fieret, ex vita migrauerant?* Et istam sane quæstionem eo loco non definit. Alibi vero manifeste ex verbo Dei affirmat, iustos veteris Testamenti, quantælibet fuerint sanctitatis, non tamen eos saluos fecisse, nisi fidem Mediatoris, qui in remissionem peccatorum, sanguinem suum fudit. Hæc enim sunt eius verba.

[Margin: nec non ex Patribus. f. 154. — f. 237. — f. 242. — ad Bonifac. l. 1. c. 21. f. 595.]

XIIII. Iam obseruet Lector, quæ inde argumenta *Augustinus* texat. Dicit enim cap. 14. *In hac vita nemo potest esse iustus, nisi qui ex fide viuit.* Gratia enim, iustitia, salus, vita æterna, fide accipienda sunt. Addit autem: *Antiqui iusti, qui Sacramentis illis intelligebant venturam prænunciari reuelationem fidei, ex illa, licet adhuc operta & abscondita, munere tamen pietatis intellecta, etiam ipsi viuebant.* Agnoscit lector connexionem argumentorum. *Antiqui iusti* acceperunt remissionem peccatorum propter Christum Mediatorem, remissio vero peccatorum non nisi fide accipitur, fides vero antiquorum obiectum habuit, non nudum tantum verbum, verum etiam Sacramenta illius temporis, & *ex illa fide*, in Sacramentis *munere pietatis intellecta, iusti viuebant.* Hæc omnia sunt *Augustini.*

[Margin: f. 242.]

XV. Quis igitur iam dicet, fidem antiquorum in Sacramentis illius temporis nihil accepisse, cum *Augustinus* affirmet, ipsos fide illa, in Sacramentis intellecta vixisse? Cap. 16. confert verbum & Sacramenta: *Si*, inquit, *eadem res aliter enunciatur facienda*, vt de Christo passuro, resurrecturo, &c. aliter enunciatur *facta*, vt de Christo passo, resuscitato, &c. *quid mirum, si aliis mysteriorum signaculis passio & resurrectio Christi futura promissa est, alijs iam facta annunciatur?* —— *Quid enim sunt aliud quæque corporalia Sacramenta, nisi quædam quasi verba visibilia sacrosancta?* Hæc Augustinus.

[Margin: f. 242.]

Si igitur concedimus, per verbum promissionis in veteri Testamento oblata & exhibita fuisse a Deo credentibus gratiam & salutem, quomodo Sacramentis illud adimemus, quæ nihil aliud sunt, quam visibilia verba? vt eadem sit ratio, & idem vsus verbi & Sacramentorum.

[Margin: f. 243.]

Et cap. 14. Correlatiua facit, sicut fidem & verbum seu promissionem, ita etiam fidem & Sacramenta; quod ergo fides accipit, hoc Deo per verbum & Sacramenta offert & exhibet. Verba *Augustini* hæc sunt: *Tunc ergo occulta erat fides, nam eadem credebant, eadem sperabant omnes iusti & sancti etiam temporum illorum: & promissiua erant illa omnia Sacramenta, omnisque ritus ille sacrorum: nunc autem reuelata est fides.*

[Margin: f. 242.]

Et cap. 16. inquit *Aduersus calumniosam imperitiam Fausti demonstrare suffecerit, quanto errore delirent, qui putant signis Sacramentisque mutatis, etiam res ipsas esse diuersas, quas ritus propheticus prænunciauit promissas, & quas ritus Euangelicus annunciauit impletas: aut qui censent, cum res eædem sint, non eas aliis Sacramentis annunciari debuisse completas, quam his, quibus adhuc complendæ prænunciabantur.*

[Margin: T. II. Ien. Lat. f. 286. b.]

XVI. Tota igitur res de collatione Sacramentorum veteris & noui Testamenti planissima est, si tantum adhibeatur illa distinctio, quam *Lutherus* tradit de captiuitate Babylonica: quod scilicet quædam figuræ veteris Testamenti tantum fuerunt signa significatiua, non autem annexum habuerunt verbum promissionis gratiæ. De illis signis hoc loco non disputamus. Fuerunt autem etiam

etiam in veteri Testamento signa quædam, quæ ex institutione diuina annexum habuerunt verbum promissionis gratiæ: quod verbum fidem exigit, quæ gratiam accipiat. Et de illis veterum Sacramentis manifestissimum est, quod ex institutione diuina eundem habuerint vsum & finem, quem Sacramenta noui Testamenti. Vnum enim & eundem Christum, in verbo promissionis, Sacramentis illis annexo, credentibus proposuerunt: eadem fuit fides, quæ & in verbo promissionis, & in Sacramentis, quæ promissioni gratiæ annexa erant, eandem gratiam, iustitiam, remissionem peccatorum, salutem & vitam æternam quæsiuit & accepit, sicut nunc in nouo Testamento. Et hactenus similitudo seu conuenientia est inter Sacramenta veteris & noui Testamenti.

Post hæc triplex discrimen inter Sacrament. vet. & noui Testam. secundum Augustinum recensetur.

XVIII. Nullane autem differentia est, nullumne discrimen inter Sacramenta veteris & noui Testamenti? Est omnino illustre discrimen, sicut *Augustinus* variis in locis demonstrauit. 1. in ipsis signis seu ritibus externis. Cum enim Christus sua incarnatione impleuisset ea, quæ veterum Sacramentis significata & promissa fuerant, mutata & abrogata sunt vetera illa Sacramenta, & per institutionem Christi Mediatoris, alia in ipsorum locum substituta. Aliis enim ritibus, inquit *Augustinus* contra Faustum lib. 19. cap. 16. *res annunciari* debuerunt *completæ, quam* his, *quibus adhuc complendæ prænunciabantur*.

2. Sacramenta veteris Testamenti fuerunt prænunciatiua venturi Christi, noui vero Testamenti annunciatiua sunt exhibiti Christi, sicut inquit *Augustinus* in Psalm. 73. Et tractat. in Ioan. 45. Item contra Faustum lib. 19. cap. 13. Et cap. 14. inquit: *Illa* in veteri Testamento *fuerunt promissiones rerum complendarum, hæc* in nouo Testamento, *sunt indicia completarum*. Et idem omnino discrimen *Augustinus* constituit inter verbum gratiæ sub veteri, de venturo, & in nouo Testamento, de exhibito Christo, Tractat. in Ioan. 45. Item contra Faustum lib. 19. cap. 16. Sicut igitur *in diuersis verbis*, ita etiam *in signis diuersis*, non est diuersa, sed *eadem fides*, inquit *Augustinus*. Idem ergo etiam Christus, eadem gratia, ad eandem iustitiam, eandem salutem, &c. f. 242.

Obseruandum autem est hoc discrimen, quod idem Christus, licet aliter verbo & Sacramentis in veteri Testamento venturus prænunciatus fuerit, & mysterium redemptionis complendum: aliter vero verbo & Sacramentis in N. T. Christus annuncietur exhibitus, & mysterium redemptionis impletum: virtus tamen incarnationis & redemptionis Christi eadem est, eadem etiam gratia ad salutem necessaria, quam Deus non minus tempore V. Testamenti proposuit, quam in nouo; quam etiam veterum fides non minus certo accepit in verbo & Sacramentis, quam nunc in nouo accipitur. Hæc distinctio inter ipsam incarnationem ac redemptionem, & inter virtutem eius seu gratiam, non recte obseruata, decepit Scholasticos; quando enim in *Augustino* legunt, res, quæ in veteri Testamento significatæ & promissæ fuerunt, in nouo redditas & exhibitas esse, hoc intelligunt non de ipsa incarnatione, & de opere redemptionis, sed de gratia & salute, quæ propter Christum donatur & exhibetur: cum certissimum sit, exhibitionem & collationem gratiæ & salutis propter Christum non minus fuisse tempore veteris Testamenti, quam in nouo.

Quando igitur *Augustinus* dicit, in verbo & Sacramentis veteris Testamenti fuisse veritatem promittentem, in nouo exhibentem, in veteri significationem promittentem, in nouo res redditas: hoc intelligit de incarnatione Christi, & de opere redemptionis, non autem de virtute eius, & de gratia, quam certe iustis in veteri Testamento exhibitam esse, nemo negare potest, qui ipsos saluatos esse concesserit.

Tertium discrimen *Augustinus* ita describit, de doctrina lib. 3. cap. 9. *Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facilimis, significatione præstantissimis, societatem noui populi colligauit*. Et contra Faustum lib. 19. c. 13. *Prima Sacramenta cum suo aduentu Christus impleuisset, ablata sunt, — — & alia sunt instituta: virtute maiora, vtilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora*. Et in Ps. 73. *Mutata sunt Sacramenta, facta sunt faciliora, salubriora, feliciora*. Num vero ideo veteris Testamenti Sacramenta omnino nec salubria, nec felicia erunt, quia noui Testamenti Sacramenta prædicantur salubriora & feliciora? Aut quia Sacramentorum noui Testamenti prædicatur virtus maior, & vtilitas melior, num ideo plane nulla erit virtus, aut nulla omnino vtilitas Sacramentorum veteris Testamenti? Certe quæ secundum magis & minus comparantur, licet gradu differant, in vno tamen & eodem genere conueniunt. Felicitatem igitur, vtilitatem, virtutem & salutem *Augustinus* Sacramentis veteris Testamenti eo ipso tribuit, quod prædicat noui Testamenti Sacramenta feliciora, salubriora, virtute maiora, & vtilitate meliora. Et hoc libenter damus: sicut modus reuelationis in nouo Testamento illustrior est, lux fidei maior, & mensura gratiæ vberior: ita etiam per Sacramenta noui Testamenti gratiam Christi luculentius, plenius, perfectius & vberi-

Marginal notes (right): immo. ep. ad Ianuar. 118. T. II. opp. f. 359. — f. 241. — f. 552. — *vna cum obseruatione, cur Sacramenta noui Testam. Augustino appellentur feliciora, salubriora, &c.*

vberius dispensari credentibus. Nunc enim consummato redemptionis mysterio, figuris successit ipsa veritas, Hebr. 9, 9. 10. vmbris corpus, Col. 2, 17. Filius Dei enim, etiam ante suam incarnationem, fuit *iustitia & salus* credentium, Esa. 45, 24. & in ipsis inhabitauit, 2. Cor. 6, 10. Nunc vero postquam incarnatus est Deus & homo, Ecclesiæ suæ adest, & in credentibus habitat. In humana enim carne, quam filius Dei assumsit, *habitat* iam *tota plenitudo diuinitatis, vt ex eius plenitudine, omnes accipiamus gratiam pro gratia*, Col. 2, 9. Ioan. 1, 16. Illud tempore veteris Testamenti nondum erat factum, sed futurum promittebatur & credebatur. Quod si igitur promissio de futura incarnatione & redemptione, potentia Dei fuit ad salutem credentibus, sub veteri Testamento: maior certe, vberior & plenior erit gratia, postquam in nouo ipsum complementum rerum illarum factum est in Christo, qui vt Deus & homo credentibus se communicat.

XIX. Hoc igitur modo noui Testamenti Sacramenta differunt a veteribus, non tantum quia ceremoniæ sunt aliæ, & alii ritus externi: sed discrimen est aliud longe illustrius, sicut iam diximus. Pontificii vero hisce differentiis non sunt contenti, sed simpliciter volunt, Deum per veteris Testamenti Sacramenta, etiam quæ verbum promissionis annexum habuerunt, nullam gratiam exhibuisse & contulisse credentibus, quod manifeste falsum esse, sola circumcisio ostendit. Caussa vero principalis, quare dogma illud Scholasticorum, de differentia Sacramentorum vtriusque Testamenti, tantopere vrgeant, hæc est, quod opinionem operis operati quomodocunque defendere & stabilire conantur. Sed de opere operato dicendum erit in examine 8. Canonis.

SECTIO III.

De differentia Sacramentorum inter se.

CANON III.

Ap.p.201. v.9.p.200. v.17.

SI quis dixerit, hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.

EXAMEN.

Quam potens sit, rationem hanc nequaquam nos ferire,

I. HVius Canonis examen paucis absoluemus. Cum etiam alias omnia & singula fulmina suorum anathematum peculiariter in nostrarum Ecclesiarum capita vibrare soleant: ab huius certe tertii Canonis trisulco fulmine, laus Deo, capita nostra omnino libera sunt. Ita enim fulminant: *Si quis dixerit, hæc septem Sacramenta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit.*

II. Nos vero nequaquam ii sumus, qui sentiamus vel doceamus, septem illa, quæ ipsi numerant, Sacramenta ita esse inter se paria, vt sicut Baptismus & Eucharistia, eodem etiam modo, seu pari ratione, reliqua quinque, quæ numerant, vere & proprie sint Sacramenta. Hoc ipsum enim est, quod in examine primi Canonis egimus: etiamsi de appellatione Sacramenti non pugnemus, sicut & veteres varie ea vsi sunt: omnino tamen discernendas esse res illas, quæ ex institutione diuina adiunctos habent certos externos ritus, ab illis rebus, quæ habent quidem mandatū Dei, sed non certos externos ritus voce diuina mandatos: & ab illis etiam ritibus, qui habent expressum mandatum Dei, & annexam voce diuina promissionem gratiæ seu beneficii redemptionis, sicut est Baptismus & Eucharistia, discernendos esse reliquos ritus, qui vndecunq; accepti sunt, certe non habent expressum mandatum Dei, nec promissionem voce diuina annexam, de applicatione & obsignatione gratuitæ reconciliationis. Atque ideo contendimus, ritus illos ab hominibus acceptos, nullo modo eodem loco habendos, aut in parem dignitatis gradum subleuandos esse, sicut priores illos, qui voce & mandato Filii Dei instituti sunt. Immenso enim interuallo distant, & in Ecclesia discernenda sunt Filii Dei instituta, ab hominum inuentis. Ab omni igitur crimine & accusatione Canon iste nos absoluit. Dicit enim *anathema* illis, qui fingunt, *septem illa*, quæ ipsi numerant *Sacramenta, ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius.*

III. Sed hæc forsan ioco quis dici arbitretur. Neque enim verisimile est, Tridentinos patres in tertio hoc Canone tam terribiliter detonare de dispari VII. Sacramentorum dignitate, ideo, quasi nostram sententiam probare, & quidem sub vinculo anathematis confirmare voluerint; nec ideo sane, quasi nec oblique, nec leuiter, sed anathematis seueritate notare & damnare voluerint Scholasticorum disputationes, qui fingunt, sicut Baptismum & Cœnam Dominicam, eodem etiam modo, & pari ratione, reliqua quinque vere & proprie esse Sacramenta. Quo igitur consilio, & quo sensu fabricatus est tertius iste Canon? Dicam tibi; Veteres illas contumelias repetere & stabilire voluerunt, dignitatem scilicet chrismatis in confirmatione, quamuis nec mandatum Dei, nec promissionem Filii Dei habeat, multo tamen præstantiorem & ampliorem esse, quam ipsius Baptismi, *exponitur, quo consilio Tridentini illum fabricarint.*

ſtum igitur eſt, qualis ſit ſophiſtica, neceſſitatem Sacramentorum opponere iuſtificationi per ſolam fidem. Ego vero arbitror, architectos IIII. huius Canonis aliud ſpectaſſe hac antitheſi inter neceſſitatem Sacramentorum ad ſalutem,& inter iuſtificationem per ſolam fidem. Neque enim neceſſitatem Sacramentorum eo tantum referunt, quod ſint cauſſæ inſtrumentales, per quas a Deo nobis offeratur & exhibeatur gratia iuſtificationis: ſed loquuntur de adipiſcenda, ſeu accipienda gratia iuſtificationis: & hoc nolunt ſoli fidei tribui, ſed adiungunt neceſſitatem Sacramentorum, hoc eſt, intelligunt noſtrum opus, quod in ſuſceptione Sacramentorum facimus, ita vt fides non ſola, ſed vna dignitate ſeu merito illius noſtri operis, accipiat gratiam iuſtificationis. Et proptèrea nominant Sacramenta nouæ legis, vt ſit mutua relatio legis & noſtrorum operum, in ipſo etiam Sacramentorum vſu; ideo etiam votum nominant, hoc eſt, pollicitationem certi operis, ad accipiendam iuſtificationis gratiam. Quis igitur iam neget Patribus Tridentinis defuiſſe ingenium, cum in tam paucis verbis, tam multas & varias inſidias occultare potuerint? Non poteſt autem eius quæſtionis, quæ in IIII. hoc Canone proponitur, vera explicatio tradi, niſi prius ex inſidiis illis nos euoluamus. Quando igitur de neceſſitate Sacramentorum diſputatur, non eſt quæſtio de ritibus humana autoritate inſtitutis, ſed de iis, qui vere & proprie ſunt Sacramenta: ſcilicet de Baptiſmo, & Cœna Domini. Et in illis Sacramentis non eſt quæſtio de magica aliqua efficacia, abſolute hærente in ipſis externis elementis: nec dignitate, aut merito noſtri alicuius operis: ſed quod ſint media ſeu organa, per quæ Deus offert, & fides accipit gratiam & ſalutem.

Quid in quæſtione ſit, edocetur:

Vnde vere neceſſitas ſacramentorum e genuinis fontibus deducitur,

II. Quæſtione hoc modo formata, explicatio non erit difficilis: quæ multa vtiliter monebit & veram reuerentiam erga Sacramenta in animis noſtris excitabit. Pendet autem ex conſideratione doctrinæ, quare Deus promiſſioni Euangelii adiecerit Sacramenta? Deus enim, qui ſatisfactionem filii ſui mediatoris ordinauit, vt eſſet meritum & acquiſitio ſalutis noſtræ: qui etiam ordinauit,vt fides eſſet quaſi manus noſtra, qua quæramus, apprehendamus & accipiamus gratiam Dei in Chriſto: idem Deus etiam certum medium ſeu organon ordinauit, per quod beneficia filii mediatoris, ad ſalutem noſtram velit offerre & exhibere, vt fides habeat & ſciat certum medium in quo quærere & accipere poſſit gratiam & ſalutem.

III. Tale ergo medium ſeu inſtrumentum Dei eſt verbum Euangelii prædicatum, auditū, cogitatum, & fide apprehenſum. Rom. 10, 17. *Fides* iuſtificans *ex auditu, auditus per verbum Dei.* Rom. 1, 16. *Euangelium eſt potentia Dei, in ſalutem omni credenti.* Ioan. 5, 24. *Amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui miſit me, habet vitam æternam,* &c. Iam vero cum Deus per verbum offerat,& exhibeat, & fides etiam in verbo apprehendat & accipiat non dimidiatum & inſufficiens aliquid, ſed gratiam, quæ ad ſalutem neceſſaria eſt, ita vt Euangelium ſit potentia Dei ad ſalutem omni credenti: oritur quæſtio, quis ſit Sacramentorum vſus? aut propter quas cauſſas Deus externos Sacramentorum ritus, ſua inſtitutione adiecerit promiſſioni Euangelii? Et ſunt quidem non pauci homines, partim fanatici, partim profani, qui & ſentiunt & clamitant, ſuperfluum & non neceſſarium eſſe Sacramentorum vſum. Piorum etiam animi ſæpe huiuſmodi cogitationibus tentantur: Cum verbo Deus omnia, quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt, offerat & exhibeat, cumque fides illa in verbo inuenire & apprehendere poſſit, quid opus ſit Sacramentis? poſſe igitur ſine ſalutis diſpendio vſum Sacramentorum negligi.

Et talibus ſane, ſiue tentationibus, ſiue fanaticorum clamoribus, recte ex verbo Dei opponitur, Sacramenta, quæ Deus ipſe, vt eſſent ſalutis noſtræ adminicula, inſtituit, nullo modo iudicanda eſſe vel inutilia, vel ſuperflua, quæ ſecure negligi & contemni poſſint. Recte enim *Auguſtinus* dicit contra Fauſtum lib. 19. c. 11. *Sacramentorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta, ſacrilegos facit.* Impie quippe contemnitur, ſine qua non poteſt perfici pietas.

vnà cum obſeruatione, quid illa quoad nos conſideranda ſunt,

IIII. Sed hæc ex verbo Dei diligenter explicanda ſunt, vt & doctrina recte intelligatur, & verus Sacramentorum vſus ornetur, & ſerio ametur. Quod igitur ad Deum attinet, verbo promiſſionis offert & exhibet illam ſuam gratiam, quæ ad ſalutem neceſſaria eſt: ita vt fides in illo obiecto ſeu medio inuenire poſſit, quicquid ad ſalutem eſt neceſſarium.

Et quidem (ſicut *Chryſoſtomus* inquit) ſi Angeli eſſemus, nullo præterea ſigno nobis opus eſſet. Sed carnalis infirmitas fidem impedit, turbat, diſtrahit, & debilitat. Arduum enim & difficile eſt iis, quæ in verbo proponuntur, *licet non appareant,* tamen firma animi perſuaſione inhærere, Hebr. 11, 1. Immo *contra ſpem in ſpem* credere, Rom. 4, 18. cum quidem in hac vita mens ſemper ſenſuum adminicula quærat. Præterea fides,

etiam quando statuit promissionem Dei in genere veram esse angitur tamen de hac præcipue quæstione: an priuatim etiam ad me pertineat? Deus igitur, *qui diues est in misericordia*, vt diuitias bonitatis suæ nobis ostenderet, & commendaret, non vno tantum modo, per nudum scilicet verbum, gratiam suam nobis exhibere voluit: sed infirmitatem nostram voluit certis adminiculis subleuare, institutis scilicet, & promissioni Euangelii annexis Sacramentis, hoc est, certis signis, ritibus, seu ceremoniis, in sensus incurrentibus, vt illis commoneret, erudiret, & certos nos redderet, quod foris in specie visibili geri cernimus, illud intus virtute & potentia Dei in nobis effici; sicut enim verbum incurrit in aures, & ferit corda; ita ritus Sacramentorum incurrit in oculos, vt moueat corda, vt non dubitemus, DEVM nobiscum agere, & velle iuxta verbum in nobis efficacem esse ad salutem. Verbo enim, & externis a se institutis signis solet cum hominibus agere. Præterea mens humana non tantum per se non nouit promissionem de gratuita reconciliatione, verum etiam quando illa verbo nobis reuelatur, licet pia mens eam non ausit in genere mendacii arguere, fides tamen, in tentationibus præsertim, difficulter illam, vt priuatim ad me etiam pertinentem, apprehendere & retinere potest. Deus igitur Sacramenta instituit, vt essent externa & visibilia signa & pignora gratiæ & voluntatis Dei erga nos: quibus illustri visibili testimonio testificetur, quod promissio ad singulos illos pertineat, qui fide eam in vsu Sacramentorum amplectuntur. Et hoc modo Sacramenta sunt externa visibilia testimonia applicationis, gratuitæ promissionis Euangelii. Eius enim vox generalis est, fides vero & vsus Sacramenti applicant eam ad singulos credentes.

Eph. 2, 4.

V. Hoc modo Sacramenta, quoad nos, sunt signa confirmantia fidem erga promissionem Euangelii, quoad Deum, sunt organa seu instrumenta, per quæ Deus in verbo, sua potentia & operatione, gratiam promissionis Euangelicæ credentibus exhibet, applicat, obsignat, confirmat, auget & conseruat. Non autem alia est gratia, quæ in uerbo promissionis, & alia, quæ in Sacramentis exhibetur: nec alia est promissio in verbo Euangelii, alia in Sacramentis. Sed eadem est gratia, vnum & idem verbum, nisi quod in Sacramentis, per signa diuinitus instituta, *verbum quasi visibile* redditur (sicut *Augustinus* loquitur) propter nostram infirmitatem. Fides igitur in Sacramentis non aliam quærit gratiam, quam in verbo, nec sine promissione, præter aut extra promissionem, in Sacramentis quærit gratiam. Verbum enim promissionis est obiectum illud, quod fides in Sacramentis intuetur: & in illo apprehendit ea, quæ verbo in Sacramentis promittuntur, offeruntur & exhibentur. Ita Ephes. 5, 26. Paulus inquit: *Mundans Ecclesiam lauacro aquæ in verbo.* Hæc doctrina ornat dignitatem Sacramentorum, & exsuscitat veram reuerentiam erga vsum Sacramentorum, & ex his fundamentis sumitur explicatio quæstionis propositæ. Quæ enim piæ aures profanas illas voces vel ferre, vel admittere possent, Sacramenta esse superflua, quæ secure contemni, & sine dispendio salutis negligi possint? cum ex verbo Dei constet, Deum illa ad subleuandam infirmitatem nostram instituisse: vtque diuitias bonitatis suæ ad procurandam salutem nostram ostenderet, instituisse ipsum talia organa seu instrumenta, in quibus virtute & operatione Spiritus S. fides nostra, quamuis languida & infirma, gratiam apprehendere, & obsignatam retinere posset, ad salutem & vitam æternam. Necessaria igitur sunt Sacramenta & ratione infirmitatis fidei nostræ, cui huiusmodi adminiculis opus est: & ratione institutionis diuinæ; quæ enim Deus hoc consilio, & in hunc finem instituit, vt per ea credentibus exhibeat, applicet & obsignet beneficia mediatoris ad salutem; ea certe nec inutilia, nec superuacanea, sed necessaria sunt.

VI. Et hoc sensu non inuiti concedimus, Sacramenta ad salutem esse necessaria, tanquam caussam instrumentalem: sed tamen addenda est hæc declaratio, non tam præcisam esse necessitatem Sacramentorum ad salutem, sicut est fidei & verbi. Sine fide enim nemo potest saluari: & sine verbo nulla potest esse vera fides, Rom. 10, 10. 17. Qui igitur verbum Dei non habet, is, quia non potest fidem concipere, non potest saluari. Qui vero ex auditu verbi veram & iustificantem fidem iam habet: is licet fide acceperit reconciliationem, Sacramentorum tamen vsum nullo modo contemnet, propter caussas iam expositas: aut si contemnit, fides non est vera; non enim retinet essentialem suam proprietatem, quæ consistit in mutua relatione verbi & fidei: vt scilicet fides verbum promissionis, vbicunque Deus sua institutione illud proponit, quærat & aprehendat. Sed si quis ex auditu verbi habeat veram fidem in Christum, & non concedatur ipsi facultas, vt possit Sacramentis iuxta institutionem diuinam vti: in tali certe casu, non est statuenda præcisa necessitas Sacramentorum ad salutem: vt propterea salus illis denegetur, quibus non datur facultas vtendi Sacramentis, licet fide in verbo apprehendant

vbi tamen necessitas illa quodammodo restringitur.

dant

dant Christum mediatorem. Latroni enim in cruce, Christum in verbo promissionis fide apprehendenti, certo promittitur paradisus: licet non daretur ipsi facultas, vt posset baptismum accipere. Ita qui in deserto nati fuerant, per annos 40. non sunt circumcisi, propter continuas peregrinationis iactationes, quæ facultatem circumcisionis accipiendæ non concedebant, Iosuæ 5, 5. 6. Et tamen non est dubium, quosdam ex illis per 40. illos annos in deserto mortuos fuisse: quos nemo damnauerit, si Deo fide in promissionem de venturo Messia reconciliati fuerunt. Recte igitur *Augustinus* inquit, contra Donat. lib. 4. c. 22. Latronis exemplum *etiam atque etiam considerans, inuenio non tantum passionem pro nomine Christi id, quod ex Baptismo de erat, posse supplere: sed etiam fidem, conuersionemque cordis, si forte ad celebrandum mysterium Baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: nec quia credidit, passus est: sed dum patitur, credidit. Quantum itaque valeat, etiam sine visibili Sacramento Baptismi* (id *quod ait Apostolus: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*) *in illo latrone declaratum est: sed tunc impletur inuisibiliter, cum mysterium Baptismi, non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit.* Cap. 23. Latro ille non tamen omnino sine sanctificatione Baptismi, quæ corporaliter adhibetur, fuit: *quia non eius accipienda voluntas defuit, sed non accipienda necessitas affuit.* Cap. 24. *In illo latrone, quod ex Baptismi Sacramento defuerat, compleuit omnipotentis benignitas: quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat.* Cap. 25. *Cum vero ex voluntate defuerit, reatu hominem inuoluit: —— neque enim vllo modo dicenda est conuersio cordis ad Deum, cum Dei Sacramentum contemnitur.* Et hoc est quod *Longobardus* dixit, gratiam Dei non esse alligatam Sacramentis.

Luc. 23, 43. — f. 289. — Rom. 10, 10. — f. 289. — f. 290. — f. 290. — l. 4. dist. 1. c. 2.

VII. Obseruet autem Lector, in autoribus non tantum videndum esse, quid dicatur, sed principaliter, ex quibus fundamentis id, quod dicitur, extruatur. De articulo necessitatis in latrone non baptizato, idem dicit *Cyprianus*, quod *Augustinus*: sed fundamenta longe sunt diuersa. *Cyprianus* sentit, latronis passionem vicem Baptismi suppleuisse: *Augustinus* vero rectius sentit, fidem cordis apprehendentem Christum iustificasse & saluasse latronem, cum articulus necessitatis Baptismum excluderet.

Cypr. ep. ad Iubaian. T. II. opp. f. 208.

Ita vetustas de articulo necessitatis, cum credentes, priusquam baptizari possent, vel ad martyrium raperentur, vel morte præoccuparentur, venuste distinxit Baptismum *fluminis, flaminis* & *sanguinis*. Illud vero postea ita deprauarunt, quasi dignitas operis & meriti in martyrio tanta sit, quæ virtuti sanguinis Christi in Baptismo æquetur, & eius vicem supplere possit. Item Baptismum flaminis interpretati sunt, quod tanta possit in aliquo contrito satisfactio & charitas esse, vt dignitas eius vicem virtutis Baptismi supplere possit. Hæc non tantum peregrina, sed omnino falsa & impia fundamenta sunt: nostrorum scilicet operum merita, æquare virtuti Baptismi. In hac igitur exceptione articuli necessitatis monstrandi sunt conscientiis veri fontes consolationum: qui certe non sunt, vt nostra opera vice Baptismi Deo opponamus, sed vt fides apprehendens verbum promissionis, etiamsi articulo necessitatis a Baptismo excludatur, nihilominus certo statuat, se accipere & possidere Christum, gratiam Dei, & vitam æternam. *Euangelium enim Dei est potentia, ad salutem omni credenti.*

Rom. 1, 16.

VIII. Porro adscribam locum *Augustini*, ex eodem lib. c. 22. qui illustrabit hanc quæstionem: An scilicet Sacramenta sint superflua? Verba hæc sunt: *In Cornelio & amicis eius —— posset videri superfluum, vt aqua etiam tingerentur, in quibus iam donum erat Spiritus sancti: quod non nisi baptizatos alios accepisse, sancta Scriptura testatur. —— Baptizati sunt tamen: & in hoc facto Apostolica extat autoritas. Vsque adeo nemo debet in quolibet prouectu interioris hominis, si forte ante Baptismum vsque ad spiritualem intellectum pio corde profecerit, contemnere Sacramentum, quod ministrorum opera corporaliter adhibetur, sed per hoc Deus hominis consecrationem spiritualiter operatur. Nec ob aliud existimo munus baptizandi Ioanni fuisse attributum: —— nisi vt Dominus ipse, qui dederat, cum serui Baptismum non spreuisset accipere, dedicaret humilitatis viam, & quanti pendendum esset suum Baptisma, quo ipse baptizaturus erat, tali facto apertissime declararet. Videbat enim tanquam peritissimus medicus salutis æternæ, quorundam non defuturum tumorem, qui cum intellectu veritatis, & probabilibus ita profecissent, vt multis baptizatis vita atque doctrina se præponere minime dubitarent, superuacaneum sibi esse crederent baptizari: quando ad illum mentis se habitum peruenisse crederent, ad quem multi baptizati adhuc ascendere conarentur.* Hæc *Augustinus*.

f. 289.

SECTIO V.

De efficacia & vsu Sacramentorum.

A. C. p. 13. v. 13. Ap. p. 59. v. 13. p. 164. v. 24. Cat. L. p. 556. v. 2.

CANON V.

SI quis dixerit, hæc Sacramenta propter solam fidem nutriendam *instituta fuisse, anathema sit.*

CANON VI.

* Cat. p. 549. v. 19. p. 555. v. pen. p. 558. 19. ** Ap. p. 203. v. 4. p. 265. v. vlt. p. 318. v. 15. *** A. C. p. 13. v. 11. Ap. p. 200 v. 6.

Si quis dixerit, Sacramenta noua legis non continere gratiam, quam significant: *aut gratiam ipsam* non ponentibus obicem *non conferre, quasi signa tantum externa sint accepta per fidem gratiæ vel iustitiæ: &* notæ quædam Christianæ professionis, *quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.*

CANON VII.

Si quis dixerit, non dari gratiam per huiusmodi Sacramenta, semper & omnibus, quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando & aliquibus, anathema sit.

EXAMEN.

Vti de hac materia variæ fuerunt disputationes.

I. DE efficacia Sacramentorum, quomodo seu qua ratione offerant, exhibeant, applicent & obsignent gratiam, inter Scholasticos scriptores variæ fuerunt disputationes. Quidam enim, vt *Alensis, Thomas, Durandus*, &c. senserunt, ipsis externis Sacramentorum elementis per verbum conferri virtutem quandam supernaturalem, quæ non sit relatio seu ordinatio Dei, quod per Sacramenta, tanquam per caussas instrumentales, Deus efficacia spiritus velit conferre gratiam: sed quæ sit virtus supernaturalis & spiritualis, absolute hærens in corporalibus Sacramentorum elementis, per quam influant & agant in animam, siue effectiue, siue dispositiue. Addunt tamen, vt ostendant, nec se, nec alios, quod dicunt, intelligere, esse ens incompletum, quod per se non sit in aliquo ex decem prædicamentis.

l. de sacram. P. IX. c. 1. & 4.

Hugo etiam dicit, Sacramenta noui Testamenti ideo prius sanctificari, consecrari, seu benedici, vt ex sanctificatione (quæ scilicet ex consecratione, in ipsis Sacramentorum elementis contenta & inclusa insit) cum applicantur, sanctificent: scilicet, sicut quando emplastrum applicatur vulneri. In hac imaginatione etiam *Cyprianus* hæsit: qui baptismum ab hæreticis & malis ministris datum ideo pronunciauit inutilem, inefficacem & irritum, quia tales suis benedictionibus & consecrationibus non possint aquæ talem virtutem conferre, quæ in animam influat & agat. Ex hac etiam imaginatione, orta fuit praua illorum opinio, qui apud *Augustinum* de Ciuit. lib. 21. cap. 25. *liberationem ab igne æterno promiserant omnibus*, sine vera fide habentibus Sacramentum Baptismatis & corporis Christi, *quomodolibet vixerint, & in quacunque hæresi vel impietate fuerint.*

II. Illa vero opinio, quod in ipsis Sacramentorum elementis gratia essentialiter contineatur, sicut medicina in pyxide, ita vt virtus Sacramentorum sit vel essentia, vel qualitas, siue completa, siue incompleta, hærens in corporalibus Sacramentorum elementis, etiam inter Scholasticos scriptores, non fuit omnibus probata: vt *Bonauentura, Richardo*, &c. Fuerunt præterea, qui virtutem Sacramentorum in ipso opere, quo Sacramenta vel celebrantur, vel suscipiuntur, constituerunt: ita vt Sacramenta dicerentur conferre gratiam ex dignitate, & merito operis, quod exercet, vel ille, qui celebrat, vel qui suscipit. Sed hæc opinio ex diametro pugnat cum vera ratione Sacramentorum: quæ sunt actiones, in quibus non nos nostrum aliquid offerimus, sed in quibus Deus sua beneficia nobis offert & exhibet, vt vult illa, a se donata, a nobis accipi.

III. Nostro vero tempore quidam, dum hasce Pontificias opiniones vehementius refutare voluerunt, nimium deflexerunt in sinistram partem. Disputarunt enim, Sacramenta nihil aliud esse, quam signa, & notas Christianæ professionis, quibus a Iudæis & paganis discernamur. In quo vsu quondam apud gentes fuerunt mysteria Cereris, similes initiationes.

Quidam censuerunt, Sacramenta tantum esse Christianæ societatis symbola, quibus ad mutuam communicationem officiorum excitemur, & obstringamur: sicut quondam in fœderibus faciendis mos erat, vna vesci ex rebus sacrificatis. Alii in vsu Sacramentorum nihil aliud spectari voluerunt, quam solas allegorias seu significationes Christianæ mortificationis, regenerationis, viuificationis, spiritualis alimoniæ, &c. Sunt, qui videri volunt de Sacramentis honorifice sentire: & tamen docent, Sacramenta tantum esse

signa

signa gratiæ, iam antea, ante & extra vsum Sacramentorum, collatæ & exhibitæ, ita vt per Sacramenta Deus nihil conferat & exhibeat illis, qui fide Sacramentis vtuntur: sed quod tantum sint signa gratiæ, alias & alio modo ante collatæ.

Huic affinis est & illorum opinio, qui existimant, vsum Sacramentorum tantum per modum commonefactionis excitare fidem, quæ alibi & alio modo, non in vero Sacramentorum vsu, quærat & accipiat gratiam, sicut talis commonefactio a picturis etiam sumi potest. Has opiniones ideo recensui, vt ex antithesi vera sententia rectius intelligatur: præcipue vero ideo, quia video Pontificios, in suis de hac quæstione disputationibus, fanaticorum opiniones insidiose commiscere cum nostrarum Ecclesiarum confessione: cum tamen *Apologia Augustana confessionis* sententiam suam, ex verbo Dei extructam, diserte seiungat à fanaticorum profanis opinionibus.

p. 206. 203.

ita manifestum est, sacramentis in Script. 3. efficaciam tribui.

IIII. Manifesta enim sunt Scripturæ testimonia, quæ vt negari non possunt, ita eludi non debent. Tit. 3, 5. Baptismus vocatur *lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.* Eph. 5, 26. 27. *Tradidit semetipsum pro Ecclesia, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo,* &c. Io. 3, 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei.* Actor. 2, 38. *Baptizetur vnusquisque in remissionem peccatorum.* Actor. 22, 16. *Baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Iesu.* 1. Petr. 3, 21. loquens de aqua, per quam Noe cum suis in arca seruatus fuit, inquit, ᾧ: id est, *qua aqua*, arcæ antitypon, *nunc nos saluos facit*, baptisma scilicet: *non quod sit depositio sordium carnis, sed quia est stipulatio bonæ conscientiæ ergà Deum, per resurrectionem Christi.* Rom. 6, 3. 4. 5. *Quotquot baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius baptizati sumus: vt sicut complantati sumus similitudini mortis eius, ita etiam resurrectionis simus.* Gal. 3, 27. *Quotquot baptizati estis, Christum induistis.* Marc. 16, 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

quo fecerunt & Patrum testimonia.

V. Hæc manifestissima testimonia, quæ diserte Sacramentis efficaciam tribuunt, & qualis ea sit, explicant, non sunt per tropos peruertenda à simplici & genuina significatione, quam propria vocabulorum significatio præbet. Et ita veteres hæc testimonia simpliciter, sicut sonant, intellexerunt. *Augustinus* enim contra Faustum lib. 19. c. 11. de Sacramentis inquit: *Quorum vis inenarrabiliter valet plurimum: & ideo contempta, sacrilegos facit, impie quippe contemnitur, sine qua non potest perfici pietas.* Cap. 13. Sacramenta noui Testamenti esse *virtute maiora, vtilitate meliora.* Cap. 16. De corporali Baptismi actione, & de sono verborum promissionis, inquit: *Hæc omnia fiunt & transeunt, sonant & transeunt: virtus tamen, quæ per ista operatur, iugiter manet: & donum spirituale, quod per ista insinuatur, æternum est.* In Leuit. quæst. 84. Dominus dicit: *Ego sanctifico Aaronem*, & Mosi dicit: *Sanctificabis eum: Quomodo ergo & Moyses sanctificat, & Dominus? Non enim Moyses pro Domino, sed Moyses visibilibus Sacramentis per ministerium suum: Dominus autem inuisibili gratia per Spiritum sanctum: vbi est totus fructus,* & omnis vtilitas *etiam visibilium Sacramentorum.* Tractat. in Io. 80. *Quare non ait* Christus, *Mundi estis propter Baptismum, quo loti estis: sed ait, Propter verbum, quod locutus sum vobis? Nisi quia & in aqua verbum mundat. Detrahe verbum: & quid est aqua, nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum.* Et mox: *Vnde ista tanta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi faciente verbo? non quia dicitur, sed quia creditur.*

f. 241. *f. 241.* *f. 242.* *f. 160.* *f. 303.*

VI. Has sententias adscripsi: quia non tantum tribuunt Sacramentis virtutem seu efficaciam, sed simul etiam explicant, quomodo seu qua ratione Sacramenta dicantur conferre gratiam, sicut iam ostendemus. Non autem agimus de ritibus, sine expresso verbo Dei institutis, quibus humana temeritas efficaciam spiritualem æqualem, immò maiorem & præstantiorem, quam ipsis Dei institutis tribuit: sed quæ vere & proprie sunt Sacramenta, quæque promissionem gratiæ diuina voce annexam habent. Et appellatione Sacramenti intelligimus non externa tantum elementa, & visibiles ritus: sed omnia illa, quæ ad rationem Sacramenti pertinere, supra in explicatione primi Canonis diximus, præcipue vero promissionem de exhibitione & applicatione gratiæ.

obseruanda tamen quædam inter Deum & sacramenta dissimilitudo.

VII. Non obscura autem, nec difficilis est explicatio, si adhibeatur necessaria illa distinctio, quomodo Deus conferat gratiam, & quomodo Sacramenta non conferant gratiam? Deus Pater reconciliat sibi mundum, acceptat credentes, non imputans ipsis peccata eorum. Hoc certe modo Sacramenta non conferunt gratiam, sicut ipse Deus Pater. Christus est *pax nostra*, Eph. 2, 14. Mors Christi est reconciliatio nostra. *In sanguine ipsius iustificati sumus*, Rom. 5, 9. *Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato*, 1. Ioan. 1, 7. *Resurrexit propter iustitiam nostram*, Rom. 4, 25. Et illo certe modo Baptismus non purgat peccata, sicut ipse Christus. Spiritus

tus sancti propria est efficacia in collatione & applicatione gratiæ. Et Sacramenta certe non sunt exæquanda cum ipso Spiritu sancto, vt pari & eadem plane ratione credantur conferre gratiam, sicut ipse Spiritus S. Num vero propterea nihil tribuendũ est Sacramentis? Certe quid Scripturæ sententiæ Sacramentis tribuant, paulo ante ipsis Scripturæ verbis commemoratum est. Sed accurate & sollicite cauendum est, quando de Sacramentorum virtute & efficacia disputamus, ne ea, quæ propria sunt gratiæ Patris, efficaciæ Spiritus, & meriti filii Dei, Deo adimamus, & ad Sacramenta transferamus; hoc enim esset crimen idololatriæ: nec Sacramenta adiungenda sunt merito Christi, gratiæ Patris, & efficaciæ Spiritus, tanquam caussæ adiuuantes, seu partiales: Idem enim hoc esset crimen. *Non enim datum est aliud nomen*, &c. Act. 4, 12. *Et gloriam meam alteri non dabo*, Esa. 48, 11. *Deus saluans non est præter me: ego sum, & non est alius*, Esa. 45, 6.

Quo igitur modo Baptisma *nos saluos facit*? 1. Petr. 3, 21. Quomodo est *lauacrum regenerationis*? Tit. 3, 5. Hoc vero Paulus simpliciter declarat, cum Ephes. 5, 26. inquit, *Mundans Ecclesiam lauacro aqua in verbo.* Et *Augustinus* idem colligit ex illa Christi sententia: *Mundi estis propter verbum meum, quod locutus sum vobis.* Recte ergo *Apologia Augustana Confessionis* dicit, eundem esse effectũ, eandem virtutem, seu efficaciam, & verbi, & Sacramentorum, quæ sunt sigilla promissionum, quæ ideo etiam *Augustinus* vocat *verba visibilia.* Sicut igitur *Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti*: non quod magica quædam vis characteribus, syllabis, aut sono verborum inhæreat; sed quia est medium, organon seu instrumentum, per quod Spiritus sanctus efficax est, proponens, offerens, exhibens, distribuens & applicans meritum Christi, & gratiam Dei, ad salutem omni credenti: Ita etiam Sacramentis tribuitur virtus seu efficacia: non quod in Sacramentis extra seu præter meritum Christi, misericordiam Patris, & efficaciam Spiritus sancti, quærenda sit gratia ad salutem: sed Sacramenta sunt caussæ instrumentales, ita quod per illa media seu organa Pater vult gratiam suam exhibere, donare, applicare: Filius meritum suum communicare credentibus: Spiritus sanctus efficaciam suam exercere, ad salutem omni credenti.

l. d. Ioan. 15, 3.

p. 201.

Rom. 1. 16.

VIII. Hoc modo manet Deo gloria sua, vt gratia non alibi quæratur quam apud Deum Patrem: pretium seu caussa remissionis peccatorum, & vita æterna non alibi quæratur, quam in morte & resurrectione Christi: efficacia regenerationis ad salutem non alibi quæratur, quam in operatione Spiritus sancti. Sacramenta vero illa beneficia in verbo nobis proponunt, afferunt, & exhibent, & obsignant: atque ita ducunt nos ad Christum, ad gratiam Dei, ad efficaciam Spiritus. Quia enim Deus in iis, quæ ad salutem nostram pertinent, per certa media vult nobiscum agere: & hunc vsum ipse ordinauit, & instituit verbum promissionis Euangelii: quod aliquando simpliciter per se, siue nudum proponitur, aliquando vero vestitum, seu visibile factum, certis a Deo institutis ritibus seu Sacramentis. Verbum igitur & Sacramenta monstrant nobis, vbi fides debeat quærere, & vbi possit inuenire Christum mediatorem, Patrem & Spiritum sanctum: ita vt nobiscum agant, exhibeant, applicent & obsignent beneficia, quæ Christus promeruit, & de quibus Euangelium concionatur. Et in vsu Sacramentorum fides non quærit aut respicit essentialem aliquam virtutem seu efficaciam inhærentem ipsis externis Sacramentorum elementis: sed in promissione, quæ annexa est Sacramento, quærit, apprehendit, & accipit gratiam Patris, meritum Filii, & efficaciam Spiritus.

IX. Hæc est simplex, plana & vera sententia, de efficacia Sacramentorum. Et obseruet Lector, quod Scriptura vtrumque affirmat, & Baptismum *saluos facere*, 1. Petr. 3, 21. & *Deum saluare per lauacrum regenerationis*, Tit. 3, 5. Item, Baptismus *abluit peccata*, Actor. 22, 16. Et *Christus mundat Ecclesiam lauacro aqua in verbo*, Ephes. 5, 26. Deinde obseruetur & hoc, quam accurate Scripturæ verba posita sint. Vt, Petrus dicit, Baptisma *nos saluos facere, & esse stipulationem bona conscientia erga Deum*, sed addit, *per resurrectionem Christi.* Paulus vocat *lauacrum regenerationis*: sed illud ita declarat: *Deus secundum misericordiam suam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis.* Vnde vero Baptismus habet, quod est *lauacrum regenerationis*? Respondet: Est *lauacrum regenerationis Spiritus sancti.* Sicut & Christus dicit Ioan. 3, 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu*, &c. Quo modo vero? *Per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt ipsius gratia iustificati, hæredes simus vita æterna.* Baptisamur enim *in mortem Christi, vt resurrectionis eius simus participes*, Rom. 6, 4. 5. *Christum induimus, quando baptizamur*, Galat. 3, 27. Ille ipse enim, qui tradidit semetipsum pro Ecclesia sua, virtutem seu efficaciam sanctificandi & mundandi eam, non tradidit alteri, sed ipse sanctificat & mundat eam. Num vero illud efficit sine ordinario aliquo medio? Paulus respondet: *Sanctificat & mundat eam lauacro aqua in verbo*

omnia contenta breuiter repetuntur.

1. Pet. 3, 21.

Tit. 3, 5.

v. 6. 7.

Eph. 5, 26.

verbo. Quanto hæc sunt simpliciora, planiora, certiora, & tutiora de virtute seu efficacia Sacramentorum, quam omnium hominum disputationes & opiniones, siue Scholasticorum, siue aliorum fanaticorum.

Augustini testimonio firmantur.

X. Et plane ita etiam *Augustinus* sentit & loquitur in illis sententiis, quas supra scripsimus. Tribuit enim Sacramentis vim & virtutem: sed addit declarationem, diuinam virtutem per sacramenta operari, ita vt Moyses ministerium adhibeat, Dominus vero per illud ministerium inuisibili gratia per Spiritum sanctum sanctificet. Et in illa inuisibili gratia sanctificationis per Spiritum sanctum affirmat esse totum fructum & omnem vtilitatem visibilium Sacramentorum.

& vlterius explicantur.

XI. Ad pleniorem vero declarationem pertinet hæc etiam consideratio, quod duplex est in hac doctrina caussa instrumentalis. Vna est quasi Dei manus: qua per verbum & Sacramenta in verbo offert, exhibet, applicat & obsignat credentibus beneficia redemptionis. Altera est quasi nostra manus: quod fide scilicet petimus, quærimus, apprehendimus, & accipimus ea, quæ Deus nobis per verbum & Sacramenta offert & exhibet. Neque enim talis est Sacramentorum efficacia, quasi Deus per illa infundat & imprimat gratiam, ad salutem, etiam non credentibus seu accipientibus: sicut quidam opinati fuerunt, etiam vetustis temporibus: sicut *Augustinus* recitat de Ciuitate lib. 21. cap. 25. Sed sicut de verbo Paulus dicit: *Euangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti.* Et Hebr. 4, 2. *Non profuit illis sermo non admixtus fidei.* Ita de Sacramentis, quia sunt verba visibilia, & sigilla promissionis, Christus dicit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Immo Paulus addit: *Qui indigne manducat, iudicium sibi manducat.* Et inde intelligi potest disputatio de sententia illa, quæ olim etiam in Scholis vsitata fuit: *Non Sacramentum, sed fidem Sacramenti iustificare* Neque enim sensus est, fidem ita iustificare, vt non accipiat gratiam, quam in verbo & Sacramentis Deus offert & exhibet, vel quod gratiam accipiat, sine medio aut organo verbi & Sacramentorum. Obiectum enim fidei est verbum & Sacramenta: immo in verbo & Sacramentis verum fidei obiectum est Christi meritum, gratia Dei, & efficacia Spiritus. Et fides ideo iustificat, quia illa in verbo & Sacramentis apprehendit & accipit. Et hoc sensu sicut fides verbi, ita etiam fides Sacramenti dicitur iustificare.

Rom. 1, 16.

Marc. 16. 16.

1. Cor. 11, 29.

XII. Quando igitur fidei tribuitur iustificatio, non excluditur auditus verbi & vsus Sacramentorum, sed vt fides iustificet, oportet eam in verbo & Sacramentis Christum apprehendere. Opposita autem fuit sententia illorum opinionibus, qui fingebant in vsu Sacramentorum ex opere operato etiam illos accipere gratiam ad iustificationem & saluten, qui sine pœnitentia & fide Sacramentis vterentur.

Tum, quæ obstare videntur, diluuntur.

XIII. Tota igitur hæc doctrina, de efficacia & vsu Sacramentorum, plana est. Quod enim contra hanc sententiam obiicitur, quid Baptismus contulerit Cornelio, qui gratiam accepit & habuit ante Baptismum? Act. 10, 1. seq. Item quæ fuerit efficacia & virtus circumcisionis in Abrahamo, qui iustitiam fidei habuit ante circumcisionem? Rom. 4, 10. est quidem talis quæstio, quæ contentiosis ingeniis præbet materiam exagitandi simplicem & veram sententiam: sed si in timore Dei simplex veritas quæratur & ametur, explicatio huius quæstionis non erit difficilis, sed illustrabit totam hanc doctrinam. Ab exemplis enim illis extraordinariis non sumenda est regula generalis de efficacia Sacramentorum: illa enim sumi debet ex institutione Sacramentorum, & ex promissione, quæ illis annexa est. Non ergo sequitur, nullam aliam rationem Circumcisionis, quam quæ in Abrahamo iam iustificato fuit, esse in illis, qui octauo die circumcidi iubentur, ideo vt ita in fœdus recipiantur: neque enim natura sunt filii fœderis, qui ex circumcisis parentibus nascuntur. Paulus enim Ephes. 2, 3. pronunciat, non tantum gentes, sed & nos, qui ex circumcisis parentibus nati sumus, *eramus natura filii iræ.* Ita quia in Cornelio peculiari exemplo sanctificatio spiritualis præcessit Baptismum: non sequitur, reliquos iuxta promissionem non baptizari in remissionem peccatorum, aut Deum non saluos nos facere per lauacrum regenerationis & renouationis.

XIIII. Et hæc distinctio non est recens commentum. Nam & *Augustinus* contra Donatistas lib. 4. cap. 24. tale ferme discrimen constituit, inter circumcisionem Abrahæ, & quam Isaac octauo die accepit: item inter Baptismum Cornelii, & infantium. Nec tamen otiosa fuit circumcisio in Abrahamo, & baptizatio in Cornelio, quasi nuda tantum signa fuerint. Gratiam enim Deus in hac vita non semel ita confert & exhibet, vt statim sit absoluta & consummata: ita vt dum in hac vita sumus, Deus nihil amplius velit exhibere & conferre, & homini nihil amplius opus sit a Deo accipere; sed Deus semper donat, & homo semper accipit, vt magis magisque plenius & perfectius Christo coniungamur, remissionem peccatorum, seu reconciliationem firmius teneamus: vtque in-

choata in nobis beneficia redemptionis conseruentur, confirmētur, crescant & augeātur. Illa vero Deus confert & operatur: credentes illa quærunt & accipiunt, in mediis a Deo in hunc finem institutis: in vsu scilicet verbi & Sacramentornm. Illi igitur, qui Act. 2, 38. agnitione peccatorum compunguntur, quærunt, quid facere debeant, baptizantur *in remissionem peccatorum*. Ita etiam infantes, qui natura sunt filii iræ, Deus saluos facit per lauacrum regenerationis: hoc est, Deus ipsis per Baptismum offert, exhibet & applicat beneficia Euangelii. Abraham iam ante accepit & habet iustitiam fidei, Cornelius acceperat iam Spiritum sanctum. Num igitur Circumcisio in Abrahamo, & Baptismus in Cornelio superuacanea, nuda & otiosa signa fuerunt? Nequaquam. Operatio enim, seu efficacia Sacramentorum iudicanda est ex promissione. Non autem otiosa vel significatiua tantum est promissio, quæ Circumcisioni in veteri, & Baptismo in nouo Testamento annexa est: sed est exhibitiua. Pater enim saluos facit, Christus mundat, Spiritus regenerat per lauacrum aquæ in verbo. Sed quid ipsis potuit Sacramentum conferre, cum iam antea haberent iustitiam fidei, & Spiritum sanctum? Respondeo; Deus Abrahæ per Circumcisionem, & Cornelio per Baptismum eandem gratiam, cuius antea primitias acceperant, offert, exhibet, applicat & obsignat: vt plenius eam & vberius habeant, firmius possideant & teneant, vt opus Dei in ipsis inchoatum confirmetur, crescat, augeatur & conseruetur. Ita promissio Sacramentis annexa manet semper & vniuersaliter vera & efficax, in iis, qui fide iuxta institutionem Sacramentis vtuntur. Et hoc primitiua Ecclesia significare voluit, quando adultos recens baptizatos statim a Baptismo deduxit ad communionem corporis & sanguinis Domini. Reconciliatio quidem Dei & remissio peccatorum, quomodocunque confertur, eadem est & plena, quod ad Deum attinet. Quia vero magna est nostra infirmitas, & Deus diues est in misericordia: non igitur vno tantum modo, sed per media, quæ ad hunc vsum instituit, vult gratiam suam exhibere, conferre, applicare & obsignare: & ad obedientiam fidei pertinet, iis mediis vti, sicut a Deo instituta & ordinata sunt. Ita firma manet sententia, quod Sacramenta non sint otiosa vel nuda signa: sed quod Deus per Sacramenta credentibus gratiam suam, seu beneficia Euangelii offerat, exhibeat, conferat, applicet & obsignet. Vniuersalis enim & exhibitiua est promissio, quæ Sacramentis voce diuina annexa est, si fide accipiatur.

XV. His ita explicatis, examinabimus iam tres propositos Canones. Quintus Canon sic habet: *Si quis dixerit, Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta esse, anathema sit. Lutheri* propositio est, in libro de captiuitate Babylonica: *Omnia Sacramenta ad fidem alendam, instituta esse.* Hanc cum damnare velint, obseruet quæso Lector, quam insidiose agant. *Lutherus* hoc reprehendit in doctrina Pontificia, quod cum multa de Sacramentorum virtute, & de opere operato disputent, nullam mentionem fidei faciant in vsu Sacramentorum: immo quod doceant, Sacramenta sine bono motu cordis, hoc est, sine fide conferre gratiam, & quidem quod ipsam etiam fidem iubeant dubitare de gratia Sacramentorum, hoc est, de reconciliatione seu remissione peccatorum. *Lutherus* vero contra ex verbo Dei docet, vt Sacramenta ad salutem prosint vtentibus, omnino requiri fidem, quæ gratiam illam accipiat, quæ in promissione Sacramenti offertur. Sacramentum enim est visibile verbum: & præcipuum in Sacramento est promissio gratiæ, quæ institutioni externi ritus voce diuina annexa est. Inter verbum vero promissionis, & inter fidem, mutua & tam arcta est siue connexio, siue relatio, vt nec promissio sine fide, nec fides sine promissione homini prosit: immo cum fides sit necessarium organon ad accipiendam gratiam, quam Deus offert & exhibet: & cum in hac infirmitate languida fides nec facile, nec certo, nec firmiter apprehendere & tenere possit promissionem in nudo verbo propositam, Deus instituto certo ritu illam quasi visibilem fecit: idque in actione cum singulis vtentibus, vt fides in applicatione facilius, certius & firmius apprehendat & teneat promissionem. Hoc sensu *Lutherus* dicit, Sacramenta instituta esse ad excitandam, alendam, confirmandam, augendam & conseruandam fidem, vt in promissione siue nuda, siue Sacramentali ritu vestita, apprehendat & accipiat gratiam & salutem.

3. propositi canones, examinantur.

Hanc verissimam doctrinam, quæ est ipsissima Scripturæ sententia, Pontificium conciliabulum non simpliciter vult damnare, sed anathematizare. Verentur autem ipsarum aurium in piis iudicium, si aperte anathema dicunt huic doctrinæ. Ideo truncatam *Lutheri* propositionem insidiose ita ponunt, quasi sentiat, Sacramenta non esse instituta, vt sint organa seu caussæ instrumentales, per quas Deus gratiam offerat, exhibeat, applicet & obsignet credentibus: sed hunc solum tantum esse vsum Sacramentorum, vt tanquam picturæ & spectacula

externa

externa commonefactione fidem excitent & nutriant: ipsa autem fides in vsu Sacramentorum nihil accipiat, sed speculatione sua alibi circumuagetur. Quam profanam sententiam *Lutherus* in Sacramentariis serio & semper improbauit. Sed Tridentini, dissimulata vera *Lutheri* sententia, quintum hunc Canonem insidiose ita posuerunt, vt sycophantico artificio Lutheri disputationem, de mutua inter Sacramentum & fidem relatione, odiosam & inuisam reddant imperitis.

Et simul hoc agunt, vt fidem ex vero & salutari Sacramentorum vsu expungant, abradant & exterminent. Illud enim Lector vtiliter obseruabit in omnibus hisce Canonibus, ne vnica quidem syllaba, ad salutarem Sacramentorum vsum, fidem requiri, sed omnia anathemata crepant proscriptionem & deportationem fidei, ex salutari Sacramentorum vsu & efficacia. Fateamur igitur necesse est, insignes fuisse sophistices artifices, architectos decretorum huius Concilii.

XVI. In VI. Canone collationem gratiæ indifferenter omnibus suis, quæ numerant Sacramentis, arrogant. Et cum variæ sint disputationes, quomodo Sacramenta gratiam conferant: ipsi simpliciter sine declaratione decernunt, Sacramenta conferre gratiam: vt ostendant, se omnes Scholasticorum opiniones liberas permittere: vtque significent, se non abhorrere ab illorum sententia, qui fingunt, gratiam essentialiter hærere in ipsis Sacramentorum elementis, tanquam medicinam in pyxide, dicunt Sacramenta continere gratiam. Mox vero attexunt, eos, qui hanc sententiam non amplectuntur, ex Sacramentis facere nudas tantum notas Christianæ professionis.

XVII. Hoc est artificium VI. Canonis. Quod enim de obice dicunt, in VIII. Canone explicabimus. Quod ad VII. Canonem attinet, si qui sunt, qui sentiunt, Deum per promissionem, Sacramentis annexam, tantum illudere hominibus, ita vt etiamsi rite quis ea suscipiat, non tamen semper & omnibus, qui fide Sacramentis rite vtuntur, exhibeat gratiam: neminem in pietate sanum esse arbitror, qui a profana illa sententia non abhorreat. Sed insidiæ latent in his vocibus: *Si rite ea suscipiant.* Studiose enim cauent, ne fidem nominent: sed vt humanas deuotiones & dispositiones, quibus homo se dignum redat cui Deus Sacramenti gratiam conferat, stabiliant, dicunt: *Si quis legitime ea suscipiat.* Et sane serio concionamur ex Paulo: *Probet seipsum homo: qui enim indigne manducat, iudicium sibi manducat.* 1. Cor. 11, 29. Requiri igitur in adultis legitimam dispositionē, vt digne accipiantur Sacramenta, non est dubium. Illam vero verbum Dei ita describit Act. 2, 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque in remissionem peccatorum.* Act. 8, 37. *Si credis, potes baptizari.* Marc. 16, 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Pontificii vero veram interiorem pœnitentiam non admodum vel curant, vel vrgent in vsu sacramentorum: sed alias dispositiones ex hominum traditionibus proponunt, & illis promittunt collationem gratiæ. Hæ falsæ & impiæ persuasiones dum taxantur, clamitant Pontificii, nos negare gratiam Dei dari per Sacramenta, etiamsi rite quis ea suscipiat. Sed insidiosam sophisticen Lector iam intelligit.

SECTIO VI.

De Opere Operato.

CANON VI.

Si quis dixerit, Sacramenta noua legis, ——— gratiam ipsam, non ponentibus obicem, non conferre, &c. anathema sit.

CANON IIX.

Si quis dixerit, per ipsa noua legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.

EXAMEN.

Dogma operis operati minime sanum est,

I. HAec tandem est illa Helena, cuius introducendæ, ornandæ & stabiliendæ gratia, præcedentes canones omnes constituti sunt, vt scilicet commentum Scholasticorum, & quidem ipsorum verbis, stabiliatur & retineatur: Sacramenta noui Testamenti vtentibus conferre gratiam, ex opere operato, etiamsi in suscipiente non adsit bonus interior motus, modo non ponat obicem. Dogma vero illud nouum esse & peregrinum, ipsa verborum forma satis indicat. Neque enim seruat Apostolicam ὑποτύπωσιν *sanorum verborum*, de qua Paulus concionatur, 2. Tim. 1, 13. vt: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Marc. 16, 16. Item, *Baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Iesu,* Act. 22, 16. &: *qui indigne manducat, iudicium sibi manducat.* 1. Cor. 11, 29.

iam olim nonnulli emollire conantur.

II. Commentum igitur illud de opere operante in Sacramentis, quæ sunt actiones Dei, per quas gratiam suam, quam fide vult accipi, offert & exhibet, intrudit opinionem nostri operis: & quidem operati, sine bono aliquo interiori motu suscipientis: idque facit peregrinis verborum monstris, & Scripturæ, & antiquitati ignotis. Et res ipsa, de qua disputatur, adeo est plana & manifesta, vt inter ipsos Pontificios, qui præcipui videri volunt, vt *Gropperus* & alii, a dogmatis illius fœditate nimium crassa abhorreant. Fingunt enim iniuriam fieri doctoribus Scholasticis, quasi opinine operis operati docuerint, Sacramenta alicui conferre gratiam, sine fide gratiam accipiente: sed dicunt, nihil aliud ipsas disputationes de opere operato, & de opere operante voluisse, quam Sacramentorum veritatem non esse ex ministri operantis dignitate seu merito æstimandam, sed ex DEI autoris institutione, potentia & operatione. Ipse enim est, qui per externum ministerium baptizat; vt Sacramenta dicantur, valere non ex opere operantis ministri, de opere operato: ita quod ministri malitia non impediat veritatem, integritatem & effectum Sacramentorum, si modo administrentur iuxta institutionem, verbum & mandatum Domini: vt idem sit quod de *Consecrat.* dist. 2. cap. *vtrum*, ex Augustino citatur: *Nihil a bono maius, nihil a malo minus perficitur sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & virtute Spiritus sancti.* *Alfonsus* dicit, opinione operis operati, omne meritum suscipientis, ab efficientia Sacramentorum excludi: ita vt Sacramentorum veritas non pendeat ex fide suscipientis, nec Sacramentum efficaciam suam| mutuetur a fide suscipientis.

Σοφὸν τι δία φάρμακον νοσοῦντος ἐν αὐτῷ λέγει, iuxta Euripidis dictum. Si enim hoc vellent Pontificii, quando de opere operato disputant, quia sententia vera est, nulla esset controuersia; neque enim de modo illo loquendi odiose vellemus dimicare: aut certe diceremus illud *Augustini: Mentem teneat, linguam corrigat.* Sed nec olim Scholastici omnes hoc senserunt, licet quidam ferme ita disputent: & ne nunc quidem Pontificiis hoc volunt, quando pro opinione operis operati dimicant: sed longe aliud monstrum sub exoticis illis verbis alitur, & Ecclesiæ obtruditur. Prius igitur explicandum est, quid sibi velit opinio operis operati: deinde facilis erit refutatio.

Quid Scholastici sibi velint, explicatur.

III. Scholastici igitur communiter omnes inter Sacramenta veteris & noui Testamenti hanc ponunt differentiam: quod hæc conferant gratiam ex opere operato, illa vero ex opere operante. Iam si quæras, quid intelligant per opus operans, cui opus operatum opponunt: ex Circumcisione simplicissime hoc intelligi poterit. Illam enim affirmant gratiã contulisse, non ex opere operato, sed ex opere operante. Extra omnem vero controuersiam Circumcisio in V. Testamento, etiam iuxta Scholasticorum sententiam, deleuit peccatum originale, non ex dignitate & merito ministri circumcidentis: nam & mulieres hoc fecerunt, Exod. 4, 25. 2. Machab. 6, 10. sed ex institutione, potentia & operatione Dei. Nec dici poterit, malitiam ministri impediuisse veritatem & effectum Circumcisionis: quando iuxta institutionem Dei administrabatur & suscipiebatur. Sed (*ex opere operante*) intelligunt, quod in adultis requirebatur bonus motus, seu deuotio interior in suscipiente: & huic opponunt opus operatum. Manifestum igitur & certum est, Scholasticos per opinionem operis operantis & operati, non intellexisse hoc, quod (sicut supra dictum est) *Gropperus* & alii interpretantur. Verba enim, quibus se explicant, manifesta sunt. *Gabriel* (qui omnium Sententiariorum disputationes & opiniones in vnum colligit) distinct. 1. quæst. 3. lib. 4. his verbis Scholasticorum sententiam explicat: *Sacramentum dicitur conferre gratiam ex opere operato, ita quod ex eo ipso, quod opus illud, puta Sacramentum, exhibetur, nisi impediat obex peccati mortalis, gratia confertur* vtentibus. *Sic quod præter exhibitionem signi, foris exhibiti, non requiritur bonus motus interior in suscipiente. Ex opere operante* vero *Sacramenta dicuntur conferre gratiam, per modum meriti: quod scilicet Sacramentum foris exhibitum non sufficit ad gratiæ collationem: sed vltra hoc requiritur bonus motus, seu deuotio interior* in suscipiente, *secundum cuius intentionem confertur gratia, tanquam meriti condigni vel congrui, præcise & non maior propter exhibitionem Sacramenti. Petrus de Palude,* distinct. 1. quæst. 1. in quarta sententiarum, Scholasticorum sententiam ibi explicat. In Sacramentis nouæ legis non per se requiritur, quod homo se disponat: ergo per ipsum Sacramentum disponitur: & sic probabile est, in omni Sacramento nouæ legis, quod iustificat ex opere operato. Item: Et, si dicatur opus operatum non esse a Sacramento, sed a Deo in Sacramento, vel cum Sacramento, istud non valet: quia ita Sacramentum nouæ legis non distaret a Sacramento veteris legis: quia oportebat etiam in veteri lege dispositionem in paruulis fieri a Deo. Relinquitur ergo, quod Sacramenta nouæ legis caussent gratiam, & iustificent ex ipso opere operato. (Lector obseruet antitheses, quibus explicat opionem operis operati.) Et postea instituit

stituit probationem, quod Sacramenta nouæ legis habeant vim inhærentem & insitam, ad conferendam & caussandam gratiam ex opere operato. Illam vero vim, seu virtutem caussatiuam gratiæ, dicit in Baptismo esse in aqua & in verbis, in Confirmatione & Ordine esse in verbis & ministro, vel charactere Episcopali: in Pœnitentia esse in ministris, & verbis absolutionis, & in satisfactione iniuncta a Sacerdote: in extrema Vnctione, esse in ministro, verbis, vnctione, & oleo, &c. *Marsilius* in quarta Sententia, quæst. 2. artic. 2. Baptismum Ioannis considerare possumus dupliciter: vno modo, quoad opus operatum, quod erat exterior corporis ablutio: alio modo, quoad deuotionem suscipientis. Tunc est conclusio responsalis, quod Baptismus Ioannis, quoad opus operatum, non contulit gratiam. Et ideo non fuit Sacramentum: quia id solum proprie dicitur Sacramentum, quod ex opere operato confert gratiam. *Mensingerus* citat ex *Alberto*, super 6. caput Ioannis: Opus operans est opus elicitum a virtute: Opus operatum est perfectio externi operis, sine motu interno. Et *Mensingerus* addit: Quia sancti in veteri Testamento fide accipiebant gratiam in vsu Sacramentorum: oportet ergo noui Testamenti Sacramenta maioris esse efficaciæ, vt conferant gratiam ex opere operato, etiamsi non accedat opus operans suscipientis: hoc est, fides seu deuotio interior.

IIII. Non ignoro autem, quosdam de opinione operis operati paullo aliter disputare: sed nunc tantum ostendere volui, nostros non falso Scholasticis tribuere sententiam illam. Quomodo enim ipsi inter se sententiam suam, de opere operato, intelligant & explicent, non meis, sed ipsorum verbis exposui. Et vulgi opiniones testantur, quomodo doctrina illa de opere operato in Papatu tradita, accepta & intellecta fuerit. Existimant enim, abunde sibi de salute prospectum, externa exhibitione & susceptione Sacramentorum, quicquid fiat de pœnitentia & fide. Præcipue vero hæc persuasio regnat in dicendis & audiendis Missis, ex quibus effectum gratiæ sibi pollicentur, ex administratione & spectaculo externi operis, etiamsi non accedat bonus motus interior. Nec vero de vulgi tantum erroribus loquimur, sed ita in scholis tradiderunt de Missa. *Thomas* in quarta Sentent. distinct. 11. quæst. 2. Eucharistia in *quantum est Sacramentum habet effectum in homine viuente: — sed in quantum est sacrificium, habet effectum in aliis, pro quibus offertur, in quibus non praexigit vitam spiritualem in actu, sed in potentia. Petrus de Palude* distinct. 12. Quando Missa pro alio celebratur, etiam mortale, quod est in alterius conscientia, delet: non per modum sacramenti, quod solum prodest suscipienti: sed per modum sacrificii, ex merito Christi, quo sibi venia impetretur, id est, gratia contritionis. Vnde nec maius donum potest homo homini facere, quam sibi Missam dare, aut pro eo celebrare, hoc enim est singulare in hoc Sacramento, quod pro alio potest offerri & suscipi, non sic autem de aliis, &c. *Gabriel* duodecima distinctione: *Sacramentum Eucharistiæ in ratione Sacramenti non tantum prodest his, a quibus sumitur, sed etiam* q. 2. *aliis, pro quibus offertur.* Et addit: *Nec solum fructificat in bonis & iustis, sed etiam in peccatoribus, pro quibus offertur, vt a peccatis conuertantur*, &c.

V. Et nostri sæculi Scriptores, qui in regno Pontificio fulciendo, columnæ videri volunt, opinionem operis operati hoc argumento declarare & confirmare solent, quod Baptismus paruulis conferat gratiam, qui tamen per ætatem credere non possint. Et de pædobaptismo quidem, suo loco dicendum erit. Nunc satis est ostendisse, quod opinionen operis operati diserte opponunt fidei, in illis, qui Sacramentum suscipiunt: quasi eadem sit ratio paruulorum & adultorum, quod *Augustinus* diserte negat, lib. 4 cap. 24. De Baptismo. f. 290.

VI. Quid igitur in regno Pontificio significet, & quomodo intelligenda sit opinio operis operati, manifestum est. *Gropperus* lectorem in re manifesta turbare conatur hoc sophismate. *confutatio Gropperi sophisticationibus.* Scholastici enim duplex statuunt opus operans: primo scilicet in ministro celebrante, seu administrante Sacramentum. Ita *Gabriel* in Canonem Missæ, lect. 26. dicit: Missa f. 36. b. valet, *vno modo ex opere operante, hoc est, ex merito personali personæ celebrantis: propter quod confert Deus petita a sacerdote, eis, quibus orationem & Missæ sacrificium applicat.* Alio modo *ex opere operato*, hoc est, *ex ipsa consecratione, oblatione & sumptione: non habendo respectum ad personalem sanctitatem, aut meritum sacerdotis*, &c. Deinde vero constituunt etiam opus operans in illo, qui Sacramento vtitur: bonum scilicet motum interiorem, vt deuotionem seu fidem suscipientis. Vtrique vero operi operanti opponunt opus operatum, alio atque alio respectu: Sed *Gropperus* hoc fortiter dissimulat, & quasi alteri tantum in ministro celebrante opponatur, clamitat fieri Scholasticis iniuriam, quasi opinione operis operati docuerint, ad efficacem & salutarem vsum Sacramenti non requiri in suscipiente bonum motum interiorem, hoc est, fidem: cum dogma hoc in ipsorum scriptis, sicut osten-

ostendimus, extet: & in persuasione de Missæ efficacia opinio illa non in vulgi tantum animis hæreat, sed in Doctorum etiam scriptis tradatur.

An Tridentinorum mens [illegible]

VII. Sed excipit *Alphonsus*, non statim toti Pontificiæ Ecclesiæ debere tribui, si quid vnus aut item alter disputauit: cum contra proferri possint, qui aliter senserint: Vt igitur extra omnem controuersiam certo constet, quid Pontificia Ecclesia per opus operatum intelligi velit: nec opus sit, illud inter blattas & tineas anxie exquirere, inspiciamus, quid cœtus Pontifici iuratus Tridenti de opere operato decreuerit.

Et 1. cum non ignorent, inter ipsos Pontificios multos quæsiuisse mitigationes Scholastici istius dogmatis, atque alios aliter opus operatum interpretari: ipsi simpliciter tantum approbant & confirmant opinionem operis operati, nulla addita declaratione, qua explicationem operis operati siue probent, siue improbent. Omnes igitur Scholasticorum disputationes & opiniones de opere operato, qualescunque sunt, in genere probant & confirmant.

2. Si Lector quærat: An Tridentina congregatio probet *Gropperi*, & quorundam aliorum interpretationem seu mitigationem opinionis, de opere operato, quam supra recensuimus: res non est obscura. Quod enim mentione operis operati non velint intelligi hanc sententiam, Sacramentorum veritatem & efficaciam non pendere ex ministri siue dignitate, siue indignitate, manifeste ostendunt; de illa enim sententia postea peculiarem Canonem 12. scilicet, condiderunt. Aliud igitur absque omni dubitatione in 8. Canone intelligitur per opus operatum.

3. Quid vero intelligant, per antithesin plane & perspicue ostendunt. Duo enim hæc inter se opponunt, opus operatum, & fidem, quæ in promissione Sacramentis annexa accipit gratiam. Sentiunt igitur per nouæ legis Sacramenta ex opere operato ita conferri gratiam, vt non opus sit, fide oblatam illam gratiam recipere. Scholastici enim dicunt, præter exhibitionem signi foris exhibiti non requiri bonum motum interiorem in suscipiente: hæc enim sunt verba *Gabrielis*. l.d

Sed iterum consideret Lector, quod verba in posteriori parte 8. Canonis insidiose ita posuerunt, quasi nostra sententia, qui opinionem operis operati impugnamus, hæc sit, solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam ita sufficere, vt non opus sit vsu verbi & Sacramentorum, vel solam fidem ita sufficere, vt non opus sit, Deum gratiam suam per verbum & Sacramenta credentibus offerre & exhibere.

VIII. Huiusmodi sophismatis ruinosam, & verbo Dei demolitam opinionem operis operati fulcire, aut potius incrustare coram imperitis conantur: cum manifestæ extent nostræ explicationes, diuersum testificantes, sicut in explicatione 6. Canonis annotauimus. Sed id, quod res est, verentur: si opinio operis operati, sicut a Scholasticis tradita est, nuda proponatur, ipsam propositionem afferre secum refutationem. Est enim demonstratio inuicta, promissionem gratiæ, quæ ita annexa est Sacramentis, quod ideo *Augustinus* vocat Sacramentum *visibile verbum*, adeo requirere fidem, vt *sermo auditus non prosit, nisi sit commixtus fidei eorum qui audiunt*, Hebr. 4, 2.

IX. Et de Sacramentis expressa sunt Scripturæ testimonia: *qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur*: immo *manducat sibi iudicium, qui indigne manducat*. Contra hæc manifesta testimonia Pontificii obtendunt opinionem operis operati: quod scilicet per Sacramenta ita conferatur vtentibus gratia, vt non requiratur bonus motus interior in suscipiente. Immo cum docent, fidem debere dubitare de gratia, plane inuertunt omnia. Incredulos sine fide fingunt per externum Sacramentorum vsum accipere & habere gratiam: in credentibus vero ipsam fidem in vsu Sacramentorum iubent dubitare, an accipiat & habeat gratiam. Sed hæc sunt euidentissima, vt non sit opus pluribus verbis, res enim ipsa Ecclesiæ filiis se declarat. Et ipsi Pontificii Scriptores iam tergiuersantur, nec manifeste audent suscipere defensionem huius axiomatis, quod vsus Sacramentorum sine fide saluet suscipientes. Præterea est hæresis iam dudum ab *Augustino* damnata, l. 454.
De Ciuit. lib. 21. c. 25. eos damnari non posse, qui Sacramenta Christi perceperint, *in quacunque hæresi vel impietate fuerint*.

Hæc videtur huius disputationis occasio.

X. Videntur autem Scholastici (vt & hoc obiter addam) occasionem disputationum de opere operato inde sumpsisse, quod *Augustinus* tradit contra Donatistas lib. 3. cap. 14. Non *interest, cum de Sacramenti integritate & sanctitate tractatur, quid credat & quali fide imbutus sit ille, qui accipit Sacramentum. Interest quidem plurimum, ad salutis viam: sed ad Sacramenti quæstionem nihil interest. Fieri enim potest, vt homo integrum habeat Sacramentum, & peruersam fidem.* Et postea: *Manifestum est, fieri posse, vt fide non integra integrum in quoquam maneat*

Baptismi

f. 268. *Baptismi Sacramentum.* Idem etiam disputat, errorem in fide, eius qui baptizatur, vtilitatem quidem Baptismi, quod ad salutis viam attinet, excludere: Sacramentum tamen illi non deesse, nec, si conuertatur, repeti oportere, tunc enim demum, cum fides vera facta fuerit, Sacramentum prius susceptum vires suas exercere, lib. 4. cap. 15. f. 294. Et lib. 5. cap. 8. dicit: *Indigne quis sumens Dominicum Sacramentum non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini, & sanguis Domini nihilominus erat, etiam illis quibus dicebat Apostolus: qui manducat indigne, iudicium sibi manducat.* Hæc non satis considerantes Scholastici finxerunt, non tantum ipsum Sacramentum, verum etiam gratiam & virtutem Sacramentorum accipi & haberi sine fide, ab impœnitentibus & incredulis, cum *Augustinus* vbique inculcet, aliud esse Sacramentum, aliud virtutem Sacramenti: Immo in locis iam allegatis dicit, illos, qui sine vera fide ipsum quidem Baptisma accipiant & habeant, non tamen accipere & habere remissionem peccatorum: quæ certe est gratia & virtus Baptismi. Et lib. f. 294. 5. cap. 8. inquit: *Remissio peccatorum* non *consequitur Baptisma, nisi non solum legitimum, sed etiam legitime habeatur.* Et f. 245. contra Cresconium, lib. 1. cap. 25. cum tractasset dictum Pauli, *Qui indigne manducat, Ecce quemadmodum obsunt diuina & sancta male vtentibus.* Et contra Epi- f. 20. stolam Parmeniani, lib. 2. c. 6. *Vnum & idem sacrificium propter nomen Domini, quod inuocatur, & semper sanctum est, & tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit, qui enim manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: Non ait, aliis, sed sibi. Qui ergo manducat digne, & bibit, gratiam sibi manducat, & bibit.* Hæc *Augustinus.* Nullo modo igitur *Augustinus* sensit, sine bono motu cordis, aut sine fide conferri, accipi & haberi gratiam Sacramentorum.

Ita quod *Augustinus* inquit, Epist. 23. f. 58. *Paruulus, etiamsi fidem nondum habeat in cogitatione, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit: Vnde Sacramentum eius salubriter percipit.* Ex hac *Augustini* sententia de paruulis Scholastici fecerunt regulam generalem: Ad accipiendam gratiam Sacramentorum ad salutem, non necessariam esse fidem, vel bonum motum cordis interiorem, sed sufficere, vt non ponas obicem. Obicem autē vocant peccatum mortale, vel propositum eius: quale est homicidium, libido. Incredulitatem vero seu infidelitatem non volunt esse tale obstaculum, quod impediat, quo minus gratia Sacramentorum ad salutem accipiatur. Sed huic dogmati & Scriptura, & *Augustinus* ipse contradicit: sicut quædam eius loca notauimus. De paruulorum vero Baptismo postea suo loco dicemus. Nunc tantum obiter monstrare volui, ex quibus *Augustini* locis non recte acceptis, nec satis diligenter consideratis, Scholastici occasionem sumsisse videantur disputationis de opere operato, quod tamen vocabulum nec apud *Augustinum*, nec apud quenquam ex veteribus extat.

SECTIO VIII.

De Charactere.

CANON IX.

conf. Sess. 23. c. 4. Cat. L. p. 149. seq.

SI quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione & Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale & indelebile, vnde ea iterari non possunt, anathema sit.

EXAMEN.

Commentum de charactere indelebili

I. MAgna & ardua res est, anathema alicui dicere, hoc est, denunciare, quod præcisus & exclusus sit ab omni gratia seu misericordia Dei in Christo Iesu, & quod diris sit deuotus ad sempiternum exitium. Caussam igitur, propter quam alicui anathema dicatur, oportet esse non leuem, nec dubiam, sed grauissimam & certissimam. Iam vero Tridentini simpliciter anathema dicunt omnibus, qui non, vt articulum fidei, probant & amplectuntur Scholasticorum recens & incertum commentum, de *Charactere indelebili.* Paucis igitur annotabimus, qualis, quam grauis scilicet, quam vetus, quam certa & firma sit illa opinio. Illa enim consideratio ostendet, quanta leuitate, immo quanta futilitate Tridentina synodus ludat anathematis. Olim iactatum fuit apophthegma, Reges ludere pactis & iuramentis, sicut pueri astragalis ludere solent. Nunc rectiꝰ dicitur, Pōtificia conciliabula anathematis ludere, non secus atque pueri astragalis ludunt.

II. Quia vero *Gabriel* disputationes *a* Scholasticorum de Charactere in vnam summam, distinct. 6. quæst. 2. in 4. Sententiarum, collegit, breuiter quædam

a Biel. emol. nitur.

dam inde annotabo; inde enim manifestum erit, quid sit propter hanc opinionem alicui anathema dicere. Dicunt igitur, sicut hominibus certi status datur quandoque certus ornatus, vel signum in corpore vel veste, quibus cognoscuntur esse illius status siue sectæ: ita etiam per Sacramenta, quibus homo ponitur in certo statu. dicunt imprimi immediate a Deo quoddam spirituale signum in anima suscipientis Sacramentum, quo cognoscatur suscipiens esse in tali statu.

& commemoratis tum quae ei tribuuntur,

III. Et huic characteri multa & varia tribuunt. I. Enim dicunt esse *signum gratiæ inexistentis, vel quæ inexisteret, nisi poneretur obex.* II. *Signum configuratiuum*, seu assimilatiuum Christo: per characterem enim fingunt suscipientem adscribi familiæ Christi. III. *signum distinctiuum ab aliis*, characterem non habentibus. IIII. *signum dispositiuum, ad gratiam Sacramenti* gratum facientem. V. *signum rememoratiuum*, per quod suscipiens reducitur in memoriam Sacramenti suscepti. VI. *signum obligatiuum ad obseruantiam diuinæ legis*, sicut habitus religionis obligat portantem ad obseruandam legem illius ordinis. Ponunt etiam characterem esse *indelebile aliquid in anima, reddens Sacramentum, per quod imprimitur, initerabile.* Per tria igitur Sacramenta, Baptismum scilicet, Confirmationem & Ordinem, dicunt imprimi talem characterem: sed ita, vt character Ordinis sit sextuplex specie. Atque ita numerus characterum superabit ipsum numerum Sacramentorum septenarium.

tum, quæ de eo sunt disputationes,

IIII. Arduæ autem apud ipsos sunt disputationes vnde sit indelebilitas characteris: deinde etiam de quidditate characteris, an sit relatio, an vero qualitas absoluta, & in qua specie qualitatis. Dicunt autem posse esse & in prima, & in secunda, & in tertia specie qualitatis: item posse etiam poni in prædicamento relationis & passionis De subiecto etiam, in quo poni debeat character, variæ sunt opiniones: an ponendus sit in essentia animæ, an vero in potentia? item, an in potentia cognoscente, an vero in potentia volente. Disputatur præterea, an circumcisio impresserit characterem? item, an Baptismus sanguinis & flaminis inprimant characterem? an etiam animæ Christi in Baptismo impressus sit talis character?

descriptio eius traditur,

V. Et demum descriptiones characteris tales traduutur: *Character est signum spirituale, a Deo solo animæ impressum, in susceptione Sacamenti initerabilis, manens indelebiliter de lege communi*: vel, *est signum impressum animæ, quod est præuium gratiæ, in susceptione Sacramenti initerabilis.* Item, *character est quædam potestas spiritualis, ad agendum vel recipiendum aliquid in Ecclesia.* Hæc ferme est silua præcipuarum quæstionum & opinionum de charactere.

Quale vero sit dogma, latius demonstratur.

VI. *Gabriel* igitur & dicit & probat, vocabulum characteris, in hac quidem significatione & sententia, nec in scriptura, nec in vetustis Ecclesiasticis scriptoribus extare: ita vt nec ipse *Longobardus* characteris mentionem faciat, in tali quidem significatione & sententia. Quod enim *Longobardus* dicit, eos, *qui ab hæreticis, seruato charactere Christi, baptizati sunt*, non esse rebaptizandos: intelligit formam verborum Baptismi a Christo traditam. *l. 4. dist. 6.* Deinde quod ad rem ipsam attinet, addit *Gabriel*: Nec rationem necessariam demonstrare, nec euidentem autoritatem Patrum probare, ponendum esse talem characterem, sicut dictum est. Sententias enim, quæ ex *Dionysio, Augustino, Damasceno* & *Longobardo* de charactere adducuntur, fere & magis pertinenter ad mentem autorum exponi de ipso Baptismi Sacramento, aut de forma Sacramentali, quam de aliquo realiter animæ impresso, sicut de charactere dicunt. Et declaratis illis Patrum sententiis, concludit: *Patet* ergo, *quod neque autoritate sacræ Scripturæ, neque sanctorum Patrum cogunt ponere characterem, ad hunc intellectum, in quo accipitur a recentioribus Doctoribus.* Rationem etiam dicit nullam esse necessariam, quæ demonstret, esse seu imprimi talem characterem. Omnia enim, quæ attribuuntur characteri, æque possunt solui *sine charactere, sicut cum charactere. Omnia enim operatur Sacramentum ipsum, sine charactere.* Item, illa, quæ characteri tribuuntur, inueniuntur in Eucharistia, & in ceteris, quæ non imprimunt characterem Et tandem concludit, *omnes rationes, quæ adducuntur*, esse *persuasiones, non procedentes ex necessariis.* Et sub finem inquit: *Omnia*, quæ de charactere dicuntur, *pro magna parte voluntaria sunt, & modica ratione fulcita.* Illam etiam rationem, quæ præcipue mouit Scholasticos ad ponendum characterem, quod scilicet Baptismus non est iterandus, ostendit *Gabriel*, non esse necessariam, inquit enim: *Initerabilitatis Sacramentorum principalis ratio non est characteris impressio, sed sola diuina institutio. Et minus manifestum est, characterem esse, quam Baptismum non posse iterari.* hoc enim a tempore institutionis Baptismi fuit certum: illud vero ne hodie quidem euiden-

euidenter certum est. Vnam vero solam dicit autoritatem esse, quæ aliquid faciat pro charactere: quod scilicet extra *de Baptismo & eius effectu*, cap. *Maiores*, Innocentius III. videatur de impressione characteris in Baptismo loqui. Sed & illum ipsum locum dicit *Gabriel* posse aliter intelligi, cum quidem etiam glossa ibi tale nihil dicat de charactere.

VII. Sed sit sane hæc vna prima & sola autoritas, qua opinio characteris, & Scripturæ & veteribus ignota, Ecclesiæ obtrusa est. Ex autore certe colligi potest, quale sit dogma. Ille enim Innocentius est, qui Decretales edidit: vt correctio principum in sæcularibus referatur ad Papam: vt ille Imperator sit, quem Papa coronari iusserit: Hic est, qui contra Philippum Imperatorem alium curauit creari Othonem: cui adeo fauit, vt nulli Archiepiscoporum pallium dare voluerit, nisi cum Papa contra Imperatorem sentiret. Et ita exitialia bella in Imperio concitauit. Postea vero ipsum Othonem etiam fulmine excommunicationis ab imperio proturbare molitus est. Hic est qui dixit: *Aut Pontifex Philippi diadema regium, aut Philippus Pontifici insigne Apostolicum adimat*, vt iusto dolore *Vrspergensis* exclamet: *Habes Roma quod sitisti, decanta canticum: quia per malitiam, non religionem, orbem vicisti.* Ille igitur talis, sit sane post natum Christum annis 1200. autor noui commenti de charactere: quod & Scripturæ, & veteri Ecclesiæ ignotum fuit. Operæ pretium vero est, & hoc addere, quomodo *Gabriel* respondeat ad hanc sententiam, quam videt posse obiici: Theologus nihil debet ponere, *cuius necessitas non apparet ex fide.* Ita autem inquit: *Credita quæcunque probantur, aut ex Scriptura, aut per determinationem Ecclesiæ, etiamsi illud determinate non habeatur ex Scriptura quia non potest errare Ecclesia in his, quæ fidei sunt.* Quia vero opinio de charactere ne quidem Ecclesiæ determinationem certam & expressam habet, respondet igitur *Gabriel*: *Theologus potest aliquid ponere tanquam probabile, quod est consonum Scripturæ, & determinationi Ecclesiæ, & in nullo contrarium, licet non possit euidenter & necessario deduci ex his, quæ sunt fidei. Vnde in proposito magis videtur consonare determinationi Ecclesiæ, ponere characterem, quam eius oppositum*, & ita *communiter Schola Theologorum tenet.* Et tandem inquit: *Cui non placet hæc solutio, quærat aliam.*

Vt adeo facile colligi queat, quantum sibi autoritatis sumat C. T.

VIII. Et hæc cum ita se habeant, Lector ex vno hoc canone colligat & æstimet, quantum fidei & autoritatis tribuendum sit Tridentinæ congregationi, Romano Pontifici iuratæ: quod de recenti commento, & Scripturæ & antiquitati ignoto, quod nec autoritate, nec vlla ratione nititur, non aliter ac de certissimo & firmissimo fidei articulo decernunt: *Si quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione & Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est, signum quoddam spirituale & indelebile, vnde ea iterari non possunt, anathema sit.* Nihil addam. Cum enim vnicus hic canon satis ostendat, quid, quale & quantum conciliabulum hoc sibi sumat, Lector admonitus, rem tantam diligentius secum considerabit & perpendet.

& quam Ecclesia intersit, vt alienior sit ab hac opinione.

IX. A recenti vero illa dubia & incerta opinione, de impressione characteris, ideo decet veram Christi Ecclesiam alieniorem esse, quia labefactat fundamentum dogmatis: cuius certitudo, propter conscientiarum consolationem, omnino necessaria est. In doctrina enim, quod Baptismus legitime iuxta Christi institutionem collatus, non sit iterandus, & propter quas caussas non sit iterandus, de re magna agitur: quo scilicet fundamento, qua certitudine, & quo firmamento consolatio illa nitatur, quod pactum gratiæ, quod in Baptismo Deus nobiscum iniit, perpetuum sit, quod seruare velit, etiamsi ab eo discedamus, si modo in vera pœnitentia per fidem ad illud redeamus.

X. Hanc tantam rem, atque adeo necessariam a vera & solida petra institutionis dimouent, & fluxæ arenæ superædificant: vt scilicet non sit certior consolatio, quam certum est, talem, sicut ipsi comminiscuntur, characterem animæ imprimi per Baptismum. Atqui quam recens, incerta & infirma sit opinio de charactere, ipsis Scholasticorum verbis iam ostendimus. Sed forsan ideo a fundatissimo consolationis huius firmamento, quod in Scriptura extat, discesserunt, & aliud lubricum & commentitium substituerunt: quia fingunt, lapsis post Baptismum non esse amplius vtile & ratum illud fœdus gratiæ, in quod per Baptismum recepti fuerant, quia dissolutum & fractum sit: sed ad secundam tabulam, nostram scilicet contritionem & satisfactionem, esse confugiendum: vt per illam ex pelago perditionis ad portum salutis enatemus: sicut Decretum de pœnitentia ostendet. Sed vera fundamenta doctrinæ, de non iterando Baptismo, in XI. Canone de Baptismo explicanda erunt. Illud vero, quod Baptismi proprium est, vt scilicet non iteretur, postea ad Confirmationem, & ad suos Ordines transtulerunt: & de illorum præcipue charactere magis quam de ipso Baptismo digladiantur & præsumunt. In reliquis vero Sacramentis disputant de impressione

ne ornatus cuiusdam, qui similis ferme sit characteri: de quo tamen ornatu inter ipsos nondum conuenit. Forsan autem tam pertinaciter Deus ipsos sinit dimicare, pro vtenda opinione characteris, in Confirmatione & Ordinibus, vt manifestum sit, apud quos sit & reperiatur character ille, cuius multa sit mentio, Apoc. 13, 16. 14, 9. 11. 15, 2. 16, 2. 19, 20. & 20, 4.

SECTIO IX.

De Ministris Sacramentorum.

CANON X.

Conc. Sess. 14. c. 6. Sess. 23. c. 4. [illegible] p. 971. seq.

SI quis dixerit, Christianos omnes in verbo & omnibus Sacramentis administrandi habere potestatem, anathema sit.

EXAMEN.

Canonem hunc frustra contra Lutherum directum esse, docetur.

I. VErba, quæ in hoc canone damnant, excerpserunt ex *Lutheri* libello, de Captiuitate Babylonica: Sed & verba mutilarunt, & sententiam deprauarunt, vt *Lutheri* doctrinam inuisam redderent imperitis, quasi perturbatrix esset omnis diuini & humani ordinis in Ecclesia. Sed *Lutherus* nunquam sensit, quemuis Christianum promiscue, sine legitima vocatione, vel posse, vel debere sibi arrogare vel vsurpare ministerium verbi, & administrationem Sacramentorum in Ecclesia: immo Pontificiis vel stertentibus, vel ferro tantum & flamma disputantibus, *Lutherus* contra varias Anabaptistarum sectas ex verbo Dei monstrauit, neminem debere, etiamsi sit doctissimus, ministerium verbi & Sacramentorum in Ecclesia vsurpare, sine peculiari & legitima vocatione. Et Ecclesiam serio admonuit, ne permittat illos ministerium verbi & Sacramentorum exercere, qui non habent legitimæ vocationis testimonia: quia scriptum est, *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* Rom. 10, 15. *Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant*, Ierem. 23, 21.

Et quid Tridentinis male habuerit, aperitur.

II. Et cum per totum mundum *Lutheri* scripta sonora voce clamitent, illustratam ab ipso esse doctrinam Scripturæ de legitima vocatione ministrorum verbi & Sacramentorum: mirari aliquis posset, quare in hoc Canone mutilata & deprauata *Lutheri* verba, dissimulata ipsius sententia, damnare voluerint. Sed vrit ipsos, quod *Lutherus* in illa disputatione attingit supercilium, immo verius tyrannidem, quæ in regno Pontificio arrogatur, & mitris Episcoporum, & rasuris sacrificulorum. Persuasione enim corporalis vnctionis, rasuræ, vestium, &c. laicos tanquam porcos & canes præ se contemnebant: immo hoc prætextu quiduis in verbo & Sacramentis, quasi pro imperio & potestate, mandabant, mutabant, addebant, &c. Et quidem etiam opus operatum, hoc est, integritatem & efficaciam Sacramentorum, ex parte constituebant in charactere, quē fingebant in ordinatione imprimi: sicut supra ex *Petro de Palude* notauimus. Contra has tyrannicas persuasiones *Lutherus* ex verbo Dei docuit, Christum claues, hoc est, ministerium verbi & Sacramentorum tradidisse & commendasse toti Ecclesiæ: non autem ita, vt quisque suo arbitratu, & priuata temeritate, sine legitima vocatione, ministerium illud arriperet & vsurparet: sed quod, postquam desiit immediata vocatio, mittat Deus ministros verbi & Sacramentorum, per vocationem & electionem Ecclesiæ, si fiat iuxta verbi sui præscriptum: ita vt summa potestas verbi & Sacramentorum sit penes Deum: deinde ministerium sit penes Ecclesiam, vt per quam Deus mediate vocat, eligit, & mittit ministros: tertio deinde penes illos, quia Deo per Ecclesiam legitime electi & vocati sunt, vt penes ministros, quibus mandata est vsurpatio seu administratio ministerii verbi & Sacramentorum.

III. Hac distinctione, quæ vera & plana est, *Lutherus* reprimere voluit supercilium sacrificulorum: qui illa persuasione inflati erant, quasi soli potestatem meram & mixtā haberent in verbo & Sacramentis, ita vt Sacramenta valerent, propter impressum ipsis nescio quem characterem Ordinis. Et ne reliqua Ecclesia vel tacito gemitu dicere auderet, Quid facitis? prætendebant, Ecclesiam reliquam nullam plane habere potestatem in verbo & Sacramentis. Hoc vlcus quia *Lutherus* attigit, & ex verbo Dei sectionem adhibuit, illud vero est, quod Pontificios cum dolore post tot annos hodie adhuc vrit, & male habet. Et hæc est caussa, quare ex illa *Lutheri* disputatione verba quædam mutilata & deprauata in hoc canone citare & damnare voluerunt.

Quid illi sibi velint?

IIII. Oblique vero, & quasi aliud agentes hoc axioma petunt: Neminem, etiamsi legitime iuxta præscriptum verbi Dei, ab Ecclesia electus & vocatus sit, nisi ab Episcopo aliquo vnctus & rasus sit, habere vllam potestatem in verbi & Sacramentorum administratione: & Sacramenta ab illis administrata non esse vera & efficacia. Has insidias Lector intelligat, occultatas in hoc Canone.

quæ nostra sit sententia?

V. Quod vero ad ipsam sententiam decimi huius Canonis, sicut verba posita sunt, attinet, plane & clare respondeo: Si qui existimant, cuiuis Christiano promiscue, sine peculiari & legitima vocatione, permissam esse potestatem vsurpandi & exercendi ministerium verbi & Sacramentorum in Ecclesia: eos iure & merito damnari. Pugnant enim contra regulam illam diuinam: *Quomodo prædicabunt, nisi missi fuerint?* Rom. 10, 15.
Item: *Currebant, ego non mittebam eos.* Ier. 23, 21.
Item contra regulam Pauli: *Vt omnia ordine & decenter fiant in Ecclesia.* 1. Cor. 14, 40.
Casum vero necessitatis Eccle-

Ecclesia semper excepit: vt testatur *Hieronymus* aduersus Luciferianos, & *Augustinus* ad Fortunatum. Sed quæ sit legitima & diuina vocatio ad ministerium Ecclesiæ, postea in loco de Ordine explicandum erit.

SECTIO X.

De Intentione.

CANON XI.

conf. can. 4. de baptism. & Sess. 22. can. 5.

SI quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt & conferunt, non requiri intentionem, saltem faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit.

EXAMEN.

Tridentinos Scholasticorum opiniones stabilire voluisse.

HVius Canonis examen liquido monstrabit, Pontificos in conciliabulo Tridentino congregatos, hoc sibi propositum habuisse, non vt in recentioribus Scholasticorum commentis, quæ post meliora tempora Patrum, sine Scripturæ autoritate, & sine antiquitatis testimonio, in Ecclesiam irrepserunt, aliquid ad normam verbi Dei corrigant: sed vt omnes opiniones, quæ hactenus in regno Pontificio agitatæ fuerunt, qualescunque etiam sint, quoscunque habeant autores, etiamsi nec Scripturæ, nec antiquitatis idonea habeant testimonia, simpliciter retineantur & stabiliantur: idque vt facilius fiat, non argumentis & rationibus, sed nudis anathematis pugnatur. Multum siquidem ipsorum interest, ne vel species aliqua mutationis, in præsenti forma regni Pontificii admittatur: id quod fieri iudicaretur, si vsitatis Scholasticorum opinionibus correctionem aliquam ex regula Scripturæ adhiberent. Illud igitur tam sollicite cauent, vt in hoc Canone, sicut & in plerisque aliis, ipsos Scholasticorum terminos repetere & retinere voluerint. Et nisi quis nudæ asseuerationi, sine Scripturæ documentis, & antiquitatis testimoniis assentiatur, statim fatua suorum anathematum crepitacula expediunt.

vel vnicus hic de intentione canon clare ostendit.

II. Et illud, quod dixi, in vndecimo hoc Canone manifestissimum est. Dogma enim illud, quod ad veritatem Sacramenti necessaria sit talis intentio ministri, quæ non tantum respiciat ipsum actum conferendi Sacramenta, iuxta formam institutionis: sed quæ respiciat etiam finem Sacramenti, vt scilicet intentione sua minister velit illud fieri, propter quod Sacramentum institutum est: illud inquam dogma in Scriptura nullum habet fundamentum: immo pugnat cum veritate Sacramentorum, quam Scriptura tradit niti non moribus, fide vel intentione ministri, sed institutione Dei, si eius forma seruetur. Tota etiam vera & purior antiquitas ignorat periculosam, immo perniciosam illam opinionem *Alensis*, quod Sacramentum non sit verum & efficax, si minister malitiose subtrahat interiorem suam intentionem, etiamsi in actione seu administratione seruet formam institutionis.

Quæ huius disputationis de intentione fons & occasio fuerit?

III. Iucundum autem & vtile fore arbitror, si proponatur consideratio, quomodo quæstio illa apud veteres disputata fuerit, & quomodo sensim inclinatio fieri cœperit, donec progressu temporis dogma Pontificium de necessitate intentionis ministri inde exsculptum sit. *Augustinus* igitur de Baptismo l. 7. c. 53. mouet has quæstiones. I. Si quis fallaciter, hoc est, animo simulato in Ecclesia accipiat Baptismum. II. Si quis animo cum fide accipiat. III. Si quis ab eo, qui non est baptizatus, accipiat Baptisma. IIII. Si tradens Baptismum in Ecclesia fallaciter agat. Et de his quæstionibus *Augustinus* primum in vtramque partem disputat: ita enim inquit: *An quantum ad ipsos quidem attinet homines, plurimum distat* inter eum, qui fide Baptismum accipit a mimo, & qui animo simulato in Ecclesia Baptismum accipit. *Ad ipsius autem Sacramenti integritatem nihil interest. Si enim nihil interest ad integritatem Sacramenti, in ipsa Catholica, vtrum id aliqui fallaciter, an veraciter agant, cum hoc idem vtrique agant*: quomodo extra Ecclesiam intersit, *non video, quando ille, qui accipit, non simulatione palliatus, sed religione mutatus est. An plus valent ad confirmandum Sacramentum illi veraces, inter quos agitur, quam ad frustrandum illi fallaces, a quibus agitur, & in quibus agitur, & tamen si postea prodatur, nemo repetit. —— Sed nobis tutum est, in ea non progredi aliqua temeritate sententia, qua nullo in Catholico regionali concilio cœpta, nullo plenario concilio terminata sunt*, &c. Et mox subiungit: *Veruntamen si quis forte in eo me concilio constitutum, vbi talium rerum quæstio versaretur, non præcedentibus talibus, quorum sententias sequi mallem, vrgeret, vt dicerem, quid ipse sentirem: si eo modo affectus essem, quo eram, cum ista dictarem, nequaquam dubitarem, habere eos Baptismum, qui vbicunque & a quibuscunque illud, verbis Euangelicis consecratum, sine sua simulatione, & aliqua cum fide accepissent*, &c. Item, *præteritis maiorum statutis non dubito, etiam illos habere Baptismum, qui* quam-

T. VII. f. 330.

f. 331.

quamuis fallaciter id accipiant, in Ecclesia tamen accipiunt, vel vbi putatur Ecclesia, ab eis, in quorum societate id accipitur, de quibus dictum est: Ex nobis exierunt. Vbi autem neque societas vlla esset ita credentium, neque ille, qui acciperet ita crederet, sed totum ludicre & mimice & ioculariter ageretur: vtrum approbandus esset Baptismus, qui sic daretur, diuinum iudicium, per alicuius reuelationis oraculum, oratione —— implorandum esse censerem: ita sane, vt post me dicturos sententias, si quid iam exploratum & cognitum afferrent, humiliter expectarem. Hæc *Augustinus*, pro solita sua vere Christiana modestia. Vsque adeo autem ex institutionis veritate & certitudine, non ex hominum, siue dantium, siue accipientium, quacunque vel qualitate vel intentione, vult metiendam esse veritatem & integritatem Sacramentorum, vt ne quidem de mimica seu ioculari actione pronunciare ausit.

l. 4. sent. dist. 6.

IV. *Longobardus* postea suo tempore indicat, illam quæstionem, de ludicra vel ioculari baptizatione, *vt cum aliqui in balneum vel in flumen merguntur: in nomine Trinitatis*, ita disputatam fuisse *sapientibus*, vt visum fuerit, *non esse baptismum, quia non intentione baptizandi* illud geratur. Et addit: *Nam & in hoc, & in aliis Sacramentis, sicut forma est seruanda, ita & intentio, illud celebrandi, est habenda.* Intelligit autem *Longobardus* intentionem, de ipso actu baptizandi, non de fine & effectu Baptismi. Mox enim subiungit illam *Augustini* sententiam: *Illud te non moueat, quod quidam non ea fide paruulos ad Baptismum ferunt, vt per spiritum ad vitam regenerentur æternam: sed eos putant hoc remedio temporalem accipere sanitatem, non enim propterea illi non regenerantur, quia nec ab illis hac intentione offeruntur.* Et hæc quidem *Longobardi* sententia, de intentione celebrandi actionem Baptismi, nihil aliud vult, quam institutionem seruandam esse, vt sit verum Sacramentum. Non enim hoc vult institutio Baptismi, vt fiat vulgaris aliqua lotio, vel quæ ex professo nihil aliud sit, quam vel ridiculus lusus, vel mimica subsannatio, vel profanatio institutionis cum recitatione verborum: sed requirit, vt peculiaris instituatur actio & quidem illa actio, quam Christus instituit. Et hoc sufficit ad seruandam institutionem. Quid vero in corde de illa actione sentiat is, qui administrat Baptismum, hoc ad veritatem siue integritatem Baptismi non pertinet: neque hoc voluit *Longobardus*. Notum etiam est iudicium Episcoporum, de facto Athanasii, qui puer ludens in littore maris, Episcopum se esse finxit, & more Episcopi pueros ludentes tinxerat in nomine Trinitatis. Quam historiam describit *Sozomenus* l. 2. c. 17. & *Ruffinus* in 10. l. Euseb. c. 14.

verbo Baptismus, dist. 5. f. 19. b.

V. Et illa sententia etiam post *Longobardi* tempora mansit. *Innocentius* enim (sicut allegat *Angelus* in Summa) sensit ad veritatem seu integritatem Baptismi non necessario requiri: quid minister sciat, sentiat vel credat, de Baptismi vel substantia vel effectu, immo si contrarium credat, & existimet esse deceptionem Baptismum, tamen verum esse, modo iuxta institutionem baptizet. Ita etiam non requiri, tanquam necessarium ad veritatem Baptismi, vt baptizans vel sciat, quid sit Ecclesia, vel vt gerat in mente facere, quod facit Ecclesia: immo si contrarium gereret in mente, hoc est, non faceret quod facit Ecclesia: si tamen illud faciat: hoc est, si formam institutionis seruet. Disputat igitur hoc tantum requiri, vt minister baptizans intendat, vel saltem vt appareat, quod velit seu instituat non lauare tantum, sed baptizare.

quomodo progressu temporis sensim inclinatio hac in materia fieri cœperit?

VI. Hac vero sententia Scholastici non contenti, longe vlteri⁹ in hac disputatione progressi sunt. Docuerunt enim ad veritatem Baptismi requiri, non tantum formam institutionis, verum etiam intentionem ministri, eamque non tantum respectu actus baptizandi, vt obiecti, sed etiam respectu effectus Baptismi, qui est eius finis & terminus. Ideo tria ponunt: Baptizationem, verba, & intentionem: & illa tria sentiunt simul requiri ad veritatem seu integritatem Baptismi, ita vt neutrum sine altero sufficiat. Quia vero animaduertunt, hac ratione omnino dubium & incertum reddi Baptismum, varias excogitarunt distinctiones, quibus illis incommoditatibus mederentur: aliam scilicet esse intentionem specialem, quæ vult & intendit illud fieri, propter quod institutus est Baptismus, aliam esse generalem, quæ vult & intendit illud fieri, quod Ecclesia in Baptismo intendit, licet baptizans illud vel ignoret, vel non credat. Et hanc rursus distinguunt in actualem, habitualem, & virtualem. Dicunt igitur, ad veritatem Baptismi requiri intentionem ministri, respectu effectus Baptismi generalem & virtualem, faciendi quod facit & credit Ecclesia. Si vero minister apud se non intenderet, quod Ecclesia intendit, sed quod hæresis intendit, non esset verum Baptisma.

VII. Sed hisce variis distinctionibus conscientiam cum dubitatione reluctantem, nihil releuari ipsi fatentur. Cum enim alterius intentio mihi non possit esse nota: si illa tamen necessaria sit ad veritatem Baptismi, necesse erit, baptizatum semper manere dubium de sui baptizatione: & ita nunquam poterit certus esse de salute sua. Respondet autem *Alensis*: Baptizandum committendum esse ministro, qui non sit suspectus, sed probatus in fide: & ita posse haberi vehementem præsumptio-

q. 13. p. 4. membr. 1.

ptionem, quæ saluti adulti cum propria intentione sufficiat. Nam si forte minister subtraheret interiorem suam intentionem, non esset quidem verum Sacramentum: saluaretur tamen adultus Baptismo flaminis, hoc est, sua pœnitentia & charitate, sine Baptismo. Sed si in Baptismo paruuli minister subtraheret intentionem, & ita paruulus non esset vere baptizatus quærunt igitur, si ante vsum rationis decederet, an damnatus esset? Et respondent *Alexander* & *Thomas*, in illo casu *pie* posse supponi, sine præiudicio tamen, *quod summus Sacerdos suppleat*, quod deficit Sacramento. Et *Gabriel* addit: *Hoc est bene notandum, quia est valde consolatorium.* Sed quare non retinent vera fundamenta consolationis: vt scilicet veritas Sacramentorum æstimetur, non est ministri incerta intentione, sed ex veritate & certitudine diuinæ institutionis? Addunt tamen, si summus sacerdos non suppleat illud, non accusari posse iustitiam diuinam, etiamsi paruulo baptizato quidem iuxta institutionem Christi, sed sine ministri intentione, non remittat peccata.

L. 4. dist. 6. q. 2.

Tridentinorum mens in canone hoc XI.

VIII. Hæc ferme sunt, quæ de intentione in administratione Sacramentorum apud Scholasticos disputantur: quæ quo minus a nobis fingi viderentur, ipsorum verbis ex *Gabriele* describere volui, vt lectores commonefacti sciant & cogitent, quibus de rebus in hisce Tridentinis Decretis & Canonibus agatur: ne quis existimet, nullam subesse veram & grauem caussam, quare illis assentiri nec velimus nec possimus, nec etiam salua fide & bona conscientia debeamus. Cum enim ex hac recitatione constet, quæ de hac quæstione sit Scripturæ, quæ veteris Ecclesiæ sententia, quæ *Augustini* modesta ἐποχὴ, quæ mediæ ætatis disputationes: quæ vero recentiorum sunt opiniones, fidei certe, & salutis certitudini periculosissimæ: coit iam Tridentina congregatio, datura specimen eius emendationis, quæ titulo Concilii per multos annos promissa, & a Christiano orbe expectata fuit.

IX. Quid autem quæso discernit de illis recentibus Scholasticorum opinionibus? an intentio ministri talis, sicut ipsi tradunt, ad veritatem sacramenti necessaria sit? Ita inquit Canon 11. *Si quis dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt, & conferunt, non requiri intentionem, saltem faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit.* Audis ipsas voces Scholasticorum repeti, & opiniones ipsorum non argumentis, sed anathemate confirmari. Non igitur vel Scripturam, vel antiquitatem curant: neque hoc sibi propositum habent, vt opiniones quæ sine Scripturæ autoritate, & sine veris antiquitatis testimoniis per recentiores Scholasticorum disputationes in Ecclesiam inuectæ sunt, ad normam Scripturæ, & antiquitatis conformitatem, corrigantur: sed vt simpliciter omnia, quæcunque & qualiacunque sunt, quæ quoquo modo in regno Pontificio vsitata & recepta fuerunt, vnde etiam cunque habuerint originem, sine minima vel suspicione emendationis & correctionis, retineantur & stabiliantur.

Scopus Pontificiorum in hoc anathematismo.

X. Neque hoc prætereundum est, quare opinionem illam de intentione, tam diligenter & serio defendant: vt quod antiquitas ignorauit, de quo *Augustinus* asseuerationem suspendit, illud iam sine documentis, sola anathematis interminatione, tanquam certissimus fidei articulus, credendum obtrudatur. Dogma vero de dubitatione est Helena illa. In VI. enim sessione cap. 9. sanxerunt, nemini peccata dimitti, qui in fiducia & certitudine remissionis peccatorum iuxta promissionem acquiescit. Nullum enim scire posse certitudine fidei, cui non possit subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. Et huius dogmatis Iesuitæ reddunt hanc rationem: quia promissio non loquatur de me aut de te, sed sit generalis: & fides sit generalium pronunciatorum. Iam vero in actione Sacramentorum promissio gratiæ non in genere proponitur, sed applicatur ad singulos, fide Sacramentis vtentes: & quidem ideo instituta sunt, vt illam applicationem ad singulos obsignent, confirment & certificent. Quia igitur vident verum & salutarem Sacramentorum vsum directe & aduersa fronte pugnare contra dogma de dubitatione: varios cuniculos agunt, vt solidam, certam & firmam consolationem, quæ credentibus in vsu Sacramentorum proponitur, quantum in ipsis est, labefactent, subruant & euertant. Et ad hunc finem tendit etiam hic Canon. Si enim veritas & efficacia Sacramentorum ex diuina institutione pendere doceatur, animaduertunt, fidem in vsu Sacramentorum habere consolationis & certitudinis portum tutum, anchoram firmam, & petram inconcussam. Vt igitur hæc eneruent, infringant & subuertant, fingunt, ad veritatem Sacramentorum, præter diuinam institutionem, requiri etiam ministri intentionem, ita vt etiam si Sacramenta iuxta institutionem Christi ritu legitimo administrentur; si minister interiorem suam intentionem vel non adferat, vel subtrahat, Sacramenta non sint vera, nec efficacia. Cum vero alterius cogitatio & interior intentio mihi nunquam nota, & certo perspecta esse possit: consequitur hinc, suspensum, dubium, & incertum esse & manere, quicquid fidei in Sacramentis ad consolationem proponitur.

Summa huius loci.

XI. Hanc Pontificiorum machinationem Lector in vndecimo hoc Canone diligenter

ligenter expendat. Non enim de lana caprina rixæ sunt, quando de intentione disputatur, sed de re magna, & de consolatione, quæ conscientiis necessaria est, agitur: an scilicet fides veritatem & efficaciam Sacramentorum quærere & constituere debeat in veritate Dei instituentis, & in virtute Dei promittentis, & iuxta promissionem in actione Sacramentorum operãtis: an vero diuina illa veritas & virtus suspendenda sit ab hominis ministri cogitatione, fide & intentione? Scriptura certe tradit, administrationem quidem Sacramentorum, vt iuxta institutionem administrentur, commendatam esse ministris, tanquam caussæ instrumentali: virtutem vero & operationem veritatis & efficaciæ Sacramentorum esse actionem & munus ipsius, & quidem solus Dei: Pater enim *saluat per lauacrum regenerationis*, Tit. 3, 5. Christus *mundat & sanctificat Ecclesiam, per lauacrum aquæ in verbo*, Ephes. 5, 26. Baptismus est *lauacrum regenerationis & renouationis*, non ministri, sed *Spiritus sancti*, Tit, 3, 5. & sicut Paulus Rom. 1, 16. tradit & affirmat, verbum Euangelii, quando ita prædicatur, sicut diuinitus patefactum est, verum esse & *virtutem Dei esse, ad salutem omni credenti:* etiamsi ille, qui annunciat, vel non adferat, vel subtrahat intentionem, hoc

Phil. 1, 15. seq.

est (sicut Paulus loquitur) si non bona voluntate, non animo puro & sincero, nec ex dilectione, sed per inuidiam, ex contentione, & per prætextum prædicet. Eadem certe ratio esse debet etiam in Sacramento, quod est verbum visibile: vt fides statuat, Sacramentum verum esse, & habere veram efficaciam, quando iuxta institutionem administratur, quicquid minister vel cogitet, vel credat, vel intendat, modo institutionem Christi in administratione seruet. Sicut enim quando ipsa Euangelicæ prædicationis puritas vitiatur & deprauatur, iam non est verum Euangelium, nec virtus Dei ad salutem credenti: ita quando in actione seu administratione Sacramentorum ipsa institutio mutatur, mutilatur, aut deprauatur, tunc certum est, non esse verum Sacramentum. Verbum enim institutionis accedens ad elementum, facit Sacramentum. Hæc sententia simplex, vera & certa est, præbens conscientiis utilem, firmam & necessariam consolationem, quam eripi nobis non patiamur: & pertinet ad gloriam Dei, ne ipsius veritas ex hominis ministri intentione, quæ nobis nec nota, nec certa esse potest, æstimetur: & ne fides hæreat in homine ministro, sed nitatur veritate & virtute Dei, instituentis & promittentis.

Quæ hæc in materia aliæ discernendæ sunt?

XII. Distinctæ autem, & multum diuersæ sunt duæ hæ quæstiones. 1. Quid ad veritatem & integritatem Sacramenti requiratur, & necessarium sit? 2. Quid a ministro requiratur, vt quantum ad suam personam, fidelis & bonus sit, quo animo, qua fide, intentione & deuotione Sacramenta tractare debeat? *ne* (sicut Paulus inquit) *aliis prædicans & ministrans ipse reprobus efficiatur.* Ministrum enim, qui animo profano, irrisorio, negligenti & irreuerenti Sacramenta tractat, peccare non est dubium. Sed hæc ministri vitia, si tamen Sacramenta iuxta Christi institutionem administret, non possunt Dei veritatem irritam facere. Non enim ad substantiam & veritatem Sacramenti pertinet vel qualitas, vel fides, vel deuotio ministri. Hanc distinctionem *Longobardus* lib. 4. distinct. 5. elegantissimis *Augustini* sententiis illustrat. *Ego dico*, inquit *Augustinus, & nos dicimus omnes, quia iustos oportet esse, per quos baptizatur iustos oportet esse tanti iudicis ministros. Sint ministri iusti, si volunt: si autem noluerint esse iusti, qui sedent in cathedra Moysis, securum me facit magister meus Christus, de quo Spiritus sanctus* dicit: *Hic est, qui baptizat.* Item. *Quos baptizauit Iudas, Christus baptizauit. Si quis ergo baptizauit ebriosus, homicida, adulter, si Christi erat Baptismus, Christus baptizauit. Non timeo adulterum, nec ebriosum, nec homicidam, quia columbam attendo, per quam mihi dicitur: Hic est, qui baptizat.* Item, *Baptismus talis est, qualis est ille, in cuius potestate datur: non qualis ille est, per cuius ministerium datur.* Et alio loco: *Habent ergo non modo boni, sed etiam mali ministerium baptizandi, sed neutri potestatem Baptismi. Ministerium enim dedit Christus seruis, sed potestatem sibi retinuit.* Et rationem addit, quare hanc potestatem non dederit seruis: *Ne scilicet seruus in seruo spem poneret.* Ex *Isidoro* etiam *Longobardus* citat: *Non hominem, qui baptizat, sed spiritum Dei subministrare gratiam Baptismi, licet paganus sit, qui baptizat.*

1. Cor. 9, 27.

Tract. 5. in Ioan.

Tract. 5. in Ioan.

Lomb. l. d.

l. d.

CANON XII.

Ap. p. 148. v. 8. p. 149. 305.

SI quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, seruauerit, non conficere aut conferre Sacramentum, anathema sit.

De huius Canonis sententia nulla est inter nos controuersia. Illam enim nostri ex Scripturæ fundamentis contra Anabaptistas, errorem Donatistarum reno-

renouantes; strenue defenderunt, & deliria Donatistarum solide refutarunt. Nihil igitur hoc loco addam. Etenim potissimum, quæ in Concilii huius decretis controuersa sunt, examinare instituimus.

SECTIO XI.

De ritibus in administratione Sacramentorum.

CANON XIII.

Conc. sess. 14. can. de extr. vnct. sess. 13. can. 6. de euch. sess. 23. can. 5. de sacr. ord. sess. 22. c. 6. de missa. Canonis huius, in-dic.

SI quis dixerit, receptos & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus, in solemni administratione Sacramentorum adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libitu omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.

EXAMEN.

I. PRincipio Lector obseruet, quam callide posita sint verba in hoc Canone. Omnes enim ritus, qui sub Papatu in administratione Sacramentorum adhiberi consueuerunt, appellant receptos & approbatos Ecclesiæ Catholicæ ritus: cum non ignorent, plerosque ex illis, nec semper a tempore Apostolorum, nec vbique in omnibus Ecclesiis receptos & vsitatos fuisse. Sciunt etiam, multos ex vetustissimis ritibus per posteros abolitos, & in nouos commutatos esse. Cumque non ignorent, quam libertatem verbum Dei Ecclesiæ in huiusmodi ritibus concedat, insidiose addunt, non debere hoc fieri pro lubito, per quemcunque Ecclesiarum pastorem. Et sane ordinis & decori gratia, etiam in externis adiaphoris, non est cuiuis sine Ecclesiæ iudicio & consensu permittendum, vt ex petulantia pro libidine quiduis vel omittat vel permutet. Sed longe aliud est, quod Canon iste parturit: Pontificem scilicet solum, cum mitrata, infulata & cornuta sua caterua, posse pro libito veteres, & quidem Apostolicos ritus omittere, & in nouos commutare: & illis deinde Ecclesiam ita obligari, vt minister, etiamsi formam institutionis diuinæ legitime seruet, atrociter tamen & mortaliter peccet, si quid ex Pontificiis ritibus omittat. Econtra vero, quando minister tantum Pontificiis ritibus seruit, etiamsi Cœnam Dominicam vna sui parte mutilet, & totam actionem Sacramenti in diuersum genus sacrificii transformet, nihil quicquam peccare, sed cultum Deo gratissimum præstare fingitur. Et tandem summa eo redit, vt in administratione Sacramentorum maior habeatur ratio rituum, qui ab hominibus inuenti & recepti sunt, quam ceremoniarum, quæ ipsa Filii Dei voce institutæ & mandatæ sunt: id quod mutilatio Cœnæ Dominicæ tantum non clamat. Hoc igitur est, quod XIII. hic Canon machinatur, vt Ecclesiæ semel in vniuersum pars illa Christianæ libertatis tollatur, vt nisi prælatis Pontificiis ita videatur in huiusmodi ritibus, ne minimũ quidem liceat, vel omittere, vel mutare: etiamsi ex verbo Dei deprehendantur, vel ædificationi non seruire, vel citra impietatem seruari non posse.

Scopus huius Canonis.

II. Quia vero non tam male audiunt, quin ad aures ipsorum totius ferme orbis iustissimæ querelæ peruenerint, de superstitione & abusu quorundam rituum, de moderanda & corrigenda onerosa multitudine, & præcipue de impiis opinionibus, quæ ex humanis constitutionibus & inueterata consuetudine, postremis potissimum temporibus, in administrationem Sacramentorum irrepserunt: iudicarunt in Concilio eius rei mentionem aliquam esse faciendam. Num vero spem aliquam ostendunt moderationis, leuationis & emendationis in ritibus illis Pontificiis, & annexis superstitiosis opinionibus? Nihil profecto minus. Quin execrandum anathema dicunt, nisi quis omnes illos ritus, cum opinionum illarum appendicibus, credat esse illius Catholicæ Ecclesiæ ritus, quam Nicænum Symbolum definit esse Apostolicam: & pronunciant peccatum esse, si vel minimum in istis ritibus omittatur vel mutetur. Sibi tamen solis in hoc genere plenam potestatem, quia illa antehac sæpe vsi sunt, constituendi, omittendi, addendi & mutandi reseruant.

III. Vt autem ad rem ipsam accedamus, vtque ea, quæ in genere ad disputationem de ritibus in administratione Sacramentorum pertinent, simpliciter & ordine explicari possint, breuiter quædam de præcipuis capitibus annotabo, qui scilicet ritus mandatum & testimonium habeant in verbo Dei: qui postea a Patribus, & quo consilio additi sint: quomodo a prima origine cœperint degenerare: & quæ sit regula Christianæ libertatis in vsu talium rituum in Ecclesia.

Præcipua capita in disputatione de ritibus.

IIII. Quando ergo quæritur, an administratio Sacramentorum sine certis & peculiaribus quibusdam externis ritibus fieri debeat? Responsio plana & manifesta est. Ipsa enim appellatio & definitio Sacramenti hoc complectitur, vt adsit ibi visibile & externum aliquod elementum, ad quod verbum accedere oportet: vtque tota actio certo modo & peculiari ceremo-

Qui ritus I. mandatur diuinum habeant.

ceremonia diuinitus instituta tractetur & administretur. Illud vero quomodo fieri debeat, certo & manifesto verbo Dei, in Scriptura expressum, & Ecclesiæ præformatum est, vt scilicet illa signa & illa verba usurpentur, quæ in institutione cuiusque Sacramenti Deus ipse instituit & præscripsit, & quidem eo modo tractentur & vsurpentur, sicut institutio ordinat & præcipit. Hi ritus substantiales & necessarii sunt in administratione Sacramentorum: sunt enim ipsius institutionis executio. Deinde ex Scriptura non obscure colligitur, Ecclesiam Apostolicam in administratione Sacramentorum sollicite hoc seruasse, ne essent muta spectacula, sed vt doctrina de substantia, vsu & efficacia Sacramentorum, præsentibus, & Sacramenta suscepturis, fideliter ex verbo Dei, & lingua ipsis vsitata & nota proponeretur & explicaretur, vtque illi, qui vsuri erant Sacramentis, recte instituti, diligenter admonerentur de legitima & salutari Sacramentorum susceptione. Ita historia Actor. & Paulus 1. Cor. 11. administrationem Baptismi & Cœnæ Dominicæ describit, ex illis fundamentis institutionis: *Prædicate Euangelium.* Item, *Qui crediderit.* Et: *Hoc facite in mei commemorationem: Annunciate mortem Domini. Probet se homo*, &c. Adhibitas etiam fuisse preces & gratiarum actiones ex ipsa Sacramenti institutione sumptas, Scriptura manifeste testatur. Institutio enim testatur, Christum gratias egisse, & illud Ecclesiæ faciendum mandauit: *Hoc facite.* Et Paulus inquit: *Mortem Domini annunciate.* Item Act. 22, 16. *Baptizare, & ablue peccata tua, inuocato nomine Iesu.*

Marc. 16, 15.16. Luc. 22, 9. 1. Cor. 11, 24.28.

Et fundamenta quidem Scriptura ostendit, vnde sumi debeant explicationes, exhortationes, preces & gratiarum actiones: ex institutione scilicet, & ex doctrina de Sacramentis, sicut in verbo Dei traditur. Non autem præscribit conceptis verbis certam formam: sed hoc pro ratione circumstantiarum ad ædificationem liberum permittit, modo fundamentum seruetur. Hæc sunt, quæ in administratione Sacramentorum principaliter obseruanda & exigenda sunt: quæ scilicet in institutione præscripta sunt, quæque habent testimonium & exemplum Scripturæ: vt omnia fiant decenter, ordine, & ad ædificationem.

V. Expendatur autem hoc loco, quam iniqui exactores sint Pontificii. Pro humanis enim suis ritibus in administratione Sacramentorum ita pugnant, vt ne vnius quidem illarum ceremoniolarum omissionem sine peccato & sine periculo anathematis liberam permittant. Eorum vero, quæ in administratione Sacramentorum diuinitus mandata sunt, quæque Scripturæ testimonium & exemplum habent, nullo modo tam diligentem habent rationem, immo rigidi isti humanorum rituum exactores liberum sibi permittunt in iis, quæ Scripturæ mandatum & testimonium habent, quando libet aliquid omittere, addere, mutare, &c.

Institutio enim loquitur de vsu calicis, & Paulus addit: *Hoc facite, donec veniat.* Pontificii vero calicem ex administratione Cœnæ Dominicæ pro sua libidine tollunt, & quando ipsis videtur, quibus etiam videtur, se illum reddere posse, & verbis gloriantur, & nunc re ipsa ostendunt. In suo Canone ex verbis institutionis expungunt hæc verba: *Pro vobis traditur.* E contra vero alia quædam superaddunt & infarciunt in ipsam institutionem: vt *eleuatis in cælum oculis*, item, *mysterium fidei*, &c. Et *Bonauentura* lib. 4. dist. 8. part. 2. quæst. 2. quærit, vtrum sequendum sit cum Canon aliter habeat, quam vel Euangelistæ, vel Paulus: scilicet, *Hic est calix sanguinis mei.* Respondet autem, Euangelistas & Paulum tantum historiam narrare: formam vero consecrationis a Romana Ecclesia sumendam esse. Atque ideo potius verba Canonum, quam vel Euangelistarum vel Pauli sequenda & vsurpanda esse. Et hi sunt, qui non tantum quiritantur, sed mox anathemata sua vibrant, si in ipsorum ritibus vel minutulum aliquid siue omittatur, siue mutetur.

1. Cor. 11. 26.

L.96. T.V. art.

Notorium & manifestum est, in regno Pontificio, in administratione Sacramentorum, vel plane negligi commonefactiones & exhortationes de vero & salutari Sacramentorum vsu: vel lingua peregrina & populo ignota ita tractari, vt populus inde ædificari non possit. Multæ vsurpantur preces, quæ institutioni & doctrinæ Sacramentorum non sunt conformes, & si quid in illis boni est, sollicite tamen cauetur, ne illud a populo vel exaudiatur, vel intelligatur. Ideo enim præter peregrinam linguam, secretam murmurationem Canonis instituerunt, ne forte populus ad preces & gratiarum actiones possit Amen dicere, 1. Cor. 14, 16. Hæc opponenda sunt illis, qui de obseruatione & conformitate humanorum rituum, in administratione Sacramentorum, non tantum plausibiliter concionantur, sed anathematis suis terribiliter fulgurant. Vere enim *colant culicem, & camelum deglutiunt*, Matth. 23, 24. *relinquentes* enim *mandatum Dei, tenent traditiones hominum*, Marc. 7, 8. Immo propter traditiones suas *mandatum Dei transgredi* non verentur, Matth. 15, 3.

Si iuxta normam Scripturæ ad ædificationem Ecclesiæ legitima reformatio rituum in administratione Sacramentorum quæ-

quæreretur, principaliter ratio habenda esset eorum, quæ in institutione Sacramentorum ab ipso Deo præscripta sunt, quæque habent Scripturæ testimonium & exemplum, vt si quid peregrini illis intermixtum inueniretur, resecaretur: si quid vel omissum, vel mutatum esset, restitueretur. Hæc esset vera, pia, solida & salutaris reformatio. Sed purulentum hoc Pontificii corporis vlcus ne attingunt quidem in hoc Canone: immo si quid horum inueterato abusu receptum sit, illud iubent pro approbato Ecclesiæ Catholicæ ritu haberi, & sub anathemate prohibent, ne quid mutetur.

2. qui ritus in primitiua Ecclesia superadditi fuerint:

VI. Et hæc sunt, quæ in administratione Sacramentorum Scripturæ testimonium & exemplum habent. Et post Apostolorum quidem tempora, in primitiua Ecclesia, aliquandiu mansit Euangelica & Apostolica illa simplicitas, quod in administratione Sacramentorum illi tantum ritus adhibiti fuerunt, qui habent Scripturæ mandatum & exemplum. Postea vero paullatim alia quædam superaddi cœperunt, consilio primum nec malo, nec impio: vt scilicet externis ritibus, in sensus incurrentibus, fidelibus, & præsertim rudioribus in Ecclesia, dignitas Sacramentorum magis commendaretur, & a contemptu vindicaretur: vtque virtus, operatio & vsus Sacramentorum in ipsa actione luculentius explicaretur, & ob oculos proponeretur. In illis etiam addititiis ritibus habita fuit ratio eorum, quæ visa fuerunt seruire ad conseruationem ordinis & decori, in illis conuentibus, vbi celebranda erat administratio Sacramentorum. Illa vero duplicia fuerunt: constabant enim vel verbis, vel ritibus & gestibus. Verbis dico constare: vt sunt exhortationes, preces, gratiarum actiones, lectiones ex Scriptura de Sacramentis, confessio fidei, interrogationes; & concepta quædam verba, quibus doctrina de vsu & efficacia siue Baptismi, siue Cœnæ Dominicæ explicatur, & quasi sub oculos ponitur, vt exorcismus, abrenunciatio &c.

Non autem contenti fuerunt, commonefactionem doctrinæ de Sacramenti cuiusque dignitate, de vsu & efficacia, in ipsa Sacramentorum administratione, verbis saltem proposuisse: sed vt commonefactio illa tenacius sensibus & memoriæ imprimeretur, & fortius animum moueret, verbis illis cœperunt addere certos quosdam ritus & gestus. Et quidem quæ olim verbis & doctrina proponebantur, postea in multas figuras demutari cœperunt: vt quod olim verbis monebant & docebant, Baptismum esse φωτισμὸν, ei postea successit grandis moles Paschalis cerei. Et tamen illorum rituum principio magna fuit parcitas, postea vero paullatim cumulari cœperunt: Ita vt tandem in theatricum ferme apparatum ceremoniæ illæ abierint. Et vt non prorsus sane damnetur veterum illud consilium: nimis tamen hoc rigide & magnifice exaggerant ceremoniarum magistri & exactores, quasi sine illis nec veritas, nec dignitas, nec efficacia Sacramentorum consistat.

3. quomodo illi sensim a prima origine degenerare cœperint?

VII. Quia vero hoc tempore, omnes, etiam non vetustissimi, ritus, tanquam necessarii, sub anathematis denunciatione, conscientiis imponuntur: cum quidem manifeste constet, in quem tristem abusum pleraque talia degenerarint: valde multa diligenter consideranda sunt in hac disputatione de ritibus, qui a veteribus in administratione Sacramentorum instituti & vsurpati feruntur. I. enim ritus illi non habent institutionem & mandatum Dei: ideo longe alio, & inferiori loco collocandi sunt, quam ceremoniæ, in ipsa diuina institutione præscriptæ.

2. Cum ipse filius Dei Sacramenta ita instituerit, vt ea certis a se institutis ritibus præceperit administrari: valde ardua est quæstio, an hominibus permissum sit, alios præterea, & quidem multos & varios ritus, quocunque consilio superaddere? quasi ceremoniæ illæ, quæ in administratione Sacramentorum diuinitus institutæ sunt, non satis sint vel idoneæ, vel sufficientes. Certe quibus ritibus Sacramenti cuiusque substantiam & administrationem Deus constare voluit, illos ipse verbo suo instituit & præscripsit. Et institutioni diuinæ sicut nihil detrahendum, ita etiam nihil addendum est. Quod vero prætenditur, per illos ritus ab hominibus additos multa pie & vtiliter significari, moneri & doceri, ad illud responderi potest, figuras proprias esse veteris Testamenti: quæ vero in nouo Testamento Christus moneri & doceri voluit, non vmbris, sed luce verbi tradi & proponi voluit. Et de verbi, non autem de figurarum ab hominibus inuentarum, efficacia habemus promissionem: quos vero ritus verbo adhiberi voluit, eos ipse instituit.

3. Ritus illi ab hominibus instituti iudicantur plus decori afferre administrationi Sacramentorum, & dignitatem illorum magis commendare, quam ceremoniæ, quæ in institutione Sacramentorum ab ipso Deo præscriptæ sunt: ita simplicitas institutionis diuinæ existimetur non satis habere decori, nec respondere dignitati Sacramentorum. Quæ imaginatio ex superadditis illis ritibus orta impia est, & necessario taxanda. Decorem enim & dignitatem Sacramentorum ex verbo Dei æstimare debemus. Et quidem vtile est, vt in ipsa administratione Sacramento-

[illegible] discrimen extet inter diuinas [illegible] quarum decorum & dignitas in [illegible] consistit: & inter theatricas mundi pompas, quæ suo se splendore commendant sensibus. Ideo enim tam paucos & tam simplices ritus, filius Dei in nouo Testamento instituit.

4. Multitudo, splendor & pompa humanorum illorum rituum obruit & obscurat ceremonias diuinitus in administratione Sacramentorum præscriptas & mandatas. Occupat enim sensus & animos, vt vel nulla, vel exigua habeatur ratio eorum, quæ habent institutionem & mandatum Dei.

5. Ritus illos superadditos paullatim non permiserunt esse signa commonefacientia de doctrina, sed singulis attribuerunt peculiarem quandam efficaciam & operationem, sine verbo & promissione Dei, immo ipsam Baptismi efficaciam & operationem cœperunt partiri & distribuere inter ritus illos ab hominibus superadditos, ita vt valde parum relictum fuerit ipsi actioni baptismi, quæ habet institutionem & promissionem diuinam. Apud vetustissimos quidem & puriores Scriptores legimus, quod ritus illi aliquid significarint & monuerint de doctrina Sacramentorum in verbo Dei comprehensa. Montanistæ vero primum cœperunt illis tribuere spiritualem efficaciam & operationem: sicut videre licet apud *Tertullianum* & *Cyprianum*. Et licet illæ opiniones in vera Ecclesia tunc reprobarentur, seminaria tamen hæserunt etiam in posterorum disputationibus. Quoties enim apud veteres occurrit, per exorcismum & exsufflationem expelli spiritum immundum a baptizandis, ita vt a Satanæ captiuitate liberi sint, priusquam Baptismum accipiant: item per impositionem manus Episcopi, & per vnctionem post Baptismum, primum dari Spiritum sanctum: quod si colligantur, quæ posteri singulis suis ritibus non significatiue, sed effectiue, cœperunt tribuere, vel nihil, vel certe valde parum remanebit ipsi baptismi actioni, quæ habet institutionem & promissionem diuinam. Et quale hoc sit, ex consecrationibus, seu potius execrationibus vnguenti, salis, cerei, &c. æstimari licet. Et hæc profecto necessario sunt taxanda, quando de vetustis ritibus disputatur.

6. Vulgi persuasio ad integritatem, veritatem & efficaciam Sacramentorum ferme æque necessarios facit ritus ab hominibus inuentos, & qui ab ipso Deo instituti & mandati sunt. In hac opinione hæsit olim *Cyprianus*. Et quidem Cornelius Romanus Episcopus censuit, Baptismum, licet iuxta Christi institutionem administratum, in Nouato tamen non habuisse veram efficaciam, propterea quod propter morbum reliqui ritus, ante & post ipsam actionem Baptismi adhiberi consueti, ipsi defuerint. Et hæc quidem opinio postea fuit correcta, sicut notat *Longobardus*: hæsit tamen, & adhuc hæret in multorum animis. Tridentini vero, vbi sub anathematis denunciatione obseruationem illorum rituum conscientiis imponunt, ne verbulo quidem huius meminerunt.

7. Liberæ fuerunt horum rituum obseruationes in Ecclesia: neque enim in omnibus Ecclesiis similes & iidem fuerunt tales ritus: sæpe etiam ex antiquissimis ritibus quidam abrogati & omissi sunt: vt prægustatio lactis, mellis & vini, cuius meminit *Tertullianus* & *Hieronymus*. Quidam mutati sunt, & alii de nouo instituti, prout iudicatum fuit facere ad ædificationem Ecclesiæ. Illam enim non turbulentam licentiam, sed piam & salutarem libertatem, in Ecclesiasticis huiusmodi ab hominibus institutis ritibus Ecclesia vsurpauit & seruauit, quod libera desuetudine abrogauit, omisit & mutauit, etiam vetustissimos tales ritus: quando pro ratione circumstantiarum non multum ad pietatem momenti amplius habere iudicabantur: aut quando caussa, propter quam institui & obseruari cœperant, vel sublata, vel mutata erat, & ita commutatione temporum, ad ædificationem vtiles esse desierant: aut quando ab ipso fine & vsu, ad quem initio constituti fuerant, deflexerant, & in abusionem vel superstitionem degenerarant. Nostri vero aduersarii suaues sunt reformatores: qui vbi ex professo disputationem de huiusmodi ritibus instituerunt, ne verbo quidem meminerunt de necessariis illis commonefactionibus: sed tantum anathematis suis conscientias grauare conantur, vt vel vmbra saltem quorumcunque talium rituum, qui in Romana Ecclesia consuetudinis aliquam præscriptionem habere videntur, religiose seruentur, etiamsi nullam nunc veram habeant obseruationis caussam, nullum salutarem finem & vsum ad ædificationem: sicut talia multa sunt in canone Missæ, & in ceremoniis Baptismi, tempore Paschæ & Pentecostes.

8. Est & hoc considerandum, quod in vnum chaos commiscent recentiora instituta (vt de cereo Paschali) cum vetustis ritibus, & illos rursus confundunt cum diuinis institutis. Nam superadditos illos ritus non relinquunt in ordine illarum ceremoniarum, quæ a viris Ecclesiasticis ordinis, decori & ædificationis gratia institutæ sunt, sed ex suppositititiis quibusdam scriptis conquirunt commentitia testimonia, ritus illos ab Apostolis esse traditos, & per consequens esse vel a filio Dei,

vel

vel a Spiritu sancto institutos & præceptos, vt ita in administratione Sacramentorum par sit autoritas, & æqua efficacia eorum, quæ a Deo instituta, testimonium & mandatum habent verbi Dei, & quæ sine Scripturæ testimonio hominibus quomodocunque tradita sunt.

[illegible]

VIII. Hæc breuiter recitaui, vt Lector admonitus consideret, quam multiplices & calumniosas insidias generalitas huius XIII. Canonis sub venerando antiquitatis, & Ecclesiæ Catholicæ titulo inuoluat, & occultet. Qua vero augusta & veneranda apparet antiquitatis canities, in ipsis etiam huiusmodi ritibus, ita vt vel petulantia, vel superbia esse videatur, vel contemnere, vel abrogare, vel mutare illa, quæ veteribus probata fuerunt: inuidiosis igitur verbis voluerunt Ecclesias nostras perstringere, cum aiunt: *Si quis dixerit, approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus aut contemni, aut pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse.* Sed quæ sit Ecclesiarum nostrarum sententia, facilis est declaratio ex his, quæ annotauimus. In administratione enim Sacramentorum, distinguimus, & discernendos esse docemus ritus. Sunt enim primo ritus quidam, qui institutione mandati, atque ita in administratione Sacramentorum necessarii & substantiales sunt. In illis affirmamus nihil esse omittendum, mutandum vel abrogandum. Secundo, sunt in administratione Sacramentorum quædam, quæ habent testimonia & exempla Scripturæ: quæ scilicet primam Apostolicam Ecclesiam in administratione Sacramentorum seruasse, in Scriptura legimus, vt explicationes doctrinæ Sacramentorum, exhortationes, preces, gratiarum actiones, &c. Illa etiam & seruamus & docemus diligenter esse seruanda: ita tamen, vt doctrinæ Sacramentorum, sicut in Scriptura traditur, sint conformia; non enim muta & otiosa spectacula sunt Sacramenta, sed instituta sunt, vt & fidem confirment, & promissionem verbi clarius proponant. Tertio, sunt alii quidam ritus, qui non habent Scripturæ vel mandatum, vel testimonium, sed a viris Ecclesiasticis superadditi sunt. Et ne illos quidem in vniuersum omnes vel abiiciendos, vel damnandos esse censeo: sed qui in verbis & interrogationibus consistunt, quæ cum Scriptura consentiunt, & de doctrina Sacramentorum vtiliter aliquid monent & explicant, libere possunt retineri: sicut apud nos in administratione Baptismi retinetur exorcismus, abrenunciatio, confessio fidei, &c. In iis vero, quæ consistunt in ritibus seu gestibus, seruetur ea libertas, quam Scriptura concedit, & vera Ecclesia semper vsurpauit in huiusmodi humanis traditionibus: vt scilicet illa retineantur & vsurpentur, quæ nihil admixtum habent impietatis & superstitionis. Item, quæ non otiosos lusus habent: sed vel ordini, vel decori Ecclesiastico seruire, vel vtili & pia commonefactione, ædificationem populi promouere possunt. Postremo, quæ ipsa substantialia Sacramentorum illustrant, non autem obruunt vel obscurant, nec transformant in actionem plane diuersam: sicut fit in sacrificio Missæ. In iis vero, quæ Ecclesiasticis ritibus retineri posse docemus, seruentur illa, quæ supra diximus: vt scilicet ea illustri discrimine discernantur ab illis, quæ habent Scripturæ vel mandatum, vel testimonium, ne illis vllo modo exæquentur, multo minus præferantur. Non tribuatur illis spiritualis aliqua efficacia, sine promissione diuina: nec quæ propria sunt Sacramentorum, ad tales ritus vel ex toto, vel ex parte transferantur. Nec sentiendum est, tales ritus ad integritatem & veritatem Sacramentorum pertinere: multo minus ad hoc necessarios esse: sed habentur pro ritibus adiaphoris: qui si ad ædificationem vtiles esse desinant, & a salutari fine & vsu in superstitionem & abusum degenerent, vel corrigendi, vel mutandi, vel exemplo ænei serpentis, abrogandi & prorsus tollendi sunt. Illi etiam, qui retinentur, debent tamen, sicut sunt, manere ritus adiaphori: vt scilicet non fiant laquei conscientiarum, sed sine opinione necessitatis, libere seruentur, ita vt extra casum scandali possint omitti, vel Ecclesiæ ordinatione & consensu mutari vel abrogari. Neque enim priuatim cuiusuis petulantiæ hoc permittendum est. Si vero legitime hoc fiat, vtile est in huiusmodi adiaphoris exemplo libertatem ostendere: ita tamen, vt omnia fiant *ordine, decenter, & ad ædificationem*, iuxta Pauli regulam. 1. Cor. 14. Nec damnandæ sunt Ecclesiæ propter dissimilitudinem in huiusmodi ritibus: aut si in illorum omissione vel mutatione, libertate sua, iuxta dictam Pauli regulam, vtantur.

IX. Hæc sunt vt verissima, ita etiam æquissima, de ritibus in administratione Sacramentorum: sumpta enim sunt ex doctrina Scripturæ de rebus adiaphoris. Sed hisce quantumuis æquis conditionibus non patiuntur sibi satisfieri Pontificii, alias facile de summa rei, quod ad ritus attinet, transigi & conueniri posset. Poterit igitur hinc Lector conicere, quid in XIII. Canone hoc agant, quærant, & moliantur Pontificii.

LOCVS II.
DE BAPTISMO.
SECTIO I.
CANON I.
De Baptismo Ioannis.

Si quis dixerit, Baptismum Ioannis habuisse eandem vim cum Baptismo Christi, anathema sit.

EXAMEN.

De baptismo Ioannis.

IN omnibus controuersiis ea, quæ necessarium vsum habent in exercitiis pœnitentiæ, fidei & pietatis, discernenda sunt ab aliis disputationibus, in quibus opinionum diuersitas, vel etiam leuis quædam hallucinatio, non infert iacturam fidei & saluti. Ita de Baptismo Christi, quo nunc Ecclesia noui Testamenti baptizat, multa, quorum necessarius vsus est, vtiliter possunt dici, quid sit, quæ sit eius efficacia, quomodo rite dispensetur & suscipiatur, quis sit eius per totam baptizati hominis vitam vsus, &c. Disputatio vero de Ioannis baptismo non æque est necessaria; nemo enim nunc vel baptizatur, vel baptizatus est Ioannis baptismo: sed tantum quæstio est de ceremonia temporis, iam dudum præteriti, & quidem exigui. Ioanne enim in vincula coniecto, baptismus eius desiit. Detentum autem fuisse in carcere vltra integrum annum, series historiæ Euangelicæ non obscure indicat. Ergo non per totum sesquiannum durauit baptismus Ioannis. Non igitur anathemate statim iugulandi erant, qui de hac quæstione, collatis Scripturæ sententiis, paulo aliter, quam veteres quidam disputant: si id fiat salua veritate doctrinæ, de pœnitentia, fide & pietate.

Variæ fuerunt veterum sententiæ.

II. Nec sane ignotæ nobis sunt veterum de baptismo Ioannis disputationes: sed nec inter se omnino consentiunt, nec diuersum sentientes damnant.

l. 4. dist. 2.

Cyprianus Ioannis baptismo tantum exterius lauacrum tribuit. Et *Longobardus* inquit: *Ibi Ioannis tantum operatio visibilis exterius lauantis, non inuisibilis gratia Dei virtutis operantis interius.* Item dictus est baptismus Ioannis, hoc est, *hominis: quia nihil ibi gerebatur, quod non ageret homo.*

l. 4. dist. 2. q. 1.

Illud *Gabriel* ex Scholasticorum sententia ita explicat: In baptismo Ioannis nihil aliud fuisse factum, quam illud, quod totum Ioannes operabatur, exteriorem scilicet corporis lotionem, ita vt nec pœnitentiam, nec remissionem peccatorum contulerit. Et *glossa* de consecrat. dist. 4. cap. *aliud est*: Et, *non regenerabantur*, dicit, Deum per baptismum Ioannis non operatum esse vel pœnitentiam, vel remissionem peccatorum, sed appellari baptismum pœnitentiæ, quia prædicarit pœnitentiam. Non autem dicendum esse baptismum remissionis peccatorum, quia illam Ioannes nec dederit, nec docuerit. Hæc sunt *Gabrielis* verba, qui textum Marci ita discerpit: *Ioannes erat baptizans, & prædicans baptismum*, scilicet non suum, sed futurum Christi, qui esset baptismus *pœnitentiæ & remissionis peccatorum.*

Marc. 1,4.

hom. 10. in Matth. f. 111.

Chrysostomus vero expendens illa verba Ioannis, Matth. 3, 11. *Ego baptizo vos aqua in pœnitentiam*, dicit: Baptisma Ioannis non habuisse quicquam amplius, quam vt populum ad pœnitentiam duceret, non enim dixit: *In aqua remissionis*: sed *pœnitentiæ.* Et postea * dicit: *Baptisma* Ioannis *non habebat remissionem peccatorum, hoc enim munus illius baptismatis erat, quod Christus instituit.* Ita *Chrysostomus.*

Et quidem *Augustinus* etiam sæpius ita loquitur, qui tamen diligentius expendens hoc, quod Ioannes Marc. 1, 4. & Luc. 3, 3. de baptismo suo prædicauit, quod esset *baptismus pœnitentiæ in remissionem peccatorum*: non audet simpliciter baptismo Ioannis derogare remissionem peccatorum. Et tamen eam non simpliciter illi tribuit. Sed cum ex argumento Donatistarum, anabaptismum suum facto Pauli, Actor. 19, 5. 6. defendere conantium, aliter sibi elabi posse non videretur, mediam hanc sententiam tandem amplexus est. Ita enim inquit contra Donatistas lib. 5. cap. 10. Credo Ioannem ita baptizare *in aqua pœnitentiæ in remissionem peccatorum, vt ab eo baptizatis in spe remitterentur peccata, re ipsa vero in Domini baptismo id fieret, sicut resurrectio, quæ in fine expectatur, spe in nobis facta est: —— quia simul nos excitauit, & simul sedere facit in cælestibus.* Item, *spe salui facti sumus. Nam & ipse Ioannes cum dicat: Ego quidem baptizo vos in aqua pœnitentiæ, in remissionem peccatorum: Dominum videns, ait, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Et tamen hanc suam sententiam *Augustinus* non proponit,

T. VII. f. 295.

* *Chrysost.* hom. X. in Matth. T. I. in N. T. f. 111. [illegible]

tur, vt necessarium dogma, nec damnat, si quis diuersum sentiat. Ita enim inquit cap. 10. *Ne quisquam contendat, etiam in baptismo Ioannis dimissa esse peccata: sed secundum aliquam ampliorem sanctificationem, eis, quos Paulus denuo iussit* Act. 19, 5. 6. *baptizari, per baptismum Christi remissionem esse collatam, non ago pugnaciter.* Ita etiam contra litteras Petiliani, lib. 2. cap. 37. liberum permittit, si quis sententiam meliorem & certiorem afferat, ita enim inquit: *Caussa & ratio baptismi Ioannis, siue ista sit, quam exposui, siue alia melior certiorque reddatur, illud tamen manifestum est, alium fuisse baptismum Ioannis, alium Christi.*

T. VII, f. 76.

T. IV. f. 216. Et *Ambrosius* de Spiritu sancto, lib. 1. cap. 3. disputans, quomodo duodecim illi, qui negabant, se scire Spiritum sanctum, Act. 19, 2. seq. baptizati fuerint Ioannis Baptismo, ita inquit: *Ioannes in remissionem peccatorum, in aduenientis Iesu, non in suo baptizauit nomine. Et ideo Spiritum nesciebant, quia nec baptismum in Christi nomine, sicut Ioannes baptizare solebat, acceperant. Ioannes enim licet non baptizaret in Spiritu, tamen & Christum prædicabat, & Spiritum. ——— Ergo isti, quia nec in Christi nomine, nec cum fide Spiritus baptizati fuerant, non potuerunt baptismatis accipere Sacramentum. Baptizati sunt igitur in nomine Iesu, nec iteratum in his est baptisma, sed nouatum, vnum enim baptisma. Vbi autem non est plenum baptismatis Sacramentum, ibi nec principium, nec species aliqua baptismatis æstimatur: plenum autem est, si Patrem, Filium & Spiritum sanctum fatearis.* Veterum igitur disputationes de baptismo Ioannis non idem omnes sentiunt, & teste ipso *Augustino*, non sunt tanquam articuli fidei: a quibus diuersum sentire, piaculum sit anathemate dignum.

Rem autem secundum script. S. considerandam, quæritur.

III. Non potest autem obscurum esse, quid pie sentiendum sit, si sepositis paulisper veterum opinionibus, ex ipsa Ioannis Baptistæ historia res accuratius consideretur & expendatur. Regula enim certissima & firmissima est, de Sacramentis iudicandum esse ex verbo, cui ceremoniæ Sacramentorum, mandato & institutione Dei, adiunctæ & annexæ sunt. Extra controuersiam autem est, Ioannem missum fuisse, & ad prædicandum, & ad baptizandum; vtrunque enim describitur
v. 23. Ioan. 1, 7. *Hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine. Ego vox clamantis.* Item,
v. 33. *Misit me baptizare.* Baptismus igitur Ioannis non fuit muta lotio: sed Deus illam ceremoniam voluit adiunctam & annexam esse verbo seu prædicationi, quam sonabat & profitebatur Baptista. Quale igitur fuit verbum, seu doctrina, talis etiam baptismus in ministerio Ioannis. Num vero doctrina & professio eius fuit de deponendis per externam ablutionem corporis sordibus? Nequaquam; sed prædicauit pœnitentiam, arguendo peccata, & proponendo comminationes de ira Dei, & igni inextinguibili. Num vero hæc sola & tota fuit doctrina Baptistæ? Nullo modo: Matth. enim cap. 1. 2. inquit: *Venit Ioannes prædicans, & dicens: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum calorum.* Et Marc. c. 1, 1. dicit, *vocem* illam *clamantis esse initium Euangelii Christi, Filii Dei.* Ioan. 1, 1. seq. & 3, 26. seq. extant dulcissimæ conciones Baptistæ, de persona & officio Christi mediatoris. Act. 19, 4. docuit de fide in Christum. Marc. 1, 4. prædicat de *remissione peccatorum*, sicut & Luc. 1, 77. Zacharias ministerium Ioannis describit: *Ad dandam scientiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum.* Ioan. 3, 36. vox Baptistæ est: *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Docuit etiam de Patre, de Filio, & de Spiritu sancto, Ioan. 1. & 3. Postea vero etiam *de fructibus pœnitentiæ* docuit, Luc. 3, 8. seq. & Matth. 3, 8. seq.

An Baptismus Ioannis ad solam ipsius doctrinam pertinuerit?

IIII. Pergamus iam de inquisitione, an scilicet baptismus Ioannis fuerit obsignatio partis tantum doctrinæ ipsius, an vero ad totam ipsius doctrinam pertinuerit? Et hoc quidem ab omnibus conceditur, quod Ioannes ipse dicit: *Ego baptizo vos aqua, in pœnitentiam,* Matth. 3, 11. Item, *Baptizauit populum baptismo pœnitentiæ,* Act. 19, 4. &: *Qui baptizabantur ab eo, confitebantur peccata sua,* Marc. 1, 5. Num vero tantummodo in pœnitentiam, sine fide Christi & remissione peccatorum baptizauit? Certe talis pœnitentia simpliciter est res ethnica: immo est ministerium mortis, iræ Dei, & blasphemiarum. Et Paulus Act. 19, 4. diserte affirmat, Ioannem ita baptizasse baptismo pœnitentiæ, vt simul doceret eos, quos baptizabat, *credere in Christum Iesum.* Marcus etiam & Lucas asseuerant, Ioannem de suo baptismo prædicasse, quod esset baptismus non solius & nudæ tantum pœnitentiæ, sed *pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Nec phrasis (*in remissionem peccatorum*) remissionem detrahit baptismo Ioannis. Nam & *in pœnitentiam* scribitur baptizasse, & tamen fuit *baptismus pœnitentiæ,* Marc. 1, 4. Actor. 19, 4. Et eadem phrasis vsurpatur etiam de Christi baptismo, Act. 2, 38. *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque in remissionem peccatorum.* Accedit huc, quod Matth. 3. Ioannes ipse affirmat, eos, qui petebant baptismum suum, hoc quæsiuisse, vt effugerent venturam iram Dei. Ita enim excipit Pharisæos & Sadducæos, venientes ad baptismum suum: *Quis submonstrauit vobis fugere a ventura ira?* Et Luc. 7, 29. illi, qui baptizati erant baptismo Ioannis, dicuntur *iustificasse Deum:* qui vero ab eo non erant baptizati, dicuntur *spreuisse consilium*

filium Dei contra semetipsos. Quem locum *Ambrosius* ita interpretatur: *iustificatur* Deus *per baptismum* ——— *qui* enim *peccat, & confitetur Deo peccatum, iustificat Deum, credens ei, ab eoque sperans gratiam.* Et libro. 2. de Sacramentis c. 6. pulchre illud explicat, quod *Baptismus* vocatur *consilium Dei.* Et *Beda* intelligit illud consilium Dei, *quo per passionem & mortem Christi saluare decreuit.*

T. III. f. 91.

T. IV. f. 380.

L. 2. in ca. Luc. T. V. opp. f. 291.

Et hæc, cum manifeste ita se habeant, profecto non satis circumspecte olim dictum est a quibusdam veteribus: & nunc illustrata hac disputatione, nec recte nec vere a Pontificiis asseueratur, Baptismum Ioannis fuisse sine agnitione Trinitatis, sine fide in Christum, & sine remissione peccatorum. Nec verum est, Deum tunc per baptismum Ioannis nihil operatum fuisse in credentibus: cum ipsa etiam pœnitentia sit donum Dei, Actor. 5, 31. & 11, 18. 2. Tim. 2, 25. falsum etiam est, credentes in ministerio verbi & baptismi Ioannis nihil spiritualium donorum accepisse. Fides enim in Christum non tantum post passionem Christi, verumetiam ante iustificauit credentes, hoc est, accepit gratiam, reconciliationem, remissionem peccatorum, & salutem. Et de verbo quidem prædicationis suæ Baptista affirmat, Ioan. 3, 36. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam.* Et Ioan. c. 1, 16. tribuitur Baptistæ hoc testimonium: *De plenitudine eius omnes nos accepimus gratiam pro gratia.* Eandem vero etiam fidem in Christum Iesum Ioannem in baptismo suo proposuisse illis, quos baptizabat, Paulus diserte affirmat, Actor. 19, 4. Si qui igitur baptizati baptismo Ioannis in illa fide vel mortui sunt, vel si mortui fuissent, priusquam Iesus per discipulos suos inciperet baptizare, nemo sane illos recte damnauerit, quasi sine gratia Dei, & sine remissione peccatorum decessissent.

2. an plane idem sit cum baptismo Christi?

V. Et hactenus quæstio illa de baptismo Ioannis, si sepositis vel veterum vel recentiorum præiudiciis, ex verbo Dei expendatur & diiudicetur, plana & manifesta est. Difficilior vero, & obscurior est altera pars quæstionis: an scilicet baptismus Ioannis plane idem sit cum baptismo Christi, qui per ministros Christi exhibiti administratur? an vero ab eo alius plane & diuersus sit?

Et quidem valde vrgentia sunt argumenta, non statuendam esse diuersitatem inter baptismum Ioannis & Christi. Vtrobique enim, sicut probauimus, eadem est doctrina, idem verbum, eadem promissio, eadem fides, eadem remissio peccatorum, & idem ritus baptizandi. Et Paulus Eph. 4. per gradationem ostendit, in nouo Testamento, vbi *vnum* est *corpus, vnus spiritus, vna spes vocationis, vnus Dominus, vnus pater, vna fides:* ibi etiam *vnum* esse *baptisma.* Maxime vero mouet hoc argumentum, quod suauissima est consolatio, nos, qui membra sumus, baptismum habere vnum, eundem & communem cum Christo capite nostro: qui nostrum baptismum contactu sanctissimæ suæ carnis sanctificauit, sicut Patres loquuntur: & illustri patefactione certos nos reddidit, etiam nostro baptismo gratia & efficacia sua adesse Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: ibi effundi Spiritum, ibi sonare vocem gratiæ & beneplaciti Patris. Hæc omnia, quæ dulcissimas præbent consolationes, tolluntur & pereunt, quando baptismus Ioannis, quo certe Christus ipse baptizatus est, toto genere diuersus & alius statuitur a baptismo Christi. Paulus dicit, 1. Cor. 12, 13. *nos omnes in vnum corpus baptizatos esse.* Sequeretur autem, nos non esse vnum corpus cum Christo & cum Apostolis, si toto genere diuersus est baptismus Ioannis & Christi. Christus enim baptizatus est baptismo Ioannis. Et Apostolos, non omnes, aliquos saltem, & primos illos, quorum Ioan. 1, 40. sq. mentio fit, baptizatos fuisse baptismo Ioannis, nullum est dubium. Iesus enim neminem manibus suis, siue externo ministerio baptizauit, sed ad hoc vsus est ministerio discipulorum, Ioan. 4, 2. quos ipsos certe baptismo caruisse, nemo affirmabit. Apocrypha vero & incerta commenta Euodii & Euthymii, in quibus Iesus ipse suis manibus dicitur Petrum & Mariam baptizasse, quia pugnant cum expresso testimonio Ioannis Euangelistæ, merito non curamus. Non igitur vel potest vel debet baptismus Ioannis a Christi baptismo, vt toto genere diuersus, vel prorsus alius, separari.

VI. Rursus vero etiam *Augustinum*, qui sentit alium fuisse baptismum Ioannis, alium Christi, video habere aliquas non contemnendas rationes. Vt enim de loco Actor. 16, 3. 4. quo *Augustinus* præcipue nititur, iam non dicam: certe non leue est hoc argumentum, cum Christus per discipulos cœpisset baptizare, immo cum post ascensionem Christi per totum orbem baptismo Christi baptizaretur, semper tamen ipsa appellatione distinctus fuit Ioannis baptismus a Christi baptismo. Neque enim nomine ministrorum appellatus fuit baptismus Petri, Ioannis, Iudæ, Pauli, &c. sicut baptismus Ioannis constanter vbique ita appellatur. Et series historiæ Euangelicæ ostendit, baptismum Christi per suos discipulos successisse post Ioannis baptismum. Nec dici potest, vel Petrum, vel alium Christi discipulum baptizasse baptismo Ioannis. Scriptura enim aliter loquitur. Ipse etiam Iesus, Ioan. 4, 1. 2. legitur *fecisse*

T. 4.

V. 4. 5. 6.

cisse discipulos, non recipiendo tamen tantum eos, qui a Ioanne baptizati erant, sed ipse per discipulos baptizando eos, quos in numerum suorum recipiebat. Nec verisimile est, illos tantum Christo se adiunxisse, qui non fuerant prius a Ioanne baptizati: immo Ioannes suo baptismo populum præparauit Domino, vt Christo se adiungerent: illos vero Christus per discipulos baptizasse legitur, Ioan. 3,26. & 4, 12. Et Ioannis baptismum tunc desiisse, non est dubium, cum nemo amplius baptizaretur baptismo Ioannis, sicut Augustinus

T.IX.f. 24. tractatio. 4. in Ioannem ostendit.

VII. Aliquid igitur discriminis esse inter baptismum Ioannis & Christi, tota antiquitas consentit, & ipsa Scriptura insinuat. Sed de ratione discriminis disputatio

f. 295. est. *Augustinus* contra Donatistas, lib. 5. cap. 10. dicit: quosdam ita distinxisse, quod Ioannis baptismus prorsus non habuerit remissionem. Sed hæc opinio *Augustino* non omnino probatur. Dicit igitur, se credere baptizatis a Ioanne in spe remissa fuisse peccata: in Christi vero baptismo, re ipsa dimitti. Sed mox subiungit, se non agere pugnaciter, siquis discrimen ita constituat, quod in Ioannis baptismo dimissa quidem fuerunt peccata, sed in Christi baptismo, *secundum aliquam ampliorem sanctificationem, collatam esse remissionem.* Et lib. 2. con-

f. 76. tra litteras Petiliani, c. 37. rationem discriminis erudite ex discrimine patefactionis verbi de Christo colligit. Habuit enim vetus Testamentum, baptismum in Mosen, 1. Cor. 10, 2. habuit etiam circumcisionem: quæ erant Sacramenta, prænunciantia rem futuram, hoc est, venturum Messiam. Nostri temporis Sacramenta sunt annunciationes exhibiti Christi, qui iam venit. Inter hæc medium fuit Ioannis ministerium, qui docendo & baptizando, Messiæ non a longe venturo, sed iam venienti præibat. Ideo enim dicitur *Angelus missus ante faciem Christi.* Et Ioannes de

Mal. 3, 1. 1, 27. Christo inquit: *ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, qui post me*, tanquam apparitorem suum, viam paratam iam ingreditur, & *venit.* Apostoli vero annunciabant Christum iam venisse. Hoc modo iuxta discrimen patefactionis, *Augustinus* non incommode distinguit inter baptismum Mosis, immo inter ipsam etiam circumcisionem: inter baptismum Ioannis, & inter baptismum Christi. Sed sicut iuxta *Augustinum*, Ioannes omnium præcedentium proximus Christi annunciator fuit, cui soli concessum fuit & prænunciare absentem, & videre præsentem: ita propius etiam conuenit; nec tam longe differt baptismus Ioannis a baptismo Christi, sicut vel Mosis baptismus, vel circumcisio, a baptismo Christi.

VIII. Hac collatione baptismi Mosis seu Iudaici in veteri Testamento, baptismi Ioannis & baptismi Christi, vtuntur etiam *Basilius* de baptismo, c. 2. *Nazianzenus* oratione in sancta luminaria. *Cyrillus* in Ioannem l. 2. c. 58. confert purificationes legales, baptismum Ioannis & baptismum Christi: & discrimen vult sumi ex postrema concione baptistæ ante captiuitatem, quæ extat Ioan. 3,27. seq. Et c. 57. inquit; Ioannis baptismum fuisse introductorium ad perfectionem, & vim præparationis obtinuisse. Sicut autem non sequitur, circumcisos non habuisse remissionem peccatorum, propterea quia differentia est inter circumcisionem & baptismum Christi: ita multo minus baptismo Ioannis, qui propius ad nouum Testamentum accessit, immo qui initium fuit noui Testamenti, ideo deroganda est remissio peccatorum, vt discrimen aliquod sit inter Ioannis baptismum & Christi baptismum. Sed quale discrimen est inter verbum de Christo venturo, de veniente, & de exhibito: talis etiam differentia est inter circumcisionem, baptismum Ioannis & Christi baptismum. Doctrina autem de Christo, licet quoad modum patefactionis discrimen aliquod sit, tamen quoad substantiam fuit eadem, & effectus eosdem habuit in credentibus omnibus temporibus, siue tempore veteris Testamenti, siue tempore Ioannis Baptistæ, siue post Christum exhibitum, licet in gradibus differentia aliqua constitui possit. Qualis igitur verbi, talis etiam ratio est circumcisionis, Baptismi Ioannis & Apostolorum. Nec nimium subtiliter hæc sunt discernenda. Si enim subtilitates consectari libeat, hac ratione etiam discrimen constitui posset inter baptismum Apostolorum, quem dederunt ante passionem & resurrectionem Christi, & inter eum, quem postea dederunt. Hanc sententiam iudico esse simplicissimam. Conuenit enim dictis Scripturæ, & nihil derogat Baptismo, vel Ioannis, vel Christi: retinet etiam consensum veteris Ecclesiæ.

IX. Tertia vero quæstio difficillima est: an scilicet illis, qui Ioannis Baptismo baptizati erant, necessarium fuerit, postea etiam Christi Baptismum, qui a discipulis ipsius administrabatur, suscipere: an vero postquam Christus iam reuelatus & exhibitus prædicabatur, suffecerit ipsis, quod a Ioanne baptizati fuerunt? *Augustinus* sentit, post Baptismum Ioannis necessariam fuisse susceptionem Baptismi Christi. Et huius sententiæ ratio non leuis est. Illis enim, qui circumcisi erant in venturum Christum, licet iam habebant signum circumcisionis, quod erat sigillum iustitiæ fidei, hoc est, remissionis peccatorum, necessarium tamen fuit, Ioannis Baptismum suscipere, Luc. 7,29. 30. Si enim in venturum Christum ita crederent, vt Deo per Ioannis ministerium patefacienti, Messiam iam esse in via, nollent credere, & consilium eius in Baptismo Ioannis spernerent: certe fidem suam inanem & falsam redderent. Eadem etiam ratione, qui a Ioanne baptizati, credebant Messiam iam esse in via, & venire, si postea nollent credere prædicationi de Christo iam exhibito: eorum

3. an illis, qui a Ioanne baptizati erant, necesse fuerit, Christi baptismum suscipere?

rum certe fides non eſſet vera. Ex noſtris enim Iudæis quidam credunt, Meſſiam adhuc venturum: quidam credunt, ipſum natum eſſe, ſed nondum regnum inchoaſſe: & tamen vana & falſa eſt ipſorum fides, quia in Chriſtum exhibitum nolunt credere. Erat autem baptiſmus diſcipulorum Chriſti obſignatio doctrinæ de Chriſto, qui iam non amplius expectandus eſſet venturus in carnem, nec tantum credendus, quod in via eſſet, & veniret, ſed quod iam veniſſet, & exhibitus eſſet. Hac ratione poſt baptiſmum Ioannis ſuſcipiendus videtur fuiſſe Chriſti Baptiſmus, qui per diſcipulos ipſius adminiſtrabatur, in obſignationem doctrinæ & fidei de Chriſto iam exhibito.

l. 4. ſent. diſt. 2.

Longobardus vero ex aliorum veterum ſententia diuerſum ſentit: eos ſcilicet, qui a Ioanne baptizati fuerant, ſi crederent Patrem, Filium & Spiritum ſanctum, & ſpem ſalutis ponerent non in Ioanne, ſed in Chriſto, non fuiſſe iterum aqua rebaptizatos. Qui vero Ioannis baptiſma falſa & impia doctrina deprauarunt (id quod velle videtur hiſtoria, Act. 19, 1. ſq. illos cenſet poſtea baptizatos fuiſſe Baptiſmo Chriſti. Et hanc ſententiam manifeſte tuetur *Ambroſius*, de Spiritu ſancto, l. 1. c. 3. ſicut ſententiam eius ſupra adſcripſimus.

Et ego quidem, licet ab *Auguſtini* ſententia, in eo quidem quem explicaui ſenſu, & ea quam dixi ratione, non admodum abhorream: video tamen Scripturam non nimium vel curioſe, vel ſcrupuloſe illud obſeruaſſe. Nam Act. 18, 25. 26. *Apollo ſciebat tantum baptiſma Ioannis*: & is quidem aſſumitur, & diligentius inſtituitur in via Domini: non tamen legitur denuo aqua baptizatus. Nec primi Apoſtoli, qui a Ioanne baptizati fuerunt, leguntur ſecundo aqua baptizati fuiſſe. Immo ſequeretur, ipſi Baptiſtæ neceſſarium fuiſſe, cum Chriſtus iam miniſterium ſuum inchoaſſet, vt a diſcipulis Chriſti aqua baptizaretur, ſi præciſe & vniuerſaliter neceſſarium fuiſſet, quod *Auguſtinus* diſputat. Rurſus vero, quando Apoſtoli faciunt diſcipulos Chriſti, Ioan. 3, 26. & 4, 1. 2. poſtea cum ſemel baptizant tria millia, Act. 2, 41. nec diu poſt, quinque millia, Act. 4, 4. non leguntur curioſe & ſcrupuloſe inquiſiuiſſe, ne quis forte in turba illa Ioannis Baptiſmo baptizatus eſſet, quem nefas eſſet, denuo aqua baptizari. Relinquatur igitur hæc quæſtio in medio, vt quæ in vtramque partem rationes habet: cum quidem noſtris temporibus eius vſus non ſit admodum neceſſarius. Vtram enim quis ſententiam amplectatur, vera & neceſſaria fundamenta retineri poſſunt.

Quomodo verba Ba-

X. His ita expoſitis, manifeſtum erit, quomodo ſententiæ, quæ ex Scriptura opponi ſolent, recte & dextre explicari poſſint. Ipſe enim Ioannes inquit: *Ego baptizo vos in aqua ad pœnitentiam, qui vero poſt me venturus eſt, baptizabit vos Spiritu ſancto & igni.* Et quia vtitur futuro tempore, βαπτίσει, videtur inſinuare, Chriſtum baptizare Spiritu: non in præſenti, per ipſus ſcilicet Ioannis baptiſmum: ſed poſt Ioannem demum baptizaturum ſpiritu, per ſuorum ſcilicet diſcipulorum miniſterium. Sed non poteſt certior eſſe interpretatio huius dicti, quam quæ ab ipſo Chriſto & Apoſtolis tradita eſt. Nam Act. 1, 5. poſt reſurrectionem, paullo ante aſcenſionem, Chriſtus repetit illam Ioannis ſententiam, & cum iam vltra triennium per miniſterium Apoſtolorum baptizaſſet, affirmat tamen, nondum impletum eſſe illud, quod Ioannes dixerat: *Ipſe baptizabit vos Spiritu ſancto.* Et quidem ad Apoſtolos, qui certe Spiritum regenerationis & renouationis iam acceperant, inquit: *Vos baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt multos hoſce dies.* Id quod in die Pentecoſtes impletum eſt, effuſis admirandis & viſibilibus donis Spiritus ſancti. Et Petrus Act. 11, 16. recitans, quomodo in Cornelium talia dona effuſa eſſent, priuſquam aqua in nomine Ieſu baptizaretur, inquit: *Recordatus ſum verbi Domini, ſicut dicebat: Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto.* Manifeſtum igitur eſt ex interpretatione Chriſti & Apoſtolorum, de quo baptiſmo Spiritus verba illa intelligenda ſint. Et quidem ipſe Baptiſta ideo addit vocabulum *ignis*, vt oſtendat, ſe loqui de manifeſta illa donatione Spiritus, quæ in ſpecie *ignis* die Pentecoſtes cœpit. Et ſi ita intelligatur, verum eſt, talem baptiſmum Spiritus non fuiſſe in Ioannis baptiſmo. Baptiſta enim nullum ſignum fecit, Ioan. 10, 41. immo baptiſmus Spiritus non fuit ante aſcenſionem Chriſti, etiam cum Chriſtus per miniſterium Apoſtolorum baptizaret, Ioan. 7, 40. Non ergo ſequitur ex illa ſententia, Matth. 3, 11. baptiſmum Ioannis prorſus vacuum & deſtitutum fuiſſe gratia Patris, efficacia Chriſti, & operatione Spiritus: immo quando Chriſtus a Ioanne baptizabatur, tunc certe in Ioannis baptiſmo admirabili & manifeſta patefactione oſtenſa fuit gratia Patris, & manifeſta donatio Spiritus.

ptiſta ſint explicanda?

Matth. 3, 11. Marc. 1, 8.

Et hæc quidem, quæ negari non poſſunt, contra aduerſarios ſufficere poſſunt. Non inuitus tamen concedo, in illa ſententia, *Chriſtum baptizare Spiritu*, amplius aliquid contineri, quam ſolam manifeſtationem admirabilium illorum & conſpicuorum donorum Spiritus. Illa enim ſymbola fuerunt, teſtificantia

ficantia de interiori efficacia Christi, de inuisibili donatione & operatione Spiritus. Et Christus non dicendus est desiisse baptizare Spiritu, postquam visibilia illa dona desierunt.

Affirmo autem, illam etiam interpretationem non spoliare baptismum Ioannis omni spirituali efficacia. Series enim & contexus historiæ in Luca & Ioanne, ostendit, & occasionem, & veram sententiam illius dicti. Lucas scribit, populum ex admiratione autoritatis personæ Baptistæ deuenisse in illam opinionem, Ioannem forsan esse Messiam: ita vt baptismum ipsius, de quo ipse prædicabat, esse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, existimarent efficaciam illam habere ex virtute personæ Baptistæ, & propter externam actionem, quam baptizando exercebat. Id quod Ioannes Euangelista clarius explicat, vbi scribit, legatos Hierosolymitanos expostulasse cum Baptista:

c. 1, 25.

Quare ergo baptizas, si non es Christus? Hoc enim obiiciebant, ipsum nec debere, nec posse baptizare in remissionem peccatorum, si non esset Christus. Ad refutandum igitur illam vulgi persuasionem, & hanc Pharisæorum obiectionem, Ioannes discrimen facit primo inter suam personam, & Christi personam; deinde inter suum externũ ministerium, & inter spiritualem efficaciã Christi. *Ille*, inquit,

Luc. 3, 16. Ioan. 1, 27

potentior me est, qui ante me fuit, & e cælo est, super omnes, quia filius vnigenitus. Ego minister sum terrenus, de terra, *non*

v. 23. 26.

dignus, vt calceamenta ipsi soluam. Ego sum vox clamantis, & baptizo aqua, hoc est, externum ministerium verbi & Baptismi habeo, exerceo, & adhibeo. Ille vero fortior est: hoc est, ipsius est virtus, potentia & efficacia. Ille enim per ministerium est efficax; nam per eum, & propter eum datur remissio peccatorum, reconciliatio Spiritus & vita æterna. Ita enim Baptista diserte explicat, quomodo Christus sit

v. 16. 17.

πρῶτος, cum inquit: *Ex plenitudine eius omnes nos accepimus gratiam pro gratia, per Christum* enim *gratia & veritas facta est.* Hæc non efficiunt ministri, siue sit Petrus, siue Iudas, siue Ioannes Baptista aut Euangelista.

Ideo necesse est discerni personam & efficaciam Christi, a ministris & externo ipsorum ministerio: ita tamen, vt externum etiam ministerium sit Christi, & per illud doceatur esse efficax. Non autem talem facit antithesin Ioannes: *Ego baptizo aqua*, sine remissione peccatorum, & sine Spiritu: *ille vero baptizabit aqua & Spiritu.* Christus enim suis manibus neminem aqua tinxit, Ioan. 4, 2. Nec dici potest, Apostolos ipsos per se dedisse Spiritum sanctum, quando baptizabant: hoc enim solius Christi proprium est: sed qui efficax fuit per ministerium Petri & Pauli, eius etiam fuit illa efficacia, quæ in Ioannis ministerio fuit. Neque enim inefficax fuit ministerium Ioannis, quem

Luc. 1, 17.

Angelus prædicit multos conuersurum ad Deum. Atque ideo Ioannis 1. vox Patris ad Ioannem Baptistam de Christo loquitur, non in futuro, sed in præsenti: *Ipse est, qui baptizat Spiritu*. Et ne illa Christi efficacia prorsus tollatur ex ministerio Baptistæ, in ipso Ioannis baptismo Spiritus sanctus corporali specie

Matth. 3, 16. Marc. 1, 10. Luc. 3, 22.

columbæ descendit super Christum: vt *ex plenitudine eius omnes acciperent*, non tantum qui postea a discipulis Christi baptizandi erant: Sed Ioannes loquitur in præterito, etiam priusquam Christus inciperet per ministerium suorum discipulorum baptizare: Nos, inquit, omnes ex plenitudine eius accepimus. Baptistæ enim esse illa verba, *Origenes* recte contendit. Et

in Ioan. T. 11. Exeget. f. 82.

hoc est, quod Matth. 3, 14. Baptista inquit: *Ego opus habeo, vt a te baptizer.* Non autem loquitur de baptismo aquæ: ita enim Christus non baptizauit, Ioan. 4, 2. intelligit ergo baptismum Spiritus. Atque ita Baptista fatetur, se a Christo baptizatum esse Spiritu: qui tamen aqua, nec a Christo, nec ab Apostolis baptizatus est. Licet non negem, efficaciam postea ampliorem & illustriorem fuisse in externo ministerio ipsius Christo & Apostolorũ. *Minimum* enim *in regno cælorum*, Christo scilicet iam reuelato, ipse pronunciat *maiorem esse Baptista*, Matth. 11. 11. Nihil igitur aliud sibi vult illa, de qua disputamus, baptistæ sententia, quam quod Paulus pluribus explicat de suo etiam ministerio, 1. Cor. 3, 6. 7. *Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat, Deus.* Et tamen inquit: In Christo Iesu per Euangelium ego vos

c. 3. 6. c. 1, 7.

genui. Item: *Ministri sumus, per quos credidistis.* Et plane eodem modo de Baptista inquit Ioannes Apostolus, *vt omnes crederent per ipsum.* Non igitur sine efficacia

c. 4. 15.

Spiritus fuit ministerium Baptistæ: credere enim, est donum Spiritus.

XI. Alter locus, qui in hac disputatione plurimum iactatus fuit a Donatistis,

Locus item Act. 19.

quo etiam *Augustino* multum negocii fecerunt, est historia Act. 19, 3. 4. 5. Quæ narrare videtur, discipulos quosdam credentes, qui confitebantur se in Ioannis baptisma baptizatos, iussos esse a Paulo baptizari in nomine Domini Iesu. Sed nec ille locus certo, manifeste & necessario probat, omnibus, qui vero Ioannis baptismo legitime baptizati erant, necessarium fuisse iterato aqua baptizari a discipulis Christi: multo minus hoc probat, Ioannis baptismum fuisse in credentibus, sine remissione peccatorum. Ex locis enim obscuris, ambiguis & controuersis nihil potest probari.

Variis autem modis locus ille ab interpretibus explicatur. Quidam vt Anabaptistas commodius refutent, contendunt, duodecim illos non fuisse bis aqua tinctos, primum a Ioanne, & postea a Paulo: sed semel tantum fuisse in aqua baptizatos. Et ex illis quidam Baptismi vocabulum in priori parte sententiæ non pro tinctione aquæ, sed pro institutione & doctrina accipiunt: sicut totum ministerium Ioannis appellatur Baptismus, Act. 18, 25. *Apollo tantum sciebat*, & docebat *baptisma Ioannis*: vt sensus sit; *In quid baptizati estis?* hoc est, qua doctrina imbuti & initiati estis? Et illi sentiunt, duodecim istos fuisse quidem institutos doctrina Ioannis, non autem baptismo eius baptizatos, sed postea semel tantum in nomine Iesu baptizatos.

Alii vocabulum Baptismi in priori parte historiæ proprie accipiunt, in altera vero parte accipiunt vocabulum Baptismi metaphorice, pro admirandis & conspicuis illis donis Spiritus, quæ Christus vocabulo *baptismi* appellat, cum inquit Act. 1, 5. *Baptizabimini Spiritu.* Et illorum sententia est, fuisse illos baptismo Ioannis baptizatos, non autem postea aqua a Paulo tinctos: sed particulam καὶ, sicut alibi sæpe, ita etiam hic esse ἐξηγητικόν. *Baptizati sunt in nomine Iesu*, hoc est, *cum Paulus imposuisset ipsis manus, venit Spiritus super eos.*

Sed vtraque explicatio habet aliquid coacti, non vbique seruans & simplicitatem & perspicuitatem textus. Quidam igitur considerantes perticulam μὲν, cuius redditio est particula δὲ, illud κῶλον, *His auditis baptizati sunt in nomine Iesu*, non accipiunt, vt sint verba Lucæ historici, de duodecim illis, sed vt sit continuus contextus orationis Paulinæ, hoc sensu: Ioannes quidem baptizauit baptismo pœnitentiæ, fide in venturum Christum: ἀκούσαντες δὲ, hoc est, *qui vero audierunt* (illam scilicet Baptistæ doctrinam de fide in Christum) *baptizati sunt in nomen Domini Iesu:* hoc est, idem fuit, ac si ab Apostolis baptizati essent. Et Græcus contextus illam explicationem facile patitur & admittit: Sententia etiam huic valde cognata extat in *Glossa*, quæ vocatur *interlinearis*, licet verba illa accipiat esse Lucæ historici: cum scilicet duodecim illi audirent, nihil distare inter ministerium Ioannis & Apostolorum, nisi quod Ioannes in venturum eum, quem Apostoli venisse testabantur, baptizasset: statim id receperunt, non rebaptizati: sed audita hac declaratione, baptismus Ioannis ipsis fuit baptismus in nomen Domini Iesu. Ioannes enim ita baptizauit, vt iuberet credere in Christum Iesum. In ipsius igitur nomen baptizati sunt, quos Ioannes baptizauit. Sumpta autem est illa *Glossa* ex *Ambrosio* de Spiritu sancto, lib. 1. c. 3. cuius integram sententiam supra adscripsimus. Disputat enim de vero & legitimo baptismo Ioannis, non de duodecim illis, quos sentit adulterinum baptisma sub Ioannis nomine accepisse. Et hæc explicatio pulchre conuenit cum eo, quod sub finem 18. capitis de Apollo scribitur: quem, quia *tantum Ioannis baptisma sciebat*, accuratius quidem *in via Domini instituerunt*; aqua autem ipsum rursus baptizasse non leguntur, sed plenius institutum, discipulis commendarunt, vt pro Christiano susciperetur. Hæc sententia *Glossæ* valde simplex & commoda est: & *Longobardus* etiam disputat, eos, qui spem non ponebant in ceremonia illa Ioannis, sed credebant in Patrem, Filium & Spiritum sanctum, non fuisse postea iterato aqua baptizatos a discipulis Christi. Quod autem obiici potest, sine Spiritu sancto non esse vel gratiam Dei, vel remissionem peccatorum, & illos duodecim, baptizati quamuis Ioannis baptismo dicuntur, tamen primum per impositionem manuum Spiritum sanctum accepisse, non difficilis est responsio. Ipse enim Lucas explicat, se appellatione Spiritus intelligere conspicua illa dona eius, sicut accipitur, Ioan. 7, 40. Aut si simpliciter accipiatur, sequetur, ne in Christi quidem baptismo datum esse Spiritum sanctum. Nam post baptismum Christi cum Paulus manus ipsis imponeret, scribuntur accepisse Spiritum.

v. 25. 26. 27.

Sunt tamen, quibus videtur contextus historiæ omnino hanc reddere sententiam, quod duodecim illi primum fuerint Ioannis baptismo baptizati, & postea a Paulo in nomen Iesu baptizati. Et Ambrosius quidem illam sententiam ita explicat in 3. c. ad Galatas. Sentit enim, duodecim illos *in adultero baptismate, sub nomine baptismi Ioannis*, fuisse *non tinctos*, *sed sordidatos*: quos ideo *Paulus in Trinitatis nomine baptizari præceperit*. Idem etiam disputat lib. 1. c. 3. de Spiritu sancto. Et ad hanc interpretationem posset illud accommodari, quod non simpliciter confitentur, se baptizatos esse Ioannis baptismo, sed εἰς Ἰωάννου βάπτισμα. Quid enim phrasis illa valeat, mox explicatur, vbi dicuntur *baptizati* εἰς τὸ ὄνομα *Iesu*. Idem enim est, quod Rom. 6, 3. Paulus dicit: *Quotquot in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus*. Et 1. Corinth. 1, 13. *Num estis baptizati in nomen Pauli?* Ex confessione etiam ipsorum, & ex Pauli responsione colligi videtur, ita ipsos baptizatos, vt nec Spiritum sanctum sciuerint, nec in Christum crediderint, sed in illa ceremonia Ioannis spem posuisse videantur: vt fuerit quædam κακοζηλία, immo manifesta deprauatio & adulte-

T. III. f. 474.

T. IIII. f. 216.

adulteratio baptismi Ioannis. Atque ita ambæ historiæ non male cohærebunt. Apollo baptizatus vero & genuino Ioannis baptismo, non rursus tingitur aqua, sed plenius instituitur: duodecim vero illi, quia non magis baptizati erant, quam qui Pharisæorum baptismo tincti erant, Marc. 7, 4. non rebaptizati, sed vere primum a Paulo baptizati sunt. Hanc sententiam etiam *Longobardus* amplectitur & sequitur. *Augustinus* vero sentit, duodecim illos vero Ioannis baptismo baptizatos, & tamen postea etiam a Paulo baptizatos. Censet enim *alium esse Ioannis baptismum, alium Christi*: ita vt qui Ioannis Baptismum habebat, illi postea etiam necessarium esset, baptismum Christi suscipere. Et hanc tamen suam sententiam defendit a rebaptizatione. Anabaptismus enim est vnius & eiusdem baptismi iteratio. Ad hanc sententiam videtur facere, quod Lucas ipsis tribuit testimonium, quod fuerint *discipuli*, hoc est, Christiani, sicut tunc appellabantur: Et Paulus ipsis tribuit fidem, cum inquit, πιστεύσαντες. Inde ex recentioribus etiam quidam sentiunt, nihil esse incommodi, si duodecim illi accipiantur primum Ioannis baptismo baptizati: & postea a Paulo in nomen Christi Domini baptizati. Ioannes enim sicut prædicabat, ita etiam baptizabat *in Christum venturum*, Act. 19, 4. Apostoli vero docebant Christum exhibitum: & huic doctrinæ adiunctum habebant symbolum, baptismum scilicet Christi. Sicut igitur Ioannis discipulis necessarium erat, prædicationem Apostolorum de Christo exhibito suscipere, ita si symbolũ Apostolicæ isti doctrinæ coniunctum suscepisse dicantur, nihil est incommodi & nulla est rebaptizatio: nec damnatur prior baptismus, Ioannis scilicet, sicut Anabaptistæ faciunt. Et quod textus dicit, *Baptizatos in nomen Christi Domini*, idem est, ac si diceret, in nomen Christi exhibiti. Deus enim Iesum crucifixum fecit Christum & Dominum, Act. 2, 36.

Has varias interpretationes historiæ, Act. 19. ideo recensui, vt ostenderem, non esse sufficientem caussam, cur qui vnam sententiã amplectitur, diuersum sentientes statim anathemate damnent, vtque Pontificiis telum hoc, cui non parum fidunt, excuterem. Quomodocunque enim historia illa accipiatur, non potest inde certa, euidenti & necessaria consequentia concludi, in baptismo Ioannis nullam fuisse efficaciam, & credentes ibi nec gratiam, nec remissionem peccatorum accepisse. Eadem enim ratione sequeretur, vel circumcisos non fuisse baptizandos, vel nullam fuisse circumcisionis efficaciam in credentibus.

SECTIO II.

De materia Baptismi externa. De Baptismo hæreticorum.

De Baptismi necessitate.

CANON II.

Si quis dixerit, aquam veram & naturalem non esse de necessitate Baptismi: atque ideo verba illa Domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphoram aliquam detorserit, anathema sit.

CANON IIII.

Si quis dixerit, Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, cum intentione faciendi, quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum, anathema sit.

CANON V.

Cat. L. p. 561.

Si quis dixerit, Baptismum liberum esse, hoc est, non necessarium ad salutem, anathema sit.

EXAMEN.

I. QVæ in tribus hisce Canonibus traduntur, partim sunt extra controuersiam, partim antea sunt explicata. Ad celebrandum enim baptismum necessario requiri aquam, nemo nunc (quod ego quidem sciam) in dubium vocat. Et quia baptismus est *lauacrum aquæ in verbo*, Ephes. 5, 26. Ideo & Ioannes & Apostoli non alios liquores, sed aquam elementarem ad baptismum acceperunt, eamque non prius peculiaribus exorcismis consecratam, sed sine discrimine simplicem, vulgarem, & vbique obuiam. Verbo enim institutionis in ipsa actione accedente ad elementum aquæ, iudicarunt vere consecrari & sanctificari Baptismum, vt sit lauacrum regenerationis Spiritus sancti. Non igitur improbatur nobis, quod secundus Canon dicit, aquam veram & naturalem esse de necessitate Baptismi. Hoc enim modo ipsi concedunt & confirmant, benedictionem fontis (sicut vocant) siue aquam consecratam non esse de necessitate baptismi. Et multæ otiosæ quæstiones de aquis distillatis, de humoribus mixtis, de niue, de glacie, &c. ita præciduntur. Quod ad locum Ioan. 3, 5. attinet, si quis in eo vocabulum *aqua* ita ad metaphoram detorquet, vt vel doctrinam de Baptismo conuellat, vel sentiat, Sacramentum Baptismi posse sine aqua celebrari, is merito improbatur. Alias non ignoramus, *Basilium* ita

lib. 1. de bapt. c. 3. d. Sp. & c. 15.

ita locum illum interpretari, vt aqua intelligat significari in Baptismo mortificationem, spiritu vero viuificationem. Quod IIII. Canon de Baptismo, qui etiam ab hæreticis, seruata forma institutionis datur, decernit: nos etiam docemus, sicut antiquitas doctrinæ huius fundamenta contra Donatistas in Scriptura erudite monstrauit. De intentione vero dictum est in explicatione Canonis XI. sicut & de necessitate Sacramentorum dictum est in IIII. Canone, de Sacramentis in genere. Nihil igitur addam, sed & alia, in quibus explicatione aliqua opus erit, transeamus.

SECTIO III.

De doctrina Baptismi in Ecclesia Romana.

CANON III.

Si quis dixerit in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est, & magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, anathema sit.

EXAMEN.

Cum Lutherus Pontificiorum doctrinam de baptismo accusaris.

T. II. Ien. Lat. f. 284. b.

I. IN aliquot Canonibus sequentibus boni Patres sumserunt sibi propositiones aliquot, truncatim excerptas ex *Lutheri* libello, de *captiuitate Babylonica*: non refutandas sed (quod facilius est) sine argumentis damnandas. *Lutherus* igitur, qui concedit, Sacramentum Baptismi, inter multas & varias humanorum rituum pompas, tamen quoad materiam & formam, etiam in Pontificia Ecclesia illibatum mansisse, valde grauiter conqueritur, doctrinam de vsu & virtute Baptismi, pertinente ad totam Christiani hominis vitam, in regno Pontificio partim silentio sepultam, partim deprauatam esse. Cum enim Scriptura, in doctrina de salutari vsu Baptismi, præcipue duo hæc vrgeat & inculcet, promissionem scilicet salutis, quæ ceremoniæ Baptismi voce diuina annexa est: & fidem, quæ promissionem illam apprehendit, amplectitur, retinet & conseruat: conqueritur *Lutherus*, in tot immensis librorum quæstionum, & summarum plaustris de Baptismo, vix tamen alicubi huius promissionis & fidei mentionem fieri: sed in ipsorum locum inuectam esse in Ecclesiam opinionem operis operati. Cumque vsus & virtus Baptismi, per totam Christiani hominis vitam durare debeat: Pontificii docent, per peccatū post Baptismum commissum virtutem Baptismi amitti & quasi irritam fieri, ita vt in illis, qui postea pœnitentiam agunt, nullus sit vsus Baptismi: sed alia accipienda sit tabula, qua ad portum salutis vehamur, nostra scilicet contritione, confessione & satisfactione. Hanc Babylonicam Ecclesiæ captiuitatem *Lutherus* deplorat, quod doctrina de salutari vsu & virtute Baptismi, in regno Pontificio obruta & sepulta iaceat traditionibus & opinionibus votorum, religionum, operum, satisfactionum, peregrinationum, indulgentiarum, sectarum, &c. Monstrata vero ex verbo Dei via & ratione, optat & consulit, vt necessariæ huic doctrinæ, vera & genuina sua puritas restituatur. Hæc est *Lutheri* querela.

II. Tridentini illum sophistice damnant.

II. Et nunc quidem post tot annos, Tridentina synodus, purulento huic corporis sui vlceri, gladio spiritus secto, videri vult medicas velle adhibere manus. Arrigat vero diligens Lector aures, quam nobis proponant formam emendationis. Conqueruntur pii, multas non sanas opiniones de vsu & virtute Baptismi in Romanam Ecclesiam irrepsisse: & summis votis hactenus optarunt, vt aliquando institueretur instauratio veræ & sanæ doctrinæ, ex limpidis Christi & Apostolorum fontibus, in verbo Dei patefactis. Et Tridentina quidem congregatio prolixe promittit, se coiisse ad eliminandos errores, & extirpandas hæreses, quæ circa sacramenta pullularunt. Sed postquam ad rem ipsam ventum est, dum omnium animi exspectatione suspensi tenentur, ipsi præteritis viuis fontibus, partim recentes fodiunt cisternas, partim exoletas nobis monstrant lacunas: vt scilicet seposita norma & regula Scripturæ, ea sola & simpliciter censeatur vera esse de Baptismi Sacramento doctrina, quam Romana, hoc est, Pontificia Ecclesia tenet & seruat. Hæc scilicet tota est reformatio. Redeas nunc *Luthere*, & ex verbo Dei accuses Pontificiam Ecclesiam, deprauatæ doctrinæ de vsu & virtute Baptismi. Didicerunt enim per compendium respondere: ex fallacia illa, quam *Aristoteles* petitionem principii, Scholæ nugationem vocant.

III. Respondet igitur totalis Tridentina synodus, vnico valde compendiario axiomate: in Ecclesia Romana veram esse de Baptismi Sacramento doctirnam. Atqui hoc ipsum est, de quo quæritur, & controuertitur. Quod si ex verbo Dei ipsis ostendas vitia & coruptelas doctrinæ de vsu & virtute Baptismi, ipsi gladio spiritus obuertunt vmbonem suorum anathematum. Si vero quæras, quare potius ex consuetudine Pontificiæ Ecclesiæ, quam ex norma Scripturæ diiudicari velint doctrinam de Baptismo: immo quare ea, quæ a Scriptura dissident, & cum ea pugnant, obiecta sola suæ Ecclesiæ autoritate,

ritate, tanquam Gorgonis capite defendere & tueri velint: rationem hanc reddunt, quod *Romana Ecclesia sit mater & magistra omnium Ecclesiarum.* Quorum prius falsum, alterum vero blasphemum est. Neque enim Romana Ecclesia genuit Hierosolymitanam, Syriacas, Græcas, & Orientales Ecclesias: sed potius ab illis genita est. Magisterium vero fidei nemini debetur, nisi vni Christo. Ad ipsos enim Apostolos dictum est Matth. 23, 10. *Vos nolite vocari Rabbi: vnus enim magister vester est Christus.* Modestius aliquanto esset, etiamsi falso affirmarent, ideo in Romana Ecclesia esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, quod teneat & seruet ea, quæ de Baptismo a Christo & Apostolis in verbo Dei tradita sunt. Sed Patribus visa fuit magis compendiaria via, vt nude & simpliciter, sub anathematis interminatione promulgarent, quæcunque in Pontificia Ecclesia de Baptismo traduntur, ideo esse vera, quia ipsa sit omnium Ecclesiarum mater & magistra, cui uni competat præcipiendi autoritas, reliquis vero omnibus tantum incumbat obediendi necessitas. Quare igitur compendiarium & vere Pontificium hunc Canonem non statim in principio loci de Baptismo, quasi in acie collocarunt: ita enim compendio debellatum fuisset? Intelligat igitur Lector, tantum pro forma (quod dicitur) factum esse, quod a die Ianuarii 13. vsque ad 3. Martii, quotidianos suos congressus instituerunt: quasi ad normam Scripturæ examinarent doctrinam de Sacramentis in genere, & de Baptismo: cum quidem hoc ἀίτημα potius, quam dogma sibi ab initio propositum haberent: *Si quis dixerit, in Ecclesia Romana, quæ omnium Ecclesiarum mater est & magistra, non esse veram de Baptismi Sacramento doctrinam, anathema sit:*

quomodo respondendum sit ad dilemma de baptismo apud Pontificios?

IIII. Sed quid, inquis, facies, si nolis huic Canoni simpliciter assentiri? Num Baptismum, qui in Pontificia Ecclesia datur, damnabis? vel pronunciabis, eos non recte & vere baptizatos esse, qui Baptismum a Pontificiis datum acceperunt? Aut certe si hoc facere non potes, concedas necesse est, veram esse doctrinam de Baptismo, quæ in Pontificia Ecclesia traditur. Mihi sane non est dubium, architectos huius Canonis eo consilio verba ita posuisse, vt si quis non simpliciter omnia, quæcunque de Baptismo in pontificia Ecclesia traduntur, approbet, proclametur Anabaptista esse, qui censeat neminem sub Papatu recte & vere baptizatum esse: aut si hoc nolit, cogatur simpliciter totum Papatum probare. Sed ex cornutis illis laqueis facile nos euoluemus. Opponimus enim huic dilemmati XII. ipsorum Canonem de Sacramentis in genere, & IV. Canonem de Baptismo. Verum quidem est, quia principalis pars ministerii est doctrina: quod ideo quando vera doctrina deprauatur, & prauæ opiniones stabiliuntur, ipsum ministerium mutatur, & quod illorum ministerium, qui doctrinam corrumpunt, ideo relinquendum sit, quia scriptum est: *Cauete a pseudoprophetis.* Item: *Vocem alienorum non audiunt, sed fugiunt ab ea.* Simul tamen & hoc verum est, partem ministerii, vt sacramenti alicuius administrationem, aliquando possideri etiam ab his, qui in aliis materiis graues errores amplectuntur: immo sæpe habent, administrant, & dant vera Sacramenta illi etiam, qui ipsis Sacramentis assuunt falsas aliquas opiniones, modo substantialia, quæ ad materiam & formam iuxta institutionem pertinent, seruent: sicut exemplum de circumcisione Caiphæ, Scribarum & Pharisæorum, manifeste testatur. Nullo modo autem sequitur, quia vera fuit circumcisio, quæ a Pharisæis dabatur, ideo etiam veras fuisse omnes opiniones, quas præter & contra verbum Dei, non tantum aliis articulis doctrinæ, verum ipsi etiam circumcisioni, traditionibus suis assuebant. Hoc igitur exemplum ostendit veram explicationem argumenti illius, quod specie aliqua obiici potest.

Matth. 7, 15. Ioan. 5. 10. 5.

SECTIO IIII.

De gratia Baptismi amissibili.

CANON VI.

Art. Smalc. p. 328.

Si quis dixerit, baptizatum non posse, etiamsi velit, gratiam amittere, quantumcunque peccet, nisi nolit credere, anathema sit.

EXAMEN.

Veterum hæreticorum doctrina hac in materia recitata.

1. AVGVSTINVS de Ciuitate Dei, lib. 21, c. 25. recitat & refutat fanaticas quorundam disputationes, promittentium liberationem ab igne æterno, vel omnibus hominibus, vel eis tantum, *qui Christi baptismate abluti, & corporis eius sanguinisque participes facti fuerint, quomodolibet vixerint in quacunque hæresi vel impietate fuerint:* vel certe *illis solis*, qui post accepta Sacramenta, ex-

 ternam

ternam professionem catholicam retinent, licet pessime viuant. Hasce opiniones *Augustinus* recte & merito damnat & refutat: pugnant enim cum illa Pauli sententia, sæpius repetita, 1. Cor. 6, 10. Gal. 5, 21. Eph. 5, 5. & Coloss. 3, 6. *Qui talia agunt, regnum Dei non hæreditabunt.*

& nostrarum ecclesiarum propositio,

II. Et in nostris Ecclesiis ex verbo Dei duriter arguuntur, & serio damnantur, si qui vel voce, vel vita & factis profitentur, baptizatis ita conferri & dari gratiã, hoc est, reconciliationem & salutem, vt simul accipiant priuilegium turpitudinis: hoc est, vt libere & impune possint & ausint se in quantiscunque sceleribus volutare, & nihilominus in medio ipsorum scelerum proposito habeant & retineant gratiam. Sicut enim fide accipitur & retinetur gratia: ita incredulitate, ex qua sequuntur mali fructus, hoc est, peccata vastantia conscientiam, amittitur & excutitur. Qui enim non crediderit, condemnabitur. Et baptizatis Paulus concionatur, cum inquit: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt. Si secundum carnem vixeritis, moriemini.* Et *propter hæc venit ira Dei, super filios incredulitatis.* Fidem vero nequaquam docemus esse propositum abiiciendi gratiam, & excutiendi Spiritum sanctum. Nec sentimus, fidem iustificantem consistere in sola historica notitia, aut externa professione articulorum fidei. Multo minus docemus, veram & iustificantem fidem esse Epicuream in impœnitentia & proposito scelerum persuasionem, de gratia & salute: sicut in priori parte Examinis plenius hæc sunt explicata. Nequaquam igitur agnoscimus nostrarum Ecclesiarum esse doctrinam seu sententiam, quæ eo, sicut iam dixi, sensu in VI. hoc Canone recte damnatur.

Gal. 5, 21. Rom. 8, 13. Coloss. 3, 6.

Lutheri verba a sycophantis aduersariorum liberantur.

III. Sed inquis, *Lutheri* hæc propositio est, quæ totidem ferme verbis extat in libello eius, de captiuitate Babylonica. Ego vero animaduerti, insidiose Canonem hunc ita esse fabricatum, vt vel imprudentes *Lutherum* damnaremus: vel si defendendam susciperemus illam propositionem, coram toto orbe plausibili specie nos traducere possent, quam profligate flagitiosa & blasphema sit nostra doctrina. Sed bene res habet: præclarum enim est Iureconsulti dictum, *Inciuile esse, lege non tota perspecta, ex aliqua eius particula pronunciare.* Et *Lutherus* recte dixit, sceleratum esse, cum noueris pium & sanum esse alicuius sensum, ex verbis incommode dictis statuere errorem. *In sensu* enim, *non in verbis est hæresis*: vt recte dixit *Hieronymus*, a suis calumniatoribus exagitatus. Norunt autem ipsi Pontificii, *Lutherum* in eo loco non disputare vel defendere Epicuream illam opinionem: quæ (sicut in principio dixi) quia cum verbo Dei pugnat, recte & merito damnatur. *Lutherus* vero in illo ipso loco diserte affirmat, baptizatos per peccata conscientiam vastantia, deserere promissionem gratiæ Baptismi, a fide & veritate eius deficere, item excidere ex virtute & fide Baptismi. Longe aliud igitur *Lutherum* eo in loco agere non ignorant. Et tamen ex media disputatione mutilatam & truncatam propositionem excerpunt: vt quibus integra disputatio non est nota, vel qui præcedentia & sequentia non considerant, existiment, *Lutheri* doctrinam tam crasse & palpabiliter impiam & flagitiosam esse. Quale vero hoc artificium sit, siue quis sophisticum siue sycophanticum potius appellare velit, manifestum est. Consideret autem Lector Tridentinam technam. *Lutherus* enim in illo loco acriter insectatur Pontificiorum corruptelam: qui docent, per peccata, quæ post Baptismum committuntur, ipsam Baptismi nauim illidi, & in tabulas dissolui: hoc est, vim, virtutem seu gratiam Baptismi prorsus amitti & irritam fieri, ita vt in vera pœnitentia fides ad eam reuerti & redire nullo modo & nullo vnquam tempore possit: sed iam circumspicienda sit alia tabula, nostræ scilicet contritionis & satisfactionis, cuius virtute ad portum salutis vehamur. Hanc doctrinam, quæ gratiam & virtutem Baptismi tantum ad vnicum illud momentum, quando baptizamur, restringit, ita vt per totam vitam postea nullus eius vsus sit, *Lutherus* ostendit falsam & impiam esse. f. 285. a
Et ex verbo Dei veram sententiam in his verbis explicat: *Sicut semel super nos, lata diuina promissione* Baptismi (*qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*) *vsque ad mortem veritas eius perseuerat, ita fides in eadem nunquam debet intermitti, sed vsque ad mortem ali & roborari, perpetua memoria promissionis eiusdem in Baptismo nobis facta. Quare dum a peccatis resurgimus, siue pœnitemus, non facimus aliud, quam quod ad Baptismi virtutem & fidem, vnde cecideramus, reuertimur, & ad promissionem tunc factam redimus, quam per peccatum deserueramus. Semper enim manet veritas promissionis semel factæ, nos extenta manu susceptura reuersos.* — — — Et plene *confortabitur cor pœnitentis, & ad spem misericordiæ animabitur, si consideret diuinam promissionem sibi factam: quam impossibile est mentiri, adhuc integram & non mutatam, nec mutabilem vllis peccatis esse, sicut Paulus dicit,* 2. Tim. 2, 13. *Si non credimus, ille fidelis manet, seipsum negare non potest.* Et mox subiicit: Gratiam & salutem Baptismi, per peccata sequentia non ita amittit, vt in vera pœnitentia, per fidem nullus ad

eam

eam pateat reditus. *Si enim redeat fides in promiſſionem diuinam baptizato factam, in momento abſorbentur peccata per eandem fidem: immo per veritatem Dei, quia ſeipſum negare non poteſt.* Et tandem de ſecunda tabula contritionis & ſatisfactionis noſtræ concludit: *Vanitas vanitatum & afflictio ſpiritus, quicquid extra fidem veritatis Dei laboratur.* Hæc *Lutherus.*

& Tridentinorum ſophiſmata deteguntur.

IIII. Hanc vero ſententiam propoſuerunt ſibi Tridentini Patres condemnandam. Cogitarunt autem, ſi explicate proponerent, quid vellent damnare, fore, vt piæ aures, ne in ipſa quidem Pontificia Eccleſia in tanta verbi luce, damnationem ſententiæ, quæ vera & pleniſſima eſt neceſſariæ conſolationis, ferre non poſſent. Hoc igitur artificium inuenerunt, vt ſcilicet ex illa diſputatione excerptam propoſitionem, quæ truncatim propoſita, longe aliud ſonat, damnarent: & hoc modo, quaſi aliud agentes, totam illam diſputationem, quæ ipſos admodum vrit, anathemati ſubiicerent.

Et hoc Lector diligenter notet. Fallacia enim eſt in vocabulo amiſſionis gratiæ Baptiſmi: quam amiſſionem per peccata contra conſcientiam fieri, & niſi agatur pœnitentia, manere non eſt dubium. Sed ipſi amiſſionem ita intelligunt: quod licet quis poſt lapſum pœnitentiam agat, tamen etiam per fidem, nullo vnquam tempore, ad gratiam in Baptiſmo promiſſam redire poſſit. Ego ſane principio, cum Canonem illum ſemel atque iterum perlegiſſem, ſophiſma illud non animaduertebam: cuius tamen conſideratio multa in hoc Canone monet.

SECTIO V.

De præceptis baptizatis ſeruandis.

CANON VII.

Cat. L. p. 543. 548.

SI quis dixerit, baptizatos per baptiſmum ipſum ſolius tantum debitores fidei fieri, non autem vniuerſæ legis Chriſti ſeruandæ, anathema ſit.

EXAMEN.

Damnata Epicureorum hac in materia opinione,

VT eo facilius, quid ſibi Canon hic velit, aperiatur, primum ſimpliciter dico, ſi qui ſentiunt vel docent, baptizatos per Baptiſmum tantum debitores fieri ſolius fidei, hoc eſt, hiſtoricæ notitiæ articulorum fidei, & externæ profeſſionis: ita vt peculiari priuilegio prorſus exemtos ſe eſſe arbitrenter a ſubiectione & obedientia mandatorum Dei: vtque liberum & arbitrarium ſibi eſſe exiſtiment, ſiue obſequi mandatis Dei, ſiue ea violare, & ſecure peccatis indulgere poſſe: illos affirmo iure damnari. Sunt enim in ipſum Baptiſmum blaſphemi, quaſi ſit priuilegium turpitudinis: & pugnant cum doctrina Pauli, Rom. 6, 1. & ſeq. *Abſit, vt in peccato maneamus. Conſepulti enim ſumus cum Chriſto, per Baptiſmum in mortem: hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato: ſed ſicut Chriſtus reſurrexit a mortuis, per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*, &c. Rom. 8, 12. *Debitores ſumus, non vt ſecundum carnem viuamus.* Rom. 13, 8. *Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.* 1. Ioan. 4, 11. *Et nos debemus mutuo nos diligere.* Num vero hac ſententia, quæ vera eſt, patientur ſibi Pontificii ſatisfieri a nobis in hoc Canone? Sane non arbitror. Aliud enim eſt, quod in hoc Canone cudunt, quam prima fronte ſe offerat.

& conſiliorum noſtrorum ſana

II. Promiſſio baptiſmi offert & confert gratiam Dei Tit. 3, 7. remiſſionem peccatorum, Act. 2, 38. ſtipulationem bonæ conſcientiæ erga Deum, 1. Petr. 3, 21. regenerationem ſpiritus, Tit. 3, 5. ingreſſum regni cælorum, Ioan. 3, 5. 6. ſalutem, Marc. 16, 16. hereditatem vitæ æternæ 1. Tit. 2, 13. 3, 7. per & propter mortem & reſurrectionem Chriſti, Rom. 6, 4. 1. Petr. 3, 21. Et hæc beneficia Deus vult fide a nobis accipi, iuxta dictum Chriſti: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Noſtri igitur ex hoc fundamento docent, vt promiſſio & gratia illa baptiſmi nobis ſit rata & firma, non pendere eam ex conditione legis a nobis impletæ, ſed requiri tantum fidem, qua gratuita illa beneficia, quæ nobis propter Chriſtum donantur, ad nos recipiamus. Fides enim accipit promiſſionem baptiſmi, Marc. 16, 16. Lex vero *non eſt ex fide*, Gal. 3, 12. Et fides perpetuo maneret incerta, promiſſio etiam nec rata nec vtilis eſſe poſſet, ſi penderet ex conditione legis a nobis impletæ. *Qui enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt*, Gal. 3, 10. *Ideo ex fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſſio*, Rom. 4, 16.

doctrina propoſita,

oſtenditur Pontificios hanc vellicare,

III. Hanc doctrinam in ſeptimo hoc Canone vellicant Pontificii: & expreſſe quidem non audent dicere, efficaciam baptiſmi pendere ex conditione impletæ a nobis legis: nec tamen diſſimulant, quid velint. Mutuantur enim ex 5. cap. ad Galatas illam phraſin:

phrasin. *Qui circumciditur, debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Atqui hæc Paulus non vero & principali vsu circumcisionis dicit, quam Rom. 4, 11. tradit fuisse *sigillum iustitiæ fidei*, cui opponit iustitiam legis & opera: sed ex pseudoapostolorum opinione de circumcisione, tanquam nostro opere, dicit hoc consequi. Addit autem, qui ea opinione circumciditur, vt fiat debitor vniuersæ legis seruandæ, ad promerendam gratiam & salutem, & Christum nihil prodesse, euacuatum esse a Christo, & gratia excidisse. Hæc conferantur ad verba VII. huius Canonis, quibus affirmatur, Baptismum debitores facere vniuersæ legis Christi seruandæ. Oblique igitur huc eunt, gratiam Baptismi non sola fide accipi, sed ad hoc requiri etiam obseruationem mandatorum Dei.

Et quidem duplici sophismate.

IIII. Et ad stabiliendum hoc dogma duplici sophismate vtuntur: quorum prius est. In baptismo abrenunciamus Satanæ & operibus eius: & fit ibi obligatio ad mortificationem peccati, & ad nouitatem vitæ, vt liberati a peccato, seruiamus Deo, Rom. 6, 4. Ergo non solius tantum fidei conditio requiritur, sed & impletionis mandatorum Dei. Nos vero illa non negamus, quæ Paulus Rom. 6, 4. de baptismo scribit, quæque in formula abrenunciationis in actione baptismi proponi solent: sed respondemus per distinctionem, quam Paulus tradit Tit. 3, 5. vbi baptismum vocat *lauacrum regenerationis & renouationis.* Principalia autem beneficia baptismi sunt, gratia, remissio peccatorum, adoptio, acceptatio ad salutem, & ad hæreditatem vitæ æternæ: ad quæ conditio nostrorum operum non requiritur: dantur enim propter meritum filii Mediatoris. Sed illa beneficia Christus affirmat fide accipi, Marc. 16, 16. Post accepta vero beneficia, sequitur donum renouationis, Tit. 3, 5. & illa obligatio, de qua Paulus Rom. 6, 18. concionatur. Ita enim expresse inquit: *Liberati a peccato, serui facti estis Deo ad iustitiam.* Et Tit. 3, 5. dicit, regenerationem præcedere, & renouationem sequi. Nouitatis vero obiectum esse mandata Dei, nemo dubitat. Quæ igitur re ipsa differunt, necessario etiam in docendo discernata sunt.

Alterum sophisma est. Quia manifestissimum est, nos baptizari non in Mosen, sed in Christum: hoc est, non in legem, sed in Euangelium: pro Euangelio igitur nominant legem Christi: vt eo facilius confundere possint promissionem gratuitæ reconciliationis propter Christum, quæ fide accipitur, cum doctrina de mandatis Dei, quæ nostram obedientiam requirunt.

V. Ita in singulis Canonibus singula verba referta sunt Pontificiis technis & artificiis: quæ recte euoluisse, præcipua pars est explicationis & refutationis.

SECTIO VI.

De præceptis Ecclesiæ baptizatis seruandis.

CANON VIII.

Art. Smalc. p. 312. v. 22.

Si quis dixerit, baptizatos liberos esse ab omnibus sancta Ecclesia præceptis, quæ vel scripta vel tradita sunt, ita vt ea obseruare non teneantur, nisi se sua sponte *illis submittere voluerint, anathema sit.*

CANON IX.

A. C. p. 33. v. 6. 13.

Si quis dixerit, ita reuocandos esse homines ad baptismi suscepti memoriam, vt vota omnia, quæ post baptismum fiunt, vi promissionis in baptismo iam factæ, irrita esse intelligant, quasi per ea & fidei, quam professi sunt, detrahatur, & ipsi baptismo, anathema sit.

EXAMEN.

Contra Tridentinos ostenditur

I. Hos duos Canones coniunxi. Vterque enim sententiam quam damnat, sumpsit ex *Luthero*, de captiuitate Babylonica: & explicationis fundamenta in vtroque Canone eadem sunt. Et obseruet Lector, qui sint progressus Concilii. In 7. Canone gratuitæ promissioni misceri volebant mandata Dei de nostris operibus: & fidei misceri volebant nostram obseruationem mandatorum Dei. Iam in hisce duobus Canonibus ipsis Dei mandatis contendunt admiscenda esse hominum præcepta: & obligationi ad diuina mandata adiungi volunt vota humanarum traditionum: vt ita in baptismo nihil relinquatur sine fermento sincerum & incontaminatum.

Lutheri sententia contra mandata hominum

II. Quod autem ad 8. Canonem attinet, *Lutherus* ita disputat: Quando per baptismum a Deo in filios adoptati, & in familiam ipsius recepti & ad scripti sumus, tunc nos ad obedientiam Deo præstandam obligari: sed iuxta ipsius mandata, non secundum traditiones & mandata hominum. Post institutionem enim baptismi, Christus Matth. 28, 20. addit: *Docentes*

Forma… esse.

centes eos seruare omnia, quaecunque ego praecepi vobis. Et Paulus Rom. 6, 18. tractans obligationem baptismi ad nouam obedientiam, inquit: *Liberati a peccato, serui facti estis Deo.* Et normam obedientiae ibidem explicat, cum inquit: *v. 17.* *Obedistis ex corde, in eam, in quam traditi estis formam doctrinae.* Illas vero sententias Scriptura ostendit exclusiue esse intelligendas, quod attinet ad conscientiam, & ad cultum Deo praestandum (neque enim de politicis & oeconomicis constitutionibus iam loquimur) Iacobi 4, 12. *Vnus est legislator, potens & saluare, & perdere.* Coloss. 2, 20, *Si mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc decretis mundi tenemini, iuxta mandata & doctrinas hominum?* Sed per baptismum *complantati, facti sumus similitudini mortis Christi*, Rom. 6, 5. Ergo baptismus ita obligat ad mandata Dei, vt nolit nos traditionibus iuxta mandata & doctrinas hominum subiici. 1. Cor. 7, 22. 23. *Siue seruus sis, siue liber, es libertus & seruus Christi: pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Et familiae suae Deus insonat, Ezechiel. 20, 18. 19. *In praeceptis patrum vestrorum nolite ambulare, sed in meis praeceptis ambulate: ego enim sum Iehouah Deus vester.* Matth. 15, 9. *Frustra colunt me mandatis hominum.* Ex his fundamentis *f. 288. a.* *Lutherus* libere & recte concludit: Quia Deus in domo sua magna, quae est Ecclesia, sibi soli vendicat ius & autoritatem gubernandi verbo suo conscientias familiae suae, immo liberorum suorum: & quia in Baptismo ad huius patrisfamilias obedientiam nos obligauimus, qui etiam conscientias nostras ab omnibus humanis traditionibus, mandatis & doctrinis liberauit & absoluit, sicut Scripturae sententiae manifeste testantur: ideo nec Papam, neque vllum hominem habere ius vnius syllabae constituendae super conscientiam Christiani hominis. Quicquid vero aliter fit, tyrannico spiritu fieri, contra libertatem Ecclesiae. Christianorum enim conscientiis nihil vllo iure posse imponi legem, siue ab hominibus, siue ab Angelis.

ipsos vel a magistratum, III. Num vero haec sententia Christianos absoluit a debita obedientia politici magistratus? Nequaquam. Expresse enim loquitur de illis, quae conscientiae imponuntur: Et ipsa obedientia politico magistratui debita verbo Dei mandata & sancita est. *vel ministerium,* Num vero nulla debet esse, vel reuerentia, vel autoritas ministerii Ecclesiastici? Omnibus modis. Sed non ita, vt habeant imperium, siue merum, siue mixtū in Ecclesia: sed vt habeant ministerium. Quando igitur afferunt doctrinam, vocem & verbum Dei, tunc non hominibus, sed ipsi Deo praestamus obedientiam. Quando vero conscientiis aliquid proponunt, extra, praeter, aut contra verbum Dei, tunc Baptismus commonefacit nos & nostrae obligationis, ad obedientiam verbi diuini: commonefacit nos etiam libertatis nostrae, a mandatis, doctrinis, & traditionibus hominum. Quid vero, si Ecclesia de rebus indifferentibus aliquid statuat, *vel ordinationes ecclesiasticas immutari,* quod ad ordinem, decorem & aedificationem faciat? Respondeo: Si constitutiones pugnant cum verbo Dei, aut quando assuuntur impiae opiniones: tunc simpliciter interdicta est obedientia. Quando vero res sunt adiaphorae, & sine impiis opinionibus proponuntur: tunc valet regula Pauli, 1. Corinth. 14, 40. *Omnia fiant decenter, ordine & ad aedificationem.* Charitas etiam, exemplo Pauli, in obsequium fratrum infirmorum, multa talia, quae sine laesione conscientiae fieri possunt, facit. Et tamen salua conscientiae libertate, sine opinione necessitatis, talia seruanda sunt. Haec ideo breuiter repetiui, quia video insidias strui, quando quaeritur, an baptizati prorsus liberi sint ab omnibus humanis constitutionibus?

IIII. *Lutherus* igitur ex obligatione baptismi fortissime argumentatur contra humanas traditiones, contra doctrinas & mandata hominum in Ecclesia, quibus conscientias baptizatorum volunt gubernare, obstringere & illaqueare. Et admodum dolet Pontificiis vulnus illud, quod *Lutherus* hoc telo omnibus ipsorum traditionibus & decretis inflixit, illum enim suum dolorem non potuerunt in 8. hoc Canone dissimulare. Nihil vero afferunt, quo firmissima & manifestissima illa fundamenta refutare vel conentur saltem: sed tantum anathema dicunt. Nos vero flagitamus, vt prius ostendant, fundamenta illa vana & falsa esse: interim vsurpabimus illud *Hieronymi* dictum: *Quicquid ex Scriptura* canonica *autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* *in Matth. l. 4. T. IX. f. 57.*

V. Eadem ratio est 9. Canonis. Nam & illa sententia, quae ibi damnatur, *Eiusdem etiam sententiam de votis,* sumpta est ex Babylonica captiuitate *Lutheri*: & continet fundamentum valde euidens & forte contra Pontificia vota. In veteri enim Testamento verbum Dei disponebat rationem votorum, de quibus rebus & quomodo fieri possent: in nouo vero Testamento Christus & Apostoli nihil praescripserunt de peculiaribus votis. Sed in baptismo, ex praescripto verbi Dei, fit generalis professio, votum seu promissio, qua nos Deo subiicimus, & obligamus ad obedientiam. Ad professionem igitur baptismi recte & merito exigenda sunt omnia Christianorum vota, quae legi-

tima censeri debent. Regula autem & norma voti, quod in professione baptismi emittimus, est sententia illa Christi, Matth. 28, 20. *Docentes eos seruare, quaecunque ego praecepi vobis.* Et Rom. 6, 17. 18. *Liberati a peccato, serui facti estis Deo, traditi in formam doctrinae* Apostolicae. Col. 2, 20. *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc decretis mundi tenemini, iuxta mandata & doctrinas hominum?* Et haec cum ita se habeant, conqueritur *Lutherus*, baptizatorum conscientias onerari, implicari infinitis aliis votorum legibus, ab hominibus constitutis: quaedam enim sunt vota religionum, quaedam peregrinationum, quaedam aliorum operum, & illis legibus & opinionibus votorum queritur & fidei & baptismo detrahi. Quasi enim ipsum baptismi votum non satis sit vel praestans, vel sufficiens, conquiruntur & cumulantur alia, quibus conscientiae ita occupantur, vt & memoria baptismi obruatur, & dignitas eius extenuetur. Disputatur enim & statuitur, opus, intra tale votum factum, esse praestantius, & infinitis praemiis praeferendum, quam si extra tale votum simpliciter ex diuino mandato fieret. Addunt alii ingressum religionis esse velut nouum baptismum: quod deinceps liceat toties renouari, quoties ab integro propositum religionis renouatur. Et inter hos strepitus opinionum de votis vix quisquam baptismum suum recordatione dignatur. Leges etiam, vincula & laquei votorum, pugnant cum libertate a mandatis & doctrinis hominum, in quam per baptismum collocantur, Col. 2, 20. Et quia in baptismo abunde, & plus quam possimus implere vouimus, sat etiam negotii habituri, si per totam vitam huic vni intenderemus: censet igitur *Lutherus*, satis esse, vt sublatis & omissis aliis votis, quae nec Dei mandatum, nec Scripturae exemplum habent, omnes Christiani reuocentur ad baptismi vota. Haec est *Lutheri* disputatio.

quippe Scriptura innitentem,

[illegible]

VI. Quid vero simplicius, quid clarius, quid verius, quid vtilius dici posset? Sed serio male habet Pontificios, ex simplici fundamento baptismi tam euidenter, tam solide, & tam potenter eneruari & euerti omnia vota Pontificia. Et quia in examine votorum tantopere sibi timent a regula & norma professionis baptismi, vt qua animaduertunt omnia sua vota iugulari: prolixum igitur 9. hunc Canonem opposuerunt, in quo tamen sollicite cauent, ne ex Scriptura vel suam sententiam confirment, vel contraria argumenta refutent: sed quod ipsos vrit, simpliciter tantum vnico anathematis vocabulo repellunt. Agnoscit autem Lector, fundamenta ex professione baptismi firmiora & euidentiora esse, quam quae piis animis, quorum pedibus lucerna est verbum Dei, tam leuiter excuti possint. Satis igitur est monuisse, quid sit, quod clementes istos, Dei miseratione, patres tantopere in duobus hisce Canonibus commouerit.

immerito ab ipsis impeti & damnari.

SECTIO VII.

De gratia Baptismi durante.

CANON X.

A.C.p.26. n.2. coll. p.25.

SI quis dixerit, peccata omnia, quae post baptismum fiunt, sola recordatione *& fide suscepti Baptismi vel dimitti, vel venialia fieri, anathema sit.*

EXAMEN.

PRincipio considerandum est, quae & qualis sit sententia illa, quam in 10. hoc Canone damnant Pontificii: deinde non obscurum erit videre, quo artificio illud faciant. *Lutherus* igitur de captiuitate Babylonica, inter cetera in doctrina Pontificia reprehendit & hanc periculosam, falsam & perniciosam opinionem, quod finxerunt, gratiam baptismi valere tantum ad remissionem peccatorum praeteritorum, vel quae baptismi tempus in homine inuenit: ita vt si post baptismum aliquis in peccatum labatur, etiamsi poenitentiam agat, & vera fide ad promissionem gratiae, & reconciliationis, propter meritum Christi in baptismo sibi oblatam, datam, communicatam, applicatam & obsignatam redeat: nihil tamen amplius ad reconciliationem sibi prosit gratia promissionis baptismi. Sed quia per lapsum gratia baptismi ita sit amissa, vt fracta & illisa prorsus exciderit, & irrita facta sit, etiamsi in seria poenitentia per veram fidem peccator ad foedus illud reuertatur, quod in baptismo Deus nobiscum pepigit: ideo in poenitentia de peccatis post baptismum commissis, fidem quaerere debere expiationem & reconciliationem, non in gratia illius promissionis, quae in baptismo nobis oblata, communicata & obsignata est: sed alia circumspicienda, quaerenda & tentanda esse media, per quae consequamur gratiam, reconciliationem, & remissionem peccatorum.

Gratiam baptismi valere tantum ad remissionem peccatorum praeteritorum, Pontificum est sententia.

II. Huic opinioni (inquit *Lutherus*) praebuit occasionem periculosum illud *Hieronymi* in cap. 3. Es. dictum, siue male positum, siue male intellectum, quo *poenitentiam* appellat, *secundam post naufragium tabulam.* Hinc enim in peccatis post baptismum de prima

Occasio huius opinionis.

prima tabula seu naue desperantes, velut
amissa, secundæ tantum incipiunt niti,&
fidere tabulæ, hoc est, propriæ contritio-
ni & satisfactioni. Hinc nata fuerunt
votorum, religionum, operum, satisfa-
ctionum, peregrinationum, indulgentia-
rum, & sectarum infinita illa onera, & de
iis maria illa librorum, quæstionum, opi-
nionum, traditionum humanarum, &c.

quam falsa & perniciosa sit illa sententia? III. Hæc vero opinio falsa, periculosa,
& perniciosa est: id quod ex doctrina ba-
ptismi certo & liquido ostendi potest.
Christus enim ipse actionē baptismi affir-
mat non tantum respicere, vel præteritum
tempus, vel tantum illud momentum,
quando administratur baptismus: sed vti-
Marc. 16, 16. tur certe futuro tempore, cum inquit: *Qui
crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.*
Et dignum est obseruatione, quomodo
Scriptura efficaciam baptismi ad omnia
tempora, præsens, præteritum, & futu-
rum, extendat in credentibus. Paulus e-
nim Tit. 3, 5. inquit: *Saluos nos fecit per
lauacrum regenerationis.* Petrus vero scri-
bens illis, qui diu ante baptizati fuerant, de
suo & illorum baptismo inquit, 1. Petr. 5,
21. *Baptisma nos saluos facit.* Et rationem
addit: *Quia est bona conscientiæ stipulatio
erga Deum, per resurrectionem Christi.*
Quæ certe est ratio salutis omnium tem-
porum, siue dum baptizamur, siue post
baptismum, vel breui vel diu. Et Paulus
Tit. 3, 5. cum de præterito dixisset: *Saluos
nos fecit*, ne ad præteritum tempus tantum
restingatur, addit: *Per Iesum Christum Sal-
uatorem nostrum, vt ipsius gratia iustificati,
heredes efficiamur, secundum spem vitæ ater-
næ.* Et Eph. 5, 26. 27. dicit: *Christum Ec-
clesiam lauacro aquæ in verbo mundare &
sanctificare, vt sistat eam sibi gloriosam, sine
macula & ruga.* Id quod in altera demum
vita perfecte implendum, *Augustinus* mul-
tis in locis tradit. Virtutem igitur, efficaci-
am & operationem purgationis & sancti-
ficationis baptismi, Scriptura affirmat per
totam Christiani hominis vitam durare &
valere: id quod Paulus manifestius, & qui-
dem multis verbis tradit, Rom. 6. Et pa-
ctum gratiæ, seu fœdus pacis, quod in ba-
ptismo Deus nobiscum iniit, non præteri-
tum tantum tempus, vel momentum
illud, quo baptizamur, respicit: sed
æternum est fœdus, sicut inquit Esa. 54.
v. 8. *In misericordia sempiterna misertus sum
tui. Montes enim commouebuntur, & colles
v. 10. contremiscent: misericordia autem mea non
recedet a te, & fœdus pacis meæ non mo-
uebitur: dixit miserator tuus Dominus.*
Neque vero hac conditione initum est
fœdus illud pacis inter Deum & inter nos
in baptismo: vt si inde per peccata ex-
ciderimus, ita dissoluatur & frangatur,
vt etiamsi in vera pœnitentia per fi-
dem ad illud redeamus, Deus tamen
illud amplius seruare, ratum & firmum
esse pœnitentibus non velit. *Hominum*
enim *incredulitas fidem Dei euacuare non
potest*, Rom. 3, 3. *Si non credimus, ille fide-
lis permanet: negare seipsum non potest*,
2. Tim. 2, 13. Et dulcissima extat de-
scriptio Ierem. 3. *Vulgo dicitur: Si dimi-* v. 1.
*serit vir vxorem suam, & recedens ab eo du-
xerit virum alterum: nunquid reuertetur
ad eam vltra? Tu autem fornicata es cum
amatoribus multis, tamen reuertere ad me,
dicit Dominus. Ergo saltem amodo voca* v. 4.
*me, pater meus, dux virginitatis meæ tu es.
Ecce locuta es, & fecisti mala. Et dixi, cum* v. 7.
*fecisset hæc omnia, Ad me reuertere: & non
est reuersa. Et dixit Dominus ad me. Va-* v. 11. 12.
de, & clama, & dices: Reuertere auersa- v. 14.
trix Israel, & assumam vos, &c. Hanc
consolationem ad fœdus baptismi recte
accommodari, ostendit exemplum a
coniugio sumptum, Eph. 5. Et ne qua v. 24. seq.
sit dubitatio, Paulus Galatas post bapti-
smum lapsos reuocat & reducit ad gra-
tiam promissionis baptismi, cap. 3, 27.
sicut etiam Corinthios, 1. Cor. 12, 13.

IIII. Natura etiam promissionis gra-
tiæ in baptismo, idem comprobat. Gra-
tia enim baptismi promittit salutem per
Iesum Christum, Saluatorem nostrum,
*vt ipsius gratia iustificati, heredes simus vi-
tæ æternæ*, Tit, 3, 7. Atqui hæc generalis
est ratio iustificationis post quemcunque
lapsum. Ita 1. Petr. 3, 21. *Baptisma est
stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum, per
resurrectionem Christi.* Et certe in pœni-
tentia post quemcunque lapsum fides hoc
quærit, vt conscientia Deo reconcilietur:
idque propter mortem & resurrectionem
Christi. Hæc vero substantialia sunt in
promissione baptismi: quæ semel in ba-
ptismo ita nobis offertur & obsignatur,
vt sit perpetuum sigillum & testimonium,
nos admissos & receptos esse in commu-
nionem & participationem beneficiorum
Christi, & gratiæ Dei, ad remissionem
peccatorum, salutem & vitam æternam,
si promissionem fide apprehendamus &
teneamus, iuxta dictum: *Qui credi-* Marc. 16, 16.
*derit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui
vero non crediderit, condemnabitur.* Vt
non incommode veteres baptismum vo-
carint primam ianuam in Ecclesiam, &
& ad regnum Dei. Inde enim cer-
ti sumus nos habere & aditum, & re-
ditum ad beneficia Euangelii, quia in eius
communionem per baptismum collocati
sumus.

V. Hoc igitur extra controuersiam est, *Manet ergo firmum, baptismi gratiam semper valere;*
quod agentibus pœnitentiam patet per
fidem aditus, immo reditus ad gratiam
Dei, in Christo Iesu. Illud vero nihil
aliud est, quam pœnitentes & posse,
& debere redire ad promissionem gratiæ
baptismi. Baptismus enim est solen-
nis obsignatio, & perpetuum testi-
monium, propositam & donatam

nobis esse communionem & participationem beneficiorum Christi, si credamus: nam *qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Est autem vera fides, non tantum quando in ipsa actione baptismi apprehendit promissionem gratiæ, verum etiam quando post baptismum eam retinet, immo quando post lapsum in pœnitentia rursus promissionem illam apprehendit, vera est fides. Et manet, quod Christus inquit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

quod tamen sobrie accipiendum.

VI. Neque vero sensus est, neminem per quæcunque peccata posse amittere gratiam baptismi. Docemus enim, si illi, qui conuersi fuerant, admittant actiones contra conscientiam, ipsos vna cum fide a se excutere gratiam & Spiritum S. Sed non ideo ipsa virtus & efficacia baptismi euertitur. Sicut enim aliquis potest naui excidere, ipsa manente incolumi: ita ex arca baptismi multi temere in mare perditionis prosiliunt & pereunt: & hi sunt, qui deserta promissionis fide in peccatum sese præcipitant: nauis vero ipsa permanet integra. Et si per gratiam Dei is, qui exciderat, ad nauim reuerti potest, non aliqua alia noua tabula, sed solida ipsa naue, vnde exciderat, feretur ad portum salutis. Num vero iterum baptizandus est, qui lapsus fuerat, vt ita ad arcam baptismi reuertatur? Non hoc dicimus: sed lapsus doctrina legis inuitatur, & ducitur ad pœnitentiam, proponitur ipsi doctrina Euangelii, de gratia Dei in Christo: & credenti ministerio clauium peccata soluuntur seu remittuntur per nomen Christi: inuitatur ad Cœnam Dominicam, vbi accipit N. Testamentum in sanguine Christi. Hæc vero non est diuersa, alia & noua tabula, post fractam & dissolutam arcam baptismi: sed eadem est promissio, idem meritum Christi, eadem gratia Dei, eadem fides. *Vna* enim est *fides*, Ephes. 4, 5. Et baptismus est perpetuum testimonium & sigillum, nos ad illa beneficia habere aditum & reditum, per fidem, post quemcunque lapsum, non septies, sed septuagies septies.

Vbi simul notandum Augustini testimonium,

VII. Prædicatio igitur pœnitentiæ, annunciatio Euangelii, ministerium clauium, & vsus Cœnæ Dominicæ, non proponunt nobis, post lapsum etiam, aliam & nouam tabulam, ad reconciliationem cum Deo & ad salutem, diuersam ab ea, quæ in baptismo nobis per promissionem Dei oblata, donata & obsignata fuit: sed tantum sunt media, per quæ vel in gratia baptismi confirmamur, vel ad eam post lapsum reuertimur. Hæc simplicia, vera, vtilia, & manifesta sunt. Et ita *Augustinus* etiam docet, de nuptiis & concupiscentia lib. 1. c. 33. *Quod* Paulus *ait* Eph. 5. *Mundans eam lauacro aquæ, in verbo, &c. sic accipiendum est, vt eodem lauacro regenerationis, & verbo sanctificationis, omnia prorsus mala hominum regeneratorum mundentur atque sanentur: non solum præterita peccata, quæ omnia nunc remittuntur in baptismo, sed etiam, quæ posterius humana ignorantia, vel infirmitate contrahuntur. Non, vt baptismus, quoties peccatur, toties repetatur: sed quia ipso quod semel datum sit, vt non solum antea, verum etiam postea, quorumlibet peccatorum venia fidelibus impetretur.* T. VII. f. 561.

& Tridentinorũ artificium in hoc canone sophisticum.

VIII. Et hæc est illa doctrina, quam Tridentini patres obliquis, seu potius malignis oculis & toruo supercilio aspexerũt, quando decimum hunc Canonem condiderunt. Obseruet autem Lector, cum ex Pontificiis scriptoribus multi expresse totam hanc doctrinam damnent; & contrariam sententiam defendant: quod tamen Tridentina congregatio non ausit diserte & expresse hoc facere: verita forsan, si non propriæ conscientiæ, at saltem piarum aurium in hac Euangelii luce iudicium. Tanta est vis veritatis. Nec tamen visum ipsis fuit, doctrinam illam vel approbare, vel sine atro calculo dimittere. Inuentum igitur hoc artificium, vt par calumniam aliter, quam a nostris traditur, sententiam illam recitarent: vt ita sub illo operculo doctrinam, quam impugnant, damnare possent, & vetera sua commenta stabilire. Dicunt igitur anathema illis, qui docent, *peccata*, quæ post baptismum committuntur, *sola recordatione suscepti baptismi dimitti*: hoc est, qui sine pœnitentia in sceleribus perseuerant & pergunt, illis, si tantum perfunctorie & historice recordentur, se aliquando baptizatos esse, tali *recordatione* peccata dimitti, & quidem *sola recordatione*, vt non opus sit pœnitentia, & ministerio clauium. Item, *omnia peccata*, quantumcunque atrocia, *sola* Epicurea *recordatione suscepti baptismi*, *fieri venialia*: hoc est, vt in illis secure & impune perseuerare possint baptizati. Ita Tridentini. Sed nostri has sententias non agnoscunt. Et ne cauillentur, nos aliquid occultare, Epicureas & flagitiosas illas opiniones, si quis ita vel sentit, vle docet, sonora voce damnamus. Non igitur hoc, sed longe aliud est, quod ipsos vrit: quod quia aperte non audent, sophistica hac peruersione status damnare voluerunt. Et hoc Lector diligenter secum expendat.

SECTIO VIII.

De Baptismo non iterando.

CANON XI.

Cat. L. p. 549. sq.

SI quis dixerit, vere & rite collatum baptismum iterandum esse illi, qui apud infideles fidem Christi negauerit, cum ad pœnitentiam conuertitur, anathema sit.

EXAMEN.

EXAMEN.

Baptismū non esse iterandum certum est,

I. IN illa sententia consentimus: Neminem vere, rite, & legitime baptizatum, post quemcunque lapsum, aut etiam post abnegatam in persecutione veritatem, iterato esse baptizandum, quando ad pœnitentiam conuertitur, & Deo cupit reconciliari.

non tamen ex iis quas Pontificii & alii quidam adducunt, rationibus

II. Sed quando quæritur, quæ sint caussæ & rationes, quare legitimum baptisma non sit iterandum, ibi diuersæ reperiuntur sententiæ. Quidā enim, qui sentiunt, baptismi nauem seu arcam peccatis illisam, ita frangi, vt baptizato nullus postea eius sit vsus, etiamsi rursus conuertatur: iudicarunt aliquoties posse repeti & iterari baptismum. Marcion enim ex contortis quibusdam Euangelii locis finxit, tertio posse vni & eidem baptismum iterari Secuti sunt postea alii, qui censuerunt, quia quotidie peccamus, quotidie etiam iterandum esse baptismum: qui inde dicti fuerunt ἡμεροβαπτισταί. Indicarunt enim, pœnitentiam agentes non esse prohibendos a remedio salutis, quod Christus instituit. Et quia prior baptismus, per peccatum factus sit irritus, ideo iterandum esse, ne peccator pœnitens careat illa promissione: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et Pontificii quidem ab illa opinione, quod arca baptismi per peccatum frangatur, & prorsus dissoluatur, non sunt alieni: sed tamen non censent, iterandum esse baptismum. Si quæras rationem, proferunt recens & incertum commentum, de impressione characteris; & pœnitenti, quia irritus factus sit baptismus, proponunt non hanc viam ad reconciliationem cum Deo, vt in pœnitentia per fidem redeat ad fœdus pacis, & pactum gratiæ, quod propter Christi meritum in baptismo Deus nobiscum iniit: sed alia ipsi proponunt remedia, ad recuperandam gratiam Dei.

III. Vtraque igitur explicatio in examine huius Canonis necessaria est.

1. Baptismum non esse iterandum, siue post lapsum, siue post abnegationem, quando peccator ad pœnitentiam conuertitur.

2. Ostendantur etiam ex verbo Dei veræ & graues caussæ, quare in peccatore baptizato, agente post lapsum pœnitentiam, baptismum iterare nec liceat, nec necesse sit.

sed ex superioribus quæ recensentur.

IIII. Caussæ autem seu rationes præcipuæ hæ sunt. 1. Pactum gratiæ & fœdus pacis, quod in baptismo initur & obsignatur, non est momentaneum, nec fundatū est super arenam vulgaris regulæ: *Frangenti fidem, fides frangatur eidem:* sed est perpetuum, ita vt per pœnitentiam ad illud redire possimus: sicut in præcedentis Canonis examine ostendimus. Non igitur opus est baptismum iterare. Deus enim perpetuo fidelis manet in suo illo pacto. Et si iteraretur baptismus, fieret iniuria fidei ipsius Dei: quasi nostra infidelitas Dei fidem euacuare posset. 2. In institutione Eucharistiæ Christus addit: *Quotiescunque hoc feceritis.* De pœnitentia etiam inquit: *Non dico septies, sed septuagesies septies.* De baptismo vero Scriptura non tradit, vt quoties lapsi fuerimus, toties iterato baptizemur. Et de sacramentis iudicandum est ex verbo Dei. 3. Nullum habemus in Scriptura exemplum, semel vere baptizatos, quando post lapsum ad pœnitentiam conuersi fuerunt, iterato fuisse baptizatos. Sed Corinthiis & Galatis lapsis Paulus proponit promissionem & consolationem baptismi prius suscepti, 1. Cor. 6, 11. & 12, 13. Gal. 3, 27. Sicut igitur in V. Testamento post circumcisionem lapsos, quando pœnitentiam egerunt, non legimus iterum circumcisos fuisse, sed quod per pœnitentiam redierint ad fœdus circumcisionis, quod perpetuum erat. Eadem ratio est baptismi in N. Testamento, qui in locum circumcisionis successit. 4. *Augustinus* in Ioan. Tract. 11. & 12. hanc vrget rationem: *Sicut generatio carnalis vna est, ita etiam regeneratio spiritualis vna est. Sicut vterus non potest repeti, sic nec baptismus.* Semel nascimur, qui vero peccatis vel infirmantur, vel moriuntur, illi vel sanantur, vel resuscitantur.

1. Cor. 11, 25. 26. *Matth. 18, 22.* *T. IX. f. 68. & 72.*

V. Hæ rationes certæ, firmæ & perspicuæ sunt. Præter has quædam etiam aliæ in disputationibus veterum recitantur, vt quod *Augustinus* alibi inquit: Sicut semel Christus crucifixus est, sic baptismus iterandus non est. Vna enim morte sua omnes redemit, vt amplius mori non oporteat. Quod videns Ecclesia, intellexit non iterandum baptismum. Solet etiam huc accommodari, quod Christus inquit, Ioan. 13, 10. *Qui lotus est, non indiget lauari nisi pedes, sed est mundus totus.* Quidam etiam locum Hebr. 6, 4. interpretantur de non iterando baptismo, vbi inquit: *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, rursus renouari,* &c. Baptisma enim vocat Paulus *renouationem:* & veteres vocarunt *φώτισμα, illuminationem.* Accommodatur etiam huc locus, Ephes. 4, 5. *Vnum baptisma.* Sed vna est etiam fides: quæ tamen post lapsum repetitur. Eucharistia vocatur *vnus panis:* & tamen scriptum est; *Quotiescunque,* &c. Priora igitur fundamenta certiora & firmiora sunt. Doctrina enim hæc, de non iterando baptismo, ita tradenda est, vt non tantum disputetur, non esse iterandum,

1. Cor. 10, 17. *1. Cor. 11, 25. 26.*

dum, sed monstrentur fontes consolationum: quod etiam post lapsum, quando rursus conuertimur, licet non iterum baptizemur, tamen reditum & receptum habeamus ad fœdus pacis, & pactum gratiæ, quod in baptismo nobiscum initum & obsignatum est. Et propterea volui hæc de explicatione 11. Canonis hoc loco addere.

SECTIO IX.

De ætate baptizandorum & tempore Baptismi.

CANON XII.

SI quis dixerit, neminem esse baptizandum, nisi ea ætate, qua Christus baptizatus est, vel in ipso mortis articulo, anathema sit.

De hac sententia olim antiquis temporibus varia fuerunt disputata, sed nulla nunc hac de re est controuersia. Breuiter itaque respondeo, nos huic Canoni non inuitos subscribere, atque vtinam omnes tales essent.

SECTIO X.

De Pædobaptismo.

CANON XIII.

SI quis dixerit, paruulos eo, quod actum credendi non habent, suscepto baptismo, inter fideles computandos non esse, ac propterea cum ad annos discretionis peruenerint, esse baptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quam eos non actu proprio credentes, baptizari in sola fide Ecclesiæ, anathema sit.

EXAMEN.

Pædobaptismum non e dubiis & obscuris,

I. MVltis & magnis contentionibus & turbis agitata est ab Anabaptistis quæstio de baptismo infantium: & vtile est, monstrari, explicari, sæpius repeti & inculcari vera, certa, firma & illustria fundamenta ex verbo Dei, quod & quare infantes sint baptizandi. Et in nostris Ecclesiis pædobaptismus diligenter & erudite, refutatis Anabaptistarum opinionibus, defensus & confirmatus est. Faciunt autem & Tridentini patres huius certaminis mentionem: sed cum explicare deberent fundamenta, quare in paruulis non differendum sit baptisma, donec ad annos discretionis peruenerunt, & quare postea non sint rebaptizandi, qui in infantia baptizati sunt: ipsi, prætermissa necessaria hac declaratione, litem mouent, quam tamen non explicant, de fide infantium baptizatorum, cum fundamentum, quod & quare baptismus etiam ad paruulos pertineat, non sit difficilis & obscura illa disputatio, an & quomodo infantes credant?

sed claris & genuinis probare æquum est fundamentis.

II. Alia sunt magis illustria & firma fundamenta, ex quibus veteres baptismum paruulorum probarunt. Allegarunt sane traditionem, hoc est, testimonium primæ & purioris Ecclesiæ, quod inde ab Apostolorum temporibus, vniuersalis & perpetua fuerit consuetudo in Ecclesia, etiam paruulis dare baptismum: Sed non sola vel traditione, vel vniuersali consuetudine ita nituntur veteres, quasi propter titulum traditionis recipiendus sit baptismus paruulorum, licet nullo Scripturæ testimonio probari & confirmari possit: sed traditionem & consuetudinem illam ostendunt niti certis, firmis, aptis & consentaneis Scripturæ testimoniis: Christus enim disertis verbis de infantibus (Lucas enim vocat τὰ βρέφη, quæ in vlnis adhuc ferebantur) pronunciat: *Sinite paruulos venire ad me, & nolite prohibere illos: talium enim est regnum cælorum.* Non autem ita infantium est regnum cælorum, sicut angelorum, qui sine peccato sunt: in peccatis enim concipimur & nascimur, Psal. 51, 7. *Quod natum est ex carne, caro est*, Ioan. 3, 6. *Caro vero regnum Dei non potest possidere*, 1. Cor. 15, 50. *Eramus natura filii iræ*, Ephes. 2, 3. Rom. 5, 18. *Per vnius delictum in omnes homines in condemnationem.* Ergo necesse est, vt infantes a peccato, ira Dei, & damnatione liberentur, si debent heredes fieri regni cælorum. Nemo autem a malis illis liberari potest, & ad regnum cælorum peruenire, nisi per gratiam Dei, propter meritum Christi mediatoris. Iam Christus paruulos diserte vocat, & vult admitti ad communionem suorum meritorum: inquit enim; *Sinite eos venire ad me.* Et de Patris etiam voluntate affirmat: *Non est voluntas coram Patre vestro in cælis, vt pereat vnus de pusillis istis.* Illam autem suam gratiam Deus non sine mediis offert, exhibet, donat & applicat: sed in hunc vsum certa instituit & ordinauit media seu organa. Et ministerium in Ecclesia ideo instituit, vt media illa seu organa offerant & applicent omnibus illis, ad quos pertinet promissio Euangelii, de gratia Dei, & salute æterna. His axiomatis, quæ certa, firma & manifesta sunt, ita constitutis, facile erit de quæstione proposita constituere. Quia enim vult infantes non perire, sed affirmat, ad illos etiam pertinere regnum cælorum: & illorum beneficio-

Quæ ea sint?

Matth. 19, 14. Luc. 18, 15.

Matth. 18, 14.

neficiorum donationem & applicationem, vult per certa a se instituta media seu organa, verbi scilicet & Sacramentorum, fieri: Necesse igitur est, vt ex mediis illis, diuinitus institutis, aliquod sit, quod ad infantes etiam pertineat. Neque enim in nouo Testamento angustior, parcior & malignior est gratia Dei, quam in veteri fuit, vbi circumcisio etiam ad infantes pertinebat. Ordine igitur considerentur media applicationis in nouo Testamento.

III. Et nuda quidem, aut sola prædicatione pœnitentiæ & remissionis peccatorum cum infantibus agi non posse, manifestum est. Illa enim requirit auditum, Rom. 10,14. cogitationem, meditationem, Psal. 119,47. seq. intellectum, Matth. 13,11. quæ in infantibus non inueniuntur. De Cœna Domini Paulus inquit: *Probet seipsum* homo. Item: *Diiudicet corpus Domini*, id quod infantibus tribui non potest. Et Cœnam suam Christus instituit pro illis, qui iam facti sunt ipsius discipuli. In veteri etiam Testamento infantes octauo die circumcidebantur, ad esum vero agni tunc admittebantur, quando interrogare poterant: *Quæ est ista religio?* Exod. 12, 26. Superest igitur ex mediis applicationis in nouo Testamento sacramentum baptismi.

1. Cor. 11, 28, 29.

Et quæstio est, an per baptismum infantibus regnum cælorum applicari & assignari possit & debeat, cum per prædicationem verbi & Eucharistiam illud fieri non possit? Recitabo autem ex Scriptura argumenta, quæ non obscure hoc confirmant.

1. Christus de infantibus inquit Matth. 19,14. *Talium est regnũ cælorum.* Sed nemo potest intrare in regnum cælorum, *nisi renatus fuerit*, Io. 3, 5. Baptismus vero est *lauacrum regenerationis*, Tit. 3, 5. Oportet igitur infantes baptizari, vt renascantur, & ita regnum cælorum, iuxta Christi promissionem, introire possint. Immo Christus inquit: *Nisi quis acceperit regnum Dei, velut paruulus, non intrabit in illud*, Marc. 10, 15. Adultis vero nemo negat, quo minus renascantur *ex aqua & spiritu*, vt introeant in regnum cælorum, Ioan. 3, 5. Ergo nec infantibus negandum est. Adulti enim accipiunt regnum Dei, sicut infantes, iuxta Christi sententiam.

2. *Non est voluntas Patris cælestis, vt infantes pereant*, Matth. 18, 14. Ergo vult eos saluare. Deus vero saluat non sine mediis, sed *per lauacrum regenerationis*, Tit. 3. 5. Sunt igitur baptizandi infantes.

3. Qui habet peccata, ei ne pereat, necessaria est remissio peccatorum. Illa autem confertur per media diuinitus ad hoc ordinata. Iam Act. 2, 38. Petrus inquit: *Baptizetur vnusquisque in remissionem peccatorum.* Ergo infantibus, ne pereant, dandus est baptismus in remissionem peccatorum.

4. Christus vult & iubet infantes sibi offerri, & ad se adduci, Matth. 19, 14. Non autem possumus corporaliter & visibiliter Christo in vlnas infantes ponere. De Baptismo vero Paulus inquit: *Quotquot baptizantur, Christum induunt*, Galat. 3, 27. Et, *qui in Christum baptizantur, in mortem eius baptizantur: consepeliuntur cum ipso, & insititii sunt ipsi*, Rom. 6, 3. 4. Quia igitur non est dubium, infantes esse ad Christum adducendos (hoc enim ipse fieri & vult & iubet) & tantum quæstio est, quomodo hoc fieri possit? Scriptura vero monstrat certam rationem, quomodo possimus infantes eo adducere, vt Christum induant, per baptismum scilicet: sequitur ergo, voluntatem & mandatum Christi esse, vt baptizentur infantes, hoc est, sibi adducantur: & pronunciat talium, qui ad se adducuntur, esse regnum cælorum.

5. Christus vult infantibus *benedicere*, Marc. 10, 14. 16. hoc est, ipsis communicare sua merita, ad salutem, hæc enim vera est benedictio, Gen. 22, 18. Gal. 3, 8. Eph. 1, 3. Baptismus vero est medium, seu organon, per quod fit communicatio beneficiorum Christi. Nam per Baptismum Christus *mundat & sanctificat*, Eph. 5, 26. *Baptizamur in mortem eius*, Rom. 6, 3. *Baptisma saluat per resurrectionem Christi*, 1. Petr. 3, 21. Infantes igitur sunt baptizandi, vt ipsis communicetur benedictio, hoc est, participatio meritorũ Christi.

6. Christus cum inquit: *Sinite eos venire ad me*: vult infantes fieri sua membra, hoc est, Ecclesiæ membra, cuius ipse caput est. Illi enim, qui ad Christum veniunt, sunt vera membra Ecclesiæ, Io. 6, 35. Sed *baptizamur in vnum corpus*, 1. Cor. 12, 13. Et *Christus Ecclesiam suam sanctificat, & mundat lauacro aquæ in verbo*, Ephes. 5, 26. Sunt ergo infantes baptizandi, vt fiant membra Ecclesiæ, vbi caput est Christus.

Matth. 19, 14.

7. Pro quibus *Christus se tradit, vt eos glorificet, illos sanctificat, & mundat lauacro aqua in verbo*, Ephes. 5, 25. 26. Sed pro infantibus etiam mortuus est: quia *pro omnibus mortuus est*, 2. Cor. 5, 15. Hebr. 2, 9. Et *talium est regnum cælorum*, Matth. 19, 14. Ergo & infantes sanctificat, & mundat lauacro aquæ in verbo.

8. Bonum est *Augustini* argumentum, qui ex circumcisione colligit, infantes in nouo Testamento baptizandos esse. Baptismus enim successit in locum circumcisionis, Coloss. 2, 11. Et idem est fœdus pacis & pactum gratiæ vtrobique. Et quia illius fœderis ratio, quoad infantes attinet, Apostolis ex ratione circumcisionis iam nota erat: ideo Christus contentus fuit generali mandato de Baptismo; nec opus iudicauit, de infantibus

pec-

peculiariter aliquid præcipere. Nam nec femellarum peculiaris fit mentio, sed sententiæ Matth. 28. 19. Marc. 16, 25. vtuntur genere Masculino: & tamen ex caussa, ratione & fine institutionis recte iudicatur, etiam feminas baptizandas.

9. Vniuersale mandatum est, de baptizandis omnibus, qui non sunt condemnandi, sed saluandi, Matth. 28, 19. Marc. 16, 15. Sed inter eos, quos Deus non vult perire, sed saluari, sunt etiam infantes, Matth. 18, 14. Ergo mandatum baptizandi pertinet etiam ad infantes.

10. De tempore noui Testamenti vaticinatur Esa. c. 49, 22. non adultos tantum fore membra Ecclesiæ, sed inquit: *Ad populos exaltabo signum meum, & afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super*
v. 38. *humeros portabunt.* Et Actor. 2. cum Petrus dixisset: *Baptizetur vnusquisque in remissionem peccatorum, & accipietis donum*
v. 39. *Spiritus sancti,* addit: *Vobis est promissio illa, & liberis vestris.* Ita Act. 16, 33. & 1. Cor. 1, 16. leguntur baptizatæ *tota domus:* hoc est, integræ familiæ: ad quas certe infantes etiam pertinent.

Responsio ad obiectiones contra pædobaptismum.

V. Hæ demonstrationes ex Scriptura sunt certæ & firmæ, infantes non esse prohibendos a Baptismo. Deinde accedit vniuersalis consuetudo Ecclesiæ Catholicæ, quæ iam inde ab Apostolorum temporibus, semper etiam infantibus Baptismum comunicauit. Fundamentum igitur pædobaptismi non est difficilis & obscura illa disputatio de fide infantium. Sed inter argumenta, quæ post constitutam veram sententiam opponi & obiici solent, illa sunt præcipua, quod scilicet in institutione Baptismi bina illa coniunguntur. 1. *docere* & *baptizare.* 2. *credere* & *baptizari.* Neutrum autem, vel *doceri,* vel *credere,* videtur infantibus conuenire. Et ad prius quidem respondetur: verum & certum est, Christum coniungere doctrinam seu verbum, & baptismum. Non enim vel vulgaris, vel muta est lotio baptismus: sed est *lauacrum aquæ in verbo,* Ephes. 5, 26. Et est obsignatio promissionis Euangelii. Baptismus igitur esse nec potest nec debet sine verbo, sicut *Augustinus* inquit:
Tract. 80. in Ioan. T. IX. f. 303. Tolle *verbum* ex baptismo, *& quid* erit *aqua, nisi aqua?* Vbi igitur verbum Euangelii nec prædicatum, nec susceptum est, ibi non debet baptismus administrari siue adultis, siue infantibus. Baptismus enim est obsignatio doctrinæ Euangelii. Non autẽ sequitur inde, infantibus denegandum esse baptismum. Est enim pars doctrinæ Euangelii, quod etiam infantes pertineant *ad promissionem noui Testamenti,* Actor. 2, 39. ad ecclesiam, Esa. 49, 22. & *ad regnum cælorum,* Matth. 19, 14. Igitur & illa pars doctrinæ per baptismum obsignanda est in infantibus.

Et pædobaptismus non est balneum sine verbo, sed est *lauacrum aquæ in verbo,* scilicet promissionis de gratia Patris, de mundatione Filii, & sanctificatione Spiritus, per & propter meritum Christi mediatoris. Connexio igitur verbi & baptismi est, seruatur & manet etiam in pædobaptismo: & ita satisfit institutioni. Si vero quis instet, baptismum non tantum debere esse lauacrum aquæ in verbo, sed etiam docendos eos, qui baptizantur: respondeo; Idem etiam in institutione circumcisionis fuit, vnde simplicissime potest hæc obiectio explicari. Deus enim, Genes. 17, 1. seq. prius docet Abrahamum, priusquam circumcidatur. Et non est dubium, ipsum Abrahamum præmisisse doctrinam, priusquam Ismaelem & reliquos domesticos circumcideret, sicut inquit Deus Genes. 18, 19. *Scio, quod præcepturus sit filiis suis & domui suæ, vt custodiant viam Domini.* Et vtrumque præceptum erat in V. Testamento, vt filios suos & docerent, Deut. 4, 10. 6, 20. & 11, 19. & circumciderent, Gen. 17, 10. Et in adultis quidem doctrina præcedebat, & circumcisio sequebatur, Gen. 17, 23. seq. Paruuli vero iubentur circumcidi *octauo die,* Genes. 17, 12. doceri vero iubentur, quando possunt interrogare: *Quid sibi volunt testimonia hæc?* Deut, 6, 20. Et tamen fuit circumcisio in verbo, etiam quando paruuli octauo die circumcidebantur, licet postea primum pueri facti docerentur. Et Deus ipse iudicauit institutioni suæ satisfieri, etiamsi in paruulis non posset præcedere institutio: modo circumcisio fieret in verbo, & institutio suo tempore sequeretur.

VI. Hæc explicatio valde euidens est, non tantum propter similitudinem circumcisionis & baptismi, sed præcipue, quia in nouo Testamento eo loco est baptismus, quo in veteri fuit circũcisio, Col. 2, 11. Et quia illud ex ratione circumcisionis Apostolis tunc notissimum erat: ideo Christus de Baptismo paruulorum nihil peculiariter tradidit, sed contentus fuit generali mandato, de baptizandis omnibus, qui saluandi essent. Ex Apostolorum etiam scriptis illud colligi videtur. Paulus Ephes. 6, 4. scribens Christianis parentibus, quomodo educare debeant liberos suos, qui eo ætatis iam peruenerunt, vt possint parentibus obedire, præcipit de institutione Domini: non autem addit: postea primum esse baptizandos. Ita etiam Ioan. cap. 2. prioris Epistolæ, Christianam institutionem distribuit.
I. pro *patribus.* II. pro *iuuenibus.* III. pro v. 13. 14.
pueris. IIII. pro *paruulis,* quos vocat παιδία, quando scilicet primum possunt doceri, non autem addit, tunc primum & postea esse baptizandos. Paruulos igitur suos

filii Ecclesiæ, iuxta vaticinium Esa. 49,22. Luc. 18, 15. & postea suo tempore secuta est institutio Christiana. Atque ita iudicarunt satisfieri institutioni Christi, de docendo & baptizando.

Quæstio, de fide infantium. VII. Alterum vero argumentum proprie pertinet ad explicationem huius XIII. Canonis, quem nunc tractamus: Quia scilicet Christus coniungit, *credere & baptizari:* an & quomodo infantes, qui baptizantur, credant? Et ego sane, qui simplicitatem amo, etiamsi nec intelligam, nec explicare possim, quomodo infantes, qui baptizantur, credant: iudico tamē sufficere firmissima illa testimonia supra explicata, infantes esse baptizandos. Neque enim ab illis propterea discedendum est, si non possim vel intelligere, vel explicare, quomodo credant infantes: exigit tamen explicatio huius Canonis, vt de disputatione illa quædam dicantur. Sunt igitur Scripturæ sententiæ: *Qui non crediderit, condemnabitur.* (Marc. 16, 16.) *Qui non credit, iam iudicatus est.* (Ioan. 3, 18.) *Qui incredulus est filio, ira Dei manet super illum:* (Ioan. 3, 36.) *omnis autem, qui credit in eum, non perit, sed habet vitam æternam.* (Ioan. 3, 16.) *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* (Marc. 16, 16.) *Sine fide impossibile est placere Deo,* &c. (Ebr. 11, 6.) Iam quia infantes, qui baptizantur, non pereunt, sed illorum est regnum cælorum: quæstio est, an infantes, qui baptizantur, dicendi sint credere vel non credere, habere fidem vel non habere, an inter fideles vel infideles numerandi sint?

VIII. Et quidam simpliciter disputant, omnes illas & similes Scripturæ sententias tantum ad adultos pertinere, non autem ad infantes, quos sentiunt gratia quidem Dei saluari, sed sine fide: nec tamen volunt, infantes baptizatos inter credulos numerari. Coguntur itaque sine Scripturæ autoritate fingere medium aliquod inter fidem & incredulitatem, inter fideles & incredulos. Huic vero opinioni assentiri non possum. Scripturæ enim sententiæ de fide vniuersales sunt. Et immediate contraria sunt, fides & incredulitas, fideles & infideles. Nec ad illum locum, vbi baptismus gentibus communicandus instituitur, conuenit talis interpretatio: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur,* hoc est, qui adulti fuerint: Infantes vero, quæ maxima pars est eorum, qui nunc baptizantur, non credunt: & tamen cum sine fide baptizantur, non condemnantur, sed saluantur.

IX. Simplicior igitur, verior & sanior est *Augustini* sententia, qui de verbis Apostoli, Sermone 14. (Tom. X. f. 121.) post allegatam Christi sententiam, *Qui non crediderit, condemnabitur:* interrogat Pelagianum: *vbi ponis paruulos baptizatos? Profecto in numero credentium. Non ideo & consuetudine Ecclesia antiqua, canonica, fundatissima, paruuli baptizati fideles vocantur.* —— *Inter credentes igitur paruulos baptizatos numerabis: nec iudicare vllo modo aliter audebis, si non vis esse apertus hæreticus.* Et hanc sententiam *Augustinus* alibi sæpe repetit.

X. Sed iam oritur quæstio multo difficilior & obscurior, quomodo infantes credant? siue qualis sit fides paruulorum? (*& quidem speciatim, quomodo credant?*) De adultorum enim fide res non est obscura. Est enim & oritur ex auditu, cogitatione, meditatione & apprehensione verbi prædicati: est assensio in mente, fiducia in voluntate, qua cor erigitur & quietatur. Credens scit se credere, vult, & conatur fidem retinere, & subinde crescere: luctatur cum dubitatione, diffidentia & trepidatione: exerit efficaciam suam signis, & testimoniis externis, &c. Sic ergo quæritur, an infantes, qui baptizantur, hoc omnino modo credant? an hæc prorsus sit ratio fidei in paruulis baptizatis? *Augustinus* respondet negatiue; inquit enim Epist. 23. (f. 58.) *paruulum, etsi nondum fides illa, quæ in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei Sacramentum fidelem facit.* Ibidem *fidelis vocatur, non ad rem ipsam mente annuendo, sed ipsius rei Sacramentum percipiendo.* Tractatu in Ioan. 80. (T. IX. f. 303.) Et contra Donatistas lib. 4. cap. 24. (T. VII. f. 179. seq.) dicit: paruulos baptizatos nondum posse *corde credere ad iustitiam, & ore confiteri ad salutem.* Epist. 57. ad Dardanum inquit: (f. 179. 180) *Scire diuina paruulos, qui nec humana adhuc nouerint, si verbis velimus ostendere, vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriam, quando id loquendo suademus, vbi omnes vires, officiumque sermonis superat euidentia veritatis, &c.* De peccator. meritis lib. 1. cap. 19. (T. VII. f. 449.) dicit, paruulos baptizatos *nondum habere sensum fidei.* Et hoc est, quod in vsitata quæstione dicitur: An paruuli actu credant? Quæ quæstio si hoc modo, vt *Augustinus* explicat, intelligatur, manifestum est, quid sit respondendum. Nec tamen ideo dicendum est, paruulos baptizatos, quia non possunt eo modo actu credere, sicut adulti, propterea ipsos nullo modo credere, aut nulla ratione illis posse fidem dari a Deo. *Sic enim nesciunt* Spiritum sanctum, *quamuis sit in eis* (inquit *Augustinus*) *sicut nesciunt & mentem suam,* immo vitam suam, nec tamen ideo dicendum est, ipsos nec mentem nec vitam habere. Laborat igitur *Augustinus,* (epist. 57. Tom. II. opp. f. 180.) vt aliquo modo ostendat, quomodo paruuli, dum baptizantur, credant, ne lusus sit, quando qui infantem ad baptismum offerunt, rogati respondent: Credit. Et in multis sane locis disputat, paruulos baptizari aliena fide, vel parentū, vel gestantium & offerentium, vel totius Ecclesiæ.

Serm. 14. de verbis Apostoli, epist. 23. 57. 105. Contra Donatistas lib. 4. cap. 24. &c.

XI. Et hoc quidam ita interpretantur quasi nulla plane sit Dei actio, nulla fiat operatio Spiritus sancti in paruulo, dum baptizatur, sed alius baptizetur, alius vero credat, & aliena illa fides paruulo, in quo Spiritus S. nihil plane operetur, imputetur ad iustitiam & salutem. Sed hæc sententia Scripturæ non est consentanea. Hoc quidem verum est, aliena fide impetrari sæpe aliis corporalia beneficia, vt in historia Cananeæ. Potest & hoc aliena fides oratione aliquando impetrare, vt impius per gratiam Dei conuertatur, illuminetur, & propria fide donetur. Nemo autem ipse carens & destitutus fide potest iustificari & saluari alterius fide, Rom. 1, 17. *Iustus enim sua fide viuet*, Rom. 4, 5. Nusquam autem Scriptura tradit, alterius fidem, si ego sim sine fide, mihi imputari ad iustitiam.

XII. Et existimo *Augustinum* non hoc sensisse, quod Spiritus sanctus in paruulis, dum baptizantur, plane nihil operetur. His enim verbis sententiam suam explicat

f. 110. Epist. 57. *Dicimus ergo, in baptizatis paruulis, quamuis id nesciant, habitare Spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt, quamuis sit in eis, quemadmodum nesciunt & mentem suam, cuius in eis ratio, qua vti nondum possunt, veluti quadam scintilla sopita est, excitanda ætatis accessu.* Et cum ostendisset, in quibusdam etiam adultis, hoc nescentibus, habitare Spiritum sanctum, addit: *Habitare autem ideo & in talibus dicitur, quia in eis occulte agit, vt sint templum eius, id quod postea perficit in proficientibus, & proficiendo perseuerantibus.* Et de peccat.

T. VII. f. 412. meritis lib. 1. c. 33. *Vbi ergo paruulos ponimus baptizatos, nisi inter fideles? sicut vniuersa vbique Ecclesiæ clamat autoritas. Ergo inter eos, qui crediderunt, hoc enim eis acquiritur per virtutẽ Sacramenti, & offerentium*

f. 453. *responsionem.* Ibidem cap. 25. *Paruuli per Sacramentum, quod ad hoc diuinitus institutum est, in credentium numerum transe-*

f. 449. *unt.* Et c. 19. inquit: Totum hoc in spe fit, vi Sacramenti & diuinæ gratiæ, quam

f. 55. 56. Dominus donauit Ecclesiæ. Et Epistola 23. quomodo paruulus, qui baptizandus offertur per officium alienæ voluntatis, regenerari possit, ita explicat: *Non est scriptum: Nisi quis renatus fuerit ex parentum voluntate, aut ex offerentium, vel ministrantium fide: sed nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.* Aliena igitur fides offert paruulum ad Baptismum, & ibi *aqua forinsecus exhibet Sacramentum gratiæ: Spiritus vero intrinsecus operatur beneficium gratiæ. —— Regenerans ergo spiritus in maioribus offerentibus, & paruulo oblato renatoque communis est.* Et per hanc societatem vnius eiusdemque spiritus prodest offerentium voluntas paruulo oblato. Hæc sententia manifeste ostendit, *Augustinum* non censuisse, paruulos baptizatos regenerari aliena fide, vel parentum, vel offerentium, vel Ecclesiæ: sed quod aliena fides, quæ statuit, promissionem Euangelii etiam ad paruulos pertinere, offerat paruulum ad Baptismum, in quo donetur paruulo Spiritus sanctus, operans intrinsecus, & occulte in paruulo.

Sicut in alia quadam sententia, quam *Alensis*, citat, *Augustinus* inquit: *Fides datur & nutritur in Baptismo.*

XIII. Hanc simplicissime iudico esse *Augustini* sententiam: & ita *Lutherus* etiam eam explicat. Nam de captiuitate Babylonica disputans, an paruuli possint habere fidem? respondet: *Hic dico quod* f. 219. 2. *omnes dicunt, fide aliena* eorum, qui offerunt eos, *paruulis succurri.* Et hoc mox declarat: *Sicut verbum Dei potens est, dum sonat, etiam impii cor immutare, quod non minus est surdum & incapax, quam vllus paruulus: ita per orationem Ecclesiæ offerentis & credentis, —— paruulum existimat* in Baptismo, *fide infusa* mutari, mundari, & renouari, &c.

XIIII. Et quomodo hoc simplicissime intelligi possit, explicatur in formula Concordiæ, inter Theologos Saxoniæ & superioris Germaniæ, anno Domini 1536. constituta, quod scilicet, quando dicimus, infantes credere, aut fidem habere, non sit imaginandum, infantes intelligere aut sentire motus fidei: sed reiicitur error illorum, qui imaginantur, infantes baptizatos placere Deo, & saluos fieri, sine actione aliqua Spiritus sancti in eis: cum Christus clare dicat, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.* Et semper cum remissione peccatorum datur Spiritus sanctus. Nec quis potest Deo placere sine Spiritu sancto, Rom. 8, 9. Cum ergo certum sit, infantes baptizatos esse membra Ecclesiæ, & placere Deo: certum & hoc est, Spiritum sanctum in eis efficacem esse: & quidem ita efficacem, vt regnum cælorum, hoc est, gratiam Dei, & remissionem peccatorum accipere possint. Christus enim expresse hoc affirmat, Marc. 10, 15. *Amen dico vobis, nisi quis acceperit regnum Dei, sicut paruulus, non intrabit in illud.* Paruulis igitur, qui Christo offeruntur, non tantum offerri & donari regnum Dei, verum etiam eos accipere illud, ex hac Christi sententia certum est. *Animalis* autem *homo non accipit illa, quæ sunt Spiritus*, 1. Cor. 2, 14. Ergo oportet Spiritum sanctum in infantibus, qui baptizantur, efficacem esse, & operari, vt regnum Dei, quod in baptismo offertur & donatur, accipere possint, suo quodam modo, nobis nec satis cognito, nec explicabili. Effunditur autem *Spiri-*

spiritus regenerationis & renouationis in eos, qui baptizantur, Tit. 3, 5. 6. Ergo & in infantes effunditur. Et licet nec satis intelligamus, nec verbis explicare possimus, qualis sit illa Spiritus sancti actio & operatio in infantibus, qui baptizantur; esse tamen, & fieri ex verbo Dei, certum est. Illam autem actionem seu operationem Spiritus sancti in infantibus vocamus *fidem*, & dicimus paruulos credere. Illud enim medium seu organon, quo regnum Dei, quod in verbo & Sacramentis offertur, accipitur, Scriptura vocat fidem: & credentes dicit accipere regnum Dei. Et quidem Marc. 10, 15. Christus affirmat, adultos ita accipere regnum Dei, sicut paruuli illud accipiunt. Et Matth. 18, 6. inquit: *Qui scandalizauerit vnum ex pusillis istis, qui in me credunt.* Et inter *pusillos istos* etiam *παιδίον puerulum* numerat. Praeterea circumcisio in genere vocatur *signaculum iustitiae fidei*, Rom. 4, 11. Quod si infantibus circumcisis tribuitur iustitia fidei: ergo etiam ipsa fides illis tribuitur.

XV. Hanc iudico esse simplicissimam sententiam, de difficilima & obscurissima illa quaestione, quod scilicet infantes in baptismo non fiant sancti & salui, sine actione & operatione aliqua Spiritus sancti in ipsis. Accipere enim ipsos regnum Dei, ipse Filius Dei affirmat, id quod sine operatione Spiritus sancti fieri non potest. Et Spiritum sanctum in infantibus, nondum ratione vtentibus, hoc efficere posse, licet modus & ratio a nobis nec comprehendi, nec explicari possit, non est dubium, sicut manifesto exemplo in Ioanne Baptista ostendit. De eius enim exultatione angelus inquit: *Replebitur Spiritu sancto, adhuc in vtero matris.* Singulare sane illud exemplum non facit regulam communem; ostendit tamen, Spiritum sanctum etiam in infantibus operari posse.

Luc. 1, 15.

Scholasticorum varia de hac quaestione disputatio.

XVI. Scholastici vero & Pontificii Scriptores quaestionem hanc, per se obscuram & difficilem, variis suis disputationibus magis adhuc intricatam reddiderunt. Quidam enim disputant, in Baptismo, in pueris nondum ratione vtentibus, nullas infundi virtutes, nec secundum actum, nec secundum habitum, nec secundum radicem, sed in adulta demum aetate, quam infra 30. annum constituunt, eas conferri, vel si in infantia moriantur & baptizati sint, in separatione animae a corpore, virtutes illis conferri. Alii disputant, in Baptismo conferri, nec habitus, nec actus virtutum, sed radicem earum, quae sit gratia. Alii radicem illam faciunt characterem baptismi: & eius radicis ramos progressu aetatis fieri habitus virtutum, ex quibus sequantur suo tempore actus. Tertii opinantur, in paruulis baptizatis infundi habitus virtutum, non autem actus, seu quoad vsum. Relinquuntur autem illae opiniones in medio, in constitutione *Innocentii* de Baptismo capit. *Maiores.* *Clemens* vero postea, in Concilio Viennensi, postremam opinionem probabiliorem iudicauit. Quid vero Tridentini nostri? Primum anathemate damnant, si quis dixerit, paruulos qui baptizantur, habere actum credendi. Quod si intelligant actum credendi, sicut supra in *Augustini* sententia explicauimus, non pugno. Si vero hac particula simpliciter negare volunt, in paruulis, qui baptizantur, omnem actionem & operationem Spiritus sancti: certe contradicendum est. De habitu fidei nullam faciunt mentionem. Opinio igitur illa, quae in Viennensi Concilio probabilior iudicata fuit, Tridentinis patribus ita sordet, vt nullam eius mentionem facere dignentur, cum quidem ex professo de infantibus tractatio instituta sit in hoc XIII. Canone. Et tamen non sentiunt, paruulos sine fide baptizari, sed dicunt, ipsos in sola fide Ecclesiae baptizari. Quod si ita intelligunt, sicut verba sonant, quod in Baptismo in paruulis nulla prorsus fiat diuina actio seu operatio Spiritus sancti: falsum esse ostendimus.

XVII. Sed video, totum hunc Canonem studio quodam ambigue & prolixe esse positum. Volui igitur totam disputationem simpliciter explicare. Videntur enim doctrinam nostrarum Ecclesiarum, de fide infantium, oblique voluisse perstringere, vt scilicet axioma illud obtineant: Sacramenta conferre gratiam sine fide vtentis. Si vero Canonem illum tantum Anabaptistarum opinionibus opposuerunt: sciant, nos ab Anabaptistarum secta alienissimos esse.

SECTIO XI.

De ratihabitione Baptismi in infantia accepti.

CANON XIIII.

Si quis dixerit, huiusmodi paruulos baptizatos, cum adoleuerint, interrogandos esse, an ratum habere velint, quod Patrini eorum nomine, dum baptizarentur, polliciti sunt, & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim poena ad Christianam vitam cogendos, nisi vt ab Eucharistia, aliorumque Sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant, anathema sit.

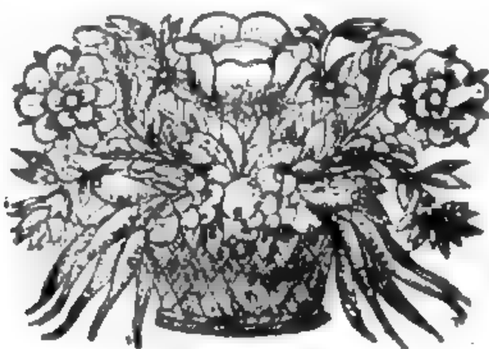
EXAMEN.

Quamuis liberum non sit, vtrum quis ratum habere velit, quod, cum baptizaretur, actum est,

I. SEntentia, quæ in hoc Canone taxatur, *Erasmo* tribuitur, & quidem, si tantum exigeret ab adultis publicam & liberam confessionem eius fidei, in quam paruuli baptizati sunt, nihil haberet incommodi, formula etiam interrogationis excusari posset, extat enim, & quidem ferme durioribus verbis, Ios. 24, 15. *Optio vobis datur, eligite hodie, quod placet*, &c. Sed tamen sicut in hoc Canone sententia illa recitatur, nolim eam defendere. Illis enim, qui in infantia baptizati sunt, cum adoleuerint, non libera proponenda est optio, vtrum ratum habere velint, quod in baptismo ipsorum actum fuit, quasi pactum gratiæ, & fœdus pacis, quod paruulis in baptismo offertur, & obsignatur, tunc primum incipiat ratum fieri, quando consensus voluntatis adultæ accesserit. Ex hoc enim prauo fundamento Anabaptistæ simpliciter sustulerunt & damnauerunt pædobaptismum. Sed commonefaciendi sunt tales paruuli baptizati, cum adoleuerint, quale pactum gratiæ, & fœdus pacis Deus in baptismo cum ipsis inierit, & qua promissione gratitudinis ad obedientiam se vicissim Deo cum abrenunciatione Satanæ obligauerint, & serio exhortandi sunt, vt pro illo ingenti beneficio Deo gratias agant, in fœdere illo pacis maneant, & obligationi illi, mortificatione peccati & inchoatione nouæ vitæ satisfacere studeant, idque voluntarie & ex animo faciant, aut si ex ingratitudine, a fœdere illo, & obligatione illa discesserunt, vt pœnitentiam agant, & ad fœdus redeant, stipulatæque obedientiæ se rursus subiiciant. Secus vero facientibus proponendæ & exaggerandæ sunt seuerissimæ comminationes iræ & indignationis diuinæ: quibus clauis ligans, retinendo & alligando peccata, excommunicationem addere debet. Hæc enim sunt *arma militiæ nostræ*, 2. Cor. 10, 4.

nemo tamē per externam vim ad fidem cogendus,

II. Coactionem vero ad fidem, quæ per externam vim, & corporales pœnas fiat, Ecclesia Christi ignorat: quæ tantum habet gladium spiritus. Politico vero magistratui, alter, corporalis scilicet gladius, a Deo commendatus est, quo, si pius est, vti potest & debet, sicut ad reliqua scelera, ita etiam ad publicas, externas & notorias blasphemias, præcipue si seditio accesserit, puniendas: sicut Deus, lata peculiari lege, Magistratui populi Israel hoc præscripsit & mandauit, Deuter. 13. 5. Sed Tridentini mitissimi patres ideo forsan non sunt contenti gladio spiritus, sed alia præterea pœna cogere volunt discedentes a pacto baptismi, vt semper in promptu habeant paratas faces, quibus accendere possint & rogos & funesta bella, si quis non in omnia ipsorum placita iurare velit.

LOCVS

LOCVS III.
DE CONFIRMATIONE.

CANON I.

Ap.p.201. *Si quis dixerit, Confirmationem baptizatorum otiosam ceremoniam esse, & non potius verum & proprium Sacramentum, aut olim nihil aliud fuisse, quam catechesin quandam, qua adolescentia proximi fidei sua rationem coram Ecclesia exponebant, anathema sit.*

CANON II.

Si quis dixerit, iniurios esse Spiritui sancto eos, qui sacro Confirmationis chrismati virtutem aliquam tribuunt, anathema sit.

CANON III.

Art. Smalc. p.352.354. *Si quis dixerit, sanctæ Confirmationis ordinarium ministrum non esse solum Episcopum, sed quemuis simplicem sacerdotem, anathema sit.*

EXAMEN.

Capita in disputatione de confirmatione.

I. VT tota disputatio de Confirmatione breui & commodiori ordine explicari possit, *primo* recitabimus, quæ sit Pontificiorum doctrina, & sententia de Confirmatione. *Secundo*, ostendemus, quomodo illa Pontificiorum doctrina & sententia, Scripturæ vel consentiat, vel repugnet. *Tertio*, dicemus quædam de sententiis, quæ ex veterum scriptis pro Confirmatione allegantur. *Postremo* Canones examinabimus, & repetemus, quomodo Ecclesiæ nostræ iudicent ritum Confirmationis pie & cum fructu ad ædificationem posse in Ecclesia obseruari & vsurpari.

& quidem 1. de pontificiorum quoad suam confirmationem doctrina

II. Primum igitur, quæ sit Pontificiæ Ecclesiæ de sua Confirmatione doctrina & sententia, ex ipsorum veteribus & recentioribus scriptoribus in vnam summam, quam fieri poterit breuissime colligam: & quidem ipsorum verbis, vt maiorem fidem habeat narratio, recitabo. Sicut ergo vera Sacramenta, qualia sunt Baptismus & Cœna Domini, habent certam materiam & peculiarem formam, (ita enim verbum cuiusque Sacramenti proprium appellant) ita etiam Confirmationi suæ certam deputant materiam, scilicet oleum, & illud non simplex, ne vulgare, neque quale est oleum sanctificatum, quod vocant catechumenorum & infirmorum: sed chrisma, hoc est, oleum oliuæ cum balsamo, certa proportione seu dosi mixtum. Nec vero simpliciter tantum requirunt mixturam olei & balsami, sed oportet chrisma illud recens esse: hoc est, singulis annis, certo anni die ab Episcopo, pro certis & præscriptis exorcisandi & benedicendi formulis consecratam esse, alias enim non putatur esse Sacramentum. Formam vero confirmationis tradunt esse hæc verba: *Signo te signo crucis, & confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.* Et ipsam Confirmationem definiunt esse inunctionem siue illinitionem chrismatis consecrati, quæ fiat ab Episcopi pollice, in fronte hominis baptizati: non in ipsa actione Baptismi, sed postea in peculiari Sacramento, per modum seu figuram crucis, cum pronunciatione illorum verborum: *Signo te signo crucis, &c.* In ipsa vero actione adduntur conceptis verbis aliæ etiam orationes: & dicitur, *Pax tecum.* Et post illam delibutionem, Episcopus pollice primum chrismatum, tota deinde manu alapam in faciem cedit. Frons vero vnguento delibuta, panno albo, qui septimo post die deponitur, circumcingitur, ne recens vnctio vel defluat, vel deleatur. Et tandem commendatur susceptoribus. Hæc est actio Confirmationis.

vbi tum de materia confirmationis,

tum de forma eiusdem,

III. Præcipuum vero caput huius controuersiæ illud est, quomodo de efficacia huius suæ Confirmationis loquantur. Et non potest breuiori compendio tota illa disputatio proponi, nec rectius intelligi, quam si hoc consideretur, quod in hac illorum doctrina, perpetua est antithesis Baptismi & Confirmationis: ita vt quicunque effectus tribuuntur Confirmationi, & ipso denegentur & detrahantur Baptismo. Quomodo enim, & quare Sacramentum Confirmationis fingant excellentius, dignius, & maius esse, quod maiori reuerentia venerandum & tenendum sit (hæc enim sunt ipsorum verba) quam ipse Baptismus: partim sumunt ex ratione ministri, per quem perficitur & administratur, quem oportet Episcopum esse; præcipue vero sumunt illud ex effectibus, qui sunt præstantiores, quam ipsius Baptismi. Recitant igitur ex Apocryphis, & commentitiis vetustissimorum Romanorum Pontificum scriptis tales sententias. *Vrbanus* dicit: *Omnes fideles per manus impositionem Episcoporum Spiritum sanctum post Baptismum accipere debent, vt pleni Christiani inueniantur.* Et pergit Confirmationi tribuere has orationes spiritus: vt scilicet efficiamur spirituales. Animalis enim homo non percipit ea, quæ

Confirmatio cur secundum Pontif. dignior Baptismo.

ep. 1. c. 7.

quæ sunt spiritus Dei, vt cor dilatetur ad prudentiam & constantiam: vt sapiamus bonum malumque discernere, malitiæ repugnare, prauis cupiditatibus resistere, vt amore vitæ æternæ succensi, mentem a terrenis ad superna & diuina erigere valeamus. Hæc *Vrbanus*. Et meminerit Lector, statum disputationis hunc esse, quid Confirmatio conferat, quod baptismus non habeat.

Clemens ipsorum dicit, baptizatum per Confirmationem demum percipere septiformem gratiam Spiritus sancti, & aliter perfectum Christianum esse nequaquam posse, nec sedem habere inter perfectos, etiamsi baptizatus fuerit, nisi sit chrismate ab Episcopo consignatus. Hæc *Clemens*. Septiformem autem gratiam spiritus intelligunt, sicut solent numerare septem dona spiritus. In Confirmatione enim sic inter alia orat Episcopus super confirmandum: *immitte in eum Spiritum sanctum tuum, septiformis gratiæ tua paracletum, de cælis: spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilii & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis: & imple eum spiritu timoris tui: & signa eum signaculo crucis sanctæ, propitiatus, & Spiritum sanctum non amittat, in vitam æternam.*

c. 47. Et ex *Cypriani* quodam suppositio sermone de chrismate hæc verba transsumunt: *Ex hoc humore constat descendere omnes gratiarum diuisiones, quas Spiritus sanctus, prout vult, singulis distribuit & largitur. Ex huius vnctionis beneficio, & sapientia nobis, & intellectus diuinitus datur, consilium & fortitudo cælitus illabitur, scientia & pietas, & timor inspirationibus supernis infunditur. Hoc oleo vncti, cum spiritualibus nequitiis colluctamur: ne sæ(?)toribus spuriis imbui possimus, qui balsami spiritualis odore fragramus.*

Accommodant etiam ad suam confirmationem, quod *Cyprianus* habet Epist. 12. lib. 1. *Vngi quoque necesse est eum, qui baptizatus sit, vt accepto chrismate — — esse vnctus Dei, & habere in se Christi gratiam possit.* Et lib. 2. Epist. 1. *Tunc demum plane sanctificari, & esse filii Dei possunt, si vtroque Sacramento,* Baptismi scilicet & impositionis manuum, *nascantur.* Semper autem meminerit Lector, fieri antithesin inter efficaciam Baptismi, & inter virtutem Confirmationis, vt ea, quæ Confirmationi tribuuntur, in Baptismo dari & accipi negentur.

al. 70. f. 190.

al. 72. f. 190.

Ita *Concilium Laodiceum* Canone 48. inquit: *Oportet baptizatos post baptismum sacratissimum chrisma percipere, & cælestis regni participes fieri.*

Cornelius apud *Euseb.* lib. 6. cap. 43. * „dicit: Nouatum, licet baptizatus fuerit, „tamen quia signaculo chrismatis post„modum consummatus non fuerit, „ideo non potuisse vnquam Spiritum san„ctum consequi. *Melchiades* de Consecrat. dist. 5. *Spiritus sanctus* in Baptismo *pulchritudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmentum præstat ad gratiam: in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam: in baptismo abluimur, in confirmatione roboramur.*

Hoc *Gropperus* in prouinciali Concilio Coloniensi ita explicat: *In Baptismo Filii Dei renascimur, & cælestis hæreditatis promissionem accipimus: sed vt hanc retineamus, pupillari tutore opus est. Quare non satis est, in baptismo accipere Spiritum innouantem, nisi & per confirmationis Sacramentum accipiamus Spiritum tuentem ac defendentem. Nam quatenus Spiritus sanctus in confirmatione datur, paracletus est, qui regenerati in Christo & custos & consolator & tutor est.*

Rabanus de Consecratione, distinct. 5. In baptismo Spiritus sanctus descendit *ad habitationem Deo consecrandam*: in vnctione vero confirmationis, Spiritus sanctus *cum septiformi sua gratia, & omni plenitudine sanctitatis & scientiæ & virtutis venit in hominem*, hoc est, in domum ipsam, quæ per baptismum consecrata est, inquit *Durandus*.

Qui etiam addit, per baptismum animam Christo desponsari, per confirmationem vero ditari & dotari. Item, per baptismum vulnera sanari, per confirmationem vero plenitudinem gratiarum conferri. Addit etiam: Post confirmationem ad confirmatum dici, *pax tecum.* Et hoc ita explicat: Nouus homo, qui secundum Deum creatus est, dignus est salutari: interim vero cum erat vetus, non erat salutandus, sed tantum erat pro eo orandum. Semper autem meminerit Lector, antithesin esse inter baptismum & confirmationem.

Concilium Aurelianense, de Consecrat. distinct. 5. *Nunquam erit Christianus, nisi in confirmatione Episcopali fuerit chrismatus.* Et glossa dicit: paruulum baptizatum, „& non chrismatum, habiturum mino„rem gloriam, quam qui etiam confirma„tus fuerit; & addit, hoc tunc saltem „concedendum esse, si ponatur, paruulo „in baptismo conferri gratiam. Et hoc Le„ctor bene obseruet, posse scilicet gratiam in vniuersum detrahi baptismo, & referri ad chrisma.

Concilium Turonense præcipit, sacrum chrisma circumspecte esse custodiendum. Et addit rationem: *Ne*, inquit, *illud, vnde Christo incorporamur, & vnde omnes fideles sanctificamur, aliquis infidelis tangat.*

Com-

* *Euseb.* H. E. l. 27, c. XLIII. f. 199. ὃ μὴ οὐδὲ τῶν λοιπῶν ἔτυχε, διαφυγὼν τὴν νόσον, ὧν χρὴ μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας κανόνα, τοῦ τε σφραγισθῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου. τούτου δὲ μὴ τυχὼν, πῶς ἂν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔτυχε;

Compendium Theologiæ inquit: *Confirmatio animam & corpus armat. Animam quidem, per impressionem characteris, contra pusillanimitatis vitium: corpus vero per clypeum crucis, contra insultus dæmonum, contra timorem in confessione nominis Christi audaciam præstat, pugnantem coronat, quod notatur vitta, qua circa caput confirmati ligatur.*

& VII. lectam. Tom. II. 178. *Gerson* citat ex *Hugone*: *Quid prodest, si per Baptismum a lapsu erigeris, nisi etiam per confirmationem ad standum confirmeris.*

IIII. Etiam colligat se Lector, expendatque secum. Si hæc omnia, quæ hactenus ipsis Pontificiorum verbis recitauimus, Baptismo detrahuntur, quam egenum, nudum, & miserum relinquatur Baptismi Sacramentum. Sed paulisper sustine bone Lector, audies enim, iuxta
c. 7. Dan. *Danielis* vaticinium, os loquens adhuc grandiora & magis horrenda. Ita enim in *Pontificali* inter cetera Episcopus orat, super balsamum: *Clementiam tuam deposcimus, vt huic vnguento spiritualem gratiam largiendo plenitudinem sanctificationis infundas: vt quicunque baptismate renati isto fuerint liquore peruncti, corporum atque animarum benedictionem plenissimam consequantur.*

Et quando balsamo oleum miscetur, Pontifex inter cetera ita orat: *Sancta Trinitatis perfectio te benedicat, & benedicendo sanctificet, concedatque, vt qui exterius inde perunctus fuerit, ita interius liniatur, quod omnibus sordibus corporalis materiæ carens, se participem regni cælorum effici gratuletur.* Item, *vt fiat omnibus, qui ex te vngendi sunt, in adoptionem filiorum per Spiritum S.* Et in præfatione Pontifex ita inter reliqua canit: *Creaturæ huius pinguedinem sanctificare tua benedictione digneris, & sancti Spiritus ei admiscere virtutem, cooperante Christi Filii tui potentia: vt sit his, qui renati fuerint ex aqua & spiritu, Chrisma salutis, eosque vitæ æternæ participet, & cælestis regni faciat esse consortes.* Item: *Hæc commixtio liquorum fiat omnibus ex ea perunctis propitiatio, & custodia salutaris in sæcula sæculorum.* Item, *vt fiat in adoptionem carnis & spiritus, his, qui ex te vngendi sunt, in remissionem peccatorum: vt efficiantur eorum corpora ad omnem gratiam spiritualem accipiendam sanctificata.*

Post consecrationem chrismatis cantores canunt inter cetera hunc versum: *Corde natus ex parentis, aluum implens virginis, pande vitam, claude mortem, consecrato chrismate.* Semper autem repetenda est illa commonefactio, esse antithesin inter Baptismum & Confirmationem: vt quod Confirmationi tribuitur, illud eo ipso Baptismus vel habere, vel conferre negetur.

Hæc ferme sunt mysteria traditionum de Confirmatione apud Pontificios: quæ ipsorum verbis recitaui, ne quis vel fingi arbitretur, vel inuidiosius, ad prægrauandam aduersariam partem, exaggerari clamitet. Animaduertit autem hinc Lector, non de re vel leui vel nihili, certamen esse, quando de Confirmatione cum Pontificiis disputatur.

Plenius etiam ex hac narratione intelligitur, quid duo primi Canones de Confirmatione complexu suo inuoluant & occultent. Et cognito vero disputationis statu, diligentius considerabuntur fundamenta, de quibus vel in confirmatione, vel in refutatione disputatur.

V. Secundo videndum iam est, quæ & qualia huius suæ sententiæ habeant & afferant fundamenta. Multa enim, & reuera magna sunt, quæ confirmationi suæ tribuunt. Et *Andradius* meus prolixe rhetoricatur. *Cum tanta sit humana naturæ infirmitas, vt præsentis mortis metus nos facile de fide deiicere atque deturbare possit:* quid si igitur Christus *hoc Sacramentum instituit, illique sanguinis sui vim & potentiam impressit, vt fidem nobis in sacro lauacro collatam firmaret, perficeret, atque veluti altissimis radicibus defigeret, quo mentes, tanta hac Spiritus sancti virtute confirmatas & roboratas, neque periculi tempestas, neque honoris aura posset a fidei cursu* vel *spe* vel *metu dimouere?* Nos igitur qui sumus, qui *diuinæ sapientiæ leges imponere, infinitam eius bonitatem, abditissimaque ipsius consilia* nostro *iudicio, tanquam norma quadam metiri* volumus: *vt ea solum Christo beneficia accepta* referamus, *quæ* nobis *necessaria* arbitramur, quæ *vero* comprehendere non possumus, illa *nefarie abiiciamus, aspernemur, conculcemus.* ita *Andradius.*

2. de fundamentis, quæ sua pro sententia afferunt. l.2.p.612. p. 612.

Cropperus etiam declamitat, post Baptismum tanquam post transitum mare rubrum, ingrediendum esse vastum huius mundi desertum: in quo cum hostibus, & internis & externis, carne scilicet, mundo & diabolo, priusquam in terram repromissionis perueniamus, sine intermissione dimicare oporteat: quorum hostium impetus tantus est, vt merito quis hanc initurus luctam terreatur, & abiectis Baptismi thesauris desperet: nisi interim agnoscat, Christum redemptorem aduersus hosce insultus alia parasse remedia, quibus luctantibus nobis subueniret; cumque inter hæc principem locum obtineat Sacramentum Confirmationis, magnæ esse & temeritatis & arrogantiæ, remedium illud tam vtile tam necessarium, repudiare velle. Ita ille.

VI. Nos vero, o boni, nequaquam ii sumus, qui pericula ab hostibus illis, carne scilicet, mundo & diabolo nobis imminentia, vel ignoremus, vel contemnamus.

Nec sane nostris viribus ipsorum insultus nos excipere & declinare, ita atque in fide persistere & perseuerare posse confidimus. Sed scimus & fatemur, necessariam nobis esse gratiam & confirmationem Spiritus sancti, qui *indesinenter* & *indeclinabiliter* (sicut *Augustinus* loquitur) nos ducat, regat, confirmet, roboret, confortet & conseruet. Scimus etiam, & fatemur, Spiritum sanctum efficacem esse in credentibus, non ἀμέσως, sed per certa media vel organa diuinitus ad hoc instituta. Et huiusmodi mediis reuerenter atque peculiari cum animi gratitudine vtendum esse, sedulo docemus & monemus: Scimus vero & hoc, non priuato arbitrio nobis fingenda, vel humana autoritate instituenda esse talia media, quibus Spiritus S. efficaciam tribuamus & alligemus. In hac igitur quæstione, quæ sint illa media, per quæ credendum sit, Spiritum sanctum velle efficacem esse, ante omnia petimus ex verbo Dei nobis monstrari expressum mandatum & promissionem diuinam. Quando enim illa habemus, tunc scimus remediis illis, vtpote diuinitus institutis, reuerenter esse vtendum, scimus etiam quid illis tribuendum sit.

Vbi responsio ad Andradii & Gropperi declamationes.

VII. Ad rhetoricas igitur declamationes *Andradii* & *Croppers* simpliciter respondeo. Fateor baptizatos in hac vita in magnis versari periculis spiritualibus: in quibus omnino ipsis necessaria sit gratia, gubernatio & confirmatio Spiritus sancti. Fateor etiam Spiritum S. hæc efficere & operari per certa media, tanquam per organa diuinitus ad hoc instituta. Quare omnino huiusmodi mediis reuerenter vtendum esse affirmo. Sed addo: non humano, vel nostro, vel aliorum iudicio metiendum, sed ex verbo Dei petendum, dicendum & monstrandum esse, quæ sint illa media. Quod si qua nobis proponuntur talia media, quæ ex certis, firmis & perspicuis Scripturæ testimoniis non habent nec diuinum mandatum institutionis, nec promissionẽ efficaciæ: opponimus dictum Christi: *Oues meæ vocem meam audient, alienam vero fugient*, & scriptũ est: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Non autem nulla Christus instituit media, ad conseruationem & confirmationem gratiæ in Baptismo collatæ: Inuenimus enim in Scriptura, Spiritum sanctum in Baptismo in nos opulente effundi: vt non in illo tantum momento quando tingimur, in nobis operetur, sed vt in gratia baptismi perpetuo nos conseruet, gubernet, confirmet, roboret, donec aliquando Deo, in altera vita, sistamur *sine macula*, Ephes. 5, 26. 27. Discimus etiam ex Scriptura, verbo confirmari animos discipulorum, Act. 14, 22. 15, 32. & 18, 23. Et in hunc vsum institutum esse scimus Sacramentum Eucharistiæ, vt spiritualis vita, in quam per Baptismum renati sumus, in nobis conseruetur, confirmetur & roboretur, iuxta dictum: *Qui manducat me, viuet ipse propter me.* Hisce mediis, quæ habent Scripturæ testimonium, docemus, in lucta aduersus spirituales hostes, ad confirmationem vtendum esse, auditu, meditatione, fide, lucta & oratione.

Ioan. 10, 27.
Exod. 20, 7.
Ioan. 6, 57.

Sed quid, inquiunt, si præterea Christus etiam Sacramentum Chrismatis ad confirmationem instituisset? Respondeo: Si necessarium iudicasset, sine dubio instituisset. Et si de institutione, hoc est, de mandato Christi, & promissione, ex verbo Dei certi redderemur, grato animo illud amplecti vellemus. Sed hæc ipsa est quæstio, quæ in controuersia posita est, quam nisi liquido ex certis, firmis & perspicuis Scripturæ testimoniis nobis probauerint, non patiemur nos a promissione Baptismi, a verbo & Eucharistia, a fide & oratione, quæ media testimonium habent verbi Dei, abduci ad humanas adinuentiones, quamcunq; speciem habeant, siue antiquitatis, siue autoritatis. Ille enim solus potest Sacramentum instituere, qui potest Sacramento spiritualem efficaciam tribuere: sicut Scholastici recte dicunt.

Vlterior discussio argumentorum, quæ Pontificii adducunt.

VIII. Auscultemus igitur, quæ & qualia pro suo Chrismate ex verbo Dei fundamenta & argumenta nobis proferant Pontificii. Ante trecentos autem annos, *Alexander Alensis* parte 4. quæst. 24. membro 1. publice disputauit, Sacramentum Confirmationis Pontificiæ nec institutum, nec dispensatum fuisse, vel a Christo, vel ab Apostolis, quia in Scriptura non legatur: & quia nec Christus, nec Apostoli, vsi sint illa materia & illa forma: dicit igitur, post mortem Apostolorum, Sacramentum illud ab Ecclesia in Concilio Meldensi institutum. Et hanc sententiam sequitur etiam *Bonauentura*, qui addit lib. 4. distinct. 7. quæst. 2. ideo materiam Confirmationis necessario prius debere esse consecratam, quia Christus illam non instituerit, atque propterea nullam ei vim dederit, sicut aquis Baptismi. Alii disputarunt, Sacramentum illud Chrismatis non quidem a Christo, sed ab Apostolis esse institutum. *Thomas* vero cum suis, quia videt quantum sit incommodi, obtrudere aliquid Ecclesiæ titulo Sacramenti, quod nec institutionem, nec mandatum, nec promissionem Christi habeat: fingit igitur Christum instituisse & materiam illam, & formam confirmationis, addidisse, etiam mandatum & promissionem de efficacia, plane ita, sicut supra illa descripta est.

in 4. Sentent. dist. 7. q. 1. art. 1. 2. 3. & in Sum. 3. q. 72. art. 1.

Quia

Quia vero fateri cogitur, nec Christum, nec Apostolos illam siue materiam, siue formam vsurpasse, vlterius fingit: Christum ita instituisse, vt nec ipse nec Apostoli illa materia & forma vterentur: sed vt cessantibus sensibilibus Spiritus sancti signis, tunc demum in Ecclesia vsurparetur linitio Chrismatis, & forma illa verborum: & indubitato tunc adfuturum effectum illum, sicut tradunt, & credi volunt Pontificii. Sed cum eo *Thomas* venit, vt illa, quæ tanta cum asseueratione dicit, probet, fatetur nullam in Scriptura litteram extare, quod, quando, vbi & quomodo Chrismationem illam Christus instituerit. Sed quia Ioannes cap. 20, 30. inquit, *Christum multa signa fecisse, quæ non sint omnia scripta*: ideo etiam credendum esse, Chrismationem plane eo modo, sicut Pontificii fabulantur, a Christo institutam esse, licet probari non possit. Egregia vero fundamenta! Agnoscit *Thomas*, necessariam esse diuinam institutionem ad hoc, vt aliquid sit vere & proprie sacramentum, atque ideo necessarium esse, si Confirmatio debet sacramentum esse, vt habeat institutionem Christi. Sed quia illam nec ostendere, nec probare potest, fingit, & tanquam αἰτήματα postulat, quod in primis probandum erat: cum potius inuertere debuisset argumentum, quia institutio chrismatis non potest ex verbo Dei ostendi & probari, ideo non esse vere & proprie sacramentum. Sicut *Gabriel* quærit, quare vnctio, quæ fit in ipsa actione baptismi, & ante & post tinctionem, non sit peculiare sacramentum? Et reddit hanc rationem, quia non habeat institutionem diuinam.

Sterilitas Thomisticæ probationis.

IX. Hanc igitur infirmitatem & frigiditatem Thomisticæ probationis animaduertentes Pontificii, quod ita iudicari possent habere sacramentum confirmationis, sine verbi Dei confirmatione, sparserunt, & Ecclesiæ obtruserunt apocrypha, incerta, vetustati ignota, supposititia, fictitia, & commentitia aliquot scripta, quæ vetustissimis quibusdam Romanæ Ecclesiæ Episcopis, qui pietatis constantia, partim etiam martyrio celebres fuerunt, tribuerent. In illis *Clemens* fabulatur, se doctrinam illam de chrismate a beato Petro accepisse: & ceteros etiam Apostolos, præcipiente Domino, ita docuisse. Sed *Eusebius* scribit, Clementis scripta, excepta vnica ad Corinthios Epistola, suo iam tempore adulterata, fuisse: atque ideo *Gelasius* distinct. 15. illa inter apocrypha reiicit. Inde ne igitur diuina institutio chrismationis probabitur? Sed, inquiunt, Fabianus martyr ille Christi, in Epistola, quæ ipsi nunc tribuitur, affirmat prædecessores suos a sanctis Apostolis accepisse, qui idem etiam tradiderint in Romana, Antiochena, Hierosolymitana & Ephesina Ecclesia, quod Christus in vltima cœna, cum discipulis pedes lauisset, chrismatis consecrationem tradiderit & docuerit, sicut in Pontificali ea describitur. Sed non tantum incertum est testimonium illud, vtpote ex apocrypho & adulterino scripto: sed mendacium est (neque enim possum aliter appellare) & quidem toti vetustati etiam, quæ admiratrix fuit vnctionis, ignotum. *Tertullianus* enim de baptismo dicit, vnctionem non ex Christi institutione, sed *ex pristina disciplina* veteris Testamenti sumptam esse. Sermo de ablutione pedum, qui *Cypriano* tribuitur, chrisma numerat inter ea, quæ non Christus ipse, sed Apostoli per Spiritum sanctum instituisse existimentur. Et in sermone de chrismate affirmat, vnctionem chrismatis ex ceremoniis veteris Testamenti reliquam mansisse. *Basilius* etiam dicit, nullum extare λόγον γεγραμμένον de vnctione chrismatis. Ignorauit igitur illam Fabiani Epistolam.

l. 3. H. E. c. 38. *c. 70.* *c. 47.* *Serm. de Sp. S. c. 27.*

Vt de ceteris, quæ ex Scriptura exsculpere conantur.

X. Audit igitur Lector, quod etiam diligenter expendet, quæ, qualia, quam certa & firma argumenta & fundamenta diuinæ institutionis habeat Pontificiorum confirmatio. Considerabit & hoc Lector, quomodo præsumptæ suæ opinionis vndecunque conquirant qualiacunque suffragia. Primo enim ostendimus, quomodo Scholastici disputarint. Secundo recensuimus, quomodo ex apocryphis & supposititiis scriptis conati sint confirmationem suam confirmare, & quam feliciter. Quia vero adulterinis hisce & supposititiis præsidiis, luce verbi Dei, hoc est, gladio spiritus, deiectos se intelligunt: Tertio igitur tandem ex Scriptura emendicare incipiunt suffragia quædam, quæ vel in speciem præsumptæ opinioni aliquo modo obducere possint. Audiamus vero & illa, qualia sint, & quid efficiant. Christus (inquiunt) Apostolis per baptismum promisit *virtutem Spiritus*, Luc. 24, 49. Act. 1, 8. & illam promissionem die Pentecostes, misso in specie linguarum ignearum Spiritu sancto, impleuit. Apostoli etiam baptizatis manus imposuerunt, qui *ita acceperunt Spiritum S.* Act. 8, 17. & 19, 6. Ergo nunc in Ecclesia chrismate, sicut in Pontificali describitur, consecrato linienda est frons baptizatorum, cum forma illa verborum, quæ supra descripta est, & sequentur effectus supra recitati.

Immane vero, quanto plus est in hac forti conclusione, quam in præmissis. Audio & lego, quod scriptum est, Act. 1, 8. 8, 17. & 19, 6. Inuenio autem visibilia dona Spiritus: vt miraculum lingua-

guarum, & alia, in prima Ecclesia baptizatis collata fuisse per impositionem manuum. Habuerunt igitur de his donis promissionem. Et cum Ananias, Act. 9, 17. Paulo manus imponeret, vt repleretur Spiritu sancto, dicit, se ad hoc a Deo missum esse. Habuerunt igitur Apostoli eius, quod faciebant, & mandatum, & promissionem. Et si effusio illorum sensibilium donorum adhuc in Ecclesia duraret, recte adhiberetur etiam impositio manuum, quæ & ad orationes adhiberi solebat: & præcipue quando per manus Apostolorum fiebant miracula, Act 8, 17. 18. Sed miracula illa iamdudum desiisse in Ecclesia, extra controuersiam est. Temporarium igitur non vniuersale & perpetuum fuit illud, quod de Apostolis scribitur, Actor. 1, 8. 8, 17. & 19, 6. De illis enim sacramentis, quæ perpetuo in Ecclesia durare debent, & quorum vsus vniuersalis est, Scriptura addit has notationes, *vsque ad consummationem seculi*, Matth. 28, 20. Item: *Donec veniat*, 1. Corinth. 11, 20. *Baptizate omnes*, Matth. 28, 19. *In vnum spiritum omnes potati sumus*, 1. Corinth. 12, 13. Legimus autem ipsis Apostolorum temporibus non omnibus baptizatis manus ab Apostolis impositas fuisse, nec omnes accepisse visibilia illa dona Spiritus: quibus tamen necessaria dona confirmationis, incrementi, & perseuerantiæ non deferunt. Nam Actor. 11, 22. ad Antiochenos mittitur Barnabas, qui sine impositione manuum, verbo Dei ipsos adhortatur ad constantiam & perseuerantiam in accepta gratia. Et huic exhortationi Deus sua benedictione adfuit. Ita verbo Dei confirmant animas discipulorum, vt in accepta gratia perseuerent & crescant. Actorum 14, 22. 15, 32. & 18, 23.

XI. Incumbit igitur Pontificiis hæc probatio, vt ostendant mandatum Dei, quod illud Apostolorum factum Actor. 8, 17. & 19, 6. vsque ad consummationem sæculi, donec Christus ad iudicium veniat, in Ecclesia imitandum, vsurpandum & frequentandum sit. Nulla enim sanctorum exempla imitanda sunt, de quibus non extat verbum & mandatum Dei, ad nos etiam pertinens. Monstranda etiam est promissio de efficacia, si illud, quod Apostoli tunc fecerunt, imitati fuerimus. Neutrum vero ostendi & probari potest. Qualis igitur sit consequentia, a facto illo Apostolorum, ad Pontificiam confirmationem, manifestum est, vel ex hoc exemplo. *Balthasar* primus ferme inter Anabaptistas ita argumentabatur: Christus infantibus, qui sibi adducebantur, benedictionem conferebat, non Baptismo, sed impositione manuum, Marci 10. 16. Ergo & nos non debemus infantes baptizare, sed tantum manus ipsis imponere; & ita conferetur ipsis benedictio. Sed nos de baptismo habemus mandatum & promissionem. Non igitur sine mandato & promissione, illud, quod Christus quidem fecit, nobis vero faciendum non mandauit, imitari debemus, & relinquere illud, de quo habemus manifestum verbum Dei, complectens vniuersam Ecclesiam omnium temporum. Ita Christus Apostolis baptizatis insufflando dedit Spiritum sanctum, Ioan. 20, 22. Quare igitur ex nostro flatu non facimus peculiare sacramentum? Si dixeris, quia non habemus mandatum & promissionem Dei: idem & nos ad Apostolorum exemplum respondemus. Quod enim Pontifex inhalando in chrismatis pinguedinem, fingit se imitari illud, cum Christus insufflando dixit: *Accipite Spiritum S.* non tantũ ridiculum, sed magicũ, superstitiosum & blasphemũ est.

XII. Operæ pretium tamen est, considerare, quam liquido, quam certo, & quam acute Pontificii chrismationem suam ex historiis illis, Act. 2, 3. 8, 17. & 19, 6. probare satagant. Si enim in confirmatione sua, vel ignem adhiberent, vel impositionem manus retinerent, aliqua esset externa species conuenientiæ, licet coniuncta cum κακοζηλίᾳ, quia destitueretur mandato Dei. Nunc vero chrismationem suam ex historiis illis confirmare volunt. Arbitror autem diuinitus factũ esse, quod non est retenta impositio manuum in Pontificia confirmatione, sed substituta est chrismatio: vt Ecclesia, animaduersa palpabili differentia, inter impositionem manuum & chrismationem in fronte, non tam facile seduci posset allegatione illarum historiarum Act. 2, 3. 8, 17. & 19, 6. Sed iam arrige aures optime Lector: magnum enim & insigne audies acumen. Act. 2, 3. externum elementum est ignis, in specie dissectarum linguarum. Act. 8, 17. & 19, 6. est impositio manuum. Vsque adeo vero idem est elementum seu eadem materia, etiam in pontificiorum confirmatione, vt in illis historiis dicatur fundamentum institutionis habere. Quomodo vero illud? Miraberis scio, vbi audieris. Igni in Pentecoste respondet in Pontificia confirmatione, oleum. Qua ratione? Quia oleum nutrit ignem. Sed idem facit etiam baculus quercinus, fumo bene induratus. Speciei linguarum respondet balsamum, quia est odoriferum. Sed quid linguæ seu gustui commune est cum odoribus? Num lingua odoramur? Sed hæc forsitan dictata sunt inter homines, qui quatuor tantum sensus agnoscunt: quibus scilicet gustus & odoratus in idem recidunt. Sed mane, bone Lector: nondum habes omnia. Desideras enim forsan impositionem manu-

manuum, cuius fit mentio Act. 8, 17. & 16, 16. En tibi illam: Quia enim in Pontificia Ecclesia sequi idem est, quod præcedere, ideo Episcopus percutiens confirmatum in maxillam post confirmationem, repræsentat impositionem manuum in Actis, quæ tunc præcessit donationem Spiritus. Quid vero audio? Estne igitur manus imponere, alapis aliquem in faciem cædere? Quando igitur Christus dicit, *super ægrotos manus imponent*, sensus erit: Decumbentes alapis bene cædent, & tunc peius habebunt. Quid vero sunt, si hæc non sunt professa verbi Dei ludibria? Non autem finxi hæc, sed ex *Durando* descripsi, quæ nostra etiam tempestate *Fridericum Nauseam* publice repetere & confirmare non puduit. Et talis quidem est materiæ confirmationis probatio ex Scriptura. Consecrationem vero, seu potius excantationem chrismatis, qualis in Pontificali describitur, ne vlla quidem syllaba ex Scriptura probare conantur, quia ne in speciem quidem illud facere possunt.

Matt. 16, 18.

XIII. Quid vero de forma confirmationis. *Signo te* &c. Nunquid ex Scriptura probari potest, vel Christum instituisse, vel Apostolos vsurpasse illam formam verborum? Certe, ne fingi quidem hoc potest: immo nec in vetustis scriptoribus, nec in canonibus, forma illa verborum expressa est, nisi quod posteri videntur eam fabricasse, immo adulterasse ex *Ambrosii* sententia, de his qui initiantur. c. 7. Quod enim sacerdos post baptismum ibi dicit: *Signauit te Deus pater, confirmauit te Christus Dominus, & dedit pignus Spiritus in corde tuo*, illud postea Pontificius delibutor ad suum chrisma transtulit: *Signo te, confirmo te chrismate salutis*, &c. Et inde fit, quod in ipsis Pontificalibus non eadem est illa forma. *Gabriel* enim recitat, quosdam pro *chrismate salutis, dicere chrisma sanctificationis*. *Gerson* habet hanc formam: *Firmo te signo crucis, & chrismate*, &c. Tam scilicet certa sunt omnia.

Nihil ex ... forma confirmationis. T. IV. f. 349.

XIIII. Materia igitur & forma confirmationis, nulla in Scriptura habet, vel apparentia saltem fundamenta seu testimonia. Liberalius igitur & prudentius illi fecerunt, qui simpliciter, quod res est, fassi sunt: Pontificiam Ecclesiam non ex Scriptura, sed extra & præter Scripturam habere confirmationis suæ & materiam & formam. Magis enim ludibrio exponitur, quam probatur Papistica confirmatio, quando eius probatio hoc modo vel tentetur saltem ex Scriptura.

ne etiam ... Materia,

XV. Superest igitur quæstio de promissione efficaciæ. Hic vero fucum facere conantur imperitis. Dicunt enim, licet sensibilia & miraculosa illa dona spiritus, Act. 2, 3. 8, 17. & 19, 6. iam desierunt; vniuersales tamen & perpetuæ sunt promissiones, de gratia confirmationis, de dono perseuerantiæ, de conseruatione & augmento donorum spiritualium, de corroboratione per spiritum aduersus carnem, mundum, & diabolum, &c. Et his recensitis statim attexunt: Quicunque cum Pontificali non exclamauerit: *Aue sanctum chrisma*: illum omnes illas promissiones conuellere, & proculcare. Nos vero dulcissimas illas promissiones, de necessariis donis & subsidiis Spiritus, post baptismum, toto pectore amplectimur, & earum fiducia cum hostibus spiritualibus luctamur, & Deum inuocamus. Hoc vero loco quæstio est, non de ipsis promissionibus, quas in verbo Dei extare certum est: sed quæstio est, an illas promissiones Deus velit ad delibutionem Pontificii chrismatis alligatas esse, ita vt tunc & per illud medium efficacia illa Spiritus detur, quando Episcopus chrismate pôtificaliter excantato frontem, additis certis verbis, & vna bona alapa inungit. Hoc est, quod quæritur, quodque ex Scriptura, ne vna quidem littera, probari potest. Non enim sequitur: In Scriptura extat promissio, ergo fabricandum est humano arbitrio sacramentum, per quod promissio illa applicetur. Quæ enim talia sacramenta, per quæ promissionum applicatio fieri deberet, Christus in nouo Testamento haberi voluit: ea ipse sua voce instituit, & in Scriptura Ecclesiæ promulgauit.

ne promissio gratia, quam illi ...

ex sacris litteris doceri possit.

XVI. Sed inquiunt: Apostoli tamen habuerunt peculiare externum signum, impositionem scilicet manuum, per quam conferebatur Spiritus sanctus, Act. 8, 17. & 19, 6. Et nemo dicere audebit, Apostolos hoc fecisse sine mandato, & promissione diuina. Est ergo in nouo Testamento peculiare sacramentum institutum, & ordinatum ad conferenda dona confirmationis. Efficax enim signum gratiæ est definitio sacramenti. Respondeo: vt aliquid sit sacramentum Ecclesiæ, requiritur vniuersalitas (vt sic loquar) mandati & promissionis diuinæ, complectens omnes ministros, & omnes fideles omnium temporum in nouo Testamento. Christus enim insufflando dedit Spiritum sanctum, Ioan. 20, 22. Sudaria & vmbræ Apostolorum sanarunt infirmos. Quare vero inde non facimus sacramenta vniuersalia, nisi quia nos non habemus mandatum de imitatione: nec si imitari voluerimus, promissionem de efficacia habemus? idem ergo & hoc loco requirimus, vt ostendatur nobis mandatum generale, omnibus temporibus, ab omnibus ministeriis in Ecclesia

Obiectio ex Act. 8, 17. & 19, 6.

Responsio.

illud faciendum esse, quod Apostoli Actor. 8,17. & 19,6. fecerunt. Apostoli enim multa habuerunt peculiaria priuilegia, reliquis Ecclesiæ ministris non imitanda. Nec ipsi Apostoli impositionem manuum voluerunt esse ordinarium & generale medium, sine quo gratia confirmationis non conferretur a Deo: multi enim gratiam confirmationis acceperunt, sine impositione manuum, vt Antiocheni, Act. 11,23. Sed Apostoli illo ritu visibilia dona spiritus, vt donum linguarum, contulerunt: quæ miracula iam in Ecclesia desiisse, manifestum est. Et si maxime ritus ille Apostolorum esset (quod tamen non est) sacramentum vniuersale, qua autoritate Pontificii, abolita Apostolica impositione manuum, delibutionem incantati chrismatis substituere potuerunt, & ad illam allegare promissiones? Chrismatis enim institutio in nouo Testamento ex Scriptura ostendi & probari non potest. Num vero nulla plane sunt media, per quæ Deus conferre velit dona confirmationis & perseuerantiæ? Sunt omnino diuinitus ordinata, certa, siue organa, siue media, per quæ Spiritus sanctus dona illa vult conferre, confirmare, augere & conseruare, verbum scilicet, Eucharistia, fides, oratio, lucta, exercitium acceptorum donorum mentis. Inter hæc vero crucifactionem Pontificii chrismatis non legimus.

Est igitur confirmatio illa non solum sine verbo Dei,

XVII. Planissimum igitur factum est, nec materiam, nec consecrationem materiæ, nec formam, nec effectus Pontificiæ confirmationis, vllum certum, firmum, perspicuum, & idoneum habere Scripturæ testimonium. Verissime itaque dicitur, Pontificios totum sacramentum suæ confirmationis habere sine Scripturæ testimoniis & fundamentis. Relegat autem iam Lector ea, quæ Pontificii suæ confirmationi tribuunt: sicut illa supra ipsorum verbis recitauimus, & cogitet, quanta sit audacia, & quanta temeritas, ne durius nunc appellem, talia, tot & tanta tribuere materiali pinguedini, sine mandato, sine testimonio & promissione verbi Dei.

sed etiam illi contrariatur,

XVIII. Accedit vero præterea, quod non tantum est sine verbo Dei, verum etiam contra verbum Dei pugnat illa chrismatica Pontificiorum confirmatio. Quando enim alicui vel materiæ, vel actioni tribuitur efficacia aliqua, siue corporalis, siue spiritualis, quam non habet vel ratione physica, vel ex mandato, institutione & promissione diuina, hoc reuera est, vel superstitiosum, vel magicum: & si absque mandato Dei adhibeatur nomen diuinum, peccatum est contra secundum præceptum, & eo grauius peccatum est, quo excellentiores effectus illi rei sine mandato & promissione Dei tribuuntur. Ad hoc axioma conferatur consecratio chrismatis, quæ in Pontificali extat, & exhorrescet Lector. Neque enim quicquam releuatur illa Pauli sententia, 1. Tim. 4,5. *Sanctificatur creatura per verbum Dei, & orationem.* Non enim loquitur ibi de quauis creaturarum transmutatione, per verbum & orationem tentanda. Si enim totum Euangelium Ioannis legeretur, & totum Psalterium recitaretur super vtricam, ne vreret, aut super ouum, vt fieret globus bombardacius, nihil efficeretur; sed excepto dono miraculorum, quæ per verbum & orationem fiunt, duplex est sanctificatio creaturarum, per verbum prior, de qua Paulus in illo loco loquitur, quod vsus earum redditur sanctus, vt nihil sit reiiciendum, sed *cum gratiarum actione* bona conscientia, in eo vsu, ad quem creatæ sunt, vsurpari possint *a credentibus & agnoscentibus veritatem*; hæc enim sunt Pauli verba. Alter est, quando virtute verborum institutionis diuinæ aqua sanctificatur, vt sit baptismus; panis & vinum sanctificantur, vt sint in Eucharistia corporis & sanguinis Domini. Neutro vero modo fit consecratio chrismatis; destituitur enim diuina institutione: nec natura ad hos effectus creatum est, vel oleum, vel balsamum.

imo e diametro pugnat cum baptismo.

XIX. Illud vero præcipue in hac disputatione consideretur, quod in priori membro ostendi, quod pleraque omnia, quæ Pontificii suæ confirmationi tribuunt, manifeste derogant dignitati & virtuti ipsius baptismi. Quæ enim chrismati tribuuntur, ea ex antithesi baptismo detrahuntur. Si enim baptismus illa conferre crederetur, quorsum opus esset illinitione chrismatis? vt sine iniuria & contumelia sacrosancti baptismi Pontificia doctrina de chrismate recipi & approbari non possit. Colligantur itaque hæc in breuem tabellam, quæ supra fusius sunt explicata. Baptismus non efficit, nec Christianos, nec plene Christianos: sed hoc perficit confirmatio. In baptismo non datur Spiritus sapientiæ, intellectus, consilii, fortitudinis, scientiæ, pietatis, timoris, &c. sed hoc fit in confirmatione. Spiritus sanctus, quo resistamus cupiditatibus, mundo & diabolo, non datur in baptismo, sed in confirmatione. Baptizati non possunt in se gratiam Christi habere, nisi vngantur; non sunt plene filii Dei, qui baptizati sunt, si non vngantur. Baptismus non facit regni Dei participes, sed hoc facit confirmatio. In baptismo non accipimus Spiritum tuentem, defendentem, gubernantem, roborantem. In baptismo tantum præparatur habitatio Deo, non autem

venit

venit vel Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus in domum suam, sed hoc primum fit per confirmationem. Baptismus non confert plenitudinem gratiarum, sed hoc facit confirmatio; per chrisma Christo incorporamur, & inde sanctificamur, &c. Hæc sunt Pontificiorum verba. Integræ enim sententiæ in primo membro sunt recitatæ. Ex altera vero parte scribantur Scripturæ sententiæ de baptismo, Marc. 16, 16. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* Rom. 6, 3. sq. *In mortem eius baptizati sumus, consepulti cum illo, per baptismum in mortem. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus, scientes quod vetus noster homo simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati.* 1. Cor. 12, 13. *In vnum corpus baptizati sumus.* Gal. 3. 27. *Quotquot baptizati estis, Christum induistis.* Ioan. 3, 5. *Qui renatus fuerit ex aqua & Spiritu, intrabit in regnum cælorum.* Ephes. 5, 25. 26. 27. *Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo, vt exhibeat sibi gloriosam Ecclesiam sine macula,* &c. Tit 3, 5. 6. 7. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos opulenter per Iesum Christum, vt ipsius gratia iustificati, heredes simus vitæ æternæ.* 1. Petr. 3, 21. *Baptisma nos saluos facit, quo fit, vt conscientia bene respondeat apud Deum, per resurrectionem Christi.*

XX. Hæc inter se conferantur: & manifestum erit, Pontificiam doctrinam de confirmatione cum insigni iniuria & contumelia baptismi coniunctam esse. Et quis non sperasset fore, vt in Concilio, si non omnia talia, aliqua saltem, si non corrigerentur, saltem mitigarentur? Sed quæ sit mens Tridentina, tres illi Canones de confirmatione, inuoluentes & approbantes omnes & Scholasticorum & Monachorum opiniones de confirmatione, abunde testantur. Consideretur vero & hoc, quod ipsa actio baptismi pugnat cum Pontificiorum opinionibus de confirmatione. Dicunt enim, in baptismo non dari Spiritum sanctum, ad pugnam contra Diabolum: Sed in actione babptismi multis verbis & exigitur, & fit abrenunciatio Satanæ. Dicunt in Baptismo non dari Spiritum tuentem & defendentem. Atqui Baptista in ipsa actione orat: *Qui te regenerauit, custodiat te in vitam æternam,* &c.

XXI. Sicut igitur in primo membro explicauimus, qualem confirmationem Pontificii in sua Ecclesia habeant, agnoscant & intelligant: ita iam liquido ostendimus, quale illud sacramentum sit, si ad Scripturæ normam exigatur: quod omnino fieri necesse est. Nam sicut inquit sententia *Bedæ*, quæ citatur 8. q. 1. cap. *Nec sufficere*: Nobis *sacris litteris vnica est credendi pariter & viuendi regula præscripta.* sup. Matth.

XXII. Tertio, quædam etiam de illis sententiis dicenda sunt, quæ ex veterum scriptis ad stabiliendam Pontificiam chrismationem cumulari solent. Hæc vero disputatio nihil præiudicare, vel debet, vel potest illis fundamentis, quæ ex perspicuis & solidis Scripturæ testimoniis in secundo membro ostendimus. Recte enim & vere dicit *Augustinus* contra litteras Petiliani, l. 3. cap. 6. Si quis *de quacunque re, quæ pertinet ad fidem, vobis annunciauerit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit*: siue sit Episcopus, siue Apostolus, siue etiam Angleus de cælo. *Sacra* enim *Scriptura doctrina nostra regulam figit*, inquit de bono viduitatis, c. 1. Ideo concludit, c. 3. de vnitate Ecclesiæ: *Quicquid attulerint, & vndecunque* attulerint, *audiamus potius, si oues eius sumus, vocem Pastoris nostri.* Non ergo audiamus: *Hæc ego dico, hæc tu dicis*: sed, *hæc dicit Dominus.*

3. de sententiis veterum.

T. VII. f. 113.

T. IV. f. 725.

T. VII. f. 345.

XXIII. Ne tamen in vniuersum contemnere & conculcare videamur veteris Ecclesiæ iudicia, reuerenter enim veneramur antiquitatis canitiem, sed ea moderatione, qua ipsi hoc fieri voluerunt, sicut in priori parte huius examinis, ipsorum Patrum verbis, hoc ostendimus: Quædam igitur dicemus de illis sententiis, in quibus veteres meotionem faciunt chrismatis: quas omnes Pontificii ad suam illam confirmationem, sicut eam in primo membro descripsimus, detorquent.

quæ fusius considerantur & distinctione.

XXIIII. Quia vero dissimiles sunt illæ veterum sententiæ, vt explicatio eo sit planior & expeditior, ad cumulum illum sententiarum adhibebimus distinctionem, quæ ex ipsa rei natura sumpta manifesta erit.

1. enim præcipuæ sententiæ, quæ de Chrismatione allegantur, sumptæ sunt ex scriptis, quæ partim ab ipsa Ecclesia Romana inter apocrypha relata sunt: partim veræ antiquitati prorsus sunt ignota; supposititia igitur, & commentitia esse non est dubium, vt sunt Decretales veterum quorundam Romanorum Pontificum, de quibus quid etiam *Cusanus* Cardinalis iudicet, in priori Examinis parte notauimus. Ita etiam magnifice solent in hac disputatione citare sermonem *Cypriani* de chrismate, quem tamen constat esse ψευδεπίγραφον. De illis igitur sententiis multum disputare, nihil attinet. Commonefaciendus tamen obiter est lector, qualis sit illa caussa, ad cuius pro-

bationem tot apocrypha, supposititia & commentitia suffragia emendicari necesse sit, &c.

2. Quædam sententiæ de vnctione chrismatis ex schola Montanici paracleti prodierunt. Ex professo enim Monta- f. 705. nicum est, quod *Tertullianus* de baptismo inquit, eos, *qui baptizantur in aquis, non consequi spiritum S. sed in aqua mundatos, sub angelis tantum præparari Spiritui* f. 706. *sancto:* „qui demum, postquam egressi „sint de lauacro, per benedictam vnctio„nem & impositionem manus aduoce„tur, & inuitetur. Hanc sententiam *Hieronymus* multis verbis ex Scriptura re- T. II. opp. f. 94. sq. futat, in Dialogo aduersus Luciferianos. Scriptura enim manifeste affirmat, *Spiritum S. effundi*, & quidem *opulente* effundi, *per lauacrum regenerationis & renouationis.* Tit. 3,5.6. *Renascimur* enim *ex aqua & spiritu*, Ioan. 3,5. Christus *lauacro aquæ in verbo sanctificat & mundat Ecclesiam*, Ephes. 5, 26. Ex *Tertulliano* vero magistro suo *Cyprianus* hausit, quod l. 2. Epist. 1. ita discerpit sententiam Christi, Ioan. 3,5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu*; quod *baptismo* tantum *aquam* tribuit. *Spiritum S.* vero tribuit *vnctioni & impositioni manuum.* Et addit, non posse esse filios Dei, *si non vtroque sacramento nascantur*, lauacro scilicet aquæ in verbo, & vnctione chrismatis. Non igitur multum nos mouebit altera *Cypriani* sententia, l. 1. Epist. 12 vbi asseuerat, *necesse* esse *vngi eum, qui baptizatus sit, vt accepto chrismate, habere in se Christi gratiam possit*, &c. Constat enim ex qua schola, Montani scilicet, sententiæ illæ prodierint. Et profecto falsum est, baptizatum non habere in se gratiam Christi, sed eam demum accepto externo chrismate donari. Illæ enim & *Tertulliani* & *Cypriani* sententiæ, ne illam quidem distinctionem agnoscunt: qua baptismo tribuunt spiritum regenerationis, & gratiam remissionis; chrismati vero spiritum & gratiam confirmationis: sed simpliciter, & in genere, gratiam Christi & Spiritum S. baptismo detrahunt, & ad vnctionem chrismatis referunt. Ideo etiam posteritas coacta fuit, sententias illas mitigare. Quæ igitur præterea aliæ inter sententias de chrismate, in primo membro recitatas, Montani scholam resipiant, ex hac commonefactione iudicari potest. Non ergo sine iudicio patiamur nos a Scripturæ sententia dimoueri, quando inueteratis abusibus & erroribus antiquitatis titulus obducitur & prætenditur. Quale enim illud sit, ex hoc loco æstimari potest.

3. Sed tamen quidam etiam probati scriptores ex Patribus in suis libris vnctionis mentionem faciunt: nempe sicut alias multas ceremonias, quæ suo tempore in actione baptismi, sine mandato diuino, ex Ecclesiastica traditione, vsitatæ fuerunt, recensent & describunt. Non autem efficaciam illam quam Scriptura baptismo tribuit, ei vel detrahunt, vel partiuntur inter tales ceremonias, & ipsum baptismum, sicut Pontificia confirmatio facit: sed dicunt, istis superadditis signis significari & declarari ipsam baptismi efficaciam. Vnctionem vero adhibuerunt, quia in Orientalibus præsertim locis, multus & varius erat vsus olei, vnguenti, & vnctionis: sicut etiam vsus ibi fuit osculi, quod ad declarationem fraternæ charitatis translatum fuit in Ecclesiam, pro circumstantiis illorum locorum. Inepte autem faceret, qui ideo ex osculo facere vellet vniuersale & necessarium sacramentum. Ita de vnctione *Augustinus*, l. 15. de Trinitate, T. III. f. 337. c. 26. dicit: *Inuisibile donum gratiæ, significatur visibili vnguento, quo baptizatos vngit Ecclesia.*

Ita contra litteras Petiliani, l. 2. c. 104. T. IIII. f. 107. disputans de Psal. 132. dicit: Vetus *sacerdotium in figura corporis Christi, quod vnitatis compage fit, saluam habeat vnctionem.* Et illam explicat significare *sanctificationem spiritualem & fragrantiam amoris spiritualis.* f. 108. Postea de chrismate addit: *Et in hoc vnguento sacramentum chrismatis vult interpretari*, & interpretationem illam non reiicit. Et de singulis huiusmodi ceremoniis ex veteribus ostendi posset, quid de vsu, operatione & efficacia ipsius baptismi per ceremonias illas significare voluerint. Nec obstat, quod *Augustinus* illam vnctionem olei seu chrismatis aliquando *sacramentum* vocat. Nam & catechisationem, & exorcisationem, & ignem in actione baptismi vocat sacramenta, in Psal. 65. T. VIII. f. 461. Et de symbolo ad catechumenos l. 4. c. 1. T. IX. f. 776. *Omnia sacramenta, quæ aguntur in vobis — — exorcismis, orationibus, canticis, insufflationibus, cilicio, inclinatione ceruicum, humilitate pedum*, &c. Quicquid enim sacræ alicuius rei signum est, *Augustinus* solet sacramentum appellare: sicut in examine primi Canonis de sacramentis ostendimus.

Hæc vero, de vnctionis & reliquarum ceremoniarum significationibus, longissime absunt ab illa sententia, de qua Pontificii in sua confirmatione dimicant. Obseruet igitur Lector, non statim probani Pontificiam confirmationem, quando in aliqua veterum sententia mentio fit chrismatis. Non enim de vocabulo, nec de significatione seu commonefactione potissimum, sed de re ipsa, seu de efficacia, quam Pontificia confirmatio chrismati, eo modo, sicut in primo

membro

membro explicatum est, tribuit, disputatio est. Et hæc obseruatio ostendet, pleraque veterum testimonia, licet mentionem faciant chrismatis, nihil tamen patrocinari pontificiæ confirmationi. Aliud enim est loqui de significatione ceremoniarum, aliud de efficacia & operatione.

4. Sed obiiciunt, veteres tamen chrismati sæpe plus aliquid tribuere, quam solam significationem. Respondeo: Apocrypha, suppositititia & commentitia scripta, quæ falso veteribus quibusdam tribuuntur, iure & merito non recipimus. Nec *Tertulliani* & *Cypriani*, qui hac in parte non obscure montazinant, autoritate premi volumus. Nec recentiorum opinionibus, vt *Rabani, Durandi, Gersonis*, &c. Scripturæ præscribi æquum est. De vera igitur & puriori antiquitate restat inquisitio. Et licet non ignorem, alios aliter loqui: hoc tamen affirmare non dubito, in vera & puriori antiquitate non posse ostendi Pontificiam illam antithesin, inter baptismum & chrismationem, quæ præcipuos effectus baptismo adimit & derogat, & chrismationi tribuit: sicut supra ipsis Pontificiorum verbis antithesis illa explicata est. Hic vero est status huius disputationis, vt ex veris probatæ antiquitatis scriptoribus ostendant, non quod mentionem faciant olei, chrismatis, vnctionis, &c. hoc enim non ignoramus: sed quod baptismo detrahenda, oleo vero, chrismati & vnctioni talia, tot & tanta tribuenda esse docuerint, & ex verbo Dei probarint: sicut Pontificii suæ chrismationi tribuunt, & tribui volunt: quorum verba propterea supra adscripsi. Et hoc est, quod dico, & scio, ex veris probatorum Patrum scriptis ostendi & probari non posse. Extra, de sacra vnctione, cap. *Vngitur*, ostendit *Innocentius*, fuisse antiquitus quosdam, qui vnctiones illas reprehenderent, ita enim inquit: *Nec iudaizat Ecclesia, cum vnctionis celebrat sacramentum: sicut (antiqui mentiuntur, qui neque Scripturas, neque Dei nouere virtutem.*

in primis Cyrilli Hierosolymitani.

De *Cyrillo* vero *Hierosolymitano*, cuius catecheses nuper editæ sunt, quædam breuiter dicenda sunt, ille enim præcipuus iam cogitur esse Pontificii chrismatis patronus. Et non inique sane volumus de *Cyrillo Hierosolymitano*, cuius historia nobis non est ignota, iudicare: si tamen κατηχήσεις illæ, quæ recens editæ sunt, ipsius γνήσιαι & incorruptæ sunt. Illam tamen libertatem nobis Pontificii non eripient, quam, in examinandis & diiudicandis omnium Patrum scriptis, *Augustinus* sæpius inculcat, Ecclesiæ datam esse, vt scilicet ad normam Scripturæ exigantur. Et *Hieronymus* † dicit, *Cyrillum* hunc in adolescentia conscripsisse κατηχήσεις. *Ruffinus* * addit, ipsum *aliquando in fide, sæpius in confessione* variasse. Non igitur Canonica est scriptoris huius autoritas. Sed videamus, quid de vnctione dicat. In secunda igitur catechesi * dicit: *Exorcisatum hoc oleum — — tantam virtutem consequitur, vt non modo ardentia peccatorum vestigia expurget, verum etiam omnes inuisibles dæmones repellat.* Atqui hoc oleo *Cyrillus* vngit baptizandos ante baptismum. Si igitur ante baptismum & peccata, & ipsa peccatorum vestiigia per oleum iam expurgata sunt: quomodo mox dicit, baptismum esse peccatorum ablutionem, conciliare adoptionem, & donum Spiritus sancti? Sed explicat se, cum ** inquit: *Illud oleum symbolum est pinguedinis Christi, nobis communicata, & quod diabolica operatio in nobis deleta sit*, scilicet in baptismo & per baptismum, cuius efficaciæ baptismi symbolum & significatio est oleum. Quod si quis hanc explicationem, ex ipsius autoris verbis sumptam, recipere nolit: is faciet *Cyrillum* pugnantem, & secum, & cum ipsa Scriptura, quod expurgationem peccatorum detrahat baptismo, & tribuat oleo ante baptismum. In tertia catechesi, † in principio dicit, *eos qui in Christum baptizati, Christum induerunt, participes & consortes factos esse Christi. Et chrisma gerere imaginem Spiritus, quo Christus corporaliter vnctus fuit:* hæc tanquam symbola, admonentia de efficacia baptismi, tolerari possunt. Sed mox attexit *Cyrillus* iste, †† siue sit γνήσιος, siue suppositititius: *Sicut panis Eucharistiæ, post Spiritus sancti inuocationem, non amplius est panis communis, sed est corpus Christi: sic & hoc vnguentum, postquam iam consecratum est, non amplius est nudum*

† de script. eccl. T. I. opp. f. 193.
* H. E. l. X. c. XXII
f. 235.
Catech. II. mystic. f. 232.
** ib.
f. 234.

* *Cyrill.* catech. II, mystic. f. 232. τὸ ἐπορκιστὸν τοῦτο ἔλαιον, ἐπικλήσει Θεοῦ καὶ εὐχῇ δύναμιν τοιαύτην λαμβάνει, ὡς οὐ μόνον καῖον τὰ ἴχνη τῶν ἁμαρτημάτων ἀποκαθαίρειν, ἀλλὰ καὶ πάσας ἀοράτους τοῦ πονηροῦ ἐκδιώκειν τὰς δυνάμεις.

** Id. ib. in anteced. τὸ ἐπορκιστὸν ἔλαιον σύμβολον ἦν τῆς κοινωνίας τῆς πιότητος τοῦ Χριστοῦ, φυγαδευτήριον τυγχάνον παντὸς ἴχνους ἀντικειμένης ἐνεργείας.

† *id.* catech. III, f. 234. εἰς Χριστὸν βεβαπτισμένοι καὶ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι, σύμμορφοι γεγόνατε τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ & paullo post; ἐδόθη χρίσμα τὸ ἀντίτυπον οὗ ἐχρίσθη Χριστός· τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα.

†† f. 235. ὥσπερ γὰρ ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας μετὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐκ ἔτι ἄρτος λιτός, ἀλλὰ σῶμα Χριστοῦ· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον τοῦτο μύρον οὐκ ἔτι ψιλόν, οὐδ' ὡς ἂν εἴποι τις κοινὸν μετ' ἐπίκλησιν, ἀλλὰ Χριστοῦ χάρισμα καὶ πνεύματος ἁγίου παρουσίᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνεργητικὸν γινόμενον — καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ μύρῳ τὸ σῶμα χρίεται, τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι ἡ ψυχὴ ἁγιάζεται. Et mox; τούτου τοῦ ἁγίου χρίσματος καταξιωθέντες, καλεῖσθε Χριστιανοί — πρὸ γὰρ καταξιωθῆναι ὑμᾶς ταύτης τῆς χάριτος, ταύτης τῆς προσηγορίας κυρίως οὐκ ἦτε ἄξιοι.

nudum unguentum, sed est chrisma Christi, quod adventu Spiritus sancti, per ipsius diuinitatem energiam habet, — ut corpus quidem eo perungatur, anima vero viuifico spiritu sanctificetur. Ex mox: *Huius sancti chrismatis dono accepto, merito appellamini Christiani. — Antequam enim hac gratia vobis donata esset, non eratis proprie digni eo nomine*, &c. Sed ipse *Cyrillus* ex Scriptura confirmat: Baptismum non tantum esse ablutionem peccatorum, verum etiam adoptionem filiorum, & donum Spiritus S. conciliare. Et quia baptizati Christum induerunt, affirmat ipsos per baptismum participes & consortes factos esse Christi. Quomodo igitur ea, quæ ipse etiam teste Scriptura affirmat baptismi propria esse, purgationem scilicet peccatorum, sanctificationem spiritus, & participationem Christi, *Cyrillus* ille mox chrismati tribuit? Ego simpliciter ita interpretor, quod intelligat chrisma esse symbolum, significans & admonens, quæ sit baptismi virtus & efficacia: non quod illam virtutem velit, vel baptismo detrahere, vel eam partiri inter baptisma & inter chrisma. Quod si hanc explicationem nolint recipere Pontificii, facient *Cyrillum* aduersa fronte pugnantem cum ipsa Scriptura. Christiani enim efficimur & sumus, non ab externa aliqua pinguedinis delibutione, sed a Christo Domino nostro, quem in baptismo induimus, quem in verbo apprehendimus, vt fide in cordibus nostris habitet. Neque enim Antiochiæ primum appellati fuerunt Christiani, inde, quod externa aliqua oleæ pinguedine deliniti & delibuti fuerint. Si igitur extra & contra Scripturam *Cyrilli* huius autoritas vrgeatur: respondemus verbis *Augustini*, Epist. 19.

c. 44. „Non ideo putandum esse, aliquid verum „esse, quia patres ipsi senserint: sed si per „autores Canonicos, quod a veritate „non abhorreat, persuadere possint. Ex litteris igitur Canonicis omnium aliorum Scripta considerare debemus: & *quod in illis cum diuinarum Scripturarum autoritate non congruit, cum pace* eorum & *salua honorificentia, qua illis debetur hominibus, respuere & improbare* possumus: licet *incomparabiliter inferiores* sumus ipsis Patribus. Epist. 111. & contra Cresconium l. 2. c. 32. idque fit *sine vlla contumelia* Patrum, iusto iudicio & nulla temeritate, inquit *Augustinus* contra Donatistas, l. 7.

c. 325. c. 20. & ad Victorem, l. 2.

quippe earum probationes examinantur. c. 296. Expendam igitur paucis, an *Cyrillus* illam suam sententiam ex Scriptura canonica nobis persuadere possit: conatur enim illud. Ita autem inquit: *Moses — summum sacerdotem primum lauit aqua, postea vnxit vnguento: & ita dictus fuit Christus Domini.* Ergo qui in N. Testamento volunt Christiani fieri, eos oportet habere veritatem eius, quod antiquis in figura contigit. Veritatem autem dicit hanc esse, de qua Ioannes concionatur, 1. Ioan. 2,27. *Vos vnctionem habetis a sancto, & nostis omnia, vnctio, quam accepistis ab eo, maneat in vobis.* Item: *vnctio eius docet vos de omnibus.* Et hactenus quidem non male colligit *Cyrillus*: sed quod inde suum externum exorcisatum chrisma stabilire conatur, nulla plane consequentia cohæret. Certissimum enim est, Ioannem loqui non de externa aliqua pinguedinis delibutione, sed de spirituali, interiori & inuisibili vnctione spiritus. Et quia in N. Testamento ipsam veritatem habemus, non est redeundum ad figuras V. Testamenti, sine mandato Christi. Ex illis igitur Scripturæ locis chrisma *Cyrilli* nequaquam probatur. c. 296.

Altera vero probatio, quam affert, hæc est. Esaiæ 25,6. Græci textum ita reddiderunt: *Et faciet Dominus Sebaoth omnibus gentibus in hoc monte: vinum bibent, lætitiam bibent, vnguento vngentur*: Et addit: *Trade hac omnia gentibus, voluntas enim, Domini super omnes gentes.* Et inde *Cyrillus* vult confirmare: mandatum & voluntatem Dei esse, vt in Ecclesia N. Testamenti, omnes gentes chrismate vngantur. Sed oro Lectorem, vt tantum expendat, qualis sit hæc probatio. Primum enim Esaias in sua lingua, sententiam illam ita non habet, sed inquit: *Dominus Zebaoth faciet omnibus populis in monte isto conuiuium pinguium, conuiuium fecium, de pinguedinibus medullatis, & fecibus defæcatis. Et tollet Dominus in monte isto faciem inuolucri, quod expansum est super omnes gentes.* Esaias igitur plane nihil dicit de vnctione tradenda gentibus. Deinde textus ipse explicat, quod hæc sint allegorica: & quomodo intelligenda sit illa allegoria, ostendit: v. 8. inquit enim, *Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra.* Quomodo igitur ex allegorica sententia probari potest externa delibutio materialis chrismatis? Postremo, si corporaliter sententia illa accipienda esset, eadem ratione sequeretur etiam, fæcibus (forsan vt in lupercalibus) & pinguedine medullarum liniendos esse baptizatos. Videt igitur Lector, quales, quam frigidæ, quam coactæ, contortæ & peregrinæ sint illæ probationes. Et *Augustini* regula est: Non maiorem debere esse autoritatem in sententiis Patrum, quam quales earum probationes ex Scripturis canonicis proferunt.

Tripliciter 5. Magna est dissimilitudo & diuersitas, inter

differunt chrisma, cuius apud veteres fit mentio, & confirmatio Pontificia.

inter chrisma de quo veteres loquuntur, & inter confirmationem, sicut illa apud Pontificios seruatur. Et tres differentias, quæ maxime illustres sunt, breuiter annotabo: vt & hoc manifestum fiat, ne ex Patrum quidem probatorum veris scriptis probari aut stabiliri Pontificiam, sicut illa nunc seruatur, confirmationem. Primo enim, quod ad materiam (sicut loquuntur) vel ad externum signum attinet, veteribus vsurpata fuit impositio manuum, quæ adhuc *Hieronymi* & *Augustini* ætate in vsu fuit. Iam vero apud Pontificios impositio manuum in confirmatione prorsus abolita est. Quomodo igitur idem potest sacramentum esse: nisi forsan rusticis persuasuri sunt, inflictionem alapæ idem esse, quod impositionem manuum? *Tertullianus* meminit tantum olei. *Clemens* etiam *Alexandrinus* & *Basilius* tantum olei meminerunt. Sed Pontificii contendunt, si oleum non sit balsamo mixtum, non esse verum sacramentum. Et licet ex Scholasticis quidam disputent, solum oleum esse de necessitate: *Concilium* tamen *Florentinum* decernit, materiam confirmationis debere esse chrisma, ex oleo & balsamo confectum. Ideo ne hanc quidem materiam a veteribus habent. Et nescio, quan ex probatis veterum scriptis de mixtione balsami aliquid possint proferre. Natiuum certe balsamum vna cum ipsis arboribus iam defecisse constat. Periit igitur ex rerum natura ipsa materia confirmationis, quam Pontificii requirunt. Neque enim factitium balsamum locum eius implere potest, sicut nec aqua factitia materia esse potest Baptismi, nec vinum factitium materia Eucharistiæ. *Cyrillus* baptizatos post baptismum chrismate inungit, primum in fronte, secundo, in auribus, tertio, in naribus, quarto, in pectore. *Ambrosius* de his, qui initiantur, c. 6. baptizato post baptismum inungit caput, vt inde defluat vnguentum. Pontificii vero tradunt, chrismationem in sola fronte debere fieri: & si fiat in vertice, in pectore, in auribus, in naribus, &c. etiamsi eadem adhibeatur materia & forma, non esse sacramentum confirmationis. Videt igitur lector, quanta sit dissimilitudo, & diuersitas inter veterum sententias, & inter Pontificiam confirmationem, quod ipsam materiam attinet. Et quando multas cumulant sententias ex veteribus, opponenda ipsis est hæc diuersitas. Quicquid enim de chrismate ex veteribus declamitarint, tamen non habent illud Sacramentum, de quo antiquitas loquitur. Non enim eadem est materia, sed variis mutationibus alia & diuersa.

catech. mystic. III f. 235.

T. IV. f. 347.

Secundo, apud veteres inunctio chrismatis non fuit peculiare Sacramentum, aliud, diuersum & distinctum a Sacramento Baptismi. Sed sicut varias habuerunt ceremonias, antecedentes intinctionem Baptismi: ita etiam varias habuerunt ceremonias post tinctionem, connexas tamen & coniunctas ipsi actioni Baptismi. Et administrationem Baptismi definierunt, non tantum mersione siue tinctione, sed & ceremoniis antecedentibus, & quæ mox continuo actu intinctionem sequi solebant: ita vt actio Baptismi illis subsequentibus ritibus absolueretur & perficeretur. Et hoc manifestum est in omnibus veterum locis, vbi ritus illi describuntur. Ipse etiam *Dionysius* & *Damascenus* vnctionem non separant a Baptismo, sed habent vnctionem & ante Baptismum & mox post Baptismum.

de corona milit. f. 449.

Tertullianus dicit: *Ex ea die*, qua baptizati sumus, *lauacro quotidiano per totam hebdomadam abstinemus.* Illud hodie Pontificii docent seruandum esse, non post Baptismum, sed post confirmationem. Fuisse igitur olim vnam, eandem & continuam actionem, quæ nunc in duo Sacramenta discerpta est, vel hinc manifestum est.

Antididagma Coloniensium quærit, quare presbyter baptizatum vngat chrismate, cum postea in Confirmatione eo liniendus sit? Et ex gestis Pontificum recitat, Syluestrum constituisse, vt propter periculum mortis inexpectatæ presbyter baptizatum chrismaret: ne propter absentiam Episcopi sine confirmatione de hac vita migraret. Si autem præsens esset Episcopus, vngeretur ab ipso.

Ostendit & hæc narratio, Chrismationem olim fuisse coniunctam & connexam ipsi actioni Baptismi. Postea vt numerus Sacramentorum augeretur, auulserunt eam ab actione Baptismi: atq; vt fieret inde peculiare Sacramentum, voluerunt inter baptismum & delibutionem intercedere spatium aliquod temporis, annos scilicet 12. vel 25. sicut tradit *glossa de* Consecr. distinct. 5. cap. *vt Ieiun. Durandus* ex *Rabano* censet, baptizatum confirmari non posse, nisi ad minimum post septem dies, post baptismum, propter septem scilicet dona Spiritus. Longe igitur aliud & diuersum fuit vnctio veterum post baptismum, & chrismatio Pontificia in Confirmatione. Alterum igitur ex altero nec confirmatur, nec stabilitur.

Et iam iudicet Lector, quantum ponderis habeant suffragia illa, quæ ex veteribus pro sua confirmatione Pontificii conquirunt. De diuersis enim non est idem iudicium. Si igitur probatio valere deberet, oporteret plane idem esse &

veterum vnctionem, & Pontificiam confirmationem.

Tertio, effectus, quos Pontificii hodie suæ confirmationi tribuunt, illos veteres ipsi Baptismo adscribunt. *Clemens* enim l. 1. pædag. c. 6. * dicit: Baptismum vocari, 1. *gratiam*, qua remittuntur peccata. 2. *illuminationem, per quam id, quod diuinum est, perspicimus.* 3. *Perfectionem, cui nihil desit.* Et addit: *Absurdum est, Dei vocari gratiam, quæ non sit perfecta, & vndiquaque plena. Tincti* igitur, inquit, *illuminamur, illuminati in filios adoptamur, adoptati perficimur, perfecti immortales reddimur.* Et hæc omnia *Clemens* tribuit efficaciæ Baptismi. al. 69. f. 111. *Cyprianus* l. 4. Epist. 7. *Diabolus in Baptismo fide credentis excluditur & opprimitur.* praef. ad episc. f. 313. *Hilarius* contra Arrianos: *Sacramento baptismi vere filius Dei vnusquisque perficitur. Basilius*: In Baptismo *homo heres constituitur cælestium bonorum.* Idem: † In Baptismo *professi sumus, quod mortui simus peccato & mundo. Gregorius Nyssenus*: baptismus docet, *ne vitiorum reliquias sequenti post fidem vitæ immisceamus. Chrysostomus* in 6. ad Rom. * *Non ad hoc tantum valet Baptismus, quod priora delicta delet, sed quod & ad futura cauenda munit.* Augustinus l. 1. de moribus Manichæorum, c. 35. T.I.f.540. *In illo sacrosancto lauacro inchoatur renouatio hominis, vt proficiendo perficiatur. Hesychius* dicit, baptismum conterere diabolum: & huc accommodat illud Psalmi: *Tu contribulasti capita draconum.* Hæc testimonia Lector conferat ad ea, quæ Pontificii baptismo detrahunt, & suæ confirmationi tribuunt. Inde enim manifestum erit, quam bene consentiat Pontificia confirmatio cum veteri Ecclesia. Frustra igitur vetustatis suffragiis illam ornare conantur, cum tanta sit dissimilitudo & diuersitas.

Hæc de veterum sententiis prolixius aliquanto annotaui, vt fucum illum, quem confirmationi suæ ex veterum testimoniis faciunt, detraherem, vtque clare ostenderem, Pontificiam illam chrismationem non tantum Scripturæ fundamentis, verum etiam veræ antiquitatis idoneis testimoniis destitui. Neque enim statim Pontificia confirmatio probatur & stabilitur, vbi in veterum scriptis mentio fit olei, chrismatis & vnctionis. Atque ideo ostendenda fuit diuersitas. Video enim Pontificios sibi mire placere, cumulandis huiusmodi sententiis.

6. Adiiciam & hanc obseruationem: Cum olim vna continua, & coniuncta actio fuerit baptismi, vnctionis & impositionis manuum, qua occasione & ratione primum cœperit diuelli & disiungi, donec tandem peculiare, distinctum & separatum Sacramentum, quod sua antithesi baptismum longe superaret, ex chrismatione factum est. Deprehendi autem triplicem potissimum fuisse occasionem.

1. Quando ab hæreticis, vel in schismate vero baptismo baptizati ad Ecclesiam redibant, tunc non rebaptizabantur, sed vel impositione manuum, vel vnctione Chrismatis recipiebantur. Huius rei frequens est mentio in disputationibus veterum de controuersia *Cypriani.* Ita etiam sancit *Concilium Laodicense.* ** Can. 7. Qui a Nouatianis redeunt, doceantur *Symbolum fidei: & vnctio sacro chrismate, sic mysteriis communicent. Arelatense* Can. 8. *Si ad Ecclesiam aliqui de hæresi Arriana venerint, interrogent eos nostræ fidei Sacerdotes Symbolum. Et si peruiderint*, in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum *eos baptizatos, manus eis tantum* imponant, c. 7. f. 342. conf. 1. q. 1. hi qui baptisma. *vt accipiant Spiritum sanctum.* Ita *Leo* epist. 79. „Qui apud hæreticos baptizatus est, non rebaptizetur: sed Spiritus sancti inuocatione, per manuum impositionem confirmetur, quia Baptismi tantum formam, sine sanctificatione accepit. (l. 8. ep. 61.)" Hæc *Leo.* Non autem idem ritus fuit vbique, id quod etiam *Gregorius* testatur de Consecr. 4. c. *Ab antiqua.* Narrat enim, Occidentem *per manus impositionem*, Orientem *per chrismatis vnctionem* recipere eos, qui apud hæresin recte baptizati ad Ecclesiam redibant. Num vero ideo hoc factum fuit, quasi baptismus per se sit sine sanctificatione, & Spiritu sancto? Certe Ephes. 5, 26. sanctificatio expresse tribuitur baptismo. Et opulenta effusio Spiritus, Tit. 3, 5. 6. Sed qui baptizatus fuit, non habens veram fidem, non potuit accipere Spiritum sanctum, & sanctificationem baptismi: illa enim fide accipimus. Sed quando postea ad veram fidem conuertebatur, tunc demum recte & salutariter apprehendebat promissionem baptismi, atque ita sanctificationem baptismi, antea

* *Clem. Alex.* l. 1. pædag. c. VI. f. 93. βαπτιζόμενοι φωτιζόμεθα· φωτιζόμενοι υἱοποιούμεθα· υἱοποιούμενοι τελειούμεθα· τελειούμενοι ἀπαθανατιζόμεθα· - - - - - - καλεῖται δὲ πολλαχῶς τὸ ἔργον τοῦτο χάρισμα, καὶ φώτισμα, καὶ τέλειον. — χάρισμα δὲ, ᾧ τὰ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιτίμια ἀνεῖται· φώτισμα δὲ, - - δι' οὗ τὸ θεῖον ἐξοπτεύομεν· τέλειον δὲ, τὸ ἀπροσδεὲς φαμέν.

† *Basil.* l. 1. de bapt. c. III. f. 594. ἐν δὲ τῷ ὕδατι βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ κυρίου, ὥσπερ ἔγγραφον ὁμολογίαν κατεθέμεθα, νενεκρῶσθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ κόσμῳ.

* *Chrysost.* in VI. ad Rom. Hom. XI. T. IIII. in N. T. f. 131. οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἴσχυσε τὸ βάπτισμα μόνον τὰ πρότερα ἀφανίσαι πλημμελήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται.

** *Concil. Laodic.* can. VII. f. 455. Συνοδ. περὶ τοῦ, τοὺς ἐκ τῶν αἱρέσεων τοῦτ' ἔστι, Ναυατιανῶν — ἐπιστρεφομένους οὕτω κατηχουμένους ἔστι πιστοὺς τοὺς παρ' ἐκείνοις, μὴ προσδέχεσθαι, πρὶν ἀναθεματίσωσι πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ᾗ κατείχοντο. καὶ τότε λοιπὸν τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς πιστοὺς, ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, χρισθέντας τε τῷ ἁγίῳ χρίσματι, οὕτω κοινωνεῖν τῶν μυστηρίων τῶν ἁγίων.

antea oblatam quidem, sed non acceptam, tunc primum fide vera accipiebat: idque vt fieret, inuocabatur super eum Spiritus sanctus: cui inuocationi adhibebatur symbolum impositionis manuum, sicut *Augustinus* inquit, *nihil aliud esse manuum impositionem, quam orationem* T.VII. f.273. *super hominem*, l. 3. contra Donatistas, c. 16. Et c. 1. quæst. 1. c. *Paulianistæ*, extat hæc sententia: *Dum ab eis baptizantur, qui in hæresi vel schismate eis communicant, Sacramentum quidem Baptismi ab eis accipiunt, virtutem vero non consequuntur, quam sine fide nullus consequi potest*, sicut Dominus *in patria sua non poterat facere vllum signum, propter incredulitatem ipsorum.* T.VII. f.302. *Augustinus* contra Donatistas. l. 5. c. 23. *Manus impositio si non adhiberetur ab hæresi venienti, tanquam extra omnem culpam esse iudicaretur: propter charitatis autem copulationem manus hæreticis correctis imponitur.*

Secunda occasio fuit, quando in necessitate aliquis, vel a Catechumeno, vel a laico baptizatus erat: tunc vt baptismus ille tanquam verus & legitimus approbaretur & confirmaretur, ductus fuit baptizatus ad Episcopum. Ita *Concilium Eliberitanum* inquit, Can. 6, 38. *fidelem*, & in necessitate catechumenum, *posse baptizare, ita vt si ille, qui sic baptizatus fuit, superuixerit, ad Episcopum eum perducat, vt per manus impositionem perfici possit.* Ita historia de Nouato apud *Eu-* f.199. *sebium* lib. 6. c. 43. ostendit, illis, qui decumbentes in lecto baptizabantur, non adhiberi potuisse reliquos tunc vsitatos ritus: quos tamen, ne quid omitteretur, postea recuperata valetudine subsequi volebant, sicut & Athanasii historia recitatur. 1. quæst. 1. c. *Spiritus S.*

Tertia ratio & occasio illa fuit, quam T.II.opp. f.96. *Hieronymus* describit in Dialogo aduersus Luciferianos. Narrat enim, suo tempore *Ecclesiarum consuetudinem fuisse, vt ad eos, qui in minoribus vrbibus, per presbyteros & diaconos baptizati erant, Episcopus ad inuocationem Spiritus S. manum impositurus excurreret.* Et fuit absque dubio bona & vtilis consuetudo, ad retinendam & conseruandam doctrinæ & fidei puritatem, quod Episcopus eos, qui ab aliis baptizati erant, ipse de doctrina & fide interrogabat, & examinabat: & quando intelligebat, eos recte credere, & legitime baptizatos esse, verbo eos confirmabat: & impositis super ipsos manibus, Spiritum sanctum ipsis inuocabat, vt in fide illa perseuerarent. Sed & ex hac consuetudine, & ex more recipiendi eos, qui ab hæresi ad Ecclesiam reuertebantur, iam tum Hieronymi tempore, immo longe ante, non vulgus tantum, sed & Episcopi quidam finxerant hanc opinionem, quasi Baptisma ipsum esset sine Spiritu sancto: qui tunc primum daretur & acciperetur, quando Episcopus ad inuocationem Spiritus sancti manus baptizatis imponeret. Hanc vero opinionem, quæ tamen est *Tertulliani* presbyteri, *Cornelii* Papæ, & *Cypriani* Episcopi, *Hieronymus* serio & grauiter refutat. Et probat, Baptisma non esse sine Spiritu sancto, quia nulli hominum sine Spiritu sancto peccata dimittantur: anima etiam in Baptismo non purgetur sordibus sine Spiritu sancto.

Quærit autem *Hieronymus*, cum Spiritus sanctus in vero baptismate tribuatur, *quare in Ecclesia baptizatus per manus Episcopi dicatur accipere Spiritum S.?* Et ibi quidem locus fuisset dicendi, sicut Pontificii iam dicunt in Baptismo tantum dari Spiritum sanctum ad regenerationem, ad reliqua vero necessaria dona Spiritum sanctum non dari vel accipi in baptismo, sed illud demum fieri in Episcopali confirmatione. Sed *Hieronymus* hoc non dicit: simpliciter autem respondet, *hanc obseruationem descendere ex ea autoritate, quod post ascensum Domini Spiritus sanctus ad Apostolos descendit.* Mox vero, quomodo hoc intelligi velit, subiungit, cum inquit: *Et multis in locis idem factitatum reperimus, ad honorem potius sacerdotii, quam ad legis necessitatem: alioqui si ad Episcopi tantum imprecationem Spiritus sanctus defluit, lugendi sunt, qui in viculis aut in castellis, aut in remotioribus locis per presbyteros & diaconos baptizati, ante dormierunt, quam ab Episcopis inuiserentur.* Hæc *Hieronymi* explicatio diligenter obseruanda est: præbet enim lucem ad intelligendas multas historias & sententias veterum, de accipiendo Spiritu sancto, per impositionem manuum Episcopi.

Et hinc etiam intelligi potest, quomodo Ecclesiastica illa consuetudo postea magis magisque degenerarit, assutis subinde nouis ritibus & opinionibus. Tandem enim extincta luce doctrinæ, ex illo, quod ad honorem Episcopatus, non ad legis necessitatem factum, quodque in illis, qui ab hæresi reuertebantur seruatum fuerat, fabricatum est peculiare & vniuersale Sacramentum pro omnibus baptizatis: & additæ sunt opiniones manifeste derogantes dignitati & virtuti Baptismi, quæ supra recitatæ sunt. Et hæc sunt, quæ dixi ex veteribus probari non posse. Nam & *Augustinus* contra Donatistas l. 3. c. 16. quærit, quare *Spiritus S. in sola catholica per manus impositionem dari* dicatur: Et respondet, non de illis, quæ Pontificii suæ confirmationi tribuunt, sed inquit: *Hoc intel-* f. 273.

ligi maiores nostri voluerunt, quod Apostolus ait: Charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum S. Ipsa enim est charitas, quam non habent, qui ab Ecclesia catholica communione præcisi sunt. Item: *Quis nunc hoc expectat, vt hi, quibus manus ad accipiendum Spiritum sanctum imponitur, repente incipiant linguis loqui? Sed inuisibiliter & latenter per vinculum pacis, eorum cordibus diuina charitas inspirari intelligitur*, &c. Expresse autem loquitur de hæreticis & schismaticis reuertentibus. Quomodo vero per manus impositionem charitas inspiratur, respondet *Augustinus: Manus impositio quid aliud est, quam oratio super hominem?* ergo *non sicut baptismus repeti non potest.* Et *Gratianus* de illa *Augustini* sententia 1. q. 1. c. *Arrianos*, inquit: *Ex eo, quod manus impositio iterari præcipitur, Sacramentum non esse ostenditur.* Quæcunque igitur ex veteribus citantur, longe alia & diuersa sunt, quam Pontificia confirmatio, sicut illa supra descripta est.

a. de omnibus ipsis, qui expenduntur,

XXV. His ita explicatis, facile & planum erit examen Canonum de Confirmatione. Quod enim primus Canon damnat talem confirmationem, quæ consistat in Catechesi, & professione fidei puerorum, hanc habet sententiam & rationem. Nostri sæpe ostenderunt, ritum Confirmationis, remotis inutilibus, superstitiosis, & cum Scriptura pugnantibus traditionibus, pie & ad Ecclesiæ ædificationem, iuxta Scripturæ consensum, hoc modo posse vsurpari, vt scilicet illi, qui in infantia baptizati sunt, (talis enim nunc est Ecclesiæ status) cum ad annos discretionis peruenissent, diligenter in certa & simplici catechesi doctrinæ Ecclesiæ instituerentur. Et cum initia mediocriter percepisse viderentur, postea Episcopo & Ecclesiæ offerrentur: atque ibi puer in infantia baptizatus, *primo* breui & simplici commonefactione admoneretur de suo Baptismo: quo scilicet sit baptizatus, quomodo, quare, & in quid sit baptizatus, quid in illo Baptismo tota Trinitas ipsi contulerit & obsignarit, fœdus scilicet pacis, & pactum gratiæ: quomodo ibi facta sit abrenunciatio Satanæ, professio fidei, & promissio obedientiæ. *Secundo*, puer ipse coram Ecclesia ederet propriam & publicam professionem huius doctrinæ & fidei. *Tertio*, interrogaretur de præcipuis Christianæ religionis capitibus, ad singula responderet, aut si quid minus intelligeret, rectius erudiretur. *Quarto*, admoneretur, & hac professione ostenderet, se dissentire ab omnibus ethnicis, hæreticis, fanaticis & profanis opinionibus. *Quinto*, adderetur grauis & seria exhortatio ex verbo Dei, vt in pacto Baptismi, & in illa doctrina & fide perseueraret, & proficiendo subinde confirmaretur. *Sexto*, fieret publica precatio pro illis pueris, vt Deus Spiritu suo sancto illos in hac professione gubernare, conseruare & confirmare dignaretur. Ad quam precationem sine superstitione adhiberi posset impositio manuum. Nec inanis esset ea precatio: nititur enim promissionibus de dono perseuerantiæ, & gratia confirmationis.

Talis ritus confirmationis valde multum vtilitatis ad ædificationem iuuentutis & totius Ecclesiæ conferret: esset etiam consentaneus & Scripturæ, & puriori antiquitati. In Apostolica enim impositione manuum factam fuisse explorationem doctrinæ & professionem fidei, manifeste testatur historia, Actor. 19, 2. seq. De exhortatione etiam ad perseuerantiam, & de confirmatione per verbum in semel suscepta doctrina & fide, extant Apostolicæ Ecclesiæ exempla, Act. 14, 22. 15, 32. & 18, 23. Et adhibitam fuisse publicam precationem, testatur historia, Act. 8, 15. Ita de exploratione & professione doctrinæ & fidei in confirmatione loquuntur Canon *Laodicenus* 7. *Arelatensis* 8. sicut supra notauimus. Atque ideo canon *Aurelianensis* perfectam ætatem requirit in confirmando. Nec male huc conuenit, quod *Dionysius* in fine Ecclesiasticæ hierarchiæ scribit de magistro Catecheseon, cui pueri in infantia baptizati tradebantur instituendi: vt ad professionem fidei, abrenunciationem Satanæ, & pollicitationem obedientiæ Dei, in Baptismo factam, præstandam & seruandam doctrina & exhortationibus inducerentur.

c. 7. f. 11. f. 361.

Hæc in colloquio Ratisponensi, Anno 1541. proposita fuerunt. Sed *Eccius* nomine Pontificiorum simpliciter & superbe omnia illa reiecit, affirmans, in confirmatione non expectandum esse vsum rationis. Sensit igitur, tunc esse adhibendam, quando nec commonefactio de suscepto Baptismo, nec exploratio doctrinæ, nec professio fidei, nec exhortatio ad perseuerantiam, in pueris locum potest habere. Et ita dictum est a nostris, si hæc ex ritu confirmationis tollantur, etiamsi nihil contineret superstitionis, esse tamen tantum otiosam ceremoniam. Et ex hac narratione Lector intelligit, quid primus hic Canon de Confirmatione sibi velit, vnde sit sumptus, & quo respiciat, quando meminit otiosæ ceremoniæ catecheseos, & professionis fidei. Multi cogitarunt, etiamsi reliqua vsitata in sua confirmatione Pontificii retinere vellent, fore tamen, vt catechesin, exhortationem doctrinæ, professionem fidei, commonefactionem de suscepto Baptismo, & exhortationem de per-

perseuerantia adiungerent, vt ita speciem aliquam pietatis haberet. Sed hæc omnia manifestissimæ vtilitatis anathemate primi Canonis oblique iugulantur. Volunt enim esse tale Sacramentum, quod ex opere operato, propter Chrismatis virtutem, conferat gratiam maiorem, quam quæ sit Baptismi.

Miretur autem aliquis, quare Pontificii in sua confirmatione illa tolerare nolint. Sed ratio est, quia hoc modo confirmatio nihil aliud esset, quam commonefactio de suscepto baptismo: & esset corroboratio in gratia, quæ in baptismo collata est. Illud vero Pontificii nolunt, sicut supra ostensum est: atque propterea hæc, quæ diximus, ex sua confirmatione exterminant, licet valde insidiose posita sint verba Canonis, (*Non tantum esse catechesin & professionem fidei*) cum tamen plerunque talem ætatem in confirmatione deligant, vbi plane nullus potest locus esse catechesi, explorationi, professioni & exhortationi. Vsque adeo nullam, vel manifestissime vtilem emendationem homines isti vel tolerare possunt, vel admittere cogitant. Quia igitur nihil, quod æquum est, ab illis obtineri potest, dicimus quod res est: Confirmationem, sicut illa in regno Pontificio vsurpatur, & supra descripta est, non tantum otiosam esse ceremoniam, sed multis vanis, superstitiosis & impiis opinionibus & traditionibus contaminatam, id quod hactenus satis demonstratum est.

XXVI. Quod secundum Canonem attinet: Qualem & quantam virtutem suo chrismati sine vllo mandato & promissione diuina tribuant, & quanta sit iniuria & contumelia baptismi, illam virtutem baptismo detrahere, & ad Chrisma, quod nullum omnino habet verbum Dei, transferre, hactenus multis ostensum est. Sed ad hæc omnia solo anathematis strepitu respondent. Notet autem Lector, quod Chrismati non tantum significationem & commonefactionem aliquam de efficacia baptismi, sed virtutem spiritualem & diuinam, peculiarem & distinctam a baptismo tribui velint: ita vt sicut in Eucharistia aliquis iudicium sibi potest manducare & bibere, ita sentiunt, attrectatione Chrismatis minus reuerenti supremam indignationem Dei, & plus quam gehennam incurri. Sicut Viennæ quondam *Faber* Episcopus clamitauit, fundamenta orbis tantum non collapsura, cum minister, deferens ampullam Chrismatis, calceos æstu in itinere torrefactos, pinguedine ex ampullæ orificio exundante & superfluente, ex simplicitate quadam perunxisset.

Tertius Canon illinitionem Chrismatis in Confirmatione solis Episcopis sub anathematis interminatione vendicat. Respondeo autem id, quod Lutherus dicit, de captiuitate Babylonica: Quales sunt Episcopi, tale etiam volunt habere ministerium. Quia enim prædicationem verbi, & administrationem verorum Sacramentorum a se & ad alios inferiores reiecerunt: ne tamen ipsi nihil quod agerent, haberent, delibutionem Chrismatis, vt minime laboriosam & molestam, inuenerunt: cum ad legitimum Episcopi munus obeundum plerique sint, sicut illustris quondam adolescens, in collegio ipsorum cum recitanda essent Pauli verba (*Sicut estis azymi*) cecinit, *Sicut estis asini*. 1. Cor. 5. 7. Consideret autem Lector, quanta sit hominum istorum leuitas & prodigalitas in profusione anathematum. Scriptura ignorat discrimen Episcopi & Presbyteri. *Hieronymus* dicit: 1. 4. Quicquid huius fit, *magis ad honorem sacerdotii, quam ad legis necessitatem* fieri. Notum etiam est, quod *Concilium Toletanum* primum, Can. 20. statuit, absente Episcopo, presbyterum posse chrismare. Et addit, ad illud vsque tempus quibusdam in locis presbyteros chrisma confecisse. Notum est etiam, quod *Gregorius* distinct. 95. c. *peruenit*, presbyteris concedit, *vt in frontibus Chrismate tangere debeant baptizatos*. Nec ignorant, quomodo Canonistæ, quomodo *Alexander*, *Thomas*, *Richardus* hanc quæstionem ex illo Canone disputent. Et tamen anathema dicunt, si quis simplicem Sacerdotem dixerit posse ministrum esse confirmationis. Anathema igitur erit etiam omnis Episcopus, qui oues suas non ipse Chrismate confirmarit. Canones enim volunt, neminem alium, sed Episcopum ipsum debere chrismare. Extra *de sacra vnctione*. 6. 7. Atqui quæ ætas proximorum annorum in Episcopatibus pinguiusculis meminit, Episcopum ipsum singulas suas oues chrismasse? Excogitatum enim est ludibrium suffraganeorum. Coemit siquidem aliquis Episcopatum in Turcia, puta Sidonium, Tripolitanum, Bethlehemiticum: & iuramento se obstringit, se gentes illas ad fidem conuersurum. Cumque vix iter ingressus est, mox reuersus conqueritur de difficultate & impossibilitate: ibi Pontifex absoluit illum a iuramento: Quia vero tamen habet titulum Episcopi, sed sine Ecclesia, per talem laruam nostri Episcopi postea in suis diœcesibus confirmationem, ordinationes, consecrationes, & huius farinæ alia perficiunt. Atque sic egregie scilicet satisfit Canonibus, quando fictitius & laruatus suffraganeus alienas oues signat, ipso Episco-

piſcopo interim iuxta morem ſuum ſua agente. Et tamen non verentur in tali etiam caſu anathemata crepare. Quid igitur eſt, ſi hoc non eſt vniuerſam religionem ludibrio habere?

SESSIONES CONCILII TRIDENTINI SVB IVLIO III.

Non opus eſſe iudico, repetere hiſtoriam, quomodo Concilium Tridentinum ſub Paulo III. conflato funeſto in Germania bello, primum Bononiam translatum, poſtea morte Pauli III. interceptum: & quomodo mox ſub Iulio III. cum viderentur ſibi de tota Germania triumphaſſe, continuandum & proſequendum rurſus indictum fuerit. Illa enim *Sleidanus* in ſua hiſtoria copioſe & fideliter annotauit: vbi etiam Lector inueniet, quæ interea in armatis Imperii Comitiis de Concilio acta & decreta fuerunt, quæque poſtea inſecuta ſunt.

His igitur ad ſuos autores, vnde peti & poſſunt & debent, reiectis: nos eorum, quæ ſub Iulio III. decreta ſunt, examen ea ratione, quam in præcedentibus ſeruauimus, proſequemur.

LOCVS IIII.
DE EVCHARISTIÆ SACRAMENTO.

DECRETVM DE SANCTISSIMO EVCHARISTIÆ SACRAMENTO, PVBLICATVM IN TERTIA SESSIONE Tridentina, ſub Iulio Papa III. die XI. Octobris, MDLI,

SACROSANCTA *œcumenica & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu ſancto legitime congregata, præſidentibus in ea eiſdem ſanctæ ſedis Apoſtolicæ legato & nunciis, etſi in eum finem, non abſque peculiari Spiritus S. ductu & gubernatione conuenerit, vt veram & antiquam de fide & Sacramentis doctrinam exponeret, & vt hæreſibus omnibus & aliis grauiſſimis incommodis, quibus Dei Eccleſia miſere nunc exagitatur, & in multas & varias partes ſcinditur, remedium afferret, hoc præſertim iam inde a principio in votis habuit, vt ſtirpitus conuelleret zizaniam execrabilium errorum & ſchiſmatum, quæ inimicus homo his noſtris calamitoſis temporibus in doctrina fidei, vſu & cultu ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſuperſeminauit: quam alioqui Saluator noſter in Eccleſia ſua tanquam ſymbolum reliquit eius vnitatis & charitatis, qua Chriſtianos omnes inter ſe coniunctos & copulatos eſſe voluit. Itaque eadem ſacroſancta Synodus, ſanam & ſinceram illam de venerabili hoc & diuino Euchariſtiæ Sacramento doctrinam tradens, quam ſemper Catholica Eccleſia ab ipſo Ieſu Chriſto, Domino noſtro, & eius Apoſtolis erudita atque a Spiritu ſancto, illi omnem veritatem indies ſuggerente, edocta retinuit, & ad finem vſque ſæculi conſeruabit: omnibus Chriſti fidelibus interdicit, ne poſthac de ſanctiſſima Euchariſtia aliter credere, docere, aut prædicare audeant, quam vt eſt hoc præſenti decreto explicatum atque definitum.*

ar. Smalc. p. 332. v. f.

SECTIO I.

DE REALI PRÆSENTIA DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI IN EVCHARISTIÆ SACRAMENTO, & de Conſecratione.

CAPVT I.

PRINCIPIO *docet ſancta ſynodus, & aperte ac ſimpliciter profitetur, in almo ſanctæ Euchariſtiæ Sacramento, poſt panis & vini conſecrationem, D. N. Ieſum Chriſtum, verum Deum atque hominem, vere, realiter ac ſubſtantialiter, ſub ſpecie illarum rerum ſenſibilium contineri. Nec enim hæc inter ſe pugnant, vt ipſe Saluator noſter ſemper ad dexteram Patris in cœlis aſſideat, iuxta modum exiſtendi naturalem: & vt multis nihilominus aliis in locis ſacramentaliter præſens ſua ſubſtantia nobis adſit, ea exiſtendi ratione, quam etſi verbis exprimere vix poſſumus, poſſibilem tamen eſſe Deo, cogitatione per fidem illuſtrata, aſſequi poſſumus, & conſtantiſſime credere debemus. Ita enim maiores noſtri omnes, quotquot in vera Chriſti Eccleſia fuerunt, qui de ſanctiſſimo hoc* Sacra-

Sacramento diſſeruerunt, apertiſſime profeſſi ſunt, hoc tam admirabile Sacramentum in vltima cœna redemptorem noſtrum inſtituiſſe, cum poſt panis vinique benedictionem, ſe ſuum ipſius corpus illis præbere, ac ſuum ſanguinem diſertis ac perſpicuis verbis teſtatus eſt. Quæ verba a ſanctis Euangeliſtis commemorata, & a diuo Paulo poſtea repetita, cum propriam illam & apertiſſimam ſignificationem præ ſe ferant, ſecundum quam a Patribus intellecta ſunt, indigniſſimum ſane flagitium eſt, ea a quibuſdam contentioſis & prauis hominibus ad fictitios & imaginarios tropos, quibus veritas carnis & ſanguinis Chriſti negatur, contra vniuerſum Eccleſiæ ſenſum detorqueri, quæ tanquam columna & firmamentum veritatis, *hæc ab impiis hominibus excogitata commenta, velut ſatanica, deteſtata eſt, grato ſemper & memori animo, præſtantiſſimum hoc Chriſti beneficium agnoſcens,*

Ap.p.148. v.16.p.150.

CANON I.

Si quis negauerit, in ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento contineri vere, realiter, & ſubſtantialiter corpus & ſanguinem, vna cum anima & diuinitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac proinde totum Chriſtum; ſed dixerit, tantummodo eſſe in eo, vt in ſigno, vel figura aut virtute, anathema ſit.

EXAMEN.

De præſentia corporis & ſanguinis I.C. in cœna cum magna ſit controuerſia.

I. DE præſentia corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti in ſacroſancta ſua Cœna, ſiue de vero & genuino ſenſu verborum cœnæ, *Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus*: vehemens & vere triſtis eſt hoc tempore controuerſia in Eccleſia: quibuſdam contendentibus, verba illa non eſſe accipienda in eo ſenſu, quem ſimplex, propria, genuina, & in Scriptura vſitata ipſorum ſignificatio præbet: ſed per tropos eo eſſe detorquenda, vt vera & realis præſentia ſubſtantiæ corporis & ſanguinis Chriſti ex cœna ipſius tollatur & ſubmoueatur longius, quam cælum diſtat a terra. Et in cœna Dominica, apud nos in terris, relinquatur tantum vel ſignum & figura procul abſentis, & longe a nobis remoti corporis & ſanguinis Chriſti: vel Chriſtus dicatur in cœna ſua præſens eſſe, tantum ſecundum diuinam ſuam naturam, præbens & exhibens communicantibus, non ipſam ſubſtantiam, ſed virtutem tantum & vigorem corporis & ſanguinis ſui, non præſentis, ſed procul abſentis, & a Cœna longius remoti, quam aſpectabile hoc cælum diſtat a terra. Ego vero ab illorum opinionibus fateor me diſſentire: ſimpliciter vero & aperte profiteor, me amplecti & probare illarum Eccleſiarum ſententiam, quæ agnoſcunt & docent veram & ſubſtantialem præſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in Cœna, in eo ſenſu, quem verba Cœnæ ſimplici, propria, vſitata & genuina ſua ſignificatione præbent. Et in hac ſententia, vtriuſque partis argumentis diligenter conſideratis, acquieſco. Neque enim ſine periculo animæ fieri poteſt, ſi quis ludat fingendis opinionibus in expoſitione verborum Cœnæ. Scriptum enim eſt, eos, qui *nõ diiudicant illud corpus Domini*, quod verba Cœnæ ibi affirmant exhiberi, & accipi, *manducare ſibi iudicium*. Diiudicatio autem rite fieri non poteſt, ſi a vero & genuino ſenſu verborum (*Hoc eſt corpus meum*) aberretur. Non igitur quæuis opiniones de expoſitione horum vocabulorum temere ſunt amplectendæ, ſed diligenter inquirenda & conſideranda ſunt fundamenta: vt non præſumptas noſtras opiniones in verba illa ingeramus, ſed vt ipſa verba & repetitiones cœnæ, quæ in Scriptura extant, oſtendant & præbeant nobis veram & genuinam interpretationem & ſententiam: idque non obſcuris & ambiguis coniecturis, ſed perſpicuis, certis & firmis indiciis & teſtimoniis, vt gloriari poſſimus, *nos mentem Chriſti tenere* 1. Cor. 2, 16.

1.Cor.11. 29.

diligenter fundamenta huius doctrinæ expendenda ſunt.

Inter quæ præcipuum eſt, a ſimplici verborum Scripturæ ſignificatu non eſſe recedendum.

II. Quia vero Scriptura non eſt *priuatæ interpretationis*, 2. Pet. 1, 20. ſimplex illa regula omnium eſt certiſſima, tutiſſima & firmiſſima: quod ſcilicet eadem doctrina & ſententia in diuerſis Scripturæ locis ideo repetita eſt, vt ipſius Spiritus ſancti interpretatio ex illa collatione locorum inquiri & deprehendi poſſit. Et quando Spiritus ſanctus in Scriptura ſententiam aliquam aliter, quam ſicut verba ſimpliciter & proprie ſonant, intelligi voluit, illud vel in eodem, vel in alio loco non obſcure explicauit & oſtendit. Iam vero deſcriptio cœnæ a diuerſis Scriptoribus, & quidem diuerſis temporibus repetita extat in Scriptura. Nulla autem reperiuntur indicia, ſimplicem, propriam, vſitatam & genuinam ſignificationem illorum verborum (*Hoc eſt corpus meum*) eſſe deſerendam. Offerunt ſe autem multæ manifeſtæ oſtenſiones, eam ſententiam eſſe retinendam, quam ſimplex, propria, & Scripturæ vſitata verborum ſignificatio præbet: ſicut in peculiari libello plenius hoc a nobis demonſtratum eſt. Et hæc ſententia in nullum fidei articulum impingit. Certum

tum enim est, quia in humana natura Christi *tota plenitudo diuinitatis habitat corporaliter*: & per ascensionem humana natura in Christo exaltata est, *super omne nomen, quod nominatur, siue in hoc, siue in futuro seculo:* ideo Christum corpore suo posse adesse vbicunque voluerit, & facere, quodcunque voluerit. Præsentia igitur corporis Christi in Cœna non pugnat cum articulis fidei, vel de veritate humanæ naturæ, vel de ascensione Christi. Habet etiam hæc sententia perpetuũ consensum veteris, veræ & purioris Ecclesiæ: & plena est dulcissimarum consolationum: quæ omnes, stabilita absentia corporis & sanguinis Christi, conscientiis eripiuntur. Sed hæc in repetitione sanæ doctrinæ de præsentia corporis & sanguinis Christi in cœna iusta tractatione explicauimus,

Col. 2. 9. Phil. 2. 9.

III. Non igitur opus esse iudico, vt integra controuersiæ huius tractatio hoc loco repetatur. Hæc pauca vero ideo hoc loco annotare volui, vt ostenderem, meam confessionem coniunctam esse cum illis Ecclesiis, quæ a Sacramentariorum opinionibus alienæ sunt, & sententiam de vera & substantiali præsentia corporis & sanguinis Christi in cœna, iuxta simplicem & genuinam verborum institutionis proprietatem, amplectuntur & profitentur.

Quæ in adducto capite & canone notanda sint.

IIII. De 1. igitur capitulo & 1. Canone, quod attinet ad præsentiam substantiæ corporis & sanguinis Christi in cœna, nihil amplius iam disputabo, ne rationem examinis prætergrediar. Duo tamen adhuc in explicatione huius capituli expendenda sunt. *Primum* quod verbo *continendi* videtur definire velle modum præsentiæ corporis & sanguinis Christi in cœna. Nos vero præsentiam ipsam, quia testimonium habet verbi Dei, simpliciter credimus: de modo vero præsentiæ, quia verbo Dei reuelatus non est, iudicamus non esse disputandum. Non igitur definimus certum modum illius præsentiæ, sed eum humiliter commendamus sapientiæ & omnipotentiæ Dei. Non statuimus physicam seu geometricam, crassam & carnalem rationem præsentiæ. Non disputamus de locali inclusione: nec de descensione, vel ascensione corporis Christi. Et breuiter, non sentimus corpus Christi in cœna adesse modo aliquo, seu ratione naturali huius seculi.

1. de modo præsentiæ.

Fundamentum etiam præsentiæ corporis Christi in cœna, *Lutherus* monuit, non esse collocandum in disputatione de vbiquitate, sed in veritate verborum institutionis. Nec Transsubstantiationem pro articulo fidei recipimus, de qua postea dicendum erit. Sed sicut verba cœnæ docent, simpliciter credimus illam præsentiam: modum vero & rationem non definimus, sed sapientiæ Christi veracis & omnipotentis commendamus.

V. *Alterum*, quod obseruandum dixi, est illud, quod mentionem faciunt consecrationis panis & vini, & tamen, quæ & qualis illa sit, non explicant: cum tamen constet, a multis petitum fuisse a Patribus Concilii, vt inter tam varias disputationes & opiniones certam formam consecrationis Eucharistiæ definirent & determinarent.

2. de consecratione.

Quidam enim disputant, in tacita murmuratione quatuor horum verborum super panem (*Hoc est corpus meum*) consistere consecrationem: ita vt nec ea, quæ in institutione præcedunt, nec quæ sequuntur, ad consecrationem vel pertineant, vel requirantur: sed in syllabis & litteris quatuor illorum verborum ea sit vis & ἐνέργεια, vt si a Sacerdote super panem pronuncientur, possint substantiam panis conuertere in corpus Christi.

Quidam, vt *Thomas*, alia etiam quædam ex verbis institutionis ad consecrationem requiri & pertinere contendunt. Extat libellus *Bessarionis*, in quo prolixe disputat hanc quæstionem: An consecratio fiat per verba institutionis, an vero per verba Canonis, vel an vtraque simul ad consecrationem necessaria sint? Et *Colonienses* in suo *antididagmate* serio & multis contendunt, eos vehementer insanire, qui existimant panem & vinum consecrari in corpus & sanguinem Christi per verba institutionis, si non adhibeantur etiam verba & preces Canonis. Et inter Pontificios multi publice scribunt, illas Ecclesias, quæ non adhibito Papistico Canone, verbis institutionis Christi in cœna vtuntur, non habere verum corpus & sanguinem Christi, sed tantum *panarium Sacramentum*, sicut *Lindanus inquit*.

in 4. sent. dist. 8. q. 2. art. 1. & 2. it. 3. part. q. 78. art. 1. 2. 3.

Panopl. l. 4. c. 44. f. 267.

Disputatur etiam, an ad consecrationem Eucharistiæ necessaria sit altaris, sacerdotis, vasorum, vestium, & reliquæ missalis panopliæ Pontificialis consecratio?

VI. Inter has tam diuersas opiniones Tridentini Patres, a multis requisiti, noluerunt se interponere: sed simpliciter sine declaratione nominant consecrationem panis & vini. Et quo consilio illud fiat, Lector expendat. Res autem per se plana est. Quidam enim Papisticam consecrationem ita reiecerunt, vt fingerent, etiam sine verbis institutionis posse celebrari cœnam Dominicam. Quod manifeste falsum est. Certissimum enim est, Sacramentum non esse sine verbo, sicut Baptismum Paulus vocat *lauacrum aquæ in verbo*, Ephes. 5, 26. Et *Augustini*

quasi non notatur, illam verbo institutionis esse peragendam.

Tract. 80. in Ioan. T. IX. opp. f. 303.

ni sententia recte habet: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum.* Item: *Tolle verbum ex Baptismo, & quid erit aqua, nisi aqua:* Nullo modo igitur Eucharistia esse potest sine adhibitione verbi. Si enim ex Eucharistia tollatur verbum, nihil aliud erit panis, quam panis. Et inde *Augustinus* contra Faustum l. 20. c. 13. inquit: *Noster panis & calix —— certa consecratione mysticus fit nobis, non nascitur. Proinde quod non ita fit, quamuis sit panis & calix, alimentum est refectionis, non Sacramentum religionis.* Hoc fundamentum firmissimum est, ex definitione Sacramenti. Illa vero adhibitio verbi ad elementum in Sacramentis vocatur veteribus *sanctificatio:* vulgus vocat *consecrationem.* Paulus ex descriptione Marci, nominat *benedictionem*, cum inquit: *Poculum benedictionis, cui benedicimus*, 1. Cor. 10, 16. Quod si iam quæritur, quodnam sit verbum illud benedictionis, quo accedente ad panem & vinum fiat Sacramentum corporis & sanguinis Domini? certe hoc extra controuersiam est, sicut vnumquodque Sacramentum habet certum aliquod verbum Dei, sibi proprium & peculiare: ita etiam Eucharistiam habere certum, proprium & peculiare verbum, ipsam scilicet diuinam institutionem. Existimo vero, apud illos, qui non censent humana diuinis esse vel æquanda, vel præferenda, & hoc extra dubitationem esse, impie eum facere, quicunque benedictionem, sanctificationem, siue consecrationem Eucharistiæ verbis diuinæ institutionis derogat, & ad preces Canonis, qui ab hominibus ex corrupto & integro, immo ex quam plurimis corruptis, consarcinatus est, transfert. Nec sane partienda est illa siue benedictio, siue consecratio inter Dei verbum, & inter verba ab hominibus tradita. Non enim quoduis verbum, sed Dei verbum requiritur ad Sacramentum. Et verbo Dei, vt sit igne probatum, nihil est addendum: Prouerb. 30, 6. Præcipue Testamento Filii Dei nihil est superaddendum, Gal. 3, 15. Et breuiter, Christus iussit nos in actione Eucharistiæ facere, quod ipse fecit. Non autem mutam ipse actionem exercuit, sed dixit. Et quid dixerit, in Scriptura, quantum Spiritus sanctus nobis necessarium esse iudicauit, traditum est.

(T. VI. f. 257.)

VII. Vetus igitur Ecclesia, licet aliis etiam exhortationibus & precationibus in administratione Eucharistiæ vsa est, simpliciter tamen, & recte sensit, sermone Christi, hoc est, verbis institutionis diuinæ, fieri benedictionem seu consecrationem Eucharistiæ.

(T. IV. f. 366.) Locus vero omnium clarissimus extat apud *Ambrosium* de Sacramento, l. 4. c. 4. Cum enim dixisset, *panem esse corpus Christi consecratione:* mox quærit, *quibus verbis & cuius sermone* benedictio illa fiat? Respondet autem, verbis & sermone *Domini Iesu:* & addit, differentiam esse inter reliqua, quæ in illa actione dicuntur, quæ vel sunt precationes, vel Eucharistiæ: illa vero dicit non pertinere ad consecrationem seu benedictionem Eucharistiæ: sed quando iam consecrandum & conficiendum est Sacramentum, tunc dicit, sacerdotem jam *non suis* amplius, sed *Christi verbis* vti. Quæ vero illa Christi verba sint, c. 5. (f. 367.) diserte explicat, recitans verba institutionis. Et nota est *Gregorii* sententia, qua (l. 7. ep. c. 63.) affirmat, morem Apostolorum fuisse, vt ad Dominicam solummodo orationem hostiam consecrarent. Falsum igitur est, quod *Lindanus* Basilio tribuit, (Panopl. l. 4. c. 41. f. 456.) consecrationem Eucharistiæ fieri verbis non scriptis. Nam *c.* 27. de Spiritu sancto, *Basilius* loquitur, non de verbis consecrationis, sed de verbis, quando panis Eucharistiæ & poculum benedictionis, hoc est, facta iam benedictione, ostenditur.

(Apol. II. f. 97.) *Iustinus* etiam dicit, sacerdotem diu multumque precari & gratias agere: sed non in hunc finem, vt ita fiat consecratio Eucharistiæ. Addit enim præpositum gratias agere ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ. hoc est, *quod mysteria illa nobis a Christo instituta & tradita sint.* De ipsa vero consecratione inquit, (f. 98.) cibum Eucharistiæ *gratiarum actione sacrari*, δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ: hoc est, *per precationem verbi, quod ab ipso* Christo *traditum est.* Quale autem illud verbum sit, Paulus a Christo se accepisse affirmat, 1. Cor. 11, 23. Et *Iustinus* (f. 98.) ipse se explicat: dicit enim, illud esse verbum, quod Euangelistæ in Commentariis suis de institutione Cœnæ litteris consignarunt.

(l. 5. c. 2. f. 434.) *Irenæus* dicit: *Quando mixtus calix, & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis & sanguinis Domini.* Et quod verbum institutionis intelligat, explicat, cum inquit; panem terrenum *accipere vocationem Dei*, (l. 4. c. 34. f. 361.) scilicet, quando de pane Christus pronunciat: *Hoc est corpus meum.* Ita *Ambrosius* de his, qui initiantur mysteriis, cap. 9. dicit, *Sacramentum illud* non hominis benedictione, sed *sermone Christi confici.*

Et *Chrysostomus* in Homilia de proditione Iudæ * quæstionem illam pulcherrime explicat: non hominem scilicet esse, qui nobis res in mensa Dominica propositas sanctificet, vt sint corpus & sanguis Domini: sed eundem Christum, qui

 primam

* *Chrysost.* de prodit. Iud. T. V. opusc. f. 416. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα· ἡ δὲ δύναμις, καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐστι. Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, φησί, τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταρρυθμίζει τὰ προκείμενα, καὶ καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα, αὐξάνεσθε cetera.

primam suam cœnam sanctificauit, etiam nunc nostram cœnam Dominicam sanctificare: Licet enim verba per os Sacerdotis proferantur, Sacramenta tamen gratia & virtute Dei sanctificari. Christi enim, non Sacerdotis verbum est: Hoc est corpus meum. Et per illud proposita sanctificantur. Deinde instituit collationem inter hoc verbum Christi, & inter verbum illud, *Crescite & multiplicamini*: quod semel dictum perpetuam in articulo creationis habeat efficaciam. De consecr. dist. 2. cap. *Vtrum in figura*, *Augustinus* dicit: *Reliqua omnia, quæ Sacerdos dicit, aut clerus chori canit, nihil aliud esse, quam laudes & gratiarum actiones, aut certe obsecrationes, & fidelium petitiones.* Sacerdotem vero consecraturum *assumere verba Euangelistarum.* Et *Thomas* 3. quæst. 83. art. 4. multis disputat, consecrationem solum in verbis Christi confici: reliqua vero in Canone pertinere ad præparationem sumentium. Vera igitur benedictio seu consecratio Eucharistiæ consistit in verbis institutionis ipsius Filii Dei, per quæ ipse nobis hodie, & vsque ad finem sæculi consecrat & sanctificat panem & vinum: vt illam nominationem, quam natura non habent, ex gratia & virtute diuina percipiant, vt scilicet sint corpus & sanguis ipsius.

non mutilandam: VIII. Obseruet autem Lector, quod inter Pontificios plerique, cum non possent in vniuersum verba institutionis ex consecratione Eucharistiæ proscribere, magnam tamen eius partem resecarunt: ita vt exceptis quatuor illis verbis, *Hoc est corpus meum*, reliqua in institutione nihil ad consecrationem vel pertineant, vel faciant. Et hoc ideo disputant, vt ex consecratione, exterminatis verbis illis: *Dedit illis dicens: Accipite, comedite*, &c. possent extra vsum habere Sacramentum. *1.Cor.11, 23 seq.* Sed Paulus traditurus Corinthiis, quomodo possent non vulgarem, sed Dominicam cœnam celebrare, totam & integram institutionem recitat & præscribit. *l.d.* *Iustinus* faciens mentionem verbi a Christo traditi, quo Eucharistia consecretur, refert se ad descriptionem institutionis, quæ apud Euangelistas extat. *Emissenus*, *f.1.* De consecrat. dist. 2. cap. *Quia corpus*, dicit, Sacerdotem in sanctificatione ita dicere: *Accipite, hoc est corpus meum: & bibite, hic est sanguis meus.* Ita etiam *Am-* *f.367.* *brosius* de Sacramentis, lib. 4. cap. 5. Et breuiter in omnibus vetustis liturgiis non tantum verba illa, sed tota & integra institutio in sanctificandis mysteriis recitatur.

quomodo itidem adhibeantur. IX. Duo igitur iam monstrata sunt. I. Non prece hominis, sed verbo institutionis sanctificari siue consecrari Eucharistiam. II. Non mutilandam esse institutionem, sed totam esse adhibendam ad benedictionem Eucharistiæ & eius administrationem. III. Est & hoc explicandum, recitationem illorum verborum non ita adhiberi, sicut magi sua carmina conceptis verbis recitant: puta de Ioue Elicio, aut de luna cælo deducenda: vi scilicet, & virtute litterarum & syllabarum, si certo modo recitentur & pronuncientur: sed sicut in prædicatione Euangelii Paulus affirmat Christum ipsum per os ministrorum loqui, Rom. 15,18. 2. Cor. 13,3. & Deum exhortari per nos, 2. Cor. 5,20. Ita in actione Eucharistiæ minister loco Christi legatione fungitur, qui ipse ibi adest: & per ministros verba hæc sonat: *Hoc est corpus meum, hoc facite*, &c. & per illud suum verbum efficax est: Non igitur minister homo, sua consecratione & benedictione, panem & vinum facit corpus & sanguinem Christi: sed ipse Christus verbo suo in hac actione adest: & institutionis suæ verbo, quod per os ministri pronunciatur, efficit, vt panis sit corpus suum, & poculum sanguis suus: plane eo modo, sicut ipse est, qui baptizat, licet per ministrum, & verbo suo efficit, vt baptismus sit lauacrum regenerationis & renouationis. Adhibemus igitur recitationē verborum institutionis tanquam ordinationem, mandatum, promissionem, & priuilegium mediatoris nostri Christi Domini: vt admoneamur, & certi reddamur, quid in Cœna Dominica sit faciendum & credendum. Conuenimus enim, vt accipiamus, edamus & bibamus, non panem cibarium, aut vulgare poculum: sed illum panem, qui est corpus Domini, & illud poculum, quod est sanguis noui Testamenti. Sed natura panis non est corpus Christi, nec vinum sanguis eius: nec vlla creatura, sed solus Filius Dei virtute & omnipotentia sua efficere potest, vt panis sit ipsius corpus, & vinum sanguis ipsius. Illud autem in prima cœna efficit per verbum, dicens: *Hoc est corpus meum.*

X. Recitantur igitur in nostra Dominica cœna verba institutionis, non tantum historice: sed vt Ecclesiæ ostendatur, Christum ipsum per verbum, iuxta suum mandatum & promissionem, in actione cœnæ adesse, & potentia illius verbi exhibere vescentibus suum corpus, & suum sanguinem. Ipse enim est, qui distribuit, licet per ministrum: ipse est, qui dicit: *Hoc est corpus meum*: ipse est, qui per hoc suum verbum efficax est, vt panis sit corpus, & vinum sanguis ipsius. Hoc modo & inde certi sumus & credimus, nos in cœna Domini vesci non vulgari pane & poculo, sed corpore & sanguine Christi.

Ita *Dionysii* Sacerdos, inchoaturus administrationem Eucharistiæ, præmittit tanquam priuilegium, hæc verba: *Tu dixisti: Hoc facite in mei commemorationem.* *hier. eccl. c.3.§.12. f.358.*

Ambro-

Ambrosius de Sacramentis l. 4. c. 5. pulchre distinguit verba institutionis. Quædam enim sunt *Euangelistarum verba*, quæ tamen non vt historica tantum recitantur, sed sunt tanquam priuilegium, quid nos in actione cœnæ Dominicæ facere debeamus, vt, *Accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis*, &c. alia vero sunt *Christi verba*, quorum virtute panis est corpus Christi, & vinum sanguis eius: vt, *Accipite, comedite, bibite; Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.* Hoc autem interest inter consecrationem, & historicam recitationem verborum. Quando enim institutio recitatur, & non facimus, quod Christus in cœna & fecit & faciendum iussit: tunc non est consecratio, sed tantum historica recitatio. Quando vero verba recitamus, & facimus, quod iussit, tunc verbis illis benedicimus pani & poculo.

XI. Non ignoro, quæstionem hanc a multis varie disputari: quibusdam ad ipsum opus consecrantis, hoc est, ad externam tantum recitationem verborum, sicut illa fit a ministro respicientibus, vt ex consecratione ferme magicum quiddam faciant, quibusdam vero ipsum verbum plane tollentibus ex Eucharistia, aliis tantum historicam narrationem institutionis, sine accommodatione ad præsentem in nostra Dominica Cœna actionem retinentibus. Sed hanc, quam exposui, iudico esse simplicissimam & veram sententiam de benedictione, seu consecratione Eucharistiæ: quæ recte tradita vtilis est & ad erudiendam & ad confirmandam fidem.

XII. Pontificiorum vero sententiam, de consecratione Eucharistiæ, non possumus simpliciter recipere. Disputantes enim de verbo, per quod fiat benedicto seu consecratio Eucharistiæ, vel ipsam institutionem maxima sui parte mutilant, sicut supra dictum est, quasi exceptis quatuor verbis, reliqua in institutione nihil vel pertineant vel faciant ad sanctificationem: vel traditiones humanas assuunt verbo Dei, quasi per verba institutionis non possit fieri consecratio, nisi adhibeantur etiam ea, quæ in Canone Missæ consarcinata sunt. Atque ita totum Sacramentum Eucharistiæ, quantum in ipsis est, reddunt incertum. *Petrus* enim *Comestor* dicit, verba institutionis non esse verba benedictionis: quia ignotum sit, quibus verbis Christus in benedictione Eucharistiæ vsus sit. Sed contrarium affirmant *Ambrosius* & *Chrysostomus*. *Proclus* quidam fingit: Apostolos intra diem Ascensionis & Pentecostes composuisse Canonem, vt esset forma consecrationis. Sed *Gregorius* asserit, l. 7. ep. c. 63. T. II. opp. f. pó... Apostolos non vsos Canonica illa prece, sed ad Dominicam solummodo orationem hostiam consecrasse. Ita omnino dubia & incerta est Canonica illa benedictio. Incertum igitur etiam erit Sacramentum, quod Canonica illa prece consecrari dicunt. Nos vero, quando verbis Christi in institutione tribuimus benedictionem, habemus certum & firmum fundamentum. Præterea ipsam consecrationem seu sanctificationem Pontificii tribuunt partim etiam operi Sacerdotis: & quidem non tantum externæ recitationi verborum, sed & aliis sacrificuli gestibus, vt expansioni, complicationi, eleuationi, & gesticulationi manuum, inclinationi ceruicis, conuersioni corporis, transpositioni libri, cruciformationibus, & aliis similibus: & præcipue vero consecrationi sacerdotis, altaris, vasorum, vestium, &c.

XIII. Hæc merito & necessario taxantur, vt ostendi possint vera fundamenta, quibus maximum hoc mysterium nititur: quod scilicet credimus, in cœna Dominica non vulgarem panem, & commune vinum, sed corpus & sanguinem Domini adesse, exhiberi & accipi.

SECTIO II.

De ratione institutionis huius sanctissimi Sacramenti.

CAPVT II.

lp. p. 268. l. 15. 3. 11. *Ergo Saluator noster, discessurus ex hoc mundo ad Patrem, Sacramentum hoc instituit, in quo diuitias diuini sui erga homines amoris velut effudit, memoriam faciens mirabilium suorum: & in illius sumptione, colere nos sui memoriam præcepit, suamque annunciare mortem, donec ipse ad iudicandum mundum veniat. Sumi autem voluit* ... L. p. 56. v. 1. *Sacramentum hoc, tanquam spiritualem animarum cibum, quo alantur & confortentur viuentes vita illius, qui dixit: Qui manducat me, & ipse viuet propter me, tanquam antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis, & a peccatis mortalibus præseruemur. Pignus præterea id esse voluit futuræ nostræ gloriæ, & perpetuæ felicitatis: adeoque symbolum vnius illius corporis, cuius ipse caput existit, cuique nos tanquam membra, arctissima fidei, spei & charitatis connexione adstrictos esse voluit, vt id ipsum omnes diceremus, neque essent in nobis schismata.*

CANON V.

Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionem peccatorum, vel ex ea non alios effectus prouenire, anathema sit.

EXAMEN

De vsu & fructu cœnæ Dominicæ.

VTilissima est, simplex & vera ex verbo Dei explicatio doctrinæ, de fine, vsu & fructu, siue de virtute & efficacia Eucharistiæ. Hac enim doctrina animi excitantur ad crebriorem vsum huius Sacramenti, accenditur in ipso vsu fides, inuocatio & gratiarum actio: conscientia denique credentis ex hac doctrina dulcissima consolatione confirmatur, ad se etiam in hac tanta carnis infirmitate pertinere, sibi certo communicari, firmiter donari & obsignari totum thesaurum omnium beneficiorum, quæ Christus mediator traditione sui corporis, & effusione sui sanguinis nobis acquisiuit. Ostendit etiam hæc doctrina, quia variis huius vitæ calamitatibus subiecti sumus, quale pignus habeamus futuræ aliquando nostræ liberationis, immortalitatis & gloriæ. De re magna igitur disputatio est: & omnino necessarium est, doctrinæ huius sinceritatem, sicut ea in verbo Dei tradita est, ita conseruare, ne vel additionibus vel detractionibus adulteretur.

qua nos inter & Pontificios controuersia sit

II. Iterum vero commonefaciendus est Lector, quod sit κρινόμενον, seu quis sit verus status controuersiæ inter Pontificios & inter nos de hac doctrina. Tridentini enim dogmatistæ non satis explicate declarant id, quod in controuersia positum est: cum tamen non ignotum sit, quid hoc loco damnare velint. Quintum siquidem Canonem ita constituerunt, quasi hic sit status controuersiæ, quod nos remissionem peccatorum ita tribuamus fideli sumptioni Eucharistiæ, vt negemus alios etiam effectus ex illa sumptione prouenire ad credentes: cum longe aliud sit, quod damnare volunt. Vt igitur explicatis illis, quibus Pontificii sperant se iudicium Lectoris vel turbare, vel saltem remorari posse: plane & perspicue ostendatur, quid illud sit, quod in doctrina nostra de fine & fructu Eucharistiæ sugillare & damnare volunt, breuiter Patrum verbis & sententiis recitabo aliquos illos Eucharistiæ effectus, de quibus Canon iste loqui videtur: quos Eucharistiæ nos nullo modo detrahimus, sed docemus, fidem in sumptione debere reuerenter considerare, & cum gratiarum actione amplecti omnes diuitias, & totum thesaurum beneficiorum, quæ Christus Mediator traditione sui corporis, & effusione sui sanguinis, Ecclesiæ suæ acquisiuit.

vbi tum nostra sententia proponitur,

III. Quia enim in Eucharistia accipimus illud Christi corpus, quod pro nobis traditum est, & sanguinem noui Testamenti, qui in remissionem peccatorum effusus est: quis neget, credentes ibi percipere thesaurum omnium beneficiorum Christi? Accipiunt enim illud, in quo peccata remittuntur, in quo mors aboletur, in quo vita nobis communicatur, quo nos sibi Christus tanquam membra adiungit, vt ipse in nobis, & nos in ipso simus. Pulchre enim dixit *Hilarius*: *Hæc accepta & hausta faciunt vt & Christus in nobis, & nos in Christo simus.* *Cyrillus* inquit: Quando carnem Christi in mystica benedictione, fide manducamus, *hinc vitam habemus in nobis, illi carni coniuncti, quæ vita effecta est*, vt non solum anima per Spiritum sanctum in beatam vitam ascendat, verumetiam terrestre hoc corpus cibo illo ad immortalitatem reducatur, resuscitandum in nouissimo die. In Eucharistia igitur accipimus pignus certissimum & præstantissimum reconciliationis nostræ cum Deo, remissionis peccatorum, immortalitatis, & futuræ glorificationis. Et reuera diuitias diuini sui erga homines amoris in hoc Sacramento Christus opulenter effundit. Illud enim corpus, quod pro nobis in mortem tradidit, dat nobis in Cœna sua in cibum: vt ex eo, tanquam solido, diuino & viuifico cibo viuamus, alamur, grandescamus, confortemur, atque adeo in ipsum conuertamur, ab eo nunquam separandi: sicut *Augustinus* pie dicit, in persona Christi: *Non tu me mutabis in te, sed tu mutaberis in me.* Et sacrum conuiuium, in quo Christus sumitur, memoria passionis eius recolitur, mens impletur gratia, & futuræ gloriæ nobis pignus datur. Et elegans est *Ignatii* sententia, quæ extat in Epistola ad Ephesios: vbi Eucharistiam vocat φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξίκακον. Hoc est, *Pharmacum immortalitatis, antidotum ne moriamur, sed viuamus in Deo, per Iesum Christum, remedium per auerruncationem, & depulsionem malorum purgans.*

l. 8. de Trin. f. 124.

l. 4 in Ioan. c. 14.

quæ inter interpolatas est, p. 192. 194.

Nec incommoda est *Bernhardi* sententia, in qua dicit: *Corpus Christi est ægris medicina, peregrinantibus via, debiles confortat, valentes delectat, languorem sanat, sanitatem conseruat: per hoc fit homo mansuetior ad correptionem, patientior ad laborem, ardentior ad amorem, sagacior ad cautelam, ad obedientiam promptior, ad gratiarum actionem deuotior.*

Cyprianus dicit: eos, *quos exhortamur ad prælium, non inermes & nudos esse relinquendos, sed protectione Sanguinis & Corporis Christi muniendos. Ad hoc enim fit Eucharistia, vt possit accipientibus esse tutela.* ——— *Idoneus ergo esse*

ep. 57. ad Cornel. T. II. opp. f. 117.

f. 118.

esse non potest ad martyrium, qui ab Ecclesia non armatur ad prælium: & mens deficit, quam non accepta Eucharistia erigit & accendit.

Chrysostomus inquit: Si qui fimbriam vestimenti eius tetigerunt, recte conualuerunt: quando magis corroborabimur, si totum illum in nobis habeamus? Sedabit ille in nobis sæuientem membrorum nostrorum legem, perturbationes animi extinguet, morbos omnes depellet, ab omni casu nos eriget, & inimici potestate deuicta, ad veram pietatem concitabit, atque adeo in seipsum confirmabit. Idem inquit, in priorem ad Corinthios: * *Ipsa mensa animæ nostræ vis est, nerui mentis, fiduciæ vinculum, fundamentum, spes, salus, lux, vita nostra. Si hinc hoc sacrificio muniti migrabimus, maxima cum fiducia sanctum ascendemus vestibulum.*

c. 10. hom. 24.

Ambrosius de his, qui initiantur mysteriis, cap. 3. *Ista esca, quam accipis, ——vitæ æternæ substantiam subministrat.* Et in Lucam inquit: *Corpus Christi edimus, vt vitæ æternæ possimus esse participes.*

T. IV. f. 349.

c. 22. T. III. opp. f. 210.

Basilius † in Asceticis dicit, *proprium esse eorum*, qui sumunt Eucharistiam, *vt memoriam continuam seruent eius, qui pro nobis mortuus est, & resurrexit.* In vsu igitur cœnæ Dominicæ beneficia, traditione corporis Christi & effusione sanguinis ipsius nobis præstita & acquisita, memori mente sunt cogitanda, publica voce prædicanda & annuncianda, gratiarum actione publice & priuatim commemoranda & celebranda. Nec tantum historica commonefactio de morte Christi & beneficiis eius in Eucharistia est: sed ipse habitans iam in nobis illam sui ἀνάμνησιν efficacia corporis & sanguinis sui per Spiritum excitat, accendit, confirmat, auget & conseruat in nobis: ne obliuio illa, de qua Scriptura loquitur 2. Petr. 1, 9. nobis obrepat, aut si obrepsit, vt excutiatur.

summ. 80. c. 22.

Præterea etiam, sicut *Augustinus* inquit, mysterium pacis & vnitatis nostræ Christus in mensa sua consecrauit: & per hunc cibum & potum societatem sui corporis & membrorum suorum intelligi voluit, quæ est Ecclesiæ vnitas. *Chrysostomus* inquit: Vna mensa omnibus est proposita, idem cibus porrigitur omnibus, idque in propatulo fit: vt scilicet nos vnum corpus agnoscamus, & mutua charitate complectamur. Ideo enim (sicut *Augustinus* inquit) hoc Sacramentum in eiusmodi rebus conficitur, quæ ex multis, puta ex granis, & multis botris seu racemis ad vnum aliquid rediguntur: vt admoneamur participatione huius Sacramenti, vt & nos vnum simus nos diligendo, vnam fidem, vnam spem, & indiuiduam charitatem. Et sicut *Cyprianus* inquit: *Quibus vnus est panis, vnum est corpus, & omnium vnum cor, & anima vna, vni Christo adhærens.*

immo Arnold Carnotens. de caen. dom. f. 42.

IIII. Hæc ex Patrum sententiis breuiter repetere volui, vt Lectori ostenderem, non hunc esse statum controuersiæ, de quo hoc loco Pontificii nobiscum dimicant, quasi ipsi magnificentius sentiant & loquantur de fine, fructu, virtute & efficacia sumptionis Eucharistiæ: aut quasi nos de remissione peccatorum in sumptione Eucharistiæ ita loquamur, vt alios effectus Eucharistæ denegemus & detrahamus. Ideo enim nostram confessionem adiunxi sententiis veterum, ex verbo Dei sumptis & extructis, vt coram tota Ecclesia palam fiat, nos dignitati, virtuti & efficaciæ Eucharistiæ nihil quicquam detrahere. Et mirum est, Pontificios hoc modo insidiose voluisse transponere statum: cum alias irasci & indignari soleant, nos dignitatem & efficaciam Eucharistiæ ex verbo Dei magis extollere & ornare, quam ipsorum Missæ, satisfactionibus, indulgentiis, & similibus veniarum nundinationibus commodum & vtile sit.

V. Cum igitur hæc enumerata diligentius in nostris Ecclesiis, quam apud Pontificios doceantur: num in hac parte doctrinæ consensus est, ita vt nihil habeant, quod in nostra doctrina damnent? Certe non sine causa anathemata sua in 5. Canone expediunt. Quid vero illud sit, oblique notant, cum damnant: *Si quis dixerit, vel præcipuum fructum sanctissimæ Eucharistiæ esse remissionem peccatorum.* Sed inquis: Forsan eos notant, qui de remissione peccatorum in sumptione Eucharistæ ita disputant, reliquos eis effectus omnes prorsus negent & tollant? Illos igitur nominent, nobis cum tali opinione nihil est commune, qui sentimus in vsu Eucharistiæ fieri in credentibus applicationem & obsignationem omnium beneficiorum Christi mediatoris. Sed aliud est, de quo boni illi Patres dimicant, quod in 2. capitulo ita explicant, Eucharistiam esse *antidotum, quo liberemur a culpis quotidianis*, hoc est, a peccatis venialibus: a mortalibus vero nõ liberemur per antidotum Eucharistiæ, sed tantum præseruemur. Et illud est, quod Colonienses Iesuitæ ex Scholasticis clarius explicant, cum dicunt: Leuia quidem & minora

tum illorum audimitur.

 peccata

* *Chrysost. in I. ad Cor. X. hom XXIIII. Tom V. in N. T. f. 261.* Αὕτη γὰρ ἡ τράπεζα τῆς ψυχῆς ἡμῶν τὰ νεῦρα, τῆς διανοίας ὁ σύνδεσμος, τῆς παῤῥησίας ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἐλπὶς, ἡ σωτηρία, τὸ φῶς, ἡ ζωή. μετὰ ταύτης ἀπελθόντες ἐκεῖ τῆς θυσίας, ἐν παῤῥησίᾳ πολλῇ τῶν ἱερῶν ἐπιβησόμεθα προθύρων.

† *Basil. in Ascet. f. 438.* Τὸ ἴδιον τῶν ἐσθιόντων τὸν ἄρτον καὶ πινόντων τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου, τὸ τὴν μνήμην φυλάσσειν διηνεκῆ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος καὶ ἐγερθέντος.

peccata Eucharistiam delere, aliquando etiam grauia quædam: illa scilicet, quorum memoria confitentibus nobis exciderit, tunc enim Sacramenti virtutem supplere, quod ignorantia desiderabat. Mortalia autem peccata vero vsu Eucharistiæ non deleri. Hoc igitur est caput illud, quod in doctrina nostra reprehendunt & damnant, quod scilicet docemus, Filium Dei in Eucharistia, dato suo corpore & sanguine, tanquam pignore seu sigillo certissimo & præstantissimo, testari, se singulis fide hoc Sacramento vtentibus communicare, applicare, & obsignare beneficia sua, quæ traditione sui corporis, & effusione sui sanguinis Ecclesiæ acquisiuit. Et inter illa beneficia dicimus præcipuum & primarium locum obtinere remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, receptionem in gratiam, & acceptationem ad salutem & vitam æternam: non quod reliqua Christi beneficia ab Eucharistiæ fructu excludamus: sed quia hæc sunt quasi fundamenta omnium reliquorum Christi beneficiorum, quæ nobis conferenda sunt. Neque hoc facimus priuata aliqua speculatione aut temeritate, sed ipse Filius Dei Eucharistiam nominat *nouum Testamentum.* Et Ieremias affirmat, in nouo Testamento comprehendi hoc pactum: *Propitius ero iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* (c.31,34.) Et quidem in ipsa institutione Christus expressis verbis nominat *remissionem peccatorum.*

VI. Cogitet autem Lector, quid sit, remissionem illam in nouo Testamento, de quo verba Cœnæ loquuntur, cum Iesuitis restringere tantum ad leuia & minora peccata: quasi sanguis Christi, in Eucharistia acceptus, non habeat vim delendi peccata mortalia & grauiora: sed illa dignitas & virtus tribuenda sit nostris satisfactionibus, indulgentiis, Missæ sacrificio, & reliquis veniarum negotiationibus. Operæ pretium enim est, expendere, quare Pontificii contra hoc caput doctrinæ nostræ tam pertinaciter dimicent. Hæc enim consideratio multa monebit: & ostendet caussas grauissimas, quare contradicendum sit.

Primum igitur remissionem peccatorum grauiorum & mortalium, quæ post Baptismum commissa sunt, docent quærendam & impetrandam esse nostra contritione, confessione, satisfactione, sacrificio Missæ & aliis modis. Vident autem, totam illam veniarum structuram collapsuram, si remissio illa, & reconciliatio quæratur in corpore & sanguine Christi. Ne tamen nihil tribuant Eucharistiæ, loquuntur de venialibus: hoc est (sicut Iesuitæ interpretantur) de leuioribus & minutioribus peccatis. Vt igitur satisfactiones suas & reliquas veniarum nundinationes retineant, acerbe dimicant, in vero vsu Eucharistiæ non fieri applicationem remissionis peccatorum.

Secundo, vt dogma de dubitatione remissionis peccatorum retineant, damnant ipsam etiam obsignationem remissionis peccatorum in Eucharistia. *Iesuita* enim *Colonienses* manifeste ostendunt, se dogma illud improbare, quod credentes, qui fide hoc Sacramento vtuntur, eius sumptione confirmentur, & certi reddantur de reconciliatione cum Deo, de remissione peccatorum, &c. Et rationem assignant, quia illud pugnet cum doctrina Pontificia, de dubitatione. Quia igitur vident verum & salutarem Eucharistiæ vsum quasi aduersa fronte expugnare Pontificium dogma de dubitatione, ne conscientiis vllam certam & firmam consolationem de fiducia & certitudine remissionis peccatorum relinquant, contendunt, in vsu Eucharistiæ nec applicationem, nec obsignationem reconciliationis, seu remissionis peccatorum in singulis fide hoc Sacramento vtentibus fieri.

Tertio docent, multos quidem præstantes & insignes esse effectus Eucharistiæ: eos vero in vsu Eucharistiæ illis tantum contingere, qui ab omnibus grauioribus peccatis ante liberi, immunes, puri & sancti sunt: secus vero dispositos, iudicium sibi manducare, & grauissimam offensionem Dei incurrere, eo quod non pro dignitate, hæc sacrosancta mysteria contingant. Ita ferme *Andradius* etiam loquitur. (l.7.p.582. 585.) Econtra vero docent, Missam esse sacrificium propitiatorium, ad delenda quæuis peccata mortalia & grauissima, idque ex opere operato, sine aliquo peccatoris vel negotio, vel periculo. Hoc modo & hac via experti sunt, homines a crebriori vsu Eucharistiæ absterreri, & ad quotidianas Missarum nundinationes cupidius inuitari. Hoc aucupium nollent amittere: ideo talem fecerunt partitionem, quod sacrificio Missæ tribuant remissionem omnium peccatorum: in vero autem Eucharistiæ vsu leuiora tantum & minutiora delicta tradunt deleri: idque tamen non fieri sine magno periculo, nisi quis ab omnibus grauioribus peccatis ante immunis, purus & sanctus sit. Hæc consideratio verum est examen secundi capituli, & V. Canonis.

VII. Num vero nostra sententia est, in vero vsu Eucharistiæ, remissionem peccatorum accipere etiam eos, qui grauissimorum scelerum sibi conscii sunt, si non deponant, sed retineant propositum malefaciendi, si non afferant timorem Dei, siue pœnitentiam & fidem, sed scientes per-

perseuerent in delictis contra conscientiam? Nullo sane modo ita docemus. Serio enim monentur apud nos homines, eos, qui non agunt pœnitentiam; sed perseuerant in delictis contra conscientiam, manducare & bibere sibi iudicium, ita vt rei fiant corporis & sanguinis Domini. Cumulatur enim offensio Dei inde, quod in impœnitentia Eucharistiam sumunt, contumelia afficiunt corpus & sanguinem Domini. In his igitur, quibus manducatio illa prodesse debet, necessaria est pœnitentia seu timor Dei, expauescens cogitatione peccati & iræ aduersus peccata, & deponens propositum malefaciendi: necessaria etiam est fides petens & accipiens remissionem peccatorum in promissione.

VIII. Inde vero *Andradius* texit tale argumentum, quod existimat esse insolubile. (v. p. 515. 516.) Qui agit pœnitentiam, & credit Euangelio, accipit & habet remissionem peccatorum. Sed vtiliter accessurum ad communionem oportet afferre pœnitentiam & fidem. Habet igitur remissionem peccatorum, ante communionem. Nemo vero illud vel quærit, vel accipit, quod iam ante habet. Ergo in vsu Eucharistiæ nec quæritur, nec accipitur remissio peccatorum. Sed tota hæc imaginatio oritur ex ignorantia doctrinæ, de vero & salutari vsu Sacramentorum. Vnicum enim est fundamentum reconciliationis cum Deo, & remissionis peccatorum: Christus scilicet mediator, cum sua obedientia & merito. Illum vero Pater proponit fide apprehendendum & accipiendum ad remissionem peccatorum, & in verbo & in Sacramentis. Est autem reconciliatio cum Deo, & remissio peccatorum, non sicut color seu qualitas, hærens immobiliter, indiuulse & inseparabiliter in subiecto, vt semel accepta, non opus sit amplius de ea cogitare: Sed fidei perpetua actio, & quotidianum exercitium in hac vita est, Christum magis magisque & firmius apprehendere, in eo manere & perseuerare, ne remissio peccatorum amittatur, sed vt firmius & certius retineatur: immo in hac carnis nostræ deprauatione, inter tam varias diaboli insidias, & mundi scandala nullum momentum est, in quo non opus sit nobis quærere, apprehendere & complecti gratiam Dei, reconciliationem & remissionem peccatorum.

Præterea in tentationibus mens de hac quæstione præcipue angitur. Cum promissio loquatur in genere, an etiam ego, qui credo, habeam remissionem peccatorum? an vere, certo & firmiter eam habeam? Sollicita etiam est pia mens, ne sibi eripiatur vel excutiatur. In hunc igitur vsum Deus, qui diues est in misericordia, quam opulente super credentes effundit, præter verbum instituit etiam vsum Sacramentorum. Relinquimus autem & tribuimus & verbo, & cuique Sacramento, quod cuiusque proprium est. Per Baptismum in Christo renascimur: renati, verbo & Eucharistia alimur: lapsi, per pœnitentiam & fidem ad promissionem gratiæ reuertimur, & eius fide propter mediatorem Deo rursus reconciliamur. Et tamen ab hoc etiam vsu Eucharistiæ, quæ continet fundamentum remissionis peccatorum, corpus scilicet & sanguinem Christi, non excludimur. Filius Dei enim in Eucharistia præstantissimo & certissimo pignore, exhibitione scilicet corporis & sanguinis sui, testatur, se singulis, fide hoc Sacramento vtentibus, certo communicare, applicare & obsignare remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, & reliqua sua beneficia, quæ traditione sui corporis, & effusione sanguinis sui Ecclesiæ ita acquisiuit, vt verbo & Sacramentis offerrentur, & fide acciperentur. Atque ita fides in vsu Eucharistiæ habet de remissione peccatorum firmam consolationis, fiduciæ & certitudinis suæ ancoram: habet etiam efficax antidotum ad erigendam & sustentandam languidam fidem in luctu & tentationibus, contra diffidentiam, dubitationem, pusillanimitatem & desperationem. In vero etiam vsu Eucharistiæ filius Dei testatur, se credentes sibi vt membra inserere, vt gestet, sustentet, gubernet & viuificet eos: vt magis magisque ipsi coniungantur, & firmius in ipso perseuerare possint, & accepta beneficia retinere. Hanc dulcem, vtilem & necessariam consolationem & confirmationem fidei conantur Pontificii Ecclesiæ eripere, quando ex fructibus & effectibus Eucharistiæ, expungunt applicationem & obsignationem remissionis peccatorum.

IX. Nec vero noui aliquid nostra hæc sententia adfert. In omnibus enim veterum liturgiis extant precationes, vt sumptio corporis & sanguinis Domini fiat in remissionem omnium peccatorum. Res igitur, de qua in 2. capitulo, & 5. Canone controuersia est, valde magni momenti est, propter conscientiarum consolationem. Nam & reliquos Eucharistiæ effectus, quos recitant, tradunt illis tantum contingere, qui suis præparationibus a peccatis grauioribus immunes, liberos, puros & sanctos se reddiderunt. Sed hæc septimo capitulo de præparatione plenius explicanda erunt.

SECTIO

SECTIO III.

DE EXCELLENTIA SANCTISSIMAE EUCHARISTIAE SUPER RELIQUA SACRAMENTA, HOC EST:

An vera sit regula illa, sacramenta extra vsum, diuinitus institutum, non habere rationem sacramenti?

CAPVT III.

Conf. Sess. 7. can. 5.

COMMVNE *hoc quidem est sanctissima Eucharistia cum ceteris sacramentis, symbolum esse rei sacra & inuisibilis gratia formam visibilem. Verum illud in ea excellens & singulare reperitur, quod reliqua sacramenta tunc primum sanctificandi vim habent: cum quis illis vtitur. At in Eucharistia ipse sanctitatis auctor ante vsum est. Nondum enim Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen ipse affirmaret, corpus suum esse, quod prabeat. Et semper hac fides in Ecclesia Dei fuit, statim post consecrationem, verum Domini nostri corpus, verumque eius sanguinem, sub panis & vini specie, vna cum ipsius anima & diuinitate existere: sed corpus quidem sub specie panis, & sanguinem sub vini specie, ex vi verborum: ipsum autem corpus sub specie vini, & sanguinem sub specie panis, animamque sub vtraque, vi naturalis illius connexionis & concomitantia, qua partes Christi Domini, qui iam ex mortuis resurrexit, non amplius moriturus, inter se copulantur: diuinitatem porro, propter admirabilem illam eius cum corpore & anima hypostaticam vnionem. Quapropter verissimum est, tantundem sub altera specie, atque sub vtraque contineri: totus enim & integer Christus sub panis specie, & sub quauis ipsius speciei parte, totus item sub vini specie, & sub eius partibus existit.*

CANON III.

Luth. T. 2. Ien. G. f. 119.

Si quis negauerit, in venerabili sacramento Eucharistia, sub vnaquaque specie, & sub singulis cuiusque speciei partibus, separatione facta, totum Christum contineri, anathema sit.

CANON. IIII.

Conf. cap. 5.

Si quis dixerit, peracta consecratione, in admirabili Eucharistia sacramento non esse corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, sed tantum in vsu, dum sumitur: non autem ante vel post, & in hostiis seu particulis consecratis, qua post communicationem reseruantur vel supersunt, non remanere verum corpus Domini, anathema sit.

EXAMEN.

Eucharistia magnam pro reliquis sacramentis esse excellentiam, Pontificii docent.

I. TITVLVS pollicetur explicationem, quæ sit *excellentia Eucharistia super reliqua sacramenta.* Et quidem quod Eucharistia dignior & excellentior sit matrimonio, & reliquis, quæ Pontificii sacramentis annumerant, non opus est disputare: Inter illa enim, quæ non sunt eiusdem generis, ne collatio quidem instituenda est. Hoc vero vtiliter explicaretur, cum ad distributionem, applicationem & obsignationem beneficiorum Christi mediatoris diuinitus instituta, & ordinata sint hæc organa, seu media, vox Euangelii, & vsus sacramentorum, vt sunt Baptismus & cœna Dominica: cumque thesaurus, qui, in prædicatione Euangelii, in Baptismo, in Eucharistia fide accipiendus offertur & proponitur, sit Christus mediator, cum omnibus suis beneficiis: quæ sit vel differentia, vel qui gradus, inter hæc organa seu media? Sed de his vtilibus explicationibus non sunt solliciti Tridentini patres. Pro Scholasticorum vero traditionibus stabiliendis & retinendis acriter dimicant.

In quo illa secundum mentem illorum consistat?

II. Tradunt autem isti, Eucharistiam excellere reliqua sacramenta. I. in significando. II. in significato. III. in continendo. Et hæc ita explicant, quod in reliquis sacramentis tantum sit gratia accidentalis & creata: in Eucharistia vero sit Christus ipse autor, sanctificator, & fons omnis gratiæ. IIII. in modo continendi: quod scilicet reliqua non sint sacramenta, nisi in vsu: & sanctificandi vim habeant, non nisi in ipso vsu. Eucharistia vero sit sacramentum, & contineat corpus & sanguinem Christi durabiliter & permanenter etiam extra vsum. Et de prioribus quidem tribus gradibus Tridentini nihil disputant, ideo forsan, quia animaduertunt, quam absurdum sit, Christum ipsum, omnis gratiæ & sanctificationis fontem & autorem, ex baptismo proscribere, & eius loco accidentalem & creatam gratiam in aqua hærentem substituere: cum Scriptura manifeste testetur, Christum ipsum *lauacro aqua in verbo mundare Ecclesiam*, Ephes. 5, 26. Et Paulus affirmat, Gal. 3, 27. *Quotquot baptizati estis, Iesum induistis.* Pro illa vero opinione, quod Eucharistia sit sacramentum, & contineat Christum, etiam extra vsum illum, ad quem diuinitus instituta est, tanquam pro aris & focis dimicant.

Qua sint sententia sit ratio & fundamentum?

III. Et monendus est Lector, quas huius sui certaminis causas habeant. Cœnam Dominicam ab aliquot iam annis in regno Pontificio transformarunt in actiones plane diuersas ab eo vsu, ad

ad quem Christus illam instituit. In Missa enim, recitatis super panem & vinum verbis consecrationis (quæ ita vocant) sacramentum circumstantibus non distribuitur, a populo non accipitur, non manducatur, non bibitur: sed Deo Patri, pro delendis & viuorum & mortuorum peccatis, certis sacrificuli gestibus & precatiunculis offerri fingitur. Panis, super quem verba illa pronunciata sunt, non ad manducationem distribuitur, sed asseruatur, reponitur, includitur, circumgestatur, & homines persuadentur, se ibi accensis luminaribus, genuflexione, & aliis venerationis & adorationis ritibus & gestibus, peculiarem & eximium cultum Christo præstare, & quidem excellentiorem, quam si panis ille benedictus iuxta institutionem acciperetur & manducaretur. Ostensio Eucharistiæ vsurpatur contra tempestates, incendia, morbos, & quæuis pericula. Item, pro omnis generis benedictione impetranda. Hos posteriores vsus a Christo in verbis institutionis non esse præscriptos & mandatos, ipsi Pontificii negare non possunt. Priorem etiam non habere fundamentum in verbis institutionis, postea de Missa demonstrabimus. Hæc omnia, & his similia refutantur & euertuntur vnica illa, & verissima, & firmissima regula: *Sacramenta extra vsum diuinitus institutum non habere rationem Sacramenti.* Et propterea huic regulæ adeo sunt infesti: propter illam enim damnandam, tertium caput, & quartum Canonem posuerunt. Vident enim omnia illa, quæ extra vsum diuinitus institutum, Eucharistiæ attingunt, non posse retineri, defendi, & stabiliri, nisi damnata verissima illa regula, dogma Scholasticorum pro articulo fidei Ecclesiæ obtrudatur: quod scilicet recitatis verbis consecrationis super panem, etiamsi vsus ille, quem Christus instituit, nec adsit, nec accedat, existimetur tamen Christus Deus & Homo, in illo pane, quacunque ratione tractetur, adesse, contineri, & durabili coniunctione permanere, non minus, & non aliter, quam in ipsa exhibitione & manducatione diuinitus instituta. Hac enim opinione posita, humana cogitatio mox affingit alios vsus, & instituit alias Eucharistiæ actiones, quam sicut Christus in verbis institutionis præscripsit. Et iudicantur tunc, illa non tantum bona conscientia fieri posse, sed omnino fieri debere. Siquidem etiam extra vsum in verbo institutum Christus cum corpore & sanguine suo ibi adesse docetur, nec minus nec aliter, quam in ipso vsu. Habent igitur Pontificii caussas ad stabiliendum regnum suum, satis magnas & graues, quare pro dogmate isto, tanquam pro aris & focis strenue dimicandum sibi proposuerint: sublato enim hoc fulcro, non minima pars regni ipsorum sponte collapsura esset.

IIII. Animaduertunt autem, se in hac caussa similitudine reliquorum Sacramentorum vehementer premi & angi. Si enim verba institutionis Baptismi super aquam pronuncientur, & non sit vel fiat actio baptizationis, nec adsit, qui tingatur, non esse Sacramentum Baptismi, ipsi fateri coguntur. Nec si aqua illa includatur, circumgestetur, vel ostentetur, dicendum est, ibi Christum, Patrem & Spiritum sanctum ita adesse, sicut in actione Baptismi tota Trinitas adest. Hoc ipsi etiam Pontificii fatentur. Ne vero idem in Sacramento Eucharistiæ cum irreparabili regni sui detrimento concedere cogantur, comminiscuntur hanc esse excellentiam Eucharistiæ, super reliqua Sacramenta quod etiam extra vsum ibi adsit, & contineatur Christus Deus & Homo, eo plane modo, sicut in ipso vsu adest.

Assertionis huius confirmatio.

V. Et hæc quidem est communis & pertinax ipsorum asseueratio. Cumque hactenus tantum repetitiones Scholasticæ Theologiæ, sola anathematum adiectione amplificatas & firmatas, in his decretis audierimus: nunc, quod Dii ipsorum bene vertant, axioma illud non verbis tantum repetere, sed & probare, & quidem ex verbis institutionis conantur. Arrigat igitur Lector aures, ne perpetuo dicant homines, Tridentinum Concilium sine fundamentis & probationibus, solis asseuerationibus & anathematis agere. Ita autem aiunt: *Nondum Eucharistiam de manu Domini Apostoli susceperant, cum vere tamen* ipse *affirmaret, corpus suum esse, quod præbebat.* Nos vero conditionem illam accipimus, ex verbis institutionis totam hanc controuersiam diiudicandam esse, & quomodo diiudicatio illa fieri debeat, ipsi Pontificii nobis viam monstrant, quando ex verbis Baptismi probant, aquam Baptismi extra vsum diuinitus institutum non habere rationem Sacramenti. Vocatur enim Baptismus *lauacrum regenerationis Spiritus sancti*, Tit. 3, 5. Ipse Christus cum virtute mortis & resurrectionis suæ ibi adesse scribitur, Gal. 3, 27. Ephes. 5, 26. Rom. 6, 4. 1. Petr. 3, 21. Sed quia institutio vtitur verbo significante actionem, *Baptizate eos*: Item, *Quotquot baptizati estis*, Gal. 3, 27. *Baptizemini*, Actor. 2, 38. ideo extra vsum illum, & extra illam actionem, etiamsi verba institutionis millies super aquam quauis intentione pronuncientur, tamen non est Sacramentum baptismi: nec dicendus est Christus in aqua illa adesse, sicut in baptismo adest. Et possit forsan quis obiicere: sicut aquæ thermarum habent

Matth. 28. 19.

bent & retinent peculiarem suam virtutem, etiamsi nemo ibi lauet: neque enim ab vsu lotionis thermæ virtutem accipiunt, sed illum ante habent: ita etiam lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, etiamsi nemo sit qui baptizetur: cum virtutem illam accipiat & habeat a virtute verbi: non ab illis, qui baptizantur. Sed recte respondetur ex institutione, Baptismum sane virtutem suam non mutuari ab vsu eorum, qui baptizantur, sed ab efficacia verbi diuini: esse tamen ordinationem Dei, in institutione ita patefactam, vt baptismus sit actio: & quod in illa actione, seu in illo vsu, sit tale Sacramentum, sicut mandatum & promissio diuina in institutione illud describit. Extra vero illum vsum, aut si Baptismus transformetur in actionem aliam & diuersam ab ea, quæ institutione præscripta est, non erit Baptismus. Institutio enim inquit: *Baptizate eos.* Quod si extra illum vsum verba institutionis super aquam pronuncientur, non faciunt Sacramentum: sed magis est profanatio nominis diuini, si aqua verbis institutionis sanctificata non accommodetur ad eum vsum, quem institutio præscribit, aut si transferatur ad aliam actionem, quam quæ in institutione mandata est. Hæc de Baptismo vt certa sunt, ita a Pontificiis, vt arbitror, non negantur.

VI. Hoc vero κριτήριον, ex verbis institutionis Sacramentorum sumptum, ad hanc etiam controuersiam de Eucharistia accommodabimus, vt manifestum euadat, an verum sit, quod Pontificii contendunt, Eucharistiam hoc proprium & peculiare habere, quod extra vsum, & extra illam actionem, quæ institutione præscripta & mandata est, habeat rationem Sacramenti, non minus atque in ipso vero vsu. Si itaque in institutione Eucharistiæ tantum hæc verba extarent: *Accepit panem, gratias egit, & dixit: Hoc est corpus meum*; tunc aliquid dicerent Pontificii. Sed institutio inquit: *fregit*, hoc est, distribuit, *dedit discipulis*, & iussit, vt *acciperent*, vt *comederent* & *biberent*. Hæc verba certe extra omnem controuersiam actionem significant, & quidem expresse vtitur verbo faciendi, inquit enim: *Hoc facite*, quod scilicet in prima hac mea cœna factum est. Si igitur iuxta institutionem iudicandum est, erit Sacramentum Eucharistiæ certa quædam actio, & consistet in vsu, non minus quam Baptismus. Immo consideret hoc Lector: In institutione Baptismi vnicum tantum est verbum, significans actionem (*Baptizate eos*) & tamen quam fortiter demonstret & conuincat, Baptismum extra illum vsum diuinitus institutum non esse Sacramentum, iam ostensum est. In Eucharistiæ vero institutione non vnum aliquod tale verbum est, sed aliquot ordine ponuntur, quæ manifestissime actionem significant: *Accepit, gratias egit, fregit, dedit discipulis, dixit: Accipite, comedite, bibite, hoc facite.* Iam quærimus, si super panem & vinum pronuncientur hæc verba: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*: & non fiat distributio, nemini detur, non sit qui accipiat, comedat & bibat: quærimus inquam, an ibi seruetur institutio Christi? Et manifestum est, quod non. *Secundo* quærimus, An ibi sit verum Sacramentum Eucharistiæ, vbi non seruatur institutio Christi? Certe quia institutione sanctificantur Sacramenta noui Testamenti, manifestum & certum est, vbi non seruatur institutio, ibi non esse Sacramentum.

VII. Iam autem intelligit Lector id quod supra annotauimus, quare Pontificii tam sollicite disputent, non totam institutionem, sed tantum particulam illam: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*: pertinere ad sanctificationem Eucharistiæ. Ita enim sperant, se posse obtinere, quod extra vsum diuinitus institutum panis sit & maneat corpus Christi. Sed Christus cum inquit: *Hoc facite*: totam institutionem, non tantum particulam aliquam intelligit. Paulus etiam cum mentionem fecisset benedictionis Eucharistiæ, 1. Cor. 10, 16. mox capite 11. monstraturus, quomodo liceat, non vulgarem, nec priuatam, sed Dominicam Cœnam celebrare, totam institutionem Cœnæ recitat & describit. Veteres etiam in sanctificatione Eucharistiæ non particulam aliquam, sed totam institutionem adhibuerunt. Et illud est verbum, quo accedente ad elementum iudicarunt fieri Sacramentum. Quando igitur verba institutionis pronunciantur super panem & vinum, & non adest vel accedit vsus ille, siue actio illa, quæ in institutione non tantum præscripta, sed mandata est: omnino veritas cogit, vt sentiamus & dicamus, ibi non adesse Christum cum suo corpore & sanguine, eo modo, sicut in vero vsu Cœnæ iuxta verbum suum adest. Illa enim differentia inter Baptismum & Eucharistiam, de qua Pontificii laborant, quod scilicet Baptismus in vsu, Eucharistia vero etiam extra vsum sit Sacramentum, ex verbo Dei nec ostendi, nec probari potest. Sicut enim in institutione Baptismi sunt verba, significantia vsum & actionem: ita etiam in institutione Eucharistiæ, talia sunt verba: immo, quia plura talia verba sunt

sunt in institutione Eucharistiæ, argumenta multo fortius & firmius concludunt de Eucharistia, quam de Baptismo, quod extra vsum diuinitus institutum non sint vera Sacramenta.

VIII. Est igitur Cœna Dominica actio quædam, habens certum vsum, in institutione præscriptum, & huic actioni, quam filius Dei per ministerium exercet, annexa est promissio illa, de qua verba institutionis loquuntur. Quando vero extra illum vsum transformatur in aliam & diuersam actionem ab ea, quæ in institutione præscripta & mandata est, licet verba super panem & vinum pronuncientur, non magis erit Sacramentum, quam sicut de Baptismo supra dictum est: immo est profanatio, verba institutionis super panem & vinum pronunciare, & interim vsum, de quo institutio loquitur, vt scilicet distribuatur, edatur & bibatur, hoc est, ipsum sensum institutionis expungere, aut in aliud genus peruertere.

IX. Hæc certe sunt manifestissima. Obseruabit autem Lector, quod Tridentini non audent dicere, quod tamen & sentiunt & intelligunt, Eucharistiam extra vsum diuinitus institutum esse Sacramentum, in quo sit corpus & sanguis Domini: sed dicunt, *ante vsum & post vsum*; quæ quia aliquid ambiguitatis habere videntur, iudicarunt, se sub illis inuolucris omnia ea, quæ extra vsum diuinitus institutum in tractationem sanctissimæ Eucharistiæ irrepserunt, stabilire, defendere & retinere posse. Quid enim (inquiunt) num Christus non prius pronunciauit hæc verba (*Hoc est corpus meum*) quam sollicite obseruasset, Apostolos omnes & singulos benedictum exhibitum & acceptum panem dentibus iam premere & manducare? Aut si de pane illo, super quo gratias egerat, tunc cum illum exhibebat, priusquam Apostoli eum manducarent, dixit: *Hoc est corpus meum*: numnam diu falsa fuit propositio illa, donec Apostoli inciperent manducare: vt tunc primum manducatio Apostolorum, propositioni illi tribueret veritatem? Et notato, in margine Luc. 22, 19. 20. affirmant, Apostolos nondum suscepisse de manu Domini Eucharistiam, cum vere ipse affirmaret, corpus suum esse, quod præbebat. Lucas enim non addit hæc verba: *Accipite, manducate; & bibite: sed dedit panem, & dixit: Hoc est corpus meum.* Ad posterius autem argumentum primo respondebo, institutionem scilicet Cœnæ Dominicæ diiudicandam esse ex collatione descriptionum, quæ in quatuor locis Scripturæ extant. Perperam igitur faciunt, qui ex descriptione Lucæ colligere volunt, Christum ita dedisse discipulis panem, vt eo siue plane non vterentur, siue quomodolibet vterentur, tamen additam esse & manere veritatem illam: *Hoc est corpus meum.* Matthæus enim, Marcus & Paulus describunt, Christum disertis verbis prius mandasse, vt pane illo, quem dabat, vterentur: & quidem præscripsisse modum, quo pane illo vti deberent: *Accipite* scilicet, *& manducate*, & tunc addidisse illa verba: *Hoc est corpus meum.* *c.14.22.* Et Marcus in descriptione alterius partis, dicit: *Et biberunt ex eo calice omnes*, & dixit eis: *Hic est sanguis meus.* *v.24.* Nec tamen sententia est, panem benedictum, qui distribuitur, qui exhibetur, & quem Apostoli de manu Christi susceperunt, non esse corpus Christi, sed tunc primum fieri corpus Christi, quando incipit manducari. Tota enim actio institutionis connexa est, & ad totam illam actionem pertinent hæc verba: *Hoc est corpus meum.* De illo igitur pane, qui benedicitur, qui frangitur seu distribuitur, qui exhibetur, qui accipitur & manducatur, de illo inquam pane Christus dicit: *Hoc est corpus meum.* Et Paulus fracto pani hoc tribuit, quod sit *communicatio corporis Christi*, 1. Cor. 10, 16. In verbis etiam institutionis inquit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur*, hoc est, quod distribuitur in Cœna est corpus Christi. *1.Cor.11. 24.* Christus igitur Deus & homo in tota illa actione Cœnæ a se instituta præsens adest, & exhibet vescentibus corpus & sanguinem suum. Ipse enim est, qui per ministerium benedicit, qui distribuit, qui exhibet, qui dicit: *Accipite, manducate, Hoc est corpus meum.* Sicut *Chrysostomus* * inquit in 26. Matth. *Non sunt humanæ virtutis hæc opera, quæ tunc in illa* Cœna *confecit, ipse nunc quoque operatur, ipse perficit, ministrorum ordinem nos tenemus, qui vero hæc sanctificat, & transmutat, ipse est.* Hæc sunt simplicia, vera, & ex verbis institutionis manifesta. *Vsus vera sententia declaratio.* Vsus enim in hac disputatione rectissime definitur tota seu integra illa actione, quæ in verbis institutionis præscribitur & mandatur. Quando igitur panis iuxta institutionem accipitur, benedicitur, distribuitur, exhibetur & accipitur: illa actio non recte dicitur esse vel ante, vel extra vsum Cœnæ, qui integra actione institutionis definitur. Sed Tridentini de sola manducatione loquuntur, & quia ante illam

* *Chrysost.* in c. Matth. XXVI. T. in N. T. f. 870. οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἔργα τὰ προκείμενα. ὁ τότε ταῦτα ποιήσας ἐν ἐκείνῳ τῷ δείπνῳ, οὗτος καὶ νῦν αὐτὰ ἐργάζεται. ἡμεῖς ὑπηρετῶν τάξιν ἔχομεν· ὁ δὲ ἁγιάζων αὐτὰ καὶ μετασκευάζων, αὐτός.

illam manducationem Christus Deus & homo, in actione Cœnæ, quando panis benedicitur, distribuitur, exhibetur & accipitur, adest, præbens vescentib⁹ cum pane & vino corpus & sanguinem suum: vnde Tridentini conantur hoc extruere, Christum Deum & hominem in Eucharistia etiam ante vsum cum suo corpore & sanguine ita adesse vt recitatis verbis institutionis super panem & vinum, etiamsi reliqua actio, quæ in institutione præscripta & mandata est, vt scilicet distribuatur, exhibeatur, accipiatur & manducetur per aliquot dies, immo per aliquot vel menses vel annos non sequatur, cogatur tamen Christus interea cum suo corpore & sanguine, in pane & vino illo, durabili coniunctione permanere: & quidem ita, vt interea sacrificio Missæ, repositione & circumgestatione, ostensione, adoratione, & quæ his coniuncta sunt, tractetur.

XI. Hæc vero sunt, quæ institutioni non sunt consentanea, immo quæ cum illa pugnant. Actionem enim Cœnæ, institutio ita præscribit: *Accipere panem & vinum, benedicere, distribuere, exhibere, accipere, manducare*, & addere illud verbum Christi: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, & hæc facere in ipsius commemorationem.* Non autem vel iussit, vel permisit, vt actionem illam discerpamus aut diuellamus in aliquot vel dies, vel menses, vel annos, sed istud nos facere iussit, quod & verbo & exemplo suo nobis præscripsit. Non autem panem ita benedixit, vt promiserit, si post aliquot menses vel annos primum distribuatur & manducetur, interea tamen corpus suum perpetuo pani affixum fore: sed *accepit panem, benedixit, fregit, aedit discipulis, & dixit: Accipite, manducate, Hoc est corpus meum*, &c. Et suo exemplo monstrauit distributionem, exhibitionem, sumptionem & manducationem non differendam esse in aliquot dies, menses vel annos. Descriptio enim institutionis narrat, statim factam fuisse exhibitionem, sumptionem & manducationem.

XII. Hæc tam sunt manifesta ac certa, quæ nullo artificio eludi possunt, modo firmiter retineamus illud fundamentum, institutum esse normam & regulam, ex qua & secundum quam omnes tales quæstiones & disputationes diiudicandæ sunt. Vtrumque igitur ex hoc fundamento, clarissime demonstratur. I. Benedictionem Eucharistiæ, & promissionem præsentiæ corporis & sanguinis Christi non debere diuelli & distrahi ab vsu illo, qui in institutione præscriptus & mandatus est. De benedicto enim pane, qui distribuitur, accipitur & manducatur, Christus affirmat: *Hoc est corpus meum.* II. Non esse quocunque prætextu instituendum, addendum, amplectendum alium vsum Eucharistiæ, quam qui in verbis institutionis præscriptus & mandatus est. Quomodo enim Christus Ecclesiam suam vsque ad finem sæculi Eucharistia vti voluit: illud & in vltima cœna Apostolis tradidit, & post ascensionem ad Paulum repetiuit. Illa vero & traditio & repetitio descripta extat. Et ne hominis quidem testamento aliquid superordinatur, Gal. 3, 15. Multo minus igitur hoc faciendum est in testamento filii Dei. Hæc simplicissima & manifestissima fundamenta conuellunt, diruunt, & subuertunt duas non postremas regni Pontificii columnas: quod scilicet recitatis verbis institutionis super panem, etiam extra vsum diuinitus in institutione ordinatum & mandatum, Christus, Deus & homo, durabili coniunctione sit & permaneat in pane, non aliter atque ibi adest in vero vsu, & quod præter seu extra illum vsum, qui habet testimonium & mandatum institutionis, liceat alio modo & alio vsu tractare Eucharistiam, vtpote per modum sacrificii, repositionis, circumgestationis, ostensionis, & quæ his coniuncta sunt. *Ambrosius* vero 1. Cor. 11, 27. indignos dicit illos intelligi a Paulo, *qui* Sacramentum hoc vel *aliter celebrant*, quam a Christo institutum est, vel aliter illud accipiunt, *quam ab ipso traditum est.* T. III, f. 116.

XIII. Ideo vetustas licet hoc non iudicabat necessarium, vt semper in omni synaxi tota communitas, vel omnes præsentes simul communicarent: hoc tamen iudicabat, Missam non esse legitimam & perfectam, nisi essent aliqui, qui simul cum Sacerdote communicarent: hoc est, vt Sacramentum Eucharistiæ non tractaretur extra vsum distributionis & sumptionis. De Consecratione, distinct. 2. c. *peracta.* Canon *Apostol.* 10. *Antiochenus* 2. *Chrysostomus* in 1. cap. ad Ephes. serm. 3. *Durandus* in rationali l. 4. c. 1. inquit: *Illa est legitima Missa, in qua sunt Sacerdos, respondens, — atque communicans: sicut ipsa precum compositio euidenti ratione demonstrat.*

Gabriel Biel in canonem lect. 36. Christus *postquam corpus suum consecrauit, non sistebat in consecratione: neque dedit discipulis, vt ipsum honorifice conseruarent: sed dedit in sui vsum, dicens: Accipite, & manducate.* Et Lect. 38. dicit, ideo patres formæ consecrationis addere hæc verba: *Accipite & edite.* *Cassander* citat ex *Humberto* Episcopo, non esse perfectam vel Missam, vel commemorationem Christi, quam esse discipulis suis tradiderit, nisi panis benedictus mox frangatur, & statim distribuatur. f. 61 a. f. 63 a. Lib. inspe. c. 30 f. 69.

Quod

Apol. II. f. 97. 98. Quod vero apud *Iustinum*, peracta in cœtu Ecclesiæ communione, Diaconus partes aliquas defert ad absentes, & ad H. E. l. 5. c. 24. f. 157. ægrotos: Item quod apud *Eusebium* ad Episcopos hospites Eucharistia mittitur, nihil patrocinatur Pontificiis. Ibi enim Sacramentum manet in vsu: defertur enim & mittitur, vt distribuatur, exhibeatur, accipiatur & manducetur. Quod vero quidam distributam, exhibitam, & acceptam Eucharistiam leguntur non statim manducasse, sed in cistulis, orariis, &c. asseruasse, & nescio quid asseruato huic pani tribuisse, nihil nos mouere debet. Non enim quæstio est, quid aliquis ep. 63. T. II. f. 155. *ante nos* (vt ex *Cypriano* verba mutuemur) fecerit, *sed quid ille, qui ante omnes est, & prior fecerit, & faciendum nobis mandarit.* Nam & illa consuetudo, priuatim asseruandi Eucharistiam extra vsum, publicis conciliorum constitutionibus postea abrogata & prohibita est.

in 4 Can. IV. XIIII. Addit autem IIII. Canon, etiam post vsum in Eucharistia, hoc est, in pane & vino, esse corpus & sanguinem Domini. Quid autem hoc sit, expendendum est. Christus instituit, vt panis & vinum in Cœna Dominica sint media, seu organa, per quæ vult vescentibus præbere & communicare corpus & sanguinem suum: vt non tantum per fidem & spiritum, sed & naturali seu substantiali participatione, sicut veteres loquuntur, sit & maneat in credentibus, illisque subinde magis magisque vniatur. Post vsum igitur benedicti panis & vini in Cœna Dominica, non disputandum est de vnione panis & corporis Christi: sed tradenda ex verbo Dei dulcissima consolatio, de coniunctione Christi, Dei & hominis, non cum pane iam manducato, sed cum anima & corpore credentium, vt nos sibi insertos tanquam surculos gestet, seruet, viuificet & gubernet. Sed oppressa & sepulta vtilissima hac doctrina, *glossa* de Consecratione, distinct. 2. olim tradidit: *Quam cito species dentibus teritur, tam cito in cœlum rapitur corpus Christi:* a. tribus gradibus ne scilicet qua consolatio credentibus inde relinquatur. Tridentini vero patres nunc suauem illam glossæ cantilenam non repetunt: & tamen de coniunctione Christi, Dei & hominis, cum credentibus post vsum Cœnæ nihil dicunt; sed disputant, corpus Christi esse in pane, etiam post vsum. Et forsan respexerunt ad pudendas illas Pontificias cautelas, quæ in ipsa etiam excrementa instituunt inquisitionem; si enim species aliquo modo dignosci possunt, insaniunt ibi adhuc affixum hærere corpus Christi. Et ego sane arbitrarer, ipsos (post vsum) intelligere illud, quod in IIII. Canone sequitur, in particulis consecratis, quæ post communionem supersunt & reseruantur, remanere corpus Christi: Sed quomodo (post vsum) dici potest de illis particulis, ad quas vsus nondum accessit, hoc est, quæ non sunt distributæ, acceptæ & manducatæ? Ipsa etiam coniunctio, qua vtuntur IIII. Canone, significat duo distincta & diuersa ab ipsis intelligi, quando dicunt, I. in pane Eucharistiæ etiam post vsum esse corpus Christi. II. in particulis post communionem residuis remanere corpus Christi. Sed hæc posterior controuersia pertinet ad VI. capitulum, & ad VII. Canonem. Porro tractatur etiam in tertio hoc capitulo, & in III. Canone quæstio de concomitantia, qua totus & integer Christus sit sub quauis specie, ita vt tantundem contineatur & accipiatur sub altera specie, atque sub vtraque. Sed hæc pertinent ad disputationem, quæ peculiari loco postea explicanda erit, de communione sub vna specie. Ideo hanc partem ad illum locum reiiciemus.

SECTIO IIII.

DE TRANSSVBSTANTIATIONE.

Ar. Smalc. p. 330.

CAPVT IIII.

Quoniam autem Christus Redemptor noster corpus suum, id quod sub specie panis offerebat, vere esse dicit, ideo persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, idque tunc denuo sancta hac synodus declarat, per consecrationem panis & vini, conuersionem fieri totius substantiæ panis in substantiam corporis Christi Domini nostri, & totius substantiæ vini in substantiam sanguinis eius, quæ conuersio conuenienter & proprie a sancta catholica Ecclesia Transsubstantiatio est appellata.

CANON II.

Si quis dixerit, in sacrosancta Eucharistiæ Sacramento remanere substantiam panis & vini, vna cum corpore & sanguine Domini Iesu Christi, negaueritque mirabilem illam & singularem conuersionem totius substantiæ panis in corpus, & totius substantiæ vini in sanguinem, manentibus duntaxat speciebus panis & vini, quam quidem conuersionem catholica Ecclesia aptissime Transsubstantiationem appellat, anathema sit.

EXAMEN.

Dogma de transsubstantiatione vna ex columnis regni Pontificii est.

EST & *Transsubstantiatio* vna ex columnis regni Pontificii: pro qua fulcienda & stabilienda cur tantopere laborent, Lectori in primis considerandum est. Non autem hæc est caussa, quasi vera & substantialis præsentia, exhibitio & sumptio corporis & sanguinis Christi in Dominica Cœna non possit aliter doceri, retineri, credi, & confessione exprimi, hoc enim fieri posse, ipsi in II. Canone concedunt: sed vt sacrificium Missæ, asseruatio, circumgestatio, adoratio panis, & quæ his extra vsum diuinitus institutum coniuncta sunt, retineantur & stabiliantur, ideo tam pertinaciter de Transsubstantiatione dimicant. Inter ceteras enim caussas Transsubstantiationis expresse has recitant, ne alia substantia quam Christi in Eucharistia vel adoretur, vel Deo patri offeratur: vtque durabilis sit præsentia corporis Christi in Eucharistia, etiam extra vsum.

Quando cœperit & quomodo inualuerit.

II. Sicut autem ipsum vocabulum *Transsubstantiationis* & nouitatem & peregrinitatem dogmatis satis ostendit: ita vtile est obseruare, quando potissimum disputari cœperit opinio Transsubstantiationis: quæ nunc pro articulo fidei sub anathematis denunciatione Ecclesiæ obtruditur. Veteres igitur simpliciter mentionem faciunt mutationis & conuersionis elementorum in Cœna Dominica: quam ita intelligunt & explicant, vt post sanctificationem iam non sit communis panis, & vulgare poculum, sed sit Eucharistia: quæ *duabus rebus constet, terrena & cælesti, visibili & inuisibili*: sicut *Irenæus & Augustinus* loquuntur. *Damascenus* postea, *Theophylactus* & alii cœperunt magis hyperbolice de transformatione elementorum in Cœna Domini concionari. *Longobardi* vero primum tempore, vna cum Scholastica Theologia, in Gallia cœptum fuit disputari de modo illius conuersionis, an sit formalis, an substantialis, an vero alterius generis: Et fuisse varias & diuersas de hac quæstione illo tempore opiniones, *Longobardus* recitat l. 4. distinct. 11. & 12. Et quidem nihil certi tunc de hac quæstione in Ecclesia definitum & determinatum fuisse, *Longobardus* manifeste indicat, cum inquit: *Definire non sufficio.* Et sui quidem sæculi varias opiniones ita describit: *Quibusdam videtur*, quidam *concedunt*, alii *dicunt*, alii tradunt. Ante sua vero tempora quæ fuerit multorum sententia, ita describit: *Alii putauerunt, ibi substantiam panis & vini remanere, & ibidem corpus Christi esse & sanguinem.*

Cap. 11.

III. Hoc igitur modo sparsis seminariis, cum omnes Scholæ disputatione illa feruerent, *Innocentius* III. circa annum Domini 1200. in Lateranensi Concilio, modum conuersionis, ante in Ecclesia non definitum, primus determinauit, & dogmati nouo nouam etiam indidit & accommodauit appellationem: *corpus* scilicet *& sanguinem* Christi *in Sacramento altaris, sub speciebus panis & vini veraciter contineri, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina.* Hæc enim sunt vera *Concilii Lateranensis* lib. 1. Decretalium, cap. *firmiter.* Illam vero sententiam *Innocentius* repetit, §. 5.
De celebrat. Missarum c. *cum Marthæ.* Et in libro de officio altaris, fusius eam explicat: panem scilicet ita fieri carnem, vt desinat esse panis, quia materia panis & vini mutetur in substantiam carnis & sanguinis, non quod ex pane vel vino materialiter formetur caro & sanguis, nec quod aliquid adiiciatur corpori Christi, sed quia panis transsubstantietur in corpus. Ibidem vero *Innocentius* dicit: Fuerunt, qui docerent, quod sicut post consecrationem vera panis remaneant accidentia, & sic vera panis substantia: quia sicut subiectum non potest subsistere sine accidentibus, sic accidentia non possunt existere sine subiecto: quia accidentis esse, non est aliud, quam inesse. Sic panis & vini substantiis permanentibus, ad prolationem illorum verborum, corpus & sanguis Christi veraciter incipiant esse sub illis, ita quod sub eisdem accidentibus vtrumque vere suscipiatur, panis & caro, vinum & sanguis: quorum alterum probat sensus, reliquum credit fides. His verbis *Innocentius* recitat sententiam, quæ multorum fuit ante Lateranense suum Concilium. Dicit enim: *Fuerunt*, &c. Et licet ipse diuersum & sentiat & statuat, transeunte scilicet substantia, remanere accidentia, & esse sine subiecto: non tamen, sicut Tridentini faciunt, anathemate alteram illam sententiam damnat, quod Lector diligenter obseruabit. Idem etiam inquit: *An totum, in totum, an totale transeat in totale, nouit ille, qui facit.* Tridentini vero patres simpliciter diuersum sentientibus anathema denunciant. Hæc igitur Tridentina anathemata, adeo sunt recentia, vt ne Innocentii quidem ætate in rerum natura fuerint.

IIII. Post Lateranense vero Concilium Scholastici cupide arripuerunt idoneam hanc materiam, ad acuenda & exercenda spinosa ingenia. Disputant enim: An accidentia, quæ post annihilatam panis & vini substantiam, eadem numero remanent, innitantur vel corpori Chri-

Christi, vel aeri circumstanti: an vero per se stent, nulli subiecto inhærentia, ita vt sine subiecto cohæreant? Quidam disputarunt, transeunte forma panis, remanere materiam, sicut materia alimenti fit sub forma nutriti. Alii, transeunte materia, remanere formam panis. Communiter vero senserunt, totam substantiam panis transire in corpus Christi. Quæsitum etiam fuit, an materia panis conuertatur in materiam corporis Christi, & forma in formam: an vero iuxta Anaxagoræ chaos, quodlibet conuertatur in quodlibet? Item, an substantia panis resoluatur in præiacentem materiam: an vero in nihilum redigatur? *Innocentius* quærit: An aqua, quæ vino miscetur, simul cum vino transsubstantietur: an vero maneat circumfusa corpori Christi? Prolixæ sunt disputationes, quomodo accidentia illa, quibus nulla subest substantia, possint agere & pati, vt nutrire, corrumpi: & quomodo ex eis possit aliquid generari? Item; An annihilata substantia panis iterum possit eadem numero redire? Quid mus rodens panem, comedat? Has & similes portentosas disputationes, qui nerui & fructus sunt dogmatis de Transsubstantiatione, veteri Ecclesiæ prorsus ignotas fuisse certissimum est. Et tamen nunc pro articulis fidei, sub anathematis interminatione, proponuntur.

de celebr. miss. cap. cum Marthæ.

V. *Scotus*, *Cameracensis*, & alii, diserte fatentur, nec verbis Scripturæ, nec symbolis fidei, nec veterum sententiis cogi nos ad dogma Transsubstantiationis: & sine transsubstantiatione posse doceri, retineri & credi, & veram præsentiam, & efficaciam corporis & sanguinis Christi in Eucharistia: minus etiam absurdarum quæstionum habituram doctrinam de Eucharistia, si absque transsubstantiatione remanere ponatur substantia panis & vini, vna cum corpore & sanguine Christi, nisi Concilium Lateranense diuersum statuisset. Fundamentum igitur primum & principale dogmatis de Transsubstantiatione collocant in solo Lateranensis Concilii Decreto. Postea vero ad ornandum illud Concilii Decretum fucos quosdam ex Scriptura & Patribus conquirunt. *Durandus* non vult improbari aut damnari illam sententiam, quod remanente substantia panis, vere & substantialiter adsit in Eucharistia Corpus Christi. Tridentini vero fabricantes nunc nouos fidei articulos decernere non verentur: *Si quis dixerit, in Eucharistia remanere substantiam panis & vini, vna cum corpore & sanguine Christi, anathema sit.*

Rationes illis probant.

VI. Hæc de initiis & progressu disputationis de transsubstantiatione obseruare, vtile est, sed ad rem ipsam accedamus. Nostri nunc igitur Pontificii in tanta luce Euangelii non audent illud dicere, quod *Scotus*, *Cameracensis*, & alii quidam Scholastici non obscure significarunt: Transsubstantiationem Lateranensis Concilii autoritate potissimum niti. Sed duo ponunt valde speciosa fundamenta. I. aiunt verba institutionis Transsubstantiationem panis & vini & stabilire & omnino flagitare: deinde affirmant, semper in Ecclesia Dei persuasum fuisse, fieri talem transsubstantiationem. Et quidem si hæc duo, quæ magna asseueratione affirmant, recte, perspicue & firmiter probarent, æquum, iustum, & omnino necessarium esset, vt ipsis adsentiremus, & nostra sententia cederemus. Videbimus igitur, quomodo Transsubstantiationem suam primum ex Scriptura probent, deinde de veteris etiam Ecclesiæ consensu dicemus.

de quidam argumentum I.

VII. Tria autem præcipua sunt argumenta, quæ ad probandam Transsubstantiationem ex Scripturæ verbis nectunt. *Andradius* meus texit tale argumentum. (l. 7. f. 567.) Scriptura affirmat, apud Deum non esse impossibile omne verbum. Ergo credenda est Transsubstantiatio, etsi naturæ vires ac modum, humanumque captum longo interuallo superet; elegans enim & vera est *Augustini* sententia: *Cum Deus aliquid facit, quod nos inuestigare non possumus, ratio facti, est potentia facientis.* Sed plana est ad hoc argumentum responsio. Non enim quia Deus omnipotens est, ideo quicquid nobis visum fuerit, sine verbi ipsius testimonio ipsi tribuere debemus. *Tertullianus* inquit: (adu. Prax. f. 411.) Potuisset Deus hominem volatilem facere, sed *non, quia potuit, ideo & fecit.* Scriptura igitur tradit hanc regulam: *Omnia, quæcunque voluit, fecit.* (Ps. 115. 6.) Voluntas autem Dei in rebus fidei ex verbo ipsius discenda & iudicanda est. Et quando de voluntate Dei ex verbo certo constat, tunc valet argumentum ab omnipotentia. Ideo significanter Angelus loquitur, cum affirmat *omne verbum*, hoc (Luc. 1. 37.) est, quicquid in verbo patefecit, *apud Deum non esse impossibile.* Transsubstantiatio igitur ex verbis Christi clare probanda & ostendenda est: & tunc intellectum nostrum libenter, Spiritu S. adiuuante, captiuabimus in obsequium Christi. Sed illam probationem, vt iam ostendemus, præstare non possunt. Frustra igitur de omnipotentia Dei concionantur.

argumentum II.

VIII *Secundo*, alii propius ad rem ipsam accedunt, & ita argumentantur; vulgaris panis, & commune genimen vitis fuit, quod Christus accepit, quando Cœnam

Cœnam suam voluit instituere. Sed post benedictionem, de pane & vino illo pronunciat: *Hoc est corpus meum*, *Hic est sanguis meus.* Illa de vulgari pane, & de communi vino nec possunt dici, nec debent credi. Ergo necesse est, per benedictionem factam esse mutationem aliquam: & quidem talem, vt corpus vere prædicari possit de pane, & sanguis de vino. Necesse igitur est ponere Transsubstantiationem. Respondeo. Concedimus cum *Irenæo*, panem post benedictionem in Eucharistia non amplius esse *communem panem*, sed *Eucharistiam* corporis Christi: quæ *duabus* iam *rebus* constet, *terrena*, hoc est, pane & vino, & cælesti, hoc est corpore & sanguine Christi. Hæc certe magna, miraculosa, & vere diuina est mutatio, cum ante simpliciter tantum esset vulgaris panis & commune poculum: quod iam post benedictionem, cum pane & vino illo, vere & substantialiter adest, exhibetur & accipitur corpus & sanguis Christi. Concedimus igitur, fieri mutationem aliquam: & quidem talem, vt de pane vere prædicari possit corpus Christi. Sed consequentiam negamus, quod ideo ponenda sit talis transsubstantiatio, qualem Pontificii docent. Nam sicut in Scholis loquuntur, a non distributo ad distributum non valet consequentia. Aliqua fit mutatio in pane Eucharistico, ergo fit Transsubstantiatio. Talis enim tantum mutatio necessaria est, vt Eucharistia, iuxta *Ierenai* dictum, *duabus rebus* constet, *terrena* scilicet & *calesti*: id quod sine transsubstantiatione fieri potest. Illud enim, quod Christus in institutione cœnæ suæ spectauit, præsentia scilicet, exhibitio & sumptio corporis & sanguinis sui, potest doceri, credi & retineri, etiamsi portentum Transsubstantiationis, sine Scripturæ testimonio, & sine antiquitatis consensu, Ecclesiæ non obtrudatur, quod etiam IIII. hic Canon quem tractamus, non obscure concedit. Nec nostrum est, Christo præscibere certum modum præsentiæ corporis sui in Cœna, quem ipse verbo suo expresse, certo & manifeste non patefecerit, sed sufficit credere, adesse ibi, exhiberi & accipi corpus & sanguinem Christi: modum vero præsentiæ ipsius sapientiæ & omnipotentiæ commendemus.

l. 4. (margin, beside "Concedimus cum Irenæo")

l. d. (margin, beside "iuxta Ierenai dictum")

Argumentum III.

IX. *Tertium* argumentum est, quo nisi certo & clare probetur Transsubstantiatio, probare eam ex Scriptura non posse, ipsi fatentur. Est autem tale. Si in Eucharistia remaneret substantia panis & vini, vna cum corpore & sanguine Christi, dixisset: *Hic est panis*, *hoc est vinum*, & *cum* istis, *in* istis, vel *sub* istis est *corpus* & *sanguis meus.* Iam vero dicit: *Hoc est corpus meum*, *Hic est sanguis meus.* Et si particula demonstratiua denotet substantiam panis & vini, cum duo disparata sint, panis & corpus Christi, vinum & sanguis: alterum de altero prædicari non potest. Vt igitur vera sit prædicatio, *Hoc est corpus meum*, *Hic est sanguis meus*: constituenda est in verbis illis propositio identica, quam ita vocant, quando subiectum & prædicatum de vna & eadē re loquuntur: vt particula demonstratiua denotet non substantiam panis, sed solam substantiam corporis Christi. Sed hoc consistere non potest, nisi substantia panis, quam Christus in manus suas accepit, per benedictionem annihilata desierit, & transsubstantiata sit, vt nihil aliud ibi per particulam *Hoc* notetur & designetur, quam sola substantia corporis Christi. Propositio igitur illa, *Hoc est corpus meum:* omnino stabilit & flagitat transsubstantiationem. Hæc est tota & satis longa tela illius argumenti, quod aliquam pro stabilienda Transsubstantiatione speciem habere videtur. Sed telam illam gladio spiritus feliciter dissoluemus, aut potius præcidemus. Principio autem hoc notandum est, quod de propositione illa: *Hoc est corpus meum*, iuxta regulas prædicabilium non aliter disputant, ac si Eucharistia esset physicum aliquid, cuius ratio iuxta communem cursum ac modum naturæ se haberet. Sed quia Sacramentum est supernaturale, cæleste & diuinum: ideo non recte fit, quod fides eius a Pontificiis in hac disputatione exigitur ad regulam Aristotelis 6. Metaphys. de compositione extremorum in propositione affirmatiua, quod ipsi de propositione identica interpretantur. Ideo enim comminiscuntur annihilationem seu transsubstantiationem panis, vt propositio illa: *Hoc est corpus meum*, quadrare possit ad regulam illam Aristotelis. Quale vero in tanta hac controuersia fundamentum hoc sit, per se manifestum est. In Scriptura enim, quando duæ res seu substantiæ diuina ordinatione peculiari modo vniuntur, & præsertim quando res cælestis & inuisibilis cum re terrena & visibili adest & exhibetur, vsitatum est inquam in Scriptura, quod tunc altera prædicatur de altera. Et ad veritatem talis prædicationis non requiritur vel annihilatio vel transsubstantiatio alterius rei: sed tantum significatur duarum illarum rerum, quæ subiecto & prædicato notantur, vnio & præsentia. Ita Scriptura, explicatura vnionem diuinæ & humanæ naturæ in persona Christi, non dicit, *In hoc homine est Deus*: sed, *Deus est homo*: &, *filius hominis est*

est filius Dei viui. Nec necesse est alteram naturam, vel humanam, vel diuinam, quia disparatæ sunt, vel annihilari vel transsubstantiari, vt propositioni, quæ alias ad regulas prædicabilium non congruit, sua constet veritas; sed tantum significatur vnio duarum naturarum. Prædicatio autem est non vulgaris, sed inusitata, quia ipsa vnio non fit ratione aliqua naturali huius sæculi, sed est supernaturalis, cælestis & diuina. Nec sane personalem statuimus vnionem panis & corporis, vel talem, qualis est diuinæ & humanæ naturæ in persona Christi: sed similitudine illa, qua tota antiquitas de Eucharistia vsa est, declaramus hanc propositionem, de qua hoc loco conttouersia est.

Et hoc exemplum manifeste ostendit, tertium illud Pontificiorum argumentum ex verbis institutionis nequaquam satis certo, perspicue & firmiter probare aut stabilire transsubstantiationem. Alias enim eadem consequentia etiam in persona Christi ponenda esset transsubstantio alterius naturæ. Ita Ioan. 20, 22. Christus insufflans in discipulos inquit: *Accipite Spiritum S.* Num vero, quia non dicit, *cum* vel *sub hoc flatu accipere Spiritum sanctum*, ideo ponenda erit transsubstantiatio corporalis flatus? Immo cum illo flatu simul adfuit, datus fuit a Christo, & acceptus ab Apostolis Spiritus sanctus. Nec opus fuit transsubstantiare columbam, vt vera esset propositio, quod Baptista affirmat, *se vidisse Spiritum sanctum descendere super Christum.* Sicut de visibilibus illis speciebus, quibus vel ipsa diuina maiestas, vel angeli, præsentiam suam manifestarunt, disputatum quidem fuit apud veteres: nemo tamen ausus fuit, inde facere articulum fidei, quod species illæ sint tantum accidentia, quæ sine substantia aut subiecto aliquo subsistant & cohæreant. Progrediente arca dicebat Moses, *Exurge Iehouah:* nec tamen opus fuit transsubstantiatione ligni vel auri in arca. Sed Scriptura ita loquitur, quia ibi de peculiari modo præsentiæ diuinæ maiestatis ex verbo & promissione ipsius constabat. Immo in vulgari lingua vsitatæ sunt tales prædicationes. Quando enim loquimur de dolio & vino, de marsupio & pecunia, de fasciis & infante, dicimus: Illud est vinum, quod amicus tibi mittit. Accipe pecuniam, quam tibi debeo. Affer infantem vteri mei. Et nemo ita desipit, vt fingat vel annihilationem vel transsubstantiationem dolii, marsupii, fascium & similium. Sed quando significare volumus, duas res coniunctas simul adesse, simul exhiberi & accipi, tunc ita etiam in vulgari sermone loquimur.

Io. 1, 33. 34.

Num. 10. 35.

Manifestum igitur est, longam illam tertii huius argumenti telam nequaquam probare, stabilire, aut flagitare transsubstantiationem illam, de qua Pontificii dimicant: immo argumentum illud, iuxta ipsorum etiam placita, satis consistere non potest. Si enim volunt, particulam demonstratiuam *Hoc* ita denotare solum corpus, vt nequaquam sensus sit, *cum* hoc, aut *sub* hoc, est *corpus meum*: nec dicere poterunt, sub speciebus panis esse corpus Christi. Aut si propositio illa, *Hoc est corpus meum*, potest hanc ipsorum interpretationem ferre, sub speciebus panis continetur corpus Christi, ergo nihil concludit argumentum illud, ideo ponendam esse Transsubstantiationem, quia Christus non dixit: *Sub hoc est corpus meum*; eadem enim ratione ponenda esset etiam *Transaccidentatio*, sicut *Lutherus* inquit: ne diceretur, sub specie panis. Et adhuc fortius vrgebo aduersarios. Tradunt enim per verba illa: *Hoc est corpus meum*, fieri transsubstantiationem, ita ut ad primum non esse illius propositionis (vtor enim ipsorum verbis) substantia panis annihiletur & desinat, incipiat ibi esse corpus Christi. Ergo quando Sacerdos dicit: *Hoc*, nondum est transsubstantiatus panis, nondum etiam adest corpus Christi, falsum igitur erit, iuxta ipsam Pontificiorum doctrinam, particulam *Hoc* denotare solam substantiam corporis Christi: ita vt cum dicitur *Hoc*, iam annihilata substantia panis esse desierit. *Bonauentura* in 4. Sententiarum, distinct. 8. part. 2. quæst, 1. quærit, quid demonstret pronomen *Hoc*? Et recitat quosdam dixisse, verba illa teneri materialiter: atque ideo non esse quærendum, quid significent. Alii dixerunt: *Hoc*: id est, significatum per hoc, quod est conuertendum in corpus meum, est corpus meũ. Ipse vero *Bonauentura* inquit: Quia verbum accedit ad elementum, ideo per particulam *Hoc* non demonstrari corpus Christi, sed substantiam panis sub accidentibus: atque esse orationem singularem, quæ non significet identitatem, sed conuersionem operatiuam: *Hoc est corpus*, id est, *hoc totum ad prolationem verbi transit in corpus. Richardus de sancto Victore*, dicit esse demonstrationem mixtam: *Hoc*, id est, illud, in quod transsubstantiabitur, hoc est corpus meum, ut si ego de cibo, quem sumpturus essem, dicerem: *Hoc*, id est, illud, in quod iste cibus est transmutandus, est corpus meum. Talia portenta interpretationum gignit dogma Transsubstantiationis. Vsque adeo perspicue & certo scilicet ex verbis institutionis illud probatur, vt ad ea ne accommodari quidem possit, nisi mirabilibus modis illa torqueantur & crucifigantur.

Quibus vero ipsi Pontificii ad ultimum diffidunt.

X. Sed ne ipsi quidem Pontificii hisce argumentis, ex Scripturæ verbis sumptis Transsubstantiationem satis confirmatam, munitam & tutam esse animaduertunt, *Andradius* enim lib. 7. p. 569. 570. post mediocrem velitationem, transsubstantiationem collocat inter illas res, quæ *nullis Scripturæ sacræ testimoniis aperte definita & explicata sunt.* Nos igitur ad totam hanc disputationem recte accommodamus verissimum illud axioma: Nihil pro articulo fidei Ecclesiæ proponendum esse, quod non ex manifestis, certis & firmis Scripturæ testimoniis aperte ostendi & probari potest.

XI. Præter hoc vero, quod ex verbo Dei Transsubstantiatio manifeste & certo probari & ostendi non potest, habemus etiam simplicem & manifestam Scripturæ de hac quæstione sententiam. *Accepit* enim Iesus *panem, benedixit, fregit, dedit discipulis.* Et de illo, quod accepit, quod benedixit, quod fregit, quod discipulis dedit, de illo inquam dixit: *Accipite, comedite, hoc est corpus meum.* Et ne dubium sit, an particula demonstratiua denotet illud, quod Iesus acceperat, panem scilicet, & poculum, Lucas & Paulus in descriptione alterius partis manifesta adiectione diserte hoc expresserunt, *Accepit poculum, benedixit, dedit illis*, & addit: τοῦτο τὸ ποτήριον, *Hoc poculum.* Et Paulus 1. Cor. 10, 16. sicut de altera parte inquit, *Poculum, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi*, ita etiam de priori parte inquit: *Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi.* Diserte igitur declarat & exprimit, quid particula *Hoc* in vtraque parte denotet, panem scilicet & poculum. Et cum hasce Scripturæ explicationes habeamus, quare non inhæremus simplicitati veritatis: vt quid libet nobis, eam labyrinthis disputationũ de Transsubstantiatione exagitare? Præterea, post benedictionem seu consecrationem in ipso vsu Paulus appellat panem: idque non semel, ne incogitanter excidisse existimes, sed quater, vel quinquies, 1. Cor. 10. *v. 16. 17.* *Panis quem frangimus: De vno pane participamus.* *v. 26.* 1. Cor. 11. *Quoties manducabitis hunc panem.* *v. 27.* *Qui manducauerit hunc panem indigne.* *v. 28.* *Probet seipsum, & sic de pane illo edat.*

Exceptiones ad nostrarum probationes.

XII. Hæc argumenta sunt perspicua, firma, & valde vrgentia. Ideo Pontificii variis modis conantur ostendere specimen artificii illius sophistæ, de quo antiquitas olim Prouerbium: κεῖται οὐ κεῖται, hoc est, cum in terram prostratus iam iaceret, tamen circumstantibus persuadere conabatur, se non iacere, sed erectum fortiter stare. Ita cum Paulus in ipso vsu, & post consecrationem quinquies nominet panem: ipsi tamen Ecclesiæ præstigias transsubstantiationis obiicere conantur, quod non remaneat, nec adsit ibi substantia panis. Sed aiunt, in Scriptura extare exempla, vbi substantiis mutatis, & in aliud conuersis, prior tamen appellatio retinetur, designans, non quid iam sint, sed quid ante conuersionem fuerint. Ita Exod. 7, 10. 11. *virga Aaronis* conuersa in colubrum, etiam post conuersionem vocatur *virga*. Homo vocatur *terra*, quia ex terra formatus est. (Gen. 3, 19.) Mulier vocatur *os*, ex ossibus viri. (Gen. 2, 20.) De aqua quæ in vinum conuersa erat, dicit Euangelista: *Cum gustasset aquam vinum factam.* (Ioan. 2, 9.) Ergo hoc modo etiam pani Eucharistico, etiam si transsubstantiatus esset, tribui posset appellatio panis: non quod panis esset, sed quod fuisset. Responsio autem simplex & plana est. In allegatis exemplis *virga, terra, ossis, aqua*, Scriptura disertis verbis aperte testatur, res illas in aliud mutatas & conuersas esse, ita vt nec substantia nec forma prior remanserit, sed speciem illarum rerum, in quas mutatæ scribuntur, retulerint. Ita Ioan, 2, 9. non simpliciter nominatur *aqua*, sed quæ iam *facta* erat *vinum*. Si idem de Transsubstantiatione panis in Eucharista tam aperte ex Scriptura ostendi & probari posset, tropum illum, quem res ipsa flagitaret, non inuiti concederemus. Cum vero nulla exter perspicua, certa & firma probatio Transsubstantiationis in Scriptura: quæ dementia esset, a proprietate verborum discedere? & quando Paulus quinquies *panem* nominat, spectrum seu præstigias panis, accidentia scilicet sine subiecto cohærentia, credere? cum Baptismo sine Transsubstantiatione aquæ ea tribuamus, quæ Scriptura de illo tradit. *Eccius* intelligit appellatione *panis* apud Paulum non substantiam panis, sed accidentia sine substantia: hoc est non panem, sed inane spectrum panis.

XIII. Sed ne ipsis quidem Pontificiis φάντασμα illud satisfacit: ideo aliam rimam quærunt, qua ex claritate verborum Pauli elabantur. Quia enim לחם omne genus alimenti significat, dicunt Paulum Eucharistiam appellare panem, non quod ibi substantia panis remaneat vna cum corpore Christi, sed quia corpus Christi sit spirituale alimentum interioris hominis. Sed hæc omnia locum haberent, si perspicue, certo & firmiter iam demonstrata esset Transsubstantiatio panis: tunc enim recte ad metaphoram confugeremus, sicut Ioan. 6, 35. seq. vbi Christus expresse dicit, se non loqui de pane externo seu materiali, & tamen appellat se *panem*. Econtra vero institutio expresse describit panem materialem ante benedictionem. Cumque sine

aperta

aperta testificatione transsubstantiationis, Paulus etiam post sanctificationem retineat appellationem panis: merito in vna & eadem significatione, propria scilicet & genuina, vocabulum illud retinemus: Si enim tropis in descriptione Cœnæ Dominicæ ita lubeat ludere, vt in eadem oratione panem mox proprie, mox cum lubuerit metaphorice interpretemur: quidni eandem etiam licentiam concedamus Sacramentis, in vocabulo corporis & sanguinis? Aut eadem ratione, cum Christus scribitur accepisse panem, quia facta iam vulgari cœna illud fecit, dicemus, ipsum non panem materialem accepisse, sed spirituale alimentum, hoc est, seipsum: atque ita panem prorsus a tota actione Cœnæ exterminabimus. Tutissimum igitur est, propriam significationem vocabuli panis retinere, & ante & post consecrationem: cum nulla euidens Scripturæ ratio metaphoram illo loco vel flagitet, vel confirmet.

XIIII. Reliqua enim omnia, quæ adferunt, infirma & incerta sunt: id quod etiam *Lanfrancus* fatetur. Disputans enim, quare etiam post benedictionem appelletur panis, adfert quidem vsitata illa: vel quia ex pane conficitur, & accidentia panis retinet, vel quia animam satiat. Agnoscens autem, illa infirma & incerta esse, addit: *vel alio aliquo modo, qui a Doctoribus comprehendi potest, a nobis non potest.* Quanto vero simplicius est, quod Scriptura etiam post benedictionem appellat panem. Quare vero panis appelletur, Patres ex analogia similitudinis Sacramenti declarant: scilicet quia satiat, alit, sustentat, confirmat: quæ sunt proprietates non accidentium, sed ipsius substantiæ panis. Item quia est massa ex multis granis confecta, ita vnum efficimur corpus, quia ex vno pane participamus, 1. Cor. 10, 17. & *vna massa* efficimur *cum Christo*, inquit *Chrysostomus*. Hæc certe non accidentibus, sed substantiæ panis conueniunt.

Chrys. in 1. Cor. X. T. V. opp. in N. T. f. 255.

Quare dogma hoc tam acriter a nobis impugnetur.

XV. Sed dicat quis: Quare ita contendamus, an substantia panis in Eucharistia vel remaneat, vel non remaneat: cum thesaurus Eucharistiæ sit non panis materialis, & vinum vulgare, sed vera & substantialis præsentia, exhibitio & sumptio corporis & sanguinis Christi? Neque enim ideo testamenti nomine celebratur Eucharistia, vt frustulum panis, & haustum vini ibi acipiamus: illa enim in nostris ædibus commodius & abundantius accipere possemus, 1. Cor. 11, 22. sed quia ibi est communicatio corporis & sanguinis Christi. Quid igitur de substantia panis solliciti sumus, an maneat, an vero desinat? Respondeo: Nullo modo pari momento censemus panem & corpus Christi. Et *Lutherus* semper dixit, se in tota hac disputatione magis spectare præsentiam corporis & sanguinis Christi in Cœna, quam præsentiam panis & vini. Sed quia Transsubstantiatio pro articulo fidei sub pœna anathematis proponitur, necessario contradicendum est. De singulis enim, quæ ad Sacramentorum rationem pertinent, non aliter docendum & credendum est, quam verbum Dei nobis præscribit. Nec recipiendum aliquid est pro articulo fidei, quod ex certis, perspicuis & firmis Scripturæ testimoniis ostendi & probari non potest. Præterea, quia filius Dei certa quædam externa media instituit & ordinauit, per quæ & se & sua beneficia credentibus vult communicare: illa media agnoscere, retinere, & ita vsurpare debemus, sicut a filio Dei instituta sunt; ita enim, & non aliter Deus ordinario modo vult nobiscum agere. Cumque in Eucharistia instituerit, vt panis & vinum essent talia media, per quæ nobis corpus suum & sanguinem, & cum illis omnia beneficia noui Testamenti in Cœna sua vult communicare,: illa igitur media non sunt abiicienda ex vsu Cœnæ Dominicæ, neque enim ἀμέσως voluit corpus & sanguinem suum in Cœna nobis communicare. Opinio etiam Transsubstantiationis simplicitatem fidei portentosis & non necessariis labyrinthis quæstionum turbat: & ab eo, quod in Cœna Dominica præcipuum est, homines abducuntur, vt hæreant in cogitatione & admiratione Transsubstantiationis.

XVI. Ecclesia igitur per nullum Scripturæ locum perspicue, certo & firmiter vel persuadetur vel cogitur, ad ponendam & credendam Transsubstantiationem: sed magis consentaneum est simplicitati verbi Dei, in Eucharistia manere substantiam panis & vini, vna cum corpore & sanguine Christi.

XVII. Et hac simplicitate multæ otiosæ & portentosæ quæstiones præciduntur. Seruatur etiam ita in Eucharistia, id quod ad substantiam omnium Sacramentorum pertinet: vt scilicet duabus rebus constent, materia & forma, re terrena & cælesti. Verbum enim accedens ad elementum non annihilat elementum, sed facit Sacramentum. Et si in Eucharistia in ea re, quæ externa & visibilis est, ludificamur, ita vt videntes, tangentes & gustantes panem, immo quod Scriptura affirmat esse panem, tamen non panem, sed sola accidentia sine subiecto, hoc est, spectrum & præstigias panis accipiamus: qualis erit fidei confirmatio, tam certo nos, inuisibili & cælesti modo iuxta verbum accipere corpus & sanguinem Christi, quam certo panem & vinum accipimus? Perit etiam per Transsubstantiationem analogia signi

signi & rei, quæ est in Sacramentis, sicut *Augustinus* inquit: *Si Sacramenta earum rerum, quarum Sacramenta sunt, similitudinem non haberent, Sacramenta non essent.* Vt in Baptismo, sicut aqua exterius mundat: ita Christus lauacro aquæ in verbo mundat Ecclesiam. In Eucharistia, sicut panis materialis alit, sustentat, confirmat: ita corpus Christi est alimentum spirituale noui seu interni hominis. Sicut panis est substantia, ex multis granis coacta: ita vnum corpus efficiuntur, qui de vno illo pane Eucharistiæ participant. Hæ significationes omnes intercident, si substantia panis in Eucharistia annihiletur, & in eius locum præstigiæ accidentium, sine subiecto cohærentium, substituantur. Et hæc de Scripturæ sententiis.

ep. 23. T. II. opp. f. 58.

Num consensu antiquitatis illud gaudeat.

XVIII. Porro valde superbe gloriantur Pontificii, se pro opinione suæ Transsubstantiationis habere consensum totius antiquitatis, & testimonia Ecclesiæ omnium temporum. Tridentina enim congregatio cap. 4. affirmat, *semper hoc in Ecclesia Dei persuasum fuisse. Andradius* vero tragice declamitat, hunc esse *consensum totius Ecclesiæ, omnium ætatum*, omnium *gentium & populorum*, qui vnquam *Christianum nomen professi sunt*, ita vt nullũ aliud fuerit vnquam Ecclesiæ iudicium. Satis pol gloriosa & audax est asseueratio: qua profecto non vterentur, nisi vel frontem perfricuissent, vel nos omnes haberent pro truncis & stipitibus, seu (vt ipsi loqui solent) pro bestiis, quibus prorsus ignota sit totius antiquitatis historia. Sunt igitur quædam dicenda de sententia veteris Ecclesiæ, quod ad hanc de Transsubstantiatione quæstionem attinet, vt impudentia perfrictæ frontis retegatur.

p. 565. 566.

XIX. Cumulant autem multas veterum sententias, in quibus illi dicunt, panem appellari, credi & esse corpus Christi. de pane fieri corpus Christi: panem mutari, cõmutari seu transmutari in corpus Christi, seu vt fiat & sit corpus Christi: creaturas conuerti in substantiam corporis & sanguinis Christi: panem & vinum transire in diuinam substantiam. Et singulis illis sententiis sua addunt epiphonemata, Ecclesiam omnib⁹ temporibus sine ambiguitate semper docuisse & credidisse transsubstantiationem panis & vini, sicut illa a Pontificiis traditur.

quo sui loca veterum excutiuntur.

XX. Sed respondebimus, id quod æquissimum est: vt scilicet ipsi veteres sint verborum suorum optimi & certissimi interpretes. Veteres dicunt, in Eucharistia fieri mutationem seu conuersionem panis & vini. Hoc Pontificii interpretantur de annihilatione & transsubstantiatione elementorum; nos mutationem Sacramentalem intelligimus, cum scilicet antea tantum esset communis panis, & vulgare vinum, quod accedente verbo Christi, non solum panis & vinum, sed simul etiam ibi in Eucharistia corpus & sanguis Christi adsit, exhibeatur, & sumatur. Sed nec nostra sane, nec Pontificiorum interpretatio sit authentica. Audiamus potius ipsos veteres, quomodo illa & sua & veteris Ecclesiæ verba interpretentur, & intelligi velint. Monstrabimus autem aliquot argumentis, veteres, licet nominent mutationem & conuersionem, tamen non intellexisse Transsubstantiationem illam, de qua Pontificii dimicant.

XXI. *Primo* enim *Longobardus* expresse affirmat, lib. 4. distinct. 11. ne suo quidem tempore definitum extitisse in Ecclesia, *qualis sit illa* mutatio seu *conuersio*, de qua veteres loquuntur, *an* sit *formalis*, *an substantialis*, *an* vero *alterius generis?* Falsum igitur est, vel ipso *Longobardo* teste, quod Pontificii affirmant, esse dogma Catholicum, panem Eucharistiæ per annihilationem & transsubstantiationem mutari & conuerti.

XXII. *Secundo*, habemus testimonium, quod apud ipsos etiam Pontificios omni exceptione maius esse debet. *Gelasius* enim Romanus Pontifex, annis, post Christum natũ plus minus quingentis, in libro de duabus naturis in Christo, aduersus Eutychen & Nestoriũ dicit, panem & vinum Eucharistiæ in diuinam transire, sancto Spiritu perficiente, substantiam, corporis scilicet & sanguinis Christi. Et certe hæc verba videntur fortiter sonare pro stabilienda Transsubstantiatione. Quod enim transit in aliam substantiam, & quidem Spiritu sancto operante, certe videtur non manere in priori sua substantia. Sed *Gelasius* ipse suam & veteris Ecclesiæ sententiam diserte & aperte explicat, quomodo mutationem seu conuersionem panis & vini in Eucharistia intelligi velint: idque tribus modis. *Primo*, Ita transeunt in substantiam corporis & sanguinis Christi, vt tamen esse non desinat substantia vel natura panis & vini. *Secundo*, transeunt in diuinam substantiam, permanente tamen pane & vino in sua proprietate naturæ. *Tertio*, Sicut in Christo duæ naturæ ex quibus constat, proprie permanent. *Quarto*, Ideo vero dicuntur transire in diuinam substantiam, quod per ea diuinæ efficiamur consortes naturæ, communicato nobis & corpore & sanguine Christi. Hæc est interpretatio *Gelasii*, quomodo vetus Ecclesia intellexerit panem & vinum in Eucharistia mutari seu conuerti in corpus & sanguinem Christi. Et *Contarenus* in colloquio Ratisponensi, 1541. obstupuit, cum videret tam aperto & perspicuo testimonio, quod luce meridiana clarius est, Pontificiam Transsubstantia-

stantiationem ex Romani Pontificis sententia refutari. Et tamen non verentur nunc gloriari de perpetuo consensu Ecclesiæ omnium temporum, quod ad dogma Transsubstantiationis attinet.

Tom. IIII. f. 366. *Ambrosius* lib. 4. de Sacramentis, dicit per consecrationem *de pane* & ex pane *fieri corpus Christi.* Sed mox explicat se, quod non intelligat annihilationem & Transsubstantiationem panis: inquit enim: *Si tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse, quæ non erant: quanto magis operatorius est*, vt sint, *quæ erant*, & *in aliud* f. 140. T. XI. Bibl. PP. *conuertantur? Lanfrancus* hoc testimonium non potuit aliter eludere, quam quod dixit, verba illa non reperiri in libris Ambrosii. Sed quia hoc non consistit, *Petrus Scotus* dicit Ambrosii sensum esse, quod maneant, in aliud scilicet mutata, vt si aqua mutata in vinum dicatur manere. Sed *Ambrosius* duo distincte dicit. *Vt sint, quæ erant, & in aliud conuertantur.* Ipse igitur sui interpres est, quod intelligat talem conuersionem panis & vini, vt sint, quæ ante conuersionem erant, & *& adiiciatur illa gratia*, vt simul etiam ibi adsit corpus & sanguis Christi: sicus *Theodoretus* & *Hesychius* loquuntur.

Theodoretus, qui & Ephesinæ synodo interfuit, & in Chalcedonensi laudatus fuit in primo Dialogo, cuius titulus est ἄτρεπτος, sumit illa principia, quæ in confesso tunc erant in Ecclesia, & apud Catholicos & apud Eutychinos. Dicit igitur, *Christum ideo pani tribuere appellationem corporis, vt qui *communicant mysteriis, non attendant ad naturam eorum, qui in Eucharistia visibilia sunt, sed credant illi transmutationi, quæ ex gratia facta est.* Auditis *Theodoretum* dicere, non esse attendendum ad naturam visibilium, sed credendam transmutationem: nominat enim μεταβολήν. Ne vero transmutationem illam interpretaretur quis de Transsubstantiatione, mox diserte explicat se, qualem transmutationem intelligat, dicit enim: † *Christus visibilia symbola appellatione corporis & sanguinis honorauit,* οὐ τὴν φύσιν μεταβαλών, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς. Hoc est, *non transmutans symbolorum naturam, sed naturæ symbolorum adiiciens gratiam:* vt scilicet simul sint etiam corpus & sanguis Christi. Habes interpretationem, quid vetustas in Græca Ecclesia intellexerit per transmutationem panis & vini in Eucharistia: quod scilicet non ipsa natura panis & vini mutetur, sed quia illi adiiciatur gratia. Et in secundo dialogo qui dicitur ἀσύγχυτος, clarius adhuc explicat veteris Ecclesiæ sententiam. Eutychianus enim ita argumentatur. [a] *Sicut panis & vinum aliud sunt ante consecrationem, post consecrationem vero transmutantur, & aliud fiunt: ita etiam corpus Christi post assumptionem transmutatum esse in diuinam essentiam.* Respondet autem Orthodoxus: Illis ipsis retibus, quæ tetenderas, captus es. *Mystica enim symbola post sanctificationem,* οὐ τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως· hoc est: *non immutantur, vt propriam suam naturam amittant.* Vocabulo enim valde significanti ἐξιστάμενα vocantur, quæ naturam suam non seruant, sed immutantur, corumpuntur, intereunt, & in aliud degenerant. Ita vocatur οἶνος ἐξεστηκώς, *vinum corruptum.* Addit præterea *Theodoretus*: μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους· hoc est, *Symbola illa post sanctificationem manent in priori sua substantia, forma & specie. Adeoque & videntur & palpantur, sicut & antea: intelliguntur autem quæ facta sunt, & creduntur, & adorantur.*

Habemus igitur certam & perspicuam interpretationem, quomodo veteres suam & totius antiquitatis sententiam explicent, quid intelligi velint, quando loquuntur de transmutatione & conuersione panis & vini in Eucharistia: quod scilicet ipsa substantia & natura panis & vini nec mutetur, nec desinat: sed quod permaneat in Eucharistia non tantum forma & species panis & vini, sed ipsa prior substantia & proprietas naturæ, hæc enim sunt veterum verba. Mutationem autem intelligunt, cum antea esset tantum communis panis, & vulgare vinum, quod nunc simul ibi etiam adest, exhibetur & accipitur corpus & sanguis Christi. Quando igitur Pontificii cumulant veterum sententias de transmutatione & conuersione: opponatur ipsis hæc veterum interpretatio, quæ fuerit sententia & Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ.

* *Theodoret.* dial. 1. Tom. IIII. opp. f. 18. ἐβουλήθη γὰρ τοὺς τῶν θείων μυστηρίων μεταλαγχάνοντας μὴ τῇ φύσει τῶν βλεπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐναλλαγῆς, πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγενημένῃ μεταβολῇ.

† *Id. ib.* οὕτως τὰ ὁρώμενα σύμβολα τῇ τοῦ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ τετίμηκεν, οὐ τὴν φύσιν μεταβάλλων, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς.

a. *Id.* dial. II. f. 85. ὥσπερ τοίνυν σύμβολα τοῦ δεσποτικοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, ἄλλα μέν εἰσι πρὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπικλήσεως, μετὰ δέ γε τὴν ἐπίκλησιν μεταβάλλεται καὶ ἕτερα γίνεται· οὕτω τὸ δεσποτικὸν σῶμα μετὰ τὴν ἀνάληψιν, εἰς τὴν οὐσίαν μετεβλήθη τὴν θείαν. ΟΡ. Ἑάλως αἷς ὕφηνας ἄρκυσιν· οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὰ μυστικὰ σύμβολα τῆς οἰκείας ἐξίσταται φύσεως. μένει γὰρ ἐπὶ τῆς προτέρας οὐσίας, καὶ τοῦ σχήματος, καὶ τοῦ εἴδους, καὶ ὁρατά ἐστι καὶ ἁπτά, οἷα καὶ πρότερον ἦν. νοεῖται δὲ ἅπερ ἐγένετο, καὶ πιστεύεται καὶ προσκυνεῖται.

Et quia illam non ignorant, cogitet Lector, quam ingenue agant, quod contra mentem veterum, ipsorum phrases ad comentum suæ Transsubstantiationis detorquent. Tridentinum Concilium affirmat, dogma Pontificiæ Transsubstantiationis *semper in Ecclesia Dei persuasum fuisse.* Sed hoc falsissimum esse, & Latinæ & Græcæ Ecclesiæ testimoniis manifestissimis iam ostendimus.

XXIII. *Tertio*, vetustas duas res diuersorum generum agnoscit & confitetur in Eucharistia. Ita *Irenæus* dicit, panem fractum, & calicem mixtum, postquam percepit vocationem Dei, non amplius esse communem panem, sed Eucharistiam corporis & sanguinis Christi. Num vero ita, vt annihilata panis substantia prorsus desierit? Non vtemur coniecturis, sed audiamus ipsum *Irenæum* explicantem se: mox enim subiicit; Eucharistiam constare *duabus rebus: terrena*, pane scilicet & vino, & *cælesti*, corpore scilicet & sanguine Christi. Panem igitur Eucharistiæ non esse *communem panem*, *Irenæus* ita interpretatur: Cum antea tantum esset vna res, terrena scilicet, iam fit *Eucharistia*, constans duabus rebus, pane & corpore Christi, vino & sanguine Christi. Et hæc *Irenæi* interpretatio ostendit, quomodo Ecclesia intellexerit id, quod postea Augustinus dixit, De verbis Domini, serm. 28. Ante Christi verba, quod offertur, panis dicitur: vbi Christi verba deprompta fuerint, iam non panis dicitur: sed corpus Christi appellatur. Sed vt minus relinquatur dubitationis, audiamus ipsum *Augustinum* verba sua interpretantem. In libro enim Sententiarum Prosperi, de Consecr. 2. dicit: *Hoc est, quod dicimus, quod modis omnibus probare contendimus, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili —— Christi carne & sanguine.* Et obseruet Lector, Pontificii appellationem speciei opponunt naturæ, substantiæ & veritati elementorum panis & vini. Et vbicunque in veteribus legunt speciem panis & vini, mox Transsubstantiationem suam affingunt. Sed quid Ecclesia intellexerit, quando nominat species panis & vini, *Augustinus* nobis explicabit. Subiungit enim in illa sententia, cum nominasset speciem elementorum, & corpus Christi: *Sicut Christi persona constat ex Deo & homine, cum ipse verus sit Deus, & verus homo: Quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesiæ* duobus, *Sacramento & re Sacramenti: id est corpore Christi.* Manifesta est explicatio, quod *Augustinus* duas res in Eucharistia agnoscat. Et per speciem intelligit non accidentia sine substantia, sed naturam & veritatem rerum, hoc est, elementorum, ex quibus conficitur Eucharistia, hæc enim sunt eius verba: Delectata autem fuit antiquitas appellatione speciei, propterea quod Baptista Luc. 3, 22. narratur vidisse Spiritum, *corporali specie columbæ* descendere super Christum. Et hanc interpretationem speciei ex *Augustino* in hac materia Lector diligenter obseruet.

l. 4. c. 34. f. 363.

Tom. X. f. 76.

Hesychius etiam duas substantias simul agnoscit in Eucharistia, quam definit simul esse panem & carnem, vinum & sanguinem. Ita enim inquit lib. 2. in Leuit. c. 8. Propterea carnes cum panibus comedi præcipiens, *vt nos intelligeremus, illud ab eo mysterium dici, quod simul panis & caro est.*

XXIIII. *Quarto* vsitatissima est vetustis Scriptoribus similitudo, qua inter se conferunt Eucharistiam, quæ duabus rebus constat, & vnionem duarum naturarum in persona Christi. Et quidem in certamine contra Apollinarem & Eutychen, *Chrysostomus, Theodoretus* & *Gelasius*, ex Sacramento Eucharistiæ probant humanam naturam in Christo per vnionem non esse absorptam vel transmutatam in diuinam, sed duas veras, distinctas & integras esse naturas in Christo, sicut Eucharistia duabus rebus constat, & duabus conficitur. Illa vero argumentatio Eutychen magis confirmasset, quam refutasset, si tunc dogma Transsubstantiationis in Ecclesia notum & receptum fuisset. Et hoc argumentum vel solum firmissime probare posset, Transsubstantiationem ignotam esse veræ & puriori antiquitati, nec video, quid Pontificii vel fingere possint ad eludendam argumenti huius claritatem. Ita ergo & *Iustinus* in descriptione Cœnæ Dominicæ nominat μεταβολὴν sed mox subiicit similitudinem duarum naturarum in persona Christi. Gloriose solent Pontificii iactare *Cypriani* sententiam, ex sermone de Cœna Domini: qui tamen an *Cypriani* sit, non satis certo constat. Ita autem habet sententia: *Panis iste, quem Dominus discipulis suis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia verbi factus est caro.* Et Pontificii statim volunt, ne dubitandum quidem esse, *Cyprianum* fuisse transsubstantiatorem. Sed ipse verborum suorum optimus est interpres. Mox enim subiungit, quomodo mutationem illlam intelligi velit, inquiens: *Sicut in persona Christi humanitas videbatur, & latebat diuinitas: ita Sacramento visibili ineffabiliter diuina se infundit substantia, vt esset religioni circa Sacramenta deuotio.* Sicut ergo in Christo duæ integræ sunt, & manent naturæ, ita mutatio panis, de qua *Cyprianus* loquitur, non abolet substantiam panis.

Ap. II. f. 98.

f. 40. col. 1.

f. 40. col. 2.

XXV. *Quinto: Irenæus, Emissenus, & Ambrosius* mutationē panis Eucharistici conferunt

ferunt cum renouatione renatorum, & cum mutatione credentium in Christum, vt cum ipso fiant vna massa. Atqui renouatio non facit annihilationem & Transsubstantiationem naturæ humanæ: nec absorbetur nostra substantia, quando Christus apud *Augustinum* inquit: *Sed tu mutaberis in me.*

T. IIII. f. 366. Ita *Ambrosius* lib. 4. de Sacramentis, c. 4. cum multa de mutatione panis disseruisset, subiicit: *Tu ipse eras, sed eras vetus creatura: postquam consecratus es, noua creatura esse cœpisti.* *Emissenus* vero de Consecrat. dist. 2. cap. *Quia corpus*, apertius similitudinem hanc explicat. f. 1. Cum enim dixisset, Christum *visibiles creaturas, verbo in substantiam corporis & sanguinis sui conuertere:* Pontificii statim exclamant, esse ipsissimam Transsubstantiationem. *Emissenus* vero interpretatur seipsum: Ostensurus enim non esse nouum aut impossibile, quod in Christi substantiam, terrena & mortalia conuertuntur, f. 2. inquit: *Teipsum, qui in Christo es regeneratus, interroga. Dudum alienus a vita, peregrinus a misericordia —— intrinsecus mortuus exulabas: subito salutaribus mysteriis* initiatus, *in corpus Ecclesiæ non videndo, sed credendo transiliisti, & de filio perditionis adoptiuus Dei filius* factus es. Num vero per Transsubstantiationem illa fiunt? Audi quid subiiciat *Emissenus: Cum idem atque ipse esses, multo aliter fidei processionibus extitisti: in exteriori nihil additum est, & totum in interiori mutatum est.* Sicut igitur credentes transeunt in corpus Christi, & efficiuntur vna massa cum ipso, sine transsubstantiatione, ita etiam veteres intelligunt conuersionem panis & vini in Cœna Dominica, vt non opus sit Transsubstantiatione.

L. 4. c. 34. f. 363. *Irenæus* inquit: Sicut Eucharistia constat duabus rebus, *ita corpora nostra, percipientia Eucharistiam, non sunt corruptibilia, spem* immortalitatis *habentia.* Et tamen nondum facta est transfiguratio corporis nostri, Phil. 3. sed spem habeamus. Non igitur probatur hinc transformatio panis.

XXVI. *Sexto*, Ne Florentini quidem Concilii temporibus, ante annos centum & amplius, vniuersalis Ecclesiæ omnium gentium & populorum consensu approbatum & receptum fuit dogma de Transsubstantiatione. In vltima enim sessione, inter articulos, in quibus Græca Ecclesia a Romana dissentiebat, 4. loco ponitur *de diuina Transmutatione panis in Eucharistia.* Et cum conficiendæ essent litteræ vnionis, diserte & expresse exceptus fuit, etiam concedente Romano Pontifice, articulus ille de diuina transmutatione panis in Eucharistia, quam Latini tunc docebant. Falsa igitur est gloriatio de vniuersali consensu Ecclesiæ omnium ætatum, omnium gentium & populorum, quod ad dogma de Transsubstantiatione attinet. Nam & ante centum annos, sicut hæc historia indicat, nondum subiecti fuerunt anathemati, qui Transsubstantiationis opinionem non receperunt, vel approbarunt. Plane nouum igitur & recens est anathema II. Canonis, in 3. hac sessione. Atque ita satis perspicue, vt arbitror, monstratum est, veterem & puriorem Ecclesiam nihil quicquam suffragari Pontificio dogmati de Transsubstantiatione.

XXVII. De recentioribus enim, quorum ætate magna iam doctrinæ inclinatio fieri cœperat, vt de *Damasceno, Theophylacto, Richardo, Hugone, Longobardo* & similibus, nihil disputamus, quando de antiquitatis sententia quæstio est. Hoc igitur exemplum ostendit, quam vana sit Pontificiorum gloriatio, quando in omnibus suis disputationibus plenis buccis subinde iactitant vniuersalem consensum totius Ecclesiæ omnium ætatum, omnium gentium & populorum a suis partibus stare.

XXVIII. Nec vero opus est, singulas veterum sententias excutere, quomodo enim verba sua, de hac materia intelligi velint, ex ipsorum interpretatione iam didicimus.

Ambrosius de Sacrament. lib. 4. cap. 5. dicit, post consecrationem nihil aliud, quam carnem & sanguinem Christi, credendum esse. Nec male hoc dicit. Quia enim fides est eorum, quæ non apparent & videntur: non igitur opus est fide, vt intelligamus, quod panis, quem oculi vident, adsit ibi: sed corpus Christi ibi adesse, fides sola ex verbo discit. Hanc distributionem, cum scilicet duæ res sint in Eucharistia, alteram sensibus, alteram fide apprehendi, *Augustini* sententia clare docet: *Quod videtis*, inquit, v. Beda in 1. Cor. X. *in altari, panis est & calix, quod etiam oculi vestri nobis renunciant: quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis.*

XXIX. Sæpe etiam veteres eo respiciunt, quod Cœna Dominica sit actio, non terrestris, sed cælestis, pertinens ad regnum cælorum, de quo Euangelium concionatur: in qua quærimus non cibum perituram, sed alimentum spirituale noui hominis. Sæpe igitur de altera tantum parte, de corpore scilicet & sanguine Christi, magnifice concionantur: & volunt corda sursum esse eleuanda, nec attendendum ad terrena elementa panis & vini, sed ad Christum Deum & hominem, qui in Cœna illa adest, & præbet vescentibus corpus & sanguinem suum: sicut econtra sæpe, de elementis Eucharistiæ disputantes, de signis, figuris & symbolis loquuntur. Sicut autem Sacramentarii non recte faciunt, qui propter posteriores has veterum sententias substantiam

tiam corporis & sanguinis Christi ex Cœna Dominica proturbant: ita neque Pontificii priores sententias recte detorquent ad annihilationem & transsubstantiationem elementorum. Alibi enim veteres distincte loquuntur, de duabus illis rebus, ex quibus Eucharistia constat, vt

T.II.f.21. *Origenes* in 15. Matth. disputans, panem Domini non ex natura sui hoc habere „ vt sanctificet, inquit: Quod materiale „ est, in secessum eiicitur: quod vero est per „ obsecrationem & verbum Domini, ani„ mæ prodest, iuxta fidei portionem. Non „ itaq; materia vtilis est, sed verbum, quod „ adiicitur, animo prodest. Hæc *Origenes.*

XXX. *Chrysostomus* vero ad illud respiciens, quod Cœna Dominica est mysterium supernaturale, cæleste & diuinum, inquit: Num vides panem? num in secessum vadit? absit: Item: Non de manu hominis, sed Seraphim accipis corpus Christi. His verbis *Chrysostomus,* sicut nec externum ministerium, ita nec elementa ex actione Cœnæ Dominicæ vult abiicere: sed vult nos non hærere, vel in manu ministri, vel in elementis panis & vini, sed mentem eleuare ad ea, de quibus verbum loquitur. Sicut igitur ex hac *Chrysostomi* sententia non sequitur, externum ministerium sacerdotis, exhibentis Eucharistiam, tollendum esse, & expectandum aduentum Seraphin: ita nec Transsubstantiatio inde concludi potest. Videri enim in Eucharistia panem & vinum, & sensus ipsi, & tota antiquitas testantur.

SECTIO V.

De cultu & veneratione huic sanctissimo Sacramento adhibenda.

CAPVT V.

NVllus itaque dubitandi locus relinquitur, cum omnes Christi fideles, pro more in Catholica Ecclesia semper recepto, latriæ cultum, qui vero Deo debetur, huic sanctissimo Sacramento in veneratione adhibeant. Neque enim minus est adorandum, quod fuerit a Domino, vt sumatur, *institutum. Nam illum eundem Deum præsentem in eo adesse credimus,* (V. cap. 3. & can. 4.) *quem pater æternus introducens in orbem terrarum dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei; quem Magi procidentes adorauerunt, quem denique in Galilæa ab Apostolis adoratum fuisse, Scriptura testatur.*

(Luth. T. 2. Ieo. G. f. 201. 205 f. 205. cau. 5. 7. A.C.p.21.) *Declarat præterea sancta synodus, pie & religiose admodum in Ecclesia inductum fuisse hunc morem, vt singulis annis peculiari quodam & festo die, præcelsum hoc & venerabile Sacramentum, singulari veneratione ac solennitate celebraretur: vtque in processionibus reuerenter & honorifice illud per vias & loca publica circumferretur. Aequissimum est enim, sacros aliquos statutos esse dies, cum Christiani omnes singulari ac rara quadam significatione gratos & memores testentur animos, erga communem Dominum & Redemptorem, pro tam ineffabili, & plane diuino beneficio, quo mortis eius victoria & triumphus repræsentatur.* (Ap. 261. v. pen. p. 263. v. 4. p. 268. v. 21. 3. Cat. L. p. 561. v. 11.) *Ac sic quidem oportuit victricem veritatem de mendacio & hæresi triumphum agere, vt eius aduersarii in conspectu tanti splendoris, & in tanta vniuersæ Ecclesiæ lætitia positi, vel debilitati & fracti tabescant, vel pudore affecti & confusi aliquando resipiscant.*

CANON VI.

Si quis dixerit, in sancto Eucharistiæ Sacramento Christum vnigenitum Dei filium, non esse cultu latriæ etiam externo adorandum, atque ideo nec festiua peculiari celebritate venerandum, neque in processionibus, secundum laudabilem & vniuersalem *Ecclesiæ sanctæ ritum & consuetudinem solenniter circumgestandum, vel non publice, vt adoretur, populo proponendum, & eius adoratores esse idololatras, anathema sit.* (Ap. 155. v. 21.)

EXAMEN.

(*Christum in Eucharistia adorandum esse, conceditur.*) I. PRincipio ostendendum est, quid sit quod in V. capite, & VI. Canone in controuersiam positum est. Quædam enim extra controuersiam sunt, quæ non inuitus concedo. Nam Christum Deum & hominem esse adorandum, nemo nisi Arrianus negat. Et quidem humanam etiam eius naturam, propter vnionem cum diuinitate, esse adorandam, nemo nisi Nestorianus in dubium vocat. Cum enim Pater æternus *primogenitum introduceret in orbem terrarum, dicit: Et adorent eum omnes Angeli.* (Ebr. 1, 6.) Sicut & Matthæus manifeste testatur, cap. 28, 17. Apostolos in Galilæa Christum adorasse. Constat etiam, adorationem Dei non esse alligatam vel loco vel tempori, Ioan. 4, 21. & 1. Tim. 2, 8. Semper igitur & vbique adorandus est Christus. Si ergo credimus, Christum Deum & hominem, in actione Cœnæ suæ, peculiari modo præsentiæ & gratiæ adesse, ita quod ibi vere & substantialiter exhibeat vescentibus corpus & sanguinem suum, quibus vult se ita nobiscum coniungere, vt singulis fide sumentibus hoc pretiosissimo pignore applicet & obsignet dona noui Testamenti, quæ traditione sui corporis, & effusione sui sanguinis

nis Ecclesiæ acquisiuit: si hæc, inquam, vere & ex animo credimus, fieri nec potest, nec debet, quin fides Christum in illa actione præsentem veneretur & adoret. Ita Iacob Gen. 28,16. seq. Moses Exod. 34,8. Elias 3. Reg 19,13. non habebant sane peculiare mandatum, vt in illis locis Deum adorarent: sed quia habebant generale mandatum, vt Deum vbique adorarent: & certi erant, Deum sub externis & visibilibus illis symbolis vere adesse, & peculiari modo gratiæ se ibi patefacere: certe Deum ipsum, quem ibi præsentem esse credebant, adorabant: nec vera fuisset fides, si non secura fuisset inuocatio seu adoratio, hoc est, honor Deo debitus. Seruus Abrahæ, Gen. 24,26. cum ex Rebeccæ responso intelligeret, Deum in illa legatione gratia & benedictione sibi adesse, inclinat se, & adorat Dominum. Exod. 4,31. cum filii Israel audirent, Deum respexisse afflictionem populi, & instituisse visitationem gratiæ, inclinata ceruice adorauerunt. Exod. 12,27. cum audirent de transitu Angeli percussoris, & de institutione Paschæ, *incuruatus populus adorauit.* 1. Cor. 14, 24. 25. *Si omnes prophetent, intret autem quis idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus: & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quod vere Deus in vobis sit.* Nec vero Deum illi procul in cælo empyræo a se remotum & absentem, sed vere præsentem, & quidem peculiari modo gratiæ præsentem adorarunt.

T. VIII. f. 760. II. Recte igitur *Augustinus* in Psalm. 98. disputans, cum terra sit scabellum pedum Domini, quomodo Psalmus dicat: *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*, inquit: *Conuerto me ad Christum, quia ipsum quæro hic, & inuenio, quomodo sine impietate adoretur terra, scabellum pedum* Domini: *Suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit Et quia in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit: inuentum est quomodo adoretur tale scabellum pedum Domini: & non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando.* Ita *Ambrosius* in eundem Psalmi versum inquit: *Per scabellum terra intelligitur: per terram autem, caro Christi: quam hodie quoque in mysteriis adoramus, quam & Apostoli in Domino Iesu adorauerunt.* (l. 3. de Sp. S. c. 12. T. IV opp. f. 264.)

Nazianzenus in Epitaphio sororis suæ τὸν ἐπὶ θυσιαστηρίῳ τιμώμενον ἀνακαλουμένη, hoc est, *inuocabat Christum, qui in altari*, quando scilicet mysteria Cœnæ celebrantur, *honoratur.* Et sententia *Eusebii Emissen.* dicit: Cum reuerendum altare, cibis (orat. in laud. Gorg. T. 1. opp. f. 186.)

spiritualibus satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honora, mirare, mente continge, cordis manu suscipe, & maxime toto haustu interioris hominis assume. *Lutherus* etiam contra Louanienses artic. 16. vocat Eucharistiam Sacramentum *venerabile.* Et in 47. cap. Genesis. *Nos non tantum orantes, sed & baptizantes, absoluentes & absoluti, & accedentes ad sacram synaxin, quin etiam ad recitationem promissionis aut textus Euangelii, genua flectere, vel saltem stare debemus, in signum adorationis, siue reuerentiæ & gratitudinis. Et si in Cœna Dominica nihil aliud porrigeretur præter panem & vinum, sicut Sacramentarii blasphemant, tamen est ibi promissio, & vox diuina, & Spiritus sanctus per verbum in Cœna. Ideoque decebat nos cum reuerentia accedere. Quanto vero magis id fieri par est, quando credimus adesse verum corpus & verum sanguinem cum verbo?* Hæc *Lutherus.*

III. Christum igitur Deum & hominem, in diuina & humana natura, in actione Cœnæ Dominicæ vere & substantialiter præsentem, in spiritu & veritate adorandum, nemo negat, nisi qui cum Sacramentariis vel negat, vel dubitat de præsentia Christi in Cœna. Neque enim ἀνάμνησις & annunciatio mortis Christi in Cœna rite fieri potest, sine adoratione illa, quæ fit in Spiritu & veritate. Hæc dicenda fuerunt, ne quis suspicetur, nos in dubium vocare, an Christus Deus & homo, qui in actione Cœnæ præsens adest, sit adorandus.

IIII. Quod si hæc conceduntur: quid igitur, inquies, in hac quæstione, de cultu & veneratione Eucharistiæ, in controuersia positum est, inter nos & inter Pontificios? Respondeo: Tria potissimum sunt huius controuersiæ capita. (*Quid hac in materia nos inter & Pontificios controuersum sit, in tria capita resoluitur,*)

Primo dicunt ipsum Sacramentum Eucharistiæ, seu totum illud, quod a Domino, vt sumatur, institutum est, esse cultu latriæ adorandum. (*quorum* 1. *expenditur,*) Atqui Eucharistia, iuxta dictum *Irenæi*, constat (l. 4.) *duabus rebus, terrena & cælesti.* Essent igitur etiam terrena elementa panis & vini in Eucharistia cultu latriæ adoranda: quod a manifesto idololatriæ, seu ἀρτολατρείας crimine excusari & defendi nullo modo posset. Ipsi quidem ideo Transsubstantiationem suam comminiscuntur, ne panis substantia simul adoretur. Sed quia incerta est opinio Transsubstantiationis, immo Paulus affirmat esse panem etiam post benedictionem: *Theodoretus* dicit, naturam elementorum in Eucharistia non mutari: (ibid. 1.) *Gelasius tradit* illa permanere in proprietate suæ naturæ. Quando ergo docetur, totum illud, quod

Ccc in

in Eucharistia adest, exhibetur & sumitur, cultu latriæ adorandum: simul comprehenduntur etiam elementa panis & vini, quæ sine idololatria adorari nec possunt, nec debent. Neque enim si Christus adorandus est, sequitur creaturas etiam illas, vbi adest, simul esse adorandas. Ad cauendam igitur idololatriam diserte distinguendum est. Christus Deus & homo, in diuina & humana natura, in actione Cœnæ præsens adoretur: substantia vero vel species elementorum panis & vini, non adorentur, ne præter creatorem, etiam creaturam colamus, Rom. 1,25. Non igitur ita adorandum est Sacramentum Eucharistiæ, sicut in persona Christi, propter hypostaticam vnionem, vna adoratione humanitatem & diuinitatem colimus & veneramur: non enim personalis est vnio panis & corporis Christi in Cœna: sed quia Eucharistia constat duabus rebus, terrena & cælesti, adoratio & veneratio non est dirigenda ad terrena elementa, panem & vinum, sed ad Christum Deum & hominem, qui in illa actione præsentiam suam peculiari modo gratiæ instituit & promisit: sicut Israelitæ non lignum, non aurum, non Cherubin arcæ fœderis, sed Deum ipsum tantum, qui præsentiam suam ibi promiserat, adorabant. Nec alliganda aut affigenda est adoratio Christi ad elementa panis & vini: neque enim in illis localiter inclusus continetur: sed panem cœnæ reuerenter sumamus: ipsum vero Christum, in cælesti maiestate sua supernaturaliter in Cœna præsentem, in adorando intueamur.

II. Ibidem. *Secundo*, Quando Pontificii de cultu, adoratione & veneratione disputant, non principaliter huc respiciunt, vt in actione Cœnæ Dominicæ, siue in vsu eius diuinitus instituto, Christus Deus & homo in spiritu & veritate adoretur: sed sicut Canon VI. diserte ostendit, laborant instituere & stabilire adorationem panis extra vsum, seu extra illam actionem, quam Christus in institutione ordinauit, & mandauit: quando scilicet panis in processionibus circumgestatur & in repositione includitur, vt tunc populo adorandus proponatur. Supra vero ostendimus, illa verba: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus*, esse diuina institutione, præceptione & promissione, alligata ad illam actionem, quæ in verbis institutionis præscripta est: quando scilicet panis accipitur, benedicitur, distribuitur, accipitur & manducatur. Quando vero verba quidem super panem recitantur, actio vero illa in institutione præscripta & mandata vel non seruatur, vel in alium vsum transformatur, non habemus promissionem de præsentia ibi corporis & sanguinis Christi, sicut in Cœna sua adest. Quid igitur & quale sit, panem illum extra vsum, de quo non habemus verbum Dei, quod sit corpus Christi, tamen vt adoretur proponere, diligenter in timore Dei expendatur. Certe enim sollicite cauenda sunt pericula idololatriæ, ne honorem soli Deo debitum ad vllam aliam rem transferamus. Non autem sequitur, si in ipso vero vsu Cœnæ Dominicæ Christus recte adoratur, ideo extra vsum instituendum esse peculiarem cultum aut adorationem ad panem, vel circumgestatum, vel repositum. Sine fide enim nemo potest recte adorare: fides autem non est sine verbo. Et nullum extat verbum Dei, de pane Eucharistiæ reposito, vel circumgestato: immo pugnat cum verbis institutionis, quando panis benedictus non distribuitur non accipitur, non manducatur. Quid igitur aliud possumus, iuxta normam verbi Dei iudicare, quam talem cultum non esse χριστολατρείαν, sed ἀρτολατρείαν?

Tertio, de ipsa etiam adoratione, cultu & veneratione Christi in Eucharistia, quid sit, aut in quo consistat, controuersia est inter Pontificios & nos. Tridentini enim in VI. Canone non obscure ostendunt, se de externo potissimum Eucharistiæ cultu laborare & sollicitos esse: vt scilicet splendida repositione, & sumptuosa circumgestatione, auro, argento, serico, inclinatione, genuflexione, prostratione corporis, eleuatione manuum, tunsione pectoris, luminaribus, instrumentis musicis, bombardarum strepitu, & similibus externis pompis honoretur. Et huic externo cultui etiam sine vera pœnitentia & fide tribuunt nescio quæ merita. Vt autem de iis, quæ extra vsum diuinitus institutum in Eucharistia fiunt, nihil amplius dicamus, Scriptura tradit duas regulas, quæ monstrabunt fundamenta diiudicationis, de definitione adorationis seu cultus. *Primo*, externam simulationem cultus, sine interioribus spiritualibus motibus, Deo non placere, sicut inquit: *Hic populus labiis appropinquat mihi, cor autem eorum longe est a me. Sed veri adoratores adorabunt in Spiritu & veritae.* *Secundo*, Cultus ab hominibus vel institutos, vel electos, Deo non probari, inquit enim: *Frustra colunt me doctrinis & mandatis hominum.* Et Col. 2,23. Paulus expresse damnat ἐθελοθρησκείας. Eo vero modo Deus vult coli, quem ipse verbo suo præscripsit, alias dicit: *Quis requisiuit hæc de manibus vestris?* Es. 1,12. Docendi igitur primum sunt homines ex verbo Dei, quomodo in vero vsu Eucharistiæ Christum, Deum & hominem, vero, interiori & spirituali cultu venerari & adorare debeant. Deinde veræ externæ significationes interioris reuerentiæ vltro & rite frequen-

de Antiquo III.

Matth. 15, 8.

Iohan. 4, 23.

Matth. 15, 9.

sequentur. Externos vero qualescunque reuerentiæ gestus, sine vera interiori cordis adoratione, Deus non moratur, immo vt hypocrisin odit & abominatur. Ideo doctrina de veneratione & adoratione Christi in Cœna Dominica, non est inchoanda ab externis gestibus. Ita enim multi Christum adorant, quia ipsum rite nec colunt nec venerantur. Sicut *Augustinus* de talibus adorationibus inquit Epist. 120, c. 27. super versum Psal. 21. *Manducauerunt omnes pingues terræ. Et diuites* quidem *adducti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius: sed adorant tantum, non etiam saturantur, quia non imitantur.* Item: *Et ipsi veniunt ad mensam, & manducant & adorant: non tamen satiantur quia non esuriunt & sitiunt iustitiam.* Ab interiori igitur & spirituali adoratione primum inchoandum est. Comprehenditur autem vera, interior & spiritualis veneratio & adoratio Christi in illis verbis institutionis: *Hoc facite in mei ἀνάμνησιν.* Item: *Mortem Domini annunciate.* Quando igitur? *Primo* cum cor iuxta verbum recte, pie & reuerenter credit & sentit de substantia, & de vsu huius Sacramenti. *Secundo*, quando grata mente, deuote cogitamus & consideramus, corde & ore celebramus immensa illa beneficia filii Dei mediatoris: quod propter nos homines, & propter nostram salutem, descendens de cælis, massam nostræ substantiæ assumsit, & illam pro nostri redemptione Patri in cruce obtulit, acerbissima morte sanguinem suum effudit: & quod præterea illud suum corpus manducandum, & illum sanguinem bibendum, in hac sua Cœna nobis communicat: vt ita certissimo & pretiosissimo pignore beneficia noui Testamenti credentibus applicet & obsignet: vtque cum hac misera & polluta nostra massa arctissimo fœdere se copulet, animam ad sanitatem, corpus nostrum ad immortalitatem reformet & præparet. &c. *Tertio*, quando consideratis nostris & sordibus & miseriis, ardentibus votis Christum Deum & hominem, quem vere & substantialiter in illa actione præsentem esse credimus, inuocamus, vt sit noster mediator, propitiator, aduocatus, intercessor, iustificator & saluator: vt propter ipsius mortem recipiamur & conseruemur in illo fœdere noui Testamenti, quo Pater propter filium credentibus vult placatus esse: quando item fides in oratione hanc victimam Christi mediatoris interponit, inter peccata nostra & inter iram Patris, sicut *Anshelmus* loquitur; quando considerata mysterii magnitudine, & nostra indignitate petimus, ne indigne manducando rei efficiamur corporis & sanguinis Christi: sed vt illa manducatione, corpori & sanguini Christi inserti, vitam inde trahamus, sicut palmites ex vite: vt manducatio illa nobis prosit ad confirmationem fidei, incrementum charitatis, mortificationem carnis, &c. Atque ideo petimus donari, conseruari, confirmari & augeri in nobis dona pœnitentiæ, fidei & charitatis.

f. 391.

Vera Christi adoratio in Cœna, in quibus rebus consistat.

l. d.

V. Hæc est vera interior & spiritualis veneratio & adoratio Christi, in vsu Cœnæ Dominicæ. Adoratio enim tria hæc complectitur: *Primo*, vt Deum, quem inuocamus, recte agnoscamus, recte de eo sentiamus, & ita eum compellemus, sicut essentiam & voluntatem suam in verbo patefecit. *Secundo*, vt ab eo petamus, quæ daturum se promisit. *Tertio*, vt pro præstitis beneficiis gratias agamus. Quomodo autem illa in vsu Cœnæ Dominicæ fieri debeant, hoc est, quem & quomodo compellare, quid petere, & pro quo gratias agere debeamus, verba institutionis, reliquæ item Scripturæ sententiæ de Eucharistia, præcipue hæc dicta docent & ostendunt: *Hoc facite in mei commemorationem.* Item, *Mortem Domini annunciabitis.*

Regula seu forma adorationis.

VI. Et hæc est vera & certa regula veræ adorationis Christi, in vsu Eucharistiæ. Talis certe adoratio animaduertitur in veterum liturgiis, & precando, & gratias agendo. *Iustinus* ap. 11. vocat panem & vinum ἐυχαριστηθέντα, quod *Irenæi* interpres reddidit, *panis, in quo gratiæ actæ sunt.* *Dionysii* communio incipit a prece, desinit in sacram gratiarum actionem. *Chrysostomi & Basilii* liturgia celebrat totam œconomiam redemptionis nostræ, & orat pro digna participatione. Quando vero interior & spiritualis hæc deuotio, veneratio & adoratio in corde excitata adest, tunc externæ significationes in reuerentia & veneratione huius sacramenti sponte & recte sequentur. Nam ad veram confessionem pertinet, vt fidem, deuotionem & celebrationem, de quibus iam diximus, publice etiam testemur, & voce & aliis externis significationibus: quibus ostendamus, quid de huius cœnæ & substantia & fructu sentiamus, qua animi reuerentia & deuotione accedamus, qualem cibum credamus nos ibi accipere. Tali externa confessione seiungimus nos a Sacramentariis, & Epicureis contemptoribus horum mysteriorum: excitamus alios ad veram reuerentiam, ne occasio detur vel simplicioribus ad profanas cogitationes, vel porcis ad conculcanda hæc mysteria. Externa enim irreuerentia signum est profanæ mentis: sicut Paulus dicit, Corinthios

c. 1. §. 2. f. 242. sq.

1. Cor. 11, 29. 30.

1. Cor. 11, 29. 30. *non diiudicare corpus Domini*, quia illud in Cœna Dominica non maiori reuerentia tractabant, quam vulgares concœnationes. In illis vero externis reuerentiæ significationibus simplicissima & tutissima regula est, vt sint testimonia fidei interioris de Eucharistia, iuxta verbum, & illi fidei respondeant. Nec instituamus humano arbitrio alios electitios externos cultus, sed cogitemus, illum honorem honorato gratissimum esse, quem ex verbo agnoscimus ipsum velle.

VII. Hæc igitur est vera adoratio & veneratio Christi, in vsu Cœnæ Dominicæ, de qua Pontificii non admodum pugnant: tantum de externis cultibus ab hominibus institutis, extra verum Eucharistiæ vsum solliciti sunt: quos tamen communes faciunt toti Eucharistiæ, hoc est, & Christo & elementis, seu speciebus elementorum. Quid igitur in hac Pontificiorum doctrina desideremus & reprehendamus, & quibus ex caussis, breuiter quidem, sed non obscure, vt arbitror, ostensum est.

SECTIO VI.

De Festo corporis Christi.

Festum hoc noniter institutum esse, ipsi fatentur Pontificii.

VEl aliquando tandem recte faciunt, quod fatentur, hoc festum non habere testimonium vel Scripturæ, vel traditionis Apostolicæ, vel veræ antiquitatis in veteri & puriori Ecclesia. Sed dicunt, *hunc morem inductum esse in Ecclesiam Dei.* Intelligunt autem, quod Vrbanus IV. circa annum Domini 1260. festum illud primus excogitauit: idque (vt ipse in bulla fatetur) inde, quod quibusdam personis reuelatum fuerat, festum illud & instituendum, & generaliter celebrandum. Fuit autem mulier quædam, Eua reclusa, a qua Vrbanus, in minoribus adhuc constitutus, reuelationem illam accepisse scribitur. Et Vrbanus quidem Pontifex factus, nouum illud festum, ex reuelatione mulierculæ, statim instituit, & vbique celebrandum districte mandando præcepit: Sed sicut *glossa* dicit, *De reliquiis & veneratione sanctorum*, illa constitutio Vrbani de nouo festo non fuit accepta ab omnibus: sed post annos 50. Clemens V. Anno 1311. in Viennensi Concilio constitutionem illam præcepit ab omnibus seruari. Et tamen Græcæ Ecclesiæ ne hodie quidem pompam & morem illius festi seruant. Vnde igitur nouo huic & tali festo tanta autoritas, vt anathematis iam fulminet in Tridentina congregatione? vbi alias tantum Apostolicas traditiones, & Catholicum consensum Ecclesiæ omnium ætatum, gentium & populorum, quæ omnia huic festo desunt, crepare solent.

Quomodo sensim ad eiusmodi spectacula deuentum sit:

II. Et ne semper antiquitatis velamento se occultent, vtile est, in ordine historiarum, & in serie temporum obseruare, quomodo post meliora antiquitatis tempora, sensim & paullatim, facta subinde longiori inclinatione, ad spectacula illa regni Pontificii deuentum sit.

f. 157. Apud *Eusebium* lib. 5. cap. 24. Romani Episcopi hospitibus simpliciter mittunt Eucharistiam. *Irenæus* enim tantum habet verbum ἔπεμπον.

Libro 6. *Eusebii*, c. 44. presbyter puero tradit Eucharistiam, ad Serapionem perferendam. f. 200.

Exuperius in canistro vimineo & in vitro portat corpus & sanguinem Domini. Mulierculis data fuit Eucharistia domum deferenda, apud *Tertullianum* * & *Cyprianum*. †. Nec de præferendis luminaribus, campanis, & de reliqua pompa, quæ apud Pontificios vsitata est, vlla vel testimonia, vel exempla extant in veræ antiquitatis historia. Et quidem notabile est, in Gratiani decreto nihil tale extat.

Hieron. ep. ad Rustic. T. I. opp. f. 31. * l. 2. ad vx. c. 4. † serm. de laps. T. I. opp. f. 132.

Sed tempore Lateranensis concilii, circa annum Domini 1200. *Innocentius* cœpit constituere, vt *Eucharistia sub fideli custodia, clauibus & seris adhibitis, conseruetur*, capit. *statuimus*, de custodia Eucharistiæ. can. I.

Mox circa annum Domini 1220. *Honorius* III. districte præcipiendo mandauit, vt a sacerdotibus Eucharistia in loco singulari, mundo & signato semper honorifice collocata, deuote ac fideliter conseruetur. Sacerdos vero frequenter doceat plebem suam, vt cum in celebratione Missarum eleuatur hostia, se reuerenter inclinet: idem facient, cum eam presbyter defert ad infirmum, quam in decenti habitu, superposito mundo velamine, ferat & referat manifeste ac honorifice, ante pectus, cum omni reuerentia ac timore, semper lumine præcedente, cum sit candor lucis æternæ: vt ex hoc, apud omnes fides & deuotio augeatur.

Et hæc quidem recentia sunt, in veris enim veræ antiquitatis historiis tale nihil legitur. Adhuc tamen aliquo respectu ad vsum illa constituta sunt: quando scilicet panis consecratur, & quando ad infirmum defertur, vt exhibeatur & sumatur.

Postea vero paullatim ab vsu Eucharistiæ, qui a Christo institutus est, longius discessum est, instituto festo Corporis Christi

Christi ab Vrbano, & a Clemente confirmato. Et velim Lectorem diligenter considerare Bullam istius institutionis, quæ extat in Clementinis lib. 3. tit. 16. Nulla enim prorsus in illa Bulla mentio fit circumgestationis & ostentationis: nec vlla syllaba ibi extat, de pane consecrato per octiduum in monstrantiam includendo, circumgestando & ostentando. Neque etiam mentio ibi fit de tali spectaculo, pompa & externa adoratione circumgestati & ostentati panis: sed finis institutionis illius festi ita ibi explicatur, *vt studeant se taliter præparare, quod huius pretiosissimi Sacramenti mereantur fieri participes illa die, possintque ipsum suscipere reuerenter, ac eius virtute augmentum consequi gratiarum.* Hæc sunt verba Bullæ: in quibus manifeste dicitur, propter vsum, participationem seu communionem solenniorem institutum primo fuisse illud festum: & in illo vsu, in quo debita reuerentia & deuotio requiritur, gratias agendas esse Christo, pro immenso hoc beneficio, quod corpus suum in cibum, & sanguinem in potum nobis tribuit.

Et hoc diligenter notandum est, ea, quæ hodie in festo corporis Christi in regno Pontificio factitantur, ne Vrbani quidem & Clementis sæculo nota fuisse: sicut est inclusio, circumgestatio, ostentatio, spectatio & adoratio panis, extra vsum distributionis & sumptionis. Longe igitur post annos Domini 1311. illa excogitata & introducta sunt. Adeo recens est spectaculum istius festi, sicut in Papatu vsurpatur: de quo tamen retinendo tanta contentione Tridentini laborant, vt ad profusionem anathematis progredi non vereantur. Non igitur, vel Scripturam, vel Apostolorum traditiones, vel antiquitatis suffragia curant: sed vnum hoc sibi propositum habent, vt nerui regni Pontificii quoquo modo salui maneant & stabiliantur. Ipsa etiam appellatio mutilata est. Vrbanus enim & Clemens vocant *festiuitatem corporis & sanguinis Christi.* Et in responsorio illius festi canitur: *omnes qui de vno pane, & de vno calice participamus.* Hodie vero appellatur *festum corporis Christi.*

Pomerius dicit, indulgentias huius festi auctas per Martinum V. & sequentem Eugenium. Circa Constantiensis igitur Concilii tempus, lata noua lege de mutilatione Eucharistiæ, videntur recentia illa cumulata fuisse. Admissa vero semel circūgestatione, ostentatione & adoratione panis in festo illo extra vsum, nullus postea finis fuit. In maioribus enim Basilicis non tantum per octauas huius festi, sed quotidie cum lampadibus inclusum proponunt adorandum: efferunt ad incendia restinguenda, & ad similes casus auerruncandos. Et sicut fieri solet, quando semel a regia via deflexum est, nisi ad veram viam redeatur, nullus aberrandi nec finis, nec modus est: ita circumgestatio extra vsum a Christo institutum, eo tandem deducta est, quod sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum Romani Pontificis veræ Pontificiæ, seu potius Ethnicæ, plus certe quam regali & imperatoriæ pompæ seruire iam cogitur. Romæ enim in pompa Pontificis non aliter tractatur panis Eucharistiæ, quam sicut olim in pompa Persicorum regum, sacrum suum ignem, quem *Orimasda* appellabant, equo vectum regi præferebant. In medio enim Pontificalis pompæ, non longe ante Pontificem, ducitur equus albus, mansuetus & phaleratus, portans Sacramentum, quod ipsi in puluino ornato capsa inclusum sacrista imposuit. Equus habet ad collum tintinnabulum bene tinniens. Supra portatur baldachinum, cum insignibus Papæ. Equum præcedunt 12. familiares Papæ pedites, rubra veste induti, portantes 12. intorticia ante Sacramentum. Inde duo familiares sacristæ equestres, etiam rubro induti, portantes laternas argenteas cum lumine, ante Sacramentum. Extant tres libri ceremoniarum Romanæ Ecclesiæ, Leoni X. inscripti, in quibus aliquoties repetitur hæc descriptio. Libro primo, sectione secunda, *De processione coronati Pontificis ad Lateranum.* Sectione 5. *De processione Pontificis, & coronati Cæsaris per vrbem.* Sectione duodecima, *De ordine, quomodo Papa in vrbe de loco ad locum in solenni pompa, vel in Pontificalibus equitat.* Et libro 3. *De officio sacristæ.* Hæc recentia monstra ignota sunt non tantum veteri, verum etiam mediæ antiquitati.

Cur hac institutum recitatio.

III. Hanc recitationem propter duas potissimum caussas institui: Primo, vt considerandum proponerem, quæ, qualia & quanta sint, quæ in V. cap. & VI. Canone, de festo, quod vocant Corporis Christi, inuoluant. Secundo, vt ostenderem, quam procul & quam longe a forma veteris Ecclesiæ, etiam in media antiquitate, recessum nunc sit in illo festo: item quam recentia, nupera & nouitia sint, quæ nunc in regno Pontificio, in festo illo, & in reliquis cricumgestationibus vsurpantur.

IIII. Sed ostensis initiis, & progressu istius festi, de re ipsa etiam pauca quædam dicamus. Sicut igitur ordinis gratia totus annus distributus est in certa quædam festa, quæ vtiliter ad ædificationem populi apud nos seruantur: vt scilicet præcipui articuli fidei, ordine aliquo, populo per annum proponi, repeti, & contra quas-

uis corruptelas retineri possint: vtque fideles moneantur, & excitentur ad considerandа beneficia Dei, de quibus articuli illi fidei concionantur, & Deo pro illis beneficiis in Ecclesia magnæ gratiæ agantur: ita nulli piorum improbaretur, si præterquam quod semper omnibus diebus illud fieri debet, ordinis gratia, certo anni tempore, Ecclesia frequentius conueniret: & in illo conuentu doctrina de Cœna Domini, iusta tractatione, simpliciter & clare proponeretur: omnes corruptelæ, puritatem illius doctrinæ contaminantes, refutarentur: admonerentur homines, quantum thesaurum Christus Ecclesiæ in testamento suo legarit: pro beneficiis illis, quæ Cœna Dominica exhibet & confert, Christo Saluatori gratiæ in Ecclesia magnæ agerentur: taxata negligentia, inuitarentur homines ad celebriorem Eucharistiæ vsum, per totum annum, &c.

Caussa cur hoc festum a nobis repudiatur.

V. Hoc modo vere Ecclesia, tanquam victrix de mendacio & hæresi, publicum quasi triumphum ageret. Et si hæc esset ratio huius festi, petulantia quædam esset, celebrationem eius odiose exagitare.

Sed longe aliud est, propter quod Pontificii de festo illo dimicant. Nec nostri festum illud abrogarunt ideo, quasi hostes & inimici sint omnis boni ordinis: Sed longe aliæ sunt caussæ, quæ controuersiam de hoc festo mouent. Illas vero, quia ex præcedenti historica commonefactione manifestæ sunt, breuiter tantum recitabo.

1. Celebratio illius festi, qualis est in Papatu, proponit, confirmat & stabilit mutilationem Eucharistiæ: altera enim tantum species contra institutionem proponitur. Et illo tempore nouis accessionibus deformatum fuit hoc festum, cum mutilatio illa Ecclesiis vbique obtruderetur, & non deessent, qui contradicerent, sicut de Monachis *Alexander Alensis* testatur.

2. Celebratio illius festi Sacramentum ex vsu diuinitus instituto transfert in aliam actionem, & diuersum vsum, qui non habet testimonium verbi Dei: non enim distribuitur, non accipitur, non manducatur: sed circumgestatur, & ostentatur. Et ad retinendum præcipuum neruum regni Pontificii, quod scilicet Eucharistia habeat veram rationem Sacramenti, etiam extra vsum diuinitus institutum, etiamsi transformetur in aliam actionem & diuersum vsum, ideo tanta contentione & de hoc festo retinendo pugnant.

3. Persuadentur homines, Christum in pane illo, quando circumgestatur, non minus nec aliter adesse, quam in vero vsu cœnæ diuinitus instituto adest. Et quidem volunt, Christum ibi adorandum esse: cum tamen nullum extet verbum, quod Christus in tali vsu panis velit corpore & sanguine ibi adesse, sicut in vsu cœnæ adfuturum se promisit.

4. Prætextus, quem adferunt, de recolenda & celebranda memoria Christi, in Eucharistia, tantum est persuasio pugnans contra institutionem. Christus enim in Eucharistia memoriam sui instituit, non quomodolibet, sed certa ratione celebrandam. Illa vero ratio non est, vt panis circumgestetur, populo proponatur & ostentetur: sed *accepit panem, benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicen: Accipite, comedite, Hoc est corpus meum: hoc facite in mei commemorationem.* Et Paulus interpretans hanc commemorationem, diserte dicit: *Quotiescunque manducaueritis & biberitis*, &c. In festo vero isto, ea quæ Christus instituit & mandauit, distributio scilicet & sumptio, prætermittitur: & alius vsus recens ab hominibus institutus, immo a mierculis profectus supponitur. Et qualiscunque sit prætextus bonæ intentionis, de honoranda Eucharistia, semper cogitandum est, *Frustra me colunt mandatis hominum.* Et illustre exemplum est, conuenientissimum ad hanc disputationem, quod describitur, 1.Reg. 4, 3.4. vbi arca Domini, præter verbum institutum & mandatum, intentione non mala, & consequentia admodum probabili, in castra adducitur, vt subsidium sit aduersus hostium impetus. Hoc exemplum recte consideratum totum prætextum intentionis extra verbum de circumgestatione euertit.

Matth. 26, 26.

1. Cor. 11, 26.

Matth. 15, 9.

5. Celebratio istius festi proponit Christum in Eucharistia colendum, alia ratione & aliis modis, quam ipse in verbo suo præscripsit: idque extra vsum diuinitus institutum. Et persuadentur homines, cultum illum ab hominibus excogitatum multo esse præstantiorem & Deo gratiorem, quam si Eucharistia distribueretur, acciperetur, manducaretur & biberetur in commemorationem Christi.

6. Per istud festum abducuntur homines a crebriori & vero vsu cœnæ Dominicæ: persuadentur enim, sumptionem cum magno periculo esse coniunctam: cultum vero huius festi sine periculo magis esse meritorium.

7. Eucharistiam Christus ideo instituit, vt ipse nobis offerat, donet, applicet, & obsignet beneficia & merita mortis suæ. De hoc vero festo Vrbanus in bulla sua dicit, seruari illud *in remissionem peccaminum.* Atque illud *Pomerius* in suis sermonibus ita explicat: Quando homo contritus in illo festo interest Missæ & processioni, & exhibet solennem reue-

reuerentiam Sacramento circumgestato: tunc illo cultu & opere meretur & consequitur plurima bona, scilicet acceptationem Dei, benedictionem, conuersionem a peccato, defensationem ab omnibus periculis & malis, fructificationem meritorum, & exauditionem: quod tunc magis exauditur oratio, quando Sacramentum præsens circumgestatur, vt in incendiis. Et citat ex *Richardo*: Quod si etiam quis est in peccato mortali, quamuis non consequatur remissionem peccatorum, tamen prudenter agit, si facit in illo festo, quod continetur in forma indulgentiæ: eo quod bona facta in peccato mortali disponunt de congruo ad pœnitentiam, & mediante ea, ad remissionem peccatorum.

8. Pontifices multas, varias & largas indulgentias promittunt & largiuntur illis, qui hoc festo solennem, qualem ipsi describunt, reuerentiam exhibent pani Eucharistiæ extra vsum: Et *Vrbanus* quidem certum numerum illarum indulgentiarum præscripsit, in bulla huius festi. Postea mensura illarum indulgentiarum per Martinum V. & Eugenium multiplicata & aucta est, vt esset conferta & concussa. Summam vero *Pomerius* ita colligit: Qui ipso die festo intersunt primis vel secundis vesperis, vel Missæ, vel matutino, consequuntur pro singulis indulgentias 400. dierum. Summa igitur diei festi assurgit ad 16000. indulgentias: infra octauam pro singulis 400. dierum in simul. Summa summarum igitur erit, per festum & totam octauam eius 44000. dierum indulgentiæ. Qui vero illo die communicant, illis 400. dierum indulgentias largiuntur. Et notet Lector, quod tantundem indulgentiarum promittitur spectatori, quantum ei, qui communicat, 400. scilicet dierum. Si vero tota summa colligatur in quadrupla proportione, veneratio Sacramenti extra vsum a Christo præscriptum excederet ipsam communionem, hoc est, vsum diuinitus institutum. Et *Pomerius* addit: Eum qui vult indulgentias illas assequi, oportere firmum esse in fide: vt scilicet credat, tantam potestatem esse apud Ecclesiam, quod possit dare tot & tales indulgentias: hæretici enim, qui potestatem indulgentiarum negant, non consequuntur eas. *Glossa* vero *de reliquiis & veneratione Sanctorum*, de indulgentiis istis ita inquit: *Remissiones* illas, *quibus pauci participant, interpretari* velle, *nec decet, nec expedit.*

v. Clemen. l. 3. ti. 16. c. si.

VI. Hæc igitur sunt, quæ festum corporis Christi in Pontificia Ecclesia complectitur, quæque controuersiam de hoc festo mouent. Quod si illa conferantur ad institutionem cœnæ Dominicæ, videbit Lector, festum illud reuera nihil esse aliud, quam publicam & solennem ipso facto protestationem, contra institutionem Filii Dei. Ad illa enim, quæ in institutione præscripta & mandata sunt, obscuranda, postponenda & sepelienda: vtque in eorum locum alii & diuersi vsus, de quibus in institutione nihil vel præscriptum vel mandatum est, substituantur, & populo persuadeantur opinione cultus præstantioris: ideo & institutum olim fuit illud festum, ideo hodie retinetur & celebratur, sicut ex illis, quæ notauimus, manifestum est.

SECTIO VII.

De Asseruando Eucharistia Sacramento, & ad infirmos deferendo.

CAPVT VI.

Consuetudo asseruandi in sacrario sanctam Eucharistiam adeo antiqua est, vt eam sæculum etiam Niceni Concilii agnouerit. Porro deferri ipsam sacram Eucharistiam ad infirmos, & in hunc vsum in Ecclesiis conseruari, præterquam quod cum summa æquitate & ratione coniunctum est, tum multis in Conciliis præceptum inuenitur, & vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more est obseruatum. Quare sancta hæc synodus retinendum omnino salutarem hunc & necessarium morem statuit.

CANON. VII.

Si quis dixerit, non licere sacram Eucharistiam in sacrario reseruari, sed statim post consecrationem adstantibus necessario distribuendam, aut non licere, vt illa ad infirmos honorifice deferatur, anathema sit.

EXAMEN.

Status huius loci.

PRINCIPALIS quæstio hoc loco est: An panis Eucharistiæ, quando recitatione verborum institutionis benedictus, sanctificatus, aut consecratus est, statim sit distribuendus, sumendus & manducandus, in commemorationem Christi: an vero post benedictionem, omissa distributione, sumtione & manducatione, sit reponendus, includendus, asseruandus, circumgestandus, ostentandus, & ad alios vsus accommodandus, ita vt post aliquot, vel dies, septimanas, menses vel annos,

Tridentini asseruationem Sacramenti sibi bibentes nituntur sola consuetudine.

demum sequatur eius sumptio & manducatio? Et Tridentinum quidem decretum, sanciens & stabiliens talem asseruationem, fatetur, eam nec verbo Dei præscriptam, nec traditione vel exemplo Apostolorum in Ecclesiam inductam: sed dicit esse antiquam consuetudinem, & morem vetustissimum. De consuetudine vero, quantumuis antiqua, præbet nobis ex Patrum sententiis responsionem *Gratianus* distinct. 8. *Cyprianus* enim dicit, *consuetudinem sine veritate, esse vetustatem erroris.* Et *Gregorius* ex *Cypriano: Dominus* in Euangelio, *Ego sum*, inquit, *veritas: non dixit, Ego sum consuetudo, qualibet igitur consuetudo, quantumuis vetusta, quantumuis vulgata, veritati omnino est postponenda: & vsus qui veritati est contrarius, abolendus est. Augustinus* inquit: *Hoc plane verum est, quia ratio & veritas consuetudini præponenda sunt: sed si consuetudini veritas suffragatur, nihil oportet firmius retineri.* Et *Cypriani* sententia est, vbi de Eucharistia disputat: *Si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid prius, qui ante omnes est Christus, prior fecerit: neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.*

ep. 74. T. 11. opp. f. 215.

in Conc. Carth. c. 30.

l. 4. contra Donatist. c. 5.

ep. 63. T. 11 opp. f. 155.

II. Quia igitur in hac disputatione, de asseruatione Eucharistiæ, Tridentini antiquam consuetudinem, & vetustum morem allegant: videndum est ante omnia, an huic consuetudini veritas verbi diuini suffragetur: Hoc est, quid Christus, qui ante omnes est, prior fecerit. Et res in descriptione institutionis manifestissima est. *Accepit* enim Iesus *panem*, & *gratias egit*, seu benedixit: non autem panem illum post benedictionem asseruandum reposuit: sed *fregit*, & *dedit discipulis* suis, nec iussit, vt benedictum illum panem reponerent, asseruarent, circumgestarent, vel aliis ostentarent: sed dixit, *Accipite, manducate*: nec inter benedictionem, distributionem, sumptionem & manducationem interposita fuit mora, seu interuallum aliquot horarum, dierum, hebdomadarum, mensium vel annorum: sed cum benedixisset, statim distribuit: & quod discipuli ea, quæ exhibebantur, statim sumpserint: nec sumpta ad alium vsum accommodarint, sed sicut iussi erant, manducarint & biberint, Marcus in descriptione alterius ostendit, cum in media descriptione interponit hæc verba: *Et biberunt ex eo omnes.* Ipsa etiam annotatio temporis ostendit, nullam interpositam fuisse talem moram, quæ asseruationi Eucharistiæ consecratæ extra vsum aliquid suffragari possit. Intra duas enim vesperas, iuxta legem, intra solis scilicet occasum, & tempus tenebrarum, manducauit Christus pascha: postea distribuit, & peracta illa communi cœna, demum instituit Eucharistiam: & post illam institutionem, habuit prolixam illam concionem in Ioanne descriptam: inde exiit in hortum, orauit ibi in agonia, captus est, & ductus primum ad Hannam, postea ad Caipham: in cuius palatio multa acta sunt, priusquam prima negatio Petri fieret: & tunc fuit tempus primi gallicinii. Hæc supputatio euidenter ostendit, non longam moram fuisse in actione primæ cœnæ Dominicæ. Christus autem cum inquit: *Hoc facite*, iubet, vt quoticscunque fecerimus illud, quod in prima Dominica cœna factum est, sequamur & faciamus. Nec vllum vestigium extat in Apostolica historia, quod aliud vel diuersum fecerint, distrahendo scilicet & diuellendo a benedictione distributionem & sumptionem: nec vllum Apostolicum exemplum asseruationis Eucharistiæ proferri potest. Veritas igitur verbi diuini consuetudini asseruationis Eucharistiæ nihil quicquam suffragatur. Et si iuxta *Cypriani* sententiam, in actione cœnæ Dominicæ *non attendere debemus, quid aliqui ante nos faciendum putauerint, sed quid ille, qui ante omnes est, & prior fecerit, & faciendum*, donec ad iudicium veniat, *mandauerit*; panem & vinum verbis Cœnæ benedictum non reponemus, includemus, asseruabimus, circumgestabimus, ostentui habebimus: sed distribuemus, accipiemus, manducabimus & bibemus, & mortem Domini annunciabimus. Atque ita fidei nostræ obedientia faciet illud, quod Christus prior fecit, & faciendum mandauit. Et hanc regulam sequentes non declinabimus, vel ad dextram, vel ad sinistram.

Consuetudo quam Tridentini allegant repugnat scriptura.

III. Sed tristis & deploranda est humani ingenii siue curiositas, siue petulantia, quod deserta simplici, manifesta & plana via doctrinæ, præscripti & mandati Christi, & exempli Apostolici, priuata audacia, prætextu consuetudinis, in Testamento Filii Dei aliquid audet vel mutare vel superordinare: omissa scilicet distributione & sumptione, quæ habent mandatum Christi: & horum loco excogitare asseruationem, repositionem, inclusionem, circumgestationem, ostentationem, &c. panis benedicti, quæ in verbis Christi nec vllam quidem vel syllabam, vel litteram suffragantem habent.

c. 14. 23.

IV. Sed aiunt, consuetudinem asseruandi Eucharistiam esse antiquam, & vetustissimo Catholicæ Ecclesiæ more obseruatam: ita vt asseruatio, quæ in Pontificia Ecclesia vsitata est, reprehendi & damnari non

Quod consuetudo hæc sit antiqua obiicitur.

ri non possit, nisi simul etiam vniuersa Christi Ecclesia damnetur. Synodus igitur Tridentina statuit, morem illum vt salutarem & necessarium omnino retinendum. Respondeo autem, non ideo statim omnes veteres Ecclesias damnari, quando Pontificia repositio, inclusio, ostentatio, circumgestatio, &c. taxatur. Primo enim dicimus, quod *Cyprianus* lib. 2. epist. 3. dicit: *Si quis de antecessoribus vel ignoranter vel simpliciter non hoc obseruauit, — quod nos Dominus facere, exemplo & magisterio suo docuit, potest simplicitati eius de indulgentia Domini venia concedi: nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti, & instructi sumus, ——— vt vbique lex Euangelica, & traditio Dominica seruetur, & ab eo, quod Christus & docuit & fecit, non recedatur.* Et addit sententiam illam, quæ distinct. 8. citatur: *Ignosci potest simpliciter erranti: —— post inspirationem vero & reuelationem veritatis factam, qui in eo, quod errauerat, perseuerat prudens & sciens, iam non in venia ignorantiæ peccat: præsumptione enim atque obstinatione quadam nititur, cum ratione superetur.*

id quod confutatur.

al. 63. f. 156. seq.

ep. 73. f. 206.

Comprimis testimoniis antiquitatis disquiritur.

V. Secundo considerabimus & expendemus: An testimonia antiquitatis, quæ de vetusto illo more & antiqua consuetudine allegantur, probent morem asseruandi Sacramentum Eucharistiæ necessarium esse, sicut Tridentinum decretum statuit? item, an testimonia illa antiquitatis probent & stabiliant repositionem, inclusionem, ostentationem & circumgestationem panis consecrati, sicut in Pontificia Ecclesia illi seruantur & vsurpantur? Sed priusquam ad ipsam exemplorum explicationem accedamus, paucis expediemus: An mos reseruationis dici possit aut debeat necessarius & catholicus, sicut Tridentinum decretum affirmat?

VI. Quicquid igitur in Ecclesia Christi necessarium esse statuitur, necesse est, vt habeat præscriptum & mandatum verbi Dei, & Scripturæ exempla. Supra autem ostendimus, Christum nec *magisterio*, nec *exemplo suo* (vt *Cypriani* verbis vtar) asseruationem Eucharistiæ vel præscripsisse vel mandasse. Nulla igitur alia exempla possunt conscientiis necessitatem imponere, seruandi hunc morem. Et tyrannis est, tentans dominari fidei Ecclesiæ, & pugnans cum libertate Christiana, statuere, morem asseruandi Eucharistiam necessarium esse: cum eius nec præscriptum, nec mandatum, nec exemplum vllum in verbo Dei ostendi possit. Catholicum autem esse, *Vincentius Lirinensis* recte definit, quod *semper*, *quod vbique* & *ab omnibus similiter* obseruatum fuit. Ad illud igitur, quod affirmatur vniuersæ Ecclesiæ Christi catholicum, atque ideo necessarium esse, omnino requiritur vel verbum, vel exemplum Christi & Apostolorum. Neque enim caput a membris, hoc est, Christum ab Ecclesia: & principalia membra, hoc est, Apostolos cum sua doctrina & exemplis, a reliquo corpore Ecclesiæ resecare debemus, quando de catholica seu vniuersa Christi Ecclesia loquimur. Sed illud vere est vniuersæ Ecclesiæ catholicum, quod a capite Christo præscriptum seu mandatum, & ab Apostolis obseruatum esse, ostendi & probari potest. Quando vero hoc fundamentum deest, ne totius quidem orbis consensus sufficit ad probandum τὸ καθολικὸν Ecclesiæ Christi. Christi autem institutionem nec *magisterio* nec *exemplo*, iuxta *Cyprianum*, præscribere vel mandare asseruationem Eucharistiæ, extra vsum distributionis & sumptionis, manifestissimum est, sicut ostendimus. Nec vllum Apostolorum exemplum ostendi potest: neque enim satis est, si absque probatione & documentis fingatur esse Apostolica traditio. Falsum igitur est, asseruationem Eucharistiæ extra distributionem & sumptionem esse vniuersæ Ecclesiæ morem catholicum, & quidem vt necessarium retinendum. Illud enim, quod in eo, quod catholicum & necessarium esse debet, caput est, in hoc more desideratur. Atque ideo forsan Tridentinum decretum non voluit vocare *catholicum morem*, sed *Ecclesiæ catholicæ morem*. Atqui Symbolum catholicam Ecclesiam definit esse eam, quæ est Apostolica, cui Christus hoc emblema inscripsit: *Docentes eos seruare ea, quæ ergo præcepi vobis*, Matth. 28, 20. Item, *Oues meæ vocem meam audiunt*. Ioan. 10, 27.

l. 4.

vbi traditur quid sit Catholicum.

ex sententia Vincentium Lirinensem.

VII. Sed excipient: se intelligere morem & consuetudinem vniuersæ Ecclesiæ, post Apostolorum tempora. Videamus igitur & hoc: An asseruatio Eucharistiæ semper, an vbique, an ab omnibus, in vniuersa Ecclesia, omnium ætatum, omnium gentium & populorum, pro dogmate catholico & necessario, recepta, approbata & obseruata fuerit? Ipsum autem Ius Canonicum, de Consecr. distinct. 2. cap. *Tribus gradibus*, ex *Clemente* Romano Pontifice describit sententiam, quomodo presbyter, diaconus & minister, reliquias fragmentorum corporis Domini custodire debeant: non autem per custodiam illam intelligit reclusionem, sed addit apertam declarationem his verbis: *Tanta in altario certe holocausta offerantur, quanta populo sufficere debeant: quod si remanserint, non reseruentur in crastinum,*

& ostenditur, nec consuetudinem illam post Apostolorum tempora catholicam fuisse.

num, sed cum timore & tremore clericorum diligentia consumantur. Ne vero de oblationibus populi hoc intelligatur, mox addit: Clericos illos *residua corporis Domini, quæ in sacrario relicta sunt, consumere.* Et *glossa* quidem conatur hoc eludere, quasi tantum prohibeatur ibi reseruatio *ad opus consecrantium:* sed textus diserte loquitur de communione populi. Extat liber, continens explicationem Leuitici: quem quidam Origeni, alii Cyrillo adscribunt: Ibi in explicatione septimi cap. de carnibus sacrificii eodem die comedendis, ita vt non remaneat ex eis quicquam vsque mane, legitur descriptio moris Ecclesiastici, ex verbis institutionis cœnæ sumpta. *Nam & Dominus monstrans panem quem discipulis dabat, dicebat eis: Accipite, manducate: non distulit, nec seruare iussit in crastinum.*

[l.5. in Leu. T.1. opp. Cyrill. f. 673.]

Hesychius, Nazianzeni discipulus, explicans illud Leuit. 8. *Quicquid reliquum fuerit de carne & panibus, ignis absumet:* indicat sui sæculi morem fuisse, vt si quid omnibus communicatis reliquum esset, incenderetur & cremaretur.

Nicephorus lib. 17. cap. 25. describens historiam de Iudæi cuiusdam vitrarii puero, temporibus Iustiniani, circa annum Domini 250. narrat, a multo tempore consuetudinem fuisse in Constantinopolitana Ecclesia, vt cum post communionem plusculum de partibus immaculati diuinique corporis reliquum esset, non reseruaretur, sed ex ludo litterario delecti quidam pueri accerserentur, qui reliquias illas ederent. Hæc consuetudo ex Clemente intelligi potest, qui dicit, reliquias illas eodem die esse consumendas a clericis: quando vero plusculum supererat reliquiarum, quibus consumendis clerici non sufficiebant, adhibebantur in Constantinopolitana etiam scholastici.

VIII. Illius consuetudinis non multo post inclinatio quædam facta est. *Concilium* enim *Matisconense* II. dicit, reliquias, quæ post peractam communionem supererant, 4. vel 6. feria a pueris illis percipiendas esse. Postea vero per integrum ferme annum asseruari cœperunt. Apud Græcos non vetustissimos est liturgia προηγιασμένων, id est, *præsanctificatorum*, in quadragesima enim reliquis 5. diebus, excepto sabbato & Dominico, non fit consecratio, sed sola ex præsanctificatis distributio & sumptio: hoc est, ex illis, quæ Dominico die consecrata sunt. Sed *Humbertus* Episcopus Syluæ candidæ, contra libellum Nicetæ monachi, citante *Georgio Cassandro*, illum Græcorum ritum grauiter reprehendit ex verbis institutionis, & inter cetera inquit: *Legimus Dominum non imperfectam, sed perfectam commemorationem suis discipulis tradidisse, pane benedicto & mox fracto atque distributo. Non enim benedixit tantum, & reseruauit frangendum in crastinum: nec fregit tantum, & reposuit: sed fractum statim distribuit. Vnde Alexander Martyr, & papa V. ab Apostolo Petro, passionem Domini inserens Canoni Missæ, ait: Hoc quotiescunque feceritis, id est, benedixeritis, fregeritis & distribueritis, in mei memoriam facietis. Quia quodlibet horum trium sine reliquis fiat, scilicet aut benedictio sine fractione & distributione, aut fractio sine benedictione & distributione, perfectam memoriam Christi non repræsentat: sicut distributio nulla sine benedictione & fractione.* Hæc *Humbertus* ille. *Gabriel Biel* in Canonem Lect. 36. allegans Paschasii sententiam, inquit: Christus *volens discipulos suos fructus huius Sacramenti participes fieri, postquam corpus suum consecrauit, non sistebat in consecratione: neque dedit discipulis, vt ipsum honorifice conseruarent, sed dedit in sui vsum, dicens: Accipite, manducate. Et* quia *per vsum manducatio transit & consumitur, dedit eis, quoties vellent, consecrandi potestatem, dum addit: Hoc facite in mei commemorationem.* Asseruatio igitur Eucharistiæ consecratæ, sine distributione & sumptione, nec semper, nec vbique, nec ab omnibus pro catholico dogmate & necessario more recepta, approbata & obseruata fuit: immo fuerunt, qui morem illum non tantum non seruarunt, sed ex verbis institutionis grauiter reprehenderunt.

[can. VI.] [Liturgic. c.30. f.69.] [f. 61. a.]

IX. Atque ita tria iam ostendimus. Primo: Christum, nec magisterio, nec exemplo docuisse asseruationem: immo illam non esse consentaneam verbis institutionis Christi. Secundo, Nec ostendi potest Apostolorum vel traditio, vel exemplum de reseruatione. Tertio, Nec in veteri Ecclesia vbique & ab omnibus reseruatio vel probata, vel vsurpata fuit: immo non defuerunt, qui morem reseruationis reprehenderunt: idque ex verbo Dei. Et hæc cum ita se habeant, vere Pontificia audacia, & Antichristi tyrannis est, quod 6. capite de reseruatione sancit: *Synodus salutarem & necessarium hunc morem retinendum omnino statuit.* Imponere enim conscientiis necessitatem sine testimonio verbi Dei, sine exemplo Apostolorum, & sine vniuersali antiquitatis consensu, nemo tentat, nisi ille, qui *in templo Dei sedens, ostentat se, quasi esset Deus, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus*, 2. Thess. 2,4. Manifestum vero est & hoc, ex illis, quæ hactenus demonstrata sunt, nostras Ecclesias iniuste accusari & damnari, propter non obseruatam reseruationem Eucharistiæ.

De exemplis asseruationis in veteri ecclesia.

X. Sed habent tamen etiam Pontificii exempla quædam veteris Ecclesiæ, de reseruata Eucharistia. De illis igitur ordine quodam & distincte respondebimus. Et primo operæ pretium est audire, ex quam certis, firmis, & authenticis testimoniis Tridentini νομοθέται consuetudinem asseruandi Eucharistiam probent. Dicunt enim, adeo illam esse antiquam, *vt eam seculum etiam Niceni Concilii agnouerit.* Et magna quidem est Nicenæ synodi autoritas, propterea quod controuersias de fide iuxta normam & regulam Scripturæ diiudicauit & definiuit. Sed fuit circiter annum Domini trecentesimum. Seculum igitur Nicenæ synodi non est vetustissimum tempus Ecclesiæ Christi.

In Concilii Niceni canone quodam.

XI. Sed auscultemus, quo testimonio ex Nicena synodo reseruationem probent. Citant ex Canone quodam concilii *Niceni*, de Diaconis, vt communionem accipiant ab Episcopo vel presbytero. *Quod si non fuerit in præsenti vel Episcopus vel presbyter, tunc ipsi* diaconi *proferant, & edant.* Idem vero Canon dicit, diaconos non habere potestatem offerendi sacrificii. Ergo oportuit Eucharistiam antea fuisse vel ab Episcopo, vel presbytero consecratam & reseruatam, vt in ipsorum absentia possit a diacono proferri & edi. Hoc est testimonium illud, quod ex seculo concilii Niceni proferunt. Et patres quidem Niceni Concilii, præter expositionem fidei, etiam Canones quosdam condidisse, non est dubium. Sed qui & quot illi Canones sint, valde ambiguæ sunt opiniones. *Gratianus* distinct. 16. numerat 70. Canones: ex quibus tantum 20. postea in Romana Ecclesia relicti sunt. Concilio Lateranensi additum est opusculum tripartitum. In eius parte 3. Cap. 10. dicit autor: *Concilia antiqua, & etiam posteriora vix inueniuntur.* Et addit: *Mirandum est, quod hoc ita neglexerit Ecclesia Romana.* Ita magna est incertitudo Canonum, qui titulum Niceni Concilii præferunt.

De isto vero Canone, ex quo reseruationem probare conantur, res non tantum dubia, sed omnino suspecta est. Posterior enim sententia, alludens ad reseruationem, vt scilicet ipsi diaconi proferant & edant, in Canone illo nec Græce legitur, nec in decretis distinct. 93. c. *peruenit*, nec in priori editione Conciliorum. Sed secunda editio, sicut ex Canone 14. facit 18. ita etiam assuit sententiam illam, de qua nunc disputamus. Apud *Ruffinum* lib. 10. c. 6. legitur in illo Canone talis quædam additio: sed non eo modo, sicut in Tomis Conciliorum: Nihil enim habet de proferendo, quasi reseruatum fuerit, sed simpliciter dicit: * *Diaconi — præsentibus presbyteris Eucharistiam non diuidant, — si vero presbyter nullus sit in præsenti, tunc demum etiam ipsis licere diuidere.* Cum igitur de sententia illa Niceni Canonis alludente ad reseruationem, res ita se habeat: & in 6. Carthaginensi synodo conuicti fuerint Romani de falsatis Nicenis canonibus, manifestum est, qualis sit probatio capituli Tridentini, quod ex astutia & dubia illa additione Canonis Niceni conatur defendere & stabilire Pontificiam repositionem, circumgestationem, & ostentationem: cum etiam assumentum illud non loquatur de circumgestatione & ostentatione ad cultum & adorationem, sed inquit: *Proferant & edant*, seu distribuant. Si igitur serio hoc agerent Tridentini, vt conscientiis, in articulis hoc tempore controuersis, monstrarent certa, firma & solida fundamenta, profecto fundamentum reseruationis, non collocarent in dubia illa Niceni canonis sententia. Sed quia nomine sui Pontificis ad se etiam referunt istas Canonistarum sententias, quod Papa habeat voluntatem pro ratione in his, quæ vult: item, quod supra ius, & extra ius omnia possit: ideo pro forma tantum aliquid dicunt, qualecunque sit: & mox addunt suum illud: *Omnino statuimus necessarium:* aut, *anathema sit.*

In Iustino & Eusebio.

XII. Secundo, Habent vero ex historia antiquitatis alia quædam certiora testimonia, ex quibus existimant, se reseruationem suam posse probare. Et illa non possunt rectius explicari, quam si in memoriam reuocetur, quod cum Pontificiis certamen nobis est, de ipsorum repositione panis consecrati, inclusione, circumgestatione, & ostentatione ad cultum & adorationem, extra distributionem & sumptionem: cum tali Pontificia reseruatione dico nihil commune habere antiquitatis testimonia: idque ex collatione exemplorum antiquitatis, cum Pontificia reseruatione liquido monstrari & ostendi potest. Apud *Iustinum*, diaconi panem & vinum, quæ cum gratiarum actione sacrata sunt, dant vnicuique eorum, qui adsunt, participanda: & eadem dantur diaco-

Apol. II. f. 97. [illegible]

nis,

* Can. Concil. Nicaen. XVIII. f. 80. Συνοδ. ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι τοῖς πρεσβυτέροις τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν, ὅπερ οὔτε ὁ κανὼν οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· κἀκεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἅπτονται· Ταῦτα δὲ πάντα περιῃρέσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες ὅτι τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσί, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους. λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τὴν εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους, ἢ τοῦ ἐπισκόπου μεταδιδόντος αὐτοῖς ἢ τοῦ πρεσβυτέρου.

nis, perferenda ad eos, qui absunt. Audis Eucharistiam dari diaconis, non vt eam reponant, includant, & reseruent per aliquot vel dies, vel menses, extra distributionem & sumptionem: sed ex cœtu Ecclesiastico perferunt eam ad illos, qui absunt, vt communicent. Ita seruatur ibi tota actio diuinitus instituta, benedictio scilicet, distributio & sumptio. Sed inquis: Si Iustini sæculo Eucharistia per diaconos, ad eos, qui aberant, perferebatur; ergo circumgestatio & ostentatio Pontificia inde probatur. Ego vero hoc nego. Pontificia enim circumgestatio, non habet adiunctam in illo actu distributionem & sumptionem: nec circumgestatur ideo, vt distribuatur & sumatur, sed vt ostentetur, spectatur, atque ita peculiaris cultus externa adoratione instituatur: quod totum veræ antiquitati prorsus ignotum est. *Irenaus* apud *Eusebium* l. 5. c. 24. in Epistola ad Victorem narrat, omnes Episcopos Romanos ante Victorem, cum Asiaticis, etiamsi in obseruatione Paschatis dissentirent, tamen pacem coluisse. Et quia communio mensæ Dominicæ testimonium est consensus, concordiæ & vnitatis in do-

1. Cor. 10. 17.

ctrina & fide, sicut Paulus inquit: *vnum corpus multi sumus, quia omnes de vno pane communicamus.* Narrat igitur *Irenaus*, consuetudinem fuisse, quod Episcopis seu presbyteris, siue ex Asiaticis, siue ex aliis Ecclesiis Romam venientibus, Romani Episcopi soliti fuerint Eucharistiam transmittere, testificandæ concordiæ & pacis gratia. Hoc exemplum vt Pontificii facilius ad suam reseruationem & circumgestationem torquere possint, abutuntur *Ruffini* versione, quæ habet,

lib. 5. c. 24. f. 124. πέμπω.

solenniter transmissam fuisse Eucharistiam. Et dignum est obseruatione *Andradii* artificium, qui ex hac historia fingit, Eucharistiam olim per maxima locorum interualla circumgestatam fuisse, ex Roma scilicet in Asiam vsque. Sed *Eusebius*, recitans *Irenai* verba, simpliciter

f. 157.

habet ἔπεμπον, *mittebant*, & expresse dicit, hospites illos ex Asia Romam venisse. Non igitur per aliquot dies, menses vel annos reposita & reseruata tunc fuit Eucharistia, vt ex Europa in Asiam circumgestaretur vsque, vt hospitibus peregre aduentantibus, cum campanis, luminaribus, & reliqua Pontificiis vsitata pompa transmitteretur: sed quia plerunque quotidiana tunc in Ecclesiis celebrabatur communio: sicut ex historiis antiquitatis notissimum est, non aliter apud *Irenaum*, quam apud *Iustinum*, peracta communione præsentium, missa & delata fuit Eucharistia ex conuentu Ecclesiastico ad absentes, vt ab illis participaretur. Quod enim pro peregrinis Eucharistia non fuerit, vel asseruata, vel reposita, sed aduentantibus peregrinis, illo die, quando communicaturi erant, celebrata, *Ambrosius* manifestissime indicat, scribens in 3. cap. 1. ad Tim. *Omni*, inquit, *hebdomada offerendum est, etiamsi non quotidie peregrinis, incolis tamen, vel bis in hebdomada.* T. III. f. 178.

XIII. Exempla igitur *de peregrina communione*, quam ita vocant, nec probant, nec stabiliunt Pontificiam repositionem, & theatricam circumgestationem panis Eucharistici, extra distributionem & sumptionem. Antiquitas enim peregrinos fideles, quorum perspecta erat fides, testandæ coniunctionis gratia, ad communionem Eucharistiæ admisit, communicans ipsis Eucharistiam, vel in ipso cœtu Ecclesiastico, vel missa ad ipsos Eucharistia ex cœtu Ecclesiastico.

XIIII. *Irenaus* in Epistola illa aliud etiam exemplum commemorat: Anicetum scilicet & Polycarpum inuicem communicasse, licet de festo Paschatis dissentirent: & Anicetum Romæ concessisse Polycarpo Eucharistiam, reuerentiæ caussa: quod non ita simpliciter intelligendum est, quasi Anicetus Polycarpo præbuerit aut porrexerit Eucharistiam: sed quod concesserit Polycarpo, vt in Romana Ecclesia celebraret & administraret Eucharistiam. *Irenaus* enim his verbis vtitur, παρεχώρησε τῷ πολυκάρπῳ τὴν εὐχαριστίαν. In hisce exemplis omnibus seruatur adhuc vsus siue actio, a Christo instituta. Eucharistia enim benedicta statim ex cœtu Ecclesiastico defertur, non ad circumgestationem, ostentationem & adorationem extra vsum, sed ad distributionem & sumptionem. Et delata fuit in veteri Ecclesia, non cum tali theatrica pompa, sicut in Papatu fit. Data enim fuit deferenda pueris, apud *Dionysium Alexandrinum*: mulierculis, apud *Cyprianum* in cistulis: Satyro in orario. Et *Hieronymus* laudat Exuperium Tolosanum Episcopum, quod thesauris Ecclesiæ in pauperes erogatis, *corpus Domini in canistro vimineo, & sanguinem portarit in vitro.* Portauit autem non ad circumgestationem, nec ad ostentationem: sed vel in Ecclesiastico cœtu ad communionem circumtulit Eucharistiam (sicut *Cypriani* sæculo fiebat) vel peracta communione, portauit Eucharistiam ad distributionem & sumptionem pro absentibus, iuxta *Iustini* ritum.

f. 157.

f. 159.

XV. Sed ex *Chrysostomi* prima Epistola ad Innocentium sperant se & repositionem Eucharistiæ, & domunculas seu ædiculas suas sacramentarias probare posse Pontificiis. Sed & hoc frustra. *Chrysostomus* enim dicit, milites ingressos in sacrarium. Ergo non talis repositoria ædicula

Chrysostomus.

ædicula fuit sacrarium veterum, sed locus ille, in quo celebrabatur consecratio, non administratio Eucharistiæ, ita vocabatur. Sed inquiunt, historiam illam *Chrysostomi* narrare, milites ad vesperam diei ingressos fuisse sacrarium, & in illo tumultu sanguinem Christi in militum vestes effusum. Non autem fuit tunc communionis tempus, erat enim vespera diei: & tamen fuit in sacrario sanguis Christi. Ergo necesse est, repositam & reseruatam fuisse Eucharistiam, extra vsum seu actionem distributionis & sumptionis. Respondeo: Conclusio hæc nullo modo est necessaria, sed falso huic *Chrysostomi* historiæ affingitur: sicut circumstantiæ liquido ostendunt. *Chrysostomus* enim narrat, fuisse in magno sabbato illud tempus, cum mulieres, vt baptizarentur, iam se exuerant. Vsitatum autem fuit in tota antiquitate, quando adulti baptizabantur, quod statim a baptismo ducebantur ad synaxin, vt mysteriis Eucharistiæ communicarent. Atque ideo *Chrysostomus* narrat, se cum omni clero in sacrario tunc adfuisse: vt scilicet baptizatis administrarent Eucharistiam. Nec obstat, quod historia dicit, fuisse vesperam diei, quasi ideo tunc non fuerit tempus communionis. Post administratum enim baptismum, antiquitus sequebatur administratio Eucharistiæ. Et Missas solitas celebrari, non tantum ante meridiem, sed & circa nonam horam, aliquando etiam ad vesperam, præcipue vero in Sabbatis Paschæ & Pentecostes, *Cassander* probat multis veterum testimoniis. Ergo ex illa etiam *Chrysostomi* historia non probatur Pontificia inclusio, circumgestatio & ostentatio. Milites enim ingressi sacrarium viderunt mysteria, ergo non fuerunt reclusa: & seruata fuit actio illa, quam filius Dei institutione præscripsit. Dum enim mulieres baptizabantur, Episcopus cum suo clero interim præparat Eucharistiam: vt baptizatis, sicut tunc vsitatum erat, distribueretur, & ab illis sumeretur.

[Margin: Lib. de relig. c. 37. de II.]

XVI. Ad hanc explicationem exemplorum veteris Ecclesiæ conferatur antithesis Pontificiæ asseruationis: & manifestum erit, res esse diuersissimas. 1. Pontificii propter reseruationem Eucharistiam mutilant altera specie. Et quidem ex veterum exemplis de reseruatione volunt probare, communionem vnius tantum speciei vsitatam fuisse in veteri Ecclesia: quia vini speciem censent reseruari non posse sine periculo. Sed hoc falsam esse, Exuperii & Chrysostomi historia manifeste ostendit. 2. Pontificii panem consecratum reponunt, includunt, & per aliquot dies, septimanas & menses asseruant, & ibi ad peculiarem cultum proponunt: quod veteres non factitasse, ipsa exempla ostendunt. 3. Apud Pontificios panem circumgestatum tandem ille, qui consecrarat, non aliis distribuit, sed ipse sumit: cuius exemplum in vera antiquitate ostendi non potest. 4. Apud Pontificios panis circumgestatur non ad distributionem & sumptionem, sed vt ostentetur, & proponatur ad adorationem, extra vsum a Christo institutum, defertur & ostentatur ad incendia, & alia mala auerruncanda, sine distributione & sumptione. De pompa Pontificia, seu potius de Persico Orimasda, quando panis equo ante Pontificem circumgestandum imponitur, supra diximus. Hæc sunt, de quibus Pontificii dimicant: cum quibus antiquitatis exempla plane nihil commune habent. Et ad responsionem sufficit, ex antithesi monstrasse diuersitatem, inter repositionem, circumgestationem, ostentationemque Pontificiam, & inter antiquitatis exempla.

[Margin: Post quam ... veteris Ecclesiæ & pontificiorum illa inter se conferuntur.]

XVII. Tertio. Sed tamen negari non potest, ad communionem infirmorum alicubi & a quibusdam reseruatam fuisse Eucharistiam: sicut exemplum Serapionis, apud Eusebium l. 6. c. 44. ostendit. Respondeo: Etiam illa reseruatio non est vniuersalis seu perpetua; antea enim ostendimus, aliquando alicubi & a multis talem reseruationem non fuisse, vel obseruatam, vel vsurpatam: sicut etiam ea non fuit opus, cum quotidie illis temporibus celebraretur communio, hora diei 3. 9. ad vesperam, & noctu etiam, postulante necessitate, sicut *Cassander* ex veteribus probat. Et quando diuersæ allegantur consuetudines, semper considerandum est, quid simplicius, rectius & propius accedat ad institutionem diuinam, eique magis consentaneum sit: & quid pro ratione circumstantiarum magis seruiat ad ædificationem. Hanc enim normam seu regulam Ecclesia in hac ipsa materia de reseruatione Eucharistiæ secuta est. Vetustissima enim, & latissime patens fuit consuetudo domesticæ seu priuatæ communionis: quando scilicet in cœtu Ecclesiastico celebrabatur communio, tunc diuiso pane Eucharistiæ, pars eius vel in manus dabatur communicantibus: vel (sicut *Clemens Alexandrinus* inquit) permittebatur *vnicuique ex populo, partem eius sumere*, quam vel in Ecclesia manducabant, vel domum secum asportabant, asseruantes illam, vel *in* illa *cistula* (vt apud *Cyprianum*) vel *in linteolo* (vt apud *Augustinum*, sermone 252. de tempore) & eam domi, vel ante cibum, vel in periculis, vel inchoaturi aliquid sumebant. Atque ita (sicut *Ruardus Tapperus*, Decanus Louaniensis, ex

[Margin: De exemplo Presbyteri apud Eusebium. f. 200. l. d. l. 1. Strom. f. 271. l. d. T. 11. f. 153.]

ex sermone *Cypriani* de lapsis colligit) in Ecclesia, calix Domini præsentibus offerebatur, ex quo communicantes bibebant: panis vero Dominicus in manus communicantium dabatur, *vt vel statim sumerent, vel secum portarent domum, ibique sumerent: vt per temporum interualla* prius *biberent ex calice* in Ecclesia, *corpus* vero *Domini* postea domi *manducarent.* Ita *Ruandus.*

Greg. Naz. orat. XI. T. I. opp. f. 186.

Gorgonia vero Nazianzeni soror, vtrumque & corporis & sanguinis Domini antitypon secum domum asportauit ex cœtu Ecclesiæ. Huius consuetudinis de priuata reseruatione Eucharistiæ testes sunt Tertullianus l. 2. ad vxorem. *Cyprianus* serm. de lapsis. *Ambrosius* de obitu fratris Satyri. *Hieronymus* in Apologia pro libris aduersus Iouinianum. *Basilius* ad Cæsarem Patriciam scribit, Eremitas, quibus in deserto sacerdotis copia non erat, Eucharistiam ex Ecclesiæ conuentu, in eremum solitos secum deferre, & domi seruare, vt a seipsis cum opus fuerit, communicentur: & addit, in Alexandria & Ægypto, illud a populo etiam vt plurimum fieri. Notum etiam est, quantum ex veteribus quidam priuatam hanc reseruationem commendarint: vt *Nazianzenus* in Epitaphio sororis suæ: *Ambrosius* de obitu fratris Satyri.

v. Cassand. de sacr. comm. sub vtraque specie f. 1031.

XVIII. Et profecto si antiquitas consuetudinis late patentis & diu propagatæ posset vel necessitatem imponere, vel veritati præscribere: nulla ratione debuisset priuata illa reseruatio vel mutari, vel abrogari. Sed postea mutata, abrogata, & seuere prohibita fuit consuetudo illa, quantumuis antiqua. *Concilium Toletanum* primum, c. 14. inquit: *Si quis acceptam a sacerdote Eucharistiam non sumpserit, veluti sacrilegus propellatur. Cæsar Augustanus*, c. 3. inquit: *Eucharistiæ gratiam si quis probatur non consumpsisse in Ecclesia, anathema sit in perpetuum.* Caussas vero abrogationis sine dubio habuerunt, 1. quod talis asseruatio non est a Christo vel instituta, vel mandata. 2. Verbis institutionis non satis est consentanea illa diuisio manducationis & bibitionis in cœna Dominica: vt scilicet prius bibatur de calice, & post aliquot temporum interualla demum manducetur panis diu ante acceptus. 3. Priuata illa reseruatio multos peperit abusus, & varias superstitiones: & propterea sub denunciatione perpetui anathematis prohibita, & res ad præscriptum institutionis Christi reuocata fuit. 4. Cum caussæ, propter quas priuata illa reseruatio cœperat, desiissent, libere mutata fuit. Caussa autem potissima videtur hæc fuisse, quod tempore persecutionis non potuerunt, quoties vellent, ad celebrandam cœnam Dominicam conuenire. Cum igitur nec vbique, nec semper copiam communionis habere possent: ne tamen incidente periculo aliquo penitus priuarentur communione, particulas quasdam in cœtu Ecclesiastico acceptas domi reseruarunt. Sed postea iudicatum fuit, rectissimum esse, præscriptum institutionis Christi seruare & sequi.

Consuetudinem illam asseruandi mutatam esse, obseruatur.

XIX. Hæc ideo recitaui, vt planum fieret, Ecclesiam semper iudicasse, etiam in hac ipsa materia, consuetudinem, quantumuis antiquam non imponere obseruationis necessitatem: nec veritati ita præscribere, vt habita ratione, quid vel ædificet, vel destruat, non liceat potius præscriptum institutionis Christi, quam consuetudinem sequi. Et hæc commonefactio monstrabit, quid iudicandum sit de exemplis reseruatæ sacerdotibus Eucharistiæ, pro communione infirmorum. Et quidem ex cœtu Ecclesiastico, peracta præsentium communione, delatam fuisse Eucharistiam ad eos, qui vel propter infirmitatem, vel propter alias graues caussas aberant, *Iustini* descriptio ostendit: & idem docet Exuperii exemplum. De reseruata vero Eucharistia, si ea opus esset ad communionem infirmorum, vnicum illud Serapionis exemplum, in vera & veteri antiquitate (quod ego sciam, & viderim allegari) extat. Noctem enim fuisse, quando presbyter in ædibus suis infirmus decumbens, puero Eucharistiam ad Serapionem deferendam tradidit, historia narrat apud *Eusebium*, l. 6. c. 44. Exemplum igitur huius reseruationis in vera antiquitate (de recentioribus enim iam non loquimur) vnum hoc est: & quidem illud non vetustissimum: factum enim est tempore Nouatiani schismatis. Et quia Dionysius Alexandrinus in Epistola illa fatetur, a se hoc præceptum fuisse presbyteris: non igitur est vel Apostolica traditio, vel vniuersalis & antiquissima consuetudo, autor enim eius, & tempus nominantur. Cumque priuata reseruatio, de qua diximus, sit & antiquior, & plura habeat antiquitatis exempla, vt quæ latius vsurpata fuerit: & tamen non iudicata fuerit necessaria, sed libere sit mutata & abrogata: qua igitur autoritate, Tridentini alteram reseruationem, de qua nunc agimus, quæ nec tam antiqua est, nec tot exempla veræ antiquitatis habet, decernunt esse morem necessarium, qui omnino retinendus sit? Non damnamus veteres illos, qui morem hunc obseruarunt: habuerunt enim graues pro ratione illorum temporum caussas.

XX. Et illa consideratio monstrabit diiudicationem. Non enim morem illum introduxerunt & seruarunt, tanquam ne-

traducta fuerit,

necessarium, quasi aliter fieri non liceret: sed ratio temporum illorum præbuit ipsis occasionem ad hunc morem. Nouatiani enim contendebant, lapsos, & præcipue in persecutione, non esse rursus recipiendos, & ad communionem Ecclesiæ admittendos, etiamsi pœnitentiam agerent. Ecclesia vero pœnitentibus non negabat reconciliationem & communionem: sed tamen, vt in lapsis statueretur exemplum, deterrens reliquos a simili peccato: vtque exploraretur, an vera esset pœnitentia, disciplina seueriori vsi sunt. Non enim statim ad communionem admiserunt pœnitentes: sed prius per certum temporis interuallum certa disciplina probabatur ipsorum pœnitentia. Ne tamen quisquam pœnitentium, tempore illo Canonico nondum expleto, sine reconciliatione & communione decederet, statutum fuit, vt in periculo mortis priuata absolutione & communione reconciliarentur, & in communionem Ecclesiæ reciperentur, vtque receptio illa & communio, licet fieret priuatim, non coram tota Ecclesia, tamen testimonium esset publicæ receptionis, & admissionis ad communionem totius veræ Ecclesiæ, de illo ipso pane, qui in cœtu Ecclesiæ benedictus erat, ex quo reliqui credentes participarant, particulam dandam esse censuerunt: vt eo minus dubitarent lapsi, se recipi in communionem mystici corporis Christi. *Vnus* enim *panis, vnum corpus multi sumus, quia omnes ex vno pane participamus*, 1. Cor. 10, 17. Cumque (sicut *Cyprianus* queritur l. 3. Epist. 14.) sacerdotes quidam lapsos priuatim sine Episcopi & Ecclesiæ consensu absoluerent & communicarent: magis placuit hic mos, vt ad communionem pœnitentium in periculo mortis vsurparentur particulæ illæ, ex quibus antea Ecclesia in cœtu communicarat, vt ita infirmus, licet in loco priuato, a solo presbytero tamen quasi publice, communi testimonio, a tota Ecclesia ad communionem recipi iudicaretur. Item, cum hæreses & schismata varie turbarent Ecclesiam, ita vt peculiares suos cœtus cogerent, vbi communionem suam celebrabant hæretici: sicut ostendit historia Tripartita, l. 3. c. 11. ne igitur infirmi, hæretica communione macularentur, vtque morituri disiungerent se ab omnibus hæreticis, & testarentur, se esse & perseuerare velle in communione veræ Ecclesiæ: placuit, ex illo ipso pane & vino, cuius partem Ecclesia in publico cœtu sumserat, communionem præbere ægrotantibus, vtque illis diebus & horis, quando publice in Ecclesia non celebratur mysterium Eucharistiæ, succurri posset illis, qui in periculo mortis versarentur, aliquid reseruari placuit, ab vno die publicæ celebrationis Eucharistiæ, vsque ad proxime sequentem. Celebrabatur autem publica Synaxis, vel singulis diebus, vel die Dominica, feria 4. & 6. Fuit autem talis illa reseruatio simpliciter sine aliqua superstitione, & sine peculiari cultu extra vsum. Et memorabile est, quod *Innocentius* de diuinis officiis, citante *Cassandro* dicit, „sacerdotem solitum Dominicum „corpus consecratum in tres partes diui„dere: quarum vnam calici immittat, „aliam diaconus communicet, tertiam „ad viaticum, si opus fuerit, in patina vs„que ad finem Missæ reseruet, si autem „opus non fuerit, eam sacerdos, aut v„nus ministrorum in communionem „accipiat. Obseruet Lector, quando nulli fuerint ægroti communicandi, nihil fuisse reseruatum vel repositum.

l. 16. T. 11. opp. f. 37.

immo Innoc. v. Cassandr. Liturgic. c. 32. f. 10.

XXI. Hæc, quantum ex historiis illorum temporum colligere possum, fuit caussa & ratio reseruationis illius, cuius mentio fit in historia Serapionis. Et tamen mos ille, nec ante ea tempora, nec illis ipsis temporibus, nec post illa tempora, vbique & ab omnibus obseruatus fuit, sicut supra contrariis testimoniis veterum ostendimus. Caussæ enim huius reseruationis, quas habuisse ipsos diximus, vt non sunt prorsus damnandæ, ita non sunt necessariæ, nec necessariæ iudicatæ fuerunt illis ipsis temporibus. Nam & alia ratione potest per communionem institutioni Christi satisfieri & morituris succurri. Omnes enim credentes, in diuersissimis locis totius mundi, sunt *vnum corpus*, & *de vno pane* participant, 1. Cor. 10, 17. non quod vna quædam triticea massa extensa sit per omnia mundi loca: sed quia idem Christi corpus in pane, in omnibus locis, vbi institutio celebratur, accipitur. Posteris vero temporibus, facta doctrinæ & rituum inclinatione, cum caussas & rationes illas amplius non haberent, tanquam peculiaris cultus, & necessarium quiddam, retenta & habita fuit talis reseruatio.

XXII. Et vtile est, considerare antithesin. I. Caussas, quas veteres habuisse diximus, Pontificii in sua reseruatione pro infirmis non habent. II. Exemplum Serapionis loquitur de communione in periculo mortis: Pontificii omnes infirmos ex reseruatis communicant. III. Veterum reseruatio tantum fuit pro illis diebus & horis, quando publice in Ecclesia non celebrabatur Eucharistia: Pontificii vero cum quotidie Missas celebrent, tamen pro infirmis ex Paschali, vel alia solenni communione, per totum ferme annum particulas reseruant. IIII. Veterum reseruatio simpliciter, sine superstitione, & sine peculiari cultu extra vsum vsurpata fuit. Presbyter enim apud *Eusebium* decumbens apud se domi habet Eucharistiam,

qua demum cum pontificiorum more confertur.

am, dat illam puero deferendam ad infirmum: Apud Pontificios vero *Innocentius* III. prius mandauit, vt Eucharistia, in Ecclesia, sub custodia, clauibus & seris adhibitis, conseruetur. Mox postea *Honorius* III. statuit, vt quando reseruata Eucharistia defertur ad infirmum, plebs se reuerenter inclinet: voluit etiam luminaria semper præferri. Sequentes Pontifices certum numerum indulgentiarum addiderunt, ducentorum scilicet dierum, pro reuerentia, quando ad infirmum cum luminaribus portatur: centum vero, quando sine luminaribus portatur. Hæc vero toti antiquitati sunt ignota. V. Variæ & mirabiles quæstiones & disputationes, fidem plus destruentes, quam ædificantes, motæ & sparsæ sunt de particulis illis reseruatis. Sicut Legenda de Basilio fingit, ipsum panem consecratum diuisisse in tres partes: quarum vnam communicarit, alteram in columba aurea, quæ super altare pependit, reposuerit, tertiam reseruauerit consepeliendam secum. Hæc vere esset insignis profanatio cœnæ Dominicæ. Fuisse autem tale quid ortum ex reseruatione, inde colligitur, quod postea interdicendum fuit, ne defunctis daretur Eucharistia. VI. Statuitur iam, morem illum esse necessarium. VII. In Papatu sola panis species reseruatur, cum de vtraque specie exempla extent, & in Serapionis, & in Exuperii historia. VIII. Fingitur & defenditur opinio, benedictionem verborum Christi non valere: nec verum esse sacramentum, etiam si verbum Christi accedat ad elementa panis & vini, nisi consecratio fiat in templo seu altari Pontificaliter consecrato. Atque ita veritas Eucharistiæ, non tam a verbis Christi, quam a loco dependere iudicatur. IX. Additur & hoc, Eucharistiam ad communionem non recte consecrari, extra actum sacrificii Missæ Pontificiæ. X. Quia Pontificia circumgestatio, & ostentatio panis extra vsum nullum habet veræ antiquitatis testimonium: ideo de reseruatione Eucharistiæ ad vsum communionis infirmorum dimicant, vt aliquam speciem prætendere possent suæ reseruationis ad circumgestationem.

Quid propius accedat ad præscriptum institutionis.

XXIII. Quia igitur vetus Ecclesia morem suæ reseruationis non iudicauit esse necessarium, & iam caussas illas non habeamus, quæ veteribus quibusdam occasionem dederunt ad reseruationem: cumque in Papatu ab antiquitatis exemplo longe recessum sit in reseruatione, & accesserint multi abusus, variæ superstitiones, falsæ & periculosæ opiniones, simplicissimum, rectissimum & tutissimum est, vt tota hæc res ad normam institutionis Christi exigatur, & consideretur, quid propius accedat ad præscriptum institutionis, eique magis consentaneum sit, & ad ædificationem Ecclesiæ faciat. Illud enim fit exemplo veteris Ecclesiæ, quæ idem fecit in disputatione, de priuata seu domestica reseruatione.

XXIIII. Res autem non est obscura, si descriptionem institutionis, tanquam normam & regulam, nobis proponamus. I. enim Christus verbis suis, quæ voluit ad elementum accedere, vt fieret sacramentum, vsus est illo loco & illo tempore, vbi & quando distributurus erat communionem, & in præsentia eorum, quibus volebat communicare corpus & sanguinem suum. Magis igitur consentaneum est descriptioni institutionis, & exemplo Christi, verba cœnæ recitare, & illis benedicere Eucharistiam, in loco communionis, & tempore communionis, in præsentia communicandorum: quam alio & loco & tempore, absentibus illis, quibus exhibenda est. II. Verba illa cœnæ, *dixit: Accipite, comedite, hoc facite*, &c. diriguntur non ad elementa, sed ad communicaturos. Non igitur consentaneum est institutioni, verba illa tantum ad panem & vinum dirigere: & quidem in absentia communicandorum. III. Christus communionem non voluit mutam esse actionem, sicut medicus pharmacum, alio loco & tempore præparatum, propinat & applicat: sed quando panem fractum, & poculum benedictum discipulis dabat, *dixit*. Et quidem addidit mandatum: *Hoc facite in mei commemorationem*. Quod Paulus interpretatur, vt fiat *annunciatio mortis Christi*. (1.Cor.11, 26.) Illam vero annunciationem dicit fieri debere, non tantum in benedictione, vt postea in sumptione sit muta actio, sed: *Quotiescunque panem hunc manducabitis, & poculum hoc bibetis, mortem Domini annunciabitis.* Idque non tantum Apostolorum tempore fieri voluit, sed donec Dominus ad iudicium veniat. Hæc certe sunt manifestissima. IIII. Consolatio de vsu & fructu Eucharistiæ, in primis necessaria est ægrotis. Illam vero verbis Christi, quibus sacramentum hoc conficitur, comprehendi & proponi non est dubium. Et fides eam in verbo quærit, & apprehendit, sicut de baptismo Paulus inquit: *Mundans Ecclesiam lauacro aquæ in verbo.* (Eph.5.26.) Recte igitur & vtiliter fit, quod verba cœnæ, quibus panis & vinum Eucharistiæ benedicitur, recitantur præsente & auscultante ægroto. V. Illa ratione multæ quæstiones & disputationes, de particulis extra vsum reseruatis, turbantes simplicitatem doctrinæ & fidei de Eucharistia, præcauentur & præciduntur. *Postremo*, quia morem reseruationis omnino necessarium faciunt, exemplo ostendenda est libertas Christiana, præcipue ne veritas Eucharistiæ ex loco,

vbi

vbi benedicitur, pendere existimetur: aut quasi actio sacrificii Papistici necessaria sit ad veritatem Eucharistiæ.

Morem ecclesiarum nostrarum non posse reprehendi.

XXV. Propter has caussas nostri in communione infirmorum verba cœnæ, quæ sunt ipsa consecratio, in præsentia ægroti recitant. Nec iure quis nos propter hunc morem vel reprehendere, vel damnare potest: sequimur enim & præscriptum & exemplum Christi, de quo Pater e cœlo clamauit: *Hunc audite.* Hunc enim morem consentaneum esse institutioni Christi, manifestum est. Et iuxta *Augustinum*: In caussis fidei non valet: Hæc ego dico, hæc tu dicis, hæc ille dicit: sed, Hæc dicit Dominus. Et de negotio cœnæ, *Cyprianus* dicit: *Non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putarit: sed quid ille, qui ante omnes est, prior fecerit.* Et hic est vere vetustissimus mos, cum quo vetus Ecclesia non pugnat, in qua mos reseruationis, nec vniuersalis, nec necessarius habitus fuit. Cum enim haberent templa seu parochias, in quibus legitimi & ordinarii habebantur conuentus, in quibus etiam ordinaria administratio sacramentorum celebrabatur: non tamen locis illis consecrationem Eucharistiæ alligatam esse voluerunt. Nam & Canon, *Sicut non alii*, de consecrat. dist. 1. casum necessitatis excipit & addit: *Quoniam necessitas legem non habet.* Quodque sequitur, ne in domibus Eucharistia celebretur; *Glossa* exponit, *nisi necessitas cogat.* Et *concilium Agathense* I. Can. 14. *Si quis extra Parochias, in quibus legitimus est, ordinariusque conuentus, oratorium* in agro „*habere voluerit* aliis *festiuitatibus*, vt ibi „Missas teneat, permittimus: exceptis fe„stis maioribus. Et Canon *Aurelianensis* quidem dicit: *Vnicuique fidelium in domo sua oratorium habere licet, Missas autem ibi celebrare non licet.* Sed Canon sextæ Synodi, de consecrat. dist. 1. c. *Clericos*, dicit, *cum consensu Episcopi* hoc fieri posse. Immo in domo rustica, vbi nullum erat peculiare oratorium, presbyter celebrat Eucharistiam: apud *Augustinum* de ciuitate Dei, l. 22. c. 8. Et quid opus est sollicite conquirere talia testimonia & exempla, an ad veritatem Eucharistiæ requiratur peculiaris qualitas loci: cum nobis Christi & Apostolorum exempla pro omnibus sufficiant, & satisfacere debeant? In mensa enim vulgari, & quidem in domo hospitis Christus primam suam Dominicam cœnam celebrauit. Nec Apostoli peculiares habuerunt basilicas: sed sicut perseuerabant in doctrina Apostolorum, & oratione, quando in priuatis domibus colligebantur, ita etiam per domos frangebant panem. Ordinis igitur gratia vtile est, esse certa & publica loca ad administrationem sacramentorum. Sed eam ita alligare peculiaribus illis & publicis locis, vt fingatur sacramentis veritatem suam non constare, si vrgente necessitate, & seruata Christi institutione, in loco aliquo vel vulgari vel priuato celebrentur & administrentur, quasi veritas & efficacia sacramentorum, non ex verbis Christi, sed ex qualitate locorum, pendeat, hoc certe falsissimum est, sicut de administratione baptismi, in vulgaribus siue priuatis locis, si res & necessitas ita ferat, manifestum est. Ad substantiam enim sacramentorum, sicut non pertinet circumstantia temporis, ita nec loci circumstantia tanquam necessaria requiritur.

Matth. 17. 5. — *de consecr. dist. 1. c. si quis* — *de consecr. dist. 1. c. vnicuique.* — *c. 10.*

SECTIO VIII.

De Præparatione, quæ adhibenda est, vt digne quis sanctam Eucharistiam percipiat.

CAPVT VII.

Si non decet, ad sacras vllas functiones quempiam accedere, nisi sancte, certe quo magis sanctitas & diuinitas cælestis huius sacramenti viro Christiano comperta est, eo diligentius cauere ille debet, ne absque magna reuerentia & sanctitate ad id percipiendum accedat, præsertim cum illa plena formidinis verba apud Apostolum legamus: Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: non iudicans corpus Domini. Quare communicare volenti reuocandum est in memoriam eius præceptum: Probet autem seipsum homo. Ecclesiastica autem consuetudo declarat, eam probationem necessariam esse, vt nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumuis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione *ad sacram Eucharistam accedere debeat, quod a Christianis omnibus, etiam ab eis sacerdotibus, quibus ex officio incubuerit celebrare, hæc sancta synodus perpetuo seruandum esse decreuit, modo non desit illis copia confessoris. Quod si necessitate vrgente sacerdos absque prævia confessione celebrauerit, quam primum confiteatur.*

Luth. T. 7. Ien. G. f. 10. b. 12. b. T. 2. f. 89. b. T. 3. f. 160. b. T. 1. Alt. f. 782. Cat. L. p. 382. 558. ib. p. 378. v. 16.

CANON IX.

Si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem ad sumendum sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, anathema sit. Et ne tantum sacramentum indigne, atque ideo in mortem & condemnationem sumatur, statuit atque declarat ipsa sancta Synodus, illis, quos conscientia peccati mortalis grauat, quantumcumque etiam se contritos existiment, habita copia

pia confessoris, necessario præmittendam esse confessionem sacramentalem. Si quis autem contrarium docere, prædicare, vel pertinaciter asserere, seu etiam publice disputando defendere præsumpserit, eo ipso excommunicatus existat.

EXAMEN.

I. EXponam prius paucis, quæ sit nostrarum Ecclesiarum de hac præparatione ex verbo Dei doctrina & sententia; postea non obscurum erit, quid illud sit, quod Pontificii in hac nostra doctrina damnare volunt. Ipsa enim antithesis ostendet vitia doctrinæ Pontificiæ, de hac præparatione.

Præparatio adhibenda est.

II. Primo igitur de quæstione, an sit, nulla plane est vel dubitatio vel controuersia. Paulus enim manifeste affirmat, non omnes digne, sed multos indigne percipere Eucharistiam 1.Cor.11,27.29.30.

Nec vult indignam sumptionem non esse curandam, quasi vel nihil referat, vel sit infirmitas quædam, quæ plane nihil saluti noceat, etiamsi indigne quis manducet & bibat in cœna Domini: sed magna vehementia contra leuitatem & securitatem illam intonat, & affirmat, eos, *qui indigne manducant, manducare sibi iudicium,* ita *vt rei efficiantur* violati *corporis & sanguinis Christi.* Et quidem addit, Deum iudicium illud, contra indigne manducantes, etiam externis pœnis, in hac vita sæpe ostendere. Requirit igitur, vt accessurus ad illam mensam, *se ipsum prius probet: & sic de pane illo edat, & de calice illo bibat.* Paulus igitur non obiter, nec frigide, sed serio & vere Apostolica vehementia concionatur, de probatione seu præparatione, ne indigne quis Eucharistiam percipiat. Nec dubium est, omnibus Ecclesiæ ministris hoc incumbere, vt diligenter & serio suos moneant, & quidem propositis grauissimis illis reatus & iudicii diuini comminationibus, ne sine præmissa & adhibita illa probatione seu præparatione, de qua Paulus loquitur, cœnam Dominicam accedant. Et si illi peccant, qui ex ignorantia seu incogitantia indigne manducant: multo grauius erit illorum peccatum, qui cum ratione officii deberent, homines arguendo, monendo, exhortando, & docendo non instruunt, quod & quomodo se probare, seu quam præparationem adhibere debeant, ne indigne manducent & bibant ad iudicium: sed vt Eucharistiam digne cum suis fructibus & effectibus percipiant. Hæc diligenter & serio apud nos docentur & traduntur: quæ paucis indicare volui, ne quis suspicetur, in hoc capitulo hanc esse controuersiam, quasi nos sentiamus & doceamus, nullam plane seu probationem, seu præparationem adhibendam esse, vt digne quis Eucharistiam percipiat.

1.Cor.11, 29. v.27. v.30. v.28.

Cuiusmodi adhibenda sit

III. Illud vero potissimum quæritur, quæ & qualis adhibenda sit præparatio seu, quid sit, & in quibus consistat Paulina illa probatio, vt in cœna Dominica possimus digne manducare & bibere, ita vt participes simus omnium bonorum, seu beneficiorum, quæ in cœna illa proponuntur? Ardua sane, & maximi momenti est hæc quæstio: ideo non est definienda vel priuatis nostris cogitationibus, vel aliorum hominum quorumcunque opinionibus, sed ex doctrina verbi Dei explicanda est. Intelligitur autem hoc loco dignitas, non meritum, nec etiam comparatio seu proportio præstantiæ sumentis, ad præstantiam cibi, corporis scilicet & sanguinis Christi. Ita enim veteres pie vsurparunt Centurionis vocem: *Domine, non sum dignus, vt intres sub tectum meum:* & quod Iacob dicit: *Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua, quam exhibuisti seruo tuo.* Dauid etiam dicit: *Quis sum ego, & quæ est domus patris mei?* Item: *Quid est homo, quod memor es eius?* Sed digne manducare, est Eucharistia vti, eo modo, & in eum finem, sicut ab ipso filio Dei instituta est. Ita enim *Ambrosius* recte intelligit & explicat hanc dignitatem. Paulus vero totam hanc doctrinam complectitur vnico vocabulo δοκιμάζειν: quod significat cogitare, considerare, & explorare, quale illud sit, quod probamus. Ita Rom. 12,2. pii in instituenda noua obedientia debent *probare, quæ sit voluntas Dei bona.* Eph. 5, 10. probant, *quid Deo placet.* 1.Ioan. 4, 1. *Spiritus probare* iubemur, *an sint ex Deo.* 1. Thess. 5,21. *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Et Rom. 1,28. νοῦς ἀδόκιμος, *mens reproba* est, quæ vitam ita instituit, vt nec consideret, nec curet, etiamsi Deo, hominibus & propriæ conscientiæ improbentur, quæ agit.

præparatio. Matth.8, 8. Gen. 32, 10. 2. Sam.7, 18. Ps.8. in 1. Cor. XI.T.III. opp.f.386.

Ille igitur in Cœna Dominica seipsum δοκιμάζει, qui certo modo, & ad certam regulam, seipsum considerat, examinat & explorat, an tali corde & affectu accedat, sicut institutio cœnæ Dominicæ præscribit & exigit. Ita enim 2. Cor. 13,5. Paulus dicit: *Probate vos ipsos, an in fide sitis.* Et mox explicat verbum δοκιμάζειν, scilicet, vt *agnoscatis vos ipsos, quod Christus in vobis sit.* Interpretatio igitur vocabuli δοκιμάζειν ostendit, accessurum ad cœnam Dominicam debere considerare, explorare & examinare mentem, cor, conscientiam, & seipsum totum, an ita sit dispositus & affectus, vt non ad iudicium, sed digne cum fructu cœna Domini vti possit.

Huius vero δοκιμασίας, considerationis, examinis & explorationis oportet certam aliquam normam & regulam esse, a qua

qua si dissentiat, & cum ea pugnet, is iudicetur indigne manducare. Si vero animus ad illam regulam informetur & componatur: tunc certi simus, nos non indigne ad iudicium, sed digne, & cum fructu in cœna Dominica manducare & bibere. Norma autem seu regula simplicissima, certissima & tutissima est ipsa institutio cœnæ Dominicæ. Nam & Paulus 1. Cor. 11. ex regula institutionis ostendit, apud Corinthios quosdam indigne manducare. Et monstraturus rationem, quomodo possint Dominicam cœnam digne & cum fructu manducare, proponit ipsam institutionem, sicut eam a Domino acceperat.

v. 27-30.

v. 23.

Quid præparatio illa complectatur.

IIII. Docendi igitur gratia, doctrina illa de manducatione indignorum, & de probatione seu præparatione dignorum, potest in tria membra distribui. 1. Vt mens ex verbis institutionis intelligat, firmo assensu credat, & in ipso vsu cœnæ Dominicæ reuerenter cogitet, quid sit hoc sacramentum, quis sit eius vsus, & qualis sit tota illa actio: quod scilicet ibi vere adsit ipse filius Dei, Deus & homo, præbens & exhibens per ministerium cum pane & vino, vescentibus, corpus & sanguinem suum: vt hoc pretiosissimo testimonio & pignore, nobiscum se coniungat, & nobis applicet, obsignet & confirmet noui Testamenti pactionem gratiæ: & hæc fides, nitens verbis institutionis, excitet & informet reuerentiam & deuotionem animi, in vsu huius sacramenti. Hoc pertinere & requiri ad dignam manducationem, cum ipsa institutio ostendit, tum ex Paulo colligitur: qui pronunciat illos apud Corinthios indigne manducare, qui de cœna Dominica non augustius sentiebant, quam de vulgari aliqua concœnatione, nec maiori animi reuerentia & deuotione ad eam accedebant, atque ita non diiudicabant corpus Domini, hoc est, non cogitabant, quam immenso discrimine pretiosior & dignior sit cibus cœnæ Dominicæ, quam in reliquis vulgaribus cœnis, vbi etiam sunt dona Dei.

1. Cor. 11. 20. seq.

Qui indigne manducent.

Indigne igitur manducant, qui ad cœnam Dominicam accedunt, imbuti prauis, impiis aut profanis opinionibus de hoc sacramento. Item, qui vel crassa & affectata ignorantia, vel irreligiosa incogitantia doctrinæ & fidei de Eucharistia accedunt, vt vel plane non intelligant, vel prorsus non cogitent, qualis ibi instituta sit actio ab ipso filio Dei: atque ita nullam animi deuotionem vel reuerentiam erga actionem illam filii Dei adferunt. *Ambrosius* vocat, *inconsiderate* & negligenter *corpus Domini accipere*. Huc etiam pertinent, qui ipsam actionem institutionis vel deprauant, vel alios ipsi vsus & fines, præter, extra aut contra institutionem affingunt.

In 1. Cor. XI. T. III. opp. f. 366.

2. Indigne manducant, qui accedunt sine pœnitentia, hoc est, qui de peccatis suis non cogitant, ita vt de illis doleant, non expauescunt cogitatione iræ Dei, sed perseuerant in delictis contra conscientiam, indulgent prauis cupiditatibus, nec deponunt propositum malefaciendi. Christus enim inquit: *Hoc facite in mei commemorationem*, quod Paulus interpretatur de annuncianda morte Christi. Consideratio vero mortis Christi simul etiam commonefactio est de abominatione peccati, & de ingenti ira Dei aduersus nostra peccata, quam cum nullorum hominum aut angelorum virtutes aut merita placare potuerint, ipsius Filii morte placari oportuit. Nec vero ideo Filius Dei hanc suam cœnam instituit, vt discamus leuiter de peccato sentire: & eius vsu in proposito peccandi confirmemur, quasi accepto ibi priuilegio turpitudinis, sine timore Dei, sine contritione & conuersione, secure possimus in peccatis contra conscientiam perseuerare & pergere, seu ad ea redire. Qui igitur tali proposito, & hac opinione ad cœnam Domini accedit, is eo ipso contumelia afficit corpus Domini, atque priora peccata noua hac tristiori offensione cumulat. Digne itaque manducaturus in cœna Domini probare seipsum debet, vt afferat pœnitentiam seu timorem Dei. Et pœnitentia simul etiam complectitur bonum propositum. Ita Paulus dicit Corinthios illos indigne manducare, qui non in melius, sed in peius conueniebant, qui dissensiones alebant, pauperes pudefaciebant, Ecclesiam Dei contemnebant in ipsa actione cœnæ Dominicæ.

Digne manducaturi affectum.

1. Cor. 11. 20. 21.

3. Ad dignam seu salutarem manducationem in cœna Dominica præcipue necessaria est fides. In actione enim cœnæ Filius Dei exhibitione corporis & sanguinis sui offert, applicat, & obsignat remissionem peccatorum, & totum beneficium N. Testamenti. Illa vero promissio requirit fidem, non tantum vt in genere statuas, vera esse, quæ Deus de gratia sua, propter meritum mediatoris, promittit: sed quia in cœna Filius Dei speciali actione testatur, se singulos vescentes velle in communionem corporis & sanguinis sui recipere, singulis se velle exhibitione corporis & sanguinis sui communicare, donare, applicare, & obsignare N. Testamenti beneficia, ideo requiritur fides, petens, & cum gratiarum actione accipiens beneficia illa, quæ ibi offeruntur & donantur, ita vt singuli statuant, ad se quoque promissionem illam pertinere, illam sibi communicari, applicari, & obsignari, & quidem exhibito pre-

Ad dignam manducationem fides necessaria.

pretiosissimo pignore, corpore scilicet & sanguine Christi. Immo ideo ad cœnam Domini accedamus, vt fides hæc in nobis accendatur. Illa enim vera est Christi ἀνάμνησις. Et in verbis institutionis ad singulos vescentes Christus inquit: *Accipe, hoc est corpus meum, quod pro te traditum est accipe, Hoc est nouum Testamentum in meo sanguine, qui pro te effusus est in remissionem peccatorum.* His enim verbis olim in Ecclesia traditam fuisse Eucharistiam, *Ambrosius* testatur: quibus singuli vescentes confessionem fidei suæ addebant, respondentes, *Amen.* Et hæc formula, quia ipsa verba institutionis, ad singulos vescentes iuxta veram Sacramenti rationem accommodat, mihi maxime probatur. Non igitur recte faciunt, qui in vera pœnitentia propter priores lapsus, propter sensum peccati & propter fidei imbecillitatem Sacramenti huius vsum fugiunt. Ideo enim hoc tantum pignus propositum est, vt Deo reconciliati, in pactum gratiæ noui Testamenti, vnde excideramus, restituamur, in eo confirmemur, vtque fides in illo vsu accendatur & confirmetur.

Li.4. de Sacram. c.5. f.367.368.

Qui digne vel indigne manducent.

V. Ipsa vero anthitesis ostendet, qui sint, qui indigne manducant, eo quod non afferant veram fidem: qui scilicet fingunt, sumptionem prodesse ex opere operato, sine bono motu vtentis; qui in sumptione, vt sit salutaris, nituntur propria dignitate & puritate, quasi digni sint cælesti hoc cibo, aut qui ipso opere sumptionis fingunt, se mereri remissionem peccatorum. Christus enim in sua cœna non vult nostrorum operum merita, & præmia distribuere, sed sua merita, sicut gratis ibi offert, ita fide vult accipi. Item qui docent, homines nec debere, nec posse statuere, sibi in vsu cœnæ certo donari & applicari beneficia noui Testamenti, etiamsi obsignatio fiat, exhibitione corporis & sanguinis Christi; sed in incerta dubitatione semper fluctuandum esse: illi certe ipsum filium Dei mendacem faciunt, in institutione suæ cœnæ. Indigne etiam illi manducant, qui sine fide ita accedunt, vt non cogitent, quid ibi vel quærant, vel accipiant: item, qui Epicurea persuasione accedunt, quasi ibi detur priuilegium turpitudinis, vt porro libere & impune possint in sceleribus perseuerare, pergere, vel ad ea redire. Vera enim fides non petit & quærit, vt peccata maneant & cumulentur, sed petit & quærit remissionem peccatorum, & liberationem a peccatis. Et hæc fides postea genitrix est boni propositi, cauendi in posterum peccata, & Deo iuxta ipsius mandata obediendi.

de institu-

VI. Hanc esse veram probationem seu præparationem, non est dubium, conuenit enim ad normam seu regulam institutionis cœnæ Dominicæ. Et pium institutum in nostris Ecclesiis seruatur, vt singuli, qui ad communionem cœnæ accessuri sunt, prius explorentur, quid de hoc Sacramento intelligant: monentur, vt se ita, sicut iam dictum est, probent, ne indigne manducent; rudiores docentur, quomodo debeant & possint se probare. Et quia cœna Dominica instituta est, vt vsu eius fides reconciliationis cum Deo confirmetur & obsignetur: pia igitur mens non negliget, sed cum gratiarum actione vtetur omnibus illis mediis, in quibus Deus fidei proposuit, vt quærat & accipiat gratiam seu reconciliationem: vt est annunciatio & auditus promissionis Euangelii, siue in priuata absolutione. Et postea sequitur confirmatio, & obsignatio huius applicationis, in communione cœnæ Dominicæ. Propter has caussas, & hoc modo institutum confessionis pie in nostris Ecclesiis seruatur ante communionem.

In nostrarum ecclesiarum circa præparationem hanc.

VII. Hæc vero probatio & præparatio non ita præscribitur, & exigitur, vt sit omnibus numeris perfecta, sine omni infirmitate & imbecillitate, cui nihil prorsus desit. Ideo enim Christus instituit suam cœnam, vt commemoratione mortis suæ pœnitentia in nobis accendatur & augeatur, vt traditione & obsignatione noui Testamenti, in vsu cœnæ, fides confirmetur & corroboretur. Nouit figmentum nostrum, quia caro sumus; ideo exhibitione sanctissimi sui corporis & sanguinis se nobis coniungit, vt corpus peccati mortificetur, vetus fermentum magis magisque expurgetur, nouitas inchoata crescat & augeatur. Non itaque exigitur præparatio, vt nostra dignitate & puritate nos dignos reddamus hoc cibo: vt ideo salutaris nobis sit, quia propter munditiem nostram eo digni simus. Hæc enim persuasio vere facit indignos. Sed ideo Paulus requirit probationem, vt vere reddamur esurientes & sitientes eius cibi & potus, qui ad salutem nostram in cœna illa proponitur, vtque infirmitatem nostram agnoscentes, pharmaco & antidoto illius medici, qui cœnam hanc nobis instruit, sciamus opus nobis esse: & quomodo salutariter illud sit ad nostram sanationem accipiendum & vsurpandum.

A præparatione numeris omnibus perfecta a nobis exigatur.

VIII. Hæc est simplex & vera doctrina, ex fundamentis verborum institutionis sumpta & extructa, de probatione seu præparatione, quæ adhibenda est, vt digne quis Eucharistiam accipiat. Ex hoc enim fundamento Paulus Corinthiis concionatur de manducatione indignorum.

Veterum testimonia nobis cum consentientia.

Et

Et ita etiam veteres de præparatione loquuntur. *Hesychius* dicit, eum per ignorantiam indigne percipere Eucharistiam, qui virtutem eius & dignitatem ignorat. *Augustinus* inquit, Sacramentum hoc interioris hominis esuriem quærit: ideo ad participandum hoc Sacramentum ineptus est, qui peccatum & infirmitatem suam non sentit. *Chrysostomi* sententia est: Quia bene habentibus, non opus est medico, sed male habentibus, ideo ab huius Sacramenti virtute excluditur, qui de se præsumens resolutus cum nausea accedit. Idem* inquit: *Nullus communicet, nisi ex discipulis Christi sit*: alioqui iudicium sibi manducat & bibit. *Augustinus* sæpius hoc disputat: Qui credit in Christum, manducat ipsum, vt & in Christo maneat, & Christum manentem in se habeat; qui vero hac fide vacuus accedit, foris quidem manducat, non intus, premit dente, non capit mente. Et sicut *Gregorius* dicit: Accipit corpus & sanguinem Christi, essentia, non salubri efficientia: Sacramentum accipit, sed vitam Christi non accipit. Et dulcissima est *Augustini* sententia, vbi de matre sua Monica inquit, quod ad victimam illam, quæ in cœna Dominica dispensatur, animam suam vinculo fidei alligarit, ne vel Leo, vel Draco eam inde diuellat.

In cap. 26. Matth.

Confess. l. 9. c. 13. T. 1. f. 115.

IX. His ita expositis, non difficilis nec obscura erit ratio examinis, in VII. hoc cap. & XI. canone. Primum enim dicunt, se illos damnare, qui sentiunt solam fidem esse sufficientem præparationem, ad sumendam Eucharistiam. Verba autem ita posita sunt, vt videantur nobis tribuere hanc sententiam: Etiamsi quis sine pœnitentia in sceleribus perseueret & pergat, & retineat propositum malefaciendi, modo tantum historicam fidem de substantia sacramenti habeat, vel concipiat Epicuream persuasionem de impunitate impœnitentiæ, satis paratum esse ad dignam manducationem in cœna Dominica. Sed falso hoc nostris Ecclesiis tribui, ex iis, quæ de vera probatione diximus, manifestum est.

Examen cap. VII. & XI. canonis.

Secundo consideretur, quare hoc artificio vtantur. Deprehendet autem Lector, in toto isto capitulo, vbi ex professo explicationem doctrinæ de præparatione ad sumendam Eucharistiam instituerunt, ne vnica quidem syllaba mentionem fieri fidei, quæ petat, apprehendat & accipiat promissionem noui Testamenti, quam Filius Dei, singulis vescentibus, exhibitione corporis & sanguinis sui, in vsu cœnæ suæ offert, communicat & obsignat. Hæc enim fides, applicans singulis remissionem peccatorum, cum quidem in vsu cœnæ obsignetur & confirmetur, communione corporis & sanguinis Christi, aduersa fronte pugnat cum dogmate Pontificiorum de dubitatione. Atque propter hanc ipsam caussam huic fidei nullum volunt locum concedere, in præparatione ad salutarem Eucharistiæ sumptionem. Nec tamen ausi fuerunt, fidem simpliciter & manifeste ex præparatione illa proscribere. Ideo pœnitenitæ seu contritioni opponunt solam fidem, & damnant, si quis dixerit, solam fidem esse sufficientem præparationem. Quod si intelligatur de persuasione, quam sine pœnitentia, in proposito malefaciendi, impii sibi fingunt, non inuitus hoc concedo. Sed aliud est, vt iam dicam, quod in hoc Canone damnandum sibi sumpserunt.

Tertio, obseruandum est, quo sensu *Lutherus* de captiuitate Babylonica dixerit, dignam præparationem non esse, nisi fidem, qua creditur diuinæ promissioni, quæ in cœna Dominica proponitur & offertur. Inde enim Tridentini XI. Canonem excerpserunt. Non autem excludit *Lutherus* agnitionem peccatorum nostrorum, contritionem seu pœnitentiam, sed pugnat contra Pontificios, qui & ipsi habent, & aliis proponunt multa & varia præparatoria opera: quibus expletis existimant, se satis digne paratos, ad celebrandam vel audiendam Missam, & ad ipsam etiam communionem, ita vt de fide petente, quærente, apprehendente & accipiente promissionem noui Testamenti in cœna nihil solliciti sint. Ipsam etiam pœnitentiam hac ratione requirunt, vt eius operibus & merito tribuant dignam præparationem: ita vt salutaris manducatio nostra dignitate & puritate, nostris operibus præparatoriis & meritis nitatur. Contra istas opiniones *Lutherus* docet, cœnam Dominicam a Christo institutam esse, non vt ibi nos aliquid Deo conferamus, atque ita nostris operibus in cœna Dominica salutem nobis procuremus: sed quæ Filius Dei traditione sui corporis, & effusione sui sanguinis promeruit, illa gratuita misericordia nos præueniens offert nobis in promissione Euangelii, cui exhibitionem corporis & sanguinis sui sub pane & vino, tanquam pignus & obsignationem addit. Gratuita vero promissio Euangelii, non operibus & meritis nostris, sed fide apprehenditur & accipitur, Rom. 4, 5. & 11, 6. Et hoc solius fidei officium est, sine qua inutilis est nobis promissio: sicut in prima parte examinis de fide ostensum est: Accedit, quod antithesis inter nostram indignitatem, & inter diuinam præstantiam cibi & potus in Eucharistia turbat & terret conscientiam, ex qua tentatio-

Vbi genuina Lutheri de præparatione sententia explicatur ac vindicatur.

* Id. in XXVI. Matth. T. I. [illegible]

ne eluctari non possumus, si nitamur fiducia contritionis, confessionis & satisfactionis nostræ, operum præparatoriorum, dignitatis, puritatis, & capacitatis nostræ. Respicienda igitur est promissio noui Testamenti, quæ in cœna Dominica nobis proponitur, & gratuito nobis offert corpus & sanguinem Christi, & in illis totum beneficium noui Testamenti. Nec ad accipiendum requirit nostra merita, & dignitatem nostram, sed tantum, vt agnoscentes indigentiam, infirmitatem & indignitatem nostram, esuriamus & sitiamus gratiam illam: atque ita, quæ gratuito, propter meritum Christi, nobis in cœna Dominica offeruntur, fide accipiamus. Hæc certe ex natura gratuitæ promissionis Euangelii, & ex mutua relatione inter promissionem & fidem certissima & verissima sunt. Et hoc sensu *Lutherus* dicit, solam fidem esse veram & sufficientem præparationem ad sumendam Eucharistiam. Et diserte addit: *Ad hanc fidem mox sequetur sua sponte dulcissimus affectus cordis*, hoc est, *charitas*. Illam enim fidem in pœnitentia existere tradit.

T. 1. Ien. Lat. f. 280. a.

Et hæc est sententia illa, quam vndecimus Canon damnat: vt scilicet contrarium dogma stabiliat de fiducia nostræ contritionis, confessionis, satisfactionis, dignitatis & puritatis per opera præparatoria, vt illis salutaris manducatio in cœna Domini nri doceatur. Sed hac ratione fructus cœnæ Dominicæ redditur nobis vel inutilis, vel inanis, vel certe dubius & incertus. Scholastici enim tradunt, præparationem quandam esse sufficientiæ & veritatis: quam *Bonauentura* dicit consistere in peccati omnis expulsione, in reuerentia & dilectione. Et qui ita præparati accedunt, illos dicunt, consequi fructum Eucharistiæ. Aliam vero dicunt esse præparationem probabilitatis, quando homo, faciendo quod in se est, iudicio propriæ conscientiæ existimat se paratum esse. Sed talis præparatio sæpe secundum veritatem non est sufficiens. Et ibi consentiunt, qui ita accedit, eum non consequi effectus huius Sacramenti; disputant autem, an talis indigne manducet, & nouo peccato mortali, ita communicando, se involuat? cumque incertum sit, quando habeamus præparationem sufficientiæ veritatis, quando probabilitatis: semper incerta hærebit conscientia, an digne vel indigne manducet. Atque ita conuulsa erit necessaria consolatio, quæ in vsu cœnæ Dominicæ a Christo nobis proponitur. Hæc vero est compendiaria illa via, qua homines a crebriori vsu cœnæ Dominicæ deterrent: vt nundinationem priuatarum Missarum auidius sectentur & amplectantur, & quæ sine periculo meritoria sit, ad delenda quæuis peccata mortalia. Hæc omnia sciat Lector inuoluta esse in XI. hoc Canone: quæ primo aspectu non facile animaduertuntur, nisi disputationes, ex quibus Canon ille excerptus est, inspiciantur & considerentur.

Scholasticorum de præparatione sententia e contrario notatur.

Quarto est & illud expendendum, quod VII. capitulum dicit, non absque magna sanctitate accedendum esse ad Eucharistiam, ne iudicium manducemus. Vsitatissima autem est Apostolica illa phrasis, quæ omnes credentes seu discipulos Christi vocat sanctos, quibus etiam Deus ipse dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Sicut autem verbum קדש significat, quod a communi & profano vsu, in vsum sacrum segregatum, & ad diuinum seu ministerium seu cultum accommodatum est: ita sancti vocantur, non qui ita perfecte, omnibus sordibus expurgatis, puri & mundi sunt, vt illa sua puritate coram Deo niti & confidere, vel possint vel debeant: sed qui per pœnitentiam a peccato auersi, & fide Christo, qui sanctificatio nostra est, insiti sunt, & per Spiritum sanctum renouari cœperunt, vocantur sancti, & imputatiue & inchoatiue: licet cum Paulo Rom. 7, 15. sq. & Esaia c. 6, 6. agnoscant & fateantur, se multis adhuc malis & sordibus contaminatos esse. Vocantur enim *sancti in Christo Iesu.* Ita ergo vetus Ecclesia recte proclamauit ante communionem: *Sancta sanctis.* Non enim datur communio, nisi baptizatis: quos Christus sanctificauit, *mundans lauacro aqua in verbo*, Eph. 5, 26. Et certe, sicut dictum est, digne accessuri ad communionem, afferre debent pœnitentiam, quæ est Hebraica phrasi, *sanctificatio*, hoc est, auersio a peccato seu immunditie. Debent etiam afferre fidem in promissionem Euangelii. *Verbum* vero est *veritas*, in qua *sanctificantur credentes*, Ioan. 17, 17. *fide* enim *purificantur corda*, Act 15, 9. Tali sanctitate accedendum esse ad Eucharistiam, ne iudicium manducemus, non negamus. Qui enim sine pœnitentia in peccatis perseuerat, retinet propositum malefaciendi, vere immundus & indignus est. Et in hanc sententiam *Augustinus* in Ioannem homilia 88. dicit: Accedens debet esse plenus sanctimonia, & immaculatus. Ita etiam *Hesychius* lib. 6. in 22. caput Leuitici dicit, pollutos, non esse admittendos, nec mundatos prohibendos. Et addit explicationem: *Qui semetipsum probat, si peccati sibi conscius est, & pollutionem animæ se habere sentit, pœnitet sine dubio, & post pœnitentiam, de pane comedere, & de calice sancto & impolluto*

Leu. 11, 44. 19, 2. 20, 7.

luto bibere potest. Et lib. 7. in 26 caput dicit, hanc esse probationem, *vt in mundo corde & conscientia, ad pœnitentiam eorum, quæ olim deliquit, intendenti, participetur sanctis ad ablutionem peccatorum suorum.* Atque idem vult *Augustini* sententia: *Mutet vitam, qui vult accipere vitam. Nam si non mutet vitam, ad iudicium accipit vitam: & magis ex ipsa corrumpitur, quam sanatur, magis occiditur, quam viuificatur.* De Ecclesiasticis dogmatibus cap. 53. *Habentem adhuc voluntatem peccandi grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purificari.*

serm. de temp. l. T. X. f. 387.

T. III. f. 145.

Idem etiam vult veteris Ecclesiæ consuetudo, quæ Catechumenos, & illos, quibus propter notoria scelera publica pœnitentia imposita erat, ex Ecclesia dimittebat, quando ad communionem mysteriorum peruentum erat. Et tunc sacerdos, porrecturus populo Eucharistiam, magna voce dicebat: *Sancta sanctis*, vt scilicet quisque seipsum probaret. Si hoc modo accipiatur quod VII. cap. dicit, magna reuerentia & sanctitate ad percipiendam Eucharistiam accedendum esse, non repugno; idem enim & nos docemus. Sed video Pontificios sanctitatem ita interpretari, vt ante communionem nostris operibus & satisfactionibus *summam quandam munditiem & innocentiam* (ita enim *Andradius* loquitur) nobis acquiramus: vt non opus sit in communione Eucharstiæ quærere & accipere remissionis peccatorum vel applicationem, vel obsignationem, sed quod nostra puritas digna iam sit, cui Christus cum suo corpore & omnibus beneficiis suis se coniungat & communicet. Hoc enim vnico argumento *Andradius* probat, in vsu cœnæ Dominicæ non accipi remissionem peccatorum. Hæc vero præsumptio pugnat cum ipsa institutione cœnæ Dominicæ, & efficit vel superbos Pharisæos, vel territas conscientias absterret ab vsu cœnæ Dominicæ.

p. 592.

p. 585. 586.

Quinto, dicunt probationem hanc necessariam esse, vt ante communionem necessario præmittatur Sacramentalis confessio. Et quidem quo instituto & vsu in nostris Ecclesiis confessio, tanquam vtilis ad veram probationem seruetur, paucis supra indicaui. Sed Tridentini præparationem constituunt in ipso opere confessionis, in enumeratione omnium delictorum, & præcipue in operibus satisfactionis, quæ in confessione iniunguntur. Et hanc probationem volunt esse necessariam. Sed de Sacramentali confessione postea in loco de pœnitentia dicendum erit. Nunc tantum indicare volui, qualis sit præparatio, de qua Pontificii, sepulta fide, disputant.

SECTIO IX.

De vsu admirabilis huius Sacramenti.

CAPVT VIII.

Qvoad vsum autem, recte & sapienter Patres nostri tres rationes hoc sanctum Sacramentum accipiendi distinxerunt. Quosdam enim docuerunt Sacramentaliter duntaxat id sumere, vt peccatores. Alios tantum spiritualiter, illos nimirum, qui voto propositum illum cælestem panem edentes, fide viua, quæ per dilectionem operatur, fructum eius & vtilitatem sentiunt. Tertios porro, sacramentaliter simul & spiritualiter. Ii autem sunt, qui ita se prius probant & instruunt, vt vestem nuptialem induti, ad diuinam hanc mensam accedant. In Sacramentali autem sumptione semper in Ecclesia Dei mos fuit, vt laici a Sacerdotibus communionem acciperent, Sacerdotes autem celebrantes seipsos communicarent, qui mos tanquam ex traditione Apostolica descendens, iure ac merito retineri debet.

CANON VIII.

Si quis dixerit, Christum in Eucharistia exhibitum spiritualiter tantum manducari, & non etiam Sacramentaliter ac realiter, anathema sit.

CANON IX.

Si quis dixerit, non licere Sacerdoti celeberanti seipsum communicare, anathema sit.

EXAMEN.

Veterum distinctione, de triplici manducatione, probata,

ILLAM veterum distinctionem, vt veram, commodam & vtilem probo, corpus scilicet & sanguinem Christi tribus modis manducari & bibi.

Primo *spiritualiter* tantum, ab illis, qui etiam extra vsum cœnæ Dominicæ, vera fide in promissione Euangelii, meritum traditi corporis Christi, & effusi ipsius sanguinis, apprehendunt, & sibi applicant, de qua manducatione Christus præcipue concionatur Ioan. 6, 48. sq.

Secundo, *Sacramentaliter* tantum, ab illis scilicet, qui indigne manducant de illo pane, de quo Christus affirmat, *Hoc est corpus meum.*

Tertio, *Sacramentaliter* & *spiritualiter*, ab illis, qui in vsu cœnæ Dominicæ, ore suo, cum pane & vino accipiunt corpus & sanguinem Christi, ita vt simul fides iuxta promissionem statuat, Christum illa sumptione sibi applicare & obsignare beneficia sua, quæ traditione sui corporis & effu-

& effusione sanguinis promeruit: & beneficia illa, quæ in vsu cœnæ vescentibus offeruntur, grata mente, & læta fiducia amplectatur & accipiat. Non enim probo illorum sententiam, qui aliter sentiunt, quam verba institutionis tradunt, corpus scilicet & sanguinem Christi in vsu cœnæ Dominicæ tantum spiritualiter per fidem manducari, ita vt os nostrum tantum elementa panis & vini accipiat, non autem simul cum pane & vino accipiat etiam corpus & sanguinem Christi, licet modo supernaturali & cælesti. De eo enim, quod in cœna Dominica nobis exhibetur, quod os nostrum accipit, Filius Dei pronunciat: *Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus.* Et quia in peculiari libello fundamenta huius sententiæ plenius explicaui, hoc loco nihil addam.

In cap. hoc VIII. inquiritur.

II, Et quidem nihil amplius inquirerem in 8. hoc capitulum, nisi in prioribus aliquoties animaduertissem insidias, vbi nihil minus primo aspectu apparebat. Duo igitur, quantum animaduertere possum in hoc capitulo insidiose posita sunt, quæ iudico expendenda esse.

Vbi 1 de insidiis sub voce Spiritualiter.

III. Primum quod non dicunt, ipsam carnem & sanguinem Christi spiritualiter manducari & bibi a credentibus, etiam extra actionem & vsum cœnæ Dominicæ; sed dicunt, ipsum Sacramentum Eucharistiæ spiritualiter tantum sumi a quibusdam, qui scilicet id, quod in cœna Dominica exhibetur, ore suo non accipiunt. Et sane, quia dicunt, voto edi Eucharistiam, posset intelligi de illis, qui non possunt habere copiam communionis Sacramentalis, vel de illis, qui in cœtu Ecclesiastico, etiam quando non Sacramentaliter communicant, tamen vera fide inhærentes Christo, spiritualiter carnem ipsius manducant, & sanguinem bibunt. Sed arbitror Tridentinos hoc non velle. Sed quia in priuatis ipsorum Missis, Sacramentum ex circumstantibus nemini exhibetur, nemo est, qui illud accipiat, manducet & bibat: ne tamen ex professo nimis manifeste in ipsam Christi institutionem præuaricari videantur, fingunt mandato Christi, vbi vsum cœnæ ita describit: *Dedit illis, dicens: Accipite, manducate, bibite: hoc facite in mei commemorationem,* &c. satisfieri, etiamsi Missa ita celebretur, vt Sacramentum nemini distribuatur, nemo illud accipiat & manducet, modo fide viua spiritualiter aliqui carnem Christi manducent. Atqui alium modum manducandi carnem suam, extra actionem & vsum cœnæ suæ, Christus describit Ioan. 6, 48. sq. Alium vero instituit & describit, qualis debeat esse in actione & vsu cœnæ suæ, vt scilicet cum pane & vino exhibeatur, ore sumatur, manducetur & bibatur corpus & sanguis ipsius: idque in ipsius commemorationem, hoc est, vt ad Sacramentalem accedat spiritualis manducatio. Actioni igitur cœnæ Dominicæ non satisfit sola spirituali manducatione: Si nemini scilicet Sacramentum exhibeatur, nemo illud accipiat, manducet & bibat.

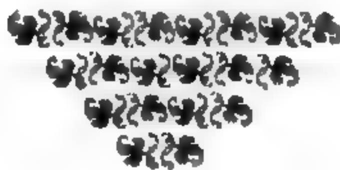
2. De more quo Sacerdos seipsum communicat.

IV. Alterum quod expendendum iudico, est, quod disputant de more, quo Sacerdos celebrans seipsum communicat. Et quidem non iudico pugnare contra ipsam substantiam institutionis cœnæ Dominicæ, si minister, qui alios communicat, ipse etiam de pane illo edat, & de poculo illo bibat, præsertim cum veteris Ecclesiæ exempla suffragentur. Atque illud simpliciter sine superstitione fit in nostris Ecclesiis. Sed morem illum, tanquam ex Apostolica traditione descendentem, necessario semper obseruandum esse, probari non potest. Et non sunt conscientiis tanquam necessaria imponenda, quæ non habent in Scriptura mandatum Dei, Et *Nicolaus Cusanus* ad clerum Bohem. dicit, Sacerdotem celebrantem solere de manu diaconi calicem accipere.

3 de solitaria Sacerdotis communione.

V. Aliud vero præterea est, quod VIII. Canon insidiose agit, vt scilicet vera sit communio, consentiens institutioni Christi, etiamsi solus Sacerdos, in priuata Missa, seipsum tantum communicet. Sed hoc cum descriptione Pauli 1. Cor. 11, 21. non conuenit; dicit enim, non posse celebrari cœnam Dominicam, si quisque ἴδιον δεῖπνον, *priuatam, propriam* seu *peculiarem cœnam*, quæ cum nemine ipsi communis sit, præoccupet. Christus etiam aliis dedit, quibus dixit: *Accipite, manducate.* Vt igitur non sit illicitum, si Sacerdos celebrans seipsum vna cum aliis communicet, non tamen est vera communio cœnæ Dominicæ, si sacrificulus in priuata Missa, priuatam cœnam, quæ cum nemine sibi communis sit, instituat.

Et hæc sunt, quæ in hoc capitulo iudico in sidiose posita esse, quæ aliqua consideratione opus habent.

SECTIO.

SECTIO X.

De Eucharistia frequentatione.

CANON X.

SI quis negauerit, omnes & singulos Christi fideles vtriusque sexus, cum ad annos discretionis peruenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, iuxta præceptum sanctæ matris Ecclesiæ, anathema sit.

EXAMEN.

Crebrior Eucharistiæ usus Pontificiis parum cordi est.

I. INter ceteras querelas de collapsa sinceritate doctrinæ & disciplinæ in Ecclesia, vna hæc non postrema est, quod Pontificii homines a crebriori Eucharistiæ vsu partim persuasione de spectandis priuatis Missis abduxerunt, partim doctrina sua de præparatione deterruerunt. Et persuasum fuit vulgo, satis superque esse, si semel in anno communione vterentur. Idque præstantius opus esse, si statuto tempore, in Paschate scilicet fieret, non ex propria deuotione, propter mandatum Christi, sed ex præcepto Ecclesiæ. Et ego sane cogitassem, si quid hac de re Tridentina synodus statueret, etiamsi consuetudinem communionis in Paschate retinere vellent, fore tamen, vt ad crebriorem & frequentiorem communionis vsum, per totum annum homines exhortarentur, nec eos præcepti, vel legis necessitate, ad communionem in Paschate adigerent. Sed sicut in tota synodo propositum ipsis fuit. non aliquid vel minimum ex iis, quæ in Papatu recepta & vsitata sunt, ad normam verbi corrigere, vel saltem mitigare, sed omnia & singula, qualiacunque sint, simpliciter tantum repetere, confirmare & stabilire: ita per totam hanc sessionem, nullam litteram de crebriori Eucharistiæ vsu voluerunt ponere, sed in fine repetunt capitulum: Omnis vtriusque sexus, de vnica communione in anno: idque statuto tempore, & ex præcepto Ecclesiæ. Obiter tamen & valde leuiter additur particula (*saltem*) ne prorsus prohibuisse videantur, si quis crebrius velit communicare. Interim manet persuasio, satis esse, si quis in anno semel vtatur communione. Quod si quis crebrius vtatur, mox affingitur opinio meriti, operis supererogationis, quia non ex præcepto fiat. Pauca igitur quædam, de tempore communionis annotabimus.

Qui licet non ad certum tempus alligatus sit,

II. Et Christus quidem diligenter & sollicite in institutione cauit, ne existimaretur, communionem ad certum & statutum tempus alligasse: propterea quia illo tempore, quando Iudæi iuxta legem Pascha manducabant, cœnam suam instituit. Erat enim statutus dies in certo mense anni, manducationi Paschatis in lege præfinitus. Dicit igitur, *Hoc facite, quotiescunque manducaueritis & biberitis, in mei commemorationem.* Et particulam illam a reliquis Euangelistis omissam Paulus peculiari sollicitudine bis repetit. 1. Cor. 11. 25. 26. Ad vtrumque autem particula illa (*Quotiescunque*) respicit: primo, ne celebratio seu communio cœnæ Dominicæ existimetur sicut Pascha Iudæorum, ad certum & statutum tempus alligata esse. Secundo, ne existimetur, illud, de quo Christus dixit, *Hoc facite*, semel tantum in anno faciendum esse: sicut in lege sufficiebat, Pascha semel tantum in anno manducare: immo non licebat illud vel sæpius, vel alio tempore anni manducare, quam in lege præfinitum erat, siue pro mundis, siue pro immundis. Valde significanter autem loquitur Paulus in modo potentiali ὁσάκις ἂν ἐσθίητε καὶ πίνητε, *quotiescunque hoc manducaueritis & biberitis.* Certissimum igitur & manifestissimum est ex institutione Christi, sicut communio cœnæ Dominicæ non est alligata ad certum seu statutum tempus anni, ita etiam non semel tantum in anno vsurpandum esse. Iudaico enim Paschati, quod & semel in anno & statuto tempore anni celebrabatur, Christus particulam illam opponit: *Quotiescunque biberitis*, &c. Nec tamen arbitrarium voluit communionis vsum credentibus permittere, vt idem esset, siue aliquando vterentur, siue prorsus non vterentur, aut quando libitum esset: sicut fit in rebus adiaphoris. Non enim dicit, quando libitum fuerit, vt in actionibus adiaphoris: sed inquit, *Quotiescunque feceritis.* Nec sicut semel tantum baptizamur, ita semel sufficit cœna Dominica vti; dicit enim, *Quotiescunque*: vt scilicet de pane illo manducemus, & de calice illo bibamus, quotiescunque vtile & necessarium nobis agnoscimus & sentimus pharmacum & antidotum illud, quod in Eucharistia Samaritanus noster vulneribus nostris infundit: modo nos ipsos probemus, ne ad iudicium illud accipiamus. Regula enim, quando & quoties cōmunione vtendum sit, sumenda est, I. ex doctrina de fructu & efficacia Eucharistiæ, quando scilicet, & quoties efficacia illa nobis opus esse agno-

sæpius tamen usurpandus est.

agnoſcimus. II. ex doctrina de probatione, ne ſcilicet indigne accipiamus. Et ex his fundamentis homines docendi, monendi & exhortandi ſunt ad crebriorem & frequentiorem vſum Euchariſtiæ. Chriſtus enim quia inquit: *Quotiescunque hoc feceritis:* omnino vult, vt qui diſcipuli ipſius ſunt, crebro hoc faciant. Nec veri vel fideles Chriſti miniſtri ſunt, qui quacunque ratione populum a crebriori vſu communionis Euchariſtiæ abducunt, vel absterrent.

quo ſunt ciune exempla antiquitatis.

III. Et pulcherrima ſunt veræ antiquitatis exempla, de crebro Euchariſtiæ vſu. Apud quoſdam enim vſitata fuit quotidiana Euchariſtiæ communio: apud quoſdam bis in hebdomada: apud quoſdam die Dominica, feria 4. & 6. & ſabbato: apud quoſdam Dominicis ſaltem diebus. Huius rei teſtimonia ſunt apud *Hieronymum*, in Epiſt. ad Lucinium: apud *Ambroſium* in 3. cap. prioris ad Timoth. apud *Auguſtinum*, Epiſt. 118. De fide ad Petrum, cap. 19. De Eccleſiaſticis dogmatibus, cap. 53. apud *Socratem*, l. 5. c. 22. Et quod maxime ad explicationem huius Canonis pertinet, conſuetudo fuit in veteri Eccleſia, quod in feſtis ſolennioribus tota multitudo ad maiores baſilicas conueniebat, & ibi ſolennis quædam communio celebrabatur: vt quiſque publica profeſſione oſtenderet, ſe eſſe membrum Eccleſiæ. Ita *Concilium Agathenſe I.* Canone 14. concedit, in priuatis Oratoriis vſum communionis, ſed in maioribus feſtiuitatibus vult omnes conuenire ad parochias, vbi legitimus eſt, ordinariuſque conuentus. Et de Conſecr. diſtinct. 2. cap. *Seculares*, Natalis Domini, Paſcha & Pentecoſte nominatur. *Chryſoſtomus* indicat, in ſua Eccleſia, in Paſchate talem ſolennem communionem celebratam fuiſſe, Homilia 11. ad populum Antiochenum: Et ad Heb. 10. nominat *vnam in anno perceptionem.* Inde *Leo* ad Dioſcorum Alexandrinum ſcribit: *Si ſolennior feſtiuitas conuentum populi numeroſioris indixerit, quem recipere ſimul vna Baſilica non poſſet, ſacrificii oblatio indubitanter iteretur*, &c. (ep. 81. c. 2. f. 436.)

vbi ſimul explicatur, vnde Miſſarum multitudo profecta ſit.

Inde collapſa hac conſuetudine, plures Miſſæ eodem die in eodem templo manſerunt, extra primum & verum vſum. *Rhenanus* exiſtimat, ex frequentioribus illis conuentibus ad ſolennem hanc communionem, reliquum adhuc eſſe poſt collapſam illam conſuetudinem hoc veſtigium, quod nundinæ in vrbibus Germaniæ celebrioribus retinent appellationem Miſſarum. Et talis ſolennis communio non malo conſilio primum inſtituta fuit, vt ſcilicet omnes publica profeſſione oſtenderent, ſe eſſe membra veræ Eccleſiæ: vt ſicut vnus eſt panis, ita multos ſe vnum corpus eſſe admonerentur: vtque oſtenderent, ſe diſſentire ab omnibus hæreticis: atque hoc modo vnitas & conſenſus in doctrina & fide conſeruaretur. Sicut dicit *Canon Agathenſis*, XVIII. *Seculares, qui in natali Domini, Paſchate & Pentecoſte, non communicauerint, — — inter catholicos non habeantur.* Sed conſuetudo illa per ſe non mala mox in abuſum degenerauit. Multi enim putabant ſatis eſſe, ſi ſaltem illis ſolennioribus temporibus communicarent; aliis vero temporibus communionem nec curabant, nec quærebant, maxime cum viderent, eremitas tantum ſemel in anno, vel poſt biennium ex eremo progredi ad Eccleſias, ad communionem, ſicut indicat *Chryſoſtomus* in 10. cap. ad Heb. (hom. 17. T. VI. in N. T. f. 846.) Illam vero prauam perſuaſionem Patres grauiſſime reprehenderunt: & populum ad crebriorem communionis vſum grauiſſime exhortati ſunt. *Chryſoſtomus* in 1. c. ad Epheſios inquit: * *Fruſtra habetur quotidiana oblatio, fruſtra ſtamus ad altare: nemo eſt, qui ſimul participet.* Et in 10. c. ad Hebræos ** inquit: *Hæc dicens, non ab vna in anno perceptione vos veto, ſed volo ſemper vos accedere. Ambroſius* de Sacramentis l. 5. c. 4. inquit: *quotidianus eſt* cibus: *cur poſt annum illum ſumitis, quemadmodum Græci in Oriente facere conſueuerunt.* (T. IV: f. 371.) Et *Chryſoſtomus* homilia 11. increpat populum Antiochenum, quod in Quadrageſima litigarent, & tamen in Paſchate, ſine vera probatione, ex conſuetudine ad ſolennem communionem accederent. (T. IV. Lat. f. 18. b.) Et in 1. cap. ad Epheſios: † *Aliis temporibus ſæpe cum mundi eſtis, non acceditis, in Paſchate vero, etiamſi quid temerarium ſit commiſſum, nihilominus acceditis. O conſuetudinem, o præſumptionem.*

Poſt quæ antitheſis inter veterum morem & Pontificiorum inſtituitur.

IIII. Has grauiſſimas reprehenſiones Lector diligenter hoc loco obſeruet. Hæc enim recitaui, vt oſtenderem, longe aliud eſſe veterem ſolennem communionem in Paſchate, quam ſicut nunc apud Pontificios ſeruatur. Illi enim ſimul docendo, monendo, hortando & arguendo vrgebant frequentem & crebriorem vſum communionis: Pontificii vero cenſent, ex præcepto neminem obligari, niſi vt ſemel tantum in anno communicet, modo interim priuatarum Miſſarum ſpectaculum liberaliter coemat. Hæc pro-

* hom. III. T. V. in N. T. f. 587. Εἰκῆ θυσία καθημερινή, εἰκῆ παρεστήκαμεν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδεὶς ὁ μετέχων.

** hom. XVII. T. VI. in N. T. f. 847. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ τῆς μιᾶς ἐν ἐνιαυτῷ προσόδου κωλύων ὑμᾶς, ἀλλὰ βουλόμενος μᾶλλον διηνεκῶς ὑμᾶς προσιέναι τοῖς ἁγίοις.

† hom. III. T. V. in N. T. f. 587. Ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις καιροῖς οὐδὲ καθαροὶ πολλάκις ὄντες προσέρχεσθε, ἐν δὲ τῷ πάσχα, κἂν ᾖ τι τετολμημένον ὑμῖν, πρόσιτε. ὢ τῆς συνηθείας, ὢ τῆς προλήψεως!

Bal. VII. f.438.

profecto longissime absunt a veteris Ecclesiæ forma. *Canon Apostolorum* 10, de communione eorum, qui in Synaxi præsentes erant, diserte statuit: πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, καὶ τῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει ὡς ἀταξίας ἐμποιοῦντας, τῆς ἐκκλησίας ἀφορίζεσθαι χρή. Quæ sententia etiam in 2. Canone Antiocheni Concilii repetitur.

T. I. Bor. d. f. 431.

Cum vero quotidiana communio postea a populo intermitteretur, religiosi tamen seu clerici quotidie ad communionem conueniebant, sicut ex Micrologo c. 45. *Cassander* citat.

Liturgic. c.31. f.81.

Et de illa communione intelligi volunt, quod Anacleti Canon, de Consecrat. distinct. 2. dicit: *Peracta consecratione, omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus.* Adeo nullam voluerunt Missam esse sine communicantibus. Diebus vero Dominicis, & aliis festiuitatibus, populus ad communionem conueniebat. Deinde cum & hoc intermitteretur, statutum fuit, *ut si non frequentius, saltem ter in anno* omnes *communicent.* De consecrat. distinct. 2. cap. *Et si non frequentius.* Tandem *Lateranense Concilium* Laicis semel in anno iudicauit satis esse, vti communione. Quotidiana etiam Clericorum communio sensim intercidit. Atque ita collapso crebrioris communionis vsu, priuatæ Missæ sine communicantibus, seu Clericis seu laicis, per totum annum inualuerunt, & accessit persuasio, idem esse spectare Missam atque vti communione, immo minori cum periculo, & maiori cum fructu, spectaculum Missæ coniunctum esse, quam ipsam communionem.

Falsa persuasio Pontificiorum.

Ita tandem populus a crebriori communionis vsu prorsus abductus est, transformarique cœpit cœna Dominica in spectaculum, vt vbi Christus dicit: *Accipite, manducate, bibite*: Pontificii substituere non verentur, *Accedite & spectate, & idem erit, ac si manducaretis & biberetis.*

V. Et hæ prauæ persuasiones cum ab aliquot iam annis, tristissima animarum iactura, in Ecclesia hæreant, quid quæso remedii Tridentini Patres afferunt? Num conantur restituere crebriorem communionis vsum iuxta mandatum Christi? num volunt homines ad illam exhortandos? Profecto, ne vnum quidem verbum in tota illa Sessione animaduertitur, quod hoc vel leuiter significet: sed simpliciter dicunt, omnes fideles teneri ex præcepto, vt semel singulis annis communicent. Addunt autem particulam, *Saltem*, ne prohibuisse videantur, cum serio & grauiter adhortandi essent homines, ad crebriorem communionis vsum. Illam igitur consuetudinem & persuasionem Pontificiæ Ecclesiæ ostendi nec cum Scriptura, nec cum exemplis veteris Ecclesiæ consentire. Et profecto insignis est impudentia, quod ne verbo quidem mentionem faciunt crebrioris communionis, sed tantum de vnica in anno communione vsitatam suam cantilenam repetunt. Modestius aliquanto agit *Coloniense antididagma*, quod licet defendat consuetudinem illam, tamen addit, diligenter admonendos esse homines, vt se frequentius ad Eucharistiæ perceptionem præparent. Sed ne talis quidem modestiæ significatio iudicata fuit decere illos, qui locum Romani Pontificis in Tridentino Concilio repræsentarunt.

LOCVS V.

DE

COMMVNIONE SVB VTRAQVE SPECIE.

SECTIO I.

Doctrina de communione sub vtraque specie, & paruulorum, publicata in Sessione quinta sacri œcumenici Concilii Tridentini: Sub S. D. N. Pio IIII. Pont. Max. die 16. Iulii, Anno Domini clↄlc LXII.

PROOEMIVM.

SACROSANCTA œcumenica & generalis Tridentina Synodus, in Spiritu sancto legitime congregata, præsidentibus in ea iisdem Apostolicæ sedis legatis, cum de tremendo & sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, varia diuersis in locis errorum monstra nequissimi dæmonis artibus circumferantur, ob quæ in nonnullis prouinciis multi a catholica Ecclesiæ fide atque obedientia videantur discessisse, censuit, ea, quæ ad communionem sub vtraque specie, & paruulorum pertinent, hoc loco exponenda esse. Quapropter cunctis Christi fidelibus interdicit, ne posthac de iis aliter vel credere, vel docere, vel prædicare audeant, quam est iis decretis explicatum atque definitum.

Laicos & Clericos non conficientes, non adstringi iure diuino ad communionem sub vtraque specie.

CAPVT I.

Art. Smalc. p. 312. v. 4. ITaque sancta ipsa Synodus, a Spiritu sancto, (qui Spiritus est sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & pietatis) edocta, atque ipsius Ecclesiæ iudicium & consuetudinem sequuta, declarat ac docet, nullo diuino præcepto laicos & clericos non conficientes obligari ad Eucharistiæ Sacramentum, sub vtraque specie sumendum, neque vllo pacto (salua fide) dubitari posse, quin illis alterius speciei communio ad salutem sufficiat. Nam etsi Christus Dominus in vltima cœna venerabile hoc Sacramentum in panis & vini speciebus instituit, & Apostolis tradidit, non tamen illa institutio & traditio eo tendunt, vt omnes Christi fideles statuto Domini ad vtramque speciem accipiendam adstringantur. Sed neque ex sermone illo, apud Ioannem sexto, recte colligitur vtriusque speciei communionem a Domino præceptam esse, vtcunque iuxta varias sanctorum Patrum, & Doctorum interpretationes intelligatur. Namque qui dixit: Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, dixit quoque: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et qui dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, dixit etiam: Panis, quem ego dabo, caro est pro mundi vita. Et denique qui dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo, dixit nihilominus: Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.

Ecclesiæ potestas circa dispensationem Sacramenti Eucharistiæ.

CAPVT II.

Ap. p. 235. v. 32. p. 251. v. 14. A. C. p. 21. v. 15. PRæterea declarat, hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, vt in Sacramentorum dispensatione, salua illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quæ suscipientium vtilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum & locorum varietate magis expedire iudicaret. Id autem Apostolus non obscure visus est innuisse, cum ait: Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Atque ipsum quidem hac potestate vsum esse, satis constat, cum in multis aliis, tum in hoc ipso Sacramento, cum ordinatis nonnullis circa eius vsum, Cetera, inquit, cum venero, disponam. Quare agnoscens sancta mater Ecclesia, hanc suam in administratione Sacramentorum autoritatem, licet ab initio Christianæ religionis, non infrequens vtriusque speciei vsus fuisset, tamen progressu temporis latissime iam mutata illa consuetudine, grauibus & iustis caussis adducta, hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbauit & pro lege habendam decreuit, quam reprobare, aut sine ipsius Ecclesiæ autoritate pro libito mutare non licet. Artic. Smalc. p. 340. v. 27. 33.

Totum

Totum & integrum Christum, ac verum Sacramentum sub qualibet specie sumi.

CAPVT III.

INsuper *declarat, quamuis redemptor noster (vt antea dictum est) in suprema illa cœna hoc Sacramentum in duabus speciebus instituerit, & Apostolis tradiderit, tamen fatendum esse, etiam sub altera tantum specie totum atque integrum Christum, verumque Sacramentum sumi, ac propterea, quod ad fructum attinet, nulla gratia necessaria ad salutem eos defraudari, qui vnam speciem solam accipiunt.* v. An. 235. 1233.6

CANON I.

Si quis dixerit, ex Dei præcepto, vel necessitate salutis, omnes & singulos Christi fideles vtramque speciem sanctissimæ Eucharistiæ Sacramenti sumere debere, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, sanctam Ecclesiam catholicam non iustis caussis & rationibus adductam fuisse, vt laicos atque etiam clericos non conficientes sub panis tantummodo specie communicaret, aut in eo errasse, anathema sit.

CANON III.

Si quis negauerit, totum & integrum Christum, omnium gratiarum fontem & autorem, sub vna panis specie sumi, quia (vt quidam falso asserunt) non secundum ipsius Christi institutionem, sub vtraque specie sumatur, anathema sit.

EXAMEN.

NON turbabitur, vt opinor, Lector, quod hoc loco in examine non procedimus iuxta ordinem sessionum Concilii, in quo, abrupta tractatione de Eucharistia, interponitur doctrina de pœnitentia, & extrema vnctione. Commodissimum enim esse iudicaui, vt ea, quæ de sacramento Eucharistiæ inter nos & aduersarios controuersa sunt, vno ordine & continua tractatione examinentur & explicentur. Accedit ergo tandem Tridentina Synodus ad celebrem & vulgatam illam controuersiam, *de communione sub vtraque specie.* De qua per multos iam annos totius Christiani orbis non taciti tantum gemitus, non obscura suspiria, nec priuatæ tantum disputationes, sed cōmunes querelæ, & publicæ flagitationes sonora voce omnes Ecclesias, atque adeo (quod dubium non est) ipsum etiam cælum impleuerunt. Ipsas certe, quantumuis crassas, Pontificiorum aures tantum non obtuderunt. Neque enim nostri tantum, ostensis euidentissimis & firmissimis ex verbo Dei fundamentis & rationibus, strenue & magno zelo, cum voce tum scriptis hoc egerunt: verum etiam inter illos, qui Pontificiis partibus adhuc addicti sunt, ipsa rei euidentia hoc effectum est, quod per varias nationes & regna publicis votis & quotidianis efflagitationibus restitutio calicis Dominici petita & postulata fuit: idque sæpius etiam in solennibus regnorum, & nationum conuentibus. Nec vero promiscuæ & indoctæ tantum multitudinis hæ flagitationes fuerunt, sed extant hac de re grauissimorum virorum, qui sub ipso Pontificis regno eruditione & dignitate celebres sunt, querelæ, vota, consilia & monita: immo publicis regum & principum, etiam illorum, qui a doctrina Pontificia non prorsus alieni sunt, legationibus cum alias sæpe, tum vero potissimum in congregatione Tridentinæ synodi, solenniter inter cetera postulatum fuit: vt sublata iniusta prohibitione vsus Dominici calicis, Ecclesiæ Dei iuxta Christi institutionem, & primitiuæ Ecclesiæ morem restitueretur.

Illæ vero communes & publicæ flagitationes, non ex cæco aliquo impetu, non ex leuitate aliqua vel petulantia, non ex stulta nouitatis affectatione vel pertinaci dissentiendi libidine, profectæ fuerunt, sed habent rationes profecto grauissimas, firmissimas & euidentissimas, quas in pauca & in summaria capita redactas, non alienum ab instituti nostri ratione erit hoc loco recensere, vt eo commodius ad examen Tridentinorum decretorum perueniamus. Ipsa enim antithesis rationum vtriusque partis multum lucis explicationi huius controuersiæ adferet.

ARTICVL. I.

Argumenta ex Scriptura pro communione sub utraque specie.

Prima ratio sumpta ab ipsa institutione.

PRIMA igitur ratio ab ipsa institutione Eucharistiæ sumitur. Quia enim de sacramentis ex ipsorum institutionibus iudicandum est, nulli piorum dubium esse, vel potest, vel debet, vnicam & solam illam rationem administrandi, dispensandi & vsurpandi sacramenta, quod ad substantiam ipsorum attinet, optimam, rectissimam & tutissimam esse, quæ in institutione ipsorum ab ipso Filio Dei tradita est. Sacramenta enim non natura creantur, vel humano artificio formantur: sed institutio Filii Dei, accedens ad elementa ab ipso ordinata, facit sacramenta. Si vero institutio Filii Dei, vel tollatur, vel adulteretur, vel mutiletur & mutetur, nulla ratione vel confici, vel haberi possunt vera sacramenta. Hoc axioma, ne ab ipsis quidem inferorum portis labefactari potest. Extra controuersiam autem est, Christum in ea nocte, qua tradebatur, cœnam suam instituisse: *Accepit panem, gratias egit, fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite, comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Accepit* vero *etiam calicem: & cum gratias egisset, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes*, &c. Et Lucas (quod diligenter obseruandum est) ostendit, Christum voluisse, parem esse rationem in dispensatione & vsurpatione vtriusque partis. Absoluta enim descriptione, de dispensatione prioris partis, addit ὡσαύτως *similiter accepit* & dedit etiam calicem.

c. 22. 20.

c. 26. 27.

Et Matthæus tradit, institutionis hanc esse sententiam, vt omnes illi ex calice Eucharistiæ bibant, qui de vno pane participant. Illis enim, qui benedictum panem iam acceperant, dicit: *Bibite ex hoc omnes.* Sicut igitur institutio tradit: panem benedictum esse dispensandum: Similiter etiam tradit, calicem esse dispensandum, & quidem illis ipsis, immo omnibus illis, quibus cum pane exhibetur corpus Christi, vt illud accipiant & manducent.

Hæc certe ratio non potest non vehementer mouere pias mentes, quando vident facta discessione ab ipsa institutione Filii Dei, illud humana autoritate mutilari, mutari & diuelli, quod verbum Dei affirmat, Christum similiter, eodem modo & coniunctim instituisse, cum quidem immotum sit fundamentum, institutionem seruandam esse, vt certi simus nos habere verum sacramentum. Nulla autem alia extat institutio Eucharistiæ, quam hæc, quæ tradit similiter institutam esse dispensationem & vsurpationem vtriusque partis.

Secunda, a mandato Christi.

II. Secunda ratio sumitur a mandato Christi. Non enim dogmatice tantum tradita est institutio cœnæ Dominicæ, sed vsurpantur in illa aliquot verba, quæ expresse significant præceptum & mandatum Christi: *Accipite, comedite, bibite ex hoc omnes, Hoc facite.* Sicut autem non pro solis duodecim Apostolis, qui tunc interfuerunt, cœnam suam instituit: ita etiam verba mandantia non tantum complectuntur tempus & actum primæ illius cœnæ, sed additum est mandatum perpetuum & vniuersale, vt scilicet illud, quod in prima illa cœna factum est, porro vsque ad consummationem sæculi in Ecclesia fiat. Inquit enim: *Hoc* (quod scilicet iam in hac prima Dominica cœna factum est) *facite in mei commemorationem.* Non obscurum autem est, quid in prima cœna factum sit, Christus accepit panem & calicem, gratiarum actione benedixit, distribuit, dedit discipulis, & dixit, &c. Discipuli sumpserunt, manducauerunt, & biberunt.

1. Cor. 11. 24. 25.

Et vtrinque addita fuit commemoratio Christi, hoc est, annunciatio mortis ipsius. Mandatum igitur (*Hoc facite*) vtrumque complectitur: tum quid ministri Ecclesiæ, in administratione & dispensatione Eucharistiæ: tum quid fidelis populus, in sumptione seu vsurpatione facere debeant, hoc scilicet, quod in prima Dominica cœna factum esse, in descriptione institutionis legimus. Illa vero tradit, vtrumque & panem & poculum Domini, seorsim & dispensatum & sumptum fuisse. Vtque omnia essent clarissima, Paulus tradit, se a Domino Iesu, sedente iam in gloria sua, accepisse, quod mandatum illud (*Hoc facite*) non ad vnam tantum, sed ad vtramque Eucharistiæ partem pertineat. Distincte enim & separatim, & ad panem & ad poculum Domini, affirmat additum esse mandatum Christi: *Hoc facite.* Et ne quis existimet, huic mandato Christi satisfieri, si alterutrum fiat: Paulus in descriptione calicis vtitur particula ὡσαύτως (*similiter*) vt ostendat, mandatum illud similiter eodem modo, pari ratione, nec minus pertinere ad calicem, quam ad panem. Paulus enim, quando vult significare, Diaconos non minus quam Episcopos debere irreprehensibiles esse, vtitur particula ὡσαύτως. 1. Timoth. 3, 8. Nec vero ad illos tantum, quibus ministerium administrandi, & dispensandi Eucharistiam a Christo commendatum est, pertinet particula: *Hoc facite.* Paulus enim in descriptione calicis verba Christi ita recitat, vt manifeste ostendat, mandatum illud

1. Cor. 11. 23.

illud pertinere ad illos etiam, quibus Eucharistia dispensatur, datur, seu exhibetur. Inquit enim: *Hoc facite, quotiescunque biberitis.* (v. 25.) Mandatum ergo Christi, quod cœnam suam in Ecclesia, vsque ad iudicium, velit administrari, dispensari, sumi & vsurpari, in pane scilicet & poculo benedictionis edendo & bibendo, certum & manifestum est. Et piorum conscientias hoc argumento vehementer moueri, non est mirum. Vniuersalis enim est sententia, quæ in Scriptura sæpius repetita est: Mandatis Domini nihil esse addendum, nihil detrahendum: non esse ab iis declinandum, siue ad dextram siue ad sinistram. Et grauissima est *Cypriani* sententia, libro (al. 63. f. 155.) „2. Epist. 3. Si ne vnum quidem ex minimis mandatis legis soluere licet, multo minus ex his magnis mandatis, pertinentibus ad ipsum Dominicæ passionis „& nostræ redemptionis Sacramentum, „fas est, vllum infringere, vel humana traditione mutare. Et *Ambrosius* (T. iii. f. 336.) 1. Cor. 11. disputans de illis, qui indigne hoc sacramentum tractant, ita vt iudicium sibi acquirant, ita inquit: *indignus est Domino, qui aliter celebrat* hoc *mysterium, quam ab eo traditum est. Non enim potest deuotus esse, qui aliter præsumit, quam datum est ab autore.*

Tertia, a iure Testamentorum.

III. Tertia ratio sumitur a iure testamentorum: Nota enim est Pauli sententia, Gal. 3, 15. ne in hominis quidem testamento, quando confirmatum est, licere aliquid, sine sacrilegii crimine, vel abrogare vel superordinare. Est autem tota cœna Dominica proprium noui Testamenti Sacramentum. De calice vero Christus proprie & peculiariter inquit: *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine.* (Matth. 26. 28. Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. 1. Cor. 11. 25.) Illud Testamentum Filius Dei mediator, in ea nocte qua tradebatur, condidit; illud Testamentum effusione pretiosissimi sui sanguinis obsignauit: in illo Testamento non terrena & caduca, sed cælestia & æterna bona Ecclesiæ suæ legauit. Cumque huius sui Testamenti calicem in cœna Dominica dispensandum & bibendum, omnibus illis, pro quibus sanguinem suum effudit, instituerit: horrenda profecto audacia est, vsum testamentarii huius calicis maiori parti Ecclesiæ eripere & prohibere. Quis igitur nisi Antichristus indignetur, Ecclesiam sponsam petere & flagitare, sponsi sui testamentum, intemeratum & integrum sibi restitui.

Quarta, ab exemplo Apostolorum.

IV. Quarta ratio sumitur ab exemplo Apostolorum. Cum enim Apostoli viderent sanguinem a corpore Christi, tunc cum calicem ipsis præberet, non esse separatum, nec effusum: non tamen iudicarunt, ideo vsum calicis vel esse arbitrarium, vel prorsus posse intermitti, cum iam in pane accepissent corpus Christi non exangue, sed viuum & integrum, sed sicut iussi erant, *bibite ex hoc omnes:* ita simplici obedientia huic mandato, sine disquisitione rationum, & sine prætextu periculi obtemperarunt. Marcus enim inquit: *Et biberunt ex eo omnes.* (c. 14. 23.) Suo igitur exemplo Apostoli nos instruxerunt, in mysterio cœnæ simplici obedientia inhærendum esse institutioni & mandato Filii Dei: & contra expressa verba institutionis, nullas admittendas esse vel rationes, vel argumentationes.

Quinta, a traditione Apostolica.

V. Quinta ratio sumitur a traditione Apostolica, quæ literis comprehensa, & indubitata est. Pontificii disputant, mandatum institutionis de calice pertinere non ad omnes fideles, sed tantum ad Apostolos, & ad illos, qui ipsis in ministerio succedunt. Sed quomodo Christus mandatum illud intelligi voluerit, & in quo sensu Apostoli illud Ecclesiæ proposuerint, non potest certius, quam ex Paulo colligi. Is enim manifestissime testatur, 1. Corint. 11. se Ecclesiæ Corinthiorum tradidisse dispensationem & vsum vtriusque speciei, sicut vulgo nunc loquimur. In vno enim illo capite, de corpore & sanguine Christi, de edendo & bibendo, seorsim & copulatiue, ad minimum sexies repetit: idque ita, vt affirmet, se a Domino, sedente iam ad dexteram Patris, *ita accepisse, sicut Corinthiis tradidit.* (v. 23.) Tradidit autem ipsis dispensationem & vsum vtriusque speciei: id quod extra omnem controuersiam certum & manifestum est. Num vero solis sacerdotibus apud Corinthios hoc tradidit: Certe inscriptio Epistolæ habet: *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis.* (c. 1. 2.) Nec tantum Corinthiis Epistolam illam inscribit, sed addit: *Cum omnibus, qui inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi, in omni loco ipsorum & nostro.* Hoc testimonium valde illustre est. Quia enim Christus in prima cœna solos duodecim Apostolos mensæ adhibuit: Pontificii disputant, ad solos Apostolos, & qui ipsis in ministerio succedunt, mandatum institutionis vtriusque speciei pertinere, ita vt laici præcepto diuino non obligentur ad sumendam Eucharistiam sub vtraque specie, sed sufficiat ipsis alterius tantum speciei communio. Sed Paulus manifeste testatur, se in Ecclesia Corinthiaca, *omnibus vocatis & sanctificatis in Christo*, tradidisse vsum vtriusque speciei: & affirmat, se illud quod Corinthiis tradidit, *ab ipso Domino accepisse.* Atque ita mandatum Christi, de

vsu

vsu vtriusque speciei, acommodat ad totam Ecclesiam. Falsum enim est, quod quidam fingunt, Paulum ibi nudam tantum historiam institutionis cœnæ Dominicæ, & quidem historice tantum recitare: cum totus contextus tantum non clamitet, ideo Paulum repetere & adducere verba institutionis, vt ex illa norma & regula, errores & abusus, qui in Ecclesiam Corinthiacam, circa administrationem & vsum sacramenti huius, irrepserant, corrigat: vtque veram rationem in administratione & vsu cœnæ Dominicæ ex fonte & fundamento institutionis ipsis monstret. Et accommodatio ad Ecclesiam Corinthiacam manifesta est in illis verbis:
v. 26. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & poculum hoc bibetis.*
v. 28. *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*, &c.

Illam vero doctrinam, & illud mandatum de edendo pane, & bibendo poculo Domini, sumit & extruit ex verbis institutionis. Atque ita mandatum Christi de calice ad totam Ecclesiam accommodat: & confirmat, se & verba institutionis, & illorum accommodationem, sicut eam Ecclesiæ Corinthiorum tradidit, a Domino accepisse. Atque ita corruit sophisma Iesuitarum, qui dicunt, Paulum tradidisse quidem omnibus sanctificatis in Ecclesia Corinthiaca vsum poculi Dominici, non autem præcipere; non autem dicit: *Præcepi vobis*, sed *Tradidi vobis*. Ego vero Paulum studiose ita locutum esse video, vt potestatem præcipiendi & prohibendi aliquid in substantialibus cœnæ Dominicæ omni cuicunque humanæ autoritati adimeret, & soli Christo assignaret. Ideo ipse, licet præcipuus Apostolus, non tamen hoc sibi sumere vel voluit, vel ausus fuit, vt in administratione & vsu huius tanti sacramenti, quod Testamenti appellationem habet, sua autoritate aliquid vel præciperet, vel prohiberet: sed Domini præceptum & mandatum allegat: *Accipite, edite, bibite.* Et illud sua accommodatione, quam a Domino accepit, ostendit pertinere non tantum ad duodecim Apostolos, nec tantum ad sacerdotes: sed ad omnes vocatos, & sanctificatos in Christo Iesu, non tantum in Ecclesia Corinthiaca, sed in omni loco. Quod ergo Paulus non dicit: *Ego præcepi vobis*: sed præceptum & mandatum, quod ab ipso Domino accepi, eius iussu vobis vocatis & sanctificatis in Christo *tradidi*: multo fortius obligat, quam si dixisset: *Ego præcepi vobis.* Sicut pulcherrime hoc intelligi & illustrari potest, ex eo quod 1. Corinth. 7, 10. dicit: *Non ego præcipio, sed Dominus.* Quod igitur Paulus 1. Cor. 11, 23. dicit: *Tradidi vobis*: idem est, ac si diceret: Quod ad administrationem & vsum cœnæ Dominicæ attinet, non consilium do, sed præceptum Domini habeo. Hoc argumentum pulcherrimum non animaduertissem in verbis Pauli, nisi Iesuitarum cauillatio, quod Paulus non præceperit, sed tradiderit Corinthiis vsum vtriusque speciei, ad hanc obseruationem me deduxisset. Quod vero dicunt, Paulum verba institutionis tantum historice, sine accommodatione ad vocatos & sanctificatos in Christo, in omni loco, recitare, falsum est. Ita enim historiam institutionis recitat, vt mox eam accommodet ad Corinthios, & ad omnes, quibus Epistolam inscripsit. Et quidem mandatum Domini, de communione vtriusque speciei in prima cœna, Apostolis datum, Paulus, sicut a Domino accepit, ad omnem hominem vocatum & sanctificatum in Christo Iesu, accommodat, cum inquit: *Quotiscunque manducaueritis & biberitis*, &c. Ne vero quis existimet, Paulum hoc arbitrarium facere: mox per modum imperatiuum, in forma mandati repetit: *Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.*

Elusio Paulinæ sententiæ per Andradium & Horstium.

Operæ pretium vero est considerare, quomodo clarissimam illam Pauli sententiam *Andradius* p. 614. & Coloniensis *Horstius* eludere conentur. Dicunt enim, mandatum illud Pauli pertinere tantum ad probationem, non vero etiam ad manducationem & bibitionem in cœna Dominica: vt sensus sit, inquit *Horstius*, Modo homo probatus sit, tunc siue vnam, siue vtramque speciem sumat, perinde est. Sed sophistica, immo sycophantica potius non tam elusio, quam deprauatio est manifestissimæ sententiæ. Verum est, Paulus præcipit, vt homo, vsurus cœna Dominica, prius se probet. Sed quando homo se probauit, tunc Paulus affirmat mandatum Dei esse, & quidem copulatiuum mandatum, vt homo probatus de pane illo edat, & de poculo bibat. Non minus enim imperatiua verba sunt, & eiusdem formationis per copulam connexa, ἐσθιέτω καὶ πινέτω, quam est δοκιμαζέτω. Nec vero pro circumstantia loci, & conditione Ecclesiæ Corinthiacæ vsum vtriusque speciei Paulus tradidit, vt sit traditio non vniuersalis, sed particularis. Titulus enim Epistolæ ostendit, ea quæ ibi traduntur, pertinere non tantum ad Corinthiacos, sed ad omnes, qui inuocant nomen Domini, in omni loco. Et in tractatione de cœna

cœna Dominica vtitur generali vocabulo: *Homo seipsum probet, & sic edat & bibat.* Vniuersalis igitur est Paulina accommodatio mandati Christi, de edendo pane, & bibendo poculo cœnæ, ad homines omnes vocatos & sanctificatos, in omni loco.

Et idem seruatum fuisse in praxi Apostolicæ Ecclesiæ, certum est. Sicut enim inquit, 1. Corinth. 10, 17. *Vnum corpus sumus, quia omnes de vno pane participamus,* ita 1. Cor. 12, 13. inquit: *Omnes in vnum spiritum potati sumus.* Nec vero ad tempus tantum, Paulus illa ita ordinauit, vt traditio sit temporaria: sicut Sophistæ fingunt, Paulum, cum inquit: *Reliqua, quando venero, disponam:* voluisse postea abrogare vsum vtriusque speciei: cum non de illis, quæ a Domino accepta tradiderat, loquatur, sed τὰ λοιπὰ inquit. Et habemus clarissima verba Pauli. Præcipit enim mortem Domini annunciari, quando de pane Domini edimus, & de poculo eius in cœna bibimus, donec Christus redeat ad iudicium: hoc est, mandatum Domini de manducando & bibendo in cœna Dominica durare debet vsque ad consummationem sæculi, & extremum iudicium. Nec tantum, vt sacerdotes edant & bibant in cœna Domini. Ideo enim Paulus non in prima persona loquitur: *Nos edimus & bibimus:* sed dirigens sermonem iuxta inscriptionem Epistolæ, ad vocatos & sanctificatos in Christo, omnesque, qui inuocant nomen Domini in omni loco, inquit: *Quotiescunque panem hunc comederitis, & de poculo hoc biberitis, mortem Domini annunciate, donec veniat.* Non erant autem Corinthii illi permansuri in hac vita, vsque ad consummationem sæculi. Tradit ergo Paulus doctrinam de vsu vtriusque speciei Eucharistiæ, peruenientem ad omnes, qui inuocant nomen Domini, in omni loco, non tantum tempore Apostolorum, sed & futuris temporibus. Et durare debet hæc Apostolica traditio, ab ipso Domino accepta, vsque ad consummationem sæculi, donec Dominus redeat ad iudicium. Hæc adeo sunt manifesta, vt recte usurpetur illud *Augustini: Valeat ad sui demonstrationem ipsa rei euidentia.*

1. Cor. 11, 34.

Nec diuersa fuit reliquorum Apostolorum doctrina & traditio. De traditionibus enim in Epistola ad Corinthios comprehensis, docet 1. Cor. 15, 11. *Siue ego, siue reliqui Apostoli, ita docemus, & ita credidistis:* Et 1. Cor. 14, 33. *Ita in omnibus Ecclesiis doceo.*

Eccius cum reliquis argumentis non satis fidat, tandem eo decurrit, vt fingat esse tacitam Apostolorum traditionem, communionem sub vna specie. Recte ergo & vere dixit contra Iesuitas, licet ringatur *Andradius*, Pontificios ab illis, quæ Apostolos tradidisse, ex scriptis ipsorum certo constat, libere discedere, arbitraria illa facere, immo prohibere, sicut de vsu calicis constat. Figmenta vero, quæ prætextu tacitarum traditionum Ecclesiæ obtrudunt, sicut *Eccius* de communione sub vna specie, etiam sine supposititio aliquo antiquitatis testimonio fingit, adeo faciunt necessaria, vt propterea ferro & flamma persequantur pios. Nos vero recte opponimus illud Pauli, Gal. 1, 8. *Si quis euangelizauerit præter quod accepistis, anathema sit: etiamsi vel Apostolus, vel angelus de cælo esset.* Accepit autem Ecclesia ex Apostolorum traditione vsum vtriusque speciei. Anathema igitur sit, quicunque aliud docet.

p. 611. seq.

Argument. 6. a fructu consolationis.

VII. Sexta ratio sumitur a fructu consolationis, quam verba Christi annexa communioni calicis præbent. Verum quidem est, etiam extra vsum cœnæ Dominicæ voce Euangelii in credentibus fieri applicationem beneficiorũ Christi mediatoris. In Cœna etiam, exhibitione corporis sui, Christus donat, applicat & obsignat credentibus beneficia, quæ traditione sui corporis promeruit; attamen sacramentorum vis & efficacia æstimanda est ex verbo, quod voce diuina cuique Sacramento proprium & peculiare est annexum. Dulcissima igitur est promissio, quæ communioni calicis voce filii Dei annexa est: *Bibite ex hoc omnes: hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum.* Nouum Testamentum complectitur gratiam Dei, & reconciliationem, remissionem pecatorum, adoptionem, &c. iuxta dictum Ierem. c. 31, 34. Iam de hac quæstione pia mens valde angitur, An fœdus gratiæ Dei in Christo priuatim ad me etiam pertineat? Opto & suspiro, vt in illud fœdus N. Testamenti vere & certo recipiar, sim, inueniar, & maneam semper in illo fœdere, vt sit illud mihi perpetuo firmum & ratum. Filius Dei vero cõmunioni calicis addidit suauissima verba, quibus testatur, se poculum cœnæ suæ instituisse, vt sit medium seu organum, per quod peculiariter & efficaciter nouum illud Testamentum singulis fide sumentibus vult applicare, obsignare & confirmare: vtque fides nostra certa sit, nos vere & certo in fœdus illud recipi, esse, inueniri, & confirmari nos in illo fœdere, vt ratum & firmum nobis sit, affirmat, se præbere & exhibere nobis in hoc poculo, illum ipsum suum sanguinem, cuius effusione acquisitum, stabilitum & confirmatum est N. Test. Hoc fructu dulcissimæ & necessariæ consolationis, qua filius Dei clementer Ecclesiæ suæ prospexit, pie conscientiæ nolunt

Matth. 26, 28.

nolunt priuari: sed cum vera animi gratitudine hoc Testamento filii Dei vtuntur ad fidei confirmationem. Quicquid enim sit, quod de voce Euangelii, & de communione corporis Christi contra hanc sententiam obiicitur, certum est filium Dei non frustra nec otiose, præter prædicationem Euangelii, & communionem corporis sui, etiam calicem sanguinis sui Ecclesiæ instituisse: & quidem additis illustrioribus verbis de applicatione, obsignatione & confirmatione noui Testamenti, singulis fide sumentibus. Sicut enim Deus diues est in misericordia, variis mediis a se institutis offerens, applicans & obsignans nobis gratiam suam: ita nos variis modis opus habemus medicatione & confirmatione. Quæ igitur talia media a Filio Dei instituta esse constat, illis reuerenter vtamur: nec admittamus profanas argumentationes, quasi nulla necessaria gratia defraudemur, etiamsi vnam speciem solam accipiamus, licet Christus vtramque instituerit. Non enim de vini vel specie vel substantia potissimum agitur, sed de dulcissimis verbis, quæ Filius Dei sua voce annexa esse voluit communioni calicis. Agitur de necessaria consolatione, & confirmatione fidei, quæ verbis illis continetur: deque pretiosissima obsignatione huius promissionis, per exhibitionem sanguinis in remissionem peccatorum nostrorum fusi. Non enim pani, sed calici Christus hæc verba peculiariter annexa esse voluit: *Bibite ex hoc omnes: Hic calix nouum Testamentum est*, &c. Hunc thesaurum Ecclesiæ eripiunt, qui vsum calicis ei adimunt & prohibent. Nec satis est, quod dicunt, nos cum corpus Christi edimus, simul etiam sanguinem eius accipere. Filius enim Dei instituit, vt communione calicis peculiariter fiat exhibitio sanguinis sui, & obsignatio huius promissionis, *Hoc est nouum Testamentum in meo sanguine*, &c. Nec vlli creaturæ licet verba illa a calice diuellere, & alio transferre. Sacramentorum enim vis & efficacia iudicatur ex verbo Christi: quod sua voce singulis annexum esse voluit.

ARTICVLVS II.
Testimonia antiquitatis de communione sub vtraque specie.

Quoad testimonia veterum maxime attendendum est ad rationes illorum.

I. POstremo a testimoniis & exemplis primæ, veræ, & purioris Ecclesiæ multæ illustres sumuntur rationes. Inde enim contra omnes recentes cauillationes recte colligitur, primitiuam Ecclesiam verba institutionis cœnæ, de communione calicis, ex Apostolorum traditione intellexisse, non ad solos sacerdotes, sed ad totam Ecclesiam pertinere. Extant autem a multis annotata testimonia & exempla, iuxta seriem temporum, ex omnibus vetustis scriptoribus: quod in legitima & solenni celebratione cœnæ Dominicæ, in conuentu Ecclesiæ, sacramentum Eucharistiæ non aliter quam sub vtraque specie, pane scilicet & vino, administratum & dispensatum fuerit: in Orientali quidem Ecclesia, in hunc vsque diem: in Occidentalt vero Ecclesia, mille annis continuis, & amplius. Illa igitur annotatione exemplorum, quia vulgata & nota est, omissa, iudicio hoc argumentum de testimoniis antiquitatis vtiliter posse illustrari: si non tantum exempla notentur, sed si præcipue obseruentur rationes, quibus adducta vera & purior antiquitas vsum communionis sub vtraque specie constanter seruandum esse censuit. Ita enim habebimus testimonia antiquitatis, non tantum de facto, sed quod magis confirmat pios, de iure communionis sub vtraque specie. Non enim exempla tantum obseruanda sunt in historia antiquitatis, sed præcipua ratio habenda est dogmatum. Illa etiam obseruatio simul ostendet, ex ipsa historia antiquitatis sumi posse solutiones & refutationes sophismatum, quibus Pontificii mutilationem cœnæ Dominicæ, contra manifesta institutionis verba, defendere conantur.

qua fini obseruationes certa instituuntur.

Quarum 1. est; verba Christi pertinere ad totam ecclesiam.

II. Prima autem obseruatio de rationibus veterum hæc est: quod non tantum de facto vtramque speciem dispensarunt toti Ecclesiæ, sed quod dogma fuit in veteri & puriori Ecclesia, verba cœnæ de communione calicis, ex institutione & mandato Christi, pertinere non tantum ad solos sacerdotes, sed ad totam Ecclesiam. *Chrysostomus* homil. 18. in 2. ad Cor. Est, vbi nihil differt sacerdos a subdito, vt quando fruendum est mysteriis. Similiter enim omnes, vt illa participemus, digni habemur. καὶ οὐ καθάπερ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, τὰ μὲν ὁ ἱερεὺς ἤσθιε, τὰ δὲ ὁ ἀρχόμενος, καὶ θέμις οὐκ ἦν τῷ λαῷ μετέχειν, ὧν μετεῖχεν ὁ ἱερεύς, ἀλλὰ πᾶσιν ἓν σῶμα πρόκειται, καὶ ποτήριον ἕν. hoc est: *Non sicut tempore veteris Testamenti, quadam sacerdos, quadam vero populus comedebat: nec fas erat, populum participare illis, quorum sacerdos particeps erat: sed nunc* (scilicet, tempore noui Testamenti) *omnibus vnum corpus proponitur, & vnum poculum.*

Ignatius scribens ad vniuersam Ecclesiam Philadelphiensem, meminit episcopi, presbyteri, diaconorum & populi, inquit autem: *Adhortor vos, vt vna fide, vna*

quæ inter interpolatas est, §. 4. p. 224.

vna prædicatione, & vna Eucharistia vtamini. Vna enim est caro Domini Iesu, & vnus eius sanguis, pro nobis effusus: vnus etiam panis omnibus confractus, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη: hoc est, *vnum poculum vniuersis distributum.*

Theophylactus * in 1. ad Corinth. 11. dicit, tremendum calicem Domini cunctis pari conditione traditum esse.

f.41.col.1. Autor sermonis de Cœna Domini, qui Cypriano tribuitur: *Lex esum sanguinis prohibet: Euangelium præcipit, vt bibatur,* col.2. *- - - Bibimus autem de sanguine Christi ipso iubente, vitæ æternæ cum ipso & per ipsum participes: & fatentes nos per peccati gustum beatitudine priuatos & damnatos, nisi nos Christi clementia ad societatem vitæ æternæ suo sanguine reduxisset. Nobis itaque pro quibus sanguis Christi oblatus est in cruce, quos sacrificium hoc reconciliauit Deo, ipse Christus pincerna porrexit hoc poculum.*

Tom. IX. f. 254. *Hieronymus* 1. ad Corinth. 11. *Dominica cœna omnibus debet esse communis: quia ille omnibus discipulis suis, qui aderant, æqualiter tradit sacramenta.*

T. IIII. f. 155. *Augustinus* in quæstionibus super Leuiticum, c. 57. *Quid sibi vult, quod a sanguine sacrificiorum, quæ pro peccatis offerebantur, tantopere populus prohibetur, si illis sacrificiis vnum hoc sacrificium significabatur, in quo vera fit remissio peccatorum? A cuius tamen sacrificii sanguine in alimentum sumendo, non solum nemo prohibetur, sed ad bibendum potius omnes exhortantur, qui volunt habere vitam.*

f.132. *Paschasius* colligens expositionem Patrum de cœna Domini, cap. 15. inquit: Christus est, *qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus.* Similiter & calicem porrigit eis, dicens: *Accipite, & bibite ex hoc omnes, tam ministri, quam reliqui credentes.*

Nicephorus lib. 1. c. 28. † recitata institutione cœnæ de vtraque specie, addidit: Christum illud deinde *ad eundem modum, in futurum deinceps fidelibus faciendum, ad sinceram & euidentem sui memoriam per manus tradidisse.*

Discrimen vero inter ministros & populum hoc notant veteres, quod per illos populo dispensetur, idem, quod ab ipsis sumitur, panis scilicet, & poculum Domini.

Ita *Damascenus* †† de Orthodoxa fide lib. 4. c. 14. *Christus nouum Testamentum disponit sanctis discipulis, & per ipsos omnibus aliis in ipsum credentibus.*

In Liturgia *Basilii* & *Chrysostomi*, orat sacerdos: *Dignare Domine dare nobis corpus & sanguinem tuum, & per nos populo.*

Et in Hymno festi corporis Christi, ipsi Pontificii ita canunt: *Dedit fragilibus corporis ferculum, dedit & tristibus salutis poculum, dicens: Accipite, quod trado vasculum, omnes ex eo bibite. Sic sacrificium istud instituit, cuius officium committi voluit solis presbyteris, quibus sic conuenit, vt sumant, & dent ceteris.*

III. Secundo, quando in communione calicis plebi ministranda, aliquid aliud, quam verba institutionis habent, tentabatur, Patres grauissimas opposuerunt rationes ab exemplo, magisterio, traditione, præcepto & mandato Domini. Quæ rationes expositæ extant apud *Cyprianum*, lib. 2. Epist. 3. Cum enim tunc temporis quidam prætextu sobrietatis, sola aqua sine vino, in calice Domini plebi ministrando vterentur: *Cyprianus* opponit rationes ex institutione cœnæ: quæ non tantum de illo casu loquuntur, sed sunt generales & vniuersales, & expresse in genere hanc thesin tractant, quid faciendum sit in calice Dominico sanctificando, & plebi administrando: atque ideo ad hanc nostram controuersiam, quæ est de calice Domini plebi ministrando, rectissime accommodantur. Sunt autem hæ præcipuæ *Cypriani* rationes. *In calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando, tenendam esse Euangelicæ veritatis, ac Dominicæ traditionis rationem: nec ab eo, quod Christus magister, & præcepit, & gessit, humana & nouella institutione esse decedendum.* Et pronunciat eos errare, qui *in calice Dominico sanctificando, & plebi administrando, non hoc faciunt, quod Christus sacrificii huius autor & doctor, fecit & docuit.* Et in illo errore dicit *reuertendum esse ad radicem atque originem Dominicæ traditionis, vt non aliud fiat a nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecit.* Item: *Quod si a Domino præcipitur, & ab Apostolo eius hoc idem confirmatur & traditur, vt quotiescunque in commemorationem Domini biberemus, hoc faciamus, quod fecit & Dominus: inuenimus, non obseruari a nobis, quod mandatum est, nisi eadem, quæ Dominus fecit, nos quoque faciamus.* Item: *quod Christus solus debeat audiri, Pater de cælo conte-*

[Right margin notes: 2. institutionem Christi mutationi contrariæ. — al. 63. T. II. opp. f. 148. — In f. 148. — f. 152. — f. 154.]

* Theophyl. in I. ad Cor. XI. f. 259. τοῦ φρικτοῦ ποτηρίου πᾶσιν ἐπίσης δοθέντος.

† Niceph. l. I. c. XXVIII. f. 105. Tom. I. ὥστε δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τοῖς πιστοῖς πράττειν εἰς μνήμην αὐτοῦ ἀκριβῆ παραδέδωκε.

†† Damascen. de O. F. l. IIII. c. XIIII. f. 315. διαθήκην καινὴν δέδωκε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι.

contestatur: Hunc audite. Quod *si solus Christus audiendus est, non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid ille, qui ante omnes est, Christus prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem, cum per Esaiam Deus dicat: Frustra colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes.*
f. 154. Item: *Si in sacrificio*, quod Christus
f. 155. est, *non nisi Christus sequendus est: - - - - ille vtique sacerdos Christi vice fungitur, qui*
f. 156. *id, quod Christus fecit, imitatur.* Et ideo, *si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter, vel simpliciter non hoc obseruauit & tenuit, quod nos Dominus facere exemplo & magisterio suo docuit, potest simplicitati eius de indulgentia Domini venia concedi: nobis vero non poterit ignosci, qui nunc a Domino admoniti & instructi sumus.* Et tandem dispu-
f. 157. tationem illam ita concludit: *De hoc quoque ad collegas nostros litteras dirigamus, vt vbique lex Euangelica & traditio Dominica seruetur, & ab eo, quod Christus docuit & fecit, non recedatur.* Hæ sunt solidæ rationes, & quidem verbis grauissimis, quasi de industria ad præsentem hanc controuersiam formatæ, & Pontificiorum sophismatis oppositæ. Scio autem, *Cyprianum* in illa Epistola disputare contra aquarios, non contra communionem sub vna tantum specie, quæ ignota tunc fuit Ecclesiæ. Sed rationes sunt generales, & expresse loquuntur, quid in calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando faciendum sit, vt traditio Domini seruetur. Recte etiam *Cypriani* rationes ad præsentem controuersiam a minore ad maius accommodantur. Si enim tam acriter grauissimis rationibus pugnat contra aquarios, qui ipsum calicem & verba calicis populo relinquebant, tantum vero in elemento aliquid mutabant: quanto acrius putas ipsum insurrecturum fuisse ex iisdem fundamentis, siquis tunc totum calicem Dominicum, & verba calicis, fideli populo eripere & prohibere voluisset?

Ita cum circa annum Domini 340. quidam *intinctam Eucharistiam populis pro complemento communionis* porrigerent: *Iulius*
dist. 2. c. cum omne crimen. pronunciat, hoc *Euangelica & Apostolica doctrinæ* esse *contrarium.* Et dicit, hoc *ab ipso fonte veritatis probari, a quo ordinata ipsa sacramentorum mysteria processerunt.* Et mox dicit, probationem illam esse *testimonium Euangelii*, vbi *seorsim panis, seorsim calicis commendatio memoratur.* Calicem igitur seorsim populis esse porrigendum, *Iulius* Papa ex institutione Cœnæ in Euangelio descripta probat: & intinctionem Eucharistiæ, quia institutioni non est consentanea, improbat.

3. mandatum perti- IIII. Tertia veterum ratio fuit: Quia Christus in institutione sacramenti Eucharistiæ duas species adhibuit, panem scilicet & vinum, & singulis addidit mandatum *Hoc facite.* 1. Cor. 11, 24. 25. Ex hoc igi- nere ad vtramque speciem.
tur fundamento Patres docuerunt, ad integritatem, complementum & consummationem huius sacræ communionis pertinere vsum vtriusque speciei: & quidem vsum calicis vocarunt *complementum communionis*, & consummationem mysteriorum.

Ita *Paschasius* de corp. & sangu. c. 19. & *Algerus*, lib. 2. cap. 8. disputantes quare Christus sub duabus speciebus *seorsim & diuisim* (ita enim veteres loquuntur) instituerit Eucharistiam: allegant hanc *Augustini* sententiam: *nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne iure communicatur.*

Gelasius de illis, *qui a calice sacrati cruoris abstinebant*, ita decernit, de consecrat. dist. 2. c. *comperimus: Aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur*, eo quod *diuisio vnius eiusdemq; mysterii sine grandi sacrilegio* nequeat *prouenire.*

Iulius distinct. 2. c. *Cum omne*, vocat *com-* f. 1.
plementum communionis, quod in Euangelii testimonio *seorsim calicis commendatio commemoratur.*

Apud *Ambrosium* l. 1. Officiorum cap. T. IIII.
41. Laurentius Diaconus dicit, sibi a Sixto f. 32.
Episcopo commissam fuisse *Dominici sanguinis dispensationem* & hanc vocat *consummandorum consortium sacramentorum.* Dispensatio igitur calicis est consummatio sacramentorum.

Cassander citat ex ordine Romano, de Liturgic.
celebratione Missarum, dispensationem c. 22. f. 51.
calicis vocari *confirmationem communionis.* Verba hæc sunt: *Archidiaconus recepto calice de manu Episcopi, confirmat omnes sanguine Dominico, quos communicauerat Pontifex corpore Dominico.*

Leo primus Serm. 4. Quadragesimali, c. 5. f. 108.
de Manichæis dicit: *Ore indigno corpus Christi accipiunt: sanguinem vero redemptionis nostræ, haurire omnino declinant.* Ignotum igitur tunc fuit *Leoni* Sophistarum commentum, eos, qui sub vna specie corpus Domini accipiunt, simul etiam in pane sanguinem eius haurire, licet a calice sacrati cruoris abstineant.

V. Quarta veterum ratio fuit, quod ex 4. peculiarem esse sacri calicis fructum.
verbis institutionis, quæ voce filii Dei communioni calicis addita sunt, intellexerunt vsum calicis habere peculiarem fructum, vim & efficaciam, faciente hoc verbo, quod calici annexum est.

Ita *Ambrosius* de sacramentis lib. 4. c. 6. T. IIII.
Si quotiescunq; effunditur sanguis, in remis- f. 362.
sionem peccatorum effunditur: debeo illum semper accipere, vt semper mihi peccata dimittantur: qui semper pecco, semper debeo habere medicinam. Lib. 5. cap. 3. *Quoties-* f. 370.
cunque bibis, remissionem accipis peccatorum, & inebriaris in *spiritu.*

Cypria-

al. 57. f. 117. *Cyprianus* libro 1. Epist. 2. *Quos exhortamur ad prælium, non inermes & nudos relinquamus, sed protectione sanguinis & corporis Christi muniamus. —— Nam quomodo —prouocamus eos in confessione sanguinem suum fundere, si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus?* Et obseruet Lector, quod *Cyprianus* dicit, populum *iure communicationis ad poculum Domini in Ecclesia* esse admittendum.

f. 124. *Hilarius* libro 8. de Trinitate loquens de corpore & sanguine Christi: *Hæc accepta & hausta efficiunt, ut & nos in Christo, & Christus in nobis sit.*

Liturgic. c. 31. f. 75. *Remigius* citante *Cassandro*, calici hos versus a se compositos insculpi curauit:

> *Hauriat hinc populus vitam de sanguine sacro,*
> *Inflicto æternus quem fudit vulnere Christus.*

5. effusionem sanguinis sumtione calicis commemorandam esse. VI. Quinto, Quia Paulus dicit: 1. Cor. 11, 26. *Quotiescunq; manducabitis panem hunc, & poculum Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis:* Senserunt igitur veteres; sicut passio seu mors Christi consistit in traditione corporis & effusione sanguinis, ita etiam commemorationem mortis Christi in cœna repræsentandam & celebrandam esse manducatione mystici panis, & potione sacrati calicis: idq; non sola consecratione & sumptione sacerdotis, sed etiam distributione & participatione fidelis populi.

T. VI. f. 259. Ita *Augustinus* inquit contra Faustum libr. 20. cap. 18. *Christiani peracti* huius *sacrificii memoriam celebrant sacrosancta oblatione, & participatione corporis & sanguinis* Domini.

T. XII. f. 355. *Ambrosius* in 1. Cor. 11. *Quia morte Domini liberati sumus, huius rei memores in edendo & potando* corpus *& sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, significamus, N. Testamentum in his consecuti.*

de consecr. dist. 2. c. cum frangitur. *Augustinus* in sententiis Prosperi: *cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusq; sanguinis de latere effusio designatur?*

6. Eucharistiam a sumtione utriusque speciei effectū haud significare. VII. Sexto, *Longobardus* l. 4. dist. 11. quærit: Quare *sub duplici specie* sumatur, *cum sub alterutra sit totus Christus?* Respondet autem ex *Ambrosio: ut animæ & carnis susceptio in Christo, & utriusq; liberatio in nobis significetur. Valet enim ad tuitionem corporis & animæ, quod percipimus: quia caro Christi pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra offertur. —— Sed si in altera tantum sumeretur, ad alterius tantum, id est, animæ vel corporis, non utriusque pariter tuitionem valere significaretur.*

Hugo de sancto Victore: In utraq; sumitur, ad significandum, quod duplex est effectus huius sacramenti. Est enim redemptio corporis & animæ: quod non significaretur, si in una tantum specie sumeretur. Item: *Sumptio in utraque specie simul redemptionem corporis & animæ sumentis significat.* in specul. de myst. eccl. c. 7.

Augustinus vtitur hac ratione: Sicut in hac vita integra, & perfecta refectio seu nutritio, constat cibo & potu: ita etiam in Eucharistia proponi corpus Domini in pane edendum, & sanguinem in calice bibendum. Tractatu in Ioan. 26. *Cum cibo & potu id appetant homines, ut* non *esuriant neque sitiant: hoc veraciter non præstat, nisi iste cibus & potus, qui eos, a quibus sumitur, immortales & incorruptibiles facit. Paschasius* ex *Augustino* ita loquitur: *nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne* iure communicatur. Totus enim homo, ex duabus constans substantiis, redimitur, & ideo carne simul & sanguine saginatur. Tom. IX. f. 156.

VIII. Septimo, Patres dicunt, figuras V. Testamenti de manna, & aqua ex petra, item de agno Paschali, & de sanguine eius in N. T. impleri in eo, quod communiter vniuerso Christi populo mysticus panis edendus, & poculum Domini potandum proponitur. 7. Ex figuras V. T. impleri.

Ita *Chrysostomus* * Homil. 23. in priorem ad Corinth. *Quemadmodum tu corpus Domini manducas, ita & illi manna manducauerunt: & sicut tu sanguinem bibis, ita & illi aquam de petra biberunt.* Item: *Illis manna & aquam, tibi corpus & sanguinem dedit.*

Ambrosius de his, qui initiantur mysteriis, c. 9. *Illis aqua de petra, tibi sanguis e Christo: illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum.* T. IIII. f. 350.

Augustinus tract. 26. in Ioannem: *Omnes eundem potum spiritualem biberunt: aliud illi, aliud nos; sed specie visibili,* quod tamen idem est *virtute spirituali.* Tom. IX. f. 155.

Ita agnus Paschalis comedebatur, sanguis vero eius super vtrumq; postem ponebatur. Illud mysterium ita explicat *Gregorius: Quid sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis: qui sanguis super utrumq; postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed & ore cordis* hauritur. in euang. hom. 22. T. II. opp. f. 411.

IX. Ad has veterum rationes, de communione sub vtraq; specie, diligentius considerandas, occasionem mihi præbuit, & non parum me iuuit libellus *Cassandri*. Vtilior autem & illustrior est hæc obseruatio rationum antiquitatis, quam prolixa & nuda coaceruatio exemplorum: ita enim monstrantur fundamenta caussæ: quomodo scilicet, ex quibus fundamen-

* *Chrysost.* homil. XXIII. in Matth. f. 244. Καθάπερ γὰρ σὺ τὸ σῶμα ἐσθίεις τὸ δεσποτικὸν, οὕτως ἐκεῖνοι τὸ μάννα· καὶ ὥσπερ σὺ τὸ αἷμα πίνεις, οὕτως ἐκεῖνοι ὕδωρ ἐκ πέτρας. ib. ἐκείνοις μάννα καὶ ὕδωρ, καὶ σοὶ σῶμα καὶ αἷμα παρέσχε.

damentis & rationibus dogma de communione ſub vtraque ſpecie tractatum, confirmatum & explicatum fuerit. Et hæc obſeruatio manifeſte monſtrat, pleraſque ſophiſticas aduerſariorum rationes, priuſquam naſcerentur, iam dudum a veteribus fuiſſe exploſas & refutatas: ſicut poſtea oſtendemus.

Cum autem teſtimonia hæc contra mutilationem pontificiorum multifariam faciant.

X. Teſtimonia igitur & exempla antiquitatis præbent multas firmiſſimas rationes, contra Pontificiam mutilationem Cœnæ Dominicæ. Nam I. in tota antiquitate non extat illa Pontificiorum ſententia, inſtitutionem calicis pertinere non ad laicos: ſed ad ſolos Sacerdotes: immo diſerte refutatur hæc ſententia a veteribus. II. Veræ antiquitati ignota eſt illa Pontificia diſputatio: Cum Chriſtus integer & totus ſit ſub vtraque ſpecie, ideo non neceſſariam eſſe communionem ſub vtraq;, ſed ſufficere ſub alterutra ſpecie; immo contrarium extat in *Hugone* & *Lombardo*. III. Reliqua etiam Pontificiorum argumenta, pro defenſione vnius ſpeciei, prorſus ignota ſunt antiquitati: immo pleraque refutata ſunt a veteribus. IIII. In tota vera antiquitate non extat dogma illud dogmatice diſputatum & tractatum, Cœnam Dominicam in legitimo & ordinario Eccleſiæ conuentu vel debere, vel poſſe ita adminiſtrari, vt populo tantum vna eius pars diſpenſetur. V. Cum aliquoties tentaretur auulſio calicis a ſacra communione fidelis populi, purior antiquitas acriter reſtitit, & ex verbo Dei defendit vſum myſtici panis, & ſacrati calicis in communione Eccleſiæ. Quæ exempla poſtea explicanda erunt.

XI. Hæ igitur rationes, & hæc fundamenta ex Scriptura, & ex teſtimoniis veræ antiquitatis, quia certa, firma, manifeſta & illuſtria ſunt, ſua veritate & grauitate non noſtris tantum perſuaſerunt vſum vtriuſque ſpeciei, verum etiam illorum animos, qui adhuc in Babylonica captiuitate regni Pontificii detinentur, permouerunt, quod iudicant ademptionem & prohibitionem calicis non eſſe iuſtam: ſed petunt & flagitant, vt vetus mos priſcæ communionis, iuxta Scripturæ ſententiam, & antiquitatis teſtimonia, Eccleſiæ reſtituatur..

illorum pertinacia non immerito notatur.

XII. Mira autem, & vere horrenda eſt Pontificiorum hac in parte pertinacia, quod nec clariſſima veritatis luce, nec iuſtiſſimis totius Chriſtiani orbis querelis & flagitationibus hactenus quicquam moti fuerunt: ſed obſtinate & pertinaciter, iniuſtam iſtam prohibitionem, & impiam mutilationem non tam argumentis, quam ferro, flamma & exiliis piorum, iuxta clauſulam Decreti Conſtantienſis, de inuocando brachio ſæculari, defenderunt. Et nunc in Tridentino Concilio, cum poſt multas varias & longas tergiuerſationes, tandem de controuerſia illa aliquid decernendum ſit: cum res ipſa oſtendat, amplius non poſſe teneri hominum vota: quin aliquid hac in parte ſit concedendum: hoc tamen artificio vtuntur, quod iuſtiſſimas petitiones de reſtitutione calicis Dominici damnant, & Pontificiam mutilationem iuſtificant, priuſquam aggrediantur quæſtionem: An, quid, quantum, & quomodo ſit concedendum?

Miretur autem quis, cum ſimulant ſe ſanguinem Chriſti non inuidere populo Chriſtiano, vt quem cum corpore in pane ipſis tradant, cumque fingant, in calice eſſe accidentia ſine ſubiecto: cur tam pertinaciter dimicent, ne vſus calicis ita, ſicut petitur, ſcilicet iuxta Scripturæ ſententiam, & antiquitatis teſtimonia, Eccleſiæ Dei reſtituatur. Sed non eſt dubium, ſubeſſe valde magnas cauſſas, quod iudicant, ſine diſpendio & detrimento regni Pontificii, non poſſe reſtitutionem illam ita, ſicut petitur, fieri. Et vtile eſt de cauſſis illis cogitare: ita enim rectius intelligi poterit conſilium, mens, ſcopus, finis, & nouum artificium Decretorum Tridentinorum.

Sequuntur hinc rationes, ob quas Pontificii tantopere propugnent mutilationem Cœnæ Dominicæ.

XIII. Et ipſi quidem, cum longe alia prætexant, veras cauſſas ſtrenue diſſimulant, non tamen adeo vel occultæ vel obſcuræ ſunt, quin ex ipſorũ dictis & factis intelligi poſſint, vt non opus ſit vel forenſibus coniecturis, vel mathematicis diuinationibus. Et quia etiam hæc conſideratio aliquid lucis examini Decretorum afferre poteſt: breuiter notabimus præcipuas cauſſas, quas Pontificii habere videntur, quare tam obſtinate & pertinaciter, contra manifeſtiſſimam veritatis lucem, mutilationem Cœnæ Dominicæ conquiſitis rationibus qualibuſcunque propugnent.

Prima autem cauſſa eſt, quod ipſi ſcribunt, ſe vereri, ſi ſublata tot annorum prohibitione, vſus calicis ita, ſicut petitur, iuxta Scripturæ ſcilicet ſententiam, & antiquitatis teſtimonia, Eccleſiæ reſtituatur: fore, vt in reliqua coagmentatione ſtructuræ regni Pontificii multa alia labefactentur & concidant. Quia enim mutilatio illa Cœnæ Dominicæ aliquot Conciliis, Conſtantinenſi ſcilicet & Baſilienſi, decreta, a multis Pontificibus ſtabilita, & per patronos regni Pontificii per multos iam annos vt pia, iuſta, & omnibus modis retinenda comprobata, & non tam argumentis, quam multorum piorum exiliis & martyriis confirmata hactenus fuit: ſi iam admittatur mutatio & correctio iuxta norma Scripturæ

pturæ

pturæ, præsagiunt fore, vt non possint amplius tenere homines, quin in reliquis etiam, quæ in regno Pontificio, præter & contra Scripturæ sententiam, decreta, & longi temporis vsura inueterata sunt, mutationem vel flagitaturi vel facturi sint: vt ita restitutio Dominici calicis quasi confessio erroris futura sit, & apertura paullatim fenestram, ad ruinam totius Papatus: fore enim vt non amplius patiantur homines, in illis, quæ præter & contra Scripturam in Papatu recepta & vsitata sunt, sibi verba dari titulis Conciliorum, Ecclesiæ, consuetudinis, &c. si vna aliqua in re admissa fuerit labefactatio. Nota enim ipsi est *Philonis* * similitudo, de legatione ad Caium: *Sicut in ædificiis, exempto vno cæmento, reliqua, licet firma videantur, laxatim tamen sidunt, & ad ruinam paullatim inclinant.* Hanc caussam *Osius* diserte explicat; hæc enim sunt eius verba: Toto cælo (quod aiunt) errant, qui dicunt: Si calix laicis, vxores Sacerdotibus permittantur, inter Papistas & Lutheranos facile concordiam esse coituram. Egregia vero concordia: per quam non vitia Papatus, quod ferri tamen posset, verum ipse Papatus vniuersus euertitur. Hæc sunt *Osii* verba.

Secunda caussa est, quod hactenus Pontifex sibi & suis arrogauit autoritatem & potestatem, quiduis super conscientias constituendi, etiamsi ex Scriptura illud ostendi & probari non possit, & rursus mutandi, mutilandi & abrogandi ea etiam, quæ Scripturæ institutionem & testimonium habent.

Hinc enim natæ sunt prodigiosæ Canonistarum voces, Papam contra ius, supra ius, & extra ius omnia posse: & quod possit dispensare contra quatuor Concilia: immo contra verba Euangelii, licet non contra mentem. Contra Pauli vero Epistolas posse Papam non tantum dispensare, verum etiam statuere. Præuident autem, periculosum & perniciosum præiudicium generatum iri huic Pontificiæ tyrannidi, si vsus calicis, iuxta Scripturæ mandatum, Ecclesiæ restituatur. Ideo consentiunt, in petitione de restitutione calicis vel nihil concedendum, vel concessionem ita moderandam, vt Pontificium illud merum & mixtum imperium in Ecclesiam saluum, sartum & tectum maneat. Hanc caussam obscure ipsi Tridentini patres indicant in secundo capitulo huius Sessionis.

Tertia caussa concernit focos & aras Pontificiorum. Erepto enim laicis vsu Dominici calicis, verba promissionis de applicatione N. T. & remissionis peccatorum ad sacrificium Missæ transtulerunt: & magnifice cœperunt concionari de propitiatione, expiatione, & aliis multis diuinis beneficiis: quomodo per sacrificium Missæ acquirerentur, & a Sacerdote, quibus ipse vellet, applicarentur. De mutilata vero communione tantum exaggerabatur periculum manducationis iudicii: idque sine necessaria declaratione veræ præparationis. Ita homines a communione absterrebantur, & ad redimendas Missas cateruatim, propositis & collatis vniuersis ferme mundi thesauris, confluebant. Volebant enim singuli sub calice Domini, propter annexam dulcissimam promissionem comprehendi: sicut vetus Germanicum dicterium ostendit. Plerique satius putabant, per opus operatum Sacerdotis in Missa data pecunia comparare sibi propitiationem, & expiationem peccatorum, quam in communione subire periculum iudicii: cum quidem digna præparatio in nostra munditie constitueretur, & tamen adderetur, remissionem peccatorum non accipi in communione, etiam a digne sumentibus. Hæc persuasio in infinitum auxit opes & potentiam regni Pontificii. Huic igitur tam fortunatæ nundinationi Missarum timent, ne quid detrimenti accipiat, si vsus Dominici calicis, addita doctrina de appellatione & obsignatione noui Testamenti, Ecclesiæ restituatur. Et hæc caussa valde prægnans est in regno Pontificio. Ipsam etiam non obscuris verbis explicant, quando dicunt, inter caussas adempti calicis hanc non postremam esse: vt scilicet discrimen sit inter communionem Sacerdotum & Laicorum.

Quartam caussam iudico esse dogma de dubitatione reconciliationis & remissionis peccatorum. In vsu enim calicis Filius Dei testatur, se beneficia noui Testamenti, sanguine suo acquisita, applicare, & exhibito præstantissimo pignore pretiosi sui sanguinis obsignare singulis, fide calicem illum accipientibus. Cum hac vero doctrina dogma de dubitatione consistere non potest. Et sublata opinione dubitationis, concident vota, peregrinationes, redemptiones, Missarum, fraternitatum, indulgentiarum, & quæ præterea ad publicanatū regni Pontificii pertinent. Hinc illæ lachrymæ.

XIIII. Hæc consideratio caussarum inter cetera etiam hoc ostendet, quo consilio & artificio Tridentini patres iustificationem adempti calicis in quinta hac Sessione præmittant, cum vndique sint ad Concilium postulationes de restituendo vsu poculi Dominici: vt scilicet quicquid postea futurum sit de concessione calicis, non sit sincerum, iuxta Scripturæ scilicet sen-

* *Philo* l. d. f. 1008. διὰ τὸ καθάπερ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων, ὑφαιρεθέντος ἑνὸς καὶ τὰ ἔτι παγίως ἑστάναι δοκοῦντα συμπίπτειν πρὸς τὸ κενωθὲν χαλώμενα καὶ καταρρέοντα.

sententiam, & antiquitatis testimonia, sed cogatur etiam illud ipsum confirmandæ & stabiliendæ Antichristi tyrannidi seruire: sicut postea suo loco ostendemus.

Examen Decretorum & Canonum quintæ sessionis.

XV. Sed accedamus iam, Deo bene iuuante, ad examen Decretorum & Canonum quintæ huius Sessionis. Et tota summa huc redit, communionem sub vtraque specie, Christi fidelibus laicis & clericis non conficientibus, statuto Christi non esse mandatam: atque ideo illis non esse necessariam, sed communionem alterius speciei ipsis ad salutem sufficere. Nulla enim gratia, ad salutem necessaria, eos defraudari, etiamsi vnam speciem solam posthabita altera accipiant. Finis vero illorum decretorum hic est: Pontificiam Ecclesiam in prohibitione & ereptione calicis Dominici non errasse, sed fecisse hoc, adductam grauibus & iustis caussis & rationibus. Et hæc omnia eo tendunt, vt oblique notent & sugillent postulata Regum & Principum, oblata Concilio, de restitutione calicis. Si enim grauibus & iustis caussis communio calicis adempta & prohibita laicis: iniusta igitur est, nec leuitate caret petitio de eius restitutione.

Habebimus autem iam antithesin: hoc est, audiemus caussas & rationes mutatæ & mutilatæ communionis, quas affirmant esse graues & iustas, oppositas illis, quas supra de seruanda integra communione, sicut ea a filio Dei instituta, & a Paulo tradita & confirmata est, ex Scripturæ fundamentis & ex testimoniis antiquitatis annotauimus. Et non iniucundum erit, facta collatione considerare, quam inæquali pondere pugnent sophisticæ tenebræ & humanæ præsumptiones, cum clarissima luce verbi Dei. Non omnes autem caussæ & rationes, quas hactenus Pontificii mutilationi suæ prætexuerunt, in Tridentinis decretis repetuntur: sed tamen in II. capitulo, & in II. Canone omnes illæ, quales etiam cunque sunt, pronunciantur graues & iustæ esse.

Vt igitur plenior sit antithesis, præcipuas rationes, quæ hactenus a Pontificiis, pro defendenda & iustificanda mutilatione Cœnæ Dominicæ, magno conatu agitatæ fuerunt, quam fieri poterit breuissime annotabimus, monstratis tantum fontibus & fundamentis refutationum: vt appareat, quæ sint caussæ & rationes illæ, quæ tam graues & iustæ censentur in regno Pontificio, vt propterea abrogandum & prohibendum sit illud, quod Filius Dei in Testamento suo instituit & mandauit. Argumenta vero Tridentini Concilii postea plenius & diligentius excutiemus.

ARTICVLVS III.

Argumenta tempore Constantiensis Concilii agitata pro communione sub vna specie.

Concilii Constantiensis de prohibitione calicis rationes.

I. CONstantiense igitur Concilium, communionem sub vtraque panis & vini specie, laicis & clericis non conficientibus, sub pœna excommunicationis, inuocato etiam auxilio brachii sæcularis prohibens & interdicens, hasce suæ prohibitionis reddit rationes.

I. Licet Christus suis discipulis administrauerit sub vtraque panis & vini specie venerabile hoc Sacramentum: tamen hoc non obstante, consuetudo communionis sub vna tantum specie nunc pro lege est habenda. Videt Lector, institutioni Christi opponi diuersam consuetudinem: & ita opponi, vt consuetudini cogatur cedere testamentaria institutio, non hominis aut alicuius creaturæ, sed ipsius Filii Dei: & quidem ita cogatur cedere, vt si quis malit testamentariam Filii Dei institutionem, quam hominum diuersam consuetudinem sequi, puniatur tanquam hæreticus excommunicatione, inuocato etiam auxilio brachii sæcularis.

Non opus autem est prolixa & operosa refutatione. Ipsa enim antithesis piis mentibus satis ostendit, quale sit argumentum, quod plus defert recenti hominum consuetudini, quam testamentariæ ordinationi Filii Dei. Et adeo flagitiosa est illa clausula (*licet Christus instituerit sub vtraque specie, tamen hoc non obstante*, &c.) vt eius nunc ipsos etiam Pontificios pudeat. Aliter enim nunc argumentum illud formant, sicut postea ostendemus.

Hoc igitur tantum addam quod apud *Cyprianum* l. 2. epist. 3. extat illustris refutatio huius argumenti, quæ quasi ex professo opposita est huic decreto. Disputans enim de calice Domini sanctificando, & plebi ministrando, ita inquit: *Si solus Christus*, de quo Pater de cælo contestatur: Hunc audite, *audiendus est: non debemus attendere, quid aliquis ante nos faciendum putauerit, sed quid ille, qui ante omnes est Christus, prior fecerit. Neque enim hominis consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem: cum per Esaiam Deus dicat, Frustra colunt me, mandata & doctrinas hominum docentes.* Et notæ sunt veterum sententiæ, quas de antithesi consuetudinis & veritatis *Gratianus* citat distinct. 8. Obseruabit autem Lector, in Constantiensi Concilio nondum notum fuisse argumentum illud, quod nunc apud Pontificios præcipuum iudicatur: verba scilicet Christi de institutione calicis non pertinere ad laicos, sed ad solos sacerdotes. Alias enim al. 63. & 155.

enim in Constatiensi ratione non opus fuisset institutioni Christi solam consuetudinem opponere. Huius obseruationis postea vsus erit.

Licet in primitiua Ecclesia huiusmodi Sacramentum reciperetur a fidelibus sub vtraq; specie: tamen hoc non obstante, consuetudo introducta, &c. Iterum monendus est Lector, vt obseruet quomodo fundamenta huius mutilationis subinde mutarint Pontificii. Nunc enim contendunt, consuetudinem communicandi laicos, sub vna tantum specie fuisse semper, etiã in primitiua Ecclesia, atque adeo ipsis etiam Apostolorum temporibus. Sed Constantiense Concilium simpliciter & diserte, quod res est, fatetur: communionem scilicet sub vna tantum specie, ignotam fuisse primitiuæ Ecclesiæ. Argumentum autem Constantiense, antithesin facit inter duas consuetudines, quarum vna, vt scilicet Eucharistia a fidelibus recipiatur sub vtraque specie, est consentanea institutioni Christi, hoc est veritati, & est antiquissima, primitiuæ scilicet & purioris Ecclesiæ: altera vero, de vna specie, postremis temporibus, cum in multis iam a puritate primitiuæ Ecclesiæ discessum esset, in senescentẽ Ecclesiam introducta est. Quæstio iam est, vtra consuetudo alteri cedere
l. 4. contra Donatist. c. 5. f. 279. debeat? *Augustinus* ex *Cypriano* allegat elegantissimam sententiam: „Si consuetudini veritas suffragetur, nihil oportere firmius retineri: alias vero consuetudini veritatem esse præponendam. *Iulius* Pon-
Can. cum omne crimen tifex de Consecr. dist. 2. consuetudinem porrigendi poculis intinctam Eucharistiam refutat ex consuetudine Ecclesiastica antiquiore, quæ cum Euangelica & Apostolica doctrina conuenit, vbi *seorsim panis, & seorsim calicis commendatio memoratur.* Sed Constantiense Concilium decernit antiquissimam primitiuæ Ecclesiæ consuetudinem, quæ institutioni Christi consentanea est, debere cedere diuersæ recentiori & posteriori consuetudini, quæ cum institutione & mandato Christi pugnat. Atque huius argumenti maxima, sicut Dialectici vocant, est clausula illa: *Hoc non obstante.* Quantum igitur hoc argumentum valeat, sola & nuda antithesis satis ostendit.

5. Christus Apostolis dedit Eucharistiam inter cœnandum post cibos, seu cœnatis: & tamen sacrorum Canonum autoritas, & laudabilis Ecclesiæ consuetudo seruauit, & adhuc seruat, quod ieiunis iam porrigitur. Ergo eadem ratione, licet Christus vtramque speciem dederit discipulis, potest tamen consuetudo introduci, vt laici sub vna solummodo specie communicentur. Respondeo: Ingens est discrimen, inter ea, quæ ad substantiam Sacramentorum pertinent, quæ habent institutionem, præscriptum & mandatum Dei: & inter externas circumstantias, quæ non habent præscriptum & mandatum Dei, sed liberas habent obseruationes, pro ratione ædificationis. Et talis circumstantia est: an post cibos, an vero a ieiunis sit accipiendum hoc Sacramentum? Christus enim, quia voluit tunc figuris V. Test. finem imponere, & earum loco Sacramentum N. Test. instituere, ideo prius Pascha cum discipulis comedit, & postea Eucharistiam instituit. Nobis vero non mandauit, vt ante communionem Pascha mactemus & edamus: immo vetus Pascha tunc abrogatum est. Et Paulus diserte declarat, nos non esse obligatos ad circumstantiam illam temporis, vt non nisi illo anni tempore, illo mense, die & hora celebremus cœnam Dominicam: dicit enim; *Quo-* 1. Cor. 11, 26.
tiescunque, &c. Calicis vero communio pertinet ad ipsam substantiam Eucharistiæ. Extra controuersiam enim est, substantiam Sacramentorum constare materia & forma, hoc est, verbo Dei, & externo elemento diuinitus ad hoc instituto. Et ita *Irenæus* dicit, Eucharistiam constare duabus rebus, *terrena & cælesti*. Iam vero Christus pro elemento Eucharistiæ ordinauit duas distinctas species, *seorsim* seu *diuisim* (sicut veteres loquuntur) sanctificandas, dispensandas, & accipiendas, panem scilicet & vinum: & singulis addit mandatum: *Edite, Bibite, Hoc facite*: Et Paulus addit, hanc Filii Dei ordi- 1. Cor. 11, 26.
nationem durare debere vsque ad consummationem sæculi. Nullo modo igitur Constantiensis consequentia valet; Christus Eucharistiam dedit cœnatis, nos eam damus ieiunis: ergo Ecclesia potest communionem calicis abrogare, interdicere & prohibere.

Sunt, qui non verentur Constantiensem hanc argumentationem & consequentiam ipsi *Augustino* tribuere, quem dictitant in Epist. 118. consuetudini Ecclesiæ in celebratione Eucharistiæ tantum tribuere, vt suadeat propterea ab institutione Christi discedendum esse. Sed manifestam & luculentam iniuriã faciunt *Augustino*. Disputaturus enim de ritibus Ecclesiasticis, statim Tom. II. opp. f. 359.
in principio Epistolæ celebrationem Sacramentorum, quæ in Scripturis Canonicis cõmendatur, excipit. Et postea explicaturus hanc quæstionẽ, an a ieiunis, an vero post alios cibos accipienda sit Eucharistia? triplici vtitur distinctione. *I. Quid horum sit* f. 361.
faciendum, si diuina Scriptura præscribit autoritas, non est dubitandum, quin ita facere debeamus, vt legimus. II. Siquid horum, scilicet rituum, quos diuinæ Scripturæ autoritas non præscribit, *tota per orbem frequentat Ecclesia; hoc quin ita faciendum sit, disputare insolentissima insania est.* III. Quæ vero per loca & regiones variantur, liberas habent obseruationes. Iam vero nostra „

quæstio, de communione calicis manifestissime est inter illa, quæ diuina præscribit autoritas: sicut supra ex Euangelistis & ex Paulo demonstrauimus. Et ipse *Augustinus* [f. 319] in principio Epistolæ, ad primum hoc genus expresse refert communicationem corporis & sanguinis Domini. Valeat igitur, quod hoc loco *Augustinus* pronunciat *non esse dubitandum, quin ita facere debeamus, vt legimus.* Alteram vero quæstionem, de ieiunis seu cœnatis *Augustinus* [f. 361] refert ad tertium genus, quod liberas habet obseruationes. Et hoc ita probat: Christus ideo post vltimam cœnam instituit Eucharistiam. *Voluit* enim *vltimum hoc infigere cordibus, & memoria discipulorum. - - Non* autem *præcepit, quo deinceps ordine* (scilicet temporis) *sumetur.* Et addit *Augustinus: Nam si hoc Christus monuisset, vt post cibos alios semper acciperetur, credo, quod eum morem nemo variasset.* Ex Paulo vero diuersum ostendit. Ille enim arguit & emendat eos, qui suis mensis & cibis Dominicam cœnam miscebant. Immensum igitur discrimen est inter illa duo, Eucharistiam non post alios cibos, sed ieiunis dare: & communionem calicis prorsus eripere fidelibus laicis.

4. Constantiensis decreti ratio, est consuetudo: vt Eucharistia laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur, ad euitandum aliqua pericula & scandala, rationabiliter est introducta. Periculum autem intelligunt, ne quid ex calice effundatur. Vnde iudicant, tanta scandala sacrilegii (sicut vocant) nasci, vt propter euitanda pericula & scandala illa, in vniuersum laicis prohibeant vsum calicis. Sed respondemus: Si pericula & scandala illa tanta sunt, & vsque adeo necessario & absolute annexa sunt communioni calicis, vt his malis nulla cautione prouideri possit, nisi vsu Dominici calicis fidelibus laicis prorsus eripiatur, interdicatur & prohibeatur, tota primitiua & vetus Ecclesia sacrilegii insimulanda erit. Et redundabit hæc contumelia in ipsum autorem Sacramenti; qui tale quid instituit, quod sine periculo scandali & sacrilegii in Ecclesia seruari non possit. Si vero hæc pericula non absolute & necessario communioni calicis annexa sunt: alia igitur ratione, & aliis cautionibus occurrere licebit periculis illis, vt non opus sit propterea prorsus abrogare vsum calicis. Nam & sacratum panem in terram posse excidere, *Augustinus* testatur 1. quæst. 1. cap. *Interrogo.* Num vero ideo altera etiam species, atque adeo totum Sacramentum eripiendum erit laicis? Certe præpostera illa sollicitudo & prudentia, quod ideo prorsus prohibetur vsus calicis, ignota fuit veteri Ecclesiæ, vbi pericula talia multo magis metuenda fuissent, quam nunc. Singulis enim aut certe Dominicis diebus tota communitas communicabat; & quidem sæpe in tanta frequentia, quam totam amplissimæ Basilicæ semel capere non poterant, vt eodem die sæpe opus fuerit reiteratione celebrationis Cœnæ Dominicæ: sicut ostendit *Leo* Papa epist. 81. [c. a. f. opp. 436] Dabatur alicubi etiam infantibus Eucharistia: immo sanguinem Christi aliquando communicantes domum secum deferebant, sicut de sorore sua Gorgonia *Nazianzenus* refert. Serapionis puero apud *Eusebium* Eucharistia infusa datur ad ægrotum deferenda. Et quidem etiam ægrotis difficulter deglutientibus, sanguis Christi dabatur, in Canone 76. quarti *Carthaginensis* Concilii, & 11. *Toletano* canone.

πρόφασις igitur, non *αἰτία* est, quod de periculo prætexuerunt Pontificii: immo tale quid non raro in veteri Ecclesia accidit. Apud *Cyprianum* enim serm. 5. de lapsis, [T. I opp. f. 132] diaconus puellæ infanti reluctanti, & os labiis obturanti, de calice infundit, quod tamen mox de pollutis visceribus erupisse legitur. Apud *Chrysostomum* in [d. l.] vestes militum, in sacrarium irrumpentium, sanguis Christi effunditur. Et grauiter quidem Patres tulerunt, quando tale quid accidit: sicut *Augustinus* testatur [1. q. 1.] cap. *Interrogo vos.* Non tamen tam immane sacrilegium esse iudicarunt, vt propterea prorsus abrogandus esset vsus calicis: sed adhibuerunt sollicitudinem & cautiones, quantum quidem fieri potuit, ne tale quid per negligentiam accideret: Nunc vero in hac languida Ecclesiæ senecta, elapsis florentibus Ecclesiæ temporibus, prudentiores hac in parte esse volumus patribus, martyribus, confessoribus, ipsisque adeo Apostolis: immo *ipsa* [Matth. 11 19.] Dei *sapientia a filiis suis iustificatur.* Quid igitur prætextus, aut potius simulatio illa de periculo possit & valeat, contra tam illustria, solida & vrgentia Scripturæ fundamenta, & antiquitatis testimonia, illi etiam, qui a Pontificis partibus non prorsus alieni sunt, non dissimulant.

5. Ratio est, Cum firmissime credendum sit, integrum Christum, corpus & sanguinem, tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri: ideo a laicis tantummodo sub specie panis suscipienda est Eucharistia. Hoc argumentũ repetitur in 3. Tridentino capitulo; eo vsque igitur eius explicationem differemus.

6. Consuetudo hæc diu est obseruata, ergo habenda est pro lege. Hoc igitur pro confesso sumemus, totis mille & quadringentis annis post Christum natum, nullam fuisse in Ecclesia legem, nullam synodalem aut dogmaticam constitutionem, Sacramentum Eucharistiæ a laicis tantummodo sub specie panis esse suscipiendum: sed postremis illis tempori-

poribus, consuetudinem talem, sicut alia multa, paullatim in Ecclesiam inuectam. Quale enim sit, quod dicunt, consuetudinem illam diu esse obseruatam, explicabimus in 2. Trident. cap. Quod vero ad argumentum attinet, scio in politicis hoc valere: sed in Ecclesia verbo, institutioni, præscripto & mandato Dei nulla consuetudo vel debet, vel potest præscribere, aut præiudicare. Et in hac ipsa materia, de calice scilicet *Dominico sanctificando, & plebi ministrando, Cyprianus* argumentum illud plane inuertit. Cum enim Aquarii consuetudinem quorundam, qui ante *Cyprianum* fuissent, pro se allegarent: *Cyprianus* nequaquam vult concedere, consuetudinem illam pro lege esse habendam: sed consuetudini opponit legē Euangelicam, de calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando: inquit enim; *legem Euangelicam & traditionem Dominicam vbique* ita esse *seruandam, vt ab eo, quod Christus & docuit & fecit, non recedatur.* f. 157.

Hæ sunt rationes, & hæc fundamenta Decreti Constantiensis; quibus superstructa primum fuit lex abrogati, erepti, prohibiti & interdicti Dominici calicis. Illas vero rationes ordine in nuda forma recensere volui: vt appareat, quam scilicet graues & iustæ sint, sicut eas Tridentinum capitulum appellat. Deinde vt facta collatione disputationum, quæ de eadem materia post Concilium illud secutæ sunt, consideretur, quomodo subinde alia quæsita sint fundamenta, & quomodo languentibus argumentis noua subinde pharmaca adhiberi curarint Pontificii: vt scilicet forma & specie plausibiliori proponi possent.

ad quas e tractatu Gersonis de communione laicorum.

II. Ad pleniorem autem Constantiensis decreti declarationem pertinet tractatus *Gersonis* de communione laicorum. Memorabile enim est, quod post promulgatum interdictum calicis, cum animaduerterent multis non satisfieri illis rationibus, quibus tanquam fundamentis interdictam prohibitionē suam superstruit, seniores Concilii Constantiensis petierunt a *Ioanne Gersone*, vt is conquireret alias grauiores & firmiores rationes, persuasiones & allegationes, quibus expugnari possint illi, qui ægre ferebant, communionem sub vtraq; specie a Christo institutam, ab Apostolo confirmatam, & a primitiua Ecclesia obseruatam, sibi tam frigidis & ieiunis rationibus, sicut in decreto Constantiensi ponuntur, eripi. Factum fuit hoc biennio post promulgatum decretum. Promulgatio enim facta est, anno Domini 1415. die Iunii 15. *Gerson* vero tractatum suum edidit Constantiæ, anno 1417. die Augusti 20. Et dignum est perpetua memoria ad omnem posteritatem, quod ex illa *Gersonis* annotatione habemus, quæ dictæ fuerint sententiæ a Theologis in Constantiensi Concilio, cum instituta esset deliberatio de rationibus prohibiti & erepti calicis. Ita enim inquit *Gerson*: *Præsentes sunt in hoc Concilio de præclaris Vniuersitatibus tam numero quam merito præcellentes Theologi: vnde dicunt eorum plurimi, qui super hoc fuerunt simul congregati, quod consuetudo,* de non communicando laicos sub vtraque specie, *licite & rationabiliter fuerit introducta, præsertim post multiplicationem fidelium: & hoc propter euitationem multiplicis periculi, irreuerentiæ & scandali circa susceptionem huius benedicti Sacramenti. Pericula autem hæc ita enumerant. I. In effusione. II. In deportatione de loco ad locum. III. In vasorum sordidatione, quæ deberent esse sacrata, nec passim tractata & tacta a laicis. - - - IIII. In barbis longis virorum. V. In conseruatione pro infirmis, posset enim acetum in vase generari, - - addito quod in æstate bibliones aut muscæ generarentur, - - quandoque etiam putresceret. VI. Fieret multis quasi abominabile ad bibendum, quando multi alii præbibissent. VII. In quo vase fieret consecratio tanti vini, quantum requireretur in Paschate pro aliquot millibus personarum. VIII. Damnum esset in sumptuositate vini: alibi enim vinum vix inuenitur, alibi care comparatur. IX. Esset periculum in congelatione. X. Induceretur inde periculum falsæ credulitatis, quasi tanta esset dignitas laicorum circa sumptionem corporis Christi, sicut & Sacerdotum. XI. Existimaretur semper fuisse & esse necessaria communio calicis.* Et ita peccassent omnes clerici, doctores & prælati, qui diuersæ consuetudini se non opposuerunt voce & scriptis. XII. *Putaretur virtus & efficacia huius Sacramenti esse magis in sumptione, quam in consecratione. XIII. Sequeretur, Ecclesiam Romanam non rite sentire de Sacramentis, nec esse in hoc imitandam. XIIII.* Sequeretur, *Constantiense Concilium in fide & bonis moribus errasse. XV. Esset occasio schismatum in Christianitate.*

T. I. opp. f. 528. 329

sit enumeratio periculorum, ob qua vsus calicis laicis sit interdictus.

quibus breuiter expensis.

III. Has fuisse rationes Theologorum in Concilio Constantiensi, ex *Gersone* didicimus. Nec vere opus est, singulis addere peculiares refutationes; pleræque enim tales sunt, quarum nunc ipsos Pontificios pudet. De periculo effusionis supra diximus. De periculo deportationis, reseruationis, item de vasorum contrectatione, facilis est responsio. Christus enim, sicut *Origenes* recte inquit, panem sacratum & poculum benedictionis non iussit seruari in crastinum, sed dixit: *Accipite, edite & bibite.* Humanæ igitur traditiones sunt. Et quia propter seruandas illas traditiones, vsus calicis, qui habet

institutionem & mandatum Christi, laicis prohibetur & eripitur: recte igitur huc accommodatur responsum Christi, Marc. 7, 8. *Relinquentes mandatum Dei, tenetis traditiones hominum.* Item: *Irritum facitis mandatum Dei, vt traditionem vestram seruetis.* Et sapiens antiquitas, quæ & panem & poculum sacratum ad infirmos & absentes deportauit, & in hunc vsum alicubi & aliquando per tempus non longum reseruauit, de periculis illis non ita fuit sollicita, vt propterea vsum calicis abrogaret. Noua igitur & sera est hæc Pontificiorum prudentia, orta demum post annos 1400. Et nihil horum periculorum timendum esset, si relictis hominum traditionibus, poculum benedictionis non reponeretur, sed iuxta Christi institutionem statim dispensaretur. De vasis capacitate apud veteres nulla ne nata quidem fuit quæstio: cum tamen sæpius communicantium tanta esset frequentia, vt eam ne amplissimæ quidem Basilicæ capere possent: sicut ostendit *Leo* ad Dioscorum, Epistola 81. Porro quam ridicula est ratio, de longis barbis virorum? Certe in primitiua Ecclesia, non omnes fideles fuerunt imberbes. Et inter ipsos Apostolos (si vera est *Nicephori* descriptio) Petrus habuit *crispam & densam barbam.* Quod si omnino alterum faciendum esset, nonne potius longæ virorum barbæ resecandæ essent, quam vsus Dominici calicis prohibendus? Quid vero de barbis in femellis fingunt, cum & illis poculum Domini denegent? Et hæc scilicet vna est de iustis & grauibus illis caussis, quas Tridentinum Concilium celebrat. Eiusdem grauitatis & iustitiæ est ratio de sumptuositate vini: & quod abominabile quiddam sit, si ex vno poculo multi bibant. Valde delicata igitur iam facta est Ecclesia, cum antiquitas sæpe repetat, signum & tesseram esse Ecclesiasticæ vnitatis, quod omnibus vnum poculum proponitur, sicut *Chrysostomus* inquit. Illa vero ratio non tantum lenis & ridicula, sed prorsus falsa est, quod dicunt, laicis ereptum esse vsum calicis, vt in sumptione corporis Eucharistiæ maior sit dignitas Sacerdotum, quam laicorum. Paulus enim docet, in Christo Iesu credentes omnes esse *vnum*, Galat. 3, 28. Et hæc ratio iamdudum quasi ex professo est explosa a *Chrysostomo*, Homil. 18. in 2. Corinth.

v. 9. *s. opp. 436.* *l. 2. c. 37. f. 129.* *T. V. in N. T. f. 674.*

In postremis vero rationibus ingenue fatentur Theologi Constantiensis Concilii, quæ præcipua & principalis caussa sit, quod tam pertinaciter digladientur de illa prohibitione calicis: ne scilicet errasse videantur clerici, doctores, prælati, Romana ecclesia, & Concilium Constantiense. Et hanc rationem Lector bene obseruet.

Profecto nisi idoneus testis esset *Gerson*, vix crederet aliquis, tam leues, tam frigidas, tam futiles & ridiculas rationes a Theologis, ex præcipuis Vniuersitatibus totius Christiani orbis congregatis, in re tam graui & seria propositas fuisse.

Quando igitur Pontificii in hac disputatione titulum vniuersalis Concilii, tanquam caput Gorgonis, obiiciunt, opponatur ipsis denudata turpitudo rationum & fundamentorum, ex quibus extructum est decretum illud Constantiensis prohibitionis. Et quidem ipse *Gerson* rationibus illis, indignis appellatione Theologica, non satis fidit: ideo alias ipse a senioribus Concilii rogatus conquisiuit, quæ, quales in tali caussa esse possint, nude & simpliciter tanquam in tabella spectandas proponam: hoc potissimum consilio, vt ex collatione Lector consideret, quid ex *Gersonis* schola Tridentini mutuati sint: & quomodo easdem rationes alia specie, tectius scilicet & callidiori artificio, proponant. Hæc collatio aliquem postea habebit vsum.

Prima igitur *Gersonis* ratio hæc est: Circa institutionem & ministrationem Sacramentorum quædam sunt de necessitate Sacramenti, & de iure diuino: vt scilicet consecratio fiat per talem verborum formam, & in tali materia panis. Quædam vero tantummodo sunt de necessitate præcepti Ecclesiæ, & de iure humano sepositiuo: vt scilicet consecratio fiat in azymo, in templo seu altari sacrato, cum talibus vestibus, cum lumine, cum Epistola & Euangelio: item ieiuno stomacho. Talia enim non sunt inuariabilia, & ab Ecclesia possunt immutari. Et inter hæc ponit etiam vsum calicis: hoc est, vsum calicis, qui habet verbum, institutionem, præscriptum & mandatum Filii Dei, in eodem loco & gradu ponit, cum Pontificio vestitu missificatorum, cum accensis cereis, cum lampadibus certo ritu excantatis, &c.

Sequuntur rationes Gersonis. *Tom. I. opp. f. 525.*

Secunda: Sumptio Eucharistiæ sub vtraque specie a laicis nunquam fuit præcepti iuris diuini: attamen dum fiebat, præcipiente vel permittente, vel consulente Ecclesia, bene fiebat. Nunc vero dum certa ratione inoleuit opposita consuetudo per Ecclesiam laudata & iussa: sumptio talis est temeraria, præsumptuosa, scandalosa, seditiosa, & ex consequenti, æternæ damnationis inductiua. Iucundum erit postea videre, quomodo eadem argumenta a Tridentinis, non in tam aperta & crassa forma, sed subtiliori artificio limitata proponantur.

f. 526.

Tertia: Christus Ioan. 6, 53. dicit: *Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis sanguinem eius, non habebitis*

vitam

vitam in vobis. Sed ibidem mox dicit: *Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.* Ergo communio sub vtraque specie non est necessaria: sed sufficit, si tantummodo sub specie panis sumatur. Idem argumentum in 1. Tridentino cap. repetitur.

f. 527. Quarta: Spiritualis manducatio & bibitio semper est necessaria. In paruulis vero, & in casu necessitatis, tota communio Sacramentalis non cadit sub necessitate salutis. Ergo pars eius, scilicet vsus calicis, potest etiam extra necessitatem adultis laicis prohiberi & eripi. Hoc argumentum primus Tridentinus Canon recte notat, cum inquit: *Ex necessitate salutis,* &c.

Quinta: *Gerson* agnoscit, quam male sonet in piorum auribus, quod decretum Constantiense, cum concedat Christi institutionem præscribere vsum vtriusque speciei, tamen illam clausulam opponat: *Hæc non obstante,* &c. ideo varia quærit pharmaca, vt languenti huic argumento prudens aliquod pharmacum iuxta *Euripidem* abhibeat. Summa f. 521. vero huc redit: Scripturam sacram non esse ita recipiendam nude & in solidum, contemptis aliis traditionibus hominum, quin debeat ad veram intelligentiam habendam, iuribus humanis, & canonibus, & decretis, & glossis Doctorum frequenter & humiliter vti. Immo expositionem Scripturæ a veteribus traditam recipere interpretationem recentiorum. Et tandem concludit, Scripturam in sui expositione finaliter resolui in autoritatem & consuetudinem vniuersalis Ecclesiæ.

Hanc *Gersonis* sententiam, postea *Nicolaus Cusanus* apertius & crassius explicauit Epist. 2. ad Boemos: inquit enim; f. 534. » Scripturas ad tempus adaptari, & varie » intelligi, ita vt vno tempore, secundum » currentem vniuersalem ritum exponan» tur: mutato vero ritu, iterum senten» tia mutetur.

Huius argumenti neruos retinent quidem Pontificii: sed in tanta luce Euangelii non audent illud in tali forma proponere, sed aliis artificiis institutionem Christi eludunt, sicut postea ostendemus.

f. 525. 527. Sexta: Videt *Gerson,* & hoc non parum habere incommodi, quod decretum Constantiense videatur simpliciter concedere, in primitiua Ecclesia, in conuentibus Ecclesiasticis, fuisse communem & vniuersalem vsum communionis sub vtraque specie. Et quamuis hoc *Gerson* negare, & contrarium siue testimoniis siue exemplis docere non potest: addit tamen, probabilius videri, quod hæc obseruatio nunquam a tempore Doctorum communius apud omnes extiterit. Et hæc *Gersonis* commonefactio excitauit Pontificios procuratores nostri temporis, quod aliqua talia exempla, quibus hoc probare in speciem conantur, conquisierunt: ne scilicet opus amplius sit fœda illa clausula: *Hoc non obstante.*

Septima: Quando antiquitatis testimonia & exempla testantur, populum fidelem debere bibere sanguinem Christi: dicit *Gerson,* hæc exponenda esse de Sacerdotibus, qui celebrant pro toto populo: f. 517. vt populus dicatur sanguinem Christi bibere, quia ministrantes pro eis illum bibant: quia scilicet (sicut *Gabriel Biel* dicit) sacerdos est *os Ecclesiæ.* Hæc ratio talis est, quod nemo ex Pontificiis iam aperte & in tali forma, illa vti audet. f. 523.

Octaua: *Augustinus* licet de communicatione laicorum sub vtraque specie sæpius tanquam necessaria loquatur: innuitur tamen dixisse: *Crede & manducasti.* Et eodem modo dicere potuit: *Crede & bibisti.* Ergo communio laici sub vini specie non est necessaria: sed prohibito vsu calicis, potest lex constitui, vt Eucharistia a laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur. Sed multo plus est in hac conclusione, quam in præmissis. *Augustinus* enim in illo dicto nihil quicquam vel Tract. 25. in Ioan Tom. 12. opp. f. 148. somniauit, de mutilanda & mutanda testamentaria Filii Dei institutione. Sed disputat, Christum in concione Ioan. 6. non loqui de Capernaitica laniena corporis sui, sed de spirituali manducatione, quæ fit per fidem: inquit enim; *vt quid paras dentes, & ventrem? Crede, & manducasti.* II. Dictum illud recte accommodatur ad salutarem sumptionem Eucharistiæ, ad quam fide accedere oportet. III. Vsurpatur etiam de casu necessitatis, quando scilicet non potest haberi copia Sacramentalis comunionis, tunc enim valet illud *Augustini: Crede & manducasti.* Inde vero nulla ratione sequitur Constantiensis conclusio. Et si tale quid inde sequeretur, non Dominici calicis, sed panis Eucharistici vsus abrogandus & prohibendus esset: nec laicis tantum, sed vniuersaliter omnibus: generaliter enim *Augustinus* dicit, *Crede & manducasti.*

Prima vero & vltima *Gersonis* ratio hæc est: Inuocandum potius esse auxilium brachii sæcularis, f. 530. quam per ratiocinationes agendum, cum determinatio Concilii iamtransierit in rem iudicatam. Item, in expugnatione diuersium sententium, proficere videretur, si Imperator acciperet factum illud prosequendum & f. 527. terminandum, cum potentia etiam brachii sæcularis. Ita *Gerson.* Et notetur, hanc esse primam & vltimam Constantiensem probationem quia videtur valde esse compendiaria. Diserte etiam se declarat *Gerson,* contra quos disputet. Dicit enim, *asserentes talem sumptionem* f. 520. *Eucha-*

Eucharistia esse licitam & vtilem laicis, tantum errare, quantum illos, qui dicunt eam esse necessariam, de necessitate præcepti diuini & iuris indispensabilis.

Et hæ sunt rationes, tempore Constantiensis Concilii disputatæ & propositæ, quando primum nata est iniusta & impia illa lex interdicens, prohibens & eripiens laicis vsum Dominici calicis, contra institutionem Christi, contra traditionem Apostolorum, & obseruationem primitiuæ Ecclesiæ.

ARTICVLVS IIII.

Argumenta Basiliensis Concilii.

I. MOx vero post 20. ferme annos, in Basiliensi Concilio eadem prohibitio repetita & confirmata fuit. Et operæ pretium est obseruare, quomodo tunc statim quædam rationes Constantiensis Concilii, vt nimis aperte & crasse expositæ, cœperint alia forma proponi.

Primo enim, quia sentiebant pias aures Constantiensi illa clausula non immerito offendi: Licet Christus instituit sub vtraque specie, *hoc tamen non obstante*, consuetudo, &c. rationem illam paullulum immutatam, ita proponunt: Laicos & clericos non conficientes non astringi ex præcepto Domini ad sumptionem vtriusque speciei. Illam vero correctionem ex *Gersonis* commonefactione sumpserunt: quam etiam Tridentinum Concilium imitatur, sicut suo loco explicabimus.

II. Nec illa forma Constantiensis argumenti placuit Basiliensibus: Licet in primitiua Ecclesia Eucharistia a fidelibus sub vtraque specie susciperetur: *hoc tamen non obstante*, &c. Basiliense igitur Concilium argumentum illud ita format: Ecclesia ordinare habet, quomodo ministretur hoc Sacramentum, prout pro reuerentia ipsius Sacramenti, & salute fidelium viderit expedire. Et hoc argumentum quomodo in 2. Tridentino cap. repetatur, postea videbimus.

III. Modo iuxta ordinationem seu obseruationem Ecclesiæ communicarint, siue sub vna, siue sub vtraque specie, proficit digne communicantibus ad salutem. Quare vero non potius iuxta ordinationem Christi, & traditionem Apostolorum, quam primitiua Ecclesia religiose secuta est? Cogitetur autem quæso, quid sit salutem promittere illis, qui relinquentes mandatum Dei, tenent traditiones hominum: immo qui abrogant mandatum Dei, propter suas traditiones, Marc. 7, 9. Ad dignam certe communicationem omnino requiritur fides. Sed *fides ex auditu, auditus vero per verbum Dei.* Ergo vbi a verbo Dei disceditur, non potest esse vera fides. Et *Cyprianus* disputans de *calice* Domini *sanctificando, & plebi ministrando*, ad illos, qui ab eo quod Christus magister fecit, docuit & præcepit, humana institutione decedunt, accommodat illud Esaiæ, *Frustra colunt me mandata & doctrinas hominum docentes.* Memorabile vero est, quomodo illam Basiliensem rationem *Iacobus Zieglerus* contra Waldenses amplificarit & illustrarit; hæc enim sunt eius verba, de communione sub vna specie: *Hunc panem sub obedientia Romana Ecclesia manducamus, certi, quia ob hoc obsequium fidei viuemus in æternum.*

Rom. 10, 17.

IIII. Sub vna specie integre est totus Christus: ergo altera potest vel omitti, vel abrogari & prohiberi.

V. Consuetudinem non vetustissimam vnius speciei Basilienses censent pro lege habendam propter has caussas. I. Quia est rationabiliter introducta. Rationes vero sunt tales, sicut illas ex descriptione *Gersonis* supra recensuimus. II. Quia diutissime est obseruata. Hoc vero ostendemus falsum esse, in explicatione secundi Tridentini capituli. III. Quia est a Doctoribus commendata. Intelliguntur autem non Doctores veteris & purioris Ecclesiæ, sed qui tunc in scholis regnabant; quam graues vero fuerint ipsorum commentationes, ex *Gersonis* annotatione iam didicimus

ARTICVL. V.

Argumenta nostro tempore disputata, pro mutilatione communionis.

Hæc quidem subtiliori artificio excogitata sunt.

I. VEniamus iam ad nostrorum temporum disputationes: vbi accensa rursus, singulari Dei beneficio, luce verbi Dei, necessitas imposita fuit Pontificiis, vt ex Scriptura quærerent prætextum aliquem huius mutilationis. Et quia videbant, in hac luce verbi Dei non amplius locum habere clausulam illam, *Hoc non obstante*, nouo igitur & subtiliori artificio formandæ fuerunt rationes. Non autem integras illas disputationes retexemus, sed tantum monstrabimus, ex collatione, quomodo subinde requisita sint alia & noua fundamenta, cum priora ne ipsis quidem Pontificiis satisfacerent: & quomodo veteres rationes nouo artificio limatæ, alia subinde specie reformatæ sint. Id quod euidens indicium est, caussam quam Pontificii procuratores in hac disputatione sustinent, esse malam, dubiam, infirmam, languentem & ruinosam. Quæ enim noua nunc comminiscun-

nituntur fundamenta, non sunt illa, ex quibus extructum primum fuit decretum huius mutilationis: sed conductitii rhetores sophistico artificio talia post factum excogitant, vt illi parti, cui operam suam elocarunt, liberaliter inseruiant, & quoquo modo satisfaciant. Illa igitur tantum, quæ nostris temporibus a procuratoribus regni Pontificii, seu noua, seu renouata, in hac disputatione proposita sunt, breuiter notabimus.

II. Et primo hoc obseruetur. Quia in Scriptura extat manifesta, & certa descriptio testamentariæ institutionis Filii Dei, viderunt illam lucem non posse hoc quidem tempore animis hominum eripi, si cum Constantiensi Concilio dicatur: *Hoc non obstante*, vel, si cum Basiliensi Concilio sine probatione fingatur, non omnes fideles illo mandato Christi constringi. Quærendus igitur fuit prætextus ex detortis quibusdam Scripturæ sententiis, an hoc forsan artificio, tenebræ possent simpliciorum oculis obduci. Vel certe vt illud assequerentur, quod *Augustinus* contra litteras Periliani inquit: Ambigua & peregrina testimonia *malam caussam vel moras faciendo sustentant*. (de vnit. eccl. c. 19. f. 373.)

III. Et quidem cum tempore Concilii Constantiensis & Basiliensis, in Scriptura nulla potuerint argumenta inuenire, excepto 6. cap. Ioannis, recentibus Pontificiæ turpitudinis patronis tanta suppetit argumentorum copia, vt etiam ex veteri Testamento probare (si Dis placet) possint, fidelibus laicis eripiendum esse vsum Dominici calicis. *Osius* enim in confessione Petricouiensi, ita argumentatur: Sicut in veteri Testamento discrimen inter sacerdotes & laicos tale erat, quod populus de sacrificiis, quæ erant in materia solida, simul edebat, de libaminibus vero, quæ liquoribus constabant, non populo, sed solis sacerdotibus fas erat bibere, Leuit. 2, 3. 6, 16. seq. ita in nouo Testamento laicis prohibendus est vsus Domini calicis, vt sit idem discrimen inter sacerdotes & laicos, quod fuit in veteri Testamento. Atqui in veteri Testamento non Sacerdotes ad propugnandam & illustrandam ordinis sui dignitatem hoc constituerant, sed Dei erat ordinatio. In nouo vero Testamento Filius Dei cœnam instituit communem omnibus fidelibus, hoc est, discipulis suis, in qua calix Domini, pari conditione cunctis traditus est, sicut *Theophylactus* in 10. ad Ebr. inquit. Et de vniuersa Ecclesia Paulus inquit? *Omnes in vnum spiritum potati sumus.* (1. Cor. 12. 13.) Non ergo sequitur: In veteri Testamento fuit ex Dei ordinatione, in participatione sacrificiorum, tale discrimen inter sacerdotes & populum. Ergo licet communionem Eucharistiæ Christus instituerit, Apostoli tradiderint, primitiua Ecclesia seruarit sub vtraque specie, tamen vt discrimen illud veteris Testamenti eodem modo extet etiam in nouo Testamento, mutanda potius per homines, & mutilanda erit testamentaria institutio Filii Dei. Quasi vero nullum deberet discrimen esse inter tempora veteris & noui Testamenti. Quid igitur est abrogatio veteris Testamenti, si ideo mutanda est institutio Christi, vt nullum sit discrimen inter vetus & nouum Testamentum? Et quid opus est prolixa refutatione, cum argumentum illud, in illa ipsa plane forma, quasi ex professo reiectum atque explosum fuerit, in vera & puriori antiquitate, præcipue vero a *Chrysostomo* Homil. 18. in 2. Epist. ad Corinth. cuius verba supra annotauimus. Veteres etiam ex vsu Mannæ, & aquæ ex petra probarunt vsum vtriusque speciei communem esse omnibus fidelibus in nouo Testamento.

IIII. Illud vero egregium est, quod *Eccius* in locis communibus sacrilegium erepti calicis iustificat inde, quod Dominus prædixerit de posteris Heli: *vt quicunque venerit ad sacerdotem, ei dicat: Dimitte me, obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis.* (1. Sam. 2. 36.) Bella mehercle consequentia, maledictum & supplicium, quod propter atrocia scelera Deus posteris Heli minatur, trahere ad vniuersum fidelem populum in Ecclesia, & quidem ita, vt propterea fidelibus laicis beneficium & priuilegium Dominici calicis, a Christo ipsis indultum & ab Apostolis traditum, prohibeatur & eripiatur. Digna profecto est Ecciana hæc ratio, quæ referatur inter argumenta Theologorum Constantiensis Concilii, quæ supra recitata sunt. Qualis enim caussa est, quam defendunt, tales etiam sunt rationes.

V. Sed audiamus porro, quas ex nouo Testamento rationes proferant, quibus clarissima verba institutionis eludere conantur. *Eccius* inter cetera argumenta, allegat etiam sententiam Pauli, 1. Cor. 5. *Pascha nostrum immolatus est Christus. Epulemur itaque in azymis sinceritatis & veritatis.* (1. Cor. 5. v. 7. 8.) Quia ibi mentio fit epulationis, & non bibitionis: item azymorum, & non vini, fingit igitur se probasse, Paulum tradidisse Corinthiis, in communione Eucharistiæ vsum vnius tantummodo speciei. Singulari vero Dei iudicio factum esse interpretor, quod tales patronos, & tales rationes sortita est impia mutilatio cœnæ Dominicæ. Certe si alias non constaret, ipsa rationum & argumentorum qualitas ostendere posset, qualis sit caussa illa, quam defendunt Pontificii. Quod enim Paulus Corinthiis tradiderit vsum vtriusque

vtriusque speciei, manifestissimum est, 1. Cor. 11. (v. 23. sq.) Et tamen tam perfricta frons est in procuratoribus regni Pontificii, vt non vereantur contrarium de Paulo fingere: idque testimonio plane nihil ad rem faciente. Vt enim Eccio hoc largiamur, quod iuxta suum morem verbum ἑορτάζωμεν pro epulatione interpretatur: certe de cœnæ Dominicæ vel vna vel vtraque specie sumenda, in illa sententia Paulus plane nihil loquitur: immo diserte se declarat, quod non loquatur, de azymis triticeis vel materialibus, dicit enim, *In azymis sinceritatis & veritatis.* Immo ipsos fideles vocat *azymos.* Quin igitur ex illo loco *Eccius* vsum etiam sacrati panis ex cœna Dominica aufert, vt Christiani seipsos deuorent, quia sunt azymi. Et tamen propter tales rationes volunt nos abiicere clarissima verba institutionis cœnæ.

Aliud ex Matth. 6, 11.

VI. Eiusdem dexteritatis est hæc *Eccii* ratio. Quotidie oramus: *panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.* Miretur forsan Lector, quo artificio petitio illa Dominicæ orationis accommodari possit ad defensionem mutilationis Cœnæ Dominicæ. Sed dicam tibi: Inquisitor quidam hæreticæ prauitatis scripsit contra Valdenses. Is argumentum hoc ita format. Veteres testantur, Apostolos in celebratione cœnæ Dominicæ adhibuisse recitationem orationis Dominicæ. Sed in illa tantum fit mentio panis non etiam vini. Apostolicum igitur est laicis prohibere & eripere vsum Dominici calicis. Et per consequens: licet Christus cœnam suam instituit, sub panis & vini specie: Ecclesia tamen inde vsque ab Apostolorum temporibus, orationem Dominicam direxit contra illam Christi institutionem, petens abrogationem & prohibitionem Dominici calicis, vt tantum sub vna specie communicaretur. Petit enim panem tantum. Illam vero precationem Ecclesiæ Deus vsque ad Constantiense Concilium, hoc est, per annos 1400. non exaudiuit. Ita ergo Christus in oratione Dominica docuit orare, contra communionem sub vtraq; specie: & quidem biennio ante, priusquam cœnam Dominicam institueret. Quomodo igitur Romanus Pontifex iam quibusdam nationibus concedit vsum vtriusque speciei, si pugnat cum oratione Dominica, qua panem tantum petimus? Num vero oratio Dominica laicis tantum præscripta est? Quid si sacerdotes dum celebrant, etiam orant, *Panem nostrum,* &c. Ergo & illis eripiendus erit vsus calicis.

VII. Et hæc cum tam absurda sint, non veretur tamen Concilium Tridentinum, omnes illas rationes ex vna fidelia dealbare, quod scilicet sint *graues & iustæ:* cum certissimum sit, petitionem illam Dominicæ orationis non loqui de cœna Domincia. Et licet veteres quidam allegoriam inde extruant: nota tamen est regula, ex allegoriis non facienda esse dogmata, quæ non sunt in aliis certis & manifestis Scripturæ locis fundata. Multo minus igitur admittenda erit allegorica probatio, contra manifesta verba testamentariæ institutionis Filii Dei. Et allegoria illa si obstinate vrgeatur, simpliciter tollet vtramque speciem Eucharistiæ. Sicut enim non facit mentionem vini, ita nec de substantia, nec de specie panis materialis petitionem illam allegoria vult intelligi. Et veteres, qui allegoria illa vsi sunt, nihil minus cogitarunt quam de prohibendo, abrogando & eripiendo vsu Dominici calicis. Et in veteri Ecclesia ne septem quidem illi dormientes de argumentatione ista ex oratione Dominica contra verba institutionis quicquam somniarunt.

Sed propius pedem conferunt Pontificii, demonstraturi ex Scriptura communionem sub vna specie, Paulo & reliquis Apostolis, immo ipsi Christo & vsurpatam & probatam fuisse. Hoc vero est artificium illud, quod Constantiensi & Basiliensi Conciliis prorsus ignotum fuit.

Aliud argumentum Coloniens. Iesuitarum, ex 1. Cor. 10, 16. 17.

VIII. Ex Paulo igitur *Colonienses Iesuitæ* ita argumentantur, 1. Cor. 10, 16. vbi fit mentio *frangendi panis,* & *benedicendi calicis,* ponitur vtraque species. Mox vero postea, vbi ad participationem seu sumptionem ventum est, dicit: *Omnes ex eodem pane participamus.* (v. 17.) Sacerdotibus igitur consecrantibus vtraque species debetur, laicis vero vna tantummodo sufficit. Hoc vero Ecclesiæ ignotum fuit, tempore veteris interpretis, qui habet: *Omnes de vno pane & de vno calice participamus.* Et Tridentinum Decretum edicit, veterem & vulgatam illam editionem esse habendam pro *authentica,* quam *nemo reiicere, quouis prætextu audeat vel præsumat.* Qui fit igitur, quod hoc in loco vetus editio a Pontificiis non habetur pro authentica: sed reiicitur hoc prætextu, quod Græcus textus ibi non facit mentionem calicis? Sed intelligat Lector, Decretum hoc velle: Quando vetus editio suffragari videtur erroribus, & abusibus regni Pontificii, vt tunc habeatur pro authentica, quando vero illis repugnare iudicatur, tunc libere posse eam reiici.

Sed ad rem ipsam respondeamus. Paulus describens morem communionis in Ecclesia Corinthiaca (Dicit enim, *tanquam intelligentibus loquor*) (v. 15.) meminit & panis & calicis Domini. Formaturus vero argumentum ex communione Eucharistiæ, quod accommodet ad disputationem de idolo-

idolothytis, satis habet ex vna parte id sumpsisse. Non quod vnius tantum partis sumptio vsitata fuerit apud Corinthios: mox enim illis, quos dehortatur ab idolothytis, inquit: (v.21.) *Non potestis poculum Domini bibere, & poculum dæmoniorum*, &c. Non autem ad solos ministros Ecclesiæ pertinet hæc disputatio Pauli de idolothytis. Et cap. 12. inquit: (v.13.) *Omnes in vnum Spiritum potati sumus.* Clarissime vero cap. 11. (v.23.seq.) describitur, quod Corinthiis Paulus tradiderit vsum vtriusque speciei. Nihil igitur Pontificiorum mutilationi patrocinatur sententia illa Pauli, sicut Græce legitur.

(Vnd quorundam ex 1. Cor. 11,27.) IX. Quidam ex particula disiunctiua, apud Paulum 1. Cor. 11, 27. argumentum formant contra vsum vtriusque speciei. Paulus enim dicit: *Qui comederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne.* Sed in disiunctiuis satis est, alteram partem poni. Paulum ergo liberum facere fingunt, siue sub vna, siue sub vtraque specie Eucharistia sumatur. Sed facilis & plana est responsio. Si in verbis institutionis, & in illis locis vbi disponitur & describitur forma cœnæ Dominicæ, Scriptura vteretur particulis disiunctis, non parum certe roboris haberet argumentum. Iam vero Paulus recitans institutionem Christi, vtitur particula copulatiua, inquit enim: (v. 25.) *Similiter & poculum*, &c. Secundo, repetens suam traditionem, quomodo Christi institutionem ad vniuersam Ecclesiam accommodarit, & quomodo præscripserit formam celebrandæ Cœnæ Dominicæ, vtitur aliquoties particulis copulatiuis. Tertio, describens vsum communionis in Ecclesia Corinthiaca, vtitur etiam copulatiua particula. Hæc adeo sunt manifesta, vt argumentum illud de particula disiunctiua in altera sententia valde paucis inter ipsos Pontificios probetur. Neque enim Paulus in illa sententia præscribit, disponit aut præcipit de modo communionis, id quod in aliis sententiis per particulatiuam facit: sed loquens de digna & indigna sumptione, vtitur disiunctiua particula, vt ostendat, parem reuerentiam vtrique parti deberi, & pluribus modis posse reatum incurri in sumptione Eucharistiæ; vtram enim partem quis contumelia affecerit, reus erit. Et recte retorquetur hoc argumentum in ipsos aduersarios. Quia enim, iuxta *Ambrosii* sententiam, indignus est Domino, qui aliter celebrat hoc mysterium, quam a Christo traditum est, qui ergo in vna parte seruant institutionem Christi, in altera vero eam violant, mutant & mutilant, non releuantur vllo prætextu. Disiunctiua enim particula ostendit, eos incurrere reatum, qui siue in vsu panis, siue in vsu calicis, præter & contra institutionem agunt. Disiunctiua igitur illa particula apud Paulum non probat aut confirmat Pontificiam mutilationem, sed acriter eam taxat & damnat, & monstrat fontes refutationis præcipui Pontificii argumenti, quod scilicet satisfiat institutioni Christi, si vna species digne sumatur, cum Christus integer & totus sub vna etiam specie adsit. Paulus vero pronunciat incurri reatum, quando aliquid contra institutionem committitur, siue in panem, siue in poculum Domini.

X. Sed quicquid sit de traditione Pauli, & de consuetudine Paulinarum Ecclesiarum: dicunt ab aliis Apostolis communionem sub vna specie, & traditam & seruatam fuisse. Sed quibus quæso documentis hoc probant? *Roffensis* ex apocrypho Euangelio secundum Hebræos (confess. assert. art.17. f. 474.) citat, Christum post suam resurrectionem Iacobo Iusto porrexisse Eucharistiam, sub panis tantummodo specie. Et ex Legenda citat, (ibid.) Christum Dionysio Sacramentum hoc ministrasse sub sola panis specie. Et inde habere originem communionem sub vna specie. Sed quia non apocryphorum commenta, nec fabularum figmenta quærimus, sed Scripturam flagitamus: ideo alius quærendus fuit prætextus. *Osius* igitur affirmat, (f.50.) quicquid Paulus vel tradiderit vel fecerit de vtraque specie, Iacobum certe in Hierosolymitana Ecclesia & tradidisse & seruasse communionem sub vna tantum specie. Quia Actorum 2, 46. in descriptione (aliud idem argumentum ex loco Act. 2,46.) exercitiorum Hierosolymitanæ Ecclesiæ recitatur *fractio panis*, & nulla ibi fit mentio vini. Quia vero animaduertit *Osius*, quantum incommodi habeat, si ponantur contraria docuisse Paulus & reliqui Apostoli: cum quidem inter illos, qui Paulo dextras consensionis ante conscriptam Epistolam ad Corinthios dederant, Iacobus etiam fuerit, Galat. 2, 9. Ideo fingit Iacobum hoc fecisse in Hierosolymitana Ecclesia, non quod contrarius esset Paulo, sed vt ostenderet, liberum esse communicare siue sub vtraque, siue sub vna specie. Sed expendamus, an tantum sit argumenti huius robur, quo institutionem cœnæ mutilare possint Pontificii. Quia enim verba institutionis Christi, & Paulinæ traditionis clarissima sunt: si ab illis nos dimouere volunt, necesse est, vt argumenta, quibus illud efficere volunt, longe sint clariora, certiora & firmiora, quam ipsa institutio. Sed descriptio Act. 2, 46. non satis aperte, certo & firmiter ostendit, an de vulgaribus epulis, an vero de cœna Dominica, locus iste intelligendus sit. *Chrysostomus* enim fractionem panis, Act. 2. (2. hom. in Act. 11.7. f.67.T. 11.in N.T.) 46. & 20, 7. non interpretatur de administratione cœnæ Dominicæ, sed de

vulgari & quotidiano cibo. Et *Oecumenius* colligens Græcorum interpretationes, de vulgaribus cibis locum illum interpretatur: quod scilicet significetur vilis & parabilis victus sine deliciis, eo quod Lucas dicit, ipsos frangentes panem sumpsisse cibum. Et quidem Græcus textus non obscure ostendit, mentionem fieri de tali fractione panis, quæ ad cibum seu alimentum pertineat. Dicit enim, per diem in templo congregatos fuisse fideles ad auditum verbi: postea in domibus fregisse panem ad alimentum. Ita enim loquitur: κλῶντες ἄρτον μετελάμβανον τροφῆς, hoc est, *Frangentes panem sumebant alimentum.* Quis igitur sanæ mentis, propter locum ambiguum & obscurum, a clarissima luce verborum Christi & Pauli se dimoueri patietur? Certe si tempore Constantiensis & Basiliensis Conciliorum iudicatum fuisset, vsum vnius tantum speciei ex illo loco vel specie aliqua posse probari, non intermissum fuisset hoc argumentum: nec opus fuisset vel frigidis aliis rationibus, vel flagitiosa illa clausula: *Hoc non obstante.* Nulla igitur firma & manifesta est certitudo argumenti, quod contra communionem sub vtraque specie ex loco Actor. 2,46. sumitur.

Non ignoro autem, veteres quosdam fractionem illam panis, Act. 2,46. intelligere de celebratione Eucharistiæ. Quam interpretationem non reiicio, maxime quia Act. 20,7. vna Sabbati, cum Paulus concionaturus esset, dicitur Ecclesia conuenisse ad frangendum panem, quod *Beda* ex *Augustino* interpretatur de celebratione mysteriorum. Sed ne hoc quidem modo illa fractio panis patrocinabitur Pontificiæ mutilationi, id quod tribus firmissimis argumentis probabo.

Quæ obiectio de fractione panis, Actor. 2. tribus argumentis refutatur.

I. Nullus ex omnibus veteribus fractionem illam panis ita interpretatus est, quod Apostoli vnam tantum Eucharistiæ speciem, altera prætermissa vel abrogata, fidelibus in Ecclesia dispensarint: multo minus hoc dogma inde extruxerunt, verba institutionis de calice non pertinere ad laicos, sed illis vel posse vel debere vsum Dominici calicis prorsus interdici, prohiberi & eripi. Certus sum, ex tota vera antiquitate tale nihil posse proferri. Status igitur quæstionis non proprie hic est: An veteres quidam fractionem panis, Actor. 2,46. de celebratione Eucharistiæ intellexerint: sed, an docuerint Apostolos vnam tantum partem Eucharistiæ laicis præbuisse, abrogata & erepta altera? Et quidem, an inde extruxerint dogma Pontificiorum, de mutilanda institutione? II. Pontificiorum axioma est, sacrilegium esse, si sacerdos celebrans consecret non vtramque speciem, sed panem tantum. Si igitur Actor. 2,46. quia tantum panis exprimitur, ideo simpliciter excludendum est poculum Domini, sequetur, Apostolos Cœnam Dominicam panis tantummodo, non etiam calicis consecratione celebrasse. Quod Pontificii admittere non possunt. Si igitur dixerint, sicut aliter dicere non possunt, ex institutione per synecdochen supplendum esse de consecratione alterius etiam speciei, licet nominatim non exprimatur: iam manifeste admittunt synecdochen, & concedunt, breuem illam historiæ notationem intelligendam & interpretandam esse iuxta descriptionem institutionis Cœnæ Dominicæ. Nec patebit ipsis hoc effugium, si dicere voluerint, Lucam non describere, quid Apostoli vel consecrarint, vel ipsi sumpserint: sed tantum, quid populo dispensarint. Nam Act. 20,7. Paulus Apostolus scribitur fregisse panem, & ipse gustasse. Nec iuxta sua axiomata dicere possunt: Paulum ibi vnam tantum speciem sumpsisse: fuit enim tunc conficiens (sicut Pontificii loquuntur) quia fregit panem. Nolint igitur velint, coguntur in illis locis concedere & admittere synecdochen, quæ non aliunde, quam ex verbis institutionis supplenda est. Recte igitur & nos dicimus, Apostolos in fractione illa panis dispensasse Eucharistiam, non præter vel contra, sed iuxta institutionem Christi, qui & panem & poculum præbuit. Instructio enim Apostolica est, *Docete eos seruare, quæ ego præcepi vobis.* Matth. 28. 20.

III. Fractio illa panis non tantum ceteris Apostolis, sed ipsi etiam Paulo tribuitur, Actor. 20, 7. Paulum vero celebrationem, dispensationem & vsum Cœnæ Dominicæ tradidisse sub vtraque specie, non Corinthiis tantum, sed omnibus, qui inuocant nomen Domini, in omni loco, manifeste ipse testatur, 1. Cor. 11, 23. seq. Sed Lucas historicus nominat *fractionem panis*, phrasi Hebræis vsitatissima, qua conuiuium, cœnam aut refectionem, quæ cibo & potu constat, descripturus, simpliciter nominat *fractionem*, aut manducationem *panis*. Insaniret autem, qui legens in historiis (*manducare panem*) contendere vellet, homines illos sine potu vixisse. Nec vero ex sola phrasi de synecdoche disputamus. Sed hanc synecdochen, & quidem in hoc sensu Apostolis vsitatam fuisse, Paulus manifeste ostendit. Nam 1. Cor. 11. vbi expresse tradit vsum vtriusque speciei, tamen ita loquitur: *Non licet Dominicam Cœnam manducare.* Item, *Quando conuenitis ad manducandum.* v. 20. Ibidem dicit, *Non diiudicans corpus Domini*, v. 29. vbi tamen in eadem periodo bis copulatiue coniungit edere & bibere.

XI. Porro

Aliud ex Act. 27, 35.

XI. Porro obiter hoc adiiciam, quod *Roffensis*, art. 17. f. 473. & post eum *Iesuitæ Colonienses* ex opere imperfecto, in Matthæum, quod *Chrysostomo*, sed falso adscribitur, probare nituntur, Paulum in naui, Actor. 27, 35. sub vna tantum specie dispensasse Eucharistiam Lucæ, & reliquis discipulis.

Si Sophistæ in profanis materiis, vt in laudanda quartana febri, tyrannide Busiridis, & similibus ita luderent, aliquo modo ferendum esset. Sed in re seria, pertinente ad conscientias piorum, ita ludere sacrosanctæ Scripturæ sententiis, & quidem ad euertenda clarissima verba testamentariæ institutionis Filii Dei, nefarium profecto & sceleratum est. Lucas enim Act. 27, 35. non breuiter, non obscure, nec ambigue, sed clarissime multis repetitionibus diserte declarat, non agi in illa historia de celebratione Cœnæ Dominicæ, sed de sumptione vulgaris cibi, post multam & longam inediam.

Et quidem de Eucharistia historiam illam interpretari, si fiat sine iniuria & deprauatione institutionis Christi, catachresis est, non admodum sane probanda, nec imitanda; fit enim præter veritatem historiæ, aliquo modo tamen toleranda. Autor enim operis imperfecti nihil inde statuit, quod ab institutione Christi dissentiat. Sed detorquere illam historiam ad mutationem, violationem & mutilationem Cœnæ Dominicæ, cum de Eucharistiæ dispensatione prorsus nihil ibi dicatur, nefarium profecto & sceleratum est.

XII. Et vel hinc æstimari potest, qua conscientia caussam istam agant conductitii procuratores regni Pontificii. Eccius enim, cum in omnibus illis argumentis, ex Apostolorum scriptis contortis, videat non satis esse præsidii, postremo dicit, communionem laicorum sub vna specie esse vnum, quod veniat ex tacita traditione Apostolorum. Et ne vnum quidem scriptorem nominare potest, qui inter Apostolicas traditiones dogma illud referat. Sed vnum axioma habet Pontificia Ecclesia, quod *Petrus Asotus* his verbis explicat: „Quicquid Romana Ecclesia credit & seruat, quod ex „Scriptura probari non potest, vt illud „simpliciter credatur ex traditione Apo„stolorum venire.

Aliud argumentum ex historia Lucæ 24. 30. 31.

XIII. Nec vero solis Apostolis maculam illam inurunt, quasi a testamentaria institutione Christi discesserint: sed ipsum Filium Dei fingunt post resurrectionem exemplo & facto destruxisse, quod in vltima Cæna institutione & præcepto ædificarat. Dictitant enim, Christum post resurrectionem duobus discipulis in Emaus Eucharistiam sub vnica solius panis specie tantummodo præbuisse, atque ita ipsum, tanquam certissimum sui ipsius interpretem, facto ostendisse, quomodo institutionem cœnæ intelligi velit: quod scilicet mandatum de vtriusque speciei sumptione pertineat non ad laicos, sed ad solos sacerdotes; laicis vero vnius speciei communionem sufficere. Et non parum sane roboris haberet hoc argumentum, si certo, manifeste & firmiter demonstrari posset, Christum facto & exemplo docuisse, ad laicos pertinere non totam institutionem, sed tantum partem eius, de panis scilicet specie. Sed quoniam verba institutionis manifesta sunt, & clarissimum est Pauli testimonium, institutionem Cœnæ pertinere ad totam Ecclesiam, id quod a Domino se accepisse testatur, omnino necesse erit, testimonium, quod diuersum doceat, longe esse clarius, certius & firmius, vt euidentiæ & certitudinis robore nos dimoueat a verbis institutionis, & a traditione Pauli, a Domino accepta. Quæstio igitur est: An ex illa historia euidenter, certo & firmiter demonstrari possint tria hæc capita, I. Quod Christus in Emaus duobus illis discipulis dederit Eucharistiam? II. idque sub vnica solius panis tantum specie? III. & quidem ita, quod hoc facto voluerit docere, aicis tantum vnam speciem esse dandam, non habita ratione institutionis? Multis autem argumentis conuincitur & demonstratur, tria illa capita non posse certo, euidenter & firmiter in historia illa ostendi. Quod enim fractio illa panis in Emaus fuerit Eucharistiæ dispensatio, ex Lucæ descriptione nec clarum, nec certum est. Nam & vulgares concœnationes seu refectiones vocantur in Scriptura *fractio panis*. Esa. 58, 7. Thren. 4, 4. Matth. 14, 19. Nec verba illa (quod acceptum panem legitur benedixisse, & confractum dedisse duobus illis) conuincunt fuisse Eucharistiæ dispensationem. Nam & Matth. 14, 19. & 15, 36. de panibus & piscibus in deserto eadem verba vsurpantur, vbi nemo vel fingere audet, fuisse Eucharistiæ dispensationem. Formalia vero verba, quæ oportet ad elementum accedere, vt fiat Sacramentum: scilicet, *Accipite*, *manducate*, *Hoc est corpus meum*, non legimus in historia illa fractioni panis addita fuisse a Christo. Nec virtuti panis illius tribuitur apertio oculorum, sed historia simpliciter narrat, dum Christus panem frangeret, & distribueret, apertos ipsis fuisse oculos, sicut postea Apostolis recitant, agnitum sibi fuisse Christum *in fractione panis*, non vi & virtute panis. v. 35. Non igitur euidenter & certo probari potest, fractionem illam panis fuisse dispensationem Eucharistiæ. Circumstantiæ

vero textus non obscure de vulgari cœna loquuntur. Erat enim tempus cœnæ, & in diuersorio ad mensam hospitis epulis instructam recumbebant. More vero, qui etiamnum apud Iudæos vsitatus est, Christus panem benedixit, & fractum distribuit. Et quia discipulis noti erant ritus Christi, in benedictione & fractione panis, inde ipsum agnouerunt. Adeo vero non est certum, an historia illa loquatur de dispensatione Eucharistiæ, vt nec olim Constantiense & Basiliense, neque nunc Tridentinum Concilium ausum fuerit, pro defensione vnius speciei testimonium illud allegare: quod tamen fortissimum esset, si certo & euidenter de illis constaret, quæ procuratores Pontificii audacter historiæ huic affingunt. *Nicolaus Lyranus*, qui centum ferme annis ante Constantiense concilium scripsit, historiam illam interpretatur non de Eucharistia, sed de vulgari fractione panis. Et Wilhelmus Widefort, qui contra articulos Viclefi scripsit, anno 1396. expresse dicit: nec ex textu, nec ex glossa, nec ex antiquis Doctoribus posse probari fractionem panis, Lucæ 24. fuisse panis consecrati. Et *Alphonsus de Castro*, in opere aduersus hæreses lib. 6. cum diu multumque de historia illa disputasset, tandem concludit, se hac de re nihil definire velle.

adu. Ioan. Vickfarg. 5.

Cum igitur certo non constet, historiam illam Lucæ 24,30. pertinere ad dispensationem Eucharistiæ: stulti certe essemus, si pateremur nos a manifesto, certo & firmo præscripto & mandato institutionis abduci per dubium, incertum & ambiguum testimonium. Huc enim recte accommodatur, quod *Augustinus* habet contra Petiliani Epistolam capite 16. Non *ea colligant & commemorent, quæ obscure, vel ambigue, vel figurate dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit interpretetur, secundum sensum suum. Talia enim recte intelligi, exponique non possunt, nisi prius ea, quæ apertissime dicta sunt, firma fide teneantur. ——— Sed proferre aliquid, quod non egeat interprete, nec vnde conuincamini, quod de alia re dictum sit, & vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini.* Hæc *Augustinus.*

de vnit. eccl. T. VII opp. f. 306.

f. 961.

Nos vero habemus clarissimum testimonium, quomodo Christus non tantum in vltima cœna instituerit Eucharistiam, verumetiam quomodo post ascensionem suam tradiderit Paulo, quod institutionem de vtraque specie velit accommodari ad vniuersam Ecclesiam sicut supra hoc ostendimus.

Nec fingendum est, Christum ea, quæ & in vltima cœna instituit, & post ascensionem repetita ad Paulum traditione confirmauit, facto illo in Emaus voluisse infringere & euertere, cum Paulus dicat de illa manducatione & bibitione, *donec veniat ad iudicium,*

1. Cor. 11, 26.

Quicquid igitur de historia illa disputetur, hoc certum est, formam celebrandi & administrandi Eucharistiam non esse Ecclesiæ in historia illa præscriptam. Non enim additum est mandatum, vt factum illud Christi imitemur: additum vero est tale mandatum, & præscripta forma administrationis cœnæ Dominicæ in verbis institutionis, & in Paulina traditione. Hoc fundamentum tenentes, aberrare non possumus. Alias enim omnia facta Christi, sine certo verbo ad nos pertinente, imitari non debemus. Nec ipsi Pontificii, qui historiam illam de consecratione, administratione, & dispensatione Eucharistiæ interpretantur, possunt nude & simpliciter eam ita tueri, quin cogantur multa, quorum in hac historia expressa mentio non fit, ex institutione Christi addere & supplere. Et hoc ita probabo, vt nullus tergiuersandi locus sit Pontificiis. Quæro enim, an sacerdoti, contra formam & præscriptum institutionis, liceat solo pane consecrato, & calice in totum prætermisso, mysteria Eucharistiæ celebrare? Certe ipsi docent, ingens hoc sacrilegium esse. Atqui illud sequitur ex hac historia, si prætereita institutione, ea tantum facienda sunt in celebratione Eucharistiæ, quæ expressis verbis Lucas scribit facta esse in fractione panis in Emaus. Quæro item, an Eucharistia confici vel possit, vel debeat sine verbis illis formalibus: *Accipite, manducate, hoc est corpus meum*, &c. Atqui sequetur hoc omnino, si non iuxta præscriptum institutionis, sed iuxta ea tantum, quæ in Emauntica fractione panis facta esse scribuntur, cœna Dominica celebranda est.

quæ tamen nil quicquam pertinet ad dispensationem Eucharistiæ.

Hæc duo Pontificii admittere & concedere non possunt. In quascunque igitur partes se vertant, coguntur in duobus illis ad formam institutionis recurrere, si historiam Emaunticam simpliciter de administratione Eucharistiæ interpretandam esse contendant. Et nobis sufficit illud, quod per has duas quæstiones Pontificiis velint, nolint, necessario extorquetur, formam celebrandæ Eucharistiæ non posse simpliciter & totam sumi ex Emauntica historia, sed sumendam esse ex præscripto institutionis. Atque ita incisus est neruus huius argumenti. Quod igitur Emaunticam historiam, si omnino intelligenda esset de celebratione Eucharistiæ, malumus ex verbis institutionis interpretari, quam præscriptum & mandatum institutionis mutare & mutilare, propter obscuram illam historiam, hoc est, quod malumus formã cele-

celebrandæ & administrandæ Eucharistiæ, ex institutione, quam ex historia illa sumere: eius rei habemus graues rationes. Ad illud enim, quod in institutione Christus fecit, additum est in singulis partibus mandatum, *Hoc facite*, Quod Paulus affirmat durare debere vsque ad consummationem sæculi. De facto vero Emauntico non extat vllum mandatum Dei, vt illud imitemur.

Pontificii vero illa, quæ de historia Emauntica disputant, non tam in contextu Lucæ fundant, quam in Patrum quibusdam sententiis, qui fractionem illam panis per allegoriam ad doctrinam de Eucharistia accommodant. Ad quas sententias multa possent responderi. Neque enim omnes illi loci de Eucharistiæ celebratione loquuntur, quos Patres eo accommodant: sicut manifestum est de 6. cap. Ioannis, & 27. Actor. Sed quicquid sit de allegoricis illis Patrum interpretationibus: hoc in quo status huius disputationis consistit, constat, apud Patres non tantum non dogma, sed ne disputationem quidem talem extare, Christum illo facto in Emaus voluisse ostendere, non totam institutionem cœnæ, sed tantum dimidiam eius partem pertinere ad laicos, & vel oportere, vel licere vnam tantum speciem Eucharistiæ, altera prætermissa & subtracta laicis dispensare. Hæc non tantum non dogmatizata, sed ne disputata quidem in Patrum scriptis ostendi possunt. Immo Græci non tantum vsum vtriusque speciei pro vniuersa Ecclesia retinuerunt, sed & tradiderunt, & sæpe repetiuerunt dogma illud, vsum vtriusque speciei ex institutione Christi pertinere ad vniuersam Ecclesiam, & ad Sacerdotes & ad laicos, sicut supra testimoniis ipsorum demonstratum est. Apud *Augustinum* vero locus extat manifestissimus, tract. 2. in Canonicam Ioan. vbi in illa ipsa allegoria de fractione panis in Emaus diserte & expressis verbis meminit manducationis & bibitionis in Eucharistia, loquens de vniuersa Ecclesia: hæc enim sunt eius verba, *Discipuli eum non agnouerunt, nisi in fractione panis. Et vere, qui non sibi iudicium manducat & bibit, in fractione panis Christum agnoscit.* Hæc sententia manifestissime ostendit, *Augustini* allegoriam, sicut & reliquorum Patrum de fractione illa panis, nihil patrocinari mutilationi Cœnæ Dominicæ, quæ a Pontificiis in Ecclesiam inuecta est.

T. IX. f. 191.

XIIII. Et hæ ferme sunt Scripturæ sententiæ, quas Pontificii procuratores in disputationibus nostrorum temporum ad iustificandam mutilationem Cœnæ Dominicæ contorquent. Quæ enim præterea ex 6. capit. Ioannis argumenta nectunt, & quæ disputant de præscripto & mandato institutionis, quod non ad vniuersam Ecclesiam, sed ad solos sacerdotes pertineat: illa locum suum habebunt in explicatione Tridentini capituli.

XV. Hoc igitur est vnum genus argumentorum, quibus Pontificii in hac caussa vtuntur, ex Scripturæ scilicet testimoniis. Alterum genus argumentorum, quibus vel maxime & præcipue nituntur, sumunt ab autoritate & potestate Ecclesiæ. Operæ pretium autem est obseruare, quomodo inter Pontificios apertius alii, alii rectius, alii subtilius & circumspectius, alii crassius & impudentius locum illum communem de autoritate & potestate Ecclesiæ accommodent ad defendendam mutilationem Testamentariæ institutionis Christi. *Pighius* disputans de communione sub vna specie, simpliciter dicit: Romano Pontifici, Petri vicario, dictum esse a Christo, vt quodcunque in vniuerso suo regno hic super terram figeret, refigeret, obligaret aut solueret, hoc ipsum ita fixum, refixum, obligatum, solutumque coram Deo habitum iri in cælis & ad decretum Constantiense, sententiam Deuteronomii 17. expunctis clausulis conditionalibus (*indicabunt tibi iudicii veritatem.* Item, *Facies quodcunque docuerint te, iuxta legem Domini*) tanquam ad merum & mixtum Conciliorum imperium, sine vlla limitatione vel exceptione, ita accommodat: Facies quodcunque dixerint tibi, qui præsunt Ecclesiæ, sequereque sententiam eorum, non declinabis nec ad dexteram, nec ad sinistram. Qui vero superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, ex decreto iudicis morietur homo, cunctusque populus timebit. *Osius* vero ad legem Constantiensem accommodat Platonis sententiam, 1. de Legibus: *Vobis vna certe lex erit præclarissima, quæ iubeat, ne quis iuuenum quærere audeat, rectene an contra leges se habeant, sed vno omnium ore, vnaque voce recte, tanquam a Diis positas concedi præcipiat, nec vllo modo aliter pati quicquam a iuuenibus cogitari.* *Latomus* ad Bucerum scribens, inquit: *Cum rudis adhuc esset prima Ecclesia, ritum a Christo acceptum religiose tenuit, donec docta a Patribus intellexit, vtramque speciem conuenire sacerdotibus, laicos solo pane contentos esse posse.* Crassum hoc apophthegma, ne ipsis quidem Pontificiis probatur; licet declarat se, quod talem ruditatem primitiuæ Ecclesiæ tribuerit, sicut Ouidius scribens, inquit:

———*Rudis indigestaque moles.*

XVI. Et hi quidem ingenue & aperte explicant, quæ sit Pontificiorum sententia in loco communi, de autoritate & potestate Ecclesiæ. Alii vero illam quidem

Sequuntur II. argumenta, sumpta ab autoritate Ecclesiæ.

v. 9. 10.

Conf Poen mi on. c. 40. f. 52.

dem sententiam, sed paullo rectius & subtilius proponunt. Dicunt enim, Euangelium concedere Ecclesiæ libertatem in externis ritibus seu ceremoniis, quas pro ratione ædificationis possit variare & mutare. Et hoc loco multis declamitant, propter externos ritus non esse turbandas Ecclesias, nec vnitatem eius scindendam. Addúcunt etiam exemplum Vrbici,
f. 245. sq. quem *Augustinus* Epist. 86. acriter reprehendit, quod propter ieiunium Sabbati totas Ecclesias turbaret & damnaret. Sed hoc argumentum, quacunque specie amplificatum, facile ipsis eripitur & excutitur: In ritibus enim adiaphoris habet Ecclesia potestatem, non ad destructionem, sed ad ædificationem. Non autem habet libertatem & potestatem docendi aut statuendi aliquid contra mandata Dei, seu abrogandi & prohibendi vllam partem mandati diuini, quod pertinet ad Ecclesiam, ad ministerium, & ad nouum Testamentum. Ipsis enim Pontificiis notæ sunt veterum sententiæ:
c. sunt quidam dicentes, *Nullo modo quod Dominus iubet, bonus seruus mutat.* Et 25. quæst. 1. *Sciendum summopere est quod inde nouas leges condere potest Pontifex, vnde Euangelista aliquid & Propheta* nihil *dixerunt. Vbi vero aperte Dominus vel Apostoli eius, & eos sequentes sancti Patres sententialiter aliquid definierunt: ibi non nouam legem Romanus Pontifex dare, sed potius, quod prædicatum est, vsque ad animam & sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt Prophetæ & Apostoli, destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur.* Et quid opus est, plures veterum sententias conquirere, cum habeamus
Gal. 1, 8. 9. manifestam Pauli sententiam: *Si quis præter id quod accepistis, vobis euangelizauerit, si fuerit, vel Apostolus, vel Angelus de cælo, anathema sit.* Quid vero Ecclesiæ a Paulo de administratione cœnæ Dominicæ acceperint, certum & manifestum est, 1. Cor. 11, 23. sq.

XVII. Sed propius pedem conferentes dicunt, in ipsa celebratione Eucharistiæ, sicut ea a Domino vsurpata est, multa esse variata, mutata & abrogata, in quibus nemo Ecclesiam possit damnare, quasi in Christi mandatum commiserit. Christus enim vesperi post cœnã, præmissa prius ablutione pedum, & manducatione agni Paschalis, dedit Eucharistiam. Hæc vero Ecclesia non seruat, nec quisquam vt necessarium exigit, vt tantum duodecim, & quidem accumbentes ad mensam, sicut in prima Cœna factum est, ad communionem admittantur.

Sed & hoc argumentum facile soluitur per vsitatam regulam: *De dissimilibus non est idem iudicium,* in institutione enim cœnæ Dominicæ quædam pertinent ad substantiam cœnæ Dominicæ, quibus additum est mandatum Christi: *Hoc facite,* accipere scilicet panem, benedicere, frangere, distribuere, manducare. Similiter & calicem accipere, benedicere, distribuere, bibere, & hoc facere ad commemorationem Christi. De reliquis vero circumstantiis, quas pro ratione temporis tunc Christus seruauit, nullum tradidit, vel præscriptum, vel mandatum. Dicit enim: *Hoc facite.* Non autem addit, vt illud fiat tali tempore, & seruatis reliquis circumstantiis non mandatis. Et modestissima est *Augustini* sententia, Epist. 118. *Si hoc* Dominus non præcepisset, sed tantum *monuisset, vt semper* post cœnam dispensaretur f. 361. & *acciperetur* Eucharistia, *credo, quod nemo illum morem* mutasset. Non igitur valet consequentia a circumstantiis liberis & non mandatis, ad substantialia cœnæ Dominicæ, quæ habent præscriptum & mandatum diuinum, quod Paulus dicit durare debere vsque ad gloriosum aduentum Christi, 1. Cor. 11, 26.

XVIII. Tandem igitur *Coloniense antididagma* petit iugulum caussæ. Conatur enim probare, etiam in ipsis Sacramentorum substantialibus, vt in materia & forma, quæ habent præscriptum & mandatum diuinum, Ecclesiam, & quidem etiam Apostolorum tempore, ostendisse suam libertatem & potestatem, quædam mutandi, variandi & abrogandi, idque in Baptismi Sacramento, cuius maior sit necessitas, cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non intrabit in regnum cælorum.* Documenta vero probationis sunt: Christus iussit baptizare *in nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti.* Et hæc est forma Baptismi, ab ipso Filio Dei instituta, præscripta & mandata. Sed Apostoli formam illam mutarunt, variarunt, & ad tempus abrogarunt; leguntur enim tantum *in nomine Christi* baptizasse, Act. 2, 38. & 19, 5. Et hoc argumentum ad præsentem controuersiam speciose potest accommodari. Licet Christus in forma Baptismi expresse & distincte recitet nomen Patris, Filii, & Spiritus sancti, tamen Apostoli iudicarunt, hoc non esse simpliciter necessarium, sed posse mutari, eo quod in Christi nomine propter essentiæ vnitatem, etiam Patris & Spiritus sancti nomen comprehendatur. Eodem ergo etiam modo, licet Christus vtramque speciem Eucharistiæ *seorsim & diuisim* (sicut veteres loquuntur) instituerit, tamen quia Christus integer & totus, cum corpore, sanguine, anima & spiritu adest, in altera etiam specie; Ecclesia igitur recte iudicauit, vtramque speciem non esse necessariam laicis, sed posse ipsis sufficere

Marginalia (right column): [illegible] antididagmatis Coloniensis. — Ioan. 3, 5. — Matth. 28, 19.

sufficere alteram tantum. Sicut enim Apostoli, ex argumentatione de vnitate essentiæ, mutarunt institutionem Baptismi; ita Ecclesia, ex argumentatione de concomitantia, recte potuit mutare institutionem cœnæ, de vtraque specie. Sed respondeo: Scriptura non dicit, Apostolos ita baptizasse in Christi nomine, vt mutata & abrogata forma Baptismi, a Filio Dei præscripta & mandata, nomen Patris & Spiritus sancti prorsus præteritum, omissum & exclusum fuerit in actione & administratione Baptismi: hoc est, quod in Baptismo nulla ab Apostolis expressa & distincta mentio facta fuerit nominis Patris & Spiritus sancti, sed tantum nominis Christi. Sicut memini monachum quendam opponere locum, Act. 8, 16. *Tantum in Christi nomine baptizati erant:* cum textus ibi simpliciter dicat, Samaritanos nondum accepisse visibilia dona Spiritus, sed tantum baptizatos fuisse in nomine Christi, sicut in Græco textu hoc manifestum est. Petrus igitur, qui Actor. 2, 38. dicit, *Baptizemini in nomine Christi*, expresse nominat Deum Patrem, cum inquit 1. Petr. 3, 21. 22. *Baptisma esse stipulationem bonæ conscientiæ erga Deum, propter resurrectionem Christi, qui est in dextera Patris.* Et Actor. 2, 38. vbi nominat Baptismum in nomine Christi, diserte & expresse dicit: *Accipietis donum Spiritus sancti.* Item: *Vobis est promissio, & liberis vestris, & omnibus, qui adhuc procul sunt, quos Dominus Deus vester aduocabit.* Ita Paulus, qui Rom. 6, 3. dicit, *nos in Christum baptizatos*: Et Ephes. 5, 26. Christum *mundare* Ecclesiam *lauacro aquæ in verbo*; Is, Tit. 3, 5. 6. diserte & expresse in doctrina Baptismi mentionem facit nominis Patris, Filii, & Spiritus sancti. Dicit enim, *Deus nos saluos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, per Iesum Christum saluatorem nostrum.* Immo Act. 19, 3. Paulus pronunciat illos nec recte, nec in nomine Christi baptizatos, qui ignorabant, an esset Spiritus sanctus. Et de illo loco *Ambrosius* disputans lib. 1. de Spiritu sancto, c. 3. dicit, non esse *plenum Baptisma*, nisi in nomine & confessione Patris, Filii, & Spiritus sancti.

v. 38. 39.

T. IV. f. 116.

Planum igitur est, Apostolos nequaquam mutasse vel variasse formam Baptismi, a Christo traditam & præscriptam, ita vt sine mentione & nomine Patris & Spiritus sancti, in solius Christi nomine baptizarint. Sciebant enim, institutioni Baptismi, Matth. 28, 20. annexam esse hanc clausulam: *Docentes eos seruare, quæ præcepi vobis.* Quia vero Lucæ historici propositum non erat, describere, quomodo & qua forma Apostoli baptizarint: illud enim ex institutione constabat: cum igitur Baptismum illum noui Testamenti a Christo institutum historica breuitate notare & nominare vellet, non necesse habuit semper repetere totam institutionem de materia, forma, vsu & fructu Baptismi, sed vt peculiari appellatione Baptismum illum distingueret a Ioannis baptismo, & a legalibus Iudæorum baptismis, nominauit baptismum *in nomine Christi*, sumpta appellatione, Primo, ab effectu; in Baptismo enim Pater, Filius & Spiritus sanctus dispensant, applicant & obsignant communionem meritorum, mortis & resurrectionis Christi: sicut Rom. 6, 3. sq. Gal. 3, 27. Tit. 3, 5. 6. 1. Pet. 3, 21. 22. Scriptura tradit. Secundo, sumpta est appellatio ab autore, qui Baptismum instituit, vt *in nomine Christi* baptizare, idem sit, quod iussu, mandato & auspiciis Christi baptizare. Quomodo vero ipse baptizari mandarit, constat ex institutione. Baptismus igitur in nomine Christi non recte administratur, nisi iuxta institutionem in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti detur. Non igitur verum est, Apostolos formam Baptismi a Christo præscriptam mutasse, mutilasse & abrogasse.

XIX. Altera *antididagmatis* probatio hæc est; Christus præcepit baptizare, cum immersione totius corporis in aquam, id enim affirmant, verbum βαπτίζειν significare. Sed Ecclesia hoc indicat non esse necessarium, sed sufficere, si baptizatio fiat vel perfusione, vel aspersione aquæ. Et tamen hoc pertinet ad substantialia Baptismi. Respondeo: Si verbum βαπτίζειν simpliciter significaret, totum corpus in aquam immergere: nemo morem immersionis vel potuisset vel debuisset mutare. Sed Paulus, certissimus interpres, dicit baptizare esse mundare seu purgare per lauacrum aquæ in verbo. Siue igitur per ablutionem, quæ fiat adhibita aqua, Eph. 5, 26. Tit. 3, 5. Act. 2, 38. siue adhibitio aquæ fiat mergendo, tingendo, perfundendo seu aspergendo, est baptizatio: est enim purgatio seu ablutio per lauacrum aquæ. Nec ad lauacrum necessario requiritur immersio sub aquam. Et ablutio etiam manuum, lectulorum, æramentorum, & poculorum, quæ fit adhibitione aquæ siue mergendo, siue tingendo, siue perfundendo, Marc. 7, 4. vocatur Baptismus. Nec in baptismo Christi talem fieri necesse est confricationem corporis cum aqua, sicut fit, quando sordes corporis deterendæ sunt, 1. Pet. 3, 21. Christi igitur mandatum est, vt in baptismo fiat purificatio seu ablutio per lauacrum aquæ. Quo vero modo ablutio illa fieri debeat, siue mergendo, tin-

tingendo, perfundendo, siue aspergendo, Christus non præscripsit. Nulla igitur hac in re mutatio fit in substantialibus Baptismi.

Disputant etiam de trina tinctione, quæ mutata sit. Sed certum est, Christum non præscripsisse & mandasse, siue vnicam, siue binam, siue trinam tinctionem: nec prohibuisse, si pluries fiat, in vnico Baptismo. Satisfit enim institutioni, quando fit ablutio, adhibita aqua.

Quod vero dicunt, Christi præscriptum & præceptum esse, vt infantes non prius baptizentur, quam doceri possint, illud vero Ecclesiam priuata autoritate, contra præscriptum & mandatum Christi, mutasse, Anabaptisticum & falsum est, sicut ostendimus in loco de Baptismo. Nullo modo igitur verum est (probari enim non potest) Ecclesiam habere potestatem mutandi, variandi, mutilandi, abrogandi & prohibendi aliquid eorum, quæ de substantialibus Sacramentorum a Filio Dei tradita, præscripta & mandata sunt. Vera enim Ecclesia non dominatur fidei, 2. Cor. 1, 24. sed sedens ad pedes vnici magistri Christi, reuerenter & obedienter verbum eius audit, Matth. 21, 46. Luc. 19, 48, ædificata enim est *super fundamentum Prophetarum & Apostolorum*, Ephes. 2, 20. semper sibi proponens illud: *Docete eos seruare, quæ ego præcepi vobis*, Matth. 28, 20. Si igitur *oues* Christi *sumus, audiamus vocem pastoris nostri*, inquit *Augustinus* contra litteras Petiliani. Et hoc est secundum genus argumentorum, a libertate, autoritate & potestate Ecclesiæ. de vnit. Eccles. c. 3. f. 345.

XX. Tertium vero genus argumentorum est, quod testimoniis antiquitatis conantur probare, nec semper nec vbique, in veteri Ecclesia vsum vtriusque speciei obseruatum fuisse, sed semper etiam in primitiua Ecclesia, in vsu fuisse communionem laicorum, sub vna tantummodo specie. Sed hæc commodiorem locum habebunt in explicatione secundi Tridentini capituli: video enim præter opinionem & instituti rationem materiam hanc excreuisse. Non inutilem tamen iudico hanc annotationem: ostendit enim, qualia fundamenta caussæ suæ habeant Pontificii. Non inutilis etiam est collatio, quomodo subinde vel noua excogitata sint fundamenta, vel vetera nouis coloribus reformata. Ex hac etiam collatione argumentorum, multa, quæ in Tridentinis decretis breuius & tectius attinguntur, intelligi poterunt.

ARTICVL. VI.

Argumenta Tridentinæ Synodi, de communione sub vna specie.

Argumentorum Concilii Tridentini

A*Ccedamus* igitur tandem ad examen Decretorum quintæ Sessionis. Principio autem Lector obseruabit, quod Tridentina congregatio noluerit omnes rationes, quæ in hac disputatione a Pontificiis Scriptoribus hucusque agitatæ fuerunt, per repetitionem, suas facere. Sed valde multas quasi habito delectu prætererunt: sine dubio ideo, quod incertæ, infirmæ, ineptæ & absurde pleræque visæ sunt. Retinuerunt autem, & selegerunt paucas quasdam: sine dubio, quæ ex toto illo cumulo optimæ & fortissimæ iudicatæ fuerunt. Ne tamen studium & operam procuratorum regni sui prorsus improbasse vel damnasse videantur, decernunt in II. capitulo, & II. Canone, tales rationes & caussas *graues & iustas* esse.

quot sint?

II. Quinque autem video rationes esse, quas Tridentinum Concilium, tanquam ex omnibus cop s præcipuas & fortissimas, in hoc certamine in aciem producit, ad propugnandam Pontificiam mutilationem cœnæ Dominicæ. Illas igitur ordine examinabimus.

I. Verba Christi de calice non pertinere ad laicos.

III. Prima autem ratio hæc est. Etsi Christus Sacramentum hoc in panis & vini speciebus instituit, & Apostolis tradidit: laici tamen, & clerici non conficientes, nullo diuino præcepto ad sumptionem vtriusque speciei obligantur. Alterius igitur speciei communio illis ad salutem sufficit.

In hoc argumento conclusio est *κρινόμενον*, de quo controuersia est. Iam vero in omni argumentatione requiritur *αἴτιον*, quod sit ratio & caussa, cur positis & concessis quibusdam, conclusio vera & necessaria ratione inde sequatur, & ita certo se habere probetur. In huius vero argumenti antecedente ponitur & conceditur, Christum instituisse vsum vtriusque speciei. Quomodo vero quæso inde concluditur & probatur, ad laicos non pertinere mandatum Christi, de sumptione vtriusque speciei? nisi forsan ex veteri illa topica sumptum est, cuius artificium extat Genes. 3, 1. sq. licet Deus præceperit, vt non comederetis ex omni ligno, tamen potestis illud facere.

Certe de magna & ardua re hoc loco disputatio est, de testamentaria scilicet institutione Filii Dei. Illa vero non est vel ambigua, vel obscura: sed tanta est eius lux, quæ omnium oculis, etiam quando concepta est præsumptio discedendi a verbis institutionis, se ingerit. Ante omnia igitur operam dandam esse, Tridentini patres iudicarunt, vt institutionis molem, qua se valde premi sentiunt, quoquo modo amoliantur.

Et

Et Constantiense quidem Concilium aliquam voluit reddere rationem mutilationis, quamuis valde crassam & violentam. Decernit enim, non obstante institutione Dominica, recentem consuetudinem pro lege esse habendam. Sed illam Maximam nostra tempora, luce verbi illustrata, non ferunt. Ideo Tridentini ex Basiliensi Concilio aliud mutuantur artificium, vt scilicet nulla prorsus monstrata, reddita & explicata ratione, vnde & simpliciter, pro imperio, & plus quam prætoria autoritate asseuerent & promulgent, licet Christus instituerit vsum vtriusque speciei, tamen laicos nullo diuino præcepto obligari ad sumptionem vtriusque speciei. Atqui hoc ipsum est, quod in controuersia positum, certa, euidenti & necessaria ostensione probandum & confirmandum erat. Legimus enim in institutione verba disponentia, præscribentia, mandantia & præcipientia, non tantum in vna, sed in vtraque parte: *Accipite, edite, bibite.* Et vtrique parti similiter additum est mandatum: *Hoc facite.* Ergo ad quos prior pars pertinet, ad eos etiam altera pars referenda videtur. Dum vero Tridentini Patres decernunt, verba mandantia in prima quidem parte institutionis, pertinere ad omnes Christi fideles, sacerdotes & laicos; in altera vero parte, verba præcipientia obligare tantum sacerdotes, & non laicos: Huius vero diuulsionis & diuersitatis nullam prorsus in institutione monstrant rationem: cum tamen altera illa pars primæ annectatur, non tantum per particulam copulatiuam, *&*, sed & per particulam (*similiter.*) Et quidem cum in altera parte, vniuersalis particula diserte exprimatur, quod in prima parte non fit, *Bibite ex hoc omnes*, & additur: *Hoc facite.*

Vbi simul Tridentinorum artificium notatur.

quod rationem mutilationis Cœnæ Dominicæ reddant nullam.

IIII. Diligenter autem expendi singula verba in primo Tridentino capitulo, non tamen potui deprehendere, quod vllam vel minimam rationem ex verbo Dei assignent, qua laicorum conscientias erudire & tranquillas reddere conentur: vt certo statuere possint, cum in vtraque parte institutionis sint verba mandantia, quod illis, quæ in prima parte sunt, ipsi etiam laici obligentur: quæ vero in altera parte sunt præcepta, ea nihil pertinere ad laicos.

Duas vero alias inuenio rationes, in primo hoc capitulo expositas: sed ita, non quod per illas velint monstrare caussas, & reddere rationis huius sui decreti: sed vt in principio protestentur, nullam a se requirendam esse aliam rationem, quam αὐτὸς ἔφα. Iuxta Canonistas enim sicut Papa, ita etiam Concilium voluntatem habet pro ratione, in his quæ vult. Et *Parisienses* aduersus Lutherum dicunt, legem definiendi in Pontificia Ecclesia hanc esse, vt quid sentiant, paucis explicent, rationes vero cur ita definiant, nullas scripto mandent.

[illegible] facere videantur.

V. Prima igitur ratio hæc est. *Tridentina Synodus a Spiritu sancto edocta, declarat ac docet: Licet Christus instituerit*, &c. Vbi vero Synodus edocta est a Spiritu sancto, de hac declaratione? Num ex aliquo Scripturæ loco? Moris enim est Scripturæ, sicut *Hieronymus* recte dicit, vt quæ in vno loco breuius & obscurius dicta sunt, in alio loco explicet & declaret. Nullum certe Scripturæ locum, ex quo declarationem illam sumpserint, indicant, sed Christo opponunt Spiritum sanctum, ita vt Christus quidem olim in vltima cœna præceptiue instituerit vtramque speciem; Spiritus vero Sanctus nunc in Tridentina Synodo diuersam declarationem Patribus inspirarit.

Memorabilis vero ratio est, licet sine verbi Dei testimonio, immo contra manifesta Christi verba hanc declarationem proferant, quare tamen pro certissimo fidei articulo amplectenda sit, quia scilicet Spiritus sanctus est Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilii & pietatis. Valet autem consequentia, a baculo ad angulum.

VI. Secunda ratio est: *Tridentina Synodus, secuta iudicium & consuetudinem Ecclesiæ, declarat ac docet*, &c. Cuius vero Ecclesiæ? Non Apostolicæ, nec primitiuæ: quale enim illius iudicium fuerit, supra monstrauimus: sed eius, quæ circa Constantiense Concilium consuetudinem illam contra Scripturam & morem primitiuæ Ecclesiæ inuexit, & quæ postea illam consuetudinem in Constantiensi Concilio iudicauit pro lege habendam.

Egregiæ sane rationes. Passim conqueruntur piæ conscientiæ, etiam in Babylonica regni Pontificii captiuitate, se moneri clarissima luce verborum institutionis, quæ forma Testamenti ab ipso Filio Dei tradita, & Ecclesiæ commendata est, non per modum Concilii, sed in forma præcepti & mandati. Sed Tridentinum Concilium simpliciter repetit & confirmat veterem cantilenam: præceptum scilicet institutionis de sumptione vtriusque speciei non obligare laicos. Dum vero quæruntur rationes, quibus pia mens erudiri, confirmari, & certa reddi possit, pro thesauro ostenduntur carbones, scilicet, quia Tridentina Synodus ita declarat & docet. Et quia Ecclesia in Constantiensi Concilio ita iudicauit: ergo licet Christus instituerit, &c.

VII. Hactenus Pontificii procuratores laborarunt, aliquo modo & quacunque specie, ex verbis institutionis ostendere, mandatum de bibendo calice non pertinere ad laicos, vt non prorsus sine omni ratione, ex mera tyrannide viderentur populo eripuisse vsum Dominici calicis. Sed Tridentina Synodus non vult copias suas in illas angustias redigi, vt non certior & firmior sit hæc declaratio, quam certo & firmiter illa ex verbis institutionis probari & demonstrari potest: ideo sine ratione decretum tantum proponitur. Videntur tamen, quanquam valde obscure, ad disputationes illas alludere.

Argumentum, ad quod alludit I. Canon.

Primus enim Canon dicit, non omnes fideles ex necessitate salutis, ad sumptionem vtriusque speciei obligari. Et argumentum, ad quod Canon ille alludit, hoc est; In casu necessitatis fideles saluantur, etiamsi prorsus non possint habere copiam Sacramentalis communionis. Ergo citra dispendium salutis, etiam extra casum necessitatis, vsus vnius partis potest abrogari. Idem enim iuris quod de toto, etiam de partibus est. Et quod ad antecedens attinet, supra de Sacramentis in genere, in IIII. Canone explicauimus, quomodo Sacramenta sint ad salutem necessaria. De casu enim necessitatis, vera est *Augustini* sententia, etiam a *Longobardo* citata: Non est dubitandum, *vnumquemque fidelium corporis & sanguinis* Domini *tunc esse participem, quando in Baptismate membrum* corporis *Christi efficitur: nec alienari ab illius panis calicisque consortio*, nec priuari Sacramenti illius participatione & beneficio, *etiamsi antequam panem illum comedat, & calicem bibat, in vnitate corporis Christi constitutus, de hoc sæculo* migrauit. In casu igitur necessitatis, vbi copia Sacramentalis communionis haberi non potest, valent hæ regulæ: *Deum salutem fidelium non alligasse Sacramentis.* Item: *Crede & manducasti.* Consideretur autem, qualis sit consequentia: In casu necessitatis fideles saluantur, sine Sacramentali communione. Ergo extra casum necessitatis, licet mutare & mutilare testamentariam institutionem Filii Dei. Certe si a casu necessitatis, argumentandum est ad abrogationem & prohibitionem extra casum necessitatis: sequetur non alteram tantum partem, sed totam Eucharistiæ communionem abrogari, prohiberi, & Ecclesiæ eripi posse. Latro enim in cruce saluatur, etiamsi neutram Eucharistiæ speciem acceperit. Sed de casu necessitatis plura ad argumenti huius explicationem pertinentia, ex *Augustino* annotauimus, in explicatione IIII. Canonis, de Sacramentis in genere.

v. de consecr. dist. 2. c. quia passus, dist. 4. c. nulli.

VIII. Illud autem vehementer mihi mirum fuit visum: cum magnis contentionibus ab omnibus nostri sæculi Pontificiis scriptoribus laboratum & sudatum sit, vt ex ipsa descriptione institutionis cœnæ Dominicæ, vel specie aliqua ostendi posset mandatum Christi, de sumptione calicis, ex præcepto obligare non laicos, sed sacerdotes tantum (hac enim vnica ratione, si illud ostendi & probari posset, vident solide responderi posse ad omnia argumenta, quæ Pontificiæ mutilationi ex institutione opponitur) valde inquam principio mirabar, quare Tridentina Synodus diserte & expressis verbis decretum suum in illis Pontificiorum disputationibus fundare noluisset. Sed postea animaduerti, graui illud consilio factum esse: quia scilicet senserunt, quam parum firma sit illa non tam contorsio, quam ludificatio testamentariæ institutionis Filii Dei. Et hæc etiam caussa est, quod nec in Constantiensi, nec in Basiliensi Concilio ratio illa reperitur: cum tamen multæ & variæ rationes ibi excogitarentur. Obscure tamen in I. c. Tridentini Patres ad commentum illud alludunt, vbi dicunt: *Etsi Christus Apostolis tradidit* Eucharistiam sub vtraque specie, *non tamen* ideo *omnes Christi fideles statuto Domini ad vtramque speciem accipiendam astringuntur.* Ratio enim consequentiæ in hac argumentatione alia esse non potest, quam quod ea, quæ Christus in institutione cœnæ ad Apostolos dixit, non pertineant ad vniuersam Ecclesiam ideo, quia tantum ad Apostolos illa dicta fuerunt. Quia igitur ad disputationem illam, quam manifesta repetitione Tridentini suam facere nolunt, obscure tamen alludunt, videndum est, quale sit nouum illud commentum, quod tempore Constantiensis & Basiliensis Conciliorum adhuc ignotum fuit. Ita enim manifestum fiet, nullis Sophisticis tenebris obscurari posse clarissimam lucem institutionis Christi. Quo enim acrius impugnatur, eo clarius elucescit veritas.

Præcipue vero.

IX. *Pighius* vero & *Andradius*, præ cæteris magna contentione hanc fabulam agunt: & paucis argumenta ipsorum notabo. Vtile enim est, commonefactionis gratia, proponi talia exempla, quæ ostendant, quam audacter & impudenter, quam misere & impie Pontificii, propter tuendam suam mutilationem, ludificent, deprauent, torqueant & excarnificent sacratissima verba testamentariæ institutionis Filii Dei.

Pighianum artificium.

Pighius sumit verba institutionis, sicut illa a Luca & Paulo descripta sunt, prorsus præteritis Matthæi & Marci descriptionibus. Et hoc artificio testamentariam institutionem Christi ludificat. In prima, inquit, parte institutionis, Christus Apo-

Apostolis duo mandat: I. *Accipite, manducate.* II. *Hoc* (quod scilicet iam me facientem vidistis,) *facite, in mei commemorationem,* hoc est, Præcipit, vt in posterum accepto pane, gratias agant seu benedicant, & illum distribuant accipiendum & manducandum aliis, additis verbis illis: *Hoc est corpus meum,* &c. In altera vero institutionis parte de calice, Lucæ & Pauli descriptio non habet, Christum Apostolis dedisse calicem: nec præceptiue & imperatiue dixisse: *Bibite ex hoc omnes.* Ergo cum addit, *Hoc facite,* non præcipit, vt Apostoli & Sacerdotes poculum benedictionis bibendum dispensent. Hoc enim tantum ipsis præcepit in posterum faciendum, quod viderant Christum in prima Cœna facientem. Iam vero Christus, iuxta Lucæ & Pauli descriptionem, in prima Cœna ne Apostolis quidem poculum benedictionis dispensauit, addito præcepto: *Bibite ex hoc omnes.* Hæc enim verba Lucas & Paulus non habent: *Dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes.* Sed quia in Pauli descriptione Christus dicit: *Hoc facite, quotiescunque biberitis:* significare voluit, tunc tantum sacerdotes debere de poculo Domini bibere, quando *faciunt,* hoc est, quando sacrificant: ipsos vero etiam Sacerdotes, quando non *faciunt,* hoc est, sacrificant, non habere mandatum bibendi de poculo Domini. Hæc est *Pighiana* tela, quæ simpliciter ponit, Christum in institutione poculum consecratum non dedisse Apostolis, nec præcepisse ipsis, *Bibite ex hoc omnes.* Falsumne igitur & mendacium erit, quod Matthæus & Marcus scribunt, Christum in institutione cœnæ, poculum benedictionis dedisse discipulis, & dixisse: *Bibite ex hoc omnes?* *Pighius* respondet, Christum post ascensionem verba institutionis plenius reuelasse Paulo. Num vero ita, vt falsitatis & mendacii argueret ea, quæ a Matthæo & Marco descripta sunt? Operæ pretium vero est audire, quomodo Matthæi descriptionem, quæ de calice & præceptiue, & per notam vniuersalem loquitur, eludat. Dicit enim, non incongruenter intelligi posse, ea, quæ Matthæus de calice scribit, pertinere non ad normam præfixam celebrando in futurum hoc mysterio, sed tantum ad illum actum cum duodecim Apostolis pertinuisse. Quare vero hoc? Quia scilicet in Matthæi descriptione, non additur mandatum: *Hoc facite.* Ita *Pighius.* Sed quia nimium crassa est violenta hæc institutionis diuulsio, vt nulla prorsus admittatur collatio descriptionum institutionis, sicut in quatuor locis Scripturæ extant: nec quod in vnius descriptione præteritum est, ex aliorum repetitionibus liceat supplere: vt scilicet quando Matthæi descriptio vrgetur, simpliciter dicamus, Christum non dixisse, *Hoc facite in mei commemorationem:* si Lucæ & Pauli descriptio tractatur, vt simpliciter negemus, Christum in institutione calicem dedisse discipulis, nec dixisse: *Bibite ex hoc omnes;* quia scilicet Lucæ & Pauli descriptio verba illa non habet. Hæc quia nimis impudenter impia sunt, non probantur ab omnibus Pontificiis. Vna enim & eadem institutio est, quæ quatuor in locis describitur: & sacri scriptores ita mutuas operas tradiderunt, vt quod priores Matthæus & Marcus prætererierunt, posteriores Lucas & Paulus suppleuerint. Quæ vero in priorum descriptionibus satis luculenter explicata erant, ea posteriores non iudicarunt omnia repetenda esse, cum quidem omnes descriptiones conferri vellent.

Volui tamen Pighianum illud artificium notare, vt extet illustre exemplum, ad quas impudentes & crassas ludificationes Scripturæ suscepta defensio Pontificiæ mutilationis humana ingenia abripiat.

X. *Andradius* vero, nouus artifex, concedit in institutione extare mandatum de sumptione calicis. Sed alia via, quam *Pighius* ingreditur, probaturus, verba institutionis de calice non pertinere ad laicos, sed ad solos sacerdotes. Et obseruabit Lector, non de vini tantum specie laicis eripienda Pontificios laborare, sed hoc pugnant, laicos ad dulcissima verba Christi, quæ communioni calicis addita sunt, nullum plane ius habere, quia scilicet verba illa ad solos sacerdotes pertineant. Sumpsi autem potissimum *Andradii* disputationem expendendam: quæ enim mens sit Tridentini Concilii in primo argumento, quia non plene se explicant, ex *Andradio* opinor, qui & Concilio interfuit, & in ipso Concilio scripsit, omnium rectissime intelligemus. Dicit igitur: Licet præceptum de bibendo calice, cum nota vniuersali, a Christo in institutione traditum sit: non tamen sequi, omnes Christi fideles sub illo vniuersali signo comprehendi, & præcepto illo obligari. Audis eadem verba, & eandem sententiam, sicut in primo Tridentino Capitulo legis. Sed caussam & rationem huius sententiæ, quam Concilium studiose celauit, *Andradius* Concilii interpres nobis prodit: Christum scilicet præcepto illo, vniuersali nota tradito (*Bibite ex hoc omnes*) non alios, quam præsentes Apostolos compellasse. Cum enim non pauci ex 70. discipulis, & ex piis matronis, tunc adessent Hierosolymis, Euangelistæ tamen expresse memorant, Christum tantũ duode-

& Andradii elusiones notantur.

v. p. 603.

p. 601.

cite, certa ratione pertinet, sicut postea clarissime ex Paulo demonstrabimus. Non enim tantum particula quædam, sed totum illud, quod in institutione cœnæ factum est, comprehenditur in mandato illo, *Hoc facite*. Primum autem in ipsa institutionis luce videbimus, quid verba illa, *Hoc facite*, velint, possint & efficiant, si referantur ad sacerdotes seu ministros Ecclesiæ. Sine dubio enim Christus, quando dixit: *Hoc facite*; ministris Ecclesiæ præscripsit, mandauit & præcepit, quomodo in posterum seu in futurum celebrare & administrare & dispensare debeant Cœnam Dominicam, vsque ad consummationem sæculi: nempe vt ea faciant, quæ Christus in prima cœna fecit. Et quidem si Christus panem & calicem benedixisset, & solus sumpsisset, & addidisset mandatum, *Hoc facite*: tunc forsan illud, quod Pontificii volunt, sequeretur: vt scilicet solus sacerdos celebrans vtramque speciem sumeret: Iam vero non lego, Christum benedictum illum panem & calicem Eucharistiæ ipsum manducasse & bibisse: licet *Chrysostomus* sine certo & manifesto Scripturæ testimonio illud affirmet. Manifestissime autem lego, Christum benedictum panem & calicem aliis dispensasse addito mandato: *Edite, bibite*. Quatenus igitur mandatum Christi, *Hoc facite*, solos ministros Ecclesiæ, ad quos administratio Eucharistiæ pertinet, complectitur: non tantum requirit, vt Eucharistiam consecrent, & ipsi sumant: sed ex præcepto & mandato diuino requirit, vt sacratam Eucharistiam dispensent, & distribuant aliis. Hoc enim Christus in prima cœna fecit, & quod tunc fecit, vt illud in futurum fieret, serio mandauit, cum diceret: *Hoc* (quod scilicet me vidistis facientem) *facite*. Quid vero Sacerdotes in administratione Eucharistiæ distribuere & dispensare debeant, manifestum est ex institutione, quod scilicet Christus dispensauit, & distribuit. Dicit enim: *Hoc*, quod me vidistis facere, *facite*. Christus vero benedictum panem distribuit, dicens: *Accipite, comedite*, &c. Et huic parti actionis addit mandatum: *Hoc facite*. Similiter vero etiam poculum benedictionis distribuit, dicens: *Bibite*, &c. Et huic etiam parti actionis, similiter vt primæ, addit mandatum, *Hoc facite*. Sacerdos igitur celebrans Eucharistiam, si solus eam sumat, & nemini alteri eam dispenset, non facit hoc, quod Christus fecit. Quod si alteram tantum partem dispenset, iterum non facit hoc, quod Christus fecit. Is enim sicut vtramque speciem consecrauit, ita etiam vtramque distribuit. Et illud, quod tunc fecit, faciendum in posterum mandauit, cum diceret: *Hoc facite*. Manifestissima igitur demonstratio est, ipsa luce meridiana clarior, mandatum Christi, *Hoc facite*, quatenus ad solos sacerdotes pertinet, nequaquam eripere reliquæ Ecclesiæ communionem vtriusque speciei. Non enim hoc vult mandatum illud, vt sacerdos celebrans Eucharistiam solus eam sumat, sed ex præcepto diuino iniungit & imponit sacerdoti celebranti, vt dispenset & distribuat Eucharistiam, & quidem ita, sicut Christus eam dispensauit. Is vero & panem & poculum benedictum dispensauit, & vtrique parti expresse & distincte addidit mandatum: *Hoc*, quod scilicet ego iam feci, in futurum vsque ad consummationem sæculi *facite*.

hom. 83. in Matth. T. 1. in N. T. f. 163.

XII. Restat igitur postrema quæstio: Qui sint illi, quibus sacerdos celebrans Eucharistiam dispensare & distribuere ex præcepto diuino teneatur? Christus dispensauit eam Apostolis: quos Pontificii dicunt, tunc retulisse personam sacerdotum. Sed Apostoli tunc non erant conficientes, sicut Pontificii loquuntur. Ad minimum igitur clericis non conficientibus, dispensanda esset vtraque species Eucharistiæ, etiamsi ad solos sacerdotes pertineret. Christus enim Apostolis, qui tunc non erant conficientes, dedit vtramque speciem. Et hoc, quod tunc fecit, sub præcepto in posterum fieri mandauit. Et tamen Pontificia Ecclesia, ipsis etiam Sacerdotibus, quando non conficiunt, non dispensat vtramque speciem. Hunc nodum antea Iesuitis proposueram, sed aduocatus ipsorum *Andradius* noluit eum tangere: impossibile enim est, quod vlla ratione vere possit solui. Sed omissis illis ἀσυστάτοις, quærendus est certus mandati Christi interpres: quibus scilicet dispensanda sit Eucharistia, ita, sicut Christus eam dispensauit discipulis suis, sub panis scilicet & vini specie. Is vero Paulus erit, qui Euangelium suum non ab homine, sed ex reuelatione Filii Dei accepit, Gal. 1, 12. Et doctrinam de cœna Dominica, fatetur se ita tradidisse, sicut eam a Domino acceperit. Tradidit autem non vt nudam historiam sine explicatione, accommodatione & applicatione ad praxin (vt ita loquar) Ecclesiæ: sed ita proponit institutionem, vt sit regula & norma administrandæ, dispensandæ & sumendæ Eucharistiæ. Recitatis autem verbis & mandatis institutionis Christi, mox subiungit accommodationem de dispensatione & vsu vtriusque speciei. Num vero ad solos Sacerdotes illa pertinent, quæ Paulus ibi de communione sub vtraque specie scribit? Certe titulus Epistolæ vniuersam Ecclesiam Dei, quæ est Corinthi, alloquitur: immo addit, inscriptam esse omni-

1. Cor. 11, 23.

a. 1. 2. bus, *qui inuocant nomen Domini* idque *in omni loco*. Sicut igitur ex verbis institutionis habemus, in celebratione cœnæ Dominicæ debere ex præcepto diuino fieri dispensationem, seu distributionem vtriusque speciei, panis scilicet & poculi Dominici: hoc enim Christus fecit, & idem faciendum in posterum mandauit: ita ex Pauli interpretatione habemus, dispensationem illam panis & poculi Dominici ex præcepto Domini debere fieri omni homini probanti se, item omnibus qui inuocant nomen Domini. Hæc enim sunt Pauli verba. Breuiter igitur, sed certo & manifeste demonstrauimus, sacerdotes seu ministros Ecclesiæ, quando celebrant & administrant cœnam Dominicam, ex præcepto diuino astringi & obligari, non tantum vt Eucharistiam consecrent, & ipsi sumant, sed vt consecratam dispensent & distribuant, non dimidiam, sed integram, panem scilicet & poculum Domini, sicut Christus fecit: & vtramque illam speciem dispensent & distribuant, non solis tantum Sacerdotibus, sed omni homini probanti se, & omnibus, qui inuocant nomen Domini in omni loco. Et forsan non sine peculiari artificio Tridentinum decretum noluit loqui de præcepto dispensationis, sed de præcepto sumptionis. Etsi vero posterius illud ex priori manifestum est, ex natura correlatiuorum: tamen & hoc, de præcepto scilicet sumptionis, manifeste ex Scriptura ostendi potest. In prima enim cœna non tantum hoc factum est, quod Christus panem & poculum benedixit & dispensauit: sed & hoc ibi factum fuit, quod Apostoli panem & poculum Domini acceperunt, manducarunt & biberunt: idque non vt arbitrarium quiddam, sed ex præcepto & mandato Domini. Dixerat enim: *Accipite, manducate, bibite.* Ad totam vero illam actionem primæ cœnæ Christus addidit mandatum, vt in futurum vsque ad consummationem sæculi ita fieret: *Hoc* inquiens, quod scilicet in hac prima cœna factum est, *facite.* Sicut igitur in prima cœna Apostoli ex præcepto diuino vtramque speciem sumpserunt, manducarunt & biberunt: ita præscriptum & mandatum Christi est, vt idem in futurum vsque ad consummationem sæculi in celebratione cœnæ Dominicæ fiat. Et Paulus locuples testis est, Christum ipsum in institutione mandatum illud *Hoc facite*, non tantum ad consecrationem & dispensationem, sed expresse etiam ad sumptionem retulisse: & quidem expresse in altera parte, de calice. Ita enim recitat Christi verba: *Hoc facite, quotiescunque biberitis.* Et ipse Paulus mox subiiciens, quæ sit interpretatio verborum Christi, *Hoc facite in mei commemorationem*, inquit: *Quotiescunque manducaueritis hunc panem & poculum hoc biberitis, mortem Domini annunciate, donec veniat.* Paulus igitur mandatum Christi, *Edite, bibite, hoc facite*, accommodat ad ipsos sumentes. Et sicut sumptio panis sacrati est iuris & præcepti diuini: ita etiam sumptio poculi Dominici est iuris & præcepti diuini. Et Paulus hæc scribit ad omnes, qui inuocant nomen Domini, in omni loco.

XIII. Siue igitur ad sacerdotes, siue ad sumentes referatur mandatum Christi, *Hoc facite*: planum factum est, communionem sub vtraque specie esse iuris, præcepti & mandati diuini duplici ratione. I. Quia ministri Ecclesiæ, in administratione cœnæ Dominicæ obligati sunt, & astringuntur ad dispensandam Eucharistiam, ita, sicut Christus eam in prima cœna dispensauit, sub panis scilicet & vini specie: idque non sacerdotibus tantum, sed omnibus, qui inuocant nomen Domini, in omni loco. II. Sumpturi Eucharistiam habent mandatum Christi, vt in sumptione illud faciant, quod in prima cœna factum esse scribitur: vt scilicet panem benedictum edant, & poculum Domini bibant. Et ad hoc faciendum duplici vinculo mandati diuini obligantur & astringuntur. I. Quod Paulus sua interpretatione ostendit mandatum, *Edite, bibite*, pertinere ad omnes sumentes. II. Quod Christus vtrique parti addit peculiare mandatum: *Hoc facite*, vt non tantum in dispensatione, sed etiam in sumptione hoc fiat, quod in prima cœna factum est.

XIIII. Ex hoc iure institutionis, præscripti, mandati & præcepti diuini, primitiua Ecclesia in legitimis & ordinariis Ecclesiæ conuentibus, vtramque Eucharistiæ speciem dispensauit, & sacerdotibus & laicis. Et diserte docuit, in vsu & participatione horum mysteriorum, nullum esse discrimen inter sacerdotem & laicum: sicut supra hæc demonstrata sunt. Nec vnquam vel sensit vel docuit vetus Ecclesia, arbitrariam esse communionem sub vtraque specie. Sed quia de sumptione sub vtraque specie, & Christus & Paulus præceptiue seu imperatiue loquuntur, veteres similiter etiam docuerunt, eam esse iuris & præcepti diuini. *Cyprianus* de cœna Domini inquit: *Lex esum sanguinis prohibet: Euangelium, vt bibatur, præcipit. ——— Bibimus autem de sanguine Christo ipso iubente, ——— pro quibus sanguis ille oblatus est.* Et lib. 2. Epist. 3. disputans de *calice* Domini *sanctificando*, & *plebi ministrando*, aliquoties meminit præcepti diuini: vt cum dicit: ab eo, *quod Christus magister & præcepit, & gessit*, non esse *humana institutione* decedendum. Item, *a Do-*

De exemplo primitiuæ Ecclesiæ.

f. 41. col. 2.

col. 2.

al. 63. f. 141.

f. 152. *a Domino præcipitur, & ab Apostolo eius confirmatur, vt quotiescunque in commemorationem Domini biberimus, hoc faciamus,* f. 157. *quod Dominus fecit.* Et in fine, institutionem Christi vocat *legem Euangelicam.* f. 190. *Bernhardus* serm. 3. de Ramis palmarum dicit, *alimoniam corporis & sanguinis Christi, eo die primum exhibitam, eo die commendatam & mandatam, deinceps frequentari.* al. 57. f. 117. *Cyprianus* lib. 1. Epist. 2. *Quomodo ad martyrii poculum idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in Ecclesia poculum Domini iure communicationis admittimus?* Et *Iu-* Apol. II. f. 98. *stinus,* scriptor vetustissimus, cum descripsisset ritum sui sæculi in Ecclesia, de communione sub vtraque specie, mox subiungit, *Apostoli in Euangeliis ita sibi Christum* ἐντετάλθαι, *præcepisse tradiderunt.* Ostendimus igitur ex institutione Christi, ex interpretatione Pauli & ex traditione veteris Ecclesiæ, dispensationem & sumptionem Eucharistiæ sub vtraque specie, esse iuris & præcepti diuini.

Secundum Tridentinorum argumentum ex concione, Ioan. 6. XV. Secundum argumentum contra verba institutionis, Tridentina synodus texit ex concione Io. 6. Illud vero a Pontificiis scriptoribus in duplici forma solet proponi. I. Christus Ioan. 6. loquens de sumptione & participatione carnis & sanguinis sui, aliquando concionatur de manducanda carne, & bibendo sanguine, aliquando vero reducit illa ad solam v. 57. manducationem, vt, *Qui manducat me, viuet propter me.* Ergo communio vtriusque speciei non est tanquam necessaria præcepta, sed potest sufficere sola man- c. 40. f. 50. a. ducatio. II. *Osius* in confessione Polonica, argumentum illud ita format. Christus Io. 6. loquens de manducanda sua carne, & bibendo sanguine, non facit mentionem vini, sed tantum panis. Ergo vsus Dominici calicis potest abrogari & prohiberi. Sed facilis & plana est responsio: Cœnam Dominicam Christum instituisse in ea nocte, qua tradebatur, & Euangelistæ testantur, & Paulus clarissime affirmat. Concio vero Ioan. 6. habita est a Christo, anno integro & amplius ante institutionem cœnæ. Et tamen tam boni viri sunt Tridentini patres, vt non vereantur prætextu ex concione Ioan. 6. sumpto, reformare, mutare & mutilare testamentariam institutionem Filii Dei. Eadem enim ratione posset quis argumentum nectere ex concione Ioan. 4, 13. tantum bibendum esse in cœna Dominica, & quidem non vinum, sed aquam in calice adhibendam: quia Christus ibi dicit: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, non sitiet in æternum.* Deinde manifestum est, Christum Ioan. 6. non agere de manducatione & bibitione, quæ ore corporis fiat: nec de pane materiali. Iudæis enim vrgenti- v. 31. bus illud signum, *Patres nostri in deserto manna manducauerunt*: Christus opponit: Iam vero Pater cælestis non corporalem cibum, sed alium panem, scilicet Filium suum incarnatum, vobis misit: *Ego,* inquit, v. 35. *sum panis ille vitæ.* Ita cum turbæ, quæ ex quinque illis panibus manducarant, ad ipsum reuerterentur, vt iterum corporali manducatione saturarentur, Christus pani materiali & manducationi corporali opponit alium spiritualem cibum, & spiritualem manducationem, quæ fide fit, sicut aliquoties repetit: *Qui credit in me,* v. 40. 47. *habet vitam æternam.* Si igitur ex 6. cap. Ioannis, de substantia cœnæ Dominicæ, contra verba institutionis iudicandum esset: sequeretur, etiam elementum panis non esse adhibendum ad Eucharistiam, nec opus esse, vt in cœna Dominica ore corporis aliquid acciperetur: immo posset inde concludi, vsum & panis & poculi Dominici, sicut institutio cœnæ de illis loquitur, posse simpliciter abrogari & prohiberi. Tam egregium scilicet argumentum est, quod ex concione Io. 6. contra institutionem cœnæ a Pontificiis opponitur. Et tamen vnicum hoc argumentum præcipuum fuit, quod tempore Constantiensis Concilii, ex Scriptura contra vsum vtriusque speciei opposi- tum fuit. Veteres quidem in explicatione qua occasione Veterum sententia de 6. cap. Ioan. retorqueatur. 6. capitis, plerunque solent tractare doctrinam de cœna Dominica, non quod ibi sit instituta, vel quod ex 6. cap. Ioan. discendum sit, quæ sit materia, quæ forma: hoc est, quod elementum, & quod verbum sacramenti Eucharistiæ. Sed quia ad salutarem cœnæ Dominicæ vsum non sufficit sacramentalis manducatio, nisi accedat spiritualis: qualis vero illa sit & esse debeat, describitur Ioan. 6. Hactenus & hoc modo veteres 6. cap Ioan. recte accommodarunt ad doctrinam de Eucharistia. Non potest autem in vllo veterum ostendi, quod in 6. cap. Ioan. vel disputarint saltem, in legitima & ordinaria celebratione cœnæ Dominicæ, vsum calicis posse vel abrogari, vel prohiberi. Doctrina igitur de materia & forma, de elemento & verbo Eucharistiæ, de norma administrationis & dispensationis cœnæ Dominicæ, & de modo sacramentalis communionis, sedem suam habet non Ioan, 6. tunc enim Eucharistia nondum erat instituta: Sed in verbis institutionis, in quibus dispensationem & communionem vtriusque speciei præceptiue institutam esse, manifestum est. Illud vero Pontificii prorsus inuertunt. Et hinc æstimetur, qualis caussa sit, quæ huiusmodi argumentis & fundamentis nititur.

XVI. Tertium argumentum Tridentinæ Synodi sumitur ab autoritate & potestate Ecclesiæ. Consideretur autem status disputationis. Manifesta & certa Tridentinorum argumentum III. ab autoritate Ecclesiæ. sunt-

sunt verba institutionis, de vtraque specie. Ab illis Pontificia Ecclesia discessit. Iam cum quæritur, quas huius discessionis rationes habeant? opponitur autoritas & potestas Ecclesiæ. Necesse igitur erit, esse aliquam potestatem & autoritatem Ecclesiæ contra expressa verba Dei, & quidem ad destructionem testamentariæ institutionis Filii Dei: ad quam tamen duplici mandato, in singulis Eucharistiæ partibus, Ecclesiam vsque ad consummationem sæculi, donec ad iudicium redeat, alligatam esse voluit: *Manducate, hoc facite: Bibite, hoc facite.* Elegans certe & vera est *Augustini* sententia contra Cresconium l. 2. c. 21. Paulus dicit: *Ecclesia subdita est Christo. Non igitur debet Ecclesia se Christo præponere: ——— cum ille semper veraciter iudicet, Ecclesiastici vero iudices, sicut homines plerunque fallantur.*

Sed pleraque ad hoc argumentum pertinentia in præcedentibus sunt explicata: ideo tantum verba secundi Tridentini capituli examinabimus. Insidiose autem ludunt æquiuocatione vocabuli *dispensationis.* Nam & *Gerson* disputat, (de commu. laicor. T. 1. opp. f. 526) esse quidem præceptum de bibendo calice, sed tale, quod dispensabile sit autoritate Ecclesiæ. Dispensationem vero definiunt relaxationem iuris communis, factam cum caussæ cognitione, ab eo, qui ius & potestatem habet dispensandi: vt scilicet sit licentia, vel mutandi aliquid in lege, vel faciendi aliquid contra legem. Tridentinum igitur capitulum declarat, Ecclesiam habere potestatem in dispensatione sacramentorum. Et ex illa potestate, licet Christus vtramque speciem præceptiue instituit, Ecclesiam tamen communionem calicis potuisse abrogare & prohibere. Audi vero, quomodo illud ex Scriptura probent. Paulus (1. Cor. 4. 1.) enim dicit: *Sumus dispensatores mysteriorum Dei* Mysteria sunt sacramenta: & dispensare, est ius commune relaxare. Ergo quæ Christus in dispensatione & vsu Eucharistiæ instituit, Ecclesia potest abrogare: quæ præcepit, potest prohibere: vsum scilicet calicis Domini, pro laicis.

Canonistarum quidem sententia est, Papam posse dispensare contra 4, prima Concilia: item contra verba Euangelii, licet non contra mentem. Sed si quis tunc, regnante barbarie & inscitia linguarum, potuisset Papalem illam potestatem dispensandi ex dicto illo Pauli probare: *Sumus dispensatores mysteriorum Dei*: næ vere magistralis illa allegatio habita fuisset. Nunc vero in tanta luce ludere vocabulis, in re tam seria, nemo vt arbitror sanus auderet. Audet autem hoc & quidem iure suo præfricta frons Thaidis Babylonicæ. Et qua conscientia caussam hanc agant, quantumque fidei illis sit tribuendum, hinc æstimetur. Mysteria ibi Paulus intelligit reuelationem totius doctrinæ Euangelicæ, & Apostolos vocat *ministros* οἰκονόμους: hanc ipsam innuens antithesin, (Explicatio Paulinæ sententiæ.) quod non sint Domini horum mysteriorum, qui potestatem habeant mutandi & abrogandi: sed quod tantum sint œconomi, in quibus hæc fidelitas requiritur, vt iuxta institutionem, præscriptum & mandatum Domini, ea dispensent, quæ ipsis commissa sunt. In hac sententia vetus interpres vsus est vocabulo *dispensationis.* Illius vero æquiuocatio commoda visa fuit Tridentinis Patribus, qua mutilationem cœnæ Dominicæ iustificarent. Non abs're igitur factum est, quod veterem editionem decreto suo authenticam fecerunt, ita vt nemo eam in disputationibus quouis prætextu reiicere auderet: etiamsi scilicet, vt in hoc loco, οἰκονομία non significet potestatem mutandi & statuendi aliquid, contra id, quod Dominus expresso mandato præscripsit. Sed huic dispensationi videntur ne ipsi quidem Tridentini satis fidere. Ita enim orationem moderantur, quasi velint dicere: In dispensatione hoc est, in administratione sacramentorũ, Ecclesiã in externis circumstantiis posse statuere & ordinare, quæ ædificationi seruiunt: & in huiusmodi quidẽ ordinationibus, si fiant in circũstantiis, de quibus non extat mandatum Dei, ad hunc finẽ, vt ea, quæ in administratione sacramentorũ a Domino instituta, præscripta & mandata sunt, eo rectius & diligentius ad ædificationem seruentur. Non negamus, inquam, in huiusmodi ordinationibus Ecclesiam habere potestatem, vt omnia scilicet fiant ordine, decenter & ad ædificationem. Hanc vero potestatem Pontificii extra suos terminos eo trahunt, quasi Ecclesia simili potestate possit etiam ea, quæ in institutione cœnæ Filius Dei instituit, ordinauit, præscripsit, mandauit & præcepit, mutare, mutilare, prohibere & eripere. Hoc vero, quia probari non potest, negamus. Et obseruetur Tridentina argumentatio, a dispensatione in circumstantiis adiaphoris, ad abrogationem, mutilationem & prohibitionem eorum, quæ habent verbum & mandatum Dei. Falsum vero est, quod dicunt, Paulum tali potestate vsum in hoc ipso Sacramento, quando Corinthiis scribit: *Cetera, cum venero, disponam.* (1. Cor. 11. 34.) Diserte enim prius ponit ea, quæ habent institutionem, ordinationem, præscriptum & mandatum Christi: & ab iis postea disiungit ea, quæ pollicetur se ordinaturũ, cum venerit. Intelligit igitur ea, quæ non habent præscriptum & mandatum Christi.

Et quidem ipsum Concilium non potest simpliciter hanc distinctionem negare: ideo addunt, salua Sacramentorum substantia, fieri posse dispensatio-

nem.

nem. Hoc vero mirabile est, Eucharistiam posse vna sui parte mutilari, salua tamen ipsius substantia. *Longobardus* certe & Scholastici substantialia Sacramentorum affirmant esse materiam & formam: hoc est, elementum diuinitus institutum, & verbum voce diuina elemento annexum. Iam Christus pro elemento in cœna sua non panis tantum, sed & poculi vsum instituit. Quomodo igitur salua manet substantia cœnæ Dominicæ, si altera eius pars abrogetur, mutiletur, & prohibeatur? Sed forsan substantiam Eucharistiæ volunt esse spiritualem participationem corporis & sanguinis Christi. Cumque illa fiat etiam sub vna specie, vbi totus & integer Christus adest: iudicant saluam manere Eucharistiæ substantiam, etiamsi poculum Domini inde tollatur. Sed quia etiam sine pane & vino fieri potest spiritualis participatio carnis & sanguinis Christi in verbo Euangelii, sola fide, Ioan. 6. eadem ergo consequentia manebit etiam salua substantia Eucharistiæ, etiamsi vtraque species, & panis & vini, inde tollatur. Sed quæ ad substantiam cœnæ Dominicæ pertineant & requirantur, non ex humanis argumentationibus, sed ex testamentaria institutione Filii Dei discendum & diiudicandum est.

v. 53. seq.

Argumentum IIII. ab exemplis veteris Ecclesiae.

XVII. Quartum argumentum Tridentinæ Synodi sumptum est ab exemplis veteris Ecclesiæ, quod scilicet vsus vtriusque speciei in primitiua Ecclesia non in frequens quidem, non tamen vniuersalis fuit: sed semper etiam simul in vsu fuerit communio sub vna tantummodo specie. Cui libertati communicandi, siue sub vtraque, siue sub vna tantummodo specie, postea successerit mutatio consuetudinis, de communione sub vtraque specie, quam subsecuta demum sit lex de vna tantum specie.

Obseruabit autem Lector, quod Pontificii in hac caussa vsu rerum multa edocti sunt, quæ principio non satis considerata fuerunt. Constantiense enim Concilium, cum primum ferret legem de mutilatione cœnæ Dominicæ, simpliciter concessit consuetudinem fuisse primitiuæ Ecclesiæ, quod a fidelibus Eucharistia sub vtraque specie reciperetur. Sed mox biennio post *Gerson* animaduertit, quantum hæc confessio haberet incommodi. Et licet diuersum probare & ostendere non posset: tamen inquit, probabilius videri, hoc non communiter apud omnes seruatum fuisse. Ex hac commonefactione Tridentina Synodus habet hoc artificium, quod non dicit, initio Christianæ religionis vniuersalem fuisse vsum vtriusque speciei: immo ne quidem dicit, frequentem fuisse: sed per figuram *μείωσιν* inquit, non infrequentem fuisse. Respiciunt autem ad disputationes Pontificiorum, quibus probare conantur, etiam in primitiua & veteri Ecclesia, vbi vsitata erat communio sub vtraque specie, semper tamen simul etiam vsum fuisse communionis sub vna tantummodo specie. De illis igitur disputationibus quædam, qua fieri poterit breuitate, annotanda erunt. Nam & hæc annotatio ostendet, Pontificios, cum destituantur & Scripturæ & antiquitatis veris testimoniis, simili artificio deprauare veterum testimonia, sicut Scripturæ sententias ludificant. Quando vero de veteris Ecclesiæ testimoniis & exemplis disputatio est, non quæritur de casibus necessitatis & extraordinariis, sed de legitima, ordinaria, publica & solenni celebratione, administratione & dispensatione Eucharistiæ. A multis autem ostensum est ex antiquis formis liturgiarum, ex descriptionibus celebrationis cœnæ Dominicæ, quæ extant apud veteres, præcipue vero apud *Iustinum* & *Chrysostomum*, ex aliis multis veterum testimoniis & exemplis, quod in veteri Ecclesia, in legitima & ordinaria administratione cœnæ Dominicæ, semper & vbique apud omnes vsitata fuerit communio sub vtraque specie, iuxta Christi institutionem. Neque vllum antiquitatis exemplum proferri potest, quod in legitima & solenni administratione cœnæ Dominicæ, vna solummodo species, subtracta altera, fideli populo dispensata fuerit. Et hæc cum ita se habeant, operæ pretium est videre, quo artificio antiquitatis etiam testimonia deprauent Pontificii: quæ plurima & manifestissima sunt.

ARTICVLVS VII.

Quomodo ex antiquitatis testimoniis, mutilationem suam probare conentur Pontificii.

I. c. [illegible] communionis laicae.

I. ECcius & plerique alii multum tribuunt huic testimonio, quod in veterum scriptis, & in antiquis Canonibus, mentio fit *laicæ communionis*: ad quam remittebantur illi, qui ex clero eiecti erant. Ergo aiunt, in veteri Ecclesia alia fuit communio cleri, scilicet sub vtraque specie: & alia laicorum, scilicet sub vna specie. Sed hoc falsum esse, animaduertunt & fatentur nunc ipsi etiam Pontificii: vt *Vicelius*, *Tapperus*, *Lindanus*, & multi alii. Manifestissimum enim est illis temporibus, quibus mentio fit laicæ communionis, datam fuisse laicis vtramque speciem. Et *Chrysostomus* expresse affirmat in participatione mysteriorum nullũ esse discrimem inter sacerdotes & fidelem populum. Sed *laica communio* veteribus 1. 4.

vocabatur, quando clericus propter crimen aliquod, ab officio ministerii vel suspendebatur, vel prorsus remouebatur: tunc enim ipse non administrabat Eucharistiam, sed eam tantum accipiebat: idque non inter clericos, sed post clericos cum laicis, & in loco, vbi laici communicabantur. Agnoscunt igitur, & fatentur ipsi Pontificii, laicam communionem apud veteres non esse intelligendam de alio communionis genere, sed de gradu, ordine, & loco communionis.

2. e constitutione contra Nestorium. II. Quidam, quos etiam *Osius* in Polonica confessione c. 40. f. 51. imitatur, fingunt, in Ephesina synodo decretum fuisse, vt laicis tantum vna species Eucharistiæ traderetur, eo, quod Nestorius docuerit, sub pane esse cadauer exsangue. Sed merum figmentum hoc est. Nullus enim ex veteribus hanc opinionem Nestorio tribuit. Et in historia, item in actis Ephesini Concilii, ne vestigia quidem talis, vel disputationis, vel decreti apparent. Sed talis caussa talibus digna est probationibus:

3 e communi appellatione Eucharistiæ. f. 157. III. Est & hoc vnum ex artificiis Pontificiis, vbi in veteribus mentio fit Eucharistiæ, quod illam tantum de vna specie intelligunt: vt quando apud *Eusebium* libro 5. cap. 24. Episcopis eiusdem communionis, peregre aduentantibus, transmittitur Eucharistia: Pontificii contendunt, hoc simpliciter de panis tantummodo specie esse intelligendum. Sed appellatio Eucharistiæ complectitur vtramque speciem. *Iustinus* * enim describens ritum communionis sub vtraque specie, dicit: *Hoc alimentum apud nos Eucharistia vocatur.* (Apol. II. f. 97.) *Irenæus* lib. 5. *Quando mixtus calix & fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia corporis & sanguinis Christi.* (c. 2. f. 434.) *Cyprianus* lib. 1. Epist. 2. *Protectione corporis & sanguinis Christi eos muniamus: cum ad hoc fiat Eucharistia, vt possit esse tutela credentibus.* (al. 57. f. 117.) Sermone 5. de lapsis, vbi expresse *calicis* tantum mentio fit, *Cyprianus* vocat *Eucharistiam.* (T. I. opp. f. 132.)

4. a deportatione illius ad infirmos. IIII. Ex deportatione Eucharistiæ ad infirmos conantur probare vsum vnius tantum speciei, eo quod vinum sine periculo deferri non possit, sed *Iustinus* Apolog. 2. & *Hieronymus* ad Rusticum Monachum de Exuperio, expresse testatur, in veteri Ecclesia vtramque speciem solitam deferri ad absentes & infirmos. In Serapionis historia, apud *Eusebium* lib. 6. cap. 44. valde laborat *Andradius*, vt ad vnam speciem illam referat, quia verbum ἀποβρέχειν, *perfundere* seu *madefacere*, in solam panis speciem quadret. (f. 206. p. 629.) Sed quæro ab *Andradio*, ad quam speciem referatur, quod historia habet: ἐπιστάξαι & ἐγχέαι: *infundere*, & *in os instillare.* Hic Iesuitæ dicunt, fuisse vinum non consecratum, in quo iussus fuerit puer madefacere panem. Sed hoc *Eusebius* non dicit. Immo *Nicephorus* lib. 6. c. 6. affirmat, Eucharistiam fuisse, quod seni puer in os instillauit. Ita enim inquit: ** *instillauit ei Eucharistiam.* Vsitatum autem fuisse, in casu necessitatis, panem Eucharistiæ in vinum sacratum intinctum ægrotis dare, ex veterum historiis notum est: sicut postea ostendemus.

5. ex reseruatione istius. V. Ex reseruatione Eucharistiæ, cuius alicubi apud veteres mentio fit, vsum vnius solummodo speciei probare moliuntur. Sed & hoc vanum est. Apud *Chrysostomum* enim Epist. 1. ad Innocentium, etiam sanguis Domini in sacrario seruatur. Et Gorgonia Nazianzeni soror, & corporis & sanguinis Domini antitypa reseruarat, sicut *Nazianzenus* testatur.

6. e crebra mentione panis & corporis. VI. Vbi in veterum scriptis expresse tantum mentio fit panis seu corporis Christi, seu manducationis: ibi Pontificii statim affingunt præsumptam suam opinionem, de vna tantummodo specie. Sed quod sophistice deprauent veterum sententiam, aliquot manifestissimis exemplis demonstrabo. *Eccius* citat ex Epist. *Ignatii* ad Ephesios †: *Frangentes vnum panem, qui est medicamentum immortalitatis*, &c. (f. 20. p. 40.) Et quia ibi *Ignatius* non expresse meminit alterius speciei: clamitat igitur *Eccius*, vsum communionis sub vna specie ab ipsis Apostolis traditum & a discipulis ipsorum seruatum fuisse. Sed *Ignatius* protestatur, luculentam sibi fieri iniuriam. Nam in Epistola ad Philadelphienses, †† inquit: *Vnus est panis omnibus confractus: & vnum poculum, vniuersis distributum.* (§. 4. p. 224.)

Cyprianus sermone 5. de lapsis, recitat miracula quædam, quæ in altera specie, pane scilicet consecrato, acciderunt. (f. 132. 133.) Inde *Horstius* Coloniensis contra doctissimum virum *Hamelmannum* probare conatur, tempore Cypriani vsitatam in Ecclesia fuisse communionem sub vna tantum specie: & addit, communionem illam a Deo tunc miraculis comprobatam fuisse. Sed impudens figmentum est. *Cyprianus* enim nullo modo scribit, miracula illa facta fuisse ad comprobandam communionem sub vna tantummodo specie: sed longe alias caussas illorum miraculorum recitat. Non autem sequitur: In specie panis factum fuit miraculum: ergo poculum Domini tunc non fuit distributum in Ecclesia. Nam in illo ipso

* *Iustin.* Apol. II. f. 97. καὶ ἡ τροφὴ αὕτη καλεῖται παρ' ἡμῖν εὐχαριστία.
** *Niceph.* H. E. l. VI. c. VI. f. 396. T. I. ἐνέσταξεν ὁ παῖς.
† *Ignat.* ep. ad Ephes. §. XX. p. 40. ἕνα ἄρτον κλῶντες, ὅς ἐστι φάρμακον ἀθανασίας.
†† *Id.* ep. interpol. ad Philadelph. §. IIII. p. 224. εἷς ὁ ἄρτος τοῖς πᾶσιν ἐθρύφθη, καὶ ἓν ποτήριον τοῖς ὅλοις διενεμήθη.

ipso sermone, ritum communionis sui f.132. temporis describens *Cyprianus* inquit: *vbi solemnibus adimpletis, calicem Diaconus præsentibus offerret.*

Magno vero strepitu in scenam producunt ipsum etiam *Nicenum Concilium*: & non verentur affirmare, ibi communionem sub vna tantum specie, si non decretam, attamen comprobatam & confirmatam fuisse. Quia scilicet Canon 18. dicit: *Si non fuerint in præsenti episcopus vel presbyter, tunc diaconi ipsi proferant & edant.* Sed Canon iste, nec *Græce*, nec in *Decretis*, nec apud *Ruffinum* ita legitur. Et licet ibi expresse tantum nominetur corpus Christi, non tamen recte inde concluditur communio sub vna tantummodo specie. Nam in Concilio *Neocæsariensi*, c. 3. & dist. 95. c. *presbyteri*, vbi eadem plane materia de diaconis repetitur, expresse dicitur de dando pane, & porrigendo calice. Manifestissime igitur antiquitas se explicat, quod per synecdochen sæpe loquatur. Nam & Paulus ipse ad Corinthios vbi expressissime de communione sub vtraque specie tractat, illam tamen aliquoties per synecdochen 1.Cor. 11. 20. notat, vt cum inquit: *Manducare cœnam Domini: Conuenitis ad manducandum:* v. 29. *Diiudicans corpus Domini.* Item: *In* 1.Cor. 12. 13. *vnum spiritum potati sumus.* Si quis vero inde vellet concludere, Paulum tradidisse & seruasse communionem sub vna tantummodo specie, scelerate faceret contra manifestissimam Pauli sententiam. Ita *Augustinus* de Symbolo lib. 3. c. 5. Item de feria quarta, c. 4. *Hieronymus* etiam ad Eustachium, expresse tantum *sanguinis Christi* meminerunt. Num vero recte quis inde inferret, *Augustini* & *Hieronymi* temporibus non panem, sed tantum poculum Domini dispensatum fuisse laicis, in administratione cœnæ Dominicæ.

[illegible] VII. Magno apparatu, pro mutilatione cœnæ Dominicæ, producuntur exempla de domestica communione, quando scilicet acceptam in Ecclesia Eucharistiam domum secum detulerunt. *Tertullianus* enim lib. 2. ad vxorem, f. 532. tantum *panis* mentionem facit. Et T.II.ep. 679. *Hieronymus* in Apologia pro libris aduersus Iouinianum, *corporis* tantum mentionem facit. Quamuis autem domestica seu priuata illa communio aliquid extraordinarium fuerit, non difficile tamen est respondere. Quia enim illi in Ecclesia Eucharistiam acceperunt: quæstio ergo est, non quid domi sumpserint, sed quid in Ecclesia ipsis dispensatum fuerit? Et ne longius eam, afferam explicationem T.II. f.151. *Ruardi Tapperi*, Decani Louaniensis, qui maximæ autoritatis est inter Pontificios. Is igitur tractans exemplum Satyri, fratris Ambrosii, inquit: *Videtur ex* serm. 5. de lapsis apud Cyprianum, *quod illis temporibus sanguinem Domini ex calice omnes bibebant, & quod corpus Domini iis in manus dabatur, vt vel statim sumerent, vel secum portarent domum, ibique sumerent, ita vt per temporum internalla biberent ex calice Domini, & corpus Domini manducarent.* Hæc ille. Quia vero hæc diuulsio partium cœnæ Dominicæ non est consentanea institutioni: ideo domestica seu priuata illa communio postea abrogata, & seuere prohibita est in *Toletano* & *Cæsaraugustano* Conciliis. Nequaquam igitur ex domestica illa communione probari potest, vsitatam tunc in Ecclesiis fuisse dispensationem vnius tantum partis Eucharistiæ. Nam & *Tertullianus* in eodem libro, vbi in domestica communione, in vno loco tantum *panis* meminit, mox in alio loco loquitur etiam de participatione poculi: & tandem vtrunque coniungit, cibum & poculum Domini. *Nazianzenus* autem de sorore sua Gorgonia scribit, quod & corporis & sanguinis Domini antitypa ex Ecclesiastico cœtu secum domum delata seruarit. Et *Ambrosius* in historia Satyri fratris sui, describens sumptionem, meminit haustionis & fusionis in viscera. T.IIII. f.315. Ergo nec ex illa historia satis certo & euidenter probatur dispensatio & sumptio Eucharistiæ, sub vna tantum specie. Et vt maxime in exemplis istius domesticæ communionis aliquid ostenderetur (quod tamen nondum video factum esse) pugnans cum institutione Christi, & solenni consuetudine primitiuæ Ecclesiæ: quid tamen inde efficeretur, cum sint priuata & extraordinaria exempla, & quidem quæ postea graui consilio abrogata sunt? Nostra vero quæstio est, non quid vnus, aut item alter priuatim fecerint: sed quæ fuerit publica, legitima, ordinaria & solennis consuetudo veteris Ecclesiæ in administratione & dispensatione cœnæ Dominicæ? Hic est status controuersiæ, de quo flagitamus testimonia & exempla antiquitatis. Et nondum vidi, tale vllum certum & euidens vel testimonium vel exemplum veræ antiquitatis a Pontificiis proferri. Quæ enim præterea ex incertis autoribus, vt ex vita *Hieronymi* & *Ambrosii*, de quibus autoribus dubitatur, item ex legendis Sanctorum proferunt, indigna sunt, quæ refutentur.

Hæc igitur sunt præcipua capita probationum, quibus conantur Pontificiam mutilationem exemplis antiquitatis palliare & confirmare: quæ profecto nihil probant de eo, quod in controuersia positum est: de publica scilicet, legitima, ordinaria & solenni consuetudine veteris Ecclesiæ, in admini-

stratione & dispensatione cœnæ Dominicæ. Pleraque vero vel sunt mera figmenta, vel manifestæ deprauationes sententiæ veterum: sicut euidenter ostendimus. Et tamen Tridentinum Concilium non veretur, omnia illa, tanquam non Apollinis, sed ipsius Spiritus sancti oracula exosculari & approbare: quasi certum iam & demonstratum sit, in primitiua Ecclesia, licet non infrequens fuerit communio sub vtraque specie, non tamen Catholica, seu vniuersalis fuerit: sed simul etiam semper in vsu fuisse communionem sub vna tantummodo specie.

ARTICVL. VIII.

Historica Obseruatio, quoties, & quot modis mutilatio illa tentata fuerit, donec tandem introducta est.

PORRO, quia Tridentinum capitulum, ex mutatione consuetudinis communicandi sub vtraque specie, & ex introductione contrariæ consuetudinis vult Pontificiam mutilationem iustificare: iudico vtiliter quædam annotari posse, de historia introductæ huius consuetudinis. Iactitant enim, consuetudinem illam adeo esse vetustam, vt eius initium ne monstrari quidem possit in historiis. Sed nos ex veris historiis ostendemus, quomodo in veteri Ecclesia aliquoties, & aliquot modis tentata fuerit mutatio communionis sub vtraque specie: & quam acriter mutationi huic restiterint præpositi Ecclesiarum, melioribus & purioribus Ecclesiæ temporibus, donec tandem posterioribus temporibus, post annos scilicet Domini 1200. vna cum aliis erroribus & abusibus, mutatio illa particulariter, non tamen sine contradictione, in quasdam Ecclesias inuecta, deinde latius progressa, demum lege Constantiensi confirmata est.

I. Mutatio communionis.

Tentata autem primum fuit mutatio quædam communionis sub vtraque specie, iuxta formam a Christo præscriptam, per illos, qui bibentes in Ecclesia de poculo Domini, panem sacratum secum domum deferebant: quem postea sumebant, aliquando per satis longum interuallum temporis: sicut de Eremitis *Basilius* scribit. Sed illa consuetudo abrogata & prohibita fuit in Concilio *Toletano* I. circiter ann. Domini 390. & postea circa ann. 500. *Cæsaraugustano.* Reducta autem fuit communio ad formam institutionis: vt scilicet in Ecclesia, vbi tunc vtraque species dispensabatur, Eucharistia consumeretur.

II. Mutatio cœpta circa annum Domini 440.

Secundo, Tempore Leonis I. circa annum Domini 440. Manichæi, quia vinum tanquam abominabile quiddam detestabantur, & fingebant, Christi corpus, vtpote phantasticum, non habuisse verum sanguinem, moliebantur sumptionem vnius tantum speciei introducere. Sed *Leo* Pontifex, sermone Quadragesimali 4. appellat sacrilegium, si quis calicem sanguinis redemptionis nostræ haurire declinet. Et huc accommodat illud Pauli, Rom. 16,17. Obseruate eos, qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam, quam didicistis, faciunt.

c. 5. Lopp. 108.

Panopl. l. 4. c. 56. f. 340.

Lindanus fingit, ante Leonem in vsu fuisse in Ecclesia communionem sub vna specie: sed Leonem tunc propter Manichæos rursus mandasse ad tempus communionem sub vtraque specie, vt ita deprehendi possent Manichæi. Sed *Andradius* recte dicit, esse insignem hallucinationem. Adeo enim vsitata tunc fuit communio sub vtraque specie, vt his indiciis Leo deprehenderet Manichæos. *Leo* igitur circa an. Domini 449. pronunciat esse sacrilegium, dissensionem & offendiculum, præter doctrinam ab Apostolis acceptam, ore corpus Domini accipere, calicem vero redemptionis nostræ haurire, declinare.

p. 639.

III. Circa annum Domini 490.

Tertio, Tempore Gelasii, circa an. Domini 490. iterum tentata fuit mutatio communionis sub vtraque specie: non ab hæreticis, sicut tempore Leonis, sed ab hominibus superstitiosis. Ita enim *Gelasius* loquitur. Sed acriter repulsa, & ab Ecclesia explosa fuit superstitio illa: sicut testatur Canon, *Comperimus*, de consecr. dist. 2. *Comperimus, quod quidam sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice sacri cruoris abstineant: qui* — — quia *nescio qua superstitione docentur astringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: quia diuisio vnius eiusdemque mysterii sine grandi sacrilegio nequit prouenire.* Audis, vnam speciem non esse integrum sacramentum, sed ad vnum idemque mysterium pertinere vtramque speciem: item esse grande sacrilegium, si vna tantum species sumatur. Et in Canone illo notandum est vocabulum *superstitionis.* Inde enim colligi potest, sub quo prætextu quidam tempore Gelasii voluerint consuetudinem communicandi sub vna tantummodo specie introducere. Est enim superstitio, iuxta Scholasticos, velle colere Deum, sed modo indebito, hoc est, aliter & contra, quam ipse præscripsit & mandauit. Prætextum igitur religionis, cultus diuini, & reuerentiæ erga sacramentum habuerunt & prætenderunt illi, qui tempore Gelasii, præter & contra formam communionis a Christo traditam, & præscriptam a calice Dominico abstinebant. Et quia Canonis verab

ba sunt, *docentur superstitione astringi*: posset ita etiam intelligi, fuisse tunc quosdam, qui ita docuerint: Et hoc bene notetur. Quicquid enim prætenditur de religione & reuerentia Sacramenti, in communione sub vna specie, quia aliter & contra fit, quam Christus instituit, superstitio est. *Gelasius* vero pronunciat, eos esse a communione arcendos, hoc est, excommunicandos, qui ex superstitione a participatione poculi Dominici abstinent. Quod vero *Gratianus* cum Glossatoribus, ad solos sacerdotes conficientes, Canonem illum restringit, cum Ecclesiastica historia illorum temporum, & cum ipso textu pugnat. Loquitur enim de illis, qui ad sumptionem Sacramentorum vel admittuntur, vel ab illis arcentur. Et ab ipsis pontificiis, vt *Lindano* & aliis, *Gratiani* illud commentum nunc exploditur.

Li. 4. f. 341.

III. Motiuu.

Quarto, propter metum periculi effusionis quidam mature meditati sunt discessionem a forma institutionis Christi: ne tamen omnino tollerent vel abrogarent communionem sub vtraque specie, panem consecratum, in poculum benedictionis intinctum, dederunt communicantibus pro complemento communionis, hoc est, iudicarunt non plenam esse communionem, si tantummodo sub specie panis, sine vino consecrato daretur Eucharistia. Dignum vero est obseruatione, vnde illud in Ecclesiam irrepserit. Cum enim in casu necessitatis, in communione paruulorum & infirmorum, apud veteres intincta & infusa aliquando Eucharistia data legeretur: sicut constat ex historia Serapionis, ex *Cypriani* sermone de lapsis, & ex *Prospero* de promissionibus cap. 6. & 26. quæst. 6. cap. *Is in decretis*. Ex illis casibus extraordinariis, quidam postea voluerunt consuetudinem intinctæ Eucharistiæ inuehere in legitimam & ordinariam communionem Ecclesiæ, contra institutionem Christi, & morem veteris Ecclesiæ, idque prætextu periculi effusionis, & reuerentiæ erga Eucharistiam. Sed *Iulius* Pontifex circa annum Domini 340. in Epist. ad Episcopos Ægypti, & citatur de consecr. dist. 2. cap. *Cum omne*, acriter consuetudinem illam reprehendit. Et quibus ex fundamentis eam refutet, operæ pretium est considerare. Dicit esse *contra diuinum ordinem*, contra *Apostolicas institutiones*: item esse *contrarium Euangelicæ & Apostolicæ doctrinæ*, & *consuetudini Ecclesiasticæ aduersum*. Et (quod præcipue notandum est) ostendit, vnde petendæ & sumendæ sint probationes in hac caussa. Inquit enim: *Non difficile hoc ab ipso fonte veritatis probabitur, a quo ordinata ipsa Sacramentorum mysteria processerunt.*

Vbi intanda occasio intinctionis panis consecrati.

Agnoscit Lector, Romanam Ecclesiam longe aliis tunc vsam fundamentis, in controuersiis de communione cœnæ Dominicæ, quam nunc vtitur. Nominantur enim ordo diuinus, Apostolicæ institutiones, Euangelica & Apostolica doctrina, vetus consuetudo Ecclesiastica. Ad illa fundamenta & nos nunc prouocamus: sed opponuntur nobis potestas Ecclesiæ, posterior consuetudo, & argumenta rationis. Tandem vero concludit *Iulius*: *Quod pro complemento communionis intinctam tradunt Eucharistiam populis, nec hoc prolatum ex Euangelio testimonium receperunt, vbi Apostolis corpus suum commendauit, & sanguinem: seorsim enim panis, & seorsim calicis commendatio memoratur.* Et hoc modo tunc repressa fuit consuetudo intinctæ Eucharistiæ. Postea tamen rursus pullulauit, circa annum Domini 580. Ideo enim in III. *Bracarensi* Concilio repetitum fuit Decretum *Iulii*. Adeo crebro humana ingenia meditata sunt discessionem a forma communionis, ab ipso Filio Dei præscripta. Sed melioribus Ecclesiæ temporibus fuerunt, qui contra omnes consuetudines & prætextus testamentariam institutionem Filii Dei retinuerunt, & acriter defenderunt.

§. 1.

can. 1.

V. Motiuu.

Quinto: Cum subinde maior fieret inclinatio doctrinæ & rituum, a puritate veteris Ecclesiæ, circa annum Domini 920. Cluniacensis ordo rursus instituit intinctionem: sed contra morem & vsum reliquarum Ecclesiarum. Ita enim *Cassander* citat ex institutis Cluniacensium l. 2. c. 35. *Quantis ipsum corpus sacerdos dederit, singulis sanguini intingit, quanquam sit contra vsum aliarum Ecclesiarum: quia quidam, maxime nouitii nostri, adeo sunt rudes, vt si sanguinem ita separatim accipiant, quandam negligentiam incurrerent.* Vides, licet tunc disputaretur de metu periculi effusionis & irreuerentiæ: non tamen ausi fuerunt iudicare, ideo intermittendum aut abrogandum esse vsum calicis.

Liturgic. c. 31. l. 76. de commu. sub vtraque, f. 1027.

In Turonensi postea Concilio, pro infirmis, etiam in aliis Ecclesiis, concessus est vsus intinctæ Eucharistiæ. Et ratio additur: *Oblatio intincta debet esse sanguine Christi, vt veraciter presbyter dicere possit; corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi proficiat tibi in remissionem peccatorum, & vitam æternam.* Notabit autem Lector, quanquam aliquantulum tunc discederetur a forma institutionis Christi: tamen adeo necessariam iudicarunt vtramque speciem, vt potius intinctam Eucharistiam dare consulerent: præcipue vero notetur, non veraciter dici posse, corpus & sanguinem Christi dari & accipi, sub vna tantummodo specie panis.

Tandem tempore *Iuonis*, circa annum Domini 1120. permissum fuit alicubi populum communicare, intincto pane: idque *non autoritate, sed summa necessitate timoris sanguinis Christi effusionis*. Ita enim *Cassander* allegat *Iuonem*, de diuinis officiis. Hæc ideo recito, vt ostendam, cum motæ iam essent & exaggerarentur disputationes de metu periculi effusionis & irreuerentiæ: non tamen iudicatum fuit, ideo vel posse, vel debere alteram speciem prorsus tolli & omitti ex communione: sed potius intinctione vsi fuerunt, vt tamen daretur vtraque species. Non tamen vniuersalis fuit tempore *Iuonis* consuetudo intinctæ Eucharistiæ: albi enim data tunc fuit vtraque species seorsim: sicut ex illis, qui circa ea tempora vixerunt, præcipue vero ex *Bernhardo* & *Longobardo* colligitur.

Liturgic. c. 31. f. 76.

Sexto, post *Longobardum* tempore Scholasticorum scriptorum, circa ann. Domini 1250. primum manifeste incepit mentio fieri inuectæ alicubi particularis consuetudinis, communicandi populum sub vna specie, propter metum periculi effusionis. Et tamen in historia illorum etiam temporum multa ad hanc disputationem pertinentia obseruari possunt. Non enim ab omnibus tunc Ecclesiis recepta fuit illa consuetudo: nec omnes passi sunt sibi eripi vsum Dominici calicis. *Thomas* enim in 3. parte summæ, q. 80. artic. 12. dicit, in quibusdam Ecclesiis prouide hoc seruari, ne sanguis Christi detur populo. Et in 4. Sententiarum, dist. 11. artic. 2. q. 1. inquit: *In quibusdam locis de consuetudine datur participatio sanguinis clericis*: hoc est, ministris altaris, de quibus præsumitur, quod magis sint cauti. *Richardus de media Villa*, & *Petrus de Tarantasia*, postea *Innocentius IIII.* nominatus, testantur, sua tempestate non tantum ministris altaris, sed & maioribus e populo, a quibus pericula illa non timebantur, Eucharistiam sub vtraque specie datam fuisse. *Petrus* vero *de Palude* in 4. Sententiarum, distinct. 11. quæst. 1. autor est, sua ætate in quibusdam Ecclesiis consuetudinem fuisse, communicandi in genere sub vtraque specie: idque ita caute, vt nihil effunderetur. Ex *Wilhelmo* de *Monte Laudano Cassander* citat: *Recipiendo corpus Christi, totam veritatem eius recipit, sed non totum Sacramentum. Et ideo in multis locis communicatur cum pane & vino*, id est, cum toto Sacramento.

VI. Historia.

cit. Cassandro, de comm. sub vtraque f. 1031.

Liturgic. c. 31. f. 77. de comm. sub vtraque f. 1043.

Durandus circa annum Domini 1280. in rationali diuinorum l. 4. cap. 42. narrat, sua ætate in quibusdam locis consuetudinem fuisse, quod post communionem Sacerdotis, aliquid de sanguine in calice reseruatum fuit, & superinfusum vinum purum, vt communicantes inde aliquid possent de sanguine Christi sumere. Et rationem reddit in præcedentibus, ex Innocentio III. *Quamuis sub specie panis, sanguis sumatur cum corpore: —— non tamen sanguis sub specie panis — bibitur.* Particulariter igitur tunc in quasdam Ecclesias inuecta fuit consuetudo communionis, sub vna specie.

l. 1. p. 119. a. col. 2.

l. 4. c. 24.

Deinde obseruatio historiarum illius temporis & hoc ostendit, quod recenti consuetudini communionis sub vna specie a multis tunc contradictum fuit. *Alexander* enim *Halensis* refert, religiosos quosdam ægre tulisse, eripi sibi poculum Domini, & flagitasse restitutionem communionis sub vtraque specie. sed illorum petitionem dicit repressam fuisse commento miraculi, quod ex hostia sacra sanguis emanasset. Et ipsi Scholastici scriptores, licet cedant consuetudini, recens a quibusdam receptæ, propter vnicam rationem de periculo effusionis: tamen multis & palam disputant, communionem in vtraque specie conuenientiorem, congruentiorem, perfectiorem, completiorem, & maioris efficaciæ esse. Ex quibus antiquissimus *Alexander Alensis* inquit, quæst. 32. membro 1. artic. 2. *Sumpto hoc Sacramento digne in vtraque specie, maior est effectus vnius corporis mystici cum capite, quam sumpta sub altera.* Quæst. 53. art. 1. *Licet illa sumptio, quæ est in accipiendo sub vna specie, sufficiat: illa tamen, quæ sub duabus est, maioris meriti, tum ratione augmentationis, deuotionis, tum ratione fidei, dilatationis actualis, tum ratione sumptionis completioris.* Item: *Sumptio sub vtraque specie, quem modum sumendi tradidit Dominus, est maioris efficaciæ & complementi.* Quæst. 31. dicit, eum qui accipit Sacramentum sub specie panis, non accipere perfecte Sacramentum, quantum ad Sacramentalem sumptionem.

Manifeste illo anno Dominum a multis fugiebat & improbata.

in 4. d. 11. ...

Post Alensem proxime sequitur *Albertus Magnus*, qui in 4. Sentent. distinct. 8. artic. 13. inquit, duplicem esse in hoc Sacramento perfectionem: Christi videlicet ipsius, & Sacramenti, secundum quod venit in vsum fidelium. Priore modo dicit verum esse, Christum esse perfectum sub vtraque specie. Secundo modo videri sibi falsum, quia non perfecte signetur & caussetur vsus fidelium, & vnitas corporis mystici, nisi duplici signo: & ideo virtute Sacramenti oportere vtrunque habere.

Post hunc *Thomas* 3. summæ, quæst. 76. articulo 2. *Quamuis totus Christus sit sub vtraque specie, non tamen frustra. Nam primo hoc valet ad repræsentandam passionem Christi, in qua seorsim fuit sanguis a cor-*

corpore separatus. —— *Secundo hoc est conueniens vsui huius Sacramenti, vt seorsim exhibeatur fidelibus corpus Christi in cibum, & sanguis in potum.* Idem contra Gentiles lib. 4. cap. 61. *Quia* inquit, *complementum nostræ salutis factum est per passionem Christi & mortem, per quam eius sanguis a carne separatus est, separatim nobis traditur Sacramentum corporis eius sub* pane, *& sanguis eius sub specie vini: vt sic in hoc Sacramento, passionis Dominicæ memoria & repræsentatio habeatur, & secundum hoc impleatur, quod Dominus dixit: Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere potus.* Hæc testimonia non possunt referri ad solam sacrificulorum sumptionem: expresse enim loquitur de exhibitione & traditione Sacramenti, quæ fit fidelibus. *Petrus de Palude* distinct. 11. artic. 1. dicit, duplicem debere esse materiam huius Sacramenti, scilicet materiam cibi & potus: qui effectus Sacramenti debet perfecte repræsentari per materiam: Sacramenta enim efficiunt, quod figurant. Sed huius Sacramenti effectus, est perfecta animi refectio: ergo materia repræsentans debet esse per perfectam corporis refectionem, quæ non est nisi per cibum & potum. *Bonauentura* l. 4. distinct. 8. part. 2. artic. 2. quæst. 2. tradit, in hoc Sacramento ex duobus signis vnum & perfectum resultare Sacramentum: cuius integritatis ratio dispositiue veniat a natura, quia nec panis est per se plane reficiens, nec vinum, sed vtrumque est vna plena refectio. Completiue vero veniat ab institutione diuina, quæ institutio duo signa ordinauit, ad significandum vnam perfectam refectionem.

in 4. sent.

Hæc ex Scholasticis scriptoribus, antiquitatis studiosissimus *Georgius Cassander* collegit.

Durandus in rationali l. 4. c. 54. dicit: Qui solam hostiam recipit, *non plenum sacramentaliter recipit Sacramentum. Etsi enim in hostia consecrata Christi sanguis sit; non tamen est ibi sacramentaliter, eo quod panis corpus, non sanguinem, & vinum sanguinem significat, & non corpus.* Ergo sub altera tantum specie non est completum Sacramentum, quoad Sacramentum. Et licet *Durandus* principaliter ibi loquatur de sumptione presbyteri, ratio tamen generalis est.

§ 12. & 13. p. 132. 2. col. 1.

Hæc historica obseruatio valde vtilis est. Ostendit enim, cum primum cœpisset Ecclesias inuadere consuetudo communionis sub vna tantum specie, quod factum est post annos Domini 1200. quod non ab omnibus Ecclesiis recepta fuerit, sed quod multi ei contradixerint.

Et quidem quod doctrina veteris Ecclesiæ de sacramentali communione non statim immutata & inflexa fuit ad consuetudinem illam: sed quod Scholastici, licet consuetudini illi cesserint, opposuerunt tamen doctrinam ex institutione Christi: quod scilicet communio sub vtraque specie, quia a Christo instituta, sit conuenientior, congruentior, completior, perfectior, maioris efficaciæ & illustrioris repræsentationis. Et tota materia huius controuersiæ ne Scholasticorum quidem tempore ita disputata fuit, sicut nunc a Pontificiis tractatur.

Postea consuetudine illa magis magisque inualescente, maior etiam doctrinæ inclinatio secuta est, vt *Lyra* in 11. c. 1. ad Cor. fatetur, Christum Sacramentum hoc instituisse in vtraque specie. Et in 9. c. Prouerbiorum, testatur in primitiua Ecclesia fideles hoc Sacramentum in vtraque specie accepisse. Addit tamen *propter periculum effusionis* ordinatum esse, vt laicis tantum sub vna specie daretur.

Et tamen ante Constantiense Concilium non simpliciter omnibus vbique laicis erepta fuit communio sub vtraque specie. *Thomas* enim *Waldensis*, qui sub tempus Constantiensis Concilii contra Viclefum scripsit, licet defendat communionem sub vna specie, tamen Tomo 2. c. 88. & 94. testatur, *presbyteris, diaconis, ministris altaris, maioribus e populo, rectoribus insignium locorum & monasteriorum, & aliis dignitate præstantibus, fide fortibus & discretis fidelibus, vt doctoribus, regibus, aliisque, qui tanta re digni iudicabantur,* hoc donatum fuisse, *vt ad sacrificium & eius libamentum*, scilicet *ad communicandum in vtraque specie*, assumerentur.

Immo ipsa petitio procuratorum Concilii Constantiensis testatur, visitatam tunc adhuc in multis locis fuisse communionem laicorum, sub vtraque specie. Duæ enim caussæ in actis Constantiensis Concilii recitantur, propter quas factum sit interdictum calicis. Prima explicatur in petitione procuratorum Concilii, his verbis: *Quia in nonnullis mundi partibus sacerdotes laicos sub vtraque specie, panis scilicet & vini, communicare non cessant, contra Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, petimus nos procuratores synodi, prouideri salubriter Ecclesiæ,* &c. Secundam caussam ipsum Decretum explicat: quia scilicet in nonnullis mundi partibus quidam docuerint populum Christianum communicandum esse sub vtraque specie: & populum debere Sacramentum Eucharistiæ sub vtraque specie suscipere. Hoc vero *Æneas Sylvius* in Bohemica historia ita declarat: quod scilicet Iacobellus quidam Misnensis, concionator Ecclesiæ Pragensis, admonitus

c. 35. p. m. 52.

nitus a Petro quodam Dresensi ludimagistro, *cum perquisitis vetustis sanctorum doctorum codicibus, Dionysii praesertim & Cypriani, communionem calicis laudatam inuenisset*, hortari cœpit populum, *ne deinceps communionem calicis quoquo pacto negligerent.* Vera igitur caussa fabricatæ Pontificiæ legis, de mutilatione cœnæ Dominicæ hæc fuit: ne scilicet a consuetudine Romanæ Ecclesiæ aliquid diuersum vel fieret vel doceretur in vlla Ecclesia. Illud vero apud omnes obtineri non potuit, nisi ex praua consuetudine lex impia fabricaretur. Et tamen legem illam Græca Ecclesia nunquam recepit.

Ex hac historica commemoratione rectissime examinari & diiudicari potest, quantum fidei & autoritatis tribuendum sit illis, quæ in fine secundi Tridentini capituli dicuntur, de latissima consuetudine communionis sub vna tantummodo specie: quam postea Pontificii grauibus & iustis de causis pro lege decreuerint habendam.

Tandem ad V argumentum Tridentinae Synodi.

Postremum argumentum Tridentinæ synodi, illud est, quod præcipuum fuit & in Constantiensi & in Basiliensi Concilio: quia scilicet caussa, finis, effectus & fructus communionis Eucharistiæ est participatio corporis & sanguinis, immo totius Christi. Illa vero fit sub vna etiam specie. Totus enim & integer Christus est sub vnaquaque specie: quia sanguis a corpore iam non est separatus in Christo. Ergo qui vnam speciem solam accipiunt nulla gratia ad salutem necessaria defraudantur. Et sane si cœna Dominica esset opus physicum, aut si nostra ratione liceret sapientiam Filii Dei iustificare, aliquid valeret hoc argumentum. Peccatum enim esse vulgo dicitur, fieri per plura, quod fieri potest per pauciora. Sed in quem peccatum illud redundabit, nisi in ipsum Dei Filium qui cœnam instituit sub duabus speciebus panis & vini, tunc cum nondum separatus esset sanguis a corpore ipsius, cumque sciret, post resurrectionem non fore vllam separationem? Certe si semel permissum fuerit, tali argumentatione contra manifestam Christi institutionem vti, in vniuersum abrogari poterit cœna Dominica, fide enim in verbo participes efficimur Christi, Hebr. 3, 14. Christus per fidem habitat in cordibus, Ephes. 7, 17, ita vt totus & integer ipse maneat in credentibus, & credentes in ipso, Ioan. 6, 56. Præterea in Baptismo Christum induimus, Gal. 3, 27. Quorsum igitur opus erit communione cœnæ Dominicæ? Item, cur bis sumunt sanguinem Christi sacrificuli, semel sub specie panis, & iterum sub specie vini? Si respondeatur, Christum non frustra ita instituisse: hoc & nos volumus. Supra autem ostendimus: Christum non pro sacerdotibus tantum, sed pro vniuersa Ecclesia cœnam suam instituisse. Respondeo igitur, quia Sacramentum hoc non est opus naturæ, vel actio rationis & sensuum: sed est mysterium fidei, quod ex verbo Dei concipitur: & eo nititur: ideo institutio eius, certo & manifesto verbo Dei tradita, non est reformanda, mutanda aut mutilanda, ex argumentis de naturali concomitantia: sed ad obedientiam fidei pertinet, vt verbo Dei inhæreat, & eius præscriptum simpliciter sine disquisitione sequatur. Ita ergo in hoc Sacramento ea, quæ Christus dixit, credamus, & quæ iussit, faciamus. Ratio enim captiuanda est in obsequium Christi, 2. Cor. 10, 5. Quod si voluerimus sapientiores esse Christo, accidet nobis, quod scriptum est, Rom. 1, 21. 22. *Vani facti sunt in rationibus suis, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.*

Ad aliam obiectionem dominicam.

Sed aiunt: Quid maius est in Eucharistia, an Christus, an vero species vini? Cum igitur Christum integrum & totum accipiamus sub specie panis: quid de elemento vini litigamus: aut cur de accidentibus sine subiecto cohærentibus tam solliciti sumus? Respondeo: Non de substantia vel accidentibus vini, quatenus est in prædicamento substantiæ, pugnamus: sed quia scimus Christum nobis se & beneficia sua communicare velle, non ἀμέσως, sed per certa media, diuinitus ad hoc instituta. Spretis autem & abiectis mediis illis, nec possumus, ne debemus nobis, sicut Enthusiastæ faciunt, polliceri participationem Christi: sed mediis illis & vtendum, & ita vtendum est, sicut ab ipso Deo instituta, præscripta & ordinata sunt. Propter hanc caussam merito in hac controuersia pugnamus, ne medium diuinitus ad participationem sanguinis Christi, & noui Testamenti in sanguine ab ipso Filio Dei in testamentaria institutione ordinatum, nobis humana præsumptione eripiatur. Sacramentorum enim efficacia ex verbo Christi pendet. Non autem de pane, sed de calice dixit: *Hoc est nouum Testamentum in meo sanguine.* Et quando poculum Domini vera fide accipio, tunc certus sum ex verbo, mihi donari, applicari & obsignari nouum Testamentum in sanguine Christi. Pontificii dicunt, idem fieri in sumptione panis. Sed de efficacia Sacramentorum scimus ex verbo iudicandum esse.

Vtile vero est & hæc consideratio. Notum fuit antiquitati, Christum vbicunque adest, totum & integrum adesse: corpus eius non esse exangue, nec sanguinem extra corpus ipsius.

Nemo

Nemo tamen in veteri Ecclesia vel disputauit saltem, propterea mutari & mutilari posse testamentariam instuititonem Christi de dispensatione & sumptione vtriusque speciei. *Longobardus* lib. 4. distinct. 11. proponit quidem hoc argumentum, non autem excludit inde dogma de abrogatione alterius speciei: Sed ex Ambrosio repetit, quare sub duabus speciebus Christus voluerit Sacramentum hoc accipi, cum sub alterutra totus sit. Eodem modo argumentum illud & proponitur & soluitur ab *Hugone* & *Haymone*. Immo ipsi Scholastici, quorum tempore iam cœperat Ecclesias inuadere consuetudo communicandi sub vna specie, non iudicarunt hoc argumentum satis esse ad stabiliendam sumptionem sub vna sola specie. Respondent enim, Christum quidem perfectum, integrum & totum esse, etiam sub vna specie: sed Sacramentum tamen non esse completum, perfectum, integrum & totum, si sub vna tantum specie sumatur. Sententiæ *Longobardi*, *Hugonis*, *Haymonis* & Scholasticorum in præcedentibus sunt adscriptæ. *Durandus* citat ex Innocentio III. Licet sub pane non sit corpus sine sanguine, nec sub vino sanguis separatus a corpore: non tamen sub pane sanguis Christi bibitur, nec in vino corpus Christi editur. Recens igitur est hoc Pontificiorum commentum, ideo posse laicis abrogari, prohiberi & eripi poculum Domini, quia Christus integer & totus sit etiam sub panis specie. Obiter vero & hoc monendum arbitror, vbi Constantiense & Basiliense Decretum habet, Christum integrum veraciter esse & contineri sub specie panis: ibi Tridentini dicunt, integrum sumi. Cumque non ausint contra Scholasticos dicere, perfectum Sacramentum sumi sub vna specie: dicunt tamen, verum Sacramentum sumi, si vna species sola sumatur, etiamsi scilicet non seruetur institutio Christi. Sed hæc in tanta verbi Dei luce facile diiudicari possunt. Hæc sunt quinque illa argumenta, quæ per annos iam 150. a tempore Constantiensis Concilii, singulari artificio anxie conquisita fuerunt. Tridentina synodus, habito delectu, iudicauit talia esse, quibus hisce temporibus, in tanta verbi Dei luce, Pontificia mutatio, mutilatio, abrogatio & prohibitio testamentariæ institutionis Filii DEI iustificari & defendi posse videretur. Qualia vero sint, quid efficiant, & quantum valeant: satis, quantum in hac breuitate fieri potuit, ostensum est.

conf. l. 4. sent. dist. off. c. 41. 2. l. p. 113. f. col. 2.

SECTIO II.

Decretum super petitione concessionis calicis, publicatum in Sessione VI.

INsuper cum eadem sancta synodus superiori Sessione duos articulos, alias propositos & nondum discussos, videlicet, an rationes, quibus sancta Catholica Ecclesia adducta fuit, vt communicaret laicos, atque etiam non celebrantes Sacerdotes, sub vna tantum panis specie, ita sint retinendæ, vt nulla ratione calicis vsus cuiquam sit permittendus: & an si honestis & Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus alicui, vel nationi, vel regno, calicis vsus videatur, sub aliquibus conditionibus sit concedendus, & quænam sint illæ? in aliud tempus, oblata sibi occasione, examinandos atque definiendos reseruarit, nunc eorum, pro quibus petitur, saluti optime consultum volens decernit, integrum negotium ad S. D. N. nunc esse referendum, prout præsenti Decreto refert: qui pro sua singulari prudentia id efficiat, quod vtile reipub. Christianæ, & salutare petentibus vsum calicis fore iudicauerit.

EXAMEN.

Restitutio calicis efflagitata quid fuit in Concilio Tridentino.

I. INter postulata Regum & Principum, Concilio Tridentino proposita, fuit & hæc petitio: vt vsus Dominici calicis, iuxta institutionem Christi, & morem primitiuæ Ecclesiæ, sublata iniusta eius prohibitione, Ecclesiæ restitueretur. Patres vero Concilii, priusquam de petitione illa deliberent, probant, confirmant & stabiliunt impiam legem abrogati & prohibiti Dominici calicis, non secus ac si petita ab ipsis fuisset repetitio, confirmatio, & ratificatio decreti Constantiensis. Illa vero hoc Concilio ita instructa sunt. 1. Vt petitionem illam regum & principum oblique sugillent & damnent: vt qui hoc petant, quod nullo vel iure, vel præcepto diuino ad laicos pertinet: quodque Ecclesia grauibus & iustis caussis adducta, olim non tantum abrogauit, sed lege synodica, tanquam temerariam præsumptionem, immo tanquam hæresin sub pœna excommunicationis, seuere prohibuit. Ita enim loquitur Constantiense decretum. 2. Vt quicquid de concessione futurum sit, fiat illud sine detrimento regni Pontificii, & sine imminutione plenariæ potestatis Romanæ Ecclesiæ: immo vt hæc ipsa, si qua futura esset concessio, esset confirmatio, & impetratio petitionis esset recognitio immanis istius priuilegii, quod iuxta *Pighium*, Romanæ sedi ita indultum est, vt quicquid illa in caussis fidei hic super terram figeret, refigeret, obligaret, aut solueret, hoc d. l.

ipsum ita fixum, refixum, obligatum, solutumque haberetur & maneret. 3. Vt qui ex concessione siue synodi, siue Romani Pontificis, vsuri essent communione sub vtraque specie, ipso tamen vero fructu priuarentur. Nam iuxta decretum 5. Sessionis Tridentini Concilii, non ex institutione, traditione, iure & præcepto Christi, sed ex misericordia, benignitate & liberalitate Romani Pontificis, calicem ad se non pertinentem sumerent. Verba igitur calici addita frustra laici sibi applicarent, cum ad solos Sacerdotes pertineant: nec ex illa communione vllam gratiam ad salutem necessariam acciperent. Hæc enim sunt verba 3. Capituli.

a Concilio ad Pontificem

II. Et illis ita præmunitis, tamen petitio concessionis calicis, ex vna Sessione in aliam reiecta, donec tandem prorsus a Synodo ad sedem Pontificiam abiecta est. Et valde vtile esset scire, quæ in deliberationibus illis consultationes tales incidetint, quod ipsa Synodus noluerit aliquid de hac pepitione definire, sed negotium integrum ad Romanum Pontificem retulerit. Sed quia illa forsan inter mysteria Concilii celata seruantur, breuem tantum annotationem ex ipso sinu Pontificiorum profectam annotabo, ex qua multa poterunt colligi.

f. 1017.

Coloniæ anno 1564. edita est consultatio *de communione Christiani populi sub vtraque specie*: erudita sane, vtpote ab autore *Cassandro* profecta. In eius præfatione sub typographi persona narratur, Tridentinam synodum per totam æstatem anni 62. occupatam fuisse disputationibus super petitione concessionis calicis. Quis vero disputationum illarum exitus fuerit, his verbis ibi describitur: *Dum maior eruditorum Episcoporum, eaque potior pars, in eam sententiam concors pedibus iret, vt laicis calicem esse concedendum indicaret: alii vero magna contentione resisterent, ne quid incommodi tantus dissertationum ardor cœptis de morum & opinionum reformatione rebus adferret: eam controuersiam Pii IIII. Pontificis arbitrio dirimendam reliquerunt.* Hæc ibi: ex quibus Lector multa huc pertinentia potest colligere.

certis conditionibus reiecta

III. Reiectum autem fuit illud negotium ad Romanum Pontificem, notatis certis conditionibus, quibus vsus calicis concedi posse videretur. Illæ publicatæ quidem sunt, sed editioni Decretorum non sunt insertæ. Adiiciam igitur illas: & nihil præterea addam, nisi vt Lector ex illis conditionibus discat, quanti Romanus Pontifex vendat concessionem calicis. Hactenus questa fuit Germania de explicationibus, quod nimis magna pecuniæ summa indulgentias & dispensationes suas Roma venderet. Nunc vero Pontifex concessionem calicis non auro nec argento vendit, sed quod, multo carius est, abnegatione veræ doctrinæ, approbatione omnium abominationum regni Pontificii, & defectione a capite Christo, *ad hominem peccati, & filium perditionis*, 2. Thess. 2, 3. Videant igitur piæ conscientiæ, ne tanti emant, quod Christus gratis acceptum gratis Ecclesiæ dari mandauit. Et perlectis hisce conditionibus, Lector rectius intelliget, quare *Lutherus* dixerit: „Quando Papa vt Papa, „ex plenitudine suæ potestatis, concessu„rus esset communionem sub vtraq; spe„cie, tunc se ea non vsurum. Dictum illud *Lutheri* odiose sæpius exagitatum fuit a Pontificiis scriptoribus: sed res & experientia ipsa, in hisce conditionibus, adsert iam veram interpretationem. Audiamus igitur, quid de conditionibus in concessione calicis Concilium suggerat Pontifici.

Conditiones quibus vsus calicis concedi posse videtur.

PRimo, *Vt sub vtraque specie communicare volentes, in reliquis omnibus, tam quoad Sacramentum hoc, quam cetera Sacramenta: item in quacunque materia, quoad fidem, doctrinam, ritumque conueniant corde & oris confessione, cum iis omnibus, quæ a Romana Ecclesia sunt recepta: nec non Decreta omnia huius S. Synodi, tam promulgata, quam promulganda, religiose admittant & obseruent.*

Secundo, Vt Pastores dictarum nationum, & concionatores credant & doceant, consuetudinem ab Ecclesia probatam, & diu obseruatam, videlicet communicandi sub altera tantum specie, non esse alienam a diuino iure: immo laudabiliter, & tanquam legem obseruandam, nisi ab Ecclesia aliter statuatur: quodque aliter pertinaciter sententies, hæretici sint censendi: nec aliis dent hanc communionem sub vtraque specie, nisi qui crediderint hanc veritatem, & confessi fuerint.

Tertio, Quod sanctissimo Domino nostro Papa, vt legitimo vniuersalis Ecclesiæ Episcopo & Pastori, debeant fideli & sincero animo, vt reuerentes filii, omnem reuerentiam exhibere.

Quarto, Quod Archiepiscopis, Episcopis & aliis Prælatis suis, similiter debitam obedientiam ac reuerentiam præstent.

Quinto, Vt hic vsus calicis eis tantum permittatur, qui confessi & contriti fuerint, iuxta Catholicæ Ecclesiæ consuetudinem: item vt ordinarii quam diligentissime omnibus cautionibus prouideant, ne in administratione sanguinis, aliquod sacrilegium aut profanatio admittatur, super quibus omnibus prædictis eorum conscientia onerentur.

SECTIO

SECTIO III.
SESSIONIS V.

CAPVT IIII.
Paruulos non obligari ad communionem Sacramentalem.

DEnique eadem sancta Synodus docet, paruulos, vsu rationis carentes, nulla obligari necessitate ad Sacramentalem Eucharistiæ communionem: siquidem per Baptismi lauacrum regenerati, & Christo incorporati, adeptam iam filiorum Dei gratiam in illa ætate amittere non possunt. Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando seruauit. Vt enim sanctissimi illi patres sui facti probabilem caussam pro illius temporis ratione habuerunt, ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controuersia credendum est.

CANON IIII.

Si quis dixerit, paruulis, antequam ad annos discretionis peruenerint, necessarium esse Eucharistiæ communionem, anathema sit.

De hac quæstione nulla controuersia est inter nos & Pontificios. Non iudico igitur opus esse, totam illam disputationem retexere: cum de iis, quæ controuersa sunt, potissimum instituta sit hæc tractatio.

LOCVS VI.
DE MISSA.
SECTIO I.
SESSIO SEXTA.
Vera & Catholica doctrina, quod in Missa verum sacrificium, & propitiatorium offeratur.

PROOEMIVM.

Art. Smalc. p. 307. *SAcrosancta Synodus, &c. Vt vetus absoluta, atque omni ex parte perfecta, de magno Eucharistiæ mysterio, in sancta Catholica Ecclesia fides atque doctrina retineatur, & in sua puritate (propulsatis erroribus atque hæresibus) conseruetur: de ea, quatenus verum & singulare sacrificium est, Spiritus sancti illustratione edocta, & hæc quæ sequuntur, docet, declarat, & fidelibus populis prædicanda decernit.*

CAPVT I.

A.C. p. 41. v. 6. p. 43. Ap p. 201. v. 15 p. 259. 263. v. 24. *QVoniam sub priori testamento (teste Apostolo Paulo) propter* Leuitici Sacerdotii *imbecillitatem consummatio non erat: oportuit (Deo patre misericordiarum ita ordinante) sacerdotem alium secundum ordinem Melchisedech surgere, Dominum nostrum Iesum Christum, qui posset omnes, quotquot sanctificandi essent, consummare & ad perfectum adducere. Is igitur Deus & Dominus noster, etsi semel seipsum in ara crucis, morte intercedente, Deo patri oblaturus erat, vt æternam illic redemptionem operaretur: quia tamen per mortem sacerdotium eius extinguendum non erat, in cœna nouissima, qua nocte tradebatur, vt dilectæ suæ sponsæ Ecclesiæ visibile (sicut hominum natura exigit) relinqueret sacrificium,* conf. c. 5. *quo cruentum illud, semel in cruce peragendum, repræsentaretur, eiusque* Ap. p. 263. *memoria in finem vsque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quæ a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur, Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans, corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini Deo patri obtulit. Ac sub earundem rerum symbolis, Apostolis* conf. Sess. *(quos tunc noui Testamenti Sacerdotes constituebat) vt sumerent, tradidit: & eisdem, eo-* 13. c. 1. *rumque in Sacerdotio successoribus, vt offerrent, præcepit, per hæc verba:* Hoc facite in mei *commemorationem, vt semper Ecclesia Catholica intellexit & docuit. Nam celebrato ve-* Ap. p. 260. *teri Pascha (quod in memoriam exitus de Aegypto multitudo filiorum Israel immolabat) nouum instituit Pascha, seipsum ab Ecclesia per Sacerdotes sub signis visibilibus immolandum, in memoriam transitus sui ex hoc mundo ad Patrem, quando per sui sanguinis effusionem nos redemit, atque eripuit de potestate tenebrarum, & in regnum suum transtulit. Et hæc quidem illa munda oblatio est, quæ nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari*

IIII. Ita *Vicelius* patrocinaturus Missæ Pontificiæ, collegit multas veterum sententias, in quibus administrationi seu celebrationi cœnæ Dominicæ tribuitur appellatio sacrificii: Item, operose probat, in synaxi veteris Ecclesiæ semper vsitatum fuisse, vt aliquid recitaretur ex scriptis Propheticis, præcipue ex Psalmis, ex Euangelicis & Apostolicis scriptis, vsitatas fuisse preces communes, & gratiarum actiones, decantatas fuisse laudes Dei, &c. Et quia illarum obseruationum vestigia quædam apud Pontificios in Missa reliqua sunt, (licet, sicut ipse *Vicelius* fatetur, in plerisque vix vmbra antiquitatis supersit) statim attexit conclusionem, multis parasangis ampliorem, quam est præmissa probatio: Propitiatorium scilicet Missæ Pontificiæ Sacrificium, pro viuis & pro mortuis, habere testimonia & suffragia Apostolicæ primæ & veteris Ecclesiæ, & totius purioris antiquitatis. Huiusmodi vero insidiæ simplicissime deteguntur, monstrato vero controuersiæ statu: quo posito, facilior erit explicatio argumentorum, quæ pro defensione Pontificiæ Missæ allegantur. Illustriora etiam erunt contraria argumenta, quibus Pontificiæ Missæ abominatio ostenditur. Multa etiam ex capitulis & Canonibus Tridentinis rectius intelligentur, constituto primum statu disputationis de Missa.

ARTICVL. I.
De vocabulo Sacrificii.

I. Dicemus igitur primo de vocabulo *Sacrificii*, quam late illud pateat: deinde ad singulas partes Missæ illud applicabimus, vt ita tandem verum statum de sacrificio Missæ Pontificiæ inuenire & constituere possimus.

Sacrificia in veteri Testamento, eorum, quæ differentia.

II. Et in veteri quidē Testamento erant ceremonialia externa & visibilia sacrificia, quorum variæ erant species. Differentia autem sumitur, primo, a caussa materiali: fiebant enim sacrificia, vel de certi generis animalibus; hæc sacrificia proprie dicebantur *victimæ*: vel de materia terrestri arida, vt panis, simila, granum, thus, sal, &c. hæc proprie vocantur *immolationes*: vel de materia liquida, vt vinum, oleum, hæc proprie vocantur *libamenta*. Secundo sumitur differentia veterum sacrificiorum, a modo & caussa oblationis. Ita quædam erant holocausta vel quotidiana, vel sabbati: quædam erant sacrificia propitiatoria, pro peccato: quædam pacifica, pro beneficiis, vel impetrandis, vel impetratis: quædam erant sacrificia professionis, vt decimæ, primitiæ, &c. Illa vero externa ceremonialia sacrificia *Augustinus* recte dicit duo significasse. 1. sacrificium Christi in cruce. 2. vera interiora, inuisibilia & spiritualia sacrificia fidelium, de Ciuit. lib. 10. cap. 5. Et inde factum est, quod antiquatis iam ceremonialibus illis sacrificiis, Apostoli tamen in nouo Testamento retinuerunt appellationem sacrificii. Ita enim appellarunt primo passionem Christi, Ephes. 5, 2. & ad Hebræos. Secundo, ministerium Euangelii, Roman. 15, 16. Tertio, conuersionem gentium, & fidem implectentium Euangelium, Roman. 15, 16. & Philip. 2, 17. Quarto, orationes, Hebr. 5, 7. Apoc. 5, 8. & 8, 3. Quinto, sacrificium laudis, seu gratiarum actionis. Hebr. 13, 15. Sexto, beneficentiam in pauperes, & pro sustentatione ministerii, Hebr. 13, 16. & Phil. 4, 18. Septimo, mortificationem veteris hominis, immo totum hominem, quando Deo consecratur & deuouetur, vt mundo moriatur, & Deo viuat, vocant sacrificium, Rom. 12, 1. Octauo, totum cultum Christianorum in annunciatione beneficiorum Dei, in abstinentia a peccatis & studio nouæ obedientiæ, Petrus vocat *spirituales hostias*. Atque ita etiam veteris Testamenti sententiæ loquuntur de spiritualibus sacrificiis. Psal. 4, 6. *Sacrificium iustitiæ* est, *sperare in Domino*. Psal. 50, 14. *Immola Deo sacrificium laudis, & inuoca me*. Psal. 51, 19. *Sacrificium Domino, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum*. Psal. 141, 2. *Eleuatio manuum mearum, sacrificium vespertinum*. Ose. 14, 3. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum*. Mich. 6, 7. 8. Non *holocausta*, non *vitulos*, non *arietes*, &c. sed *facere iudicium diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo*. Propter hanc tam late patentem significationem appellationis sacrificii, *Augustinus* tradit generalem definitionem de Ciuitate Dei, lib. 10. cap. 5. & 6. *Verum sacrificium est omne opus quod agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo, & ad eundem finem proximo consulamus*. Et cap. 5. dicit, vera illa sacrificia consistere in *dilectione Dei & proximi*.

f. 169.

1. ep. 2, 6.

f. 169. 170.

ARTICVLVS II.
Quo sensu actio liturgia, iuxta Scripturam, recte possit sacrificium appellari.

His ita de vocabulo sacrificii constitutis, accommodabimus illud ordine ad singulas partes Missæ. Ita enim remotis & sepositis illis, de quibus non est certamen,

tamen, tandem verus status controuersiæ emerget. Illud vero postea explicabimus, qua ratione veteres celebrationi cœnæ Dominicæ attribuerint appellationem sacrificii: In quinto etiam Capitulo notandum erit, quomodo Pontificii omnes & singulas partes Missæ deprauarint. Nunc tantum per viam diuisionis statum caussæ inuestigabimus.

Et 1. Quia in Synaxi leguntur & explicantur Scripta Prophetica & Apostolica, annunciatur ibi mors Christi, proposita ex verbo Dei consideratione caussarum & beneficiorum passionis Christi, hac ratione Missa posset vocari sacrificium, iuxta Scripturam, Rom. 15, 16. Phil. 2, 17. & 1. Petr. 2, 6. Sed hoc non est sacrificium illud, de quo Pontificii dimicant. Talia enim apud ipsos peraguntur, vel secreto murmure, vel boatu inarticulato, vel lingua peregrina.

2. In administratione cœnæ Dominicæ celebrantur, dicuntur & decantantur laudes DEI. Et sacrificium laudis testimonium habet Scripturæ, Hebr. 13, 16. Ps. 50, 14. Sed nec hoc esse sacrificium, de quo Pontificii in Missa sua pugnant, manifeste explicat tertius Tridentinus Canon.

3. Propter publicas preces, & communes gratiarum actiones posset Missæ, iuxta Scripturæ sententiam, tribui appellatio sacrificii. Sed Tridentinum Concilium, Canone tertio hoc non vult.

4. Quia in celebratione cœnæ Dominicæ semper vsitata fuit contributio eleemosynarum pro pauperibus, posset & inde, iuxta Scripturam, toti actioni tribui appellatio sacrificii. Sed neque hoc est sacrificium illud, de quo controuersia est in Missa Pontificia.

5. In Synaxi totus homo se consecrat Deo, & hoc agitur, vt sancta societate inhæreamus Deo. Est ibi, in vero cœnæ Dominicæ vsu, exercitium pœnitentiæ & fidei; accenditur ibi dilectio Dei & proximi. Si quis hac ratione Missam appellaret sacrificium, & res ipsas recte explicaret, nihil a Scriptura, sicut ostensum est, alieni faceret. Sed neque hoc est Pontificiorum illud, de quo in Missa dimicant sacrificium.

6. Benedictio seu consecratio Eucharistiæ, quia est actus ministerii Euangelici, hactenus & addita hac declaratione, posset admittere & ferre appellationem sacrificii: sicut Roman. 15, 16. totum ministerium Euangelii Paulus vocat sacrificium. Sed Pontificii distinguunt consecrationem ab oblatione, ea enim quæ consecrata sunt, dicunt offerri.

7. Dispensatio & participatio, seu communio Eucharistiæ, quia fit in commemorationem vnici sacrificii Christi, & quia ibi dispensatur & sumitur victima, quæ pro peccatis nostris semel in cruce oblata est, posset hac ratione, & addita hac explicatione, vocari sacrificium, licet Scriptura ita non appellet. Sed Pontificii expresse distinguunt sacrificium suum a dispensatione & participatione Eucharistiæ. Et *Gropperus* in Concilio male acceptus fuit, eo quod assereret, communionem esse de substantia sacrificii Missæ.

ARTICVL. III.

Quid illud sit in Missa, quod Pontificii proprie intelligunt sacrificium.

I. His ita remotis & sepositis, manifestum iam euadet, quid illud sit in actione Missæ, de quo proprie principaliter Pontificii dimicant, quod sit sacrificium Missæ. Illud vero omnium clarissime explicat & declarat *Eccius*, in 1. lib. de Missa, cap. 10. Dicit igitur ipsam celebrationem, dispensationem, & sumptionem Eucharistiæ posse dici sacrificium: quia sit imago quædam repræsentatiua passionis Christi, quæ fuit vera immolatio, sicut *Augustinus* inquit: *Solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt:* Sed quia inde sequeretur, Missam non esse vere & proprie sacrificium, sicut homo pictus non est verus homo, item non alia ratione Missa esset sacrificium, quam figuræ veteris Testamenti; ideo *Eccius* dicit, Missam alio peculiari modo esse sacrificium: quia scilicet Ecclesia non modo Eucharistia in memoriam passionis vtatur, sed quia tota actione gestuum, verborum, rituum & vestium in Missa repræsentet oblationem passionis Christi, & hac repræsentatione ipsum Christum denuo offerat in odorem suauitatis Deo patri.

II. Et hanc sententiam *Eccius* declarat hac similitudine. Si alicuius regis triumphus esset insculptus monetæ, pictus in pariete aut in statua, placeret quidem regi (& ita est celebratio Eucharistiæ.) At si ageretur coram eo totius historiæ procursus, & ita repræsentaretur ei per singulas partes, ac si realem ipsi exhiberent triumphum: quantum putas complacentiæ rex esset habiturus in illa repræsentatione, plus quam in altera picta aut sculpta. Et talem viuidam & solennem repræsentationem passionis Christi dicit esse coram Deo sacrificium Missæ in actione gestuum, verborum, rituum, vestium, &c. Missa enim, iuxta *Innocentium* & *Durandum*

randum in quatuor consistit, in personis, operibus, verbis, & rebus. Personæ sunt celebrantes, ministrantes & circumstantes. Opera sunt gestus, actus & motus. Verba sunt orationes modulationes, & lectiones. Res sunt ornamenta & instrumenta & elementa. Sacrificiũ igitur Missæ, de quo Pontificii dimicant, in eo consistit, quod sacrificulus certis ornamentis & instrumentis super panẽ & vinum Eucharistiæ, variis vtitur gestibus, motibus & actibus, vt sæpius geniculari, inclinari, strictis manib⁹ modo distendere, modo reducere brachia, subinde se conuertere, *nunc esse clamosum, nunc magno silentio quædam demurmurare, suspicere in altum, & esse pronum, consistere non vno loco, nunc in dextram, nunc in læuam partem altaris commigrare, micare digitis, inhalare in* panem & *calicem*, ea *tollere in sublime, postea reponere, - - panem frangere, & in calicem immittere, pectus ferire pugno, suspirare, clausis oculis repræsentare somnum, rursus expergisci, - - patellam deauratam auersum extenso* brachio *demonstrare populo, admouere eam fronti atque pectori, deosculari, nunc altare, nunc imaguncuIam metallo inclusam*, &c. Ita *Sleidanus* totum drama sacrificii Missæ eleganti hypothesi descripsit. His vero actibus, motibus, gestibus, & ritibus, additis conceptis verbis de sacrificio, oblatione seu hostia, fingunt se corpus & sanguinem Christi, immo Christum ipsum Filium Dei, denuo sacrificare & offerre Deo patri, per talem histrionicam, siue comicam, siue tragicam repræsentationem passionis Christi.

commen. de stat. rel. lib. 21. p. m. 621

ARTICVLVS IIII.

Quale sacrificium Pontificii Missam intelligant.

Hic præmissis explicatur,

I. PORRO monstrato eo, quod in officio Missæ pro illo sacrificio habetur, de quo Pontificii tanquam pro aris & focis suis dimicant, videndum iam est, pro quali sacrificio illud venditent; ita enim integrum statum huius controuersiæ habebimus. Memorabile autem est, & dignum obseruatione, quomodo nostro tempore quidam ex Pontificiis sacrificium illud nouis coloribus cœperint pingere. Vt *Gropperus* in institutione, & in antididagmate Coloniensi, clamitat Papistis fieri insignem iniuriam a nostris, quasi doceant, Missam esse propitiatorium sacrificium pro peccatis. Agnoscit enim & fatetur, clarissima verbi Dei luce conuictus, vnicum tantum esse verum propitiatorium sacrificium pro peccatis: quod scilicet ipse Filius Dei, traditione sui corporis, & effusione sui sanguinis, in ara crucis, semel in odorem suauitatis Patri obtulit. Missæ vero sacrificium esse repræsentatiuum, commemoratiuum, & applicatorium sacrificium. Hoc artificium imitati sunt *Vicelius, Sidonius*, & architecti formulæ inter-religionis. Ita autem illud explicant: Quia in Missa totius Euangelii summam, præcipue vero de passione Christi, verbis, signis, ritibus, gestibus, ornamentis, vasis, vestibus, &c. proponatur, & sensibus quasi ingeratur: ideo Missam esse visibilem repræsentationem sacrificii Christi, per quam fidelibus memoria passionis Christi renouetur, vt excitentur ad fidem, deuotionem, gratiarum actionem, timorem Dei, dilectionem, &c. Ita enim *Vicelius* Missam definit, quod sit sacrificium rememoratiuum, item laudis & gatiarum actionis. Et in examine Ordinandorum inquit: Missa est recordatio passionis Christi, in publico Christianornm conuentu, ubi a multis aguntur gratiæ ob pretium redemptionis. Illud vero sacrificium *Gropperus* dicit ita offerri Deo, & sisti in conspectum Patris, quando fides de nostris meritis diffidens, pretium redemptionis nostræ, corpus scilicet Christi pro nobis traditum, & sanguinem eius pro nobis effusum, apprehendit, & Deo proponit, ad consequendam remissionem peccatorum, quam Christus in cruce promeruit & impetrauit. Applicatorium sacrificium Missæ ita declarat *Gropperus*, quod in Missa totius propemodum Euangelii, præcipue de passione Christi, summa ita proponatur, vt quisque propria fide sibi applicet, & particeps fiat remissionis peccatorum, in cruento Christi sacrificio promeritæ. Et quia in Missa etiam orationis sacrificium offeratur, vt Deus omnes homines participes faciat redemptionis Christi, recte etiam absentibus, & non communicantibus Missam applicari.

quale sacrificium sit missa secundum Gropperum,

de Nausea,

Σοφὰ νὴ Δία φάρμακα. Senserunt enim, quam crassæ abominationes hæreant in sacrificio Pontificiæ Missæ; quia tamen illas taxare & damnare palam non audent, nouis coloribus Missam palliatam in theatrum produxerunt, qualem nec docti, nec vulgus in regno Pontificio hactenus agnouerant. Et multa quidem de coloribus istis dici possent: sed ideo tantum hæc recitaui, vt eo commodius ad constitutionem status perueniremus. Isti enim Pontificiæ Missæ incrustatores, de quibus iam diximus, oblique & per indirectum significare voluerunt, non pauca in Pontificia doctrina de Missa desiderari, quæ ex verbo Dei reformanda essent, & viam aliquam monstrarunt.

Quid

Quid Tridentinis visum fuerit.

II. Quid vero Tridentina Synodus, quæ in Sexta hac Sessione præfatur, de propulsandis erroribus atq; hæresibus? Num consilium illud arripuit, vt vel saltem de crassis abominationibus sacrificii Missæ, aliquid præcidatur? Nihil certe minus. Sed articuli, qui de sacrificio Missæ Theologis examinandi propositi sunt, ita conscripti fuerunt, vt quasi ex professo illis qualibuscunq; mitigationibus oppositi videantur. Primus enim articulus fuit: An Missa sit sola commemoratio sacrificii in cruce peracti, non autem verum sacrificium? 13. articulus: An Missa sit tantum sacrificium laudis & gratiarum actionis, non etiam sacrificium propitiatorium, tam pro viuis quam pro defunctis? Et ipsa Synodus postea decernit cap. 2. sacrificium Missæ esse vere propitiatorium Et 3. Canon inquit: *Si quis dixerit, Missæ sacrificium tantum esse laudis & gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii in cruce peracti, non autem propitiatorium,* pro peccatis & viuorum & defunctorum offerendum, *anathema sit.* Manifestum est ex iis, quæ paullo ante diximus, quæ & quorum sententiæ in illo capitulo & canone damnentur. *Gropperus* in Coloniensi antididagmate dixerat, Missam forte appellari posse propitiatorium sacrificium, non quod vere sit tale, sed quod sit imago vnici propitiatorii sacrificii, semel in cruce oblati: sicut veteris Testamenti quædam sacrificia appellabantur propitiatoria, propterea quod vnicum verum propitiatorium sacrificium Christi futurum figurabant. Sed huic mitigationi Tridentinum capitulum opponit decretum, sacrificium Missæ esse vere propitiatorium. Adeo scilicet tenera & delicata est Missa Pontificia, vt ferre non possit, si quis vel leuiter attingat, vel mollissime mitiget, etiam crassissimas abominationes.

III. Porro non nudam tantum appellationem propitiatorii sacrificii Missæ attribuit synodus, sed addit prolixam explicationem: illam scilicet Missæ actionem, quæ panem & vinū Eucharistiæ, certis illis verbis, ritibus & gestibus, tractat, sicut supra diximus, esse tale propitiatorium sacrificium, quod offeratur pro peccatis, pœnis, satisfactionibus, & aliis necessitatibus, non tantum fidelium viuorum, sed & pro defunctis. Item, per illud propitiatorium Missæ sacrificium fieri, vt si in pœnitentia cum vera fide ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno: item oblatione sacrificii Missæ placatus Dominus gratiam & donum pœnitentiæ concedens, crimina & peccata etiam ingentia dimittit. Primum capitulum dicit, sacrificio Missæ repræsentari cruentum sacrificium Christi, semel in cruce peractum; intelligit autem repræsentationem, sicut *Eccius* describit. Et talem mox dicit primum capitulum, salutarem virtutem sacrificii crucis applicari per propitiatorium sacrificium Missæ, & remissionem eorum peccatorum, quæ a nobis quotidie committuntur. Et secundum capitulum dicit, fructus cruentæ oblationis Christi vberrime percipi, per propitiatorium Missæ sacrificium. Non igitur propositum fuit Tridentinæ Synodo, quicquam vel minimum, in receptis Missæ abominationibus, vel mitigare, vel ad normam verbi Dei reformare. Sed damnatis illorum sententiis, qui in ipso pontificiorum sinu, aliquid in persuasione de sacrificio Missæ sibi displicere mollissime significarunt, simpliciter repetunt, confirmant & stabiliunt, quæcunque vnquam a Pontificiis de sacrificio Missæ scripta & tradita fuerunt.

Varia Pontificiorum de Missa traditiones.

IIII. Vt igitur Tridentina decreta de Missa plenius intelligantur, & status controuersiæ clarissime constituatur, traditiones quasdam Pontificiorum, de Missæ sacrificio, annotabimus. Alias enim clamitant multa in hac disputatione sibi tribui, quæ ipsi non agnoscant.

Canon igitur dicit: *Offerimus tibi hoc sacrificium pro redemptione animarum, pro spe salutis & incolumitatis: Hanc oblationem placatus accipias, diesque nostros in pace tua disponas, atque ab æterna nos damnatione eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari.* Et tandem Canon ita concluditur: *Hoc sacrificium, quod obtuli, sit tibi acceptabile: mihique & omnibus, pro quibus illud obtuli, sit te miserante propitiabile.*

Circio Polono illa secreta maxime probantur: *Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, & præsta, vt in conspectu tuo placens ascendat, & meam ac omnium fidelium salutem operetur æternam, per eundem Christum Dominum nostrum.*

Innocentius de officio Missæ, explicans illa verba Canonis: *Pro redemptione animæ, pro spe salutis & incolumitatis*: dicit, sacrificium missæ offerri: Primo, pro bonis corporalibus, vt pro incolumitate. Secundo pro bonis spiritualibus, vt pro redemptione animæ, quam interpretatur remissionem peccatorum. Tertio, pro æternis bonis, vt pro salute.

Item oblationem Missæ, quæ in Canone vocatur *adscripta, rata, & acceptabilis, Innocentius* ita interpretatur: *Adscripta,* per quam nos Deus inter electos adscribat: *rata,* per quam ratum sit nostræ salutis promissum: *acceptabilis,* per quam nos Deus sibi reddat acceptos. Semper autem in animum reuocandus est status controuersiæ: Non communioni hæc

l. 3. c. 12. p. 90. a.

tribui,

ttribui, sed sacrificio Missæ: sicut illud ex *Eccio* supra descripsimus.

de sacr. alt. myst. l.6. c.8. p.89.a. Idem *Innocentius* disputans de trina ablutione sacerdotis in missa, dicit sacrificium missæ offerri *ad purgationem* & mundationem *peccati originalis, criminalis & venialis.* Item *cogitationis, locutionis* & *actionis*, vel peccati *ignorantiæ, negligentiæ* l.6.c.12. p.90. b. & *contumaciæ.* Et explicans particulam: *Ite, missa est*, inquit: Sacrificium illud vocatur missa, quasi hostia transmissa a nobis Patri, *vt intercedat pro nobis ad ipsum.* Hæc enim *sola sufficiens & idonea missio seu legatio est ad soluendum inter* Dominum ad *homines, inimicitias & offensas.*

cap.1. *Thomas* in opusculo de venerabili sacramento altaris; *Secunda*, inquit, *caussa institutionis est sacrificium altaris, contra quandam quotidianam delictorum nostrorum rapinam, vt sicut corpus Domini semel oblatum est in cruce, pro debito originali, sic offeratur iugiter pro nostris quotidianis delictis in altari, & habeat in hoc Ecclesia munus ad placandum sibi Deum, super omnia legis sacrificia pretiosum & acceptum.*

Gabriel Biel dicit, sacrificium missæ a sacrificio Christi in cruce tantum differre modo oblationis incruento. Idem vero esse substantia & similium effectuum operatiuum, seu eundem esse finem sacrificii Christi in cruce & in altari, placationem scilicet offensæ Patris, & impetrationem salutis æternæ. Et addit: Quicquid Saluator noster meruit, se offerens in cruce, pro omnibus generaliter, tam in remotione mali, quam in collatione boni, viatoribus, purgandis & beatis: hoc sacrificio missæ applicatur particulariter singulis. Tradit etiam, sacrificulum per missam posse applicare virtutem passionis Christi, quibus velit, generalissime Ecclesiæ Catholicæ, specialissime sacrificulo, specialiter fundatori, & cuius nomine missa peragitur. Et in Epitome sua dicit, sacerdotem in missa coram Christo supremo iudice, tanquam mediatorem caussam nostram inter sponsum & sponsam, hoc est, inter Christum & Ecclesiam agere: & impetrare Ecclesiæ, oratione & sacrificio suo, multa dona corporalia, spiritualia & æterna.

Eccius de missa lib. 1. c. 10. In missa offerimus Deo Patri Eucharistiam, non tantum sicut donum Dominicæ passionis memoriale, sed etiam sicut munus Deo acceptissimum, quo & Deum valeamus placare super offensis, & gratiam eius cum spiritualibus bonis reportare. Item, ex missæ sacrificio, fideles Ecclesiæ fiunt participes multiplicium fructuum Dominicæ passionis. Nam sicut gratiæ & merita saluatoris applicantur fidelibus per applicationem sacramentorum, ita merita & fructus oblationis Dominicæ, applicantur fidelibus, per huiusmodi actionem repræsentationis in sacrificio missæ. Item: Per sacrificium missæ effectus passionis Christi ad fideles influunt, perueniunt, & in eos descendunt. Et in fine 3. libri dicit: Per sacrificium missæ, & viuis, & mortus, in variis necessitatibus subuenitur.

Doctor quidam *Sorbonicus* recens edidit prolixum commentum de missa, vbi in principio statum disputationis ita format: In missa sacrificandum esse Deo, non tantum actu interiori, sed & exteriori: nec tantum sacrificio Eucharistico, sed & propitiatorio. Et ponit definitionem: Sacrificium propitiatorium, seu expiatorium, est oblatio Deo facta, pro peccatorum excipiatione, & Dei gratia, seu remissione peccatorum consequenda.

Lindanus lib. 4. Panopliæ, cap.46. ait: f.270. *Missam esse proprii nominis sacrificium, non modo Eucharisticum aut commemoratiuum, sed etiam propitiatorium: & hoc tam pro mortuorum quam pro viuorum delendis peccatis, immo pro qualibet adeo Christiani populi necessitate.* Et cap. 50. f.28 dicit, Missam esse *sacrificium propitiatorium, tam pro mortuis, quam* pro viuis, *veramque pro peccatis hostiam, pro impetrandis denique cuiusque generis a Deo beneficiis, tam corporalibus quam spiritualibus.* Et cap. 51. f.291. inquit, sacrificium Missæ esse *applicationem effusi in cruce sanguinis*, & illam applicationem per sacrificium Missæ *facere nos participes redemptionis Christi.* Cap. 52. Ecclesia per quotidia- f.303. num sacrificium Missæ haurit *ex fonte Dominicæ passionis Christi merita*, & ipsam tandem *propitiationem.* Et cap. 51. hoc ita f.294. explicat: Si scilicet quis propria fide expetat, desideret & procuret pro se celebrari sacrificium Missæ.

Hic igitur est verus status controuersiæ de sacrificio Missæ, quem non meis, sed ipsorum Pontificiorum verbis exposui, ne quis existimet talia, ad prægrauandos aduersarios, a nobis fingi, & inuidiosis verbis exaggerari.

V. Iam vero statu disputationis constituto & explicato, multo facilior erit ratio examinis: qualia sint, quantum valeant, & quid efficiant argumenta illa, quæ ad extruendum, confirmandum, & stabiliendum sacrificium Missæ, a Pontificiis produci solent. Et cum illa argumenta multa & varia sint, operæ pretium est obseruare, quomodo Tridentinum Concilium, habito quasi inter militares copias delectu, plerisque reiectis, pauca quædam, quæ fortissima & firmissima iudicata fuerunt, retinuerit, vt res missaria vere ad Triarios iam rediisse videri possit. Quia vero non parum vtilitatis habet illa

collatio, priusquam ad Tridentina argumenta accedamus, paucis annotabo, quam infirma, inepta & peregrina sint pleraque argumenta, quibus hactenus Pontificii scriptores, tanquam validissimis fundamentis & columnis, structuram sacrificii Missæ Pontificiæ impositam commiserunt. Id quod ipsum concilium Tridentinum suo delectu non dissimulat. Sed breuitatis gratia argumenta illa non prolixe explicabimus, sed ordine recensebimus tantum.

ARTICVLVS V.

Argumenta scriptorum Pontificiorum, pro Missa.

1. Schatzgeyeri. I. SChatzgeyer, hoc est, Thesauraui-dus, fatali nomine exprimens ingenium patronorum Pontificiæ Missæ, hoc argumento vsus fuit. Esa. 53. 7. de Christo dicitur: *Oblatus est, quia ipse voluit.* Hoc non potest intelligi de Iudæis crucifigentibus Christum. Illi enim habuerunt non offerendi, sed perdendi intentionem. Nec intelligi potest de ipso Christo, offerente se in ara crucis; dicitur enim ab Esaia: *Oblatus est*, scilicet non per seipsum, sed per alios. Ergo de sacrificio Missæ, vbi Christus per sacerdotem offeratur Patri, intelligenda est illa sententia, quæ simul affirmat, Christum velle talem oblationem, inquit enim: *Oblatus est, quia voluit.* Sed hoc argumentum ipsi etiam *Eccio* improbatur. Nam Hebræor. 9, 28. de oblatione Christi in cruce etiam passiue dicitur; *Semel oblatus est.* Et Esaias in sua lingua sententiam illam, *Oblatus est, quia voluit*, plane non habet, sed inquit: *Mulctatus & afflictus est.* Et forsan fato quodam locus ille Esaiæ ad sacrificium Missæ accommodatus fuit, vt ostenderetur, quod Pontificia Missa sit mulctatio & afflictio Christi, quantum quidem in sacrificulis.

2. Aliud aliorum. II. Inter principia huius controuersiæ, non postremum fuit & hoc argumentum, Hebr. 10, 26. *Voluntarie peccantibus non relinquitur amplius hostia pro peccato.* Ergo pro quotidianis delictis amplius, hoc est, post sacrificium crucis, reliqua est hostia pro peccato. Illa vero nulla alia esse potest, quam sacrificium Missæ. Sed & hoc argumentum tale est, quod ab ipso *Eccio* repudiatur.

3. Monachi Augustani. III. Monachus Augustanus sacrificium Missæ probat ex 7, 13. Danielis: Angeli in nubibus cæli *filium hominis obtulerunt in conspectum antiqui dierum.* Ergo quando Christus in Missa a sacerdote sacrificatur, tunc simul etiam in nubibus cæli, ab ipsis angelis sacrificatur. Et ideo Canon dicit: Iube hæc perferri per manum sancti Angeli, in conspectum maiestatis tuæ. Sed quia manifesta est deprauatio sententiæ Danielis, ne ipsis quidem Pontificiis argumentum hoc probatur. Daniel enim ibi loquitur, quomodo Pater Filio mediatori *omnia dederit in manum,* Joan. 3, 35. *dederit nomen super omne nomen*, Philip. 2, 9. *potestatem iudicium facere*, Joan. 5, 27. *regnum Dauid*, Luc. 1, 32. &c. Verbum vero, quo Daniel ibi vtitur, aliquando sane de sacrificiis vsurpatur, sed plerunque significat appropinquare, deferre, adducere. Et sacrificandi significatio prorsus non conuenit illi loco Danielis.

IIII. *Eccius* inter cetera etiam hoc argumento vtitur. Psal. 71, 16. *Hieronymus* ita reddidit: *Erit memorabile triticum in terra, in capite montium eleuabitur.* Et Rabbi *Solomon* explicat illum versum Psalmi, de genere placentarum in diebus Messiæ. Ergo Dauid vaticinatur ibi de sacrificio Missæ Pontificiæ, vbi super rasos sacrificulorum vertices panis azymus eleuetur. Risum quæso teneatis amici, quod tam arduis fundamentis Pontificia Missa niti ostendatur. *4. Eccii.*

V. Hebr. 13, 10. dicit Apostolus, nos in nouo Testamento habere *altare*, quod vocat θυσιαστήριον, a sacrificiis, quasi dicas, *sacrificatorium.* Ergo oportet in nouo Testamento esse aliquod externum & ceremoniale sacrificium. Et nullum aliud inueniri potest, quam sacrificium Missæ. Huic argumento *Eccius* valde multum tribuit. Sed eadem ratione consequentiæ idem sacrificium etiam in cælo instituendum esset. Nam & ibi Apocal. in multis locis narrat esse θυσιαστήριον, c. 6. 8. 9. 11. 14. 16. &c. Ipse vero textus Hebr. 13, 10. diserte explicat, quæ sacrificia intelligat, scilicet laudis, gratiarum actionis, & beneficentiæ. Et altare interpretatur, quod per Christum tales hostias Deo placentes offeramus. Quale igitur artificium est, contra manifestam ipsius textus declarationem, peregrinam & falsam sententiam verbis Apostoli affingere? *5. ex Hebr. 13. 10.* *c. 6, 9, 8, 3. 5. 9, 13. 11, 1. 14. 15. 16, 7.*

VI. Danielis cap. 8, 12. 13. & 11, 31. dicitur de Antichristo, quod auferet *iuge sacrificium.* Illud vero non potest intelligi de orationibus, & aliis spiritualibus sacrificiis, quæ per externam vim piis auferri non possunt, immo ardentiores fiunt orationes in persecutione. Ergo de Missæ sacrificio intelligendum est, quod in nouo Testamento Antichristus inueniet. Et qui abrogant sacrificium Missæ, illos Daniel pronunciat esse ministros Antichristi. *6. ex Dan. 8. & 11.*

Val-

Valde sane ampla, liberalis & larga est hæc consequentia. Certum est, Danielem ibi proprie loqui de impia & scelerata tyrannide Antiochi. Et *Chrysostomus* oratione 3. aduersus Iudæos, refert, vaticinium illud ad tempora Antiochi, & huius rei testem citat *Iosephum*. Antiochus vero non tantum illud iuge sacrificium abstulit quod describitur Exodi 29, 38. & Num. 28, 3. sed totum cultum Leuiticum in ethnicas superstitiones commutauit, sicut Macchabæorum historia ostendit. Illud vero totum Daniel per synecdochen *iugis sacrificii* complectitur. Quando igitur locus ille Danielis de Antichristo explicatur, illud fit per allegoriam. Et notum est, ex allegoriis non esse facienda dogmata, quæ non habent certa, firma, & perspicua testimonia in aliis Scripturæ locis. Nihil aliud igitur ex illo loco Danielis confici potest, quam in nouo Testamento futurum sacrificium, quod ablaturus sit Antichristus. Et Scripturam aliquot genera sacrificiorum noui Testamenti expresse enumerare, supra ostensum est. Quæ vero audacia est, præteritis illis noui Testamenti sacrificiis, quæ Scriptura diserte exprimit, locum Danielis, qui in genere de sacrificio loquitur, de Missa exponere, quam Scriptura nec ponit nec exprimit, quando sacrificia noui Testamenti enumerat. Multo vero certior explicatio, quæ sacrificia, & quomodo ablaturus sit Antichristus ex ipsa Scriptura sumi potest, 2. Thess. 2, 4. 1. Tim. 4, 1. seq. 1. Ioan. 2, 28. seq. & in Apoc. Per falsam enim doctrinam, per peregrinos, electitios & impios cultus obscurabit, deprauabit & auferet puritatem ministerii verbi, Sacramentorum & cultus diuini. Hæc vero proprie per Antichristum Romanæ sedis impleta sunt, sicut a multis perspicue ostensum est. Nobis hoc loco sufficit monstrasse, locum illum Danielis nihil quicquam patrocinari sacrificio Pontificiæ Missæ. Nam primo proprie loquitur de Antiocho, per allegoriam vero transfertur ad Antichristum. Secundo, in genere loquitur de sacrificio, rectè igitur intelligitur de sacrificiis, quæ expresse in nouo Testamento nominantur. Tertio, & ne quid relinquatur dubii, ipsa Scriptura noui Testamenti explicat, quæ sacrificia, & quomodo Antichristus in Ecclesia sit ablaturus. Et propter hanc caussam concilium Tridentinum patrocinio illius loci apud Danielem noluit vti. Nec quod Daniel. 12, 11. ablatio *iugis sacrificii*, cum posita *abominatione desolationis* coniungitur, quicquam pro Missæ sacrificio facit. Intelligitur enim de abrogatione cultus Leuitici.

opusc. T. 1. f. 426. seq.

7. aliud Ecii.

VII. *Eccius* ostentaturus cognitionem Hebrææ linguæ, philosophatur de cognatione vocabuli *Missa*, & מנחה. Et vbicunque in veteri Testamento nominatur *Mincha*, fingit stabiliri sacrificium Missæ Pontificiæ. Et vbi Leuit. 21. & Num. 28. dicitur de sacrificio panis Dei: *Eccius* לחם interpretatur *carnem* Dei. Et ex Rabbinis testimonia multa allegat de sacrificio panis & vini, tempore Messiæ. Sed hæc non tantum ridentur ab Hebraicæ peritis, sed & ipsi Pontificii argumentis illis vti verentur.

8. aliud e verbis institutionis.

VIII. In Tridentino Concilio, in disputationibus Theologorum, quarum aliquas scripto notatas vidi, crebro a multis repetitum fuit hoc argumentum. Christus in institutione cœnæ, verba quæ extra controuersiam de sacrificio loquuntur, ponit non in futuro tempore, *tradetur*, *effundetur*: sed in præsenti: *Pro vobis traditur* & *effunditur*. Ergo Christus non tantum in cruce, verum etiam in cœna Dominica sacrificauit corpus & sanguinem suum. Arrisit primo hoc argumentum multis. Ita enim non ex peregrinis Scripturæ sententiis, sed ex ipsa institutione cœnæ, tanquam ex propria sede, videretur probari posse sacrificium Missæ: hoc enim quod Christus in cœna illa fecit, postmodum faciendum mandauit. Sed cum argumentum hoc aliquanto diligentius examinaretur, deprehensum tandem est, illud non tantum non posse pontificiam Missam, gladio spiritus quassatam & deiectam, vel subleuare, vel stabilire, sed ne per se quidem consistere posse: idque propter multas rationes. Primo, quia si illa essent substantialia verba sacrificii Missæ, magnum scelus impingeretur ipsi Canoni, qui in prima parte institutionis prorsus omittit illa verba: *Quod pro vobis traditur*. In altera vero parte Canon habet nō præsens, sed futurum tempus, *effundetur*. Neruus igitur huius argumenti, cui quidam multum tribuerunt, non tantum incisus, sed prorsus excisus est, per ipsū Canonem Missæ. Secundo, quomodo sacrificium Missæ potest incruentum dici, si in eius oblatione in prima cœna in præsenti facta sit effusio sanguinis. Tertio, vbi & quando corpus Christi pro nobis ad redemptionem sit traditum, & sanguis ipsius in remissionem peccatorum effusus, Christianæ fidei non est ignotum. Scriptura enim in valde multis sententiis declarat in passione & morte Christi hoc esse factum. Quarto nec præsentis temporis vsurpatio hoc, quod isti volunt, efficit. Vsitata enim & nota est enallage temporum in Scriptura, non tantum præsentis, sed & præteriti pro futuro, propter certitudinem: *Puer natus est nobis: Agnus occisus est ab origine mundi: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ego pono animam meam pro ovibus meis*. Et in cœna Christus per

Esa. 9, 6. Apoc. 13, 8. Ioan. 1, 29. Ioan. 10, 15.

per præsens tempus locutus est, erat enim tunc in ipso actu passionis, quæ consummata postea est in cruce. Ita die palmarum, inquit Ioan. cap. 12, 27. 31. *Veni in hanc horam, nunc iudicium est mundi.* Post cœnam dicit, Ioan. 14, 30. 31. *Venit princeps mundi. Sicut mandatum dedit mihi Pater, ita facio.* Ioan. cap. 17, 11. 13. 19, *Iam non sum in mundo: nunc ad te venio. Sanctifico me pro eis.*

9. Monachi Augustani. IX. Monachus Augustanus inquit: Christus in Cœna sumens panem in manus, eleuatis oculis in cælum ad Patrem, gratias egit. Ergo sacrificauit ibi corpus & sanguinem suum patri. Ratio consequentiæ est, quia תרומה in lege vocabatur *oblatio*, quæ inter offerendum in altum eleuabatur. Sed nullibi legitur, Christum acceptum panem & calicem in altum eleuasse: Immo de sublatis in cælum oculis, nec Euangelistæ, nec Paulus quicquam meminerunt, sed Canonis hæc additio est. Et vt maxime hoc concedatur, non statim ideo sacrificium inde excudetur. Nam & Christus quinque illos panes, & duos pisces benedicens, *aspexit in cælum.* Idem fecit in resuscitatione Lazari, & cum sanaret mutum & surdum. Quin igitur & inde fabricemus sacrificia, si tantum valet sublatio oculorum in cælum. *Matth. 14, 19. Io. 11. 41. Marc. 7, 34.*

ARTICVL. VI.

Argumenta Tridentinæ Synodi pro Missa.

TAlia pro defensione sacrificii Pontificiæ Missæ a multis studio & magno conatu disputata, a Pontificia Ecclesia singulari applausu excepta, nostris opposita, & rudioribus tanquam indubitata & immota fundamenta proposita hactenus fuerunt. Sed Tridentinum Concilium, vel inuitum agnoscens, qualia sint, ne verbo quidem eorum mentionem facit. Illis igitur tanquam inter lixas & calones reiectis, propugnationem Missæ ad triarios reducunt, selectis & in aciem productis certis quibusdam argumentis, quæ sine dubio iudicarunt esse validissima & firmissima. Illa igitur argumenta, quæ Tridentinum Concilium ad probandum, confirmandum & stabiliendum sacrificium Missæ producit, primo euoluemus: sæpe enim, iuxta artificium rhetorum, vno atque altero verbo integrum argumentum complectuntur: deinde euoluta examinabimus, quid efficiant, & quantum valeant. Compendiaria autem, simplex & certissima erit ratio explicationis, si omnia argumenta ad statum controuersiæ referantur & applicentur. Hoc enim est, quod singula argumenta, certo, firmiter & perspicue probare & efficere debent. Primo, corpus & sanguinem Christi in cœna Dominica tractandum esse histrionica illa repræsentatione verbis, ritibus, gestibus, actibus, sicut Missa Pontificia facit. Secundo, talem repræsentationem esse sacrificium a Christo institutum, & Deo patri acceptissimum. Tertio, esse sacrificium propitiatorium ad expianda & delenda peccata, ad consequendam remissionem peccatorum, ad impetranda omnis generis a Deo beneficia, & tandem pro peccatis, pœnis, satisfactionibus & aliis necessitatibus viuorum & mortuorum. Quarto, per illud sacrificium applicari merita passionis Christi, si quis curet pro se celebrari Missam, immo præsentibus, absentibus, viuis & mortuis, quibuscunq; sacrificulus illud voluerit applicatione sua communicare. Hæc debet in singulis argumentis conclusio esse, ex bona, certa, firma, & manifesta ratione consequentiæ. Quod si omnibus & singulis illis argumentis hoc non conficiatur, iudicium facile erit, quid de Tridentina Pontificiæ Missæ meditatione sentiendum & statuendum sit. Ordine igitur argumenta recensebimus.

I. Argumentum, eiusque refutatio. I. Sacerdotium requirit sacrificium. Christi vero sacerdotium morte ipsius non erat extinguendum, est enim perpetuum, Ps. 110, 4. Ergo non tantum semel in cruce se debuit offerre, sed instituere sacrificium Missæ, vbi sæpius & quotidie pro viuis & pro mortuis offertur Deo Patri, vt hoc modo sit sacerdos in æternum.

Explicatio epist. ad Hebraeos, de sacerdotio Christi. Respondeo: Si absque Scripturæ luce, ex consequentiis iuxta nostram rationem, iudicandum esset, aliquid valeret & efficeret hoc argumentum. Sed Scriptura huius argumenti perspicuam explicationem, quasi ex professo tradit in Epist. ad Hebræos, quæ scilicet sit hostia sacerdotii Christi, quomodo, quando, quoties, & a quo oblata sit. Et quidem perpetuitatem sacerdotii Christi, data opera, & diserte describit: idque negatiue & affirmatiue. Diserte enim dicit, Christum non ideo esse sacerdotem in æternum, vt sæpius seipsum offerat: semel enim & vnica oblatione, vt Pontifex ingressus est in sancta, Hebr. 9, 24. seq. item c. 7, 26. 27. *Talis decebat, vt nobis esset Pontifex, qui non haberet necessitatem, quotidie pro peccatis populi offerre: hoc enim fecit semel se offerendo.* Et quidem fundamentum ibi ponitur, oblationem Christi repeti non posse, nisi negetur id, quod semel factum est, fuisse perfectum & consummatum, quia repe-

repetitio sacrificii sit signum imbecillitatis & sacerdotis, & sacerdotii, & sacrificii.

Sed quomodo sacerdotium Christi potest perpetuum esse, si semel tantum vnica oblatione vt Pontifex sacerdotii sui sacrificium perfecit & consummauit? Hoc vero Epistola ad Hebræos dilucide explicat monstratis multis rationibus, vt c. 7.
v. 24. *Eo quod in æternum maneat, sempiternum habet sacerdotium:* quia *filius* est *in æternum*
v. 28. *perfectus.* Sed quæ sunt sacerdotalia munera, quæ exercet, post consummatam vnicam crucis oblationem? Num vero, vt sæpius & quotidie se offerat pro peccatis populi? Nequaquam, inquit, sed
v. 25. quia *saluare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum, semper viuens ad hoc, vt interpellet pro nobis.* Et cap. 9.
v. 11. 12. *Christus Pontifex futurorum bonorum, per proprium sanguinem introiuit semel in sancta,*
v. 24. 25. *æterna redemptione inuenta:* Item, *introiuit in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis, non vt sæpius offerat seipsum.*
v. 11. 13. 14 c. 10. Pontifex Leuiticus *easdem hostias sæpius & indesinenter offert,* sed Christus, *vna pro peccatis oblata hostia, in sempiternum sedet ad dexteram Dei, de cetero expectans, donec ponantur inimici scabellum pedum eius. Vnica enim oblatione consummauit*
v. 21. 22. *in sempiternum, eos, qui sanctificantur. Habentes igitur sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei, aspersi corda,* &c.

Hæc manifesta sunt, vt non opus sit pleniori, vel explicatione, vel refutatione huius primi argumenti. Neque enim, quia Christi sacerdotium sempiternum est, inde efficitur, Christum ideo sæpius & quotidie sacrificandum esse Patri, pro viuis & mortuis. Spiritus sanctus enim propter rationes longe alias tradit sacerdotium Christi perpetuum esse, quia scilicet I. Sacerdos in æternum viuat. II. Quia virtus vnicæ oblationis ipsius in sempiternum duret, & efficax sit. III. Quia semper viuat, ad hoc, vt apparens vultui Dei pro nobis, intercedat pro nobis. IIII. Quia per ipsum, vt sacerdotem magnum, habeamus accessum ad Patrem. V. Quia in perpetuum saluare potest, & saluat, qui per ipsum ad Deum accedunt. Ex ipsa igitur Scriptura perspicue ostenditur, nullam prorsus esse rationem consequentiæ in primo hoc Tridentino argumento, immo si referatur ad statum controuersiæ, de sacrificio propitiatorio, manifestum erit, conclusionem argumenti, vt scilicet Christus in Missa quotidie offeratur pro peccatis viuorum & mortuorum, ex diametro pugnare cum expressa, & sæpius repetita verbi Dei sententia, ad Hebr. 7. & 10. Et hæc forsan caussa est, quod argumentum illud in 1. cap. non integrum in sua forma proponitur, sed breuiter tantum attingitur, & cumulatis aliis rationibus sophistico artificio inuoluitur.

II. Hominum natura exigit visibile sacrificium. Ergo Christus instituit histrionicam illam repræsentationem passionis suæ in Missa. Hoc argumentum alii Pontificii scriptores clarius hoc modo formant & proponunt: omnibus scilicet gentibus a natura hoc dictari, vt in religionibus suis visibili aliquo sacrificio vtantur, ad impetrandam & promerendam Dei gratiam, pro donis huius vitæ, & pro salute æterna. Christum igitur a lege naturæ admonitum, instituisse Missæ sacrificium. Sed facilima est huius argumenti refutatio. In caussis enim religionis & fidei non est iudicandum, aut aliquid statuendum ex eo, quod natura peccato excæcata, & deprauata dictat; hic enim fons, & hæc origo est omnium superstitionum, & totius idololatrici cultus. Sed *lucerna pedibus meis est verbum tuum,* Psal. 119, 105. Et Canon seu regula fidei est, non dictamen corruptæ naturæ, sed *sonus Apostolorum,* Psal. 19, 5. & quidem ratio captiuanda est *in obsequium verbi,* 2. Cor. 10, 5. Quod si Tridentinum capitulum dixerit, se hoc tantum velle, imbecillitatem naturæ nostræ non posse aliter ad Deum subleuari, nisi visibile aliquod sacrificium habeat: respondeo simplicissime: Quid vtile & necessarium sit ad subleuandam & restaurandam infirmam & corruptam nostram naturam, non aliunde quam ex medici nostri præscripto & ordinatione iudicandum. II. Argum. Pontificiorum.

III. Certum est, Christum in vltima cœna instituisse memoriam cruenti sui sacrificii, quæ in finem vsque sæculi permaneret. Item, non est dubium, Christum cœnam suam instituisse, vt virtus passionis suæ in remissionem peccatorum fidelibus applicaretur. Iam Pontificii dicunt, sacrificium Missæ suæ esse repræsentatiuum & applicatorium. Ergo Christus in vltima cœna instituit sacrificium Pontificiæ Missæ. III. Argumentum.

Respondeo: Referatur hoc argumentum ad statum controuersiæ, an scilicet Christus in vltima cœna instituerit, memoriam suæ passionis debere in Ecclesia fieri, per histrionicam illam repræsentationem rituum, gestuum, & actionum in Missa Pontificia? Item, an Christus ordinauerit & promiserit, si quis procuret pro se fieri talem Pontificiam repræsentationem, quod tunc & per hoc opus ipsi applicetur virtus passionis Christi, ad remissionem peccatorum? Nihil certe horum in institutione Cœnæ Dominicæ ostendi aut deprehendi potest: immo Christus in cœna sua non tantum in genere instituit memoriam & applicationem passionis suæ, ita vt humanis constitutionibus com-

commiserit, quomodo & qua ratione fieri debeat illa commemoratio: sed expressit & præscripsit, vt memoria passionis suæ in cœna Dominica celebretur gratiarum actione, dispensatione, manducatione, & potatione corporis & sanguinis, item annunciatione mortis suæ. Ita etiam modum applicationis in cœna definiuit & præscripsit, quod scilicet ipse Christus in cœna sua, per ministerium, verbo & dispensatione corporis sui & sanguinis sui, sub pane & vino credentibus velit applicare virtutem passionis suæ, vtque fideles in vsu cœnæ, sumptione corporis & sanguinis Christi, vera fide sibi applicent merita & beneficia passionis. Quia igitur institutio cœnæ Dominicæ, nihil habet de repræsentatione & applicatione Pontificiæ Missæ, eo modo, sicut in institutione status huius disputationis dictum est: Ildefinit autem & præscribit alium certum modum & commemorationis, & applicationis: tertium igitur Tridentinum argumentum nihil prorsus efficit ad stabiliendum sacrificium Pontificiæ Missæ. Immo, quia institutio illa Christi forma testamenti tradita est: & scelus est vel hominis testamento aliquid superordinare: manifestum igitur est, conclusionem tertii huius argumenti in ipsam testamentariam Filii Dei institutionem impingere: eo quod fingat & instituat aliam commemorationem & applicationem, quam quæ in verbis institutionis a Christo tradita & præscripta est.

IIII. *Argumentum.*

IIII. Quartum argumentum tale est, in quo cardo totius Pontificiæ Missæ ita vertitur, vt nisi hoc argumento probetur & stabiliatur, actum & conclamatum sit: An scilicet Christus in vltima cœna corpus & sanguinem suum non tantum discipulis dederit, verum etiam sub speciebus panis & vini Deo patri obtulerit? Agnoscunt enim, si Christus in cœna non obtulit corpus & sanguinem suum Deo Patri, Missæ Pontificiæ sacrificium non posse aliud esse, quam figmentum & abominationem. Si vero monstrari posset, Christum in cœna se obtulisse Patri, vltro sequeretur, ex mandato Christi illud porro vsque ad consummationem seculi in Ecclesia fieri debere.

Variis igitur artificiis tentatum fuit, vt hoc probaretur, vel ex *eleuatione oculorum Christi in cælum*, vel ex præsenti tempore, *traditur*, *effunditur*: vel ex verbo, *Facite*, quia scilicet *Virgilius* dicat:

Cum faciam vitulam.

Sed Tridentinum Concilium deprehendit, illas probationes non posse hoc, quod in controuersia positum est, certo, perspicue, & firmiter demonstrare: quod scilicet Christus in vltima cœna corpus & sanguinem suum obtulerit Deo patri. Ad extremum igitur decurrunt præsidium, & vnicam huius quæstionis demonstrationem proferunt: cui tantum etiam tribuunt, quod bis eam repetunt. Si ergo Tridentina hæc demonstratio non satis euidenter, certo & firmiter probauerit, quod Christus in cœna se obtulerit Patri, vacillabit, nutabit & concidet totum sacrificium Pontificiæ Missæ. Ita autem se habet Tridentina demonstratio. Figuram Melchisedech oportuit in veritate impleri, in sacerdotio Christi: est enim sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Sed Melchisedech obtulit Deo patri panem & vinum. Ergo oportuit & Christum offerre Deo patri, non tantum panem & vinum, sed vt veritas figuram impleret, sub speciebus panis & vini, corpus & sanguinem suum, illud vero non alibi, quam in cœna fieri potuit.

Ardua, & de re magna quæstio est. Illa enim, quæ in nouo Testamento legimus Christum in cœna sua fecisse, prorsus nihil ad sacrificii rationem, vel specie aliqua alludunt. *Accepit* siquidem *panem*, *gratias egit*, *fregit*, *dedit discipulis*, iussit *accipere*, *manducare*, dixit: *Hoc est corpus meum.* Item: *Accepit calicem*, *dedit illis*, iussit *vt biberent*, dixit: *Hic est sanguis meus.* Et hoc mandauit fieri *in sui commemorationem.* Nihil ibi vel legimus, vel audimus, quod Christus in vltima cæna corpus & sanguinem suum sacrificauerit Deo patri, pro viuis & mortuis. Valde fortem igitur oportet esse demonstrationem, quæ persuadeat, Christum in cœna sua hoc fecisse, cuius nullum vestigium in descriptione cænæ Dominicæ in N. Testamento apparet.

Sed inquis: Nonne omni demonstratione certius est, Christum esse sacerdotem secundum ordinem Melchisedech? est omnino: Scriptura enim hoc affirmat, Psal. 110, 4. Heb. 9, 5. 6 6, 20. Sed controuersia est, non de hac propositione, sed de illis, quæ attexuntur. Primo, an Melchisedech sacrificauerit Deo patri panem & vinum in illa historia, quæ Gen. 14. describitur. Secundo, an sacerdotium Christi, secundum ordinem Melchisedech, in eo consistat, quod in cæna corpus & sanguinem suum, sub speciebus panis & vini sacrificarit Patri. Vetus quidem translatio habet, *Melchisedech obtulit panem & vinum, erat enim sacerdos altissimi*: sed Moses ita non scripsit. Vtitur enim non verbo sacrificatorio, sed inquit הוציא quod simpliciter significat *depromere*, *producere*. Ita educitur gladius, Ezechiel. 21. educuntur venti, Psal. 135, 7. producuntur pediculi, Exod. 8, 16. educitur aqua de petra, Num. 20, 11. coquitur farina, quam ex Ægypto exportarant, &c. Accedit, quod nec Chaldæus paraphrastes, nec Græci interpretes sententiam illam reddiderunt per verbum *sacrificandi*, sed per simplex verbum *educere*,

Disputatio de vero intellectu loci, Gen. 14. 18. 19.

Ebr. Ebr. 10.

Exod. 12. 39.

cere, seu *proferre*. *Iosephus* interpretatur, Melchisedechum ad refectionem exercitus Abrahæ protulisse panem & vinum. *Chrysostomus* explicat istum locum de *prolato*, non de *oblato* pane & vino. Veteres etiam Latini patres in textu illius loci non legunt, *obtulit*: sed, *protulit panem & vinum*, sicut ex *Cypriano* constat. Neque hoc habet Moses: *Erat enim sacerdos*, ideo *obtulit panem & vinum*: sed bis repetit copulam: *Et erat sacerdos, & benedixit*. Græci etiam interpretes non habent particulam γὰρ: sed δὲ. *Erat vero sacerdos, & benedixit*, vt sententia ita distribuatur: *Quia Rex erat, ideo protulit panem & vinum*; *quia sacerdos erat, ideo benedixit*. Iam consideretur Tridentinum argumentum. Volunt probare, quod Scriptura noui Testamenti non habet, Christum scilicet in cœna se obtulisse Deo Patri. Quomodo vero illud probant? Quia Melchisedech, aiunt, obtulit Deo panem & vinum. Atqui hoc Scriptura non dicit, sicut ostensum est. Qualis igitur in re tam ardua & seria argumentatio est? Sed excipiunt: Licet verba Mosis hoc non exprimant, fieri tamen potuit, quod sacrificarit panem & vinum. Veteres enim plerunque, non nisi facta re diuina, ad solennes epulas accedebant. *Vicelius* dicit: Quia Moses non exprimit, cui Melchisedech protulerit panem & vinum, potest igitur intelligi, quod non Abrahæ ad refectionem, sed Deo ad rem diuinam faciendam protulerit. Nos vero non disputamus, quomodo vel hic vel ille locum Mosis interpretari, vel quid de sententia suspicari aut fingere, siue velit siue possit; sed quæstio est, quid Moses scribat, quid Scriptura dicat. Illud enim vniuersaliter valet, cum in tota Scriptura, tum vero præcipue in historia Melchisedechi, quatenus est typus Christi. Quis enim, tacente Mose, non colligeret, Melchisedechum, quia non Deus, nec angelus, sed homo fuit, habuisse patrem, matrem, principium dierum, & finem vitæ? Atqui in historia Melchisedech, quatenus est typus Sacerdotii Christi, ea tantum, quæ expresse in Scriptura ponuntur, consectanda esse, Scriptura ostendit, ita vt in typo Sacerdotii Christi, affirmet, Melchisedechum fuisse sine patre, matre, principio dierum, & fine vitæ, propterea quod Moses illa expresse non ponat, qui ideo hæc omisit, vt ipsa omissio seruiret typo Sacerdotii Christi, iuxta ordinem Melchisedech. Hæc contra omnes cauillationes sunt firmissima. Deinde etiamsi concederetur, Melchisedechum obtulisse panem & vinum, scimus tamen, ex figuris non esse fabricanda dogmata, sine certa & manifesta Scripturæ explicatione. Psalmus igitur 110, 4. affirmat, Christum esse Sacerdotem, secundum ordinem Melchisedech. Quomodo vero, & qua in re conueniant Sacerdotium Christi & Melchisedech, non explicat. Illud vero Epistola ad Hebræos ex professo sumit declarandum, prolixa & iusta explicatione. Sed cum multas partes collationis sacerdotii Melchisedech & Christi recitet & explicet, nullam prorsus mentionem facit oblationis panis & vini, aut quod illam Christus impleuerit in cœna, offerendo corpus & sanguinem suum Patri. Nec valet, quod *Osius* dicit: Apostolum illam partem collationis omisisse, propterea quod mysteria Sacramentorum rudibus & nondum initiatis, quibus Epistolam illam scripserit, noluerit pandere. Nam cap. 6, 1. dicit: *Intermittentes sermonem inchoationis, ad perfectionem feramur*. Postremo typus sacerdotii Melchisedech consistit in iis, quæ non communia habet cum sacerdotio Aaronico, sed in quibus discernuntur Melchisedech & Aaron. Sed sacrificium panis & vini quotidianum fuit in sacerdotio Aaronico, Exod. 29, 38. sq. Numer. 28, 3. sq. Quomodo igitur consisteret, Christi sacerdotium esse, non secundum ordinem Aaron, sed Melchisedech, si sacrificium panis & vini præcipuum atque adeo totum esset in sacerdotio Christi? c. 41. f. 55.

Certo igitur, firmiter & euidenter demonstratum est, figuram Melchisedech, quatenus illa in Scriptura ponitur & explicatur, nequaquam efficere & probare, quod Christus in cœna corpus & sanguinem suum Deo Patri obtulerit. Quod vero Patres alicubi tali allegoria vtuntur, scimus, Patres suis allegoriis, siue interpretationibus, sine Scripturæ testimoniis, nec debere, nec posse articulos fidei condere. Nec tale sacrificium Patres intelligunt, quomodocunque de oblatione panis & vini loquantur, quale Pontificii in sua Missa habent: sicut in constitutione status descriptum est. Sed de Patribus postea dicemus. Nunc satis est ostendisse, nec ex veteri, nec ex nouo Testamento probari posse, quod Christus in cœna se obtulerit Patri. Et si ipse non fecit, nemo illud facere debebit; quod enim ipse in cœna fecit, Apostolis postmodum faciendum mandauit.

V. Christus dixit: *Hoc facite*: Ergo præcepit, vt sacerdotes in Eucharistia offerrent corpus & sanguinem Christi. Rationem consequentiæ Tridentini hanc esse tradunt: quia scilicet Christus ipse in prima Dominica cœna corpus & sanguinem suum Patri obtulerit, sicut Melchisedech. Sed iam ostendimus, falso hoc affirmari. Non itaque sequitur inde conclusio illa, quam Pontificii fingunt. *V. Argumentum.*

Sed excipiunt, verbum עשה sæpe usurpari pro sacrificare, vt Exod. 29, 41. facere agnum

agnum iuuencum. Iudit 6, 19. 13, 15. facere hœdum. Psal. 66, 15. facere boues cum hircis, Num. 15, 3. facere holocaustis. Respondeo: Sicut apud Latinos verbum *facere* ex adiunctis varios sortitur modos significandi: ita Hebræis non absolute significat sacrificare, sed vbi textus manifeste loquitur de sacrificio. Considerentur itaque verba cœnæ, *Hoc facite.* Contendunt autem τοῦτο referri non ad totum complexum, sed ad antecedens vocabulum, corpus & calicem: vt sensus sit, Facite corpus & calicem, hoc est, sacrificate. Sed etiamsi hoc concederetur, prius certo demonstrandum esset, in prima illa cœna fuisse actionem sacrificii. Iam vero Paulus certissimus est interpres, Relatiuum τοῦτο, in mandato Christi, *Hoc facite*, referri ad totam actionem præcedentem, *hoc* scilicet, quod in prima hac cœna factum est, vos in posterum *facite.* Mandatum igitur Christi, *Hoc facite*, nihil aliud efficit, quam ministros Ecclesiæ in administratione cœnæ Dominicæ hoc debere facere, quod constat & certum est Christum in institutione cœnæ fecisse. Non autem legitur ibi, sacrificasse aut obtulisse Patri corpus & sanguinem suum. Ergo nec Sacerdotes hoc facere debent, si nolunt παραπρεσβείας a Christo iudice accusari. Vide autem ingenium Thaidis Babylonicæ. Quæ Christum in cœna sua fecisse certo constat, illa Pontificii vel negligunt vel prohibent: vt publicam annunciationem mortis Dominicæ, vt dispensationem vtriusque speciei. Quæ vero Christus in cœna sua fecisse non legitur, de illis solis Pontificii faciendis dimicant. Atqui testamentaria est institutio. Et in Testamento non sine scelere aliquid vel mutatur vel superordinatur.

VI. Argumentum.

VI. Christus Apostolos constituit noui Testamenti sacerdotes, ergo præcepit ipsis, vt offerrent corpus & sanguinem ipsius. Hoc argumentum multis rationibus amplificatur a Pontificiis scriptoribus, quia scilicet Scriptura vaticinatur, abrogationi Leuitici sacerdotii successurum sacerdotium noui Testamenti, ita vt vetus sacerdotium figura fuerit noui. Esa. 66, 21, sq. Ier. 33, 18. sq. Malach. 3, 3. Sed definitio sacerdotis ita traditur. Hebr. 5, 1. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Ergo sacrificulorum officium est, in Missa offerre Deo patri corpus & sanguinem Christi, pro peccatis viuorum & mortuorum, quia soli presbyteri sunt noui Testamenti sacerdotes. Hoc Argumentum multa complectitur membra, quæ ordine paucis explicanda sunt, ita enim clarissime apparebit, quam crassius paralogismus sit in hoc argumento. Nam vt primo dicamus de sententia Hebr. 5, 1.

ubi tum explicatio partium argumenti.

certum est, textum ibi non loqui in genere, quod sit officium ministrorum verbi & sacramentorum in nouo Testamento, sed de sacerdotio veteris Testamenti, expresse vero & solum de summo Pontifice loquitur, qui figura fuit Christi. Illam vero figuram postea tradit impletam esse in sacerdotio & sacrificio Christi, non ita, vt in nouo Testamento per plures sacerdotes sibi succedentes vnica & eadem illa hostia pro peccatis sæpius & quotidie repeteretur & offerretur; hoc enim expressis verbis Apostolus negat, Hebr. 7, 27. 9, 25. sq. & 10, 11. 12. Sed figura illa in vnica oblatione Christi semel in cruce facta, impleta est, Hebr. 9, 25. sq. & 10, 11. 12. & quidem ita, vt in nouo Testamento, inuenta æterna redemptione, & acquisita consummata remissione peccatorum, per vnicam oblationem, semel in cruce factam, non sit amplius oblatio pro peccato. Si vero præter vnicam illam, semel in cruce factam, alia vel eadem repetita oblatio pro peccato in nouo Testamento ponatur, sequetur sacrificium Christi in cruce non fuisse consummatum, nec promeruisse remissionem peccatorum, & æternam redemptionem; hæc enim sunt verba, & hæc est sententia Epistolæ ad Hebræos. Falsissime igitur ad stabiliendum sacrificium Pontificiæ Missæ pro peccatis viuorum & mortuorum detorquetur sententia illa Hebr. 5, 1. Porro Leuiticum sacerdotium fuisse figuram sacerdotii noui Testamenti, nullus dubitat. Sed quod sit illud sacerdotium noui Testamenti, quod abrogato veteri successerit, non possumus rectius & certius, quam ex ipsa noui Testamenti explicatione statuere. Primo igitur Epist. ad Hebr. a c. 5. vsque ad 10. prolixe explicat, quod Leuiticum sacerdotium præfigurarit sacerdotium Christi, quodque figura illa impleta sit vnica oblatione Christi, semel pro peccato in cruce facta, atque ita per impletionem antiquatum & abrogatum sit Leuiticum illud sacerdotium. Præterea vero Scriptura noui Testamenti mentionem facit etiam regalis & sancti Sacerdotii, 1. Pet. 2, 5. & Apoc 1, 6. 5, 10. & 20, 6. Christus fecit nos *reges & sacerdotes.* In solis enim illis quatuor locis, præter vnicum Christi sacerdotium, mentio fit sacerdotii regalis in nouo Testamento. Illi vero loci non de solis presbyteris, sed in genere de omnibus fidelibus loquuntur, quibus certe Pontificii missificationes suas nullo modo communes facient. Et hostias, quæ in illo noui Testamenti sacerdotio offeruntur, Scriptura diserte describit, quod sint spirituales, & quales sint, expresse & nominatim enumerat, sicut in principio huius disputationis testimonia illa Scripturæ annotauimus, Rom. 12, 1. & 15, 16. Phil. 2, 17. & 4, 18. Hebr. 5, 7. & 13, 16. 1. Pet. 2, 5. Nulla autem ibi mentio fit sacrifici Missæ. Vides igitur, quam ἀσυλλόγιστον, immo quam sophisticum sit, in conclusione sacerdotium

tum falso detorsio sententiæ Hebr. 5, 1. notatur.

tium restringere ad solos sacrificos: cum in præmissis Scriptura loquatur, vel de vnico Christi sacerdotio, vel de spirituali sacerdotio noui Testamenti, quod cōmune est omnibus fidelibus. Cumque Scriptura hostias sacerdotii noui Testamenti expresse & nominatim enumeret: conclusio huius argumenti, omissis illis, affingit propitiatorium sacrificium Pontificiæ Missæ, de quo Scriptura nullam mentionem facit in descriptione sacerdotii noui Testamenti: immo quod Epistola ad Hebræos ostendit, pugnare cum vnica oblatione Christi, pro peccatis semel facta.

Sed excipiunt: Num igitur nullum vel constitutis vel seruatis discrimen, inter ministros Ecclesiæ, & inter reliquos fideles? Omnino constituimus & seruamus discrimen, quod ad ministerium attinet. Sed inde non sequitur, ea, quæ de sacerdotibus noui Testamenti Scriptura tradit, ad solos Ecclesiæ ministros pertinere. Nam quod memorabile est, cum Scriptura noui Testamenti varias appellationes tribuat ministerio, in nullo tamen noui Testamenti loco, ministri verbi & Sacramentorum sacerdotes appellantur. Omnino tamen verum est, ratione ministerii quædam ad ministros Ecclesiæ pertinere, quæ reliquis fidelibus peragenda non sunt mandata. Sed quæstio est, quæ & qualia illa sint? nec sufficit, si dicatur, in veteri Testamento, actus sacrificii fecit discrimen inter sacerdotes & laicos, ergo idem etiam in nouo Testamento esse debet. Primo enim, nota est doctrina de abrogato Leuitico sacerdotio veteris Testamenti. Secundo appellatio sacerdotum in nullo loco noui Testamenti tribuitur ministris verbi & sacramentorum. Tertio, sicut in veteri Testamento sacerdotes non propria autoritate sibi finxerunt, quæ ad ministerium suum pertinere vellent, sed habuerunt verbum præscriptum & mandatum Dei, quod in actionibus ministerii sui secuti sunt. Vt ergo de appellatione sacerdotum, an ministris noui Testamenti tribui possit? non contendamus: hoc certe fundamentum firmum & immotum est, de officiis ministrorum noui Testamenti iudicandum & statuendum esse ex verbo præscripto & mandato, quod in Scriptura noui Testamenti de ministerio traditum est. Loci autem illi extant Matth. 10,1. seq. 26, 26. seq. & 28,18. seq. Marci 16,15. seq. Actor. 1, 4. seq. & 6, 2. seq. 1. Corinth. 4, 1. 2. & 12. 28. 29. Item 14,2. seq. 2. Cor. 5, 18. seq. Ephes. 4, 11. 12. Actor. 20, 28. 1. Tim. 3,1. seq. Tit. 1,1. seq. Sed in illis locis nec oratio, nec dictio, nec syllaba, nec littera vlla extat, ministros noui Testamenti debere histrionica repræsentatione in Missa, offerre Deo patri corpus & sanguinem Christi, in sacrificium propitiatorium, pro peccatis viuorum & mortuorum; immo illud pugnat cum sententia verbi Dei, in Epistola ad Hebræos. Manifestum igitur est, quid efficiat, & quantum valeat sextum Tridentini capituli argumentum: Christus Apostolos constituit noui Testamenti sacerdotes: ergo ipsis, & eorum in sacerdotio successoribus mandauit, vt offerrent in Missa, &c.

VII. Agnus Paschalis fuit figura Christi. Sed Pascha in veteri Testamento non tantum manducabatur, sed simul etiam immolabatur. Ergo Eucharistia non tantum dispensanda & sumenda, sed & in Missa immolanda est, in sacrificium propitiatorium pro peccatis viuorum & mortuorum. Animaduertit Lector, Pontificios in controuersia de re magna & ardua, non certis & perspicuis Scripturæ testimoniis, sed vmbris & figuris agere: cum maxime in hac disputatione locum habere deberet, quod *Augustinus* inquit contra Epistolam Petiliani, c. 16. *Non ea colligant & commemorent, quæ obscure, ambigue, vel figurate dicta sunt, quæ quisque sicut voluerit, interpretetur secundum sensum suum. talia enim recte intelligi, exponique non possunt nisi prius ea, quæ apertissime posita sunt, firma fide teneantur.* —— *Sed aliquid proferte, quod non egeat interprete, nec vnde conuincamini, quod de alia re dictum sit, & vos illud ad vestrum sensum detorquere conemini.* Et c. 19. inquit: *Hæc mystica sunt, operta sunt, figurata sunt, aliquid manifestum, quod interprete non egeat, flagitamus.* Item, *quid si ambigue posita, & pro nobis & pro vobis possunt interpretari: nihil vtique adiuuant caussam vestram,* —— *sed plane talia malam caussam vel moras faciendo sustentant.* Ita *Augustinus.* Et ex figura agni paschalis multa possent extrui, ne ipsi quidem Pontificiæ Missæ tolerabilia. Sicut enim agnus paschalis non simpliciter oblatus, sed mactatus est: Ita oportet Missam esse sacrificium valde cruentum, verbum enim שחט significat mactare cum effusione sanguinis. Nec a sacerdotibus, sed a multitudine immolabatur agnus paschalis, idque non in sacrificium propitiatorium pro peccato, sed in memoriam liberationis Ægyptiacæ. Hæc certe non patientur Pontificii ita ad suam Missam accommodari. Possemus igitur totum illud argumentum de vmbra & figura hoc modo declinare, sed de re ipsa respondebimus. Non negamus, mactationem agni paschalis fuisse figuram immolationis

VII. *Argumentum.*

T. VII. opp. f. 368

f. 369.

f. 374.

f. 373.

Vbi explicatur quæstio, quando figura mactationis Agni Paschalis a Christo completa sit?

Christi. Paulus enim inquit: *Pascha nostrum immolatus est Christus*, 1. Cor. 5, 7. Quæstio vero est, vbi & quando figura illa mactationis agni paschalis a Christo impleta sit? Pontificii dicunt, non in cruce, sed in cœna hoc factum esse. Sed Scriptura noui Testamenti contrarium affirmat. Nam Baptista, Ioann. 1, 29. vocat Christum *Agnum Dei, tollentem peccata mundi.* Petrus vero diserte affirmat, Christum *tulisse peccata nostra in corpore suo, super lignum*, 1. Petr. 2, 24. Apoc. 5, 12. *Dignus est agnus, qui occisus est, & redemit nos Deo in sanguine suo*, &c. 1. Petr. 1, 18. 19. *Redempti estis, non corruptibilibus, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati.* Et quod testimonium omnium clarissimum est, Ioh. 19, 36. expresse scriptum est, figuram immolati agni Paschalis in Christo in cruce impletam esse, *Os non comminuetis ex eo.* Et ita canit Ecclesia: *Cum Pascha nostrum immolatus est Christus, ipse enim verus est agnus, qui abstulit peccata mundi, qui mortem nostram moriendo destruxit*, &c. Vtrumque igitur in Christo impletum esse, & immolationem & manducationem agni Paschalis, certum est. Quomodo vero, quando & vbi, non ex nostris allegoriis, sed ex declaratione Scripturæ noui Testamenti discendum est, quæ affirmat, Christum Pascha nostrum immolatum esse in cruce semel: dari vero ad manducandum in cœna, quotiescunque iuxta institutionem hoc fecerimus, quod in prima cœna Christus fecit. Paulus 1. Cor. 5, 8. manducationem quidem azymorum per allegoriam transfert ad nouam vitam: immolationem vero non alibi, quam in mactatione Christi impletam esse dicit.

VIII. *Argumentum.* VIII. Malachias vaticinatur cap. 1, 11. *In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus.* Illud sacrificium non potest intelligi de Leuiticis, de illorum enim abrogatione ibi dicit: (*v. 10.*) *Non suscipiam munus de manu vestra.* Nec de sacrificio crucis, quod Hierosolymis factum est, intelligi potest, dicit enim: *In omni loco sacrificatur.* Nec de interioribus & spiritualibus sacrificiis fidelium intelligi potest: illa enim etiam tempore veteris Testamenti fuerunt. Propheta vero ibi vaticinatur de plane nouo sacrificio, quod antea non fuerit. Item (*c. 64, 6.*) de iustitiis fidelium dicit Esaias, quod per se coram Deo sint *tanquam pannus menstruata.* Hanc vero oblationem vocat *mundam.* Reliquum igitur est, vt de sacrificio Missæ Pontificiæ intelligatur. Ibi enim hostia, Christus scilicet, per se munda est, quæ nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari potest. Respondeo, in memoriam reuocetur, quis sit status controuersiæ: An scilicet Malachias affirmet, sacrificulum in Missa debere certis illis mimicis gestibus, ritibus & actibus, sicut apud Pontificios fit, repræsentare pane & vino Deo patri passionem Filii sui: & illam actionem repræsentationis esse sacrificium Deo gratum, & quidem propitiatorium, ad expianda & delenda peccata viuorum & mortuorum? & quæ præterea Pontificiæ Missæ tribui, supra ostendimus. Horum certe nihil Malachias, vel vnico verbo meminit. Quantum igitur ad probandum & stabiliendum Missæ Pontificiæ sacrificium hoc Malachiæ vaticinium conferat, ex sola collatione status controuersiæ ad sententiam Prophetæ manifestum est.

Sed inquiunt: Tamen vaticinatur de oblatione, quæ inter gentes in omni loco, hoc est, tempore noui Testamenti, sacrificetur & offeratur. Lego hoc quidem in verbis Prophetæ: sed generaliter, sine declaratione, quodnam futurum sit illud sacrificium. In Scriptura vero Noui Testamenti lego explicationem, quæ sint sacrificia fidelium in nouo Testamento, spiritualia scilicet, sicut supra loca Scripturæ notata sunt. (*Locus Malachiæ intelligendus est de spiritualibus sacrificiis noui Testamenti.*) Nec verum est, quod Pontificii dicunt, Prophetam vaticinari de nouo sacrificio, cuius nullus prorsus vsus fuerit apud fideles, tempore veteris Testamenti: Non enim loquitur de nouo, sed de mundo sacrificio: & antithesin facit, non inter spiritualia veterum sacrificia, & inter mundam illam oblationem inter gentes: sed nominat Leuitica sacrificia, quæ in vno saltem loco Iudææ offerebantur, & stomachatur, quod illa praue offerebantur: illis vero opponit mundam oblationem inter gentes. Et non obscure declarat, quid per illam intelligi velit, inquit enim: *Nomen meum magnum est in gentibus.* Quia igitur publica celebratio nominis diuini, quæ hactenus angustiis Palæstinæ circumscripta fuerat, propaganda erat inter gentes, vt in omni loco nomen Domini magnificaretur prædicando, credendo, inuocando, gratias agendo, celebrando, &c. hanc magnificationem nominis Dei vocat oblationem & sacrificium: sicut Prophetis vsitatum est, cultum noui Testamenti describere phrasibus ceremoniarum veteris Testamenti: vt *ascendere in montem Domini, imponere vitulos super altare*, &c. (*Propheta in descriptione cultus noui Testamenti vtuntur phrasibus veteris Testamenti.*) Ita c. 3, 3. idem Propheta dicit: *Erunt offerentes sacrificia in iustitia.* Psalmus vero 4, 6. dicit, *sperare in Domino*, esse *sacrificium iustitiæ.*

Habemus igitur ipsius Prophetæ interpretationem, cui accedit, quod nouum Testamentum inter spiritualia sua sacrificia numerat, 1. Pet. 2, 5. 9. *annunciare*

nunciare virtutes eius, qui nos de tenebris vocauit in lucem. Rom. 15, 16. *sacrificare Euangelium.* Phil. 2, 17. *sacrificium fidei.* Hebr. 13, 15. 16. *Vituli labiorum* sunt *confiteri nomini Domini.* Item, *sacrificium innocationis, gratiarum actionis,* &c.

Explanatio loci Malachiæ ex Scriptura. Et collatio ostendit, Scripturam vsurpatione eorundem verborum monstrare, quæ sit vera sententia loci Malachiæ: Prophetam enim ibi loqui de vocatione gentium, certum est. De illa vero etiam Paulus loquitur, Rom. 15, 16. & Phil. 2, 17. Malachias vocat *sacrificium* & *oblationem.* Et iisdem plane verbis Paulus Rom. 15, 16. describit vocationem gentium. Phil. 2, 17. vocat *sacrificium fidei.* Dauid Psal. 141. 2. vbi *eleuationem manuum* vocat *sacrificium,* plane illo vocabulo vtitur, quod extat in sententia Malachiæ; & 1. Tim. 2, 8. Paulus dicit, *eleuare mundas manus.* Quæ igitur sit munda oblatio in Malachia, Scriptura non obscure indicat. Et quando talem interpretationem ex ipsa Scriptura desumptam habemus, errare non possumus. De Pontificio vero sacrificio Missæ pro viuis & mortuis nihil habet Scriptura vel veteris vel noui Testamenti; immo cum ea ex diametro pugnat: sicut ostendit Epist. ad Hebræos. Quæ igitur dementia est, a simplici sententia, quæ habet certa & manifesta Scripturæ testimonia, discedere: & comminisci peregrinam explicationem de sacrificio Missæ, quæ nullis Scripturæ testimoniis nititur, immo quæ cum Scriptura aduersa fronte pugnat? Quod vero Malachias vocat oblationem mundam, cum tamen iustitiæ piorum in hac vita sint *sicut pannus menstruata:* non officit, quo minus recte de spiritualibus Ecclesiæ sacrificiis locus ille intelligatur. Petrus enim dicit: *Offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum.* (1 Pet. 2, 5.) Inde fideles in oratione dicuntur *eleuare puras manus,* 1. Tim. 2, 8. *Mundis* enim *omnia munda sunt,* Tit. 1, 15.

Veterum sententia de loco Malachiæ. Et veteris etiam Ecclesiæ scriptores, de spiritualibus noui Testamenti sacrificiis, sententiam illam Malachiæ intelligunt & interpretantur, vt *Tertullianus* in libro contra Iudæos (f. 124.): Malachias ita vaticinatur, *indubitate ideo, quod in omni terra exire debebat prædicatio Apostolorum. Nam quod non terrenis sacrificiis, sed spiritualibus Deo litandum sit, legimus:* — — *Cor contribulatum, hostia est Dei.* Et de spiritualibus addit, dicens: *In omni loco sacrificia munda offerentur nomini meo.* Hæc ibi. Et contra Marcionem l. 3. intelligit per hoc vaticinium, *gloriæ relationem, benedictionem, laudem & hymnum.* (c. 15. f. 212.) Libro 4. intelligit *simplicem orationem de conscientia pura.* (c. 2. f. 123.)

Chrysostomus Oratione 3. aduersus Iudæos exponit de cultu spirituali. (T. I. opusc. f. 435.) Ita & *Hieronymus* in Commentariis, exponit de orationibus, & de cultu spirituali. (T. VI. f. 134.)

* *Eusebius* de demonstratione Euangelica lib. 1. c. 6. dicit, Malachiam nihil aliud significare, *quam quod non definite vel Hierosolymis, vel alio loco, sed in omni regione gentes orationis incensum & sacrificium, quod mundum dictum est, non per cruores, sed pias actiones summo Deo essent oblatura.*

Iustinus in Tryphone, interpretatur quidem locum illum Malachiæ, de pane & poculo Eucharistiæ: non quod sentiat, corpus & sanguinem Christi in cœna offerri Deo pro viuis & pro mortuis: sed ipse se explicat his verbis: † *Præcepit panem facere Eucharistiam, in memoriam passionis, vt gratias agamus: & quod mundum cum omnibus hominis caussa condidit: & quod nos a peccatis liberauit, & potestates deleuit per passionem.* Propter spiritualia igitur sacrificia locum illum Malachiæ accommodat ad actionem cœnæ Dominicæ.

Irenæus etiam l. 4. sententiam illam Malachiæ de celebratione Eucharistiæ interpretatur: (c. 32. f. 355. & 34. f. 363.) non vero ita, quod ibi histrionica repræsentatione corpus & sanguis Christi Patri offeratur pro viuis & mortuis: sed ideo & inde (sicut ipse se explicat) quod tunc in celebratione Eucharistiæ moris erat, Deo, qui alimenta nobis præstat, primitias munerum suorum seu creaturæ suæ offerre: non quasi indigenti, sed gratias agentes donationi eius, sicut Solomon inquit: *Qui miseretur pauperis, fæneratur Domino.* Item, *Esuriui, & dedistis mihi manducare.* Hæc sunt *Irenæi* verba: ex quibus planum fit, ipsum intelligere contributionem eleemosynarum pro pauperibus, quæ fiebat in actione Eucharistiæ. Et illam vocat sacrificium, ideo (sicut ipse inquit) quia per munus erga regem honos & affectio ostenditur: item, quia in omni simplicitate & innocentia in sententia pura, & fide sine hypocrisi & spe firma, in dilectione feruenti, cum gratiarum actione, primitias creaturarum eius offerre debemus, in illum vsum, sicut Scriptura inquit: *Qui miseretur pauperis.* Item, *Esuriui, & dedistis,* &c.

* Euseb. demonstr. euang. l. 1. c. VI. f. 19. τὸ γὰρ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα καὶ θυσίαν ἀναφέρεσθαι Θεῷ, τί ἕτερον παρίστησιν ἢ ὅτι μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις, μηδ' ἀφωρισμένως ἐν τῷ δε τῷ τόπῳ, ἐν πάσῃ δὲ χώρᾳ, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι μέλλουσι τὸ δι' εὐχῶν θυμίαμα, καὶ τὴν οὐ δι' αἱμάτων, ἀλλὰ δι' ἔργων εὐσεβῶν καθαρὰν ὀνομασμένην θυσίαν τῷ ἐπὶ πᾶσιν ἀναφέρειν Θεῷ:

† Iustin. dial. cum Tryph. f. 260. ὃ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ πάθους οὗ ἔπαθεν ὑπὲρ τῶν καθαιρομένων τὰς ψυχὰς ἀπὸ πάσης πονηρίας ἀνθρώπων Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν παρέδωκε ποιεῖν, ἵνα ἅμα τε εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ ὑπέρ τε τοῦ τὸν κόσμον ἐκτικέναι σὺν πᾶσι τοῖς ἐν αὐτῷ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας ἐν ᾗ γεγόναμεν ἠλευθερωκέναι ἡμᾶς, καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καταλελυκέναι τελείαν κατάλυσιν διὰ τοῦ παθητοῦ γενομένου κατὰ τὴν βουλὴν αὐτοῦ.

Irenaus igitur non de pontificio sacrificio sed de spiritualibus sacrificiis, quæ cum alias semper, tum vero præcipue in administratione & vsu Eucharistiæ fieri debent, interpretatur locum Malachiæ. f. 363. Et in fine 33. capitis subiungit: *altare est in cælis: illuc preces nostræ & oblationes nostræ diriguntur.*

T. VI. f. 420. Ita *Augustinus* contra aduersarium legis, lib. 1. c. 20. vaticinium illud Malachiæ interpretatur de sacrificio secundum ordinem Melchisedech, & mentionem facit Eucharistiæ. Non autem de mimica repræsentatione Pontificiorum loquitur, f. 419. sed inquit: *Immolat Deo in corpore Christi* hostiam *laudis*, Psal. 50, 14. Et addit: Incensum, de quo Malachias loquitur, Ioannes Apoc. 5, 8. interpretatur esse *orationes sanctorum.*

Hæc loca *Iustini*, *Irenæi* & *Augustini* ideo obseruentur, vt artificium Pontificiorum intelligatur. Quia enim veteres illi locum Malachiæ ad actionem Eucharistiæ accommodant, licet clarissime se explicent, quomodo hoc intelligi velint: Pontificii tamen illis omnibus dissimulatis, vbi mentionem Eucharistiæ audierint, mox veteribus affingunt Missam suam. Nec Scripturæ igitur, nec veterum interpretationes permittunt, locum Malachiæ de histrionico Pontificiæ Missæ sacrificio intelligere.

X. Argum. Pontificiorum pro Missa. IX. Paulus 1. Cor. 10, 21. confert *mensam Domini* & *mensam dæmoniorum*: & per mensam vtrobique *altare* intelligit. Sicut ergo Ethnici habuerunt altaria, in quibus primum sacrificabant, & postea de sacrificatis comedebant: ita & in Missa altare esse debet, vbi corpus & sanguis Christi primum sacrificentur, & postea participentur.

Principio consideret Lector, qualia suffragia & patrocinia habeat Missa Pontificia. Ex vmbris & figuris veteris Testamenti anxie, quæcunque possunt, conquirunt & huc detorquent. Cum vero illis non satis fidant, ex Ethnicorum sacrificiis, quæ dæmoniis offeruntur, deploratæ Missæ suæ subsidium accersere non verentur: non dissimili ratione, sicut ille apud Virgilium inquit:

— Vos mihi manes
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.

Explicatio loci Paulini, 1. Cor. 10, 21. Quod autem ad illam Pauli collationem attinet, si res ipsa, de qua Paulus loquitur, quomodo se habeat, consideretur: manifestum erit, quam falso ille locus Pauli ad stabiliendum Pontificiæ Missæ sacrificium detorqueatur. Mos erat apud Iudæos, post peractum in altari sacrificium, de partibus seu reliquiis sacrificii instruere mensas, seu solennes epulas: sicut exempla testantur, 1. Reg. 1, 9. & 16, 3. seq. Ita etiam gentes, post peracta in aris sua sacrificia, instruebant mensas seu solennes epulas, ad quas amicos inuitabant, sicut 8. *Æneid.* Euander, post sacrificium Herculis, Ænеam inuitat ad epulas. Iam apud Corinthios disputabatur, non hæc quæstio, An Christianis liceret apud aras gentilium interesse ipsorum sacrificiis, & simul sacrificare dæmoniis? hoc enim, vt manifestam idololatriam, non licere, manifestum est: sed hæc erat quæstio: Cum Ethnici post peracta in templis & in aris sacrificia, postea domi mensas seu epulas de idolothytis instruerent, & ad illas mensas amicos & vicinos, etiam qui iam Christiani facti fuerant, inuitarent: quæstio inquam erat: an Christiani bona conscientia illis mensis seu epulis interesse possent? hoc est, quæstio erat non de aris, vbi sacrificabatur, sed de mensis, vbi sacrificata comedebantur. Et hinc patet Tridentina fallacia, per mensam intelligendum esse altare sacrificiorum: cum nec Iudæi, nec gentes in aris, sed in mensis, ea, quæ sacrificata erant, comederint.

Ad illam igitur propositam quæstionem Paulus 1. Cor. 8. ita respondet: Quia v. 4. seq. & idolum & idolothytum nihil sit, ideo extra casum scandali, si quis libertatem Christianam recte intelligat, sine læsione v. 8. propriæ conscientiæ comedi atque etiam emi posse idolothyta: habendam tamen v. 9. esse rationem infirmiorum. Deinde c. 10. addit hanc commonefactionem: Quamuis liberum sit, non tamen conuenire, vt simul quis & mensæ Domini & mensæ dæmoniorum particeps sit. Et rationem addit: *Quia* inquit, *qui in Israel* v. 18. *hostias sacrificatas comedunt, illa manducatione participes redduntur altaris*, hoc est, sacrificii, quod in altari oblatum est. Et *gentes* quia quæ immolant, *dæmoniis* v. 20. *immolant*: ergo participatio mensæ idolothytorum ostendit conuiuas cupere participes fieri sacrificii idololatrici: immo gratiæ & auxilii dæmoniorum, propter quæ sacrificium illud dæmoniis oblatum est. Christiani vero in mensa Domini eius sacrificii, quod a Christo in cruce oblatum est, participes redduntur. Ergo non decet, vt simul etiam mensæ dæmoniorum participes sint.

Hæc est simplex, vera, & genuina sententia Paulinæ collationis, inter mensam Domini & mensam Israelitarum, item dæmoniorum. Et hæc collatio pulcherrime illustrat doctrinam de cœna Domini. Sicut enim Israelitæ sacrificii in altari oblati participes reddebantur, communione non alterius cibi, sed partium seu reliquiarum de illo ipso, quod in sacrificio oblatum erat: ita Filius

lius Dei sacrificii sui in cruce peracti participes nos facit, non communione frustuli panis, sed dispensatione & manducatione illius corporis, quod pro nobis in cruce traditum est. Et sicut Moses Exod. 24, 8. populo applicaturus & obsignaturus vetus Testamentum, hoc facit aspersione non alterius, sed ipsius sanguinis, qui pro confirmatione fœderis sacrificatus erat: ita Christus illum ipsum sanguinem in cœna bibendum nobis tradit, cuius effusione nouum Testamentum confirmatum est. Hæc collatio & confirmat doctrinam de vera & substantiali præsentia corporis & sanguinis Domini in cœna, & suauissimam consolationem ex eius vsu ostendit.

His ita declaratis, facile iam erit videre, an ex illa Paulina collatione confirmetur & stabiliatur sacrificium Pontificiæ Missæ. Hactenus enim conuenit collatio, sicut Iudæi & gentes, ea, quæ sacrificata erant, in mensis illis, de quibus iam loquimur, comedebant: ita etiam oportet ea, quæ in mensa Domini sumimus, sacrificata esse. Sed vbi, & quando? Num necesse erat, vt in ipsis mensis illorum conuiuium fieret sacrificium? Minime: ita enim Paulus non dixisset, Christianos posse interesse mensis seu conuiuiis illis Ethnicorum. Nec necesse erat, si post vnum atque alterum sacrificii diem mensa illa instrueretur, vt rursus in mensa repeteretur actio sacrificii: sed sufficiebat, id, quod in illo conuiuio sumebatur, antea fuisse in altari sacrificatum. Ita cum Christus vnica oblatione semel corpus & sanguinem suum in cruce Patri pro peccatis nostris obtulerit: non necesse est, vt illa in mensa Domini iterum sacrificentur, quotiescunque ea sumpturi sumus: sed sufficit, illa nos sumere, quæ antea oblata sunt, in cruce scilicet. Vtque liberum sit, sacrificia Leuitica & Ethnica repetere, certe sacrificium Christi repeti nec posse nec debere, Scriptura expresse sæpius contestatur, Hebr. 9, 25. sq. & 10, 11. 12. Illa igitur Pauli collatio, inter mensam Domini, mensam Iudaicam, & mensam dæmoniorum, nihil prorsus patrocinatur sacrificio Pontificiæ Missæ.

X. Argumentum.

X. Veteris Testamenti figuras oportet in nouo compleri: ergo sacrificium Missæ, per varias sacrificiorum veteris Testamenti similitudines præfiguratum, oportet in nouo Testamento seruari.

Respondeo: Antecedens concedimus: sed quod inde infertur, dicimus simpliciter falsum esse, & probari non posse. Neque enim, quia verum est, nouum Testamentum habere impletionem figurarum veteris Testamenti: ideo nostris vel allegoriis vel consequentiis liberum relictum est, quomodo & quibus in rebus figuras illas impletas esse quisque fingere velit: sed impletionem illam, quomodo sit facta, & in quibus rebus sita sit, Scriptura noui Testamenti tradit & explicat: nec præter illam explicationem, alia, quæ ex Scriptura demonstrari non possunt, fingenda sunt. Tradit autem Scriptura noui Testamenti figuras sacrificiorum veteris Testamenti impletas esse dupliciter. I. in vnico propitiatorio sacrificio Christi, in cruce. II. in spiritualibus sacrificiis fidelium, quæ nominatim in N. Testamento enumerantur & explicantur. Atque hoc modo *Augustinus* etiam de Ciuit. l. 10. c. 5. & 6. tradit & explicat significationem & impletionem sacrificiorum veteris Testamenti. Nulla autem in Scriptura N. Testamenti mentio fit theatricæ repræsentationis, & propitiatorii sacrificii pontificiæ Missæ. Falsum igitur est, propter impletionem figurarum veteris Testamenti, instituendum & seruandum esse pontificium sacrificium histrionicæ Miss . f.169 170.

XI. Argumentum.

XI. Corpus & sanguinem Christi esse propitiatorium sacrificium pro peccatis, non est dubium. Sed in cœna Dominica adest Christus cum suo corpore & sanguine. Ergo Missa est sacrificium vere propitiatorium, eiusdem virtutis cum sacrificio crucis: eadem enim vtrobique est hostia.

Respondeo: Multiplex est fallacia in hoc argumento: quæ si detecta fuerit, facilis erit explicatio. Vt enim corpus & sanguis Christi sint propitiatorium sacrificium, non sufficit existere & adesse substantiam illam: nam adfuit in vtero matris, in præsepi, in fasciis, &c. Num vero ideo sacrificium propitiatorium pro peccatis fuit, quod Maria abiit per montana, quod primogenitum suum fasciis inuoluit, & in præsepe reclinauit? Sedet ad dextram Patris, habitat in credentibus: Num ideo sessio & inhabitatio est propitiatorium illud, de quo Scriptura loquitur, sacrificium pro peccatis? Ouis certe in stabulo & in pascuis erat ouis: non tamen statim erat sacrificium. Ad sacrificium enim requiritur, non tantum, vt substantia sacrificii existat & adsit, sed requiritur actio aliqua certa, qua substantia illa offeratur. Num vero quæuis & qualiscunque actio facit sacrificium? Minime gentium: neque enim, si ouis tondeatur, ideo illa actione sacrificatur. Sed ad verum, & Deo gratum sacrificium requiritur, I. ipsa substantia sacrificii. II. certa offerendi actio, non ab hominibus excogitata, sed ab ipso Deo præscripta. III. requiritur vt illa actio fiat a persona, ad hoc a Deo constituta & ordinata. IIII. vt

Quaenam verum sacrificium requiratur.

vt fiat ea intentione & ad illum finem, sicut a Deo in verbo præscriptum est. Distinctio enim Leuiticorum sacrificiorum, quæ a caussa finali sumitur, vt alia sacrificia sint pro peccato, vel hoc vel illo, alia sint pacifica, pendet simpliciter ex præscripto verbi Dei.

His fundamentis, quæ simplicia, plana & firma sunt, ad propositum argumentum adhibitis, facilis erit explicatio. Corpus enim & sanguis Christi sunt sacrificium propitiatorium pro peccatis: non hac simpliciter ratione, quia existunt: sed quia Filius Dei, vt verus Pontifex, ipse ad hoc a Patre constitutus, se obtulit Deo Patri, ita faciens, sicut mandatum acceperat a Patre, Ioan. 14, 31. tradendo scilicet corpus, & effundendo sanguinem. Et Deus virtutem, dignitatem & efficaciam illius oblationis ipse in verbo declarauit. Si hoc modo ponatur prima propositio argumenti, manifestum erit, quomodo attexatur altera propositio. In cœna enim Dominica adest quidem iuxta Christi verbum corpus & sanguis ipsius: sed desiderantur ibi, quæ ad rationem veri sacrificii requiri iam diximus. Actio enim cœnæ Dominicæ, sicut a Christo instituta & mandata est, non est actio sacrificii, sed Sacramenti. Adest ibi Christus, non vt sacrificetur, sed vt dispensetur & sumatur.

Sed excipiunt Pontificii, se actione suæ repræsentationis habere intentionem offerendi Deo corpus & sanguinem Christi: idque in eum finem, vt sit sacrificium propitiatorium pro viuis & mortuis. Ego vero non ignoro, Pontificios hoc facere. Sed quæstio in hoc argumento est, I. An Deus instituerit, præscripserit & mandarit talem repræsentationem, per tales ritus, gestus & actus, sicut fit in Pontificia Missa? II. An voluntatem suam declararit, quod talem repræsentationem velit acceptare pro sacrificio gratissimo? III. An extet promissio diuina, quod talis actio repræsentationis sit propitiatorium sacrificium pro peccatis? Quia vero ex verbo Dei hæc demonstrari non possunt: non itaque conficitur hoc argumento, Missam esse tale sacrificium & eiusdem virtutis cum sacrificio crucis, etiamsi concedatur, adesse ibi corpus & sanguinem Christi. *Ambrosius* enim recte pronunciat, eos qui Eucharistiam aliter tractant & celebrant, quam a Domino traditum est, subiectos esse sententiæ Pauli de iudicio Dei: immo quia Christus in sacrificio Missæ per plures Sacerdotes tanquam oblatio pro peccato sæpius offertur, contra sententiam verbi in Epistola ad Hebræos: horrenda igitur abominatio est.

In 1. ad Cor. XI. Tom. III opp. f. 316.

XII. Argumentum.

XII. Ecclesia catholica semper ita intellexit & docuit: ergo a tempore Apostolorum semper in Ecclesia fuit talis ritus, & talis doctrina de sacrificio Missæ, sicut nunc est in Ecclesia Pontificia. Huius argumenti mentio fit in medio primi Tridentini capituli: sed ordinis gratia ita distribui, vt explicatis prius iis, quæ ex Scriptura adducuntur, postremum locum haberent testimonia Patrum. Notum autem est, bonas mentes plurimum moueri consensu & testimoniis antiquitatis, eius præsertim, quæ fuit purioribus, optimis & florentissimis Ecclesiæ temporibus. Ideo in hac disputatione Pontificii potissimam præsidiorum suorum partem collocant in cumulandis multis Patrum sententiis, vt fucum faciant simplicioribus, quasi & ritus & doctrina de sacrificio Missæ, pro viuis & mortuis, sicut nunc vsurpatur & traditur a Pontificiis, sit vetustissimæ traditionis, omnium scriptorum totius antiquitatis, & catholicæ obseruationis in Ecclesia omnium temporum, inde vsque ab Apostolorum temporibus.

Sed & illæ nebulæ non difficulter discutiuntur, si tota disputatio de veterum testimoniis referatur ad statum controuersiæ. Quando igitur multæ & variæ veterum sententiæ cumulantur, semper obseruandum est, an hoc, quod in controuersia positum est, certo, perspicue & firmiter inde probetur: veteres scilicet omnes, consentientibus suffragiis, hæc dogmata, tanquam catholica, semper tradidisse, & ex verbo Dei defendisse: I. esse a Christo institutum, ab Apostolis traditum, & in primitiua Ecclesia obseruatum, vt corpus & sanguis Christi in cœna, huiusmodi verbis, ritibus, gestibus, actibus & ornamentis, theatrica repræsentatione Deo patri sistatur & offeratur, sicut nunc fit in Missa Pontificia? II. Quod illa sacerdotis actio & repræsentatio corporis & sanguinis Christi sit sacrificium propitiatorium, ad expianda & delenda peccata, ad placandam offensam Dei, ad impetrandam gratiam Dei, remissionem peccatorum, & quæuis a Deo beneficia? III. Sacrificulum per illam repræsentationem, spectatoribus non communicantibus, sed tantum curantibus, vel pro se, vel pro aliis, fieri talem repræsentationis actionem, immo absentibus, mortuis, & quibuscunque velit, applicare omnia merita & fructus passionis Dominicæ? IIII. Per illam actionem repræsentationis, accedendum esse ad Deum, si velimus inuenire gratiam & auxilium? Et quæ præterea Missæ Pontificiæ tribui, supra ostendimus.

Hæc

Hæc sunt, quæ patroni Pontificiæ Missæ, in vero & catholico consensu purioris antiquitatis, ex scriptis non suppositìtiis, perspicue demonstrare debebant. Quod enim progressu temporis, quidam veterum ad singulares opiniones declinare cœperunt, non facit catholicum consensum totius antiquitatis.

Sed illa hoc modo ex antiquitate probari non posse, certæ & manifestæ rationes ostendunt. Primo extant descriptiones rituum veteris Ecclesiæ, in celebratione cœnæ Dominicæ, apud *Iustinum* apologia 2. apud *Dionysium* in Ecclesiastica hierarchia c. 3. §. 2. apud *Augustinum* Epist. 59. & apud *Chrysostomum* Homil. 18. in 2. ad Cor. sed nihil ibi deprehenditur de histrionica repræsentatione rituum, gestuum, actuum, verborum, &c. Pontificiæ Missæ.

Missam Pontificiam non fuisse in vsu Apostolorum temporibus, ipsi Pontificii scriptores probant.

Secundo, ipsi Pontificii scriptores testantur, illam panopliam verborum, rituum, gestuum, actuum, ornamentorum, vestium, qui nerui sunt, atque adeo ipsa substantia Pontificiæ Missæ, non fuisse tempore Apostolorum. Dicunt enim Apostolos ad sola verba Domini, addita solummodo Dominica oratione, consecrasse. *Gregorius* in Registro lib. 7. c. 63. *Platina* in vita Sixti I. *Rupertus* de diuinis officiis l. 2. c. 21. *Valafridus Strabo* de rebus Ecclesiasticis, c. 22. Durandus l. 4. c. 1. & alii. Et quidem diserte annotant, quibus temporibus post Christum & Apostolos, & a quibus autoribus singulæ partes theatricæ istius repræsentationis inuentæ & institutæ sint: ita vt post annos ferme sexcentos post Christum natum vix absolutum sit totum illud drama repræsentationis, quale nunc vsitatum est in Pontificia Ecclesia.

Quia igitur illud, quod iuxta *Eccii* descriptionem proprie Missa est, in vetustissima Ecclesia nondum fuit in rerum natura: postea enim primum institutum fuisse, ipsi Pontificii scriptores testantur: ergo nec opiniones illæ, quæ Missæ nunc affinguntur, potuerunt esse in primitiua Ecclesia.

Tertio, vetustissimi scriptores sacrificium expiatorium, propitiatorium & satisfactorium pro peccatis, iuxta Scripturam, tribunt vnicæ & soli oblationi Christi, in cruce factæ: fidelium vero sacrificia in nouo Testamento, omnes vno ore affirmant esse spiritualia. Et quidem *Lactantius* expresse dicit in Epitome diuinarum institutionum, illa, quæ aut digitis fiunt, aut extra hominem fiunt, non esse vera sacrificia. Ignota etiam est veteribus illa disputatio, quod abrogationi Leuiticorum sacrificiorum, præter sacrificium Christi in cruce, aliud successit ceremoniale sacrificium, in nouo Testamento. l. 5. c. 19.

Quarto, Quæ Pontificii nunc sacrificio Missæ suæ arrogant, ea veteres tribuunt dispensationi & sumptioni corporis & sanguinis Domini in cœna. Sed aduersarii nostri sunt suaues, & quidem artificiosi rhetores. Cum de re ipsa eo modo, sicut de statu controuersiæ supra dictum est, deberent testimonia ex vetustissimis scriptoribus proferre: quia vident illud cum commodo Missæ suæ fieri non posse, vocabula quædam ex veterum scriptis arripiunt, & quando illa in aliquot antiquorum sententiis ostenderint, existimant satis probatam & munitam esse Pontificiam Missam, testimoniis & consensu antiquitatis. Duo autem talia sunt vocabula: *Missa* scilicet, & *sacrificium*. Et vbicunque illa vocabula apud veteres reperiuntur, statim additur annotatio: Hoc est testimonium pro Missa. Et imperitiores, quando audiunt talia allegata: Missa fuit in vsu, tempore Ignatii, & reliquorum vetustissimorum: Tota antiquitas sensit & docuit, Missam esse sacrificium: nihil aliud cogitant vel intelligunt, quam talem Missam, & tale sacrificium, sicut apud Pontificios nunc vsurpatur.

De duobus igitur illis vocabulis, in quibus consistit tota congeries sententiarum, quas pro Missa sua Pontificii ex veteribus corradunt, pauca quædam dicenda sunt. Illis enim duobus vocabulis recte explicatis, discussæ erunt nebulæ, quas imperitioribus offundunt, strepitu testimoniorum ex veteribus. Faciemus autem illud quam breuissime: ab aliis enim copiose illa sunt demonstrara & explicata.

ARTICVL. VII.

De vocabulo Missa.

Missæ vocabulum Pontificii: apud veteres sollicite inquirunt.

PRimi igitur patroni Missæ Pontificiæ, cum ex verbo Dei impugnari cœpisset, vt *Eccius*, & post ipsum alii, solliciti inquisiuerunt vocabulum Missæ: & vbicunque in Græcorum scriptorum interpretibus illud inuenerunt, statim exclamarunt: Adeo antiqua est Pontificia Missa, qnod temporibus Ignatii, Dionysii, & reliquorum vetustissimorum patrum, celebratæ fuerint Missæ. *Ignatius* enim ad Smyrnenses dicit: *celebrare Missam.* f. 3. p. 151. Et *Missam* appellat *Dionysius* c. 3. Eccles. Hierarchiæ. In historia Tripartita sæpissime repetitur, veteres Ecclesiæ Patres

tres *Missas celebrasse*, lib. 3. c. 11. *Missas fecisse*, lib. 4. c. 13. *Missarum celebrasse solennia*, lib. 7. c. 31. lib. 9. c. 9. *populus congregabatur ad Missas*. His testimoniis serio triumphant.

at frustra.

II. Sed certissimum est, vocabulum Missæ apud nullum ex Græcis autoribus extare: sed interpretum illa sunt verba: vt interpres Dionysii λειτουργίαν reddidit nunc *Missam*, nunc *salutis hostiæ oblationem*: cum vocabulum significet *sacræ actionis administrationem*. Quod Ignatius scripsit, δοχὴν ἐπιτελεῖν, *conuiuium* scilicet *Dominicum celebrare*: hoc interpres reddidit, *Missas celebrare*. Ita vbi *Sozomenus* habet ἐκκλησιάζειν, & *Socrates* συνάγειν: quæ verba *publicas congregationes* & *solennes Ecclesiæ conuentus* significant: *Epiphanius* Scholasticus reddidit, *Missas facere*, *Missas celebrare*. Et hæc cum ita se habeant, tamen si Diis placet, præcipua hæc probatio fuit antiquitatis Pontificiæ Missæ: cum ne vocabulum quidem Missæ veteri Græcæ Ecclesiæ notum fuerit. Non enim quid interpres reddiderit, sed quid autores scripserint, quæstio est: Apud Latinos scriptores, non tamen vetustissimos, extat quidem vocabulum Missæ, vt apud *Ambrosium*, lib. 5. Epist. 33. & apud *Leonem* in Epist. ad Dioscorum Alexandrinum. Sed Missas illi appellabant, idem quod *Hilarius* in Psal. 65. vocat *officia diuinorum sacramentorum*, quando scilicet in Ecclesiasticis conuentibus, vel sacramenta administrabantur, dispensabantur & participabantur: sicut ex Epistola *Leonis* manifestum est: vel quando ad orationes conueniebatur. Ita apud *Cassianum* lib. 2. de modo Psalmorum, c. 13. *post Missam nocturnam non esse dormiendum*, c. 15. *Post orationum Missam vnusquisque ad cellulam suam redeat*, lib. 3. c. 8. *Post vigiliæ Missam, somnus vsque ad lucis aduentum indulgetur*. *Cassander* ex regula Benedicti, & ex Honorio ostendit, orationes, quæ vulgo *collectæ* dicuntur, appellari solitas *Missas*:

ib. l. 2. ep. 14. f. 205. quæ 11. *ib. c. 2. f. 436.* *f. 771.* *f. 665.* *f. 666.* *f. 670.*

Ex Missæ igitur vocabulo, siue apud interpretes Græcorum scriptorum, siue apud Latinos scriptores legatur, nihil plane vel patrocinii, vel subsidii accedit Pontificiæ repræsentationi. Animaduertunt & sentiunt hoc, qui nunc eruditiores esse volunt in regno Pontificio. Ideo satius esse iudicant, hoc argumento de vocabulo Missæ prorsus supersedere, quod tamen principio huius controuersiæ pro firmissima columna habebatur. Adeo scilicet certa & immota sunt fundamenta Missæ Pontificiæ.

ARTICVL. VIII.

Quo sensu veteres liturgiam appellarint sacrificium.

Vocabulum sacrificii apud veteres late patet.

Alterum vero genus testimoniorum ex vocabulo sacrificii multo speciosius est. Negari enim non potest, veteres, quando loquuntur de celebratione cœnæ Dominicæ, vsurpare vocabula *sacrificii*, *immolationis*, *oblationis*, *hostiæ*, *victimæ*: item vti verbis *offerre*, *sacrificare*, *immolare*. Nonne igitur totius antiquitatis vniuersalis consensus est, Missam esse sacrificium? Ego vero simplicissime respondeo, si de vocabulis, siue de appellationibus tantum certamen esset, elabi nulla ratione possemus, quin concedere cogeremur, veteres celebrationi cœnæ Dominicæ frequenter attribuisse appellationes sacrificii. Sed quia de re ipsa controuersia est: respondeo, non esse consequens, si veteres cœnam Dominicam appellarunt sacrificium, quod ideo docuerint & senserint esse tale sacrificium, sicut Pontificios fingere, supra in constitutione status ostendimus. Vocabulum enim sacrificii late patet, & iuxta Scripturæ & veterum consuetudinem variis rebus, exercitiis & actionibus tribuitur: sicut supra exemplis & Scripturæ & antiquitatis planum fecimus.

II. Simplex igitur & compendiaria ratio explicandi veterum testimonia, quæ de sacrificio Missæ ab aduersariis allegantur, hæc est: vt ob oculos ponatur status huius controuersiæ, quale scilicet sacrificium Pontificii intelligant, quando de Missa disputant, sicut supra ipsorum verbis explicatum est: & ex antithesi ostendatur, quod veteres, quando celebrationem cœnæ Dominicæ appellant sacrificium, non intelligant illud, de quo Pontificii dimicant: sed quod appellationem illam tribuant aliis multis & variis veræ pietatis exercitiis, quæ in actione cœnæ Dominicæ concurrunt, & apud veteres vsitata fuerunt. Ita enim manifestum euadet, insignem esse fallaciam, quod vbicunque apud veteres celebrationi cœnæ Dominicæ tribuitur appellatio sacrificii, quod Pontificii statim commentum de suæ Missæ sacrificio affingunt.

Quot modis istud accipiatur.

III. Ordine igitur & breuissime, genera sacrificiorum, quæ veteres in actione cœnæ Dominicæ appellatione sacrificii notare & intelligi voluerunt, annotabimus.

1. In veteri Ecclesia vsitatum fuit, quando celebranda erat cœna Dominica, quod pro sustentatione ministrorum & pau-

& pauperum, panis, vinum, & alia munera in mensa Domini, siue in altari offerebantur: & ex illis oblatis muneribus panis & vini sumebantur partes, quæ consecrabantur in Eucharistiam. Hæc consuetudo videtur sumpta fuisse ex 1. Cor. 11, 21. 22. Huius consuetudinis meminit *Pontius Paulinus* de gazophylacio *: *Irenaus* lib. 4. c. 32. *Iustinus* Apologia 2. & in *Decretis* de consecr. dist. 1. cap. *Omnis Christianus*. Et 12. quæst. 2. cap. *Vulterana*, & sequentibus. Quia vero in Scriptura contributio eleemosynarum vocatur *sacrificium*, Phil. 4. 18. & Hebr. 13, 16. inde veteres hoc exercitium pietatis in cœna Dominica vocarunt *sacrificium & oblationes*. *Cyprianus* sermone de eleemosyna: *Locuples matrona —— in Dominicum sine sacrificio venis, & partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis? Irenaus* lib. 4. cap. 32. offerimus Deo *primitias creaturarum eius*, cum gratiarum actione. Atque illud c. 34. dicit fieri iuxta Scripturæ dicta: *Qui miseretur pauperis, fœneratur Domino. Esuriui, & dedistis mihi*, &c. Et ex illis *primitiis creaturæ* Dei ostendit sumptum fuisse, quod consecrabatur in corpus & sanguinem Christi. Atque inter ceteras rationes etiam inde totam actionem vocat *oblationem*. *Augustinus* Epistola 122. dicit, mulieres offerre *sacrificia ad altare Domini*, vt per sacerdotem Deo offerrentur. Nomina enim eorum, qui aliquid obtulerunt ad aram, recitabantur, & oratione Deo commendabantur: sicut canon *Gregorii* testatur, Et multæ secretæ idem testantur vt quæ dicitur Domini-ca 5. 6. 7. post Pentecoste.

*p. 303. 304. — T. I. opp. f. 203. — Prov. 19. 17. Matth. 25. 34. — f. 409.

2. Publicæ illæ communes & solennes preces pro omnibus, quarum forma 1. Tim. 2, 1. 2. præscribitur, vsitate apud veteres fiebant in actione cœnæ Dominicæ: sicut testatur *Augustinus* Epist. 59. ad Paulinum. Et quia fidelium orationes in Scriptura vocantur sacrificia, Psal. 141, 2. Heb. 5, 7. Apoc. 5, 8. & 8, 3. hinc *Irenaus* de oblatione noui Testamenti in actione Eucharistiæ loquens, inter cetera inquit lib. 4. c. 33. *Vult nos quoque sine intermissione offerre munus ad altare. Est ergo altare in cælis, illuc enim preces & oblationes nostræ diriguntur.* * *Chrysostomus*, Hom. 18. in 2. ad Cor. *Quia & in precibus viderit quis populum simul offerre, cum pro energumenis, tum pro pœnitentibus: communes enim preces sunt, & omnes vnam dicunt orationem. Tertullianus* ad Scapulam: *Sacrificamus* Deo *pro salute Imperatoris*: sed sicut ipse mandauit, *prece pura*. Et in Apologetico cap. 30. Ego offero Domino sacrificium pingue, quod mihi mandauit, orationem scilicet.

f. 194. — f. 363. — f. 535. — f. 161.

3. Cœna *Dominica* a vetustissimis, *Ignatio*, *Iustino*, *Irenæo*, &c. vocatur *Eucharistia*, ideo, sicut ** *Chrysostomus* explicat Hom. 26. in Matth. quia in eius celebratione proponitur *consideratio de multis & variis beneficiis Dei*, principaliter vero de præcipuo opere dilectionis Dei erga nos, quod filium miserit, qui traditione corporis & effusione sanguinis sui perditos nos redemit, vt ita inuitemur ad gratiarum actionem. *Sacrificium* vero *laudis & gratiarum actionis*, in Scriptura crebro celebratur, Psal. 50, 14. 69, 33. Sirac. 35, 5. Hebr. 13, 15. Et Patres etiam hymnos, laudes & gratiarum actiones vocant *sacrificia*: vt *Augustinus* Epist. 120. *Eusebius* de demonst. lib. 1. c. 10. *Tertullianus* contra Marcionem lib. 3. Et Græcus canon expresse mentionem facit *hymni, glorificationis*, &c.

4. Quia commemorationem Christi Paulus interpretatur de annuncianda in cœna morte Domini: apud veteres igitur in celebratione cœnæ Dominicæ semper seruata fuit publica prædicatio, & solennis annunciatio passionis, mortis, resurrectionis & ascensionis Christi. Et *Cyrillus* in Epist. synodica ad Nestorium: *annunciantes secundum carnem, mortem, resurrectionem & ascensionem unigeniti filii Dei, celebramus incruentum sacrificium*, seu ἀναίμακτον λατρείαν. Nam Paulus Rom. 15, 16. totum ministerium Euangelii vocat *sacrificium*.

5. Multa veræ pietatis exercitia concurrunt in celebratione & vsu cœnæ Dominicæ, quæ 1. Pet. 2, 5. vocantur *spirituales hostiæ*: vt pœnitentia, fides, spes, patientia, dilectio, bonum propositum, &c. Et fides, quæ principaliter obiectum suum habet in vsu cœnæ Dominicæ, vocatur *sacrificium*, Phil. 2, 17. Ita *Irenaus* lib. 4. c. 32. disputans de oblatione N. Testamenti in celebratione Eucharistiæ, enumerat *sententiam puram, fidem sine hypocrisi, spem firmam, dilectionem feruentem*, misericordiam, obedientiam & iustitiam, bonas operationes cum gratiarum actione.

6. Ecclesia, & singuli fideles, in vero vsu Eucharistiæ, totos se corpore & anima vouent, consecrant, & dedicant Domino & propter Dominum proximo.

* *Chrysost.* in II. ad Corinth. hom. XVIII. f. 673. καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς δὲ πολὺ τὸν λαὸν ἴδοι τις ἂν συνεισφέροντα· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων, ὑπὲρ τῶν ἐν μετανοίᾳ, κοιναὶ καὶ παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ παρ' αὐτῶν γίνονται αἱ εὐχαί· καὶ πάντες μίαν λέγουσιν εὐχὴν cetera.

** *Id.* hom. XXVI. in Matth. f. 314. διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὰ φρικώδη μυστήρια, καὶ πολλῆς γέμοντα σωτηρίας τὰ καθ' ἑκάστην τελούμενα (λέγω σύναξιν) εὐχαριστία καλεῖται· ὅτι πολλῶν ἐστιν εὐεργετημάτων ἀνάμνησις, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, καὶ (ὅτι) διὰ πάντων παρασκευάζει εὐχαριστεῖν.

Item, orationibus Ecclesia offertur, hoc est commendatur Deo. Paulus vero Rom 12,1. dicit, *corpora nostra exhiberi Deo hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, cultum* scilicet *rationalem.* Inde *Augustinus* de ciuitate, lib. 10. c. 6.

f. 170.

Hoc est sacrificium Christianorum, multi vnum corpus sumus in Christo: quod etiam Sacramento altaris, fidelibus noto, frequentat Ecclesia: vbi ei demonstratur, quod in ea oblatione, quam offert, ipsa offeratur. Et Epistola 59.

f. 194.

Vouentur omnia, quæ offeruntur Deo, maxime sancti altaris oblatio: quo Sacramento prædicatur nostrum illud *votum maximum, quo nos vouimus, in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi: cuius rei Sacramentum est, quod vnus panis & vnum corpus multi sumus.* Item: Cum populo benedicitur, & fiunt interpellationes, *tunc antistites, velut aduocati, susceptos suos —— misericordissimæ offerunt potestati.*

IIII. Vides, quam variis actionibus, & pietatis exercitiis, quæ apud veteres in celebratione cœnæ Dominicæ vsitata fuerunt, attributa sit applicatio *sacrificii* seu *oblationis*: Et inde tota actio nomen apud veteres accepit. Hæc vero cum Pontificiis non sint ignota, iudicet Lector, quale sit artificium, quod omnes veterum sententias de sacrificio promiscue detorquent ad theatricum sacrificium Pontificiæ Missæ: cum veteres de longe aliis rebus, actionibus & exercitiis loquantur, quando celebrationem cœnæ Dominicæ vocant *sacrificium.*

Exceptio contra adlata.

V. Sed excipiunt: Non illa tantum pietatis exercitia, quæ veteris Ecclesiæ more, in actione cœnæ Dominicæ vsurpata fuerunt, a Patribus vocari sacrificia: sed ipsam actionem cœnæ Dominicæ, & quidem ipsum corpus & sanguinem Christi in cœna a veteribus vocari *sacrificium, oblationem, hostiam, victimam,* &c. Ego vero non nego hoc: constat enim veteres appellationem *sacrificii, oblationis, victimæ, hostiæ,* &c. transtulisse ad ipsam actionem cœnæ Dominicæ, immo ad ipsum corpus & sanguinem Christi in cœna.

vna cum responsione.

Sed hoc nego, veteres appellatione sacrificii, intellexisse theatricam illam repræsentationem, qua Pontificii Missæ suæ sacrificium definiunt: & quod histrionica illa actio sacerdotis, certis gestibus & actibus tractans corpus & sanguinem Christi sit sacrificium propitiatorium, ad expianda & delenda peccata, ad placandam offensam Dei, & impetranda quæuis a Deo beneficia. Extant enim veterum declarationes, quomodo intelligi voluerint, quod & actionem cœnæ Dominicæ, & ipsum corpus Christi in cœna, vocant *sacrificium* & *victimam.*

VI. Et sicut antea ostendimus, quomodo Patres aliis pietatis exercitiis, quæ circa celebrationem cœnæ Dominicæ concurrunt, tribuerint appellationem *sacrificiorum*: ita etiam distincte annotabimus, quo sensu veteres vocabula *sacrificiorum* tribuerint ipsi actioni cœnæ Dominicæ, & corpori Christi in cœna. Et hæc simul referantur ad statum controuersiæ: An scilicet Patres tale sacrificium intellexerint, sicut a Pontificiis in Missa fingitur, iuxta declarationem supra ipsorum verbis expositam.

quo sensu veteres vocabulum sacrificii tribuerint actioni cœnæ Dominicæ.

1. Igitur ipsam administrationem seu celebrationem cœnæ Dominicæ, vt sanctificationem, consecrationem, & dispensationem, Patres vocant *sacrificium, Dionysius* vocat ἱερουργίαν, quia est sacra actio, aut sacræ actionis administratio: & dicit, sacerdotem tunc ἱερουργεῖν, quando id facit, quod Christus in prima cœna fecit.

hier. eccles. c. 3. §. 12. f. 258.

Et ne qua sit dubitatio, quid per ἱερουργίαν intelligat, Pontifex orans, vt idoneus reddatur ad hanc ἱερουργίαν, per partes enumerat, quid complectatur. I. Ad imitationem Christi, diuina illa dona conficere, sanctificare aut consecrare. II. Sanctificata sancte distribuere. III. Vt communicaturi sancte participent illis mysteriis. Et statim explicans, quomodo Pontifex sanctissimam ἱερουργίαν perficiat, inquit: * *Panem indiuisum diuidit, & vnum poculum omnibus distribuit. Dionysii* igitur ἱερουργία non est Pontificiorum histrionica repræsentatio, sed nihil aliud est, quam præparatio, sanctificatio, consecratio, dispensatio & distributio Eucharistiæ: quam vocat θεομίμητον ἱερουργίαν, *administrationem sacræ actionis, quæ fiat ad imitationem eius, quod Christus Deus fecit.* Illam vero ἱερουργίαν, hoc est, *sacram actionem*, pertinentem ad ministerium Euangelii, Latini vocant *sacrificium*: & ἱερουργεῖν reddunt *sacrificare* seu *offerre.* Nam & Paulus Rom. 15, 16. actiones, quæ ad ministerium Euangelii pertinent, cuius non postrema pars est administratio sacramentorum, describit per vocabula *sacrificii* & *oblationis.* Ita *Augustinus* ad Paulinum Epistola 59. vocat *sancti altaris oblationem*, quæ Deo offeratur: quando scilicet id, *quod in mensa Domini est, benedicitur, sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur* & præparatur. Hæc enim sunt eius verba.

f. 194.

Cyprianus lib. 1. Epist. 3. vbi in principio totius Epistolæ argumentum ponit, de *calice Dominico sanctificando, & plebi ministrando,* subinde

al. 63. f. 148.

* *Dionys.* de hier. eccles. c. III. §. XII. f. 258. τὸν ἐγκεκαλυμμένον καὶ ἀδιαίρετον ἄρτον ἀνακαλύψας καὶ εἰς πολλὰ διελὼν, καὶ τὸ ἑνιαῖον τοῦ ποτηρίου πᾶσι καταμερίσας.

f.151.152. inde ingeminat vocabula *sacrificii* & *oblationis*: & quod Christus sumpsit calicem, non sola aqua, sed vino & aqua mixtum, illum benedixit, distribuit discipulis, hoc *Cyprianus* ita effert: „Christus „obtulit Deo patri, non aquam solam, „sed vinum aqua mixtum in calice, quod Transsubstantiatores de sua oblatione admittere non possunt. Nec recte intellectum offendit, quod dicit, *Deo patri offerri.* Nam & Actor. 13,2. de ministerio Euangelii, quod *Chrysostomus* interpretatur *de prædicatione*, Lucas dicit, *cum ministrarent Domino.* Et alibi Patres clarissime se explicant, cum dicunt Christum in cœna *immolari populis*, *Augustinus* Epist.
Ep. 8. T. VIII. f.575. 23. *immolari nobis*, *Augustinus* in Psalm. 75. *immolari fidelibus*, *Hieronymus* ad Damasum. Ita Paulus 2. Cor. 2,15. de prædicatione Euangelii dicit: *Christi bonus odor sumus Deo, ad vitam illis, qui saluantur.*
de excommun. Tom. IV. opp. Lat. f. 30. *Cyrillus* in Epist. ad Nestorium vocat *incruentum sacrificium* seu λατρείαν, quando id, quod confectum est, nominamus corpus & sanguinem Christi: quando accedimus ad mysticas benedictiones, & sanctificamur, participes effecti corporis & sanguinis omnium redemptoris Christi.

2. Actio cœnæ Dominicæ veteribus vocatur *sacrificium, oblatio, immolatio*, &c. quia cœna Dominica celebratur & vsurpatur, in memoriam seu commemorationem vnici sacrificii Christi in cruce semel peracti.
de consecr. dist. 2. c. cum frangitur. Ita *Augustinus* in lib. sententiarum Prosperi: *Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusque sanguinis de latere effusio designatur?* De fide ad Petrum, c. 18.*
*f. 163. T. III. **f. 219. T. VI. Et contra Faustum lib. 20. cap. 18.** hæc tria inter se confert, sacrificia Leuitica, sacrificium Christi in cruce, & immolationem corporis eius in cœna, & inter hæc talem ostendit differentiam: in cruce redditum fuisse in veritate sacrificium corporis & sanguinis Christi: in veterum sacrificiis, fuisse figuras & similitudines, promittentes futurum Christi sacrificium: in cœna Domini, per sacramentum memoriæ, celebrari memoriam seu commemorationem & gratiarum actionem perfecti & consummati sacrificii Christi in cruce. Et ad Bonifacium
f. 58. Epist. 23. Item Epist. 120. ad Honoratum, tractat exempla, quod illud, quod alicuius memoriale est, propter similitudinem sæpe eius rei, cuius memoriale est, nomen accipiat, vt appropinquante Paschate, dicimus: cras aut perendie est Passio Christi: cum semel tantum ante multos annos sit passus. Et die Dominica dicimus: Hodie Christus resurrexit: propter similitudinem enim dies ille id esse dicitur, quod tamen non est. Et postea subiungit: *Nonne Christus semel oblatus est, — — & tamen in sacramento — —* quotidie *populus immolatur? Nec mentitur, qui* dicit, Christum *immolari. Si enim sacramenta non haberent similitudinem earum rerum, quarum sunt sacramenta*, nullo modo *essent sacramenta:* sed *ex similitudine* sæpe *nomina* earum *accipiunt.* Eadem etiam similitudine, sicut dies Paschæ vocatur resurrectio Domini, eo quod sit memoria resurrectionis Domini. *Ambrosius* in Epist. ad Hebr. declarat, quale sacrificium sit cœna Domini: „Quod nos c. 10. T. III. opp. f. 652.
inquit, agimus, recordatio est sacrificii. „Ita † *Chrysost.* homil. 17. ad Hebr. disputans de quotidiana oblatione in cœna Dominica, tandem inquit: Quod nos facimus, *fit ad commemorationem eius*, *quod* semel *factum est*, scilicet in cruce: *non aliud sacrificium, — — sed id ipsum semper facimus: magis autem recordationem sacrificii operamur, quia ipse dicit: Hoc* f. 972.
facite in mei commemorationem. Ita *Cyprianus* l. 2. cap. 3. dicit: Passio Domini est sacrificium, quod offerimus. * *Theophylactus* in 10. ad Hebr. *Quæret aliquis, num & ipsi sine sanguine immolamus? ita quidem: sed Christi mortis tunc reminiscimur, — — eundem semper offerimus: quin potius oblationis illius memoriam facimus, perinde ac esset hoc tempore immolatus. Augustinus* in Ps. 75. *Ecce inuocauit nos Christus, donauit nobis omnia peccata, & conuersi sumus. Si obliuiscamur, quid nobis donatum est, & a quo donatum est, obliuiscimur munus Saluatoris: cum autem non obliuiscimur munus Saluatoris, nonne quotidie nobis Christus immolatur? Et semel pro nobis Christus immolatus est, cum credidimus, tunc fuit nobis cogitatio: modo autem reliquiæ cogitationis sunt, quæ meminimus, quis ad nos venerit, & quid nobis donauerit ex ipsis reliquiis cogitationis:* hoc est *ex ipsa memoria quotidie nobis sic immolatur, quasi qotidie nos innouet, qui prima gratia sua nos innouauit.* Obseruet Lector quod *Augustinus* dicit, Christum immolari nobis, quando per vocem Euangelii ad fidem conuertimur, quando gratia Dei innouamur, in Baptismo scilicet. Nam & de Circumcisione *Origenes* in 2. ad Rom. dicit *sanguinem Circumcisionis offerre:* immo ex ipsa memoria

† *Chrysost.* hom. XVII. in Ebr. f. 145. τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ τότε γενομένου· Τοῦτο γὰρ ποιεῖτε, φησίν, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· οὐκ ἄλλην θυσίαν, — ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀεὶ ποιοῦμεν· μᾶλλον δὲ ἀνάμνησιν ἐργαζόμεθα θυσίας.

* *Theophyl.* in Ebr. X. f. 971. ζητήσεις δέ, τί οὖν; οὐχὶ καὶ ἡμεῖς ἀεὶ θυσίαν ἀναιμάκτως προσφέρομεν; Ναὶ ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμεθα τοῦ θανάτου· — τὴν γὰρ αὐτὴν ἀεὶ προσφέρομεν, μᾶλλον δὲ ἀνάμνησιν τῆς προσφορᾶς ἐκείνης ποιοῦμεν, ὡς νῦν γενομένης.

enarr. in Pf. 75. T. VIII. opp. f. 575.

moria beneficiorum Christi, dicit *Augustinus*: Christum *nobis immolari*: hoc est, sicut alibi dicit: *Tunc cuique Christus occiditur cum credit occisum.*

Hæc veterum declarationes considerentur. Expresse dicunt, Christum semel tantum vere, siue in veritate oblatum esse, in cruce scilicet: actionem vero cœnæ Dominicæ propter similitudinem vocari sacrificium, oblationem & immolationem: non quod vere ibi fiat immolatio Christi, sed quia instituta sit & vsurpetur in memoriam seu ad commemorationem immolationis Christi, semel in cruce factæ. Et ne hæc commemoratio ad commentitiam Pontificiorum repræsentationem detorqueatur, ipsi veteres se explicant: immolationem Christi designari, *cum hostia frangitur, dum sanguis Domini de calice in ora fidelium funditur.* De consecr. dist. 2. c. *Cum frangitur**: *Qui Domini morte liberati sumus, huius rei memoriam edendo & potando, quæ oblata sunt, significamus.* Item: *Corpus Christi dicimus illud, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum sumimus, —— in memoriam Dominicæ passionis.*

*immo Ambros. in 1. Cor. XI. T. III. opp. f. 385. conf. de consecr. dist. 2. c. quia morte, l. 3. de Trin. c. 4. f. 200.

Longobardus lib. 4. dist. 12. *Quæritur, si quod gerit sacerdos, proprie dicatur sacrificium vel immolatio? & si Christus quotidie immoletur, vel semel tantum immolatus sit? Ad hoc breuiter dici potest: Illud, quod offertur & consecratur a sacerdote, vocari sacrificium & oblationem: quia memoria est, & repræsentatio veri sacrificii & sanctæ immolationis, facta in ara crucis. Et semel Christus mortuus est in cruce, ibique immolatus est in semetipso, quotidie autem immolatur in sacramento: quia in sacramento recordatio fit illius, quod factum est semel.*

Obseruabit autem Lector, huic *Longobardi* sententiæ, quam ex Patrum testimoniis probat & confirmat, sacrificium scilicet crucis esse verum sacrificium, actionem vero sacerdotis non proprie dici sacrificium, directe oppositum esse primum Canonem Tridentinum: *Si quis dixerit, in Missa non offerri Deo verum & proprium sacrificium, anathema sit.* Vides Pontificiam Missam non posse consistere, nisi declarationes antiquitatis, quibus etiam *Longobardi* adhuc tempore Ecclesia vsa est, anathemate damnentur. Nam & *Augustinus* de ciuitate Dei, lib. 10. inquit: Quod hominibus vocatur sacrificium, *signum est veri sacrificii.*

c. 5. f. 169.

3. Patres corpus & sanguinem Domini in cœna præsentia, vocant victimam salutarem, hostiam puram, pretium nostrum, pretium redemptionis nostræ, pretium pro peccatis totius mundi, sacrificium propitiatorium, & propitiationem: non quod actione sacerdotis corpus & sanguis Christi in Missa offerantur, vt fiant pretium & propitiatio pro peccatis totius mundi, sed quia victima illa, quæ in cruce semel pro redemptione hostra, & pro peccatis totius mundi oblata est, corpus scilicet & sanguis Domini, in cœna Dominica adest, dispensatur, exhibetur & sumitur, ita vt virtus & efficacia illius oblationis, semel in cruce factæ, applicetur & obsignetur priuatim singulis fide sumentibus. Ita *Cyprianus* de cœna Domini inquit: *Panis iste supersubstantialis, & calix benedictionis, solenni benedictione sacratus, ad totius hominis vitam proficit, simul medicamentum & holocaustum, ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates existens.* Mox vero addit explicationem de communione, poculum, quod Christus nobis porrexit, tantæ virtutis esse. Et suauissima extat sententia apud *Augustinum*, lib. 9. conf. c. 13. de Monica matre sua: *Tantummodo memoriam sui ad altare tuum fieri desiderauit: unde sciebat dispensari victimam sanctam, qua deletum est chirographum, quod erat contrarium nobis, quia triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quærens, quid obiiciat, & nihil inueniens in illo, in quo vincimus. —— Ad cuius pretii nostri sacramentum ligauit ancilla animam suam vinculo fidei. Nemo a protectione tua dirumpat eam. Non se interponat nec vi, nec insidiis, nec leo, nec draco,* &c. Illa enim, quæ in cœna Christus exhibet, fides accepta interponit inter peccata nostra & iram Dei, tanquam satisfactionem & propitiationem. Ita *Bernhardus* inquit, serm. 22. in Cantica: *Cum defecit virtus mea, non conturbor, non diffido: scio, quid faciam, calicem Domini accipiam.* Et serm. 1. de Epiphania: *Totum, quod dare possum, miserum corpus istud est. —— Id si minus est, addo & corpus ipsius. Nam illud de meo est, & meum est: paruulus enim natus est nobis, & filius datus est mihi. De te Domine suppleo, quod minus habeo in me. O dulcissima reconciliatio, ac satisfactio suauissima. Emissenus* de consecrat. 2. cap. *Quia corpus*. Consecrauit nobis *sacramentum corporis & sanguinis, vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in pretium: vt quia quotidiana & indefessa currebat pro* omnium *salute redemptio, perpetua esset redemptionis oblatio: & perennis victima illa viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia, vere vnica & perfecta hostia. —— Cum* igitur *reuerendum altare cibis spiritualibus satiandus ascendis, sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, cordis manu* accipe, & totum Christum interioris hominis assume,

f. 33. f. 41. f. 115. f. 116. f. 837. f. 102. f. 2.

assume, &c. Quod vero *Emissenus oblationem* vocat *perpetuam*, hunc habet sensum, sicut *Cyprianus* de Baptismo Christi inquit: *Oblatio* Christi in cruce facta, *non minus hodie in conspectu Dei efficax est, quam eo die, quo de saucio latere sanguis & aqua exiuit. Semper enim reseruata in corpore plagæ salutis humanæ exigunt pretium, & obedientiæ donatiuum requirunt.*

VII. Hæ veterum sententiæ de sacrificio corporis & sanguinis in cœna, vt sunt analogæ fidei, ita nihil patrocinantur histrionico Pontificiorum sacrificio. Sed tamen simul in veterum lectione etiam hoc obseruandum est, quomodo phrases illæ de sacrificando & immolando corpore & sanguine Domini in cœna, progressu temporis, verum vsum cœnæ Dominicæ paullatim cœperint obscurare, & peregrinas opiniones de merito actionis sacerdotis inuehere. Anniuersaria die in memoriam fidelium defunctorum munera seu eleemosynæ ad altare offerebantur, vt esset confessio, qua fide obdormiissent. Postea vero inde factæ sunt propitiationes pro peccatis etiam mortuorum. Horum vestigia in quibusdam veteribus reperiuntur: quod libere fatemur. Neque enim veterum qualescunque sententiæ, sed Scriptura Canonica, regula est & norma fidei & iudicii in hac controuersia.

VIII. Et hæc consideratio de næuis quorundam veterum ostendit, quare malimus cœnam Dominicam Sacramentum potius quam sacrificium appellari. Primo enim Scriptura, quæ omnium rectissimas & commodissimas appellationes potest rebus ipsis tribuere, nullibi cœnam Dominicam vocat sacrificium. II. Ipsa appellatio sacrificii non parum obscurat veram doctrinam & vsum cœnæ Dominicæ. Sacrificium enim est actio, qua nos Deo aliquid reddimus & offerimus. Cœnam Dominicam vero Christus instituit, vt in illa (quod proprium est Sacramentorum) nobiscum ageret, præbens, exhibens, applicans & obsignans pignore corporis & sanguinis sui merita passionis suæ: & vult, vt ea, quæ ibi nobis offert & donat, fide accipiamus. Appellatio vero sacrificii ab illis nos deducit ad ea, quæ nos in actione cœnæ Dominicæ Deo offerimus & reddimus. Rectius igitur & commodius vocatur Sacramentum, quam sacrificium. III. Quid incommodi catachreses appellationum sacrificii, si ad cœnam Dominicam accommodentur, afferant, theatricum Pontificiæ Missæ sacrificium, quod ex phrasibus illis non dextre intellectis extructum est, satis ostendit.

IX. Et hæc sunt argumenta illa, quæ Tridentinum Concilium pro retinendo, confirmando & stabiliendo sacrificio Pontificiæ Missæ in aciem producit: quæ simplici explicatione non difficulter refutantur, si tantum instituatur collatio inter argumenta illa & inter statum controuersiæ, quem ideo in principio pluribus exposuimus. Illa enim accommodatio manifeste ostendit, nihil veri, firmi & solidi, siue subsidii, siue patrocinii, ex omnibus illis argumentis Pontificiæ Missæ accedere.

ARTICVL. IX.

Argumenta ostendentia abominationem Missæ Pontificiæ.

Argumenta contra Missam. NEc vero hoc tantum in sacrificio Missæ Pontificiæ desideramus, quod scilicet destituatur veris, firmis & solidis Scripturæ fundamentis: sed hoc est, quod præcipue querimur, quod sit abominatio, pugnans cum doctrina de verbo, Sacramentis & fide: immo quod contumeliosa in vnicum Christi sacrificium, & in perpetuum ipsius sacerdotium: sicut hæc prolixe a nostris, iustis & integris scriptis, sunt demonstrata. Ergo, ne ab instituti examinis ratione longius digrediar, præcipua tantum argumenta contra Pontificiam Missam in pauca generalia capita conferam, & breuiter annotabo.

I. I. Instituere cultum extra verbum, & sine verbo Dei, & quidem talem, cui tribuatur propitiatio pro peccatis, placatio offensæ Dei, & impetratio gratiæ, & aliorum beneficiorum a Deo, vanum est, Deo placere non potest, immo idololatria est. *Frustra* enim *colunt me, doctrinis & mandatis hominum.* Matth. 15. 9. Item: *Sine fide impossibile est* aliquid *placere Deo.* Ebr. 11. 16. *Fides* autem *est ex auditu*, & *auditus per verbum Dei* reuelatum. Rom. 10. 17. Immo Prophetæ pronunciant, idololatriam esse omnia sacrificia, non tantum gentium, verum etiam Iudæorum, quæ extra verbum, & sine mandato Dei instituebantur in lucis, in excelsis, &c.

Sed theatrica repræsentatio per verba, ornamenta, ritus, gestus, actus, &c. sicut in pontificia Missa fit, nullum habet verbi testimonium. Christus enim in institutione cœnæ Dominicæ ne vlla quidem syllaba eius meminit. Fabulantur sane quidam, Pontificiam missificationem Iacobum habere autorem. Sed ipsi Pontificii scriptores fatentur, Apostolis illa fuisse ignota: vt quos scribunt, solum-

solummodo Dominica oratione ad verba cœnæ vsos in celebratione cœnæ Dominicæ: sicut paullo ante loca autorum notauimus. Et quidem ipsi Pontificii scriptores annotant, qui Romani Pontifices, & quorum tempore singulos actus & scenas missifici dramatis inuenerint & instituerint, vnde postea tota illa repræsentatio composita est. Quia ergo Pontificia Missa, sine verbo Dei, sine traditione & exemplo Apostolorum, humanum inuentum est: cultus igitur vanus est, qui Deo placere non potest: immo abominatio & idololatria est, humano commento tribuere propitiationem pro peccatis, &c.

II. II. Sacramenta extra vsum, a Christo institutum, in aliam actionem, toto genere diuersam, transferre, ingens est piaculum.

l. 4. *Ambrosius* enim tractans doctrinam de cœna Domini, inter indignos reponit illos, qui aliter hoc mysterium celebrant, quam a Domino institutum est. Christus autem sacramenti, & non sacrificii actionem, in verbis institutionis præscripsit & mandauit: quod manifestissimum est. Et ipsi Pontificii tradunt, diuersas esse actiones sacramenti & sacrificii. Contumelia igitur cœnæ Dominicæ est Missa Pontificia.

III. III. Administrationem & vsum cœnæ Dominicæ Christus moriturus testamenti forma instituit. Magnum autem scelus est, vel hominis testamento, quando ratum & confirmatum est, aliquid superordinare. Manifestum igitur est, quid sit Pontificia Missa, quæ Testamento Filii Dei aliquid superordinat, quod in illo non continetur, non instituitur, non præscribitur.

IV. IV. Missa pontificia, sicut eam in principio descripsimus, multis modis cum vnico propitiatorio sacrificio Christi in cruce pugnat, & in illud contumeliosa est. Vnicum enim solum est sacrificium propitiatorium, expiatorium & satisfactorium pro peccatis: oblatio scilicet Christi semel in cruce facta, Hebr. 7. 9. & 10.

c. 9. 28. 12. *Semel se obtulit pro peccatis, ad tollenda multorum peccata, æterna redemptione inuenta.*

c. 10. 14. *Vnica enim oblatione consummauit in æternum eos, qui sanctificantur.* Ergo fingere aliud propitiatorium sacrificium pro peccatis, abominanda contumelia est in sacrificium Christi. Nec releuat Pontificios, quod dicunt, se non aliam, sed eandem hostiam, quæ in cruce oblata est, iterato sæpius, & quidem quotidie pro peccatis offerre. Nam Epist. ad Hebr. diserte & expresse hoc agit, & sæpius repetit, Christum se ita semel pro peccatis obtulisse, vt non necesse habeat quotidie pro peccatis offerre, nec vt sæpius semetipsum offerat: sicut Leuiticus Pontifex, per singulos annos intrabat in sancta. *Pighius* dicit, Christum quidem seipsum non offerre sæpius: sed hoc non obstare, quo minus per sacerdotes sæpius offeratur. Sed Hebr. 9, 26. non tantum dicitur, Christum semetipsum semel tantum & non sæpius obtulisse, sed ibidem etiam scriptum est: *Christus semel oblatus est, ad multorum exhaurienda peccata.* Item Hebr. 10, 18. in genere dicitur: *vbi est peccatorum remissio, ibi non amplius oblatio pro peccato.* Immo Apostolus affirmat, esse testimonium infirmitatis, imbecillitatis & imperfectionis, quando eadem hostia sæpius & per plures sacerdotes pro peccatis offertur. Et hanc ponit antithesin, inter sacerdotium Leuiticum & Christi. Ibi fuerunt plures sacerdotes, & iteratæ repetitiones eiusdem sacrificii: quod signum fuit, illis sacrificiis non auferri peccata. Christus vero vnicus & sempiternus est N. Testamenti sacerdos, qui vnica pro peccatis oblata hostia, æternam redemptionem & consummatam remissionem peccatorum inuenit. Qualis igitur abominatio sit Pontificia Missa, & quam contumeliosa in sacrificium Christi, Scriptura clarissime, sæpius repetita eadem sententia, monstrat.

Sed inquiunt: Licet Christus vnica oblatione consummate meruit redemptionem & remissionem peccatorum: tamen vt per illam saluemur, necesse est, vt applicetur & accipiatur. Concedo hoc: sed Scriptura non dicit applicationem vnicæ oblationis Christi fieri per nouam & iteratam oblationem pro peccatis, sed alia ostendit media, ab ipso Filio Dei esse instituta: vt scilicet verbo & Sacramentis applicetur, & fide accipiatur.

Plerique conantur claritatem testimoniorum Epist. ad Hebr. eludere hac distinctione, quod vnica cruenta oblatione semel Christus se obtulerit: & hoc modo ipsum non posse vel debere sæpius offerri; incruenta vero oblatione sæpius & quotidie per sacrificulos pro peccatis esse offerendum. *Quomodo Pontificii testimonium Epist. ad Hebræos eludere conentur.* Sed Epist. ad Hebræos sine omni distinctione & exceptione generaliter loquitur: *Semel pro peccatis oblatus est.* 9. 26. *Non necesse habet quotidie pro peccatis offerri.* 7. 27. *Vbi est peccatorum remissio, ibi non est amplius oblatio pro peccato.* 10. 18. Et textus Hebr. 9. manifeste tria hæc ponit de oblatione pro peccatis; I. Sine sanguinis effusione non fit remissio. v. 17. sq. II. Si sæpius offeratur Christus, oportet ipsum sæpius pati. v. 25. 26. III. Oportet mortem intercedere, vt per oblationem pro peccatis, v. 15. promissionem æternæ hæreditatis accipiant, qui vocati sunt. Scriptura igitur non admittit, Christum sæpius pro peccatis offerendum esse, siue fiat cruenta, siue

sine incruenta oblatione. Patres vero, quando nominant incruentam oblationem, intelligunt spiritualia sacrificia. Fiat autem accommodatio harum sententiarum ad sacrificium Pontificiæ Missæ. Oblatio Christi pro peccato non fit sine effusione sanguinis: sed oportet morte intercedente ipsum pati, quando fit hostia pro peccato, Hebr. 9, 15. Ergo Pontificii, qui fingunt in Missa Christum iterato offerri pro peccatis, iterato ipsum crucifigunt & occidunt, quantum quidem in ipsis est. *Christus* enim *amplius non moritur, mors amplius ipsi dominari non potest.* (Rom. 6, 9.) Sed sunt, *qui rursus sibiipsis crucifigunt Filium Dei, ostentui ipsum habentes*, Hebr. 6, 6. Talis igitur & tam horrenda est abominatio sacrificii Pontificiæ Missæ.

V. V. Missa pontificia pugnat cum perpetuo sacerdotio Christi. Nemo enim potest Christum pro peccatis offerre, nisi ipse Christus semetipsum. Hebr, 5, 4. *Nemo sumit sibi honorem*, &c. Hebr. 6, 14. *Per Spiritum sanctum semetipsum obtulit Deo.* Et quidem oblationem pro peccato, in nouo Testamento, affirmat Apostolus pertinere ad vnicum sacerdotium Christi: non ita vt per plures sacerdotes sibi succedentes sæpius offeratur, sed quia semel semetipsum obtulit Deo. Pugnat vero & alia ratione Pontificia Missa cum perpetuo sacerdotio Christi. Christus enim est Pontifex & Saluator noster, non tantum merito, verum etiam efficacia. Et Hebr. 7, 29. perpetuum ipsius sacerdotium ita describitur: *Saluare in perpetuum potest, qui per ipsum accedunt ad Deum, semper viuens, vt interpellet pro nobis.* Hebr. 9, 24. *Introiuit in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Item: *Mediator N. Testamenti est, vt morte intercedente promissionem hæreditatis accipiant, qui vocati sunt.* (v. 15.) Hebr. 10, 14. *Eos, qui sanctificantur, Christus consummat in sempiternum, vnica sua oblatione.* Item: *Habentes sacerdotem magnum super domum Dei, habemus fiduciam ad introitum in sancta: accedamus ergo cum vero corde*, &c. (v. 19. 22.) Hebr. 4. *Habentes Pontificem, qui penetrauit cælos, adeamus cum fiducia thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, & gratiam in auxilium*, &c. (v. 14. 16.) Colligantur hæc in vnam summam, quæ Scriptura testatur, pertinere ad perpetuum sacerdotium Christi: & ex opposito consideretur, quod omnia hæc Pontificia Missa sacerdotio Christi detrahat; & ad se transferat. Vt enim Christus appareat vultui Dei pro nobis, vt per ipsum ad Deum accedentes saluemur, vt sanctificemur, vt promissionem hæreditatis accipiamus, vt habeamus accessum ad Deum, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus, Pontificii dicunt sacrificulum, vt mediatorem inter Deum & nos se interponere, cum theatrica sua repræsentatione, & per illam Christum sisti vultui Patris: vt ita per hanc sacrificuli actionem accedentes ad Deum, inueniamus gratiam, & consequamur misericordiam.

Scriptura vero docet, hæc quærenda esse in perpetuo sacerdotio Christi, ad dexteram Patris, per illa media, verbi scilicet, sacramentorum & fidei, quæ ad hoc ab ipso Filio instituta sunt. Manifestum igitur est, quod Pontificia Missa Christum ex sempiterno suo sacerdotio proturbet, & in eius locum surroget sæuissimos sacrificulos: vt per ipsorum repræsentationem, ea confidamus nos impetraturos, quæ solius sacerdotii Christi sunt.

VI. VI. Pontificia Missa obscurat & euertit media illa, quæ ipse Filius Dei instituit & ordinauit, vt per illa applicaretur & acciperetur meritum, virtus, & efficacia mortis & passionis suæ, ad remissionem peccatorum, & salutem æternam. Sicut enim certum & sufficiens meritum salutis a Deo ordinatum est, sacrificium scilicet Christi: ita quia oportet eius meriti applicationem fieri, Filius Dei in hunc vsum instituit & ordinauit certa media, verbi scilicet, & sacramentorum. Et illa ita ordinauit, quod per ea in ministerio ipse, vt perpetuus sacerdos, vult efficax esse, proponere, offerre, distribuere, donare, applicare & obsignare merita sua ad vitam, & salutem æternam. Et illa vult fide a nobis accipi: quam & ipsam efficacia sua in nobis operatur & confirmat, per verbum & sacramenta, vt ita laus & gloria nostræ reconciliationis & salutis in solidum tribuatur vnico Pontifici nostro Christo. Sed illam gloriam Pontificia Missa Christo etrahit, & ad actionem sacrificuli transfert, quem fingunt merita passionis Christi posse applicare, quibuscunque velit. Ita cum Christus merita sua in verbo & sacramento nobis oblata & exhibita velit a nobis fide, vtpote gratuita dona, accipi, Pontificia Missa ex sacramento facit sacrificium: hoc est, ex actione Dei facit nostrum opus, ex gratuita acceptatione facit opus meritorium & impetratorium. Sacrificium enim, iuxta *Augustinum* lib. 1. contra aduersarium legis c. 18. & de Ciuit. lib. 10. c. 6. est opus, quod Deo nuncupamus, reddimus & dedicamus, hoc fine, vt sancta societate ipsi inhæreamus. (*Sacrificium & sacramentum Augustino quid.*) Sacramentum vero est sacrosanctum signum, per quod Deus gratuita sua beneficia gratis nobis offert, exhibet, applicat & obsignat. Insignis igitur est peruersio cœnæ Dominicæ, ex sacramento facere sacrificium, eo modo sicut Pontifici de Missæ suæ sacrificio loquuntur: quod scilicet repræsentatoria illa sacrificuli actio impetret nobis applicationem beneficiorum Christi: & qui curet pro se celebrari Missam, illum hoc opere impetrare gratiam, & quæ prætera Missæ

Missæ tribuuntur. Paulus Rom. 3, 25. inquit: Pater Filium *nobis proponit* (scilicet in verbo & Sacramentis) *propitiatorium per fidem in sanguine eius.* Hebr. 9, 24. Ipse Christus *sistit se vultui Dei pro nobis.* Hæc omnia Pontificia Missa ad opus sacrificuli transfert.

Accedit & hæc peruersio, quod cum Christus vsum cœnæ suæ instituerit pro singulis sumentibus, qui accipiunt, manducant & bibunt, Missa Pontificia vsum & fructum præsentis celebrationis cœnæ Dominicæ transfert ad spectatores, qui non communicant: immo ad absentes, atque adeo ad ipsos mortuos.

Breuiter capita tantum argumentorum, ab aliis latius explicata annoto: ex quibus iudicari potest, quam horrenda sit abominatio & idolomania Missæ Pontificiæ.

SECTIO II.

De Missis in honorem sanctorum.

CAPVT III.

Et quamuis in honorem & memoriam Sanctorum nonnullas interdum Missas Ecclesia celebrare consueuerit: non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronauit: vnde nec Sacerdos dicere solet, Offero tibi sacrificium Petre vel Paule: sed Deo de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, vt ipsi pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam facimus in terris.

Ad. Sin. p. 311. v. 5.

CANON V.

Si quis dixerit imposturam esse, Missas celebrare in honorem Sanctorum & pro illorum intercessione apud Deum obtinenda, sicut Ecclesia intendit, anathema sit.

A. C. p. 25. Ap. p. 153. v. 3. 11. 17.

EXAMEN.

NEc difficile, nec obscurum est huius Capituli & huius Canonis examen. Decimus enim articulus, qui de sacrificio Missæ Theologis in Tridentino Concilio examinandus propositus fuit, sic habet: *An abusus sit, certas Missas certis sanctis attribuere?* Et tertium caput dicit, ideo Missas in honorem sanctorum celebrari, vt ita patrocinia eorum imploremus. Quod Canon Missæ interpretatur, vt Deus meritis & precibus sanctorum, concedat, vt in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniamur. Quæstio igitur est: An sacrosancta Cœna Dominica ideo sit instituta, vt eius celebratione, administratione & vsurpatione, implorentur & comparentur patrocinia sanctorum, ita vt in omnibus, in quibus indigemus diuinæ protectionis auxilio, Deus illud concedat propter merita & preces sanctorum?

Quæstio, de qua hic controuertitur.

Sententia nostratium

II. Hæc certe impia profanatio cœnæ Dominicæ aduersa fronte repugnat institutioni eius: idque non tam aperte, quam palpabiliter. Christus enim dicit: *Hoc facite*, non in sanctorum: sed, *in mei commemorationem.* Et quidem in vsu Cœnæ Dominicæ ideo præbet nobis corpus & sanguinem suum, vt adituri thronum gratiæ misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno, apprehendamus, & Deo fide proponamus merita vnicæ oblationis Christi, & intercessionem ipsius, quod *vultui Dei apparet pro nobis, semper viuens ad hoc, vt interpellet pro nobis, vt in perpetuum saluet, qui per ipsum accedunt ad Deum*, Hebr. 7, 25. & 9, 24. His meritis & hac intercessione nitamur, propter hæc merita & hanc intercessionem petamus & confidamus in omnibus diuinæ protectionis auxilio muniri. Vtque de exauditione & impetratione certi simus, ipse Filius Dei in vsu cœnæ se nobis coniungit, communicatione corporis & sanguinis sui. Hæc certe ex doctrina verbi Dei, de vsu cœnæ Dominicæ, sunt manifestissima, & plenissima dulcis & necessariæ consolationis.

Sententia Pontificiorum.

III. Pontificii vero non tantum extra Missam inuocationem sanctorum vsurpant & defendunt: sed & ipsam sacrosanctam cœnam Domini huic impietati seruire cogunt: vt scilicet ipsa actione cœnæ Dominicæ hoc quæratur, vt sancti sua

sua merita & preces interponant inter nostram indignitatem & inter Deum, ita vt ipsorum meritis & precibus concedatur, quo in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. Et Missis illis de sanctis, quas *Votiuas* nominant, adscribunt singulares effectus, & multo maiores prærogatiuas, quam aliis simplicibus Missis. Hoc certe non tantum est, Christo adiungere alios mediatores, per quorum merita & preces accedamus ad Deum, vt inueniamus misericordiam & gratiam ad auxilium: sed simpliciter est, Christum deturbare a dextra Dei. Ibi enim ipsum Scriptura affirmat in sempiternum sedere, vt apparens vultui Dei pro nobis, interpellet pro nobis, & merito suo & intercessione: vt per ipsius merita & intercessionem accedentes ad Deum, consequamur misericordiam, & inueniamus gratiam in auxilium oportunum, & saluemur. Hæc Pontificii sanctis ita tribuunt, vt fingant, se ideo Missas celebrare in honorem sanctorum, vt ipsa actione cœnæ Dominicæ patrocinia sanctorum implorentur & obtineantur: ita vt propter ipsorum merita & intercessiones Deus concedat, vt consequamur misericordiam, & inueniamus gratiam ad auxilium. Hæc certe impia & horrenda profanatio est cœnæ Dominicæ.

IIII. Et quis non putasset fore, vt palpabilis hæc impietas in Tridentino Concilio si non penitus corrigeretur, aliqua tamen specie palliaretur? id quod alii patroni regni Pontificii facere tentarunt. Vt, *Augustini* sententiam de Ciu. lib. 22. c. 10. qua affirmat, in administratione cœnæ Dominicæ, a sacerdote *sanctos* quidem *nominari*, nullo modo autem a sacerdote *inuocari*; *Coloniense antididagma* ita conatur eludere, quod extra Missam quidem liceat sanctos inuocare, non autem in ipsa actione cœnæ Dominicæ. Sed Concilium Tridentinum, cogitans quod scriptum est Apoc. 17,3. 4. 5. Thaidem Babylonicam circumdatam (in Missa scilicet) purpura & coccino, auro & margaritis, debere in fronte gestare titulum, quod sit mater fornicationum & abominationum terræ: ideo sine dissimulatione, perfricta fronte palam profitetur, ideo celebrari Missas de sanctis, vt ipsa actione cœnæ Dominicæ, patrocinia sanctorum implorentur. Et Canon 5. dicit, Missas celebrari in honorem sanctorum, pro illorum intercessione apud Deum obtinenda: eo scilicet modo, sicut Canon Missæ & collectæ de Sanctis testantur.

f. 472.

V. Et ad defensionem impiæ huius profanationis, ex doctrina Scripturæ de cœna Dominica, ne in speciem quidem aliquid proferri potest. Tantum veterum quorundam exemplis impietatem illam excusare & defendere conantur. Sed insignem & luculentam iniuriam faciunt veræ & puriori antiquitati: quod paucis monstrabimus.

Historia antiquitatis de memoriis martyrum.

VI. Hoc constat ex historia antiquitatis, cum in magnis illis primitiuæ Ecclesiæ persecutionibus pro confessione Christianæ fidei, multi quotidie martyres fierent, quod Ecclesia annuas illorum martyrum memorias solenniter celebrauit: & quidem in ipsis locis, vbi martyrum corpora sepulta erant, publicos celebrabant Ecclesiæ conuentus, tractabatur ibi verbum Dei, celebrabatur ibi administratio cœnæ, sicut Paulus 1. Cor. 15,20. dicit, *super mortuos* celebratam fuisse administrationem Baptismi. Et quidem in ipsa synaxi, ante consecrationem panis & vini, suo loco & ordine nomina & certamina martyrum publice recitabantur. Progressu temporis, etiam martyrum corpora, sub ipsis mensis seu aris, in quibus celebrabatur Cœna Dominica, reposita fuerunt, maxime Ambrosii & Augustini ætate, vt testatur *Ambrosius* lib. 10. Epist. 85. De his ex historia antiquitatis constat. Mox vero Pontificii affingunt: Ergo antiquitas Missas celebrauit de Sanctis, vt ipsa actione cœnæ Dominicæ, implorarent patrocinia sanctorum, vt propter ipsorum merita & preces consequerentur misericordiam, & inuenirent gratiam ad auxilium.

al. l. 7. ep. 16. Tom. V. opp. f. 317.

VII. Sed ipsi veteres non tantum expresse se declarant, quomodo, quare, quo fine, qua opinione, & intentione hoc facerent, verum etiam, cum a multis illa, quæ in memoriis martyrum fiebant, sinistre acciperentur, diserte negarunt illa ipsa, quæ nunc Pontificii Missis de Sanctis tribuunt. Extat apud *Eusebium* lib. 4. c. 15. Epistola Ecclesiæ Smyrnensis, vbi narratur, in illo loco, vbi ossa Polycarpi humata erant, pios solitos *συνάγεσθαι*, hoc est, publicos Ecclesiæ conuentus celebrare, maxime in die passionis eius. Audi vero, quomodo hoc, quod tunc vsitatum erat in Ecclesia, aduersarii interpretati sint. Narrat enim Epistola Smyrnensis, & Iudæos suggessisse præfecto, ne corpus Polycarpi tradetet humandum Christianis, fore enim, vt relicto crucifixo, martyrem illum colere inciperent. Quomodo vero Christiani Christum crucifixum colunt? Certe ita, sicut Epistola ad Hebræos perpetuum Christi sacerdotium describit: quod scilicet pro peccatis nostris crucifixus, iam in dextera Patris, merito vnicæ oblationis suæ, & intercessione sua apparens vultui Dei pro nobis, interpellet pro nobis apud Deum, vt

f. 109.

vt per ipsum accedentes ad Deum, consequamur misericordiam, inueniamus gratiam ad auxilium, & saluemur, ad Hebr. 7,25. & 9,24. Talem vero honorem & cultum, hac intentione, & in hunc finem arbitrabantur Iudæi, Christianos exhibere martyribus, quando super monumenta ipsorum synaxes celebrabant. Sed Christiani respondent: * *Ignorant miseri, nos non posse vnquam Christum, qui pro totius mundi salute mortem sustinuit, relinquere, neque alium quenquam colere.* Qua vero intentione, & in quem finem, synaxes celebrarunt super monumenta martyrum? Respondet Epistola Smyrnensis: ** *Ad memoriam eorum, qui prius pro Christo certarunt,* καὶ εἰς τὴν μελλόντων ἄσκησιν καὶ ἑτοιμασίαν.

f.16. Quod *Ruffinus* non incommode reddidit: *Vt sequentium animi ad præcessorum viam insignibus exemplis suscitentur.*

Sed in orationibus Ecclesiæ etiam martyrum mentio facta fuit. Audi vero, quomodo & illud Smyrnensis Ecclesia explicet: *** *Martyres*, inquit, *propter insuperabilem erga regem & præceptorem suum beneuolentiam diligimus, tanquam discipulos Domini, & imitatores: & vptamus, nos illorum consortes fieri:* Græce valde significanter hoc dicitur: ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς γενέσθαι. Ita enim Paulus dicit, Philippenses esse *consortes suos in gratia.*

c.1,7. *Ruffinus* relatiuum ὧν, interpretatur de *fide, charitate, & perseuerantia martyrum.*

f.16. Orauit igitur Ecclesia, vt in vita æterna consors & socia aliquando fieret martyrum, vtque in hac vita illarum virtutum, quas in martyribus celebrabat, consors redderetur, acceptis ex munificentia Dei similibus virtutibus. Hoc testimonium veteris Ecclesiæ, de memoriis & veneratione martyrum, circa annum Domini 160. diligenter obseruetur. Vtrumque enim ostendit, & explicationem veræ sententiæ, & refutationem eorum, quæ falso ipsis tribuebantur de cultu martyrum.

eccl.hier. c.3.f.9. f.254. Apud *Dionysium*, ex tabulis recitantur nomina eorum, qui in Christo dormierunt. Sed *Dionysius* rationem reddit, illud fieri, non vel ob implorandum ipsorum patrocinium, vel ob purgatorium: sed vt præsentes ad ipsorum imitationem vocentur: vtque prædicentur iam vere viuere, vt qui ex morte in vitam vere diuinam iam translati sint: & ita significetur, mortuos in Christo adscriptos esse in memoria Dei.

Iulianus Christianis apud *Cyrillum* lib. 6. obiicit: *Colitis homines miseros, vsos lege dura quadam, & aspera.* *Cyrillus* respondet: *Martyres neque Deos esse dicimus, neque adorare consueuimus: sed laudamus eos summis honoribus, quod pro veritate certarint, & fidei sinceritatem seruarint.* Et postea dicit, simile esse, sicut apud Græcorum vetustissimos, *ii, qui in Marathone ceciderant, anniuersariis laudibus coronabantur, cum apud eorum sepulchra conueniretur.* Hoc Lector obseruet, vnde consuetudo de anniuersaria martyrum memoria, quæ nullum expressum in specie Scripturæ vel testimonium vel exemplum habet, originem traxerit.

Faustus Manichæus *Augustino* obiicit T.VI. f.260.
lib.20. c.21. *Idola vertistis in martyres, quos votis similibus colitis: defunctorum vmbras vino placatis, & dapibus.* Atqui vota gentilium ad idola, qualia fuerint, non ignotum est. *Augustinus* enim opiniones illas ita describit, de Ciuitate Dei, lib. 8. c. 20. *dæmones medios inter* f.148.
Deos & homines agere: & illa medietate hominibus apud Deos necessarios esse, c.23. f.147.
Atque ideo *donis inuitari, honoribus mulceri, religione coli.* c. 17. vt *preces homi-* f.144.
num ad Deos perferant, & inde ad homines concessa & *impetrata, quæ poscunt,* referant & apportent. c. 18. Quibus igi- f.144.
tur persuaderi non potuit, esse Deos, ipsis persuasum fuit, esse inter Deos & homines internuncios, ac beneficiorum impetratores, atque ideo non omnino indignos honore diuino. Hæc ideo ex *Augustino* adscripsi, vt, proposita disputatio eo rectius intelligi, vtque eo facilius commentum illud Apuleii ad Pontificiorum figmenta de patrociniis Sanctorum conferri possit. Num igitur *Augustinus* in memoriis martyrum, illa, quæ Faustus obiicit, agnoscit, quod scilicet similibus votis a Christianis colantur martyres, sicut idola a gentibus? Nihil vero minus. Nam c. 27. lib. 8. de Ciuitate, dicit: *Nos martyribus non constituimus* f.152.
templa, sacerdotia, sacra & sacrificia. Atqui hoc in Papatu & factum est, & adhuc defenditur. Sed quare, qua intentione, & quo fine veteres apud memorias marty-

* *Euseb.* hist. eccl. l. 4. c. 15. f. 109. ἀγνοοῦντες, ὅτι οὔτε τὸν Χριστόν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα, οὔτε ἕτερόν τινα σέβειν.

** *Id.* ib. εἴς τε τὴν τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἑτοιμασίαν.

*** *id.* ib. τοὺς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς τοῦ κυρίου καὶ μιμητὰς ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνούς τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι.

† *Cyrill.* l. 6. f. 201. 202. ἵνα γὰρ αὐτὸ πολλοῦ ἐνέδειξε ὡς οὐκ ἀνθρώπους, μᾶλλον καὶ πολλοὺς ἀθλίους δυστυχεῖς &c. f. 203. τούς γε μὴν ἁγίους μάρτυρας, οὔτε θεοὺς εἶναί φαμεν, οὔτε προσκυνεῖν εἰθίσμεθα λατρευτικῶς δηλονότι, ἀλλὰ σχετικῶς καὶ τιμητικῶς· στεφανοῦμεν δὲ μᾶλλον ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς, ὡς τῆς ἀληθείας γενναίως ὑπεραθλήσαντας, τετηρηκότας δὲ ὅτι τὸ ἐν πίστει γνήσιον &c. f. 204. Ἀναπεπλάσθαι δὲ τὸ χρῆμα ὑπάρχον, καὶ παρ' αὐτοῖς εὑρίσκομεν τοῖς Ἑλλήνων ἀρχαιοτέροις· τοὺς γὰρ τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ ἁπάσης ἐν Μαραθῶνι περικινδυνεύσαντας, καὶ τοὺς ὕστερον τῆς Ξέρξου στρατιᾶς γενναίως μεμαχημένους, εἶτ' ἐνδεδῶ θάνατον ὑπομείναντας, ἔθος τοῖς Ἀθήνησιν ἐν ταῖς καθ' ἔκαστον ἔτος ἐγκωμίοις στεφανοῦν, ἐπ' αὐτοῖς τοῖς μνήμασι συναγηγερμένοις.

martyrum celebrarunt actionem cœnæ Dominicæ? Respondet *Augustinus: Vt ea celebritate, & Deo vero de* ipsorum *victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum —— ex eorum memoriæ renouatione adhortemur.* Num vero ad hæc consequenda sancti inuocabantur? Nequaquam inquit *Augustinus:* sed *inuocato in auxilium eodem* Deo vero, *qui ipsos & homines & martyres fecit, & sanctis angelis cælesti honore sociauit.* Sed tamen nomina martyrum in synaxi recitabantur: ergo fuit tunc inuocatio? Respondet *Augustinus* f. 472. lib. 22. cap. 10. Martyres ad sacrificium cœnæ, *sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen a Sacerdote, qui sacrificat, inuocantur.* Contra Faustum T. VI. f. 260. lib. 20. cap. 21. *Offertur Deo —— apud memorias martyrum, vt ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat, ad acuendam charitatem, & in illos, quos imitari possumus, & in illum, quo adiuuante possumus.* Hactenus *Augustinus* antiquitatis sententiam, Scripturæ consentaneam, recte recitat. Non tamen nego, progressu temporis, Augustini præsertim ætate, peregrinas & vitiosas opiniones cœpisse memoriis martyrum affingi. Quia enim ad memorias martyrum quædam miracula edebantur, quæ sine dubio Deus ipse edebat, non alio consilio, quam 4. Reg. 13, 21. vt scilicet testaretur, doctrinam illam, in cuius confessione martyres vitam profudissent, veram & diuinam esse, vtque miraculis illis homines ad amplectendam & confitendam doctrinam illam inuitarentur & confirmarentur: homines hæc non considerantes, cœperunt de singularibus martyrum, pro suis cultoribus, intercessionibus, demeritis & operationibus martyrum disputare. Vt de Ciuit. f. 152. lib. 8. cap. 27. Quidam epulas ad monumenta martyrum deferebant, & credebant, eos ibi sanctificari per merita martyrum. Sed hoc *Augustinus* dicit *a melioribus Christianis non fieri,* & in infirmioribus tolerari.

VIII. Cœptum vero etiam fuit Augustini tempore disputari, de orationibus, meritis, operationibus, & adiumentis martyrum mortuorum, propter miracula, quæ fiebant ad memorias martyrum. Sed illa relicta tunc fuerunt in medio, tanquam opinio nec vetus, nec f. 472. certa. Vt lib. 22. de Ciuit. cap. 10. inquit: *Faciunt hæc martyres, vel potius Deus, vel orantibus vel cooperantibus illis, vt fides confirmetur, qua eos non Deos esse nostros, sed vnum Deum habere nobiscum* f. 471. *credamus.* Et cap. 9. *Siue Deus ipse per seipsum hoc operetur, siue per suos ministros, —— siue quædam faciat etiam per martyrum spiritus, —— siue omnia ista per Angelos —— operetur, vt quæ per martyres fieri dicuntur, eis orantibus tantum & impetrantibus, non etiam operantibus fiant: siue alia fiant istis, alia illis modis, qui nullo modo comprehendi a mortalibus possunt,* &c.. Idem de cura pro mortuis, cap. 16. T. IV. f. 635. An Martyres ipsi præsentes sint, quando „ ad memorias ipsorum miracula fiunt: „ an vero Deus per ministeria angelorum „ opituletur, & martyres generaliter orantes audiat? „ *res hæc altior est, quam vt a me possit attingi, & abstrusior, quam vt a me valeat perscrutari.* Ita *Origenes* in 2. ad Roman. T. II. f. 553. An sancti, *qui cum Christo sunt, aliquid agant & pro nobis laborent ad similitudinem angelorum, qui salutis nostræ ministeria procurant? —— habeatur hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulæ committenda mysteria.* Ita primum sine asseuerationibus disputari cœperunt illæ opiniones.

IX. *Hieronymus* vero in contentione aduersus Vigilantium, audacius aliquid de hac quæstione, sed sine Scripturæ & antiquitatis veris testimoniis, asseuerauit. *Basilius & Nazianzenus* declamatoriis suis apostrophis, non exiguam fecerunt inclinationem. *Augustinus* etiam opinionibus illis, licet eas in dubio relinqueret, aliquid tamen cœpit tribuere: vt de Ciuit. lib. 22. cap. 9. dicit, martyres talia „ f. 471. a Domino impetrare posse, & pro patientia etiam habere potentiam. „ Item contra Faustum, lib. 20. c. 21. f. 260. *Populus Christianus memorias martyrum religiosa solennitate concelebrat, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuuetur.* Quod de *imitatione* dicit, illud ex sententia veterum dicit. Alterum, de *consociatione meritorum*, non est illud, quod Pontificii tradunt, sanctorum merita applicari aliis, sed merita Patres vocant ipsa bona opera, & virtutes Sanctorum, quibus Deus reddit præmia. Vt igitur in similibus virtutibus, & in virtutum coronis, socii Sanctorum efficiamur, ad hoc dicit prodesse celebrationem certaminum & victoriarum martyrum, sed *inuocato in auxilium*, & adiuuante vero Deo, qui ipsos fecit martyres. Hæc enim sunt *Augustini* verba. Et qualem consociationem intelligat, inde colligi potest, quod 8. de Ciuitate dicit, c. 27. f. 152. Deum *martyres angelis cælesti honore sociasse.* Et hoc loco dicit, nos martyrum meritis, hoc est, virtutibus consociandos esse. Et hæc phrasis, de *consociatione*, plane reddit illam sententiam, quæ extat in Epistola Ecclesiæ Smyrnensis, vt scilicet optemus

nos fieri συγκοινωνοὺς, martyrum *consortes* & *socios*. Postremum vero apud Augustinum, *de adiumento orationum*, ortum est ex illa opinione, quam *Augustinus* in dubio reliquit, sicut iam dictum est.

X. Postremis vero temporibus, fabricatus est inde articulus fidei, de patrociniis, meritis, intercessionibus, auxiliis, adiumentis & beneficiis sanctorum, de quo si quis vel parum ambigat saltem, statim anathemati subiicitur: sicut quintus Canon ostendit. Et quidem (quod horrendum est) ipsa actio coenæ Dominicæ eo detorquetur. Sed ex Scriptura ostendi non potest, cœnam Dominicam in hunc vsum a Christo esse institutam, immo profanatio est, pugnans cum institutione cœnæ, sicut supra demonstratum est. Quod ad antiquitatis exempla & testimonia attinet, ostendimus, quæ fuerit sententia vetustissimæ & purioris antiquitatis, & quomodo postea progressu temporis irrepserint aliæ opiniones, quæ in medio tamen, seu potius in dubio relictæ fuerunt, donec tandem sub regno Pontificio stabilitæ, in eam profanationem Cœnæ Dominicæ & cultus diuini exierunt, quæ omnium piorum querelis iam deploratur. Cumque æquum esset, vt ad ipsos primos fontes, iuxta *Cypriani* consilium hæc reducerentur, sicut *Augustinus* inquit: Tridentini Patres, simpliciter præcisa omni spe emendationis, Missas de sanctis cum annexis ipsis neruis superstitionum, sub anathematis interminatione stabiliunt. Sed de inuocatione Sanctorum peculiaris postea locus erit. Nunc de memoriis martyrum, qua illas ratione vetus Ecclesia celebrarit, quædam annotanda fuerunt. Ad illa enim exempla non obscure alludit 3. hoc capitulum, cum tamen Pontificia memoria sanctorum nihil commune habeat cum veterum memoriis. Illi enim publica prædicatione proponebant & celebrabant certamina & victorias martyrum ad imitationem. Pontificii vero tacito murmure somniant verius quam celebrant memoriam sanctorum, & tamen huic dormiturienti speculationi tribuunt ea, quæ supra diximus. Hæc vero prorsus ignota sunt antiquitati.

SECTIO III.

De Canone Missæ.

CAPVT IV.

ET cum sancta sancte administrari conueniat, sitque hoc omnium sanctissimum sacrificium: Ecclesia Catholica, vt digne reuerenterque offerretur ac perciperetur, sacrum Canonem multis ante seculis instituit, ita ab omni errore purum, vt nihil in eo contineatur, quod non maxime sanctitatem & pietatem quandam redoleat, mentesque offerentium in Deum erigat. Is enim constat, cum ex ipsis Domini verbis, tum & Apostolorum traditionibus, ac sanctorum quoque Pontificum piis institutionibus.

Ap. 227. v. 14. p. 272. 274.

CANON VI.

Si quis dixerit, Canonem Missæ errores continere, ideoque abrogandum, anathema sit.

EXAMEN.

Pontificiorum commentum de Canone Missæ.

NErvus, immo substantia, & quasi anima Pontificii sacrificii est Canon Missæ, ideo de eo retinendo multo magis laborant, quam de ipso sacræ Scripturæ Canone, quem intermixtis aliis non Canonicis libris vitiare non verentur. Vt autem maior esset apud omnes Canonis istius autoritas, sparsa fuit per Pontificios persuasio, esse traditionem Christi & Apostolorum: licet ex Scriptura hoc ostendi non possit. Ita respondet *Innocentius* de celebratione Missarum, capit. *Cum Martha*. *Eccius* ex *Isidoro* citat ordinem Missæ, sicut nunc in Ecclesia Pontificia celebratur, primum a sancto Petro ita esse constitutum. Decretum de Consecratione distinct. 1. fingit, Iacobum fratrem Domini edidisse celebrationem illam Missæ, sicut nunc vsitata est apud Pontificios. Et hæc persuasio quosdam inter Scholasticos scriptores ita dementauit, vt verba institutionis contenderent potius ita esse legenda, sicut in Canone Missæ posita sunt, quam sicut apud Euangelistas & Paulum descripta extant.

e. Iacobus frater.

II. Tempore Bessarionis acris fuit disputatio: Ad consecrationem Eucharistiæ, æque necessaria esse verba Canonis, ac verba institutionis. Cumque in Canone illo multa sint, in quorum commoda interpretatione multi scriptores nequicquam laborarint, *Circius Polonus* dicit, omnes expositiones Canonis esse ineptas, non enim quærendam esse interpretationem Canonis, sed quia sit mysterium, a Christo & Apostolis traditum, ideo non intelligendum, sed adorandum esse. Sed primo ex Scriptura doceri nulla vel ratione vel specie potest, Canonicam illam precem, quæ Pontificiis vsitata est, vel a Christo vsurpatam, vel ab Apostolis traditam. Deinde ipsi scriptores Pontificii, sicut supra ostendimus, aperte tradunt, sine

Canone

Canone illo, ad solam tantummodo Dominicam orationem, Apostolos per verba institutionis consecrasse oblationis hostiam.

III. Et extant multa Scriptorum testimonia, quod Canon ille a Romanis Pontificibus frustulatim, seu per partes compositus, & iuxta sexcentos a Christo nato annos, vix absolutus sit. Quartum igitur hoc Tridentinum Capitulum non audet simpliciter asserere, Canonem Missæ a Christo & Apostolis compositum, sed ait: *Ecclesiam Catholicam Canonem illum instituisse.* Ne tamen existimetur prorsus humana esse traditio, mox addunt; Canonem constare *ex ipsis Domini verbis, ex Apostolorum traditionibus,* & *ex Pontificum institutionibus.* Secernantur itaque illa, quæ in Canone sunt Christi & Apostolorum, vt agnosci possit, quæ sint Pontificum institutiones.

l. 7. ep. c. 63. f. 11. opp. f. 960.

IV. Verba autem institutionis Cœnæ sunt Christi. Et iuxta *Gregorium*, Apostolica traditio est orationem Dominicam in celebratione Cœnæ recitare. Exceptis igitur verbis institutionis Cœnæ, & oratione Dominica, Canon Missæ totus, quantus est, humanum inuentum, & humana compositio est (siue vt Tridentini loquuntur) Canon Missæ Romanorum *Pontificum institutio* est.

V. Sed addunt, Canonem illum multis ante sæculis ab Ecclesia institutum esse; Illa autem tam multa sæcula non numerant. Constat enim, sicut postea ostendemus, compositionem illam Canonis, quæ nunc apud Pontificios vsitata est, quingentis annis & amplius post Christum, nondum extitisse in Ecclesia.

De autore Canonis.

VI. De autore etiam, seu consarcinatore potius, non satis constat. Quidam compositionem illam Canonis Damaso tribuunt, circa annum Domini 370. alii Leoni, circa annum Domini 450. plerique Gelasio, circa annum 490. vt a Romanensi sede aliquid mutuetur autoritatis. Sed *Gregorius* lib. 7. Epist. 63. loquens de compositore Canonis, sine dubio non omisisset, si is Romanus aliquis Pontifex fuisset, sed inquit: *Precem illam Scholasticus composuit.* Scholastici vero huius, nec *Eusebius*, nec *Hieronymus*, nec *Sophronius* meminerunt, immo ne *Gennadius* quidem, qui circa annum Domini 500. catalogum scriptorum Ecclesiasticorum pertexuit.

T. 11. f. 960.

Gregorii igitur ætate, circa annum Domini 590. vel paulo ante, vixit consarcinator ille Canonis. Nam Gregorii tempore, appellatio *Scholastici* multis fuit proprium nomen, sicut Grammatici loquuntur. Ita Iudex quidam in Campania, lib 2. Epist. 54. Et defensor Ecclesiæ, * lib. ** 9. Epist. 14. habent nomen *Scholastici.* Et tamen ne illa quidem Scholastici compositio in Pontificia Ecclesia prorsus seruatur. Gregorium enim postea particulas quasdam, quæ nunc in Canone leguntur, addidisse, ex historiis notum est.

* f. 719. ** l.10.f.

de sacr. altar. myst. l. 3. c. 10.

Innocentius igitur disputans de autore Canonis, nunc Gelasio, nunc Scholastico, tandem inquit: nec ab vno autore, nec vno tempore, sed particulatim a multis autoribus & variis temporibus compositum esse Canonem. Ita centonum instar, a multis autoribus, & variis temporibus consutum est infelix illud corpus Pontificii Canonis. Alexander primus circa annum Domini 110. addidit in Canone: *Qui pridie quam pateretur.* Siricius circa annum Domini 380. ordinauit in Canone: *Communicantes, & memoriam venerantes.* Leo primus circa annum Domini 450. instituit illam partem Canonis: *Hanc igitur oblationem.* Gregorius Magnus circa annum 590. addidit: *Dies nostros in pace*, &c. Item: *quam oblationem* &c.

vt & eiusdem antiquitate.

VII. Fumi igitur & nugæ sunt, quod de antiquitate instituti & compositi Canonis Tridentini Patres fabulantur. Sed opponunt: Non hoc potissimum quæri, a quo autore & quo tempore Canonica illa precatio in vnum corpus, & in formam illam, quæ nunc vulgata & vsitata est, compacta sit: cum ostendi possit, eam sumptam & collectam esse ex *Iustino, Dionysio, Basilio, Chrysostomo, Augustino* & *Ambrosio*, apud quos & sententiæ, & verba Canonis legantur. Sed & hæc gloriatio vana & falsa est. Et vtile est, scire antiquitatis historiam de precibus: quæ vsitata fuerunt in liturgiis, siue in celebratione cœnæ Dominicæ. Inde enim multa iudicari possunt ex collatione, & de Pontificio Canone, & qua libertate ratio talium precum ad analogiam fidei in nostris Ecclesiis recte instituta sit. *Iustinus* * igitur Apologia 2. dicit, post lectionem & interpretationem Scripturæ, „ omnes consurgere ad orationem, finitis „ illis precibus, afferri præposito panem „ & vinum, vt actionem cœnæ Dominicæ „ inchoet. Et in illa actione meminit, „ laudis, glorificationis, precum & gratiarum „ actionis, quibus perfectis, populus „ ἐπευφημεῖ, dicens, Amen. Post cummunionem, „ inquit, commonefacimus nos „ inui-

f. 98.

* *Iustin. ap. II. f. 98.* εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται. ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν· καί, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται, καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ, καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ λέγων τὸ Ἀμήν. Et paulo ante: ἡμεῖς δὲ μετὰ ταῦτα λοιπὸν ἀεὶ τούτων ἀλλήλους ἀναμιμνήσκομεν· καὶ οἱ ἔχοντες τοῖς λειπομένοις πᾶσιν ἐπικουροῦμεν καὶ σύνεσμεν ἀλλήλοις ἀεί· ἐπὶ πᾶσί τε οἷς προσφερόμεθα, εὐλογοῦμεν τὸν ποιητὴν τῶν πάντων διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ πνεύματος τοῦ ἁγίου.

„ inuicem de dilectione, & coniunctione „ fraterna, & contribuimus eleemosynas, „ quibus egentibus subueniatur. Et su„per illis, quæ ita offeruntur, benedici„mus Patrem Factorem omnium, per „ Filium & Spiritum sanctum.

c. 32. f. 355 & 34. f. 363. Apud *Irenæum* lib. 4. illæ oblationes pro pauperibus, cum gratiarum actione super illa dona, præcedunt actionem cœnæ Dominicæ: ex illis enim muneribus, de primitiis frugum sumitur, quod per verba Christi accipit *vocationem*, vt sit corpus & sanguis Christi.

Hier. Eccles. c. 3. f. 242. sq. Apud *Dionysium* fiunt precationes & lectiones sacrorum librorum, & egredi iubentur catechuchemi, energumeni, & pœnitentes. Postea proponitur panis & calix, & perficitur ἱερεὐχή, *sacra precatio*: post quam seqnitur communio, quæ desinit in gratiarum actionem.

f. 194. *Augustinus* Epist. 59. ad Paulinum, explicans illud Pauli 1. Tim. 2, 1. de *precationibus, orationibus, interpellationibus, & gratiarum actionibus*, dicit, *in celebratione Sacramentorum* fieri *precationes, antequam illud, quod est in mensa Domini, incipiat benedici*: deinde fieri *orationes, cum* illud *benedicitur, sanctificatur, & ad distribuendum comminuitur* & præparatur: *Interpellationes* vero fieri, cum ante communionem *populo benedicitur*, & post communionem, dicit *omnia concludi gratiarum actione*.

T. V. in N. T. f. 674. *Chrysostomus* homilia 18. in 2. ad Co„rinth. Primum fiunt communes preces „ a sacerdote & populo. Secundo, post „ exclusos illos, qui non possunt interesse „ mysteriis, alia facienda est oratio. Ter„tio, pax communicandis dicitur. Quar„to, concluditur gratiarum actione.

vbi simul recensetur consuetudo in veterum Liturgiis. VIII. In veterum igitur liturgiis I. factæ fuerunt preces, priusquam illud, quod in mensa Domini est, inciperet benedici. II. In ipsa benedictione, sanctificatione, & præparatione panis & calicis Dominici habuerunt preces quasdam. III. Et post sanctificationem, ante communionem, data fuit benedictio seu pax populo communicaturo. IV. Post communionem tota actio conclusa fuit gratiarum actione.

De materia precum. IX. Sed iam quæstio est, quod fuerit argumentum, & quæ materia illarum precum, hæc enim obseruatio proprie pertinet ad hanc controuersiam. Illud vero ex veterum scriptis non obscure colligi potest.

ante benedictionem Eucharistiæ. X. Argumentum enim precationum, quæ post interpretationem Scripturæ, ante benedictionem Eucharistiæ fiebant, *Chrysostomus* luculenter explicat, 1. Tim. 2. vbi dicit, in obsequio quoti„diano oblationis Sacramentorum, fieri „ ab Ecclesia obsecrationes & gratiarum „ actiones, non pro fidelibus solum, sed „ etiam infidelibus, pro regibus, & omni„bus, qui in sublimitate positi sunt, vt il„larum præsidio defensi, tranquillam vi„tam agamus in pietate & castitate, ipsos„que faciat ad agnitionem veritatis ve„nire. Item, Referimus Deo gratias, „ pro felicibus omnium successibus, quod „ solem suum oriri faciat, & pluat super „ iustos & iniustos. Item, Præcipue agi„mus gratias pro his, qui nobis iungun„tur, & pro beneficiis Dei, quæ nobis & „ illis contigerunt, & quotidie contin„gunt, siue clam, siue manifeste proue„niant, siue læta sint, siue tristia. Idem „ * homilia 26. in Matth. *Altari sacerdos assistens iubet nos Deo offerre gratias, pro vniuerso terrarum orbe, pro absentibus, atque præsentibus, pro iis, qui ante nos fuerunt, & qui postea futuri sint.* Homilia 18. in 2. ad Cor. *In precibus viderit quis populum simul cum sacerdote offerre, pro energumenis & pro pœnitentibus.*

T. VI. in N. T. f. 439. — f. 440. — l. d.

Et idem confirmat *Tertullianus* in Apologetico: *Oramus pro Imperatoribus, pro ministris eorum*, pro statu sæculi, *pro rerum quiete, pro mora finis*, &c. Ita *Ambrosius* de Consecrat. 2. c. *Panis est*; *per reliqua omnia, quæ* in superioribus ante consecrationem *dicuntur, laus Deo defertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, pro ceteris.* Et *Augustini* sententia c. *Vtrum*, dicit: *Reliqua omnia, quæ* ante consecrationem *Sacerdos dicit, —— nihil aliud, quam laudes & gratiarum actiones sunt, aut certe obsecrationes & petitiones fidelium.*

f. 174. — l. 4. de sacram. c. 4. T. IV. opp. f. 366. — f. 3.

Hoc igitur fuit argumentum, & hæc materia precationum, ante sanctificationem Eucharistiæ. Et huc pertinent etiam illæ preces, quibus super munera a fidelibus oblata benedicebatur Pater, per Filium & Spiritum sanctum, sicut *Iustinus* inquit, & orabatur, vt Deus vellet munera illa populi sui accepta habere, sanctificare, & benedicere, sicut multæ secretæ, quæ ita vocantur, hoc testantur.

apol. II. f. 98.

in benedictione. XI. Quod vero argumentum fuerit *sacræ precis*, sicut *Dionysius* illam vocat, in

* *Chrysost.* hom. XXVI. in Matth. f. 315. Διὸ δὴ καὶ ὁ ἱερεὺς ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ (τῶν) προτέρων, ὑπὲρ τῶν νῦν, ὑπὲρ τῶν γενηθέντων (τῶν) ἔμπροσθεν, ὑπὲρ τῶν μετὰ ταῦτα ἐσομένων εἰς ἡμᾶς εὐχαριστεῖν κελεύει, τῆς θυσίας προκειμένης ἐκείνης.

in ipsa benedictione & præparatione Eucharistiæ, *Iustinus* * ita notat: Præpositus accipiens panem & vinum, *laudem & gloriam Patri in nomine Filii & Spiritus sancti tribuit: & diu gratias agit, quod Christus dignos nos iudicarit & fecerit, quibus institueret hæc mysteria.* Hoc enim volunt *Iustini* verba: ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ.

Dionysius † argumentum sacræ precis in ipsa sanctificatione Sacramenti ita describit: Sacerdos *stans ad altare, celebrat diuinas operationes Iesu, pro salute generis humani, quas beneplacito Patris in Spiritu sancto, iuxta Scripturas, perfecit. Deinde —— procedit ad symbolicam administrationem*: vbi prius per apologiam excusans se, quod ausit sacram illarum administrationem aggredi, exclamat: *Tu dixisti, Hoc facite in mei commemorationem. Postea petit, vt idoneus fiat ad sacram hanc administrationem, qua Christum Deum imitari debet, perficiendam*, hoc enim vocat ἱερουργίαν θεομίμητον, *vtque sancte possit distribuere, & vt illi, qui participaturi sunt, vt sanctos decet, participent.* Ibi vero Patres multa de vsu & fructu communionis cœnæ Dominicæ concionati sunt, quod ibi dispensetur sumentibus victima, quæ est satisfactio pro peccatis nostris, & pretium redemptionis. *Cyrillus* dicit fieri annunciationem incarnationis, mortis, resurectionis, & ascensionis Christi, cuius pulcherrima extat formula in Liturgia *Basilii.* Et qualis ibi gratiarum actio de mysterio redemptionis celebrata fuerit, ostendit *Chrysostomus* homilia 26. in Matthæum. In hac vero sacra prece præcipua fuit recitatio verborum institutionis, sicut testatur *Ambrosius* de Sacramentis lib. 4. Et hanc orationem dicit *Augustinus* ad Paulinum, *omnem ferme Ecclesiam concludere oratione Dominica.* [ep. f. 167. l. d.]

Porro in illa sacra prece oblatum etiam Deo fuit, sicut *Augustinus* inquit, *votum nostrum, quo nos vouimus in Christo esse mansuros, vtique in compage corporis Christi: multi* enim *vnum corpus sumus in Christo.* Atquehoc modo tunc ad significandam communionem sanctorum, recitabantur nomina Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Sanctorum, & eorum, qui pie in Christo obdormierant, sicut in præcedenti capitulo explicauimus. [ep. 59. ad Paulin. f. 194.]

Ad hanc precem pertinet etiam benedictio & pax data communicaturis, vt scilicet apti sint sacris mysteris Christi, & digne communicare possint. *Augustinus* dicit: *Antistites tunc, velut aduocati, susceptos suos —— misericordissima offerunt potestati.* [ep. 59. ad Paulin. f. 194.]

Hoc fuisse argumentum, & hanc materiam sacræ precis, cum illud, quod in mensa Domini est, benedicitur, sanctificatur, & ad distribuendum præparatur & comminuitur, ex descriptionibus, quæ apud veteres extant, certum est. Illas vero preces fuisse populo cum sacerdote communes, testatur *Chrysostomus* homilia 18. in 2. ad Cor. His vero *peractis*, inquit *Augustinus*, *& participato tanto Sacramento, gratiarum actio cuncta concludit.* Eius vero argumentum fuit, sicut *Thomas* notauit, quod populus exultauit pro sumptione mysterii, & sacerdos per orationem gratias Deo obtulit. Et hoc inde sumptum est, quia & Christus hymnum cecinit, post datam discipulis communionem, sicut annotat *Chrysostomus* homil. 83. in Matthæum.

XII. Hactenus monstrauimus, quis ordo fuerit, quod argumentum, & quæ materia sacrarum precum, apud veteres in liturgiis. Quæ obseruatio postea proderit ad examen Pontificii Canonis. Non autem conceptis verbis præscripta fuit vna quædam certa forma harum precum, ad quam sub peccati mortalis periculo omnes Ecclesiæ alligatæ essent, sed liberum fuit, vti quacunque forma, modo analoga esset fidei. Ita tempore Augustini, in Concilio *Africano*, capite 70. & in *Mileuitano*, cap. 12. de precibus seu orationibus Missæ statuitur, vt prius cum prudentioribus conferantur, *ne alia dicantur*, quam *quæ a prudentioribus tractata, vel in Synodo comprobata* sint, *ne forte aliquid contra fidem sit compositum.* Ita Græci aliam formam huiusmodi precum habuerunt in Ecclesia Dionysii, aliam in Basilii, aliam in Chrysostomi. Apud Latinos aliam formam habuit Ambrosius, aliam Isidorus, aliam Gregorius. Et tamen cum Augustinus Gregorio proponeret quæstionem, quod alia consuetudo Missarum in Romana Ecclesia, alia in Gallicanis Ecclesiis teneretur: *Gregorius* non vult ad illam suam formam precum omnes Ecclesias alligatas esse, sed respondet: *In* quacunque *Ecclesia* inueneris, [& de libertate circa illas concessa.] [ex Registro l. 11. indict. 7. c. 3.]

* *Iustin.* apol. II. f. 97. Καὶ οὗτος λαβὼν, αἶνον καὶ δόξαν τῷ πατρὶ τῶν ὅλων διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀναπέμπει· καὶ εὐχαριστίαν ὑπὲρ τοῦ κατηξιῶσθαι τούτων παρ' αὐτοῦ ἐπὶ πολὺ ποιεῖται.

† *Dionys.* hier. eccl. c. III. §. XII. f. 258. ὅθεν ὁ θεῖος ἱεράρχης ἐπὶ τοῦ θείου θυσιαστηρίου καταστὰς, ὑμνεῖ τὰς εἰρημένας ἱερὰς θεουργίας Ἰησοῦ τῆς θειοτάτης ἡμῶν προνοίας, ἃς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν εὐδοκίᾳ τοῦ παναγεστάτου πατρὸς ἐν πνεύματι ἁγίῳ, κατὰ λόγιον, ἐτελείωσεν· Ὑμνήσας δὲ καὶ τὴν σεβασμίαν αὐτῶν καὶ νοητὴν θεωρίαν ἐν νοεροῖς ὀφθαλμοῖς ἐποπτεύσας, ἐπὶ τὴν συμβολικὴν αὐτῶν ἱερουργίαν ἔρχεται, καὶ τοῦτο θεοπαραδότως. Ὅθεν εὐλαβῶς τε ἅμα καὶ ἱεραρχικῶς μετὰ τοὺς ἱεροὺς τῶν θεουργιῶν ὕμνους, ὑπὲρ τῆς ὑπὲρ αὐτὸν ἱερουργίας ἀπολογεῖται, πρότερον ἱερῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβοῶν, Σὺ εἶπας, τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. εἶτα τῆς θεομιμήτου ταύτης ἱερουργίας ἄξιος αἰτήσας γενέσθαι, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν Χριστὸν ἀφομοιώσει τὰ θεῖα τελέσαι καὶ διαδοῦναι πανάγνως, καὶ τοὺς τῶν ἱερῶν μεθέξοντας ἱεροπρεπῶς μετασχεῖν &c.

ris, quod plus possit *Deo placere*, *sollicite eligas.* Fit itaque præter & contra antiquitatis sententiam, quod ad recitationem Pontificii Canonis, tanquam necessariam, Ecclesias ita volunt cogere, quasi sine illo Canone non possit fieri, consecratio, & communio Eucharistiæ. Et iniuste damnantur nostræ Ecclesiæ, quod in celebratione cœnæ Dominicæ, libere, sicut veteres fecerunt, vtuntur formulis precationum, quæ & sunt analogæ fidei, & pro ratione nostrorum temporum ad ædificationem Ecclesiæ faciunt: in quibus tamen substantialia, quæ in veterum precationibus vsitata fuerunt, comprehenduntur.

Gloriatio vana Pontificiorum de antiquitate Canonis perstringitur.

XIII. Vt autem ad Pontificium Canonem redeamus, falsum est, quod dicunt, eius verba & sententiam extare in *Iustino*, *Dionysio*, & *Augustino* ad Paulinum. Sed inquiunt: In Basilii & Chrysostomi Missa pleraque quæ in Latino Canone sunt, inueniuntur. Ego vero, vt non negarim, Basilium & Chrysostomum suis Ecclesiis composuisse formam aliquam talium precum: ita affirmo, probari non posse, Missas illas, quæ Basilii & Chrysostomi titulo circumferuntur, ab illis autoribus eo modo, sicut nunc habentur, conscriptas esse: magna enim, & valde dissentiens est exemplarium varietas. Vt in Basilii Missa, vetus translatio cum Græco exemplari, & noua versione non conuenit: & liturgia, qua Syri titulo Basilii vtuntur, nec cum veteri, nec cum noua translatione conuenit. Ita in Chrisostomi Missa magna diuersitas est exemplarium, Leonis Tusci, Erasmi & Pelargi, qui affirmat suum exemplar, nec cum Tusci, nec cum Erasmi exemplari per omnia conuenisse: & addit, se Romæ in Rota vidisse, aliud exemplar, quod adhuc ab omnibus variet. Non igitur genuina, sincera & certa sunt omnia, quæ titulo Basilii & Chrysostomi, in liturgiis ipsorum nunc legimus, sed multa in illis sunt variata, transformata & assuta, quod vel inde colligitur, quod ibi in commemoratione Sanctorum, etiam Basilii & Chrysostomi nomen legitur, quod sine dubio ab ipsis autoribus ita non est scriptum. Ex iis igitur, quæ dubia & incerta sunt, res tanta, de qua in hac controuersia agitur, definiri nec potest, nec debet. *Ambrosius* 1. Tim. 2. vocat *regulam Ecclesiasticam*, *qua*, inquit, *Sacerdotes nostri vtuntur*, *vt pro omnibus supplicent.* Quale vero illud sit, iam ex Augustino & Chrysostomo ostendimus. In libro de Sacramentis 4. cap. 5. & 6. extant quædam verba, quæ in Latino Canone nunc legimus. Sed nec de illis libris certo constat, quod sint Ambrosii, & alia ratione ibi ponuntur verba, quam Pontificius Canon ea accommodat ad suum propitiatorium sacrificium, sicut mox ostendemus.

T. III. f. 574.

T. IV. f. 367. sq.

Hæc ideo commemoraui, vt ostenderem, vanam esse gloriationem de antiquitate, autoritate & certitudine Pontificii Canonis. Non enim sequitur: Veteribus vsitatæ fuerunt singulares quædam preces in liturgiis: ergo illa ipsa plane forma precum fuit, quæ nunc extat in Pontificio Canone: vel, Quædam verba Canonis reperiuntur apud veteres, ergo totus Pontificius Canon ita, sicut nunc extat, vetustissimos Patres autores habet. Et quid opus est pluribus: Ipsi Pontificii scriptores annotant, quæ sententiæ Canonis non ex quibus Patribus sumptæ, sed a quibus Romanis Pontificibus inuentæ & institutæ sint. Tridentinum etiam capitulum dicit, Canonem, exceptis verbis institutionis & oratione Dominica, constare ex Pontificum institutionibus. Et iudico hoc ideo positum esse in Tridentino decreto, vt ostenderent, se non probare disputationes, quæ contendunt Canonem Missæ, non a Romanis Pontificibus, sed ex scriptis Patrum scriptum & collectum esse.

An Canon Missæ sit orthodoxus

XIV. Sed largiamur sane hoc, particulas quasdam Pontificii Canonis habere cognationem cum Canone, vel Basilii, vel Chrysostomi, vel Ambrosii, vel Augustini: non enim statim inde conficietur, totum systema Pontificii Canonis propterea pium & salutare esse. Nam & alia multa assuta sunt, & quæ cum veterum precibus cognationem habent, in alium plane sensum & vsum transformata sunt, sicut mox ostendemus: vt ita infelix compositio Pontificii Canonis consuta sit ex integro corrupto, & ex multis corruptis. Quando igitur audieris Pontificium aliquem vociferantem: Quidini pius & salutaris sit totus noster Canon, cum eius sententiæ quædam totidem ferme verbis in Patribus quibusdam legantur? opponito elegantissimam similitudinem *Irenæi*, qua libro 1. cap. 1. aduersus illos vtitur, qui Scripturæ quasdam sententias excerpebant, & commentis suis, ne sine teste esse viderentur, accommodabant. Idem enim „ dicit esse, ac si quis imaginem regis, ex „ gemmis pretiosis a sapiente artifice fa- „ bricatam, soluat, & materiam aliter „ componat, vt fiat inde imago canis vel „ vulpis, & postea glorietur, esse pulchram imaginem regis, quia illa materia sit. Vel qui ex variis Homeri versibus centones consuunt, si illi gloriari vellent, esse diuinum Homeri poema.

f. 33.

Explicatio errorum, qui continentur in Canone.

Quia vero Tridentinum capitulum decernit, Canonem Missæ, ab omni prorsus errore ita esse purum, vt anathema denuncient, si quis dixerit, ipsum errores

res continere, non sane prolixam instituemus tractationem, sed breuiter & ordine per capita tantum recitabimus, & tanquam in tabella spectandum proponemus, quos errores & quæ vitia Pontificius Canon contineat, monstrata antithesi, quomodo ea, quæ in precationibus veterum pie vsurpata fuerunt, impie nunc in Canone transformentur ad iteratum sacrificium Christi pro peccatis.

1. Olim super munera fidelium, quæ ad aram pro pauperibus offerebantur, sicut supra ostensum est, dicebatur talis oratio: *Supplices petimus, vt accepta habeas, & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sacrificia.* Iam vero collapsa & abolita illa consuetudine, accommodantur hæc verba ad histrionicum Pontificiæ Missæ sacrificium, cuius descriptio ex *Eccio* supra posita est. Et illud etiam ante consecrationem Canon dicit, *se offerre Deo pro Ecclesia:* & per illud spondet fore, *vt Deus Ecclesiam suam regat, pacificet, custodiat.* Hæc omnia vero tribuuntur repræsentationi nudi & simplicis panis, quia longe ante consecrationem hæc dicuntur. Tam multa monstra abominationum ipsum principium Canonis, sicut nunc a Pontificiis vsurpatur, complectitur.

2. Quod in Canone sequitur: *Offerimus tibi hoc sacrificium laudis, pro redemptione animarum, pro spe salutis*, manifestum est ex ipsis verbis, quod de spirituali sacrificio laudis, glorificationis, & gratiarum actionis olim hæc verba dicta fuerint. Nam sicut antea ex *Dionysio* & *Chrysostomo* ostendimus, celebrabatur in Liturgia gratiarum actio, pro beneficio redemptionis a Christo nobis præstito, vnde habemus spem salutis. Et talis celebratio iuxta Scripturam recte vocari potest sacrificium laudis, pro redemptione animarum, facta scilicet per Christum in cruce. Pontificii vero hoc sacrificio laudis, per linguam peregrinam, & per silentiarium murmur sepulto, verba illa ad histrionicam sacrificuli repræsentationem accommodant: quam dicunt fieri pro redemptione animarum, non quæ in cruce facta sit, sed quæ per repræsentationem illam sit impetranda & consequenda. Et obseruet Lector, quam scelerate verba peruertantur. Sacrificium laudis pro redemptione animarum, acquisita scilicet & inuenta per crucem Christi, detorquetur ad repræsentationem sacrificuli, pro impetranda & promerenda redemptione animarum.

v. 12.13. 14. 3. Psal. 116. dicit: Quia pro beneficiis non possumus Deo gratias referre, beneficia ipsius gratiarum actione esse celebranda: & hæc esse vera vota, quæ Deo reddenda sint coram omni populo. Hæc igitur sententia de reddendis votis olim non male accommodata fuit ad publicam & solennem, quæ in liturgiis vsitata erat, celebrationem beneficiorum redemptionis Christi. Sed sublata publica illa celebratione, Canon redditionem votorum ad Missas votiuas refert: quando scilicet aliquis per nundinationem data certa pecunia, curat pro se & suis celebrari talem theatricam repræsentationem, tunc impleri illud Psalmi: *Vota mea reddam Domino in conspectu populi.*

4. Quomodo apud veteres publica prædicatione celebrata sit memoria martyrum, de certaminibus & victoriis ipsorum, in quem finem & vsum, in præcedenti capitulo ostendimus. Pontificii vero per silentium in Canone, non celebrant, sed venerantur memoriam: & huic silentiariæ memoriæ & nominationi tribuunt ea, quæ in Canone sequuntur.

5. Nominationi sanctorum in vetustissima Ecclesia nulla coniuncta fuit inuocatio: sicut ex *Dionysio*, & ex Epistola Ecclesiæ Smyrnensis manifestum est. Postea circa Augustini tempora disputari cœpit opinio, nos martyrum orationibus adiuuari. Sed illæ priuatæ cogitationes tunc nondum insertæ fuerunt publicis liturgiæ precibus. *Augustinus* enim diserte dicit de illis precibus, de ciuit. lib. 22. c. 10. Ad quod sacrificium, *vt homines Dei, suo* quidem f. 472. *loco & ordine nominantur* martyres: *non tamen a sacerdote, qui sacrificat, inuocantur.* Pontificius vero Canon, in ipsa actione cœnæ Dominicæ quærens Dei gratiam, opponit Deo & merita & preces Sanctorum, & quidem ita, vt spem faciat, Deum meritis & precibus Sanctorum hoc concedere, vt in omnibus diuinæ protectionis muniamur auxilio. Et honoris (quod dicitur) gratia, additur *per Christum*, &c. quasi vero credentes per Christum non possint apud Deum auxilium inuenire, nisi hoc Deus concedat meritis & precibus sanctorum. Hoc certe directe pugnat cum sententia scripturæ, Hebr. 4, 16. 7,25.26. & 10,19. seq. vbi *per Christum* docemur *accedere ad Deum, & ad thronum gratiæ, vt consequamur misericordiam, & inueniamus gratiam ad auxilium.* *Augustinus* etiam dicit: Sancti Dei *nominantur* quidem ad altare, sed *a sacerdote non inuocantur.* Pugnat igitur in hac parte Pontificius Canon, & cum Scriptura & cum antiquitatis sententia. Quamuis enim oratio illa Canonis non dirigatur ad sanctos, sed ad Deum, est tamen ipsissima inuocatio

tio sanctorum. Nam orare Patrem in nomine Christi, proposito scilicet ipsius merito & intercessione, est inuocare Christum: ergo est inuocatio sanctorum, quando oro, vt Deus sanctorum meritis & precibus concedat, vt in omnibus protectionis ipsius muniamur auxilio. Quam horrenda vero abominatio sit in ipsa celebratione cœnæ Dominicæ, Deo proponere merita, & preces sanctorum, vt propterea inueniamus gratiam ad auxilium, in examine tertii capituli diximus.

Et obseruet Lector, ex quam dissimilibus centonibus consarcinatus sit Pontificius Canon, & quomodo progressu temporis impiæ opiniones veterum precibus assutæ sint. In altera enim commemoratione sanctorum, in Canone verba sunt pulcherrima: *Nobis quoque peccatoribus, famulis tuis, de multitudine miserationum tuarum sperantibus, partem aliquam & societatem dare digneris cum sanctis tuis, intra quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte, per Christum Dominum nostrum.* Hæc absque dubio fuit formula veteris commemorationis Sanctorum, & pulchre congruit ad ea, quæ Smyrnensis Epist. de memoria martyrum recitat. Sed postea assutum fuit contrarium commentum. *Quorum meritis & precibus concedas*, &c. Et illud recens assumentum positum fuit in priori parte Canonis. Vetus vero commemoratio sanctorum post principia reiecta est in posteriorem partem. Hæc consideratio multa monet & illustrat.

6. Vetus Ecclesia obtulit Deo in celebratione Eucharistiæ preces pro impetrandis per Christum beneficiis temporalibus & æternis. Ad hoc sacrificium precum commode potuerunt referri hæc verba: *Hanc oblationem placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab æterna damnatione nos iubeas eripi.* Pontificius vero Canon hæc transfert ad mimicam sacrificuli repræsentationem panis nondum consecrati: & orat, *vt Deus illam ita accipiat, vt propter illam dies nostros in pace disponat, & a damnatione nos eripiat.*

7. *Quam oblationem benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris.* De hac particula Canonis, præcipue triumphant Pontificii: f. 367. extra enim in lib. *Ambrosii* 4. c. 5. de Sacramentis. Et de conf. dist. 2. cap. *Vtrum*, tribuitur *Augustino*. Sed instituatur collatio, quem sensum verba illa habeant apud Patres, & quorsum ea torqueant sacrificuli Pontificii. §. 1. *Augustinus* dicit, Sacerdotem petere, vt *verbo creatoris*, & *virtute Spiritus S.* ex pane & vino fiat corpus & sanguis Christi. Et manifeste interpretatur de sumptione, cum inquit: *Quia in Baptismo similitudinem mortis* Christi *accepimus*, *similitudinem quoque carnis* & sanguinis *eius sumamus.* Corpus igitur Christi crucifixum, & sanguinem effusum, quando in Sacramento sumuntur, vocat *hostiam benedictam, per quam benedicimur: adscriptam, per quam in cælo adscribimur: ratam, per quam de visceribus Christi esse censeamur: acceptabilem, vt, qui nobis ipsis displicemus, per hanc acceptabiles* Deo *simus.* In hanc sententiam veteres non male orarunt: *quia panis & vinum hæc præstare non possunt, vt fiat nobis corpus & sanguis Christi, illa enim hostia sumpta, est nobis benedicta, rata, acceptabilis.* Et hoc ipse contextus Canonis videtur velle; addit enim interpretationem: *vt nobis fiat corpus & sanguis Christi.* Et vocabulum *oblationis* non pro actione ibi accipitur, sed pro pane & vino, quæ a populo oblata erant. Ita enim præparatoria oratio, quæ *Ambrosii* titulum habet, precat. 1. Tom. V opp. f. 337. inquit, *Spiritus S.* hanc *nostram oblationem efficiat corpus & sanguinem* Christi. Pontificii vero sacrificuli hæc omnia ad gesticulatoriam suam repræsentationem accommodant: & illam interpretantur esse oblationem *adscriptam*, per quam in cælos adscribamur: *acceptabilem*, per quam Deo accepti simus: ratam, per quam rata sit nostri cum Deo reconciliatio. Hæc quantum distent a veterum sententia, & qualia sint, manifestum est.

8. De verbis institutionis cœnæ, quomodo illa in Canone mutentur, antea dictum est, vbi de consecratione egimus. Quod vero post verba institutionis sequitur: *Vnde memores passionis, resurrectionis*, &c. hoc sine dubio sumptum est ex veteribus. Sed vide degenerationem. *Cyrillus* dicit, fuisse *annunciationem*: *Dionysius* l. de hier. eccl. c. 3. §. 12. vtitur verbo ὑμνεῖν. Sed Pontificius Canon lege cauet, vt ita murmuretur, ne quis exaudiat.

9. Antiquitus de oblatis a populo donis & datis sumebatur, quod sanctificabatur verbo Christi, vt fieret Eucharistia corporis & sanguinis Domini: & hæc sumptio & sanctificatio vocabatur *oblatio.* Nunc cum mos ille non seruetur, verba transferuntur ad repræsentationem sacrificuli.

10. Post consecrationem super corpus & sanguinem Christi, orat sacrificulus, *vt Deus pater accepta illa habere dignetur, sicut Abelis brutum pecus, & Melchisedechi cibarium panem & vinum.* Indigna profecto, & horrenda est comparatio. Torquent se igitur expositores Canonis, vt absurditatem illam aliquo modo mitigent & amoliantur. Sed centones sunt in Canone transpositi. In

In Liturgia enim Basilii, quando munera populi collecta sunt, & composita a presbyteris, tunc Pontifex orat, *vt Dominus hoc incruentum sacrificium acceptum habeat, sicut suscepit munera Abel, sacrificium Noe, holocaustum Abrahæ*, &c. Secreta etiam, quæ Dominica septima post Pentecosten legitur, ita orat, *Super munera populi pari benedictione sicut munera Abel sanctifica.* Hæc particula iam in centonibus Canonis, post consecrationem posita, oratur super ipsum corpus & sanguinem Christi. Et tamen nihil vel erroris vel absurditatis Canon continere decernitur.

11. Post consecrationem super corpus & sanguinem Christi, sacrificulus orat: *Iube hæc perferri per manus sancti angeli, in sublime altare tuum, in conspectu maiestatis tuæ.* c.9.24. Apostolus ad Hebræos dicit, Christum *introiuisse in ipsum cœlum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.* Et sacrificulus (quod horrendum est) orat, vt per manus angeli primum eo deferatur. Sed quem sensum illa antiquitus habuerint, ex *Irenæo* colligi potest, qui de oblatione munerum, quibus miseremur pauperum, & de precibus, inquit, lib. 4. f.363. c. 34. *Est ergo altare in cœlis: illuc preces nostræ & oblationes nostræ diriguntur.* Et ministerium Angelorum in orationibus describitur, Apoc. 5, 8. & Tob. 12, 12. Hæc vero particula in centonibus Canonis, non suo loco posita, peperit absurdam & impiam hanc sententiam. De S.1. consecr. 2. cap. *Vtrum*, *Augustini* sententia ostendit, hæc verba ante consecrationem solita fuisse dici: quæ ipse interpretatur, de sanctificatione panis, vt fiat corpus Christi.

12. De memoria defunctorum in Christo extant alicubi quædam veterum c.5.5.9. f.154. exempla. Sed *Dionysius* dicit, illam memoriam propter imitationem celebratam fuisse, vtque esset testimonium, quod mortui apud Deum viuant. Postea ex illa memoria factæ sunt preces & orationes, quibus animæ defunctorum Deo commendabantur. Pontificius vero Canon fingit, opus illud repræsentationis Missificæ esse sacrificium propitiatorium pro peccatis, pœnis & satisfactionibus, quod defunctis in purgatorio applicetur ad liberationem. Ita sensim degenerarunt veterum instituta, donec tandem vsus cœnæ Dominicæ, qui pro viuis institutus est, vt manducent, bibant, & mortem Domini annuncient, ad mortuos translatus est, per modum sacrificii. Sed de purgatorio, & quæ huc pertinent, peculiaris postea locus erit.

13. Olim super munera fidelium, inter ceteras precationes etiam hæc dicta fuit: *Per quem Christum, hæc omnia nobis semper bona creas, sanctificas, benedicis, & præstas nobis; per ipsum est Deo patri, in vnitate Spiritus sancti, omnis honor & gloria.* Hæc recte conueniunt ad illud *Iustini*, super eleemosynas fidelium, Apol. II. f. 97. Deum benedici in nomine Filii & Spiritus sancti, & quod Paulus dicit, *creaturas per verbum Dei, & orationem sanctificari:* 1. Tim. 4. 4.5. Postea rhapsodia Canonis post consecrationem verba illa ad corpus Christi transtulit, quasi illud in cœna Dominica semper de nouo creetur.

14. Tempore Gregorii, circa annum Domini 600. alia, & noua adhuc inuocatio sanctorum, Canoni assuta fuit, vt scilicet intercedentibus sanctis, *Deus propitius det pacem in diebus nostris, vtque a peccato simus liberi, & ab omni perturbatione securi.* Et hæc inuocatio sanctorum ita posita est in Canone, vt postquam dictum est in oratione Dominica, *Libera nos a malo*, & priusquam cantetur, *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem*, inseratur inuocatio sanctorum, vt & liberatio a malis, & donatio pacis sanctorum intercessioni accepta feratur, ne scilicet soli Christo hæc tribuantur, sicut oratio Dominica, & inuocatio agni Dei sonant; sed vt per Christum quidem, non tamen nisi intercedentibus sanctis, hæc nobis donari persuadeamur.

15. Intinctio Eucharistiæ pronunciata est a Iulio Pontifice, non esse consentanea institutioni Christi, traditioni Apostolorum, & Ecclesiasticæ consuetudini. De consecr. 2. cap. *Cum omne.* Et tamen in Canone, Sacerdos non tantum partem hostiæ consecratæ in calicem mittit, sed addit: *Hanc commixtionem fieri sumentibus salutem mentis & corporis ad vitam æternam.* Adeo Canoni Missæ, nec cum Scriptura, nec cum Patribus, nec cum ipsis veteribus Romanis pontificibus conuenit.

16. Conclusio Canonis, id quod nullæ veteres preces faciunt, proponit Deo repræsentationem illam sacerdotis, pro sacrificio propitiatorio. Et fingit sacerdos, se illud applicare quibus velit: inquit enim, *Hoc sacrificium, quod obtuli, sit mihi & omnibus, pro quibus illud obtuli, propitiabile.* Quantum vero abominationum commentum illud de propitiatorio sacrificio contineat, supra explicatum est.

17. Cum in priuatis Missis, contra morem veteris Eclesiæ, solus sacrificulus sumat, manducet & bibat, tamen per ludibrium in Canone subinde ingeminat illas voces: *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, fiat nobis omnibus sumentibus salus. Habete vinculum pacis, vt apti sitis sacrosanctis mysteriis Christi.* Item: *Quæ ore sumpsimus.* Cumque

vnam tantum speciem communicantibus dispenset, tamen orat: *Quotquot ex hac altaris participatione corpus & sanguinem Christi sumpserimus*, &c. Nolui hæc copiosa oratione amplificare & exaggerare, sed tantum capita errorum breui annotatione signare, & consideranda proponere volui: idque ex illa antithesi, quomodo, quæ in veterum procationibus non male vsurpata fuerunt, impie nunc ad Pontificium sacrificium Missæ accommodentur & detorqueantur. Illam enim iudico simplicissimam rationem esse declarandi Canonem Missæ.

SECTIO IIII.

De ceremoniis Missæ.

CAPVT V.

Conf. cap. 1. Ap. p. 209. v. 18. 25

CVmque natura hominum ea sit, vt non facile queat sine ipsis adminiculis exterioribus, ad rerum diuinarum meditationem sustolli, propterea pia mater Ecclesia ritus quosdam, vt scilicet quadam submissa voce, alia vero elatiore, in Missa pronunciarentur, instituit: ceremonias item adhibuit, vt mysticas benedictiones, lumina, thymiamata, vestes, aliaque id genus multa, ex Apostolica disciplina & traditione, quo & maiestas tanti sacrificii commendaretur, & mentes fidelium per hæc visibilia religionis & pietatis signa, ad rerum altissimarum, quæ in hoc sacrificio latent, contemplationem excitarentur.

CANON VII.

A. C. p. 20. v. vlt. Ap. 209. seq. 261. v. 32. p. 163. Art. Sm. p. 301 315. Cat. L. p. 482.

Si quis dixerit, ceremonias, vestes, & externa signa, quibus in Missarum celebratione Ecclesia Catholica vtitur, irritabula impietatis esse magis, quam officia pietatis, anathema sit.

EXAMEN.

Ceremoniæ Missæ quadruplices.

CEremoniæ Missæ non omnes vnius sunt generis. Quædam enim habent mandatum diuinum, & exempla Scripturæ, vt fiant in celebratione cœnæ Dominicæ, quæ quasi substantialia sunt; vt in publico conuentu accipere panem & calicem, benedicere, distribuere, manducare, bibere, mortem Domini annunciare. Quædam vero non habent quidem expressum mandatum Dei, vt necessario ita fiant, in celebratione cœnæ Dominicæ: sunt tamen sua natura res bonæ & piæ, si recte ad ædificationem vsurpentur: vt Psalmi, lectiones Scripturæ, piæ preces, & gratiarum actiones, confessio Symboli, &c. Quædam per se sunt superstitiosa & impia: vt sacrificium Missæ pro viuis & mortuis, inuocatio Sanctorum, satisfactio pro animabus in purgatorio, priuata Missa, consecratio salis, benedictio aquæ, &c. Quædam vero ceremoniæ sunt adiaphoræ: vt vestitus, vasa, ornamenta, verba, ritus, quæque verbo Dei non repugnant. Et quæ primi sunt generis, necessario obseruanda sunt: pertinent enim ad substantiam cœnæ Dominicæ. Ex iis vero, quæ secundi & quarti generis sunt, in Ecclesiis nostris pleraque, quæ ad ædificationem fidelis populi faciunt, salua Christiana libertate seruantur. Tertium vero genus superstitiosum & impium, merito, recte, & necessario abrogatum & explosum est.

Examen capituli V.

II. Sed examinemus quintum hoc capitulum. 1. autem hæc consideratio se offert, quod sine distinctione de ceremoniis Missæ loquuntur, & ex vna fidelia omnes dealbant: Hæc enim sophistice ipsis vsitata est, quod ea, quæ per se pia & bona sunt in Missa, exaggerare solent, dissimulatis interea aliis, vt quia quædam pia & bona sunt, existimentur reliqua omnia vnius & eiusdem esse generis. Aut si quis reprehendat manifeste superstitiosa & impia in Missa, statim clamitant, omnia salubria pietatis exercitia & quæcunque decoro & ordini seruiunt, labefactari & tolli. Omnino igitur in hac disputatione adhibenda est distinctio illa, quam in principio exposui.

Quomodo Christus, quomodo iisdem Apostoli cœnam Dominicam celebrarint.

2. Dicunt, omnes illas ceremonias, quas in celebratione Missarum adhibent, esse ex traditione & disciplina Apostolica, quod manifeste falsum est. Quomodo enim Christus celebrarit cœnam Dominicam, Euangelistæ describunt. Apostolicam vero synaxin Paulus describit, 1. Cor. 11, 23. seq. Nec satis est, quod dicunt, verisimile esse, ab Apostolis ceremonias traditas & institutas esse, quia Paulus dicat: *Cetera, cum venero, disponam:* v. 34. ostendendum enim esset certis documentis, quæ illa sint, quæ D. Paulus tunc voluerit disponere, & postea disposuerit: quodque voluerit illa esse Catholicæ & necessariæ obseruationis. Sed non opus est huiusmodi coniecturis: Ipsi enim Pontificii Scriptores prolixe testantur, Apostolos nude & simpliciter celebrasse cœnam Dominicam, recitata solummodo ad verba cœnæ oratione Dominica, & addita commemoratione mortis Christi. Atque ideo ad Aposto-

stoli-

ſtolicam Miſſam, propter nudam ſimplicitatem, accommodant illud *Prudentii:*

Psychomach. v. 22. 23.

——*Agreſti turbida vultu* (*al. cultu*)
Nuda humeros, intonſa comas, exerta lacertos.

Annotant autem iidem Pontificii ſcriptores, quo tempore, & a quibus Pontificibus ſingulæ ceremoniæ Miſſæ inſtitutæ ſint: falſum igitur eſt, totam panopliam, & integrum apparatum Pontificiæ Miſſæ eſſe traditionis & diſciplinæ Apoſtolicæ.

Ceremoniæ Patrum in cœna Domini.

3. Quo conſilio, in quem finem & vſum, Patres tales aliquas ceremonias adiecerint celebrationi ſacramentorum, ſupra in loco de ſacramentis in genere, in explicatione 13. Canonis, annotauimus. In celebratione vero cœnæ Dominicæ tales ſeruarunt ceremonias, quæ annunciationem mortis Domini, quæ publica prædicatione verbi fiebat, adiuuarent & illuſtrarent: quæque vna cum verbo, de doctrina & vſu ſacramenti, vtiliter aliquid monerent & excitarent homines, vt attentius ad doctrinam verbi, & ad ea, quæ de ſubſtantia ſunt cœnæ Dominicæ, animaduerterent. Et tales ritus liberæ fuerunt obſeruationis; non enim vbique fuerunt iidem & ſimiles, nec alii alios ad ſuorum rituum obſeruationem cogebant. Tali vero libertate bonos & vtiles ritus non inuiti probamus & ſeruamus. Sed Pontificii veterum ceremonias, admixtis multis otioſis, ineptis & ſuperſtitioſis ritibus cumularunt, ita vt doctrina & verus vſus cœnæ Dominicæ multitudine talium rituum paullatim obſcurari & obrui cœperit, donec tandem in aliud plane genus, ſacrificii ſcilicet, transformata eſt actio cœnæ Dominicæ. Nec ad illuſtrationem doctrinæ Pontificii vtuntur ſuis illis ceremoniis: ſed verba coram plebe vel peregrina lingua, vel ita ſecrete pronunciant, vt nemo exaudire poſſit. Interea vero foris externis ſignis geſticulantur, & illis humanis ritibus, ſepulto vſu verbi, tribuunt hanc virtutem & efficaciam, quod ſpectatores excitent & ſubleuent ad contemplationem, meditationem, & fidem rerum diuinarum. Atqui verbum & ſacramenta diuinitus inſtituta, ſunt organon illud, per quod ſpiritus vult efficax eſſe, mentes illuminare, fidem & pietatem in illis excitare, fouere, confirmare, augere & conſeruare. Ingens igitur diſcrimen eſt, & inter ceremonias & inter vſum earum, qualis fuit in veteri Eccleſia, & qualis nunc eſt in Miſſa Pontificia.

Vtilitas ceremoniarum in Miſſa Pontificia.

4. Obſeruationem illarum ceremoniarum ita faciunt neceſſariam, vt pronuncient, mortaliter peccare eum, qui aliquid in illis neglexerit, & vix credunt recte celebrari cœnam Dominicam, ſi non adhibeatur totus ille ceremoniarum apparatus. Et quod diligenter conſiderandum eſt, quæ in celebratione cœnæ Dominicæ ſunt iuris & mandati diuini, vt ſcilicet ea, quæ conſecrata ſunt, aliis diſpenſentur, & quidem ſub vtraque ſpecie, vt mors Domini publice annuncietur, lingua, quæ ab idiotis intelligi poſſit, 1. Cor. 14, 11. ea libere negligunt, mutant, & ſepeliunt. Pro humanis vero ritibus retinendis ferro & flamma pugnant. Ita relinquentes mandatum Dei, tenent traditiones hominum, immo irritum faciunt mandatum Dei, vt hominum traditiones ſeruent, Marc. 7, 8. 9.

5. Ceremoniis illis & ritibus per ſe abſolutis tribuunt peculiaria merita. Et pleræque ceremoniæ in Pontificia Miſſa eo referuntur, vt homines abducant a vero vſu cœnæ Dominicæ: vtque ſtabiliant ſuperſtitioſas & impias opiniones, de opere operato ſacrificii Miſſæ, pro viuis & mortuis. Propter hanc vero cauſſam, & propter hunc abuſum, de Papiſticis Miſſæ ceremoniis non male dictum eſt, eſſe magis *irritabula impietatis*, quam *officia pietatis*. Plura vero ad hanc diſputationem pertinentia annotauimus in 13. Canone de ſacramentis in genere, & de ſubmiſſa voce dicemus in 8. cap.

SECTIO V.

De Priuatis Miſſis

CAPVT VI.

Optaret quidem ſacroſancta Synodus, vt in ſingulis Miſſis fideles adſtantes, non ſolum ſpirituali affectu, ſed ſacramentali etiam Euchariſtiæ perceptione communicarent, quo ad eos huius ſanctiſſimi ſacrificii fructus vberior proueniret, nec tamen, ſi id non ſemper fiat, propterea Miſſas illas, in quibus ſolus ſacerdos ſacramentaliter communicat, vt priuatas & illicitas damnat, ſed probat, atque adeo commendat. Siquidem illæ quoque Miſſæ vere communes cenſeri debent, partim quod in eis populus ſpiritualiter communicet, partim vero quod a publico Eccleſiæ miniſtro, non pro ſe tantum, ſed pro omnibus fidelibus, qui ad corpus Chriſti pertinent, celebrentur.

CANON VIII.

A.C.p.24. *Si quis dixerit, Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideoque abrogandas, anathema sit.*

EXAMEN.

Origo priuatæ Missæ.

VTile est, originem priuatæ Missæ, qualis iam apud Pontificios est, vbi solus sacerdos celebrans communicat, nosse, & recte considerare: hæc enim obseruatio totam hanc disputationem illustrabit. Principio igitur feruente populi deuotione, quæ persecutionum procellis magis inflammabatur, quotidie cœtus Ecclesiasticus conueniebat ad celebrationem & communicationem cœnæ Dominicæ: sicut hoc exemplis ostendimus in examine 13. Canonis, de Eucharistia. Postea refrigescente populi ardore, generalis populi conuentus, propter sæcularium occupationes, non potuit, nisi Dominicis festis, & solennioribus diebus celebrari. Ibi vero clerici & religiosi quotidie tamen frequentabant sacra officia: Non quod Missas celebrarent sine communicantibus, sed ipsi clerici inter se retinebant quotidianam communionem. Ita enim ex *Vualafrido* citat *Cassander*: *Cum maxime clericis omnes dies in ferias deputentur, videtur ratione plenissimum, vt per singulos dies sacris occupemur officiis, ——— panem ac sanguinem Dominicum, sine quibus viuere non possumus, iugiter ambiamus.* Tunc igitur cœpit distinctio Missarum *publicarum* & *priuatarum*, quas *Gregorius* vocat *peculiares*, *Odo* Cameracensis *solitarias*. Quando enim in generali & solenni fidelis populi conuentu communio cœnæ Dominicæ celebrabatur, quod fiebat Dominicis festis & solennioribus diebus in publico Ecclesiæ loco: appellabatur *publica* & *solennis* Missa. Quando vero priuatis diebus (ita enim *Cassander* f. 82. notat ex libro Exordii Cisterciensis cœnobii) soli clerici & religiosi ad communionem congregabantur, appellabatur non publica, sed *priuata* Missa.

Liturgic. f. 82.

Missa peculiaris seu solitaria.

Missa publica & solennis.

Ita *Gregorius* ad Castorium Episcopum Ariminensem inquit: *Missas publicas in cœnobiis fieri, omnino prohibemus, ne in Dei seruorum recessibus*, & eorum receptaculis, vlla popularis præbeatur occasio conuentus. *Odo Cameracensis* in Canone: *Cum primitus Missæ sine cœtu populi non fierent, postea mos inoleuit Ecclesiæ, solitarias, maxime in cœnobiis, fieri Missas.* Ita quando, vel pro ægrotis, vel pro peregrinis, vel aliis extra publicam & solennem populi congregationem communio cœnæ Dominicæ celebrabatur, vel quando illud fiebat in loco priuato, appellabantur Missæ priuatæ. Ita de Conf. dist. 1. c. *Et hoc attendendum*, *Gregorius* dicit: Omnes, qui in vrbe, vel in circuitu sunt, siue sacerdotes, siue populi, *in vnum ad publicam Missarum celebrationem conueniant.* Peculiares vero Missæ non per altaria, nec in publico, nec tempore publici conuentus fiant, *ne populus a publicis Missarum solennibus abstrahatur.* Ita *Nazianzenus* in paruo oratorio sacra celebrabat. Tripart. 9. c. 8. Et *Victor* de persecutione Vandalica, l. 3. narrat, pios propter Arrianorum sæuitiam, in priuatis domibus & conuentus habuisse, & Sacramentis legitime fuisse vsos. De conf. 1. c. *Clericus*, permittitur sacerdotibus, vt *in oratoriis, quæ intra* priuatas *domos sunt*, celebrare possint. Hæ vero priuatæ Missæ non fuerunt sine communicantibus. Nam *Gregorius* homil. 37. in Euang. inquit: *Tunc ille compulsus, in Episcopi oratorio Missas fecit, & manu sua corpus Dominicum, pacemque omnibus dedit.*

l.4.ep. 43. al. 87. T. 11. opp. f. 310.

Cassandr. Liturgic. f. 83.

T. 11. f. 505.

Missa sicca

II. Cum vero & illa, de qua iam dixi, quotidiana clericorum & religiosorum communio non amplius frequentaretur: sacerdotes tamen quotidie, pro more veteri, aras instruebant. Ibi tunc alicubi, quando non aderant communicantes, preces, lectiones, & ceteri ritus ad synaxin pertinentes, excepta consecratione & communicatione celebrabantur: sicut *Socrates*, lib. 5. c. 22. f. 287. de Alexandrina Ecclesia scribit. Et hæc Missa dicebatur *sicca*. Alicubi vero sacerdotes celebrantes, quando neminem alium habebant, soli communicare cœperunt: ne populi oblationibus, si tantum siccam Missam celebrarent, fraudarentur. Vt autem populum ad oblationes, quæ quæstui ipsis erant, inuitarent, cœperunt modum præparationis, & periculum indignæ manducationis vltra veritatem exaggerare, & econtra paullatim multa comminisci de vtilitate & efficacia, quæ ex priuato illo opere & actione Sacerdotis, ad illos etiam, qui non communicarent, modo oblationes afferrent, rediret: donec tandem ex illa sacerdotis actione sine communicantibus, fabricatum est sacrificium propitiatorinm pro peccatis, applicatorium omnium meritorum Christi, & impetratorium omnium, quæ a Deo postulamus. His vero opinionibus instillatis in hominum animis,

mis, cumulatæ ſunt ſine modo nundinationes & emptiones talium priuatarum Miſſarum. Nam iudicata fuit via eſſe valde conpendiaria, ſine magna præparatione, & ſine periculo indignæ manducationis, ex opere operato priuatæ Miſſæ ſacerdotis, poſſe conſequi illa omnia, immo multo plura & præſtantiora, quam quæ ipſa communio cœnæ Dominicæ pollicetur.

Miſſa vnica quæſtura Pontificiorum,

III. Hæc vera eſt origo priuatæ Pontificiæ Miſſæ: quam Tridentina Synodus non damnat, ſed probat, atque adeo commendat, nec iniuria. Vna enim & potiſſima quæſtura regni Pontificii eſt cauponatio & nundinatio priuatarum Miſſarum. Res ipſa autem non eſt obſcura: an ſcilicet vera & legitima ſit celebratio cœnæ Dominicæ ſine communicantibus, vbi ille, qui celebrat, nemini ſacramentum diſpenſat, ſed ſolus tantum illud ſumit: reliqui vero tantum ſunt ſpectatores. Chriſtus enim, cum ſacramentum hoc inſtitueret, non ſolus ipſe, diſcipulis tantum vel ſpectantibus, vel auſcultantibus, illud ſumpſit, nec ex illo opere, diſcipulis, ſi non communicarent, ſed tantum cum deuotione aſtarent, ſpectarent, & auſcultarent, promiſit impetrationem gratiæ Dei, immo ne legitur quidem, ipſe ſacramentum hoc ſumpſiſſe, ſed diſpenſaſſe, dediſſe diſcipulis, & iuſſiſſe, vt illud manducarent & biberent in ſui commemorationem. Hoc vero quod ipſe in prima cœna fecit, mandauit in futurum fieri, donec veniat ad iudicium. Contra omnes igitur cauillationes certiſſimum & manifeſtiſſimum eſt, Chriſtum celebrationem cœnæ ſuæ non ita inſtituiſſe, vt ille, qui benedicit, ſolus ſumat, reliquis tantum ſpectantibus, & quod ex illa vniuſ actione, fructus Euchariſtiæ propter ſpectaculum redundet ad alios, qui non communicant. Sed inſtitutio Chriſti, quando hoc, quod in prima cœna factum eſt, rite & legitime facere volumus, requirit, vt in celebratione cœnæ Dominicæ ſit, qui gratias agat & diſpenſet, adſint etiam, quibus detur, qui accipiant, manducent & bibant. Hoc enim in prima cœna factum eſt, & vt in futurum fieret, mandatum eſt. Ita quando Apoſtolorum ſynaxis per fractionem panis deſcribitur, ſatis oſtenditur, fuiſſe diſpenſationem & diſtributionem. Omnium vero clariſſime Paulus deſcribit, qualis fuerit celebratio cœnæ Dominicæ, in Apoſtolica Eccleſia. Non tantum enim repetit verba inſtitutionis, ſed 1. ad Cor. 10. dicit, corpus Chriſti in cœna Dominica, cum omnibus illis, quæ traditione ſui corporis promeruit & acquiſiuit, communicari, non ſpectando, quomodo vnus ſumat, ſed *panis*, inquit, *quem frangimus*, hoc eſt, diſpenſamus, & manducandum diſtribuimus, *eſt communicatio corporis Chriſti*. Item, dicit, fideles participes eſſe menſæ Domini, non ſpectando, ſed manducando: *vnum*, inquit, *corpus multi ſumus*: non quia ſpectamus vnum manducantem, ſed quia omnes ex vno illo pane, qui frangitur, hoc eſt, diſpenſatur & diſtribuitur, participamus. Immo 1. ad Cor. 11, 21. 22. opponit inter ſe Dominicam cœnam, & priuatam cœnam, & quidem ita, vt confirmet, vbi priuata cœna agitur, ibi non poſſe Dominicam cœnam celebrari. Et priuatam cœnam definit, vbi quis priuatim, quod cœnæ Dominicæ eſt, manducat, & præoccupat, non ſimul partcipantibus aliis, & dicit non diſſimile eſſe, ac ſi inſtrueretur talis cœna, vbi vnus ſaturetur, alter vero cogeretur eſurire. Coniunctim autem loquitur & de ſumptione cœnæ Dominicæ, & de conuiuiis, quæ more tunc vſitato ſubſequebantur. Hic certe locus tanquam fulmen proſternit priuatas Pontificiorum Miſſas, in quibus ſolus ſacerdos celebrans ſacramentaliter communicat.

An legitima cœnæ Dominicæ celebratio cenſenda ſit, quæ fit abſque communicantibus.

v. 16. *v. 17.*

Et clariſſima eſt *Chryſoſtomi* ſententia, in illum Pauli locum: * *Quod Dominicum eſt, priuatum fecerant —— Cœna enim Domini debet eſſe communis. Nam quæ Domini ſunt, non huius ſunt ſerui, non alterius, ſed omnibus communia. Quod enim Dominicum eſt, idem & commune eſt. Nam ſi Domini eſt, non debes tanquam proprium tibi aſſumere, ſed tanquam res Domini communiter omnibus proponere: ſiquidem hoc eſt Dominicum. Nunc autem non ſinis eſſe commune —— ſed tibi comedis.*

Inſtitutum veteris Eccleſiæ circa Euchariſtiam celebrandam.

IV. Vetus etiam Eccleſia Chriſti inſtitutionem, Apoſtolorum traditionem, & Apoſtolicæ Eccleſiæ exemplum ſecuta, ſemper in celebratione cœnæ Dominicæ, ſeruauit diſpenſationem & diſtributionem Sacramenti: id quod teſtantur omnes deſcriptiones liturgiarum, quæ apud Patres extant. In veteri & puriori antiquitate prorſus ignota fuit talis priuata Miſſa, vbi Sacerdos id, quod conſecrauit, nemini communicat, ſed ſolus ſumit. Commentum vero, quod celebratio cœnæ Dominicæ proſit illis qui non communicant, ſed tantum interſunt, audiunt, & cum deuotione ſpectant, quod ſolus ſacerdos

* hom. XXVII. in I. ad Cor. T. V. in N. T. f. 294. Τὸ γὰρ κυριακὸν, ἰδιωτικὸν ποιοῦσιν, ——— ὅτι τὸ κυριακὸν δεῖπνον, τουτέστι, τὸ δεσποτικὸν, ὀφείλει κοινὸν εἶναι· Τὰ γὰρ τοῦ δεσπότου, οὐχὶ τοῦδε μέν ἐστι τοῦ δούλου τοῦδε δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων· Τὸ γὰρ κυριακὸν τοῦτό φησι τὸ κοινόν· Εἰ γὰρ τοῦ δεσπότου σου ἐστὶν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, οὐκ ὀφείλεις ὡς ἴδια ἀποτέμνειν, ἀλλ' ὡς τοῦ κυρίου καὶ τοῦ δεσπότου ὄντα, κοινῇ πᾶσι προτιθέναι· τοῦτο γάρ ἐστι κυριακόν· νῦν δὲ οὐκ ἀφίης αὐτὸ εἶναι κυριακὸν, μὴ ἀφεὶς εἶναι κοινὸν, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐσθίεις.

dos agit, non tantum ignotum est antiquitati, sed serio & grauiter reprehensum & damnatum fuit priscis Ecclesiæ temporibus. *Chrysostomus* * homilia 3. in primum caput ad Ephesios: *Frustra*, inquit, *habetur oblatio quotidiana, — cum nemo sit, qui simul participet.* Communicabat sine dubio *Chrysostomus* cum sacerdotibus & diaconis suis, sicut forma liturgiæ ipsius ostendit. Cum autem ex populo nemo esset, qui simul participet, non dicit; prodest vobis, quod ego facio, modo cum deuotione intersitis actioni, auscultetis, & spectetis: sed inquit; *frustra habetur quotidiana oblatio.* Et illud mox clarius explicat: *quisquis mysteriorum consors non est, impudens & improbus astat.* Item: *Si quis ad conuiuium vocatus, manus quidem lauerit, & accubuerit, — & tamen nihil ciborum gustauerit, nonne infert contumeliam conuiuatori, a quo fuerat vocatus? an non satius fuerit, eum qui talis est, prorsus non comparuisse?* Audis non verba, sed fulmina, contra Pontificiam persuasionem de spectaculo priuatarum Missarum. In 2. ad Cor. hom. 18. dicit, in celebratione Eucharistiæ non esse, sicut in veteri Testamento, vbi solus Sacerdos quædam comedebat.

V. Et persuasio priuatarum Missarum, qualis est apud Pontificios, Ecclesiasticis Canonibus seueriter repressa fuit priscis Ecclesiæ temporibus.

al. 7. f. 438. Inter Canones, qui † *Apostolici* vocantur, decimus ita habet: *Omnes fideles, qui conueniunt in solennibus sacris ad Ecclesiam,* Scripturas audiant. *Qui vero non permanserint in oratione, vsque dum Missa peragitur, nec sanctam communionem percipiunt, velut ἀταξίας Ecclesiæ mouentes, conuenit communione priuari.* Et ille Canon in *Antiocheno* Concilio, cap. 2. repetitur & confirmatur, de Conf. dist. 2. cap. 10. *peracta consecratione omnes communicent, qui noluerint Ecclesiasticis carere liminibus. Sic enim Apostoli statuerunt, & sancta Romana tenet Ecclesia.*

VI. Immo cum iam irrepsissent priuatæ Missæ, multi tamen persuasionem illam reprehenderunt. *Humbertus* contra Nicetam Monachum, dicit esse imperfectam Missam, in qua non simul fit *consecratio, fractio,* seu distributio & *communicatio.* [Cassandr. Liturgic. c.29.f.67.]

Id.ib.c.33. f. 83. *Vualafridus* de rebus Ecclesiasticis c. 22. *Quamuis cum soli Sacerdotes Missas celebrant, intelligi possit, illos eiusdem actionis cooperatores esse, pro quibus tunc ipsa celebrantur officia, & quorum personam in quibusdam responsionibus Sacerdos exequitur, tamen fatendum est, illam esse legitimam Missam, cui intersunt sacerdotes, respondentes, offerentes, atque communicantes: sicut ipsa compositio precum, euidenti ratione demonstrat.*

Regino citat ex Concilio *Nannetensi*, ridiculosum esse, *muris aut parietibus insusurrare*, quæ ad populum pertinent. Et vera ludibria sunt, quod in priuatis Missis, vbi nemini dispensatur Eucharistia, sacrificulus tamen in Canone ingeminat: *Quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus, fiat nobis sumentibus salus. Sacramenta, quæ sumpsimus,* &c. Id. ib. f. 83.

VII. Impudentius vero ludibrium est, quod in priuatis Missis, vbi nulla fit distributio, hostia tamen frangitur: hoc est, sicut *Augustinus* inquit, *ad distribuendum comminuitur.* Et loco distributionis, a Christo institutæ & mandatæ, prodigiosa finguntur de fractis particulis in priuata Missa: quæ legi possunt apud *Durandum* in Rationali, lib. 4. c. 51. *Tres partes fracta de Christi corpore signant: Prima, suam carnem, sanctosque. Secunda sepultos, Tertia viuentes,* &c. vel prima pars significat sanctos in cælo, secunda Ecclesiam militantem in terra, tertia, defunctos in purgatorio. Item, vna pars offertur pro illis, qui non sancte viuunt in terra, sed in peccatis voluuntur, secunda, pro sanctis in cælo, tertia pro animabus in purgatorio. Hi scilicet sunt fructus priuatæ Missæ, & ex huiusmodi fructibus figmentorum cognoscitur, qualis arbor sit priuata Missa. [ep. 59. ad Paulin. f. 194.] [§. 22. p. 130.b.col. 2.]

VIII. Hæc vero cum ita se habeant, cumque manifestum sit, priuatam Pontificiam Missam pugnare cum testamentaria institutione Filii Dei, cum Apostolorum scriptis traditionibus, cum exemplo Apostolicæ Ecclesiæ, cum testimoniis veteris Ecclesiæ & cum canonibus Ecclesiasticis, quid quæso Tridentinum Concilium de priuatis Missis statuit? Audi vero. *Optaret*, aiunt, *Synodus, vt in singulis Missis fideles adstantes, sacramentali etiam perceptione communicarent.* Quare vero hoc optant? Sine dubio, quia vel inuiti agnoscere & fateri coguntur, non esse consentaneum vel Scripturæ, vel antiquitati, quod in priuata Missa solus sacerdos communicat. Sed si serio hoc optant, deberent hominibus eximere falsam persuasionem, de virtute & efficacia specta- [Missa priuata contra quæ pugnet.]

* *Chrysost.* hom. III. in I. c. ad Ephes. εἰκῇ θυσία καθημερινή -- οὐδεὶς ὁ μετέχων -- -- πῶς γὰρ ὁ μὴ μετέχων τῶν μυστηρίων, ἀναίσχυντος καὶ ἰταμὸς ἑστηκώς; -- -- εἴ τις εἰς ἑστίασιν κληθείς, τὰς χεῖρας νίψαιτο, καὶ κατακλιθείη, καὶ ἕτοιμος γένοιτο πρὸς τὴν τράπεζαν, εἶτα μὴ μετέχοι, οὐχ ὑβρίζει τὸν καλέσαντα; οὐ βέλτιον τὸν τοιοῦτον μηδὲ παραγενέσθαι;

† *Can. Apost.* X. al. VII. f. 438. πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή.

spectaculi priuatæ Missæ, & ex veris fundamentis deberent homines hortari ad crebriorem communionem: quod scilicet fructum Cœnæ Dominicæ, hac sola ratione, & non alia, quam quæ a Christo instituta & præscripta est, consequi possint: vtque ad regulam institutionis Christi, & ad formam primitiuæ Ecclesiæ commodius rediretur, abrogandæ essent priuatæ Missæ: vt scilicet nulla Missa celebraretur, si non adessent, quibus dispensaretur Sacramentum. Sed meminerunt patres, se congregatos esse, vt prospiciant, ne quid detrimenti capiat Respublica Pontificia, præsertim quod ad quæsturam, & ad officium publicanorum pertinet. Ideo votum, quod ipsa rei euidentia ipsis expressit, mox interuertunt: se scilicet, hoc non obstante, probare, atque adeo hominibus commendare illas Missas, *in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat.* Ne igitur optandum quidem esset, vt in singulis Missis essent, qui simul communicarent. Audiamus vero rationes: Non sunt, inquiunt, priuatæ Missæ, sed communes, etiam vbi solus sacerdos tantum communicat. Atqui ipsi per multas annorum centurias eas ita nominarunt. Apud *Gregorium* in registro, crebra est appellatio *priuata Missa.* Glossa de Consecrat. distinct. 1. cap. *& hoc attendendum*, nominat eas *priuatas:* & omnino vulgata est illa appellatio. Gratias vero agimus Concilio, quod concedit & fatetur, Missam non debere esse priuatam, sed communem. Nec de appellatione, sed de re ipsa certamen est, Qualis scilicet communio sit Cœna Dominica. Illa vero ita describitur 1. Cor. 10,17. *Quia omnes ex vno pane participamus.* Quando igitur vnus ad se hoc rapit, & nemini communicat: certe non communis, sed priuata est Missa, iuxta *Chrysostomi* sententiam. Nec vero sentimus, nunquam celebrandam esse cœnam Dominicam, nisi totus Ecclesiæ cœtus in vnum collectus fuerit: aut omnes fideles necessario semper in singulis Missis, singulos teneri ad communicandum. Christus enim duodecim tantum adhibuit, ad primam cœnam, & inquit: *Quotiescunque biberitis.* Sed hoc est, quod agimus, nunquam celebrandam esse cœnam Dominicam, nisi adsint, quibus dispensetur Sacramentum.

Argumenta, quæ aduersarii vrgent.

IX. Duo autem argumenta habent, quibus mundo persuadere conantur, quod priuatum est, commune esse. Primum est, de spirituali communione: vtque eo rectius intelligatur, conferemus illud in iustam formam. Celebratio cœnæ Dominicæ requirit communicationem corporis & sanguinis Domini: & quando ea fit, tunc satisfit institutioni Christi. Sed qui audit & spectat Missam, si doctrinam de passione & resurrectione Christi meditetur, & fide apprehendat, spiritualiter communicat corpori & sanguini Christi, Ioh. 6,54. Ergo in priuata Missa satisfit institutioni Christi, etiamsi nullus ex populo, sed tantum solus sacerdos Sacramentaliter communicet. Quid si igitur etiam Sacerdos celebrans spiritualiter tantum communicet: certe eadem consequentia, egregie scilicet, satisfieret institutioni Christi, etiamsi nec ipse sumat, nec aliis dispenset, quæ consecreta sunt. Hoc vero artificium, vt illo modo satisfieret institutioni cœnæ Dominicæ, ignotum fuit antiquitati, neque enim opus fuisset, Canones illos, quos supra nominauimus, de Sacramentali communione, tanta seueritate condere, cum verum esset, quod argumentum hoc conatur efficere. Merito igitur in exilium eiectus esset *Chrysostomus*, qui tam duriter reprehendit eos, qui adstant, & non simul participant: cum iuxta Pontificios, spirituali communione potuerint institutioni Christi satisfacere.

Sed de re ipsa dicemus. Certum est, extra celebrationem & vsum cœnæ Dominicæ, fidem apprehendentem in verbo Christum pro nobis crucifixum, spiritualiter communicare, seu manducare carnem Christi, & bibere ipsius sanguinem, Ioh. 6,54. Et quando haberi non potest vsus cœnæ Dominicæ, iuxta institutionem Christi, sufficit ad salutem spiritualis communicatio, iuxta vulgatum Augustini dictum: *Crede & manducasti.* Nec nego, eum qui adsistat, & non paratus est ad communionem, ex auditu & consideratione verborum institutionis cœnæ, & totius actionis, & posse & debere deduci in meditationem mysterii redemptionis & iustificationis. Constat etiam hoc, in ipso vsu cœnæ Dominicæ, accedere debere spiritualem communicationem, sine illa enim Sacramentalis communicatio iudicium sibi manducat. Sed quæstio est, qualem communicationem Christus in cœna instituerit, præscripserit & mandurit; ea enim satisfieri institutioni, notum est. Inquit autem, *Accipite, manducate, bibite:* &, *hoc facite in mei commemorationem*, hoc est, Christi mandatum est, in cœna Dominica debere fieri simul & sacramentalem & spiritualem communicationem. Paulus dicit in cœna fieri *communicationem corporis Christi.* Quomodo vero? Quando, inquit, *ex vno pane participamus.* In celebratione igitur cœnæ Dominicæ, non satisfit institutioni, sola spirituali communione, sine sumptione Sacramenti. Et peruersio

Christi mandatum tam pertinet ad Sacramentalem communionem, quam spiritualem.

1. Cor. 10,16,17.

versio est Testamenti Christi, loco sacramentalis sumptionis proponere spectaculum: & spectaculo illud tribuere, quod filius Dei sua institutione tribuit Sacramentali manducationi & bibitioni.

Alterum argumentum est: Sacerdos est publicus Ecclesiæ minister, & liturgia est publicum ministerium. Ergo non pro se tantum, sed pro omnibus fidelibus celebrat cœnam Dominicam. Quomodo vero? Num vt solus ea vtatur, & hoc proficiat Ecclesiæ ad remissionem peccatorum? Certe prædicatio Euangelii etiam est publicum ministerium: & concionator est publicus Ecclesiæ minister, prædicans Euangelium, non pro se tantum, sed pro tota Ecclesia. Num vero ita, vt ipse solus audiat & credat, & Ecclesiæ hoc proficiat ad vitam æternam, etiamsi ipsa nec audiat, nec credat? Certe, *iustus ex sua fide viuet, & qui non crediderit, condemnabitur.* Sicut igitur publicus Ecclesiæ minister doctrinam Euangelii toti Ecclesiæ proponit, vt eam audiat & accipiat: ita etiam cœnam Dominicam pro tota Ecclesia celebrat, non vt solus ea vtatur, sed vt per eius ministerium reliqui accipiant, manducent & bibant, iuxta Christi institutionem. Actionem baptismi publicus Ecclesiæ minister celebrat, non pro se, sed pro Ecclesia. Num vero, vt ipse se baptizet: & hoc opus illis, qui non baptizantur, proficiat ad salutem? Nihil certe minus. Manifestum igitur est, quale sit hoc argumentum. Sed bene intelligo, quid sacrosancta synodus velit: sacrificulum scilicet sua priuata actione facere sacrificium propitiatorium, applicatorium & impetratorium, pro viuis & mortuis: sicut supra hæc explicata sunt. Et hæc est illa Helena, de qua Tridentina synodus dimicat: vt scilicet iuxta *Gabrielem*, sacrificulus sit *os Ecclesiæ*: & quod ille sumit, id proficiat Ecclesiæ non sumenti ad remissionem peccatorum, & vitam æternam. Hæc vero est emendatio illa abusuum, quam multi sibi promiserunt futuram in Concilio.

Rom. 1, 17. Marc. 16, 16.

SECTIO VI.

De Aqua miscenda in calice.

CAPVT VIII.

Monet deinde sancta Synodus, præceptum esse ab Ecclesia Sacerdotibus, vt aquam vino in calice offerendo miscerent: tum quod Christum Dominum ita fecisse credatur, tum etiam, quia e latere eius aqua simul cum sanguine exierit: quod Sacramentum hac mixtione recolitur, & cum aqua in Apocalypsi beati Ioannis populi dicantur: ipsius populi fidelis cum capite Christo vnio repræsentatur.

CANON IX.

Si quis dixerit, aquam non miscendam vino, in calice offerendo, eo, quod sit contra Christi institutionem, anathema sit.

EXAMEN.

Notata aduersariorum religione præpostera.

Vide quæso præposteram istorum hominum religionem. Ecclesia, aiunt, præcepit sacerdotibus, aquam vino in calice offerendo miscendam esse. Huic præcepto tantum tribuunt, vt eos, qui illud non stricte seruant, non vereantur anathemate damnare. Vsum vero calicis Domini totum & vniuersum adimunt, interdicunt & prohibent laicis: cum tamen de calice extent Christi verba præceptiua: *Bibite ex hoc omnes, hoc facite, quotiescunque biberitis.* Iam vero de mixtione calicis ideo dicunt se pugnare, vt vnio fidelis populi cum capite Christo repræsentetur. Noua hæc religio est, quod de vnione populi cum Christo solliciti sunt. Sed quomodo? Christus vsum integri Sacramenti ideo instituit, vt hæc accepta & hausta efficiant vt nos in Christo, & Christus in nobis sit. De calice Paulus dicit, 1. Cor. 12, 13. *Omnes in vnum Spiritum potati sumus.* Et Christus inquit: *Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum.* Quare igitur vsum integri Sacramenti non concedunt populo? Quare calicem noui Testamenti, cuius mediator Christus est, fideli populo denegant? Quare prohibent, ne in vnum spiritum potentur, si de vnione fidelis populi cum Christo solliciti sunt? Sed non ignorandum est mysterium huius capituli. Aqua mixta vino in calice repræsentat vnionem populi cum Christo. Quando igitur hunc mixtum calicem sacrificulus Deo patri in propitiatorium sacrificium offert, populus simul cum Christo patri sistitur. Ita scilicet actio sacrificuli populo fideli multo vtilior est; quam ipsa communio Dominici calicis. Primo enim sacerdos, mixtione aquæ cum vino in calice offerendo, populum vnit cum Christo: secundo vtrunque, & Christum & populum, in calice sistit Deo patri. Hoc reuera est mysterium illud, propter quod Pontificii de mixto calice pugnant.

Matth. 26, 28. 1. Cor. 11, 25.

Mysterium huius capituli panditur.

II. Quod

Enolutio argumenti 1. de vini mixti vsu in primitiua Ecclesia.

II. Quod autem ad rem ipsam attinet, disputatio facile & paucis potest expediri, neque enim fidei aliquem articulum attingit. In regionibus Orientalibus, vbi fortia vina sunt, vsitatum fuit, quod homines temperantes & sobrii non merum biberunt, sed vinum aqua temperatum, adeo vt *infundere* seu *proponere vinum*, vocetur *miscere vinum*, Prou. 9,5. מסך quod vocabulum iner merum & vinum temperatum discrimen facit, Esa. 5,22. & Prouerb. 23, 30.

Græcis etiam *infundere vinum*, verbo *miscendi* describitur, κιρνᾷς αἴθοπα οἶνον. Vnde Latinis etiam *pincerna*, ἀπὸ τοῦ κιρνᾶν τὸ οἶνον dicitur. Verisimile igitur est, Christum vinum non merum, sed temperatum bibisse. Et quia in primitiua Ecclesia, post communionem conuiuia, quæ ἀγάπας appellabant, magna sobrietate de pane & vino, quæ ad mensam Domini oblata fuerant, celebrabantur: non merum, sed mixtum seu temperatum vinum obtulerunt. Et ne gentes calumniarentur, Christianos cœnam Dominicam celebrare, crapulæ aut ebrietatis gratia: veteres sumpserunt vinum mixtum, seu temperatum: immo quidam prætextu illo sobrietatis, nudam & solam aquam sumpserunt, quos *Cyprianus* recte reprehendit. *ep. 63.*

III. Hæc de consuetudine veteris Ecclesiæ ex Patrum scriptis nota sunt, quanquam nec apud veteres vniuersalis fuerit ea consuetudo. *Durandus* enim lib. 4. cap. 42. dicit, in Græca Ecclesia vniuersaliter hoc non fieri. Postea vero paullatim disputari cœpit, esse traditionem quæ a Christo ipso profecta sit, licet in Scriptura non extet. Ita *Cyprianus*, cui valde placet hæc allegoria: illa scilicet mixtione significari & ostendi, quod in vsu cœnæ Dominicæ fiat adunatio populi tanquam membrorum, cum Christo capite. *Emissenus* postea conatus fuit traditionem illam ex Scriptura probare: quia scilicet ex latere Christi crucifixi profluxerit aqua & sanguis. Romani vero Pontifices fecerunt inde legem prorsus necessariam: vt Canon Alexandri de Consecr. distinct. 2. sancit, deberi non vinum solum, sed cum aqua mixtum offerri. Iulius cap. *cum omne*, dicit, iuxta præceptum Canonum hoc fieri debere, ita vt si vinum solum sit in calice, etiamsi consecretur, non possit esse calix Domini: & si secus fiat, vocat errorem peruersorum. Addit etiam, quando in calice aqua vino miscetur, tunc populum Christo adunari, & credentium plebem ei, in quem credit, copulari & iungi: item si solum vinum offeratur seu consecretur, sanguinem Christi esse sine nobis. Varias etiam disputationes mixtura illa peperit: an scilicet aqua illa simul cum vino mutetur in sanguinem Christi, an vero vinum in sanguinem, aqua in phlegma mutetur? Quidam disputarunt, aquam sine mutatione accidentibus vini circumfusam in aere pendere. Illæ disputationes extant Extra, de celebrat. Missarum, cap. *Cum Martha.*

ep. 63. f. 154.

1. in sacramentorum.

f. 1.

Disputationes ex mixtura.

IIII. Hæc recitaui, vt candidus Lector intelligat, quid hoc loco in controuersia positum sit. Si enim Pontificii mixtionem illam, vt consuetudinem adiaphoram, quæ verbo Dei nec mandata, nec prohibita sit, sed rationem habeat vero non dissimilem, seruarent & proponerent, nulla, vt de re indifferenti, esset controuersia. Falso enim IX. Canon nostros insimulat, quasi omnes illos damnemus, vt pugnantes contra Christi institutionem, qui vinum aqua temperatum in celebratione cœnæ Dominicæ vsurpant. Ita enim damnaremus totam ferme antiquitatem. Mixti enim calicis antiquissimi scriptores, *Iustinus* & *Irenæus*, meminerunt.

Iust. apol. 2 f. 97. Iren. l. 5. c. 2. f. 434

V. Sed quia Pontificii vrgent, 1. esse de necessitate præcepti, vt in ipsa actione cœnæ Dominicæ mixtio illa fiat. 2. Non posse calicem Domini esse, si vinum solum sumatur, & verbis Christi benedicatur. 3. Quia ea, quæ sunt sumptionis Eucharistiæ, tribuunt huic mixtioni, quod scilicet tunc populus Christo adunetur, quando in calice aqua vino miscetur. Nostri igitur, vt hæ falsæ opiniones taxarentur, & animis hominum eximerentur, exemplo & facto, recte ostenderunt, Christianam libertatem in illis, quæ non sunt iuris & præcepti diuini, non debere iugo seruitutis subiectam esse: cum præsertim tales, sicut iam dictum est, opiniones huic obseruationi affingantur. De vino enim, siue de genimine vitis, quod in Dominico calice fuerit, Euangelistæ expresse scribunt: nullam vero aquæ mentionem faciunt. Et etiamsi concedatur, verisimile esse, vinum illud antea fuisse temperatum: nullæ tamen circumstantiæ institutionis speciem aliquam præbent, quod in ipsa actione cœnæ Dominicæ Christus tunc cum calicem benedicendum acciperet, aquam in ipso calice vino miscuerit. Ineptum enim est, quod ex hospitis hydria quidam illud probare voluerunt: cum ex pelui, vnde Christus pedes discipulorum lauit, propior fuisset probatio. Vinum igitur, siue genimen vitis, est de substantia Dominici calicis, quod ad externum elementum attinet: an vero debeat esse vel merum vel mixtum, rubrum vel album, non est de necessitate. Et tota hæc disputatio ex altera specie omnium rectissime diiudicari potest. Panem enim esse de substantia cœnæ Dominicæ certum est. An vero debeat esse triticeus, an fermentatus, an azymus, magna quon-

Euangelistæ solius vini non aquæ meminerunt.

dam contentione disputatum fuit, collectis etiam ex Scriptura argumentis, de grano tritici, & de die cœnæ Dominicæ. Sed Ecclesia recte iudicauit, hæc esse libera, & non de necessitate Sacramenti. Et eadem plane est ratio, an vinum sit merum, an vero mixtum, rubrum ne an album, præcipuum enim argumentum non necessario, sed probabiliter tantum concludit: temperatum scilicet, seu mixtum vinum fuisse, quo Christus in postrema cœna cum discipulis vsus est. Et tamen neque inde conficitur, in ipsa actione cœnæ Dominicæ, Christum tunc, quando calicem benedicturus sumebat, aquam miscuisse vino: nihil enim tale apud Euangelistas animaduertitur.

Refutatio 2. argumenti. Alterum argumentum, quod ex latere Christi sanguis & aqua profluxit, non probat, in calice Dominico necessario debere aquam vino misceri. Quæ enim ad substantiam cœnæ Dominicæ pertinent, quæque in eius celebratione facienda sunt, ex iis, quæ Christus in institutione, in ea nocte, qua tradebatur, fecit, sumenda & ostendenda sunt. Et vetusti Patres omnes, quando interpretantur & tractant historiam illam, de sanguine & aqua, profluentibus ex latere crucifixi Christi, accommodant eam ad gemina Ecclesiæ Sacramenta: & per aquam, Baptismum, per sanguinem, Eucharistiam intelligunt: quæ interpretatio non male conuenit ad illud quod 1. Ioh. 5,6. scriptum est, de Christo venienti ad nos *per aquam & sanguinem*. Manifestum igitur est, necessitatem mixtionis aquæ cum vino, in Dominico calice, ex illa historia non demonstrari. Romani enim quidam Pontifices, & posteriores quidam Scriptores, vt *Emissenus*, cœperunt illam historiam torquere ad mixtionem aquæ cum vino in calice Domini. Possem vero multa absurda, Pontificiæ transsubstantioni non ferenda, ostendere, quæ ex illa interpretatione sequantur. Sed contentus ero, fundamenta rerum monstrasse.

Illa vero allegoria, quod aquæ in Apocalypsi populos significant, oppido quam infirma probatio est. *Refutatio 3. arg. ex Apoc. 17,15.* Certum est, Christum in vsu cœnæ se coniungere membris suis: sed vt illud fiat, non opus est mixtione aquæ & vini. Facit enim hoc Christus exhibitione corporis & sanguinis sui: ad quam exhibitionem, pane & vino, iuxta institutionem suam, vtitur. Nec vero humanæ constitutioni, de mixtura calicis cum aqua, hoc tribuendum est, quod proprium est coniunctionis corporis & sanguinis Christi. Et si allegoria illa vrgeatur, quia *aquæ multæ sunt populi multi*, plus sumendum esset, de aqua, quam de vino. Vnum enim est caput, membra vero multa sunt: & parum aquæ valde parum de populo adunaret Christo: immo si allegoriis liberet ludere, mixtio aquæ cum vino de adulteratione cœnæ Dominicæ exponi posset. Notum enim est, quid Esaias intelligat, quando inquit: *vinum tuum mixtum est aqua*. *c.1,22.* Simplicissimum igitur & certissimum est, inhærere manifestis verbis institutionis cœnæ: & ea, quæ necessaria & substantialia sunt in Sacramentis, distinguere ab aliis vel accidentibus, vel circumstantiis.

SECTIO VII.

De Sacris Lingua peregrina peragendis.

CAPVT VIII.

A.C. p.24.v.1. Ap. p. 212.250. Luth. T. Ien. L.2. f.242.b. 241.a.

ETsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est patribus, vt vulgari lingua passim celebraretur. Quamobrem retento vbique cuiusque Ecclesiæ antiquo, & a sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum matre & magistra, probato ritu, ne oues Christi esuriant, neue paruuli panem petant, & non sit, qui frangat eis: mandat sancta synodus Pastoribus, & singulis curam animarum gerentibus, vt frequenter inter Missarum celebrationem, vel per se, per alios, ex iis, quæ in Missa legunt, aliquid exponant: atque inter cetera sanctissimi huius sacrificii mysterium aliquod declarent, diebus præsertim Dominicis & festis.

CANON IX.

Si quis dixerit, Ecclesiæ Romanæ ritum, quo submissa voce pars Canonis, & verba consecrationis proferuntur, damnandum esse: aut lingua tantum vulgari Missam celebrari debere, aut aquam non miscendam vino in calice offerendo, eo, quod sit contra Christi institutionem, anathema sit.

EXAMEN.

Vsu linguæ vulgaris in sacris. SI qua species reformationis de Tridentino Concilio esse potuisset, ipsa rei æquitas & euidentia hoc impetrare debuisset: vt quod in Ecclesiasticis conuentibus, lingua fideli populo peregrina & ignota agitur, in lectionibus Scripturæ, in precationibus, gratiarum actionibus, benedictionibus, & præcipue in administrat-

ministratione Sacramentorum corrigeretur. Lectiones enim ideo recitantur, vt populus erudiatur: Psalmi & Hymni canuntur, vt per verbum deuotio populi excitetur. Publicæ preces & Eucharistiæ debent Sacerdoti communes esse, non tantum cum clericis, sed cum omni fideli populo: sicut ostendit *Chrysostomus* homilia decima octaua, in secundam ad Corinthios, ita vt sacerdote verba præeunte, vere respondere possint, Amen. Et celebrationem Cœnæ Christus expresse fieri mandauit in sui commemorationem, ita vt mortem Domini simul annuncient, qui de pane Domini edunt, & de poculo bibunt, iuxta Pauli interpretationem. Iam vero Christus ea lingua vsus est, quæ tunc erat popularis, & ab omnibus intelligi poterat.

1. Cor. 11, 26.

e Christi exemplo,

II. Et quidem in Pentecoste ideo Apostolis datum est donum linguarum, vt omnibus sub cælo populis doctrinam Euangelii proponere, & Sacramenta administrare possent, ea lingua, quæ singulis populis nota esset, & ab omnibus intelligeretur. Et locus extat manifestissimus apud Paulum, 1. Corinth. 14. vbi ex professo & multis quæstionem illam in vtramque partem tractat: qua scilicet lingua Ecclesiæ proponendæ sint Scripturæ lectiones & explanationes, publicæ preces, gratiarum actiones, Hymni seu Psalmi, & benedictiones seu Sacramentorum administrationes. Vbi enim Paulus εὐλογίαν nominat εὐχαριστίαν, veteres recte intelligunt administrationem cœnæ Dominicæ: illam enim veteres Eucharistiam vocarunt: & 1. Cor. 10, 16. Paulus inquit: *Poculum benedictionis, quod benedicimus.* Ostendit autem Paulus, fuisse suo tempore, qui donum linguarum coram Ecclesia ostentare voluerunt, ita vt lectiones Scripturæ, publicas preces, Psalmos, gratiarum actiones, & Sacramentorum administrationem, lingua idiotis peregrina & ignota tractarent. Et memorabile est, quod *Ambrosius* annotauit, illos, quos Paulus perstringit, fuisse præcipue *ex Hebræis*, qui apud homines Græcos & alios, *in tractatibus aut oblationibus aliquando Syra lingua, plerunque Hebraica* vsi sint, *ad commendationem*: quia scilicet lingua sancta sit, qua primitus ipse Deus, Patriarchæ & Prophetæ vsi sint. Et certe magnificus hic fuit prætextus de lingua sancta. Sed Paulus simpliciter pronunciat: Quia in conuentibus Ecclesiasticis omnia debent fieri ad ædificationem Ecclesiæ: ideo vtendum esse ea lingua, quæ intelligi possit, ab illis etiam qui locum idiotarum implent: populum enim non posse ædificari, nec recte Amen dicere, nisi intelligat, quid dicatur. Et illam sententiam multis argumentis probat: diuersum vero sentientes & facientes taxat, reprehendit: vtque inutilia illa, quæ Ecclesiam non ædificant, sed in aerem funduntur, emendentur, flagitat. Et hoc modo confirmat, omnia in Ecclesia fieri ordine, cum decoro, & ad ædificationem. Nihil igitur est, quod Pontificii prætendunt ex vsu Latinæ linguæ, apud eos, quibus ignota illa est, conciliari & addi sacris ornatum, decorum & maiestatem. Illud enim de lingua sancta plausibiliori specie Apostolorum tempore dici potuit. Sed Paulus affirmat, ideo in sacris conuentibus vtendū esse lingua idiotis nota: vt omnia in Ecclesia fiant cum decoro, ordine, & ad ædificationem. Et in conclusione Paulus de illa sua disputatione duo ponit. 1. Ita *in omnibus Ecclesiis sanctorum* doceo. 2. *Si quis spiritualis est, cognoscat, quæ scribo vobis, quia Domini mandata sunt.* Habemus igitur, quæ sit de hac quæstione Domini sententia, quæ Apostolorum doctrina, & quæ fuerit Apostolicæ Ecclesiæ obseruatio. Et de diuersum sentientibus Paulus magna vehementia addit: *Si quis ignorat.*

Pauli præcepto,

In 1. ad Cor. 14. Tom. III. opp. f. 396.

v. 33. v. 37.

v. 38.

III Hanc Pauli doctrinam, tota antiquitas magno consensu diligenter obseruauit, vtens in sacris ea lingua, quæ singulis in locis, si non popularis erat, tamen ab Ecclesia intelligebatur, qualis ratio fuit Latinæ linguæ in Africa Augustini tempore. Et si qui diuersum tentabant, serio reprehendebantur. Sicut *Ambrosius* in 14. cap. 1. ad Cor. reprehendit, quod quidam *Latini homines* soliti fuerint, suo tempore *Græce cantare, oblectati sono verborum*, cum quæ dicerent, nec ipsi, nec alii intelligerent. Ita vsus peregrinæ linguæ in sacris, iuxta *Ambrosium*, primum tentatus fuit apud Græcos in Hebræa lingua: postea apud Latinos, in Græca lingua. Sed fuerunt tunc qui illud institutum ex verbo Dei reprehenderunt & represserunt. Postea vero cum nemo esset, qui ex verbo Dei resisteret, vsus Latinæ linguæ in sacris, apud illos, quibus lingua illa non est nota, paullatim inualuit, quod tamen non est vetustissimum. In Pontificali enim Lectoribus in ordinatione dicitur: *Studete lectiones sacras distincte & aperte, ad intelligentiam & ædificationem fidelium proferre.* Et circa annum Domini 1200. *Innocentius* III. in Concilio generali ita decreuit: *Quoniam in plerisque partibus — — — permixti sunt populi diuersarum linguarum, habentes sub vna fide varios ritus & mores: districte præcipimus, vt Pontifices huiusmodi ciuitatum siue diœcesium prouideant viros idoneos, qui secundum diuersitatem rituum & linguarum diuina illis officia celebrent, & Ecclesiastica Sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter, & exemplo.*

& perpetuæ antiquitatis praxi demonstrato.

T. III. f. 395.

obseruatur, qua occasione vsus Latinæ linguæ in Ecclesiam irrepserit.

Et de Cyrillo, Morauorum præsule, qui fuit circa annum Domini 900. *Æneas Syluius* in historia Bohemica cap. 13. scribit: Ferunt, *Cyrillum cum Romæ ageret, Pontifici supplicasse, vt Sclauorum lingua eius gentis hominibus, quam baptizauerat, rem diuinam faciens, vti posset. De qua re dum in sacro senatu disputaretur, essentque non pauci contradictores, auditam vocem tanquam de cælo in hac verba missam: Omnis spiritus laudet Dominum, & omnis lingua confiteatur ei. Indeque datum Cyrillo indultum*, &c. Hodie etiam idem seruant populi, qui Romani Pontificis tyrannidi non sunt subiecti: vt Syri, Æthiopes, Armenii, Moscouitæ, &c.

Quæ Tridentinorum mens sit.

IV. Quid vero Tridentinum Concilium de hac quæstione decernit? Concedit, Missam continere magnam fidelis populi eruditionem, non tamen visum fuisse Concilio, expedire, vt vulgari lingua passim celebraretur. Atqui iuxta *Ambrosii* dictum, *docere* & erudire *nemo potest, nisi intelligatur*: intelligi autem lingua non potest, nisi nota sit. Contraria igitur sunt: Missa debet seruire populi eruditioni: & tamen celebranda est lingua, populo peregrina & ignota, nisi hoc forsan velint, Missam quidem continere eruditionem, sed eam non esse populo communicandam, sed per ignotam linguam occultandam. Sed quas rationes afferunt? Ritus, inquiunt, antiquus est. Atqui antiquior & antiquissimus est diuersus ritus, de lingua vulgari & nota, sicut ostendimus. Sed trecentorum annorum præscriptio, Pontificiis (vt video) tota antiquitas est: ita vt ad antiquitatem non pertineat, quod a Domino mandatum, ab Apostolis traditum, & in Ecclesia a mille quingentis annis obseruatum fuit. Quid vero opponunt manifestissimis Pauli sententiis, 1. Cor. 14. Hoc sane operæ pretium est audire. Romana, inquiunt, Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater & magistra, ritum peregrinæ & populo ignotæ linguæ probauit. Hoc igitur magisterium Romana Ecclesia sibi sumit, vt contra ea, quæ Dominus mandauit, quæ Apostoli tradiderunt, quæ Apostolicæ & primitiuæ Ecclesiæ seruarunt, possit diuersum statuere, & contrarium approbare: vt scilicet impleat, quod scriptum est 2. Thessal. 2, 4. *In templo Dei, tanquam Deus sedet, extollens se super omne, quod dicitur Deus.*

In 1. ad Cor. 14. f. 395.

Quomodo Pontificii defendant vsum peregrinæ linguæ in Ecclesia.

Quam Tridentini hac ex parte libertatem concedant.

V. Aliquam tamen libertatem synodus ostendit: vt scilicet aliquando aliquid ex iis, quæ in Missa leguntur, exponatur. Quod si ita intelligerent, vt lectionibus & precibus, latine primum pro iis, qui intelligunt, recitatis, statim subiungeretur interpretatio in vulgari lingua, vt etiam populus posset Amen dicere, aliqua esset species reformationis, & aliqua congruentia ad illud quod 1. Cor. 14. Paulus dicit: *Si lingua quis loquitur, fiat hoc ἀνὰ μέρος*, hoc est, *per vicissitudinem, vt sit vnus, qui interpretetur*: vt ita tota *Ecclesia*, quæ & ex doctis & ex idiotis constat, *ædificetur*. Et hanc consuetudinem *Ioannes Billet* dicit fuisse in quibusdam Ecclesiis, vt pronuntiato latine Euangelio, statim in vulgari populo exponeretur.

v. 27.

v. 5.

de diu. offic.

VI. Hæc certe vicissitudo Latinæ & vulgaris linguæ, in nostris Ecclesiis, vbi scholæ frequentiores sunt, seruatur, vt & docti & idiotæ ædificentur. Sed hæc non est Tridentina mens, vt ipsæ lectiones, conciones & orationes vulgari lingua recitentur: sed illis simpliciter deputant Latinam linguam. Alias vero non prorsus prohibent, quin aliquando aliquid, quantum libuerit, declaretur: quid scilicet fiat & agatur in Latinis illis lectionibus, concionibus & orationibus, exceptis tamen mysteriis Canonis. Paulus vero dicit: *Qui lingua loquitur, si non sit, qui interpretetur, taceat in Ecclesia: sibi ipsi vero priuatim loquatur, & Deo.* Et *Ambrosius* inquit: *Si vtique ad ædificandam Ecclesiam conuenitis, ea debent dici, quæ intelligant audientes. Nam quid prodest, vt quis lingua loquatur, quam solus scit, vt qui audit, nihil proficiat? ideo tacere debet in Ecclesia, vt ii loquantur, qui prosint audientibus.* Huc etiam pertinet illud, cuius mentionem faciunt in 5. capit. & quod in 9. Canone anathematis fulmine defendunt, recte fieri, quod scilicet pars Canonis, & verba consecrationis summissa voce proferuntur, vt illi etiam, qui intelligere possent, non exaudiant. Christus certe in celebratione cœnæ suæ mandauit fieri sui commemorationem, non per silentium, aut tacito modo: sed sicut Paulus explicat, *per annunciationem*. Neque enim Christus ita instituit Sacramenta, vt actio quidem esset visibilis & publica, verbum vero, quæ est præcipua pars Sacramentorum, occultetur, & silentio sepeliatur. Et Paulus 1. Cor. 14. diserte distinguit hæc duo: *in Ecclesia loqui*, de iis scilicet, quæ ad publicum ministerium pertinent: & priuatim *sibi ipsi, & Deo loqui*. Ideo tota antiquitas, exclusis illis, qui non poterant interesse mysteriis, voce quæ a circumstantibus & exaudiri & intelligi poterat, preces, gratiarum actiones, præcipue vero verba cœnæ pronunciauit, ad quæ populus respondit, Amen.

v. 27. 28.

in 1. ad Cor. 14. f. 396.

1. Cor. 11. 26.

v. 19.

v. 28.

Ita *Dionysius* apud *Eusebium* lib. 7. c. 9. scribit de quodam ab hæreticis baptizato, *cum & gratiarum actionem* in Ecclesia *audiisset, & ad illam vna cum aliis Amen accinisset*, τὴν εὐχαριστίας ἐπακούσαντα, συνεπιφθεγξάμε-

f. 208.

ἐκφωνεῖν τε τὸ ἀμήν.

Cassand. Liturg. c. 28. f. 63. *Bessarion* de Sacramento Eucharistiæ dicit, sacerdotem in Orientali Ecclesia, alta voce verba illa pronunciare: *Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus.*

Augustinus ad Orosium quæstione 49. *Qualem clamorem faciat vniuersa Ecclesia, dum potatur sanguine Christi, & dicit Amen, tu ipse, si potes, considera.* Et breuiter, omnes descriptiones liturgiarum, quæ extant apud veteres, idem testantur. In Liturgia quidem, quæ *Chrysostomi* titulum præfert, aliquoties occurrit: Sacerdos orat μυστικῶς, *secreto*, & concludit ἐκφώνως, *alta* seu *sublata voce.* Sed mystica illa recitatio precum non facta fuit sub silentio, vt nemo exaudire posset, sed quia opponitur τῷ ἐκφώνως, significat, quod quædam preces non tam alta & sublata voce decantatæ fuerint. Nam homilia 18. in secunda ad Cor. dicit, & preces & gratiarum actiones in celebratione Eucharistiæ populo cum sacerdote communes fuisse. T. V. in N. T. f. 674.

VII. Expresse igitur & aperte, ita vt audiri & intelligi possent, etiam quæ non alta voce cantabantur, pronunciata fuerunt tempore Chrysostomi. Non enim *sibi & Deo*, sed *Ecclesiæ*, iuxta Pauli dictum, in precibus illis sacerdos loquitur. Extat hac de re constitutio *Iustiniani*, quæ in Nouellis est 137. c. 6. in hæc verba: * *Iubemus, vt omnes*, Episcopi pariter & presbyteri, μὴ κατὰ τὸ σεσιωπημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς τῷ πιστοτάτῳ λαῷ ἐξακουομένης (f. 365.) hoc est, *non sub silentio*, vel tacito modo, *sed clara voce, quæ a populo exaudiri possit, sacram oblationem & preces in sancto Baptismate adhibitas celebrent: quo maiore exinde deuotione, in depromendis Domini Dei laudibus, audientium animi efferantur. Ita enim Apostolus docet 1. Cor. 14.* &c. *His igitur de caussis conuenit, vt inter ceteras preces, & ea, quæ in sancta oblatione dicuntur, clara voce Deo proferantur, scituris sacerdotibus, quod si quid horum neglexerint, & in horrendo iudicio magni Dei de his rationem reddent. Neque nos cum hæc cognoscemus, conquiescemus, relinquemusque inulta.* Hæc *Iustinianus.* (f. 366.)

VIII. Tridentini vero Patres cap. 5. contra totius antiquitatis sententiam decernunt, mentes fidelium ad rerum diuinarum meditationem & contemplationem excitari & sustolli, si tacita voce verba consecrationis proferantur: cum Paulus fidem pronunciet esse, non ex silentio, sed *ex auditu* verbi Dei. Et operæ pretium est obseruare, quod ipsi Pontificii scriptores fatentur, non vetus esse illud secretæ institutum, cuius rationem hanc fuisse recitant. Dicunt, olim publice & alta voce precem Canonicam recitatam. Sed cum verba illa per vsum etiam a laicis scirentur, pastores quosdam in agro super panem & vinum illa recitasse, & repente carnem & sanguinem ante se inuenisse: atque ita diuinitus percussos, interiisse. Inde vero sub anathemate præceptum est, de cetero sub silentio dicendum Canonem. Ita *Honoratus* * & *Billet*: ** quasi vero magica esset illorum verborum ratio. *Innocentius* caussam hanc assignat: *Ne sacrosancta verba vilescerent*, si omnibus etiam laicis nota essent. Hoc certe periculum Spiritus sanctus non præuidit, cum Paulus commemorationem Christi interpretaretur *annunciationem.* Sed & hoc Pontificiorum institutum Deus electis in bonum vertit: ne scilicet aures ipsorum abominatione Canonis contaminarentur.

5. de caussa, cur verba consecrationis submissa recitentur voce.

Rom. 10. 17.

* in gemma an. l. 1. c. 103. ** de diu. off. c. 44. de sacr. alt. myst. l. 3. c. 1.

IX. Quia vero *Iustinianus* damnat eos, qui verba consecrationis, & preces Eucharistiæ tacita voce, quæ a populo non exaudiatur, proferunt: Tridentina igitur synodus illam *Iustiniani* constitutionem anathemate iugulat, in 9. Canone: *Si quis dixerit, ritum, quo submissa voce pars Canonis, & verba consecrationis proferuntur, damnandum esse, anathema sit.* Ita scilicet compendiose expediunt, vbi vident sibi & Scripturæ & antiquitatis sententiam obstare. (Trident. contra ipsum Iustinianum.)

LOCVS

* f. 365. seq. —— τὴν θείαν προσκομιδὴν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι προσευχὴν ποιεῖσθαι πρὸς τὸ καὶ ἐντεῦθεν τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς εἰς πλείονα κατάνυξιν καὶ τὴν πρὸς τὸν δεσπότην θεὸν διανίστασθαι δοξολογίαν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος διδάσκει, λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ. ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ; —— διὰ ταῦτα τοίνυν προσήκει καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ προσκομιδῇ καὶ τὰς ἄλλας προσευχὰς μετὰ φωνῆς παρὰ τῶν ὁσιωτάτων ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβυτέρων προσφέρεσθαι τῷ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι· γινωσκόντων τῶν ὁσιωτάτων ἱερέων ὡς εἴ τι τούτων παρίδοιεν, καὶ τῇ φοβερᾷ κρίσει τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπολογήσονται, καὶ οὐδὲ ἡμεῖς ταῦτα γινώσκοντες ἡσυχάζομεν, ἢ ἀνεκδίκητα καταλίπωμεν.

LOCVS VII.
DE POENITENTIA,
EX SESSIONE IIII.
SVB IVLIO. III.

SECTIO I.
De necessitate & institutione Sacramenti pœnitentiæ.

CAPVT I.

Si ea in regeneratis omnibus gratitudo erga Deum esset, vt iustitiam in Baptismo, ipsius beneficio & gratia susceptam, constanter tenerent: non fuisset opus, aliud ab ipso
Cat. L. p. 549. v. 26. Baptismo Sacramentum *ad peccatorum remissionem esse institutum. Quoniam autem Deus, diues in misericordia, cognouit figmentum nostrum: illis etiam vitæ remedium contulit, qui sese postea in peccati seruitutem, & dæmonis potestatem tradidissent: Sacramentum videlicet pœnitentiæ, quo lapsis post Baptismum beneficium mortis Christi applicatur. Fuit quidem pœnitentia vniuersis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quouis tempore ad gratiam & iustitiam assequendam necessaria, illis etiam, qui Baptismi Sacramento ablui petiuissent: vt peruersitate abiecta & eliminata, tantam Dei offensionem cum peccati odio, & pio animi dolore detestarentur. Vnde Propheta ait: Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Dominus etiam dixit: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter*
Art. Smal. p. 341. sq. 345. *peribitis. Et* princeps Apostolorum *Petrus peccatoribus Baptismo initiandis pœnitentiam commendans, dicebat: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum. Porro nec ante aduentum Christi pœnitentia erat Sacramentum, nec est post aduentum illius cuiquam ante Baptismum. Dominus autem Sacramentum pœnitentiæ tunc præcipue instituit, cum a mortuis excitatus insufflauit in discipulos suos, dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Quo tam insigni facto, & verbis tam perspicuis, potestatem remittendi & retinendi peccata, ad*
v. Sess. 23. cap. 1. *reconciliandos fideles post Baptismum lapsos, Apostolis &* eorum legitimis successoribus *fuisse communicatam, vniuersorum Patrum consensus semper intellexit: & Nouatianos, remittendi potestatem olim pertinaciter negantes, magna ratione Ecclesia Catholica tanquam hæreticos explosit atque condemnauit. Quare verissimum hunc illorum verborum Domini sensum sancta hæc Synodus probans & recipiens, damnat eorum commentitias in-*
A. C. p. 38. Ap. 190. 199. Art. Smalc. p. 346. *terpretationes, qui verba illa ad potestatem prædicandi verbum Dei, & Christi Euangelium annunciandi contra huiusmodi Sacramenti institutionem falso detorquent,*

CANON I.

Si quis dixerit, in Catholica Ecclesia pœnitentiam non esse vere & proprie *Sacramen-*
Ap. p. 200. Cat. l. p. 549. 534. *tum, pro fidelibus, quoties post Baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, anathema sit.*

CANON II.

Si quis dixerit, verba illa Domini Saluatoris: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt, non esse intelligenda de potestate remittendi, & retinendi peccata in Sacramento pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit: detorserit autem institutionem huius Sacramenti, ad autoritatem prædicandi Euangelium, anathema sit.

EXAMEN.

Doctrina de pœnitentia admodum necessaria & vtilis. Doctrina de pœnitentia præbet illustre testimonium bonitatis & misericordiæ Dei, erga miseram & corruptam hanc nostram naturam. Quia enim propter naturæ corruptionem in hac vita in multis sæpe labimur omnes: immo septies in die cadit etiam iustus: propter diaboli enim insidias, & mundi scandala, etiam qui renati fuerant, aliquando ex carnis infirmitate lapsibus præoccupantur: sæpe etiam ex malitia carnis in atrocia scelera se præcipitant: Deus igitur vsque adeo ostendit se nolle mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat, vt etiam lapsis post Baptismum, si conuertantur, voluerit reditum patere in gratiam. Et quidem ipse instituit, ordinauit & præscripsit certum modum & rationem, quomodo post lapsus conuersio ita fieri, & pœnitentia ita agi debeat, vt certi simus, ex diuina promissione nos rursus reconciliari Deo, & consequi remissionem peccatorum: immo ipse Spiritu suo per verbum inchoat, efficit

efficit & operatur in nobis ea, quæ ad pœnitentiam seu conuersionem pertinent. Omnino igitur in Ecclesia necessaria est explicatio veræ & sanæ doctrinæ, ex verbo Dei, de salutari pœnitentia. Illa vero a nostris, Dei beneficio, ex fontibus Propheticis & Apostolicis, a confusionibus & corruptelis Scholasticæ doctrinæ feliciter repurgata, & iustis tractationibus explicata est. Et quia instituti nostri non est, iusta methodo & integra tractatione totum locum de pœnitentia repetere & retexere: cum quidem videam, præter opinionem scriptionem hanc excrescere: ea tantum annotabimus, quæ ratio examinis Tridentinorum Decretorum requirere videbitur.

II. In primo igitur capitulo ostendendum est, quid proprie illud sit, quod hoc loco in controuersia positum est, quando disputatur, an pœnitentia sit vere & proprie sacramentum. Et quia Pontificii verum statum huius controuersiæ solent turbare mixtione & confusione aliarum quæstionum, quæ ab Anabaptistis, & aliis fanaticis disputantur: principio igitur quæstiones illas, monstrata Ecclesiarum nostrarum sententia, remouebimus & seiungemus: vt eo commodius ad illud, quod proprie in controuersia positum est, perueniamus.

Opiniones quæ vt impiæ damnari soleant ab Ecclesiis Augustanæ Confessioni addictis.

Primo igitur nostri expresse docent, baptizatos in hac vita, si admittant actiones contra conscientiam, non retinere, sed excutere fidem & Spiritum sanctum, amittere gratiam iustificationis, & vitam æternam: ac reos fieri iræ Dei, & æternæ damnationis, nisi rursus conuertantur, & agant pœnitentiam. Et quæ illa peccata sint, ex Scriptura declarant: vt Rom. 8, 13. 1. Cor. 6, 9. 10. Gal. 5, 19. seq. Ephes. 5, 3. 4. 5. Coloss. 3, 5. 6. & aliis locis. Duodecimus itaque articulus *Augustanæ confessionis* damnat illos, qui vel fingunt, *quibusdam tantam perfectionem in hac vita contingere, vt peccare non possint:* vel qui blasphemant, *semel iustificatos non posse amittere Spiritum sanctum,* in quantiscunque sceleribus se volutent. p. 13.

Secundo, Nequaquam sumus Nouatiani, qui semel iustificatis, si post baptismum lapsi essent, omnem spem veniæ & reconciliationis cum Deo, vel prorsus negabant, vel in dubium reuocabant, etiamsi rursus conuerterentur & pœnitentiam agerent. Summa enim, gratitudine celebramus immensum illud beneficium misericordiæ Dei, quod promisit, lapsos post baptismum se rursus in gratiam velle recipere, quocunque tempore, & quotiescunque conuertuntur.

Tertio: Est & hoc extra controuersiam apud nos, neminem posse Deo reconciliari, & remissionem peccatorum consequi, nisi agat pœnitentiam. Nam *cor impœnitens cumulat sibi iram Dei*, Rom. 2, 5. & Luc. 13, 5. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes peribitis.*

Quarto; Nec quisque sibi fingere debet peculiarem modum agendæ pœnitentiæ, vt Deo reconcilietur: sed illa est vnica & vera ratio salutaris pœnitentiæ, quæ in verbo Dei traditur & præscribitur.

Quinto, Hoc etiam apud nos extra dubitationem est, Deum in Scriptura instituisse & ordinasse certa media, per quæ lapsis post Baptismum, si conuertantur, beneficium mortis Christi vult applicare & obsignare, ad reconciliationem & remissionem peccatorum. Damnantur itaque Enthusiastæ & Epicurei, qui fingunt Deum ἀμέσως, sine vsu ministerii, sine pœnitentia & fide, donare lapsis reconciliationem & remissionem peccatorum. Et illud ordinarium medium seu organon, per quod Deus in hac vita nobiscum agit, in iis, quæ ad salutem nostram pertinent, nostri docent esse ministerium verbi & Sacramentorum. Ministerio enim legis peccata arguuntur, conscientiæ timore iræ & iudicii diuini terrentur. Deinde sic territis & contritis Deus gratiam & remissionem peccatorum, per ministerium Euangelii offert & proponit: ac vult, vt apud Deum, per & propter Christum, fide in verbo & Sacramentis reconciliationem quæramus, apprehendamus & accipiamus.

III. Merito itaque improbatur *Acesii* Nouatiani dictum, qui in Tripart. lib. 1. c. 13. ad Constantinum Imperatorem inquit: Inuitandos quidem lapsos ad pœnitentiam: spem vero remissionis non a sacerdotibus, sed a Deo solummodo expectandam, qui solus potestatem habet remittendi peccata. Prudenter enim, & pie respondit Constantinus: *Scalam igitur admoue Acesi, & in cælos ascende, quia ministerii vsum tollis. Ambrosius* Nouatianorum opinionem ita describit: Pœnitentibus post lapsum non simpliciter sane præcidendam esse omnem spem veniæ: sed Sacerdotes nec posse nec debere illis ministerio Euangelii remissionem peccatorum annunciare, vel absolutionem impertiri: ne Dei, sicut simulabant, partes audaci temeritate sibi vsurparent. Illos igitur, qui extra & præter ministerium verbi & Sacramentorum, vel que-

conf. de pœnit. l. 1. c. 2. f. 387. T. IIII.

quærunt, vel quærendam docent reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, serio improbat *Augustana confessio.*

Quis hac in materia sit status controuersiæ.

IIII. Hæc principio recitanda fuerunt, vt status controuersiæ, quæ de pœnitentia est, inter Pontificios & inter Augustanam confessionem, clare & distincte, remotis & sepositis aliis quæstionibus, constitui & monstrari posset: ne quis vel existimet vel cauilletur, nos fanaticas illas opiniones, quas iam ostendi a nostris damnari, fouere & tueri, quando cum Pontificiis disputamus, an pœnitentia sit vere & proprie sacramentum. Nam in eo quidem controuersia posita est, quod Pontificii asseuerant, pœnitentiam, qua lapsi Deo reconciliantur, esse peculiare sacramentum, quo lapsis post baptismum beneficium mortis Christi applicatur. Sed addenda est declaratio, quis sit sensus, & quæ sit caussa huius certaminis. *Apologia* igitur *Augustanæ confessionis*, ne videatur præter necessitatem, de verbis potius quam de rebus ipsis contendere, aliquoties diserte declarat; cum voce & ministerio absolutionis, id quod proprium est sacramentorum, singulis credentibus applicetur generalis promissio Euangelii, de reconciliatione cum Deo, & remissione peccatorum propter meritum Christi: se non pugnare, quo minus hac ratione, hoc respectu, propter hanc caussam, & in hunc sensum, pœnitentia appelletur sacramentum. Et licet ex diuina institutione non habeat tale externum & materiale elementum, quale est in Baptismo & in Eucharistia, quod ad integram definitionem, & genuinam proprietatem sacramenti requiritur: tamen quia appellatio Sacramenti est ἄγραφον, & valde late patet, si res ipsæ saluæ essent, de vocabulis facile posse consensionem constitui, inter illos, qui non amant λογομαχίας.

Quo respectu confessio Augustana pœnitentiam vocet sacramentum.

Cur a Pontificiis tam acriter vrgeantur, pœnitentiam esse sacramentum.

V. Sed hac declaratione Pontificii in hac disputatione non patiuntur sibi satisfieri. Aliud igitur est, propter quod tam pertinaciter dimicant, pœnitentiam esse vere & proprie sacramentum. Et hæc obseruatio monstrabit verum statum huius controuersiæ: & simul etiam ostendet, non esse contentionem de vocabulis, sed certamen de re longe grauissima, quando Pontificii disputant, pœnitentiam esse vere & proprie sacramentum. Quia enim sacramentum, iuxta ipsorum definitionem, est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ita vt eius & similitudinem gerat, & caussa existat: quærunt igitur, quodnam sit materiale elementum in pœnitentia, quod accedente verbo absolutionis fiat sacramentum, non tantum significans, sed caussans (sicut ipsi loquuntur) gratiam pœnitentiæ, hoc est, reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum. Respondet autem *compendium Theologiæ*, materiam seu elementum hoc loco large accipiendum esse, pro omni re, siue sit substantia externa, siue actio humana. Atque ita in pœnitentiæ sacramento dicit elementum esse exteriores actiones, seu operationes hominis pœnitentis: cordis scilicet contritionem, oris confessionem, & operis satisfactionem. Et si verbum absolutionis, a sacerdote prolatum, ad illud elementum, hoc est, ad operationes humanas accedat, tunc fieri inde sacramentum, quod sit caussa efficiens & conferens gratiam, hoc est, reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum. Peccatorum igitur post baptismum lapsum, quando quærit & ambit reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, Pontificii per sacramentum suum pœnitentiæ deducunt ad humana seu propria opera: vt illa, accedente verbo absolutionis, fiant & sint sacramentum, hoc est, caussa efficiens & conferens gratiam reconciliationis cum Deo, & remissionis peccatorum. Ideo in *compendio Theologiæ* talis traditur differentia: Baptismus & Eucharistia consistunt in passione eius, qui sanctificatur, & non in actione, nisi per accidens, hoc est, sunt Dei actiones, offerentis & exhibentis beneficia Mediatoris. Et nos tantum ea ad nos recipimus, quæ Deus sua actione in illis sacramentis exhibet: Pœnitentiæ vero sacramentum consistit essentialiter in actu eius, qui sanctificatur. Atque ideo ipse actus noster est materia sacramenti. In aliis, vt Baptismo & Eucharistia, quæ sine actu nostro operantur, requiritur exterior materia. Hæc ibi.

Quæ Scriptura de pœnitentia doctrina sit.

VI. Vt autem manifestius euadat, de re necessaria, & longe grauissima certamen esse, quando disputatur, an pœnitentia tale sit sacramentum, sicut Pontificii contendunt: opponamus recitatæ iam Pontificiorum sententiæ, de sacramento pœnitentiæ, antithesin: quam viam & rationem reconciliationis cum Deo, Scriptura, & doctrina, & exemplis peccatori post lapsum monstret & proponat. Scriptura igitur duo genera doctrinæ proponit, legem scilicet, & Euangelium. Et lex quidem arguens peccata, & proponens grauissimas comminationes Dei, est malleus ille Ierem. 23, 29. per quem Deus conterit petras, hoc est, spiritum contribulat, cor conterit & humiliat, vt vera & seria agnitione multitudinis & magnitudinis peccati, & iræ Dei aduersus peccatum, animus incipiat peccatum odisse & detestari, iram & iudicium Dei timere, ita vt nollet in æternum sub illis perire, sed gemitu suspirat & luctatur, vt ab illis liberetur. Ibi lex habet quidem, & pro-

& proponit promissiones vitæ: sed sub conditione perfectæ impletionis: Sed Scriptura addit declarationem: *Quia lex spiritualis est*, & de eius impletione, hæc est Dei sententia: *Qui non in omnibus permanserit, maledictus esto*; ideo coram Deo, *ex operibus legis nulla caro iustificatur*, Rom. 3,20. Sed *qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt*, Gal. 3,10. Ita *per legem agnitio peccati*, Rom. 3,20. & *lex iram operatur*, Rom. 4,15. *Scriptura* igitur *omnia concludit sub peccatum*, Gal. 3,22. Euangelium vero docet, id *quod legi propter carnem nostram impossibile erat, Deum præstitisse misso filio*, Rom. 8,3. Monstrat igitur Christum agnum Dei, factum pro nobis sub lege, vt obedientia & passione sua pro nobis iudicio Dei in lege patefacto satisfaceret. Et illum mediatorem Pater in Euangelio proponit propitiationem, fide in sanguine ipsius per remissionem peccatorum, Rom. 3,25. Hæc enim *est voluntas Patris, vt omnis, qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam*, Ioan. 6,40. Atque ita Euangelium contritis & territis conscientiis annunciat, offert & proponit gratiam Dei, reconciliationem, & remissionem peccatorum, gratis, propter meritum Christi: & vult, vt illud beneficium mediatoris fide quisque apprehendat, & sibi applicet. Ministerium vero priuatæ absolutionis generalem illam Euangelii promissionem ad singulos petentes applicat, vt fides eo firmius statuere possit, sibi certo a Deo donari & applicari beneficia passionis Christi. Et in vsu cœnæ Dominicæ, nouum Testamentum, quod scilicet Deus propitius vult esse peccatis nostris, & iniquitatum nostrarum obliuisci, singulis fide sumentibus Christus exhibet, applicat & obsignat pretioso pignore corporis & sanguinis sui. Et tunc recte dicitur: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Omnes* enim *Prophetæ testimonium perhibent*, per Christum *remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in nomen eius*. Et hæc est illa ratio reconciliationis cum Deo: cui obscurandæ, labefactandæ & euertendæ opposita est Pontificiorum disputatio de sacramento pœnitentiæ, eo modo, sicut dictum est: vt scilicet peccatorem, post lapsum quærentem reconciliationem cum Deo, & remissionem, abducant a fide obedientiæ, passionis, & satisfactionis Christi, ad fiduciam actionis, propriæ contritionis, confessionis & satisfactionis: vt si ad illa nostra opera accedat verbum absolutionis, tunc habeamus caussam efficientem & conferentem reconciliationem, & remissionem peccatorum. Et hic est verus status controuersiæ, quando disputatur, an pœnitentia tale sit Sacramentum, sicut Pontificii volunt.

Rom. 7, 14. Gal. 3, 10. Matth. 9, 2. Act. 10, 43.

VII. Operæ pretium autem est obseruare, quomodo & vnde probent & confirment, suam illam pœnitentiam esse tale Sacramentum. Et primo ante aduentum Christi in carnem, hoc est, tempore veteris Testamenti, fuit pœnitentia, per quam lapsi post circumcisionem Deo rursus reconciliati fuerunt. Sed illam pœnitentiam Tridentinum capitulum negat fuisse Sacramentum: tale scilicet, sicut ipsi de sua pœnitentia loquuntur. Atqui valde hoc mirabile est. In pœnitentia enim veteris Testamenti fuerunt illustria externa signa contritionis, leguntur exempla publicæ confessionis peccatorum. Sorori Mosis, & Dauidi, post reconciliationem impositæ fuerunt a Deo castigationes.

Argumenta Pontificiorum pro sua opinione: & quidem I.

Num. 12, 14. 2. Sam. 12, 14.

Et ex illis exemplis Pontificii suam satisfactionem probare conantur. Potestas etiam remittendi peccata fuit in veteri Testamento: eius enim illustre exemplum extat in historia Dauidis. Et hæc est tota definitio Sacramenti pœnitentiæ: contritio scilicet, confessio, satisfactio & absolutio. Et tamen negant pœnitentiam tempore veteris Testamenti fuisse Sacramentum: ideo forsan, quia ibi confessio etiam, quæ coram Ecclesia fiebat, non sacerdoti in aurem, sed Deo facta fuit. Et castigationes post reconciliationem non a sacerdote, sed ab ipso Deo impositæ fuerunt. Nathan etiam Dauidem absoluit, non sua iudiciaria aliqua potestate, sed ministerio, ita quod Deus per Prophetæ ministerium remitteret Dauidi peccata. Et sicut Petrus inquit Actor. 10, 43. Prophetæ docuerunt, remissionem peccatorum in conuersione accipi, nec propter, nec per pœnitentium opera, sed propter promissum benedictum semen, per fidem in ipsum. Quia igitur Patriarcharum & Prophetarum pœnitentia in multis cum Pontificia non conuenit: ideo merito negant, pœnitentiam tempore V. Testamenti fuisse tale sacramentum, sicut ipsi de sua pœnitentia disputant.

2. Sam. 12, 13.

Nos vero illam aduersariorum confessionem libenter accipimus, quod scilicet per annos quater mille a condito mundo, pœnitentia non fuerit tale sacramentum, sicut Pontificii disputant: & quod toto tempore V. Testamenti non fuerit talis ratio, & talis modus reconciliationis cum Deo post lapsum, qualem Pontificii in sacramento suæ pœnitentiæ præscribunt. Apostoli vero, & Petrus Actor. 10, 43. & Paulus Actor. 26, 22. affirmat, se de pœnitentia in Deum, & de accipienda remissione peccatorum non aliter docuisse, quam Prophetas. Hæc obseruatio postea habebit vsum. Quando enim Ponti-

ficii ad sacramentum suæ pœnitentiæ comprobandum afferunt testimonia & exempla ex veteri Testamento: recte possumus respondere, nihil inde probari, quia Tridentinum capitulum pronunciat, pœnitentiam in veteri Testamento noc fuisse sacramentum.

II. argumentum. VIII. Secundo, Baptista prædicauit pœnitentiam in remissionem peccatorum. Summa enim prædicationis Christi ita describitur: *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio, appropinquauit enim regnum calorum.* (Marc. 1, 15.) Sed Tridentinum capitulum pronunciat, ante resurrectionem Christi, pœnitentiam non fuisse sacramentum, nec pœnitentiam ante Baptismum esse sacramentum. Docuit autem & Baptista & Christus, de contritione. Baptistæ auditores *confessi sunt peccata sua*, Matth, 3, 8. seq. vbi etiam de faciendis fructibus dignis pœnitentia grauiter concionatur. Christus etiam priuatam absolutionem impertiit, Matth. 9, 2. & Luc. 7, 48.

Quare igitur iuxta definitionem pœnitentia illa Pontificiis non est sacramentum? Respondeo: Quia contritio fuit interior, & confessio non habuit enumerationem singulorum delictorum. Christus etiam absolutionem impertiit, non præmisso processu iudiciali, & imposita mulcta: sed gratis iis, qui peccata agnoscebant, iram Dei timebant, & fide propter ipsum petebant, & quærebant reconciliationem. Et summa, quia in illa pœnitentia, gratis, sine operibus, fide propter Christum remittebantur peccata: quia etiam tam Baptista, quam Christus, fidem in Filium mediatorem, partem conuersionis necessariam ad consequendam remissionem prædicarunt. Propter has caussas talis pœnitentia Pontificiis non est sacramentum, id quod diligenter expendatur. Concedit itaque, & fatetur Tridentinum Concilium, sacramentum suæ pœnitentiæ habere fundamentum, testimonium vel exemplum, sicut non in V. Testamento, ita nec in concionibus Baptistæ & Christi ante resurrectionem.

III argumentum. IX. Tertio, Vnicum monstrant in Scriptura fundamentum. Tridentinum enim capitulum dicit, sacramentum pœnitentiæ, sicut illud Pontificii describunt, a Christo institutum post resurrectionem, cum insufflans in discipulos, diceret: *Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata*, &c. Expendendum igitur est, an illa Christi sententia, hoc, quod Pontificii volunt, efficiat: ad remissionem scilicet peccatorum necessariam esse contritionem, oris confessionem, & operis satisfactionem: ita vt externæ illæ operationes pœnitentium sint materia: ad quas si verbum absolutionis accedat, fiat inde sacramentum, quod sit caussa efficiens, & conferens reconciliationem & remissionem peccatorum. Hic enim est status controuersiæ. Nouatianos igitur, qui extra ministerium Euangelii docebant quærendam & expectandam esse reconciliationem & remissionem peccatorum, iure damnatos esse fatemur. Et ministris Ecclesiæ datam esse a Christo potestatem, remittendi & retinendi peccata, si dextre intelligatur, nemo nostrum negat. Nam Matth. 10, 1. seq. Marc. 3, 14. seq. & 6, 7. seq. Luc. 10, 1. seq. Christus eligens & emittens Apostolos ad prædicandum, dat ipsis ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, *potestatem & virtutem.* Et Paulus 2. Cor. 10, 8. & 13, 10. dicit, sibi a Domino datam potestatem, *non ad destructionem, sed ad ædificationem.*

X. Illa vero potestas remittendi peccata non ita intelligenda est data sacerdotibus, quasi Deus ea se abdicarit, & eam prorsus transtulerit in sacerdotes, ita vt in absolutione non Deus ipse, sed sacerdos remittat peccata. Paulus enim diserte distinguit inter potestatem & efficaciam reconciliationis, quæ Dei propria est, & inter ministerium, quod Apostolis datum est: ita quod Deus est, *qui mundum sibi reconciliat*, 2. Cor. 5, 19. & peccata remittit, Esa. 43, 25. non autem sine medio, sed in ministerio, & per ministerium verbi & sacramentorum. Ministri vero dicuntur *soluere & remittere peccata*, propter *claues:* (2. Cor. 5, 19.) hoc est, quia habent ministerium, per quod Deus *mundum sibi reconciliat, & peccata remittit.* Ita 2. Cor. 1, 24. Paulus dicit, se, qui potestatem habeat, *non tamen dominari fidei*, sed esse tantum *ministrum & œconomum mysteriorum Christi*, 1. Cor. 4, 1. ita vt *qui plantat & qui rigat, non sit aliquid, sed qui incrementum dat, Deus*, 1. Cor. 3, 7. Et tamen ministerii vsum vtilem & necessarium ostendit: *Dei*, inquit, *sumus* συνεργοὶ hoc est, *administri*, quorum opera Deus vtitur in eo, vbi tamen omnis efficacia ipsius est. *Ministri*, (1. Cor. 3, 5.) inquit, *sumus, per quos credidistis.* Item, *ego per Euangelium vos genui Christo*, 1. Cor. 4, 15. Omnium vero clarissime distinctionem hanc Paulus tradit, 2. Cor. 5, 19. *Deus est, qui reconciliat nos sibi per Christum, non imputans nobis peccata.* Apostolis vero dedit διακονίαν, *ministerium reconciliationis.* Quo modo vero hoc? *Posuit*, (v. 20.) inquit, *in nobis verbum reconciliationis. Nos igitur pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos, obsecramus pro Christo: Reconciliamini Deo.* Ita hæc distinctio Deo seruat & tribuit illam gloriam, quæ ipsius propria est: ministerio etiam asserit eam, quam secundum verbum Dei habet, dignitatem & autoritatem. Sicut enim Christus

est

eſt, qui per miniſterium baptizat, corpus etiam & ſanguinem ſuum exhibet: ita Chriſtus eſt, qui per miniſterium abſoluit, & peccata remittit. Et huc pertinet *Auguſtini* ſententia, de conſecr. diſt. 4. *Aliud eſt baptizare per miniſterium, aliud baptizare per poteſtatem.* Item: *Per hanc poteſtatem, quam Chriſtus ſolus tenuit ſibi, & in neminem miniſtrorum transfudit, quanquam per miniſtros baptizare dignatus ſit, per hanc* inquam poteſtatem, *ſtat vnitas Eccleſiæ ——— Si enim —— a Domino transferretur ad miniſtros, tot Baptiſmi eſſent, quot miniſtri.* Hæc *Auguſtinus.* Per Chriſtum igitur & propter Chriſtum, apud Deum quærimus, & a Deo accipimus remiſſionem peccatorum; ſed in miniſterio, & per miniſterium.

a. aliud eſt.

XI. Hæc neceſſaria diſtinctio quare in Tridentino capitulo prætereatur, mox oſtendemus; priùs enim pertexemus reliqua, quomodo ſcilicet miniſterium Euangelii remittat peccata, ſeu potius, quomodo Deus per miniſterium remittat peccata. In eo enim caput controuerſiæ conſiſtit. Non aliunde autem, ſed ex ipſo contextu, ſumenda eſt declaratio. Chriſtus enim declaraturus remiſſionem & retentionem peccatorum, hæc verba præmittit: *Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos. Et hoc dicens inſufflauit,* &c. Quomodo vero Chriſtus miſſus fuerit, vt eſſet miniſter circumciſionis, ipſe explicat Luc. 4, 17. ſq. ex Propheta Eſaia cap. 61, 1. ſq. *Miſit me euangelizare pauperibus, ſanare contritos corde, prædicare captiuis remiſſionem, & clauſis apertionem, conſolari lugentes, prædicare annum placationis, & diem vltionis Deo noſtro.* Clarior autem, & adhuc certior eſt hæc declaratio, quod Lucas, deſcribens eandem hiſtoriam, pro eo quod Ioannes habet, *Quorum remiſeritis peccata, remittentur,* &c. Lucas narrat, Chriſtum locutum de *prædicanda pœnitentia, & remiſſione peccatorum, in nomine ſuo.* Remiſſio igitur & retentio peccatorum, per miniſterium, Ioan. 20, 22. 23. fit annunciatione verbi, Luc. 24. 47. Et alterum declaratur per alterum. Non enim hiſtorice tantum recitanda eſt doctrina legis de peccato, & doctrina Euangelii de remiſſione peccatorum propter Chriſtum: ſed facienda eſt accommodatio ſeu applicatio, & Legis & Euangelii, ad auditores: vt ſcilicet ex lege, monſtratis peccato & ira Dei aduerſus peccatum, denuncietur peccatoribus iudicium damnationis, niſi cum Deo reconcilientur. Ex Euangelio vero formetur Paulina illa exhortatio: *Reconciliemini Deo,* & quod Ezechiel habet: *Quare moriemini domus Iſrael?* Et oſtendatur, voluntatem Dei eſſe, vt beneficia paſſionis Chriſti, quæ voce Euangelii proponuntur, & offeruntur, quiſque fide accipiat, & ſibi applicet. Et qui ita credunt, eos Euangelium pronunciat Deo reconciliari & accipere remiſſionem peccatorum. Vt vero hæc annunciatio ſit efficax ad remiſſionem peccatorum, ideo Chriſtus miniſterio per inſufflationem Ioan. 20, 22. 23. addit Spiritum ſanctum. *Euangelium* enim *eſt potentia Dei, ad ſalutem credenti,* Rom. 1, 16. hoc eſt, *arma* miniſterii, per efficaciam ſpiritus, *ſunt valida & potentia,* 2. Cor. 10, 4. Qui vero non credunt, hoc eſt, qui applicationem reconciliationis, quæ fide fit propter Chriſtum, apprehenſa voce Euangelii, vel Epicurea ſecuritate, vel Phariſaica perſuaſione contemnunt, illis denunciatur ira Dei & æterna damnatio. Atque hoc modo publica & generali annunciatione pœnitentiæ & remiſſionis peccatorum, miniſterium, immo Deus ipſe per miniſterium, & in miniſterio ſoluit & ligat, remittit & retinet peccata.

c 33. 11.

XII. Porro ſicut doctrina arguens peccata, & denuncians iram Dei impœnitentibus, non tantum in genere proponenda eſt, ſed ſicut exigit cura paſtoralis, Ezech. 34, 16. ſingulis priuatim, vbi neceſſitas flagitarit, retinenda & liganda ſunt peccata, denunciatione iudicii Dei ex verbo: ita etiam promiſſio Euangelii non tantum efficax eſt, quando in genere annunciatur, & quando in generali prædicatione fide apprehenditur, ſed paſtoris eſt, ſi quam ouem cognouerit ægrotam ſeu confractam, vt illam alliget & ſanet, applicato priuatim miniſterio verbi & ſacramentorum. Priuata igitur abſolutio contritis, & fide petentibus conſolationem, remittit peccata, non aliter, quam quod priuatim ſeu ſingulis, voce Euangelii, annunciat remiſſionem peccatorum: id quod ipſe Chriſtus ſuo exemplo oſtendit, Matth. 9, 2. Luc. 7, 48. Illa vero annunciatio, ſiue peculiaris, ſingularis, ſpecialis, ſiue priuata nominetur, efficax eſt ad remiſſionem peccatorum, quia eſt miniſterium ſpiritus, per quod Deus fidem confirmat, & peccata remittit. Idem enim Euangelium, & eiuſdem efficaciæ eſt, ſiue in genere multis, ſiue priuatim, vel vni vel paucis annuncietur. Et propter fidei infirmitatem, ad pleniorem & firmiorem conſolationem, Deus vult promiſſionem gratiæ non tantum in genere proponi, ſed priuatim etiam ad ſingulos petentes applicari: non ſacramentis tantum, verum etiam per annunciationem Euangelii, ſicut Chriſtus oſtendit Matth. 9, 2. Luc. 7, 48. Vt fides mea eo firmius ſtatuere poſſit, promiſſionem Euangelii genera-

lem priuatim ad me etiam pertinere: Deum me etiam in illa comprehendere, & mihi in specie donare & applicare beneficia passionis Christi. Ita sententia Christi, Ioan. 20, 23. de remittendis peccatis, siue intelligatur de publica seu generali annunciatione Euangelii, siue de priuata absolutione, nihil aliud habet, quam ministerium remittere & retinere peccata, voce seu annunciatione verbi Dei.

Errant autem illi, qui simpliciter tollunt & damnant vsum priuatæ absolutionis. Errant vero & illi, qui contendunt generali annunciatione Euangelii, nulli credentium remitti peccata, sed remissionem tantum in priuata absolutione fieri.

XIII. Posita igitur vera declaratione sententiæ Christi, Ioan. 20. videamus iam, quam feliciter Pontificii inde Sacramentum suæ pœnitentiæ extruunt.

XIIII. Principio autem hoc consideretur, quod Tridentinum capitulum dicit, sententiam illam Christi non esse intelligendam de potestate seu autoritate annunciandi Euangelium Christi. Et quidem si eos taxarent, qui vel historice tantum, sine accommodatione & applicatione (sicut dictum est) Euangelium prædicant, vel qui prorsus ex Ecclesia tollunt vsum priuatæ absolutionis, recte dicerent. Sed ipsi intelligunt in dicto Christi talem potestatem remittendi peccata, quæ non consistat in annunciatione Euangelii Christi, siue fiat in genere, siue priuatim. l.1.p.648. *Andradius* enim in Concilio Tridentino scribens, dicit valde distincta & diuersa esse in ministerio Apostolorum, annunciare Euangelium, & remittere peccata. Sed iam ex verbis Christi ostendimus, potestatem remittendi peccata, quam Christus discipulis dedit, consistere in ipso ministerio annunciandi Euangelium.

XV. Forsan igitur talem potestatem remittendi peccata fingunt, sicut Simon Magus, Actor. 8, 18. 19. petit sibi vendi hanc potestatem, vt cuicunque manus imponat, ei statim detur Spiritus S. Nam & Pontificii docent, potestatem illam remittendi peccata, non in annunciatione vocis Euangelii, sed in charactere sacerdotali fundatam esse. Qualem vero potestatem Tridentinum Concilium intelligat, *Colonienses Iesuitæ* ita explicant: Christum illa sententia Ioan. 20, 23. sacerdotes constituisse Christianorum iudices, vt caussis explicatis & discussis, vel remittant peccata, vel retineant, atque ideo idem requiri in Sacramento pœnitentiæ, quod forum politicum requirit in reo: vt scilicet, primo, externis signis ostendat, se duci peccatorum pœnitudine: secundo, vt peccata illa, quæ vult remitti, per enumerationem confiteatur: tertio, vt iniunctam sibi a sacerdote, tanquam a iudice, mulctam æquo animo sustineat. Quod si ad has operationes peccatoris & sacerdotis accedat verbum absolutionis: tunc confici inde Sacramentum, quo lapsi Deo reconciliantur, & remissionem accipiunt. Et in hoc sacerdotum iudicium Iesuitæ dicunt Christum promisisse, Ioan. 20, 23. vbi dixit: *Quorum remiseritis peccata.* Idem dicit secundum Tridentinum capitulum: Sacramentum pœnitentiæ in eo consistere, vt lapsi pœnitentes ad sacerdotum tribunal sistantur, & per ipsorum sententiam ab admissis peccatis liberentur. Ita illi. Sed Christus certe horum nihil dicit in sententia illa, Ioan. 20, 23. de tali enim iudiciario processu nulla syllaba ibi extat. Extat autem in illa historia Luc. 24, 47. expressa declaratio de prædicanda remissione peccatorum. Nulla fit Ioan. 20, 23. mentio enumerationis peccatorum, nec iniungendæ mulctæ: immo iubentur Apostoli prædicare, non persolutionem peccatorum, quæ per nostra opera fiat, sed remissionem peccatorum, propter Christi satisfactionem. Non igitur ex illa Christi sententia, Ioan. 20, 23. deducitur & sumitur sacramentum Pontificiæ pœnitentiæ: sed contra simplicitatem verborum, & contra manifestam Christi interpretationem, peregrinum commentum in illam Christi sententiam ingeritur & intruditur; quod vel inde intelligi potest. Generalis enim est sententia illa, Ioan. 20, 23. de ministerio Apostolorum, quæ complectitur etiam pœnitentiam, & remissionem ante Baptismum, sicut Luc. 24, 47. in eadem historia Christus de prædicanda inter omnes gentes non baptizatas pœnitentia: & expresse de remissione peccatorum loquitur.

Sed iuxta Concilium, ante baptismum pœnitentia non est sacramentum, nec requirit processum iudiciarium: Qua igitur certitudine, ex sententia Ioan. 20, 23. sacramentum Pontificiæ pœnitentiæ probari poterit? Quod si potestas remittendi peccata, necessario faceret sacramentum pœnitentiæ: sequeretur etiam, quod Pontificii negant, in veteri Testamento pœnitentiam fuisse sacramentum: fuit enim ibi potestas remittendi peccata, qua vsus est Nathan, in absolutione Dauidis. Sacramentum igitur pœnitentiæ, sicut a Pontificiis traditur, non habet fundamentum certum, firmum & solidum, in sententia Christi, Ioan 20, 23.

XVI. Quarto, Nec ex Apostolorum doctrina & exemplis sacramentum Pontificiæ pœnitentiæ probari potest. Paulus enim IV. argumentum.

enim, Act. 26, 22. recitans summam doctrinæ suæ de pœnitentia, affirmat, se *nihil docuisse extra ea, quæ Propheta loquuti sunt.* Petrus etiam Act. 10, 43. affirmat, se illam rationem consequendæ remissionis peccatorum tradere, quæ a Prophetis testimonium habet. Sed Tridentinum capitulum negat, pœnitentiam veteris Testamenti fuisse sacramentum. Et in tota Scriptura Apostoli nusquam leguntur exegisse enumerationem peccatorum, ad remissionem necessariam: nec leguntur imposuisse mulctam, quibus peccata remittebant: sed reconciliatos hortabantur, vt post acceptam remissionem facerent fructus dignos pœnitentia. Vanum etiam & falsum est, Apostolos aliam docuisse pœnitentiam, quod ad substantialia attinet, qua impii ante baptismum ad Deum conuertuntur: & aliam diuersam, qua lapsi post baptismum cum Deo in gratiam redeant. Non enim aliam legem, non aliud Euangelium, non alium Christum, nec aliam fidem lapsis post baptismum proposuerunt. Sed contritio, quam Apostoli docent, siue ante baptismum, siue in lapsis post baptismum, est agnitio, odium & detestatio peccati, timor iræ & iudicii Dei, terrores conscientiæ, cum desiderio effugiendi iram Dei. Reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, docuerunt Apostoli non in nostris operibus, sed in obdientia, satisfactione & merito Christi mediatoris, fide quærendam & apprehendendam esse, siue ante baptismum, siue in peccatis post baptismum.

XVII. Et in his, quæ substantialia sunt pœnitentiæ, Apostoli nullam faciunt differentiam, siue ante baptismum, siue in peccatis post baptismum agenda sit pœnitentia; sed quando tradunt doctrinam de pœnitentia, in genere loquuntur de pœnitentia. Extant vero in scriptis Apostolorum exempla conuersionis eorum, qui post baptismem lapsi fuerant: vt Galatarum. Illos vero Paulus non ad aliam nouam & diuersam rationem reconciliationis cum Deo deducit: sed vehementissime contra persuasionem de iustificatione operum concionatur, concludens omnia sub peccato: & propter solius Christi meritum, fide apprehensum, docet ipsos coram Deo iustificari; quæ pœnitentia seu conuersio in substantialibus eadem est cum illa, qua primum ab idolis ad Deum conuersi fuerant. In incestuoso Corinthiaco, quem Paulus excommunicarat, est exemplum publicæ pœnitentiæ, in qua requiruntur publica externa signa tristitiæ & pœnitentiæ. Sed illas operationes Paulus non docet caussam esse remissionis peccatorum, sed vtitur verbo χαρίζεσθαι, 2. Cor. 4, 7. Et perpetua est Pauli sententia: *Si ex operibus,* Rom. 11, 6. *iam non ex gratia: sed exinanita est fides, & abolita promissio.* 4, 14.

XVIII. Quinto, Dicunt quidem Tridentini, V. argumentum. vniuersorum Patrum consensum, & Ecclesiam Catholicam ab initio, intellexisse tale Sacramentum pœnitentiæ, quale ipsi docent. Sed toti antiquitati ignota est illa disputatio: Sicut in Baptismo & Eucharistia, est externum elementum, quod accedente verbo fit Sacramentum: ita etiam in pœnitentia, requiri externam materiam siue elementum, vnde accedente verbo absolutionis, fiat Sacramentum pœnitentiæ. Ignotum est & hoc veteribus, actiones esse elementum seu materiam. Illud vero vtile est in antiquitatis historia obseruare, vnde & ex qua origine, facta paullatim inclinatione, tandem deuentum sit ad Pontificias disputationes, & opiniones de Sacramento pœnitentiæ. Extra omnem autem dubitationem, prima origo fuit ex spectaculis publicæ pœnitentiæ, quam magna seueritate vetus Ecclesia in manifestis & atrocibus criminibus seruabat. In illa enim requirebantur externa signa contritionis, requirebatur exomologesis, seu confessio criminum: & priusquam rursus reciperentur in communionem Ecclesiæ, imponebantur certæ quædam externæ castigationes, cum exempli caussa propter alios, tum vero explorationis gratia, an seria esset pœnitentia. Duæ vero commonefactiones additæ leguntur a veteribus. Primo, illos ritus non esse vniuersaliter necessarios, omnibus, qui post Baptismum, agnoscentes peccata & lapsus suos per pœnitentiam cuperent cum Deo reconciliari, gratiam & remissionem peccatorum obtinere. Fuit enim distinctio inter publicam pœnitentiam, & inter priuatam. Secundo, Monuerunt & hoc veteres, externos illos pœnitentiæ ritus non mereri remissionem peccatorum, sed tantum esse externa signa & testimonia: sicut multæ sententiæ veterum de pœnitentia, dist. 1. hoc testantur. Paullatim vero a quibusdam assui cœperunt superstitiosæ opiniones, ritus illos promereri & impetrare veniam. Cœperunt etiam ex Patribus quidam, vt *Origenes* & alii, populum hortari, vt etiam alia peccata, etiam quæ non essent notoria crimina, seu excommunicationi subiecta, sacerdoti per confessionem aperirent, consilii & medicinæ gratia, quomodo scilicet curanda essent peccata. Quidam etiam pro occultis peccatis patiebantur publicas sibi irrogari Ecclesiasticas castigationes, seu mulctas, quas satisfactiones vocabant. Inde vero cœpit regula & doctrina generalis fieri: Ad pœnitentiam, qua lapsi in qualiacunque peccata

cata post baptismum Deo reconcilientur, pertinere præter cordis contritionem, & fidem amplectentem Christum, etiam oris confessionem, sacerdoti faciendam, & operis satisfactionem.

XIX. Dissimiles vero extiterunt disputationes, quibusdam asserentibus, confessionem & satisfactionem pertinere non ad impetrationem veniæ, sed ad ostensionem pœnitentiæ; aliis contra disputantibus, ad impetrandam remissionem peccatorum hæc facere.

Dissimiles illas veterum sententias *Gratianus* collegit in Decreto de pœnitentia. Postea tempore Gratiani, circa annum Domini 1150. fortiter disputatum fuit de necessitate confessionis & satisfactionis. Sed tamen *Gratianus* dist. 1. de pœnitent. cap. *Quamuis plenitudo*, expositis diuersis sententiis, ita concludit: *Cui autem harum potius adhærendum sit, Lectoris iudicio reseruatur. Vtraque enim fautores habet sapientes & religiosos viros.* Et glossa de pœnitentia distinct 5. recitat, varia quæsita fuisse argumenta, quibus probaretur, confessionem sacramentalem esse iuris diuini, vt cum Deus ad Adamum dicit, *Adam vbi es?* Item ad Cain: *Vbi est Abel frater tuus?* vel Iosu 7. vbi Achan confitetur delictum suum: vel Iacob. 5. *Confitemini alterutrum.* Sed quia glossa infirmitatem illorum argumentorum agnoscit, tandem concludit: *Melius dicitur*, confessionem *institutam fuisse a quadam vniuersalis Ecclesiæ traditione, potius quam ex noui vel veteris Testamenti autoritate.* Et addit: *Apud Græcos* confessio *non est necessaria, quia non emanauit* ad *illos traditio talis.*

Bonauentura etiam dicit, per interiorem pœnitentiam, quæ consistat in agnitione culpæ & obligationis ad pœnam, deinde in cognitione misericordiæ diuinæ, remitti culpam, illam vero pœnitentiam, quæ consistit in confessione & satisfactione, esse institutionem Ecclesiæ. Tandem vero ex dissimilibus & incertis illis disputationibus & opinionibus fabricatus est articulus fidei, confessionem scilicet, & satisfactionem, tanquam de iure diuino, ad consequendam remissionem peccatorum necessariam esse. Quod dogma Tridentinum Concilium sola anathematis interminatione confirmat. Tale igitur nunc est sacramentum pœnitentiæ, de quo Pontificii dimicant. Vnde vero, & ex quam dissimilibus & incertis disputationibus, ante Gratiani tempora inchoatum, & post Gratiani tempora conflatum sit, vtile est considerare. Ita enim rectissime refutatur, quod gloriantur de vniuersorum Patrum consensu.

v. l. 4. sen. dist. 14. part. 1.

SECTIO II.

De discrimine Sacramenti Pœnitentiæ & Baptismi.

CAPVT II.

Cæterum hoc sacramentum multis rationibus a Baptismo differre dignoscitur. Nam præterquam quod materia & forma, quibus sacramenti essentia perficitur, longissime dissident, constat certe, baptismi ministrum iudicem esse non oportere, cum Ecclesia in neminem iudicium exerceat, qui non prius in ipsam per baptismi ianuam fuerit ingressus. Quid enim mihi, inquit Apostolus, de his, qui foris sunt, iudicare? Secus est de domesticis, quos Christus Dominus lauacro Baptismi sui corporis membra semel effecit. Nam hos, si se postea crimine aliquo contaminauerint; non iam repetito baptismo ablui, cum id in Ecclesia Catholica nulla ratione liceat, sed ante hoc tribunal tanquam reos sisti voluit, vt per sacerdotum sententiam non semel, sed quoties ab admissis peccatis ad ipsum pœnitentes confugerint, possent liberari. Alius est præterea baptismi, & alius pœnitentiæ fructus. Per baptismum enim Christum induentes, noua prorsus in illo efficimur creatura, plenam & integram peccatorum omnium remissionem consequentes, ad quam tamen nouitatem & integritatem, per sacramentum pœnitentiæ, sine nostris magnis fletibus & laboribus, diuina id exigente iustitia, peruenire nequaquam possumus, vt merito pœnitentia laboriosus quidam baptismus a sanctis Patribus dictus fuerit. Est autem hoc sacramentum pœnitentiæ lapsis post baptismum ad salutem necessarium, vt nondum regeneratis ipse baptismus.

Ap. p. 188. v. 21. p. 163. v. 3. Cat. L. p. 536. v. 32. p. 549.

Cat. L. p. 549. 550.

CANON II.

Si quis sacramenta confundens, ipsum baptismum pœnitentiæ sacramentum esse dixerit, quasi hæc duo sacramenta distincta non sint, atque ideo pœnitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari, anathema sit.

EXAMEN.

Pontificiorum circa hanc materiam sententia:

SI hoc tantum dicere voluissent Tridentini Patres, pœnitentiam aliquid aliud esse, quam baptismum, & eos, qui post baptismum lapsi sunt, si conuertantur, non repetito baptismo abluendos, sed per pœnitentiam Deo reconciliandos esse, non sane opus fuisset tam prolixo capitulo, nec tam operoso anathemate. Sed longe aliud est, quod ipsis prolixum hoc capitulum expressit. Sentiunt enim, ac docent, per peccata, quæ post baptismum committuntur, ipsam virtutem, efficaciam, ac gratiam fœderis illius, quod in baptismo Deus nobiscum init, prorsus amitti, & irritum fieri, ita vt in vera pœnitentia, fides ad gratiam baptismi reuerti nullo modo, & nullo vnquam

quam tempore possit: sed iam circumspicienda sit alia tabula, nostræ scilicet operationis, in contritione, confessione, & satisfactione, cuius virtute, ex peccatorum vndis enatemus, & ad portum salutis vehamur. Quia igitur hoc modo efficacia & vsus baptismi tantum ad vnicum illud momentum, quando baptizamur, restringitur: & alia ratio reconciliationis cum Deo & remissionis peccatorum proponitur, diuersa ab ea, quæ fidei, in gratuita promissione Euangelii, propter meritum Christi offertur, & in Baptismo obsignatur, nostri falsam hanc opinionem reprehenderunt, & ex verbo Dei ostenderunt, nos per baptismum, in participationem promissionis Euangelii, & in communionem meritorum Christi, fœdere perpetuo ita assumi, vt in eo vel perseueremus, vel si per peccata inde excideriamus, vt per pœnitentiam, fide ad fœdus illud, in baptismo nobis obsignatum, redeamus, vt ita pœnitentia non sit noua ratio promerendæ remissionis peccatorum, per nostra opera, sed tantum sit reditus ad gratuitam promissionē remissionis peccatorum, propter satisfactionē Christi mediatoris, quæ in baptismo nobis donata & obsignata est, ita vt ad eam reditū habeamus, post quemcunque lapsum, non septies, sed septuagies septies. Promissio enim baptismi *saluos nos fecit per Iesum Christum, vt ipsius gratia iustificati, heredes simus vitæ æternæ*, Tit. 3. facit *stipulationem bonæ conscientiæ erga Deum, per resurrectionem Christi*, 1. Pet. 3, 21. Iam vero in vera pœnitentia, post quemcunque lapsum, fides hoc quærit, vt conscientia Deo reconcilietur, per mortem & resurrectionem Christi, vt ipsius gratia iustificati, heredes simus vitæ æternæ. Ita pœnitentia nihil aliud est, quam reditus ad promissionem gratiæ baptismi, non vt iterum baptizemur, sed vt ad illam gratiam, ex qua per peccata excideramus, per fidem in pœnitentia redeamus.

Nostratium itidem.

v. 5. 6. 7.

II. Hæc vero est sententia illa, quam hoc loco Tridentini damnare voluerunt. Et obseruetur, quæ sit antithesis, de qua Pontificii dimicant. In baptismo donatur gratuita reconciliatio, & remissio peccatorum, sine nostris operibus, propter meritum & satisfactionem Christi, iis, qui pœnitentiam agunt, & credunt Euangelio. Qui vero post baptismū lapsi sunt, iis (sicut *Osius* inquit) non tam facilis, tam liberalis & gratuita via patet ad remissionem peccatorum, sed, sicut Tridentinum capitulum inquit, per sacramentum pœnitentiæ, ad reconciliationem cum Deo, sine magnis nostris fletibus & laboribus, diuina id exigente iustitia, peruenire nequaquam possumus. Et quidem grauius peccatum est, post baptismum Spiritum sanctum contristare, & templum eius profanare, *posteriora* enim *redduntur peiora prioribus*, 2. Pet. 2, 20. Maiorem itaque dolorem habet contritio, & grauior lucta est conscientiæ, quærentis reconciliationem in lapsibus post baptismum. Sed aliud est, quod Tridentinum Capitulum quærit, in baptismo scilicet remissionem peccatorum gratis sine nostris operibus, propter meritum Christi donari, & fide accipi, in lapsibus vero post baptismum, pœnitentiam impetrare veniam, non fide gratis, & sine operibus, sed per & propter opera pœnitentiæ. Atque ideo absolutionē in pœnitentia, non esse administrationem & exhibitionem gratuiti beneficii reconciliationis, propter meritum Christi, sicut in baptismo, sed esse iudicium, in quo facta collatione peccatorum, & laboris pœnitentiæ, imposita etiam insuper certa mulcta ad recompensationem, hoc respectu pœnitenti promittatur reconciliatio cum Deo. Hæc est summa sententiæ secundi huius Capituli. Et idem est, quod alibi dicunt, duplicem esse iustificationem: quarum prior fit gratis fide, sine operibus, propter Christum, altera non gratis, sed per & propter opera fiat. Sed hæc & explicata, & refutata sunt in prima parte Examinis, in loco de Iustificatione, & in secunda parte, in 6. & 9. Canone, de Baptismo. De tribunali vero iudicii pœnitentialis, tunc commodius dicemus, vbi ad confessionem ventum fuerit. Sufficit igitur hoc loco ostendisse, quid Tridentinum Concilium velit, quod de differentia sacramenti pœnitentiæ & baptismi tam operose disputat. Pertinet autem hoc ad pleniorem declarationem, qualis sit pœnitentia illa, ex qua Pontificii sacramentum faciunt: quæ scilicet quærat & impetret reconciliationem & remissionem peccatorum, non fide gratis, sine meritis nostrorum operum, propter Christi merita, sicut in baptismo fit, sed per & propter labores & opera nostræ pœnitentiæ. Qui vero sint illi labores, & quæ opera, mox sequens Capitulum explicat.

Antithesis, de qua Pontificii proprie dimicant.

Confess. Petricou. c. 48. f. 72. b.

Summa huius capituli.

SECTIO III.

De Partibus & fructu Sacramenti pœnitentiæ.

CAPVT III.

Ap. p. 227. Ap. b. 179.

D*ocet præterea sancta Synodus, sacramenti pœnitentiæ formam, in qua præcipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse:* Ego te absoluo, *&c. Quibus quidem*

de Ecclesiæ sanctæ more, preces quædam laudabiliter adiunguntur: ad ipsius tamen formæ essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius sacramenti administrationem sunt necessariæ. Sunt autem quasi materia huius sacramenti ipsius pœnitentis actus: nempe contritio, confessio, & satisfactio: quæ quatenus in pœnitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque & perfectam peccatorum remissionem, ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes pœnitentiæ dicuntur. Sane vero res & effectus huius sacramenti, quantum ad eius vim & efficaciam pertinet, reconciliatio est cum Deo: quam interdum in viris piis, & cum deuotione hoc sacramentum percipientibus, conscientiæ pax ac serenitas, cum vehementi spiritus consolatione consequi solet. Hæc de partibus & effectu huius sacramenti sancta Synodus tradens, simul eorum sententias damnat, qui pœnitentiæ partes, incussos conscientiæ terrores, & fidem esse contendunt.

A.C.p. 12. Ap. p.172.

CANON IV.

Si quis negauerit, ad integram & perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in pœnitente, quasi materiam sacramenti pœnitentiæ: videlicet contritionem, confessionem, & satisfactionem, quæ tres pœnitentiæ partes dicuntur: aut dixerit, duas tantum esse pœnitentiæ partes, terrores scilicet incussos conscientiæ, agnito peccato, & fidem conceptam ex Euangelio, vel absolutione, qua credit quis sibi per Christum remissa peccata, anathema sit.

Ap.p. 165.v.14. p.168. 170.

EXAMEN.

Summa capitis huius.

DVo in hoc capitulo tractantur, quæ examinanda sunt. Primum, quæ sit materia, & quæ forma in pœnitentia, vnde fiat Sacramentum, cuius effectus, vis & efficacia sit reconciliatio cum Deo, & perfecta peccatorum remissio. Secundo, quæ sint partes pœnitentiæ, quæ in pœnitente ad plenam perfectamque peccatorum remissionem requiruntur. De re autem grauissima agitur, quomodo scilicet, & vnde in vera pœnitentia, illi qui lapsi sunt, cum Deo rursus reconcilientur, & remissionem peccatorum accipiant? vnde pœnitentia vim & efficaciam illam habeat, remissionis scilicet peccatorum: quid illud sit, quo conscientia in pœnitentia niti debeat, vt non dubitet, se rursus a Deo in gratiam recipi?

De materia & forma sacramenti pœnitentiæ.

II. Quia igitur *Longobardus* primum ex pœnitentia Sacramentum fecerat, cœperunt postea Scholastici quærere, quæ sit materia, & quæ forma, vnde pœnitentia rationem Sacramenti habere, & definitionem tueri posset. Vt enim aliquid sit Sacramentum, requiritur, vt habeat ex diuina institutione elementum externum, tanquam signum, & verbum diuina ordinatione elemento annexum, cum promissione de vi & efficacia. *Irenæus* vocat *rem terrenam & cælestem: Augustinus* vocat *elementum*, seu *visibilem speciem*, *verbum* vel *visibilem gratiam*. Prorsus autem, sicut antea etiam dixi, antiquitati ignota est hæc disputatio, an in pœnitentia sit materia & forma Sacramentalis. *Augustinus* de fide ad Petrum, Baptismum appellat *Sacramentum fidei & pœnitentiæ.* Impositionem etiam manuum, qua publice pœnitentes Ecclesiæ reconciliabantur, alicubi inter Sacramenta numerat. Ipsam vero pœnitentiam, qua homini peccata remittuntur, in vera antiquitate Sacramentum appellatam fuisse, ostendi non potest.

Quæstio de materia & forma Sa-

III. Ideo etiam, vt in re noua, cum nullæ apud Patres sententiæ extarent, de hac quæstione varie disputatum fuit a Scholasticis, quæ in pœnitentia esset talis materia, quæ accedente verbo pœnitentiam faceret Sacramentum. Quidam vt proprietatem materiæ retinerent, ipsa peccata finxerunt esse materiam huius Sacramenti. Alii dixerunt, ipsum peccatorem confitentem esse materiam. Postea facta metamorphosi, elementum seu materiam ex prædicamento substantiæ transtulerunt in prædicamentum actionis, disputantes, actus pœnitentiæ posse materiam Sacramenti esse. Et ad speciem seu formam visibilem, quam *Augustinus* in Sacramentis requiri dixit, finxerunt sufficere, modo sit aliquid sensibile, siue visu siue auditu, forsan etiam siue gustu siue odoratu percipiatur. Nec tamen consentiunt, quæ actio in pœnitentia sit materia Sacramenti pœnitentiæ: an actio Sacerdotis, proferentis certis ritibus absolutionem, an vero actiones pœnitentis, & quænam. Quidam contritionem, confessionem & satisfactionem ponunt partes materiales Sacramenti pœnitentiæ. Sed quia contritio non est visibilis, & satisfactio in opere sequitur susceptionem ipsius Sacramenti: ideo solam confessionem quidam ponunt pro materia. Formam vero Sacramenti pœnitentiæ quidam ponunt verba absolutionis. Sed quia non est in verbo Dei determinata forma verborum absolutionis, vt in Baptismo & Eucharistia: ideo alii, ne certitudo efficaciæ Sacramenti fluctuet, si forma esset incerta, dixerunt ipsos actus Sacerdotis absoluentis esse pro forma, & sufficere, si actus ille exprimatur, etiamsi non fiat per limitata & determinata verba: sicut iudex politicus, in sententia siue absolutoria siue damnatoria, non est alligatus ad certam formam verborum. Ita actus in pœnitente est materia: in Sacerdote vero est forma. Quid vero est, vnde non Sacramentum fabricari poterit, si hoc modo de materia & forma ludere libeat? In oratione adhibentur sæpe externi gestus: prædicatio Euangelii est

[Materia s]acramenti pœnitentiæ varie disputata.

est actio quædam: quin igitur & inde fiant Sacramenta.

qua disputatio fusius expenditur.

IIII. Sed de reipsa dicamus. Magnum & arduum quiddam est, aliquid proponere & habere pro Sacramento. Sunt enim Sacramenta quasi diuina quædam vascula, in quæ merita Christi, gratia Dei, remissio peccatorum, &c. diuina ordinatione, quasi deposita sunt, vt per hæc quasi organa, Deus beneficia illa distribuat credentibus, applicet & obsignet. Ideo necesse est, vt materia Sacramentorum ab ipso Deo in verbo sit instituta, ordinata & præscripta. Requiritur certum verbum, ab ipso Deo traditum: quo ad materiam illam seu elementum accedente, fiat Sacramentum, quod habeat promissionem diuinam, de spirituali gratia, & efficacia. In disputatione autem de pœnitentia de re magna agitur, de reconciliatione scilicet cum Deo, & remissione peccatorum. Illa gratia, vis & efficacia tribuitur humanis operibus seu actibus, in pœnitentia. Sed vbi in verbo Dei traditum & institutum est, actus illos pœnitentis esse materiam, ex qua accedente verbo fiat Sacramentum, cuius effectus sit reconciliatio & remissio peccatorum? vbi præscriptum est certum verbum? vbi tradita extat promissio, si materia illa & forma coniungantur, adesse vim & efficaciam remissionis peccatorum? Et profecto audax impietas, & impia audacia est, fingere Sacramentum, cuius nec materia, nec forma, nec promissio in verbo Dei extet.

notata infernal impostura Satanæ.

V. Consideretur autem mysterium iniquitatis, quod sub commentitia illa materia Sacramenti pœnitentiæ occultatatur, & absconditum est. Antiquissimum est Satanæ artificium, homines, quando quærunt reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, deducere ad propria opera, vt illa opponant iudicio Dei, ad consequendam remissionem peccatorum. Illa vero Pharisaica persuasio, Paulino fulmine grauissime repressa, & ex Ecclesia Dei proturbata est. Variis vero modis ille, qui mille artifex est, postea tentauit, fiduciam operum, ad iustitiam coram Deo, Ecclesiæ obtrudere. Et aliquando hoc ipsi successit, sæpe vero gladio spiritus repressus fuit. Tandem vero, vlciscente Deo veritatis contemptum, & mundi ingratitudinem, 2. Thess. 2, 11. humana opera in pœnitentia, non tantum vt merita, sed quod maius est, vt Sacramentum, proposita fuerunt, ad consequendam reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum. Sacramenta autem sunt diuinæ actiones. Ergo quando ex humanis operibus contritionis, confessionis, & satisfactionis, Sacramentum fabricatur, iam humanis operibus diuinitas quædam arrogatur: vt scilicet solium ipsorum iuxta astra Dei exaltetur, sicut de rege Babylonico Esaias inquit. c. 14. 13. *Thomas* enim disputat in 4. dist. 16. q. 1. art. 1. ideo in Sacramento pœnitentiæ, *loco materiæ* esse *actum humanum*, quia *per quandam recompensationem tollat offensam culpæ præcedentis.*

VI. Animaduertit hoc *Gropperus*, ideo in institutione Coloniensi quærit talem mitigationem: pœnitentiam vocari Sacramentum ratione absolutionis, quia illa explicet promissionem generalem, ad singulos petentes: & materiam vocari posse externam illam actionem sacerdotis, qua impertit absolutionem: quia sit signum externum, quomodo Deus interius animam a peccati nexibus absoluat. Sed de externis ritibus & gestibus in absolutione nullum in verbo Dei extat mandatum, nullum institutum, nulla promissio. Nec statim diuinum Sacramentum est, quicquid spirituale aliquid significare potest. Quod ad ipsam autem absolutionem attinet, notæ sunt declarationes *Augustanæ Confessionis* & *Apologiæ*.

VII. Tridentinum vero Concilium, ne hanc quidem mitigationem, nec illam, quæ in *Augustana formula interreligionis* proposita fuit, admittit & recipit, sed simpliciter decernit, ex humanis pœnitentium operibus, & ex verbo absolutionis, conflari Sacramentum pœnitentiæ, cuius effectus, vis & efficacia, sit reconciliatio cum Deo, & remissio peccatorum. Addit autem, ex Dei institutione hoc fieri. Sed falsum est, de enumeratione singulorum peccatorum, & de Pontificia satisfactione, ullum in verbo Dei extare mandatum. Antiquitati etiam prorsus ignotum est, illas pœnitentium actiones esse materiam Sacramentalem. Et tempore Scholasticorum Doctorum, immo tempore Gabrielis Biel, ante centum adhuc annos, dubium & incertum fuit, quæ esset vera materia Sacramenti pœnitentiæ. Quæ igitur potest certitudo esse de effectu Sacramenti, cum materia & forma sit incerta, & promissio sit nulla? Atque ideo forsan Tridentinum capitulum dicit, actus pœnitentium esse materiam Sacramenti pœnitentiæ, vel quasi. Erit igitur etiam Sacramentum, vel quasi: erit etiam eius effectus remissio peccatorum, vel quasi.

Cur in Sacramento pœnitentiæ dimicent Papistæ.

VIII. Et hæc ipsa caussa est, quare de Sacramento pœnitentiæ dimicent, vt reconciliationem & remissionem peccatorum, dubiam & incertam redddant. Non quidem dubium est, priuatam absolutionem efficacem esse: quia est vox Euangelii, quod est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Atque ideo probatur mihi *Gersonis* sententia, absolutionem

tionem non in optatiuo modo, forma imprecationis impertiendam, sed ita vt qui absoluitur, audiat & intelligat, Deum per illud ministerium annunciationis Euangelii, sibi priuatim applicare meritum ac beneficia Christi ad remissionem peccatorum. Sed & ipsa absolutio in Pontificio hoc Sacramento peruertitur: non enim permittitur euangelica esse, sed redditur mere legalis. Non enim gratis, fide, sine nostris operibus, propter Christi meritum impertitur, sed sub conditione actuum, contritionis, confessionis, & satisfactionis, quæ Tridentinum Concilium, tanquam materiam Sacramenti ad perfectam peccatorum remissionem, in pœnitente requirit. Quia vero nemo certus esse potest, an actiones illas in debito gradu habeat: semper conscientia dubia & incerta manet de reconciliatione. Immo si ex operibus est iustificatio, hoc est, remissio peccatorum: *exinanita est fides, & abolita promissio*, Rom. 4, 14. Et qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, Gal. 3, 10. Vere igitur carnificina conscientiarum est Sacramentum Pontificiæ pœnitentiæ.

De partibus pœnitentia.

IX. Altera quæstio tertii huius capituli, est de partibus pœnitentiæ. Vtque planior sit disquisitio, Tridentinum capitulum inquit, partes pœnitentiæ intelligi, quæ in pœnitente ad plenam, perfectamque remissionem peccatorum consequendam requiruntur. Iterum de re magna, complectente salutem omnium nostrum, disputatio est. Certum enim est, Deum velle lapsos recipere: sed si pœnitentiam agant. Ardua igitur quæstio est, quomodo pœnitentia ita agi possit, vt certi simus, nos consequi reconciliationem & remissionem peccatorum? Si enim pœnitentia non recte agitur, peccator licet quærat, non tamen assequitur remissionem peccatorum.

Secundum ductum Scripturæ.

X. Hic vero Scriptura, & testimoniis & exemplis viam nobis monstrat, propositis duobus generibus doctrinæ, legis scilicet, & Euangelii. Et lex quidem arguit peccata, & proponit comminationes Dei: atque ita agnito peccato, incutit conscientiæ terrores, vt incipiat iram Dei timere, atque ita peccatum detestari. Atque hic est primus gradus pœnitentiæ: non quidem promerens remissionem peccatorum, sed quia hic ordo a Deo est institutus, vt iuxta *Bernhardi* dictum, oleum misericordiæ non infundat, nisi in vas contritum & contribulatum. Lex vero est pædagogus ad Christum. Quia enim vera pœnitentia habet desiderium effugiendi iram Dei & damnationem, lex vero pronunciat, ex operibus nullam carnem coram Deo iustificari, eo ipso igitur peccatorem territum, & quærentem reconciliationem cum Deo, lex a se ablegat. Ibi vero Euangelium monstrat nobis, obedientiam & satisfactionem Christi mediatoris, pro nobis præstitam, & propter hoc meritum Christi, offert nobis gratiam & remissionem peccatorum. A nobis vero hoc requirit, vt illud beneficium Christi fide accipiamus, & nobis applicemus: & pronunciat, eos, qui credunt in Christum, remissionem accipere per nomen eius. Reconciliatos vero, qui beneficium remissionis acceperunt, hortatur, vt postea faciant fructus dignos pœnitentia. Ita iuxta Scripturam, vt in pœnitentia consequamur reconciliationem, requiritur in pœnitente contritio, & fides apprehendens meritum Christi: fructus vero post reconciliationem sequuntur. Hæc ratio agendæ pœnitentiæ plana & certa est, in Scriptura enim tradita est, & habet promissionem remissionis peccatorum.

XI. Sed Tridentinum Concilium, sine dissimulatione ostendens, qualem hactenus promiserit emendationem, sonora voce profitetur, se damnare illorum sententiam, qui pœnitentiæ partes, incussos conscientiæ terrores, & fidem esse contendunt. Et terrores quidem a Deo, voce legis conscientiæ incussos, ideo nolunt esse partem pœnitentiæ: quia contritionem volunt esse dolorem voluntarie pro peccatis, tanquam vindictam assumptum, qui hoc opere promereatur misericordiam Dei, sicut proximum capitulum explicabit. Fidem vero operæ pretium est obseruare, quare & quo sensu ex pœnitentia, quærentem remissionem peccatorum, excludant, & proscribant: cum tamen Scholastici doceant, fidem esse radicem & fundamentum, vnde oriatur pœnitentia. Et in quarto capitulo, Tridentinum Concilium dicit, contritionem debere cum fiducia diuinæ misericordiæ coniunctam esse. Num igitur in eo tantum controuersia consistit, quod Pontificii dicunt, fidem esse fundamentum pœnitentiæ: nostri vero docent, esse partem? Certe si vtrinque consensio esset, fidem in pœnitentia esse necessariam, ad consequendam remissionem peccatorum, non esset ideo turbanda Ecclesia, si alius fidem fundamentum, alius partem pœnitentiæ appellaret, cum quidem maius sit, aliquid esse fundamentum, quam partem. Animum vero quæso, bone Lector, aduerte. Tertium Capitulum simpliciter nominat fidem, quam a partibus pœnitentiæ excludit. Quartus vero Canon explicat & declarat, qualem fidem Pontificii in sua pœnitentia nolunt ferre, quæ scilicet ex voce Euangelii seu absolutionis concipitur, & qua pœnitens credit

Cur Pontificii fidem ex pœnitentia excludant.

Qualem fidem Pontificii intelligant in loco pœnitentiæ.

credit, sibi per & propter Christum remitti, & remissa esse peccata. Quando igitur dicunt, fidem fundamentum esse pœnitentiæ, intelligunt talem persuasionem, si actiones illas pœnitentiæ, a Pontificiis præscriptas, quis susceperit & præstiterit, quod illis actionibus impetret veniam peccatorum, & reconcilietur Deo. Hac enim persuasione dicunt suscipiendas esse actiones pœnitentiæ, & hoc est, quod dicunt, fidem esse fundamentum pœnitentiæ. Quando igitur quartus Canon anathemate damnat eos, qui dicunt, fidem conceptam, ex Euangelio vel absolutione, qua credit quis, sibi per Christum remissa esse peccata, necessariam partem esse pœnitentiæ, ad consequendam remissionem peccatorum: quid aliud facit, quam quod totum Euangelium ex pœnitentia tollit, & ipsam vocem Euangelii propriam, sicut a Prophetis, Christo & Apostolis tradita est, damnat? De Prophetarum enim doctrina inquit Petrus, Actor. 10, 43. Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum per nomen eius accipiant, quotquot credunt in ipsum. Summam doctrinæ ministerii Christi, Marcus c. 1, 15. ita explicat: *Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.* Et post resurrectionem, iubet Apostolos *prædicare pœnitentiam, & remissionem peccatorum, in suo nomine,* Luc. 24, 47. Post ascensionem Paulo legationem Euangelicam ita iniungit, vt *conuertantur a tenebris ad lucem, & accipiant remissionem peccatorum per fidem, quæ est in me,* Actor. 26, 18. Ipse etiam Paulus, Actor. 20, 21. cum sciret captiuitatem sibi imminere, summam prædicationis suæ inter Iudæos & gentes in hæc capita colligit, *testificans pœnitentiam in Deum, & fidem in Christum.* Reconciliatis vero proponit doctrinam, vt digna pœnitentiæ opera faciant, Actor. 26, 20. Audis vbique fidem, & illam fidem, quæ per nomen Christi remissionem peccatorum accipit, coniungi pœnitentiæ. Et ne plura testimonia coaceruemus, quid reliquum erit Euangelio, si tollas inde Christum, fidem in Christum, & remissionem peccatorum, quæ fide per Christum accipitur? Et tamen Tridentinum Concilium non veretur anathemate damnare, si quis dixerit, partem pœnitentiæ esse fidem, ex Euangelio conceptam, qua quis credit, sibi per Christum peccata remissa. Hoc quidem ante cogitare potui, Tridentinum Concilium in doctrina de pœnitentia, non recte aut explicate traditurum fidem, quærentem & accipientem in voce Euangelii, per & propter Christum, remissionem peccatorum. Nunquam vero persuaderi mihi passus fuissem, fore, vt in tanta verbi Dei luce, publico anathemate damnarent, si quis dixerit, partem salutaris pœnitentiæ esse fidem conceptam ex Euangelio, qua quis credit sibi per Christum remissa peccata. Sed his notis & indiciis, Dei iudicio, coram toto mundo reuelatur, qualis Ecclesia sit cœtus Pontificius. Ad perpetuam igitur rei memoriam notum sit veræ Ecclesiæ Dei, Concilium Tridentinum promittere pœnitentiæ reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum, sine fide, quæ quidem ex Euangelio concepta sit, & qua quis credat, per Christum sibi peccata remissa. Ita enim sonora voce decernit 4. Canon.

XII. Audiamus vero, quas ipsi partes pœnitentiæ assignent, quæ ad remissionem peccatorum, sine fide illa, necessariæ & sufficientes sint. Contritionem numerant, confessionem, & satisfactionem. Et quia illas pœnitentiæ partes, etiam materiam Sacramenti faciunt, quam oportet externam & visibilem, seu sensibilem esse, non igitur de contritione interiori, nec de confessione, quæ Deo fit, nec de proposito interiori emendationis, partes illæ intelligi debent, sed de externis actibus contritionis, de externa confessione, quæ per enumerationem omnium delictorum proprio sacerdoti fit, & de externis operibus satisfactionis, iniunctæ a Confessionario.

Partes pœnitentiæ Pontificiorum.

XIII. Atqui externa signa contritionis Scriptura nullibi docet, ad remissionem peccatorum esse necessaria. Enumeratio specialis omnium delictorum, sacerdoti facienda, in verbo Dei nec mandatum, nec exemplum habet. Satisfactionis vero opera ipsi Pontificii definiunt esse indebita, hoc est, verbo Dei non mandata. Habent igitur partes pœnitentiæ, sine Scriptura, & quidem tales, quales hypocritæ etiam simulare & præstare possunt. Et tamen illis tribuunt remissionem peccatorum, cum interea fidem ex Euangelio conceptam, qua quis credit sibi per Christum peccata remissa, sub anathemate in pœnitentia damnent. Iudas vero fide illa destitutus, cum partes Pontificiæ pœnitentiæ haberet, contritionem scilicet, confessionem & satisfactionem, laqueo tamen se suspendit. Tanta scilicet in illis partibus pœnitentiæ est consolatio, exclusa fide in Christum.

Trina vero illa enumeratio partium pœnitentiæ, ex publicæ pœnitentiæ ritibus sumpta, postea ritibus illis partim abrogatis, partim mutatis, indocte ad generalem pœnitentiæ doctrinam accommodata est.

Accessit, quod veteres in multis sententiis loquuntur de pœnitentia, non quatenus quærit & accipit remissionem peccatorum, sed quatenus est vitæ muta-

tio & emendatio. Et tunc *Augustinus* & *Chrysostomus* solent ita loqui: Sicut tres sunt peccatorum differentiæ, & tribus modis Deum offendimus, corde scilicet, ore, & opere: ita veram emendationem per contrarium instituendam esse, in animo, in verbo, & opere. Hæc non attendentes Monachi, fecerunt inde tres partes pœnitentiæ. quibus acquiratur remissio peccatorum, & quidem exclusa fide, quæ ex Euangelio concepta credat, per Christum peccata remitti. Et vbi *Chrysostomus* ponit operis humilitatem, *Augustinus* operis sanctificationem, substituerunt postea operis satisfactionem. Et tamen anathema sit oportet, nisi quis omnia illa, vndecunque orta, tanquam oracula Spiritus sancti adoret.

LOCVS VIII.
DE CONTRITIONE.

SESSION. XIIII.

CAPVT IIII.

Ap. p. 182. 169. Ib. & p. 163. v. 3. p. 165. 166. Ap. p. 165. v. 17. 166. v. [illegible] p. 175. v. 21. p. 124. v. 13. Luth. T. 1. Ien. L. f. 13. a. Ap. 164. 174. v. 17. p. 175. v. 22. p. 199. v. pen. Art. Smalc. p. 322. sq. Art. Smal. p. 320. 322. sq.

Contritio, quæ primum locum inter dictos pænitentis actus habet, animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Fuit autem quouis tempore, ad impetrandam veniam peccatorum, hic contritionis motus necessarius, & in homine post Baptismum lapso ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia diuinæ misericordiæ, & voto præstandi reliqua coniunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc Sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta Synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato, & vitæ nouæ propositum & inchoationem, sed veteris etiam odium continere, iuxta illud: Proiicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus præuaricati estis: Et facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. Et certe, qui illos sanctorum clamores considerauerit: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum. Recogitabo tibi omnes annos meos, in amaritudine animæ meæ, & alios huiusmodi generis, facile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactæ vitæ odio, & ingenti peccatorum detestatione manasse. Docet præterea, etsi contritionem hanc aliquando charitate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc Sacramentum actu suscipiatur: ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine Sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero contritionem imperfectam, quæ attritio *dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ & pænarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, declarat non solum non facere hominem hypocritam, verum etiam donum Dei esse, & Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum mouentis, quo pænitens adiutus, viam sibi ad iustitiam parat, & quamuis sine Sacramento pænitentiæ, per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat: tamen eum ad Dei gratiam, in Sacramento pænitenitæ impetramdam, disponit. Hoc enim timore vtiliter concussi Niniuitæ, ad Ionæ prædicationem, plenam terroribus pænitentiam egerunt: & misericordiam a Domino impetrauerunt. Quamobrem falso calumniantur Catholicos scriptores, quasi tradiderint, Sacramentum pænitentiæ absque bono motu suscipientium gratiam conferre, quod nunquam Ecclesia Dei docuit, nec sensit; sed & falso docent, contritionem esse extortam & coactam, non liberam & voluntariam.*

CANON V.

Si quis dixerit, eam contritionem, quæ paratur per discussionem, collectionem & detestationem peccatorum, qua quis recogitet annos suos, in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum suorum grauitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æternæ beatitudinis, & æternæ damnationis incursum, cum proposito melioris vitæ, non esse verum & vtilem dolorem, nec præparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, demum illam esse dolorem coactum, & non liberum ac voluntarium, anathema sit.

EXAMEN.

Contritio pænitentibus necessaria est.

OMnino in iis, qui veram & seriam agunt pœnitentiam, necessaria est contritio. Neque enim vera pœnitentia esse potest in iis, qui persuasione sanctitatis, somniant se esse sine peccato, vel qui peccata contemnunt, extenuant, excusant, palliant & defendunt, item, qui comminationes diuinas vel contemnunt, vel irrident, iram Dei non curant, iudicio & indignatione eius non mouentur: atque ideo in peccatis contra conscientiam perseuerant & pergunt, peccatis delectantur, quærunt & arripiunt occasiones peccatorum, atque ea, quæ sine timore Dei ex proposito cumulant: in iis inquam, nulla vera potest esse pœnitentia, nec serio aut recte quæret remissionem peccatorum, qui iram

iram & iudicium Dei aduerſus peccata, vel non intelligit, vel non conſiderat, vel non curat. Nequaquam igitur docemus pœnitentiam ſine contritione.

Quid in ſe complectatur, vel requirat.

II. Pertinet autem ad contritionem. I. vt mens peccatoris, ex indicio legis intelligat, agnoſcat, & ſerio conſideret multiplicem immunditiem, magnitudinem & abominationem peccati coram Deo. II. Ex doctrina de ira, indignatione & iudicio Dei aduerſus peccata, conſcientia intelligens, quam ſerio & horribiliter Deus peccatis iraſcatur, & ea punire velit, agnoſcit, ſe propter peccata irretitam teneri nexibus iræ & iudicii Dei, ad æternam condemnationem. III. Inde oritur in conſcientia timor, terror & pauor iræ & iudicii Dei aduerſus peccata. IIII. Hinc ſequitur dolor conſcientiæ, grauiter dolentis ſe peccaſſe, & peccatis offendiſſe Deum: incipit igitur peccatum odiſſe, & deteſtari, atque eius propoſitum abiicere. V. Hæc vero agnitio, hic pauor & dolor, excitat & vrget conſcientiam, vt cogitet & quærat, an & quomodo effugere poſſit iram Dei, & iudicium damnationis, ſicut Baptiſta inquit: *Quis ſubmonſtrauit vobis fugere a ventura ira?* VI. Ad hos terrores neceſſe eſt accedere conſolationem, fidem ſcilicet, quæ ſtatuat nobis remitti peccata propter Filium Dei, & tantæ miſericordiæ agnitione, rurſus erigat nos, ne oppreſſi deſperatione, ruamus in æternum exitium. Niſi enim hæc fides accedat, contritio eſt fuga Dei, & fremitus aduerſus Deum, quibus tandem ruitur in æternum exitium Et hic gradus diſcrimen facit inter contritionem Petri & Iudæ.

Matth. 3, 7.

Contritio non ex noſtra voluntate proficiſcitur.

III. Eſt autem vera contritio, non opus liberi arbitrii, ſeu virium humanarum, ſed Spiritus ſanctus per verbum prædicatum, auditum & cogitatum, illam in nobis excitat, inchoat, operatur & efficit. Atque ideo pœnitentiam acturi, proponant ſibi legem Dei, monſtrantem agnitionem peccatorum, iram Dei, pœnas præſentes & futuras, ſpirituales & corporales, temporales & æternas, publicas & priuatas, & exempla pœnarum, & qui poſt Baptiſmum lapſi ſunt, immenſa beneficia Dei conſiderent, vt agnoſcant, quam fœda & horrenda ingratitudine Deum offenderint. Sunt autem multiplicia teſtimonia bonitatis Dei erga nos, in creatione & ſuſtentatione mundi, in nutritione & defenſione corporis & animæ, in gubernatione politica, œconomica & priuata, præcipue vero in ſpiritualibus beneficiis, conſideretur patefactio verbi, dōatio Euangelii, miſſio Filii, donatio Spiritus ſancti, depulſio diaboli, promiſſio vitæ æternæ, &c.

Inter hæc tanta Dei beneficia, Spiritum ſanctum lapſibus contriſtare, & Deum offendere, horrendum profecto ſcelus eſt. Per verbum igitur Dei prædicatum, auditum & cogitatum, Spiritus ſanctus efficax eſt, excitans, inchoans & efficiens veram contritionem, quæ in ſeriis pœnitentiæ exercitiis creſcere quidem debet, nunquam tamen in hac vita ſufficiens & perfecta eſſe poteſt. *Delicta* enim *quis intelligit?* Pſalm. 19, 13. *Quis nouit poteſtatem iræ Dei? quis metuit furorem eius?* Pſalm. 90, 12. Ad dolorem igitur contritionis, pertinet etiam hoc, dolere, quod non poſſumus de peccatis ſatis dolere. Remiſſio vero peccatorum, non pendet ex magnitudine, ſufficientia & merito contritionis, ſed ex obedientia & ſatisfactione Chriſti, fide apprehenſa.

An noſtra contritione impetremus remiſſionem peccatorum.

IIII. Neceſſaria igitur eſt contritio, non autem meritum eſt, impetrans remiſſionem peccatorum. Illa enim propter ſolum Chriſtum datur, & fide accipitur, Actor. 10, 43. Contritio vero nihil aliud eſt, quam quod agnoſcimus, ſentimus & fatemur, nos propter peccata irretitos teneri nexibus iudicii diuini, ad æternam damnationem. Et niſi ex illis pauoribus & doloribus, animus agnitione & fiducia miſericordiæ, propter Chriſtum mediatorem eluctetur, ruit in deſperationem, & in æternum exitium. Vſque adeo contritio non eſt meritum remiſſionis peccatorum. Quare igitur neceſſaria eſt? Reſpondeo. Sicut illi, qui morbum nec agnoſcunt, nec ſentiunt, medicinam nec curant, nec applicant: ita gratiam & miſericordiam Dei, quæ in Chriſto proponitur, nemo ſatis curat, nemo ſerio & recte quærit & amplectitur, niſi qui agnitione, ſenſu & pauore peccatorum, & iræ Dei aduerſus peccata, contritus & perterrefactus eſt. Lex enim pædagogus eſt, vrgens & impellens ad quærendam gratiam Dei, in Chriſto. Et ordo diuinus eſt, quod vult quidem euangelizare, ſed pauperibus; vult ſanare, ſed contritos; vult prædicare dimiſſionem, ſed captiuis; vult educere & liberare, ſed vinctos, hoc eſt, ſub peccatis concluſos; vult conſolari, ſed contriſtatos & lugentes; vult reſpicere, ſed ad contritum ſpiritu; beneplacitum eſt Domino, ſed ſuper timentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius; vult reficere, ſed laborantes & oneratos; vult coronare miſericordia & miſerationibus, ſed caput humiliatum, non turgidum; vult infundere oleum miſericordiæ, ſed vulneratis, &c.

Controuerſia de contritione potiſſimo capite.

V. Hanc de contritione ſententiam, quæ a noſtris ex Scripturæ fundamentis extructa, & iuſtis tractatibus explicata eſt, ideo breuiter hoc loco repetere volui,

volui, ne quis existimet, nos contritionem prorsus vel negare, vel ex pœnitentia tollere: vtque antithesis seu collatio clarius ostendat, quæ sint potissima capita controuersiæ de contritione, in hoc Tridentino capitulo, quæ ordine nunc, & breuiter examinabimus.

VI. Et primo, quod ad descriptionem contritionis attinet, nemo pugnat, quin contritio continere doceatur, non tantum cessationem a peccato, & nouæ vitæ propositum & inchoationem, sed veteris etiam odium, & peccatorum detestationem. Nec de definitione certamen esset, nisi insidiæ laterent sub vocabulis. *Contritio*, inquiunt, *animi dolor, ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero.* Hæc verba ego simpliciter & candide acciperem in eam sententiam, sicut iam de contritione dixi; sed insidiæ, vt monui, latent in vocabulis. Scholastici enim docent, contritionem, vt habeat vigorem & valorem ad deletionem & remissionem peccati, debere esse talem detestationem peccati, quæ ad punitionem, commissi peccati voluntarie suscipiatur aut assumatur. Voluntariam enim pœnam remittere & delere peccatum, sicut in humanis pœna, voluntarie assumpta, magis placat offensum. Ita *Gabriel Thomas* vero dicit: Sicut peccatum per consensum voluntatis consummatur, ita per dissensum deletur & remittitur. Et addit, Baptismum in virtute meriti Christi habere virtutem ad delenda peccata. In contritione vero ad remissionem peccatorum cum Christi merito requiri etiam nostrum actum displicentiæ peccati, qui sit meritorius: quia cadat sub libero arbitrio. Et sicut offensa committitur in Deum, vel externis membris, vel concupiscentia, vel voluntate, ita contritionem inferre dolorem corpori, parti sensitiuæ, & voluntati, ad reconciliandam offensam, quæ in Deum commissa est, membris, concupiscentia & voluntate. Hæc *Thomas*.

Scholasticorum de contritione opinio.

Thom. 4. sent. ad Hanib. dist. 17. q. 2. art 1. 4. sen. dist. 17. q. 2. art. 1. q. 6.

Et ex hac consideratione intelligi potest, quæ sit caussa, quod tertium Tridentinum capitulum nolit, contritionem esse terrores, a Deo conscientiæ voce legis incussos, ita enim contritio non posset esse meritoria reconciliationis, & remissionis peccatorum, Scholastici vero, vt contritionem meritoriam faciant, ita eam definiunt, quod sit dolor assumptus, & voluntarie assumptus, & quidem pro peccatis assumptus. Et quia ad illas Scholasticorum disputationes Tridentinum Concilium sua definitione respexit, breuem hanc commonefactionem addere volui.

Contritionis apud Scholasticos definitio.

VII. Secundo. In hoc capitulo principaliter obseruandum est, quid & quantum contritioni tribuant. *Hic motus*, inquiunt, *praparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia misericordia diuina coniunctus sit.* Possent hæc verba commode intelligi, contritionem scilicet ita præparare ad remissionem peccatorum, quia agnitione & sensu iræ Dei aduersus peccatum, hominem excitet & impellat, vt de suis operibus & meritis desperans, in Euangelio, fide, gratis propter meritum Christi, quærat & accipiat remissionem peccatorum: sed hoc Tridentina congregatio nullo modo vult. Et ne videamur verbis ipsorum peregrinum sensum affingere, audiamus, quomodo hoc ipsum Capitulum, præparationem illam per contritionem ad remissionem peccatorum, interpretetur & declaret. *Motus*, inquiunt, *contritionis necessarius* est, ad impetrandam veniam peccatorum. Et postea dicunt, contritionem *charitate perfectam hominem Deo reconciliare*, etiam ante absolutionem, modo adsit votum confessionis & satisfactionis. Impetrationem igitur veniæ, & reconciliationem cum Deo, manifeste tribuunt actui seu operi contritionis nostræ, & quidem ante absolutionem, quæ est vox Euangelii gratis propter meritum Christi annuncians, & impertiens fidei reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum. Quid vero aliud hoc est, quam reconciliationem cum Deo, & remissionem peccatorum adimere Euangelio & fidei, immo gratuitæ misericordiæ Dei, & merito Christi, & transferre illam in merita nostrorum operum? Sed inquis: Tamen Tridentinum capitulum contritioni coniungit fiduciam diuinæ misericordiæ, & votum absolutionis, & Scholastici addunt meritum Christi. Verba sane audio, sed video, quomodo illa Pontificii intelligant: Pœnitentiam scilicet debere de diuina misericordia concipere talē fiduciam, si voluntarie ex dilectione Dei assumat dolorem pro peccatis, & habeat propositum, se velle Sacerdoti enumerare omnia peccata, & obedienter exequi satisfactiones, quas sacerdos iniuncturus sit, fore vt his motibus & actibus impetret veniam peccatorum, & reconcilietur Deo. Et illa pœnitentium opera dicunt ex merito Christi habere talem virtutem remissionis scilicet peccatorum.

Talis fides est Pontificiæ pœnitentiæ, in nostra scilicet opera, non in Christum, talem misericordiam Dei volunt, non quæ sit gratuita, & gratis propter Christi meritum peccata remittat, sed quæ

Fides Pontificia pœnitentiæ.

quæ operibus nostris tribuat mercedem, reconciliationem scilicet cum Deo, & remissionem peccatorum. Hæc quia simpliciter euertunt doctrinam Euangelii, miris tergiuersationibus inuoluta, & variis pigmentis fucata hactenus sunt a multis nostri temporis Pontificiis scriptoribus. Sed Tridentinum Concilium, sine tergiuersatione & dissimulatione, manifeste quid velit & sentiat, declarat. Simpliciter enim repetit & confirmat, quæ a Scholasticis Doctoribus de contritione tradita sunt: quod scilicet virtute contritionis, iuxta distributionem *Thomæ*, remittatur & deleatur culpa, auferatur pœna, & conferatur gloria. Vtque ea, quæ in hoc capitulo de contritione decernuntur, rectius examinari & planius intelligi possint, paucis notabo dogma Scholasticorum, quod Concilium hoc decreto repetere & confirmare voluit. *Scotus* igitur dicit, peccatorem ex suis naturalibus, cum communi seu generali influentia Dei, posse considerare peccatum a se commissum, vt contra legem Dei, vt offensam Dei, vt iræ inductiuum, & æterni supplicii, & voluntatem sub his rationibus posse detestari peccatum. Et hunc motum vocant *attritionem*, quæ sit insufficiens & remota dispositio ad remissionem peccatorum. Si vero peccator consideret summam & infinitam Dei dignitatem, bonitatem & misericordiam, & quod dictante ratione, super omnia bona finita & creata diligendus sit, posse voluntatem huic dictamini rationis se conformare, & ex naturalibus elicere actum dilectionis Dei super omnia: atque ita posse peccatum detestari, quatenus est offensiuum summi boni, sic a se super omnia dilecti. Et hanc dispositionem ex naturalibus esse sufficientem, immediatam & vltimatam, ad infusionem & susceptionem gratiæ, quæ sit charitas Dei. Deum enim nemini sufficienter disposito subtrahere suam gratiam. Et quando hoc modo, charitate diligente Deum super omnia, contritio perfecta fuerit: quia charitas sit gratia illa, qua peccata remittuntur, ita & hac ratione contritionem delere peccata, impetrare veniam peccatorum & reconciliationem cum Deo, quia vel ex charitate diligente Deum super omnia oriatur, vel charitas motui illi contritionis coexistat, consistat, & concomitetur. Et hoc est dogma illud Scholasticorum, ad quod stabiliendum factum est hoc decretum, quod ex hac collatione Scholastici dogmatis rectius intelligetur, vt scilicet doceamur, in pœnitentia, propter nostram dilectionem, non fide propter meritum Christi, impetrare veniam peccatorum, & reconciliationem cum Deo. Impietas autem huius dogmatis, & per se & ex iis, quæ in prima parte Examinis annotata sunt, adeo manifesta est, vt ad refutationem satis sit monstrasse, quale mysterium iniquitatis in hoc capitulo contineatur.

Contritio quando iuxta Pontificios impetret delictorum veniam.

VIII. Tertio, est & hoc obseruandum, quod quartum hoc capitulum dicit, contritionem tunc impetrare delictorum veniam, & reconciliationem cum Deo, si charitate perfecta fuerit. Scholastici vocant sufficientem contritionem. Et *Scotus* dicit, ad hanc sufficientiam & perfectionem requiri certam intentionem detestationis peccati, quæ per certum tempus, a Deo determinatum, continuetur, in cuius temporis termino, & non ante, deleatur peccatum. Alii disputant, ad sufficientiam & perfectionem contritionis requiri tantum, vt formata sit charitate: sicut in præcedentibus dictum est. Sed illa charitas debet diligere Deum super omnia, ad quam perfectionem nullus sanctorum in hac vita peruenire potest. Et de ipsa contritione Scriptura testatur: *Delicta quis intelligit?* Item, *quis nouit potentiam iræ tuæ?* Impossibilis igitur est sufficientia & perfectio contritionis. Et eius persuasio vel facit Pharisæos, vel desperabundos. Conscientia enim, quia nunquam potest certa esse de sufficientia & perfectione contritionis, semper dubia & incerta manebit de remissione peccatorum, & reconciliatione cum Deo. Et hoc ipsum propositum est Tridentinæ Synodi, vt dogma dubitationis de remissione peccatorum confirmet & stabiliat. Eius vero refutatio in prima parte huius examinis explicata est.

Ps. 19, 13. 90, 11.

Explicatio sententiæ Lutheri.

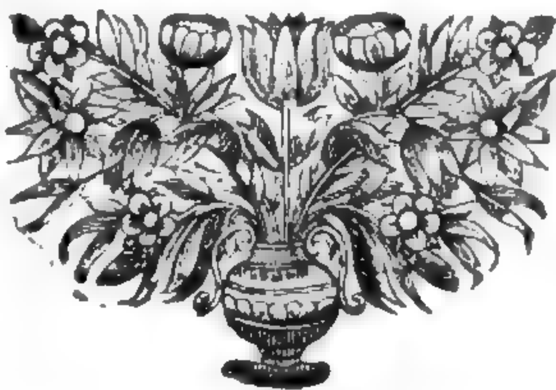
IX. Quarto, *Lutheri* propositionem, a Leone X. damnatam, repetito anathemate damnant, attritionem scilicet facere hominem hypocritam, & magis peccatorem, nec esse dolorem voluntarium, sed coactum. Facilis vero, & breuis est explicatio. *Lutherus* nequaquam sensit verbum Dei, quod arguit peccata, & monstrat grauitatem, multitudinem & fœditatem peccatorum, non pertinere vel requiri ad pœnitentiam, nec docuit, prædicationem, auditum, cogitationem, & meditationem illius verbi non esse vtilem ad pœnitentiam. Est enim (sicut supra dixi) organon, per quod Spiritus sanctus cor lapideum aufert, & dat cor carneum. Neque vnquam *Lutherus* dixit agnitionem & detestationem peccatorum, quam Spiritus sanctus, per auditum & meditationem verbi illius operatur in homine, non esse verum contritionis dolorem. Sed Scholasticas disputationes de attritione, iure & merito, ex verbo Dei taxauit. Docent enim liberum arbitrium naturalibus suis viribus, ex solo dictamine legis naturæ, sine operatione Spiritus sancti posse inchoare, concipere & assumere verum dolorem &

& deteſtationem peccatorum, hoc eſt, attritionem; & illam eſſe diſpoſitionem ad gratiam: quam diſpoſitionem vocant, facere quod in ſe eſt, quod ſit meritum congrui. Hoc eſt dogma illud de attritione, quod *Lutherus* impugnauit: quia pœnitentiam, quam Scriptura affirmat Dei donum eſſe, Act. 5, 31. & 11, 18. 2. Tim. 2, 25. tribuit naturalibus corruptæ naturæ viribus: cum Chriſtus affirmet, (Math. 7. 18.) *malam arborem non poſſe bonos fructus facere.* Quia vero experientia teſtatur, animalem hominem ſæpe metu pœnarum dolorem aliquem & deteſtationem peccatorum ſuſcipere & aſſumere: reſpondet *Lutherus*, idem quod *Auguſtinus* diſputat, de ſpiritu & littera. (v. c. 14. Tom. III. opp. f. 511.) Quando liberum arbitrium, ſine Spiritu ſancto, metu pœnæ, ſeu ſpe commodi, aliquid vel facit vel omittit, eſſe tantum externam hypocriſin, interius vero, ipſum peccatum magis augeri. Et ad Bonifacium lib. 3. cap. 4. (T. VII. f. 609.) Qui carnali metu pœnæ aliquid facit, *procul dubio inuitus facit, ac per hoc in animo non facit: mauult enim omnino non facere, ſi — — permittatur impune*, atque *per hoc in ipſa voluntate intus reus eſt, vbi ipſe, qui præcipit, inſpicit Deus.*

De attritione igitur, ſicut Scholaſtici eam tradunt, *Lutherus* recte dixit, quod ſit coactum quiddam, quod non præparet ad gratiam, ſed faciat hominem hypocritam, & magis peccatorem: peccator enim addens ad peccata Phariſaicam perſuaſionem de naturalibus ſuis viribus, operibus & meritis, magis redditur peccator. Vide autem artificium Tridentinum. Scholaſticam illam opinionem de attritione, palam pelagianizantem, defendere non audent, vt tamen Bullæ Leonis ſpecie aliqua patrocinentur, dicunt, contritionem, quæ ex agnitione peccati, & ex gehennæ metu, ex impulſu Spiritus ſancti concipitur, & donum Dei eſt, ſi coniunctam habeat ſpem veniæ, & excludat propoſitum peccandi, viam & gradum eſſe ad conuerſionem. Sed ita pugnant ſine adverſario: quis enim hoc negat, niſi quod contritionem illam cauſſam facere videntur impetrationis gratiæ.

Scio autem magnas & longas diſputationes apud Scholaſticos extare, de contritione & attritione: hoc eſt, quando dolor in pœnitentia oriatur ex metu gehennæ, & quando ex dilectione Dei oriatur. Et vtrunque ſane fieri in iis, qui poſt Baptiſmum lapſi ſunt, non eſt dubium. Nam & expaueſcunt metu iræ & iudicii Dei, & dolent, ſe tam benignum patrem offendiſſe, Mediatori, tam optime de nobis merito, adeo ingratos fuiſſe: & Spiritum ſanctum, pignus hæreditatis noſtræ, contriſtaſſe. Sed illæ Pontificiæ diſputationes periculoſæ ſunt, & vere laquei conſcientiarum: quod contritio expaueſcens conſideratione iræ & iudicii Dei, ſi non oriatur ex dilectione Dei, etiamſi accedat fides, petens & ſtatuens remitti nobis peccata propter Chriſtum, tamen ſit non ſalutaris, ſed Iudæ pœnitentia. In magnis enim, ſeriis & veris terroribus, qui in Pſalmis & apud Prophetas deſcribuntur, reſonant querelæ de grauitate & de multitudine peccatorum, de ira & furore Dei. Et tamen accedente fide in Chriſtum, quæ erigat conſcientiam, vera & ſalutaris eſt pœnitentia. Vtilius igitur eſt, quæſtiones illas præcidere, & contritionem definire ex verbo Dei, arguente peccata, & reuelante iram Dei ſuper peccata, per quod verbum Spiritus ſanctus excitat contritionem in pœnitentibus, vtque fides apprehendens conſolationem, voce Euangelii in Chriſto propoſitam, diſcrimen faciat inter timorem ſeruilem & filialem, inter dolorem Iudæ, & inter ſalutarem triſtitiam Petri.

Hæc ſunt præcipua capita controuerſiæ, de contritione, quæ quidem in hoc quarto Tridentino Capitulo tractantur, quæ notare magis quam explicare volui. Fundamenta enim in præcedentibus monſtrata ſunt.

LOCVS

LOCVS IX.
DE CONFESSIONE.
SESSION. XIIII.
CAPVT V.

EX institutione sacramenti pœnitentiæ iam explicata, vniuersa Ecclesia semper intellexit, institutam etiam esse a Domino integram peccatorum confessionem, & omnibus, post baptismum lapsis, iure diuino necessariam *existere. Quia Dominus noster Iesus Christus, e* Ap.p.160.
terris ascensurus ad cælos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit, tanquam præsides & iudices, 163. 183.
ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quæ Christi fideles ceciderint: quo pro pote- ib. p.181.
state clauium, remissionis & retentionis peccatorum sententiam pronuncient. Constat enim, Sacerdotes iudicium hoc incognita caussa exercere non potuisse, neque æquitatem quidem illos in pœnis iniungendis seruare potuisse, si in genere duntaxat, & non potius in specie ac sigillatim sua ipsi peccata declarassent. Ex his colligitur, oportere a pœnitentibus omnia peccata Cat.L.p.
mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recen- 380.
seri, etiamsi occultissima sint, & tantum aduersus duo vltima Decalogi præcepta commissa, quæ nonnunquam animum grauius sauciant, & periculosiora sunt his, quæ in manifesto admittuntur. Nam venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, & in quæ frequentius labimur, quanquam recte & vtiliter, citraque omnem præsumptionem, in confessione dicantur, quod piorum hominum vsus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt. Verum cum vniuersa mortalia peccata, etiam cogitationes, homines iræ filios, & Dei inimicos reddant, necessum est, omnium etiam veniam, tum aperta *&* verecunda confessione, *a Deo quærere. Itaque dum omnia, quæ memoriæ occurrunt* Ap.p.182.
peccata, Christi fideles confiteri audent, procul dubio omnia diuinæ misericordiæ ignoscenda ex- v. 12.
ponunt. Qui vero secus faciunt, & scienter aliqua retinent, nihil diuinæ bonitati per sacerdotem remittendum proponunt. Si enim erubescat ægrotus, vulnus medico detegere, quod ignorat, medicina non curat. Colligitur præterea, etiam eas circumstantias in confessione explicandas esse, quæ speciem peccati mutant, quod sine illis peccata ipsa, neque a pœnitentibus integre exponantur, nec iudicibus innotescant: & fieri nequeat, vt de grauitate criminum recte censere possint, & pœnam, quam oportet, pro illis pœnitentibus imponere. Vnde alienum a ratione est, docere, circumstantias has ab hominibus otiosis excogitatas fuisse, aut v- Luth.T.
nam tantum circumstantiam confitendam esse, nempe peccasse in fratrem. Sed & impium 2.Ien.L.f.
est, confessionem quæ hac ratione fieri præcipitur, impossibilem dicere, aut carnificinam 287.a.
illam conscientiarum *appellare. Constat enim, nihil aliud in Ecclesia a pœnitentibus exi-* Ap.p.160.
gi, quam vt postquam quisque diligentius se excusserit, & conscientiæ suæ sinus omnes & la- v.11.12.
tebras explorauerit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum & Deum suum mortaliter offendisse meminerit. Reliqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in vniuersum eadem confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: Ab occultis meis munda me, Domine. Ipsa vero huiusmodi confessionis difficultas, ac peccata detegendi verecundia grauis quidem videri posset, nisi tot tantisque com- ib.
modis & consolationibus *releuaretur, quæ omnibus digne ad hoc sacramentum* Art.
accedentibus per absolutionem certissime conferuntur. Ceterum quoad mo- Smalc. p.
dum confitendi secreto apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit, quin aliquis in 323.v.16.
vindictam suorum scelerum, & sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ec- p.325.v.3. Ap.p.183.
clesiæ offensæ ædificationem, delicta sua publice confiteri possit, non est tamen hoc diuino præ- 185. 197.
cepto mandatum, nec satis consulte humana aliqua lege præciperetur, vt delicta, præsertim secreta, publica essent confessione aperienda. Vnde cum a sanctissimis & antiquissimis Patribus, magno vnanimique consensu, secreta confessio sacramentalis, qua ab initio Ecclesia sancta vsa est, & modo etiam vtitur, fuerit semper commendata, manifeste refellitur inanis eorum calumnia, qui eam a diuino mandato alienam, & inuentum humanum esse, atque a Patribus in Concilio Lateranensi congregatis initium habuisse, docere non verentur. Nec enim per Lateranense Concilium Ecclesia statuit, vt Christi fideles confiterentur, quod iure diuino necessarium esse intellexerat, sed vt præceptum confessionis saltem semel in anno, ab omnibus & singulis, cum ad annos discretionis peruenissent, impleretur. Vnde iam in vniuersa Ecclesia, cum ingenti animarum fructu fidelium, obseruatur mos ille salutaris confitendi, sacro illo & maxime acceptabili tempore Quadragesimæ: quem morem hæc sancta Ap.p.158.
Synodus maxime probat & amplectitur, tanquam pie & merito retinendum. v.16 p.

CANON VI.

159. v.21. p.212.v.
Si quis negaverit, confessionem sacramentalem, vel institutam, vel ad salutem ne- 32. Luth.
cessariam esse iure diuino: aut dixerit, modum secrete confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia T. 3. Ien. G.f.166.b.

Catholica ab initio semper obseruauit & obseruat, alienum esse ab institutione & mandato Christi, & inuentum esse humanum, anathema sit.

CANON VII.

Si quis dixerit, in sacramento pœnitentiæ, ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure diuino, confiteri omnia & singula peccata mortalia, quorum memoria, cum debita & diligenti præmeditatione, habeatur, etiam occulta, & quæ sunt contra duo vltima Decalogi præcepta, & circumstantias, quæ peccati speciem mutant; sed eam confessionem Ap.p.183. *tantum esse vtilem, ad erudiendum & consolandum pænitentem, & olim obseruatam fuisse tantum ad satisfactionem Canonicam imponendam: aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle diuinæ misericordiæ ignoscendum, aut demum non licere confiteri peccata venialia, anathema sit.*

CANON VIII.

Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia seruat, esse impossibilem, & traditionem humanam, a piis abolendam, aut ad eam non teneri omnes & Ap.p.158. *singulos utriusque sexus Christi fideles, iuxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, & ob id suadendum esse Christi fidelibus, vt non confiteantur tempore Quadragesimæ, anathema sit.*

EXAMEN.

Confessio vti varie accipitur, ita multæ sunt eius species.

Longa est disputatio de confessione, quæ magna contentione agitatur, cumulatis multis Scripturæ sententiis, & coaceruatis variis antiquitatis testimoniis & exemplis. Id quod eo artificio fit, vt imperitorum mentes turbentur, & existiment illam & prorsus talem confessionem, & quidem tali opinione, sicut Pontificiis nunc in vsu est, semper fuisse in veteri Ecclesia, tanquam iure diuino mandatam & necessariam. Simplicissima igitur & commodissima ratio explicationis erit, si per distributionem ostendatur, quam varia sint genera, & quam multæ rationes confessionis, cuius & in Scriptura, & in veterum scriptis mentio fit; deinde ad singula hæc genera instituatur antithesis, quæ & qualis sit confessio, de qua Pontificii dimicant, quæ scilicet vt ad remissionem peccatorum necessarium exigit, ut omnia & singula delicta, quæ a Deo nobis remitti volumus, in specie & sigillatim, secundum omnes circumstantias sacerdoti patefaciamus & enumeremus, ita vt quicquid Sacerdoti non enumeretur, illud non remittatur a Deo.

II. Hoc modo enim perspicue ostendi poterit, Pontificiam confessionem nec Scripturæ, nec antiquitatis vera & consentientia habere testimonia. Loquimur autem hoc loco, non de confessione laudis, in qua significatione aliquoties vocabulum confessionis in Scriptura vsurpatur, sed de confessione fraudis: sicut *Augustinus* vocabuli æquiuocationem eleganter distinguit, de verbis Euangelii, Homil. 8. Hoc est, de agnitione & confessione peccati loquimur.

Prima species confessionis.

III. Primo igitur est confessio quædam, quæ soli Deo fit, qua peccata nostra agnoscentes, coram Deo cor nostrum effundimus, confitentes & deplorantes, cum vero cordis dolore, quam multipliciter Deum offenderimus, nosque reos fatemur iræ & damnationis æternæ, petimusque misericordiam. Hæc confessio pertinet ad veram contritionem, ne vel fingamus nos esse sine peccato, vel ne peccata contemnamus, extenuemus, excusemus, palliemus seu defendamus, sed ingenue coram Deo agnoscamus & fateamur, tum culpam, tum reatum. Hæc confessio coniuncta est cum spe & fiducia veniæ, sicut *Chrysostomus* inquit ad Theodor. lapsum: Quid proderunt lachrymæ & confessio, si nulla adsit abolitionis fiducia? Paræneſ. I. Tom. IV. opusc. f. f. 579. Coniuncta etiam est cum proposito emendationis, sicut *Hilarius* inquit in Psalm. 135, Quid aliud est *confessio erroris*, quam confessio *desinendi ab errore*? f. 1079. De huius confessionis necessitate & vtilitate populus diligenter erat commonefaciendus, ut iuxta cautionem debiti nostri, hoc est, iuxta doctrinam Decalogi, inquiramus in totam naturam & vitam nostram, excutientes & examinantes eam iuxta singula præcepta, vt aliquo modo agnoscamus (semper enim manet illud Psalmi: *delicta quis intelligit*) 19. 13. multitudinem, grauitatem & fœditatem peccati, & quam multipliciter rei simus coram Deo. Hac enim ratione vera generatur contritio, fides excitatur & acuitur, vt serio quærat, cum gratitudine accipiat, & in filiali timore Domini retineat misericordiam Dei, & remissionem peccatorum.

Frangitur etiam ita superbia humani ingenii, ne Pharisaicam persuasionem induat iustitiæ, sanctitatis & innocentiæ. Cautiores etiam in posterum reddit nos illa confessio, vt maiori diligentia mores gubernemus, & lapsus caueamus.

Hæc

Hæc populo ex verbo Dei erant proponenda, & diligenter inculcanda. Sed Pontificii de sua tantum confessione dimicant, ad quam etiam ea, quæ de hac confessione, siue in Scriptura, siue in veterum scriptis dicta sunt, detorquent, & quæ propria sunt huius confessionis, ea transferunt & tribuunt auriculari suæ enumerationi. Loquuntur autem de hac confessione dicta Scripturæ. Psal. 32, 3. 5. *Quoniam tacui, inueterauerunt ossa mea. Delictum meum cognitum tibi feci. Dixi, confitebor adversus me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* 1. Epist. Ioan. c. 1, 9. 10. *Si confiteamur peccata nostra, fidelis & iustus est, ut remittat. Si dixerimus, quod non peccauimus, verbum eius non est in nobis.* Prouerbior. 28, 13. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.*

Hæc confessio vel interius in corde, vel publica voce, Deo peccata confitetur, vt Leuit. 16, 21. Daniel. 9, 3. sq. Item, vel in genere peccatorem reum sistit Deo, vt publicanus inquit: *Deus propitius esto mihi peccatori*; vel inquirit in totam vitam, atque adeo in totam hanc corruptam naturam, vt Psalm. 19, 13. 25, 7. 18. 51, 7. sq. &c.

Luc. 18, 13.

IIII. De hac confessione Patres etiam loquuntur, vt *Origenes* libro tertio, περὶ ἀρχῶν, capite 1. *Si quis non prius anima sua vitia — — cognouerit, ac proprii oris confessione prodiderit, purgari iis, absoluique non poterit.* Hoc dictum Pontificii ad suam confessionem detorquent. Sed in præcedentibus prolixe se explicat *Origenes*, & sunt hæc eius verba: *Quid a Deo consequantur, ignorant. nisi prius ad beneficia consequenda per desiderium venerint, quod ita demum fiet, si quis ante semetipsum cognoscat, & sentiat, quid sibi desit: & quod sibi deest, a quo quærere vel debeat vel possit, intelligat, qui enim non intellexerit prius ægritudinem suam, medicum quærere nescit, vel sanatus non aget gratias.* — — Ne „igitur ignoret sibi per gratiam concessum, agnoscenda & confitenda sunt „peccata. Item in Psalm. 37. Homilia 1. dicit: *Conuenit post peccatum confiteri peccatum,* Id vero declarat exemplo Publicani, Luc. 18, 13. & Dauidis. *Quæ,* inquit, *deliqui, quæ concupiui, quæ commisi, omnia ante te profero, & in orationibus meis ante conspectum tuum pono, & gemitus meus non est abs te absconditus.*

T. 1. f. 208.

T. 1. f. 521.

f. 262.

Chrysostomus in Psalm. 50. * *Quanti sunt peccatores, secure degentes, — qui nolunt intelligere, quod inique agunt, — nec agnoscere volunt superuenturam sibi calamitatem: insuper fiducialiter, quæ mala sunt, agunt, & sic nec ingemiscunt, nec lachrymam proferunt, nec confitentur, quos saluari est impossibile: quod nec agnoscunt facinora sua, nec Dei iudicium præ oculis habeant.*

Et Homil. 3. in Matth. *Confessio peccatorum, testimonium est conscientiæ, timentis Deum, qui enim timet iudicium Dei, peccata non erubescit confiteri, qui autem erubescit, non timet. — Illic enim turpitudo confessionis aspicitur, vbi futuri iudicii pœna non creditur. Nunquid nescimus, quia confessio peccatorum habet pudorem: & quod hoc ipsum erubescere, pœna grauis est? Sed ideo magis iubet Deus confiteri peccata, vt verecundiam patiamur pro pœna.*

Immo auct. operi imperf. f. 18.

Idem in Genesin Homilia 4. Quando in præsenti vita, per confessionem peccata abluere, & remissionem a Domino assequi poterimus, tunc abibimus hinc, a peccatis puri, & magnam fiduciam habebimus. Et Homilia 20. ** *Qui hæc fecit, si voluerit — — ad confessionem facinorum festinare, & medico ostendere vlcus, qui curet & non exprobret: atque ab illo remedia accipere, & soli ei loqui, nullo alio conscio, & omnia dicere cum diligentia: facile sua peccata emundabit. Confessio enim peccatorum, abolitio est delictorum.* De hoc loco *Lindanus* exultat, quod ad verbum tradat secretam Pontificiorum confessionem. Sed quam veteratorie agat, Lector consideret. In illa ipsa enim homilia dicit: *Si Lamech non refugit, mulieribus suis* — — peccatum *confiteri: quali erimus nos venia digni, si ei, qui omnia nostra nouit delicta, confiteri non volumus peccata?* Et subinde ingeminat, medicum illum esse Dominum nostrum.

l. 4. panopl. c. 69. f. 356.

Tales igitur veterum sententias Pontificii ad suam enumerationem detorquent. Sed ipse *Chrysostomus* se clarissime explicat. In Epist. ad Hebr. cap. 12. Homil. 31. † inquit: *Non dico tibi, vt te prodas in publicum, neque vt te apud alios accuses: sed* obe-

* f. 570. T. III. opusc. Πόσοι εἰσὶν ἁμαρτάνοντες, καὶ ἀπαρρησιαζόμενοι; πόσοι ἁμαρτάνουσι, καὶ οὐδὲ οἴδασιν, ὅτι ἁμαρτάνουσι; πόσοι πλημμελοῦσι, καὶ οὐδὲ αἰσθάνονται; — — καὶ οὐδὲ πενθοῦσιν, οὐδὲ δακρύουσιν, οὐδὲ ἐξομολογοῦνται; πῶς οὖν δύνανται σωθῆναι, μηδὲ εἰδότες, ὅτι ἁμαρτάνουσι;

** f. 194. Tom. II. Opusc. ὁ ταῦτα εἰργασμένος, ἐὰν βουληθῇ — — ἐπὶ τὴν ἐξομολόγησιν τῶν πεπραγμένων ἐπειχθῆναι, καὶ τῷ ἰατρῷ δεῖξαι τὸ ἕλκος τῷ θεραπεύοντι, καὶ μὴ ὀνειδίζοντι, καὶ τὰ παρ' ἐκείνου φάρμακα δέξασθαι, καὶ μόνος αὐτῷ διαλεχθῆναι μηδενὸς εἰδότος, καὶ πάντα εἰπεῖν μετὰ ἀκριβείας. ταχέως ποιήσει τὴν διόρθωσιν τῶν πεπλημμελημένων. ἡ γὰρ ὁμολογία τῶν ἡμαρτημένων ἀφανισμὸς γίνεται τῶν πλημμελημάτων.

† f. 954. T. VI. in N. T. οὐ λέγω σοι, ἐκπόμπευσον σαυτὸν, οὐδὲ παρὰ τοῖς ἄλλοις κατηγόρησον, ἀλλὰ πείθεσθαι συμβουλεύω τῷ προφήτῃ λέγοντι, ἀποκάλυψον πρὸς κύριον τὴν ὁδόν σου. ἐπὶ τοῦ θεοῦ ταῦτα ὁμολόγησον.

obedire te volo Prophetæ dicenti: Revela Domino viam tuam. Ante Deum ergo confitere peccata tua. ª In Psal. 50. *Peccata tua dicito, vt deleas illa. Si confunderis alicui dicere, quia peccasti: dicito ea quotidie in* anima tua: *non dico, vt confitearis conseruo tuo, vt exprobret; dicito Deo, qui curat ea. Nec enim si non dixeris, ignorat ea Deus— — Dicito in hac vita,* vt in illa requiem habeas.

Idem sermone de pœnitentia & confessione: Nunc autem neque necessarium est, præsentibus testibus confiteri: solus te Deus confitentem videat.

De incomprehensibili Dei natura, * Homilia 5. *Rogo & oro, — vt crebrius Deo immortali confiteamini, & enumeratis vestris delictis, veniam petatis. — Non te in theatrum conseruorum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo. Repete coram Deo conscientiam tuam, & explica: ostende — medico præstantissimo vulnera tua, & pete ab eo medicamentum.*

opusc. T. V. f. 22. De Lazaro, concione quarta; „caue „homini dixeris peccata, ne tibi opprobret. Neque enim conseruo confiteris, „vt in publicum proferat, sed ei, qui „Dominus est.

De hac interiori confessione, Deo facienda: multa alia egregia sunt veterum dicta. Sed has *Chrysostomi* sententias ideo hoc loco adscripsi, inde enim colligi potest, quomodo & ex quibus veterum sententiis, non recte intellectis, posteritas fabricarit Pontificiam enumerationem & necessitatem eius. Dicunt veteres, peccata confessione reuelanda, in specie expendenda, curiosius discutienda, explicanda, detegenda, enumeranda, &c. dicunt, peccata solui per confessionem, impossibile esse saluari citra confessionem. Sed *Chrysostomus* addit interpretationem, hæc intelligenda esse non de externa confessione homini facienda, sed de interiori quæ Deo fit.

II. species. V. Secundo, est confessio fraterna, quæ proximo fit, quando scilicet is, qui offendit proximum, pœnitentia ductus, fatetur se peccasse, & petit sibi ignosci. Luc. 17, 4. *Si septies in die peccaverit in te & conuersus fuerit ad te, dicens: pœnitet me, dimitte illi.* De hac confessione *Augustinus* (T. IX. f. 273.) tractatu in Ioannem 58. quod etiam *Beda* allegat in Paulum ad Colossenses, interpretatur illud Iacobi 5, 16. *Confitemini inuicem delicta vestra, & orate pro inuicem.* Ad hanc confessionem serio exhortandi sunt homines. Christus enim dicit, Matth. 5, 23. 24. illum non posse *munus ad altare offerre, qui non prius reconciliatus fuerit fratri suo.* Et alteri parti Christus etiam graviter concionatur, Matth. 6, 15. *Si non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata.*

Et illam fraternam reconciliationem Deus promittit se in cælo ratam habiturum, Matth. 18, 18. In quem locum *Theophylactus* † inquit: *Si tu offensus, habes eum, qui te iniuria affecit,* post trinam admonitionem *sicut publicanum, erit ille & in cælo talis: si autem solueris eum, hoc est,* confitenti & deprecanti *ignoueris, erit ei & in cælo condonatum. Non solum enim quæ sacerdotes soluunt, sunt soluta, sed quæcunque & nos iniuria affecti, vel ligamus vel soluimus, & ipsa erunt ligata vel soluta.*

Sub hac confessione comprehenditur & hoc, quando fraterna correptione, ad agnitionem & confessionem alicuius peccati, etiamsi in nos non sit commissum, frater commouetur & adducitur: *Ita enim lucratus es fratrem tuum,* inquit Christus. (Matth. 18, 15.) Et propter mutuam interpellationem Iacobus dicit vtilem esse hanc confessionem: *Orate pro invicem, vt saluemini.* (5, 16.)

III. species. VI. Tertio, est in Scriptura confessio quædam peccatorum generalis, quæ peccator non tantum interius coram Deo, sed coram ministris verbi & Sacramentorum, non quidem in specie omnia & singula peccata, secundum omnes circumstantias enumerat: sed vel in genere, siue voce, siue reipsa profitetur, se agnoscere peccata & iram Dei aduersus peccata, vel certa aliqua delicta, grauantia conscientiam, confitetur, & petit impertiri sibi remissionem.

Quia exempla sunt veteri Testamento. Talis confessio in veteri Testamento erat, quando aliquis ad Sacerdotem adducebat hostiam offerendam pro peccato, pro delicto, pro ignorantia, pro contumacia &c. nec exigebatur, vt peccatum illud in specie & sigillatim cum omnibus circumstantiis Sacerdoti exponeretur. Talis confessio erat Dauidis coram propheta Nathan, qua confitetur peccatum adulterii & homicidii, sine enumeratione circumstantiarum, 2. Reg. 12, 13. Et addit generalem confessionem: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum,* &c. v. 7.

Omnes

ª Id. in Pf. L. T. III. opusc. f. 871. *Τὰ ἁμαρτήματά σου σὺ λέγε, ἵνα ἐξαλείψῃς αὐτά. ἀλλ' αἰσχύνῃ εἰπεῖν, διότι ἥμαρτες; λέγε αὐτὰ καθ' ἡμέραν ἐν τῇ ψυχῇ σου. καὶ τί; μὴ γὰρ λέγω, εἰπὲ τῷ συνδούλῳ τῷ ὀνειδίζοντί σοι· εἰπὲ τῷ Θεῷ τῷ θεραπεύοντι αὐτά. οὐ γὰρ, ἐὰν μὴ εἴπῃς, ἀγνοεῖ αὐτὰ ὁ Θεός. — — εἰπὲ ὧδε, ἵνα μὴ ἐκεῖ εἴπῃς.*

* Id. hom. V. de incomprehens. Dei natura, T. 1. opusc. f. 347. *διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ συνεχῶς. οὐδὲ γὰρ εἰς θέατρόν σε ἄγω τῶν συνδούλων τῶν σῶν, οὐδὲ ἐκκαλύψαι τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκάζω τὰ ἁμαρτήματα, τὸ συνειδὸς ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτῷ δεῖξον τὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰ φάρμακα αἴτησον.*

† *Theophyl.* in Matth. XVIII. f. 106. *ἐὰν σὺ ὁ ἀδικηθεὶς ἔχῃς ὡς τελώνην καὶ ἐθνικὸν τὸν ἀδικοῦντα, ἔσται καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ τοιοῦτος. ἐὰν δὲ λύσῃς αὐτὸν, τουτέστι, συγχωρήσῃς, ἔσται καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ συγκεχωρημένος. οὐ γὰρ μόνον ὅσα λύουσιν οἱ ἱερεῖς εἰσὶ λελυμένα, ἀλλ' ὅσα καὶ ἡμεῖς οἱ ἀδικηθέντες ἢ δεσμῶμεν ἢ λύομεν, κἀκεῖνα ἔσται δεδεμένα ἢ λελυμένα.*

v. 11. *Omnes iniquitates meas dele*, Psal. 51. Vbi obseruetur, quod Dauid quidem confessionem illam coram Propheta facit iuxta titulum Psalmi, sed tamen ad Deum confessionem dirigit. Et illi generali confessioni, quæ non est integra singulorum peccatorum secundum omnes circumstantias enumeratio, Nathan impertit absolutionem: *Dominus abstulit peccatum tuum.* Et ratio talis generalis confessionis pulchre describitur in historia Nehemiæ. Nam capit. 8, 3. sq. Esdras cum Leuitis prælegunt populo in volumine legis, & interpretantur. Inde populus agnoscens peccata, quibus Deum offenderat, incipit dolere & flere; capit. 9, 2. sq. separant a se semen alienigenum, & confitentur coram Leuitis & tota Ecclesia, peccata sua, & patrum suorum. Et Leuitæ, repetita populi confessione, implorant Dei misericordiam: quod sit loco absolutionis, & obligant se ad emendationem, inito & quasi conscripto publico fœdere: id quod pertinet ad fructus pœnitentiæ. Hoc exemplum ideo adscripsi, quia monstrat totum processum (vt sic loquar) confessionis.

Tum nouo Testamento reperiuntur. Ita peccatrix, Luc. 7, 38. externis signis & gestibus in genere, sine specifica enumeratione, profitetur se multorum peccatorum ream esse, præcipue vero eius, quod notorium erat, & petit absolutionem. Et Christus huic generali confessioni impertit absolutionem: v. 48. 50. *Remittuntur tibi peccata tua, fides tua te saluam fecit: vade in pace.* Eodem modo filius hominis potestatem remittendi peccata in terra exercet, Matth. 9, 2. Intelligens enim, paralyticum consideratione peccatorum territum, & videns fidem eius, inquit: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* v. 6. Ibi est verbum *remittendi*, quod extat Ioan. 20, 23. describitur ibi expresse *potestas remittendi peccata.* Et tamen ad absolutionem non requiritur integra singulorum peccatorum enumeratio. Non aliter autem Christus Apostolos misit, quam ipse missus fuerat, Ioan. 20, 21. Non igitur debent ministri ab iis, qui absolutionem petunt, exigere, quod Christus non exegit. Ita Matth. 3, 6. qui a Ioanne baptizantur, *confitentur peccata sua*: eo ipso enim, quod baptismum pœnitentiæ suscipiunt, profitentur se esse peccatores. v. 2. 3. Et ex historia Baptistæ colligi potest processus, quo vsus fuit Ioannes: prædicauit pœnitentiam, ita sicut scriptum est Esa. 40, 3. arguens valles, montes & colles, quod sint praua & aspera. *Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius, quasi flos agri: fœnum exsecatur, flos cadit, spiritu Domini sufflante in eo.* Quando vero accedebant turbæ, Pharisæi & Sadducæi, vt baptizarentur, concionabatur ipsis de ira Dei & de effugienda ira Dei, Matth. 3, 7. sq. Luc. 3, 7. sq. dicebat ipsis, vt *crederent in venturum*, hoc est, in Christum. Actor. 19, 4. Illi vero ad hanc doctrinam *confitebantur peccata sua*, hoc est, in genere fatebantur, & significabant, se agnoscere peccata, timere iram Dei, & dolere, quod Deum offendissent, petebantque baptisma, in remissionem peccatorum. Et Ioannes quidem grauiter ipsos monet, ne simulatam, sed veram & seriam agant pœnitentiam: idque dignis v. 8. 10. fructibus ostendant. Non tamen exigit specificam enumerationem singulorum delictorum, sed iudicat sufficere, quod ea exponunt, quibus præcipue conscientiam grauatam sentiunt, petentes instructionem. Ita publicani & milites dicunt: *Quid faciemus?* Act. 19, 18. *confitentur & annunciant acta sua.* Luc. 3, 12. 14. Sed Lucas dicit, fecisse hoc illos, qui iam crediderant: sicut Paulus 1. Tim. 1, 13. sq. post conuersionem fatetur peccatum persecutionis: & sicut *Augustinus* suas confessiones edidit. Et non fit ibi, vel exigitur specifica enumeratio singulorum delictorum, sed agnoscunt & fatentur, actiones suas ad normam verbi Dei non congruere: præcipue vero magicos libros exurunt, ita ipso facto promittentes emendationem. Ita Zachæus, Luc. 19, 8. fatetur se multos fraudasse, & pollicetur emendationem. Christus vero non exigit in specie & sigillatim enumerationem, per singulas circumstantias, sed contentus est generali confessione, cum Zachæus inquit: *Si quem fraudaui.* Et ad hanc confessionem Christus absolutionem pronunciat: *Hodie salus facta est huic domui, quoniam & ipse est filius Abraham. Venit enim filius hominis, quærere & saluare, quod perierat.* v. 9. 10. Filius etiam perditus, Luc. 15, 21. sq. generali confessione peccati, & promissione emendationis recipitur.

VII. Hæc ideo annotaui, vt ostenderem, morem confessionis, quæ in nostris Ecclesiis seruatur, consentaneum esse Scripturæ, quod generali confessione contenta, non exigit specificam enumerationem. Ea tamen, quæ conscientiam præcipue grauant, exponere consulit, instructionis & consolationis gratia.

De hac confessione loquitur * *Basilius* in quæstionibus compendio explicatis, 288. cum inquit: *Necessarium videtur, iis, quibus dispensatio mysteriorum Dei commissa est, confitenda esse peccata*, addit enim: *Sic & hi, qui antiquitus pœnitebant, inueniuntur apud sanctos confessi esse peccata sua.* Scri-

* *Basil. ἀσκητ. κατ' ἐπιτομὴν*, q. CCLXXXVIII. f. 542. ἀναγκαῖον τοῖς πεπιστευμένοις τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἁμαρτήματα. οὕτω γὰρ καὶ οἱ πάλαι μετανοοῦντες ἐπὶ τῶν ἁγίων εὑρίσκονται πεποιηκότες. γέγραπται γὰρ ἐν μὲν τῷ εὐαγγελίῳ, ὅτι τῷ βαπτιστῇ Ἰωάννῃ ἐξωμολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. ἐν δὲ ταῖς πράξεσι τοῖς ἀποστόλοις, ὑφ' ὧν καὶ ἐβαπτίζοντο ἅπαντες.

Scriptum est enim in Euangelio: quia Baptistæ confitebantur populi peccata sua: & in Actibus confitebantur ipsis Apostolis, a quibus postea baptizabantur. Has vero & similes sententias quam recte & dextre Pontificii ad integram suam enumerationem detorqueant, hæc obseruatio plane ostendit.

IIII. Species.

VIII. Quarto, veteri Ecclesiæ in multo & frequenti vsu fuit publica confessio, quam ἐξομολόγησιν vocarunt. Illis enim, qui deprehensi essent in publicis criminibus, quæ excommunicatione (sicut *Augustinus* loquitur) plectenda erant, publice erat confitendum, hoc est, rei manifestorum criminum, coram Ecclesia, quasi in publico iudicio accusabantur. Ibi crimen erat apud Pastorem & Ecclesiam agnoscendum: & externis signis ostendendum erat ipsos vere dolere, quod Deum offendissent, & Ecclesiam polluissent: ibi vsitata erat quædam recitatio criminum. Tales enim non recipiebantur, nisi coram ministris & Ecclesia professi essent, se delicta agnoscere, de iis dolere, petere veniam, & promittere emendationem. Et illis, interposito iudicio Ecclesiæ, imponebatur publica satisfactio: vt innotesceret omnibus, eos vere & serio pœnitere: sicut inquit *Hieronymus* in 16. Matthæi. Erat autem hæc publica confessio, vel voluntaria: vt cum criminosi seipsos sponte apud Ecclesiæ præsides prodebant, deferebant & publicabant: vtque illud facerent, Patres diligenter exhortationibus instabant. Si vero peccatum totam Ecclesiam offendisset, & tamen rei nollent illud publice agnoscere & confiteri, Ecclesia illos compellebat ad publicam exomologesin, I. publica correptione. II. quando correptus recusabat, crimen agnoscere & fateri, excommunicabatur, & non recipiebatur, nisi prius publica confessione crimen agnouisset. III. quando priuatam fraternam correptionem frater recusabat audire, tunc per denunciationem deferebantur crimina ad Ecclesiam, quæ reos vel publica correptione, vel excommunicatione compellebat ad exomologesin. Et hæc seueritas in publicis criminibus ideo adhibebatur: multa enim talia crimina, a magistratu, qui tunc nondum erat Christianus, non puniebantur. Ne igitur Ecclesia ob quosdam manifestarios peccatores male audiret inter gentes, & ne mala illa exempla vel infirmioribus offendiculo essent, vel contagio totum gregem inficerent: item, vt alii spectaculis illis moniti & absterriti, cauerent a similibus criminibus: vtque animus illorum, qui ad Ecclesiam redibant, exploraretur, an serio resipiscerent (multorum enim leuitate & simulatione decepta fuerat Ecclesia) ideo morem publicæ confessionis, & pœnitentiæ, magna seueritate seruabant. Et Scripturæ exemplis hæc consentanea sunt, vt Luc. 7, 37. 38. peccatrix publice externis signis crimen fatetur, reatum agnoscit, petit veniam, & pollicetur emendationem. Et 1. Corinth. 5, 29. 2. Corinth. 2, 6. sq. & 7, 8. sq. lapsus publica correptione & excommunicatione compellitur ad agnitionem & confessionem peccati. Ios. 7, 19. 20. cum Achan iam deprehensus esset, Iosue tamen ab illo flagitat publicam confessionem criminis, & reus fatetur: *Vere ego peccaui Domino, & sic & sic feci.*

ep. 108. T. II. opp. f. 327.

IX. De hac publica confessione, loquitur *Irenaus*, lib. 1. c. 9. de mulieribus quibusdam, quæ a Marco hæretico seductæ & corruptæ, cum conuertebantur, *in manifesto faciebant exomologesin*, plangentes & lamentantes corruptelam. Quædam vero ad exomologesin illam non accedebant, *in silentio desperantes de vita Dei.* Ita *Irenaus*, f. 71.

Tertullianus exomologesin vocat *actum pænitentia*: quando scilicet pœnitentia non sola conscientia profertur, sed actu aliquo administratur. Et omnes ferme illos actus, quos publica pœnitentia complectitur, *Tertullianus* tribuit exomologesi: & manifeste dicit, illam exomologesin fieri non tantum presbyteris, verum etiam omnibus fratribus. Atque ideo talem exomologesin, publicam scilicet, vnam tantum concedit. f. 74.

Ita apud *Eusebium* lib. 6. capit. 34. cum Philippus, Gordiani filius, vellet in Ecclesia populo precibus communicare, ab Episcopo loci non est permissus, εἰ μὴ ἐξομολογήσαιτο, hoc est, *nisi confiteretur.* Non autem flagitauit ab ipso Episcopus, vt secreto in aurem omnia occulta peccata sibi recenseret, sed iubet, vt inter publice pœnitentes se sistat: quos vocat ἐξεταζομένους: quod vocabulum forense est, quando scilicet caussa criminis instituta inquisitione in iudicio agitatur. Atque ideo etiam dicit, διὰ πολλὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας, *propter multas aduersus ipsum accusationes*: erant enim publica crimina. f. 119.

Ita lib. 5. c. 28. * *Natalis* lapsus in hæresin, *cilicio se induit, cinere conspergit, ad pedes Episcopi se prosternit, vestigiis clericorum & laicorum prouolutus, multis lachrymis errorem suum deflet.* Talis publica confessio, non pro quibusuis peccatis, sed pro illis, quæ vel publica erant, vel *excommunicationem merebantur*, sicut *Augustinus* inquit, imponebatur & suscipiebatur. Et si quando de aliis etiam peccatis fiebat, publica tamen professione, & voce, & gestibus seu signis fiebat, non tantum

v. ep. 108. f. 327.

* f. 160. ὥστ' ἕωθεν ἀναστάντα, καὶ ἐνδυσάμενον σάκκον καὶ σποδὸν καταπασάμενον, μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν, cetera.

tum coram sacerdotibus, sed & coram laicis, & omnibus fratribus: sicut *Tertullianus* & *Eusebius* de confessione illa scribunt. Ex illa publica confessione postea fieri cœpit secreta, de illis peccatis, quæ ad publicam pœnitentiam pertinebant. Tandem vero secreta illa confessio ad quæuis occulta peccata in interiori pœnitentia detorta est. Id quomodo sensim & paullatim factum fuerit, ostendemus, vtilis enim erit hoc obseruatio.

X. Disciplina igitur illa publicæ confessionis & pœnitentiæ eo vsque processit, vt si quis in animo propositum habuisset, patrandi publici criminis, etiamsi non subsecutum fuisset ipsum facinus, multi tamen voluntarie sacerdotibus primum hoc indicabant, & postea publicæ confessioni ac pœnitentiæ se subiiciebant. Ita
Tom. I. f. 134. *Cyprianus* serm. 2. de lapsis: Qui *& fide maiore, & timore meliore sunt, quamuis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud Sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentes, exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam, paruis licet & modicis vulneribus exquirunt.* Audis, non fuisse vel præceptum necessarium, vel consuetudinem vniuersalem, dicit enim, fuisse exempla quorundam, qui *fide maiore*, & *timore meliore* erant. Non igitur omnes hoc fecerunt: nec damnati fuerunt illi, qui soli Deo talia confessi sunt. Sed tamen talia exempla cœperunt aliis commendari, & ad imitationem proponi. Obseruet autem Lector, *Cyprianum* ibi non loqui de omnibus, singulis & quibusuis peccatis cogitationum & voluntatis, sacerdoti confitendis: sed diserte explicat, illa se intelligere, quæ de publicis criminibus perpetrandis voluntate concepta fuerant: vt de proposito abnegationis in persecutione. Pertinent igitur & hæ sententiæ ad publicam pœnitentiam, & ad publica crimina: nec sunt generalia dogmata de quibusuis occultis peccatis sacerdoti confitendis, quorum renati se reos esse agnoscunt coram Deo.

V. Species. XI. Quinto, quando admissa erant enormia crimina, ita tamen, vt non essent publice Ecclesiæ nota & manifesta, rei non poterant compelli ad publicam confessionem & pœnitentiam: tanta tamen erat seueritas disciplinæ, vt multi seipsos publicarent publica confessione. Maledicæ vero linguæ arripiebant inde occasionem obtrectandi pœnitentibus: sicut
T. 1. f. 527. inquit *Origenes* Homil. 2. in Psalm. 37. „Qui lapsus est, procedit in medium, & „exomologesin facit. Multi vero audien„tes, vel exprobrant, vel irrident, vel male loquuntur. Vt igitur talis publica confessio fieret ad ædificationem, consuluerunt Patres, prius hoc sacerdoti, vel erudito medico exponendum esse, & eius consilium exquirendum, an publica confessione sit Ecclesiæ manifestandum. Ita *Origenes* in Psal. 37. T. 1. f. 529. *Circumspice, — cui debeas confiteri peccatum tuum, proba prius medicum. — — Si intellexerit, & præuiderit talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius Ecclesiæ exponi debeat, & curari, ex quo fortassis & ceteri ædificari poterunt, & tu ipse facile sanari, — periti illius medici consilio hoc procurandum est.* Hoc modo peccata pertinentia ad publicam pœnitentiam, quando non erant manifestaria, primum sacerdoti priuatim indicabantur, postea sequebatur publica confessio & pœnitentia. Quod enim *Origenes* in illo loco non in genere de omnibus & singulis peccatis sacerdoti confitendis loquatur, inde manifestum est. In 1. enim Homilia loquitur de delictis, concupiscentiis, & commissis, quæ ante Deum proferuntur, & in conspectu ipsius per gemitum exponuntur. Deinde in 2. Homilia loquitur in principio, de lapsibus, qui olim ad publicam confessionem pertinuerunt. Quia vero inde sequebantur obtrectationes, suadet *Origenes*, vt tales lapsus primum sacerdoti exponantur, vt de eius consilio, vel suscipiatur publica confessio, vel omittatur.

XII. Sexto, cum ardor ille remissior factus esset, & non inuenirentur, qui vel *VI. Species confessionis.* sponte per seipsos, delicta sua enormia quidem, non tamen manifestaria & notoria, coram Ecclesia, publica confessione manifestare, vel consilio sacerdotis ea in publico Ecclesiæ conuentu exponi vellent: immo in notoriis etiam criminibus, propter confusionem publicæ confessionis, multi omnem potius pœnitentiam spernebant: remissa igitur tandem, & prorsus ferme abrogata fuit seueritas publicæ confessionis, & commutari cœpit in priuatam, ita vt talia crimina priuatim & secreto confiterentur Sacerdoti: qui licet crimen illud in specie Ecclesiæ non proderet, iniungebat tamen delinquenti publicam pœnitentiam: vt ipso facto, in genere coram Ecclesia confiteretur & declararet, se graue aliquid commisisse. Testatur hoc *Leo*, Epist. 69. & *Sozomenus* in Tripartita historia, lib. 9. cap. 35. Ita *Augustinus* inquit, de Symbolo ad catechumenos, lib. 1. cap. 6. *Illi, quos videtis agere pœnitentiam, scelera* sua *commiserunt, aut adulteria, aut* alia *immania facta.*

Et vtile est obseruare, quando, & qua de caussa facta sit mutatio illa publicæ confessionis, in priuatam seu secretam. Extat autem descriptio in Epistola *Leonis* f. epp. 434. 80. vbi constituit, submouendam esse

consuetudinem, *quæ de singulorum peccatorum genere, libellis scripta confessio publice recitabatur: cum sufficiat reatus conscientiarum solis sacerdotibus indicare, confessione secreta. Quamuis enim plenitudo fidei videatur esse laudabilis, quæ propter Dei timorem, apud homines erubescere non veretur: tamen quia non omnium huiusmodi sunt peccata, vt ea, quæ pœnitentiã poscunt, non timeant publicare,* remouenda erat *improbabilis consuetudo, ne multi a pœnitentia remediis* arcerentur, *dum aut erubescunt, aut metuunt, inimicis suis facta sua reserari, quibus possunt legum constitutionibus percelli. Sufficit* ergo *illa confessio, quæ primum Deo offertur, tunc etiam sacerdoti, qui pro delictis pœnitentium precator accedit:* quod *tum demum plures ad pœnitentiam poterunt prouocari, si populi auribus non publicetur conscientia confitentis.* Hanc *Leonis* sententiam ideo adscripsi, quia manifeste ostendit, ea, quæ de confessione hominibus facienda, apud veteres leguntur, non esse necessaria præcepta, nec iuris diuini, sed disciplinam esse externam, quæ pro ratione ædificationis Ecclesiæ mutari possit. Illam enim consuetudinem, quod crimina enormia quidem, sed vel proposito tantum, vel facto non toti Ecclesiæ notorio commissa, publica confessione Ecclesiæ manifestabantur: quam *Tertullianus, Cyprianus,* & *Origenes* laudant, & imitandam proponunt: *Leo* pronunciat esse improbabilem, & remouendam. Illis ipsis enim fere verbis vtitur, quibus genus illud confessionis *Cyprianus* & *Tertullianus* commendant: ob fidem scilicet maiorem, & timorem meliorem, non fugiendam esse publicationem sui.

XIII. Est & illud obseruandum in *Leonis* sententia, quod non loquitur de generali omnium occultorum delictorum enumeratione, quando inquit: *reatus conscientiarum sacerdotibus secreta confessione indicari*; sed ostendit, se loqui de huiusmodi criminibus, quæ si publicarentur, possent *legum constitutionibus percelli*: hoc est, quæ olim publicæ confessioni & pœnitentiæ subiecta fuerunt.

VII. Species.

XIIII. Septimo, in Græca Ecclesia longe ante Leonem facta fuerat mutatio illa publicæ confessionis, in secretam. In historia enim Tripartita lib. 9. cap. 35. dicit *Sozomenus*, ab initio Ecclesiæ *visum fuisse sacerdotibus, vt peccata tanquam in theatro sub testimonio cœtus Ecclesiastici panderentur*, quod de publica confessione dictum est. *Socrates* vero addit: *Cum post persecutionem sub Decio factam, Nouatiani ab Ecclesia, propterea quod pœnitentes in persecutione lapsos recipiebat, discessionem fecissent:* quod factum est circa annum Domini 260. *Episcopos antiquo Canoni Ecclesiastico*, de publica scilicet confessione & pœnitentia, *adiecisse hanc additionem* (vocat enim προσθήκην Canonis) vt presbyter *bonæ conuersationis, prudens &* ἐχέμυθος, hoc est, *seruans secreti*, sicut *Sozomenus* inquit, ad hoc ordinaretur: vt lapsi ad illum accederent, ipsi confiterentur peccata. Ille vero secundum vniuscuiusque culpam, & mulctam indicebat. Et *Sozomenus* illud, de iniuncta mulcta, expresse dicit idem fuisse, quod tunc Romana Ecclesia in publica & solenni pœnitentia seruabat. Ita enim ferme morem illum recitat, sicut describitur distinct. 50. in cap. *Quadragesima.* Fuit igitur noua hæc προσθήκη ad antiquum de publica confessione Canonem, vt lapsus suos peccatores non amplius tanquam in theatro coram toto Ecclesiæ cœtu publicarent, sed secreta & priuata confessione presbytero pœnitentiario indicarent. Et quia erat ἐχέμυθος, confessionem non prodebat in publicum, nisi forsan in certis casibus: vt de stupro Diaconi. Sed tamen iniungebat mulctam, seu satisfactionem publicam.

H. E. l. 7. c. 16. f. 726.

l. 5. c. 19. f. 278.

XV. Obseruet autem Lector, id quod Origenis tempore seruatum fuit, vt scilicet lapsus, priuatim sacerdotibus indicati, postea in conuentu totius Ecclesiæ exponerentur, mox post annos 30. in Græca Ecclesia mutatum esse, vt confessio scilicet esset & seruaretur secreta, satisfactio vero iniungeretur publica.

XVI. Occidentalis vero, seu latina Ecclesia seueritatem publicæ confessionis per ducentos ferme annos diutius retinuit, vsque ad Leonem scilicet, circa annum Domini 450. sicut in præcedentibus diximus. Indicat autem *Socrates*, solitos fuisse quosdam, apud pœnitentiarium illum presbyterum confiteri non tantum publica & notoria crimina, sed & alia delicta post baptismum perpetrata. *Sozomenus* inquit: τὰ βεβιωμένα *confitebantur.* Non tamen fuisse mandatum, obligans omnes ad enumerationem omnium & singulorum delictorum, inde colligitur. Vnus enim tantum presbyter ad has confessiones audiendas constitutus fuit, in amplissima Constantinopolitana Ecclesia, in qua 60. presbyteri tempore Iustiniani fuerunt. Et *Socrates* dicit, nobilem quandam mulierem presbytero illi confessam peccata κατὰ μέρος, hoc est, *ex parte.* Et ad hanc confessionem nec integram, nec specialem, presbyterum eam absoluisse, iniuncta hac satisfactione, *vt vna cum confessione, ostenderet ieiunio & orationibus opus dignum pœnitentia*: illam vero progressam cœpisse, & alium suum

lapsum

lapsum accusare, diaconum scilicet Ecclesiæ secum concubuisse. Non igitur omnibus necessitas confessionis illius imposita fuit: alias enim non sufficeisset vnus presbyter: nec integra omnium & singulorum peccatorum enumeratio, tanquam iure diuino ad remissionem necessaria exacta fuit, sicut confessio mulieris *κατὰ μέρος* facta ostendit. Sed præcipue instituta fuerat, pro publicis & notoriis lapsibus; vsurpari vero cœpit etiam ad confessionem aliorum peccatorum, sicut iam diximus. Nostra vero quæstio est, an confessio illa, siue publica, siue priuata, tanquam iure diuino ad remissionem peccatorum necessaria, tunc in Ecclesia habita fuerit? Et publicam quidem confessionem non iudicatam fuisse iure diuino ad remissionem peccatorum necessariam, mutatio & abrogatio eius ostendit. Iam vero illam etiam constitutionem, priuatim & secreto audiendi lapsorum confessiones, historia hæc dicit, in Constantinopolitana Ecclesia a Nectario abrogatam & sublatam esse, propter facinus illud diaconi, confessione publicatum, in magnum Ecclesiæ scandalum.

Sed quomodo abrogatio illa per Nectarium facta est? *Gropperus* dicit, non ipsam secretam confessionem abrogatam, sed illum tantum morem sublatum, quo secreto confessis publica imponebatur pœnitentia peragenda. Sed historia simpliciter dicit, desiisse tunc morem illum, quod scilicet certus quidam presbyter ad hoc ordinatus erat, vt audiret confessiones pœnitentium.

L.4 panopl c.69. f. 185. XVII. *Lindanus* fingit, Nectarium hoc tantũ abrogasse, quod vnus certus presbyter ad audiendas confessiones constitutus erat: mansisse autem omnino necessariam priuatam seu secretam confessionem, sed liberum permissum esse, cui quis vellet ex presbyteris confiteri. Sed historia manifeste ostendit, figmentũ hoc Nectarii esse. *Sozomenus* enim dicit, post illam abrogationem quemque iudicio propriæ conscientiæ relictum. Num vero ita, vt confiteretur, cui vellet? Hoc certe non dicit, sed inquit, permissum fuisse quemque *μετέχειν τῶν μυστηρίων, ὡς ἂν ἑαυτῷ συνειδείη καὶ θαρρεῖν δύναιτο*; hoc est, post illam abrogationem, *ad communionem mysteriorum quisque admissus est, prout sibi conscius erat, & iudicare poterat, se bona conscientia, non ad iudicium communicare posse mysteriis.* Antea igitur ad communicationem non admittebantur, nisi prius confessi fuissent peccata. Sed per Nectarii abrogationem, quisq; permissus est *τῷ ἰδίῳ συνειδότι*, quod manifeste opponitur iudicio, quod fiebat in confessione. Et multo manifestius argumentum est, ipsam secretam confessionem per Nectarium abrogatam: quod *Socrates* conqueritur, abrogatione illius disciplinæ, sublatam mutuam illam correptionem, de qua Paulus inquit: *Nolite communicare operibus illorum infructuosis, sed magis arguite.* Eph. 5. 11. Et quod * *Sozomenus* clarius dicit, per illam Nectarii abrogationem, cœpisse *antiquam grauitatem & seueritatem in morem arbitrarium & negligentiorem* degenerasse. Et addit *prius*, hoc est, ante illam abrogationem, *minora & pauciora peccata fuisse, præ verecundia & pudore confitendi propria peccata, & propter seueritatem illorum, qui ad hanc rem, vt indices, ordinati erant.* Quid igitur Nectarius abrogarit, vel ex hac querela manifestum est. Sed inquis, abrogationem illam nec *Socrates* nec *Sozomenus* laudant. Respondeo: Disciplinam illam & vtilitatem eius commendant, quæ nec nobis improbatur. Sed tamen neuter illorum affirmat, confessionem iuri diuino, ad remissionem peccatorum necessariam esse: nec asseuerant, eius abrogationem iuri diuino contrariam esse. Sed *Sozomenus* commendans antiquam illam disciplinam, inquit: *ὡς οἶμαι, vt arbitror.* Et ** *Socrates* dicit: *Quid consilium illius abrogationis Ecclesiæ contulerit, Deus viderit.*

Nobis vero illud veteris Ecclesiæ iudicium sufficit, confessionem, vtut vtilitas disciplinæ eius laudetur & commendetur, non esse iuris diuini, nec ad remissionem peccatorum necessariam. Alias enim propter nullas turbas abrogari vel potuisset, vel debuisset.

XVIII. Colligamus igitur in summam, quæ ex hac Nectarii historia conficiuntur. Omnino verum est, quod *Sozomenus* inquit, Deum mandasse peccatoribus veniam *νέμειν*: sed illis, qui pœnitentiam agunt, peccata agnoscunt, & confitentur. Qui vero recusant peccata confiteri, illos maius onus, quasi auctæ peccati vsuræ, sibi acquirere. Sed quæstio est, cui necessario confitenda sint peccata. Et primum quidem in vsu fuit publica confessio. Sed eam non esse necessariam, eius abrogatione ostensum est. Deinde vsurpata aliquandiu fuit confessio, quæ priuatim seu secreto sacerdoti fiebat. Sed nec illam iure diuino ad remissionem esse necessariam, licet disciplina sit vtilis, Ecclesia Nectarii tempore, eius abrogatione ostendit. Sola igitur illa peccatorum confessio, quæ Deo fit, iure diuino ad remissionẽ peccatorum

* *Sozomen.* H. E. l. VII. c. XVI. f. 727. ἤδη τῆς ἀρχαιότητος, οἶμαι, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σεμνότητος καὶ ἀκριβείας εἰς ἀδιάφορον καὶ ἠμελημένον ἦθος κατὰ μικρὸν διολισθαίνειν ἀρξαμένης. πρότερον, ὡς ἡγοῦμαι, μείω τὰ ἁμαρτήματα ἦν, ὑπό τε αἰδοῦς τῶν ἐξαγγελλόντων τὰς σφῶν αὐτῶν πλημμελείας, καὶ ὑπὸ ἀκριβείας τῶν ἐπὶ τούτῳ τεταγμένων κριτῶν.

** *Socrat.* H. E. l. V. c. XIX. f. 279. ἐγὼ δὲ τὸν Εὐδαίμονα πρότερον ἔφην· ἡ συμβουλή σου, ὦ πρεσβύτερε, εἰ συνήνεγκε τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ μή, Θεὸς ἂν εἰδείη.

necessaria est: sicut *Chrysostomus*, Nectarii successor, multis & sæpissime hoc ostendit.

de hier. eccl. l. 2. c. 8. f. 127. XIX. Sed contra hæc omnia *Pighius* obiicit, quod in vna Constantinopolitana Ecclesia, ab vno Nectario, paucorum consilio, vt furori tumultuantis populi succurreretur, factum est, non statim pertinere ad iudicium & consensum Catholicæ Ecclesiæ. Sed tamen abrogationem illam nemo, etiam ex illis, qui eam non satis probabant, vel ausus fuit vel potuit, vt Scripturæ seu verbo Dei repugnantem, reprehendere aut damnare. Immo *Sozomenus* expresse dicit: *Nectarius primus abrogauit presbyterum, super poenitentes ordinatum*, ἐμιμήσαντο δὲ σχεδὸν οἱ πάντες ἐπίσκοποι. hoc est, *exemplum illius abrogationis secuti sunt omnes ferme Episcopi. Socrates* dicit, in aliis hæresibus mansisse Canonem illum de audiendis confessionibus: in Ecclesia vero τῶν ὁμοουσίων antiquatum fuisse.

Et ex *Chrysostomo*, qui proxime post abrogationem illam, Constantinopolitanæ Ecclesiæ administrationem suscepit, manifeste colligitur, quod Ecclesia illius temporis senserit, confessionem peccatorum, quæ Sacerdoti fit, non esse iure diuino ad remissionem peccatorum necessariam.

XX. Et ex hac Nectarii historia intelligi potest, qua occasione, qua de caussa, & in quem sensum, *Chrysostomus* sententias illas, quas supra annotauimus, (quod scilicet non necessarium sit homini, confiteri peccata, sed sufficiat Deo ea confiteri) sæpissime repetiuerit. In recenti enim memoria tunc adhuc erat Nectarii abrogatio.

l. 4. panopl. c. 69. f. 317. XXI. *Lindanus* contendit, *Chrysostomum* tantum hoc disputare, quod publica peccatorum confessio non sit necessaria, quia dicit: *Non in theatrum te duco: non dico, vt prodas te in publicum. Non necesse est, præsentibus testibus confiteri*, &c. Sed idem etiam dicit: *Non dico, vt confitearis conseruo tuo. Solus Deus te confitentem audiat.* Item: *Soli Domino, nullo alio conscio, confitearis.* Nec publicam igitur, nec priuatam confessionem, *Chrysostomus* vult in re diuina ad salutem necessariam esse.

VIII. Species. XXII. Octauo, vt ad ordinem historicæ obseruationis redeamus, hactenus ostendimus, in veteri Ecclesia morem fuisse publicæ confessionis, in grauioribus seu manifestis criminibus. Quæ consuetudo postea, vt improbabilis iudicata, remota fuit & mutata in secretam confessionem, quæ publicam tamen mulctam, seu satisfactionem iniungebat. Sed & priuata illa in Græca Ecclesia sub Nectario abrogata fuit. Latina vero Ecclesia secretam illam confessionem retinuit: sed sicut antea publica confessio in secretam erat mutata: ita postea etiam antiquata fuit seueritas iniungendæ publicæ poenitentiæ, pro grauioribus criminibus, secreto confessis: atque ita etiam mulcta seu satisfactio publica in priuatam seu secretam commutari coepit. Inde vero posterioribus temporibus auricularis Pontificiorum confessio generata est: quæ omnium & singulorum delictorum enumerationem ad salutem necessariam exigit.

XXIII. Nono, Et illa quidem, quæ hactenus ex Patribus annotauimus, ad ea potissimum crimina spectant, propter quæ excommunicari aliquis merebatur, sicut *Augustinus* inquit: siue illa essent palam, siue clam, siue tantum voluntatis proposito commissa. IX. Species. Non dissimulandum tamen est, extare præterea apud veteres multas sententias, quibus exhortantur populum, vt alia etiam peccata Sacerdoti per confessionem exponant. Ita *Cyprianus* l. 5. Epist. 14. & 16. dicit; al. 16. f. 37. conf etiam 17. f. 39. *in minoribus* etiam *peccatis, quæ* quidem *non in Deum committantur*, veniendum esse *ad exomologesin*. Sed considerandum est, qua ratione, quo sensu, & in quem finem priuatam illam confessionem commendarint. Nullo modo enim senserunt, iure diuino ad remissionem peccatorum necessarium esse, omnia peccata, in specie & sigillatim sacerdoti iuxta omnes circumstantias enumerare, ita vt ea, quæ sacerdoti in specie non exponuntur, remitti non possint, etiamsi vere poenitens Deo ea confiteatur. Alias vero habuerunt rationes, propter quas & seruarunt & commendarunt priuatam confessionem: quia scilicet vtilis sit disciplina, primo ad rudiorum informationem, de vera agnitione, de gradibus, de grauitate peccatorum, item de vera & salutari ratione agendæ poenitentiæ. Secundo, ad medicinam: quomodo scilicet quælibet peccata curanda & mortificanda sint, vt in posterum caueantur & vitentur, quæ vitæ emendatio quibus peccatis opponenda sit. Tertio, Consilii gratia: vt in casibus dubiis pastoris consilio ouiculæ ex verbo Dei instruantur. Quarto, Propter consolationem, quando scilicet peccatum aliquod præcipue conscientiam grauabat & perturbabat, vt ex generali prædicatione conscientia non posset consolationem concipere, tunc consulebant, pastori hoc esse exponendum, propter priuatam absolutionem. Quinto, Quia absolutio non est impertienda, nisi qui poenitentiam agit, impoenitens vero ligandus est, ideo sacerdotem ex aliqua poenitentis professione oportet intelligere, an ille, qui absolutionem petit, sit absoluendus, an vero ligandus. Ad illam vero discretionem non opus esse integra seu speciali enumeratione omnium delictorum, postea ostendemus.

XXIIII. Ita

XXIIII. Ita *Chrysostomus*, qui præ ceteris acriter contendit, non necessarium esse ad remissionem peccatorum, sacerdoti peccata exponere & manifestare: tamen lib. 2. de Sacerdotio * inquit: *Multa arte opus est, vt qui laborant Christiani, vltro sibi persuadeant, sacerdotum curationibus se submittere oportere: immo curationis & medicinæ nomine, gratiam illis habeant.* Et hoc est, quod *Sozomenus* dicit post Nectarium, confessionem sacerdotalem factam fuisse ἀδιάφορον. Ita *Origenes* in „Ps. 37. dicit: Proba prius medicum, cui „debeas languoris caussas exponere: vt „si quid ille dixerit, si quid consilii dede-„rit, facias & sequaris. Idem in 2. cap. Levit. dicit, *sacerdoti indicari peccatum, &* quæri *medicinam, secundum eum, qui ait: Pronunciabo aduersus me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti.* Ita Homil. 1. in Ps. 37. Deus *sicut corpori medicamenta præparauit - - ita & animæ, in his sermonibus, quos per diuinas Scripturas semi-„nauit,* vt quæramus medicinam. Ar-„chiatros Christus est: medici, sunt mi-„nistri verbi, quibus curandorum vul-„nerum disciplina commissa est. Et huc refert publicas Episcoporum correptiones. Ibidem: *Si in corpore macula vel vulnus oriatur, sollicitus es, & perquiris, quid curæ debeas adhibere, quomodo corpori sanitas antiqua restituatur.* In eandem sententiam *Cyprianus* serm. 5. de lapsis dicit, peccatores per confessionem *animi sui pondus* sacerdotibus *exponere, salutarem medelam paruis licet & modicis vulneribus exquirere.* † *Basilius* in quæstionibus compendio explicatis, 288. *Quia modus conuersionis* debet esse οἰκεῖος τοῦ ἁμαρτάνοντος, *accommodatus ad rationem peccati: & debet fructus ostendere, dignos pœnitentia: ad hoc aptus est modus confessionis, quæ fit illis, quibus dispensatio mysteriorum Dei com-„missa est.* Et q. 229. dicit, confessio-„nem peccatorum hanc habere ratio-„nem, quam vulnus habet aliquod corporis, vel passio, quæ medico monstranda „est, qui testimonium habet curæ & medelæ. Ita *Hieronymus* in 6. cap. Matthæi: „Sicut in veteri Testamento, sacerdotes no-„titiam habebant leprosi & non leprosi, vt „possent discernere, qui mundus, quiue „immundus esset: ita in N. Testamen-„to, sacerdotem non debere temere sibi „arrogare clauem potestatis, absque claue scientiæ & discretionis, sed pro varietate „peccatorũ, debere nosse, qui ligandus sit, „quiue soluendus. In Ecclesiast. cap. 10. „*Si quem serpens diabolus occulte momorderit & nullo conscio eum peccati veneno infecerit: si tacuerit, qui percussus est, & non egerit pœnitentiam, nec vulnus suum fratri & magistro voluerit confiteri: magister, qui habet linguam ad curandum, facile ei prodesse non poterit. Si enim erubescat ægrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat medicina, non curat.*

[Margin: l.4. f.127. — l.4. — hom. 2. T.I.f.120. — T.I.f.421. — Homil. 2. f.530. T.I. — T.I. opp. f.134. — f.528. — T.IX. f.41. — T.VII. f.75.]

Idem vult aliud *Hieronymi* dictum: *Vulnus non intellectum, tardius sanatur.*

Augustinus eleganter hoc describit, Epist. 111. ad Iulianum Comitem. *Si transgredimur in aliquo peccato post Baptismum, - - - ordinauit nobis pœnitentiam propter fragilitatem nostram. Ideo debemus confessiones nostras veraciter confiteri, & fructus dignos facere: id est, præterita ne iteremus; secundum iussionem Deum timentis sacerdotis: qui sacerdos, vt sapiens — medicus, primum sciat curare peccata sua, & postea aliena vulnera detergere & sanare, non publicare. Hos sequamur, perquiramus, & cum talibus consilium salutis nostræ ineamus.* Ita †† *Ambrosius* in historia Tripartita, lib. 9. cap. 30. ad Theodosium pœnitentem inquit: *Quibus pharmacis curasti vulnera illa?* Respondet Imperator: *Tuum opus est & ostendere & miscere pharmaca*: meum vero, suscipere.

[Margin: Immo de salutarib. docum. c. 52. f. 765. T. IIII. opp.]

XXV. Hanc tamen disciplinam non fecerunt simpliciter iure diuino necessariam, ad remissionem peccatorum.

Apud *Cassianum* enim de fine pœnitentiæ, *Pynufius* Abbas dicit: *Si verecundia retrahente, reuelare peccata coram hominibus erubescis, illi, quem latere non possunt, confiteri ea iugi supplicatione non desinas, ac dicere: - - Tibi soli peccaui, &c. qui absque vlla verecundiæ publicatione curare, & sine improperio peccata donare consueuit.*

[Margin: coll. 20. c. 8. f. 940.]

Origenes etiam homilia 2. in Leuit. vbi dicit, medicinæ gratia Sacerdoti peccata indicanda, enumerat præterea alios modos, quibus ad remissionem perueniatur.

[Margin: T.I.f.120.]

XXVI. Ad hæc nouem capita, omnes veterum sententiæ commode referri possunt. Longe aliud vero est, de quo præcipue Pontificia confessio dimicat: confessionem scilicet, quæ sacerdoti fit iure di-

* *Chrysost.* l. 11. de sacerdot. c. III. opuscul. T. IIII. f. 18. πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς, ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶσι τῆς ἰατρείας αὐτοῖς.

† *Basil.* ἀσκητ. κατ' ἐπιτομὴν, q. CCLXXXVIII. f. 542. ἐπεὶ οὖν καὶ τῆς ἐπιστροφῆς ὁ τρόπος οἰκεῖος, ὀφείλει εἶναι τοῦ ἁμαρτάνοντος, καὶ καρποὺς δὲ χρεία ἀξίους τῆς μετανοίας - - - ἀναγκαῖον τοῖς πεπιστευμένοις τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἁμαρτήματα.

†† *Ambros.* ap. *Theodoret.* H. E. l. V. c. XVIII. f. 212. ποίοις φαρμάκοις τὰ δυσίατα ἐθεράπευσας τραύματα; ὁ δὲ βασιλεὺς, σὸν ἔργον, ἔφη, τὸ καὶ δεῖξαι καὶ κεράσαι τὰ φάρμακα, καὶ τὰ δυσίατα θεραπεῦσαι· ἐμὸν δὲ τὸ δέξασθαι τὰ προσφερόμενα.

uino ad remissionem peccatorum esse necessariam, & quidem ita, vt nullum peccatum dimittatur, quod per confessionem sacerdoti non fuerit expositum: item ad remissionem peccatorum necessariam esse omnium & singulorum peccatorum secundum omnes circumstantias, enumerationem, quæ Sacerdoti fiat in specie, & sigillatim: & si vnum reticeatur, etiamsi Deo quis illud confiteatur, tamen non valere absolutionem.

XXVII. Et hæc sunt, quæ nec ex Scriptura, nec ex veteribus liquido ostendi & probari possunt. Licet enim inueniantur alicubi apud veteres sententiæ duriores, inclinantes ad necessitatem confessionis: possunt tamen opponi aliæ dissimiles veterum sententiæ, sicut *Gratianus* in vtramque partem sententias collegit. Et quæ fuerit veteris Ecclesiæ de confessione sententia, Nectarii historia, & conciones Chrysostomi liquido ostendunt.

c.23. q. 3. dist. 1.

Pontificiorum impostura hac in materia.

XXVIII. Et hæc cum ita se habeant, intelligit Lector, quale sit Pontificiorum artificium, quod vbicunque in veterum scriptis vocabulum confessionis inueniunt, statim exclamant, auricularem suam confessionem totius antiquitatis testimonio probari & stabiliri. Hanc vero simplicem distributionem, de variis generibus confessionis veteris Ecclesiæ, ideo institui, vt veterum sententiæ rectius & commodius intelligi & explicari possint: vtque ostendatur, confessionem, de qua veteres loquuntur, non patrocinari auriculari illi, pro qua Pontificii dimicant. Quæ vero ex supposititiis quibusdam scriptis, quæ *Augustino* tribuuntur, allegant, nihil nos mouent: vt de vera & falsa pœnitentia, item de visitatione infirmorum, vbi dicitur: non sufficere, si soli Deo confiteamur peccata, sed sacerdotem faciendum esse penitus participem conscientiarum nostrarum, illi aperienda penetralium nostrorum abditissima latibula, & conscientiarum penitiora reuelanda repagula, &c. Talia enim a posterioribus sub veterum nominibus conficta sunt: vt prætextu antiquitatis rudioribus facilius imponere possent. Prodest etiam ad hoc distributio illa, vt bonis viris ostendi possit, nostras Ecclesias ea, quæ in veterum scriptis de confessione, vera, vtilia, & Scripturæ consentanea extant, non reiicere vel damnare, quando Pontificias superstitiones taxamus. Publicæ enim pœnitentiæ exempla quædam apud nos seruantur. Et quidem optamus, posse in hoc genere plura quædam ex veteris Ecclesiæ disciplina in vsum reuocari, quæ in Pontificia Ecclesia vel prorsus collapsa, vel in superstitiones & ludibria conuersa sunt. Priuatæ confessionis vsus apud nos seruatur, ut generali professione peccati, & significatione pœnitentiæ, petatur absolutio. Cumq; non sine iudicio vsurpanda sit clauis, vel soluens vel ligans, in priuato illo colloquio pastores explorant auditorum iudicia, an recte intelligant de peccatis exterioribus, & interioribus de gradibus peccatorum, de stipendio peccati, de fide in Christum, deducuntur ad considerationem peccatorum, explorantur, an serio doleant de peccatis, an iram Dei timeant, & cupiant illam effugere, an habeant propositum emendationis: interrogantur etiã, si in certis quibusdam peccatis hærere existimantur. Traditur ibi doctrina, & exhortatio de emendatione: quæritur vel consilium, vel consolatio, in grauaminibus conscientiæ: & tali confessioni impertitur absolutio. Hæc certe sunt substantialia confessionis, de qua veteres loquuntur, quæ cum a nobis, sine conscientiarum laqueis, Christiana libertate ad ædificationem retineantur & vsurpentur: iniuste accusamur, quasi totam antiquitatem conuellamus, conculcemus, & damnemus.

Examen decreti de confessione.

XXIX. His ita explicatis, facilius iam & breuius expediri poterit examen Tridentini decreti, de Confessione. Principio autem ex ipsis verbis Decreti ostendemus, qualem confessionem intelligant, de qua dimicant. Et hæc obseruatio vtilias est, ad veram controuersiæ explicationem. Conati autem hactenus fuerunt multi Pontificii scriptores, in Germania præsertim, acerbitatem legis Pontificiæ de confessione variis pharmacis mitigare. Sed Concilium sine misericordia durissimas conditiones Pontificiæ confessionis renouat, confirmat & stabilit.

XXX. Vocatur autem hæc confessio secreta, arcana, clancularia, priuata & auricularis, quam Concilium ita describit, vt peccator post Baptismum lapsus omnia & singula peccata mortalia, etiamsi occultissima sint, non in genere duntaxat, sed in specie ac sigillatim, sacerdoti integra, aperta & verecunda confessione, explicatis singulorum circumstantiis, quæ speciem peccati mutare possunt, declaret, recenseat, exponat, explicet, & detegat, excussis & explicatis omnibus conscientiæ sinubus & latebris. Hæc omnia sunt verba Tridentini Decreti. Et talem confessionem volunt sub pœna anathematis credi, a Christo esse institutã.

XXXI. Declarant etiam in VII. Canone, se non velle confessionem, quæ ad erudiendum & consolandum pœnitentem vtilis sit, sed enumerationem, quæ iure diuino necessaria sit ad remissionem peccatorum: ita vt qui non omnia hoc modo confessus fuerit, illi diuinam bonitatem, per ministerium seu ablosutionem, nihil remittere. Absolutionis enim commoda, consolationes, efficaciam & certitudinem

ex

ex integra & specifica illa enumeratione suspendunt, sicut in speculo exemplorum multas fabellas recitant, de iis, qui DEO peccata sua reuelant: sacerdoti vero in genere confessi fuerunt peccata, multis etiam in specie enumeratis: sed quia vnicum aliquod reticuerant, de quo tamen vere pœnitentiam agebant, nullam ipsis remissionem per absolutionem collatam fuisse.

Ob quas caussas Pontificia confessio ex orthodoxis Ecclesiis sit explosa.

XXXII. Hæc vero est vetus illa carnificina conscientiarum, quam gladio spiritus Ecclesiæ nostræ excusserunt, propter multas grauissimas caussas. I. Quia imponitur conscientiis, cum nec Christi, nec Apostolorum vel præceptum, vel exemplum habeat. II. Nullam in verbo Dei habet promissionem. III. Euangelium transformat in Legem; statuit enim, remissionem pendere ex enumeratione. IIII. Gratuitæ condonationi substituit meritum enumerationis & satisfactionis. Confessionem enim meritoriam esse ad culpæ remissionem, pœnæ diminutionem, paradisi apertionem, & salutis fiduciam, Scholastici expresse tradunt. V. Conscientiam adducit in dubitationem & desperationem, scrupulosa illa enumeratione. Videns enim, se non posse omnia delicta colligere, nunquam acquiescit, dubitatio vero extinguit fidem. VI. Exigit rem impossibilem; constat enim, plurima peccata nos nec intelligere, nec meminisse, iuxta illud: *Delicta quis intelligit? ab occultis munda me.* Dicunt quidem, illa tantum enumeranda esse, quorum post diligentem discussionem, memoriam & conscientiam habemus. Sed si semel admissum fuerit, remissionem pendere ex enumeratione, conscientia semper dubia erit de occultis: & semper hæsitabit, an iustam adhibuerit diligentiam discussionis. Licet igitur disciplinam priuatæ explorationis retineamus, nolumus tamen conscientiis laqueos iniici, quasi iure diuino necessaria sit enumeratio coram Sacerdote omnium & singulorum delictorum, quæ a Deo nobis remitti volumus: vt quæ Sacerdoti non enumerentur, a Deo non remittantur.

Psal. 19, 13.

Pontificiorum pro sua confessione argumenta.

XXXIII. Operæ pretium vero est considerare, quibus argumentis talem confessionem, sicut eam describunt, probent & confirment. Duo autem præcipua video argumenta esse, quibus Tridentinum Capitulum, confessionem illam superstruit.

1. Argumentum, ab ecclesiæ testimonio.

Primum est ab antiquitate, & a testimonio vniuersæ Ecclesiæ. Dicunt enim, vniuersam Ecclesiam semper intellexisse talem, sicut eam describunt, confessionem a Christo institutam, & iure diuino ad remissionem peccatorum necessariam esse. Sed profecto nimis impudens hoc est mendacium. In Scriptura enim nullum extat mandatum, nullum testimonium, nullum exemplum de tali integra & specifica enumeratione. Nec veteribus talis enumeratio nota est: immo & Nectarii exemplum, & Chrysostomi conciones ostendunt, ne illam quidem confessionem, quæ in veteri Ecclesia vsitata fuit, necessariam aut iuris diuini iudicatam fuisse sicut ostendimus. Et quidem Gratiani adhuc tempore, cum acriter quidem disputaretur de confessionis necessitate, nondum tamen fuit articulus fidei, prolixam enim recitationem diuersarum sententiarum, quarum quædam affirmant, confessionem esse necessariam, quædam negant, ita concludit: *Quibus autoribus, vel quibus rationum firmamentis, vtraque sententia - - - nitatur, in medium exposuimus: cui autem harum potius adhærendum sit, Lectoris iudicio reseruatur, vtraque enim harum adstipulatores habet sapientes & religiosos viros.* Non itaque verum est, quod Tridentinum capitulum affirmat, vniuersam Ecclesiam semper intellexisse, confessionem illam iure diuino necessariam esse, ad remissionem peccatorum. Ante annos quadringentos, Gratiani tempore, pii & religiosi viri habiti fuerunt, qui censuerunt, confessionem non esse necessariam. Nunc vero anathema est, qui dixerit, ad remissionem peccatorum necessariam non esse iure diuino Pontificiam confessionem. Et tamen non verentur, de vniuersæ antiquitatis testimonio gloriari.

de pœnit. dist. 5. c. quamuis

Similis impudentiæ est, quod dicunt, vniuersam Ecclesiam semper intellexisse talem confessionem a Christo institutam esse, ita vt ideo iure diuino ad remissionem peccatorum necessaria sit. Præterquam enim, quod ex Scriptura illud ostendi non potest, *Glossa* de pœnitentia distinct. 5. cum recitasset, multos variis modis & argumentis conatos fuisse, vt ostenderent confessionem illam habere fundamentum in Scriptura, tandem concludit: *Sed melius dicitur, eam institutam fuisse a quadam vniuersalis Ecclesia traditione, potius quam ex noui vel veteris Testamenti autoritate. Et traditio Ecclesiæ obligatoria est, sicut præceptum. Ergo necessaria est confessio in mortalibus apud nos: apud Græcos non, quia emanauit* ad *illos traditio talis.* Hæc *Glossa.*

c. consideret

Notæ sunt etiam Scholasticorum disputationes. *Bonauentura* sentit, *Confessionem a Christo insinuatam, ab Apostolis institutam, a Iacobo promulgatam.* Sed Sacramenta non possunt institui, nisi a solo Christo. Ideo *Scotus* dixit: Maxime conueniens esset, si præceptum confessionis posset euidenter haberi ex Euangelio. Et si aliquid in Euangelio ad

l. 4. sent. dist. 17. part. 2. art. 1. q. 3.

ad hoc valeret, videretur esse illud Ioan. 20,23. Sed animaduertit hoc non satis firmum esse, ideo sumit dictum Iacobi: *Confitemini alterutrum*, &c.

a. 5, 16.

Sed inquit: Nec per hoc videtur mihi, quod Iacobus præceptum hoc vel dederit, vel a Christo præceptum promulgarit. Videns igitur hanc disputationem destitui veris & firmis Scripturæ testimoniis, tandem concludit, præceptum confessionis a Christo promulgatum esse Apostolis, Ecclesiæ vero per Apostolos, absque omni Scriptura. Sed *Hieronymus* dicit: *Quod de Scriptura Canonica autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.*

d. l.

Panormitanus etiam disputat, Pontificiam confessionem non esse iuris diuini, sed humani. Falsum igitur est, quod Tridentinum Decretum affirmat, vniuersalem Ecclesiam semper intellexisse, confessionem, sicut Pontificiis vsitata est, a Christo institutam, & iure diuino necessariam esse. Nam liberæ fuerunt opiniones de hac disputatione, etiam Panormitani tempore. Nunc vero factus est inde articulus fidei, ita vt anathema sit, si quis dixerit, confessionem illam non esse institutam iure diuino.

II. Argument.

XXXIIII. Alterum argumentum pro stabilienda sua confessione ex ipsa Scriptura deducunt. Et obseruetur, quam variis modis tentatæ fuerint probationes Pontificiæ confessionis ex Scriptura. Quidam ex ipso paradiso vsque petierunt probationes, vt cum Deus inquit: *Adam vbi es?* vel cum ad Cain dicit: *Vbi est Abel frater tuus?*

e Veteri. Gen. 3, 9. 4, 9.

Ex nouo Testamento proferunt, quod Matth. 3, 6. scriptum est: *Veniebant, & confitebantur peccata sua.* Matth. 16, 19. *Tibi dabo claues*, &c. Matth. 8, 4. *Vade, ostende te sacerdoti.* 1. Ioan. 1, 9. *Si confiteamur peccata nostra.* Iac. 5, 16. *Confitemini alterutrum peccata.* Sed Tridentinum Concilium agnoscit, iniuriam fieri illis Scripturæ dictis, si ad Pontificiam confessionem intorqueantur. Ideo sumit tantum sententiam Christi, Ioan. 20, 23. *Scotus* enim monuit, si aliquid in Euangelio ad hanc probationem valeret, esset illa Christi sententia. Supra autem in primo capitulo, de explicatione & vera sententia illius dicti, Ioan. 20, 23. quædam annotauimus: ideo nunc tantum examinabimus, quomodo hoc capitulum quintum ex illis verbis demonstret, auricularem confessionem ibi esse institutam, vt iure diuino ad remissionem peccatorum necessaria sit. Christus, inquiunt, his verbis Sacerdotes iudices constituit, vt pro potestate clauium, pronuncient sententiam vel remissionis, vel retentionis peccatorum. Sed nullum iudicium recte exerceri potest incognita caussa. Ideo omnia peccata sacerdoti,

& N. T.

præcipue ex loco Io. 20, 23.

vt iudici, in confessione, quando petitur absolutio, sigillatim enumeranda, exponenda & detegenda sunt. Dupliciter autem actus ille iudicialis in absolutione a Pontificiis intelligitur. Primo, sicut in politico iudicio audita caussa fit examen & exploratio, quid & quantum voluntariæ pœnæ reus afferat: & deliberatur, quanta præterea mulcta imponenda sit, vt ita facta recompensatione delicti reus absoluatur. Ita quidam volunt, sacerdotem in confessione, audita explicatione omnium peccatorum, & singularum circumstantiarum, debere explorare, qualis & quanta adsit in pœnitente contritio: debere præterea deliberare, qualis pœna pro grauitate delictorum pœnitenti iniungenda & imponenda sit: vt facta recompensatione peccatorum, contritionis & satisfactionis, peccator iuste & merito, tanquam in iudicio absoluatur. Ad hanc sententiam non obscure alludit Tridentinum Capitulum, bis enim repetit, propter iniungendas pœnas pro peccatis necessariam esse illam enumerationem. Sed hæc sententia manifeste, & quasi ex professo pugnat cum sententia Christi. Non enim iussit annunciare persolutionem peccati, vt scilicet tunc & hoc respectu pronuncient sententiam remissionis, si viderint in pœnitente recompensationem pro peccatis: sed iussit prædicari remissionem peccatorum, in suo nomine, Luc. 24, 47. hoc est, non ex nostris operibus, sed gratis, propter meritum & satisfactionem Christi, iis, qui credunt in ipsum, Rom. 3, 22. & 5, 15. sq. Act. 10, 43.

XXXV. Alii vero argumentum illud subtilius & speciosius ita formant. Potestas remissionis & retentionis peccatorum non recte potest administrari sine cognitione & iudicio, an remittenda, an vero retinenda sint alicui peccata. Illud vero non potest fieri sine enumeratione peccatorum. Ergo absolutionis processus instituendus est, ad formam iudicii forensis. Sed recte respondetur, discrimen esse inter iudicium, & functionem ministerii Euangelici. In iudicio enim iuxta caussæ cognitionem pronunciatur, prout vel bona vel mala est, vel prout reus affert compensationem pro delicto. Ministerium vero Euangelii mandatum habet annunciandi & impertiendi alienum beneficium, Christi scilicet, ad remissionem peccatorum, illis, qui laborant, & onerati sunt, & petunt refocillari. Et qui petit absolutionem, duo sibi proponit. Primo, ipsum Deum, vtpote a quo petit & quærit remissionem peccatorum: atque ideo coram ipso totum cor suum effundit, deinde proponit sibi ministerium, cuius voce seu ministerio, tanquam legati, nuncii seu interpretis, Deus vtitur,

Idem argumentum subtilius formatum.

ad

ad impertiendam & obsignandam absolutionem. Quando igitur Deo delictum meum cognitum feci, non necessaria est scrupulosa enumeratio coram ministro, qui tantum dispensator est alieni beneficii.

Alia obiectio pro enumeratione.

XXXVI. Sed inquis: Omnino tamen ministro necessaria est clauis discretionis, quæ sine cognitione & iudicio esse non potest: ne scilicet ei peccata remittat, cui retinenda sunt, aut ei retineat, cui soluenda sunt; non enim pro arbitrio, sed certo mandato ministris commissa est administratio clauium.

Refutatio.

Respondeo: Hoc concedimus, sed quæstio est, quomodo iudicium illud in ministerio instituendum & exercendum sit. In generali prædicatione enim pœnitentiæ & remissionis peccatorum, multis, qui pœnitentiam agunt, & fide promissionem accipiunt, virtute Dei peccata remittuntur, etiamsi de illorum siue peccatis, siue pœnitentia, siue fide, ministro nihil constet. Sed de impertienda priuata absolutione, alia ratio est. Si enim aliquem absoluerem, de quo plane ignorarem, an ex verbo Dei esset prius institutus, de peccato, pœnitentia, fide in Christum, gratia Dei, & remissione peccatorum: non recte administrarem potestatem remittendi peccata. Item, si ignorarem, an quis pœniteret, vel crederet: vel si scirem, esse quem impœnitentem & incredulum, & tamen ipsi pronunciarem sententiam remissionis, non recte facerem. Tale igitur iudicium, & talis cognitio requiritur, vt minister intelligat, eum, qui absolutionem petit, doctrinam intelligere, peccata agnoscere, pœnitentiam agere, & in Christum credere. Iam quæritur, an ad hanc cognitionem opus sit specifica illa enumeratione omnium peccatorum, & circumstantiarum eius? Certissima autem est quæstionis huius explicatio & solutio, ex Baptistæ, Christi & Apostolorum exemplo. Nam & in Baptismo, priuatim singulis, qui baptizantur, remittuntur peccata: & requiritur iudicium & cognitio in ministris, quos ex adultis ad Baptismum admittere & recipere debeant: qui scilicet pœnitentiam agunt, & credunt Euangelio. Iam vero Baptista, Christus & Apostoli, non flagitarunt integram enumerationem singulorum peccatorum, sed contenti fuerunt generali professione pœnitentiæ & fidei. Et quidem Christus, quando priuatam absolutionem, Matth. 9, 2. & Luc. 7, 49. impertit, non requirit enumerationem in specie & sigillatim, omnium peccatorum. Apostoli etiam, quando potestate remittendi peccata, quam a Christo acceperant, vtuntur, non leguntur exegisse talem enumerationem. Ergo ad iudicium illud, & ad illam cognitionem quæ in absolutione requiritur, non necessaria est enumeratio illa, quam Pontificii flagitant. Extra omnem enim controuersiam ita rectissime administratur potestas clauium, si fiat iuxta exemplum Baptistæ, Christi & Apostolorum. Illos enim in ministerio remisisse peccata, certum est: & tamen non flagitarunt integram enumerationem omnium peccatorum, sed contenti fuerunt generali professione & significatione pœnitentiæ & fidei.

Alia obiectio.

XXXVII. Sed inquiunt: Generali confessione peccator potest ministrum fallere. Respondeo: Idem fieri potest, & sæpe factum fuit in petitione Baptismi: immo vt maxime flagitetur integra enumeratio, manet tamen id, quod *Augustinus* inquit lib. 10. Confess. cap. 3. *Vnde sciunt, cum a me ipso, de me ipso audiunt, an verum dicam: quandoquidem nemo scit hominum, quid agatur in homine, nisi spiritus hominis, qui est in homine.* *(l. 116.)* Monendi igitur sunt illi, qui absolutionem petunt, non cum homine, sed cum ipso Deo sibi negotium esse, in cuius conspectu illa agantur. Et *Deus*, qui corda scrutatur, & cogitationes intelligit, *non irridetur.* *(Gal. 6, 7.)* Ministri vero tantum legatione funguntur, & sunt dispensatores alieni beneficii: quibus non mandatum est, vt corda scrutentur, sed vt iis, qui significant, se pœnitentiam agere, & Euangelio credere, annuncient remissionem peccatorum. Ita *Leo* ad Theodorum Foroiuliensem Episcopum scribit: *(quæ latine ep. eius est 91. c. 5. p. 472.)* decumbentibus in agone „ impertiendam esse absolutionem, etiam „ si non verbis, sed signis tantum petant „ absolutionem, aut si amici testentur, ipsos antea hoc petiisse. Quantum igitur iudicii & cognitionis ministro in absolutione opus est, ad illud non est necessaria Pontificia illa enumeratio. Quomodo vero vtiliter in priuato illo confessionis colloquio explorari & examinari possint illi, qui absolutionem petunt, supra dictum est. Atque ita præcipuum argumentum, quod aliquam speciem habet pro enumeratione, simpliciter & clare explicatum & solutum est.

Et quidem *Chrysostomus* expresse disputat, ad remissionem peccatorum non esse opus tali forma iudicii, sicut Pontificii contendunt, vt de confessione & pœnitentia inquit: *(l. d.)* Non necessarium est, præsentibus testibus confiteri, cogitatione fiat delictorum exquisitio, absque teste sit hoc iudicium: solus te Deus confitentem audiat: qui non exprobrat, sed saluat peccata propter confessionem. * Homilia 9. de pœnitentia: *Medicinæ locus hic est, non iudicii: non pœnas exigens, sed remissionem peccatorum tribuens*, &c.

* *Chrysost.* homil. IX. de pœnit. T. I. opusc. 627. ἰατρεῖον γάρ ἐστιν ἐνταῦθα, οὐ δικαστήριον· οὐκ εὐθύνας ἁμαρτημάτων αἰτοῦν, ἀλλὰ συγχώρησιν ἁμαρτημάτων παρέχον.

Quæ præterea hoc in capitulo sint obseruanda.

XXXVIII. Est præterea hoc in præsenti capitulo obseruandum, quod tantũ mortalia peccata confitenda esse docent: eo quod ad remissionem venialium non opus sit absolutione, sed aliis remediis possint expiari. Vbi obseruabit Lector, Pontificios, qui enumerationem omnium peccatorum flagitant, maximam partem eorum, quæ coram Deo vere sunt peccata, a confessione & absolutione excludere. Primo enim interiorem immunditiem, & malum habitans in carne, nisi consensu & opere impleantur, non volunt comprehendi in confessione: quia malam concupiscentiam, quæ in renatis reliqua est, docent non habere rationem peccati. Deinde, multa delicta actualia adeo iudicant esse leuia, vt ad eorum remissionem non opus sit absolutione.

Nihil vero aliud est absolutio, quam vox Euangelii, annunciantis remissionem peccatorum, propter meritum Christi. Docet igitur Concilium venialia peccata, non absolutione, hoc est, non propter Christum remitti, sed aliis remediis posse expiari: tunsione scilicet pectoris, & aspersione aquæ benedictæ, sicut *Thomas* docet.

XXXIX. Quod vero dicunt, publicam confessionem non esse iuris & præcepti diuini, supra etiam ostendimus. Sed quod addunt, confessionem, quæ secreto apud solum sacerdotem fit, esse antiquiorem, non potest consistere, siue Scripturæ, siue antiquitatis exempla considerentur, immo supra ostendimus, ex publica confessione ortam fuisse priuatam seu secretam. Nec filia matre prior, seu antiquior esse potest.

XL. Quod ad decretum Lateranense circa annum Domini 1200. editum attinet, certum est, ante illud tempus non extitisse præceptum in Ecclesia, de enumerandis sacerdoti omnibus delictis, quorum quis remissionem a DEO quæreret. Nam & Gratiani tempore, hoc est, annis 50. ante Lateranense decretum, nihil adhuc statutum fuit de necessitate confessionis; sed fuerunt tunc multi pii & religiosi viri, qui iudicarunt non necessariam esse talem confessionem, sicut *Gratianus* fatetur dist. 1. de pœnitentia, cap. *quamuis.*

Qua occasione confessio Pontificia sit stabilita.

XLI. Et vtile est obseruare, quomodo sensim facta sit progressio, ad Pontificiam confessionem stabiliendam. Apud Patres extant exhortationes ad confessionem, disciplinæ illius gratia, de qua in præcedentibus dictum est. Gratiani & Lombardi tempore cœptum fuit disputari, an necessaria sit confessio. Et *Gratianus* quidem (d. 1.) Lectori liberum permittit iudicium, vtram sententiam amplecti velit. *Longobardus* (l. 4. dist. 17.) vero disputatione sua magis inclinat ad necessitatem. Et tamen tunc nondum disputatum fuit de specifica enumeratione singulorum delictorum, cum omnibus circumstantiis, ad remissionem necessaria. Annis vero quinquaginta post, *Innocentius* decreto mandauit, omnia peccata sacerdoti esse confitenda, sub pœna excommunicationis. Sicuti vero Scholastici & Summistæ duriores adhuc superaddiderunt conditiones. Innocentii decretum dicit, sacerdotem debere inquirere circumstantias peccati: hæc inquisitio postea confitentium conscientiis imposita est. Et quod Lateranense decretum dicit, omnia peccata fideliter esse confitenda: huic postea additum est, non in genere, sed in specie, sigillatim, secundum omnes circumstantias, nude, integre & diserte omnia peccata esse sacerdoti enumeranda. Additum etiam est, si quid in hac enumeratione omittatur, non tantum illa peccata, quæ in specie & sigillatim Sacerdoti non enumerantur, non remitti, sed ne illorum quidem, quæ enumerata sunt, remissionem accipi, nisi integra sit confessio, secundum omnes circumstantias. Atque inde tandem complicati sunt laquei confessionales, qui extant in Summistis.

Quando per confessionem petenda sit absolutio.

XLII. De tempore, quando per confessionem petenda sit absolutio, nostri docent, non præscribendum esse certum tempus, quia non omnes pariter eodem tempore idonei sunt: nec ordine possunt audiri & institui confitentes, si eodem tempore omnes accurrant. Sed ita tradenda est doctrina ex verbo Dei de dignitate & vtilitate absolutionis & cœnæ Dominicæ, vt homines ad crebriorem vsum inuitentur: non autem mandatis cogendi sunt, vt quando non sunt idonei, Sacramentis vtantur.

Apud veteres disciplina confessionis & absolutionis publice pœnitentium, tempore Quadragesimæ potissimum vsurpata fuit, distinct 50. in cap. *Quadragesima.* Et *Chrysostomus* in Genesin, sæpe hortatur, ieiunii tempore peccata Deo confitenda. Et quia frequentiores tempore ieiunii ad cõmunionem accedebant, præmissa fuit etiam ante cõmunionem confessio illa apud sacerdotem, de qua veteres loquuntur, vt inquit *Origenes* in Ps. 37. & *Augustinus* Epist. 111. Inde vero postea facta est Lex, de confessione in Quadragesima, sub pœna excommunicationis sacerdoti facienda. Et Tridentinum Concilium decernit, morem illum ideo esse retinendum, quia tempus illud *maxime* sit *acceptabile:* hoc est, quia ratione temporis plus valeat, & magis accepta sit coram Deo confessio & absolutio, contra expressam doctrinam Pauli, Roman. 14, 5. Coloss. 2, 16. Galat. 4, 10.

LOCVS

LOCVS X. DE ABSOLVTIONE.

SECTIO I.

SESSION. XIIII.

CAPVT VI.

Circa ministrum autem huius Sacramenti, declarat sancta Synodus, falsas esse, & a veritate Euangelii penitus alienas doctrinas omnes, quæ ad alios quosuis homines, præter Episcopos & Sacerdotes, clauium ministerium perniciose extendunt, putantes verba illa Domini: Quæcunque alligaueritis super terram, erunt alligata & in cælo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Et: Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt: ad omnes Christi fideles indifferenter & promiscue, contra institutionem huius Sacramenti, ita fuisse dicta, vt quiuis potestatem habeant retinendi peccata: publica quidem per correptionem, si correptus acquieuerit: secreta vero per spontaneam confessionem cuicunque factam.

[Margin: art. Smalc. p. 345. 353.]

Docet quoque, etiam sacerdotes, qui peccato mortali tenentur, per virtutem Spiritus sancti in ordinatione collatam, tanquam Christi ministros, functionem remittendi peccata exercere: eosque praue sentire, qui in malis Sacerdotibus hanc potestatem non esse contendunt. Quamuis autem absolutio Sacerdotis alieni beneficii sit dispensatio: tamen non est solum nudum ministerium, vel annunciandi Euangelium, vel declarandi remissa esse peccata, sed adinstar actus iudicialis, quo ab ipso, velut a iudice, sententia pronunciatur. Atque ideo non debet pœnitens adeo sibi de sua ipsius fide blandiri, vt etiamsi multa illi adsit contritio, aut sacerdoti animus serio agendi, & vere absoluendi desit, putet tamen se propter suam solam fidem vere & coram Deo esse absolutum. Nec enim fides sine pœnitentia remissionem illam peccatorum præstaret: nec is esset nisi salutis suæ negligentissimus, qui sacerdotem ioco se absoluentem cognosceret, & non alium serio agentem sedulo inquireret.

[Margin: Ap. p. 150. 155. Luth. Tom. 6. Ien. G. f. 497. T. 8. f. 214. 2. T. 1. f. 511. v. Ap. p. 73. v. 20. art. Smalc. p. 346. A. C. p. 27. v. 7. Ap. p. 167. Cat. L. p. 378. 379. v. 11. Cat. L. p. 380. A. C. p. 45. v. 12. Ap. p. 160. v. 16.]

CANON IX.

Si quis dixerit, absolutionem Sacramentalem Sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronunciandi & declarandi, remissa esse peccata confitenti, modo tantum credat se esse absolutum: aut Sacerdos non serio, sed ioco absoluat: aut dixerit, non requiri confessionem pœnitentis, vt Sacerdos eum absoluere possit, anathema sit.

CANON X.

Si quis dixerit, Sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi & soluendi non habere: aut non solos Sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus & singulis Christi fidelibus esse dictum: Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Et: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt. Quorum verborum virtute quilibet absoluere possit peccata: publica quidem per correptionem duntaxat, si correptus acquieuerit: secreta vero, per spontaneam confessionem, anathema sit.

EXAMEN.

[Margin: *Summa capituli.*]

I. DVas partes habet hoc Capitulum. Prior disputat de ministro absolutionis, ad quem pertineat ordinarium ministerium clauium: altera vero pars tractat, quid sit absolutio. Quod ad priorem partem attinet, res paucis potest expediri. In examine enim 10. Canonis, de Sacramentis in genere, ea, quæ huc pertinent, explicata sunt. Licet enim claues traditæ sint ipsi Ecclesiæ, sicut veteres recte tradunt: nullo modo tamen sentimus, quemuis Christianum promiscue, sine legitima vocatione, debere, vel posse vsurpare aut exercere ministerium verbi & sacramentorum. Sicut vero in casu necessitatis, veteres dicunt, quemuis Christianum laicum posse sacramentum baptismi administrare: idem etiam de absolutione dixit *Lutherus*, in casu necessitatis, vbi non adest sacerdos: & nihil aliud dixit, quam quod ex veterum sententia, de casu necessitatis dicunt, *Longobardus* lib. 4. distinct. 17. & *Gratianus* de pœnitentia, distinct. 6.

[Margin: *Quiuis prior pars 1. examinatur.*]

II. Anteá etiam *Theophylacti* sententiam annotauimus, quod ea, quæ in correptione & reconciliatione fraterna soluuntur vel ligantur, sint soluta & ligata in ipso cælo. Nec dubium est, per vocem Euangelii annunciatam, Deum efficacem esse, a quocunque annuncietur. Quare igitur Tridentinum capitulum tam multis de hac quæstione tumultuatur? Respondeo: Quia

[Margin: *c. qui vult confiteri.*]

Quia integritatem, veritatem & efficaciam sacramentorum non simpliciter & in solidum in verbis Christi constituunt, sed ex parte etiam in charactere, quem fingunt in ordinatione sacerdotibus imprimi: Ita ergo etiam consolationem absolutionis non tam ex verbo Euangelii, quam ex persona absoluentis pendere volunt. Et hoc Lector intelligat, quando legit primam partem huius Capituli. Qui vero vsum priuatæ absolutionis, quæ voce Euangelii per ministrum verbi annunciatur, ex Ecclesia prorsus tollunt, cum iis nostræ Ecclesiæ nihil commune habent. Quæ igitur contra illos dicuntur, ad nos non pertinent. Verbi etiam & sacramentorum efficaciam non pendere ex dignitate aut sanctitate ministrorum, modo verbo & sacramentis sua constet & maneat puritas, in 12. Canone, de Sacramentis in genere, explicatum est.

deinde altera.

III. Accedemus igitur ad alteram huius capituli partem, in qua disputatur de re longe grauissima: quid scilicet sit absolutio, quæ sit eius efficacia, quæ inde consolatio, & quomodo accipiatur: in quo consistat, & quo quasi fundamento nitatur efficacia, & consolatio absolutionis? De his grauissimis quæstionibus traditæ sunt a nostris ex verbo Dei dilucidæ explicationes: cum prius res necessariæ Scholasticorum disputationibus obrutæ, sepultæ & deprauatæ essent: absolutionem scilicet nihil esse aliud, quam ipsam vocem Euangelii, annunciantem remissionem peccatorum gratis propter Christum, in genere omnibus, qui pœnitentiam agunt, & credunt Euangelio, quæ vox Euangelii propter firmiorem & certiorem consolationem per priuatam absolutionem applicatur singulis, eam petentibus, & fide accipienda est, vt singuli voci Euangelii in absolutione credant, & certo statuant, sibi gratis propter Christum a Deo per ministerium donari, applicari & obsignari remissionem peccatorum, & hac fide vere se Deo reconciliari: ita pauidæ & perterrefactæ conscientiæ ex absolutione consolationem accipiunt, vt non dubitent, ad se priuatim quoque pertinere, sibi priuatim a Deo donari & applicari beneficia mediatoris, quæ in genere omnibus credentibus in Euangelio promittuntur. *Euangelium* enim *est potentia Dei, ad salutem omni credenti*: siue in genere multis, siue priuatim paucis, aut vni annuncietur? Fidem igitur vsu absolutionis confirmari, non est dubium. Et licet necesse sit, in illis, qui petunt absolutionem, adesse contritionem, & bonum propositum, efficacia tamen, & consolatio absolutionis non nititur nostra vel contritione, vel obedientia: offert enim, & annunciat remissionem peccatorum, non ex operibus, nec secundum opera nostra, sed gratis propter Christum: Nec fides in absolutione eo deducenda est, vt pro quantitate contritionis suæ de remissione peccatorum statuat: sed vt apprehendat vocem promissionis, quæ gratis propter Christum offert & exhibet remissionem peccatorum. *Si* enim *ex operibus hereditas, euacuata est fides, & abolita promissio. Ideo vero ex fide, vt secundum gratiam, vt sit firma promissio,* Rom. 4, 14. 16. Nec sollicita debet esse conscientia de ministri intentione: sed si vox Euangelii annunciatur, fides eam apprehendens statuat, se coram Deo absolutum, quicquid sit de sacerdotis animo.

Rom. 1, 16.

IIII. Hæc ideo recitaui, vt clarius intelligi possit, quæ sit illa sententia, quam in altera parte Tridentinum capitulum damnat. Absolutionem non volunt esse ministerium annunciandi Euangelii: quo scilicet priuatim, voce Euangelii, peccata pronuncientur & declarentur gratis propter Christum remitti, ei, qui voci Euangelii in absolutione credit. Sed fidem quærentem in absolutione remissionẽ peccatorum, volunt niti nostra contritione & pœnitentia, ita vt sententia absolutionis pronuncietur, non ex voce Euangelii gratis propter Christum, sed tanquam a iudice: scilicet pro ratione contritionis & satisfactionis nostræ. Et hoc est illud, quod dicere volunt. Sed more suo calumnias miscent, quasi nos doceamus, propter solam fidem peccatorem coram Deo absolui, etiamsi nulla adsit contritio, etiamsi peccator sit sine pœnitentia, etiamsi tota actio ludo & ioco suscipiatur: cum non ignorent, quid *Augustana confessio* de pœnitentia, de contritione, de fide & absolutione doceat.

Quo ratione Can. IX. attendenda veniat.

V. Quia vero 9. Canon damnat illos, qui dicunt, absolutionem esse nudum ministerium, declarandi, remissa esse peccata: iudico addendam esse aliquam declarationem. Inter Sacramentarios enim quidam disputant, per absolutionem non remitti peccata: cum homines non possint peccata remittere, id quod solius Dei est. Ideo disputant, in absolutione credentes nihil accipere, sed tantum esse externam declarationem, quid iam ante habeant. Sed Deus, qui solus peccata remittit, non facit hoc sine medio, sed per ministerium verbi & sacramentorum. Priuata vero absolutio annunciat vocem Euangelii, per quam non dubium est, Deum efficacem esse, & peccata remittere illis, qui vocem Euangelii in absolutione fide apprehendunt. In absolutione igitur Deus ipse per ministerium Euangelii remittit peccata singulis credentibus: atque hoc modo absolutio ministri testimonium est diuinæ absolutionis, vnde conscientia testimonium habet, sibi vere a Deo remissa esse peccata.

VI. Anno-

VI. Annotandum vero & hoc est, quid sibi velit, quod sine pleniori explicatione nudam ponunt antithesin: absolutionem scilicet non esse ministerium annunciandi priuatim vocem Euangelii, illis, qui petunt absolutionem: sed esse actum iudicialem, quo velut a iudice sententia pronuncietur. Sine dubio autem hac generalitate voluerunt complecti Scholasticorum disputationes de absolutione. Vt igitur plenius hæc antithesis intelligatur, paucis notabo Sententiariorum apophthegmata, quæ Tridentinum capitulum in sinu actus iudicialis comprehendere voluit.

VII. Scholastici igitur, qui ante Scotum fuerunt, sentiunt per ipsam contritionem, propter dilectionem ex qua oriatur, deleri & remitti peccatum. Atque ideo dicunt potestatem clauium, seu absolutionem, non extendere se ad remissionem culpæ, aut reatus pœnæ æternæ, nec vt caussam sine qua non, nec vt caussam instrumentalem. Ne tamen nullus sit absolutionis vsus, dicunt, sacerdotem cognitis rei delictis & per confessionem examinata eius contritione, cum voto satisfactionis: instituta deinde collatione peccati & contritionis, cum iniuncta satisfactione, suo indicio per absolutionem ostendere, decernere & pronunciare, peccatorem esse solutum: propter suam scilicet contritionem, & susceptam satisfactionem. Atque ideo quidam dicunt, remissionem illam in absolutione fieri non coram Deo, sed in facie Ecclesiæ.

VIII. *Thomas*, & post illum alii disputant: quando contritio sufficiens est, tunc remitti peccatum per contritionem, ante absolutionem: quando vero est attritio, quæ est dispositio insufficiens, tunc per absolutionem infundi gratiam, hoc est, charitatem, per quam attritio formetur, vt fiat contritio, quæ virtute charitatis delere possit peccatum. Quidam sentiunt, pœnam æternam virtute absolutionis mutari in temporalem. Alii disputant, quia post remissam culpam, quod per contritionem fieri sentiunt, remanet obligatio ad pœnam temporalem, quæ ob rigorem diuinæ iustitiæ viribus nostris sit importionabilis & nostræ cognitioni ignota, pro qua tamen satisfaciendum sit Deo: datam igitur esse sacerdoti potestatem, arbitrandi pœnam illam, & partem eius virtute clauium in absolutione remitti, reliquam partem per satisfactiones expiari: vt ita ligare, sit satisfactionem imponere: soluere vero, sit de pœna temporali aliquid remittere. Et hic est actus ille iudicialis in absolutione, quem Tridentinum capitulum intelligit.

IX. Hæc igitur obseruatio clarissime ostendit, quid quærant & agant Pontificii, quando contendunt, absolutionem suam non esse ministerium annunciandi vocem Euangelii pœnitentibus, sed esse actum iudicialem. Et ne lector illa generalitate, quam Tridentinum capitulum de industria sectatur, turbetur, volui hanc declarationem, ipsis Scholasticorum verbis, huic capitulo addere: vt videant, quibus oculos videndi Deus dedit, quomodo ipsum absolutionis beneficium a Pontificiis fermentetur, adulteretur & deprauetur.

SECTIO II.

De casuum reseruatione.

CAPVT VII.

Ap.p.293. v.12.

QVoniam igitur natura & ratio iudicii illud exposcit, vt sententia in subditos *duntaxat feratur: persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, & verissimum esse, Synodus hæc confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam, aut subdelegatam non habet iurisdictionem. Magnopere vero ad Christiani populi disciplinam pertinere, sanctissimis patribus nostris visum est, vt atrociora quædam & grauiora crimina, non a quibusuis, sed a summis duntaxat sacerdotibus absoluerentur. Vnde merito Pontifices maximi, pro suprema potestate sibi in Ecclesia vniuersa tradita, caussas aliquas criminum grauiores suo potuerunt peculiari iudicio reseruare. Neque dubitandum est, quando omnia, quæ a Deo sunt, ordinata sunt, quin hoc idem Episcopis omnibus, in sua cuique diœcesi, in ædificationem tamen, non in destructionem liceat, pro illis in subditos tradita supra reliquos inferiores sacerdotes autoritate, præsertim quoad illa, quibus excommunicationis censura annexa est. Hanc autem delictorum reseruationem consonum est diuinæ autoritati, non tantum in externa politia, sed etiam coram Deo vim habere, veruntamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, vt nulla sit reseruatio in articulo mortis: atque ideo omnes sacerdotes, quoslibet pœnitentes, a quibusuis peccatis & censuris absoluere possint, extra quem articulum sacerdotes, cum nihil possint in casibus reseruatis, ad vnum pœnitentibus persuadere nitantur, ad superiores & legitimos iudices pro beneficio absolutionis accedant.*

art.Smalc. p.352-355 v.25. Ap p.199. v.21.coll. p.156. p.185.

C A N O N XI.

Si quis dixerit, Episcopos non habere ius reseruandi sibi casus, nisi quoad externam politiam: atque ideo casuum reseruationem non prohibere, quo minus sacerdos a reseruatis vere absoluat, anathema sit.

EXAMEN.

I. QVam impotens dominandi conscientiis libido sit in Romanis Pontificibus, vel hoc solum Capitulum ostendere potest. Ordinis & disciplinæ gratia olim constitutum fuit, vt quisque a suo pastore absolutionem peteret & acciperet: propterea quod pastori notior sit vita auditorum suorum, quam alteri. Vultum enim sui pecoris pastor debet nosse. Ne igitur scelerati, ab aliis ministris, quibus vita ipsorum nota non est, sine vera pœnitentia absolutionem suffurarentur, non inutilis, etiam ordinis gratia, fuit constitutio, de proprio pastore. Accedit, quod nemo in aliqua Ecclesia ministerium verbi & Sacramentorum exercere debet, nisi legitime ad eam vocatus sit. Sed Pontifices Romani vlterius progressi sunt, & finxerunt, ad hoc, vt absolutio valeat, & sit efficax, non sufficere verbum absolutionis, nec potestatem ordinis: hoc est, vt minister habeat legitimam vocationem: sed præterea requiri potestatem iurisdictionis, super aliquam plebem vel personam. Et illam ita describunt, quod in Papa, vt summo hierarcha & principe Ecclesiæ, plene resideat tota potestas iurisdictionis, a quo ad inferiores præsidentes, vel mediate vel immediate, omnis Ecclesiastica iurisdictio, iuxta summi illius principis arbitrium, sine tamen suæ potestatis detrimento deriuetur. Atque ideo, qui a Papa non habet potestatem iurisdictionis in aliquem, eum nec soluere nec ligare posse. Ita *Gabriel* l. 4. distinct. 17. quæst. 2. Et hoc est, quod præsens capitulum decernit, nullius momenti esse absolutionem, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem, hoc est, licet absolutio habeat verbum Dei, & fiat a ministro legitime vocato: hoc tamen non obstante, nullius momenti esse absolutionem, nisi sacerdos habeat potestatem iurisdictionis super illum, quem absoluit, a Papa in se deriuatam. Quid vero est, si hoc non est, *in templo Dei sedere, & extollere se super omne, quod dicitur DEVS?* 2. Thess. 2, 4. *Ambrosii* præclarum dictum „est: *Verbum Dei dimittit peccata:* Sacer„dos minister est, exhibens quidem offi„cium suum, nullius vero potestatis iura „exercens. Romanus vero Papa inquit: Etiamsi absolutio aliqua habeat verum Dei verbum, & minister absoluens sit a Filio Dei, sedente ad dextram Patris, per legitimam vocationem missus: nullius tamen momenti absolutio illa esse debet, si non ex plenitudine potestatis, residentis in scrinio pectoris Papalis, deriuata sit. Et hanc manifestam Antichristi notam Tridentinum Concilium confirmare non veretur.

de pœnit. dist. 1. c. verbum Dei.

II. Eadem ratio etiam est de casibus reseruatis. In veteri enim Ecclesia enormia crimina, quibus censura excommunicationis annexa est, referebantur ad Episcopos, vt de ipsorum consilio, certa ratio publicæ pœnitentiæ reis ad ipsorum emendationem, & Ecclesiæ ædificationem imponeretur. *Innocentii* constitutio, cap. *omnis vtriusque*, dicit: Si Confessionarius opus habuerit, vt in enormi aliquo crimine se maiores & doctiores consulat, vt *illud absque vlla expressione personæ caute requirat.* Inde postea facti sunt casus reseruati, in quibus verbum Dei peccatorem pœnitentiam agentem, per nullum ministrum, quantumuis legitime vocatum, absoluere possit: nisi id faciat vel Episcopus, vel Romanus Pontifex: idque non disciplinæ vel ordinis gratia, sed ideo, quod plenitudo potestatis remittendi peccata resideat in Papa, iuxta cuius arbitrium illa deriuetur in inferiores ministros. Quasi verbum Dei non possit remittere peccata, nisi vbi, in quantum, & in quibus casibus ipsi assistat potestas ex scrinio pectoris Pontificii deriuata. Verbi igitur Dei vis & potentia, pro differentia eorum, a quibus administratur, variabitur, ita vt per quosdam tantum parua peccata remittere possit, per Papam vero possit quæuis & maxima. *Cyprianus* vero * inquit & citatur 24. quæstion. 1. † *Hoc vtique erant ceteri Apostoli, quod Petrus fuit, pari consortio præditi, & honoris & potestatis.* Item, *Episcopatus vnus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur.* Et Christus ex æquo omnibus Apostolis dixit: *Quorum remiseritis peccata*, &c. Ipsum etiam Tridentinum Capitulum fatetur, in articulo mortis quemuis sacerdotem in casibus reseruatis posse absoluere. Falsum igitur est, reseruationes illas non tantum in politia Ecclesiastica, sed & coram Deo, talem vim habere, vt in illis nullus Sacerdos, per verbum Dei, vere absoluere possit, nisi solus Papa. Sed ad stabiliendam Antichristi tyrannidem illa conficta sunt.

* de vnit. eccles. T. 1. f. 107

† c. loquitur Dominus. f. 108.

Io. 20, 23.

LOCVS

LOCVS XI.

DE SATISFACTIONE.

DE SATISFACTIONIS NECESSITATE, &c.

SESSION. XIIII.

CAPVT VIII.

DEMVM, *quod ad satisfactionem (quæ ex omnibus pœnitentiæ partibus, quemadmodum a Patribus nostris Christiano populo fuit perpetuo tempore commendata, ita vna maxime nostra ætate, summo pietatis prætextu, impugnatur, ab his, qui speciem pietatis habent,* [Ap. 192. v. 16.] *virtutem antem eius abnegarunt) sancta Synodus declarat, falsum omnino esse, &* [p. 194. v. 22. p. 170. v. 26.] *a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti, quin vniuersa etiam pœna condonetur. Perspicua enim & illustria in sacris litteris* exempla *reperiuntur, quibus præter diuinam traditionem hic error quam manifestissime reuincitur. Sane & diuinæ iustitiæ ratio exigere videtur, vt aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint: aliter vero, qui semel a peccati & dæmonis seruitute liberati, & accepto Spiritus sancti dono, scientes templum Dei violare, & Spiritum sanctum contristare non formidauerint.* [p. 193. v. 14.] *Et diuinam clementiam decet, ne ita nobis absque vlla satisfactione peccata dimittantur, vt occasione accepta peccata leuiora putantes, veli t iniurii, & contumeliosi Spiritui sancto, in grauiora labamur, thesaurizantes nol is* [p. 160. v. 23. p. 180. seq.] *iram in die iræ. Proculdubio enim magnopere a peccato reuocant, & quasi freno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque & vigilantiores in futurum poenitentes efficiunt, medentur quoque peccatorum reliquiis, & vitiosos habitus, male viuendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollunt.* [p. 114. 196 seq.] *Neque vero securior illa via in Ecclesia Dei vnquam existimata fuit, ad amouendum imminentem a Domino poenam, quam vt hæc poenitentiæ opera homines cum vero animi dolore frequentent. Accedit ad hæc, quod dum satisfaciendo patimur pro peccatis, Christo Iesu, qui pro peccatis nostris satisfecit, ex quo omnis nostra sufficientia est, conformes efficimur, certissimamque inde arrham habentes, quod si compatimur, & conglorificabimur. Neque vero ita nostra est satisfactio hæc, quam pro peccatis nostris exsoluimus, vt non sit per Christum Iesum. Nam quod ex nobis, tanquam ex nobis, nihil possumus, eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus. Ita non habet homo, vnde glorietur, sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo viuimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentiæ, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, & per illum acceptantur a Patre. Debent ergo Sacerdotes Domini, quantum Spiritus & prudentia suggesserit, pro qualitate criminum & poenitentium facultate salutares & conuenientes satisfactiones iniungere, ne* [Art. Smalc. p. 323. v. 32.] *si forte peccatis conniueant, & indulgentius cum poenitentibus agant, leuissima quædam opera pro grauissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur.* [Ap. p. 191. v. 31. p. 193. v. 10.] *Habeant autem præ oculis, vt satisfactio quam imponunt, non sit tantum ad nouæ vitæ custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum vindictam & castigationem. Nam claues Sacerdotum non ad soluendum duntaxat, sed & ad ligandum* [Ap. p. 188. sq. 192. sq. 179. sq.] *concessas, etiam antiqui patres & credunt, & docent. Nec propterea existimarunt, Sacramentum poenitentiæ esse forum iræ vel poenarum, sicut nemo vnquam Catholicus sensit,* [Ib. p. 162. v. 22.] *ex huiusmodi nostris satisfactionibus vim meriti & satisfactionis Domini nostri Iesu* [ib. p. 179. v. 26. p. 186. v. 10. p. 196.] *Christi, vel obscurari, vel aliqua ex parte imminui, quod dum nouatores intelligere nolunt, ita aptissimam poenitentiam nouam vitam esse docent, vt omnem satisfactionis vim & vsum tollant.*

De

De Operibus satisfactionis.

CAPVT X.

Docet praeterea, tantam esse diuinae munificentiae largitatem, vt non solum poenis, sponte a nobis pro vindicando peccato susceptis, aut Sacerdotis arbitrio, pro mensura delicti impositis, sed etiam (quod maximum amoris argumentum est) temporalibus flagellis a Deo inflictis, & a nobis patienter toleratis, apud Deum patrem, per Christum Iesum satisfacere valeamus.

CANON XII.

A. p. 156. v. 13. p. 112. v. pen. Cat. L. p. 558. v. pen.

Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper a, satisfactionemque poenitentium non esse aliam, quam fidem, qua apprehendunt, Christum pro eis satis fecisse, anathema sit.

CANON XIII.

A. C. p. 16. v. 6.

Si quis dixerit, pro peccatis, quo ad poenam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis, & patienter toleratis, vel a Sacerdote iniunctis, sed neque sponte susceptis, vt ieiuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam poenitentiam esse tantum nouam vitam, anathema sit.

CANON XIIII.

A. C p. 29. 31. Ap. 275.

Si quis dixerit, satisfactionem, quibus poenitentes per Christum Iesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia, & verum Dei cultum, atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes, anathema sit.

CANON XV.

A. C. p. 37. v. 20. Ap. 162. v. 21.

Si quis dixerit, claues Ecclesiae esse datas tantum ad soluendum, non etiam ad ligandum, & propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clauium, & contra institutionem Christi, & fictionem esse, quod virtute clauium sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque exsoluenda remaneat, anathema sit.

EXAMEN.

I. Copiosa sane & ampla est doctrina, quae ad hunc locum pertinet, sed dabo operam, vt in pauca eam contraham, idque vt eo facilius fieri possit, prius veram sententiam in aliquot capita distributam breuiter explicabo.

Quae in Scriptura satisfactio pro peccatis nobis proponatur.

II. Primo igitur certissimum est, Deum peccata remittere, non ex aliqua leuitate, quasi sublata lege, non curet iam amplius peccata, nec irascatur illis. Ipse enim propriis digitis legem conscripsit, ipse sua voce promulgauit comminationes de ira sua aduersus peccata, de reatu & suppliciis peccatorum. Et illa legis sententia vsque adeo firma & immota est, vt *facilius sit caelum & terram ruere, quam vnum legis vel minimum apicem cadere,* quin impleatur vel obedientia, vel poena, Matth. 5, 18. Deus igitur peccata in legem suam commissa non remittit sine intercedente satisfactione, qua legi suae & obedientia & poena plenissime & perfectissime ita satisfiat, vt per eum & ira eius propitietur, & supplicium peccatis debitũ tollatur. Talem vero satisfactionem propitiatoriam & reconciliatoriam, pro peccatis meritoriam remissionis peccatorum, & abolitoriam mortis aeternae nullus homo peccator pro se, nec vlla creatura praestare potuit. Ne igitur totum genus humanum in aeternum periret, factum est mirabile illud diuini consilii decretum, de incarnatione Filii Dei, vt is mediator noster, in assumpta sine peccato nostra natura, pro nobis legi subderetur, peccatum, reatum peccati, iram Dei, & supplicia peccatorum totius mundi in se deriuata portaret, & pro illis perfectissima sua obedientia, & sanctissima passione, Deo patri satisfaceret, atque ita impetraret redemptionem, propitiationem, reconciliationem, remissionem peccatorum, liberationem ab ira Dei, a condemnatione, & morte aeterna.

III. Hanc vero redemptionem per Christum gratia Dei proponit poenitentiam agentibus, vt sit nostrum propitiatorium, per applicationem seu apprehensionem fidei, ad remissionem peccatorum. Rom. 3, 25. Et haec sola, nulla vero alia est satisfactio pro peccatis propitiatoria, reconciliatoria mortis aeternae. 1. Io. 2, 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis, non nostris tantum, sed totius mundi.* 1. Tim. 2, 5. 6. *Vnus est mediator Dei & hominum, qui dedit semetipsum* ἀντίλυτρον *pro omnibus.* Gal. 4, 4. 5. *factus est sub lege, vt eos qui sub lege erant, a maledicto legis redimeret.* Hebr. 7, 25. 9, 28. & 10, 14. *Vna pro peccatis victima semel oblata, aeternam redemptionem inuenit, & consummauit in aeternum eos, qui sanctificantur.* 1. Cor. 15, 57. *per Christum dedit nobis victoriam*, contra mortem & infernum. Rom. 5, 19. *per vnius obedientiam, iusti constituuntur multi.* Actor. 4, 12. *Non est in alio salus, nec aliud nomen datum est hominibus, in quo oportet ipsos saluari,* &c.

Haec

Hæc in pœnitentia proponenda sunt hominibus, ne vel Epicurea leuitate, de reconciliatione cum Deo, & remissione peccatorum ludant, vel Pharisaica persuasione proprias suas satisfactiones iræ Dei, ad propitiationem & expiationem peccatorum, opponant. In reconciliatione igitur peccatoris cum Deo omnino necessarium est, Deo offerre, & iræ eius opponere satisfactionem pro peccatis, sed illa non consistit in nostris vel actionibus vel passionibus, vel ex toto, vel ex parte: sed in solidum est vnica satisfactio obedientiæ & passionis Filii Dei mediatoris, pro nobis præstita. Illam fides apprehendit, & ponit inter iram Dei, & inter peccata nostra, sicut *Anshelmus* inquit: petens, & credens & statuens, propter illam satisfactionem peccata sibi remitti, Deum reconciliari, se in gratiam recipi, & ab æterna damnatione liberari. Ad hanc satisfactionem pœnitentium animi, quærentes reconciliationem cum Deo, deducendi erant. Sed regnantibus monachis, in actu pœnitentiario, cum multa de satisfactione disputarentur, plane sepulta erat vnica hæc Christi pro peccatis satisfactio, opponenda iræ Dei, ad propitiationem & reconciliationem.

IIII. Tridentinum vero Capitulum, cum titulum posuisset de satisfactionis necessitate & fructu, non prorsus potuit in hac verbi Dei luce Christi satisfactionem silentio præterire; facit igitur eius mentionem: sed ita tamen, vt ei adiungat nostras satisfactiones, quas ipsi pro peccatis exsoluamus, vt nos pro peccatis patiamur, sicut Christus pro peccatis passus est. Et 12. Canon, disputans de remissione peccatorum, anathemate damnat illos, qui dicunt, non esse aliam pœnitentium satisfactionem pro peccatis, quam fidem, qua apprehendunt Christum pro ipsis satisfecisse. De rebus igitur magnis & necessariis agitur, in hac de satisfactione controuersia, quam scilicet satisfactionem, fides pœnitentium, ad Deum afferre, & iræ ipsius opponere debeat, ne damnentur, sed a peccatis absoluti, & a damnatione liberati, Deo reconcilientur, & acceptentur ad vitam æternam.

Satisfactio in veteri Ecclesia quomodo se habuerit.

V. Secundo; In veteri Ecclesia vsitata fuit satisfactio Canonica seu disciplinaris. Eos enim, qui vel fidem in persecutione abnegarant, vel in manifesta & atrocia crimina prolapsi fuerant, vetus Ecclesia non leuiter recepit ad primam significationem pœnitentiæ, sed prius certis Ecclesiasticis mulctis castigatos explorabat. Stabant in certo loco, separato a communione seu cœtu fidelium, cum certis externis signis reatus: cibo, potu, vestitu, gestibus, gemitu, lamentis, & supplicationibus, fatentes reatum, & publice petentes absolutionem, sicut ritus illi publicæ pœnitentiæ describuntur apud *Tertullianum* de pœnitentia, apud *Eusebium* l. 5. c. 28. l. 6. c. 34. apud *Sozomenum* in Tripartita l. 9. c. 35. apud *Nicephorum* l. 6. c. 2. & distinct. 50. in cap. *Quadragesima.* Illas publicas pœnitentium castigationes *Sozomenus* vocat *ἐπιτίμια καὶ τιμωρίας, mulctas & pœnas*: Latini suo quodam modo vocarunt *satisfactiones.* Et quia vocabulum *satisfactionis*, propter monachorum disputationes, aliud videtur iam auribus ingerere, quam veteribus significauit: vtile est considerare, quibus Græcis vocibus respondeat.

Has vero publicas castigationes vetus Ecclesia lapsis imposuit, non hac opinione, quod essent compensationes coram Deo pro peccatis, aut satisfactiones propitiatoriæ, & meritoriæ remissionis peccatorum, & abolitoriæ stipendii peccati, sed alios habuerunt fines, vt scilicet his ritibus pœnitentium animi explorarentur, an pœnitentiam simularent, an vero serio agerent. 2. Vt Ecclesiæ, scandalis criminum offensæ, tali externa pœnitentiæ declaratione rursus satisfieret. 3. Vt huiusmodi spectaculis reliqui admoniti, & a leuitate peccandi absterriti, maiori cura lapsus vitarent. 4. Vt ipsis lapsis hæc disciplina esset incitamentum, ad veram peccati considerationem, ad serium & non simulatum de peccatis dolorem, ad timorem iræ Dei, ad fidem serio ambientem misericordiam Dei propter Christum, ad firmum & constans emendationis propositum. 5. Vt hæc spectacula publicum præberent testimonium, Ecclesiam non docere libertatem seu impunitatem peccandi, ne propter lapsos verbum Dei male audiret inter gentes, Rom. 2, 24. Ita 2. Cor. 7, 11. dicit, Corinthiacam Ecclesiam publica increpatione incestuosi ostendisse *sollicitudinem, apologiam, indignationem, timorem, desiderium, æmulationem, vindictam.* Ita *Augustinus* inquit in Enchiridio, cap. 65. *Plerunque dolor alterius occultus est alteri, —— cum sit coram illo, cui dicitur: Gemitus meus a te non est absconditus. Recte* igitur *constituuntur ab his, qui præsunt Ecclesiæ, tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam satis Ecclesiæ, in qua remittuntur ipsa peccata.* f. 123. *Hieronymus* in 16. cap. Matth. Alia est ratio de criminum pœnitentia & satisfactione, de qua Ecclesia, quando læsionem accepit & offensa est, publice suum iudicium interponit, indicens satisfactionem publicam & grauiorem, vt innotescat omnibus vere pœnitere, qui prompto animo suscipiant,

piant, quicquid Ecclesia decreuerit. *Tertullianus* in libro de pœnitentia inquit: f. 483. *Confessio satisfactionis consilium est*. item, *Satisfactio confessione disponitur*: inde *nascitur pœnitentia*, qua *Deus mitigatur*.

VI. Et quia experientia ostendebat, multos sæpe frigide & leuiter, ea, quæ ad veram de peccatis pœnitentiam pertinent, curare & agere, multos etiam simulatione pœnitentiæ receptos, postea turbare Ecclesiam; magna igitur seueritate vsi fuerunt veteres in iniungendis Canonicis illis satisfactionibus. Certæ enim Ecclesiæ mulctæ, certo tempore exsoluendæ, & pro grauioribus peccatis, duriores & diuturniores imponebantur. f. 401. Ita *Eusebius* lib. 6. cap. 47. dicit, Dionysium Corinthiacum ad Ægyptios *scripsisse de lapsis*, τάξεις παραπτωμάτων διαγράψας. Per certos etiam gradus sensim recipiebantur. Primum constituebantur inter audientes, quibus eruditioni verbi licebat interesse. Deinde expleto certo tempore, in ordinem pœnitentium recipiebantur, quibus orationibus Ecclesiæ licebat interesse. Tertio, ad communionem admittebantur, sed sine oblatione. Postremo per impositionem manus quasi in integrum restituebantur: sicut hæc in Canonibus Ancyranis & Nicenis describuntur. Cumulati vero, & nimium exacerbati postea fuerunt pœnitentiales illi Canones, & quod ad mulctas, & quod ad diuturnitatem temporis attinet, ita vt Episcopi de impositis illis satisfactionibus per indulgentiam non pauca remittere cogerentur. Inuentum etiam fuit artificium redimendi impositas satisfactiones, per commutationem, vt scilicet ieiunium redimi possit eleemosyna, aut oratione. Postea pecunia redimi cœperunt indulgentiæ satisfactionum, donec tandem exoletis prorsus, & antiquatis Canonicis satisfactionibus pecuniariæ redemptiones indulgentiarum ad aliud genus nundinationis transferrentur.

VII. Hæc ideo recitaui: monstrandum enim est in hac disputatione discrimen inter satisfactiones, de quibus veterum sententiæ loquuntur, & de quibus nunc Pontificii dimicant. Non igitur vbicunque in veterum scriptis vocabulum *satisfactionis* occurrit, statim probantur & stabiliuntur Pontificiæ satisfactiones. Differentia autem est, & in ipsa satisfactionum substantia, & in fine, sicut collatio ostendet, vbi ad Pontificias satisfactiones peruenerimus. Et vtilis est obseruatio, quod Pontificii, qui veterum sententiis pro satisfactionibus pugnant, antiquas satisfactiones nec habent, nec habere, curant, tantum præstigias obiiciunt hominibus, citandis veterum de satisfactione testimoniis.

Optandum sane esset, ex ritibus illis veteris Ecclesiæ, aliquid posse in vsum reduci, sine superstitione & falsis opinionibus, disciplinæ & exempli gratia. Sed tamen certum est, ritus illos conscientiæ gratia, ad remissionem peccatorum coram Deo non esse necessarios: quod satis ostendit, & comprobat ipsa mutatio, & antiquatio; item, quod in articulo mortis pax per absolutionem & communionem Eucharistiæ dari præcepta fuit, vel nondum impletis illis satisfactionibus, vt testatur exemplum apud *Eusebium* lib. 6. f. 159. cap. 34.

VIII. Tertio, A publico illo satisfactionum ritu vocabulum etiam ad emendationem vitæ pœnitentium, & ad fructus pœnitentiæ translatum est. *vocab. satisfactionis, quomodo ad fructus pœnitentiæ translatum.* Nam *Augustin.* de dogmatibus Ecclesiasticis, cap. 53. mentio fit *secretæ satisfactionis per vitæ correctionem, iugi & perpetuo luctu*, f. 145. *vt contraria pro his, quæ pœnitet, agat.* Ad ipsos vero fructus pœnitentiæ, ideo translatum videtur vocabulum satisfactionis, quia post remissionem peccatorum remanent in carne lubrica quædam peccati vestigia, sicut *Chrysostomus* inquit in 50. Psalm. siue languor quidam, tanquam fomes nouorum lapsuum, præsertim quando peccatum per diuturnam consuetudinem quasi radices egit. Illæ reliquiæ contrariis remediis in pœnitentia purgandæ, curandæ, & extirpandæ sunt, ne pullulent ex illa radice noua peccatorum germina. Ita *Augustini* sententia de dogm. eccl. c. 54. f. 145. habet de pœnitentia distinct. 3. *Satisfactio pœnitentiæ est, caussas peccatorum excidere, nec eorum suggestionibus aditum indulgere.* Et *Chrysostomus* in cap. 3. Matthæi: *Quomodo poterimus fructus* dignos pœnitentia *facere? vtique si peccatis aduersa faciamus. Aliena rapuisti? incipe iam donare propria: —— iniuriam —cuipiam fecisti? refer iam benedictionis verba conuitiis*, &c.

Neque enim vulnerato sufficit ad salutem, tantummodo spicula de corpore euellere, sed etiam remedia adhibere vulneribus. In hanc sententiam *Leo* recte dicit, sermone Quadragesimali: 1. f. 98. edit. Paris. Christiana anima *cordis sui interna diligenter discutiat, videat, ne quid ibi discordia hæserit, ne quid cupiditatis insederit, incontinentiam castitas pellat, mendacii tenebras lux abigat veritatis, —— detumescat superbia, humilitas assumatur: —— omnis* denique *plantatio, quam non plantauit Pater cælestis, radicitus auferatur. Tunc enim virtutum semina in nobis bene nutriuntur, quando ab agro cordis nostri omne germen externum euellitur.*

Augustinus in Psalmo 37. *Non securus* T. VIII. f. [illegible] *sis, cum confessus fueris peccatum, tanquam*

quam semper paratus ad confitendum, & committendum peccatum, sic pronuncia iniquitatem tuam, vt curam geras pro peccato tuo. Quid est curam gerere pro peccato? Semper niti, semper intendere, semper studiose & sedulo agere, vt sanes peccatum.

Hæc quia vera, vtilia & necessaria sunt, ex manifestis Scripturæ fundamentis extructa, nullo modo vel negamus, vel reiicimus: sed fatemur illa pertinere ad opera seu fructus veræ pœnitentiæ, & ad illud præceptum Pauli, Rom. 6,19. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra serua iustitiæ, in sanctificationem.* Talia vero opera non docentur in Scriptura suscipi, opinione meriti remissionis peccatorum, sed sequuntur reconciliationem, iuxta dictum Christi: *Ecce iam sanus factus es, noli amplius peccare.* Et Rom 6,18. *Liberati a peccato, serui facti estis iustitiæ.* Nec sunt opera indebita seu supererogationis: exstant enim de mortificatione mandata in Scriptura. Quomodo vero illis etiam operibus, titulo satisfactionis, assui cœperit opinio expiationis peccatorum, postea exponemus. Nunc volui peculiari loco, illas veterum sententias recitare, quia Pontificii illas insidiose miscent suis satisfactionibus, quasi illi, qui Pontificias satisfactiones impugnant, reiiciant etiam ea, quæ in Scriptura tradita & mandata sunt, vt conuersos, quasi freno quodam, a peccato reuocent & coerceant, reddant pœnitentes in futurum cautiores & vigilantiores, medeantur peccatorum reliquiis, & vitiosos habitus, male viuendo comparatos, contrariis virtutum actionibus tollant. Et hoc artificium Lector etiam in Tridentino decreto reperiet. Illa igitur, quæ vera sunt, & Scripturæ testimonium habent, separanda sunt: vt eo explicatius ostendi possit, quid in controuersia positum sit, in hac disputatione de satisfactionibus.

Doctrina de pœnis post remissionem temporariis.

IX. Quarto, His ita distinctis & explicatis, poterimus iam ad examen decreti de satisfactionibus progredi, sed vt planior sit ratio explicationis, paucis prius expediemus disputationem de pœnis temporariis, quæ post remissionem aliquando quibusdam in hac vita a Deo imponuntur. Mors igitur Christi satisfactio est, & pro culpa, & pro pœna æterna, & fide propter Christum accipimus simul remissionem culpæ, & pœnæ æternæ. Ose. 13,14. *Ero mors tua, o mors.* 1. Cor. 15,57. *Dedit nobis victoriam contra mortem propter Christum.* Ioan. 3,15. *Qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Sed quod ad pœnas temporales in hac vita attinet, post acceptam remissionem peccatorum subiiciuntur in hac vita, vel communibus calamitatibus, vel peculiaribus pœnis, propter certa seu priuata quædam peccata. Vt Adam, Gen. 3,17. Dauid, 2. Reg. 12,14. & 24,12. seq. item populus Israel, Exod. 32,26. seq. Num. 12,36. 37. Miriam, Num. 12,14. Testantur idem calamitates baptizatorum post baptismum. De hoc igitur non est controuersia, an post reconciliationem, credentes in hac vita subiecti sint communibus calamitatibus? id enim & Scriptura & experientia testatur. Ostendunt etiam Scripturæ exempla, Deum aliquando & post reconciliationem seu remissionem quibusdam singulares pœnas ob peccata in hac vita imponere: quanquam hoc non sit vniuersale, nec enim semper, nec omnibus Deus singulares pœnas, quibus peccata remittit, in hac vita imponit: vt testantur exempla paralytici, Magdalenæ, Publicani, Zachæi, Petri, de quo *Ambrosius* inquit: *Lachrymas eius lego, satisfactionem non lego.* Sed hæc est quæstio, quare, propter quas caussas, & in quem finem tales pœnæ reconciliatis post remissionem culpæ in hac vita a Deo imponantur. Et licet de vocabulis nolim pugnare, an afflictiones illæ reconciliatorum vocandæ sint pœnæ peccatorum, an vero paternæ correptiones & castigationes: Scriptura enim etiam dicit de reconciliatis; *Corpus mortuum est propter peccatum*, Rom. 8,10. & 2. Reg. 12,14. *Quia fecisti hoc*, &c. Omnino tamen statuendum est discrimen, inter pœnas seu afflictiones, quæ infliguntur impiis, & quæ imponuntur reconciliatis.

In Luc. 22. T. III. opp. f. 216.

X. In impiis enim sunt signa offensæ Dei, & personam illam esse sub ira Dei, & sunt testimonia secuturæ æternæ pœnæ. Hanc caussam & rationem non habent in reconciliatis, quasi Deus illis nondum satis sit reconciliatus, sed aliquid offensæ retinuerit, etiam post datam remissionem peccatorum. Sed illis imponuntur ad castigationem sui, & ad exemplum aliorum. Ne enim accepta reconciliatione obliuiscantur, quanta sit abominatio peccati, & quæ magnitudo iræ Dei aduersus peccatum, atque ita lapsus extenuent, negligant aut defendant, gratiam vel securitate amittant, vel noua petulantia excutiant, & tandem ad vomitum reuertantur: ideo subiiciuntur post reconciliationem, vel communibus calamitatibus, vel peculiaribus pœnis: vt hac commonefactione subinde magis accendatur, & crescat in ipsis odium & detestatio peccati, timor Dei, fides sollicite curans, vt gratiam retineat, & in bonitate Dei permaneat, diligentia cauendi peccata

cata, vt reprimantur & mortificentur prauæ inclinationes. Et in summa, vt his exercitiis conseruetur & confirmetur pœnitentia, quæ perpetua esse debet, fides, obedientia in cruce, spes, petitio, & expectatio auxilii, liberationis seu mitigationis, vtque semper circumferamus testimonium, nobis propter peccatum pereundum esse, nisi propter Filium reciperemur: item, ne arrogemus nobis laudem propriæ iustitiæ, ne efferamus nos super ceteros peccatores, sed Deo vera & humili infirmitatis confessione nos subiiciamus. Denique quando reconciliati vel communibus miseriis subiiciuntur, vel propter certa peccata insignibus calamitatibus onerantur, Deus vult in illis, tanquam in publico spectaculo, conspici exempla admonentia & nos, & alios de iudicio suo aduersus peccata, vt cogitent id, quod Petrus monet: *Si a domo Dei iudicium incipit, quis finis eorum erit, qui non credunt Euangelio?* 1. Petr. 4, 17. Ita, Num. 12, 14. Moses orans pro sorore sua, cum ob peccatum lepra fuisset percussa, & agnosceret peccatum suum, audit a Domino: *Si pater eius spuisset in faciem eius, nonne debuerat saltem septem diebus rubore suffundi?*

XI. Tales igitur temporariæ pœnæ, quas Deus reconciliatis in hac vita imponit, nequaquam ita sunt interpretandæ, quasi sint vel merita remissionis peccatorum, vel compensationes pœnæ æternæ, sed alias habent longe grauissimas caussas.

XII. Porro de pœnis illis temporariis ex Scriptura & hoc constat, Deum pro bona sua erga reconciliatos voluntate, qua propter Filium mediatorem omnia ita dispensat, vt *ipsis in bonum cedant*, Roman. 8, 28. nec semper, nec omnibus reconciliatis singulares pœnas pro peccatis in hac vita imponere, nec æqualiter illas omnibus imponere: impositas etiam a Deo sæpe mitigari, aut tolli: aliquando vero eas manere, & in hac vita non tolli. Et inde reconciliati sumunt occasionem pulcherrimorum exercitiorum, pœnitentiæ, fidei, inuocationis, humilitatis, patientiæ, obedientiæ, spei, &c. Petunt sane mitigationem & liberationem, sed tamen ita, vt humiliter & patienter, ex agnitione peccatorum, se subiiciant flagellis Dei, iuxta bonam ipsius voluntatem. Petunt, vt sint paternæ castigationes; agnoscunt, Deum in illis pœnis non accendere totam iram suam, & nobis in bonum cedere castigationes illas, quia reconciliati sumus. Et summa, in temporariis illis pœnis petunt, vt Deus, vel ab illis custodiat, vel mitiget, vel liberet: vel si pœnas manere velit, vt det patientiam, & tandem saluet. Ita Micheas inquit (c. 7, 9.): *Iram Domini portabo, quia peccaui.* Et Thren. 3. (v. 27.) *Bonum est viro, cum portauerit iugum ab adolescentia: sedebit solitarius, & tacebit, ponet in puluere os suum, si forte sit spes.* (v. 29.) Item: *Misericordia Domini, quod non consumpti sumus.* (v. 22.) *Non accendit totam iram suam. In ira misericordiæ recordabitur. Ne in furore tuo arguas me.* (Ps. 6, 2.) *Corripe me Domine*, inquit Ieremias (c. 10, 24): *veruntamen in iudicio, & non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me.* Dauid inquit: *Libera me de sanguinibus, quia tu es Deus salutis meæ*, &c. (Ps. 51, 16.)

XIII. Illas etiam temporales pœnas Scriptura tradit reconciliatis, propter Filium mediatorem, sæpe vel mitigari, vel prorsus tolli, quando vera humilitate peccata agnoscunt, fide Deum inuocant, veterem hominem mortificant, & serio nouam vitam meditantur; hoc est, non in debitis humanarum traditionum operibus, sed tota pœnitentia, quæ habet mandatum Dei, pœnæ illæ propter Christum mitigantur. 2. Paralip. 6, 13. 14. *Si pluuia non fluxerit, si venerit locusta, pestis,* &c. *conuersus autem populus meus deprecatus me fuerit, & exquisierit faciem meam, & egerit pœnitentiam a viis suis pessimis: ego exaudiam de cælo, & propitius ero peccatis ipsorum, & sanabo terram.* Ier. 18, 7. 8. *Repente loquar, vt destruam. Si vero pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem.* Psal. 50, 15. *Inuoca me in die tribulationis, & eripiam.* Ioel. 2, 12. 13. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu, & in planctu. Scindite, non vestimenta, sed corda vestra, &c.* Obseruandum vero est, pœnas temporarias mitigari tota pœnitentia, non quod opera eius sint vel compensationes, vel merita remissionis peccatorum, sed quia castigationibus illis Deus in reconciliatis aliud nihil quærit, quam vt conseruetur, magis accendatur, crescat & augeatur vera humilitas, agnitio, odium & detestatio peccati: exercitium fidei, mortificatio veteris hominis, patientia, spes, &c. Quando igitur in ipsis pœnis Deus talia pœnitentiæ exercitia in reconciliatis videt: tunc habet id, quod castigationibus istis quærere solet. Atque ita pœnæ illæ vel mitigantur, vel tolluntur, propter Filium mediatorem. Et hoc est, quod Paulus docet, 1. Cor. 11, 31. 32. Si nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Quando vero iudicamur, a Domino castigamur, ne cum mundo damnemur. Delectatus fuit in illa sententia Paulus paronomasia verborum forensium, κρίνειν, διακρίνειν, & κατακρίνεσθαι. Nam per verbum κρίνεσθαι intelligit eo loco pœnas temporarias, quia mox per παιδεύεσθαι illud interpretatur, quæ a Deo propter peccata immittuntur, quibus tanquam pædagogus flagellis admonet

nos

nos de peccato, & ira sua aduersus peccata: vt ita flectat, excitet & impellat nos ad pœnitentiam & emendationem. Κατακρίνεσθαι complectitur vltimas & æternas pœnas dãnatorũ in futura vita. Quando vero inquit: *Si nos ipsos iudicaremus*, non vtitur verbo κρίνειν, sicut Pontificii interpretantur de electitiis pœnis, quæ tanquam satisfactiones aut compensationes pro peccatis, vel voluntarie suscipiuntur, vel a confessionario iniunguntur, sed vtitur verbo διακρίνειν, quod sæpe in forensi significatione vsurpatur, vt 1. Cor 11, 32. & in Græcis interpretibus sæpissime, Exod. 18, 16. Leu. 24, 12. 3. Reg. 3, 9. Psalm. 82, 1. quando scilicet instituitur inquisitio caussæ. Hoc igitur Paulus vult dicere: *Si nos ipsos diiudicaremus*, hoc est, si excussa securitate, perpetua pœnitentia inquireremus in naturam & vitam nostram, mortificantes radicem peccati, reprimentes prauas cupiditates, &c tunc non opus esset Deum per flagella nos horum admonere. Quando vero securi, peccatum inhabitans negligimus, & sensim ipsi indulgemus: tunc Deus per castigationes nos reuocat ad pœnitentiam, ne cum mundo in peccatis damnemur.

XIIII. Nec tamen ipsa pœnitentia cum fructibus suis Deo præscribere vel potest vel debet terminum aut modum, seu mitigationis seu liberationis in pœnis illis castigatoriis, sed totum hoc humilis fidei obedientia resignat, & commendat paternæ Dei erga nos voluntati, cum quidem certi simus, *diligentibus Deum omnia in bonum cooperari*, Rom. 8, 28. Ita Ioel. 2, 14. cum in vera pœnitentia petunt a Deo mitigationem & liberationem in pœnis temporariis, addunt: *Quis scit, si conuertatur & relinquat benedictionem.* Et 1. Reg. 12, 14. sq. Cum Nathan dixisset: *Paruulus morietur*: Dauid ieiunans & pernoctans in terra, deprecatur Dominum, sed tamen moritur infans, septem diebus percussione Domini afflictus, Dauid vero non ob hoc irascitur Deo, sed surgens, deposita lugubri veste, ingreditur domum Domini, licet pœna illa non fuisset sublata, *quia*, inquit, *ita*
v. 22. *oraui, Quis scit, si forte misereatur mei Dominus, vt infans viuat?*

XV. Hæc vtilissima doctrina, continens pulcherrima pietatis exercitia, Pontificiis satisfactionibus misere & fœde obscurata est, sicut mox ostendemus. Volui autem hoc loco, priusquam ad examen Tridentini Decreti de satisfactionibus accederemus, veram Scripturæ sententiam, de castigationibus temporariis, quæ vel communibus calamitatibus, vel aliquando singularibus flagellis, post reconciliationem in hac vita credentibus a Deo imponuntur, explicare, vt expeditior, & minus intricata esset ratio examinis. Video enim a Pontificiis, in hac de satisfactionibus disputatione, quædam misceri, quæ per se, recte intellecta vera sunt, vt de reliquiis peccatorum mortificandis, & de pœnis temporariis: vt ita speciem aliquam veritatis commentis suis circumdent, vtque nos prægrauent, quasi illa etiam, quæ vera & vtilia sunt, negemus & abiiciamus. Iudicaui igitur prius veram sententiam de his quæstionibus exponendam esse. Ita enim ex collatione rectius considerari & intelligi poterit, quomodo vera & vtilis doctrina commentis Pontificiarum satisfactionum obscurata & deprauata sit.

XVI. Sed explicata vera sententia ostendendum est, quomodo paullatim ritibus & operibus illis satisfactionum, quas veteres ita vocarunt, cœperint adiici peregrinæ & superstitiosæ opiniones, quæ subinde magis cumulatæ sunt. Veteres enim, vt ritus illos satisfactionum hominibus magis commendarent, sæpe cohortatorie magis, quam vere, iuxta *Chrysostomi* dictum, de ritibus illis per hyperbolen locuti sunt, peccata scilicet & pœnas peccatis debitas purgari, compensari, tegi, iudicem placari, & reconciliari operibus illis satisfactionum. Ita *Origenes* opera illa vocat pretium, quo peccata redimuntur, homilia 15. in Leuit. *Cyprianus* libr. 1. Epist. 3. dicit, *satisfactionibus delicta redimi.* Epist. 8. *Dominum placari.* libr. 3. epist. 14. dicit, pœnitentes *operibus suis Deo satisfacere* ad misericordiam. *Ambrosius* ad virginem lapsam dicit, peccata satisfactione expiari. *Augustinus* in Enchiridio, c. 70. dicit, *Deum propitiandum esse per eleemosynas.* *Gregorius* dicit: Qui se illicita meminit commisisse, a quibusdam studeat licitis abstinere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciat. Et *Cyprianus* in illis hyperbolicis satisfactionum commendationibus eousque progreditur, vt affirmet, peccatum non dimitti, nisi absolutis & completis prius canonicis illis satisfactionibus. Et in sermone de eleemosyna excidit ipsi hoc inconsiderate dictum: Delicta, quæ ante Baptismum „ contracta fuerunt, Christi sanguine & „ satisfactione purgari: sordes vero post- „ modum contractas eleemosynis ablui. „ Et addit, remedia propitiando Deo, in lapsibus post baptismũ, hæc esse, *operationibus iustis Deo satisfacere, misericordiæ meritis delicta purgare*, &c. Hæc profecto nimium transcendens veritatem est oratio. Ioannes enim illis, qui post Baptismum peccant, dicit: *Hæc scribo vobis, vt non peccetis. Sed etsi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris tantum, sed pro totius mundi.*

Quomodo ritibus satisfactionum peregrinæ opiniones adcesserint

al. 59. f. 134.
al. 43. f. 82.
al. 16. f. 37
c. 8. T. IV. opp. f. 454.
T. III. f. 125.
T. I. f. 167. sq.
f. 199.
1. ep. 2, 1. 2.

Speciatim, de operibus supererogationis.

XVII. Postea collapsis vetustis illis satisfactionum ritibus, quorum impletio ante absolutionem flagitabatur, ortum fuit aliud genus satisfactionum, operum indebitorum, seu supererogationes. Illæ vero nouæ & secretæ satisfactiones, post perceptam demum absolutionem, implendæ iniungebantur. Et ad illa opera indebita cœperunt Scholastici accommodare magnificas veterum de satisfactionibus declamationes, quas nouis etiam hyperbolis auxerunt. Ita *Scotus* definit satisfactionem, quæ sit *redditio æquiualentis*, esse *operationem exteriorem, laboriosam seu pœnalem, voluntarie assumptam, ad puniendum peccatum commissum a se, & ad placandam diuinam offensam*, vel esse *passionem, aut pœnam voluntarie toleratam in ordine ad peccatum, vel peccati remissionem.*

l. 4. dist. 15. q. 1.

Thomas disputat, satisfactionem esse actum iustitiæ, quia peccator satisfactione ipsemet vindicat offensam diuinam commissam, vt hoc modo restituatur sibi amicitia diuina. Et format tale argumentum, probaturus hominem posse Deo pro peccato satisfacere: Quia homo potest homini satisfacere, & ei reconciliari. Deus vero incomparabiliter magis est misericors, quam aliquis homo, ergo multo magis homini possibile est satisfacere Deo. Quia vero in satisfactione requiritur æquiualentia ad peccatum, dicit *Thomas* esse æquiualentiam, non quantitatis, sed proportionis: & hominem ita posse satisfacere Deo, si homo faciat, quicquid potest ex sua parte, & Deus illud acceptet ex sua parte, tanquam si esset æquale, item satisfactionem nostram habere quandam infinitatem ex charitate, qua informetur, & ex bonitate Dei, qua acceptetur: atque ita fieri correspondentiam nostræ satisfactionis ad peccatum, quod infinitum est. Idem dicit satisfactionem ideo debere fieri per opera afflictiua: quia scilicet sit recompensatio diuinæ offensæ.

4. sen. dist. 15. q. 1. art. 2.

Id.

Bonauentura dicit, nullum opus peccatoris, vel passionem æquiualentem peccato, nisi per fidem coniungatur passioni satisfactoriæ mediatoris. *Thomas* vero contra disputat, etiamsi non interuenisset meritum Christi, tamen hominem habentem gratiam seu charitatem, posse Deo pro peccatis satisfacere,

l. 4. sent. dist. 15. art. 1. q. 1.

dist. 45. q. 1 art. 1. q. 2.

Porro posito hoc, quod homo possit & debeat Deo pro peccatis satisfacere, varie disputatum fuit, quid sit in peccato, pro quo homo satisfaciat.

Thomas simpliciter dicit, satisfactionem pœnitentis esse recompensationem diuinæ offensæ. *Bonauentura* distinguit, in peccato duo esse, auersionem seu offensam, deinde conuersionem seu libidinem deordinatam. Pro primo nullum hominem posse satisfacere, pro secundo posse hominem satisfacere.

Gabriel dicit, reatum culpæ, & offensam Dei remitti vel sola contritione, vel contritione simul & absolutione, opera vero satisfactionis ordinari ad remissionem pœnæ. Ibi vero quidam disputant, remissa culpa, pœnam æternam virtute clauium mutari in temporalem, quod pro ea in hac vita satisfacere possumus.

Alii sentiunt, & culpam & pœnam æternam remitti per contritionem, remanere vero obligationem ad aliquantulam pœnam temporalem, & Deum compromisisse in rectores Ecclesiæ, vt partem eius remittant virtute clauium, pro altera parte imponant satisfactiones: opera vero, per quæ fiat satisfactio, definiunt esse indebita, seu non mandata, quæ sunt supererogationis. *Richardus* enim dicit, Deum constituisse certam mensuram eorum, ad quæ homo de necessitate tenetur: obseruantiam scilicet præceptorum, vt de reliquo, hoc est, de operibus supererogationis posset satisfacere de commisso peccato.

Examen huius Tridentinorum de satisfactionibus capituli.

XVIII. Hoc est totum commentum Pontificiæ doctrinæ de satisfactionibus, quod breuiter hoc loco ipsorum verbis recitare volui, primum vt ex ipsa antithesi consideretur, quam fœde a Scholasticis adulterata & deprauata sit doctrina illa, quam paullo ante ex Scripturæ sententia exposuimus. Secundo, vt verba Tridentini decreti rectius intelligi possint, quid velint, & quo respiciant. Paucis igitur iam absolui potest examen huius capituli. Quod enim dicunt de peccatorum reliquiis sanandis, de malis habitibus tollendis, vt cautiores & diligentiores reddantur pœnitentes, ne in similia vel grauiora labantur: quomodo doctrina illa recte & vtiliter iuxta verbi Dei præscriptum, tradi & vsurpari possit, supra explicauimus. Hoc vero merito reprehenditur, quod Pontificii doctrinam illam transferunt ad opera indebita, seu supererogationis, quæ non sunt mandata a Deo: & tales intelligunt fructus pœnitentiæ, quos non tantum ad nouæ vitæ custodiam, & ad reliquæ infirmitatis medicamentum pertinere volunt, sed ad præteritorum peccatorum vindictam, quod quale sit, ex Scholasticis ostensum est, vt scilicet sint recompensatio diuinæ offensæ. Item, quod attinet ad pœnas temporarias, quibus credentes in hac vita, etiam post hanc vitam, subiecti sunt, quæ sit vera sententia, in præcedentibus explicauimus.

XIX. Hoc vero obseruet Lector, quam timido & suspenso gradu Tridentinum capitulum incedat, inter illas Scholasticorum disputationes, an per nostras satisfactio-

factiones redimatur culpa peccati, an pœna æterna, an vero tantum temporaria pœna? Item, an temporalis pœna intelligenda sit ea, in quam commutata sit æterna pœna, an vero a remissione culpæ & pœnæ æternæ, distinguant pœnam temporariam? Multi nostri temporis Pontificii Scriptores diserte dicunt, culpam & pœnam æternam solius Christi satisfactione tolli, nostras vero satisfactiones pertinere tantum ad temporarias pœnas. Sed Tridentinum Concilium singulari artificio verba ita moderari voluit, ne quid videretur in Scholasticorum disputationibus reprehendere vel damnare.

XX. Ita vero Concilium sententiam suam explicat. Eos, qui ante Baptismum deliquerunt, dicit in gratiam a Deo recipi, sine propriis satisfactionibus, propter meritum & satisfactionem Christi; qui vero post Baptismum lapsi sunt, illis ait diuinam clementiam non dimittere peccata, absque vlla propria ipsorum satisfactione, quam pro peccatis ipsi exsoluant. Hoc Lector bene notet, Tridentinum Concilium ideo de satisfactionibus dimicare, ne lapsis post Baptismum, si conuertantur, credantur peccata dimitti, propter solius Christi meritum & satisfactionem, sed hoc contendunt, nostras etiam satisfactiones ad hoc necessarias esse, vt peccata post Baptismum commissa nobis remittantur, atque ideo debere nos pro peccatis nostris satisfactiones exsoluere. Hactenus inter Pontificios multi, quia animaduerterunt, quam blasphemum sit, nostras satisfactiones referre ad remissionem peccatorum, ideo clamitarunt, falso sibi hoc tribui, quasi doceant, ad ipsam remissionem peccatorum satisfactiones nostras pertinere, cum tantum de pœnis quibusdam temporariis illas intelligi velint. Sed Tridentinum Concilium loquitur quidem etiam de pœna temporali: apertis tamen verbis dicit: peccata post Baptismum, pœnitentibus a Deo non dimitti, absque aliqua ipsorum satisfactione. Et mox addunt, nobis pro peccatis nostris exsoluendam esse satisfactionem. Illud vero Lector ita intelligat: Scholastici dicunt, ad perfectam remissionem peccatorum pertinere remissionem culpæ, & vniuersæ pœnæ, siue sit æterna, siue temporaria. Quando igitur culpa & pœna æterna dimissa sunt, nondum perfecta est remissio peccatorum: restat enim adhuc pœna temporalis, & quia ad eius remissionem necessaria sint opera satisfactoria, cum quidem pœna æterna tradatur, commutatur in temporalem. Hoc modo nostras satisfactiones dicunt pertinere ad remissionem peccatorum, & ad eam necessarias esse. Intelligunt igitur, Deum non totam offensam remittere in remissione culpæ, sed aliquid de offensione retinere, quod effundat in pœna temporaria, quam post condonationem culpæ imponit, & pro remissione illius offensæ nostris operibus satisfaciendum esse. Sed quæ sit ratio pœnarum temporalium, quæ post reconciliationem a Deo immittuntur, supra diximus. Neque enim Deus credentibus peccata ita remittit, sicut homines solent: qui sæpe condonationem simulant, & interim tamen offensam retinent, & data occasione eam effundunt.

XXI. Illud vero emblema dignum est peculiari obseruatione, immo perpetua memoria, quod Tridentinum capitulum de nostris satisfactionibus ita loquitur: Sicut Christus passione sua, pro peccatis „ nostris satisfecit: ita & nos satisfaciendo „ patimur pro peccatis. Nos miseri hacte- „ nus Paulo credidimus, solum Christum Iesum pro peccatis passum esse. *Vnus enim, inquit, pro omnibus mortuus est. Vna* 2. Cor. 5, 14
victima consummauit omnes, qui sanctificantur. Vnus mediator, qui animam suam dedit in redemptionem pro omnibus. Iam Ebr. 10, 14. 1. Tim. 2, 5. 6.
vero ex Tridentino Concilio discimus, sicut Christus satisfecit pro peccatis, ita & nos debere satisfaciendo pati pro peccatis. Non fideliter itaque Ioannes baptizatos instituit, cum inquit: *Si peccauerimus, Christus est propitiatio nostra,* 1. Io. 2, 1. 2. debuisset enim iuxta Tridentinum capitulum dicere: Si post Baptismum peccaueritis, non solus Christus est propitiatio pro peccatis nostris: sed sicut Christus satisfecit pro peccatis, ita & vos debetis satisfaciendo pati pro peccatis vestris. Et vehementer miror, cum singulari calliditate multa in his decretis tecta & inuoluta sint, quod tam crassa impudentia in hoc capitulo ipsis exciderit. Sed non dubito, singulari iudicio Dei hoc factum esse, vt extaret manifestissima nota Antichristi: non solum scilicet Christum passum esse pro peccatis nostris, non solum satisfecisse pro peccatis nostris, sed & nos satisfaciendo pati pro peccatis nostris. Eant nunc, & protestentur, se nulla ex parte suis satisfactionibus obscurare aut imminuere vim meriti & satisfactionis Christi.

XXII. Operæ pretium vero est audire, quibus argumentis hoc probent: quia scilicet Paulus, Rom. 8, 17. 29. dicit, nos passionibus conformes effici Christo. Sed nullo modo Paulus affirmat, illam conformitatem in eo consistere, vt sicut ipse passus est pro peccatis nostris, ita & nos satisfaciendo patiamur pro peccatis. Ita Petrus inquit: *Christus passus est pro nobis,* 1. Pet. 2. 21.
relinquens nobis exemplum; sed in quo exemplum illud consistat, diserte ibi explicat.

cat. Et ne videatur satisfactoriam passionẽ pro peccatis diuidere inter nostras & inter Christi passiones: addit, Christũ *tulisse peccata nostra, vt nos liuore eius sanati, & peccatis mortui iustitia viueremus.* (v. 24.) Alterum Tridentini capituli argumentũ est: *Omnia*, (Phil. 4, 13.) inquit Paulus, *possum in eo, qui confortat me*: ergo possum etiam, satisfaciendo pro peccatis, pati. Num igitur Paulus potest mundum redimere, mortem destruere, vitam reducere? Si omnia potest, vt nullum iam amplius discrimen sit inter caput & membra: nec verum amplius sit, quod Coloss. 1, 18. scriptum est, *Christum in omnibus πρωτεύειν*, quare igitur 1. Cor. 1, 13. dicit: *Num Paulus pro vobis crucifixus est?* Vides, vt arbitror, quomodo Scripturæ sententiis ludat Tridentinum conciliabulum. Eiusdem generis est, quod dicunt: *In Christo viuimus*: ergo in Christo meremur & satisfacimus pro peccatis: quin igitur in Christo etiam creamus, & gubernamus cælum & terram? Ea certe, quæ ad officium redemptoris, mediatoris & saluatoris pertinent, solius Christi ita sunt propria, vt nemini communicentur. (1. Tim. 2, 5. Ebr. 10, 14. Act. 4, 12.) *Vnus* enim *est mediator*; *vnica victima pro peccatis consummati sumus*; *Non est aliud nomen hominibus ad salutem datum.*

XXIII. Illa vero plus quam magistralis, & vere Pontificia est demonstratio: Olim in publica pœnitentia non dabatur absolutio, nisi completa prius satisfactione imposita: nunc vero Pontificii iniungunt satisfactiones, post acceptam absolutionem demum conficiendas. Audi vero, vbi in Scriptura hoc mandatum sit: *Claues*, inquiunt, *sacerdotum non tantum ad soluendum, sed & ad ligandum concessa sunt.* Item, Apostoli iubentur non tantum remittere, sed & retinere peccata. Scio hoc, sed verba illa simpliciter, sicut sonant, intelligo. Christus iubet, Apostolos peccata soluere, & remittere illis, qui pœnitentiam agunt, & credunt Euangelio; qui vero vel nolunt agere pœnitentiam, vel reconciliationem, quæ in Euangelio offertur, nolunt quærere & accipere, illorum peccata iubet ligari & retineri, hoc est, iubet illis denunciari: *Tu iuxta cor tuum impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ*, Rom. 2, 5. *Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum*, Ioan. 3, 36. *Qui non crediderit, condemnabitur*, Marc. 16, 16. Et hanc denunciationem Christus pronunciat ratam fore in cælo. Hanc vero Christi sententiam Tridentini satisfactores ita ludificant: Quia potestas clauium debet peccata & soluere & ligare, remittere & retinere: ergo in absolutione non est propter Christum perfecta peccatorum remissio annuncianda: sed iniungendum est illis, qui absoluuntur, vt & ipsi satisfaciendo pro peccatis patiantur, vt ita in absolutione peccata simul & soluantur & ligentur, remittantur & retineantur: & quidem ligare & retinere peccata significet, iis, qui absoluuntur, imponere satisfactiones, quibus & ipsi pro peccatis suis aliqua ex parte satisfaciant; hoc est, peccata hac ratione nobis remittuntur, si & ipsi satisfaciendo pro peccatis patiamur. Iusserit igitur Christus ita annunciare remissionem peccatorum in suo nomine, vt voluerit illis ipsis, quibus peccata suo nomine remittuntur, ligari etiam & retineri peccata hoc modo, vt pro illis satisfaciendo & ipsi patiantur, sicut Christus pro peccatis passus est. Remittet igitur minister credentibus peccata propter Christum, ita vt ex illis aliquid retineat, pro quo ipsi satisfaciendo patiantur. Et tales non tam deprauationes quam ludificationes Scripturæ in ipso Tridentino Concilio, & quidem cum anathemate proponuntur.

XXIV. Quod dictum est, optimam & aptissimam pœnitentiam esse nouam vitam, hanc habet sententiam. Post acceptam fide propter Christum remissionem peccatorum, non requiri præterea aliam satisfactionem, aut expiationem pro peccatis, cum in Christo simus consummati, sed requiri illud quod Scriptura præscribit, *De sine a malo, & fac bonum.* (Ps. 34, 15.) *Expoliate veterem hominem, mortificate concupiscentias & actiones eius, & induite nouum, vt in nouitate vitæ ambuletis mortui peccatis, viuite iustitiæ, deponite opera tenebrarum & induite arma lucis*, &c. (Coloss. 3, 5. 9. 10. 1. Petr. 2, 24. Rom. 13, 12.) Iam vero ad talem nouitatem vitæ pertinent ieiunium, eleemosyna, oratio, tolerantia afflictionum, & alia pietatis exercitia, verbo Dei præscripta. Sed Pontificii hæc non requirunt, quatenus ad nouitatem vitæ pertinent, & quatenus habent mandatum Dei, sed quatenus sunt opera indebita seu supererogationis, vt hac ratione sint satisfactiones pro peccatis. Intelligunt autem certas leges ieiuniorum, præscriptam formam eleemosynarum, numeratam precum recitationem, non sicut verbo Dei mandantur, sed sicut vel sponte suscipiuntur, vel a sacerdote iniunguntur. Quatenus enim a Deo mandata sunt, pertinent ad nouitatem vitæ: quatenus vero vel sponte suscipiuntur, vel a sacerdote iniunguntur, fiunt satisfactiones pro peccatis. Atque ita non tantum amplius aliquid facere poterimus, quam lex Dei requirit, sed opera indebita, hoc est, quæ non sunt mandati diuini, sed traditionum humanarum præstantiora, digniora, maioris efficaciæ & meriti runt, quam quæ diuinitus mandata sunt. Et hoc est, quod inter se tanquam diuersa opponunt, satisfactionem & nouitatem vitæ, cum antea ex *Hieronymo* & *Augustino* ostenderimus, eadem esse.

LOCVS

LOCVS XII.
DE EXTREMA VNCTIONE.
Doctrina de Sacramento Extremæ Vnctionis.

Ap.p.324. v.11.p. 327.seq. *Visum est autem sanctæ Synodo, præcedenti doctrinæ de pœnitentia adiungere ea, quæ sequuntur de Sacramento extremæ vnctionis, quod non modo pœnitentiæ, sed etiam totius Christianæ vitæ,* quæ perpetua pœnitentia *esse debet, consummatiuum existimatum est a Patribus. Primum itaque circa illius institutionem declarat & docet, quod clementissimus Redemptor noster, qui seruis suis quouis tempore voluit de salutaribus remediis, aduersus omnia omnium hostium tela, esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in Sacramentis aliis præparauit, quibus Christiani conseruare se integros, dum viuerent, ab omni grauiore spiritus incommodo, possint; ita extremæ vnctionis Sacramento finem vitæ, tanquam firmissimo quodam præsidio muniuit. Nam etsi aduersarius noster occasiones per omnem vitam quærat & captet, vt deuorare animas nostras quoquo modo possit, nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suæ versutiæ neruos intendat, ad perdendos nos penitus, & a fiducia etiam, si possit, diuinæ misericordiæ deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitæ prospicit.*

CAPVT I.
De institutione Sacramenti extremæ vnctionis.

Instituta est autem sacra hæc vnctio infirmorum, tanquam vere & proprie Sacramentum noui Testamenti, a Christo Domino nostro, apud Marcum quidem insinuatum, per Iacobum autem Apostolum, ac Domini fratrem, fidelibus commendatum ac promulgatum. Infirmatur, inquit, quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Quibus verbis, vt ex Apostolica traditione per manus accepta, Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum, & effectum huius salutaris Sacramenti. Intellexit enim Ecclesia, materiam esse oleum ab Episcopo benedictum. Nam vnctio aptissime Spiritus sancti gratiam, qua inuisibiliter anima ægrotantis inungitur, repræsentat. Formam deinde esse illa verba: Per istam vnctionem, &c.

CAPVT II.
De effectu huius Sacramenti.

Res porro, & effectus huius Sacramenti illis verbis explicatur. Et oratio fidei saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & si in peccatis sit, dimittentur ei. Res etenim gratia est Spiritus sancti, cuius vnctio delicta, si quæ sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, & ægroti animam alleuiat & confirmat, magnam in eo diuinæ misericordiæ fiduciam excitando, qua infirmus subleuatus, & morbi incommoda ac labores leuius fert, & tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit, & sanitatem corporis interdum, vbi saluti animæ expedierit, consequitur.

CAPVT III.
De ministro huius Sacramenti, & tempore, quo dari debeat.

Iam vero quod attinet ad præscriptionem eorum, qui & suscipere, & ministrare hoc Sacramentum debent, haud obscure fuit illud etiam in verbis prædictis traditum. Luth. T. 2.Ien. L. f.135.a. *Nam & ostenditur illic, proprios huius Sacramenti Ministros esse Ecclesiæ presbyteros, quo nomine eo loco non ætate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut Episcopi, aut Sacerdotes ab ipsis rite ordinati, per impositionem manuum presbyterii. Declaratur etiam, esse hanc vnctionem infirmis adhibendam, illis vero præsertim, qui tam periculose decumbunt, vt in exitu vitæ constituti videantur, vnde & Sacramentum exeuntium nuncupatur. Quod si infirmi post susceptam hanc vnctionem conualuerint, iterum huius Sacramenti subsidio iuuari poterunt, cum in aliud simile vitæ discrimen inciderint. Quare nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam & dilucidam Apostoli Iacobi sententiam docent, hanc vnctionem vel figmentum esse humanum,* Ap.261. *vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiæ habentem, & qui illam iam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum duntaxat in primitiua Ecclesia referenda esset, & qui dicunt, ritum & vsum, quem sancta Romana*

 Ecclesia

Ecclesia in huius Sacramenti administratione obseruat, Iacobi Apostoli sententia repugnare, atque ideo in alium commutandum esse, & denique, qui hanc extremam vnctionem a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Hac enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profecto Ecclesia Romana, aliarum omnium mater & magistra, aliud in administranda vnctione, quantum ad ea, quæ huius Sacramenti substantiam perficiunt, obseruat, quam quod beatus Iacobus præscripsit. Nec vero tanti Sacramenti contemptus, absque ingenti scelere, & ipsius Spiritus sancti iniuria esse posset.

CANON I.

Si quis dixerit, extremam vnctionem non esse vere & proprie Sacramentum a Christo Domino nostro institutum, & a beato Iacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit.

CANON II.

Si quis dixerit, sacram infirmorum vnctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleuiare infirmos, sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum, anathema sit.

CANON III.

Si quis dixerit, extremæ vnctionis ritum & vsum, quem obseruat sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiæ beati Iacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni, anathema sit.

CANON IIII.

Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiæ, quos beatus Iacobus adducendos esse ad infirmum ungendum hortatur, non esse sacerdotes, ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quauis communitate, ob idque proprium extremæ vnctionis ministrum non esse solum sacerdotem, anathema sit.

EXAMEN.

Instante mortis hora nobis cumprimis salutaria remedia necessaria sunt.

NOn dubium est, id quod decretum Tridentinum affirmat, aduersarium nostrum diabolum, qui per omnem vitam occasionem deuorandi animas nostras quærit & captat, illo potissimum tempore, cum impendere nobis exitum vitæ prospicit, omnes versutiæ suæ neruos intendere, ad perdendos nos penitus, & a fiducia, si possit, diuinæ misericordiæ deturbandos. Accedunt in hac infirmitate carnis terriculamenta & trepidationes instantis mortis ex conspectu peccatorum. Vnde oritur extrema & grauissima lucta fidei, aduersus peccata, carnis & Satanæ tentationes, cateruatim & solito grauiores tunc ingruentes, aduersus ipsam denique mortem. Et si tunc succumbente fide, aduersarius noster præualuerit, actum est de salute nostra. Neque enim post hanc vitam restat locus vel pœnitentiæ, vel reconciliationi. Certum igitur & hoc est, clementissimum redemptorem nostrum, qui seruis suis quouis tempore de salutaribus remediis aduersos omnia salutis discrimina prospectum esse voluit, non tantum præparasse auxilia, quibus Christiani dum viuunt & incolumes sunt, in gratia conseruentur: sed præcipue, vt in extremo actu vitæ, vbi discrimen maximum & periculosissimum est, firmo præsidio & efficaci titubantis fiduciæ fulcimento muniantur & corroborentur, vt *possint resistere in die malo, & omnibus perfectis stare*, Ephes. 6, 13. *Deoque gratias agere, qui dat nobis victoriam* contra mortem, & stimulum eius, 1. Cor. 15, 57.

Quæ sint illa.

II. De his duobus capitibus nulla est controuersia, vtrumque enim pleno ore fatemur. Sed quæstio est, quæ sint illa remedia & auxilia, seu potius antidota? Illa enim vt sint efficacia, aduersus mortem & stimulum eius, oportet esse non ab hominibus excogitata, vel præsumpta, sed ab ipso filio Dei, qui est verus medicus noster, instituta & præparata, & quidem addita promissione, de virtute & efficacia. In ipsa igitur medica animarum officina, sicut sacram Scripturam eleganter, & vere vocat *Basilius*, (l. d.) inquirenda sunt remedia, & antidota illa, in media morte ad vitam valitura. Falsa autem est illa distributio, quam Tridentinum decretum videtur quasi pro fundamento ponere. Alia scilicet salutis remedia & auxilia Christum præparasse pro viuentibus, alia pro morituris, quasi ea, per quæ, dum in hoc sæculo incolumes viuimus, Deus gratiam nobis confert, & in ea nos conseruat, non amplius vel valeant, vel sufficiant, quando ad terminum huius vitæ peruentum, & iam per mortem ad aliam vitam transeundum est, sed tunc circumspicienda sint

sint alia remedia & præsidia. Christus certe, qui est resurrectio & vita, immo mors mortis, & antidotum contra mortem, sicut *Irenaus* inquit de verbo Euangelii, per quod vita illa nobis offertur & communicatur, & de fide, qua in verbo Christus vita nostra apprehenditur & accipitur, ita loquitur, vt non tantum, dum hic viuimus, vis & efficacia Euangelii & fidei ad salutem valeat, sed diserte complectitur & ipsum articulum mortis, resurrectionem mortuorum, & vitam venturi sæculi.

III. Ioan. 5,24. *Amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam & in iudicium non venit, sed transiit de morte ad vitam.* Item,
v.25. *Mortui audient vocem Filii Dei, & qui audierint, viuent.* Ioan. 6,50. *Hic est panis de cælo descendens: vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur, sed viuat in æternum.* Ioan. 8, 51. *Amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum,* Ioan. 11,25.26. *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, viuet, & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.* Audis vbique, non aliud verbum, nec aliam fidem proponi morientibus, quam viuentibus, sed illud verbum, quod fide apprehendimus, dum viuimus, affirmat efficaciam habere & exerere in ipsa morte ad vitam, immo ideo, dum viuimus, verbum illud fide apprehendimus, vt in hora mortis efficacia eius per mortem transeamus ad vitam. *Si* enim *tantum in hac vita in Christo spem haberemus, miserabiliores essemus omnibus hominibus,* 1. Cor. 15, 19. Ideo Paulus in epistolis suis orare solet, vt credentes in eo, quod in hac vita apprehenderunt, conseruentur & confirmentur, vsque ad diem Christi. 1. Cor. 1,8. & Phil. 1,6. *Confido, quod qui incepit in vobis communicationem in Euangelio Christi, perficiet vsque ad diem Christi.* Eph. 4,30. *Spiritu sancto signati estis in die redemptionis.* Hebr. 3,14. *participes facti estis Christi, si tamen initium fiduciæ vsque ad finem firmum retinueritis.* Apoc. 2,10. *Esto fide-*
v.25. *lis vsque ad mortem.* Item, *Tantum quod habetis, tenete, donec veniam.* 1. Cor. 3, 22. *Si Christi estis, omnia vestra sunt, siue vita, siue mors.* Rom. 8,33. seq. *Deus iustificat. Christus, mortuus & resuscitatus, intercedit pro nobis, ergo nec mors nec vita separabit nos,* &c.

IIII. Non igitur alia vel remedia vel præsidia salutis quærenda sunt in morte, quam quæ, dum viuimus, fidei in verbo accipienda offeruntur. Vnicum enim verum & sufficiens antidotum contra mortem, est Christus vita nostra. Ille vero in verbo Euangelii nobis se offert & communicat, cum omnibus suis bonis, & *per fidem* non tantum accipitur, sed *habitat in cordibus nostris*, Eph. 3,17. Est autem verbum Euangelii non tantum in simplici seu nuda promissione, verum etiam in Sacramentis illis, quibus voce & institutione diuina annexa est promissio gratiæ. Et in terroribus mortis maxime opus est, ad corroborationem fidei, illa applicatione & obsignatione promissionis gratiæ, quæ in vsu Sacramentorum singulis fidelibus exhibetur. Ita Baptismus semel susceptus consolationem præbet in ipsa morte. Ideo enim olim quidam *super mortuos* baptizabantur, 1. Cor. 15, 29. Et 1. Petr. 1, 3.4.5. *Regenerauit nos in spem viuam, in hereditatem incorruptibilem, conseruatam nobis in cælis, qui in virtute Dei, per fidem custodimur ad salutem.* Paulus Ephes. 6. v.14.seq.
describit generalem *armaturam Dei, qua aduersus omnes insidias diaboli, in quouis die malo stare* possimus, *veritatem* scilicet, *iustitiam, euangelium, fidem, salutem, verbum Dei, orationem & obsecrationem.* Et 1. Thessal. 5,10. dicit, illius armaturæ vsum esse, *vt siue vigilemus, siue dormiamus, cum ipso viuamus.* Phil. 1. adiungit v.19.20.
communes Ecclesiæ preces: *Per vestram orationem, & subministrationem spiritus Christi, proueniet mihi hoc ad salutem, vt sicut semper, ita & nunc magnificetur Christus in corpore meo, siue per vitam, siue per mortem. Mihi enim viuere, Christus est, & mori, lucrum.*

V. His accedit veteris etiam Ecclesiæ consuetudo, quæ ægros, de peccato & ira Dei admonitos, verbo Euangelii consolabatur, & pro eorum salute precabatur; proponebat etiam & adhibebat illis absolutionem, voce Euangelii, & communicationem corporis & sanguinis Christi; his enim modis iuxta Scripturæ traditionem, promissio gratiæ, remissionis peccatorum, salutis, & vitæ æternæ applicatur & obsignatur, per efficaciam Filii Dei, singulis credentibus, ad fidei contra omnes tentationes sustentationem & corroborationem.

Ita † *Dionysius* Corinthiacus, apud *Eusebium* lib. 6. c. 44. dicit, se præcepisse, vt etiam lapsis in exitu vitæ, si peterent, ea adhiberentur remedia & præsidia, quibus bona cum spe ex hac vita migrare possent. Nominat autem remissionem seu absolutionem, & communionem corporis & sanguinis Christi.

* *Canon Nicenus* inquit: *De his, qui re-* can. 13.
cedunt ex corpore, antiquæ legis regula obseruabitur, vt si forte quis recedat ex corpore, necessario vitæ suæ non defraude-

 tur

† *Dionys. ap. Euseb. H. E. l. VI. c. XLIIII. f. 200.* ἐντολὴν δὲ ὑπ' ἐμοῦ δεδωκὼς, τοὺς ἀπαλλαττομένους τοῦ βίου, εἰ δέοιντο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρότερον ἱκετεύσαντες τύχοιεν, ἀφίεσθ', ἵν' εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται.

* *Can. Nicen. XIII. f. 74.* Συνοδικ. περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων, ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος διαφυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε, εἴ τις ἐξοδεύοι, τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου μὴ ἀποστερεῖσθαι.

tur viatico. Illud vero explicat *Carthaginense* Concilium 4. inquiens: *Si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius Eucharistia.* *Arausicanus* Canon dicit, communionem congrue nominatã fuisse *viaticum*, in illis, qui de sæculo recedunt. [Vide plures huius generis sententias, 26. quæst. 6. *Ignatius* Epist. ad Ephes. cœnam Dominicam dulcissimis verbis appellat φάρμακον ἀθανασίας, ἀντίδοτον τοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζῆν ἐν θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθαρτήριον ἀλεξίκακον, hoc est, *pharmacum immortalitatis, antidotum contra mortem ad vitam in Deo, per Iesum Christum, medicamentum purgatorium, auertens & depellens mala.*

cap.77. *can.3.* *p. 192. 194.*

VI. Hæc remedia & subsidia in articulo mortis habent mandatum & promissionem Dei, & non est dubium, Filium Dei illis sua efficacia adesse, vt sint virtus & potentia Dei, ad salutem omni credenti. Et quia per illa media Filius Dei mediator se totum cum omnibus suis beneficiis fidei offert & communicat, & quidem applicationem singulis credentibus obsignat, habet igitur fides, in vsu illorum satis præsidii & fulcimenti, in ipsa hora mortis, habet etiam *armaturam* ipsius *Dei, qua possit in die malo, in colluctatione contra spiritualia nequitia, & aduersus insidias diaboli resistere, & in omnibus perfectus stare*, ad Ephesios 6,13. Atque ita clementissimus redemptor noster Ecclesiæ suæ quouis tempore, maxime vero vbi grauissimum ingruit periculum, circa finem vitæ, de salutaribus remediis, aduersus omnia omnium hostium tela, prospectum esse voluit, & finem vitæ satis firmo muniuit præsidio.

VII. Sed aiunt. Quid si Christus, melius quam nos expendens extrema animarum nostrarum, in agone mortis pericula, voluisset præter remedia illa hactenus commemorata, peculiare instituere Sacramentum: quo tanquam firmissimo præsidio, finem vitæ aduersus Satanæ impetus, tum solito grauiores, & aduersus horrorem mortis, firmiter & efficaciter muniret? Respondeo: si Filius Dei, medicus noster, iudicasset hoc vtile & necessarium esse, sine dubio instituisset peculiare Sacramentum pro morituris. *Quos enim diligit, eos in finem vsque diligit*, Ioan. 13, 1. Ac si ex verbo Dei constaret, Christum tale Sacramentum, præscripta certa forma, dato expresso mandato, & addita peculiari promissione generaliter omnibus fidelibus, vsque ad finem sæculi, in articulo mortis administrandum instituisse: omnino fidei obedientia requireret, illud fideli reuerentia, & deuota gratitudine recipere & vsurpare.

Pontificiis extrema vnctio pro

VIII. Et Pontificii quidem asseuerant, extremam vnctionem esse tale Sacramentum. Sed hæc ipsa quæstio est, de qua in hac disputatione controuertitur: an Christus instituerit illam vnctionem, vt esset tale Sacramentum?

eiusmodi remedio habetur.

IX. Vt autem simplicius, manifestius & certius hæc quæstio ex verbo Dei determinari & diiudicari possit, breuiter repetendum est, quomodo Pontificii Sacramentum extremæ suæ vnctionis describebant. Ita enim planior erit inquisitio, an tale Sacramentum a Christo sit institutum, & ab Apostolis Ecclesiæ traditum.

quæ huius vnctionis pontificia sit materia.

Primo igitur dicunt, materiam huius vnctionis debere esse oleum: non commune seu vulgare, sed quod prius sit consecratum: non a quouis sacerdote, sed a solo Episcopo: idque certo anni die, feria scilicet quinta cœnæ Dominicæ, & certis exorcismis: vt scilicet ampullam olei infirmorum ita exorcizet: *Exorcizo te immundissime spiritus, omnisque incursio Satanæ, & omne phantasma, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, vt recedas ab hoc oleo, vt possit effici vnctio spiritualis, ad corroborandum templum Dei viui, vt in eo possit Spiritus sanctus habitare, per nomen Dei Patris omnipotentis, & Filii eius*, &c. Deinde benedicat ipsum oleum his verbis: *Emitte quæsumus Domine Spiritum sanctum, paracletum de cælis, in hanc pinguedinem oliuæ, quam de viridi ligno producere dignatus es, refectionem mentis & corporis, vt tua sancta benedictione sit omni, hoc vnguento cælestis medicinæ peruncto, tutamen mentis & corporis, ad euacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis*, &c. Et nisi oleum hoc modo ab Episcopo sit exorcizatum & consecratum, tunc dicunt, non posse materiam esse huius Sacramenti.

Secundo, illo oleo tradunt linienda & inungenda esse illa membra, quæ sunt organa quinque sensuum, vt sunt oculi, aures, nares, labia, manus, pedes & renes.

Tertio, de forma huius Sacramenti non inter omnes conuenit. Quidam enim tradunt, formam esse hæc verba: *Per istam sanctam vnctionem, & suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus, quicquid oculorum vitio deliquisti, in nomine Patris*, &c. Et sic de ceteris sensibus. Alii vtuntur hac forma verborum: *In nomini Patris, Filii, & Spiritus sancti, vngo te oleo sacrato, vt per hanc vnctionem accipias plenam remissionem peccatorum.*

quæ vnctionis huius forma.

Quarto, effectum huius vnctionis Tridentinum decretum dicit esse *gratiam spiritus, cuius vnctio delicta, si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergat, ægroti animam alleuiet, & confirmet*, &c. Canon 2. dicit illam vnctionem *conferre gratiam, & remittere peccata.*

qui effectus.

Innocentius de sacra vnctione dicit, vnctionem

§. 1

ctionem illam exteriorem, si digne suscipiatur, vel agere, vel augere gratiam Spiritus sancti: quæ est inuisibilis vnctio. *Aureolus* ponit 7. fructus huius vnctionis: quorum primus sit deletio peccatorum venialium. 2. diminutio pœnæ, peccato mortali debitæ. 3. gratiæ augmentatio, quæ vi huius vnctionis augetur, non tantum deuotione ministrantis & suscipientis, sed etiam ex virtute operis operati. Aucta vero gratia augetur & gloria. 4. robur contra dæmonis insidias. 5. arctatio diabolicæ potestatis, quæ non est ita potens, sumpto isto sacramento. 6. sanatio corporis, si expedit. 7. protestatio morientis, quod permanserit in fide Ecclesiæ. *Thomas* addit octauum effectum, deletionem scilicet peccati mortalis, quantum ad culpam.

In 4. sent. dist. 23. q. 1. art. 2.

Qui vngendi sint.

Quinto, tradunt hanc vnctionem illis esse adhibendam, qui tam periculose decumbunt, vt in exitu vitæ constituti videantur: quia nuncupetur *sacramentum exeuntium.* Ita Tridentinum capitulum, hoc est, sicut alii dicunt: Non omnibus infirmis danda est illa vnctio, sed illis tantum, qui existunt in periculo & articulo mortis, de quibus probabiliter dubitatur de morte. Immo *Florentinum concilium* decernit, extremam illam vnctionem non debere dari, *nisi infirmo, de cuius morte timetur.*

An vnctio a Christo sit instituta.

X. Hæ sunt præcipuæ Pontificiorum traditiones, de extrema sua vnctione, in decreto Tridentino repetitæ, de quibus controuersia est. Iam videndum est, an talis vnctio a Filio Dei instituta sit, vt esset tale sacramentum? Scholastici disputant, quia nullus Euangelistarum dicit, Christum instituisse extremam illam vnctionem: ideo probabilius esse, ab Apostolis illam esse institutam. Et quia Apostoli materiam non potuerunt sanctificare, ideo non debere simplex elementum esse, sed oleum exorcizatum & consecratum. Et *Eccius* quidem censet, non esse absurdum, Iacobum Apostolum, autoritate Christi, & iussu Spiritus sancti, instituisse illud sacramentum. Sed ipsi Scholastici agnoscunt & fatentur, eius esse sacramenta instituere, qui potest sacramentis dare efficaciam. Accedit, quod Epistola Iacobi non est tantæ autoritatis, vt possit Ecclesiæ, sine aliis Scripturæ Canonicæ testimoniis, nouum sacramentum instituere. Notum enim est, quod *Hieronymus* annotauit, veteres iudicasse, Epistolam illam non esse a Iacobo Apostolo scriptam, sed ab aliquo alio sub ipsius nomine editam. *Eusebius* etiam de illa dicit: Sciendum, ὡς νοθεύεται. Ideo alii dixerunt, extremam illam vnctionem a Iacobo tantum esse Ecclesiæ promulgatam, institutam vero esse ab ipso Christo. Eorum vero, qui ita sentiunt, quidam dicunt, in Scriptura non extare, vbi, quando, & quomodo Christus extremam illam vnctionem instituerit, sed esse vnam ex tacitis traditionibus. Tridentinæ vero Synodo neutra illarum opinionum probatur. Veteres enim affirmant, vnam & eandem esse vnctionem, apud Marcum & apud Iacobum. Dicit igitur Tridentinum Capitulum vnctionem infirmorum, tanquam vere & proprie sacramentum noui Testamenti, a Christo Domino nostro apud Marcum esse insinuatam. Habemus igitur sedem huius disputationis in Scriptura: nec difficile iam erit statuere, an extrema illa vnctio, sicut a Pontificiis describitur & vsurpatur, sit a Christo, tanquam sacramentum noui Testamenti, institutum? Ad institutionem enim sacramenti requiritur, vt verbo Dei, per modum mandati & promissionis, præscripta sit materia, forma, actio & efficacia sacramenti, idque ita, vt non sit aliquid vel personale, vel temporale, sed vt mandatum idem faciendi, & promissio efficaciæ, pertineat ad vniuersam Ecclesiam noui Testamenti omnium temporum, vsque ad consummationem sæculi, donec Christus ad iudicium veniat, talis enim est ratio Baptismi & cœnæ Dominicæ. Ita circumcisio habet quidem mandatum & promissionem diuinam, sed ad nos illa non pertinent. Apostoli habuerunt mandatum, de imponendis super ægrotos manibus, & promissionem restituendæ sanitatis. Christus lutum imposuit super oculos cæcorum. Paulus incubuit super mortuum. Sudaria eius imposita fuerunt ægrotis, &c. sed illa sunt personalia & temporalia: nec sine peculiari verbo, ad nos pertinente, sunt in exemplum, & ad imitationem trahenda.

cat. script. eccles. T. 1. opp. f. 170.

L. 2. H. E. 23. f. 53.

Marc. 16. 18.

Ioan. 9. 6.

Act. 20. 10. 19. 12.

Vnctio hæc an ex loco Marci 6. probari possit.

XI. Locus igitur, in quo fundatum debet esse sacramentum extremæ vnctionis, extat Marc. 6, 12. 13. & sic habet: *Apostoli exeuntes prædicabant, vt pœnitentiam agerent, & dæmonia multa eiiciebant, & vngebant oleo multos ægros, & sanabant.* Ad hunc locum ordine accommodabimus descriptionem Pontificiæ vnctionis; ita enim id, quod quærimus, manifestum euadet. Nam valde magnum quiddam est, aliquid pro sacramento noui Testamenti proponere & habere, præsertim in summo discrimine imminentis iam mortis, ita vt tunc a verbo, & a reliquis sacramentis discedatur, & vltimum præsidium in exitu vitæ constituatur in extrema vnctione.

Primo igitur videbimus, an Apostoli vnctionem illam contulerint morituris, in hunc finem & vsum, vt hoc tanquam firmissimo præsidio, finis vitæ contra peccata,

cata, diabolum & mortem munitus esset. Sed qualis fuerit illa vnctio Apostolorum, de qua Marcus scribit, certo constat ex descriptionibus Euangelistarum. c. 10. 1. Matthæus inquit: *Dedit ipsis potestatem sanandi omnem morbum & infirmitatem.* c. 9. 1. Lucas dicit: *Dedit ipsis virtutem & potestatem languores curare.* Ipse etiam Marcus c. 3, 15. inquit: *Dedit ipsis potestatem curandi infirmitates, & eiiciendi dæmonia.* Et Marc. 6, 13. nihil aliud describitur, quam quomodo Apostoli in prima legatione illud perfecerint, sanasse scilicet infirmos, adhibito externo symbolo vnctionis olei. Marcus igitur in illo loco prorsus non dicit, Apostolos, eos qui in agone mortis erant, vnxisse, hac opinione, vt in illa vnctione haberent vltimum & firmissimum præsidium contra peccata, diabolum & mortem: multo minus præscribit, quod talis inunctio olei, in vniuersa Ecclesia noui Testamenti, omnibus temporibus vsque ad consummationem sæculi, fieri & seruari debeat; sed describit donum sanationis, quod sicut alia etiam miraculorum dona, temporale fuisse, & post propagatum per totum orbem Euangelium desiisse manifestum est.

Secundo. Nec de illo ipso dono sanationis Marcus dicit, Christum Apostolis mandato suo præscripsisse materiam olei, in omnibus sanationibus infirmorum necessario adhibendam: sed hoc tantum dicit, Christum *dedisse ipsis virtutem & potestatem sanandi ægros:* ipsos vero adhibuisse externum symbolum vnctionis *olei.* Testatur autem historia Apostolica, ipsos non eadem semper externa symbola in curationibus adhibuisse: aliquando enim solo verbo, aliquando impositione manuum, aliquando contactu, vmbra, sudariis, semicinctis, ad sanandos infirmos vsi leguntur. Nec arbitror Marci sententiam esse, Apostolos in prima illa legatione neminem sanasse, nisi quem oleo vnxissent: dicit enim; *Multos infirmos oleo vngebant.* Ac vt maxime in prima legatione externum illud symbolum doni sanationis fuerit generale: certe post resurrectionem Christus Marc. 16, 18. non dicit: *Infirmos oleo vngent, & sanabuntur:* sed *super infirmos manus imponent, & melius habebunt.* Non igitur generale & necessarium symbolum sanationis fuit tempore Apostolorum, vnctio olei. Sed Marcus cap. 6, 13. in prima emissione Apostolorum cum in solam Iudæam emittebantur, in qua legatione multa fuerunt temporalia & personalia, ponit narrationem facti, de solis duodecim Apostolis: quo scilicet externo symbolo, donum sanationis administrarint. Sed c. 16, 18. cum iubentur ire in vniuersum mundum, & prædicare Euangelium omni creaturæ, Christus non tantum de Apostolis, sed & de iis, qui crediderint, loquitur, cum inquit: *Super infirmos manus imponent,* &c. Quare igitur non potius ex impositione manuum, quæ habet verbum Christi, pertinens non tantum ad Apostolos, sed etiam ad credentes, facimus generale Sacramentum pro infirmis: Responsio in promptu est. Quia loquitur de signis, hoc est, de donis miraculorum, quæ temporalia fuerunt. Et tamen ne tunc quidem, cum maxime vigebat donum miraculorum, Apostoli generaliter, semper necessario impositionem manuum adhibuerunt in dono sanationis. Multo magis igitur hæc responsio valebit in vnctione olei, quæ in prima & particulari legatione Apostolorum, non tam expresse a Christo mandata, quam ab Apostolis facta legitur.

Vnctio olei tempore Apostolorum quomodo se habuerit.

Tertio. Nihil dicit Euangelista vel de mandato Christi, vel de facto Apostolorum, quod oleum illius vnctionis debeat prius esse conceptis verbis exorcizatum & consecratum.

Quarto. Apostoli non leguntur eos vnxisse, de quibus probabiliter præsumebant, quod mox essent morituri: sed vnctione sua sanabant ægrotos, ne tunc illa infirmitate morerentur.

Quinto, De adhibita illa forma verborum, quam Pontificii præscribunt, nulla vel littera vel syllaba, in Euangelica historia legitur.

Sexto. Nec quicquam vel de Christi mandato, vel de Apostolorum facto legitur, quod organa quinque sensuum inunxerint.

Septimo. Finem & effectum illius vnctionis Marcus non dicit fuisse, vt per eam peccata delerentur, insidiæ diaboli in morituris reprimerentur, &c. sed vt hoc externo symbolo donum corporalis sanationis administrarent. Manifestissimum igitur est ex sola antithesi, Christum Marc. 6, 13. nec instituisse, nec insinuasse (sicut Tridentinum capitulum loquitur) talem vnctionem, vt esset tale Sacramentum, pro illis, qui in exitu vitæ constituti sunt: sicut Pontificiorum descriptio & praxis habet. Et quia ipsum decretum Tridentinum refert se ad 6. caput Marci, ostensum iam est, Pontificiam vnctionem in illo loco nec institutionem, nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum habere, vt possit esse noui Testamenti Sacramentum, sicut ipsorum descriptio habet.

XII. Sed cum obscurior sit apud Marcum (factum enim Apostolorum tantum narrat, mandatum vero Christi, ex

quo

quo illud fecerunt, non recitat) dicunt pleniorem eius explicationem sumendam esse ex Iacobo: quem non dubium est, vt Apostolum, & quidem fratrem Domini, optime sciuisse, quid Christus de vnctione instituerit, quid, quomodo, & in quem finem Apostoli fecerint. Audiamus igitur, an Iacobus affirmet, Christum instituisse talem vnctionem, vt esset tale vniuersale Sacramentum pro morituris, sicut Pontificiorum descriptio habet? Et conati quidem hoc sunt Pontificii ostendere inde, quod verbum *alleuare*, quo vetus interpres vsus fuerat, a Monachis mutatum fuit in *alleuiare*: quod postea exposuerunt de terriculamentis diaboli & mortis in extremo actu vitæ. Item, quia Iacobus dicit: *Vt saluemini*, sicut interpres reddidit: Ergo non de corporali sanatione, sed de saluatione in hora mortis, contendunt Iacobum suam vnctionem intellexisse. Sed veteres interpretes dicunt, & quidem etiam Tridentinum decretum illud concedit, Iacobum non de alia, sed de illa eadem vnctione loqui, quæ Marc. 6, 13. descripta est. Illam autem pertinere ad donum sanationis, Euangelistæ manifeste ostendunt. Et Grammatica ostendit, falsam esse Pontificiorum interpretationem. Iacobus enim vtitur duobus verbis, quæ extra controuersiam ad corporalem sanitatem referuntur. Primum est, ἐγείρειν, quod Christus vsurpat, quando decumbentes, & lecto affixi ita restituuntur, vt surgere & incedere possint, Matth. 9, 5. Marc 1, 31. & 9, 27. Ioan. 5, 8. Hoc vetus interpres dixit *alleuare*: vnde postea fecerunt *alleuiare*. Alterum verbum est, ἰᾶσθαι, quod de sanationibus frequentissime vsurpatur: & quidem donum sanationis, quod fuit in primitiua Ecclesia, hoc ipso vocabulo describitur, 1. Cor. 12, 9. Vnde etiam intelligi potest, quod tertium verbum σώζεσθαι intelligendum sit, sicut sæpius vsurpatur, de corporalibus sanationibus, Matth. 9, 22. Marc. 5, 34. & 6, 56. Luc. 8, 48. Loquitur itaque Iacobus, sicut & Marcus, de dono sanationis, quod etiam 1. Cor. 12, 9. describitur, & quidem eodem vocabulo, quo Iacobus vtitur.

c. 5, 14. 15.

An ex Iacobo probari possit unctio olei Pontificia.

Nec Iacobo vt Apostolo licuit, vnctionem illam ad aliam vnctionem, ad alium finem, vsum & effectum transferre, quam a Christo, Marc. 6, 13. insinuata, & ab Apostolis vsurpata fuerat.

Sed inquis: Iacobus ibi non præscribit aliquid Apostolis, qui donum sanationis habebant, sed aliis Ecclesiæ presbyteris. Et quidem expresse ibi mentionem fecit remissionis peccatorum. Respondeo: Christus loquens Marc. 16. de signis seu miraculis, consecuturis prædicationem Euangelii, dona illa non tantum ad Apostolos refert, sed ad alios etiam credentes. Tunc igitur, quando adhuc donum sanationis in Ecclesia non tantum penes Apostolos, sed & penes alios presbyteros erat, Iacobus illis præscripsit, quomodo dono illo pie, salutariter, & ad ædificationem vti deberent tam administrantes, quam recipientes, quamdiu mansurum esset in Ecclesia illud donum. Non igitur inde extruendum est præceptum vniuersale, & perpetuum, de adhibenda vnctione, etiam postquam donum sanationis, cuius symbolum fuit vnctio, desiit, sicut inde hoc intelligi potest, 1. Cor. 14, 2. sq. Quidam donis linguarum & Prophetiæ abutebantur. Paulus igitur præscribit modum & formam, quomodo donis illis, quamdiu erant in primitiua Ecclesia, salutariter & ad ædificationem vti deberent. Atqui desierunt iam illa. Ita cum in primitiua Ecclesia, dono sanationis, quod tunc extabat, multi vel abuterentur, vel non recte vterentur: Iacobus præscribit modum & formam, quomodo pie, salutariter, & ad ædificationem, dono illo vtendum sit: ne scilicet vsurpetur, tanquam chirurgicum aut medicum aliquod artificium, sed vt mentem subleuet ad considerationem peccati & miseriæ nostræ, hoc est, ad pœnitentiam, & ad agnitionem beneficiorum spiritualium Filii Dei. Hic enim vsus fuit omnium miraculorum. Docet igitur Iacobus, infirmum, quando vnctione sanandus erat, commonefaciendum esse de caussa morbi, vt agnosceret peccata. De fide etiam vult doceri, vt per remissionem peccatorum, caussa morbi, hoc est, peccatum tolleretur. Adiungi etiam vult communes preces, vtque infirmus etiam ex fide simul oret: neque enim incredulo aut maledicenti, aliis pro se orantibus peccata dimittuntur. Hoc modo significat, donum sanationis, in quo externum symbolum vnctionis adhibebatur, salutariter vsurpari posse. Remissionem vero peccatorum non externo symbolo vnctionis, sed diserte orationi fidei tribuit: id quod etiam *Lyranus* intellexit. Et mox exemplo Eliæ ostendit, per orationes iustorum solita miracula fieri, quale tunc etiam erat donum sanationis.

Summa sententia Iacobi.

Hæc est summa sententiæ Iacobi. Et si hodie adhuc in Ecclesia extaret donum sanationis, doctrina hæc & regula Iacobi esset vtilis, & omnino seruatu necessaria. Sed quia donum illud iam in Ecclesia cessasse, manifestum & notorium est, quæstio est, an externum eius symbolum, cui res ipsa, restitutio scilicet sanitatis per

per miraculum, non amplius subest, in Ecclesiæ vsu retinendum & vsurpandum sit: & quidem ita, vt ad aliud genus actionis, ad alium finem, vsum & effectum transferatur: scilicet vt per istam vnctionem morituri consequantur remissionem peccatorum, custodiantur ab insidiis Satanæ, & a terroribus mortis, vt in Domino moriantur? Iacobus certe non dicit, vnctionem illam vel institutam esse pro morituris, vel vsurpandam esse in articulo mortis: vt finis vitæ peculiari aliquo præsidio munitus sit: & quas præterea caussas & effectus vnctioni suæ Pontificii tribuunt. Sed dicit eam adhiberi, ad restituendam per donum sanationis incolumitatem. Quo igitur mandato, qua promissione, vnctio illa, cui iam non amplius annexum est donum sanationis, transfertur ad alium finem, ad alium vsum & effectum? Mandatum enim & promissio, quam vnctio illa habuit, pertinet & iuxta Marcum, & iuxta Iacobum, ad donum sanationis. Et idem est, ac si iam vellem vnctionem sacerdotum ac regalem, quæ in V. Testamento mandatum & promissionem habuit, morituris applicare. Pontificiorum igitur extrema vnctio, quia postquam donum sanationis cessauit, ad alium iam vsum transfertur, nec mandatum, nec promissionem diuinam, immo nec exemplum habet, vel in Marco, vel Iacobo.

Pontificiorum vnctio nec ex Marco, nec ex Iacobo probari potest.

XIII. Nec ipsa, vel materia, vel forma, vel actio Pontificiæ vnctionis, vel Marci, vel Iacobi descriptiones autores habet. De oleo enim per exorcismos excantato, & conceptis verbis consecrato, nihil habet Iacobus: nihil habet de inungendis organis sensuum exteriorum. Formam etiam illam verborum Iacobus non præscribit, qua Pontificia vnctio vtitur. Iacobus vnctionem adhibet, vt infirmus per donum sanationis restituatur bonæ valetudini. Pontificii vero eum, de quo aliqua spes vitæ est, prohibent inungere: sed cum præsumitur iam esse in exitu vitæ, & mox moriturus, tunc inungitur, non vt conualescat, nisi per accidens, sed vt bene moriatur. Extrema igitur Pontificiorum vnctio non est illa, de qua Marcus loquitur: nec est illa, quam Iacobus describit, siue materiam, siue formam, siue actionem, siue vsum, finem & effectum spectes. Nec fidei oratio, de qua Iacobus loquitur, est in Pontificiorum vnctione. Petunt enim per istam vnctionem dari plenam remissionem peccatorum, cum nulla talis extet diuina promissio. Et quia fides non est sine promissione: ergo non potest esse oratio fidei. Adhibent etiam inuocationem mortuorum: quæ quia mandato & promissione Dei caret, non potest esse fidei oratio. Recte itaque dicitur, extre-

Vnctio illa

mam illam vnctionem humanum figmentum esse, nec mandatum Dei, nec promissionem gratiæ habens. Quæ enim ad donum sanationis pertinent, non sunt sine peculiari verbo, ad alios vsus transferenda. Et falsum est, quod *Andradius* dicit, in ægrotis fidem & orationem nihil valere, sine vnctione olei. Nam illud ne tunc quidem, cum donum sanationis adhuc esset in Ecclesia, verum fuit. Multos enim Apostoli oratione sanasse leguntur, sine vnctione olei. Et Iacobus vnctioni olei, etiam tunc, quando vt externum doni sanationis symbolum adhibebatur, non vult tribui vel sanitatem, vel remissionem peccatorum: sed fidei & orationi illa tribuit.

humanum figmentum

v. l. 1. p. 691.

Et iam in promptu erit responsio ad argumentum illud, quod aliquam speciem habet; Ceremonia vnctionis infirmorum habet verbum Dei, & promissionem gratiæ, Marc. 6. Iac. 5. Ergo ex loco definitionis est vere & proprie sacramentum N. Testamenti. Respondeo: Quatenus vnctio est externum symbolum doni sanationis, eatenus habet verbum Dei, & promissionem. Non autem habemus mandatum verbi Dei, vt post cessationem doni sanationum, externum symbolum vnctionis in Ecclesia vel otiose retineatur & vsurpetur, vel in alium finem & vsum transferatur. Nec habemus promissionem de effectu gratiæ, si vnctio illa in aliam actionem, & in alium vsum transformetur: sicut ostendimus apud Pontificios fieri. Non igitur vere & proprie est sacramentum N. Testamenti extrema Pontificiorum vnctio. Cessante enim re ipsa, hoc est, dono sanationis, merito etiam externum eius symbolum cessat: vnctio scilicet olei. Interim tamen in morbis Christianorum ea, quæ verbi sunt, manent: agnitio peccatorum, fides, oratio, & remissio peccatorum: quæ nullo Dei mandato, nunc, postquam donum sanationis cessauit, ad vnctionem alligata sunt: immo ne ipsum quidem donum sanationis, tunc etiam temporis, ad vnctionem alligatum fuit: sicut testantur omnia exempla sanationum, in actis Apostolicis, in quorum nullo legitur vnctio olei adhibita.

Quod vero obiicitur ministerium Apostolorum non fuisse vel medicinale vel corporale, sed spirituale: ideo vnctionem illam non pertinuisse tantum ad donum sanationis. Respondeo: ideo vero adhibita fuerunt externa seu corporalia miracula, vt illis doctrina de spiritualibus beneficiis Christi confirmaretur: vtque esset ἀναγωγὴ ad agnoscenda, desideranda, quærenda & amplectenda spiritualia & æterna bona, quæ in Euangelio offeruntur. Interea vero multis exhibita

bita fuerunt externa miracula, qui spiritualia beneficia Christi non acceperunt: sicut econtra multi, in quorum corporibus nullum signum exhibitum fuit, gratiam Dei fide in verbo Euangelii acceperunt. Neque enim externa miracula fuerunt organon illud, per quod offeruntur & applicantur spiritualia bona: sed tantum viam præpararunt Euangelio, quod est ministerium spiritus, in quo fides quærit & accipit gratiam, remissionem, &c.

In quem finem Apostoli vnctionem olei adhibuerunt.

XIIII. Adhibuerunt ergo Apostoli in dono sanationis externum symbolum, vnctionem olei: non quod vel ipsum oleum, vel actio vnctionis aliquam haberet vel adferret vim & efficaciam ad sanationem; erat enim miraculosa; multo minus ad remissionem peccatorum, quam Iacobus orationi fidei tribuit. Sed quia vsitatum & notum tunc erat ex V. Testamento oleum habere significationem donorum supernorum, & cælestium: adhibuerunt igitur in dono sanationum vnctionem olei, vt ipsum externum symbolum homines moneret, sanationes illas non conferri, vel humana vel magica aliqua ratione, sed esse dona cælestia, ex diuina virtute & operatione. Secundo, quia oleum in Scriptura significat spiritualia beneficia Dei: adhibuerunt igitur in dono sanationis vnctionem olei, vt externo illo symbolo monerent, non debere sanatos in corporalibus illis beneficiis subsistere, sed mentem subleuare ad agnoscenda, quærenda & accipienda spiritualia beneficia mediatoris Christi, ad quæ per corporalia illa miracula inuitabantur, & manu ducebantur. Tertio, oleum in illis regionibus fuit præstantissimum, & in quotidiano vsu, non tantum ad cibum & hilaritatem, 4. Reg. 4,2. & Psal. 104,15. verum etiam ad curationes, Esa. 1,6. Ezech. 16,13. Luc. 10,34. Sicut igitur Esaias sumpsit ficus ad curandam pestem Ezechiæ: ita Apostoli, ne viderentur magicam exercere, oleum adhibuerunt ad sanationes, quæ tamen longe excedebant naturalem vim & efficaciam olei: erant enim miracula. Atque ita, postquam desiit donum illud sanationum, posset locus Iacobi pie & vtiliter accommodari ad vsum medicamentorum in morbis Christianorum: vt scilicet prius admonerentur de caussa morbi: hoc est, vt peccata discerent agnoscere, fide Deo reconciliari, & oratione Deo valetudinem commendare. Deinde pie possent medicamentis vti, inuocato nomine Domini, adiunctis etiam precibus communibus. Hæc vtiliter considerari possunt, de caussis adhibitæ vnctionis olei, in miraculosis Apostolorum sanationibus.

Esa. 37. 21.

XV. Non igitur, quia Marcus & Iacobus dicunt, Apostolos vnxisse infirmos oleo, ideo extrema Pontificiorum vnctio ibi vel instituta vel promulgata est. Nam nec materia nec forma, nec actio Pontificiæ vnctionis ex Apostolica vnctione probari potest. Vsus vero, finis & effectus, quem Pontificii extremæ suæ vnctioni tribuunt, plane diuersus & alius est ab Apostolica vnctione, sicut ipsa antithesis ostendit.

De vnctione pontificia apud antiquiores nil legitur.

XVI. Accedit, quod in vera & puriori antiquitate de hoc Sacramento exeuntium nihil legitur. Extant apud veteres descriptiones visitationis ægrotorum: extant historiæ, quomodo multi pii in Domino feliciter obdormierint: extant Canones antiqui, quibus præsidiis muniendi, & quo viatico instituendi sint exeuntes de hoc sæculo, ἵνα εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, sicut inquit *Dionysius* Corinthiacus: *vt bona cum spe feliciter hinc migrent*. Et recensentur consolatio verbi, fides, oratio, absolutio, communio corporis & sanguinis Domini. Nulla vero mentio fit, peculiare Sacramentum vnctionis esse in Ecclesia, pro iis, qui in exitu vitæ constituti per mortem hinc migrare debent: & illam vnctionem esse firmissimum præsidium in articulo & discrimine mortis, contra peccata, contra infirmitatem carnis, contra horrorem mortis, contra insidias & potentiam diaboli, vt vnctione illa muniti, per mortem transire possimus ad vitam: hoc inquam in tota historia veræ & purioris antiquitatis ostendi non potest. De Romanis enim Pontificibus iam non loquimur.

ap. Euseb. H.E. l. 6. c. 44. f. 200.

Obiectio Pontificiorum.

XVII. Sed obiiciunt: Certe *Hieronymus* in 6. capit. Marci huic vnctioni testimonium præbet. Quis vero est ille *Hieronymus*? Ipsi enim sciunt, Commentaria in Marcum non esse a Stridonensi illo, sed longe post ipsius ætatem conscripta.

Ita iactitant etiam: Nonne *Augustinus* diserte vnctionem numerat inter necessarias consolationes decedentium a sæculo? Vbi vero hoc facit? in lib. 2. inquiunt, de visitatione infirmorum: item, de rectitudine catholicæ conuersationis. Atqui ipsi non ignorant, hos libros non esse Augustini, sed post ipsius tempora ab aliis conscriptos, qui postea falso Augustino inscribi cœperunt.

Et vel hinc Lector æstimare potest, qualis sit caussa extremæ istius vnctionis, ad cuius comprobationem ex suppositiis scriptis emendicanda sunt suffragia. Et tamen illo tempore, quando libri isti scripti sunt, vnctio infirmorum nondum habuit tales appendices, quæ iam sunt substantia & quasi anima Pontificiæ vnctionis. Non iubentur inungi organa quinq; sensuum; non traduntur per illam vnctionem dimitti peccata, non docetur vnctionem illam esse firmissimum præsidium morientium; contra mortem & diabolum: nondum vsitata tunc fuit in vnctione inuocatio

Angelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, martyrum, virginum, viduarum, &c. quæ nunc præcipua pars actionis est in extrema vnctione. Sed deducebantur tunc adhuc infirmi, ad mediatorem Christum. Et l. 2. c. 2. extant hæc dulcissima verba: *Tutius & iucundius loquor ad meum Iesum, quam ad aliquem sanctorum spirituum Dei: plus debet mihi Christus, quam alicui cælestium spirituum. Quod ego sum, fieri dignatus est Deus: non factus est, quod est Angelus. —— Ad curiam Dei sui, Dei tui, præcessit Deus tuus, homo tuus: tunica tua polymita indutus: illa assiduus interpellat pro —— nobis. Quem igitur habes intercessorem, habes mediatorem, constitue tibi propitium adiutorem: Et si Deus pro te, quis contra te?* Et lib. 1. c. 6. describitur hæc morituri oratio: *Deus meus, misericordia mea, refugium meum, te desidero, ad te confugio, ad te venire festino: ne despicias me, sub tremendo discrimine positum: adesto mihi propitius in his meis magnis necessitatibus, non possum me redimere meis operationibus, sed tu redime me, & miserere mei: diffido de meis meritis, sed confido de miserationibus tuis: & plus confido de tuis miserationibus, quam diffidam de malis actibus meis. Tu es spes mea Deus meus: tibi soli peccaui, mea culpa. Qui fui tibi charus ad redimendum, non sim vilis ad perdendum. Et nunc ad te venio, qui nulli dees: cupio dissolui & esse tecum. In manus tuas commendo spiritum meum Domine: respice me, Domine Deus veritatis, —— vt in pace dormiam, ac requiescam.* Hæc adscripsi, vt Lector consideret, quam recens sit drama Pontificiorum in extrema vnctione.

Augustin. de visit. infirm. T. IX. opp. f. 651.

f. 656.

Sed *Theophylactum* etiam proferunt, qui ex veteribus Græcis interpretationes suas sumpsit. Quid vero ille? Num dicit, in Græca Ecclesia vnctionem fuisse peculiare Sacramentum exeuntium, vt constituti in exitu vitæ, si oleo vngerentur in organis quinque sensuum, haberent firmissimum præsidium contra mortem & diabolum? Nihil certe horum dicit. Sed explicans 6. cap. Marci, * dicit, Apostolos oleo vnxisse illos, quos per donum sanationis curabant. Et addit, idem etiam Iacobum in sua Epistola dicere. Mox vero subiungit, propter quam significationem oleum adhibitum fuerit, pro externo symbolo doni sanationis: quia scilicet significet *misericordiam Dei, & gratiam spiritus, per quam a labore liberamur, lucem & hilaritatem spiritualem accipimus.*

an Theophylactus vnctioni patrocinetur.

f. 218. 219.

Ita *Oecumenius*, † explicans locum Iacob. 5. nihil aliud dicit, quam *hoc etiam Apostolos fecisse, quando Dominus adhuc inter homines versabatur, dum vngerent oleo ægrotantes & sanarent.*

an Oecumenius.

Non ergo fuit Sacramentum exeuntium in Græca Ecclesia. Sed *Chrysostomus* l. 3. de sacerdotio, *locum Iacobi ad illud extremæ vnctionis Sacramentum pertinere interpretatur*: inquit *Lindanus*. Quomodo vero? Num dicit, suo tempore in Ecclesia fuisse peculiare sacramentum vnctionis, pro morituris, illa materia, forma & actione, ad illum finem, vsum & effectum administratum, sicut Pontificiæ vnctionis descriptio habet: vt discedentibus ex hac vita, sit munimentum & præsidium contra peccata, mortem & diabolum. Nihil certe horum dicit *Chrysostomus*: sed recensens prærogatiuas Christiani sacerdotis, enumerat prædicationem Euangelii, administrationem baptismi, & cœnæ Dominicæ, & potestatem remittendi peccata, per absolutionem. Addit vero etiam in morbis sacerdotes plus prodesse, quam naturales parentes. Et illud per distributionem explicat. Primo, sæpe laborantem iam & morti vicinam animam saluti restituerunt. Secundo, τοῖς μὲν πρᾳοτέραν τὴν κόλασιν ἐργασάμενοι: hoc est, *efficientes, vt flagellum morbi mitigaretur.* Tertio, τοὺς δὲ οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀφέντες ἐμπεσεῖν: hoc est, *quosdam a principio præseruarunt, ne in morborum flagella*, quæ sunt peccatorum pœnæ, *inciderent.* Ita enim reddendus est locus ille Chrysostomi, vbi interpres prorsus peregrinam reddit sententiam.

an Chrysostomum.

l. 4. pr. nopl. c. 96. f. 411.

f. 30. sq.

f. 31.

Quomodo vero sacerdotes hoc in morbis efficiunt? Respondet *Chrysostomus*: †† *Quia non tantum, quando nos regenerant, sed & postea potestatem habent remittendi peccata*: quæ vero, & qualis sit illa potestas, in præcedentibus explicat: quæ scilicet Ioan. 20, 23. descripta est. Addit etiam, sacerdotes hoc, quod de morbis dicit, efficere, docendo, monendo, καὶ τῷ δι' εὐχῶν βοηθεῖν, *auxilio orationum.* Et post illa omnia subiicit locum Iacob. cap. 5. Non autem diserte dicit, solitam tunc adhiberi externam vnctionem: sed doctrinæ, admonitionis, orationum, & absolutionis expresse meminit. Et etiamsi exerte diceret, adhibitam externam vnctionem: nihil tamen locus ille patrocinaretur Pontificiorum extremæ vnctioni. Non enim de morientibus disputat, quo præsidio muniendi sint, vt in Domino obdormire possint, sed expresse agit de

* *Theophylact.* in Marc. VI. f. 218. 219. καὶ σημαίνει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, δι' ἧς καὶ πόνων ἀπαλλαττόμεθα, καὶ φῶς καὶ χαρὰν καὶ ἱλαρότητα πνευματικὴν δεχόμεθα.

† *Oecumen.* in Iac. V. P. II. f. 478. τοῦτο δὲ τοῦ κυρίου ἔτι τοῖς ἀνθρώποις συναναστρεφομένου οἱ ἀπόστολοι ἐποίουν ἀλείφοντες τοὺς ἀσθενοῦντας ἐλαίῳ καὶ ἰώμενοι.

†† T. IIII. opusc. f. 31 οὐ γὰρ ὅτ' ἂν ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγχωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἁμαρτήματα.

de præseruatione, mitigatione, & liberatione a morbis corporalibus: sicut ex Græco textu manifestum est. Nec materia igitur, nec forma, nec actio, nec finis, nec vsus, nec effectus extremæ vnctionis Pontificiorum ex illo loco *Chrysostomi* probari potest. Non enim satis est ad probationem Pontificiæ vnctionis, ostendisse, quod veteres mentionem faciant vnctionis, quæ in Marco & Iacobo describitur: sed hoc monstrandum est, veterem Ecclesiam vnctionem agnouisse & vsurpasse, pro peculiari sacramento illorum, qui in exitu vitæ constituti erant, tali materia, forma, actione, tali opinione, in eum finem & vsum, sicut Pontificii de sua extrema vnctione tradunt. Hoc vero ex nullis fide dignis veræ antiquitatis scriptis docere possunt.

XVIII. Hoc vero ostendi potest, non diu post Apostolorum tempora, Apostolicam infirmorum vnctionem, extra donum sanationis, in alium vsum transformatam & deprauatam fuisse ab hæreticis. *Irenæus* enim lib. 1. c. 18. dicit, ex Valentinianis quosdam morientes suos ad finem defunctionis inungere, *mittentes capitibus eorum oleum & aquam cum inuocationibus*: idque ex opinione, quod illa vnctione redimantur. Notabilis est historia, quod actio Apostolicæ vnctionis, extra donum sanationis, ad morientes transferri cœpit ab hæreticis, ea opinione, quod morientes in fine defunctionis per illam vnctionem redimerentur. Illud vero *Irenæi* tempore inter hæreses computatum fuit. Consideret autem Lector, quantum illa *Irenæi* descriptio absit ac extrema Pontificiorum vnctione. §. 8. f. 359. *Dionysius* * cap. 7. suæ hierarchiæ, *super mortuum, iam sepeliendum, fundit oleum:* id quod simpliciter ex Ethnicorum consuetudine sumptum fuit, sicut *Virgilius* inquit:

Corpusque lauant frigentis, & vngunt.

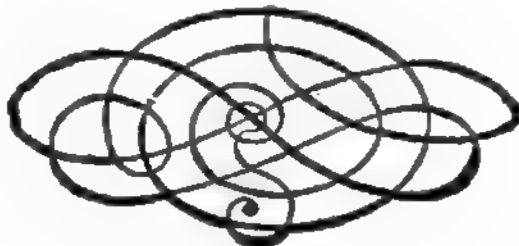
Et notus est *Ennii* versiculus:

Tarquini corpus bona femina lauit & vnxit.

Apuleius illud vocat *vltimum lauacrum*, p. m. 231. de asino aureo, lib. 9. Hæc historica ideo obseruanda sunt, vt consideretur, mature irrepsisse in Ecclesiam superstitiones, circa vnctiones morientium & mortuorum. Sed Irenæi tempore tales vnctiones inter hæreses reiectæ fuerunt. Dionysii vero mortuorum vnctionem ex reliquiis ethnicæ superstitionis seruatam Ecclesia non recepit.

XIX. Vtilis est & hæc obseruatio, quomodo tandem deuentum sit ad extremam Pontificiorum vnctionem, pro exeuntibus. Quamdiu in Ecclesia extitit donum sanationis, mansit etiam vsus vnctionis, simplici oleo. Postea oleo sanctificato quidam miraculosas ediderunt sanationes: vt de discipulis Antonii *Ruffinus* in Ecclesiastica historia, lib. 11. c. 4. scribit: f. 244. *Cum illis oblatus fuisset homo, iam pridem membris omnibus, & præcipue pedibus aridus, vnxerunt eum oleo, in nomine Domini: statimque confirmata sunt plantæ eius.* *Sulpitius Seuerus* c. 16. scribit, p. m. 329. seq. sanctum Martinum puellam quandam paralysis ægritudine ita correptam, vt nullo iam ad humanos vsus corporis officio fungeretur, oleo sanctificato sanitati restituisse. In Tripart. lib. 8. c. 1. *Socrates* scribit, Monachum Beniamin habuisse gratiam, solo tactu manus, aut oleo sanare morbos. Cum vero ad oleum sanctificatum nulla amplius miracula sanationis sequerentur: ne tamen nullus eius esset vsus, Felix IIII. circa annum Domini 528. instituit, infirmos ante obitum oleo esse inungendos. Postea progressu temporis subinde alia atque alia addita sunt: donec tandem sacramentum illud Pontificium, cum omni sua paratura inde extructum est: quod nunc tanquam a Christo insinuatum, a Iacobo Apostolo promulgatum, tanti venditatur, vt absque ingenti scelere, & ipsius Spiritus sancti iniuria, contemni non posse affirmetur.

* *Dionys.* de hier. eccles. c. VII. §. VIII. f. 359. *μετὰ δὲ τὸν ἀσπασμὸν ἐπιχέει τῷ κεκοιμημένῳ τὸ ἔλαιον ὁ ἱεράρχης.*

LOCVS XIII
DE SACRAMENTO ORDINIS, &c.
SECTIO I.
De institutione sacerdotii nouæ legis.
CAPVT I.

Art. Smalc. p. 345. v.19. *p.153.*

SAcrificium & Sacerdotium ita Dei ordinatione coniuncta sunt, vt vtrumque in omni lege extiterit. Cum igitur in nouo Testamento sanctum Eucharistiæ sacrificium visibile ex Domini institutione catholica Ecclesia acceperit: fateri etiam oportet, in ea nouum esse, visibile & externum sacerdotium, in quod vetus translatum est. Hoc autem ab eodem Domino Saluatore nostro institutum esse, atque Apostolis, eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi & ministrandi corpus & sanguinem eius, nec non & peccata dimittendi & retinendi, sacra litteræ ostendunt, & Catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit.

CANON I.

**p.313. v.10.*

Si quis dixerit, non esse in nouo Testamento sacerdotium visibile & externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi & offerendi verum corpus & sanguinem Domini, & peccata remittendi & retinendi, sed officium tantum & nudum ministerium prædicandi Euangelium, vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse sacerdotes, anathema sit.*

EXAMEN.

Ministerii autoritas a nobis non negatur. *de præscr. adu. hær. f. 111.*

BReuis & facilis est explicatio, si ostendatur, qua de re controuersia sit. Clamitant enim, eos, qui Pontificium sacerdotium non probant, omnem ordinem ex Ecclesia tollere: infinita confusione cuiuis ex plebe ministerium prostituere: ac (quod *Tertullianus* hæreticis tribuit) ex sacerdotibus laicos facere, & sacerdotalia munera laicis iniungere, vt nulla sit ministerii vel autoritas vel dignitas, &c. Principio igitur hæc calumnia remouenda est. Et merito improbantur Anabaptistæ & Enthusiastæ, qui vsum externi ministerii, verbi & Sacramentorum, vel prorsus ex Ecclesia tollunt, vel fingunt, inutile & non necessarium esse; docent enim, potius sine vsu externi ministerii verbi & Sacramentorum, nouas & peculiares reuelationes & illuminationes a Deo petendas & expectandas esse: & hanc rationem vocationis, illuminationis & conuersionis multo præstantiorem & augustiorem esse, quam si voce ministerii vtamur: & Deus quidem est, cuius virtute, operatione, efficacia, instinctu & afflatu ea, quæ ad vocationem, illuminationem, conuersionem, pœnitentiam, fidem, nouitatem, & breuiter, quæ ad negotium salutis nostræ pertinent, in hominibus inchoantur, efficiuntur, augentur & conseruantur. Sed certo suo consilio Deus constituit, se velle illa dispensare, non infusis in hominum animos nouis & peculiaribus reuelationibus, illuminationibus, & tractatibus, sine aliquo medio, sed per externum ministerium verbi. Illud vero ministerium non angelis commendauit, vt illorum apparitiones petendæ & exspectandæ sint: sed in hominibus posuit verbum reconciliationis, & per illos vult sonare vocem Euangelii, diuinitus patefacti.

II. Sunt quidem omnes Christiani sacerdotes, 1. Petr. 2, 5. Apocal. 1, 6. eo quod spirituales hostias Deo offerant: quisque etiam domi suæ verbum Dei docere potest, & debet. Deut. 6, 19. seq. 1. Cor. 14, 36. Non tamen quiuis Christianus publicum verbi & Sacramentorum ministerium sibi sumere & arrogare debet. Non enim *omnes sunt Apostoli, non omnes Doctores*, 1. Cor. 12, 29. sed qui peculiari & legitima vocatione a Deo ad hoc ministerium segregati sunt, Actor. 13, 2. Ierem. 23, 4. Rom. 10, 16. idque fit vel immediate, vel mediate. Et quæ sit legitima ratio vocationis, quæ fit voce Ecclesiæ, Paulus, 1. Tim. 3, 1. seq. & Tit. 1, 6. seq. præscripsit. Et quidem ipse Christus immediate quosdam ad hoc ministerium vocauit: vt ostenderet, se probare eorum ministerium, qui voce Ecclesiæ, iuxta regulam ab Apostolis præscriptam, eliguntur & vocantur: quod postea latius explicabitur. Addita vero est etiam promissio, Deum vere efficacem esse per hoc ipsum ministerium docentium Euangelium: quod ipse Filius *Quæ sit ratio vocationis ad ministerium.*

Dei

Dei perpetua vocatione vult in Ecclesia conseruare, sicut Paulus inquit, Eph. 4. v. 8. *Ascendit, dedit dona hominibus: & ipse dedit* v. 11. *quosdam Apostolos, quosdam Prophetas, alios Euangelistas, alios autem Pastores & Doctores,* v. 12. *ad consummationem sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi,* Ad huius igitur ministerii vsum, quod Deus instituit, & in Ecclesia conseruat, deducendi sunt homines: & docendi, per hoc ministerium exhiberi nobis æterna bona, & quod hoc modo Deus nos recipiat, ac a peccato & potestate diaboli, & æterna morte nos eripiat, ac iustitiam & vitam æternam nobis restituat.

Quæ ministerii partes & officia. III. Hoc vero ministerium potestatem habet diuinitus concessam, 2 Cor. 10, 4. sq & 13, 3. 4. sed illam certis officiis & limitibus circumscriptam: prædicare scilicet verbum Dei, errantes docere, peccantes corripere, segnes hortari, anxios consolari, infirmos erigere, contradicentibus resistere, falsam doctrinam taxare & damnare, vitia morum arguere, sacramenta diuinitus instituta dispensare, peccata remittere & retinere, esse exemplar gregis, orare pro Ecclesia, & priuatim, & publicas preces Ecclesiæ præire, pauperum curam agere, contumaces publice excommunicare, & vicissim resipiscentes recipere, & Ecclesiæ reconciliare: instituere ministros Ecclesiæ, iuxta Pauli præscriptum: constituere cum consensu Ecclesiæ ritus seruientes ministerio, qui non pugnent cum verbo Dei, nec onerent conscientias, sed faciant ad ordinem, grauitatem, decorum, tranquillitatem, ædificationem, &c. Hæc enim sunt, quæ ad duo illa capita pertinent, ad potestatem scilicet ordinis, & ad potestatem iurisdictionis.

Num Ministerium in N. T. vocetur sacerdotium. IIII. Necvero de vocabulis dimicamus. Paulus generali appellatione vocat ministros, doctores, pastores. In Scriptura noui Testamenti, appellatio sacerdotum & sacerdotii nusquam tribuitur ministerio noui Testamenti. Sed Ecclesiasticorum scriptorum vsu inualuit, ministerium vocari sacerdotium, & ministros sacerdotes. Ita *Chrysostomus* ἱερωσύνην vocat, quidquid ad ministerium noui Testamenti pertinet. *Augustinus* de Ciu. Dei, c. 10. & 13. l. 20. inquit: Episcopi & presbyteri proprie iam in Ecclesia Sacerdotes vocantur. Si igitur hoc tantum vellent Pontificii, in nouo Testamento esse externum sacerdotium, hoc est, externum ministerium verbi & sacramentorum, sicut iam explicauimus: nulla esset controuersia, nec propter appellationem sacerdotii mouerentur turbæ, modo res, quæ veræ & necessariæ sunt, saluæ essent.

Examen capituli. V. Sed quid velint & quærant, non obscurum est. Nam in primo hoc Canone expresse dicunt, se per sacerdotium, de quo dimicant, non intelligere officium & ministerium prædicandi Euangelium: sed in primo capitulo declarant, se propter sacrificium Missæ, de externo & visibili suo sacerdotio pugnare, quod definiunt, principaliter esse potestatem sacrificandi Christum in Missa, Et tale sacerdotium ideo fingunt, necessarium esse, vt Ecclesia habeat mediatores, qui caussam eius coram summo iudice Christo agant: & actione illa sacrificii offensam Patris placent, & impetrent Ecclesiæ propitiationem, & alia cum spiritualia dona ad salutem necessaria, tum etiam corporalia ad hanc vitam pertinentia: immo liberationem animarum ex purgatorio.

VI. Sed hoc sacrificium non tantum commentitium, sed contumeliosum & blasphemum esse in Christum, supra in loco de Missa ostendimus. Non igitur opus est, peculiarem hoc loco instituere refutationem. Quale enim sacrificium est, tale etiam est sacerdotium. Hanc tantum commonefactionem addam, quod primus Canon sacerdotium ipsorum ita sacrificio deuouet, vt a ministerio verbi liberet: id quod alias multo apertius profitentur: ministerium scilicet docendi, dispensationem baptismi, & distributionem Eucharistiæ, quæ per diaconos fieri potest, non esse de substantia sacerdotii Pontificii. Instituatur itaque collatio. Christus dicit: *Ite, docete, prædicate, baptizate,* Matth, 28, 19. Marc. 16, 15. Paulus dicit: *Episcopus tenax sit fidelis sermonis, ac potens exhortari per suam doctrinam, & contradicentes conuincere,* Tit. 1, 9. *sit aptus ad docendum,* 1. Tim. 3, 2. *attendas lectioni & doctrinæ,* c. 4, 13. *peccantes coram omnibus arguat,* cap. 5, 20. &c. Apostoli ideo aliis officiis se exonerant, *vt possent instare doctrinæ, & orationi,* Actor. 6, 2. sq. Paulus dicit: *Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare,* 1. Cor. 1, 17. Hæc vero, quæ ad ministerium verbi, hoc est, ad sacerdotium pertinere, Christus & Apostoli affirmant, Pontificii a substantia sacerdotii remouent. Dispensationem etiam Baptismi, & distributionem Euchatistiæ, non volunt proprie ad suum sacerdotium pertinere. Omnia igitur & singula, in quibus Scriptura ministerium noui Testamenti consistere tradit, Pontificii a suo sacerdotio remouent & separant. Ex sacrificio vero corporis & sanguinis Christi in Missa, quod præter, immo contra Scripturam in Ecclesiam inuectum est, sicut in loco de Missa ostensum est, constituunt substantiam sui sacerdotii. Addunt etiam remissionem & retentionem peccatorum. Sed illam nolunt fieri

voce & annunciatione Euangelii, sicut Christus eam instituit, sed actu illo iudiciali, de quo in præcedenti loco dictum est. Pontificium igitur sacerdotium non est ministerium noui Testamenti, sed vere abominatio Antichristi, stans in loco sancto. Veteres quidem aliquando dicunt, sacerdotum esse, offerre corpus & sanguinem Christi: sed quod illud intelligant de administratione cœnæ Dominicæ, iuxta Christi institutionem, supra in loco de Missa ostensum est. Nam & Paulus prædicationem Euangelii vocat *sacrificium*. Multi, qui hactenus inter Pontificios aliquid moderationis præ se tulerunt, significarunt, se optare talem sacerdotii reformationem, vt ministerium docendi, quod iuxta Scripturæ traditionem, ad ministerium noui Testamenti pertinet, sacerdotibus rursus curandum iniungeretur. Sed Tridentinum Concilium simpliciter definit sacerdotium, actione sacrificii: & Canon 1. anathema denunciat illi, qui dixerit, eos, qui non exercent ministerium verbi & sacramentorum, non esse sacerdotes.

Pontificiorum obiectio.

VII. Vnicum vero fundamentum habent, quia scilicet in veteri Testamento fuit sacerdotium ad offerendas victimas: & in nouo Testamento est impletio vmbrarum veteris. Sed inde non conficitur Pontificiorum sacerdotium. Sacrificia enim veteris Testamenti impleta & consummata esse in nouo, vnica victima veri Pontificis nostri Christi, epistola ad Hebræos prolixe docet.

Sed inquiunt: Paulus tamen disputat, 2. Cor. 3, 8. 9. si ministerium veteris Testamenti fuit in gloria, multo amplior erit gloria ministerii noui Testamenti. Respondeo: Quid sit ministerium illud noui Testamenti, & quæ officia ad illud pertineant, non est constituendum ex κακοζηλίᾳ ceremoniarum veteris Testamenti: sed discendum est ex descriptionibus Christi & Apostolorum, in nouo Testamento.

SECTIO II.

De septem Ordinibus.

CAPVT II.

Art. Smal. p. 301.

CVm autem diuina res sit sancti Sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius & maiori cum veneratione exerceri posset, vt in Ecclesia ordinatissima dispositione, plures & diuersi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deseruirent: & ita distributi, vt qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent. Nam non solum de Sacerdotibus, sed & de Diaconis sacræ litteræ apertam mentionem faciunt: & quæ maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, grauissimis verbis docent: & ab ipso Ecclesiæ initio sequentium ordinum nomina atque vniuscuiusque eorum propria ministeria, Subdiaconi scilicet, Acoluthi, Exorcistæ, Lectores & Ostiarii, in vsu fuisse cognoscuntur, quamuis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad maiores ordines a Patribus & sacris Conciliis refertur: in quibus & de aliis inferioribus frequentissime legimus.

p. 314. v. 25. Cat. L. p. 385. v. 29. p. 455. v. 3. 30. p. 482.

CANON II.

Ap. p. 204. v. 10

Si quis dixerit, præter sacerdotium non esse in Ecclesia Catholica alios ordines, & maiores, & minores, per quos velut per gradus quosdam in sacerdotium tendatur, anathema sit:

EXAMEN.

HOc loco de septem suis ordinibus, hoc est, de vmbra potius & larua inanium titulorum, quibus res ipsæ in ipsorum Ecclesia nec subsunt amplius, nec adsunt, dimicant Pontificii. Illud tamen non gratis faciunt, sed propter pingues illas præbendas: quæ titulis illis, tunc, cum vera adhuc ministerii officia ipsis coniuncta erant, annexæ sunt. Illa præbendarum beneficia, vt collapsis & reiectis officiis, specie aliqua retinere possent, ex otiosis titulis fecerunt totidem Sactamenta: atque ideo de hac sua Helena pugnant.

Origo graduum seu ordinum ministerii.

II. Res autem ita se habet. Quia ad ministerium Ecclesiæ multa pertinent officia, quæ in magna credentis populi frequentia non possunt commode, omnia & singula ab vno, vel a paucis expediri: vt igitur ordine, decenter, & ad ædificationem omnia fierent, cœperunt multiplicato Ecclesiæ cœtu officia illa ministerii in gradus quosdam ministrorum distribui, quos τάξεις seu τάγματα postea appellarunt: vt quisque haberet designatam certam quasi stationem, in qua certis ministerii officiis Ecclesiæ inseruiret. Ita Apostoli principio curarunt ministerium verbi & Sacramentorum, & simul etiam eleemosynarum contributionem & dispensationem. Postea vero crescente numero discipulorum, partem illam ministerii, quæ ad eleemosynas pertinet, aliis, quos diaconos nominabant, commendarunt. Et rationem, qua illud faciunt, assignant: vt scilicet ipsi ministerio

rio verbi & orationi diligentius, sine auocamentis, instare possent, Act. 6, 2. sq.

III. Et hæc prima origo graduum seu ordinum ministerii, in Ecclesia Apostolica, ostendit, quæ caussa, quæ ratio, quis finis & vsus debeat esse huiusmodi seu graduum seu ordinum: vt scilicet pro ratione cœtus Ecclesiastici, singula officia, quæ ad ministerium pertinent, commodius, rectius, diligentius, & ordine, cum aliqua grauitate, ad ædificationem obeantur. Et quia Apostoli ex diaconis postea, qui probati erant, assumpserunt ad ministerium docendi, vt Stephanum & Philippum: colligitur hunc etiam vsum esse horum seu graduum seu ordinum, vt in minoribus prius præparentur & probentur, vt postea grauiora ministerii officia tutius & cum vtilitate ipsis commendari possint. Et hoc est, quod Paulus dicit, 1. Tim. 3, 10. *Probentur primum, & sic ministrent.* Item v. 13. *Qui in diaconatu bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent.* Ita in Liturgia Antiochenæ Ecclesiæ, Act. 13, 1. fuerunt Prophetæ & Doctores: quorum illi vel de futuris vaticinabantur, vel difficiliora Scripturæ loca interpretabantur, 1. Cor. 14, 3. sq. hi elementa doctrinæ Christianæ populo proponebant. Hebr. 5, 12. sq. Paulus & Barnabas assumunt Marcum in ministrum. Act. 13. 5. non vt corporalia tantum ipsis ministeria exhiberet, sed vt partes quasdam ministerii verbi ipsi commendare possent: sicut expresse dicit Paulus Act. 15, 38. In Corinthiaca Ecclesia fuerunt Apostoli, Prophetæ, Doctores: quidam linguis loquebantur, quidam interpretabantur, quidam habebant Psalmos, quidam orationes, benedictiones, & gratiarum actiones, non in priuatis exercitiis, sed in publicis Ecclesiæ conuentibus, 1. Cor. 12, 8. sq & 14, 2. sq. Ephes. 4, 11. recensentur hi ministerii gradus: I. Apostoli, qui non erant ad certam aliquam Ecclesiam, nec per homines, sed immediate a Christo vocati: & habebant mandatum vbique docendi, & ornati erant testimonio spiritus & miraculorum, quod in doctrina non errarent, sed quod diuina & cælestis esset ipsorum doctrina, ad quam reliqui Doctores omnes alligati essent. II. Prophetæ, qui vel reuelationes habebant de futuris, vel qui linguas & Scripturas interpretabantur pro prouectioribus: hæc enim 1. Cor. 14, 27. sq. tribuuntur Prophetis noui testamenti. III. Euangelistæ, qui non erant Apostoli, & tamen non erant ad vnam certam aliquam Ecclesiam destinati, sed mittebantur ad diuersas Ecclesias, vt ibi Euangelium docerent, præcipue vero, vt prima fundamenta iacerent. Talis Euangelista fuit Philippus, Act. 21, 8. Timotheus, 2. Tim. 4, 5. Tychicus, Siluanus, &c. Tales etiam Euangelistas post Apostolorum tempora fuisse testatur *Eusebius* lib. 3. cap. 37. &c. IIII. Pastores, qui certo gregi Ecclesiæ præfecti erant: sicut ostendit Petrus, 1. Petr. 5. 1. 2. & non tantum docebant, sed & Sacramenta administrabant, & habebant inspectionem auditorum: sicut Ezechiel cap. 35, 11. sq. officium pastoratus describit. V. Doctores, quibus non erat commendata præcipua Ecclesiæ gubernatio, vel inspectio, sed tantum doctrinam simpliciter populo proponebant: quales postea fuerunt κατηχηταί. Ita Rom. 2, 20. Paulus vocat διδάσκαλον νηπίων. Et ita in hac significatione expresse vsurpatur verbum διδάσκειν, Hebr. 5, 12. Hos vero gradus omnes Apostoli complectuntur appellatione *presbyterii* & *Episcopatus*: aliquando etiam generali appellatione vocant *diaconos*, quibus ministerium verbi & sacramentorum commissum est. Coloss. 1, 7. 1. Thess. 3, 2. & 1. Cor 3, 5. & 11, 23. Ephes. 3, 7. Ipse etiam Paulus aliquando ministerium verbi ita curauit, vt Sacramentorum administrationem aliis commendaret. 1. Cor 1, 17. *Non misit me Christus baptizare, sed euangelizare.* & 1. Tim. 5. 17. meminit duplicium *presbyterorum*: quorum alii laborabant in verbo & doctrina, alii censuris ecclesiasticis præpositi erant: cuius presbyterii etiam *Tertullianus* meminit in Apologetico cap. 39. Hi ferme gradus sunt, in quos tributa leguntur officia ministerii Ecclesiastici tempore Apostolorum.

IIII. Et habet illa distributio exempla veteris etiam Testamenti. Dauid enim 1. Paral 23. & sequentibus ministerium templi in certos gradus seu ordines distribuit. Fuerunt etiam in synagoga Lectores, qui tantum textum Scripturæ legebant. Fuerunt vero præterea Doctores, qui interpretabantur Scripturam, & accommodabant textum ad exhortationes, Luc. 2, 46. Act. 13, 1. Et hæc fuit differentia inter Scribas & Pharisæos.

V. Addenda vero est propter præsentem disputationem hæc commonefactio. I. Non esse verbo Dei mandatum, qui vel quot tales gradus seu ordines esse debeant. II. Non fuisse tempore Apostolorum, in omnibus Ecclesiis, & semper, eosdem & totidem gradus seu ordines, id quod ex Epistolis Pauli ad diuersas Ecclesias scriptis manifeste colligitur. III. Non fuit tempore Apostolorum, talis distributio graduum illorum, quin sæpius vnus & idem omnia illa officia, quæ ad ministerium pertinent, sustineret & exequeretur: id quod ex Apostolica historia manifestum est. Liberæ igitur fuerunt tempore Apostolorum, tales ordinatio-

nes,

aliarum Ecclesiarum: vt ita primum & verum diaconorum officium in diaconis ferme oblitteratum fuerit. Quia enim nouis illis officiis diaconi occupabantur, substituti fuerunt illis subdiaconi, qui oblationes fidelium, quæ pro sustentatione pauperum & ministrorum contribuebantur, colligebant. Erant præterea Lectores, qui ex Scriptura, præsertim ex veteri Testamento publice populo prælegebant: noui enim Testamenti lectio postea diaconis attributa est. Erant Psalmistæ seu Cantores, qui præcinebant, quæ totus populus canere solebat. Erant Ostiarii seu ianitores, qui tempore mysteriorum post denunciationem diaconi, templo eiiciebant gentiles, catechumenos, pœnitentes, energumenos, hæreticos, & excommunicatos: ita enim *Dionysius* hoc officium describit. Episcopi, presbyteri, & diaconi habebant suos famulos, ministros, comites seu assectatores, quorum opera, si necessitas exigebat, vtebantur: sicut Paulus Onesimi opera vsus fuit: Illos nominantur ἀκολούθους: vnde postea inscitia fecit *ceroferarios*. Erant præterea Exorcistæ, qui donum habebant eiiciendi aut compescendi dæmonia.

VIII. Hæc distributio graduum, in frequentioribus Ecclesiis, ratione officiorum, quæ ad ministerium pertinent, vtilis fuit ordinis gratia, ad decorum & ad ædificationem. In minoribus vero seu rarioribus Ecclesiis non necessaria iudicata fuit talis graduum distributio: & in frequentioribus etiam non vbique similis & eadem fuit graduum illorum distributio. Hac vero ratione, in hunc vsum, & ea libertate, plerique illi veteris Ecclesiæ gradus apud nos etiam seruantur.

Examen capituli.

IX. Hæc recensui, vt eo commodius ostendi possit, quid in hoc capitulo, de gradibus seu ordinibus Ecclesiasticis, in controuersia positum sit. Neque enim distributionem illorum graduum, qualis fuit in Apostolica & in veteri Ecclesia, simpliciter reiicimus aut damnamus: sed pro ratione necessitatis & ædificationis in nostris Ecclesiis illa vtimur, eo modo, sicut dictum est. Hoc vero iuste & merito in Pontificiis ordinibus reprehendimus: I. quod titulus sine re, & beneficia titulorum sine officiis, retineant & vsurpent. Cum enim Canonici officia ministerii verbi Sacramentorum, ex suis amplissimis templis, ad angustas & humiles parochiarum ædiculas, vbi vnus vel duo omnia ministerii officia obire cogebantur, reiecissent, retinuerunt ipsi otiosos quidem titulos in ministerii officiis: non tamen inanes titulos, propter pingues enim præbendas titulos ordinum retinuerunt. Episcopi non amplius docebant, presbyteri non administrabant populo Sacramenta, non contribuebantur amplius oblationes, cum Ecclesiæ satis dotatæ essent. Ad quid igitur opus fuit vel diaconis, vel subdiaconis? disciplina eiiciendi catechumenos, pœnitentes & energumenos, iamdudum collapsa est. Quis igitur vsus est ostiariorum? vt enim fores templi occludantur, vt canes expellantur, ut pauimentum purgetur, ad illud non est opus peculiari ordinis Sacramento. Lectores non legunt, vt populus intelligat: Cantores non præcinunt, vt populus simul canat. Non igitur habent vel Lectores vel Cantores, quales in veteri Ecclesia fuerunt. Non habent donum expellendi dæmonia: qualis igitur apud ipsos ordo est Exorcistarum? Ministri Episcoporum & Presbyterorum equites & milites sunt: & tamen de Sacramento ordinis acoluthorum multa disputant. Prorsus nullus igitur veri ministerii Ecclesiastici gradus seu ordo in eo officio, sicut in Apostolica & veteri Ecclesia fuit, apud Pontificios reperitur, sed vacuos tantum titulos habent. Hoc etiam in ludibrium verterunt, quod iuxta veteres Canones, nemo ad superiores ordines assumi debet, nisi prius in minoribus probatus fuerit. Vel enim simul, vel exiguo interuallo, conferunt omnes minores ordines, & in illis ipsis tamen nullas veras ministerii functiones exercent, quibus ad verbi & Sacramentorum ministerium præparari possent.

X. Titulis illis adulterina supposuerunt officia, reiecto vero & legitimo ministerio verbi & Sacramentorum. Ex Episcopatu enim fecerunt politicam dominationem, ex presbyteris fecerunt sacrificulos: ex acoluthis fecerunt ceroferarios. Quia enim veteres alicubi dicunt fuisse ministros luminarium in nocturnis conuentibus, Pontificii finxerunt acoluthum Græcis, significare Latinis ceroferarium, solem in media luce facibus illuminantem: interpretatione prorsus falsa, inepta & barbara. Ex Ostiariis fecerunt thesaurarios. Lectores & cantores quantum a forma veteris Ecclesiæ degenerarint, sola collatio ostendit. Et postremo, omnes ordines, maiores & minores, tandem transformati sunt in Lectores & Cantores: quid enim aliud quotidie agunt? idque contra ipsos Canones, dist. 92. *In sancta Romana.* Exorcistas transformarunt in magicos incantatores. Olim enim fuit peculiare donum, voce humana, & potestate diuina flagellare, vrere, torquere, & de corporibus exigere diabolum: vel certe compescere. Fuisse donum illud suo adhuc tempore in Ecclesia, *Tertullianus* testatur in Apologetico. c. 23. Et *Cyprianus* l. 4.

al. 59. f. 187. T. IV. f. 33. Epist. 7. *Quod hodie*, inquit, *etiam geritur per Exorcistas. Ambrosius* etiam de off. l. 1. c. 44. *Alius exorcizandis, qui malo laborant spiritu, sollicitior.* Augustini etiam tempore donum illud adhuc fuisse, colli-
f. 181. gitur l. 10. de Ciuit. c. 22. Chrysostomi vero & Prosperi ætate, obsessi in templum adducebantur, & sæpe communibus Ecclesiæ precibus liberabantur. Postea cum donum illud desiisset, vt tamen Exorcistarum ordo retineretur, aliud excogitatum fuit, quod ipsis tribueretur, officium: vt scilicet catechumenos baptizandos exorcismis & exsufflationibus præpararent ad Baptismum: sicut testatur liber de Ecclesiasticis dogmatibus, c. 31. Et *Na-*
T. III, f. 142. *zianzenus* * inquit: *Ne agre feras exorcismi culturam longiorem, neque ob illius prolixitatem defatigeris.* Sed non fuit talis peculiaris exorcizandi actio, in Apostolica Ecclesia, nec exorcistarum veteris Ecclesiæ hoc fuit officium, & nunc illud ne apud Pontificios quidem seruatur. Ostendit autem hoc exemplum, quid faciat κακοζηλία. Cum donum eiiciendi dæmonia desiisset, & tamen vellent ordinem exorcistarum retineri: aliud & nouum quod ipsis tribueretur, excogitatum est officium. Quidam vero recitationem exorcismorum retinuerunt, cum tamen donum eiiciendi dæmonia non haberent. Inde tandem ad superstitiosos exorcismos, & ad magicas verius incantationes κακοζηλία illa transiit. Cumque ipsi dæmones, exorcismis illis iam illudant, nihil reliqui nunc est apud Pontificios, de exorcistarum officio, præter nudum titulum: qui enim exorcismis apud ipsos vtuntur, non sunt illi, qui peculiariter ad hoc ordinati sunt. Quomodo igitur functionem exorcistarum, qualis fuit in veteri Ecclesia, restituere pollicentur Tridentini Patres? cum donum illud eiiciendi dæmonia, nec habeant, nec conferre possint. In veteri Ecclesia fuerunt Prophetæ seu Vates, fuerunt etiam Euange-
f. 17. seq. listæ, sicut testatur *Eusebius* l. 3. c. 37. Quam ineptum vero esset, cum dona illa desierint, velle iam inde peculiares ordines in Ecclesia facere? Et idem est de Exorcistis etiam.

XI. Tertium, quod in Pontificiorum doctrina de Ordinibus improbamus, illud est, quod fingunt ex institutione & mandato Christi, & ex Apostolorum traditione, necessarium esse, vt tot ordines sint in singulis Ecclesiis. Antea enim diuersum ostendimus, ex Apostolica historia. Et Patres, quorum ætate fuit talis graduum ministerii Ecclesiastici distributio, expresse fatentur, illam non esse vel mandati diuini, vel traditionis Apostolicæ. *Ambrosius* enim in 4. c. ad Ephes. cum or- T. III, f. 504.
dines suæ Ecclesiæ recensuisset, subiicit: olim Episcopum omnia officia Ecclesiæ in ministerio fidelium impleuisse: sed *postquam omnibus locis Ecclesia sunt constituta, & officia ordinata, aliter compositam rem fuisse, quam cæperat.* Et mox addit: *Ideo non per omnia conueniunt scripta Apostoli, ordinationi, qua nunc est in Ecclesia, quia hac inter ipsa primordia sunt scripta.* Et *Hugo* dicit: Ordines istos diuersis locis disponi, non solum voluntaria ordinatione spiritualium Patrum, sed ex ipso quoque gentilitatis vsu conuenienti ratione assumpta. Quam bellum igitur figmentum est, Christum ipsum per omnes illos ordines transiisse, fuisse Ostiarium, quando ementes & vendentes templo expulit: Lectorem, cum in Esaia legeret ex libro: Exorcistam, quando dæmones expulit: Acoluthum, quando dixit: *Ego sum lux mundi:* Subdiaconum, quando discipulorum pedes lauit: Diaconum, quando distribuit Eucharistiam: Presbyterum, quando in ara crucis se obtulit, & Eucharistiam consecrauit.

XII. Postremo, ideo de ordinibus illis dimicant Pontificii, vt ex singulis peculiaria faciant Sacramenta, etiamsi otiosi tantum prætendantur tituli. Atqui augustum est Sacramenti nomen in Ecclesia: nec ita prostituendum est, vt ad ceroferarios deiiciatur, vel ad illos, qui canes ex templis nuncabigunt.

* *Nazianzen.* orat. XL. T. I. opp. f. 657. μὴ δυσχεράνῃς ἐξορκισμοῦ θεραπείαν, μηδὲ πρὸς τὸ μῆκος ταύτης ἀπαγορεύσῃς.

SECTIO II.

Ordinem vere esse Sacramentum.

CAPVT III.

CVm Scriptura testimonio, Apostolica traditione, & Patrum vnanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem (que verbis & signis exterioribus perficitur) gratiam conferri: dubitare nemo debet, ordinem esse vere & proprie vnum ex septem sancta Ecclesia Sacramentis: inquit enim Apostolus: Admoneo te, vt resuscites gratiam Dei, qua est in te, per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.

CANON

CANON III.

Art. Smalc. p.353. v.24. *Si quis dixerit, ordinem siue sacram ordinationem non esse vere & proprie Sacramentum, a Christo Domino institutum: vel esse* figmentum *quoddam* humanum *excogitatum a viris rerum Ecclesiasticarum imperitis: aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei & Sacramentorum, anathema sit.*

CANON IIII.

Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere: Accipite Spiritum sanctum: aut per eam non imprimi characterem, vel eum, qui Sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, anathema sit.

CANON V.

Art. Smalc. p.301. 334. *Si quis dixerit, sacram unctionem, qua Ecclesia in sancta ordinatione vtitur, non tantum non requiri, sed contemnendam & pernitiosam esse, similiter & alias ordinis ceremonias, anathema sit.*

EXAMEN.

De ministeriis fine & fructu promissiones. HOc loco quæstio illa disputatur, An ordinatio sit vere & proprie Sacramentum noui Testamenti? Et de re ipsa prius dicendum est, vt postea de appellatione Sacramenti facilius & rectius constitui possit. Ministerium igitur verbi & Sacramentorum, sicut supra illud descripsimus, institutum esse a Filio Dei in nouo etiam Testamento, nullum est dubium. Habet etiam Ecclesia mandatum, de vocandis & constituendis ministris. Et addita est promissio. I. Deum approbare ministerium illorum, qui voce Ecclesiæ vocati, & ad ministerium segregati sunt. Ita Act. 20,28. Paulus dicit: eos qui mediate vocati erant, *a Spiritu S. constitutos esse, ad pascendam Ecclesiam Dei.* Et Eph. 4,11. scribitur, Filium Dei *dare dona* non tantum *Apostolos*, verumetiam *pastores & doctores*, qui mediate vocantur. II. Addita est promissio, Deum daturum gratiam & dona, quibus ea, quæ ad ministerium pertinent, recte, fideliter & vtiliter præstare & exequi possint, qui legitime vocati sunt. Ioan. 20,23. *Accipite Spiritum sanctum.* Item: *Tunc aperuit illis mentem, vt intelligerent Scripturas.* (Luc. 24, 45.) Matth. 28, 20. *Ecce ego sum vobiscum*, &c. 1. Tim. 4,14. *Non neglige donum, quod in te est, per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.* 2. Tim. 1,6. *Resuscita donum, quod est in te, per impositionem manuum mearum.* Luc. 21,15. *Dabo vobis os & sapientiam.* Matth. 10,19.20. *Dabitur vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* III. Addita est & hæc promissio, Deum adesse ministerio, dare sua benedictione plantationi & rigationi incrementum, & vere efficacem esse per ministerium: vocare, illuminare, conuertere, dare pœnitentiam; fidem, regenerationem, renouationem: & breuiter, totum negotium salutis dispensare per ministerium. Matth. 28,20. *Ecce ego vobiscum sum.* Ioan. 20,23. *Accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata*, &c. Matth. 16,19. *Tibi dabo claues regni cælorum, quæ solueris in terra, soluta erunt in cælo*, 2. Cor. 3,6. *Est ministerium non littera, sed Spiritus, qui viuificat, tollit velamen a cordibus,* (v.16.) *vt conuertantur & liberentur, vt reuelata facie gloriam Domini contemplantes, in imaginem eius transformemur.* (v.18.) 2. Cor. 5,19. 20. *Posuit in nobis verbum reconciliationis, legatione igitur pro Christo fungimur, Deo exhortante per nos.* 2. Cor. 13,3. *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* Eph. 4, 8. seq. *Dedit dona hominibus, Apostolos, Pastores, Doctores, ad coagmentationem sanctorum, in opus ministerii, ad ædificationem corporis Christi: vt omnes occurramus in vnitatem fidei & agnitionis Christi, ne fluctuemus & circumferamur omni vento doctrina*, &c. 1. Cor. 3,7. *Deus incrementum dedit.* 1. Cor. 15,58. *Non erit labor vester inanis in Domino.* Rom. 1. *Dedit mihi gratiam & Apostolatum, ad obedientiam fidei.* (v.5.) *Impartiar vobis aliquid gratiæ spiritualis.* (v.11.) *Euangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti.* (v.16.) 1. Tim. 4, 16. *Attende doctrinæ: hoc faciens, teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt.* 1. Cor. 4,15. *In Christo per Euangelium ego vos genui.*

De publica vocationis testificatione. II. Hæ amplissimæ & dulcissimæ promissiones de ministerio, quasi in illustri loco positæ, extare debent in Ecclesia, vt dignitas ministerii ornetur contra fanaticos: vtque illi, quibus ministerium commendatum est, maiori alacritate labores obeant, & difficultates tolerent: & homines reuerenter discant ministerio vti. Sine prædicatione enim & auditu verbi non est fides, inuocatio & salus, Rom. 10, 14. 15. Nemo autem potest prædicare, vt ex auditu fides sequatur, nisi missus sit, Rom. 10, 15. Deinde constat & hoc, vocationem ad ministerium Euangelii debere publicum testimonium, & publicam testificationem Ecclesiæ habere, propter illos, qui currunt, & non sunt missi, Ier. 23,21. Ideo Apo-

Apostolorum vocationem, qui legitime ad ministerium verbi & Sacramentorum electi erant, publico aliquo testimonio, & publica testificatione Ecclesiæ declarabant, & quasi designabant. Nam & Paulum immediate vocatum Sp.S. publica ecclesiæ testificatione renunciari & designari voluit, quod esset gentium Apostolus. In illa vero vocationis publica approbatione, testificatione, seu renuntiatione, cum esset publica actio, Apostoli externum ritum impositionis manuum, qui illo tempore, in illo populo vsitatus erat, adhibuerunt, cum propter publicam vocati designationem, tum vero propter preces & orationes, quæ ab vniuersa Ecclesia super personam vocatam fiebant. Ad hanc actionem valde accommodatus fuit ritus impositionis manuum: vt persona illa Ecclesiæ publice designaretur, & renunciaretur, legitime esse electa & vocata. Hoc enim ritu Moses Deut. 34,9. populo designat & renunciat vocationem Iosuæ, successoris sui.

quid accommodus maxime visus fuit ritus impositionis manuum.

II. Vt hoc ritu ille, qui vocatus erat, de legitima & diuina sua vocatione confirmaretur: & simul admoneretur, se destinari, addici, & quasi deuoueri ad ministerium, & cultum Dei. Ita victimis imponebantur manus. Et ita Iosue confirmatur in sua vocatione. III. Vt esset quasi publica & solennis Ecclesiæ coram Deo protestatio, in electione & vocatione seruatam esse formam & regulam, a Spiritu S. præscriptam. Ideo Paulus inquit, 1. Tim. 5,22. *Manus cito nemini imposueris, nec communices peccatis alienis.* IIII. Vt illo visibili ritu significetur, Deum approbare vocationem, quæ fit voce Ecclesiæ: sicut enim voce Ecclesiæ Deus ministros eligit, ita etiam testifiatione Ecclesiæ vocationem approbat. Ita Diaconorum vocatio approbatur, Actor. 6, 6. Et inde fit, quod Deus largitur gratiam per impositionem manuum. V. In orationibus, quando super personam aliquam peculiariter inuocabatur nomen Domini, adhiberi solebat impositio manuum: quia persona illa, quasi offerretur Deo, & sisteretur in conspectum ipsius, additis supplicationibus, vt Deus gratiam & benedictionem suam illi largiri dignaretur. Ita Iacob imponit manum pueris quibus benedicit, Gen. 48, 14. ita presbyteri orant super ægrotos, Iacob. 5,14. ita Christus imponens manus, benedicit paruulis, Marc. 10,16. Et quia *multum valet deprecatio iusti*, si fuerit *ἐνεργουμένη*, hoc est, *actuosa* seu *operosa*. Vt igitur in ordinatione ministrorum, considerata muneris illius vtilitate & difficultate, propositis etiam impedimentis satanæ, mundi & carnis, significaretur, quam necessaria sit peculiaris gratia & benedictio diuina, atque ita oratio Ecclesiæ accenderetur, & iuxta Iacobum redderetur *actuosa* seu *operosa*: ideo adhibitus fuit externus ritus impositionis manuum. Additum etiam fuit ieiunium orationi, Act. 13,3. Et hæc seria oratio in ordinatione ministrorum, quia nititur mandato & promissione diuina, non est irrita. Hoc vero est, quod Paulus dicit: Donum quod est in te, per impositionem manuum.

Iac. 5,16.

2. Tim. 1, 6.

III. Si hoc modo intelligatur ordinatio de ministerio verbi & Sacramentorum, iamdudum *Apologia Augustanæ confessionis* nostrerum Ecclesiarum sententiam declarauit: *nos non grauatim ordinem vocaturos Sacramentum.* Et additur ibi: *Neque impositionem manuum vocare Sacramentum grauabimur.* Late enim vocabulum Sacramenti patere supra ostendimus. Ita *Augustinus* lib. 2. contra Parmenianum dicit, ordinationem Sacramentum esse, quia consecratione quadam homini conferatur.

c. 7. p. 201. *p. 204.* *c. 13. T. VII. opp. f. 27.*

IIII. Addenda vero est hæc commonefactio, ritum ordinationis discernendum esse a ceremonia Baptismi & cœnæ Dominicæ: non enim eadem ratione ordinatio est Sacramentum, sicut Baptismus & Cœna Domini. Et discrimen manifestum est. Baptismus & Cœna Domini sunt media seu organa, per quæ Deus promissionem reconciliationis seu remissionis applicat & obsignat singulis credentibus, qui Baptismo & Cœna Dominica vtuntur. Tale vero medium seu organon non est ritus ordinationis: neque enim omnes ordinandi sunt, qui cupiunt & petunt sibi applicari & obsignari remissionem peccatorum. Multi etiam, vt Iudas, accipiunt quidem & habent gratiam ordinationis, non autem habent gratiam reconciliationis, seu remissionis peccatorum. Est igitur discrimen inter promissiones, quæ additæ sunt ordinationi, & quæ Baptismo & Cœnæ Dominicæ additæ sunt. Deinde etiam in ipsa ceremonia, seu ritu externo discrimen est. In Baptismo enim & Cœna Dominica ipse Filius Dei instituit, præscripsit & mandauit certum externum elementum, certam ceremoniam seu ritum. In ordinatione vero, sicut eam nunc intelligimus, Christus semel adhibuit externum symbolum, cum die resurrectionis insufflaret in discipulos, Ioan. 20,22. Non autem addidit mandatum, vt Ecclesia ritum illum insufflationis in ordinatione ministrorum imitaretur. Et Marc. 3,15. Matth. 10,1. Luc. 9,1. & 10,1. seq. dedit virtutem & potestatem Apostolis, & septuaginta discipulis, cum ministerium ipsis commendaret: sed ad illam collationem nullo externo vel symbolo vel ritu vsus legitur. Ante ascensionem in Galilæa,

Ritum ordinationis discernendum est a ceremonia baptismi & cœnæ.

Matth.

Matth. 28, 19. Marc. 16, 15. cum dicit: *Ite in orbem vniuersum, prædicate, baptizate,* &c. ibi addit quidem promissionem: *Ego vobiscum sum*, sed nullum visibile signum, seu ritum externum adhibet. Ita in vltima cœna, cum dicit: *Hoc facite*, nullum externum ritum ordinationi adhibuisse legitur. Et dignum est consideratione, quod Apostoli, cum vellent adhibere externum aliquem ritum in ordinatione, non sumserunt symbolum insufflationis, quo tamen Christus vsus fuit, ne scilicet existimaretur, Christum dedisse mandatum, de vsurpando ritu illo insufflationis. Sumpserunt igitur alium ritum indifferentem & liberum, impositionis scilicet manuum, neque enim necessitatem voluerunt Ecclesiis imponere, de qua ipsi nullum habebant Christi mandatum. Habet igitur ministerium verbi & Sacramentorum promissiones diuinas, & illis nititur oratio in ordinatione: sed illæ promissiones non sunt alligandæ ritui impositionis manuum, de quo nec mandatum Christi, nec talis promissio extat, sicut de ritu Baptismi & Cœnæ Dominicæ. Hæc commonefactio propterea addenda est: Pontificii enim contendunt, ordinationem vere & proprie esse Sacramentum noui Testamenti, sicut est Baptismus & Cœna Domini.

Tridentinorum de ordinatione sententia:

V. Hanc sententiam ideo explicare volui, vt constet quid *Augustana confessio* de ordinatione ministrorum verbi & Sacramentorum sentiat. Tridentina vero congregatio in III. Canone expresse dicit, se per ordinationem, de qua dimicat, non intelligere ritum eligendi ministros verbi Dei & Sacramentorum, hoc est, Pontificii sacramentum Ordinis non intelligunt de ministerio verbi & Sacramentorum, ita sicut iam Scripturæ sententiam exposuimus: sed intelligunt de sacrificio pro viuis & mortuis, per quod Sacerdotes impetrent viuis gratiam Dei, & omnia necessaria dona, mortuis vero liberationem ex purgatorio. Et hoc volunt quando disputant, in ordinatione conferri gratiam, & dari Spiritum sanctum. Secundo exterioribus signis & ritibus, de quibus nullum extat vel mandatum vel promissio Dei, ita alligant gratiam Dei, vt fingant, eum, cui omnes ritus Pontificiæ ordinationis adhibiti non sunt, non posse habere gratiam, quæ ad ministerium necessaria est, non posse peccata remittere, non consecrare Sacramentum corporis & sanguinis Christi: cum vero, qui ipsorum ritibus ordinatus est, etiamsi nunquam exerceat, vel exercere cogitet ministerium verbi & Sacramentorum, habere tamen propter ritus illos perpetuo impressam ordinis gratiam, & Spiritum sanctum. Tertio, in ipsis exterioribus ritibus ordinationis ab exemplo Apostolorum procul recesserunt. Diximus de Apostolorum modestia, quod noluerint symbolum insufflationis in ordinationibus vsurpare, quo tamen Christus vsus fuit, cum non haberent mandatum Christi: nec sine promissione diuina voluerunt sibi hoc sumere, quasi afflatu suo possent conferre Spiritum sanctum. Sed suffraganeus apud Pontificios sine pudore sibi hoc arrogat. Insufflans enim in ordinatos, inquit: *Accipite Spiritum sanctum.* Sed vbi mandatum? vbi promissio? Et blasphemia est fingere, in fœtido suffraganei anhelitu inclusum esse Spiritum sanctum, vt insufflando dicere possit: *Accipe Spiritum S.* In Concilio Africano 4. describuntur ritus, quomodo externa traditione certorum instrumentorum, additis verborum admonitionibus, soliti tunc fuerint vocatis commendari gradus ministerii Ecclesiastici. Et vtilis fuit disciplina, vt de officio suo admonerentur vocati. Sed hæc ita interpretari, vt accedentibus verbis illis ad ritus istos, fiat inde sine mandato & promissione Dei tale Sacramentum, sicut quando in Baptismo & Cœna Domini verbum accedit ad elementum, & fit Sacramentum. Hoc profecto est profanare & nomen, & actiones Sacramentorum noui Testamenti: quorum fundamentum est mandatum & promissio Dei. Ioas, 2. Paral. 23, 4. sq. ritu pulcherrimo additis imprecationibus ordinatur in Regem. In scholis in promotionibus adhibentur externi ritus, & certa quædam verba. Num vero ideo hæc Sacramenta erunt?

præcipue de vnctione in illa vsitata.

VI. Sed vnctio est, de qua præcipue Pontificii pugnant, quando de Sacramento ordinis disputant, id quod non dissimulat V. Canon. Manifestissimum vero est, nec Christum, nec Apostolos externam vnctionem adhibuisse in ordinatione ministrorum verbi & Sacramentorum. *Dionysius* in sua Hierarchia dicit, Episcopum quidem vti vnguento ad omnem ferme Sacerdotalis officii functionem, sed in ordinatione nullam facit mentionem vnctionis: adhibet autem tantum ritum impositionis manuum, sicut manifestum est ex 5. cap. *Ambrosius* de dignitate Sacerdotali, non vnctionis, sed tantum impositionis manuum meminit, cap. 5 *Homo imponit manus, Deus largitur gratiam, Sacerdos imponit supplicem dexteram, & Deus benedicit potenti dextera.* Augustini etiam tempore in Africano Concilio, vbi ritus ordinationis describuntur, non vnctionis, sed tantum impositionis manuum, & aliorum rituum, mentio fit.

c.4.f.290. sq.

f.311.

T.IV.opp f.383.

Et in tota Ecclesiastica historia, item in Tripartita, vbi multa exempla ordinationis describuntur, nusquam mentio fit adhibitæ vnctionis in ordinationibus, sed tantum impositionis manuum.

VII. Sed *Cyprianum* opponunt, qui in „ sermone de Chrismate, dicit, reliquis riti- f. 47. „ bus veteris Testãenti antiquatis, vnctionis „ honorem mansisse in regibus, in sacerdo- „ tibus, & in omni populo. Inde vero Lector colligat, quo candore veterum testimonia allegent Pontificii; sciunt enim, sermonem illum de Chrismate non esse Cypriani, & tamen titulo Cypriani conantur simplices fallere, cum veræ antiquitatis testimoniis destituantur; quæ enim ex suppositiitiis Romanorum Pontificum Epistolis afferuntur, mendaciorum autoribus relinquimus. Ipse vero *Cyprianus*, in veris suis scriptis, cum sæpius de ordinatione scribat, vnctionem fuisse adhibitam non meminit. Immo *Innocentius* de sacra vnctione fatetur, circa annum Domini 1200. in Græca Ecclesia nondum fuisse morem vnctionis, in ordinandis presbyteris, & consecrandis Episcopis. Et qui- f. 8. „ dem addit, fuisse antiquos quosdam, „ qui dixerunt, Ecclesiam iudaizare, cum vnctionis celebrat Sacramentum. De hac igitur vnctione in ordinatione, quæ & Scripturæ & veræ antiquitatis testimoniis destituitur, Tridentinus Canon solam anathematis affert probationem: *Si quis dixerit, sacram vnctionem in ordinatione non requiri, anathema sit. Longobardus* dicit, inde sumptam esse, quia in veteri Testamento, in ordinationibus Sacerdotum, adhibita legatur vnctio. Quare igitur non restituimus totum cultum Leuiticum? Scriptura certe manifeste tradit, de abrogatione ceremoniarum Leuiticarum. Non igitur ex Leuiticis ceremoniis aliquid in Ecclesiam noui Testamenti inuehendum est, de quo nullum extat vel Christi mandatum, vel Apostolorum exemplum & traditio.

VIII. Operæ pretium vero est audire, quid l. 5. hier. eccl. c. 9. f. 133. *Pighius* respondeat ad illam obiectionem, quod in Apostolicis litteris non legitur vnctio Chrismatis, sed tantum impositio manuum, in ordinatione ministrorum adhibita. Ita autem inquit: *In rudi illo Christianitatis initio nondum videlicet ordinata constitutaque hierarchia, & disciplina Ecclesiastica, plurima perfunctorie, ex quadam Spiritus S. dispensatione —— peracta fuisse ab Apostolis, quæ postea —— præscriptam, certamque formam receperunt.* De hac f. 135. vero vnctione figmentum Anacleto attributum, inquit, ideo inungendos esse, qui ordinantur quia *inuisibilis virtus* Spiritus sancti *chrismati permixta sit.* Et quæ præterea vnctioni huic tribuant, consecratio, seu potius excantatio chrismatis ostendit. Recte itaque dicitur, vnctionem illam non tantum contemnendam, sed & perniciosam esse. Nec sufficit, si solus anathematis strepitus, sine vlla probatione opponatur: sicut Tridentinus Canon facit.

SECTIO IV.

De Ecclesiastica Hierarchia & ordinatione.

CAPVT IV.

QVoniam vero in sacramento ordinis, sicut & in baptismo & confirmatione, character imprimitur, qui nec deleri, nec auferri potest, merito sancta Synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt, noui Testamenti sacerdotes temporariam tantummodo potestatem habere, ac semel rite ordinatos, iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant. Quod si quis omnes Christianos promiscue noui Testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali præditos affirmet, nihil aliud facere videtur, Ap. p. 204. v. 10, 20. *quam Ecclesiasticam hierarchiam (quæ est vt castrorum acies ordinata) confundere, perinde ac si contra beati Pauli doctrinam, omnes Apostoli, omnes Prophetæ, omnes Euangelistæ, omnes Pastores, omnes sint Doctores. Proinde sacrosancta Synodus declarat, præter ceteros Ecclesiasticos gradus, Episcopos (qui in Apostolorum locum successerunt) ad hunc Hierarchicum ordinem præcipue pertinere, & positos (sicut idem Apostolus ait) a Spiritu sancto regere Ecclesiam Dei, eosque presbyteris superiores esse, ac sacramentum confirmationis conferre, ministros Ecclesiæ ordinare, atque alia pleraque peragere ipsos* Art. Smal. p. 352. *posse, quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent. Docet insuper sacrosancta Synodus, in ordinatione Episcoporum, sacerdotum, & ceterorum ordinum, nec populi, nec cuiusuis sæcularis potestatis & magistratus consensum, siue vo-* p. 345. v. 6. p. 353. *cationem, siue autoritatem ita requiri, vt sine ea irrita sit ordinatio, quin potius decernit, eos, qui tantummodo a populo, aut sæculari potestate ac magistratu vocati & instituti, ad hæc ministeria exercenda adscendunt, & qui ea propria temeritate sibi sumunt, omnes non Ecclesiæ ministros, sed fures & latrones, per ostium non ingressos, habendos esse. Hæc sunt, quæ generatim sacræ Synodo visum est, Christi fideles de sacramento Ordinis docere,* &c.

CANON VI.

Art. Smal. p. 316. *Si quis dixerit, in Ecclesia Catholica non esse Hierarchiam,* diuina ordinatione *institutam, quæ constat ex Episcopis, presbyteris & ministris, anathema sit.*

CANON

CANON VII.

P. 351. *Si quis dixerit, Episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi & ordinandi, vel eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem, vel ordines ab ipsis collatos, sine populi vel potestatis sæcularis consensu aut vocatione, irritos esse, aut eos, qui nec ab Ecclesiastica & Canonica potestate rite ordinati, nec missi sunt, sed aliunde veniunt, legitimos esse verbi & sacramentorum ministros, anathema sit.*

CANON VIII.

Ap. p. 247. v. 4. p. 294. Art. Smal. p. 355. *Si quis dixerit, Episcopos, qui autoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos ac veros Episcopos, sed figmentum humanum, anathema sit.*

EXAMEN.

QVæ in prima parte huius capituli, de charactere, qui in sacramento ordinis imprimatur, & de sacerdotio, omnibus Christianis commune est, tractantur, de iis nihil hoc loco annotabo. De charactere enim sacramentorum diximus in 9. Canone, de sacramentis in genere. Quod vero non quiuis Christianus, propria temeritate, sine legitima vocatione, ministerium verbi & sacramentorum sibi sumere debet, licet omnes sint spirituales sacerdotes, in 10. Canone de sacramentis in genere, & in primo capitulo huius Sessionis explicauimus. Restant igitur duæ quæstiones: de Episcopis scilicet, & quæ sit legitima vocatio: De illis quædam dicenda sunt.

Quæ de episcopis notanda veniant. II. Vt autem ea, quæ de Episcopis hoc loco decernuntur, rectius intelligantur, prius quædam ex Scriptura, & ex veris antiquitatis testimoniis paucis repetenda sunt. *ratione nominis.* Vocabula igitur τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῆς ἐπισκοπῆς, in litteris Apostolicis, de ministerio Ecclesiastico vsurpata leguntur, Act. 1, 20. & 20, 28. Philip. 1, 1. Tit. 1, 7. 1 Tim. 5, 1. 2. Pet. 5, 2 1. Sumpta autem sunt illa vocabula ex vsu linguæ vulgaris, & propter curam administrationis & inspectionis ad ministerium Ecclesiæ accommodata. *Suidas* dicit, in Atheniensi republica vocatos fuisse episcopos & φύλακας, qui ad subditas ciuitates mittebantur; non vt *mero cum imperio* præsiderent, sicut *Lindanus* interpretatur, (panopl. l. 4. c. 80. f. 413.) sed ἐπισκέψασθαι τὰ παρ᾽ ἑκάστοις, hoc est, (sicut *Budæus* ex Liuio reddidit) *ad res sociorum inspiciendas. Plutarchus* in Pericle: *Phidias erat omnium operum* ἐπίσκοπος, hoc est, *inspector*. Apud *Homerum* Iliados ω. Hector vocatur *Episcopus vrbis*. Apud *Demosthenem* in versibus Solonis, Pallas vocatur ἐπίσκοπος *Athenarum*. Apud *Plutarchum* in Numa, nominatur *Vestalium* ἐπίσκοπος. Ibidem, *Venus* est ἐπίσκοπος *super mortuos. Cicero* ad Atticum libro 7. *Vult me Pompeius esse, quem tota Campania, & maritima ora habeat Episcopum, ad quem delectus & negotii summa referatur.* In Pandectis sunt Episcopi, *præfecti rebus venalibus.* (de mun. & hon.)

III. Et Apostoli illa vocabula eo libentius accommodarunt ad ministerium Ecclesiasticum, quia ex Græca veteris Testamenti versione nota tunc vulgata erant. Vocabula enim פקד, פקדה & פקודים, quæ significant *visitationem, inspectionem, munus, curam, administrationem commissam, officium demandatum*, Græci reddiderunt ἐπισκοπεῖν, ἐπισκοπὴν, & ἐπισκόπους. Num. 31, 14. *Episcopi exercitus.* Iudic. 9, 28. Abimelech habet *Episcopum Zebul*. 4. Reg. 11, 15, *Episcopi, qui sunt super exercitum.* Ibidem, (v. 18.) custodiæ positæ super domum Domini, ita a Græcis exponuntur: *Constituit Episcopos super domum Domini.* 2. Paralip. 34, 12. Inspectores operantium vocantur *Episcopi*. Num. 4, 16. Munus seu officium Eleazar in tabernaculo Domini, vocatur ἐπισκοπή. Ita Psal. 109, 8. functio Iudæ vocatur ἐπισκοπή. Hæc exempla, quæ obseruaui, ideo recensui, vt consideretur, vnde Apostoli vocabulum illud sumpserint, cuius etiam emphasis ex illis locis colligi & intelligi potest. *Hieronymus* reddit *Superattendentem*; (ep. ad Euagr. T. II. opp. f. 220.) *Ambrosius* * *superinspectorem*. (* de dign. sacerd. c. 6. f. 384.)

IIII. Sed quæstio est, qualis gradus in ministerio Ecclesiastico sit Episcopatus? quæ sint officia Episcopi? Et explicatio huius quæstionis ideo breuius potest absolui, (*ratione officii.*) est enim ab *Hieronymo* ex professo pertractata. Ostendit autem & probat, tempore Apostolorum eosdem fuisse episcopos & presbyteros, seu eundem fuisse presbyterum, qui & episcopus: quorum aliud sit officii & dignitatis nomen, aliud ætatis. Paulus enim Phil. 1, 1. dicit, in vna illa Ecclesia fuisse *Episcopos & Diaconos*. Act. 20, 28. Lucas dicit euocatos fuisse presbyteros Ephesinæ Ecclesiæ: Illos vero Paulus compellans, vocat *Episcopos*. Tit. 1, 5. Paulus loquitur *de constituendis per ciuitates presbyteris*. Et explicans, qualis debeat presbyter ordinari, infert: *Oportet enim Episcopum irreprehensibilem esse.* 1. Pet. 5, 1. Petrus alloquens presbyteros, vocat se *compresbyterum*, & presbyterorum officio tribuit τὸ ἐπισκοπεῖν. Ipsam etiam ordinationem communem fuisse presbyteris, *Hieronymus* ostendit ex loco 1. Tim. 4, 14. de impos-

impositione manuum presbyteri. Et illa sententia *Hieronymo* non obiter, aut aliud agenti, excidit, sed ex professo eam disputat, & in aliquot locis repetit, vt in Epistola ad Titum, in Epistola ad Euagrium, item ad Oceanum. Sequuntur hanc sententiam *Ambrosius*, *Beda* etiam in capite ad Philippenses, item *Isidorus* distinct. 21. cap. *Cleros.* Idem vero *Hieronymus* & hoc explicat, quæ sit caussa & origo differentiæ, quæ postea facta est, inter Episcopum & presbyteros, quo fine & vsu differentia illa ab Ecclesia recepta fuerit: ita autem inquit in primum caput ad Tit. [T. IX. f. 197.] *Antequam diaboli instinctu, studia in religione fierent, & diceretur in populis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cepha, communi presbyterorum consilio Ecclesia gubernabantur: Postquam vero vnusquisque eos, quos baptizauerat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de presbyteris electus, superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesia cura pertineret, & schismatum semina tollerentur.* Item, *apud veteres iidem fuerunt presbyteri, qui & Episcopi, paullatim vero vt dissensionum plantaria euellerentur, ad vnum omnis sollicitudo est delata.* [T. II. f. 221.] Idem in Epistola ad Euagrium, & citatur distinct. 93. cap. *legimus*, inquit: *Quod autem postea vnus electus est, qui ceteris praponeretur in schismatis remedium factum est, ne vnusquisque ad se trahens Ecclesiam Christi, rumperet. Nam & Alexandria, a Marco Euangelista vsque ad Dionysium, presbyteri semper vnum ex se eligebant, & in excelsiori gradu* collocabant, quem *Episcopum* vocabant, *quomodo si exercitus* sibi *Imperatorem faciat*, &c.

Porro, paullo ante Hieronymi ætatem, Aerius æqualitatem illam presbyterorum & Episcoporum, quæ tempore Apostolorum fuerat, ita cœpit vrgere, vt Ecclesiæ consuetudinem, quæ in remedium dissensionum, ordinis & concordiæ gratia, Episcopum presbyteris & inspectioni totius Ecclesiæ præponebat & præficiebat, simpliciter damnaret. Cum igitur illa Aerii opinio videretur ad confusiones & dissensiones occasionem dare, reiecta & improbata fuit. Ibi vero Episcopi, erigentes supercilium, presbyteros præ se contemnebant, & prærogatiuam illam iure diuino sibi deberi existimabant. *Hieronymus* igitur, feruentibus adhuc suo tempore illis certaminibus, sententiam suam ex Scriptura, sicut profitetur, interponit & ostendit, tempore Apostolorum, & apud veteres, nullum fuisse discrimen, sed eosdem fuisse presbyteros & Episcopos, quorum communi consilio Ecclesiæ gubernatæ fuerint. Deinde exponit, propter quam caussam, in quem finem & vsum, vnus Episcopus ceteris ministris præpositus & præfectus fuerit, ad tollenda scilicet seminaria dissensionum & schismatum. Et hactenus *Hieronymus* probat illam ordinationem. [l. d. in Tit. f. 197.] Supercilium vero Episcoporum his verbis reprimit. *Sicut ergo presbyteri sciunt, se ex Ecclesia consuetudine ei, qui sibi prapositus fuerit, esse subiectos, ita Episcopi nouerint, se magis consuetudine, quam dispositionis Dominica veritate, presbyteris esse maiores, & in commune debere Ecclesiam regere.* De officio vero Episcoporum, *Hieronymus* ad Euagrium dicit, [f. 221.] idem facere Episcopum, quod presbyter facit. Ministerium igitur verbi & sacramentorum, & cura disciplinæ Ecclesiasticæ, commune tunc officium fuit Episcopi & presbyterorum. Atque adeo Episcopi non abhorruerunt a ministerio presbyterorum, vt *Hieronymus* ad Rusticum Narbonensem distinct. 93. cap. *Diaconi*, conqueratur: *Solus Episcopus vtitur ministerio, solus vindicat sibi omnia, solus partes inuadit alienas.* Ordinatio vero peculiariter attributa tunc fuit Episcopis, sicut inquit *Hieronymus*: [ad Euagr. f. 221.] *Quid enim facit, excepta ordinatione Episcopus, quod presbyter non facit?* Et *Chrysostomus* in priorem ad Timotheum dicit, [hom. 10. T. VI. in N. T. f. 470.] Episcopum *sola ordinatione* presbytero esse maiorem. Postea plura cœperunt Episcopis peculiaria officia attribui, sicut distinct. 68. *Leo* recitat, [ep. 88. al 86. f. 463.] clericorum ordinationem, constitutionem altaris, benedictionem & vnctionem, Ecclesiæ consecrationem, hæreticos & pœnitentes per impositionem manuum reconciliare, chrisma conficere, frontem chrismate signare, formatas Epistolas mittere, &c. Illis igitur actionibus, remisso paullatim ministerio verbi & sacramentorum, cœperunt totos dedere Episcopi. Tandem vero, post abiectum verbi & sacramentorum ministerium, illa etiam officiola ad suffraganeos reiecta sunt & conuersi sunt Episcopatus in dominationes. Et tales nunc sunt Episcopi, qui a Romano Pontifice creantur, de quibus recte dicitur, quod non sint veri & legitimi Episcopi, sed figmentum humanum, quia prorsus a se reiecerunt Episcopale officium, quod fuit tempore Apostolorum, tempore Hieronymi, & Leonis etiam tempore, factique sunt principes gentium, qui dominantur, quia Christus Apostolis quidem dixit: *Vos autem non sic*, [Luc. 22.] successoribus vero Apostolorum, hoc est, nostris Episcopis forsan, dixit: *Vos autem sic*: Cumque in Concilio hæc essent reformanda, Tridentinus Canon hoc tantum statuit: *Si quis dixerit, Episcopos, qui autoritate Romani Pontificis assumuntur, non esse legitimos & veros Episcopos,*

scopos, sed figmentum humanum, anathema sit. Et ita Episcoporum ordo bene scilicet reformatus est.

V. His explicatis plana erunt, quæ Tridentinum Concilium de Episcopis statuit. Quod enim præter ceteros Ecclesiasticos gradus Episcopos numerant, videntur definire velle controuersiam illam, quæ de ordinibus seu gradibus Ecclesiasticis est inter Scholasticos & Canonistas, his pro Episcopis peculiarem ordinem fabricantibus, illis annumerantibus Episcopos presbyterorum ordini. Quod dicunt, Episcopos presbyteris superiores esse, si de veris loquerentur Episcopis, & ita intelligerent, sicut *Hieronymus* explicat, tolerari posset. Sed VI. „Canon affirmat, „hierarchiam, quæ „constat ex Episcopis, presbyteris & mi„nistris, esse diuina ordinatione institu„tam, & qui secus sentiat, ei anathema „dicunt.„ Sed iam recitauimus, quid *Hieronymus* ex scriptura de hac quæstione statuat, quem reliqui veteres sequuntur. Illis igitur anathema dicit Tridentinum Concilium.

VI. Hoc vero peculiare est artificium, quod cum de Episcoporum potestate dicendum sit, nullam prorsus mentionem faciunt ministerii verbi & sacramentorum, sed nominata chrismatione & ordinatione, generali clausula addunt: *Episcopos pleraque etiam alia posse peragere*, equos scilicet & canes, si non etiam scorta, alere, regiam dominationem exercere, & similia Episcopalia officia. Anathema etiam dicunt, *si quis sentiat, potestatem ordinandi esse Episcopis cum presbyteris communem*, cum *Hieronymus* ad Euagrium ex Paulo probet, qui 1. Tim. 4, 14. dicit, Timotheum ordinatum per impositionem manuum presbyterii. Tanta est Tridenti anathematum profusio.

f. 120.

Quæ sit legitima ministrorum verbi vocatio.

VII. Postrema vero huius Capituli quæstio est: Quæ sit legitima vocatio ministrorum verbi & sacramentorum? Et hac appendice nostras ex professo Ecclesias non tam sugillare, quam semel iugulare, & funditus euertere conantur. Illorum enim clamores hac appendice stabilire voluerunt, qui contendunt, in nostris Ecclesiis nullum esse verum & legitimum verbi & sacramentorum ministerium, Deum per nostrum ministerium non esse efficacem, nullam esse veram absolutionem, aut remissionem peccatorum, in nostro ministerio: non posse nostras Ecclesias habere verum sacramentum corporis & sanguinis Christi, sed omnes esse fures & latrones, non per verum ostium ingressos, qui in nostris Ecclesiis ministerio verbi & sacramentorum funguntur. Atrox sane comminatio. Sed eius nullam aliam addunt rationem, quam quod nostrarum Ecclesiarum ministri non sunt a Pontificiis Episcopis vocati, missi, ordinati, rasi & vncti.

VIII. Quia vero ministerium verbi & sacramentorum ordinarium illud medium seu organon est, per quod Deus negotium salutis dispensat, omnino necessarium est, Ecclesiæ ex Scriptura monstrare, certa & firma quæstionis huius fundamenta, quæ scilicet sit vera, legitima & ordinaria, atque adeo diuina vocatio ministrorum verbi & sacramentorum? Paucis igitur, pro ratione instituti nostri, illa perstringemus.

IX. Et principio certum est, neminem esse legitimum verbi & sacramentorum ministrum, nec posse ministerio recte & vtiliter, ad Dei gloriam, & Ecclesiæ ædificationem fungi, nisi missus sit, hoc est, nisi legitimam habeat vocationem, Ierem. 23, 21. Rom. 10, 15. Nec vero vocationis huius ratio talis est, sicut quando politica & œconomica ministeria constituuntur, vel a patrefamilias, vel ab illis, penes quos Reipub. summa est, vt eodem modo etiam illi, qui dominationem in Ecclesia sibi sumunt, suo arbitratu & autoritate, Ecclesiastica ministeria possint constituere. Sed Deus autor, conseruator, gubernator & αὐτουργὸς (vt ita loquar) ministerii Ecclesiastici ius & autoritatem vocationis & missionis eorum, quos συνεργοὺς in hoc ministerio vult adsciscere, sibi reseruauit, & ad se, tanquam ad dominum messis, voluit pertinere. Ideo Christus, Matth. 9, 38. *Orate Dominum messis, vt ipse emittat operarios in messem suam.* Ierem. 23, 21. *Currebant, & ego non mittebam eos.* Ephes. 4, 11. *Christus dedit Apostolos, Euangelistas, Pastores, Doctores.* Actor. 20, 28. *Spiritus sanctus posuit vos Episcopos, pascere Ecclesiam Dei.* Actor. 13, 4. *Emissi erant a Spiritu sancto.* Ad legitimam igitur ministerii Ecclesiastici vocationem requiritur, vt a Deo sit vocatus & missus, qui legitimus debet esse verbi & sacramentorum minister, vt & minister & Ecclesia vere possit statuere, sicut scriptum est, Esa. 59, 21. *Verba mea, quæ posui in ore tuo.* 2. Cor. 5, 19. 20. *Posuit in nobis verbum reconciliationis. Loco Christi legatione fungimur, Deo exhortante per nos.* Luc. 10, 16. *Qui vos audit, me audit.* Ioan. 20, 21. *Sicut misit me Pater, ita ego mitto vos.*

Quid requiratur ad legitimam vocationem.

X. Hæc necessario consideranda sunt in vocatione Ecclesiastica, vt certo statuere

tuere possint, & ministri, & ipsa etiam Ecclesia, Deum huic ministerio adesse, & per illud efficacem esse, sicut inquit Matthæi 28, 20. *Ego vobiscum sum.* Ioannis 20, 23. *Accipite Spiritum sanctum.* 2. Corinth. 3, 6. *Idoneos nos fecit, vt simus ministri, non litteræ, sed spiritus.* 1. Corinth. 3. *Ecclesia est* v. 9. 6. *Dei agricultura, & ædificatio, nos sumus Dei administri. Paulus plantat, Apollo rigat, Deus dat incrementum.* Ioannis 20, 23. *Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, quorum retinueritis, retenta erunt.* Matthæi 16, 19. *Tibi dabo claues regni cælorum, quicquid solueris in terra, solutum erit in cælo, & quicquid alligaueris in terra, alligatum erit in cælo.* Ideo Rom. 10, 15. Paulus inquit, illos qui non sunt a Deo missi, non posse prædicare, ita vt ex illa prædicatione fides concipiatur, quæ inuocet nomen Domini, vt iustificemur & saluemur. Hæc ex Scriptura certa sunt.

Vocatio alia est immediata alia mediata.

XI. Iam vero quando Deus ipse immediate hominibus locutus est, & propria voce voluntatem suam patefecit: sicut sæpe fecit in veteri Testamento, & *postremis temporibus* in nouo Testamento *per filium locutus est*, Hebræor. 1, 2, tunc nullum dubium est de efficacia verbi. Non autem voluit Deus semper Ecclesiæ sine medio, propria voce, verbum suum proponere, sed certo consilio constituit, voce ministerii, tanquam ordinario medio seu organo vti. Et tamen in illo etiam medio manet, quod Prophetis familiare est. Es. 59, 21. 2. Cor. 5, 20. *Hæc dicit Dominus: Quia posui verba mea in ore tuo. Deo exhortante per nos.* 2. Cor. 13, 3. *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* Et hæc quidem in illis vera & rata esse, qui immediate voce diuina non per homines, sed ab ipso Deo, vt Prophetæ in veteri Testamento, Baptista & Apostoli vocati sunt, nemo sanus dubitare potest. Sed paucos Deus tali immediato modo vocauit. Qui enim tempore Apostolorum fuerunt Prophetæ, Euangelistæ, Pastores, Doctores, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, non immediate, sed voce Ecclesiæ ad ministerium vocati fuerunt. Num vero in mediata vocatione dubia, incerta aut falsa sunt illa, quæ de præsentia & efficacia Dei per ministerium Scriptura tradit? Hæc certe maxima & dulcissima est promissio, quod etiam illam vocationem, quæ voce Ecclesiæ sit, Scriptura affirmat esse diuinam, siue a Deo, ad Ephesios 4, 11. Filius Dei dat *Pastores, Doctores*; qui certe non erant, vt Apostoli, immediate vocati. Et Actorum 20, 28. presbyteros, qui Ephesi, vel a Paulo, vel a Timotheo erant constituti, Paulus ita alloquitur: *Spiritus sanctus posuit vos Episcopos.* Atque ideo Paulus in subscriptione coniungit sibi Sosthenem, in 1. ad Corinth. Timotheum, in secunda ad Corinth. Syluanum, 1. Thess. 1, 1. c. 1, 1.

Scriptura de mediata vocatione doctrina.

Ad illos ergo etiam, qui mediate vocati erant, Paulus accommodat hæc dicta: *Sumus συνεργοὶ Dei: Posuit in nobis verbum reconciliationis, Deo exhortante per nos.* Item affirmat, Deum efficacem esse, etiam per illorum ministerium, qui voce Ecclesiæ vocati sunt: *Apollo rigat, Deus dat incrementum.* Et 1. Timoth. 4, 16. ad Timotheum inquit: *Saluum facies te, & alios.* Ephes. 4. *Dat Pastores, Doctores, in ædificationem corporis Christi, vt occurramus in vnitatem fidei, & veritatem facientes, crescamus in Christo.* Hæ promissiones suauissimæ, & maxime necessariæ sunt: quod scilicet illorum etiam vocatio diuina sit, qui voce Ecclesiæ vocati sunt: quod illorum ministerio Deus adsit, & per illud efficax sit. Ideo Paulus dicit, in Timotheo inesse *gratiam & donum, per impositionem manuum.* Nec tantum dicit, mearum manuum: sed addit, etiam *presbyterii.* 1. Tim. 4, 14. ne existimetur discrimen esse, siue ab Apostolis, siue a presbyteris quis ordinetur.

1. Cor. 3, 9. 2. Cor. 5, 19. 20. v. 11. 12. 13.

A quibus vocatio ministrorum fieri debeat.

XII. Vt autem mediata illa vocatio hisce priuilegiis gaudere possit, oportet eam esse legitimam, hoc est, vt fiat eo modo, & ab illis, sicut Scriptura tradit. Et de modo quidem, hoc est, quales debeant esse, qui ad ministerium vocandi sunt, præscripta est certa regula, Act. 6, 2. seq. Tit. 1, 5. seq. 1. Tim. 3, 2. seq. Noc vero loco quæritur, quorum voce & suffragiis electio & vocatio illa fieri debeat, vt statui possit esse diuinam, hoc est, Deum ipsum per illa media eligere, vocare, & mittere operarios in messem suam? Et sunt huius rei exempla in Scriptura certa & manifesta. Act. 1, 15. seq. cum in loco Iudæ substituendus esset alius, Petrus negotium illud proponit in medio, non Apostolorum tantum, sed & reliquorum discipulorum, ita enim tunc vocabantur credentes, quorum numerus, qui simul congregati erant, quasi 120. erat. Et ibi Petrus ex Scriptura proponit, qualem & quomodo eligere debeant, & adiunguntur orationes. Sortes vero mittuntur, quia non debeat esse simpliciter mediata, sed Apostolica vocatio, ideo postea in vocationibus non sunt sortibus vsi. Actor. 6, 2. seq. cum eligendi & vocandi essent Diaconi, nolunt Apostoli soli ius vocationis sibi arrogare, sed conuocant Ecclesiam. Non autem prorsus se abdicant cura vocationis, & vulgi aut multitudinis cæcæ & confusæ libidini eam permittunt, sed sunt quasi gubernatores & moderatores electionis & vocationis: proponunt enim doctrinam & regulam, quales & quomodo eligere debeant. Et electi sistuntur coram Apostolis, vt illorum iudicio electio probetur, an rite facta sit, illi vero

vero orantes impositione manuum electionem approbant. Act. 14,23. Paulus & Barnabas in singulis Ecclesiis, quibus euangelizauerunt, constituunt presbyteros. Non autem sibi solis ius & autoritatem electionis & vocationis sumpserunt, sed Lucas vtitur vocabulo χειροτονήσαντες, quod 2. Cor. 8,19. de electione, quæ fit voce seu suffragiis Ecclesiæ, vsurpatur, sumptum enim est a Græca consuetudine, qua suffragia porrectis manibus ferebantur, & significat, suffragiis aliquem creare, designare, aut consensum ostendere. Non igitur sine consensu Ecclesiæ Paulus & Barnabas inuitis obtruserunt presbyteros. Et Act. 15,22. cum eligendi essent, qui cum mandatis ad Antiochenam Ecclesiam mitterentur, inquit Lucas, *visum est Apostolis & presbyteris, cum vniuersa Ecclesia eligere Barnabam & Silam.*

Illud vero in historia Apostolica vtile est obseruare, quod aliquando simul & ministri & reliqua Ecclesia coniunctim proponebant & eligebant, quos iudicabant idoneos, vt Actor. 1,23. Aliquando Ecclesia proponebat & eligebat, Apostolorum vero iudicio subiiciebatur electio approbanda, Act. 6,5.6. Sæpe vero Apostoli, qui de his rebus melius iudicare poterant, Ecclesiis proponebant, quos iudicabant ad ministerium idoneos esse, & cum accederent suffragia & consensus Ecclesiæ, rata erat vocatio. Ita Paulus ad Ecclesias mittit Timotheum, Titum, Syluanum, &c. Ita Actor. 14,23. proponuntur presbyteri, in quos Ecclesia per χειροτονίαν consentit. Interdum etiam quidam operam suam Ecclesiæ offerebant. 1. Tim. 3,1. *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Semper tamen in legitima vocatione, tempore Apostolorum, aderat & requirebatur consensus Ecclesiæ, iudicium & approbatio presbyterii. Ita Titus in Creta præfectus fuit gubernandæ & moderandæ electioni presbyterorum, vt rite illa fieret, vtque ordinatione approbaret & confirmaret electionem rite factam. Vtitur enim Paulus Tit. 1,5. de constituendis presbyteris eodem verbo quod extat Actor. 14.23. vbi simul mentio fit & χειροτονίας, & constitutionis presbyterorum. Et Tito præcipit, vt eos, qui in doctrina non sunt sani, nec docent, quæ oportet, seuere arguat, hoc est, sicut clarius inquit 1. Tim. 5,22. *Ne cito manus alicui imponas, ne communices peccatis alienis*, approbando scilicet electionem aut vocationem, non rite factam. [c. 1, 13.]

XIII. Hæc exempla Apostolicæ historiæ clare ostendunt, electionem seu vocationem pertinere ad vniuersam Ecclesiam, certo quodam modo, vt suæ in electione seu vocatione sint partes & presbyterii, & populi. Et hæc Apostolica forma electionis & vocationis retenta & vsurpata est, etiam postea in Ecclesia. Distinct. 24. extat Canon III. Concilii Carthaginensis: *Nullus ordinetur clericus, nisi probatus vel examine Episcoporum, vel populari testimonio.* Distinct. 62. Leo dicit, *nulla ratio sinit, vt inter Episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus* sunt *expetiti, nec a comprouincialibus Episcopis, cum Metropolitani iudicio consecrati.* Distinct. 67. *Reliqui sacerdotes a proprio ordinentur Episcopo, ita vt ciues & alii sacerdotes assensum præbeant.* Distinct. 24. ex Carthaginensi Concilio IV. *Episcopus sine consilio clericorum suorum clericos non ordinet, ita vt ciuium conniuentiam & testimonium quærat.* Distinct. 23. ex eodem concilio, cap. *Qui Episcopus; Cum in his omnibus examinatus, inuentus fuerit plene instructus, tunc cum omni consensu clericorum & laicorum, & conuentu totius prouinciæ Episcoporum, maximeque Metropolitani, vel autoritate, vel præsentia ordinetur Episcopus.* VIII. Quæst. 1. citatur ex *Hieronymo*, sed est *Origenis*, cap. *licet. Requiritur ergo in ordinando sacerdote* etiam *populi præsentia, vt sciant omnes & certi sint, quod qui præstantior est in omni populo, - - . ille eligitur ad sacerdotium, & hoc attestante populo, ne qua* postea *retractatio cuiquam, ne quis scrupulus resideret.* Distinct. 63. cap. *Plebs: Presbyteros, Diaconos, & vniuersam turbam vos Episcopos oportet sæpius conuocare, quatenus non prout cuilibet libuerit, sed concordantibus animis, vobis admonentibus, talem quærant - - personam, quam nulla contrarietas a constitutis possit reuocare rescriptis.* Item *Episcopos per Aemiliam non consecres, nisi post electionem* vel consensum *cleri & populi.* Cap. *Metropolitano: Omnium clericorum atque ciuium voluntate discussa, - - optimus ordinetur.* Cap. *Si in Plebibus: Archidiaconos - - tum clericis & populis ipsius plebis electionem faciat.* Cap. *Sacrorum Canonum:* Carolus & Ludouicus Imperatores statuunt, *vt Episcopi per electionem cleri & populi, secundum statuta Canonum - - eligantur. Hieronymus* ad Rusticum Monachum: *Ita viue in Monasterio, vt clericus esse merearis. - - Cum ad perfectam ætatem perueneris, - - & te vel populus, vel Pontifex ciuitatis, in clerum elegerit, age quæ clerici sunt. Ambrosius* lib. 10. Epist. 82. *Merito vir tantus euasit, quem omnis elegit Ecclesia, & merito creditum, quod diuino, esset electus iudicio, quem omnes* populi *postulauissent.* [c. nullus ordinetur] [c. nulla ratio] [c. reliqui sacerd.] [c. episcopus] [f. 9.] [De populi præsentia in ordinando sacerdote.] [c. episcopos] [f. 31.] [al. l. 3. ep. 25.]

XIIII. Postea cum Imperatores & Reges Christianam religionem amplexi essent, illorum etiam voluntas, iudicium & autoritas ad electionem & vocationem [In electione etiam principum autoritas adhiberi [illegible]]

nem adhiberi & requiri cœpit, quia debent esse nutritii Ecclesiæ, & exemplo Iosaphat, Ezechiæ & Iosiæ, inspectio ipsis mandata est, vt ministeria Ecclesiæ recte constituantur & administrentur. Hac de re extant multi Canones distinct. 63. f. 712. Apud *Sozomenum* lib. 7. cap. 7. Imperator in Synodo dat primum votum Nazianzeno & suffragantur ei omnes Episcopi. Et pulcherrimum modestiæ exemplum in cap. *Valentinianus*, describitur: vbi Synodus petit, vt Imperator sapiens & pius existens eligat seu proponat aliquem. Imperator vero respondet: *Super vos est talis electio. Vos enim gratia diuina potiti & illo splendore fulgentes, melius poteritis eligere.* Et electioni postea præbuit assensum.

XV. Quod vero quædam exempla veteris Ecclesiæ videntur ab hac forma aliquantulum discedere, inde factum fuit. Pulcherrima enim hæc symphonia Episcoporum, clericorum, Christiani magistratus & populi in electione & vocatione ministrorum Ecclesiæ sæpissime turbata fuit. Clerici vel hæretici, vel schismatici, vel aliis affectibus deprauati, iure electionis sæpe abutebantur, vel illud sibi solis arrogabant. Ibi & magistratus & populus Christianus coacti fuerunt, se interponere. Ita cum post mortem Aeluri, clerus sua autoritate Episcopum elegisset Petrum Monachum, Imperator Zenon adeo offensus est, vt quosdam etiam suppli- f. 341. cio afficeret. *Euagrius* lib. 3. cap. 11. Cum Antiochiæ in absentia populi Porphyrius a paucis Episcopis ordinatus fuisset Episcopus, secutus fuit atrox tumulus. *Niceph:* lib. 13. cap. 30. Aulici etiam illo quasi iure suo sæpius abutebantur. Et ibi clerici se opposuerunt, cuius generis aliquot statuta extant, distinct. 63. Omnium vero modestissima est Caroli & Ludouici constitutio, quæ sic habet: *Sacrorum Canonum non ignari, vt in Dei nomine sancta Ecclesia suo liberius potiatur honore, assensum ordini Ecclesiastico præbemus, vt Episcopi per electionem cleri & populi, secundum statuta Canonum - - eligantur.*

XVI. Populus etiam sæpissime iure suo ad tumultus, seditiones & varias confusiones abusus fuit. Ibi Episcopi & Christianus magistratus se opposuerunt, vt in electione Ambrosii. Et inde Canon dist. 63. c. non est. *Laodicenus* dicit: *Non est permittendum turbis, electionem eorum facere, qui sunt ad sacerdotium promouendi.* Apud *Sozome-* f. 713. G. *num* lib. 7. cap. 8. cum contraria essent Episcoporum & plebis suffragia, Imperator Nectarium elegit, & postea electio illa a Synodo est rata habita. Non autem ideo vel populus, vel magistratus Christianus simpliciter ab electione & vocatione exclusi fuerunt, sed addita fuit hæc mo- c. docendus deratio, distinct. 62. *Docendus est populus, non sequendus. Nos quoque si nesciant quid liceat, quidue non liceat, commonere* eos, *non his consensum præbere debemus.* Decre- dist. 63. c. vota tum *Leonis* inquit: *Vota ciuium, testimonia populorum, arbitrium honoratorũ, electio clericorum, in ordinationibus sacerdotum constituantur.* Item, *Per pacem & quietem sacerdotes, qui futuri sunt, postulentur, teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimoniũ, ordinis consensus, & plebis.* Item, *Cleri ple-* dist. 61. c. nullus *bisque consensus, & desiderium requiratur.* Et cap. *Nosse*: *Conuocato clero & populo,* dist. 63. *talis* ibi *eligatur, — cui sacri non obuenient Canones. Sacerdotum quippe est electio, & fidelis populi consensus adhibendus est, quia docendus est populus, non sequendus.* In historia Tripart. plebs potuit eligere, & sua petitione aliquem offerre. *Cyprianus* vt Episcopus, lib. 3. Epist. & lib. 4. Satu- al. ep. 29. f. 55 & ep. 39. f. 76. G. rum, Optatum & Celerinum proponit Ecclesiæ. Valerius Augustinum optans sibi coadiutorem & successorem, proponit illud populo. Et *Augustinus* ipse Epist. f. 332. 110. Eradium se cupere successorem, proponit populo, oratione suauissima. Quia scio, inquit, *post obitus Episcoporum per ambitiosos aut contentiosos solere Ecclesias perturbari, — — debeo, quantum ad me attinet, ne contingat, huic prospicere ciuitati.* Et Au- f. 333. gustini illa electio a populo confirmatur, & illud insinuatur Theodosio & Valentiniano Augustis. Narrat etiam ibi *Augu-* f. 332. *stinus* exemplum de Seuero Mileuitano, *qui putarat sufficere, vt successorem suum apud Clericos designaret, & apud populum exinde non locutus erat.* Inde vero orta fuit postea perturbatio. Et *Augustinus* de hoc facto inquit: *Minus tamen aliquid factum erat. Cyprianus* formam electionis, quæ suo tempore fuit, ita describit lib. 1. Epist. 4. *Propter quod plebs obsequens præceptis Do-* al. ep. 67. f. 171. *minicis, & Deum metuens, a peccatore præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere,* cum *ipse maxime habeat potestatem, vel eligendi dignos sacerdotes, vel indignos recusandi. Quod & ipsum videmus de diuina autoritate descendere, vt sacerdos plebe præsente sub omnium oculis deligatur, & dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur.* Et paullo post: *Coram omni syna-* f. 172. G. *goga iubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit & ostendit, non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, vt plebe præsente, vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quæ omnium suffragio & iudicio fuerit examinata, quod postea secundum diuina magisteria obseruatur in actis.* Ibidem: *Ordinari nonnunquam* videmus *indignos, non secundum Dei voluntatem, sed humanam præsumptionem, & hæc Deo displicere, quæ non veniant ex legitima & iusta ordinatione, Deus ipse manifestat,*

festat per Oseam Prophetam, dicens: Sibimet ipsis Regem constituerunt, & non per me. Propter quod diligenter de traditione diuina & Apostolica obseruatione seruandum est, & tenendum, quod apud nos quoque, & fere per prouincias vniuersas tenetur, vt ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem, cui præpositus ordinatur, Episcopi eiusdem prouinciæ proximi quique conueniant, & Episcopus deligatur plebe præsente, quæ singulorum vitam plenissime nouit, & vniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit, &c. Idem lib. 1. Epist. 3. dicit, *populi suffragium, & coepiscoporum consensum* esse *diuinum iudicium*.

al. 59. f. 129.

XVII. Quia vero non commode poterat vniuersa populi turba semper conuocari, & singulorum suffragia exquiri, obseruatus fuit mos ille apud Christianos, annotante *Lampridio* in vita Alexandri, quod eorum nomina, qui eligendi & vocandi propositi erant, ante ordinationem publice proponebantur, & monebatur populus, vt si quis quid haberet contra ordinandum, id proferret & proponeret. Et breuiter, iuxta *Gregorii* sententiam, semper grauis abusus iudicatus fuit, si quis inuitis & non petentibus detur.

c. 45. p. m. 345.

XVIII. Hæc est Apostolicæ primitiuæ & veteris Ecclesiæ sententia, de legitima electione & vocatione ministrorum verbi & sacramentorum, quæ sententia locum habet in illis Ecclesiis, quæ iam verbo Dei constitutæ sunt: vbi presbyterium est, amplectens eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, magistratus pius, populus intelligens doctrinam, & amans pietatis. Vbi vero tempore Apostolorum sacerdotes erant idololatræ, magistratus impius, populus ambulans in tenebris, ibi primo per talem electionem non potuit constitui ministerium, sed eo proficiscebantur, vel Apostoli, vel mittebant alios, alibi rite electos, vt primum fundamentum ponerent. Ita Actor. 13, 2. seq. Paulus & Barnabas mittuntur ad gentes. Et Act. 11, 19. vsque ad Phœnicen & Cyprum ita propagatur Euangelium, & quidem Antiochiæ gentibus ita primum proponitur. Ita Paulus plures circa se habuit, quos huc illuc mittebat ad Ecclesias. Vbi vero aliquantulum fundatæ erant Ecclesiæ, mox eo, quem iam diximus, modo ministeria in Ecclesiis constituebantur, Act. 14, 23. Et cum ibi magistratus & sacerdotes manerent in idololatria, nihilominus legitima erat vocatio, quæ fiebat a sinceris Doctoribus, vna cum fideli populo. Ita Iosaphat Pontificibus & sacerdotibus partim cessantibus, partim lucos, excelsa, &c. colentibus, populo ambulante in tenebris, ipse ministeria constituit, 2. Paral. 17, 7. sq. & 19, 8.

XIX. Hanc recitationem ideo institui, vt ostenderem, nostras Ecclesias restituisse veram & legitimam formam electionis & vocationis, quæ vsitata fuit in Apostolica, primitiua & veteri Ecclesia, vtque ex antithesi eo clarius perspiceretur, qualis sit Pontificiæ Ecclesiæ ordinatio. Ex his enim, quæ iam diximus, planum erit examen Tridentini decreti, de legitima vocatione & missione ministrorum verbi & sacramentorum. Statuit igitur quartum capitulum & 7. Canon, eos legitimos esse verbi & sacramentorum ministros, qui vocati, ordinati & missi sunt a solis Pontificiis Episcopis & ipsorum suffraganeis, nec requiri vel fidelis populi, vel pii magistratus consensum, siue vocationem, siue autoritatem. Imo anathema denunciant, si quis dixerit ad legitimam vocationem requiri, fidelis vel populi, vel magistratus consensum. Atqui iam clare ostendimus, illam ipsam legitimæ electionis seu vocationis formam, quæ Tridenti anathemate damnatur, esse Apostolicæ, primitiuæ, & veteris Ecclesiæ. Sed meminerimus Tridentinis patribus a Romano Pontifice commissam esse hanc curam, non vt Apostolicæ & veteris Ecclesiæ disciplinam restituant, sed vt præsentem statum regni Pontificii quoquo modo conseruent & stabiliant. Hoc igitur, quod hactenus factitarunt, volunt in posterum impune sibi licere, vt scilicet homines qualescunque, fauore, prece vel pretio habiles redditos, sine petitione, consensu & vocatione, vel fidelis populi, vel pii magistratus, Ecclesiis præficere, & populo incognitos obtrudere possint. Suffraganei vero, ne quidem quærere dignantur de vocatione, modo quis præbendam sibi compararit, & suffraganeo pecuniam offerat pro ordinatione. Et non pudet bonos scilicet illos patres, ea quæ manifestissime, & aduersa fronte pugnant cum ipsa Scriptura, & cum vera antiquitate, verbo saltem confirmare, & mox anathema subiicere.

Examen huius capituli.

XX. In nostris vero Ecclesiis ministri verbi & sacramentorum non tantummodo a populo & sæculari magistratu vocantur & instituuntur, sicut Tridentinum Capitulum fingit, sed accedit grauissimum iudicium, examen & comprobatio veri presbyterii. Et hanc esse legitimam vocationem, multis iam ostendimus.

Mos ecclesiarum nostrarum circa vocationem ministrorum.

XXI. Sed quare, inquiunt, non petitis ordinationem a nostris Episcopis? Respondeo. Si veri essent Episcopi, & profiterentur sanam doctrinam, recte hoc sibi arrogarent: Iam vero sunt hostes & persecutores veræ doctrinæ. Num igitur a lupo pastor petit sibi committi curam gregis? Et neminem ordinare volunt, qui sit sanæ doctrinæ, nisi prius eam abiiciat

Cur nostri ordinationem non petant a Pontificiis.

ciat & abiuret. Nec eos, qui legitime, iuxta formam Apostolicam, vocati sunt, ad ordinationem admittunt, ne inde regno ipsorum præiudicium generetur. Nec ad ministerium verbi & sacramentorum, sed ad impium Missæ sacrificium suos ordinant. Impiis etiam obligationibus ordinatos suos illaqueant, & blasphemum suum chrisma adhibent. Grauissimas igitur & iustissimas habemus caussas, quod ab hostibus sanæ doctrinæ non petimus ordinationem.

XXII. Sed, inquiunt, fures & latrones sunt, qui non sunt ab ordinata Ecclesiastica potestate vocati, ordinati & missi. Erunt ego fures & latrones, Apostoli, Euangelistæ, Pastores, Doctores, Presbyteri, Diaconi Apostolicæ Ecclesiæ, qui non a Pontificibus, penes quos tunc erat ordinaria Ecclesiastica potestas, ordinati sunt; & eadem illa quæstio est, qua Pontificii olim exagitarunt ministerium Baptistæ, Ioan. 1, 22. & ipsius Christi, Matth. 21, 23. *Quis tibi dedit hanc potestatem?*

LOCVS XIIII.
DE MATRIMONIO.
SESSIONE VIII.
SVB PIO IIII. CIƆ IƆ LXIII.

Matrimonium perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens, diuini Spiritus instinctu, pronunciauit, cum dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Quamobrem relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari & coniungi, Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba, tanquam a Deo prolata referens, dixit: Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, statimque eiusdem nexus firmitatem, ab Adamo tanto ante pronunciatam, his verbis confirmauit: Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.

Ap. p. 122. v. 4. Cat. L. p. 456. v. 23. p. 651.

Gratiam vero, qua naturalem illum amorem perficeret, & indissolubilem vnitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit. Quod Paulus Apostolus innuit, dicens: Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, mox subiungens: sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo, & in Ecclesia.

Cum igitur matrimonium in lege Euangelica veteribus connubiis per Christum gratiam præstet, merito inter noua legis sacramenta annumerandum, sancti Patres nostri, concilia, & vniuersalis Ecclesiæ traditio semper docuerunt. Aduersus quam impii homines huius sæculi insanientes, non solum perperam de hoc venerabili sacramento senserunt, sed de more suo, prætextu Euangelii, libertatem carnis introducentes, multa ab Ecclesiæ Catholicæ sensu, & ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena, scripto & verbo asseruerunt, non sine magna Christi fidelium iactura. Quorum temeritati sancta & vniuersalis synodus cupiens occurrere, insigniores præfatorum schismaticorum hæreses & errores, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos, *eorumque errores decernens anathematismos.*

Ap. 249. v. 6.

CANON I.

Si quis dixerit, matrimonium non esse vere & proprie vnum ex septem legis Euangelicæ sacramentis, a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesiam inuectum, neque gratiam conferre, anathema sit.

EXAMEN.

Quantum a Pontificiis [illegible] dignitas matrimonii ascribitur.

I. PRincipalis huius decreti quæstio est, an matrimonium sit Sacramentum noui Testamenti. Omnium autem & simplicissima & rectissima est ratio explicationis, si prius de re ipsa dicatur. Postea enim de appellatione, facilis erit ratio. Mirum autem est, quod Pontificii propter appellationem Sacramenti, quam contendunt matrimonio tribuendam esse, sicut Baptismo, & Cœnæ Dominicæ, videri volunt dignitatem status coniugalis magis ornare, quam nos, cum extent publicæ ipsorum querelæ & criminationes, quod nimium magnificis encomiis matrimonium a nostris ornetur. Ipsi vero ad coniugium accommodare non verentur has sententias: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Atque ideo fingunt, Spiritum sanctum in ministris verbi & Sacramentorum ferre non posse honestum matrimonium, quia scilicet scriptum sit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Item,

Rom. 8. 8.

1 Pet. 1. 16.

Item, *Mundamini, qui fertis vasa Domini.* Et tamen fortiter disputant, matrimonium esse vnum ex septem Sacramentis. Tales scilicet matrimonium dignitatis suæ patronos sortitum est, qui sacerdotibus suis centum potius prostibula, successiue tamen, sicut *Coloniensis* ille inquit, quam vnicam legitimam coniugem concedunt.

Coniugii autor Deus.

II. Quia igitur prætendunt, se matrimonium inter sacramenta Ecclesiæ numerare: propter asserendam & illustrandam eius dignitatem, breuiter recitabo præcipua capita, de eius dignitate & sanctitate, quæ ex verbo Dei Ecclesiæ nostræ & discunt & docent. Fuit igitur coniugium etiam inter gentes, sicut & hodie inter infideles verum constat matrimonium, sed illi politicam tantum constitutionem esse existimant, licet lex naturæ, monstrans vagos concubitus, stupra & adulteria esse contra naturam, ostendat, quanquam valde obscure, esse aliquid maius quam humanum inuentum. Ecclesia vero ex verbo Dei discit & intelligit, ipsum Deum esse autorem coniugii, quod in ipso Paradiso, quando natura humana ante lapsum, sine peccato & miseriis, integra & beata adhuc erat, instituit. Quam institutionem & eius benedictionem statim post lapsum, & postea post diluuium repetiuit, & naturæ etiam lapsæ confirmauit: Genes. 4, 1. 2. 25. & 9, 1. Filius etiam Dei in nouo Testamento primam illam institutionem nec abrogat, nec mutat, sed repetit & confirmat, nec verbis tantum, Matth. 19, 4. seq. sed & præsentia sua, & primo miraculo in nuptiis edito. Ioan. 2, 2. seq. Postea Apostoli doctrinam illam multis sententiis & concionibus illustrarunt.

Deus copulator coniugum.

III. Secundo, Deus non tantum instituit matrimonium, vt homines ipsi coniugali illa coniunctione se consocient, sed sicut Deus primus paranymphus fuit, qui Euam adduxit ad Adamum, & primos coniuges ipse copulauit, Genes. 2, 22. ita Christus affirmat, Deum adhuc hodie esse, qui coniuges legitimo matrimonio coniungit & copulat, quando iuxta verbum ipsius conueniunt. *Quod Deus*, inquit, *coniunxit, homo non separet.* (Matth. 19, 6.) Et vtitur verbo, quod proprie de coniugali coniunctione dicitur. Ita Tobiæ 7, 15. Raguel tradens Tobiæ filiam suam, inquit: *Deus Abraham, Deus Isaac & Iacob, vobiscum sit: & ipse coniungat vos, impleatque benedictionem suam in vobis.* Et Genes. 24, 7. Abraham mittens seruum, vt Isaac vxorem adducat, verbis dulcissimis inquit: *Dominus cæli & terræ, qui locutus est mihi,* &c. *ipse mittet angelum suum ante te,*
v. 11. *& accipies inde vxorem filio meo.* Et seruus postea orat: *Domine Deus Domini mei Abraham, occurre obsecro mihi hodie, fac misericordiam, & ostende, quam præparasti seruo tuo Isaac,* &c. Hæc proponenda sunt in Ecclesia, vt in timore Domini, eius fide & inuocatione, matrimonia contrahantur, quia Deus non tantum autor, sed & conciliator est matrimonii. Ita Prou. 19, 14. *Domus & diuitiæ a parentibus, a Domino vero vxor prudens datur.* Et Sir. 26, 3. *Pars bona, mulier bona, quasi pro hereditate timentium Dominum dabitur. Donum Dei est mulier bona,* &c. Eccles. 7, 27. *Inueni amariorem morte mulierem, qui placet Deo, effugiet illam, qui autem peccator est, capietur ab illa.* Malach. cap. 2, 13. 14. ex hoc fundamento coniuges grauissime admonet debitæ benevolentiæ: *Non accipiam placabile quid de manu tua. Quam ob caussam? quia Dominus testificatus est inter te & vxorem tuam, & hæc socia tua, & vxor fœderis tui.* Significat autem העיר testificando aliquid confirmare & stabilire. Ideo non quæuis coniunctio, sed quæ verbo Dei non repugnat, legitima est, & Deo probatur. Ita Leuit. 18. Genes. 6, 2. 4. Esdr. 10, 2. seq. Nehem. 13, 23. seq. Luc. 17, 27. Marc. 6, 18. improbantur coniunctiones etiam coniugales, quæ non sunt legitimæ.

Coniugii societas indissolubilis.

IV. Tertio, Ex illa diuina coniunctione coniugium non est, vt reliquæ politicæ societates: quæ sicut mutuo consensu contrahuntur, ita mutuo dissensu rursus dissoluuntur, sed est coniunctio indiuidua, & nexus indissolubilis. *Quod enim Deus coniunxit, homo non separet.* (Matth. 19, 6.) Et quidem Scriptura affirmat, esse coniunctionem multo arctiorem, quam sit parentum & liberorum, dicit enim: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ: vt qui duo sunt, fiant vna caro.* (Gen. 2, 24.) Significat autem דבק adhæsionem, seu coniunctionem, quæ fit per complexum amoris affectu ardentissimo, vt Genes. 34, 3. de Sichem amante Dinam. 3. Reg. 11, 2. de amita Salomonis. Psal. 63, 9. *Adhæsit anima mea post te.* Dicitur autem proprie verbum illud de coniunctione cutis, carnis, ossium, Iob 19, 20. *Cuti meæ & carni meæ adhæsit os meum.* c. 29, 10, *Lingua adhæret palato.* Psalm. 102, 6. *Adhæret os meum cuti meæ.* Atque ex illa verbi significatione intelligi potest, quod Deus affirmat esse talem adhæsionem: *Vt qui sunt duo, fiant vna caro.* Et Paulus dicit: *Nemo carnem suam odio habet.* (Eph. 5, 29.) Ierem. 13, 11. inquit Dominus: *Sicut adhæret cingulum ad lumbos viri, ita faciam adhærere ad me omnem domum Israel.* Sed Deus non ex cingulo Adæ, sed ex costa formauit vxorem, vt ostendatur coniunctio arctissima. Solomon Prouerb. 18, 24. dicit, *amicum sæpe arctius adhærere, quam fratrem.* Sed in coniugio arctior est copulatio, quã paren-

parentum & liberorum. *Relinquet* enim *patrem & matrem*, &c. Græci reddiderunt per verbum προσκολλᾶσθαι: quod vsurpatur, quando duo quædam glutino ita committuntur, vt quasi vnum fiant. Ita vsurpatur Esa. 41, 7. Hinc Paulus docet, *neutrum coniugum habere potestatem sui corporis*, 1. Cor. 7, 4. item, *Qui vxorem diligit, seipsum diligit*, Eph. 5, 28.

Caussæ instituti coniugii. V. Quarto, Scriptura etiam explicat caussas, quare Deus societatem illam coniugalem instituerit. Angelorum enim agmina simul condidit: sed certo consilio voluit conseruationem & multiplicationem humani generis fieri per propagationem generationis, vt in ea præsentiam, sapientiam & bonitatem ipsius conspiceremus. Et in pia educatione liberorum voluit esse prima Ecclesiæ plantaria: vnde domesticæ Ecclesiæ apud Paulum nominantur. Exercitia enim fidei, inuocationis, charitatis, patientiæ, & totius denique pietatis, quasi in rudimentis exerceri voluit in domestica societate, vt inde latius propagaretur. *Qui* enim *domui suæ non bene præest, quomodo is Ecclesiam Dei*
v. 5. 8. *gubernaret?* 1. Tim. 3, 5. Item: *Qui domesticorum curam non habet, infideli deterior est.* Et ipsa coniugii institutione ostendit, se esse mentem castam, & vagas libidines odisse. Ideo enim illis, qui donum continentiæ non habent, certas leges coniugii tradidit & præscripsit. Deinde aliam caussam instituti coniugii Deus ipse dulcissimis verbis exponit, Genes. 2, 18. *Non est bonum, hominem esse solum, faciamus ei adiutorium, quod sit quasi coram ipso, & circa ipsum.* Erant quidem omnia animalia creata ad ministerium hominis: sed *non inueniebatur adiutorium, quod esset coram ipso.* Propter mutuum igitur obsequium, & mutuam subleuationem, Deus instituit coniugium, vt communia essent, siue læta, siue tristia. Eccles. 4, 9. 10. *Melius est esse duos, quam vnum, habent enim emolumentum societatis suæ. Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se.* Eccl. 9, 9. *Perfruere vita cum vxore, quam diligis, cunctis diebus vanitatis tuæ, hæc enim est pars in vita, & in labore tuo, quo laboras sub sole.* Sir. 26, 16. *Gratia mulieris delectabit virum suum, & ossa illius impinguabit.* Gen. 3, 16. *Desiderium vxoris ad virum.* Eph. 5, 33. *Maritus vxorem diligit & fouet, vxor virum reueretur.*

Postremo vsum coniugii in natura lapsa Deus voluit etiam remedium esse contra incontinentiam. 1. Cor. 7, 2. *Propter fornicationem vnusquisque vxorem suam*
v. 5. *habeat, & vnaquæque suum virum.* Item, *ne tentet vos Satanas, propter incontinen-*
v. 9. *tiam vestram. Si non continent se, nubant, melius est enim nubere, quam vri.* Et hoc est, quod veteres dicunt, matrimonium ante lapsum institutum fuisse in officium, post lapsum datum esse in remedium. *Augustinus* inquit: *Quod sanis est ad officium, ægrotis est ad remedium.*

VI. Quinto, certum & notum est & hoc ex Scriptura, Deum sua benedictione, & variis donis gratiæ, sicut Paulus Rom. 12, 6. de gratia loquitur, adesse casto & pio coniugio. *Coniugii benedictio.* *Quos* enim *Deus coniungit, illis benedicit*, Gen. 1, 26. Nec tantum in natura integra benedictio promissa est coniugio, verum etiam naturæ lapsæ repetita & confirmata est, Gen. 9, 1. Complectitur autem illa benedictio, Primo, fœcunditatem & generationem iuxta dictum: *Crescite & multiplicamini.* Secundo, felicem statum vxoris & liberorum, Psal. 128, 3. 4. 5. *Vxor tua sicut vitis fructifera, filii sicut nouellæ oliuarum. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum: vt videas filios filiorum tuorum*, & Psal. 127, 4. 6. *Ecce hereditas Domini, filii: beatus vir, qui impleuit desiderium suum ex ipsis, non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Tertio, complectitur successum in œconomia & Politia. Ps. 128, 3. 4. 5. *Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & bene tibi erit. Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum, vt videas bona Ierusalem, omnibus diebus vitæ tuæ, pacem super Israel.* Psal. 127, 6. *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Et hoc est, quod prima benedictio inquit, Gen. 1, 28. *Subiicite terram, & dominamini super omnia, quæ in terris mouentur.* Quarto, huic vero benedictioni, propter lapsum, admixta est quædam crucis difficultas & acerbitas, Gen. 3, 16. seq. sicut in remediis, quale coniugium post lapsum factum est, solent austera & acerba quædam misceri. Sed illa acerbitas timentibus Deum mitigatur patientia, consolatione, auxilio, & liberatione diuina. Sicut præsentia Christi in nuptiis, Ioan. 2, 2. seq. vtrunque ostendit, & crucem, & consolationem. Habet præterea coniugium ex diuina institutione & hoc priuilegium, siue hanc gratiam, quod est genus vitæ sanctum & Deo placens. Cumque concubitus extra coniugium sit abominatio coram Deo, *scortatores enim & adulteros iudicabit Dominus: In coniugio honorabiles sunt nuptiæ in omnibus, & ἡ κοίτη ἀμίαντος*, Hebr. 13, 4. *Si acceperis vxorem, non peccasti, si nupserit virgo, non peccat*, 1. Cor. 7, 28. Imo in piorum coniugiis vocatur *sanctificatio* & *honor*, 1. Thess. 4, 4. Ita 1. Tim. 2, 15. tribuitur mulieribus parientibus *sanctificatio* & *castitas.* Et Tit. 2, 4. 5. vxores *amantes liberorum*, vocantur *castæ.* 1. Pet. 3, 5. mulieres *subiectæ viris* vocantur *sanctæ, & sperantes in Deum.* 1. Cor. 7, 14. cohabitatio mulie-

ris

ris fidelis cum viro infideli pronunciatur *sancta* esse: Et ibi dicit, ipsam generationem, quæ alias immunda esset in coniugio & præsertim fidelium, sanctam esse. 1. Tim. 2, 15. affirmat *mulierem saluari per generationem, si manserit in fide.* Est & hæc gratia Dei in coniugio, quod Deus coniugum animos coniungit, vt & velint & possint indiuiduam illam vitæ societatem colere, fidem coniugalem seruare, in nexu illo indissolubili manere, vtque complexus affectuum inter coniuges arctior & ardentior sit, quam inter parentes & liberos, iuxta dicta: *Relinquet patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, vt sint quasi vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet.* Illam etiam gratiam Deus coniugibus Deum timentibus, & in via eius ambulantibus largitur, vt vir vxorem diligat, curet, foueat, *& honorem ei, tanquam vasi infirmiori tribuat,* Ephes. 5, 25. seq. & 1. Cor. 7, 3. vtque *mulieris desiderium sit ad virum*, Genes. 3, 16. *reuerenter se viro subiiciat*, Ephes. 5, 33. & sit *viri adiutorium*, Genes. 2, 18. *exhilaret cor mariti*, Sir. 26, 16. & Prou. 31, 11. & breuiter, gubernatione spiritus Dei opus est coniugibus, vt in vera concordia suum quisque officium faciat, mutuas infirmitates tolerent, communes difficultates subleuent, liberos pie educent, domum gubernent, operas œconomicas faciant, & crucem patienter tolerent: vtque cohabitatio sit *secundum scientiam*, 1. Petr. 3, 7. & *in Domino*, 1. Cor. 7, 39. Hæc pii coniuges petunt a Deo, & Deum hanc gratiam largiri petentibus, non est dubium.

Coniugium imago Ecclesiæ.

VII. Postremo, coniugium dulcissima imago est Christi & Ecclesiæ, sicut explicationem illam tradit Paulus Ephes. 5, 25. *Viri diligite vxores, sicut Christus dilexit Ecclesiam.* (v. 24.) *Vxores subdita sint viris, sicut Ecclesia Christo subiecta est.* Quod enim ex latere dormientis Adæ formatur Eua, vt sit os ex ossibus eius, caro de carne eius, hoc veteres pie interpretantur, fuisse significationem & prænunciationem, fore vt Filius Dei, quasi relicto patre descendens de cœlis, nostram naturam assumeret, fieret caro de carne nostra, accepta serui forma, fieret in similitudine hominum, vt ita peccatum in carne damnaret. Et rursus ex dormitione, hoc est, ex passione & morte Christi, nascatur Ecclesia, eductis ex latere eius sacramentis, quibus generetur, ædificetur, & Christo fide ita vniatur, vt simus membra corporis eius, & ex ossibus eius. Quod igitur Adam dixit: (Gen. 2, 23, 24.) *Hoc nunc os ex ossibus meis, propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam,* hoc Paulus pronunciat *magnum mysterium esse, in Christo & in Ecclesia.* (Eph. 5, 32.) Dulcissima igitur imago redemptionis, est in ipso coniugio proposita. Et quæ suauior posset pictura esse, quam sancta & grata Deo sint mutua coniugum officia, quam quod Paulus affirmat, virum diligentem vxorem assimilari Christo diligenti, redimenti & sanctificanti Ecclesiam, & vxorem subiicientem se viro imitari & exprimere exemplum Ecclesiæ, subiicientis se Christo?

An coniugio appellatio sacramenti tribui possit.

VIII. Hæc amplissima doctrina, de dignitate & sanctitate coniugii in nostris Ecclesiis ex verbo Dei diligenter proponitur & inculcatur, quam ideo paucis hoc loco repetere volui, ne quis existimet, nos vel minus honorifice de coniugio sentire, vel de eius dignitate cupere aliquid detractum, quando contendimus, non esse ita vere & proprie sacramentum N. Testamenti, sicut est Baptismus, & cœna Domini. Si igitur disputatio in hoc tantum cardine verteretur, matrimonio tribuendam esse appellationem sacramenti, propter hanc caussam, vt esset commonefactio de tota illa doctrina, de dignitate matrimonii, de qua hactenus diximus, vtque contra omnes doctrinas dæmoniorum, appellatio sacramenti quasi in illustri loco collocaret coniugium, & moneret, præclarius & augustius in Ecclesia de coniugio sentiendum & loquendum esse, quam apud Ethnicos, quibus doctrina verbi Dei ignota fuit, vtque ipsos coniugatos officii sui admoneret, & in cruce consolationem monstraret: Si hoc, inquam, tantum a Pontificiis quæreretur, & ageretur in hac disputatione, facile posset de appellatione conueniri. Est enim sacramenti appellatio ἄγενος, & late patens: sicut suo loco ostendimus. Ideo *Apologia confessionis Wirtenbergensis* inquit: *Quia coniugium est sanctum vitæ genus diuinitus institutum & commendatum, libenter ei tribuimus nomen sacramenti.* Sed hoc modo multo plura numeranda erunt sacramenta, quam septem. Habent enim reliqua etiam pia genera vitæ mandatum Dei, & promissionem. Aliter etiam in illis vitæ generibus pii versantur, quam ethnici. Quis vero ideo contenderet, agriculturam, pecuariam, &c etiam numeranda esse inter Ecclesiæ sacramenta? Nec vero in nouo primum Testamento institutum est matrimonium: immo Christus traditionem suam de matrimonio disertis verbis refert ad primam illam institutionem: *Non legistis*, inquit, *quia qui fecit hominem ab initio*, &c. Et in quæstione de polygamia, & de Iudaicis diuortiis, non noui aliquid Christus instituit, sed restituit doctrinam ad primæuam institutionem: *Ab initio*, inquit,

quit, *non fuit ita*, sicut postea in polygamiis & temerariis diuortiis factum est. Certum etiam est, piis veterum coniugiis non defuisse illam matrimonii gratiam, de qua diximus Scripturam loqui. Nec dubium est, coniugium in Ecclesia semper fuisse mysterium coniunctionis Christi & Ecclesiæ, etiam tempore V. Testamenti. Nam Ose. 2, 19. 20. Dominus dicit: *Sponsabo te mihi in sempiternum, in iustitia, iudicio, misericordia & fide.* Et Solomon ex professo epithalamium scripsit harum nuptiarum in Christo & Ecclesia. Paulus enim Ephes. 5, 32. illud, quod Adam de suo matrimonio in principio creationis, Genes. 2, 24. dicit, pronunciat esse *mysterium illud magnum in Christo & Ecclesia*.

IX. Vanum igitur est, matrimonium esse peculiare sacramentum N. Testamenti. Omnia enim, quæ existimantur esse de ratione sacramenti, conueniunt piorum coniugiis, etiam in V. Testamento. Nam quæ in polygamia & in diuortiis a quibusdam factitata sunt, Christus pronunciat præter primæuam institutionem facta esse, inquit enim, *ab initio non fuit sic.* Nec omnes sancti V. Testamenti fuerunt polygami. Et tamen in ipsa etiam veterum polygamia *Augustinus* quærit mysterium Christi & Ecclesiæ, de bono coniugali c. 18. Quicquid igitur sit de generali vsu appellationis sacramenti, vt quicquid sacrum aliquid significat, & habet mandatum & promissionem Dei, sacramentum appelletur, hoc certum & manifestum est, matrimonium non esse vere & proprie sacramentum, ea ratione, sicut est Baptismus & cœna Domini. Et hæc distinctio omnino necessaria est in Ecclesia, ne sacramenta, quæ diuinitus instituta sunt, vt sint media seu organa applicationis & obsignationis promissionis de remissione & vita æterna, confundantur cum aliis ritibus. Baptismus enim & cœna Domini adiunctam habent promissionem de applicatione & obsignatione gratuitæ reconciliationis & remissionis peccatorum, singulis qui fide sacramentis illis vtuntur. Talem certe promissionem coniugium non habet. Nec opus est, vt vxorem ducat, qui cupit sibi sacramentum applicari & obsignari gratuitam reconciliationem cum Deo. Multi etiam vxores ducunt, qui Deo non sunt reconciliati. Et breuiter, coniugium non est organon a Deo in hoc institutum, vt per illud offeratur, applicetur, & obsignetur promissio gratuitæ reconciliationis cum Deo. Hoc discrimen illustre est, & necessario retinendum.

T. VI. f. 555.

Dissensio

X. Ipsa etiam sacramenti definitio, quæ requirit externum, materiale & visibile symbolum seu elementum, non potest matrimonio conuenire. Scholastici enim vix fingendo excogitare possunt, quam velint ponere materiam in sacramento matrimonii. *Richardus* dicit, verbum primo prolatum (vt, *accipio te in meam*) esse materiam, & verbum secundo prolatum (vt, *accipio te in meum*) esse formam, vel e contra, vt scilicet verbum viri, aliquando sit materia, aliquando forma. Quid vero ineptius fingi potest, quando de sacramentorum materia disputatur? Canonistæ disputant, consensum esse materiam, verba vero exprimentia consensum, esse formam. Quidam volunt, sic vt in pœnitentia actus pœnitentis sunt materia, ita etiam actus vtentium matrimonio esse materiam, & consensum esse formam. Qualia vero hæc monstra sunt opinionum, quæ inde oriuntur, quod propter præsumptam opinionem (matrimonium esse sacramentum) conantur definitionem sacramenti accommodare ad matrimonium? Animaduertit hoc *Gropperus*, ideo disputat, formam in sacramento matrimonii esse verbum illud: *Quod Deus coniunxit*, &c. Elementum vero esse exteriores gestus & actus, quibus coniuges in nomine Domini copulantur, & quibus ipsi inter copulandum profitentur, se posthac in vna carne futuros. Minus hæc absurda sunt, quam vel Scholasticorum vel Canonistarum disputationes. Sed vt sit aliquid sacramentum, non sufficit, vt adsint & adhibeantur externi aliqui gestus & actus. Talia enim externa symbola adhibentur, etiam quando reges coronantur, quando principes feuda accipiunt, quando in Scholis gradus conferuntur, immo quando sutores aliquem in collegium suum recipiunt. Num vero ex singulis peculiaria sacramenta fabricanda erunt? Requiritur igitur ad sacramentum, vt materia, elementum seu externum symbolum sit a Deo institutum, præscriptum & mandatum, vtque vsui eius addita sit promissio. Quod *Gropperus* de externis copulationis ritibus ostendere non poterit.

Pont. de materia matrimonii simulque forma.

Et hæc cum ita se habeant, ideo Tridentina Synodus fortiter quidem vsque ad anathematis denunciationem asseuerat, matrimonium esse vere & proprie vnum ex septem legis Euangelicæ sacramentis; quæ vero sit sacramenti huius, vel materia, vel forma, ne verbulo quidem meminit, quod tamen in aliis sacramentis fecerunt. Vel igitur incerti sunt de materia & forma huius sacramenti, vel liberum voluerunt cuiuis relinquere, vt fingat qua-

qualem velit, siue materiam siue formam, modo credat matrimonium esse nouæ legis sacramentum. Et hoc argumentum Lector bene consideret.

Argum: Trident. ex Paulo, quod coniugium sit sacramentum.

XI. Sed Tridentinum Capitulum dicit, Paulum numerare matrimonium inter sacramenta Ecclesiæ. Paulus enim dicit: *sacramentum hoc magnum est in Christo & in Ecclesia*, Ephes. 5, 32. Ego vero putassem satis esse, quod Scholastici propter linguarum ignorantiam in illo loco Pauli hallucinati essent. Sed vt video, Tridentinos Patres nihil pudet, quod ad conseruandum statum regni Pontificii facit. Ideo quia vetus interpres in illo loco habet vocabulum *sacramenti*, & sequitur, *in Ecclesia:* mox concludunt, matrimonium esse sacramentum Ecclesiæ, seu noui Testamenti. Atqui Paulus habet *μυϛήριον*, quam vocem interpres sæpe reliquit, aliquando vero *sacramentum* reddidit. Significat autem *μυϛήριον*, vel rem ipsam spiritualem & arcanam, vel externum symbolum, significans aliquid arcani. Num vero tot sacramenta numerabimus, quot rebus appellatio mysterii in Scriptura tribuitur? Decretum de redemptione vocatur *mysterium*, Eph. 1, 9. de vocatione gentium, Ephes. 3, 4. de resurrectione mortuorum, 1. Cor. 15, 25. de conuersione Iudæorum, Roman. 11, 25. *mysterium septem stellarum & candelabrorum*, Apocal. 1, 20. immo est *mysterium iniquitatis*, sedens in templo Dei, 2. Thess. 2, 7. *Sacramentum meretricis Babylonicæ*, Apocal. 17, 7.

Paulus itaque nihil aliud dicit, quam coniunctionem coniugalem, quam Adam verbis describit, esse mysterium magnum, non in se, sed quia significationem habeat, & imaginem gerat arcanæ coniunctionis Christi & Ecclesiæ, hoc scilicet, quod Adam dicit de coniugali coniunctione, est mysterium illud magnum, *ego vero dico, in Christo & in Ecclesia.* Duo enim dicta ibi conferuntur, & quod Adam dixit de coniugali coniunctione, & quod Paulus dicit de arcana coniunctione Christi & Ecclesiæ.

T. IX. f. 58

Ita *Augustinus* in c. 2. Ioan. tract. 9. inquit: *Ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus vxores habentibus, intelligeret: Ego autem dico, inquit, in Christo & Ecclesia. Quod est hoc sacramentum magnum? Erunt duo in carne vna. - - Sic ergo Christus adhæsit Ecclesiæ, vt essent duo in carne vna.*

Si vero coniugium propter hanc caussam, quia mysterium est, numerandum est inter sacramenta Ecclesiæ: eadem opera in numerum sacramentorum referenda erunt omnia, in quibus Spiritus S. similitudinem aliquam & imaginem proponit & celebrat Christi & Ecclesiæ. Quam frequens in Scriptura est imago pastoris & ouium, & quam dulcis est eius accommodatio ad Christum & Ecclesiam? Num igitur propterea pecuaria, sanctum quidem & innocens vitæ genus, sacramentum erit N. Testamenti, sicut Baptismus & cœna Domini? Regnum Dauidis imago fuit spiritualis regni Christi, nec tamen propterea numeratur inter sacramenta. Neque enim quicquid vel mysterium, vel mysticam significationem continet, statim sacramentum est noui Testamenti, sicut Baptismus & cœna Domini.

Et veteri Ecclesiæ prorsus ignota est hæc disputatio, matrimonium esse sacramentum N. Testamenti, sicut est Baptismus & cœna Domini. *Augustinus* defensurus coniugium aduersus Hieronymi criminationes, disputat tria esse coniugii bona, prolem scilicet, *fidem* coniugalem & *sacramentum*. Intelligit autem sacramentum mysticam significationem coniunctionis Christi & Ecclesiæ. Et propter illud sacramentum dicit in N. Testamento polygamiam non esse licitam, sed legitimas nuptias esse coniunctionem indissolubilem vnius viri & vnius feminæ. Ita de fide & operibus, c. 7. inquit: *In Ecclesia nuptiarum non solum vinculum, verum etiam sacramentum ita commendatur, vt non liceat* vxori, virum *alteri tradere*. Et de bono coniugali, c. 18. inquit: *In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas sacramenti, quam fœcunditas vteri.* Et quam modeste loquitur, cum inquit: *Quod in Christo & in Ecclesia est magnum, hoc in singulis quibuscunque viris & vxoribus est minimum, sed tamen coniunctionis* inseparabilis *sacramentum.* Hoc vero modo & hoc sensu *Augustinus* pronunciat etiam polygamiam veterum fuisse sacramentum, de bono coniugali, c. 18. *Sicut sacramentum pluralium nuptiarum illius temporis significauit futuram multitudinem Deo subiectam in terrenis omnibus gentibus, sic sacramentum singularium nuptiarum nostri temporis significat vnitatem omnium nostrorum subiectam Deo futuram in vna cælesti ciuitate.* Longe aliud igitur *Augustinus* intelligit, quando loquitur de sacramento matrimonii, quam quando Pontificii disputant, matrimonium esse vnum ex septem sacramentis N. Testamenti, vere & proprie, sicut est baptismus & cœna Domini.

v. de bono coniug. c. 24. f. 559. *T. IV. f. 52* *T. VI. f. 555.* *de nupt. & concupisc. l. 1. c. 21. f. 557.* *f. 555.*

Fumos igitur Pontificii vendunt, quando disputationes suas de sacramento matrimonii ex Augustino confirmant, eo quod ipse matrimonio tribuerit appellationem sacramenti. Maior vero adhuc impudentia est Tridentini capituli, quod fingit, omnes Patres semper ita docuisse, cum ante Augustini ætatem non facile ostendi possit, vel generalem appellationem sacramenti tributam matrimonio.

Et inter Scholasticos *Durandus* disputat, matrimonium non esse vniuoce sacramentum, sicut alia sacramenta nouæ legis, & concludit, non esse sacramentum stricte & proprie dictum.

II. argumentum illorum, ab testimonio antiquitatis. XII. Eiusdem generis est, quod Tridentinum Capitulum dicit, Concilia semper ita docuisse. Quæ vero sunt illa Concilia? Num Apostolicum, num Nicenum, num Ephesinum? &c. Nullum certe ex vetustioribus Conciliis numerare possunt. Sed recentia producunt, Constantiense scilicet, & Florentinum. *cap. 3.* *Vincentius Lyrinensis* tradit, illud esse catholicum, *quod semper quod vbique, & ab omnibus* seruatum fuit. Sed Tridentinis patribus, vt video, catholicum est, si centum saltem annorum præscriptionem habeat. Quid vero caussæ esse putas, quod tantopere contendunt Pontificii matrimonium numerandum esse inter sacramenta nouæ legis? Num tam æqui sunt coniugio? num dignitati eius tantopere fauent? Nequaquam. Suis enim sanctulis coniugium prohibent, & quidem propter hanc caussam, vt mundi esse possint. De coniugio enim interpretari non verentur, quod Paulus dixit: *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* *Rom. 8, 8.* Num vero sine caussa ex matrimonio sacramentum faciunt? Immo multas habent caussas, vt scilicet caussæ matrimoniales Ecclesiasticis tantum iudicibus subiectæ sint, vt prohibitiones suas & impedimenta sua ipsis hominum conscientiis, tanquam laqueos iniicere possint, vt dispensationes eo carius vendere possint, vt parti innocenti post diuortium, iure diuino permissum, ratione sacramenti non liceat rursus aliud contrahere matrimonium, vt docere possint, secundis nuptiis non esse dandam benedictionem, eo quod careant sacramento, hoc est, quod secundæ nuptiæ sint in veritate fornicatio quædam & prostitutio. Ita enim Decretum loquitur, 31. q. 1. c. *hac ratione*, (& quomodo) Hæ caussæ illæ sunt, quæ apud Pontificios ex matrimonio sacramentum faciunt. *Caussa ob quam Pontificii matrimonium sacramentum esse contendunt.* *(& Apostoli.)*

CANON II.

Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere vxores, & hoc nulla lege diuina esse prohibitum, anathema sit.

EXANEN.

QVicquid sit, siue de dispensatione & permissione, siue de tolerantia Dei, in polygamia veterum, hoc certum est, coniugium ex prima sui institutione esse vnius maris & vnius feminæ coniunctionem. Christus enim non nouam aliquam legem condit, sed caussas matrimoniales, quæ a primæua norma apud Iudæos discesserant, reuocat ad primam institutionem: *Ab initio*, inquit, creationis *non fuit sic.* *Matth. 19, 8.* Et ex prima illa institutione erudite ostendit, coniugium esse duorum, vnius scilicet maris, & vnius feminæ diuinam coniunctionem. Deus enim in principio creauit non vnum masculum & plures feminas, sed vnum marem & vnam feminam. Et inter duos illos instituit coniugium. Nec dixit, *adhærebit vxoribus suis* (vnica enim tunc tantum erat mulier) sed τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, illi scilicet *vxori suæ*, diuinitus sibi adductæ & copulatæ. Et notabile est, cum Genes. 2, 24. tantum scriptum sit: *Et erunt in carne vna*, Christus addit explicationem: *Et erunt duo in carnem vnam.* *v. 5.* Illam vero explicationem sumit ex ipsis circumstantiis textus. Neque enim plures tunc erant, quam duo, vnus scilicet mas & vna femina. Quod igitur Genes. 2, 25. sequitur: *Erant autem duo illi*, seu *ambo illi nudi*, hoc Christus refert etiam ad præcedentem sententiam: *Et erunt duo in carnem vnam.* Et maioris emphasis gratia addidit articulum οἱ δύο, *duo illi.* Et repetit: *Itaque non amplius sunt duo, sed vna caro.* *v. 6.* Quod itaque sequitur: *Quod Deus coniunxit*, τὸ refert duos illos, vnum scilicet marem & vnam feminam. Quicquid vero diuersum a veteribus factum est, ad hoc Christus respondet: *Ab initio non fuit sic.* Et propterea Moses exponit, quod Lamech sua polygamia primus fuerit autor discessionis a norma illa primæuæ institutionis coniugii. Quod vero de Patribus quibusdam veteris Testamen-

stamenti leguntur exempla polygamiæ, tribuatur sane illud vel dispensationi Dei, sicut *Augustinus* disputat de bono coniugali: propter semen benedictum, quod ex illa gente nasci debebat: vel propter significationem futuræ coniunctionis Iudæorum & gentium in Ecclesia Christi. Vel tribuatur tolerantiæ Dei, neque enim omnibus vitiis liberi fuerunt patres: & multa in sanctis suis Deus tolerat. Quicquid vero horum sit, Christus pronunciat, exempla non debere præscribere diuinæ institutioni. Et aperte ostendit, quæ Deus in politia Iudaica dissentientia a prima institutione ad tempus tolerauit, ea tempore noui Testamenti abrogari: vt caussæ matrimoniales iam restituantur ad primam institutionem. Ita Paulus etiam 1. Cor. 7, 2. 4. dicit: *Vnusquisque habeat suam vxorem, & vnaquaque suum virum. Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir: similiter nec vir sui corporis potestatem habet, sed mulier.* Non igitur licet Christianis, plures simul habere vxores: idque non ideo, quasi Christus in nouo Testamento nouum & peculiare instituerit sacramentum matrimonii: sed quia ab initio creationis, in prima coniugii institutione, Deus ita constituit. Et ad illam normam primæ institutionis, abrogatis Mosaicis permissionibus, Christus reuocat & restituit caussas matrimoniales in nouo Testamento. Recte igitur & merito damnantur Anabaptistæ, & quicunque sunt, qui contra normam illius institutionis, in principio creationis a Deo traditæ, & postea a Christo repetitæ & confirmatæ, polygamiam in nouo Testamento, vel introducere, vel defendere conantur.

CANON III.

Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis & affinitatis gradus, qui in Leuitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum: nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, vt plures impediant & dirimant, anathema sit.

EXAMEN.

De prohibitionibus graduum diuinis.

PRior pars huius Canonis loquitur de gradibus diuinitus prohibitis. Vt enim coniugium sit coniunctio legitima, seu potius diuina, Deus sanxit certum ordinem personarum seu graduum, in quibus post multiplicatum genus humanum prohibitam voluit esse coniunctionem. In principio quidem commixtio cum parentibus tantum prohibita fuit iuxta dictum: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.* (Gen. 2. 24.) Tunc enim compellente necessitate, per diuinam dispensationem, fratres copulabantur sororibus. *Augustinus* vero recte dicit, de ciuitate lib. 15. c. 16. *Quanto illud compellente necessitate antiquius est, tanto postea factum est religione prohibente damnabilibus:* vt cum *nulla necessitas esset, vt fieret, nefas esset, si fieret.* Et prohibitionem coniunctionis inter fratres & sorores esse iuris naturæ, *Augustinus* inde probat, quod humano genere multiplicato, etiam inter idololatras seruetur, & addit: *Etiamsi* alicubi *peruersis legibus permittantur fraterna coniugia, melior tamen consuetudo ipsam malit exhorrere licentiam.* Et quidem ante Mosen, ex lege naturæ, alii quidam gradus, præter patrem & matrem, illiciti habiti fuerunt: vt cum Abraham dicit Saram esse sororem suam, & Isaac Rebeccam: etiam gentes existimant, propterea non posse coniugem esse. Iacob maledicit Ruben, propter commixtionem cum nouerca. Iuda non vult amplius cognoscere Thamar, nurum suam. Iudicauit ergo, commixtionem illam illicitam esse. (Gen. 12, 11. seq. 20, 2. seq. 26, 9 seq. 49, 4. 38. 26.)

II. Postea multiplicato genere humano, cum ius naturæ partim obscuraretur, partim peruerteretur, Deus Leuit. 18. & Deut. 27. ipse sua voce patefecit & confirmauit, quæ prohibitiones essent iuris diuini & naturalis. Et leges illas de gradibus prohibitis, Leuit. 18. non esse tantum ceremoniales, quæ solum ad politiam Israeliticam, & ad illum tantum populum pertineant: sed esse mandata naturalia, quæ ad omnes homines, & ad omnia tempora pertineant, tanquam normæ iustitiæ in mente & voluntate diuina immutabiles: Deus in ipsa promulgatione illarum legum, manifeste ostendit. Primo enim pronunciat se gentes, quæ sunt extra politiam Israëliticam, propter incestas illas coniunctiones punire. Secundo dicit, commixtiones illas fuisse abominationem coram Deo, etiam in gentibus, ante promulgatam legem Mosaicam, Leuit. 18, 26. seq. & 20, 23. Et apparet apud Corinthios inter ceteras disputationes de libertate, quod Christianis in nouo Testamento, quia liberi sint a lege, omnia liceant, fuisse etiam hanc: quod vna cum ceteris

Leuiticis legibus, abrogata sit etiam illa lex de gradibus in Leuitico prohibitis: prætextu enim illius libertatis quidam nouercam suam duxit. Paulus vero 1. Cor. 5, 1. cum dicit, talem commixtionem ne inter gentes quidem nominari, ostendit, leges illas de prohibitis gradibus non esse ceremoniales, sed esse mandata legis naturæ, quæ ad omnes homines, & ad omnia tempora pertineant. Est enim maximum argumentum, leges illas in Leuitico esse iuris naturæ, quod ethnici legislatores, quibus ignota fuit lex diuina, eodem ferme modo numerant gradus prohibitos. Baptista etiam, cuius ministerium finem imposuit legi, confirmat illas prohibitiones: dicit enim Herodi: *Non licet tibi vxorem fratris habere.* Vt autem intelligeretur, Deum serio commixtiones in prohibitis illis gradibus prohibuisse, addit comminationes de variis pœnis: vt, *Eradicabitur de populo.* Quod de pœnis diuinitus inflictis intelligitur, sicut terra euomuit habitatores suos. Item: *absque liberis orbi erunt.* Secundo, iubentur a magistratu publico supplicio coram populo affici: vt lapidari, occidi. Tertio, *Mamser*, hoc est, qui ex prohibitis illis commixtionibus nascitur, *non ingrediatur in Ecclesiam, vsque in decimam generationem.* Deuter. 23, 2. 3. hoc est, non iungantur cum illis connubia, non ineantur pacta, non admittantur ad successiones, officia publica, &c. Ita enim cum Ammonitis, & Moabitis, qui simul cum incestuosis, Deut. 23, 3. iunguntur, agebatur: vt ex Esdra & Nehemia patet. Et inde colligitur, quid sit ingredi in Ecclesiam. Et forsan Paulus huc respexit, cum 1. Cor. 7, 14. inquit: *Alias liberi vestri immundi essent.* Quarto, Eradicatio non tantum externas corporales pœnas complectitur, verum etiam spirituales & æternas: vt in circumcisione. Atque ideo Paulus incestuosum excommunicat, & diabolo tradit, 1. Cor. 5, 5. Hoc modo igitur de diuinis prohibitionibus sentimus & docemus. Et quomodo personæ in Leuitico ita numerentur, vt inde certi gradus prohibitionum colligi & constitui possint, alibi explicatur.

Matth. 6, 18.

v. 29, &c.

c. 20, 21.

III. Quæ igitur de hac quæstione controuersia est, inter Pontificios & nostros? Respondeo: Hæc est, quod in hisce diuinis & naturalibus prohibitionibus Pontificia Ecclesia sumit sibi ius, autoritatem & potestatem dispensandi: hoc est, quod sua autoritate & potestate possit laxare & soluere diuinas prohibitiones. Atque ideo Tridentinus Canon anathema denunciat, si quis dixerit, Ecclesiam non posse in nonnullis illorum graduum, qui diuinitus prohibiti sunt, dispensare. Canonistæ disputant, in matrimonio iam contracto posse talem aliquem casum euenire, vt propter conscientias agendum sit de dispensatione: in contrahendo vero nullam dispensationem valere. Sed hanc distinctionem Tridentinus Canon non addit, vtrunque enim pari potestate volunt sibi licere.

De prohibitionibus graduum humanis.

IV. Altera huius Canonis quæstio est, de humanis prohibitionibus: quæ additæ sunt diuinis, in proximis gradibus, hoc consilio, vt maiore reuerentia diuinæ prohibitiones obseruentur. Hoc consilium, vt non inhonestum nec impium, ita non est prorsus improbandum & damnandum. Origo autem humanarum prohibitionum videtur hæc fuisse, quam describit *Augustinus* de ciuit. Dei, lib. 15. c. 16. *Experti*, inquit, *sumus in connubiis consobrinarum, etiam nostris temporibus, propter gradum propinquitatis fraterno gradui proximum, quam raro per mores fiebat, quod fieri per leges licebat: quia id nec diuina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana. Veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti, & quod fiebat cum consobrina, pæne cum sorore fieri videbatur.* Ex illa vero spontanea abstinentia a connubiis consobrinarum postea propter honestas caussas secuta est prohibitio. Ita enim *Augustinus* inquit: Antiqui Patres *de suo genere amabant ducere vxores, veruntamen quis dubitet, honestius hoc tempore etiam consobrinarum prohibita esse coniugia: non solum - - propter multiplicandas affinitates, - - - sed etiam quia nescio quomodo inest humana verecundia quiddam naturale, atque laudabile, vt cui debet caussa propinquitatis verecundum honorem, ab ea contineat, quamuis generatricem, tamen libidinem: de qua erubescere videmus & ipsam pudicitiam coniugalem.*

f. 280.

f. 280.

V. Et hoc est, quod *Ambrosius* scribit, Epistola 66. Theodosium consobrinarum coniugia prohibuisse. Et tamen quod memorabile est, prohibitio illa vel non fuit vniuersalis, vel mox postea correcta est, id quod ex lege *Arcadii* & *Honorii*, C. *de nuptiis*, colligitur: vbi consobrinarum coniugia permittuntur, sicut postea etiam *Iustinianus*, Instit. *de nuptiis*, idem concedit. Humanas igitur prohibitiones veteres non habuerunt tam fixas, certas & immotas, sicut eas, quæ sunt iuris diuini & naturalis. Apud *Ambrosium* lib. 8. Epist. 66. Paternus volebat filio neptem ex filia copulare, illud *Ambrosius* pronunciat non esse legitimum. Est enim gradus ille lege diuina prohibitus. In Turonensi Synodo, circa annum Domini

al. l. 6. ep. 48. f. 307.

f. 306.

c. 21.

mini 560. recitantur & scripturæ, & Synodorum præcedentium sententiæ, de gradibus prohibitis. Et ex illa recitatione colligitur, vsque ad illa tempora, diuinis prohibitionibus valde paucas humanas additas fuisse: vt, ne qua mulier sororis suæ maritum, post mortem eius ducat: item, ne superstes frater thorum defuncti fratris ascendat. Prohibitum etiam tunc fuit, consobrinæ sobrinæque connubium: item, ne quis relictam patrui vel auunculi ducat, &c. Plane eadem reperiuntur in Parisiensi Synodo, circa idem tempus: nisi quod additur de amita priuignæ, & de filia priuignæ.

VI. Quales igitur per annos quingentos post natum Christum gradus fuerint prohibitionis in politia, ex Iustiniano manifestum est. Eius enim prohibitiones extenduntur vsque ad nepotem seu neptem, siue ex fratre, siue ex sorore: hoc est, vsque ad tertium gradum, in linea inæquali, ita tamen vt in secundo gradu in linea æquali coniugium permittatur. Summa vero Ecclesiasticarum prohibitionum, sicut ex Turonensi Concilio colligitur, progressa tunc fuit, non vlterius quam vsque ad secundum gradum in linea æquali, & ad tertium gragum in linea inæquali: ita enim illud de sobrinis intelligo: vel certe non vltra tertium gradum, in linea æquali.

VII. Romani vero Pontifices prohibitiones illas valde late extenderunt: alii vsque ad quartum, alii ad quintum, alii ad sextum, plerique ad septimum gradum: sicut illa in decretis recitantur, causa 35. *Toletanum* II. cap. 5. statuit, ne quis *propinquam sanguinis sui, vsquequo affinitatis lineamenta generis successione cognoscit, in matrimonio sibi desideret copulari.* Canon. *Vvormatiensis*, caussa 35. dicit, donec *generatio* aut recordatio *cognoscitur, aut memoria retinetur.* Tandem post longas intolerabiles varietates, in Lateranensi Concilio, circa annum Domini 1200. prohibitiones redactæ sunt ad 4. gradum, inclusiue.

q. 4. c. in copulatione.

VIII. Hæc ideo recitaui, vt consideretur, humanas prohibitiones, additas diuinis, non fuisse semper & vbique similes seu æquales, sed variasse, secundum loca & tempora: & quidem prohibitiones illas, pro ratione circumstantiarum, ad ædificationem fuisse vel extensas, vel restrictas, sæpe etiam abrogatas. Imperatores etiam Christiani, vt Theodosius, Honorius, Arcadius, Iustinianus, iudicarunt, hanc rem ad suam etiam curam pertinere, leges enim de gradibus illis ediderunt.

IX. Huiusmodi igitur humanas prohibitiones, additas diuinis, si fiant honesto & pio consilio, vt scilicet diuinæ prohibitiones maiori reuerentia seruentur, etsi fiant in proximis gradibus post diuinas prohibitiones, ab illis, ad quos cura illa pertinet, pro ratione circumstantiarum loci, temporis, personarum, sine laqueis & seruitute conscientiarum: iudico illas non esse temere vel simpliciter improbandas & damnandas.

X. Habent autem Ecclesiæ in singulis rationibus cum pio magistratu illam libertatem seu potestatem, quæ fuit in veteri Ecclesia: vt pro circumstantiis hominum, locorum & temporum de gradibus aliquid constituant, quod verbo Dei non aduersetur, & vtile sit ad ædificationem. Hoc enim vetus Ecclesia factitauit.

XI. Romanus vero Pontifex solus sibi vniuersalem illam potestatem super omnes Ecclesias arrogat: & quidem ita, vt propter plenitudinem potestatis, velit conscientias Pontificiis prohibitionibus non minus teneri, quam diuinis. Sæpe etiam matrimonia, quæ Deus ipse coniunxit, vtpote quæ non pugnant contra diuinas prohibitiones, Pontifex propter suas prohibitiones dirimit & separat: cum tamen sit fortissimum illud vinculum: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Graues vero sunt rationes Pontificiæ prohibitionis, qua ipsis conscientiis laqueos iniicere conantur: quia scilicet quatuor humores sunt in corpore, qui ex 4. constant elementis. Recte igitur exemplis libertatem ostendunt, qui Pontificiam illam Antichristi in Ecclesiam & in piorum conscientias tyrannidem nolunt agnoscere, cum quidem in ipsa Romana curia nullæ obstent prohibitiones, ne diuinæ quidem, modo regina pecunia intercedat.

Specialiter de prohibitionibus Pontificiis.

CANON IV.

A.C.p.22; 25. Ap. p. 240. 247.

Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit.

CANON VI.

A.C.p.33; 35. 36. 211.

Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solennem religionis professionem alterius coniugum non dirimi, anathema sit.

EXA-

EXAMEN.

I. PRolixa est disputatio, de impedimentis, quæ dirimunt matrimonium vel contrahendum, vel iam contractum: quam integram explicare, non est nostri instituti. Quod vero ad examen IV. Canonis attinet, fundamenta, quæ certa & firma sunt, paucis possunt monstrari. Omnino necesse est, vt firmum, fixum & immotum maneat Decretum Filii Dei, vbi inquit: *Quod Deus coniunxit, homo non separet:* sed ut sit talis indissolubilis nexus, & inseparabilis coniunctio, requiritur, vt sit diuina coniunctio: hoc est, vt non pugnet cum doctrina verbi Dei, de substantia coniugii. Cohærent enim illa duo, *homo non separet, quod* scilicet *Deus coniunxit.* Possunt igitur incidere talia impedimenta, quæ aduersa fronte repugnant institutioni coniugii: & in talibus impedimentis homo non separat id, quod Deus coniunxit. Sed Ecclesia ostendit, talem coniunctionem, quia pugnet cum norma matrimonii diuinitus tradita, non esse legitimam seu diuinam coniunctionem: vt, si sit impedimentum graduum, siue consanguinitatis, siue affinitatis, quos Deus sua voce seuere prohibuit: si quis antea habeat aliam legitimam vxorem: si consensus non sit liber & expressus: si accedat talis error personæ, sicut Iacobo cum Lia accidit: si natura prorsus non sit idonea ad matrimonium, &c. Talia impedimenta non sunt ab Ecclesia priuata aut peculiari ipsius autoritate constituta, sed notata sunt ab ipso Deo, in institutione matrimonii: & non separant coniugium diuinitus coniunctum, sed ostendunt, non esse legitimam, seu diuinam coniunctionem. De his igitur, quia fundamentum habent in verbo Dei, non est controuersia. Præter hæc vero alia sunt impedimenta, ab hominibus constituta, quæ non pugnant cum verbo Dei de matrimonio: vt commentum de cognatione spirituali. Quod enim talis cognatio dirimat matrimonium, vel contrahendum, vel iam contractum, & Scripturæ & veræ antiquitati prorsus ignotum est: alias enim inter Christianos nullum posset constare matrimonium, omnes enim sumus fratres & sorores. Ignorat & hoc Scriptura, quod votum castitatis dirimat matrimonium iam contractum. Et recte quidem monentur homines, ne cum illis, qui diuersæ & prauæ religionis sunt, contrahant matrimonium. Diuersitas tamen religionis non dirimit matrimonium, 1. Corinth. 7, 12. Quæ igitur talia impedimenta ab hominibus constituta sunt, quæ non pugnant cum diuina coniunctione, quæ est in matrimonio iuxta eius institutionem: illa iuste & merito taxantur. Tunc enim homo separat, quod Deus coniunxit, quando humana autoritate constituuntur impedimenta dirimentia matrimonium, licet non pugnent cum verbo Dei, de matrimonii coniunctione. Idem enim est, ac si dicerem: Licet legitima & diuina sit coniunctio, homines tamen posse constituere aliqua impedimenta, quibus separetur & dirimatur. Ex hac distinctione impedimentorum, quæ vera & manifesta est, recte explicari possunt ea, quæ prolixe de impedimentis matrimonii disputantur: quæque in hoc Canone omnia sine distinctione in genere approbantur & confirmantur.

Impedimenta repugnantia institutioni coniugii:

Impedimenta ab hominibus constituta,

qualia sunt votum castitatis.

Diuersitas religionis.

CANON V.

Si quis dixerit, propter heresin, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a coniuge, dissolui posse matrimonii vinculum, anathema sit.

EXAMEN.

De diuortiis materia varie disputata fuit.

I. QVæstio de diuortiis omnibus temporibus magna quidem contentione, non tamen eodem semper modo disputata fuit. Magnum enim & arduum quiddam est, matrimonii vinculum per repudium soluere, cum videatur obstare decretum diuinitatis: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Vicissim vero, si separatis secundæ nuptiæ prohibeantur, obstrepit hoc quod Paulus dicit, 1. Cor. 7. constitutiones de caussis matrimonialibus ita moderandas esse, ne conscientiis laquei iniiciantur: v. 35. & ne ille, qui donum continentiæ non habet, obiiciatur tentationibus Satanæ, & vstio- v. 5. nibus: *melius enim est nubere, quam vri.* v. 9. *Et propter vitandas fornicationes quisque habeat suam vxorem.* v. 2. Et ex harum regularum diuersa consideratione factum est, quod quidam in hanc, alii magis in alteram partem inclinarunt. Sed nos ea tantum, quæ ad explicationem horum Canonum necessaria videbuntur, annotabimus.

II. Ex-

II. Explicationis autem gratia pono discrimen inter vera impedimenta, dirimentia matrimonium, vel contrahendum, vel contractum, & inter diuortium. Impedimenta enim vocantur, quando coniunctio, quæ non est legitima, dirimitur: & præcipue, quando matrimonium non est consummatum.

Diuortium vero accidit in coniugio, quod legitime contractum, & præcipue, quando iam consummatum est. Ita Moses, Deuter. 24, 1. descripturus repudium, inquit: *Si homo acceperit vxorem, & maritauerit eam,* &c. Sed Esd. 10, 2. seq. separatio alienigenarum, quia contra mandatum diuinum coniunctæ erant, fit sine libello repudii, quanquam illa differentia non vbique ab omnibus seruetur. Quidam enim inter caussas diuortii numerant etiam gradus prohibitos, qui tamen proprie ad impedimenta matrimonii pertinent.

III. Prima igitur quæstio est, propter quas caussas licitum & permissum sit in nouo Testamento legitimum diuortium. Non dubium autem est, Mosen propter duritiem cordis Iudæorum plures diuortii caussas concessisse: dicit enim, Deut. 24, 1. *Si non inuenerit gratiam in oculis eius, eo quod deprehenderit in ea rem fœdam.* Malach. 2, 16. *Si odio habes, dimitte.* Postea vero actio diuortii apud Iudæos in eam licentiam & leuitatem degenerauit, vt ex quacunque caussa vxores dimitterent. Matthæus dicit, (c. 19, 3.) *κατὰ πᾶσαν αἰτίαν*: hoc est, *quicquid esset, cuius poterant vxores insimulare*, statim petebant diuortium. Quia vero viris cordatis & grauibus leuitas illa repudii ex quauis caussa displicebat: proponunt igitur Christo quæstionem, an ex quauis caussa fieri possit diuortium? Et simul comprehenditur quæstio, quæ sint veræ caussæ legitimi diuortii. Christus vero vnam solam caussam fornicationis excipit: de reliquis vero quibusuis caussis inquit: (v. 9.) *Qui dimissa vna duxerit aliam, & qui ducit dimissam, adulterium committunt.*

De vera caussa diuortii 1. propter adulterium

IV. Non autem committi potest adulterium, nisi vel vtraque, vel altera persona sit vinculo matrimonii alligata. Pronunciat ergo Christus, præter fornicationem nullam aliam esse caussam, quæ possit facere tale diuortium, quo vinculum matrimonii soluatur, vt coniuges vere & legitime separari possint. Sed in omnibus aliis caussis, excepta fornicatione, pronunciat manere decretum diuinum: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Scio fuisse, qui disputarunt, non solam caussam fornicationis in Christi sententia intelligendam esse, licet sola diserte exprimatur: sed sub illa comprehendi etiam alias caussas, quæ sint vel æque graues, vel etiam grauiores, quam fornicatio: quia moris sit Scripturæ, exempli loco vnum aliquid proponere, & diserte exprimere, sub quo reliqua, quæ sunt eiusdem generis, comprehendantur: vt exemplum de subleuando asino inimici (Exod. 23, 4.) complectitur omnia charitatis officia, quibus damnum aliquod ab inimicis auerti potest. Ita exemplum de (Matth. 5, 39.) obuertenda altera maxilla omnis generis contumelias complectitur: & exemplum securis e manubrio exilientis (Deut. 19, 5.) complectitur omnia homicidia inuoluntaria. Sed talem explicationem existimo sententiam Christi non admittere: propterea quia status responsionis ex proposita quæstione diiudicandus est. Ita autem proponitur quæstio: An ex omni caussa liceat dimittere vxorem? Ad quæstionem hanc Christus respondens, non dicit, ex quauis caussa licere: nec etiam dicit, ex nulla caussa licere: sed explicaturus, ex quibus caussis liceat, ex quibus non liceat, solam fornicationis caussam excipit: ex reliquis vero quibusuis caussis pronunciat vinculum matrimonii non solui, sed committi adulterium, si fiat commixtio cum alia persona. Hæc sententia conscientiis tutissima est: ex verbis enim Christi manifesta & certa est. Cui tamen illud, quod dignum est obseruatione, addi potest, sicut vulgo dicitur; aliud esse ius fori, aliud ius poli: aliud esse forum politicum, aliud forum conscientiæ. Ita enim Theodosius & Valentinianus, Christiani Imperatores, sub doctissimis & vigilantissimis Episcopis, qualis fuit Ambrosius, ediderunt constitutionem de diuortiis: in qua plures caussas diuortii concedunt, vt sæuitiam, veneficia, insidias vitæ structas, &c. Politicæ enim constitutiones ita moderandæ sunt, vt non tantum boni & sanabiles ad regulam bonæ conscientiæ gubernentur, verum etiam vt impii, præfracti & contumaces, qui iustis admonitionibus regi nolunt, reprimantur & coerceantur, ne reliquorum tranquillitatem turbent. Cumque politicis legibus omnia, quæ ad exactam iustitiæ normam non conueniunt, caueri non possint: quando igitur duo imminent incommoda, vt id quod leuius est, eligatur, constituuntur metæ, quan-

quantum sine Reipublicæ perturbatione concedi possit, & vbi gladius ciuilis repressurus sit impiorum contumaciam. Ita Deus ipse in constitutione politiæ Israeliticæ proposuit quidem normam institutionis coniugii: sed quia plerique propter cordis duritiem illa norma nolebant regi: Moses igitur politicus legislator, ne œconomica tranquillitas prorsus turbaretur & vastaretur, politicam fecit constitutionem, de modo & metis diuortiorum. Semper tamen conscientiis insonuit vox doctrinæ: *Ab initio non fuit sic. Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Eodem modo *Ambrosius*, qui conscientias de diuortiis secundum Christi doctrinam erudiebat, non ignorabat politicam illam Imperatoris sui Theodosii constitutionem: sed illam hoc politico fine editam non damnauit: nec tamen docuit, in foro conscientiæ pios hoc facere posse, & debere, sicut hoc pulchre colligitur ex illis. quæ scripsit in
T. III. f. 170. 16. cap. Lucæ: *Omnis, qui dimiserit vxorem suam, & alteram duxerit, mæchatur. Audi*, inquit, *legem Domini: cui obsequuntur, etiam qui leges ferunt.* Item: *Dimittis ergo vxorem, quasi iure, sine crimine: & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, sed prohibet diuina.*

V. Non igitur omnem & quamuis caussam diuortii Christus approbat: nec tamen etiam nullam concedit diuortii caussam: sed caussam fornicationis excipit ab aliis omnibus illegitimis, illicitis & insufficientibus diuortii caussis. Propter adulterium igitur fieri potest verum & legitimum diuortium: Et illud diuortium non pugnat cum diuino decreto: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Ibi enim non homo, sed Deus ipse separat: quod enim verbum Dei facit, hoc Deus ipse facere iudicandus est.

2. propter malitiosam desertionem.

VI. Aliud vero est loqui de casu desertionis, quem Paulus ponit, 1. Cor. 7, 15. *Si infidelis discedit, discedat.* Quæstio enim de diuortio ita proponitur: Propter quas caussas vir siue mulier possit a se repudiare & abiicere siue vxorem, siue maritum legitime coniunctum. Ad hanc quæstionem recte respondetur verbis Christi, quod propter solum adulterium. Neque enim Paulus, præter vnicam illam Christi exceptionem, fideli concedit, vt propter disparitatem religionis infideli repudium mittat: sicut Anabaptistæ fingunt, alterum coniugum statim posse repudiari, si nolit sectam illorum amplecti. Paulus enim expresse dicit: *Si infidelis consentit cohabitare, fidelis non dimittat illam.* v. 12. 13. *Si infidelis discedit, discedat: non enim seruituti subiectus est frater vel soror, in huiusmodi.* v. 15. Audis Paulum distincte loqui. 1. Non concedit fideli, vt propter diuersitatem religionis, vel petat, vel faciat diuortium: inquit enim; *Fidelis non dimittat infidelem.* 2. Si vero fidelis ab infideli iniuste deseratur & abiiciatur, in hoc casu desertionis, si infidelis non potest adduci, vt cohabitet, & fidelis non potest continere: pronunciat Paulus: fidelem non esse seruiliter alligatam desertori, sed esse liberam. Seruitus enim & libertas opposita sunt. Et phrasis Pauli: δεδούλωται, rectissime intelligi potest ex illis, quæ scribit Rom. 7, 2. 3. *Mulier lege alligata est viro.* Item, *libera est a lege viri, ne sit adultera, si alteri viro copuletur.* Atque ita *Ambrosius* sententiam illam interpretatur, quod *non sit peccatum ei, qui propter Deum dimittitur, si alii se iunxerit*, nec accusatur, si deserta alii copuletur. *Infidelis* vero *discedens & in Deum & in matrimonium peccare dignoscitur.* Et mox postea: *si Esdra dimitti fecit vxores aut viros infideles, vt propitius fieret Deus, nec iratus esset, si alias ex genere suo acciperent (non enim ita præceptum his est, vt dimissis istis alias minime ducerent) quanto magis, si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suæ viro.* Hæc *Ambrosius. Photius* ita scribit: * *Si infidelis diuortium fecerit, non est seruituti subiectus fidelis, quin & ipse diuortium faciat.* Interpretatur autem verbum χωρίζεσθαι non simpliciter pro *discedere*, sed pro *separare*, seu *diuortium facere:* sicut vsurpatur in illo dicto, *homo non separet.*

T. III. f. 166.

Tantum igitur duæ caussæ diuortii.

VII. Duos igitur casus in Scriptura habemus, quibus vinculum matrimonii dissoluitur, vt coniuges separentur, non tanquam ab hominibus, sed ab ipso Deo: 1. propter adulterium vir licite, recte, & sine peccato potest vxorem suam repudiare. 2. Si infidelis nolit cohabitare cum fideli, sed deserat, dimittat & repudiet eam, sine culpa adulterii, tantum propter fidem: peccat quidem infidelis, & in Deum & in ius matrimonii: sed persona innocens deserta non est seruituti subiecta, sed libera a lege viri, vt non sit adultera, si legitime iungatur alteri viro. Et hos duos casus etiam *Chrysostomus* annotauit, † 1. Cor. 7. *Infidelis*, inquit, *caussam præbuit, & fornicatio.*

CANON

* ap. *Oecumen.* in I. Cor. VII. opp. T. I. f. 480. ἂν δὲ ἐπιτάξῃ, καὶ τὴν λύσιν ἐκεῖνος ποιῇ, οὐ δεδούλωται ὁ πιστὸς εἰς τὸ μὴ χωρισθῆναι.

† *Chrysost.* hom. XIX. in I. ad Cor. T. V. in N. T. f. 196. ἐκεῖνος γὰρ λοιπὸν τὴν αἰτίαν παρέσχεν, ὥσπερ ἂν ὁ πορνεύων.

CANON VII.

Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit & docet (iuxta Euangelicam & Apostolicam doctrinam) propter adulterium alterius coniugum, matrimonii vinculum non posse dissolui: & vtrumque, vel etiam innocentem, qui caussam adulterio non dedit, non posse, altero coniuge viuente, aliud matrimonium contrahere: moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, & eam, qua dimisso adultero alii nupserit, anathema sit.

Art. Smalc. p. 351.

EXAMEN.

An parti innocenti, rea adhuc viuente, liceat aliud inire matrimonium?

I. REpetitur hoc loco, & stabilitur lex illa Pontificia, quod parti innocenti, quæ a coniuge vel adultero, vel adultera, legitimo diuortio separata est, nulla ratione liceat, parte rea adhuc viuente, aliud matrimonium contrahere. Et multi sane sperarunt mitigationem aliquam istius durissimæ legis, eo quod inhumana eius asperitas non tantum partem innocentem, sine sua culpa, iure suo priuat, quod contra regulas iuris est, verum etiam periculosissimos laqueos conscientiis iniicit. Innocens enim post legitimum diuortium, legitime factum, si donum continentiæ non habeat, & tamen non possit secundum matrimonium contrahere, cogetur vel in perpetua vstione, qua inuocatio turbatur & extinguitur: vel in fornicatione, quæ a regno Dei excludit, viuere: idque non sua, sed aliena culpa. Atque ita diuortium, a Filio Dei propter caussam adulterii indultum, parti innocenti nihil aliud erit, quam laqueus, quo coniiciatur in vstiones, in fornicationes, in iram denique, & iudicium Dei. Melius igitur Christus Ecclesiæ consuluisset, si simpliciter nullum diuortium, etiam propter adulterii caussam, concessisset. Ita enim pars innocens retinuisset facultatem vtendi remediis, diuinitus contra fornicationem concessis. Sed Tridentinum Concilium non est sollicitum, quomodo conscientiis consulatur: sicut enim sacrificulis, ita forsan etiam separatis centum potius concubinas, quam vnam legitimam vxorem concedent. Septimus igitur Canon sub anathemate prohibet, innocentem, qui caussam adulterio non dedit, aliud matrimonium, altero coniuge viuente, contrahere: & pronunciat, eum, qui post legitimum diuortium legitime factum, dimissa adultera, aliam duxerit, moechari. Contendit enim per diuortium non posse vinculum matrimonii dissolui, etiamsi propter caussam adulterii legitime fiat.

Augustini de hac quæstione sententia.

II. Non ignoro autem, *Augustinum*, & qui illum sequuntur, quæstionem hanc horride & duriter disputare & definire. Sed si sepositis hominum præiudiciis, & præconceptis præsumptionibus, ex ipsis Christi verbis quæstio hæc diiudicetur, res profecto plana & manifesta est. Quæstio a Pharisæis proponitur Christo, de diuortio seu repudio: hoc est, de dimissione seu separatione vxoris. Iam ante omnia constituendum est, quæ sit definitio diuortii, de quo Pharisæi quærunt. Illud vero certum & manifestum est, ex loco Deut. 24, 1. quem Pharisæi allegant. Ibi enim Moses dicit, per repudium vxorem dimitti e domo mariti, & ita emitti, vt possit alteri marito nubere. Et Leuit. 21, 7. 14. Ezech. 44, 22. sacerdos sicut viduam, ita etiam repudiatam vetatur ducere. Ierem. 3, 1. tanquam vulgatum & notorium allegatur, post repudium libertatem esse transeundi ad aliud coniugium. Repudium igitur seu diuortium, de quo Pharisæorum quæstio loquitur, non tantum est seiunctio a conuictu domestico seu separatio, quoad cohabitationem: sed est solutio vinculi matrimonialis, ita vt post legitimum diuortium, legitime factum, possit contrahi aliud matrimonium, non tantum post mortem prioris coniugis, sed viuente eo. Illud enim expresse ponitur, Deut. 24, 4. Et verbum כרת, vnde repudium seu diuortium Hebræis dicitur, significat *abscindere*, seu *præscindere*: quod ad solutionem vinculi coniugalis apte conuenit. Atque adeo vinculum coniugale non manet post diuortium, inter priores coniuges, vt Deut. 24, 4. & Ierem. 3, 1. pronuncietur abominatio esse, si maritus repudiatam suam, post mortem alterius viri, ducere voluerit. *Dietenbergius* obiicit: Iudæis licuisse post diuortium ducere aliam vxorem, non ratione diuortii, sed quia licebat plures tunc simul vxores habere. Hanc vero rationem vanam & falsam esse inde constat. Nam & vxor repudiata, poterat alteri nubere, Deut. 24, 4. Leuit. 21, 7. Ezech. 44, 22. Ierem. 3, 1. Quid igitur Pharisæorum quæstio nomine diuortii intelligat, certum & manifestum est. Et ipsa formula libelli repudii, quæ adhuc hodie Iudæis vsitata est, idem confirmat: in ea enim ponitur hæc clausula: *Concedo ei licentiam & potestatem, vt pro libito suo vadat, quo voluerit: ducique possit ab omni viro: nec eam quisquam prohibere præsumat.*

Quid Christus intelligat per diuortium & repudium.

III. Videamus porro, quid ipse Christus in responsione sua intelligat per diuortium seu repudium. Coniungit autem, Matth. 19. Marc. 10. Luc. 16. duo hæc: *vxorem dimittere*, & *post diuortium aliam ducere.* Eadem ergo est definitio diuortii in quæstione Pharisæorum, & in responsione

sione Christi. Hanc vero notationem diuortii accommodabimus ad ipsam quæstionem & responsionem. Quærunt enim Pharisæi, propter quas caussas tale diuortium licitum sit. Hic vero libere fateor, si Christus tantum hoc respondisset, quod Marcus & Lucas describunt, sensus simpliciter hic esset: propter nullam prorsus caussam licitum esse tale diuortium: sed quæcunque intercedat caussa, non posse vinculum matrimonii dissolui, nisi per mortem. Ita enim habent verba: *Quicunque dimiserit vxorem suam, & duxerit aliam, adulterium committit:* Sed quia in Euangelistis vniuersalis & necessaria regula est, veram interpretationem & sententiam quærendam & sumendam esse ex collatione descriptionum, quæ extant apud reliquos Euangelistas: ita enim mutuas operas tradiderunt, vt quod vnus breuius & obscurius posuit, illud alter suppleat, & clarius explicet. Conferenda igitur est etiam Matthæi descriptio, quæ testatur non semel, sed in duobus locis Christum diuersis temporibus, quando materiam diuortii tractauit, diserte addidisse exceptionem de casu *fornicationis*, c. 5, 32. & 19, 9. Non itaque simpliciter vniuersales sunt sententiæ illæ Christi, in Marco & Luca: sed cum illa exceptione, quam Matthæus Apostolus, qui illis concionibus Christi interfuit, duobus in locis addit. Quia igitur verissima est regula, quod generi derogetur per speciem: sensus igitur responsionis Christi ex collatione Euangelistarum hic erit: tantum in causa fornicationis licitum esse tale diuortium, sicut supra descripsimus: in reliquis vero omnibus caussis non esse licitum, vt vir vxorem dimittat, & aliam ducat. Et quia pronunciat adulterium committi, si alia ducatur: ostendit, in omnibus diuortiis, propter quascunque caussas fiant, manere vinculum matrimonii, excepto illo diuortio, quod fit propter caussam fornicationis. Argumenta enim a contrario sensu sunt omnium & manifestissima & firmissima. Quia igitur Christus dicit: *Qui dimiserit vxorem suam, excepta caussa fornicationis, & duxerit aliam, mœchatur.* Ergo a contrario sensu, qui propter caussam fornicationis dimittit vxorem & aliam ducit, non mœchatur. Hoc certe luce meridiana clarius est.

Marc. 10, 11. Luc. 16, 18

Sensus responsionis Christi.

IV. Et hæc clarissima simplicitas vel inde confirmatur, quod *Augustinus* diuersam suam sententiam aliter tueri non potest, nisi verba Christi, de exceptione fornicationis, misere, & contra quam simplicitas contextus patitur, torqueat. Dicit enim, hunc esse sensum exceptionis, quod illi grauius quidem peccent, qui sine caussa fornicationis diuortium faciunt: sed tamen & illos adulterii reos esse, qui propter caussam fornicationis vxorem dimittunt, & aliam ducunt. Sed inspiciatur tantum textus, & manifestum erit, Christum hoc non dicere. Neque enim proposita erat quæstio, vtrum ex illegitimis diuortiis grauius peccatum sit: sed quæstio erat de caussis legitimis diuortii. Et Pharisæi quidem existimabant, quamuis caussam sufficere. Christus vero respondet: Excepta caussa fornicationis nullam aliam esse caussam, quæ possit matrimonii vinculum soluere. Semper autem in memoriam reuocetur definitio diuortii. Pharisæi enim in quæstione ponunt definitum: quærunt enim de caussis diuortii. Christus vero in responsione ponit ipsam definitionem diuortii: vxorem scilicet dimittere, & aliam ducere. Et hanc definitionem nulli caussæ tribuit, nisi tantum caussæ fornicationis. Particulæ etiam παρεκτὸς & εἰ μὴ, illam *Augustini* contorsionem non admittunt. Græci interpretes, 1. Reg. 20, 39. reddiderunt πάρεξ: *puer non hoc sciebat, nisi tantum Dauid & Ionathas.* c. 21, 9. *Non est hic alius gladius, præter hunc*, 3. Reg. 3, 18. *Nemo adfuit nisi nos duæ.* Act. 26, 29. *Optarim omnes fieri tales, qualis ego sum, exceptis his vinculis.* In his sententiis certe ineptissima esset interpretatio de magis & minus, cum simpliciter sint exclusiuæ exceptiones: sicut & particula, *nisi*, quæ Matth. 19, 9. vsurpatur, cuius exempla vbique sunt obuia.

V. Ita ergo sententia Christi plana est. Sed duo dicta ex Paulo opponuntur: de quo non dubium est, quin omnium rectissime Christi sententiam intellexerit. Illa igitur paucis ostendemus, non tollere exceptionem Christi de caussa fornicationis. Rom. 7, 2. 3. dicit, *mulierem lege alligatam esse viro, donec viuit: vt si viuente viro, alteri coniuncta fuerit, adultera pronuncietur.* Hoc Pontificii ita interpretantur, quasi Paulus voluerit docere, ne post legitimum quidem diuortium, propter caussam fornicationis legitime factum, concedi posse aliud matrimonium, altero coniuge viuente. Sed Paulus illo loco non tractat ex professo doctrinam de diuortiis, sed ex institutione coniugii, quod sit indiuidua coniunctio, similitudinem, quatenus proposito suo congruit, assumit. Et nullum dubium est, matrimonium per se, iuxta institutionem, esse talem coniun-

Duo dictiones ex Paulo earumque refutatio.

ctio-

ctionem, sicut Christus inquit: *Non iam sunt duo, sed vna caro.* Item: *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Et hoc modo iuxta institutionem nexus matrimonii non nisi morte dissoluitur. Et hactenus similitudo illa seruiebat Pauli proposito. Alia vero quæstio est de diuortio: cuius similitudinem Paulus non attexuit, quia ad id, quod in illo loco agebat, ea non erat opus; Christus vero, Matth. 19. simul & legem inseparabilitatis coniugii ex institutione tradit: & adiungit exceptionem de diuortio, propter caussam fornicationis. Non igitur existimandus est Paulus sustulisse seu abrogasse exceptionem illam Christi, quando legem institutionis, de indiuidua coniugii societate, recitat. Et ne coniecturis opus sit, ipse Paulus certissimus sui interpres sit. Dicit enim, se loqui *scientibus legem.* Atqui legem concedere secundas nuptias, post legitimum diuortium, certissimum est, Deut. 24, 4. Leuit. 21, 7. Ier. 3, 1. Ezech. 44, 22. Loquitur itaque in illo loco Paulus de vinculo coniugali, quale est per se, extra casum diuortii. Nam & ipse 1. ad Cor. 7, 15. vbi sententiam illam, quæ extat Rom. 7, 2. 3. repetit, fidelem in casu desertionis eximit seruitute, & vindicat in libertatem a lege coniugis infidelis, dum adhuc viuit.

VI. Altera sententia Pauli 1. Cor. 7, 10. 11. videtur fortius vrgere: præfatur enim, se *repetere præceptum Domini* de diuortiis. Dicitur autem simpliciter, sine exceptione, præceptum Domini esse, mulierem a viro non separari: si vero separetur, vt maneat innupta, aut viro reconcilietur. Et virum non dimittere vxorem. Inspiciamus igitur aliquando propius illam Pauli sententiam, maxime quia profitetur se repetere præceptum Domini de diuortio. Christus autem in illo suo præcepto duo complectitur. 1. propter quas caussas non sit licitum diuortium, ita vt legitime possit aliud matrimonium contrahi. 2. addit exceptionem de caussa fornicationis. Videamus iam, an Paulus vtramque partem præcepti Christi complectatur, an vero de altera tantum parte loquatur. Et non diuinationibus agemus, sed ex ipsis Pauli verbis hac de re statuemus. Primo autem sumemus illud, quod etiam aduersariorum confessione certum est. Licet enim post diuortium non permittant alterum matrimonium: hoc tamen fatentur, concessum esse, vt propter caussam fornicationis vir possit vxorem dimittere, & vxor virum deserere. In aliis vero casibus, extra fornicationem, Christus pronunciat, ipsam dimissionem non licere. Nam Matth. 5, 32. non de repetitis a viro post dimissionem secundis nuptiis, sed de ipsa dimissione loquitur. *Quisquis vxorem dimiserit, excepta caussa fornicationis, facit eam mœchari.* Iam vero Paulus, 1. Corinth. 7, 10. inquit: *Præcipio non ego, sed Dominus, mulierem a viro non discedere, & virum non dimittere vxorem.* Audis Paulum loqui de illa parte præcepti Dominici, quæ in aliis casibus, extra caussam fornicationis, ipsam dimissionem prohibet. Et in his casibus recte dicit, non posse contrahi alterum matrimonium: quia nondum soluto vinculo matrimonii est adulterium. Non autem præceptum Domini est, virum propter caussam fornicationis, nec debere, nec posse vxorem dimittere. Exceptio igitur caussæ fornicationis in illa Pauli sententia non comprehenditur: quia expresse declarat, se loqui de illis casibus, in quibus ipsa dimissio non est licita. Quod autem addit: *Si verò discedit,* &c. ostendit, multa fieri de facto, quæ de iure non licent.

Secundo, ipsum verbum reconciliationis ostendit Paulum non loqui de caussa fornicationis. Quando enim in Scriptura alter dicitur alteri reconciliari, intelligitur hoc proprie non de parte innocente, sed quod pars offendens reconcilietur alteri, vt ad Rom. 5, 10. *Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo.* Matth. 5, 23. 24. *Si frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, reconciliare fratri tuo.* Si igitur Paulus discessionem mulieris de caussa fornicationis viri intelligeret: non mulieri, vt parti innocenti, sed viro, vt parti offendenti iniungeret reconciliationem. Quia vero dicit, mulier reconciliet se viro: ergo intelligit separationem, quæ propter alias caussas fit, excepto casu fornicationis. Salua igitur manet exceptio Christi.

Tertio, ipse Paulus mox fideli parti desertæ non proponit præceptum, maneat innupta: sed liberam eam pronunciat. Ergo Paulus ipse ostendit, priorem illam sententiam non esse intelligendam sine exceptione.

Quarto, Græci interpretes exceptionem caussæ fornicationis expresse addunt in explicatione huius Paulinæ sententiæ. *Chrysostomus* dicit, vxorem a viro non discedere sine fornicatione: & addit Pauli sententiam esse: quia propter alias „ caussas, excepta fornicatione, contin- „ git fieri diuortia: melius esse, vt a prin- Hom. 19. in 1. ad Cor. 7. v. in N. 1. & 194.

„ cipio non fiant, quod si fiant, vel ma„ neant sine coniugio, vel reconcilientur.

f. 214. Eandem explicationem repetit *Theophylactus.* *Oecumenius* * ita inquit: *Lex Domini est, ne excepta fornicatione fiat diuortium.* Item: *Vir vxorem non dimittat, nisi ratione fornicationis duntaxat, hac enim lex Christi est.*

T. III. f. 365. *Ambrosius* etiam inquit: *Si discesserit propter malam conuersationem viri, iam innupta maneat.*

Corinthiorum igitur quæstio non fuit de legitimo diuortio, quod propter caussam fornicationis fit, sed de illis diuortiis, quæ Græcorum leuitate, ex quibusuis caussis in illis locis vsitata erant. Atque ita diiudicatio huius quæstionis quantum ad Scripturæ sententiam attinet, plana est. Et bonæ mentes acquiescere debent, quando habent ipsius diuinæ voluntatis simplicem & genuinam sententiam, in Scriptura patefactam.

Quomodo quæstio hæc a veteribus definita fuerit. VII. Apud Ecclesiasticos vero scriptores quæstio illa non eodem modo definita fuit. Omnino enim, quantum salua conscientia fieri potest, opera danda est, vt diuortia etiam legitima caueantur, & nexus coniugalis vel indissolubiliter seruetur, vel si interruptus fuerit, redintegeretur. Serio igitur viros monebant, & hortabantur veteres, vt adulteras, si pœnitentiam agerent, & spem emendationis præberent, paterentur sibi reconciliari: cum præsertim nobis Christianis cogitandum sit, fœdus spiritualis coniugii inter Christum & Ecclesiam sæpe a nobis spirituali fornicatione violari. Nollemus autem Deum tam duriter nobiscum agere, vt propterea sine spe reconciliationis in æternum nos a se repudiet. Sed celebramus, sicut æquum est, illam Dei misericordiam, quæ pulcherrime descripta est, Ierem. 3, 1. seq. Eandem igitur humanitatem & misericordiam lapsæ etiam parti nos præstare æquum est, ne incidamus in illud iudicium: Luc. 6, 38. *Qua mensura mensi fueritis,* &c. cum præsertim Christus adulteram resipiscentem clementer receperit, Ioan. 8, 10. 11. Quod caput *Augustinus* narrat acerbos viros tanto odio persecutos, vt ex suo loco illud expunxerint.

Accedit, quod secunda matrimonia sua habent incommoda propter liberos ex priori coniugio susceptos. Et pars lapsa, quando sine omni spe receptionis repudiatur, difficilius ad pœnitentiam redibit, sed ex desperatione aliis atrocioribus flagitiis se prostituet.

Hieronymus citat quidem sententiam Solomonis ex cap. 18. Prouerbior. quæ tamen in Hebraico textu Solomonis non extat: *Qui tenet adulteram, stultus est & impius.* 32. quæst. 1. citatur ex Chrysostomo. *Fatuus est & iniustus, qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris.* Non tamen pugnat aduersus pietatem, adulteram resipiscentem recipere. Ita Dauid coniugem suam Michol, quæ alteri copulata fuerat, rursus ad se recepit. comm. in 19. c. Matth. f. 46. c. sicut crudelis. 2 Sam. 14. seq.

VIII. Hæc & alia argumenta, quibus persuaderi & molliri possit viri animus, extant apud *Augustinum.* Et piis omnibus probatur, vt non statim ad diuortia prosiliatur, sed prius tententur omnia, quæ reconciliationi & redintegrationi seruire possunt. *Omnia* enim *mihi licent, sed non omnia expediunt & ædificant*, inquit Paulus. 1. Cor. 10, 23.

IX. Veteres igitur, vt animos maritorum efficacius mouerent, docuerunt, rectius, præstantius & perfectius esse, si etiam ille, qui ab adultera separatus est, vel maneat sine coniugio, vel reconciliatam vxorem rursus recipiat. Et secundas nuptias post diuortium aliqua etiam publica reprehensione notarunt: vt eo facilius animos ad reconciliationem flecterent. Non autem adeo fuerunt aspeті, duri, horridi & immanes, vt maluerint conscientias separatarum huiusmodi traditionibus, laqueis vstionis & fornicationis, in æternum exitium præcipitare, quam alterum matrimonium concedere. Ita *Origenes* ** in 18. c. Matth. dicit quidem talia matrimonia esse extra Scripturam, & aduersus ea, quæ scripta sunt Rom. 7. & Matth. 18. addit tamen: *Scio quosdam, qui præsunt Ecclesiis, extra Scripturam permisisse, aliquam nubere viro priori viuente. Et contra Scripturam quidem fecerunt*, Rom. 7. *non tamen omnino sine caussa hoc permiserunt: forsan enim propter huiusmodi infirmitatem incontinentium hominum, peiorum comparatione, quæ mala sunt, permiserunt.* Et illam permissionem dicit *non* esse *iuxta* exactam *iustitiam, sed secundum duritiem hominum carnalium.* Comparat autem, quod diligen-

* *Oecumen.* in I. ad Cor. VII. P. I. opp. f. 477. Ὡς δὲ ὁ νόμος, τοῦ μὴ γυναῖκα διαζεύγνυσθαι παρεκτὸς λόγου πορνείας. & f. 478. γυναῖκα μὴ ἀφιέναι, εἰ μή τι ἐπὶ λόγῳ πορνείας. οὗτος γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ νόμος.

** *Origen.* in Matth. XVIII. f. 363. 364. T. I. edit. Huet. ἤδη δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα καί τινες τῶν ἡγουμένων τῆς ἐκκλησίας ἐπέτρεψάν τινα, ὥστε ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς, γαμεῖσθαι γυναῖκα, παρὰ τὸ γεγραμμένον μὲν ποιοῦντες - - - οὐ μὴν πάντῃ ἀλόγως, εἰκὸς γὰρ τὴν συμπεριφορὰν ταύτην συγκρίσει χειρόνων ἐπιτετράφθαι παρὰ τὰ ἀπ' ἀρχῆς νενομοθετημένα καὶ γεγραμμένα.

ligenter notandum est, hanc promissionem illi, quæ extat, 1. Cor. 7, 1. 2. *Bonum est, mulierem non tangere, sed propter fornicationem*, &c. Item: *Rursus conueniant, ne tentet vos Satanas: hoc vero dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Non igitur intelligit permissionem criminis mortalis, vastantis conscientiam, & effundentis gratiam. Et si nihil aliud, talem certe promissionem seu indulgentiam aliquando in concilio futuram sperarunt Caietanus, Erasmus & Catharinus: sed frustra, sicut iam apparet.

v. 1. v. 6.

Ita docti 7. Canonem Neocæsariensem de huiusmodi secundis nuptiis intelligunt: & meo quidem iudicio, recte. Statuit enim *presbyterum non debere interesse conuiuiis secundarum nuptiarum*, ne conuiuio illis nuptiis consentire videatur. Et ratio additur: quia præceptum sit, secundis nuptiis pœnitentiam imponere. Notatæ igitur fuerunt secundæ illæ post diuortium nuptiæ publica aliqua Ecclesiastica reprehensione: non tamen prorsus vel damnatæ, vel prohibitæ, vel rescissæ fuerunt.

v. 31. q. 1. c. de his.

Ita *Hieronymus* Fabiolam, quæ post legitimum diuortium, viuente priori marito, alteri nupserat, narrat quidem publicam egisse pœnitentiam, de qua scilicet loquitur Canon 7. Neocæsariensis, eo quod esset contra rigorem Euangelii: qui vniuersam cautionem nubendi, viuentibus viris, feminis amputat: tamen addit, illam hoc non vt peccatum mortale commisisse: nec tantum Papiniani leges secutam, sed fecisse hoc iuxta dicta Pauli: *Melius est nubere, quam vri.* Item: *volo iuniores viduas nubere, ne conuertantur post Satanam.* Nec publica Fabiolæ pœnitentia efficit, peccatum esse simpliciter mortale & damnabile: nam & illis, qui adulteram sine diuortio retinebant, duorum atque trium etiam annorum pœnitentia tunc imponebatur, c. 32. q. 1. Et duriores omnino fuerunt veteres feminis, ne illis post diuortium alterum concederetur coniugium: sicut *Ambrosius* 1. Cor. 7. inquit: *Non permittitur vxori vt nubat, si virum suum caussa fornicationis dimiserit.* De viro autem existimat Paulum ideo non addere, *Maneat* ἄγαμος: *Quia*, inquit, *viro licet ducere aliam, si dimiserit vxorem peccantem.* Et reliqua quidem diuortia *Ambrosius* & arguit, & damnat, in 16. c. Luc. Sed post diuortium ex caussa fornicationis expresse dicit licere, vt vir illam ducat vxorem, idque non ex legum ciuilium, sicut *Lindanus* fingit, sed ex Pauli sententia pronunciat. Et ex illo *Ambrosii* loco colligitur, publicas illas reprehensiones, quæ extant apud *Origenem* & *Hieronymum*, potissimum contra feminarum secunda matrimonia constitutas fuisse. Viris enim illud licuisse, *Ambrosius* aperte affirmat.

in epitaph. Fab. ad Ocean. T. I. opp. f. 228. — c. si quis. — T. III. f. 365. — T. III. f. 272. — l. 4. panopl. c. 95. f. 459

Circa Augustini vero tempora quæstio hæc horridius cœpit disputari: simpliciter scilicet adulterina esse coniugia, quæ post legitimum etiam diuortium, propter caussam fornicationis legitime factum, siue a viris, siue a feminis contraherentur. Non tamen catholicum fuisse hoc dogma, inde apparet, quod fuerunt tunc, qui Augustini sententiæ contradixerunt, vt Pollentius. Sed Augustini autoritate effectū est, quod in concilio Mileuitano 27. Canon, hac de re ita positus est: *Placuit, vt secundum Euangelicam & Apostolicam disciplinam, neque dimissa a marito, alteri coniungatur: sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur.* Sed nec ille Canon dicit de parte innocente, quæ propter caussam fornicationis partem peccantem dimittit: sed loquitur de dimissis, hoc est, de parte rea. Illud vero notabile est, quod addit Canon iste, petendam esse legem Imperialem in illa caussa. Ergo vsque ad illa tempora, etiam sub Christianis Imperatoribus, non fuit lex seu constitutio, prohibens talia matrimonia. Neque vero postea etiam a Christianis Imperatoribus talem legem impetrarunt, sicut ex Codice Iustiniani manifestum est. In Ecclesia etiam post illud tempus talia matrimonia non simpliciter vt damnabilia rescissa fuerunt. *Leo* enim Epist. 85. loquitur de sacerdote quodam, qui post diuortium vxoris aliam duxerat. Illum vero tantum a ministerio remouet, non autem rescindit alterum illud coniugium: nec ex communione Ecclesiæ illum eiicit.

32. q. 7. c. Placuit. — al. 87. f. 459.

X. Et licet post illa tempora duriores semper hac de re factæ fuerunt constitutiones: tamen & constitutiones & exempla quædam retinuerunt veteris Ecclesiæ humanitatem. Vt c. 32. q. 7. citatur Canon cuiusdam Concilii. *Quadam cum fratre viri sui dormiuit: decretum est, vt adulteri nunquam coniugio copulentur: illi vero cuius vxor stuprata est, licita coniugia non negentur.* Item ex decreto Zachariæ: *Concubuisti cum sorore vxoris tuæ? si fecisti, neutram habeas: & si illa, quæ vxor tua fuerit, conscia sceleris non fuit, si se continere non vult, nubat in Domino: tu autem & adultera sine spe coniugii permaneatis.* Ex Concilio Triburiensi: *Si quis cum nouerca sua dormierit, neuter*

ad

ad coniugium peruenire potest: sed vir eius potest, si vult, aliam accipere, si se continere non potest. Et *Gregorius* scribit Bonifacio: *Quod proposuisti, si mulier, infirmitate correpta, non valuerit viro debitum reddere, quid eius faciat coniugalis? Bonum esset, si sic permaneret, vt abstinentiæ vacaret: sed quia hoc magnum est, ille, qui non poterit se continere, nubat magis.* (32. q. 7. c. quod proposuisti.)

XI. Hæc ideo recitaui, vt rectius expendi possit, quale sit Tridentinum anathema in 7. hoc Canone. Præcipue vero vt consideretur, ex quibus caussis & rationibus veteris Ecclesiæ humanitas post diuortium aliquando concesserit coniugia. Si Magistratus exequeretur iudicium adulteri & adulteræ, Deuteron. 22, 22. Ezechiel. 16, 38. & 23, 45. non opus esset quæstione illa turbatrice conscientiarum. Sed quia Magistratus cessat, consulendum igitur est conscientiis, ex verbo Dei: sicut Paulus personæ desertæ consulit ex illa regula: *In pace nos vocauit Deus*, v. 15.
Item: *Ne laquei conscientiis iniiciantur.* v. 35.

CANON VIII.

Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas caussas separationem inter coniuges, quo ad thorum seu quo ad cohabitationem, ad certum incertumue tempus fieri posse decernit, anathema sit.

EXAMEN.

HÆc non est noua definitio diuortii, quod scilicet sit tantum separatio inter coniuges, quoad thorum & quoad cohabitationem, manente interim etiam inter separatos vinculo matrimonii. Et talis quidem separatio sumpta fuit primum ex dicto Pauli, 1. Cor. 7, 11. Si discedit, maneat innupta, aut viro reconcilietur, quando scilicet non aderat vera caussa legitimi diuortii. Incidebant vero quædam aliæ grauiores dissensiones. Ibi cum diuortium fieri non posset, fiebat quædam secessio, postquam per reconciliationem cohabitatio redintegrabatur. Ex illa secessione postea facta est definitio diuortii: cum Paulus expresse contestetur, se non loqui de vero diuortio, hoc est, de dimissione & separatione, quæ præcepto Domini conceditur: inquit enim; (v. 10.) *Coniugatis præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem a viro non separari, nec virum dimittere vxorem.* Quod igitur Paulus attexit: *Si discedit, aut maneat innupta, aut viro reconcilietur:* non pertinet ad verum & legitimum diuortium, de quo Christus loquitur. Et tamen ex illo loco Pontificii fabricant definitionem veri & legitimi diuortii.

Secundo, Christus ipsam dimissionem coniugis, nisi fiat propter caussam fornicationis, pronunciat esse illicitam & illegitimam, Matth. 5, 31. 32. *Dictum est antiquis: Si quis dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudii. Ego vero dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari.* Contra hanc vero Christi sententiam Pontificii decernunt, præter fornicationem multas alias esse caussas, propter quas licita & legitima separatio coniugum fieri possit.

Tertio, Separationem seu dimissionem, quæ 1. Cor. 7, 11. extra caussam fornicationis describitur, Paulus nec suadet, nec decernit, sed docet, eam pugnare cum præcepto Domini, qui præcipit non discedere. Quando vero coniuges contra illam Apostoli doctrinam & admonitionem priuata contumacia se separant, tunc Paulus suadet reconciliationem: aut si hoc nolint, pronunciat ipsos debere sine coniugio manere. Sed 8. hic Canon dicit, ipsam Ecclesiam ob multas caussas, præter fornicationem, decernere posse separationem.

Quarto, Christus Matth. 5, 31. 32. dimissionem seu separationem coniugum, quæ fit præter caussam fornicationis, ideo improbat, quia obiicit periculis vstionis, fornicationis & adulterii. *Facit*, inquit, *illam mœchari.* Sed de his periculis Pontificii non sunt solliciti, libere enim decernunt separationem, ad certum incertumue tempus.

Quinto, Contendunt, tale debere esse diuortium, in quo vinculum matrimonii nihilominus saluum maneat. Atqui in Pontificia illa separatione vinculum coniugii multis & variis modis soluitur & disrumpitur. Nam ad vinculum matrimonii pertinent hæ sententiæ: *Et adhærebit vxori suæ.* (Gen. 2, 24.) *Faciamus ei adiutorium, quod sit coram ipso.* (Gen. 2, 18.) *Mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir. Iterum conuenite, ne tentet vos Satan, propter incontinentiam vestram:* (1. Cor. 7, 4. v. 5.) *Non sunt duo, sed vna caro.* (Matth. 19, 6.) Et ipsum matrimonium definitur indiuidua vitæ consuetudine. Hæc vero vincula coniugii, in Pontificia separatione, quoad thorum & cohabitationem, soluuntur & disrumpuntur. Homines igitur contra decretum diuinitatis separant, quod Deus coniunxit.

CANON

CANON XI.

Si quis dixerit, prohibitionem solennitatis nuptiarum, certis anni temporibus, superstitionem esse tyrannicam, ab ethnicorum superstitione profectam: aut benedictiones, & alias ceremonias, quibus Ecclesia in illis vtitur, damnauerit, anathema sit.

EXAMEN.

OLim in festo Natiuitatis, Paschatis & Pentecostes celebrabatur frequens & solennis totius populi communio. Ne igitur nuptiarum conuiuiis, & reliquis pompis turbaretur aut impediretur præparatio ad dignam communionem, bono consilio statutum fuit, ne in illis festis, & proximis diebus ante illa festa pompæ nuptiarum celebrarentur. Postea cum collapsa esset consuetudo solennis communicationis in illis festis: hoc est, cum caussa, finis & vsus statuti illius desiisset: ipsum tamen statutum retentum fuit. Et assui cœpit noua opinio, quasi sanctitas illorum temporum non posset ferre commixtionem carnis in copula coniugali, sicut quondam in sacris Bonæ Deæ matronæ cogebantur secubare. Hæc opinio taxatur & reprehenditur. Scriptura enim pronunciat, *thorum esse immaculatum*: item, esse *castitatem & sanctificationem.*

Ebr. 13, 4. 1. Thess. 4, 4.

CANON XII.

A.C. p. 40. v. 1. Art. Smalc. p. 354. v. vlt.

Si quis dixerit, caussas matrimoniales non spectare ad iudices Ecclesiasticos, anathema sit.

EXAMEN

QVia matrimonium in Ecclesia normam habet ipsum verbum Dei, & in caussis matrimonialibus multi accidunt casus conscientiarum: Ecclesia igitur non potest prorsus & simpliciter caussas matrimoniales a se, ad politicum Magistratum reiicere: sicut fit in caussis hereditatum, successionum, & similibus. Christus enim, qui caussam diuidendæ hereditatis prorsus a se reiicit, Luc. 12, 14. quæstionem de diuortiis non similiter reiicit: sed ex verbo Dei ostendit, quid cum norma institutionis consentiat, quid vero pugnet. Ita Paulus, 1. Cor. 7, 1. de caussis matrimonialibus consultus, non reiicit totum negotium ad politicum Magistratum, sed conscientias ex verbo Dei erudit. Ita *Ambrosius* respondet in quæstione matrimoniali, de gradibus prohibitis, lib. 8. Epistola 66. Et in vetustis etiam Conciliis quædam de caussis matrimonialibus statuta leguntur. Nunquam vero vetus Ecclesia caussas matrimoniales ita ad suum forum transtulit, vt prorsus excluderet politicum Magistratum, maxime si Christianus esset. Ferre enim leges, ad Magistratus officium pertinet. Ita non Episcopi, sed Theodosius Imperator legem tulit, de consobrinorum coniugio. *Augustinus* de Ciuitate Dei, lib. 15. cap. 16. *Ambrosius* Epist. 66. Ita Concilium *Mileuitanum* iudicat, *lege Imperiali* sibi opus esse, ad statutum de diuortiis. Talis tunc fuit coniunctio ministerii Ecclesiastici, & Magistratus politici, in caussis matrimonialibus: quas postea Pontifex & Episcopi prorsus ad se rapuerunt, excluso simpliciter politico etiam Christiano magistratu.

al. l. 6. ep. 48. f. 306. — can. 17.

De Clandestinis Matrimoniis.

Art. Smalc. p. 355.

TAmetsi dubitandum non est, clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata & vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit: proinde iure damnandi sunt illi, vt eos sancta synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant: quique falso affirmant, matrimonia a filiisfamilias, sine consensu parentum contracta, irrita esse, & parentes ea rata vel irrita facere posse: nihilominus sancta Dei Ecclesia, ex iustissimis caussis illa semper detestata est, atque prohibuit, &c.

EXAMEN

Gropperi verba in institutione Coloniensi.

INter ipsos Pontificios, si qui sunt saniores, agnoscunt & fatentur, matrimonia insciis & inuitis parentibus contracta, non esse legitimam aut diuinam coniunctionem. *Gropperus* enim in institutione Coloniensi grauissime inquit: *Euaristi Canonem plane sanctissimum cuperemus in Ecclesiam Concilio generali reuocari,*

cari, ob clandestina illa matrimonia tollenda: quæ nunc passim non palam, sed furtim inter pueros & puellas, citra parentum consensum, per lenones & lenas, copulantur: vel inter stultos & temulentos, sola caussa libidinis, non Dei respectu, sed diaboli instinctu coniunguntur: idque sæpe numero præter destinatum consensum. Quis enim consensum recte vocarit, cuius non consilium sed vel pueritia, vel temulentia, vel insidia, vel libido caussa sint? Quis vero nescit, quot stupris, quot periuriis, & id genus aliis criminibus, ac innumeris malis clandestina illa matrimonia ansam præbeant? Et postea: *Scimus, Ecclesiam hæc matrimonia multo ex tempore sustinuisse, nec facile rescidisse: ne vitiatis puellis sua simplicitas fraudi, & adolescentibus impune foret, quod puellis stuprum intulissent. Verum cum experientia doceat, hanc Ecclesiæ indulgentiam innumeris malis, abutentium vitio, ansam præbere: quis non videt, longe satius esse, vt clandestina illa matrimonia, quæ omnino Sacramenti rationem non habent, ab Ecclesia tollantur, seu decernatur saltem, ipsa matrimonii firmitatem apud Ecclesiam non prius habitura, nisi noui consensus robur accesserit,* &c. Hæc ibi.

gravissima habent fundamenta.

II. Et profecto grauissima habet hæc sententia documenta & firmamenta, ex iure diuino, iure naturali, iure ciuili, & ex veteris Ecclesiæ constitutionibus.

1. e Scriptura S.

Primum enim Ecclesia sentit & fatetur, coniugium esse talem coniunctionem, cuius autor, coniunctor & conciliator sit ipse Deus. Vt igitur coniuges statuere possint, se ab ipso Deo coniungi, vtque ipsum benedictione sua cœpto coniugio adfuturum sperare & petere possint: docendi sunt, ne contra verbum & mandata Dei coniugia ineant. Neque enim eius coniunctionis Deus conciliator erit, quæ contra ipsius verbum instituitur. Iam vero patria potestas non tantum iuris ciuilis est: sed mandatum diuinum liberos subiicit parentum potestati, vt illis in Domino obediant in omnibus. Quomodo igitur legitima & diuina potest esse coniunctio, quæ instituitur violatione obedientiæ & reuerentiæ, quam ex mandato diuino liberi parentibus debent?

Canonistæ quidam clamitant, nos affingere hoc 4. præcepto, quod in contrahendis matrimoniis patria potestas ex iure diuino habet autoritatem super liberos, cum caussæ matrimoniales videantur exemptæ esse a 4. præcepto, per hoc dictum: *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ.* Sed hoc dictum loquitur non de sponsa, sed de vxore, hoc est, de matrimonio legitime iam contracto. Ipsa vero Scriptura, & præceptis & exemplis liberorum matrimonia contrahenda includit in 4. præceptum. Parentibus enim mandat, vt ipsi vel filias elocent, vel filiis vxores accipiant, Deut. 7, 3. Ier. 29, 6. Et Abraham, pro iure patriæ potestatis, quasi testamento cauet, quam velit vxorem filio accipere & qualem nolit a filio duci. *Gen. 24, 3.* Et in N. T. Paulus 1. Cor. 7, 36. vbi disputat de virginibus vel seruandis, vel elocandis, consilium illud præscribit parentibus. Ius igitur diuinum tribuit patriæ potestati autoritatem super liberos, non tantum in ciuilibus contractibus, sed expresse etiam in contrahendis matrimoniis. Quartum igitur præceptum, de reuerentia & obedientia liberorum erga parentes, expresse & in specie complectitur etiam contractum matrimonii. Et quidem patriam potestatem posse matrimonia, sine consensu parentum contracta, vel rata vel irrita facere, Deus expresse in lege sua ostendit. Extat enim lex diuina, Deut. 22, 28. 29. *Si quis virginem stuprauerit, dabit patri tot siclos, & habebit eam vxorem, nec poterit eam dimittere, cunctis diebus vitæ suæ.* Audis illum de iure debere eam vxorem habere, si pater consenserit. Sed Exod. 22, 16. 17. Intercessione patriæ potestatis illud potest vel ratum vel irritũ fieri. Si enim pater virginis eam stupratori dare noluerit, non potest eam habere vxorem. Immo si virgo, quæ adhuc est in patria potestate, ipsi Deo aliquid vouerit, votum illud irritum potest reddi, contradicente patre, Num. 30, 4. 6. Multo magis ergo patria potestas autoritatem habebit in promissione matrimoniali, facta citra parentum consensum.

Quia igitur res ardua est, contractum matrimonii ita instituere, vt Deus ipse matrimonium coniungat, copulet & conciliet, quæritur, quomodo Deus illud faciat? Non autem sine medio illud facit, sicut Adamo Euam adduxit, sed per certa & legitima media. Illa autem quæ sint, in explicatione 4. præcepti ipse ostendit. Quando igitur hisce mediis spretis & conculcatis, instituitur contractus matrimonii, num homo pronunciabit esse legitimam & diuinam coniunctionem? Hæc certe ratio grauissima est, ex iure diuino sumpta.

2. e iure humano.

III. Secundo, Quod hæc sententia sit non tantum iuris ciuilis, sed & naturalis, leges

leges ciuiles ostendunt, vt in Digestis de ritu nuptiarum. *Nuptiæ consistere non possunt, nisi consentiant omnes, hoc est, qui coeunt, quorumque in potestate sunt.* Et Codice de nuptiis: *Obseruatis iuris præceptis, sociare coniugio tuo, quam volueris, non impedieris: ita tamen, vt contrahendis nuptiis patris tui consensus accedat.* Et Institut. de Nuptiis, *iustas nuptias inter se ciues Romani contrahunt, qui secundum præcepta legum coeunt: masculi quidem puberes, & feminæ viri potentes: & consensum habeant parentum, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis & naturalis ratio suadet, in tantum, vt iussus parentis præcedere debeat.*

3. constitutionibus Ecclesiasticis.

IV. Tertio, Veteris Ecclesiæ constitutiones eandem sententiam, & quidem magna grauitate tuentur. Extat *Euaristi* constitutio, edita circa annum Domini centesimum, quæ inquit: *aliter legitimum non sit coniugium, nisi ab his, qui super ipsam feminam dominationem habere videntur, & a quibus custoditur, vxor petatur, & a parentibus & propinquis sponsetur*, &c. *Ita peracta & legitima scitote esse connubia: aliter vero præsumpta, non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitare: nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.* Addit autem *Euaristus*: Ita *a Patribus accepimus, & sanctis Apostolis, eorumque successoribus traditum inuenimus.* [30. q. 5. c. aliter.] [ep. 1.]

Et circa annum Domini 390. quæ fuerit Ecclesiæ de hac quæstione sententia, ex *Ambrosio* colligitur, qui de historia Rebeccæ, in lib. de Patriarchis inquit: *Consulitur* Rebecca *non de sponsalibus. Illa enim iudicium exspectat parentum, non est enim virginalis pudoris, eligere maritum, sed - - de die profectionis consulitur.* Et addit *Ambrosius*, hanc sententiam esse legis naturæ. *Plerique*, inquit, *Euripideon illud mirantur*, vbi mulier, cum ad alias nuptias petebatur, inquit: *Sponsaliorum meorum pater meus curam sibi subiit: hoc enim non est meum; Ergo quod & ipsi philosophi mirati sunt, seruate virgines*, & non solum virgines, sed & si qua vidua vult nubere, *nubat in Domino*, ita *vt electionem mariti parentibus deferat*, &c. [de Abrah. l. 1. c. 9. T. I. opp. f. 241.]

30. q. 5. c. honorantur.

Et circa annum 436. Carthaginensis 4. Synodus (c. 13.) ostendit, vsitatum fuisse, vt ad testificandum parentum consensum, *sponsus & sponsa a parentibus* in Ecclesia sacerdoti benedicenti *offerrentur.*

30. q. 5. c. qualis.

Circa annum Domini 450. *Leo* Pontifex statuit, *ita secundum legem & Euangelium, publicis nuptiis in coniugium liquide* aliam sumi, si sponsa a parentibus tradatur sponso. Idem dicit: *Paterno arbitrio feminæ viris iuncta, carent culpa.* [32. q. 2. c. non omnis.]

In Concilio *Toletano* 3. c. 10. circa annum Domini 630. decretum est, ne virgines, *extra voluntatem parentum, vel suam, cogantur maritos accipere.* [32. q. 2. c. hoc sancitum.]

Et circa annum Domini 865. Bulgaris, recens ad fidem conuersis, ita scribit *Nicolaus* de consuetudine Romanæ Ecclesiæ: Apud nostrates sponsalia fœdera, *quæ futurarum sunt nuptiarum promissio, consensu eorum, qui hæc contrahunt, & eorum, quorum in potestate sunt, celebrantur.* Hæc extant in decretis, caussa 30. & 32. quæ iuxta seriem temporum distribui, vt eo clarius perspiciatur, recentem esse Pontificiam constitutionem, de ratis habendis clandestinis matrimoniis, dissentientem a sententia veteris Ecclesiæ. [30. q. 5. c. nostrates.]

Conuenit etiam huc, quod 36. quæst. 1. & 2. scribitur de raptoribus, qui puellam violenter a domo patris abducunt, vt corruptam in vxorem habeant. Ibi enim sancitur, ex *Aurelianensi* synodo, „ etiamsi puella raptori consenserit, tamen reddendam esse potestati patris. Et *Gregorius* dicit: *Cum rapta patriæ potestati restituta fuerit, & raptor rapinæ suæ pænitentiam egerit, cum voluntas parentum vtriusque in vnum conuenerit, non prohibeantur ad inuicem copulari.* [q. 1. c. de raptoribus.] [immo Gratianus q. 2. ad c. apud omnes. potentem.]

V. Et hæc præcipue intelligenda sunt, quando res adhuc est integra. Quando enim matrimonio consummato secuta est commixtio, tunc ad vitanda maiora scandala, & ne iniuria fiat vitiatæ & desertæ mulieri, seruari potest dispensatio, quæ extat Deut. 22, 29. *Habeat eam in vxorem.* Atque ita *Ambrosius* Sisynnio patri consulit, simul tamen etiam culpam filii fatetur, lib. 6. Epist. 43. Immo tolerauit hoc Isaac in Esau. [al. 64. l. 9. f. 329.] [Gen. 26, 34. 35.]

VI. Si vero parentum vel negligentia vel durities illa sua potestate abuteretur, & non vellet liberis prospicere de coniugio, vel conaretur impedire honesta matrimonia, aut cogere inuitos ad incommodas coniunctiones, certa iuris remedia huic abusui & opposita sunt, & alia opponi possunt.

VII. Audi vero, qualia *ἀσύστατα* Tridentina synodus de hac quæstione statuat. Fatetur, Ecclesiam talia clandestina matrimonia semper detestatam esse atque prohibuisse: & tamen simul anathemate damnat eos, qui ea vera ac rata esse negant. Potestne igitur detestanda & prohibita coniunctio facere verum matrimonium? hoc est, detestanda [Tridentinorum sententia.]

& prohibita coniunctio, iuxta Tridentinum Concilium, est legitima & diuina coniunctio. Atqui *Euaristus* Pontifex Romanus, ante annos 1450. pronunciauit, non esse vera matrimonia, idque ex Apostolorum traditione. Ipsos ergo Apostolos Tridentina Synodus anathemate damnat. Addit autem, Ecclesiam, hoc est, Pontificem cum suis prælatis, posse facere, vt irrita sint talia matrimonia, quamdiu vero hoc non fecerit, anathemate damnandos esse, quicunque ex verbo Dei, ex iure naturæ, & ex veteris Ecclesiæ constitutionibus negant, ea esse vera & rata. Et vel hinc iudica, qualia sint Tridentina anathemata. Manifeste enim ostendunt, quare pro clandestinis matrimoniis dimicent, non quod sint vel verbo Dei, vel veteris Ecclesiæ constitutionibus consentanea: sed tantum propter retinendam & stabiliendam Pontificiorum tyrannidem. Fatentur enim, se posse, si modo vellent, facere, vt irrita sint talia matrimonia, sed quamdiu hoc facere nolint, omnes diuersum sentientes debere anathema esse. Et satis quidem hæc, pro imperio Pontificio.

CANON IX.

Ap.p.241. v. 18. p. 243. 248. Ib. p. 40. Luth. T. 2. Jen. G. f. 310. 156.

SI quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares, castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica vel voto: & oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium: posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt, se castitatis (etiamsi eam vouerint) habere donum, anathema sit: Cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari.

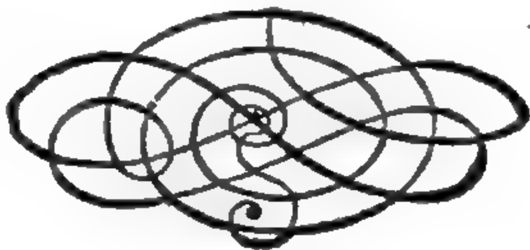
CANON X.

Ap.p.243. 249. 246. 248. 282. Ar. Smalc. p. 335.

Si quis dixerit, statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatus, & non esse melius ac beatius, manere in virginitate aut cælibatu, quam iungi matrimonio, anathema sit.

DIsputatio de virginitate & cœlibatu clericorum non potest breuibus absolui. Restant etiam loci nonæ Sessionis, de purgatorio, de reliquiis, imaginibus, & inuocatione Sanctorum, de indulgentiis, de delectu ciborum, de ieiuniis, de festis. Sed quia secunda hæc pars examinis præter opinionem excreuit, & aliis caussis, quo minus nunc progrediar, impedior: illa igitur, quæ restant, peculiari aliquando tractatu, si Deo visum fuerit, & Ecclesiæ vtilitas flagitare videbitur, explicabimus.

Secundæ Partis Examinis Decretorum Tridentini Concilii, finis.

EXA-

EXAMINIS
CONCILII
TRIDENTINI

per

MARTINVM CHEMNICIVM

scripti

PARS III.

Locos

De Virginitate, | *De Purgatorio,*
De Cælibatu Sacerdotum, | *De Inuocatione Sanctorum,*

complectens.

Adiecta est in singulis Locis historia certaminum inde vsque ab Apostolorum temporibus.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO IOANNI GEORGIO, MARCHIONI BRANDENBVRGICO, SACRI ROMANI IMPERII ARCHICAMERARIO ET ELECTORI, PRVSSIAE, STETINI, POMERANIAE, CASSVBIORVM, SLAVORVM, ET IN SILESIA CROSSORVM DVCI, BVRGGRAVIO NORIBERGICO, ET RVGIAE PRINCIPI, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

Gratiam, salutem ac pacem, a Deo Patre, per Dominum nostrum Iesvm Christum.

Llustrissime Princeps Elector, Domine clementissime, annus iam agitur vndecimus, cum fatali quadam occasione cum Iesuitis, nouitia Romani Pontificis creatura, in certamen incidi. Quia enim sectam illam ideo excogitatam constabat, vt inde tanquam ex equo Troiano, prodirent noui milites, litterarum & linguarum armis instructi, qui patrocinium Pontificiæ religionis felicius, quam reliquorum Monachorum ordines hactenus fecissent, susciperent & sustinerent, ac professione politioris litteraturæ & linguarum, tanquam lenociniis abutentes, incautæ iuuentutis animos allicerent, atque a prima ætate Pontificiis opinionibus imbuerent: idque ita insidiose, vt publicis scriptis se non statim aperirent, vnde colligi posset, quid monstri alerent: Ego certis tum rationibus adductus, præcipua capita Theologiæ, quam profiterentur, ex quadam ipsorum censura excerpta, edidi, vt hac ratione prouocati, ipsi plenius se aperirent, vnde propius agnosci possent. Cum vero ex ipsorum grege nemo prodiret, sed Andradius quidam Lusitanus, homo doctus sane & eloquens, cuius in Concilio Tridentino non minima fuit autoritas, a patribus Concilii iussus, libello meo, exiguo sane, aliquot libros Explicationum, quas orthodoxas vocabat, opponeret, ita, vt quasi rationem Decretorum & Canonum Concilii Tridentini, cui tum intererat, reddere videretur: Ea occasione, cum necessario aliquid esset respondendum, vt cum aliqua Lectoris vtilitate illud fieret, examen seu explicationem Decretorum Concilii Tridentini institui, & locos de Scriptura & Traditionibus, de peccato, de libero arbitrio, de iustificatione, de fide, de bonis operibus, & de Sacramentis, duabus partibus, ex sacra Scriptura Canonica fundamentis, collatis ad eam normam veræ & piæ antiquitatis testimoniis, ante aliquot annos, simplici orationis filo expediui.

Supererant autem in Decretis illis reliqui examinandi seu explicandi loci, de virginitate, & de cælibatu sacerdotum, de purgatorio, de inuocatione, reliquiis & imaginibus Sanctorum, de indulgentiis, de ciborum delectu, de ieiuniis & festis. Et sane animus non erat, illorum etiam locorum tractationem suscipere, & ea, sicut in prioribus partibus factum fuerat, ratione pertexere: absterrebar enim magnitudine & difficultate laborum, quos in prioribus partibus expertus eram. Cumque præter quotidianas Ministerii mei occupationes, aliis subinde negotiis impedirer: sperabam, ex nostris alium aliquem feliciori ingenio, maiori eruditione & eloquentia elegantiore instructum & ornatum, cui plus otii & excitatior ingenii alacritas suppeteret, proditurum, qui vtilem hanc & necessariam Ecclesiæ operam, maiori cum fructu, vel priuato suo, vel communi Eccle-

siarum nostrarum nomine, praestaret. Multis enim de caussis valde utile esset, graui autoritate, communicatis sententiis, & coniunctis operis, publicam refutationem Decretis Concilii Tridentini communi nomine opponere, in qua detectis insidiis, & corruptelis refutatis, vera sententia in singulis locis illustraretur, vt posteritati etiam constaret, quae fundamenta, & quas rationes iudicii sui, de Tridentini Concilii decretis, aetas haec nostra habuisset. Haec enim ratio ad instruendas & confirmandas bonas mentes plus habitura esset momenti, quam priuatae commonefactiones.

Interea vero ex variis locis, a multis eruditis & piis viris, quibus priorum partium lectio non ingrata fuerat, & per litteras & coram instigatus fui, vt, reliquos etiam locos pertexerem, cum laborem illum semel suscepissem, & facta promissione quasi ex condicto tenerer. Cumque ex aduersariorum etiam, Lindani, Cromeri, Tiletani, atque aliorum Pontificiorum clamoribus animaduerterem, priores illos meos labores non absque fructu susceptos fuisse, acerbae enim ipsorum vociferationes acceptae plagae indicia & testimonia sunt: passus tandem sum, id quod supererat oneris, mihi rursus imponi: Maxime cum viderem, Lindanum in exagitando Apologetico illo, in quo ordines Protestantium (vt vocant) caussas recusatae Tridentinae Synodi grauiter exponunt, superbe nostris Ecclesiis insultare, & illos praecipue locos, quos reliquos esse dixi, variis sophismatum artificiis, sub specie Catholicae antiquitatis deprauare. Reliquorum itaque etiam in decretis Tridentini Concilii locorum examen seu explicationem pio studio institui, & Deo iuuante, pro donorum meorum mediocritate, simplici dictione, ex Scripturae fundamentis, & huic consentientibus verae antiquitatis testimoniis, pertexui. Et de meis laboribus nihil dicam, illos enim Christo Seruatori, vera animi humilitate, in timore Domini offero, & Ecclesiae eius, audienti & sequenti vocem pastoris sui, iudicium de illis permitto.

Hanc vero tertiam partem Examinis Tridentini Concilii, complectentem explicationem locorum, de virginitate, de caelibatu sacerdotum, de purgatorio, & de inuocatione Sanctorum, vestrae, Illustrissime Princeps Elector, Celsit. demissa ac debita animi reuerentia, publica hac inscriptione dedicare volui, idque non ambitione aut leuitate aliqua: sed caussis adductus honestissimis & grauissimis. Vtile enim est, & ad praesentis aetatis homines, & ad omnem posteritatem, extare illustria testimonia, quod necessaria horum temporum certamina, de grauissimi controuersiis Religionis, contra impias & superstitiosas Romani Pontificis & coniuratorum ipsius corruptelas, non agitentur leuium, turbulentorum, aut indoctorum quorundam hominum clamoribus ex praua quadam dissentiendi libidine, ad dementandum rude & ignobile vulgus: sed quod illarum controuersiarum explicationes, grauissimo Principum sapientissimorum iudicio, ex firmis ac perspicuis verbi Dei fundamentis & verae antiquitatis testimoniis, diligenter considerentur, expendantur & cognoscantur. Atque vtile est, caussas, cur Illustrissimi Germaniae Principes & reliqui ordines Decreta Concilii Tridentini recipere nolint, ex Scripturae fontibus, & ex prima Apostolicae & Catholicae Ecclesiae antiquitate, repetitas extare, praesertim cum res ipsa palam ostendat tyrannidem Pontificiam, insidiis, perfidia, gladiis, flammis & restibus hoc agere, vt Decreta Concilii Tridentini, suppressa necessaria illa veritatis disquisitione, quae Actor. 7, 11. describitur, executioni mandentur.

Cumque libellum de secta Iesuitarum & doctrina ipsorum, qui primam occasionem praebuit ad sequentes meas de Tridentino Concilio lucubrationes, Illustrissimo Celsit. vestrae Patenti, &c. felicis recordationis, inscripserim, & priores etiam partes Examinis Decretorum Concilii Tridentini aliis Illustrissimis Brandeburgicae familiae Principibus dedicarim, cumque huius etiam partis scriptio in illud tempus inciderit, cum Celsit. vestra, vna cum politica administratione Marchiae Brandeburgicae, prouinciae latissimae, Ecclesiarum etiam curam & nutricationem, Christiano principe dignam, ita susciperet, vt doctrinae caelestis incorrupta vox in illis semper sonaret: existimaui me Principi patriae meae, faustae gratulationis & pii ominis loco, recte posse, & iure debere, scriptum hoc, in quo caelestium dogmatum puritas & veritas a Pontificiorum corruptelis, sordibus & superstitionibus vindicatur, demissa reuerentia offerre. Scio enim Celsit. vestram, post sacrae Scripturae cognitionem, in perlegendis D. Lutheri scriptis, & perscrutandis antiquitatis monumentis eam posuisse operam, vt de momentis controuersiarum religionis recte, pie & sapienter iudicare possit. Et diligentia periculosissimis hisce temporibus profecto necessaria est, vt Principes ipsi diligenter attendant, quale genus doctrinae regionum suarum Ecclesiis proponatur, sicut Celsit. vestra pie & prudenter facit, quod publica autoritate Ecclesiis suis lectionem Scriptorum D. Lutheri diligenter commendat. Non enim Pontificii solum, sed & Sacramentarii clancularii Lutheri scripta de hominum manibus excutere ideo conantur, vt suis erroribus in Ecclesia liberius grassari possint.

Quo minus autem dubitarem, Illustrissimo Celsit. vestrae nomini meas hasce lucubrationes dedicare, animum mihi addiderunt reuerendi, clarissimi & doctissimi viri, D.D. Georgius Caelestinus, Ecclesiae collegiatae apud Berlinenses Praepositus, D.D. Ioannes Copus, cognatus meus, Celsit. vestrae Consiliarius intimus, & D.D. Ioannes Neander, Medicus, cuius

bus fidei Celsit. vestra corporis sui curam committit. Hi enim spem mihi non dubiam fecerunt, significationem hanc quantulamcunque demissi & deuoti animi a subdito erga Principem patria profectam & declaratam, Celsit. vestra non ingratam fore, cum quidam affirmarent, libellum Ecclesiarum Prutenicarum, continentem explicationem controuersiarum huius temporis, in quo conficiendo & ego tunc aliquid opera contuli, a Celsit. vestra antea, aliqua cum commendatione & non sine pia approbatione, perlectum fuisse.

Quod igitur diuina bonitati gratum, & Ecclesia faustum ac salutare sit, prodit Tertia hac pars Examinis Concilii Tridentini, sub Illustrissimo Celsit. vestra nomine, quam si Lectores intellexerint, Celsit. vestra iudicio sapientissimo non improbatam fuisse, libentius inspicient, atque vt opinor, aliqua cum voluptate legent in singulis locis integram, inde ab Apostolorum temporibus contextam certaminum historiam, quando scilicet, a quibus, qua specie, & quibus argumentis, corruptelarum & superstitionum seminaria sparsa, resuscitata, aucta & expolita subinde fuerint. Ac rursus, a quibus veritatis testibus, & ex quibus fundamentis repressa & refutata fuerint: quodque priuata patrum quorundam opiniones & deuotiones tunc non fecerint legem communem, aut dogma Catholicum, cum semper alii veritatis testes melioribus illis Ecclesia temporibus, pullulantibus superstitionibus, opinionibus, ex fundamentis scriptura Canonica publice se opponerent. Illa enim historica obseruatio hisce controuersiis plus affert lucis, quam alia prolixa disputationes, & de sententiis veterum vna hac certissima diiudicandi ratio est: ostendit enim, qua fide, & quo candore Pontificii multas veterum sententias, ad stabiliendas suas superstitiones, detorquere soleant. Et inter scribendum sapius optaui, in prioribus etiam partibus similem rationem seruatam fuisse, vt singulis locis addita esset talis historica controuersiarum explicatio: quod fieri tamen non incommode poterit, si aliquando repetenda erit editio. Sed in singulis locis Lector ipse hac animaduertet.

Videbitur forsan nonnullis prolixitas esse nimia. Sed quia status controuersiarum a Pontificiis insidiose plerunque transponitur (nunc enim longe aliam speciem controuersiis induere conantur, quam qua ante annos quinquaginta fuit) ostendendum fuit, quid proprie in controuersia positum sit in singulis locis, & facienda antithesis, quomodo olim illa disputarint, & quomodo nunc ea pingant. Argumenta etiam nunc longe alia conquirunt Patroni Regni Pontificii, quam qua ante hos annos ipsis vsitata fuerunt: conferenda igitur fuerunt & vetera ipsorum & recentia argumenta. Cumque in explicationibus argumentorum subinde noua comminiscantur sophismata, illa fuerunt detegenda & remouenda. Et cum pracipuam victoria spem in eo ponant Pontificii, vt Lectorem cumulatis variis patrum sententiis turbent, conatus fui, in historia certaminum, de singulis locis, nebulas illas discutere, & veram rationem diiudicandi veterum sententias ex ipsis fontibus monstrare. Inde factum est, quod scriptum longius, quam vel institueram, vel cogitaram, excurrit, quam prolixitatem, non quidem affectatam, sed quam rerum ipsarum tractatio, non tam obtulit, quam flagitauit, candidus Lector boni consulet. Deus, Pater Domini nostri Iesu Christi, rigationi huic, mediocri labore ex pio studio suscepta, sua benedictione salutare addat incrementum, vt ad nominis sui gloriam, & Ecclesia adificationem aliquid inde vtilitatis redeat, Amen.

Vestram vero Illustrissime Princeps Elector Celsit. demisse oro, vt hanc inscriptionem a subdito suo clementi animo suscipiat, & me meaque studia sibi clementer commendata habere non dedignetur, sicut Chemniciorum & Sabinorum familia, qua in atauo meo coniuncta fuerunt, honestum semper sub Marchionibus Brandeburgensibus locum habuerunt. Deum oro, vt sub Celsit. vestra litterarum, pietatis & pacis studia feliciter semper floreant. Data Brunsuiga XX. Ianuarii, Anno Domini M. D. LXXIII.

Celsit Vestram

demisse & reuerenter colens,

Martinus Chemnicius, D.

PARTIS III.

EXAM. DECRET. CONCIL. TRIDENT.

LOCVS I.

DE CAELIBATV ET VIRGINITATE.

SESSION. XXIIII.

CANON IX.

Ap. p. 241. v. 11. p. 243. 248. Ib. p. 240. Luth. T. 2. Ien. Germ. f. 310 159

SI quis dixerit: Clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares, castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica, vel voto, & oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium: posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt, se castitatis (etiamsi eam vouerint) habere donum, anathema sit: cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos, supra id, quod possumus, tentari.

CANON X.

Ap. p. 243. 249. 246. 248. Att. Smalc. p. 335.

Si quis dixerit: Statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis vel cælibatus, & non esse melius ac beatius, manere in virginitate aut cælibatu, quam iungi matrimonio, anathema sit.

QVæ in præcedentibus partibus tractata sunt, quia alicubi habent dogmatum subtilitates intricatas, aliquam desiderant disputationem. Quæ vero adhuc restant examinanda capita, (vt de Cælibatu, de Purgatorio, de Reliquiis, Imaginibus & Inuocatione Sanctorum, de Indulgentiis, de Delectu ciborum, Ieiuniis & Festis) manifestas, crassas & notorias annexas habent superstitiones & idolomanias: quas cum totus orbis Christianus in clarissima verbi Dei luce magno cum dolore & gemitu dudum exhorrescens aspexerit, ita vt querelæ non tacitis iam coram Deo gemitibus effundantur, sed plena ac sonora voce in toto orbe vndique perstrepant, id quod ne ipsi quidem aduersarii negare possunt: existimarunt igitur multi, licet tam effrenis sit Monachorum, & recentis Pontificiæ creaturæ, Iesuitarum, impudentia, vt nihil tam enormiter & notorie sit superstitiosum, cuius patrocinium & defensionem ipsi suscipere & profiteri non ausint: fore tamen, vt Patres Tridentini in Concilio, tanquam in publico orbis theatro, aliquo suffunderentur pudore, & ea, quæ publica scandala, manifestos abusus, crassas superstitiones, & non dissimulandas idolomanias secum trahunt, ex Ecclesia Dei, publica autoritate tollerent. Præcipue vero in hoc capite de Cælibatu, vbi publica, notoria, scortatoria, adulterina & Sodomitica infamia inquinatissimi cælibatus in regno Pontificio, multarum conscientiarum periculosi ac pernitiosi laquei, & persuasiones de merito virginitatis, cum Euangelio pugnantes, & contumeliose in meritum Filii Dei multorum inter ipsos etiam Pontificios conscientiis inclamant, & relaxationem legis cælibatus efflagitant. Nota est Gregorii magni παλινῳδία, quam Epistola D. Vlrici Episcopi Augustensis recitat. Nota est Pii Secundi vox a Platina annotata. Noti sunt Mantuani versus, quod fuerit sæculi sui iudicium de lege cælibatus. Quid de ea inter ipsos huius temporis Pontificios scriptores multi optent, in publicis scriptis extat. Auditæ fuerunt in ipso Concilio Tridentino Catholicorum quorundam (vt vocant) Principum legationes, idem sonora voce efflagitantes. Sed querelam illam, qua in præcedentibus sæpius me necessitas vti coegit, hoc etiam in loco repetere cogor: quod scilicet architecti Decretorum & Canonum Concilii Tridentini puncta & momenta controuersiarum non diserte & expresse ponunt, cumque crassiora commenta Monachorum exsertis verbis in tanta Euangelii, qua etiam Laicorum oculi illustrati sunt, defendere non ausint, & tamen damnare nolint, mirabili artificio, verum controuersiarum statum inuoluunt, ita, vt nihilominus neruos superstitionum retineant, vt ab imperitis harum controuersiarum primo intuitu hoc non statim animaduertatur

Capita eorum, de quibus hoc libro agetur.

Tridentini Patres contra omnium spem impurum cælibatum defendunt.

In occultum, de negotii statu, vt neruos superstitionum retineant.

uertatur, pii tamen, si moneantur, insidias facile perspiciunt. Tecte enim & oblique, si non integris sententiis, tamen vel vno atque altero vocabulo, ad suas, quas stabilire volunt, superstitiones alludunt; vt cum hoc loco castitatem matrimonio opponunt, non caret Babylonico mysterio, Apoc. 17, 5. sicut ostendemus. Ita non clare explicant, quid in controuersia sit positum, quando instituitur collatio inter virginitatem & cælibatum: obiter tamen eo alludunt, quod de merito vitæ æternæ & beatitudinis sit disputatio, quando vocabulo Paulino, suo more, vtuntur (beatius esse.) Eodem modo legem & vota cælibatus, nominant tantum, vt illo cooperculo totam Lernam superstitionum, quæ in ista Pandoræ pyxide latet, stabiliant. Hæc igitur ea simplicitate, qua vsi sumus in præcedentibus, euoluemus, vt Lectori, de Decretis & Canonibus illis iudicaturo, integræ disputationes in conspectu sint. Et primum de Castitate dicemus.

1. Cor. 7. 40.

CAPVT I.

Quod castitas proprie opponatur vagis, illicitis & prohibitis libidinibus.

Veram castitatem Deus in piis omnibus requirit.

CAstitas, pudicitia, purgitas, sanctimonia, necessariæ virtutes sunt in credentibus. Impudicitiam enim, inquinamenta seu impuritatem, quæ castitati opponitur, Deus auersatur, odit & abominatur. Et qui sine vera castitate impuris impudicitiæ inquinamentis polluti sunt, Deo placere non possunt, 1. Thess. 4, 3. 1. Cor. 6, 9. Eph. 4, 19. & 5, 5. Ebr. 13, 4. Maxime igitur prodest & necessarium est, vt in Ecclesia Dei doctrina de vera castitate pura, integra, & perspicua extet, vt ita virtus castitatis recte commendetur, & ad eam excolendam pii seriis exhortationibus exstimulentur. Falsa autem illa persuasio animis hominum eximenda est, quasi in solo cælibatu sit castitas Deo placens, & quasi consuetudo coniugalis opponatur castitati, ita vt reliqua libidinum incendia & operationes extra coniugium sint quidem aliquid quasi præter castitatem, non tamen frangant votum castitatis, quæ illa conditione in regno Pantificio vouetur (in quantum humana fragilitas permittit.) Quando igitur in Ecclesia de castitate iuxta verbum Dei loquimur, non in genere de abstinentia a coniugio declamitandum, sed integra doctrina comprehendenda est. Castitas enim Deo placens, de qua Scriptura concionatur, primo in eo consistit, vt vitentur omnes libidines, pollutiones & commixtiones, extra coniugium a Deo prohibitæ. Secundo, est etiam castitas Deo placens in consuetudine coniugali, propter ordinationem, benedictionem & sanctificationem Dei. Tertio, in illis, qui donum habent continentiæ, castitas est puritas vitæ cælibis, qua abstinent non tantum a prohibitis, verum etiam a legitimis commixtionibus. De his capitibus ordine dicemus.

Castitas vera non in solo cælibatu est.

Castitas in quibus consistat.

Pontificii castitatem coniugio opponunt.

II. Pontificii igitur, quando de encomiis castitatis concionantur, orationem solummodo vel certe principaliter contra matrimonium dirigunt, de aliis incendiis & operationibus libidinum, obiter tantum facta mentione. Et vulgus audiens, illis, qui licet omnis generis libidinibus se polluunt, ideo tamen castitatis appellationem tribui, quia legitimum coniugium non ineant, concipit inde odium coniugii & persuasionem impunitatis in pollutissimis etiam libidinibus. Debuissent itaque Patres Tridentini castitatem Deo placentem non contra legitimum matrimonium distinguere, sed vagis, illicitis, & prohibitis a Deo libidinibus opponere: cum præsertim postremi huius sæculi inquinamenta serias de hac parte castitatis admonitiones efflagitent. Non enim a sancto coniugio, sed ab illicitis, fœdis & prohibitis libidinibus Euangelicæ castitati capitale periculum est. Nam Deus, qui casta mens est, hoc agit, vt eos, qui non continent, pudico matrimonio copulet, Matth. 19. 11. Malignus vero ille spiritus, hostis veræ castitatis, qui propterea ἀκάθαρτος appellatur, tanquam leo rugiens obambulat, vt animos incendiis libidinum inflammatos in mentem reprobam coniiciat, ita vt contra propriæ conscientiæ testimonium & contra seuerissimas Spiritus S. prohibitiones, in scortationem, adulteria, alias spurcas libidines profligatissime ruant.

Scriptura contra castitatem opponit vagis libidinibus.

III. Atque hæc etiam caussa est, quando Scriptura de castitate, pudicitia, munditie & sanctimonia loquitur, quod toties & tam acriter doctrinam, contra vagas libidines, seuerissimis prohibitionibus & durissimis comminationibus, propositis etiam horrendis exemplis pœnarum, repetit & inculcat. Et quidem ostendit, quam variis modis impurus ille spiritus pudicitiam Euangelicæ castitatis attentare & conspurcare soleat, vt docentes in Ecclesia animos hominum seria inculcatione, & assidua meditatione huius doctrinæ diligentius præmuniant.

IIII. Primo

Satanas quosdam plane in libidinem transuersos rapit.

IIII. Primo enim quosdam flammis libidinum ita transuersos rapit, vt Dei prohibitiones & comminationes nec cogitent; nec considerent, nec curent, sed contra conscientiam, quasi beluino impetu, in libidines ruant. Notum est, quid Paulus, Ephes. 4, 19. de gentibus scribat: *Dedolentes se ipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem omnis immunditiæ.* Vbi ἀπηλγηκότας vocat, quorum conscientiis quasi callus quidam obductus est, vt nec Dei, nec hominum iudicio, nec propriæ conscientiæ cogitationibus accusantibus afficiantur aut moueantur, sed beluino impetu in quasuis libidines ruant. Rom. 1, 28. vocat τὸν ἀδόκιμον, *mentem reprobam*, quia incendia libidinum etiam mentis iudicium deprauant, vt non consideret τὰ καθήκοντα. (hoc enim Philosophico vocabulo Paulus vtitur.) Nec vero inter Gentes tantum hoc accidit, sed in ipso etiam populo Dei, Ose. 4, 11. *Fornicatio aufert eos.* Et Prouerb. 7. 22. *Sequitur, non secus, quam bos, qui ad lanienam vadit.* Epistola Iudæ dicit, quosdam fœdissima carnis inquinamenta sectari, ἐνυπνιαζομένους, hoc est, in quibus iudicium mentis quasi veterno quodam oppressum est. Caussam autem Oseas explicat, *quia*, inquit, *deseruerunt Dominum & mandata eius.* Et remedium Solomon ostendit, cum inquit: *Præceptum lucerna est, & lex lumen, & vita via, correptio & castigatio, vt custodiant te, a muliere mala*, &c. In tradenda igitur doctrina de vera castitate non contra matrimonium contumeliosa spicula sunt eiaculanda, sed eo maxime respiciendum est, vt diuinæ prohibitiones, comminationes, & exempla pœnarum de confusione libidinum grauissimis commonefactionibus vrgeantur, & inculcentur. Hoc enim efficax remedium est per spiritum castificationis, ne cor auferatur, aut veterno opprimatur, ne mens reddatur reproba, & ne conscientia callo dedolentiæ obduretur.

quo spectant libidines gentium.

præterea quoque immunditia quorundam in populo Dei.

v. 8.

v. 10.

Prou. 6, 23. 24.

Opinione licentiæ, Satan libidines suasit

V. Secundo, plerunque opinione licentiæ, & persuasione impunitatis, impurus ille spiritus solet poculum spurcarum libidinum hominibus propinare, quasi absque offensione Dei, & sine discrimine salutis æternæ sit, etiamsi quis se tradat impudicitiæ ad operationem omnis immunditiei. Vt enim ex historiis Ethnicis nihil huc afferamus, vtque hoc loco de Simone Mago non dicamus, qui, sicut *Augustinus* annotauit, docuit *detestandam turpitudinem indifferenter vtendi fœminis.* Certe ex 15. capite Act. v. 20. 29. colligitur, gentes etiam post conuersionem scortationem opinione impunitatis, tanquam rem adiaphoram, exercuisse. Ideo enim Apostoli in Decreto, quod ad gentes conuersas mittendum erat, hoc vnum tantum ex lege morali addunt, *vt abstineant a fornicatione.* Et apud Corinthios (sicut in opulentis emporiis magna solet esse & licentia, & confusio libidinum) post discessum Pauli in ipsa Ecclesia opiniones illæ spargi cœperunt, quasi fornicatio inter adiaphora, non vero inter ea, quæ Deo nos exosos faciant, numeranda esset. Nam 1. Corinth. 6. videntur Corinthii his argumentis vsi. Sicut in nouo Testamento Mosaicum discrimen ciborum sublatum est, ita vt promiscuus vsus omnium ciborum, quod ad conscientiam, indifferens, licitus, & concessus iam sit: ita etiam promiscuam Venerem non esse peccatum. Textus enim inquit, *Esca ventri, & venter escis, sed non*, ita inquit Paulus, *corpus scortationi: sed Domino.* Item, Quia Deus spiritus est, & spiritu vult coli: Si itaque in spiritu Deum colamus, non referre, quid in corpore fiat. Paulus vero opinionis indifferentiæ magno zelo opponit grauissimas has comminationes: Eos, qui libidinibus, cum lege Dei pugnantibus, corpora sua polluunt, non posse heredes Dei, membra Christi, & templa Spiritus sancti esse. Argumento vero de indifferenti vsu corporis, cum res sit externa, grauissimas rationes opponit. 1. Quia Deus creator & conseruator est non animæ tantum: verum etiam corporis. 2. Non anima tantum: sed & corpus pretio sanguinis Filii Dei redemptum est. 3. Spiritus sanctus non tantum animæ coniungitur: sed & corpora nostra sunt templa Spiritus sancti. 4. Sumus membra Christi, non tantum secundum spiritualem hominem: sed & corpora nostra sunt membra Christi. 5. Non tantum anima habebit vitam æternam: sed & corpora nostra suscitabuntur ad vitam æternam. Et illis rationibus concludit, non esse adiaphoron & liberum, quomodo quis corpore suo vti velit, sed glorificandum esse Deum, non tantum in spiritu, verum etiam in corpore nostro.

de hæres. §. L.

Vnde gentes conuersæ scortationem indicauerunt esse ἀδιάφορον.

v. 13.

contra varia militant argumenta Pauli contra libidinem.

Sacræ Scripturæ turpitudinis libidinum prætextum quæsiuit.

VI. Tertio, Tanta est immundi istius spiritus impudentia, vt cum libidines suas primum excæcatis & obduratis cordibus obtrusisset, & secundo, illas tanquam rem indifferentem venditasset, non sit veritus longius progredi, & ex ipsa etiam Scriptura speciem conquirere, quam turpitudini suæ, tanquam rei non vitiosæ, sed bonæ & honestæ prætexeret. Apoc. 2, 6. fit mentio doctrinæ & vitæ Nicolaitarum. Historiam autem describit *Clemens*, lib. 3. Stromatum, & *Eusebius*, lib. 3. cap. 29. Quod scilicet Nicolaus, vnus ex septem primis Diaconis, Act. 6, 5. cum pulchram haberet vxo-

uxorem, & a quibusdam zelotypia uxoris ipsi obiiceretur, mulierem in medium produxerit, & se eam communem velle omnibus facere, dixerit. Addit autem uterque & *Clemens* & *Eusebius*, Nicolaum hoc fecisse ex simplicitate quadam, ut ita suspicionem zelotypiæ a se remoueret, & specimen præberet, se non addictum esse rebus huius mundi, sed iis se renunciare posse, cum scriptum sit: *Qui non odit uxorem suam, non potest meus esse discipulus.* Item, *nemo potest duobus dominis seruire.* Inde vero Nicolaitæ occasionem sumserunt fœdissimi sui dogmatis de promiscua confusione libidinum, quam non tantum licitam, sed & bonam esse, blaspheme disputarunt. Et non multo post ex Valentini schola tam tetræ libidinum confusiones prodierunt, ut descriptiones earum apud autores nemo legere possit, quin totus cohorrescat. Extat etiam apud *Clementem* lib. 3. Stromatum, longa narratio de Carpocratis schola. Quia enim Christiani tunc vigilias, hoc est, nocturnos conuentus celebrabant, ideo, quia interdiu, propter metum tyrannorum conuenire non audebant, & ibi conuiuiola pro pauperibus, quæ ἀγάπαι nominabantur, instruebant: Carpocratiani, hanc consuetudinem imitati, ad nocturnas concœnationes promiscue, viri, & mulieres, conueniebant, & post cœnam amoto lumine nefanda quæque exercebant. Docebant enim licitum esse coire quando velint, & cum quibus velint, & a mulieribus, tanquam obedientiam legis, exigebant promiscuum concubitum. His enim verbis *Clemens* fœdas ipsorum libidines describit, atque argumenta etiam, quibus horrendas suas libidines defendere ausi fuerunt, recitat. Quia enim Scriptura commendat communionem inter fratres, quæ deducit ad regnum cælorum, ipsi κοινωνίαν illam non fuerunt veriti interpretari de promiscua confusione libidinum, ut mulieres sint communes, sicut aeris usus communis est. *Clemens* vero scite vocat eos *fratres* non Christi, sed *libidinis*, & dicit κοινωνίαν illam deducere non ad regnum cœlorum, sed *ad prostibula, & ad communionem suum & hircorum.* * Quidam ex Carpocratianis accedens ad formosam virginem, dixit: *Scriptum est, Da omnia te petenti: illa, ut quæ non intelligebat hominis petulantiam, modeste respondet. At tu matrem conuenias de matrimonio.* Addictum vero Scripturæ Clemens respondit: Quædam esse communicabilia, ut est pecunia, cibus, vestitus, officia, operæ, &c.

Luc. 14, 26. Matth. 6, 24.

Valentinianorum.

Carpocratis.

f. 437.

De corpore vero scriptum esse, 1. Cor. 6, 13. *Corpus non fornicationi, sed Domino.* Item, v. 20. *Non estis vestri iuris, pretio enim empti estis.* ** Fertur dictum quoddam Matthiæ: *Cum carne pugnare, & carne uti, nihil ei impudicum largiendo ad voluptatem, augere autem animam per fidem & agnitionem.* Hoc vero dictum Carpocratiani ad spurcitias suas ita mutilarunt: Animam esse augendam fide & cognitione: Carne autem utendum, hoc est, si modo anima castificetur, 1. Petr. 1, 22. non referre apud Deum, quomodo corpore quis utatur, quia scriptum sit, Rom. 2, 9. *Ira & tribulatio*, non super corpus, sed *super omnem animam, operantem malum.*

f. 472.

f. 436.

Gnostici etiam abusi sunt hoc argumento: *iusto non est lex posita.* Item, *non sumus sub lege, sed sub gratia.* Ergo prohibitiones sexti præcepti non obligant Christianos. Sed sicut domini sunt sabbati, hoc est, tertii præcepti, quod tanquam ceremoniale iam abrogatum est, ita voluerunt Christianos dominos esse etiam sexti præcepti. Abusi sunt etiam illa sententia Pauli: *In Christo non est mas, aut femina.* Item quod Græca translatio habet, Mal. 3, 15. *Deo restiterunt, & salui facti sunt.*

Gnosticorum. 1. Tim. 1, 9. Rom. 6, 15. f. 438.

f. 441. Gal. 3, 28.

VII. *Clemens* vero opponit has sententias, Rom. 6, 15. *Num peccabimus, quia non sumus sub lege?* Et Gal. 5, 13. *Ne præbeamus libertatem in occasionem carnis*, 1. Pet. 2, 16. *Libertas non sit velamen malitiæ.* Nec vero post Apostolorum tantum tempora, sed ipsis Apostolis adhuc in carne viuentibus, talia a Pseudoapostolis in Ecclesia sparsa fuisse, ex Epistolis Petri & Iudæ manifestum est. Quanto vero zelo pro castitate contra turpitudines illas Apostoli pugnarint, ostendit locus, Apoc. 2, 6. *Odisti opera Nicolaitarum, quæ & ego odi.* Item, *habes tenentes doctrinam Nicolaitarum, quod odi.* 2. Petr. 2, 10. *Dominus eos, qui post carnem in concupiscentia pollutionis ambulant, in diem iudicii puniendos seruat.* Et Epistola Iudæ: *Ignis æterni pœnam sustinebunt, qui carnem maculant.*

Quas istis Clemens sententias opponat.

v. 15.

v. 6.

VIII. Non autem institui hoc loco iustam aut integram argumenti huius tractationem, sed hæc obiter adduxi, ea occasione, quia Tridentini Canones castitatem Deo placentem non tam fœdis libidinibus opponunt, quam contra sacrum coniugium distinguunt. Volui igitur paucis ostendere, quod ab initio noui Testamenti impurus iste Spiritus, non per honestum coniugium, sed per fœdas suas libidines, Euangelicæ castitati perniciosas insidias struxerit, idque variis

 modis:

* Clem. l. III. Strom. f. 437. Φασὶ γοῦν τινα αὐτῶν, ὡραίᾳ παρθένῳ, ὁρμῶν τὴν ἐμήν, προσελθόντα φάναι· γέγραπται, παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου· τὴν δὲ σεμνῶς πάνυ ἀποκρίνασθαι, μὴ συνιεῖσαν τὴν τ' ἀνδρὸς ἀσέλγειαν· ἀλλὰ περὶ γάμου τῇ μητρὶ διαλέγου.

** Idem l. III. Strom. f. 436. λέγουσι γοῦν οὗτοι τὸν Ματθίαν οὕτως διδάξαι· σαρκὶ μὲν μάχεσθαι καὶ παραχρῆσθαι, μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονὴν ἀκόλαστον ἐνδιδόντα· ψυχὴν δὲ αὔξειν διὰ πίστεως καὶ γνώσεως.

modis: & quam acri zelo Apostoli & primitiua Ecclesia gladio Spiritus contra confusiones libidinum se opposuerint. Inde enim consequens est, omnino necessarium iam esse in Ecclesia, ad tuendam veram castitatis sanctimoniam, homines non a coniugio deterrere, sed a confusione libidinum arcere per diuinas prohibitiones, comminationes, & exempla pœnarum. Cum quidem & mens reproba in libidinibus, & persuasio licentiæ seu indifferentiæ non minus pernitiose nunc grassentur, quam olim: immo cum iam in Italia potissimum, & quidem Romæ, in ipso sanctissimi (si Diis placet) Patris conspectu, lupanaria, hoc est, publicæ turpitudinum officinæ aperte prostent & publicis vectigalibus elocentur. Ne dicam quod proximis annis ipsius Pontificis legatus, sicut *Sleidanus* scribit, edito publico scripto, horrendum illud vitium, propter quod Sodoma cum vicinis vrbibus igne iræ diuinæ conflagrauit, & pro se defendere, & aliis commendare in publicam contumeliam loci, 2. Petr. 2, 6. 7. non fuerit vllo pudore si non Christiano, at saltem humano retractus. Et isti homines de castitate contra matrimonium decreta faciunt, scilicet non dissimiliter, sicut in antiquo prouerbio dicitur:

Italia & S. Roma prostibula publica.

comm. de stat. relig. Lib. 16.

Clodius de pudicitia.

CAPUT II.

An castitas recte distinguatur contra matrimonium, quasi etiam in coniugio non sit Deo placens castitas?

IN nono Canone castitatem matrimonio opponi manifestum est. Hæc enim sunt verba Canonis: *Si quis dixerit, regulares, castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere*, &c. Item, *posse omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam vouerint, habere donum, anathema sit.* Sentiunt igitur castitatem coniugio violari, pollui & contaminari, in coniugio contra castitatem peccar. Coniuges castitate Deo placente destitui. Quia vero differentia est inter castitatem, quæ in cælibatu seruatur, & eam, quæ est in consuetudine coniugali, possit quis cogitare, Canonem hoc tantum velle dicere: Coniuges non esse virgines. Sed longe aliud mysterium est, ad quod antithesi illa, inter castitatem & matrimonium, alludunt. Multa enim a veteribus, & a recentioribus disputata sunt: statum coniugalem esse carnalem & immundum, cui illa, quæ Scriptura de castitate, pudicitia, munditie & sanctimonia prædicat, non possint conuenire, sed in solo cælibatu esse castitatem Deo placentem, ideo solas suas virgines vocant Sanctimoniales impollutas. Hæc Tridentini patres apertis & disertis verbis, ex professo forsan, defendere non audent: quia tamen fundamentum hoc est virginitatis suorum regularium & cælibatus Sacerdotum, recte voluerunt illa antithesi inter coniugium & castitatem seu sanctimoniam ad veteres illos impietatis neruos alludere. Vident enim posito & concesso hoc fundamento, quod in coniugio non sit castitas, sponte inde consequi & stabilire ea, quæ ipsi de sanctimonialium virginitate, & de sacerdotum cælibatu tradunt & defendunt. Nam *casta placent superis.* Item, *Casta Deus mens est, casta vult mente vocari, & castas pondus iussit habere preces.* Mysterium igitur iniquitatis in antithesi ista in matrimonium & castitatem inuolutum ex collatione historiarum euoluemus, vt coniugio sua castitas & sanctimonia ex Scriptura asseratur, & origo falsarum persuasionum de necessitate cælibatus sacerdotum, & de meritis virginitatis regularium monstretur. Ad sequentia enim magnum hæc habebunt vsum.

Insidiæ Canonis Trid. de castitate.

qua tamen antithesi instituta deteguntur.

II. In puritate itaque vitæ cælibis esse castitatem etiam ratio intelligit: In consuetudine vero coniugali piorum esse castitatem, pudicitiam, munditiem, sanctimoniam, ratio videri non potest. In solam enim coniugum commixtionem oculos defigit. Sed doctrina est sacræ Scripturæ propria & peculiaris, castitatem & sanctimoniam, Deo placentem, esse etiam in consuetudine coniugali piorum propter ordinationem, coniunctionem, benedictionem, & sanctificationem Dei. Non igitur Ethnicorum dictis vel exemplis, nec ex rationis dictatis, aut externa specie: sed ex doctrina diuinitus patefacta formandum est iudicium, de coniugii castitate & sanctimonia. A qua regula cum veteres hæretici, & quidam etiam ex Patribus discederent, & rationis iudicium sequerentur, ac externam tantum speciem consuetudinis coniugalis considerarent, valde non tantum tenuiter, sed inique, immo contumeliose & blaspheme de coniugio & senserunt & locuti sunt.

Scriptura castitatem etiam coniugio tribuit.

Cur nihilominus nonnulli ex patribus coniugio iniqui erant.

III. Cum enim sub initium noui Testamenti turpitudo & confusio detestandarum libidinum ex verbo Dei acriter damnarentur, & contra eas doctrina de castitate & sanctimonia ex Scriptura diligenter & serio vrgeretur: videns impurus ille Spiritus, se hac ratione id, quod contra Euangelicam castitatem machinabatur, vbique & apud omnes efficere non posse (cum & Doctores in primitiua Ecclesia gladio Spiritus se fortiter opponerent, & inter ipsos etiam Ethnicos honestiores, quique a confusione libidinum abhorrerent) in aliam se formam conuertit, & excitauit multos, qui cum vagas

Antiquiorum contra matrimonium sententia.

vagas libidines recte abominarentur, nimis in alteram partem deflexerunt, prætextu castitatis & sanctimoniæ, damnantes etiam coniugalem consuetudinem, eo, quod commixtio sexuum etiam in coniugio videretur res esse immunda. Puritas vero, castitas, pudicitia & sanctimonia in solo cælibatu iudicaretur esse. Et Marcionis. Marcion quidem (sicut *Clemens* l. 3 Strom. f. 434.) a Philosophis & Poetis, qui semper iniquiores fuerunt coniugio, seminaria suæ opinionis accepit, sed cum illi tantum molestias, quas hoc vitæ genus secum trahit, prætenderent, Marcion præterea addidit hanc blasphemiam: Ipsam commixtionem sexuum in coniugio esse peccatum: Imo ipsum opus generationis esse malum & a contrario Deo profectum, c.4. f.236. ideo sicut *Tertullianus* scribit lib. contra Marc. Neminem ad baptismum admittebant, nisi vel cælibem, vel matrimonio & Secundi. huius fructui renunciantem. Secundus quidam postea illam blasphemiam amplificauit, docens, mulierem totam esse opus diaboli, viri vero inferiores partes ab vmbilico eiusdem diaboli creationem esse, & ideo vtentes coniugio asseruit Satanæ opus implere, ita *Epiphanius* Tom. 3. lib. 1. hæresi 45.

Alii eandem blasphemiam hoc modo proponebant, sicut extat apud *Clementem*, cum plane nulla sit differentia inter commixtionem in consuetudine coniugali & in fornicatione, diabolum excogitasse discrimen, vt honesta matrimonii specie turpitudo illa tegeretur. Et contumeliosum hoc argumentum totidem fere verbis etiam *Tertullianus* repetit, de exhortatione castitatis, vbi inquit, videtur esse matrimonii & stupri differentia, sed vtrobique est commixtio: Ergo inquis & primas nuptias damnas? Respondet: Nec immerito, quoniam & ipsæ ex eo constant, quod est stuprum: Ita *Hieronymus* etiam ex veterum hæreticorum lacunis contumeliosam illam vocem hausit, quando dicit, hanc tantum esse differentiam inter vxorem & scortum, quod tolerabilius sit vni esse prostitutum, quam pluribus.

Tertulliani. Hieronymi. v. l. 1. adu. Iou. T. II. opp. f. 22.

Et illi quidem veteres hæretici, quorum multi & varii fuerunt sectatores, coniugium, tanquam rem prorsus immundam, & opus diabolicum, in vniuersum damnarunt, nec quenquam in Tatiani. coniugio posse saluari docuerunt. Tatianus vero qui & eruditione & auctoritate (fuerat enim Iustini martyris discipulus) pollebat, primo quidem, iuxta Marcionis dogma, nuptias, tanquam institutionem diabolicam, prorsus damnauit, & pares eas fornicationibus & aliis corruptionibus fecit. Postea tamen animaduertens, siue ipse siue sectatores eius, id, quod *Augustinus* ex Epiphanio innuere videtur, nimis crassam esse hanc blasphemiam, conuersus ad hypocrisin, cœpit, sub prætextu castitatis, sanctimoniæ & perfectionis, quam in cælibatu constituebat, nuptias sugillare. Libro enim de castitate, sicut recitat *Clemens*, inscripsit titulum (*de perfectione secundum seruatorem*) vt hic fuerit prætextus, quod in lege veteri quidem populo concessum fuerit coniugium: Euangelium vero excellentiorem doceat perfectionem. Et ideo sectatores ipsius appellarunt se ἐγκρατῖται, quasi soli præcepta Euangelica de castitate & sanctimonia seruarent: Et ipsa hypocrisis de perfectione & castitate multis cœpit arridere. *Montanus* enim publice docuit, in infirmis tolerari primas nuptias, licet non careant vitio, perfectius autem esse, etiam illas vel caueri, vel solui: Secundas vero nuptias simpliciter pro fornicationibus habuit. Quia vero testimonia Scripturæ præcipue Pauli manifeste hisce opinionibus contradicebant: *Tertullianus* postea ausus fuit fingere, paracletum Montani id, quod Paulus tenellæ adhuc Ecclesiæ infantiæ indulserat, adultiori iam abstulisse, & disciplinam perfectius adstrinxisse. Et non veretur dicere: „Si Christus repudium, quod Moses con„cesserat, abstulit, cur non etiam paracle„tus id, quod Christus indulsit, tolleret?„ Quanquam igitur Marcionis, Tatiani, & reliquorum hæreticorum manifestæ & crassæ blasphemiæ contra coniugium in Ecclesia non recipiebantur & probabantur: ex illa tamen hypocrisi, de qua iam dictum est, de perfectione, quodque in coniugio non esset vera castitas & sanctimonia, paullatim etiam in ipsam Ecclesiam zizania quædam irrepserunt, vt licet secundas nuptias cum Montano damnare non auderent, iniquiores tamen illis esse cœperint. *Clemens* enim 3. Strom. * dicit: Eum, qui secundo contrahit matrimonium, non quidem peccare contra legem: quia Paulus ex venia concedat, non tamen implere perfectionem Euangelii. *Nazianzenus*; ** *Primæ nuptiæ legis sunt: Secunda indulgentia: Tertia præuaricationis.* Et Concilium *Neocæsariense* prohibet presbyterum interesse secundis nuptiis, & statuit non esse benedicendas. *Origenes* in Lucam de secundis, tertiis & quartis nuptiis inquit: *Non ignoramus, quod tale coniugium eiiciet nos de regno Dei.* Ita licet primas nuptias non damnarent, tamen cælibatui adhærere cœpit persuasio perfectionis. Nam & Manichæi non prorsus damnabant nuptias; auditoribus enim suis, vt plebeiis & im-

de hæres. 45. T. VI. opp. f. 10. — l. 3. Strom. f. 460. — Encratitarum. — Montani. — Tertulliani. — de monogam. c. 14. f. 582. — f. 461. — 31. q. 1. c. de his — hom. 17.

 per-

* Clem. l. III, Strom. f. 461. ἐπεὶ καὶ ὅτε 'ις' ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην· οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου· οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα.

** Gregor. Nazianz. orat. XXXI. T. I. opp. f. 501. τὸ πρῶτον νόμος, τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία.

perfectioribus, eas concedebant: Electis vero suis (quos ita vocabant) vt perfectioribus omnino interdicebant vsum coniugii. Atque inde demum ipsi etiam patres, vt *Origenes, Ambrosius, Hieronymus*, disputare cœperunt, cælibatum propter castitatem & sanctimoniam melius conuenire ministerio Ecclesiastico, quam coniugium. Illa enim labes, quam *Hieronymus* Tatiano tribuit, in ipsa Ecclesia cœpit afficari coniugio: *Qui seminat in carne, e carne metet corruptionem.*

IIII. Quomodo vero zizania illa in regno Pontificio aucta & ad oppressionem tritici euecta sit, postea ostendemus. Hoc loco digitum tantum ad fontem & originem intendisse sufficit. Et hæc historica commonefactio ostendet, quid Paulus velit, quando 1. Tim. 4,1. 3. dicit, *doctrinam dæmoniorum, prohibentem nubere*, tunc multos inuenturam applausores, quando in hypocrisi proponetur.

Argumenta hæreticorum contra matrimonium.

V. Vtilem autem esse iudico illam considerationem, quibus argumentis contra coniugium vsi sint veteres hæretici, & quomodo illa *Tertullianus* & *Hieronymus* a veteribus hæreticis mutuati sint. Hæc enim collatio postea ostendet, ex qua Topica desumpta sint Pontificiorum argumenta contra coniugium sacerdotum: atque ita manifestum euadet, eandem esse *doctrinam dæmoniorum*, 1. Tim. 4,1.3. in hypocrisi propositam, apud veteres & recentiores contemptores & proscriptores coniugii. Collegit autem *Clemens* 3. Strom. longa oratione pleraque veterum argumenta; illa nos, vt collatio, de qua diximus, facilius possit institui, breuiter recensebimus. Dicunt generationem pugnare contra charitatem proximi. Non enim esse inducendos in mundum alios, tam misere infelices futuros. Item, in Ecclesia regnum mortis destructum est. Sed generatio præbet regno mortis nutrimentum, iuxta dictum Rom. 5,14. *Mors regnauit.* Citant etiam ex Euangelio secundum Ægyptios, † quod Salome interroganti, *quousque vigebit mors?* (f. 445.) Christus responderit, *quoad vsque vos mulieres paritis*, Salome excepit: *recte ergo ego feci, quæ non peperi.* (f. 453.) Christus respondit, *omni herba vescere, ea autem, quæ habet amaritudinem, non vescaris.*

quæ sint fontes argumentorum quibus Pontificii coniugium sacerdotum impugnant.

Item Luc. 20, 34. *filii huius sæculi nubunt, post resurrectionem vero non nubent, sed similes erunt angelis Dei.* (f. 446.) Sed fideles spiritualiter iam resurrexerunt, &c. *Clemens* respondet per instantiam, ergo post spiritualem resurrectionem etiam non deberent edere, bibere, dormire, &c.

Christus non duxit vxorem, & ipsius actio est nostra instructio. (f. 446.) *Clemens* respondet, missus erat non ad generationem, sed ad opus redemptionis: ipsum vero coniugium, & doctrina, & miraculis approbauit.

Matth. 24,38. *In diebus Noe*, Luc. 17, 25. *In diebus Loth erant nubentes.* (f. 446.)

Matth. 24,19. *Væ prægnantibus & lactantibus.* (f. 447.)

Citant etiam ex Euangelio secundum Ægyptios, *veni ad dissoluendum opera feminæ.* (f. 452.) Item, *scriptum est, exite, immundum ne tangatis, mundamini, qui fertis vasa Domini.* (Es. 52,11. f. 456.) *Despondi vos viro vni, virginem castam.* (2. Cor. 11, 2.) *Qui cum mulieribus non sunt coinquinati, sed virgines sunt, hi sequuntur agnum: qui in carne sunt Deo placere non possunt.* (f. 457. 466. Apoc. 14, 4. Rom. 8, 8.) Ad quod *Clemens* recte respondet, Paulum etiam de coniugatis dicere, vos non estis in carne, sed in spiritu. (f. 458.)

Tatianus dixit: Coniugatos seruire duobus Dominis, Deo & Satanæ. (f. 460.) Nam. 1. Cor. 7,5. propter orationem debent abstinere, sed propter incontinentiam, ne tentet diabolus, debent rursus conuenire. Consuetudinem ergo coniugalem soluere precationem. *Ne vocaueritis patrem super terrã.* Ergo generatio est prohibita. (Matth. 23, 9. f. 463.) *Cælebs curat ea, quæ sunt Domini*, &c. Respondet *Clemens*, vxor etiam, quando est de domo sollicita, potest hoc facere in Domino. (1. Cor. 7, 34. f. 463. f. 464.) Luc. 14,20. *Vxorem duxi, non possũ venire.* (f. 465.)

Tatianus in libro de castitate his argumentis vsus est: Christus Eunuchos vocat beatos, Matth. 19,12. (f. 465.) *Conuersatio vestra est in cælo.* Phil. 2,20. (f. 466.) Non *quæramus quæ supra terram*, Col. 2,2. (f. 467.) *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem*, Gal. 6,8. Luc. 14,26. *Qui non odit patrem, vxorem.* Esa. 56,5. de eunuchis: (f. 465. 467.) *dabo illis nomen melius.* Ad hoc postremum *Clemens* respondet, Meliores esse his, qui tantum externa professione se iactant.

Item, Adam post lapsum primum cognouit Euam, *maledictus dies, in qua natus sum.* (Gen. 4,1. f. 470. Ier. 20,14.) *In peccatis conceptus sum.* (f. 468. Ps 51,7.) Ergo consuetudo coniugalis est peccatum. Hæc fere sunt hæreticorum argumenta contra coniugium, quæ apud Clementem extant. (f. 469.)

Refutationes argumentorum quibus vsi hæretici.

VI. Annotabo vero paucis etiam fontes refutationum, quas *Clemens* opponit. Inde enim intelligi poterit, quid Ecclesia tunc de coniugio senserit. Allegat illud, 1. Tim. 4, 1. vbi prohibitio coniugii vocatur *doctrina dæmoniorum.* 1. Cor. 7,27. *Alligatus vxori, ne quæras solutionem.* (f. 447. 448. f. 448.) Ipsius †† *Clementis* verba

† Clem. l. III. Strom. f. 445. τῇ Σαλώμῃ ὁ κύριος πυνθανομένῃ, μέχρι πότε θάνατος ἰσχύσει ------ μέχρις ἄν, εἶπεν, ὑμεῖς αἱ γυναῖκες τίκτητε f. 453. Φαμένης γὰρ αὐτῆς, καλῶς οὖν ἐποίησα, μὴ τεκοῦσα ---- ἀμείβεται, λέγων ὁ κύριος, πᾶσαν φάγε βοτάνην· τὴν δὲ πικρίαν ἔχουσαν, μὴ φάγῃς.

†† Id. ib. f. 548, ἢ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκιμάζουσι, Πέτρος μὲν γὰρ καὶ Φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο· Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν· cetera.

verba hæc sunt: *An reprobant etiam Apostolos? Petrus enim & Philippus Filios procrearunt; Philippus etiam Filias viris „tradidit.* Paulus vxorem suam vocat „σύζυγον, Phil. 4, 3. de qua inquit: 1. Cor. „9, 5. habemus potestatem circumdu- „cendi vxorem, vt reliqui Apostoli. Porro affirmat *Clemens* etiam in matrimonio esse castitatem. Item, qui propter molestias educationis fugiunt matrimonium, eos dicit peccare contra charitatem. Vtitur etiam his testimoniis, 1. Cor. 7, 14. *Sancti sunt filii, sanctificatur mulier, vir,* &c. 1. Tim. 5, 14. *Volo iuniores viduas nubere*, 1. Tim. 3, 4. 5. Episcopum constituit, qui ex propria domo toti Ecclesiæ præesse meditatus sit, 1 Tim. 2, 15. *Saluabitur mulier per generationem.*

f. 454. f. 445. f. 464. f. 459.

„Item, inquit: Apostoli docentes de „castitate nusquam prohibent coniugi- „um. Sunt & hæc eius verba: Quia „Paulus dicit, *conuenite rursus inuicem,* „*ne tentet vos Satan propter incontinenti-* „*am.* Ergo consuetudo coniugalis, et- „iamsi non propter procreationem, sed „ad vitandam vstionem seu fornicatio- „nem suscipiatur, tamen non est dam- „nanda.

f. 464. f. 462. f. 467.

Argumenta defendentium coniugium. VII. Recitat etiam illorum, qui defenderunt coniugium, hæc fuisse argumenta. I. Ex naturæ constitutione. II. Quia scriptum est, *crescite.* III. Patriæ caussa, vt successorem in suum locum quis constituat. IIII. Propter adiutorium, vt in morbis &c. Hæc quia non inutilia fore arbitrabar, breuissime annotare volui. Possunt enim iudicium in grauissima hac controuersia recte formare.

Argumenta Tertul. contra coniugium. VIII. Porro addemus breuiter etiam *Tertulliani* & *Hieronymi* argumenta, contra coniugium.

Tertullianus ad vxorem c. 2. *Quale* quæso *hoc bonum est, quod mali comparatio commendat? Vt ideo melius sit nubere, quia deterius* sit *vri.* Sic dicitur, *melius est vno oculo carere, quam duobus.* Item, *quod permittitur, suspectam habet permissionis suæ caussam.* ——— *Duæ species humanæ imbecillitatis nuptias necessarias faciunt,* concupiscentia carnis & sæculi, *sed vtraque repudianda est seruis Dei.*

exh. ad castit. c. 3. f. 523.

c. 1. f. 523. Item, *quod necessitas præstat, depretiat ipsa. Sed carnem legimus infirmam, & c. 3 f. 523. hinc nobis impensius adulamur, legimus tamen & Spiritum firmum.* —— *Si* ergo *Spiritus carne fortior est,* —— *nostra culpa infirmiora sectamur.* Idem de exhortatione castitatis: *Ex indulgentia est, quicquid* c. 1. f. 559. „*permittitur*: ea autem venit de volun- „tate inuita, id est, non probante. Non „est nunc locus istius vocis, *crescite*, &c. c. 8 f. 577. „sed tempus in collecto est. De Monogamia negat locum Pauli, 1. Cor. 9, 5. de circumducenda vxore, intelligendum esse de coniugio Apostolorum, c. 8 f. 545. cum tamen *Clemens* ex antiquitatis sententia hoc affirmet. Item, non potes capere, *quia non vis, posse enim te, si velis, ostendit, quia tuo arbitrio vtrunque proposuit.* Est & hoc *Tertulliani* argumentum: Qui videt mulierem ad concupiscendam eam, adulterium committit coram Deo. Ergo magis, qui videt ad ducendam, & maxime, qui ducit, coram Deo adulterium committit. Item, in libro de velandis virginibus, consuetudinem coniugalem vocat *communem contumeliam,* quod etiam *Hieronymus* repetit.

exh. ad castit. c. 6. f. 563.

IX. *Hieronymi* argumenta hæc sunt; l. 1. adu. Iouin. f. 17. *Argumenta Hieronymi.*

Si bonum est, mulierem non tangere: ergo malum est *tangere: nihil enim bono contrarium, nihil malum. Si autem malum est, & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat.* Locum 1. Tim. 2, 15. ita deprauat: *tunc saluabitur mulier, si tales genuerit filios, qui virgines permansuri sunt, si quod ipsa perdidit,* recuperet *in liberis,* &c. Similiter etiam locum, Rom. 6, 21. *finis illorum mors,* ita deprauat: *Puto, quod & nuptiarum finis mors sit, fructus autem sanctificationis, qui vel ad virginitatem, vel ad continentiam pertinet, vita pensatur æterna.* Tractans illam sententiam, *vt vacetis orationi,* &c. inquit: *Oro te, quale, illud bonum est, quod orare prohibet, quod corpus Domini accipi non permittit?* —— *Semper orandum,* igitur *nunquam coniugio seruiendum.* Et huc torquet dictum Petri, *ne impediantur orationes vestræ.* Quando *impleo officium mariti, non impleo Christiani.* Dicit etiam Paulum secundum veniam loqui de nuptiis, sicut etiam de illo, qui incestum commiserat, inquit: *Si quid donastis, & ego,* &c. De loco Matth. 24, 19. *Va pregnantibus,* inquit: *Non hic scorta damnantur, sed vteri tumescentes, infantum vagitus, fructus atque opera nuptiarum.* Item, *nuptiarum finis mors est.* Virginitas vero pertinet ad vitam æternam. *Nuptiæ terram, virginitas* cælum implet. Omnia ferme loca Scripturæ de carne & spiritu, de sanctificatione, de renouatione, de emundatione ad cælibatum, contra coniugium torquet. Et dicit aduersus Heluidium, *non negamus maritatas sanctas mulieres inueniri, sed quæ vxores esse desierint.* Dicit etiam Paulum oblique damnasse nuptias. Nam lib. 5. Comment. in Ierem. inquit: *Si propter angustiam temporis habentibus vsus vxorum tollitur, quanto magis non habentibus, ne accipiant, imperatur.* Et contra Iouinianum illud 1. Cor. 7, 28. *Ego vero vobis parco,* ita exponit, Tantum recenseo tribulationem carnis, taceo autem, quæ damnatio maneat coniugatos in futura vita, vt infirmis parcam, qui iam sunt in matrimonio: quam deprauationem textus *Augustinus* multis re-

f. 27. f. 32. f. 18. 1. ep. 3. 7. f. 18. f. 21. f. 32. f. 29. T. 11. epp. f. 13. c. 29. c. 16. f.

futat

futat in libro de sancta Virginitate.

X. Possem plura & ex aliis etiam scriptoribus addere, sed non est huius instituti integram illorum certaminum historiam texere. Hæc enim ideo tantum adduxi, I. vt viam ad sequentia præstruerem, quomodo scilicet a veteribus hæreticis Montanistæ, a Montanistis ex patribus quidam argumenta arripuerunt, quibus postea & meritum virginitatis, & cælibatum sacerdotum in ipsa Ecclesia pro articulis fidei stabilire conati sunt. II. vt ostenderem, ipsam necessitatem flagitare, vt non de virginitate tantum declamitetur in Ecclesia, sed vt coniugio etiam asseratur & vindicetur castitas, pudicitia, mundities & sanctimonia, quam Spiritus sanctus in Scriptura ipsi tribuit.

CAPVT III.

Castitas in coniugio.

Appellationes, quibus Scriptura coniugium ornat.

I. ETHnicorum igitur sententiis, Hæreticorum blasphemiis, Patrum quorundam iniquitati, & priuato rationis humanæ iudico opponendæ sunt castæ, pudicæ & sanctæ appellationes, quas Scriptura coniugio tribuit. Inde enim certo potest colligi, quo loco Spiritus sanctus consuetudinem coniugalem habeat, & quid velit nos in Ecclesia de ea sentire & loqui. Ostendunt autem testimonia Scripturæ, Deum tanti facere institutionem & ordinationem suam in coniugio, vt etiam in hac corrupta natura consuetudinem coniugalem, in qua leges coniugii non violantur, maxime si coniuges sint credentes, pronunciet esse ἁγνείαν, *castitatem, puritatem*, σωφροσύνην, *continentiam* seu *pudicitiam*, ἁγιασμὸν *sanctimoniam* ἀμίαντον *munditiem*, quæ inquinationi & pollutioni opponitur, τιμήν, *quod non fœdum ac turpe, sed honore dignum est*, 1. Thess. 4, 4. 5. *Meminerit quisque vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione concupiscentiæ, sicut & gentes, quæ Deum non nouerunt.* 1. Cor. 7, 14. *Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem.* 1. Tim. 2, 15. *Si manserit in fide ac dilectione & sanctimonia cum castitate.* Vt enim ostendat, se in illo loco loqui de consuetudine coniugali, diserte nominat *generationem liberorum*. Ebr. 13, 4. *Honorabile coniugium* in omnibus, & cubile impollutum. Aliud vero est cubile extra coniugium, Rom. 13, 13. *Non in cubilibus.* Matth. 19, 6. vocatur coniunctio diuina, Eph. 5, 32. Paulus dicit: coniunctionem viri & vxoris *magnum* esse *mysterium in Christo & Ecclesia.* Tit. 2, 4. hortatur adolescentulas, vt *viros suos ament, filios diligant, sint castæ, sobriæ*, &c. 1. Petr. 3, 1. *mulieres sint subditæ viris, vt considerantes castam conuersationem*, &c. Et memorabile est exemplum, cum Nicæna synodus vellet nouam legem statuere, ne Clerici consuetudinem haberent cum vxoribus propriis, Paphnutius confessor, qui erat expers nuptiarum, exurgens, contradixit, honorabiles confessus nuptias, & affirmans consuetudinem cum propria vxore esse σωφροσύνην pudicitiam seu castitatem. Ex illa Paphnutii oratione potest colligi, quo prætextu, & propter quas rationes, synodus voluerit coniugii vsum sacerdotibus interdicere. Quia scilicet castitas requiratur in ministris, 1. Tim. 4. 12, Et quia turpitudo consuetudinis coniugalis non deceat ministerium; his imaginationibus Paphnutius opponit suam confessionem ex verbo Dei, quod in ipso etiam coniugio sit pudicitia & castitas Deo placens. Extat etiam *Athanasii* exhortatio ad Heremitas circa Alexandriam, qui contendebant, tantum in cælibatu esse castitatem: Ostendit autem etiam in coniugio esse castitatem. Ita etiam cum *Hieronymus* matrimonium tam flagitiosa contumelia affecisset, *Augustinus* ex Scriptura appellat *castitatem coniugalem & pudicas nuptias*, de sancta virginitate c. 20.

Paphnutii de castitate coniugii sententia.

T. 11 opp. f. 619

II. Non autem appellationes tantum in testimoniis Scripturæ obseruandæ sunt, vt 1. Cor. 7, 13. 14. Consuetudinem coniugalem piæ matronæ etiam cum viro infideli non polluere conscientiam. Et 1. Thess. 4, 3. inquit: *Voluntas Dei est*, &c. 1. Tim. 2, 15. dicit: *Fidem, dilectionem* & *sanctificationem* simul posse esse in consuetudine coniugali. Rom. 13, 13. *cubilia* recenset inter opera tenebrarum, in quibus Christus non inducitur. Sed Ebr. 13, 4. *concubitum coniugalem* (ita enim κοίτη vsurpatur, Rom. 9, 10.) dicit esse *impollutum*. Et ne quis existimet, coram hominibus tantum haberi impollutum, mox in antithesi addit: *Scortatores autem & adulteros iudicabit Dominus*. 1. Petr. 3, 1. sq. Vxoribus, quæ maritis subditæ sunt, tribuit *timorem Dei, interiorem* seu nouum *hominem, incorruptionem, spiritum mitem, spem in Deum, & id, quod coram Deo est pretiosum.*

III. Hæc recte obseruata, monstrant grauissimas caussas, quare in Ecclesia retinendum & defendendum sit Spiritus sancti illud dogma, quod pudicitia & castitas sit etiam in consuetudine coniugali. Postea ex hisce fundamentis etiam ostendemus, veteres nō habuisse veras caussas, cur sacerdotibus coniugium prohiberent, quasi scilicet Spiritus sanctus, timor, dilectio, fides, pura conscientia non possit esse in consuetudine coniugum. Illa enim omnia, sicut ostendimus, Scriptura tribuit ipsis nuptiis.

Sententia quorundam ex veteribus contra coniugium.

IIII. Collatio etiam ostendet, quam longe a castimonia linguæ & sententiæ Spiritus sancti discedant & exorbitent veterum quorundam dicta, quæ citantur 32. quæst.

cum Scriptura pugnantes.

quæst. 2. c. 4. Vt, *connubia legitima carent quidem peccato, non tamen tempore illo, quo coniugales actus geruntur, præsentia Spiritus sancti dabitur, etiamsi Propheta videatur esse, qui officio generationis obsequitur.* 33. q. 4. *Quicunque vxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec de carnibus agni comedere debet.* Item, *si panes propositionis ab his, qui vxores suas tetigerant, comedi non poterant, quanto magis panis, qui de cælo descendit, non potest ab his, qui coniugalibus paullo ante hæsere complexibus, violari atque contingi?*

c. vir cum propria

Ibidem Gregorii sententia extat, *Romanorum semper ab antiquioribus vsus fuit, post admixtionem propriæ vxoris, & lauatri purificationem quærere, & ab ingressu Ecclesiæ paullulum temporare,* &c.

T. 1. opp. f. 1344.

Idem *Gregorius* 1. Dialogorũ, ponit tale exemplum: „Mulier, quæ in nocte cognita erat a viro, „mane veniens ad processionem, a diabo-„lo fuit arrepta. Non addam refutationes, si enim nude & simpliciter hæc veterum dicta ad Spiritus sancti sententias, supra notatas, conferantur, res plana erit.

Discrimen castitatis coniugalis

V. Porro necessario addenda est hæc commonefactio, esse quandam differentiam, inter castitatem consuetudinis coniugalis, quæ futura fuisset ante lapsum, & quæ iam in hac corrupta natura post lapsum est.

In natura integra.

Epiphanius lib. 1. Tom. 3. hæresi 45. dicit: Appetitiones in natura a Deo insitas esse, non propter ἀτονίαν, sed *ob vsum bonum & necessariæ vtilitatis ordinem.* Et addit: Quare & ipsam appetitionem concupiscentiæ corporis non ἄτοπον esse affirmauerim. *Est enim ad* παιδοποιΐαν ἐν σωφροσύνῃ *data,* ad hoc, vt impleatur illud, *Crescite & multiplicamini.* Fuisset igitur etiam in integra natura appetitio sexus ad sexum, sed ibi sine flammis & incendio libidinis fuisset opus sanctissimum & purissimum.

In natura corrupta.

Nunc per peccatum, nobilissimum illud opus generationis, quod vere est creatura Dei, lepra libidinis (sicut *Lutherus* vocat) infectum est. Et quando Scriptura consuetudinem coniugum vocat castitatem & sanctimoniam, non ita interpretemur, quasi flammæ illæ concupiscentiæ sanctificentur in coniugibus, vt sint res bona, pura, & sancta. Nam primi parentes statim post lapsum loca generationis texerunt, cum ἀταξίαν, insolitam antea, ibi sentirent: Et Deus ipse tunicas ipsis addit.

Gen. 3, 7. 21.

Paulus etiam, 1. Cor. 12, 23. vocat membra ἀτιμότερα καὶ ἀσχήμονα, quæ tegendo honoranda sunt.

Creatura Dei ab ἀταξίᾳ in coniugio discernenda.

Distinguendum igitur est ipsum opus, quod per se bona creatura Dei est, a vitio & ἀταξίᾳ concupiscentiæ, quæ per peccatum accessit. Nam Scriptura vtrumque tribuit coniugibus, & ἀκρασίαν 1. Cor. 7, 5. & *castitatem*, 1. Tim. 2. 15. Coniugii autem honestate, sanctitate & puritate, propter Dei institutionem & benedictionem, obumbratur & tegitur accessoria illa ἀταξία, ita vt credentibus non imputetur, sed consuetudo coniugalis, licet iam non sit tam pura, sicut ante lapsum futura fuisset, (non enim fit sine incendio libidinis) tamen coram Deo, & in conspectu eius sit castitas, sanctificatio, puritas. Coniugium enim nunc post lapsum est quasi vmbraculum, quo multæ, vt sic dicam, ineptiæ maritales teguntur, vt credentibus non imputentur, sed *Lutherus* in Gen. 26. cap. pulcherrime hoc disputat, f. 382. Pii igitur coniuges, vt castitatem in consuetudine coniugali seruent, primo discant cogitare de flammis, incendio, & ardore libidinis, nec cogitent, esse rem per se bonam, & Deo placentem, sed statuant, si intra limites coniugii contineantur, Deum credentibus ea non imputare, sed tolerare, dissimulare, ignoscere, & sicut *Lutherus* elegantissime huc accommodat verbum illud, Act. 13, 18. τροποφορεῖν. Secundo cogitandum est coniugibus etiam illud Pauli 1. Thess. 4, 5. *vt possideant vas suum non in* πάθει ἐπιθυμίας, *sicut gentes.* Sicut enim Petrus vxorem vocat *vas infirmum*:

1. ep. 3, 7.

ita locus iste Pauli non inepte de vsu coniugis exponitur, vt pii coniuges non indulgeant furori beluinæ libidinis, sicut gentes, sed moderentur & frenent τὰ πάθη concupiscentiæ, vt honorabile sit coniugium, & cubile impollutum. Et sicubi excesserint, petent illud non imputari, sed ignosci.

VI. *Augustinus,* vt Hieronymi sententiam aduersus coniugium, pro sua modestia, dissimulato autoris nomine, eo commodius refutaret, ponit tria bona coniugii.

Augustinus de triplici bono coniugii.

Primo, Bonum fidei, quia neuter coniugum habet potestatem sui corporis, sed obligantur ad debitum beneuolentiæ, ne alter alterum fraudet. Secundo, bonum prolis, iuxta benedictionem diuinam, *Crescite.* Tertio, Bonum Sacramenti, quia est copula indissolubilis. Et sicut Christus diligit Ecclesiam: ita maritus vxorem, &c. Et per hæc bona dicit excusari concubitum coniugalem.* Extant etiam prolixæ disputationes apud Scholasticos, quando consuetudo coniugalis sit meritoria, quando sit peccatum veniale, quando mortale, scilicet, quando fit vel caussa procreandorum liberorum, vel vitandæ fornicationis, vel quando quæritur delectatio, & exceditur moderatio.

** v. de bon. coniug. c. 24. de pecc. orig. l. 2. c. 34.*

Scholastici de coniugali consuetudine.

Clemens etiam 3. Strom. disputat de congressu cum coniuge prægnante, vel lactante, priusquam infans ablactetur.

f. 456.

Et extant de hac quæstione etiam veterum disputationes, lib. 4. sentent. dist. 32. Et apud *Gratianum* 33. quæst. 4.

c. [illegible]

Sed ex huiusmodi disputationibus, quæ ex nostris consequentiis sine expresso verbo Dei texuntur, plerunque nectuntur laquei consciem-

ſcientiarum. Rectius igitur conſcientiæ erudiuntur ex illis Scripturæ fundamentis, de quibus diximus. Nam & *Clemens* inquit, quia Paulus dicit: *Rurſus conuenite, ne tentet vos Satan*, διὰ τὴν ἀκρασίαν: ideo matrimoniorum finem honeſtum & licitum, etiam alium eſſe, quam procreationem liberorum. Et *Longobardus* recte dicit: Ante lapſum coniugium fuiſſe tantum officium, nunc vero eſſe etiam remedium. Ideo Solomon, Prou. 5, 19. & Eccleſ. 9, 9. inquit: *Lætare cum vxore adoleſcentiæ tuæ*, &c. Semper tamen pii coniuges agnoſcant ἀταξίαν illam, de qua etiam ratio erubeſcit, quæ per peccatum acceſſit, vt ſupra diximus. Moneri itaque debent coniuges propoſitis hiſce Scripturæ dictis. 1. Theſſ. 4, 4. 5. *Quiſque vas ſuum poſſideat in ſanctificatione & honore, non in paſſione concupiſcentiæ ſicut gentes.* 1. Petr. 3, 7. *Cohabitate vxoribus ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, ne impediantur orationes veſtræ.* Item, quod Sara inquit: *Poſtquam conſenui, & dominus meus vetulus eſt, num voluptati operam dabo?* Et 1. Cor. 7, 5. *Ne fraudetis vos inuicem, niſi ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi.* Sed quia Deus coniugibus *ſecundum veniam*, vt Paulus inquit, multa indulget, quæ tamen non excedunt limites coniugii, & indulget propterea, ſicut Paulus inquit: *ne tentet vos Satan, propter intemperantiam veſtram.* De quibus igitur non extat manifeſta prohibitio diuina, inde diſputando ex noſtris nudis conſequentiis non debemus conſcientiis laqueos facere. Hactenus igitur oſtendimus, caſtitatem non eſſe coniugio opponendam, quia Spiritus ſanctus affirmat, in ipſo coniugio eſſe caſtitatem, pudicitiam & ſanctimoniam.

Margin: l. 467. — l. 4. diſt. 2. & 26. — Gen. 18, 12. — 1 Cor. 7, 6.

SECTIO II.

DE VIRGINITATE SEV CÆLIBATV.

Commendatione coniugii non damnatur cælibatus, & viduitas.

QVæ hactenus de caſtitate, pudicitia & ſanctimonia in conſuetudine coniugali ex verbo Dei attulimus, non eam habent ſententiam, quaſi neceſſarium ſit omnibus hominibus, ſub periculo ſalutis in coniugio eſſe, aut quaſi genus vitæ cælibis per ſe ſit prohibitum, impium & damnatum, ita vt nec virgo, nec vidua, etiamſi Dei dono poſſent continere, in illo vitæ genere bona conſcientia perſeuerare & ſaluari poſſint. Certum enim eſt ex verbo Dei, vtrumque genus vitæ Deo probari, & coniugium & cælibatum, ſiue in virginitate, ſiue in viduitate. Sicut enim de coniugio hoc iam demonſtrauimus: ita Chriſtus & Paulus affirmant, ab illo præcepto (*Creſcite & multiplicamini.* Item, *quiſque habeat ſuam vxorem*, &c.) excipi quoſdam, qui ſcilicet donum continentiæ a Deo habent. Ac ſi fideles & pii ſunt, affirmat Scriptura, ipſos in puritate vitæ cælibis ſanctos eſſe, curare quæ ſunt Domini, adhærere & placere Domino, ac heredes eſſe regni cælorum, Matth. 19, 12. 1. Cor. 7, 32. Recipimus igitur, probamus & repetimus Eccleſiæ Catholicæ confeſſionem, quæ extat in Concilio *Gangrenſi*, & apud *Epiph.* lib. 2. Tom. 1. hæreſi. 48.* *Sancta Dei Eccleſia virginitatem cum humilitate admiratur & glorificat, viduitatem laudat, & nuptiarum caſtum vinculum honorat & ſuſcipit. Scortationem vero, adulterium, & alias libidines interdicit*, abominatur & damnat, &c. Non ergo cælibatum ipſum per ſe, ſed periculoſas ſuperſtitiones, & impias opiniones, quas hypocritæ cælibatui præter & contra Scripturam affinxerunt, taxamus, reiicimus & damnamus. Quia vero magna & confuſa eſt colluuies errorum in cælibatu Pontificio, de præcipuis capitibus eo ordine dicemus, quam ratio explicationis Tridentinorum Canonum nobis ſubminiſtrabit. Et collationem inter cælibatum ac coniugium, de qua Canon decimus loquitur, primo examinabimus.

Margin: diſt. 30. c. hæc autem — *Quid in doctrina Pontificiorum de cælibatu, damnetur.*

CAPVT I.

In quibus caſibus, quo ſenſu, & propter quas cauſſas, coniugium aliquando æquetur, aliquando anteponatur cælibatui.

Inſidioſa generalitas Canonis huius Tridentini.

I. ANimaduertat quæſo Lector, quam inſidioſe verba decimi Canonis ſint poſita. Anathemate enim ſuo illos iugulat, qui ſtatum coniugalem non tantum æquant, verum etiam anteponunt cælibatui. Et hæc eo artificio ita nude & inexplicate poſita ſunt, vt ii, qui certaminum horum temporum ignari ſunt, vel non præmoniti, quid in controuerſia poſitum ſit, exiſtiment, noſtras Eccleſias non immerito damnari, cum talis opinio ſit Iouiniana hæreſis, ac expreſſe, directe, & aduerſa, quod dicitur, fronte pugnet cum manifeſtis ſententiis Pauli. 1. Cor. 7. *Qui matrimonio iungit, bene facit, & qui non iungit, melius* v. 37.

* Epiphan. l. II. T. I. hær. XLVIII. §. IX. ſ. 410. ἁγνείαν ἐπαινεῖ, καὶ παρθενίαν δοξάζει, καὶ μονότητα, καὶ χηρείαν, καὶ χηρεύσαν ἐπαινεῖ, καὶ γάμον σεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται, πορνείαν δὲ, καὶ μοιχείαν, καὶ ἀσέλγειαν ἀπαγορεύει.

melius facit. Item, *Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium.* Necessitas igitur efflagitat, vt inuolutæ illæ generalitates euoluantur, atque ita candido & pio Lectori in clara luce monstretur verus disputationis status, & quid proprie in controuersia sit positum, quando nostri contra Pontificios locum comparatorum inter cælibatum & coniugium tractant.

Pontificiorum de virginitatis caussa finali sententia.

II. Pontificii igitur, quando de caussa finali, & de merito virginitatis vel cælibatus disputant, quo consilio, quo fine, quo respectu, & propter quam caussam suscipiendus & seruandus sit cælibatus, palam docent: ideo suscipiendum & seruandum esse cælibatum, quia sit satisfactio pro peccatis, & meritum remissionis peccatorum, gratiæ Dei, salutis & vitæ æternæ. Et ne conquerantur, falso sibi hoc tribui, euidenter demonstrabimus hanc esse Pontificiorum de cælibatu doctrinam.

III. In forma enim absolutionis Monasticæ inter cætera hæc ponuntur verba: *Rigor religionis, meritum ordinis* (cuius pars est cælibatus) *cedant tibi in remissionem peccatorum, & in præmium vitæ æternæ.* Item, quando fit solennis emissio voti de paupertate, obedientia & castitate, Episcopus respondet: *Et ego promitto tibi regnum cælorum, & vitam æternam, si hæc seruaueris.* In Rosario allegatur hæc sententia *Thomæ: religiosus tantum facit donum Deo in sua professione, quod per id consequitur indulgentiam plenariam omnium suorum peccatorum a pœna & a culpa.* Citatur ibi & alia sententia *Thomæ.* In vitis Patrum legitur, quod eandem gratiam consequantur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Et autor Rosarii *Bernhardinus* addit: *Religiosus semper, quando recordatur, se fecisse professionem: & de hoc est contentus, & de nouo eam faceret, si non fecisset, qualibet vice consequitur indulgentiam plenariam* omnium peccatorum.

P. II. Serm. 27. f. 251. a.

f. 251. a.

Et ne *Tiletanus* meus excipiat, hæc vetera & iam exoleta esse, eandem cantilenam repetunt illi etiam, qui iam in hac luce Euangelii diuinitus accensa regni Pontificii patrocinium susceperunt. *Albertus Pighius* enim controuersia 14. de votis monasticis, de tribus votis substantialibus Monachatus, exsertis verbis dicit: Illa eligimus & facimus ea opinione & confidentia, quia existimamus, illis nos prouocare Dei erga nos misericordiam, gratiam & beneuolentiam promereri. Item, Monastice assumitur a profitentibus, quia creditur valere ad satisfaciendum pro peccatis, vtque per eam impetremus diuinam gratiam & misericordiam. Item, castrant se propter regnum Dei assequendum, & propter diuinam promerendam erga nos gratiam. Vnde versus:

Inclyta virginitas cælos qua dote mereris,
Cum thalamis Christi consocianda places.

Petrus a Soto, qui Tridenti in Concilio mortuus est, in confessione sua Catholica dicit: Virginitatem seu cælibatum, coram Dei tribunali magni meriti, excellentiorem & sanctiorem esse coniugio, quia scilicet sit satisfactio peccatorum maxima, & meritum vitæ æternæ; hæc enim sunt ipsius verba.

Et dignum est obseruatione, cum *Hieronymus* in Epistola ad Paulam, de obitu Blesillæ filiæ, dixisset: *Secundo, quodammodo propositi baptismo se lauit*, licet de proposito interpretetur & addat *quodammodo*, ac de huiusmodi suis hyperbolis ipse dicat, *rhetroicati sumus, & in modum declamatorum paullulum lusimus*, tamen posteri eandem gratiam professioni Monasticæ adscripserunt, quam Scriptura baptismo tribuit. Et quanquam *Bernhardus*, qui aliquid lucis habuit in articulo iustificationis, quæsierit mitigationem qualemcunque impii illius αἰτήματος cum inquit de præcepto & dispensatione; Audire vultis a me, vnde inter pœnitentiæ instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogatiuam, vt secundum baptisma nuncupetur? arbitror, ob perfectam mundi renunciationem & spiritualis vitæ excellentiam, &c. *Bernhardinus* tamen in suo Rosario, & alii Monachi, mitigationem illam non recipiunt, sed sicut verba sonant, interpretantur de consequenda plenaria remissione omnium peccatorum, per professionem Monastices, quod quidem in illis non vsque adeo mirandum est propter turpissimas illius temporis tenebras.

T. I. opp. f. 103.

Hoc vero prodigium est, quod hoc tempore *Petrus a Soto* non veretur, & quidem Catholico nomine, fœdissimam illam baptismi contumeliam probare & defendere: Vota Monastices scilicet æquiualere baptismo, ideo, quia sint magna satisfactio pro peccatis, vnde quandoque & quidem frequentius plena omnium peccatorum satisfactio esse possint, quod ad immunitatem a pœna futuri sæculi pertinet, verba enim eius recito. Et quanquam ringantur Pontificii, quando loquimur de luce Euangelii hisce postremis temporibus diuinitus accensa: verissimum tamen esse ipsi experiuntur, quod simplices laici, & quidem pueri etiam, in doctrina Catecheseos recte instituti, exhorrescant, quando blasphemas hasce voces audiunt. Si enim Paulus de operibus legis, hoc est, quæ diuinitus mandata sunt, pronunciat: *Si ex lege iustitia, Christus frustra mortuus est*; nos multo iustiori dolore, non tam conqueri quam exclamare possumus, Si cælibatus

Rom. 4. 14.

& reliqua monastica vota, quæ præceptum Domini non habent, sunt satisfactio pro peccatis maxima, promerentia plenariam remissionem omnium peccatorum, regnum Dei & vitam æternam, sibi igitur & frustra Christus mortuus est. Item, Si professio cælibatus, & reliquorum votorum æquiualet Baptismo, quo ad plenariam remissionem peccatorum, & a culpa & a pœna, exinanita igitur est fides, & Euangelii promissio vna cum Sacramentis abolita est. Nec necesse est addere operosam refutationem harum contumeliarum. In prima enim parte, in loco de iustificatione, ex clarissimis Scripturæ fundamentis fontes refutationum monstrati sunt.

Qua occasione simul Status quæstionis huius rite formatur.

IIII. Tantum igitur statum controuersiæ inter Pontificios, & nostros de collatione inter virginitatem & coniugium formabimus, qui ex iis, quæ annotauimus, hic erit: An virginitas excellentior & melior sit coniugio, coram tribunali Dei, ita, vt non coniugium, sed cælibatus sit satisfactio pro peccatis maxima, promerens gratiam Dei, plenariam remissionem peccatorum omnium, regnum Dei & vitam æternam? Ad hanc vero quæstionem non nos, sed Scriptura respondet: Nec coniugium, nec cælibatum, sed sanguinem Filii Dei esse propitiationem & satisfactionem perfectam, solam & vnicam pro peccatis nostris, 1. Ioan. 1, 7. Nec cælibatu, nec coniugio, sed fide in nomine Christi, qui mortuus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram, credentes accipere remissionem peccatorum, salutem, & vitam æternam, Act. 4, 12. & 10, 43. Ioan. 20, 31. Sicut igitur Petrus coniugatus, fide per gratiam Dei, propter solius Christi satisfactionem & meritum, coram tribunali Dei iustificatur & saluatur, Act. 15, 11. Ita & Paulus cælebs, non suum cælibatum tribunali Dei opponit, sed fatetur, se iustificari & saluari *gratis per Dei gratiam propter redemptionem Christi fide in sanguine ipsius*, Rom. 3, 24. Coram tribunali igitur Dei, in articulo iustificationis & saluationis, cælibatus non est excellentior, melior aut præstantior coniugio, sed in hoc pares seu æquales sunt, cælebs & coniugatus, quod sicut coniugatum, ita & cælibem, si velit coram Deo iustificari, oportet credere in eum, qui iustificat impium, vt nec cælibatus, nec coniugium, sed fides ipsi imputetur ad iustitiam, & beatitudo tam cælibis, quam coniugati in eo consistat, quando *Deus iustitiam imputat sine operibus*, Rom. 4, 5. 6. Immo si iudicio Dei fidelis coniugatus mortem & obedientiam Christi: Cælebs vero suum cælibatum, tanquam propitiationem, satisfactionem & meritum ad iustitiam & saluationem opponat, hic certe fidelis coniugatus isti Pharisaico cælibi in hoc casu iure & merito longe anteponitur: Recte enim huc accommodatur illud Pauli, Gal. 5, 4. *Euacuati estis a Christo, & gratia excidistis, qui cælibatu iustificamini.*

Quo sensu coniugium aut æquatur aut præferatur cælibatui.

V. Hæc Tridentini Patres sciunt in controuersia esse, quando de collatione virginitatis & coniugii disputatur. Hoc enim casu, hoc sensu, & hoc modo fidele & humile coniugium nostri aliquando æquant, aliquando anteponunt superbo cælibatui. Sed si explicate hoc proponerent, vident pium Lectorem sententiam illam improbare non posse: Nec forsan clare profiteri audent Pighianas & Asoticas illas blasphemias, de quibus dictum est, & tamen neruos retineri cupiunt. Hanc ad rem accommodatissimum visum fuit illud artificium, vt Canon in genere & inexplicate damnaret eos, qui coniugium anteponunt cælibatui.

Sententia nostra vetustatis habet testimonia.

VI. Nec vero nostri vel primi, vel soli de tali exæquatione, in hoc casu cælibatus & coniugii, locuti sunt. *Gangrense* enim Concilium, Can. 10. prorsus eodem modo sancit: *Si quis ex his, qui virginitatem propter Dominum seruant, extollitur aduersus coniugatos, anathema sit.* Et Can. 12. hoc explicat: *Si quis virorum propter continentiam, qua putatur, amictu pallii vtitur, quasi per hoc habere se iustitiam credens*, &c. Et *Augustinus* in libro de sancta virginitate, multa quidem disputat de præcellentia cælibatus, de qua postea dicemus, grauissime tamen virginum superbiam, efferentium se contra coniugatos, reprehendit. Et cap. 26. concludit, ipsam vitam æternam, & ipsum regnum cælorum communiter, & ex æquo dari omnibus, & coniugibus & virginibus, qui fide gratis per redemptionem Christi iustificantur. Et cap. 40. modeste inquit: *Vos genus electum, & in electis electius, virginei chori, sequentes agnum, etiam vos gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur.* Cap. 49. dicit etiam ad virgines pertinere: *Si dixerimus, quod peccatum non habemus, seducimus nos: Sed si confiteamur delicta nostra, fidelis & iustus est, vt dimittat nobis peccata nostra*, &c. Item, *Si peccauerimus, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum, iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Et cap. 52. dicit ad virgines, *iustitiam vestram nolite statuere, sed Deo iustificanti vos submittite.* Falsum igitur & contumeliosum in Christum est, fingere cælibatum esse satisfactionem pro peccatis maximam, promerentem plenariam remissionem omnium peccatorum & vitam æternam. Sed reliqua etiam, quæ in hac disputatione, de collatione inter cælibatum & con-

coniugium, controuertuntur, persequamur: vtque eo breuius ea perstringere possimus, in certa capita illa conferemus.

Secundus error Pontificiorum, quod cælibatum vocant statum perfectionis, & opus supererogationis.

VII. Secundo, Ex falsa persuasione de præceptis & consiliis fingunt, se per cælibatum plus supererogare, quam perfecta legis obedientia requirat. Ideo coniugium vocant statum imperfectionis, cælibatum vero statum perfectionis. Nec inani tantum vocabulorum strepitu ludunt, sed propter illam, non tantum perfectionis, sed supererogationis persuasionem, sua merita & opera supererogationis vendunt, communicant, & applicant aliis, qui sunt in statu imperfectionis. Hinc *Bernhardinus* in suo Rosario fingit, Monachos & Sanctimoniales substantialibus suis votis, non pro suis tantum peccatis, verum etiam pro fundatorum & aliorum benefactorum peccatis satisfacere. Et *Hieronymus* lib. 1. aduersus Iouinianum, non veretur ex turpi deprauatione loci Paulini 1. Tim. 2,15. asserere, mulierem saluari per cælibatum liberorum, hoc est, Sanctimoniales suo cælibatu non sibi tantum, sed & parentibus promereri salutem, & vitam æternam, quam illi alias consecuturi non essent, eo quod in legitimo coniugio liberis operam dedissent. In hymno etiam de virginibus canunt, *huius obtentu, Deus alme, nostris parce iam culpis, vitia remittens*, &c. Ad hanc opinionem iterum accommodetur status controuersiæ: An scilicet cælibatus coniugio præferendus sit ita, & ideo, quod possit pro aliorum etiam peccatis satisfacere, & aliis etiam vitam æternam promereri? Hic si dicam, solum Christum pro peccatis nostris satisfecisse, & sanguine suo nobis acquisiuisse salutem & vitam æternam, atque ideo sicut nec coniugio, ita neq; etiam cælibatui hoc tribuendum esse: recte quidem in hoc casu, & Scripturis consentanee cælibatum & coniugium exæquauero: sed minus adhuc, quam verum est, dixero. Debeo enim iuxta Scripturam dicere: Si quis hac persuasione & hac confidentia cælibatum suscipiat & seruet, vt ita pro aliorum peccatis satisfaciat, & aliis promereatur vitam æternam, cum non tantum fideli coniugato longe postponendum: sed esse manifeste contumeliosum & blasphemum in mortem & obedientiam vnici nostri propitiatoris & saluatoris Iesu Christi. Quare igitur Tridentini patres non explicate dixerunt in suo Canone, (si quis in hoc casu & hoc modo dixerit, coniugium anteponendum esse cælibatui, anathema sit) si persuasiones illas probant? Aut si non probant, quare sententiam suam non distincte declarant? Sed hinc animaduertat Lector, quid generalitatibus illis in decimo Canone inuoluere voluerint patres isti.

l. d.

T. II. opp. f. 27.

3. Violenta dictorum Scripturæ abusio & deprauatio.

VIII. Tertio, Multa Scripturæ dicta, quæ communiter & ex æquo ad omnes fideles pertinent, Pontificii ad solum cælibatum detorquent, & fideles coniugatos inde excludunt, vt 2. Cor. 11,2. *Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Ose. 2,19. 20. *Desponsabo te mihi in sempiternum in iustitia & iudicio, in misericordia & miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide.* Esa. 61, 10. *Induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Matth. 25,10. Virgines intrant cum sponso ad nuptias agni. Et quæ similia dicta de sponsa Christi in Scriptura extant, vt Ioan. 3,29. Ephes. 5,25. Psal. 45,10. seq. Apoc. 21,2. & in Cantico Canticorum: ea Monachi ad solum cælibatum detorquent. Num vero metu Tridentini anathematis concedemus, cælibatum meliorem esse coniugio, ita & ideo, quod soli cælibes exclusis coniugatis illis Scripturæ dictis comprehendantur? Atqui si hoc fecerimus, omnes fideles coniugatos excludemus ab Ecclesia, a iustitia, misericordia, salute, & ab hæreditate regni Dei. Desponsatio enim illa fit inter Christum & Ecclesiam, in iustitia, & misericordia, induit vestimentis iustitiæ & salutis, & collocat sponsam in communionem hereditatis Filii Dei, sicut dicta illa Scripturæ ostendunt. Absit autem hoc. Petrus enim fideles coniugatos expresse vocat *coheredes gratiæ.* Quicquid igitur Pontifex sæuo suo tridente fulminet, nos libere & intrepide cum Scriptura dicimus, fideles coniugatos, cum sint membra Christi, non minus esse Christo spiritualiter desponsatos, quam virgines credentes. Non enim vel coniugio, vel cælibatu, sed fide per miserationes Dei, Christo desponsamur, Ose. 2,19.20. Immo recte addimus, fidelem & humilem coniugem, quæ non ex operibus, sed fide ex gratia propter Christum, iustam & saluam se esse statuit, longe anteponendam esse superbæ virgini, quæ non fide ex misericordia, sed propter meritum suæ virginitatis se sponsam Christi esse statuit. Quod si hanc sententiam Tridentini patres damnauerint, possunt eadem opera vniuersam Scripturam damnare.

1. ep. 3, 7.

Eadem ratione, præcellentiam cælibatus pro coniugio Pontificii explicaturi, dicta Scripturæ de sanctificatione, de emundatione ab inquinamentis, de deponendo veteri homine & induendo nouo, de renouatione Spiritus, & ne conformemur huic sæculo, nec secundum carnem viuamus, sed secundum Spiritum ambulemus, & similia ad solos cælibes seu virgines accommodant. Extant hæc

apud *Hieronymum*, lib. 1. contra Iouinianum, & repetuntur in multorum Monachorum scriptis. Vnde etiam vsitate ipsis appellationes fluxerunt, quod cælibes vocant sanctimoniales & spirituales. Coniugium vero appellant statum sæcularem & carnalem. Hic certe analogia fidei non potest concedere, cælibatum propterea anteponendum esse coniugio, quia soli cælibes, & non coniugati, licet fideles, ad commemorata illa Scripturæ dicta pertineant. Ita *Rosarium* dicit, virginitatem præseruare ab interitu damnationis æternæ, & in eius figuram præcepisse Deum, Num. 31, 17. 18. Iud. 21, 11. *Mulieres, quæ cognouerunt viros, interficite, virgines autem reseruate.* *Marullus* dicit: Mosen, quia coniux fuit, non potuisse ingredi terram promissionis. Iosuæ vero propterea, quia cælebs fuit, hoc datum fuisse. Et quia hæc figura fuit requiei in vita æterna, Ebr. 3, 11. manifestum est, quid inde sequatur. Nescio vero, an patres Tridentini hoc modo, hoc sensu, & propter hanc rationem, palam ausint cælibatum coniugio anteponere? Et tamen generalitas Canonis anathema fecit omnes, qui Monachorum opiniones de præcellentia cælibatus non per omnia probant.

P. II. serm. 8. p. 3. f. 82. a.

Scholasticorum axioma, opera monastica esse præstantiora operibus I. & II. tabulæ.

IX. Quarto, Apud Scholasticos vsitatum est illud axioma, & prolixe repe„titur in Rosario. Opera, quæ in reli„gione Monastica (cuius fundamentum „sunt tria illa vota, cælibatus, paupertatis „& obedientiæ) fiunt, etiam minima, vt, „stare, dormire, sedere, comedere, &c. „meliora & præstantiora esse coram Deo, „quam maxima opera, vel primæ vel „secundæ tabulæ, quæ a coniugatis etiam „in fide fiunt. Sit iudicium penes pium & cordatum lectorem, cum minima & quidem adiaphora Monachorum opera, vt comedere, & quæ comestionem sequuntur, tantopere efferant. An Monachi crepitus melior sit coram Deo, oratione fidelis coniugati? Ego enim hæc ipsorum Monachorum verbis tantum recito, vt Lector eo facilius de artificio 10. Canonis iudicare possit.

Augustinus de collatione coniugii & cælibatus.

X. Quinto, *Augustinus* non audet virginitatem Baptistæ præferre coniugio Abrahæ. Sed scio, quid respondeat: Cælibes scilicet noui Testamenti non præferri coniugibus veteris Testamenti, vbi eunuchi seu cælibes vix pro membris Ecclesiæ habebantur: Sed quando in nouo Testamento, inter se comparantur cælebs & coniugatus, tunc illum huic præferri. Quæro igitur non, an virgo ethnica Christianæ coniugi sit postponenda, hoc enim planum est. Sed quæro, an cælibatus crassi & præpinguis Monachi melior & præstantior sit coniugio Petri, Lucæ, Philogonii, Spiridionis, Patris Nazianzeni, Hilarii, &c. qui coniugati fuerunt? Non sane arbitror.

Augustinus certe modeste inquit, de virginitate, cap. 44: *Quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini præponendam? Sed* quando *ambæ sunt obedientes præceptis Dei, itane trepidabit sanctam virginitatem etiam castis nuptiis, & continentiam præferre connubio? Immo vero non dubitet hanc rem illi rei præponere. Hic tamen vel hæc virgo obediens, & Deum timens, illi vel illi mulieri obedienti, & Deum timenti, se anteferre non audeat, alioqui non erit humilis, & Deus superbis resistit.* Et cap. 51. *Fidenter dico, nec mihi ne irascantur timeo, quos vt mecum sibi timeant sollicitus moneo; facilius sequuntur agnum, si non quocunque ierit, certe quousque potuerint, coniugati humiles, quam superbientes virgines*, &c. Non itaque in genere inter quosuis cælibes & coniuges constituenda est prærogatiua seu excellentia cælibatus. Et in collatione illa, non ad cælibatum tantum & coniugium, sed ad fidem & ad ceteras virtutes, quæ vel in cælibe vel in coniuge sunt, respiciendum est.

Quarum in collatione cælibatus & coniugii respectus habendus.

XI. Et hæc præcipue in controuersia sunt, quando de collatione inter cælibatum & coniugium disputatur, quæ hoc loco per capita annotare volui, vt Lector inde intelligat, quibus casibus, quo sensu, & propter quas rationes, nostri aliquando disputent & contendant, vel cælibatum exæquari cum coniugio, vel coniuges anteponendos virginibus. Si quis enim de controuersiis, quæ inter nostros & inter Monachos de hac materia agitantur, non sit præmonitus, & legat nude ac in genere, esse quosdam, qui ausint coniugium anteponere cælibatui, vel turbabitur, vel clamabit Iouiniano peiores esse hæreticos.

XII. Et hoc ipsum spectauit generalitas 10. Canonis. Sed ex iis, quæ annotauimus, planum & manifestum est, esse fallaciam a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Et permittatur hæc quæstio cuiuis pio Lectori, secundum analogiam fidei examinanda & diiudicanda, an in illis casibus, in eo sensu, & propter illas caussas, sicut Monachos sentire & loqui ostendimus, cælibatus coniugio, eo modo, sicut Monachi volunt, præferendus sit coram tribunali Dei.

CAPVT

CAPVT II.

Quomodo, quo sensu, & propter quas caussas Paulus cælibatum præferat coniugio.

I. IN collatione coniugii & cælibatus, alteram præferri alteri manifestæ sunt Pauli sententiæ 1. Cor. 7. *Qui iungit matrimonio, bene facit: Qui non iungit, melius facit.* Item, *beatior erit, si cælebs manserit.* Varias autem hæc collatio peperit disputationes omnibus temporibus. Et de Pontificiis quidem iam diximus. Ostendunt autem historiæ, temporibus Ambrosii & Hieronymi etiam spargi cœpisse seminaria illius persuasionis, quasi virginitas ideo præferretur coniugio, quod esset meritum remissionis peccatorum, salutis & vitæ æternæ. Illam enim persuasionem (cum *Ambrosius* & *Hieronymus* ferme eo alludere viderentur) *Augustinus* de sancta virginitate modeste, sed tamen grauiter refutat. Et Iouinianus forsan voluit falsam illam persuasionem reprehendere, sed si vera sunt, quæ de ipso scribuntur, nimium deflexit in alteram partem, vel tollens prorsus illas Pauli sententias, *melius facit:* Item, *beatior erit*; vel propter externa tantum commoda, & propter Epicuræum otium cælibatum præferens coniugio, cum Paulus dicat, vt *sit sancta*, & *adhæreat Domino. Augustinus* & *Hieronymus* scribunt, Iouinianum docuisse, virgines & maritatas, si sint baptisatæ, & non discrepent ceteris operibus, eiusdem esse meriti. *Augustinus* vero satis ostendit, non de merito salutis & vitæ æternæ controuersiam fuisse, de virgin. cap. quadragesimo. Sed quod Iouinianus gradus cælestium remunerationum, pro diuersis bonis recte ac pie collocatis, negarit & sustulerit. Ita enim epistola Mediolanensis Ecclesiæ apud *Ambrosium* Iouiniani errorem describit. Atque hos errores Ecclesia recte damnauit in Iouiniano, quod propterea dico: Solent enim Pontificii nostras Ecclesias (quia meritum remissionis peccatorum, & vitæ æternæ cælibatui detrahunt, & soli Christo tribuunt) inuidia Iouinianismi onerare, quam tamen nec plane nec recte describunt. Sed Iouinianum relinquamus suo iudici, ac de re ipsa dicamus.

v. 38 v. 40.

Abusus dictorum Pauli.

Iouiniani certamen.

l. 1. ep. 7. T. V. f. 115.

II. Certum autem est, sicut in præcedentibus ostensum est, cælibatum præferri coniugio, non ideo nec ita, quasi sit opus, quod magis mereatur remissionem peccatorum, salutem & vitam æternam, vel quod possit inter peccata nostra, & inter iudicium Dei, tanquam propitiatio seu satisfactio, opponi. Hæc enim opinio contumeliosa est in Filium Dei, tollit fidem, & abolet promissionem, Collatio igitur virginitatis & coniugii, de qua Paulus loquitur, non pertinet ad articulum iustificationis & saluationis, id quod *Augustinus* etiam expresse fatetur de virginitate, capite 40. 49. & 52. Sed tamen negare non potest, Paulum conferre cælibatum & coniugium, non vt paria, sed ita vt cælibatum præferat.

Quare virginitas coniugio anteponatur.

III. Hoc vero quo sensu accipiendum sit, simpliciter ex Scriptura explicabimus.

Primo, Quando status coniugalis, & status cælibatus inter se conferuntur, tunc Paulus dicit: *Qui matrimonio iungit, bene facit, qui non iungit, melius facit.* Non autem ideo & ita, quasi solus cælibatus sit status bonus, mundus & Deo placens: Coniugium vero sit status malus, immundus, & Deo abominabilis. Vterque enim status bonus, impollutus est, & Deo placens. Sed quia vtrumque est donum Dei, 1. Cor. 7, 17. *Apologia Confessionis Augustanæ* dicit: *Sicut in reliquis donis Dei donum dono præstat.* — — *ita virginitas donum est præstantius coniugio. Lutherus* in 1. Cor. 7. dicit, Paulum statum virginum vocare beatiorem, quam coniugum, non autem coram Deo in articulo iustificationis & saluationis, sed propter alios fines, de quibus mox dicemus: Ita, quia Paulus vtrumque genus vitæ vocat vocationem diuinam, & inter reliquas etiam vocationes discrimen est, recte dicitur, vocationem diuinam ad cælibatum esse præstantiorem vocatione ad coniugium. *Augustinus* de virgin. cap. 44. dicit, *continentiam præferri connubio*, hoc est, *hanc rem illi rei præponi.* cap. 46. *Multa sunt dona & aliis alia clariora ac superiora, singulis singula.* cap. 45. *Diuinæ gratiæ multa sunt munera, & est aliud alio maius ac melius*, dicente Apostolo, *æmulamini dona meliora.* Et hoc est, quod *Ambrosius* dicit: *Honorabile coniugium, honorabilior virginitas.* Considera autem modestiam *Augustini* de virgin. cap. 44. Rem quidem rei, & donum dono præfert, non tamen ideo vult, virginem „ coniugi se anteponere, alioquin non „ esset humilis, & Deus superbis resistit, „ quia omnia sunt Dei dona, quæ non nisi „ examine tentationis declarantur. Et „ cap. 46. dicit: *Alter donis potioribus, sed paucioribus, alter inferioribus, sed pluribus fructuosus est.*

1. ob præstantius vocationis genus.

de coni. sacerd. p. 243.

IIII. Secundo, cælibatus a Paulo præfertur coniugio principaliter propter fines

2. Propter vtiles fines virginitatis.

nes vtiles & præstantes. Cælibatus enim non est ex eorum genere, quæ per se & sua natura sunt cultus Dei, sicut est fides iustificans, verus timor Dei, dilectio, &c. Sunt enim etiam inter Ethnicos & infideles virgines, sunt in Ecclesia & fatuæ virgines quæ audiunt: *Non noui vos.* Et nota sunt *Augustini* dicta: *Quid prodest integra caro, mente corrupta.* Item, *melius est humile coniugium, quam superba virginitas,* Et *cælibatus sine chritate nihil est.* Cælibatus igitur ex eorum genere est, quæ referuntur ad aliud: Nam sicut *Augustinus* inquit de bono coniugali, c. 9. Quædam bona propter se ipsa expetenda sunt, vt sapientia, salus, quædam propter aliud expetuntur, vt ieiunium tunc probatur, quando eo refertur, vt carnis petulantia coerceatur & mortificetur, ne actiones Spiritus interturbet. Ita cælibatus in Scriptura commendatur in personis idoneis, non quod per se sit cultus Dei, sed laudatur propter finem vtilem. Ita *Hieronymus* lib. 1. contra Iouinianum: *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei.* Ita *nihil prodest absque operibus*, vel *cælibatus*, vel *nuptiæ*, &c. Et *Nazianzenus*,* de funere sororis in hanc sententiam disputat: *Nec nuptias propter naturam propriam esse fugiendas, nec virginitatem propter naturam propriam extollendam, sed mentem esse, quæ & nuptiis & virginitate, vel bene vel male vtatur.* Et quidem finis superstitiosus potest cælibatum, non inutilem tantum, verum etiam damnabilem reddere. Qui enim cælibatum eligit, propterea, quod coniugium tanquam rem impuram detestetur, illum Paulus dicit, non tantum non placere Deo, sed sequi *doctrinam dæmoniorum*, 1. Tim. 4, 1. Et qui Epicuræi tantum otii caussa præfert cælibatum: item, qui abstinet a coniugio, ideo tantum, vt molestias œconomicas fugiat, illum
[f. 454.] *Clemens*, lib. 3. Stromatum, recte dicit, peccare contra charitatem. Qui vero cælibatum suscipit & seruat ea opinione & fiducia, quod sit propitiatio pro peccatis, & meritum vitæ æternæ, ille cum cælibatu suo blasphemat meritum sanguinis Filii Dei, vt supra ostensum est. Ita Matth. 19, 12. Christus distinguit eunuchos; qui enim natura tales sunt, quando non veros & pios fines sibi proponunt, ipsorum cælibatus certe per se non est cultus Dei. Qui vero ab hominibus castrati sunt, si tantum politicum illum finem, sicut olim in custodiendis gynæceis vsitatum erat, sectentur, illorum certe cælibatus non pertinet ad illas sententias Pauli, quibus commendat cælibatum, 1. Cor. 7, 40. Ideo Christus ex fine iudicandum docet de cælibatu, cum inquit: *Quidam castrant se propter regnum cælorum*, de qua senten- [v. 12.]
tia postea dicemus. Esaias etiam cap. 56, 4. 5. dignitatem eunuchatus non ex se æstimat, sed inde, *si fœdus Domini teneant.* Et Paulus 1. Tim. 5, 6. dicit: Viduam, si cælibatum suum non referat ad verum finem, sed ad otium & delicias, *viuentem esse mortuam.* Ex his manifestum est, in doctrina de cælibatu, non tam de eius præcellentia declamitandum, quam hoc agendum esse, vt veri eius fines recte constituantur & obseruentur. Præcipua igitur cura esse debet, vt cælibatui verus finis, vnde dignitas & præcellentia eius æstimetur, constituatur. Non autem quisque sibi fingere debet peculiares caussas finales, etiamsi hoc fiat bona intentione: Quia scriptum est: *Non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur*, Deuteron. 12, 8. Item, *frustra colunt me mandatis hominum*, Matth. 15, 9. *Quis hæc requisiuit de manibus vestris*: Esa. 1, 12. Et quod Paulus scribit, Coloss. 2, 23. de cultibus electitiis. Ex Scriptura igitur petendæ sunt veræ caussæ finales, propter quas cælibatus commendatur, & in credentibus, quando personæ sunt idoneæ, Deo probatur. Item, Scriptura nullibi dicit, cælibatus hunc debere esse finem, vt sit satisfactio peccatorum maxima, & meritum vitæ æternæ coram tribunali Dei, sicut *Asotus* impudentissime loquitur. Honor enim propitiationis pro peccatis, & meriti vitæ æternæ soli obedientiæ & sanguini Filii Dei redemptoris & saluatoris debetur.

V. Veras autem caussas finales cælibatus Paulus 1. Cor. 7, 26. hoc ordine recenset & explicat. I. *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem.* Non autem simpliciter dicit, bonum, vt opponatur malo, hoc est, vitio seu peccato, sed addit, καλὸν τῷ ἀνθρώπῳ, quod ipse mox explicat per συμφέρον, hoc est, *commodum & vtile est homini.* Nec vero loquitur Paulus de otio Epicuræo, quod delicias huius mundi sectatur, & fugit molestias, quæ vel ob confessionem Euangelii, vel in secunda tabula charitati imponuntur, vel in societate vitæ communis obiiciuntur, quasi ideo cælibatus Deo placeat, & coniugio præstantior sit, sicut *Augustinus* & *Clemens* recte disputant: Sed præsentem necessitatem intelligit, pericula persecutionum propter Euangelium principaliter, deinde etiam

[*Vera caussa finales cælibatus.* / *1. Præsens necessitas.*]

* Nazianzen. in laud. Gorgon. T. I. opp. f. 180. ---- καὶ δείξασα, ὅτι μήθ' ἕτερον τούτων, ἢ Θεῷ πάντως, ἢ κόσμῳ συνδεῖ καὶ διίστησι πάλιν· ὥστε εἶναι τὸ μὲν πάντως φευκτὸν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· τὸ δὲ τελέως ἐπαινετὸν· ἀλλὰ νοῦς ἐστιν ὁ καὶ γάμῳ καὶ παρθενίᾳ καλῶς ἐπιστατῶν.

etiam reliquas aduersitates, quæ in vitæ communis negotiis obiiciuntur. Hebraicum enim צר quod hostilem coarctationem & oppugnationem significat, Græci reddiderunt per ἀνάγκην. Tunc igitur in tanto & Ethnicorum & Iudæorum odio contra Euangelion, Christianorum ceruicibus singulis momentis quasi imminebant, eiectio, proscriptio, direptio facultatum, vincula, infamiæ, & omnis generis persecutiones. Nec illorum tantum temporum talis fuit conditio: sed quia Euangelion est verbum crucis, omnibus temporibus crucem & persecutionem secum trahit, non tantum quoad Doctores, sed *& omnes, qui pie viuere volunt, persecutionem patientur*, 2. Tim 3, 12. In tali igitur necessitate Paulus dicit, cælibatum esse expeditiorem ad perferenda onera & clamitates exilii, vinculorum, persecutionis, &c. Sæpe enim in persecutionibus animi franguntur conspectu & recordatione vxoris, liberorum, & integras familias in exilio circumducere, aspicere spoliatas, notatas infamia, expositas periculis, &c. sæpe in infirmioribus animum remissiorem facit ad confessionem. Quidam *præsentem necessitatem* sic intelligunt, quia in exordio nascentis Ecclesiæ non inueniebantur tot Christiani, cum quibus matrimonium contrahere possent, cogebantur sæpe infidelibus nubere, vt propter illam eius temporis necessitatem potius suadeat cælibatum. Sed Paulus non de illo tantum tempore loquitur, sed complectitur totum cursum vitæ omnium piorum, omnibus temporibus in
Iob. 7, 1. hoc mundo; *Militia* enim *vita hominis super terram.* Quia præter persecutiones piis cum variis calamitatibus & aduersitatibus in hac vita confligandum est. Et communes etiam calamitates seu tribulationes Græci interpretes reddiderunt ἀνάγκαις, Psal. 31, 8. quas Paulus vocat ἐνεστῶσαν, quod semper quasi immineant ceruicibus piorum in hac vita. Quia vero in ferenda cruce sæpe plus excruciantur animi cogitatione de vxore & charissimis liberis, quam ipsa calamitate, vnde patientia & obedientia in cruce sæpe languidior fit: dicit igitur Paulus, propter talem necessitatem, cui præ ceteris hominibus pii expositi sunt, cælibatum in personis idoneis expeditiorem & commodiorem esse. Et qui donum illud habet, & hoc fine cælibatum eligit, recte facit. Qui vero donum continentiæ
v. 27. non habet, vel iam alligatus est vxori, non debet propterea vel vri, vel quærere solutionem ab vxore. Sed sit tanquam non habens vxorem, tanquam non flens,
v. 29. inquit Paulus, hoc est, non ita addictus sit, vel vxori vel liberis, vt propterea, vel confessionem in persecutione, vel patientiam in cruce abiiciat. Ac sciat etiam in coniugio sibi non defuturum auxilium Dei, ad tolerandas persecutiones & alias calamitates, cum quidem, sicut Paulus inquit, habeat vocationem v. 17.
Dei ad coniugium. Et quo magis arduum & difficile hoc opus est in coniugatis, eo etiam illustrior est ipsorum confessio in persecutione, & patientia in cruce, sicut multorum coniugatorum exempla hoc ostendunt.

VI. Secundam caussam finalem cælibatus Paulus his verbis constituit, v. 28. *Coniugati tribulationem carnis habebunt, ego autem vobis parco.* Item, v. 32. *Velim vos esse sine solicitudine.* Intelligo autem hoc loco tribulationem, quod in ipso coniugio multæ obiiciuntur molestiæ & difficultates in cohabitatione cum coniuge (ita enim Petrus totam conuersationem vocat) in educatione liberorum, 1 ep. 3, 7.
in gubernatione familiæ, &c. in re familiari, vel paranda vel conseruanda, in tanta negotiationum deprauatione, &c. Ab his sollicitudinibus liberiores sunt cælibes. Coniugati vero si sint infirmiores, sæpe illis difficultatibus succumbunt, ita, vt lapsu aliquo præoccupentur, sicut Paulus inquit: *Cogitat, quæ sunt mundi, vt coniugi placeat.* Et cum non omnium v. 34.
eadem sit fortitudo & robur, dicit Paulus: *Ego parco vobis, velim vos esse sine sollicitudine:* Non autem vult Christianos esse ita delicatos, vt communia onera huius vitæ fugitent, vel tanquam Epicuri de grege porci tantum cutem suam, sine honesta aliqua sollicitudine vocationis, curent, sed vocat ἀμερίμνους, qui illis difficultatibus, quæ mentem distrahunt, & multis sunt occasio ruinæ, non sunt expositi. Qui igitur habet donum continentiæ, si in eligendo cælibatu, hunc finem sibi proponat, recte facit. Reliquis vero, qui donum a Deo habent ad coniugium & vocationem ad difficultates illas, quæ coniugium comitantur, subeundas, proposita est doctrina: *Vt qui habent vxores, sint tanquam non habentes,* v. 29.
qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Proposita etiam est consolatio, Deum inter difficultates coniugales sua gratia & auxilio non defuturum petentibus. Ideo enim Paulus donum Dei vocat, non tantum continentiam in cælibatu, verum etiam vt coniuges maneant in fide, dilectione, & sanctificatione cum castitate, 1. Tim. 2, 15. Et hoc loco inquit, *quisque habet suum donum, vnus sic,* v. 7.
alius autem sic. Item, *sicut cuique Deus distribuit, sicut quemque vocauit Dominus, ita ambulet.* Et sicut difficilior est pugna, ita victoriam etiam inter coniugii molestias illustriorem esse præ cælibatu, v. 17.

Clemens

Clemens pulchre disputat lib. 7. Strom. f. 741. Vere enim coniugium schola est progymnasmatum patientiæ, consolationis, fidei, spei, charitatis, &c. Loquitur autem Paulus principaliter de impari, moroso, & difficili coniugio. Neque enim oblitus erat, quibus verbis Scriptura dulcissimam mediocriter commodi coniugii cohabitationem describat, Gen. 2, 18. *Faciamus ei adiutorium, quod sit coram ipso.* Prou. 12, 4. *Mulier diligens corona est viro.* c. 18, 22. *Qui mulierem inuenit, bonum inuenit & hauriet iucunditatem a Domino.* Et quæ prolixe describuntur, Prou. 31, 10. sq. & Eccl. 9, 9. *Perfruere vita cum vxore, quam diligis, cunctis diebus vanitatis tuæ, hæc enim est pars in vita & in labore tuo.* Prou. 5, 19. *Lætare cum vxore adolescentiæ tuæ*, &c.

3. *expeditior ad pietatis exercitia ratio.* VII. Tertiam caussam finalem Paulus his verbis ponit v. 33. 34. Coniunx *curat ea, quæ mundi sunt, vt viro placeat. Cælebs vero curat ea, quæ sunt Domini, vt Deo placeat, vt sit sancta corpore & spiritu.* Item, *vt indiuulse adhæreatis Domino*, &c. Coniugium enim valde multa habet auocamenta. Et sicut *Lutherus* inquit: *In multa aliena a verbo negotia diuiditur, non potest semper intendere lectioni, interesse publicis congressibus, precibus*, &c. *Sæpe a cogitationibus primæ tabulæ distrahitur ad curas rei familiaris. Cælibes vero expeditius & liberius instare possunt verbo Dei & orationi, die ac nocte.* Hæc sunt *Lutheri* verba. Item, ad Apostolatum, cuius vocatio generalis ad omnia loca extendebatur, expeditior erat cælibatus, præcipue vero de impari coniugio Paulus loquitur. Si enim contingat coniunx, vel infidelis, vel non studiosus pietatis, multa sæpe dissimulantur, omittuntur, vel designantur in gratiam coniugis, ne offensiones oriantur: vellet autem Paulus Christianos esse ἀμερίμνους, hoc est, non diuersis cogitationibus & studiis distrahi a cultibus primæ tabulæ. (v. 32.) Vult igitur Paulus finem cælibatus hunc constitui, vt qui habet donum illud, omnes cogitationes, curas, studia & actiones Domino, & exercitiis pietatis, sine auocamentis huius sæculi, addicere possit. Quos vero Deus ad coniugium vocauit, cogitent, ne curis huius sæculi tanquam spinis præfocentur, sed primum quærant regnum Dei, & iustitiam eius, deinde sciant se etiam operibus secundæ tabulæ Deo cultum præstare, quia secundum mandatum simile est primo. Nullo modo autem hæc est Pauli sententia, quasi nemo in coniugio possit curare quæ sunt Dei, Domino adhærere, & sanctitatem corporis & spiritus habere, sed loquitur de iis, quæ plerumque accidunt, sæpius enim & cælibes negotiis sæculi implicantur. Quod vero piæ etiam coniuges sint sanctæ, & curent quæ sunt Domini, Scriptura manifeste traddit, 1. Petr. 3, 1. sq. 1. Tim. 2, 15. Quodque maritos lucrifacere possint Domino, 1. Cor. 7, 16. 1. Petr. 3, 1. (*5. quomodo coniuges etiam curare possint quæ sunt Domini.*) Et * *Clemens* 3. Strom. dicit: *Etiam nupta & de iis, quæ sunt mariti, & de iis, quæ sunt Domini, sollicita est in Domino, vt sit sancta & corpore & spiritu.* *Nazianzenus* † de funere sororis suæ: Carni conglutinari, nequa„ quam separat a spiritu. Item, *nupta„ parumper mundo ministrat & naturæ, seu illi potius, qui naturæ legem hanc tulit,* Deo, &c. Et in corporis quidem sanctitate discrimen est; commixtio enim coniugium non fit sine ardore libidinis: Sed tamen etiam vasis tribuitur *sanctificatio* in coniugio, 1. Thess. 4, 4. Et *Origenes* (*& sancti esse corpore*) vellet quidem locum in principio, Rom. 12. ad virginitatem solam contorquere, sed addit correctionem, quia *videmus nonnullos Sanctorum, aliquos etiam Apostolorum habuisse coniugia, non vsquequaque possumus de sola virginitate sentire.* Et addit, Coniuges pios posse etiam *corpora sua exhibere hostiam sanctam Deo placentem.* Et econtra, Virgines vitiis men„ tis maculatas, non ex sola virginitate„ corporis offerre hostiam sanctam, Deo„ placentem.„

VIII. Hoc ergo modo Paulus & recenset & describit caussas finales cælibatus, qui in Scriptura commendatur, & Deo in personis idoneis probatur. Christus vero hæc omnia complectitur vno fere verbo cum inquit: Matth. 19, 12. *Qui se castrant propter regnum cælorum.* (*Quid sit castratio propter regnum cælorum.*) Quia vero vocabulo *regni cælorum* intelligitur in Scriptura, vel æterna beatitudo, vel ministerium Euangelii, & exercitia fidei, pœnitentiæ, pietatis, inuocationis, Matth. 13, 13. 24. 31. Rom. 14, 17. Pontificii ita interpretantur illam sententiam, quod cælibatus sit meritum vitæ æternæ, quam sententiam falsam & blasphemam esse, antea ostendimus. Sed Scriptura non est priuatæ interpretationis, habemus interpretem omni exceptione maiorem. Paulus enim absque dubio illa Christi verba interpretari voluit, quando finem cælibatus statuit 1. Cor. 7. *Curare, quæ sunt Domini, & sine distractione adhærere Domino.* (v. 34. 35.) Hæc enim ad regnum cælorum pertinent. Manifestum igitur est ex Pauli explicatione, quid

* Clem. III. Strom. f. 464. ὅτι καὶ ἡ γεγαμημένη τὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰ τοῦ κυρίου μεριμνᾷ ἐν κυρίῳ, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ πνεύματι.

† Nazianz. in obit. Gorgon. T. 1. f. 180. οὐ γὰρ ἐπεὶ σαρκὶ συνήφθη, διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη τοῦ πνεύματος — ἀλλ' ὀλίγα λειτουργήσασα κόσμῳ καὶ φύσει, καὶ ὅσον ὁ τῆς σαρκὸς ἐβούλετο νόμος, μᾶλλον δὲ ὁ τῇ σαρκὶ ταῦτα νομοθετήσας, Θεῷ τὸ πᾶν ἑαυτὴν καθιέρωσε.

quid in illis verbis, Matth. 19,12. regnum cælorum significet. Castrant se igitur propter regnum cælorum, vt in cælibatu expeditiores sint, curare quæ sunt Domini, siue in ministerio verbi, siue in aliis exercitiis pietatis. Sicut autem credentes totius pietatis & omnium actionum finem non constituunt in hac caduca & transitoria vita, sed respiciunt ad futuram vitam: In hanc sententiam, etiam in prima significatione, *Brentius* existimat, non incommode dici: *Castrant se propter regnum cælorum*, sicut etiam *Augustinus* disputat de virginitate, cap. 22. & 24. Modo non assumatur, cælibatum esse vel meritum vitæ æternæ, quod iudicio Dei opponi possit, (hic enim honor soli Christo & eius merito debetur) vel esse applicationem, ea enim est fides & est communis virginibus & coniugatis.

Augustini de præmiis pii cælibatus in vita æterna sententia.

IX. Porro *Augustinus* multa disputat de præmiis, seu de remuneratione pii cælibatus in futura vita. Ponit autem hoc fundamentum de virginitate cap. 26. Vita æterna, sicut regnum cælorum (quod vocant præmium substantiale) commune erit omnibus beatis, & tamen sicut stella differt a stella in claritate, ita in resurrectione mortuorum, inter beatos discrimen erit, in præmiis accidentalibus seu remunerationibus, sicut alia est claritas corporum cælestium, alia terrestrium, 1. Cor. 15,40. Ita licet per eandem fidem saluentur & discipuli & doctores: tamen Dan. 12,48. scriptum est: *Discipuli fulgebunt, quasi splendor firmamenti, Doctores vero quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Sicut ergo martyres, in vna & communi salute, præmiis seu remunerationibus præferentur confessoribus, hoc modo censet *Augustinus* etiam in æterna vita, quæ gratis propter Christum datur, futuram quandam remunerationis prærogatiuam illorum, qui se propter regnum Dei castrauerunt. Respicit enim ad relationem inter donum præstantius, & inter remunerationem. Diserte autem *Augustinus* addit, cap. 40. *Etiam vos virgines gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur.* Et 49. Etiam ad virgines pertinet, *si dixerimus, quia peccatum non habemus.* Item, *Aduocatum habemus, qui est propitiatio pro peccatis nostris.* 48. Etiam virginibus orandum est: *Dimitte nobis debita nostra*, vt per hoc quod petunt, meminerint quid sint. *Augustinus* igitur meritum salutis, & remissionis peccatorum: Item, satisfactionem pro peccatis non tribuit virginitati, quando disputat, quod non tantum in hac, verum etiam in futura vita cælibatus amplius aliquid habeat, quam coniugium. Sed sicut inquit, cap. 45. *Diuina gratiæ sunt multa munera, & est aliud alio maius & melius.* Et cap. 46. modestissime inquit: Quomodo vero *vel coaequentur, vel distinguantur in accipiendis honoribus, quis hominum audeat iudicare?* Monachi vero postea quasi de re compertissima loquentes, certas aureolas virginibus in cœlo fabricarunt, & quidem formas earum descripserunt. Loquitur autem *Augustinus*, non de cælibatu nudo, aut per se, sed de pio eius vsu, quando ad verum illum finem, de quo, 1. Cor. 7,32. 34. refertur. Quando enim status per se considerantur, Paulus confert vocationes statuum, 1. Cor. 7,17. seq. Vt seruorum & dominorum, de quo pronunciat, Eph. 6,8. *Quisque quod fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, siue seruus, siue liber: non enim est acceptio personarum apud Deum.* Quia vero illi, qui donum continentiæ habent, possunt in cælibatu expeditiores esse ad ministerium verbi, & ad exercitia pietatis, 1. Cor. 7,32. 34. Si igitur talentum suum, recte, diligenter & fideliter collocent, habebunt suam remunerationem, alii maiorem, alii minorem, Matth. 25,20. seq. Et hanc existimo *Augustini* sententiam esse. Hæc igitur est simplex & vera declaratio, quomodo, quo sensu, & propter quas caussas Paulus cælibatum præferat coniugio.

Vnde illa aureola Monachorum, virginibus decreta, ascripta.

CAPVT III.

Explicatio argumentorum, quibus Pontificii, pro stabilienda sua de cælibatu opinione, potissimum vtuntur.

Argumentorum, quibus Pontificii hac in sententia vtuntur.

QVia varii quæruntur prætextus, vt superstitiosa persuasio Pontificii cælibatus, per Euangelium patefacta, specie aliqua vel ornetur, saltem vel tegatur: vtile est præcipua ipsorum argumenta colligere, vt veræ explicationes & solidæ refutationes opponi possint. Volo autem non omnes rationes, quæ varie ab ipsis nectuntur afferre, sed tantum præcipua testimonia, quæ ex Scriptura ab ipsis allegantur recensere, & fontes explicationum breuiter monstrare, cum quidem ex illis, quæ hactenus diximus, sine magno negotio refutationes peti possint.

I. 1. Cor. 7,5. *Ne fraudetis vos inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi.* Ergo consuetudo coniugalis res est impura & abominanda coram Deo. Impedit enim exercitia pietatis & corporalia & spiritualia, vt ieiunium & orationem. Item, obstaculo est, quominus oratio a Deo exaudiatur. Ita enim deprauat *Hieronymus* dictum, 1. Petr. 3,7. *Ne impediantur orationes vestræ.* Et hic infert, quia semper orandum: Ergo nunquam vtendum est matrimonio. Toltem, quando impleo officium mariti, non impleo Christiani. Dicit etiam

1. 1. Cor. 7,5.

T. II. opp. f. 18.

 Hiero-

perfectioribus, eas concedebant: Electis vero suis (quos ita vocabant) vt perfectioribus omnino interdicebant vsum coniugii. Atque inde demum ipsi etiam patres, vt *Origenes, Ambrosius, Hieronymus*, disputare cœperunt, cælibatum propter castitatem & sanctimoniam melius conuenire ministerio Ecclesiastico, quam coniugium. Illa enim labes, quam *Hieronymus* Tatiano tribuit, in ipsa Ecclesia cœpit affricari coniugio: *Qui seminat in carne, e carne metet corruptionem.*

IIII. Quomodo vero zizania illa in regno Pontificio aucta & ad oppressionem tritici euecta sit, postea ostendemus. Hoc loco digitum tantum ad fontem & originem intendisse sufficit. Et hæc historica commonefactio ostendet, quid Paulus velit, quando 1. Tim. 4,1. 3. dicit, *doctrinam dæmoniorum, prohibentem nubere*, tunc multos inuenturam applausores, quando in hypocrisi proponetur.

Argumenta hæreticorum contra matrimonium. V. Vtilem autem esse iudico illam considerationem, quibus argumentis contra coniugium vsi sint veteres hæretici, & quomodo illa *Tertullianus* & *Hieronymus* a veteribus hæreticis mutuati sint. Hæc enim collatio postea ostendet, ex qua Topica desumpta sint Pontificiorum argumenta contra coniugium sacerdotum: atque ita manifestum euadet, eandem esse *doctrinam dæmoniorum*, 1. Tim. 4,1.3. in hypocrisi propositam, apud veteres & recentiores contemptores & proscriptores coniugii. *quæ sunt fons argumentorum quibus Pontificii coniugium sacerdotum impugnant.* Collegit autem *Clemens* 3. Strom. longa oratione pleraque veterum argumenta; illa nos, vt collatio, de qua diximus, facilius possit institui, breuiter recensebimus. Dicunt generationem pugnare contra charitatem proximi. Non enim esse inducendos in mundum alios, tam misere infelices futuros. Item, in Ecclesia regnum mortis destructum est. Sed generatio præbet regno mortis nutrimentum, iuxta dictum Rom. 5,14. *Mors regnauit.* Citant etiam ex Euangelio secundum Ægyptios, † quod Salome interroganti, *quousque vigebit mors?* f. 445. Christus responderit, *quoad vsque vos mulieres paritis*, Salome excepit: *recte ergo ego feci, quæ non peperi.* f. 455. Christus respondit, *omni herba vescere, ea autem, quæ habet amaritudinem, non vescaris.*

f. 446. Item Luc. 20, 34. *filii huius sæculi nubunt, post resurrectionem vero non nubent, sed similes erunt angelis Dei.* Sed fideles spiritualiter iam resurrexerunt, &c. *Clemens* respondet per instantiam, ergo post spiritualem resurrectionem etiam non deberent edere, bibere, dormire, &c.

Christus non duxit vxorem, & ipsius actio est nostra instructio. f. 446. *Clemens* respondet, missus erat non ad generationem, sed ad opus redemptionis: ipsum vero coniugium, & doctrina, & miraculis approbauit.

Matth. 24,38. *In diebus Noe*, Luc. 17, 25. *In diebus Loth erant nubentes.* f. 446.

Matth. 24,19. *Væ prægnantibus & lactantibus.* f. 447.

Citant etiam ex Euangelio secundum Ægyptios, *veni ad dissoluendum opera feminæ.* f. 452. Item, *scriptum est, exite, immundum ne tangatis, mundamini, qui fertis vasa Domini.* Es. 52,11. f. 456. *Despondi vos viro vni, virginem castam.* 2. Cor. 11, 2. *Qui cum mulieribus non sunt coinquinati, sed virgines sunt, hi sequuntur agnum: qui in carne sunt Deo placere non possunt.* f. 457.466 Apoc. 14, 4. Ad quod *Clemens* recte respondet, Paulum etiam de coniugatis dicere, vos non estis in carne, sed in spiritu. Rom. 8,8. f. 458.

Tatianus dixit: Coniugatos seruire duobus Dominis, Deo & Satanæ. f. 460. Nam. 1. Cor. 7,5. propter orationem debent abstinere, sed propter incontinentiam, ne tentet diabolus, debent rursus conuenire. Consuetudinem ergo coniugalem soluere precationem. *Ne vocaueritis patrem super terrã.* Ergo generatio est prohibita. *Cælebs curat ea, quæ sunt Domini*, &c. Respondet *Clemens*, vxor etiam, quando est de domo sollicita, potest hoc facere in Domino. Matth. 23, 9. f. 463. 1. Cor. 7, 34 f. 463. Luc. 14,20. *Vxorem duxi, non possũ venire.* f. 464.

Tatianus in libro de castitate his argumentis vsus est: f. 465. Christus Eunuchos vocat beatos, Matth. 19,12. *Conuersatio vestra est in cælo.* Phil. 2,20. f. 465. Non *quæramus quæ supra terram*, Col. 2,2. f. 466. *Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem*, Gal. 6,8. f. 467. Luc. 14,26. *Qui non odit patrem, vxorem.* Esa. 56,5. de eunuchis: *dabo illis nomen melius.* f. 465. 467 Ad hoc postremum *Clemens* respondet, Meliores esse his, qui tantum externa professione se iactant.

Item, Adam post lapsum primum cognouit Euam, Gen. 4, 1. *maledictus dies, in qua natus sum.* f. 470. Ier. 20, 14. *In peccatis conceptus sum.* Ps 51,7. Ergo consuetudo coniugalis est peccatum. f. 468. Hæc fere sunt hæreticorum argumenta contra coniugium, quæ apud Clementem extant. f. 469.

Refutationes argumentorum quibus vsi hæretici. VI. Annotabo vero paucis etiam fontes refutationum, quas *Clemens* opponit. Inde enim intelligi poterit, quid Ecclesia tunc de coniugio senserit. Allegat illud, 1. Tim. 4, 1. vbi prohibitio coniugii vocatur *doctrina dæmoniorum.* 1. Cor. 7,27. *Alligatus vxori, ne quæras solutionem.* f. 447. 448 Ipsius †† *Clementis* f. 448. verba

† Clem. l. III. Strom. f. 445. τῇ Σαλώμῃ ὁ κύριος πυνθανομένῃ, μέχρι πότε θάνατος ἰσχύσει· ----- μέχρις ἄν, εἶπεν, ὑμεῖς αἱ γυναῖκες τίκτετε· f. 453. Φαμένης γὰρ αὐτῆς, καλῶς οὖν ἐποίησα, μὴ τεκοῦσα — ἀμείβεται λέγων ὁ κύριος, πᾶσαν φάγε βοτάνην· τὴν δὲ πικρίαν ἔχουσαν, μὴ φάγῃς.

†† Id. ib. f. 548, ἢ καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀποδοκιμάζουσι, πέτρος μὲν γὰρ καὶ φίλιππος ἐπαιδοποιήσαντο· φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυγατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκεν· cetera.

verba hæc sunt: *An reprobant etiam Apostolos? Petrus enim & Philippus Filios procrearunt; Philippus etiam Filias viris* „*tradidit.* Paulus vxorem suam vocat „σύζυγον, Phil. 4, 3. de qua inquit: 1. Cor. „9, 5. habemus potestatem circumducendi vxorem, vt reliqui Apostoli. Porro affirmat *Clemens* etiam in matrimonio esse castitatem. Item, qui propter molestias educationis fugiunt matrimonium, eos dicit peccare contra charitatem.

f. 454.

Vtitur etiam his testimoniis, 1. Cor. 7, 14. *Sancti sunt filii, sanctificatur mulier, vir,* &c. 1. Tim. 5, 14. *Volo iuniores viduas nubere*, 1. Tim. 3, 4. 5. Episcopum constituit, qui ex propria domo toti Ecclesiæ præesse meditatus sit, 1 Tim. 2, 15. *Saluabitur mulier per generationem.*

f. 445. f. 454. f. 459.

„Item, inquit: Apostoli docentes de „castitate nusquam prohibent coniugi„um. Sunt & hæc eius verba: Quia „Paulus dicit, *conuenite rursus inuicem,* „*ne tentet vos Satan propter incontinenti*„*am.* Ergo consuetudo coniugalis, et„iamsi non propter procreationem, sed „ad vitandam vstionem seu fornicatio„nem suscipiatur, tamen non est dam„nanda.

f. 464. f. 462. f. 467.

Argumenta defendentium coniugium. VII. Recitat etiam illorum, qui defenderunt coniugium, hæc fuisse argumenta. I. Ex naturæ constitutione. II. Quia scriptum est, *crescite.* III. Patriæ caussa, vt successorem in suum locum quis constituat. IIII. Propter adiutorium, vt in morbis &c. Hæc quia non inutilia fore arbitrabar, breuissime annotare volui. Possunt enim iudicium in grauissima hac controuersia recte formare.

Argumenta Tertul. contra coniugium. VIII. Porro addemus breuiter etiam *Tertulliani* & *Hieronymi* argumenta, contra coniugium.

Tertullianus ad vxorem c. 2. *Quale quæso hoc bonum est, quod mali comparatio commendat? Vt ideo melius sit nubere, quia deterius sit vri.* Sic dicitur, *melius est vno oculo carere, quam duobus.* Item, *quod permittitur, suspectam habet permissionis suæ caussam. ——— Duæ species humanæ imbecillitatis nuptias necessarias faciunt,* concupiscentia carnis & sæculi, *sed vtraque repudianda est seruis Dei.*

exh. ad castit. c. 3. f. 523.

c. 2. f. 523. Item, *quod necessitas præstat, depretiat ipsa. Sed carnem legimus infirmam, & hinc nobis impensius adulamur, legimus tamen & Spiritum firmum. —— Si ergo Spiritus carne fortior est, —— nostra culpa infirmiora sectamur.* Idem de exhortatione castitatis: *Ex indulgentia est, quicquid* „*permittitur*: ea autem venit de volun„tate inuita, id est, non probante. Non „est nunc locus istius vocis, *crescite*, &c. „sed tempus in collecto est. De Monogamia negat locum Pauli, 1. Cor. 9, 5. de circumducenda vxore, intelligendum esse de coniugio Apostolorum, cum tamen *Clemens* ex antiquitatis sententia hoc affirmet. Item, non potes capere, *quia non vis, posse enim te, si velis, ostendit, quia tuo arbitrio vtrunque proposuit.* Est & hoc *Tertulliani* argumentum: Qui videt mulierem ad concupiscendam eam, adulterium committit coram Deo. Ergo magis, qui videt ad ducendam, & maxime, qui ducit, coram Deo adulterium committit. Item, in libro de velandis virginibus, consuetudinem coniugalem vocat *communem contumeliam*, quod etiam *Hieronymus* repetit.

c. 3 f. 523. c. 2. f. 559. c. 8. f. 577. c. 5 f. 563. exh. ad castit. c. 6. f. 563.

Argumenta Hieronymi. IX. *Hieronymi* argumenta hæc sunt; l. 1. adu. Iouin. f. 17.

Si bonum est, mulierem non tangere: ergo malum est tangere: nihil enim bono contrarium, nihil malum. Si autem malum est, & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat. Locum 1. Tim. 2, 15. ita deprauat: *tunc saluabitur mulier, si tales genuerit filios, qui virgines permansuri sunt, si quod ipsa perdidit,* recuperet *in liberis*, &c. Similiter etiam locum, Rom. 6, 21 *finis illorum mors*, ita deprauat: *Puto, quod & nuptiarum finis mors sit, fructus autem sanctificationis, qui vel ad virginitatem, vel ad continentiam pertinet, vita pensatur æterna.* Tractans illam sententiam, *vt vacetis orationi*, &c. inquit: *Oro te, quale, illud bonum est, quod orare prohibet, quod corpus Domini accipi non permittit? —— Semper orandum*, igitur *nunquam coniugio seruiendum.* Et huc torquet dictum Petri, *ne impediantur orationes vestræ.* Quando *impleo officium mariti, non impleo Christiani.* Dicit etiam Paulum secundum veniam loqui de nuptiis, sicut etiam de illo, qui incestum commiserat, inquit: *Si quid donastis, & ego*, &c. De loco Matth. 24, 19. *Væ prægnantibus*, inquit: *Non hic scorta damnantur, sed vteri tumescentes, infantum vagitus, fructus atque opera nuptiarum.* Item, *nupitarum finis mors est.* Virginitas vero pertinet ad vitam æternam. *Nuptiæ terram, virginitas* cælum implet. Omnia ferme loca Scripturæ de carne & spiritu, de sanctificatione, de renouatione, de emundatione ad cælibatum, contra coniugium torquet. Et dicit aduersus Heluidium, *non negamus maritatas sanctas mulieres inueniri, sed quæ vxores esse desierint*. Dicit etiam Paulum oblique damnasse nuptias. Nam lib. 5. Comment. in Ierem. inquit: *Si propter angustiam temporis habentibus vsus vxorum tollitur, quanto magis non habentibus, ne accipiant, imperatur.* Et contra Iouinianum illud 1. Cor. 7, 28. *Ego vero vobis parco*, ita exponit, Tantum recenseo tribulationem carnis: taceo autem, quæ damnatio maneat coniugatos in futura vita, vt infirmis parcam, qui iam sunt in matrimonio: quam deprauationem textus *Augustinus* multis refutat

f. 27. f. 32. f. 18. 1. ep. 3. 7. f. 18. f. 31. f. 32. f. 29. T. 11. opp. f. 13. c. 29. c. 16. 19.

futat in libro de sancta Virginitate.

X. Possem plura & ex aliis etiam scriptoribus addere, sed non est huius instituti integram illorum certaminum historiam texere. Hæc enim ideo tantum adduxi, I. vt viam ad sequentia præstruerem, quomodo scilicet a veteribus hæreticis Montanistæ, a Montanistis ex patribus quidam argumenta arripuerunt, quibus postea & meritum virginitatis, & cælibatum sacerdotum in ipsa Ecclesia pro articulis fidei stabilire conati sunt. II. vt ostenderem, ipsam necessitatem flagitare, vt non de virginitate tantum declamitetur in Ecclesia, sed vt coniugio etiam asseratur & vindicetur castitas, pudicitia, munditiеs & sanctimonia, quam Spiritus sanctus in Scriptura ipsi tribuit.

CAPVT III.

Castitas in coniugio.

Appellationes, quibus Scriptura coniugium ornat. I. ETHnicorum igitur sententiis, Hæreticorum blasphemiis, Patrum quorundam iniquitati, & priuato rationis humanæ iudico opponendæ sunt castæ, pudicæ & sanctæ appellationes, quas Scriptura coniugio tribuit. Inde enim certo potest colligi, quo loco Spiritus sanctus consuetudinem coniugalem habeat, & quid velit nos in Ecclesia de ea sentire & loqui. Ostendunt autem testimonia Scripturæ, Deum tanti facere institutionem & ordinationem suam in coniugio, vt etiam in hac corrupta natura consuetudinem coniugalem, in qua leges coniugii non violantur, maxime si coniuges sint credentes, pronunciet esse ἁγνείαν, *castitatem, puritatem*, σωφροσύνην, *continentiam* seu *pudicitiam*, ἁγιασμὸν *sanctimoniam* ἀμίαντον *munditiem*, quæ inquinationi & pollutioni opponitur, τιμήν, *quod non fœdum ac turpe, sed honore dignum est*, 1. Thess. 4, 4. 5. *Meminerit quisque vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione concupiscentiæ, sicut & gentes, quæ Deum non nouerunt.* 1. Cor. 7, 14. *Sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelem.* 1. Tim. 2, 15. *Si manserit in fide ac dilectione & sanctimonia cum castitate.* Vt enim ostendat, se in illo loco loqui de consuetudine coniugali, diserte nominat *generationem liberorum.* Ebr. 13, 4. *Honorabile coniugium* in omnibus, & cubile impollutum. Aliud vero est cubile extra coniugium, Rom. 13, 13. *Non in cubilibus.* Matth. 19, 6. vocatur coniunctio diuina, Eph. 5, 32. Paulus dicit: coniunctionem viri & vxoris *magnum* esse *mysterium in Christo & Ecclesia.* Tit. 2, 4. hortatur adolescentulas, vt *viros suos ament, filios diligant, sint castæ, sobriæ*, &c. 1. Petr. 3, 1. *mulieres sint subditæ viris, vt considerantes castam conuersationem*, &c. Et memorabile est exemplum, cum Nicæna synodus vellet nouam legem statuere, ne Clerici *Paphnutii de castitate coniugii sententia.* consuetudinem haberent cum vxoribus propriis, Paphnutius confessor, qui erat expers nuptiarum, exurgens, contradixit, honorabiles confessus nuptias, & affirmans consuetudinem cum propria vxore esse σωφροσύνην pudicitiam seu castitatem. Ex illa Paphnutii oratione potest colligi, quo prætextu, & propter quas rationes, synodus voluerit coniugii vsum sacerdotibus interdicere. Quia scilicet castitas requiratur in ministris, 1. Tim. 4. 12, Et quia turpitudo consuetudinis coniugalis non deceat ministerium; his imaginationibus Paphnutius opponit suam confessionem ex verbo Dei, quod in ipso etiam coniugio sit pudicitia & castitas Deo placens. Extat etiam *Athanasii* exhortatio *T. II. app. f. 619* ad Heremitas circa Alexandriam, qui contendebant, tantum in cælibatu esse castitatem: Ostendit autem etiam in coniugio esse castitatem. Ita etiam cum *Hieronymus* matrimonium tam flagitiosa contumelia affecisset, *Augustinus* ex Scriptura appellat *castitatem coniugalem* & *pudicas nuptias*, de sancta virginitate c. 20.

II. Non autem appellationes tantum in testimoniis Scripturæ obseruandæ sunt, vt 1. Cor. 7, 13. 14. Consuetudinem coniugalem piæ matronæ etiam cum viro infideli non polluere conscientiam. Et 1. Thess. 4, 3. inquit: *Voluntas Dei est*, &c. 1. Tim. 2, 15. dicit: *Fidem, dilectionem & sanctificationem* simul posse esse in consuetudine coniugali. Rom. 13, 13. *cubilia* recenset inter opera tenebrarum, in quibus Christus non inducitur. Sed Ebr. 13, 4. *concubitum coniugalem* (ita enim κοίτη vsurpatur, Rom. 9, 10.) dicit esse *impollutum.* Et ne quis existimet, coram hominibus tantum haberi impollutum, mox in antithesi addit: *Scortatores autem & adulteros iudicabit Dominus.* 1. Petr. 3, 1. sq. Vxoribus, quæ maritis subditæ sunt, tribuit *timorem Dei, interiorem* seu nouum *hominem, incorruptionem, spiritum mitem, spem in Deum, & id, quod coram Deo est pretiosum.*

III. Hæc recte obseruata, monstrant grauissimas caussas, quare in Ecclesia retinendum & defendendum sit Spiritus sancti illud dogma, quod pudicitia & castitas sit etiam in consuetudine coniugali. Postea ex hisce fundamentis etiam ostendemus, veteres nõ habuisse veras caussas, cur sacerdotibus coniugium prohiberent, quasi scilicet Spiritus sanctus, timor, dilectio, fides, pura conscientia non possit esse in consuetudine coniugum. Illa enim omnia, sicut ostendimus, Scriptura tribuit ipsis nuptiis.

IIII. Collatio etiam ostendet, quam *Sententiæ quorundam ex veteribus contra coniugium.* longe a castimonia linguæ & sententiæ Spiritus sancti discedant & exorbitent veterum quorundam dicta, quæ citantur 32. quæst.

...cum Scriptura pugnantes.

quæst. 2. c. 4. Vt, *connubia legitima carent quidem peccato, non tamen tempore illo, quo coniugales actus geruntur, præsentia Spiritus sancti dabitur, etiamsi Propheta videatur esse, qui officio generationis obsequitur.* 33. q. 4. *Quicunque vxori debitum reddit, vacare non potest orationi, nec de carnibus agni comedere debet.* Item, *si panes propositionis ab his, qui vxores suas tetigerant, comedi non poterant, quanto magis panis, qui de cælo descendit, non potest ab his, qui coniugalibus paullo ante hæsere complexibus, violari atque contingi?* Ibidem *Gregorii* sententia extat, *Romanorum semper ab antiquioribus vsus fuit, post admixtionem propriæ vxoris, & lauacri purificationem quærere, & ab ingressu Ecclesiæ paullulum* temporare, &c. Idem *Gregorius* 1. Dialogorũ, ponit tale exemplum: „Mulier, quæ in nocte cognita erat a viro, „mane veniens ad processionem, a diabo„lo fuit arrepta. Non addam refutationes, si enim nude & simpliciter hæc veterum dicta ad Spiritus sancti sententias, supra notatas, conferantur, res plana erit.

c. vir cum propria

T. 1. opp. f. 1344.

Discrimen castitatis coniugalis

V. Porro necessario addenda est hæc commonefactio, esse quandam differentiam, inter castitatem consuetudinis coniugalis, quæ futura fuisset ante lapsum, & quæ iam in hac corrupta natura post lapsum est. *Epiphanius* lib. 1. Tom. 3. hæresi 45. dicit: Appetitiones in natura a Deo insitas esse, non propter ἀτονίαν, sed *ob vsum bonum & necessariæ vtilitatis ordinem.* Et addit: Quare & ipsam appetitionem concupiscentiæ corporis non ἄτοπον esse affirmauerim. *Est enim ad* παιδοποιΐαν ἐν συζυγίᾳ *data,* ad hoc, vt impleatur illud, *Crescite & multiplicamini.* Fuisset igitur etiam in integra natura appetitio sexus ad sexum, sed ibi sine flammis & incendio libidinis fuisset opus sanctissimum & purissimum.

In natura integra.

In natura corrupta.

Nunc per peccatum, nobilissimum illud opus generationis, quod vere est creatura Dei, lepra libidinis (sicut *Lutherus* vocat) infectum est. Et quando Scriptura consuetudinem coniugum vocat castitatem & sanctimoniam, non ita interpretemur, quasi flammæ illæ concupiscentiæ sanctificentur in coniugibus, vt sint res bona, pura, & sancta. Nam primi parentes statim post lapsum loca generationis texerunt, cum ἀταξίαν, insolitam antea, ibi sentirent: Et Deus ipse tunicas ipsis addit. Paulus etiam, 1. Cor. 12, 23. vocat membra ἀτιμότερα καὶ ἀσχήμονα, quæ tegendo honoranda sunt. Distinguendum igitur est ipsum opus, quod per se bona creatura Dei est, a vitio & ἀταξίᾳ concupiscentiæ, quæ per peccatum accessit. Nam Scriptura vtrumque tribuit coniugibus, & ἀκρασίαν 1. Cor. 7, 5. & *castitatem*, 1. Tim. 2. 15. Coniugii autem honestate, sanctitate & puritate, propter Dei institutionem & benedictionem, obumbratur & tegitur accessoria illa ἀταξία, ita vt credentibus non imputetur, sed consuetudo coniugalis, licet iam non sit tam pura, sicut ante lapsum futura fuisset, (non enim fit sine incendio libidinis) tamen coram Deo, & in conspectu eius sit castitas, sanctificatio, puritas. Coniugium enim nunc post lapsum est quasi vmbraculum, quo multæ, vt sic dicam, ineptiæ maritales teguntur, vt credentibus non imputentur, sed *Lutherus* in Gen. 26. cap. pulcherrime hoc disputat, f. 382. Pii igitur coniuges, vt castitatem in consuetudine coniugali seruent, primo discant cogitare de flammis, incendio, & ardore libidinis, nec cogitent, esse rem per se bonam, & Deo placentem, sed statuant, si intra limites coniugii contineantur, Deum credentibus ea non imputare, sed tolerare, dissimulare, ignoscere, & sicut *Lutherus* elegantissime huc accommodat verbum illud, Act. 13, 18. τροποφορεῖν. Secundo cogitandum est coniugibus etiam illud Pauli 1. Thess. 4, 5. *vt possideant vas suum non in* πάθει ἐπιθυμίας, *sicut gentes.* Sicut enim Petrus vxorem vocat *vas infirmum*: ita locus iste Pauli non inepte de vsu coniugis exponitur, vt pii coniuges non indulgeant furori beluinæ libidinis, sicut gentes, sed moderentur & frenent τὰ πάθη concupiscentiæ, vt honorabile sit coniugium, & cubile impollutum. Et sicubi excesserint, petent illud non imputari, sed ignosci.

Gen. 3, 7. 21.

Creatura Dei ab ἀταξίᾳ in coniugio discernenda.

1. ep. 3, 7.

VI. *Augustinus*, vt Hieronymi sententiam aduersus coniugium, pro sua modestia, dissimulato autoris nomine, eo commodius refutaret, ponit tria bona coniugii. Primo, Bonum fidei, quia neuter coniugum habet potestatem sui corporis, sed obligantur ad debitum beneuolentiæ, ne alter alterum fraudet. Secundo, bonum prolis, iuxta benedictionem diuinam, *Crescite.* Tertio, Bonum Sacramenti, quia est copula indissolubilis. Et sicut Christus diligit Ecclesiam: ita maritus vxorem, &c. Et per hæc bona dicit excusari concubitum coniugalem.* Extant etiam prolixæ disputationes apud Scholasticos, quando consuetudo coniugalis sit meritoria, quando sit peccatum veniale, quando mortale, scilicet, quando fit vel caussa procreandorum liberorum, vel vitandæ fornicationis, vel quando quæritur delectatio, & exceditur moderatio. *Clemens* etiam 3. Strom. disputat de congressu cum coniuge prægnante, vel lactante, priusquam infans ablactetur. Et extant de hac quæstione etiam veterum disputationes, lib. 4. sentent. dist. 32. Et apud *Gratianum* 33. quæst. 4. Sed ex huiusmodi disputationibus, quæ ex nostris consequentiis sine expresso verbo Dei texuntur, plerunque nectuntur laquei conscien-

Augustinus de triplici bono coniugii.

** v. de bon. coniug. c. 24. de pecc. orig. l. 2. c. 34.*

Scholastici de coniugali consuetudine.

f. 456

c. 5 quæst.

scientiarum. Rectius igitur conscientiæ erudiuntur ex illis Scripturæ fundamentis, de quibus diximus. Nam & *Clemens* inquit, quia Paulus dicit: *Rursus conuenite, ne tentet vos Satan*, διὰ τὴν ἀκρασίαν: ideo matrimoniorum finem honestum & licitum, etiam alium esse, quam procreationem liberorum. Et *Longobardus* recte dicit: Ante lapsum coniugium fuisse tantum officium, nunc vero esse etiam remedium. Ideo Solomon, Prou. 5, 19. & Eccles. 9, 9. inquit: *Lætare cum vxore adolescentiæ tuæ*, &c. Semper tamen pii coniuges agnoscant ἀταξίαν illam, de qua etiam ratio erubescit, quæ per peccatum accessit, vt supra diximus. Moneri itaque debent coniuges propositis hisce Scripturæ dictis. 1. Thess. 4, 4. 5. *Quisque vas suum possideat in sanctificatione & honore, non in passione concupiscentiæ sicut gentes.* 1. Petr. 3, 7. *Cohabitate vxoribus secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, ne impediantur orationes vestræ.* Item, quod Sara inquit: *Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, num voluptati operam dabo?* Et 1. Cor. 7, 5. *Ne fraudetis vos inuicem, nisi ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi.* Sed quia Deus coniugibus *secundum veniam*, vt Paulus inquit, multa indulget, quæ tamen non excedunt limites coniugii, & indulget propterea, sicut Paulus inquit: *ne tentet vos Satan, propter intemperantiam vestram.* De quibus igitur non extat manifesta prohibitio diuina, inde disputando ex nostris nudis consequentiis non debemus conscientiis laqueos facere. Hactenus igitur ostendimus, castitatem non esse coniugio opponendam, quia Spiritus sanctus affirmat, in ipso coniugio esse castitatem, pudicitiam & sanctimoniam.

[Margin: l. 467. — l. 4. dist. 2. & 26. — Gen. 18, 12. — 1. Cor. 7, 6.]

SECTIO II.

DE VIRGINITATE SEV CÆLIBATV.

[Margin: Commendatione coniugii non damnatur cælibatus, & viduitas.]

QVæ hactenus de castitate, pudicitia & sanctimonia in consuetudine coniugali ex verbo Dei attulimus, non eam habent sententiam, quasi necessarium sit omnibus hominibus, sub periculo salutis in coniugio esse, aut quasi genus vitæ cælibis per se sit prohibitum, impium & damnatum, ita vt nec virgo, nec vidua, etiamsi Dei dono possent continere, in illo vitæ genere bona conscientia perseuerare & saluari possint. Certum enim est ex verbo Dei, vtrumque genus vitæ Deo probari, & coniugium & cælibatum, siue in virginitate, siue in viduitate. Sicut enim de coniugio hoc iam demonstrauimus: ita Christus & Paulus affirmant, ab illo præcepto (*Crescite & multiplicamini.* Item, *quisque habeat suam vxorem*, &c.) excipi quosdam, qui scilicet donum continentiæ a Deo habent. Ac si fideles & pii sunt, affirmat Scriptura, ipsos in puritate vitæ cælibis sanctos esse, curare quæ sunt Domini, adhærere & placere Domino, ac heredes esse regni cælorum, Matth. 19, 12. 1. Cor. 7, 32. Recipimus igitur, probamus & repetimus Ecclesiæ Catholicæ confessionem, quæ extat in Concilio *Gangrensi*, & apud *Epiph.* lib. 2. Tom. 1. hæresi. 48.* *Sancta Dei Ecclesia virginitatem cum humilitate admiratur & glorificat, viduitatem laudat, & nuptiarum castum vinculum honorat & suscipit. Scortationem vero, adulterium, & alias libidines interdicit*, abominatur & damnat, &c. Non ergo cælibatum ipsum per se, sed periculosas superstitiones, & impias opiniones, quas hypocritæ cælibatui præter & contra Scripturam affinxerunt, taxamus, reiicimus & damnamus. Quia vero magna & confusa est colluuies errorum in cælibatu Pontificio, de præcipuis capitibus eo ordine dicemus, quam ratio explicationis Tridentinorum Canonum nobis subministrabit. Et collationem inter cælibatum ac coniugium, de qua Canon decimus loquitur, primo examinabimus.

[Margin: dist. 30. c. has autem — Quid in doctrina Pontificiorum de cælibatu, damnetur.]

CAPVT I.

In quibus casibus, quo sensu, & propter quas caussas, coniugium aliquando æquetur, aliquando anteponatur cælibatui.

[Margin: Insidiosa generalitas Canonis huius Tridentini.]

I. ANimaduertat quæso Lector, quam insidiose verba decimi Canonis sint posita. Anathemate enim suo illos iugulat, qui statum coniugalem non tantum æquant, verum etiam anteponunt cælibatui. Et hæc eo artificio ita nude & inexplicate posita sunt, vt ii, qui certaminum horum temporum ignari sunt, vel non præmoniti, quid in controuersia positum sit, existiment, nostras Ecclesias non immerito damnari, cum talis opinio sit Iouiniana hæresis, ac expresse, directe, & aduersa, quod dicitur, fronte pugnet cum manifestis sententiis Pauli. 1. Cor. 7. *Qui matrimonio iungit, bene facit, & qui non iungit, melius*

[Margin: v. 37.]

* Epiphan. l. II. T. I. hær. XLVIII. §. IX. f. 410. ἡ ἁγία ἐκκλησία καὶ παρθενίαν δοξάζει, καὶ μονότητα, καὶ ἁγνείαν, καὶ χηρείαν ἐπαινεῖ, καὶ γάμον σεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται, πορνείας δὲ, καὶ μοιχείας, καὶ ἀσέλγειαν ἀπαγορεύει.

melius facit. Item, *Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium.* Necessitas igitur efflagitat, vt inuolutæ illæ generalitates euoluantur, atque ita candido & pio Lectori in clara luce monstretur verus disputationis status, & quid proprie in controuersia sit positum, quando nostri contra Pontificios locum comparatorum inter cælibatum & coniugium tractant.

Pontificiorum de virginitatis causa finali sententia.

II. Pontificii igitur, quando de caussa finali, & de merito virginitatis vel cælibatus disputant, quo consilio, quo fine, quo respectu, & propter quam caussam suscipiendus & seruandus sit cælibatus, palam docent: ideo suscipiendum & seruandum esse cælibatum, quia sit satisfactio pro peccatis, & meritum remissionis peccatorum, gratiæ Dei, salutis & vitæ æternæ. Et ne conquerantur, falso sibi hoc tribui, euidenter demonstrabimus hanc esse Pontificiorum de cælibatu doctrinam.

III. In forma enim absolutionis Monasticæ inter cætera hæc ponuntur verba: *Rigor religionis, meritum ordinis* (cuius pars est cælibatus) *cedant tibi in remissionem peccatorum, & in præmium vitæ æternæ.* Item, quando fit solennis emissio voti de paupertate, obedientia & castitate, Episcopus respondet: *Et ego promitto tibi regnum cælorum, & vitam æternam, si hæc seruaueris.* In Rosario allegatur hæc sententia *Thomæ: religiosus tantum facit donum Deo in sua professione, quod* per id *consequitur indulgentiam plenariam omnium suorum peccatorum a pœna & a culpa.* Citatur ibi & alia sententia *Thomæ.* In vitis Patrum legitur, quod eandem gratiam consequantur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Et autor Rosarii *Bernhardinus* addit: *Religiosus semper, quando recordatur, se fecisse professionem: & de hoc est contentus, & de nouo eam faceret, si non fecisset, qualibet vice consequitur indulgentiam plenariam* omnium peccatorum.

T.3. Serm.27. f.251.a.

f.251.a.

Et ne *Tiletanus* meus excipiat, hæc vetera & iam exoleta esse, eandem cantilenam repetunt illi etiam, qui iam in hac luce Euangelii diuinitus accensa regni Pontificii patrocinium susceperunt. *Albertus Pighius* enim controuersia 14. de votis monasticis, de tribus votis substantialibus Monachatus, exsertis verbis dicit: Illa eligimus & facimus ea opinione & confidentia, quia existimamus, illis nos prouocare Dei erga nos misericordiam, gratiam & beneuolentiam promereri. Item, Monastice assumitur a profitentibus, quia creditur valere ad satisfaciendum pro peccatis, vtque per eam impetremus diuinam gratiam & misericordiam. Item, castrant se propter regnum Dei assequendum, & propter diuinam promerendam erga nos gratiam. Vnde versus:

Inclyta virginitas cælos qua dote mereris,
Cum thalamis Christi consocianda places.

Petrus a Soto, qui Tridenti in Concilio mortuus est, in confessione sua Catholica dicit: Virginitatem seu cælibatum, coram Dei tribunali magni meriti, excellentiorem & sanctiorem esse coniugio, quia scilicet sit satisfactio peccatorum maxima, & meritum vitæ æternæ; hæc enim sunt ipsius verba.

Et dignum est obseruatione, cum *Hieronymus* in Epistola ad Paulam, de obitu Blesillæ filiæ, dixisset: *Secundo, quodammodo propositi baptismo se lauit*, licet de proposito interpretetur & addat *quodammodo*, ac de huiusmodi suis hyperbolis ipse dicat, *rhetroicati sumus, & in modum declamatorum paullulum lusimus*, tamen posteri eandem gratiam professioni Monasticæ adscripserunt, quam Scriptura baptismo tribuit. Et quanquam *Bernhardus*, qui aliquid lucis habuit in articulo iustificationis, quæsierit mitigationem qualemcunque impii illius αἰτήματος cum inquit de præcepto & dispensatione; Audire vultis a me, vnde inter pœnitentiæ instituta monasterialis disciplina meruerit hanc prærogatiuam, vt secundum baptisma nuncupetur? arbitror, ob perfectam mundi renunciationem & spiritualis vitæ excellentiam, &c. *Bernhardinus* tamen in suo Rosario, & alii Monachi, mitigationem illam non recipiunt, sed sicut verba sonant, interpretantur de consequenda plenaria remissione omnium peccatorum, per professionem Monastices, quod quidem in illis non vsque adeo mirandum est propter turpissimas illius temporis tenebras.

T.1.opp. f.103.

Hoc vero prodigium est, quod hoc tempore *Petrus a Soto* non veretur, & quidem Catholico nomine, fœdissimam illam baptismi contumeliam probare & defendere: Vota Monastices scilicet æquiualere baptismo, ideo, quia sint magna satisfactio pro peccatis, vnde quandoque & quidem frequentius plena omnium peccatorum satisfactio esse possint, quod ad immunitatem a pœna futuri sæculi pertinet, verba enim eius recito. Et quanquam ringantur Pontificii, quando loquimur de luce Euangelii hisce postremis temporibus diuinitus accensa: verissimum tamen esse ipsi experiuntur, quod simplices laici, & quidem pueri etiam, in doctrina Catecheseos recte instituti, exhorrescant, quando blasphemas hasce voces audiunt. Si enim Paulus de operibus legis, hoc est, quæ diuinitus mandata sunt, pronunciat: *Si ex lege iustitia, Christus frustra mortuus est*; nos multo iustiori dolore, non tam conqueri quam exclamare possumus, Si cælibatus

Rom. 4. 14.

LIII &

coniugium, controuertuntur, persequamur: vtque eo breuius ea perstringere possimus, in certa capita illa conferemus.

Secundus error Pontificiorum, quod cælibatum vocant statum perfectionis, & opus supererogationis.

VII. Secundo, Ex falsa persuasione de præceptis & consiliis fingunt, se per cælibatum plus supererogare, quam perfecta legis obedientia requirat. Ideo coniugium vocant statum imperfectionis, cælibatum vero statum perfectionis. Nec inani tantum vocabulorum strepitu ludunt, sed propter illam, non tantum perfectionis, sed supererogationis persuasionem, sua merita & opera supererogationis vendunt, communicant, & applicant aliis, qui sunt in statu imperfectionis. Hinc *Bernhardinus* in suo Rosario fingit, Monachos & Sanctimoniales substantialibus suis votis, non pro suis tantum peccatis, verum etiam pro fundatorum & aliorum benefactorum peccatis satisfacere. Et *Hieronymus* lib. 1. aduersus Iouinianum, non veretur ex turpi deprauatione loci Paulini 1. Tim. 2,15. asserere, mulierem saluari per cælibatum liberorum, hoc est, Sanctimoniales suo cælibatu non sibi tantum, sed & parentibus promereri salutem, & vitam æternam, quam illi alias consecuturi non essent, eo quod in legitimo coniugio liberis operam dedissent. In hymno etiam de virginibus canunt, *huius obtentu, Deus alme, nostris parce iam culpis, vitia remittens*, &c. Ad hanc opinionem iterum accommodetur status controuersiæ: An scilicet cælibatus coniugio præferendus sit ita, & ideo, quod possit pro aliorum etiam peccatis satisfacere, & aliis etiam vitam æternam promereri? Hic si dicam, solum Christum pro peccatis nostris satisfecisse, & sanguine suo nobis acquisiuisse salutem & vitam æternam, atque ideo sicut nec coniugio, ita neq; etiam cælibatui hoc tribuendum esse: recte quidem in hoc casu, & Scripturis consentanee cælibatum & coniugium exæquauero: sed minus adhuc, quam verum est, dixero. Debeo enim iuxta Scripturam dicere: Si quis hac persuasione & hac confidentia cælibatum suscipiat & seruet, vt ita pro aliorum peccatis satisfaciat, & aliis promereatur vitam æternam, eum non tantum fideli coniugato longe postponendum: sed esse manifeste contumeliosum & blasphemum in mortem & obedientiam vnici nostri propitiatoris & saluatoris Iesu Christi. Quare igitur Tridentini patres non explicate dixerunt in suo Canone, (si quis in hoc casu & hoc modo dixerit, coniugium anteponendum esse cælibatui, anathema sit) si persuasiones illas probant? Aut si non probant, quare sententiam suam non distincte declarant? Sed hinc animaduertat Lector, quid generalitatibus illis in decimo Canone inuoluere voluerint patres isti.

(margin: l. d. — T. II. opp. f. 27.)

3. Violenta dictorum Scripturæ abusio & deprauatio.

VIII. Tertio, Multa Scripturæ dicta, quæ communiter & ex æquo ad omnes fideles pertinent, Pontificii ad solum cælibatum detorquent, & fideles coniugatos inde excludunt, vt 2. Cor. 11,2. *Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Ose. 2,19. 20. *Desponsabo te mihi in sempiternum in iustitia & iudicio, in misericordia & miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide.* Esa. 61, 10. *Induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Matth. 25,10. Virgines intrant cum sponso ad nuptias agni. Et quæ similia dicta de sponsa Christi in Scriptura extant, vt Ioan. 3,29. Ephes. 5,25. Psal. 45,10. seq. Apoc. 21,2. & in Cantico Canticorum: ea Monachi ad solum cælibatum detorquent. Num vero metu Tridentini anathematis concedemus, cælibatum meliorem esse coniugio, ita & ideo, quod soli cælibes exclusis coniugatis illis Scripturæ dictis comprehendantur? Atqui si hoc fecerimus, omnes fideles coniugatos excludemus ab Ecclesia, a iustitia, misericordia, salute, & ab hæreditate regni Dei. Desponsatio enim illa fit inter Christum & Ecclesiam, in iustitia, & misericordia, induit vestimentis iustitiæ & salutis, & collocat sponsam in communionem hereditatis Filii Dei, sicut dicta illa Scripturæ ostendunt. Absit autem hoc. Petrus enim fideles coniugatos expresse vocat *coheredes gratiæ*. (1. ep. 3. 7.) Quicquid igitur Pontifex sæuo suo tridente fulminet, nos libere & intrepide cum Scriptura dicimus, fideles coniugatos, cum sint membra Christi, non minus esse Christo spiritualiter desponsatos, quam virgines credentes. Non enim vel coniugio, vel cælibatu, sed fide per miserationes Dei, Christo desponsamur, Ose. 2,19.20. Immo recte addimus, fidelem & humilem coniugem, quæ non ex operibus, sed fide ex gratia propter Christum, iustam & saluam se esse statuit, longe anteponendam esse superbæ virgini, quæ non fide ex misericordia, sed propter meritum suæ virginitatis se sponsam Christi esse statuit. Quod si hanc sententiam Tridentini patres damnauerint, possunt eadem opera vniuersam Scripturam damnare.

Eadem ratione, præcellentiam cælibatus pro coniugio Pontificii explicaturi, dicta Scripturæ de sanctificatione, de emundatione ab inquinamentis, de deponendo veteri homine & induendo nouo, de renouatione Spiritus, & ne conformemur huic sæculo, nec secundum carnem viuamus, sed secundum Spiritum ambulemus, & similia ad solos cælibes seu virgines accommodant. Extant hæc

apud *Hieronymum*, lib. 1. contra Iouinianum, & repetuntur in multorum Monachorum scriptis. Vnde etiam vsitatę ipsis appellationes fluxerunt, quod cælibes vocant sanctimoniales & spirituales. Coniugium vero appellant statum sæcularem & carnalem. Hic certe analogia fidei non potest concedere, cælibatum propterea anteponendum esse coniugio, quia soli cælibes, & non coniugati, licet fideles, ad commemorata illa Scripturæ dicta pertineant. Ita *Rosarium* dicit, virginitatem præseruare ab interitu damnationis æternæ, & in eius figuram præcepisse Deum, Num. 31, 17. 18. Iud. 21, 11. *Mulieres, quæ cognouerunt viros, interficite, virgines autem reseruate.* *Marullus* dicit: Mosen, quia coniux fuit, non potuisse ingredi terram promissionis. Iosuæ vero propterea, quia cælebs fuit, hoc datum fuisse. Et quia hæc figura fuit requiei in vita æterna, Ebr. 3, 11. manifestum est, quid inde sequatur. Nescio vero, an patres Tridentini hoc modo, hoc sensu, & propter hanc rationem, palam ausint cælibatum coniugio anteponere? Et tamen generalitas Canonis anathema fecit omnes, qui Monachorum opiniones de præcellentia cælibatus non per omnia probant.

P. II. serm. 8. p. 3. f. 12. 4.

Scholasticorum axioma, opera monastica esse præstantiora operibus I. & II. tabulæ.

IX. Quarto, Apud Scholasticos vsitatum est illud axioma, & prolixe repetitur in Rosario. „Opera, quæ in religione Monastica (cuius fundamentum sunt tria illa vota, cælibatus, paupertatis & obedientiæ) fiunt, etiam minima, vt, stare, dormire, sedere, comedere, &c. meliora & præstantiora esse coram Deo, quam maxima opera, vel primæ vel secundæ tabulæ, quæ a coniugatis etiam in fide fiunt. Sit iudicium penes pium & cordatum lectorem, cum minima & quidem adiaphora Monachorum opera, vt comedere, & quæ comestionem sequuntur, tantopere efferant. An Monachi crepitus melior sit coram Deo, oratione fidelis coniugati? Ego enim hæc ipsorum Monachorum verbis tantum recito, vt Lector eo facilius de artificio 10. Canonis iudicare possit.

Augustinus de collatione, coniugii & cælibatus.

X. Quinto, *Augustinus* non audet virginitatem Baptistæ præferre coniugio Abrahæ. Sed scio, quid respondeat: Cælibes scilicet noui Testamenti non præferri coniugibus veteris Testamenti, vbi eunuchi seu cælibes vix pro membris Ecclesiæ habebantur: Sed quando in nouo Testamento, inter se comparantur cælebs & coniugatus, tunc illum huic præferri. Quæro igitur non, an virgo ethnica Christianæ coniugi sit postponenda, hoc enim planum est. Sed quæro, an cælibatus crassi & præpinguis Monachi melior & præstantior sit coniugio Petri, Lucæ, Philogonii, Spiridionis, Patris Nazianzeni, Hilarii, &c. qui coniugati fuerunt? Non sane arbitror.

Augustinus certe modeste inquit, de virginitate, cap. 44: *Quis nesciat obedientem mulierem inobedienti virgini præponendam? Sed* quando *ambæ sunt obedientes præceptis Dei, itane trepidabit sanctam virginitatem etiam castis nuptiis, & continentiam præferre connubio? Immo vero non dubitet hanc rem illi rei præponere. Hic tamen vel hæc virgo obediens, & Deum timens, illi vel illi mulieri obedienti, & Deum timenti, se anteferre non audeat, alioqui non erit humilis, & Deus superbis resistit.* Et cap. 51. *Fidenter dico, nec mihi ne irascantur timeo, quos vt mecum sibi timeant sollicitus moneo; facilius sequuntur agnum, si non quocunque ierit, certe quousque potuerint, coniugati humiles, quam superbientes virgines*, &c. Non itaque in genere inter quosuis cælibes & coniuges constituenda est prærogatiua seu excellentia cælibatus. Et in collatione illa, non ad cælibatum tantum & coniugium, sed ad fidem & ad ceteras virtutes, quæ vel in cælibe vel in coniuge sunt, respiciendum est.

Quarum in collatione cælibatus & coniugii respectus habendus.

XI. Et hæc præcipue in controuersia sunt, quando de collatione inter cælibatum & coniugium disputatur, quæ hoc loco per capita annotare volui, vt Lector inde intelligat, quibus casibus, quo sensu, & propter quas rationes, nostri aliquando disputent & contendant, vel cælibatum exæquari cum coniugio, vel coniuges anteponendos virginibus. Si quis enim de controuersiis, quæ inter nostros & inter Monachos de hac materia agitantur, non sit præmonitus, & legat nude ac in genere, esse quosdam, qui ausint coniugium anteponere cælibatui, vel turbabitur, vel clamabit Iouiniano peiores esse hæreticos.

XII. Et hoc ipsum spectauit generalitas 10. Canonis. Sed ex iis, quæ annotauimus, planum & manifestum est, esse fallaciam a dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Et permittatur hæc quæstio cuiuis pio Lectori, secundum analogiam fidei examinanda & diiudicanda, an in illis casibus, in eo sensu, & propter illas caussas, sicut Monachos sentire & loqui ostendimus, cælibatus coniugio, eo modo, sicut Monachi volunt, præferendus sit coram tribunali Dei.

CAPVT II.

Quomodo, quo sensu, & propter quas caussas Paulus cælibatum præferat coniugio.

I. IN collatione coniugii & cælibatus, alteram præferri alteri manifestæ sunt Pauli sententiæ 1. Cor. 7. *Qui iungit matrimonio, bene facit: Qui non iungit, melius facit.* Item, *beatior erit, si cælebs manserit.* Varias autem hæc collatio peperit disputationes omnibus temporibus. Et de Pontificiis quidem iam diximus. Ostendunt autem historiæ, temporibus Ambrosii & Hieronymi etiam spargi cœpisse seminaria illius persuasionis, quasi virginitas ideo præferretur coniugio, quod esset meritum remissionis peccatorum, salutis & vitæ æternæ. Illam enim persuasionem (cum *Ambrosius* & *Hieronymus* ferme eo alludere viderentur) *Augustinus* de sancta virginitate modeste, sed tamen grauiter refutat. Et Iouinianus forsan voluit falsam illam persuasionem reprehendere, sed si vera sunt, quæ de ipso scribuntur, nimium deflexit in alteram partem, vel tollens prorsus illas Pauli sententias, *melius facit:* Item, *beatior erit;* vel propter externa tantum commoda, & propter Epicuræum otium cælibatum præferens coniugio, cum Paulus dicat, vt *sit sancta, & adhæreat Domino. Augustinus* & *Hieronymus* scribunt, Iouinianum docuisse, virgines & maritatas, si sint baptisatæ, & non discrepent ceteris operibus, eiusdem esse meriti. *Augustinus* vero satis ostendit, non de merito salutis & vitæ æternæ controuersiam fuisse, de virgin. cap. quadragesimo. Sed quod Iouinianus gradus cælestium remunerationum, pro diuersis bonis recte ac pie collocatis, negarit & sustulerit. Ita enim epistola Mediolanensis Ecclesiæ apud *Ambrosium* Iouiniani errorem describit. Atque hos errores Ecclesia recte damnauit in Iouiniano, quod propterea dico: Solent enim Pontificii nostras Ecclesias (quia meritum remissionis peccatorum, & vitæ æternæ cælibatui detrahunt, & soli Christo tribuunt) inuidia Iouinianismi onerare, quam tamen nec plane nec recte describunt. Sed Iouinianum relinquamus suo iudici, ac de re ipsa dicamus.

v. 38
v. 40.
Abusus dictorum Pauli.
Iouiniani certamen.
l. 1. ep. 7. T. V. f. 115.

Quare virginitas coniugio ante ponatur.

II. Certum autem est, sicut in præcedentibus ostensum est, cælibatum præferri coniugio, non ideo nec ita, quasi sit opus, quod magis mereatur remissionem peccatorum, salutem & vitam æternam, vel quod possit inter peccata nostra, & inter iudicium Dei, tanquam propitiatio seu satisfactio, opponi. Hæc enim opinio contumeliosa est in Filium Dei, tollit fidem, & abolet promissionem, Collatio igitur virginitatis & coniugii, de qua Paulus loquitur, non pertinet ad articulum iustificationis & saluationis, id quod *Augustinus* etiam expresse fatetur de virginitate, capite 40. 49. & 52. Sed tamen negare non potest, Paulum conferre cælibatum & coniugium, non vt paria, sed ita vt cælibatum præferat.

III. Hoc vero quo sensu accipiendum sit, simpliciter ex Scriptura explicabimus.

1. ob præstantiam vocationis genus.

Primo, Quando status coniugalis, & status cælibatus inter se conferuntur, tunc Paulus dicit: *Qui matrimonio iungit, bene facit, qui non iungit, melius facit.* Non autem ideo & ita, quasi solus cælibatus sit status bonus, mundus & Deo placens: Coniugium vero sit status malus, immundus, & Deo abominabilis. Vterque enim status bonus, impollutus est, & Deo placens. Sed quia vtrumque est donum Dei, 1. Cor. 7, 17. *Apologia Confessionis Augustanæ* dicit: *Sicut in reliquis donis Dei donum dono præstat. — — ita virginitas donum est præstantius coniugio. Lutherus* in 1. Cor. 7. dicit, Paulum statum virginum vocare beatiorem, quam coniugum, non autem coram Deo in articulo iustificationis & saluationis, sed propter alios fines, de quibus mox dicemus: Ita, quia Paulus vtrumque genus vitæ vocat vocationem diuinam, & inter reliquas etiam vocationes discrimen est, recte dicitur, vocationem diuinam ad cælibatum esse præstantiorem vocatione ad coniugium. *Augustinus* de virgin. cap. 44. dicit, *continentiam præferri connubio,* hoc est, *hanc rem illi rei præponi.* cap. 46. *Multa sunt dona & aliis alia clariora ac superiora, singulis singula.* cap. 45. *Diuina gratia multa sunt munera, & est aliud alio maius ac melius,* dicente Apostolo, *æmulamini dona meliora.* Et hoc est, quod *Ambrosius* dicit: *Honorabile coniugium, honorabilior virginitas.* Considera autem modestiam *Augustini* de virgin. cap. 44. Rem quidem rei, & donum dono præfert, non tamen ideo vult, virginem coniugi se anteponere, alioquin non esset humilis, & Deus superbis resistit, quia omnia sunt Dei dona, quæ non nisi examine tentationis declarantur. Et cap. 46. dicit: *Alter donis potioribus, sed paucioribus, alter inferioribus, sed pluribus fructuosus est.*

de coniug. sacerd. p. 243.

2. Propter vtiles fines virginitatis.

IIII. Secundo, cælibatus a Paulo præfertur coniugio principaliter propter fines

nes vtiles & præstantes. Cælibatus enim non est ex eorum genere, quæ per se & sua natura sunt cultus Dei, sicut est fides iustificans, verus timor Dei, dilectio, &c. Sunt enim etiam inter Ethnicos & infideles virgines, sunt in Ecclesia & fatuæ virgines quæ audiunt: *Non noui vos.* Et nota sunt *Augustini* dicta: *Quid prodest integra caro, mente corrupta.* Item, *melius est humile coniugium, quam superba virginitas,* Et *cælibatus sine charitate nihil est.* Cælibatus igitur ex eorum genere est, quæ referuntur ad aliud: Nam sicut *Augustinus* inquit de bono coniugali, c. 9. Quædam bona propter se ipsa expetenda sunt, vt sapientia, salus, quædam propter aliud expetuntur, vt ieiunium tunc probatur, quando eo refertur, vt carnis petulantia coerceatur & mortificetur, ne actiones Spiritus interturbet. Ita cælibatus in Scriptura commendatur in personis idoneis, non quod per se sit cultus Dei, sed laudatur propter finem vtilem. Ita *Hieronymus* lib. 1. contra Iouinianum: *Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei.* Ita *nihil prodest absque operibus*, vel *cælibatus*, vel *nuptiæ*, &c. Et *Nazianzenus*, * de funere sororis in hanc sententiam disputat: *Nec nuptias propter naturam propriam esse fugiendas, nec virginitatem propter naturam propriam extollendam, sed mentem esse, quæ & nuptiis & virginitate, vel bene vel male vtatur.* Et quidem finis superstitiosus potest cælibatum, non inutilem tantum, verum etiam damnabilem reddere. Qui enim cælibatum eligit, propterea, quod coniugium tanquam rem impuram detestetur, illum Paulus dicit, non tantum non placere Deo, sed sequi *doctrinam dæmoniorum*, 1. Tim. 4, 1. Et qui Epicuræi tantum otii caussa præfert cælibatum: item, qui abstinet a coniugio, ideo tantum, vt molestias œconomicas fugiat, illum
f. 454. *Clemens*, lib. 3. Stromatum, recte dicit, peccare contra charitatem. Qui vero cælibatum suscipit & seruat ea opinione & fiducia, quod sit propitiatio pro peccatis, & meritum vitæ æternæ, ille cum cælibatu suo blasphemat meritum sanguinis Filii Dei, vt supra ostensum est. Ita Matth. 19, 12. Christus distinguit eunuchos; qui enim natura tales sunt, quando non veros & pios fines sibi proponunt, ipsorum cælibatus certe per se non est cultus Dei. Qui vero ab hominibus castrati sunt, si tantum politicum illum finem, sicut olim in custodiendis gynæceis vsitatum erat, sectentur, illorum certe cælibatus non pertinet ad illas sententias Pauli, quibus commendat cælibatum, 1. Cor. 7, 40. Ideo Christus ex fine iudicandum docet de cælibatu, cum inquit: *Quidam castrant se propter regnum cælorum*, de qua sententia postea dicemus. v. 12. Esaias etiam cap. 56, 4. 5. dignitatem eunuchatus non ex se æstimat, sed inde, *si fædus Domini teneant.* Et Paulus 1. Tim. 5, 6. dicit: Viduam, si cælibatum suum non referat ad verum finem, sed ad otium & delicias, *viuentem esse mortuam.* Ex his manifestum est, in doctrina de cælibatu, non tam de eius præcellentia declamitandum, quam hoc agendum esse, vt veri eius fines recte constituantur & obseruentur. Præcipua igitur cura esse debet, vt cælibatui verus finis, vnde dignitas & præcellentia eius æstimetur, constituatur. Non autem quisque sibi fingere debet peculiares caussas finales, etiamsi hoc fiat bona intentione: Quia scriptum est: *Non faciatis singuli, quod vobis rectum videtur*, Deuteron. 12, 8. Item, *frustra colunt me mandatis hominum*, Matth. 15, 9. *Quis hæc requisiuit de manibus vestris:* Esa. 1, 12. Et quod Paulus scribit, Coloss. 2, 23. de cultibus electitiis. Ex Scriptura igitur petendæ sunt veræ caussæ finales, propter quas cælibatus commendatur, & in credentibus, quando personæ sunt idoneæ, Deo probatur. Item, Scriptura nullibi dicit, cælibatus hunc debere esse finem, vt sit satisfactio peccatorum maxima, & meritum vitæ æternæ coram tribunali Dei, sicut *Asotus* impudentissime loquitur. Honor enim propitiationis pro peccatis, & meriti vitæ æternæ soli obedientiæ & sanguini Filii Dei redemptoris & saluatoris debetur.

Veræ caussæ finales cælibatus.

V. Veras autem caussas finales cælibatus Paulus 1. Cor. 7, 26. hoc ordine recenset & explicat. I. *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem.* *1. Præsens necessitas.* Non autem simpliciter dicit, bonum, vt opponatur malo, hoc est, vitio seu peccato, sed addit, καλὸν τῷ ἀνθρώπῳ, quod ipse mox explicat per συμφέρον, hoc est, *commodum & vtile est homini.* Nec vero loquitur Paulus de otio Epicuræo, quod delicias huius mundi sectatur, & fugit molestias, quæ vel ob confessionem Euangelii, vel in secunda tabula charitati imponuntur, vel in societate vitæ communis obiiciuntur, quasi ideo cælibatus Deo placeat, & coniugio præstantior sit, sicut *Augustinus* & *Clemens* recte disputant: Sed præsentem necessitatem intelligit, pericula persecutionum propter Euangelium principaliter, deinde etiam

* Nazianzen. in laud. Gorgon, T. I. opp. f. 180. ---- καὶ δείκνυσιν, ὅτι μὲν ἑτέρων τούτων, ἢ Θεῷ πάντως, ἢ κόσμῳ συνδεῖ καὶ δίκαιοι πάλιν ἀεὶ εἶναι τὸ μὲν πάντη φευκτὸν κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν· τὸ δὲ τελείως ἐπαινετὸν· ἀλλὰ νοῦς ἐστιν ὁ καὶ γάμῳ καὶ παρθενίᾳ καλῶς ἐνεργῶν.

etiam reliquas aduersitates, quæ in vitæ communis negotiis obiiciuntur. Hebraicum enim צר quod hostilem coarctationem & oppugnationem significat, Græci reddiderunt per ἀνάγκην. Tunc igitur in tanto & Ethnicorum & Iudæorum odio contra Euangelion, Christianorum ceruicibus singulis momentis quasi imminebant, eiectio, proscriptio, direptio facultatum, vincula, infamiæ, & omnis generis persecutiones. Nec illorum tantum temporum talis fuit conditio: sed quia Euangelion est verbum crucis, omnibus temporibus crucem & persecutionem secum trahit, non tantum quoad Doctores, sed *& omnes, qui pie viuere volunt, persecutionem patientur*, 2. Tim 3, 12. In tali igitur necessitate Paulus dicit, cælibatum esse expeditiorem ad perferenda onera & clamitates exilii, vinculorum, persecutionis, &c. Sæpe enim in persecutionibus animi franguntur conspectu & recordatione vxoris, liberorum, & integras familias in exilio circumducere, aspicere spoliatas, notatas infamia, expositas periculis, &c. sæpe in infirmioribus animum remissiorem facit ad confessionem. Quidam *præsentem necessitatem* sic intelligunt, quia in exordio nascentis Ecclesiæ non inueniebantur tot Christiani, cum quibus matrimonium contrahere possent, cogebantur sæpe infidelibus nubere, vt propter illam eius temporis necessitatem potius suadeat cælibatum. Sed Paulus non de illo tantum tempore loquitur, sed complectitur totum cursum vitæ omnium piorum, omnibus temporibus in Iob. 7, 1. hoc mundo; *Militia* enim *vita hominis super terram.* Quia præter persecutiones piis cum variis calamitatibus & aduersitatibus in hac vita conflictandum est. Et communes etiam calamitates seu tribulationes Græci interpretes reddiderunt ἀνάγκαις, Psal. 31, 8. quas Paulus vocat ἐνεστῶσαν, quod semper quasi immineant ceruicibus piorum in hac vita. Quia vero in ferenda cruce sæpe plus excruciantur animi cogitatione de vxore & charissimis liberis, quam ipsa calamitate, vnde patientia & obedientia in cruce sæpe languidior fit: dicit igitur Paulus, propter talem necessitatem, cui præ ceteris hominibus pii expositi sunt, cælibatum in personis idoneis expeditiorem & commodiorem esse. Et qui donum illud habet, & hoc fine cælibatum eligit, recte facit. Qui vero donum continentiæ v. 27. non habet, vel iam alligatus est vxori, non debet propterea vel vri, vel quærere solutionem ab vxore. Sed sit tanquam non habens vxorem, tanquam non flens, v. 29. inquit Paulus, hoc est, non ita addictus sit, vel vxori vel liberis, vt propterea, vel confessionem in persecutione, vel patientiam in cruce abiiciat. Ac sciat etiam in coniugio sibi non defuturum auxilium Dei, ad tolerandas persecutiones & alias calamitates, cum quidem, sicut Paulus inquit, habeat vocationem v. 17. Dei ad coniugium. Et quo magis arduum & difficile hoc opus est in coniugatis, eo etiam illustrior est ipsorum confessio in persecutione, & patientia in cruce, sicut multorum coniugatorum exempla hoc ostendunt.

VI. Secundam caussam finalem cælibatus Paulus his verbis constituit, v. 28. *Coniugati tribulationem carnis habebunt, ego autem vobis parco.* Item, v. 32. *Velim vos esse sine solicitudine.* Intelligo autem hoc loco tribulationem, quod in ipso coniugio multæ obiiciuntur molestiæ & difficultates in cohabitatione cum coniuge (ita enim Petrus totam conuersationem vocat) in educatione liberorum, 1. ep. 3, 7. in gubernatione familiæ, &c. in re familiari, vel paranda vel conseruanda, in tanta negotiationum deprauatione, &c. Ab his sollicitudinibus liberiores sunt cælibes. Coniugati vero si sint infirmiores, sæpe illis difficultatibus succumbunt, ita, vt lapsu aliquo præoccupentur, sicut Paulus inquit: *Cogitat, quæ sunt mundi, vt coniugi placeat.* v. 34. Et cum non omnium eadem sit fortitudo & robur, dicit Paulus: *Ego parco vobis, velim vos esse sine sollicitudine:* Non autem vult Christianos esse ita delicatos, vt communia onera huius vitæ fugitent, vel tanquam Epicuri de grege porci tantum cutem suam, sine honesta aliqua sollicitudine vocationis, curent, sed vocat ἀμερίμνους, qui illis difficultatibus, quæ mentem distrahunt, & multis sunt occasio ruinæ, non sunt expositi. Qui igitur habet donum continentiæ, si in eligendo cælibatu, hunc finem sibi proponat, recte facit. Reliquis vero, qui donum a Deo habent ad coniugium & vocationem ad difficultates illas, quæ coniugium comitantur, subeundas, proposita est doctrina: *Vt qui habent vxores, sint tanquam non habentes,* v. 29. *qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur.* Proposita etiam est consolatio, Deum inter difficultates coniugales sua gratia & auxilio non defuturum petentibus. Ideo enim Paulus donum Dei vocat, non tantum continentiam in cælibatu, verum etiam vt coniuges maneant in fide, dilectione, & sanctificatione cum castitate, 1. Tim. 2, 15. Et hoc loco inquit, *quisque habet suum donum, vnus sic,* v. 7. *alius autem sic.* Item, *sicut cuique Deus distribuit, sicut quemque vocauit Dominus, ita ambulet.* v. 17. Et sicut difficilior est pugna, ita victoriam etiam inter coniugii molestias illustriorem esse præ cælibatu,

Clemens

quid in illis verbis, Matth. 19,12. regnum cælorum significet. Castrant se igitur propter regnum cælorum, vt in cælibatu expeditiores sint, curare quæ sunt Domini, siue in ministerio verbi, siue in aliis exercitiis pietatis. Sicut autem credentes totius pietatis & omnium actionum finem non constituunt in hac caduca & transitoria vita, sed respiciunt ad futuram vitam: In hanc sententiam, etiam in prima significatione, *Brentius* existimat, non incommode dici: *Castrant se propter regnum cælorum*, sicut etiam *Augustinus* disputat de virginitate, cap. 22. & 24. Modo non assumatur, cælibatum esse vel meritum vitæ æternæ, quod iudicio Dei opponi possit, (hic enim honor soli Christo & eius merito debetur) vel esse applicationem, ea enim est fides & est communis virginibus & coniugatis.

Augustini de præmiis pii cælibatus in vita æterna sententia.

IX. Porro *Augustinus* multa disputat de præmiis, seu de remuneratione pii cælibatus in futura vita. Ponit autem hoc fundamentum de virginitate cap. 26. Vita „æterna, sicut regnum cælorum (quod „vocant præmium substantiale) commu„ne erit omnibus beatis, & tamen sicut „stella differt a stella in claritate, ita in „resurrectione mortuorum, inter beatos „discrimen erit, in præmiis accidentali„bus seu remunerationibus, sicut alia est „claritas corporum cælestium, alia terre„strium, 1. Cor. 15,40. Ita licet per eandem fidem saluentur & discipuli & doctores: tamen Dan. 12,3. scriptum est: *Discipuli fulgebunt, quasi splendor firmamenti, Doctores vero quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Sicut ergo martyres, in vna & communi salute, præmiis seu remunerationibus præferentur confessoribus, hoc modo censet *Augustinus* etiam in æterna vita, quæ gratis propter Christum datur, futuram quandam remunerationis prærogatiuam illorum, qui se propter regnum Dei castrauerunt. Respicit enim ad prælationem inter donum præstantius, & inter remunerationem. Diserte autem *Augustinus* addit, cap. 40. *Etiam vos virgines gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur.* Et 49. Etiam ad virgines pertinet, *si dixerimus, quia peccatum non habemus.* Item, *Aduocatum habemus, qui est propitiatio pro peccatis nostris.* 48. Etiam virginibus orandum est: *Dimitte nobis debita nostra*, vt per hoc quod petunt, meminerint quid sint. *Augustinus* igitur meritum salutis, & remissionis peccatorum: Item, satisfactionem pro peccatis non tribuit virginitati, quando disputat, quod non tantum in hac, verum etiam in futura vita cælibatus amplius aliquid habeat, quam coniugium. Sed sicut inquit, cap. 45. *Diuina gratiæ sunt multa munera, & est aliud alio maius & melius.* Et cap. 46. modestissime inquit: Quomodo vero *vel coaequentur, vel distinguantur in accipiendis honoribus, quis hominum audeat iudicare?* Monachi vero postea quasi de re compertissima loquentes, certas aureolas virginibus in cœlo fabricarunt, & quidem formas earum descripserunt.

Vnde illa aureola Monachorum virginibus decreta, atque sculpta.

Loquitur autem *Augustinus*, non de cælibatu nudo, aut per se, sed de pio eius vsu, quando ad verum illum finem, de quo, 1. Cor. 7,32.34. refertur. Quando enim status per se considerantur, Paulus confert vocationes statuum, 1. Cor. 7,17. seq. Vt seruorum & dominorum, de quo pronunciat, Eph. 6,8. *Quisque quod fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, siue seruus, siue liber: non enim est acceptio personarum apud Deum.* Quia vero illi, qui donum continentiæ habent, possunt in cælibatu expeditiores esse ad ministerium verbi, & ad exercitia pietatis, 1. Cor. 7,32.34. Si igitur talentum suum, recte, diligenter & fideliter collocent, habebunt suam remunerationem, alii maiorem, alii minorem, Matth. 25,20. seq. Et hanc existimo *Augustini* sententiam esse. Hæc igitur est simplex & vera declaratio, quomodo, quo sensu, & propter quas caussas Paulus cælibatum præferat coniugio.

CAPVT III.

Explicatio argumentorum, quibus Pontificii, pro stabilienda sua de cælibatu opinione, potissimum vtuntur.

Argumentorum, quibus Pontificii hac in sententia vtuntur.

QVia varii quæruntur prætextus, vt superstitiosa persuasio Pontificii cælibatus, per Euangelium patefacta, specie aliqua vel ornetur, saltem vel tegatur: vtile est præcipua ipsorum argumenta colligere, vt veræ explicationes & solidæ refutationes opponi possint. Volo autem non omnes rationes, quæ varie ab ipsis nectuntur afferre, sed tantum præcipua testimonia, quæ ex Scriptura ab ipsis allegantur recensere, & fontes explicationum breuiter monstrare, cum quidem ex illis, quæ hactenus diximus, sine magno negotio refutationes peti possint.

I. 1. Cor. 7,5. *Ne fraudetis vos inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi.* Ergo consuetudo coniugalis res est impura & abominanda coram Deo. Impedit enim exercitia pietatis & corporalia & spiritualia, vt ieiunium & orationem. Item, obstaculo est, quominus oratio a Deo exaudiatur. Ita enim deprauat *Hieronymus* dictum, 1. Petr. 3,7. *Ne impediantur orationes vestræ.* Et hic infert, quia semper orandum: Er„go nunquam vtendum est matrimonio.„ Item, quando impleo officium mariti, non impleo Christiani. Dicit etiam *Hiero-*

1. 1. Cor. 7,5.

T. II. epis. 18.

32.q.2.c. connubia. 1 d. contra Iou. l. 18.

„*Hieronymus*, Spiritum sanctum non dari „in consuetudine coniugali, etiamsi Pro„pheta quis sit. Quia Spiritus sanctus vo„catur Spiritus precum. Et, coniua„gium orare non per mittens. Respondeo: Certum est, Paulum non loqui de illis Christianorum orationibus, quas vult sine intermissione quotidianas & assiduas esse, Ephes. 6,18. 1. Thess. 5,17. Luc. 18,1. Ita enim nullus in coniugio posset saluari. Cui enim inuocatio adimitur, ei & fides & Spiritus sanctus, & salus ipsa adimitur, Rom. 10, 13. Quia *quisquis inuocauerit nomen Domini, saluus erit*: Qui vero nomen Domini non inuocant, super illos Deus effundit iram suam. Psal. 79,6. Valde vsitatum est autem in Scriptura, quando simul coniunguntur ieiunia & preces, quod significantur solennes orationes, quæ vel publice in magna aliqua necessitate suscipiebantur, vel priuatim de re aliqua valde graui instituebantur. De illis solennibus orationibus, quæ sæpe per aliquot dies veterum consuetudine durabant, Paulus dicit: Si forte coniuges vtrinque consenserint, vt tunc ad tempus abstineant a copula coniugali, se illud non quidem præcipere, sed permittere & consulere. Et caussam ipse ostendit, non quod consuetudo coniugalis inquinet aut profanet orationem, ne exaudiatur, aut quod contristet aut expellat Spiritum precum: Sed ἵνα σχολάζητε, hoc est, vt omnibus aliis rebus & negotiis postpositis, totos vos dedatis intentioribus affectibus, qui in tali oratione requiruntur. Ergo, inquis, omnino tamen vsus coniugii impedit preces. Respondeo: Sicut cibus, potus, somnus, & quotidiana negotia vocationum impediunt tales orationes, quæ tamen ideo nõ sunt res vitiosæ & immundæ. Veteres enim talibus temporibus, omnis generis delitias a se abdicabant, immo a necessariis etiam, vt cibo, potu, somno, & quotidianis negotiis sæpe abstinebant, quæ tamen per se sunt res bonæ. Eodem modo etiam de consuetudine coniugali Paulus loquitur. Pontificii vero ita interpretantur, quasi propter immunditiem coniugii oratio fiat abominatio coram Deo, & Spiritus precum nolit adesse; sed hæc non tantum falsa, sed simpliciter blasphema sunt, in sanctam Dei ordinationem. Et dignum est obseruatione, quod Paulus, ne in hoc quidem casu grauissimarum supplicationum, præcepto audet vti, quasi alias non possent vacare huiusmodi orationibus, nisi abstineant a consuetudine coniugali, sed inquit: *nisi forte*, &c.

vbi notandum, Ieiunium iunctum precibus solennes orationes denotare.

v. 5. 6.

2. 1. Cor. 7,34.

II. Obiiciunt etiam illud 1. Cor. 7,34. *Nupta curat quæ sunt mundi, calebs quæ sunt Domini, vt sancti sint.* Respondeo: Apostoli præscribunt coniugatis, quæ sunt Domini, & affirmant, coniugatos posse curare ea, quæ sunt Domini, 1. Cor. 14,34. 35. 1. Tim. 2,15. 1. Petr. 3,1. seq. sicut etiam exempla Scripturæ probant, Abrahæ, Saræ, Elisabeth, Zachariæ, & Luc. 8,2.3. Econtra multas viduas Paulus dicit nimium curare ea, quæ sunt mundi, & viuentes esse mortuas, 1. Tim. 5,6. Sensus igitur Pauli non est, vel omnes, vel solos cælibes, esse sanctos. Sunt enim multæ virgines fatuæ, & in coniugio etiam est *sanctificatio*, 1. Tim. 2,15. 1. Petr. 3,2. Nec quod coniugium res sit tam impia, vt nemo, qui alligatus est vxori, possit curare ea, quæ sunt Domini, hoc enim manifeste falsum est. Neque hoc dicit, illos, qui non habent donum continentiæ, melius posse Deo adhærere, & curare ea, quæ sunt Domini, si cælibatum elegerint; sicut neque hoc vult, omnes, qui cupiunt indiuulse Domino adhærere, debere cælibes esse, sed pro circumstantiis & diuersitate personarum, donorum & vocationum Paulus sua accommodat consilia. Et finem consultationis hunc ponit: Quid cuique pro ratione sui doni, & vocationis commodum & vtile sit, ad hoc, vt indiuulse Domino possit adhærere, curare quæ sunt Domini, & sanctificationem corporis ac Spiritus obtinere. Qui igitur donum habent continentiæ, iis gratulatur expeditam eam libertatem, quam talis cælibatus secum affert, nec tamen sub præcepto audet iniungere, sed consulendo monet, vt maneant cælibes, ita enim ipsos posse expeditius & liberius, quæ Domini sunt, curare, Deo adhærere & sanctificationem sectari. Qui vero donum continentiæ non habent, sed vruntur, illis certe ad hoc, vt sancti sint, & indiuulse Domino adhæreant, non suadet cælibatum. Incendium enim & flammæ incontinentiæ curam diuinorum impediunt, corpus & Spiritum inquinant, & conscientiam a Deo auellunt, illis igitur *melius esse* dicit *matrimonium contrahere, quam vri*. Et qui hoc modo ad coniugium vocatur, illi Paulus tradit præcepta, quomodo etiam in coniugio possit curare, quæ sunt Domini, Deo adhærere & sanctificationem sectari. Recenset autem & proponit varia auocamenta, quæ coniugibus obiiciuntur, & monstrat pericula, quod multi coniugati per illa auocamenta sinunt se a Domino, & a cura diuinorum auelli, vt magis, quæ mundi sunt, curent. Illis igitur tradit hanc doctrinam, qui habent vxores, sint tanquam non habentes, qui vtuntur hoc mundo, sint tanquam non vtentes. Et addit consolationem: Quemq; in sua vocatione posse manere apud Dominum. Paulus igitur non sugillat nuptias, sed tradit doctrinam grauissimam, pro diuersitate donorum, vt omnes Domino adhæreant. Cælibatum

v. 7. 17. — v. 32. 35. — v. 9. — v. 29. 30. — v. 20.

rum dicit expeditiorem esse, coniugatos præmonet de periculis, tradit præcepta, & proponit consolationes. Hæc vtile esset explicare, pro virginibus & coniugatis, non autem conscientiis laqueos iniicere immodica & falsa celebratione cælibatus, quasi solus ad cultum Dei aptus & idoneus sit, cum libertate cælibatus multi abutantur ad delitias & curiositatem, 1. Tim. 5, 6. Et inter ipsas molestias coniugii mulier possit manere *in fide, dilectione, sanctificatione*, 1. Tim. 2,15. Et hoc certe est curare, quæ sunt Domini, Deo adhærere, & sanctificationem sectari.

3. e 1. Sam. 21, 4.

III. Vtuntur & hoc argumento 1. Reg. 21,4. Abimelech interrogat Dauidem, priusquam ministros ipsius ad vescendos panes propositionis velit admittere, an mundi sint a mulieribus, & Dauid respondet: *Si de mulieribus agitur, illæ iam per triduum a nobis separatæ fuerunt.* Attexunt autem Pontificii, propter sanctitatem Dauidis non esse verisimile, quæstionem fuisse de scortis, quæ in Israel prohibita erant, ideo summum sacerdotem sensisse, vsum legitimi coniugii adferre talem quandam contaminationem, quæ a rebus diuinis coniugatos arceat.

Respondeo; Variæ rationes contaminationis a mulieribus traduntur in lege Mosi, vt in puerperio, in menstruis, in fluxu sanguinis, &c. Nusquam autem Lex dicit: Vsum legitimi coniugii reddidisse hominem immundum. Locus enim, Leu. 15,1. seq. loquitur de γονοῤῥοίᾳ. Est igitur manifesta corruptela. Et vt maxime Moses dixisset, esse legalem contaminationem, quod probari non potest, non tamen sequeretur, rem esse per se impuram & peccatum. Nam & contactus mortui homines contaminabat iuxta legem. Et tamen officium curandi funera inter sacros ordines apud *Hieronymum* & *Epiphanium* refertur.

4. e 1. Cor. 7, 6. — de bon. coni. c. 6. f. 549.

IIII. 1. Cor. 7,6. Hoc dico secundum veniam, non secundum præceptum; sed venia non conceditur, nisi rei vitiosæ. Ergo, &c. Quidam ex *Augustino* respondent: Commixtionem coniugalem, quæ fit sola caussa procreationis, non habere culpam, sed si fiat propter incontinentiam vitandæ fornicationis caussa, habere culpam, licet venialem; sed expendatur contextus totius disputationis Paulinæ. Nam & *Clemens* obseruauit, coniugii finem honestum & licitum iam post lapsum non tantum esse procreationem: verum etiam sicut Paulus dicit: *vitandæ fornicationis caussa.* Item, *Conuenite rursus, ne vos tentet Satan, propter incontinentiam vestram.* Et idem dicit ipse *Augustinus*: Ante lapsum coniugium institutum fuisse tantum ad officium, post lapsum vero etiam ad remedium. Iam quia Paulus dicit: Qui non continet, contrahat matrimonium, cumque illum dicat non peccare, sed bene facere: quis ergo audebit dicere, culpam vel peccatum esse consuetudinem coniugalem, etiam vitandæ fornicationis caussa? Est enim *thorus immaculatus*, Ebr. 13,4. Sed si loquamur de incendiis libidinis, illa commixtioni coniugali adhæret, etiam quando fit sola caussa procreationis. Nec tunc libido per se sanctificatur, sed non imputatur in coniugio: Ergo & tunc est peccatum veniale. Placet igitur illa *Augustini* sententia, de peccat. merit. lib. 1. cap. 29. *Bonum coniugii non est feruor concupiscentiæ* seu libidinis, *sed quidam licitus & honestus, illo feruore vtendi, modus.* Et de bono coniugali, c. 5. & 16. dicit: concupiscentiam, „ quæ per se vitiosa est, modificari „ in coniugio, & redigi ad legitimum vinculum.

(l. 3. Strom. f. 467. — l. d. — v. 28. — v. 38.)

Sed quare Paulus tamen dicit: *se loqui secundum veniam, non secundum præceptum?* Respondeo, ad totum complexum eius, quod procedit, & de abstinendo, & de congrediendo respicit Paulus; scilicet cum ardor libidinis in quibusdam feruentior, in quibusdam mitior sit, & Deus consuetudinem coniugalem pro remedio licito & honesto dederit, ne incontinentia in fornicationem, vel in vstionem & tentationem Satanæ naturam infirmam coniiciat: se igitur nec illud de abstinentia sub præcepto proponere, quasi necessario abstinendum esset a consuetudine coniugali, tempore ieiunii & orationis, ita vt qui secus faceret, contra Deum peccaret. Neque hoc etiam secundum præceptum se dicere, vt statim rursus conueniant, etiamsi diutius possent & vellent ex consensu abstinere. Sed quia Deus in hac infirma natura, remedium consuetudinis coniugalis contra incontinentiam ordinauit, & ἀταξίαν libidinis, quæ in consuetudine coniugali admixta est, sub venia coniugii velit tegere: non igitur similem & eandem rationem sub præcepto posse præscribi omnibus coniugibus, sed quemque pro ratione doni, a Deo sibi concessi, in hoc casu vel abstinendi, vel congrediendi, eligere debere, quod naturæ suæ conueniens esse intelligat, ad hoc, vt addicere se possit orationi & ieiunio, & ne præbeat occasionem Satanæ, qui per incontinentiam insitam, mirabiles insidias piis coniugibus etiam in abstinentia struere solet. Hæc sententia, quam perpetua Pauli disputatio præbet, continet vtilem doctrinam. Et phrasis de indulgentia seu venia eam confirmat. Deus enim verbo suo, peccata & vitia non concedit: Sed quod hoc loco Paulus vocat συγγνώμην, hoc postea simpliciter nominat γνώμην. Vtraque enim vox

præcepto opponitur in Paulo. Et illa antithesis vocabulorum monstrat sententiam, quod scilicet non omnes ad vnam & eandem rationem, quasi per præceptum, velit alligatos esse. Sed cum dona sint diuersa, & vocationes sint diuersæ, se pro circumstantiis personarum & donorum proponere sententiam & consilium, vt quisque, quod sibi bonum, hoc est, vtile
v.35. & expediens sit, eligat, *hoc enim ad id dico, quod vobis conducibile est*, inquit postea. Συγγνώμην igitur Paulus vocat, vel quia flammas libidinis Deus in vero coniugii vsu fidelibus non imputat, vel quia paterna indulgentia Dei est, quod incontinentibus noluerit abstinentiam sub præcepto imponere, quodque iis, qui possunt, vel breuius, vel longius abstinere, si ex consensu fiat, noluerit necessitatem consuetudinis coniugalis, sub præcepto iniungere, vel quia nemo absolute sub præcepto, vel ad coniugium, vel ad cælibatum obligatur, sed qui vruntur, ineant coniugium.
v. 28. Et *virgo etiamsi nupserit, non peccat.* Συγγνώμη igitur venia seu indulgentia apud Paulum non est concessio rei prohibitæ & malæ, sed opponitur præcepto: in communi etiam Græca lingua γνώμη καὶ συγγνώμη ita vsurpantur, quando non rigide, eodem modo de omnibus, sed ex æquo & bono, habita ratione circumstantiarum, in certis casibus, ἐπιεικῶς, recte tamen iudicatur. *Aristot.* Ethicorum 6. cap. 11.
v.l. 1. adu. Iou. f. 23. *Hieronymus* illud 1. Cor. 7, 28. *Ego autem parco vobis*, &c. ita interpretatur: „Recenseo tantum tribulationes carnis, quia parco vobis, nolo autem explicare, quæ pœna coniugatis in futuro sæculo debeatur. Sed hanc interpretationem *Augustinus* diserte refutat de virgin. cap. 17. & 20. eleganti inuersione. Si enim Paulus ita voluisset Corinthiis parcere tacendo, non pepercisset animæ suæ mentiendo, sed incurrisset illud iudicium Dei, quod describitur, Ezech. 3, 18. & 33, 8. Et manifestum est, Paulum loqui de externis tribulationibus.

5. e. Sap. 3. 13. V. Monachi virginibus in comparatione ad coniugium accommodant illud, Sap. 3, 13. *felix sterilis & incoinquinata, quæ nesciuit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum.* Respondeo: Veræ sunt doctrinæ dæmoniorum, quæ sententias damnantes illegitimas commixtiones citant contra diuinam ordinationem coniugii, cum Paulus illud ipsum vocabulum ἀμίαντος, quod hoc loco vsurpatur, tribuat coniugio, Ebr. 13, 4. Et hoc testimonium annotaui, non quod requirat operosam explicationem: Locus enim si tantum aspiciatur, manifestus est. Nam mox postea nominat adulteros, & concubitum illegitimum, sed vt animaduertatur, quomodo sub specie castitatis doctrinæ dæmoniorum sparsæ sint.

Alphonsus Hispanus dicit, coniuges sanctitatem Spiritus quidem posse habere, sed ad solos cælibes pertinere sanctitatem carnis & spiritus. 1. Cor. 7, 34. Hinc loca de inquinamentis & operibus carnis accommodantur ab istis ad coniugium. Sed Pauli præceptum generale est; *mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus*, 2. Cor. 7, 1. & 1. Cor. 6. 19. 20. omnibus redemptis dicit: *Corpus vestrum est templum Spiritus habitantis in vobis, glorificate igitur Deum in corpore & in spiritu vestro.* Et ne *Origenes* quidem audet, solis virginibus generalem illam sententiam accommodare, Rom. 12, 1. *Exhibete corpora vestra hostiam sanctam Deo placentem.* Nam & coniugalis thorus est ἀμίαντος *sine inquinamento*, Ebr. 13, 4. & in ipso coniugio est *sanctificatio*, 1. Tim. 2, 15. Quod vero differentia quædam sit inter munditiem coniugalem & virginalem, supra explicatum est.

VI. 1. Cor. 7, 37. 38. *Bonum est, si sic* 6 e. 1. Cor. 7. 37. 38.
permanserint, &c. *Qui non elocat, melius facit.* Item, *Beatior erit, si sic permanserit*, &c.

Bonum eo loco non opponi malo culpæ seu peccato, ipso Paulo interprete manifestum est. Dicit enim, *qui matrimonium* v. 28.
contrahit, non peccat, immo *bene facit.* Sed v. 38.
quod Apostoli, Matth. 19, 10. dicunt συμφέρει, *expedit*, hoc Paulus *bonum* vocat, & in eodem capite ipse explicat per συμφέρον, *conducibile.* Et addit, ad quid sit conducibile. Sicut igitur Ier. 16, 2. propter imminens bellum, exilium & captiuitatem, Deus dicit, *ne ducas uxorem, nec generes liberos*, non quod peccatum sit, sed quia calamitosis illis temporibus non erat commodum: Ita Paulus dicit: *Bonum est* v. 26.
propter præsentem necessitatem. Et supra dictum est, quomodo & quo respectu sit beatius & melius in cælibatu manere. Et quod vocabulo (*beatius*) non intelligat meritum æternæ beatitudinis, inde manifestum est, nam & Christus, propter calamitates belli Iudaici, & destructionis Ierosolymitanæ, ita loquitur, Matth. 24, 19. *Væ prægnantibus & lactantibus in illa die.* Et Luc. 23, 29. *Beatæ steriles, & ventres, qui non genuerunt, ac vbera, quæ non lactauerunt.* Feliciores enim sunt in publicis calamitatibus, qui suum tantum calicem bibunt, & non simul etiam coniugum & liberorum miseriis excruciantur. Paulus igitur vtrumque dicit, *melius est nubere*, & *melius facit non elo-* v. 9. & 38.
cans. Item, *volo omnes manere, vt ego*, v. 8. & 1.
&, *volo iuniores viduas nubere.* Hæc non Tim. 5, 14.
sunt contradictoria, ex quadam inconstantia & leuitate, sed est pro diuersitate donorum in illis, quibus consulendum est, pia & pru-

prudens consiliorum moderatio; quibus vero melius sit nubere, & quibus melius sit non nubere, & propter quos fines cælibatum pronunciet meliorem & beatiorem, non reliquit nostris coniecturis, sed ipse diserte explicat, sicut supra prolixe declaratum est.

Huc pertinet etiam *Augustini* dictum „de bono coniugali, cap. 8. Coniugium „non in comparatione fornicationis bo-„num est, *alioqui duo mala essent, quorum alterum peius sit, aut bonum erit & fornicatio, quia peius est adulterium, aut bonum erit adulterium, quia peior est incestus. Non ergo duo mala sunt, connubium & fornicatio, quorum alterum est peius: Sed duo bona sunt, connubium & continentia, quorum alterum est melius.*

7. e. Matth. 19, 12.

VII. Matth. 19, 12, *Sunt eunuchi, qui se castrauerunt propter regnum cælorum.* Hic serio triumphant, cælibatum esse meritum regni cælorum, hoc est, vitæ æternæ, sed cum appellatio regni cælorum accipiatur non in vna significatione in Scriptura, sed aliquando accipiatur pro regno Dei in futuro sæculo, aliquando vero pro Ecclesia in hac vita, quam Deus Spiritu sancto gubernat, & ad hoc vtitur ministerio verbi & exercitiis pietatis, Matth. 13, 11. sq. & 22, 2. Cumque Scriptura non sit priuatæ interpretationis, 2. Petr. 1, 20. nemo vel potest, vel debet certior interpres esse illius sententiæ Christi, quam Paulus, qui materiam illam ex professo tractat. Is autem constanter docet, vitam æternam esse donum Dei, quam solus Christus sanguine suo nobis acquisierit, quodque illam in promissione fidei accipiamus: cælibatum vero docet esse expeditiorem, in illis, qui donum continentiæ habent, non ad Epicuræas delicias, sed ad onera ministerii, & ad exercitia pietatis, hoc est, ad *regnum cælorum*, sicut in præcedentibus declaratum est. Habemus igitur Apostolicam interpretationem verborum Christi, quid sit *se castrare propter regnum cælorum.*

8. e. Isa. 56, 3. 4. 5.

VIII. Esa. 56, 3. 4. 5. Non dicat eunuchus, *Ego lignum aridum. Quia hæc dicit Dominus eunuchis; Qui elegerint, quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius a filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Respondeo: Sensus Prophetæ ex contextu manifestus est. Dixerat de salute & iustitia per Christum afferenda, & adiunxerat illud epiphonema: *Beatus vir, qui apprehendet istud.* Quia vero conscientiæ facile perturbantur disputationibus de electione & particularitate, præsertim, quia in veteri Testamento macerie quadam Deus gentes separarat a populo suo, & eunuchi habebantur quasi exclusi a benedictione Dei, Deut. 7, 14. *Non erit infœcundus inter vos.* Et Deut. 23, 1. eunuchi prohibebantur intrare Ecclesiam Dei: Tradit igitur Propheta consolationem nominatim pro aduenis & eunuchis, ne arbitrentur, se a iustitia & salute Christi exclusos, propterea, quia vel ex ethnicis parentibus nati, vel quia externa seu corporali benedictione Dei destituti sunt, quia hæc dicit Dominus eunuchis: si fœdus meum tenuerint, habebunt melius nomen præ Israelitis carnalibus, qui fœdus meum non seruant, licet propter natiuitatem, externam speciem & professionem videantur magnam prærogatiuam habere, quod sint filii & populus Dei. Item, præ illis, qui externa benedictione, siue seminis, siue alia affluunt, & interim fœdus Dei non tenent, & quæ ipse vult, non eligunt. Est enim antithesis inter illos, qui titulum populi Dei, & domus Domini sibi arrogant, & inter illos, qui externa specie titulum illum non habent, & tamen sicut Propheta inquit, cupiunt Domino adhærere. Ego vero iubeo, inquit, eos propterea non desperare. *Si enim fœdus meum tenuerint, dabo eis in domo mea nomen melius & sempiternum, præ filiis & filiabus, fœdus meum non tenentibus.* Et idem est, quod Christus dicit, Matth. 8, 11. 12. *Multi venient ab Oriente & Occidente, & accumbent cum Abraham in regno cælorum, filii vero regni eiicientur foras.* Possunt enim aduenæ in Esaia intelligi proselyti, qui adhærebant Domino, sicut textus inquit: Eunuchi vero Gentes. Sicut enim hoc loco dicit esse lignũ aridũ: ita eadẽ metaphora prolixe describit gentium vocationem, cap. 54, 1. *Iubila sterilis, quæ non parturis, desolata, confusa,* &c. *plures enim erunt filii eius, quam maritatæ,* &c.

Hæc doctrina præbet pulcherrimam, & maxime necessariam consolationem, quæ non est deprauanda figmento supererogationis. Diserte enim dicit, nec ethnicismum, nec eunuchatum, per se esse meritum nominis sempiterni, sed si in illo contempto, abiecto & quasi maledicto (sicut tunc habebatur) statu *tenuerint fœdus Domini, & elegerint, quæ Deus vult,* &c. *dabo eis nomen sempiternum.* Sicut igitur manifestum est, quod conditio aduenarum non est meritum vitæ æternæ, ita nec cælibatus. Vtrosque enim coniungit Propheta, aduenas & eunuchos. *Augustinus* nomen sempiternum ita intelligit; Sicut donum virginitatis præstantius est coniugio, ita etiam præmia in vita æterna futura differentia, ipsam vero vitam æternam expresse dicit gratis dari propter Christum, sicut antea locum *Augustini* annotauimus. Hæc interpretatio, licet non reddat illam dulcissimam

de sanct. virgin. c. 25. & 26. f. 561. T. VI. opp.

consolationem, quam Propheta illo loco tradit: tamen Pontificio cælibatui nihil patrocinatur de merito vitæ æternæ per cælibatum.

9. ex Apoc. 14, 3. 4. IX. Apocal. 14, 3. 4. *Cantant quasi canticum nouum, quod nemo poterat discere, ii sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: Virgines enim sunt, ii sequuntur agnum, quocunque ierit, sine macula enim sunt ante thronum Dei.* Respondeo: Si hanc sententiam ita voluerint interpretari, vt antithesis sit, coniugium esse coinquinationem cum mulieribus, & propter consuetudinem coniugalem inuri piis coniugibus maculam ante thronum Dei, non tantum falsum, sed & contumeliosum erit aduersus institutionem Dei, sicut supra, cum de castitate & sanctimonia coniugii tractaremus, ex Scriptura ostendimus: Neque hoc potest dici, solos cælibes signaculum patris cælestis in fronte gerere. Est enim signaculum commune, Apocal. 7, 4. Nec soli cælibes, sed omnes empti sumus pretio, 1. Cor. 6, 20. & 7, 23. Ita reliqua, quæ Apoc. 14. 4. virginibus illis tribuuntur, pertinent ad omnes fideles, vt quod facti sumus *primitiæ Deo*, Iacob. 1, 18. quod sumus *immaculati ante Deum*, Ephes. 1, 4. & 5, 27. Col. 1, 22. & in omnium eorum ore, *quibus peccata tecta sunt, non est dolus*, Psal. 32, 1. 2. & omnes oues Christi sequuntur pastorem, Ioan. 10, 27. Nouum etiam canticum omnes fideles cantant in nouo Testamento, Psal. 40, 4. & 96, 1. Esa. 42, 10. Apocal. 5, 9. Non ergo de solo cælibatu contra coniugium, sed de omnibus fidelibus contra infideles, intelligenda est illa sententia in Apoc. Quod

Virgines castas scriptura sæpe metaphorice vocat credentes. vero virgines castas vocat, metaphorica descriptio est Ecclesiæ credentium, in tota Scriptura vsitatissima, vt Matth. 25, 1. *Regnum cælorum comparatur virginibus*, & Psalm 45, 15. *adducentur Regi virgines.* Et in Prophetis crebra est illa metaphora, quod Ecclesia vocatur *virgo filia Sion*, Esa. 37, 22. *Virgo Israel*, Amos 5, 2. Ier. 18, 13. & 31, 21. *Virgo filia Iuda*, Thren. 1, 15.

Ratio huius metaphoræ. Et ratio metaphoræ est, quod fideles in conscientia non sunt maculati, vel falsa doctrina, vel impiis cultibus, vel peccatis conscientiam inquinantibus, sed fides est sana, cultus sinceri, obedientia vera, stolæ lotæ sanguine Christi; hinc Paulus de tota Ecclesia Corinthiorum, inter quos erant coniugati & cælibes, immo qui ex scortationibus & adulteriis, 1. Cor. 6, 11. conuersi erant, dicit: *Despondi vos virginem castam exhibere Christo*, 2. Cor. 11, 2. Et ex opposito, idololatria, falsa doctrina, auersio a Deo, vocatur scortatio, adulterium, coinquinatio cum meretricibus, non tantum in veteri Testamento, verum etiam in nouo. Christus enim Pharisæos vocat *generationem adulteram*. Et in illo ipso capite Apoc. *coinquinatio cum mulieribus* diserte exponitur de scortatione cum meretrice Babylonica. Ex manifestis igitur circumstantiis textus, ex perpetua Scripturæ phrasi, & ex analogia fidei, certum & euidens est, locum illum, Apoc. 14, 4. proprie non loqui de cælibatu carnali, sed de virginitate spirituali, quæ communis est omnibus credentibus, coniugibus, virginibus & viduis. Cum *Augustino* vero, qui ad prærogatiuam doni virginitatis locum illum in Apoc. modeste tamen, referre conatur, quia illud facit sine contumelia coniugii, nec fabricat inde meritum vitæ æternæ, non contendemus, modo vera sententia loci illius inde non euertatur.

Idololatriam scriptura fornicationem vocat.

Matth. 12, 39. 16, 4.

v. 8.

de sanct. virg. c. 27. 28. 29. & 569.

X. Sirac. 26, 20. *Omnis ponderatio non est digna continentis animæ.* Hoc dictum Monachi accommodant ad suas lances, quibus imponuntur satisfactiones pro peccatis, & inter illas præcipuum momentum tribuunt suo cælibatui. Sed Siracides illam opinionē non tantū non stabilit, sed in illo loco ne quidem de cælibatu loquitur, sed de coniugio: inspiciatur tantum locus; præcedit enim; *Gratia mulieris delectabit virum suū*, & animam talis mulieris vocat πεπαιδευμένην & ἐγκρατῆ, *eruditam* seu *bene institutam & temperantem.* ἐγκρατὴς enim, quæ *continentia* exponitur, etiam Episcopo, *vnius vxoris viro, qui liberos habet*, tribuitur, Tit. 1, 6. Dicit igitur Siracides, nullam commutationem, nullam ponderationem æqualem & correspondentem posse inueniri animæ talis moderatæ & temperantis vxoris. Et hinc videt Lector, quam anxie & nullo iudicio Monachi vndique conquirant cælibatus sui encomia, ad rem prorsus nihil facientia. Hæc sunt præcipua Pontificiorum argumenta, quæ ex Scripturæ sententiis male detortis consuunt. Et si qua alia habent, ea partim in præcedentibus sunt explicata, partim in sequentibus repetenda erunt.

10. e Sirac. 26, 20.

v. 16.

v. 19. 20.

CAPVT IV.

De dono continentiæ, siue de personis ad cælibatum idoneis.

MAgna sane est veri cælibatus commoditas & felicitas, non tamen omnibus, qui Deo placere & saluari cupiunt, sub præcepto propositus est. Immo

1. Cor. 7, 6. Paulus diserte dicit, se ne de illis quidem, qui dono continentiæ præditi sunt, præceptum Domini habere: atque ideo non audet dicere, ipsos peccare, si matrimonium contrahant. Tanta est Apostoli modestia in illis, de quibus non extat expressum mandatum Dei. Nec vero etiam coniugium indifferenter omnibus sub dis-

Corinthiorum disputationes, de virginitate & coniugio

crimine æternæ salutis præcipitur. Et apparet, apud Corinthios diuersas fuisse disputationes, quibusdam prætextu veteris testamenti cælibatum quasi infamem & inutilem prorsus reiicientibus, & coniugii vinculum indifferenter omnibus iniicere conantibus: Quibusdam vero vitam cælibem ita admirantibus, vt ad eam omnes adigere, coniugia religionis gratia dissoluere, & eos, qui matrimonium contraherent, peccare contenderent. Paulus vero responsionem suam ad illas quæstiones ita moderatur, vt ostendat, vtrumque genus vitæ, & coniugalis & cælibis, sanctum esse, & Deo placere. Non autem indifferenter quibusuis, vel coniugium, vel cælibatum conuenire. Esse enim quosdam, qui vrantur & continere non possint; illis dicit præceptum esse, vt vitandæ fornicationis caussa matrimonium contrahant, & consuetudine coniugali vtantur, ne propter incontinentiam a Satana tententur. Deinde dicit quosdam esse, qui incendiis libidinis & flammis incontinentiæ non ita vrantur, sed possint continere. Illis, si iam alligati sunt coniugio, dicit: *Noli quærere solutionem.* Item, Non fraudes alterum, non enim potestatem iam habes tui corporis, sed *coniunx coniugi debitam beneuolentiam reddere tenetur.* Si vero liberi & soluti adhuc sint, & possint continere, dicit, se præceptum Domini non habere, vt tales vel coniugium quærant, vel cælibes maneant. *Faciat* igitur, inquit, *quod vult*: Si coniugium inierit, non peccat. Sed quia tribulationem carnis tales habebunt, & per coniugii onera sæpe ab exercitiis pietatis auocantur, dicit iuxta suam sententiam, tales, qui donum continentiæ habent melius facere, si cælibes manserint, propter illas vtilitates cælibatus, quas supra ex Paulo recensuimus. Hanc esse seriem & sententiam Paulinæ responsionis, ex contextu manifestum est.

Pauli, de non habentibus donum continentiæ, sententia.

item, de continentiæ donum habentibus, qui coniugati sunt,

v. 27.

v. 3. 4. 5.

Vt & de continentibus, sua sententia.

v. 28.

Qui ad cælibatum idonei sint,

II. Et ex hoc fundamento pendet explicatio quæstionis de personis ad cælibatum idoneis, neque enim ita in medio Deus posuit coniugium & cælibatum, vt vnusquisque liberam habeat electionem ad vtrumuis. Qui enim vel natura sunt ad coniugium inhabiles, vel ab hominibus castrati sunt, illi matrimonium eligere non debent, Matth. 19, 12. Et qui vruntur, nec continere possunt, non debent cælibatum eligere: sed si non continent, contrahant matrimonium. Qui vero donum continentiæ habent, illi etiamsi coniugium elegerint, non peccant, rectius tamen & melius faciunt, si cælibatum elegerint. Certissimum igitur est, non omnes esse ad cælibatum idoneos, nec promiscue omnes esse ad cælibatum inuitandos, cum nemo, etiamsi idoneus sit, ad eum sit cogendus. Et tamen esse quosdam ad cælibatum idoneos, manifeste constat Matth. 19, 12. & 1. Cor. 7, 7. Nec illos tantum, qui vel natura, vel ab hominibus facti sunt eunuchi: verum etiam alios quosdam, qui cum ad coniugium natura non essent inhabiles, tamen seipsos castrauerunt, hoc est, a coniugio abstinuerunt & cælibatum elegerunt, vt ad negotia regni cælorum essent expeditiores. Non autem naturalem esse illam veræ continentiæ facultatem, Christus eo ipso ostendit, quod eos, qui natura sunt eunuchi, distinguit ab illis, quibus datum est, vt se castrent propter regnum cælorum, quod Paulus manifestius explicat, cum inquit: *Vnumquemque habere proprium donum ex Deo.* v. 7. Quia enim continentia, non est tantum abstinere a coniugio, & interea scortationi, adulteriis & aliis pollutionibus indulgere, vel mentem sordibus libidinum inquinatam gerere, sed est sanctitas corporis & spiritus, sicut Paulus eam definit. Quid enim *prodest integra caro, mente corrupta*, inquit *Augustinus.* l. 4. Merito itaque continentia non naturale, sed donum quod ex Deo sit, sicut Paulus loquitur, censetur.

Pontificiorum dogma de dono continentiæ.

III. Status vero controuersiæ in eo consistit, quod Pontificii contendunt, sicut reliqua dona spiritualia non sunt naturalia, sed diuinitus dantur, illis autem dantur, qui petunt, Iacob. 1, 17. *Omne tantum bonum, & donum perfectum e supernis est, descendens a patre luminum.* v. 5. *Qui* igitur *indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter.* Ita censent, continentiam tale donum esse, quod Deus nemini petenti & quærenti velit denegare. Quod vero pauci donum illud habeant, inde fieri, quod nec oratione, nec studio, nec lucta contra carnem illud petant & quærant. Et sicut de incredulis Christus dicit: *Sermo meus ὁ χωρεῖ, non habet locum in vobis*, Ioan. 8. 37. ita existimant, eodem verbo ipsum vti de cælibatu, Matth. cap. 19, 11. *Non omnes capiunt verbum hoc*, quia scilicet donum illud non omnes velint quærere & capere. Et huic persuasioni superstruunt vota cælibatus, & id genus alia. Hoc etiam vult Canon Tridentinus, quando anathema dicit illis, qui docent, omnes posse contrahere matrimonium, qui non sentiunt, se castitatis (etiamsi eam vouerint) donum habere, cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari.

cuius e Scripturæ refutatio per distinctionem donorum Dei

IIII. Interponat autem Scriptura suam sententiam, an hæc ita se habeant. Et res plana erit, si exigatur ad normam huius distinctionis, quæ manifesta & certa est. Quædam enim dona Dei sunt communia

munia seu generalia, quæ scilicet omnibus piis necessaria sunt, & de illis loquuntur promissiones: *Quicquid petieritis, dabitur vobis*, &c. Alia vero sunt dona peculiaria seu priuata, de quibus non extat promissio, quod Deus ita velit omnibus & singulis credentibus dare, vt Rom. 12, 6. *Habentes dona iuxta gratiam nobis datam differentia.* Et 1. Cor. 12, 4. 8. *diuisiones sunt donorum: Alii datur donum sanationum, alii donum miraculorum, alii prophetia, alii donum linguarum*, &c. *Hæc omnia efficit vnus atque idem Spiritus, diuidens peculiariter siue priuatim, vnicuique propria dona sicut vult.* Hæc distinctio *Accommodatio vel ad quaestionem.* donorum certa & manifesta est. Videamus iam, an Scriptura donum continentiæ ponat inter dona generalia, an vero inter dona peculiaria. Certum autem est, donum continentiæ non esse omnibus *v. 25.* necessarium. *De virginibus enim præceptum Domini non habeo.* *v. 28.* Item, *si nupserit virgo, non peccat.* Et qui non continent, *1. Tim. 2, 15.* in matrimonio saluantur, *si manserint in fide*, &c. Et non esse generale donum, *Matth. 19. 11.* Christus ostendit, cum inquit: *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* *v. 12.* *Qui potest capere, capiat.* Et ne quis existimet, Christum, vel ad infideles, vel ad remissiores Christianos respicere, ad ipsos Apostolos hæc loquitur, & quidem tunc, cum significarent, sibi magis probari cælibatum. *v. 10.* Dicunt enim, *si ita est caussa hominis cum vxore, non expedit matrimonium contrahere.* Christus vero ipsis Apostolis, hoc modo admirantibus cælibatum, respondet: *Non omnes capaces sunt huius dicti, sed quibus datum est.* Ne vero ita intelligatur, sicut inter credentes & infideles Christus distinguit, Matth. 13, 11. sq. *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, ceteris vero in parabolis, vt videntes non videant*, &c. Paulus diserte, quando cum fidelibus & sanctificatis agit de cælibatu, ita loquitur: *v. 7.* *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic.* Et eadem prorsus phrasi, qua 1. Cor. 12, 8. sq. dona priuata seu peculiaria describit, etiam hoc loco de cælibatu vtitur: *v. 17.* *Sicut vnicuique diuisit Dominus, sicut vnumquemque vocauit Deus, ita ambulet.* Sicut igitur non promiscue omnes credentes habent, & etiamsi velint & petant, non possunt omnes habere donum miraculorum, sanationum, linguarum, prophetiæ, &c. Immo cum Deus decreuerit, talia peculiaria & priuata dona non indifferenter omnibus & singulis credentibus conferre, *Specialia Dei dona nequeunt ab omni-* fides non recte potest illud petere, cuius mandato & promissione destituitur. In hoc igitur genere donorum pii non debent, temeraria præsumtione & affectatione, Deo quasi præscribere, quibus donis velint ab ipso ornari, *bus promi. sunt peti.* sed quisque suum donum, quod habet, debet agnoscere, & diligenter excolere, vt talentum suum a Domino sibi concreditum recte, fideliter, & vtiliter collocet.

V. Eodem prorsus modo Scriptura *Cælibatus autem est donum Dei speciale.* de cælibatu etiam loquitur. Quando enim recenset commoda & vtilitates cælibatus, addit: *Non omnes sunt capaces, sed illi tantum, quibus datum est*, qui scilicet proprium, peculiare seu priuatum illud donum habent ex Deo. Quid vero si reliqui etiam, qui donum illud continentiæ non habent, peterent, quærerent, vellent, anniterentur, nonne Deus etiam ipsis donum illud daturus esset? Hic certe Scriptura, nec mandatum tradit, nec promissionem addit. Sed Paulus dicit: *Vellem quidem omnes ita esse*: *v. 7.* Non autem hortatur, vt omnes hoc affectent, nec omnibus hanc facultatem promittit, sed *vnusquisque*, inquit, *proprium donum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius vero sic.* Et addit, Deum ita distribuisse vocationes, quod quosdam sibi velit seruire in coniugio, quosdam vero in cælibatu. Et singulis donis, ad vocationem suam, siue in coniugio, siue in cælibatu, necessariis a Deo instrui. Monet igitur Paulus, ne Deo præscribamus, sed vnusquisque dona sua, quæ ex Deo habet, consideret, & tale genus vitæ, siue coniugalis, siue cælibis deligat, in quo pro ratione donorum suorum possit bona conscientia Deo seruire, & Domino adhærere. Et in delectu illo expresse iubet accurata & matura deliberatione considerare & expendere, an donum continentiæ ex Deo habeat, vel non habeat, is, de cuius cælibatu vel coniugio quæstio est. *Si quis stat*, inquit, *firmus in corde, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis*, &c. *v. 37.*

VI. Certum igitur & manifestum *Dum non omnes fideles cælibatui sunt idonei.* est, ex verbis Christi, & ex Pauli explicatione: Non omnes credentes habere donum continentiæ, qui ad cælibatum idonei esse possint. Et qui non continent, sed vruntur, illos certe Paulus non vult cælibatum amplecti, eo, quod multas & magnas commoditates id vitæ genus habeat. Non enim hæc de cælibatu, inquit, ideo dico, *vt laqueum vobis iniiciam.* *v. 35.* Nec illis, qui donum hoc non habent, proponit mandatum, consilium seu exhortationem, vt per castigationem corporis & orationem se idoneos

neos reddant ad cælibatum; multo minus addit promissionem, Deum illis, qui donum continentiæ non habent, illud dare velle, si modo velint, conentur, & cælibatum accipere annitantur, sed dicit:
v. 9. *Qui se non continent, contrahant matrimonium.*
v. 2. *Melius enim est nubere quam vri.* Et *propter fornicationem vitandam quisque habeat coniugem.* Ac rationem addit:
v. 5. *Ne vos tentet Satanas, propter incontinentiam vestram.*

ep. 22. T. opp. f. 88. Nota est *Hieronymi* querela in Epistola ad Eustochium, cum se diu macerasset in eremo, vt membra squalido cœno horrerent, ora ieiuniis pallerent, & ipse vix ossibus hæreret, *sola* tamen, inquit, *libidinum incendia bulliebant.* Item, cum in eremo solis ardoribus inter feras & scorpiones repletus amaritudine sederet, sæpe tamen Romanis se delitiis interesse putabat.

Examen Canonis Trident. iuxta Pauli sententiam.

VII. Et iuxta hanc normam instituatur iam examen. Paulus dicit: Satanam illis, qui donum continentiæ non habent, insidiari suis tentationibus, propter incontinentiam. Quid vero ipsos iubet facere, ne in tentationem inferantur? Vtantur, inquit, remedio coniugii diuinitus ad hoc instituto & concesso. Et in ea vocatione coniugii affirmat pios non minus manere apud Dominum, quam in cælibatu. Tridentinus vero Canon dicit, eos qui donum continentiæ non habent, sed tentantur propter incontinentiam, modo voueant cælibatum, non debere remedio matrimonii diuinitus instituto & concesso vti, sed sperare debere, Deum non permissurum, nos supra id, quod possimus, tentari. At qui remedia diuinitus ordinata negligit & abiicit, & sine mandato ac certa promissione, extra donum & vocationem suam, fiducia diuini auxilii aliquid priuata sua præsumptione affectat & suscipit, is tentat Deum. Ita ergo tales cælibes, qui donum non habent, primo a Satana tentantur, & deinde ipsi vicissim Deum tentant. Non itaque mirum est, si in nefandas turpitudines, & in æternum exitium præcipites ruant. Sed Deus, inquit Canon, recte petentibus nihil denegat. Bene vero est, quod addunt

Deus, Deum recte petentibus nihil de[illegible]

(recte petentibus) Nemo vero recte potest petere, sine mandato & promissione Dei. Vbi vero habes mandatum Dei? vbi promissionem? si donum continentiæ tibi non sit datum, & si tentaris propter incontinentiam, vt matrimonium abiures, & interea petas tibi dari donum continentiæ? Immo directe pugnas contra ordinationem Dei, quæ illos, qui non continent, sed vruntur, & a Satana propter incontinentiam tentantur, iubet vti matrimonio, tanquam remedio diuinitus instituto, ad vitandas vstiones & fornicationes.

[illegible] opinionis, cælibatum esse possibilem omnibus.

VIII. Et dignum est obseruatione, quod præsumptio de generali possibilitate cælibatus ipsis Apostolorum temporibus exorta, & ab ipsis etiam Apostolis manifesta experientia refutata fuerit. Paulus enim, 1. Tim. 5, 11. seq. recitat exemplum iuniorum viduarum, quæ cum donum continentiæ nan haberent, & nihilominus genus vitæ cælibis amplexæ fuerant, absque dubio illa persuasione, quod & vellent & possent cælibatum seruare, tentationes Satanæ non euaserint, sed conuersæ fuerint retro post Satanam. Et Paulus hac experientia edoctus, non dicit: Volo iuniores viduas conari, anniti, carnem castigare, luctari contra tentationes, & orare: Ita omnibus possibilis erit cælibatus, sed dicit: *Volo iuniores viduas nubere,* v. 14.
& rationem addit: *Ne detur occasio aduersario.* v. 15.
Item, *ne conuertantur retro post Satanam,* a quo scilicet, si donum continentiæ non habent, tentantur, propter incontinentiam. Si itaque semel constitueremus, non nostræ rationis concinnas speculationes, vel hominum traditiones, sed expressam Spiritus sancti sententiam, in illis locis, vbi ex professo materiam hanc tractat, sequi, nullum amplius dubium esse debet, quam quod donum continentiæ non sit commune omnibus fidelibus, quodque illis, qui non continent, sed vruntur, remedium coniugii propositum sit.

De iis, qui donum continentiæ habent.

IX. Sed tamen & hoc certum est, aliquos posse se castrare propter regnum cælorum, sed quibus datum est, hoc est, qui proprium illud donum ex Deo habent, Matth. 19, 12. 1. Cor. 7, 7. Cum igitur donum illud quidam habeant, quidam non habeant, quæstio est, complectens totam hanc disputationem, qui illi sint, qui habeant, & qui non habeant, seu quod sit κριτήριον, iuxta quod examinari, inquiri, deprehendi, & statui possit, an quis donum illud habeat, vel non? Hoc enim est, quod Paulus dicit: iudicandum esse, an habeas necessitatem, v. 37.
an vero potestatem propriæ voluntatis. Et quia Tridentinus Canon videtur nostros perstringere, quasi ex sensu donum continentiæ metiantur, cum inquit, *qui non sentiunt se donum castitatis habere,* &c. explicabimus hanc quæstionem eo diligentius. Norma igitur eius examinis seu inquisitionis traditur Matth. 19, 12. 1. Cor. 7, 7. Quia enim Christus tria genera eunuchorum ponit, donum ergo continentiæ non in illis tantum est, qui vel corpore ad coniugium sunt inhabiles, vel qui natura ita sunt frigidi, vt nullam appetitionem vel inclinationem ad Venerem sentiant. Sed sicut in reliquis donis diuinis, quia caro concupiscit aduersus Spiritum, studio, conatu, lucta ad-

Vnde deprehendatur, an quis, continentiæ dono sit præditus.

 uersus

uersus carnem & oratione dona sunt exsuscitanda, excolenda & conseruanda: idem etiam in dono continentiæ faciendum est. Qui enim negligentia ita torpet, vt nulla diligentia conetur & studeat continentiam colere, nulla lucta concupiscentiæ resistat, vt eam reprimat, corpus, temperantia, & honestarum occupationum exercitiis non subigat, nec caueat & vitet occasiones prouocantes libidinem, adeo vt ne quidem petat gratiam & auxilium Dei ad continentiam, sed delitiis se dedat, crapula seu saturitate ventrem distendat, otium sectetur, & incentiua (vt dici solet) libidinis aucupetur, is donum continentiæ non accipiet, & etiamsi ipsi datum sit, non exsuscitabit & excolet, sed suffocabit potius & extinguet. Studio igitur, conatu, lucta, abstinentia & oratione opus est, vt recte explores, an datum tibi sit donum cælibatus, vel an Deus illud tibi dare velit.

X. Et ad quam normam exigenda sit illa exploratio, hæc dicta Pauli ostendunt:
v. 2. *Propter vitanda stupra quisque habeat coniugem.*
v. 5. *Ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram.*
v. 9. *Melius est nubere, quam vri,*
v. 34. 35. *vt sit sancta corpore & spiritu, vt adhæreatis Domino absque distractione.* Significat autem πυροῦσθαι, in tentationibus, impetum seu vehementiam affectuum, qui non in superficie tantum pungunt, & leuiter excuti possunt, sed qui quasi incendio quodam cor penetrant, adurunt & depopulantur. Ita Græci interpretes eo vocabulo vtuntur, Ps. 9. & 17. Et Paulus etiam ita loquitur, 2. Cor. 11, 29. *Quis scandalizatur, & ego non vror.* Hoc vero loco significat, flammas & incendia libidinis, quando cor æstuat, & cæco rapitur igni. Recte igitur *Thomas* dicit, *non statim vritur, qui calorem sentit.* Sed quando in vita cælibe titillationes concupiscentiæ aculeis suis te pungunt, & æstum aliquem sentis, non statim exclames, te vri, sed diligentia, conatu, lucta, temperantia & oratione fortiter repugnes, timorem Dei & amorem veræ pudicitiæ opponas, impuras cogitationes præcidas, turpes motus reprimas, occasiones, vires, & robur resistendi a Domino tibi dari petas. Quod si hac diligentia flammæ libidinis possunt reprimi, repelli vel restingui, nondum laboras vstione, de qua Paulus loquatur. Sed hoc ipsum est donum continentiæ, quod ea diligentia in lucta a petentibus accipitur, exsuscitatur, excolitur & conseruatur. Si vero flammæ libidinis tam sunt ardentes, vt hac diligentia, vel reprimi, vel restingui, vel repelli non possint (iuxta dictum: *Quoque magis premitur, tanto magis æstuat ignis*) sed intro penetrent, voluntatem occupent, cor inflamment, cogitationes abripiant, & totum corpus incendant, vt cor vel pleno assensu, vel cæco & inquieto impetu libidinis, æstuet & ardeat, tunc certum est, te non esse capacem dicti Christi, hoc est, non habere donum continentiæ ex Deo. Et hoc est vstio seu tentatio illa Satanæ per incontinentiam, quam Paulus remedio coniugii restinguendam esse docet, ne vel corpus fornicatione, vel Spiritus vstione inquinetur. Periculum enim seu præcipitium potius in tali vstione imminet, ne Satan naturam infirmam in fornicationem (sub qua hoc loco omnis generis illegitimas commixtiones & pollutiones Paulus complectitur) coniiciat. Ac etiamsi corpus impollutum seruetur, tamen si cor ita, sicut dictum est, vratur, non retinetur vera & pura definitio cælibatus, quam Paulus constituit in sanctitate corporis & spiritus. Et quod interior illa vstio, etiamsi non accedat externa pollutio, sit coram Deo peccatum contra præceptum, *Non mæchaberis*, Christus expressis verbis pronunciat, Matth. 5, 28. *Ego dico vobis, quicunque aspexerit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterium commisit in corde suo.* Et vstiones illæ, quando adeo impotentes sunt, sicut dictum est, ipsam conscientiam sauciant, inuocationem turbant, exercitia pietatis interrumpunt, impediunt & maculant, vt homo non possit absque distractione adhærere Domino. Qui igitur tales sunt, illi eo ipso intelligunt, se non esse capaces cælibatus, hoc est, se non habere donum continentiæ ex Deo. Et de illis intelligenda sunt ea, quæ supra diximus.

In quibus sit donum continentiæ.

In quibus non sit.

Interior vstio est peccatum contra sextum præceptum.

XI. Num vero illi non possunt Deo placere, & Domino adhærere, quia donum continentiæ non habent. Immo hoc ipsum Paulus agit: vt quisque pro ratione doni & vocationis suæ, tale genus vitæ sibi deligat, in quo bona conscientia possit Deo placere, & apud Dominum manere, &c. Non autem præscribit, vt is, qui facta ea, de qua diximus, exploratione, vritur, pertinaciter eiurato coniugio, quærat & affectet donum continentiæ. Nec consulit, vt in vstione maneat, sed inquit: *propter vitandam fornicationem quisque habeat coniugem.* v. 2.
Item, *melius est nubere quam vri.* v. 9.
Et ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram. v. 5.
Affirmat, coniugium esse proprium donum ac peculiarem vocationem ex Deo, in qua illi, qui in cælibatu continere non valent, Deo bona conscientia, in iustitia & sanctitate seruire, ipsi placere, quæ eius sunt curare, & ipsi dono & beneficio diuino, adhærere possint. Quod vero illi, qui donum continentiæ habent, cælibatum eligere possint, & tamen non peccent, etiamsi matrimonium contraxerint, in sequenti capite explicabimus. Nunc tantum

Carentes continentiæ dono, Scriptura iubet nubere.

tantum hoc ostendendum fuit, non omnes esse ad cælibatum idoneos, eo, quod donum continentiæ non sit commune, sed peculiare, & qua norma recte exploretur, an quis donum continentiæ habeat, an vero non.

XII. Expositis his fundamentis, quæ certa, firma & manifesta sunt, non difficilis erit explicatio eorum, quæ de generali possibilitate cælibatus a Pontificiis opponi solent, vt speciose ita formatur argumentum: Propositum, vt Deo placeas, cures ea, quæ sunt Domini, & absque distractione Domino adhæreas, pium est, & ab omnibus suscipiendum, ad quod etiam Deus gratiam suam nemini petenti denegat. Sed cælibatui expressis verbis Paulus hoc tribuit. Ergo cælibatus ab omnibus est suscipiendus, & Deus donum illud nemini petenti denegabit. Et Monachi in suis Legendis multa fingunt miracula, quomodo tales miraculose ab angelis castrati, aliis virilia exusta, & sine sensu reddita, ex aliis sensus libidinis prorsus sublatus, &c.

XIII. Sed responsio ex Pauli disputatione vera & perspicua sumitur, in personis scilicet ad cælibatum idoneis hæc locum habere. Neque enim soli cælibes DEO placent, quasi in pio coniugio nemo possit curare, quæ sunt Dei, & Domino adhærere, sicut hæc supra sunt explicata. Si vero excipiatur, quia melius & expeditius hæc in cælibatu præstari possunt, ideo ab omnibus cælibatum eligendum. Respondet contextus Paulinæ disputationis: Deum vocationes suas ita distribuisse, quod non omnes, sed quosdam sibi velit in cælibatu seruire, quosdam vero non in cælibatu, sed in matrimonio. Et addit: *vnusquisque proprium donum habet ex Deo*, vnus scilicet, vt in cælibatu possit expeditius Deo seruire, hoc est, qui donum continentiæ habet: alius vero, vt in pio coniugio rectius hoc præstare possit, qui scilicet vritur & non continet. Et extra controuersiam est, Deum omnium optime nosse, in quo vitæ genere quisque ipsi commodissime seruire possit & debeat, ad hoc gratiam & auxilium suum nemini vult denegare. Quod si donum continentiæ non habeas, & tamen induas persuasionem, te in cælibatu posse melius Deo seruire, atque ideo petas tibi dari donum continentiæ a Deo, iam sapientia Dei a filiis suis iustificatur, & idem est, ac si Abiathar existimaret, se melius posse Deo seruire in functione militari, atque ideo petere a Deo sibi dari dona Dauidis. Et Paulus non in genere omnibus dicit, quod in cælibatu expeditius possint Deo seruire, sed de iis, qui donum continentiæ habent: de aliis vero dicit: *Melius est nubere.* Et post recitatas commoditates cælibatus subiicit: *Hac ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum iniiciam vobis.* Ergo cælibatus quibusdam, qui scilicet donum continentiæ non habent, non tantum non confert ad hoc, vt indiuulse Deo adhæreant, & expeditius ea, quæ Domini sunt, curent, sed laqueum potius iniicit, quo irretiti a Deo abstrahantur, & retro post Satanam conuertantur, 1. Tim. 5, 15. Paulus igitur finem monstrat ab omnibus expetendum, vt scilicet Deo placeas & indiuulse Domino adhæreas. Illud vero vult exigi ad mensuram doni, quod quisque ex Deo habet, an scilicet in cælibatu, an vero in coniugio hoc commodius & expeditius pro ratione tui doni facere possis.

v. 7. v. 8. v. 35.

XIIII. Sed generalis, aiunt, promissio est Ioan. 16, 23. *Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Et Iacob. 1, 5. *Qui indiget, petat a Deo, qui dat omnibus affluenter*, &c.

Obi. Pontificior. de eo, Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

Respondeo, 1. Ioan. 5, 14. additur limitatio: Si quid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Diximus autem supra de differentia donorum, quod quædam sint generalia, omnibus fidelibus promissa: quædam vero sint singularia seu peculiaria, de quibus Paulus dicit: Distribuit ea non indifferenter omnibus fidelibus, sed *prout vult*, vni sic, alteri vero sic.

1. Cor. 7, 7. 12. 11.

XV. Ita obiiciuntur & illæ sententiæ, Phil. 4, 13. *Omnia possum in eo, qui me confortat, Christo.* Marc. 9, 23. *Omnia sunt possibilia credenti.* 2. Cor. 3, 5. *Non sumus idonei ex nobis ipsis, sed Deus nos idoneos facit.* Phil. 2, 13. *Deus operatur in nobis velle & perficere.* Sed responsio plana est. Quædam enim sententiæ loquuntur de donis generalibus, quæ omnibus fidelibus necessaria sunt: quædam vero loquuntur de gratia & auxilio Dei in cuiusque vocatione. Neque enim Paulus præsumit, se posse exercitum ducere, Rempublicam administrare, &c. quando dicit: *Omnia possum in Christo.* Nec petit, vt ad ea, quæ extra vocationem suam sunt, a Deo idoneus reddatur, quando inquit: *Deus nos idoneos reddit.* Sed de vocatione sua & de donis ad eam necessariis loquitur. De dono vero continentiæ, quod Deus illud non velit generale esse, sed quod quosdam non ad cælibatum, sed ad coniugium vocarit, supra demonstratum est. Ratio igitur dissimilitudinis inter dona generalia seu vocationem communem, & inter dona singularia seu vocationem specialem, monstrat fontes explicationum, vt quando dicunt: Resistere Satanæ, vincere terrores mundi, mortificare actiones carnis, tempore persecutionis vitam & fortu-

Obiectio alia.

tunas in discrimen adducere, multo est difficilius, quam a mulierculæ complexu continere. Sed hæc licet naturæ viribus impossibilia, per gratiam facta fuerunt possibilia, non viris tantum, verum etiam infirmis puellulis: quidni igitur in continentia multo facilius illud fieret? Respondeo: Vocatio communis est omnium piorum, vt diabolo, mundo & carni resistant, & in persecutione Christum confiteantur. Et ad hæc Deus gratiam suam omnibus petentibus promisit. Non autem communis omnium piorum vocatio est ad cælibatum, sed Deus vni vult gratiam seu donum ad cælibatum, alteri ad coniugium dare. Ita de tentationibus generalibus recte dicitur: *Sufficit tibi gratia mea.* Sed de tentatione Satanæ per incontinentiam, Paulus dicit: *Conuenite rursus in vnum, ne vos tentet Satan.* Item. *volo iuniores viduas nubere, nullam occasionem dare aduersario, iam enim quadam conuersa sunt retro post Satanam.*

2 Cor. 12, 9.
1. Cor. 7, 5.
1. Tim. 5, 14. 15.

Alia, de aliis incontinentiæ reprimendæ remediis.

XVI. Quod vero dicunt alia esse remedia ad reprimendam incontinentiam, quam solum coniugium, vt laborare, orare, corpus castigare, &c. non igitur statim eum, qui sentit tentationes aliquas incontinentiæ, debere ad coniugium prouolare. Hoc in præcedentibus, cum de vstione ageremus, explicatum est. Donum enim continentiæ in illis, quibus datum est, ea diligentia, de qua argumentum loquitur, exsuscitatur & excolitur. Reliquis vero, qui donum illud ex Deo non habent, Paulus dicit: *si non continent, contrahant matrimonium. Melius est enim nubere quam vri,* &c.

v. 9.

De dicto Sapient. 8.

XVII. Frequentissima apud *Augustinum*, & alios est allegatio eius sententiæ, quæ extat Sap. 8,20. *Vt sciui, quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donum: adii Dominum, & deprecatus sum ipsum,* &c. Et inde conantur probare donum cælibatus generaliter promissum esse omnibus petentibus. Sed profecto locus ille, si recte inspiciatur, non probat hoc. Manifestum enim est, autorem ibi loqui in persona Salomonis, dicit enim: *Tu elegisti me regem populo tuo, & dixtsti me ædificare templum in monte sancto tuo,* &c. Et certe Salomon non fuit cælebs, cumque prolixe describatur oratio illa, de qua locus allegatus inquit: *Adii Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi,* &c. prorsus nulla fit mentio cælibatus, sed sapientiam petit sibi dari. Ipsa igitur luce clarius est, locum illum non loqui de cælibatu. Historia enim Salomonis, in cuius persona illa dicuntur, hoc non admittit. Sed inquis, ponitur ibi vocabulum ἐγκρατὴς, quod continentiam significat. Consideretur autem totus contextus loci, quale

c. 9, 7. 8.

enim donum intelligat, cuius autor sit Deus, non nobis diuinandum reliquit, sed longa precatione exponit. *Adii* enim, inquit, *Dominum, & deprecatus sum ipsum, & dixi,* &c. Nullum autem verbum de cælibatu in tota illa precatione inuenitur: Sed cum in præcedentibus dixisset, se a puero amasse, & sectatum fuisse sapientiam, sed intellexisse, quod non posset eam consequi, nisi ex dono Dei, inquit, *adii Dominum, & deprecatus sum ipsum, da mihi sapientiam,* &c. Sicut igitur in communi lingua Græca, vox ἐγκρατὴς, sæpe ita vsurpatur, quando aliquis compos alicuius rei fit, sic hoc etiam loco recte accipi potest. Cum viderem, me non posse compotem fieri sapientiæ, quam amabam, oraui igitur Dominum. Ita totus contextus optime cohæret. Ineptissimum autem esset, si de cælibatu proponeret, & postea in prolixa oratione aliud peteret, nulla prorsus mentione facta cælibatus. Sed etiamsi in vsitata significatione accipiatur, non extorquebitur inde, donum cælibatus commune esse omnibus petentibus. Nam vocabulum ἐγκρατὴς, tribuitur etiam coniugibus castis, qui liberos habent, Tit. 1,8. Et quia Salomon, Sap. 8. loquitur, non ergo de perpetuo cælibatu vocabulum ἐγκρατὴς ibi intelligendum est. Nam 3. Reg. 3, 1. coniugium Salomonis, ante orationem pro sapientia, describitur. Et consideretur, quomodo cum toto contextu sententia illa cohæreat. Nam c. 7, 22. dixit: *Spiritum sapientiæ* esse *sanctum & incoinquinatum*, ἀμίαντον. Et c. 8,6. inquit: *Sapientia docet* σωφροσύνην, *temperantiam* seu *pudicitiam*, quæ etiam in coniugio est, 1. Tim. 2,15. Et postea dicit: v. 18. 19. *cum animam bonæ indolis nactus essem, dedi operam, vt corpus etiam esset* ἀμίαντον, *impollutum*, quia scilicet sapientiæ, cuius Spiritus impollutus est, cupiebam particeps fieri. Sed vidi esse donum Dei, corpus impollutum seruare, ideo oraui Dominum. Quomodo vero Salomon corpus suum impollutum seruauerit, historia ipsius ostendit, in adolescentia, siquidem illegitimas commixtiones vitauit, & postea coniugium iniit, cuius thorus, quia immaculatus est, corpus seruat incontaminatum coram Deo. Et quidem non in cælibatu, sed in coniugio posito Salomoni donum sapientiæ, cuius Spiritus impollutus est, collatum fuit, 3. Reg. 3,12. Quid igitur ἐγκράτεια illa sit, quam Salomon & petiuit & impetrauit, cuius autor & donator Deus est, ex historia Salomonis luce meridiana clarius est. Hæc de sententia illa, Sap. 8,20. quæ tanto cum apparatu allegari solet, hoc loco annotare volui. Illæ enim interpretationes omnium certissimæ sunt, quas ipsæ textus circum-

circumſtantiæ monſtrant, ſubminiſtrant & confirmant.

De teſtimoniis Patrum.

XVIII. Poſtremo non ignoro, pleroſque ex Patribus ita diſputare, quaſi videantur ſentire, omnes, ſi modo velint & petant, poſſe continentiam in cælibatu præſtare. Illud enim (*qui poteſt*) ita interpretantur, *quicunque vult capere, capiat*: Sed hæc explicatio manifeſte pugnat cum Paulo, ſicut perſpicue in præcedentibus demonſtrauimus. Et ipſi Patres etiam cum Chriſto & Paulo ſentiunt ac loquuntur.

immo ad Polycarp. p. 18.

Ignatius enim ad Smyrnenſes inquit: εἴ τις δύναται ἐν ἁγνείᾳ μένειν, —— ἐν ἀκαυχησίᾳ μενέτω, ἐὰν καυχήσηται, ἀπώλετο. hoc eſt, *Si quis poteſt in continentia manere, —— maneat ſine gloriatione, ſi vero gloriatus fuerit, periit.*

in Matth. cap. 19. f. 517.

Hilarius dicit: Dominum nos admonere ad cælibatum, *ſi tamen poſſimus.*

L. 1, f. 31.

Hieronymus contra Iouinianum dicit: *Si omnes virgines eſſe poſſent, nunquam & Dominus diceret: Qui poteſt capere, capiat, & Apoſtolus in ſuadendo non trepidaret.*

T. IX. opp. f. 47.

Et in Matth. 19. ſcribit: *Vnde infert* Dominus; *qui poteſt capere, capiat, vt vnuſquiſque conſideret vires ſuas, vtrum poſſit virginalia & pudicitiæ implere præcepta. Per ſe enim caſtitas blanda eſt, quemlibet ad ſe alliciens. Sed conſiderandæ ſunt vires, vt qui poteſt capere, capiat.*

Auguſtinus ad Pollentium l. 1. c. 19. inquit, ad cælibatum *conſilio Apoſtoli, quicunque poteſt capere, prouocatur.* Idem de virginitate cap. 40. *Vnuſquiſque habet proprium donum, —— quis ergo donat iſta? Quis diſtribuit propria vnicuique, ſicut vult? Nempe Deus, apud quem non eſt iniquitas. Ac per hoc, qua æquitate ille faciat alios ſic, alios autem ſic, homini noſſe aut impoſſibile aut difficile eſt, quin tamen æquitate faciat, dubitare fas non eſt.*

opp. T. I. f. 1306.

Et *Gregorius* de cura paſtorali parte 3. cap. 29. dicit, donum cælibatus non eſſe omnium, his verbis: *Veritas de hac integritate dicit: Non omnes capiunt verbum hoc, quod eo innotuit ſummum eſſe, quo denegauit omnium.*

f. 1304.

Et capite præcedenti ſcribit: Cælibes eſſe a paſtoribus admonendos, *vt ſi tentationum procellas cum difficultate ſalutis tolerant, coniugii portum petant.*

Immo de conuerſione. c. 29. f. 946.

Bernhardus etiam in ſermone ad Clericos, de contemptu mundi: *Vtinam, qui continere non valent, —— cælibatui dare nomina vereantur, ſumptuoſa* enim *turris eſt, & verbum grande, quod non omnes capere poſſunt.*

Hæ veterum ſententiæ manifeſte oſtendunt, ipſos ſenſiſſe, quod non omnibus detur donum illud, vt poſſint continere; quia vero donum continentiæ, etiam in illis, quibus datur, recipitur, exſuſcitatur, excolitur & conſeruatur, non ſine magno ſtudio, conatu, labore & lucta a petentibus, ſicut ſupra oſtendimus, & multi deſidia illud ſuffocant & extinguunt: in hanc ſententiam recte accipi poſſunt dicta quædam Patrum, vt cum * *Origenes* dicit: *Qui vult capax eſſe verbi de caſtitate, petat, credens dicenti, & accipiet, non dubitans de illo, quod dictum eſt, omnis, qui petit, accipit.* Et quod *Auguſtinus* ad Pollentium, lib. 2. cap. 19. *Non eos terreat ſarcina continentiæ, leuis erit, ſi Chriſti erit, Chriſti erit, ſi fides aderit, quæ impetrat a iubente, quod iuſſerit.* Item, quod *Chryſoſtomus* dicit: Ideo non omnes capere poſſunt, quia non omnes volunt, palma propoſita eſt, qui cupit gloriam, cogitet de labore. Et Hieronymus: *His datum eſt a Deo, qui petierunt, qui voluerunt, qui vt acciperent, laborauerunt,* &c.

in Matth. 19. f. 46.

Hæc veterum dicta, ſi accipiantur eo modo, vt dictum eſt, nihil habent incommodi; ſi quis vero ea voluerit ita torquere, quod donum continentiæ indifferenter omnibus offeratur, ſi modo velint, petant & conentur, is faciet Patres directe pugnare contra Chriſtum, contra Paulum, immo contra ſe ipſos etiam. Et ſi qui ex Patribus maxime ita ſenſiſſent, ipſi darent nobis veniam, quod mallemus certam & manifeſtam Chriſti & Pauli ſententiam, quam priuatas hominum cogitationes ſequi.

CAPVT V.

De voto cælibatus, & quid Paulus de propoſito ſuſcipiendi cælibatus doceat.

An vouendus ſit cælibatus.

CVm itaque conſtet, cælibatum eſſe vitæ genus Deo placens in his, qui donum habent: quæſtio iam eſt, a quibus, & quomodo genus illud vitæ ſuſcipiendum & inſtituendum ſit? Et an voto aliquis ad cælibatum, in perpetuum abiurato coniugio, ſe aſtringere poſſit aut debeat, ita vt emiſſo voto, nec poſſit nec debeat, in perpetuum, ſub pœna æternæ damnationis, in quocunque etiam caſu, ſi neceſſitas flagitarit, remedio coniugii, diuinitus contra vſtionem &

* Origen. in Matth. XIX. T. I. ad Huet. f. 366. εἰ γὰρ χωρεῖ τὸν περὶ τοῦ παντελῶς καθαρεύειν λόγον οἷς δέδοται, ὁ βουλόμενος αἰτείτω, πειθόμενος καὶ πιστεύων τῷ λέγοντι· αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, καὶ μὴ διαφερόμενος περὶ τοῦ πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει.

& vitandam fornicationem instituto, vti? Hoc enim est, quod IX. Canon Tridentinus dicit, eos, qui castitatem vouerunt, non posse sub pœna anathematis matrimonium contrahere, etiamsi sentiant se castitatis donum non habere. Pelagus autem opinionum, & carnificina conscientiarum est hæc quæstio, quando ex hominum præsumptis sententiis & decretis æstimanda instituitur. Simplex vero & plana est eius explicatio, si lucerna pedibus nostris sit verbum Domini. Ex Scripturis igitur diuinitus inspiratis (iuxta Magni Constantini consilium) sumemus quæstionis huius solutionem, & apparebit, quantum conscientiæ intersit, an semitas Domini rectas in Scriptura præmonstratas, an vero anfractus seu labyrinthos potius viarum humanarum ingrediatur.

Quid non præditis dono continentiæ faciendum sit.

II. Qui igitur donum continentiæ ex Deo non habet, ei cælibatus, nec præcipitur, nec consulitur: Sed mandatum habet, *si non continent, contrahant matrimonium, melius est nubere, quam vri*, &c. Nec bene igitur, nec recte facit, qui sine dono continentiæ cælibatui se adstringit, sicut in præcedenti capite ex Pauli sententia ostensum est. Sed quid de illis, qui donum habent, vt adhibita ea, de qua supra dictum est, diligentia, flammas libidinis possint vel restinguere, vel reprimere & cohibere? Certe si non haberemus expressam Spiritus sancti determinationem de hac quæstione, nos iudicaremus eum coram Deo damnabiliter peccare, qui dono continentiæ non vteretur ad cælibatum. Ac sine dubio ingeniosi essemus, colligendis multis & variis, ad confirmandam hanc sententiam, rationibus. Sed admiranda est Pauli modestia, quod conscientiis nihil vult tanquam necessarium imponere, de quo non habet expressum mandatum Domini.

An habentibus donum continentiæ interdictum sit coniugium.

v. 25. *De virginibus* igitur, inquit, *præceptum Domini non habeo*; non autem loquitur in genere de virginibus, hoc est, de personis solutis, quæ dono continentiæ destitutæ, ad cælibatum non sunt idoneæ. De illis enim in principio dixerat, se habere præceptum Domini, vt qui se non continent, contrahant ma-
v. 2. 9. trimonium. Hoc ergo loco de illis virginibus loquitur, quibus a Deo datum est, vt possent verbum de cælibatu capere, dicit enim, *si solutus es, ne quæras*
v. 27. *vxorem.* Et de illis virginibus dicit, *quod*
v. 28. *si & vxorem duxeris, non peccasti, & si virgo nupserit, non peccauit. Afflictionem tamen in carne habebunt huiusmodi.* Vbi vides, quod Paulus hoc dicit: Eos, qui donum continentiæ habent, & tamen contrahunt matrimonium, accersere quidem sibi afflictiones carnis, conscientiam tamen in spiritu coram Deo ipsis relinquit liberam, quod scilicet nubendo non peccent. Et postea dicit: Etiamsi caussa incontinentiæ non intercesserit, sed tantum si pro more populi aut loci habeatur indecorum, vltra adultam ætatem aliquam seruari virginem, *faciat*, inquit, *quod vult, non peccat, si* v. 36.
nubat. Et hæc omnia sumit ex eo fundamento, *quia*, inquit, *præceptum Domini* v. 25.
non habeo, quod scilicet illi, qui donum continentiæ habent, necessario debeant in cælibatu viuere, & a coniugio abstinere. *Meam* autem, inquit, *sententiam propono, vt qui misericordiam consecutus sum a Domino, in hoc vt sim fidelis. Arbitror itaque hoc bonum esse propter præsen-* v. 26.
tem necessitatem, &c. Item *vidua soluta* v. 39.
nubat, cui vult, modo in Domino: Attamen beatior erit, si sic permanserit iuxta v. 40.
meam sententiam. Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam. Non autem vult Paulus verbo Dei aliquid de suo addere, aut priuatas suas cogitationes verbo Dei vel æquare vel proponere, sed γνώμην vocat, non proprie *consilium* (ita enim βουλὴν nominasset) sed *sententiam* seu *iudicium*, quod ex generali analogia fidei, in casu, de quo in Scriptura nihil expressum extat, colligit, vt scilicet quisque tale genus vitæ sibi deligat, quod pro ratione circumstantiarum, loci, temporis, personarum & donorum iudicat & animaduertit sibi vtile & commodum futurum, ad hoc, vt curet, quæ sunt Domini, vt sanctus sit corpore & spiritu, & indiuulse Domino adhæreat. Hac vero sua sententia, non audet cælibatum tanquam necessarium, etiam illis, qui donum habent, iniungere, nec audet peccatum dicere, etiamsi illi, qui donum continentiæ habent, contrahant matrimonium.

Ad cœlibatum non sunt cogendi, etiam qui donum continentiæ habent.

Sed inquit, propter commoda & vtilitates cælibatus, existimo (conscientia tamen manente libera) *bonum esse sic manere.* Item *melius facit, & bea-* v. 26. v. 38, 40.
tior erit, si habens donum, *sic permanserit iuxta meam sententiam.* Paulus igitur non præcipit, sed conscientiis liberum relinquit, tantum suadet & consulit, vt propter vtiles fines, illi, qui donum continentiæ habent, si voluerint, in cælibatu maneant.

Pauli regulæ, quomodo cœlibatus suscipiendus sit.

Nec vero in genere tantum consilium dat de cælibatu, sed accurate ostendit, quomodo sit suscipiendus. Tradit enim vtiles aliquot regulas seu cautiones, quas in deligendo seu suscipiendo cælibatu diligenter vult obseruari. Illas, vt planior sit explicatio, ex perpetuo Pauli contextu contrahemus, & ordine recensebimus.

1. Præcedat diligens sui exploratio.

Prima autem regula seu cautio hæc est: Ne quis laudibus cælibatus illectus, temere,

mere, viribus suis non satis exploratis, vitam cælibem arripiat, sed vt diligenter consideret, quodnam donum ex Deo habeat. Normam autem explorationis
v. 36. 37. ita describit, vel *necessitatem quis habet*, vel *potestatem propriæ voluntatis*. Et necessitatem vocat, quando quis, sicut *Hie-*
l. 1. contra Iouin. c. 22. „*ronymus* explicat, videt lasciuientem car„nem suam in libidinem, ita vt refrænare „non possit, atque ita agnoscit, se in du„plici necessitate positum, vt aut vratur „& scortetur, aut vxorem ducat. Et in hanc sententiam vocabulum ἀσχημονεῖν, quo Paulus hoc loco vtitur, vsurpatur, Rom. 1, 27. de pollutionibus contra naturam. Græci interpretes hoc vocabulo vtuntur, Genes. 34, 7. de stupratione Dinæ. Et quod dicitur Leuit. 18, 7. sq. *reuelare turpitudinem propinquæ* secundum carnem, hoc Græci reddiderunt ἀσχημοσύνην, immo *membra pudenda* ita vocant, Exod. 20, 26. & 28, 42. quod Paulus imitatus est 1. Cor. 12, 23. Qui igitur talem ἀσχημοσύνην animaduertit, & sic oportet fieri, inquit Paulus, scilicet ob restinguendam vstionem, & vitandam fornicationem, is sciat sibi non consuli, multo minus præcipi, vt committat se periculis vitæ cælibis & tentationibus Satanæ, sed meminerit mandatum esse, si se non contineat, vt matrimonium contrahat. Qui vero donum continentiæ ex Deo habet, atque ita non necessitatem, sed potestatem habet propriæ voluntatis, ei liberum est, voluntatem applicare vel ad coniugium, vel ad cælibatum. Et si cælibatum eligat, bene facit, immo melius facit, quam si coniugium susciperet propter rationes.

2. libertatis conscientiæ habeatur ratio. Secundo. Non vult cælibatum, etiam ab illis, qui donum habent, deligi & suscipi, ea opinione, quasi necessitas præcepti diuini eum iniungeret & imponeret, aut quasi peccatum esset, si talis, qui donum continentiæ habet, matrimonium contraheret, sed libertatem conscientiæ vult conseruari.

3. tum etiam functionis propria. Tertio. In hoc delectu præcipue vult rationem haberi vocationis seu functionis cuiusque, ita, vt tota deliberatio ad veros fines cælibatus referatur, qui supra peculiari capite expositi sunt.
v. 35. *Hoc inquit, ad id, quod vobis ipsis conducibile est, dico*, vt scilicet, si vocationis vestræ officia commodius & expeditius obiri possint in cælibatu, & si donum illud habetis, deligatis vitam cælibem in hunc finem, vt commodius & expeditius possitis curare, quæ sunt Domini, sanctimoniam corporis & spiritus sectari, indiuulse Domino adhærere, ab afflictionibus carnis & a sollicitudinibus auocantibus ab exercitiis pietatis liberiores esse.

4. Non te- Quarto, Monet Paulus, ne temere, aut leuiter aliquid constituatur in suscipiendo cælibatu, sed vt diligens grauis & matura adhibeatur deliberatio. Ideo enim bis mentionem facit cordis, *qui stat firmus*, inquit, *in corde suo*. Item, *qui iudicauit hoc in corde suo*, ne scilicet ipso facto cælibatus suscipiatur, sine certo & deliberato animi proposito, neue animo ambigente seu fluctuante suscipiatur. Et ne deliberatio illa leuiter, obiter, aut perfunctorie peragatur, vt quis viribus suis non satis perpensis, & corde seu animo suo, quomodo erga cælibatum affectus sit, non satis explorato, aliquid constituat, cuius non multo post inconstanti mutabilitate ipsum pœniteat: sed omnibus circumstantiis diligenter & recte consideratis, perpensis, & exploratis, maturo consilio, deliberato proposito, & constanti voluntate, certi aliquid constituatur. In hac autem deliberatione caput debet esse inuocatio seu oratio, vt Deus spiritu suo salutaria consilia suggerat, deliberationes gubernet, animum, quo velit, inclinet, & ordinaria subiiciat media. Sicut enim in omnibus vocationibus diuinis hoc obseruandum est, ita cum Paulus inter vocationes Dei numeret & coniugium & cælibatum, eadem ratio esse debet in hisce etiam deliberationibus. Magnam enim emphasin habent verba, quibus Paulus vtitur, vt cum dicit *hoc κέκρικε in corde suo*. Significat enim κρίνειν, quando re deliberata, & argumentis tanquam in iudicio vtrinque disceptatis, iudicium fertur, sententia pronunciatur, & certi aliquid definitur, determinatur, seu statuitur. Ita Act. 15, 19. post factam συζήτησιν, disquisitionem seu collationem sententiarum, Petrus his verbis pronunciat, *ideo ego iudico*. Et 1. Cor 5, 3. Paulus laturus sententiam excommunicationis, hoc ipso verbo vtitur. Hoc vero loco cum addit, *iudicauit in corde suo*, plus est, quam quando, 1. Cor. 11, 13. dicit: *Iudicate apud vos ipsos, an decorum sit*, &c. Magnam etiam emphasin habet, quod hoc loco dicit, ἕστηκεν ἑδραῖος. Significat enim ἵστασθαι *firmiter & constanter perstare* seu perseuerare, Et ἑδραῖος significat *firmum* ac *stabilem*: vnde ἑδραίωμα, *fundamentum* seu *fulcimentum* dicitur. Et 1. Cor. 15, 58. coniungit hæc duo, ἑδραῖοι & ἀμετακίνητοι, qui ita sunt obfirmati, vt non patiantur se a sententia dimoueri, ac obseruetur antithesis. Paullo ante, cum ageret de illis, qui licet donum continentiæ habeant, tamen contrahunt matrimonium, vtitur verbo γαμίζειν. Et addit, *faciat quod vult, non peccat, si elocat*; sed in cælibatu suscipiendo, verbis maturæ, diligentis & grauis deliberationis vtitur. Et ad consilia, vt salutaria sint, requiritur gubernatio Spiritus sancti &

Marginal notes (right column): mere cælibatus suscipiendus. — v. 37. — Accedat deliberatio diligens. — Adhibeatur inuocatio Dei.

cti & benedictio diuina, quæ pia oratione petenda & quærenda sunt. Atque ideo etiam deliberationem illam non committit ætati iuuenili, in qua consilium, prudentia, circumspectio, grauitas & constantia desideratur, sed parentibus vel aliis sapientioribus, qui rectius, maturius & diligentius hæc iudicare possunt, eam vult deferri & communicari. Et tamen patriam potestatem ita limitat Paulus, non quasi liberi præter suam sententiam, voluntatem & habilitatem, a parentibus pro imperio vel ad coniugium, vel ad cælibatum, destinari possent, sed patris deliberationem statuit moderandam & dirigendam esse secundum ingenium, voluntatem, habilitatem & inclinationem, siue (vt Græci interpretes loquuntur) γνώμην καὶ ὁρμὴν filiæ. Ita enim veteres, *Ambrosius*, *Hieronymus*, *Primasius* & *Photius*, illa verba Pauli recte interpretantur, *non habens necessitatem, sed potestatem propriæ voluntatis.*

Non ætatis iuuenilis est hæc deliberatio.

5. habeatur ratio ætatis.

Quinto, Præterea in hac deliberatione Paulus vult etiam ætatis rationem haberi. Nam hoc loco vocat virginem ὑπέρακμον. v. 36. Et. 1. Tim. 5, 9. expresse nominat annum ætatis sexagesimum. Insinuat ergo, primo, ætatem ante ἀκμὴν. Secundo, in ipsa ἀκμῇ, hoc est, in integra seu consistente ætate. Tertio, post ἀκμὴν. Et quidem ante ἀκμὴν, quando corpora adhuc crescunt, & qualitates caloris & humoris nondum absolutæ sunt, nec ad suum incrementum peruenerunt, mediocri diligentia, Deo iuuante, potest puritas retineri. Et ad hanc diligentiam exhortandi sunt iuniores, exemplo Solomonis, Sap. 8, 20. sicut in præcedentibus dictum est. In illa vero immatura ætate, & ex eius circumstantiis si quis de totius reliquæ vitæ statu constituere vellet, imprudenter faceret. Post ἀκμὴν autem in ætate prouectiori circa annum sexagesimum iudicat Paulus, 1. Tim. 6, 9. non opus esse scrupulosiori examine; si enim tunc vstio vel non sentitur, vel restingui potest, non est periculum, ne annis succedentibus crescat & inflammetur. Ad ætatem igitur intermediam, quæ ἀκμαία, hoc est, consistens, florens & integra appellatur, deliberatio & exploratio illa pertinet, sicut & *Hieronymus* in commentariis dicit: *Parentes quidem vsque ad legitimam ætatem custodire debent* virginem *& docere, quod melius est. Si autem illa* tunc *noluerit, fiat, quod necesse est,* &c. Et adsit potestas propriæ voluntatis, ne vel corpus ægritudine languefactum, vel animus luctu, & aliis sollicitudinibus deiectus sit: Ita enim falleret deliberatio, sicut exemplum viduarum, 1. Tim. 5, 11. sq. indicat.

T. IX. opp. f. 150.

6. Cælibatus non nectat laqueum conscientiarum.

Sexto, His vero regulis omnibus, de suscipiendo cælibatu, Paulus addit vtilem & necessariam hanc cautionem; v, 35. *Hoc autem dico ad id, quod vobis ipsis conducibile est, non vt laqueum vobis iniiciam.* Obseruanda autem est Grammatica vocabuli significatio. Βρόχον enim *Varinus* dicit significare foramen corrigiæ, per quod ferramentum traiicitur, vt pedem constringat. *Suidas* dicit significare τὸ τῆς ἀγχόνης χωρίον, illam partem laquei, quæ ita parata est, vt constrictione sua strangulet. Et citat græcam sententiam, ὁ δὲ ἦν μεμηχανημένος ἀγχόνην, τὸν βρόχον ἐνδεδυμένος. *Pollux* dicit: Βρόχοι significare in aucupum seu venatorum retibus foramina, quæ quaternorum funiculorum nexibus efficiuntur, per quæ animalcula, si caput exerant, quasi elapsura, fortius constringuntur, & ita capiuntur. Et vsitatissima in Scripturis est similitudo laquei, quando aliquis vel insidiis & dolis circumuentus, vel non præuidens & animaduertens, incidit in periculum, quo coniici posset in perditionem, vel corporis vel animæ, nisi inde extricaretur. Cum igitur ipsa experientia Paulus in viduis, 1. Tim. 5, 11. sq. didicisset, qui casus euenire possint & soleant, etiam illis, qui deliberato animi proposito cælibatum susceperunt, non vult cælibatum, vel suscipiendum, vel susceptum, cuiquam tanquam laqueum iniici, quo ita constrictus teneatur, vt etiamsi postea tentationibus Satanæ, propter incontinentiam, flammis vstionis, periculo fornicationis & quæ inde consequitur, perditioni, & corporis, & animæ, expositus sit, non possit inde extricari & liberari. Declarationem autem ipse addit, quibus & quando cælibatus fiat laqueus, scilicet, quibus & quando non amplius conducibilis & vtilis est, πρὸς τὸ εὔσχημον, id est (sicut antithesis, τῷ ἀσχημονεῖν, cuius significatio paullo ante explicata est, ostendit) ad hoc, vt honesta castitas, sine labe sinistræ famæ, ac sine pollutione carnis, & spiritus seruetur, vtque sine auocamentis & distractione, Domino pie quis adhærere possit. Qui igitur vitam cælibem agere instituit, si postea experiatur, se a Satana propter incontinentiam periculose tentari, vstionibus pollui, in periculo fornicationis versari, inuocationem impediri, exercitia pietatis turbari flammis libidinum, quas lucta, oratione & diligentia reprimere & restinguere non potest, is si in hoc casu, ad seruandum cælibatum, quem suscepit, adigitur & cogitur, ei profecto, contra voluntatem & prohibitionem Pauli, laqueus iniicitur: qui vero obstinate in tali casu cælebs conatur manere, is sibi ipsi contra mentem & inhibitionem Pauli laqueum induit. Et metaphora laquei peri-

Quibus, & quando cælibatus fit laqueus.

periculum & perditionem indicat, nisi laqueus extricetur, immo abiiciatur & abrumpatur. Qui enim laqueum non vult iniici, is certe iniectum non vult cum periculo corporis & animæ retineri, sed abiici. Et manifesta est Pauli sententia, licet nec temere nec leuiter ab eo, quod semel deliberato animi proposito, tanquam vocatio Dei susceptum est, resiliendum sit, Deum tamen nemini cælibatum iniicere, vt ipsi laqueus sit. Immo Deum non velle, vt quisquam hominum, etiam si spiritum Dei, sicut Paulus, habeat, vel alteri, vel sibi ipsi cælibatum ita imponat, vt sit vel fiat ipsi laqueus. Ac quomodo & quando sit & fiat laqueus, ipse, sicut ostensum est, declarat. Non autem dicit, si semel deliberato proposito cælibatum suscepisti, etiamsi laqueus tibi vel sit, vel postea fiat, tamen in perpetuum, sub pœna æternæ damnationis, non potes inde liberari, sed conare, luctare, precare, &c. Hoc certe non dicit, sed simpliciter pronunciat, *Hoc dico ad id, quod vobis ipsis conducibile est, non vt laqueum vobis iniiciam*, vt scilicet necesse vobis sit, in cælibatu manere, etiamsi ille vobis ad finem illum, de quo supra dictum est, non sit adiumento, sit obstaculo & impedimento, immo etiam si exponat vos periculo pollutionum, scortationis & perditionis. Relinquit igitur conscientiæ libertatem illam integram & illæsam, vt qui non continet, nubat, & si nupserit, non peccet; semper enim & omnibus melius est nubere, quam vri, & oppositum vel docere, vel præcipere, vel facere, laqueus est contra prohibitionem Pauli.

Hanc esse Pauli sententiam de suscipiendo cælibatu, certum & manifestum est. Nihil autem habet hæc sententia perplexi vel intricati, quod vel dubitationes parere, vel scrupulos conscientiis iniicere possit, sed est simplex, plana, conscientiis vtilis & salutaris. Tridentinum vero Concilium, seposita seu sepulta potius plana hac Pauli sententia, ita decernit, Can. 9. Si quis dixerit, posse omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiam si eam vouerint, habere donum, anathema sit. Non autem ignota mihi sunt illa, quæ ex Patrum scriptis, ex Conciliorum decretis, & ex Scholasticorum disputationibus huc afferri solent. Sed quia a modesto & salutari consilio Pauli dissentiunt: Immo cum eo pugnant, & continent vastissimum pelagus quæstionum, disputationum & dubitationum, quibus conscientiæ in periculosos illos laqueos, quos tanta sollicitudine Paulus præcauere voluit, coniiciuntur, certe sicut Apostoli dicunt, Act. 4,19. Non est iustum in conspectu Dei, homines potius audire, quam Deum, per Paulum loquentem.

Tridentin. Canon repugnat Paulo.

CAPVT VI.

De votis veteris Testamenti.

Inter argumenta Pontificiorum, quibus votum cælibatus defendunt,

HÆc quidem simplici & piæ conscientiæ sufficerent: plenioris tamen explicationis gratia, de præcipuis Pontificiorum argumentis, quibus ad stabiliendum votum suum cælibatus vti solent, quædam addemus. Et quia strepitu sententiarum Scripturæ de faciendis & reddendis votis conantur conscientias turbare, breuiter perstringemus doctrinam de votis veteris Testamenti, ac addemus sententiam noui Testamenti. Non autem integram huius quæstionis explicationem, de votis in genere, hoc loco instituemus, sed quæ ad soluenda Pontificiorum argumenta de voto cælibatus vtilia & necessaria videbuntur, in compendium contrahemus.

Sententiæ generales de votis vrgentur.

II. Obiiciuntur enim, vrgentur & inculcantur generales hæ Scripturæ sententiæ. Ps. 67,12 *Vouete & reddite Domino Deo vestro*. Ps. 66,13.14. *Reddam tibi vota, quæ distinxerunt labia mea*. Num. 30,3. *Si quis virorum votum Domino vouerit, non faciet irritum verbum suum, sed omne, quod promisit, implebit*. Eccl. 5,3.4. *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, sed quodcunque voueris, redde, multoque melius est, non vouere, quam post votum promissa non reddere*. Deut. 23,21. seq. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus, si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est labiis tuis, obseruabis & facies sicut promisisti Domino Deo tuo*, &c.

Hæ sententiæ generales, quando ad votum cælibatus accommodantur, non possunt recte explicari, nisi in genere de votis aliquid dicatur.

Inde I. de votis veteris Testamenti.

III. In veteri igitur Testamento, & facta & persoluta fuisse vota, extra controuersiam est. Considerandæ autem sunt descriptiones votorum, inde enim doctrina colligi poterit. Et summa hæc est: Faciebant in veteri Testamento vota propter varias caussas, præcipue vero, quando in periculis & necessitatibus constituti, Deum pro liberatione, vel impetrando beneficio, inuocabant. In afflictionibus enim non tantum clamabant ad Dominum, sed promittebant gratitudinem, non in genere tantum, sed in specie etiam aliquid, quod iuxta legem loco gratitudinis Deo offerrent. Vouebant, vt Gen. 28, 20. Num. 21, 19. Reg. 1,11.

Variæ caussæ votorum populi veteris Testamenti.

Ion.1,16. & 2,10. Pſ.23,25.26. *Cum clamarem, exaudiuit me, vota mea reddam.* Pſal. 66,13.14. *Reddam vota, quæ diſtinxerunt labia mea, & locutum eſt os meum in tribulatione mea.* Pſ.76,12. *Vouete* (ſcilicet in anguſtia conſtituti) *& reddite* (ſcilicet poſt exauditionem & liberationem.) Vota enim in afflictionibus facta poſtea in medio Eccleſiæ reddebant palam coram omni populo, narrantes ſuas anguſtias, & prædicantes beneficia Dei,
v.22. ſeq. vt Pſ. 22. *Salua me ex ore leonis, Narrabo nomen tuum fratribus meis, In medio Eccleſiæ laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum omne ſemen Iſrael, quia non auertit faciem ſuam a me, & cum clamarem ad eum, exaudiuit me. Vota mea reddam in conſpectu*
v.13. *timentium eum.* Pſ.66. *Reddam vota: Ve-*
v.16. *nite & audite omnes qui timetis Deum, &*
v.20. *narrabo, quanta fecit anima mea, Benedictus Deus, qui non amouit orationem meam, & miſericordiam ſuam a me.*

Vota veteris Teſtamenti voluntaria non carebant expreſſo verbo Dei.

Porro vouebant in veteri Teſtamento etiam extra pericula, vel ad gloriam Dei, & cultum eius iuxta legem amplificandum. Ita vouebantur ſacrificia, Leu.7.16. Num.15,3. Et ad extructionem miniſterii & pauperum. Ita vouebantur domus, agri, decimæ, Leu.27,14. ſeq. Deut. 12,6. 26. Vel ad teſtificandam fidem & confeſſionem, Ion. 1,16. Act.21,24. vel vt caro ſubiiceretur ſpiritui per ieiunia & ceterarum rerum abſtinentiam: Num. 30,14. Vel vt eſſet commonefactio eius, quod Paulus tradit, Rom.12,1. *Exhibete vos Deo hoſtiam viuam.* Ita ſeipſos Deo vouebant, Leu. 27,1. Vel vt ſuo exemplo alios inuitarent, & excitarent ad agnitionem & glorificationem Dei, Num. 6,2. ſeq. 1.Reg.1,11.ſeq.

Vota veteris Teſtamenti erant partim moralia,

IIII. Et licet vota illa fiebant libera & ſpontanea voluntate, Deus tamen non reliquit vouentium arbitrio, vt quicquid ipſis videretur, aut quomodocunque videretur, vouerent, ſed tradito certo & expreſſo verbo declarauit, quæ & quomodo ſibi vellet, vel non vellet voueri. Habebant igitur vouentes in veteri Teſtamento verbum, non tantum quod illa, quæ vouebant, Deo placerent: verum etiam, quod Deus illa ſibi vellet voueri. Nam de iis, quæ non volebat ſibi voueri, loquuntur hæc dicta, Deut. 23,18. *Non offeres mercedem proſtibuli, nec pretium canis, in quocunque voto, quia abominatio eſt Deo.* Leu. 27,26. Primogenita & decimæ, quæ antea Domini ſunt, non debent ſecundario per votum Domino conſecrari. Prou. 15,8. *Victima impiorum abominabiles, vota iuſtorum placabilia.* Prou. 20,25. *Ruina eſt homini deuorare ſanctum, & poſt vota facere.* Eccl.5,3. *Diſplicet Deo ſtulta promiſſio.*

V. Quæ vero volebat voueri, ea partim erant moralia, quæ etiam ſine voto, ex mandato Dei debentur. vt Pſal. 56,14. *Super me ſunt vota tua, Deus, reddam laudationes tibi.* Pſ.50,14.15. *Immola Deo laudem, & redde altiſſimo vota tua: Et inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & glorificabis me.* Gen.28,22. *Dominus erit mihi in Deum.* Ad illa vero, quæ alias debentur, peculiari voto ideo ſe obſtringebant. Solet enim humanum ingenium in afflictionibus pium propoſitum gratitudinis & emendationis concipere, poſt liberationem vero eius ſecure obliuiſci, ac ſæpe a prauis cupiditatibus abſtractum retro reſpicere & in peius ruere. Vt igitur mutabilitas illa voluntatis humanæ in bono peculiari & arctiori vinculo obligationis conſtringeretur, & ſecuritas, torpor ac prauæ inclinationes carnis eo fortius excuterentur, & omnes affectati prætextus præciderentur, peculiari voto ſeu iuramento ſe Deo ad reddenda illa, quæ alias ex mandato debentur, obligabant, vt ita perpetuam commonefactionem ſecum circumferrent. Ita, Pſal.119,106. *Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ.* 2.Par.15,12. *Corroborarunt fœdus, vt quærerent Deum patrem ſuorum in toto corde ſuo, iuraueruntque Domino voce magna cum exe-* v.14.15.
cratione in omni corde ſuo. 2. Eſd. 10,29. Percutiunt fœdus & iurant cum execratione, quod velint ambulare in lege Domini, &c. Et hæc erant vota moralia.

partim Ceremonialia.

VI. Præterea vero erant multa ceremonialia vota in veteri Teſtamento, quæ tamen pro ratione pædagogiæ veteris Teſtamenti, vel ſignificationes, vel conteſtationes, vel excitationes erant moralium, pœnitentiæ ſcilicet, fidei, charitatis & obedientiæ. Vt in gratiarum actionibus adhibebantur peculiares votiuæ libationes. Pſ. 116. *Quid retribuam Domino,* v.12.
pro omnibus, quæ retribuit mihi? calicem ſalutarium accipiam, & nomen Domini inuocabo. Vota mea Domino reddam, coram omni populo eius. Et ipſa ceremonialia vota volebat Deus referri ad moralia, immo oſtendebat, ſe opus operatum in ceremonialibus illis non curare, ſi non ad moralia referrentur, vt Pſ.50,8. *Non in ſacrificiis tuis arguam te. Nunquid mandu-* v.13.
cabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Immola Deo laudem, & redde v.14.
altiſſimo vota tua, & inuoca me, &c. *Sacri-* v.15.23.
ficans laudem honorificabit me. Pſ.51. *Libe-* v.16.
ra me de ſanguinibus, & exultabit lingua v.18.
mea iuſtitiam tuam, quoniam, ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem. Sacrificium Domino ſpiritus contribulatus: Cor contritum & hu- v.19.
miliatum non deſpicies, tunc acceptabis ſa- v.21.
crificium iuſtitiæ, oblationes & holocauſta, &c.

Ita etiam Ceremonialia regebantur verbo Dei.

VII. Et ad ceremonialia illa vota non quidem ex mandato tenebantur, erant enim libera & ſpontanea, Deut. 23,22. Eccl.5,4. Sed tamen certo verbo traditum præ-

& præscriptum erat, quæ & quomodo Deus hoc genere sibi voueri vellet, vt Ps. 66,13.2.Reg.15,7.8.2.Paral.15,11.sq.voueantur sacrificia. Sed quæ sacrificia vouenda sint, præscribitur, Leu.7,16.22,18.seq. 23,38. Num.15,3.seq. Ita Leu.27,1.9.14. 16. res votiuas Deus præscribit: *Voueat seipsum, animalia, domum, agrum.* Ita 1.Reg. 1,11. Hanna vouet Domino filium. Et tale est Nazaræorum votum, Num. 6, 2. seq. Ita, vouendas esse primitias & decimas, præscribitur Leu.27,26.30. & Deut.12,6. Et inde decimæ vouentur, 2. Paral.31,6. Aurum, argentum & similia ad structuram templi ex voto conferuntur, 1.Paral. 29,14.seq. 2.Paral.5,1. & 15,18. Talia enim vouenda esse Deus præscripserat, Exod. 25,2. seq. Votum affligendæ animæ per ieiunium, & abstinentiam aliarum rerum describitur Num.30,14. Reprehendit autem Scriptura vota, quæ contra præscriptum Dei pugnant, vt Michæ votum, Iud.17,3. & quæ idolis fiebant, Ier.44,25. Amos 5,25.26. Baruch.6,34. Immo & illa vota improbat, quæ licet bona intentione, tamen non ex præscripto Dei fiebant, quale erat Iephthæ votum, Iudic. 11, 39. Et Dauid cum bona quidem intentione, sed sine certo verbo Dei, fecisset votum de ædificando templo, 2.Reg. 7,2. seq. Ps.131,2. seq. Nathan quidem Propheta votum illud probat & prædicat, sed Deus non vult votum illud a Dauide impleri, 2.Reg.7,5.seq. 1.Paral.29,3. Adeo etiam in liberis & spontaneis votis Deus voluit verbum suum regulam esse. Nec votum Rechabitarum, Ier.35,6.7. de non bibendo vino, de non ædificanda domo, vinea, agro, fuit præter aut extra verbum Dei. Nam abstinentiam a vino, domum, agros, &c. potuisse voueri & liberum fuisse, vel redimere, vel non redimere, constat. Num. 6,2.seq. & 30,14. Leu.27,26.30.

Vota seruanda erant.

VIII. Postulauit autem Deus, vt vota iuxta legem facta seruarentur. Quia alias significatio esset contemptus Dei, & animi ingrati, qui obliuiscitur beneficiorum Dei. Et pugnat contra secundum præceptum. *Nomen enim Domini in vanum assumitur.* Cumque peccatum sit, fidem homini datam fallere, multo magis scelus esset, Deo mentiri.

Certi casus in faciendis & soluendis.

IX. Obseruandum tamen est in exemplis votorum veteris Testamenti, dicta Scripturæ de reddendis votis, Deut.23,21. Eccl.5,3. etiam in veteri Testamento, in certis casibus exceptionem, limitationem seu dispensationem admisisse. Votum enim de re impia, illicita vel stulta Deus prohibuit fieri, & factum non voluit impleri. Deut.23,18. Eccl. 5,3. Prou. 20,25. Nec voluit Deus votum reddi, cuius impletio sine peccato contra mandatum Dei non poterat fieri, vt Iephthæ votum. Pulcherrimam vero ἐπιείκειαν in dispensandis & commutandis votis, etiam de rebus per se bonis & licitis, quando impleri non poterant, Deus in veteri Testamento sua voce ostendit, ne ex votis fierent laquei conscientiarum. Nam, Num.30,4.seq. si filia vel vxor, vel de familia aliquis vouerit quid, & votum iuramento confirmauerit, si pater, maritus aut herus contradixerit, vouens non tenetur reus voti, sed Dominus ei propitius erit, inquit textus. Et Leu. 27, 11. 12. Si quis animal immundum, quod immolari non potest, vouerit, non est propter votum contra mandatum Dei offerendum, sed commutatur in pretium, secundum sacerdotis æstimationem constitutum. Ibidem, si pauper est, vt æstimationem voti reddere non possit, quærat apud sacerdotem dispensationem, & sacerdos non vrgebit vltra vires vouentis, sed æstimationem moderabitur secundum id, quod manus ipsius apprehendere potest, & dabit pauper, non quantum vouit, sed quantum potest. In veteri igitur Testamento, in faciendis & reddendis votis, excepti fuerunt hi casus. Primo, quando votum erat de re impia, illicita aut stulta. Secundo, quando votum sine peccato non poterat seruari. Tertio, quando in potestate vouentis non erat, votum reddere. Quarto, quando finis votorum non erat rectus, Psal.50,14. & 51,18.19.

In votis veteris Testamenti excepti fuerunt. Votum de re impia, illicita & stulta. Votum quod nequit sine peccato præstari. Votum de re, quæ non est in potestate voventis.

Dispensatio votorum in vet. Test.

v. 8.

X. Hæc exempla veteris Testamenti diligenter sunt obseruanda propter Pontificios, qui in votis nullam admittunt ἐπιείκειαν, sed rigidissime vrgent, vt seruentur, sub interminatione æternæ damnationis, etiamsi vel casus impotentiæ interueniat, vel sine sauciatione conscientiæ, & sine læsione vel fidei vel charitatis seruari non possint. Tales laqueos ne Mosaica quidem lex iniicere voluit, sed diserte dicit: *Dominus propitius ei erit.* Atque hæc fuit ratio votorum in veteri Testamento, quantum quidem ad nostrum institutum sufficit.

Pontificii nullam ἐπιείκειαν in votis admittunt.

Num. 30, 13.

C A P V T VII.

An talia vota sint etiam in nouo Testamento.

In nouo Testamento nullum mandatum extat de faciendis votis.

IN nouo vero Testamento nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum habemus, cultum Dei in nouo Testamento consistere in faciendis votis. Nec habemus certum aut expressum verbum, de quibus rebus & quomodo vota fieri debeant. De cælibatu quidem Paulus consilium dat, sed tamen non dicit, peculiari voto illum esse vouendum Deo. Et non potest aliquid ex fide ad cultum Dei fieri, si destituatur verbo Dei. Verbum Dei enim est, quod differentiam facit, inter verum cultum & inter ἐθελοθρησκείαν, Col. 2. v. 23. & ματαιοθρησκείαν Matth. 15. v. 9. Nec concludit argumentum:

In veteri Testamento vota fuerunt pars cultus diuini; ergo & in nouo. Quia enim cultus Leuiticus veteris Testamenti abrogatus est, requiritur itaque certum & peculiare verbum, vt aliquid in nouo Testamento sit cultus Dei. Et quod ad vota attinet, illa nec in veteri quidem Testamento sine certo & expresso verbo Dei fuerunt cultus Dei. In nouo vero Testamento non tantum non extat verbum de votis faciendis: sed praeterea de rebus non mandatis, sed adiaphoris seu liberis scriptum est: *nemo iudicet vos*, Col. 2,16. *Nolite iugo seruitutis subiici*, Gal. 5,1. *Esca non commendat nos Deo, neque enim si manducauerimus, plus habebimus, neq; si non manducauerimus, minus habebimus*, 1. Cor. 8,8. *Sunt* enim *infirma & egena elementa mundi*, Col. 2, 20. Gal. 4,9. In quibus *regnum Dei, quod est iustitia, pax & gaudium in Spiritu Sancto*, non consistit, Rom. 14, 17. Quae in nouo Testamento vera sunt de iis obseruationibus, quae in veteri habuerunt verbum Dei, multo magis vera sunt in iis, quae nec in veteri, nec in nouo Testamento verbum aut praescriptum Dei habent, sed tantum sunt doctrinae & mandata hominum.

Inde exponitur quomodo nunc de votis res se habeant.

II. Haec fundamenta simplicia, plana, perspicua, vera & firma sunt, de votis ceremonialibus, seu de rebus, quae in nouo Testamento non habent, vel mandatum, vel verbum, quod Deus iis coli velit. Moralia vero, hoc est, quae ad fidem & charitatem pertinent, eadem sunt in veteri & in nouo Testamento. Et haec, quae ex mandato debentur, si interposita peculiari obligatione, cum obtestatione nominis diuini Deo promittantur, si hoc non fiat opinione meriti, iustitiae, remissionis peccatorum, & vitae aeternae, nec ea opinione, quod melior & praestantior cultus Dei sit, si fiat ex voto, quam si ex obedientia propter mandatum Dei fiat, sed ideo tantum, vt inconstantia voluntatis humanae arctius constringatur, sicut supra dictum est, non pugnat cum verbo Dei. Tale enim pactum, seu talis promissio & obligatio fit in actione Baptismi. Et nihil aliud est, quam quod de fide Paulus dicit, 2. Cor. 11,2. *Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* De noua vero obedientia, Rom. 12, 1. 2. *Exhibeatis* seu sistatis *corpora vestra hostiam Deo, ne conformemini huic saeculo.* Hoc si quis votum appellare velit, de appellatione nemo dimicabit. *Lutherus* enim, in 23. caput Genesis, vocat vota moralia, quae alioqui opera necessaria, & mandata sunt omnibus hominibus. Nec tamen in nouo Testamento praescriptum est, vt peculiari aliqua solennitate voueantur. Populus enim noui Testamenti *spontaneus, non seruitutis, sed libertatis spiritum accepit*, Ps. 110,3. Rom. 8,15. 2. Cor. 3,8. Ipsa vero moralia mandata Dei non sunt alligata ad certum modum seu praescriptum, siue ad certas circumstantias quantitatis, personarum, temporum, locorum, &c. Sed quomodo circumstantiae illae ad regulam charitatis exigendae sint, Paulus tradit, 2. Cor. 8. Et in illis liberis circumstantiis, quod ex hilaritate, seu promptitudine spiritus recte fit, illud si pio proposito, sine superstitiosis opinionum appendicibus, Deo promittatur, non est impium, sed ad moralia vota, si ita appellare libeat, pertinet. Nec est aliquid extra, praeter, aut supra verbum Dei. De liberis enim illis circumstantiis extat verbum Dei, 2. Cor. 8, 12. seq. Quae vero vel mandatum, vel verbum Dei in nouo Testamento non habent, vt sunt pleraque Pontificiorum vota, etiamsi ita pingantur, quod ad expeditiorem obseruationem moralium referantur, tamen subsistere non possunt. Talis enim paedagogia pertinet ad vetus Testamentum, & *iam non sumus amplius sub paedagogo*, Gal. 3, 25.

v. 12. 13 14.

Vota, quae carent mandato Dei, irrita sunt.

CAPVT VIII.

De Pontificio voto caelibatus.

De voto caelibatus.

VT vero tandem thesin de votis transferamus ad hypothesin de caelibatu, quia & coniugium & caelibatus in nouo Testamento habent verbum Dei, certis conditionibus circumscriptum; si quis iuxta illud verbum, consideratis circumstantiis doni sui & vocationis suae, deliberato animi proposito, eligat statum coniugalem, & quasi sistens se in conspectum Dei, constituat, decernat seu promittat, se in illo vitae genere Deo iuxta verbum seruiturum, is recte facit. Et hoc si quis votum appellare voluerit, de vocabulis non rixabimur, si res ipsa verbo Dei sit consentanea. Eodem modo, si quis donum continentiae ex Deo habet, & pro ratione vocationis firmo ac constanti animi proposito, quasi sistens se Deo, constituat, se in vita caelibe, ad quam donum habet, iuxta verbum curaturum, quae sunt Domini, is iuxta sententiam Pauli bene facit, si non opinione iustificationis, quae solius Christi meritum & beneficium est, hoc faciat: nec tali proposito aut decreto iniiciat sibi laqueum, abiurato in perpetuum, quicunque etiam casus inciderit, matrimonio. Non leuiter sane aut temere, sine necessitate, aut graui caussa, propositum illud quod interposita quasi testificatione Dei decretum est,

est, mutari debet, sed tamen non debet esse laqueus (sicut iam de Pauli sententia dictum est) si recte seruari non possit, aut si seruatum pugnet cum fine cælibatus, quem Paulus præscribit, 1. Cor 7, 32. 34. Sicut qui coniugium eligit, non perpetuo voto se obligat, vt non liceat, si possit, ex vtriusque consensu ad tempus abstinere, vel postea in viduitate permanere. Hoc propositum aut decretum si quis cum veteribus votum cælibatus vocare velit, si res ipsa cum præscripto Pauli congruat, & conscientiæ illa libertas, de qua in præcedentibus ex Pauli sententia diximus, seruetur, de vocabulo non litigabo, ita enim erit votum & coniugii & cælibatus. Sicut *Augustinus* in Ps. 75. dicit: Præter vota communia esse *vota propria singulorum. Alius*, inquit, *vouet Deo castitatem coniugalem, vt præter vxorem suam non nouerit aliam.* — — *Alii etiam vouent, etsi experti coniugium, vltra nihil tale pati*, in viduitate scilicet, *& ipsi vouerunt aliquid maius, quam illi. Alii virginitatem ipsam ab ineunte ætate vouent,* — — *& isti vouerunt plurimum.* &c. Nec tale votum includit abiurationem coniugii in perpetuum. Vsitata enim exceptio seu limitatio (*in quantum humana fragilitas permittit*) videtur vetus formula esse, ostendens, votum cælibatus primum non fuisse absolutum, sed conditionale, & quæ conditio adiecta fuerit, non sicut nunc flagitiose a Pontificiis intelligitur, scilicet voueo cælibatum, sed ita, vt si humana fragilitas eum caste seruari non permittit, possim fornicationibus & aliis libidinum pollutionibus impune & libere indulgere, si modo legitimum coniugium non contraham. Sed hic verus est sensus: Constituo seu voueo, me in cælibatu caste victurum, sed hac conditione, exceptione & limitatione, si humana fragilitas hoc non permittat, vt liberum mihi sit, remedio coniugii, contra vstionem & scortationem diuinitus illis, qui continere non possunt, ordinato, vti. Hæc vere pia fuit conditio, vtiliter præcauens, ne vota fierent laquei.

De appendice voti quantum humana fragilitas patitur.

II. Quod igitur ad vocabulum attinet, per se sane non multum refert, si votum cælibatus appelletur propositum illud, quod Paulus suis verbis describit 1. Cor. 7, 37. *Qui statuit in corde suo firmus, & hoc iudicauit in corde suo*, &c. Quanquam proprie loquendo aliud est propositum cordis, quod quis *apud se in corde suo* (sicut Paulus loquitur) statuit & decreuit, & aliud est votum, ad quod dicunt requiri voluntatis intentionem, rationis deliberationem, cordis promissionem, oris expressionem, promissionis testificationem, seu confirmationem Deo factam, interposita obtestatione nominis diuini, & addita siue explicite, siue implicite execratione, si non seruetur. Sed quia vota in regno Pontificio ita sunt contaminata, vt ipsum etiam vocabulum, sicut Pontificiis vsitatum est, deprauationem rerum secum trahere videatur, & per illud veritati insidias struere non cessent Pontificii, cum quidem notum sit, quomodo ex vocabulo voti apud veteres in hoc negotio vsitato tandem facti sint miserrimi illi laquei conscientiarum: tutius igitur & rectius est, planis & simplicibus verbis sententiam Pauli tradere & explicare, a quibus scilicet, quo modo, quo fine, & qua conditione cælibatus eligendus seu suscipiendus sit.

Aliud est propositum cordis, aliud votum.

III. His vero ita declaratis, manifestum iam erit, ingens esse discrimen inter has duas quæstiones.

Discrimen inter id, de quo hic quæri solet.

Primo, An is, qui donum continentiæ habet, recte & pie possit in corde suo proponere & statuere, se mansurum in cælibatu. Quæ enim sit Pauli de hac quæstione sententia, prolixe declaratum est.

Secundo, An votum cælibatus ita, sicut in Pontificia Ecclesia vsitatum est, vel fieri, vel factum seruari, bona & pia conscientia possit & debeat. Vt vero manifestum euadat, quid secundum analogiam fidei ad hanc posteriorem quæstionem respondendum sit, breuiter recensebo præcipua capita de voto cælibatus, sicut illud fieri solet; & seruari postulatur in Ecclesia Pontificia.

IIII. Et quia non constitui, totam doctrinam de votis Pontificiis hoc loco tractare, non refutabo iam, quod docent, illos cultus, qui habent mandatum & præscriptum in verbo Dei, non esse mouendos, sed eos tantum, qui sine mandato Dei ab hominibus instituti sunt. Neque hoc exagitabo, quod pleraque vota sanctis facienda docent, cum *Longobardus* definiat, *votum esse testificationem promissionis spontaneæ, quæ Deo, & de his, quæ proprie sunt Dei, fieri debeat*; sed tantum de voto cælibatus annotabo præcipua capita breuissime.

Quæ vota vouenda esse Pontificii dicant.

l. 4 dist. 38.

Primo, Religiosis suis proponunt cælibatum, non ea libertate assumendum & seruandum, sicut Paulus inquit: *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Sed ideo addunt laqueos votorum, iuxta Conciliorum decreta & Pontificum statuta, ne sit consilium, sed fiat rigidissimum præceptum. Non autem Domini præceptum est, 1. Cor. 7, 25. ergo mandatum hominum est. Atque ita Pontificium votum cælibatus pertinet ad ἐθελοθρησκείας, Col. 2, 23. & quia fit iuxta doctrinas & mandata hominum, pertinet ad ματαιοθρησκείας, Matth. 15, 9.

Præcipua capita de voto cælibatus.

Secundo, sicut sentiunt cultus illos, qui ex voto fiunt, licet nec mandatum,

vel præscriptum verbi Dei habeant, sed ab hominibus instituti sint, multo esse meliores & præstantiores iis, qui sine voto fiunt, licet a Deo mandati sint, & testimonium Scripturæ habeant. Ita docent etiam cælibatum, qui iuxta Scripturæ sententiam sine voto libere assumitur & seruatur, multo esse inferiorem eo, qui ex voto iuxta hominum statuta assumitur & seruatur. Ita vero hominum statuta, non tantum æquantur, sed prorsus præferuntur mandatis & præscripto verbo Dei.

Tertio, Ea opinione, intentione, persuasione, fiducia, & hoc fine vouent cælibatum, vt sit satisfactio, & propitiatio pro peccatis, meritum gratiæ, iustitiæ, salutis & vitæ æternæ, sicut supra hoc ipsorum verbis demonstratum est. Ea vero insignis est blasphemia, in meritum Filii Dei, euertens & abolens totum Euangelium: sicut in *Confessione Augustana*, & eius *Apologia* copiose ex Scriptura ostenditur. Cumque in prioribus capitibus pontificia vota ad doctrinas hominum iuste relegentur in hoc capite, etiam inter doctrinas dæmoniorum merito proscribuntur.

A. C. de vot. mon. p. 33. 35.

Apol. p. 279.

Quarto, etiam illis, qui donum continentiæ ex Deo non habent, suadent vouendum cælibatum, facta ipsis promissione, sed sine verbo Dei, de gratia & auxilio diuino, & de facilitate continentiæ, si modo velimus. Sed persuasioni de facilitate continentiæ quatuor maxime obstant. Primo, Inclinatio sexus ad sexum, naturæ in ipsa creatione insita. Secundo, Flammæ libidinum, quæ post lapsum accesserunt. Tertio, Quia posse continere, donum Dei est, non commune, sed singulare. Quarto, Quod iam in hac effœta mundi senecta, natura imbecillior minus potens est, ad resistendum libidini, nisi per coniugium. Et quomodo hæc persuasio pugnet cum Scripturæ sententia, paullo ante, cum de dono continentiæ tractaremus, ostensum est. Idem enim est, ac si quis, qui donum non habet, voueat se linguis locuturum, vaticinaturum, miracula editurum, &c. aut qui vocationem non habet, voueat, se hostes profligaturum, &c.

Quinto, Illis, qui donum continentiæ habent, non relinquunt eam libertatem, quam Deus ipsis concessit, 1. Cor. 7, 28. 38. sed per vota iniiciunt ipsis laqueos abiurationis coniugii in perpetuum. Hoc enim sensu vouent cælibatum, quod in perpetuum, quicunque etiam casus incidant, non velint remedio matrimonii vti, hoc est, etiamsi vel vstio ipsis sustinenda, vel in scortationes, aut alias obscœnas pollutiones prolabendum sit. Et quidem si is, qui donum continentiæ habet, studio, lucta & oratione donum illud potest conseruare & excolere, vt per totam vitam castitatem in cælibatu præstare possit, is recte & bene facit, si in perpetua continentia Deo seruiat, iuxta Pauli sententiam. Sed experientia docet id, quod etiam Paulus de viduis quibusdam sui temporis annotauit, quosdam aliquando esse ad cælibatum idoneos, ita vt eum deliberato proposito suscipere non defugiant, qui tamen postea incontinentia ita tentantur, & vstionibus ita æstuant, flammas libidinis nullo conatu, nulla lucta, nec oratione reprimere aut restinguere possint. Illis certe in tali casu, quando Deus donum continentiæ subtrahit, Paulus dicit (generaliter enim loquitur) *si non continent, nubant.* Semper enim *melius est nubere, quam vri.* Item, *si nupserit, non peccat, ad vitandam fornicationem habeat coniugem.* Et 1. Tim. 5, 14. de viduis illis dicit: *Volo iuniores viduas nubere, & nullam occasionem dare diabolo.* Si ergo per votum cælibatus coniugium in perpetuum, in quocunque etiam casu, abiuras, certe ipsi Domino directe contradicis. Dominus enim dicit: *Si non continent, nubant*; tu vero vouendo iuras, etiamsi continere non potero, tamen in perpetuum non nubam. Dominus dicit: *Melius est nubere, quam vri.* Tu vero vouendo contradicis, etiam si futurum esset, vt vrerer, volo tamen, vt melius mihi sit vri, quam nubere. Dominus per Paulum dicit, *virgo si nupserit, non peccat*: Pontificii vero laqueos votorum ideo iniiciunt, vt etiamsi postea quis viderit (vtar enim verbis *Hieronymi*) lasciuientem & ebullientem carnem suam in libidinem, ita vt refrenari non possit, ideoque agnoscat se in duplici necessitate constitutum, vt aut scortetur, aut vxorem ducat: tamen non liceat, sed peccatum sit, matrimonium contrahere. Et quæ flagitia hæc vouendi ratio secum trahat, infamia inquinati apud Pontificios cælibatus sonora voce in toto orbe clamitat. Necessaria igitur in voto cælibatus esset illa exceptio seu conditio, *Si humana fragilitas permiserit, & si Deus donum continentiæ dederit & conseruauerit, volo calebs manere.* Paulus enim vtrumque ponit εἶναι καὶ μένειν, & inquit, vt *esse & manere possint, sicut ego*, peculiare donum ex Deo est.

1. Tim. 5, 11-15.

1. Cor. 7, 9.

v. 28.

v. 8.

v. 7. 8.

V. Et consideretur diabolica peruersitas; Scortationes & reliquas illegitimas pollutiones Deus pronunciat talia esse peccata, quæ excludant ab hereditate regni Dei; vsum vero matrimonii pronunciat esse castum, impollutum, & sanctum in omnibus. Isti vero in suis votariis, si continere non possint, iudicant pollutiones

Vota cælibatus Pontificia e diametro cum Scriptura pugnant.

tiones & ſcortationes eſſe leuicula peccatula. Coniugium vero clamitant maximam eſſe abominationem, adulterio & inceſtu tetriorem, vnde *Colonienſis* quidam Scriptor turpiſſimam *Campegii* & *Pighii* vocem rhetorice amplificare voluit: melius ſcilicet eſſe, ſi votarius continere non valens, centum habeat concubinas, ex ordine tamen, inquit, & ſucceſſiue, quam ſi vnam legitimam vxorem ducat: ita ergo Pontificii, per talia vota cælibatus, induunt conſcientiis laqueos, quibus ſi continere non poſſint, per inquinamenta carnis & ſpiritus demerguntur tandem in interitum & perditionem. Abiurato enim coniugio, homines plerunque ad cælibatum non idoneos collocant in eum vitæ ſtatum, in quo eſt iners otium, abundantia & ſaturitas panis. Et cum ex iſtis radicibus Ezechiel dicat olim Sodomiticos fructus prodiiſſe, non mirum eſt, nunc etiam Pontificium cælibatum omnis generis fœdiſſimis pollutionibus contaminatiſſimum eſſe.

c. 16, 49.

Lutheri de votis Monaſticis, ſententia.

VI. *Lutherus* antitheſin illam votorum Monaſticorum erudite & venuſte ducit per totum Decalogum, oſtendens quomodo contra ſingula præcepta pugnent. Nam contra *Primum præceptum*, Ex cælibatu faciunt meritum iuſtitiæ & vitæ æternæ, in quo fiduciam collocant.

Contra *Secundum*, In vanum aſſumunt nomen Dei in vouendo. Et cum ſolius Chriſti nomen nobis datum ſit, in quo oporteat nos ſaluari; ipſi hoc nomen votis ſuis blaſpheme imponunt.

Contra *Tertium*, Peculiarem cultum ab hominibus ſine mandato Dei inſtitutum ex votis ſuis faciunt.

Contra *Quartum*, Docent ſine conſenſu & contra voluntatem parentum, tale genus vitæ ſuſcipi poſſe, in quo ab officiis, parentibus iuxta mandatum Dei debitis, abſoluuntur. *Per calcatum*, aiunt, *perge patrem*. Sola in hoc genere pietas eſt, eſſe crudelem.

Contra *Quintum*, Quia vitam communem fugiunt; peccant ergo contra charitatem proximi.

Contra *Sextum*, Totam Sodomam & Gomorrham ex cineribus reſuſcitant.

Contra *Septimum*, Viuunt ſine labore, in otio, abundantia & ſaturitate, ſicut Sodomitæ, quibus etiam fructibus ſuis reſpondent, Ezech. 16, 49.

Contra *Octauum*, Dicunt falſum teſtimonium de meritis cælibatus, & contra caſtitatem ac ſanctitatem coniugii.

Contra *Nonum & Decimum*, Docent vſtionem non eſſe peccatum. Sicut *Pighius* non veretur ſcribere: *Flammas & incendia libidinis eſſe conditiones, quas nobis indiderit creatrix omnium omnipotens illa bonitas & ſapientia* (hæc enim ſunt eius verba) ſicut famem & ſitim, contra Chriſtum, Matth. 5, 28. & Paulum 1. Cor. 7, 5. 9.

Sed hæc prolixius tractare, non eſt noſtri inſtituti, cum ex ſolidis fundamentis explicata extent in libro *Lutheri*, de votis Monaſticis, ac in *confeſſione* & *Apologia Auguſtana* ſub eodem titulo.

CAPVT IX.

Argumenta Pontificiorum de voto cælibatus.

Pontificiorum pro votis cælibatus.

IAm vero plana & expedita erit reſponſio ad argumenta de faciendo aut ſeruando voto cælibatus, ſicut apud Pontificios vſitatum eſt. In votis enim non tantum materia voti conſideranda eſt, hoc eſt, an id, quod vouetur, per ſe & in ſuo genere ſit licitum, bonum & pium, ſed & hoc conſiderandum eſt, an is, qui vouet, donum habeat, quo poſſit votum implere, præcipue vero, quæ ſit intentio ſeu opinio, & quis finis vouendi. Reſpondeo igitur, neminem bona conſcientia poſſe facere votum cælibatus, eo modo, ſicut in Pontificia Eccleſia fit. Qui enim donum continentiæ non habet, non debet Deum tentare vouendo, ſicut ſupra multis oſtenſum eſt. Qui vero donum habet, non debet abiuratione perpetua coniugii laqueum contra Paulum ſibi iniicere. Opiniones vero huic voto annexæ (quia aduerſantur & Decalogo & Euangelio) ſimpliciter ſunt fugiendæ & deteſtandæ, quaſi ſcilicet ratio & ſolennitas voti ab hominibus inſtituta, faciat cultum præſtantiorem, quam ſit obedientia verbo Dei mandata, & præcipue, quod finis præſumitur eſſe ſatisfactio pro peccatis, & meritum vitæ æternæ.

argumentum I. Vouendum ſit, Deo eſſe.

II. Quando igitur obiicitur: Scriptum eſt, *Vouete*, Reſpondeo: Primum ex diſtinctione V. & N. Teſtamenti, vt ſupra dixi. Deinde dico non omnia, nec a quibuſuis, nec quouis modo eſſe vouenda, ſi vel cum Scriptura pugnent, vel impingant in fidem Euangelii, ſicut oſtenſum eſt de votis Pontificiis.

Sed ſi votum iam emiſſum eſt, certe peccatum eſt, illud non ſeruare, Deuter. 23, 21. Eccleſ. 5, 3. 4. Reſpondeo: Antea oſtenſum eſt, Deum non omnium votorum, ſicut etiam non omnium iuramentorum, qualiacunque ſint, & quocunque vergant, impletionem ſub interminatione æternæ damnationis exigere, vt de iuramento Saulis, 1. Reg. 14, 24. ſq. Dauidis, 1. Reg. 25, 34. Herodis, Matth. 14, 7. 9. Cum igitur opiniones annexæ votis, ſicut monſtratum eſt, ſint impiæ & blaſphemæ, nequa-

nequaquam cum huiusmodi impiis opinionibus seruanda sunt vota.

Sed quid si impiæ istæ opiniones remoueantur? Respondeo: Non leuiter sane aut temere ab eo, quod iureiurando promisisti, discedendum est. Adhibeas igitur diligentiam, conatum, luctam, & addas preces, quod si, Deo iuuante, ita potes vstionem reprimere & restinguere, bene est, serues cælibatum iuxta Pauli consilium & præscriptum. Si vero non potes continere, sed vreris, & versaris in periculo fornicationis, tunc Deus ipse te absoluit, non enim vult tibi laqueum iniici, vt supra dictum est. Et si in genere vouisti castitatem, non sequitur, te abiurasse coniugium. Nam & iuxta *Chrysostomi* sententiam, primus gradus castitatis est sincera virginitas. Secundus autem fidele coniugium. Qui igitur castitatem in cælibatu seruare non potest, si ideo ducit vxorem, vt in coniugio seruet castitatem, non dici potest peccare contra votum castitatis: sed si facta fuit expressa abiuratio coniugii in perpetuum, & non potest continere, cumque in voto interposita sit contestatio per nomen Domini, erit ergo peccatum contra secundum præceptum. Agnoscas igitur te peccasse, assumendo nomen Dei in vanum, agas pœnitentiam, & petas tibi hoc propter Christum ignosci, cum videas, te sine peccato illud, quod vouisti, seruare non posse, sicut plenius hæc explicari possunt ex fundamentis illis, quæ hactenus de votis annotauimus. Atque hoc est primum principale argumentum Pontificiorum, ex sententiis Scripturæ, de faciendis & seruandis votis.

II. argumentum e 1. Tim. 5. 11. 12.

III. Alterum principale argumentum est, quod texunt in loco, 1. Tim. 5, 11. 12. *Viduæ cum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Hæc enim verba ita interpretantur: quod tempore Pauli, viduæ quædam solenniter vouerint perpetuum cælibatum, abiurato in perpetuum coniugio. Illas vero postea, eo quod lasciuia, seu vstione tentarentur, voluisse coniugii remedio contra vstionem vti, ex priuilegio communi, *Melius est nubere, quam vri*; sed Paulum pronunciare, hoc ipsis propter factum votum nequaquam licuisse, sed ipsum velle nubere, etiamsi vstione tententur, & continere non possint, habere in ipsis iudicium æternæ damnationis, eo, quod primam fidem qua Christo per votum cælibatus se desponsarint, irritam fecerint. Ita illi, & huius interpretationis adstipulatores habent quosdam ex Patribus. Quia vero res magna est, de qua agitur, pertinens ad conscientiarum, vel salutem, vel damnationem, diligenter considerandum est, non quid vel hic, vel ille interpretur: sed quam sententiam fidei analogam, Rom. 12, 7. verba & circumstantiæ textus præbeant. Non enim vllus certior, quam Scriptura sui ipsius interpres est, vtque eo simplicius & rectius hoc fieri possit, ordine hæc capita in textu Pauli expendemus.

1. An viduæ Paulinæ allectæ fuerint hac opinione, vt talis votiua viduitas esset peculiaris & præstantior cultus, & meritum vitæ æternæ, sicut Pontificii de suo cælibatu docent?

2. An viduæ Paulinæ, emisso solenni aut expresso voto, coniugium in perpetuum eiurarint?

3. Quodnam fuerit peccatum illarum viduarum, propter quod damnationem incurrerunt, & Satanæ traditæ fuerunt?

4. Quam primam fidem Paulus intelligat?

5. An Pauli sententia fuerit, allectas illas viduas, etiamsi non possent continere, tamen nullo modo potuisse nubere, sine reatu æternæ damnationis? In his enim capitibus tota disputatio de sententia Pauli consistit.

Conditio viduarum tempore Apostolorum.

Et primo, quæ fuerit ratio collegii viduarum tempore Apostolorum, non opus est, per coniecturas exquirere, aut ex Patrum Scriptis discere. Extant enim manifestæ descriptiones, Act. 6, 1. sq. & 1. Tim. 5, 3. sq. Quod scilicet viduas pauperculas, quæ nec parentes, nec liberos, nec amicos, nec rem familiarem habebant, nec operas facere poterant, vnde sustentari possent, Ecclesia in suam curam recipiebat, vt eleemosynis Ecclesiæ sustentarentur, & in quotidiana eleemosynarum erogatione ipsarum a Diaconis ratio haberetur. Non quod sentirent, viduitatem per se esse peculiarem cultum Dei, sed quia inter reliquos pauperes viduarum præcipue rationem habendam esse verbum Dei præcipit. Et quia in collegium illud viduarum multæ se ingerebant, quæ filios aut nepotes, aut alios cognatos habebant, qui merito ipsis alimenta suppeditare debebant, aut quæ per ætatem adhuc rem domesticam administrare, atque ita victum sibi parare poterant, Paulus hoc per Timotheum vult corrigi, vt scilicet tales ab Ecclesiastico collegio viduarum arcerentur (quod certe facere non debuisset, nec fecisset, si peculiarem cultum & meritum in tale viduitate posuisset, sed eas potius ad

hoc

hoc inuitare, & volentes omnes in hoc collegium recipere debuiſſet) & tantum illæ, quæ omni ſubſidio deſtitutæ erant, ſuſciperentur. Ideo enim allegabantur, vt Eccleſiæ eleemoſynis alerentur. Hæc manifeſte patent, 1. Tim. 5, 4. 8. Act. 6, 1. Et quod pro illa ſuſtentatione Eccleſia viciſſim ipſarum opera, ad curam pauperum, peregrinorum, afflictorum, & ægrotorum, vſa fuerit (ſicut miniſterium Diaconiſſarum in hiſtoria Eccleſiaſtica deſcribitur) inde colligi poteſt, quod talem Paulus vult deligi, quæ antea hoſpitalitatem erga peregrinos, & officia humanitatis erga afflictos exercuit. Videtur etiam viduarum officium fuiſſe, funera lauare & inuoluere, Actor. 9, 37. 39. Et inſtitutionem puellarum iuuencularum Paulus tribuit presbyteriſſis, Tit. 2, 4. qui tamen locus in genere de omnibus matronis prouectioris ætatis intelligi poteſt. Ex illa deſcriptione manifeſtum eſt, longe diuerſiſſimam eſſe rationem viduarum Paulinarum, & cælibatus Pontificii. Nec cælibatum igitur ſuum, nec vota ſui cælibatus, recte inde conantur probare Pontificii, cum res longe ſit alia.

Secundo, Viduas Paulinas non vouiſſe votum, quale apud Pontificios vſitatum eſt, ex loco definitionis probari poteſt. Definiunt enim votum eſſe propoſiti ſupererogantis promiſſionem, ſeu de bono meliori, quid ſit magis meritorium. Iam vero erant tunc in Eccleſia, qui ſuis laboribus victitabant, & de ſuo eleemoſynas contribuebant. Hæ autem viduæ propter inopiam ex eleemoſynis viuere cogebantur. Num igitur opus ſupererogationis, melius bonum, magis meritorium eſt, & dignum ſolenni voto eſt propter inopiam accipere eleemoſynas, quam vel labores manuum ſuarum manducare, vel de ſuo impertiri egenis? Certe Paulus ex ſententia Christi pronunciat: *Beatius eſſe dare, quam accipere.* Act. 20, 35.

An decreuerint perpetuo viduitatem ſeruare. Alia vero quæſtio eſt, an viduæ illæ habuerint propoſitum, ſeu decreuerint in viduitate manere? Quia enim in collegium illud viduarum ideo recipiebantur, quod neminem haberent, a quo ſuſtinerentur, ergo ſi cogitaſſent, per matrimonium ſibi adſciſcere maritum, cuius laboribus alerentur, non petiiſſent in collegium illud cooptari: Conſtituiſſe itaque illas viduas, cum in collegium hoc reciperentur, in viduitate permanere, ac negotiis œconomicis ſe abdicare, etiam contextus Pauli indicare videtur, cum inquit: *Poſtea volunt nubere.* Item, *volo iuniores nubere, domum adminiſtrare*, &c. Non autem opus eſt, ex veterum quorundam diſputationibus conquirere, an expreſſo ſeu ſolenni voto viduitati ſe adſtrinxerint, cum abiuratione matrimonii in perpetuum, ſub conditione æternæ damnationis, cum extet diſertis verbis deſcriptio, quale fuerit propoſitum ſeu decretum cælibatus tempore Apoſtolorum, 1. Cor. 7. *Qui ſtat firmus in corde ſuo*, &c. v. 37. vbi expreſſe additur illa conditio: *Non vt laqueum vobis iniiciam*, &c. v. 35. Et cum habeamus ipſius Pauli deſcriptionem, quale fuerit propoſitum ſeu decretum cælibatus ſuo tempore, non debemus vllas alias explicationes, vel quærere, vel ab iis excogitatas admittere.

Ob quod peccatum viduæ reatum damnationis contraxerint. Tertio, Cum Paulus dicat viduas illas lapſas habere damnationem, & conuerſas eſſe retro poſt Satanam, quæſtio eſt, quod fuerit tam atrox ipſarum peccatum, quod ipſas Christo aduerſarias Satanæ mancipia, & reas condemnationis fecerit? Pontificii dicunt, poſt votum velle nubere, eſſe tam grande peccatum. Sed videamus, an Paulus hoc dicat. Quod enim ex veteri translatione vrgent (*in Chriſto velle nubere*) hoc eſt, quia per votum Christo fuerint deſponſatæ, ideo damnabile eſſe, velle marito mortali nubere, nihil eſt. Quomodo enim tam atrox peccatum eſſet in Christo nubere, cum 1. Cor. 7, 39. Paulus dicat: *Vidua nubat, cui vult, modo in Domino.* Et *vnus eſt Dominus Ieſus Chriſtus*, 1. Cor. 8, 6. Paulus vero non dicit in Christo, ſed contra Chriſtum, & particula illa non poteſt referri ad verbum nubere, ſicut etiam pueri, qui elementa Græcæ linguæ intelligunt, videre poſſunt, dicit enim *καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ.* Et deſponſationem ſpiritualem cum Christo communem eſſe omnibus fidelibus, ac fieri per fidem, non per votum cælibatus, ſupra oſtenſum eſt. Et ineptum profecto eſt, quod *Chryſoſtomus* deſponſationem illarum viduarum cum Christo inde probat, quia ſcilicet in Scriptura Chriſtus vocatur *προστάτης* viduarum & pater orphanorum, quaſi vero hoc non pertineat ad reliquas etiam viduas, quas Paulus in collegium illud non admittit. hom. 15. in 1. ad Tim. T. VI. in N. T. f. 506. Audiamus itaque ipſum Paulum, cauſſam damnationis harum viduarum multis valde ſignificantibus verbis deſcribentem. Non autem ſimpliciter dicit, quod voluerint nubere, ſed *cum aduerſus Chriſtum luxuriatæ fuerint, nubere volunt.* Significat autem *στρηνιᾶν*, non ſimpliciter luxuriari & laſciuire, ſed cum immani quadam inſolentia & petulantia, quaſi ruptis & abiectis habenis ferocire. Ita etiam Græci interpretes, 4. Reg. 19, 28. *στρῆνος* reddiderunt שאנן quod ſignificat ob ſecuritatem & tranquillitatem inſolenter

lenter & superbetu multuari. Quod vocabulum, Esa. 32, 9. tribuitur mulieribus, propter affluentiam insolentibus & petulantibus. Et Apocal. 18, 7. 9. tribuitur libidinibus meretricis Babylonicæ ac vltra scortationem ponitur. In hoc vero loco apposite tribuitur viduis, quæ curis domesticis liberatæ, ex publicis eleemosynis alebantur. Et quidem *contra Christum insolenter & petulanter lasciuiebant*, inquit Paulus. Eo ergo lasciuiæ & petulantiæ progressæ erant, quod iugum Christi, hoc est, timorem Dei, fidem & pietatem erga Christum excusserant & abiecerant. Et antithesis aliquid addet lucis. 1. Cor. 7, 39. docet, pias viduas posse nubere, cui velint, *modo in Domino*, hoc est, in timore & inuocatione Domini, vel non nubere, cum abnegatione fidei & religionis. Hæ vero viduæ non in Domino, sed petulanter & insolenter lasciuiendo contra Christum volunt nubere. Atrox profecto est descriptio atrocis peccati. Non igitur velle nubere simpliciter & per se, sed ita velle nubere, sicut Paulus hoc loco describit, damnabile est. Quatuor autem peccata ordine recitat. I. Petulanter lasciuiebant contra Christum II. Cum deberent ministrare pauperibus, peregrinis, afflictis & ægrotis, ipsæ, neglectis & abiectis ministerii sui officiis, otiosæ circuibant domos, nugaces, curiosæ, loquentes, quæ non decent. Et quia Christus dicit, Matth. 25, 45. *Quicquid vni ex minimis meis fratribus non fecistis, mihi non fecistis*: Ideo Paulus dicit: Viduas illas, non contra pauperes tantum, sed *contra* ipsum *Christum* petulantiam exercuisse. III. Dicit ipsas ea petulantia occasionem dedisse aduersario maledicendi & blasphemandi sanam Euangelii doctrinam. IV. Dicit nonnullas ex ipsis tandem conuersas esse retro post Satanam. Et verbis vtitur valde atrocibus: dicit enim ἐξετράπησαν, quod significat a via prorsus deflectere. Ebr. 12, 13. discrimen ponitur inter eum, quia in via Domini remissor est, & quasi claudicat, & qui prorsus ab deflectit. Et ὀπίσω τοῦ σατανᾶ, significat manifestaam defectionem a Christo. Sicut enim credentes & pii dicuntur, venire & sequi post Christum, sicut discipuli præceptorem sectari dicuntur, Luc. 9, 23. & 14, 27. Matth. 10, 38. Ita Apostatæ dicuntur abire εἰς τὰ ὀπίσω. Ioan. 6, 66. dicuntur defecisse, excidisse a fide, quæ in ipsis subuersa sit, 1. Tim. 4, 1. & 6, 10. 2. Tim. 2, 18. Significatur itaque tandem secuta omnimoda apostasia, seu defectio harum viduarum a fide & religione Christi. Cum enim primum contra Christum petulanter lasciuirent, secuta fuit tandem prorsus defectio a Christo, & affectatio Satanæ, siue Iudaismum, siue paganismum siue

Quatuor peccata earum viduarum.

Pseudoapostolos, qui *captiuas* ducebant *mulierculas*, 2. Tim. 3, 6. sectari cœperint, siue dederint se flagitiosa vita *laqueis Satana, iuxta ipsius voluntatem*, 2. Tim. 1, 26. Non igitur opus est viduis hisce, ex incertis veterum commentis, peccata de votis fabricare, cum atrocissima ipsarum peccata, damnationem secum trahentia, Paulus expressis verbis commemoret. Non ergo simpliciter nubere, sed hoc modo velle nubere, vere damnabile est. Et potuissent quidem illæ alia ratione, id quod cupiebant, in Domino consequi. Sed siue notam leuitatis & inconstantiæ, tanquam publicam infamiam inter Christianos, quod collegium viduarum desererent, veritæ, siue per lasciuiam & petulantiam a Satana prorsus captiuatæ fuerint, certe vna cum ministerio viduarum, ipsam etiam Christianismi professionem tandem abiecerunt, & ita fidem abnegarunt, sicut iam dicemus.

Quam fidem primam irritam fecerint.

Quarto Paulus dicit viduas illas habere damnationem, quia *primam fidem irritam fecerint*. Magnis igitur contentionibus disputatur, quam fidem hoc loco Paulus intelligat. Sed si ipsius Pauli declarationem quærimus, res non est obscura. Non enim opus est, ex aliis Scripturæ locis exempla adducere, sed in eadem illa priori Epistola ad Timoth. extant exempla huius phraseos, aliquoties repetita, vt c. 1, 19. *Nonnulli repulsa bona conscientia circa fidem naufragium fecerunt.* c. 2, 15. *Si permanseris in fide.* cap. 4, 1. *Quidam deficient a fide, attendentes doctrinis dæmoniorum.* Et c. 5, 8. paullo ante sententiam illam, de qua nunc agimus: *Qui suis domesticis non prouidet, fidem abnegauit, & infideli deterior est.* cap. 6, 20. Quidam, dum auaritiam appetunt, *a fide aberrauerunt.* Item, quidam profitentes *falso nominatam scientiam circa fidem exciderunt.* Et 2. Tim. 2, 18. *Circa veritatem aberrarunt, & subuerterunt quorundam fidem.* Vbi idem ferme verbum ponitur, ac cum dicit: *Conuersa sunt post Satanam.* Et c. 3, 8. *Mente corrupti, reprobi circa fidem.* Quæ sententiæ omnes loquuntur de vera, viua, & iustificante fide, quam docent excuti, abiici & amitti, duobus modis, vel per peccata contra conscientiam. Fides enim non manet in illis, qui indulgent prauis cupiditatibus contra conscientiam, 1. Tim. 1, 19. & 2, 15. c. 5, 11. 13. & 6, 9. 19. Vel admisso errore in fundamento, aut fundamento religionis subuersio, 1. Tim. 4, 1. & 6, 21. 2. Tim. 2, 18. & 3, 8. Iam vero in loco illo de viduis, de quo disputatio est, eadem extat phrasis, de abiecta fide, & res etiam congruunt. Officia enim ministerii sui fraudulenter facere, & contra Christum petulanter lasciuire, sicut Paulus viduis illis tribuit, peccata sunt excutientia fidem. Et deserta

via

via Domini Satanam sectari, subuersio est fundamenti, fidei & religionis, sicut ostensum est. Dicit igitur Paulus, viduas istas non debere sibi blandiri, quasi in tali vitæ petulantia & apostasia nihilominus possint Deo placere, & heredes vitæ esse, sed pronunciat eas habere damnationem inde & ideo, quia veram & viuam fidem, quæ sola iustificat & saluat, non amplius habeant, sed eam abiecerint & excusserint: idq; probat factum esse ab aliquibus per peccata contra conscientiam, a nonnullis vero defectione a fundamento. Hæc sententia plana est, conueniens contextui, & consentanea doctrinæ Pauli, quoad phrasin, & quoad sensum seu res ipsas. Quod vero *primam fidem* vocat, variæ & veræ possent reddi rationes. Est enim fides fundamentum omnium virtutum, & totius pietatis principium, ante quam nihil in homine boni est, hæc prima suscipitur in baptismo, & est virtus primæ tabulæ, quam deinde sequitur fidelitas in officiis secundæ tabulæ, quæ Gal. 5,22. etiam fides appellatur. Hæc vera sunt, sed simplicius est, si iuxta phrasin Scripturæ vsitatam, intelligamus Paulum hoc dicere: Viduas illas fidem, quam antea habuerunt, & qua prius Deo placuerunt, abiecisse & amisisse. Quando enim Scriptura mutationem aliquam factam describit, vel collationem facit inter id, quod antea seu prius fuerat, & inter id, quod secutum est, tunc hoc modo vtitur vocabulo πρῶτα, vt Matth. 12,45. Luc. 11,26. 2. Petr. 2,20. *Posteriora hominis illius fiunt peiora* τῶν πρώτων, *quam prius* aut *antea fuerant.* Et locus extat apertissimus, continens & explicans illam phrasin Pauli de prima fide, Apoc. 2,4.5. vbi Ioannes iubetur scribere ministro Ecclesiæ Ephesinæ: *Habeo aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti, memor esto itaque, vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.* Hic locus manifestissime ostendit, quo sensu Paulus primam fidem appellet, vt non opus sit, vel prolixiori disputatione, vel aliunde petita petita explicatione. Nam & de spirituali desponsatione Christi & Ecclesiæ, quæ fide fit, Scriptura ita loquitur, vt post lapsum ad primum spiritualis coniugii fœdus reuertantur, Ezech. 16,60. Ier. 31,33. Ose. 2,19.20. Vt prima fides dicatur respectu eius, qua illi, qui lapsi fuerant, postea in conuersione rursus Deo reconciliabantur, quæ tamen, quasi secundaria fides, nihil aliud est, quam reuersio ad primam fidem, quæ signaculo Baptismi obsignata erat, *vna* enim est *fides*, Ephes. 4,5.

Cur vocet primam fidem.

Et ex Patribus etiam quidam per primam fidem intelligunt eam, quam in Baptismo amplexi & professi sumus, quam irritam reddi sentiunt, per doctrinas hæreticas, vt *Athanasius*, l. 6. de Trinitate. *Hieronymus* in præfatione Epistolæ ad Titum. Et *Vicentius Lirinensis* contra profanas hæreseon nouitates c. 12. T. II. opp. f. 571. T. IX. opp. fol. 95.

Hæc sententia simplex, vera & plana est, analoga Scripturæ, & consentanea contextui loci Paulini. Cumque vota cælibatus, qualia apud Pontificios fieri solent, tempore Apostolorum non fuerint, sicut paullo ante ostensum est, & vocabulum fidei pro voto in Scriptura nullibi vsurpetur, quæ esset analogia fidei, fidem pro voto cælibatus interpretari? Si enim votum viduitatis dicatur prima fides, respectu eius fidei, qua secundis nuptiis se obligare volebant: certe non recte dicetur prima, quia ante votum viduitatis, fidem priori marito dederant, & ante hanc Christo in baptismo fidem dederant. Hoc igitur modo non prima, sed secunda, aut etiam tertia potius fides esset votum viduitatis. Quæ igitur esset plerophoria, sententiam certam deserere, & interpretationem incertam amplecti, etiamsi quosdam ex Patribus habeant autores?

Quinto, Quia vero viduæ illæ, proposito seruandæ viduitatis, sicut supra dictum est, in collegium illud Ecclesiasticum se recipi petierant, etsi non peculiaribus, aut expressis verbis, ipso tamen facto Ecclesiæ, cuius sumptibus alebantur, fidem dederant, quod ministerio suo erga pauperes diligenter & fideliter fungi vellent: Atque hoc modo etiam in secunda tabula Scriptura dicit, fidem datam esse seruandam, 1. Macc. 10,25. seq. 2. Macc. 11,19. Num igitur sine peccato & recte fecerunt istæ viduæ, quod propositum illud viduitatis, & temere susceperunt: & petulanter postea ab eo recesserunt, præcipue vero, quod curam ministerii erga pauperes negligenter, male & fraudulenter administrarunt, atq; ita datam Ecclesiæ fidem fefellerunt?

An his viduis sub damnationis pœna nubere interdictum fuerit.

Respondeo, Primum de posteriori membro. Scriptum est: Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter, Ier. 48,10. Nequaquam igitur sine peccato fuit, quod eleemosynis Ecclesiæ abusæ, ministerium erga afflictos neglexerunt. Sed grauitatem peccati Paulus indicat, cum inquit, *contra Christum*, cuius eleemosynas comedebant, & afflictos eius negligebant, ipsas petulanter lasciuisse & habere damnationem. Damnatio vero eorum, qui ita Ecclesiæ eleemosynis abutuntur, describitur, 2. Petr. 2,13. & in Epistola Iud. v. 12. Et verbum καταστρηνιᾶν Petrus videtur reddere voluisse, cum inquit: *Luxuriantes & oculos habentes plenos adulterii.* v. 14. Iudas vero reliquam partem descriptionis Paulinæ videtur reddidisse, cum inquit: *Maculæ sunt in agapis vestris de eleemosynis conuiuantes* ἀφόβως, hoc est, secure & sine vlla, vel Dei, vel Ecclesiæ reuerentia. v. 12. Non enim solæ viduæ, sed & alii cœperunt

runt eleemosynis Ecclesiæ abuti. Et quia tali petulantia aduersariis occasionem dederunt, blasphemandi sanam doctrinam, certe quantum peccatum sit scandalum, Christus declarat, Matth. 18,6. Hæc igitur pars descriptionis extra controuersiam est, quod sit peccatum grauissimum.

Sed restat altera quæstio, de proposito viduitatis, quod statuerunt, se cælibes velle afflictis ministrare, & postea ab illo proposito lasciuientes defecerunt, voluerunt nubere, an recte hoc & sine peccato fecerint? Responsio autem plana est, quod temeritas in suscipiendo, & leuitas in abiiciendo eo proposito, quod non priuatum iam erat, sed receptione in collegium viduarum, publice contestatum, & notorium factum erat, merito reprehenditur & culpatur. Si enim Paulus notam inconstantiæ & leuitatis, eo quod promiserat se venturum ad Corinthios tam sollicite amolitur, 2. Cor. 1, 15. seq. Facile inde colligi potest, quid de temeritate, inconstantia & leuitate harum viduarum, in re grauiori, iudicandum sit. Et Paulus non dissimulat aduersarios inde sumpsisse occasionem obtrectandi & conuitiandi. In Ecclesia etiam leuitatem illam infamem fuisse, hoc indicat, quod ex viduis illis, quædam ideo prorsus defecerint a religione Christiana, vt sine exprobratione leuitatis, nubere possent vel Iudæis, vel Gentibus. Atque in hanc sententiam * *Epiphanius* discrimen facit inter κρίμα & κατάκριμα: qui inquit, *ne confundantur apud homines* (& hoc intelligit κρίμα) *occulte scortantur*, atque ita Deum offendunt, & condemnationem æternam sibi attrahunt (& hoc appellat κατάκριμα) Sicut & 1. Tim. 3,6. Paulus dicit, neophytum Episcopum facile cadere εἰς κρίμα: hoc est, *in criminationem & conuiciationem aduersariorum.* Et Matth. 7,1. eodem modo distinguitur inter κρίμα & κατάκριμα *Nolite iudicare, nolite condemnare.* Et quod
v. 14. 1. Tim. 5. vocat κρίμα, mox appellat λοιδορίαν. Quia vero in hisce viduis non sola leuis & inconstans mutatio propositi fuit, sed hæc traxit secum multa atrocia peccata, in prima & secunda tabula, sicut ex verbis Pauli ostendimus, ideo κρίμα recte intelligitur de reatu æternæ damnationis. Aliud igitur est loqui de temeraria susceptione, & de inconstanti mutatione propositi in hisce viduis, si per se consideretur.
l. d. Vbi *Epiphanius* recte distinguit inter κρίμα & κατάκριμα. Aliud vero est loqui, de atrocibus illis peccatis, quæ lasciuiam contra Christum secuta sunt, vbi κρίμα recte pro æterna condemnatione accipitur. Et quia Paulus ab experientia animaduertit, quam perniciosus sit laqueus ad multa atrocissima peccata, publica testificatio propositi cælibatus, a quo sine nota leuitatis non facile discedi potest, ideo sollicite non tantum cauet, sed serio mandat & præcipit, ne in ætate florenti & lubrica cuiquam tales laquei iniiciantur. Neque hoc tantum dicit, vt præter voluntatem aliqua ad cælibatum suscipiendum cogatur, sed quia multæ iuniores viduæ, ob recentem ex maritorum obitu luctum, & ob mœstitiam ac deiectionem animi, propter summam inopiam, cum omni subsidio destitutæ essent, certo proposito constituerent, se in cælibatu manere velle, ac ideo peterent, se in collegium viduarum, quæ publicis Ecclesiæ eleemosynis sustentabantur, recipi: Paulus experientia edoctus, quam facile mutatio illius propositi incidat, & quæ inde pericula nascantur, si continere non possint, serio mandat, etiamsi iuniores viduæ cum tali proposito se offerant, ne recipiantur, sed reiiciantur, nec aliqua deligatur, nisi sit annorum 60. in qua ætate flammæ libidinum mediocri diligentia reprimi & restingui possunt. Quam horribiliter itaque, o bone Iesu, regnum Pontificium contra Canonem, quem per electum tuum organum promulgasti, peccat & communicat nefandis aliorum peccatis, quod votum cælibatus, non expectato anno 60. in iuuenili lubrica ætate conscientiis vel imponit, vel voluntarie oblatum non tantum recipit, sed fieri consulit, suadet, hortatur, & hoc laqueo innumera animarum millia in barathrum æternæ perditionis præcipitat! Certe hic vnicus locus Pauli potentissimum fulmen est, vno ictu prosternens omnia Pontificiorum vota. Quot enim reperias, qui post annum 60. demum vouerint cælibatum? Qua igitur fronte, qua specie, quo colore vel defendere, vel excusare possunt, quod a præscripto Pauli magis magisque recesserunt: *Leo* enim primus consecrationi monialium statuit annum 40. *Qua ætate votum cælibatus fieri Pontifices statuerint.*
Pius primus statuit annum 25. Alius Canon vetat ante annum 18. fieri votum; plerique vero Canones annum 15. nominant. Nec valet exceptio, quod Paulus de viduis, non de virginibus loquatur. Ratio enim Pauli generalis est: In iuuenili & lubrica ætate, neminem ad cælibatus professionem adstringendum, propter pericula, quæ inde oriri experientia docuit.

Chrysostomus † hoc loco dicit: Viduæ illæ ἁπλῶς οὐκ ὀρθῶς οὐ κρίναντες εἵλοντο, *ex simplicitate, non recte, nec vero iudicio elegerunt viduitatem.* Et addit: *Lapsus, qui inde acciderunt, præbuerunt occasionem* ταύτης νομοθεσίας, *ferenda huius legis* hom. 15. in I. ad Tim. f. 506.

* Epiph. l. II. T. I. hæres. LX. f. m. 512. ἀλλὰ πρῶτόν ἐστι κρίμα καὶ μὴ κατάκριμα. οἱ γὰρ διὰ τὸ μὴ αἰσχυνθῆναι τοῖς ἀνθρώποις κρυφῇ πορνεύοντες ποιοῦσι πορνείας, cetet.

† Chrysost. hom XV. in 1. Tim. T. VI. in N. T. f. 506. δείκνυσι τοίνυν ὅτι καὶ τὴν χηρείαν ἁπλῶς εἵλοντο, οὐ κρίναντες — — δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ τὴν χηρείαν ὀρθῶς εἵλοντο· Paulo ante: πτώματα γίνεται, παρέχει τὴν ἀφορμὴν τῆς τοιαύτης νομοθεσίας.

legis, vt ſcilicet iuniores viduæ reiicerentur, & nulla aſſumeretur niſi annorum ſexaginta. Et *Ambroſius* hoc loco recte dicit (cuius tamen poſtea in velandis ſuis virginibus obliuiſcitur) Paulus *prohibet* iuniores *in hac ſuſcipi profeſſione. Lubrica enim ætati fides facile adhiberi non debet, quippe cum quarundam exempla præcedant.* Item, oſtendit damnationem tales manere, *ne facile audeant, quod implere difficile eſt, aut ſi animus eſt huic deuotioni deditus, apud ſe interim teneat, quia temerarium dicit eſſe profiteri, quod adhuc iuuenili ætati credi non debet.* Item, *quantum laudabile eſt, ſi impleat, quod vltra vires eius creditur, tanto magis puniendus erit, ſi hoc ſibi audeat imponere, præſumptione temeritatis, quod ferre non poſſit* &c. Iuniores igitur viduas Paulus propter pericula, quæ recenſet, non vult porro adſtringi ad cælibatum, ſed nubere.

T.III.opp. f. 583.

f. 584.

De viduis iunioribus cælibatum profeſſis adhuc in collegio viduarum degentibus.

Sed quid de illis iunioribus Paulus vult fieri, quæ ipſo facto profeſſæ iam erant cælibatum, vtpote recepti in collegium viduarum? Certe ſi laſciuia vtantur, non vult eas in peccatis, quæ inde ſequi videt, perſeuerare, & in damnatione manere. Quia vero cum propoſito ſeruandæ viduitatis receptæ erant, num ideo coniugiũ ſub pœna æternæ damnationis in perpetuum ipſis prohibet, etiamſi continere non poſſint, propoſitis interim aliis contra incontinentiam remediis: Hoc certe non facit. Meminerat enim, quod paullo ante c. 4, 1. ſcripſerat, *doctrinam dæmoniorum* eſſe, prohibere coniugium illis, qui non continent. Sed illas etiam viduas, quæ viduitatem profeſſæ erant (ſi ita loqui liceat) cum poſtea laſciuirent, & non continerent, illas, inquam, Paulus vult nubere, idque ideo, ne vllam occaſionem præbeant diabolo, & ne tandem, ſicut nonnullis acciderat, prorſus retro poſt Satanam conuertantur, ſi præter vires & voluntatem in cælibatu manere cogerentur, & aditus ad legitimas nuptias ipſis prohiberetur. Si igitur temerariæ, imprudentes, & incautæ promiſerunt cælibatum, ſi propoſitum illud in ipſis mutatum eſt, & continere non poſſunt, ſi inde in peccata, quæ Paulus recenſet, prolapſæ ſunt, agant pœnitentiam, petant remiſſionem. Ne vero in damnatione maneant, & tandem prorſus poſt Satanam ſubuertantur, Paulus vult ipſas nubere, non autem laſciuiendo contra Chriſtum, ſed in Domino, idque ideo, ne in poſterum præbeant occaſionem diabolo. Velle itaque nubere, in huiuſmodi viduis, ſi continere non poſſunt, non ſimpliciter damnat, ſed laſciuiendo contra Chriſtum, & abiecta fide velle nubere, hoc vero damnat.

Quæ non continent poſt viduitatis etiam profeſſionem vult nubere.

Hanc ſententiam contextus Pauli manifeſte oſtendit, atque ita expreſſe eum interpretatur * *Chryſoſtomus.* l. d. *Quoniam,* inquit ipſe, *volunt nubere, volo & ego iuniores nubere, liberos gignere, domum adminiſtrare. Longe enim præſtat hæc facere, quam illa,* (quæ ſcilicet de damnatis viduis recenſet) *Oportebat* quidem *curare, quæ Dei ſunt, oportebat fidem ſeruare, quando vero illa non fiunt, melius eſt hæc fieri, quam illa, — — quippe viduitas illa nihil paris boni,* καὶ διὰ τοῦ γάμου τούτου, *ex hiſce vero nuptiis* (earum ſcilicet, quæ viduitatem profeſſæ erant, cum continere non poſſent) *multa bona.* Et ** *Theophylactus* illa duo (*iuniores nubere volunt,* & *volo iuniores nubere*) ita connectit; *Volo & ego* — indulgens & concedens *earum votis,* ne diabolus illudat ipſis, *quod cum Chriſti ſponſæ eſſent, factæ ſint adulteræ, ideo ſub matrimonium eas duco. Ambroſius* etiam illud, *Volo iuniores nubere,* ita explicat. *Quoniam quæ ſupra dixit de huiuſmodi,* quod *contraria & illicita perducant eas ad mortem, idcirco conſilium dat & præcipit ea fieri, quæ licita ſunt. — — Et multum expedit nubere, quam ſub bona & pia profeſſione notabiliter incidere. — — Sic enim inuenit occaſionem Satanas, quomodo ſubuertat animas inconſultas, cum pia profitentes iniuſte verſantur.* Hæc *Ambroſius.* Locus igitur ille Pauli de viduis prorſus nihil patrocinatur Pontificiorum ſententiæ, de votis cælibatus, vel faciendis, vel factis, ſicut quidem illa in Pontificia Eccleſia vſitata ſunt. Iuniores enim viduas non vult recipi, & receptas, ſeu, vt loquuntur, profeſſas, ſi continere vel non poſſint, vel non velint, vult nubere, quarum vtrumque contra Pontificiæ Eccleſiæ doctrinam & praxin pugnat. Et hæc de loco illo Pauli aliquanto prolixius annotare volui, vt perſpiceretur, quanto rectius, certius, firmius & iucundius interpretatio Scripturæ ex ipſis fontibus, quam ex ciſternis humanarum commentationum petatur. Atque hoc eſt ſecundum principale argumentum pro voto cælibatus.

Quid in his viduis damnabile vocet Paulus.

T. III. opp. f. 584.

IIII. *Tertium argumentum* ex Scriptura ita confingunt: Quia Maria, Luc. 1, 34. non in præterito, ſed in præſenti loqui-

III. *argum. e verbis Mariæ, Luc. 1. 34.*

* Chryſoſt. hom. XV. in I. Tim. T. VI. in N. T. f. 507. ἐπειδὴ αὗται βούλονται, βούλομαι κἀγὼ νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, πολὺ γὰρ τοῦ ποιεῖν ἐκεῖνα τοῦτο βέλτιον· ἔδει μὲν γὰρ τὰ τοῦ Θεοῦ μεριμνᾷν, ἔδει τὴν πίστιν φυλάττειν· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνα οὐ γίνεται, βέλτιον ταῦτα γενέσθαι, ἢ ἐκεῖνα· — — ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς χηρείας ἐκείνης οὐδὲν χρηστὸν ἔσται· ἀπὸ δὲ τοῦ γάμου τούτου πολλὰ ἀγαθά.

** Theophyl. in h. l. f. 782. v. 14. βούλομαι κἀγὼ, συγκαταβαίνων — v. 15. διὰ τὸ μὴ δεδόναι, φησὶν, ἀφορμὴν τῷ διαβόλῳ πρὸς τὸ ταύταις ἐμπαίζειν, νύμφαις μὲν οὔσαις Χριστοῦ, μοιχαλίσι δὲ γενομέναις διὰ τὸ εἰς ἔσχατον τῆς πτώσεως· διὰ τοῦτο ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ γάμου ταύτας ἄγω.

loquitur, *virum non cognosco.* Fingunt igitur Mariam habuisse propositum & fecisse solenne votum seruandæ perpetuæ virginitatis. Et mox addunt rhetoricas amplificationes. Deum in sanctissima Deipara virgine votum perpetui cælibatus in N. Testamento voluisse dedicare. Sumpta autem hæc sunt ex Apocryphis traditionibus. Extat enim Protoeuangelium Iacobi, vbi narratur, Mariam anno ætatis tertio, accensis lampadibus, per puellas solenniter ductam fuisse in templum, ac iuxta votum consecratam, in sancto sanctorum ipsam de manu Angeli cibum accepisse. Anno vero ætatis 12. Angelum apparuisse Pontifici & iussisse, vt alicui ex maritis viduis traderetur in custodiam, virgo seruanda. Hæ Apocryphæ fabulæ, specioso titulo traditionum, sæpe etiam Patribus imposuerunt, sicut *Epiphanio* spelunca Bethleemitica, & *Augustino* commentitium hoc votum Mariæ, quod diserte contra Scripturam pugnat. In templo enim, & sub sacerdotibus veteris Testamenti, votum perpetui cælibatus prorsus ignotum fuit, nec mandatum, nec exemplum habens. Historia vero noui Testamenti diserte dicit, Mariam desponsatam fuisse Iosepho, ita vt aliquando conuenirent. Et notum est, quid in Scriptura significet *συνελθεῖν.* Nec Maria, nec Ioseph, aliter sciuerunt, priusquam ab Angelo de summo mysterio incarnationis Filii Dei edocerentur. Falsum igitur est, & Euangelio contrarium, quod Apocrypha fabula fingit de voto Mariæ. Sed qualia sunt vota Pontificia, talis est etiam prima eorum dedicatio, fabulosa scilicet. Quod autem non in præterito loquitur Maria, sed inquit, *virum non agnosco*, ratio manifesta est. Quia enim nondum erat in domum sponsi deducta, nec breui adeo hoc futurum erat. Nam post tres menses & amplius, Ioseph demum de deductione cogitare cœpit, Matth. 1, 18. postquam scilicet ex ædibus Elisabeth Maria reuersa esset Nazareth, Luc. 1, 56. Dicit igitur, *quomodo fiet istud, cum nondum cognoscam virum*, hoc est, cum nondum versser in cubili coniugali, aut nondum vtar consuetudine coniugali. Non enim sequitur, si in præterito dicatur, illa cognouit virum, ergo concipiet.

IV. Argumentum ex loco, Rom. 7.

V. Quarto, ex illo loco, Rom. 7, 3. *Viuente viro, adultera vocabitur, si nupserit alteri viro*, veteres multa argumenta formant, in quibus præcipuum robur obligationis voti cælibatus constituunt. *Basilius* † dicit, nulla desponsata, viuente sponso, potest alium sine crimine adulterii ducere. Sed Deo dicatæ virgines sunt desponsatæ Christo. Ergo post votum nubere, adulterii crimen est coram Deo. *Ambrosius* inquit: *Quæ se spopendit Christo, —— iam nupsit, iam immortali iuncta est viro, & si iam nubere voluerit, —— adulterium perpetrat.* *Chrysostomus* dicit: Quæ seipsam semel Domino desponsauit, iam non est libera, vt, cui velit, nubere possit, non enim mortuus est vir eius, sed si viuente viro immortali, mortalem in Domini thalamum superinduxerit, non adulterium tantum, sed incestum perpetrabit.

ad virg. lapſ. c. 5. T. IV. opp. l. 452.

Sed responsio manifesta est, Scriptura enim docet, non solos cælibes desponsari Christo, sed totam Ecclesiam esse sponsam Christi, & desponsationem illam fieri non cælibatu, sed vera fide iuxta verbum, Ose. 2, 19. 20. 2. Cor. 11, 2. Manifesta igitur fallacia est, a spirituali desponsatione hominis interioris argumentari, contra legitimum coniugium hominis exterioris. Eadem enim ratione sequeretur, etiam nulli prorsus fidelium liberum esse coniugium, omnes enim fideles desponsati sunt Christo.

Obiectio ex 1. Cor. 11.

Quod vero, 2. Cor. 11, 2. nominat virginem copulatam Christo, non intelligit externum cælibatum, sed loquitur de tota Ecclesia Corinthiorum, in qua præter virgines & viduas, non tantum coniugati erant, verum etiam, qui a scortatione, adulterio, immo ab incestu conuersi erant, 1. Cor. 6, 11. Multi enim coniugati, immo quæ meretrices fuerunt, fidem Christi habent, quam fatuæ virgines non habent, Matth. 25, 3. Et illam ipsam argumentationem veterum *Augustinus* de bono viduitatis, c. 10. expresse reiicit & refutat, recitatis multis absurdis, quæ inde sequantur & vocat *opinionem minus consideratam.* Si vero certo scire cupis, quod verum sit adulterium oppositum desponsationi spirituali, seu qui sint illi, qui fornicantur a Domino, aut quæ sit generatio adultera, interroga Scripturam, & illa monstrabit tibi, quæ & vbi sint spiritualia prostibula & propudia. Scriptura enim scortationem seu adulterium spirituale ita describit, quando anima, quæ Christo fide desponsata est, a verbo ipsius discedit, & electitios cultus instituit extra & contra verbum Dei; aut ab eius subiectione & obedientia se auertit, Ierem. 3, 8. sq. Ezech. 16, 15. sq. Ose. 4, 12. sq. 2. Cor. 11, 3. Isti igitur, qui contra verbum Dei malunt vri quam nubere, & ex cælibatu faciunt satisfactionem pro peccatis, ac meri-

† Basil. de virginit. f. 628. εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, μὴ ἀνεχέσθω ἑαυτὴν φησὶ ἡ ἀπὸ παρθενίας εἰς σαρκὸς πάθη κατενεχθεῖσα, ὅτι γάμος αὐτῇ τὸ ἁμάρτημα λογισθήσεται —[illegible] ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλευθέρα, ὁ γὰρ ἀθάνατος αὐτῆς ὁ ἀνὴρ, ἵνα ᾧ βούλεται γαμηθῇ. ζῶντος τοῦ ἀθανάτου ἀνδρὸς μοιχαλὶς χρηματίσει, [illegible] σαρκὸς [illegible]

meritum vitæ æternæ, vere sunt spiritualia prostibula in regno Dei, & adulteri Christi; non autem illæ virgines, quæ cum donum continentiæ non habeant, iuxta mandatum Dei nubunt in Domino, & vocem sponsi sui sequuntur, *melius est nubere, quam vri.*

V. Argumentum, vouentes cælibatum iuri suo contrahendi matrimonium renunciant.

VI. Quinto, illi qui vouent cælibatum iuri communi (scilicet *si non continent, nubant.* Item, *si nupserit, non peccat*) volentes renunciant, & vnicuique certe licet, iuri suo renunciare, ac si fiat hoc propter cultum Dei, gratum est Deo, &c. Respondeo, in politicis rebus alia ratio est, sed in spirituali libertate N. Testamenti Paulus dicit, non esse faciendum, vel admittendum iugum seruitutis, Gal. 5, 1. Et in hoc casu Paulus præbet planam responsionem.

De habentibus donum continentiæ.

Qui enim dono continentiæ præditus est, atque ita habet potestatem propriæ voluntatis, vt si nubat, bene faciat, si non nubat, melius faciat, is si iuri nubendi renunciet, & se propter regnum cælorum eo fine, sicut hactenus dictum est, castret, bene facit. Et tamen, ne is quidem debet sibi laqueum iniicere, vt si amplius continere non possit, remedio coniugii vti non liceat.

De non habentibus donum continentiæ.

Qui vero donum cælibatus non habet, ei ius illud (si non continent, nubant) non est liberum in vtramque partem, sed est necessarium remedium, diuinitus mandatum non continentibus, cui si renunciat, peccat, & tentat Deum, sicut superius ostendimus, & contra mandatum Pauli iniicit sibi laqueum.

VI. Argumentum, a Razia exemplo.

VII. Sexto, citatur etiam pro voto cælibatus locus, 2. Machab. 14, 38. Razias multis temporibus continentiæ propositum tenuit in Iudaismo, corpus & animam tradere contentus pro perseuerantia. Et hinc forsan *Ambrosius* sumpsit illud, quod scripsit, iustam esse caussam sacerdoti, ob quam martyrio se exponat, ne virgo Deo sacrata tradatur nuptui.

v. l. 3. de virgin. f. 48.

Ad hanc ex Machab. sententiam multa possent responderi, quod liber non sit Canonicus, quod idem Razias exemplo non probando seipsum contra quintum præceptum interfecerit, quodque votum perpetuæ continentiæ in veteri Testamento non fuerit. Sed expeditissima responsio est, quod sit fallacia figuræ dictionis: hæc enim sunt Græca verba: ἦν γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις τῆς ἀμιξίας κρίσιν εἰσενηνεγμένος τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἰουδαϊσμοῦ παραβεβλημένος, hoc est, *superioribus temporibus secessionis* (scilicet a profano cum Gentibus commercio) *cum actiones iudiciales propter Iudaismum intentarentur, corpus & vitam pro Iudaismo* Razias *obiecerat.* Nullum itaque verbum in hac sententia est de voto perpetui cælibatus.

VII. Argumentum.

VIII. Septimo, illud etiam argumentum, quod *Augustinus* tractat de adulterinis coniugiis, accommodant ad votum perpetui cælibatus, nempe, si vxor occupetur tali ægritudine, vt non possit ferre maritum, aut si maritus iuuenculæ captiuus teneatur. In tali certe casu & marito & vxori alia remedia vitandæ fornicationis proponenda & quærenda sunt, quam nouæ nuptiæ. Idem ergo dicunt facere debere, & posse eum etiam, qui cælibatum vouit, etiamsi donum non habet.

l. 2. c. 13. f. 596.

Respondeo: Aliud est, quando vel Deus immittit calamitates tales in coniugio, vel quando propter vocationem & confessionem relinquenda est vxor & liberi, Matth. 19, 29. Et aliud est, quando homo non habens donum continentiæ sibi ipsi sine vocatione diuina, per votum contra verbum Dei, prohibet coniugium. Hoc enim pertinet ad doctrinas dæmoniorum, 1. Tim. 4, 1. Quando enim Deus aliquem vocat ad crucem, simul promittit gratiam, quod non velit pati, vt supra id, quod possumus, tentemur, 1. Cor. 10, 13. Quando vero nos ipsi, sine mandato & promissione Dei, aliquid suscipimus, ibi, quia Deum tentamus, non possumus nobis polliceri auxilium diuinum. Nec debemus spe diuini auxilii aliquid suscipere, quod sit vel præter, vel contra verbum Dei, sicut est votum cælibatus in illis, qui non habent donum.

VIII. Argum. a Testimoniis patrum pro asserendis votis cælibatus.

IX. Postremo ex Patrum Scriptis multa & varia conquirunt subsidia, pro stabiliendis votis suis, quæ hoc loco omnia recensere non est nostri instituti. Et historiam quidem antiquitatis de cælibatu postea in loco de cælibatu sacerdotum contexemus. Nunc vero breuiter tantum annotabimus, quid ad obiectiones ex Patribus vere responderi possit. Non autem ignoramus, quod Patres vota perpetui cælibatus probent, quodque illa obligatoria etiam agnoscant. Sed ad omnes sententias, quæ ex Patribus subiiciuntur, respondemus. I. Quod ipsi Patres non cupiunt sua scripta tanquam Canonica recipi, sed volunt ea ex Canonicis considerari, vt si quid in illis cum Canonicis congruit, cum laude eorum recipiamus: si quid dissentit, bona ipsorum venia libere respuamus, sicut in prima parte tales ipsorum Patrum sententias multas annotauimus.

Vel 1 generalis responsio ad sententias istas, Patrum.

II. Argumenta veterum, quibus vota illa, & perpetuam eorum obligationem probare conantur, talia sunt, quæ vel ipsi inter se, alter alterius argumenta reiicit & refutat, vel certe infirmis fundamentis nituntur. In præcedentibus enim ostendimus, quomodo celebre illud omnium ferme veterum argumentum, de desponsatione sanctimonialium cum Christo,

2. Argumenta veterum ab ipsis patribus subinde refutata esse observatum.

Christo, ab *Augustino*, vt *opini omnium considerata*, reiiciatur & refutetur. Et viciſſim, quomodo argumentum de prima fide viduarum, quod *Augustinus* cenſet fortiſſimum eſſe, a *Chryſoſtomo*, *Ambroſio* & *Theophylacto*, in explicatione illius loci Paulini infringatur, etiam oſtendimus. Ita argumentum de voto Mariæ eſſe apocryphum monſtrauimus. Cumque reliqui ſententiam ſuam de votis ex Scriptura probare conentur, *Epiphanius* diſerte dicit ex Scriptura hoc non poſſe haberi. [l. 4. c. 11.] Allegat igitur traditionem, qua conatur probare, Apoſtolos conſtituiſſe, peccatum eſſe, poſt decretam virginitatem ad nuptias conuerti. Sed librum illum *Clementis* de conſtitutionibus ſeu ordinationibus Apoſtolorum, ſexta Synodus dicit apocryphum & adulteratum eſſe. Cum itaque non ex Scriptura, ſed ex traditione, eaque non authentica, doctrinam ſuam de votis habeant veteres, non obſcurum eſt, quantum autoritati Patrum hac in re ſit tribuendum. Non enim numerandi ſunt, quot ſunt, qui fortiter aliquid aſſeuerent, ſed ponderandum eſt, quam firmiter, & ex quibus fundamentis, id quod dicunt, probent & confirment. Accedit & hoc, quod non ſine contradictione vota illa a Patribus in Eccleſiam introducta ſunt. [6. Patrum doctrina de votis ſemper eſſe contradictum in Eccleſia.] *Baſilio* enim hac in re contradixit clerus Neocæſarienſis. *Hieronymi* votariis quam acriter Romæ contradictum fuerit, ipſe non ſcriptis tantum, ſed diſceſſione etiam ſua teſtatum fecit. Et *Ambroſius*, quot & quam acres habuerit hac de re in Eccleſia ſua contradictores, ipſe multis conqueritur, libro tertio, de virginibus. [c. 412.] Nouum igitur hoc fuit tempore Baſilii in Græca, tempore Hieronymi in Romana, tempore Ambroſii in Mediolanenſi Eccleſia.

[3. reſponſio ad teſtimonia veterum de votis.] III. Veteres illi multo verecundius, mitius & modeſtius materiam votorum in praxi Eccleſiæ tractarunt, quam Pontificii. Non enim illis, qui donum continentiæ non habebant, vota imponi volebant, ſicut *Epiphanius* inquit contra Montaniſtas: [l. 2. T. 1. hær. 48. §. 9. f. 411.] „Exhortamur eum, qui poteſt, „non autem neceſſitatem imponimus ei, „qui non poteſt, neque reiicimus ipſum „a vita. Et *Heſychius* in 20. cap. Leu. dicit: Non ſuper virtutem diſcipulis ingeramus, ſed quæ eis ſunt poſſibilia, id eſt virginitatem ei, cui poſſibilis eſt. Ita poſt pactum cælibatus, ſi non continent, melius eſſe, vt nubant, *Chryſoſtomus* ex Paulo probat, 1. Tim. 5, 14. ſicut dictum eſt. [l. 4.] Et nota eſt celebris illa *Cypriani* ſententia, de virginibus Deo dicatis, lib. 1. Epiſtola 11. [al. 4. c. 8.] *Quod ſi ſe ex fide Chriſto dicauerunt, pudica & caſta ſine vlla fabula perſeuerent, & ita fortes & ſtabiles præmium virginitatis exſpectent. Si autem perſeuerare nolunt* aut *non poſſunt, melius eſt, vt nubant, quam vt in ignem* deliciis *ſuis cadant. Certe nullum fratribus aut ſororibus ſcandalum faciant.* Manifeſta eſt ſententia, virginibus etiam, quæ Deo dicatæ ſunt, ſi poſtea ita perſeuerare non poſſint, immo etiam ſi nolint perſeuerare, melius eſſe nubere, quam vel vri, vel ſcandalum dare laſciuiendo.

Hanc *Cypriani* ſententiam Pontificii, quia eius luce premi ſe ſentiunt, variis modis conantur eludere. [Eluſio multiplex ſententiæ Cypriani.] *Oſius* conf. Petricou. c. 56. inquit, forſan Cyprianus hoc dixit de illo tempore, quando nondum erant Deo conſecratæ. Sed ita Epiſtolam illam orditur *Cyprianus*: *poſtulas* — — [c. 7.] *quid nobis videatur de virginibus, quæ cum ſemel ſtatum ſuum continenter & firmiter tenere decreuerint, detectæ ſunt poſtea in eodem lecto pariter manſiſſe cum maſculis, ex quibus vnum Diaconum eſſe dicis.* Item, *ſi ſe ex fide in Chriſto dicauerunt.* [c. 8.] *Pighius* conatur elabi per diſtinctionem de voto *ſimplici* & *ſolenni*: Sed vera antiquitas diſtinctionem illam ignorat, & ipſe *Pighius* non multum tribuit huic rationi; Dicit enim hoc magis pendere ex interdicto Eccleſiæ, quam ex ſolennitate profeſſionis. Et certe, ſi votum perpetui cælibatus tam ſtricte, ſine vlla diſpenſatione ex mandato Dei obligat, impium ſane eſt in voto ſimplici, contra mandatum Dei diſpenſare, in ſolenni vero voto, tantum propter externas quaſdam ſolennitates ab hominibus adiectas nolle diſpenſare. Ita enim humanæ ſolennitates longe præferentur mandato Dei. Sed illa ipſa diſtinctione Pontificii fatentur, votum cælibatus non propter mandatum Dei tam ſtricte obligare (poſt ſimplex enim votum concedunt nuptias non eſſe damnabiles) ſed propter humanas ſolennitatum conſtitutiones. — — — *Colonenſes* dicunt, Cyprianum quidem permittere illis poſt votum nuptias, ſed pronunciare coniunctiones illas inceſtas eſſe. Item, vox Chriſti pronunciat adulteram, ſi cum viro reperta fuerit: ſed hoc luculentum crimen falſi eſt. *Cyprianus* enim non loquitur ita de legitimis coniugiis, poſt decretam virginitatem contractis, ſed de cohabitatione & condormitione virginum cum clericis, in quo caſu etiam per obſtetricum inſpectionem volebant probare ſe virgines eſſe. De eo enim caſu *Cyprianus* expreſſe in Epiſtola illa loquitur. Poſtremo *Oſius* dicit, eſſe priuatam vnius Cyprani opinionem. [conf. Petricou. c. 56. f. 95.] Concilium vero *Chalcedonenſe*,

nense, Canone 12. contrarium sanxisse. Sed nota est *Panormitani* sententia, quod plus credendum sit vel simplici laico Scripturam producenti, quam toti simul Concilio: & *Gerson* concludit, in sacris litteris excellenter erudito, atque autoritatem Catholicam proferenti, plus esse credendum, quam generali Concilio. Et tamen Epistola illa non est priuata *Cypriani*; subscripserunt enim etiam presbyteri. Nec solus *Cyprianus* ita sensit, antea enim recitauimus, quomodo *Ambrosius*, *Chrysostomus* & *Theophylactus* locum Pauli, 1. Tim. 5. interpretentur.

T. 1. opp. f. 46. *Hieronymus* etiam in Epistola ad Demetriadem inquit: *Sanctum virginum propositum, & cælestis angelorumque familiæ gloriam quarundam non bene se* gerentium *nomen infamat, quibus aperte dicendum est, vt aut nubant, si continere non possunt, aut contineant, si nolunt nubere.* **l. 10. p. 799** *Andradius* vero præter suam consuetudinem hoc loco humanus & modestus est; inquit enim „ Cyprianum illa Epistola innuere, æquum „esse, vt huiusmodi virginibus post votum, Episcopi autoritate liberum ac integrum fiat nubere, quod proprio arbitrio ipsis facere non licebat. Et addit, Cypriani tanquam Episcopi primatis erat, vota Deo facta, cum iustitiæ æquitatisque ratio postularet, irrita facere, seu vt dici solet, dispensare. Atque hoc Lector diligenter notet.

Processu temporis rigor & asperitas votorum creuit. X. Obseruetur autem, quomodo sensim & subinde maior accesserit asperitas. *Epiphanius* enim l. d. traditionem profert, peccatum esse, post decretam virginitatem ad nuptias conuerti, atque ideo multi temporis pœnitentiam imposuit nubentibus post votum, vt sic tandem ad Ecclesiam inducantur, & hoc vocat κρίμα. Sed tamen dicit: *Melius est habere* κρίμα, *quam* κατάκριμα. * *Melius* enim, inquit, *est, vnum peccatum habere quam plura, melius est lapsum a cursu, palam sibi vxorem accipere iuxta legem, - - & non quotidie occultis iaculis sauciari ab improbitate, quæ ipsi a diabolo infertur.* Et hoc vocat κατάκριμα quando malunt *occulte scortari, quam apud homines confundi.* **de bon. viduit. c. 8. T. IV. opp. f. 729.** *Augustinus* vero adhuc durior est, damnationi aliquando subiiciens nubentes post votum, sed tamen alibi coniugia illorum non vult distrahi, aut adulteria appellari. **f. 729.** Et c. 8. de bono viduitatis inquit: Paulus significat, *eas, quas nubere voluit, melius* potuisse *continere, quam nubere, sed melius nubere, quam retro post Satanam ire.* Ante Augustinum vero Canon 18. *Ancyranæ* Synodi multo fuit mitior, dicit enim: *Quotquot virginitatem pollicitam prauaricati sunt professione contempta, inter bigamos, id est, qui ad secundas nuptias transierunt, haberi debebunt.* **27. q. 1. c. quotquot.** Canon vero *Chalcedonensis* 16. dicit, *maneant excommunicati.* Et tamen addit, *posse eis fieri humanitatem, si Episcopus loci ita probauerit.* **27. q. 1. c. si qua virgo.**

Ita *Pelagius* 27. q. 1. de viduis, humaniter conatur consulere conscientiis, inquit enim: *Quæ si propria voluntate professam pristini coniugii castitatem mutabili mente calcauerint, periculi earum intererit, quali Deum satisfactione placare debeant. - - Nos autem talibus nullum laqueum debemus iniicere*, &c. **imme Gelasius,**

Innocentius vero 27. q. 1. c. *quæ Christo*: ne quidem ad pœnitentiam admitti vult illas, quæ post votum nupserunt, sed licentiam agendæ pœnitentiæ ipsis prorsus præcidit, nisi coniugia separata fuerint.

XI. Et nostri temporis Pontificii tales non tantum excommunicant, sed crudelissime excarnificant & occidunt, cum tamen in suis votariis scortationes, adulteria, incestus & totam Sodomiam bene ferre possint, modo non legitimum contrahant matrimonium. Adeo ne cum Patribus quidem, quorum tamen autoritatem tanquam orci galeam obiicere solent, Pontificiis nostris conuenit, cum tamen ipsorum etiam Scholasticorum disputationes in votis mitigationes quasdam monstrant, dicunt enim quinque esse, quæ voueri non possunt. **Scholasticorum de non vouendis aut post votum non seruandis sententia.** I. Mala seu peccata. II. Necessaria, vt si quis voueat se aliquando moriturum, vel se non esse volaturum. III. Casualia seu fortuita, quorum euentus ambiguus est, & ad bonum & ad malum, quale fuit votum Iephthe. IIII. Stulta, vt si quis voueat, se velle leuare festucam a terra. V. Indiscreta, vt si quis voueat nimiam macerationem corporis, quia corpori parcendum est, Rom. 13, 14. Col. 2, 23.

item, de dispensatione, commutatione vel redemtione voti. XII. Multa etiam Scholastici disputant de dispensatione, commutatione & redemptione voti. Non itaque simpliciter indispensabile est votum cælibatus, cum ipsi etiam Pontifices sæpius legantur dispensasse, ne familiarum successio intercideret, cur non multo magis, ne conscientiæ illaqueatæ intereant? Nam & 22. q. 4. multi citantur Canones, non esse seruanda promissa, vota, vel iuramenta, quibus vel temere & incaute malum turpe aut stultum promissum fuit, vel

* Epiphan. l. II. T. I. hær. LX. f. 512. κρεῖττον γὰρ ἔχειν ἁμαρτίαν μίαν, καὶ μὴ πλείονας. κρεῖττον πεσόντα ἀπὸ δρόμου φανερῶς ἑαυτῷ λαβεῖν γυναῖκα κατὰ νόμον - - - καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βέλεσι κρυφίοις κατατιτρώσκεσθαι τῇ πονηρίας ὑπὸ διαβόλου αὐτῷ ἐπιφερομένης.

vel quod seruatum in peiorem vergeret exitum. *Isidori* verba sunt: *In malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod incaute vouisti, ne facias: Impia est promissio, quæ scelere adimpletur.* *Bedæ* sententia est, *si aliquid forte nos incautius iurare contigerit, quod obseruatum in peiorem vergat exitum, libere illud salubriori consilio mutandum nouerimus, ac magis instante necessitate peierandum, quam pro vitando periurio, in aliud crimen grandius esse diuertendum.* *Elibertanus* Canon dicit: *Definitio incauta laudabiliter soluenda est, nec est præuaricatio, sed temeritatis emendatio.* In quem vero exitum vota eorum, qui contineri non possunt, vergant, toti mundo manifestum est. Et tamen Tridentinum Concilium, nec Pauli 1. Tim. 5, 14. nec veteris Ecclesiæ humanitatem imitari voluit, sed simpliciter statuit: *Si quis dixerit, posse omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis, etiamsi eam vouerint, habere donum, anathema sit.*

l. 2. synon. c. 10. f. 318

In natal. decoll. Ioan. T. opp. VII. f. 179.

22. q. 4. c. definitio.

LOCVS II.

De Cælibatu Sacerdotum.

QVæstio hæc est ἱερεωλάζωνα, sicut Græci loquuntur. Sed quia pleraque, quæ huc pertinent, in præcedentibus explicata sunt, breuitati, quantum quidem fieri poterit, operam dabimus. Non autem repetam publicas totius Christiani orbis querelas, de notoria infamia inquinati apud Pontificios cælibatus, nec illorum rationem imitabor, qui ipsa caussæ æquitate existimarunt, se a Prælatis Ecclesiæ impetrare posse, vt legem de cælibatu Sacerdotum, quæ occasio fuit, vt vniuersus ordo Ecclesiasticus fœde contaminaretur, Ecclesia sequens pastorum exempla, obscenis libidinibus impleretur & vniuersa religio ludibrio exponeretur, tollerent. Nec lamentabiliter deplorabo, quam turpiter piorum principum expectationem fefellerint Tridentini patres. Erudite enim, copiose, & facunde factum hoc est a multis. Quid vero argumentis, querelis, petitionibus & lamentationibus hactenus effectum sit, intelliges, si libuerit nonum Canonem octauæ sessionis audire, qui sic habet.

CANON IX.

SI quis dixerit, Clericos in sacris ordinibus constitutos, vel regulares, castitatem solenniter professos, posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege Ecclesiastica, vel voto, & oppositum nil aliud esse, quam damnare matrimonium, posseque omnes contrahere matrimonium, qui non sentiunt se castitatis (etiamsi eam vouerint) habere donum, anathema sit; cum Deus id recte petentibus non deneget, nec patiatur nos supra id, quod possumus, tentari.

conf. supra loc. 1. ab init.

Vides, Patres illos, adeo esse inhumanos, vt nec filiorum suorum tristi imbecillitate, certo periculo, & manifesta pernicie, nec totius Ecclesiæ offendiculis & querelis moueantur. Hoc enim semel sibi proposuerunt, neruos regni Pontificii defendere & stabilire, etiam si fracta collabatur Ecclesia. Prudenter autem sibi cauerunt, ne rationes decreti exponerent, sed cum multos in hac arena infeliciter pugnasse viderent, compendium victoriæ esse iudicarunt, si solo anathematis fulmine, argumenta, quæ soluere non possent, prosternerent. Nos vero merito cogitamus illud *Tertulliani*: Lex, quæ probari se non vult, merito suspecta est, & si non discussa & probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli conscientiam suæ iustitiæ debeat, sed eis, a quibus obsequium expectat. Præcipua igitur capita, in quibus controuersia hæc consistit, ordine examinibus, & simplici breuitate explicabimus.

CAPVT I.

Quæ sit Scripturæ sententia & definitio de hac quæstione.

IVreconsulti recte dicunt: *Lata lege, quicunque vult sapientior esse lege, fatuus est.* Cum vero extet in Scriptura certa & manifesta determinatio huius quæstionis de coniugio sacerdotum, non in genere tantum, sed expresse seu in specie: Pontificii tamen conquisitis vndique argumentis & rationibus, ita disputant, quasi vel nihil de hac quæstione in Scriptura definitum extaret, vel quasi sapientiores vellent & possent esse lege diuina. Ita

Cum Pontificii varie hic obstrepunt,

Andrea-

l. 10. p. 781. seq. *Andradius* prolixe & splendide rhetoricatur de dignitate & salutari vtilitate ministerii, quod requirat homines, qui sancti sunt & immaculati, in quibus Spiritus sanctus habitare possit, qui aliarum rerum curis abiectis, totos se addicant Domino, vt diuinis rebus perpetuo vacare, altissimis fidei & religionis mysteriis intenti esse possint. p. 782. Atque inde pronunciat, sacerdotibus minime conuenire statum coniugii, quod hominem in contraria sæpe studia distrahit, animum importunis & inanibus curis excruciat, & p. 775. temporalibus rebus immergit. Ac mox declamatorie addit, Satanam, qui olim vnius Heuæ opera vsus est, *vt vniuersum genus humanum ab altissimo iustitiæ gradu deiectum*, in extremas *miserias coniiceret*, *nunc omnium sibi feminarum veluti auxilia* adiungere, *magnoque impetu in Ecclesiasticũ ordinem* inuadere, *vt illi pudicitiæ* sanctimoniæque *splendorem eripiat*, atque ita Sacramenta, in quibus potissima salutis nostræ præsidia posita sunt, euertat & demoliatur. Quorsum vero hæc tam grandia, nisi vt probet, se esse sapientiorem Paulo, qui quasi ex imperitia dixisset: 1. Tim. 3, 2. *Oportet Episcopum vnius vxoris virum esse*. *Andradius* ex penetralibus Tridentini Concilii pronunciat, multo conuenientiorem & sapientiorem legem esse, qua sacerdotibus omni ratione interdicitur, ne vxores habeant.

Iuuat audire Scripturam I. II. Hic si nos, præterita Scripturæ determinatione, rationes contrarias colligere, & coniugium sacerdotibus rectius conuenire, nostris argumentationibus ostendere conaremur, mare disputationum ingrederemur, & infinitæ essent ingeniorum concertationes, & rationum conflictationes. Sicut igitur Iureconsulti, quando habent certam & expressam legem, non de ea, sed secundum eam iudicari volunt: Ita disputatio hæc omnium rectissime ita instituitur, vt inquiratur, quid Scriptura de hac quæstione pronunciarit & definierit, in illis præcipue locis, vbi ex professo materiam hanc tractat. Sicut enim quæuis dogmata, ita hæc etiam quæstio in Scriptura certam & propriam suam sedem habet. Quis vero rectius & melius constituere posset, (an coniugium conueniat in ministerio Ecclesiastico) quam ipse Spiritus sanctus, qui est autor & gubernator ministerii? Quod si in Scriptura nihil de hac quæstione definitum extaret, imitanda tamen nobis esset Pauli modestia, vt etiamsi nobis videretur cælibatus melius conuenire sacerdotio, non tamen leges ferre, sed modeste dicere deberemus: 1. Cor. 7, 25. 35. *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do*, ita tamen, vt nemini laqueum iniiciam. Iam vero, cum quæstio hæc ex professo extet in Scriptura determinata, quid aliud est, in diuersam & contrariam partem, non tantum disputare, sed rigidissimas leges ferre, & eas inclementer defendere, quam os in cælum ponere, & sapientiam Dei iustificare, Matth. 11, 19. Deum consiliis nostris velle instituere, & adiuuare? Esa. 40, 13. Ex aduerso respondere Deo? Rom. 9, 20. Immo contradicere factori suo? Esa. 45, 9. Cum igitur habeamus Scripturæ decisionem, non patiamur nos ab illa abduci in campum vel Dialecticarum ratiocinationum, vel Rhetoricarum declamationum, vel immensum illud pelagus humanarum constitutionum, sed iuxta pium Constantini consilium, ex Scriptura diuinitus inspirata quæramus & sumamus quæstionis huius solutionem.

III. Omnes igitur qui decorem domus Dei, Ps. 26, 8. diligunt, summis votis merito exoptant, vt ministerio verbi & Sacramentorum in nouo Testamento sua dignitas, & grauitas, autoritas, & sanctitas constituatur, constet & conseruetur. Vbi in autentissum notandum, nos ministerio neutiquam detrahere. Et quidem Pontificii Clericis suis ideo prohibent coniugium, quia existimant, illud non decere, non ornare, non adiuuare, sed dedecere, magis impedire, obfuscare, polluere & inquinare dignitatem & sanctitatem vitæ sacerdotalis. Sed nos sumimus illud axioma, quod nemo nisi atheus negare potest. Illum scilicet solum optime nosse, quid dignitatem & sanctitatem ministerii Euangelii, vel deceat, vel adiuuet, vel dedeceat & impediat, qui autor, gubernator, & Dominus est ministerii, immo cuius sacerdotes sunt συνεργοὶ, 1. Cor. 3, 9. hoc est, tales administri, quos Deus tanquam consortes & cooperarios ad cõmunionem seu participationem sui operis, quo ipse colit & exædificat Ecclesiam, admittit & assumit, vt ipsorum ministerio vtatur, & per illud efficax sit; hoc enim significat συνεργός. Et quia ille in Scriptura ex professo quæstionem hanc de sacerdotum noui Testamenti sanctitate & virtutibus explicauit, certe non stultum tantum, sed prorsus impium esset, præterita, immo quasi abrogata & conculcata illa Spiritus sancti determinatione, aliud diuersum, immo contrarium, vel ex nostris cogitationibus, vel ex hominum constitutionibus statuere velle.

IV. Spiritus sanctus igitur per Paulum, electum suum organon, multis & accurate describit illas virtutes, quas Deus in Episcopo, ad retinendam, ordinandam, & adiuuandam dignitatem, grauitatem & sanctitatem ministerii requirit. Virtutes, quas Deus in Episcopo requirat. Primo, quod ad doctrinam attinet, vt Episcopus sit διδακτικὸς: hoc est, sicut ipse explicat, vt teneat *mysterium fidei*, 1. Tim. 3, 9. & amplectatur sanam doctrinam, Tit. 1, 9. 1. διδακτικὸς docendi.

sit

sit affectatus & *enutritus in verbis fidei & bonæ doctrinæ*, 1. Tim. 4, 6. sit *idoneus, vt alios quoque doceat, profanas verborum pugnas & inanitates fugiat, sermonem veritatis recte secet*, 2. Tim. 2, 23. *potens sit exhortari per doctrinam sanam, & contradicentes arguere*, Tit. 1, 9. *instet opportune, importune, arguat, increpet, exhortetur in omni patientia & doctrina*, 2. Tim. 4, 2. *persistat in his, quæ didicit*, 2. Tim. 3, 14. *formam habeat sanorum verborum*, 2. Tim. 1, 13. *depositum custodiat, & mandatum sine macula irreprehensibile seruet*, 1. Tim. 6, 20. *attendat lectioni, donum suum non negligat, sed exsuscitet meditando & exercendo vt profectus ipsius manifestus sit in omnibus*, 1. Tim. 4, 13. 14. 15. Oret pro se & pro Ecclesia, 1. Tim. 2, 1. Ita enim Paulus explicat quid sit διδακτικός.

2. Donum gubernationis. Secundo requirit in Episcopo donum gubernationis Ecclesiæ, & describit, quomodo debeat *versari in domo Dei, quæ est Ecclesia*, hoc est, quomodo debeat Ecclesiam curare seu gubernare, 1. Tim. 3, 15. Quomodo ministeria debeat constituere, & eorum inspectionem habere, 1. Tim. 3, 1. seq. Tit. 1, 5. quem processum debeat seruare contra aduersarios doctrinæ, 1. Tim. 1, 18. seq. 2. Tim. 2, 14. seq. Tit. 3, 9. seq. quomodo iudicia Ecclesiastica erga peccantes, lapsos seu accusatos, sint instituenda & exercenda, 1. Tim. 5, 19. 20. 2. Tim. 3, 1. seq. quomodo supplicationes seu preces publicæ sint instituendæ, 1. Tim. 2, 1. seq. quomodo singulis ordinibus, seu statibus in Ecclesia pia officia sint præscribenda, & quæ in illis desiderantur, corrigenda, 1. Tim. 2, 8. seq. 5, 1. seq. & 6, 1. seq. Tit. 2, 1. seq. & 3, 1. seq. quomodo pauperum cura sit habenda. Hæc enim ad gubernationem Episcopi Paulus refert.

3. Morum seu conuersationis. Tertio, quia ad ministerium recte peragendum omnino necessaria est Spiritus S. præsentia, gubernatio & confirmatio, requirit igitur Paulus in Episcopo talem sanctitatem, ne Spiritum sanctum per peccata contra conscientiam excutiat. Ideo inquit, *mysterium fidei teneat in conscientia pura*, 1. Tim. 3, 9. *Milites in prophetiis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragium fecerunt*, 1. Tim.
v. 18. 19. 20 1. *Exerce teipsum in pietate, charitate, fide, castitate*, 1. Tim. 4, 12. Fuge auaritiam, quæ multos in exitium demergit, *sectare iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem, certa bonum certamen, apprehende vitam æternam*, 1. Tim. 6, 11. 12. *Labora, vt bonus*
v. 3. 4. *miles Christi, nemo vero militans implicat se negotiis secularibus, sed vt ei, qui*
v. 15. *se in militiam delegit, placeat. Stude te probatum exhibere Deo, operarium non erubescendum. Qui se emundarit ab istis, erit* v. 21.
vas in honorem sanctificatum, accommodum vsibus Domini, ad omne opus paratum. Iu- v. 22.
ueniles concupiscentias fuge, sectare vero pacem cum iis, qui inuocant Dominum, 2. Tim. 2. Deuita vitia, quæ faciunt reprobos circa fidem, 2. Tim. 3, 5. *Assectare institutionem meam, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, afflictiones*, 2. Tim. 3, 10. 11. *Vigila, obdura in afflictionibus, ministerium tuum imple*, 2. Tim. 4, 5. *Teipsum castum custodi*, 1. Tim. 5. 22.

Quarto, requirit Paulus in Episcopo talem vitæ sanctitatem, morum probitatem, & conuersationis grauitatem, vt & *typus* sit *gregis* seu fidelium, 1. Petr. 5, 3. *in verbo, in consuetudine, in dilectione, in spiritu, in fide, in castitate*, 1. Tim, 4, 12. *Per omnia teipsum præbens formam bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate*, Tit. 2, 7. Et *vt aduersarii pudore suffundantur, nihil habentes, quod de vobis dicant mali*: sed vt nemo vos possit criminari, 1. Tim. 3, 6. 7. Sicut illas virtutes recitat ac describit, Tit. 1, 7. seq. 1. Tim. 3, 2. seq. *4. vitæ sanctitas.*

V. Hæ sunt virtutes, quas Spiritus S. in ministro verbi requirit, quibus ostendit, constitui, ordinari & adiuuari dignitatem, grauitatem, reuerentiam & sanctitatem ministerii verbi & Sacramentorum in nouo Testamento. Illas hoc loco recensere volui, vt planum facerem, nos nihil aliud cupere, & quærere, quam vt ministerio vera illa dignitas, reuerentia & sanctitas, quam ipse Spiritus S. præscribit & requirit, restituatur, conseruetur, & excolatur. Pontificii vero, his sepultis, interea contra castitatem & sanctitatem legitimi coniugii disputant & laqueos faciunt. Et modo quis coniugium abiuret & detestetur, etiamsi reliquis virtutibus episcopalibus sit destitutus, immo contrariis vitiis contaminatus, is demum capax & habilis iudicatur. Si quis vero reliquis virtutibus a Deo sit ornatus, tantum autem vnius legitimæ vxoris maritus sit, is contumeliose ministerio repellitur, reiicitur, remouetur, excommunicatur, proscribitur, occiditur.

An cælibatum in sacerdote Spiritus S. requirat. VI. Sed videamus, an Spiritus S. ad illas Episcopi virtutes tenendas, conseruandas & excolendas cælibatum faciat necessarium, & coniugium, tanquam obstaculum & maculam illarum virtutum, inde excludat & remoueat? Certe in prolixo & accurato illo virtutum Episcopalium catalogo, nec virginitatis, nec viduitatis facit mentionem, sed de celibatu tacens, non tantum mentionem facit matrimonii, sed in dotibus & virtutibus, quas in Episcopo & ceteris ministris requirit, primo loco ponit hoc, vt

Epi-

1. Tim. 3. 2. 4.

Episcopus sit *vnius vxoris maritus, frugi paterfamilias, & bonus liberorum suorum formator.* Nec tamen cælibes, si cetera dona ad ministerium necessaria habeant, excludit; ipse enim Paulus cælebs fuit, & vellet omnes ita esse, 1. Cor. 7, 7. Et Christus laudat illos, qui se castrant propter regnum cælorum, sed addit, *non omnes capiunt verbum hoc.* Et Paulus inquit, *vnusquisque habet proprium donum ex Deo.* Castitatem igitur in ministerio requirit Paulus, 1. Tim. 4, 12. & 5, 21. sed eam esse duplicem, in cælibatu scilicet & in coniugio, & antea demonstratum est, & hoc loco Paulus ostendit, cum inquit, *sit vnius vxoris vir.* Qui igitur ceteris virtutibus ad ministerium necessariis præditus est, & præterea habet donum cælibatus, is, quia absque vlla distractione aliorum sollicitudinum potest Domino adhærere, & quæ Domini sunt curare, recte potest in Episcopum eligi. Quod vero Paulus hoc loco cælibatus expresse non facit mentionem, hoc proculdubio ideo factum est, ne propter admirationem cælibatus aliquis, qui ceteris virtutibus ad ædificationem Ecclesiæ necessariis caret, eligatur, aut ne in electione cælebs propter cælibatum præferatur coniugato, si is pluribus & præstantioribus virtutibus ad Ecclesiæ ædificationem vtilibus & necessariis, a Deo ornatus sit. Ne igitur inter solos cælibes idonei quærantur eligendi ad ministerium, neue omnes cælibes existimentur ad ministerium idonei, vtque ostendat, non tot vere cælibes ad ministerium idoneos reperiri, quot Ecclesia ministris opus habet, & vt maxime tot reperiri possent, non tamen eos, qui donum continentiæ non habent, sed malunt nubere, quam vri, ac ad vitandam fornicationem contrahunt matrimonium, a ministerio arcendos esse, si ceteris virtutibus præditi sint. Ideo cum de cælibatu taceat, expresse dicit: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris maritum,* 1. Tim. 3, 2. Item, presbyteri constituantur, *si quis sine crimine est, vnius vxoris vir,* Tit. 1, 6. Manifestum igitur est ex hoc loco Pauli, virtutes ad ministerium necessarias & donum continentiæ non semper esse coniuncta, immo adeo raro esse coniuncta, vt Paulus ideo inter virtutes Episcopi cælibatus prorsus non meminerit, sed coniugii. Ad ea enim, quæ frequenter & facile eueniunt, potius debet accommodari ius, quam ad ea, quæ rarius & difficilius contingunt, dicunt Iureconsulti. Manifestum etiam hoc est ex textu Pauli, Deum illis etiam, qui donum continentiæ non habent, sed ideo, quia se non continent, contrahunt matrimonium, conferre eas dotes, quæ in ministerio ad ædificationem Ecclesiæ necessariæ sunt.

Cælibes a ministerio non excluduntur.

Quare Paulus non dicat, sit cælebs, sed maritus.

Deus matrimonio iunctis confert dotes ministerio necessarias.

VII. Cum igitur Spiritus S. velit eos eligi, & constitui Episcopos seu presbyteros & diaconos, qui præditi sunt virtutibus ad ministerium necessariis, & virtutes illæ sint dona Dei, quæ confert, quibus ipse vult, & ipse hoc loco diserte declaret, quod non illis vel tantum, vel semper ea conferre velit, qui donum continentiæ habent, sed & illis, & quidem frequentius illis, qui propter vitandam fornicationem vnius vxoris mariti sunt, atque ideo diserte præscribat, eum eligendum & constituendum Episcopum, qui sine crimine vnius vxoris maritus est, si reliquis virtutibus ornatus sit: quid quæso amplius requirimus, aut vlterius desideramus, si ex ipsius Spiritus S. ore veritatem haurire & discere satis esse putamus. Quod enim obiicitur ex loco 1. Cor. 7, 33. 34. 35. sollicitudines & distractiones coniugales obstaculo & impedimento esse operibus, curis & exercitiis ministerii: certe extra omnem controuersiam, Deus omnium optime nouit, quid ministerio impedimento sit, vel non sit. Is vero per electum suum organon dona ad ministerium necessaria, & verum vsum eorum attribuit etiam marito vnius vxoris, qui liberos & curam rei familiaris habet. Contradicit igitur Spiritui sancto, qui disputat & clamitat, coniugium per se esse impedimento iis, quæ ad ministerium pertinent.

Obiectio, ex 1. Cor. 7.

VIII. Nec vero hoc tantum dicit Paulus, quod *Mantuanus* de Hilario Episcopo canit, (*Non nocuit tibi progenies, non obstitit vxor, Legitimo coniuncta thoro*) sed nominatim affirmat, coniugium quasi scholam progymnasmatum esse. Vbi Episcopus in minoribus discit, exercet, & specimen edit, quomodo curanda & gubernanda sit Ecclesia Dei. Vulgare enim prouerbium fuit, sicut *Chrysostomus* annotat: *Bonus œconomicus, cito fit bonus politicus,* ὁ οἰκονομικὸς, καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως. Expendit etiam hoc *Chrysostomus*, cum Episcopi officium sit in Ecclesia, officii sui admonere coniuges, patresfamilias, mulieres, liberos, seruos, &c. eum hoc rectissime posse facere, qui in œconomia horum ordinum & virtutes didicit, & vitia obseruauit. Nec verbis tantum, sed exemplo etiam ordinibus illis potest prælucere is, qui pius maritus est. Ita doctrinam de dilectione Christi erga Ecclesiam ille rectius intelligit, qui in coniugio, quod exemplar eius est, eam adspicere didicit. Tyrocinia etiam patientiæ, spei, & consolationis in tribulationibus & afflictionibus Episcopus vxoratus domi exercet, quæ postea in caussis Ecclesiæ, vt iam non rudis miles, in aciem edu-

Coniugium est adiumentum ministerii.

hom. X. in 1. Tim. §. 486.

educere potest. Et curam domesticam rei familiaris Episcopus vxoratus potest tuto in fidelem suam matremfamilias reiicere, vt ipse expeditius ea, quæ ministerii sunt, curare possit. Ita, Prou. 31. Vxor virum in politia versantem, curis domesticis pulcherrime subleuat. Et *Nazianzenus* matrem suam inde laudat, quod marito suo non tantum non impedimento, sed adiumento fuerit in ministerio. Immo vt ministerium contra calumniatores ornetur, & occasio criminandi aduersariis præcidatur, ad hoc vtile esse coniugium, Paulus diserte affirmat, vt scilicet sine crimine *irreprehensibilis* sit Episcopus, *vnius vxoris maritus.* Quod vero dicitur copulam coniugalem habere aliquid immundi, quod sanctitatem ministerii contaminet, hoc & antea refutatum est, & Paulus hoc ipso loco refutat, cum Episcopo, vnius vxoris marito, tribuit *σώφρονα καὶ ἐγκρατῆ*, *pudicitiam*, *temperantiam*, seu *continentiam*, Tit. 1, 8. Sicut mox cap. 2, 4. 5. castitatem tribuit etiam vxoribus in coniugio. Potest ergo etiam vxoratus presbyter exemplar fidelium esse, non tantum in pietate, charitate & fide, verum etiam in castitate, 1. Tim. 4, 12.

Orat. in laud. Patris T. 1. opp. f. 290. seq.

IX. Hæc certe ex contextu Pauli plana & manifesta sunt, quæ ideo etiam malus momentum & pondus apud omnes pios habere debent, quia eo loco Paulus materiam illam ex professo tractat. Et consentiunt reliquæ etiam Scripturæ sententiæ. In veteri enim Testamento, cum Deus varias legales pollutiones sacerdotibus prohibuisset, vt mundi & sancti essent, coniugium tamen ipsis non prohibuit, sed certis conditionibus circumscriptum permisit, Leu. 21, 7. Ezech. 44, 22. Et ne quis in nouo Testamento hoc vel mutatum vel abrogatum putaret, propterea quia in veteri sacerdotio erat successio secundum carnem, Paulus in nouo Testamento dicit: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris maritum.* Et quod, 1. Cor. 7, 28. scriptum est, eum, qui non continet, si contrahat matrimonium, non peccare, sed bene facere, ad vniuersam Ecclesiam pertinet, cum quidem in illa Epistola Paulus multa ex professo de ministris Euangelii disputet. Si quis enim cum Pontificiis dicere velit, Paulum reliquis quidem Christianis coniugium liberum reliquisse, sacerdotibus vero propter sanctitatem ministerii prohibuisse, ei Paulus grauissime contradicit, affirmans, doctrinam dæmoniorum esse, propter hypocrisin, seu externam speciem sanctitatis, prohibere nuptias, 1. Tim. 4, 1. *Honorabile* enim *coniugium est in omnibus*, hoc est, inter cuiusuis ordinis homines, Ebr. 13, 4. Quod vero Paulus cælebs fuit, hoc non fecit ex necessitate legis: dicit enim se potestatem habere circumducendi vxorem, sicut ex reliquis Apostolis quidam fecerunt, 1. Cor. 9, 5. Quod enim locum illum Pauli veteres quidam interpretantur, quod Apostoli opulentas quasdam matronas secum circumduxerint, in suis per orbem peregrinationibus, quæ de suis facultatibus sumptus præbuerint Apostolis, sicut Luc. 8, 2. 3. Christum multæ mulierculæ sequuntur, ministrantes ei de suis facultatibus, illud loco Pauli non bene conuenit. Christum enim matronæ illæ in sola Iudæa sequebantur. Quæ vero species fuisset, Petrum propriam suam vxorem relinquere, & interea aliorum opulentas vxores inter Gentes, per varios populos, in longinquis peregrinationibus circumducere? Et argumento Pauli hoc prorsus contrarium est. Hoc enim Paulus ibi agit, se habuisse potestatem grauandi Ecclesiam Corinthiacam sumptibus pro se & suis, sicut, inquit, Petrus & alii sumptus ab Ecclesiis, quibus ministrant, accipiunt, non pro se tantum, sed & pro vxoribus suis, quas secum circumducunt. Ea vero potestate dicit Paulus, se non esse vsum, ne grauaretur Ecclesia apud Corinthios. Atqui non fuisset grauata, sed subleuata Ecclesia, si huiusmodi opulentas matronas Paulus circumduxisset, quarum sumptibus sustentatus fuisset. Nec loquitur in plurali, sicut Luc. c. 8, 2. sed dicit, *γυναῖκα*, quam *sororem* nominat; fidelem enim vxorem intelligit, quia Ethnica non sequeretur maritum fidelem in huiusmodi peregrinationibus. Et qualem sororem intelligat, ipse explicat, cum vocat *γυναῖκα*. Non autem opus fuisset tali epexegesi, si simpliciter, aut in genere mulierem intelligi voluisset. Nulla enim soror masculus est, sed quia talem sororem fidelem intelligit, quæ vxor sit, & verbum *περιάγειν* indicat ius mariti, quem vxor tenetur sequi. Apostoli autem nequaquam hoc ius sibi sumpserunt, vt aliorum vxores ex potestate cogerent, se in peregrinationibus sequi. De maritali igitur potestate circumducendi proprias vxores, Paulum loqui manifestum est. Atque hoc modo de vxoribus Apostolorũ locum hunc intellexit *Clemens*, cuius sententiam *Eusebius* sua citatione confirmat, H. E. l. 3. c. 30. Sed ne opus sit vel obscuris, vel controuersis locis niti, clarissima est Pauli de sacerdotum coniugio sententia: *constitue presbyteros, si quis sine crimine est, vnius vxoris vir.*

Sententia veteris Testamenti de coniugio sacerdotum

Locus de circumducendis foeminis, 1. Corinth. 9.

180.

Tit. 1, 5. 6.

X. Mirari vero quis posset, quid contra manifestam hanc lucem humana præsumptio vel auderet vel posset. Sed videbis,

Paulina sententia depravata per Pontificios.

debis, quomodo in omnes formas se vertant humanæ interpretationes, quando Lector, sicut *Hilarius* inquit, non vult intelligentiam ex verbis referre, sed conatur cogere hoc videri scriptum, quod ante lectionem præsumpserat intelligendum. Ita cum admiratio cælibatus præsumpsisset, sacerdotes non debere maritos esse, non inquisiuerunt in Paulo, an sententia illa vera esset: sed in hoc laborarunt, vt Pauli verba ad suam præsumptam opinionem quoquo modo detorquerent. Quidam enim (vt *Calixtus*) per vxorem intelligi volunt Ecclesiam, vt Episcopus non pluribus, sed vni præfectus sit Ecclesiæ, nec transeat ab vna Ecclesia ad aliam, sed alligatus sit vni Ecclesiæ, sicut vir vxori. Sed vt de translatione Episcoporum iam non dicam, certe manifesta est falsatio textus. Paulus enim loquitur de tali vxore, ex qua Episcopus liberos susceperit; & curam domus, hoc est, liberorum ac familiæ, diserte Paulus distinguit a gubernatione Ecclesiæ. Alii dicunt, Paulum non loqui affirmatiue, quasi velit admittere ad Episcopatum eum, qui maritus sit, sed negatiue hoc tantum velle, ne quis admittatur ad Episcopatum, qui plures vxores habuerit. Sed hæc glossa manifeste pugnat contra textum, qui affirmatiue dicit, *constituas presbyteros, si quis sine crimine est, vnius vxoris vir.* Eum igitur, qui vnius vxoris vir est, dicit posse constitui Episcopum. Et *Ambrosius* inquit, *qui sine crimine vxoris vir est, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi.* *Hieronymus* vero textum ita deprauat, qui vnius vxo„ris maritus non amplius sit, sed fuerit. Sed eadem ratione interpretanda essent etiam sequentia, qui non amplius sit, sed fuerit sobrius, prudens, pudicus, aptus ad docendum, &c. Sed Tit. 1, 6. expresse ponitur verbum (*est*) *si quis sine crimine, est vnius vxoris vir.* Aliter vero Paulus loquitur, quando id, quod præteritum est, vult intelligi, 1. Tim. 6, 9. vidua γεγονυῖα, quæ fuit vnius viri vxor. Et in illo ipso 3. c. de Diaconis loquens, ita verba ponit, vt nulla ratione possint eludi; dicit enim, *Diaconi* ἔστωσαν, *sint vnius vxoris viri.* Et quod ibidem interponit de mulieribus, recte intelligitur esse descriptio, quales debeant esse Episcoporum & Diaconorum vxores, quia enim de mulierum officio in genere dixerat, c. 2. & de viduis ac diaconissis dicturus erat. c. 5. hoc ergo loco Episcoporum & Diaconorum vxores, quales debeant esse, describit. Atque ideo descriptione Diaconorum quasi interrupta, in medio ponit hanc particulam de mulieribus. Et postea pertexit descriptionem; *Diaconi*, inquit, *sint vnius vxoris viri*, talis scilicet, qualem in parenthesi descripsit, ergo non mortuæ, sed viuentis vxoris, maritum intelligit, & Pauli regula est, quando mortua est vxor, virum liberatum esse a lege vxoris, vt mortuæ vxoris maritus amplius esse & dici non possit, Rom. 7, 2. 1. Cor. 7, 39. Ita *Chrysostomus** Tit. 1. quærit, quare Paulus talem Episcopum in medium producat, qui sit vnius vxoris vir? Et respondet, obturat *ora hæreticorum, qui nuptias* διαβάλλουσι *cauillantur* seu *criminantur, ostendens*, quod τὸ πρᾶγμα, *negotium illud non sit* ἐναγὲς, *impurum* seu *detestandum, sed adeo* τίμιον, *honorabile* seu *pretiosum, vt cum eo possit quis etiam sacrum Episcopatus thronum adscendere.* Et 1. Tim. 3. dicit Chrysostomus Paulum non ferre legem necessariam, vt nemo sine vxore posset fieri Episcopus, sed prohibere ἀμετρίαν, ne (vt Iudæi) duas κατὰ ταυτὸν, *simul eodem tempore*, habeat vxores, is qui constituendus est Episcopus. ** *Theophylactus* hoc ita repetit, si duxerit vxorem Episcopus, *vnius sit*, non multarum *maritus*. † *Chrysostomus* vero attingit quidem alteram etiam interpretationem: *Quidam*, inquit, *dicunt Paulum intellexisse* τὸν ἀπὸ γυναικὸς, *qui ab vxore scilicet liberatus sit*; mox vero addit, *etiamsi hoc non sit, licet eum, qui vxorem habet, esse quasi non habeat*, 1. Cor. 7, 29. Licet enim αὐτὸ πρᾶγμα μεταχειρίσασθαι καλῶς, *rem illam*, seu *negotium illud*, scilicet consuetudinem coniugalem, *recte & honeste tractare* seu *vsurpare*, sicut in diuitiis fit. Hæc *Chrysostomus.*

Postremo alii, quia animaduertunt elusiones commemoratas non posse ferre lucem clarissimam textus Paulini, fatentur igitur & concedunt, hanc esse sententiam, sicut ostendimus. Sed dicunt, primitiuam Ecclesiam, dum adhuc rudis ex Gentibus constituebatur, leuiora dedisse præcepta, & propter conuersorum paucitatem sacerdotibus permisisse coniugium: roborata vero Ecclesia, hominibusque ad potiora prouocatis, additum esse Ecclesiastico ordini cælibatum. Hæc sunt verba *Bunderi* cuiusdam. Sed *Chrysostomus* recte dicit: Paulum illo loco non de persona Timothei, sed in genere loqui de omnibus ad ministerium adsciscendis, & quod Timotheo præscribit, hoc velle seruari ab omnibus. Quis vero nisi dæmon ille, qui in hypocrisi prohibet nubere, 1. Tim. 4, 2. Pontificiis reuelauit, textum ita esse mutandum, vt tempore Pauli quidem

[Margin notes, left: l. 1. de Trin. f. 6. — l. 3. ep. 25. f. 240. — l. 1. adu. Iou. f. 30. — v. 12. — *Cur hoc loco Paulus describat, quales*]

[Margin notes, right: *debeant esse sacerdotum vxores.* — hom. 2. T. VI. in N. T. f. 630. — hom. 10. T. VI. in N. T. f. 463. — l. d. — *Elusio alia de discrimine dissimilium præceptorum primitiuæ, & posteriorum temporum Ecclesiæ.* — f. 463.]

* Chrysost. hom. 2. in Tit. T. VI. in N. T. f. 630. ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον.

** Theophyl. in 1. Tim. 3, 2. f. 763. ὁ γήμας, φησι, μιᾶς ἔστω ἀνήρ.

† Chrysost. l. d. hom. X. T. VI in N. T. f. 463. τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι τὸν ἀπὸ γυναικὸς ᾐνίξατο. εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἔστιν, ἔξεστι γυναῖκα ἔχοντα, ὡς μὴ ἔχοντα, εἶναι.

dem textus hic fuerit, Episcopus sit vnius vxoris vir: posteris vero temporibus textus ita sonet, Episcopus nullius legitimæ vxoris vir sit, aut comburatur. Et quanta blasphemia est, Ecclesiam Apostolicam hac contumelia afficere, quod constitutiones & ordinationes ipsius fuerint rudis indigestaque moles. Paulus enim in illo loco non describit, primam tumultuariam constitutionem Ecclesiarum inter Gentes, sed inquit: *ideo reliqui te in Creta*, vt residua, quæ desiderantur, pergas corrigere. Et vtitur vocabulo valde significanti ἐπιδιορθώσῃ. Significat enim διορθόω, corrigo, emendo, recte dispono, curuum erigo, vt in rectum dirigatur, quod vsitate dicimus reformare. Præpositio vero ἐπὶ significat continuationem & absolutionem reformationis. Paulus igitur quædam præsens reformauit, reliqua, quæ adhuc deesse videbantur, iuxta suum præscriptum, per Titum voluit absolui. Et partem illius absolutæ Apostolicæ correctionis seu reformationis affirmat hanc esse, vt constituantur presbyteri, *si quis sine crimine, est vnius vxoris vir. Hegesippus* * certe apud Euseb. l. 3. c. 32. non dicit, Ecclesiam post Apostolorum demum tempora adoleuisse, & factam virginem immaculatam permansisse ad illa vsque tempora, quando Simeon successor Iacobi crucifixus est, & addit tristem hanc querelam: *Vt vero & Apostolorum chorus, & omnis illa ætas, quæ a Domino susceperat viuæ vocis auditum, de hac luce decessit, tum velut in vacuam domum falsæ doctrinæ impius se error immersit.* Ita *Hegesippus*. Pontificii vero ex illis posterioribus corruptis temporibus non verentur Pauli ἐπιδιόρθωσιν, Tit. 1, 5. corrigere ac mutare, & quidem eo titulo, quod meliora ac potiora sint habenda, quæ posterioribus temporibus contra Paulum irrepserunt, quam quæ ipse per Spiritum sanctum constituenda & corrigenda ordinauit, sicut inquit, Tit. 1, 5. Pius Lector candide hæc consideret, res enim manifesta est. f. 84.

CAPVT II.

Quomodo contra hunc Spiritus sancti Canonem Pontificii pugnent.

Antithesis Canonis Pauli & dogmatis Pontificii de cælibatu.

CHrysostomus dicit: Paulum ideo nuptias tanquam rem honorabilem, pretiosam & sanctam collocare in ipsum Episcopatus thronum, vt extet in Ecclesia illustre testimonium, ipso facto refutans hæreticos, qui nuptias, vt profanas & impuras criminantur. Pontificii vero coniugium in ordine Ecclesiastico simpliciter nec admittere, nec ferre volunt, sed illud, vt rem profanam & immundam, quæ dignitatem & sanctitatem ministerii dedecoret, impediat, & inquinet, suspensionibus, depositionibus, excommunicationibus, diuortiis, vinculis, proscriptionibus, ferro & flamma in sacerdotibus suis persequuntur. Paulus dicit:

Tit. 1, 5. 6. *Constitue presbyteros, si quis est sine crimine, vnius vxoris vir:* Pontificii vero neminem in ordinem sacerdotum admittunt, nisi vouerit, se in perpetuum nullius legitimæ vxoris maritum fore, hoc est, nisi coniugium in perpetuum abiurarit. Et si vnius legitimæ vxoris vir sit, cum ignominia & contumelia a sacerdotio reiicitur. Paulus dicit: Dona, quæ ad ministerium necessaria sunt, etiam coniugatis a Deo conferri, atque ideo vnius vxoris virum, si reliquis donis & virtutibus ad Ecclesiæ ædificationem necessariis a Deo ornatus sit, disponit, ordinat, imperat & edicit (hæc enim est vis verbi διαταξάμην) in honorem coniugii eligendum esse in Episcopum. Pontificii vero coniugatum, quantumuis ea vitæ sanctitate, illis donis & virtutibus, quas Paulus requirit, a Deo instructus sit, ad ministerium non admittunt, nec in eo tolerant, sed in contumeliam & ignominiam coniugii, ab ordine Ecclesiastico reiiciunt & eiiciunt, nisi vxorem abiecerit & coniugium abiurarit. Atque ita Ecclesiam scelerate defraudant multorum opera, qui donis suis vtiliter possent Ecclesiam ædificare. Econtra vero Ecclesiam replent eiusmodi hominibus, qui nec donis, nec virtutibus necessariis ad ministerium instructi sunt, quique nec vitæ sanctitate, nec morum grauitate, ministerium ornare, & Ecclesiam ædificare possunt. Manifestum enim est, non omnes cælibes habere reliqua dona ad ministerium necessaria. Nec tot posse vere cælibes ad ministerium idoneos reperiri, quot ministris Ecclesia opus habet. Qui vero in sacris ordinibus constituti sunt, & donum continentiæ non habent, nec tamen propter interdictum Ecclesiæ Pontificiæ matrimonium contrahere possunt, illi vstionibus & obscenis pollutionibus non tantum priuatim conscientiam suam sauciant & maculant, Spiritum sanctum excutiunt, orationem abominabilem faciunt, sed publice etiam totam Ecclesiam, quæ pasto-

Pontificii Ecclesiam libidinibus fœdis replent.

* Hegesipp. ap. Euseb. H. E. L. III. C. XXXII. f. 84. ὡς δ' ὁ ἱερὸς τῶν ἀποστόλων χορὸς διάφορον εἰλήφει τοῦ βίου τέλος, παρεληλύθει τε ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς ἐνθέου σοφίας ἐπακοῦσαι κατηξιωμένων, τηνικαῦτα τῆς ἀθέου πλάνης τὴν ἀρχὴν ἐλάμβανεν ἡ σύστασις,

pastorum exempla sequitur, fœdis libidinibus replent, ministerii dignitatem & sanctitatem turpiter prostituunt & maculant. Nihil horum negari potest. Præterea laqueum votorum perpetui cælibatus, seu potius abiurationis coniugii in perpetuum iniiciunt omnibus, quos in ordinem Ecclesiasticum admittunt, siue habeant donum continentiæ, siue non habeant, id quod directe pugnat contra Paulum, qui nemini laqueum vult iniici. Quod enim fingunt, Deum omnibus velle dare donum cælibatus, atque ideo omnes posse coniugium abiurare, supra refutatum est. Et *Chrysostomus* explicans illud, *melius nubere quam vri*, dicit hanc esse sententiam, quia magna est tyrannis ἐπιθυμίας, *concupiscentia. Si igitur multum sustineas* βίαν καὶ πύρωσιν, *vim & vstionem*, ἀπαλλάχθητι πόνων καὶ ἱδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπῇς, *desiste a laboribus & sudoribus, ne forte subuertatis.* Plerique vero in regno Pontificio, non propter regnum cælorum, sed propter pinguia beneficia, & spe amplissimarum dignitatum se castrant, hoc est, coniugium abiurant & omni generis fœdis libidinibus se polluunt. Sicut *Erasmus* inquit: *Vereor ne census Ecclesiastici castrent hodie Clericos verius, quam pietas.*

hom. 19. in 1. ad Cor. f. 194.

In 1. Tim. 3. T. VI. opp. f. 670.

II. Cumque Paulus cælibatum illis etiam, qui donum continentiæ habent, non ausus fuerit præcipere, nec coniugium prohibere: Pontificii lege seuerissima omnibus suis clericis cælibatum, tanquam necessarium ad sacerdotium, præcipiunt & coniugium in perpetuum prohibent, siue donum continentiæ habeant, siue non habeant: Et eo ipso produnt, cuius spiritus sint. Paulus enim expresse dicit, prohibitionem coniugii esse *spiritum erroris & doctrinam dæmoniorum*, 1. Tim. 4. 1. 3. Nec elabi inde possunt, quod fingunt, Paulum respexisse ad solos Tatianos & Manichæos, qui nuptias in vniuersum omnibus prohibuerunt, eo, quod abominabiles & damnabiles illas iudicarent. Non enim de vna aliqua secta, nec de certo aliquo puncto temporis, mox post Apostolorum sæculum loquitur: Sed in plurali vocat *spiritus erroris & doctrinas dæmoniorum*, & quidem *in nouissimis temporibus* prædicit hoc maxime euenturum. Nec releuat Pontificios, quod dicunt, se non in vniuersum damnare nuptias, nec omnibus eas prohibere, sed tantum certo ordini, Clericis scilicet, propter dignitatem, sanctitatem & munditiem sacerdotii. Nam & Manichæi non in vniuersum omnibus coniugium prohibuerunt, sed tantum electis suis, propter maiorem sanctitatem & perfectionem. Auditoribus enim suis, quos ita vocabant, vt imperfectioribus, coniugium permittebant. Num igitur propterea Manichæos a spiritibus illis erroris & a doctrinis dæmoniorum apud Paulum eximemus? Immo Paulus ostendit, se de illis maxime loqui, qui non in vniuersum damnant, sed propter hypocrisin, hoc est, propter externam speciem sanctitatis & perfectionis prohibent nubere. Et certe propter illam ipsam rationem Pontificii clericis & regularibus suis prohibent nuptias, quia scilicet scriptum sit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Item, *mundamini, qui fertis vasa Domini.* Et *Thomas Aquinas* dicit: Ad perfectionem tendentibus maxime vitandum est vinculum coniugale. Quod vero Paulus addit, spiritus illos impostores sub hypocrisi habere conscientiam pollutam & contaminatam, tanquam inustis cauterii stigmatis notatam, eo ipso fœditatem Pontificii cælibatus, toti iam orbi notissimam, quasi intento digito demonstrat. Nec valet exceptio, quod dicunt, se neminem cogere ad suscipiendos ordines, & ad emittendum votum cælibatus. Neminem enim ad beneficia Ecclesiastica admittunt, nisi votum perpetui cælibatus, quod nihil aliud est, quam abiuratio & prohibitio coniugii in perpetuum, susceperit. Et certe constitutis in sacris ordinibus coniugium sub pœna anathematis & diminutionis capitis seuerissime prohibent. Et verbum quidem prohibendi quidam non libenter vsurpant: sed quod refert alia vocabula quærere, cum re ipsa & de facto clericis suis seuerissime prohibeant τὸ γαμεῖν. Et ne a vocabulo quidem prohibendi seu interdicendi sibi temperant, vt non reipsa tantum, sed in verbis etiam extent notæ, cuius spiritus doctrina illa sit. Nam 26. q. 2. extant hæc verba: *Copula sacerdotalis - - nec legali, nec Euangelica, nec Apostolica autoritate prohibetur: Ecclesiastica tamen lege penitus interdicitur.* Habes testimonium ex ipsorum decreto manifestum, quod spiritus veteris & noui Testamenti, qui est spiritus veritatis, non prohibeat copulam sacerdotalem. Alius igitur spiritus est, qui eam lege Ecclesiastica penitus interdicit. Et quis ille spiritus sit, Paulus diserte exprimit 1. Tim. 4, 1. *Spiritus* scilicet *erroris* proferens *in hypocrisi doctrinas dæmoniorum, prohibentium nubere.* Ita *Calixti* decretum habet; *Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis & Monachis concubinas habere seu matrimonia contrahere, penitus interdicimus. Elibertino* Concilio Canone 33. *placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconis*

Locum 1. Tim 4. de prohibitione nuptiarum pervertunt.

1. Pet. 1, 16.

Es. 52, 11.

Neminem a se ad ordinum susceptionem cogi, excipiunt.

dist. 27. c. presbyteris

conis ac Subdiaconis, positis in ministerio, abstinere se a coniugibus, &c. Et hoc certe est ad verbum reddere id, quod Paulus scribit, *κωλυόντων γαμεῖν, interdicentium* seu *prohibentium contrahere matrimonia.*

CAPVT III.

Argumenta Pontificiorum pro lege cælibatus sacerdotum.

Pontificii statum hac in quæstione callide transponunt.

ET hæc cum manifeste pugnent contra Canonem Spiritus sancti, per Paulum promulgatum, tamen ex Scriptura argumenta conquirunt ad stabiliendam prohibitionem coniugii in ordine Ecclesiastico, quasi Scripturam per Scripturam euersuri. Et obseruetur mutatio status controuersiæ: quidam enim olim contenderunt, & nunc etiam disputant, prohibitionem copulæ sacerdotalis esse iuris diuini, duplici ratione. Primo, quia fingunt esse traditionem Apostolicam. Secundo, quia argumentis ex Scriptura eam probant. Et in Concilio Tridentino magnis contentionibus hoc disputatum fuit. Sed alii, quia vident hoc figmentum nimis esse impudens, cum præter Paulum, etiam veteris Ecclesiæ historia, sicut mox ostendemus, & ipse etiam *Gratianus*, (in capitulo *Sors*) reclament. Ac Scholastici etiam saniores disputant, Ordinem annexum habere votum continentiæ, non per se, aut ex iure diuino, sed impedire coniugium ratione statuti Ecclesiastici. Atque in hanc sententiam tandem videtur etiam Concilium Tridentinum descendisse, cum Canone 9. inquit: *Non obstante lege Ecclesiastica.* Ita vero, cum concedant, non iure diuino, sed Ecclesiastica lege sacerdotibus prohiberi coniugium, quæstio plana erit. Primo, an seruus ea de re possit legem ferre, de qua nihil præcipere voluit ipse Dominus? sicut *Theodoretus* loquitur. Secundo, an coniugium, quod Deus illis, qui donum continentiæ habent, liberum permisit, illis vero, qui non continent, mandauit, Ecclesia possit lege sub pœna anathematis prohibere? Tertio, an coniugium, quod Deus honorabile pronunciauit esse in omnibus, Ecclesia sua lege possit abominandum & detestandum facere in sacerdotibus? Quarto, an prohibitionem coniugii, tanquam Paulus pronunciat esse dæmoniorum doctrinam, Ecclesia sua lege possit canonizare? De his sane quæstionibus non opus est prolixe disputare, analogia enim fidei ostendit etiam idiotis, quid respondendum sit. Cumque fateantur, legem de cælibatu sacerdotum non esse, nec diuini iuris, nec naturalis, sed positiui, certe ipsi in decretis suis tradunt, quando statutum aliquod non amplius ædificat, sed destruit, non esse rigide, & inclementer defendendum, sed pro ratione ædificationis Ecclesiæ mutandum. Debebant igitur eandem humanitatem præstare, etiam in lege cælibatus relaxanda, quam vident calamitatem Ecclesiæ esse, & publice & priuatim.

26. q. 2.

Quæ in genere obiiciant.

II. Sed dicunt, obstare multa grauissima Scripturæ dicta, quæ legem illam cælibatus confirment. Atqui ita prohibitio coniugii in sacerdotibus esset iuris diuini, si Scriptura eam traderet & confirmaret, quod tamen ipsi negant. Et omnibus quidem illis argumentis recte opponi potest vnum illud axioma, quod verum, certum, solidum, & firmum est: Nempe, quando de re aliqua in Scriptura habemus expressum & determinatum textum (vt de Episcopo, Presbytero & Diacono, vnius vxoris marito) non admittenda esse vlla alia argumenta, ex quibuscunque Scripturæ locis formentur. Quacunque enim specie pingantur, recte respondetur, Paulus illud, quod opponitur, non ignorauit, & tamen hoc non obstante, dicit: *Constitue Presbyteros, si quis sine crimine est vnius vxoris vir.*

III. Ordine tamen videbimus, quæ illa argumenta sint, & quantum habeant momenti. Quia vero pleraque omnia, quæ ad explicationem illorum argumentorum pertinent, in superioribus sunt exposita, hoc loco breuiores erimus, & ordine tamen præcipua argumenta, quæ ex Scripturæ locis formare solent, monstratis fontibus solutionum recensebimus. Nec vero ignoro, Patres etiam aliquando talia argumenta formare, & tales rationes nectere cœpisse. Sed illi suis ratiocinationibus non ferebant leges, nec conscientiis laqueos iniiciebant, sed tantum ostendebant, videri sibi, cælibatum ad officia ministerii Ecclesiastici magis commodum esse, quam coniugium. Quomodo vero illis argumentationibus sensim progressum sit, & ex eo, quod *Origenes* * dicit (*mihi videtur*) item ex eo, quod *Eusebius* † dicit (*decet*) factum sit (*debet* & *oportet*) collatio historiarum & argumentorum apud Patres ostendit, sed recitentur argumenta.

* in Num. 28.
† de dem. eu. l. 1. c. 9. f. 33.

IV. Primo,

Argumenta Pontificiorum specialius 1. ex 1. Cor. 7.

IV. Primo, multa argumenta formantur ex loco, 1. Cor. 7, 5. *vt vacetis ieiunio & orationi.* Nec mirum est, Pontificios conari legem cælibatus sacerdotum ex illo potissimum capite confirmare. *Chrysostomus* enim hom. 19. in 1. ad Cor. 1. scribit, fuisse quosdam, qui totam illam disputationem Pauli de virginitate seu cælibatu, voluerint ad solos sacerdotes & doctores in Ecclesia restringere, quos *Chrysostomus* ex ipso textu refutat. Ita *Origenes* (in Num. c. 28.) tractans illum locum, dicit: *Certum est* impediri *sacrificium* iuge aut *indesinens iis, qui necessitatibus coniugalibus inseruiunt. Vnde mihi videtur, quod illius solius est offerre sacrificium indesinens, qui indesinenti & perpetua se castitati deuouerit.* *Ambrosius* (in 1. Tim. 3. T. III. f. 578.) ita argumentatur: *Si plebeiis hominibus orationis caussa ad tempus abstineri præcipit Apostolus, vt vacent orationi, quanto magis Leuitis & Sacerdotibus, quos die noctuque pro plebe sibi commissa orare oportet? Mundiores ergo esse debent ceteris, quia actores Dei sunt.* *Hieronymus* (l. 1. adu. Iouin. f. 30) ita inquit: *Si laicus & quicunque fidelis* digne *orare non potest, nisi* abstineat *officio coniugali: Sacerdoti, cui semper pro officio offerenda sunt sacrificia, semper orandum est, — — ergo semper carendum matrimonio.*

Respondeo, locus ille Pauli in superioribus explicatus est. Ad consequentiam igitur, quam Patres inde formant, simpliciter respondeo: Paulus bene nouerat sacerdotum officium, & quod semper ipsis sit pro Ecclesia orandum, & tamen dicit: Oportere Episcopum esse *irreprehensibilem, vnius vxoris virum.* Item, *Diaconi sint vnius vxoris viri.* Interpretationem igitur & consequentias *Origenis*, *Ambrosii* & *Hieronymi* Paulus ipse reiicit & refutat. Et hæc solutio omnium firmissima est. Aliqua tamen modestia est *Origenis*, qui opinionem suam, non prætoria autoritate proponit, sed, inquit: *Mihi videtur.* Constat enim, *Origenem* nimium fuisse admiratorem cælibatus, qui dicitur ideo sibi virilia exsecuisse, vt posset continens esse, quod exemplum multi tunc alii secuti sunt, vt Ecclesia coacta fuerit seueriter hoc prohibere: vt non mirum sit, *Origenem* primum fere esse inter Patres, qui ita disputare cœpit, quod diligenter obseruetur: Et tamen Origenianum illud VIDETVR, Ecclesia illius temporis, non tantum non recepit, sed non multo post diserte damnauit in Gangrensi synodo, quasi soli cælibes, & non coniugati, possent offerre & pro Ecclesia orare. Sicut Paphnutius in Nicæna synodo argumentationes, quæ postea ab Hieronymo & Ambrosio repetitæ sunt, refutauit, sicut mox in historia cælibatus ostendemus. Quod vero *Hieronymus* dicit, ideo debere a coniugio abstinere, vt digne possint orare, hoc est, sicut *Carthaginensis* secunda Synodus dicit, quo *possint simpliciter, quod a Domino postulant, impetrare*, blasphemia est, faciens coniugium rem tam impuram, vt orationem faciat fœtere coram Deo, vt non possit exaudiri. (dist. 84. c. cum in præterito. dist. 31. c. quoniam.) Sed hæc in superioribus refutata sunt, vbi ad hoc monstratum est, de quibus orationibus Paulus in illa sententia, 1. Cor. 7, 5. loquatur. Tantum igitur *Chrysostomi* interpretationem adscribam, cuius hæc sunt verba, quæ Hieronymi argumentationem infringunt & refutant. (hom. 19. in 1. Cor. f. 192.) * *Intelligit orationem τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς, quæ fit maiori intentione.* Si enim diceret *συνιόντας ἀλλήλους, eos qui coniugali consuetudine vtuntur, non* debere vel *posse orare, quomodo locum & tempus haberet*, quod alibi præcipit, *indesinenter orandum? Licet igitur* (καὶ ὁμιλεῖν γυναικὶ καὶ εὐχῇ προσέχειν) *& cum vxore consuetudinem habere, & precibus intentum esse, sed continentia illa fiunt exactiores, ἀκριβέστεραι. Non enim simpliciter dicit, vt oretis, sed vt vacetis orationi, vt qui intelligat, consuetudinem coniugalem inducere ἀσχολίαν, non autem ἀκαθαρσίαν.*

Argumentum secundum ex vers. 32. 33. 34.

V. Secundo: Ex illa etiam Pauli sententia varia texunt argumenta. *Coniunx curat ea, quæ mundi sunt; Calebs vero, quæ sunt Domini, vt sine distractione Domino adhæreat.* Inde enim inferunt, Coniugium nulla ratione conuenire ministerio Ecclesiastico, quod sine aliis sollicitudinibus & distractionibus debet curare, quæ sunt Domini. Sed de sententia illa Pauli in superioribus satis dictum est, quæ hoc loco non repetam, inde enim peti possunt. Et sane, si quis donum continentiæ habeat, & reliquis virtutibus ad ministerium necessariis a Deo ornatus sit, is proculdubio potest expeditius obire officia ministerii. Consequentiam vero generalem, quæ inde texitur, quasi nemo coniugatus, etiamsi ceteras virtutes Episcopales habeat, possit in ministerio ea, quæ Domini sunt, recte curare, aut quasi ideo coniugatus ad ministerium non sit admittendus, Paulus negat & refutat. Qui enim hæc scribit 1. Cor. 7, 32. & qui dicit, *Nemo militans implicat se negotiis sæcularibus:* (1. Tim. 2, 4.) Idem quando ex eodem spiritu præscribit

* hom. XIX. in 1. ad Cor. T. V. in N. T. f. 192. τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέγει. εἰ γὰρ κωλύει τοὺς συνιόντας ἀλλήλοις εὔχεσθαι, τὸ ἀδιαλείπτως εὔχεσθαι πῶς ἂν ἔχοι καιρόν; ἔνι τοίνυν καὶ ὁμιλεῖν γυναικί, καὶ εὐχῇ προσέχειν. ἀλλ' ἐγκρατείᾳ ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη· οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, ἵνα προσεύχησθε, ἀλλ' ἵνα σχολάζητε, ὡς ἀσχολίαν ἐμποιοῦντος τοῦ πράγματος, οὐκ ἀκαθαρσίαν.

bit formam Episcopi, & quidem talis Episcopi, quem vult esse fidelem dispensatorem Dei, dicit: *Sit vnius vxoris vir,* nec curam domus & familiæ per se impedire officia Episcopi, Paulus ostendit: Inquit enim, *domui suæ bene præsit, liberos habeat subiectos.* Cumque Deus vxorem appellet *adiutorium viri*, & Paulus mulieribus attribuat οἰκοδεσποτεῖν, gubernationem seu administrationem domus, sicut & Solomon inquit: *Sapiens mulier ædificat domum.* Coniugatus igitur Episcopus multis negotiis & curis domesticis subleuatur ab vxore pia, vt possit ministerio suo expeditius vacare, sicut paullo ante etiam ostendimus. Et quid ineptius est, quam nostros Episcopos, (qui cum deberent Deo militare, toti immersi sunt politicis, sæcularibus & aulicis negotiis) disputare περὶ ἀπραγμοσύνης cælibatus, quam *Chrysostomus* ex Paulo recte celebrat, cum ipsi propter negotia sæcularia petant dignitates Ecclesiasticas.

1. Tim. 3. 4. — *Gen. 2, 18.* — *1. Tim. 5. 14.*

Argumentum tertium ex 1. Par. 24.

VI. Tertio, Sursum & deorsum versant argumentum, quod ex historia de vicibus sacerdotalibus 1. Paral. 24. formant. *Hieronymus* lib. 1. contra Iouinianum inquit: *Nam & in veteri lege, qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab vxoribus.* *Ambrosius* 1. Tim. 3. *Veteribus* ideo *concessum est, vxores ad vsum habere, quia* multo tempore *vacabant a ministerio*; Dauid enim 24. constituit classes, vt vicibus deseruirent: *At vbi tempus imminebat ministerii, purificati aliquantis diebus accedebant ad templum offerre Domino:* Nunc vero paucos quo„tidie necesse est in Ecclesia præsto esse, „nec habent dilationem, vt post con„uentum legitime purificentur sicut ve„teres. Ac per hoc omnes a conuentu „feminæ abstinere debent. *Innocentius* ad Exuperium Episcop. Toletanum ita scribit: Nam cum & veteribus sacerdo„tibus, durante ministerii sui tempore, „necesse fuerit se continere etiam ab v„xoribus propriis, tametsi ad sacerdotii „successionem necessario vterentur con„iugio, nec satis mundos dignosque ha„buit lex etiam illa carnalior, ad obeun„di diuini cultus & sacri altaris quamuis „vmbratica ministeria, qui non absti„nuissent etiam vxoribus propriis, quan„to magis decet nostros sacerdotes, pu„dicitiam ex ordinationis die seruare, &c.

f. 30. — *f. 578.* — *dist. 82. c. proposuisti.*

Respondeo: Hæc argumentatio sumit principia, partim incerta, partim falsa. Nulla ergo vel vera, vel necessaria consequentia inde conficitur. Fingit enim vices sacerdotales ideo institutas, ne immundities consuetudinis coniugalis, qua propter successionem carere non poterant, pollutione quadam, indignos redderet sacerdotes ad obeunda officia ministerii. Historia enim, vbi institutio illa de vicibus sacerdotalibus accurate describitur, huius rei prorsus nullam facit mentionem, sed alia ratio illius distributionis ibi redditur. Et manifestum est, vices illas, quadringentis plus minus post Mosen annis, a Dauide institutas. Et interea sacerdotes semper fuerunt coniugati, ac liberis operam dederunt. Immo ipse Pontifex singulis diebus mane ac vesperi iubebatur sacrificium offerre Domino, Exod. 29, 38. Et tamen generabat liberos. Quomodo igitur post conuentum cum vxore, per aliquot demum dies purificatus, ad sacrificium accedere potuisset? Animaduertit hoc etiam *Augustinus*, qui cum legat Leuit. 15. *Vir a coitu pollutus sit vsque ad vesperam*, misere se torquet, quomodo Pontifex ante illas vices singulis diebus potuerit suffitum facere, & tamen simul etiam liberis operam dare, quæst. in Leu. 82. Et in 2. Retractationum, Deinde neque hoc ex Scriptura probari potest, extare vllum expressum mandatum, interdicens sacerdotibus consuetudinem coniugalem, & iubens eos abesse propria domo toto tempore vicis suæ, quasi inde immundi & indigni redderentur, ad obeunda altaris ministeria. Quod enim Zacharias tempore vicis suæ domo abest, habitans in exedris templi, inde factum fuit, quia habitationem suam non habebat Hierosolymis, sed in ciuitate Iuda. Nec scio extare legem, quod sacerdotes, ex domibus suis venientes, per aliquot dies purificandi essent, priusquam templum ingrederentur. Purificatio enim, quæ Num. 8. 6. seq. describitur, longe alia est. Et tamen argumentatio illa tanta contentione a tam multis vrgetur, vt sacerdotibus noui Testamenti laquei iniiciantur, cum tamen principia eius dubia prorsus & incerta sint. Sumit enim hoc pro confesso, consuetudinem coniugalem reddidisse hominem immundum in veteri Testamento, cum tamen in toto veteri Testamento non extet expressis verbis talis lex. Nam Leuitic. 15, 16. vnde hoc conantur probare, quia vulgaris translatio habet: *Vir, a quo egreditur semen coitus, immundus erit vsque ad vesperam.* Textus originalis aliud habet & agit, nempe περὶ γονοῤῥοίας, sicut manifestius ex 22. c. Leuitici colligitur. Nec ex historia Abimelech hoc potest liquido & certo probari, sicut supra ostendimus. Et vt maxime in

c. 55. T. 4. f. 42.

in veteri Testamento, consuetudo coniugalis attulisset legalem & Mosaicam quandam pollutionem, qua consequentia iugum illud sacerdotibus N. Testamenti imponeretur, a quo Christus totam Ecclesiam liberauit? Num igitur Leuiticas pollutiones in nouum Testamentum reducemus, & quidem arctius, quam sub lege fuerunt, astringemus? Lex enim seruitutis sacerdotibus permittebat coniugium: Pontificii vero penitus interdicunt, idque sub lege libertatis. Certe Paulus simpliciter dicit, *sit vnius vxoris vir*. Et si maxime Leuitica aliqua pollutio in consuetudine coniugali fuisset, Paulus expresse eam abrogat, cum inquit: *Honorabile esse coniugium in omnibus, & cubile* seu *concubitum impollutum*, κοίτην enim vocat. Nulla igitur prorsus est consequentia in illa argumentatione, quam tamen magna confidentia, non recentiores tantum, sed & veteres ad euertendum manifestum textum (*sit vnius vxoris vir*) vsurpant.

Ebr. 13, 4.

Quartum argumentum ex 1. Cor. 7, 37.

VII. Quarto, ex illo etiam loco 1. Cor. 7, 37. *Si quis iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit*, &c. formant argumenta pro perpetuo cælibatu sacerdotibus indicendo, hoc modo: Ecclesia non minus iuris habet in suos ministros, quam pater in filiam. Sed patriæ potestati Paulus hoc tribuit, quod possit filiam seruare virginem. Et addit: Patrem hoc modo non tantum *bene*, sed etiam *melius* facere, quam si filiam elocaret. Ecclesia igitur non tantum bene fecit, prohibendo ministris suis coniugium, sed melius facit, quam si coniugium ipsis concessisset. Respondeo: Paulus non tribuit parentibus tyrannicam potestatem, vt liberis suis matrimonium prohibere, & contra naturam ac voluntatem ipsorum, ad cælibatum ipsos adigere possint, siue habeant donum continentiæ, siue non habeant, sed patriæ potestati certos circumdat limites, cum inquit: *Non habens necessitatem, sed potestatem propriæ voluntatis*, scilicet, si filia habet donum continentiæ, & ὁρμὴν (sicut *Oecumenius* loquitur) ad cælibatum, tunc pater habet potestatem propriæ voluntatis, & bene facit, si seruet virginem, modo tamen ipsi laqueum non iniiciat. Si vero filia donum continentiæ non habeat, nec ὁρμὴν ad cælibatum, tunc pater non habet deliberationem consilii, sed necessitatem præcepti: *propter vitandam fornicationem, quisque habeat coniugem. Si se non continent, nubant. Melius est nubere, quam vri*, sicut in superioribus illa Pauli sententia latius explicata est. Inde vero hoc sequitur, Ecclesiam posse quidem pro diuersitate donorum, ex ministris quibusdam cælibatum suadere, sed sine laqueo; quibusdam vero debere coniugium concedere. Sicut autem non pater, sed tyrannus esset, qui filiam non habentem donum continentiæ ad cælibatum cogeret: Ita iniqua & tyrannica lex est, sine discrimine prohibens coniugium omnibus ministris Ecclesiæ, siue donum continentiæ habeant, siue non habeant.

P. 1. f. 438.

Eiusdem generis est & hoc argumentum, sicut paterfamilias habet liberam potestatem, vel eligendi, vel reiiciendi ministros in sua œconomia, prout ipsi videtur: Ita Ecclesia potest tale decretum facere, quod velit coniugatos a ministerio repellere, & non alios ministros admittere, aut tolerare, quam cælibes. Respondeo: Sp. S. Ecclesiæ præscribit certam formam, secundum quam debet ministros eligere. Et in illa forma inter cetera expresse præscribitur: *Si quis sine crimine est vnius vxoris vir*. Non itaque licet Ecclesiæ contrarium decretum facere. Non enim sui iuris est Ecclesia, sed Christo tanquam capiti debet esse subiecta.

Quintum genus argumentorum ab hæreticis damnatis mutuantur Pontificii.

VIII. Quinto, Pontifices Romani pro stabilienda prohibitione coniugii in ordine Ecclesiastico tales afferunt rationes, quæ a veteribus hæreticis mutuo sumptæ sunt, & manifeste contumeliosæ sunt in sanctam institutionem coniugii, adeo, vt illarum inter ipsos etiam Pontificios, si qui aliquid adhuc frontis habent, pudeat. *Siricius* enim & *Innocentius* * sacerdotes, ex propriis coniugibus generantes sobolem, contumeliose appellant *sectatores libidinum, & præceptores vitiorum*. Has autem reddunt rationes, quia scriptum sit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*. Item, *si* sacerdos *contaminatus fuerit carnali concupiscentia*, (de vsu autem legitimi coniugii loquuntur) *quo pudore* vel sacrificabit, *vel qua conscientia, quoue merito exaudiri se credit, cum dictum sit: Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, & qui in carne sunt, Deo placere non possunt*. Sit igitur munditiæ puritate securus, qui offerre aut baptizare debet. Alii allegant illud Esai. 52, 11. *Pollutum nolite tangere: Mundamini, qui fertis vasa Domini*. Et Ephes. 5, 27. Sponsa Christi debet esse *gloriosa, sine macula & ruga*. Item, Rom. 13, 13. 14. *Non in cubilibus, sed induamini Dominum Iesum Christum*. Hæ rationes non requirunt operosam explicationem vel refutationem, manifeste enim ostendunt, prohibitionem coniugii in regno Pontificio esse ipsam doctrinam dæmoniorum. Nam & veteres hæretici iisdem prorsus & similibus argumentis olim damnarunt coniugium, sicut in superioribus ostensum est. Ac supra cum de sanctimonia & castitate coniugii ageremus, fundamenta solutionum monstrata sunt. Sententiæ enim pleræque sunt generales, per-

* dist. 82. c. plurimos. c. proposuisti.

pertinentes ad omnes fideles, & loquuntur de peccatis inquinantibus conscientiam, & excludentibus a regno Dei, quibus legitimum coniugium accensere, dæmoniorum doctrina est. Quædam vero sententiæ diriguntur ad sacerdotes veteris Testamenti, quibus vsus coniugii expresse concessus fuit, & tamen fuerunt sancti, mundi & impolluti, etiam secundum legem.

Argumentum VI. ex dictis scripturæ de votis.

IX. Sexto, multa texunt argumenta ex locis Scripturæ de votis, & quod omnes, qui volunt & petunt, possint donum continentiæ a Deo impetrare, quia scriptum sit, Ioan. 16, 23. *Quacunque petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis.* Sed hæc in præcedentibus prolixe sunt explicata.

Arg VII. ex 1. Cor. 7, 29.

X. Allegant etiam illum locum, 1. Cor. 7, 29. *qui vxores habent, sint quasi non habentes*; ergo sacerdotes non debent consuetudinem habere cum vxoribus propriis. Sed *Chrysostomus* ostendit, (*l. d.*) Paulum ibi in genere loqui, de omnibus fidelibus, non in specie de sacerdotibus. Nec Paulus illis verbis prohibet congressum coniugum, expresse enim dicit: (*v. 5.*) *Ne fraudetis vos*, sed vult, ne ita addicti sint vxoribus, vt ea, quæ Dei sunt, vel violent, vel negligant.

VIII. ex Es. 56, 4. 5.

XI. *Andradius* præterea l. 10. p. 767. seq. ex loco, Esa. 56, 4. 5. de eunuchis ita argumentatur: Præcipuus locus in domo Dei, quæ est Ecclesia, est ordinis Ecclesiastici. Sed Propheta vaticinatur, Deum in nouo Testamento principem illum locum eunuchis daturum. Ergo Clerici, qui principem in Ecclesia locum obtinent, debent cælibes esse. Sed sententia illa Esaiæ in superioribus est perspicue explicata. Hoc igitur loco nihil aliud addam, quam quod Christus ipso facto ostendit, falsam esse illam interpretationem & argumentationem ex loco Esaiæ. Inter Apostolos enim plerosque fuisse coniugatos, testantur vetustissimi Patres, vt *Ignatius* ad Philadelphienses: *Clemens* 3. Strom. *Eusebius* lib. 3. histor. Eccles. c. 30. *Ambrosius* 2. Cor. 11. & Matth. 19, 11. 12. cum Christus de cælibatu ab ipsis Apostolis interrogaretur, respondit: *Non omnes capiunt verbum hoc, sed qui potest capere, capiat.* Paulus etiam illam argumentationem disertis verbis refutat: Instituens enim reformationem, de constituendo principe illo in Ecclesia loco, expresse dicit: *constitue presbyteros, si quis est sine crimine vnius vxoris vir.* Item, *Diaconi sint vnius vxoris viri.*

IX. Andradii argumentum, ex Deut. 33, 9. 10.

XII. Argumentatur etiam Andradius ex loco Deut. 33, 9. 10. *Qui dixit patri suo & matri sua, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi custodiunt iudicia tua, o Iacob, & legem tuam, o Israel, ponent holocausta super altare tuum.* Ergo multo magis in nouo Testamento Clerici ita debent diuinis rebus addicti esse, vt vxores nec ducant, nec habeant. Respondeo: Deus illa lege non flagitat a Leuitis, vt non habeant parentes & fratres, vel ne generent filios: Erant enim in veteri Testamento coniugati; sed ne illos plus ament, quam Deum, Matth. 10, 37. Luc. 14, 26. Et si in ministerio scandalizauerint Leuitas, vt possint illis renunciare, Matth. 10, 37. Luc. 14, 26. sicut fecerunt Leuitæ, Exod. 32, 28. 29. Immo si ratio & fidelitas ministerii flagitauerit, vt possint relinquere parentes, domum, vxorem, liberos propter nomen Christi, Matth. 19, 27. Quod autem inde non sequatur, coniugium interdicendum esse sacerdotibus, Deus ipse in veteri Testamento ostendit, Leuit. 21, 7. Et in nouo Testamento Christus habuit Apostolos coniugatos. Paulus etiam dicit: *Oportet Episcopum esse irreprehensibilem, vnius vxoris virum.*

Summa legis Pontificiorum de cælibatu.

XIII. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ Pontificii pro stabilienda lege cælibatus sacerdotum ex Scripturæ quibusdam sententiis formant: quæ hoc nullo modo efficiunt, quod lex cælibatus continet: Nullum scilicet coniugatum, etiamsi reliquis virtutibus ad ædificationem Ecclesiæ necessariis instructus sit, ad ministerium admittendum, vel consuetudinem coniugalem in ministerio non esse tolerandam, vel solos cælibes ad ministerium esse idoneos, vel iugum cælibatus omnibus sacerdotibus esse imponendum, siue donum continentiæ habeant, siue non habeant. Hic enim est status, ad quem argumentationes diriguntur. Nam cælibes, qui donum continentiæ habent, si ceteris etiam virtutibus, quas Paulus describit, polleant, posse expeditius ministerium curare, de eo nulla est controuersia.

X. quod cælibatus Pontificius ornet dignitatem ministerii Ecclesiastici.

XIV. Septimo, multas nectunt ratiocinationes, ideo retinendam & defendendam legem cælibatus, quia dignitatem ministerii Ecclesiastici deceat, ornet, promoueat, vt in maiori apud populum autoritate & existimatione sit. Econtra colligunt multa incommoda, quæ ex coniugio presbyterorum oriantur, vt quod reditus Ecclesiastici imminuantur, quodque vxores & liberi presbyterorum, si illi moriantur, cogantur in egestate viuere, quare ministerium, cuius autoritatem apud omnes expedit maximam esse, in contemptum adducatur. Hæ politicæ rationes speciose possunt amplificari, sed responsio simplex & vera est, Spiritum sanctum omnium optime nouisse, quid dignitatem & sanctitatem ministerii in regno Dei vere possit ornare & adiu-

adiuuare; is autem diſerte dicit, *ſint vnius vxoris viri.* Nec dignitas & autoritas miniſterii Eccleſiaſtici metienda eſt ex politicis opibus, dignitatibus & ſplendoribus. Regnum enim Chriſti non eſt de hoc mundo, & qualis fuerit Apoſtolorum conditio, ex hiſtoria ipſorum manifeſtum eſt. Dignitas enim & autoritas miniſterii conſiſtit *in teſtimonio bonæ conſcientiæ*, 2. Cor. 1, 12. & in fidelitate diſpenſationis, 1. Cor. 4, 2. quodque Deus ſuo Spiritu, gratia, benedictione & efficacia miniſterio adeſt, 1. Cor. 2, 10. 2. Cor. 10, 4. 5. quæ virtus Dei in infirmitate ſecundum carnem perficitur, 1. Cor. 2, 3. 4. 2. Cor. 4, 7. & 12, 9. De reditibus vero Eccleſiaſticis poſſet iniri certa ratio, & viduis ac orphanis ſacerdotum poſſet ac deberet honeſta ratione proſpici, vt propterea non opus eſſet, contra Paulum decreta facere, conſcientiis laqueos iniicere, & omnia fœdis libidinibus replere.

Ioan. 18, 36.

In quibus vere conſiſtat dignitas miniſterii Eccleſiaſtici.

XI. argum. a teſtimoniis patrum, &c.

XV. Poſtremo, potiſſimam victoriæ partem collocant in teſtimoniis Patrum & antiquitatis, in Conciliorum decretis, in præſcriptione longæ conſuetudinis, & in exemplis multorum, qui aliis remediis ad reprimendos & reſtinguendos æſtus libidinis vſi ſunt, quam coniugio. Et ſane ſtrepitu illo Patrum, antiquitatis, canonum & exemplorum, poſſet aliquis, ſi non moueri, at ſaltem perturbari; ideo contexemus ordine hiſtoriam cælibatus ab initio, ab ipſis Apoſtolorum temporibus ad noſtra vſque ſæcula. Inde enim manifeſtum erit, legem cælibatus non eſſe antiquiſſimam, ſed defenſionem & vſurpationem coniugii ſacerdotum longe eſſe antiquiorem. Oſtendet etiam illa hoſtoria, quomodo melioribus Eccleſiæ temporibus, ſæpius quidem tentata, ſed ſemper repulſam paſſa fuerit lex illa cælibatus, & quomodo poſtea inclinata virginitate Eccleſiæ, ſicut *Hegeſippus* loquitur, cœperit ſenſim ſub hypocriſi ſanctitatis irrepere, donec tandem manifeſte, operante myſterio iniquitatis Antichriſtianiſmi, ſtabilita eſt, non tamen ſine magnis contentionibus, & piorum contradictionibus. Nunc igitur in genere tantum reſpondeo, quia Patrum opiniones, & præſcriptio antiquitatis opponuntur manifeſtæ ſententiæ Pauli, dicimus cum *Iuſtino*, Paulus eſt pater patrum, cuius ea eſt autoritas, vt ſi vel angelus e cælo aliquid annunciaret, præter id, quod a Paulo annunciatum eſt, anathema ſit habendus. Ad obiectionem de antiquitate *Ignatius* reſpondet, elegante ſententia in Epiſtola ad Philadelphium, τοῖς τοιούτοις ἐγὼ λέγω, ὅτι ἐμοὶ ἀρχεῖον ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃ παρακοῦσαι πρόδηλος ὄλεθρος. *Illis*, qui antiquitatem obiiciunt, *ego dico, quia mihi antiquitas eſt Ieſus Chriſtus, quem nolle audire, manifeſtus interitus eſt.* Et *Cyprianus* recte dicit: Non quærendum eſt, quid aliquis ante nos fecerit, ſed quid ille, qui ante omnes eſt, faciendum iuſſerit. Item, Chriſtus non dicit: Ego ſum conſuetudo, ſed ſum veritas. Ad conciliorum decreta, quæ pro lege cælibatus afferuntur, hoc in genere reſpondeo. Cum in Nicæna celeberrima ſynodo lex cælibatus ſacerdotum repulſam ſit paſſa, ſicut mox oſtendemus, licet igitur poſteriora quædam concilia legem illam admiſerint & ſtabilierint, hoc nihil præiudicat veritati. Nam decretum diſtinct. 50. inquit: Quando in aliquibus *geſtis conciliorum diſcors ſententia inuenitur, illius concilii magis* debet teneri *ſententia, cuius antiquior & potior extat autoritas.* Et in omni lege obſeruandum eſt, vt malum prohibeatur, & bonum præcipiatur. Iam vero lex cælibatus prohibet coniugium, quod bonum eſt, & a Paulo ordini Eccleſiaſtico permiſſum, præcipit autem, vt illi, qui donum continentiæ non habent, in vſtione potius & periculo fornicationis maneant, quam matrimonium contrahant, quod malum & pernicioſum eſt. Remedium etiam diuinitus illis, qui non continent, conceſſum & ordinatum prohibet. Ac cauſſas prohibitionis eas reddit, quæ manifeſte blaſphemæ ſunt in ſanctitatem & caſtitatem coniugii, ſicut oſtenſum eſt. Finis certe conſtitutionum Eccleſiaſticarum in ordinibus ſacris hic eſſe debet, vt militare poſſint bonam militiam, retinentes fidem & bonam conſcientiam, ne Spiritum gratiæ & precum excutiant, vtque ſint typi gregis. Sed lex cælibatus, quia ſine diſcrimine imponitur etiam illis, qui donum continentiæ non habent, facit conſcientias cauteriatas, & flagitioſis ſacerdotum exemplis omnem pudicitiam ex populo profligauit. Quæ igitur æquior eſt petitio, quam vt iniqua & pernicioſa illa lex, quæ manifeſta & flagitioſa turpitudine Eccleſiaſticorum iam dudum antiquata eſt, tollatur. Quod enim fingunt, aliis remediis, quam conceſſione coniugii, libidines poſſe in ordine Eccleſiaſtico caueri & extirpari, manifeſta experientia tot annorum refutatur. Variis enim modis toties hoc fuit tentatum, ſed fruſtra. Et *præmium erroris in ſeipſis receperunt*, quod Paulus deſcribit Rom. 1, 27. Et accidit hoc ideo, quia ſpreto remedio diuinitus contra incontinentiam ordinato homines Deo volunt eſſe ſapientiores, ſed accedamus ad hiſtoriam de cælibatu ſacerdotum.

Vbi prima generalis reſponſio ad patrum teſtimonia.

q. & reſp. ad orth. f. 471.

Ad obiectionem antiquitatis.

p. 236.

ep. 63. f. 155.

ep. 74. f. 215.

nec non ad decreta conciliorum.

c. Domino ſancta.

CAPVT

CAPVT VI.

Historia de cælibatu Sacerdotum, a temporibus Apostolorum ad nostra vsque sæcula, deducta.

Ad pertexendam cælibatus Pontificii historiam.

I. MVltum lucis accedet explicationi huius controuersiæ ex historica consideratione, quando, a quibus, quomodo, ex quibus rationibus & fundamentis, lex cælibatus sacerdotum primum tentata, sed repulsa: postea inuecta, sed explosa, tandem vero mera vi & manifesta tyrannide, contra multorum piorum contradictiones, stabilita sit. Non autem istorum hæreticorum historias repetemus, qui coniugium in vniuersum damnarunt, de quibus in principio diximus: Sed historiam de cælibatu sacerdotum, quantum ad nostrum institutum sufficere videbitur, breuissime contexemus. Quis autem sit status controuersiæ de cælibatu, inter nos & Pontificios, ex præcedentibus notum & manifestum est. Ad eum itaque statum historicas obseruationes dirigemus.

notanda quædam de Ethnicorum cælibatu sunt.

II. Et de Ethnicorum exemplis ideo in principio pauca quædam annotanda sunt. Inde enim veteres hæreticos sumpsisse occasionem damnandi coniugium, *Clemens* refert l. 3. Strom. Immo *Hieronymus* etiam lib. 1. contra Iouinianum, inde cælibatum & monogamiam sacerdotum probat. *Antequam*, inquit, *religio nostra fulgeret in mundo, vnicubas semper habuisse inter matronas decus. Per illas fortunæ muliebri sacra fieri solitum, nullum sacerdotem bigamum, nullum flaminem bimaritum leges. Hierophantas quoque Atheniensium vsque hodie cicuta sorbitione castrari, & postquam in Pontificatum fuerint electi, viros esse desinere.* Hæc *Hieronymus.* Immundus enim spiritus cum nefandis libidinibus omnia misceret, solum legitimum coniugium a sacris suis idololatricis prætextu puritatis repulit. Et de reliquis quidem hoc tantum sanciuit: *Absistat ab aris, Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.* Sacerdotibus vero primariis, tractantibus sacra sua idololatrica, prorsus interdixit coniugio, sicut de Hierophantis Atheniensibus iam dictum est. Ita etiam sacerdotes matris Deorum Samia testa solitos sibi virilia amputare, vt casti in religione manerent, scribit *Alexander ab Alexandro*, lib. 4. cap. 17. Idem lib. 5. cap. 12. prolixe describit, virgines vestales non tantum apud Romanos, verum etiam in Mineruæ templo, & apud Delphos, ignem peruigilem custodiuisse, & apud Assyrios Dianam Ecbatanam non alios, quam sacerdotes perpetuæ virginitatis voluisse. Et Cheræmon Stoicus apud *Hieronymum* contra Iouinianum, lib. 2. de vita antiquorum sacerdotum Ægypti narrat, quod *nunquam mulieribus se miscuerint, nunquam cognatos & propinquos, ne liberos quidem viderint, ex eo tempore, quo cæpissent diuino cultui deseruire, a carnibus & vino semper abstinuerint, - - maxime propter appetitus libidinis restinguendos.*

f. 434. *f. 38.* *f. 221. b.* *f. 269. a.* *f. 55.*

Hoc non de Iudæorum cælibatu.

III. Et memorabile est, cum tempore veteris Testamenti cælibatus non esset in magna admiratione, quod collapsa post Machabæorum tempora religione, *Iosephus* scribit l. 15. c. 13. Essæos sectæ suæ rationem mutuatos ab illa viuendi ratione, quam Pythagoras Græcis monstrarit. Et primarium caput illius sectæ fuisse ὑπεροψίαν γάμου, *contemptum coniugii*, de bello Iudaico l. 2. c. 7. Quod scilicet vxores non admittebant, sed sicut *Philo* loquitur, auersabantur. Antiq. l. 18. c. 2. Et *Eusebius* l. 8. de præparat. c. 11. ex Philone recitat multas Essæorum contumelias contra coniugium, & contra sexum muliebrem, non absimiles illis, quas *Hieronymus* ex Theophrasto colligit, & *Ioan. Faber* repetit, quod Lector diligenter obseruet. Cumque propter hanc speciem Essæi in magna essent autoritate & admiratione, instituerunt etiam Scribæ & Pharisæi, tanquam Doctores populi, peculiaria exercitia continentiæ a coniugibus, aliqui quadriennium, aliqui octennium, aliqui decennium, & illo tempore gerebant peculiares purpuræ fimbrias, vt hominibus continentiæ suæ professionem ostentarent. Ita enim *Epiphanius* inter hæreses apud Iudæos ante Christum, describit Pharisæos & Scribas, lib. 1. Tom. 1. vtque solet superstitio tanquam gangræna serpere, in ipsam etiam Ecclesiam Essæorum institutum irrepsit. Quod enim *Philo* peculiari libello (*de vita contemplatiua*) describit & celebrat peculiare institutum, τῶν θεραπευτῶν, in Ægypto, & præcipue circa Alexandriam, prorsus simile Monachatui, in eo etiam fuit primarium caput, immo fundamentum, ἐγκράτεια, *continentia.* Nam in eo conuentu, præter viros cælibes, fuerunt etiam mulieres, γηραλέαι παρθένοι, *iam vetulæ virgines castitatem seruantes.* Licet *Philo* addat mulieres illas τὴν ἁγνείαν ἀσκοῦσαι, *cælibatum exercere*, non (sicut apud Græcos in quibusdam sacris fit) ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ κατὰ ἑκούσιον γνώμην, διὰ ζῆλον καὶ πόθον σοφίας, *non*

l. 1. adu. Iou. f. 36. 37. *f. 32. 33.* *f. 189.* *f. 192.* *f. 194.* *f. 199.*

non ex necessitate, sed secundum spontaneam, seu voluntariam, *sententiam, propter zelum, & desiderium sapientiæ.* Et ex illa Philonis historia *Hieronymus* quidem, & Pontificii ad vnum omnes conantur probare, Monachatum de mandato, & ex præscripto Apostolorum institutum esse, cum Marcus, a Petro in Ægyptum missus, Alexandriæ Ecclesiam constituisse scribatur: sed *Sozomenus* lib. 1. c. 12. ostendit, quos descriptio illa Philonis intelligi voluerit, nempe τοὺς κατ' αὐτὸν ἐξ Ἑβραίων χριστιανίζοντας, ἔτι ἰουδαϊκώτερον ὁμιλοῦντας, καὶ τὰ ἐκείνων ἔθη φυλάττοντας, hoc est, *illos, qui suis temporibus ex Ebræis Christianismum amplexi, adhuc nimium Iudaice conuersabantur, & mores seu ritus illorum retinebant.* Illam explicationem repetit etiam *Nicephorus*. Et *Sophronius* in vita Marci ita scribit: *Philo disertissimus iudæorum, videns primam Ecclesiam Alexandriæ Iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ, super eorum conuersatione scripsit,* &c. Et hæc cum ita se habeant, ex illa tamen origine Monachatus cum despectu coniugii, in Ægypto primum disseminatus, & inde postea per totum orbem, sub specie & prætextu Apostolicæ traditionis, propagatus fuit. Cum vero tempore Christi celebre inter Iudæos Essæorum illud institutum esset, mirum videri posset, quod Christus eorum nominatim nullam facit mentionem, sed Apostoli videntur eo respexisse, quando audita disputatione Christi de diuortio dicunt: *Si ita se habet caussa hominis cum vxore, non ergo expedit matrimonium contrahere*: quasi dicerent; Essæi ergo recte faciunt, τὸν γάμον παραιτήσαντες, *coniugium auersantes*, (his enim verbis *Philo* apud *Eusebium* lib. 8. de præpar. Essæorum cælibatum describit.) Christus vero ita respondet, vt ostendat, donum veri cælibatus non esse omnium, & quibus datum est, ipsos debere hoc ad verum finem referre, vt scilicet propter regnum cælorum se castrent, vtque ipso facto Essæorum superstitionem de cælibatu refutaret, ideo quosdam coniugatos ad Apostolatum vocauit, & in comitatu suo habuit mulieres adhuc coniugatas.

H. E. l. 2. c. 39.

T. I. opp. Hieron. f. 273.

Matth. 19. 10.

c. 11. f. 380.

Disputationes Corinthiorum de cælibatu ex Essæorum instituto orta videntur.

Ex Essæorum etiam instituto videntur disputationes illæ apud Corinthios, de coniugio & cælibatu, 1. Cor. 7. ortæ fuisse; nam & gentibus Essæorum cælibatus admirationi fuit, sicut meminerunt *Plinius* l. 5. c. 17. & *Solinus* c. 48. & quæ fuerint disputationes apud Corinthios in de colligi potest, quod Paulus dicit. Non omnium esse cælibatum. Item, *de virginibus præceptum Domini non habeo, non vt cuiquam laqueum iniiciam. Qui non continent, nubant: melius est nubere, quam vri*, &c.

v. 25.
v. 35.
v. 9.

Exinde lex cælibatus tentata iam Pauli adhuc viuentis temporibus;

IIII. Sed vndecunque occasionem sumpserint quæstiones illæ Corinthiorum, hoc constat, diabolum, hostem legitimi coniugii, tentasse zizania superstitiosi cælibatus spargere in Ecclesia, ipsis Apostolis adhuc viuentibus & docentibus, sed vigilantia Apostolorum illa repressa fuerunt, sicut ex accurata illa disputatione Pauli, 1. Cor. 7. non obscure colligitur, id quod etiam iuniorum viduarum temere susceptus cælibatus, 1. Tim. 5, 11. seq. testatur, vbi Paulus inter cetera docet, ad collegium viduarum, quibus ratione eleemosynarum in viduitate manendum erat, nullam admitti debere, ante annum ætatis 60. Iunioribus vero docet propter ἄσκησιν, hoc est, *propter exercitia pietatis*, sicut Philonis mulierculæ prætendebant, non necessarium esse cælibatum, sed posse ipsas in coniugio etiam pietatem exercere. Cumque Philonis θεραπευταὶ propter zelum philosophandi (sicut *Sozomenus* Philonis verba recitat) nuptias auersentur, Paulus Tito præscribit, *constitue presbyteros, si quis est vnius vxoris vir.* Immo 1. Tim. 4, 1. 3. dicit, *doctrinam dæmoniorum* esse, *prohibere nuptias.* Ita ergo tempore Pauli tentata fuit superstitio & lex cælibatus, sed a Paulo grauiter est repressa, monstrata vera ratione pii cælibatus.

item, tempore Ioannis per Nicolaitas.

V. Memorabile vero exemplum est Nicolaitarum, quod non tantum ipsis Apostolorum temporibus contigit, sed ortum fuit a Nicolao, qui ex septem primis Diaconis vnus fuit. Historiam enim ita describit *Epiphanius* Tomo 2. lib. 1. hæres. 25. Quod Nicolaus ille, cum haberet pulchram vxorem, & videret alios esse in admiratione propter cælibatum, vt non videretur vxorius, & inferior esse aliis, constituerit ad exemplum & imitationem cælibum, consuetudini coniugali in perpetuum renunciare. Et illud quidem Nicolaum aliquandiu tolerasse, scribit *Epiphanius*, sed cum in finem non posset vstionem incontinentiæ reprimere, ne tamen inconstantiæ seu leuitatis argueretur, si a proposito videretur resiliisse, maluit se conuertere ad promiscuam Venerem, & ad vagas libidines, immo ad Venerem contra naturam, sicut *Epiphanius* dicit, quam legitimo coniugio vti. Atque inde orta fuit secta Nicolaitarum, quam in Asia late disseminatam fuisse, Apocalypsis testatur, qui senserunt, si modo a legitimo coniugio abstinerent, se aliis fœdis, immo nefandis libidinibus non peccare. Hanc sectam Ioannes Apoc. 2, 6. 15. magno zelo refutat. Principaliter vero in illa historia hoc obseruandum est, quod Nicolaus ille, cum post administratum

f. 72.

f. 73.

Hierosolymis Diaconatum, in aliis orbis partibus, (in Asia enim Nicolaitas fuisse Apocalypsis testatur) Euangelium exemplo Stephani & aliorum, Actor. 8, 4. annunciaret, ex immodica admiratione cælibatus, propter quem videbat alios quosdam magnifieri, in eam opinionem deuenerit, quasi coniugium & consuetudo coniugalis non conueniret ministerii dignitati. Ita quibusdam Apostolis adhuc viuentibus tentata fuit discessio a Canone illo Pauli (*Episcopus* seu Presbyter, *sit vnius vxoris vir*, similiter & *Diaconus*) idque ea opinione, quasi melius & rectius esset, vt nullius legitimæ vxoris vir sit presbyter, etiamsi donum continentiæ ex Deo non habeat. Euentus vero tristis & obscenus ostendit, Deum non velle omnes in ministerio esse cælibes, & cælibatum velle in ministerio omnibus imponere, nihil aliud esse, quam obiicere scandalum seu occasionem fornicationis, sicut Ioannes loquitur Apoc. 2, 15. Et hæc historia Nicolai est ipsissima imago cælibatus sacerdotum in Ecclesia Pontificia.

Quibus artibus Satan tum cælibatum in Ecclesiam inuehere studuerit.

VI. Vide autem, quanta contentione, quibus artibus & insidiis hostis coniugii superstitiosam opinionem cælibatus laborarit primis temporibus in Ecclesiam inuehere. Cum enim viuentibus Apostolis id, quod aliquoties tentarat, non posset obtinere, obseruauit illam occasionem, cum Paulus & ceteri Apostoli ex hoc mundo euocati, & Ioannes in Pathmon esset relegatus, tunc enim existimauit, se in Ecclesiam tanquam in domum vacuam, posse per hypocrisin irrepere. Excitauit igitur in Asia presbyterum quendam, sectatorem seu ζηλωτήν, sicut se iactabat, Pauli, qui sparsit historiam quandam, præferentem titulum, *de Periodo Pauli, & Tecla*, siue vt *Gelasius* dist. 15. titulum citat, *de actis Pauli & Tecla*. *c. sancta Romana.* Summa autem fabulæ hæc erat: Teclam nobilem virginem Iconiensem, voluntate & consensu parentum desponsatam fuisse Thamiro cuidam: Paulum vero cum venisset Iconium, de virginitate eo modo fuisse concionatum, quod Tecla repudiato sponso, contra voluntatem & sponsi & parentum, cælibatum vouerit. Et Paulum per multos annos Teclam illam secum circumduxisse, ac tandem eam sacro velo consecrasse, tradita ipsi potestate docendi, baptizandi, & virgines voto perpetui cælibatus velandi & consecrandi. Hæc ferme fuit summa commenti, sicut ex *Tertulliano* de Baptismo, c. 17. ex *Ambrosio* de virginibus l. 2. & ex *legenda Teclæ* colligitur. Quia vero magna erat in Ecclesia autoritas Pauli, multi exemplum illud opponebant & præferebant scriptis Pauli, & reliquorum Apostolorum. Ioannes vero, cum ab exilio Ecclesiæ restitutus esset, videns fabulam illam non esse consentaneam perpetuæ doctrinæ & sententiæ Pauli, qui sicut mulierem non permittit publice in Ecclesia docere: *1. Cor. 14, 34. seq. 1. Tim. 2, 12.* Ita desponsatam, contra sponsi & parentum voluntatem, suscipere cælibatum prohibet, 1. Cor. 7, 27. 37. Sponsa enim censetur loco vxoris, Deut. 22. 23. seq. Presbyterum igitur illum Ioannes publice coram Ecclesia conuicit, quod falsum & supposititium librum sub nomine & titulo Pauli sparsisset. Et Presbyter ille publice confessus fuit, se hoc Pauli amore fecisse. Ioannes vero ipsum a ministerio remouit, vt propter posteritatem publica nota commentum illud de Tecla, vt supposititium & adulterinum, reiiceretur. Ita historiam describit *Tertullianus* de Baptismo, & *Hieronymus* de Scriptoribus Ecclesiasticis. *Tert. de bapt. c. 17. Hier. de script. eccl. f. 173. T. 1.* Sed tamen postea tempore Tertulliani, mulierculæ quædam ministerium verbi & Sacramentorum in Ecclesia sibi vendicare conabantur, autoritate Teclæ illius, quas *Tertullianus* historia illa de Ioanne Apostolo repellit. Sed post illud etiam tempus, *Ambrosius* institutum suum velandi sacras virgines, quod in Mediolanensi Ecclesia tunc vt nouum & peregrinum reprehendebatur, conatur ex fabula illa Teclæ, tanquam traditionem Apostolicam, probare & tueri. *Epiphanius* etiam & *Hieronymus* ad Gerontiam testimonio illius Teclæ vtuntur. *Epiph. l. 3. T. II. hær. 78. f. 1048. Hier. ad Eustoch. (non ad Geront.) T. I. f. 97.* Immo cum circa annum Domini 500. *Gelasius* narrationem illam de actis Pauli & Teclæ inter Apocrypha reiecisset: Monachi tamen postea fabulam illam Teclæ aliquoties explosam, rursus in theatrum, peculiari Legenda, vt vocant, reduxerunt, vt hominibus persuaderent, votum cælibatus, & ordinem sanctimonialium esse institutum & traditionem Apostolorum, vtque manifestissimas Pauli sententias commentitia illa de Tecla fabula eluderent & obruerent.

Et hanc historicam obseruationem Lector diligenter notet; monstrat enim originem Monachatus & superstitiosi cælibatus: ostendit etiam veram solutionem ad omnia, quæ in hoc genere a Pontificiis, de Apostolicis traditionibus, & de exemplis Apostolicæ Ecclesiæ, extra Scripturam proferri solent. Et dignum est admiratione, cum Deus publico Ioannis Apostoli testimonio commentum illud de Tecla reprobasset, tantam tamen, antiquis etiam temporibus, fuisse humani ingenii, siue leuitatem, siue curiositatem, siue temeritatem, quod voluerint commentitiam illam fabulam potius, quam manifestam Scripturæ sententiam sequi, sicut tem-

tempore Tertulliani, Ambrosii, Epiphanii, & Hieronymi, hoc factum fuisse ostendimus. Non moueamur itaque quando legimus, commentitium illum prætextum Apostolicæ antiquitatis & traditionis multis imposuisse. Nos vero discamus, omnia hæc, quacunque specie producantur, referre ad primam hanc, quam iam ostendimus, originem.

Post Apostolorum mortem [illegible] hoc maiori nisu [illegible],

VII. Ita ergo Apostolorum temporibus lex & superstitio cælibatus aliquoties tentata, & quasi rogata, sed intercessione Apostolorum grauiter repulsa & abrogata fuit. Post mortem vero Apostolorum, zizania illa, quæ viuentibus Apostolis, in ipso germine repressa & suffocata fuerant, liberius cœperunt erumpere. Cumque hostis coniugii animaduerteret, scripta Apostolica sibi obstare, varia Apocrypha scripta, quasi ab Apostolis vel edita, vel tradita, Ecclesiæ obtrusit.

obtrusis variis scriptis apocryphis. l.445.

Clemens enim libro tertio Stromat. narrat, hæreticos veteres, cum sexum muliebrem deformare & legitimam consuetudinem coniugalem damnare vellent, vsos esse testimoniis ex Apocrypho quodam Euangelio, *secundum Ægyptios*, vbi Salomæ interroganti: *Quo ad vsque vigebit mors?* Dominus respondisse, fingitur, *Quo ad vsque vos mulieres paritis.* Dominum item dixisse: *Veni ad dissoluendum opera feminæ.* (l.452.) Cumque apud Ægyptios Christiani quidam iuxta Essæorum institutum (cuius primarium caput fuit ἀγαμία) iudaizare cœperint, non mirum est, inde prodiisse tale apocryphum Euangelium. Eodem modo aliud apocryphum scriptum, specioso titulo *Protoeuangelii Iacobi*, quasi basis & fundamentum esset Euangelicæ narrationis, sparsum fuit. Vbi Maria narratur votum perpetui cælibatus emisisse, quod vere apocryphum scriptum etiam Augustino hac in parte imposuit. Similiter etiam apocrypha scripta, promittentia actus singulorum Apostolorum, prodierunt, quale nuper, postquam vulgares Legendæ fœtere cœperunt, sub titulo *Abdiæ Babylonici* in theatrum reductum est. (l.5.p.[illegible]) Ibi fingitur Drusiana, postquam a Ioanne fuisset conuersa, propter cultum Dei noluisse amplius marito suo commisceri. Et quidem marito insistente, ipsam mori potius elegisse, quam consuetudinem repetere coniugii. Quod ex professo & quasi aduersa fronte pugnat cum manifestissima doctrina Pauli, 1. Cor. 7, 5. (l.5.p.125.[illegible]) Ibidem Ioannes moriturus fingitur ita orare: *Tu Domine, qui seruum tuum mundum a coniunctione feminea præstitisti, -- qui festinanti mihi ad nuptias in iuuentute demonstrasti te, & dixisti, Mihi necessarius es Ioannes, operam tuam quæro: Sed cum iuuentutis ardore visus essem non seruare præceptum, & diffisus, quod integritatem seruare vix possem, animum ad nuptias appulissem, tu -- -- ægritudinem corporis mihi intulisti. -- -- Tertio quoque studentem nuptiis, impedimento leuiore reuocasti. Tu mihi, Domine, in mari dignatus es dicere: Ioannes, nisi meus esses, permitterem tibi, vt vxorem duceres.* Hac commentitia narratione apocryphus ille Ioannes fingit, legitimam coniunctionem cum vxore reddere immundum, virginitatem esse præcepti: & Christum illis, quorum opera in ministerio Ecclesiastico vti velit, non permittere vxores. Quæ omnia cum Scriptura expresse pugnant, Ebr. 13, 4. 1. Cor. 7, 25. 1. Tim. 3, 2.

Atque hinc sumpta est fabula, quod Ioannes fuerit sponsus ille in Cana, quodque Christus ad nuptias illas propterea venerit, vt sponsum a nuptiis auelleret, & ad cælibatum traduceret, quod non cum Scriptura tantum, sed cum tota antiquitate pugnat, quæ docet Christum nuptiis illis ideo interfuisse, vt coniugium sibi probari ostenderet.

Item *Abdias*, Iphigeniam voto perpetuæ virginitatis, cum multis aliis, a Matthæo sacro velo consecratam fabulatur. (l.7.p.[illegible]) Et ita in vita Bartholomæi scribit de Maria: *Hæc virgo, cum execraretur omnem virum, seruandæ virginitatis votum prima Deo omnipotenti vouit.* (l.8.p.258.) Quod cum desponsatione Mariæ expresse pugnat. Idem in vita Thomæ fingit: Dominum apparuisse sponso & sponsæ, deductis iam in cubile, & dissuasisse consuetudinem coniugalem his verbis: *Thomas vos mihi commendauit, vt custodiam vos ab omni malo.* (l.9.p.[illegible]) Et ibidem *Abdias* fingit: Mulieres conuersas ex concionibus Thomæ didicisse, vt non amplius dormirent cum maritis suis. Et quidem cum Rex peteret a Thoma, *quia separasti animos vxorum a consortio coniugii nostri, age igitur, vt redeant, & sint coniuges nostræ, sicut ante fuerunt.* (f.297.) Thomas fingitur respondere: *Errat iussio Regis:* si enim hoc facerem, Deus corpus & animam mitteret in æternum ignem. (p.297. 298.) Quod certe palpabiliter pugnat contra Paulum, 1. Cor. 7, 5. Hæc pauca ex *Abdia*, quem fingunt contemporaneum & comitem fuisse Apostolorum, recitare volui, vt ostenderem, quales sint traditiones, quas pro defendenda lege cælibatus Pontificii Apostolorum titulo venditant. Et quia κριτήρια manifesta sunt (ex diametro enim pugnant cum scriptis Apostolicis) vetus Ecclesia talia scripta de actibus Apostolorum, non tantum inter apocrypha, sed inter supposititia, adulterina, commentitia, absurda & impia reiecit, sicut *Eusebius* loquitur lib. 3. cap. 25. Et idem repetitur dist. 15. c. *Sancta Romana.*

Ignatio contra pie de coniugio & cælibatu docente.

VIII. *Ignatius* vero, auditor Ioannis,* in Epistola ad Philadelphienses, de cælibatu & coniugio more prorsus Apostolico loquitur: *Gratulor*, inquit, *vobis* virgines *sanctimoniam, vt Eliæ, Iosuæ, Melchisedech, Elisæi, Ieremiæ, Baptistæ, Ioannis, ‒ ‒ Timothei, Titi, Euodii, Clementis, qui cælibes vixerunt.* Mox vero addit *Ignatius, horum*, inquit, *mentionem feci, non vituperans reliquos sanctos*, διότι γάμοις προσωμίλησαν, *eo quod in consuetudine coniugali vixerunt. Opto enim Deo dignus in ipsorum vestigiis inueniri in regno Dei, vt Abrahami, Isaaci, Iacobi, Iosephi, Esaiæ & aliorum Prophetarum.* Item, *vt Petri & Pauli, vt aliorum Apostolorum, qui in matrimonio fuerunt*, seu vt significantius loquitur *Ignatius*, τῶν γάμοις προσομιλησάντων, quod significat & *matrimonium contrahere, & consuetudine coniugali vti.* Loquitur autem *Ignatius* principaliter de Doctoribus Ecclesiæ. Et memorabile est, cum Timotheus & Titus fuerint cælibes, sicut *Ignatius* hoc loco refert, quod Paulus ipsis præscribit, vt non cælibes tantum constituant presbyteros, sed nominatim *vnius vxoris mariti* meminit. Porro in eadem Epistola *Ignatius* dicit: *Si quis* Deum & Christum *confitetur*, φθορὰν δὲ καὶ μολυσμὸν, *corruptionem vero* seu labem *& coinquinationem vocat* τὴν νόμιμον μῖξιν, *legitimam coniugum commixtionem & liberorum procreationem, aut cibos quosdam abominabiles, talis habet* ἔνοικον *inhabitatorem draconem illum apostatam.* Hic Ignatii Canon, qui etiam Apostolorum coniugia complectitur, disertis verbis ostendit, *Siricii*, & *Innocentii* decreta, quæ consuetudini coniugali Sacerdotum munditiem & puritatem adimunt, pollutionem vero & contaminationem tribuunt, non ex Spiritu sancto, sed ex inhabitante in ipsis dracone illo apostata, profecta esse.

Canonibus itidem Apostolorum.

c. canones. al. 3. f. 437.

IX. Porro extant Canones, qui præferunt titulum Apostolorum, quibus ipsum Decretum dist. 16. Canonicam & Apostolicam autoritatem adimit, inter apocrypha ponit, quamuis *quædam vtilia in eis inueniantur*, hæc enim sunt *Isidori* verba, in illorum quinto ita sancitum legitur: Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας, *propriam suam vxorem ne eiicito* aut repudiato, *prætextu* aut caussa *religionis* seu pietatis: *si abiecerit*, ἀφοριζέσθω, *si perseuerauerit*, καθαιρείσθω. Quia vero ex prauis opinionibus, & malis moribus bonæ leges nascuntur, apparet eam fuisse occasionem huius Canonis, quod postquam (sicut iam ex *Ignatio* ostendimus) illi explosi erant, qui fingebant, coniugium in vniuersum omnibus fidelibus esse inquinationem, alii in solo ordine sacerdotali hoc locum habere contenderunt: Religionem scilicet, pietatem, innocentiam, reuerentiam & cautionem (hæc enim omnia significat εὐλάβεια, quæ in sacro ministerio requiritur) non posse ferre consuetudinem coniugalem, tanquam rem minus puram. Hoc enim ** Canon 43. *al. 51. f. 445.* non obscure indicat, cum inquit: *Si quis ex sacerdotali ordine nuptiis, carnibus & vino abstinuerit* οὐ δι' ἄσκησιν, *non propter meditationem & exercitationem in rebus diuinis, sed propter abominationem, ‒ ‒ diffamationem & calumniam* nuptiarum & creaturarum, *aut corrigitur, aut deponitur, & ex Ecclesia eiicitur.* Canones igitur illi recte concedunt & probant: Si quis habens donum continentiæ a coniugio ideo abstineat, vt expeditior sit ad officia ministerii. Sed γάμον, hoc est, coniugium, nuptias & consuetudinem coniugalem religioni, pietati, & reuerentiæ sacri ministerii prorsus non conuenire, hoc Canones illi, non tantum negant, sed sub pœna depositionis & excommunicationis damnant. Sacerdotibus itaque, qui continere non possunt, vsum legitimi coniugii, non tantum vt rem licitam, bonam, & piam concedunt: sed & eos, qui in sacris ordinibus copulam coniugalem, prætextu religionis, vel prohibent, vel ab ea abstinent, ab officio remouent, & excommunicationi subiiciunt.

Hæc historica obseruatio valde vtilis est. Monstrat enim, cum Satan non posset coniugium in omnibus fidelibus damnare, quod ordini sacerdotali tentarit cælibatum, tanquam necessarium imponere, quasi religio esset, sacerdotem, qui præ reliquis mundior esse debet, cum vxore etiam legitima consuetudinem habere. Sed qua seueritate lex cælibatus sacerdotum cum argumentis & rationibus de religione seu pietate

* Ignat. ep. ad Philadelph. (quæ inter interpolatas est.) p. 226. Ὀναίμην ὑμῶν τῆς ἁγιωσύνης, ὡς Ἠλία, ὡς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὡς Μελχισεδὲκ, ὡς Ἐλισσαίου, ὡς Ἱερεμίου, ὡς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου ‒ ‒ ὡς Τιμοθέου, ὡς Τίτου, ὡς Εὐοδίου, ὡς Κλήμεντος, τῶν ἐν ἁγνείᾳ ἐξελθόντων τὸν βίον. f. 228. οὐ ψέγω δὲ τοὺς λοιποὺς μακαρίους, ὅτι γάμοις προσωμίλησαν ‒ ‒ εὔχομαι γὰρ ἄξιος Θεοῦ εὑρεθεὶς, πρὸς τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν εὑρεθῆναι ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὡς Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ὡς Ἰωσὴφ, καὶ Ἠσαΐου, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν, ὡς Πέτρου, καὶ Παύλου, καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων, τῶν γάμοις προσομιλησάντων. p. 232. ἐάν τις ταῦτα μὲν ὁμολογῇ, φθορὰν δὲ καὶ μολυσμὸν καλῇ τὴν νόμιμον μῖξιν, καὶ τὴν παίδων γένεσιν, ἤ τινα τῶν βρωμάτων βδελυκτὰ, ὁ τοιοῦτος ἔνοικον ἔχει τὸν δράκοντα τὸν ἀποστάτην.

** Can. Apost. XLIII. al. LI. f. 445. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου καὶ κρεῶν καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω, ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

pietate non tantum explosa, sed damnata tunc fuerit, Canones illi clarissime ostendunt. Et Pontificii quidem, quia vident legem suam de cælibatu sacerdotum, cum omnibus argumentis & rationibus Siricii & Innocentii, diserte Apostolico hoc Canone iugulari & damnari, varias quæsierunt rimas, vt ex vinculis illius Canonis, quibus se constrictos sentiunt, elabantur. Fingunt enim dist. 31. & 81. Canonem illum Apostolorum loqui non de consuetudine coniugali, sed tantum de necessariis ad victum & vestitum, vxori a sacerdote coniuge subministrandis: Sed manifesta est deprauatio Canonis, sicut verba & circumstantiæ ostendunt. Et sexta Synodus expresse dicit, hanc esse sententiam Apostolici huius Canonis: Sacerdotibus non esse prohibendam copulam seu consuetudinem coniugalem, sicut postea Canonem illum sextæ Synodi adscribemus. Sed pergamus iam in ordine historiæ.

X. Tempore igitur Dionysii Corinthiorum Episcopi, circa annum Domini 170. (Nam ad Sotherem scripsisse dicitur) iterum cœpit lex de cælibatu caput exerere, & quidem apud Gnosios in Creta Insula, vbi Paulus ipse per Titum ἐπιδιέθωκεν illam præscripserat: *Constitue Presbyteros, si quis est sine crimine, vnius vxoris vir. Eusebius* enim lib. 4. cap 23. narrat, Dionysium Corinthiacum scripsisse Epistolam ad Gnosios, in qua Pinytum parœciæ illius Episcopum, adhortatur, μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες, τὸ περὶ ἁγνείας, τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας, hoc est, *Ne graue illud onus de continentia* seu *cælibatu, fratribus tanquam necessarium imponat, sed infirmitatis potius multorum rationem habeat.* Non autem existimo, Pinytum voluisse in genere omnibus credentibus coniugium prohibere, sed *fratribus* præcipue, hoc est, collegis ministerii (quos Paulus solet *fratres* vocare) voluit legem cælibatus imponere, ἐπάναγκες enim vox est, quæ in legibus siue edictis poni solet. Et obseruatu dignum est, quid Pinytum mouerit ad imponendam fratribus legem cælibatus, cum doctrina, exempla & Canones Apostolicæ Ecclesiæ diuersum traderent. Illud vero non obscure colligitur ex responsione Pinyti, quia ostendit, se recipere quidem Dionysii sententiam, sed tamen monet, † vt in posterum τελειοτέροις, *perfectioribus liberis cibum firmiorem impertiri velit* Dionysius, *ne semper immorantes* (λόγοις γαλακτώδεσι) *huiusmodi doctrinis, quæ tanquam lactis cibus sunt,* (νηπιώδει ἀγωγῇ) *in puerili institutione consenescant*, Sensit igitur Pinytus, coniugium Sacerdotum ab Apostolis & viris Apostolicis approbatum, temporis tantum gratia, tanquam lactis cibum, & puerilem imperfectamque institutionem concessum fuisse. Posteros vero debere de doctrina firmiore & de perfectiore institutione cogitare, vt scilicet Sacerdotibus coniugium prohibeatur, & lex cælibatus imponatur. Hoc diligenter obseruetur, argumentum enim illud ab Hieronymo etiam, & a multis Pontificiis vsurpatur, contra sententias Pauli, 1. Tim. 3, 2. Tit. 1, 5. 6. Sed tunc Dionysius Corinthiorum Episcopus, vir magnæ autoritatis, legem cælibatus, non obstante plausibili illa Pinyti argumentatione, ex Ecclesia explosit.

XI. Hæretici vero interea coniugium insectabantur in vniuersum, præcipue vero in Leuitis suis: *Epiphanius* enim scribit, apud Gnosticos *Leuitas* laudatissimos *non vti feminis, sed seipsis*, hoc est, Venere παρὰ φύσιν, sicut Paulus Rom. 1, 26. loquitur. Ita legitimus amor mulierum sub specie sanctitatis fastidiri cœpit, iuxta vaticinium Danielis 11, 37. quod postea in ipsam Pontificiam Ecclesiam irrepsit. Sed in Ecclesia coniugium sacerdotum, post Dionysium illum, honestas tunc a manifestis insectationibus ferias habuit. Quod inde colligitur. I. quia multi in historia illorum temporum, & postea Episcopi & Presbyteri, leguntur coniugati fuisse. Et ne de historiarum fide dubitent Pontificii, *Vicelius*, conductitius ipsorum rhetor, recenset hos Episcopos & Presbyteros vxoratos, Dionysium, Faustinianum, Syluerium, Sergium, Hormisdam, Talatum, Valerium, Tertullianum, Leonem, Felicem, Oceanum, Numidicum, Hilarium, Seuerium Nazianzeni patrem, Restitutum, &c. Huic Catalogo recte additur Chæremon, Spiridion, Basilii pater, Nyssenus, Philogonius, Apollinaris, Synesius, &c. II. Honorificum tunc temporis habitum fuit in Ecclesia, ex Episcoporum linea (vt ita dicam) ortum fuisse. Sicut Polycrates apud *Eusebium*, lib. 5. c. 24. contra Victorem disputans, gloriatur, septem suorum συγγενῶν, *cognatorum* ordine fuisse Ephesi Episcopos, & se in successione esse octauum, sicut similia exempla postea etiam annotabimus. III. Coniugii dignitas, castitas & sanctitas, illis temporibus, a *Clemente Alexandrino*, lib. 3. Strom. hoc non postremo argumento defendebatur, quod Apostoli, in sacratissimo Ecclesiæ ministerio constituti, fuissent coniugati.

XII. Ecce autem nouum artificium ho-

† Euseb. H. E. L. IIII. c. XXIII. f. 117. ἀντιπαρακαλεῖ δὲ στερροτέρας ἤδη ποτὲ μεταδιδόναι τροφῆς, τελειοτέροις γράμμασιν εἰσαῦθις τὸν ὑπ' αὐτῷ λαὸν ὑποθρέψαντα, ὡς μὴ διατέλους τοῖς γαλακτώδεσιν ἐνδιατρίβοντας λόγοις, τῇ νηπιώδει ἀγωγῇ λάθοιεν καταγηράσαντες.

Hinc prodiere Montanus,

stis coniugii. Cum enim lex cælibatus aliquoties turpem passa fuisset repulsam, Paracletus Montani, per *Tertullianum* circiter annum Domini 230. cum secundas nuptias in vniuersum damnare vellet, in ordine Ecclesiastico potissimum substitit. Nam monogamiam sacerdotibus præ ceteris lege quadam præscripsit. Dicit enim de exhortatione castitatis: *Apud nos plenius & strictius præscribitur, vnius matrimonii esse oportere, quos alleget in ordinem sacerdotalem vsus*, ac *memini quosdam digamos loco deiectos.* Hæc *Tertullianus.*

[illegible] 581.

In vera autem Ecclesia legem illam non fuisse seruatam, ipse *Tertullianus*, cum ab Ecclesia ad Montanistas transiisset, fatetur, cum in libro de Monogamia „inquit: Cur ergo non erubescunt, quot„quot ex digamia præsident apud vos, &c. Hoc Nouatiani seu Cathari postea cupide arripuerunt, nullum enim & ipsi digamum ad clerum admiserunt, sicut *Socrates* refert. Illa vero Montanica præscriptio de monogania Sacerdotum, postea in ipsam Ecclesiam magno impetu irrupit, sicut postea dicemus. Ceterum licet *Tertullianus* coniugium Sacerdotum primo damnaret, tamen postea cum esset Montanista factus, de coniugio & de sextu muliebri valde contumeliose scripsit: Et inde *Cyprianus* (*magistrum* enim *suum* vocabat *Tertullianum*) hausit non tam contemptum, quam odium aduersus sexum muliebrem. Atque ea occasione, cum Montani Paracletus, sub hypocrisi perfectioris sanctitatis, coniugium non parum deformasset, & tamen prohibitionem coniugii in vniuersum non posset obtinere, cœpit *Origenes* disputare de necessitate cælibatus in ordine sacerdotali, quem alii quidam secuti sunt. Et Manichæi sub specie sanctitatis & puritatis, electis suis tanquam perfectioribus, coniugium prohibuerunt. Atque ita sensim iterum reuocari cœpit lex de cælibatu Sacerdotum, donec in Nicæna Synodo machinationes illæ in neruum cœperunt erumpere, sed tamen grauiter ibi publica autoritate repressæ & repulsæ fuerunt. Quæ historica obseruatio, quia valde vtilis est, & multum lucis affert huic controuersiæ, aliquanto diligentius, sed tamen breuiter eam explicabimus ex actis Nicænæ Synodi, & ex illis disputationibus & actionibus, quæ Synodum eam antecesserunt.

Nouatiani. — *l. 5. c. 22.* — *Ex Montanismo Tertullianus.* — *Cyprianus,* — *Origenes,* — *Manichæi* — *repressa in Concil. Nic.*

Nicænæ Synodi histo.

XIII. Scribunt itaque * *Socrates* lib. 1. c. 11. & *Sozomenus* lib. 1. c. 23. Cum Nicæna Synodus, post conscriptam formulam fidei, vellet ad reformandam vitam Ecclesiasticorum Canones facere, visum fuisse Episcopis νόμον νεαρὸν, *nouitiam legem, in Ecclesiam inferre, vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi & Subdiaconi,* μὴ συγκαθεύδειν, *non concumberent cum vxoribus, quas ante ordinationem duxerant.* Cum vero quæstio illa in solenni συλλόγῳ consultanda proposita esset, *Paphnutius Confessor in medio Episcoporum surgens contradixit &* ἐβόα μακρά, *magna voce exclamans, ne graue iugum imponerent viris sacratis, asseuerans* τίμιον εἶναι καὶ τὴν κοίτην, καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον, *honorabilem esse concubitum coniugalem, & ipsum coniugium esse impollutum. Ne igitur exquisita exactione Ecclesiæ plus nocerent, difficile enim esse, nec omnes posse ferre hoc.* Ne igitur ipsis Sacerdotibus & eorum vxoribus lex caussa fieret, τοῦ μὴ σωφρονεῖν, *castitatem & pudicitiam non seruandi, suasit Synodo, ne talem legem ponerent,* vocans σωφροσύνην, *pudicitiam seu castitatem, etiam* συνήθειαν καὶ συνουσίαν, *consuetudinem, congressum* seu *concubitum cum propria legitima vxore.* Et reliquas quidem partes huius historiæ mox attexemus, prius enim disquirendum est, quibus rationibus & argumentis Episcopi in Nicæna Synodo moti fuerint, ad legem illam rogandam. Et optandum sane esset, hæc diligentius in actis Synodi annotata esse, inde enim non parum lucis accederet. Sed ex disputationibus, quæ præcesserunt tempus Nicænæ Synodi, hæc recte colligi possunt, sicut breuissime ostendemus.

Historia de cælibatu. — *Rationes, quibus adducta Nicæna Synodus legem cælibatus Sacerdotum ferre voluit.*

XIIII. De Montanistis igitur supra quædam attigimus. Ex illa vero persuasione perfectioris instituti, *Origenes* cœpit quædam disputare de necessitate cælibatus Sacerdotum, sed tamen valde timide, vt de re noua, & propter Montani Paracletum tunc suspecta; ita enim scribit Homilia 23. in Num. De iugi sacrificio: *Vereor* aliud *dicere, quod ex sermonibus Apostolicis intelligi datur, ne forte videar aliquos* offendere. Si enim oratio est sacrificium & incensum, & Paulus dicit: *Nolite fraudare,* &c. *certum est, quia impeditur sacrificium indesinens in iis, qui coniugalibus necessitatibus seruiunt, vnde videtur mihi, quod illius est solius offerre sacrificium indesinens, qui perpetua se deuouerit castitati.* Hæc *Origenes.*

XV. Post

* Socrat. H. E. L. I. C. XI. f. 39. 40. Ἐδόκει τοῖς ἐπισκόποις νόμον νεαρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσφέρειν, ὥστε τοὺς ἱερωμένους, λέγω δὲ ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, μὴ συγκαθεύδειν ταῖς γαμεταῖς, ἃς ἔτι λαϊκοὶ ὄντες ἠγάγοντο· καὶ ἐπεὶ περὶ τούτου βουλεύεσθαι προὔκειτο, διαναστὰς ἐν μέσῳ τοῦ συλλόγου τῶν ἐπισκόπων ὁ Παφνούτιος, ἐβόα μακρά, μὴ βαρὺν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τοῖς ἱερωμένοις ἀνδράσι, τίμιον εἶναι καὶ τὴν κοίτην, καὶ αὐτὸν ἀμίαντον τὸν γάμον λέγων, μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῆς ἀκριβείας, μᾶλλον τὴν ἐκκλησίαν προσβλάψωσιν. οὐ γὰρ πάντας δύνασθαι φέρειν τῆς ἀπαθείας τὴν ἄσκησιν, οὐδὲ ἴσως φυλαχθήσεσθαι τὴν σωφροσύνην τῆς ἑκάστου γαμετῆς· σωφροσύνην δὲ ἐκάλει καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν.

f. 312. XV. Post hunc paullo ante Nicænam Synodum, *Eusebius* lib. 1. demonstr. cap. 9. prolixam habet disputationem, cur nunc in nouo Testamento non tam studiose sit opera danda generationi liberorum, sicut tempore veteris Testamenti. Tandem vero deflectit ad ordinem sacerdotalem, quare ipsis a coniugio abstinendum sit, vt scilicet multitudini, ex gentibus ad Ecclesiam concurrenti, (f. 33.) vacare possint. Attexit autem *Eusebius* argumenta mirifica sane. Dicit enim, Enoch non ante, sed post generatum Mathusala, placuisse Deo, & postquam Deo placuit, non amplius generasse liberos. Ita Noë post saluationem ex aquis, non operam dedisse liberis. Addit famam esse, Isaacum post generationem gemellorum non amplius consuetudinem habuisse cum vxore sua. Mosen etiam, & Aaronem, post apparitiones & accepta oracula Dei, abstinuisse ab vxoribus. Et tandem concludit, in N. Testamento non prorsus prohibitum esse coniugium, quia scriptum sit: * *Oportet Episcopum* γεγονέναι, *fuisse vnius vxoris virum*, sed *postquam sacrati sunt, & in Dei ministerio occupati*, ἱερωμένων, *conuenit* seu *decet, sese deinceps abstinere* γαμικῆς ὁμιλίας, *a consuetudine coniugali. Reliquis vero extra ordinem Ecclesiasticum Scriptura diserte omnibus dicit, honorabile coniugium & cubile impollutum.* Hæc *Eusebii* disputatio ideo diligenter est obseruanda, Paphnutius enim quasi ex professo videtur orationem suam eo dirigere, vt contra Eusebii argumentationes ostendat, non in reliquis tantum, sed in ipso etiam sacerdotali ordine honorabile esse coniugium & cubile impollutum. Et obseruet Lector, inter disputationes Nicænas etiam hoc fuisse, quomodo intelligendus & interpretandus sit locus Pauli, 1. Tim. 3, 2. Tit. 1, 6. An Episcopum oporteat vel *esse* vel *fuisse* vnius vxoris maritum. Et Eusebius quidem, vbi Paulus habet εἶναι, supponit γεγονέναι, hoc est, pro *esse* supponit *fuisse*. Sed Paphnutius sonora voce contradicit, confirmans, Episcopum *fuisse* & etiam *esse* vnius vxoris virum. Idque non ita, sicut *Hieronymus* postea finxit, vt desinat vir esse, sed consuetudinem sacerdotis cum propria sua vxore Paphnutius pronunciat esse σωφροσύνην, *castitatem & pudicitiam*. Atque hac ipsa sententia refutat Origenis disputationes, qui castitatem sacerdotum in solo cælibatu constituebat, quodque postea *Hieronymus* περὶ σωφροσύνης philosophatus est.

Quibus Paphnutius se opposuit.

adu. Vigilant. T. II. opp. f. 14.

XVI. Hæ obseruationes illustrant historiam, monstrant enim argumenta & rationes, quibus legem de cælibatu Sacerdotum, postea ex Patribus quidam, & Pontificii adhuc hodie defendere conantur, agitatas fuisse tempore Nicænæ Synodi, & a Paphnutio grauiter refutatas esse.

XVII. Et magna quidem est Paphnutii autoritas, præstitit enim constantiam confessionis in persecutione, effosso sibi altero oculo, & miraculis etiam clarus fuit. Nec libidinis gratia hanc sententiam defendit. Fuit enim cælebs & continentiæ laude celebris. Præcipua vero autoritas sententiæ eius hæc est, quod nititur fundamentis Scripturæ, quodque vniuersa Synodus sententiam eius approbauit. Ita enim in historia sequitur. (consensu- que suicit,) Synodus igitur laudauit consilium Paphnutii, & in ipsius sententiam concessit vniuersus ille Sacerdotum cœtus. Atque ideo ** *nullam legem hac de re posuerunt, sed in sententia & voluntate cuiusque* sine lege aut opinione necessitatis *relictum hoc fuit*, an velit quis abstinere a consuetudine coniugali, an vero non? Ita enim describunt historiam *Socrates* & *Sozomenus*. Et quod Pontificii tanquam fundamentum & fulcrum legis suæ ponunt, posse scilicet omnes, modo velint continentiam veri cælibatus præstare, hoc diserte a Nicæna Synodo refutatum est. Paphnutius enim dicit, non tantum esse χαλεπὸν, *difficile*, sed *non omnes posse ferre hoc*.

XVIII. Publica igitur autoritate in Synodo celeberrima non tantum Orientalis Ecclesiæ, sed œcumenicæ & quidem ipsius etiam Romanæ, reprobata fuit lex de cælibatu Sacerdotum, & quidem ex hoc fundamento, quod lex illa plus detrimenti, quam commodi allatura esset Ecclesiæ, eo quod αἰτία caussa esset futura impuritatis & impudicitiæ ordinis Ecclesiastici, id quod vere a Paphnutio prædictum fuisse, impurus & obscenus euentus legis illius in regno Pontificio toti mundo manifestauit. Atque ita consideratio huius historiæ ostendit, omnia argumenta, quibus etiam postea Pontificii pro stabilienda lege cælibatus vsi sunt, refutata esse publica autoritate in Nicæna Synodo. Nam & hoc, quod *Origenes* suo exemplo vel introduxisse vel confirmasse dicitur, vt qui donum continentiæ ex Deo non haberent, se exscinderent, peculiari Canone ibi damnatum est.

XIX. Obseruetur autem artificium Pontifi- (Quæ artis)

* Euseb. demonstrat. euang. l. 1. f. 33. χρῆναι γάρ, φησὶν ὁ λόγος, τὸν ἐπίσκοπον γεγονέναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· πλὴν ἀλλὰ τοὺς ἱερωμένους, καὶ περὶ τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀσχολουμένους ἀνέχειν λοιπὸν σφᾶς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας· ὅσοι δὲ μὴ τῆς τοιαύτης ἠξίωνται ἱερουργίας, τούτοις ὁ λόγος [illegible] διαρρήδην βοᾷ, ὅτι δὲ τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος.

** Socrat. H. E. l. I. c. XI. f. 40. διὸ καὶ τὴν περὶ τούτου ζήτησιν ἀνεβάλλοντο, τῇ γνώμῃ τῶν βουλομένων ἀπέχεσθαι τῆς ὁμιλίας τῶν γαμετῶν καταλείψαντες· conf. etiam Sozom. H. E. l. I. c. XXIII. f. 437.

scio Pontificiorum, qui vt aliquid derogent constitutionem hanc Concilii Nicæni abolere.

Pontificiorum, qui vt aliquid derogent huic Nicænæ constitutioni, fingunt, mox postea in Hispaniis & in Galliis, in Elibertina & Arelatensi Synodis contrarium constitutum esse; sed Chronologia ostendit, prouinciales illas synodos, sub Syluestro celebratas, præcessisse Nicænam, cuius exitum attigisse tempora Iulii, præter historiam tripartitam etiam Decretum distinct. 16. confirmat. Et hæc ipsa obseruatio illustrat Nicænam historiam. Ostendit enim, disputationes de cælibatu Sacerdotum paullo ante Nicænam Synodum eo progressas, quod leges de eo cœperunt ferri. In Hispaniis enim celebratum fuit Concilium *Elibertinum* 19. Episcoporum, qui Canone 33. ita decreuerunt: *Placuit in totum prohibere Episcopis, Presbyteris, Diaconis & Subdiaconis, positis in ministerio, abstinere se a coniugibus suis, & non generare filios. Quod quicunque fecerit, ab honore clericatus exterminetur.* Similiter in Galliis sub Syluestro celebrata est *Arelatensis* secunda, cui ex aliis etiam prouinciis permultos Episcopos interfuisse scribunt. Ibi in 2. Canone statutum fuit: Neminem *in vinculo coniugii constitutum ad sacerdotium assumi, nisi fuerit promissa conuersio*, quasi scilicet scelus & piaculum esset legitimum coniugium.

c. Sexta Synodus.

XX. Et hæc obseruatio præter ea, quæ supra ex Origene & Eusebio annotauimus, ostendit, quæ fuerint occasiones, quod Episcopi in Nicæna Synodo voluerunt legem vniuersalem ferre, de cælibatu Sacerdotum. Cum enim lex illa primum per disputationes fuisset rogata, & postea prouincialibus quibusdam Decretis cœpisset ferri, petitum fuit in Nicæna Synodo, vt perferretur, hoc est, vt vniuersali autoritate confirmaretur, & ab omnibus vbique Ecclesiis reciperetur; sed ibi autoritate vniuersali Concilii œcumenici lex illa, quæ in Hispaniis & Galliis iam ferri cœperat, non est perlata, sed repulsa & abrogata, id quod inde etiam constat. Osius enim Cordubensis prouinciæ Hispaniæ Episcopus, Nicænæ Synodo interfuit, consensit & subscripsit. Et post Arelatensem illam Galliæ Synodum, Hilarius celebris Ecclesiæ Pictauiensis in Gallia Episcopus, coniugatus fuit, vnde certo colligitur, Arelatense illud decretum tunc abrogatum fuisse per Nicænam Synodum. Non possum autem prætermittere, quin elegantes *Mantuani* versiculos, de Episcopali coniugio Hilarii, adscribam, qui ita inquit lib. 1. Fastorum:

Integritas vitæ, legum prudentia, cultus
Cælituum, tutela inopum, diadema pedumq;
Pictauiense tibi, dum nil mortalia curas,
Dum viuis tibi sorte tua contentus, & omni
Ambitione procul, populo applaudente, tulerunt:
Non nocuit tibi progenies, non obstitit vxor,
Legitimo coniuncta thoro, non horruit illa
Tempestate Deus thalamos, cunabula, tædas.
Sola erat in pretio, quæ nunc incognita, virtus
Sordet, & attrito viuit cum plebe cucullo.

Attexit autem *Mantuanus*, multos pios, suo etiam tempore, reprehendisse legem cælibatus, quos versus postea adscribemus.

Hasce obseruationes de Nicæna Synodo, quia plurimum habent vtilitatis, & multum etiam lucis adferunt ad illustrandam totam hanc controuersiam, breuiter hoc loco annotare volui.

De appendice Paphnutii.

XXI. Sed quid dicemus de appendice, quam addit Paphnutius de illis, qui cælibes in ordinem sacerdotalem cooptati fuerunt, nihil dissimulabo. Sunt enim hæc Paphnutii verba * *Sufficere, vt qui clericatu* ante nuptias vel cælibes *potiti essent, iuxta antiquam Ecclesiæ traditionem ad nuptias amplius non accederent.* Veteri autem prouerbio dicitur: calumniare audacter, semper enim aliquid hæret: ita ex Satanæ calumniis contra coniugium, licet repellerentur, tamen aliquid adhæsit in Ecclesia. Digamiæ enim damnatio cum non posset vniuersaliter obtineri, cœpit ordini Ecclesiastico adhærere, sicut superius dictum est. Atque ita etiam, cum prohibitio coniugii sacris ordinibus non posset in vniuersum obtineri, aliquid tamen adhæsit. Consuetudo enim facta fuit sine aliqua lege, quod illi, qui cælibes ad sacerdotium assumpti erant, postea non contrahebant matrimonium. Et Paphnutius quidem suadet consuetudinem illam retinendam, sed tamen non dicit esse vel præcepti diuini, vel consilii & traditionis Apostolicæ, sed vocat Ecclesiæ, non legem, sed παράδοσιν, hoc est, *traditionem*. Cumque in priori parte afferat Scripturæ testimonia, de altera illa clausula tantum Ecclesiæ consuetudinem allegat, quam tamen non fuisse vniuersalem, nec legis necessitate, sine dispensatione impositam, manifeste ostendi potest, ex ** 10. Can. Concilii *Ancyrani* quod aliquot annis præcessit Nicænam synodum. Canon autem sic habet: *Diaconi, si in ipsa ordinatione protestati fuerint, velle se habere vxores, nec posse se continere, hi postea, si ad nuptias venerint, maneant in ministerio, propterea, quia his Episcopus licentiam dederit. Dederunt itaque & potue-*

Socrat. l. 1. c. 40.

De consuetudine, quâ cælibes ad sacerdotium admissi matrimonium contrahere prohibentur.

* Socrat. H. E. L. I, c. XI. f. 40. ἀρκεῖν δὲ τὸν φθάσαντα κλήρου τυχεῖν, μηκέτι ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, κατὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀρχαίαν παράδοσιν.

** Synod. T. I, f. 383. Διάκονοι ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ διεμαρτύραντο, καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτω μένειν· οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

potuerunt Episcopi dare licentiam contrahendi matrimonium, iis etiam, qui in ministerio constituti fuerunt. Consuetudo ergo & non legis necessitas fuit. Nam prohibere contrahere matrimonium, *doctrina dæmoniorum* est, 1. Tim. 4, 1. 3. Scriptura etiam veteris Testamenti Sacerdotibus expresse permittit, vt possint contrahere matrimonium, Leuit. 21, 7. Ezech. 44, 22. Et in N. Testamento non excipit sacerdotes a communi illa regula, *si se non continent, contrahant matrimonium*; immo hoc fundamento Ancyranus Canon vtitur. Quando enim Diaconi protestantur in ordinatione, se non posse continere, tunc Episcopus dat ipsis potestatem, vt iuxta Pauli regulam possint libere etiam postea contrahere matrimonium. Si vero ordinatione professi fuerint continentiam, & postea ad nuptias venerint, non prohibet quidem hoc Canon, & nuptias illas nec dirimit, nec damnat, sed inter eos, qui ad secundas nuptias transierunt, (quod prorsus non esse peccatum Paulus affirmat, 1. Cor. 7, 39.) ipsos habendos statuit, Canone 19. & eodem iure, quo digamos, hos etiam a ministerio debere cessare sancit Canone 10. Ac consuetudinem non similem fuisse vbique, facile ostendi potest. Paphnutius enim notat Ægyptiacam consuetudinem de omnibus, qui ante nuptias in Clerum assumpti erant. Canon vero † 25. qui Apostolorum titulum præfert, dicit: *Qui in Clerum peruenerunt,* (ἄγαμοι) *cælibes* (κελεύομεν) *iubemus, Lectores & Cantores solum, si volunt, matrimonium contrahere.* Ancyranus vero Canon etiam Diaconis hanc licentiam concedit. Tempore Hieronymi, sicut ipse testatur in libro contra Vigilantium, consuetudo fuit, quod Diaconi, priusquam ordinarentur, ducebant vxores, vt ita coniugati, postea possent a Diaconatu ad superiores ordines promoueri. Posteris vero temporibus, ex dissimili & libera illa consuetudine, facta est lex rigidissima, sicut ex 6. Synodo generali patet. *Iustinianus* etiam in authentica de sanctis. collatione 9. dicit: Episcopum non posse Diacono tempore ordinationis permittere, vt post ordinationem ducat vxorem; quod cum Ancyrano Canone ex diametro pugnat. Ita fit, quando non veritatem, sed consuetudinem extra verbum Dei sequimur. Sed de hac quæstione postea etiam quædam dicenda erunt. Nunc vero pergemus in contexenda historia.

[Margin: nec non de Consuetudine dissimiliter his sermo.]

[Margin: T. II. opp. f. 83.]

[Margin: tit. 6. c. si autem.]

XXII. Post Nicænam igitur Synodum, multi celebres Episcopi fuerunt vxorati, vt de Hilario dictum est, & de patre Basilii Magni historiæ diserte testantur. *Nazianzenus* vero etiam in laude ponit, quod pater suus in ipso Episcopatu fuerit vxoratus. Et *Mantuanus* de eo canit:

[Margin: orat. in obitu patr. T. I. opp. f. 200. seq.]

Præsule patre satus, nam tunc id iura sinebant,
Pastorale pedum gessit, post funera patris.

De Nysseno Episcopo fratre Basilii Magni dicit *Nicephorus*, l. II. 19. *quamuis is Episcopus coniugem haberet, tamen rebus illis fratri minime cessit.* De Spyridone vero celebri illo Episcopo †† *Sozomenus* dicit, lib. 1. c. 11. *Vxorem & liberos habuit, sed propterea non fuit* τὰ θεῖα χείρων, *in rebus aut exercitiis diuinis inferior aut deterior.* Et* *Athanasius* ad Dracontium dicit: *Multi Episcopi matrimonia non inierunt, Monachi contra parentes liberorum facti sunt, & vicissim etiam Episcopi filiorum patres.*

[Margin: T. I. opp. f. 958.]

XXIII. Maxime vero illustre exemplum extat in synodo *Gangrensi*, quomodo constitutio Nicæna, contra legem de cælibatu Sacerdotum, in actum fuerit deducta. Eustathium enim Episcopum narrat *Sozomenus*, lib. 3. cap. 14. in Armeniam, Paphlagoniam & reliqua circa Pontum loca primum introduxisse Monachatum præscripta peculiari regula, de cibis, de vestitu, & de aliis rebus, & dicit, quosdam confirmare, librum Asceticum, qui *Basilii* titulo fertur (huius Eustathii esse. Is igitur inter cetera quæ dissentanea, Canonibus & typis Ecclesiasticis instituit, γαμεῖν ἐκώλυε, sicut *Socrates* inquit, *prohibuit contrahere matrimonium.* Et multis mulieribus coniugatis persuasit a consuetudine coniugali abstinere, quas *Sozomenus* dicit, postea, cum continere non possent, in adulteria incidisse. Præcipue vero Sacerdotum coniugio iniquus fuit, quod *Socrates* ita describit, εὐλογίας καὶ κοινωνίας, hoc est, *preces & sacramenta presbyteri vxorem habentis iussit fugere,* ὡς μῦσος, *tanquam pollutionem & piaculum.* *Sozomenus* dicit, discipulos huius Eustathii καταμεμφομένους, hoc est, *vituperasse* seu *reprehendisse coniugium, & presbyteros vxoratos contempsisse.* Significat autem ὑπερφρονεῖν, quo verbo *Sozomenus* vtitur, aliquem præ se

[Margin: Canon item Gangrens.]

[Margin: f. 510.]

[Margin: l. 1. c. 43. f. 156.]

† Can. Apostol. XXV. al. XXVI. al. XIX. f. 440. τῶν εἰς κλῆρον παρελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον.

†† Sozom. H. E. L. I. c. XI. f. 415. ἐγένετο γὰρ οὗτος ἄγροικος, γαμετὴν καὶ παῖδας ἔχων· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τὰ θεῖα χείρων.

* Athanas. ad Dracont. T. I. f. 958. πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισκόπων οὐδὲ γεγαμήκασι, μοναχοὶ δὲ πατέρες τέκνων γεγόνασιν· ὥσπερ καὶ ἐπισκόπους πατέρας τέκνων cetera.

se contemnere, & quasi ex alto despicere. Cœpit autem institutum illud Eustathii paullo ante tempus Nicæni Concilii. Meletius enim, qui primus Arrium protraxit, substitutus fuit huic Eustathio, cum a proprio suo parente Episcopatu deiectus fuisset, post quam deiectionem Monachatum illum instituit. Et hæc obseruatio de tempore historiæ Eustathii ostendit, ante tempus Nicænæ Synodi, sicut in Hispaniis & Galliis, ita etiam in Armenia, Paphlagonia, & circa Pontum, legem de cælibatu Sacerdotum magno supercilio caput cœpisse exerere. Et quia magnum institutum hoc habebat speciem sanctitatis, castitatis & puritatis, primo non ausi fuerunt Episcopi illius loci se opponere, sed cum Niceæ, publica autoritate lex illa esset repulsa, abrogata & antiquata, cui Synodo etiam Armeniæ, Paphlagoniæ & Ponti Episcopi interfuerant, reuersi igitur domum, cum autoritate Nicænæ Synodi armati essent, non longe post, Gangris Concilium celebrarunt, in quo Monachatum Eustathii damnarunt, & nominatim contra legem de cælibatu Sacerdotum posuerunt 4. Canonem. * *Si quis discernit inter presbyterum coniugatum, tanquam occasione nuptiarum, quod offerre non debeat, quodque non oporteat, eo ministrante de oblatione percipere, & ab eius oblatione ideo se abstinet, anathema sit.* Quæ vero huius Canonis sententia sit, ex historia Eustathii, quam ex Socrate & Sozomeno recitauimus, intelligi potest.

dist. 28. c. si quis.

Repetita dehinc fuit lex cælibatus Sacerdotum in Ecclesia Latina,

XXIIII. Hactenus igitur, magna, graui & publica autoritate, lex de cælibatu sacerdotum ex Ecclesia repulsa & explosa fuit, vt cogitari potuisset, hostem coniugii nunquam deinceps ausurum, cantilenam illam repetere. Sed vix 40. annis interiectis maiori impetu legem illam non iam rogare, sed stabilire & promulgare cœpit. Cum enim Iouinianus virginitatem nimis abiecte haberet, nacti *Hieronymus* & *Ambrosius* campum latissimum, cælibatum depresso coniugio nimis extulerunt, præcipue vero coniugio sacerdotum iniquissimi fuerunt. Fit enim in huiusmodi controuersiis, quod *Basilius* venusta similitudine pingit, sicut institores, quando incuruum tenellæ arboris statum corrigere student, plerumque nimia inflexione in alteram partem peccant. Qualia vero fuerint argumenta *Ambrosii* & *Hieronymi*, nempe, quæ in vera antiquitate antea explosa & refutata fuerant, in præcedentibus declaratum est.

& ab Epiphanio in Græca Ecclesia,

XXV. Idem apud Græcos eodem tempore magno conatu egit *Epiphanius*, prætextu traditionum, quarum peculiaris admirator fuit. Scribit igitur, ** lib. 2. Tom. 1. hæres. 59. contra Catharos. *Sancta Dei Ecclesia non suscipit ad sacerdotium adhuc τεκνογονοῦντα, liberos gignentem, vnius vxoris virum, sed qui se ab vna continet, aut in viduitate viuit, -- -- maxime vbi sinceri*, seu vt significantius loquitur, *Epiphanius, ἀκριβεῖς*, hoc est, *exacte exquisiti sunt Canones Ecclesiastici. At dices mihi, inquit, omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere Presbyteros, Diaconos & Subdiaconos*; sed *hoc non est iuxta Canonem, sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit, & propter multitudinem, cum non inuenirentur, qui ministrarent.* Ita *Epiphanius.* Sed ab hoc vno exemplo discere possumus, quantum tribuendum sit Patribus, quando sine Scriptura loquuntur. Vt enim pace Epiphanii & salua ipsius honorificentia, id quod res est, dicam, cum vniuersa historia totius antiquitatis manifeste & exacte pugnat, quod ipse asserit, sicut ex iis, quæ hactenus demonstrauimus, luce meridiana clarius est. Et in re manifesta nihil addam amplius. Possem enim quærere, quem Canonem, & vnde habeat *Epiphanius* de lege cælibatus Sacerdotum? Possem quærere, num Epiphanio non sinceri sint Canones Pauli, Apostolorum, Ignatii, Dionysii, Ancyranæ, Nicænæ & Gangrensis Synodorum? Positas quidem, immo tentatas verius fuisse aliquoties leges seu canones de cælibatu sacerdotum ostendimus, sed illa vera, graui & publica autoritate repulsas & reiectas fuisse, ex certis historiis demonstrauimus. *Epiphanius* vero contra iudicium totius veræ antiquitatis, reiectitios illos Canones iudicat esse ἀκριβεῖς, & quidem eo ipso vocabulo vtitur, quo Paphnutius, vbi contra legem cælibatus Niceæ disserens, dicit ὑπερβολὴν ἀκριβείας magis nocere Ecclesiæ. Hæc & alia possem vere contra *Epiphanii* temerariam assertionem adferre, sed pudenda Patrum præstat tegere, quam denudare, nisi aduersariorum impudentia veritatem inde oppugnantium aliud cogat. Certe *Epiphanii* illam narrationem non tantum præcedentes scriptores, verum etiam sequentes in Ecclesia Orientali, & præcipue 6. Synodus manifeste redarguunt & refellunt, sicut series historiæ ostendet.

qui tamen cum tota antiquitate de cælibatu sacerdotum pugnantia dicit.

XXVI. Cum

* Conc. Gangrense, c. IIII. εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι, λειτουργήσαντος αὐτοῦ, προσφορᾶς μεταλαβεῖν, ἀνάθεμα ἔστω. T. I. Συνοδ. f. 419.

** Epiphan. L. II. T. I. hæres. LIX. f. 496. ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιοῦντα καὶ τεκνογονοῦντα, μιᾶς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα, οὐ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ μιᾶς ἐγκρατευσάμενον, ἢ χηρεύσαντα, -- -- μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοί. ἀλλὰ πάντως ἐρεῖς μοι, ὅτι ἐν τισι τόποις ἔτι τεκνογονοῦν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι· τοῦτο οὐ παρὰ τὸν κανόνα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν ῥαθυμήσασαν διάνοιαν, καὶ τοῦ πλήθους ἕνεκεν, μὴ εὑρισκομένης ὑπηρεσίας.

Ecclesia interim suam libertatem tenent.

XXVI. Cum enim *Ambrosius* & *Hieronymus* suis disputationibus apud Latinos tumultuarentur contra coniugium Sacerdotum: Ecclesia tamen hac in re veterem suam libertatem illis temporibus adhuc retinuit, sicut ipse *Hieronymus* testatur. Nam l. 1. contra Iouinianum ita inquit: Si autem *Samuel duxit vxorem enutritus in tabernaculo, quid hoc ad præiudicium virginitatis, quasi non hodie quoque plurimi sacerdotes habeant matrimonia.* Idem cum indignatione quadam refert, frequenter in ordinatione sacerdotali cælibem ab Ecclesia negligi, & maritum assumi. Apud Græcos vero, cum *Epiphanius* reiectos Canones pro sinceris venditaret, *Chrysostomus* patrocinium coniugii Sacerdotum suscepit; affirmat enim coniugium rem tam sanctam & bonam esse, vt cum eo quis possit ascendere sacrum Episcopatus thronum, sicut supra sententias ipsius annotauimus. Nec tamen nihil damni dedit narratio illa *Epiphanii*, quantumuis reuera totius antiquitatis historiæ repugnet. Externa enim species sanctitatis facile oculos hominum perstringit, vbi a norma verbi Dei discessum fuerit. Ita *Socrates*, lib. 5. cap. 22. narrat, se in Thessalia cognouisse hanc consuetudinem, quod qui vxorem suam post adeptum clericatum cognouisset, ordine abdicabatur. Et illam consuetudinem dicit inde fuisse ortam, quod Theodorus quidam Clericus amatoria quædam poemata edidisset. Et addit quidem consuetudinem illam irrepsisse etiam in Thessalonicam, Macedoniam & Hellada. Sed diserte dicit, consuetudinem illam esse ἕτερον, hoc est, *diuersam* & dissentientem a reliquis Ecclesiis. Nam inquit, in Oriente omnes, qui γνώριμοι, celebres sunt, *etiam Episcopi*, εἰ καὶ θέλοιντο, οὐκ ἀνάγκῃ νόμου, hoc est, *si ipsis ita visum fuerit*, porprio arbitrio, seu spontanea voluntate, *non* autem *legis* aliqua *necessitate* abstinent. *Multi* vero illorum, inquit, ipso tempore Episcopatus & (sicut *Nicephorus* addit) *ipso Episcopali munere fungentes, in Episcopalibus ædibus liberos multos ex legitimis coniugibus susceperunt.*

T. II. opp. f. 25.

v. adu. Vigilant: T. II. f. 83.

L. 12. c. 24.

Post Nicænam constitutio incepit labascere.

XXVII. Sed cum per certamen Iouiniani in Latina Ecclesia doctrina de coniugio, præsertim quod ad sacerdotes attinet, valde esset perturbata, sicut ex Ambrosii & Hieronymi scriptis apparet, & in quibusdam etiam locis Græciæ Nicæna constitutio inciperet labascere, sicut ex *Socrate* ostendimus: Hanc occasionem hostis coniugii ratus fuit, sibi non esse negligendam. Cumque antea, sicut ex historiis ostendimus, legem de cælibatu sacerdotum aliquoties per Doctorum disputationes, per priuata, vt Eustathii instituta, per Concilia quædam prouincialia, vt Elibertanum, Arelatense, & in generali etiam Synodo Nicæna, magno, sed irrito conatu tentasset: alia via, potentia scilicet, & vi negotium sibi aggrediendum existimauit, quam ad rem eam sedem sibi vtilem operam nauare posse intellexit, in qua cum sessurum sciebat, qui amorem mulierum non curaturus esset, Dan. 11, 37. in cuius manu pingitur *calix plenus immunditia libidinis*, Apoc. 17, 4. Pontifices igitur Romanos, qui iam in alias etiam Ecclesias imperium sibi vsurpare cœperant, delegit. Siricium enim primum fuisse, qui sacerdotibus in Occidentali Ecclesia coniugia non dissuasit, sed prohibuit & interdixit, ipsorum historiæ & decreta testantur. Et ægre sane adducor, vt credam Siricium, cui veræ historiæ meliora tribuunt testimonia, tam contumeliose contra Scripturam, & contra sinceræ antiquitatis manifesta iudicia, repetitis ipsissimis veterum hæreticorum argumentis, de legitimo coniugio ita scripsisse, sicut Epistolæ decretales, quæ ipsi tribuuntur, loquuntur. Scio enim, vetustioribus, etiam Romanæ Ecclesiæ Episcopis, multas Epistolas suppositias tribui. Possem etiam ostendere, Canones multo recentiores, prohibentes Sacerdotibus consuetudinem coniugalem, falso tribui vetustioribus, vt dist. 32. Vrbano primo, dist. 81. Lucio primo, dist. 27. Calixto primo, vt falso prætextu antiquitatis imperitioribus imponant. Ita forsan Siricio, cuius aliqua fuit autoritas, ea, quæ multo post fabricata sunt, tribuere voluerunt, vt speciem aliquam doctrinis dæmoniorum circundarent, sed non pugnabo. Sit igitur, quoniam *Gratianus* cum glossatore suo ita volunt, primus autor prohibitionis coniugii in sacerdotibus Siricius. Si enim *vel angelus e cælo aliquid annunciauerit præter id, quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepimus*, (sicut *Augustinus* inquit) *anathema sit.*

& per Pontifices Romanos redintegrata fuit lex de cælibatu Sacerdotum,

cum Siricius illam vrsisse perhibeatur,

dist. 32. c. *nos, qui post* dist. 81. c. *ministri altaris.* dist. 27. c. *presbyteris.*

Qui prohibitionis coniugii sacerdotum in Occidente primus autor dicitur.

XXVIII. Operæ pretium autem est, audire rationes & fundamenta, ex quibus post annos a nato Christo 400. prohibitio coniugii & lex de cælibatu sacerdotum in Pontificia Ecclesia rogata, lata, perlata, & aliis etiam in Ecclesiis manifesta vi obtrusa est. Inde enim colligi poterit, an ex Scriptura, an ex vera & probata antiquitate, an vero ex doctrinis dæmoniorum sit. Nihil enim est medium. Siricius igitur Epistola 4. & eum secutus, Innocentius Epistola 3. expresse dicunt, se sacerdotibus coniugatis ideo interdicere consuetudinem cum propriis suis vxoribus, vt munditiæ & pudicitiæ puritate securi possint orare,

Rationes, cur cælibatus Sacerdotum in Ecclesia Romana decretus.

Innocent. dist. 32. c. posuisti.

baptizare, & sacrificium offerre. Qui *si contaminatus est carnali concupiscentia,* hoc est, coniugali consortio, *quo pudore qua mente sacrificare vsurpabit? qua conscientia, quo merito exaudiri se credit? cum dictum sit, munda mundis, inquinatis autem & infidelibus nihil mundum?* Sequitur; *sed fortasse hoc licere credit, quia scriptum est, vnius vxoris virum.* Non permanenti in concupiscentia generandi hoc dixit, *sed propter continentiam futuram. Neque enim integros non admisit, qui ait: Vellem omnes esse sic, sicut & ego. Quod & apertius declarat, dicens: Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non iam estis in carne, sed in spiritu. Et habentem filios, non generantem dixit.* Hæc sunt ipsorum verba. Siricius vero dist. 82. addit alias contumeliosas voces contra sacerdotes, legitima sua coniugia defendentes: *Dicat mihi,* inquit, *quisquis ille est sectator libidinum, præceptor vitiorum,* &c. Item, *Nouerint se nunquam posse veneranda* tractare *mysteria, quibus seipsi, dum obscenis cupiditatibus inhiant, priuauerunt.* Loquitur autem non de fornicatione, sed de coniugali consuetudine sacerdotum cum propriis suis vxoribus.

c. plurimos.

c. quia aliquanti.

quæ tamen Decreta Siricii & Innocentii, Scripturæ,

XXIX. Nec vero opus est hoc loco accurata disputatione. In præcedentibus enim prolixe explicatum est, & per se patet, immo luce meridiana clarius est. I. Hæc decreta Siricii & Innocentii expresse, directe, & prorsus aduersa fronte pugnare cum manifestis Scripturæ sententiis, quæ affirmant, in consuetudine coniugali esse sanctimoniam, pudicitiam, castitatem & cubile impollutum, quæ testimonia in præcedentibus sunt exposita. II. Decreta ista ex diametro contraria esse ipsis Apostolorum Canonibus, sententiæ Ignatii, iudicio Dionysii, Nicænæ Synodo, Concilio Gangrensi, & probatis veræ antiquitatis exemplis, sicut collatio horum Decretorum ad illa, quæ ex veris historiis hactenus annotauimus, liquide ostendit. III. Manifestum est & hoc, eadem prorsus argumenta, & easdem Scripturæ sententias, quæ in Decretis Siricii & Innocentii repetuntur, veteres hæreticos contra coniugium vsurpasse, sicut in principio huius tractatus ostendimus, & negari non potest. Quia itaque non ex Scriptura, nec ex iudiciis veræ & probatæ antiquitatis, sed ex veterum hæreticorum lacunis, deprompta sunt illa Pontificia decreta, possemus recte & vere iudicare, quod profecta sint ex spiritibus erroris, & ex doctrinis dæmoniorum, 1. Tim. 4, 1. 3. Sed ne nostrum iudicium suspectum sit, pronunciet sententiam *Ignatius* in Epistola ad *Philadelphienses: Quicunque* inquit, *dixerit, consuetudinem coniugalem esse labem, & inquinationem, — — hic inhabitatorem habet draconem illum apostatam.*

Canonibus Apostolorum, sententiis Episcoporum, & conciliis repugnant,

ex scholis hæreticorum repetita sunt,

refutantur ab Ignatio.

XXX. Nec valet exceptio, quod non in vniuersum de omnibus fidelibus, sed tantum de sacerdotibus loquantur Pontificia decreta. Paphnutius enim in Nicæna Synodo magna ac sonora voce asseuerat, etiam in sacerdotibus cubile coniugale esse honorabile & impollutum. Et Manichæi non in vniuersum omnibus suis auditoribus, sed tantum electis, tanquam perfectioribus & sanctioribus, coniugium prohibuerunt, & tamen fuit doctrina dæmoniorum. Quod vero Siricius præfatur, præcepta illa sua esse Apostolica, & Patrum constitutione instituta, falsum testimonium est, sicut 6. Synodus ostendit. Quod vero addit, propter gentes sacerdotibus Ecclesiæ imponendum esse cælibatum, in eo veram legis suæ originem ostendit, sicut in principio huius historiæ monstrauimus. Sed hæc in præcedentibus diligenter sunt explicata.

XXXI. Pergamus igitur nunc in ordine historiæ. Non autem iuxta Apostolicam Pauli modestiam, tanquam consilium Decreta sua Pontifices isti proposuerunt, sed Siricius, quasi in cacumine montis Sinai sederet, fulminat: *Si quis ab hac Canonis ratione voluerit euagari, sciat se & a nostra communione seclusum, & gehennæ pœnas habiturum.* Epist. 4. & dist. 82. inquit: Si quis *Episcopus, Presbyter aut Diaconus fuerit* in coniugali consuetudine *inuentus, — — omnem sibi per nos indulgentiæ aditum intelligat obseratum, quia ferro necesse est vt abscindantur vulnera, quæ fomentorum non* sentiunt *medicinam.*

c. quia aliquanti.

Sed ordo historiæ exigit, vt consideretur, quomodo Romani Pontifices legem suam de cælibatu aliis Ecclesiis obtruserint, & quanta multorum annorum difficultate, multis vndique contradicentibus, violenter tandem iugum hoc Ecclesiis Occidentalibus imposuerint. Vt enim breuitatis gratia non singula commemoremus, satis iudicii hoc est, quod post Siricium omnes ferme Pontifices vna illa lege cælibatus perferenda occupatissimi fuerunt: quodque ab illo tempore in tot prouincialibus synodis longo tempore lex illa variis subinde modis repetita est, quibus nihil opus fuisset, si Siricii decretum cum approbatione Ecclesiæ receptum fuisset.

Quanta cum difficultate cælibatus Sacerdotum Ecclesiis per Romanos Pontifices obtrusus.

XXXII. Obseruandus autem est astus Pontificum, quod illis primum prouinciis legem cælibatus Sacerdotum obtruserunt, in quibus intellexerunt sparsa esse quædam eius seminaria. Quia enim in Hispaniis & Galliis antea per Eliber-

Quibus primum.

bertanum & Arelatense Concilia tentata fuerat lex ista, licet per Nicænam synodum esset inducta & abrogata, tamen quædam seminaria ibi adhæsisse, non est dubium. Quomodo etiam in Thessaliam & Macedoniam cœperit superstitio illa irrepere, antea ex Socrate ostendimus. Et ex Monachatu Essæorum apud Ægyptios in Africam contagium quoddam transiisse verisimile est. Siricius igitur ad Hispanos & Africanos, Innocentius ad Italos, Gallos & Macedonicos, Leo ad Thessalonicenses & Africanos, decretales suas Epistolas de lege cælibatus potissimum miserunt. Iudicarunt enim, illis prouinciis primum occupatis, facilem patere aditum ad expugnandas reliquas.

dist. 84. c. cum in præterito.

Et Carthaginense quidem Concilium secundum, Can. 2. ex præscripto Siricii dicit: *Omnibus placet vt Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & qui Sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, etiam ab vxoribus propriis se abstineant.* Rationis vero loco additur manifestum & luculentum mendacium, his verbis: *vt quod Apostoli docuerunt, & ipsa seruauit antiquitas, nos quoque custodiamus.* Vnde iudicium potest fieri, quantum decretis illis tribuendum sit. Animaduertit hoc *Gratianus*, atque ideo inseruit voculam (Apostoli docuerunt *exemplo*) Et glossa ridicule inquit: *A tempore Siricii hic vocat antiquitatem*, cum ipso tempore Siricii Concilium illud celebratum fuerit. Et tamen Sacerdotes Africanos decretum illud non statim recepisse, inde colligitur, quod in quinto Concilio Carthaginensi adhuc repetendum fuit.

XXXIII. Ita in Galliis Episcopi quidam, forsan quia antiquitus castrati matris Deum Sacerdotes Galli fuerant, & quia non multo ante etiam in Arelatensi synodo hoc tentarant, sed per Nicænam synodum impediti fuerant, cupide conati fuerunt, tunc Romanis Pontificibus gratificari. Sed sacerdotibus repugnantibus, tot difficultates ipsis obiectæ fuerunt, quod annis amplius 200. continuis, multis & variis synodis prouincialibus, vt Agathensi, Arausicana, Auernensi, aliquot Aurelianensibus, Turonensibus, Matisconensibus & Antisiodoriensibus hoc saxum ipsis voluendum fuit. Et tamen in Turonensi secunda, Can. 8. & 15. annis post Siricium 170. Galliæ Episcopi, Archipresbyteri, Diaconi & Subdiaconi adhuc vxorati fuerunt. Immo in Antisiodoriensi 2. annis post Siricium ducentis & amplius, Presbyteri, Diaconi & Subdiaconi in Galliis adhuc vxores habuerunt, quæ *Presbyteræ* nominatæ fuerunt, Can. 21. & 22. immo in mediis turbis, cum Gallici Episcopi in prouincialibus suis synodis legem cælibatus vrgerent, *Saluianus* Massiliensis Episcopus, vir doctissimus, circa annum 480. legem de cælibatu expresse reprehendit, l. 5. de prouidentia Dei. *Nouum prorsus*, inquit, est *conuersionis genus: Licita non faciunt, illicita committunt: Temperant a coniugio, & non temperant a rapina. Quid agis stulta persuasio? Peccata interdixit Deus, non matrimonia.* Item, *non est conuersio, sed auersio. Qui iam pridem, vt fama est, opus honesti matrimonii relinquitis, tandem a scelere cessate.* Alludit autem *Saluianus* ad Canonem illum: Non assumendum coniugatum ad sacerdotium, nisi promissa fuerit conuersio, quasi a labe & scelere.

l. 164. f. 100.

Hispania etiam repugnat legi huic cælibatus.

XXXIIII. In Hispaniis vero Tarraconensis Episcopus scribit Siricio, sacerdotes non posse adduci, vt legem cælibatus recipiant. Et in Toletana prima, tempore Siricii, Patronus Episcopus ita præfatur: *Mihi placet primitus constituta Nicæni Concilii perpetuo esse seruanda, nec ab eis recedendum.* Et vniuersi Episcopi mox referunt se ad gesta Nicæni Concilii, in quo quid de sacerdotum coniugio statutum sit, supra ostendimus. Ac Presbyteros, Diaconos & reliquos Clericos habuisse tunc vxores, patet ex Can. 4. & 7. Immo etiam post ordinationem generasse, primus Canon ostendit. Dicit enim, Presbyteros & Diaconos, si post ordinationem filios genuerint, ad altiorem gradum non ascendant. Postea vero in multis Hispanicis synodis, vt Gerundensibus, Hispalensibus & Toletanis, contumeliose tractatum fuit coniugium sacerdotum. Accessit etiam brachium sæculare, per vim stabiliens legem cælibatus: Et tamen post annos a Siricio ducentos *Isidorus*, Hispalensis Episcopus, edidit *regulam de vita Clericorum*, in qua inter cetera dicit; *Clerici castimoniam non violati corporis perpetuo obseruare studeant, aut certe vnius matrimonii vinculo fœderentur.*

L1. c. 2. f. 596.

dist. 23. c. his igitur.

Sicilia dehinc tentata.

XXXV. Galliis igitur tandem & Hispaniis sub iugum cælibatus ferme missis, sensim alias etiam prouincias aggredi cœperunt Pontifices. Nam circa annum 585. Ecclesia Syracusana elegerat Episcopum, habentem superstitem vxorem & liberos. Pelagius vero confirmationem integro pæne anno distulit. Sed Syracusani in proposito suo irreuocabiliter perstiterunt, vt Pelagius ipsis, *ne amplius insanirent* (sicut loquitur) cedere fuerit coactus, dist. 28. vbi Pelagius non dissimulat, principalem caussam legis de cælibatu sacerdotum esse opes Ecclesiasticas. Et dist. 31. *Gregorius* narrat, *ante triennium*, hoc est, circiter annum Domini 600. ducentis post Siricium annis, Subdiaconis

c. de Syracusana.

c. ante triennium.

diaconis Siciliæ prohibitum fuisse, *vt more Romana Ecclesia, suis vxoribus nullatenus miscerentur.* Addit autem *Gregorius*: „Vsum talis continentiæ in Ecclesiis Siciliæ antea non fuisse, atque „ideo istis Subdiaconis concedit vsum „coniugum, sed in posterum neminem „vult ordinari, nisi continentiam promiserit.

XXXVI. Memorabile autem est, quod p. 446. Epistola *Vlrici* refert, Gregorium cum ex piscina quadam allata plus quam sexies mille infantum capita vidisset, ingemuisse, & decretum de cælibatu tantæ cædis caussam confessus, condigno illud pœnitentiæ fructu purgasse. Decreto enim illo prorsus damnato, Apostolicum illud laudasse consilium, *Melius est nubere, quam mortis occasionem præbere.* Hæc *Vlricus.*

e. Osius Et quidem ipsi sedi Romanæ præfuerunt Pontifices, ex sacerdotum coniugiis nati, dist. 56. Bonifacius I. Felix III. Gelasius I. Agapetus I. Syluerius, Deus dedit, Theodorus, Hadrianus II. Agapetus II. ab A.D. 423. vsque ad annum 950. Et ne de *Gratiani* palea dubitetur, idem confirmat etiam *Platina & Volaterranus.* Nec valet exceptio, quasi illi vel ex fornicatione, vel ante susceptos sacros ordines ex sacerdotibus nati fuerint. *Gratianus* enim cap. *Cenomanensem*, expresse dicit: *Non sunt intelligendi de fornicatione, sed de legitimis coniugiis nati, quæ sacerdotibus ante prohibitionem vbique licita erant, & in Orientali Ecclesia vsque hodie eis licere probantur.*

XXXVII. Cum vero in Occidentali Ecclesia lex cælibatus ita tumultuaretur, tentatæ quidem fuerunt etiam Græcæ Ecclesiæ, in Thessalia præcipue & in Macedonia, sicut de Innocentii & Leonis decretalibus supra diximus. Sed Orientales Ecclesiæ iugum illud sibi iniici passæ non sunt, retinuerunt vero & defenderunt veterem libertatem. Licet ex Occidentali lege cælibatus etiam in Oriente quædam adhæserunt. Circa annum igitur 530, *Iustinianus* * in authen. de sanctiss. coll. 9. talem fecit constitutionem: *Clericos non aliter ordinari* concedimus, *nisi litteras sciant*, & recta fide ac honesta vita sint, *& neque concubinam*, neque *naturales habuerint aut habeant liberos, sed qui vel cælibem vitam agunt, vel vxorem habuerunt, aut habent legitimam & eam vnam & primam, neque viduam neque repudiatam*, &c. Et in Nouellis constit. 8. Laudat Epiphanium, Episcopum Constantinopolitanum, quod ex sacerdotibus & genus & originem ducat. Romani tamen per Iustinianum tentarunt legem cælibatus. Dicit enim, coll. 6. se illos præferre, qui habentes vxores cum illis non cohabitant, sed cælibatum eligunt. Et coll. 9. sancit, Diaconos non ordinandos, nisi professi fuerint cælibatum, sed hæc Græci in 6. vniuers. synodo retractarunt.

Ecclesia Orientalis legem calibatus auersata.

e. clericos.

XXXVIII. Postea enim circa A. D. 690. Græci seu Orientales, videntes iugum cælibatus Occidentalibus quibusdam Ecclesiis per vim iniectum, & legem illam subinde ad alias etiam prouincias progredi, cum quidem antea etiam in parte quadam Hellados hypocrisis illa puritatis irrepere cœpisset, sicut *Socrates* narrat, & *Iustinianus* etiam ab Episcopis quibusdam persuasus, eo inclinasse videretur, circa A. D. 530. in Authentica, *Quomodo oportet*, vbi inquit: *Nihil sic in sacris* ordinibus *diligimus, quam cum castitate viuentes, aut cum vxoribus non cohabitantes, aut vnius vxoris virum*, qui siue fuerit, siue adhuc sit, & ipse castitatem eligat, &c. Ne igitur in Orientalibus Ecclesiis, ex huiusmodi principiis quasi seminariis, idem accideret, quod in Occidentalibus, iudicarunt legi cælibatus, instar gangrænæ serpenti, mature occurrendum, idque non priuatis Doctorum disputationibus, sed publica autoritate, & generali vniuersalis synodi constitutione. Mox igitur, post sextam generalem Synodum, conuenerunt in Trullo Regii palatii 227. Patres, & inter reliquos Canones decimumtertium hac de re posuerunt, qui etiam repetitur, distinct. 31. Canon. *Quoniam.*

Illa quoque tandem tentari cœperunt.

c. 8.

Sui malo Orientalium Episcoporum Canon, pro coniugio Sacerdotum obuiam iuit.

XXXIX. Primo autem Canonem illum, sicut apud *Gratianum* extat, recitabimus, deinde ex Græco subiungemus versionem. Ita igitur *Gratianus* Canonem hunc refert: *Quoniam in Romani ordine Canonis esse cognouimus traditum, eos, qui ordinati sunt Diaconi vel Presbyteri, confiteri, quod non suis iam copulentur vxoribus, antiquum sequentes Canonem Apostolica diligentia, & constitutiones sacrorum virorum, legales nuptias amodo valere volumus, nullo modo cum vxoribus suis eorum connubia dissoluentes, aut priuantes eos familiaritate ad inuicem, in tempore opportuno. Quicunque ergo dignus inuentus fuerit subdiaconali ordinatione, aut diaconali aut sacerdotali, hi nullo modo prohibeantur, ad talem ascendere gradū pro vxoris sua cohabitatione, nec etiam tempore ordinationis sua profiteri* castitatem *cogantur quod abstinere debeant a legalis vxoris fa-*

Qui canon fusius expenditur.

* Iustinian. nou. 123. c. 1. f. 314. ἀλλ' εἰδότας αὐτοὺς τὴν ὀρθὴν καὶ καθολικὴν πίστιν καὶ σεμνοῦ ὄντας βίου, καὶ ὑπὲρ τὸ τριακοστὸν ἔτος καὶ γράμματα εἰδότας, τούτους ἐκλέξασθαι. καὶ ὅτι οὐδὲ γαμετὴν οὐδὲ παῖδάς τις [illegible] αὐτῶν ἔχει, οὐδὲ παλλακήν, ἢ παῖδας φυσικοὺς γενομένους αὐτὸν ἐγνώκαμεν ἢ ἔχειν· ἀλλ' εἰ καὶ πρότερον γαμετήν τις ἐξ αὐτῶν ἔχοι, καὶ αὐτὴν μίαν καὶ πρώτην, καὶ οὐδὲ ἀνδρὸς ἀποζευχθεῖσαν, οὐδὲ τοῖς νόμοις, οὐδὲ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπαγορευμένην.

ris familiaritate. Item, *oportet eos, qui altari ministrant, in tempore oblationis sanctorum, continentes esse in omnibus, vt a Deo possint consequi, quæ suppliciter postulant. Si quis igitur præsumpserit, contra Apostolicos Canones aliquos presbyterorum & diaconorum priuare a contactu & communione legalis vxoris suæ, deponatur. Similiter & presbyter aut diaconus, qui religionis caussa vxorem suam expellit, excommunicetur, si vero in hoc permanserit, deponatur.* Multis modis obscure & incommode redditus est hic Canon, quod arbitror non tam a Gratiano factum, quam ab aliis Pontificiis postea, quibus Canon ille fuit tanquam sudes in oculo. Ideo studiose verba eius, quasi per ludibrium diuexarunt, vt Canon dicere videretur: Sacerdotes Romanæ Ecclesiæ profiteri, quod copulentur vxoribus non suis: Nam & in Tomis Conciliorum prorsus expunxerunt & omiserunt illum Canonem. *Cromerus* vero disputat, non esse genuinum.

XL. Sed in Græco Nomocanone extat, citatur a Nilo Thessalonicensi, interpretantur eum Gentianus, Heruetus & Perionius etiam. Ego simplicem versionem ponam, additis alicubi Græcis vocabulis, vt emphasis rectius expendi possit. In hanc igitur sententiam Græcus Canon loquitur. * *Quoniam in Romana Ecclesia (ἐν τάξει κανόνος) loco Canonis* seu decreti, *traditum esse cognouimus (μέλλοντας ἀξιοῦσθαι) vt ii, qui digni habendi sunt ordinatione Diaconi vel Presbyteri (καθομολογεῖν) profiteantur, se deinceps cum vxoribus suis non congressuros* seu concubituros *(συνάπτονται) Nos sequentes (ἀρχαίῳ) veterem Canonem (ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως) Apostolicæ, sinceræ, exquisitæ & ordinatæ constitutionis, legitimas sacrorum virorum (συνοικέσια) cohabitationes coniugales etiam ex hodierno die in posterum (καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν) valere ratas & firmas esse,* (ἐρρῶσθαι) *volumus. Nullo modo eorum cum vxoribus propriis (συνάφειαν) coniunctionem* seu *copulationem dissoluentes, aut (ἀποστεροῦντες) fraudantes eos (κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας) consuetudine coniugali, quæ conuenienti tempore fiat. Itaque si quis dignus inueniatur Hypodiaconi, Diaconi aut Presbyteri ordinatione, is minime prohibendus est ad hunc gradum ascendere, ideo quod cum legitima vxore (συνοικῶν) cohabitet. Nec tempore ordinationis suæ (ἀπαιτείσθω) postuletur ab eo* seu cogatur, *vt profiteatur (ὡς ἀποστήσεται) quod abstinere velit aut debeat legitimo congressu cum propria vxore: non autem indiscriminatim cum vxoribus suis coniunctionem habebunt, sed vicis suæ tempore abstinebunt. Si quis igitur præsumpserit contra Apostolicos Canones, Diaconos & Sacerdotes post ordinationem consuetudine cum legitimis suis vxoribus priuare, deponatur: Similiter & qui ordinantur, si vxores suas prætextu pietatis abiiciant, excommunicentur.*

XLI. Multa in hoc Canone sunt consideranda. Non enim hoc tantum dicunt Orientales, quod constitutiones & Canones Romanæ Ecclesiæ de lege & voto cælibatus sacerdotum non velint recipere, sed rationem addunt grauissimam, quia scilicet Romanæ illæ constitutiones pugnent contra veterem Canonem Apostolicæ constitutionis, vbi diserte cautum est: Ne prætextu religionis consuetudo coniugalis Sacerdotibus prohibeatur, Canone Apost. 5. Et eo ipso, quod Canonem illum, de consuetudine coniugali Sacerdotibus licita, vocant ἀρχαῖον, ex antithesi notant Romanum Canonem de lege & voto cælibatus esse νεαρὸν *nouitium*, sicut *Socrates* etiam eum appellat. Similiter etiam eo ipso, quod hunc Canonem de coniugio Sacerdotum affirmant esse Apostolicam constitutionem, negant Romanæ Ecclesiæ constitutiones de cælibatu Sacerdotum esse Apostolicas. Ac ideo merito dicunt, se repudiato Romanæ Ecclesiæ decreto veteri Canoni Apostolicæ constitutionis velle obsequi, hoc enim significat ἐξακολουθεῖν. Et quia *Epiphanius* ausus fuerat disputare, Canonem illum, de consuetudine coniugali sacerdotibus permissa, non esse ἀκριβῆ, hoc est, *minus sincerum* (sicut interpres reddidit) seu minus exactum & exquisitum: Patres illi confirmant, in eo Canone esse Apostolicam ἀκρίβειαν, hoc est, Apostolicam

al. 6. al. 9. f. 497.

l. 1. c. 11. f. 39.

* VI. in Trull. can. XIII. f. 171. Συνοδ. Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας ἀξιοῦσθαι, καθομολογεῖν ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας. Ὥστε, εἴ τις ἄξιος εὑρεθείη πρὸς χειροτονίαν ὑποδιακόνου ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τοιοῦτον βαθμὸν ἐμβιβάζεσθαι, γαμετῇ συνοικῶν νομίμῳ· μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας· ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, γάμον καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν· τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς βοώσης, Ἃ ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω· Καὶ τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος, Τίμιον τὸν γάμον, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον· καὶ, Δέδεσαι γυναικί, μὴ ζήτει λύσιν. Ἴσμεν δὲ, ὥσπερ καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντες, τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν πρόνοιαν τιθέμενοι, ἔφησαν, ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους, τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους καὶ πρεσβυτέρους, κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι· ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθὲν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν, καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς· χρὴ γὰρ τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρίσεως ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυνηθῶσιν, ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁπλῶς αἰτοῦσιν, ἐπιτυχεῖν· εἴ τις οὖν τολμήσοι παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰ τῶν ἱερωμένων, πρεσβυτέρων φαμὲν ἢ διακόνων ἢ ὑποδιακόνων ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω· ὡσαύτως, καὶ εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοι, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω.

licam *sinceritatem exactam & exquisitam.* Ac diligenter obseruetur, Epiphanii disputationem de Canone cælibatus sacerdotum, in generali synodo, publica autoritate esse reiectam & explosam. Quod vero Latini contenderunt, Apostolos temporis tantum gratia Canonem illum posuisse, vt progressu temporis emendaretur, hoc patres ille negant. Dicunt enim, Apostolicam illam constitutionem esse sinceram & exquisitam, & in posterum etiam debere valere. Et tandem ex hoc fundamento decretum faciunt: Coniugium nequaquam debere impedimento esse, quo minus is, qui idoneus est, ad sacros ordines assumatur & euehatur, & a nemine tempore ordinationis exigendum esse votum cælibatus: Immo depositioni & excommunicationi subiiciunt, si quis vel legem cælibatus sacerdotibus imponat, vel si quis in sacris ordinibus constitutus, prætextu pietatis & religionis, consuetudinem coniugalem abiiciat. Quod dicunt de conuenienti tempore consuetudinis coniugalis, respiciunt ad locum Pauli, 1. Cor. 7, 5. qui in præcedentibus explicatus est. Nam & Paulino verbo (ἐκ συμφώνου,) vtuntur.

dist. 84. c. cum in præterito. *Gratianus* vero eo loco peregrina verba ex secunda synodo Carthaginensi infarsit: Qui altari ministrant, *debent in omnibus esse continentes, quo possint simpliciter, quod a Deo postulant, impetrare.*

Aliquid tamen de cælibatu in Orientales Ecclesias inuectum.

XLII. Porro licet hoc modo Orientalis Ecclesia libertatem coniugii sacerdotum contra Occidentales recte defenderet, aliquantulum tamen etiam in Oriente tunc a prioribus institutis recessum, & Occidentalibus aliquid concessum fuit. Nam in eadem synodo, Can. III. dicunt:

T. I. Zonar. f. 159. seq.

„ Quia Romana sedes, quod ad sacerdotum coniugium attinet summum ius, „ Constantinopolitana vero ἀκρίβειαν seruauit, nos ex duobus illis medium componamus, &c. Atque inde factum est, quod eos, qui vel ad secundas nuptias transierunt, vel qui viduam, repudiatam, ancillam, meretricem duxerunt, noluerint inposterum ad sacerdotium admittere. Can. 3. Et quod 13. Canone Sacerdotibus concedunt, hoc Episcopis negant. Nam in 12. Canone Episcopum iubent a propria vxore secedere post ordinationem. Et Can. 48. vxor Episcopi in monasterium detruditur. Quod cum Nicæna synodo, & cum Apostolico Can. 5. expresse pugnat, vbi tam Episcopis, quam reliquis sacerdotibus vsus coniugii non tantum permittitur, sed Episcopus prætextu religionis vxorem abiiciens, deponitur & excommunicatur.

quare Episcopis coniugio interdicatur.

Ex eadem etiam mixtura * in 6. Canone Constantinopolitano decernunt, *vt* DEINCEPS, *Presbyteris, Diaconis & Subdiaconis, post ordinationem, non liceat coniugium contrahere.* Quia enim dicunt (*deinceps*) ergo antea licuit. Ne tamen laqueum videantur cuiquam iniicere, permittunt & suadent, vt qui continere non possunt, vxores ducant, priusquam ordinentur, quam cautionem etiam hodie Græci vsurpare dicuntur. Et inde *Sigismundus* Baro scribit, apud Moscouitas sæpe eodem die vnum & eundem vxorem ducere, & mox postea ad gradum diaconatus ordinari.

In Occidentalibus Ecclesiis lex cælibatus vrgetur fortiter.

XLIII. Cum itaque hoc modo (accedente etiam Imperatorum autoritate, sicut in Can. 3. patet, qui in Oriente tunc sedem Imperii habebant) lex cælibatus ex Orientalibus Ecclesiis exclusa esset, & Iustiniani Authenticæ correctæ, Romani Pontifices abiecta omni spe, quod Orientem etiam lege illa sua occupare possent, constituerunt, in reliquis Occidentis Ecclesiis, coniugio Sacerdotum proscripto, legem cælibatus strenue vrgere. Et astute Canonem Constantinopolitanum ita interpretari cœperunt, quasi Oriente tantum excepto, totus Occidens legi cælibatus subiectus esset. Ita enim *Stephanus* II. dist. 31. *Aliter se Orientalium traditio habet Ecclesiarum, aliter huius sancta Romana Ecclesia. Nam earum Sacerdotes, Diaconi atque Subdiaconi matrimonio copulantur. Istius autem Ecclesiæ, vel Occidentalium, nullus sacerdotum a Subdiacono vsque ad Episcopum, licentiam habet coniugium sortiendi.* Quasi vero aliud esset Euangelium in Oriente & aliud in Occidente. Atque Orientalium traditionem constat esse Apostolicam, Scripturæ scilicet, veræ etiam & purioris antiquitatis. Qualis vero & vnde sit Occidentalis traditio, prohibens coniugium, Paulus nominatim explicat, 1. Tim. 4, 1. 3. & *Ignatius* in Epist. ad Philadelphienses, sicut supra dictum est.

c. aliter.

XLIIII. Exigeret autem ordo historiæ, vt porro ostenderemus, quibus artificiis & quantis difficultatibus lex de cælibatu sacerdotum reliquis etiam Occidentis Ecclesiis obtrusa sit. Sed quia instituti nostri non est, integras historias contexere, breuiter tantum quædam annotabimus, quando & quomodo lex ista Angliæ, Hyberniæ, Germaniæ, Poloniæ, Bohemiæ, Daniæ, Sueciæ Ecclesias magnis turbis, & diuturnis difficultatibus inuaserit.

XLV. Et

* Conc. VI. in Trullo, c. VI. T. I. Zonar. f. 162. — ὁρίζομεν, ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς ὑποδιάκονον ἢ διάκονον ἢ πρεσβύτερον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, ἔχειν ἄδειαν, ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον,

XLV. Et in singulis hoc obseruetur, quod Euangelium, quando primo in istis locis plantatum fuit, non attulerit secum legem de cælibatu Sacerdotum, sed quod multo post Sacerdotibus in illis prouinciis, ab initio Euangelii habentibus vsum coniugii, lex ista imposita & superseminata fuerit, tanquam zizania inter triticum. Iure enim hic etiam illud *Tertulliani* valebit: Quod primum verum, adulterinum autem quod posterius.

l. 4.

& quidem in Britannia,

XLVI. Britanniam igitur seu Angliam omnium prouinciarum primam Christi nomen recepisse, *Sabellicus* autor est. Doctores enim Ecclesiarum Britannicarum numerantur, inde ab anno Domini 170. & vlterius, & tamen per multas annorum centurias Britannia legem cælibatus sacerdotum ignorauit. Circa annum vero Domini 600. *Augustinus* Monachus Romanus, a Pontifice Gregorio missus fuit in Angliam, vt Romanas traditiones Ecclesiis Britannicis inferret; sed huic Episcopi & doctores Britanniæ fortiter primo se opposuerunt, atque ideo, licet cælibatus sacerdotum pars non postrema esset Romanarum traditionum, Augustinus tamen ille, cum videret, coniugium sacerdotibus Britanniæ vsitatum esse, non statim prohibitionem coniugii ipsis obtrusit. Sed orsus ab aliis pompaticis ceremoniis, homines primum in admirationem Romanæ sedis adduxit, postea sensim & ipse & successores eius fundamenta legis de cælibatu sacerdotum variis artificiis cœperunt substruere, partim mirificis encomiis castitatis, quam in solo cælibatu constituebant, partim in introducta in Angliam hypocrisi Monachorum Benedictinorum.

tentata fuit lex cælibatus per Augustinum Monachum.

per Brituualdum,

Circa annum vero Domini 714. Brituualdus, Lundensis Archiepiscopus, in Synodo tentauit sacerdotibus coniugium prohibere, sed non potuit hoc obtinere. Interea *Beda* contra coniugium sacerdotum disputabat (mortuus enim est an. 734.) vt dist. 31. *Sacerdotibus, vt semper valeant altari assistere, semper ab vxoribus* est abstinendum. Post Bedam vero Monachorum declamationibus & hypocrisi, Clericorum coniugium in magnum contemptum apud vulgus adductum fuit. *Odo* igitur Cantuariensis Episcopus, circa annum Domini 950. magno tumultu Sacerdotum nuptias hæreticas iudicandas decernebat. Sed quia vana erat, sine verbo Dei & sine viribus insania, *Dunstanus*, successor Odonis, alia via rem aggrediendam iudicauit. Et operæpretium est obseruare, cum disputationibus, declamationibus & hypocrisi non possent legem cælibatus, & prohibitionem coniugii inuehere, quibus tandem rationibus hoc perfecerint. Monachi sparserant fabulam, Gabrielem Angelum in charta quadam 12. articulos signatos detulisse, quod coniugium sacerdotum non esset tolerandum: mox Dunstanus Romam ad Pontificem proficiscitur, & inde redit in Angliam, anno 960. horribili bulla Ioannis 13. ornatus, qua ipsi dabatur summa autoritas, vt sacerdotes Britannici vel vxores abiicerent, & votum cælibatus susciperent, vel omnibus prorsus Ecclesiasticis prouentibus exuerentur. Adiunxit vero sibi Dunstanus etiam brachium sæculare Regis Edgari, vt si claue non posset soluere, gladio nodum illum dissecaret. Cumque sacerdotes legitimas suas vxores nollent abiicere, Dunstanus ipsos eo titulo, quasi essent vasa fornicationum, ab Ecclesiis cathedralibus expulit, & Monachos Benedictinos in ipsorum locum substituit, vnde nomen Canonicorum regularium ortum ad hunc vsque diem durat. Multis vero bonis tyrannis illa displicebat. Ortæ igitur fuerunt magnæ turbæ in regno Angliæ, circa annum 975. ita vt caussa presbyterorum eiectorum ad delectos iudices deferenda esset, qui cum Vintoniæ in Monachorum conclaui, in frequenti consessu ea de re agerent, & iam maior pars decerneret, presbyteros esse restituendos ad pristinos honores: ecce subito vox audita est, *Non bene sentiunt, qui presbyteris fauent.* Verum quia imago Christi de cruce pendentis, quæ ibidem prostabat, visa fuit eam reddidisse vocem, ita fides habita est oraculo, vt presbyteri caussa ceciderint, & turba omnis sedata sit. Hæc *Polydorus*, libro 6. f. 121. Anglicæ historiæ, qui addidit, multos tunc existimasse, Phœbi magis, quam Dei oraculum illud fuisse, hoc est, hominum fraude, non Dei nutu editum. Inde Canutus rex circa annum Domini 1020. sacerdotes, eo quod vxorati essent, ex templo Buriensi, substitutis Monachis, eiecit, idem postea Eduardus fecit in collegio Oxoniensi.

per Bedam,

c. sacerdotibus,

per Odonem Cantuariensem,

per Dunstanum,

Turbæ inde in Anglia propter legem cælibatus ortæ,

Vox incerto autore prolata litem diremisse dicitur.

Sed circa annum 1097. cum rex Vuilhelmus, accepto annuo tributo, presbyteris coniugatis vxores relinqueret, & reliquis potestatem faceret contrahendi matrimonium, *Anshelmus* Cantuariensis se opposuit, & in synodo Londinensi, anno 1102. sacerdotibus vxores prohibuit. Variæ in illa synodo disputationes fuerunt, quibusdam mundissimum hoc visum fuit, quibusdam vero periculosum, ne, dum munditias viribus maiores appeterent, in immunditias horribiles, ad Christiani nominis summum dedecus, inciderent. Ac mox anno sequenti publicis querelis

Redditæ post Sacerdotibus Angliæ vxoribus, Anshelmus cælibatum sacerdotum impugnat.

ad Anshelmum delatum fuit, loco prohibiti coniugii, cœpisse per totam Angliam regnare vitium Sodomiticum, & ex Clero contagium illud etiam ad Laicos serpere. Anshelmus nouis edictis hoc reprimere studuit, sed frustra, cum remedium diuinitus institutum prohiberet. Cum vero ne hac quidem ratione prohibitio coniugii ab omnibus reciperetur, Anshelmus caussam ad Romanum Pontificem detulit, a quo missus Ioan. Cardinalis in synodo Londinensi, Pontificia autoritate, coniugium sacerdotum denuo prorsus damnauit, anno 1125. Sed mirabili iudicio Dei, sequenti nocte cum scorto in lecto deprehensus, captus fuit. Cumque Episcopi postea, an. 1129. illam Cardinalis sententiam executioni mandandam a Rege Henrico flagitarent, is accepta a Clero pecunia, permisit ipsis siue vxores, siue mulieres. Missus igitur tandem Albertus Ostiensis ab Innocentio, an. 1138. coniugium sacerdotum in perpetuum proscribit ex Anglia. Et tamen postea etiam multi eruditi sacerdotes in Anglia legitimas vxores & liberos habuerunt, quos recenset *Balæus* 3. Cent. 10. Reliqui, qui vxores dimittebant, & easdem loco concubinarum recipiebant, tolerabantur.

Ioan. Cardinalis damnat.

Albertus Ostiensis proscribit.

XLVII Hæc ex *Balæi* Centuriis, qui ex certis historicis ea descripsit, collecta, pro ratione instituti nostri, hoc loco breuiter annotare volui. Et grata nobis debet esse illa historia. Manifeste enim ostendit, Christum Euangelium quidem suum Britanniæ intulisse, circa annum salutis ducentesimum, & illud per ministros tam coniugatos, quam cælibes propagasse. Post quingentos vero demum annos, prohibitionem coniugii a Romanis Pontificibus cæpisse eo inuehi, sed maxime certaminibus, per quadringentos annos continuos & amplius, vere Romanensibus artificiis fabulam illam actam, non gladio Spiritus, quod est verbum Dei, sed Monachorum hypocrisi, & clamoribus, Pontificum bullis, Regum gladiis, & Satanæ præstigiis. Hoc enim præcipue in Historia Anglicani cælibatus obseruandum est, quibus epicherematis lex Pontificii cælibatus Ecclesiis Britannicis obtrusa sit. Inde enim statui potest, ex cuius Spiritus officina talia non argumenta, sed epicheremata profecta sint,

XLVIII. De Hyberniæ Ecclesiis *Bernhardus* in vita Malachiæ scribit, quod vsq; ad suam ætatem Episcopi ibi fuerint vxorati. Et nominatim dicit, in sede Archiepiscopali Hyberniæ Armachana, ante Celsum, qui Bernhardi tempore vixit, octo viros vxoratos & litteratos sedisse, qui ob vitandum laqueum voti cælibatus, ordinationem a Romanis Pontificibus noluerunt petere. Et Malachias primus legem cælibatus Sacerdotum in Ecclesiis Hyberniæ inuexit, circa ann. Dom. 1130. sicut scribit *Bernhardus*.

In Hybernia c. 2575.

per Malachiam.

XLIX. Porro quia Bulgaria inter Vngariam & Græciam sita est, Romani Pontifices eam Occidentalibus Ecclesiis adiungere conati sunt, & populum hypocrisi externa cœperant dementare. Nam circa annum Domini 860. dist. 28. c. *consulendum* Bulgari Nicolaum primum consulunt, vtrum presbyterum, habentem vxorem, debeant sustentare & honorare, an vero a se proiicere? Illis Nicolaus ita respondet, vt ostendat, se non re ipsa tantum, sed disertis etiam verbis Paulo contradicere. Paulus enim dicit: *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum.* Nicolaus vero Bulgaris respondet, presbyteros coniugatos esse valde reprehensibiles, sed tamen posse tolerari, sicut Christus Iudam inter suos discipulos tolerauit, & sicut Deus solem suum facit oriri super bonos & malos. Sed sacerdotes Bulgari per Episcopos suos, Guntherum & Theodogutum, Nicolao isti acriter se opposuerunt, & tyrannidem ipsi obiecerunt. Cumque Pontifex sua tonitrua & fulgura ipsis minitaretur, ostenderunt se bullas non multum timere. Successor vero Nicolai, Adrianus secundus, circa annum Domini 870. tres legatos, Syluestrum, Leopardum & Dominicum misit ad Bulgaros, vt ibi in Ecclesiis omnia ad normam Pontificiam instituerent, & adduxerunt illi secum sacerdotes Latinos; sed Bulgari, expulsis Latinis sacerdotibus, Græcos retinuerunt, & Constantinopolitanæ Ecclesiæ tandem se rursus adiunxerunt,

In Bulgaria.

per Nicolaum I.

& Adrianum II.

L. Sed ad patriam Germaniam venio, quæ, vt natio mascula, ab initio recepti Euangelii ad Hellebrandum vsque, per annos nongentos & amplius, coniugium sacerdotum defendit & vsurpauit, ac iugum cælibatus, sicut postrema recepit, ita prima proiecit. *Irenæus* enim, qui scripsit circa annum Domini 180. testatur, suo iam tempore celebres in Germania Ecclesias fuisse, & fidem earum simplicem, nihil continentem præter ea, quæ in Scripturis sacris tradita sunt, quæque in capitibus Catecheseos habemus, describit, lib. 1. Vnde verisimile fit, quod dicitur, Crescentem, quem Paulus scribit, in Galliam abiisse, 2. Tim. 4. 10. Moguntiæ docuisse fidem Christi. *Hilarius* etiam Episcopus vxoratus, circa annum Domini 350. narratur scripsisse ad Episcopos Germaniæ primæ & secundæ, & nominatim dicitur ad Vuormatiensem Episcopum scripsisse, de quodam Euphrate Agrippinensi Arriano.

In Germania, a recepto euangelii luce.

c. 4. 39.

Ambro-

Ambrosius etiam ad quandam Germaniæ Reginam Fridgildam scripsisse dicitur. *Hieronymus*, lib. 2. contra Iouinianum, testatur, se in Treuirensi Ecclesia (vbi ante etiam Athanasius latuerat) versatum, & ibi dicitur cum Ruffino, Bonoso & Flotentio, κατηχέσεων magistros audiuisse. Et ex Germanica illa schola Catecheseos prodiit explicatio in symbolum Apostolicum, quæ *Cypriani* titulo fertur, sed a *Ruffino* conscripta est. Vnde post Irenæum de doctrina & fide Ecclesiarum Germanicarum statui potest. Ex illo etiam loco *Hieronymus* epistolam scripsit ad duos illos Germaniæ acerdotes Sunnionem & Fridelum, qui cum audissent, Hieronymum Hebraicæ linguæ peritum esse, petierant deprauata quædam loca in Psalmis restitui. Tantopere hoc Hieronymo placuit, quod exclamat in Epistola: *Quis hoc crederet*, vt Barbarus Getarum sermo *Hebraicam* quærat *veritatem*, *& dormitantibus*, *immo contendentibus Græcis*, *ipsa Germania Spiritus sancti eloquia* scrutetur? &c. Et quia sermonis Getarum meminit, quasi distinguens eum ab Idiotismo Treuirensi, hoc est, Germania Cisrhenana: in media igitur Transrhenana Germania videntur duo illi sacerdotes fuisse. Non diu enim post Hieronymum, Clodoueus Rex Francorum, circa annum Domini 440. fidem Christianam publice suscepit, & in prouinciis suis eam propagauit. Et Bonifacius fidem Christi in Germania inuenit, non attulit. Historiæ enim manifeste testantur, ab annis octoginta, ante Bonifacium, collapsam fuisse disciplinam Ecclesiasticam in Francicis Ecclesiis. Ergo antea & veram doctrinam, & piam disciplinam habuerunt.

T. II. f. 53.

T. III. f. 53.

LI. Cum igitur sexcentos ferme annos Germania fidem Christi professa esset, tempore Bonifacii & longe post legem cælibatus sacerdotum adhuc ignorauit. Non enim gregarii seu plebeii tantum sacerdotes matrimonia habuerunt in Germania, sed præcipui etiam Episcopi. Nam Bonifacius, circa annum Domini 730. inuenit Gebolibum (quem alii Gerbilionem appellant) Episcopum Moguntinum, cuius pater Geraldus ante ipsum Moguntiacus Episcopus fuerat, *Auentinus* libro tertio, pag. 294. *Hedio* ex vetustissimis diplomatis ostendit, Paschalem Episcopum Curiæ Rhetorum, circa annum 760. in ipso Episcopatu habuisse legitimam vxorem, cuius adeo ipsum non puduit, vt voluerit nomen ipsius in principio quorundam diplomatum addi & exprimi, & quidem honesto titulo, quod esset Antistita seu Episcopa Curiensis. *Auentinus* lib. 5. p. 564. de Hellebrandi tempore scribens, inquit, circa annum Domini 1075. *Sacerdotes* Germaniæ *illa* ætate *publice vxores*, *sicut ceteri Christiani habebant*, & *filios procreabant*, *sicut in instrumentis donationum*, *quæ illi templis*, *Mystis*, *Monachis fecere*, inuenio, *vbi hæ nominatim cum coniugibus testes citantur*, *& honesto vocabulo presbyterissæ nuncupantur.* Immo *Hieron. Gebuilerus*, Pontificius nostri temporis scriptor, fatetur, sicut etiam *Balæus* idem annotauit, tempore Henrici 4. circa annum Domini 1070. in Galliis & in Germania circiter 24. Episcopatus fuisse, in quorum diœcesi a superioribus ordinibus, ad infimum Clericum vsque coniugati fuerunt, & Nicolaus primus, circa annum Domini 865. scribens ad Rathulfum Episcopum Argentoratensem, matricidæ cuidam imponit certam pœnitentiam, vt post quadriennium possit quidem communionis gratiam accipere, oblationes vero non offerat ante alterum septennium: Fuit ergo presbyter, quia offerendi potestatem habuit. Et tamen Nicolaus addit, *a propria* vero *& legitima coniuge non separetur*, *non in fornicationis voraginem corruat.*

non sacerdotes tantum, sed & primi episcopi vxorati fuerunt.

33. q. 2. c. latorem præsentium.

Euangelium igitur Christi, ab Apostolorum statim tempore in superioribus Germaniæ partibus susceptum, non iniecit sacerdotibus Germanicis laqueum cælibatus seu prohibitionem coniugii. Ab initio enim suscepti Euangelii per annos ferme mille, coniugium sacerdotum non tantum vsitatum, sed honorifice habitum & defensum fuit in Germanicis Ecclesiis, sicut ex illis, quæ iam recitauimus, patet.

LII. Videamus iam, quando, per quos & quibus artificiis lex cælibatus in Germanicis Ecclesiis tentata, quantisque non tam difficultatibus, quam totius imperii concussionibus, tandem per vim intrusa sit. Circa annum igitur Domini 700. ob Regum negligentiam & crebra bella, magna licentia Ecclesias in Francia inuaserat, sacerdotes *canes & scorta alebant*, *luxu* & *auaritia perditi*, inquit *Auentinus.* Non multo post venit ex Anglia in Germaniam Vinofridus, qui perspecto statu Ecclesiarum in Francia, Romam pergit, rem omnem ad Gregorium secundum refert. Is Vinofridum sacræ Philosophiæ Magistrum Germaniæ gentibus designat, & Pontificio diplomate illi demandat prouinciam docendi Francos, & a malis falsisque sacerdotibus purgandi, Anno 719. idibus Maii. Qui per biennium mandatis strenue defunctus, Romam reuertitur, & Vinofridi nomine in Bonifacium mutato, Episcopus creatur, & conceptis verbis in scita Pontificium per Germaniam propaganda iurat. A. 721. pridie calendarum Decembris. Verba iuramenti extant

Inde notandum quando & per quos lex cælibatus in Germaniam inuecta sit.

l. 3. f. 186.

extant apud *Auentinum*, pag. 288. Atque diplomatis Pontificiis ad Reges & Episcopos Germaniæ ablegatur. Dignum autem est obseruatione, quod Bonifacius ille, cum tale mancipium Pontificis factus esset, vt *Nauclero* teste, condiderit flagitiosum illud capitulum, dist. 40. *Si Papa*, non statim primo congressu ad Romanorum Pontificum placita, sicut iurauerat, Germanos obligare ausus fuit. Multi enim se ipsi opponebant, quod afferret dissentanea Apostolorum doctrinæ: vt Sidonius, Virgilius, Adelbertus, Claudius, Clemens, Scotus. Ideo Gregorius scribens ad Episcopos Bauariæ, non audet primo suas traditiones offerre, sed illa ipsa fundamenta doctrinæ Christianæ repetit, quæ intelligebat in Ecclesiis Germaniæ tunc recepta & vsitata esse. Ita enim inquit apud *Auentinum*, pag. 290. *Controuersia -- -- secundum Christi seruatoris nostri legem, & placita Euangelii, Paulique legati Christi scita, cognoscantur.* Et in fine addit: *Nemo se perfectum, nemo iustulum, nemo sanctulum esse confidat. Tota vita Christiani pœnitentia est, & bellum. Imbecilles & homines sumus, omnes egemus clementia Dei.* Sed contradicentibus sub alia specie expulsis, mox sub prætextu reformationis prauæ vitæ sacerdotum, doctrinæ etiam mutatio tentata est, & Pontifices suum fermentum admiscuerunt. Noui enim Episcopi ad Canonum statuta alligabantur, & mandabatur ipsis, vt ex Romanæ sedis doctrina populum informent, apud *Nauclerum*, pag. 786. & sequenti. Hinc Gregorius secundus mandauit, Baptismum, citra mortis necessitatem, non esse administrandum, nisi in festo Paschatis & Pentecostes. Mox Gregorius tertius addidit: *Quisque fidelis pro suis mortuis, vere Christianis, licite potest offerre, debetque presbyter eorum facere memoriam. Nauclerus*, pag. 787. quod diligenter notetur, oblationes pro mortuis, in Ecclesiis Germanicis, per annos ferme septingentos, non fuisse, sed per Bonifacium primo introductas. Sed ad historiam cælibatus reuertamur.

vol. 2. gen. 26. f. m. 667.

vol 2. gen. 25. f. 656.

LIII. Inter capita igitur reformationis Ecclesiarum in Germania per Bonifacium non postremum erat lex cælibatus, seu prohibitio coniugii sacerdotum. Sed quia Bonifacius animaduerterat, Germanos a vagis libidinibus abhorrere, amantes vero, reuerentes & tenaces esse legitimi fœderis coniugalis, sicut ipse Bonifacius apud *Nauclerum*, Tomo 2. pag. scribit: *in antiqua Saxonia, -- -- si virgo in paterna domo stuprata, vel matrona fuerit adulterata, strangulatam cremant, & super fossam sepultura corruptorem suspendunt, aut cingulo tenus vestibus succisis flagellant, castaque matronæ pungunt de villa in villam, donec interimant*, &c. Pontifex igitur non ausus fuit sacerdotibus Germanis primo aditu legitimum coniugium prohibere. Sed Gregorius secundus hoc tantum mandauit Bonifacio, Epistola 3. ne digamos in sacerdotum ordinem cooptaret. Gregorius vero tertius de reformatione sacerdotum, quos fornicatores & adulteros esse acceperat, ita scribit ad Episcopos Bauariæ; *Nemo scorta aut concubinam alat, quisque aut caste viuat, aut vxorem ducat, quam repudiare fas non esto, Auentinus* pag. 290. Sed post hunc, cum Bonifacius a Zacharia Pontifice peteret consilium, quid agendum sibi esset, si inueniret sacerdotes fornicarios & adulteros? Respondet Zacharias; Dominus dicit: *Sacerdotes mei semel nubant.* Et Apostolus *vnius vxoris virum* vult. Et *hoc ante susceptum sacerdotium vti licitum est; nam a die suscepti sacerdotii, etiam ab ipso proprio coniugio prohibendi sunt.* Item, quomodo plures vxores habere præsumunt, *quibus nec vnam concessum est, post susceptum ministerium, attrectare?* ita quidem Zacharias. Sed dignum obseruatione est, quod illud de prohibitione coniugii sacerdotum Bonifacius vel non ausus fuit Germanis proponere, vel non potuit obtinere. Extat enim descriptio Synodi a Carolomanno conuocatæ, Anno Domini 742. & a Bonifacio celebratæ, apud *Auentinum*, pag. 292. & apud *Nauclerum*, pag. 791. vbi prorsus nulla fit mentio prohibitionis coniugii sacerdotum, quam Zacharias mandauerat. Et post illud etiam tempus sacerdotes in Germania vxoratos fuisse ostendimus. Sed hoc tunc statutum fuit. *Sacrificuli adulteri, scortatores, sacris opibus nequaquam alantur.* Item, *Sacerdos scortator, libidinisque mancipium, in carcere pane & aqua pastus, pœnas luat.* Et nullus in domo sua subintroductam mulierem habitare permittat, &c. Interea vero Bonifacius ita concionabatur, vt oblique ad cælibatum alluderet: Sacerdotes debere cupiditatibus imperare, libidines refrænare, voluptates spernere, &c. Et Zacharias postea, cum videret lege & mandato se non posse prohibitionem consuetudinis coniugalis apud Germanos obtinere, scribit Ecclesiis Galliæ & Franciæ, Anno 743. precario vel consulendo proponens, vt in posterum cælibes ad sacerdotium assumant. Hæc enim sunt eius verba: *Si Bonifacio dicto audientes eritis, & castos ab omni Venere — — sacerdotes vobis delegeritis, quemadmodum iure diuino præscribitur, & nostro munere functus Bonifacius frater noster prædicat,* omni-

vol. 1. gen. 26. f. 662.

quod factum per Bonifacium.

[illegible] cum primum Zacharia Pontifice fuit.

vol. 2. gen. 25. f. 660.

Auent. l. 4. f. 293.

omnibus formidoloſi eritis Barbaris, Auentinus, pag. 296.

Quin etiam iuſſu Virgilius e Francia pulſus.

LIIII. Circa idem vero tempus diuus Virgilius ex Hybernia ad Reges Franciæ venit, cum Dabda Græco ſacerdote. Cumque Hybernici & Græci coniugium ſacerdotum tunc probarent & defenderent, Bonifacius quæſiuit occaſionem, vt Virgilium expelleret: Et quia Virgilius Philoſophiæ peritus, de Antipodibus alicubi diſputarat, hanc occaſionem Bonifacius Philoſophiæ ignarus arripuit. Et Zacharias reſcripſit: *Virgilium Philoſophum —— a templo Dei & Eccleſia depellito, —— ſi illam peruerſam doctrinam fuerit confeſſus.*

LVI. Ita Bonifacius quidem per annos 36. variis modis coniugium ſacerdotum in Germaniæ Eccleſiis attentauit, ſed tamen prohibitionem eius, & legem cælibatus non potuit in Germanicas Eccleſias in vniuerſum inuehere. In ſecundo Tomo Conciliorum referuntur ſane Concilia quædam in Germania celebrata, in quibus coniugium ſacerdotibus prohibitum legitur: Sed inſignem & manifeſtam fraudem, immo luculentum crimen falſi deprehendi in deſcriptione Concilii Moguntiaci, Anno 813. ibi enim 10. Canon ita legitur: *Clerici caſtimoniam inuiolati corporis perpetuo conſeruare ſtudeant.* Quod cum legerem, primo videbam non poni legem neceſſariam, ſed tradi conſilium, vt ſtudeant continentiæ Clerici. Cum vero attentius totum illum Canonem perluſtrarem, vidi concilium Moguntinum in illo Canone nihil aliud agere, quam quod regulam Clericorum ex *Iſidoro* (quæ repetitur diſt. 23. *His igitur*) ad verbum tranſſcribunt. Sed cum regula illa Clericorum expreſſe ita habeat, ſicut etiam in *Hulderici* Epiſtola citatur: *Clerici caſtimoniam inuiolati corporis perpetuo conſeruare ſtudeant, aut certe vnius matrimonii vinculo fœderentur*; Rapſodi Conciliorum (cum reliqua ad verbum ex cap. *His igitur*, deſcribantur) illam particulam, de matrimonio clericis conceſſo, aſtute, ne dicam perfide, & ſcelerate, luculento crimine falſi, expunxerunt & omiſerunt. Atque hinc ſtatuatur, quantum fidei Rapſodiis illis tribuendum ſit. Eadem enim fide etiam, capit. *Quoniam* &c. in Tomis illis omiſerunt. Ita etiam Vuormatienſi Concilio inſerti ſunt Canones, tranſſcripti ex ſecundo & quinto Carthaginenſi, de prohibitione coniugii ſacerdotum, cum tamen poſtea, & Hellebrandi etiam tempore, ſacerdotum coniugium in Germania vſitatum fuerit, ſicut ſupra oſtendimus.

Qua ſimul occaſione Crimen falſi commiſſum in deſcriptione Concilii Moguntiaci, notatur.

p. 446.

Vnde ſit ef-fert certamen Nico-

LVI. Memorabilis autem eſt hiſtoria certaminis inter Nicolaum primum & Hulderichum Epiſcopum Auguſtanum, de prohibitione coniugii Sacerdotum, circa annum 860. Et ne quis cauilletur, Epiſtolam Vlrici a noſtris confictam eſſe, mentionem eius facit & argumentum exponit *Æneas Syluius* in ſua Germania. Et reperta eſt, ante mota ſæculi huius certamina in Bibliotheca quadam Hollandiæ. Vide *Hedionem* Eccleſiaſtica hiſtoria, lib. 8. cap. 12. Et ne nominis æquiuocatio lectorem turbet, alius eſt Vdalricus Auguſtanus, quem *Auentinus* ſcribit mortuum eſſe, anno 973. Hunc vero Huldericum *Æneas Syluius* ſcribit mortuum, Anno Domini 900. ætatis 83. Et digna eſt Epiſtola illa Hulderici, quæ extet & legatur in Eccleſia. Melius enim, quam omnes illorum temporum hiſtorici, oſtendit, quibus argumentis res vtrinque acta ſit, & pro coniugio & contra coniugium ſacerdotum.

lai primi & Hulderici Auguſtani, de prohibitione coniugii ſacerdotum.

l. 5. f. 902.

LVII. Non autem hoc loco integram illam Epiſtolam, quæ alias extat, adſcribemus, ſed argumenta tantum in vtramque partem excerpemus, retentis ipſius Vlrici verbis. Nicolaus igitur diſt. 32. cap. *de illo Clerico*, reprehendens Odonem Epiſcopum Viennenſem in Galliis, eo quod ipſius autoritate ſubdiaconus Alucricus vxorem duxerat, decretum fecit; Nulli vnquam Clericorum, exceptis Lectoribus & Cantoribus, vxorem habendi licentiam dandam eſſe. Et decretum illud ad Germanicas etiam Eccleſias miſit, atque executionem eius Epiſcopis mandauit. Huldericus vero non tantum recuſat hoc facere, ſed oſtendit, quibus argumentis ſacerdotes Germaniæ coniugium ſuum defenderint quia ſcilicet, primo, in veteri Teſtamento Dominus ſacerdoti coniugium conſtituit. Secundo, Non legitur hoc in nouo Teſtamento interdixiſſe. Tertio, Chriſtus & Paulus affirmant, non omnes poſſe capere conſilium continentiæ. Quarto, Paulus diſerte dicit ſe non habere præceptum Domini de cælibatu. Quinto, Paulus expreſſe dicit, Epiſcopi & Diaconi ſint *vnius vxoris viri.* Sexto, Paulus ſine exceptione dicit, *propter fornicationem vnuſquiſque habeat ſuam vxorem*: Item, *melius eſt nubere, quam vri.* Septimo, Citat Canonem Apoſtolorum: *Nec clericus vxorem propriam ſub obtentu religionis abiiciat.* Octauo, Citat decretum Syluestri, quod ſtatuit, vxorem Diaconi a ſacerdote benedicendam eſſe. Quod decretum Pontificii in ſuis conſiliorum tomis, ſicut alia quædam, expunxerunt. Nono, Allegat regulam clericorum, quæ extat diſt. 23. *Clericus ſit pudicus, aut certe vnius matrimonii vinculo fœderatus.* Decimo, Quia Nicæna Synodus ſacerdotibus coniugium liberum

Argumenta quibus Germaniæ Epiſcopi ſuum coniugium defenderunt.

f. 446.

c. his igitur.

p. 447. rum permisit Vndecimo, Paulus dicit: *Alligatus es vxori, noli quærere solutionem.* Nam & qui vxores habent possunt esse tanquam non habentes: Et qui nubunt, possunt in Domino nubere, hoc est, sicut ipse explicat, in contrahendo matrimonio nihil quod Dominus prohibeat attentare.

p. 445. Duodecimo, Dicit præceptum cælibatus sacerdotum esse onerosum & importabile, contra Euangelicam institutionem & sancti Spiritus dictationem, contrarium tam veteri, quam nouo Testamento.

p. 448. Christus enim dicit: *qui potest capere, capiat.* Isti vero dicunt, *Qui non potest capere, feriatur anathemate.*

p. 445. 449. 447. p. 448. 449. p. 446. p. 449.

Item, dicit esse *morbum*, immo *pestilentiam*, *prauitatem intentionis*, *fatuam & turpem suggestionem*, *doctrinam Pharisaicam*, *periculosum hæresis decretum.* Immo *hæresin*, *quam cæci duces cæcorum in Ecclesiam Dei* introducant, *manipulum zizaniæ*, & *promentum totius insaniæ*, immo esse spiritus illos erroris, & doctrinas dæmoniorum prohibentium nubere.

Fructus cælibatus Pontificii.

Decimotertio, Fructum cælibatus Pontificii admodum graphice depingit, & allegat sententiam

p. 445. Augustini. Nullum tam graue facinus, quin admittendum sit, vt deuitetur peius. Multi vero assentatores, hominibus, non Deo, pro falsa specie continentiæ placere volentes, grauiora committunt. Patrum scilicet vxores subagitant, masculorum ac pecudum amplexus non abhorrent, *in quouis sanctissimo ordine constituti alienis vxoribus non dubitant abuti.*

p. 448. Cumque quidam Episcopi & Archidiaconi *ita præcipites sint in libidinem, vt neque adulteria, neque incestus, neque masculorum (proh. pudor!) turpissimos amplexus sciant abhorrere*, tamen *casta clericorum coniugia dicunt sibi fœtere*, & ab eis iubent & cogunt clericos abstinere. Et dicunt *honestius* esse, *pluribus occulte implicari, quam aperte in hominum vultu & conscientia cum vna ligari.* Sed *væ vobis Pharisæi, qui omnia facitis propter homines.* Item,

p. 449. *Clerici dum licita vnius mulieris consortia (Pharisaico furore deuicti) relinquere coguntur, fornicatores & adulteri, & aliarum prauitatum turpissimi ministri efficiuntur.*

p. 445. *Et quod flendo cernimus, omnes in supradictis sæuiunt sceleribus.* Inde tantum Ecclesia Dei scandalum, tantum

p. 449. clerus despectum patitur. Ne igitur Ecclesia, *vnica Domini Sunamitis, adulterinis diutius vsa maritis, regale sacerdotium, per irrecuperabile a suo sponso Christo auellatur diuortium* extirpanda est *Pharisaica* illa *doctrina ab ouili Dei.* Hæc omnia sunt *Hulderici* verba.

Argumenta prohibentium coniugium sacerdo-

LVIII. Secundo, Argumenta aduersariorum prohibentium sacerdotibus coniugium, recitat & refutat *Huldericus.* I. Clerici debent se castrare propter regnum cælorum.

[...]um, cum responsio Vlrici.

Paulus dicit, se de cælibatu præceptum Domini non habere, consilium autem dare. Et Christus dicit: Non omnes hoc consilium capere posse. p. 448. II. Sine castimonia nemo videbit Deum. Respondet: Castimonia non est *tantum in virginali flore, sed etiam in coniugali coniunctione.* p. 448. III. Prætenderunt speciem externam sanitatis & puritatis in cælibatu coram hominibus. Respondet: Potius *deberent nobis persuadere, vt in conspectu eius, cui omnia nuda & aperta sunt, erubescamus peccatores esse, quam in conspectu hominum mundi.* Nam qui hominibus placent, apud Dominum confusi sunt, secundum Psalmistam. IIII. Opposuerunt exemplum aliorum cælibum seu continentium, & inde ipsi Episcopi clericos coniugatos in despectum deduxerunt. Ad hoc argumentum dupliciter respondet Vlricus: p. 448. 449. Non debetis præsumere de donis vestris, nec propterea alienum seruum iudicare. Deinde dicit, falsam esse speciem continentiæ, sub qua fœdissimæ libidines lateant, &c. V. Allegarunt exemplum p. 446. Gregorii Magni. Sed hoc refutat opposita narratione de capitibus sex millium infantum, quam supra recitauimus. VI. p. 445. Illud Pauli, *propter fornicationem vnusquisque vxorem suam habeat, specialiter ad laicos pertinere, mentiuntur hypocritæ*, inquit *Vlricus.* Nam *illud Apostolicum dictum vere nullum excipit*, &c. p. 445. 446. VII. Maritum *vnius vxoris* de Ecclesia interpretati sunt. Sed Vlricus hanc deprauationem ita refutat, quia Paulus addit, *Qui suæ domui præesse nescit, quomodo Ecclesiam Dei curabit.*

Aliquid legis de cælibatu inter dimicationes ipsas tamen adhæsit in Germania.

LIX. Tertio, in illa Huldrici Epistola etiam hoc obseruandum est, quomodo inter ipsa certamina aliquid tamen de lege cælibatus subinde adhæserit, & ipsa sensim, quasi per cuniculos, irrepserit. Nam ex verbis Vlrici manifeste colligitur, vsque ad aliud tempus in Germania p. 445. 448. Episcopos monuisse tantum, immo rogasse clericos (his enim verbis vtitur) vt si possent studerent continentiæ, non autem iussisse, multo minus coegisse. Nicolaum vero & quosdam Episcopos *imperiosa quadam violentia* cœpisse iubere & cogere. Et illum quidem laqueum Germania, libertatis amans, mascula responsione per Huldricum tunc quidem excussit. Sed tamen ex illis certaminibus duo hæc adhærescere cœperunt, sicut Vlrici verba ostendunt. Primo, Quia Episcopi cælibes clericos coniugatos despiciebant, & in contemptum apud alios etiam adducebant, multi non idonei ad cælibatum, externam speciem continentiæ coram hominibus affectabant. Secundo, Quidam cum assumerentur ad sacer-

sacer-

sacerdotium, sua sponte, vel manu, vel ore, votum faciebant continentiæ. Et illi postea ad exequendum votum ex debito, sicut Vlricus inquit, constringebantur, aut ab ordine deponebantur. *p. 445.* Sed tamen liberum tunc erat ordinandis, non vouere. Dicit enim Epistola, sacerdotes *huius voti nescios omnino scias non esse cogendos.*

quamquam usque ad Gregorii VII. tempora clericis integrum fuerit, contrahere matrimonia,

LX. Has obseruationes ex Hulderici Epistola ipsius verbis annotare volui. Totam etiam historiam de coniugio sacerdotum in Germania clarius illustrant, quam multorum historicorum, de istis temporibus prolixæ scriptiones. Tantum autem Vlricus graui, solida, mascula & vere germana sua responsione effecit, quod ex illo tempore libertas coniugii sacerdotum in Germania intemerata mansit per annos ferme ducentos, vsque ad Hildebrandum. Scribit enim *Balæus* 2. Centuria 12. Circa illa tempora fuisse in Germania cœnobia Monialium nobilium, vnde exire & honeste nubere poterant, excepta Abbatissa. Et addit, Monachos & Canonicos Huldrici Augustensis potuisse vxores ducere vsque ad Hellebrandi tempora. *Bruschius* etiam annotat, circa annum Domini 950. plures Monachos cœnobii Fuldensis, sub Abbate Hadamario, matrimonia contraxisse.

Postea demum tentata fuit lex cælibatus per Brunonem,

LXI. Nec tamen destiterunt Romani Pontifices, practicis Italicis coniugium sacerdotum Germaniæ attentare. Et circa annum millesimum Brunonem Augustensem Episcopum subornarunt, vt is Hulderici Epistolam, qua se premi sentiebant, contrario decreto cælibatus irritam faceret. Sed is, sicut ex Bruschio *Balæus* 2. Centuria 43. annotat, ideo miserabiliter cæsus fuit, amputatis pedibus, manibus & capite.

quamquam irrito successu,

& cum Papa Leo 9. Germanus, cælibatum urgeret,

LXII. Postea circa annum Domini 1050. cum haberent Pontificem natione Germanum, Leonem nonum, hominem simplicem, illum instigarunt, vt in synodo Moguntinensi cum quadraginta Episcopis coniugia sacerdotum prohiberet & damnaret, existimantes, Germanos a populari suo facilius passuros sibi laqueum cælibatus iniici. Et tunc quidem Germania non habebat Hulderichum aliquem, qui se opponeret. Nicetas vero Abbas Græcus, edito scripto, coniugium sacerdotum contra Pontificias illas damnationes defendit. Quia vero magno conatu Pontificia cohors contra Nicetam hunc scripsit, & hæreticum ipsum declarauit, dist. 31. c. *Omnino*, apparet, Nicetam illum non in Græcia vixisse, nec pro Græcis scripsisse, quorum sacerdotibus coniugia, sine aliqua Occidentalium contradictione, libera erant, sed si non in Germania, certe in aliqua Ecclesia Occidentali hæsisse, & pro coniugio sacerdotum Occidentalium scripsisse. Nam ex *Auentino* ostendimus, *l. 3. f. 190.* Dabdam Græcum sacerdotem in Sueuia ministerio Ecclesiastico functum. Certe Leo nonus Nicetæ huic Latine respondit: Nec Græcos in Orientali Ecclesia existentes audebant hæreticos proclamare, propterea, quod coniugium sacerdotum probarent & defenderent. Ergo occidentalis Ecclesiæ membrum fuisse hunc Nicetam verisimile est.

Nicetas coniugia sacerdotum defendit & hæreticus declaratus fuit,

Nicolaus deinde secundus,

LXIII. Post Leonem, Nicolaus secundus, presbyterorum vxores primus concubinas iudicauit, & nuptias eorum fornicationes. Ac quia ex Nicetæ scripto animaduerterat, homines plus moueri eruditis scriptis, quam nudis & imperiosis mandatis seu prohibitionibus, excitauit Petrum Damianum, Episcopum Hostiensem, vt is publico aliquo scripto coniugium sacerdotum damnaret, præsertim cum eo tempore etiam Auxentius Mediolanensis coniugio sacerdotum patrocinaretur; sed irrita erant hæc omnia. Sacerdotes enim Germaniæ illo tempore nihilominus *publice vxores habebant, & liberos procreabant, sicut ceteri Christiani*, inquit *Auentinus*.

per Petrum Damianum contra coniugia sacerdotum insurrexit,

Greg. VII. tandem fulmine anathematis sacerdotum coniugia disiecit.

LXIIII. Gregorius igitur septimus (quem Germani vero & fatali nomine Hellebrandum, hoc est, Titionem infernalem appellarunt) videns sacerdotibus Germaniæ, nec disputationibus, nec Conciliis, nec mandatis, nec prohibitionibus, coniugium posse eripi, cogitauit cœlum terræ potius miscendum esse, quam Germaniæ Ecclesiis hanc libertatem relinquendam. Fulmen itaque execrationis expediuit, atque illud primum in aliquot imperii principes, & in ipsum denique Imperatorem vibrauit, quos cum fatali quodam successu solio deiecisset, & totum imperium perfidia, bellis, rapinis, incendiis, & cædibus turbasset, iudicauit opportunum & fatale hoc tempus esse, quo miseram turbam sacerdotum ex possessione sancti, casti, & honorabilis coniugii, quam vsurpatione annorum ferme mille præscripserant, semel in perpetuum deturbare posset. Præuidebat enim, turbatis & exterritis omnibus, nullum Carolomannum, nullum Huldericum futurum, qui patrocinium coniugii sacerdotum, vel suscipere auderet, vel sustinere posset. Ac si ex historiis consideretur, quam profligatum diaboli organon Hellebrandus iste fuerit, quali temporum ac rerum statu, quam truculenta tyrannide, & quam funestis turbis, coniugium sacerdotibus Germaniæ extorserit, non opus erit disputare, an ex Deo, vel ex homi-

hominibus illud sit, manifestum enim erit, simpliciter ex diabolo esse. Sed historiam illam de virtutibus Hellebrandi, quæ alias nota est, & aliunde peti potest, hoc loco non repetemus. Tantum igitur ea, quæ ad cælibatus historiam pertinent, breuiter annotabimus.

Narratio tyrannidis Hellebrandi qua sacerdotibus Germaniæ coniugia eripuit.

LXV. Et ex diligenti historiarum collatione deprehendi, tragœdiam illam hoc modo & ordine ab Hellebrando contra coniugium sacerdotum in Germania actam statim initio Pontificatus circa annum 1072. antecessorum suorum, Leonis & Nicolai, decreta de lege cælibatus, quorum ipse rogator & architectus fuerat, strenue cœpit vrgere, missis huc illuc ad Episcopos Germaniæ litteris, vt legem illam clericis suis persuaderent. Nam in Epistola ad Constantienses ita scribit. *Misimus — Episcopo vestro Otthoni litteras exhortatorias, per quas — iniunximus illi, -- vt castitatem* (hoc est cælibatum) *clericorum studiose prædicandam susciperet.* Episcopi vero illud, quia contra Scripturam, contra decreta veræ antiquitatis, & contra vetustissimam Germanicarum Ecclesiarum consuetudinem erat, facere recusarunt. Præcipue vero Constantiensis Episcopus grauiter se Pontifici opposuit, sicut testatur Epistola Hellebrandi ad Constantienses, quæ extat apud *Nauclerum*, Tom. 2. pag 140. Ex qua etiam colligitur, Hellebrandi decretum duo hæc capita comprehendisse: Primo, vt clerici, qui vxores haberent, eas dimitterent: Secundo, vt qui adhuc cælibes essent, nullas vxores ducerent. Hæc enim sunt verba Epistolæ illius: Episcopus vester *palam clericis suis iussioni nostræ -- contraria permisit, ita, vt qui mulierculas* (intelligit autem legitimas vxores) *habuerant, retinerent, & qui non habebant, illicita temeritate subintroducerent* (hoc enim verbum *subintroducendi*, quo Nicænus Canon illicita mulierum contubernia notauit, Hellebrandus iste ad legitimum coniugium detorsit,) Episcopum etiam Argentoratensem huic Pontificis machinationi restitisse scribunt.

vol. 2. gen. 36. f. 777.

f. 777.

LXVI. Sed Hellebrandus, cum videret, se hac ratione non posse Germaniam sub iugum cælibatus mittere, manifestam vim adhibendam iudicauit. Romæ igitur Concilium centum & decem episcoporum congregauit An. 1074. vbi cum prius Imperatorem fulmine suæ execrationis solio deturbasset, & subditos ab obedientia absoluisset, hoc etiam decretum fecit, quod *Hirsfeldensis* & *Nauclerus* hisce verbis describunt: *Vt Presbyteri vxores non habeant, habentes aut dimittant, aut deponantur Nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam, vitamque cælibem profiteatur.* Hæc posterior clausula ideo addita fuit, quia antea (sicut ex Epistola Vlrici & ex Epistola Gregorii ad Constantienses ostensum est) in Germania Clericis, quando ad sacerdotium assumebantur, liberum erat, pro ratione doni cuiusque, vel continentiam promittere, vel licentiam contrahendi, & vsurpandi coniugii retinere. *Auentinus* decretum illud Hellebrandi his verbis describit, pag. 603. *Sacerdotem, qui vxorem habeat, rem diuinam non facere, eius sacrificia summopere a populo, ne contagione polluatur, euitanda. Neque illis vllo pacto decimas & huiuscemodi donatiua tribuenda esse.* Et pag. 564. Sacerdotes coniugatos Hellebrandus *Nicolaitas appellat, incestus condemnat, curia sacerdotum mouet*, &c. *Vincentius* lib. 25. c. 45. *Gregorius celebrata synodo, — — vxoratos sacerdotes a diuino officio remouit, & laicis Missam eorum audire interdixit.* Decretum vero illud Hellebrandi non communi more publicabatur, sed scribebat ipse non Episcopis tantum & sacerdotibus, sed mandabat laicis etiam, vt illud suum decretum strenue exequerentur, sicut *Nauclerus* scribit. *Auentinus* rem ita narrat, pag. 564. Pontifex scribit; *Cæsar Ducibus, Principibus, — — maxime Bertoldo, Rudolpho, Welphoni, Alberto & vxoribus horum, ac mulieribus, ceterisque, quoscunque idoneos credidit: Item Episcopis, -- -- sacrificulis,* & ipsi etiam *populo, vt* sacerdotes coniugatos, *velut sceleratos & impios deuitent, eorum sacrificia, colloquia, sermones, conuiuia, haud aliter quam contagionem* fugerent, *illos salutare, resalutareue maximam impietatem esse docet, iis parere, -- --* & reditus Ecclesiasticos *reddi vetat*, &c. Et quia terribilis factus iam erat Pontifex, ab execratione Imperatori intentata, eodem fulmine Episcopos etiam terruit. Constantiensi enim clero & populo ita scribit apud *Nauclerum*: *Apostolica autoritate omnibus præcipimus, vt* Episcopo vestro, si sedi huic rebellis extiterit, *nullam obedientiæ reuerentiam exhibeatis, neque id animæ vestræ perniciem esse putetis. -- -- Ab omni enim subiectionis illius iugo beati Petri autoritate vos absoluimus*, &c. Hoc epicheremate Episcopis os obturatum fuit, sed Clericorum cœtus in Germania aduersus hoc decretum Hellebrandi vehementer infremuit, *clamitans hominem plane hæreticum & vesani dogmatis esse, qui oblitus sermonis Domini* (*quo ait, Non omnes capiunt verbum hoc, qui potest capere capiat.* Et Apostoli: *Qui se non continet, nubat: Melius est enim nubere quam*

Lamb. Schafn. P. 257. b. Naucl. vol. 1. 6. f. 777.

præf. in l. 6.

f. 1018.

Promulgatio decreti Hellebrandi in Germania contra sacerdotum coniugia.

Hellebrandi in Episcopos Germaniæ tyrannis.

Indignatio cleri Germaniæ in Hellebrandum.

quam vi) violenta exactione homines viuere cogeret ritu angelorum, & dum consuetum cursum natura negaret, fornicationi & immunditiæ frena laxaret. Quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium, quam coniugium deserere, & tunc visurum eum, cui homines sorderent, vnde gubernandis per Ecclesiam Dei plebibus angelos comparaturus esset. Hæc sunt *Hirsfeldensis* verba, quæ ideo adscripsi, vt inde coniectura fiat, ex quibus fundamentis Germanici sacerdotes coniugium suum defenderint.

p. 158. a.

Moguntini in exequendo decreto Pontificio consilium.

LXVII. Hisce argumentis Episcopi plerique, Constantiensis exemplo territi, nihil mouebantur, sed Pontificis decretum, qui assiduis legationibus hoc vrgebat, additis diris suis execrationibus executioni mandare studebant. Moguntinus vero (recito *Hirsfeldensis* verba) considerans, *non paruo constituram hanc operam, vt tanto tempore inolitam consuetudinem reuelleret*, clericis suis in dimidium anni deliberandi spatium dedit, *hortans eos, vt quod necessario faciendum esset, sponte facerent.* Exacto deliberationis spatio, synodum indicit Erphurdiæ, cuius hæc erat propositio, vt clerici, sine omni tergiuersatione, *in præsentiarum aut coniugium abiurarent, aut sacri altaris ministerio se abdicarent.* Illi econtra multas rationes afferebant, quibus ostendebant, decretum illud irritum habendum, præterea addebant preces & supplicationes. Moguntinus contestatus, se præter voluntatem propriam a Pontifice ad hoc compulsum, non posse aliter, quam decretum illud exequi. Clerici videntes nihil argumentis, nihil supplicationibus profici, *egressi tanquam ad consultandum, consilium ineunt, vt in synodum non redeant, sed iniussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli clamitabant, melius sibi videri, vt in synodum regressi ipsum Episcopum, priusquam execrabilem in eos sententiam promulgaret, cathedra Episcopali deturbatum, merita morte mulctarent, & insigne monimentum ad posteros transmitterent, ne quis deinceps successorum talem sacerdotali nomini calumniam struere* moliretur. Episcopus hæc eos machinari animaduertens, pollicetur, se prima opportunitate Romam missurum & daturum operam, vt Pontificem, si qua posset ratione ab hac sententiæ austeritate deduceret. Hæc acta sunt anno 1074. Hæc vero a Moguntino ad Hellebrandum relata, furorem ipsius nihil mitigarunt.

p. 158. a. seq.

Discrimen Episcopi Moguntini in synodo Erphordiensi, ob legem cælibatus.

Multis aliis Hellebrandi institutum displicuit.

LXVIII. Præter sacerdotes vero multi alii boni viri institutum illud Hellebrandi aperte improbabant, quod nouum esset, Scripturæ & veræ antiquitatis sententiæ contrarium. Ita enim *Vincentius* scribit lib. 25. cap. 45. *Gregorius --- uxoratos sacerdotes a diuino officio remouit, & Laicis missam eorum audire interdixit, nouo exemplo, & vt multis visum fuit, inconsiderato præiudicio, contra sanctorum patrum sententiam*, sed Hellebrandus (qui, sicut *Auentinus* scribit pag. 564. iactitabat, se quodcunque, vt liberet, ligare, soluere posse, quique in Epistolis publice gloriabatur, *etiamsi iniuria vel ipsum Cæsarem affecerit, tamen se metui oportere, vtpote, qui errare non possit, & a Christo Petroque acceperit potestatem, vt soluat ligetque, vtcumque lubeat.*) Curiensem Episcopum anno 1075. ad Moguntinum misit cum mandatis, quibus ei sub interminatione gradus & ordinis sui præcipiebat, *vt presbyteros omnes, qui intra suam diœcesin essent, cogeret, aut in præsentiarum coniugibus renunciare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio abdicare.* Moguntinus mense Octobri synodum Moguntiæ congregat, vbi, cum prohibitionem coniugii sacerdotum promulgare & exequi vellet, exurgentes Clerici *ita eum verbis confutabant, ita manibus & totius corporis gestu in eum debacchabantur, vt se vita comite synodo excessurum desperaret. Sic tandem rei difficultate superatus, statuit sibi deinceps tali quæstione omnino supersedendum, & Romano Pontifici relinquendum, vt caussam, quam ipse toties inutiliter proposuisset, ille per semetipsum, quando vellet, peroraret.* Hæc *Hirsfeldensis* & *Nauclerus.*

f. 1018.

l. 5.

Mandatum Pontificis ad Moguntinum.

Lamb. Schafnab. p. 184 b. seq. Naucl. vol. 2. gen. 36. f. 778.

Depositio in concilio Vormatiensi Pontificis.

LXIX. Anno vero 1076. in festo Pentecostes Concilium celebratum fuit Wormatiæ, cui interfuere omnes Episcopi Galliæ & Germaniæ, ac propter anathematizatum Imperatorem, Hellebrandum horrendorum scelerum accusatum & conuictum, deposuerunt. Inter cetera vero, quæ in ipsius actionibus damnarunt, fuit & hoc, sicut *Auentinus* recitat, pag. 570. *Maritos ab vxoribus separat, scorta pudicis coniugibus, stupra, adulteria, incestus, casto præferi connubio*, &c. Huic decreto etiam Italiæ Episcopi, conuentu Ticini acto, subscripserunt. Sed Pontifice execrationem Imperatoris repetente, Episcopi plerique, metu Hellebrandi, non præstiterunt constantiam, & scindebatur incertum studia in contraria vulgus. Alemannus Episcopus Passauiensis, accepta noua Hellebrandi execratione, vxoratos sacerdotes expellebat, & iis alios cælibes substituebat. Expulsi, qui ad Imperatorem confugerant, restituebantur; sed mox Monachi restitutos coniugatos rursus deiiciebant: Illos vero ministri Imperatoris virgis bene cæsos in exilium mittebant, ita vt Alemannus

res variis hinc inde actio.

Romam profugere cogeretur. *Auentinus* ita scribit pag. 564. Ex interdicto sacerdotum coniugio, *grauissima seditio gregem Christi perculit, nec vnquam talis lues populum Christi afflixit.* Sacerdotes *aduersus Pontifices, populus aduersus sacerdotes sauire, --- omnia diuina & humana permiscere cœperunt. Viri, mulierculæ, --- leni suspiciuncula* excitati, sacerdoti suo resistebant, bona templi diripiebant, *populares sacerdotulos, qui vxores habebant, flocci faciebant, --- sacrosanctam hostiam,* a sacerdotibus, *qui coniuges habebant, consecratam, in lutum abiiciebant, pedibusque conculcabant. Tales enim non esse sacerdotes, neque sacrificare,* Hellebrandus docebat, &c. In hoc dissidio multi eos, quos ad Ecclesiarum ministeria eligebant, nolebant ad Episcopos, qui neminem sine abiuratione coniugii ordinabant, mittere, qui nihilominus vt laici concionabantur, & sacramenta administrabant, sicut *Nauclerus* inquit: Sacerdotes pro concione Hellebrando maledicebant, *antichristum esse prædicabant, qui titulo Christi negotium antichristi ageret in Babylonia, in templo Dei sederet, super omne id, quod colitur, se extolleret, quasi Deus, iactans, se errare non posse, ad occulendam suam ambitionem fabulas comminiscatur, annales corrumpat, cælestia oracula adulteret, diuinas litteras falso interpretando suæ libidini seruire cogat,* &c. *Auentinus* pag. 573.

vol. 2. gen. 36. f. 778.

LXX. Sed Anno 1080. Pontifex denuo Imperatorem execratur, & sacerdotibus iterum connubiis interdicit. Gratum, inquit *Auentinus*, l. 5. p. 579. fuit *scortatoribus, quibus pro vna vxore, sexcentas* iam *mulierculas inire* licebat. *Hinc occasione* accepta, *multi falsi Prophetæ nebulas* offundebant, *fabulis, miraculis*, quæ exempla vocantur, *a veritate plebem Christi* auertebant, *sacras litteras interpretando suo negotio seruire* cogebant. *Porro paucissimis Veneri bellum indicentibus, quibusdam* castitatis iactantiam, *quæstus ergo, simulantibus, maxima pars sub honesto castimoniæ nomine stupra, incestus, adulteria, passim & impune committebant.* Hæc *Auentinus*. Quæ ideo diligenter obseruanda sunt, quia describunt fructus Pontificii cælibatus. Pergit autem *Auentinus* pag. 579. *Sed plerisque Episcopis, aliis eruditis, simplicibus, apertis atque bonis, præter coniuratos, ---* Pontificis *nouum dogma pestifera hæresis, quæ vnquam Christianum conturbasset regnum, visa est.* Quamobrem Italiæ, Germaniæ & Galliæ Episcopi, Anno 1080. septimo Calendas Iulii apud Brixinam, Bauariæ vrbem, conueniunt, Hellebrandum iterum condemnant & deponunt: Ac inter ceteras caussas condemnationis fuit & hæc vna, quod inter coniuges diuortia faceret, sicut & *Nauclerus* scribit. *Auentinus* addit fuisse & hæc verba in Brixiensi illo decreto contra Hellebrandum; *suauis homo sacerdotes, qui vxores habent legitimas, sacrificos esse pernegat. Interim tamen scortatores, adulteros, incestuosos, aris admouet,* &c. Post hæc Episcopi inter se scriptis aduersariis, alii pro Hellebrando, alii contra ipsum digladiati sunt, sicut *Auentinus* scribit, donec in exilio ipse Salerni mortuus est.

Pontificis repetita prohibitio coniugii sacerdotum. f. 565.

Conuentus Episcoporum in Bauaria ad condemnationem Pontificis.

vol. 2. gen. 37. f. 778. seq. l. 5. f. 579.

LXXI. Hellebrandus igitur, licet totum Acheronta furiis suis moueret, non tamen potuit in vniuersum sacerdotibus in Germania legitima coniugia extorquere. Vrbanus vero (merito suo Turbanus dictus) cum variis conciliis Hellebrandi acta confirmasset, & Imperatoris execrationem repetito effulminasset, sacerdotum etiam coniugia circa annum Domini 1090. denuo damnauit, atque ea principum prædæ exposuit, hoc modo, sicut extat distinct. 32. *Eos, qui post diaconatum vxoribus vacare voluerint, ab omni sacro ordine remouemus, officioque & beneficio Ecclesiæ carere decernimus, quod si ab Episcopo commoniti, non se correxerint, Principibus indulgemus licentiam, vt eorum feminas* mancipent *seruituti.* Post illum Paschalis idem decretum repetit, cumque Henricum V. in parricidium contra parentem Imperatorem armasset, apud parricidam istum facile obtinuit, vt is Comitiis Northusanis, cum Episcopis & Principibus quibusdam, coniugia sacerdotum, sub titulo hæresis Nicolaitarum, politico etiam Imperii decreto, damnaret. Atque inde factum fuit, quod postea Principes, brachio (vt loquuntur) sæculari, strenue sibi exequendum sumpserunt decretum Calixti, factum circa annum 1120. quod reperitur dist. 27. *Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis & Monachis concubinas habere, seu matrimonia contrahere, penitus interdicimus, contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi --- iudicamus.* Atque ita demum politica coactione, sub Henrico V. qui cum vnicus filius esset, Pontificium instinctu, in Patris & Imperatoris viscera gladium strinxit, sacerdotibus in Germania coniugium vi publica ademptum est. Sicut etiam *Polydorus* lib. 5. de inuent. c. 4. p. 311. scribit, quod circa annum Domini 1100. sacerdotibus adempta fuerint coniugia. Ac testantur idem versiculi, eo tempore sub Calixto scripti, sicut annotat *Baleus*, pag. 175.

Hildebrando mortuo Vrbanus illius decreta & acta contra coniugia sacerdotum confirmat.

Paschalis etiam.

sub Henricum V. politica coactione sancita.

O bone Calixte, nunc omnis clerus odit te,
Quondam presbyteri poterant vxoribus vti:
Hoc destruxisti, postquam tu Papa fuisti,
Ergo tuum merito nomen habent odio.

Hæc

Hæc est vera historia, ex certis Scriptoribus collecta, de iugo cælibatus, quomodo illud Ecclesiis Germaniæ impositum tandem fuerit, in qua si consideretur, per quos, quibus artificiis, quantis certaminibus & turbis, per integros quadringentos annos, in Germania fabula illa prohibitionis coniugii acta sit, luce clarius apparebit esse ipsissimam doctrinam dæmoniorum.

Et lapsi annum septentrionales regiones tanto facilius sub iugum hoc missæ.

LXXII. Porro breuissime iam addemus, quomodo & quando reliquis etiam Septentrionalibus Ecclesiis Pontifices legem istam cælibatus obtruserint, quod eo procliuius tunc ipsis erat perficere, subiugatis potentissimis prouinciis, Italia, Anglia, Gallia, Germania. Accedebat & hoc, quod forma doctrinæ Ecclesiasticæ in scholis Christianis circa annum 1140. mutari cœpit, admixto philosophiæ & humanarum traditionum fermento, vnde Scholastica Theologia non multo post prognata est. Publice enim tunc in Scholis, Oxonii, Parisiis, & alibi, inter cetera etiam de cælibatu, contra coniugium sacerdotum, cœptum fuit disputari, sicut ex Trithemio *Balæus* annotat 2. Cent. 74. Tunc etiam Pontifices Romani impudentius cœperunt de coniugio sacerdotum loqui. Nam *Innocentius* secundus rationem prohibitionis coniugii hanc reddit: *Cum* sacerdotes *templum Domini, & sacrarium Spiritus S. debeant esse & dici, indignum est, eos cubilibus & immunditiis deseruire. Alexander* tertius, Extra *de Clericis coniugatis; cum simul voluptatibus & carnalibus desideriis, ac diuinis & Ecclesiasticis obsequiis vacare non valeant, ob immunditiam suam indigni* sunt *Ecclesiasticis Sacramentis tractandis.* Lucius Tertius, dist. 81. c. *Ministri*, statuit sacerdotes coniugatos indignos esse, qui sacramenta vel administrent, vel accipiant, immo, qui *vrceum ad altare suggerant.* Conferat autem Lector hæc decreta ad blasphemias veterum hæreticorum contra coniugium, & ad Canones Gangrenses, & palpare poterit, esse doctrinas Dæmoniorum.

dist. 28. c. decernimus.

c. Quod a te.

Cælibatus sacerdotum quando in Polonia cœperit.

LXXIII. Circa annum igitur 1190. Clemens Tertius misit Petrum quendam Capuensem Cardinalem in Poloniam, quæ ante ducentos annos & amplius (scilicet Anno 965.) fidem Christi amplexa fuerat, vt inter reliquas Cleri reformationes, etiam legem cælibatus ipsi proponeret. Et post An. 20. Henricus, Episcopus Gnesnensis, sacerdotes Poloniæ sub iuramento coegit, legitimas vxores abiicere, sicut Polonorum Chronica narrant.

In Bohemia primum turbas dedit.

LXXIIII. Illustrissimus & reuerendissimus Princeps, *Georgius Anhaltinus*, ex Bohemorum Chronicis (qui circa A. D. 930. Christiani facti fuerant) hæc verba transcribit: A. D. 1196. Petrus Cardinalis in Bohemiam veniens, dum Scholasticos voluit ordinare, a Sacerdotibus & Prælatis prope occisus fuit, ideo quod Sacerdotes iubebat vxores a se dimittere.

In Sueciam ac Gothiam opera Gregorii IX. introductus fuit.

LXXV: Circa A. 1230. Gregorius nonus misit Wilhelmum Cardinalem in Sueciam, vbi per A. 400. ante fides Christi prædicata fuerat. Cardinalis vero legati *prima intentio & cura* fuit in Concilio Scheningensi, *reuocare Suecos & Gothos a schismate Græcorum, in quod presbyteri & sacerdotes, ductis publice vxoribus, consensisse videbantur*, effecitque *cooperantibus Rege Erico & Brigero duce, vt abiuratis coniugibus, -- -- cælibatum amplecterentur. Transgressores vero huius statuti omnibus prouentibus -- -- priuauit, grauibusque -- -- censuris ac iudicio sæculari subiecit.* Hæc *Ioannes Magnus*, lib. 19. quæ verba diligenter notentur: quod Sacerdotes publice vxores duxerint. Et tamen *Balæus* 4. Cent. 1. ex Saxone Grammatico annotat, quod circa idem ferme tempus, Rex Daniæ Pontificales decimas execratus, sacerdotibus coniugia decreuerit, & illorum sacra sibi, exploso Pontificis ministerio, sufficere prædicarit. Clementem III. etiam *Saxo* scribit excommunicasse Danorum plebem, eo, quod legem cælibatus nollet recipere, sed sacerdotibus legitima coniugia permitteret.

c. 15. f. 619.

LXXVI. Testantur itaque etiam Septentrionales historiæ, doctrinam Euangelii & fidem Christi, cum primum susciperetur, non intulisse in illas prouincias legem cælibatus, sed permisisse & approbasse honesta sacerdotum coniugia. Post multos vero annos demum a Romanis Pontificibus, non sine magnis turbis & certaminibus, eo inuectas doctrinas dæmoniorum, prohibentium & soluentium nuptias.

Quæ deinde in Lateranensi Concil. sub Innoc. III. constituta sint.

LXXVII. Cum vero Ecclesias Occidentales iam omnes sub iugum prohibitionis coniugii misissent, tandem sub Innocentio Tertio, in Lateranensi Concilio, Canone 14. ita statuerunt; *qui secundum regionis suæ morem non abdicarunt copulam coniugalem, illi si in* fornicationes *lapsi fuerint, grauius puniantur, cum legitimo matrimonio uti possint.* Sed quare decretum illud non fecerunt, seu seruarunt, priusquam prohibitione coniugii totius Occidentis Ecclesias funestis calamitatibus turbarent, & fœdissimis obscenitatibus deformarent, nisi quod implendum erat 17. cap. Apocalypsis. Et tamen ex illo Canone colligitur, adhuc circa annum 1200. in quibusdam regionibus copulam coniugalem sacerdotibus vsitatam fuisse. Sed non iudico operæ pretium esse, posteriorum etiam temporum histo-

historiam de cælibatu hoc loco texere, tunc enim Satan prorsus solutus fuit, Apoc. 20,7.

Neq; tamen Votum cælibatus expresse ab ordinandis in Germania exactum fuit.

Quæ ordinandis in Germania iniuncta.

LXXVIII. Illud vero prætereundum non est, quod etiam, postquam vi publica lex cælibatus iam lata, & perlata erat, vt scilicet ad sacros ordines nemo admitteretur, nisi continentiam promitteret, seu votum perpetui cælibatus emitteret: Episcopi tamen in Germania ad nostra etiam vsque tempora promissionem illam, seu professionem & votum cælibatus expresse & solenniter ab ordinandis non exegerunt, sicut illustrissimus & reuerendissimus Princeps Anhaltinus scribit, in Episcopatu Magdenburgensi & Mersburgensi nullam eius mentionem fieri solitam. Alicubi hoc tantum ordinandis dictum fuit: *Si vsque nunc fuistis incesti, amodo sitis casti*; vbi castitas non honesto coniugio, sed incestis libidinibus opponitur. Quibusdam in locis hæc formula initiandis proposita fuit: *Promitto me victurum secundum Canones, pro posse & nosse.* In Pontificali hypodiaconi admonentur his verbis: *Hactenus liberi estis, licetque vobis pro arbitrio ad sæcularia vota transire; quod si hunc ordinem susceperitis, amplius non licebit a proposito resilire, sed Deo, cui seruire regnare est, perpetuo famulari, & castitatem illo adiuuante seruare oportebit,* &c. *Iesuita* vero *Coloniens.* hypodiaconis ordinandis alibi hanc formam dicunt proponi: *Quicunque ad hunc ordinem accedent, voto se constringant, calibes & castos se mansuros*, sed in Germania ordinandi solenniter & expresse hoc non voluerunt. Exemplum enim expressi & solennis voti describitur in consecratione Monialium, vbi Episcopus Monialem consecrandam interrogat; *Promittis, te perpetuo virginitatem seruare?* Illa vero expresse respondet, *promitto.* Monachus etiam expresse votum continentiæ emittit, in professione dicens: *Promitto, me perpetuam seruaturum continentiam, quantum humana fragilitas permittit.* Ad tale vero votum continentiæ expresse & solenniter emittendum, Episcopi Germaniæ Clericos suos, vel non potuerunt, vel non voluerunt adigere. Quod ipsum illustrat historiam cælibatus. Et tamen sub prætextu voti conscientias illaquearunt.

CAPVT VI.

De fructibus impuri apud Pontificios cælibatus.

Lex cælibatus sacerdotum fœdissimas libidines peperit.

exemplo Nicolaitarum,

Viduarum iuniorum tempore Apostolorum,

Hæreticorum,

EX quo Spiritu lex cælibatus seu prohibitio coniugii profecta sit, obsceni, impuri, horrendi & abominandi fructus tantum non clamitant. Et sane cogitatione & commemoratione eorum animus abhorret, ac lingua refugit, nec magnopere necessarium arbitror, talem narrationem instituere, cum impuritas & obscenitas Pontificii cælibatus toti iam mundo fœteat. Pauca tamen quædam annotabimus, quomodo omnibus temporibus lex cælibatus fœdissimas libidines inuexerit, atque ita fructus semper autorem monstrarint: Supra enim ex *Epiphanio* annotauimus, quomodo Nicolaus, cum cælibatum affectaret, & postea continere non posset, in promiscuas libidines non se solum, sed multos etiam alios præcipitarit. Quos etiam fructus iuniorum viduarum temere susceptus cælibatus, tempore Apostolorum, attulerit, Paulus ipse describit, 1. Tim. 5,11. seq. Apud hæreticos vero, qui legitima coniugia prætextu castitatis damnarunt, quam profligatis & abominandis libidinibus omnia fuerint inquinatissima, non libet commemorare. Extantem aut descripta apud Irenæum, Epiphanium, & alios, quæ nemo pius legere potest, quin totus & corpore & animo exhorrescat. Notum est, quid *Cyprianus* lib. 1. epist. 11. narret, de virginibus cælibatum professis, quæ cum masculis in eodem lecto manebant, & tamen per inspectionem obstetricum virginitatem probabant. *Chrysostomus* etiam in oratione, quod feminæ regulares viris cohabitent, inquit: „Duo hactenus genera commixtionis viri & „feminæ nota fuerunt, coniugium & „stuprum, iam vero tertium a regulari„bus istis feminis inuentum est, &c. In„de *Cyprianus* inquit: Peius quam mœchari, est, continentiam ducere criminosam, & infamem ferre sanctimoniam. *Hieronymus* etiam ad Oceanum promiscuam Venerem & Canones prohibentes Clericorum nuptias perstringit. Et supra dictum est, Paphnutium in Nicæna synodo ideo dissuasisse legem cælibatus, quia futura esset caussa impuritatis & impudicitiæ in ordine Ecclesiastico. Annotauimus etiam supra ex *Socrate*, quod mulierculæ, quas Eustathius sub specie castitatis a consuetudine coniugali abstraxerat, postea in manifesta adulteria prolapsæ fuerint. Et *Saluiani* querelam de sacerdotibus, licitum coniugium relinquentibus, supra recitauimus. *Licita, inquit, non faciunt, & illicita committunt. Qui opus honesti matrimonii reliquistis, a scelere cessate.* Ita supra etiam annotauimus, quomodo tempore Gregorii Magni, lex cælibatus paruo tempore piscinam sex millium trucidatorum infantum capitibus impleuerit.

L. 4. l. 7. | *T. II. f. 215.* | *l. 4.*

II. Et quos fructus lex cælibatus in *Fructus*

Ger-

cælibatus sacerdotum in Germania. p. 445. p. 448.

Germania tempore Nicolai Secundi produxerit, supra ex Hulderici Epistola recitauimus. *Patrum*, inquit, *vxores subagitant, masculorum & pecudum amplexus non abhorrent.* Item, *qui Clericorum casta coniugia sibi fœtere dicunt, neque adulteria, neque incestus, neque masculorum turpissimos amplexus sciunt abhorrere.* Quomodo etiam in Anglia ex prohibito sacerdotum coniugio, vitium Sodomiticum per totam Angliam cœperit regnare, & quomodo ex Clero ad populum lues illa transierit, supra ostensum est. Ita in historia Hellebrandi ex *Auentino* recitauimus fructus legis cælibatus. *Maxima*, inquit, *pars sub honesto castimoniæ nomine, stupra, incestus, adulteria passim & impune committebant.* Item, grata lex illa erat quibusdam Clericis, *quibus pro vna vxore sexcentas* iam *mulierculas* licebat *inire.* Cumque quædam Concilia Clericis concessissent matrum & sororum cohabitationes, vt de quibus nulla posset esse suspicio, postea compertum fuit, cælibatum sacerdotum tam castum esse, vt nec matres, nec sorores inire dubitarint. Ideo in aliis Conciliis illas etiam cohabitationes prohibere coacti fuerunt.

in Anglia. l. 5. f. 565. l. 5. f. 579.

Bernhardi querela notabilis. f. 642.

III. Sed audi Bernhardi querelam, qui in sermone de conuersione ad Clericos, capite 29. inquit; *Si iuxta Ezechielis prophetiam parietem fodiamus, vt in domo Dei videamus horrendum, pessima forte* apparebit *inter parietes abominatio. Siquidem post fornicationes, post adulteria, post incestus, ne ipsæ quidem apud aliquos ignominiæ passiones, & turpitudinis opera desunt. Vtinam --- nec Apostolum hæc scribere, nec nos dicere oporteret, vt nec dicentibus crederetur, quod humanum aliquando occupauerit animum tam abominanda cupido. --- Heu execrabili* Sodomorum *cinere inimicus hominum Ecclesia corpus aspersit, & ipsorum* etiam *ministrorum eius nonnullos, sanie fœtidissima & spurcissima respersit*, &c. Et in fine inquit: *Multi, non quidem omnes, sed tamen multi, certum est, nec latere possunt præ multitudine, nec præ impudentia quærunt, multi vtique libertatem --- in occasionem carnis dedisse videntur, abstinentes remedio nuptiali, & in omne deinceps flagitium effluentes: Vtinam qui continere non valent, cælibatui nomina dare vererentur. --- Esse sine dubio melius nubere, quam vri, & saluari in humili gradu fidelis populi, quam in Cleri sublimitate, & deterius viuere, & districtius iudicari.* Et alibi inquit: *Tolle de Ecclesia honorabile coniugium, & thorum immaculatum, nonne replebis eam concubinariis, incestuosis, seminifluis, mollibus, masculorum concubitoribus, & omni denique genere immundorum?*

f. 646.

serm. 66. sup. Cant. f. 1041.

plurimaque aliarum.

IIII. Exempla fœda, obscena & horrenda, quibus omnia Collegia & Monasteria scatent, nolo commemorare. Quæ monstra libidinum in Collegiis & Monasteriis Angliæ visitatio Henrici VIII. inuenerit, legat cui libet in *Balæo*, Centuria 8. & 9. *Mantuanus* notoria illa suis versibus deplorat:

——Nulla hic arcana reuelo,
Non ignota loquor, liceat vulgata referre,
Sic vrbes, populique ferunt, ea fama per omnem
Iam vetus Europam mores extirpat honestos,
Sanctus ager scurris, venerabilis ara Cynædis
Seruit, honoranda diuum Ganymedibus ædes.

Item.

Ipuder in villas, vrbs est iam tota lupanar.

Nigellus in speculo stultorum de Monialium castitate ita canit:

Quod nunquam, nisi clam, nullaque sciente sororum,
Cum quocunq; suo fratre manere potest.

Item.

Harum sunt quædam steriles, quædam parientes:
Virgineoque tamen nomine cuncta tegunt.

Pasquillus.

Roma vale, vidi, satis est vidisse: reuertar,
Cum leno, aut meretrix, scurra, Cynædus ero.

De Romanorum Pontificum castitate tantum duo Epitaphia adscribam.

Sixte iaces tandem, deflent tua busta Cynædi,
Scortaque, lenones, alea, vina, Venus.

Item.

Hoc iacet in tumulo Lucretia nomine, sed re
Thais, Alexandri filia, sponsa, nurus.

V. Et eo vsque progressa est obscenitas Pontificii cælibatus, quod iniquitatem suam exemplo Sodomæ prædicare non vereantur, sicut Scriptura loquitur. *Vergerius* enim, *Sleidanus* & *Balæus* scribunt, Ioannem a Casa, Archiepiscopum Beneuentanum, Cameræ Apostolicæ Decanum, & in Venetorum dominio nuncium Apostolicum, rythmis Italicis poema scripsisse, in quo Sodomiæ laudes celebrarit, &c. Opus dicunt excusum esse apud Troianum Nauum.

Lutherus scribit, se Romæ vidisse Cardinales illos quasi pro sanctis haberi, qui fornicationibus & adulteriis cum mulieribus contenti essent. Sed abrumpo narrationem: Quæ enim *in occulto ab illis fiunt, turpe est vel dicere*, Ephes. 5, 12. Et quod *Arnobius* aduersus Gentes scribit de puritate cælibatus Sacerdotum apud Gentes, hoc ad coniugium nostrum conuenit. Sunt autem hæc verba, lib. 8. *Impunitatem* fecit *non castitas tutior, sed* im- *p. 771.*

impudicitia felicior: vbi autem magis a sacerdotibus, quam inter aras & delubra conducuntur stupra? tractantur lenocinia? adulteria meditantur? frequentius denique in adituorum cellulis, quam in ipsis lupanaribus flagrans libido defungitur? Hæc ille.

CAPVT VI.

Quod multis Doctis & bonis viris sub regno Pontificio lex cælibatus, seu prohibitio coniugii sacerdotum displicuerit.

Qui latam cælibatus legem in regno Pontificio reprehenderint.

I. QVod multi omnibus sæculis, inde ab Apostolorum vsque temporibus, prohibitioni coniugii fortiter contradixerint, donec per vim ea stabilita fuit, in præcedenti historia ostendimus. Nunc breuiter tantum annotabimus, quod etiam post stabilitam illam legem cælibatus, in mediis captiuitatis Babylonicæ tenebris, multi præstantes viri fuerunt, qui manifesta Scripturæ sententia, & horrendis libidinum scandalis moti, suasores extiterunt, vt iniqua illa lex antiquaretur, & sacerdotibus libertas legitimi coniugii restitueretur.

Waldenses,

II. Waldenses igitur, qui circa annum Domini 1160. in Galliis exorti scribuntur, hunc etiam articulum inter ceteros habuerunt: Coniugium sacerdotum & iure, & necessario in Ecclesia retinendum esse.

Thomas Aquinas,

III. *Thomas Aquinas*, circa annum Domini 1270. in summa, quæ incipit: *Commiserationes Domini*, capit. 165. disputat, cælibatum Sacerdotum esse ex statuto Ecclesiæ, atque ideo Ecclesiam in voto castitatis posse dispensare. Et addit: Si Acolytus in secreta confessione ad discretum Sacerdotem veniat, & se nullo modo posse continere dicat, non multum peccat sacerdos, dando ei consilium, vt cum aliqua occulte matrimonium contrahat, & occulte Episcopi sui oculos fallat. Minus enim credimus esse peccatum, beneficium cum occulto coniugio retinere, quam fornicariam contra diuinam prohibitionem habere. Si vero postea sacros ordines a suis Prælatis cogatur accedere, credimus minus esse peccatum vxore vti, quam cum alia fornicari, si ex toto noluerit continere.

Durandus, P. 11. rubr. 10.

IIII. *Durandus* circa annum Domini 1320. in libro de modo celebrandi Concilii, ex multis rationibus disputat, consultum fore, vt in Concilio generali sacerdotibus libertas coniugii restituatur.

Marsilius Patauinus.

V. Et eodem tempore etiam *Marsilius Patauinus* idem disputauit.

Dantes Florentinus & Petrarcha.

VI. *Dantes* etiam *Florentinus* & *Petrarcha*, circa idem tempus, alter salse, alter acerbe (cum ad lenociniũ sororis suæ Pontifici Benedicto prostituendæ sollicitatus fuisset) impuritatem Pontificii cælibatus insectabantur.

VII. *Baleus*, pag. 421. annotat circa annum Domini 1340. publice magna fuisse certamina, quibusdam pro coniugio, aliis contra disputantibus & scribentibus.

Wiclefus & Purneus,

VIII. *Wiclefum* etiam contra impurum cælibatum Sacerdotum docuisse & scripsisse: & *Purneum*, qui ex ipsius schola prodiit, peculiarem librum de ministrorum coniugio edidisse, *Baleus* annotat, Centuria 6. & 7. Idem etiam in fine 6. Centuriæ, ex certis historicis recitat, An. 1349. Canonicum quendam de crimine pessimo, Sodomitico scilicet, accusatum, in publico Parlamento Westmonasterii, atque inde magnates publice disputasse, quod lex cõtinentiæ, adiuncta sacerdotio, in totam Ecclesiam Sodomiam induxerit. Delicata (aiebant) cibaria virorum Ecclesiasticorum quærunt naturalem purgationem, vel peiorem. Votum continentiæ (dicebant) Moniales cogit ad horribilia peccata: vt sunt interfectiones abortiuorum, destructio naturæ per medicinas, mutuæ libidines, & alia non dicenda. Narrat etiam publice tunc iactatos fuisse hos versiculos:

Plangunt Anglorum gentes crimen Sodomorum.

Surgunt ingrati Giezita, Simone nati.

Qui reges estis, populis quicunque præestis,
Qualiter his gestis gladios prohibere potestis?

Sigismundus Imperator,

IX. Circa annum Domini 1430. Sigismundus Imperator imminente Basiliensi Concilio, curauit formulam reformationis Cleri conscribi, in qua fuit & hoc caput: Quia plus mali quam boni, ex Calixti decreto, in Ecclesia secutum sit, melius & animæ tutius esse, vt iuxta ritum Ecclesiæ Orientalis, Clericis licentia concedatur, contrahendi honesta matrimonia. Formula illa reformationis Argentorati edita est, Anno 1520.

Æneas Syluius, p. m. 209.

X. Et *Æneas Syluius* in actis Concilii Basiliensis, lib. 2. scribit: *Fortasse non esset peius, sacerdotes quamplures vxorari, quoniam multi saluarentur in sacerdotio coniugato, qui in sterili presbyteratu damnantur.* Idem, sicut *Sabellicus* & *Platina* referunt, etiam in Pontificatu, inter prouerbiales suas sententias & hanc habuit: *Sacerdotibus magna ratione ademptum est coniugium, sed maiore restituendum.* Extat etiam Epistola ipsius 321. Romæ scripta An. 1457. ad Ioannem Frundt, vbi ita inquit: *Credimus, te consilio vti non insulso, si cum nequeas continere, vxorem quæris, quamuis id prius cogitandum* fuisset, *antequam sacris initiareris ordinibus. Sed non sumus Dii, qui futura prospicere valeamus: Quando huc ventum est, vt legi carnis resistere nequeas, melius est nubere, quam vri. Non tamen*

hac

hac Pontificis sententia est, vt dispensandum censeat, stat in sua seueritate, nec putat, vni concedendum, quod multis in noxium vertat malum, & vnum pati pro multis non inconueniens arbitratur. Expectandus est ergo, vt tuto agas, alterius Apostolatus, qui mitior sit. Nescimus tamen, an vita tamdiu comes eris, &c.

Panormitanus.

XI. *Panormitanus* quoque Abbas Siculus, postea Archiepiscopus, in c. *cum olim*, de clericis coniugatis, quærit: *Nunquid hodie Ecclesia possit statuere, vt Clericus possit contrahere matrimonium, sicut Græci?* Respondet autem, *Credo quod sic, & indubitatum est apud me, respectu eorum, qui non sunt obligati ex voto vel tacito, vel expresso, —— & hoc probo ratione:* Continentia enim *non est in Clericis secularibus de substantia ordinis, sicut dicit Innocentius, nec* est *de iure diuino, quia alias Græci peccarent, nec excusaret eos consuetudo, quia illa non valet contra legem diuinam. —— Et non solum credo potestatem inesse Ecclesiæ, hoc condendi, sed credo pro bono & salute animarum, quod esset salubre statutum, vt volentes continere & magis mereri relinqueretur voluntati eorum. Non valentes autem continere, possent contrahere: Quia experientia docente, contrarius prorsus effectus sequitur ex illa lege continentiæ. Cum hodie non viuant spiritualiter, nec sint mundi, sed maculantur illicito coitu, cum eorum grauissimo peccato, vbi cum propria vxore esset castitas*, c. *Nicæna. Vnde deberet Ecclesia facere, sicut bonus Medicus, vt si medicina, experientia docente, potius officit quam prosit, eam tollat. Et vtinam idem esset in omnibus constitutionibus positiuis, vt saltem obligarent, quoad pœnam, & non quoad culpam. Nam ita creuerunt statuta positiua, vt vix reperiantur aliqui, qui non corruperint viam suam.* Hæc *Siculus* ille, cuius in Concilio Basiliensi magna fuit autoritas.

t. 16. n. col. 1.

in c. *placet* de conu. coni.

Stephanus Aufrerius.

XII. In eandem sententiam alii etiam Canonistæ scripserunt, inter quos *Stephanus Aufrerius* fuit, qui aliorum etiam sententias adducit. Inquit enim, *tempore primitiua Ecclesiæ, licebat presbyteris & sic constitutis vxorem ducere*, c. *quoniam*, & c. *aliter*, dist. 31. *dummodo die celebrationis abstinerent a coniugibus. Postea in Occidentali Ecclesia venit prohibitio, vt constituti in sacris ordinibus deberent abstinere*, &c. d. c. *aliter*. Et „dicit *Franciscus* in Rubrica q. 10. Quod „hoc præceptum det materiam illaque„andi plures animas propter fragilitatem „nostram. Ideo credit, quod sicut Eccle„sia induxit hoc præceptum continentiæ, „quod quoque reuocabit, & erit conue„niens dicto Apostoli reuocatio, qui di„cit: *De virginibus præceptum non habeo, consilium autem do.* Hæc ille.

3. decret. c. cum olim. de presbyt. coni.

Franciscus c. rursus.

Rodolphus

XIII. Et *Rodolphus Agricola*, qui anno 1485. obiit, inter reliquas Ecclesiæ tenebras (inquit *Baleus*) etiam profanationem Missæ, & impuritatem cælibatus deplorauit. *Ioannes* autem de *Wesalia*, Concionator Wormatiensis, cuius damnationem, Anno 1476. Moguntiæ factam, Ioannes Keisersbergius, eximius Theologus, iniquissime tulit, inter cetera docuit: Nullam esse caussam rationabilem prohibendi Clericis coniugium.

Agricola.

Ioannes de Wesalia.

Erasmus Roterodamus.

XIIII. *Erasmus* l. de conscr. epist. in declamatione de laudibus matrimonii: *Mihi sane*, inquit, *videtur non pessime consulturus rebus & moribus hominum, qui sacerdotibus & Monachis quoque, si res ita ferat, ius indulgeat coniugii.* Et addit: *Exaggerent quantumlibet suum institutum, Monachorum & Virginum examina, —— sanctissimum vitæ genus est, pure casteque seruatum coniugium.* Idem in annotationibus, 1. Tim 3 inquit: *Etiam atque etiam vereor, ne census Ecclesiastici castrent hodie Clericos verius, quam pietas.* Et in Colloquiis dicit: Execramur, si quis vel insciens peierauit. At nemo detestatur sacerdotes iuramento promittentes castitatem, quam tamen nec præstant, nec præstare cogitant.

T. I. opp. f. 362.

ead. pag. in præcedentibus.

T. VI. opp. f. 670.

Adolphus Episcopus Mersburgensis.

XV. Reuerendissimus & Illustrissimus Dominus *Georgius*, Princeps Anhaltinus, scribit: Patruum suum Adolphum, Episcopum Mersburgensem, ante Lutheri nomen auditum, sæpius dixisse: Si Concilium futurum esset, se suasorem & autorem futurum, vt sacerdotibus ius coniugii restitueretur. Addidisse etiam, multos sacerdotes, vt conscientiæ consulerent, cum concubinis suis secreto matrimonia contraxisse.

Mantuanus.

XVI. Sed ne opus sit omnium voces seu sententias, qui ante Lutheri scripta, in medio Papatu legem cælibatus improbarunt, colligere, adscribam *Mantuani* (qui anno Domini 1516. mortuus est) versus, quibus piorum, & eruditorum sui sæculi iudicium de prohibitione coniugii sacerdotum complexus est. Ita enim canit, l. 1. Fastorum, de Hilario Pictauiensi.

Non nocuit tibi progenies, non obstitit vxor,
Legitimo coniuncta thoro, non horruit illa
Tempestate Deus thalamos, cunabula, tædas,
Sola erat in pretio, quæ nunc incognita virtus
Sordet, & attrito viuit cum plebe cucullo,
Propterea leges, quæ sunt connubia contra,
Esse malas quidam perhibent: prudentia Patrum
Non satis aduertit, dicunt, quid ferre recuset,
Quid valeat natura pati. Ceruicibus, aiunt,
Hoc insuaue iugum nostris imponere Christus
Noluit: istud onus, quod adhuc quam plurima monstra
Fecit, at audaci dicunt pietate repertum,

Tutius

Tutius esse volunt, qua lex diuina sinebat,
Isse via, veterumqui sequi vestigia Patrum,
Quorum vita fuit melior cum coniuge, quam nunc
Nostra sit, exclusis thalamis & coniugis vsu.

XVII. Quæ nostro seculo a Luthero & aliis contra prohibitionem illam coniugii scripta, dicta, facta sunt, nihil attinet hoc loco commemorare. In recenti enim memoria, & quidem in conspectu sunt omnium. Quod vero iudicium de lege illa cælibatus sit principium etiam illorum, qui Pontificiis partibus addicti sunt, Patres in Concilio Tridentino ex oratore Bauarico & ex aliis coram audiuerunt. Inter ipsos etiam Pontificiæ caussæ patronos multi fatentur, notoriam & obscenam infamiam inquinati in Pontificia Ecclesia cælibatus efflagitare legis illius vel antiquationem, vel saltem mitigationem.

Orator Bauaricus in Concil. Trident.

XVIII. Et quidem *Lindanus* etiam, qui in aliis manifestis erroribus & superstitionibus defendendis non multum frontis habet, de hac tamen lege, licet timide admodum ac suspenso quasi gradu, (ne Deum suum terrestrem vera dicendo offendat) inquit, certe & hodie licet, castos, atque vitæ integros maritos ad sacerdotium assumere, quod meo quidem iudicio rectius, sanctiusque forte fieret, per aliquot Germaniarum Prouincias, quam impurissimos aliquot præficere, aut etiam diutius tolerare nebulones, Apostatas & sacrilegos pastores: Quod factum aureo illi D. Paphnutii responso minime foret alienum, neque a vero remedio forte abhorriturum videri posset. Sed viderint, quibus ea cura diuinitus est tradita. Hæc *Lindanus*, qui hoc suo iudicio omnium Romanorum Pontificum decreta & decretales condemnaret, nisi prouide adderet (suum *fortassis*) & ipsam agnitam veritatem Pontificis arbitrio rursus subiiceret. Tu vero cogita, qualis sit illa Ecclesia, quæ ad tollendam aut relaxandam iniquissimam illam legem, nec sententia Christi, nec Pauli doctrina, nec Apostolorum Canonibus, nec iudicio primitiuæ Ecclesiæ, nec sonora Paphnutii in celeberrima Nicæna Synodo voce, nec anathematis Gangrensibus, nec sextæ vniuersalis synodi decretis, nec tot tragicis turbis lege illa motis, nec tot obscenis impuritatibus inde ortis, nec conscientiarum laqueis, nec tot piorum votis, gemitibus & flagitationibus, quicquam mouetur, sed legem illam, quæ contumelia coniugii est, & ipsissima materia turpitudinis, non strenue tantum, sed prorsus tyrannice tuetur.

Lindanus.

CAPVT VII.

An peccatum sit, si quis, qui in ministerio Ecclesiæ constitutus est & continere non potest, matrimonium contrahat.

Peccatum id non esse.

POstquam Pontificii omnes Sophistices neruos intenderunt, vt clarissimas Pauli sententias, de Episcopo vnius vxoris viro, deprauarent, & vniuersæ veræ antiquitatis testimonia eluderent, tandem veritatis luce (quæ illorum etiam oculos, qui eam obscurare nequicquam conantur, perstringit) conuicti fateri coguntur, ex præscripto Pauli olim coniugatos recte ad ministerium Ecclesiæ vocatos & constitutos in sacris ordinibus, consuetudine coniugali licite vsos. Atque illud hodie etiam posse concedi. Vt vero, alio sophistico artificio veritatem etiam concessam rursus peruertant, incipiunt disputare: In nouo Testamento nunquam licuisse illis, qui iam in ordinem ministerii Ecclesiastici cooptati fuerunt, matrimonium contrahere. Quæstio igitur est: An peccatum hoc sit? cumque peccatum sit ἀνομία, 1. Ioan. 3, 4. Et ex iis, quæ diuinitus non sunt prohibita, nemo debeat conscientiis scrupulum iniicere, Col. 2, 16. Videbimus, an in verbo Dei sit prohibitum. Hic enim principalis status est: Cum hac disputatione conscientiis laqueos iniicere conentur.

II. Inuenio autem in veteri Testamento, vbi externa Leuitica puritas exactissime in sacerdotibus requirebatur, non tantum vsum consuetudinis coniugalis sacerdotibus concessum, sed textus manifeste dicit, Leu. 21, 7. Sacerdotes ducant vxorem, sed *non scortum, nec repudiatam.* Et ne de gregariis tantum sacerdotibus, priusquam ad ministerium assumerentur, hoc intelligatur, expresse de ipso Pontifice seu Sacerdote magno, etiam postquam vnctus & consecratus fuerat, dicit: *Virginem ducet vxorem.* Et in illo loco hoc scribitur, vbi de sacerdotibus Deus expresse dicit: *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.* Nec valet Siricii elusio, propter vices sacerdotales in veteri Testamento hoc toleratum. Annis enim amplius quadringentis, priusquam vices illæ a Dauide instituerentur, Deus illo etiam tempore, quando Pontificem quotidie mane & vesperi oportebat offerre Exod. 29, 38. concedit ipsi, vt ducat vxorem. Et Ezechiel describens formam noui templi, tanquam ideam typicam Ecclesiæ noui Testamenti (neque enim Zorobabelis templum ideam illam Ezechielis expressit) cap 44, 22. dicit:

tomo V. I.

v. 13.

nullatenus obstante Siricii elusione.

dicit: Sacerdotes *non viduam, aut repudiatam., sed virgines Israelitici generis vxores ducent.*

tum c. 21. T. probatur. III. Illa vero concessio non est in nouo Testamento contraria prohibitione abrogata, immo Paulus expresse dicit: Legitimum matrimonium, & consuetudinem coniugalem non pugnare cum ministerio noui Testamenti. Sed excipiunt, Paulum quidem hoc dicere, eum, qui iam est vnius vxoris vir, quique iam liberos habeat, posse ad Episcopum assumi. Non autem ipsum dicere, quod postquam Presbyter aliquis constitutus est, possit vxorem ducere. Ideo vero in isto loco hoc non expressit, quia mox capite sequenti dicturus erat: esse *doctrinam dæmoniorum, in hypocrisi mendacium loquentium, quicunque prohibere velit contrahere matrimonium.* Et obseruet Lector antithesin. Pontificii fingunt Paulum, 1. Tim. 3, 2. coniugatos quidem admittere ad presbyterium, sed eo ipso prohibere, vt qui iam presbyteri facti sunt, non contrahant matrimonium. Ipse vero Paulus capite sequenti dicit, esse mendacium & doctrinam dæmoniorum, si quis prohibeat contrahere matrimonium. Et omnino friuolum & ineptum est concedere, Episcopum posse bona conscientia vxorem habere, & consuetudine coniugali vti, mox autem fingere, esse peccatum contra conscientiam, si vxorem ducat. Eadem enim sophistica est, qua *Vintoniensis* Anglus locum Pauli, 1. Cor. 7, 2. voluit eludere. Eum, qui in coniugio ad fidem Christi vocatus esset, posse propter vitandam fornicationem vxorem habere. Non autem sequi, eum, qui cælebs conuersus esset, si continere non posset, ad vitandam fornicationem posse vxorem ducere. Quod idem est, ac si quis fingeret, quando Christus dicit, Marc. 9, 50. *Habete salem in vobis.* Et cap. 11, 22. *Habete fidem Dei:* hanc esse sententiam, vt qui iam habent, teneant, & vsurpent salem & fidem. Qui vero non habent, nullo modo debere salem acquirere, aut fidem concipere, aut si Anabaptista contenderet, eum, qui iam in officio magistratus constitutus sit, posse illud bona conscientia administrare, sed officium illud de nouo suscipere, neminem bona conscientia posse.

Atqui methodus Pauli, 1. Cor. 7, 1. hæc est. Primum loquitur de coniugatis:
v. 1 *Bonum esset homini, mulierem non tangere,*
v. 2. *sed propter vitandam fornicationem, quisque habeat suam coniugem, nec fraudent se*
v. 5. *inuicem, sed reddant sibi mutuo debitam beneuolentiam, ne vos,* inquit, *tentet Satanas, propter incontinentiam vestram,* &c. Ex illo vero fundamento mox attexit de coniugatis & viduis, tanquam consequentia in casu simili: *Bonum iis esset si* v. 8.
permanerent, vt ego: Sed quia vnusquisque v. 7.
proprium donum habet, si sese non continent, v. 9.
contrahant matrimonium, Melius enim est matrimonium contrahere, quam vri. Et, v. 28.
si vxorem quis duxerit, non peccat, sed recte facit. Axioma igitur Pauli est: Sicut maritum esse: ita etiam maritum fieri, sine peccato licet: Et qui recte sine peccato potest vxorem habere, is etiam recte sine peccato potest vxorem ducere. Quia igitur Episcopus, Presbyter seu Diaconus, recte & sine peccato potest vxorem habere, 1. Tim. 3, 2. Tit. 1, 6. Ergo eodē iure etiam recte, & sine peccato potest vxorem ducere. Est & hoc argumentum perspicuum & firmum: Quod a Deo prohibitum non est, illud sine peccato, quoad conscientiam liberum est. Sed Paulus expresse & in genere dicit, se non habere præceptum Domini, quo cælibes prohibeantur matrimonium contrahere, 1. Cor. 7, 25. immo pronunciat, dæmoniorum doctrinam esse, prohibere, matrimonium contrahere.

IIII. Sed Patres, inquiunt, & Concilia statutum fecerunt, ne illi, qui iam sacerdotes facti essent, postea vxores ducerent. Obiectio, Esse decretum Patrum & Conciliorum. Bene ergo habet, quod non diuina, sed humana tantum prohibitio est. Non itaque conscientiam potest obligare. Paulus enim pronunciat, Col. 2, 16. *Nemo vos iudicet* in illis, quæ Deus libera esse
voluit. *Si enim mortui estis cum Christo ab* v. 20.
elementis mundi, quid quasi viuentes in mundo, decretis tenemini? Quod si de illis, quæ in veteri Testamento diuinitus prohibita fuerant, verum est, ideo, quia in nouo Testamento a Christo in libertatem vindicati erant, multo magis in hominum prohibitionibus, quæ carent testimonio Scripturæ, locum habere debebit. Neque enim ideo a iugo Mosaico, quod diuinitus in veteri Testāento impositum erat, Christus in nouo Testamento nos liberauit, vt hominum statutis & prohibitionibus sine verbo Dei conscientiæ illaquearentur; *pretio enim empti* 1. Cor. 7, 23.
estis, inquit Paulus, *nolite fieri serui hominum.*

V. Cum igitur coniugium tam sit honorabile, vt cum eo quis possit Episcopatus solium ascendere, sicut *Chrysostomus* inquit: quid quæso nuptiæ habent, quod tam impurum aut impium sit, vt non coniugium, sed nuptiæ prohibendæ & fugiendæ sint sacerdotibus? Certe in nuptiis, quando matrimonium contrahitur, Deus ipse coniuges copulat, Matth. 19, 6. & fœdus inter sponsum & sponsam ipse, sua testificatione interposita, confirmat, Malach. 2, 14. Et Christus ipse nuptiis, cum matrimonium contraheretur, in-

interesse voluit, Ioan. 2,2. Extra Scripturam itaque, immo contra eam dicitur, coniugium quidem & vsum ipsius licere sacerdotibus, non autem nuptias, seu vt matrimonium contrahant. Nam Ebr. 13,4. vbi scribitur, *coniugium honorabile esse*, vsurpatur vocabulum γάμος, quod & coniugium, & ipsas etiam nuptias, quando matrimonium contrahitur, significat. Ipsas igitur nuptias pronunciat esse honorabiles, & quidem in omnibus. Et 1. Cor. 7,28. 37. non tantum eum, qui matrimonio vtitur, verum etiam eum, qui matrimonium contrahit, pronunciat non peccare, sed bene facere. Ac quod diligenter notandum est, Paulus 1. Tim. 4, 1. 3. dicit, doctrinas dæmoniorum, non tam ipsum coniugii vsum prohibere, quam τὸ γαμεῖν, hoc est, ne matrimonium contrahatur, ita enim Paulus loquitur.

VI. Iure diuino igitur in verbo Dei non est prohibitum, ne sacerdos contrahat matrimonium, immo talis prohibitio pugnat contra Paulum, 1. Cor. 7,28. & numeratur inter doctrinas Dæmoniorum, 1. Tim. 4, 1. 3. In hoc fundamento conscientiæ recte & tuto possunt acquiescere. Quia enim solum verbum Dei dominatur conscientiis, nullum igitur contrarium statutum, nulla diuersa consuetudo potest aut debet conscientiis scrupulum iniicere. Quod vero per Paphnutium obiicitur, afferentem veterem Ecclesiæ traditionem, supra explicatum est in historia Nicænæ Synodi, quod scilicet traditio illa non sit iuris diuini, sed positiui, & quidem non vniuersalis, sed particularis, nec perpetua, omnes & semper obligans, sicut supra ostendimus.

Obstare itidem Canon. Apostolorum 27. c. canones

VII. Ita ad Canonem 27. Apostolorum, qui tantum Lectoribus & Cantoribus nuptias permittit, respondetur ex dist. 16. vbi Canonibus illis non canonica tribuitur autoritas, sed inter apocrypha numerantur. Et Canonem illum non fuisse in primitiua Ecclesia vel receptum, vel seruatum, manifeste ostendit Canon *Ancyranus* decimus, qui Diaconis post ordinationem concedit nuptias. Et 50. Canon ex illis, qui Apostolis tribuuntur, ita dicit: *Si quis* ex ordine sacerdotali *nuptiis abstinuerit*, οὐ δι᾽ ἄσκησιν, id est, non *vt* pro ratione sui doni *ad exercitia pietatis expeditior sit*, *sed propter abominationem*, *oblitus*; *quod omnia bona valde*, *quodque masculum & feminam Deus creauit hominem*, *aut corrigitor*, *aut ex Ecclesia eiicitor*. Hic audis hæresin esse, nuptias contrahendas sacerdotibus prohibere, tanquam rem profanam, immundam, & ministerio indignam. Atque ex hoc Canone sumitur responsio ad aliorum Conciliorum decreta, & Pontificum rescripta, quæ sacerdotibus nuptias prohibent.

al. 51. al. 42.

Item contraria exempla ex historiis.

VIII. Quod vero dicunt, nullis historiis probari posse, sacerdotem, iam in ministerio Ecclesiæ constitutum, vnquam matrimonium contraxisse, hoc nimis liberaliter fingunt. De singulis enim ordinibus ex ipsis eorum decretis testimonia possunt adduci, vt de minoribus ordinibus, Extra, *de Clericis coniugatis*: cap. *Cum olim*, &c. *Orientales in minoribus ordinibus* (hoc est, Cantores, Lectores, Acoluthi & Subdiaconi) contrahunt, & in superioribus vtuntur matrimonio contracto. Et Subdiaconi etiam in Occidentali Ecclesia, publica Episcoporum autoritate, vxores duxerunt vsque ad Nicolai II. tempora, dist. 32. c. *De illo Clerico*. De Diaconis extat expressum testimonium, dist. 28. ex Can. 10. Ancyrano. *Diaconi quicunque cum ordinantur, si in ipsa ordinatione protestati sunt, velle se habere vxores, nec posse se continere, hi postea, si ad nuptias venerint, maneant in ministerio, propterea quod his Episcopus licentiam dederit*. Et hoc circa annum 500. primum prohibitum est in Iustiniani Auth. de sanct. coll. 9. §. *Clericos*. De sacerdotibus seu presbyteris loquitur, dist 31. *Aliter se Orientalium traditio habet Ecclesiarum, aliter huius sancta Romana Ecclesia. Nam earum sacerdotes, Diaconi atque Subdiaconi matrimonio copulantur. Istius autem Ecclesia vel Occidentalium nullus sacerdotum a Subdiacono vsque ad Episcopum, licentiam habet coniugium sortiendi*. Et glossa quidem manifesta falsatione verborum (*copulantur*) exponit (pro *copulato vtuntur*) quod etiam *Caietanus* reprehendit & reiicit. Sed antithesis manifeste ostendit sententiam. Hæc duo enim opponuntur, copulari matrimonio, & non habere licentiam sortiendi coniugium. Et illæ ipsæ phrases, (*copulari matrimonio*, & *sortiri vxores* (de ipso contractu matrimonii expresse vsurpantur, dist. 32. c. *Multorum*. Item, *si quis* 16. quæst. 2. c. *Sors*. *Copula sacerdotalis*, *vel consanguineorum nec legali*, *nec Euangelica*, *nec Apostolica autoritate prohibetur*, *Ecclesiastica tamen lege penitus interdicitur*; vbi notabis Canonem 27. qui Apostolis tribuitur, prohibentem Sacerdotibus nuptias, tempore Gratiani non habuisse autoritatem Apostolicam. Et de Episcopis ac sacerdotibus insinuat, cap. *si quis a modo*, distinct. 81. quod ante Alexandrum Secundum, circa annum Domini 1070. potuerint vxores ducere. Dicit enim, *si quis amodo Episcopus*, *Presbyter aut Diaconus feminam acceperit* aut *acceptam retinuerit*, &c. Ergo antea vsitatum fuit. Et quidem vsque ad Alexandrum Tertium circa annum Domini 1060. alicubi vsita-

vsitatum fuisse, Sacerdotes in ordinibus maioribus nuptias contrahere testatur can. *sane*, de Clericis coniugatis: dicit enim; *sacerdotes illi, qui nuptias contrahunt*, &c. Item, clarius testatur glossa, distinct. 84. c. *cum in præterito. Dicunt* quidam, quod Gregorius *introduxit continentiam* Subdiaconis, dist 31. *Presbyteris vero & Diaconis Siricius introduxit, immo dicunt, quod olim sacerdotes poterant contrahere ante Siricium.* Hæc *glossa*. *Isidorus* etiam circa annum Domini 620. in regula Clericorum, dist. 23. c. *His igitur*. Clerici aut continentes sint, *aut certe vnius matrimonii vinculo fœderentur.* Quæ regula de Clericis, in sacris ordinibus iam constitutis, manifeste loquitur. Et illos si continere non possunt, dicit debere & posse fœderari vnius matrimonii vinculo, hoc est, matrimonium contrahere. Et *Innocentius Tertius* cum super Decretales scriberet, c. *placet*, de conuersatione coniugatorum, dixit: „Matrimonium de iure diuino non prohibere susceptionem sacrorum ordinum, sed tantum ex constitutione Ecclesiæ, & sic matrimonium naturaliter non resistere promotioni ad sacros ordines. Immo etiam post consecrationem, sacerdotem posse contrahere matrimonium, nisi Ecclesiæ statuto prohibitum hoc esset, &c. Et *glossa* in c. *cum olim*, de Clericis coniugatis, dicit: „Papam posse dispensare, vt aliquis contraheret in sacro ordine, quia tantum ex constitutione Ecclesiæ continentia ordini annexa est. *Caietanus* etiam tractans quæstionem, an Pontifex possit dispensare cum sacerdote Occidentalis Ecclesiæ, vt accipiat vxorem, dicit, *nec ratione, nec autoritate probatur, quod absolute loquendo, sacerdos peccet contrahendo martimonium, --- nec ordo, in quantum ordo, nec ordo, in quantum sacer, est impeditiuus matrimonii.* Et concludit, „Sacerdotium non dirimere contractum matrimonii, siue ante, siue post, seclusis omnibus legibus, stando tantum in his, quæ a Christo, & ab Apostolis habemus, &c. Et *Cusanus* Epistola 2. ad Bohemos de vsu communionis, inquit: *consequenter in nouo Testamento visum est, post aliqua tempora* absurdum *fore, quod in sacris ordinibus existentes contraherent, similiter & solenniter vouentes, quod si facerent, separandos esse, qui tamen ante, tanquam a Deo coniuncti separari non potuissent.* Ex quibus verbis manifestissimum est, existentes in sacris ordinibus olim potuisse matrimonium contrahere. Ita paullo ante ex Apophthegmatis, & ex Epistola *Æneæ Syluii* ad Ioannem Frundt, sacerdotem, qui cum continere non potuisset, cupiebat vxorem ducere, idem ostendimus. Immo ex ipsa Scriptura probari hoc potest. Paulus enim ponit se siue inter viduas, siue ἀγάμους, 1. Cor. 7, 8. Sed c. 9, 5. dicit, se habere potestatem *circumducendi mulierem sororem, sicut Petrus & reliqui Apostoli* coniugati. Habuit igitur Paulus potestatem ducendi vxorem in ipso ministerio. Huc pertinet etiam, quod tanquam textum Scripturæ allegant *Tertullianus* & *Innocentius* primus, *Sacerdotes mei semel nubant.* Ergo vsitatum hoc tunc fuit.

l. 1. c. 2. f. 596.

f. m. 509.

opusc. T. I. tract. 27. f. 119.

l. opp. 835.

IX. Porro in Ecclesiis Germanicis ante Hellebrandi furias, sacerdotes habuisse libertatem contrahendi matrimonia, ex historiis illis, quas supra ex certis autoribus annotauimus, manifestum est. Extat apud *Auentinum*, pag. 290. Epistola Gregorii Tertii ad Episcopos Boiariæ, de reformatione sacerdotum, qui fornicationibus & adulteriis inquinati erant, vbi inter cetera hæc extant verba: *Nemo scorta aut concubinam alat, quisque aut caste viuat, aut vxorem ducat, quam repudiare fas non esto.* Ex illa Epistola etiam *Wolffgangus Lazius* ostendit, olim viris Ecclesiasticis liberum fuisse, si continere non possent, matrimonium contrahere. Et circa annum Domini 800. Moguntiæ in Synodo, reformationem Clericorum in Germania, ex regula Clericorum ab Isidoro conscripta, institui debere decreuerunt. Illius vero regulæ caput vnum est: Clerici aut continenter viuant, *aut certe vnius matrimonii vinculo fœderentur.* Quæ verba de fœdere legitimi matrimonii contrahendo loquuntur, sed rhapsodos Conciliorum ea malitiose expunxisse supra ostendimus.

Exempla historiarum Germaniæ ante Hellebrandum.

Ex *Vlrici* etiam Epistola idem colligitur, vbi & hæc historia recitatur: Gregorium Magnum, cum fructus prohibiti Clericis coniugii in piscina inuenisset, damnato priori suo decreto, Apostolicum illud consilium etiam sacerdotibus accommodasse, *melius est nubere, quam vel vri, vel mortis occasionem præbere.* Et vsque ad Hellebrandi tempora, sacerdotes Germaniæ habuisse libertatem & contrahendi & vsurpandi matrimonii, manifeste testatur Epistola ipsius ad Constantienses apud *Nauclerum*, pagina 140. in qua dicit: „Episcopus vester Clericis suis permisit, vt qui vxores habuerant, retinerent, & qui non habebant, ducerent.„

p. 146.

X. De Græcæ Ecclesiæ consuetudine *Erasmus* id, quod non ex aliis audiuit, sed quod ipse coram oculis suis vidit, testatur in Apologia aduersus Parisienses, se Venetiis apud Græcos vidisse, Sacerdotem, post susceptum ordinem, ducere vxorem, sed vnicam virginem. Et supra ex historia *Ioannis Magni* adscri-

Consuetudo Ecclesiæ Græcæ.

l. 4.

psimus hæc verba: Wilhelmi Cardinalis prima cura & intentio fuit, *reuocare Suecos & Gothos à Schismate Græcorum, in quod Presbyteri & Sacerdotes, ductis publice vxoribus, consensisse videbantur.* Et Metropolita Russiæ apud *Sigismundum* Baronem scribit, maximum esse errorem & peccatum in Romana Ecclesia, quod Sacerdotes, qui secundum legem ducunt vxores, reiiciant.

Heberstein. comment. rer. Moscou. p. m. 32.

CAPVT VIII.

De digamia Sacerdotum.

Digamiā sacerdotum inter res prohibitas censeri, peruersa ratio est.

PErversa prorsus ratio est: virtutes, quas Paulus in Episcopo expresse requirit, quæque ad ædificationem Ecclesiæ vtiles & necessariæ sunt, in eligendis sacerdotibus negliguntur; finguntur vero alia, quæ a Paulo non requiruntur, & ad Ecclesiæ ædificationem nihil faciunt, illis conscientiæ perturbantur, & Ecclesia idoneis ministris defraudatur. Si quis enim vxore defuncta, aliam legitime duxerit, vel qui honestam viduam duxerit (quæ iuxta Scripturam non libere tantum, sed in Domino fiunt, 1. Cor. 7, 39.) is etiamsi reliquis donis ad Ecclesiæ ædificationem vtilibus & necessariis ad miraculum vsque a Deo ornatus sit, a ministerio Ecclesiastico arcetur & remouetur. Qui vero vel 100. adulteriis, vel 1000. stupris se prostituerunt, illis, si modo legitimum coniugium fugerint, etiamsi alias vel stipites, vel asini sint, nulla prorsus inhabilitas obstat, quo minus ad sacros ordines promoueri, immo ad apicem, non Episcopalem tantum, sed Pontificium etiam, cum solenni acclamatione, *Dignus & Iustus est*, euehi possint. *Augustinus* disputat, eum, qui ante Baptismum vnam habuerit vxorem, & ea mortua, secundam post Baptismum duxerit, non esse ad ministerium admittendum. *Hieronymus* verò, Tit. 1. falsè hoc refutans, quærit, quo priuilegio illi qui ante Baptismum cum aliquot concubinis inquinati fuerant, postea ad ipsum Episcopatus solium ascendant, oblique notans ipsum Augustinum, qui ante conuersionem duas concubinas habuerat. Absurda profecto hæc sunt. Et tamen hæc opinio sub hypocrisi peculiaris sanctitatis, etiam in Orientalibus Ecclesiis tandem ad hunc vsque diem inualuit. Sed rem ipsam sepositis præiudiciis consideremus.

de bon. coniug. c. 18. f. 555.

id quod tamen fit.

II. Si mortua vna vxore alteram legitime ducere, tale est, propter quod aliquis, licet aliis donis & virtutibus ad Ecclesiæ ædificationem necessariis instructus, a ministerio Ecclesiastico arceri & remoueri debeat, necesse est, atrox crimen esse. Paulus enim dicit Episcopum debere esse ἀνέγκλητον, Tit. 1, 6. hoc est, qui huiusmodi criminibus non sit obnoxius, propter quæ publice possit infamia notari, seu in ius vocari. Atqui mortua vxore liber est vir a lege prioris vxoris, vt possit ducere aliam, Rom. 7, 2. & 1. Cor. 7, 39. Ac viduis in genere Paulus præscribit, *bonum quidem ipsis esse, si cælibes permanserint, sed si se non continent, contrahant matrimonium. Melius est enim, matrimonium contrahere, quam vri.* Et addit, a viduis secundas nuptias posse contrahi in Domino 1. Cor. 7, 39. Quod igitur Deus liberum esse pronunciat, quod Paulus tanquam remedium incontinentiæ præscribit, ac tam sanctum esse testatur, vt in Domino possit fieri, certe si quis illud contendat tale crimen esse, propter quod aliquis alias idoneus, a ministerio arcendus & remouendus sit, is Spiritui sancto contradicit.

v. 8. 9.

Hinc origo & fons peruersæ huius opinionis indigitatur.

III. Operæ pretium autem est, considerare, vnde persuasio illa primum sit orta, quæ temporibus confirmata, & consuetudine præscripta, titulum nunc habet Apostolicæ traditionis. Et a Gentium sacerdotibus κακοζηλίᾳ quadam hoc acceptum esse, non dissimulant. *Hieronymus* enim 1. contra Iouinianum dicit, *vnicubas semper inter matronas habuisse decus, per quas fortuna muliebri sacra fierent, nullum sacerdotem digamum, nullum flaminem bimaritum* leges. *Pighius* citat *Seruium* super illud *Vergilii (huic vni forsan poteram succumbere culpæ.)* Etiam Ethnicos bis nuptos repulisse a sacerdotio. Accessit postea ex Montani schola *Tertullianus*, qui cum ex reuelatione paracleti Montanici secundas nuptias simpliciter & in genere damnaret, vt istis Montanicis reuelationibus, quæ suspectæ & inuidiosæ tunc erant, speciem aliquam ex Scriptura indueret, cœpit locum Pauli ita interpretari; Sacerdotes sint vnius vxoris viri; hoc est, monogami. Omnes autem Christiani sunt Sacerdotes. Ergo secundæ nuptiæ omnibus sunt prohibitæ. Cumque videret sibi obstare, quod qui secundam duxit, non est mortuæ vxoris vir, sed viuentis, & ita nihilominus vnius vxoris vir: impudenter fingit, non referre, duas quis vxores singulas habuerit, an pariter singulæ duas fecerint. Eundem enim numerum esse coniunctorum & separatorum, quod directe pugnat contra Paulum, qui Rom. 7, 2. & 1. Cor. 7, 39. pronunciat, virum ab vxore mortua liberatum & solutum esse. Non igitur mortuæ maritus amplius est, sed vnius, quæ viuit, licet ordine vel secunda, vel tertia sit. Quanquam autem Montanus

cum

eum suo paracleto merito ab Ecclesia reprobatus sit, adhæsit tamen inde in quibusdam locis etiam laicorum secundis nuptiis nota quædam ignominiæ. *Neocæsariense* enim Concilium, c. 3. secundas etiam legitimas nuptias publicæ pœnitentiæ subiicit per longum tempus; quod tempus *Laodicenum* Concil. postea minuere voluit c. 7. prohibet presbyterum conuiuio secundarum nuptiarum interesse, ne sua præsentia videatur illas comprobare. Alius Canon secundis nuptiis benedictionem denegat, & presbyterum benedicentem digamos, suspensum mittit ad sedem Apostolicam. Quæ si intelligantur de secundis nuptiis, post mortem prioris coniugis legitime contractis, simpliciter pugnant contra Paulum, Rom. 7, 2. & 1. Cor. 7, 39. Ideo *glossa* exponit de secundis nuptiis, viuente adhuc priore coniuge. *Andradius* vero citat & probat Constantini Porphyrogennetæ constitutionem, quæ quinquennii excommunicationem imponit ei, qui tertiam vxorem post mortem priorum duxerit. Et ex opere imperfecto citat, secundas nuptias *secundum Apostolicum præceptum* licitas esse: *Secundum autem veritatis rationem veram esse fornicationem.*

l. 10. p. 797.

l. 10. p. 798.

IIII. Sed cum damnatio secundarum nuptiarum non posset in vniuersum obtineri, sacerdotali ordini sub prætextu maioris sanctitatis obtrudi cœpit, vt laicis tantum, tanquam imperfectioribus, secundæ nuptiæ concederentur. Ita enim inquit *Tertullianus*; censent monogamiam tantum esse sacerdotum, quia Paulus dicit: *Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum.* Sed vera Catholica Ecclesia, tempore Tertulliani circa annum Domini 200. hoc non obseruauit, & dictum illud Pauli non hoc modo intellexit, sicut *Tertullianus* ipse fatetur in l. de Monogamia. Montanistæ enim se vocabant *spirituales*, reliquos vero, qui non erant Montanistæ, vocabant *physicos*. Inquit „igitur: Cur ergo non erubescunt, quot„quot ex digamia præsident apud vos, „quando hæc ipsis leguntur: *Oportet E„piscopum vnius vxoris virum esse.* His verbis manifeste testatur, in Ecclesia Catholica apud illos, qui non erant Montanistæ, digamos præsides Ecclesiarum fuisse, & dictum Pauli non intellexisse de monogamia. Postea cum subinde maior fieret doctrinæ inclinatio, digamia sacerdotibus seuerius prohibita fuit. *Ambrosius* enim exponens locum 1. Tim 3. dicit, *Quamuis secundam numero vxorem habere, non sit prohibitum, vt tamen quis dignus ad Episcopatum sit, etiam licitam debet sperne-*

c. 13. f. 581.

T. III. opp. f. 576.

re, propter sublimitatem istius ordinis. Sed Ecclesia etiam illius temporis vbique digamos ad sacerdotium admisit, id quod *Hieronymus* ipse, qui tamen nec primis, nec secundis nuptiis satis æquus fuit, testatur in Epistola ad Oceanum, his verbis: *Canterius Hispaniæ Episcopus, homo & ætate vetus & sacerdotio, vnam antequam baptizaretur, alteram post lauacrum, priore mortua, duxit vxorem, & arbitraris, eum contra Apostoli fecisse sententiam, qui in catalogo virtutum Episcopi, vnius vxoris virum præcepit ordinandum? Miror autem te vnum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit, non dico de presbyteris, non de inferiori gradu. Ad Episcopos venio, quos si sigillatim voluero nominare, tantus numerus congregabitur, vt Ariminensis synodi multitudo superetur*, &c. Et *Hieronymus* explicans locum Pauli, inquit, *Hoc quod dicit vnius vxoris virum, potest & aliter disseri. Ex Iudæis erat Apostolus. Prima Christi Ecclesia de reliquiis Israel congregabatur. Sciebat lege concessum, & exemplo Patriarcharum familiare populo nouerat, in multis vxoribus liberos spargere. Ipsis quoque sacerdotibus huius licentia patebat arbitrium; præcepit ergo, ne eandem licentiam Ecclesiæ sibi vindicent sacerdotes, ne bina pariter & trina coniugia sortiantur, sed vt singulas vno tempore habeant vxores.*

T. II. f. 214.

Ib. f. 215.

V. Apud Græcos etiam, cum a Latinis de sensu loci illius Paulini mota esset controuersia, *Theodoretus* * circa annum Domini 430. recitat illorum interpretationem, qui sentiunt, Paulum nominando *vnius vxoris virum*, non prohibere secundum matrimonium, quando mors vinculum prioris dissoluit, sed respicere ipsum ad hanc antithesin. *Olim enim & Græci & Iudæi, inquit, cum duabus, tribus & pluribus vxoribus simul iungebantur lege matrimonii. Et nunc*, inquit, *cum leges imperatoriæ prohibeant duas simul vxores ducere, cum concubinis & scortis rem habent.* Et leuitas in repudiis tunc etiam vsitata erat. Hisce omnibus iudicant Paulum opponere *vnius vxoris virum.* De hac vero interpretatione pronunciat † *Theodoretus*; *videntur recte dicere.* Item, *his consideratis admitto eorum interpretationem.*

In I. ad Tim.

Eodem modo etiam *Chrysostomus* recitat quidem Latinorum interpretationem, sed suam, hoc est Græcæ Ecclesiæ, prolixe explicat, quod scilicet Paulus respectu polygamiæ & repudii nominet *vnius vxoris virum.* Ita

Chrysostomi interpretatio de vnius vxoris viro.

enim

* Theodoret. in 1. ad Tim. III. f. 574. Tom. III. πάλαι γὰρ εἰώθεσαν καὶ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι καὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ πλείοσι γυναιξὶ νόμῳ γάμου κατὰ ταυτὸν συνοικεῖν· τινὲς δὲ καὶ νῦν, καίτοι τῶν βασιλικῶν νόμων δύο κατὰ ταυτὸν ἄγεσθαι κωλυόντων γυναῖκας, καὶ παλλακαῖς μίγνυνται ἑταίραις.

† Ibid. f. 475. οὗτοι δὲ τὰ τοιαῦτα συνειρήκασιν· ἀποδέχομαι τῶν οὕτω νενοηκότων τὴν ἑρμηνείαν.

hom. X. in 1. ad Tim.

enim scribit, †† 1. Tim. 3. dicens *vnius vxoris virum*, ἀμετρίαν *prohibet. Quoniam apud Iudaos licitum erat*, (καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας) *& altero iungi matrimonio & eodem tempore simul duas habere vxores.*

hom. II.

Et ** Tit. 1. inquit, Dicens Paulus. *vnius vxoris virum, voluit hareticis os obturare, qui nuptias criminantur, ostendens, rem illam non abominabilem, sed adeo pretiosam & honorabilem, vt cum ea quis possit etiam sacrum Episcopatus thronum adscendere.* Eo ipso vero cum dicit (*vnius vxoris virum*) etiam ἀσελγεῖς, *libidinosos, petulantes seu procaces coherceτ*, nec permittit, *vt quis principatum hunc ineat* μετὰ δευτέρου γάμου, *cum altero matrimonio. Qui enim erga* ἀπελθοῦσαν, hoc est, eam, *qua repudiata discessit, nullam beneuolentiam seruauit, quomodo is bonus Ecclesia prases erit? quam ille non sustinebit reprehensionem? Nostis enim omnes, nostis etiam, si non esset legibus prohibitum* τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, *alteris iungi nuptiis, multas tamen res ipsa habet* κατηγορίας, *criminationes* seu *reprehensiones. Nullam igitur* Paulus *criminandi occasionem Prasides vult subiectis suis prabere*, &c. Interpres reddens μετὰ δευτέρου γάμου, *post secundas nuptias*: Item, ἀπελθοῦσαν *defunctam vxorem*, sensum *Chrysostomi* peruertit. Nullis enim legibus Imperatorum prohibitum vnquam fuit, ne post mortem prioris coniugis secundæ nuptiæ legitime contraherentur. Sed hoc leges Imperatoriæ prohibuerunt, ne quis simul duas vxores duceret, sicut *Theodoretus* citat. Et quod hoc loco *Chrysostomus* δευτέρου γάμου *alterum matrimonium*, seu *secundas nuptias* intelligat, ex commentariis ipsius, 1. Tim. 3. intelligitur, quæ verba paullo ante annotauimus. Et ex *Theodoreto* etiam, cuius verba adscripsimus, hoc declaratur, quod scilicet ad polygamiam, & ad repudium respiciat. Atque hanc Græcorum interpretationem *Hieronymus* etiam, Tit. 1. adducit, & eam non reprobat, sed in Epistola ad Oceanum confirmat. Glossa etiam Canones, damnantes digamiam, exponit de secundis nuptiis, quæ contrahuntur viuente adhuc priore coniuge.

Summa sententia Pauli 1. Tim. 3.

VI. Paulus igitur; quando Episcopum nominat *vnius vxoris virum*, non prohibet secundas nuptias post mortem coniugis. De hoc enim casu, 1. Cor. 7, 9. 39. dicit: *si se non continent, contrahant matrimonium in Domino.* Sed polygamus est, vel qui repudiata adhuc viuente, alteram duxit, vel qui concubinarum & scortorum vir fuit, eum Paulus propter scandalum non vult eligi in Presbyterum, sicut *Theodoretus* tria hæc expresse ponit, in quorum antithesin vnius vxoris vir intelligatur.

Obiectio, de viduis monogamis.

VII. Quæ vero contra hanc interpretationem opponuntur, eam magis confirmant, quam labefactant. Speciosum videtur, quod obiicitur ex loco, 1. Tim. 5, 9. Vidua eligatur, quæ vnius viri vxor fuit; Polygamia vero nunquam mulieribus concessa fuit. Ergo phrasis illa videtur significare monogamiam. Sed responsio plana est. Licet enim mulier ratione polygamiæ non poterat plures maritos habere, aliis tamen & quidem variis modis hoc fieri poterat, vt si vel constante matrimonio adulterium perpetrasset, vel si extra casum fornicationis per repudium a priore marito discessisset, & alium duxisset, viuente priori, iam erat non vnius viri vxor. Matth. 5, 32. Rom. 7, 2. vel si in fornicatione vixisset. Nam mulier etiam in illegitimis coniunctionibus dicebatur habere virum, Ioan. 4, 16. 18. Talem igitur viduam, quæ notam habeat illegitimæ coniunctionis cum viris, Paulus non vult in collegium viduarum assumi, vt phrasis illa *(vnius vxoris vir,)* sit periphrasis legitimi coniugii, iuxta dictum Christi: *Erunt duo in carnem vnam.* Sicut etiam Paulus, 1. Cor. 7, 2. quando dicit: *Quisque habeat suam vxorem, & quaque suum virum*, per periphrasin describit legitimam coniunctionem matrimonii.

Matth. 19. 5.

alia, quod desint antiquitatis exempla.

VIII. *Pighius* magnis clamoribus contendit, ex nullis probatis historiis posse ostendi, aliquem tempore Apostolorum, immo trecentis annis antea, simul duas habuisse vxores. Figmentum igitur dicit esse, Pauli phrasin de *marito vnius vxoris* ita interpretari, quasi opposita sit polygamiæ, quæ tunc prorsus in vsu non fuerit. Sed ipsius clamoribus opponimus *Theodoretum*, *Hieronymum* & *Chrysostomum*, qui diuersum affirmant, sicut iam monstratum est. Et testimonium clarissimum, refutans falsam illam *Pighii* assertionem, extat apud † *Iustinum* in Tryphone, vbi apertis verbis de Iudæis dicit: Magistri vestri *ad hoc vsque tempus & qua-*

f. 363.

†† Chrysost. hom. X. in I. ad Tim. T. VI. in N. T. f. 463. δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας.

** Id. hom. II. in Tit. T. VI. in N. T. f. 630. ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγές, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον· ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελγεῖς κολάζει, καὶ οὐκ ἀφίησι μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην· ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὔνοιαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; τίνα δὲ οὐκ ἂν ὑποσταίη κατηγορίαν; ἴστε γὰρ ἅπαντες, ἴστε ὅτι εἰ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ὅμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας· οὐδεμίαν οὖν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα βούλεται.

† Iustin. in Tryph. f. 363. —— διδασκάλοις ὑμῶν, οἵτινες καὶ μέχρι νῦν καὶ τέσσαρας, καὶ πέντε ἔχειν ὑμῶν ἕκαστον γυναῖκας συγχωροῦσι. Id. ib. f. 371. ἐκεῖνοι πράττουσιν οἱ ἀπὸ τοῦ γένους ὑμῶν ἄνθρωποι, κατὰ πᾶσαν γῆν ὅπου ἂν ἐπιδημήσωσιν ἢ προσπεμφθῶσιν, ἀγόμενοι ὀνόματι γάμου γυναῖκας.

& quatuor & quinque vxores vnumquemque vestrum habere permittunt. Item, f. 371. *Quemcunque in locum veniunt Iudæi nuptiarum nomine vxores ducunt.* Hæc *Iustinus.* Et *Theodoretus* postea ab Imperatoribus Christianis, tandem polygamiam illam, quæ & apud Iudæos, & apud Græcos vsitata erat, prohibitam esse tradit, 1. Tim. 3. Concilium etiam *Toletanum* primum, tempore Leonis primi, cap. 17. ostendit, tunc adhuc polygamiam vsitatam fuisse, ita enim statuit: *Si quis fidelis habens vxorem, habeat concubinam, non communicet. Ceterum is, qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, a communione non repellatur, tantum, vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubina sit coniunctione contentus.* (dist. 34. c. is qui non) Intelligit autem concubinas, non scorta, sed quæ sine pactis dotalibus, & sine instrumentis legalibus, legitime tamen & matrimonialiter viro coniunctæ erant, quæ differentia inter vxorem & concubinam in veteri etiam Testamento vsitata fuit. Et Canon ille *Toletanus*, loquens de polygamia, prorsus eadem phrasi vtitur, qua Paulus: *Sit vnius coniunctione contentus.* Falsum igitur testimonium est, quod *Pighius* affert.

Obstare isidem antiquitatis testimonia.

IX. *Tertullianus* dicit exhort. ad castit. c. 5. f. 562. Sacerdotes legis semel tantum nupsisse. Et *Innocentius* I. dicit, scriptum esse: *Sacerdotes mei semel nubant*, quod in tota sacra Scriptura non extat. *Tertulliani* vero commentum falsum est, & ab *Hieronymo* in Epist. ad Oceanum refutatur, sicut verba supra adscripsimus.

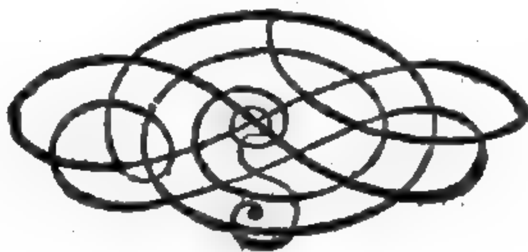
Rationes contra digamiam sacerdotum.

X. Rationes vero, quæ afferuntur contra digamiam sacerdotum, frigidæ profecto & friuolæ sunt. *Augustinus* de bono coniugali, cap. 18. hanc rationem reddit: Sicut polygamia in veteri Testamento sacramentum fuit, significans ex omnibus populis colligendam Ecclesiam: Ita nunc monogamiam sacerdotum esse sacramentum vnitatis Ecclesiæ. Et Scholastici, quærentes rationes constitutionis de monogamia sacerdotum, dicunt, Sacramenti rationem non admittere digamiam sacerdotum. Et *Bonauentura* in genere loquens, dicit etiam in secundis viduarum nuptiis non fieri benedictionẽ propter defectum sacramenti. (l. 4. dist. 42. art. 3. q. 2.) Atqui Paulus analogiam mysterii seu sacramenti expresse explicat hanc esse, Ephes. 5, 31. *Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam.* Quod cum fiat in viduarum etiam matrimonio, liberatæ enim sunt a lege mariti defuncti, Rom. 7, 2. cumque viduæ in Domino nubant, 1. Cor. 7, 39. nos certe non debemus excogitare aliam rationem sacramenti, qua conscientias præter Scripturam constringamus. *Pighius* allegat ex 44. c. Ezech. v. 25. vbi vulgata translatio habet: *Soror Pontificis, quæ alterum virum non habuit*, &c. Sed textus simpliciter habet de sorore Pontificis, quæ nondum tradita est viro, sed adhuc in paternis ædibus seruatur; illam Pontifex, si moriatur, vt partem familiæ paternæ potest lugere.

Citatur etiam illud, quod Deus in veteri Testamento, Leu. 21, 14. viduam Pontifici ducendam prohibuerit. Sed hæc pertinere ad Leuitica veteris Testamenti statuta, inde patet, quia non ratione digamiæ prohibitum hoc fuit. Nam Ezech. 44, 22. viduam a sacerdote relictam ducere possunt sacerdotes.

Ex his omnibus manifestum est, disputatione de digamia non debere conscientiis laqueum iniici. Non enim habet certum & expressum fundamentum in Scriptura. Quod vero Canones illi, qui Apostolorum titulum præferunt, tale quid statuunt, apocryphum hoc esse, historiæ illæ Græcæ & Latinæ Ecclesiæ, quas recitauimus, conuincunt.

Hæc iudico esse præcipua capita controuersiæ de cælibatu, quæ dum mediocri diligentia conatus sum euoluere, opinione longius progressa est explicatio, quam prolixitatem Lector tunc boni consulet, si occasionem inde sumpserit, de materiis hisce diligentius cogitandi, quam inter scribendum mihi datam esse libenter fateor.

LOCVS

LOCVS III. DE PVRGATORIO.

Decretum de purgatorio publicatum prima die Sessionis nonæ & vltimæ Tridentinæ, sub sanctissimo D. N. Pio IIII. Pont. Max. Die 3. Decembris, 1563.

CVm Catholica Ecclesia, Spiritu sancto edocta, ex sacris litteris, & antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, & nouissime in hac œcumenica synodo docuerit, purgatorium esse: animasque ibi detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris sacrificio iuuari: Præcipit S. Synodus Episcopis, vt sanam de purgatorio doctrinam, a sanctis Patribus, & sacris Conciliis traditam, a Christi fidelibus credi, teneri, doceri, & vbique prædicari diligenter studeant. Apud rudem vero plebem difficiliores ac subtiliores quæstiones, quæque ad ædificationem non faciunt, & ex quibus plerumque nulla fit pietatis accessio, a popularibus concionibus secludantur: Incerta item, vel quæ specie falsi laborant, euulgari & tractari non permittant. Ea vero, quæ ad curiositatem quandam aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiunt, tanquam scandala & fidelium offendicula prohibeant. Curent autem Episcopi, vt fidelium viuorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, eleemosynæ, aliaque pietatis opera, quæ a fidelibus pro aliis fidelibus defunctis fieri consueuerunt, secundum Ecclesiæ instituta, pie & deuote fiant: Et quæ pro illis ex testatorum fundationibus, vel alia ratione debentur, non perfunctorie, sed a sacerdotibus, & Ecclesiæ ministris, & aliis, qui hoc præstare tenentur, diligenter & accurate persoluantur.

Ap. p. 163. sq. 184. 186. 173. 307.

EXAMEN.

SECTIO I.

STRVCTVRA PVRGATORII.

Purgatorium a Pontificiis inculcatur

I. TRidentini Patres in hoc decreto gloriose præfantur, se Spiritu S. edoctos ex sacris litteris & antiqua Patrum traditione, in sacris Conciliis, & in hac Tridentina synodo docuisse, purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis iuuari, &c. Cumque pii & eruditi hoc sæculo non quærant fabularum de purgatorio, quæ totius mundi crumenas expurgarunt, repetitiones: sed certis ac manifestis Scripturæ testimoniis ostendi velint: An tale sit purgatorium, quale Pontificii comminiscuntur? auidius sane exspectabam, ex quibus Scripturæ testimoniis, & qua ratione purgatorium illud suum, tanquam dogma Catholicum, & articulum fidei, liquido & certo in hac luce Euangelii probare conaturi essent. Ceterum de testimoniis Scripturæ verbum nullum, inquit ille, quia scilicet sicut *Petrus a Soto* fatetur, ex Scripturæ testimoniis purgatorium aperte probari non potest. Sed prius sine Scriptura hoc credendum est: Postea ad præsumptam illam opinionem loca quædam Scripturæ quoquo modo detorquenda sunt. Dicunt sane in sacris Conciliis sanam doctrinam de purgatorio traditam esse. Et imperiti forsan cogitare possent, in Niceno aut alio ex vetustioribus hoc factum esse: Sed Florentinum illud est Concilium, celebratum circa annum Domini 1439. Onus igitur probationis non imprudenter in hac materia declinant, ipsum vero purgatorium ignem, qui hactenus culinas ipsorum tam splendide calefecit, nudis sed fortibus asseuerationibus, ex cineribus exsufflare & redaccendere strenue conantur.

Quantum nis Petrus a Soto fatetur, illud e Scriptura probari non posse.

Et id quippe a Florentino Concilio primum constructum est.

II. Præcipua enim axiomata doctrinæ Papisticæ, vt de meritis, de satisfactionibus, de perfectionibus & de propria iustitia coram Deo: Item, totus ferme cultus in templis ipsorum, vt vigiliæ, missæ pro defunctis, anniuersaria, oblationes pro mortuis, peregrinationes, animarum balnea, indulgentiæ, opera supererogationis, fraternitates, memoriæ, exequiæ, suffragia, aqua lustralis, dedicationes cœmeteriorum, & similia aucupia, purgatorio tanquam suo fundamento ita incumbunt, vt hoc destructo omnia ista a fundamentos simul euertantur. Cælum itaque potius (quia iam dudum aliis illud vendiderunt) quam purgatorium sibi eripi paterentur. Quia vero imposturas istas etiam Laici, quos cæcos vocare solent, videre cœperunt, temporis gratia quædam in materia purga-

Quarum abominationum papisticarum fundamentum sit purgatorium.

purgatorii subindicant esse subtilia, difficilia, non ædificantia, incerta, falsa, curiosa, superstitiosa, his enim verbis in Decreto vtuntur, sed quæ illa sint, non exprimunt. Si enim, quæ talia sunt, omnino inde eximerentur, vno momento totum purgatorium euacuaretur. Et tamen illa ipsa non damnant, sed tantum prohibent, ne in popularibus concionibus euulgentur. Sed ne purgatoriæ istæ imposturæ, vel Lethæo flumine submergantur, vel sub orci galea occultentur, materiam illam solita nostra simplicitate breuiter euoluemus. Et primum structuram purgatorii qualis a Pontificiis traditur, ex ipsorum libris delineabimus.

Triplex secundum Pontif. animarum solutarum status. III. De statu igitur animarum, postquam a corporibus solutæ sunt, vsque ad carnis resurrectionem, siue ad diem iudicii, ita docent: Quosdam, qui moriuntur, dicunt in virtutibus seu charitate perfectos, *Beatorum.* & ab omni peccati labe mundos esse, horum animas statim quando a corpore excedunt, dicunt in cælum euolare. *Damnatorum.* Quorundam vero animas, qui vel sine fide Christi, vel sine pœnitentia in peccato mortali moriuntur, dicunt recta ad infernum detrudi, vnde nulla est redemptio. Esse vero quosdam, qui sunt baptizati & habent fidem de Christo, ac charitatem Dei, de peccatis etiam mortalibus habent contritionem, sed quando moriuntur, tunc vel in charitate non sunt perfecti, nec a labe peccati prorsus mundi, vel debitam satisfactionem de commissis & omissis nondum plene expleuerunt, vel solum minutis quibusdam venialibus peccatis obnoxii sunt, illorum animas iniustum esset ad infernum detrudere, cum sint baptizati, & habeant fidem, charitatem ac pœnitentiam. Et tamen paradisum nondum possunt intrare, quia scriptum est de pœnitentia, dist. 1. *c. non potest.* *Non potest quisquam gratiam vitæ cælestis accipere, nisi purgatus fuerit ab omni labe peccati.* Et Apocal. 21, 27. *Nihil coinquinatum introibit in eam.* Ac iustitia Dei requirit, vt peccata satisfactione purgentur & puniantur.

Quod si in hac vita vel factum, vel impletum non fuit, in altera vita illud fieri & compleri necesse est. *Mediorum in purgatorio.* Pro illis igitur animabus, fingunt medium quendam statum seu locum, vbi pœnali satisfactione expientur, & maculæ peccati igni excoquantur & purgentur, vt exsoluta pro peccatis satisfactione, & labe peccati expurgata, perfecti & puri, possint in paradisum transferri, priusquam generale iudicium fiat.

Ignis purgatorius cuiusmodi. IV. In illo vero purgatorio dicunt esse ignem, qui eiusdem generis sit cum igne gehennæ. Immo in substantia dicunt eundem esse ignem purgatorii & inferni, & pœnas etiam esse easdem, nisi quod in purgatorio sint transitoriæ, in inferno vero æternæ. Vnde dicunt: Minimam scintillam purgatorii excedere maximam pœnam corporalem huius vitæ. De loco etiam purgatorii diu disputatum, sed postea certi aliquid definitum est. *Locus purgatorii.* Quidam enim purgatorium constituerunt in loco aliquo, qui esset supra nos, sed tamen sub cælo: Alii, vbi quis in terra peccasset, ibi locum purgatorii eius post mortem esse dixerunt. Sed postea ex reuelationibus inuentus fuit certus & definitus purgatorii locus, duplex scilicet: *Purgatorium generale.* Vnus communis seu generalis sub terra, quo communiter vadant animæ purgandæ. De situ tamen generalis purgatorii, secundum omnes dimensiones non prorsus conuenit inter omnes. Quidam enim volunt locum illum purgatorii esse super infernum secundum altitudinem. *Situs purgatorii generalis.* Quidam apud infernum secundum longitudinem. Alii circa infernum iuxta circulum, sicut quando pomum scinditur, domunculæ seminum in circulo distinctæ apparent, hac enim similitudine vtuntur. *Ingolstadienses* infernum, purgatorium, circulum infantum non baptizatorum, & limbum Patrum ita distinguunt, vt ignis tartareus inferne in terræ meditullio exæstuans torqueat damnatos, deinde superne exudans, in secundo circulo purget fideles, postea forsan fumus eius in tertio circulo infestet infantes, postremo eius calore & forsan luce limbus Patrum in quarto circulo calefiat & illustretur, sicut fit in vaporariis. *Purgatoriorum particularium ratio.* Alia porro purgatoria vocant particularia, ad quæ aliquando animæ a Deo mittantur, ad faciendam pœnitentiam in hoc mundo, vel propter leuiorem punitionem, vel propter celeriorem liberationem, vel ad ostendendam veritatem purgatorii. Ita apud Gregorium quædam animæ purgatorium suum habuerunt in balneis, quædam in vmbra arborum, quædam in glacie, quædam in domibus, vbi peccauerant. *Curatio cruciatuum purgatorii.* Porro in illo purgatorio dicunt animas tam diu igne torreri, donec vel pœnis pro mensura peccatorum satisfecerint, & igne sufficienter purgatæ fuerint, vel donec suffragiis viuorum inde citius liberentur. *Genera suffragiorum, quibus viui animabus in purgatorio subueniant.* Pro certo enim habent, animas in purgatorio existentes viuorum suffragiis posse adiuuari, vt vel citius vel mitiori pœna inde liberentur. Et ne quid certitudini desit, suffragia illa dicunt ad quatuor genera reduci, 13. q. 2. can. *Animæ*, scilicet ad *oblationes sacerdotum*, ad *sanctorum orationes*, ad *charorum eleemosynas*, ad *cognatorum ieiunia*, siue alia pietatis officia. His vero sufficienter peractis, dicunt animas purga-

purgatas statim euolare ad gloriam. Hæc est structura purgatorii, sicut describitur in magno volumine Pantheologiæ, in compendio Theologiæ, in Rosario Bernhardi, & in Concilio Florentino.

V. Fundamenta vero hæc sunt. I. Reatum tantum culpæ mortalis propter Christum (si tamen contritio sufficiens sit) remitti. Æternas vero pœnas peccatis mortalibus debitas, virtute clauium mutari in temporarias, quas vnumquemque vel per se, vel alium, debita satisfactione exsoluere necesse sit, siue in hac siue in futura vita. II. Pro minutis seu venialibus peccatis, nos ipsos & posse & oportere satisfacere, siue in hac siue in futura vita. III. Maculas seu sordes peccati in natura hærentes per satisfactiones prorsus expurgandas esse, quod si in hac vita plene & perfecte non fiat, necessariam esse purgatorii ignis expiationem. Hæc omnia ex humanæ rationis cogitationibus, ex ignoratione Christi, & iustitiæ fidei, profecta sunt, sicut ostendemus, fundamenta purgatorii pugnare contra sacram Scripturam; ipsam vero purgatorii structuram commentitiam esse. Sed prius historiam purgatorii contexemus, inde enim flammis purgatorii, quæ tenebrosæ & obscuræ sunt, non parum lucis accedet.

SECTIO II.

Historia Purgatorii.

CVm purgatorium in veteri Testamento, etiam aduersariorum confessione, non fuerit, & in nouo, nec Christus, nec Apostoli illud doceant, operæ pretium est considerare, vnde primum exorta sit illa opinio; ex quibus initiis cœpta postea fuerit, quanquam cum protestatione dubitationis, in Ecclesia disputari; quomodo deinde creuerit: donec consuetudine confirmata, & apparitionibus spirituum impostorum stabilita, nunc pro articulo fidei ferro & flamma defenditur. Hæc consideratio multa vtiliter monebit, & illud, quod decretum Tridentinum de antiqua Patrum traditione insinuat, recte illustrabit. Historiam itaque iuxta seriem temporum simplicissime contexemus.

CAPVT I.

Purgatorium Ethnicorum.

Plato purgatorium primum construxit,

PRimum igitur apud *Platonem*, qui circa annum 400. ante incarnationem Christi floruit, purgatorium Pontificium eadem prorsus sententia, & iisdem ferme verbis, sicut a Pontificiis descriptum, inuenio, qui cum ex Philosophicis fundamentis, & ex humanæ rationis imaginationibus illud extruxerit, manifestum hinc erit, vnde purgatorii opinio primum orta ac nata, & postea, cum apud Ecclesiasticos doctores Platonici Philosophi in magna cœpissent admiratione esse, in Ecclesiæ disputationes immisceri cœperit. Nec est, quod quis fingat, Platonem opinionem illam de purgatorio apud Ægyptios, ex traditione sacræ Scripturæ, vt alia quædam accepisse. Vetus enim Testamentum purgatorium ignorat, & ipsi Pontificii fatentur, purgatorium in veteri Testamento non fuisse.

quippe quod ignotum vet. Testamento

II. *Eusebius* igitur de præparatione Euangelica l. 11. c. vlt. prolixam disputationem Platonis transscribit, ex libro ipsius de anima, vbi fluuiis infernalibus ex Poëtarum traditione descriptis, tandem inquit: *Qui videntur propter peccatorum magnitudinem*, vt sunt sacrilegia, homicidia illegitima & similia (ἀνιάτως ἔχειν) *insanabiles esse*, illi coniiciuntur *in tartarum, vnde nunquam possunt euadere. Qui vero iudicantur magna quidem peccata, sed* ἰάσιμα, *quæ medicabilia seu sanabilia sunt, perpetrasse*, vt si ex iracundia cædem commiserunt, aut erga parentes violenter aliquid designarunt, *reliquam vero vitam* (μεταμέλον βιῶσι) *in pœnitentia exegerunt*, illi pro ratione delicti, in diuersa ignis flumina amburendi coniiciuntur, tandem post annum & amplius appropinquant paludi Acherusiadi, ibi vero eos, quos læserunt inclamant, & suppliciter petunt, vt permittantur egredi & recipiantur. Et si aduersariis suis hoc persuaserint, egrediuntur, & desinunt in pœnis versari. Sin minus, in ignitis istis fluuiis tandiu iactantur, donec ab iis, quos læserunt, hoc impetrent. Qui vero excellenter sancte vixerunt, supra ascendunt in purissimas habitationes, vbi sine labore viuunt in futurum tempus. Qui vero mediocriter vixerunt, illi per Acherontem in paludem igni ardentem deuehuntur, ibi peccatorum pœnas exsoluunt, & καθαιρόμενοι, hoc est, *purgati, lustrati* seu *expiati* (ἀπολύονται) *absol-*

f. 564.

absoluuntur seu *rediumuntur*, *si quid deliquerunt. Deinde benefactorum præmia* c.6. l.577. *recipiunt*, &c. Et l. 12. *Eusebius* describit alium locum ex Gorgia Platonis, vbi repetit, eos, qui iuste & sancte vixerunt, quando moriuntur, in beatorum insulas, vbi in omni felicitate extra mala viuunt, abire. Qui vero impie & iniuste vixerunt, eos dicit in carcerem supplicii, quem Tartarum nominant, abire. *Et hæc sunt*, inquit, *quæ audita ego percepi, & credo vera esse. Inde vero*, inquit, *ego ratiocinor, tale quid euenire:* „Cum quædam peccata sint curabilia, „quod ex pœnis in altero sæculo quidam „liberentur, quidam non.

Rationes, quibus Plato medium statum defunctorum probat. III. Et hæc Lector diligenter obseruet, Platonem de duobus locis, beatorum scilicet & damnatorum, ex traditione aliquid accepisse, ipsum vero ex philosophicis ratiocinationibus tertium adiecisse. Rationes autem has affert, pro tertio seu medio statu defunctorum post hanc vitam. Sicut, inquit, in hac vita qui puniuntur pro ratione delicti ita puniuntur, vt vel vtilitatem emendationis ipsi inde accipiant, vel vt paradigma fiant ceteris: f.578. Ita in inferno etiam, qui peccarunt peccata (ἰάσιμα) quæ curari seu sanari possunt, *Et quidem prima ratio.* per dolores & cruciatus auxilium & emolumentum accipiunt. Non enim possunt aliter, nisi per cruciatus ab iniquitate liberari. *Qui vero propter atrocitatem delictorum ἀνίατοι sunt, illis nihil prodest, sed exempla aliis fiunt*, &c. Ex Poëtis etiam sumit argumenta. Homerus enim Tantalum, Sisyphum & Titium perpetuis cruciatibus in inferno subiicit. Thersitem vevo & alios prauos idiotas non item. *Secunda ratio.* Altera vero Platonis ratio prorsus philosophica est, cum inquit, sicut corpora notas & stigmata etiam post mortem retinent: f.578. „Ita vitia imprimere animæ notas & maculas. Rhadamantum igitur, quando „animam corpore solutam videt prauis „maculis fœdatam esse, iusto indicio pronunciare, an sit ἰάσιμος, quæ iuuari & sanari possit, an vero ἀνίατος, prorsus incu- f.579. „rabilis. *Atque ideo*, inquit *Plato*, *ego studeo, vt coram iudicio illo comparere possim, habens animam, ὑγιεστάτην, prorsus sanam & mundam.*

IV. Hæc in Platonis sententiis recte obseruata & diligenter considerata, ostendunt & verba & sententias Pontificii purgatorii ex Philosophorum Scholis pro- l.d. diisse, vt *Tertullianus* non male dixerit, *Philosophos esse hæreticorum Patriarchas.* Præcipue vero obseruandum est, Platonem, cum apud Ægyptios traditionem de duobus locis seu statibus mortuorum, quorum alter est beatorum, alter damnatorum, accepisset, ipsum postea ex philosophicis ratiocinationibus addidisse tertium statum seu locum defunctorum: dicit enim, ἐκ τούτων τῶν λόγων τοιόνδε λογίζομαι. Et quidem eadem fundamenta habet cum Pontificiis, de maculis scilicet animæ, non perfecte mundæ, purgandis seu expiandis per ignem. Item, de cruciatibus post mortem satisfactoriis, vbi pœnitentia in vita non fuerit expleta, quodque ab aliis etiam ex pœnis illis liberari possint.

V. Tota igitur structura Pontificii purgatorii extat in Platone, annis ante Christum natum quadringentis, ex Philosophicis & Poëticis fundamentis delineata. Et memorabile est, cum *Eusebius* istas *Platonis* sententias adducat, vt ostendat, etiam Philosophos habere quædam, quæ a doctrina Ecclesiæ non multum sint absona, quod ipse ex Scriptura de duobus tantum statibus defunctorum loquatur, nihil addens de tertio siue de purgatorio, sine dubio non omissurus hoc, si tunc doctrina de purgatorio in Ecclesia vel nota vel recepta fuisset.

VI. Illud vero Philosophicum & Poëticum purgatorium *Virgilius* ex Platonicorum sententia, 6. Æneid. eleganter depinxit.

Quia & supremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt, aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos, aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.
Quisque suos patimur manes, exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus.
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem purumque reliquit
AEtherium sensum, atque aurai simplicis ignem.

Et *Augustinus* non dissimulat, Platonicorum dogma esse, de pœnis purgatorii post mortem, de Ciuit 21. c. 13. & c. 27. recitans illum versum Virgilii:

Quique sui memores alios fecere merendo.

- - - Miratur etiam, apud Virgilium inueniri illam sententiam, quod mortui viuentium suffragiis & meritis iuuentur, cum dogma illud extra Scripturam, ex Platonicorum schola, in Ecclesiam irrepserit.

Gentiles crediderunt mortuos sacrificiis viuorum iuuari.

VII. Secundo in Gentilium sacrificiis publica & recepta fuit persuasio, mortuorum animas viuentium exsequiis, inferiis & sacrificiis releuari & adiuuari, vt ex Stygiis paludibus ad campos Elysios in requiem & refrigerium deducerentur. Illas vero animas, quæ viuentium suffragiis destituerentur, vel in cruciatibus hærere, vel misere oberrare. Ita Elpenoris vmbra conqueritur apud *Homerum*, Odyss. 12. Et Palinurus apud *Virgilium*, Æneid. 6. Sacrificia etiam Ethnicorum pro mortuis, adiunctis precibus & orationibus, describuntur, Odyss. 11. Æneid. 5. Et *Arnobius* aduersus Gentes, libro 2. scribit: Magos spondere, *commendatitias habere se preces, quibus emollita, nescio quæ potestates, vias faciles præbeant, ad cælum contendentibus subuolare.* Hetruriam etiam in Acheronticis libris polliceri, *certorum animalium sanguine numinibus certis dato*, animas *a legibus mortalitatis educi & diuinas fieri*, &c. *Ingolstadienses* scribunt, purgatorium extare apud *Homerum* Odyss. α & γ. *Virgilium* Æneid. 6. *Ouidium*, 2. Fastorum, *Aristotelem* philosophum, libro 2. cap. 5. In *Alcorano* articulo decimo.

p. ill. 552.

CAPVT II.

Machabæorum purgatorium.

Ethnica superstitiones ad Iudæos prorepserunt.

I. TErtio, ex illis Philosophorum ratiocinationibus, & ex superstitiosis Gentium sacrificiis, quæ vbique vsitata erant, cum quidem, sicut de charis absentibus, ita etiam de mortuis naturalis quædam cura & sollicitudo animis nostris insita sit, ad Iudæos etiam huius opinionis contagium quoddam, inclinato iam Iudaismo, serpere cœpit. Quanquam enim incisio carnis, & euulsio capillorum, in luctu mortuorum, expresse prohibita erant, Leuit. 19, 27. 28. Deut. 14, 1. ex conuersatione tamen inter Gentes, Israelitis etiam Prophetarum tempore illa vsurpari cœpta fuisse, ex Ierem. c. 16, 6. non obscure colligitur. Sicut a Gentibus etiam tibicines in funerum curatione mutuati sunt, Matth. 9, 23. iuxta versum Poetæ:

id quod ritus in luctu mortuorum ostendit.

Cantabat mæstis tibia funeribus.

Orationes pro defunctis Machabæorum tempore.

II. Eadem ratione tandem, post Prophetarum tempora, etiam orationes & sacrificia pro mortuis Iudæi imitari cœperunt, circa annum 170. ante natum Christum, cuius exemplum extat 2. Machabæor. 12, 43. seq. Id quod tum fieri cœpit, cum collapsa doctrina, & rebus omnibus, cum in Imperio, tum in templo, perturbatissimis, Iudæi vna cum fœderibus, etiam lingua, appellationibus, moribus & ritibus, conformitatem cum Gentibus quærerent & affectarent: sicut tota historia Machabæorum ostendit. Quod enim Machabæus sacrificium pro mortuis fieri voluit, illud sine mandato Dei, & sine vllo sanctorum exemplo fecit, si tamen fecit. Nam cum sacrificia per genera, per species, ac indiuidua vsque pro singulis casibus & necessitatibus, accurate, prolixe, & quidem scrupulose descripta extent in Mose, ne una quidem syllaba de sacrificio aliquo pro mortuis in toto Mose extat. Nec vllum exemplum sacrificii pro mortuis in tota Canonica Scriptura veteris Testamenti ostendi potest. Ita variæ formulæ, & multa exempla piarum precationum extant in veteri Testamento: Sed de oratione pro mortuis, nec doctrina, nec mandatum, nec promissio, nec forma, nec exemplum vllum, in Canonica veteris Testamenti Scriptura inuenitur. Cumque ex professo in veteri Testamento in multis locis pia funerum curatio, luctus & planctus mortuorum describatur, nihil prorsus vel de sacrificio, vel de oratione pro mortuis, vt a peccatis soluantur, legitur. Immo etiam post Prophetarum tempora, postquam Canon veteris Testamenti iam constitutus erat, cum in Hagiographis ex professo describatur Tobiæ pietas in curandis funeribus, & Siracides ex veterum collectaneis, pietatem, quæ mortuis a viuentibus exhibenda sit, ex composito aliquot in locis describat, nec sacrificii, nec orationis pro mortuis vlla ibi fit mentio. Quod enim Tob. 4, 18. scribitur, *panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue*, non factum fuit propter purgatorium mortuorum, sed propter viuorum consolationem, qui in luctu erant, sicut hæc ratio manifeste exprimitur & describitur Ierem. 16, 7. Et *Hieronymus* in commentariis dicit, *lugentibus ferre cibos* morem fuisse, *& præparare conuiuium*, quod Græci *περίδειπνον* vocant, & probat hoc ex tricesimo primo capite Prouerbiorum.

Et Mose,

& Prophetis,

& Hagiographis sacrificia pro mortuis incognita sunt.

T. V. opp. f. 253.

illa tempore Machabæorum tandem inualuerunt.

III. Circa postrema tantum tempora, sub inclinatione religionis Israeliticæ exemplum de Machabæo extat, idque solum & vnicum, atque extra Canonem veteris Testamenti, & Scriptoris etiam nec certi nec probati, sicuti mox ostendemus. Et *Iosephus* cum Machabæorum historiam diligenter describat, sacrificii istius pro mortuis nullam facit mentionem. Contra omnes igitur, quæ ex loco hoc texuntur disputationes, regula

Ter-

l. d. *Tertulliani* etiam in hac caussa præiudicet, *id esse verum, quodcunque primum*, id esse adulterinum, quodcunque posterius. Præstans quidem, strenuus & bonus vir fuit Machabæus: Sed in negotiis religionis, sicut *Augustinus* venuste dicit, l. d. non valet: *Hac ego dico, hac tu dicis*, hæc ille dicit, *sed dicit Dominus*. Nec mala intentione Machabæus hoc fecisse putandus est, & arrisit illud factum tunc multis, licet verbo Dei destitueretur, sicut Historicus etiam indicat. Sed Deus expresse dicit Deuteron. 12, 8. 32. *Non facietis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas*. Et ne talia exempla patrum ad imitationem trahantur, Deus in c. 20. v. 18. 19. Ezech. expresso mandato hoc cauit: *In præceptis Patrum vestrorum nolite incedere. Ego Dominus Deus vester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite*. Et notum est, quid Christus respondeat, ad argumentum illud, *dictum est antiquis*.

Quatenus Iudæi alios etiam Gentium ritus sunt imitati. IV. Tempora etiam illa, quibus Machabæus vixit, multa alia ex Gentilium ritibus in Iudaismum inuehere cœperunt, idque per ipsos Sacerdotes, quibus puritas doctrinæ & rituum custodia mandata erat. Vt enim non dicam de impio Iasone, qui vt consequeretur summum sacerdotium, in gratiam Antiochi Gymnasium Ethnicum, Palæstram Ephebiam, &c. Hierosolymis condidit, & in sacrificium Herculis trecentas didrachmas publica legatione ad Antiochum misit. (2. Macc. 4. 7. seq.) Ipsi certe reliqui sacerdotes, neglectis sacrificiis legalibus, conformitatem cum Hellenismo affectasse aperte scribuntur, 2. Machab. 4, 14. Et ipsa etiam legalia sacrificia, ad aucupandam Gentium gratiam, sacerdotes inflexisse, historia non obscure ostendit. Nam 1. Machab. 7, 33. sacerdotes Nicanori ostendunt holocausta, quæ pro rege idololatrico & hoste religionis Iudaicæ offerebant. Et 1. Machab. 12, 11. renouaturi fœdus cum Spartanis scribunt: *Nos sine intermissione in diebus solennibus memores sumus vestri in obsecrationibus & in sacrificiis, quæ offerimus*. 2. Machab. 3, 32. Onias, vt regi se purgaret, hostiam obtulit pro salute Heliodori spoliatoris templi. Et c. 13, 23. Antiochus Eupator permittit Hierosolymis in templo sacrificium offerre. Ita *Philo* in legationem ad f. 1014. Caium scribit: Augustum mandasse, suis sumptibus in templo Hierosolymitano pro se mactari quotidianas victimas, taurum & agnos duos, quæ certe Mosaicæ legi non sunt consentanea. Immo affectatio illa Hellenismi Machabæorum temporibus eousque progressa est, quod 2. Macc. 14, 42. seq. Razias vir famæ celebris, & pater Iudæorum appellatus, sibiipsi, exemplo inter Gentes vsitato & laudato, mortem consciuit, vsus argumentis Ethnicis. Eligens scilicet nobiliter mori potius, quam impiis subditus fieri, & contra natales suos indignis iniuriis agi. Rebus igitur inter continuas bellorum turbas in Iudaica religione ita inclinatis, non mirum est, etiam orationes & sacrificia pro mortuis, ex Hellenismi κακοζηλίᾳ, sine mandato & exemplo Canonicæ Scripturæ, Iudam primum tentasse, & sacerdotes non abhorruisse.

An imitandum Machabæi exemplum. V. Nobis vero in Ecclesia, ex posterioribus inclinati, & tandem collapsi Iudaismi exemplis, sine Canonicæ Scripturæ mandato & exemplo, imitatio instituenda non est. Elegans enim est *Cypriani* sententia, (ep. 74. f. 215.) quam *Augustinus* dicit sine dubitatione optimam esse, ostendens, quid agendum sit, quando extra Canonicæ Scripturæ autoritatem exempla & consuetudines obiiciuntur. „Si ad diuinæ, inquit, traditionis caput & „originem reuertamur, cessabit error „humanus. Si enim canalis aquæ, qui „prius copiose & pure profluebat, vel „deficiat, vel aquas turbidas vehat, certe „ad fontem pergitur, vt noscatur, an in „venis seu in capite tale quid sit, an vero „in medio itinere aliquid irrepserit: „idem etiam in iis, quæ posterioribus „temporibus in religionis negotiis acci„derunt, examinandis, recte, necessario, „& quidem tuto etiam fit.

De autoritate librorum & historia Machabæi. VI. Porro autor etiam historiæ illius de Machabæi sacrificio pro mortuis, nec Canonicus, nec probatus est. Libros enim Machabæorum non esse in Canone, in prima parte examinis ostendimus: nec tantum veterum hoc iudicium fuit, sed & *Gregorius Magnus*, Moral. lib. 18. (c. 13. T. 1. opp. f. 652.) scribit: *De Machabæis proferamus testimonium, de libris non Canonicis, sed ad ædificationem editis*. Et *Lyranus* de libris Machabæorum inquit: *Non sunt in Canone, leguntur tamen per constitutionem Romanæ Ecclesiæ*. Ecclesia quidem propter historias martyrum eos legendos recepit, sed addidit, sicut *Augustinus* inquit, (adu. Gaud. l. 2. c. 23.) *vt sobrie legantur*. Et *Hieronymus* (præf. ad Prou. f. 18.) de Apocryphis illis expresse dicit, *legit hæc Ecclesia ad ædificationem plebis, non autem ad autoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam:* illorum quippe *autoritas ad roboranda ea, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur*. (præf. in Iudith, f. 16.) Et *Cyprianus* (vel potius Ruffin. in symb. f. 27. a.) etiam dicit: *Legi quidem hæc in Ecclesiis voluerunt, non tamen proferri ad autoritatem ex his fidei confirmandam*. Ergo factum illud Iudæis in libris illis laudatum, cum de eo nec doctrina nec mandatum, nec promissio, nec exemplum in Scriptura Canonica extet, nec

debet,

debet, nec potest nobis dogma Ecclesiasticum aut articulum fidei facere, cumque purgatorium in contentionem venerit, ex Machabæorum libris, vtpote Apocryphis, illud probari non potest. Hæc ex veteris Ecclesiæ sententia de scriptis Apocryphis.

De discrimine inter Machabæorum libros.

VII. Inter ipsos etiam libros Machabæorum magnum est discrimen. Primus enim liber grauiter scriptus est: Secundus vero ex quinque libris Iasonis cuiusdam Cyrenæi ab autore incerto decurtatus est, stylo prorsus affectato. 2. Machab. 2, 27. seq. Atque inde cum easdem historias, quæ in primo descriptæ sunt, retexat, multa admiscet, vt de mirandis apparitionibus in conflictibus, quorum nec primus Machabæorum, nec Iosephus meminerunt. De numeris etiam interfectorum, cum primus liber modeste loquatur, secundus in immensum omnia exaggerat. In numeris etiam annorum, c. 1. & in quibusdam aliis historiis, non obscura contradictio secundi libri contra primum deprehenditur. De occulatione sacri ignis & arcæ commentitia quædam affert, quorum absque dubio, vel Ieremias, vel Esdras aut Nehemias mentionem fecissent, si vera essent. Et fabulam esse, inde deprehenditur. Arcam enim, quam Scriptor hic conseruatam fuisse fingit, Rabbini conqueruntur in toto secundo templo defuisse. Certe de morte Antiochi non consentiunt, sed contraria sunt, quæ scribuntur. 1. Machab. 6, 16. & 2. Machab. 1, 13. seq. Ac mox etiam capit. 9, 28. diuersum de eius morte scribitur. Item, Iudas occumbit, pugnans contra Bacchidem, anno regni Græcorum 152. *(1. Macc. 9, 18.)* sed 2. Machabæor. 9. Epistola Iudæ scripta dicitur anno 188. Ergo 36. anno post mortem scripsisset. Ita contra historiæ fidem, dicuntur Iudæi, 2. Machab. 1, 19. translati in Persidem, cum in Chaldæam & Babyloniam translati fuerint. Et quid opus est argumentis, cum ipse autor secundi Machabæorum scriptionem suam his verbis concludat *(c. 15, 39.)*: *Et ego quidem si bene*, & vt historiæ competit, *hoc & ipse velim, sin autem minus digne, concedendum est mihi.* Atque ideo *Gelasius* etiam cum septuaginta Episcopis vnum tantum Machabæorum librum recepit. Valde imprudentes itaque, vel prorsus stulti essemus, si a tali Scriptore, qui etiam ipse sibi veniam, sicubi errarit, dari postulat, nouum dogma, de quo nulla testimonia in Canonicis scripturis extant, nobis obtrudi pateremur.

De circumstantiis historiæ, 2. Machab. 12.

VIII. Postremo, ipsam etiam descriptionem historiæ, 2. Machabæor. 12, 43. seq. considerabimus, vt quantum roboris habeat, liquido intelligi possit. Certum autem est, eandem historiam, quæ 2. Machab. 12, 32. seq. narratur, describi etiam, 1. Machab. 5, 59. seq. vbi nulla vestigia commenti illius de sacrificio pro mortuis apparent, sed duo sacerdotes præter vocationem, & contra ducis inhibitionem, ex ambitione educentes exercitum contra Iamniam, cum duobus millibus Israelitarum a Gorgia profligati & cæsi scribuntur. Illorum vero τῶν προπεπτωκότων, qui prius ceciderant, corpora, cum Machabæus post obtentam contra Gorgiam victoriam, ad sepulturam colligere statuisset, inuenta sunt (inquit autor secundi Machabæorum) sub tunicis interfectorum, ἱερώματα, *(v. 40.)* hoc est, quæ vel sacrificata vel consecrata erant idolis Iamniensium, cumque hæc Iudæis lege interdicta essent, omnibus manifestum factum fuit, ipsos ob hanc caussam corruisse. Iudas igitur pro concione populum adhortatus fuit, vt se conseruarent a peccatis, cum sub oculis viderent, quæ prostratis accidissent propter peccatum. *(v. 41.)* Atque ita omnes ad preces conuersi, ἠξίωσαν, μὴ διὰ τὸ γεγονὸς ἁμάρτημα τελείως ἐξαλειφθῆναι: hoc est, *rogauerunt, ne propter commissum illud* a fratribus *peccatum ipsi prorsus delerentur* (ita enim Græcus textus habet) Et Iudas misit pecuniam Hierosolymas, vt offerretur ibi sacrificium, quod in Leuitico hostia pro peccato appellatur. *(v. 43.)* Et hactenus quidem Machabæus legi diuinæ consentanee fecit, quod orauit, ne ciuium peccatum toti exercitui a Deo imputaretur, quodque ad auertendum ab exercitu reatum illius peccati sacrificium pro peccato offerri curauit. De eo enim exempla extant in Canonicis Scripturis, Iosuæ septimo, & Deut. 21, 1. seq. Sed Machabæus extra limites verbi Dei, ex suis priuatis ratiocinationibus longius progressus, pro ipsis etiam defunctis orauit, & ἐξιλασμὸν, hoc est, expiationem per sacrificia etiam pro defunctorum peccatis fieri posse cogitauit. Quia enim duo millia virorum a Gorgia, 1. Machab. 5, 60. prostrati fuerunt, Iudas etiam totidem drachmas, bis mille scilicet, in sacrificium pro ipsis misit. Et ne existimes, ex doctrina, mandato seu exemplo legis diuinæ Machabæum hoc fecisse, audi quomodo autor historiæ totam rem narret. Machabæus, inquit, διαλογιζόμενος *de resurrectione*, hoc est, ex suis quibusdam ratiocinationibus, quas ex articulo resurrectionis ipse sibi texebat, hoc instituit. *(v. 41.)* Et mox vocat ἐπίνοιαν εὐσεβῆ hoc est, *opinionem, excogitationem* seu *inuentionem* (hanc enim esse vocabuli proprietatem eruditi norunt) *pietatis specie velatam.* Quodque vulgaris translatio legit (*bene & religiose de resurrectione cogi-*

cogitans) Græcus textus habet ἀστεῖον, quod significat *ciuile, festiuum, concinnum & plausibile*, nouum illud Macchabæi institutum visum fuisse. Porro illæ etiam circumstantiæ in historia expendantur. Qui enim occubuerant, illi extra vocationem & contra Ducis mandatum ex ambitione pugnauerant, ac idololatria contaminati, diuinæ vltioni subiecti fuerant, ita vt in ipsis peccatis occiderentur, priusquam pœnitentiam agere, & a Deo remissionem peccati accipere potuerunt. Quam atrox vero peccatum illud sit, quod 2. Mach. 12, 40. describitur, manifeste indicat historia, Ios. c. 7, 20. seq. Num vero illos, in tam atroci peccato cæsos, Machabæus diceret cum pietate dormitionem accepisse, sicut Pontificii ex vulgari translatione legunt & interpretantur? Nequaquam. Repugnaret enim hoc legi diuinæ & ipsi huic historiæ: sed hæc est vera sententia, quam & ipse Græcus textus præbet. Machabæus sciuit & credidit articulum de resurrectione mortuorum. Considerabat autem, quod illis, qui in pietate obdormiunt, optimum repositum sit χαριστήριον, hoc est, *donum gratiæ*, quod scilicet reddet ipsis Dominus in illo die, sicut Paulus inquit. Illa vero duo millia virorum non cum pietate dormierant, sed in peccatis trucidati fuerant, & tamen sciebat, illos etiam resurrecturos. Vt igitur in die iudicii & resurrectionis non damnarentur, propter peccata illa, in quibus mortui fuerant, sed donum salutis etiam accipere possent, cogitauit Machabæus, cum pro viuorum peccatis instituta essent in lege sacrificia & orationes, posse forsan etiam mortuorum peccata ita expiari. Et habuerunt quidem ratiocinationes illæ Machabæi speciem quandam pietatis (si ex hominum bonis intentionibus de religione aliquid statuendum esset) eo, quod mortuis bene cupiebat: sed nec doctrinam, nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum, hac de re in verbo Dei, Machabæus habuit. Idem enim sine dubio Dauid, Sauli & Absoloni defunctis præstitisset, si verbi Dei autoritatem habuisset, sed luget ipsos, non autem vel orat, vel sacrificat pro ipsis post mortem.

v. 45.

2. Tim. 4, 8.

IX. Ex priuatis igitur suis διαλογισμοῖς, sicut historia inquit, Machabæus illud excogitauit. Ita vero non tantum præter, sed etiam contra verbum Dei fecit. Sacrificia enim pro viuis instituta erant, quod vero Machabæus illa etiam ad mortuos extendit, hoc fecit contra mandatum Dei, quod diserte dicit: *Non addas quicquam, nec minuas.* Quod vero illis, qui sine pœnitentia & reconciliatione cum Deo in peccatis mortui erant, expiationem in altero sæculo promittit, hoc contra totam sacram Scripturam pugnat. Et opinionem de opere operato in sacrificiis Leuiticis, quam magna contentione Epistola ad Hebr. refutat, tunc cœpisse irrepere, historia hæc ostendit. Neque enim per se aut ipso opere sacrificia Leuitica conscientiam a peccatis emundare poterant, sed erant commonefactiones excitantes fidem, de victima venturi Messiæ, qua fide viui, qui lapsi erant, veniam a Deo peccatorum petebant & accipiebant. Act. 10, 43. Machabæus vero sacrificia illa expiationem peccatorum coram Deo ex ipso opere operato impetrare arbitratus fuit. Ideo eorum etiam peccata, qui sine pœnitentia in peccatis mortui erant, per sacrificia post mortem solui post cogitauit, quod cum ipsis fundamentis Scripturæ pugnare certum est.

Deut. 4. 2. 12, 32.

X. Et memorabile est, quod ex historiis probari non potest, post Machabæi tempora vsque ad Christum, institutum illud sacrificandi pro mortuis receptum, vel vsurpatum fuisse apud Iudæos. Immo diuersum exequiæ Lazari ostendunt, Ioan. 11, 17. seq. Rabbini vero tandem post Christum excæcati & obdurati hoc arripuerunt. Sicut enim ex Razis exemplo, referente *Lyrano*, traditionem fecerunt, non tantum licitum, verum etiam meritorium esse, seipsum interficere, si quis timeat, ne magnitudine tormentorum superatus deficiat, vel ne in contemptum Dei ludibrio habeatur. Ita etiam ex Machabæi διαλογισμοῖς & ἐπινοίᾳ sicut historicus appellat, memorias mortuorum Rabbini tandem instituerunt. Habent enim adhuc hodie in Synagogis suis libellos memoriales, ex quibus nomina defunctorum singulis annis ter ex suggestu suo publice recitant. Et a præcentore postea additur oratio, vt Deus animarum illarum memor esse, atque eas in Paradisum, cum Abraham, Isaac & Iacob, collocare velit, &c.

A Machabæi tempore vsque ad Christum non fuit Iudæis recepta pro mortuis sacrificandi consuetudo

XI. Hæc est historia, de orationibus & sacrificiis pro mortuis, in senescentem & inclinatum Iudaismum tandem inuectis. Quæ historia, quid aut quantum Pontificio purgatorio suffragari possit, ex his, quæ diximus, manifestum esse potest. Cumque diserte fateantur Pontificii, se vnicum illum locum, qui quidem apertus sit, ex Scriptura pro purgatorio afferre posse, patet totam structuram purgatorii admodum ruinosam esse, cuius primum principium & fundamentum vacillet ac labascat: Immo non tantum præter, sed contra Scripturam sit. Et tamen illa ipsa Machabæi historia, ne vna quidem scintillula indicium præbet ignis purgatorii, nec dicit, animas ante resur-

Historia Machabæi non patrocinatur purgatorio.

resurrectionem igne torqueri, ex quibus cruciatibus per sacrificia liberandæ sint, sed resurrectionis meminit, & ne tunc pœnas commeritas illi, qui in peccatis mortui fuerant, acciperent, ideo peccata defunctorum conatus fuit sacrificiis expiare, sed sine verbo Dei. Quod vero illi, qui in peccatis sine pœnitentia mortui sunt, post mortem possint per orationes aut sacrificia a peccatis solui, quæ Machabæi opinio fuit, ne ipsi quidem Pontificii concedunt. Et falsum est, quod *Ingolstadienses* fabulantur, textum loqui de resurrectione mystica a peccatis, circumstantiæ enim manifestæ sunt. Sed Pontificii potius, quam purgatorium amittant, malunt interpretationem resurrectionis ex Hymenæi & Phileti schola, 2. Tim. 2, 17. 18. petere. Nihil prorsus itaque veri subsidii Pontificio purgatorio ex Machabæi illa historia accedere potest, quam tamen ita cupide arripuerunt, vt etiam præter Græci sermonis fidem ipsum textum ad purgatorium suum alicubi conformare conati sint. Sicut collatio Græci textus & vulgatæ versionis ostendit. Et ne quid in illa historia ad Pontificium purgatorium necessarium deesse videretur, pro duobus millibus drachmarum, duodecim millia reposuerunt.

CAPVT III.

Purgatorium ex Apocryphis.

Quomodo & vnde figmentum purgatorii in N. Testamento extructum sit

QVarto, quia ostendimus, quomodo ex sacris Gentilium, & ex scholis Philosophorum seminaria purgatorii in senescentem tandem & inclinatum Iudaismum inuecta sint: videbimus iam porro, quomodo & vnde in noui etiam Testamenti Ecclesiam irrepserint. Quod enim Christus & Apostoli de Pontificio purgatorio nihil docuerint, postea liquido ostendemus. Mox enim sublatis ex hac terra Apostolis, per apocrypha commenta, sub nomine & prætextu ipsorum, cœperunt talia, si non vt credenda obtrudi, tamen vt disputanda spargi, quæ non multo post temporibus confirmata, titulum cœperunt sibi arrogare Apostolicæ traditionis, sicut pleraque, quæ citra Scripturam hoc titulo venditantur, ex apocryphis fabulis originem sumpserunt, quod facile ostendi posset.

Ex contulerunt Hermæ scripta.

II. Ita extant *Hermæ* cuiusdam, quem Pauli discipulum fuisse fingunt, scripta apocrypha, ex quibus veteres eius, quod *pastoris* titulum præfert, propter sententias quasdam de Trinitate, aliquando mentionem faciunt: Feruntur præter alia *Hermæ* illius scripta magis fabulosa, vbi in visionibus anus quædam nouas reuelationes dictitat. Et visione tertia pingitur Ecclesia, tanquam turris, in cuius ædificatione quidam lapides circumciduntur & aptantur, quidam vero reiiciuntur, qua figura lapsi significantur. *Hermas* vero interrogat anum suam, an proiectis illis lapidibus nulla restet pœnitentia? illa respondet, quasi ex tripode: *Habent* quidem *pœnitentiam*, *sed in hac turre non possunt conuenire, alio autem loco ponentur multo inferiori, & hoc cum cruciati fuerint, & impleuerint dies peccatorum suorum, — — & tunc illis continget transferri de pœnis*, si cogitarint, hoc est, pœnitentiam egerint de peccatis, idque propterea, *quoniam perceperunt verbum*, &c. Et hoc lector bene notet, quod purgatorium, quando sub nouo Testamento primum quasi de longe emicare cœpit, anile commentum ab anu personata profectum fuit.

f. 2. f. 79. col. 1.

s. 7. f. 80. col. 2.

III. Ex simili lacuna etiam hoc scaturiit, quod viuorum orationibus mortui possint a peccatis liberari. Apocryphum enim commentum de actibus Andreæ Apostoli fingit, Andream, cum pro sene quodam lenone intercederet, dixisse; *Domine, tamen pro mortuis etiam obtinemus pietatem tuam*, cur igitur hunc non saluares? Huc pertinet etiam Missa, quæ Iacobo tribuitur, in qua extat oratio pro mortuis.

Ex actis Andreæ Apostoli.

lib. 3. c. 33.

IV. Et *Irenæus* lib. 1. c. 18. scribit, quosdam sui temporis hæreticos, *mittentes defunctorum capitibus oleum & aquam cum* certis *inuocationibus*, ita defunctorum animabus promisisse redemptionem.

f. 109.

Valde antiqua igitur est purgatorii traditio, sed qualis & vnde sit, diligenter consideretur.

CAPVT IV.

Origenis Purgatorium.

Clementis Alexandrini Seminaria purgatorii.

QVinto, circa annum Domini 200. in schola Alexandrina alia & noua purgatorii fundamenta, extra Scripturam ex fabulosis traditionibus, substrui cœpe-

cœperunt. *Clemens* enim *Alexandrinus* duo valde perniciosa mala in Ecclesiam inuexit, de quibus tamen ipse gloriatur,

f. 278. 1. Stromatum. Cælestem siquidem veritatem admiscuit Philosophiæ decretis. Et quicquid titulum traditionis habere audiuit, statim tanquam Apostolicum arripuit & consignauit. Nam & libro 6. ex

f. 636. Apocryphis Petri & Pauli contendit probare, sicut sancti veteris Testamenti per legem Mosaicam saluati sunt, ita Græcos per Philosophiam saluatos esse. Ex eodem fonte non tantum recitat, sed multis argumentis confirmare conatur libro

f. 637. 638 6. Christum & Apostolos impiis apud inferos annunciasse Euangelium, vt non manerent in damnatione, sed conuerterentur post mortem, qui in vita Euangelium audire non potuerunt. Et libro 4.

f. 489. dicit: *Siue hic, siue alibi* agatur pœnitentia, *nullus enim locus vacat misericordia Dei.* Ita lib. 6. inquit: *Forsan cessabunt*

f. 668. *supplicia* post hanc vitam.

Origenis paradoxa de purgatorio.

II. Ex istis initiis *Origenes* postea mirabilia de purgatorio fabricauit paradoxa, sicut fieri solet, quando a verbo Dei disceditur. Finxit enim varias animarum post hanc vitam purgationes, & a pœnis liberationes, sicut *Augustinus* de hæresibus scribit:

c. 43. T. VI. opp. f. 12.

Malos etiam, *qui in flagitiis, facinoribus, sacrilegiis & impietatibus, quamlibet maximis, hanc vitam finierant:* Immo *ipsum diabolum & angelos eius, quamuis post longissima tempora, purgatos atque liberatos, regno Dei lucique restitui.* Hæc *Augustinus.* Ex ipsius vero *Origenis* scriptis, quæ extant, colligitur, quod senserit, omnes, quantumcunque pios, post hanc vitam igne purgandos esse. Nam Homil. 8. in Leuit. vbi de purificatione puerperarum textum allegorizat, inquit: *Donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, — — nisi futuri sæculi tempus affuerit, in quo die, qui viriliter egerit, statim in ipso aduentu futuri sæculi purgatur.* Si vero non viriliter aduersus peccatum pugnauit, *iste transit septimanam vnam & alteram*, ac tertia demum apparente *purgatur ab immunditia.* Homil. 25. in Num. inquit: *Requiretur diligenter, cum exierimus: quid vnusquisque deferat*, si aurum, argentum, ferrum, plumbum, lignum, &c. *Probantur omnia hac, qua per ignem, per ignem, qua per aquam, per aquam.* Ergo *purificatione indiget omnis, qui exierit de prælio huius vita,* quia nemo mundus, qui de hac vita exit. — — — Omnes ergo purificationibus indigemus. *Multa* vero *& diuersa nos manent purificationes. Sed mystica hac sunt & ineffabilia. Quis enim* enarrabit, *qua sint purificationes, qua parentur Petro, Paulo,* & similibus &c. In Exodum, Homil. 6. allegorizans talentum plumbi ex Zacharia, inquit: *Iniqui vt plumbum demerguntur. Sancti* vero *super aquas ambulant, quia — — peccatorum pondere non grauantur:* Sed tamen Petrus non ita, sicut Christus, super aquas incedit. Habuit enim aliquid de plumbo. *Igitur qui saluus fit, per ignem saluus fit, vt si quid* de plumbo *habuerit admixtum, id ignis excoquat, — — vt omnes aurum bonum efficiantur. — — Veniendum est ergo omnibus ad ignem & ad conflatorium.* Malach. 3. parum plumbi paruo igni purgatur, plus plumbi, plus exuritur. In Ieremiam Homil. 12. *Si post fundamentum — — non solum — aurum — superadificaueris, verum & ligna, stipulam, quid tibi vis fieri, cum anima seiuncta fuerit a corpore? Vtrum ingredi vis in sancta cum lignis* & stipulis *tuis,* vt *polluas regnum Dei? An propter* stipulas vis *foris residere, & pro auro — — nihil mercedis accipere? Sed neque hoc aquum est. Quid igitur sequitur, nisi vt primum propter ligna ignis tibi detur, qui consumat stipulam.* Idem in Psal. 38. „Virtus animam subtilem facit, peccatum vero eam crassam & carneam efficit. Lebetes igitur vel cacabi Ezechielis, flammis succensi, lignis & stipula inflammati, nos suscipient. Virga ergo emenderis, vt non indigeas cacabo succenso." Idem in 11. c. ad Rom. *Qui verbi Dei purificationes spreuerit, tristibus & pœnalibus purificationibus se reseruat, vt ignis gehenna in cruciatibus purget, quem nec Apostolica doctrina, nec Euangelicus sermo purgauit. — — Verum hac ipsa purgatio, qua per pœnam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisue sæculis de peccatoribus exigat cruciatus, solus scire potest ille, cui pater omne iudicium tradidit, qui ita diligit creaturam suam vt* pro ea se humiliarit. Philip. 3. „Sed huiusmodi sensus, velut mysterium, Dei silentio tegantur, nec passim proferantur." Has sententias ex *Origene* ideo adscripsi, vt Lector consideret, quorsum apocryphæ traditiones apud *Clementem* & mixtura Theologiæ cum decretis Philosophiæ a *Clemente* instituta, tandem euaserint.

Vbi tamen notandum, quod Purgatorium tum non fuerit publicum dogma.

III. Porro Origenicum purgatorium nullas admittit leuationes, mitigationes aut liberationes, per orationes aut opera viuentium, sed vnumquemque pro se pœnis expiare, cruciatibus exsoluere, & flammis expurgare peccata sua in purgatorio Origenico necesse est. Et quando expiatio & solutio, & expurgatio illa per pœnas perfecta est, tunc purgati restituuntur luci & regno Dei. Obseruet autem Lector, cum *Clemens*, l. 6. ex Apocryphis locum pœniten-

Purgatorium Origenis nulla admittit pro defunctis suffragia.

nitentiæ in alteram etiam vitam transponere tentasset, & disputandi gratia dubitatiue dixisset, *forsan cessabunt supplicia* post hanc vitam: Successor ipsius *Origenes*, mox inde dogmata & articulos fidei fecit, & perizomata in Scriptura quæsiuit. Adeo periculosum est, sine verbo Dei, ex priuatis cogitationibus aliquid in Ecclesia vel dubitando spargere. Ita cum *Lactantius* de purgatoriis Virgilii versibus, 6. Æneid. dixisset: *Hæc propemodum vera sunt*; posteri mox addiderunt; *Hæc prorsus vera sunt*.

de vit. beat. l. 7. c. 20.

Capita purgatorii Origenici.

IV. Atque hoc est Origenicum purgatorium, ex Platonicis principiis, de exurendis maculis peccati, & ex Apocryphis fabulis, quæ in *Clemente* titulum traditionum habent, citra & contra Scripturam conflatum. Sunt autem hæc Origenici purgatorii ἀτοπήματα. Primo, post hanc vitam esse locum pœnitentiæ, seu reconciliationis cum Deo. Secundo, peccata non remissione deleri in hac vita, siue ex gratia condonari: sed pœnis siue in hac vita elui, siue post hanc vitam cruciatus igni expiari, expurgari, & quasi excoqui. Tertio, pœnas in futuro sæculo esse expiatorias & purgatorias. Quarto, esse liberationem ex pœnis futuri sæculi. Quinto, cum nemo in hac vita mundus sit a sordibus peccati, ideo omnes etiam sanctissimos post hanc vitam flammis purgatorii ignis expiandos & expurgandos esse, priusquam in regnum Dei admittantur. Sexto, etiam impiissimos, immo ipsum diabolum, longissimi temporis cruciatibus purgari, & a pœnis liberari posse.

Finis in ecclesia Græca fata.

V. Hæc Origenica ἀτοπήματα diu in Ecclesiis iactata, & varie disputata sunt. Et Græci quidem scriptores, licet ad Origenicas illas purgationes alicubi alludant, raro tamen & valde leuiter Origenicas illas scintillas suis disputationibus ventilant, sicut *Gregorius Nyssenus* alicubi facit. Tandem vero in Græca Ecclesia in 5. generali Synodo Origenicum illud purgatorium (sicut Græci in Apologia sua de purgatorio, quam Basiliensi Concilio obtulerunt, recitant) circa annum 550. interposita publica autoritate, prorsus explosum & restinctum fuit, ita vt post illud tempus in Græca Ecclesia non potuerit rursus accendi. Testantur autem Græci in illa Apologia, non tantum illam Origenis opinionem tunc damnatam, qua impiis & ipsis etiam diabolis liberationem tandem ex pœnis gehennæ promisit, sed & hoc fundamentum in 5. illa Synodo explosum & subuersum fuisse, quasi peccata non remissione ex gratia condonentur, sed per pœnas & cruciatus ignis expientur seu expurgentur post hanc vitam. Sed in nostris Tomis conciliorum hæc omnia sepulta sunt, quia nec pro aris, nec pro focis Papisticis esset, purgatorium ignem extingui.

CAPVT V.

Latinorum Purgatorium ex Origene.

Origenicum commentum de purgatorio in Latina Ecclesia hæsit.

SExto, in Latinis vero Ecclesiis Origenicum illud de purgatorio commentum pluribus arrisit, & maiori etiam contentione disputatum fuit. Historica enim obseruatio ostendit, quod Origenis phantasia Latinis caussam & occasionem dederit, fingendi purgatorium. Licet enim euidentia veritatis & pietatis cogeret, ex purgatoriis illis Origenis commentis, quia nimis crassa erant, multa resecare: aliquid tamen ex illa agitatione disputationum & opinionum, de pœnis purgatoriis post hanc vitam, in Latinis Ecclesiis hæsit, partim in vulgi superstitionibus, partim in Doctorum disputationibus, quod paullatim consuetudine roboratum, & spectris stabilitum, tandem in dogma & articulum fidei euasit.

Exemplo Lactantii.

II. Considerandum vero est, quomodo ex Origenicis purgationibus apud Latinos alii aliud probent, alii improbent, alii dubitantes disputent, atque inter se alii aliorum disputationes reprehendant. *Lactantius* enim de diuino præmio, capite 21. dicit, *non post mortem protinus iudicari homines, sed omnes in vna communi custodia detineri, donec tempus adueniat, quo iudex meritorum faciat examen.* Et addit: *Sed & iustos cum iudicauerit Deus, igni eos examinabit. Tum quorum peccata vel pondere, vel numero præualuerint, perstringentur igni atque amburentur.* — l. 7. inst. diuin.

Ambrosii.

III. *Ambrosius* vero, quæ in commentariis suis pleraque ex Origene transscribere solet, purgatorii etiam opinionem ipsis Origenis verbis in scripta sua retulit, præsertim in Psal. 118. in multis locis, vt Serm. 20. *Omnes oportet transire per flammas*, etiamsi *Ioannes Euangelista sit*, de cuius sane morte sunt, qui dubitent, *de transitu* vero *eius per ignem dubitare non possumus, quia in Paradiso* iam *est*, &c. Item, *donec plumbum* in me *tabescat, ardebo: Si nihil argenti in me inuentum fuerit, - - in vltima inferni* — T. II. opp. f. 1064.

ferni detrudat, aut vt stipula totus exuratur, &c. Item, quia Dominus dicit: *Intrate in requiem meam, vnusquisque nostrum vstus romphaa illa flammea non exustus* purificabitur, *vt ingressus in illam Paradisi amœnitatem, gratias agat Domino suo, dicens: Induxisti nos in refrigerium.* Et in Psalm. 36. *Omnes igni examinabimur.* — — — *Etsi* autem *per ignem examinabuntur, dicent tamen: Transiuimus per ignem & aquam*, & induxisti nos in refrigerium. *Alii in igne manebunt*, alii salui fient, sed per ignem, *etsi* enim omnino *non exuremur, tamen vremur.* Et 2. Timoth. 2. de vasis ignominiæ in magna domo Domini loquens, inquit: *Hos contumelia dignos ostendit, non tamen perituros, sed purgandos per ignem, quia domui Dei ex aliqua parte necessarii sunt*, &c.

...ctilon. III. f. 191. — *T. II. f. 693* — *T. III. f. 596.*

Hieronymi

IV. *Hieronymus* etiam, diligens Origenis Lector, sententias eius de purgatorio sæpius recitat, vt Ezech. 1. *Ex quo ostenditur, post pœnas, supplicia & purgationem peccatorum, futuram misericordiam, duntaxat in his, qui Deum videre meruerunt regnantem.* Et Esa. 10. *Quidam* intelligunt *pœnas & tormenta* in *hoc adhiberi peccatoribus, vt diuino igne purgentur.* Et Ezech. 46. *Omnis creatura* — — *immunda est, & diuino igne purganda* ad diem Sabbathi, vbi æterna erit requies. Et in vltimum cap. Esa. manifeste recitat Origenis sententiam de finiendis aliquando suppliciis. *Quæ omnia*, inquit, *replicant asseuerare cupientes, post cruciatus & tormenta futura refrigeria, quæ nunc abscondenda sint ab his, quibus timor vtilis est vt dum supplicia reformidant, peccare desistant. Quod nos solius Dei debemus scientiæ derelinquere, cuius non solum misericordia, sed & tormenta in pondere sunt, & nouit, quem, quomodo aut quamdiu debeat iudicare, solumque dicamus, quod humana conuenit fragilitati, Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Et sicut Diaboli & omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est Deus, credimus æterna tormenta, sic peccatorum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur, & mixtam clementia sententiam Iudicis.* Hæc ibi. Idem in c. 9. Ecclesiastici: *Mortui nihil valent ad id adiicere, quod semel secum tulere de vita,* — — *nec iuste quippe possunt agere, nec peccare, nec virtutes adiicere, nec vitia, licet quidam huic expositioni* contraria dicant, *asserentes, etiam post interitum excrescere nos posse & decrescere*, & quod Salomon ait (*pars non erit eis adhuc in sæculo*) *ita intelligunt, vt dicant, eos in hoc sæculo* — — *nullam habere communionem, habere vero sub alio sæculo* — — *& non excludi* opinionem, *qua contendit, postquam de hoc sæculo migrauerimus, & offendere posse creaturas rationales & promereri*, &c.

V. Eandem etiam Origenicam purgationem, *Prudentius* versibus suis expressit:

Prudentii in fine ἁμαρτιγ. vers. 969.

Esto cauernoso (quia sic pro labe necesse est,
Corporea) tristis me sorbeat ignis auerno,
Saltem mirificos incendia lenta vapores
Exhalent, æstuque calor languente tepescat.
Lux immensa alios & tempora vincta coronis
Glorificent, me pœna leuis clementer adurat.

Quæ de purgatorio Origenis retenta, quæque improbata sint a scriptorib. Latinis. Quæ improbata.

VI. Has sententias Lactantii, Ambrosii & Hieronymi ex Origene transsumptas esse, manifestum est. Ideo autem illas hoc loco adscripsi, vt Lector sibi inde seriem historiæ informare possit, quid Latini illi Scriptores in Origenico purgatorio reprobarint, quid vero illo adhuc tempore disputarint. De liberatione diaboli & infidelium extra Ecclesiam, *Ambrosius* tacet. *Hieronymus* vero tormenta ipsorum credit æterna. Hoc igitur in Origenis purgatorio improbarunt. Reliquas vero purgatorias Origenis opiniones, alii assertiue, alii dubitatiue disputarunt, scilicet peccata non gratia dimitti, sed igne expurgari, atque ideo omnes etiam electos post hanc vitam igne illo purgatorio esse amburendos, licet non exurendos, priusquam saluentur. Secundo, tormenta in futuro sæculo habere vim & proprietatem purgatoriam. Tertio, locum pœnitentiæ & meriti etiam post hanc vitam, in altero sæculo restare, quam opinionem licet Hieronymus non prorsus probet, tamen eam, vt non improbabilem, in medio relinquit. Quarto, illis, qui professione Christiani fuerunt, licet in peccatis & impietate moriantur, *Hieronymus* purgationem per ignem restare arbitratur, sed Dei scientiæ relinquendum existimat, quando & quamdiu in tormentis vnumquemque iudicare debeat. *Ambrosius* vero opinatur, si modo aliquid argenti inueniatur, etiamsi maxima pars plumbum sit tamen per ignem purgatos, aliquando liberari & saluari. Quinto, purgationes illas fieri igni gehennæ, & plerunque post iudicium. Hæc Origenica ἀπόφαλα *Ambrosius & Hieronymus* ex tropicis & allegoricis Scripturæ locis pingere & ornare quidem conantur. *Augustinus* vero, sicut iam ostendimus, illa ex certis, claris & apertis Scripturæ testimoniis, ex professo reprobauit & refutauit.

Quæstiones. — Vbi nota, quæ Hieronymus disputet. — Ambrosius asserens. — Augustinus improbat.

Pontificiorum perfidia in allegandis Patrum testimoniis, pro purgatorio stabiliendo.

VII. Atque hoc singulari diligentia obseruandum est, quod Pontificii, quando strepitu testimoniorum antiquitatis simplicium oculos perstringere volunt, purgatorium esse antiquam Patrum traditionem, istas Origenis, Ambrosii & Hieronymi sententias de longe alio purgatorio, quam Pontificiorum est, loquentes, licet ex Scriptura ab Augustino reprobatæ & refutatæ sunt, tamen allegare non verentur, vt lectoribus, quibus historia ea nota non est, fucum faciant. Pontificii enim nec electos omnes, nec eos, qui in impietate moriuntur, licet professione sint Christiani, in purgatorium admittunt, quod tamen veterum illæ sententiæ faciunt. Et est hæc obseruatio, in serie huius historiæ non prætereunda. Si enim longa temporis præscriptio, antiqua Patrum traditio, & Ecclesiæ obseruatio, sine apertis Scripturæ testimoniis purgatorium posset stabilire, tunc *Augustinus* male fecisset, quod purgatorias illas veterum opiniones, ad Scripturæ examen reuocatas, reiecit & refutauit, cum ferme omnes tunc in Ecclesia, & docti & indocti, opiniones illas amplecterentur, & Scripturæ allegoricas sententias suis rhetoricationibus eo detorquerent. Sed audiamus *Augustinum*, purgatorias illas opiniones, ex antiqua Patrum traditione, & ex peruulgatis in Ecclesia opinionibus protractas, ad Scripturæ lucem & normam exigentem.

Augustinus de purgatorio dissimiliter loquitur.

Augustinus igitur, quando obiter in huius disputationis mentionem incidit, recitat, vt reliqui vulgatas illius temporis opiniones, vt de Genesi contra Manichæos libro 2. capite 20. disputans de spinis suffocantibus verbum Dei, inquit: Si quis *forte agrum non coluerit, & spinis eum opprimi permiserit, habet in hac vita maledictionem terræ in omnibus operibus suis, & post hanc vitam habebit, vel ignem purgationis, vel pœnam æternam.* Ita in Psalmo 37. de igne emendatorio declamitans dicit, quosdam in altera vita igne illo, Matth. 25. argui & non emendari; quosdam vero argui & emendari. Et de ciuit. Dei, libro 20. capite 25. ex conflatorio Malachiæ 3. inquit, videri apparere, in extremo iudicio *quasdam quorundam purgatorias pœnas futuras*, vt igne, qui in peccatis sunt, mundati, deinceps Domino placeant. Sed quando ex professo iusta disputatione quæstionem illam tractat, aliter & sentit & loquitur; vt de ciuit. Dei, libro 21. cap. 13. dicit, Platonicos quidem sentire, omnes pœnas, etiam diuinas, esse emendatorias seu purgatorias, atque ita temporarias, non æternas. Infligi autem illas aliis *in hac vita tantum*, aliis *post mortem*, aliis *& nunc & tunc*. Ex illis Platonicis principiis, & ex Origenicis disputationibus, postea cap. 17. & sequentibus narrat, suo tempore passim in Ecclesia varias fuisse opiniones.

f. 445.

f. 446.

Diuersa de purgatorio sententia Augustini tempore.

Sunt autem illæ ipsæ, quas iam ex Origene, Lactantio, Ambrosio & Hieronymo recitauimus. Quosdam enim disputasse, omnes homines etiam malos & infideles, quos iudex gehennæ supplicio dignos iudicabit, post grauia & diuturna pro meritis supplicia, ex illis cruciatibus eruendos. Deum enim misericordem, donaturum eos precibus & intercessionibus Sanctorum suorum. (c. 18. f. 448.) Alios vero, ab æterno supplicio liberationem, non omnibus quidem hominibus promisisse, sed baptisatis tantum, & qui participes fuerint Sacramenti corporis Christi, in quacunque alias hæresi vel impietate vixerint. (c. 19. f. 449.) Alios item, nec omnibus baptisatis, sed tantum in Ecclesia Catholica perseuerantibus, quamuis in ea male viuentibus, promittere salutem per ignem merito fundamenti, 1. Cor. 3. (c. 20. f. 449.) Quosdam vero sensisse, nec omnibus Catholicis, sed iis tantummodo, qui in vita nefaria, eleemosynas pro peccatis suis fecerunt, iudicium cum misericordia futurum, vt post aliquod tempus, siue paruum, siue prolixum ab illa damnatione liberentur. (c. 22. f. 450.) Purgationem vero senserunt in eodem igne fieri, quo igne mali in æternum ardebunt. In fine narrat, quosdam fructum trigesimum, sexagesimum & centesimum ita intellexisse, vt sancti pro suorum diuersitate meritorum in die iudicii, alii tricenos, alii sexagenos, alii centenos homines, a damnatione suis intercessionibus liberent. (c. 27. f. 459.) Quendam vero, cum videret homines ex illa opinione impunitatem sibi polliceri, facete respondisse: *Bene potius esse viuendum*, — — ne si forte *tam pauci sint* intercessores, *vt cito ad numerum suum vel tricenum, vel sexagenum, vel centenum, vnoquoque eorum perueniente, multi remaneant, qui erui de pœnis, aliorum intercessione non possint.* (f. 460.)

Quo titulo hæ disputationes venditatæ fuerint.

VIII. Atque hæ disputationes titulo & specie misericordiæ & clementiæ Dei, quæ superat iudicium, doctos & indoctos, longe tunc tempore fascinauerant, sicut ex sententiis Origenis, Lactantii, Ambrosii & Hieronymi ostendimus, sed *Augustinus* remoto antiquitatis prætextu ad normam verbi Dei hæc reuocat, atque inde reprobat & refutat. Inquit enim: *Si hæc sententia propterea bona & vera, quia misericors est, tanto erit melior & verior, quanto misericordior fuerit. Extendatur ergo — — fons huius misericordiæ vsque ad* diabolos, sed si quis hoc audeat, tanto inuenietur *contra recta Dei verba* errare *peruersius, quanto sibi videtur*

de Ciu. Dei l. 21. c. 17. f. 448.

c. 23. f. 450.

tur sentire clementius. Et postea inquit, qui Origenis sententiam de saluatione „diabolorum damnarunt, non inuide„runt eis mundationem & beatitudinem, „sed potius viderunt diuinam euacuari „non posse sententiam Matth. 25. Apo„cal. 20. Quia enim in vna eademque „sententia, & pœna & vita dicitur æter„na, aut vtrumque cum fine diuturnum, „aut vtrumque sine fine perpetuum de„bet intelligi. *Quamobrem prorsus nec alia caussa, nec iustior, nec manifestior inueniri potest*, cur diaboli nullum habeant regressum ad vitam sanctorum, *nisi quia Scriptura, quæ neminem fallit, hoc dicit.* Ita de infidelibus damnatis inquit: Eadem Dei sententia est, quæ in malos, & angelos & homines proferetur, *discedite in ignem æternum, qui paratus est diabolo.* Quod si ab huius æternitate pœnæ, *vel vniuersi, vel quidam homines* damnati *subtrahentur, statim eneruabitur fides, qua creditur, sempiternum dæmonum futurum esse supplicium.* Neque enim vna & eadem Dei sententia, in angelos vera erit, in homines falsa. Eodem modo de Christianis baptizatis, qui in impietate mortui sunt, inquit, *si tales, post quantalibet tempora ab igne liberati regnum Dei possidebunt, falsa* erit *Apostolica sententia*, quæ sine ambiguitate manifesta est: *Qui talia agunt, regnum* „*Dei non possidebunt.* Sed quoniam hæc „falsa non est, ergo nisi in sempiterno „supplicio non erunt, quia in regno Dei „esse non poterunt. Fundamentum igitur *Augustini* contra Origenicas disputationes hoc est, sine Scriptura, & contra Scripturam nullas admittendas esse argumentationes, quanquam specie proponantur. Inquit enim, c. 24. f. 453. *frustra homo, positus in hoc corpore, occultorum iudiciorum Dei sibi notitiam arroga*„*re præsumis.* Item, non quod homines „suspicantur, sed Deus dixit, valebit. *Non* ergo *aduersus Deum argumentari, sed diuino potius, dum tempus est, debent parere præcepto, qui sempiterno cupiunt carere supplicio.* In hac enim vita tempus est pœnitentiæ fructuosæ; *postquam* vero *dictum fuerit a iudice viuorum & mortuorum, venite, —— discedite, —— nimia præsumptionis est dicere, cuiquam eorum non futurum supplicium æternum, quos Deus ituros in supplicium dixit æternum.* Ex his fundamentis *Augustinus* plerasque Origenicas sententias de pœnis purgatoriis, quas etiam Ambrosius & Hieronymus comprobant & asseuerant, reprobat & refutat.

c. 25. f. 454.

Fundamentum August. contra disputationes Origenis de pœnis purgatorii.

c. 23. f. 451.

c. 24. f. 452.

Prudentia Augustini in purgatorii doctrina tractanda.

IX. Quia vero difficile est, inueteratas opiniones animis hominum vel penitus, vel statim euellere, & vnum multorum opinioni refragari: considerandá est *Augustini* prudentia & modestia, quo modo quædam ex veterum purgatorio tanquam falsa, vt quæ apertis Scripturæ testimoniis nimis crasse repugnabant, diserte reprobarit. Quædam vero satis putarit dubia & incerta facere, ne libere & aperte omnia semel reiiciendo, eos, quorum animi purgatoriis illis opinionibus præoccupati erant, in totum abalienaret. Ex loco igitur Pauli, 1. Corinth. 3, 15. (*Saluus erit quasi per ignem*) veteres suas pœnas purgatorias, quorumcunque peccatorum etiam post iudicium, tanquam dogma certum extruere conati fuerant ante Augustinum. *Ambrosius* enim, 1. Corinth. 3. falsos doctores siue hæreticos in Ecclesia intelligit per eos, qui fundamento superædificant fœnum & stipulas. Et peruersas ipsorum asseuerationes dicit perituras. Ipsos vero malos doctores dicit saluos quidem futuros, sed pœnas ignis passuros, vt per ignem purgati, fiant salui, & non sicut infideles æterno igne torqueantur, *vt ex aliqua parte opera pretium sit credidisse in Christum.* Hæc *Ambrosius.* Sed hanc sententiam *Augustinus* expresse, licet suppresso autoris nomine, refutat de ciuit. Dei, libro 21. capite 25. *Hieronymus* vero, sicut ante ipsum etiam *Origenes* & *Ambrosius*, fœnum & stipulas supra fundamentum interpretantur eos, qui fidem Christi professione quidem habent, sed in impietatis sceleribus viuunt & moriuntur, hoc est, qui aliquid argenti, sed plurimum plumbi habent, eos per pœnas quasdam ignis arbitrantur posse excoqui & purgari, ad salutem percipiendam, merito fundamenti. Sed hanc opinionem *Augustinus* ex testimoniis Scripturæ, 1. Corinth. 6. Galat. 5. Iac. 2. 1. Corinth. 13. &c. vt falsam refutat, idque in aliquot locis, vt de ciuit. Dei, libro 21. cap. 26. De fide & operibus, capite 15. in Enchiridio, cap. 67. & sequentibus. Et de 8. Dulcitii quæstionibus, cap. 1.

Quomodo veteres ante August. locum 1. Cor. 3. intellexerint.

X. Quia vero tandem quæstio restabat de sensu loci illius Paulini, qui scilicet sint, cum hæretici & impii non sint, qui salui fiant, sed per ignem, qualis ignis ille sit, vbi & quando purgatio illa per ignem fiat: Hic *Augustinus* non ignorabat, veteres quosdam ante se audacter & constanter ex loco illo Pauli asseuerasse: Omnes pios, etiam Apostolos, quia nemo mundus ex hac vita discedat, necesse habere per ignem purgatorium post hanc vitam, immo post iudicium, sicut *Lactantius* tradit, transire. Videbat autem inuidiosum futurum, si explosis prioribus veterum expositionibus de hæreticis scilicet & impiis, alias etiam interpretationes ipsorum simplici-

August. ipse de loco 1. Cor. 3.

ter & aperte damnaret, ideo satis putauit, si monstrata sententia loci Paulini, quæ vera & certa est, alteram explicationem, licet veteribus pro certo dogmate fuerat, dubiam & incertam facere, ita enim per se postea collapsuram existimauit. Dicit igitur, sententiam illam Pauli *ad intelligendum difficilem esse, & deputandam in his, quæ Petrus dicit in scriptis Pauli esse difficilia intellectu, quæ homines non debeant peruertere ad proprium suum interitum.* Item dicit, quia illud de ædificantibus super fundamentum stipulas *obscure dictum est:* Ita ergo intelligendum est, ne aliis manifestis Scripturæ locis inueniatur contrarium, quæ obscuritatem ambiguitatemque non habent. Quod si quæratur de ipsa Pauli sententia, quomodo intelligenda sit, *fateor*, inquit Augustinus, *malle me hic audire intelligentiores, doctiores & meliores*, &c. Item, *si subtilius disserere coner*, quid ædificare aurum, & stipulas, *vereor, ne ad intelligendum difficilior sit ipsa expositio.* Fundamentum igitur interpretatur Christum, qui per fidem habitat in cordibus nostris, superædificia intelligit non hæreses, nec peccata, sed bona terrena & temporalia, licita tamen & concessa, vt sunt diuitiæ, vxor, liberi, deliciæ, &c. Ob quæ vel adipiscenda vel retinenda quicunque peccata committit, is amisso fundamento, igne æterno torquebitur. Qui vero ea ita habet, vt sine carnali aliquo erga ea affectu tantum cogitet, quomodo placeat Domino, is aurum, argentum, gemmas superædificat. Qui vero terrena illa carnali aut sæculari aliquo affectu diligit, non tamen ita, vt Christo ea vel præponat, vel præponere velit, eum sentit superædificare lignum, fœnum, stipulam. Iam inquit, ignis talis debet intelligi, vt ambo per eum transeant, & qui aurum, & qui stipulam ædificat: Ergo ignis gehennæ esse non potest, ab illo enim igne nemo saluabitur, quia combustio eius æterna est, atque ideo nemo saluandorum in illum ignem veniet. Vsitatum autem in Scriptura esse, ostendit, ignem vocare tentationem seu tribulationem in hac vita, vt vasa figuli probat fornax, & homines iniustos tentatio tribulationis. Et ille inquit, ignis tentationis, seu tribulationis in hac vita, varie probat cuiusque opus. Et probationem ita declarat. Quod si res in hunc articulum tentationis deducatur, vt vel Christus defendendus, vel temporalia illa amittenda sint, ibi eius opus non exuritur, qui ea non dilexit, quorum amissione crucietur. Alterius autem opus exuritur, *quoniam sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. Quod enim quis sine illiciente amore non habuit, sine vrente dolore non perdit.* Qui tamen *timore amittendi talia, non deserit Christum, quamuis doleat, dum amittit, saluus est quidem, sic tamen quasi per ignem*, quia ex eorum amissione tantum vrit dolor, quantum hæserat amor; &c. Hæc *Augustinus* in locis supra citatis.

de fid. & op. c. 15. f. 48. — de 8. q. Dulc. c. 1. f. 467. seq. — 2. Petr. 3. 16. — de 8. q. Dulc. c. 1. f. 470. — de fid. & op. c. 16. f. 19. — de 8. q. Dulc. c. 1. f. 468. — de fid. & op. c. 16. f. 50. — de 8. q. Dulc. c. 1. f. 469. — de C. D. l. 21. c. 26. f. 455. — de fid. & op. c. 16. f. 49. — de 8. q. c. 1. f. 468. — enchir. c. 68. f. 124. de 8 q. c. 1. f. 471. — de C. D. l. 21. c. 26. f. 456. — enchir. c. 68. f. 124.

Quæ Augustinus axiomata ponat.

XI. Duo igitur axiomata Augustinus ponit, quæ ex Scriptura certa, firma, & fixa habet. Primum, in hac mortali vita esse pœnas quasdam purgatorias illis, qui eis coerciti corriguntur. Et tales vstiones purgatorias in hac vita multas ac varias esse, cum ipsa vita mortalium tota sit pœna, & accidant omnes tribulationes carnis, persecutiones etiam, & ipsa denique mors carnis. Et de tali vstione seu purgatione in hac vita, locum 1. Corinth. 3, 15. recte, vere & certo intelligi posse asserit. II. Ponit & hoc axioma contra veteres: post extremum iudicium nullas fore pœnas purgatorias. De intermedio vero tempore, post mortem corporis vsque ad diem iudicii, quia Origenis sectatores pœnas purgatorias iustorum magna cum asseueratione ibi posuerant, *Augustinus*, quia illud manifeste improbare non audet, satis habet ostendisse, non esse certum & firmum dogma, sed disputationem obscuram, ambiguam, dubiam & incertam. Ita enim inquit de ciuit. l. 12. c. 26. *Si hoc temporis interuallo*, post mortem corporis vsque ad diem iudicii, *spiritus defunctorum eiusmodi ignem DICVNTVR perpeti, — — siue ibi tantum, siue hic & ibi, siue ideo hic, vt non ibi — — ignem transitoriæ tribulationis, concremantem sæcularia venialia, inueniant, non redarguo, quia FORSITAN VERVM est.* Idem de fide & operibus capite 16. *Siue in hac tantum vita homines ista patiuntur, siue etiam post hanc vitam talia quædam iudicia subsequuntur, non abhorret (QVANTVM ARBITROR) a ratione veritatis, iste intellectus sententiæ Pauli*, scilicet de igne tentationis seu tribulationis. Et in Enchiridio, capite 69. in hac vita ignis tribulationis probat iustos, sicut Scriptura dicit. *Tale vero aliquid etiam post hanc vitam fieri, incredibile non est: Et vtrum ita sit, quæri potest, & aut inueniri, aut latere, nonnullos fideles per ignem quendam purgatorium, quanto magis minusue bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiusque saluari.* Eadem repetit etiam ad Dulcitium, vbi de his & cognatis quæstionibus dicit: *Hæc descripsimus, — — — vt tamen in eis NVLLA veluti CANONICA CONSTITVATVR AVTORITAS.* Ita ergo *Augustinus* Origenis opiniones de pœnis purgatoriis post hanc vitam, quæ inter Latinos apud doctos etiam, vt Ambrosium & Hieronymum, fue-

August. intermedium tempus in dubio relinquit. — c. 1. f. 471. — c. 3. f. 474.

fuerant in admiratione, cum ex obscuris, ambiguis, tropicis & allegoricis dictis, ad normam & examen testimoniorum Scripturæ, quæ aperta, clara & manifesta sunt, deduxisset, partim reprobauit, partim dubias & incertas reddidit. Græca vero Ecclesia ignem purgatorii post hanc vitam, in quinta generali Synodo, simpliciter reprobauit & extinxit, sicut Apologia Græcorum testatur.

Candor Pontificiorũ in allegandis Augustini testimoniis ad stabiliendum purgatorium.

XII. Ex hac historica obseruatione intelligi potest, qua fide & quo candore Pontificii veterum & ipsius etiam Augustini sententias pro stabiliendo suo purgatorio allegent. *Augustinus* certe materialem seu corporeum ignem (sicut Scholastici loquuntur) ne per dubitationem quidem in purgatorio arbitratur, multo minus ignem, qui eiusdem generis cum igne gehennæ, sicuti Pontificiorum traditio habet. Id enim expresse negat; sed loquitur tantum de igne tentationis seu tribulationis, sicut in hac vita accidere solet, & tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, posse quæri, & posse vel inueniri, vel etiam latere. Quam periculosum vero sit, vel dubitationes de huiusmodi rebus in Ecclesia spargere, hæc ipsa etiam historia ostendit. Quæstio enim ferit quæstionem, & dato vno inconuenienti sequuntur plura. Ita *Augustinus* de ciuit. 21. cap. 24. Si detur post hanc vitam purgatorium, quærit, si dies iudicii deprehenderit aliquos viuos tales, qui si ante iudicium mortui fuissent, per pœnas purgatorii potuissent saluari, num illi tunc simpliciter sint damnandi? Arbitratur autem ibi sine Scriptura, etiam facta resurrectione non defuturos, *quibus post pœnas, quas patiuntur spiritus mortuorum, impertiatur misericordia, vt in ignem non mittantur æternum.* Sicut & libro 20. cap. 25. opinionem habet, in ipso extremo iudicio, priusquam vltima sententia proferatur, *quasdam quorundam purgatorias pœnas futuras.* Alii deinde post resurrectionem, de carne, quæ magis & requirat & mereatur purgationem, quam anima, ita disputarunt. Sed ad Dulcitium quæst. 3. ex articulo fidei concludit, in aduentu Domini, mox sine interposito spatio temporis, aut interiecta alia actione, futurum iudicium. Sicut illud describitur, Matth. 25. Ex illis vero *Augustini* dubitationibus posteri asseuerationes, immo articulos fidei fecerunt, sicut postea ostendemus. Prius enim de aliis quibusdam, quibus Pontificii ex historia antiquitatis ad stabiliendum suum purgatorium abutuntur, dicendum erit, vt ordo historiæ purgatorii continuetur.

CAPVT VI.

Quomodo ex ritibus satisfactionum veteris Ecclesiæ conentur purgatorium probare.

Pontificiorum de satisfactionibus sententia, eiusque ad purgatorium applicatio.

SEptimo, ex ritibus satisfactionum veteris Ecclesiæ, Pontificii ligna, fœnum & stipulas, ad succendendum suum purgatorium, magno conatu colligere student. Fingunt enim, credentibus tantum reatum culpæ propter Christum remitti, pœnam vero æternam mutari in temporalem, eamque sacerdotibus virtute clauium a Christo arbitrandam datam esse, quo genere mulctæ, & quanto tempore, persoluenda sit. Cum vero lapsi sæpius moriantur, priusquam pœnitentiam seu satisfactionem illam expleuerint, dicunt consequens esse, vt quod reliquum mansit satisfactionis, post hanc vitam in purgatorio exsoluatur. Atque hoc est vnum ex præcipuis fundamentis Pontificii purgatorii.

De appellatione caussa & fine satisfactionum Ecclesiæ veteris.

II. Non autem totam doctrinam de satisfactionibus Ecclesiasticis hoc loco repetemus, quam in secunda parte huius examinis explicauimus, sed ea tantum, quæ ad purgatorii historiam facere videbuntur, breuiter perstringemus. De appellatione igitur satisfactionum apud veteres, & quo consilio ac fine vsurpatæ fuerint, in secunda parte diximus, vt scilicet ita pœnitentes publico testimonio comprobarent, se non simulate, sed serio agere pœnitentiam. Multi enim, qui postea Ecceboli nominati sunt, leuitate repetitionis abnegationum & pœnitentiæ in persecutionibus offendebant & turbabant Ecclesiam. Vt igitur lapsi in posterum cautiores redditi, maiori cura lapsus vitarent, & reliqui etiam a facilitate lapsuum deterrerentur, publicæ illæ pœnitentium satisfactiones vehementer illis persecutionum temporibus auctæ, & duriter exasperatæ fuerunt, sicut in Tertulliano, Cypriano & Eusebio: item in Canonibus pœnitentialibus Ancyranis, Nicænis, & qui titulo Gregorii Neocæsariensis feruntur, videre est. Ac propter illam ipsam caussam videntur Clemens, Tertullianus & Origenes tam duriter loqui, quasi vnam tantum pœnitentiam post baptismum lapsis concedant. Cyprianus etiam disputat, absolutionem non valere, priusquam Canonica illa satisfactio expleta esset. Alii dixerunt, solius Dei scientiæ relinquendum,

dum, an, quomodo & quando lapsi, agentes pœnitentiam, in gratiam a Deo recipiantur. *Origenes* vero homilia 13. in Ieremiam, videtur absolutionem seu expiationem lapsorum, in purgatorium suum reiicere. Ex illis disputationibus & ritibus Nouatiani hæresin suam, quæ lapsis pœnitentibus spem veniæ in hac vita, vel negabat, vel certe in dubium vocabat, extruxerunt. Coacti itaque fuerunt Episcopi in Synodis, asperitatem istius disciplinæ, & duritiem illarum disputationum, mitigare, sicut colligitur ex *Cypriano* libro quarto, Epistola secunda. Et sane ante expletum tempus impositæ satisfactionis Canonicæ non facile quenquam ad absolutionem & communionem admitti volebant, propter caussas supra recitatas. *Cyprianus* libro 3. Epistol. 18. & sermone quinto, de lapsis. Sed tamen imminente periculo mortis, lapsis pœnitentibus, etiam ante expletum tempus Canonicæ satisfactionis, pacem, remissionem seu absolutionem, & communionem dabant, libro 3. epist. 17. & libro 4. epist. 2. *Eusebius* libro 6. cap. 44. f. 200.

al. 55. f. 102.

ep. al. 26. f. 52. de lapf. f. 127. seq.

ep. Cypr. al. 18. f. 40. al. 55. f. 114. seq.

Patrum, de satisfactionibus in purgatorio, silentium.

III. Nullibi vero dicunt (cum quidem 26. q. 6. huius generis sententiæ multæ refutantur) quod tales post hanc vitam, etiam post acceptam pacem (sicut loquuntur) cruciatibus ignis reliquum Canonicæ satisfactionis persoluere cogantur. Immo diserte dicunt, lapsis pœnitentibus in periculo mortis ideo dandam absolutionem & communionem, etiam ante expletam satisfactionem, vt morientes *cum pace ad Dominum veniant*, inquit *Cyprianus*, siue vt absoluti, deleto peccato (εὐέλπιδες) *bona cum spe* ex hac vita migrent; sicut Dionysius apud *Eusebium* loquitur. Hoc quidem addunt, si tales conualuerint, explendum ipsis in Ecclesia esse ritum satisfactionis. Quod vero in altero sæculo illud etiam faciendum sit, non dicunt. Immo *Cyprianus* expresse dicit libro 4. epist. 2. ideo sacrificatis, agentibus pœnitentiam, in exitu, etiam ante expletam satisfactionem, absolutione subueniendum esse, quoniam exomologesis apud inferos nec esse, nec fieri potest. Complectitur autem vox exomologesis, secundum *Tertullianum*, totum actum Canonicæ satisfactionis. *Lindanus* ex illa epistola pro stabiliendo purgatorio, excerpit hanc sententiam: *Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam peruenire; aliud missum in carcerem non exire inde, donec soluat nouissimum quadrantem, aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem; aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari & purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse*, &c. Sed ne vnico quidem verbo *Lindanus* probare potest, *Cyprianum* ibi loqui de tempore post hanc vitam ante iudicium, sed diserte per totam epistolam agit de satisfactionibus, quæ in Ecclesia ante exitum vitæ fiunt. Cumque obiiceretur, virtutem confessorum in Ecclesia minui, & martyria deficere, si lapsis pœnitentibus spes pacis offeratur: Respondet; Hoc ideo timendum non esse, quia magnum sit discrimen. Lapsos enim opus habere, vt ad veniam stent in Ecclesia, & satisfactionum doloribus crucientur, ac tanquam igni purgentur, donec impositam mulctam vsque ad extremum quadrantem exsoluant. Stantes vero habere gloriam & mercedem constantiæ suæ in Ecclesia, & in die iudicii etiam maiorem habere fiduciam coronæ, hoc enim est, quod in fine addit: *Denique aliud est pendere in die iudicii ad sententiam Domini, aliud statim a Domino coronari.* Hanc esse *Cypriani* in illo loco sententiam ex circumstantiis manifeste patet. Quod vero post hanc vitam satisfactio possit expleri aut exsolui, non tantum non dicit, sed diserte negat in illa Epistola, cum inquit: Ideo ante exitum pœnitentibus dandam pacem, quia *apud inferos exomologesis fieri non possit*.

ep. 18. al. f. 40.

Id. f. 200.

al. 55. f. 114.

de pœn. c. 9. f. 481. panopl. l. 4. c. 71. f. 392.

De loco Cypriani contra Lindanum.

f. 109.

f. 110.

IV. Ex historia igitur satisfactionum veteris Ecclesiæ recte considerata labascit atque corruit etiam hoc fundamentum Pontificii purgatorii, quod ex ritibus satisfactionis veteris Ecclesiæ substruunt. Immo ipsi Pontificii reipsa ostendunt, ficulneum, arenosum, immo commentitium hoc esse fundamentum. Ritus enim illi veterum satisfactionum ab annis amplius mille non fuerunt in vsu. Quomodo igitur possent materiam purgatorii præbere in altera vita? Sed asperas & diuturnas illas veterum satisfactiones didicerunt in præscriptum numerum eleemosynarum, precularum & ieiuniorum, cum fictione iuris, sicut loquuntur, commutare. Et has ipsas etiam commutationes pecunia docuerunt posse redimi, sicut postea de indulgentiis dicemus. Inde fit, quod absolutionem & communionem dant suis confitentibus, & postea verbi gratia, leuicula quædam ipsis titulo satisfactionum implenda iniungunt, quæ si implere noluerint, data pecunia redimere possunt. Atque hæc cum in Pontificia Ecclesia ludo & loco ita agantur, quis credere posset, hoc esse fundamentum purgatorii, etiamsi aliquod esse constaret? sed quale est ædificium purgatorii, talia etiam habet fundamenta. De pœnis vero, quæ post remissionem peccati in hac vita aliquando piis imponuntur, postea dicemus.

Manet ergo, fundamentum hoc commentitium esse.

Præcipue, cum ritus satisfactionis Ecclesiastica a mille annis desierit,

& Commutatio satisfactionum apud Pontificios inualuerit.

CAPVT

CAPVT VII.

Quomodo ex precibus pro defunctis purgatorium accendere conentur.

Et ritum, animas defunctorum Deo commendandi, male huc trahitur.

OCtauo, Quia in historia antiquitatis in orationibus habita fuit memoria etiam defunctorum, quorum animas piis suis precibus Deo commendabant: Pontificii existimant, inde locum & ignem purgatorii, non tam dialectice probari, quam geometrice demonstrari. Pro animabus enim in paradisi gaudio iam existentibus tales orationes essent superuacaneæ: Pro illis animabus, quæ iam ad infernum damnatæ sunt, inutiles essent. Ergo arbitrantur, necessario medium locum constituendum, vbi animæ igne excarnificentur, vnde orationibus liberandæ sint. Et huic argumento tantum tribuit *Lindanus*, quod scribere non veretur: Lutheranos si sibi constare velint, non posse effugere, quin purgatorium concedere cogantur, eo, quod *Apologia* nostra dicat, *nos non prohibere orationem pro mortuis*, quodque *Lutherus* etiam in confessione sua illam admittat. Vident autem omnes sani nulla necessitate consequi: Si Ecclesia orat pro mortuis: Ergo animæ defunctorum crucientur igne purgatorii. Multæ enim aliæ caussæ, & longe alii fines huius orationis esse possunt.

v. panopl. l. 4. c. 51. f. 313. 315.

p. 274.

II. Sed vt tota res planior fiat, cum quidem historiarum imperitos hoc argumento turbare, & fallere conentur Pontificii, inspiciamus historiam veræ antiquitatis, de oratione pro mortuis, an inde certo & firmiter demonstretur Pontificium purgatorium. Sumunt autem sine probatione duo αἰτήματα. I. Apostolos non tantum exemplo monstrasse, sed doctrina instituisse, immo mandato præcepisse, vt in precibus, quas sacerdos ad altare in diuinis mysteriis Deo fundit, locum suum habeat etiam memoria & commendatio mortuorum. II. Veterem Ecclesiam hoc semper præsupposuisse in orationibus pro mortuis, quod animæ defunctorum nondum sunt in requie, sed hæreant in pœnis, suppliciis & cruciatibus ignis purgatorii, vnde orationibus sint liberandæ. Quæ duo si vera essent, aliquid sequeretur, non quidem præcise & certo, quod in igne aliquo cruciarentur animæ iustorum, sed quod vel in pœnis quibusdam, vel certe in periculo cruciatuum essent. Sed inspiciamus historiam.

Præsupposita Pontificiorum in hac quæstione.

III. Non ignoro sane, *Chrysostomum* affirmare, Apostolos tradidisse & præscripsisse, vt in tremendis mysteriis fiat commemoratio & commendatio defunctorum, sed in tota sacra Canonica Scriptura, non Apostolica tantum, sed & Prophetica veteris & noui Testamenti, nulla extat littera, nulla syllaba, nulla dictio, nulla oratio, continens vel doctrinam, vel mandatum, vel promissionem, vel exemplum de oratione pro mortuis. Quia igitur ex Canonica Scriptura ostendi non potest *Chrysostomi* illa assertio, eadem facilitate, iuxta *Hieronymum* contemnitur, qua probatur. Aut legat hoc nobis, sicut inquit *Augustinus*, ex *Lege*, ex *Prophetis*, ex *Psalmis*, ex *Euangelio*, ex *Apostolicis litteris*, & credemus. *Vbi* vero *de re obscurissima disputatur*, inquit idem *Augustinus*, *non adiuuantibus diuinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* Immo si quis de quacunque re, quæ pertinet ad fidem, vitamque nostram, tanquam certum & necessarium dogma, seu articulum fidei annunciarit, præterquam quod in Scripturis legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit, inquit *Augustinus* contra litteras Petiliani. Et non tantum ex Scripturis Canonicis assertio illa Chrysostomi probari non potest, sed historiæ antiquitatis diuersum prorsus ostendunt. *Hieronymus* enim, *Gregorius* & alii scribunt, Apostolos ad solam orationem Dominicam celebrasse actionem mysteriorum diuinorum, quod profecto cum assertione illa Chrysostomi manifeste pugnat. Immo *Tertullianus* de corona militis expresse dicit: Oblationes pro defunctis non ex Scriptura, sed ex consuetudine fluxisse. Et numerat eas inter tales obseruationes, quales sunt de trina mersione, de prægustatione lactis & mellis, de oblationibus pro natalitiis, de prohibitione geniculationis die Dominica: Et ne virgo coronam gestet in capite, &c. Et addit: *Harum & aliarum disciplinarum, si legem expostules Scripturarum*, nulla legis traditio tibi prætendetur. Sed has obseruationes *sine vllius Scripturæ instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrocinio* dicit vindicari. Item, obseruationem con-

Chrysostomi sententia, orationem pro mortuis esse traditionem Apostolicam.

l. 3. c. 6.

c. 3. f. 449.

c. 3. f. 449.

c. 2. f. 449.

c. 2. f. 449.

consuetudo roborauit, quæ sine dubio de traditione manauit. Quomodo enim vsurpari quid poterit, *si traditum non est?* Num vero ab Apostolis illa tradita esse *Tertullianus* affirmat? Nequaquam; Subiungit enim; *An non putas omni fideli licere, concipere & constituere, quod Deo congruat, disciplinæ conducat,* & *saluti proficiat?* Item, *saluo traditionis respectu, quocunque traditore censeatur,* &c.

c. 3. f. 450.

c. 4. f. 450.

Oratio & oblatio pro mortuis, est incertæ traditionis consuetudo.

IV. Cum igitur oratio & oblatio pro mortuis sit incertæ traditionis consuetudo: cumque reliquæ obseruationes, inter quas hæc etiam a Tertulliano numeratur, iam dudum obsoletæ interciderint: nullo ergo modo dogma necessarium aut articulus fidei est, oratio & oblatio pro mortuis, multo vero minus purgatorium pro articulo fidei inde potest probari. Effectus enim non potest melior aut præstantior esse sua caussa. Nec statim simpliciter assentiri debemus assertioni Chrysostomi, qua extra Scripturam, & sine certis documentis, nuda asseueratione dicit: Traditionem & præscriptionem Apostolicam esse orationem pro mortuis. Quomodo enim Patres quidam multas aliquanto vetustiores consuetudines ad Apostolorum traditiones, propter maiorem autoritatem retulerint, quas tamen longe aliam habuisse originem, liquido probari potest, in prima parte aliquot exemplis ostendimus. Et de oblationibus pro defunctis manifeste hoc iam ex *Tertulliano* probauimus. Accedit, quod ea, quæ in Apocryphis scriptis sub Apostolorum titulo ac nomine sparsa fuerant, licet in primitiua Ecclesia pro suppositítiis & reiectitiis habebantur, postea tamen consuetudine roborata, cœperunt paullatim titulum Apostolicarum traditionum vsurpare. Ita cum in Apocryphis scriptis Clementis & Abdiæ mentio fiat orationis pro mortuis, cœpit *Chrysostomus* dicere, esse Apostolicam traditionem.

Orationes pro mortuis vnde?

V. Non ergo ex Scripturæ Canonicæ præscripto, mandato, promissione aut exemplo, originem habent orationes pro mortuis, sed ex naturali quadam humanæ mentis affectione. Cura enim sicut pro absentibus, ita etiam pro mortuis, qua ipsis bene esse vellemus, naturaliter, atque vt *Augustinus* loquitur, *familiarius* tangit nostrum affectum, quem habemus circa eos, qui nobis vel sanguine, vel familiaritate, vel religionis communione iuncti sunt. Ex illa naturali humanæ mentis affectione apud gentes orationes & oblationes pro mortuis vbique institutæ, receptæ, & vsurpatæ fuerunt, sicut supra ostendimus. Valde notabile autem hoc est, quod Sancti veteris & noui Testamenti, licet naturalem illam affectionem in morte suorum non minus sentirent, quam gentes, nec minus ipsis bene cuperent, tamen non ausi fuerunt, peculiarem cultum pro mortuis ex propria intentione instituere, cum verbo & mandato Dei destituerentur. Machabæus hoc ausus fuit, inclinata iam Iudaica religione. Sed sicut in veteri Testamento nullum habuit præcedentem, ita in nouo nullum habuit sequentem; nullum enim vel verbum, vel exemplum orationis aut oblationis pro mortuis extat in nouo Testamento. Cumque in Scripturis Propheticis exsequiæ & memoriæ mortuorum celebratæ legantur, prorsus tamen nulla fit mentio vel orationis, vel oblationis pro mortuis. Dauid orat pro filiolo ex adulterio nato, qui ob pœnam peccati in extremis admodum afflictim habebat, sed postquam audisset ipsum mortuum, statim resurrexit. Et scribitur quidem, ingressus domum Domini adorasse, non autem pro anima defuncti pueri orasse vel sacrificasse. Quod sine dubio pro Absolone interfecto etiam fecisset, si absque verbo Dei ausus fuisset ex sua affectione, quam acerrimam tunc 2. Reg. 18, 33. sentiebat, aliquid vel facere, vel instituere. Tanta tunc erat religio, ne ex humanis affectionibus, etiam quod bonum videbatur, facerent, sed vt hoc tantum, quod Dominus præcipiebat, ita facerent, ne quid vel adderent, vel minuerent, Deuteronom. 12, 32.

v. de cur. pro mort. c. 3. T. IV. f. 628.

2. Sam. 12, 16. seq.

Orationes & oblationes pro mortuis post Apostolorum tempora cœperunt.

VI. Post Apostolorum vero tempora humana illa erga mortuos affectio sensim cœpit orationes & oblationes pro mortuis, in Ecclesiam inuehere. Cum enim apud gentes magna pars religionis orationibus & oblationibus pro mortuis seruiret, & plerique Christiani ex Paganismo conuersi essent, ac existimarent, Christianiam religionem non debere facere homines inhumaniores: illam consuetudinem orandi pro mortuis, sicut alias multas, aliquantulum, vt videbatur, ad pietatem Christianam inflexas, retinuerunt. Cumque Scripturæ testimoniis & exemplis destituerentur, apocrypha quædam, sicut dixi, sparsa sunt, vt non omnino a pietate videretur abhorrere. Ita cum Ethnici statis & præcipue anniuersariis diebus, quando pro mortuis suis orabant, etiam epulas ad sepulcra deferrent, vnde mortuis solatium quod-

quoddam accedere putabant, irrepsit hoc etiam in Ecclesiam, sicut *Augustinus* conqueritur Epistola 64. Alibi vero hoc ita reformatum erat, vt in memoriam defunctorum amici cibos, & alia donaria in vsum pauperum & Clericorum conferrent, sicut colligitur ex *Origene* libro tertio in Iob, & qui conferebant, vocabantur *Sportulantes. Cyprianus* libr. 1. Epistol. 9. Postea tales sportularum collationes fieri cœperunt, quando celebrabatur Eucharistia, & vocabantur *oblationes.* Memoriæ defunctorum, & orationes pro mortuis primum priuatim fiebant ab amicis, sicut apud *Tertullianum* maritus pro vxore mortua orat, postea aduocari cœperunt sacerdotes, apud *Origenem* lib. 3. in Iob. Apud *Dionysium* oratio pro defuncto fit in templo, sed sine celebratione Eucharistiæ. Tandem sicut omnes orationes Ecclesiæ in actione mysteriorum Eucharistiæ recitari solebant, ita etiam commemoratio & commendatio defunctorum in actionem illam translata est. Ita vt in traditione humana & in consuetudine adiaphora variæ & dissimiles fuerint obseruationes.

al. 1. f. 2.

exh. ad castit. c. 7. f. 564.

Oratio pro mortuis est humana tantum traditio.

VII. Ex his omnibus planum & manifestum est, orationem pro mortuis non esse Apostolicum doctrinam, aut diuinum mandatum seu articulum fidei, aut dogma necessarium, sed humanam traditionem, libera & varia consuetudine introductam, & tandem superstitiosa obseruatione roboratam. Ergo nec inde purgatorio Pontificiorum igni sine Scriptura Canonica autoritas potest conciliari, multo minus vero expiationes, propitiationes & satisfactiones per viuorum opera, pro peccatis defunctorum, contra Scripturam, inde confirmari possunt.

Orationes veterum pro mortuis non patrocinantur purgatorio.

VIII. Ostendemus iam porro, ne veterum quidem orationes pro mortuis Pontificio purgatorio patrocinari. Falsum enim est, quod dicunt, primitiuam Ecclesiam in orationibus pro mortuis semper præsupposuisse purgatorium, & quæ ipsi annexa esse volunt. *Tertullianus* primus est (non enim de Apocryphis iam loquimur) apud quem consuetudo oblationum & orationum pro mortuis legitur, qui tamen diserte & expresse asserit, eam non esse ex Scriptura. Is igitur in libro de Monogamia inquit: Enimuero vxor *pro anima* scilicet defuncti mariti *orat, & refrigerium interim adpostulat ei, & in prima resurrectione consortium, & offert annuis diebus dormitionis eius.* Et de exhortatione castitatis ad maritum defunctæ vxoris inquit: *Et iam repete apud Deum, pro cuius spiritu postules, pro qua oblationes annuas reddas. Stabis ergo ante Deum, cum tot vxoribus, quot illa oratione commemoras, & offeres pro duabus, & commemorabis illas duas.* His verbis *Tertullianus* ostendit, duo fuisse in illa consuetudine sine Scriptura recepta, oblationes scilicet & orationes pro mortuis. Ne vero intelligatur de sacrificio aliquo propitiatorio, per sacerdotem pro mortuis oblato, *Tertullianus* dicit, vxorem offerre, & maritum reddere annuas oblationes. Et sportulas, quæ in vsum pauperum conferebantur, vocari & intelligi oblationes, manifestissimum est ex Canone Carthaginensi & Vasensi, 13. q. 2. *Qui oblationes defunctorum, aut negant Ecclesiis, aut difficulter reddunt, tanquam egentium necatores, qui pauperes* consolatione *alimonia & necessaria sustentatione* fraudant, *habendi sunt.* Sed quia in oratione pro mortuis dicit animabus refrigerium postulatum, Pontificii inferunt inde insinuari, animas defunctorum nondum esse in loco refrigerii, sed in medio aliquo loco pœnarum. *Tertullianus* vero libr. 4. contra Marcionem & de anima, tantum duo constituit loca excipiendis animabus exutis corporibus, vbi sequestrentur in diem Domini, inferos scilicet, pro reprobis, pro animabus vero iustorum sinum Abrahæ, quem dicit esse regionem *non cælestem, sublimiorem tamen inferis,* præstantem *refrigerium animabus iustorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat.* Et hoc tantum dicit *Tertullianus,* pios animabus defunctorum suorum optasse hoc refrigerium, ac in resurrectione consortium. Non autem dicit animas iustorum in loco aliquo pœnarum esse. Immo contra Marcionem diserte dicit, eas interim, a morte scilicet vsque ad resurrectionem, esse in refrigerio.

c.10.f.578

c.7.f.564.

c.51.f.175

Ritus circa mortuos Dionysio memorati.

IX. Sed excipiunt Pontificii, absurdum & ineptum esse, postulare eis refrigerium, si iam in refrigerio essent. Audiamus igitur *Dionysium,* quæstionem illam de oratione pro mortuis ex professo explicantem, quo sensu vetus Ecclesia pro mortuis orarit, & quomodo orationes illas intellexerit. In hoc enim cardine tota hæc controuersia vertitur.

Dionysius igitur, qui Areopagitæ titulum præfert, describens ritus sui temporis circa eos, qui obdormierunt, cap. 7. Ecclesiasticæ Hierarchiæ, non statas aut anniuersarias habet orationes pro mortuis, non addit sportularum oblationes,

nec

nec mysteriorum celebrationem, sed tantum funus in templum defert, atque ibi §.3. f.352. ante sepulturam Pontifex semel sacram precem super mortuum facit, deinde osculo salutat defunctum, quod reliqui præsentes etiam faciunt, postea infundit defuncto oleum, & corpus recondit. §. 8. & 9. f. 359. Hæc ipsa rituum dissimilitudo & varietas ostendit, non esse diuinas sanctiones, sed humanas, liberas & indifferentes consuetudines seu obseruationes. *Dionysius* enim oblationes, anniuersaria, & mysteriorum celebrationem, quæ alibi in exsequiis vsitata fuerunt, non habet. Osculum vero defuncti, vt cuius etiam cadauer suaue & pretiosum debeat esse, & infusionem olei habet, quæ alibi non fuerunt vsitata, quæque ne hodie quidem Pontificii obseruant. *Argumentum orationis super mortuum.* Orationis vero supra mortuum dicit hoc fuisse argumentum, * *vt diuina bonitas cuncta dimittat peccata, quæ per humanam infirmitatem defunctus admiserit, eumque collocet in luce & regione viuentium, in sinum Abrahæ, Isaac & Iacob, in locum vnde aufugit dolor, tristitia & gemitus.* Ex tali vero orationis forma Pontificii statim solent inferre, animas defunctorum nondum esse in regione viuentium, sed in loco tenebrarum, doloris, tristitiæ & gemitus, vnde orationibus sint liberandæ, hoc est, in purgatorio. Sed consequentiam hanc *Dionysius* diserte negat, & expresse contrarium adstruit. *Duo secundum Dionysium defunctorum ordines.* Non enim tres, sed duos tantum ordines ponit eorum, qui ex hac vita discedunt, ἱερῶν καὶ ἀνιέρων, *sanctorum & profanorum.* Profanos autem vocat illos, qui vel inquinamentis c. 7. §. 1. f. 347. ethnicis pleni, vel qui Sacramentis qui- §.2. f.348. dem initiati, ad damnabiles vero concupiscentias transfugerunt. Eos, quando ad finem huius vitæ perueniunt, dicit miserabiliter & inuitos ex hac vita auelli, nulla bona spe subnixos propter pessimam vi- §.1. f.347. tam. Alterum vero ordinem morientium vocat *Sacrorum*, qui pie quidem vixerunt, sed tamen pro remissione peccatorum orant. Eos dicit cum firma & certa spe in diuina (εὐφροσύνῃ) *lætitia* & *hilaritate* tendere ad mortis terminum, tanquam ad finem certaminum, cum animæ ibi non possint ad deteriora conuerti & corpora beatam exspectent resurrectionem. *Propter hæc*, inquit, ** *obdormitio sanctorum est in lætitia & spe immobili, quia perueneruntad finem certaminum.* Item, f. 348. norunt se totos percepturos (χριστοειδῆ λῆξιν) *Christiformem requiem*, quando ad ter- f. 350. minum huius vitæ peruenerunt. *Qui igitur*, inquit, *ad terminum suorum certaminum venit, sacra impletur lætitia, magnaque cum* (ἡδονῇ) *iucunditate seu voluptate viam felicissimæ regenerationis ingreditur. Propinqui vero defuncti* (μακαρίζουσι) *beatum illum prædicant, sicut & est, vt qui ad optatum victoriæ finem peruenerit* (πρὸς τὸ νικηφόρον ἐνθέως ἀφικόμενον τέλος) *& autori victoriæ persoluunt hymnos gratulatorios* (χαριστηρίους) *se ipsos quoque orantes ad similem requiem admitti. Sumentes autem defunctum ad Pontificem ducunt, quasi sacris donandum coronis. Is coacto sacro cœtu — peragit precem* (εὐχαριστήριον) complectentem *Exsequiæ Dionysii.* f. 351. gratiarum actionem pro illa Dei pietate, qua destructum est, iniustum & tyrannicum illud contra nos omnes imperium, f. 352. quodque non tantum qui ad summum sanctitatis peruenerunt, sed & alii, qui summos illos gradus attingere non potuerunt, ad remunerationem admittantur. Deinde ministri promissiones Scripturæ de resurrectione recitant, & Psalmos idem sonantes decantant. Et rationem huius reddit *Dionysius* † *quia*, inquit, *promissio-* §.2. f.352. *num illarum lectiones & cantiones declarant & explicant beatam illam requiem, in quam æternaliter subuehuntur, qui diuinum exitum consequuti sunt.* Illæ ipsæ vero lectiones & cantiones (ἀναδεικτικά) *defunctum quasi amplectuntur & suscipiunt. Viuentibus vero sunt exhortationes ad consimi-* §.3. f. 352. *lem exitum.* Postea præcipuus ex ministris, dimissis Catechumenis, sanctos iam defunctos (ἀνακηρύττει) *honorifica ce-* f. 353. *lebratione celebrat.* Et cum illis etiam nuper defunctum pari prædicatione prosequitur. Et hanc commemorationem dicit ideo fieri, †† *vt audientes sancto-* f. 353. *rum præmia ex Scripturis celebrata, & pie defunctum iam vere consortem seu socium existere* (κοινωνὸν ὄντα) *Sanctorum, qui a sæculo sunt, in ipsis etiam simile desiderium exci-*

* Dionys. de eccl. hier. c. VII. §. III. f. 353. τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος δεῖται, πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἡμαρτημένα τῷ κεκοιμημένῳ, κατατάξαι δὲ αὐτὸν ἐν φωτὶ καὶ χώρᾳ ζώντων εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν τόπῳ οὗ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός.

** Id. ib. §. I. f. 348. ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ τῶν ἱερῶν ἐστι κοίμησις ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀκλινέσιν ἐλπίσιν ὡς τῶν θείων ἀγώνων ἀφικομένων πέρας. - - f. 350. αὐτὸς μὲν ὁ πρὸς τὸ πέρας ἐρχόμενος τῶν ἑαυτοῦ ἀγώνων, εὐφροσύνης ἱερᾶς ἀναπίμπλαται, καὶ σὺν ἡδονῇ πολλῇ πρὸς τὴν ὁδὸν ἐπιβαίνει τῆς ἱερᾶς παλιγγενεσίας. Οἱ δὲ τοῦ κεκοιμημένου οἰκεῖοι - αὐτόν τε ὅς τίς ἐστι, μακαρίζουσι, πρὸς τὸ νικηφόρον ἐνθέως ἀφικόμενον τέλος, καὶ τῷ τῆς νίκης αἰτίῳ χαριστηρίους ᾠδὰς ἀναπέμπουσι, προσέτι καὶ αὐτοὺς ἀφικέσθαι πρὸς τὴν ὁμοίαν εὐχόμενοι λῆξιν. λαβόντες δὲ αὐτόν, ἐπὶ τὸν ἱεράρχην ἄγουσιν, ὡς ἐπὶ στεφάνων ἱερῶν δόσιν. - συναγαγὼν ὁ θεῖος ἱεράρχης τὸν ἱερὸν χορὸν - - αὖτα τελεῖ τὴν πρὸς Θεὸν εὐχαριστήριον εὐχήν.

† Id. ib. §. II. f. 352. αἱ δὲ τῶν θεαρχικῶν ἐπαγγελιῶν ᾠδαὶ καὶ ἀναγνώσεις ἐκφαντορικαὶ μέν εἰσι τῶν μακαριωτάτων λήξεων, εἰς ἃς οἱ θείως ἐχηκότες τελείωσιν, αἰωνίως καταστήσονται. τοῦ δὲ κεκοιμημένου ἱερῶς ἀναδεικτικαὶ, τῶν δὲ ζώντων προτρεπτικαὶ πρὸς τὴν ὁμοίαν τελείωσιν.

†† Id. ib. §. III. f. 353. ἱεραρχικῶς ἐκδιδασκόμενοι καὶ ὁρῶντες τὸν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀθανασίαν θανάτου, καὶ τὰ τῶν ἁγίων γέρα πρὸς τῶν ἀληθῶν λογίων ὑμνούμενα, - ἔσται γὰρ αὐτοῖς ἴσως ὠφέλιμος, ὁρῶντες τὸν ἱερῶς τετελευτηκότα ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς ἀναρρήσεως, ὡς κοινωνὸν ὄντα τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων, ἱερῶς ἀνακηρυττόμενον, καὶ τάχα καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν ὁμοίαν ἔφεσιν ἥξουσι, καὶ πρὸς τῆς λειτουργικῆς ἐπιστήμης ἐκδιδαχθήσονται, μακαρίαν ἀληθῶς εἶναι τὴν ἐν Χριστῷ τελείωσιν.

excitetur, cum audiant, quam vere beatum sit in Christo mori.

Dionysii hæc Pontificiorum commentis aduersantur.

X. Hæc prolixius aliquanto recitaui ex *Dionysio*, vt ostenderem, falsum esse, quod Pontificii dicunt, veterum orationes pro mortuis præsupposuisse purgatorium, hoc est, quod defunctorum animæ, pro quibus oratur, non sint in requie, sed in doloribus, gemitibus & cruciatibus ignis. *Dionysius* enim prolixa oratione & multis verbis diuersum & contrarium præsupponit, sicut manifestum est. Consequentiam etiam illam (si defunctis postulatur refrigerium, ergo nondum habent illud, sed sunt in cruciatibus) *Dionysius* ex professo refutat, ponit enim quæstionem: quare præsul oret, vt mortuus dimissis peccatis, collocetur in luce & in regione viuorum? Si enim illic quisque recipiet remunerationem, prout in hac vita gessit, defunctus vero suas operationes huius vitæ iam consummauit, quomodo per præsulis orationem ad aliam requiem, quam vita ipsius dignum est, transferetur? Et hic sane locus fuisset dicendi de pœnis purgatorii, de suffragiis & satisfactionibus viuorum pro mortuis, si tunc temporis Ecclesia orans pro mortuis talia agnouisset. Sed *Dionysius* nihil horum dicit, tantum in genere respondet, iustorum preces efficaces esse in hac vita, nedum post mortem pro iis tantum, qui digni sunt, & hoc exemplis de viuis ostendit. Orationis vero super mortuum dicit hunc esse sensum: * *Pontifex didicit ex Scripturis diuinitus traditis, quod illis, qui pie vixerunt, reddetur secundum opera ipsorum, sed tamen ita, vt diuina bonitas per summam clementiam* (παρορῶσα) *non respiciat, recordetur aut imputet maculas, quæ ipsis ex humana infirmitate adhæserunt. Nemo enim mundus est a sorde, inquit Scriptura.* Et notabit Lector, *Dionysium* propter maculas peccati non coniicere defunctum in ignem purgatorii, sicut Pontificii faciunt, vt ibi cruciatibus ignis excoquantur, sed dicit, φιλανθρωπίαν Dei ex clementia eas condonare. Pergit autem quærere, si hæc certo promissa sunt, & dantur defunctis in Christo, quare Pontifex petit ea pro mortuis? Tres autem assignat rationes. I. Pontifex ad imitationem bonitatis Dei aliorum dona, tanquam proprias expetit gratias. II. Quia ipse Pontifex nouit ea, quæ diuinitus promissa sunt, certo donari pie defunctis; vt igitur præsentibus etiam manifestet & confirmet, quæ bona certo donanda sint pie obdormientibus, ideo ea in forma precationis proponit, quia quæ iuxta Deum petit, Pontifex consequitur. Et in illa sua oratione nihil aliud petit, quam quæ in Scripturis expresse promissa sunt; donanda pie defunctis. Hæc enim est sententia verborum Dionysii. III. Pontifex a Christo accepit potestatem clauium. (Quorum remiseritis seu retinueritis, &c. Quodcunque ligaueris aut solueris super terram, &c.) vt iudicium Dei iuxta verbum ipsius patefaciat & manifestet, Deo charos admittendo, & impios excludendo. Ita ergo in Christo defunctos (διαπορθμευτικῶς) quasi *transmittens* & transuehens eos in æternam requiem, per absolutionem forma precationis, eos in lucem & regionem viuorum transferri ostendit. Et ostendunt veteres historiæ, primum vsum orationis pro mortuis fuisse in ipsis sepulturis. Fidelium enim funera faustis comprecationibus ad sepulturam deducebantur, sicut ostendit *Chrysostomus* in sermone quodam super verba 1. Thess. 4. Deinde in ipsa sepultura corpora fidelium defunctorum oratione presbyteri componebantur, sicut testatur *Tertullianus* libro de anima. Deinde cum in cœmeteriis conuentus Ecclesiasticos celebrarent, preces illæ etiam post sepulturam repeti cœperunt, acta inde sunt anniuersaria. Et tandem purgatorium inde extructum est.

§.6.f.354. *f. 355.* *§.7.f.356.* *Præsertim, cum Dionysius non mittat animas ob maculas peccati in purgatorium.* *§.7.f.357.* *Caussa Dionysii, cur pro mortuis oret Pontifex.*

Matth. 16. 19. *§.7.f.358.* *opusc. T. V. f. 379.* *f. 682.*

Veterum fundamenta orationum pro defunctis.

XI. Hæc descriptio *Dionysii* manifeste & quasi ex professo refutat ea, quæ Pontificii, ex ritu orationis veterum pro mortuis, ad stabiliendum purgatorium suum, exsculpere moliuntur. Et ostendit, qua de caussa ac quo sensu veteres pro mortuis orarint, non quod senserint, eos esse in cruciatibus, vnde nostris suffragiis sint redimendi: Sed propter superstitum institutionem, exhortationem & consolationem. Licet enim credant & sciant, credentes defunctos iam venisse ad requiem: tamen quia in spectaculo mortis magna est animi humani consternatio & perturbatio, cum quidem conspectus iræ diuinæ, & terror diuini iudicii propius tunc nos attingat, afficiat & quasi ob oculos versetur: confugimus igitur ad Deum, quærentes consolationem in verbo & sacramentis, legendo, audiendo, meditando, orando, credendo & sperando. Vsitatum autem est in grauioribus tentatio-

* Id. ib. §. VII. f. 356. ὁ θεῖος ἱεράρχης μεμάθηκεν ἐκ τῶν θεοπαραδότων λογίων, ὅτι τοῖς ὁσίως βιώσασιν, ἡ φανοτάτη καὶ θεία ζωὴ κατ' ἀξίαν ὑπὸ τῶν δικαιοτάτων ζυγῶν ἀποδίδοται, παρορώσης ἀγαθότητι τῆς θεαρχικῆς φιλανθρωπίας, τὰς ἐγγενομένας αὐτοῖς ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας κηλῖδας. ἐπείπερ οὐδεὶς, ὡς τὰ λόγιά φησι, καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου.

tionibus, orationem sæpius repetere, etiam quando ex verbo scimus priorem orationem exauditam esse, & ipsa talis oratio est fidei confirmatio, sicut in Psalmis talia exempla multa sunt. Et Iob inquit cap. 9, 16. *Cum inuocantem me exaudierit, non tamen credo, quod audierit vocem meam.* Ita si quis post acceptam absolutionem & communionem in graui casu mox rursus oret pro remissione peccatorum: non ideo dubitat de veritate absolutionis & communionis, sed conscientiæ infirmitas quærit ita confirmationem, & ipsa talis oratio, quia nititur promissione absolutionis & communionis, confirmat fidem acceptæ reconciliationis. Ita Christiani lugentes sciunt quidem promissiones diuinas de iis, qui in Domino moriuntur; quando tamen in perturbationibus considerant infirmitates suorum, & qui coram non cernunt requiem & felicitatem eorum, confugiunt ad Deum, & precibus eos misericordiæ Dei commendant, vt ita ipsis orationibus se confirment de beatitudine defunctorum. Nituntur enim orationes tales, quales vetustissimæ fuerunt, illis promissionibus: *Qui credit in me, non videbit mortem, transibit per mortem in vitam, etiamsi morietur viuet: Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, &c.

Ioan. 11, 25. 26. Apoc. 14, 13.

Quid fuerint, quoque consilio facta sint orationes veterum pro defunctis.

XII. Fuerunt itaque veterum orationes pro mortuis non satisfactiones pro peccatis mortuorum, non redemptiones animarum ex igne purgatorii: sed publicæ celebrationes, applicationes & obsignationes promissionum diuinarum, de remissione peccatorum, requie & salute pie defunctorum; fuerunt institutiones & exhortationes viuentium, fuerunt consolationes & confirmationes lugentium, & fuerunt declarationes piarum affectionum animi erga defunctos. Bestialis enim ἀπάθεια esset, nihil affici morte suorum, memoriam amicorum defunctorum statim ex animo delere, non ipsis bene velle & bene precari, quæ tamen omnia iuxta verbum moderanda sunt. Hoc modo & in hanc sententiam etiam *Apologia* confessionis dicit: *Nos non prohibere orationem pro mortuis.* Et *Lutherus* in confessione sua dicit: Pro mortuis, quia Scriptura nihil meminit, existimo non esse peccatum, ex libera deuotione, ita vel similiter orare, vt Deus animæ, si in tali statu sit, misereatur, vtque satis sit, quando semel vel bis illud factum fuerit. Vigiliæ enim, Missæ pro animabus, & anniuersaria in Papatu prorsus inutilia sunt, immo sunt Diaboli nundinationes. Ita *Lutherus*.

Sed tamen quorsum tandem euadant illa, quæ sine Scriptura, licet non mala pietatis specie, instituuntur & suscipiuntur, hæc ipsa purgatorii historia ostendit.

Alia Patrum loca huc facientia.

XIII. Hæc igitur historica obseruatio de oratione pro mortuis adimit Pontificiis illum purgatorii prætextum, cui plurimum nunc tribuunt, & quo solo sperant, se mundum rursus fascinare posse. Nec vero solius Dionysii Hierarchia memorias mortuorum ita interpretatur, sed & reliqui antiquiores ita senserunt. *Origenes* quidem Platonicum purgatorium alias strenue vrget. Sed ritum Ecclesiarum suarum describens, lib. 3. in Iob, inquit: *Non celebramus diem natiuitatis, cum sit dolorum & tentationum introitus, sed diem mortis, vtpote omnium dolorum depositionem, & omnium tentationum effugationem, — — quia non moriuntur*, sed perpetuo viuent, *hi, qui mori videntur. Propterea & memorias Sanctorum facimus, & parentum nostrorum vel amicorum in fide morientium deuote memoriam agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam consummationem in fide postulantes.* Item, *Celebramus* memoriam defunctorum, *religiosos cum sacerdotibus conuocantes, fideles vna cum clero inuitantes, adhuc egenos & pauperes, pupillos & viduas saturantes, vt fiat festiuitas nostra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memoriam celebramus.* Audis, Christianos celebrasse diem mortis suorum, eleemosynis & orationibus, non quod existimarint, eos doloribus cruciari, vnde exsequiis illis liberandi essent, sed quia fuerunt gratulationes in memoriam, quod defunctorum animæ per mortem ad omnium dolorum depositionem, ad omnium tentationum effugationem, & ad requiem peruenissent. Quæ certe cum Pontificiorum purgatorio ex diametro pugnant.

Vt Origenis.

Cypriani.

XIV. *Cyprianus* quidem nouo & peculiari modo loquitur: Offerre pro defunctis & sacrificium pro dormitione eorum celebrare, libr. 1. Epist. 9. Quas phrases interpretantur Pontificii de sacrificio propitiatorio, & de suffragiis pro expiandis & redimendis animabus defunctorum. Sed ipse *Cyprianus*, & quidem in eadem epistola interpretatur se, quod oblationes pro dormitione alicuius intelligat sportularum contributiones: sacrificium vero pro dormitione celebrare, interpretatur ibidem, nomen alicuius in prece sacerdotum, quæ in administratione Eucharistiæ fiebat, nominare: Et pro aliquo sacrificare, ibidem aper-

al. 1. f. 3.

aperte ita interpretatur: Deprecationem aliquam nomine eius in Ecclesia frequentare, quod libr. 3. Epistola 14. (al.16.f.37.) vocat *nomen alicuius offerre.* Quod autem non senserit *Cyprianus*, illa, quæ appellabat *sacrificia pro defunctis*, esse propitiationes aut satisfactiones pro peccatis ipsorum, ex ipsius explicationibus constat. Nam libro 3. Epistola 6. (al.12.f.28.) *oblationes & sacrificia* pro Martyribus *celebrari* dicuntur, quando *commemorationes* certaminum, & memoria gloriosæ mortis ipsorum celebratur. Cum tamen, sicut *Augustinus* inquit, (Serm.17. de verb. Ap. f.234. T. X. opp.) *Iniuriam martyri faciat, qui pro martyre orat.* Ita libr. 4. Epistola 5. (al.39.f.77.) de martyribus ex Celerini familia loquens: Quos certe non in cruciatibus ignis, sed in gloria cælesti esse sentit, dicit: *Sacrificia pro eis semper, vt meministis, offerimus, quoties martyrum passiones & dies anniuersaria commemoratione celebramus.* Atque ideo libro 1. Epistola 9. (al. 1. f. 3.) non vult pro *eius dormitione offerri, & nomen* eius *ad altare nominari*, qui presbyterum actorem seu tutorem nominauerat, non quod sentiret ipsum ideo in æternum damnatum esse, sed ne Ecclesiastica celebratione post mortem honoraretur, qui, contra statutum positiuum, presbyterum tutorem fecerat. Ita etiam pro viuis dicit *Cyprianus* offerri seu sacrificari, quando in precibus, quæ fiebant in administratione Eucharistiæ, gratiæ pro iis agebantur, vel aliquid orabatur, vt libro 3. Epistola 1. (al. 61. f. 145.) ad Lucium ab exilio cum suis reuersum, inquit: *Hic quoque in sacrificiis atque in orationibus nostris, non* cessamus *Deo — — gratias agere, & orare pariter ac petere, vt qui perfectus est & perficiens custodiat & perficiat in vobis confessionis vestræ coronam.* Ita libro 3. Epistola 15. (al.15.f.34.) & 16. (al.17.f.39.) pro lapsis *offerre*, est pro ipsis Eucharistiam parare, & preces pro ipsis facere. Cyprianum vero nullos, qui in Domino moriuntur, cruciatibus purgatorii terrere, sed promissione beatitudinis magnis asseuerationibus consolari, pulcherrimus eius sermo de mortalitate satis ostendit. (T. I. opp. f. 157.) *Eius est*, inquit, *mortem timere, qui ad Christum nolit ire. Eius est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare.* — — Simeon dicens: *Nunc dimittis seruum tuum in pace*, contestatur, *tunc esse seruis Dei pacem, tunc liberam* & *tranquillam quietem, quando de istis mundi turbinibus extracti, sedis & securitatis æternæ portum petimus.* (f. 161.) — — *Ad refrigerium iusti vocantur, ad supplicium rapiuntur iniusti*, &c.

XV. Ita *Nazianzenus* oration 7.* (Nazianzeni.) præsupponit: Cæsarium iam adeptum esse salutem, & animam ipsius dignum fructificare honorem. Postea vero addit: *Nunc o vita & mortis Domine — — Cæsarium suscipe, — hunc enim tuis* συγχωρῶμεν λόγοις οἷς τὸ πᾶν φέρεται, *tuis rationibus, quibus totum vniuersum gubernas, committimus, — cui & nostras animas, & qui ante nos discesserunt*, παρακατατιθέμενοι, *tanquam depositum commendantes.*

XVI. *Ambrosius* (Ambrosius.) de obitu Valentiniani: Non *dubitemus de meritis Valentiniani, credamus vel angelorum testimoniis, quod detersa labe peccati ablutus ascendit, quam sua fides lauit, credamus, quia ascendit a deserto, hoc est, arido & inculto loco, ad illas* florentes *delectationes, vbi cum fratre coniunctus, æterna vita fruitur voluptate. Beati ambo, si quid mea orationes valebunt, nulla inhonoratos vos mea transibit oratio. Omnibus vos oblationibus frequentabo. Quis prohibebit* vos *innoxios nominare?* &c. Vides, *Ambrosium* præsupponere, illos iam detersa labe peccati ablutos esse, & æternæ vitæ delectationibus iam frui, pro quibus oraturum se dicit. Et certe in Valentiniano, qui Catechumenus mortuus erat, propter quod etiam sorores ipsius superstites valde contristabantur, locum habuisset id, quod Pontificii de purgatorio dicunt, per orationes & oblationes posse animas post mortem a peccatis & a pœnis solui. Sed *Ambrosius* dicit: Ipsum iam peccatis ablutum & innoxium, æternæ vitæ frui voluptate. Quare vero oraturus est pro ipso, si hæc iam habet? Respondet, Dolor *plerumque solatium est dolentis.* Item, *Est in piis affectibus quædam etiam flendi voluptas.* Et *in commemoratione eius, quem amissum dolemus, acquiescimus.* Item, Non transibo vos inhonoratos, &c. Ita de obitu Theodosii, ex fide ipsius probat, animam eius iam conuersam in requiem. Et addit: *Absolutus dubio* iam (T. V. f. 111.) *certamine, fruitur nunc Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna*, &c. His præsuppositis addit orationem: (f. 121.) *Da requiem seruo tuo Theodosio, — — — illo conuertatur anima eius, — — vbi mortis aculeum sentire non possit. — — Dilexi virum, & ideo prosequor eum, vsque ad regionem viuorum, nec deseram, donec fletu & precibus inducam virum, quo sua merita* eum *vocant, in montem Domini, vbi perennis vita, — — nullus gemitus, nullus dolor*, &c. Vides *Ambrosium* quidem

* Nazian. orat. VII. al. X. T. I. f. 176. ὦ ζωῆς καὶ θανάτου κύριε - - νῦν μὲν δέχοιο Καισάριον - - - ἵνα δὴ τὸν τελευταῖον πρῶτον συγχωρῶμεν τοῖς σοῖς λόγοις, οἷς τὸ πᾶν φέρεται, & in anteced. ᾧ καὶ παρακατατιθέμενοι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς, τῶν σοὶ προκατειλόντων.

dem orare pro Theodosio, sed præsupponere, quod anima iam sit conuersa in requiem, ac fruatur iam luce & tranquillitate. Statim etiam post orationem illam dicit: [122.] *Manet ergo in lumine Theodosius, & sanctorum cœtibus gloriatur, illic complectitur Gratianum*, & in regno Christi considerat templum eius, &c. Ita libro 2. epist. 8. de Faustini sorore: [al. 61. f. 327.] Meliorem illic vitam exigit, *itaque non tam deplorandam, quam prosequendam orationibus reor, nec mœstificandam lachrymis, sed magis oblationibus animam eius Domino commendandam arbitror.* Audi vero quid subiungat: Securus, inquit, *de meritis eius & fide.* [f. 318.] Item, *Quid est, quod ingemiscamus pro mortuis, cum iam reconciliatio mundi facta sit apud Patrem* per Christum, *quoniam ergo, beneficia Christi tenemus, cum apud omnes, tum apud te, legatione pro Christo fungimur, vt noueris irreuocabilia esse dona* Dei, *vt credas, quod semper credidisti, nec* nouo *mœrore tuam in dubium adducas sententiam, quia ideo peccatum factus est Dominus, vt tolleret peccatum mundi*, vt *essemus in illo omnes iustitia Dei, non iam culpa obnoxii, sed iustitia remuneratione securi.* Hæc *Ambrosius* orans pro mortuis. Ex hisce testimonii commanifestissimum est, falsum esse, quod Pontificii fingunt, præsuppositum veterum in orationibus pro mortuis hoc fuisse, quod crediderint, piorum animas post mortem esse in peccatis, & in cruciatibus ignis, vnde nostris orationibus & suffragiis, tanquam expiationibus & satisfactionibus, sint liberandæ & redimendæ. Immo hoc præsupponunt veteres, piorum animas, pro quibus orant, detersa labe peccati iam esse ablutas & innoxias, esse saluas, in luce perpetua: frui illic vita meliore, immo tranquillitate & delectatione vitæ æternæ in sanctorum cœtibus, &c. Caussas igitur orationum habuerunt, non quas Pontificii fingunt, sed quas ex Dionysio iam explicauimus.

[*Epiphanii, de certamine Aerii.*] XVII. Sed transeamus ad *Epiphanium.* Quod enim non omnes in vulgo tunc vsitatas orationes pro mortuis ea fidei analogia intellexerint, sicut de vetustissimis iam dictum est, inde colligitur, quod Aerius quidam certamen hac de re mouit. Disputationem autem Aerii [l. 3. T. 1. hær. 75. f. 908.] *Epiphanius* * ita describit, (τίνι τῷ λόγῳ) *qua ratione* aut *qua de caussa*, siue *quo sensu, post mortem nomina defunctorum recitantur? Oret enim viuus, aut œconomiam fecerit* (quod vel de administratione Eucharistiæ, vel erogatione eleemosynarum intelligi potest) *sed quid mortuus inde vtilitatis consequetur? Si autem* (ὅλως) *omnino oratio eorum, qui hic sunt, eos, qui* (ἐκεῖσε) *illic sunt,* (ὤνησε) *iuuare potuerit, nemo ergo* (εὐσεβείτω) *religionem colat, nemo benefaciat, sed amicos aliquos paret, quocunque velit modo, vel pecunia conducens, vel in morte amicos rogans, vt orent pro eo, ne quid ibi patiatur, nec quæ ab eo admissa sunt* (ἀνηκέστων) *vel grauissima scelera* (ἐκζητηθῇ) *exquirantur.* Hæc verba ostendunt, Aerium disputasse τίνι λόγῳ, *quo sensu, qua ratione*, & *ob quam caussam*, defunctorum nomina in precibus recitarentur. Videntur autem illa Aerii verba, quæ tanquam responsio sunt ad propositam quæstionem, ex vulgi tunc opinionibus & sermonibus sumpta esse, quando dicit: Preces eorum, qui in hac vita sunt, omnino iuuare eos, qui ex hac vita excesserunt. Inde vero Aerius texuit consequentiam falsæ & impiæ sententiæ. Nempe, si quis in hac vita, nec religionem ad Deum, nec charitatem ad homines coleret (hoc enim volunt duo verba εὐσεβεῖν καὶ ἀγαθοποιεῖν) sed vel grauissima scelera committeret, & sine remissione eorum in impœnitentia hinc discederet, modo post mortem precatores aliquos haberet, non daturum ipsum in altera vita scelerum pœnas. Et hanc impiam sententiam Aerius falso & per calumniam Ecclesiæ tribuit, quasi ipsa hoc sensu, hac ratione, & hac de caussa pro mortuis oraret. Vide autem, quid *Epiphanius* respondeat: Quod si fuisset in Pontificiorum sententia, respondendum ipsi fuisset, orationibus illis omnino iuuari mortuos, & quidem ita, I. Vt peccata, quæ ipsis in hac vita remissa non essent, postea in altero sæculo, propter orationes & suffragia viuorum, tanquam expiationes & propitiationes, remitterentur. II. Vt satisfactiones pro peccatis debitæ, sed in hac vita non plene expensæ, post mortem a viuentibus loco & nomine defunctorum exsoluerentur. III. Vt a pœnis & cruciatibus ignis purgatorii per orationes & suffragia viuentium liberarentur & redimerentur. Sed horum nihil *Epiphanius* respondet, immo in responsione hoc præsupponit, eos defunctos, pro quibus superstites orant, esse & viuere apud Dominum, quod sumptum

est

* Epiphan. lib. III. T. I. hær. LXXV. f. 908. τίνι τῷ λόγῳ μετὰ θάνατον ὀνομάζετε ὀνόματα τεθνεώτων; εὔχεται γάρ, φησίν, ὁ ζῶν, ἢ οἰκονομίαν ἐποίησε, τί ὠφεληθήσεται ὁ τεθνεώς; εἰ δὲ ὅλως εὐχὴ τῶν ἐντεῦθεν τοὺς ἐκεῖσε ὤνησεν, ἄρα γοῦν μηδεὶς εὐσεβείτω, μηδὲ ἀγαθοποιείτω, ἀλλὰ κτησάσθω φίλους τινάς, δι' οὗ βούλεται τρόπου, ἤτοι χρήμασι πείσας, ἤτοι φίλους ἀξιώσας ἐν τῇ τελευτῇ, καὶ εὐχέσθωσαν περὶ αὐτοῦ, ἵνα μή τι ἐκεῖ πάθῃ, μηδὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα τῶν ἀνηκέστων ἁμαρτημάτων ἐκζητηθῇ.

est ex 2. Corinth. 5, 8. Phil. 1, 23. Luc. 23, 42. 43. Quæ hypothesis responsionis simpliciter totum purgatorium Pontificiorum euertit, ὅτι ἀπελθόντες εἰσὶ καὶ ζῶσι παρὰ τῷ δεσπότῃ, *quod scilicet illi, qui ex hac vita excedunt, sint & viuant apud Dominum nostrum* Iesum Christum.

Caussa orandi pro mortuis tempore Epiphanii.

XVIII. Hoc vero cum *Epiphanius* tanquam certum, firmum & fixum principium fidei præsupponit, audi, quas alias rationes & caussas recitet, quo sensu Ecclesia tunc pro mortuis orarit. Sumpserat Aerius ex vulgi sermonibus & opinionibus; Quia orationes illæ pro mortuis fiunt, ergo omnino etiam ipsis mortuis prosunt: *Epiphanius* vero primo recitat caussas & rationes illarum orationum, quæ ad viuentes seu superstites pertinent, quod iterum diligenter notetur. Ita enim inquit, reddens primam caussam commemorationis nominum defunctorum, τί ἂν εἴη τούτου προυργιαίτερον, τί τούτου καιριώτερον καὶ θαυμασιώτερον, τοὺς παρόντας πιστεύειν, &c. *Quid potest vtilius, quid opportunius, quid admirabilius esse, quam quod superstites, qui in præsenti vita sunt, in ea fide & sententia sint, vt credant eos, qui hinc migrant viuere, & non prorsus interiisse seu desiisse* (ἀνυπαρξίαν enim vocat) *sed esse & viuere apud Dominum.* Primam igitur vtilitatem commemorationis defunctorum hanc ponit, quod superstites illo ritu commonefiant, de hoc articulo fidei, quod qui in fide moriantur, non intereant, sed quando hinc discedunt, quod sint & viuant apud Dominum, ideo scilicet in precibus, quæ fiebant in administratione cœnæ Domini, ipsorum facta fuit mentio, vt esset talis publica confessio apud superstites.

f. 911.

Prima caussa.

XIX. Secundam caussam & rationem hanc tradit, ὅπως ἂν τὸ σεμνότατον κήρυγμα διηγήσοιτο (quibus verbis respicit ad τὸ ἀνακηρύττειν *Dionysii*) ὡς ἐλπίς ἐστιν ὑπὲρ ἀδελφῶν εὐχομένοις ὡς ἐν ἀποδημίᾳ τυγχανόντων, *vt præclarum illud encomium enarretur, quod illi, qui pro fratribus orant, spem habeant, tanquam de illis, qui in peregrinatione sunt.* Hoc loco *Lindanus* ἀποδημίαν interpretatur lugendam peregrinationem a Domino, transigendam in carcere purgatorii, vbi in igne luendum sit supplicium pro peccatis, vnde orationibus viuorum sint liberandi. Sed scelerata est hæc peruersio & verbi & sensus. Paulus enim 2. Corinth. 5, 8. diserte dicit, *pios, quando a corpore peregrinantur, præsentes adesse apud Dominum.* Et idem diuerso respectu esse ἐκδημίαν & ἐνδημίαν. Quando enim in hac vita sumus, tunc domi sumus in corpore, sed peregre absumus a Domino; quando vero tabernaculum corporis deponimus, tunc peregrinamur a corpore, sed præsentes sumus apud Dominum. Ita etiam Phil. 1, 23. dicit: Mortem esse ἀνάλυσιν, discessionem scilicet ex hoc mundo, sed ita, vt pie mortuus, eo ipso, quo ab hoc mundo discedit, sit cum Christo. *Epiphanius* igitur pie mortuos dicit esse ἐν ἀποδημίᾳ, *in peregrinatione.* Sed cuius respectu? Paulus dicit: Respectu carnis & mundi huius mortem esse peregrinationem, sed illa peregrinatione pie defunctos domi & præsentes esse apud Dominum seu cum Christo. *Lindanus* vero aduersa fronte contradicit Paulo, pios scilicet, quando per mortem tabernaculum huius corporis deponunt, tunc demum incidere in lugendam peregrinationem a Domino, in quo exilio, tanquam in carcere, cruciatibus ignis excarnificentur, vt lamentabiliter eiulare cogantur: *Miseremini mei saltem vos amici mei.* Quod si Paulum *Lindanus* pro sui ordinis professione non curaret, at saltem cum Patribus plus tribuat, cogitasset, quod *Nazianzenus*, vbi Cæsarium mortuum vocat *primitias* ἀποδημίας *peregrinationis suæ*, addat explicationem, quod intelligat peregrinationem non a Domino, sed ab hoc mundo ad Dominum. Dicit enim animas illorum peregrinantium deponi apud Dominum, & a Domino suscipi, immo saltem inspexisset, quod in proximo versu *Epiphanius* præcepit, Ecclesiam, quando orat pro mortuis, credere eos, qui pie ex hac vita excedunt, esse & viuere apud Dominum. Et tanta tamen Episcopi impudentia est, quod in proximo sequenti versu audet fingere, pie defunctorum lugendam peregrinationem a Domino in suppliciis & cruciatibus. Vere Pontificia est hæc falsatio, digna non mitra tantum, sed si fœtura gregem suppleuerit, galero etiam. Sed talis est Pontificii purgatorii veritas, vt nisi mendaciis defendi non possit. Sensus autem *Epiphanii* manifestus est. Superstitibus spem esse de defunctis fratribus, qualis est de peregrinantibus, non certe, vt illi ad nos in hoc exilium redeant, sed vt nos ex hac miseriarum valle, ad ipsos in patriam accersamur, 2. Reg. 12, 23. Sicut *Cyprianus* mortem piorum recte vocat *accersitionem Dominicam*, qua morientes non amittuntur, sed præmittuntur, recedentes

Secunda caussa. f. 911.

l. 4. pan. c. 54. f. 329.

l. d.

l. d.

f. 163.

præ-

præcedunt, tanquam proficiſcentes & migrantes ad patriam. Sicut ſpem illam *Cyprianus* ſermone de mortalitate pulcherrime explicat. Quis non ad ſuos, inquit, nauigare feſtinet? *patriam noſtram paradiſum computemus: —— Magnus illic nos charorum numerus exſpectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos & copioſa turba deſiderat, iam de ſua immortalitate ſecura, & adhuc de noſtra* incolumitate *ſollicita, ad horum conſpectum & complexum venire, quanta & illis & nobis —— lætitia, ——* vbi *ſumma & perpetua felicitas*, &c. Huius igitur beatæ ſpei commonefactionem, teſtimonium & confeſſionem *Epiphanius* dicit fuiſſe ritum commemorationis defunctorum, & orationis pro mortuis. Sicut igitur prima, ita etiam ſecunda hæc *Epiphanii* ratio & cauſſa orationis pro mortuis publicum & ſonorum teſtimonium dicit contra Pontificiorum purgatorium, ſicut manifeſtum eſt, atque etiam ideo *Lindanus* ſua falſatione ſenſum deprauare conatus fuit.

f. 166:

Tertia cauſſa.

f. 911.

XX. Tertiam cauſſam his verbis obſcure ſane ponit *Epiphanius*, ὠφελεῖ δὲ καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν γινομένη εὐχὴ, εἰ καὶ τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων μὴ ἀποκόπτοι, ἀλλ' οὖν γε διὰ τὸ πολλάκις ἐν κόσμῳ ἡμᾶς ὄντας σφάλλεσθαι, ἀκουσίως τε καὶ ἑκουσίως, ἵνα τὸ ἐντελέστερον σημανθῇ &c. *Prodeſt autem, quæ pro defunctis fit oratio, licet totam culpam ſeu tota abſcindat ſeu tollat, verum enimuero propterea, quia nos dum in hoc mundo ſumus, ſæpe & ſponte, & non ſponte erramus ſeu offendimus, vt id, quod perfectius eſt, ſignificetur. Nam & iuſtorum & peccatorum commemorationem facimus: Pro peccatoribus quidem, miſericordiam Dei deprecantes, pro iuſtis vero Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, &c. vt Chriſtum ab hominum ordine diſcernamus, per honorem, quem ipſi exhibemus, vtque cultum ei reddamus.* *Lindanus* hoc etiam loco crimen falſi committit: Nam pro ἐντελέστερον legit, εὐτελέστερον, & interpretatur (*vt quod leniſſimum eſt, dicam*) cum verba perſpicua & nota ſint, & tota ſequens periodus efflagitet illum ſenſum, quem *Perionius* etiam reddidit (*vt id, quod perfectius eſt, ſignificetur*) hoc eſt, vt *Epiphanius* ipſe ſubiungit, vt Chriſtum a reliquorum hominum ordine ſeparemus; nullus enim hominum, etiamſi millies & vltra in iuſtitia degat, poteſt Chriſto comparari ſeu adæquari. *Lindanus* etiam αἰτιάματα libenter vellet interpretari *pœnas* ſeu *ſupplicia* luendorum peccatorum, vt *Epiphanium* ita obtorto collo in Pontificiorum purgatorium pertraheret; ſed crimina, ob quæ quis accuſatur, hoc vocabulo ſignificari, vel ex 25. capite Actor. notum eſt, quodque in obiectione Aerius vocarat ἁμαρτήματα, hoc in reſponſione *Epiphanius* vocat αἰτιάματα. Et ex collatione obiectionis Aerii, & reſponſionis Epiphanii intelligi poteſt, quis ſit ſenſus, quando dicit, orationem pro mortuis non abſcindere τὰ ὅλα τῶν αἰτιαμάτων, *tota peccata:* Aerius enim obiecerat, ſi quis vel grauiſſima ſcelera committat, & in impœnitentia ſine remiſſione eorum hinc diſcedat, poſſe ipſum poſt mortem orationibus ita iuuari, vt Deus peccata ab ipſo non exquirat, vt pro ipſis aliquid pati cogatur. Ad hanc obiectionem *Epiphanius* reſpondet, orationem pro mortuis nequaquam poſſe tollere tota peccata, hoc eſt, mortuis, qui in impœnitentia prorſus ſine remiſſione peccatorum hinc diſceſſerunt, non poſſe per orationes veniam in altero ſæculo impetrari, & nominat τὰ ὅλα, quia Aerius in ſua obiectione quæſierat: An mortui ὅλως iuuentur orationibus viuentium. Dicit igitur *Epiphanius*, ὅλα, tota peccata non poſſe tolli per orationes pro mortuis. Hoc enim axioma ponit extra controuerſiam. Num vero *Epiphanius* ſentit, ſi non tota peccata, at ſaltem quædam ſeu partem eorum poſſe per orationes pro mortuis poſt hanc vitam remitti? Hoc quidem Pontificii inde nectunt, ſed *Epiphanius* hoc prorſus non dicit, ſicut verba ipſius oſtendunt. Et quæſtio eſt, quid *Epiphanius* ipſe dicat, non quid Pontificii ipſi affingant. Requirebat autem omnino ſeries orationis & ſententiæ, vt ſi ita ſenſiſſet, ſubiungeret: Etſi non tota peccata, tamen quia in hoc mundo ſæpe & voluntarie & inuoluntarie peccamus, illa ſaltem peccata, etiamſi in hac vita remiſſa non fuerint, poſt mortem poſſe remitti per viuorum orationes pro mortuis. Sed quicquid diſputetur de anacoluthis Epiphanii: Certum eſt, *Epiphanium* hoc non dicere, ſed in ſuſpenſo hoc relinquit. Et ne Scholaſtici quidem ſcriptores audent affirmare aliquam peccatorum ſeu culparum remiſſionem poſt mortem in altero ſæculo fieri, ſed de pœnis tantum diſputant. Obſeruet autem Lector, quam caute verba ponat *Epiphanius*. Aerius quæſierat, an omnino ipſis mortuis aliquid proſint preces, quæ pro ipſis fiunt? *Epiphanius* vero reſpondens, non dicit, omnino ipſis mortuis proſunt, ſed ſimpliciter inquit: *Illa oratio, quæ pro mortuis fit, prodeſt.* Quomodo vero? Quia, inquit, *dum in hoc mundo ſumus, in multis offendimus omnes.* Num igitur, qui in vita

f. 327.

f. 327.

v. 7.

vita illorum peccatorum remissionem nec quæsiuit, nec accepit, post mortem per aliorum orationes veniam potest consequi? Hoc certe *Epiphanius* non dicit, sed inquit, in eadem prece, qua misericordiam Dei imploramus, & peccatorum mentionem facimus, & Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, &c. vt scilicet illud, quod perfectius est, significetur, vt scilicet Christus ab omnium hominum ordine, quantumlibet iustorum discernatur, hoc est, neminem, quantumuis iustum, ita saluum esse, sicut Christus, propria scilicet iustitia, sanctitate seu munditie, propriis virtutibus & meritis, sed omnibus, vt salventur, misericordia Dei & remissione peccatorum propter Christum opus esse, & eos, qui salui sunt, non propria iustitia, sicut Christus, sed ex misericordia Dei remissionem peccatorum propter Christum saluos esse. Et prorsus idem hoc est, quod etiam *Dionysius*, sicut ostendimus, de oratione pro mortuis dicit, quod scilicet veterum ritus commemorationis defunctorum, & orationis pro mortuis, fuerit publica & solennis commonefactio infirmitatis & corruptionis naturæ humanæ, in omnibus etiam sanctissimis, & item præclara confessio, Neminem sua iustitia, sed omnes, etiam sanctissimos, ex misericordia Dei per remissionem peccatorum propter Christum saluari. Atque ita hoc ritu Christo suus honor (inquit *Epiphanius*) deferebatur, vt qui solus sine peccato fuit, immo qui solus sua nos iustitia a peccato & ira Dei liberat. Ex *Epiphanio* igitur purgatorium Pontificium nequaquam potest stabiliri. Eius enim præsuppositum est, eos, qui pro mortuis orant, iam esse & viuere apud Dominum. Græca ergo Ecclesia nec *Epiphanii* tempore, sicut nec postea vnquam credidit, piorum animas in cruciatus ignis purgatorii post mortem coniici. Orauit quidem pro mortuis, sed alio sensu, & aliis de caussis, sicut monstratum est. Atque hic est status controuersiæ inter nos & Pontificios, quando de veterum ritu orationis pro mortuis disputatur.

Summa verborum Epiphanii.

XXI. De *Epiphanio* vero dissimulandum non est, ipsum in hac disputatione non aperte & libere ea, quæ facies disputationis postulabat, explicare. Aerius enim, offensus vulgi opinionibus & sermonibus, quæsiuit, an omnino ipsis mortuis prosint orationes, quæ pro ipsis fiant, & an a peccatis per illas orationes post mortem liberentur? Ad has obiectiones cum *Epiphanius* respondere debebat, hoc quidem dicit, tota peccata, aut totam culpam non posse post mortem per aliorum orationes abscindi: Ad residuam vero partem quæstionis? An ergo quædam peccata post mortem demum per aliorum orationes remittantur, nihil respondet, sed propter vulgi opiniones, quas reprehendere non audet, & tamen confirmare non potest, in suspenso hoc relinquit, & de industria obscuritatibus (sicut textum legenti patet) inuoluit. Sicut etiam ad illam Aerii obiectionem, (an omnino ipsis mortuis orationes, quæ pro ipsis fiunt, prosint? Item, quid & quantum?) aperte non respondet. Dicit quidem, orationes, quæ pro mortuis fiunt, vtiles esse, non autem addit, (ipsis mortuis) sed ad alias caussas & rationes, propter quas vtiles sint tales orationes, confugit. Ita homines fuerunt Patres, qui consuetudinibus & opinionibus suorum temporum sæpe cesserunt, præsumptiones vulgi non semper, sicut *Augustinus* inquit, libere ausi fuerunt reprehendere. Hæc nos libere fatemur, qui patrum litteras non vt Canonicas habemus, sed ex Canonicis consideramus. Quod enim *Epiphanius* non affirmat, sed propter vulgi opiniones in suspenso relinquit, illud ipsi Scholastici diserte & prorsus negant, vllam scilicet culpam post mortem remitti. Sentiunt enim, & recte quidem, omnem culpæ remissionem non nisi in hac vita fieri.

Notandum tamen circa Epiphanii sententiam, quod non totam quæstionem Aerii explicat.

2. quod etiam cesserit opinionibus vulgi sui temporis.

ep. 119. T. II. opp. f. 572.

XXII. Nos vero in hac serie historiæ de oratione pro mortuis hanc obseruationem considerabimus, quomodo progressu temporis sensim facta fuerit doctrinæ inclinatio. Vetustissimi enim rationes orationis pro mortuis recte, sicut monstrauimus, explicarunt. *Epiphanius* vero propter vulgi persuasiones primum in suspenso reliquit illa, quæ diximus. Non multo vero post *Augustinus* affirmatiue ea cœpit disputare, vnde tandem tota Camarina purgatorii extructa est. Sicut iam ordine ostendemus.

Laus post hæc Augustini disputatio & illa quidem affirmatiua

XXIII. Et *Augustinus* quidem orans pro matre sua defuncta, veterum vestigia sequitur, libro confess. 9. cap. 13. Inquit enim: *Quanquam illa* sic vixit, *vt laudetur nomen tuum, in fide moribusque eius, non tamen audeo dicere, — — nullum verbum exiisse ab ore eius contra præceptum tuum. — — Et væ etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus, aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ. — — Nunc itaque pro peccatis matris meæ deprecor te, exaudi me per medicinam vulnerum* tuorum, *quæ pependit in* cruce, *& sedens ad dextram tuam te interpellas* L 119

 pro

pro nobis. — — Dimitte Domine, dimitte, obsecro, ne intres cum ea in iudicium. — — Et credo, quod iam feceris, quod te rogo, sed voluntaria oris mei approba Domine, &c. Audis *Augustinum* orare pro matre sua, non quod existimet, eam in cruciatibus purgatorii hærere, aut adhuc in iudicio Dei peccatis obnoxiam teneri: credit enim eam iam assecutam esse, quod rogat, caussam vero orationis assignat, quod sit bene affectæ voluntatis erga matrem desiderium. Ex eadem etiam confessione colligi potest, quo sensu & qua ratione in actione administrationis Eucharistiæ facta fuerit commemoratio defunctorum, non vt opus illud esset satisfactio aut propitiatio pro peccatis mortuorum: (Neque enim pro mortuis instituta est Eucharistia,) sed vt esset testimonium & confessio de illo articulo fidei, quo credimus, communionem seu societatem sanctorum, eorum scilicet, qui iam in altera vita cum Christo regnant, & fidelium, qui adhuc sub cruce, in hac miseriarum valle militant. Quia enim nexus communionis membrorum huius corporis est caput Christus, licet igitur illi deposito peccato iam sint in æterna beatitudine, nos vero corpus peccati & mortis adhuc circumferamus, tamen credimus, nos esse conciues & coheredes regni & salutis ipsorum. Eius enim corpore & sanguine communicamus, & salui sumus spe, cuius meritis & communione ipsi æternam beatitudinem iam possident. Ita de ciuitate Dei libro 20. cap. 9. dicit: *Neque enim piorum animæ mortuorum separantur ab Ecclesia, quæ etiam nunc est regnum Christi, alioquin nec ad altare Dei fieret eorum memoria, in communione corporis Christi*, &c. Item, vt amici defunctorum, considerantes humanæ vitæ imbecillitatem, certam sibi consolationem propositam haberent, eos, qui in Christo obdormiunt, licet multis & magnis infirmitatibus circumdati fuerint, non tamen ideo ex regno Dei excludi, aut in æternam damnationem abiici, sed propter victimam Filium Dei, cuius in Eucharistia, dum viuerent, participes facti essent, in æternam beatitudinem recipi, ideo voluerunt commemorationem nominum defunctorum in ipsa actione Eucharistiæ fieri. Ita *Augustinus* de matre sua moritura inquit: *Memoriam sui ad altare fieri* voluit, *cui nullius diei intermissione seruierat, vnde sciret dispensari victimam, qua deletum est chirographum, quod erat contrarium nobis, qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra, & quærens, quid obiiciat, & nihil inueniens in illo, in quo vincimus. Quis ei restituet pretium, quo nos emit, vt nos auferat ei? Ad cuius pretii nostri Sacramentum ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei: Nemo a protectione tua dirumpat eam. Non se interponat, nec vi, nec insidiis leo & draco. Neque enim respondebit illa, nihil se debere, — — sed respondebit, dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debens reddidit.* Hæc profecto præclara confessio est, qua fide Monica in Christo sit mortua, & qua spe Augustinus confidat, eam habere remissionem peccatorum, & esse heredem vitæ æternæ.

Quo sensu defunctorum commemoratio facta in actione Eucharistiæ.

f. 412.

conf. l. 9. c. 13. f. 115.

f. 116.

XXIV. Hæc quæ veteres hoc modo explicant, Scripturæ non aduersantur, & sane æquum est, veteris Ecclesiæ ritus hoc modo ad analogiam fidei candide interpretari. Negari tamen non potest, cum talis doctrina, confessio & consolatio, de iis, qui in Christo moriuntur, exemplo Scripturæ, alia forma, simplicius, clarius & commodius potuisset proponi & declarari, periculose fecisse veteres, quod sine mandato & exemplo Scripturæ, in forma orationis pro mortuis, & quidem in ipsa actione Eucharistiæ, quæ pro viuis instituta est, hoc fecerunt, cum & ritus & ipsa forma verborum in oratione pro mortuis aliud videatur auribus & sensibus ingerere, quam veterum declarationes interpretentur. Satius certe fuisset cum Scriptura loqui, (*Lucerna* enim *pedibus nostris est verbum Domini, & qui loquitur, loquatur eloquia Dei*) quam sine Scripturæ Canonicæ exemplo, alia & periculosa forma, quæ facile alium sensum recipere posset, sententiam per se non impiam publice in Ecclesia proponere. Quas enim opiniones & persuasiones vulgus inde conceperit, quibus etiam Episcopi tandem cedere cœperunt, donec purgatorium Pontificium inde conflatum est, hæc ipsa historia ostendit. De Epiphanio enim iam diximus, quomodo tales vulgi opiniones, cum confirmare non possit, tamen refutare etiam non ausit. Augustinus vero & Chrysostomus tempori, consuetudini, & receptis vulgi opinionibus plus concedere, & orationes pro mortuis aliter, quam veteres fecerant, sine Scriptura interpretari cœperunt. Cum enim vulgo multi contenderent, orationes pro mortuis, quas non inanes esse præsumebant, adeo esse efficaces, vt per eas etiam illi, qui sine pœnitentia in peccatis contra conscientiam mortui essent, Deo post mortem reconciliarentur & saluarentur: Alii vero ex Scriptura & ex veterum sententia contra disputarent, vnumquemque post

Veteres sine mandato & exemplo Scripturæ orationes pro mortuis & commemorationes eorum in actione Eucharistiæ instituerunt.

Ps. 119. 105. 1. Petr. 4. 11.

Impiæ opiniones vulgi ex orationibus pro mortuis, quibus etiam Episcopi cesserunt.

post hanc vitam ita iudicare, prout in hac vita se gessit, & orationes pro mortuis esse viuorum commonefactiones, confessiones & consolationes: *Augustinus* satisfacturus vtrisque, mediam quandam viam excogitauit, & si modo persuasionem illam de impœnitentibus posset tollere, aliquid putauit vulgi opinionibus, de efficacia orationis pro mortuis, concedendum esse. Fuisse autem quæstionem illam Augustini temporibus ἐπιπολάζουσαν, & ex vulgi opinionibus varie in vtramque partem disputatam, ostendunt loca *Augustini*, de cura pro mortuis ad Paulinum Nolanum, cap. 1. & 4. & 18. Et ad Dulcitium, quæst. 2. Item, de ciuitate libro 21. capit. 13. & 14. In Enchiridio cap. 69. de verbis Apostoli sermone 32.

Augustinus tres defunctorum ordines exponit constituere.

XXV. Summa autem disputationis Augustini hæc est, quod tres facit ordines defunctorum. Primos dicit esse valde bonos, qui suffragiis & opitulationibus post mortem non indigeant. Secundos dicit esse valde malos, quos nullis viuorum suffragiis dicit liberari posse. Tertios facit medios, qui nec adeo boni sint, vt suffragia illa post mortem non requirant, nec adeo mali, vt eis illa post mortem non prosint, sed cum viuerent, dicit ipsos meruisse, vt hæc sibi postea possent prodesse. Iam cum in genere pro omnibus defunctis eadem forma oretur, putat, orationes illas pro valde bonis esse gratiarum actiones, pro valde malis, etiamsi nulla sint adiumenta mortuorum, esse tamen qualescunque viuorum consolationes: Aut certe ad hoc prodesse, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio. De mediis vero dicit: Neque negandum est, defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari & adiuuari, cum pro ipsis sacrificium mediatoris offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Nam pro non valde malis sunt propitiationes, vt plena sit ipsorum remissio, & pro talibus dicit exaudiri piorum orationem, vt misericordius cum ipsis agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt, siue vt ante diem iudicii spiritus ipsorum, per pœnas temporales purgati, non tradantur æternis suppliciis. Ita *Augustinus* in locis commemoratis, quæ noua sunt & veteribus ignota.

Quantum in his sine Scriptura Augustini autoritas valeat.

XXVI. Num vero statim sine vlla inquisitione pro articulis fidei hæc accipienda sunt, ideo, quia Augustinus ita sensit? Hoc certe *Augustinus* nunquam voluit. Dicit enim ad Hieronymum ep. 19. Alios scriptores præter Canonicos ita esse legendos, vt non verum putemus, quia ipsi ita senserunt, ,, quantalibet etiam sanctitate doctrina- ,, ue polleant, sed quia vel per alios au- ,, tores Canonicos, vel probabili ratio- ,, ne quod a vero non abhorreat, per- ,, suadere potuerint. Item Epist. III. Nullorum *disputationes, quamuis Catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, vt non liceat nobis — — aliquid in eorum scriptis improbare & respuere, si forte inuenerimus, quod aliter senserint, quam veritas habet. — — Talis*, inquit, *ego sum in scriptis aliorum*, quales *ego volo esse intellectores meorum.* Et ad Vincentium inquit: *Negare* non possum *nec debeo,* —— *multa esse, in tam multis opusculis meis, quæ possint iusto iudicio, & nulla temeritate culpari.* Sicut igitur inquit contra Cresconium, *Cypriani litteras non vt Canonicas habeo, sed ex Canonicis considero, & quod in eis diuinarum Scripturarum autoritati congruit, cum laude eius accipio, quod autem non congruit, cum pace eius respuo.* Ita salua honorificentia, quæ Augustino, vt viro docto, sancto & de Ecclesia optime merito debetur, illam eius disputationem, non cum credendi necessitate, sed cum iudicandi libertate considerabimus, quæ scilicet & qualia habeat fundamenta, idque breuiter per capita quædam ostendemus. Primo igitur ad Paulinum cap. 1. fatetur, se nullum hac de re Scripturæ testimonium habere, excepto vnico loco Machabæorum, ex quo libro dogmata Ecclesiastica non posse confirmari, nec ea quæ in contentionem veniunt roborari, ipsi veteres, sicut supra ostendimus, confirmant. II. Fundamentum totius disputationis dicit se collocare in consuetudine orandi & offerendi pro mortuis. Atqui *Tertullianus* expresse dicit, consuetudinem illam non esse ex Scriptura. Et *Epiphanius* etiam dicit, non esse præceptum Patris, hoc est, Dei, sed *institutionem matris*, hoc est, Ecclesiæ, & *traditionem Patrum*, quod ipse etiam Augustinus dicit. Num vero ex tali fundamento, sine certis, expressis & perspicuis Scripturæ testimoniis, aliquis nouum articulum fidei concedere potest, aut Ecclesiæ obtrudere debet? III. Sensum & vsum orationis pro mortuis, Augustinus multo aliter interpretatur & intelligit, quam antiquitas ante ipsum fecit, sicut ex præcedentibus manifestum est. IV. Nouæ suæ distributionis, nec in Scriptura, nec in ipsis etiam veteribus testimonia habet. Quantum igitur valeat, manifestum est. V. Ipse Augustinus de hac sua sententia non est certus.

f. 338.

T. VII. opp f. 109.

l. 2. c. 32. T. VII. f. 163.

T. IV. opp f. 627.

l. d.

l. 3. T. 1. hær. 76. f. 912.

In hac enim disputatione dicit animas defunctorum pietate viuentium liberari ex purgatorio. Sed alibi dicit dubium & incertum esse, an sit purgatorium, in quo animæ post mortem temporalibus pœnis purgentur, sicut supra ostendimus. Quomodo vero certum esse potest, aliquos ex purgatorio liberari, cum iuxta ipsum Augustinum possit quæri, possit & latere, an omnino aliquæ animæ purgentur? Potest igitur etiam quæri, potest & latere, an animæ ab illa purgatione, pietate viuentium, releuentur vel liberentur? Sicut frustra nec satis prudenter operosam aliquis vel deliberationem vel expeditionem institueret, vt captiuos ex carcere aliquo liberaret, si dubium & incertum esset, an omnino vel talis aliquis carcer esset, vel captiuus aliquis in carcere illo detineretur. Ita quod *Augustinus* in hac disputatione dicit: Preces pro defunctis valde malis seu damnatis ad hoc prodesse, vt damnatio fiat tolerabilior: de hac ipsa

f. 452. sententia ita inquit, de Ciuitate lib. 21. cap. 24. *Quod quidem non ideo confirmo, quoniam non resisto.* Vnde colligitur, ipsum vulgi opinionibus in hac materia non libere ausum resistere, licet ea concessione non vellet eas confirmare.

f. 453. Et cap. 27. scribit, *Quis sit ille modus vitæ, & quæ sint illa peccata, quæ ita impediunt peruentionem ad regnum Dei, vt tamen sanctorum amicorum meritis* post mortem *impetrent indulgentiam, difficillimum est inuenire, periculosissimum definire. Ego certe vsque ad hoc tempus, cum inde satagerem, ad eorum indaginem peruenire non potui.* Vides quomodo Augustinus, cum temporibus & receptis opinionibus aliquid concedat, mox tamen dubia & incerta illa reddat. Quomodo igitur ex his dubitationibus articulos fidei faciemus? VI. Hanc vnicam maximam *Augustinus* habet & vrget in tota hac disputatione, frustraneas scilicet, inutiles & inanes, immo ludibria,

Hom. 4. in Ebr. T. VI in N. T. f. 731. & sicut *Chrysostomus* loquitur σκηνὴν καὶ ὑπόκρισιν fore orationes pro mortuis, sicut tum in Ecclesia frequentabantur, si non id, quod sonant, & sicut sonant, mortuis impetrarent, propitiationem scilicet, remissionem, mitigationem, liberationem & peruentionem ad regnum Dei. Sed antiquitas alium sensum, alios fines, & alios vsus orationis pro mortuis tradidit, sicut ostendimus. Et certe illi argumentationi Augustini recte opponi potest hæc instantia. Cum eadem forma orationis fuerit pro omnibus defunctis, tamen ipse *Augustinus* dicit, pro valde bonis verba habere sensum gratiarum actionis, cum tamen hoc non sonent. Pro valde malis vero esse non mortuorum adiumenta, sed qualescunque viuorum consolationes, licet verba aliud sonent. Et hoc certe iuxta *Chrysostomum* vere etiam σκηνὴ καὶ ὑπόκρισις. Quod si *Augustinus* iudicat, orationes pro valde bonis & pro valde malis non propterea esse inania ludibria, etiamsi non intelligantur, id, quod sonant, & sicut sonant, impetrare (*iniuriam enim facit martyri, qui orat pro martyre.*) Et in inferno nulla est redemptio: Manifestum igitur est, connexionem argumentationis Augustini non esse firmam aut necessariam, quæ possit articulum fidei condere. Postremo, cum sanguis Christi sit propitiatio pro peccatis totius mundi, & remissio peccatorum sit solius Christi meritum: Ergo non tantum sine Scriptura, sed contra Scripturam dicitur, viuentium opera esse propitiationes pro peccatis defunctorum, & pietatem viuentium posse mortuis mereri remissionem peccatorum. Pugnat & hoc contra Scripturam, quod disputatio Augustini ponit, partem remissionis peccatorum nos propter Christi meritum in hac vita: partem vero post hanc vitam propter hominum viuentium merita consequi, vt ita ex vtrisque sit & fiat plena remissio, cum iuxta Scripturam remissio peccatorum plene, & propter solius Christi meritum, & in hac vita detur credentibus, Actor. 10, 43. & 13, 38. Item valde bonos propriis meritis, mediocriter bonos partim propriis, partim aliorum hominum meritis, coram Deo, & quidem post mortem reconciliari, cum solius Christi meritis iustificemur & saluemur. Et vbi quæso etiam hæc opinio fundamentum habet? Viuus mereor, vt mihi defuncto, post mortem aliorum viuentium pietas succurrat? Recte certe, sicut Dulcitius refert, tempore Augustini quidam q. 2. f. 472.
dixerunt: Si aliquis talis beneficii locus „ posset esse post mortem, ipsi defuncti „ animam refrigeria sua sibi rectius fer- „ re posse per se, illic confitendo pec- „ cata, quam si in eorum refrigerium „ ab aliis oblatio procuretur. Et ipsi etiam Scholastici hæc Augustini αἰτήματα improbant & negant, quod scilicet post mortem possit fieri remissio culpæ, quodque damnatis supplicia possint mitiora seu leuiora reddi, per suffragia viuorum. Immo ipse Augustinus remissionem peccatorum solius Christi meritis tribuit, & in hac vita salutem vel acquiri vel amitti docet, sicut postea ostendemus. Hæc capita recte considerata euincunt, Augustini illam disputationem talem esse, vt modestissime, & quidem ipsius verbis, de ea pronunciemus, in qua nulla velut Canonica autoritas constitui vel possit vel debe-

debeat. Et tamen quantum superstitionum secum postea traxerit, testis est Pontificia Ecclesia.

Chrysostomi de oratione pro mortuis disputatio.

XXVII. Circa idem ferme tempus apud Græcos *Chrysostomus* eandem quæstionem disputauit, sed non eodem modo, sicut *Augustinus*, quod ipsum ostendit, in tota illa disputatione, quæ extra & præter Scripturam, hominum consuetudinibus, præsumptionibus & argumentationibus nititur, nutantibus & variantibus sententiis, nihil esse certi, firmi aut solidi. Cumque Pontificii multas sententias ex *Chrysostomo* cumulent, pro stabiliendo suo purgatorio (quod tamen Græca Ecclesia, exceptis Origenistis, nunquam agnouit) hæc consideratio ostendet, qua illud fide faciant, & quantum *Chrysostomus* ipsorum purgatorio patrocinetur. Facit autem *Chrysostomus* defunctorum non tres ordines sicut Augustinus, sed tantum duos, Sermon. 3. ad Philipp. 4. ad Hebræos Homil. 69. 70. ad Antiochenos: Primum Christianorum, qui in vera fide hinc discedunt: Alterum, qui vel sine sacramentis in infidelitate moriuntur, vel qui baptizati quidem sunt, sed in peccatis moriuntur. Iam dicit in genere pro omnibus defunctis preces faciendas, & eleemosynas erogandas, licet ad altare pro fidelibus tantum. Et primus est, qui asserit, sed sine vllo documento, ab Apostolis hoc sancitum esse, cum *Tertullianus*, *Epiphanius* atque etiam *Augustinus*, traditioni Patrum & consuetudini Ecclesiæ hoc adscribant. Inde vero extruit hoc axioma. Non esse κενὰ aut ὑπόκενα, quæ Ecclesia pro mortuis orationibus & oblationibus agit, sed multum habere emolumenti seu vtilitatis. Hoc vero iuxta duos illos, quos constituit, defunctorum ordines, ita distribuit. De fidelibus defunctis seu iustis inquit, * Hom. 32. in Matth. *Cur post mortem iterum pauperes conuocas? Cur presbyteros, vt pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro, te responsurum, vt defunctus requiem adipiscatur, vt propitium iudicem inueniat.* Audis Chrysostomum, vulgi opiniones & sermones recitare, quibus ipse etiam accedit. Num vero sentit, eos, qui in fide hinc discedunt, pro quibus orat, esse in lugenda peregrinatione a Domino, & in cruciatibus ignis, sicut *Lindanus* inquit? Hoc certe *Chrysostomus* non dicit, sed contrarium affirmat. Inquit enim ** Serm. 3. ad Philip. (ἐκεῖ μεταστάντες) fideles, *postquam hinc discesserunt, & illuc migrauerunt, beatos esse, quia ad Christum abierunt, — — & ibi* (ἐγγύτερον) *propius esse cum rege Christo, non per speculum, nec per fidem, sed facie ad faciem.* Et † Serm. 4. ad Hebræos: *Dic mihi, quid sibi volunt in funere lampades istæ* (φαιδραὶ) *illustres? Nonne quod defunctos tanquam athletas* (προπέμπομεν) *deducimus? Quid vero hymni? Nonne quia Deum glorificamus, & gratias agimus, quod iam coronauit* (ἀπελθόντα) *eum, qui hinc discessit* (ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξε) *eo, quod a laboribus* seu *doloribus ipsum manumissum liberauit* seu *absoluit?* (ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν, ἔχει παρ' ἑαυτῷ) *quod ex omni angustia & metu*, mortis scilicet, Hebr. 2. *eductum, iam ipsum apud se habet. Nonne propter hoc Psalmi & Hymni? Hæc enim omnia gaudentium sunt. — — Cogita quid psallas illo tempore: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus bene fecit tibi. Et rursus: Non timebo mala, quoniam tu mecum es*, &c. Hæc eadem repetit, Homilia 70. ad Antiochenos. Et †† Homilia 32. in Matthæum addit: Ad requiem proficiscitur, qui hinc migrat, *turbationum* enim *omnium tranquillus quidam portus in morte est.* In hoc mundo habemus tribulationem. Hic impletur, quod Scriptura dicit: *In sudore, in dolore*, &c. *De futuris nihil huiusmodi scribitur, sed oppositum.* Esaiæ 35. *Effugit dolor, tristitia & gemitus*, &c. * Homilia 61. in Ioannem: *Si iustus moritur, lætandum est, quia liberatus a futura formidine, in tuto collocatur. — — Ille moriens cum angelis euolabit, etiamsi nemo exsequiis interueniat.* Hæc certe Pontificium purgatorium non tantum pernegant, sed simpliciter euertunt. Quamcunque igitur caussam ora-

* Chrysost. Hom. XXXII. in Matth. T. I. in N. T. f. 373. τί μετὰ ταῦτα πένητας καλεῖς; τί παρακαλεῖς ἱερέας εὔξασθαι; ἵνα εἰς ἀνάπαυσιν ἀπέλθῃ, φησὶν, ὁ τετελευτηκὼς, ἵνα ἵλεω σχῇ τὸν δικαστήν.

** Id. Serm. III. ad Philip. T. VI. in N. T. f. 31. ὅσοι καὶ ἐκεῖ μεταστάντες, μακάριοι, ὅτι πρὸς τὸν Χριστὸν ἀπῆλθον - - μετὰ τοῦ βασιλέως εἰσὶ, πολὺ μᾶλλον καὶ ἐγγύτερον, οὐ διὰ ἐσόπτρου, οὐ διὰ πίστεως, ἀλλὰ πρόσωπον, φησὶ, πρὸς πρόσωπον.

† Id. Serm. IIII. ad Hebr. T. VI. in N. T. f. 735. εἰπὲ γάρ μοι, τί βούλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραί; οὐχ ὡς ἀθλητὰς αὐτοὺς προπέμπομεν; τί δὲ οἱ ὕμνοι; οὐχὶ τὸν θεὸν δοξάζομεν καὶ εὐχαριστοῦμεν, ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπελθόντα, ὅτι τῶν πόνων ἀπήλλαξεν, ὅτι τῆς δειλίας ἐκβαλὼν ἔχει παρ' ἑαυτῷ. οὐ διὰ τοῦτο ὕμνοι; οὐ διὰ τοῦτο ψαλμῳδίαι; ταῦτα πάντα χαιρόντων ἐστί. - - ἐννόησον τί ψάλλεις τότε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· ἐπίστρεψον ψυχή μου, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, ὅτι κύριος εὐηργέτησέ σε. καὶ πάλιν· οὐ φοβηθήσομαι κακὰ, ὅτι σὺ μετ' ἐμοῦ εἶ.

†† Id. Hom. XXXII. in Matth. T. I. in N. T. f. 371. ἐπεὶ γὰρ λιμήν ἐστιν ὁ θάνατος, ... ὁ παρὼν βίος. - ἐν λύπαις - καὶ ἐν ἱδρῶτι - - ἀλλ' οὐ περὶ τῶν ἐκεῖ τοιοῦτον οὐδὲν εἴρηται, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, ὅτι ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμὸς cetera.

* Id. Hom. LXI. in Ioan. T. II. in N. T. f. 403. εἰ δὲ δίκαιος, ἀγάλλεσθαι χρὴ, ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ ἐκείνου κεῖται, καὶ ἀπήλλακται τοῦ τοῦ μέλλοντος ἀδήλου. - - ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀπελθὼν, μετ' ἀγγέλων ἀπελεύσεται, κἂν μηδεὶς παρατύχῃ τῷ λειψάνῳ.

orationis pro fidelibus defunctis reddat *Chrysostomus*, purgatorium certe non est. Hom. 70. ad Antioch. T. IV. Lu. f. 698. a. Dicit autem: *Quare presbyteros & psallentes vocas? Nonne vt te consolentur & defunctum honorent? — — Nos venimus de resurrectione philosophantes, instituentes omnes, etiam qui morte suorum nondum sunt perculsi, vt si quid tale acciderit, generose perferrent.* Sermon. 4. ad Hebræos. Et Homil. 70. ad Antiochenos. Ita ergo Chrysostomi oratio pro iis, qui in fide moriuntur, prorsus nihil patrocinatur Pontificiorum purgatorio. Sed illud negat, tollit & euertit.

XXVIII. Porro pro illis etiam, qui vel sine fide & sacramentis, vel in peccatis moriuntur, *Chrysostomus* dicit, vel preces, vel eleemosynas offerendas, & disputat, tales etiam mortuos inde aliquid emolumenti & solatii accipere. Serm. 41. in 1. Cor. f. 467. Serm. 61. in Ioan. f. 402. hom. 3. in Phil. Hoc vero ita explicat: * *Peccatores vbicunque sunt, procul sunt a rege. Illi igitur si moriantur, lætandum* quidem hoc nomine, quod malitia ipsorum interrupta est, ne possint vitia cumulare, sed ipsi *digni sunt lachrymis, luctu & eiulationibus. Quæ enim spes est iis, qui cum peccatis hinc discedunt? Ibi enim peccata non possunt exui aut deponi. Quamdiu in hoc mundo sunt, spes est posse eos mutari: Si vero hinc migrarint in infernum, ibi ex pœnitentia nihil ipsis emolumenti potest accedere. In inferno enim quis confitebitur tibi?* Sunt igitur extra regnum Dei cum damnatis, &c. Et tamen affirmat, etiam illos orationibus & eleemosynis post mortem aliquantulum iuuari. *Excogitemus*, inquit, *aliquod ipsis auxilium* (μικρὰν μὲν) *modicum quidem & exiguum*, per preces & eleemosynas. *Facit enim hæc res ipsis* (τινὰ παραμυθίαν καὶ παραψυχὴν) *aliquam consolationem, & aliquod refrigerium.* Quomodo vero? vt Serm. 41. in 1. Cor. f. 467. (συγγνώμη) *indulgentia ipsis impetretur*, inquit. Num vero, vt ex damnatione liberentur? Hoc non dicit, sed ipse interpretatur hoc, vt pœna damnationis ipsis leuior reddatur. Hæc *Chrysostomus* Sermon. 3. ad Philip. Homil. 69. ad Antiochenos. Serm. 41. ad Corinth. Homil. 61. in Ioannem. Homil. 21. in Acta. *Theophylactus* etiam, Luc. 12. illam *Chrysostomi* opinionem recitat: inquit enim; † *Oblationes, quæ fiunt pro defunctis*, prodesse etiam illis, *qui in grauibus peccatis mortui sunt. — — Deum enim habere quidem potestatem mittendi tales animas in gehennam, non semper autem ea potestate vti, sed sæpe remittere postea peccata.* Hanc vero Chrysostomi sententiam de damnatis ipsi Pontificii non possunt probare. Docent enim, damnatis in inferno orationes & suffragia nihil prodesse, quia in inferno nulla est redemptio. Et *Gregorius* pro infidelibus & impiis defunctis non vult orari, libro 4. Dialogor. cap. 44. Opp. T. I. f. 1459. Scholastici etiam prorsus negant, damnatos in inferno posse iuuari per suffragia viuorum, nec quoad totalem liberationem, nec quoad pœnæ diminutionem seu mitigationem, nec quoad temporis suspensionem, nec quoad fortificationem ad leuius tolerandum. Ita *Bonauentura* 4. sententiarum, dist. 46. art. 1. q. 1. f. 202. seq. Quod vero *Chrysostomus* Homil. 21. in Acta dicit, eos, qui in peccatis mortui sunt, per eleemosynas posse ab æterna morte eripi, tale est, quod nemo, ne quidem Pontificii, probare possunt.

XXIX. Ex his igitur pius Lector iam videt, qua fide & quo candore Pontificii mutilas & imperfectas *Chrysostomi* sententias allegent, pro stabiliendo suo purgatorio, quæ si integræ in suis locis considerentur, partim tales sunt (vt de iis, qui in peccatis moriuntur) quæ ne ab ipsis quidem Pontificiis probari & recipi possunt: Partim vero, vt de fidelibus defunctis, Pontificium purgatorium prorsus euertunt. *Fides & candor Pontificiorum in eandis testimoniis Chrysostomi pro purgatorio.*

XXX. Quia igitur vetustissimi orationes pro mortuis ita vsurparunt & interpretati sunt, vt principia, Pontificio purgatorio ex diametro prorsus contraria, præsupposuerunt, sicut ostendimus: Licet ergo postea, facta doctrinæ ad vulgi opiniones & sermones inclinatione, *Augustinus* & *Chrysostomus* cœperint ea disputare, quæ *Epiphanius* præteritione quadam in suspenso reliquerat, quia tamen sine expressis Scripturæ documentis disputant, nec inter se conueniunt, sed variant & dissentiunt, *Augustinus* etiam de sua disputatione dubitat, *Chrysostomus* vero hoc asseuerat, quod ipsi Pontificii improbant, & Scholastici negant, sicut hæc omnia demonstrata sunt: Nulla igi- *Licet igitur purgatorium probari nequeat ex orationibus veterum pro defunctis.*

* Chrys. Hom. III. in Phil. T. VI. in N. T. f. 31. οἱ ἁμαρτωλοὶ, ὅπου ἂν ὦσι, πόῤῥω τοῦ βασιλέως εἰσίν. — οὗτοι θρήνων ἄξιοι, οὗτοι κοπετῶν καὶ δακρύων. ποία γὰρ ἐλπὶς, εἰπέ μοι, μετὰ ἁμαρτημάτων ἀπελθεῖν, ἔνθα οὐκ ἔστιν ἁμαρτήματα ἀποδύσασθαι; ἕως μὲν γὰρ εἰσιν ἐνταῦθα, ἔστιν ἐν προσδοκίᾳ πολλῇ, ὅτι μεταβαλοῦνται, ὅτι βελτίους ἔσονται. ἂν δὲ ἀπέλθωσιν εἰς τὸν ᾅδην, ἔνθα οὐκ ἔστιν ἀπὸ μετανοίας κερδᾶναί τι· ἐν γὰρ τῷ ᾅδῃ, φησὶ, τίς ἐξομολογήσεταί σοι;

† Theophyl. in Luc. XII. f. 364. τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις γινομένας προσφορὰς καὶ τὰς διαδόσεις, αἳ οὐ μικρὰ συντελοῦσι τοῖς καὶ ἐν ἁμαρτίαις βαρείαις ἀποθανοῦσιν. — — ἐξελεῖται τὴν ἐξουσίαν μὲν ἔχοντα βαλεῖν, οὐ πάντως δὲ τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ χρώμενον, ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖν δυνάμενον.

igitur certitudine seu plerophoria, qualis in dogmatibus fidei requiritur, ex veterum orationibus pro mortuis probari, aut pro articulo fidei stabiliri potest Pontificium purgatorium, licet verum sit, Augustinum & Chrysostomum eo ipso, quod de orationibus pro mortuis, in alium sensum, quam antiquitas ante ipsos fecerat, cœperunt disputare, seminaria & occasionem subministrasse posteris, ad camerinam purgatorii comminiscendam & stabiliendam, ex fundamento humanæ traditionis & consuetudinis orandi pro mortuis sine mandato & exemplo Canonicæ Scripturæ. In Germanicas certe Ecclesias orationes & oblationes pro mortuis, per Bonifacium tandem introductæ sunt, (cum per aliquot annorum centurias antea fidem Christianam Germania habuisset) sicut Epistolæ Decretales ad Bonifacium expresse ostendunt, in tomis Conciliorum, & apud Nauclerum & Auentinum.

Attamen ex August. & Chrysost. seminaria purgatorii sunt nata.

CAPVT VIII.

Quomodo Gregorius ex spectris mortuorum purgatorium confirmarit.

NOno, Hactenus ostendimus multas & varias purgatorio quæsitas fuisse substructiones, quibus tamen non potuit fulciri & stabiliri. Tandem igitur, cum aliter non posset, mortuorum spectris confirmatum est. *Gregorius* enim 4. Dialog. cap. 39. duas Scripturæ sententias, Machabæor. 12, 43. seq. 1. Corinth. 3, 15. pro purgatorio citat. Sed illis, quia videt alias manifestiores opponi, non multum fidit, sicut de loco 1. Cor. 3, 15. (*Saluus erit, sic tamen quasi per ignem*) expresse dicit: *Quamuis hoc de igne tribulationis in hac vita nobis adhibito possit intelligi: tamen si quis hoc de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum sollicite est, quia illum per ignem dixit posse saluari, non qui super hoc fundamentum ferrum, æs, plumbum, ædificat, id est, peccata maiora, & idcirco duriora, atque tunc iam insolubilia, sed lignum, fænum, stipulam, id est, peccata minuta & leuissima, quæ ignis facile consumat*, &c. Aliam igitur & nouam topicam, probandi & confirmandi dogmata fidei, *Gregorius* in Ecclesiam introduxit, a mortuis scilicet veritatem quærere, quod tamen diserte, & expresse Deus in Scriptura prohibuit, Deuter. 18, 11. 12. Esa. 8, 19. 20. Et quia Ecclesia ante ipsum hoc genere argumentorum, probationum & confirmationum in disputationibus Ecclesiasticis non fuerat vsa, cum quidem de statu mortuorum multa fuissent quæsita & disputata: Immo *Augustinus* in libro de cura pro mortuis, prolixe disputat & probat, animas mortuorum non interesse rebus viuentium: *Gregorius* igitur, vt spectris suis speciem aliquam circumdet, cap. 41. ponit hanc quæstionem: *Qui fiat, quod illis temporibus, tam multa de animabus per reuelationes & ostensiones clarescant, quæ antea latuerunt?*

Fundamentis ex scriptura pro purgatorio non fidit Gregorius.

Sed noua fundamenta ex apparitionibus spectrorum petit.

II. Et notet Lector in hac quæstione, ea, quæ Pontificii docent, de statu animarum in purgatorio, non esse antiqua, sed tempore Gregorii primum reuelata. Respondet autem, sicut *cum nox finiri, & dies incipit oriri, ante solis ortum, simul aliquo modo tenebræ cum luce commixtæ sunt*, ita dicit *mundi finem* (quem suo tempore instare arbitrabatur) *cum futuri sæculi exordio permisceri*, ita vt res spirituales futuri sæculi signis manifestioribus transluceant. Sed a Gregorii tempore iam anni 970. transierunt, prorsus nihil itaque similitudo illa probat. Præstruit autem spectris suis fidem eo, quod ex apparitionibus multa primum de beatorum gaudiis, & de damnatorum pœnis recitat. Tandem ad ignem purgatorii accedit. Sentit enim capite vigesimo quinto, *quorundam iustorum animas a cælesti regno quibusdam mansionibus differri, in quo dilationis damno nihil aliud innuatur, nisi quod de perfecta iustitia aliquid minus habuerint.* Hoc vero ex mortuorum spectris probat, vt capite quadragesimo narrat, animam Paschasii Diaconi, post multum temporis a morte apparuisse Germano Episcopo Capuano in thermis angularis: Cumque Germanus vidisset Paschasium in caloribus thermarum stantem & obsequentem, quæsiuisse, quid illic tantus vir ageret? Illum vero respondisse, se ideo in loco illo pœnali deputatum esse, quia in schismate Pontificum in parte Laurentii contra Symmachum sensisset; addidisse autem; *Quæso, tu pro me Dominum deprecare. Atque in hoc cognosces, quod exauditus sis, si huc rediens me non inueneris.* Quod ita factum esse, *Gregorius* ab aliis audiuit, qui capite

f. 1435.

f. 1456.

f.1457. pite 41. dicit : hoc ideo Paschasio, viro alias tam sancto, vt post mortem in sepultura etiam miracula ediderit, accidisse, ne *culpa illa sine vltione laxaretur, quam ipse culpam esse non credidit, atque ideo eam fletibus non* f.1460. *extinxit.* Capite 46. dicit: *plerumque de minimis culpis ipsum solum pauorem egredientes iustorum animas purgare.* Capite 55. dicit : *Si culpa post mortem insolubiles non sunt, multorum solet animas, etiam post mortem, sacra oblatio hostiæ salutaris adiuuare, ita vt hanc nonnunquam ipsæ defunctorum animæ expetere videantur.* Et hoc mox ex spectris suis f.1464. probat. Narrat enim Presbyterum quendam in loco, vbi aquæ calidæ vapores nimios faciunt, solitum lauare, atque ibi invenisse virum quendam incognitum, ad suum obsequium præparatum, calceamenta abstrahendo, vestimenta suscipiendo, &c. Cumque hoc sæpius faceret, Presbyterum illum cogitasse, se velle ipsi aliquid pro munere afferre, atque duas coronas oblationum, hoc est, rotundas placentas, quales in oblationibus solebant vsurpare, secum detulisse, quas cum famulo isti pro munere offerret, ipsum respondisse: *Hic panis sanctus est, quem ego manducare non possum. Ego enim huius loci Dominus aliquando fui, sed pro culpis meis hic post mortem deputatus sum. Si autem mihi aliquid præstare vis, omnipotenti DEO per me offer hunc panem, vt pro peccatis meis inter-* f.1465. seq. *uenias*, &c. Ibidem narrat aliam spectri fabulam de Monacho quodam, qui tres aureos possederat, & licet in agone vehementer ingemuisset de hoc suo peccato, tamen in sterquilinio sepultus, post mortem diu in igne cruciatus fuit. Gregorius vero cogitauit, vt ipsum eriperet; mandauit igitur, vt triginta continuis diebus pro absolutione illius sacrificium offerretur. Tricesima autem die mortuus ille fratri suo apparuit, dicens : *Hucusque male fui, sed iam modo bene sum, quia hodie communionem recepi.* Huic fabulæ, in qua etiam defuncti post mortem communionem sacramenti recipiunt, *Gregorius* addit hoc Epiphonema : *Concordante simul visione & sacrificio, res aperte claruit, quia defunctus per sacrificium euasit supplicium.*

III. Et hæc quidem spectra Gregorius non ipse vel vidit vel audiuit, sed ab aliis narrata credidit, & nimis temeraria credulitate Ecclesiæ obtrusit (si tamen Dialogi illi, Italicis prodigiis pleni, a Gregorio scripti sunt, de quo, cum nec in genere orationis, nec rebus ipsis, reliquis Gregorii scriptis conueniant, eruditi non immerito dubitant.) Et tamen in fine Dialogorum, cap. 58. ita concludit : *Inter hæc autem* f.1468. *pensandum est, quod tutior sit via, vt bonum, quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat ipse, dum viuit per se.* Quantum vero Topica illa Gregorii ex spectrorum apparitionibus valeat, postea in refutatione ostendemus. Nunc tantum historiam exædificati purgatorii contexîmus, vbi hoc obseruetur, quam facete spiritus impostores purgatoriis præsumptionibus illuserint. Si enim purgatio fieri deberet, in thermis siue in balneis ea rectius, quam in igne fieret : Et tamen ex illis illusoriis thermarum spectris balnea animarum postea instituta sunt.

CAPVT IX.

Quomodo sub Damasceni nomine, spectrorum illud dogma de purgatorio, tanquam ex autoritate etiam Græca Ecclesia, propositum sit.

Cum doctrina de purgatorio duo obstare viderentur vetustioribus.

DEcimo, abductis semel animis a lege & a testimonio Scripturæ, ad apparitiones & reuelationes spectrorum seu mortuorum, non difficile postea fuit, sub illo prætextu, per quasuis fabulas structuram purgatorii absoluere. Duo tantum obstare videbantur. I. Quod vetustiores dogma illud de purgatorio vel ignorassent, vel certe non constanter illud asseruissent. II. Quod Græca Ecclesia purgatorium ignem simpliciter non agnosceret : Immo in quinta generali Synodo expresse damnasset Origenicas purgationes, sicut Græcorum Apologia testatur. Iudicarunt igitur duo illa obstacula quoquo modo esse amolienda. Et contra primum ψευδεπίγραφα καὶ ἐμβλήματα sub vetustiorum nomine imperitioribus obtruserunt. *Priori amoliendo pseudepigrapha nonnulla intrusa fuere.* Ac alias veterum sententias de oratione pro mortuis, contra mentem ipsorum, ad purgatorium suum contorserunt, sicut partim ostendimus. Ita sub nomine *Augustini* citatur a *Gratiano* & *Lombardo*, liber *de vera & falsa pœnitentia*, cuius autor, cap. 17. ipsum Augustinum nominatim allegat. Et cap. 18. f. 749. inquit : Conuersus in fine vitæ, vita quidem viuet, *non tamen promittimus, quod*

euadat

euadat omnem pœnam. Nam prius purgandus est igne purgationis, qui in aliud seculum distulit fructum conuersionis. Hic autem ignis etsi æternus non sit, — — excellit tamen *omnem pœnam, quam vnquam passus est aliquis in hac vita.* Ita titulo *Augustini* feruntur sermones *de festo commemorationis omnium animarum*, vbi purgatorium strenue defenditur, cum festum illud longe post Augustinum institutum sit. Allegant etiam Pontificii sententiam quandam tanquam *Theodoreti*, exponentis dictum, 1. Corinth. 3, 15. de igne purgatorii. Sed in commentariis *Theodoreti* in Epistolas Pauli prorsus contrarium extat: Ideo Græci in sua Apologia tales citationes recte vocant διαφθορὰς καὶ παρεμβολὰς αἱρετιζόντων.

f. 431. Ex quæstionibus etiam *Athanasii* titulum præferentibus, quas tamen constat ipsius non esse, quædam allegat *Damascenus*. Item, ex quadam alia oratione sub titulo *Athanasii*, quæ nunc non extat, recitat (f. 426.) oleum & ceram debere ad sepulcrum accendi, & reliqua consueta eo offerri (εἰς τὸ λύτρον) *vt sint pretium redemptionis* defuncti. (f. 425.) Quod *Athanasius* proculdubio nunquam vel sensit vel dixit, cum contra Scripturam pugnet, & sit blasphemum in filium Dei. Λύτρον enim nostrum non est cera vel oleum, immo nec aurum, nec argentum, sed solius *immaculati agni filii DEI sanguis*, 1. Petri 1, 19. Et Canon Elibertinus 54. prohibet accensionem cereorum in cœmiteriis.

Posteriori vero quædam Damasceni oratio.

II. Quia vero quinta vniuersalis Synodus, circa annum 550. purgatorias opiniones Origenis damnauerat, sicut Græcorum Apologia testatur, contra hoc purgatorii præiudicium *Damasceni* quandam orationem *de defunctis* extruserunt. Nec operose disputabo, an oratio illa γνησίως sit Damasceni, cum in locis suis communibus de orthodoxa fide nullam purgatorii mentionem faciat. Græca certe Ecclesia sententiam, quam *Damascenus* in illa oratione defendit, nunquam probauit, Autor est recentior, & a superstitionibus de imaginum adoratione non alienus. Autoritas itaque ipsius non est tanta. Sed ex re ipsa orationem illam æstimemus. Ostendit autem hæc continuatio historiæ de purgatorio, quomodo spectris semel in cathedram Ecclesiæ admissis, fabulæ apparitionum & visionum sine fine modoque cumulatæ sint.

quo artificio cumulatæ sint.

Narrat igitur *Damascenus* fabulas adeo fabulosas, vt ne Pontificii quidem illas omnes approbare possint. Dicit Protomartyrem quendam precibus suis saluam fecisse Falconillam post mortem, quæ Gentilis fuerat, & in idololatria aliena a Christo mortua fuerat. f. 423. Narrat etiam fabulam de Macario, qui cum solitus esset pro defunctis preces fundere, & valde desideraret cognoscere (εἰ ἄρα πρὸς ὄνησιν γίνονται) *an etiam ad aliquam vtilitatem fierent*, quomodo ex arido cranio, sciscitando de defunctis, omnia didicerit. f. 430. Dicit enim, Deum amatorem animarum voluisse Macario (ἐνδείξασθαι καὶ πληροφορῆσαι) certis argumentis hoc ostendere & confirmare, atque ideo cranio hominis mortui, quod prorsus exaruerat, inspirasse *verbum veritatis* (scilicet Deuteron. 18, 11. Esa. 8, 19.) vt diceret ad Macarium: * *Quando pro mortuis preces offertis, tunc consolationes* (μικρὰς) *exiguas sentimus.* Citat autem *Durandus* ex vitis Patrum, quod cranium illud fuerit Sacerdotis gentilis, qui in Idololatria mortuus fuerat. Commentum etiam de Gregorio f. 424. non simpliciter, sed magna asseueratione recitat, quod scilicet Gregorius per forum Traianum iter faciens, validam orationem ad Deum effuderit, vt Traiano Imperatori veniam seu indulgentiam peccatorum donaret. Et confestim diuinitus vocem auditam: *Orationem tuam exaudiui, & Traiano do veniam, tu vero pro impiis defunctis preces mihi non offeras.* Hæ Damasceni fabellæ multum negotii etiam Scholasticis fecerunt, vt crassam eorum impudentiam colore aliquo incrustarent. Et vtile est, considerare sarcasmos diaboli in istis spectrorum illusionibus, id quod ex interpretationibus illarum fabularum colligi potest. Quidam enim putant, Traianum ad illam Gregorii orationem ad vitam reuocatum, & fecisse pœnitentiam, qua veniam & gloriam meruerit. Alii existimant, animam Traiani non simpliciter a reatu pœnæ æternæ absolutam, sed eius pœnam vsque ad diem iudicii fuisse suspensam. Sunt, qui dicunt, animam Traiani non fuisse ab inferno liberatam, sed ab inferni cruciatibus exemptam, vt in inferno quidem maneret, sed inferni pœnas non sentiret. *Bernhardinus* vero existimat, hanc opinionem veriorem esse, quod Traianus non definitiue, sed conditionaliter tantum fuerit damnatus, diuinam enim sapientiam, præuidentem Gregorium oraturum pro Traiano, singulari dispensatione distulisse sententiam diffinitiuam damnationis ipsius. Ita *pro eo, quod dilectionem veritatis non receperunt,*

* Damascen. l. d. ὅτε φησὶν ὑπὲρ τῶν νεκρῶν τὰς δεήσεις προσφέρεις, τότε παραμυθίας μικρὰς αἰσθανόμεθα.

runt, misit eis Deus efficaciam erroris, vt mendaciis credant, 2. Thessal. 2, 10. 11. Eodem modo de Macarii cranio *Durandus* ridicule inquit, ex orationibus Macarii damnatos, pro quibus orabat, hoc consecutos, vt mutuo se viderent in tormentis, & hanc fuisse exiguam illam consolationem, iuxta dictum: Gaudium seu solatium est miseris, socios habere in pœnis. Si quis non agnoscit has esse illusiones diaboli, prorsus excæcatus est. De purgatorio vero eandem prorsus cantilenam canit *Damascenus*, quæ in Pontificia Ecclesia resonat, & ad eius confirmationem inter ceteras fabulas intertexit & hanc. Quod sancti cuiusdam patris discipulus, qui in vita dissolutiore mortuus fuerat, seni cum lachrymis oranti post mortem a Deo monstratus fuerit, in flamma ceruicetenus ardens, sicut diues ille epulo. Cum vero sanctus ille magis se affligeret, ostensus fuerit ei vsque ad zonam ardens. Cum vero afflictionem afflictioni adderet, in visione monstratum seni, discipulum omnino ab igne liberatum. Tam euidentem visionem de purgatorio ne Gregorius quidem habuit, sed eiusdem classis est hæc visio, cuius est illa de Falconilla, de Macario, & de Traiano. Tales certe fabulas quinta Synodus non tam risisset, quam anathemate damnasset. Et tamen tanquam ex autoritate Græcæ Ecclesiæ oratio illa Damasceni pro stabiliendo purgatorio circumfertur.

f. 420.

III. Mox vero obiicit sibi *Damascenus*, quod scriptum est, *in inferno nulla redemptio*, & responsionem versibus ludit, quod eos, qui sine vera agnitione Dei, & tamen præclaris virtutibus præditi, mortui fuerant, Christus descensione sua ad infernos illuminarit & saluarit, quia misericordia Dei superat iudicium eius. Disputat etiam de lancibus, in quibus sub emissionem extremi halitus cuiusque opera appendantur, & prout sinistra lanx momentum fecerit, dextram orationibus, eleemosynis & suffragiis pro defunctis implendam esse, in qua etiam panem, quem Petrus quidam Telonarius pro lapide aliquando in faciem mendici iracundus proiecerat, locum habere, & momentum afferre docet.

f. 421.

f. 428.

f. 429.

Refutationem illam in alium locum reiicit.

IV. Refutationem suo loco tractabimus, nunc tantum historiam conteximus, vt obseruetur, quomodo subinde maior facta fuerit doctrinæ inclinatio, vtque fucus detrahatur Pontificiis, qui existimant, se illa Damasceni oratione, tanquam Græcæ Ecclesiæ testimonio, nos valde posse premere, cum tam crasse sentiat & loquatur, vt ne ipsi quidem Pontificii omnia possint recipere. Et sine dubio diuinitus factum est, quod talia crassa mendacia interspersa sunt, vt cuius doctrina sit, proderetur, sicut pueri dicunt: Satanam etiam, quando se in angelum transformauit, tamen vngulis prominentibus prodi. Ipse certe *Damascenus* de redemptione in inferno dicit, ταῦτα οὐκ ἀποφαντικῶς, ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον, id est, *hæc non definitiue, asseueratiue, aut demonstratiue, sed ratiocinando fratrum studio & amore disputamus.* Et hæc sunt, quæ sub *Damasceni* titulo post Gregorium ex spectris mortuorum ad dilatandos & confirmandos purgatorii terminos proferuntur, quæ quantum valeant, cordato Lectori obscurum esse non potest, sicut postea in refutatione ostendemus.

f. 422.

CAPVT X.

Quomodo initia illa purgatorii, in Ecclesia Pontificia, aliis & nouis subinde visionibus, reuelationibus, & spectris, aucta & confirmata sint, donec tandem inter articulos fidei non postremum locum purgatorium habere cœperit.

Initiis his iactis ad purgatorii probationem vlterius adhibebantur.

HActenus ostendimus, purgatorium ex Philosophicis humanæ rationis principiis, primam suam originem habuisse, & variis quidem modis tentatum fuisse, vt ascititio aliquo ex Scriptura fuco Ecclesiæ obtruderetur, sed nec ex Scriptura, nec ex aliis argumentationibus potuit vllas firmas vires aut solidum robur acquirere, cum disputatores inter se, sicut hactenus ostendimus, dissentirent, & alter alterius opiniones conuelleret, quod difficile non fuit, cum in arena fundatæ, & ex arena, sicut *Irenaeus* loquitur, connexæ essent. Postquam vero semel hoc receptum fuerat, citra & extra Scripturam posse ex visionibus & ex spectris mortuorum dogmata seu articulos fidei constitui, nullo deinceps negotio, in Pontificia Ecclesia, purgatorii exædificatio absoluta fuit. Et tamen, quod bene notandum est, nullius ex veteribus opinionem de purgationibus per omnia sequi vel volunt vel possunt Pontificii, sicut collatio ostendit. Adeo incerta, inconstans, & mutabilis est opinio purgatorii. Tot vero

vero ac talia de visionibus & reuelationibus, vel ab hominibus conficta, vel a Satanæ illusionibus in Pontificia Ecclesia obiecta sunt, vt ipsa Tridentina synodus fateri cogatur, multa in illis esse incerta, curiosa, superstitiosa, specie falsi laborantia, & turpe lucrum redolentia. Quæ vero illa sint, non explicant, si enim talia essent remouenda, tunc in tota purgatorii structura nihil salui aut residui maneret. Ex iis igitur, quæ apud ipsos authentica habentur, quædam, quæ ad continuandam purgatorii historiam facere videbuntur, annotabimus.

1. *Noua mortuorum reuelationes.*

II. Colligitur autem ex consideratione & serie historiarum, Gregorii topicam, ex spectris mortuorum, multis in Ecclesia non satisfecisse, cum Scriptura expresse prohibeat, a mortuis veritatem quærere, Deut. 18, 11. Esa. 8, 19. Obseruetur itaque in ordine historiæ, quomodo ex aliis reuelationibus & visionibus subsidia & supplementa spectris mortuorum ad stabiliendum purgatorium succenturiarunt, Ita de mortuis quibusdam resuscitatis confinxerunt reuelationes, in suppositis & prorsus commentitia quadam epistola, sub nomine *Cyrilli* Episcopi Hierosolymitani, vbi homo Græcus latine scribit de miraculis Hieronymi defuncti, cum Hieronymus viuens Cyrilli istius vitam descripserit. Caussam autem figmenti actores fabulæ non dissimulant, fuisse scilicet sectam inter Græcos, quæ inter cetera asseruerit, nullum fore purgatorii locum, in quo animæ, quæ nondum de suis peccatis in mundo plenam egissent pœnitentiam, purgarentur. Et sectam illam etiam ad Latinos vsque venisse. Fictitius igitur ille *Cyrillus* scribit hac de re ad commentitium Augustinum. Notabit autem Lector, quia Augustinus de purgatorio dubitarat, & Græci illud prorsus negabant, ideo commentum illud excogitatum fuisse, vt duo illi scrupuli hominibus eximerentur, & simul contra Augustini dubitationem, & contra Græcorum negationem, purgatorium stabiliretur. Fingit itaque personatus iste *Cyrillus*, Hieronymum post mortem apparuisse Eusebio cuidam, & mandasse, vt saccum suum tribus defunctorum cadaueribus imponeret, fore enim, vt tres illi a mortuis resuscitati hæresin istam negantem purgatorium ex suis narrationibus radicitus extirparent. Et tres illos, sacco Hieronymi resuscitatos, per viginti dies inter homines rursus versatos, & narrasse, se post mortem ad præsentiam iudicis deportatos, cumque post accusationem sententia damnationis iam publicanda esset, interuenisse Hieronymum, ac propter reuerentiam ac deuotionem a tribus illis sibi exhibitam obtinuisse, vt sententia suspenderetur, & reuersi ad corpora, pœnitentiam de perpetratis peccatis agerent, ac errorem negantem purgatorium destruerent, vtque eo efficacius illud facere possent, Hieronymum deduxisse ipsos ad purgatorium, & ad infernum, vt non tantum viderent, sed experientiam pœnarum probarent, ac de illis testificarentur apud superstites. Ab illis igitur *Cyrillus*, qui fatetur se antea incertum fuisse de pœnis purgatorii, narrat se multa de altero sæculo didicisse. Et vnum ex illis dixisse, si omnes, quæ in hoc mundo excogitari possunt, pœnæ comparentur minimo tormento purgatorii, solatio esse. Debere enim quemque potius omnibus illis pœnis, quas vniuersi homines ab Adam hucusque singulatim pertulerunt, simul ad finem mundi vsque, sine vllo remedio velle cruciari, quam vno die in purgatorio, minima, quæ ibi habetur pœna torqueri. Narrat etiam *Cyrillus*, se interrogasse ex resuscitatis illis vnum, in quo differant tormenta purgatorii & inferni? Et respondisse illum: Easdem esse magnitudine pœnas purgatorii & inferni, in hoc tantum differre, quod infernales pœnæ non finem exspectent, sed augmentum, in die vniuersalis iudicii, purgatorii vero pœnæ sint cum fine. Nam post expletam pœnitentiam, inde exempti gaudiis beatissimis perfruentur. Ita Apologus iste. Et in Scriptura quidem multi leguntur ex mortuis resuscitati, nullus tamen nouum articulum fidei attulisse, aut de purgatorio oracula protulisse legitur. Similes fabulas Pontificii multas habent, de iis, qui ex purgatorio post mortem ad corpus reuersi finguntur.

2. *Extasis viuentium*

III. Secundo finxerunt, viuentes quosdam in extasin raptos vidisse pœnas purgatorii, vt in speculo exemplorum, distinct. 3. exemplo 3. Presbyter quidam in extasi apertis oculis vidit animas variis subditas pœnis, discursu reciproco longe lateque vagari, hinc inde in mundo, & quasdam ex illis ocyus, quasdam vero tardius liberandas. Vidit etiam animam Constantini, iudicis Turritani, quæ per nouem annos in stillicidio domus suæ, ventis, pluuiis & algoribus exposita, excessuum suorum pœnas luerat, per columnam quandam fulgidam, porrectam de cœlo vsque ad terram, ad cælum scandere. Ibidem exemplo 60. Monachus quidam in extasi vidit in purgatorio

torio animas, verubus & contis acuminatis infixas, ad rogum maximum torreri & assari in modum anserum, vbi ex tortoribus quidam ignem flabellis exsufflabant: alii adipem ex ardentibus defluentem, & eundem rursus bullientem refundebant. Postea vidit locum refrigerii, vbi animæ quasi post graues labores quiescebant. Et quis iam dubitare audebit de purgatorio, cum eodem prorsus modo probetur, sicut *Virgilius*, Platonis purgatorium confirmaturus, Æneam viuum ad loca illa pœnarum deducit.

3. varia viuentium visiones extra ecstasin.

IV. Tertio finxerunt viuos quosdam, sine extasi vidisse & audiuisse pœnas purgatorii, & liberationem ex illis. Ita in Lombardica aurea legenda, & commemoratione defunctorum, cum Episcopus Theobaldus magnum frustum glaciei propter refrigerium pedibus supposuisset, audiuit ex glacie illa vocem hominis dicentem: *Sum quadam anima, quæ in hoc gelicidio pro peccatis meis affligor, & liberari possem, si triginta Missas sine interuallo triginta diebus continuis pro me diceres.* Ibidem legenda 185. Conradus & Vdalricus apud castrum Louffen viderunt *in ipso turbine aquæ, procellis hinc inde spumantibus, duas aues introeuntes & exeuntes mergi.* Intellexerunt igitur in spiritu, *duas animas fore sub specie illarum auium, quæ ibidem ob scelerum multitudinem purgatorium suum sustinerent.* Ambo igitur Missam pro defunctis celebrarunt, & *illarum auium species amplius ibi non viderunt.* Est ergo purgatorium non in igne tantum, sed & in thermis, in balneis, in vmbra arborum apud Gregorium, in vagis discursionibus, in ventis, algoribus, pluuiis, stillicidiis, fluctibus, glacie, &c. Si quis igitur infirmus in fide, non posset credere ignem purgatorium, non statim esset hæreticus, si modo crederet, thermas esse purgatorias, balneum esse purgatorium, pluuias purgatorias, aquam purgatoriam, ventos purgatorios, glaciem purgatoriam, &c.

legend. 158.

4. Reuelatio Patritii facta.

V. Quarto, in Lombardica historia 49. Patritio reuelatum fuit, in puteo quodam maximo & profundissimo in Hybernia esse locum quendam purgatorii, in quem quisquis viuus descendere vellet, alia sibi pœnitentia non restaret, nec aliud pro peccatis purgatorium sentiret, sed post vnius diei naturalis moram inde rediret in vitam. Et ne quis de fide fabulæ dubitet, clauis ad purgatorium illud Patritii in Abbatia quadam asseruata fuit. Et nobilis quidam, Nicolaus nomine, cum pro peccatis suis in hac vita vellet Patritii purgatorium sustinere, clauem postulauit, & aperto ostio in puteum illum descendit. Mox vero in puteo sub terra inuenit oratorium quoddam, vbi Monachi albis induti officium celebrabant, & ab illis instructus, vt constans esset, a dæmonibus arreptus varias purgatorii pœnas non tantum vidit, sed expertus etiam est, diuersarum scilicet ferarum terribiles voces, ignem maximum, vbi viui cremabantur, & laminis ferreis candentibus vsque ad viscera flagellabantur. Vidit etiam serpentes & busones ignitis aculeis, quorundam viscera extrahentes, quosdam vidit in sartagine frigeri, quosdam in rota vncinis ignitis suspensos circumuolui, vidit & foueas metallis bullientibus plenas, in quibus alii vnum pedem, alii duos habebant, alii ibi erant vsque ad genua, alii vsque ad ventrem, alii vsque ad pectus, alii vsque ad collum, alii vsque ad oculos. Et reliqua ad imitationem Æneidos Virgilii non infeliciter conficta, quæ Tridentini Patres reiicere non possunt. Est enim legenda authentica, immo aurea, & festum Patritii quotannis apud ipsos celebratur. Tantum igitur decreuerunt Tridentini, talia in popularibus concionibus non esse euulganda & tractanda, ne homines existiment, se Homeri Odysseam, vel Virgilii Æneida, vel veras narrationes Luciani audire. Atque hæc sunt fulcra & firmamenta, quibus tota purgatorii domus inclinata recumbit, quorum ipsos Pontificios iam pudere aliquantulum incipit.

5. Angelorum reuelationes.

VI. Quinto, ex Angelorum etiam reuelationibus purgatorium stabilitum esse fabulantur in Aurea legenda de omnibus Sanctis, 157. Romæ enim custos Ecclesiæ sancti Petri, in extasi ab Angelo ductus fuit ad locum purgatorii, vbi vidit *vtriusque sexus homines, alios in stratis aureis, alios in mensis gaudentes diuersis deliciis, alios nudos & inopes auxilium mendicantes.* Angelus vero dixit, *hunc locum esse purgatorium, & abundantes animas illas esse, quibus ab amicis per multa suffragia copiose* subuenitur, *egentes vero esse, quarum cura nulla habeatur.* Iussit igitur Angelus, omnia illa summo Pontifici significari, vt post *festum omnium Sanctorum*, institueret *diem animarum*, &c. Hoc vero bonum est purgatorium, vbi animæ non igni torrentur, sed in lectis aureis quiescunt, & in mensis eburneis, omnibus deliciis affluunt. Sed quia additur, hæc illis contingere, quorum amici copiose præbent sacerdotibus, quæ ad suffragia requiruntur, posset quis cogitare, sicut *Bernhardinus* inquit,

quit, presbyteros fecisse hanc adinuentionem, vt captent eleemosynas, nisi ædituo Romano ab Angelo hoc esset reuelatum. Quis vero nunc dubitet de illo, nisi totus mundus? *Brigitta* vero in suis reuelationibus, cap. 34. fingit, Christum ipsum sibi & pœnas purgatorii, & modum liberationis inde per orationes, per eleemosynas, & per sacrificium missæ reuelasse.

6. Diabolorum etiam testimonia.

VII. Sexto, vt omnis generis testibus, ex loco a sufficienti enumeratione, purgatorii veritas comprobaretur, ipsi etiam diaboli, testes scilicet omni exceptione maiores, suum addiderunt calculum. Ait enim *Petrus Damiani* in Lombardica historia 158. *quod S. Odilio comperiens, quod apud Vulcaniam Siciliæ crebro voces & vlulatus dæmonum* audirentur, *plangentium, quod animæ defunctorum per eleemosynas & orationes de manibus* ipsorum eriperentur, ordinauerit festum *commemorationis defunctorum.* Et quid iam requiritur amplius, nisi vt fidem nostram, & sensum Scripturæ captiuemus in obsequium spirituum erroris, in hypocrisi loquentium mendacium, si non a mortuis tantum, sed ab ipsis etiam diabolis quærenda est veritas. Et hoc loco venit mihi in mentem, quod *Bernhardinus*, serm. 13. de indulgentiis scribit. Ibi enim Monachus quidam ad ipsum dicit: *Ego non credo, quod per istas indulgentias homo euadet pœnas purgatorii. Bernhardinus* vero respondet: *Tibi non proderunt, quia in eis non habes fidem, sed bene mihi, quia firmiter hoc credo.* Et addit: *In signum huius dicitur, sicut credidisti, fiat tibi.* Item, *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi, sicut vis.* Hæc ille.

7. Variaque alia.

VIII. Postremo, omnia quæ ad purgatorium pertinent, vt peccata promerentia purgatorium, locum, ignem, pœnas, durationem, liberationes, &c. ex talibus reuelationibus certa prorsus & definita habent Pontificii: Ita soror Damiani, quia aliquando fistulam dulce canentem cum delectatione quadam audierat, propterea per 15. dies in purgatorio tormentis subiecta fuit, id quod ipsa post mortem fratri suo Damiano retulit in sermonibus discipuli 110. Et Monachus quidam, qui ob conciliandum somnum aliquando vinum non mixtum biberat, in purgatorio miserabiliter cruciatus fuerat, apud eundem serm. 160. O beatos igitur caupones, qui dum vinum aqua adulterant, multas animas a purgatorio præseruant! Ibidem Monachus quidam in purgatorium coniicitur ideo, quod in agone amicos laicos ad se admiserit. In speculo exemplorum, distinctione 8 exemp. 65. Magister quidam scholarem suum rogauit, vt post mortem ad se rediret, & statum suum renunciaret. Is igitur apparuit ei cum cappa ex pergamento intus flamma ignis contecta, & dixit: *Hac cappa plus me premit, quam si vnam turrim super me haberem.* Et cum Magister pœnam illam facilem iudicaret, dixit ei defunctus, vt manum extenderet. Ibi ille guttam vnam sui sudoris dimisit, quæ Magistri manum statim, vt sagitta perforauit, vnde cruciatum mirabilem sensit. Distinct. 5. exemplo 115. Quidam vno die fuerat in purgatorio, & propter ineffabilem torturam putabat se multis annorum circulis ibi fuisse. Distinct. 9. exemplo 183. Quidam Monachus, absente Abbate, sine absolutione & sine iniuncta pœnitentia mortuus fuerat. Orante autem postea Abbate, defunctus apparuit petens absolutionem. Abbas vero nesciens, quæ pœnitentia iniungenda esset defuncto, dixit, vt pro pœnitentia saltem tamdiu staret in purgatorio, donec corpus eius esset sepultum. Ibi defunctus horribiliter exclamauit, quod tamdiu in purgatorio morari deberet. *Bernhardinus* in suo Rosario fabulatur, tres Marchiones post mortem, Mantuæ in quodam pulchro palatio fecisse pœnitentiam, qui sutori dixerunt, si promitteret ire pro eis quibusdam vicibus ad quandam Ecclesiam sanctæ Mariæ campestrem, & hoc nudis pedibus, quod statim intrarent gloriam paradisi. Item, alius quidam mortuus apparuit, & dixit, vt curaretur fieri anniuersarium pro anima, quæ eo indigeret. Alibi cum spectrum quoddam valde tumultuaretur, dixerunt præsentes, *noli amplius huc reuerti, & cras curabimus fieri missas pro te, & eleemosynas dari, vt a pœnis eruaris.* Et tunc spectrum illud amplius non rediit. Apparuit etiam maritus quidam defunctus vxori suæ, gestans candelam in manu, cumque vxor interrogaret, respondit ille: *Hæc est candela, quam posuisti ante imaginem Mariæ pro anima mea, fac aliquid boni pro me. Sum enim in purgatorio. Et quia non faciebam eleemosynas pro patre meo, Deus omnia bona, quæ feceram, pro me reputauit pro anima patris mei ideo ille, est iam liberatus: Ego vero remaneo in purgatorio. Dicas ergo filiis meis, vt benefaciant pro me, alias Deus faciet eis, sicut mihi fecit.* Item, mortuus quidam surgens ex sepulcro, pulsauit ad ianuam sacerdotis, dicens: *O domine, surgite, & praparate vos ad faciendum meum trigesimum, & dicite vxori meæ, vt faciat eleemosynas pro anima mea.* Monachus etiam quidam, cum in die mortuorum

P. II serm. 1. P. 1. f. 6. b.

ib. f. 7. a.

ib. f. 9. b.

ib. P. II. f. 11. b.

ib. P. III. f. 13. b.

rum missam celebraret pro eis, vidit quasi infinitas animas de purgatorio exeuntes, & in paradisum euolantes, tanquam scintillas de ardenti fornace exeuntes, & in aëre transuolantes. Et concludit tandem *Bernhardinus*: Si quis „ poneret aurem ad foramen purgato„ rii, quales ille lamentationes audiret: *Miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* Et inter ipsos Monachorum ordines de hac re fuerunt mirificæ contentiones. Franciscani enim concionabantur, Franciscum quotannis descendere in purgatorium, & cultorum suorum animas inde liberare. Dominicum dicebant, singulis mensibus hoc facere: Prædicatores clamabant, Mariam cultores suos non tamdiu relinquere in tormentis purgatorii, sed singulis sabbatis eo descendere, & deuotos suos inde liberare. Illis omnibus *Augustinus* contradixit, monstrans ex Scriptura, eos, qui in Christum credunt, non venire in iudicium, sed a morte transire ad vitam, sicut latroni Christus dicit: *Hodie mecum eris in Paradiso.*

IX. Tales fabulæ infinitæ extant in istorum libris, ex quibus aliquas breuiter excerpere volui, quæ ostendunt, ex qualibus illusionibus constitutum, stabilitum & confirmatum sit purgatorium apud Pontificios. Non enim ex verbo Dei, sed ex huiusmodi spectrorum illusionibus habent, quæcunque in tota doctrina de purgatorio tradunt. Et quanquam frons meretricis Babylonicæ, iuxta Prophetæ dictum, *perfricta*, immo plusquam *anea* est, vnde confusione non confunduntur & erubescere nesciunt: singulari tamen iudicio Dei impletum iam est aliud Prophetæ dictum: *Ostendam gentibus turpitudinem tuam, & regnis ignominiam tuam.* Et ne ficulneis perizomatis illam rursus, quod strenue conantur, obuelare possint, ad hoc prodest talis repetitio fabularum purgatorii.

Es. 48, 4.

Nah. 3, 5.

His fundamentis toto Pontificiorum de suffragiis doctrina superstructa est.

X. Ex hisce vero spectris, & non ex Scriptura, constituerunt Pontificii totam structuram sui purgatorii, quam in principio huius loci ipsorum verbis delineauimus. Præcipue vero quod viuorum suffragiis animæ defunctorum in purgatorio possint adiuuari, releuari & liberari, & quomodo hoc fiat, definite & determinate prorsus sciunt ex spectrorum narrationibus. Ex illis postquam omnia hæc iam constituerunt, deinde honoris (quod dicitur) gratia, quæritur prætextus quidam ex Scriptura. Quia scilicet multi vnum corpus simus, & alter alterius membra, vbi vnum membrum sollicitum est de altero, Rom. 12, 5. 1. Cor. 10, 17. & 12, 12. Sicut igitur cibus aut medicina sumpta pro vno membro, adiuuat aliquo modo omnia membra, & prodest toti corpori: Ita, quia suffragia Ecclesiæ sunt cibaria & medicamina spiritualia, prosunt omnibus membris, & viuis & defunctis, qui etiam post mortem sunt & manent membra eius corporis, cuius caput Christus est: Ita illi. Sed Paulus hanc similitudinem de iis, qui in hac vita, siue in hoc sæculo sunt, expresse intelligit & explicat. In hac vero controuersia ex Scriptura probandum erat, viuentes suis suffragiis posse satisfacere pro peccatis defunctorum, & quæ viuentes in hoc sæculo agunt, ea prodesse defunctis in altero sæculo, vt per ea a pœnis liberentur. His ex Scriptura liquido probatis, tunc postea similitudo illa recte accommodaretur. Ex solis vero similitudinibus, sine manifestis & expressis Scripturæ testimoniis, non possunt dogmata constitui. Sed quid opus est de locis Scripturæ multa disputare, cum ipsi non diffiteantur, totam nundinationem suffragiorum pro mortuis, ex spectrorum reuelationibus ortam, auctam, confirmatam & stabilitam esse, ad quam præsumptionem Scriptura postea detorta fuit.

Quæ sint duæ hac de materia quæstiones notandæ. Quæ sit vtraque illarum.

XI. Duæ vero quæstiones sunt, quas magna contentione, & quidem operose disputant Scholastici, quia faciunt περὶ τὰ ἄλφιτα, vt scilicet sacerdotes suffragia sua vendibiliora facere, & eo carius extrudere possint. Vna quæstio hæc est: An suffragia tantum valeant, si fiant pro pluribus, ac si pro vno fierent? Item, an suffragia facta specialiter pro vno, prosint æqualiter omnibus in purgatorio existentibus? Et Præpositiuus quidam disputauit, quod sic: sumpta similitudine a candela, quæ accensa pro vno, reddit lumen omnibus existentibus in illo conclaui. Item, Sicut lectio pro vno, prodest omnibus cum illo existentibus, quia vox vna omnibus communicatur. Sed quia hac ratione tota nundinatio suffragiorum, septimi, trigesimi, anniuersariorum, & memoriarum perpetuarum, magno cum detrimento culinarum, mox prorsus concideret: Tota igitur factio Scholasticorum & Monachorum contra Præpositiui sententiam insurgit, & contrarium defendit, quod scilicet ille citius exibit de purgatorio, pro quo fiunt plura suffragia in specie, vt si duo æqualibus pœnis obligati, simul intrent purgatorium, vt maneant ibi per centum annos, possunt pro vno tot suffragia specialia fieri, vt intra horam a pœnis illis liberetur,

cum

cum alteri, pro quo nulla particularia suffragia fiunt, per multos annos in pœnis illis permanendum sit. Et hoc *Bernhardinus* in suo Rosario concludit hoc Epiphonemate: *Valde itaque vtile est habere heredes deuotos*, qui scilicet magnis impensis multas & sumptuosas exerceant nundinationes suffragiorum cum sacerdotibus. Et quis neget multum hoc prodesse, si non animabus defunctorum, at certe sacrificulis, qui Curios simulant & Bacchanalia viuunt: si non ad purgatorii ignem refrigerandum, ac certe ad hoc, vt in sacrificulorum culinis assiduo luceat igne focus.

Ib. P. II. & 10. b.

quæ secunda sit quæstio.

XII. Altera quæstio est, vtrum suffragia facta pro defunctis, ab illis, qui sunt in peccato mortali, prosint eis? De hac vero quæstione postquam in vtranque partem disputarunt, tandem inclinant in hanc sententiam. Cum pauci sine crimine viuant, tutius & melius esse, vt suffragia pro defunctis per sacerdotes fiant, quam per priuatos. Quia sacerdos, aiunt, est quasi syndicus Ecclesiæ, & minister generalis, cuius opera Sacramentalia non æstimantur ex ipsius dignitate, sed ex merito vniuersalis Ecclesiæ. Atque hæ disputationes admodum felicem & copiosam fecerunt Pontificiorum nundinationem, confluentibus totius ferme mundi opibus in baratrum purgatorii, cuius ignis siue sub terra luceat, siue non, Pontificiorum certe culinas laute & opipare illustrauit.

Contentio Canonistarum & Scholasticorum de virtute suffragiorum.

XIII. Est etiam contentio inter Canonistas & Scholasticos. Illi enim 13. q. 2. cap. *Tempus autem*, &c. faciunt ex *Augustino* quadrimembrem diuisionem. I. Quosdam esse valde bonos in paradiso, qui suffragiis non indigeant. II. Quosdam esse valde malos in inferno, quibus suffragia nihil prosint. III. Quosdam mediocriter esse bonos, qui ex purgatorio per suffragia liberentur. IIII. Quosdam in inferno esse non extreme malos, illi licet per suffragia non possint a damnatione liberari, tamen damnationem eorum per suffragia vel mitiorem & tolerabiliorem reddi, vel vsque ad iudicium suspendi posse. Sed hoc quartum membrum Scholastici prorsus negant. Contendunt enim, nemini in inferno prodesse suffragia, nec quo ad liberationem, nec quo ad mitigationem, nec quo ad suspensionem pœnæ, nec quoad fortificationem tolerantiæ.

Scholasticorum ab Augustino & Gregorio dissensio.

XIIII. Illud etiam, quod *Augustinus* & *Gregorius* disputant, per suffragia viuorum posse defunctis impetrari remissionem culpæ venialis, Scholastici non concedunt, qui volunt omnem culpæ remissionem in hac vita fieri, & suffragia valere tantum ad pœnæ vel diminutionem, vel solutionem. Ita ergo tantum ex dissentientibus opinionibus constat purgatorium.

obseruatio, quod Vigiliæ mortuorum non meminerunt purgatorii.

XV. Illud etiam obseruatione dignum est, quod in vsitatis vigiliis mortuorum nulla prorsus mentio fit, vel purgatorii vel ignis ipsius. Et lectiones cum Psalmis, ex Scriptura sumptæ, nullum prorsus verbum habent, quod vel doceat, vel mandet, vel promittat, vel oret, vel quod vllam mentionem faciat, animas defunctorum post hanc vitam suffragiis viuentium vel releuari, vel liberari ex purgatorio. Sed loquuntur de miseriis huius vitæ, de pœnitentia & reconciliatione cum Deo in hac vita, de beatitudine fidelium post hanc vitam in Christo, & de resurrectione mortuorum, quæ viuorum instructiones & consolationes fuerunt. Et quia antiquitus statim post emissum defuncti spiritum presbyteri aduocabantur, qui cum amicis defuncti pernoctabant, ex verbo Dei philosophantes, sicut *Chrysostomus* inquit, vnde appellatio vigiliarum, quæ in media die iam celebrantur, reliqua est. Antiphonæ igitur, versiculi & responsoria in vigiliis illis, animam defuncti recens emissam Deo commendant, vt dimissis peccatis, ab inferno & a morte æterna custodiatur & liberetur, ne in die extremi iudicii secundum peccata iudicetur & condemnetur, sed vt in resurrectionis gloria inter electos respiret. Nulla igitur ne in vigiliis quidem mentio fit purgatorii, adeo vt *Ingolstadienses* cogantur, precationes illas in vigiliis per auxesin & catachresin eludere, nisi velint purgatorium amittere. Posteriores vero quidam pontifices orationes quasdam de tormentis purgatorii addiderunt vigiliis.

Ecclesiæ Græcæ sententia.

XVI. Porro Græca Ecclesia hac in re semper a Latinis dissentit, nec purgatorium vnquam recipere voluit. Tandem vero circa annum Domini 1430. cum a Turcis Græci infestarentur, spe consequendi auxilii, Palæologus Constantinopolitanus Imperator tentauit facere vnionem cum Latinis. Et in Basiliensi quidem Concilio Græci, scripta Apologia, quæ extat, purgatorium Romanorum improbarunt & reiecerunt. Postea vero, cum Eugenius schismaticus Basiliense Concilium dissipasset, Ferrariæ & Florentiæ diu multumque cum Græcis actum fuit. Et controuersia quidem de processione Spiritus sancti rite fuit declarata & composita. Pontifex vero vehementer vrsit, vt in reliquis etiam controuersis articulis, de purgatorio scilicet igne, de Romani Pontificis primatu seu principatu, de pane azymo, & diuina panis transmutatio-

ne in Eucharistia, Græci ad Latinorum sententiam accederent. Græci vero responderunt, se tantum in mandatis habere, vt de processione Spiritus sancti tractent. De reliquis igitur quæstionibus non posse se ex Orientalis Ecclesiæ autoritate aliquid constituere. Cum vero Pontifex vrgeret, & Palæologus Imperator spe auxilii concedendum aliquid existimaret, cœperunt Græci, excepto Ephesino, de illis quæstionibus generaliter & ambigue respondere, & tamen cum protestatione, ne in litteris vnionis illorum articulorum mentio fieret. Extorsit tamen Eugenius & hoc a Palæologo, cum Bessarionem & alios Græcos variis artificiis sibi obnoxios fecisset (acriter tamen contradicente Ephesino) vt in litteris vnionis purgatorium etiam, quasi a Græcis receptum & approbatum, poneretur. Factum hoc fuit, anno 1439. sed vix anni 14. ab illa vnione exierant, cum Mahometus Turcarum Imperator, capta Constantinopoli, totum Orientis Imperium abstulit, anno scilicet 1453. quod multi Græci interpretati fuerunt, propter simulatam illam cum Latinis vnionem factum esse. Atque ideo vnionem illam resciderunt, & purgatorium Latinorum, sicut antea, ad hunc vsque diem constanter improbarunt & negarunt.

Vualdensium ibid. XVII. Vualdenses etiam cum aliis circa annum 1200. purgatorium Pontificium negarunt. Docuerunt autem verum purgatorium esse in hac vita iuxta hæc Scripturæ dicta Ebræor. 1, 3. *Facta purgatione peccatorum*, &c. 1. Ioan. 1, 7. *Sanguis Christi emundat nos ab omni peccato.* 2. Tim. 2, 21. *Si quis se expurgarit ab istis, erit vas in honorem.* *Wesseli.* *VVesselus* circa annum 1480. disputauit, animas solutas a corporibus non supplicio aliquo purgari, sed quia imperfectæ in agnitione & in charitate hinc discedunt. Dicit igitur in altero sæculo, ante iudicium, illas crescere & perfici, sub disciplina Dei patris, & sub doctore Iesu, & illo profectu sentit eas purgari. Et dicit *Augustinum* de verbis Domini appellare hoc *intellectualem disciplina ignem.* *ep. ad 3. Ioan. Hoeck, c.13. p. 904.* Allegat etiam *Nazianzenum*, qui duplicem ignem fecit, *purgatorium*, de quo Christus dicit: *Veni ignem mittere in terram, & quam velim illum iam ardere.* *ib. p. 908.* *Punitorium* vero qui paratus est diabolo & angelis eius.

...tum & Lutheri. XVIII. Inter posteriores etiam Græcos quidam disputare cœperunt, posse fieri, vt animæ quædam post hanc vitam purgentur, non quidem igni, sed vel carcere, vel tenebris, vel turbine. Et ab hac sententia *Lutherus* in principio in suis articulis non abhorruit, *art. 15.* scilicet turbationem, pauorem, horrorem esse purgatorium. Alii vero Græci, sine intermedia pœnali purgatione, sentiunt credentium animas transire ad paradisum, Deo ex φιλανθρωπίᾳ condonante ipsis peccata. Et quomodo *Lutherus* postea, re diligentius ad normam Scripturæ examinata, purgatorium gladio Spiritus subuerterit, & ignem illum extinxerit, historia recens est, & plagam illam totum regnum pontificium sentit & dolet, ac omnis generis flabella ad resuscitandum illum ignem conquirit, sed nequicquam.

Hanc purgatorii historiam, mediocri diligentia collectam, in principio huius loci ponere volui, monstrat enim fontes & fundamenta explicationum & refutationum in tota hac controuersia, atque ideo reliqua capita huius loci breuius iam expediri poterunt.

SECTIO III.

CAPVT I.

Commentum Pontificiorum de purgatorio alienum esse a Scriptura & cum Scriptura pugnare.

Cum scriptura sit canon dogmatum, hac Pontificiorum doctrina merito ad illum exigenda est.

HActenus de structura purgatorii diximus, quomodo ex Philosophorum rationibus, ex Poetarum fabulis, ex Iudaicis præsumptionibus, ex Apocryphorum commentis, ex Origenicis allegoriis, ex humanis traditionibus & consuetudinibus, atque ex dubitabundis disputationibus fuerit sensim coagmentata, & subinde accedentibus nouis architectis variata & mutata, iuxta dictum: *Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis*: donec tandem ex spectris mortuorum, & ex illusoriis visionibus ac reuelationibus in Pontificia Ecclesia inter articulos fidei locum meruit. Iam vero opiniones illas Pontificii purgatorii ad regulam seu Canonem verbi Dei exigemus, an illi consentaneæ sint vel repugnantes. Ideo enim constitutus est Canon librorum

l.2.c.31. T.VII. f.163. „rum Canonicorum, inquit *Augustinus* contra Cresconium, vt secundum „illos de ceteris libris & disputationibus, vel fidelium, vel infidelium „libere iudicemus, & quod in eis diuinarum Scripturarum autoritati congruit „accipiamus, quod non congruit, ea „libertate, ad quam nos vocauit Dominus, respuamus. de bon. viduit. c.1. T.IV. f.725. Sacra enim Scriptura *doctrinæ nostræ regulam figit*, inquit idem: *Ne audeamus sapere plus quam oportet*, vt docere in Ecclesia nihil aliud sit, quam vocem doctoris Spiritus Sancti ex Scriptura repetere & recitare. Nam l.4. iuxta *Basilium*, *manifesta* ἔκπτωσις *est a fide, aut reprobare quid ex his, quæ scripta sunt, aut superinducere quid ex non scriptis.* *Quicquid* autem *attulerint, & vndecunque recitauerint, — — audiamus* nos *potius, si oues eius sumus, vocem pastoris nostri.* — — Ergo in Scripturis sanctis Canonicis, de vnit. eccl. c.3. T.VII. f.345. sicut *Augustinus* Ecclesiam, ita nos purga„torium requiramus. Hoc enim, quod „de sacris voluminibus sumitur, inquit in Ezech. hom.7. „*Origenes*, firmum & solidum est, quod „qui sequitur securus ingreditur. Quando vero *absque Scriptura aliquid dicitur*, in Ps. 95. *auditorum cogitatio*, inquit *Chrysostomus*, *claudicat.* *Suspecta* igitur, secundum de exam. doctr. part.2. consid.1. T.1.opp. f.541. *Gersonis* consilium, debet esse *omnis reuelatio, quam non confirmat lex & Propheta cum Euangelio.* *Sensus* quippe *nostri & enarrationes, sine* sacris Scripturis, *testibus non habent fidem*, inquit *Origenes*. in Ierem. hom.1. Sequamur itaque hoc etiam loco *Chrysostomi* hom.13. in 2. ad Cor. consilium, vt *non multorum opiniones habeamus*, nec respiciamus, quid huic vel illi videatur, *sed* hæc omnia *in Scripturis inquiramus.* Non enim *humanis documentis, sed diuinis oraculis* dogmata de vnit. eccl. c.3. f.345. demonstranda sunt, inquit *Augustinus*. Legant itaque Pontificii nobis, vt *Augustini* verbis vtar, ib. c.6. f.348. purgatorium suum ex *Lege*, ex *Prophetis*, ex *Psalmis*, legant ex *Euangelio, & Apostolicis litteris*, & credemus. Sin minus, dicemus cum *Tertulliano*: adu. Hermog. f. Adoramus *Scripturæ plenitudinem*: Aut *Scriptum doceat* purgatorii *officina*, aut *si scriptum non est, timeat væ illud adiicientibus aut detrahentibus destinatum.* c.16. f.366. Et quod *Augustinus* contra Petilianum de Ecclesia, idem nos rectissime de purgatorio dicimus: Purgatorium suum, *si possunt, demonstrent, non in sermonibus & rumoribus* Latinorum, *non in Conciliis Episcoporum suorum, non in litteris quorumlibet disputatorum, non in signis & prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati & cauti redditi sumus, sed in præscripto Legis, in Prophetarum prædictis, in Psalmorum cantibus, in ipsius pastoris vocibus, in Euangelistarum prædicationibus & laboribus, hoc est, in omnibus Canonicis sanctorum librorum autoritatibus.* *Hæc sunt caussa nostra documenta, hæc fundamenta, hæc firmamenta*, inquit *Augustinus*. f.361. Item, non dicant, *ideo verum est, quia illa & illa mirabilia fecit*, vel *iste*, vel ille, *aut quia illa, & illa ibi contingunt*, *aut quia* ille vel illa *tale visum*, vel *vigilans vidit*, vel *dormiens somniauit, remoueantur ista, vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum.* f.368. *Exigite ab istis, vt ostendant — — aliqua manifesta de Canonicis libris testimonia: — — Mementote*, quod Domini *dictum sit, habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* c.20. f.376. Hæc *Augustinus*.

Quæ si verbo Dei consentanea essent, libenter a nobis reciperentur.

II. Nos equidem non sumus tam feri, barbari, aut inhumaniter stupidi, quin fratres nostros ex hac vita discedentes, charitatis vinculo, tanquam membra corporis Christi complectamur, eorum memoriam fraterna beneuolentia retineamus, de ipsorum statu cogitemus, felicitati eorum faueamus, & beatissima quæque ipsis optemus. Singuli certe in timore Domini de fine nostro cogitamus, precantes cum Dauide: *Notum mihi fac, Domine, finem meum, & numerum dierum meorum.* Ps.39,5. Quod enim viuimus in carne, in fide viuimus filii Dei, *qui dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis*, Gal. 2, 20. *Vt siue viuamus, siue moriamur, Domini simus*, Rom. 14, 8. *Qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum ipso viuamus*, 1. Thess. 5, 10. Vnice enim optamus singuli in hoc elogium includi, *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*, Apoc. 14, 13. ita enim cupimus dissolui, vt non veniamus *in locum tormentorum*, Luc. 16, 28. Sed vt simus & viuamus *cum Christo*, Phil. 1, 23. 1. Thess. 5, 10. Si itaque ex solidis & manifestis Scripturæ Canonicæ fundamentis liquido constaret, doctrinam de purgatorio, sicut a Pontificiis traditur, veram, certam & firmam esse, omnino suffragia illa, quæ animas ex tormentis purgatorii possent liberare, pro defunctis nostris a sacerdotibus quantiscunq; impensis licitaremur, & viui curaremus, vt post mortem nostram liberaliter illa redimerentur. Quis enim sibi ipsi & suis non optaret post mortem refrigerium, requiem & beatitudinem æternam? Sed frustra hæc omnia vel crederentur, vel timerentur, vel sperarentur, vel susciperentur, si non Deus ipse in verbo suo hæc patefecisset, instituisset, & promissionibus suis confirmasset? Ex Dei enim ordinatione & voluntate, non ex hominũ imaginationibus & præsumptionibus, talia æstimanda sunt, quia solus Deus potestatem animarum habet, Matth. 10, 28. Quod si Scriptura Canonica Pontificiorum purgatorium non crediderit,

rit, iniuste pro articulo fidei credendum nobis obtruditur. *Fides* enim, *ex qua iustus viuit, & per quam sine dubitatione ambulamus*, ex Scripturis Canonicis iuxta *Augustinum*, concipitur. Quod si præterea a Scriptura dissentire dogma purgatorii, & cum ea pugnare monstratum fuerit, recte, merito, & quidem necessario illud nobis improbandum & abiiciendum erit.

v. de C. D. l. 19. c. 18. f. 395.

Quæ sint notanda, quæ complectatur doctrina Pontificii purgatorii.

III. Quando autem purgatorium nominamus, intelligimus hæc omnia, quæ supra in structura & historia purgatorii explicata sunt. I. Quod præter locum damnatorum & beatorum, tertius quidam locus medius post hanc vitam constituitur. II. Quod animæ quorundam, qui in vera fide, qua membra Christi & heredes Dei sunt, hinc excedunt, ex Christo & regno eius aliquandiu exclusæ, igni post hanc vitam excrucientur & torqueantur, priusquam ad requiem & beatitudinem transferantur. III. Opera pietatis viuentium, loco satisfactionum, suffragari defunctis, vt per ea & propter ea post mortem a tormentis purgatorii liberentur. IIII. Quod post hanc vitam defunctis restet locus aliquis veniæ, indulgentiæ, remissionis peccatorum & reconciliationis cum Deo, quam, dum viuerent, non acceperunt. V. Fide propter Christum tantum culpam peccati remitti, pœnam vero æternam ex gratia, potestate clauium, mutari in temporariam, pro qua nobis ipsis sit satisfaciendum, siue in hac, siue in futura vita, vel per nos, vel per alios. *Durandus* addit, etiam sacerdotibus errorem, si non sufficientem satisfactionem imposuerint confitentibus, in purgatorio luendum esse. VI. Nisi quis inhærentem iustitiam perfectam, & sine omni macula, integram & prorsus mundam habuerit, non posse ingredi regnum Dei, sed tam diu igne torrendum, donec maculæ peccati excoquantur. VII. Peccata venialia, hoc est, vt ipsi interpretantur, quæ non sunt contra legem Dei, tam atrocibus suppliciis post hanc vitam expiari in credentibus. Hæc igitur in Scriptura Canonica quæramus, an ibi ita tradantur, an vero a perpetua Scripturæ sententia dissentiant, & cum ea pugnent.

Patet autem quod Scriptura nihil habeat de purgatorio,

IIII. Et in Scriptura quidem extant descriptiones, qua fide & qua spe, credentes mortui sint. De statu etiam seu conditione defunctorum, post hanc vitam ante iudicium, Scriptura loquitur. Viuentium etiam pietas erga mortuos in Scriptura Canonica celebratur & describitur: Sed nullibi vlla fit mentio, vel ignis purgatorii post hanc vitam, vel suffragiorum pro mortuis. Iacob moriturus testamentum suum condit. Ioseph, quid post mortem suam fieri velit, mandat. Patriarchæ defunctorum exsequias diligenter & religiose celebrarunt, sed nulla prorsus mentio fit eorum, quæ ad purgatorii camerinam pertinent. Per Mosen Deus varia sacrificia pro omnis generis necessitatibus instituit, sed de sacrificio pro mortuis verbum nullum. Nec Prophetæ, qui sunt interpretes legis diuinæ, quicquam de purgatorio habent. Variæ extant in Scriptura comminationes, multæ promissiones, mysteria etiam non pauca diuinitus reuelata, de iis, quæ rationi ignota sunt, sed de purgatorio vbique silentium. Res petendæ, quæ sunt secundum voluntatem Dei, in Scriptura explicantur. Formulæ etiam piarum precationum multæ & variæ descriptæ extant; sed de oratione pro mortuis in purgatorio nihil. Officia charitatis proximo exhibenda diligenter in specie describuntur, sed inter hæc suffragia pro mortuis non leguntur. Et quidem cum Paulus ex professo præscribat consolationem proponendam viuis in luctu mortuorum, 1. Thess. 4, 13. seq. nulla syllaba ad purgatorii opiniones alludit, cum quidem antithesis hoc postulasset, vbi dicit: *Ne contristemini sicut reliqui.* Gentes enim de mortuis suis solliciti erant, non simpliciter, quod eos prorsus interiisse existimarent: (Hæc enim quorundam tantum opinio fuit:) sed quod iuxta Philosophorum & Poetarum figmenta, eos purgatoriis quibusdam pœnis torqueri putabant, sicut ex Platone & Virgilio supra ostendimus. Hic certe locus postulasset, de purgatorio & de suffragiis pro mortuis dicere, si Apostolica hæc esset traditio, alias enim Paulus & viuos fefellisset in Ecclesia Thessalonicensium, & mortuos defraudasset, dicens: *Consolemini vos mutuo sermonibus istis.* Tacens vero de tormentis piorum in purgatorio, ex quibus per viuorum suffragia potuissent liberari, si dogma Pontificiorum de purgatorio esset Apostolicum; Paulus vero simpliciter dicit: *Mortuos in Christo, dormire per Christum, & expectare beatam spem resurrectionis.* Cumque Ioanni in Apocalypsi fidelium status seu conditio post hanc vitam, non tantum, qualis post extremum iudicium futurus est: Sed qualis etiam nunc sit, post mortem, ante carnis resurrectionem, multis & variis visionibus & reuelationibus ostendatur, ibi certe & tempus & locus fuisset reuelationis purgatorii, sed nulla prorsus ibi, vel oratio, vel dictio, vel syllaba, vel littera extat, vel de purgatoriis pœnis, vel de suffragiis satisfactoriis & liberatoriis post hanc vitam. Eodem modo doctri-

& quidem nec Patriarchæ,

nec Moses,

nec Prophetæ.

nec Paulus.

nec Ioannis Apocalypsis.

doctrina pœnitentiæ, iustificationis, remissionis peccatorum, reconciliationis cum Deo, & saluationis, in Scriptura crebris repetitionibus inculcatur, per dogmata, per promissiones, exhortationes, exempla & consolationes. Et in hac vita esse tempus acceptabile, quo per Dei gratiam possimus salutarem pœnitentiam agere, iustificari, redemptionem, salutem, & vitam æternam consequi, Scriptura manifeste tradit. Post mortem vero hæc, si neglecta fuerint, vel ex parte, vel in solidum effici & præstari posse, & quidem per aliorum vicariam pietatem, a Scriptura prorsus alienum est. Ita Scriptura etiam ignorat, quod animæ post exitum ex hac vita tormentis igneis & possint & cogantur pro peccatis, in hac vita non expiatis, satisfacere. Sicut & hoc Scripturæ ignotum est, quod peccata non remittantur per gratuitam condonationem misericordiæ & bonitatis Dei propter Christum, sed quod ignitis tormentis, post hanc vitam, per modum satisfactionis & solutionis, eluantur & excoquantur, quodque credentes purificentur & emundentur a peccatis, non sanguine Christi in hac vita, & sed flammis purgatorii post mortem. Hæc in Scriptura non tradi, & inde ostendi & probari non posse, adeo manifestum est, vt ipsi Pontificii hoc fatere & concedere cogantur. Ideo enim visiones & reuelationes spectrorum in subsidium aduocarunt, quia viderunt, ex Scriptura Canonica illa probari non posse. Quæ vero audacia est, pro articulo fidei obtrudere, & quæ temeritas esset, pro articulo fidei accipere, de quo nulla certa & manifesta vel documenta, vel testimonia in Scriptura extant? Dicamus itaque cum *Augustino*: *Si quis de quacunque re, quæ pertinet ad fidem vitamque nostram, non dicam, si nos*, sed quod Paulus adiecit, *si Angelus de cælo vobis annunciauerit, præterquam quod in Scripturis legalibus & euangelicis accepistis, anathema sit: aut legat mihi hoc in Scripturis sanctis, & non sit anathema.* Ita enim *Augustinus* loquitur.

contra lit. Petil. l. 3 c. 6.

de vnit. Eccl. c. 12.

Accedit, quod dogma de purgatorio, pugnat cum perpetua sententia Scripturæ.

V. Neque vero hoc tantum in Pontificiorum purgatorio desideratur, quod Scripturæ Canonicæ fundamentis, testimoniis & documentis destituitur, quod tamen solum sufficeret, ne pro dogmate Ecclesiastico, aut pro articulo fidei reciperetur: Sed præter ea, contra perpetuam Scripturæ sententiam pugnat, & præcipuos doctrinæ cælestis articulos labefactat, deprauat & euertit. Quod vt in re plana paucis, & liquido ostendi potest, facta tantum antithesi sententiarum Scripturæ, & opinionum purgatorii, quas paullo ante ideo per capita assignauimus, vt antithesis eo facilius & certius institui possit.

Et quidem 1. quoad locum defunctorum post hanc vitam.

VI. Quod igitur attinet ad medium illum ordinem, statum seu locum, Scriptura tantum duos facit ordines seu status hominum post hanc vitam. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Marc. 16, 16. *Qui credit in filium, non iudicatur, qui vero non credit, iam iudicatus est.* Item, *qui credit in filium, habet vitam æternam, qui vero non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*, Ioan. 3, 18. 39. Ita Luc. 16. animabus a corpore exeuntibus, ante extremum iudicium, duo tantum loca assignantur, *locus consolationis & locus tormentorum.* Et quidem chasma ita confirmatur statim post mortem, vt ex loco tormentorum nemo possit ad locum consolationis transferri. Dauid etiam bimembrem tantum facit distinctionem, mortem scilicet sanctorum pretiosam, & mortem peccatoris pessimam, Psalm. 34. & 116, 15. Et vsitata est in Scriptura immediata illa diuisio, vel vita, vel mors, vel *benedictio*, vel *maledictio.* Deut. 30, 19. vel *saluus* vel *condemnatus*, Marc. 16, 16. vel *perire* vel *habere vitam æternam*, Ioan. 3, 18. vel habere hereditatem regni Dei, vel non habere, Rom 8, 17. Gal. 5, 21. vel esse in regno Dei, vel extra, Matth. 8, 11. 12. vel habere sortem Sanctorum in lumine, Coloss. 1, 12. vel esse in tenebris exterioribus. Contra has vero Scripturæ sententias, Pontificiorum purgatorium fingit medium statum, vbi animæ nec in luce sint, nec in tenebris exterioribus, nec vitam nec mortem habeant, nec benedictæ sint, nec maledictæ, nec damnatæ, nec saluæ, nec cum Christo, nec cum diabolo. Quod vero docent, animas post mortem, ex loco tormentorum posse transire ad locum refrigerii, hoc diserte & expresse pugnat contra manifestam Christi sententiam, Luc. 16, 26.

v. 25. v. 24. v. 26.

2. quod animæ fidelium, priusquam ad requiem veniant, crucientur.

VII. Eodem modo instituatur antithesis istius opinionis purgatorii, quæ fingit, quorundam fidelium animas post hanc vitam cruciatibus ignis torqueri, priusquam ad requiem & beatitudinem transferantur: Christus certe, Ioan. 5, 24. affirmat: *Amen, Amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non veniet, sed transibit a morte in vitam.* Purgatorium vero contradicit: transibit non a morte in vitam, sed in tormenta ignis purgatorii, & ibi horribiliter iudicabitur, ac postea demum vitam habebit, cum Christus dicat *non iudica-*

iudicatur, sed habet vitam æternam, Ioan. 3, 18. 36. Iudicari enim & saluari in Ioanne opponuntur. Eodem modo, si tantum annotentur reliquæ Scripturæ sententiæ, primo intuitu sine prolixa & operosa explicatione manifestum erit, quod purgatorii opinio de tormentis fidelium post hanc vitam quasi aduersa fronte illis repugnet, Rom. 4, 7. *Quorum peccata sunt remissa, beati sunt.* Ezechiel. 18, 22. *iniquitatum eius non recordabor.* Rom. 8, 1. *Nihil condemnationis his, qui in Christo sunt.* Coloss. 2, 14. *Chirographum* sublatum est. Rom. 5, 1. *Iustificati habemus pacem cum Deo.* Rom. 8, 33. *Quis accusabit*, &c. Ioan. 8, 51. *Non gustabit mortem.* Ezech. 18, 21. *vita viuet, non morietur.* Ioan. 11, 25. *Etiamsi mortuus fuerit, viuet.* Quod non de duratione vitali, qualis etiam in damnatis in æternum erit, sed de vita beata intelligitur. 1. Thess. 5, 10. *vt siue vigilemus, siue dormiamus simul* cum Christo *viuamus.* Et Esa. 57, 2. *Iustus moriens venit in pacem, & requiescit in cubili suo.* Luc. 2, 29. *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, in pace.* Genes. 15, 15. *Ibis ad patres tuos in pace.* Psal. 4, 9. *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* Apoc. 14, 13. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodo iam, dicit Spiritus, vt requiescant a laboribus suis.* Manifesta certe hæc sententia est, eos, qui in Domino moriuntur, non tormentis ignis primum subiici, sed statim venire ad requiem. Significat autem ἀπάρτι deinceps, iam inde confestim, iam iam ab hac hora, omnino plane. Et græcus textus particulam illam ἀπάρτι refert ad præcedentia, vt sensus sit, *mortui, qui in Domino moriuntur, confestim ab illa hora omnino beati sunt.* Et Spiritus respondens, vtitur particula asseueratiua, ναὶ, *ita prorsus.* Et additur ratio, Ita modo beati sunt, *vt requiescant a laboribus suis.* Nec de illis loquitur, qui propria satisfactione & munditie ad cælum euolant, sicut inquit, cap. 7, 14. *qui lauarunt & dealbauerunt stolas suas in sanguine agni*, illos

v. 16. v. 17. postquam hinc excesserunt, *nullus æstus tanget*, sed *absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.* Et Esa. 35, 10. *Gaudium & lætitiam obtinebunt*, & *fugiet dolor & gemitus.* Quod dictum etiam *Chrysostomus* de fidelibus defunctis in futuro sæculo interpretatur. Ita Christus

Luc. 23, 46. in cruce traditurus spiritum Patri, vtitur verbis, non peculiariter suis, sed quæ Dauid antea vsurpauerat. Psalm. 31, 6. *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum*: vt ostendat, propter capitis consummationem, etiam membra illam consolationem habere in ipsa morte, quod spiritus emissus, tanquam depositum, suscipiatur a Deo. Sicuti & Stephanus, Act. 7, 59. hac fiducia obdormit: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum.* Et ne excipiatur, Martyrum tantum hoc priuilegium esse, Petrus dicit: Omnes iustos qui in hac vita affliguntur, *animas suas tanquam apud fidelem creatorem deponere* 1. Petr. 4, 19. *Iustorum* enim *animæ in manu Dei sunt*, Sapient. 3, 1. hoc est, sicut Christus interpretatur, Ioan. 10, 27. 28. Oues, quæ audiunt vocem meam, *in manu mea* sunt. Non vero ita, sicut omnia sunt in manu Dei, potentiæ ipsius subiecta, sed quia *redemisti me, Domine Deus veritatis*, Psal. 31, 6. *quia non tangit eos tormentum*, Sapient. 3, 1. & quia *nemo eos de manu mea rapiet, sed vitam æternam do* ouibus meis, Ioan. 10, 28. 29. Ita Paulus hac fiducia dicit mortem sibi *lucrum esse*, quia *cupio*, inquit, *dissolui & esse cum Christo*, Phil. 1, 21. 23. Et ne quis contendat, peculiare hoc Apostolorum priuilegium esse, 2. Cor. 5, 8. 9. in genere loquitur, quando per depositionem terreni tabernaculi *peregrinamur a corpore*, tunc *præsentes adsumus apud Dominum*, atque ideo confidimus, & bonam voluntatem habemus deponendi hoc tabernaculum. Ita 2. Tim. 4, 6. 8. cum de se Paulus dixisset, *tempus resolutionis meæ instat, in reliquo reposita mihi est* (non tortura purgatorii) sed *corona iustitiæ.* Addit, *non mihi tantum, sed & omnibus, qui diligunt aduentum ipsius.* Et quidem Rom. 14, 8. expresse de infirmis in fide dicit, *siue viuimus, siue morimur, Domini sumus.* Non sicut ratione creationis omnia sunt Domini, sed peculium eius sumus, acquisiti sanguine ipsius, vt det nobis vitam æternam, & de manu eius nemo nos rapiet, Ioan. 10, 28. 29. Id quod Christus illustri exemplo in latrone, qui in ipso vitæ exitu conuersus est, probauit. Hunc enim Pontificii simpliciter tormentis purgatorii acerbis & diuturnis subiecissent, sed Christus inquit: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.* Luc. 23, 43.

Quod exemplum cum sit valde illustre, Pontificii variis modis conantur eludere. Quidam ex latrone conantur Martyrem facere: Alii dicunt, priuilegium hoc singulare fuisse, quod diserte *Athanasius* negat. Monachus vero quidam hac deprauatione sibi multum placet: *Amen, hodie dico tibi, eris mecum in Paradiso*, scilicet post expleta tormenta purgatorii. Vsque adeo ergo cum Scriptura Canonica pugnat Pontificium purgatorium, vt consistere non possit, nisi scelerate distorqueantur & deprauentur clarissima Scripturæ dicta. Eo magis

gis vero detestanda nobis sunt commenta istius purgatorii, quia, & cum Scriptura, sicut manifestum est, pugnant, & dulcissimam atque adeo necessariam consolationem in media morte nobis eripiunt.

9. quod post hanc vitam remissio peccatorum possit impetrari.

VIII. Similiter etiam contra Scripturam pugnat, quod fingunt, post hanc vitam impetrari posse indulgentiam seu remissionem peccatorum, & reconciliationem cum Deo, vel per propria tormenta, vel per aliorum viuentium opera. Et ea, quæ viui pro mortuis faciunt, in rationem venire apud Deum, coram iudicio ipsius. Paulus enim 2. Corinth. 5, 19. 20. 21. docens, quomodo Deus nos sibi reconciliet per Christum, *non imputans* nobis *peccata, vt efficiamur iustitia Dei in ipso*, dicit Deum ad hoc instituisse *ministerium reconciliationis*, tanquam ordinarium organon. Et Apostolos *nomine Christi exhortari & obsecrare, reconciliemini Deo.* Num vero in altero etiam sæculo, erit ministerium verbi & Sacramentorum? Paulus certe mox capite sequenti addit admonitionem, *ne gratiam illam in vacuum acceperitis. Nunc enim est tempus acceptum, nunc est dies salutis.* Sententia manifesta est, tempus reconciliationis cum Deo & iustificationis esse nunc in hac vita, & qui in hac vita non iustificantur, seu Deo reconciliantur, eos in vacuum recepisse gratiam. Per mortem enim chasma confirmatur, vt non pateat amplius aditus ad pœnitentiam, reconciliationem cum Deo, & saluationem, Luc. 16, 26. & Heb. 3, 13. 15. 18. & 4, 1. *Si volumus ingredi requiem Domini, festinemus, ne quis frustretur. Adhortemur igitur nos inuicem per singulos dies, donec dies appellatur hodie*, qui enim hodie obdurant corda, *illis iurauit in ira sua, non ingressuros in requiem suam.* Qui vero credunt, illi ingrediuntur, non in tormenta, sed in requiem. Quid posset manifestius contra purgatorium dici? Claues etiam regni cælorum Christus ita instituit, quod diserte affirmat, quæ in terris soluuntur, ea soluta esse in cælo. Ergo, quæ in terris non soluuntur, sed ligata manent, ea postea non soluuntur, Matth. 16, 19. & 18, 18. Sicut enim in libris, secundum ea, quæ dum in corpore fuimus, acta sunt, inuenitur, ita iudicabimur, 2. Corinth. 5, 10. Apoc. 20, 12. Huc pertinent omnes Scripturæ sententiæ, vt vsque in finem custodiamur & perseueremus, Marc. 13, 13. 1. Corinth. 1, 8. Hebr. 3, 14. Apocalyps. 2, 10. Ideo etiam Dauid petit, Psalm. 39, 6. *Notum fac mihi finem meum.* Et Moyses Psalm. 90, 12. *Doce nos de fine nostro, vt adducamus cor in sapientiam.* Et tota Scriptura ad pœnitentiam & reconciliationem cum Deo in hac vita nos exhortatur. *Venit nox, quando nemo poterit operari*, Ioan. 9, 4. *Dum tempus habetis*, Galat. 6, 10. *Quod reliquum est in carne temporis*, 1. Petr. 4, 2. *Incolatus vestri tempore*, 1. Petr. 1, 17. *Redimentes tempus*, Ephes. 5, 16. *Tempus breue est*, 1. Corinth. 7, 29. *Pie viuamus in hoc sæculo*, Tit. 2, 12. *Scientes tempus, quia iam hora est a somno surgere*, Rom. 13, 11. Qui enim hoc tempus negligunt, illi postea frustra cum fatuis virginibus pulsabunt ianuam clausam, Matth. 25, 11. *Quærite Dominum, dum inueniri potest.* Esa. 55, 6. *Nec mortui laudabunt te, Domine, sed nos, qui viuimus*, Psalm. 115, 17. *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo, quamdiu superstes ero*, Psalm. 146, 2. Siracid. 5, 8. 9. *Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subito enim venit ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te*, cap. 18. 22. *Iustificationem non differas vsque ad mortem*, Eccles. 9, 6. *Mortui non habent vltra mercedem, nec habent partem in hoc sæculo, & in opere, quod sub sole geritur.* c. 11, 3. *In quemcunque locum ceciderit arbor, in eo permanebit*, cap. 9, 14. *Instanter operare, quia nec opus, nec ratio erunt apud inferos, quo properas.* Sir. 14, 17. *Ante obitum operare iustitiam, quoniam non est apud inferos inuenire cibum.*

v. 1. 2.

Elusiones quibus Pontificii hæc dicta depravant

Has sententias Pontificii ita eludunt, initium oportere in hac vita fieri, & ita nos, dum viuimus, promereri, vt si quid desit, illud post mortem suppleri possit, vel a nobis ipsis per cruciatus purgatorii, vel a superstitibus per opera pietatis, & hæc simul venire in rationem coram iudicio Dei. Sed hæc dicuntur non tantum sine Scriptura, sed & contra Scripturam. Nam 2. Corinth. 5, 10. Paulus dicit, coram tribunali Dei vnusquisque referet, *prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum.* Gal. 6, 5. *Vnusquisque propriam sarcinam portabit. Quicquid enim seminauerit homo, hoc & metet. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum.* Apocal. 14, 13. *Opera eorum sequuntur eos.* Et Matth. 25, 35. in iudicio recensentur, non quæ post mortem vel ipsi in purgatorio passi sunt, vel alii viuentes pro ipsis satisfactionis loco fecerunt, sed quæ ipsi in hac vita fecerunt. Quomodo vero contra has Scripturæ sententias opiniones illæ de remissione & satisfactione post mortem, ac de suffragiis viuorum pro mortuis, pugnent, manifestum est. *Statutum* enim *hominibus*

v. 8. v. 10.

bus semel mori, post hoc autem iudicium, secundum ea scilicet, *quæ in corpore quisque gessit*. Heb. 9, 27. 2. Corinth. 5, 10. *Augustini* vero effugia seu elusiones potius, de quibus supra diximus, prorsus nulla in Scriptura fundamenta habent.

4. quoad satisfactiones Pontificias in purgatorio pro peccatis.

IX. Quod attinet ad plenam persolutionem satisfactionum pro peccatis exsoluendam, vel in hac vita, vel post mortem, per tormenta purgatorii, aut per viuorum suffragia, quæ sunt propitiationes, & redemptiones: illa non tantum sine Scriptura dicuntur, sed articulum iustificationis nostræ coram Deo, quæ est summa & finis totius Scripturæ, simpliciter a fundamentis euertunt, & contumeliosa sunt in satisfactionem Filii Dei. Omnino enim peccatum non dimittitur sine satisfactione, qua plenarie, integre, perfecte & absolute legi Dei satisfiat. Sed talis satisfactio, quia nobis impossibilis est, *ideo Deus Filium suum misit in similitudine carnis peccati*, vt factus hostia pro peccato, damnaret peccatum, *vt iustificatio legis impleretur*, non a nobis, sed *in nobis* qui sumus in Christo Iesu, Roman. 8, 3. 4. Is enim *factus est nobis a Deo iustitia*. 1. Corinth. 1, 30. & per fidem nobis illud imputatur, quod Christus *traditus est propter peccata nostra*, Rom. 4, 25. *vt obedientia ipsius iusti* constituamur, Rom. 5, 19. *factus* enim *est pro nobis peccatum, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso*, 2. Corinth. 5, 21. Et hæc iustitia Christi nobis imputata, perfecta, integra, absoluta, & vndique sine macula, pura & munda est. Nosque in ipso sumus *consummati*, Col. 1. Et quia in sanguine agni dealbamus stolas nostras, puri & mundi sumus in ipso, Apocalyps. 7, 14. *Sanguis* enim *Filii Dei emundat nos ab omni peccato*, 1. Ioan. 1, 7. & Roman. 3, 24. 25. *Iustificati per redemtionem, quæ est in Christo, quem proposuit Deus propitiatorium in sanguine ipsius*, &c. Alias igitur propitiationes & redemptiones in purgatorio fingere, per eleemosynas, & alia suffragia viuentium, vel per passiones purgandorum, contumelia est in sanguinem Christi. Nam 1. Petr. 1, 18. 19. expresse scriptum est: *Non corruptibilibus, velut auro & argento, redempti sumus, sed pretioso sanguine Christi.* Et applicationem fieri fide, tota Scriptura clamitat. Falsum ergo, impium & absurdum est, quod *Ingolstadienses* disputant, virtutem meriti Christi post hanc vitam in purgatorio communicari & applicari credentibus per cruciatus, & tormenta ignis. Purgatorii igitur opinio, assuens nostras, & aliorum etiam redemptiones, propitiationes & satisfactiones pro peccatis, & propriam munditiem, ac perfectionem, per chymicam quandam sublimationem, & depurgationem, in purgatorio instituens, iustitiam fidei euertit, & in absolutissimam Christi satisfactionem, fide nobis imputatam, blasphema est, quasi qui eius fide viuit & moritur, postea cogatur acerbissimos cruciatus purgatorii subire, propterea, quod non habeat plenam pro peccatis satisfactionem, sed eius supplementum cogatur quærere, vel in propriis suis cruciatibus, vel in aliorum suffragiis. Si enim alia post mortem quærenda est propitiatio & redemptio ex purgatorio: Ergo Christi propitiatio & redemptio non est plena. Si alia purgatione post mortem opus est per ignem, vt saluemur: Ergo sanguis Christi non ad plenum purificat credentes: *Frustra* ergo *Christus mortuus est*, si aliis propitiationibus, satisfactionibus & purificationibus saluamur, Gal. 2, 21.

5. quod Christi merito tantum remissio culpæ, non etiam pœnæ tribuitur.

X. Non minus illa etiam purgatorii opinio, ita partiens remissionem peccati, vt Christi merito tantum remissio culpæ tribuatur, pœnæ vero pro peccatis debitæ remissio a nostris exsolutionibus & satisfactionibus pendeat, Christi redemptionis officio & merito derogat & detrahit, quasi culpam tantum & non pœnam etiam peccatorum nostrorum in se suscepisset, & non pro vtroque satisfecisset, cum Scriptura manifeste affirmet, *factum ipsum pro nobis esse & peccatum*, 2. Cor. 5, 21. & *maledictum*, Gal. 3, 13. *vulneratus est propter iniquitates nostras, & attritus propter scelera nostra, mulcta pacis nostræ super eum, & propter transgressionem populi plaga illi*, Esa. 53, 6. Et Scriptura testatur, simul fieri remissionem culpæ & pœnæ, Matth. 18, 27. & debitum remittitur, & debitor dimittitur, ne venundetur, aut in carcerem coniiciatur. Luc. 15, 20. Acolastus reuersus non torturæ subiicitur, sed statim cum gaudio recipitur. Ouis inuenta non mulctatur, sed humeris imponitur.

Quod institutio cœnæ Dominicæ peruertitur.

XI. De pœnis vero temporariis, quæ aliquando in hac vita conuersis imponuntur, item de remissione peccatorum venialium dicemus in refutatione. Cumque actio Cœnæ Dominicæ instituta sit pro viuentibus, qui in vnum conueniunt, manducant & bibunt, & mortem Domini annunciant, & hoc faciunt in commemorationem Christi: Horribilis certe profanatio Cœnæ Dominicæ est, ex opere illo viuentium facere propitiationem pro mortuis in purgatorio, sicut in loco de Missa hæc plenius explicata sunt.

Summa dictorum.

XII. Ex hac igitur antithesi sententiarum Scripturæ & opinionum purgatorii, manifestum est, commentum purgatorii Pontificii non tantum destitui documentis & testimoniis Scripturæ, sed tale esse, quod perpetuæ Scripturæ sententiæ, & præcipuis eius locis ex diametro repugnet, articulum iustificationis euertat, salutis scopum transferat, verbum, Sacramenta & Claues regni cœlorum deprauet, veram pœnitentiam labefactet, obedientiam, mortem & satisfactionem Christi irritam reddat, falsam iustitiam & satisfactionem supponat, bonitati Dei deroget, somnum & quietem in Christo obdormientium in acerbissima tormenta peruertat, conscientiis certam consolationem eripiat, impœnitentiam & securitatem in illis, qui post mortem larga suffragia coemere possunt, alat & confirmet. Et breuiter purgatorium mater, fons & origo est omnium imposturarum totius Papatus. Hac enim quasi basi nituntur satisfactiones, merita, opera supererogationis, indulgentiæ, profanatio Cœnæ Dominicæ, vigiliæ, oblationes, missæ, suffragia, orationes, peregrinationes, balnea pro defunctis, & quæ his affinia sunt innumera: præcipue vero fraternitates. Scribunt enim in speculo Rosariorum, quod puella quædam, quæ iuxta sententiam iudicis, septingentis annis in purgatorio cruciari debuisset, post quindecim dies liberata fuerit meritis participationis fraternitatis Rosarii Mariæ. Eadem puella, ex purgatorio liberata, habuerat legationem a reliquis animabus, quæ adhuc detinebantur in purgatorio, vt amici ipsorum viuentes curarent se inscribi in fraternitatem illam, vt participatione meritorum fraternitatis illius, defuncti ex purgatorio liberentur, &c.

XIII. Quo igitur loco habendum sit Pontificium purgatorium, amantibus simplicem & solidam veritatem manifestum est. Doctrina vero, quæ purgatorio illi opponitur, certa & manifesta habet Scripturæ testimonia; tradit verum vsum Verbi, Sacramentorum & clauium cælestium, obedientiæ, morti, redemptioni, propitiationi, & satisfactioni Christi debitum & solitum tribuit honorem; misericordiam Dei iuxta Scripturam celebrat; veram iustificationem & saluationem monstrat; firmas & dulces consolationes in ipsa morte præbet, mortem fidelium ostendit, somnum, dormitionem & quietem esse; pœnitentiam excitat, fidem confirmat, & pietatis exercitia in hac vita accendit. Vera igitur, vtilis & salutaris est.

Hoc etiam

XIIII. Porro cum manifestissimis hisce Scripturæ sententiis, quas recitauimus, etiam patrum dicta consentiunt, quæ adiicimus, non quod Patrum sententiis, tanquam Canonica autoritate, nitamur, sed sicut *Augustinus* inquit, vt admoneantur ii, qui putant sanctos Patres aliquid dicere, quomodo ante & extra præsumptiones purgatorias iuxta diuina eloquia his de rebus & senserint & locuti sint. Ipsius vero sententiæ *clarissima & plenissima autoritas*, non in Patrum scriptis, sed *in sanctis Canonicis libris* viget. Ita enim *Augustinus* loquitur.

facit, quod consensu antiquitatis dogma istud destituitur.

de nupt. & concup. l. 2. c. 29.

XV. Patres igitur cum Scriptura & ex Scriptura duo constituunt loca post hanc vitam, regnum scilicet cælorum & gehennam. Et quædam sane Patrum dicta Pontificii ita eludunt, quod loquantur de tempore post resurrectionem & extremum iudicium, vbi & ipsi concedunt tantum duo loca esse. Sed extant quædam Patrum dicta, quæ manifeste testantur, ipsis animabus separatis seu corpore solutis, etiam ante resurrectionem, duo tantum loca iuxta Scripturam assignari. *Augustinus* enim disputans contra Pelagianos constituentes pro paruulis, qui sine baptismo moriuntur, tertium & medium quendam locum inter gehennam & regnum cælorum, sumit generale illud axioma, quod Scriptura tantum duo loca animabus separatis post hanc vitam tribuat. Ita generaliter loquitur de peccatorum meritis, lib. 1. cap. 28. *Nec est vllus vlli medius locus, vt possit esse nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Hinc & ipse Dominus volens auferre de cordibus male credentium, istam nescio quam medietatem, definitiuam protulit, ad hæc ora obstruenda, sententiam, vbi ait: Qui mecum non est, contra me est.* Et hoc generale axioma *Augustinus* accommodat ad paruulos, qui sine baptismo moriuntur. Quod similiter etiam hypognosticon, lib. 5. facit. *Primum,* inquit, *locum, fides Catholicorum diuina autoritate regnum credit esse cælorum, — secundum gehennam, — tertium penitus ignoramus, immo nec esse in Scripturis sanctis inuenimus.* Et hoc generale axioma accommodat ad disputationem de infantibus non baptizatis. At de animabus separatis, ante resurrectionem carnis, manifestissime loquitur de Ciuit. Dei, lib. 13. cap. 8. *In requie sunt animæ piorum a corpore separatæ, impiorum autem pœnas luunt, donec istarum ad æternam vitam, illarum vero ad æternam mortem, quæ secunda dicitur, corpora reuiuiscant.* In variis quæstionibus, quæ

& quidem l. de locis defunctorum post hanc vitam.

T. VII. opp. f. 459.

T. VII. f. 957.

f. 232.

T.II.opp. f.331. * *Athanasii* titulo feruntur, quæst. 19. Animæ a nobis profectæ, vbi aut quomodo sint, *aliena & horribilis quæstio est, & hominibus abscondita, non enim permisit Deus redire quenquam inde, qui annunciaret: — tamen ex Scripturis discimus, quod peccatorum anima inferius omni terra & mari existunt, ——— vbi non est videre neque lumen neque vitam hominum. Animæ autem iustorum post Christi aduentum & mortem, — in Paradiso sunt: Non enim propter solam latronis animam, Christus Deus noster Paradisum aperuit, sed etiam ob reliquas omnes sanctorum animas.* Et in præcedentibus, cum historiam purgatorii contexeremus, plura testimonia veterum annotauimus, quod duos tantum defunctorum ordines faciant, quodque iustorum animæ statim post mortem veniant ad requiem & refrigerium. Ita *Hieronymus* in Epitaphio Paulæ: *Quicquid ad Dominum reuertitur, in familia numero computatur, illius amissio cælestis domus habitatio* est, *quæ quamdiu in corpore fuit, peregrinata est a Domino*, questa, *heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est*, &c. Idem super obitu Blesillæ ad Paulam: *Postquam anima, sarcina carnis abiecta, ad suum reuolauit autorem, & in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit.* Item, *lugeatur mortuus, sed ille, quem gehenna suscipit, nos, quorum exitum angelorum turba comitatur, quibus obuiam Christus occurrit, grauemur magis, si diutius in tabernaculo illo mortis habitemus.* Idem in Epitaphio Lucinii, non *mors, sed dormitio & somnus appellatur.* Et hoc pulchre explicat † *Chrysostomus* Serm. 17. ad Heb. *Illa reuera mors est, quando is, qui moritur, non permittitur ad vitam transire: sed post mortem viuere, & quidem* ζωὴν βελτίονα, *vitam meliorem*, οὐ θάνατος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ κοίμησις, *non mors est illa, sed dormitio.* Similia extant in Epitaphiis Basilii & Nazianzeni.

(Margin notes: ep. 27. T. I. opp. f. 120. — ep. 25. f. 102. — f. 103. — ep. 29. f. 126. — T. VI. in N. T. f. 243.)

a. quod post hanc vitam non sit locus pœnitentiæ. XVI. Constanter etiam docent Patres cum Scriptura: In hac tantum vita locum esse pœnitentiæ & reconciliationis cum Deo, post hanc vitam vero vnumquemq; iudicari secundum ea, quæ gessit in corpore, vt *Iustinus* in Tryphone dicit: Sententiam doctrinæ Christi esse ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρινῶ, *in quibus vos deprehendero, in illis & iudicabo.* Quam sententiam *Cyprianus* sermone de mortalitate ita reddidit: *Qualem te inuenit Deus, cum* de hoc mundo te *euocat* & accersit, *talem pariter & iudicat.* Idem contra Demetrianum: Respicite, *dum tempus est, ad æternam salutem, ——— securitati & vitæ, dum licet, prouidete, —— hortamur, ——— dum adhuc aliquid de sæculo superest, Deo satisfacere. —— Non celamus beneficia diuina* pro odiis vestris, — *salutis iter* vobis *demonstramus. Quando isthinc excessum fuerit, nullus iam locus pœnitentiæ est, nullus satisfactionis effectus. Hic vita aut amittitur, aut tenetur, hic saluti æternæ, cultu Dei & fructu fidei, prouidetur. Nec quisque aut peccatis retardetur, aut annis, quo minus veniat ad consequendam salutem. In isto adhuc mundo manenti nulla pœnitentia sera est, patet ad indulgentiam —— aditus, & quærentibus atque intelligentibus veritatem facilis accessus est. Tu sub ipso licet exitu, & vita temporalis occasu pro delictis roges* Deum, —— *confessione & fide agnitionis eius implores, venia confitenti datur, & credenti indulgentia salutaris, de diuina pietate, conceditur, & ad immortalitatem sub ipsa morte transitur. Hanc gratiam Christus impertit, —— redimendo credentem pretio sanguinis sui*, &c. Talem certe Pontificii simpliciter in purgatorium detruderent, ob non persolutam pro peccatis satisfactionem. Sed *Cyprianus* dicit: Hanc gratiam esse redemptionis per sanguinem Christi.

(Margin notes: T. I. opp. f. 163. — T. I. f. 194. — f. 195. — f. 196.)

T. I. opp. f. 295. *Ambrosius* de bono mortis, cap. 2. Dauid ideo, tanquam peregrinus, *ad illam Sanctorum communem omnium patriam festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento, remitti sibi peccata, priusquam discederet de vita. Qui enim hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit: Non erit autem*, quia *ad vitam æternam non poterit peruenire, quia vita æterna remissio peccatorum est, ideoque dicit: Remitte mihi, vt refrigerer priusquam eam, & amplius non ero.* Hiero-

* Quæst. XIX. T. II. opp. f. 331. Ἔστι μὲν καὶ φοβερὸν τὸ ἐρώτημα, καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἀποκεκρυμμένον· οὐ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἐπαναλθεῖν τινα πρὸς ἡμᾶς ἐκεῖθεν, καὶ διηγήσασθαι, πῶς ὁ πῶς εἰσιν αἱ ἀφ' ἡμῶν ἀπελθοῦσαι ψυχαί· ὅμως ἐκ τῶν γραφῶν μανθάνομεν, ὅτι αἱ (μὲν) τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαί, ἐν τῷ ᾅδῃ ὑπάρχουσιν ὑποκάτω πάσης τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης οὔσης ---- οὐκ ἔστι φέγγος οὐδὲ ὁρᾶν ζωὴν βροτοῖς· αἱ δὲ τῶν δικαίων ψυχαὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ---- ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπάρχουσιν· οὐ γὰρ διὰ μόνην τὴν ψυχὴν τοῦ (λῃστοῦ) ἤνοιξε Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν τὸν παράδεισον, ἀλλὰ καὶ διὰ πάσας λοιπὸν τὰς τῶν ἁγίων ψυχάς.

† Chrysost. Serm. XVII. ad Hebr. T. VI. in N. T. f. 243. Θάνατος ὄντως ἐκεῖνός ἐστιν, ὅταν μηκέτι συγχωρηθῇ ὁ ἀποθανὼν εἰς ζωὴν ἐπανελθεῖν· ὅταν δὲ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ζῇ, καὶ ζωὴν βελτίονα, οὐ θάνατος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ κοίμησις.

T.IX. opp.f.157. *Hieronymus* in 6. cap. ad Galatas super illa verba, *vnusquisque onus suum portabit*, inquit: *In hac vita nos sustentemus, & in præsenti sæculo alterutrum auxilio simus.* Et mox: Per hanc Apostoli sententiam docemur, *dum in præsenti sæculo sumus, siue orationibus, siue consiliis inuicem posse adiuuari, cum autem ad tribunal Christi venerimus, non Iob, non Daniel, non Noe, rogare posse pro quoquam, sed vnumquemque portare suum onus.* f.158. Ibidem: *Tempus sementis tempus præsens est, & vita, quam currimus. In hac licet, nobis, quod volumus, seminare, cum ista vita transierit, operandi tempus aufertur.* f.71. T.VII. Idem in 9. Eccles. *repetit* Salomon, *donec viuunt homines, eos posse fieri iustos, post mortem vero nullam boni operis occasionem dari.* Item, *mortui nihil valent ad id adiicere, quod semel secum tulerunt de vita,* ——— *nec iuste quippe possunt agere, nec peccare, nec virtutes adiicere, nec vitia.* f.77. Et in 11. cap. *Mortis tempestate* subuersus, quasi lignum, *vbicunque cecideris, ibi iugiter manebis, siue te rigidum & trucem, siue clementem & misericordem, vltimum inuenerit tempus.* T.VIII. f.125. Idem in Psal. 105. *Dum estis in hoc sæculo, hortor vos agere pœnitentiam. Confitemini ergo Domino, quoniam in isto tantum sæculo misericors est. Hic misereri potest pœnitentis, quia* illic *iudex est non misericors, hic misericors,* illic *iudex est.* Idem in Psal. 65. Ignosce mihi, vt refrigerer priusquam abeam, & vltra non subsistam. Qui enim, dum in hoc viuit corpore, veniam peccatorum non fuerit consecutus, & sic de vita excesserit, Deo perit & esse desistit, licet sibi subsistat in pœnis.

f.436. * *Iustinus* quæst. 75. *Post anima a corpore excessum, statim fit bonorum & malorum distinctio. Ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis, bonorum quidem in Paradisum:* —— *Improborum vero ad inferorum loca,* vbi custodiuntur vsque ad resurrectionem. T.IX. opp.f.646. In libello qui *Augustino* asscribitur de vanitate Sæculi: *Scitote, quod cum anima a corpore auellitur, statim aut in Paradiso pro meritis bonis collocatur, aut certe pro peccatis in inferni tartara præcipitatur. Eligite modo, quod vultis, & hoc iam in vita vestra disponite, aut perpetualiter gaudere cum sanctis, aut sine fine cruciari cum impiis.*

Augustinus de fide ad Petrum, cap. 3. T.III. opp.f.158. *Tempus acquirendi vitam æternam, in ista tantum vita Deus hominibus dedit, vbi voluit pœnitentiam esse fructuosam,* ——— *quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiam in futuro sæculo de malis suis, sed indulgentiam in conspectu Dei non inueniet.* Idem epist. 54. *Post hanc vitam quisque id habebit, quod in hac sibimet conquisierit.* f.155. Serm. 66. *In hoc sæculo pœnitentiam facientibus misericordia Dei subuenit: In futuro autem pœnitentia non proficit, sed rationem nostrorum operum reddituri sumus.* de temp. f.514. T.X.opp. Lib. 2. quæst. Euang. c. 38. *Quod* apud Lucam Abraham diuiti *dicit, ad ea loca, in quibus torquentur impii, iustos, etiamsi velint, non posse transire, quid aliud significat, nisi post hanc vitam ita receptos in carcere, vt inde non exeant, donec reddant nouissimum quadrantem, propter incommutabilitatem diuinæ sententiæ, nullum auxilium misericordiæ posse præberi a iustis, etiamsi velint præbere?* quod admonet, *scilicet, vt in hac vita homines subueniant, quibus possunt, ne postea, etiamsi optime recepti fuerint, eis, quos diligunt, opitulari non valeant.* T.IV. opp.f.240.

† *Chrysostomus* Homil. 55. In Ioan. *Donec dies est, dum licet hominibus in me credere, dum hac durat vita, laborandum est, venit nox, hoc est, futurum tempus, quando nemo operari potest.* —— *Noctem enim futurum tempus appellat, quando peccatores nihil operari poterunt.* Ita & *Origenes* in Psal. 35. dictum illud Ioan. 9. exponit de illo tempore, quod erit post hoc sæculum, tunc dicit noctem illam futuram, cum iam nemo potest operari aliquid, sed vnusquisque tunc pascitur ex operibus suis, quæ hic positus operatus est.

* *Chrysostomus* de Lazaro concione 3. *Omnia hic dissolue, vt citra molestiam illud videas tribunal: Donec hic fuerimus, spes habemus præclaras, simulac vero discesserimus illuc, non est postea in nobis situm pœnitere, neque commissa diluere.* ** Idem homilia 22. ad populum Antiochenum: *Post finem vitæ nec meritorum sunt occasiones, sicut nec athletis, post transacta certamina, coro-*nas imme hom.77. de pœnit. contin.& virgin.

* Iustin. qu. LXXV. f. 436. μετὰ δὲ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον εὐθὺς γίνεται τῶν δικαίων τε καὶ ἀδίκων ἡ διαστολή· ἄγονται γὰρ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς ἀξίους αὐτῶν τόπους· αἱ μὲν τῶν δικαίων ψυχαὶ εἰς τὸν παράδεισον —— αἱ δὲ τῶν ἀδίκων ψυχαὶ εἰς τοὺς ἐν τῷ ᾅδῃ τόπους —— καὶ εἰσὶν ἐν τοῖς ἀξίοις αὐτῶν τόποις φυλαττόμεναι ἕως τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀνταποδόσεως.

† Chrysost. Hom. LV. in Ioan. T. II. in N. T. f. 352. 354. ἕως ἡμέρα ἐστὶν, ἕως ἔξεστι τοῖς ἀνθρώποις πιστεύειν εἰς ἐμέ· ἕως ὁ βίος οὗτος ἐστὶν, δεῖ με ἐργάζεσθαι, ἔρχεται νὺξ τουτέστιν, ὁ μέλλων καιρὸς, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι —— ὁ δὲ Χριστὸς νύκτα τὸ μέλλον καλεῖ, διὰ τὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀνενέργητον.

* Idem. de Lazaro hom. III. Opusc. T. V. f. 46. πάντα ἐνταῦθα διάλυσαι, ἵνα χωρὶς πραγμάτων τὸ βῆμα ἴδῃς ἐκεῖνο· ἕως ἂν ἐνταῦθα ὦμεν ἐλπίδας ἔχομεν χρηστάς· ἐπειδὰν δὲ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, κύριοι λοιπὸν μετανοίας οὐκ ἐσμὲν, οὐδὲ τοῦ τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν ἀπονίψασθαι.

** Id. hom. LXXVII. de Pœnit. Contin. & Virgin. T. I. opusc. f. 828. μετὰ τοῦ βίου τελευτὴν, οὔτε κατορθωμάτων, οὔτε ἀνδραγαθημάτων εἰσὶν ἀφορμαὶ, ὥσπερ οὔτε τοῖς ἀθληταῖς μετὰ τὸ παρελθεῖν τοὺς ἀγῶνας τοὺς στεφάνους ἐφάψασθαι.

nas adipiscendi. Idem alibi : Neque enim, qui in præsenti vita peccata non abluerit, postea consolationem aliquam inuenturus est. Item : Neque putemus nobis cum illuc venerimus, misericordiam tribuendam esse, qui non agimus vt veniam mereamur accipere, etsi Abraham pro nobis roget, etsi Noe, etsi Iob, etsi Daniel. Dum igitur tempus est in manibus, plurimam apud Deum fiduciam nobis præparemus.

De depranationibus Papisticis, quibus hæc Patrum dicta eludunt.

XVII. Hæc Patrum dicta Pontificii ita eludunt, quod propriæ pœnitentiæ & propriis meritis post hanc vitam non sit locus; interim tamen viuentium operibus, meritis, satisfactionibus & suffragiis mortuos in altera vita posse iuuari. Sed quæ Scriptura hoc dicit? Immo quæ Scriptura non contradicit? quando docet *iustum sua fide victurum*, *iustitiam iusti super ipsum futuram.* De alieno oleo nihil posse communicari. Dicunt igitur, sed sine Scriptura, quia Deus videat, quod animæ in purgatorio grauiter puniantur, quodque tempus iam præterierit, vt se iuuare non possint, ideo ipsum viuorum suffragia, tanquam satisfactiones & propitiationes pro mortuis acceptare. Sed quare non potius Christi satisfactionem & propitiationem pro ipsis acceptat, si omnino post hanc vitam reconciliatio fieri potest? aut si in altero sæculo animæ defunctorum aliorum orationibus & suffragiis possunt iuuari & expiari: rectius certe & efficacius illud fieret, per animas sanctorum, qui sunt in Paradiso.

Habac. 2, 4. Ez. 18, 20. Matth. 25, 9.

Sed hoc Abraham diserte negat. Luc. 16, 25. Ita Scholastici obiiciunt sibi ex Patribus, quod mortui in altero sæculo non sint in statu merendi: Respondent autem; Esse tamen ipsos in statu soluendi, quod debent, & ideo, quamuis ab aliis non possint iuuari in merito, posse tamen iuuari in solutione. Christi ergo solutio pro nobis, quantum audio, non sufficit, sed solutio debiti nostri vbiuis potius, quam apud Christum quærenda docetur. Atqui, Scriptura docet: Si debita propter Christum in hac vita non fuerint remissa, tunc vnumquemque *suum onus* portaturum, Gal. 6, 5. *Filius* enim *non portabit iniquitatem patris, sed anima, quæ peccauerit, ipsa luet. Iustitia iusti super eum erit, & impietas impii super ipsum,* Ezech. 18, 20. Et *vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo*, Rom. 14. 12.

Perspicue itaque ostendimus, opiniones Pontificii purgatorii & Scripturæ, & Catholicis antiquitatis sententiis repugnare. Quod si Pontificii obiecerint, Veteres aliquando in aliis locis aliter sensisse & locutos esse, non nego hoc, sed semper videndum est, quæ Patrum sententiæ Scripturæ Canonicæ sint consentaneæ. Quando vero, vt in hisce disputationibus, & Scripturæ & sibi ipsis repugnant & contradicunt Patres, manifestum est, quanta hac in re, complectente animarum salutem, ipsorum debeat esse autoritas in Ecclesia, quæ non debet audire: Hæc dicit ille vel ille, sed *hac dicit Dominus.*

CAPVT II.

Argumenta Pontificiorum quibus purgatorium suum stabilire conantur explicata & refutata.

Genera argumentorum, quibus purgatorium defenditur, duplicis ordinis sunt.

I. SIcut, nullum vnquam falsum dogma in Ecclesia sparsum fuit, quod non specie aliqua plausibili propositum fuit: Vestimenta enim ouium species sunt simulatæ religionis, inquit *Chrysostomus*: Immo quo magis languida & ruinosa caussa est, eo pluribus argumentis, vndecunque & quomodocunque conquisitis, tanquam coloribus, quibus incrustetur, & quasi medicamentis, quibus obligetur, indiget. Nam εὐώνυμον ἐς δίκαν τρία ἔπεα διαρκέσει, inquit *Pindarus*: Ita ad stabiliendum purgatorium varia & valde multa argumenta congerunt Pontificii. In Rhetorum enim scholis didicerunt, argumenta, quæ per se imbecillia sunt, mutuo auxilio fulcienda esse, vt si non possint valere, quia magna sunt, valeant, quia multa sunt. In tres vero classes seu ordines multitudo & varietas illa argumentorum, commodioris explicationis gratia, distribui potest. Præcipua enim, quæ habent argumenta, ex spectris mortuorum, ex eorum visionibus & reuelationibus sumpta sunt. Secundo ex Patrum traditionibus seu sententiis, & ex longa consuetudine ac obseruatione, multa ad purgatorium suum conducunt argumenta. Tertio, postquam ex spectris mortuorum, & ex humanis consuetudinibus purgatorium construxerunt, tunc demum ex Scriptura quædam loca conquirunt, vt vel speciem saltem & prætextum aliquem ex verbo Dei purgatorium habeat. De singulis igitur breuiter quædam annotabimus, pleraque enim in præcedentibus explicata sunt.

I. genus argumentorum ex spectris mortuorum, visionibus & reuelationibus.

II. Certum est, Pontificios non ex Patribus, multo minus vero ex Scriptura, sed ex spectris mortuorum, ex visionibus & reuelationibus asseuerationem illam habere, quod certo sit locus aliquis punitorius fidelium post hanc vitam, vbi sit, qualis ignis ibi sit, quæ pœnæ, quanta duratio purgationis, quomodo animæ per suffragia & satisfactiones viuorum inde liberentur, & ex quibus visionibus ac reuelationibus illa ex-

tructa sint, supra ostendimus. Iam quæstio est, quantum Pythonica illa Topica in Ecclesia valeat, hoc est, an ex mortuorum spectris, visionibus & reuelationibus, citra & contra Scripturam, dogmata facienda, & noui articuli fidei recipiendi sint? Et plerasque sane tales fabellas, veris narrationibus Luciani non dissimiles, a Monachis confictas esse, non est dubium, sicut de Cyrilli Epistola constat. Sed fingamus, illa, sicut a Monachis describuntur, ita facta esse: Scriptura certe expresse consequentiam, quam Pontificii inde texunt, negat, immo prohibet & damnat, Leu. 20,27. & Deut. 18,10.11.12. *Non inueniatur in te, qui Pythones consulat, nec diuinos, & quærat a mortuis veritatem. Abominatur enim Dominus, quicunque ista facit.* Esa. 8,19.20. *Quod si dixerint: Quærite a Pythonibus & diuinis, numquid non populus a Deo suo requiret? Num pro viuis ad mortuos? Ad legem magis & ad testimonium, quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.* Cumq; hæc sententia sit manifestissima, Pontificios tamen non pudet eam deprauare, & ad purgatorium suum detorquere. *Ingolstadienses* enim in publica disputatione inter argumenta pro purgatorio hanc Esaiæ sententiam, sed manifesto crimine falsi, ita citant: *Nunquid non populus a Deo suo requiret visionem*
v.27.28. *pro viuis & mortuis?* Item Luc. 16. rogante epulone, vt anima Lazari mitteretur in domum patris ipsius; Abraham re-
v.29. spondet: *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* Cumque diues exciperet:
v.30. *Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.* Abra-
v.31. ham concludit: *si Mosen & Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexit, credent.* 1. Ioan. 4,1. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, an ex Deo sint, quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum.* Gal. 1,8. *Si vel angelus de cælo euangelizauerit vobis præter id, quod euangelizauimus vobis, anathema sit.*

Ita *Augustinus* de vnitate Ecclesiæ, c. 16. Non dicant, *ideo verum est, —— quia ille vel illa tale visum, vel vigilans vidit vel dormiens somniauit. Remoueantur ista vel figmenta mendacium hominum, vel portenta fallacium spirituum.* De visis fallacibus legant, quia satanas transfigurat se in angelum lucis. Audiant, quæ pagani narrant de diis suis, mirabiliter vel facta vel visa, & tamen dii gentium dæmonia. Et in præcedentibus: *Ecclesiam suam, si possunt, demonstrent, non in sermonibus & rumoribus Afrorum, non in conciliis Episcoporum suorum, non in litteris quorumlibet disputatorum, non in signis & prodigiis fallacibus, quia etiam contra ista verbo Domini præparati & cauti redditi sumus*, (scilicet Deut. 13,1. seq. Matth. 24,24. seq. 2. Thess. 2,2. seq. sed demonstrent in Canonicis Sanctorum librorum autoritatibus.

* *Athanasius* quæst. 35. quærit, quare Deus non permiserit animas defunctorum redire, & enarrare, quis status apud inferos, & qualis ibi necessitas: Respondet autem: *Multi —— inde errores orirentur; dæmones* enim *formas humanas induere* possent, *—— & dicere, a mortuis se resurrexisse, & inde multas res ementitas, & falsa dogmata de iis, quæ ibi fiunt, spargere, idque ad seducendum nos & perdendum:* Videt Lector in illa responsione, impostura Papisticas viuis coloribus depictas esse.

** *Chrysostomus* Homilia 29. in Matth. disputans contra illos, qui fingebant, defunctorum animas dæmones fieri, refutationem sumit ex generali axiomate, *Clamant: Anima talis ego sum: Verum hæc oratio a fraude & deceptione diabolica est, —— vetularum hæc verba, immo desipientium dicenda sunt, & puerorum ludibria. Nec enim potest anima a corpore separata apud nos hic errare.* Item, *multis e locis Scriptura comprobari potest, non errare hic post mortem hominum animas, nec iustorum. —— nec peccatorum.* † Idem concione 5. de Lazaro: *Si nouisset Deus, quod mortui excitati viuentibus essent profuturi, nequaquam omisisset. —— Adhæc si assidue essent excitandi mortui, nobisque, quæ illic geruntur, renunciaturi, —— diabolus facile peruersa dogmata inuexisset. Potuisset enim frequenter ostendere simulachra, —— & per illa, quæcunque vellet, persuadere delusis.* Item, *Innumerabiles sceleratus ille dæmon dolos texuisset, mul-*

* Athanas. quæst. XXXV. T. II. f. 343. πολλὴ ἐντεῦθεν πλάνη ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἔμελλεν. πολλοὶ γὰρ τῶν δαιμόνων ἐν σχήμασιν ἀνθρώπων εἶχον μετασχηματίζεσθαι τῶν κοιμηθέντων, καὶ ἔμελλον ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι αὐτοὺς λέγειν, καὶ πολλὰ ψευδῆ πράγματα καὶ δόγματα περὶ τῶν ἐκεῖ εἶχον ἡμῖν ἐγκατασπεῖραι πρὸς τὴν ἡμῶν πλάνην καὶ ἀπώλειαν.

Chrysost. Hom. XXIX. in Matth. T. I. in N. T. f. 344. αὕτη, φησιν, ἡ δαιμονῶσα βοᾷ, ὅτι ψυχὴ τοῦ δεῖνος ἐγώ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο σκηνή τις καὶ ἀπάτη διαβολική· -- -- γραϊδίων μυθεύονται ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ παίδων μορμολύκεια· οὐδὲ γὰρ ἔνι ψυχὴν ἀποῤῥαγεῖσαν τοῦ σώματος ἐνταῦθα πλανᾶσθαι λοιπόν· -- -- p. 345. καὶ πολλαχόθεν δὲ ἐντεῦθεν ἄν τις κατίδοι, ὅτι οὐκ ἔνι ψυχὴν ἐξελθοῦσαν ἐνταῦθα μεῖναι· -- -- οὐδὲ αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν.

† Id. hom. V. de Lazaro, T. V. opusc. f. 78. εἰ γὰρ ᾔδει τοῦτο ὁ Θεὸς, ὅτι νεκροὶ ἀνιστάμενοι τοὺς ζῶντας ὠφέλησαν ἂν, οὐκ ἂν παρέλιπε· -- -- χωρὶς δὲ τούτου, εἰ συνεχῶς ἔμελλον ἀνίστασθαι νεκροὶ, καὶ τὰ ἐκεῖ πάντα ἀπαγγέλλειν ἡμῖν -- -- πρὸς δὲ τούτοις καὶ πονηρὰ ἂν εἰσήγαγε δόγματα ὁ διάβολος μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας· εἴδωλα γὰρ ἠδύνατο δεικνύναι πολλάκις -- -- καὶ δι᾽ ἐκείνων ὅσα ἐβούλετο πείθεσθαι ταῖς τῶν ἀπατωμένων διανοίαις. -- -- μυρίους ἂν ὁ μιαρὸς δαίμων ἐκεῖνος δόλους ἔπλεξε, καὶ πολλὴν ἀπάτην εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε· διὰ τοῦτο ἀπέκλεισε τὰς θύρας ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἀφίησί τινα τῶν ἀπελθόντων ἐπανελθόντα εἰπεῖν τὰ ἐκεῖ, ἵνα μὴ λαβὼν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἐκεῖνος τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ πάντα εἰσαγάγῃ· -- -- p. 79. ὁ Θεὸς ἅπαντα ταῦτα προειδὼς, ἀπετείχισεν αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν ταύτην, καὶ φειδόμενος ἡμῶν, οὐ συνεχώρησεν ἐλθόντι τινὶ ποτε ἐκεῖθεν περὶ τῶν ἐκεῖ διαλεχθῆναι τοῖς ζῶσιν ἀνθρώποις, παιδεύων ἡμᾶς πάντων ἀξιοπιστοτέρας ἡγεῖσθαι τὰς θείας γραφάς.

tamque fraudem in vitam hominum induxisset. Eoque Deus occlusit fores, nec permittit aliquem defunctorum huc reuersum narrare, quid illic fiat, ne illa accepta occasione technas suas omnes inuehat. Item, *Deus* diabolo *praeclusit viam ad has insidias, nobisque parcens non permisit, vt quisquam vnquam illinc huc reuersus, de iis, quae ibi sunt, narraret viuentibus hominibus, docens nos, vt Scripturis potius credendum existimemus, quam ceteris omnibus.*

f. 79.

P. II. consider. 1. T. 1. opp. f. 541.

Gerson de examine doctrinarum citat Glossam super illud: *Apparuit Moses & Helias cum ipso: Suspecta est omnis reuelatio, quam non confirmat Lex & Propheta cum Euangelio.*

III. Haec Scripturae testimonia, & antiquitatis sententiae fundamentum purgatorii Pontificii, quod in mortuorum visionibus & reuelationibus consistit, simpliciter prosternunt & euertunt.

Obiectio, de Samuele per Pythonissam excitato.

IIII. Quod enim de Samuele per Pythonissam excitato, 1. Reg. 28, 11. sq. scriptum est, non confirmat Deum velle veritatem quaeri a mortuis, vel mortuos apparere, & homines docere. Saul enim expresse fatetur: *Dominus recessit a me, nec vltra respondet mihi, nec per Prophetas, nec per somnia*, ideo ad diabolum, per mortuorum spectra respondentem, se conuertit. Cumque contra expressam prohibitionem diuinam Saul Pythonissam consulat, quis dixerit sanctam Samuelis animam impio Sauli contra Dei mandatum obsequi? Et si verus fuisset Samuel, sequeretur iustorum animas non in manu Domini, sed in potestate diaboli esse, & ne in Abrahae quidem sinu a magicis artibus tutas esse. Accedit, quod Samuel ante illud tempus plus minus biennio mortuus fuerat, corpus itaque ipsius in terram reuersum fuerat. Nec diabolus ex terra potest corpora resuscitare, quod solius Dei est. Recte igitur Hebraei & Augustinus sentiunt, spectrum diabolicum fuisse, daemone simulachrum Samuelis effingente. Quod & illa verba ostendunt, cum inquit: *Cras mecum eris.* Saul enim, qui ex desperatione seipsum interfecit, non collectus est ad populum electorum, nec delatus in sinum Abrahae, vbi Samuelis anima fuit. Quis igitur personatus ille Samuel a Pythonissa excitatus fuerit, non obscurum est. Quod vero ex circumstantiis futura praedicit, hoc diabolo familiare est, sicut & illud, quod praetextu nominis & verbi diuini abutitur. Quod vero Siracides cap. 46, 23. videtur vero Samueli haec tribuere, nihil probat: liber enim est apocryphus. Moses quidem & Elias apparuerunt in clarificatione Christi, Luc. 9, 30. 31.

v. 15.

v. 19.

Sed specialis haec visio fuit, & peculiaris dispensatio Dei, vnde nequaquam regula generalis facienda est. Ideo enim Eliam igneo curru abstulerat, & Mosen Deus ipse sepeliuit, ita vt sepulcrum eius nemo cognouerit, significans, se ipsorum corporibus & spiritibus ad peculiarem aliquando dispensationem vsurum. Nec noui aliquid duo illi extra aut praeter Scripturam attulerunt, sed locuti sunt de excessu Christi complendo in Ierusalem. Et duos illos ideo Deus ad peculiarem illam dispensationem sumpsit, vt ostenderet, veritatem omnem ex Lege & Prophetis, & ex doctrina Christi petendam esse. Illa igitur visio prorsus nihil patrocinatur Pontificiis spectris, purgatorium citra & contra Scripturam extruentibus.

Secundum genus argumentorum, quae texuntur ex dictis Patrum, & consuetudine orandi pro mortuis.

V. Secundo, Argumenta, quae pro stabiliendo purgatorio, ex Patrum quibusdam sententiis, & ex consuetudine Ecclesiae orandi pro mortuis, a Pontificiis formantur, supra in historia purgatorii commemorata sunt, & monstrati fontes explicationum, quarum haec summa est. I. Patrum opiniones & disputationes, sine expressa & manifesta Scripturae Canonicae autoritate, non faciunt articulos fidei, sicut in prima parte huius examinis multis ipsorum patrum sententiis ostensum est, quarum quaedam etiam recitantur, distinct. 9. Et ad argumenta de consuetudine, respondet *Gratianus* distinct. 8 Christus non dixit, *Ego sum consuetudo, sed ego sum veritas. Qualibet igitur consuetudo, quantumuis vetusta & vulgata, veritati omnino est postponenda*, cumque Christus veritas sit, magis veritatem, quam consuetudinem sequi debemus. Consuetudinem enim ratio & veritas semper excludunt. Et *consuetudo sine veritate vetustas erroris est.* Non igitur hominum *consuetudinem sequi oportet, sed Dei veritatem.* Et quae praeterea aliae sententiae, distin. 8. extant. II. Ostendimus supra, quosdam veterum, ex Apocryphis fabulis, coepisse ad purgatorium alludere. III. *Origenes* suum peculiare purgatorium excogitauit, cuius sententias alicubi *Ambrosius* & *Hieronymus* transcripserunt, sicut ostendimus. Sed Origenicum illud purgatorium in quinta Synodo publice damnatum est. Et tamen illas sententias Pontificii pro suo purgatorio allegare non verentur. IV. *Augustinus* coepit quidem de alio purgatorio disputare, nihil autem vel affirmauit vel asseuerauit, sed vt opinionem dubiam & incertam in medio reliquit. V. Veteres longe alio sensu & fine pro mortuis orarunt, quam Pontificii, sicut monstrauimus

c. si consuetudinem.

c. consuetudo.

c. si solus.

mus. VI. Græca Ecclesia commentum de igne purgatorii nunquam recepit. VII. Præcipua fundamenta, quæ Pontificii purgatorio suo præstruunt, a patribus diserte reiiciuntur. VIII. Quæ Monachi in purgatorio suo ex spectris mortuorum effinxerunt, vetustioribus ignota sunt. Hæc omnia in præcedentibus liquido sunt explicata & demonstrata, vt superuacuum esset, ea hoc loco repetere. Inde vero manifestum est, Pontificium purgatorium ex vetustioribus patribus probari nequaquam posse.

CAPVT III.

De Scripturæ sententiis, quæ a Pontificiis ad stabiliendum purgatorium detorquentur.

Huius generis varia sunt argumenta.

ANtea aliquoties diximus, Pontificios opinionem purgatorii ad Scripturam adferre, non inde referre, sed cogere hoc videri in Scriptura dictum, quod *ante lectionem præsumpserunt credendum*, vt *Hilarii* verbis vtar. *Perionius* dicit, se solum illum locum, qui extat in apocrypho libro Maccabæorum, depromere posse ex Scripturis diuinis, qui aperte doceat, preces & sacrificia prodesse mortuis. *Roffensis* diserte ponit hæc verba: *Tametsi ex Scripturis non possit probari purgatorium, veritas eius nihilominus Christianis cunctis credenda est.* Et postea addit: *Quanquam fortassis vnam aliquam Scripturam, quæ proteruientem adigat, vti rem velit, nolit, confiteatur, in promptu non sit adducere, potest esse nihilominus illic aliqua, tametsi diligentissimos hactenus inquisitores ipsa latuerit.* *Petrus a Soto*, inquit, licet in Scriptura sacra nihil perspicue de purgatorio tradatur, tamen „multa credenda esse, quæ scripta non „sunt, ideo in quibusdam locis Scripturæ purgatorium non quidem demon„strari, sed insinuari. Hæ confessiones aduersariorum ideo diligenter sunt notandæ. Ostendunt enim, ipsos sine Scriptura purgatorium credere. Quod vero multas solent Scripturæ sententias pro purgatorio allegare, illud pro forma tantum, quod aiunt, ab ipsis fieri. Operæ pretium autem est considerare, quam alienæ, peregrinæ, ineptæ, & frigidæ sint probationes: Nam iuxta versiculum:

l. 1. de Trin. f. 6.

Confut. assert. Luth. art. 38. f. 717. f. 718.

assert. cath. f. 85.

Caussa patrocinio non bona, peior erit.

Vbi . euel[uitur] Orig. argumentum

II. *Origenes* igitur & post ipsum Pontificii, vbicunque in Scriptura inueniunt metaphoras plumbi, argenti, ignis, purificationis, lebetum, conflatorii, &c. inde statim per allegoriam purgatorium extruunt, sicut de *Origenis* sententiis supra quædam annotauimus: sed regula certa & Catholica est, quam *Hieronymus* ita tradit: Ex locis Scripturæ obscuris, dubiis, ænigmaticis & allegoricis non posse constitui dogmata. *In illis enim, quæ in Scripturis aperte posita sunt, inueniuntur illa omnia, quæ continent fidem moresque viuendi*, inquit *Augustinus*. Idem contra Petiliani litteras cap. 5. inquit: *Illa interim seponenda sunt, quæ obscure sunt posita & figurarum velaminibus inuoluta*, deligamus aperta & manifesta, *quæ si in sacris Scripturis non inuenirentur, nullo modo esset, vnde* —— *illustrarentur obscura.* Et cap. 16. inquit, *proferte aliquid, quod non egeat interprete*, non quod alium sensum probare potest.

de doctr. Christ. l. 2. c. 9.

1. Argumentum Monachorum post Origenem.

III. Vsitatissimum Monachis post Origenem fuit illud testimonium ex Psal. 66, 12. *Transiuimus per aquam & ignem, & eduxisti nos in refrigerium.* Addunt autem sententiam Iob. 24, 19. *Ad nimium calorem transeunt ab aquis niuium.* Hinc fingunt, in purgatorio esse, & ignem & aquam, & animas ex igne feruentissimo proiici in aquam gelidissimam, & econtra. Sunt vero qui existimant imprudenter fecisse eos, qui igni purgatorii aquam, licet per interstitium, adiunxerunt. Putant enim interstitium illud ab igne progressu temporis exustum & destructum iam esse, & aquas illas quasi diluuio quodam in purgatorium effusas ignem ibi iam ferme extinxisse. Sed Iob hoc tantum dicit in sua lingua, sicut calor & terra horrida absumit aquas niuales, ita infernum eos, qui peccauerunt. Dauid vero loquitur non de futuris cruciatibus purgatorii, sed de afflictionibus & liberationibus præteritis, pro quibus gratias agit, sicut in contextu Psalmi manifestissimum est. Et hoc ad spem liberationis ex calamitatibus, vel præsentibus, vel futuris in hac vita recte accommodatur. Vsitata enim in tota sacra Scriptura est metaphora aquæ & ignis pro tribulationibus in hac vita. *Augustinus* in eo loco per ignem intelligit infelicitates in hoc mundo, per aquam res prosperas, & nullibi in hac vita verum esse refrigerium, sed tantum in altero sæculo.

3. Eccii argumentum.

IV. *Eccius* ad purgatorium ineptissime torsit illud Ecclesi. 4, 14. *De carcere catenisq́ interdum quis egreditur ad regnum*, &c. Sed Salomon vices & fluctus rerum in vanitate huius sæculi consideranda proponit, quod qui rex est, aliquando ex throno deiicitur, & ex seruo & captiuo sæpe fit Rex, sicut Iosepho contigit. Egregia vero hæc est purgatorii probatio.

4. Stapulensis argumentum.

V. *Stapulensis* ad stabiliendum purgatorium torquet locum Zach. 9, 11. *In sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Si enim vincti sunt, & in lacu, & tamen emittuntur inde, quod in inferno non fit: Ergo de purgatorio existimat intelligendum esse. Sed Spiritus sanctus, Matth. 21, 5. locum illum explicat de primo aduentu

uentu Christi, & de redemptione, quæ fit per sanguinem Christi, de qua Paulus ex Osæa concionatur 1.Cor.15,54. Rom. 3,25 Ephes. 1,7. Coloss. 1,14. Et *Hieronymus* lacum illum interpretatur de inferno, vbi nulla est misericordia, qui cum nobis omnibus præparatus esset, merito sanguinis Christi ex eo redempti sumus. Quidam de limbo patrum locum illum exponere conati fuerunt, sed de purgatorio ex veteribus nemo illum intellexit. Nec potest cum purgatorio Pontificiorum conuenire, alias enim non propriis satisfactionibus, nec aliorum suffragiis, sed solius Christi sanguine, animæ ex purgatorio liberarentur.

5. Mart. Eisingreinii ex Mich. 7,8.9.

VI. Recens *Martinus* quidam *Eisingreinius* conatus fuit ostentare, se, vltra omnes, purgatorium posse ex veteri Testamento probare. Audiamus igitur, quodnam palmarium nouus ille logodædalus inuenerit. Dicit Mich. 7,8.9. extare manifestam purgatorii probationem in his verbis: *Ne lateris inimica mea super me, quia cecidi, resurgam, cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec caussam meam iudicet*, &c. Sed *Hieronymus* dicit id, quod contextus ipse ostendit, iuxta litteram esse querelam τῆς Hierusalem contra Babylonem, & ceteras Gentes. Per anagogen vero illud (*cecidi, resurgam*) posse intelligi de conuersione, iuxta dictum, *Nolo mortem peccatoris*, &c. Reliqua recte intelligi de afflictionibus huius vitæ. Omnis enim correptio ad præsens non videtur gaudii, vt sensus sit, *si me despicis, quia tormenta sustineo, disce ab Ezechiele, pœnas primum sanctioribus irrogari.* Et addit, idem esse, quod Esa. inquit cap. 9,2. *habitantibus in regione vmbra mortis, lux orta est eis.* Quem locum Matthæus non de purgatorio in altero sæculo, sed de conuersione & illuminatione peccatorum in hac vita exponit, cap. 4, 14. seq. Et metaphora de *tenebris, vmbra mortis* & *luce* vsitatissima est in Scriptura, sicut Luc. 1, 76. beneficium redemptionis Christi hac metaphora describitur, *illucescere his, qui in tenebris & in vmbra mortis sedent.* Quod si ita potest purgatorium suum probare *Eisingreinius*, quiduis ex quouis potest facere. Nihil igitur obstat, quo minus purgatorium suum dicat creatum esse, quando Gen. 1,2. 3. scribitur: *Et tenebræ erant super faciem abyssi, & dixit Dominus, fiat lux.*

6. aliud eiusd. ex Ps. 49. & 107.

VII. Idem eodem acumine purgatorium inuenit in Psal. 49,16. *Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.* Quem locum *Augustinus* recte, iuxta vsitatam Scripturæ metaphoram, exponit de laboribus, tribulationibus, pressuris & tentationibus in hoc mundo. Acutius vero est, quod conductitius ille Rhetor ex Psal. 107,13. 14. probat purgatorium: *Clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos, & eduxit eos de tenebris & vmbra mortis, & vincula eorum disrupit.* Manifestissimum est, esse gratiarum actionem, pro beneficiis & liberationibus populo Israel exhibitis, quæque quotidie in hac vita mortalibus a Deo exhibentur. Et tamen impudens illa bestia non veretur purgatorium suum inde effingere. Quod si illo loco fundati essent nerui purgatorii Pontificii, simpliciter incisi essent: Dicit enim, *Nec fuit, qui adiuuaret*; & peccata mortalia purgatorio post hanc vitam eluerentur. Dicit enim: *Exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.*

Ingolstadienses addunt hæc argumenta pro purgatorio, Matth. 3,11. Christus *baptizabit Spiritu sancto & igni.* Actor. 2,24. *Quem Deus suscitauit solutum doloribus inferni.* 1. Reg. 2,6. *Deus deducit ad inferos & reducit.* Iob. 4. In inferno protegas me. 1. Cor. 15,29. *Baptizantur pro mortuis.* Afflictiones enim significantur vocabulo baptismi. Luc. 12,50. Item qui in Scriptura a mortuis excitati leguntur, non sunt reuocati nec ex paradiso, nec ex inferno. Ergo fuerunt in purgatorio. Num vero existimas hominibus istis aliquid, non dico conscientiæ, sed frontis esse, quia nec alia, nec certiora caussæ suæ habent, & tamen proferre audent documenta.

7. Argumentum ex Malach. 3.

VIII. Quidam de purgatorio interpretantur locum Malach. 3,2. 3. *Erit quasi ignis conflans, & sedebit conflans, colans, emundans, purgans*, &c. Quæ sententia loquitur de beneficio Christi vocantis, illuminantis, conuertentis, purgantis & emundantis Ecclesiam suam per verbum & crucem in hac vita. De primo enim eius aduentu loquitur. *Erunt offerentes Domino sacrificia iustitia*, sicut *Hieronymus* & *Theodoretus* etiam exponunt.

8. Alia argumenta ex Iob 19. 21.

IX. Alii, vt multitudine allegatorum caussam purgatorii, si non probent, at saltem obruant, adducunt hæc dicta, vt quod Iob. cap. 19,21. de ærumnis in hac vita dicit: *Miseremini mei vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* Et Esa. 54,8. *In momento indignationis abscondi faciem meam a te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Quod de cruce Ecclesiæ in hac vita dicitur. Leuit. 12,4. quod de puerpera statuitur, hoc

Esa 54.8.

Leu. 12.4.

hoc Pontificii ad purgatorium suum detorquent. *Non ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purgationis suæ.*

X. Ex nuda hac recitatione sententiarum, quas ex veteri Testamento Pontificii pro purgatorio suo adducunt, manifestum est, quale dogma sit. Nihil enim aliud inductione talium argumentorum efficiunt, quam quod rem per se incertam argumentando prorsus dubiam faciunt, vt Lector vere dicere possit, incertior iam sum multo, quam dudum. Immo dicat potius, si non alia habetis fundamenta & documenta purgatorii vestri, prorsus illud non credo. Atque ideo prudentius faciunt illi, qui absque probationibus & testimoniis Scripturæ, postulant simpliciter credi purgatorium fide implicita. Vnus vero locus ex veteri Testamento speciem aliquam habet. 2. Mach. 12, 43. seq. Sed liber iste non est Canonicus. Et de loco illo prolixam & solidam ostendimus explicationem in historia purgatorii.

Argumenta & confirmationes e nouo Testamento, pro purgatorio Pontificiis.

XI. Porro cum nouum Testamentum lux sit veteris, audiamus qualia, quam certa, quam firma, & perspicua, pro purgatorio suo, ex nouo Testamento testimonia proferant Pontificii. Peculiari enim iudicio Dei fieri non dubito, quod Pontificia Synagoga pro purgatorio suo ex Scriptura corradit qualiacunque dicta, modo multa sint, & ea quomodocunque in purgatorium suum pertrahere possint. Nam eo ipso suo se iudicio produnt, quod dogma purgatorii commentitium & falsum sit, cum patroni eius, etiam qui doctissimi videri volunt, ex Scriptura nulla, nisi obscura, allegorica, incerta, aliena, frigida, & inepta testimonia proferre possint. Veritas enim, certitudo, & firmitas dogmatum ex qualitate testimoniorum Scripturæ, quibus probantur, æstimanda est.

Primarium argumentum ex epistola ad Phil. 2. 10.

XII. Producunt igitur in primis locum Phil. 2, 10. *In nomine Iesu omne genu flectetur, cælestium, terrestrium, & infernorum* seu subterraneorum. Iam damnati apud inferos non exhibent Christo cultum adorationis seu pietatis, quin potius ipsum extreme oderunt, & blasphemant. Ergo præter beatos in cælo seu paradiso, & præter damnatos in inferno, necesse erit sub terra esse tertium quendam locum, vbi animæ quædam laudent & colant Christum, hoc est, in purgatorio. Respondeo: Expendamus, an locus ille Pauli certo, perspicue & firmiter reddat & confirmet Pontificiorum dogma de purgatorio. Ante Bedam & Aquinatem certe non fuerunt certi, an purgatorium esset sub terra, supra terram, aut in aere. Nam *Gregorius* animas purgat in thermis, in glacie, in vmbra arborum. *Alcuinus* collocat purgatorium in aere, inter cælum & terram. Apud *Bedam* postea spectrum quoddam retulit, purgatorium sub terra esse, & confine inferno. Quomodo ergo ex subterraneis Pauli probari poterit, vel Gregorii vel Alcuini purgatorium, quod non sub terra, sed supra terram fuit? Et geniculationem Paulus in illo loco intelligit, non tantum cultum pietatis: sed in genere subiectionem omnium, sub summa illa potestate, quæ Christo super omnia data est. Exponit enim gloriam, in quam Christus post humiliationem exaltatus est, vt sit Dominus & iudex vniuersorum, Rom. 14. 9. Non autem piorum seu electorum tantum Dominus & iudex est, sed omnia, quæcunque sunt, siue in cælo, siue in terra, siue sub terra, Christo vt Domino subiecta sunt, Psal. 8, 7. Cuius maiestatem seu gloriam agnoscere & vereri cogentur ipsi etiam damnati in inferno, immo diaboli ipsi, Luc. 8, 28. Omnes enim iudicabit, & pios & impios, & ipsos etiam diabolos. Atque hoc modo geniculationem de subiectione & iudicio explicat Paulus Rom. 14, 11. Et quia Esa. 45, 23. dicit, omne genu ipsi flectendum, si geniculatio simpliciter tantum de cultu pietatis intelligenda esset, sequeretur, illud ipsos diabolos & damnatos etiam aliquando facturos. Manifestissima vero refutatio est, quod Paulus Rom. 14. 11. illam genuflexionem diserte exponit de extremo iudicio, tunc enim manifeste ostendetur, omnia Christo esse subiecta. Falso ergo ad purgatorium detorquetur.

Obiectio ex Apoc. 5. 13.

Sed excipiunt Apocal. 5, 13. scriptum esse, *Omnem creaturam, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & in mari, & quæ in eis sunt, audiui dicentes, Agno honor, benedictio & gloria & imperium.*

Responsio.

Responsio autem manifesta est, quod pro more Scripturæ per prosopopeiam, omnes creaturas, etiam irrationabiles, faciat suo modo Deum celebrare, sicut montes, colles, ligna, dracones, bestiæ, volucres, ignis, grando, sol, luna, & stellæ dicuntur Deum laudare, Psal. 148, 1. seq. Et quomodo hoc intelligendum sit, exponit, cum inquit: *Quia ipse mandauit & creata sunt. Præceptum posuit, quod non prætereunt, sed faciunt verbum eius.* (v. 5. 6.) Celebratio igitur Dei est, quod creaturæ etiam inanimatæ & irrationales, manent in sua statione. Atque ita intelli-

gendum esse locum in Apocalypsi, inde manifestum est, quod annumerat etiam creaturas in mari. Et si maxime vterque locus de rationali cultu pietatis & celebrationis intelligeretur, quomodo quæso inde consequeretur; sub terra sunt, qui colunt & celebrant Deum: Ergo necesse est, ipsos ignibus excruciari, flammis torqueri, & per satisfactiones viuorum inde redimi? Cultus certe & celebratio Dei non definitur flammarum torturis, & alienis, præter Christi redemptionem, satisfactionibus pro peccatis. Si itaque dogma purgatorii Pontificii non est certius, quam ex illis locis probatur, necesse est fictitium atque adeo nullum adesse.

Secundum argumentum Apoc. 21,27.

XIII. 2. Ex loco Apocal. 21, 27. ita extruunt purgatorium: In cælestem ciuitatem *non intrabit aliquid coinquinatum.* Sed multæ animæ ex hoc sæculo migrant, non vsque adeo puræ, vt in cælum recipi mereantur, neque adeo immundæ, vt in gehennam sint coniiciendæ. Ergo necesse est, locum medium esse, vbi ignibus purgentur, vt possint aliquando intrare paradisum. Hæc argumentatio simpliciter procedit ex ignorantia iustitiæ Euangelii, & ex iudicio rationis de iustificatione, quam constituunt in propria, seu inhærente in nobis iustitia, puritate & perfectione. Sed Scriptura clamat, inter omnes sanctos neminem in hac vita posse dicere, Prouerb. 20,9. *Purum est cor meum, & mundus sum a peccato*; & communis omnium sanctorum in hac vita querela est, Esa. 64, 6. *Facti sumus velut immundum omnes nos, & quasi pannus menstruata vniuersa iustitiæ nostra.* Ideo Deus dedit nobis pontificem *impollutum*, Ebr. 7,26. *sanctum sanctorum*, Daniel. 9,24. *qui per semetipsum fecit purgationem peccatorum nostrorum*, *Ebr.* 1,3. *Sanguis* enim *Christi purgat conscientiam ab operibus mortuis*, Ebr. 9,14. & *emundat a peccatis*, 1. Ioan. 1,7. *qui dedit semetipsum, vt mundaret sibi populum peculiarem*, Tit. 2,14. & Ecclesiam *emundat lauacro aquæ in verbo*, Ephes. 5,26. *Mundi estis propter verbum meum*, Ioan. 15,3. *Fide purificans corda eorum*, Act. 15,9. Ita credentes habent munditiem coram Deo, qua paradisum ingredi possunt, sed illa non consistit in propria inhærente munditie: illa quidem in hac vita per Spiritum sanctum inchoatur, 1. Cor. 5,8. 2. Cor. 7,1. 2. Tim. 2,21. Sed non est sine macula & perfecta.
v. 8. *Nam si dixerimus, nos peccatum non habere, veritas in nobis non est: sed si confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt*
v. 9.
emundet nos ab omni peccato. Quomodo vero? *Remittens nobis peccata*; Quia *sanguis Christi emundat nos ab omni peccato*, 1. Ioan. 1. v. 7.
Hinc sancti in altero sæculo nitent, quia *stolas suas lauerunt in sanguine agni*, Apocal. 7, 14. Vere igitur nihil immundi intrat in cælestem illam ciuitatem, sed credentes; licet cum Esaia fateantur se immundos, tamen in Christo habent perfectissimam munditiem. Pontificii vero eos, qui emundationem illam Christi fide habent, flammis torrentibus subiiciunt, quasi non vere, recte, aut satis in Christo purgatos. Et aliam tanquam præstantiorem purgationem, per proprias scilicet satisfactiones, vel per aliorum suffragia, comminiscuntur, quod in perfectissimam Christi purgationem contumeliosum est, & homines seducit, ac paradiso excludit. Qui enim dicunt, mundi sumus, hoc est, *peccatum non habemus*, seducunt seipsos, & veritas non est in eis: Prouerb. 20,9. 1. Ioan. 1,8. Et locus Apocal. 21, 27. dicit, Eos, qui mendacium faciunt, non intrare ad cælestem ciuitatem. Ex dicto igitur illo Ioannis nihil minus quam Pontificiorum purgatorium probatur. Idem enim Ioannes, cum in Apocalypsi sua videret, & gloriam beatorum, & pœnas damnatorum, de tertio loco seu statu purgatorii nihil vel vidit, vel audiuit, vel somniauit. Et phrasis ipsa Apocalypsi. 21,27. ostendit, quod non de venialibus peccatis, quæ Pontificii igne purgari fingunt, loquatur. Inquit enim πᾶν κοινοῦν, *quicquid coinquinat, non intrabit in eam:* Quæ vero sint, quæ hominem coinquinent, Christus explicat Matth. 15, 11. Et Ioannes ipse addit explicationem: *Quod abominationem facit & mendacium.* Loquitur ergo de peccatis, quæ a regno Dei excludunt. Quæ vero Scriptura tradit, per tormenta ignis purgandos esse eos, qui cupiunt ingredi paradisum?

Tertium ex Luc. 16,24.

XIIII. 3. Ex tormentis diuitis epulonis, Luc. 16,2. quidam contendunt probare purgatorii pœnas, sed singulis partibus dogmatis Pontificii de purgatorio historia illa repugnat. Ex legatione enim, quam cupit ad fratres mitti, colligitur, ipsum absque pœnitentia decessisse. Et Abraham dicit, chaos v. 16.
ita confirmatum esse, vt ex loco illo tormentorum, nemo possit transire ad locum solatii. Omne etiam refrigerium loco illi denegat. Quod si epuloni isti nota fuissent Pontificiorum spectra & suffragia, petiisset ipse mitti ad fratres, vt mis-

sas

ſas, vigilias, anniuerſaria, memorias, balnea, peregrinationes, indulgentias, & quæ præterea ad ſuffragiorum nundinationem pertinent, ſibi procurarent, multam enim ſubſtantiam reliquerat. Adeo igitur ex illa hiſtoria Pontificiorum purgatorium non probatur, vt ad refutationem eius vel ſola ſufficeret.

Quartum ex Matth. 3,12. XV. 4. Nec verentur quidam etiam Ioanni Baptiſtæ affingere purgatorium, in illis verbis Matth. 3,12. *In cuius manu ventilabrum eſt, & permundabit aream ſuam, congregabitque triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Fingunt enim ventilabrum ſignificare mortem, aream purgatorium, horreum paradiſum. Sed Baptiſta concionatur de pœnitentia, & de purgatione peccatorum, quæ fit in hac vita, ſicut & veteres aream interpretantur de Eccleſia in hac vita, in qua ſimul mixta ſunt, & triticum & paleæ.

Quintum ex Marc. 13,34. XVI. 5. Faceta prorſus probatio purgatorii eſt, quam confingunt ex cap. 13, 34. Marci. Homo peregre profectus, ſignificat animam, quæ per mortem ex hoc mundo migrat. Ille ſeruis reliquit ſuam poteſtatem, hoc eſt, teſtamentariis ſuis mandauit, vt ex relictis bonis redimant ſuffragia, quibus ex purgatorio liberetur. Ianitori vero præcepit, vt vigilet, hoc eſt, paſtori ſuo legauit partem bonorum, vt vigilanter pro ipſo ſacrificet. Et poſt tam prægnantem probationem, quis amplius dubitabit de purgatorio, niſi totus mundus? Nam & ex Pſal. 8, 7. ſeq. egregiam & vere magiſtralem habent purgatorii probationem: *Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, volucres cæli*, hoc eſt, angelos & ſanctos in cælo, *pecora campi*, hoc eſt, pios in hac vita, *piſces maris*, hoc eſt, animas in purgatorio. Ex huiuſmodi certe non argumentis, ſed nugis, æſtimari poteſt, quale dogma ſit purgatorium Pontificiorum.

Sextum ex Matth. 5, 25.26. XVII. 6. Matth. 5,25.26. *Coniicieris in carcerem, Amen dico tibi, non exibis inde, donec perſolueris extremum quadrantem.* Hic dicunt purgatorium aperte probari, quia fit mentio carceris, vnde vincti poſſunt aliquando exire, quod de inferno non poteſt intelligi. Inde enim nulla redemptio eſt. Et perſolutionem debiti vſque ad extremum quadrantem poſſe fieri, in altero ſæculo, ex particula (*donec*) putant probari. Videndum autem nobis eſt, an certo, euidenter & firmiter ex hoc dicto Chriſti Pontificiorum purgatorium probetur. Si enim Chriſtus purgatorium docuit, neceſſario illud credere tenemur, ad huius enim vocem cælitus alligati ſumus: *Hunc audite.* Primus autem *Origenes* fuit, qui locum illum de purgatorio expoſuit. Nam Homilia 35. in Lucam illud (*Mitteris in carcerem*) ita explicat: *Exigeris* debitum *per labores & opera, ſiue per pœnas & ſupplicia, & non inde exibis, niſi reddideris.* Ex Origene *Ambroſius* interpretationem ſuam, ſicut plerumque ſolet, Luc. 12. mutuatus eſt. Et magnus quidem vir fuit Ambroſius, ſed conſidera quæſo, quam pueriliter ineptiat, extructurus ex illo loco purgatorium. Hæc enim ſunt ipſius verba: Quia olim quadrans in balneis ſolebat dari, cuius oblatione quiſque accipiebat facultatem illic lauandi: Ideo dicit in purgatorio ſolutione quadrantis elui peccata, ſi tam diu noxius exerceatur pœnis, vt commiſſi ſupplicia erroris expendat. Sed quia Origenicum purgatorium merito reiectum fuit, ſuſpecta igitur eſt *Ambroſii* interpretatio, quam Origenicam eſſe inde conſtat. Quod enim reus traditur iudici, & a iudice exactori, a quo in carcerem conjicitur, hoc *Ambroſius* aliquoties repetit fieri in extremo iudicio. Purgatorium igitur ſuum *Ambroſius* cum Origene ponit poſt extremum iudicium. Atque ita ne Ambroſii quidem interpretatio patrocinatur Pontificiorum purgatorio. Contextus autem illius loci ad litteram manifeſte loquitur de ſtudio concordiæ, vt is, qui fratrem offendit, petat veniam, & qui lapſus eſt, non ſit nimium durus ad reconciliationem. Ac a ſtudio litigandi in foro deterret, a periculis, incommodis & damnis, quæ ſequi ſolent. Et hanc eſſe ſimplicem & genuinam huius loci ſententiam, *Chryſoſtomus* expreſſe affirmat, quam ſententiam etiam *Hieronymus* probat. Atque hoc diligenter notetur, ſimplicem, propriam, genuinam & litteralem (vt dicitur) ſententiam huius loci, prorſus nihil de purgatorio loqui. Quod vero per allegoriam eo detorquetur, notum eſt, dogmata ex locis Scripturæ propriis, non autem ex allegoricis detorſionibus, extruenda & probanda eſſe. Sequitur itaque locum Matth. 5,25. 26. non poſſe fundamentum, documentum aut firmamentum purgatorii eſſe. Et de allegoria illius loci inter interpretes non conuenit. *Ambroſius* enim per aduerſarium allegorice intelligit diabolum, ſed hoc & *Hieronymus* & *Chryſoſtomus* diſerte reprobant. *Hilarius* & *Hieronymus* illorum etiam allegoriam reiiciunt, qui locum illum interpretantur de concordia vel carnis & animæ, vel animæ & ſpiritus. *Chryſoſtomus* in opere imperfecto dicit, per carcerem intelligi poſſe anguſtias

Matth. 17, 5.

T. II. f. 284.

T. III. f. 152.

& tribulationes huius mundi. *Augustinus* per carcerem intelligit infernum seu gehennam. Qua vero πληροφορίᾳ, ex allegoria tam incertum dogma purgatorii, quod alias nulla manifesta in Scriptura testimonia habet, constitui aut confirmari poterit? Nec particula (*donec*) euincit, eos, qui sine condonatione fraterna excedunt, vel exituros aliquando ex carcere, vel in altero sæculo persoluere posse debitum. Est enim peccatum mortale, excludens a regno Dei in ipsam gehennam. Notum etiam est, particulam *donec* non semper significare terminum, sed sæpius continuationem & perpetuitatem: vt, *non cognouit eam donec peperit*, Matth. 1,25. Et *Beda* ex Augustino dicit, *donec*, Matth. 5. ponitur pro infinito, sicut alibi: *Donec ponam inimicos* Et Lucæ 12. hanc *Augustini* interpretationem adducit: *Quia semper soluere pœnas patiendo, sed nunquam persoluere veniam consequendo poteris, neque enim ibi veniæ locus erit: nunquam exibis inde, vbi perpetuas peccatorum pœnas lues.* Et quidem de 8. quæstionibus Dulcitii, vbi ex professo quæstionem purgatorii tractat, non audet ex isto loco purgatorium stabilire, sed dicit: Locum illum (*Non exibis inde, donec*, &c.) intelligendum esse sicut illud: *Non cognouit eam, donec peperit.* **Theophylactus* etiam Luc. 12. tractans allegoriam huius loci, inquit: *Punit nos, donec mensuram pœnæ impleamus. Nunquam autem impletur mensura pœnæ, semper ergo puniemur. Si enim in carcere manebimus, donec extremum minutum reddamus, & nunquam reddituri sumus, manifestum est, quod æternum futurum sit supplicium.* Ita etiam *Hieronymus* in Threnis Ieremiæ exponit sententiam illam Christi de pœnis æterni ignis. Et quid opus est Patrum interpretationes sollicite conquirere, cum habeamus ipsius Christi interpretationem? (Quod enim Matth. 5, 14. dicit: *Si non remiseritis hominibus, nec pater vester remittet vobis peccata vestra:* Illud Matth. 18, 34. in parabola ita dicit: *Tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum.* Atqui paullo ante dixerat: Seruum illum non potuisse dimitti, nisi gratuita condonatione debitum remitteretur, quæ remissio illi in carcere negata est. Manifestum igitur est, ex illo loco Matthæi purgatorium non posse probari, sed sententiam eius Pontificiorum purgatorio prorsus repugnare. Litteralis enim sensus loquitur de iudiciis forensibus in hac vita. Allegoria vero, iuxta Christi & veterum etiam interpretationem, ad fraternam reconciliationem, dum in hac vita sumus, hortatur, similitudine petita a ciuilibus iudiciis, ostendens, sine spe salutis in æternum damnandos illos, qui vel reconciliationem petere nolunt, vel offensam remittere negant, sed in inimicitiis moriuntur.

opp T. V. f. 19.

f. 310.

XVIII. 7. Multos mouit locus Matth. 12,32. vbi Christus de peccato in Spiritum sanctum inquit: *Non remittetur, nec in præsenti sæculo, nec in futuro.* *Augustinus* enim de Ciuitat. lib. 21. cap. 24. ita ex hoc loco argumentatur: *Neque enim veraciter de quibusdam diceretur, quod non eis remittatur, neque in hoc sæculo, neque in futuro, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remitteretur in futuro.* *Gregorius* etiam, cum loco Pauli 1. Cor. 3. non multum fidat: dicit enim de tribulationibus huius vitæ intelligi posse: ex illa Matth. sententia sola conatur purgatorium probare. Ita enim inquit 4. Dialog. cap. 39. *de quibusdam leuibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est, pro eo, quod veritas dicit: Si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc sæculo dimittetur, neque in futuro. In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam vero in futuro relaxari, quod enim de vno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur.* Et *Bernhardus* super Cantica, Sermon. 66. contra eos, qui suo tempore purgatorium negabant, hoc solum Scripturæ testimonium profert. *Quærant*, inquit, *ab eo, qui dixit, quoddam peccatum esse, quod neque in hoc sæculo, neque in futuro remittetur, cur hoc dixerit, si nulla manet* in futuro *remissio, purgatione peccati?* Sed cogitetur, quis sit status controuersiæ de purgatorio; An scilicet animæ fidelium, a corporibus solutæ, igne corporali torreantur, vt acerbissimis suppliciis pro peccatis non remissis satisfaciant, aut viuorum suffragiis ex igne illo liberentur? Num vero ex dicto illo Matthæi etiamsi iuxta *Augustini* interpretationem accipiatur, illud probari poterit? Certe remissio peccatorum non definitur tormentis flammarum, & suppliciorum satisfactionibus. Neque enim sensus est, quando Scriptura dicit: Christum meruisse nobis remissionem peccatorum, quod promeruit nobis tormenta flammarum, & acerbissima supplicia, quibus nobis ipsis pro peccatis satisfaciendum sit; sed ex mise-

Septimum ex Matth. 12, 32.

f. 452.

f. 1451. T. 1. opp.

f. 1045.

* Theophyl. l. d. f. 421. 422. καὶ λοιπὸν τιμωρεῖται ἡμᾶς, ἄχρις ἂν καὶ τῶν λεπτῶν ἁμαρτημάτων δίκας δῶμεν· καὶ τὸ κολάσεως μέτρον ἐκπληρώσωμεν· οὐδέποτε πληροῦται τὸ τῆς κολάσεως μέτρον, ἀεὶ ἄρα κολασθησόμεθα· Εἰ γὰρ ἄχρι τότε εἰς φυλακὴν ἐσόμεθα, ἄχρις ἂν τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῶμεν, οὐδέποτε δὲ μέλλομεν ἀποδοῦναι, πρόδηλον ὡς ἀΐδιος ἡ κόλασις ἔσται.

misericordia Dei, propter satisfactionem Christi, Scriptura tradit, peccata remitti, hoc est, gratuito condonari & tegi, ne imputentur & exquirantur. Etiamsi igitur *Augustino* concederetur, quædam peccata in altero sæculo remitti, purgatorium tamen Pontificiorum inde probari & stabiliri prorsus non posset. Cum remissione enim peccatorum (sicut Scriptura de ea loquitur) ex diametro prorsus pugnant ea, quæ Pontificii de pœnis purgatorii tradunt. Et hoc Lector diligenter consideret, quod ex illo dicto, quo præcipue nituntur, purgatorium nullo prorsus modo probetur.

Vt autem de vero sensu huius dicti aliquid dicamus, magna & ardua quæstio est, vbi fiat remissio peccati, in hoc ne, an vero etiam in futuro sæculo: *Origenem* enim certum est ex hoc fundamento, quod statuebat tempus pœnitentiæ, reconciliationis & remissionis, etiam in altero sæculo esse, finem pœnarum etiam damnatis, immo ipsis quoque diabolis promisisse. Extant autem in Scriptura multa clarissima dicta, quæ paullo ante recitata sunt, quod in hac tantum vita sit tempus fructuosæ pœnitentiæ, reconciliationis & remissionis. Hoc enim in cælo solutum erit, quicquid in terra solutum fuerit. Quicquid vero in terra ligatum fuerit, erit etiam in cælo ligatum. Nec medium fingi debet inter peccatum ligatum, & inter peccatum, quod solutum non est. Contra illa clarissima Scripturæ dicta, alicui, qui sine remissione peccatorum moritur, promittere remissionem in altero sæculo, nemo sine expresso verbi Dei testimonio vel debet vel potest. Nullibi autem Scriptura manifeste & expresse hoc dicit, sed per modum consequentiæ ex dicto illo Matthæi opinio ea texitur. Nec vero res tanta contra clarissima Scripturæ dicta, nudis aut solis consequentiis, sine aperto verbi Dei testimonio committenda est. Nam & *Augustinus* contra eos disputat, qui ex illo loco consequens esse contendebant, excepta vna illa sola specie peccati in Spiritum sanctum, reliqua peccata omnia in altero sæculo remitti posse. Et certe si solis consequentiis credendum esset, *Augustinus* non posset elabi. Nam reliqua peccata omnia, vni illi speciei in dicto Christi opponuntur, Marc. 3, 28. 29. Sed *Augustinus* videns, consequentiam illam repugnare aliis manifestis Scripturæ dictis, recte eam reiicit & refutat. Et ipse constituere non audet, quod aut quale peccatum illud sit, quod in altero sæculo remitti dicendum sit, cum nullum habeat manifestum Scripturæ testimonium.

Rectius igitur, tutius & certius est iuxta clarissima Scripturæ dicta hortari homines, vt in hac vita quærant & accipiant remissionem peccatorum, proposita dulcissima illa promissione: *Qui credit in filium, non venit in iudicium, sed a morte transit in vitam*: Non autem lactare aut potius seducere homines, dubia, vana & falsa spe, acquirendæ remissionis peccatorum post hanc vitam. Qui enim sine fide & sine remissione peccatorum hinc discedunt, illos Scriptura pronunciat condemnatos esse, & iram Dei manere super ipsos. Et ante *Augustinum*, talis interpretatio dicti Christi non fuit in Ecclesia vel nota vel vsitata. Nam nec *Hilarius*, nec *Hieronymus*, nec *Chrysostomus*, nec *Theophylactus* dictum illud ita exposuerunt. *Athanasius* etiam, qui peculiarem tractatum de dicto illo conscripsit, nihil tale vel dicit, vel inde extruit.

Ioan. 5, 18.

Et quid opus est, de interpretatione & sensu illius phraseos apud Matthæum, multis disputare, cum habeamus interpretem certissimum, & omni exceptione maiorem. Marcus enim, qui est quasi interpres Matthæi, phrasin illam (*Neque in hoc sæculo, neque in futuro remittetur*) non ita interpretatur, quasi quorundam peccatorum remissio post hanc vitam impetrari possit: Sed partitionem illam de præsenti & de futuro sæculo simpliciter ita interpretatur, quod blasphemia in Spiritum sanctum non habeat remissionem *in æternum*, sed rea sit æterni iudicii, Marc. 3, 28. 29. Partitione vero illa Matthæus ideo vtitur, vt ostendat, tam horribile esse peccatum in Spiritum sanctum, vt iudicium iræ diuinæ & in hac vita exagitationibus conscientiæ, illi, qui peccati huius rei sunt, sentiant, & fore, vt in altero sæculo grauius eo premantur & exagitentur, quando in resurrectione mortuorum, iudicium de peccatis palam agetur. Et hoc est, non remitti nec in hoc sæculo, nec in futuro, id est, reatum iudicii diuini, & in hoc sæculo & futuro sustinere, Marc. 3, 29. *Beatitudo enim hominis est, cui remissa sunt peccata*, Roman. 4, 7. & *iustificati fide, pacem habent cum Deo*, Rom. 5, 1.

Cur tali loquendi forma Matth. vsus sit.

Ita *Chrysostomus* hanc partitionem Matthæi explicat: * *Vniuersorum* (inquit) *hominum, alii & hic & ibi supplicia dabunt*, vt Sodomitæ: *Alii in præsenti solummodo vita*, vt fornicator Corinthiacus: *Alii in futura vita*, vt diues ille Epulo: *Alii nec in præsenti, nec in futura*, vt Prophetæ & Apostoli. Sensum

hom. 42 in Matth.

* hom. XLII in Matth. T. I. in N. T. f. 476. τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν καὶ ἐνταῦθα κολάζονται, καὶ ἐκεῖ· οἱ δὲ ἐνταῦθα μόνον· οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον· οἱ δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα, οὐδὲ ἐκεῖ.

igitur dicit esse, *cum peccatum illud vobis non sit veniale, pœnas tam in præsenti vita, quam in futura luetis ingentes.* Ita *Chrysostomus.*

Præterea tempus *futuri sæculi* de tempore post resurrectionem mortuorum in Scriptura accipitur. Aduentus enim Christi ad iudicium faciet finem huic sæculo, Matth. 13, 39. sq. & 24, 30. Et quando, qui bona egerunt, ibunt post resurrectionem in vitam æternam, Ioan. 6, 39. 40. Illud tempus vocatur *futurum sæculum*, Marc. 10, 30. Et Luc. 20, 35. Tempus resurrectionis expresse vocatur tempus *futuri sæculi.* Quando igitur Matthæus nominat *futurum sæculum*, intelligit extremum iudicium post resurrectionem mortuorum. Male ergo de intermedio tempore inter mortem & resurrectionem exponitur. Sed Matthæus sua partitione coniungit iudicium Dei aduersus peccatum, quod in hoc sæculo ex verbo Dei pronunciatur, quodque in futuro ipse iudex Christus pronunciaturus est. Quia enim impii non curant, quando peccatum ipsorum in hoc sæculo ex verbo arguitur, ligatur & condemnatur, & multos habent prætextus, quos etiam in die iudicii proferent, Matth. 7. Dicit igitur Christus: Sicut peccatum in Spiritum sanctum in hoc sæculo non remittitur, sed ligatur: ita in futuro etiam sæculo in die iudicii, illi, qui Spiritum blasphemarunt, non pronunciabuntur iusti, sed ligati & condemnati: hoc enim est peccatum non remitti, nec in hoc, nec in futuro sæculo.

Porro ipsi etiam Scholastici sentiunt, nullam culpam post hanc vitam remitti, sed eius remissionem in hac tantummodo vita fieri. Cumque Pontificii de satisfactione pœnæ in purgatorio agant, sententia vero Matthæi de remissione peccati seu culpæ loquatur, manifestum est, alienum prorsus & peregrinum esse locum illum ad purgatorium velle detorquere. Et cum alias doceant, venialia peccata tam leuiter dimitti, aspersione scilicet aquæ benedictæ, benedictione Episcopali, tunsione pectoris, recitatione orationis Dominicæ, &c. cur in purgatorio illa tam inclementer & acerbe torquerent, etiam in illis, quibus in agone aquam suam execratam largiter cum multis indulgentiis aspergunt, nisi esset de pane lucrando?

Obiectum ex 1. Cor. 3. 12. sq.

XIX. 8. Inter præcipua purgatorii documenta Pontificii censent locum Pauli, 1. Cor. 3, 12. sq. *Si quis superædificat super fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum fiet: Dies enim declarabit, quia in igne reuelatur, & cuiusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.*

Et quia in hac sententia Pauli mentio fit ignis non damnantis, sed per quem salui fiunt illi, quorum opera exuruntur: Existimant igitur, ignem purgatorium inde satis manifeste, certo & firmiter probari. Sed videamus, an res ita se habeat. Omnino enim probationes & confirmationes dogmatum, oportet non dubias, obscuras & incertas, sed manifestas, certas & firmas esse. Extra controuersiam autem est, quod negari a nemine potest, totam illam Pauli orationem, & singula eius vocabula esse tropica seu metaphorica, vt sunt fundamentum, architectus, superædificare, aurum, argentum, gemmæ, ligna, fœnum, stipulæ, opus seu ædificium. Et in oratione, quæ tota est metaphorica, vocabulum ignis materialiter accipere, nihil aliud esset, quam humano capiti ceruicem pictor equinam addere si tentet. Qualia enim sunt aurum, argentum, gemmæ, fœnum, ligna, stipulæ, talem oportet etiam esse ignem. Et metaphora vocabuli ignis multo frequentior & vsitatior in Scriptura est, quam auri, argenti, gemmarum, &c. Immo Paulus ipse, quasi præuidens deprauationem istam suæ sententiæ, cum reliquis vocabulis nihil addat, quando ad vocabulum ignis venit, adiicit talem circumscriptionem, quæ quasi intento digito metaphoram in vocabulo ignis monstret. Dicit enim: *Ipse saluus erit, sed sic tamen quasi per ignem.* Hoc manifestissimum est, quod etiam a pueris intelligi potest. Ignis igitur Pontificii purgatorii ex illo loco Pauli probari nequaquam potest.

Secundo, Ipse etiam *Augustinus*, Academicus seu scepticus purgatorii disputator, aduertit, verba Pauli ita posita esse, vt necesse sit talem ignem intelligi, per quem vtrique transeant, & qui aurum, & qui lignum superædificant. Hinc *Origenes* omnes etiam sanctissimos, postquam ex hac vita discessissent, in ignem purgatorii cruciandos coniecit. Quæ opinio merito damnata est. Alii cum nodum illum aliter soluere non possent, ignem purgatorii in aëre collocarunt, per quem omnibus sanctis, quando ad cælum euolant, transeundum sit. Et eos, qui aurum superædificarunt, *Alcuinus* dicit, magna facilitate ignem illum peruolare: Reliquos cum ligno, fœno, & stipula diutius in illo hærere: sed Pontificii hoc non concedunt. Fingunt enim multos hinc excedere, adeo vel mundos & perfectos, vel plenariis Pontificiis indulgentiis ita munitos, vt a flammis

mis purgatorii prorsus immunes, e vestigio in cælum euolent. Ignem igitur sui purgatorii Pontificii ex illo loco Pauli probare non possunt: Quia ignis, de quo Paulus loquitur, communis est omnibus fidelibus, tam qui aurum, quam qui stipulam superædificant. Pontificiorum vero ignis tantum illos purgat, qui ligna, fœnum & stipulas superædificarunt. Et Pauli ignis probat opera ædificantium. Pontificiorum vero ignis punit, torquet, cruciat & excarnificat animas fidelium. Non idem itaque ignis est Paulinus & Pontificius.

Tertio, Cum loca illa Scripturæ, in quibus articuli fidei suam quasi propriam sedem habent, necesse sit, aperta, plana, & manifesta esse: *Augustinus* diserte fatetur, locum illum Pauli obscurum & difficilem esse. Et ponit eum inter illa, de quibus Petrus dicit: (2. Pet. 3, 16.) In Epistolis Pauli *quædam esse difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauent, sicut & ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem*, id quod diuersæ huius loci explicationes a veteribus traditæ ostendunt. *Chrysostomus* enim interpretatur de igne gehennæ, & de pœnis æternis. Et quod Paulus dicit: *Ipse saluabitur per ignem*, hoc *Chrysostomus* ita exponit: (hom. 9. in 1. ad Cor. f. 94.) „Non in nihilum redigetur flammis inferni, sed quoad substantiam in æternum perdurabit, & ad pœnam seruabitur. Quæ explicatio, licet Pauli sententiæ non conueniat, a *Theophylacto* tamen, & in Græcorum scholiis repetitur. *Theodoretus*, & *Oecumenius* intelligunt locum illum Pauli de aduentu Domini, de igni, quo mundus conflagrabit, & de die extremi iudicii. Et interpretationem sumunt ex alio loco Pauli, 2. Thessalon. 1, 8. Quia in die iudicii Iesus reuelabitur *in flammis ignis, daturus vindictam iis, qui non nouerunt Deum, & non obediuerunt Euangelio*, 2. Thessalon. 1, 8. (In 1. ad Cor. 3. T. III. opp. f. 134.) *Theodoretus* dicit: „Auditores esse opus doctorum, quod si auditorum vita præceptorum doctrinæ in die iudicii non responderit, comburentur illi in aduentu Domini, doctor vero saluabitur, examinatus per ignem illum, qui in die iudicii præcedet faciem iudicis, si vita doctrinæ responderit. Ignis enim ille tunc in die iudicii iustos non comburet, inquit, sed reddet splendidiores. (f. 106.) *Alcuinus* etiam de Trinitate libr. 3. cap. 21. dicit eos, qui ligna, fœnum, stipulas superædificarunt, ardore illius ignis, quo Christus in extremo iudicio veniet, purgandos, & completo illo extremi iudicii die, statuendos ad dextram. Illis vero, qui aurum, argentum, & gemmas superædificarunt, ignem illum diei iudicii fore, sicut tribus pueris in caminis Babylonicæ fornacis fuerat. Et *Glossa* ordinaria, 1. Cor. 3. *duos ignes futuros legimus, vnum æternum, quo punientur reprobi: —— alterum, —— quo exuretur facies huius mundi, qui emundabit eos, qui superædificarunt fœnum, lignum, stipulam.* Et sane si vocabulum ignis, in illa Pauli sententia, 1. Cor. 3. proprie accipi vel deberet, vel posset, non posset alia conuenientior interpretatio esse, quam quæ ex alio loco, 2. Thess. 1, 8. sumitur. Sed illa cum Pontificiorum purgatorio prorsus nihil haberet commune, id quod manifestum est. *Ambrosius* ex Origene suo interpretatur de igne post iudicium, in quo opinatur prauos doctores, qui malam doctrinam professi sunt, pœnas quidem daturos, non autem in perpetuum igne æterno, sicut infideles puniendos, sed saluos aliquando futuros. Et rationem addit, *vt ex aliqua parte opera pretium sit, credidisse in Christum.* *Augustinus* vero, quando hunc locum ex professo tractat, in Enchiridio, cap. 68. De fide & operibus, cap. 15. De ciuitate, libro 21. c. 26. De 8. quæstion. ad Dulcitium, quæstione 1. Origenicas explicationes reiicit, & vbique eandem ferme repetit interpretationem. Ignem scilicet illum Pauli intelligendum esse de tribulationibus huius vitæ, & exterioribus & interioribus. Et metaphoram illam ex Scriptura probat: vas figuli probat fornax, at animas iustorum tentatio tribulationis. An vero post hanc vitam talis aliquis ignis sit, dubitat, & in medio relinquit, sicut in præcedentibus ostensum est. Ipse etiam *Gregorius* architectus purgatorii, 4. Dialogo, cap. 39. non audet locum illum Pauli simpliciter, proprie & certo de igne purgatorii interpretari. (T. I. opp. f. 1455.) Inquit enim, *quamuis de igne tribulationis, in hac nobis vita adhibito, possit intelligi, tamen si quis de igne futuræ purgationis accipiat, pensandum est*, &c. Sunt etiam, qui ignem & diem Pauli interpretantur de examine particularis iudicii, quod statim in morte cuiusque exercetur, vt anima a corpore separata deportetur vel in paradisum, vel ad infernum. Hæc recitaui, vt ostenderem, Pontificiorum purgatorium ex illo loco Pauli, cum obscurus & allegoricus sit, ac varias interpretationes recipere possit, probari & demonstrari non posse.

(*De vera sententia huius loci Pauli.*) Quæ vero sit simplex, vera & genuina sententia in illo loco Pauli, non potest certius, quam ex contextu totius loci colligi & constitui. Loquitur enim de doctoribus in Ecclesia, & de dogmatis. Et fundamentum quidem dicit esse veram doctrinam de persona, de officio & beneficiis Christi, opus vero seu ædificium esse reliqua dogmata.

Iam

Iam qui vel aliud fundamentum ponunt, vel fundamentum illud peruertunt & euertunt, vel qui falsa, praua & impia dogmata, a fundamento aliena, vel pugnantia contra fundamentum ædificant, eos postea dicit, profanare templum Domini. Et addit, *disperdet illum Deus.* Qui vero fundamentum saluum retinent, & super fundamentum illud ædificant, eos dicit in duplici esse differentia. Quosdam enim solidum, purum & pretiosum opus seu ædificium superædificare, dogmata scilicet, quæ sunt analoga fidei, hoc est, quæ habent perspicua, certa & firma Scripturæ testimonia, quæ conscientiis omnino vtilia & necessaria sunt. Illa comparat auro, argento & gemmis, metaphora Scripturis familiari & vsitata. Mandata enim Domini *desiderabilia sunt super aurum, argentum & lapidem pretiosum multum*, Psalm. 19, 11. & Psalm. 119, 72. Et sapientia diuina inquit, Prou. 8, 19. *Melior est fructus meus auro & lapide pretioso, & prouentus meus argento electo.* Prou. 16, 16. *Posside sapientiam, quia auro melior est, & acquire intelligentiam, quia pretiosior est argento.* Alios vero dicit retinere quidem Christum fundamentum, sed ad superædificium congerere materiam infirmam, superuacantem, otiosam, & inutilem, vt sunt ligna, fœnum, stipulæ, hoc est, opiniones bonæ intentionis, quæ speciem aliquam habent, sed non sunt expresse & solide in Scriptura fundatæ, vel sunt superuacaneæ, otiosæ & inutiles disputationes, quæ ad veram pœnitentiæ, fidei & charitatis ædificationem, non sunt vel necessariæ vel vtiles. Talia si non opponantur fundamento, sed si fiducia iustitiæ, gratiæ & salutis soli Christo inhæreat, dicuntur fundamento superstrui, tanquam ligna, fœnum & stipulæ: Scriptura enim ea, quæ coram mundo speciem quandam habent, sed non nituntur verbo Dei, vocat *fœnum*, Esa. 40, 7. 8. Vbi fœnum verbo Dei opponitur. *Omnis caro fœnum, exiccatum est fœnum, quia Spiritus Domini sufflauit in eo. Verbum autem Domini manet in æternum.* Ita Esa. 1, 31. Opiniones populi extra verbum Dei, quibus plurimum tribuebant, vocantur *stipula*: *Erit fortitudo vestra vt stuppa*, & ea, quæ non vtiles fructus ferunt, vocantur *ligna arida*, Esa. 58. Sicut & *vasa lignea in domo Domini* opponuntur *aureis & argenteis*, 2. Tim. 2, 20. Hæc ideo obseruanda sunt, quia ostendunt, Paulum non nouis aut insolitis vti metaphoris, sed eas sumptas esse ex Scripturis, & Scripturam ipsam ostendere earum interpretationem.

v. 17.

Secundaria huius loci inter-

Ita de doctoribus & dogmatis proprie & simpliciter locus ille Pauli intelligitur. Quia vero ex doctrina & secundum doctrinam sequuntur opera, de iis etiam secundario potest exponi. Non autem de prauis operibus, quæ verbo Dei prohibita & damnata sunt: ea enim non superstruuntur fundamento Christo. *Nam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt*, sed quæ habent verbum & mandatum Dei: illa, quia Deo placent, si in fide fiant, intelliguntur per aurum, argentum & gemmas. Quæ vero non habent verbum & mandatum Dei, sed vel cordis humani aut bonæ intentionis cogitationes, vel Patrum traditiones sunt, & propter prætextum vetustatis, longinquitatem consuetudinis, præscriptionem temporis, multitudinem adhærentium, & externam speciem pietatis arrident, ita vt infirmiores in fide non possint ex illis se expedire: illa dicuntur ligna, fœnum, stipulæ. Et si fiducia in solo Christo hæreat, dicuntur super fundamentum superædificari. Si vero vel præferantur mandatis Dei, vel fiduciam sibi vendicent, non amplius sunt in fundamento, sed succendentur, & non erit, qui extinguat. Esa. 1, 31.

...pretatio de operibus hominum.

Gal. 5, 21.

Porro, domata vera & cultus veri sæpius quasi in obscuro latent, ac non magnifiunt, sed oppugnantur, improbantur, & damnantur, etiam a multis. E contra vero opiniones & cultus lignei plerumque magnam speciem coram mundo habent, laudantur, probantur, amantur, defenduntur. Deus igitur ad examen salutare probationis suæ adducit, & dogmata & cultus, quod vt salutare sit, in hac vita fieri necesse est. Illam vero probationem examinis diuini, afferentem illustrem, stabilem, & solidam cognitionem, Scriptura describit, primum metaphora diei seu lucis. Tenebris enim, hoc est, quando in errore & ignorantia aliquid defendimus, opponitur dies seu lux, hoc est, illustris cognitio, & verum iudicium. Ita 1. Cor. 4, 3. *nolim iudicari ab humano die.* Et Ierem. 17, 16. *Diem hominis non desideraui.* Significat autem dies hominis cognitionem, seu iudicium mundi, seu rationis de rebus sacris. Ita Ioan. 3, 21. *Qui veritatem facit, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius.* Ephes. 5, 13. *Omnia, dum aguntur, a luce manifesta fiunt, nam quod omnia manifestat, lux est.* Idem etiam metaphora ignis significari vsitatum est, vt Psalm. 12, 7. *Eloquia Domini, eloquia munda, vt argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum septuplum.* Ipse enim quasi *ignis conflans & emundans* argentum, & *purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum, & quasi argentum, vt offerant Domino sacrificia in iustitia,* Malach. 3, 2. 3. Siracid. 27, 6. Sap.

De particulis dicti, dies, declarabit, ignis probabit.

Sap. 3,6. *Quasi vasa figuli, & tanquam aurum in fornace probantur.* Quodque Esaias dicit, cap. 28,19. *Vexatio dat intellectum.* Et Ier. 31,18. *Castigasti me & eruditus sum:* Illud metaphorice ita dicitur, Threnor. 1,13. *Misit ignem in ossa mea & erudiuit.* 1.Petr. 1,7. *Per ignem probatur.* 1. Petr. 4,12. *Per ignem exploramini* Hæc vero omnia Scriptura in hac vita fieri affirmat. Manifestum igitur est, quando Paulus dicit, dies declarabit, ignis probabit & reuelabit, non esse nouas metaphoras, sed Scripturæ familiares, ex Scriptura sumptas, & inde etiam, sicut exemplis ostendimus, interpretandas.

Immittit autem Deus diem illum declarationis, & ignem probationis, vel per tribulationes exteriores, vel per tentationes conscientiæ, vel per clariorem manifestationem veritatis ex verbo, ne in tenebris errorum & ignorantiæ maneant, qui fundamentum retinent, sed vt expurgetur, si quid talium opinionum, quæ fundamento non satis congruunt, adhæserit. Ita *Ambrosius* in Psal. 118. Serm. 13. *veniat verbum Dei, intret in Ecclesiam, fiat ignis consumens, vt exurat fœnum & stipulam, & quicquid est sæculare, consumat? graue plumbum iniquitatis est in plerisque, liquefiat igne diuino, meliorentur vasa aurea, argentea, vt sensus — & — sermo — passionum calore recoctus incipiat esse pretiosior.* Ita *Ambrosius.* Illud vero vt salutare sit, necesse est fieri, vel in hac vita, vel in hora mortis. Ita ergo, iuxta Paulum, opus seu ædificium cuiusque, quale sit, manifestum fit. Si enim solido Scripturæ fundamento nititur, tunc sicut aurum igne non absumitur, ita siue tribulationibus, siue tentationibus, siue collatione, seu examine ad Scripturam, talia dogmata seu cultus non euertuntur, sed magis illustrantur & confirmantur, 1. Petr. 1,7. Audiens enim & faciens verbum Dei fundatus est supra petram, Matth. æi 7, 24. Et illorum labores habebunt præmia in resurrectione iustorum. Quæ vero extra aut præter verbum Dei præsumuntur, possunt quidem plausibilem prætextum & magnam speciem habere, sed quando in ignem tribulationis seu tentationis coniiciuntur, aut quando ad lucem verbi Dei protrahuntur, tunc sunt sicut ligna, fœnum & stipulæ, quæ non possunt consistere, sed exuruntur, *Fœnum* enim *exiccatur*, solum autem *verbum Domini*, iuxta Esaiam, *manet.* Quando vero ita agnoscit quis, vel opiniones, quas multum amauit, & acriter defendit, vel cultus, in quibus valde laborauit, ita exuri, tunc damnum patitur, videns se frustra in iis laborasse, & cum pudore dolet. Sicut si quis parietem cum fundamento non recte coagmentet, si paries concidat, architectus mercedem non accipit, sed cum pudore & dolore damnum impensæ operæ patitur. Si vero talis doctor fundamentum] teneat, licet in præmiis accidentalibus, vt vocant, damnum patiatur, saluus tamen erit ratione fundamenti, sed non sine igne tentationis in hac vita. Hoc ergo modo Paulus docet, ignem illum tribulationis seu tentationis vtilem & salutarem esse, ne lignis, fœno, aut stipulis addicti maneamus, sed vt purgati, possimus offerre *sacrificia iustitiæ*, Malach. 3,3. Et quos Deus amat, qui scilicet in fundamento sunt, illos per ignem ita examinat, vt si quid vel præsumptionis vel fiduciæ prauæ adhæserit, exuratur & expurgetur, vt iudicium ita rectificetur. Sicut autem exiguus ignis stipulas exurit, ad ligna vero maiori igne opus est: Ita diuersorum diuersæ sunt tentationes. Reliqui vero extra fundamentum sunt tales stipulæ, quæ cum accendentur, nemo erit, qui extinguat, Esa. 13,1.

T. II. opp. f. 987.

Exempla veterum, qui hanc interpretationem comprobant. T. III. f. 596.

Hæc plurimis veterum exemplis declarari possunt. Multas enim & suas & aliorum opiniones retractarunt, vel tentationibus, vel planiori Scripturæ intelligentia edocti, sicut *Augustinus* inquit, de Spiritu & littera, cap. 36. *In multis offendimus omnes, dum putamus Deo, quem diligimus, placere, vel non displicere, quod facimus, & postea per Scripturam eius, siue certa & perspicua ratione commoniti, cum didicerimus, quod non placeat, pœnitendo deprecamur, vt ignoscat: Plena humana vita est documentis talibus.* Hæc *Augustinus*, qui alibi dicit, Cypriani errorem de rebaptisatione, igne Martyrii expurgatum esse. Ita *Bernhardus* de operum meritis & fiducia multa disputat: sed quando in tentationibus ad tribunal seu examen diuini iudicii sistitur, agnoscit stipulas esse. *Vitam*, inquit, *meam perdidi, perdite vixi, sufficit mihi ad omnem iustitiam te solum habere propitium, cui soli peccaui.* Immo in ipso Paulo extat exemplum maxime illustre, Phil. 3,7.8.9. Vbi & metaphoras loci, 1. Cor. 3,13.15. ex- explicare videtur, certe verbum ζημιῶσθαι presse ponit. *Quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimentum, veruntamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Iesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci*, &c. Et quot sunt veterum opiniones, quas ipsi acriter defenderunt, quæ postea veritate reuelata ignem sustinuerunt? Architecti vero, si fundamentum tenuerunt salui facti sunt: quia diserte professi sunt, se nolle suis disputationibus Canonicam autoritatem tribui. Hæc sententia contextui orationis

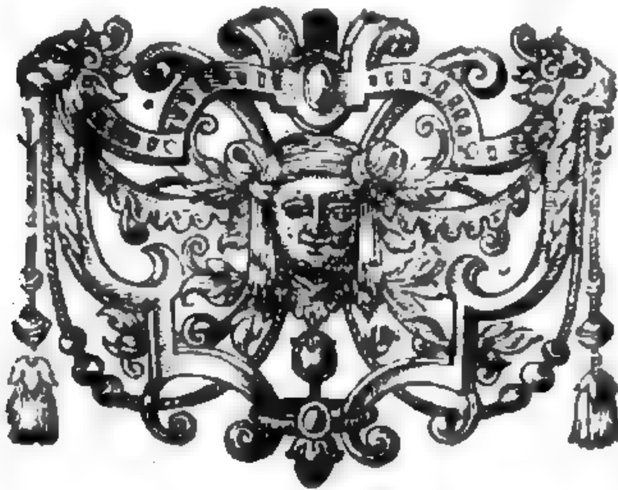
Es. 40,8.

nis Paulinæ congruit, est analoga fidei, & reliquæ Scripturæ consentanea. Immo Scriptura ipsa metaphoras illas, quibus Paulus vtitur, ita interpretatur, sicut ostendimus. Nihil minus ergo, quam Pontificiorum purgatorium ex loco illo Pauli probatur.

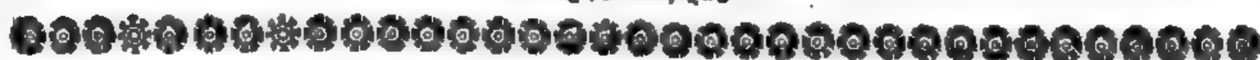
8. Argumentum & fundamentum purgatorii, ex fictitia Pontificiorum doctrina de satisfactionibus.

XX. Postremo, ex doctrina sua de satisfactionibus præcipuum habent argumentum. Quia enim in hac vita, post remissum peccatum, credentibus aliquando temporales pœnæ imponuntur: fingunt Pontificii, in conuersione per fidem propter Christum tantum culpam peccati dimitti, pœnam vero æternam virtute clauium commutari in temporalem seu transitoriam, quam vnumquemque tanquam satisfactionem pro se exsoluere necesse sit. Et quia multi ante exsolutam illam satisfactionem moriuntur, sentiunt residuum pœnarum, vt iustitiæ Dei satisfiat, post hanc vitam in purgatorio acerbioribus suppliciis esse vel persoluendum, vel redimendum. Sed in 2. parte examinis, in titulo de satisfactionibus, fundamenta huius argumenti excussa sunt, & monstratum est, Christum & pro culpa & pro pœna peccatorum satisfecisse, credentes etiam fide propter Christum simul remissionem culpæ & pœnæ accipere. Quod vero post reconciliationem aliquando pœnæ temporales credentibus imponuntur, illud non fieri propter satisfactionem, sed vt reliquiæ peccati in carne hærentes ita mortificentur, & pii in futurum, quasi freno quodam coerceantur, ne acceptam gratiam vel securitate amittant, vel petulantia excutiant, & ad vomitum reuertantur: Sicut in loco allegato plenius illa explicata sunt. Inde vero planissima sumitur solutio & explicatio huius argumenti. Quia enim reliquiæ peccati hærent in carne credentium, quæ ideo in hac vita pœnitentia & cruce mortificatur, crucifigitur, & destruitur, Rom. 6,6. 7,6. & 8,10. 13. Gal. 5,24. Col. 3,5. Caro autem per mortem deponitur. Carne ergo peccati deposita, non amplius opus est pœnis illis mortificatoriis & emendatoriis. *Corpus enim mortuum est propter peccatum: Spiritus vero vita est propter iustitiam*, Rom. 8,10. Et quod caput est, Scriptura de pœnis temporalibus, quæ propter peccatum in carne habitans credentibus in hac vita imponuntur, multa & expresse loquitur. Quod vero spiritibus eorum, qui in Christo moriuntur, pœnæ & quidem atrociores post hanc vitam, quam quæ carni peccatrici in hac vita imponuntur, infligendæ sint, Scriptura prorsus nihil dicit, immo contrarium diserte affirmat: Eos, *qui in Domino moriuntur, a modo requiescere a laboribus suis*, Apoc. 14,13. *Venire in pacem*, Esa. 57,2. Luc. 2,29. *Esse cum Christo* in paradiso, Luc. 23,43. Phil. 1,23. 2. Cor. 5, 8. 9. Vbi *nullum tormentum eos tangat*. Sap. 3,1. Ex fictitio igitur fundamento, extra & contra Scripturam, argumentum illud conatur purgatorium construere.

XXI. Hæc sunt præcipua argumenta, quæ tanquam fulcra labescenti purgatorio supponuntur. Quod autem caussam purgatorii prorsus nihil vel probent, vel adiuuent, ex his, quæ diximus, manifestum est.

LOCVS

LOCVS IIII.
DE VENERATIONE ET INVOCATIONE SANCTORVM.

Decretum, de inuocatione & veneratione Sanctorum, publicatum eadem die prima, Sessionis nona & vltima Tridentina.

Mandat sancta synodus omnibus Episcopis, & ceteris docendi munus curamque sustinentibus, vt iuxta Catholica & Apostolica Ecclesia vsum, a primaeuis Christiana religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, & sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessione, inuocatione, reliquiarum honore, & legitimo imaginum vsu, fideles diligenter instruant, docentes eos, Sanctos vna cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre, bonum atque vtile esse, suppliciter eos (Ap. p. 141. V. 2. f. 227) *inuocare, & ob beneficia impetranda a Deo, per filium eius Iesum Christum, Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor & Saluator est, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere. Illos vero, qui negant, sanctos aeterna felicitate in caelo fruentes, inuocandos esse, aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam singulis orent, inuocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, aduersarique honori vnius mediatoris Dei & hominum, Iesu Christi, vel stultum esse, in caelo regnantibus voce vel mente supplicare, impie sentire.*

SECTIO I.

De Veneratione Sanctorum.

Et in hoc loco,

QVod in aliis controuersiis, vbi malae caussae patrocinia, quae speciem aliquam honestatis praeferant, quaeruntur, fieri solet, idem Pontificii in hoc loco faciunt: vt scilicet a vero negotii statu, & ab eo, quod in controuersia positum est, homines ad alia quaedam, quae aliquanto magis speciosa & plausibilia sunt, abducere conentur. Cum enim de inuocatione Sanctorum, sicut eam publica & priuata praxis Pontificiae Ecclesiae hactenus vsurpauit, controuersia sit, multi inter patronos regni Pontificii, dissimulatis crassis & pudendis istis superstitionibus, varia quaerunt ad occultandam illam turpitudinem diuerticula. *Andradius* fingit, nos cum Caianis & Eunomianis docere nefariam contemptionem & sacrilegam despicientiam sanctorum, quorum Spiritus apud Deum viuunt, quasi scilicet negemus, sanctos esse honorandos, aut doceamus, memoriam ipsorum nulla celebratione aut veneratione esse cohonestandam. *Colonienses* calumniantur nostros, quando distinguunt inter Sanctos, qui adhuc in terris viuunt, & qui iam vita defuncti seu mortui sunt, quasi sentiant, Sanctos, qui ex hac vita migrarunt, non esse cum Christo, nec viuere apud Deum, sed esse mortuos, hoc est, prorsus extinctos. *Vicelius* & alii operose disputant, Sanctos, qui iam in patria cum Christo sunt, esse nobiscum membra vnius illius corporis, cuius caput Christus est, cumque illi non ignorent, in terris semper colligi Filio Dei Ecclesiam, sub cruce & variis persecutionibus, vsque ad finem mundi, non esse dubium, ipsos cum apud Deum viuant, Ecclesiae, quam sciunt in terris sub cruce militare, a Deo optare omnia bona, quasi a nobis hoc vel negetur, vel damnetur. Haec igitur, quibus vera momenta huius controuersiae, vel occultantur, vel inuoluuntur, & obruuntur, prius breuiter explicanda sunt. Ita enim recte constitui poterit, quis sit verus status eius, quod in hoc loco inter nos & Pontificios controuertitur, & quo dirigenda ac referenda sint omnia argumenta, siue in confirmatione, siue in refutatione.

Insidiosa transpositio status est.

Id quod variorum sententiis ac verbis probatur.

Docemus autem, Sanctos esse honorandos,

II. Quod itaque ad veros Sanctorum honores attinet, eos Confessio nostra probat, non propter hominum traditiones, aut cuiuscunque temporis consuetudinem, sed quia fundamenta & testimonia habet in Scriptura. Vulgo allegatur versiculus ille, ex translatione septuaginta, Psal. 139,17. *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus*, vbi vocabulum רע ab Ebraeis exponitur, non pro amicis, sed pro cogitationibus seu consiliis Dei, cum in principio eiusdem Psalmi ita vsurpetur, vt non possit aliter, quam pro cogitatione intelligi. Et in hac significatione contextus istius versiculi optime cum praecedentibus & sequen-

Item ex diuersis Script. l.

quentibus cohæret. In formatione scilicet hominis, & gubernatione vitæ humanæ tam illustria & eximia extare prouidentiæ diuinæ documenta, vt numero comprehendi non possint. Quia tamen vocabulum illud plerumque amicos significat, Græci, sicut & Chaldæus Paraphrastes, non omnino male reddiderunt eam sententiam, quæ per se vera & pia est, licet contextui non admodum bene quadret: Eos scilicet, quos Christus, non seruos, sed amicos suos appellat, Ioan. 15,14. quique iam apud Dominum præsentes sunt, 2. Cor. 5,8. 9. debere in magno apud nos pretio haberi. Ita enim verbum יקר vsurpatur, 1. Sam. cap. 18,30. *Magno in pretio fuit nomen Dauidis.* Psal. 72,14. *Pretiosus erit sanguis eorum in oculis eius.* Psal. 116,15. *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Citatur etiam ex vulgata versione, Psal. 150,1. *Laudate Dominum in sanctis eius.* Quæ sententia quidem non est mala. Extat enim, Gal. 1,24. Sed Psalmus tantum dicit: *Laudate Dominum in sancti-tate* seu *in sacrario eius.* Manifestiores vero sunt illæ sententiæ, Psal. 112,6. *In memoria æterna erit iustus.* Et Prouerb. 10,7. *Memoria iusti erit in benedictione.* Quod repetit Sir. 45,1. *Cuius memoria in benedictione.* Et cap. 46,14. *Sit memoria illorum in benedictione:* qua phrasi Iudæi adhuc hodie vtuntur in elogiis & epitaphiis præstantium virorum. Ita Sapient. 4,1. *Immortalis est memoria eius, quoniam & apud Deum nota est & apud homines.* Sapient. 8,13. *Relinquam* posteris *memoriam perpetuam.* Et Maria inquit Luc. 1,48. *Ecce* enim *ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Immo Christus ipse dicit, Marc. 14,9. *Vbicunque prædicabitur Euangelium in vniuerso mundo, etiam hoc, quod fecit hæc mulier, narrabitur in memoriam eius.* Cuius contrarium est, Prouerb. 10,7. *Nomen impiorum sordescet.* Psal. 109,13. *In generatione altera deleatur nomen eius.*

Item exemplorum venerationis sanctorum in Scriptura.

III. Et exempla extant in Scriptura illustria, de tali veneratione, seu celebratione Sanctorum. Extrema enim esset impietas, de illis vel leuiter sentire, vel contumeliose loqui, quos Deus pater honorificat, Ioan. 12,26. Quos filius agnoscit coheredes, Rom. 8,17. Quos spiritus sanctus templa sua vocat, 1. Cor. 3,16. 2. Cor. 6,16. Qui bonum certamen certarunt, fidem seruarunt, cursum consummarunt & iam præsentes sunt apud Dominum, 2. Tim. 4,7. 8. Philip. 1,23. 2. Cor. 5,8. Non autem opus est omnes locos notare, vbi Patriarcharum memoria in veteri Testamento grata honorificentia celebratur. Plena enim est tota Scriptura. Et in publicis Ecclesiæ conuentibus celebratas & decantatas fuisse Sanctorum laudes, testantur Psal. 105. & 106. Christus etiam Patriarcharum memoriam celebrat, Matth. 22,32. Ioan. 8,56. Ac memoriam Ioannis Baptistæ, & viuentis & mortui honorifice prædicat, Matth. 11,7. seq. & Ioan. 5,35. Et Matth. 21,26. populi studium commendatur, quod de Baptista etiam post mortem honorifice sentiant, fuisse ipsum Prophetam, non humana, sed diuina autoritate missum. Ita Paulus Abrahamum prædicat, Rom. 4,1. seq. Petrus sanctos Prophetas celebrat, 1. Petr. 1,10. Stephanus, Actor. 7,2. seq. texit longum catalogum Sanctorum veteris Testamenti. Et ad Ebr. 11,4. seq. verum panegyricon Sanctorum describitur. Apud Siracidem etiam a cap. 44. vsque ad finem describuntur prolixæ celebrationes Sanctorum. Immo gloria Sanctorum, qui ex hac vita in fide Christi discesserunt, ab ipsis angelis celebratur, Apoc. 7,13. seq. 14,13. 19,9. &c. Hæc recitaui, vt ostenderem, nos non tantum probare veros honores Sanctorum, sed ex firmis & solidis Scripturæ fundamentis eos defendere.

Quid contra sub titulo hoc venerationis Sanctorum, occultent Pontificii.

IIII. Porro sub hoc axiomate, quod Scriptura tradit memoriam Sanctorum grata celebratione esse venerandam, Pontificii omnes suas superstitiones occultare conantur: Volunt enim consequens esse: Si sancti sunt venerandi: Ergo sunt inuocandi, adorandi. Ergo suffragia, patrocinia, merita, protectiones, auxilia Sanctorum sunt imploranda. Quasi Scriptura tantum genus traderet (Sanctos esse honorandos) nobis vero liberum relinqueret excogitare qualescunque cultus, & quasi omnia, quæcunque sint, & quomodocunque fiant, modo fingantur in honorem Sanctorum fieri, Deo placeant, etiamsi honor soli Deo debitus ad Sanctos transferatur.

Vbi vero Scriptura ostendit in honore Sanctorum facile peccari posse.

V. Sed Scriptura non tantum tradit memoriam iustorum in benedictione, sed ostendit etiam, in honorandis Sanctis sæpe & facile peccari, & a regula pietatis aberrari. Christus enim Matth. 23,29. reprehendit Pharisæos, qui sepulcra Prophetarum ædificabant, & monumenta iustorum ornabant, cum ipsi interea gladiatorio animo persecutioni Euangelii inhiarent. Iudæos etiam reprehendit, Ioan. 8,40. qui Abrahami memoriam honorifice celebrabant: fidem vero & opera eius non imitabantur, sed contraria designabant. Ioannes Apocalyps. 19,10. cum angelum suum, quo reuelante, tam multa abdita mysteria cognouisset, iudicaret honorandum esse, in excessu peccat. Nam ad adorationem angeli delabitur, sed ab angelo serio repellitur. Et tamen

men

men, capite 22, 8. 9. rursus ex loco de veneratione angeli, conatur consequentiam extruere, de cultu adorationis angelo exhibendo. Quod ideo tam accurata repetitione de seipso Ioannes annotauit, vt in ipsis Sanctorum exemplis videamus, procliuem lapsum esse, ex veneratione Sanctorum ad idololatriam, nisi intra certos terminos a Scriptura præfixos honor Sanctorum contineatur. Ita Cornelius intentione non mala coram Petro procidit, deferens ipsi adorationem, ideo quod augustius quid de ipso, quam de homine sentiret, quia angelus visus fuerat Petrum sibi præferre, cum diceret : *Hic dicet tibi, quid te oporteat facere.* Sed Petrus illum honorem recusat, quia inquit : *Et ego ipse homo sum,* Actor. 10. Et quod Epistola Iudæ, v. 9. de altercatione Michaelis & diaboli, circa corpus Mosis scribit, Interpretes ita exponunt, quod sepulcrum Mosis, quod Deus volebat ignorari, diabolus voluerit proferre, vt ea occasione superstitiosus cultus mortui institueretur. Ita liber Sapientiæ capite 14, 15. sq. ostendit, ex memoriis mortuorum honorifice conseruatis & celebratis, tandem originem sumpsisse idololatriam.

v. 25.

v. 6.

v. 26.

Ita notandum, quid illa de honoribus Sanctorum doceat.

VI. Scriptura igitur primo tradit memoriam Sanctorum debere in pretio esse. Secundo ostendit etiam in honorandis Sanctis sæpe & facile peccari. Tertio, in probatis exemplis monstrat, qui sint veri Sanctorum honores, Deo grati, & ipsis Sanctis accepti. Non enim quoslibet honores, etiam si opinione venerationis fiant, Sanctis acceptos esse, angelus, Apoc. 19, 10. & 22, 9. Petrus, Actor. 10, 26. & Paulus, Actor. 14, 13. 14. ostendunt. Et Moysen, cuius memoriam Iudæi honorifice celebrabant, cum doctrinam eius non sequerentur, Christus dicit accusaturum Iudæos, Ioan. 5, 45. Quia igitur Scriptura ideo vocatur Canonica, quia debet norma & regula esse fidei & operum in Ecclesia : non ergo melius, rectius aut tutius, quam ex Scriptura sacra peti potest aut debet, quæ sit vera & pia ratio honorandi Sanctos. Et qui secundum Scripturæ exemplum Sanctos honorat seu veneratur, is reprehendi nec debet, nec potest, sed læta conscientia certus est, Deo id, quod facit, probari. Et ipsæ Sanctorum animæ absque dubio aliud nec cupiunt nec optant, nec gratum seu acceptum habere possunt, quam si id a nobis fiat, quod voluntati Dei, quæ in verbo ipsius est patefacta, conforme est. In Ecclesia enim non debemus facere, quod nobis rectum videtur, sed quod Dominus noster præscribit, Deut. 12, 32. De electitiis enim cultibus dicit : *Quis hæc requisiuit de manibus vestris?* Sit igitur verbum Dei in hac etiam quæstione de veneratione Sanctorum lucerna pedibus nostris, & lumen semitis nostris.

Es. 1. 12.

Ad quæ capita Ap. A. C. honorem Sanctorum reducat.

VII. Reducit autem *Apologia Confessionis* nostræ, Scripturæ sententiam de honoribus Sanctorum ad tria hæc capita. I. Vt Deus in Sanctis celebretur. II. Vt dona ipsorum amplificentur, & sancti ipsi laudentur, qui donis illis fideliter vsi sunt. III. Vt virtutes ipsorum ad imitationem proponantur. In hisce vero capitibus, Scriptura semper hoc fundamentum ponit, quod veras Sanctorum historias recitat, & inde capita hæc celebrationis ipsorum deducit.

Testimonia Scripturæ de honoribus Sanctorum.

VIII. Extant autem de capitibus illis illustria in Scriptura exempla. Vt de primo : Quod Deus in Sanctis sit celebrandus, Paulus, Galat. 1, 24. recitata conuersionis & vocationis suæ historia, addit hoc elogium : *Et glorificabant in me Deum.* Veræ enim celebrationes sanctorum debent esse commonefactiones, vt Ecclesia in Sanctis agnoscat, & consideret exempla præsentiæ, gratiæ, bonitatis, sapientiæ, veritatis & potentiæ Dei, vtque propterea vera gratiarum actione Deum celebret, quia tam illustria præsentiæ suæ testimonia in Sanctis proponit, quique varia dona inter filios hominum distribuit, instruens alios aliis, & mirabiliter eos gubernans ac defendens, vt doctrina, confessione, scriptis, miraculis, martyrio, constantia, præclaris factis, & aliarum virtutum exemplis, reliquis præluceant. Omnibus etiam aliquo modo notum esse debet, quomodo & quibus testimoniis Deus Ecclesiam omnibus temporibus colligat, seruet & gubernet, vt Deo gratiæ agantur, quod se patefecit, quod Ecclesiam colligit & seruat, quod mittit doctores & alios peculiaribus donis instructos, in quibus testimonia de se ostendit. Matth. 5, 14. 16. *Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra, vt homines videntes bona vestra opera glorificent Deum.* Philip. 2, 15. *In medio nationis prauæ lucetis, tanquam luminaria in mundo, verbum vitæ praeferentes.* Ephes. 4, 7. sq. Sedens ad dexteram Patris, *dat dona hominibus, aliis alia, ad ædificationem corporis Christi.* 1. Cor. 12, 6. sq. *Diuisiones donorum sunt, sed idem est Deus, efficiens omnia in omnibus, vnicuique vero datur manifestatio spiritus ad id, quod expedit.* Psalm. 105, 2. *Narrate omnia mirabilia eius.* Psalm. 68, 26. *Mirabilis Deus in sanctis suis.* Galat. 2, 7. 8. *Cognouerunt gratiam mihi datam, quod ille, qui efficax fuit in Petro ad Apostolatum circumcisionis, efficax fuit & in me erga gentes.* 2. Cor. 13, 3. *An experimen-*

tum quæritis in me loquentis Christi? Esa. 49, 2. *Posuit os meum, quasi gladium acutum, & in umbra manus suæ protexit me.* Actor. 9, 15. *Organum electum est mihi, vt portet nomen meum coram gentibus, & filiis Israel, ego enim ostendam illi, quanta oporteat ipsum pro nomine meo pati.* (*v. 16.*) Actor. 26, 16. *Constituo te ministrum, eripiens te a populo & gentibus.* Ierem. 1, 7. 8. *Noli dicere, quia puer sum, quia ad omnia, ad quæ te mitam, ibis. Ne timeas a facie eorum, quia tecum sum, vt eruam te a facie eorum, dicit Dominus.* 1. Corinth. 15, 9. 10. *Non sum dignus vocari Apostolus, gratia autem Dei sum id, quod sum. Abundantius omnibus laboraui, non ego tamen, sed gratia, quæ mihi adest.* Psalm. 8, 5. *Quid est homo, quod memor es eius? minuis eum, mox gloria & honore coronas eum.* 2. Corinth. 12, 9. *Sufficit tibi gratia mea, virtus enim mea in infirmitate perficitur.* Et Maria in sua doxologia, ex professo & pulcherrime hoc caput describit: (*Luc. 1, 47.*) *Magnificat anima mea Dominum, quia respexit ad miseriam seu paupertatem ancillæ suæ. Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna, qui potens est, & sanctum nomen eius, & misericordia eius a progenie in progeniem, timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos cogitatione cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est ad Patres nostros, Abraham & semini eius in sæcula.*

De Sanctorum lapsibus &c.

IX. Ita in lapsibus Sanctorum, & in pœnitentia eorum proponitur gratia Dei conspicienda in infirmitatibus, Galat. 1, 13. sq. 1. Tim. 1, 12. 13. Matth. 26, 31. sq. Psalm. 51, 1. sq. In pœnis ostendit, quod iniquitates in virga visitet, misericordiam autem non auferat, Psalm. 89, 33. 34. Quodque corripiat suos, ne cum mundo damnentur, 1. Cor. 11, 32. In afflictionibus, persecutionibus, mitigationibus, liberationibus, in exercitiis fidei, spei, charitatis, patientiæ, perseuerantiæ, consolationis Sanctorum, conspicienda proponitur præsentia, sapientia, veritas, potentia & gratia Dei: *Dominus mortificat & viuificat*, 1. Reg. 2, 6. Cum ipso sum in tribulatione, Psalm. 91, 15. *Fidelis Deus*, qui dat exitum, 1. Cor. 10, 13. Ducit velut ouem, Ioseph, Psalm. 80, 2. Psalm. 105. & 106. Actor. 7, 2. sq. Ebr. 11, 4. sq Dauid Psalm. 115, 1. 2. breui sententia hæc complectitur. *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam, propter misericordiam tuam, & veritatem tuam, ne dicant gentes, vbi est Deus eorum?* Huc pertinet etiam, quod Deus sanctos suos a miseriis huius vitæ liberatos, iam stolis albis decoratos secum habet, exspectantes plenam glorificationem, Apoc. 4, 4. 6, 11. 7, 13. & 12, 11. Lazarus, qui in vita sua accepit mala, iam solatio fruitur, Luc. 16, 25. *Cursum consummaui, de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die, non solum autem mihi, sed & omnibus, qui diligunt aduentum eius.* 2. Tim. 4, 7. 8. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius, & sanguinis ipsorum*, Psalm. 72, 14. & 116, 15. *Custodit omnia ossa eorum*, Psalm. 34, 21.

Scriptura testimonia de donis Sanctorum.

X. Secundo, Scriptura dona Dei Sanctis collata magnificat & celebrat, ipsos etiam Sanctos laudat, qui donis illis fideliter vsi sunt. Ita Zacharias Luc. 1, 76. sq. Christus, Matth. 11, 7. sq. Baptistam celebrant. Elizabeth Mariam, Luc. 1, 42. sq. Paulus, 1. Cor. 15, 10. *Gratia eius in me vacua non fuit, sed laboraui.* Matth. 25, 21. *Euge serue bone, & fidelis, in paucis fidelis fuisti, super multa constituam te, intra in gaudium Domini tui.* Ebr. 3, 2. Moses fidelis fuit *in domo* Domini. Apoc. 12, 11. *Non dilexerunt animas suas vsque ad mortem.* Huc pertinent elogia Sanctorum, Actor. 7, 2. sq. Ebr. 11. & 12. Psalm. 105. 1. Cor. 12.

Scriptura testimonia de imitatione virtutum Sanctorum.

XI. Tertio, Gloriam Sanctorum esse, si doctrinam, fidem, spem, charitatem, patientiam & reliquas vitutes ipsorum imitemur, Paulus expresse dicit, Philip. 2, 15. 16. *Sitis irreprehensibiles in medio nationis prauæ, inter quos lucetis tanquam luminaria in mundo, ad gloriam meam in die Christi*, 1. Thess. 2. 20. *Vos estis gloria nostra, & corona gloriationis nostræ.* In veneratione igitur Sanctorum finis esse debet, ita celebrare virtutes Sanctorum, vt sint exempla, ad imitationem & confirmationem proposita. Hoc enim modo conuertuntur corda patrum ad filios, & increduli ad prudentiam iustorum, Luc. 1, 17. Ita Scriptura recitat veras Sanctorum historias, de doctrina & confessione eorum, vt fides nostra in agnitione & confessione veræ doctrinæ, exemplis ipsorum, quæ verbo Dei consentanea sunt, confirmetur. (*Speciatim, de doctrina & confessione Sanctorum.*) Hoc modo & in hunc finem Stephanus Actor. 7, 2. sq. Sanctorum historias prædicat. Paulus Rom. 4, 1. sq. Christus, Ioan. 8, 56. Abrahamum. Petrus, 1. Pet. 1, 10. & 2. Pet. 1, 21. Prophetas celebrat. Et Ebr. 11, 4. sq. ob fidei confirmationem, prolixus ille Sanctorum catalogus, ex veris ipsorum historiis contexitur, sicut scriptum est, cap. 13, 7. *Quorum intuentes exitum conuersationis, imitemini fidem.* Ita fiducia misericordiæ Dei erigitur & confirmatur in nobis, quando audimus Dauidi adulterium, Petro negationem condonari,

Psalm.

It. de obedientia Sanctorum erga mandata Dei.

Psalm. 51, 3. sq. Et 1. Tim. 1, 13. *ad exemplum iis, qui credituri essent* in Christum. Eadem ratione Scriptura reliquas virtutes Sanctorum celebrat, vt obedientiam ipsorum erga mandata Dei, quæ elucet in exercitiis pœnitentiæ, fidei, spei, charitatis, patientiæ, & reliquarum virtutum, conemur imitatione exprimere, & vestigia ipsorum sequi, Rom. 4, 12. *Qui sectantur vestigia Abrahæ*, Philip. 3, 17. 1. Thess. 1, 6. *Imitatores nostri sitis, & obseruate eos, qui ita ambulant, sicut nos habetis pro exemplari*. Rom. 15, 4. *In nostram doctrinam præscripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Ebr. 6, 12. *Ne sitis segnes, sed imitatores eorum, qui per fidem & patientiam, hereditatem accipiunt promissionum.* Ebr. 12, 1. *Cum tantam copiam testium habeamus, per patientiam curramus in proposito nobis certamine.* 2. Tim. 3, 10. 11. *Tu assectatus es doctrinam meam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, afflictiones.* 1. Tim. 4, 12. *Esto typus fidelium, in verbo, in conuersatione, in dilectione, in spiritu, in fide, in castitate.* 3. Reg. 19, 4. *Non sum melior patribus meis.* Psalm. 22, 6. *Patres nostri clamauerunt ad Deum, & exaudiuit eos.* Huc pertinent integri Psalmi, 105. & 106. Et totum caput ad Ebr. 11. Gloria etiam beatorum, in qua nunc sunt, ideo celebratur, vt nos in hac peregrinatione difficilima suspiremus ad societatem & congregationem illorum, sicut Scriptura inquit *ad Collectus est populum suum*, vt eo contendamus, & cursum nostrum dirigamus, & hac meditatione nos in hac lachrymarum valle confirmemus & consolemur.

Genes. 25, 8.

Vbi tamen notandum discrimen imitationis Sanctorum, quo ad virtutes communes, & dona singularia.

XII. In hac vero imitatione discrimen est, inter virtutes communes, sicut Paulus vocat, *fidem communem*, Tit. 1, 4. & inter dona singularia, ac vocationes peculiares. Paulus etiam in hoc genere tradit regulam imitationis, 1. Cor. 11, 1. *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*: Ne scilicet ea Sanctorum opera imitemur, quæ non habent verbum & mandatum Dei. Nam ipsa Scriptura ideo ad præmonitionem, non tantum virtutes, verum etiam lapsus & næuos Sanctorum describit, vt ostendat, prudentia in accommodandis exemplis opus esse. Ita Paulus pharisaismum suum describit, Actor. 26, 5. sq. Galat. 1, 13. sq. Philip. 3, 5. sq. Petri etiam næuum in vsu doctrinæ de adiaphoris notat, Galat. 2, 11. sq. Et Ioannes suam hallucinationem in cultu Angelorum ipse bis repetit, Apoc. 19, 10. & 22, 8. 9. Cultus etiam electitii, etsi non mala intentione instituti, ideo in Scriptura taxantur, Iudic. 17, 4. sq. Exod. 32, 1. sq. Et Sanctorum lapsus ideo describuntur, vt in imitandis Sanctorum factis norma sit verbum Dei, 2. Reg. 12, 1. sq. Matth. 26, 31. sq. In imitatione etiam habendam esse rationem vocationis, Christus ostendit, Ioan. 18, 36. *Si regnum meum esset mundanum, ministri mei pugnarent.* Luc. 22, 26. *Vos autem non sic.* Matth. 26, 52. *Qui gladium acceperit*, &c. Hoc modo & hac ratione, Scriptura Canonica Sanctorum honores tractat. Quomodo enim vera primitiua Ecclesiæ antiquitas Sanctos pie honorarit, postea in historia annotabimus. Siracides certe in prolixa sua panegyri eadem & non alia capita sequitur, sicut ea describit, capite 44. *Laudemus viros præstantes, maiores nostros.* v. 1. *Multam gloriam per hos Dominus fecit magnificentia sua*, sapientia, v. 2. consilio, potentia, celebres fuerunt. Viri benefici seu benemeriti, nomen & gloriam adepti sunt, *prædicantur & celebrantur a populis, corpora ipsorum honorifice sepulta sunt.* v. 14. *Henoch exemplum est pœnitentiæ nationibus*, &c. v. 16. Vulgata quidem translatio Siracidis alicubi oblique transformata est ad Pontificios cultus: Vt cum capite 49, 18. dicit: *Ossa Ioseph visitata esse, & post mortem prophetasse.* Sed Græcus textus habet ἐπεσκέπησαν *conseruata sunt*, quod cum historia congruit, Genes. 50, 25. De oraculis vero ossium Iosephi mortui, nec historia Mosis nec Græcus Siracides quicquam habent. In capite 50. Vulgata translatio ita loquitur, quasi Onias post mortem oret pro populo, ad confirmandum somnium, 2. Machab. 15, 12. Sed Græcus textus diserte ita loquitur, quod sit quasi inuitatorium, vt viuentes benedicant, & orent Dominum.

Antithesis doctrinæ in Ecclesiis Augustanæ confessionis.

XIII. Talis Sanctorum veneratio in Ecclesiis nostris exemplo Scripturæ probatur & seruatur. Proponuntur enim veræ historiæ, & ex illis ea capita, quæ iam recitauimus, populo inculcantur. Falsum igitur est, quod Pontificii dictitant, nos docere contemptionem & despicientiam Sanctorum, quasi memoria ipsorum nulla celebratione sit cohonestanda, cum illam celebrationem Sanctorum, quæ vnica, vera, Deo placens & Sanctis honorifica est, sicut scilicet in Scriptura Canonica tradita est, studiose obseruemus. De Pontificia vero Ecclesia conquerimur, quod veros illos Sanctorum honores, de quibus Scriptura loquitur, nec seruant, nec curant, nec requirunt, sed eos obscurant, peruertunt & tollunt. Pro veris enim Sanctorum historiis impudentes fabulas de Sanctis spargunt, de tali fide, & de talibus operibus, quæ non tantum non habent testimonia in verbo Dei, sed plerumque cum eo ex diametro pugnant.

Et Pontificiorum

XIV. Tem-

c. Sancta Romana.

XIV. Tempore Gelasii, sicut notat *Gratianus* distinctione 15. tales legendæ de Sanctis, secundum antiquorum autoritatem, singulari cautela in Ecclesia Romana non legebantur, quia vel ab infidelibus, vel ab hæreticis, vel ab incertis autoribus ita conscriptæ iudicabantur, vt veræ fidei potius subsannatio, quam confirmatio essent. Nunc vero tales fabulæ, Luciani narrationibus impudentiores, quasi columen sunt familiæ Pontificiæ. Cumque aureæ quondam Lombardicæ historiæ fabellæ toti iam mundo fœteant, nouo artificio, sub prætextu, quasi veterum & Græcorum autorum, a Lipomanno & Surio, eadem fabula, quam antea propter actores, sicut Terentius de sua quadam fabula inquit, explosam putant, rursus in theatrum adfertur.

XV Nota est Vergerii historia, qui cum in Tridentina Synodo Georgii legendam, quam Gelasius distinct. 15. diserte autoribus hæreticis tribuit, sibi non per omnia probari ostenderet, in discrimen dignitatis, immo vitæ & capitis adductus fuit. Multos etiam Pontificii Sanctos venerantur, qui nunquam vel vixerunt, vel in rerum natura fuerunt, vt Georgium, Christophorum, Catharinam. Vsitatum fuit in ipso etiam Papatu dictum: *Multorum reliquias coli in terris, quorum animæ ardeant in inferno.* Et digni sunt Pontificii omnium bonorum odio, vel hanc vnicam ob caussam, quod historias de vita & obitu martyrum, quas veræ doctrinæ & consolationis plenissimas fuisse, non est dubium, tam fœde & impudenter fabulis suis deprauarunt. *Cyprianus* scribit: Ecclesiam certos notarios adiunxisse martyribus, vt acta eorum fideliter annotarent, ad laudem Dei & instructionem fidelium. Eo magis vero dolendum est, pro auro illo, non carbones, sed sordes & stercora superstitiosissimarum fabularum, a Pontificiis supposita esse.

XVI. Non tantum autem illos honores, de quibus Scriptura loquitur, Pontificii Sanctis non deferunt, sed sine Scriptura, & contra Scripturam, ritu prorsus ethnico, donariis, sacrificiis seu oblationibus, nuncupatione votorum, peregrinationibus, templis, altaribus, feriis, ieiuniis, inuocatione & adoratione, fiducia & spe auxilii, ob merita ipsorum, Sanctis cultum exhibent, & exhiberi volunt. Et hæc sciat Lector intelligenda esse, quando Pontificii de veneratione Sanctorum loquuntur, sicut mox ostendemus. Ita ergo illud, quod de venerandis seu honorandis Sanctis specie aliqua ab astutioribus Pontificiis disputatur, vt Ecclesias nostras calumniis prægrauent, & lectores a consideratione pudendæ idolomaniæ, quæ regnat in Ecclesia Pontificia, abducant, plane & perspicue ex Scripturæ fundamentis explicatum est.

2. *Ecclesia nostra non docent, Sanctos vna cum corporibus extinctos esse.*

XVII. Ad alteram etiam calumniam expedita responsio est. Confessio enim nostra nequaquam dicit, animas Sanctorum, qui ex hac vita discesserunt, vel extinctas esse vna cum corpore, vel sine sensu & intellectu, hoc est, sine vita dormire. Nam Scriptura de anima a corpore separata ita docet, Matth. 10, 28. *Corpus occidunt, animam vero non possunt occidere.* Eccles. 12, 7. Puluis *redit in terram, vnde erat: Spiritus vero redit ad Deum, qui dedit illum.* Ioan. 5, 24. *A morte transit in vitam.* Philip. 1, 23. *Cupio emigrare & esse cum Christo.* 2. Cor. 5, 8. *Probamus magis peregre abesse a corpore, & præsentes adesse apud Dominum.* Luc. 23, 43. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Luc. 16, 23. 25. Anima Lazari separata a corpore *solatio fruitur* in sinu Abrahæ. Et vita animarum beatarum, quæ a corpore separatæ sunt, qualis sit, multis in locis in Apocalypsi describitur, præcipue cap. 4, 4. 10. 5, 8. sq. 6, 9. sq. 7, 9. sq. 15, 2. sq. &c. Ex colloquio etiam Mosis & Eliæ cum Christo non obscure hoc colligitur. (*Matth.* 17, 3.) Fuit nostris temporibus quidam *Matthias Deuuayus* Vngarus, qui sparsit opinionem, animas piorum post separationem a corpore vsque ad resurrectionem carnis dormire sine sensu & intellectu. Hoc paradoxon arripuerunt Anabaptistæ, sed opinio ista publice reprobata est a nostris, & *Apologia Confessionis Augustanæ* concedit: Sanctos in cælis in genere orare pro Ecclesia. Credimus igitur & confitemur, corpora piorum defunctorum dormire in puluere, in spe resurrectionis: Animas vero esse & viuere apud Christum.

Cur sancti mortui appellantur.

XVIII. Quod vero vsitate vocantur *mortui*, illud fit ad ostendendum discrimen, inter Sanctos, qui in hac vita adhuc nobiscum commorantur, & inter eos, qui ex hac vita discesserunt. Falsum enim est, & repugnat vniuersæ Scripturæ, quod Pontificii disputant, nullum piorum, dum in hac vita est, sanctum appellandum. (Ioan. 17, 19. Rom. 1, 7. 8, 27. 15, 16. 16, 15. & in locis innumeris) Canonizatio Romanensis pars est idolomaniæ & nundinationis Babylonicæ. Viui igitur, sancti vocantur, qui adhuc in his terris in carne viuunt. Qui vero hinc emigrarunt, vocantur mortui, licet animæ vitam viuant meliorem. Ita enim Scriptura loquitur, Romanorum 14, 8. 9. *Siue viuimus, siue morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit, vt viuis & mortuis dominetur:* Apoc. 14, 13. *Beati mor-*

mortui, qui in Domino moriuntur. 1. Theſſ. 4, 10. *Mortui in Chriſto reſurgent primum.* Et Chriſtum in ſymbolo confitemur mortuum fuiſſe, prius, quam per reſurrectionem reuixit. Confitemur etiam Chriſtum iudicaturum viuos & mortuos, hoc eſt, & eos, quos extrema illa dies adhuc in carne viuentes deprehendet, & eos, qui ante extremum illum diem, ex hac mortali vita diſceſſerunt, quos ſymbolum mortuos appellat.

Et ipſi Patres Sanctos, qui hinc diſceſſerunt, appellant mortuos. *Auguſtinus* de Ciuitat. lib. 22. cap. 10. *Nos Martyribus noſtris —— memorias, ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt ſpiritus, fabricamus.* Idem de vera Religione, cap. 55. *Non ſit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia ſi pie vixerunt, —— non quærunt tales honores.* Et de cura pro mortuis, capite quarto, Martyres vocat *mortuos.* *Chryſoſtomus* etiam Petrum & Paulum vocat *mortuos*, Homilia 66. ad Antiochenos. Mera igitur calumnia eſt, quam Pontificii ex vocabulo *mortuorum* ſtruunt. Quod ſi quis eo ſenſu Sanctos appellaret mortuos, ſicut *Iulianus* apud Cyrillum, libro ſexto & decimo, is merito damnaretur. Veteres enim dies obitus Sanctorum pulchre vocarunt *natales*, ſiue *natalitia ipſorum*, quod tunc ingrediantur vitam meliorem, quæ vere vita eſt. Et cæleſtis patria vere vocatur *Regio viuorum.* Chriſtus etiam, Ioan. 11, 11. de Lazaro inquit: Non eſt mortuus, *ſed dormit.* Item, *qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, viuet.*

f. 472.

T. 1. opp. f. 517.

T. IIII. Lat. f. 94. a.

v. 25.

9. Sanctos pro Eccleſia militante eſſe ſollicitos, non inficiamur.

XIX. Tertio: Neque hic eſt ſtatus controuerſiæ, quando de inuocatione Sanctorum diſputatur, quaſi ſentiamus, animas Sanctorum apud Chriſtum adeo eſſe ſecuras, vel gaudio & gloria quaſi ebrias, vt vel non cogitent, quod Filius Dei in terris ſemper vſque ad finem mundi ſibi colligat Eccleſiam, vel non ſciant, aut certe non curent, quod Eccleſia, ſub vexillo crucis in terris militans, variis afflictionibus & perſecutionibus expoſita & ſubiecta ſit, velut a Chriſto, apud quem præſentes ſunt, nihil boni vel cupiant, vel optent, vel petant Eccleſiæ, quam ſciunt in terris ſub cruce laborare. Quia enim beati in patria nobiſcum vnius & eiuſdem corporis membra ſunt, cuius caput Chriſtus eſt, & quia charitas non excidit, & Sancti apud Chriſtum viuunt, ac ſciunt Deum prouidiſſe, *vt ſine nobis non conſummentur*, Ebr. 11, 40. Sed expectandum, *donec compleantur conſerui & fratres eorum in terra*, Apocal. 6, 11. piæ & bonæ ſunt cogitationes, beatos in cælo, licet particulares circumſtantias ſingulorum hominum in terris verſantium non videant, pro ipſo tamen generali ſtatu Eccleſiæ, quam in terris ſub cruce militare ſciunt, ſuo quodam modo, vt quia ipſi experti ſunt, quot & quantæ ſint mortalis vitæ difficultates & miſeriæ, ſollicitos eſſe, atque ideo viuentibus, vtpote membris ſuis, bene velle, & a Chriſto, apud quem præſentes viuunt, optima quæque cupere & optare, vt a malo ſeruati & liberati ad ſocietatem cæleſtis patriæ transferantur. Et tales pias cogitationes nec improbamus, nec damnamus: *Apologia* enim *Confeſſionis Auguſtanæ* dicit, *concedimus Sanctos in cælis orare pro Eccleſia in genere.* *Saxonica Confeſſio* dicit, ex colloquio Moſis & Eliæ cum Chriſto colligi, Beatis in cælo curæ eſſe Eccleſiam, & beatos orare pro Eccleſia. *Wirtenbergenſis Confeſſio* dicit, ſicut angeli ſolliciti ſunt pro nobis, ita Sanctos in cælis orare pro Eccleſia.

Licet illud pro articulo fidei habendum eſſe, haud agnoſcamus.

XX. Quia tamen in Scriptura, quæ Canonica eſt, nullum prorſus extat perſpicuum, expreſſum & certum teſtimonium de Sanctis, qui ex hac vita diſceſſerunt, orantibus in altero ſæculo pro Eccleſia militante, cum alias Apocalypſis Ioannis multa & varia de ſtatu beatorum in altera vita oſtendat, vrgeri illud pro indubitato & neceſſario fidei articulo, nec debet, nec poteſt, ſed ſint & maneant cogitationes, nec malæ, nec impiæ. Multo minus vero inuocatio Sanctorum, & quæ præterea de agnitione & exauditione particularium votorum, & de auxiliis affinguntur, inde ſine Scriptura affingenda ſunt.

Quæ extra ſtatum quæſtionis diſputentur.

XXI. Sed hæc poſtea in refutatione argumentorum, & in hiſtoria inuocationis Sanctorum repetenda, & plenius explicanda erunt. Hoc loco tantum calumniæ, quibus præcipuus & verus controuerſiæ huius ſtatus a quibuſdam occultatur, inuoluitur & tranſponitur, repellendæ fuerunt. Quando igitur de inuocatione Sanctorum diſputatur, non eſt quæſtio, an Sancti ſint honorandi: nec quæſtio eſt, an Spiritus Sanctorum, qui ex hac vita diſceſſerunt, apud Chriſtum viuant, & Eccleſiæ in terris bene velint: Sed de inuocatione Sanctorum, qualis in Eccleſia Pontificia vſitata eſt, controuerſia eſt. De ea igitur, Quæ, Qualis, & Quanta ſit, iam dicemus.

SECTIO II.

De Inuocatione Sanctorum, quomodo in Ecclesia Pontificia & doceatur & exerceatur.

Pontificiorum de inuocatione sanctorum conquisitæ rhetoricationes.

CRassas superstitiones & tetros abusus, hærentes in inuocatione Sanctorum, quidam ex patronis regni Pontificii, conquisitis minus asperis pharmacis, conantur mitigare, & variis coloribus pingere, vt vetus superstitio, gladio verbi Dei profligata, nouo iam velata fuco, Ecclesiæ rursus obtrudatur. Sciunt enim rhetoricum, siue vt veteres locuti sunt, sophisticum artificium esse τὰ σκληρὰ μαλακῶς λέγειν. Quidam igitur contendunt, Sanctos non inuocari tanquam datores seu largitores beneficiorum, nec tanquam auxiliatores in necessitatibus, aut defensores in periculis, sed solummodo tanquam intercessores, vt apud Deum orent pro nobis, hoc est, vt non ad misericordiam, opem & auxilium, sed tantum ad orationes beatorum in cælo confugiamus, (quod tamen pharmacum Tridentinum Concilium diserte reiicit) sicut in hac vita alter alterius orationibus se commendat, & petit aliorum precibus se iuuari, Rom. 15,30. Et hoc modo honorem & officium mediatoris Christo non derogari, nec in Sanctos transferri contendunt. Inuocationem enim Sanctorum nihil aliud esse, quam compellationem, sicut quando Paulus viuos, vel coram verbis, vel absentes per litteras compellat, vt sui in orationibus memores sint. *Vicelius* etiam luce veritatis eo adigitur, vt dicat, Sanctos non inuocandos, cum inuocatio soli Deo debeatur, sed tantum compellandos, vt orent pro Ecclesia militante. Sunt, qui rhetoricentur, inuocationem Sanctorum nihil aliud esse, quam si quis orationem suam ad Deum in nomine Christi dirigens, in ipsa oratione hanc cogitationem & hoc votum admisceat, vt optet, se & necessitatem suam includi, sicut orationibus fidelium in hac terra viuentium, quando siue nominatim pro quibusdam, siue in genere pro vniuersa Ecclesia interpellant: Ita etiam in desideriis beatorum in cælis, quibus Ecclesiæ in terris militanti bene volunt, se & necessitatem suam optet includi, vt qui membrum & frater sit etiam beatorum in cælis. Alii inuocationem Sanctorum rhetorico schemate excusant & defendunt, quod tantum sit, vel commonefactio, statuens, beatos in cælo pro necessitatibus, quibus non ignorant Ecclesiam in his terris militantem subiectam esse, sollicitos esse, & pro illis Christum, apud quem præsentes adsunt, in genere interpellare, vel sit desiderium, optans & celebrans beatos id facere, quod per se vltro faciunt. Dauidem enim tali figura suam confessionem & desiderium suum sæpe exprimere, vt Psal. 148,2. seq. *Laudate Dominum omnes angeli, sol, luna, stella, dracones, abyssi, ignis, grando, nix, glacies, ventus, montes, colles, arbores, bestia, serpentes, volucres, reges terra, & omnes populi, Principes & omnes iudices terræ, senes cum iunioribus.* Psal. 103,20. seq. *Benedicite Domino omnes angeli eius, exercitus & ministri eius: Benedicite Domino opera eius.* Item, *Timete Deum omnes Sancti ejus: Diligite Dominum omnes sancti eius.* Et quod Dan. 3,36. ex Græco in cantico trium virorum in fornace Babylonica legitur: *Spiritus & animæ iustorum, benedicite Domino: Laudate & superexaltate eum in sæcula.*

I. Inuocari, vt intercessores.

II. illos tantum compellari.

III. vt preces nostras suis includant, optari.

IIII. quod per se vltro faciunt, vt faciant, desiderari.

Capita doctrinæ Pontificiæ de inuocatione Sanctorum.

II. Et huiusmodi ascititiis coloribus manifestissima Scripturæ dicta, quæ inuocationi Sanctorum recte & vere opponi solent, mirifice eludunt. Quia vero tantum sophisticæ, seu potius præstigiatrices incrustationes, palliationes & fucationes sunt, cum doctrina & exempla inuocationis Sanctorum in Ecclesia Pontificia longe aliud non tam testentur, quam sonora voce clamitent, vtile est, ex authenticis Pontificiorum scriptis ostendere, Primo doctrinam, quid & quomodo, de inuocatione Sanctorum doceant. Deinde exempla, quomodo, propter quas caussas, quo sensu, & qua fiducia Sanctos inuocent. Ita enim postea refutationes & explicationes planiores & faciliores erunt. Non autem omnium Monachorum sordes, qui audacissime, aut vt verius dicam, impudentissime de inuocatione Sanctorum nugati sunt, coaceruabimus (quanquam talis labor Ecclesiæ ad posteritatem non inutiliter impenderetur:) Exciperent enim forsan Pontificii, esse priuatas superstitiones, non publicam aut receptam Ecclesiæ suæ doctrinam. Sed ex publicis seu authenticis scriptis, vnde formam publicæ suæ doctrinæ petere solent, paucas quasdam sententias annotabimus.

verba Lombardi.

III. *Longobardus* igitur lib. 4. distinct. 45. ita concludit: *Intercedunt ergo ad Deum pro nobis Sancti, & merito, dum illorum merita suffragantur nobis, & affectu, dum vota nostra cupiunt impleri.*

impleri. Oramus ergo, vt intercedant pro nobis, id est, vt merita eorum nobis suffragentur, & vt ipsi velint bonum nostrum, quia eis volentibus, Deus vult & fiet. Hæc Magister.

Alexandri Alensis.

Alexander Alensis, Sententiariorum seu Scholasticorum primus, & vetustissimus, dicit, Sanctos orandos esse propter tres caussas: I. Propter nostram inopiam, quam habemus in merendo, vt vbi nostra non suppetunt merita, patrocinentur aliena; vel propter inopiam, quam habemus in contemplando, vt qui non possumus summam lucem respicere in se, saltem in Sanctis aspicere valeamus; vel propter inopiam, quam habemus in amando, quia orationis effectus dependet ex deuotione, & plerumque imperfectus homo magis sentit se affici circa Sanctos, quam circa Deum. II. Orandos dicit Sanctos propter ipsorum gloriam, vt dum per eorum suffragia, quod petimus, impetramus, ipsos magnificemus, & glorificando collaudemus. III. Propter Dei reuerentiam, vt peccator, qui Deum offendit, quasi non audeat ipsum in propria persona adire, recurrat ad Sanctos, eorum patrocinia implorando. Idem inquit: Sanctos oramus, vt mediatores, per quos impetramus. Hanc *Alensis* sententiam ipsis ferme verbis reliqui Scholastici repetunt. Translata etiam est in Lombardicam historiam & in Rationale diuinorum.

Bonauentura.

Bonauentura in 4. sent. dist. 4. art, 3. q. 2. *dicendum, quod Sanctorum orationes multa nobis bona impetrant, sicut dicit Magister, merito & affectu, merito quidem præcedenti.* Licet enim sufficienter iam remunerati sint pro suis meritis, & nunc non sint in statu merendi, tamen quia multa supererogarunt, *tantum meritis suis locum adepti sunt, vt non solum sibi beatitudinem & gloriam meruerint, sed etiam aliis iam possint suffragari.* Idem inquit: *Qui antea erat indignus, rogando Sanctos eorum patrocinio efficitur dignus.*

q. 3. f. 504.

Thomas Aquinatis.

Thomas reddit hanc rationem inuocationis Sanctorum. Quia vltima reducuntur in Deum per media. Ideo mediantibus Sanctorum suffragiis, Dei beneficia in nos diffunduntur. Et nos beneficia Dei sumimus mediantibus Sanctis: inde Sanctos constituimus intercessores, & quasi mediatores pro nobis, oratione vel expressa, vel interpretatiua, hoc est, quia merita ipsorum existentia coram Deo, sunt nobis suffragia. Idem disputat, non dicendum esse: Christe ora pro nobis, hoc est, non orandum esse, vt propter intercessionem Christi exaudiamur, & quæ petimus impetremus.

Gabr. Biel, lect. 30. f. 45. A.

Gabriel Biel super Canonem pronunciat, nos, ordine instituto a Deo, debere ad auxilia Sanctorum confugere, vt saluemur eorum meritis & votis. Ibidem dicit: Patrem cælestem dimidium regni sui dedisse beatissimæ virgini cælorum Reginæ, idque in Esther significatum, cui Assuerus dimidium regni pollicetur. Ita patrem cælestem, cum habeat iustitiam & misericordiam, iustitia sibi retenta, misericordiam exercendam virgini matri concessisse. Hoc *Bernhardinus* in suo Mariali etiam repetit, & inde infert, a foro iustitiæ Dei appellandum esse, ad forum misericordiæ matris eius.

Antonii.

Antonius Archiepiscopus Florentinus parte 3. Summæ, titulo 3. dicit: Diuina beneficia descendere in nos, mediantibus angelis & animabus beatis, quia Deus bonitatem suam communicet inferioribus. Idem inquit: Lex Deitatis est, infima ad suprema per media reducere. Quantum vero ad dona gratiæ, beati sunt medii inter Deum & viatores. Et titulo 12. dicit: Sanctos per canonisationem a Papa proponi, vt exemplar fidei & vitæ sanctæ, & ab omnibus adorandos, ac in necessitatibus inuocandos. Idem parte 4. titulo 15. de Maria virgine inquit: Necessarium est, vt hi, ad quos conuertit oculos suos, pro eis aduocans, iustificentur & saluentur. Ad obiectionem vero, 1. Ioan. 2. 1. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum, iustum*, ita respondet: Christus non solum aduocatus est, sed & iudex cuncta discussurus, ita quod nihil inultum remanebit. Cum itaque vix iustus ante eum sit securus, quomodo peccator ad eum tanquam aduocatum accederet? Ideo Deus prouidit nobis de aduocata, quæ mitis & suauis est, in qua nihil inuenitur asperum. Item, Maria ita aduocat & interpellat, vt Deum patrem placet, & conuersos ad gloriam inducat. Dulcissimam illam sententiam, Ebr. 4, 16. de Christo Pontifice nostro: *Accedamus ad thronum gratiæ*, &c. ita deprauat *Antonius*: Maria est thronus Christi, in qua quieuit. Ad eam igitur cum fiducia accedamus, vt consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus, ad auxilium opportunum. Citat etiam & laudat *Bernhardi* sententiam: Securum accessum habes ad Deum o homo, vbi mater stat ante filium; filius ante patrem; Mater ostendit filio pectus & vbera; Filius patri latus & vulnera. Item, ad mediatorem Christum opus est nobis aliis mediatoribus. Item vsitatum illud, quod Maria vocatur *plena gratia*, & *porta cæli*, non ita exponit, quod Christum, ex cuius plenitudine gra-

tiam accipimus, quique est via, veritas, & vita, genuerit, sed inquit, ideo dicitur plena gratia, quia secundum Albertum, est medium & caussa gratiæ, transfundendo eam in genus humanum. Et addit, Mariam vere posse dicere illud, Sir. 24,25. *In me omnis gratia vitæ & veritatis: In me omnis spes vitæ & virtutis*, quod tamen dictum Siracides in sua lingua non habet. Et totum illud caput de sapientia Dei loquitur. Portam cæli dicit Mariam vocari, ideo, quia, quicquid vnquam gratiæ de cælis exiuit in mundum, hoc per Mariam exiuit, & quicquid in cælum intrat, hoc per Mariam intrare necesse est. Sanctos etiam dicit *Antonius* vocari portas cæli, ideo, quia per suffragia sua importent nos in cælum. Et de assumptione Mariæ dicit: Seraphin voluisse Mariam apud se retinere, sed ipsam de filio suo, sedente ad dexteram patris, allegasse illud, Gen. 2,18. *Non est bonum, hominem esse solum:* Addens, sum ei data in adiutorium, in redemptionem per compassionem, in glorificationem per intercessionem, vt cum minatus fuerit, subuertere terram, sicut in diluuio, ego appaream tanquam arcus, vt recordatus fœderis repropitietur, &c. Sicut publicæ picturæ in templis suis confessionem huius doctrinæ ostentant, Christum scilicet minitari & proiicere iacula, homines vero confugere ad misericordiam Mariæ, quæ vt mediatrix se interponat, & ostentatis filio vberibus, iacula eius pallio suo excipiat.

Bernhardini. Hoc *Bernhardinus* in suo, quod publica autoritate confirmatum est, Mariali, ita declarat: *Maria fuit adiutrix* — *nostræ* P.III. serm. 1. p. 160. *redemptionis.* Et est *auxiliatrix nostræ iustificationis.* —— *Deus* enim *omnes gratias faciendas* Mariæ *commisit*, *quas ipsa* p. 161. fideliter *distribuit.* —— *Omnes* igitur *in suis necessitatibus debent ad eam recurrere.* p. 163. Item, *est illuminatrix nostra*, quos in fide & virtute illuminat, cui nascenti Deus dixit: *Dedi te in lucem gentium*, *vt sis salus mea vsque ad extremum terræ.* De ipsa dici potest: *Lumen ad reuelationem* Ibid. *gentium*, &c. Est *aduocata nostra*, caussas nostras coram Deo agens, *intercessione*, *& sanctitatis merito.* p. 164. *Si enim merita aliorum Sanctorum pro nobis apud Deum intercedunt, multo fortius merita illius, quæ plenitudinem obtinuit meritorum & gratiarum, poterunt nobis diuinam gratiam impetrare.* P. IX. serm. 2. f. 637. *Dicitur collum; sicut enim collum est medium inter caput & corpus, sic ipsa est mediatrix inter Deum & nos.* — *Et sicut a capite per collum in corpora descendunt omnia,* — *ita a Christo per virginem in nos veniunt omnia bona.* *Ipsa* enim *nobis gratias spirituales* P. XII. *tribuit.* *In Christo* enim *est gratia, tanquam in capite influente, in Maria, sicut in collo* serm. 2. p. 120. *transfundente. Nulla enim gratia venit de cælo ad terram, nisi transeat per manus Mariæ.* Nam gratiæ omnes intrant in Mariam, & ab illa nobis communicantur. Est P. III. serm. 1. f. 159. seq. enim Mediatrix *saluationis*, *coniunctionis*, *iustificationis*, *reconciliationis*, *intercessionis*, *communicationis.* Hæc *Bernhardinus*. Huius generis possem plura & crassiora ex Monachorum Marialibus adscribere, sed quia solent excipere, ex priuatis priuatorum somniis non esse æstimandam publicam Ecclesiæ Pontificiæ doctrinam, volui ex publicis Scripturis, in quibus communis forma doctrinæ Pontificiæ, sicut tempore Scholasticorum tradita fuit, comprehenditur, pauca hæc annotare.

IIII. Et illa adhuc hodie retinentur & defenduntur a Pontificiis. *& recentius. Soti.* *Sotus* enim in Confessione Catholica dicit, Sanctos in cælo esse coadiutores & cooperatores in opere salutis nostræ.

Coloniensium. *Colonienses* in suo antididagmate dicunt, Sanctos in cælo, quasi patronos, opitulatione apud Deum pro nobis intercedere, ita vt Deus patiatur se misericorditer reconciliari propter merita & intercessiones Sanctorum, suaque dona nobis propter illos impertiat.

Lindani, l. 3. panopl. c. 23. *Lindanus* citat & probat illud ex imaginaria septima Synodo; Sancti in cælis *pro me apud Deum supplicant*, *quo per illorum mediationem propitius sit Deus*, *& remissionem peccatorum mihi gratis largiatur.*

Saltzgerii. *Saltzgerius* dicit: Sanctos inuocandos esse, ad duo beneficia nobis impendenda, tum vt pro nobis apud Deum intercedant, tum vt siue visibiliter, siue inuisibiliter adiutorium nobis impendant.

Dietenbergii. *Dietenbergius* dicit: Sanctos pro nobis intercedere, nihil aliud est, quam quod nostram caussam apud Deum agant, non tam nostra, quam sua merita & vota, pro obtinenda nostra salute, offerendo.

Clichtouei. *Clichtoueus:* Opera Sanctorum ita sunt accepta Deo, vt non solum ipsi vitam æternam inde consequantur, sed & vt opem eorum implorantibus multa beneficia possint impetrare. Item, sicut diuersæ sunt mansiones in cælis, ita alius Sanctorum aliud habet, quod potest communicare: Vt Petrus contra infidelitatem, Agnes pro castitate, &c. Idem scribit: Mechtildi virgini factam reuelationem, cum soror quædam monasterii extrema vnctione inungeretur, & sacerdos litaniam legeret, singulos sanctorum ad nomina sua Christum flexis genibus orare.

quibus subiicem promit Tridentinum Concilium. V. Hæc omnia complectitur, comprobat & confirmat decretum Tridentinum. Statuit enim, bonum & vtile esse, Sanctos suppliciter inuocare, & ob beneficia impetranda a Deo per Chri-

Christum, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere. Et eos damnat, qui negant inuocationem Sanctorum, vt pro nobis etiam singulis orent. Licet enim verba decreti ita modificata sint, vt videantur tantum intercessionem, non misericordiam, gratiam & donationem beneficiorum Sanctis tribuere, quia tamen distinguunt inter orationes, & inter opem & auxilium Sanctorum, ipsos neruos inuocationis Sanctorum, sicut hactenus in Ecclesia Pontificia vsitata fuit, non obscure retineri volunt. Id quod Catechismus ex Decreto Tridentini Concilii Pontificis iussu editus, nulla circuitione vsus, clarius & expressius ostendit. Inquit enim: Christiani dicuntur angelos adorare, non tamen veneratione diuina. Et addit, Iacobum inuocasse angelos, petiisse enim ab angelo benedictionem, Genes. 32, 26. & 48, 16. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* De Sanctis inquit: Eam ob caussam inuocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque, eorum merito & gratia, in nos Deus confert beneficia, rogati peccatorum, veniam nobis impetrant, & conciliant nobis Dei gratiam. Item, ad Sanctorum gratiam confugere licet, & subsidiis eorum vti. Patrocinium enim nostri suscipiunt, &c. Et hoc loco obseruet Lector, quod Polonica Synodus Petricouiensis conata fuit inuocationem Sanctorum aliquantulum mitigare. Dicit enim cap. 18. A Sanctis non misericordiam, sed intercessionem tantum postulari, sicut ab aliis in sæculo degentibus. Romanus vero Catechismus hoc ipsum pharmacum respuit & reiicit, & ad gratiam Sanctorum confugiendum esse docet.

Et Catechismus Romanus.

Qua quidem Petricouiensis Synodus in Polonia quadantenus mitigare inuenit.

VI. Qualis igitur inuocatio Sanctorum fuerit, & adhuc retineatur & defendatur in Ecclesia Pontificia, ex scriptis ipsorum διδακτικοῖς publicis ostendimus. Clarius autem in ipsa communi & publica praxi inuocationis Sanctorum, quæ publica autoritate confirmata, recepta & vsitata est in Pontificia Ecclesia, idipsum conspici potest.

2. exemplis in Papatu ipsis.

Et quidem ex legendis atque in speculis exemplorum innumera & superstitiosissima possent commemorari. Posset etiam ex recenti memoria & ex publicis scriptis ostendi, quod sub Papatu singulæ regiones, singulæ ciuitates, singulæ familiæ, singulæ domus, singuli homines, singuli status, artes, morbi, &c. peculiarem sanctum tutelarem & auxiliatorem habuerint, & coluerint altaribus, missis, imaginibus, candelis, ieiuniis, feriis, votis, peregrinationibus, inuocationibus, immo recitationibus Dominicæ orationis.

Germaniæ enim attributus fuit patronus S. Martinus, & Georgius cataphractus: Romanis Petrus & Paulus: Hispanis Iacobus: Gallis Michael & Dionysius: Heluetiis virgo Maria, ea, quæ in nigricante silua eremitarum locum habet: Vngaris præter Ludouicum, illa Maria, quæ Aquisgrani sedem habet: Polonis Stanislaus: Moscouitis Nicolaus: Borussis Albertus, &c.

Ciuitates etiam Sancti inter se sortiti fuerunt. Mediolanum cessit Ambrosio: Colonia Agrippina tribus Magis: Augusta Hulderico: Brunsuiga Auctori: aliæ Quintino, Valentino, Quirino, Vrso, Osvaldo, Gangolffo: & infinitum esset singula enumerare. Rectissime enim ad istam Pontificiorum superstitionem accommodari potest, quod *Prudentius* Gentibus obiicit, libr. 2. contra Symmachum; v. 444.

p. m. 196.

Quanquam cur Genium Romæ mihi fingitur vnum?
Cum portis, domibus, thermis, stabulis, soleatis
Assignare suos genios perque omnia membra
Vrbis, perque locos geniorum millia multa
Fingere, ne propria vacet angulus vllus ab vmbra, &c.

Ita a Nautis inuocabatur Nicolaus & Christophorus. Et ad auertendam grandinem, ac alias noxias tempestates a segetibus, inuocabatur Ioannes & Paulus. Contra incendia ignis, Agatha & Florianus inuocabantur. Vitium tutela commendabatur Vrbano. Contra rubiginem Iodocus. Contra brucos inuocabatur Magnus.

Anserum cura Gallo, ouium Vuendelino. Equorum Eulogio, boum Pelagio, porcorum Antonio tribuebatur.

Studiosi Gregorium & Catharinam colebant. Pictores Lucam. Medici Cosmam & Damianum. Iureconsulti Iuonem. Euquites Georgium. Fabri Elogium. Sutores Crispinum. Sartores Gutmannum. Figuli Goarum. Venatores Eustachium. Meretrices Afram & Magdalenam.

Contra pestem inuocabatur Sebastianus & Rochus. Contra febrem Petronella. Contra venenum Ioannes Euangelista & Benedictus Abbas. Contra dentium dolores Apollonia. Contra oculorum vitia Ottilia. Contra morbos pudendorum Apollinaris. Contra calculum Liberius. Contra ignem sacrum Antonius. Contracti inuocabant Vuolffgangum. Dæmoniaci Romanum. Epileptici Valentinum. Captiui Leonhartum. Puerperæ Margaritam. Pro restitutione

tutione rerum amissarum inuocabatur Vincentius. S. Felicitas donabat liberos masculos. Anna diuitias. Barbara præstabat, ne quis sine Sacramento moreretur.

Et quis singula, quæ innumera & infinita sunt, enumeret? Vtile tamen esset, in singulis nationibus, prouinciis, vrbibus, oppidis & pagis, in perpetuam Pontificiæ superstitionis memoriam, talia consignata ad posteritatem extare.

Et ne Pontificii habeant, quod excipiant aut conquerantur.

VII. Sed quia ex Pontificiis quidam excipiunt, se non approbare vel defendere vulgi aut singulorum errores, superstitiones & abusus: Et decretum Tridentinum addit hanc clausulam (*Omnis superstitio in Sanctorum inuocatione tollatur.*) Quæ vero sint superstitiones in inuocatione Sanctorum, non explicat. Si enim omnes superstitiones, id est, omnia ea, quæ sine mandato & exemplo Scripturæ in inuocatione Sanctorum fiunt, tollenda essent, nihil in toto illo cultu, sicut apud Pontificios frequentatur, reliqui maneret. Generalem itaque hanc clausulam sine explicatione addiderunt, vt spem aliquam emendationis, sub generalitatibus nihil significantibus, ostentarent, & interim nihilominus ipsos neruos superstitionis retinerent, vel vt haberent κρησφύγετον, si exemplis crassissimarum superstitionum vrgerentur.

3. publicis illorum ritualibus.

VIII. Non igitur ex priuatis quorumcunque preculis, sed ex iis, quæ publice in Ecclesiis ipsorum leguntur, & magnis boatibus proclamantur, quæque publica Pontificum autoritate confirmata sunt, exempla colligemus, qualis sit inuocatio Sanctorum in Ecclesia Pontificia, de qua controuersia est.

IX. Et sane horret animus, talia repetere, recitare seu describere. Sed quia conductitii Pontificiorum rhetores illa dissimulant, & magna confidentia sæpe negare audent: Et nostris, qui in captiuitate ista Babylonica, quæ in Apocalypsi describitur, non fuerunt vel actores, vel spectatores, non satis nota sunt exempla horrendæ idolomaniæ, deuorabo sane tædium & molestiam istius laboris, & ex Sequentiis (vt vocant) Hymnis, Breuiariis & Orariis, communi vsu receptis, & publica autoritate in Pontificia Ecclesia confirmatis, exempla inuocationis Sanctorum colligam, vt, iuxta Prophetæ dictum, gentibus turpitudo, & regnis ignominia Pontificiæ superstitionis palam ostendatur, vtque nostri imaginem Pontificiæ idolomaniæ tanquam in ἐσόπτρῳ, in conspectu sibi proponere possint, ne patroni Pontificiæ turpitudinis, vel dissimulando, vel negando ea, quæ publica & notoria sunt, elabi conentur: Sed vt status huius controuersiæ, de inuocatione Sanctorum, clarissime depingi, & argumenta rectius explicari possint.

X. Illud vero libenter fateor, in Sequentiis, Hymnis & collectis multas veras & pias sententias, eleganti & erudita breuitate comprehensas, contineri, quas merito amamus, retinemus & vsurpamus. Dolendum vero est, multa admixta esse, quæ verbo Dei non sunt consentanea, sed manifestam superstitionem redolent. Ex illis igitur ea, quæ ad inuocationem Sanctorum, qualis in Ecclesia Pontificia publice vsitata & recepta est, pertinent, annotauimus.

Ex cursu horarum beatæ Mariæ virginis, secundum ordinarium Ecclesiæ Hildensheimensis.

GAude Maria virgo, cunctas hæreses sola interemisti in vniuerso mundo.

Dignare me laudare te virgo sacrata. Da mihi virtutem contra hostes tuos.

Precibus & meritis sanctissimæ Dei genitricis virginis Mariæ, omnium sanctorum saluet & protegat nos omnipotens & misericors Dominus, Amen.

O Maria, admitte preces nostras, intra sacrarium tuæ exauditionis, & reporta nobis antidotum reconciliationis; sit per te excusabile, quod per te ingerimus; sit impetrabile, quod fide & mente poscimus; accipe, quod offerimus; redona, quod rogamus; excusa, quod timemus.

Sancta Maria, succurre miseris, iuua pusillanimes, refoue flebiles, ora pro populo, interueni pro clero, intercede pro deuoto femineo sexu. Sentiant omnes tuum leuamen, quicunque celebrant tuum nomen, assiste parata vocibus poscentium, & reporta nobis omnibus optatum effectum.

Infirmitatem nostram, quæsumus Domine, propitius respice, & mala omnia, quæ iuste meremur, omnium Sanctorum tuorum intercessione placatus, auerte.

Concede, quæsumus omnipotens Deus, fragilitati nostræ præsidium, vt qui sanctæ Dei genitricis virginis Mariæ memoriam agimus, intercessionis eius auxilio, a nostris iniquitatibus resurgamus.

Te nunc suppliciter, sancta Theotocos, regis perpetui sponsaque poscimus,

mus, vt nos semper vbique miti munere protegas.

Beatæ Mariæ semperque virginis Dei genitricis Mariæ, nos, quæsumus Domine, merita prosequantur, & tuam nobis indulgentiam semper implorent.

Deus, qui omnibus Sanctis tuis æternæ beatitudinis præmia contulisti, concede propitius, vt qui peccatorum nostrorum pondere premimur, eorum apud te precibus subleuemur.

Salue Regina misericordiæ. Vita, dulcedo & spes nostra, salue. Ad te clamamus exules filii Euæ. Ad te suspiramus gementes & flentes in hac lachrymarum valle. Eia ergo, aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Et Iesum, benedictum fructum ventris tui, nobis post hoc exilium ostende. O clemens, O pia, O dulcis Maria.

VERSVS.

In omni tribulatione & angustia nostra, succurre nobis piissima virgo Maria.

Collecta.

Protege, quæsumus Domine, famulos tuos subsidiis pacis, & beatæ Mariæ patrociniis confidentes, a cunctis hostibus redde securos,

Antiphona de Domina nostra.

INuiolata, intacta & casta es Maria. Quæ es effecta fulgida cæli porta. O mater alma Christi charissima, suscipe pia laudum præconia. Nostra vt pura pectora sint & corpora, quæ nunc flagitant deuota corda & ora. Tua per precata dulcisona, nobis concede veniam per sæcula.

Stella maris succurre cadenti, surgere qui curat, populo.

Precamur te piissima Dei genitrix, virgo Maria, per amorem vnigeniti Filii tui, Domini nostri Iesu Christi, vt non derelinquas nos miseros peccatores sine tuo adiutorio, sed semper adiuua & conforta nos in tuo sancto seruitio, vt securi perueniamus ad portas Paradisi, ante conspectum tuum, & vt ibi mereamur dilectissimum Filium tuum videre, & cum eo in sempiterna lætitia gaudere.

Hæc est mulier virtutis, quæ contriuit caput serpentis, hanc peccatores deuote adeamus, rea pectora tundamus, dicentes: Sancta, sancta, sancta Maria, clemens & pia, Domina nostra, fac nos tuis precibus consortes cælestis gloriæ.

Recordare virgo mater, dum steteris in conspectu Dei, vt loquaris pro nobis bona, & vt auertat indignationem suam a nobis.

Aue tu rosa, virgo Maria, o generosa, clemens & pia, vera da nobis vti sophia, & cum electis frui gratia, vt te laudemus cum melodia, & tu repelle nostra vitia, virgo Maria, da nobis gaudia.

Obsecramus sanctissima virgo, libera nos ab omni malo, & ora pro peccatis nostris.

Eius pia intercessione, ab instantibus malis, & a morte perpetua liberemur.

O Maria generosa, super omnes speciosa, impetra nobis veniam. O Maria gratiosa, dulcis, mitis & formosa, applica nobis gratiam. O Maria gloriosa, in deliciis deliciosa, præpara nobis gloriam.

Ex præparatoriis ante Missam dicendis.

PRopter totius iniquitatis culpam, indignus sum, vt viuam, quia peccaui ab infantia mea vsque nunc, coram te, & coram omnibus Sanctis tuis: sed per merita & intercessiones eorum, mihi tribue, propter tuam clementiam, omnium delictorum meorum veniam.

Ex compassionibus Mariæ.

REcordare septem horum tormentorum ac dolorum perenni memoria, vt qui nos te inuocamus, per hæc sisti valeamus in perenni gloria.

Ad te igitur hodie, o vnica spes miserorum, confugio, & plena fiducia tibi meipsum in omnibus necessitatibus deuote commendo. Te hodie & semper in matrem & patronam, præ cunctis eligo & præopto.

Libera me ab omni malo, & ora pro peccatis meis. Aue Maria, salus & consolatrix viuorum & mortuorum, mecum sis in omnibus tribulationibus, tentationibus, necessitatibus & angustiis meis, & maxime in hora mortis meæ, & impetra mihi omnium peccatorum meorum veniam, & cælestis patriæ gloriam.

Ex septem Gaudiis corporalibus beatæ Mariæ virginis.

GAude virgo stella maris, a peccatis nos emunda. Fac nos semper salutari partu fœcundari, atque corde steriles fac clementer fertiles. Fac a nostro scelere pie nos resurgere, sursum tolle variis cor oppressum vitiis. Præsta nobis miseris subleuamen sceleris, & post hanc miseriam duc ad vitæ patriam. O dulcis amica Dei, vernans & decora: memor esto mei, mortis dum venerit hora.

Venerandorum gaudiorum, Domine gloriose, genitricis tuæ sacrosanctæ, semper virginis Mariæ, memoriam recolentes, te suppliciter exoramus, vt eius interuenientibus meritis, cælestis consolationis participes, & gaudii, quo tecum modo lætatur, in futuro tribuas esse consortes.

Ex

Ex septem gaudiis cælestibus beatæ virginis Mariæ.

GAude mater miserorum: quia pater præmiorum dabit te colentibus congruentem hic mercedem, & felicem poli sedem, sursum in cælestibus.

Dulcissime Domine Iesu Christe, qui beatissimam genitricem tuam, gloriosissimam virginem Mariam, perpetuis & felicibus gaudiis in cælo lætificasti, concede propitius, vt eius meritis & precibus continuis salutem & prosperitatem animæ & corporis consequamur, & ad gaudia tuæ beatitudinis, ac eiusdem virginis gloriosæ feliciter perueniamus.

Ex rosario beatæ Mariæ virginis.

O Virtutum vasculum, Regina cælorum, Christi receptaculum, salus anxiorum. Tutum propugnaculum, saluatrix languidorum. Audi conquerentium preces famulorum, & pro nobis miseris Deum deprecare. Nam quicquid petieris, vales impetrare. Summa nos necessitas te cogit rogare. Quos in fluctu positos sæuum pulsat mare.

Reparatrix & saluatrix desperantis animæ, irroratrix & largitrix spiritualis gratiæ. Quod requiro, quod suspiro, mea sana vulnera. Et da menti te poscenti gratiarum munera, vt sim castus, & modestus, dulcis, fortis, sobrius, pius, rectus, circumspectus, simultatis nescius, eruditus & munitus diuinis eloquiis, constans, grauis & suauis, benignus, amabilis, corde prudens, ore studens veritatem dicere: Malum nolens, Deum volens, pio semper opere.

Peccatorum consolatrix, infirmorum curatrix, errantium reuocatrix, iustorum confirmatrix, desolatorum spes & auxiliatrix, atque mea promptissima adiutrix, & singularissima inuocatrix, tibi, Domina gloriosa, commendo hodie & quotidie animam meam, vt me in tuam custodiam commendatum ab omnibus malis, & fraudibus diaboli custodias, atque in hora mortis constanter mihi assistas, ac animam ad æterna gaudia feliciter perducas.

O Domina mea sancta Maria, me in tuam benedictam fidem & singularem custodiam, ac in sinum misericordiæ tuæ, hodie & quotidie, atque in hora exitus mei, animam meam, & corpus meum tibi commendo, omnem spem meam, consolationes, angustias, miserias, & finem vitæ meæ committo, rogans, vt per tuam sanctissimam intercessionem & gloriosa merita omnia mea dirigantur & disponantur opera, secundum tuam, tuique filii voluntatem, ad meam vtilitatem.

Ac precor, vt serues me a peccatis, a scandalis, ab omni confusione humana, ab ira iudicii tremenda, ab impuris cogitationibus, ab omni mortali peccato, a subitanea & improuisa morte, ab omnibus periculis animæ & corporis, honoris & rerum mearum, nec vnquam tale me permittas facere peccatum, quo tuam gratiam amittam. Dona mihi de præteritis emendationem, de præsentibus custodiam, de futuris cautelam. Da mihi in hac vita promptum adiutorium, & esto prolocutrix in tremendo iudicio ad tuum filium, Dominum Deum nostrum Iesum Christum.

O Domina dulcissima, misericordiæ visceribus plenissima, succurre mihi misero peccatori, antequam mors subitanea & improuisa superueniat, ne subito & imparatus hinc discedam. Ora pro me, Maria virgo benedicta, ob vnigeniti filii tui amantissimam mortem, vt peccatorum detestatione, diaboli & operum eius abrenunciatione, vera contritione, pura humilique confessione, perfecta pœnitentia & satisfactione, proximi dilectione, filio tuo reconciliatus de hoc mundo transeam, & fac mecum misericordiam tuam, o beata mater virgo Maria, in illa tremenda hora, quando mortua lingua se nequiuerit mouere ad inuocandum te, neque oculi lucem capere poterint, auresque meæ nulli voci patescent. Memor esto tunc precum mearum, quas nunc fundo, o Maria, ad aures tuæ pietatis, & subueni mihi in illa vltima necessitatis meæ hora, vt liberatus a ministris diaboli, collocer cum fidelibus & amicis filii tui.

Aue plena gratia virgo fœcunda, mundi spes & gloria, mater illibata, peccatorum venia, sponsa consecrata, consolatrix hominum, vinculum amoris, purgatrix peccaminum, medela vitiorum. Aue vas clementiæ, gratiæ piscina, portus indulgentiæ, vitæ medicina, veniæ pincerna, nardus odorifera, gratiæ lucerna, surge, veni, propera, regina superna, me Christo confœdera, me semper guberna, cor meum illumina, fulgens stella maris, & ab hostis machina semper tuearis. O gloriosa virgo Maria, mater regis æterni, libera nos ab omni malo, & a pœnis inferni.

Benedictio mane & sero dicenda.

PAx Domini nostri Iesu Christi, & virtus passionis eius, signum † sanctæ Crucis, integritas beatæ Mariæ virginis, Bene † dictio omnium Sanctorum, Angelorum custodia, & suffragia omnium Dei electorum, sint inter me & omnes inimicos meos, visibiles & inuisibiles, nunc & semper, & in hora mortis, &c.

Ad

Ad proprium angelum oratio.

ANgele, qui meus es custos pietate superna, me tibi commissum salua, defende, guberna, terge meam mentem, vitiis & labe fluentem, assiduusque, precor, mihi sis, releuesque cadentem.

De S. Paulo.

ILluc supplices tuos, post huius carnis terminum, perducere dignare, quos fecisti, veritatis lumen agnoscere.

De S. Bartholomaeo Apostolo.

versus.

VOto precamur supplici, vt precibus Apostoli, a reatu liberi, possimus Deo perfrui.

Quæsumus, vt eius patrocinio deseramus noxia, & consequamur bona æterna.

De Iacobo maiore.

AVe singulare præsidium peregrinorum tuorum, benignus exaudi vota seruorum, te colentes adiuua, ducens ad cælestia.

De S. Thoma.

TV nos supplices tuos in eius fide stabiles efficere dignare, quem palpando meruisti Deum agnoscere.

De vno Apostolo.

AVe sancte N. Angele Domini nostri Iesu Christi, per illius mortem, qui te de mundo elegit, deprecor, vt me indignum famulum tuum ab omnibus aduersitatibus liberes, ab omni impedimento corporis & animæ, & in hora mortis animam meam suscipiens, perducas in vitam æternam. Ora pro nobis N. Apostole beate, vt per te gaudere mereamur in æternitate.

Quæsumus omnipotens Deus, vt beatus Apostolus N. tuum pro nobis imploret auxilium, vt a nostris reatibus absoluti, a cunctis periculis exuamur.

De S. Pancratio.

O Martyr inuictissime, Pancrati beatissime, qui in Christi confessione perdurasti in persecutione, tuæ mereamur precamine in bonis mala vincere.

Infirmitatem nostram, quæsumus Domine, propitius respice, & mala omnia, quæ iuste meremur sanctorum Martyrum tuorum, pariterque Pontificum Cornelii & Cypriani intercessione propitiatus auerte.

De S. Georgio.

HIc nos saluet a peccatis, vt in cælo cum beatis possimus quiescere.

De S. Blasio.

SAncte Blasi, vir laudande, &c. Qui das lapsis releuamen, & infirmis das iuuamen. Tu pro nobis intercede, vt cælesti nos mercede ditet Deus cum beatis, regno suæ claritatis.

Deus, qui per orationem beati Blasii, Martyris tui atque Pontificis, cunctis eiusdem memoriam facientibus, a quacunque tribulatione, infirmitate seu aduersitate, tenerentur, liberari concessisti, concede propitius, vt cuius memoriam agimus in terris, eodem deprecante, gloriam consequamur in cælis.

De S. Erasmo.

STet semper in tripudio egenorum iam concio, habens ciuem in æthere, qui suos scit reprimere defectus, deprecamur, & in mortis examine, sic Erasmus præparatur, nostros tergat vt reatus.

Fac nos eius meritis & precibus cunctas insidias omnium inimicorum nostrorum superare, & a paupertate corporis & animæ, ac morte perpetua liberari.

Deus, pro cuius Ecclesia gloriosus Martyr & Pontifex Thomas gladiis impiorum occubuit, præsta quæsumus, vt omnes, qui eius implorant auxilium, petitionis suæ salutarem consequantur effectum.

De S. Christophoro.

O Gloriose Martyr Christophore, sis memor nostri ad Deum omni hora, & tuere sine mora, corpus, sensum & honorem conserua, qui cæli florem meruisti hic portare inter vlnas vltra mare, nos per tantam dignitatem fac vitare prauitatem, & amare corde toto Deum verum, laude, voto, præ cunctis mundanis istis, vt post mundi huius tristis blandimenta, te præsente, perducamur ad cæli regnum.

Deus, qui beatum Christophorum Martyrem tuum virtute constantiæ in passione roborasti, concede propitius, vt qui eius commemorationem agimus, ipsius meritis & precibus ab omni languore corporis & animæ præseruemur, atque ad gaudia æterna feliciter perducamur.

De S. Lamberto.

INtercessio, quæsumus Domine, beati Lamberti Martyris tui atque Pontificis, tuam nobis non desinat placare iustitiam, & nostram tibi deuotum efficere famulatum.

De S. Cosma & Damiano.

O Medici piissimi, qui meritis clarissimi, in cælis refulgetis. A peste, clade corporum, præseruetis & operum moribus ne langueamus, aut moriamur Spiritu, sed animæ ab obitu velociter surgamus, & viuamus in gratia, sacra cæli palatia donec ingrediamur.

Concede nobis indignis famulis tuis, vt qui Sanctorum istorum Martyrum gloriosam commemorationem agimus, ipsorum intercedentibus meritis, ab omnibus dæmonum erepti insidiis, atque cunctis huius vitæ aduersitatibus, præsens tempus ita in tuis laudibus peragamus, vt dimissis peccatis omnibus,

bus, post huius vitæ pericula ad gaudia transe[illegible]mus secura.

De S. Sebastiano.

ORa pro nobis, Christi Martyr Sebastiane, vt pestem epidimiæ illæsi mereamur pertransire, & promissionem Christi Iesu obtinere.

Deus, qui gloriosum tuum Martyrem Sebastianum in tua fide & dilectione tam ardenter solidasti, da nobis miseris peccatoribus, eius meritis & intercessione, in omni tribulatione auxilium, in persecutione solatium, in tribulatione & angustia subsidium.

De S. Vincentio Martyre.

VIr inclitus Vincentius, Martyr Domini pretiosus, cuius intercessio nobis obtineat veniam, qui per tormenta passionis æternam meruisti palmam, & sempiternam coronam.

XIIII. Auxiliatorum.

INter Sanctos Deo gratos, adiutores vos beatos prædicat Ecclesia. Ad se Deus nos clamantes, per vos saluet fluctuantes, in valle miseriæ.

Da, vt omnis, qui in suis necessitatibus eorum implorat auxilium, secundum promissionis tuæ gratiam, petitionis suæ salutarem consequatur effectum.

De S. Bernvvardo Episcopo.

O Gemma Saxoniæ: norma pietatis, decus tuæ patriæ, Bernvvarde, dux pacis, nos oppressos erige, succurre turbatis, ad Christum dirige fontem bonitatis. Pie præsul Bernvvarde, tuorum memor operum, sta coram summo iudice, pro tuorum cœtu pauperum.

Omnipotens, sempiterne Deus, immensam clementiam tuam humiliter implorarnus, vt qui fragilitate carnis prædediti innumerabiliter peccauimus, Beati Bernvvardi, Confessoris tui atque Pontificis, assiduis precibus adiuuentur, quatenus eius suffragantibus meritis ab omni aduersitate mentis & corporis liberemur.

De S. Godehardo Episcopo.

OPem nobis, præsul bone, fer in nostris angustiis, & nos salua in agone, ab æternis suppliciis.

De S. Augustino.

GAude præsul Augustine. Audi nos te rogantes, & post mortem nos ouantes duc ad regna cælica.

De S. Ambrosio.

O Præsul beatissime Ambrosi, doctor inclite, vitæ meæ rege cursum, post hanc vitam trahe sursum animam ad gaudia, vbi Deum contemplari, iustis pie sociari merear in gloria.

Vt quem doctorem vitæ æternæ habuimus in terris, intercessorem semper apud te habere mereamur in cælis.

De S. Hieronymo.

SVbuenias tristi populo, Hieronyme, Christi doctor & amice, tu fons nitidissimæ linguæ.

Præsta quæsumus, vt cuius venerandam memoriam agimus, eius semper & erudiamur doctrinis, & meritis adiuuemur.

De S. Bernhardo.

INtercessio, nos quæsumus Domine, beati Bernhardi abbatis commendet, vt quod meritis nostris non valemus, eius patrocinio assequamur.

De S. Francisco.

O Francisce, lux solaris, crucifixus singularis, am cum Christo gloriaris, in choro cælestium: Tu sis nobis vitæ via, tu pro nobis semper pia prode Christo stigmata. Ora pro tuis famulis, vt rapti ex miseriis, tecum laudemus dulciter Trinitatem perenniter.

De S. Ioseph nutritio Domini.

GAude Ioseph, fili Dauid, Ora virginis sponsæ tuæ natum, vt se nobis det placatum, collocans ad dexteram.

De S. Rocho contra Pestem.

DEus, qui beato Rocho per angelum tuum tabulam eidem afferentem promisisti, vt qui ipsum inuocauerit, a nullo pestis cruciatu læderetur: Præsta quæsumus, vt qui eius memoriam agimus, meritis eius ab æterna morte liberemur.

De S. Liborio contra Calculum.

DEvs, qui beatum Liborium, Pontificem tuum, innumeris gloriosum miraculis, speciali in medendis arenarum & calculi passionibus priuilegio decorasti, præsta quæsumus, vt ipsius meritis & intercessione, ab his aliisque malis eruti, gaudiis perfrui mereamur æternis.

De vno confessore.

SAncte N. nos tuos famulos pio precatu ab omni culpa emunda, commendans Deo, cælestium vt consortes faciat gaudiorum.

Intercessio, nos quæsumus Domine, beati N. Confessoris commendet, vt quod nostris meritis non valeamus, eius patrocinio assequamur.

Misericordiam tuam, quæsumus Domine, nobis, interuenientibus beatis Confessoribus tuis, clementer impende, & nobis peccatoribus ipsorum propitiare suffragiis.

De S. Dorothea.

OMnipotens, sempiterne Deus, in cuius nomine gloriosa virgo & martyr Dorothea cuncta genera tormentorum superauit, te suppliciter exoramus, vt eius interuentu cuncta pericula vincamus, ipsamque in omnibus necessitatibus celerem adiutricem nobis sentiamus.

De

De S. Barbara.

INtercessio nos, Domine, quæsumus beatæ Barbaræ virginis & Martyris tuæ semper adiuuet, vt non subito moriamur.

De S. Agneta.

AVe Agnes gloriosa, me in fide serues recta dulcis virgo & dilecta, te exoro precibus: Charitate da perfecta, Deum, per quem es electa, colere pie omnibus.

Deus, qui beatam Agneten virginem tuam castitatis amore decorasti, & flammis traditam illæsam conseruasti, da nobis, quæsumus, eius meritis & precibus, eiusdem castitatis tenore fulciri, & ab omni vitiorum æstu liberari.

De S. Apollonia.

VIrgo Christi egregia, pro nobis, Apollonia, funde preces ad Dominum, vt tollat omne noxium, ne pro reatu criminum, morbo vexemur dentium, sed sanitate capitis gratulemur & corporis.

De S. Christina.

CHristina, virgo felix, deprecantes respice, ne cum impiis damnemur, nos tua sancta salua prece.

De decem mille virginibus.

O Præclaræ vos puellæ, nunc implete meum velle, & dum mortis venerit hora, subuenite sine mora, in tam graui tempestate, me peccantem defensate a dæmonum instantia.

Concede propitius, vt earum precibus & meritis cum ipsis in æterna beatitudine collocari mereamur.

Ad vnam virginem.

SAlue sancta N. virgo Dei inclitâ, tuis precibus nos Christo commenda. Ad te clamamus in angustiis constituti. Ad te suspiramus auxilium quærentes. Eia virgo Dei electa, tuum lætum oculorum adspectum ad nos inclina. Et Iesum crucifixum, qui tollit mundi reatum, redde nobis placatum, o clemens, o pia, o dulcis virgo.

De S. Anna.

DEus, qui beatam Annam matrem tuæ genitricis fieri voluisti: Præsta, quæsumus, vt meritis vtriusque, matris & filiæ, regna cælestia consequamur.

De S. Martha.

OMnipotens, sempiterne Deus, cuius filius, sumpta carne pro nobis, in æde beatæ Marthæ hospitari dignatus est, concede propitius, vt precibus & meritis illius, quæ illum placide suscepit in terris, ab illo misericorditer suscipi mereamur in cælis.

De S. Brigitta.

O Brigitta mater bona, dulcis ductrix & matrona, nobis fer suffragia. Naufragantes in hoc mari, tuo ductu salutari, duc ad vitæ brauia.

De S. Gerthrude.

DEvs, qui beatam Gerthrudem, piam virginem, ex stirpe Regia progenitam, speciali hospitalitatis gratia sublimasti, tribue quæsumus, vt eius precibus & meritis interuenientibus, tam præsens quam futurum hospitium, nostræ infirmitati congruum, & tuæ maiestati inueniamus acceptum.

De omnibus virginibus & viduis.

DEus, qui nos in tantis periculis constitutos, pro humana scis fragilitate non posse subsistere, da nobis per merita omnium sanctarum virginum, viduarum & continentium tuarum salutem mentis & corporis, vt ea, quæ pro peccatis nostris iuste patimur, te adiuuante vincamus.

De omnibus sanctis.

MAiestatem tuam, Domine, suppliciter deprecamur, vt sicut nos iugiter omnium Sanctorum tuorum commemoratione lætificas, ita semper supplicatione defendas.

Ex antidotario.

SAlue imperatrix gloriosissima, peccatricis animæ meæ spes tutissima. Dei genitrix virgo Maria. Tu post Deum præcipuum & maximum meum es refugium & gaudium.

O sancta virgo Maria, & omnes Sancti & Electi Dei, nunc & in hora mortis meæ mihi misero succurrite, & Dominum Deum nostrum vestris meritis & precibus mihi propitium facite. Tu ergo, o virginea mater, accedens ad illud supercæleste sacrarium semper venerandæ Trinitatis, offer pro me, nunc & in hora mortis meæ, quicquid virtutum & gratiarum ab hora conceptionis tuæ, vsque ad horam assumptionis, in te Rex gloriæ, tanquam conseruatissimo thesauro suo, dignatus est conseruare. Tu etiam beatorum Angelorum militia, offer pro me, & in hora mortis meæ, constantiam purissimam, qua cum Deo nostro permansistis, & felicem innocentiam, in qua per ipsum confirmati estis. Tu quoque Patriarcharum & Prophetarum cœtus, offer pro me nunc & in hora mortis meæ merita fidei & desideriorum, quibus Christum Dei filium repromissum constanter exspectastis. Tuque Senatus Apostolorum & Euangelistarum offer pro me, nunc & in hora mortis meæ, merita felicissimæ cum Christo adhærentiæ, familiaris amicitiæ & fidelis perseuerantiæ. Tu hinc o rosea Martyrum turba, offer pro me, nunc & in hora mortis meæ, merita fidelitatum, constantiæ, & pretiosi sanguinis cum sanguine immaculati agni,

agni, pro omnium salute effusi. Tu deinde splendens Confessorum chorus, offer pro me, nunc & in hora mortis meæ, merita deuotionum, studiorum, exercitationum & virtutum omnium, in quibus Domino Deo nostro placere meruistis.

Tu insuper honesta virginum & mulierum caterua, offer pro me, nunc & in hora mortis meæ, cordis & corporis munditiem, qua Deo, spretis mundi delitiis, & corporis voluptatibus placuistis.

ORATIONES DE QVINQVE DOloribus beatæ Mariæ, quas S. Anshelmus Capellanus eius composuit, incipientes singula a singulis litteris nominis Mariæ, quas qui deuote dixerit, maximas consequitur gratias a Domino, prout reuelatum fuit beato Ioanni Euangelistæ, qui cum (vt de eo scriptum reperitur) diu desiderasset videre beatam Mariam virginem, post eius assumptionem in cælum, tandem quadam vice raptus in cælum, in visione vidit & audiuit, quod beata virgo Maria narrauit filio suo, quod in hoc mundo in quinque doloribus subscriptis fuerit nimium perturbata. Christus igitur filius eius hoc audiens, ob eius honorem plurimas promisit gratias & prærogatiuas se daturum, illi, qui eosdem dolores deuote recoleret. Sunt igitur Orationes tales.

Oratio Prima.

MEdiatrix Dei & hominum, & fons misericordiæ, indesinenter effundens riuos copiosæ gratiæ Maria. Te rogo dulcissima mater Domini nostri Iesu Christi, per illam perturbationem, quam habuisti in corde tuo piissimo, tunc & deinceps, cum Simeon sanctus & senex prophetando diceret: Tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt petas, quatenus idem benedictus filius tuus, de largissima clementia sua, mihi donet per eandem perturbationem tuam, indulgentiam omnium peccatorum meorum. Et vt me liberet ab omnibus malis, præteritis, præsentibus & futuris.

Oratio Secunda.

AVxiliatrix Dei & hominum, & pacis æternæ condimentum Maria, te interpello speciosissima regina cæli, per illam dolorosam perturbationem, quam habuisti in corde tuo benignissimo pro eo, quod filium tuum amantissimum per triduum amiseras, vt roges eum, quatenus ipse, propter eandem turbationem tuam, mihi dignetur dare plenam cognitionem, perfectam contritionem, puram confessionem, spem firmam, certam securitatem, a Deo nunquam separandum, & ita perfectum & verum amorem, vt cum illo amore tantam merear mercedem in cælo accipere, ac si ei multis annis cum perfectione sanctissimæ vitæ diligentius seruiuissem.

Oratio Tertia.

REparatrix debilium, & vulneratæ animæ efficacissima medicina, Maria, te peto gloriosa Domina, per illam perturbationem, quam habuisti in corde tuo clementissimo, pro eo, quod perfidi Iudæi captiuauerunt desiderabilem vnigenitum vteri tui filium, quatenus depreceris eundem filium tuum, propitiatorem sæculi, vt ipse, propter eandem turbationem tuam, me de omni captiuitate, & ab omni tribulatione corporis & animæ, angustiarum & periculorum meorum, vna cum amicis meis, consanguineis, familiaribus & benefactoribus, & recommendatis clementer eripiat, & ab omnibus malis in perpetuum tueatur.

Oratio Quarta.

ILluminatrix cæcorum, & lucerna salutiferæ gratiæ Maria. Te flagito, dulcissima bona mater Dei, per illam turbationem tuam, quam habuisti in corde tuo propitiatissimo, pro eo, quod amantissimus filius tuus a Iudæis crudelissimis in conspectu tuo cum clauis acutissimis, sine omni miseratione, viuificæ crucis patibulo fuit affixus, vt postules ab eodem filio tuo, quatenus per eandem turbationem tuam ignem veri amoris & passionis suæ in corde meo accendat.

Oratio Quinta.

ADuocatrix omnium peccatorum, quos damnabiliter moles vitiorum deprimit, finisque nostræ miseriæ Maria, te deprecor venerabilissima mundi domina, per illam intolerabilem turbationem, quam habuisti in corde tuo benignissimo, in illa hora, cum filius tuus de cruce depositus, cum recentibus vulneribus, & proprio sanguine rubricatus, datus fuit a Ioseph in sinum tuum, vt propter eandem perturbationem tuam ipse me præuenire dignetur abundantia gratiarum suarum, vt det corpus meum & animam meam in potestatem tuam, & in sinum misericordiæ tuæ, quem cunctis deuote postulantibus clementer aperis in æternum.

QVICVNQVE HANC SVBSCRIptam orationem triginta diebus dixerit, in honorem beatissimæ virginis Mariæ, quæcunque licita petierit, misericorditer obtinebit, quod explemento sæpius probatum est.

SAncta Maria, perpetua virgo virginum, mater misericordiæ, mater gratiæ, spes omnium desolatorum, consolatrix omnium desperantium, O miseratrix miserorum, dulcis consolatio afflictorum, ac mater misericordiarum, desolatorum piissima consolatrix, & in omni

omni necessitate pupillorum prompta adiutrix. Exaudi preces meas. Et quia in diuersis malis & angustiis, propter peccata mea positus sum, ignoro ad quem fugiam, nisi ad te Dominam meam, dulcissimam virginem Mariam, genitricem Domini nostri Iesu Christi, informatricem humanitatis nostræ. Ergo aures tuæ pietatis, precibus meis benigne accommoda, per viscera misericordissimi filii tui, &c.

QVICVNQVE SVBSCRIPTAM orationem quotidie dixerit in honorem beatissimæ virginis Mariæ, trecentos dies indulgentiarum habebit, ab Innocentio Papa, qui eam instituit.

O Clementissima Domina, & dulcissima virgo sancta Maria, mater Dei, mater orphanorum, consolatio desolatorum, via errantium, salus & spes in te sperantium, fons vitæ & veniæ, fons salutis & gratiæ, fons pietatis & indulgentiæ, fons consolationis & lætitiæ, da mihi pro peccatis meis veras plangendi lachrymas & condignas, & da mihi, quicquid filius tuus requisiuit a me veraciter agnoscere, tuo iuuamine frequenter incipere, perseueranter exequi, feliciter adimplere. O flos virginum Maria, regina cæli, deprecor humiliter & deuote, vt cum omnibus sanctis & electis Dei, venias & festines in consilium & auxilium meum, in omnibus orationibus, & angustiis & necessitatibus meis, & in omnibus rebus. O Maria, maris stella, portus salutis, naufragantium dux pia, miserorum patrona dulcissima, reorum aduocata doctissima, desperatorum spes vnica, peccatorum saluatrix magnifica, die mea nouissima me facie splendidissima tua, precor, irradia, nutrix sacratissima, meæ mortis piissima, diem & horam nuncia. Tu portum præbe naufrago, reo fer patrocinia, dans misero solatia sis spes, ne desperatione succumbam mortis in agone, cum tunc non sit spes altera, nisi tu virgo puerpera, patris parens & filia, cui me reconcilia. O misericordiarum & veniæ fons ineuacuabilis, immo ipsa misericordia & venia, nulli dans repulsam, exauditrix benignissima, hanc orationem supplicem clementer suscipias & exaudias, & vitam æternam mihi tribuas. Audi & exaudi me, benignissima virgo Maria, mater Dei & misericordiæ, Amen.

SANCTVS EDMVNDVS, CANTVAriensis Archiepiscopus, sequentem orationem composuit, eamque quotidie dicere consueuit, in honorem sanctissimæ Dei genitricis, semper virginis Mariæ, & beati Ioannis Euangelistæ, tutoris eius, quam cum semel propter occupationem quandam dicere neglexisset, apparuit ei sanctus Ioannes Euangelista, ferulam in manu tenens, & vt leuaret manum, imperans: Qui cum leuasset, & ille ferulam alte leuans, pie tamen submittens, blande eum corripuisset, subiungens, ait: Caue, ne amplius vnquam omittas. Quod diligenter obseruauit, maximamque ob hanc sanctitatis gratiam promeruit. Multa etiam alia leguntur miracula facta, virtute illius orationis, qua breuitatis caussa hic omittuntur.

O Intemerata & in æternum benedicta, singularis & incomparabilis virgo, Dei genitrix Maria, inclina aures tuæ pietatis indignis supplicationibus meis, & esto mihi peccatori pia in omnibus auxiliatrix. O Ioannes beatissime, Christi familiaris amice, te inuoco cum matre eiusdem saluatoris, vt opem mihi tuam, cum illa, ferre digneris. O duæ gemmæ cælestes, Maria & Ioannes: O duo luminaria diuinitus ante Deum lucentia, vestris radiis effugate scelerum meorum nubila, vobis duobus ego peccator hodie corpus & animam meam commendo, vt omnibus horis atque momentis, intus & exterius, firmi custodes, & pii apud Deum intercessores existere dignemini. Credo enim firmiter, & fateor, & indubitanter scio, quia velle vestrum velle Dei est, vnde quicquid ab illo petitis, sine mora obtinebitis. Per hanc igitur tam potentissimam vestræ dignitatis virtutem, poscite mihi corporis & animæ salutem, & a Deo indulgentiam omnium peccatorum meorum, atque in extrema hora huius vitæ, venite mihi in adiutorium, contra omnes laqueos inimici. Et in die iudicii, quando redditurus sum rationem de peccatis meis, succurite mihi ante tribunal Christi, vt non deputet cum impiis ad pœnam, sed cum iustis ad gaudium & gloriam.

QVICVNQVE SEQVENTEM ORAtiunculam quotidie deuote dixerit, sine pænitentia & mysterio corporis Christi non decedet, sicut fuit reuelatum beato Bernhardo, cui ab Angelo data est.

AVe Maria, ancilla sanctæ Trinitatis, Aue Maria, salus & consolatrix viuorum & mortuorum, mecum sis in omnibus tentationibus, tribulationibus, necessitatibus & angustiis, & infirmitatibus meis, & impetra mihi veniam omnium delictorum meorum, & maxime in hora exitus mei, non desis mihi, o piissima virgo Maria.

SEQVITVR ORATIO DE OMNIBUS *membris beatissimæ virginis Mariæ, quam qui deuote dixerit, specialem ab ea gratiam consequitur.*

ADoro & benedico beatissimos pedes tuos, quibus antiqui serpentis, cum omnibus pompis eius, caput calcasti, &c.

Adoro & benedico castissimum vterum tuum, aceruo tritici liliis candidissimis vallato, comparatum, &c.

Adoro & benedico nobilissimum cor tuum, &c.

Adoro & benedico fœcundissima vbera tua botris assimilata, &c.

Adoro & benedico manus tuas tornatiles, plenas hyacinthis, &c.

Ex orationibus de septem gaudiis corporalibus beatæ Mariæ virginis.

O Maria, mater pia, esto nobis recta via ad tuum filium, ac pro tua gratia depelle nostra vitia, per hoc sanctum gaudium.

Ex oratione ad B. Mariam virginem.

TV virgo sanctitatis luce nos irradia, & sic tua prece Deo reconcilia, vt post mortem gloriemur in cælesti patria. Ad hoc omnes potestates virtutum cælestium, ad hoc omnes sancti, vestrum petimus auxilium.

Imploratio Patronorum.

ET vt efficax mea deprecatio sit, beatæ Mariæ, semper virginis, suffragium peto.

Adsit mihi quæso, semper & vbique beatorum Angelorum custodia, & præsta, vt apud te, pro me misero peccatore, sanctorum Angelorum agmina intercedant.

Intercessiones Apostolorum imploro. Martyrum preces exposco, Confessorum orationes expostulo. Subueniat mihi apud misericordiam tuam chorus sanctarum virginum tuarum, quarum principatum tenet beata virgo Maria. Ibi ipsa cum omnibus Sanctis intercedat, vt ad vitam perueniam sempiternam, te miserante & donante.

Alia Oratio ad B. Virginem Mariam.

TE mater illuminationis cordis mei, te nutrix salutis meæ mentis, te obsecrant, quantum possunt, cuncta præcordia mea. Exaudi Domina, adesto propitia, adiuua potentissima, vt mundentur sordes mentis meæ, vt illuminentur tenebræ meæ. Certus enim sum, quia sicut per filii gratiam ea potui accipere, sic eadem per matris merita possum recipere. Ergo Domina, porta vitæ, ianua salutis, via reconciliationis, aditus recuperationis, obsecro te per saluatricem tuam fœcunditatem, fac vt peccatorum meorum mihi venia, & bene viuendi gratia concedatur, & vsque in finem hic seruus tuus sub tua protectione custodiatur.

Ad omnes sanctos Patriarchas & Prophetas.

SAncti Patriarchæ, sancti Prophetæ, obsecrate pro peccatis meis, & expulsa penitus erroris caligine, cordis mei oculos Veræ fidei Catholicæ lumine illustrate, vt in die iudicii non cum impiis & infidelibus, qui credere & pœnitentiam agere noluerunt, secundum meritum meum deputer, sed per vestram intercessionem merear inueniri absolutus in illa die ab omni vinculo peccatorum, vobiscumque ac omnibus fidelibus introire ad regna cælorum.

Ad S. Paulum doctorem Gentium.

O Beate Paule Apostole, te deprecor, vt me ab angelo Satanæ eripias, & a ventura ira liberes, & in cælum introducas.

Ad S. Andream.

SAncte Andrea, Apostole Dei, deprecor te, vt tuis meritis, ab omni phantasia Satanæ me eripias, & a futura ira defendas, & virtutem tuam mihi ante tribunal Christi ostendas.

De S. Matthia Apostolo.

SAncte Matthia, te suppliciter imploro, vt meritis & intercessionibus tuis, ab eodem Domino nostro Iesu Christo, veniam peccatorum meorum in hoc sæculo percipiam, & in futuro vitam æternam possideam.

De S. Philippo.

SAncte Philippe, Apostole Domini, te miser ego peccator omnium criminum sordibus obuolutus, deprecor, vt ab omni me districto flagello, quod iuste mereor, & ab omni damnatione, & a ventura ira liberes, & lampadibus ornatum, & lætum ad Regem gloriæ perducas.

De S. Iacobo Minore.

SAncte Iacobe, Apostole Domini, te deprecor ego peccator, omni spurcitia plenus, vt me tuis gloriosis meritis, ab omni districto iudicio, quod iuste mereor, & ab ira ventura misericorditer eripias, & atro agmine fugato, sancto agmine propinquante, in consortium Angelorum & sinum Abrahæ me tradas.

De S. Bartholomæo.

SAncte Bartholomæe, te deprecor, vt me tuis pretiosis meritis liberes ab omnibus versutiis diaboli, & insidiis & terroribus, & impugnationibus, & damnatione & illusione hostis, in die furoris Domini, & in fine vitæ meæ, contra aduersarios meos in adiutorium meum

um venias, & binis luminibus suffulto, vestigia agni ostendas.

De S. Matthæo.

SAncte Matthæe Apostole, ego peccator te deprecor, vt me ab angustia, quam digne mereor, tuo interuentu misericorditer defendere digneris.

De S. Simone Apostolo.

SAncte Simon Zelotes, per gratiam illius, qui te elegit de mundo, te deprecor, vt me miserum ab omnibus aduersitatibus & a pœnis, quas pro peccatis meis horribilibus mereor, eruas: & a cogitationibus immundis tuis meritis emundes, & monita mihi tribuas, vnde Angelica celsitudo admirabilem me videat & iustum.

De S. Iuda.

SAncte Iuda Apostole, per illum, qui te sibi in amicum adsciuit, deprecor te, vt me a consuetudine peccatorum meorum tuis meritis abstrahas, & a potestate dæmonum eruas, & me ad inuisibiles euehas potentias.

De S. Stephano.

SAncte protomartyr & dignissime Leuita Christi, Stephane, ad te confugio, te inuoco, te suppliciter & obnixe deprecor, vt intercedere digneris, pro me nimis fragili & indigno, ad Dominum Iesum Christum. Adiuua me quæso, immaculate & inuictissime testis veritatis, vt quia tuo exemplo, nec innocenter viuere, nec gloriose mori valeo, saltem concesso mihi, per Dei misericordiam, & tuæ intercessionis merita, spatio vitæ meæ, sordes ita congrua emundatione diluam, vt in articulo mortis ab auditione mala liberatus, sententiam perpetuæ damnationis euadam.

De S. Vincentio.

O Beate Vincenti, martyr Christi inclite, exora pro me Deum omnipotentem, vt tua prece placatus, mihi condonet meorum veniam commissorum, & in bono opere finem reddat perseuerabilem.

De S. Sebastiano.

O Beate Sebastiane, magna est fides tua, intercede pro nobis ad Dominum Iesum Christum, vt a morte epidimiæ, & ab omni infirmitate corporis & animæ, tua intercessione, liberemur.

Ad S. Dionysium.

SAncte Dionysi, Galliæ Doctor & inclite martyr, te deprecor, ne despicias me, sed suscipias preces meas, & redime me ex omnibus paupertatibus & tribulationibus, animæ & corporis. Rogo te, sancte Dionysi, tuosque socios, vt suscipiatis animam meam, quando præsentata fuerit ante tribunal iudicis, & deprecemini regem potentem, vt per vestra suffragia merear liberari a tormentis perpetuis.

Ad S. Christophorum.

SAncte Christophore, martyr Iesu Christi, qui pro Christi nomine pœnas pertulisti, opem confer miseris, atque mundo tristi. Qui cælestis luminis regna meruisti, &c. Christophori sancti speciem quicunque tuetur, illo nempe die nullo languore tenetur. O martyr Christophore, pro saluatoris honore, fac nos mente fore dignos Deitatis honore, & promissione Christi, quia quod petis, obtinuisti, da populo tristi bona, quæ moriendo petisti, confer solamen mentis, tolle grauamen iudicis, examen fac mite sit in omnibus, Amen.

De S. Erasmo.

MOdo sancte Erasme, tibi commendo omne consilium meum, & omnes actus meos, & omnia, quæ mihi subiecta sunt, in tuam sanctam fidem, vt eruas me ab omnibus aduersitatibus & a cunctis meis inimicis, corporalibus & spiritualibus, propter repromissum tibi a Deo specialiter concessum.

Ad XV. Auxiliatores.

COnditor & redemptor generis humani, exaudi me indignum famulum tuum, vt per Sanctorum merita & interuentum, deleas omnes iniquitates meas, cunctaque bona cordi meo inferas, mores bonos & continentiam linguæ, charitatem atque humilitatem, ceterasque omnes virtutes.

Ad omnes sanctos Martyres.

AD vos clarissimi Sanctorum, Dei Martyres, mente & corde ego nimius peccator proclamo, quatenus vos cum sanctissima oratione vestra innumeras peccatorum meorum sordes apud Dominum nostrum Iesum Christum, aliquantisper diminuere & delere dignemini, vt vltra vitam meam grandi meorum criminum pondere grauatum non inueniat.

De S. Bernhardo.

O Alme pater Bernharde, & ardentissime amator, cultor suauitatis, & mellifluæ dulcedinis Dei, qui es spes & solatium omnium ad te clamantium, corde toto tuæ sanctæ protectioni me commendo, propter excellentiam meritorum tuorum, vt ab omnibus, quæ contraria sunt animæ meæ, tueri me digneris.

De S. Nicolao.

CRedo pie, sancte Nicolae, tuis me precibus esse saluandum, ideo ad te clamo, & te precibus meis, licet indignis, pulsare non desisto, vt te intercedente ab imminentibus periculis, a peccatis & offensionibus meis, quibus quotidie affligor, merear liberari: salua me supplicem famulum tuum, amice Dei Nicolae, de præsentibus angustiis & tribulationibus, quia in te confidit anima

anima mea, vt per te me saluet, qui te sibi elegit.

Ad omnes sanctos Confessores.

OMnes sancti sacerdotes & confessores Dei, nolite me despicere, sed sicut optastis a Deo, hic adhuc positi in mortali corpore, audite me, vt vestro sacratissimo interuentu, a peccatis exui, & a pœnis absolui, & a cunctis tentationum periculis erui merear.

De tribus Regibus.

COncede propitius, vt per horum trium Magorum pias intercessiones & merita nobis famulis tuis tribuas, vt itinere, quo ituri sumus, celeritate, lætitia, gratia & pace, negotioque bene peracto, teipso sole vero, vera stella, & vera luminis luce, ad loca destinata, cum omni prosperitate, ad ipsorum, cælestiumque ciuium consortia salui ac sani redire valeamus.

In Catharinam.

AVe virgo Dei digna, Christo prece me consigna, preces audi, præsta votum, cor in bono fac immotum, confer mihi cor contritum, rege visum & auditum, rege gustum & olfactum, virgo sancta rege tactum, vt in cunctis, te regente, viuam Deo pura mente. O beata Catharina, Babylonis de sentina tutum mihi fer ducatum, plasmatorem fac placatum. Esto mihi consolatrix, pro me sis interpellatrix, Christum pro me interpella, salua mortis de procella, superare fac me mundum, ne demergar in profundum, ne me sinas naufragari, in peccatis in hoc mari, visita tu me infirmum, & in bonis fac me firmum: Agonista Dei fortis, esto præsens in hora mortis: Decumbentem foue, leua, & de morte solue sæua, vt resurgam nouus homo, ciuis in cælesti domo. Duplex mors ne me infestet, Iesus Christus illud præstet, tua prece exoratus. Idem pater, idem natus, idem vtriusque flamen, qui viuit & regnat, Amen.

EX CANTICIS, QVÆ VOCANT SEQVENTIA.

De S. Stephano protomartyre.

O Stephane signifer regis summi bone, nos exaudi, nos proinde supplices ad te clamantes, & precibus te pulsantes, oratio sanctissima nos tua semper conciliet Deo nostro.

De Innocentibus.

QVorum precibus sacris deprecamur, dele pie nostra crimina vitæ, vt quos laudibus tuis iunxeras, nobis istic dones clemens fauere.

Alia de Innocentibus.

CLari filioli, dulces pusioli, nos iuuate precibus, quos Christus, innocentem mortem vestram miserans, pro sese maturatam, placidus exaudiens, nos regno suo dignetur.

De B. Agnete.

APud quem nunc intercedat, vt cæli nobis concedat intrare palatium.

Dominica ante Ascensionem Domini.

O Maria Magdalena, audi vota laude plena, apud Christum, chorum istum, clementer concilia, vt fons summæ pietatis, qui te lauit a peccatis, seruos suos atque tuos, mundet data venia. Amen dicant omnia.

In Natiuitate diui Ioannis Baptistæ.

SAncti Baptistæ, Christi præconis solennia celebrantes, moribus ipsum sequamur, vt ad vitam, quam prædixit, asseclas suos perducat.

Deuote, te sanctissime hominum amice Iesu Christi, flagitamus, vt gaudia percipiamus.

Apparens quæ Zachariæ Gabriel repromisit, qui tuam celebrarent obsequiis natiuitatem.

Vt per hæc festa æterna gaudia adipiscamur: Qua sancti Dei sacris deliciis læti gaudent.

Tu qui præparas fidelium corda, ne quid deuium vel lubricum Deus in eis inueniat.

Te deposcimus, vt crimina nostra & facinora continua prece studeas absoluere.

Placatus vt ipse suos semper inuisere fideles, & mansionem in eis facere dignetur.

In Festo Visitationis Mariæ.

VEni præcelsa Domina Maria, tu nos visita, ægras mentes illumina, per sacra vitæ munera.

Veni Saluatrix sæculi, sordes aufer piaculi, inuisitando populum, pœnæ tollas periculum.

Veni Regina Gentium, dele flammas reatuum, dele quodcunque deuium, da vitam innocentium.

Veni vt anum visites, Maria vires robores, virtute sacri impetus, ne fluctuetur animus.

Veni lux stella marium, infunde pacis radium, exultet cor in gaudium, Ioannis ante Dominum.

Veni virga regalium, reduc fluctus err[illegible]ium, ad vnitatem fidei, in qua saluantur cælici.

Veni, deposce Spiritus sancta dona propensius, vt dirigantur rectius in huius vitæ actibus.

In Translatione S. Martini.

NOs audi tua facta colentes annua mundo celebria.

Tu pro nobis, spes nostra, Martine, Deo supplica.

Cæcis das viam: mutisque loquelam: Tu nos adiuua: Mundans immunda, qui fugas Dæmonia, nos hic libera.

Qui suscitator trium mortuorum fueras, laxa

laxa nostræ mentis vincula, qui infirma iam curasti corporum plurima, sana nostræ mentis vulnera.

Qui Christum tua chlamyde partita tectum videras nocte secunda, fac prece, criminum vt soluat nobis debita, Christi gratia.

Laus tua Christus erat, quem tota semper mente colebas: hunc pro nobis implora, vt lapsis remedia tribuat, præstans culpis veniam, hæc precibus impetra.

Lux super te effulsit angelica, dum libas mystica, nos per te protegat Christi dextera: Mortis metam qui tuis prædixeras, nihil mortem trepidans, a morte animæ tu nos libera.

De sancto Iacobo Apostolo.

O Felix Apostole, magne Martyr Iacobe, te colentes adiuua, peregrinos vndique tuos clemens protege, ducens ad cælestia.

In Festo S. Laurentii Martyris.

O Laurenti militum Dauid inuictissime regis æterni, apud illum seruulis ipsius deprecare veniam semper.

In Festo Assumptionis beatæ virginis Mariæ.

Ecclesia ergo cuncta te cordibus atque carminibus venerans, tibi suam manifestat deuotionem, precatu te supplici implorans Maria.

Vt sibi auxilium circa Christum Dominum esse digneris per æuum.

In octaua Assumptionis Mariæ.

Audi nos, nam te filius nihil negans honorat, Salua nos IESV, pro quibus virgo mater te orat.

In Festo Michaelis Archangeli.

Svmmi regis Archangele Michael, intende quæsumus nostris precibus. Te namque profitemur esse supernorum ciuium Principem. Tu Deum obsecra pro nobis, vt mittat auxilium miseris.

Principalis est potestas a Domino tibi data, peccantes saluificare animas. Idem tenes perpetui potentiam paradisi, omnes ciues te adorant superi.

Audi nos Michael Angele summe: Tu palam descende de poli sede, nobis ferendo opem Domini atque leuamen indulgentiæ.

Tu nostros Gabriel hostes prosterne: Tu Raphael ægris affer medelam, morbos absterge, noxas dilue, nosque fac interesse gaudiis beatorum.

In celebritate Sanctorum Gereonis & sociorum eius.

Maiestati sacrosanctæ militans, cum triumphante iubilet Ecclesia, de triumpho Thebæorum, & salute peccatorum per horum suffragia.

Hac patrona legione, nos in bonis, summe bone, loca potioribus, vbi patris, vbi tui & amoris sacri frui mereamur gloria, Amen.

Vndecim millium Virginum.

Qvarum orationibus felices cum felicibus, pace fruamur sedula, per sæculorum sæcula.

In Festo omnium Sanctorum.

Ordines noueni Spirituum beatorum, quos in Dei laudibus firmauit charitas: Nos fragiles homines firmare precibus.

Vt spirituales prauitates vestro adiuuamine vincentes fortiter: Nunc & in æuum vestris simus digni solennibus interesse sacris.

Nos adiutorium nunc & perenniter foueat, protegat vt vestrum: In die poscimus gaudiorum vestrorum.

In obitu sancti Martini.

Igitur te cuncti poscimus, o Martine, qui multa mira hic ostendisti, etiam de cælo gratiam Christi nobis supplicatu tuo semper infundas.

De S. Elisabet.

Ela mater nos agnosce, libro vitæ nos deposce, cum electis inseri, vt consortes tuæ sortis, & a pœnis, & a portis eruamur inferi.

De S. Catharina.

Ora pro populo, precare pro clero, Martyr Christi Catharina, astantem populum, precantem te Clerum, foue, rege per sæcula.

De sancto Andrea Apostolo.

Nos igitur peccatis nostris grauati, te, Deus, poscimus, vt illius, qui tua semper sectatus præcepta, tibi placet, nos intercessione tuearis in æternum.

In Festo Conceptionis Mariæ.

Tu spes certa miserorum, vera mater orphanorum: tu leuamen oppressorum, medicamen infirmorum, omnibus es Domina.

Te laudamus voce pari, laude digna singulari, vt errantes in hoc mari, nos in portu salutari, sistat tua gratia, Amen.

De Martyribus.

Ergo facti coheredes Christo in cælestibus apud ipsum vota nostra promouete precibus, vt post finem huius vitæ, & post transitoria in perenni mereamur exultare gloria.

De Confessoribus.

Pastor bone miserere Ecclesiæ, tuisque precibus refoue, confer opem plebi tuæ, preces intende, & pio iuuamine maculas dilue.

In via nos adiuua, colloca in patria, redde, quæ speramus bona.

Alia de vna Virgine.

Tvte iam dulcibus plena delitiis, Christo miserias nostras suggerito nobis consolationem precando.

De Virgine Maria.

Svpplicamus nos emenda, emendatos nos commenda tuo nato, ad habenda sempiterna gaudia.

Alia de Virgine glorioſa.

OMnis homo omni hora hanc adora, ac implora eius patrocinia: Pſalle, pſalle niſu toto cordis, oris, voce, voto: Aue plena gratia.

Salue decus firmamenti, tu caliginoſæ menti deſuper irradia, placa mare, maris ſtella: ne inuoluat nos procella & tempeſtas valida. Virgo mater Maria, mater miſericordiæ, nos adiuua.

Proſa in laudem virginis Mariæ.

GAude Maria templum ſummæ maieſtatis. Salua nos & omnes conſerua, per omnia ſæcula ſæculorum, Amen.

De Domina noſtra.

TE collaudat cæleſtis curia, quæ mater es regis & filia, per te regis donatur venia per te iuſtis confertur gratia.

Ergo maris ſtella, natum tuum ora, vt nos ſoluat a peccatis, & in regno claritatis, quo lux lucet ſedula, collocet per ſæcula, Amen.

Sequens in laudem Virginis.

PVlchrior ſideribus, & præ mulieribus ſanctis benedicta: placa tuum filium, & purga fidelium omnia delicta.

In te pluit, in te fluit Deus ſuam gratiam: Ergo tuæ nobis plue gratiæ clementiam. Ad beati tui nati transferas præſentiam, & cunctorum delictorum confer indulgentiam.

EX HYMNIS DE SANCTIS.

De S. Stephano, Hymnus.

SAncte Dei pretioſe protomartyr Stephane: Qui virtute charitatis circumfulſus, vndique Dominum pro inimico exoraſti populo:

Funde preces pro deuoto tibi nunc collegio, vt tuo propitiatus interuentu Dominus, nos, purgatos a peccatis, iungat cæli ciuibus.

De S. Ioanne Apoſtolo, Hymnus.

CVius prece aſſidua, vt noſtra ſoluas crimina, e cælo donans præmia, voce precamur cernua.

De S. Blaſio, Hymnus.

TE ſimul fuſis precibus rogamus, ciuium fautor maneas tuorum, ad thronum Chriſti memor eſto noſtri, optime Blaſi.

De S. Agatha.

IAm renitens quaſi ſponſa polo, pro miſeris ſupplica Domino, ſic ſua feſta coli faciat, celebrantibus vt faueat.

De S. Ioanne Baptiſta.

SOlue polluti labii reatum, ſancte Ioannes.

De S. Petro & Paulo.

HAc ſacra die, quæ dat reis veniam: Iam bone paſtor, pater clemens, accipe vota precantium & peccati vincula reſolue tibi poteſtate tradita, pui cunctis cælum verbo claudis & aperis.

Doctor egregie, Paule, mores inſtrue, & mente poli nos transferre ſatage.

In Feſto Viſitationis Mariæ.

LEua gregem, duc ad regem Maria cunctos viſitans, vt ſaluetur & lætetur, cum tu ſis mater medians.

De Maria Magdalena.

TE quæſumus, gratiſſimam nobis depoſce veniam.

In Feſto S. Afræ.

O Narciſce cum Felice, vos pro nobis omni vice, & pro noſtra ciuitate, & pro cunctis ſupplicate.

Afra ſimul & conſortes, ſtent pro nobis prece fortes, & vt nobis expiatis ſit portio cum beatis.

De Natiuitate Mariæ.

MAria mater Domini, æterni patris filii, fer opem nobis omnibus, ad te confugientibus.

In Feſto Natiuitatis Mariæ.

TE nunc ſuppliciter, ſancta theotocos, regis perpetui ſponſaque, poſcimus, vt nos ſemper vbique miti munere protegas.

Sanctis obtineas virgo precantibus pacis præſidium, nobis atque beati regni dona perennia.

De S. Mauritio Martyre.

CVi quapropter ſupplicantes illi preces fundimus, vt dignetur nobis Chriſtum facere propitium, quem amauit, cum quo regnat, nunc & in perpetuum.

De S. Michaele.

HInc Dei genitrix Maria, totus & nobis chorus Angelorum ſemper aſſiſtat, ſimul & beata concio tota.

De S. Gallo.

QVæſumus mundi ſator & redemptor, vt ſacris eius precibus tueri hanc velis plebem, tribuens, quod optat corde benigno.

De omnibus Sanctis.

OMnes ſuperni ordines mille milleni millies veſtros audite ſupplices.

Primum virtutes igneæ: mox repleti ſcientiæ: ex hinc iuuare nos prece ſeſſiones Dominicæ.

Nunc vos cæleſtes Domini & principes præualidi: potentiaque præditi, eſtote nobis placidi.

Hinc ditati virtutibus, voſque tremendi nutibus: fulgoroſi vultibus, Chriſti fauete plebibus.

Omnes, quos Dei gratia ab hac exemit patria: bona donans cæleſtia: noſtra laxate crimina.

Tu pater adſis Abraham: claram generens proſapiam: cum ipſis neceſſariam nobis precando veniam.

Tandem Dauid Hymnidicis hinc inde ſtipatus choris: pulcher coronis regiis: cunctis ſuccurre miſeris.

Sacer, adeſto, flagitans cœtus, futura præ-

prædicans: nobis Christum concilians, in cælo iam tripudians.

Omnes dum carnem induit: quos Christus præsens docuit: quosque absentes imbuit, erigite qui corruunt.

Nostros supreme clauiger: & nouæ pacis legifer: Omnesque, Christi crucifer, actus mundate pariter.

Nunc posce Dei genitrix: omnisque carnis domitrix: cessetque culpa perditrix, & plebs saluetur debitrix.

Nunc omne sacerdotium, primus ordo Pontificum, Clerum regendo subditum, fletum tergite supplicum.

Ad completorium Hymnus.

IEsu saluator sæculi: redemptis ope subueni: & pia Dei genitrix, salutem posce miseris.

Cœtus omnes Angelici: Patriarcharum Cunei: & Prophetarum merita, nobis precentur veniam.

Baptista Christi præuius: & clauiger æthereus: cum ceteris Apostolis, nos soluant nexu criminis.

Chorus sacratus martyrum: sacerdotum confessio, & virginalis castitas, nos a peccatis abluant.

Electorum suffragia: omnesque ciues cælici: annuant votis supplicum, & vitæ poscant præmium.

Ad nocturnum Hymnus.

CHriste redemptor omnium: conserua tuos famulos: beatæ semper virginis placatus sanctis precibus.

Beata quoque agmina cælestium Spirituum, præsentia, præterita, futura mala pellite.

Vates æterni iudicis, Apostolique Domini, suppliciter exposcimus, saluari vestris precibus.

Martyres Dei incliti, confessoresque lucidi, vestris orationibus nos ferte in cælestibus.

Chorus sanctarum virginum, Monachorumque omnium, nos simul cum omnibus Christi consortes facite.

De S. Martino.

MArtinus quoniam vota fidelium attendit, tribuens cuncta salubria, confert hic famulis, rite canentibus, stellis aureola serta micantibus.

Martinum precibus gens Gallica dignis sollicitet, nostraque patria, Martinus faciat tempora prospera.

Ad horas Canonicas in solennitate B. Martini Hymnus.

MArtinus autem præuius, fac vt sit horis omnibus, ne dæmonum fallacia pes noster impactus ruat.

Hic arma nobis cælica, instante pugna, conferat, hoc præliante cominus, hostis fugetur noxius.

Hic nos per vndas sæculi clauo gubernet prospero: ne forte nostram spumea puppim charybdis sorbeat.

Hic nos triumpho nobili, & laureatos mystice, aptet tuis conspectibus, iunctos supernis ciuibus.

De S. Catharina.

SPonsa sponso gratos fac nos, & acceptos.

Monstra te vitæ viam, vt Philosophiam mundi transeamus, veram inquiramus.

Ora & inclina nobis verum Sina, vt intremus chorum tecum Angelorum.

Ad Completorium.

CAtharinæ collaudemus virtutum insignia, vt spe certa respiremus per eius suffragia.

De sancto Andrea.

IAm nos foueto languidos, curamque nostri suscipe, quo per crucis victoriam cæli petamus patriam, Amen.

De S. Nicolao.

ERgo pie nos exaudi assistentes tuæ laudi, Ne subdamur hostis fraudi, nobis fer auxilia.

Nos ab omni malo ducas, via recta nos conducas, post hanc vitam nos inducas ad æterna gaudia, Amen.

In laudem eiusdem S. Nicolai.

O Venerande Pontifex, pius nec tardus opifex, cunctis, qui corde credulo te quærunt in periculo.

Aufer mortis dispendia, confer vitæ stipendia, quo post carnis exilia, tecum simus in gloria.

De Festo Conceptionis Mariæ.

O Maria clausus hortus, naufragantis mundi portus, placa nobis, qui te fecit matrem sibi, quam elegit.

Adesto iam supplicibus tuis, faueto precibus, manum benigne porrige, vitamque nostram dirige.

Maria mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe.

Maria virgo virginum, deposce nobis omnium, remissionem criminum, tuum placando filium.

De Apostolis Hymnus generalis.

VOs sæcli iusti iudices, & vera mundi lumina, votis precamur cordium, audite preces supplicum.

Qui cælum verbo clauditis, serasque eius soluitis, nos a peccatis omnibus soluite iussu, quæsumus.

Quorum præcepto subditur salus & languor omnium, sanate ægros moribus, nos reddentes virtutibus.

Vt cum Iudex aduenerit Christus, in fine sæculi, nos sempiternis gaudiis faciat esse compotes.

De vno Martyre Hymnus vespertinus.

MArtyr Dei, Tui precatus munere, nostrum reatum dilue, arcens mali contagium, vitæ remouens tædium.

Soluta sunt iam vincula tui sacrati cor-

poris, nos solue vinclis sæculi, amore Dei filii.

De Confessoribus Hymnus generalis.

VNde nunc noster chorus in honore ipsius hymnum canit hunc libenter, vt piis eius meritis iuuemur omne per æuum.

In Annunciatione B. Virginis Mariæ.

AVe maris stella, Dei mater alma, atque semper virgo, felix cæli porta.

Sumens illud aue, Gabrielis ore, funda nos in pace mutans nomen Euæ.

Solue vincla reis, profer lumen cæcis, mala nostra pelle, bona cuncta posce.

Monstra te esse matrem, sumat per te precem, qui pro nobis natus tulit esse tuus.

Virgo singularis, inter omnes mitis, nos, culpis solutos, mites fac & castos.

Vitam præsta puram, iter para tutum, vt videntes Iesum, semper collætemur.

Ex Breuiario Romano, &c.

DEus, cuius dextera beatum Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapostolum eius Paulum, tertio naufragantem, de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propitius, & concede, vt amborum meritis æternitatis gloriam consequamur.

Omnipotens, sempiterne Deus, qui Ecclesiam tuam variis Sanctorum meritis semper illuminas, protegis & conseruas, concede vt beati Francisci & Sanctorum sequentium cum intercessione, & hic ab omnibus mundemur offensis, & in futuro cælesti gloria perfruamur.

Ora pro nobis sancta Dei genitrix, vt digni efficiamur promissionibus Christi.

Diuinum auxilium beatissimæ virginis Mariæ, præsidium Angelicum, & omnium Sanctorum suffragium, maneat semper nobiscum.

Dulcis amica Dei, rosa vernans, stella decora, Tu memor esto mei, dum mortis venerit hora.

Quæsumus, omnipotens Deus, vt beatus N. Apostolus, tuum pro nobis imploret auxilium, vt a nostris reatibus absoluti, a cunctis etiam periculis eruamur.

Infirmitatem nostram respice, omnipotens Deus, & quos pondus propriæ actionis grauat, beati N. martyris tui atque Pontificis intercessio gloriosa nos protegat.

Deus, qui nos beati N. Martyris tui atque Pontificis annua solennitate lætificas, concede propitius, vt cuius natalitia colimus, de eiusdem etiam protectione gaudeamus.

Exaudi, quæsumus Domine, preces nostras, quas in beati N. confessoris tui atque Pontificis solennitate deferimus, vt qui digne tibi meruit famulari, eius intercedentibus meritis ab omnibus nos absoluas peccatis.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris, quas in beati N. martyris tui solennitate deferimus, vt qui nostræ iustitiæ fiduciam non habemus, eius, qui tibi placuit, precibus adiuuemur.

Intercessio nos, quæsumus Domine, beati N. Abbatis commendet, vt quod nostris meritis non valemus, eius patrocinio assequamur.

Da supplicanti cœtui, obtentu huius optimi, remissionem criminum, rumpendo nexum vinculi, &c.

Proinde te piissime, precamur omnes supplices, vt huius almi gratia, nobis remittas debita.

Indulgentiam nobis, quæsumus Domine, beata N. virgo & martyr, imploret.

Per virginem matrem, concedat nobis Dominus salutem & pacem.

Protege Domine populum tuum, & Apostolorum tuorum Petri & Pauli, & aliorum Apostolorum patrocinio confidentem, perpetua defensione conserua.

Omnes sancti tui, quæsumus Domine, nos vbique adiuuent, vt dum eorum merita recolimus, patrocinia sentiamus, & pacem tuam, nostris concede temporibus.

Deus, qui virginalem aulam beatæ Mariæ, in qua habitares, eligere dignatus es, da quæsumus, vt sua nos defensione munitos, iucundos suæ faciat interesse commemorationi.

Exaudi nos Deus salutaris noster, & Apostolorum tuorum Petri & Pauli, & aliorum Apostolorum nos tuere præsidiis, quorum donasti fideles esse doctrinis.

Concede, misericors Deus, fragilitati nostræ præsidium, vt qui sanctæ Dei genitricis memoriam agimus, intercessionis eius auxilio a nostris iniquitatibus resurgamus.

Famulorum tuorum, quæsumus Domine, delictis ignosce, vt qui tibi placere de actibus nostris non valeamus, genitricis filii tui intercessione saluemur.

Concede nos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis & corporis sanitate gaudere, & gloriosæ beatæ Mariæ semper virginis intercessione, a præsenti liberari tristitia, & æterna perfrui lætitia.

Beatæ & gloriosæ semper virginis Mariæ, quæsumus Domine, intercessio gloriosa nos protegat, & ad vitam perducat æternam.

Adesto supplicationibus nostris, piissima Dei genitrix virgo virginum Maria.

Ad te, pia mater, confugimus, vt præsto nobis sit tua defensio, & qui districti iudicis iram timemus, dum grauiter deliquisse sumus conscii, ipsum videre non audemus, ad te eius matrem confugimus, vt pro nobis apud Deum interuenias, & excusa scelera nostra, omnipotentis

tentis filii tui gratiam nobis impetrans, digreferas cunctorum, quæ commisimus, indulgentiam.

Deus, pro cuius Ecclesia gloriosus Pontifex Thomas gladiis impiorum occubuit, præsta quæsumus, vt omnes, qui eius implorant auxilium, petitionis suæ salutarem consequantur effectum.

SIXTVS DEDIT AD SEQVENtem orationem, quam & ipse confecit, vndecim millia annorum indulgentias, & debet dici coram imagine beatæ Mariæ virginis in sole.

AVe sanctissima mater Dei, Regina cæli, porta paradisi, Domina mundi. Libera me ab omni malo, Ora pro peccato meo: Amen.

O Regina poli, mater gratissima proli, spernere me noli, me commendo tibi soli.

Deus, qui nos beati Saturnii, martyris tui, concedis natalitio perfrui, eius nos tribue meritis adiuuari.

Deus, qui beatum Nicolaum Pontificem tuum, innumeris decorasti miraculis, tribue quæsumus, vt eius meritis & precibus, a gehennæ incendiis liberemur.

Deus, qui populo tuo æternæ salutis beatum Ambrosium ministrum tribuisti, præsta quæsumus, vt quem Doctorem vitæ habuimus in terris, intercessorem habere mereamur in cælis.

Da nobis, quæsumus Domine, beati Apostoli tui Thomæ solennitatibus gloriari, vt eius semper patrociniis subleuemur.

Da quæsumus, omnipotens Deus, vt qui beatæ Anastasiæ, martyris tuæ, solennia colimus, eius apud te patrocinia sentiamus.

Preces populi tui, quæsumus Domine, clementer exaudi, vt beati Marcelli, martyris tui atque Pontificis meritis adiuuemur, eius passione lætamur.

Adesto Domine supplicationibus nostris, vt qui ex iniquitate nostra reos nos esse cognoscimus, beatorum martyrum, Vincentii & Anastasii, intercessione liberemur.

Deus, qui animæ famuli tui Gregorii æternæ beatitudinis præmia contulisti, concede propitius, vt qui peccatorum nostrorum pondere premimur, eius apud te precibus adiuuemur.

Fac nos, quæsumus Domine, sanctorum martyrum tuorum, Primi & Feliciani, semper festa sectari, quorum suffragiis protectionis tuæ dona sentiamus.

Sancte Paule Apostole, prædicator veritatis, & Doctor Gentium, intercede pro nobis ad Deum, qui te elegit, vt digni efficiamur gratia Dei.

Deus fidelium remunerator animarum, quique hunc diem beati Apollinaris, sacerdotis tui, martyrio consecrasti, tribue nobis, quæsumus, famulis tuis, vt cuius venerandam celebramus festiuitatem, precibus eius indulgentiam consequamur.

Sanctorum martyrum tuorum nos, Domine, Nazarii & Celsi, Victoris & Innocentii, confessio beata communicet, & fragilitati nostræ subsidium dignanter exoret.

Solue, iubente Deo, terrarum, Petre, catenas, Qui facis vt pateant cælestia regna beatis.

Deus tuorum gloria sacerdotum, præsta quæsumus, vt sancti martyris tui, & Episcopi Donati cuius festa gerimus, sentiamus auxilium.

Beatorum martyrum tuorum, Tiburtii & Susannæ, nos Domine foueant continuata præsidia, quia non desinis propitius intueri, quos talibus auxiliis concesseris adiuuari.

Lætetur Ecclesia tua, Deus, Agapiti martyris tui confisa suffragiis, atque eius precibus gloriosis, & deuota permaneat & secura consistat.

Deus, qui beatum Ludouicum, confessorem tuum, de terreno ac temporali regno, ad cælestis & æterni regni gloriam transtulisti, eius quæsumus meritis, & intercessione Regis Regum Iesu Christi, filii tui, nos coheredes facias & eiusdem regni tribuas esse consortes.

Beatorum martyrum tuorum, pariterque Pontificum, Cornelii & Cypriani, nos, quæsumus Domine, festa tueantur, & eorum commendet oratio veneranda.

Adesto, Domine, populo tuo, vt beati Nicomedis, martyris tui, merita præclara suscipiens, ad impetrandam misericordiam tuam, semper eius patrociniis adiuuemur.

Beati Euangelistæ tui Matthæi, Domine, precibus adiuuemur, vt quod possibilitas nostra non obtinet, eius nobis intercessione donetur.

Annue quæsumus omnipotens Deus, vt sanctorum martyrum tuorum, Mauricii & sociorum eius, nos lætificet festiua solennitas, & quorum suffragiis innitimur, eorum natalitiis gloriemur.

Præsta quæsumus, omnipotens Deus, vt qui sanctorum martyrum tuorum, Cosmæ & Damiani, natalitia colimus, a cunctis malis imminentibus eorum intercessionibus liberemur.

Hic est Michael Archangelus, princeps militiæ Angelorum, cuius honor præstat

præstat beneficia populorum, & oratio perducit ad regna cælorum.

Deus, qui Ecclesiæ tuæ, in exponendis sacris Scripturis, beatum Hieronymum, confessorem tuum, doctorem gloriosissimum elegisti, præsta quæsumus, vt eiusdem piis suffragantibus meritis, quod ore simul & opere docuit, te adiuuante exercere valeamus.

Summi Regis palatio Doctor loca discipulos, salutis priuilegio Christi præmuni famulos.

Sanctorum martyrum tuorum nos, Domine, Sergii, Bacchi, Marcelli, & Apuleii, beata merita prosequantur, & tuo semper faciant amore feruentes.

Beatorum martyrum tuorum, Domine, Chrisanti & Dariæ, quæsumus, adsit nobis oratio, vt quos veneramur obsequio, eorum pium iugiter experiamur auxilium.

Deus, qui beatum Iuonem, confessorem tuum, piis operibus, signis & miraculis, in Ecclesia tua clarere fecisti, præsta quæsumus, vt eius meritis & precibus, tua beneficia capiamus.

Omnipotens, sempiterne Deus, qui nos omnium Sanctorum tuorum merita sub vna tribuisti celebritate venerari, quæsumus, vt desideratam nobis tuæ propitiationis abundantiam multiplicatis intercessoribus largiaris.

Nos ergo, fratres charissimi, tantorum patrocinia intercessorum, de quibus locuti sumus, tota mentis intentione quæramus, vt per temporalia festa, quæ gerimus, eorum meritis & intercessione ad æterna præmia peruenire valeamus.

Pulsemus itaque humilibus precibus, ad ostium aulæ virginalis, vt nobis aperire dignetur cubiculum charitatis & castitatis, quatenus, dum illuc mentis puritate & mundis orationibus admissi fuerimus, etiam ab huius sexus ordine nostræ salutis gaudium impetremus.

Ob hoc ergo tam studiose eorum memoriam in nostra solennitate facimus, vt ipsorum precibus & meritis, hic adiuuari valeamus.

Tuorum corda fidelium, Deus miserator, illustra, & beatæ Elizabeth precibus gloriosis fac nos prospera mundi despicere, & cælesti semper consolatione gaudere.

Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, vt beatæ Felicitatis, martyris tuæ, solennia recensentes, meritis ipsius protegamur & precibus.

Deus, qui dedisti legem Mosi in summitate montis Sinai, & in eodem loco per sanctos Angelos tuos corpus beatæ Catharinæ, virginis & martyris tuæ, mirabiliter collocasti, tribue quæsumus, vt eius meritis & intercessione, ad montem, qui Christus est, valeamus peruenire.

Virgo autem Catharina, ad martyrium ducta, dum oraret pro se, & sui memoriam agentibus, facta est vox ad eam, dicens: Veni electa mea, ecce tibi beatitudinis ianua aperitur. His vero, qui passionem tuam celebrauerint, opem de cælis promitto.

Passionem gloriosæ virginis Catharinæ deuote plebs celebret fidelis, quæ sui memores Deo commendat meritis, & iuuat beneficiis.

Vox de cælis intonuit: veni electa mea, veni intra thalamum sponsi tui, quæ postulas impetrasti, qui te laudant, salui fient.

Aue virginum gemma, Cathatina, tua venerantibus patrocinia impetrata non deneges suffragia.

Gemma Christi, Barbara, nos tecum sedere para, vt nos tibi feliciter conregnemus perenniter, &c.

Deus amator pudicitiæ, qui ad declaranda merita beatæ Barbaræ, virginis & martyris tuæ, misericordiam, ipsam inuocantibus, promisisti, da nobis quæsumus, ita ipsius interesse solennitati, vt ab hostium incursionibus securi & eius intercessione, ad gaudia perducamur æterna.

Omnipotens sempiterne Deus, qui conceptionis diem, genitricis filii tui, semperque virginis Mariæ, voluisti solennitate annua venerari, tribue quæsumus, vt omnes, qui eius implorant auxilium, petitionis suæ salutarem consequantur effectum.

Gaude Maria virgo, quæ contritura caput diaboli, illi per culpam nunquam subiecta fuisti.

Quod quidem singulariter est agendum, cum calamitates irruunt, quæ absque demeritis hominum non contingunt, vt per ipsorum Sanctorum preces & merita, misericordia Domini super peccatis hominum imploretur, & humanum genus ab imminentibus malis & innumeris periculis, præseruetur.

Hæc apud Deum, quem ipsa peperit, sedula pro nobis aduocata nos iuuat, nos tuetur, nos protegit, nos exaltat. Hæc omnibus, qui ad eam recurrunt, promptissimum exhibet patrocinium.

Te prosequentes laudibus, piis faueto precibus, adesto postulantibus, tuis virgo supplicibus.

Sancte Francisce, propere veni, pater accelera ad populum, qui premitur, & teritur sub onere, palea, luto, latere, & sepulto Ægyptio, sub sabulo, nos libera, carnis extincto vitio.

Conemur totis viribus, iungamus preces precibus, vt Augustini meritis, cæli fruamur gaudiis.

De S. Martino.

Mane nobiscum in æternum.

De

De S. Laurentio ad Completorium.

ADest namque festiuitas, & dies venerabilis, qua cælum pro meritis Laurentius ingressus est. Ipse dignetur Dominum rogare clementissimum, vt ab æternis ignibus nos seruet & dæmonibus.

De Psalterio Virginis Mariæ.

COnstat totum Psalterium sub Papatu transformatum esse ad inuocationem Mariæ.

De eius itaque origine pauca quædam annotabo ex speculo Rosariorum, quod ex *Alano* descriptum est, qui narrat Dominicum primo commentum esse Rosaria Mariæ, vt scilicet quinquaginta salutationes Angelicæ recitentur, & singulis decem salutationibus vna oratio Dominica interiiciatur, hoc est, vt ipsi loquuntur 50. Aue Maria & 5. Pater noster, faciant vnum Rosarium. Loquendum enim nobis est, sicut ille in Macaronicis inquit:

Barbottat Patres nostros, Aueque Marias.

In hunc vsum Dominicus narratur fabricasse lapillos 55. ita in modum serti coniunctos, vt inter singulos decem minores, vnus grandior interponeretur, & huiusmodi serta seu Rosaria lapillorum nominauit Patriloquia, quia scilicet conueniunt rebus nomina sæpe suis.

Ex Rosariis deinde cœperunt fabricare Psalteria, hoc est, vt tria Rosaria, centum scilicet & quinquaginta Aue Maria, & quindecim Pater noster, facerent vnum Psalterium Mariæ, quia tot scilicet sint Psalmi Dauidis.

Scribit autem *Alanus*, quod in illo Psalterio postea quidam singulis salutationibus peculiares preculas ad Mariam interiecerint, maxime vero celebrat, quod Carthusienses super Psalmos Dauidicos fecerunt 150. salutationes Mariæ versuales. Alii cœperunt disputare, singulos Psalmos posse ad Mariam accommodari, & narrat *Alanus*, Coloniensem quendam, talem accommodationem Psalmorum ad Mariam, in publica Psalterii lectura fecisse.

Postea instituta fuit peculiaris fraternitas, de Psalterio Mariæ, quam Sixtus 4. additis multis indulgentiis, circa annum Domini 1470. confirmauit. Innocentius vero octauus, ad reliquas indulgentias, addidit plenariam remissionem a pœna & a culpa, semel in vita, & semel in articulo mortis, ingredientibus illam fraternitatem. Alanus vero, subducto accurate calculo, omnium illarum indulgentiarum hanc summam inuenit: Ad vnum quodque scilicet Psalterium Mariæ datas esse a diuersis Pontificibus indulgentias sexagies mille annorum.

Hæc de Psalterio Mariæ, ex speculo Rosariorum ideo hoc loco adscripsi, quia intelligo ex Pontificiis quosdam dicere, Psalterium Mariæ esse vnius superstitiosi Monachi priuatum commentum, quod non debeat vniuersæ Ecclesiæ Pontificiæ tribui.

Tria autem exemplaria Psalterii Mariani impressa vidi, vnum Venetiis editum, alterum Parisiis, tertium Lipsiæ. Scripta vero exemplaria, in visitatione Monasteriorum Ducatus Brunsuicensis, inuenta sunt multa. Et in exemplaribus impressis talis est inscriptio:

Psalterium beatæ virginis, compilatum per Seraphicum Doctorem, sanctum Bonauenturam, Episcopum Albanensem, nec non sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyterum Cardinalem, &c.

Nec vero disputabo, an verum sit, quod fingunt, Bonauenturam autorem esse Psalterii Mariæ. Scio enim, quod Bonauentura longe aliter disputet & doceat, in 3. Sententiarum, distinct. 3. quæst. 2. vbi inquit: Cauendum esse, *ne dum matris excellentia ampliatur, filii gloria minuatur, & sic in illo mater prouocetur, quæ magis vult extolli filium, quam seipsam, vtpote creatorem creatura.* Et ad obiectionem, quod honor, qui matri exhibetur, referatur ad filium, *Bonauentura* respondet: Non omnem honorem, qui filio debetur, matri tribuendum esse. Quia igitur in Psalterio Mariæ prorsus contrarium fit, vbi omnia, quæ filii propria sunt, matri tribuuntur: Equidem existimo falsum esse, quod compositionem istius blasphemi Psalterii Bonauenturæ autori tribuunt. Volui tamen illam inscriptionem, qua publice editum est, hoc loco addere, vt ostenderem, Psalterium illud Mariæ, publica autoritate, Ecclesiis in Papatu propositum fuisse.

Et quia in isto Psalterio Mariæ extat illustre speculum tetræ & horrendæ idolomaniæ, quam Pontificia Ecclesia in Sanctorum inuocatione exercuit, neque antiqua eius exemplaria vbique obuia sunt, volui illud, de verbo ad verbum descriptum, hoc loco addere, & toti mundo diiudicandum proponere. Descripsi autem illud ex Parisiensi exemplari, quod extat in Bibliotheca Illustrissimi Principis Iulii, Ducis Brunsuicensis & Lunæburgensis, ad quod etiam contuli editionem Venetam & Lipsicam.

Qualis itaque lerna superstitionis & idolomaniæ, sub inuocatione Sanctorum, in Ecclesia Pontificia lateat, ex hoc Mariano Psalterio Lector cognoscat, & inde constituat, quis sit status controuersiæ, in hoc loco de inuocatione Sanctorum.

INCI-

INCIPIT PSALTERIVM VIRGInis Mariæ, a deuoto Doctore, Sancto Bonauentura compilatum.

I.

Beatus vir, qui diligit nomen tuum, virgo Maria, gratia tua animam illius confortabit. Tanquam lignum aquarum fontibus irrigatum vberrimos iustitiæ fructus propagabit. Benedicta tu inter mulieres, propter humilitatem, & credulitatem cordis tui. Vniuersas enim feminas vincis pulchritudine carnis: Superas Angelos & Archangelos excellentia sanctitatis. Misericordia tua & gratia tua vbique prædicatur. Deus operibus manuum tuarum benedixit: Aue Maria, &c.

II.

Quare fremuerunt inimici nostri, aduersum nos sunt meditati inania? Protegat nos dextera tua, mater Dei, vt acies terribilis confundes ac destrues eos. Venite ad eam omnes, qui laboratis & tribulati estis: & refrigerium & solatium dabit animabus vestris. Accedite ad eam in tentationibus vestris, & stabiliet vos serenitas vultus illius. Benedicite illam in toto corde vestro: Misericordia enim illius plena est omnis terra. Aue Maria.

III.

Domina, quid multiplicati sunt, qui tribulant me? In tempestate tua persequeris & dissipabis eos. Dissolue colligationes impietatis nostræ, tolle fasciculos peccatorum nostrorum. Miserere mei, Domina, & sana infirmitatem meam, tolle dolorem & angustiam cordis mei. Ne tradas me manibus inimicorum meorum, & in die mortis conforta animam meam. Deduc me ad portum salutis, & Spiritum redde factori & creatori meo, Aue Maria, &c.

IV.

Cum inuocarem, exaudiuisti me, Domina, de sublimi solio tuo mei dignata es recordari. A rugientibus præparatis ad escam, & de manibus quærentium me, liberauit me gratia tua. Quoniam benigna est misericordia tua, & pietas tua in omnes, qui inuocant nomen sanctum tuum. Benedicta sis Domina in æternum, & maiestas tua in sæculum sæculi. Glorificate eam gentes in virtute vestra, & cuncti populi terræ extollite magnificentiam eius.

V.

Verba mea auribus percipe, Domina, & ne auertas a me speciositatem vultus tui. Conuerte luctum nostrum in gaudium, & tribulationem nostram in iubilationem. Corruant ante pedes nostros inimici nostri, virtute tua eorum capita conterantur. Benedicat te omnis lingua, & nomen sanctum tuum confiteatur omnis caro. Spiritus enim tuus super mel dulcis, & hereditas tua super mel & fauum.

VI.

Domina, ne in furore Dei sinas corripi me, neque in ira illius iudicari. Propter honorem nominis tui, Domina, propitietur nobis fructus gloriosus ventris tui. De porta inferni, & de ventre abyssi tuis sanctis precibus libera nos. Aperiantur nobis portæ iustitiæ, vt enarremus in æternum mirabilia tua, quia non mortui, neque qui in inferno sunt, laudabunt te, Domina, sed qui tua gratia vitam æternam obtinebunt.

VII.

Domina, in te speraui, de inimicis meis libera animam meam. Conclude ora leonis, dentes eius, & labia persequentium confringe. Ne moreris, propter nomen tuum nobis impartiri misericordiam tuam. Splendor vultus tui fulgeat super nos, vt serenetur conscientia nostra apud altissimum. Offerantur per te preces nostræ, & vota nostra apud altissimum.

VIII.

Domina, Dominus noster factus est per te frater & saluator noster, vt ignis in rubo, & ros in vellere, ita descendit in te æternum verbum Dei, Spiritu sancto fœcundante obumbrauit tibi virtus altissimi. Benedictus sit mundissimus conceptus tuus. Benedictus sit partus tuus virgineus. Benedicta sit munditics carnis tuæ, benedicta sit dulcedo misericordiæ cordis tui.

IX.

Confitebor tibi, Domina, in toto corde meo, & narrabo populis laudem & gloriam tuam. Tibi enim debetur gloria, gratiarum actio, & vox laudis. Inueniant peccatores gratiam apud Deum, per te inuentricem gratiæ & salutis. Respirent ad indulgentiam humiles pœnitentes, sana contritiones cordis eorum. In pulchritudine pacis & requie opulenta cibabis nos post laborem peregrinationis nostræ.

X.

In Domina confido propter dulcedinem misericordiæ nominis sui. Oculi eius in pauperem respiciunt, & manus eius ad pupillum & viduam sunt extentæ. Exquirite illam a iuuentute vestra, & clarificabit vos ante faciem populorum. Misericordia illius vestrorum auferat multitudinem peccatorum, & fœcunditas illius Deo grata fœcunditatem nobis conferat meritorum. Extende ad nos brachium tuum virgo sancta, & ne auertas a nobis gloriosum vultum tuum.

XI. Sal-

XI.

Saluum me fac mater pulchræ dilectionis, forus clementiæ & dulcor pietatis. Gyrum terræ sola circumis, vt subuenias inuocantibus te. Pulchræ sunt viæ tuæ, & semitæ tuæ pacificæ. In te refulget species charitatis, lumen iustitiæ & splendor veritatis. Amicta solari lumine sicut vestimento, duodecim stellarum corona rutilans radianti. Gloria tibi sit virgo virginum, duc nos obsecramus ad regna cælorum: Amen.

XII.

Lips. Aperi oculos misericordiæ tuæ, ne inimicus noster nobis præualeat.

Vsquequo Domina obliuisceris mei, & non liberas me in die tribulationis meæ? Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? potentia virtutis contere eum. Esto nobis, Domina, turris fortitudinis, & petra durissima conterens inimicum. Magnificamus te gratiæ inuentricem, per quam sæcula reparantur. Exaltata super choros angelorum, ante thronum Dei pro nobis intercede.

XIII.

Dixit insipiens aduersarius noster, in corde suo, persequar & comprehendam, interficiet eos manus tua. Exsurge, Domina, præueni eum, & supplanta eum, & destrue omnes conatus illius. Tuam pulchritudinem sol & luna mirantur, Tibi angelicæ potestates seruiunt & famulantur. Tuo tactu leuissimo sanantur infirmi, tuo odore roseo mortui reuiuiscunt. Virgo Dei genitrix, quem totus non capit orbis, in tua se clausit viscera factus homo.

XIIII.

Domina, quis habitabit in tabernaculo Dei? aut quis requiescet cum Senatoribus populi? Pauperes Spiritu & mundo corde, mites, pacifici atque lugentes. Recordare Domina, vt loquaris pro nobis bona, & indignationem filii tui auertas a nobis. Amplectamur Mariæ vestigia peccatores, & eius beatis pedibus prouoluamur. Teneamus eam fortiter, nec dimittamus, donec ab ea meruerimus benedici.

XV.

Conserua me, Domina, quoniam speraui in te, mihique tua stillicida gratiæ misericorditer impartire. Aluus tuus virginalis & tua viscera pudicissima Dei altissimi filium genuerunt. Benedicta sint mundissima vbera tua, quibus lacte deifico saluatorem Iesum enutriuisti. Confitemini laudes virgini gloriosæ, quicunque apud eam gratiam & misericordiam inuenistis. Date magnificentiam nomini eius, & collaudate in sæculum conceptum atque partum illius.

XVI.

Exaudi, Domina, iustitiam meam, & amoue a me tribulationem meam. Confitebor tibi in voce exultationis, cum magnificaueris super me misericordiam tuam. Imitamini eam sanctæ virgines Dei, vt imitatæ sunt, Agnes, Barbara, Catharina, Cæcilia, & Lucia. Honorificate eam in voce labiorum vestrorum, per hoc eius gratiam Agatha, Margaretha, & Cæcilia cum ceteris susceperunt. Sponsum dabit nobis Dei patris filium, & de paradisi liliis coronam incomparabiliter redolentem.

XVII.

Diligam te, Domina cæli & terræ, in gentibus nomen tuum glorificabo. Confitemini illi tribulati corde, & roborabit vos contra inimicos vestros. Stilla nobis, Domina, gratiam vberum tuorum, ex mananti lacte dulcedinis tuæ refice viscera puerorum tuorum. Religiosi omnes honorate illam, quia ipsa est adiutrix, & vestra specialis aduocata. Esto refugium nostrum gloriosa mater Christi, quia tu es totius religionis mirabile firmamentum.

XVIII.

Cæli enarrant gloriam tuam, virgo Maria, & vnguentorum tuorum fragrantia omnibus gentibus est respersa. Respirate ad illam perditi peccatores, & perducet vos ad indulgentiæ portum: In hymnis, psalmis, & canticis pulsate viscera eius, & stillabit vobis gratiam dulcedinis suæ. Glorificate eam iusti ante thronum Dei, quia fructu ventris eius estis iustitiam operati. Laudate eam cæli cælorum, & nomen eius glorificet omnis terra.

XIX.

Exaudias me, Domina, in die tribulationis, & precibus nostris conuerte clementem faciem tuam. Ne proiicias nos in hora mortis nostræ, succurre animæ meæ, cum deseruerit corpus suum. Mitte angelum bonum in occursum eius, per quem a malignis hostibus defendatur. Ostende ei placatum ac serenatum iudicem sæculorum, qui ob tui gratiam veniam, & indulgentiam ei largiatur. Sentiat in pœnis refrigerium tuum, & concede ei locum inter electos Dei.

XX.

Domina in virtute lætabitur cor nostrum, & in dulcedine nominis tui consolabitur anima nostra. De sedibus mitte nobis sapientiam Dei, per quam in omni veritate dulciter illustremur. A carnalibus desideriis concede gratiam abstinendi, vt lumen gratiæ in nostris cordibus oriatur. Quam dulcia diligentibus te eloquia tua, virgo sacrata, quamque suauia tuarum stillicidia gratiarum. Gloriam & honorem psallam tibi, & in nomine tuo gloriabor in sæculum.

XXI.

Deus, Deus meus, respice in me, me-

ritis tuis virgo ſancta Maria. Domina mea, clamaui ad te per diem & noctem, & feciſti cum ſeruo tuo miſericordiam tuam. Quia ego ſperaui in gratia tua, ſempiternum a me opprobrium abſtuliſti. Deriſerunt me inimici mei vndique, tu autem ſub vmbra manus tuæ contuliſti mihi refrigerium bonum. Adorent te familiæ gentium, & glorificent te omnes ordines angelorum.

XXII.

Dominus regit me, virgo Dei genitrix, quia tu amabilem vultum eius ad me conuertiſti. Benedicti ſunt oculi tui ſplendidiſſimi, quos digneris miſericorditer conuertere ſuper peccatores. Benedictum ſit lumen & ſplendor faciei tuæ, benedicta ſit gratia vultus tui. Benedicta ſit miſericordia manuum tuarum, benedicta ſit emanatio virginei lactis tui. Benedicant de Apoſtoli & Prophetæ Dei, Martyres, Confeſſores & Virgines pſallant tibi. Gloria tibi ſit, o virgo virginum, duc nos, obſecramus ad regna cælorum, Amen.

XXIII.

Domini eſt terra & plenitudo eius, tu autem, ſanctiſſima mater, cum eo regnas in æternum. Gloriam & decorem induiſti. Omnis lapis pretioſus amictus & operimentum tuum. Splendor ſolis ſuper caput tuum, & lunaris pulchritudo ſub pedibus tuis. Sidera micantia ornant ſedile tuum, aſtra te glorificant, o ſtella matutina. Memento noſtri, Domina, in beneplacito tuo, & fac nos dignos glorificandi nomen ſanctum tuum.

XXIV.

Ad te, Domina, leuaui animam meam, in iudicio Dei precibus tuis non erubeſcam. Neque illudant mihi aduerſarii mei, etenim cuncti præſumentes de te roborabuntur. Non præualeant aduerſum me laquei mortis, & caſtra malignantium non impediant greſſus meos. Collide impetum eorum virtute tua, & cum manſuetudine occurre animæ meæ. Ductrix mea eſto ad patriam, me cœtui angelorum digneris aggregare.

XXV.

Iudica me, Domina, quoniam ego ab innocentia mea digreſſus ſum, ſed quia ſperaui in te, non infirmabor. Vre cor meum igne amoris tui, & cingulo caſtitatis reſtringe renes meos. Quoniam miſericordia tua & clementia tua ante oculos meos eſt, & delectatus ſum in voce laudis tuæ. Domina, dilexi decorem faciei tuæ, & veneratus ſum ſanctam maieſtatem tuam. Confitemini nomini eius, quoniam ſanctum eſt, enarrentur a ſæculis mirabilia eius.

XXVI.

Domina, illuminatio mea ſit ſplendor faciei tuæ, & ſerenitas gratiæ tuæ refulgeat menti meæ. Exalta caput meum ſuper inimicos meos, & ego Pſalmum nomini tuo cantabo. Ne auertas faciem tuam a me, quia ſpeciem & decorem tuum a iuuentute mea concupiui. Te amaui & exquiſiui, regina cælorum & gratiarum! Miſericordiam & gratiam tuam ne ſubtrahas a ſeruo tuo. Confitebor tibi in nationibus, Domina, & thronum gloriæ tuæ honorificabo.

XXVII.

Ad te, Domina, clamabo, & exaudies me, in voce laudis tuæ lætificabis me. Miſerere mei in die anguſtiæ meæ, & in luce veritatis tuæ libera me. Benedicta ſis, o Domina, in omnibus finibus terræ. Sanctuarium, quod firmauerunt manus tuæ, eſt ſanctum templum corporis tui glorioſi. Conſcientia tua munda & immaculata eſt, locus propitiationis & habitaculum ſanctum Dei.

XXVIII.

Afferte Dominæ noſtræ filii Dei, afferte Dominæ noſtræ laudem & reuerentiam. Da virtutem ſeruis tuis, mater ſancta, & benedictionem laudantibus & glorificantibus te. Exaudi gemitus ſuſpirantium ad te, & ne ſpernas vota inuocantium nomen tuum. Sit manus tua ad ſuccurrendum mihi parata, & auris tua intendens ad deprecationem meam. Benedicant tibi cælum & terra, mare & cardines orbis terrarum.

XXIX.

Exaltabo te, Domina, quoniam ſuſcepiſti me, ab iniquo aduerſario meo liberabis me. Conuertere ad me, & viuificabis me, de portis mortis reduc me, & de fluctibus tribulationum, quæ circumdederunt me. Propter imperium & magnificentiam dexteræ tuæ, contere & diſſipa omnes aduerſarios meos. Et ego offeram tibi ſacrificium laudis, & gloriam tuam deuotus exaltabo. Exaltate cæli, & iucundate terra, quia conſolatur Maria ſeruos ſuos, & pauperum ſuorum miſerebitur.

XXX.

In te Domina ſperaui, non confundar in æternum, in gratiam tuam ſuſcipe me, inclina ad me aurem tuam, & in mœrore meo lætifica me. Tu es fortitudo mea, & refugium meum, conſolatio mea, & protectio mea, ad te clamaui, cum tribularetur cor meum, & exaudiſti me de vertice collium æternorum. In manus tuas, Domina, commendo ſpiritum meum, totam vitam meam, diem vltimum meum.

XXXI.

Beati, quorum corda te diligunt, virgo Maria, peccata ipſorum a te miſericorditer diluentur. Sancta, caſta, & florigera viſcera tua, quæ florem viriditatis per-

petuæ eruperunt. Decor pulchritudinis tuæ corruptionem non videbit, & vultus tui gratia in perpetuum non marcescet. Benedicta tu virga Iesse sublimis, quæ te vsque ad sedentem in throno maiestatis Dominum dilatasti. O virgo regina, ipsa es via, per quam nos salus de supernis sedibus visitauit.

XXXII.

Exultate iusti in virgine gloriosa, & in rectitudine cordis collaudate eam. Accedite ad eam cum reuerentia & deuotione, & delectetur cor vestrum in salutatione illius. Impendite illi sacrificium laudis, & inebriamini ab vberibus dulcoris illius. Influet enim vobis radios suæ pietatis, & clarificabit vos fulgoribus misericordiæ suæ. Suauissimus & dulcissimus est fructus illius in ore & corde sapientis dulcescit.

XXXIII.

Benedicam Dominam omni tempore, & non deficiet laus eius in ore meo. Magnificate eam mecum omnes, qui impinguati estis melle & lacte recreationis eius. In periculis, in rebus dubiis, inuocate illam, & in necessitatibus vestris inuenietis auxilium & refrigerium dulce. Sumite exemplum conuersationis illius, & æmulamini studio humilitatis & charitatis illius. Quia ergo Domina humilima fuisti, increatum verbum ex te carnem assumere coegisti.

XXXIIII.

Iudica Domina nocentes me, & contra eos exsurge, defende & vindica caussam meam. Anima mea in te lætabitur, & in tuis beneficiis deuotus exultabo. Gratia & dulcedine tua pleni sunt cæli & terra: quocunque enim pergimus, occurrit nobis diffusio tui vteri virginalis. Ecce vudiqne nos tuis beneficiis irretisti, semper & vbique benignitatis tuæ laqueos extendisti. Curramus ergo, charissimi, & tam nobilem & dulcifluam virginem salutemus, vt in suæ dulcedinis gremio quiescamus.

XXXV.

Dixit iniustus, vt peccet in abscondito, per te a malo proposito discedat o mater Dei. Inclina vultum filii tui super nos, coge illum precibus, nobis peccatoribus misereri. Domina, in cælo misericordia & gratia tua diffusa est super terram. Potentia & virtus in brachio tuo, robur & fortitudo in dextera tua. Benedictum sit imperium tuum super cælos, benedicta sit magnificentia tua super terram.

XXXVI.

Noli æmulari in malignantibus Domina, furorem illorum dulcifica per gratiam tuam. Sperate in illam religiosi & claustrales. Confidite in illam clerici & sæculares. Delectimini in laudibus illius, & exaudiet petitiones cordis vestri. Melius est modicum cum gratia illius, quam thesauri argenti multi, & lapides pretiosi. Gloria tibi semper sit, o regina cælorum, & in nullo tempore noli nos obliuisci.

XXXVII.

Domina, ne furore suo arguat nos Dominus, nobis veniam obtine de peccatis. In conspectu tuo sit omne desiderium nostrum, spes nostra & confidentia nostra. Cor meum conturbatum est in me, recessit lux de visceribus meis Illumina splendore tuo charitatem meam. Dulcifica dulcore tuo contritionem meam. Ne derelinquas nos, Domina, mater Dei, gratia tua & virtus sit a dextris meis.

XXXVIII.

Dixi, custodiam vias meas, Domina, cum per te gratia Christi mihi fuerit data. Dulcore tuo liquefactum est cor meum, amore tuo inflammata sunt viscera mea. Exaudi orationem meam, Domina, & deprecationem meam, vt contabescant aduersarii mei. Miserere mei de cælis, & de altitudine throni tui, & ne permittas me in valle miseriæ conturbari. Custodi pedem meum, ne labatur & corruat, & in fine meo sit mihi præsens gratia tua.

XXXIX.

Exspectans exspectaui gratiam tuam, Domina, & fecisti mihi secundum multitudinem misericordiæ nominis tui. Exaudisti preces meas & eduxisti me de lacu miseriæ, & de fouea inimici. Multa & mirabilia sunt dona tua, Domina, & incomparabilia sunt tua stillicidia gratiarum. Exultent & lætentur super te omnes, qui diligunt te, & qui oderunt nomen tuum, corruent in infernum. Benedicta sis in æternum, Domina, in sæculum, & in sæculum sæculi.

XL

Beata Maria intelligit super egenum & pauperem, in eius laudibus iugiter permanentem. Domina Angelorum & regina mundi, emunda cor meum, igne amoris, & charitatis tuæ. Tu es mater illuminationis cordis mei, tu es nutrix refouens mentem meam. Te cupit os meum collaudare, te affectat mens mea affectuosissime venerari. Te desiderat anima mea exorare, quia tuitioni tuæ se commendat tota substantia mea.

XLI.

Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita ad amorem tuum anhelat anima mea, virgo sancta. Quia tu es genitrix vitæ meæ, & alitrix reparationis carnis meæ. Quia tu es lactatrix saluationis animæ meæ, initium & finis totius salutis meæ. Exaudi me, Domina,

vt mundentur sordes meæ, illumina me, vt illustrentur tenebræ meæ. Accendatur amore tuo tepor meus, gratia tua expergiscatur torpor meus.

XLII.

Iudica me, Domina, & discerne caussam meam, de gente peruersa, a serpente maligno, & a dracone pestifero libera me. Sancta fœcunditas tua disperdat eum, beata virginitas tua conterat caput eius. Sanctæ preces tuæ corroborent nos contra eum. Sancta merita tua exinaniant virtutem eius. Persecutorem animæ meæ mitte in abyssum, puteus infernalis diglutiat eum viuentem. Ego autem & anima mea in terra captiuitatis tuæ benedicam nomen tuum, & glorificabo te in sæcula sæculorum.

XLIII.

Domina, auribus nostris audiuimus, & patres nostri annunciauerunt nobis. Quia ineffabilia sunt merita tua, & valde stupenda sunt miracula tua. Quoniam innumerabiles sunt virtutes tuæ, & inæstimabiles misericordiæ tuæ. Exulta anima mea & lætare in illa, quia multa bona sunt laudatoribus eius præparata. Benedicta sis regina Angelorum, & benedicantur a Deo laudatores magnificentiæ tuæ.

XLIIII.

Eructauit cor meum verbum bonum, Domina, cum tuo rore mellifluo extitit dulcoratum. Per tuam sanctitatem peccata mea purgantur. Per tuam integritatem incorruptibilitas mihi condonatur. Per tuam virginitatem anima mea a Christo adamatur, & sibi amoris vinculo sociatur. Per tuam fœcunditatem ego captiuus sum redemptus, per tuum partum virgineum de morte perpetua sum ereptus. Per tuam prolem dignissimam perditus sum restitutus, & de exilio miseriæ in patriam beatitudinis sum reductus.

XLV.

Domina, refugium nostrum tu es in omni necessitate nostra, & virtus potentior conterens inimicum. Beneficiis tuis plenus est mundus, superant cælestia, penetrant & inferna, per plenitudinem gratiæ tuæ, quæ in inferno erant, se lætantur liberata. Obtentu fœcunditatis tuæ virgineæ, quæ supra mundum sunt, se gaudent restaurata. Per gloriosum tuæ virginitatis sanctissimæ partum, homines angelorum fiunt socii & conciues.

XLVI.

Omnes gentes plaudite manibus, psallite in iubilo virgini gloriosæ. Quoniam ipsa est porta vitæ, ianua salutis & via nostra reconciliationis, spes pœnitentium, solamen lugentium, pax beata cordium atque salus. Miserere mei, Domina, miserere mei, quoniam tu es spes & lux omnium confidentium in te. Per tuam salutarem fœcunditatem placeat, vt peccatorum venia mihi concedatur.

XLVII.

Magna es, Domina, & laudabilis valde in ciuitate Dei cæli, in vniuersa Ecclesia electorum eius. Ascendisti alternantibus hymnidicis Angelorum choris, Archangelis constipata, liliis & rosis coronata. Occurrite illi potestates, & principatus, obuiate ei virtutes & dominationes. Cherubin, throni & Seraphin exaltate eam, & constituite eam a dextris sponsi amantissimi & filii eius. O quam læto animo, quam sereno aspectu suscepisti eam angelorum & hominum Deus, & dedisti ei principatum super omnem locum dominationis tuæ.

XLVIII.

Audite hæc omnes gentes, auribus percipite, qui ingredi cupitis in regnum Dei; Virginem Mariam honorate & inuenietis vitam & salutem perpetuam. Pauperes seruos tuos, Domina, felici consideratione coniunge Domino. Esuriem paruulorum tuorum fructu ventris tui refice & sustenta. Remansisti enim incorrupta post partum, & inuiolata post filium.

XLIX.

Deus Deorum Mariæ locutus est per Gabrielem nuncium suum, dicens: Aue gratia plena, Dominus tecum, per te salus mundo reperiatur. Speciem & decorem tuum altissimi filius concupiscit. Adorna thalamum tuum Sion, præpara te in occursum Dei tui. Per Spiritum enim sanctum concipies, qui tuum partum faciet virgineum & iucundum.

L.

Miserere mei, Domina, quæ mater misericordiæ nuncuparis, & secundum viscera misericordiarum tuarum munda me ab omnibus iniquitatibus meis. Effunde gratiam tuam super me, & solitam clementiam tuam ne subtrahas a me. Quoniam peccata mea confitebor tibi, & coram te me accuso de sceleribus meis. Fructui ventris tui me reconcilia, & pacifica me ei, qui me creauit.

LI.

Quid gloriaris in malitia, O maligne serpens & draco infernalis? Submitte caput tuum mulieri, cuius fortitudine demergeris in profundum. Contere eum, Domina, pede virtutis tuæ, exurge & dissipa malitiam eius. Extingue potentiam illius, & virtutem eius redige in fauillam, vt viuentes exultemus in nomine tuo, læto animo dicamus tibi laudem.

LII.

LII.

Dixit insipiens inimicus in corde suo, hominem deiiciam de tabernaculis filiorum Dei. Egrediar & ero spiritus mendax in ore serpentis, & per feminam deiiciam virum eius. Sicut exaltantur, o miser, cœli a terra, sic exaltatæ sunt cogitationes Dei a cogitationibus tuis. Noli extolli de casu mulieris, quia mulier conteret caput tuum. Tu illi foueam præparasti, & in sagena illius capieris.

LIII.

Domina, in nomine tuo saluum me fac, & ab iniustitiis meis libera me, vt non noceat mihi calliditas inimici, sub vmbra alarum tuarum protege me. O Domina, adiuua me, gratiam tuam largire animæ meæ. Voluntarie offeram tibi sacrificium laudis, & confitebor nomini tuo, quoniam bonum est. Quoniam ex omni tribulatione liberabis me, & inimicos meos despiciet oculus meus.

LIIII.

Exaudi, Domina, orationem meam, & ne contemnas deprecationem meam, contristatus sum in cogitatione mea, quia iudicia Dei perterruerunt me. Tenebræ mortis venerunt super me, & pauor inferni inuasit me. Ego autem in solitudine exspecto consolationem tuam, & in cubili meo attendo misericordiam tuam. Glorifica manum & brachium dextrum tuum, vt prosternantur a nobis inimici nostri.

LV.

Miserere mei, Domina, quoniam conculcauerunt me inimici mei quotidie. Omnes cogitationes eorum in malum contra me. Excita furorem & memento belli, & super eos effunde iram tuam. Innoua signa, immuta mirabilia, sentiamus adiutorium brachii tui. Glorifica nomen tuum super nos, vt cognoscamus, quoniam in sæculum misericordia tua. Stilla in nobis guttam suauitatis tuæ, quia tu es pincerna gratiæ & dulcoris.

LVI.

Miserere mei, Domina, miserere mei, quia paratum est cor meum exquirere voluntatem tuam. Et in vmbra alarum tuarum requiescam, quia delectabile est mihi refrigerium tuum. Manus tuæ distillant myrrham primam, & digiti tui vnguenta gratiarum. Et fragmen mali punici est guttur tuum, & spiramine oris tui suaue compositum thymiama. Tu enim es mater pulchræ dilectionis, & ancora spei, portus indulgentiæ, & ianua salutis.

LVII.

Si vere vtique iustitiam loquimini, iustitiæ & misericordiæ honorate reginam. Ad laudem enim & gloriam pertinet Saluatoris, quicquid honorificum impensum fuerit suæ genitrici. Rosæ martyrum te circumdant, o Regina, & lilia virginum ambiunt thronum tuum. Laudate eam simul astra matutina, concentum illi facite omnes filii Dei. Glorificate eam cæli & terra, mare, & flumina, ac fundamenta orbis.

LVIII.

Eripe me ab inimicis meis, Domina mundi, exurge in occursum meum Regina pietatis. Aurum obrizum in ornamentis tuis, sardius & thopasius in diademate tuo. Iaspis & amethystus in dextra tua. Carbunculi scintillantes in monilibus tuis. Myrrha, thus & balsamum in manibus tuis. Saphirus & smaragdus in digitis tuis.

LIX.

Deus, repulisti nos propter peccata nostra, & misertus es nobis propter virginem Mariam. Intercede pro nobis, salutifera mater Dei, quæ angelorum & hominum salutem peperisti. Tu enim mœstis exultationem infundis, & mœrentibus lætitiam & dulcorem. Lætifica nos dulcifluo sono oris tui, & liquore tuo roseo perfunde corda nostra. Tonate cæli desuper, & date illi laudem, glorifica illam terra cum omnibus habitatoribus tuis.

LX.

Exaudi, Domina, deprecationem meam, & super firmam petram stabilies mentem meam. Esto mihi domina turris fortitudinis, me tuearis a facie crudelis vastatoris, vt castrorum acies sis illi terribilis, & viuus corruat in profundum inferni. Tu enim es rutilans & decora, rubens vt consurgens aurora. Pulchra es & clara, vt luna plenissima, & tanquam sol, refulget sacer aspectus tuus.

LXI.

Nonne, Domina, tibi subiecta erit anima mea, quæ Saluatorem omnium genuisti? Memento nostri, perditorum saluatrix, exaudi planctus cordis nostri. Infunde gratiam de thesauris tuis, & vnguentis placa dolorem nostrum. Da nobis gaudium & lætitiam bonam, vt confundas bonorum inimicos. Ablue omnia peccata nostra, sana omnes infirmitates nostras.

LXII.

Deus, Deus meus, pro matre tua te glorifico. Virginaliter enim te concepit, & sine angustia te parturiuit. Benedicta sis, o Domina nostra, & pro nobis assiste ante thronum Dei. Species & claritas in aspectu tuo. Custodi animam meam, Domina, vt non corruat in peccato.

LXIII.

Exaudi Domina orationem, cum deprecor, a pauore crudelis libera mentem meam. Impetra nobis pacem & salutem, in die nouissimo. Benedicta sis super mulieres, & benedictus sit fructus ventris tui.

Illumina, Domina, oculos meos, & illustra cæcitatem meam. Da mihi in te confidentiam bonam, in vita & in fine meo.

LXIV.

Te decet hymnus, Domina nostra, in Sion, laus & iubilatio in Ierusalem. Benedictionem omnium gentium dedit tibi Dominus, laudem & gloriam ante conspectum omnium populorum. Benedixit te Dominus in misericordia tua, & thronum tuum constituit super omnes ordines angelorum. Gratiam & decorem posuit in labiis tuis, & pallio gloriæ induit corpus tuum. Coronam radiantem posuit in capite tuo, & virtutum monilibus te decenter ornauit.

LXV.

Iubilate Dominæ nostræ omnis terra, psallite hymnum, date honorificentiam maiestati illius. Benedictum sit cor tuum, Domina, cum quo ardenter & sinceriter Dei filium dilexisti. Respice paupertatem, virgo gloriosa, miseriam & angustiam meam ne tardes remouere. Aufer tribulationem meam, dulcifica languorem meum. Benedicat te omnis caro, glorificet te omnis lingua.

LXVI.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis per illam, quæ eum genuit. Miserere nostri, Domina, & ora pro nobis, in lætitiam bonam conuerte mœstitiam nostram. Illumina me, stella maris, clarifica me, virgo clarissima. Extingue ardorem cordis mei, refrigera me gratia tua. Protegat me semper dextera tua, præsentia tua illustret finem meum.

LXVII.

Exsurgat Maria & dissipentur inimici eius, & conterantur omnes sub pedibus eius. Impetum inimicorum nostrorum dissipa, destrue omnem iniquitatem eorum. Ad te, Domina, clamaui in tribulatione, & serenasti conscientiam meam. Non deficiat laus tua in ore nostro, & amor tuus de visceribus nostris. Pax multa diligentibus te, Domina, anima eorum non videbit mortem in æternum.

LXVIII.

Saluum me fac, Domina, quoniam intrauerunt concupiscentiarum aquæ vsque ad animam meam. Infixus sum in limo peccati, & aquæ voluptatis circumdederunt me. Plorans ploraui in nocte, & dies lætitiæ ortus est mihi. Salua animam meam genitrix Saluatoris, quia per te vera salus data est omni mundo, cum nunciante Angelo fuisti obumbrata, & patris sapientia prægnans & grauidata.

LXIX.

Domina, in adiutorium meum intende, & luce misericordiæ tuæ illustra mentem meam. Doce nos exquirere bonitatem tuam, vt enarremus mirabilia tua. Ostende potentiam tuam contra inimicos nostros, vt sanctificeris in nationibus procul. In ira flammæ tuæ mergantur in infernum, & qui conturbant seruos tuos, inueniant perditionem. Miserere seruorum tuorum, super quos inuocatum est nomen tuum, & ne sinas angustiari eos in tentationibus suis.

LXX.

In te, Domina, speraui, non confundar in æternum, & in tua misericordia libera me & eripe me. Propter multitudinem iniquitatum mearum oppressus sum vehementer. Facti sunt hostes mei in capite, subsannauerunt & deriserunt me quotidie. Vide Domina mea, quoniam tribulor, expande manus tuas, succurre pereunti. Ne moreris propter gratiam nominis tui, vt efficiaris mihi in gaudium & in salutem.

LXXI.

Deus iudicium tuum Regi da, & misericordiam tuam Reginæ matri eius. In manu tua, Domina, salus & vita consistunt, lætitia perpetua & æternitas gloriosa. Resperge cor meum dulcedine tua, fac me obliuisci miserias huius vitæ. Trahe me post te vinculis misericordiæ tuæ & fomentis misericordiæ & pietatis tuæ sana dolorem meum. Concupiscentias æternas excita in anima mea, & de gaudio paradisi inebria mentem meam.

LXXII.

Quam bonus Israel Deus his, qui matrem suam colunt & venerantur! Ipsa enim est solatium vitæ nostræ, in laboribus subuentio nostra optima. Obtexit caligine hostis animam, in visceribus meis Domina lumen fac oriri. Auertatur a me ira Dei per te, placa eum meritis & precibus tuis. In iudicio pro me assiste coram ipso, suscipe caussam meam, mea sis aduocata.

LXXIII.

Vt quid Domina repulisti nos, nec subuenis in die tribulationis? Ingrediatur oratio nostra in conspectu tuo, & voces gementium non despexeris. Tetendit arcum suum contra nos inimicus, firmauit dexteram suam & non est consolator. Disrumpe in nobis ligaturam malitiarum suarum, & libera nos dextera tua. Repelle eum in locum perditionis eius, sempiterna damnatio suscipiat eum.

LXXIV.

Confitebimur te, Domina, & laudabimus nomen tuum, fac nos in tuis laudibus delectari. Cantate ei habitatores terræ, & laudem ei in populis nunciate. Confessio & magnificentia coram illa, fortitudo & exaltatio in throno illius. Adorate illam in decore eius, glorificate opificem pulchritudinis illius. Recordamini in sempiter-

piternum misericordiæ illius, retinete in mente virtutes & mirabilia illius.

LXXV.

Notus in Iudæa Deus, in Israel honorificentia matris illius. Dulcis est memoria eius super mel & fauum, & amor eius super omnia aromata. Salus & vita in domo illius, & in tabernaculo illius pax & gloria sempiterna. Honorificate illam cæli & terra, quia summus artifex hanc mirabiliter honorauit. Date illi omnes creaturæ laudem & stupendam misericordiam eius extollite gratulanter.

LXXVI.

Voce mea ad Dominam clamaui, & sua gratia intendit mihi. Abstulit a corde meo mœstitiam & mœrorem, & suauitate sua cor meum dulcorauit. Fortitudinem meam erexit in confidentiam bonam, & suo aspectu mellifluo mentem meam serenauit. Adiutorio sancto suo euasi pericula mortis, & de manu crudelis subterfugi. Gratias Deo, & tibi, mater pia, de omnibus, quæ assecutus sum, pietate & misericordia tua.

LXXVII.

Attendite populi Dei præcepta Dei, & Reginæ gratiæ nolite obliuisci. Aperite cor ad inuestigandum eam, & labia ad glorificandam illam. Descendet amor eius in cordibus vestris, & concupiscite placere illi. Pulchritudo illius vincit solem & lunam, compositio decoris eius ad ornamenta virtutum. Miserere mei, Regina gloriæ & honoris, & ab omni periculo custodi mentem meam.

LXXVIII.

Domina, venerunt gentes in hæreditatem Dei, quas tu meritis tuis Christo confœderasti. Sit eloquium tuum dulce coram ipso & coniunge me illi, qui me redemit. Extende brachium tuum contra hostem crudelem, & denuda mihi versutiam illius. Vox tua dulcis super omnem melodiam, harmonia angelica ei non valet comparari. Distilla mihi suauitatem gratiarum tuarum, & tuorum charismatum fragrantiam & odorem.

LXXIX.

Qui regis Israel, intende ad me, fac me digne matrem tuam collaudare. Expergiscere de puluere, anima mea, perge in occursum reginæ cæli. Solue vincula colli tui, paupercula anima mea, & gloriosis laudibus accipe illam. Odor vitæ de illa progreditur, & omnis salus de corde illius scaturisat. Charismatum suorum fragrantia suaui animæ mortuæ suscitantur.

LXXX.

Exultate Dominæ adiutrici nostræ, iubilate illi in lætitia cordis vestri. Accendantur affectus vestri in illam, & inimicos nostros induat confusione. Imitemur humilitatem illius, obedientiam & mansuetudinem illius. Omnes gratiæ Dei radiantur in ea, capacissima enim fuit bonitas illius. Currite ad illam cum deuotione sancta, & de bonis suis participabit vobis.

LXXXI.

Deus stetit in synagoga Iudæorum, de qua, vt rosa de sentibus, progressa est mater eius. Terge fœditatem meam Domina, quæ semper rutilas puritate. Fons vitæ influe in os meum, ex quo viuentes aquæ profluunt & emanant. Omnes sitientes venite ad illam, & de fonte suo gratanter vos potabit. Qui hauriet ex ea, saliet in vitam æternam, & qui bibet ex ea, non sitiet vnquam.

LXXXII.

Domina mea, quis similis erit tibi, quæ gratia & gloria superemines vniuersa? Sicut exaltantur cæli a terra, sic tu præcelsior cunctis rutilas exaltata. Vulnera cor meum charitate tua, fac me dignum gratia & muneribus tuis. Liqueat anima mea amore tuo, & concupiscentia tua cor meum inflammetur. Fac me desiderare honorificentiam tuam & gloriam, vt per te recipiar ad pacem Iesu Christi.

LXXXIII.

Quam dilecta tabernacula tua, Domina virtutum, quam amabilia tentoria requietionis tuæ? Honorate illam peccatores, & impetrabit vobis salutem & pacem. Super thus & balsamum incensum orationis eius, preces eius non reuertuntur vacuæ nec inanes. Intercede pro me, Domina, apud Christum tuum, nec derelinquas me in vita, neque in morte. Benignus est enim spiritus tuus, & gratia tua replet orbem terrarum.

LXXXIIII.

Benedixisti, Domina, domum tuam, consecrasti habitationem tuam. Hæc est speciosa inter filias Hierusalem, cuius memoria est in benedictione. Beatissimam prædicate illam angeli sancti, glorificate illam virtutes & dominationes. Populi gentium exquirite prudentiam eius. Sentite de illa in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illam.

LXXXV.

Inclina, Domina, aurem tuam, & exaudi me, conuerte vultum tuum & miserere mei. Distillatio dulcoris oblectat animas sanctorum, & infusio charitatis tuæ super mel dulcissimum. Irradiatio gratiæ tuæ dilucidat intellectum, & lux miserationum perducit ad salutem. Fons bonitatis tuæ inebriat sitientes, & aspectus faciei tuæ retrahit a peccato. Scire & cognoscere te, est radix immortalitatis, & enarrare virtutes tuas, est via salutaris.

LXXXVI.

LXXXVI.

Fundamenta vitæ in anima iusti, perseuerare in charitate tua vsque in finem. Gratia tua releuat pauperem in aduersitate & inuocatio tui nominis immittit ei confidentiam bonam. Miserationibus tuis repletur paradisus, & a terrore tuo confunditur hostis infernalis. Qui sperat in tè, inueniet thesauros pacis, & qui te non inuocat in hac vita, non perueniet ad regnum Dei. Fac, Domina, vt viuamus in gratia Spiritus sancti, & perduc animos nostros ad beatum finem.

LXXXVII.

Domina, auxiliatrix salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te. Ingrediatur oratio mea in conspectu tuo, consolare cum facie tua mœstitiam meam. Multiplicata sunt mala in anima mea, expurga eam a sordibus & peccatis. Virtus tua persequatur inimicos nostros, ne nos impediant ad salutem. Confer gratiam animæ ad resistendum eis, conforta cor nostrum contra concupiscentias carnis.

LXXXVIII.

Misericordias tuas, Domina, in sempiternum decantabo. Vnguento pietatis tuæ medere contritis corde, & oleo misericordiæ tuæ refoue dolores nostros. Gratiosus vultus tuus mihi appareat in extremis, formositas faciei tuæ lætificet egredientem spiritum meum. Excita spiritum meum ad amandum bonitatem tuam, excita mentem ad extollendum nobilitatem & pretiositatem tuam. Libera me ab omni tribulatione mala, & ab omni peccato custodi animam meam.

LXXXIX.

Domina, refugium facta es nobis in cunctis necessitatibus nostris. Diffusio gratiæ tuæ producit operationes sanctas, & stillicidium dulcoris tui affectiones facit castissimas. Miserationum tuarum, Domina, recordabor, sacrificium laudis & carnem lætitiæ psallam tibi. Qui honorant te, coronam perennem pro cinere obtinebunt, & pallium laudis pro spiritu mœroris. Qui sperant in te, amictu luminis induentur, gaudium & perpetuam lætitiam sortientur.

XC.

Qui habitat in adiutorio matris Dei, in protectione ipsius commorabitur. Concursus hostis non nocebit ei, sagitta volans non tanget eum. Quoniam ipsa liberabit eum de laqueo insidiantis, & sub pennis proteget eum. Clamate ad illam in periculis vestris, & flagellum non appropinquabit tabernaculo vestro. Fructus gratiæ inueniet, qui sperauerit in illam, porta paradisi reserabitur ei.

XCI.

Bonum est, confiteri virgini Mariæ, & psallere illi gloriam prosperitatis & mentis. Annunciare merita eius, lætificat intellectum, & imitari opera eius, exhilarat angelos Dei. Qui acquirit gratiam eius, cognoscetur a ciuibus paradisi, & qui habuerit characterem nominis eius, annotabitur in libro vitæ. Exsurge, Domina, & iudica caussam nostram, & ab insurgentibus in nos, libera nos. Ne retrahas a protectione dexteram tuam, & excipe gladio tuo iacula vastationis.

XCII.

Dominus regnauit, decorem induit, matremque suam ornamento virtutum coronauit. Adimpleat propitiationem suam in nobis mater pacis, & viam æquitatis doceat seruos suos. Qui desideratis sapientiam Christi, seruite matri eius animo reuerenti. Quis sufficiat enarrare opera tua, Domina, aut quis inuestigabit thesauros misericordiæ tuæ? Sustine deficientes in tentationibus suis, destina illos in sortem veritatis.

XCIII.

Deus, vltionum Dominus, sed tu mater misericordiæ, ad miserandum inflectis eum. Magnificentia tua, Domina, prædicatur in sæculum, qui autem colunt te, inuenient viam vitæ. Seruite illi reuerentialiter exultantes, & sanabit vos benedictus fructus castissimi ventris illius. Respice Domina humilitatem seruorum tuorum, & laudabunt te in generationibus sæculorum. Magnifica nomen tuum, in multiplicatione gratiarum tuarum, & ne sinas seruos tuos subiacere periculis.

XCIIII.

Venite, exultemus Dominæ nostræ, iubilemus virgini saluatrici nostræ. Præoccupemus faciem in iubilatione, & in canticis collaudemus eam. Venite, adoremus & procidamus ante eam, confiteamur illi cum fletibus peccata nostra. Impetra nobis, Domina, indulgentiam plenam, assiste pro nobis ante tribunal Dei. Suscipe in fine nostro animas nostras, & introduc nos in requiem tuam æternam.

XCV.

Cantate plenæ gratiæ canticum nouum, cantate Mariæ omnes terrigenæ orbis. Quoniam omnes angelos sanctitate præcellit, & natos mulierum virtutibus mirabilibus & signis. Formositas & gloria in vultu illius, sapientia & gratia in oculis illius. Afferte illi gloriam patriæ gentium, exultate in ea omnes creaturæ Dei. Admirabile commercium habetis per eam, ex quo vocati estis filii Dei excelsi.

XCVI.

Dominus regnauit, exultet Maria, in omni imperio dominationis illius. Adorate eam ciues curiæ paradisi, exaltate eam virgines speciosæ, filiæ eius. Quoniam eleuata est super principatus & dominationes, exaltata est super angelorum & archangelorũ legiones. Patriarchæ & Prophetæ concrepate illi laudem, concentum illi facite Apostoli & martyres Christi.

Con-

Confessores cum virginibus de canticis Sion, dicite canticum ei, & regratiamini ei Monachi sancti, de acceptis triumphis.

XCVII.

Cantate Dominæ nostræ canticum nouum, quia mirabilia fecit, in conspectu gentium, reuelauit misericordiam suam, in extremis terræ auditum est nomen eius. Recordare, Domina, pauperum & miserorum, & sustenta eos ope refrigerii sancti tui. Tu autem, Domina, suauis & verax es, patiens nimis & miseratione plena. Conculca hostes animarum nostrarum & contumacium eorum elide brachio sancto tuo.

XCVIII.

Dominus regnauit, irascantur populi, Maria super Cherubin sedet a dextris eius. Magna est in Sion gloria tua, Domina, & in Hierusalem magnificentia tua. Cantate ante eam chori virginales, & adorate thronum eius, quoniam sanctus est, in dextera eius ignea lex, & in circuitu eius Sanctorum millia. Cantate ei ante oculos eius, & iustitiæ regulam in corde illius.

XCIX.

Iubilate Dominæ nostræ omnes homines terræ, seruite illi in lætitia, & iucunditate. In toto animo vestro accedite ad illam, & in omni virtute vestra conseruate vias eius. Inuestigate illam & manifestabitur vobis, estote mundi corde, & apprehendetis eam. Quibus auxiliata fueris, Domina, erit refrigerium pacis, & quibus auerteris vultum tuum, non erit spes ad salutem. Recordare nostri, Domina, & non apprehendent nos mala, succurre nobis in fine, & inueniemus vitam æternam.

C.

Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domina, psallam tibi in exultatione cordis cum lætificaueris animam meam. Laudabo nomen tuum & gloriam tuam, & præstabis refrigerium animæ meæ. Zelatus sum amorem & honorem tuum, ideo defendes caussam meam ante iudicem sæculorum. Allectus sum gratia & bonitate tua, oro, ne frauder a spe & confidentia bona. Conforta animam meam in nouissimis meis, & in carne ista me fac conspicere Saluatorem meum.

CI.

Domina, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Non auertas sacrum aspectum tuum a me, neque abomineris me propter immunditiam meam. Ne derelinquas me in comitatu, & in concilio inimicorum meorum, & ne sinas me cadere in exprobrationem eorum pessimam. Qui confidunt in te, non timebunt colubrum tortuosum, & qui exaltant te præconiis, euadent manus Acherontis. Per virginalem conceptum tuum, da mihi in te confidentiam bonam, & per admirabilem partum tuum, lætifica animam meam.

CII.

Benedic anima mea matri Iesu Christi, & omnia præcordia mea glorificate nomen eius. Ne obliuiscaris beneficia eius, neque gratias eius, & consolationes illius. Gratia eius peccata relaxantur, & misericordia illius ægritudines reparantur. Benedicite ei omnes virtutes cælorum, glorificate eam chori Apostolorum & Prophetarum. Benedicite ei maria & insulæ gentium. Hymnum dicite ei cæli & habitationes eorum.

CIII.

Benedic anima mea virgini Mariæ, honor enim & magnificentia eius in perpetuum. Formositatem & pulchritudinem induisti, amicta es, Domina, fulgenti vestimento. De te procedit peccatorum medela, ac pacis disciplina, ac feruor charitatis. Imple nos seruos tuos virtutibus sanctis, & ira Dei non appropinquet nobis. Iucunditatem æternam da seruitoribus tuis, & noli eos obliuisci in certamine mortis.

CIIII.

Confitemini Dominæ nostræ, & inuocate nomen eius, cantate ei gloriose enarrantes virtutes eius. Laudate & exaltate virgines filiæ Sion, quia desponsabit vobis regem angelorum. Honorate Reginam plenam omni gratia, & contemplamini cum reuerentia sanctissimum vultum suum. Salus sempiterna in manu tua est, Domina, qui te digne honorauerint, suscipient illam. Clementia tua non deficiat a sæculis æternis, & misericordia tua a generatione in generationem.

CV.

Confitemini Dominæ nostræ, quoniam bona est, per cunctas tribus terræ enarrate misericordias eius. Longe est impiis conuersatio eius, a mandatis altissimi non declinauit pes eius. Fons irriguus gratiæ procedit de corde illius, & emanatio virginalis, castificans animas sanctas. Spes de gloria paradisi in corde illius, qui deuoto animo honorauerit illam. Miserere nostri, fulgentissima Regina cœli, & præsta consolationem de gratia tua.

CVI.

Confitemini Domino, quoniam bonus, confitemini matri eius, quoniam in sæculum misericordia eius. Innocentiam & viam prudentiæ ostende nobis, Domina, & viam intelligentiæ indica seruis tuis. Timor Dei illustrat intellectum, & amor tuus exhilarat eum. Beatus vir, cuius obsequium est gratum

 tibi,

tibi, ossa illius impinguabuntur adipe & pinguedine gratiarum. Eloquium tuum sustentat animam imbecillem, & labia tua esurientem animam refocillant.

CVII.

Paratum cor meum, Domina, paratum cor meum laudes tuas psallere & decantare. Melior est charitas tua cunctis diuitiis, & gratia tua super aurum & lapidem pretiosum. Beatitudo & iustitia donantur a Domino, qui autem de peccato conuersi fuerint ad te, pœnitentiæ remedium consequentur. Emissiones tuæ gratia & pax, qui autem tibi placuerint, procul fient a perditione. Esto vmbraculum protectionis in tentationibus nostris, expansio alarum tuarum defendet nos a deuorante.

CVIII.

Domina, laudem meam ne despexeris, & hoc dedicatum tibi Psalterium digneris acceptare. Respice voluntatem cordis mei, & affectionem meam fac tibi beneplacentem. Propera ad visitandum seruos tuos, sub tegumento manus tuæ illæsi conseruentur. Illuminationem Spiritus sancti per te suscipiant, & refrigerium contra cupiditatis æstum. Medere contritis corde, Domina, & refoue eos vnguento pietatis.

CIX.

Dixit Dominus Dominæ meæ, sede mater mea a dextris meis. Bonitas & sanctitas placuerunt tibi, ideo regnabis mecum. Corona immortalitatis in capite sancto tuo, cuius fulgor & claritas non extinguetur. Miserere mei, Domina, mater luminis & splendoris, illumina nos, Domina veritatis & virtutis. De thesauris infunde nobis sapientiam Dei, & intellectum prudentiæ ac formam disciplinæ.

CX.

Confitebor tibi, Domina, in toto animo meo, glorificabo te in tota mente mea. Opera gratiæ tuæ commemorabuntur, & testamentum misericordiæ tuæ ante thronum Dei. Per te missa est redemptio a Domino, populus pœnitens habebit spem salutis. Intellectus bonus omnibus honorantibus te, & sors illorum inter angelos pacis. Gloriosum & admirabile est nomen tuum, qui illud in corde retinent, non expauescent in puncto mortis.

CXI.

Beatus vir, qui timet Dominam, & beatum cor, quod diligit eam, iucundus homo, qui non satiatur laude tua, & a relatu virtutum tuarum non fatigatur. Exortum est in corde eius lumen Dei, Spiritus illuminat intelligentiam eius. Disperge Domina gratiam pauperibus tuis. In memoria æterna fiant per te nomina nostra, ab auditu terribili non trepidet cor nostrum.

CXII.

Laudate pueri matrem Dei, glorificate senes nomen eius. Benedicta sit Maria mater Christi, ipsa enim est via ad patriam salutis. Excelsus super Cherubin thronus eius, & sedes eius super cardines cæli. Super humiles vultus eius, & super confidentes in ea aspectus illius. Misericordia eius super omnem carnem, & eleemosyna illius vsque ad extremum terræ.

CXIII.

In exitu animæ meæ de hoc mundo occurre illi, & suscipe illam, consolare illam vultu tuo sancto, aspectus dæmonis non conturbet eam. Esto illi scala ad regnum cælorum, & iter rectum ad paradisum. Impetra ei a patre indulgentiam pacis, & sedem lucis inter seruulos tuos. Sustine deuotos ante tribunal Christi, suscipe caussam eorum in manibus tuis.

CXIV.

Dilexi matrem Dei Domini mei, & lux miserationum eius infulsit mihi. Circumdederunt me dolores mortis, & visitatio illius lætificauit me, dolorem & periculum incurri, & recreatus sum gratia illius. Nomen eius & memoriale illius sit in medio cordis nostri, & non nocebit nobis ictus malignantis. Conuertere anima mea in laudem ipsius, & inuenies refrigerium in nouissimis tuis.

CXV.

Credidi, propter quod locutus sum laudem & gloriam tuam, Domina, orbi terræ. Compatere animæ meæ, & dilige illam, & beneplacitum tuum insinuare ei. Statue illi testamentum dilectionis & pacis tuæ, & præbe illi iugem memoriam nominis tui. De benedictione ventris tui da mihi sustentationem, & de pinguedine gratiæ tuæ dulcora animam meam. Disrumpe vincula peccatorum meorum, & de virtutibus tuis exorna faciem animæ tuæ.

CXVI.

Laudate Dominam nostram omnes gentes, glorificate eam omnes populi. Quoniam confirmata est super nos gratia & misericordia eius, & virtus illius permanet in sæculum. Qui digne coluerit illam, iustificabitur, qui autem neglexerit illam, morietur in peccatis suis. Labia angelorum enarrabunt sapientiam eius, & omnes ciues paradisi cantabunt ei laudem. Bono animo accedentes ad illam, non capientur ab angelo deuastante.

CXVII.

Confitemini Domino, quoniam bonus, confitemini eius matri, quoniam in sæculum misericordia eius. Amor illius expellit

pellit peccatum a corde, & gratia illius expiat conscientiam peccatorum. Via veniendi ad Christum, est appropinquare ad illam, qui autem fugerit eam, non inueniet viam pacis. Qui obduratus est in peccatis, sæpe inuocet illam, & lux in suis tenebris orietur. Qui tristatur in corde suo, clamet ad illam, & dulcoranti stillicidio inebriabitur.

CXVIII.

Beati immaculati in via, qui matrem Domini imitantur. Beati imitatores humilitatis illius. Beati participes charitatis. Beati perscrutatores virtutum illius. Beati conformes imagini cordis illius. Beati, qui conceptum & partum illius venerantur. Beati, qui deuote ei famulantur. Beati, qui in ea habent spem & confidentiam. Beati, qui per illam suscipiunt felicitatem æternam.

Retribue seruo tuo, Domina, viuifica me, & faciam voluntatem tuam. Incola ego sum in terra, nihil abscondas mihi de amore tuo. Concupiuit anima mea laudes tuas desiderare omni tempore. Tu enim salus mea in Domino, quæ me morti adiudicatum liberasti. Quid pro his retribuam tibi, nisi me totum? Domina, suscipe me.

Legem pone mihi, Domina, voluntatis tuæ, sanctarum sanctissima, & exquiram eam semper. Deduc me in semitam miserationum tuarum, mulierum pulcherrima, quia ipsam volui. Inclina animam meam ad supernorum amorem, Domina, & non in impudicitiam. Ecce concupiui castimoniam tuam, Domina, a iuuentute mea, in misericordia tua confirma me. Et obseruabo viam testimoniorum tuorum in sæculum, & scrutabor mandata filii tui, quæ dilexi.

Memor esto verbi tui, dominarum primiceria, in quo mihi spem dedisti. Hæc in tempestatum fluctibus potenter tenuit me, quia eloquium tuum viuificauit me. Circumdederunt me viri mendaces, & congregata sunt super me flagella, & ecce, manus tua eripuit me. Communicaui in bonis omnibus honorantibus te, & custodientibus obnixe mandata tua. Miserationibus tuis plena est omnis terra, ideo viam iustificationum tuarum exquisiui.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo, Domina, de quo lætantur angeli Dei. Disciplinam morum tuorum, & æquitatem tuam doce me, quia verbis tuis pro cunctis credidi. Bonum mihi, quia onere tuo humiliasti me, vt sequar conuersationem tuam. Qui amant seruientes tibi, venerabuntur, qui autem abominatus fuerit eos, ruet in interitum. Veniant mihi semper guttæ clementiæ tuæ desuper, & viuam, quia lex tua sancta meditatio mea est.

Defecit in semitis tuis anima mea, Domina, & nisi miseratio tua magna esset, periissem vtique in infirmitatibus meis. Defecerunt oculi mei in contemplatione tua, velut vter in pruina ad te visa est anima mea. Secundum bonitatem tuam viuificasti me, & non obliuiscar sermones tuos, quia tibi adhærere bonum est. Dispositione tua mundus perseuerat, quem tu cum Deo fundasti ab initio. Tuus totus ego sum, Domina, saluum me fac, quoniam desiderabiles erant laudes tuæ in tempore peregrinationis meæ.

Quomodo dilexi legem tuam, Domina, quia testimonia tua in conspectu meo semper. Suauitatum tuarum affluentia cor meum alienauit a me & caro mea mirabiliter exultauit in te. Quam dulcia peccatoribus eloquia tua, Domina, super omnem melodiam refectio tua dulcis ori meo. Illuminatio gressibus meis verbum tuum, & lumen infallibile semitis meis. Quoties exasperauerunt in me peccatores inferni, quia a charitate tua declinare nolui, ego autem in te speraui, Domina.

Iniquos odio habui, & viam tuam dilexi, Domina. Adiuua me, & saluus ero, Domina mundi, meditabor honorificentiam mandatorum tuorum. Fac me semper stare in timore tuo, & non tradas me, virgo, calumniantibus me. Vernaculus tuus sum ego, minimus in domo tua. Custodi me, Domina, a negligentibus iudicia iustitiæ tuæ. Contemnis omnes discedentes a seruitio tuo, quia iniusta est conuersatio eorum.

Mirabilia testimonia tua, mater alma, & sermonibus tuis illuminatum est cor meum. Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis, filiæ regum collaudent faciem tuam. Ardens verbum labiorum tuorum vehementer, qui ad te properat, percipiet illud. Vt arundo agitatus sum in conspectu tuo, tene me, Domina, sub iugo tuo, vt non confundar. Seruientes tibi plus aliis inuadunt dracones inferni, sed tu, Domina, defende nos.

Clamaui in toto corde meo ad te, Domina, de necessitatibus meis clementer eripe me. Vocem gemitus mei exaudi, Domina mea, doce me, quid acceptum sit apud te omni tempore. Longe a nescientibus te salus, qui autem perstat in obsequio tuo, procul fiet a perditione. Misericordia tua irrigat mundum vniuersum, Domina, in salutari tuo viuifica me. Initium eloquiorum tuorum veritatis in æternum, & legem tuam immaculatam non sum oblitus.

Principes persecuti sunt me gratis, & ab inuocatione nominis tui trepidauit spiritus malignus. Pax multa obseruantibus amorem tuum, mater Dei, & non est illis scandalum. Septenis horis cantaui tibi, Domina, laudes. Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. Intret oratio mea in conspectu tuo, vt non derelinquam te, Domina, cunctis diebus vitæ meæ, quoniam omnes viæ tuæ misericordia & veritas. Concupiscam in æternum te laudare, Domina, cum docueris me iustificationes tuas.

CXIX.

Ad beatam Mariam, cum tribularer, clamaui, & exaudiuit me. Domina, libera nos ab omni malo cunctis diebus vitæ nostræ. Contere capita inimicorum nostrorum pede insuperabilis virtutis tuæ. Et exultauit Spiritus tuus in Domino salutari tuo, sic veram digneris infundere lætitiam cordi nostro. Ad Dominum accede rogatura pro nobis, vt per te nostra peccata deleantur.

CXX.

Leuaui oculos meos ad te, mater Christi, per quam venit solatium omni carni. Auxilium tuum, & gratiam tuam nobis impende in omni tribulatione nostra. Custodi nos, Domina, iugiter, virgo Maria, ne peccatorum laqueo capiamur. Non dormitet, neque dormiat pupilla oculi tui, vt tua semper custodia protegamur. Angelorum & hominum te laudat omnis lingua, & ante te omnia genua incuruantur.

CXXI.

Lætatus sum in te, regina cæli, quia te duce in domum Domini ibimus. Ierusalem cælestis ciuitas, ad te, Maria, veniamus. Pacem & indulgentiam, virgo, nobis impetra, & palmam de hostibus ac triumphum. Conforta & consolare cor nostrum tuæ dulcedine pietatis. Hic, Domina, tuam in nobis infunde clementiam, vt deuote in Domino moriamur.

CXXII.

Ad te leuaui oculos meos, regina, quæ regnas in cælis. Adiutorium nostrum in virtute sit nominis tui, per te omnia opera nostra dirigantur. Benedicta sis in cælo & in terra, in mari & omnibus abyssis. Benedicta sit fœcunditas tua. Benedicta sit virginitas & munditia tua. Benedictum sit corpus tuum sanctum. Benedicta sit anima tua sanctissima.

CXXIII.

Nisi quia Domina nostra erat in nobis, inuenissent nos pericula multa. Esto, virgo, defensatrix nostra, & ante Deum aduocata propitia. Ostende nobis, Domina, misericordiam tuam, & conforta nos in sancto seruitio tuo. Benedicant te sancti Angeli in cælo. Benedicant te omnes homines super terram. Ne tradas bestiis animas confitentium tibi, ne ora te canentium obturentur.

CXXIIII.

Qui confidunt in te, mater Dei, non timebunt a facie inimici. Gaudete & exultate omnes, qui diligitis eam, quia adiuuabit vos in die tribulationis nostræ. Reminiscere miserationum tuarum, Domina, & releua peregrinationem incolatus nostri. Conuerte amabilem vultum tuum super nos, confunde & destrue omnes inimicos nostros. Benedicta sint omnia opera manuum tuarum, Domina. Benedicta sint omnia sancta miracula tua.

CXXV.

In conuertendo faciem tuam serenissimam super nos, lætificabis nos virginea mater Dei. Benedicta sis, o sacrarium Christi, præ cunctis mulieribus super terram. Benedictum sit gloriosum nomen tuum, quod os Domini mirabiliter nominauit. Non deficiat laus tua de labiis nostris, nec charitas tua de præcordiis nostris. Qui te diligunt, benedicantur a Domino, & qui te volunt diligere, non defraudentur a desiderio suo.

CXXVI.

Nisi, Domina, ædificaueris domum cordis nostri, non permanebit ædificium eius. Ædifica nos gratia & virtute tua, vt maneamus firmi in perpetuum. Benedictum sit eloquium sanctum tuum, & benedicta sint omnia verba oris tui. Benedicantur a Deo, qui te benedicunt, & in iustorum numero computentur. Benedic, Domina, te benedicentes, & ne vnquam auertas ab eis gloriosum vultum tuum.

CXXVII.

Beati omnes, qui timent te, Domina nostra, & beati omnes, qui sciunt facere beneplacitum tuum. Benedicti sunt pater & mater, qui te genuerunt, quorum memoria permanebit in sæculum. Beatus est venter, qui te portauit, & beata vbera, quæ te lactauerunt. Conuerte misericordiam tuam super nos, & deprecabilis esto super seruos tuos. Intuere & respice opprobrium nostrum, aufer cunctas iniquitates nostras.

CXXVIII.

Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea inimici mei, libera me, Domina, & vindica me ab ipsis. Ne des illis potestatem in animam meam, custodi omnia interiora mea. Obtine nobis veniam peccatorum, & per te Spiritus sancti gratia nobis detur. Fac nos digne & laudabiliter pœnitere, vt beato fine

ad

ad Deum veniamus. Placatum tunc & ſereniſſimum nobis oſtende glorioſum fructum ventris tui.

CXXIX.

De profundis clamaui ad te, Domina, Domina, exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem laudis, & glorificationis tuæ. Libera me de manu aduerſariorum meorum. Confunde & deſtrue ingenia & conatus contra me. Erue me in die mala, & in die mortis ne obliuiſcaris animæ meæ. Deduc me ad portum ſalutis, & inter iuſtos ſcribatur nomen meum.

CXXX.

Domina, non eſt exaltatum cor tuum, neque ſublimati ſunt oculi tui. Benedixit te Dominus in virtute ſua, qui per te ad nihilum redegit inimicos noſtros. Benedictus ſit, qui tibi obumbrauit, & ſua gratia qui fœcundauit. Benedictus ſit, qui te ſanctificauit & mundam de matris vtero te produxit. Benedic nos, Domina, & conforta nos in gratia tua, vt per te ante conſpectum Domini præſentemur.

CXXXI.

Memento, Domina, Dauid & omnium inuocantium nomen tuum. Da nobis in nomine tuo fiduciam, vt confundantur aduerſarii noſtri. Conſolare nos in terra peregrinationis noſtræ, & releua paupertatem noſtram. Da nobis panem lachrymarum, virgo ſancta, & dolorem peccatorum in terra incolatus noſtri. Redde nobis propitium benedictum fructum ventris tui, vt Spiritus ſancti gratia repleamur.

CXXXII.

Ecce, quam bonum & quam iucundum, Maria, diligere nomen tuum. Vnguentum effuſum & odor aromatum nomen tuum diligentibus ipſum. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domina, quam præparaſti diligentibus & ſperantibus in te. Eſto refugium pauperum in tribulatione, & baculus miſerorum. Inueniant, quæſo, gratiam apud Deum, qui te in ſuis neceſſitatibus inuocabunt.

CXXXIII.

Ecce nunc benedicite Dominam, omnes, qui ſperatis in nomine ſancto eius. Gaudete gaudio magno, qui exultatis & glorificatis eam: quia ſatiabimini ab vberibus conſolationis eius. Ecce enim iucundante vbertate declinabit in vobis ad conſolandum & lætificandum corda veſtra. Benedicite illam omnes ſerui eius, & memoriale ſit in deſiderio animæ veſtræ. Benedicite illam omnes angeli & ſancti Dei, laudate in ſæcula mirabilia eius.

CXXXIIII.

Laudate nomen Domini, benedicite nomen matris Chriſti. Mariæ precamina frequentate, & ſuſcitabit vobis voluptates æternas. In anima contrita veniamus ad illam, & non ſtimulabit nos cupiditas peccati. Qui cogitat de illa in tranquillitate mentis, inuenit dulcorem & requiem pacis. Reſpiremus ad illam in finitione noſtra, & reſerabit nobis atria triumphantium.

CXXXV.

Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam per Mariam datur miſericordia eius. Impetra nobis, Domina, amicitiam Ieſu Chriſti, & cuſtodi, ne perdamus innocentiam noſtram. Comprime hoſtem noſtrum imperio tuo, ne feriat in nobis virtutem charitatis. Bona naturalia conſerua in nobis, & bona gratiæ per te multiplicentur. Illumina vias & ſemitas noſtras, vt noſcamus, quæ placita ſunt Deo.

CXXXVI.

Super flumina Babylonis fleuerunt Hebræi, nos vero ſuper iniquitates noſtras lugeamus. Clamemus humiles ad puerperam virginem, offeramus ei planctus & ſuſpiria noſtra. Non inuenietur propitiatio ſine illa, nec ſalus ſine fructu illius. Per illam peccata purgantur, & per fructum illius animæ dealbantur. Per illam fit vera ſatisfactio de peccatis, per fructum illius ſanitas animæ condonatur.

CXXXVII.

Confitebor tibi, Domina, in toto corde meo, quia per te expertus ſum clementiam Ieſu Chriſti. Audi, Domina, verba mea, & preces meas, & in conſpectu Angelorum cantabo tibi laudes. In quacunque die inuocauero, exaudi me, & multiplica virtutem in anima mea, confiteantur tibi omnes tribus & linguæ, quia per te ſalus reſtituta eſt nobis. Ab omni perturbatione libera ſeruos tuos, & fac eos viuere ſub pace & protectione tua.

CXXXVIII.

Domina, probaſti me & cognouiſti me, tu cognouiſti ruinam & tranſgreſſionem meam. Copioſa facta eſt ſuper me miſericordia tua, & dilatata eſt ſuper me clementia tua. Imperfectum meum aſpexit oculus tuus, & palpebræ tuæ nouerunt vias meas. Effluentiam deſiderii ſancti habeamus a Spiritu S. & macula peccati non deturbet conſcientiam noſtram. Serenet corda noſtra lux miſericordiæ tuæ, & recreet nos tuæ pacis dulcedo.

CXXXIX.

Eripe me, Domina, ab omni malo, & ab hoſte inferni defende me, contra me tetendit arcum ſuum, & in fraude ſua inſidiatur mihi. Confringe vires eius

eius malignas, & obtunde potenter astutiam eius. Conuerte iniquitatem ipsius in verticem illius, & in foueam, quam fecit, corruat festinanter. Nos autem exultemus in seruitio tuo, & in tuis laudibus gloriemur.

CXL.

Domina, clamaui ad te, exaudi me, intende orationi meæ, & postulationi meæ. Dirigatur obsecratio mea vel incensum coram facie tua, in tempore serotini sacrificii & matutini. Non declinet cor meum in verbis malignantibus, & nequitiæ cogitatus subuertant sensum meum. Fac me assentire beneplacito cordis tui, & tuis actionibus conformari. Radio intelligentiæ reuerbera cor meum, & igniculo charitatis inflamma.

CXLI.

Voce mea ad Dominum clamaui, ipsam quam humiliter deprecatus sum. Effudi in conspectu eius lachrymam meam, & dolorem meum sibi exposui. Insidiatur hostis calcaneo meo, extendit contra me suum rete. Adiuua me, Domina, ne corruam coram eo, fac, vt conteratur sub pedibus meis. Educ de carne animam meam, vt confiteatur tibi & psallet Domino Deo forti in perpetuum.

CXLII.

Domina; exaudi orationem meam, percipe tuis auribus supplicationem meam. Persecutus est malignus vitam meam, deposuit in terra conuersationem meam. Denigrauit me caligine sua, & anxiatus est nimis Spiritus meus. Ne auertas faciem tuam a me, vt non corruam cum descendentibus in lacum. Emitte lucem tuam, & gratiam tuam, & repara denuo vitam & conscientiam meam.

CXLIII.

Benedicta sis, Domina, quæ instruis seruos tuos ad prœlium, & eos roboras contra inimicum. Fulgure & coruscatione dissipa illum. Mitte iacula tua, vt confundas illum. Glorifica de alto manum tuam, vt cantent serui tui laudem & gloriam tuam. Eleua de terrenis affectionem nostram, de sempiternis deliciis refice viscera nostra, concupiscentiam supernorum accende in cordibus nostris & de gaudiis paradisi velis nos recreare.

CXLIIII.

Exaltabo te, mater filii Dei, & per singulos dies cantabo laudes tuas. Generatio & populi laudabunt opera tua, & misericordiam tuam insulæ expectabunt. Abundantiam dulcoris tui angeli eructabunt, & de suauitate tua sancti pronunciabunt. Oculi nostri in te sperant, Domina, mitte nobis cibum & escam delectantem. Laudationem tuam loquetur lingua mea, & benedicam te in sæculum sæculi.

CXLV.

Lauda anima mea Dominam, glorificabo eam, quamdiu vixero. Nolite cessare a laudibus illius, & per singula momenta recogitate illam. Cum exierit spiritus meus, Domina, sit tibi commendatus, & in terra ignota præsta illi ducatum. Non conturbent eum culpæ prius commissæ, nec inquietent ipsum cursus malignantis. Perduc eum ad portum salutarem, vt præstoletur secure aduentum redemptoris.

CXLVI.

Laudate Dominam, quoniam bonus est psalmus, iucunda & decora sit illi nostra laudatio. Ipsa enim medetur contritis corde, & refouet eos vnguento pietatis. Magna est virtus illius & gratia illius, & clementia eius nullum habebit finem. Præcinite ei in iubilatione, & in confessione psalmum canite illi. Beneplacitum est ei super timentes Deum, & in eis, qui sperant de misericordia eius.

CXLVII.

Lauda Ierusalem Dominam, glorifica etiam illam, o Sion. Ipsa enim construit muros tuos, & filios tuos benedicit. Gratia sua te impinguat, pacemque donat terminis tuis. Leuemus corda nostra cum manibus ad illam, vt suam influentiam sentiamus. Glorificemus omnes misericordias eius & benedicamus omnes bonitates illius.

CXLVIII.

Laudate Dominam nostram de cælis, glorificate eam in excelsis. Laudate eam homines & iumenta, volucres & pisces maris. Laudate eam sol & luna, stellæ & circuli planetarum. Laudate eam Cherubin & Seraphin, throni, dominationes & potestates. Laudate eam omnes legiones angelorum. Laudate eam omnes ordines spirituum supernorum.

CXLIX.

Cantate Dominæ nostræ canticum nouum, laus eius in congregatione iustorum. Lætentur cæli de gloria eius, insulæ maris & totus orbis. Aqua & ignis laudent eam, frigus & æstus, splendor & lumen. Exaltationes eius in gutture iustorum, & laudes eius in cœtu triumphantium. Ciuitas Dei iucundare in illa, & pro incolis tuis, frequenta illi carmen.

CL.

Laudate Dominam in sanctis eius, laudate eam in virtutibus & miraculis eius. Laudate eam cœtus Apostolorum. Laudate eam chori Patriarcharum & Prophetarum. Laudate eam exer-

exercitus martyrum, laudate eam turmæ doctorum & confessorum. Laudate eam collegia virginum & continentium. Laudate eam ordines Anachoritarum & Monachorum. Laudate eam conuentus omnium religiosorum. Laudate eam omnes animæ ciuium supernorum: omnis spiritus laudet Dominam nostram.

SEQVVNTVR ALIQVOT cantica Prophetarum.

CONfitebor tibi, Domina, quoniam per te placatus est mihi Dominus, & consolata es me. Ecce, Domina saluatrix mea, fiducialiter agam in te, & non timebo. Quia fortitudo mea, & laus mea in Domino es tu, & facta es mihi in salutem. Hauriam aquas in gaudio de riuulo tuo, & semper inuocabo nomen tuum. Notas facite in populis virtutes Dominæ nostræ, quia excelsum est valde nomen eius. Exulta & lauda totum genus humanum, quia talem dedit tibi mediatricem Dominus Deus tuus.

Ego dixi circa dimidium dierum meorum, vadam ad Mariam, vt me Christo reconciliet. Quæsiui residuum annorum meorum in amaritudine animæ meæ. Generatio mea ablata est, quia pater & mater, & amici dereliquerunt me: Maria autem assumsit me. Sperabo in illam mane, sero, meridie, quasi leo contriuit omnia ossa peccatorum meorum. Et tu, Domina, eruisti animam meam, vt non periret, & de manu canis vnicam meam. Domina, saluum me fac, & laudem tuam cantabo cunctis diebus vitæ meæ, o pia mater Domini mei.

Exultauit cor meum in Domino, & exultatum est cor meum in Domina mea. Quia fecit mihi magna, qui potens est, per Mariam matrem eius. Non est sancta, vt est Domina nostra, quæ sola supergressa est vniuersas. Recedant ergo vetera de ore vestro, & linguis loquamur nouis. Exulta & lauda Mariam, Sion & Ierusalem, quia maxima in dominabus Israel. Ipsa pauperem facit & ditat, humiliat & sublimat: Altior cælo, terra latior, stellis purior est hæc Domina nostra.

Cantemus Dominæ nostræ gloriosæ virgini Mariæ, in hymnis & confessionibus benedicamus eam, Domina nostra omnipotens, post Deum nomen eius, currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare, dextera tua, Domina, magnificata est in fortitudine, quia in multitudine misericordiæ tuæ strauisti aduersarios meos. De ore leonis liberasti me, Domina, & tanquam infantem genitum mater suscepisti me. O Domina carissima mea, velut pullum gallinæ tege me mirabili possessione tua. Tuus totus ego sum, & omnia mea tua sunt, virgo super omnes benedicta. Ponam te sicut signaculum super cor meum, quia fortis est vt mors dilectio tua.

Domina, audiui auditionem tuam, & obstupui, consideraui opera tua & expaui. Domina mea, opus tuum, circa medium annorum viuificasti illud. Confitebor tibi, Domina, quia abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Operuit cælos gloria tua, & misericordiæ tuæ plena est terra. Egressa es, virgo, in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. O benedicta, in manibus tuis reposita est salus nostra, recordare pia paupertatis nostræ. Quem vis, ipse saluus erit, a quo auertis vultum tuum, vadit in interitum.

Audite cæli, quæ loquar de Maria, audiat terra verba oris mei. Magnificate ipsam semper mecum, & exaltate nomen eius in sæculum sæculi. Generatio parua atque peruersa, agnosce Dominam nostram saluatricem tuam. Nunquid ipsa non est mater tua, quæ possedit & in fide generauit te? Si hanc dimittis, non es amicus summi Cæsaris, quia ipse sine ea non saluabit te. Vtinam saperes & intelligeres, ac nouissima prouideres. Quemadmodum infans sine nutrice non potest viuere, ita nec sine Domina nostra posset habere salutem. Sitiat ergo anima tua ad ipsam, tene eam, nec dimitte, donec benedixerit te. Repleatur os tuum laude eius, decanta tota die magnitudinem eius.

Benedicite omnia opera Domini Dominæ gloriosæ, laudate & superexaltate eam in sæcula. Benedicite Angeli Dominæ vestræ, benedicite cæli Dominæ nostræ. Benedicat omnis creatura Dominam nostra, quam Rex voluit sic benedici. Benedicta sis, o summi Regis filia, quæ odore præis cuncta lilia. Benedicta sis corona dominarum omnium, benedicta sis gloria Ierusalem. Odor tuus sicut agri pleni, cui benedixit Dominus. Qui in benedicentes te redundabit, irrigans omnia intima eorum. Qui benedixerit te, o virgo beata, sit illi iugiter benedictus. Qui maledixerit tibi, rosa candidissima, sit ille maledictus. Non recedat de domo seruorum vini & olei abundantia. In nomine tuo omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum. Benedicamus Deum, qui te creauit; Benedictus vterque parens, qui te generauit. Benedicta sis Domina in cælo & in terra, laudabilis & gloriosa, & superexaltata in sæcula: Amen.

Bene-

Benedicta sis, Domina & mater Dei mei Israel, qui per te visitauit & fecit redemptionem plebis suæ. Et erexit vnicornu salutaris castitatis tuæ in domo Dauid pueri sui, sicut locutus est per os Esaiæ, & aliorum sanctorum Prophetarum eius. Salutem ex inimicis præsta, virginum virgo, & de manu omnium, qui nos oderunt, pacem nobis tribue. Et fac misericordiam pro parentibus & nobis, vt memor sis testamenti omnipotentis Dei, quod iurauit ad patres nostros, Abraham & semini eius in sæcula. Sic sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, quiete seruiamus illi, in sanctitate & iustitia coram te omnibus diebus nostris. Et tu, Maria, prophetissa Dei vocaberis, quoniam nosti, quod respexit humilitatem ancillæ suæ. Per quam dedit scientiam salutis plebi eius in remissionem peccatorum eorum. Per viscera multitudinis misericordiæ tuæ visita nos, stella matutina oriens ex alto. Illumina tenebras sedentium in vmbra mortis, & eas luce dilectissimi filii tui digneris instellare. Miserere, misericordiæ mater, nobis miseris peccatoribus, qui retro acta peccata pœnitere negligimus, & multa quotidie pœnitenda committimus.

Quicunque vult saluus esse, ante omnia opus est, ut teneat de Maria firmam fidem: Quam nisi quisque integram inuiolatamque seruauerit, absque dubio in æternum peribit. Quoniam ipsa sola virgo manens peperit, sola cunctas hæreses interemit. Confundatur & erubescat Hebræus, qui dicit, Christum ex Ioseph esse natum. Confundatur Manichæus, qui Christum fictum dicit habere corpus. Palleat omnis, qui hoc ipsum aliunde, non de Maria dicit assumpsisse. Idem namque filius, qui est patris in diuinis vnigenitus, est & verus vnigenitus Mariæ filius: in cælis sine matre, in terra sine patre. Nam sicut anima rationalis, & caro propter vnionem, de homine vere nascitur, ita Deus & homo Christus de Maria vere generatur, induens carnem de carne virginis: quia sic humanum genus redimi congruebat. Qui secundum diuinitatem æqualis patri, secundum humanitatem vero minor patre. Conceptus est in vtero Mariæ virginis, Angelo annunciante de Spiritu sancto: non tamen Spiritus sanctus pater eius est. Genitus in mundum sine pœna carnis virginis Matris: quia sine carnis delectatione conceptus. Quem lactauit mater vbere de cælo pleno, quam circumstabant Angeli obstetricum vice, nunciantes pastoribus gaudium magnum. Hic a Magis muneribus adoratus, ab Herode in Ægyptum fugatus, a Ioanne in Iordane baptizatus, traditus, captus, flagellatus, crucifixus, mortuus & sepultus, cum gloria resurrexit, ad cælos ascendit, Spiritum sanctum in discipulos & in matrem misit, quam demum in cælum ipse assumsit, & sedet ad dexteram filii, non cessans pro nobis filium exorare. Hæc est fides de Maria matre virgine, quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, saluus esse non poterit, &c.

Te matrem Dei laudamus, te Mariam virginem confitemur. Te æterni patris sponsam omnis terra veneratur. Tibi omnes angeli & archangeli, tibi throni, potestates & principatus, fideliter seruiunt. Tibi omnes virtutes cæli cælorum & vniuersæ dominationes obediunt.

Tibi omnes chori, tibi Cherubin & Seraphin, exultanter assistunt. Tibi omnis angelica creatura incessabili voce proclamant: Sancta, Sancta, Sancta Maria Dei genitrix, mater & virgo. Pleni sunt cæli & terra, & mare maiestatis gloriæ fructus ventris tui. Te gloriosus Apostolorum chorus sui creatoris matrem collaudat. Te beatorum martyrum cœtus candidatus genitricem glorificat. Te gloriosus confessorum exercitus Trinitatis templum appellat. Te sacrarum virginum chorus amabilis virginitatis & humilitatis exemplum prædicat. Te tota cælestis curia cælorum reginam honorat. Te per vniuersum orbem Ecclesia sancta inuocanda celebrat. Matrem diuinæ maiestatis. Te venerandam, te veram regis cælestis puerperam. Sanctam quoque dulcem ac piam. Tu angelorum Domina, tu paradisi ianua. Tu scala regni cælestis & gloriæ, tu thalamus, & tu arca pietatis & gratiæ. Tu vena misericordiæ. Tu sponsa & mater Regis æterni. Tu templum & sacrarium Spiritus sancti, totius Trinitatis beatissimæ nobile triclinium. Tu mediatrix Dei & hominum, amatrix mortalium, reparatrix cælestium, illuminatrix fidelium. Tu agonisatrix pugnantium, aduocata pauperum, miseratrix & refugium peccatorum. Tu erogatrix munerum, superatrix & terror dæmonum superborum. Tu mundi domina, cæli regina, post Deum sola spes nostra. Tu salus te inuocantium, portus naufragantium, miserorum solatium, pereuntium refugium. Tu mater omnium beatorum, gaudium plenum post Deum, omnium supernorum ciuium solatium. Tu promotrix iustorum, congregatrix errantium, promissio Patriarcharum. Tu veritas Prophetarum, præconium & doctrix Apostolorum, magistra Euangelistarum. Tu fortitudo martyrum, exemplar confessorum, honor & festiuitas virginum. Tu, ad liberandum exulem hominem, filium Dei suscepisti in vterum. Per te, expugnato

hoste antiquo, sunt aperta fidelibus regna cælorum. Tu cum filio sedes in gloria Patris. Tu ipsum pro nobis roga, virgo Maria, quem nos ad iudicandum credimus esse venturum. Te ergo poscimus, nobis tuis famulis subueni, qui pretioso sanguine filii tui redempti sumus. Æterna fac, pia virgo, cum Sanctis tuis nos gloria munerari. Saluum fac populum tuum, Domina, & vt simus participes hereditatis filii tui. Et rege nos & custodi nos in æternum. Per singulos dies, o pia, te salutamus. Et laudare te cupimus vsque in æternum mente & voce. Dignare, dulcis Maria, tunc & semper sine delicto nos conseruare. Miserere, pia, nobis, miserere nobis. Fiat misericordia tua magna nobiscum, quia in te, virgo Maria, confidimus. In te, Maria, speramus, nos defendas in æternum. Te decet laus, te decet imperium, tibi virtus & gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

Magnificat anima mea Dominam Mariam. A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen Mariæ. Renuit consolari anima mea, memor fui Mariæ, & delectata & exercitata sum, & defecit spiritus meus. Ideo dilexi Mariam, super aurum & topazion. Accedite ad Mariam, & illuminamini, & facies vestræ non confundantur, &c.

Nunc dimittis ancillam Mariæ, Domine, in pace, quia viderunt oculi mei salutare Mariæ, quod parasti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel, &c.

INCIPIT LITANIA MARIAE.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Christe audi nos.

Pater de cælis, Mariæ gloriosos conditor, Miserere nobis.

Fili redemptor mundi Deus Mariæ fœcundator, Miserere nobis.

Spiritus sancte Deus, mirabilis obumbrator, Miserere nobis.

Sancta Trinitas, vnus Deus, quæ Mariam glorificas, Miserere nobis.

Sancta Maria, — Ora pro nobis.

Quæ totum orbem illuminas,
Quæ tuos seruientes exaltas,
Quæ pro peccatoribus supplicas,
Illuminatrix cordium,
Fons misericordiæ,
Fulmen sapientiæ,
Splendor sanctæ Ecclesiæ,
Ab Angelo salutata,
Per Spiritum sanctum obumbrata.
In cælis glorificata,
Rosa veris gratiosa.
Vitis frondes generosa.
Virgo dulcis & speciosa,
A Deo patre sponsa electa,
Dei verbo mater præelecta,
A Spiritu sancto virgo protecta,
Quæ DEVM in vtero concepisti,
Quæ Dominum in tuo vtero humanasti.
Quæ Dominum & hominem peperisti,
Virgo virginum signifera,
Virga Iesse Christifera,
Arbor vitæ fructifera,
Feminarum pulcherrima,
Humilium humilima,
Sacrarum sanctissima,
Super omnes diligentius amanda,
Super omnes reuerentius celebranda,
Super omnes excellentius magnificanda,
Mater conditoris,
Mater redemptoris,
Mater saluatoris,
Mater mundo desiderabilis,
Mater inferis terribilis,
Mater terribilis.
Virgo plena gratia,
Virgo plena clementia,
Pia fundens solatia,
Flos & decor virginalis,
Fluuius sapientialis,
Splendor & lux orientalis,
Virtutum cæli regina,
Domus Dei cypressina,
Fenestra cæli crystallina,
Perpetuæ lucis aurora,
Virgo pulchra & decora,
Melodia dulcis & sonora.
Delitiarū Dei dapifera,
Cælestis curiæ pincerna,
Placidum deitatis vmbraculum,
Paradisi porta peruia,
Purissimum cælestis gratiæ vasculum,
Dignum Christi cœnaculum,
Virgo virginum, noua exultatio,

Sancta Maria, — Ora Pro nobis.

- Mulierum prima benedictio,
- Miserorum pia consolatio,
- Vera salus & beatitudo,
- Charitatis magnitudo,
- Pietatis latitudo,
- Mater orphanorum,
- Mammilla paruulorum,
- Consolatio afflictorum,
- Nobilis regina cælorum,
- Cui angeli obediunt & obsequuntur.
- Cui sancti & sanctæ congaudent & congratulantur,
- Quam omnia laudant & venerantur,

Propitia esto, parce nobis Domina.
Propitia esto, libera nos Domina.

Libera nos Domina.

- Ab omni malo,
- Ab omni mala tentatione,
- Ab ira Dei & indignatione,
- A periclitatione & desperatione,

Libera nos Domina.

- A superbia præcipitante,
- A luxuria deturbante,
- Ab auaritia deuastante,
- A peccato iræ, & inuidia cruciante,
- A peccato gulæ & gastrimargiæ commaculante,
- Ab incursu hostis malignantis,
- Per dulcorem & gaudium de Christi incarnatione.
- Per dolorem & angustiam ipsius passionis,
- Per gaudium & lætitiam de eius ascensione,
- Per gaudium & lætitiam de tua coronatione,
- In mortis hora deuastante,
- In iudicis stricto examine,
- Ab inferni horribili cruciamine,

Peccatores,

Te rogamus audi nos.

- Vt sanctam Ecclesiam piissima conseruare digneris,
- Vt iustis gloriam, peccatoribus gratiam impetrare digneris,
- Vt nauigantibus portum, peregrinantibus reditum, infirmantibus sanitatem, tribulatis consolationem, captiuis liberationem impetrare digneris,
- Vt famulos & famulas tuas, tibi deuote seruientes, consolari digneris,
- Vt cunctum populum Christianum, filii tui pretioso sanguine redemptum, conseruare digneris,
- Vt cunctis fidelibus defunctis æternam requiem impetrare digneris,
- Vt nos exaudire digneris,
- Mater Dei,
- Filia Dei,
- Sponsa Dei,

Mater charissima, Domina nostra, miserere, & dona nobis pepetuuam pacem.

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Kyrie eleyson. Pater noster, &c. Et ne nos inducas, &c. Sed libera, &c.

Ego dixi, Domina, miserere mei, sana animam meam, quia peccaui coram facie tua. Conuerte misericordiam tuam super nos, & deprecabilis esto super seruos tuos. Ostende nobis potentiam tuam contra inimicos nostros, vt sanctificeris in nationibus procul. Miserere seruorum tuorum, super quos inuocatum est nomen tuum, & ne sinas angustiari eos in tentationibus suis. Ne proiicias nos in tempore mortis nostræ, & succurre animæ meæ, cum deseruerit corpus suum. Educ de carcere animam meam, vt confiteatur tibi, & psallat Domino meo forti in perpetuum. Esto nobis, Domina, turris fortitudinis, & petra durissima, conterens inimicum. Adiuua me, Domina, ne corruam coram eo, fac vt conteratur sub pedibus meis. Exaudi orationem meam, Domina, & deprecationem meam, vt contabescant aduersarii mei. Domina, exaudi orationem meam, & clamorem, &c.

COLLECTA.

OMnipotens, sempiterne Deus, qui pro nobis de castissima virgine nasci dignatus es, fac nos, quæsumus, tibi casto corpore seruire & humili mente pla-

te placere. Oramus & te, piissima virgo, regina mundi & angelorum, vt eis, quos purgatorius examinat ignis, impetres refrigerium, peccatoribus indulgentiam, iustis in bono perseuerantiam, & nos fragiles ab instantibus defende periculis, per eundem Christum Dominum nostrum, Amen.

Hæc ex impresso publico exemplari descripta sunt, & existimassem sane Pontificios, in tanta verbi Dei luce, quæ his temporibus, oculis ipsorum, ipsis inuitis, sæpius se ingerit, nec velle, nec audere, tam crassam idolomaniam excusare, multo minus defendere. Sed ecce, anno superiori editur a Martino Isengrinio fabula, quam ex angelis Satanæ quidam in obsessa puellula, exorcista Canisio, saltauit, vbi cum alia argumenta desint, ab autoritate, ex ipsius scilicet diaboli testimonio, inuocatio Sanctorum probatur & confirmatur. Narrat enim, obsessam quandam puellam, ex peculiari quadam Mariæ reuelatione, adductam esse ad capellam beatæ virginis in antiqua Oetingen, cumque Canisio præside Litania cantaretur, & inuocaretur misericordia, auxilium & liberatio Dei Patris, Filii, & Spiritus sancti, diabolum nihil fuisse motum; cum vero Lauretana Litania de beata Maria (quæ eiusdem argumenti & sententiæ est, sicut ea, quam ex Psalterio Mariæ iam descripsimus) inchoaretur, tunc demum satanam cœpisse in obsessa turbari, clamare & furere. Mox vero Canisium ligneam antiquam & cariosam Mariæ imaginem arreptam imposuisse capiti puellæ obsessæ, tum vero diabolum cœpisse exclamare: Ah mulier, quid me calcas, & caput meum conteris? Et quis iam dubitet, ipso scilicet diabolo teste, Genes. 3. legendum esse, non *ipsum semen*, sed *mulierem* contriuisse caput satanæ & adhuc conculcare. Sequitur autem in Isengrini narratione, quod diabolo, cum ipsi a puella obsessa exeundum esset, quasi satisfactionum loco impositum fuerit, vt ipse per obsessam barbottaret aliquot patres nostros, Aueque Marias, tanquam rosarium Mariæ, & diabolum, quasi inuitus & coactus illud faceret, cum gemitu & indignatione præfatum: En vos Ioannes non vult inuocare Sanctos, cum tamen nos diaboli inuiti hoc cogamur facere. Cum vero expansis manibus, & flexis genibus orationem dominicam diabolus supplex & deuotus perorasset, ac iam in salutatione Angelica eo peruenisset (*Aue Maria, gratia plena*) scribit sonora ac deuota voce ipsum diabolum intertexuisse hanc apostillam, *O Maria, gratia & misericordia tua sit super omnes illos, qui hanc tuam capellam visitant. Ah ora pro omnibus illis.* Atque ita diabolum, relicto post se (sicut solet) fœtore, exiisse. Hæc possent ad Alanum, tanquam noua confirmatio Psalterii Mariæ, addi, nec iniuria, vt ad Sixtum & Innocentium tertius hic testis adiungeretur, ipse scilicet diabolus.

Atque hinc manifestum est, Pontificios quicquid vel simulent vel dissimulent, omnino tamen velle ipsos neruos veteris idolomaniæ in inuocatione Sanctorum retinere, & in theatrum reducere.

Possent autem multo plura exempla superstitiosarum precularum adduci, sed nunc tantum ex iis, quæ publica autoritate in communi Pontificiæ Ecclesiæ praxi vsitata fuerunt, & adhuc sunt, exempla proferre volui. Inde enim iam status, ad quem refutationes dirigendæ sunt, recte constitui poterit.

Postremo addam hoc loco sequentiam (vt barbare vocant) in Concilio Constantiensi decantatam, in honorem atque inuocationem Mariæ, vt eo minus tergiuersari nunc possint Pontificii, quid inuocationibus suis Sanctis tribuerint. Quod enim vetus Ecclesia Spiritui sancto pie tribuit: *Veni sancte Spiritus, & emitte cælitus lucis tuæ radium:* Hoc Constantiense Concilium eodem genere carminis, & eadem melodia, publica inuocatione a Maria petit.

Veni mater gratiæ,
Fons misericordiæ,
Miseris remedium.
Veni lux Ecclesiæ,
Tristibus lætitiæ
Nunc infunde radium.
Te reginam colimus,
Tibi laudes canimus,
Ex affectu cordium.
Quæ es in angustiis
Et in rebus dubiis
Salus & solatium.
O stella perfulgida,
Tu dira certamina,
Maris huius reprime.
Simonis nauicula,
Filii tunicula,
Ne scindantur, prohibe.
Portus nauigantium,
Preces supplicantium
Filiorum suscipe,
Consolare flebiles,
Iuua pusillanimes,
Et errantes corrige.
Quæ Deum hominibus
Et ima cælestibus
Iungis, o puerpera.
Hæreses interime,
Schismataque reprime,
Firma pacis fœdera.
Amen.

SECTIO III.

Demonstratio, quod inuocatio Sanctorum non sit in verbo Dei tradita, quodque doctrina de vera inuocatione in Scriptura diuinitus patefacta, non sit consentanea, sed ei repugnet.

Capita præcipua de Papistica inuocatione Sanctorum.

TEstimonia & fundamenta Scripturæ, quæ inuocationem illam Sanctorum, qui ex hac vita discesserunt, sicut eam hactenus ex Pontificiorũ libris descripsimus, improbant & reiiciunt, non sunt obscura, sed manifestam & firmam præbent refutationem, si modo capita, in quibus Pontificiorum inuocatio consistit, obseruentur. Ex illis autem, quæ in præcedenti capite prolixe ipsis Pontificiorum verbis descripsimus, hæc capita luculenter colliguntur.

1. Sanctos, qui ex hac vita discesserunt, in necessitatibus esse inuocandos, orationem ad illos esse dirigendam, & quidem suo modo adorandos esse, sicut *Romanus Catechismus* inquit.

2. Quia propter peccata indigni sumus exauditione, beatos in cælo suis intercessionibus esse nostros aduocatos & patronos, qui caussam nostram apud Deum agant, idque ideo, quia Christus, vt iudex & iustus, sit durior & rigidior, ad quem mediatorem aliis nobis opus sit mediatoribus. Sanctos igitur, vt magis mites, propitios & misericordes, nobis propositos esse, vt ad eorum patrocinia confugiamus, qui nostris calamitatibus, quas & ipsi in carne experti sunt, magis afficiantur, atque ideo ad suffragandum promptiores sint, quam Christus.

3. Quia nos meritis idoneis & sufficientibus destituimur, ideo Sanctos inuocari, vt merita sua, quæ supererogarunt, nobis applicent, & accommodent, ac ea interponant inter iustitiam Dei, & nostram indignitatem, vt ita digni efficiamur promissionibus Dei.

4. Docent omnia beneficia, quibus indigemus, beatis in cælo a Deo collata esse, vt ipsi implorati dent, largiantur & distribuant nobis ea, quæ ad gratiam in hac vita, & ad gloriam in futura vita pertinent, quæque ad externa seu temporalia beneficia pertinent.

5. Diserte Sanctos inuocant, vt donatores & largitores beneficiorum & spiritualium, & corporalium, cum huius, tum futuræ vitæ. Item, vt auxiliatores, præseruatores, custodes & liberatores in periculis & malis, tam spiritualibus, quam corporalibus. Immo sancti in inuocationibus vocantur refugium, præsidium, tutela, vita & salus nostra, &c.

6. Docentur homines, in necessitatibus ad Sanctorum gratiam, misericordiam, opem, auxilium & præsidium confugere, atque consolationem, spem & fiduciam in Sanctos collocare.

7. Sentiunt, beatos in cælo singulorum particularia vota, & quidem tacitas cogitationes mentium videre, cognoscere, intelligere, & audire, immo adesse & assistere singulis prædicantibus.

8. Singulis Sanctis certæ & peculiares procurationes commissæ finguntur, sicut in præcedentibus ostendimus.

II. Hos esse neruos & substantiam inuocationis Sanctorum, per se notorium est, atque ex authenticis monumentis, & quidem ex publica praxi Ecclesiæ Pontificiæ, quasi ad oculum iam demonstrauimus. Nec difficile est, de ea iuxta normam & regulam Scripturæ iudicare, modo semper in memoriam sibi reuocet Lector, quid in controuersia positum sit, quando de inuocatione Sanctorum disputatur. Iudico autem explicationem planiorem & expeditiorem reddi, si adhibeatur hæc distributio, vt ostendatur, Primo, quod inuocatio Sanctorum non sit verbo Dei tradita. Secundo, quod non sit consentanea doctrinæ de vera inuocatione in Scriptura patefactæ, sed ab ea recedat. Tertio, quod cum verbo Dei in Scriptura reuelato pugnet.

Distributio capitum tractationis huius.

III. Quod ad primum attinet, extra controuersiam certum & manifestum est, inuocationem Sanctorum non esse in Scriptura Canonica, vel veteris vel noui Testamenti, expresse traditam, id quod *Eccius* in suo Enchiridio diserte fatetur. Coguntur etiam Iesuitæ hoc concedere, licet fidem suam implicitam libenter eo vsque extenderent, vt Laici necesse haberent credere, Scripturam etiam ea, quæ prorsus non habet, docere. Sed res manifesta est, sicut per enumerationem ostendi potest. Nulla enim in tota sacra Scriptura sententia extat, quæ doceat inuocationem Sanctorum. Nullum extat mandatum, quod præcipiat inuocare Sanctos, qui ex hac vita discesserunt. Nulla extat promissio, quod talis inuocatio Deo sit grata, & efficax, hoc est, quod exaudiatur, & impetret gratiam & auxilium. Nullum extat in Scriptura exemplum, a piis inuocatos fuisse Sanctos, qui ex hac vita discesserunt.

Inuocatio Sanctorum non traditur in verbo Dei.

runt. Nulla extat comminatio in Scriptura, nullum exemplum poenæ contra illos, qui Sanctos non inuocant. Atque ideo inuocationem Sanctorum præcipui etiam inter Pontificios, inter ea numerant, quæ sine Scriptura & extra Scripturam recepta sunt. Ideo etiam Tridentinum Decretum non Scripturam allegat, sed tantum inueteratum vsum, consensionem Patrum, & Conciliorum Decreta, de quibus postea quædam dicemus.

IIII. Non leue autem, sed maximi momenti argumentum hoc est. Nullum enim dogma in Ecclesia vel proponendum, vel recipiendum est, de quo nulla in Scriptura Canonica extent certa, firma & perspicua testimonia, sicut in prima parte multis argumentis hoc monstrauimus. In primis vero in hoc loco de oratione seu inuocatione hoc valet. Christus enim de Samaritanis loquens, Ioann. 4. veræ & falsæ inuocationis, ex
v. 23. illo principio (*veri adoratores adorabunt patrem in Spiritu & veritate*) hoc ponit
v. 22. discrimen: *Vos adoratis, quod nescitis. Nos adoramus, quod scimus.* Quia scilicet veri Iudæi habebant verbum Dei, de sua inuocatione: Samaritanorum vero inuocatio, licet bona intentione fiebat, & inueterata longi temporis præscriptione nitebatur, (Allegant enim veteres Patres, Ioann. 4, 26. sicut & Tridentinum Decretum facit) verbi Dei tamen testimonio destituebatur, atque ideo a Christo reiicitur. Et Deuter. 17, 3. idololatria in adoratione seu inuocatione hac nota describitur, quod sine mandato Dei fiat. Inquit enim, adorant *Deos alienos, solem, lunam, & omnem militiam cæli, quæ non præcepi.* Ita Matth. 6, 9. seq. Ethnicorum & Pharisæorum vanis, & Deo non placentibus orationibus opponitur illa forma, quæ a Filio Dei præscribitur. De cultibus enim, qui sine verbo Dei suscipiuntur, Deus ipse pronunciat: *Quis requisiuit hæc de manibus vestris?* Esa. 1, 12. Item, *Frustra colunt me*, Matth. 15, 9. Præterea ipsa Scriptura, ex loco de fide, præbet & format tale argumentum, quod nulla ratione vel labefactari vel eludi potest. Nec in genere tantum: vt quando
Ebr. 11, 6. dicit, *Sine fide impossibile est placere Deo.*
Rom. 14, 23. Item, *Quicquid non est ex fide, peccatum est:* Sed de oratione seu inuocatione nominatim dicit Iacob. 1, 6. *Postulet in fide, qui enim hæsitat, non existimet, se quicquam accepturum a Domino.* Marc. 11, 24. *Quæcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & euenient vobis.* Matth. 21, 22. *Omnia, quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.*

V. Certissimum autem est, veram fidem non ex priuatis somniis aut cogitationibus, nec ex hominum traditionibus, sed ex solo verbo Dei concipi, & eo niti, sicut Paulus Rom. cap. 10, 14. vbi de vera & salutari inuocatione loquitur, expresse ponit hanc regulam: *Fides ex auditu, auditus per verbum Dei.* Certissima igitur & firmissima consequentia est, illam solam veram, & Deo placentem esse inuocationem, quæ fit ex præscripto, & secundum præscriptum verbum Dei. Alias vero inuocationes, quæ non habent testimonium, mandatum & promissionem in verbo Dei, vanas, irritas & falsas esse, quia sine fide fiunt. Quomodo enim mens certo & recte potest statuere, talem inuocationem Deo placere, acceptam esse & exaudiri, cum nullam habeat promissionem? Et fiducia sine verbo & promissione Dei non tantum vana est, sed est peccatum contra primum præceptum. Quid igitur de inuocatione Sanctorum, vel propter hanc solam ratonem, quia in Scriptura non est tradita, sentiendum sit, ex breui hac commonefactione manifestum est.

VI. Secundo manifestum est, inuocationem Sanctorum discedere ab ea doctrina, quæ de vera inuocatione in sacra Scriptura tradita, & diuinitus mandata est. Est vero & huius argumenti vis maxima. Cum enim omnes gentes suas habeant inuocationes (sicut *Plinius* dicit, tunc votorum locum esse, quando spei nullus est) quæ ideo vanæ & falsæ sunt, quia sine verbo Dei, ratio doctrinam rectæ inuocationis naturaliter ignorat, ingens certe & inenarrabile beneficium Dei est, quod in verbo suo patefecit, quomodo velit inuocari, & quæ inuocatio accepta & efficax sit. Ab illa vero patefactione discedere, & alios modos inuocationis, præter & extra verbum Dei, comminisci, quale peccatum sit, a piis facile iudicari potest. Sola siquidem vera Christi Ecclesia, præ omnibus aliarum gentium religionibus, hoc proprium & peculiare habet beneficium, quod Deum recte inuocare nouit, eo scilicet modo, qui in verbo Dei patefactus & monstratus est. Est quidem inuocatio, sicut dictum est, etiam apud Ethnicos, sed vera Ecclesia inuocationem suam ab Ethnica, Turcica, Iudaica seiungit his notis, quod Deum inuocat, sicut essentiam & voluntatem suam in verbo patefecit, & eo modo inuocat, qui in verbo præscriptus & mandatus est. Inde vera inuocatio ponitur tanquam nota Ecclesiæ Dei, in qua sunt sanctificati in Christo, & vocati sancti, *cum omnibus, qui inuocant*

Inuocatio Sanctorum cum doctrina scriptura, de vera inuocatione non consonit.

cant nomen Domini nostri IEsu Christi, 1. Corinth. 1, 2. De aliis vero religionibus, etsi dicunt se inuocare vnum Deum, conditorem cæli & terræ, tamen quia non iuxta verbum Dei inuocant, Scriptura pronunciat, Psalm. 79, 6. Ierem. 10, 25. *Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt.* Cum igitur sapientia sit Ecclesiæ propria, quod ex verbo & secundum verbum nouit Deum recte inuocare, cumque gloria Dei propriissima sit inuocatio, & nulla maior virtus, nulla etiam efficacior consolatio sit, quam vera inuocatio: constantissime retinendus est ille modus inuocationis, qui in Scriptura diuinitus monstratus & mandatus est, nec vlla ratione ab eo discedendum, vtque inuocatio illa pura & sincera retineatur, non sunt miscendi alii modi, qui nullo mandato, aut exemplo probato, in Scripturis confirmati sunt.

Capita, in quibus consistit tota doctrina veræ inuocationis.

VII. Est autem doctrina inuocationis, sicut in verbo Dei tradita est, plana & perspicua: Quomodo scilicet sit orandum, quid sit petendum, & quod in oratione adorandus aut compellandus, & in necessitatibus, vt exaudiamur, recipiamur, iuuemur, custodiamur, liberemur & saluemur, inuocandus sit solus verus Deus, Pater, Filius & Spiritus sanctus, idque in nomine Christi Mediatoris. Hæc inuocatio vera est, habet enim verbum & mandatum Dei, habet etiam exempla in Scripturis probata. Nec incerta est hæc inuocatio. Habet enim testimonia Scripturæ, quod Deo placeat & efficax sit, & habet promissiones, quæ iubent sic inuocantes firma fide statuere, quod certo recipiantur & exaudiantur. Deus enim, quem inuocamus, orationes nostras audit, quia *corda scrutatur*, Roman. 8, 27. Potest iuuare, quia omnipotens est, & vult iuuare, quia clemens est, & verax, qui iussit se inuocari, & promisit se ita inuocantibus auxilium, Psalm. 50, 15. Cumque indigni simus, qui a Deo exaudiamur & iuuemur, proponit nobis Scriptura Christum Mediatorem, vt in eius nomine, hoc est, propter intercessionem & merita ipsius, petamus nos exaudiri & iuuari. Et affirmat Scriptura intercessionem, & merita ipsius adeo grata & efficacia esse coram Deo, vt propter ea certo affirmet, inuocantes, licet indignos, exaudiri & iuuari. Ipse etiam mediator iubet nos ad se confugere, Matth. 11, 28. *Venite ad me*, &c. De hoc mediatore Scriptura affirmat, quod ingrediatur in Sanctum sanctorum, hoc est, in arcanum consilium diuinitatis, cernens pectus æterni patris, interpellans pro nobis, aspiciens motus, dolores, gemitus & preces cordis nostri, ac perferens ea ad patrem.

a qua Pontificii manifeste discedunt.

VIII. Et quid præterea ad certitudinem inuocationis desiderari posset? Ab hac vero regia via inuocatio Sanctorum discedit, & quasi hic modus inuocationis, quem Scriptura præscribit, non satis sit vel tutus, vel sufficiens, vel certus, vel efficax, vel Deo gratus, alios & quidem varios modos inuocationis Sanctorum miscet, quos vel præfert, sicut ostendimus, vel vbi verecundissime agit, succenturiatos adiungit inuocationi, quæ habet mandata & promissiones diuinas, in Scriptura expressas. Hæ vero opiniones & persuasiones, partim impiæ, partim iniquæ sunt, in verbum, mandata & promissiones diuinas, in Scripturis traditas. Et quæ pœna sit eorum, qui a verbo Dei discedunt, & ei aliquid addunt, denunciatur Apocalyp. 22, 18. De cultibus certe & adoratione Deus inquit, Ierem. 2, 13. *Duo mala fecit populus meus, me derelinquerunt fontem aquæ vitæ, & foderunt sibi cisternas*, &c. Et Rom. 1, 25. *Coluerunt creaturam παρὰ τὸν κτίσαντα præter creatorem*, hoc est, non tantum creatorem, sed præterea etiam creaturas coluerunt. Ita enim παρὰ vsurpatur, 1. Corinth. 3, 11. & Galat. 1, 8. Et Samaritani reprehenduntur, quod & Deum, & præter Deum etiam creaturas adorarint & coluerint, 4. Reg. 17, 33.

Specialiter Inuocatio Sanctorum pugnat cum forma veræ inuocationis in Scriptura tradita.

IX. Inuocatio igitur Sanctorum, ideo, quia discedit a forma veræ inuocationis, quæ in Scriptura diuinitus est tradita, monstrata & mandata, repudianda est, cum vt gratitudinem nostram erga ingens hoc beneficium Dei, quod doctrinam veræ inuocationis rationi ignotam, in verbo suo nobis patefecit, ostendamus, tum vt a corruptelis veræ inuocationis alienos nos esse, probemus. Diabolus enim inde vsque ab initio generis humani, ad corrumpendam puritatem doctrinæ de inuocatione, variis modis semina sparsit, & semper sparget, initiis leuioribus quidem, sed ex quibus postea manifesti idololatrici furores sequuntur, sicut exemplis iam ostensum est in historia inuocationis Sanctorum, mox plenius ostendemus.

X. Quod si inuocatio Sanctorum nihil aliud haberet vitii, tamen periculosum esset, a modo inuocationis, ab ipso Deo in verbo ipsius præscripto, discedere. Et inter ipsos Pontificios multi agnoscunt, melius, rectius, certius & tutius esse, ipsum Deum in nomine Christi inuocare, quam inuocationem ad Sanctos dirigere. Cur igitur propter incerta ea, quæ certa sunt, relinquimus? aut quare certis incerta vel præ-

præferimus, vel certe miſcemus? Cum inuocatio maxime debeat religioſa eſſe, & certo ac firmo fundamento niti. Audiui a viro quodam clariſſimo, Georgium Caſſandrum, qui inuocationem Sanctorum, vt alia quædam Pontificia pingere conabatur, cum in colloquium hac de re cum quibuſdam veniſſet, tandem poſt multas velitationes reſpondiſſe: *Ego*, inquit, *in meis precibus non ſoleo Sanctos inuocare, ſed inuocationem dirigo ad Deum ipſum, idque in nomine Chriſti, hoc enim tutius eſſe exiſtimo.* Ita *Hofmeiſterus*, poſtquam multas ſententias veterum de inuocatione Sanctorum coaceruaſſet, tandem concludit illa ſententia, quæ extat in libris de viſitatione infirmorum, qui *Auguſtino* adſcribuntur, libro 2. cap. 2. *Tutius & iucundius loquor ad meum Ieſum, quam ad aliquem ſanctorum Spirituum Dei,* &c. Audiui ex Sarcerio, cum Georgius Dux Saxoniæ in agone mortis conſtitutus eſſet, & Monachi certatim ipſum exhortarentur, alius vt Mariam, alius vt Angelos, alius vt diuerſos Sanctos auxiliatores inuocaret, tandem nobilem quendam, Ducis familiarem acceſſiſſe, & Ducem ita compellaſſe: Celſitudo veſtra in politicis negotiis ſemper vſa fuit hoc prouerbio Recta ſine ambagibus progredi, eſſe viam maxime compendiariam. Quare igitur in hac vita periculoſiſſima Celſitudo veſtra tam varias ambages ſectatur, & non potius inuocatione ſua recta per Chriſtum ad Deum ipſum, qui certo iuuare & vult & poteſt, accedit? *Eraſmus* ſuo more iocatur, cum in naufragio quiſque ad ſuum ſanctum, tanquam ad Deum tutelarem, inuocatione confugeret, vnum quendam, cum videret præſentiſſimum imminere periculum, quod moram longam & lenta auxilia non admitteret, varia cogitaſſe, ſi Nicolaum ſuum inuocaret; incertum eſſe, an audiret, & forſan aliorum votis audiendis & expediendis occupatum, non poſſe ſibi tam cito vacare; aut ſi vellet, forſan non admitti tam cito ad audientiam apud Deum; tandem igitur id, quod certius & tutius eſſet, conſtituiſſe, ſe recta ad ipſum Deum per Chriſtum confugere velle, cum ſcriptum ſit Pſalmo 50, 15. *Inuoca me in die tribulationis, & ego eripiam te, & glorificabis me.* Item Ebr. 4, 16. *Accedamus ad* Pontificem noſtrum Chriſtum, *thronum gratia, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus ad auxilium opportunum.*

T. IX. f. 414.

XI. Tertio, Inuocatio Sanctorum non hoc tantum habet vitii, quod ſine verbo Dei ſuſcipitur, & a norma inuocationis in Scripturis tradita recedit, ſed præterea directe, & quaſi aduerſa fronte pugnat contra manifeſta Scripturæ teſtimonia. Id quod manifeſtiſſimum eſt, ſi modo ea, quæ Pontificii in ſuis inuocationibus Sanctis tribuunt, ad Scripturam conferantur. Sunt autem in inuocatione Sanctorum quædam, quæ tam craſſe & enormiter contra verbum Dei pugnant, vt piorum animi exhorreſcant, & ipſos etiam Pontificios ferme pudeat craſſæ iſtius turpitudinis, quæ a ſuperſtitione & idololatria excuſari & defendi nequaquam poteſt. Et tamen in publica praxi Eccleſiæ ipſorum retinentur. Prolixe enim oſtendimus, Pontificios inuocare Sanctos, vt auxiliatores, præſeruatores, cuſtodes, & liberatores in neceſſitatibus, immo Sanctos in inuocationibus diſerte nominant refugium, præſidium, tutelam, vitam, ſalutem noſtram, quod tam euidenter cum Scriptura pugnat, vt inter ipſos Pontificios, qui aliquid adhuc frontis habent, illud negare non poſſint. Soli enim Deo in inuocatione hæc tribuenda ſunt. Pſalm. 46, 1.
Deus noſter, refugium & robur, adiutor in
tribulationibus, propterea non timebimus, v. 2.
etiamſi turbetur terra. Deus eſt in medio v. 6.
eius, non commouebitur, adiuuabit eam
Deus mane diluculo. Dominus exercituum v. 12.
nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Iacob. Pſal. 18.
Dominus firmamentum meum, & refugium v. 1.
meum, & liberator meus, adiutor meus, v. 2.
& ſperabo in eum, protector meus, & cor- v. 3.
nu ſalutis mea, & ſuſceptor meus, laudans v. 4.
inuocabo Dominum, & ab inimicis
meis ſaluabor. In tribulatione mea in- v. 7.
uocaui Dominum & exaudiuit me, de v. 19.
inimicis meis, & factus eſt Dominus v. 20.
protector meus. Liberauit me, quo- v. 36.
niam voluit me. Et dediſti mihi pro- v. 50.
tectionem ſalutis tua, & dextera tua
ſuſcepit me, propterea celebrabo te in
nationibus, & nomini tuo canam. Pſalm.
143, 2. *Dominus miſericordia mea &*
refugium meum, ſuſceptor meus, &
liberator meus, & in ipſo ſperaui.
Ioan. 14, 6. *Ego ſum vita.* Pſalm.
36, 10. *Quoniam apud te eſt fons vi-*
ta. Pſalm. 62. *Vtique ad DEVM ſi-* v. 1.
lens reſpicit anima mea, ab ipſo enim
ſalus mea. Ipſe eſt petra mea, & ſa- v. 8.
lus mea, Deus auxilii mei, & ſpes
mea in Deo eſt. Semel locutus eſt DEVS, v. 12.
duo hac audiui, quia poteſtas Dei eſt,
& tibi Domine miſericordia. Actor. 4,
12. *Non eſt in aliquo alio ſalus.* Iſaiæ
45, 20. 21. *Rogant DEVM non ſaluantem. Nam DEVS ſaluans non eſt prater me.* Oſeæ 13, 4. Tantummodo in me auxilium tuum. 2. Paral. 20, 12. *Quando ignora-*

Quid Sanctis Pontificii in inuocatione tribuant.

Inuocatio Sanctorum pugnat cum manifeſto verbo Dei.

ignoramus, quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Esther. 14,14. *Domine, adiuua me, cui præter te nullus est auxiliator alius.* Sed quid laboro colligere multa alia testimonia, cum tota Scriptura nihil aliud doceat? Quam enormiter vero, & quam crasse inuocatio Sanctorum apud Pontificios hisce testimoniis, & vniuersæ Scripturæ repugnet, sola inspectio & collatio eorum, quæ supra ipsorum verbis transscripsimus, plus satis docet.

Spem vero fiduciam & solatium in Sanctos collocare, manifeste cum verbo Dei pugnat.

XII. Ita in sanctos collocare spem, fiduciam & solatium, sicut inuocationes Pontificiorum expresse faciunt, manifeste pugnat cum verbo Dei. Quid enim in toto Psalterio aliud resonat, quam, *In te Domine speraui, nō confunda. Tu es spes mea. In Domino confido. In te confidit anima mea?* Et 2. Cor. 1,3.4. *pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione.* Rom. 15,5. *Deus patientia & consolationis.* Et tota Scriptura sacra asseuerat, spem & fiduciam cultus esse soli Deo debitos. Ierem. 17,5. *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Psal. 118,8.9. *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.* Psalm. 146,3. *Nolite confidere in filiis hominum, in quibus non est salus.* Psal. 115,11. *Qui timent Dominum, sperent in Domino, adiutor eorum, & protector eorum est.*

Sicuti etiam confugere in inuocatione ad gratiam & misericordiam Sanctorum.

XIII. Pugnat etiam cum Scriptura, ad gratiam & misericordiam Sanctorum in inuocatione confugere, quod Pontificios facere ipsorum verbis ostendimus. Ebr. 4,16. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus ad auxilium opportunum.* Contumeliosum autem & blasphemum est, quod fingunt, Deum vt truculentum, misericordiam abdicasse, & tradidisse eam exercendam Mariæ & Sanctis. Totius enim Scripturæ vox vnica est, sicut Exod. 33,19. Deus ostensurus gloriam suam, & omne bonum, inquit: *Miserebor cui miserebor, & clemens ero, erga quem clemens ero.* Et Ps. 145,8.9. *Miserator & misericors Dominus, patiens & multum misericors. Bonus est Dominus in omnes, & miserationes eius super omnia opera eius.*

Nec non bona a Sanctis petere, quæ a Deo dari, Scriptura tradit.

XIIII. Similiter cum verbo Dei ex diametro pugnat, quod omnia ea, quæ diuina beneficia sunt, quæ Scriptura affirmat a solo Deo nobis dari & conferri, Pontificii a Sanctis petunt. In preculis enim suis expresse Sanctos, vt donatores & largitores beneficiorum ac donorum tam spiritualium, quam corporalium, cum huius, tum futuræ vitæ, compellant, implorant, inuocant, & propter impetranda a Sanctis illa beneficia, eos colunt & venerantur, id quod Pontificios facere ex authenticis ipsorum inuocationibus ostendimus. Talis autem inuocatio manifesta & horribilis idololatria est: gloriam enim Dei in creaturas transfert, Esa. 48. Rom. 1,23.

Quomodo Pontificii excusent impietatem, quæ inest inuocationi Sanctorum.

XV. Hæc in inuocatione Sanctorum, tam enormiter & crasse impia sunt, vt multi ex Pontificiis eorum defensionem suscipere non ausint. Cumque inficiando elabi non possint (res enim manifesta est) de vulgi superstitionibus & abusibus quædam declamitant. Sed in authenticis formulis precationum publice talia in Ecclesiis ipsorum leguntur, demurmurantur, immo sonoro boatu decantantur, & a summis Pontificibus confirmata leguntur, quæ si iam non probant, sicut probare non possunt, cur igitur publice & expresse ea non damnant, & ex Ecclesia abiiciunt?

Quomodo idololatriam inuocationis Sanctorum pingant & occultent.

XVI. Reliqua vero in inuocatione Sanctorum nouis coloribus pingere, & sophisticis fucis incrustare, & occultare conantur. Dicunt enim, se non tribuere Sanctis, quod sua potestate inuocantibus possint auxiliari, sed quod Deus beatis in cælo omnia illa beneficia conferat, vt ipsi inuocati dent, largiantur & distribuant ea hominibus. Sed & hoc sine omni Scripturæ testimonio dicitur, immo Scripturæ repugnat, quæ ad gloriam Christi mediatoris affirmat pertinere, quod acceperit dona pro hominibus, Psal. 68,19. Et sedens ad dextram patris, ea conferat hominibus, Eph. 4,7. seq. Nam *dextera Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hoc, quod videtis & auditis*, Actor. 2,33. *Pater* enim *diligit filium, & omnia ipsi dat in manum*, Ioan. 3,35. & 13,3. *Vt ex plenitudine eius accipiamus*, Ioan. 1,16. Ideo pater ipsum dedit *caput Ecclesiæ*, vt dona & beneficia diuina a Deo per Christum caput nostrum ad membra deriuentur, Eph. 1. & 4,8. Col. 2,22. Quia igitur inuocatio Sanctorum hanc gloriam mediatoris & capitis nostri, partim Christo prorsus adimit, & ad sanctos transfert, partim in hoc officio mediatoris & capitis Christo Sanctos tanquam socios & sodales adiungit, & quidem tanto numero, & eo modo, vt Christus inter tot socios, in hoc officio, vix agnosci possit, sicut preculæ Pontificiorum ostendunt: manifestum est etiam, hanc qualemcunque incrustationem inuocationis Sanctorum verbo Dei destitui, immo contra Scripturam & contra officium Christi capitis pugnare.

Specialiter, quod sanctos tantum, vt intercessores, inuocent.

XVII. Pleriq; hoc collyrio vtuntur, Sanctos tantum vt intercessores apud Deum inuocati, vt suis intercessionibus & meritis apud Deum nobis, qui indigni sumus, ea, quæ petimus, impetrent & obtineant. Sed & hoc Scripturæ aduersari planum faciemus.

ciemus. Ad gloriam enim sacerdotii Christi, pertinet etiam officium intercessionis, vt scilicet propter intercessionem, & merita ipsius exaudiamur, recipiamur, iuuemur & saluemur, sicut Scriptura multis hoc probat, Ebr. 7,25. & 9,24. Quia vero viuentes in hoc sæculo iubentur pro se inuicem intercedere seu interpellare, 1. Tim. 2,1. Et Paulus petit pro se preces fieri ad Deum in Ecclesia, Rom. 15,30. Et certum est, tali intercessione nihil derogari officio sacerdotii mediatoris Christi: videndum igitur est, quomodo Scriptura illam intercessionem apud Deum, quam soli Christo mediatori & Pontifici nostro, tanquam proprium & peculiare officium sacerdotii ipsius tribuit, describat. Inde enim manifestum euadet, nullum in hoc officio socium Christo adiungendum esse.

Descriptio intercessionis Christi apud Deum, iuxta Scripturam.

Summa autem hæc est: Quia propter peccata indigni sumus, qui in conspectum Dei nostris orationibus admittamur, exaudiamur, recipiamur, misericordiam & gratiam ad auxilium opportunum inueniamus: Deus igitur ipse Christum constituit Pontificem, Mediatorem, Aduocatum seu intercessorem, Ebr. 7, 25. 26. *Qui in cælo appareat vultui Dei pro nobis*, Ebr. 9,24. Et *sit misericors & fidelis pontifex, in his, quæ apud Deum nobis agenda sunt, vt peccatoribus Deum propitium reddat*, Ebr. 2, 17. Vt *per ipsum aditum & accessum habeamus* ad *Deum*, Eph. 3,12. Ebr. 7,25. Vt per & propter intercessionem & merita ipsius, *misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus ad auxilium opportunum*, Ebr. 4, 16. Vtque intercessio illa sufficiens, Deo grata, nobis vtilis, efficax, certa & tuta sit. Epistola ad Ebræos cap. 7. & 9. docet officium redemptionis & intercessionis coniuncta esse, ita vt dignitatem, virtutem seu efficaciam intercessionis Christi ex meritis redemptionis pendere ostendat. Secundo addit. Ideo oportuisse, mediatorem seu aduocatum nostrum, filium Dei esse. Tertio, secundum assumptam naturam, excelsiorem cælis factum, ad dexteram Dei, ingressum sanctum sanctorum, vt appareat vultui Dei pro nobis. Quarto, Deum ipsum & quidem iureiurando constituisse illum mediatorem, aduocatum & intercessorem. Et ex his fundamentis concludit,

c. 7, 25. *vnde saluare ad plenum potest, qui per ipsum accedit ad Deum, semper viuens ad hoc, vt interpellet pro nobis.* His etiam fundamentis reliqua, quæ Scriptura de hac parte sacerdotii Christi tradit, nituntur, vt Ioan. 16,23. *Quicquid patrem petieritis in nomine meo, dabit vobis*, Ioan. 14,6. *Ego sum via, veritas & vita, nemo venit ad Patrem nisi per me.* Ioan. 10,9. *Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.* Eph. 3, 12. Per Christum *habemus fiduciam & accessum, in confidentia per fidem ipsius.* Rom. 5,2. Per Christum *habemus accessum fide in gratiam.* 1. Ioan. 2,1. *Si quis peccauerit aduocatum habemus ad patrem Iesum Christum Iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Rom. 8, 33. 34. *Quis accusabit? Quis condemnabit? Christus mortuus est, immo & suscitatus est, & est ad dexteram Dei, & intercedit pro nobis.* Tales aduocatos seu mediatores ex nulla creatura facere debemus. Solius enim Christi mediatoris proprium officium hoc est, & ad sacerdotium ipsius pertinet. Inde Paulus 1. Tim. 2,5. dicit. *Vnus est mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus*; vbi non tantum de mediatore redemptionis loquitur, sicut Pontificii, per distinctionem inter mediatorem redemptionis & intercessionis, locum illum Pauli eludere conantur: Sed diserte & hoc tractat, propter quem orationes nostræ Deo acceptæ sint ad salutem, v. 6. propter vnum scilicet illum mediatorem, *qui semetipsum dedit pretium redemptionis pro omnibus.* Et Christus ipse exclusiuam particulam expresse ponit, Ioan. 14,6. *Nemo venit ad patrem nisi per me.*

XVIII. Huic vero officio Sacerdotii Christi diserte aduersatur & repugnat Pontificia inuocatio Sanctorum, sicut ex iis, quæ supra annotauimus, manifestum est. Expresse enim Sanctos ita inuocant, vt merita sua interponant inter iustitiam Dei, & indignitatem nostram. Et summa omnium precularum huc redit, quod petunt, intercessionibus & meritis Sanctorum se exaudiri, recipi, iuuari, protegi & saluari, sicut & Canon Missæ ipsorum dicit: *Quorum precibus & meritis concedas, vt in omnibus protectionis tuæ muniamur auxilio.* Intercessionis Christi vero non faciunt expresse in suis preculis mentionem, immo diserte disputant, Christum non esse ita inuocandum, vt oret seu intercedat pro nobis. Hac vera ratione Christus ab ea parte sacerdotii sui, vel prorsus deiicitur & deturbatur, aut si mitissime cum ipso agatur, alii multi & varii socii in hoc officio ipsi adiunguntur, quod Scripturæ, sicut ostendimus, repugnat.

Causarum, cur Sancti inuocandi sint, vt aduocati, & intercessores, Prima.

XIX. Considerentur saltem illæ rationes, quas reddunt, quare præter Christum, etiam Sancti vt mediatores & aduocati, seu intercessores inuocandi sint, quia scilicet Christus durior, rigidior & asperior sit: Sancti vero magis propitii, clementes & misericordes, immo ad exaudiendum & iuuandum

dum promptiores, vt qui easdem calamitates in carne ipsi etiam experti sint. Hæc certe ratio Sanctos in officio mediatoris non tantum Christo adiungit, sed manifeste præfert, & ex diametro pugnat contra expressam Scripturæ sententiam Ebr. 2,17. seq. *Debuit per omnia fratribus similis reddi, vt misericors & fidelis esset Pontifex in his, quæ apud Deum forent agenda. Nam ex hoc quod ipsi contigit tentatum esse, potest & iis, qui tentantur auxiliari.* Ebr. 4,15. 16. *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia, secundum similitudinem absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, vt consequamur misericordiam, & gratiam inueniamus ad auxilium opportunum:* Ita etiam cum Scriptura pugnat, quod dicunt, peccatores, etiamsi pœnitentiam agant, non audere ad Christum mediatorem accedere, cum ipse omnes voce dulcissima ad se inuitet, Matth. 11,28. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Et promissio extat suauissima, Ioan. 6,37. *Eum, qui venerit ad me, non eiiciam foras.*

Secunda.

Ex his manifestum est, immensum & infinitum discrimen esse, inter intercessionem Christi capitis, Pontificis, Mediatoris & Aduocati nostri, & inter preces communes, quibus membra Ecclesiæ, in hac vita, pro se inuicem orant. Et ostensum est, Pontificios in suis inuocationibus tribuere Sanctis illam intercessionem, quæ ad sacerdotium Christi pertinet, & ipsius propria est.

Ad hæc Inuocatio & adoratio soli Deo debetur.

XX. Immo totum negotium, & quidem ipsæ appellationes inuocationis & adorationis Sanctorum pugnant contra Scripturam, quæ Deum iubet inuocare & adorare. Psalm. 18,4. 7. *inuocabo Dominum, & ab inimicis meis saluabor.* Item, *in tribulatione mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui,* &c. Psal. 50,15. *Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.* Psal. 86,3. 4. 5. *Beneficus esto mihi Domine, quia te quotidie inuoco. Lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui, quoniam tu Domine bonus es & propitius, & multa misericordia omnibus inuocantibus te.* Psal. 120,1. *Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* Psal. 144, 18. 19. *Præsto adest Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos,* &c. Et ne opus sit ire per singula, Salomon 3. Reg. 8, 31. seq. enumerationem instituit per partes seu species, quod in omnibus necessitatibus Deus sit inuocandus. Quodque gloria exauditionis Deo debeatur, testatur Psal. 18. & 50. Et breuiter, salutarem inuocationem debere ad Deum fieri per Christum confirmat Paulus ex Ioele: *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Ioel.2,32. Rom.10,13. Vnus enim & idem est Dominus omnium πλουτῶν, hoc est, thesaurus bonitatis, gratiæ & beneficentiæ suæ exuberans in omnes inuocantes se. Et salutarem inuocationem cum fide ita connectit, vt diserte dicat: *Quomodo inuocabunt, in quem non credunt?* v.14. Eum igitur solum inuocare debemus, in quem Scriptura nos credere iubet. Et sicut in nullum alium, quam in solum Deum credere debemus, ita etiam solum Deum inuocare debemus. Alias sicut fide, ita etiam inuocatione, si ad creaturas transferatur, idololatria committitur. Scriptura quidem dicit, Exod. 14,31. *Crediderunt Domino & Mosi seruo eius.* Sed Patres recte dicunt: Aliud esse *credere alicui*, & aliud *credere in aliquem*, quod soli Deo competit. *Osius*, quia videt hoc argumento, Rom. 10. caussam inuocationis Sanctorum funditus subuerti, vt ei periclitanti & labascenti subueniat, non veretur affirmare, etiam in Sanctos credendum esse. Idque probare conatur ex Epist. ad Philemonem, vbi Paulus dicit: *Audiens charitatem tuam, & fidem, quam habes in Domino Iesu, & erga omnes Sanctos.* v.5. Paulus vero nequaquam dicit: Credo in Deum & in omnes Sanctos, sed vtitur consueta sua distributione, quod recenset fidem in Deum & charitatem erga proximum. Scriptura recte inde probat, Christum esse Deum, quia iubemur in illum credere, & ipsum inuocare. Quod argumentum de diuinitate Christi per inuocationem Sanctorum prorsus obscuratur & labefactatur.

Quare etiam formula orationis Dominicæ inuocatio Sanctorum euertitur.

XXI. Est & hoc firmum & illustre argumentum contra inuocationem Sanctorum, quod Christus præscribens formulam veræ, piæ & salutaris inuocationis, inquit: Quando oratis, dicite: Pater noster, qui es in cœlis, Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria. Ille ergo solus inuocandus est, qui est pater noster in cælis, cuius est regnum, potentia & gloria. Quæ vt solius Dei propria sunt, ita Sanctis vel verbo, vel ipso facto inuocationis ea tribuere, idololatria est. Hac certe nota discernitur vera inuocatio a falsa, sicut Dauid & Ieremias pronunciant. *Effunde iram tuam in regna, quæ nomen tuum non inuocauerunt.* Et impiorum descriptio traditur, Psalm. 53,5. *Deum non inuocant.* Licet enim omnes gentes sentiant, se inuocare illum Deum, qui est creator cæli et terræ, quia tamen non ita, sicut se patefecit, inuocant, Patrem scilicet, Filium & Spi-

Spiritum sanctum in nomine Christi, sed præter Deum, alias potestates intermedias inuocant, sicut *Augustinus* lib. 8. de ciuitate ostendit, Deus pronunciat, ipsos non inuocare nomen suum. Se enim solum vult inuocari & adorari, sicut Christus inquit, Matth. 4, 10. *Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & ipsum solum coles.* Atque propter hanc caussam Sancti & homines & angeli, magno zelo adorari se prohibuerunt, Actor. 10, 26. & 14, 14. 15. Apoc. 19, 10. & 22, 9. Quomodo vero Pontificii locos illos eludere conentur, mox in refutatione argumentorum dicemus.

Denique, tum docent Sanctos inuocantibus adesse, & gemitus cordis humani intelligere, & id cum Scriptura pugnat.

XXII. Postremo pugnat & hoc contra Scripturam, quod Sanctis in cælo inuocationibus suis hoc tribuunt, quod præsto adsint inuocantibus, quod hominum corda intueantur, cogitationes & gemitus cognoscant, audiant, discernant & iudicent. Solius enim Dei & Christi mediatoris proprium est, omnibus adesse, corda intueri & scrutari, ac cogitationes videre: Idque in oratione fieri, Paulus ex professo affirmat, Rom. 8, 27. *Qui scrutatur corda, scit, quid desideret Spiritus.* Matth. 6, 6. *Ora patrem tuum, qui est in occulto, & pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi in propatulo.* Psal. 18, 7. *Clamor meus in conspectu eius, introiuit in aures eius.* Psal. 38, 10. *Gemitus meus a te non est absconditus.* Psal. 79, 11. *Introeat in conspectum tuum gemitus compeditorum.* Psal. 144, 18. *Præsto adest Dominus omnibus sese inuocantibus.* Deuter. 4, 7. *Non est alia natio, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Dominus Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.* De Sanctis vero, qui ex hac vita discesserunt, Scriptura expresse tradit, quod nos & res nostras in terris non cognoscant. 4. Reg. 22, 20. *Colligam te ad patres tuos, ut non videant oculi tui mala, quæ introducturus sum super locum istum.* Esa. 63, 16. populus protestatur, se ideo oratione ad Deum confugere, *quia Abraham nescit nos, & Israel ignorat nos, tu vero pater noster es, respice de cælo.*

cum Sancti mortui non cognoscant res humanas in terris.

His simpliciter contraria sunt, quæ in inuocatione Sanctorum geruntur, sicut ostendimus. Quod vero singulis Sanctis certas procurationes assignant, hoc fit sine omni Scriptura, exemplo prorsus Ethnico, sicut *Mantuanus* dicit: *Vt Martem Latii, sic nos te diue Georgi.*

XXIII. Hæc Scripturæ testimonia, quæ liquido & certo ostendunt, quid de Pontificia inuocatione Sanctorum sentiendum & iudicandum sit, sine rhetoricis amplificationibus, nuda tantum, simplici & breui recitatione, opposuimus præcipuis erroribus, qui in inuocatione Sanctorum hærent, vt ipsa contrapositio iudicium ex verbo Dei ostendat. Possent formari & aliæ rationes contra inuocationem Sanctorum, quod scilicet eum, quem in necessitatibus inuocamus, necesse sit scire, velle, & posse iuuare inuocantes se, quodque inuocantium preces ad ipsum possint pertingere, & quod melius intelligat, quibus rebus opus habeamus, quam a nobis exponi potest. Hæc vero soli Deo conueniunt, nisi Sanctos velimus omnipotentes & omniscios facere. Sed quando Scripturæ testimonia, ipsis verbis Dei, erroribus opponuntur, tunc non humanæ argumentationes, sed ipsa vox diuina iudicium pronunciat de controuersia.

SECTIO IIII.

Explicatio & refutatio argumentorum, quæ a Pontificiis pro stabilienda inuocatione Sanctorum formari & opponi solent.

Hanc operam suscipere, operæ non nullum sit pretium.

Piis conscientiis satis est, & firmis & perspicuis Scripturæ fundamentis cognitam habere doctrinam de vera inuocatione Dei in nomine Christi. Hac enim recte cognita, quicquid ab ea diuersum est, aut cum ea pugnat, sine disceptatione repudiabunt, etiamsi non possint omnia sophismata, quæ veritati acute opponuntur, soluere. Cumque præterea hactenus ostensum sit, Pontificiam inuocationem Sanctorum non esse verbo Dei traditam, sed ab eo dissentire, immo cum eo pugnare: Et contra manifestam Scripturæ sententiam nulla argumenta vel admittenda vel recipienda sint, posset totum hoc caput, quod in refutandis argumentis aduersariorum occupatur, omitti. Ne tamen aliquid, quod certam & solidam fidei πληροφορίαν turbare aut labefactare possit, relinquatur: præcipua argumenta, quæ a Pontificiis ad stabiliendam inuocationem Sanctorum formari & opponi solent, colligemus, addita singulis breui explicatione & refutatione. Nam & huius operæ non contemnendum erit pretium. Qualis enim caussa sit, quam de inuocatione Sanctorum Pontificii defendunt, infirma, aliena & contorta argumenta, quibus ad eam stabiliendam vtuntur, ostendent. Et in refutationibus istorum argumentorum quædam, quæ ad illustrandam doctrinam de vera inuocatione non parum faciunt, commode explicari poterunt.

Ante omnia notanda Eccii confessio, inuocationem Sanctorum non tradi in Scripturis.

Priusquam autem ordine argumenta recenseamus, illud præmittere non erit inutile, vnde colligi potest, qua fide & conscientia, Scripturæ quædam testimonia ad stabiliendam inuocationem Sanctorum detorqueant. *Eccius* enim in suo Enchiridio diserte fatetur, Spiritum sanctum expressis Scripturis, hoc est, nec doctrina,

doctrina, nec mandato, nec promissione, nec exemplo tradidisse inuocationem Sanctorum. Et in veteri Testamento ideo non fuisse traditam inuocationem Sanctorum, quia populus alioquin propensus fuerit in idololatriam, & patres in limbo nondum fuisse beatos, quia ante passionem Christi non peruenerint ad visionem Dei. In nouo vero Testamento non esse traditam, ne gentes ad veterem cultum idolorum reuerterentur, & ne Apostolis arrogantiæ hoc daretur, si docerent, Sanctos post mortem colendos & inuocandos, quasi ipsi post mortem gloriam illam quærerent. Hoc Lector bene notet. Si enim iuxta propriam ipsorum confessionem inuocatio Sanctorum nec in veteri, nec in nouo Testamento tradita est, ergo nec ex testimoniis illis, quæ ex Scriptura allegari solent, probari potest. Immo ipsi Pontificii, quando tales Scripturæ sententias citant, non credunt, inuocationem Sanctorum in illis tradi. Nihil aliud itaque agunt, quam quod simpliciorum oculos perstringere, & animos fascinare conantur, vt existiment, in allegatis Scripturæ testimoniis hoc tradi, quod ipsi allegatores fatentur, in tota sacra Scriptura expresse & certo non contineri.

Hanc glossam memineris semper præponendam, quando videris, Pontificios testimonium aliquod Scripturæ ad stabiliendam inuocationem Sanctorum proferre. Quod enim *Asotus* dicit, in Scripturis non quidem doceri, sed insinuari inuocationem Sanctorum: Quodque Iesuitæ scribunt, non aperte eam in Scripturis tradi, sed in mysterio, vnde elicienda sit: non probationes sunt, sed ludificationes in re tanta. Sed ordine argumenta ipsorum videamus.

I. Argumentum a moribus aularum.

I. In Regum aulis, non statim ad ipsum Principem subditis patet aditus, & si quis in conspectum ipsius Regis statim prorumpat, male accipitur. Sed illi, qui apud Principes in autoritate sunt, primum adeundi & obsequiis deliniendi sunt, vt per eos negotia apud Principem conficiantur. Ergo multo magis hoc obseruandum erit, quando Deus nobis adeundus est.

Ad hoc argumentum facilis est responsio. Non enim ex similitudinibus rerum humanarum, præsertim, quæ per peccatum deprauatæ sunt, sed ex verbo diuinitus patefacto, de voluntate Dei iudicandum est. Quia scriptum est: *Deus ego & non homo*, Ose. 11,9. Et de ipso negotio inuocationis diserte scribitur, Esa. 55,8.9. *Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ, neque viæ vestræ viæ meæ, dicit Dominus, sed sicut exaltantur cæli a terra, sic exaltata sunt cogitationes, & viæ meæ a vestris.* Et quæ sint cogitationes ac viæ Domini, quod ad inuocationem attinet, tradito certo verbo nobis reuelauit. Ab illo discedere, & Deum ex corruptis aularum moribus æstimare, stultissimum sane, ne impium dicam, esset. Quod enim Principes ipsi non audiunt suos, illud non faciunt ratione officii, sed vel præ superbia & negligentia, quod suos despiciunt, & non curant, vel quod aliis delitiis & voluptatibus dediti, rebus suorum vacare nolint. Quam infeliciter vero subditorum rebus corruptis hisce moribus consulatur, testantur totius Orientis & Occidentis querelæ, vt non inuenuste argumentum hoc homo quidam facetus deriserit. Cum enim in aula quadam, manibus singulos prensando, verbis demulcendo, & muneribus promerendo, diu circumactus fuisset, & tamen parum proficeret, audiens Episcopum quendam declamitare, de inuocatione Sanctorum, ex aulica illa consuetudine, exclamauit: Si in cælis, quando Deus nobis adeundus est, ea ratio est, quæ in aulis, tunc simpliciter actum & conclamatum nobiscum est.

Volui autem hoc argumentum primo loco ponere, vt obseruetur, inuocationem Sanctorum non ex verbo Dei sumptam, sed ex illis ipsis humanis ratiocinationibus extructam esse, ex quibus omnes idolomaniæ Ethnicorum ortæ sunt. Hoc enim argumento Ethnicos ad stabiliendam suam idololatriam vsos fuisse (sicut per Comites peruenitur ad Regem) testatur *Ambrosius* in primum caput ad Romanos. Et *Augustinus* lib. 8. de ciuit. Dei, prolixe recitat, Platonicos ideo inter summum Principium, & inter vota hominum intermedia quædam numina, tanquam internuncios seu mediatores, qui vota nostra susciperent, & ad summum Deum ea referrent, ac ibi expedirent, & expedita ad nos referrent, finxisse: quia cogitarint nos indignos esse, quibus ad ipsum Deum pateat aditus, & infra maiestatem Dei esse, singulorum precibus vacare, cum supremam illam maiestatem aliis maioribus negotiis occupari verisimile sit. Nota autem est ex Scriptura dulcissima doctrina, quod Deus velit & quidem mandet, vt inuocatione se accedamus, & promittat se singulos audire, & singulorum res etiam minimas, vt capillos defluentes, curare velle. Quod si similitudo illa de intercessoribus in aulis pertinaciter vrgeatur, recte respondet *Apologia* nostra: Si Rex constituerit certum intercessorem, non volet ad se caussas per alios deferri. Ita cũ Christus sit constitutus Pontifex & intercessor, cur quærimus alios.

II. Indignitas nostra cogi-

II. Humilitas in oratione Deo grata, nobis vtilis & necessaria est, vt indignos

ad Sanctos confugere. gnos nos agnoscamus, qui ob conditionis vilitatem, & propter enormitatem ac multitudinem peccatorum, Deum interpellemus, & ab ipso exaudiamur. Ergo sancti Deo charissimi, in quibus nulla exorandi indignitas cognoscitur, inuocandi a nobis sunt. Respondeo; Verum est, quod ad Deum eo propius quis accedit, quo se magis coram eo humiliat agnitione, conscientia, & confessione peccatorum & propriæ indignitatis. Deus enim superbiam cum semper, tum maxime in oratione odit, Luc. 18, 9. seq. Sed inde non sequitur, ad Sanctorum intercessiones & merita nobis indignis esse confugiendum. Deus enim certum nobis constituit mediatorem, Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, per hunc vult nos ad se accedere, & propter huius intercessionem & merita affirmat nos, licet indignos, exaudiri, recipi & iuuari. Et hæc vera est humilitas, agnoscere & fateri, tantam esse nostram indignitatem, vt nec nostra, nec omnium Sanctorum, sed solius Christi merita, interposita inter Deum & indignitatem nostram, possint nobis impetrare gratiam & misericordiam ad auxilium opportunum. Pharisaica autem superbia est, vel nostra, vel aliorum hominum merita Deo in oratione opponere.

III. Quia Sancti sunt honorandi. III. Honor, qui ministris & amicis alicuius Domini exhibetur, Domino non potest ingratus esse. Indicium enim est beneuolentiæ erga Dominum: Ergo cultus & inuocatio Sanctorum (de quibus *Ioan. 15, 15.* Christus inquit: *Non iam dicam vos seruos, sed amicos meos*) non potest Deo displicere.

Respondeo: Sanctos Dei esse honorandos seu venerandos, supra prolixe ostensum est. Sed inde non sequitur, eos esse inuocandos. Non enim ex coniecturis aut similitudinibus, sed ex verbo Dei de voluntate ipsius statuendum est. Scriptum enim est, *Lucerna pedibus* *Psal. 119. 105.* *meis verbum tuum:* In verbo Dei autem traditur, quomodo Deus Sanctos suos velit honorari, & quem honorem sibi soli, vt Domino, velit exhiberi, ita vt gloriam suam non velit dare alteri. Sanctos autem inuocatione esse honorandos, Scriptura non docet, sed affirmat, solum Deum adorandum & colendum esse, Matth. 4, 10. Item, *Inuoca me in die tribulationis*, &c. Ps. 50, 15.

IV. Ex gloriosa Christi exaltatione. IV. Christus secundum diuinam naturam æqualis est maiestatis cum patre: Secundum humanitatem autem exaltatus est, super omne nomen ad dexteram maiestatis. Ergo maior & altior est, quam vt vel nostris malis afficiatur, vel vt ad ipsum accedere ausimus, sed reuerentes tantam in ipso maiestatem, ad Sanctos potius confugiamus, qui promptiores erunt ad patrocinandum nobis, quia membra nostra sunt, & easdem miserias experti. Respondeo: Hoc argumentum simpliciter pugnat cum expressa Scripturæ sententia. Ebr. 2, 17. seq. & 4, 16. *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed ideo similis factus est fratribus per omnia, vt misericors fieret, & fidelis pontifex ad Deum. Nam ex hoc quod contigit ipsum tentari, potest & iis, qui tentantur auxiliari. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratia, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus ad auxilium opportunum.* Rom. 8, 34. *Est in dextera Dei intercedens pro nobis.* Luc. 23, 42. *Memento mei, quando veneris in regnum tuum.* Matth. 11, 28. *Venite ad me.* Ioan. 16, 23. *Quicquid in nomine meo petieritis*, &c. Manifestum igitur est, vel ex hoc argumento, sine Scriptura, immo contra Scripturam, ex humani cordis cogitationibus & ratiocinationibus extructam esse inuocationem Sanctorum. Ad talia vero argumenta omnia Paulus respondet, Rom. 1, 21. 22. *Frustrati sunt per ratiocinationes suas, & obtenebratum est cor insipiens eorum, cum putarent se esse sapientes, stulti facti sunt.*

V. Sed Genes. 48, 16. Iacob dicit: *V. Ex dicto Genes. 48.* *Inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque Abraham & Isaac.*

Respondeo: Vel hæc sola allegatio ostendit, qua fide caussam hanc agant Pontificii. Certissimum enim est, pios in veteri Testamento nunquam inuocasse nomen Abraham, Isaac & Iacob: quod ipsi etiam Pontificii fatentur & concedunt, addita hac ratione, quod tunc Sancti in limbo caruerint visione Dei. Ergo falso, & quidem contra propriam conscientiam, hoc testimonium ad stabiliendam Sanctorum inuocationem allegant. Et quod Scholastici olim phrasin illam Genes. 48, 16. non recte intellexerunt, barbariei istorum temporum imputari potest. Nunc vero studiis linguarum tam feliciter illustratis, idem facere, morbidæ caussæ, & malæ conscientiæ indicium est. Vsitata enim in Scriptura hæc phrasis est, quando aliquis alterius nomine, tanquam familiæ ipsius insertus appellatur, vt Esa. 4, 1. Vxores dicunt ad maritum: *Inuocetur nomen tuum super nos.* Et de templo sæpissime Scriptura ita loquitur: *Super quod inuocatum est nomen tuum*, id est, quod nomine tuo appellatur, scilicet Domus Domini. Ita Iacob nihil aliud vult dicere, quam se nepotes suos, ex Iosepho natos, adoptare in filios, vt sint & dicantur filii Iacob, siue Israël, ac si ex ipso

Iacobo essent nati. Ne quis existimaret, ipsis aliquid derogari ideo, quod vel ex matre Ægyptiaca essent nati, vel quod Ioseph inter Ægyptios viuens eos genuisset. Sed excipiunt, Iacobum in illa oratione, non tantum de politica adoptione, sed de spirituali etiam benedictione agere. Plus igitur, quam solam nuncupationem phrasin illam complecti. Respondeo: Quia tota posteritatis Israël felicitas & beatitudo constabat diuini fœderis hereditate: *Ero Deus tuus, & seminis tui post te.* Item, *Multiplicabo semen tuum*, &c. Iacob igitur hac adoptione, simul etiam fœderis successionem ad nepotes illos transmittere voluit: Quod inde fiebat, quia iam facti erant filii Abraham, Isaac & Iacob. Phrasis igitur illa per se simpliciter hoc sonat, Ephraim & Manassen familiæ Iacob annumerari, & genere ipsius censeri. Inde vero sequebatur fœderis hereditas, ideo Hebraismus simpliciter habet, *Nomen meum vocetur in eis.*

VI. Ex dicto Ierem. 15.

VI. Ierem. 15, 1. *Si staret Moses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Respondeo: Regula vsitata & vera est: Conditionalis nihil probat, nisi posita conditione. Et sensus verborum eo inclinat, Mosen & Samuelem tunc non stetisse coram Deo pro populo. Ex hoc igitur loco contrarium potius ostendi posset, intercessionem scilicet mortuorum tunc ignotam fuisse. Et vt maxime alterum concederetur, non tamen sequeretur esse inuocandos. Pontificii vero non possunt dicere, Mosen & Samuelem tempore veteris Testamenti stetisse coram Deo pro populo. Tradunt enim, patres in limbo ante passionem Christi non admissos ad visionem Dei. Iterum ergo Lector animaduertit, qua fide Pontificii caussam hanc agant. Sensus vero Prophetæ certus & manifestus est. Tam abominandum peccatum esse idololatriam coram Deo, vt etiamsi talis aliquis ipsi contingat intercessor, quales Moses & Samuel, dum in hac vita essent, fuerunt, se tamen non parciturum populo. Hæc interpretatio non est incerta. Eodem enim prorsus modo Deus loquitur, Ezech. cap. 14, 14. *Si fuerint tres viri illi, in medio eius, Noe, Daniel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas:* & sciunt Pontificii, *Thomam* ex *glossa* interlineari, *glossam* vero ex *Hieronymo* eodem modo locum illum interpretari, quod scilicet loquatur iuxta statum, quo in hac vita Moses & Samuel fuerunt. Hos enim legimus, dum viuerent, pro populo orantes iræ Domini restitisse, & impendentem auertisse sententiam. Et *glossa* addit: *Hic est intellectus istius loci.* Reputo autem hinc recte iudicari, quam ruinosa sit caussa inuocationis Sanctorum, cuius talia ponuntur fundamenta.

VII. Patres vet. Test. in orationibus suis nominarunt Patriarcharum.

VII. Sed patres veteris Testamenti in inuocatione sæpe opposuerunt Deo nomina & merita Patriarcharum, vt Genes. 32, 9. 11. *Deus patris mei Abraham & Isaac erue me*, &c. Exod. 32, 13. Deut. 9, 27. *Recordare seruorum tuorum Abraham, Isaac & Iacob*, &c. Psal. 132, 1. *Memento Domine, Dauid, & omnis afflictionis eius.* Respondeo: Ipsa Scriptura se diserte declarat, quod hisce phrasibus veteres Deo tantum rationem fœderis, quo Abrahamo, Isaaco & Iacobo pepigerat, se posteritati ipsorum benefacturum, proponant, quodque se promissionibus Dei, ad Patriarchas factis, niti ostendant. Ita enim Moses inquit, Exod. 32, 13. *Memento Abraham, Isaac, Iacob, quibus iurasti per temetipsum dicens: Multiplicabo semen eorum, & terram hanc dabo ei, ne dicant Ægyptii*, &c. Deuter. 26, 15. *Sicut iurasti patribus nostris.* Ita in cantico græco Daniel. 3. *Propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum, quibus locutus es pollicens, quod multiplicaturus*, &c. Et 3. Reg. 8. Solomon in dedicatione templi, Psalmum 132. ita declarat: *Nunc* v. 25. *Domine Deus Israel, conserua famulo tuo Dauid patri meo, quæ locutus es ei.* Item, v. 26. *firmentur verba tua, quæ locutus es seruo tuo Dauid, patri meo.* Psalm. 89. *Disposui pactum electo meo, iuraui Dauid seruo* v. 4. *meo.* *Si deliquerint filii eius, non profanabo pactum meum, semel iuraui in sanctitate mea, si Dauidi mentiar. Vbi ergo sunt misericordiæ tuæ Domine antiquæ, sicut iurasti Dauid in veritate tua?* Hinc 2. Paralip. 21. 7. *Noluit Dominus disperdere domum Dauid, propter pactum, quod inierat cum eo.* Et Isai. 37, 35. *Protegam ciuitatem hanc, propter me & propter Dauid seruum meum.* Quod vero in orationibus illis non confugerint ad mortuorum intercessiones, manifestum est ex oratione, quæ extat Iesa. 63, 16. Abraham non cognoscit nos, & Israel ignorat nos, Tu Domine pater noster. Et tamen mox additur: *Conuertere propter seruos tuos, quia sumus tribus hereditatis tuæ.* Ergo tantum ad promissiones patribus factas, & ad beneficium fœderis cum patribus initi, confugiunt, quando dicunt: *Recordare Abraham*, &c. Promittit quidem Deus, se propter pios, etiam posteris benefacturum, Exod. 20, 6. Genes. 22, 16. seq. & 26, 3. seq. Iesa. 37, 35. 3. Reg. 15, 4. 5. Sed pii in suis orationibus, sicut ostendimus, non merita patrum, sed gratuitam Dei promissionem allegant. Non enim dicunt, exaudi quoniam

(Marginal verse notes beside Psalm 89: v. 31. v. 35. v. 36. v. 50.)

niam illi bene meriti, sed quia promisisti, pepigisti, iurasti illis.

VIII. A comparato minori.

VIII. Allegant exemplum 2. Reg. 14. Absolom reconciliatus patri, non statim admittitur in conspectum eius, sed per biennium sedet in domo sua, & faciem Regis non videt, donec per intercessionem Ioab hoc impetret. Ergo multo minus peccator, agens pœnitentiam, debet oratione sua statim in conspectum Dei prorumpere, sed ad Sanctorum intercessionem confugere.

Respondeo: Alia ratio est reconciliationis apud ciuilem Magistratum, alia vero apud Deum, de qua ex verbo iudicandum est, quod pronunciat, nos fide per Christum habere *accessum ad Deum*, Ephes. 3, 12. *Accessum ad gratiam*, Rom. 5, 2. Et pater redeunti filio prodigo, cum adhuc longe abesset, obuiam procedit, amplectens illum, Luc. 15, 20. Filius enim, qui est in dextera patris, intercedit pro nobis; quis ergo accusabit, quis damnabit, cum Deus intercedente Filio iustificet? Rom. 8, 33. 34.

IX. E similitudine regnorum mundi.

IX. Sed Adonias impetraturus Abisagen a Solomone matrem eius Bethsabe submittit aduocatam, quia inquit, non potest tibi, vt matri, quicquam negare. Et Solomon matrem intercessuram collocat ad dexteram suam dicens, *pete mater mea, neque enim fas est, vt auertam faciem tuam*, 3. Reg. 2, 17. seq. Ergo multo magis de matre Domini hoc statuendum est, cum Solomon typum Christi gesserit.

Respondeo: De regno Christi, non ex similitudine regnorum huius mundi, sed ex verbo Dei iudicandum est: regnum enim eius non est de hoc mundo, sed cælorum regnum. De solio vero Mariæ collocato ad dexteram Christi, & de autoritate eius, qua in societatem officii Christi admissa sit, Scriptura nihil docet, sed hæc soli & vni Christo tribuit. Et Christus ipse, eorum, quæ officii sui sunt, nihil ad matrem pertinere ostendit, cum deprecanti respondet, Ioan. 2, 4. *Quid mihi & tibi mulier?* Similis etiam historia extat Matth. 12, 46. seq. Marc. 3, 32. seq. Luc. 8, 20. 21. Ipsa etiam Maria, inquit: *Beatam me dicent omnes generationes*, non quod ego magna futura sim, vt meum nomen sanctum sit, sed *quia fecit mihi magna, qui potens est, & sanctum nomen eius.* Et quam inepta sit hæc ratiocinatio pro inuocatione Sanctorum, ipsa historia ostendit. Solomon enim duriter increpat matrem, ac sancte iurat Adoniam moriturum, eumque e vestigio interfici iussit. Infausta sane intercessio, quæ mortem affert. Talem sibi intercessionem Pontificii habeant: Nos Christum habemus aduocatum, *qui est propitiatio pro peccatis nostris*, 1. Ioan. 2, 1. *per cuius vitam seruamur ab ira*, Rom. 5, 9. Qui *saluat eos, qui per ipsum accedunt ad Deum*, Ebr. 7, 25. Eo pro nobis intercedente, *quis accusabit? quis damnabit?* Rom. 8, 33. 34.

Luc. 1, 48. 49.

v. 22. seq.

X. Ex dicto Iob. 5.

X. Iob. 5, 1. *Voca ergo, si est, qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere.*

Respondeo: nequaquam sententia est, Iobum debere in sua calamitate ad Sanctorum inuocationem confugere, sed præcedentia & sequentia ostendunt sensum: Neminem scilicet a iusto Deo puniri, vbi non caussa pœnæ subsit. Et ideo inquit: Ostende aliquem Sanctorum, qui in tali calamitate sicut tu, fuerit sine caussa, quemadmodum tu existimas.

XI. Ex dicto Iob. 33.

XI. Iob. 33, 23. 24. *Si fuerit pro eo Angelus loquens vnus de millibus, vt annunciet hominis æquitatem, miserebitur eius, & dicet: Libera eum, inueni in quo ei propitier.* Respondeo: Elihu ostendit, quam variis modis Deus homines adducat ad pœnitentiam, vel immissis conscientiæ terriculamentis, vel per flagella castigationum. Et si tunc adfuerit homini nuncius, interpres voluntatis diuinæ, ex verbo ostendens homini, quid rectum sit: Hoc modo si in terroribus conscientiæ seu in cruce accesserit ministerium verbi, operatur Deus pœnitentiam ad salutem. Et hanc sententiam quæ vera est, verba ipsa reddunt: Angelos enim vocari doctores, tanquam nuncios Dei, notum est, & hoc loco addit vocabulum, מליץ, quod significat *interpretem*, vt ostendat, qualem Angelum intelligi velit, nec textus habet (*loquens pro eo*) sed *si fuerit iuxta eum Angelus interpres.* Neque hoc textus dicit: Angelum Deo annunciare hominis æquitatem, habet enim לאדם, vt scilicet homini annunciet rectitudinem seu officium ipsius, quæ omnia ad ministerium verbi congruunt. *Gregorius* interpretatur de intercessione Christi mediatoris. *Hieronymus* ita accipit, sicut Esaias pro Ezechia ægrotante orauit. Aut si de angelo intelligatur, idem erit quod Actor. 10, 31. Angelus ad Cornelium dicit: *Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* Inde vero non sequitur, Sanctos esse inuocandos. Nam ne Angeli quidem se adorari aut inuocari volunt, Apocal. 22, 9. & 19, 10.

XII. Ex [illegible]orum hominum pro aliis intercessionibus aut deprecationibus.

XII. Sed Paulus vult fieri intercessiones in Ecclesia pro omnibus hominibus, 1. Timoth. 2, 1. Et Iacob. 5, 16. *Orate pro vobis inuicem, vt saluemini, multum enim valet*

valet deprecatio iusti efficax. Et Paulus petit, vt Romani & Colossenses pro se orent, Roman. 15, 30. Col. 4, 3. Et quantum illis intercessionibus tribuat, ostendit, cum ad Philemonem inquit: v.22. *Spero, quod per orationes vestras donabor vobis:* Et Deus ipse vult intercessores ad se parari Sanctos, vt propter ipsos exaudiat. Genes. 20, 7. *Orabit pro te, est enim Propheta, & viues.* Iob. 42, 8. *Ite ad seruum meum Iob, & orabit pro vobis, faciem eius suscipiam, vt non imputetur vobis stultitia.* Ezechielis 22, 30. *Quaesiui de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Ita Abraham pro Sodomitis, Genes. 18, 23. seq. Moses pro Israelitis intercedit, Psalm. 106, 23.

Respondeo: Hæc omnia & similia etiam testimonia loquuntur expresse de viuorum orationibus in hac vita. De illis habemus mandata, exempla & promissiones in Scriptura Canonica. Et sicut miraculis, ita etiam exauditione orationum, Deus sæpe Prophetis & Sanctis suis, quia in hoc mundo contempti erant, testimonium præbuit veritatis, innocentiæ & acceptationis. Sicut cum Paulus captiuus duceretur Romam ob confessionem Euangelii, Deus ipsius orationibus donauit animas 276. in naufragio, Actor. 27, 24. 44. De iis vero, qui ex hac vita discesserunt, tale nullum extat mandatum, nullum exemplum, nulla promissio in Scriptura Canonica.

Texuntur quidem ratiocinationes a minori ad maius, & cogitationes non sunt impiæ, beatos in cælis orare pro Ecclesia in genere, sicut supra diximus. Sed quomodo orent, in Scriptura reuelatum non est. Ex iis vero, quæ Sancti in hac vita agunt, non est sine expressis Scripturæ testimoniis dogma constituendum, aut articulus fidei faciendus de statu beatorum in altero sæculo. Scriptura enim 1.Cor.2.9 dicit: *Oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit.* Concedimus bonas & pias esse cogitationes, de beatis in cælo, cupientibus & optantibus, cælesti modo, Ecclesiæ in terris sub cruce militanti, optima quæque, sicut in capite de veneratione Sanctorum ostensum est, modo non pro necessario articulo fidei proponatur. Inde vero non sequitur: Sanctos esse inuocandos, sicut apud Pontificios fit. De Patrum enim cogitationibus, quod attinet ad societatem orationis Sanctorum, qui in cælo sunt, & qui adhuc in terris versantur, mox in historia de origine inuocationis Sanctorum quædam dicemus.

Sed vrgent Pontificii, ex citatis testimoniis de viuorum intercessione hoc tamen consequi, non repugnare officio mediatoris & pontificis Christi, si alios & plures intercessores paremus, qui vna nobiscum, Deum in nomine Christi, pro nostris necessitatibus inuocent. Paullo ante vero ex perspicuis Scripturæ testimoniis descripsimus intercessionem Christi mediatoris, pontificis & aduocati nostri, quæ solius ipsius ita propria est, vt in ea nullum admittat socium. Et ostendimus, Pontificios suis inuocationibus ex Sanctis facere tales intercessores, vt ipsorum intercessionibus & meritis accessum habeant ad Deum, exaudiantur, recipiantur, iuuentur, & saluentur, quod simpliciter repugnat officio sacerdotii Christi. Ecclesiæ vero siue viuorum intercessio alia est. Petimus enim, vt Deum vna nobiscum per Christum inuocent, pro nostris necessitatibus. Et hoc quia de Sanctis, in hoc sæculo nobiscum adhuc versantibus, habet mandatum & promissionem Dei, non pugnat contra officium Christi mediatoris, pontificis & aduocati nostri. Quod si quis vero etiam viuorum preces pro se fieri, ea opinione peteret, sicut Pontificii Sanctos inuocant, vt scilicet viuorum intercessione & meritis exaudiretur, reciperetur, & saluaretur, is, non iuxta Scripturam, Ecclesiæ intercessionem flagitaret, sed officio sacerdotii Christi manifeste derogaret.

Instant vero ex Pontificiis τὰ σκληρὰ μαλθακῶς λέγοντες. Sicut sine impietate possum viuos inuocare, hoc est, petere ab ipsis, vt pro me orent: Ita potero etiam Sanctos, qui iam cum Christo sunt, inuocare, vt pro me intercedant. Respondeo, Paulus petit per litteras, vt Romani pro se orent, sed non inuocat Romanos. Est enim inuocatio præcipua pars cultus diuini, & complectitur affectum mentis, confugientis ad gratiam, præsidium & auxilium eius, quem inuocat. Atque ideo Scriptura non dicit, viuos a nobis inuocari, quos petimus, vt pro nobis orent. Sed quid, inquiunt, Si vocabulum inuocationis non tribuatur Sanctis, sed dicantur a nobis compellari? Respondeo: Hoc Pontifex & *An compellandi Sancti, si non inuocandi?* Concilium Tridentinum non concedit, nam pro inuocatione Sanctorum vt pro aris & focis pugnant. Et de ipsa etiam compellatione res plana est. Etiamsi enim beati in cælo orent pro Ecclesia, non tamen sequitur, ipsos in oratione nominatim a nobis esse compellandos. Nullum enim dubium est, fideles in Africa & in India orare pro Ecclesia, sed non sequitur, quando vel coram, vel per litteras non possum cum ipsis agere, me eos in oratione debere compellare, vt pro

pro mea necessitate orent. Ita enim vel tribuerem ipsis, quod desideria & gemitus cordis mei viderent, vel certe in oratione, quæ maxime religiosa esse debet, luderem.

Alia exceptio Pontificiorum.

Sed postremo aiunt quidam: Si statuam beatos in cælo optare Ecclesiæ in terris omnia bona, potero sine impietate in oratione mea optare, vt illis generalibus beatorum votis mea etiam necessitas includatur. Respondeo: Quomodo Patres quidam talem societatem orationum beatorum in cælis optarint in suis precibus, postea in historia annotabimus. Pontificiorum vero inuocationem, longe aliam esse, ex ipsorum libris & preculis antea liquido ostendimus.

XIII. E comparatione Angelorum & Sanctorum.

XIII. Sed sicut Angelus Actor. 10,31. vel coram cernit, vel in Deo videt, vel ex eius reuelatione agnoscit, eleemosynas & orationes Cornelii: Et Zachar. 1,12. Angelus scit adesse septuagesimum annum: Et quia *coram Angelis in cælo gaudium est, super vno peccatore agente pœnitentiam*, Luc. 15, 10. Innotescit igitur Angelis in cælo, quando peccator aliquis agit poenitentiam: Ita eodem modo dicunt beatos, quia sunt ἰσάγγελοι, Luc. 20,36. licet per se non possint videre motus cordium, tamen Deo reuelante, posse cognoscere & intelligere, quando inuocantur a viuis. Respondeo: Angelorum officium Scriptura ita describit, quod sint *administratorii spiritus, qui emittuntur ad ministrandum credentibus*, Ebr. 1,14. *Angelis* enim *suis mandauit de te*, Ps. 91,11. Illis ergo a Deo reuelantur ea, quæ ad exequendum ministerium illud circa homines necessaria sunt, & emissi intersunt rebus humanis. De beatis vero in cælo Scriptura hoc non dicit. Et lucerna pedibus nostris est Dei verbum.

Aliud argumentum eiusdem farinæ & coloris.

Eadem ratio est alterius etiam argumenti. Quia enim Deus, qui solus omnia potest, & omnia operatur in omnibus, tamen Angelorum ministerio vtitur ad custodiam hominum? Cur igitur non idem, inquiunt, etiam de beatis in cælo crederemus? Et sicut Angelorum diuersa sunt ministeria, Dan. 10, 20. quid prohiberet etiam Sanctis in cælo, certas procurationes in terris commissas esse? Respondeo: Ad hanc consequentiam vnicum tantum deest, quod scilicet de Angelis Scriptura hoc tradit. De sanctis vero in cælis Scriptura tale nihil docet. Immo de Dauide Paulus inquit, Actor. 13,36. *Postquam suæ generationi voluntate & consilio Dei inseruiisset, appositus est ad patres.* Ita etiam, quod beati in cælo non intersint rebus humanis in terra, nec nostra administrent, *Augustinus* probat ex loco Esaiæ 65. &. 4. Reg. 22.

XIIII. A

XIV. Sed 4. Reg. 5,26. Elisæus ex reuelatione diuina cognoscit, quid Giezi absens & egerat & dixerat. Immo Dan. 2, 29. seq. visionem cordis Nabuchodonosor, quæ ipsi exciderat, Daniel per diuinam reuelationem agnoscit. Et 4. Reg. 6, 9. 10. Elisæus inde nouit omnia, quæ Rex Syriæ secreto in suo conclaui consultat. Inde etiam Abraham scit de scriptis Mosis & Prophetarum, Luc. 16,29. Cur igitur impossibile iudicaremus, beatos in cælo posse, Deo reuelante, cognoscere orationes nostras? Respondeo: Nequaquam dicimus, Deo hoc impossibile esse. Quæstio vero est, non quid Deus possit, sed an ex absoluta Dei potentia, quiduis sine Scripturæ testimonio statuendum sit. Deus enim noster in cælo omnia, quæcunque voluit, fecit. Potentia igitur & voluntas Dei coniungenda sunt, quando statuere volumus, Deum aliquid facere. De voluntate vero eius ex verbo iudicandum est. Et verbum Dei nihil prorsus docet, quod Deus beatis in cælo nostras necessitates & orationes reuelet. Sunt igitur phantasiæ cordis humani, sine verbo Dei, quod ex Pontificiis quidam asserere non verentur, Sanctos cognitione beata omnia videre & cognoscere. Quid enim, inquiunt, non viderent & scirent, qui videntem & scientem omnia vident & sciunt? Sed hoc, quia Dei proprium est, alii negant. Sunt, qui fingant Sanctos vbique adesse, vbicunque inuocentur, sed hoc *Augustinus* negat. Alii igitur philosophantur de reuelatoria cognitione. Et Deum hoc posse, non est dubium; sed quia inuocationem oportet certo fundamento verbi Dei niti: dubitatio enim impedit exauditionem & impetrationem, Iacob. 1,6. 7. Ideo cum in Scriptura hac de re nihil sit traditum, asseuerationes humanas sine verbo Dei non recipimus. Et cum de Christo mediatore habeamus certa & expressa mandata, & promissiones Dei: cur ad ignota & incerta nos abduci pateremur? Et profecto magna audacia est, de rebus cælestibus sine verbo Dei tam audacter disputare, ac si cum Menippo heri ex cæli penetralibus deuolassemus. Pia vero est *Augustini* modestia, qui inquit: *Vbi de re obscurissima disputatur, non adiuuantibus diuinarum* autoritatum *certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in partem alteram declinando.* Solomon certe 3. Reg. 8,39. rationem, cur in afflictionibus oratione ad Deum sit confugiendum hanc reddit: *Des cuique, sicut videris cor eius. Tu enim solus nosti cor omnium filiorum hominis.*

possibili ad inesse.

Sancti vbicunque inuocantur, ibi adesse.

de peccat. merit. l. 2. c. 36.

XV. Ex Apocal. 5.

XV. Apoc. 5,8. Quatuor animalia, & viginti quatuor seniores, prociderunt coram agno, *habentes singuli citharas & phialas*

phialas aureas, plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum. Respondeo: Non opus est diuinationibus, quales fuerint illæ προσευχαὶ Sanctorum. Ioannes enim ipse mox explicat: Canunt
v. 9. *canticum nouum: dicentes: Dignus es accipere librum, & aperire sigilla eius, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo per sanguinem tuum, ex omni tribu & lin-*
v. 10. *gua, & fecisti Deo nostro reges & sacerdotes, & regnabimus super terram.* Ex hoc itaque loco non tantum non probatur inuocatio Sanctorum: Sed cum certum sit, beatos in cælo non esse mortuos, nec otiosos, & inde colligatur eos orare: In hoc loco ostenditur, quales sint beatorum orationes in cælo. Et cap. 6,10. describitur alia oratio martyrum: *Vsquequo Domine non iudicas & vindicas sanguinem nostrum, de his qui habitant in terra?* Quod vero vel particularia vota audiant, vel speciales necessitates viuentium in terra cognoscant, & pro iis in specie Deum interpellent, hoc sane Ioannes non vidit, nec nobis id, quod scriptum non est, affingere licet.

XVI. ex Apoc. 8,3.4. XVI. Apocal. 8, 3. 4. *Alius Angelus venit, & stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum omnium, super altare aureum, quod est ante thronum. Et ascendit fumus incensorum, de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.*

Respondeo; *Primasius* intelligit per Angelum Christum. Is enim *apparet vultui Dei pro nobis*, Ebr. 9,24. Et *per ipsum* offerimus Deo *sacrificia laudis*, Ebr. 13,15. Et quia propter ipsum preces nostræ a Deo recipiuntur, ideo dicitur addere incensum orationibus nostris, vt ascendant, sicut incensum ad Deum, Psl. 141,2.

Interpres in Apocalypsi vertit, *vt daret de orationibus Sanctorum.* Sed Græca habent: Data Angelo incensa, *vt daret ea orationibus Sanctorum*: vel si intelligatur de Angelo simpliciter, idem erit, quod Scriptura alibi dicit: Angelos offerre orationes nostras Deo, & referre exauditionem earum, Tob. 12,12. Dan. 9,23. & 10,12. Luc. 1,13. Actor. 10,4. Et illis adde incensum odoris fragrantis coram Deo, non ex Angelorum dignitate aut meritis, sed ex ara, quæ est ante thronum Dei. Christus enim est ipse sacerdos, sacrificium & ara, Ebr. 13,10. Et tamen Angeli adorari se omnino non volunt, Apocal. 19,10. & 22,9.

Exceptio, de orationibus Sanctorum in cælo. Si quis vero contendat, intelligendas esse orationes Sanctorum, non *qui in terra sunt*, sicut Psal. 16,3. loquitur, sed qui in cælo versantur, nihil aliud inde eruetur, quam non tantum credentes in terris, verum etiam beatos in cælo offerre Deo preces. Quales vero illæ beatorum preces in cælo sint, expresse describitur Apocal. 5,9. seq. & 6,10. Addit autem Ioannes etiam Angelos suas celebrationes, tanquam socia thura, adiicere, vt omnia, quæ in cælo & in terra sunt, adorent & glorificent Deum, Apoc. 5,13. Hæc sententia etiam vera est, sed de inuocatione Sanctorum nullo artificio ex loco illo aliquid elici potest.

XVII. Sed Scriptura testatur, adorationem etiam creaturis suo modo tribui, vt Abraham adorauit populum terræ, Gen. 23,7. Iacob adorauit Esau, Gen. 33,3. Nathan adorauit Dauidem, 3. Reg. 1, 23. Salomon adorauit matrem, 3. Reg. 2,19. Sunamitis Elisæum, 4. Reg. 4,37. &c. Ergo licet Deus solus sit adorandus & inuocandus, tanquam primum, supremum & æternum principium, nihil tamen obstat, quo minus suo modo etiam Sanctos inuocare & adorare liceat. XVII. Inquisitio vocabuli adorationis.

Respondeo: Notum est, reuerentiam, quæ magnis viris geniculatione, aut inflexione corporis exhibetur, appellari in veteri Testamento adorationem. Sed adoratio, qua genua cordis oflectuntur (vt Paulus loquitur) in inuocatione, vt exaudiamur, recipiamur, iuuemur & saluemur, est opus fidei, & præcipua pars cultus diuini. Ideo Christus dicit: *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles.* Nec valet sophisticum effugium, si dicatur, non admitti idololatriam, si modo creaturæ, quæ adoratur & inuocatur, non tribuatur, quod sit primum, supremum, & æternum principium. Satan enim Luc. 4,6.7. petens se adorari, non petebat sibi a Christo hoc tribui, quod esset ab æterno, & principium omnium, nec quod a seipso haberet potestatem & gloriam mundi, sed inquit: *Mihi tradita sunt, & cui volo, do illa: Si igitur me adoraueris, dabo tibi.* Adorare igitur seu inuocare Sanctos ea opinione, quod omnia ipsis tradita sint, ita vt adorati seu inuocati ea nobis dent, idololatria est, pugnans cum illo mandato Dei, *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles*, sicut definitio adorationis, quæ soli Deo debetur, ex illo loco Luc. 4,8. manifeste colligitur. Nec vero hoc discrimen est, quod idololatria sit, si diabolo tribuatur adoratio seu inuocatio, si vero Sanctis tribuatur, esse pietatem. Nam Apoc. 19, 10. & 22,9. Ioannes, adoraturus Angelum, non erat tam stultus & profanus, quod cogitaret, Angelum esse primum, supremum, & æternum principium, sed gratiam Angeli, ad consequenda ab ipso alia plura beneficia, illa adoratione Matth. 4. 10.

tione ambire volebat. Angelus vero duriter Ioannem repellit: *vide, ne feceris, Dominum adora.* Manifestum igitur est, Pontificias inuocationes Sanctorum, quæ superius descriptæ sunt, esse non venerationes Sanctorum, sed adorationes soli Deo debitas, hoc est, esse idololatriam.

XVIII. Ex discrimine cultus δουλείας & λατρείας.

XVIII. Sed *Augustinus* de ciuit. 10. c. 1. & 4. distinguit inter honorem, seu cultum δουλείας, qui creaturis tribui potest, & inter cultum λατρείας, qui soli Deo debetur, quique sine crimine idololatriæ non potest creaturis tribui. Et hoc fuco omnes superstitiones purgare conantur Pontificii. Quia enim eo modo, sicut superius ex ipsorum libris annotauimus, Sanctos inuocant & adorant, quando ipsis opponuntur manifesta Scripturæ testimonia, de solo Deo adorando & inuocando, conantur per hanc vnicam rimam elabi, quod inuocent & adorent Sanctos, cultu duliæ, non autem latriæ. Sed respondeo: *Augustinus* videns Scripturam docere, vt Deum diligamus, timeamus, honoremus, colamus, & ipsi seruiamus: Et eandem etiam præcipere, vt parentes honoremus, illis seruiamus, amicos colamus, proximum diligamus, regem timeamus: Vt igitur honorem & cultum, qui soli Deo debetur, distingueret ab honore, qui creaturis etiam recte impendi potest, bono & recto consilio hanc distinctionem tradidit, alterum vocans λατρείαν, alterum δουλείαν. Ex Scriptura vero vult sumi & iudicari, qui honores soli Deo debeantur, & qui creaturis etiam recte impendi possint. Sed Pontificii illa Augustini distinctione ita abutuntur, quasi omnia, quæ Sanctis tribuunt, etiamsi soli Deo, iuxta Scripturam debeantur, si modo hanc appellationem appingant, quod sit cultus duliæ, excusare & iustificare hoc fuco possint, quod Augustino nunquam in mentem venit. Loquimur enim de re ipsa, quam iuxta Scripturam vult iudicari, quod scilicet sit cultus quidam, qui soli Deo debetur, & hunc *Augustinus* distinctionis gratia appellat λατρείαν. Quando vero cultus ille ad creaturas transfertur, tunc dicit esse idololatriam, siue cultus ille ab hominibus appelletur δουλεία siue λατρεία. Ostendimus autem supra clarissime, Pontificios adorationem & inuocationem, quæ solius Dei propria est, re ipsa transferre ad Sanctos. Nihil itaque releuantur, si verbo dicant, se illud facere cultu δουλείας. Rem ipsam enim & non vocabula, quæ sæpe optima rebus pessimis ab hominibus imponuntur, Deus iudicat. Neque *Augustinus* dicit, posse etiam creaturas inuocari & adorari, si modo addatur vocabulum duliæ, Deum enim solum vult adorari & inuocari. Et hunc esse cultum λατρείας, ostendit Psal. 50, 15. *Inuoca me, & eripiam te, & honorificabis me.* Item: *Dominum adorabis, & ipsum coles*, vbi expresse ponitur verbum λατρεύειν. Scio *Vallam* disputare λατρείαν tribui etiam hominibus, vt in Sophocle, & in Græca versione, Leu. 23, 21. 25. 36. Num. 28, 18. & 29, 1. opus seruile vocatur λατρευτὸν, & δουλεύειν tribui etiam Deo, Actor. 20, 19. Rom. 7, 6. 1. Thessal. 1. 9. Quod quidem etiam *Augustinus* non ignorauit. Inquit enim Scriptura, aut semper, aut tam frequenter, vt pæne semper seruitutem, quæ pertinet ad colendum Deum, appellet latriam. Sed non incommoda est hæc Augustini distinctio, si recte vsurpetur, & sicut Augustinus eam tradit, nihil prorsus patrocinatur Pontificiis superstitionibus.

Vbi de Caussa huius distinctionis Augustini.

XIX. Ex dicto Christi Ioan. 5.

XIX. Ioan. 5, 45. *Est qui vos accusat Moses, in quo vos speratis*; ergo fides tempore Christi fuit: Mosen Iudæos apud Deum pro meritis, vel accusare, vel eis patrocinari, & Iudæos in eius patrocinio spem collocasse. Respondeo: Christus non facit Mosen aduocatum Iudæorum coram Deo in altero sæculo, in quo sit sperandum, sed loquitur de ministerio, seu de doctrina Mosis. Et idem est, quod Pharisæi dicunt Ioan. 9, 28. 29. *Nos Mosis discipuli sumus, & scimus, quod Mosi locutus sit Deus.* Sperabant igitur, si Mosis doctrinam sequerentur, se Deo gratos & acceptos esse. Christus vero inquit: Ministerium seu doctrinam Mosis vobis maxime aduersatur & accusat vos. De me enim loquitur, & est pædagogus ad me, quem vos reiicitis. Et vsitatum est, autorem seu ministrum nominari, quando ministerium seu doctrina intelligitur, vt Luc. 16, 29. *Habent Mosen & Prophetas, audiant illos.* Non intelligendum est, quod Moses tempore epulonis istius vel vixerit, vel reuixerit, & corporaliter tunc docuerit, sed ministerium & doctrina illius intelligitur. Sicut igitur tunc habebant Mosen, & audiebant Prophetas, qui dudum mortui fuerunt, quia doctrinam eorum habebant & audiebant: ita & sperabant in Mose, & Moses accusabat eos.

XX. Ab exemplo damnati epulonis.

XX. Luc. 16, 23. seq. Diues epulo, cum esset in altero sæculo, & videret statum beatorum, Abrahami & Lazari, in altero sæculo, petiturus mitigationem pœnæ, non Deum ipsum accedit, sed Abrahamum inuocat, & fratribus impetraturus pœnitentiam, Abrahamum rogat vt S. Lazarum mittat:

Respondeo: Damnati in altero sæculo, quia vident se a Deo prorsus abiectos esse, Deum, fugiunt, & vbiuis

potius quam apud Deum quærunt consolationem, licet frustra. Num igitur a damnatis, qui a Deo abiecti, & in æterna desperatione sunt, discemus veram inuocationem? Ita vt propter damnatum epulonem, a manifesta Scripturæ sententia, de solo Deo in nomine Christi inuocando, discedamus? Et certe diues ita orans non exauditur, sed tristem audit sententiam. Orent igitur cum diuite isto, qui ita exaudiri, & iuuari volunt. Nos iuxta doctrinam, mandatum & promissionem Christi, in nomine Domini inuocabimus. Vidit diues iste Abrahamum & Lazarum, atque ideo alloquitur illos; inde vero non sequitur, eodem modo absentes Sanctos compellandos. Meminerat, in quo statu fratres moriens reliquerat: ignorabat autem, an postea pœnitentiam egissent, inde certe non sequitur beatos cognoscere omnia, quæ singuli viuentes in terris agunt vel cogitant.

Aliud ab exemplo militum crucifigentium Christum.

Eiusdem vero ponderis est & hoc argumentum, quod milites crucifixores Christi dicunt Matth. 27,47.49. *Heliam vocat, sinite videamus, an veniat Helias.* Quid enim? Num ab impiis militibus, qui in Ethnica idololatria educati & instituti erant, discemus, quomodo Deus inuocandus sit? Num propter militares sarcasmos, a verbo Dei, monstrante veram & salutarem rationem inuocationis, discedemus? Audierant milites isti Iudæorum opinionem, quod Elias tempore Messiæ rediturus esset, ideo putant Heliam iam adesse: Cumque linguam Syriacam non intelligant, existimant ipsum a Christo vocari. Ex hisce vero argumentis lector iudicet, quale dogma sit inuocatio Sanctorum cui stabiliendo talia quæruntur fulcra.

XXI. Gemina argumentorum e Cochlæo.

XXI. *Cochlæus* adducit & hæc testimonia, Psal. 135,14. *In seruis suis deprecabitur.* Psal. 32,6. *Pro hac orabit ad te omnis sanctus.* Psal. 121,1. *Leuaui oculos meos ad montes.* Psal. 119, 132. *Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.* Hæc testimonia annotaui, non quod verear, vlli sano posse persuaderi, in illis tradi & stabiliri inuocationem Sanctorum, sed vt Lector ex huiusmodi argumentis & probationibus discat æstimare, qua fide & qua conscientia Pontificii caussam hanc agant. Nam Psal. 135,14. est verbum נחם, quod significat Deum commiseratione moueri erga seruos suos, quibus iratus fuerat. Psal. 32,6. loquitur de Sanctis in hac vita, petentibus remissionem peccatorum suorum. Ita enim Paulus Rom. 4,7. exponit Psal. 121,1. montes in quibus Sion & templum sita erant, intelligit, eo enim oraturi se vertebant, Dan. 6,10. In Psal. vero 119,132. phrasis est, *secundum iudicium*, id est, *sicut soles misereri eorum, qui diligunt te.*

Richardus etiam verba 2. Pet. 1,15. in hanc sententiam allegat: *Dabo operam post obitum meum, vt horum omnium memoriam faciatis.* Cum verba hoc sonent: *Dabo operam, vt post obitum meum habeatis, vnde horum memoriam habere & retinere possitis.* Illud vero scripta illa Epistola se efficere declarat. Sunt, qui dicunt verba, Dan. 8, 16. *Gabriel fac intelligere visionem*, esse inuocationem Angeli, cum sit mandatum Filii Dei, vt Gabriel visionem illam Danieli explanet.

XXII. Ex 2. Maccab. 15.

XXII. Sed 2. Maccab. 15, 12. seq. Onias olim Pontifex & Ieremias, apparent orantes pro populo, & pro ciuitate, Respondeo: liber est apocryphus, & propter historiam vtilis est, *si sobrie legatur*, sicut *Augustinus* inquit: Non autem vt inde proferantur testimonia ad autoritatem fidei confirmandam. Eius enim autoritas ad corroboranda ea, quæ in contentionem veniunt minus idonea iudicata fuit. Hoc enim est *Cypriani* & *Hieronymi* iudicium de libris Apocryphis. Et si testimonium illud expendatur, somnium est, quod ad excitandos militum animos Machabæus recitat. Et tamen in illo ipso loco, nec Machabæus, nec exercitus, vel Oniam, vel Ieremiam, sed Dominum inuocant, ideo nec inde inuocatio Sanctorum probari potest.

XXIII. Ex Baruch 3.

XXIII. Baruch. 3, 4. *Audi nunc orationem mortuorum Israël.* Respondeo: Et hic liber est Apocryphus. *Lyra* vero hæc verba ita exponit: Patriarchæ & Prophetæ dum viuerent, orarunt pro felici statu posteritatis, illam orationem, quam viuentes adhuc orarunt, nunc petit exaudiri.

XXIIII. Ex miraculis ad inuocationem Sanctorum factis.

XXIIII. Ad inuocationem Sanctorum multa edita sunt miracula. Et miracula sunt testimonia veritatis doctrinæ.

Respondeo: ex solis miraculis, sine testimoniis verbi diuini, non posse vllum dogma probari, nec hoc titulo debere recipi, ipsa Scriptura diserte testatur, Deut. 13,1. 2. 3. *Si surrexerit Propheta, & dederit tibi signum & portentum, atque euenerit, quod locutus est. Si dixerit tibi: Eamus post Deos alienos, quos non nouisti, non audies verba Prophetæ illius, quia tentat vos Dominus, vt palam fiat, an diligatis ipsum.* Matth. 24,24. *Surgent pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri possit, etiam electi.* 2. Thessal. 2, 9. Aduentus Antichristi est *in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus in omni seductione iniquitatis.* Apoc. 13,12.sq. Facit signa

signa magna, & seducit habitantes in terra propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu Bestiæ, &c.

Non igitur vnius generis sunt omnia signa: quædam enim sunt diuina miracula, quædam sunt præstigiæ diaboli, quædam sunt figmenta hominum. Quod vero ad inuocationem Sanctorum attinet, quia in Scriptura non est tradita: an ex solis miraculis possit probari & recipi, res plana est. Scriptum enim est, Ebræor. 1, 1. 2. Olim quidem Deum multis modis verbum suum patefecisse, quod miraculis comprobatum fuit: Nouissime vero in postremis diebus locutum nobis esse per Filium, cuius doctrina, per Apostolos propagata, & per signa subsequentia confirmata est. Post illam igitur nouissimam & postremam patefactionem, non est exspectanda reuelatio alterius, & noui alicuius dogmatis. Cum itaque dogma de inuocandis Sanctis Scriptura Canonica ignoret, atque ita nouum sit, vel signa, vel portenta extra verbum Dei ad probationem noui istius dogmatis non admittenda sunt. Si enim relicta regula verbi Dei, signis & prodigiis agendum erit, eadem opera vniuersam Ethnicorum idolomaniam stabiliemus. Paria enim, si non plura & maiora signa & prodigia edita sunt apud Ethnicos, ad inuocationes & cultus idolorum.

XXV. Patrum testimonia, & longissimi temporis consuetudo inuocandi Sanctos.

XXV. Postremo, cum videant, caussam inuocationis Sanctorum non reddi meliorem, proferendis huiusmodi alienis & contortis ex Scriptura testimoniis: Alii, qui inter Pontificios prudentiores haberi volunt, omissis Scripturæ testimoniis, in quibus parum ad victoriam spei collocant, ad Patres, & ad antiquam consuetudinem, longi temporis præscriptione confirmatam, confugiunt. Dicunt enim, ab annis plus mille inuocationem Sanctorum in Ecclesiam receptam fuisse. Et Patres ferme omnes eam docuisse, vsurpasse & defendisse. Cum autem euidenter hactenus demonstratum sit, Pontificiam inuocationem sanctorum in Scriptura Canonica non tradi, possem simplici, breui & vera ad hoc argumentum responsione defungi: Patres scilicet, suo siue sensu, siue consensu, sine certis, claris, & firmis verbi Dei testimoniis, non posse nouos articulos fidei in Ecclesia facere. Nam sicut *Augustinus* vere dicit, ad autoritatem fidei seu dogmatum in Ecclesia non valet: *Hæc ego dico, Hæc tu dicis, hæc ille dicit*, Sed, *Hæc dicit Dominus.*

Vbi 1. generalis responsio ad testimonia Patrum.

2. Responsio ad longi temporis consuetudinem.

Possem etiam ex *Gratiano* adferre, *consuetudinem* sine verbo Dei non esse veritatem, sed *vetustatem erroris.* Iuxta *Cypriani* enim dictum non attendendum est, *quid aliquis ante nos fecerit, sed quid ille, qui ante omnes est*, faciendum & docuerit, & mandarit. Possem etiam *Hieronymi* dictum allegare: *Errantium multitudinem non parere errori patrocinium.* Sed quia canities Patrum reuerenter, salua tamen verbi Dei præeminentia, & fidei sinceritate, tractanda est, & aliquid poterit adferre vtilitatis, si præcipuis sententiis, quæ ex veteribus ad stabiliendam inuocationem Sanctorum proferri solent, addantur veræ declarationes: Ponamus sane in hac etiam explicatione aliquid operæ. Vt autem explicatio illa sine tædio, ac maiori cum fructu considerari possit, colligemus quasi historiam, ex præcipuis antiquitatis Scriptoribus, de origine & progressu inuocationis Sanctorum.

SECTIO V.

Historia de origine inuocationis Sanctorum.

CAPVT I.

NOn dubium est, multum accessurum lucis huic controuersiæ, si ex veris & probatis antiquitatis monumentis contexatur historica annotatio, de origine inuocationis Sanctorum. Inde enim non tantum veterum sententiæ, quas ad stabiliendam Sanctorum inuocationem Pontificii colligere, & ostentui habere solent, recte explicari poterunt, sed præterea multas etiam alias vtiles commonefactiones hæc consideratio præbebit. Et integram quidem talem narrationem, more & stylo historico formandam, aliis eruditioribus & eloquentioribus concedam. Pro ratione vero nostri instituti, simpliciter & breuiter de hisce capitibus quædam annotabo.

Capita huius historicæ narrationis.

I. Quod optimis & purissimis Ecclesiæ temporibus, Christi scilicet & Apostolorum, immo in primitiua etiam seu vetustissima Ecclesia, post Apostolorum tempora, prorsus ignota fuerit inuocatio Sanctorum.

II. Quibus temporibus, & a quibus autoribus spargi cœperint seminaria ratiocinationum, de orationibus beatorum in cælis pro Ecclesia.

III. Quod illam opinionem primo, vt priuatum, non autem tanquam publicum & authenticum dogma Ecclesiæ, autores habuerint.

IIII. Quod illi ipsi autores Sanctos tunc nondum inuocauerunt, sicut in Pontificia Ecclesia fit, sed quod ingens dissimilitudo sit inter illas veterum cogitationes, & inter Pontificiam inuocationem Sanctorum.

V. Quomodo ex illis initiis sensim progressum sit ad speciem quandam inuocationis.

VI. Quod in ipsis apostrophis compellationum fassi sint Patres, se de opinione illa dubitare.

VII. Licet cœperint tunc priuatæ quædam & singulares veterum quorundam deuotiones (sicut nominant) quod tamen in publicas Ecclesiæ preces illæ admissæ non fuerint, sed quod priuatis quorundam deuotionibus publica illorum temporum praxis (vt ita loquar) in inuocatione Dei in Ecclesia recte opponi possit.

VIII. Quod antiquis temporibus, cum quidam inuocationem Sanctorum inciperent vsurpare & defendere, alii fuerint, qui eam improbarint & reprehenderint, donec extincta luce doctrinæ superstitiones prorsus inualuerunt.

IX. Quod ex incertis & suppositititiis scriptis, quæ falso Patribus tribuuntur, ad stabiliendam inuocationem Sanctorum a Pontificiis proferantur testimonia. Hisce capitibus comprobatis, facilis & plana erit responsio ad argumenta ex Patribus adducta.

II. Non autem instituam tractationem, quæ fuerit origo idololatriæ inter gentes, ab initio mundi, & quomodo ea etiam in populum Dei sub veteri testamento irrepserit, sed tantum de temporibus noui Testamenti dicemus, vtque explicatio planior sit, breuiter primum describemus, qualis tunc fuerit idololatria apud Ethnicos. Ita enim diligentius & rectius ex antithesi considerabitur, qualis doctrina & inuocatio in Ecclesia, primis & optimis temporibus, idololatriæ gentium opposita fuerit: Quomodo postea ad illos Gentium *διαλογισμοῖς* (sicut Paulus nominat, Roman. 1, 21.) vtpote rationi humanæ consentaneos, sensim cœperit etiam in Ecclesia fieri quædam inclinatio, donec tandem in manifestam superstitionem res euasit, quæ semel admissa in immensum creuit, ita vt tandem inter idololatriam gentium, & inter cultum ac inuocationem Sanctorum, nihil nisi nominum seu appellationum tantum mutatio interfuerit, id, quod *Ludouicus Viues* in Commentariis suis, super libros Augustini de ciuitate Dei manifeste fatetur.

Neque vero totam Camarinam de diis gentium, de cultu & inuocatione eorum, mouebimus, sed tantum quædam, quantum ad institutam antithesin necessarium iudicabitur, breuiter perstringemus.

De Diis gentium & eorum cultu & inuocatione.

III. Plerique igitur inter gentes vnum summum constituerunt Deum, sed illi alia inferiora numina adiunxerunt seu substituerunt. Ideo, quod existimarent, supremam illam numinis maiestatem sublimiorem esse, quam vt vel singulas mortalium res curare velit, vel a miseris & indignis hominibus adiri possit: Inferiores vero deos aditu faciliores esse, & affici cura rerum humanarum, ac quia apud summum illum Deum autoritate valeant, posse hominibus ea, quæ petunt, conficere, & impetrata ad homines perferre. Inde conficti tanta varietate dii cælestes, aerii, terrestres, marini, siluestres, tutelares, penates: Inter quos quasi distributa fuit per certas procurationes administratio vniuersi, præfecti peculiares patroni, regionibus, prouinciis, ciuitatibus, familiis, domibus, elementis, frugibus, pecoribus, opibus, morbis, artibus, opificiis, &c. Pleni sunt omnium Poëtarum libri, quomodo homines inferiores illos Deos coluerint & inuocarint, & quomodo dii illi, sic culti & inuocati, mortalium caussas suis intercessionibus apud summum Deum egerint: Quomodo etiam, vt suorum supplicum negotia eo melius conficerent, & petita impetrarent, gratiam & merita sua coram summo illo Deo prolixe allegarint. Hæc quia vulgata, & in lectione Poëtarum vbique obuia sunt, hoc loco non repetemus, sed tantum ex *Eusebio* & *Augustino* de Platonicorum opinione quædam adscribam, quæ institutam antithesin illustrare poterunt.

Specialiter de Platonicorum Diis mediatoribus inter Deum summum & homines.

IV. Platonici enim inter summum Deum, & inter homines duplices constituerunt mediatores, quorum intercessione & opera mortalium preces ad Deum perferrentur, & negotia conficerentur, dæmones scilicet & animas defunctorum. Quos enim in hac mortali vita de genere humano præclare meritos esse cognouerant, eorum animas post mortem, vt Deo propiores factas, & curare res humanas, & iis plurimum apud Deum prodesse posse, opinabantur. Ita Æneas patrem suum defunctum inuocat: *Nunc pateras libate Ioui, precibusque vocate Anchisen genitorem.* Et *Eusebius* de præparatione

ex Eusebio.

n. 43. f. 145. tione Euangelica, lib. 15. dicit ex Platonis & Stoicorum sententia, duplices esse patronos mortalium in cælo apud Deum, *Dæmones* scilicet & *Heroas*. Et Dæmones esse ἰδίας ψυχικάς, *essentias spirituales*. Animas vero a corporibus separatas esse n. 3. f. 575. ἥρωας. Et libro 12. * citat ex Platone de legibus hanc sententiam: *Defunctorum animæ virtutem quandam habent, quæ post morten* (ἐπιμελοῦνται) *res humanas in fidem curamque suam recipiunt, & iis præsunt.* Et addit Plato, disputationes, in quibus illa continentur, veræ quidem sunt, sed nimium prolixæ. *Credere vero oportet, & aliis de huiusmodi rebus opinionibus & narrationibus*, cum & multæ & valde antiquæ sint. Hæc *Plato*.

& Augustini, *Augustinus* vero in libris de ciuitate Dei plenius ex Platonicis, Apuleio & Porphyrio opinionem illam explicat, vt f. 142. lib. 8. capite 14. dicit, Platonicos assignare diis *locum excelsissimum*, hominibus *infimum*, dæmonibus *medium*, f. 143. capite 16. & 17. Dicunt Dæmones *obsequiis donisque placari, gaudere honoribus, diuersis sacrorum ritibus oblectari, & in eis si quid neglectum fuerit, commoueri, donis inuitari, honoribus mulceri, religione* f. 144. *coli.* capite 18. Hunc honorem ipsis ideo deferri, vt quando iuxta Platonem *nullus Deus miscetur homini, isti ad Deos perferant preces hominum, & inde ad homines impetrata, quæ poscunt*, — — vt f. 145. homo *eos patronos adhibeat, per quos il-* f. 146. *lum dii exaudiunt.* capite 20. *Vrgens caussa cogit dæmones medios inter Deos & homines agere, vt ab hominibus auferant desiderata, & ad eos referant impetrata.* capite 21. *Ab hoc* & ipsi dæmones *putantur colendi, per quos dii possint, & quid in rebus humanis agatur addiscere, & vbi oporteat hominibus subuenire.* f. 147. capite 22. *Ita esse medios dæmones inter Deos & homines, tanquam internuncios & interpretes, qui hinc ferant petitiones nostras, inde referant Deorum suppetias*, — — quia *meritis superiores sint hominibus.* cap. 23. Apuleius dicit, dæmones *hominibus apud deos necessarios* esse, vt *inter homines, deosque quadam medietate* versentur. f. 151. capite 25. *per dæmonum medietatem ambiendum ad beneuolentiam seu beneficentiam Deorum.* cap. 26. *Æsculapii mundanus homo*, id est, *corpus iacet in monte Lybia, reliquus* vero, *vel potius totus (si est homo totus in sensu vitæ) melior remeauit in cælum: omnia etiam nunc hominibus adiumenta præstans infirmis numine suo, quæ ante solebat medicina arte præbere.* Item, *Hermes in cognominis sui patria consistens, omnes mortales vndique venientes adiuuat atque conseruat.* — — — *Isin vero, vxorem* f. 152. *Osiris*, tam *multa bona præstare propitiam, quantis scimus obesse iratam.* Item, opinantur *dæmones ex hominum mortuorum animis extitisse.* Libro 9. capite 2. f. 153. *Per dæmones tanquam medios diis — — conciliari affectat, & studet.* Capite 9. f. 158. Dæmones *mediatores sunt inter homines & Deos, per quos ad Deorum amicitias homines ambiant.* Capite 11. dicunt *& ani-* f. 159. *mas hominum dæmones esse, & ex hominibus, si meriti boni sint, fieri lares, si mali, lemures seu laruas.* Cap. 15. Quærunt f. 161. mediatores, *per quos arbitremur nobis peruentionis gradus ad Deum esse moliendos.* Cap. 18. Dicunt dæmones mediatores „ f. 163. viam præbere ad Deum. Idem libro 8. „ f. 141. cap. 13. *Putant Deos malos sacris placandos esse, ne lædant, bonos autem, vt adiuuent, inuocandos.* Has sententias de Platonicorum opinionibus ex *Augustino* ideo primo loco adscripsi, vt eo facilius & rectius institui possit ea, de qua supra dictum est, antithesis. Cum illis enim Platonicorum opinionibus, in re ipsa tantum appellationibus immutatis, prorsus conueniunt ea, quæ Pontificii de mediationibus, suffragiis, patrociniis, meritis, ope & auxilio Sanctorum tradunt, sicut ex ipsorum libris supra monstrauimus.

V. Sed videamus iam, qualem doctrinam de vera inuocatione Dei Christus & Apostoli istis Ethnicorum opinionibus opposuerunt. Et diabolos quidem seu malos spiritus non esse colendos & inuocandos seu adorandos, Christus manifeste tradit Matth. 4, 10. Quia vero apud Deum sunt sancti & electi angeli, qui emittuntur ad ministerium saluandorum: sunt etiam animæ iustorum, quæ apud Deum in cælo viuunt, sicut concio cælestis Hierusalem describitur, Ebr. 12, 22. Num igitur Scriptura Canonica tradit, infima reduci ad summa, hoc est, homines habere accessum ad Deum per hæc media, hoc est, per intercessiones, patrocinia & merita angelorum & beatorum in cælis, quorum auxilium in inuocatione implorandum sit? *De vera inuocationis doctrina opinionibus Ethnicorum a Christo & Apostolis opposita.*

Ex Platonicorum certe ratiocinationibus hoc sequeretur. Et *Philo*, qui Apostolorum temporibus vixit, cum Platonicæ Philosophiæ adeo deditus esset, vt de ipso vulgo diceretur, sicut *Hieronymus* notauit, ἢ Φίλων πλατωνίζει, ἢ Πλάτων φιλωνίζει, opinionem Platonicam de dæmonibus ad animas seu Spiritus iustorum defun-

* Euseb. de præp. euang. L. XII. n. III. f. 575. — — ὡς ἄρα αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχαὶ δύναμιν ἔχουσί τινα τελευτήσασαι, ᾗ τῶν κατὰ ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται. — — πιστεύειν δὲ καὶ τοῖς νομοθέταις ταῦθ' οὕτως ἔχειν, ἄνπερ μὴ παντάπασιν ἄφρονες φαίνωνται.

defunctorum transtulit. Ita enim in libro de execratione scribit: Iudæi tres habent aduocatos, & intercessores apud Patrem. I. Bonitatem patris. II. Priscos gentis conditores, qui nudis animis pro filiis & filiabus indesinenter efficacibus precibus supplices, hoc honore digni habiti sunt a patre, vt facile exaudiantur. III. Habent profectum pœnitentium.

c. 937.

Et ita quidem *Philo* platonisat. Christus vero & Apostoli, nec de angelis, nec de spiritibus beatorum tale quid tradunt, sed docent: Vnum nos habere mediatorem & aduocatum apud Patrem, Iesum Christum, qui appareat vultui Dei in cælis, interpellans & intercedens pro nobis: per hunc affirmat Scriptura, nos habere accessum ad Deum, addita promissione: Quicquid patrem in nomine huius mediatoris petierimus, ratum fore. Christus igitur & Apostoli docuerunt, inter Deum & homines, propter peccata & indignitatem nostram, omnino opus esse mediatore, ad quem inuocatione confugiendum sit, vt caussam nostram suscipiat, & eam patrocinio suo apud patrem agat & conficiat. Illud vero officium mediatoris, nec angelis, nec beatorum spiritibus in cælo, sed soli Christo, vnico mediatori, tribuunt. Et contra Platonicos asseuerant, Deum ipsum res nostras curare, & velle ipsum a nobis per Christum inuocari. Et quidem Christus addit sententiam exclusiuam: *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.*

Vbi notandum, quod initio Noui Testamenti pii reprehendantur, quod sanctis vel Angelis tribuerunt, quæ Platonici Dæmonibus & Heroibus.

VI. Dignum vero est obseruatione, quod tempore Christi & Apostolorum, illis ipsis humanæ rationis cogitationibus, ex quibus Platonici suam opinionem de mediatoribus extruxerant, quidam non Ethnici tantum, verum etiam pii moti, & in eam hallucinationem adducti fuerunt, quod tentarunt ea tribuere, vel sanctis Dei, vel angelis, & quæ Platonici dæmonibus, & heroibus suis tribuerunt, sed grauiter & serio fuerunt reprehensi & prohibiti, ac solum Deum in nomine Christi adorare, & inuocare iussi sunt.

Notæ enim sunt historiæ Actorum 10, 25, & 14, 13. 14. Apocal. 19, 10. & 22, 9. Et Coloss. 2, 18. Paulus eorum seductionem cauendam esse docet, qui prætextu humilitatis, θρησκείαν angelorum docebant. Quam sententiam *Theodoretus* ita exponit: humilitate vtentes hoc consulebant dicentes: Vniuersorum Deum nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse peruenire, & oportere per angelos diuinam sibi beneuolentiam conciliare. Ipsa igitur argumenta, quare Angeli & Sancti, iuxta Pontificiorum traditionem, sint inuocandi, & agitata, & refutata sunt tempore Apostolorum. Et in nouo Testamento, omnes piorum preces diriguntur ad Patrem per Christum, non autem vel ad angelos, vel ad beatos in cælo. Damnatos, quia Deum fugiunt, ostendit Scriptura, præterito Deo ad Sanctorum inuocationem conuerti, sed frustra, Luc. 16, 24. seq.

VII. Hæc in præcedentibus plenius & diligentius sunt explicata. Nunc tantum antithesin inter opiniones gentium, & inter doctrinam Christi & Apostolorum de inuocatione notare volui. Cui addatur hæc obseruatio, quod inter Iudæos, qui Christi & Apostolorum doctrinam repudiabant, spargi tunc cœperit opinio de inuocatione mortuorum, sicut ex *Philone* ostendimus, cum Isaiæ tempore Patres ita orarint: *Abraham ignorat nos, Israel nescit nos, Tu pater noster.* Hæ antitheses multas vtiles præbent commonefactiones.

c. 64, 16.

Vnde sequitur, quod inuocatio Sanctorum post Apostolorum tempora, diu ignota fuerit Ecclesiæ primitiuæ.

VII. Porro etiam post Apostolorum tempora, vsque ad annos a nato Christo ducentos & vltra, ignota fuit in primitiua Ecclesia inuocatio Sanctorum, nec de intercessionibus & patrociniis beatorum in cælis illa ætate dogma vllum fuit in Ecclesia. Cum enim Patres illius temporis, contra superstitiones gentium, qui dæmones & Heroas, tanquam mediatores inter Deum & homines colebant & inuocabant, multa grauiter & prolixe disputarent & scriberent, nullibi, nunquam & nusquam, vel sanctis angelis, vel beatis defunctorum spiritibus, tale quid tribuerunt, cum tamen antithesis, si Ecclesia illorum temporum ita sensisset, hoc requireret. Sed solum Deum per Christum, vnicum mediatorem, colendum, adorandum, & inuocandum docuerunt, & hanc fidem sanguine suo obsignarunt. De animabus iustorum a corpore separatis multa disputant, sed quod in cælo patroni & aduocati sint eorum, qui in terris viuunt, hoc prorsus ignorant.

De forma publica inuocationis, in primitiua Ecclesia.

VIII. Extant descriptiones apud eius ætatis scriptores, de publica forma inuocationis, quæ tunc vsitata fuit in Ecclesia, vt apud *Clementem* 7. Stromatum, *Iustinum* Apologia secunda, *Tertullianum* in Apologetico capite 30. Solum autem Deum in nomine Christi inuocatum fuisse legimus, nulla facta mentione, vel patrocinii, vel inuocationis, siue Angelorum, siue Sanctorum. Hæc certa & manifesta sunt, nec opus est aliquot sententias inde describere, cum integris libris & iustis tractatibus illa ab ætatis illius scriptori-

ptoribus explicata extent. Immo hæreticos illorum temporum vsos fuisse inuocationibus Angelorum, testatur *Irenæus*,
f. 119. lib. 1. cap. 23. Et cap. 35. ponit formam
f. 119. inuocationis: *O Angele te oro*, &c. Quidam etiam coluerunt & inuocarunt Cain & Iudam: eos enim, sicut *Augustinus* scribit, existimarunt esse fortissimæ virtutis. Audi vero, quid illis hæreticorum inuocationibus *Irenæus* opponat, lib. 2.
f. 219. cap. 57. *Ecclesia*, inquit, *per vniuersum mundum* varias *gratias a Deo accipiens*, *in nomine Christi* —— *perficit.* —— *Non inuocationibus angelicis* faciens *aliquid*, *sed munde & pure & manifeste orationes* dirigens *ad Dominum*, *qui omnia fecit*, & *nomen Domini nostri Iesu Christi.* Vides *Irenæum* non ponere hanc antithesin: Hæretici inuocant commentitios angelos & falsos sanctos, vt Cain & Iudam; Ecclesia vero inuocat veros Angelos & veros Sanctos. Sed Ecclesia, inquit, per vniuersum mundum, non vtitur inuocationibus angelicis, sed orationes dirigit ad Deum in nomine Christi. Hoc sane illustre testimonium est.

Extat etiam apud *Eusebium* lib. 4. cap. 15. in Epistola Ecclesiæ Smyrnensis, oratio Polycarpi, qua postrema vsus est, cum in rogo iam palo alligatus esset. In illa
f. 108. oratione, * Deum nominat quidem *Deum angelorum & potestatum*, *& omnis creaturæ*, *ac vniuersi generis iustorum*, *qui viuunt*, inquit, *coram te*, *in conspectu tuo.* Non autem inuocat vel angelos, vel spiritus illos iustorum, nec patrocinii aut suffragii illorum meminit, cum tamen fateatur, ipsos esse & viuere coram Deo, sed Patrem, Filium & Spiritum sanctum inuocat & glorificat, per æternum pontificem Christum.

De honore & memoria martyrum in primitiua Ecclesia, quæ postea seminaria præbuerunt inuocationi Sanctorum.

IX. Porro martyres illa ætate in magno habitos fuisse honore, non est dubium. *Irenæus* enim lib. 4. c. 20. dicit: Hæreticos, qui fingebant, Christum non vere esse passum, etiam martyres spreuisse, & vituperasse eos, qui propter Domini confessionem occiduntur. Et addit: *Cum inquiretur sanguis eorum*, *& gloriam consequentur*, *tunc a Christo confundentur omnes*, *qui inhonorauerunt eorum martyrium.* Ecclesia vero, sicut Epistola Smyrnensis narrat, martyrum ossa honorifice condidit, & in illo loco solebant συνάγεσθαι, hoc est, *Ecclesiasticos conuentus celebrare*, maxime annuo martyrii ipsorum die, quem pulcherrima appellatione vocarunt γενέθλιον, *diem natalem*, seu *natalitia*, eo, quod miseram hanc vitam cum meliori commutassent, & ex morte in veram ac cælestem vitam vere iam regenerati essent. Et inde quidem Pontificii conantur suam inuocationem Sanctorum probare & stabilire, quando legunt, veterem Ecclesiam apud monumenta martyrum solitam Ecclesiasticos conuentus tractatione verbi, administratione Sacramentorum, & exercitiis orationum celebrare. Sed quæ fuerit primitiuæ illius Ecclesiæ sententia, illustri narratione explicatur in Epistola illa Smyrnensi. Et quia subsequentibus temporibus illæ πανηγύρεις ad monumenta martyrum occasionem & seminaria præbuerunt, ad cultus & inuocationem Sanctorum, grata Ecclesiæ debet esse Smyrnensis illa Epistola, quia perspicue ostendit & affirmatiue & negatiue, qua opinione primitiua Ecclesia, martyrum memoriam celebrarit. Narrat enim illa Epistola, & Gentes, & Iudæos apud præfectum instititisse, ne Polycarpi corpus Christianis traderetur, addita hac ratione: ** *Ne relicto crucifixo* (f. 109.) Polycarpum *inciperent* ἐκεῖνον *colere.* Quomodo vera Ecclesia Christum colit? Certe sicut Epistola ad Hebræos perpetuum Christi Sacerdotium describit, quod scilicet pro peccatis nostris mortuus sit, & resuscitatus iam sit in dextra patris, merito vnicæ suæ oblationis, & intercessione apparens vultui Dei pro nobis, vt sit aduocatus noster, & pontifex in iis, quæ apud Deum nobis agenda sunt, interpellans pro nobis, vt per ipsum accedentes ad Deum, misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus ad salutem & ad auxilium opportunum, Hebr. 2,17. 4,16. 7,23. seq. & 9,11. seq. Audi vero quid Ecclesia Smyrnensis illis Gentium, & Iudæorum calumniis respondeat; † Ignorant, inquiunt, *quod neque Christum*, *qui pro* (f. 109.) *salute eorum*, *qui in toto mundo saluandi sunt*, *passus est*, *vnquam relinquere*, *neque aliquem alium colere poterimus.* Qua igitur opinione, qua sententia & intentione memorias martyrum celebrarunt in primitiua Ecclesia? Respondet * Epistola Smyrnensis: *Christum tanquam*

Vbi r. notanda causa cultus martyrum inuocationis.

* Polycarp. in ep. eccl. Smyrn. ap. Euseb. H. E. L. IIII. c. XV. f. 168. ὁ Θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων, καὶ πάσης τῆς κτίσεως, παντός τε τοῦ γένους τῶν δικαίων οἳ ζῶσιν ἐνώπιόν σου.

** Ib. Eccl. Smyrn. f. 109. μή, φησί, ἀφέντες τὸν ἐσταυρωμένον, τοῦτον ἄρξωνται σέβειν.

† Ibid. f. 109. ἀγνοοῦντες ὅτι οὔτε τὸν Χριστόν ποτε καταλιπεῖν δυνησόμεθα, τὸν ὑπὲρ τῆς τοῦ παντὸς κόσμου τῶν σωζομένων σωτηρίας παθόντα, οὔτε ἕτερόν τινα σέβειν.

* Ibid. f. 109. τοῦτον μὲν γὰρ υἱὸν ὄντα τοῦ Θεοῦ προσκυνοῦμεν, τοὺς δὲ μάρτυρας ὡς μαθητὰς τοῦ κυρίου καὶ μιμητὰς ἀγαπῶμεν ἀξίως, ἕνεκα εὐνοίας ἀνυπερβλήτου τῆς εἰς τὸν ἴδιον βασιλέα καὶ διδάσκαλον· ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνούς τε καὶ συμμαθητὰς γενέσθαι.

matiua cultus martyrum in primitiua Ecclesia.

filium Dei adoramus, martyres vero, tanquam discipulos & imitatores Domini, diligimus, ἀξίως, sicut dignum est, propter insuperabilem erga regem & praeceptorem suum beneuolentiam, quorum & nos consortes & discipulos fieri optamus. Et in fine: Celebramus diem natalitium Polycarpi εἴς τε τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησιν καὶ ἑτοιμασίαν, hoc est, *in memoriam eorum, qui certamen suum iam decertarunt, & ad sequentium exercitationem, & praeparationem*, siue vt *Ruffini* paraphrasis habet, *vt sequentium animi ad praecessorum viam insignibus exemplis suscitentur*, audientes ipsos ob certamina celebrari, & iam corona incorruptionis ornatos, ac brauio incomparabili donatos esse. Haec enim sunt Smyrnensium verba. Scripta autem fuit Epistola illa circa annum Domini 160. Vnde manifestum est primitiuam Ecclesiam, post Apostolorum tempora, in memoriis martyrum non proposuisse hominibus suffragia & patrocinia, per intercessiones & merita Sanctorum in caelo: Sed recitata & celebrata fuisse certamina martyrum, quae pro fide Christi pertulerunt, addita ex verbo Dei praedicatione, quibus iam coronis ac brauiis ornati essent: idque ideo, vt auditorum animi ad imitationem suscitarentur, & ad similia certamina, propositis martyrum coronis & brauiis, praepararentur & animarentur. Facta fuerunt etiam ibi vota ad Deum, vt Ecclesia, in hac miseriarum valle militans, consors & socia fieret martyrum, cum in virtutibus eorum in hac vita, tum in coronis & brauiis in aeterna vita, sicut Graeca verba votum illud eleganter & significanter exprimunt, ὧν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς γενέσθαι: in voto autem illo non martyres, sed ipsum Christum Filium Dei inuocarunt, sicut Epistola illa inquit.

Quibus cum consentit testimonium Dionysii.

X. Cum hac confessione Ecclesiae Smyrnensis consentiunt ea etiam, quae sub nomine *Dionysii* in Ecclesiastica Hierarchia scribuntur, cap. 3. §. 9. Refert enim, in administratione Eucharistiae, solita ex sacris tabulis recitari nomina eorum, qui pie, sancteque vixerunt, & in Domino obdormierant. Sed quae fuerunt caussae, & qui fines illius ἀναῤῥήσεως? Num vt homines docerentur, ad intercessiones, suffragia, patrocinia, opem, & auxilium Sanctorum inuocatione sua confugere? sicut Pontificius Canon inquit: *Quorum meritis & precibus concedas, vt in omnibus tuae protectionis muniamur auxilio.* Hoc vero* Dionysius nequaquam dicit, sed caussas nominationis Sanctorum has describit. I. Vt viuentes ad imitationem prouocarentur, & ad exemplum beatorum sancte viuere, & pie in Domino mori docerentur. II. Vt Sancti illi praedicarentur esse non mortui, sed viui, qui ex morte ad vitam vere diuinam translati iam essent. III. Vt ostenderetur, eos esse in memoria apud Deum. *Nouit enim Deus, qui sui sunt. Et pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius.* IIII. *Quando altari imposita sunt venerabilia symbola, per qua Christus* σημαίνεται καὶ μετέχεται, *signatur & sumitur*, *statim*, inquit, *adest descriptio Sanctorum, vt indicetur indiuidua ipsorum coniunctio, & sacratissima vnio cum Christo.*

XI. Haec de coetibus Ecclesiasticis apud monumenta martyrum, & de recitandis nominibus Sanctorum, diligenter sunt obseruanda, quomodo instituta & obseruata fuerint in primitiua Ecclesia. Illa ipsa enim postea, cum non eo modo, eo fine & ea simplicitate in Ecclesia obseruarentur sed additis nouis opinionibus alio inflecterentur, facta fuerunt tandem seminaria cultus & inuocationis Sanctorum, sicut mox ostendemus. Adeo periculosum est, in Ecclesia aliquid sine verbo Dei instituere, etiamsi principio nihil videatur habere incommodi.

XII. In primitiua igitur Ecclesia, vsque ad annos ducentos post Christum natum, dogma de suffragiis, patrociniis, intercessionibus, meritis, ope, auxilio & inuocatione Sanctorum in caelis, prorsus ignotum fuit & longe alia tunc fuit, sicut ostendimus, ratio venerationis Sanctorum, quam quae postea inuecta est. Cumque iuxta *Tertulliani* dictum aduersus Praxeam, id sit verum, quodcunque primum, id sit adulterinum, quodcunque posterius, non difficile erit, vel ex hac sola obseruatione, de hac controuersia iudicare.

Astus, qui ex apocryphis & supposititiis.

XIII. Vide autem astum Pontificiorum. Cum enim veris primitiuae Ecclesiae testimoniis destituantur, & tamen intelligant.

* Dionys. hier. eccl. c. III. §. IX. f. 254. τῶν δὲ ἱερῶν πτυχῶν ἡ μετὰ τὴν εἰρήνην ἀνάῤῥησις, ἀνακηρύττουσα τοὺς ὁσίως βεβιωκότας, καὶ πρὸς ἐναρέτου ζωῆς τελείωσιν ἀμεταπτώτως ἀφικομένους· ἡμᾶς μὲν ἐπὶ τὴν δι' ὁμοιότητος αὐτοῖς μακαριστὴν ἕξιν καὶ θεοειδῆ λῆξιν προτρέπουσα, καὶ χειραγωγοῦσα, τοὺς δὲ ὡς ζῶντας ἀνακηρύττουσα, καὶ ὡς ἡ θεολογία φησὶν, οὐ τεθνεῶτας, ἀλλ' ἐκ θανάτου πρὸς θειοτάτην ζωὴν μεταφοιτήσαντας· Σκόπει δὲ, ὅτι καὶ μνημοσύνοις ἱεροῖς ἐναποτίθενται, τῆς θείας μνήμης οὐκ ἀνθρωπικῶς ἐν τῇ τοῦ μνημονικοῦ φαντασίᾳ θεωρουμένης, ἀλλ' ὡς ἄν τις φαίη θεοπρεπῶς, κατὰ τὴν ἐν Θεῷ τῶν τετελειωμένων θεοειδῶν τιμίαν καὶ ἀμετάστατον γνῶσιν· Ἔγνω γὰρ (φησὶ τὰ λόγια) τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ, τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ, τῷ θανάτῳ τῶν ὁσίων ἀντὶ τῆς ἐν ὁσιότητι τελειώσεως εἰρημένου· καὶ τοῦτο δὲ ἱερῶς ἐνόησον, ὡς ἐπιτεθέντων τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ τῶν σεβασμίων συμβόλων, δι' ὧν ὁ Χριστὸς σημαίνεταί τε καὶ μετέχεται, πάρεστιν ἀδιαστάτως ἡ τῶν ἁγίων ἀπογραφὴ, τὸ συνεζευγμένον αὐτοῦ ἀδιαιρέτως ἐμφαίνουσα τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπερκοσμίου καὶ ἱερᾶς ἑνώσεως.

Scripta Pontificii tenentur inuocationem asserere pro traditione Apostolica.

gant, non leue esse præiudicium, quod Ecclesia primis, optimis & sincerissimis temporibus, per annos ducentos, inuocationem Sanctorum ignorauit, ex suppositiitiis scriptis, & ex locis quibusdam mala fide detortis, testimonia conquirere conantur, fucum facturi simplicioribus, quasi ab ipsis Apostolorum temporibus inuocatio Sanctorum semper in Ecclesia fuerit. Ita ex commentitia Epistola *Anacleti* citant, pro omnibus assiduam apud Deum omnium Sanctorum effundi orationem. Ex Missa suppositiitia *Iacobi* citant: *Communem orationem agamus Mariæ & omnium Sanctorum, vt precibus & intercessionibus eorum, omnes misericordiam consequamur.* Recens vero *Lipomannus* & *Surius*, sub veterum nominibus, nouas consarcinarunt legendas, vt videantur non destitui, vel vetustissimis primitiuæ etiam Ecclesiæ testimoniis. Ibi Aurelianus inuocat Martialem his verbis: *Adsit nobis ille de calestibus, vt orationibus eius muniti, mereamur hereditatis æternæ participes adsciscí in regnum Dei.* Ibi Cyrus scriba inuocat Leontium martyrem, *per quem*, inquit, *Deus sui regni partem nobis concedat.* Sed ex fabulis non probantur dogmata.

Item, ex detortis quibusdam Patrum locis.

Iustin. 56.

XIIII. *Perionius* vero ex *Iustino* conatur inuocationem Sanctorum probare. Vt autem Lector iudicare possit, quis sit candor, & quæ fides Pontificiorum, locum adscribam ex secunda Apologia pagina 157. Obiectio erat, Vos Christiani estis athei. *Iustinus* vero respondet: Fatemur nos talium (νομιζομένων) *qui putantur esse dii*, atheos esse: *sed non veri Dei*, ἐκεῖνον γὰρ πατέρα καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ υἱὸν ἐλθόντα καὶ διδάξαντα ἡμᾶς ταῦτα, καὶ τὸν τῶν ἄλλων ἑπομένων καὶ ἐξομοιουμένων ἀγαθῶν ἀγγέλων στρατόν) πνεῦμά τε τὸ προφητικὸν, σεβόμεθα καὶ προσκυνοῦμεν, *hoc est, Nos patrem, & qui ab ipso est, Filium (qui venit & docuit hæc nos, & reliquum exercitium aliorum bonorũ angelorum, qui ipsum sequuntur & ipsi assimilantur) & Spiritum Propheticum colimus & adoramus.* Hoc *Perionius* ita deprauat, quasi sensus sit: *Nos adoramus Patrem, Filium, Angelos & Spiritum sanctum.* Quæ sententia prorsus & manifeste impia est. Ita enim angeli cum ipso Deo, immo supra Spiritum sanctum adorarentur. Cum *Iustinus* alludens ad locum, ad Ephesios 3, 10. hoc tantum dicat: Filium Dei, eam sapientiam, quam hominibus reuelauit, etiam angelis patefecisse, sicut sententia manifesta est, si verba legantur in parenthesi.

XV. Alii locum *Irenæi* allegant, qui libro 5. dicit: *Vt virginis Euæ virgo Maria fieret aduocata.* Sed si Lector rem ipsam consideret, sententia plana erit. Maria enim annis ferme quater mille post Euæ lapsum & nata est, & concepit Christum. Quis igitur vel per febrim somniabit, Euam tunc cum esset virgo, inuocasse Mariam aduocatam suam, quæ nondum nata erat? Et Mariam in cælo apud Deum aduocatam fuisse Euæ virginis, id est, priusquam illa ab Adamo cognosceretur, cum Maria tunc nondum nata, nedum assumpta esset? Hoc certe quam absurdum sit, quilibet sanus iudicare potest. Nequaquam igitur hoc sensit *Irenæus*, sed confert hæc duo inter se, quantum mali per Euam virginem mundo illatum, & quantum boni per Mariam virginem, eo, quod Christum peperit, mundo collatum sit. Et in hac collatione atque in hanc sententiam Mariam nominat *Euæ aduocatam*, quod *Irenæus* sine dubio Græce significantius dixit. Interpres enim eius & obscurus & infelix fuit, sicut alibi diximus. Firmum igitur & fixum contra omnes cauillationes manet, quod inuocatio Sanctorum primitiuæ Ecclesiæ, per annos ducentos, ignota prorsus fuerit.

Lib. 5. cap. 19.

CAPVT II.

Quando & a quibus spargi cœperint seminaria inuocationis in Sanctorum Ecclesia.

Primo seminaria cultus & inuocationis Sanctorum habet Origenem.

Videamus iam, quando, a quibus, & quomodo cœperint seminaria spargi, & via sterni ad cultum & inuocationem Sanctorum. In tota autem vera antiquitate, inter omnes Patres, *Origenes* primus est, apud quem seminaria illa inueniuntur. Et hoc ipso nomine opinio de inuocatione Sanctorum merito suspecta habetur, quod seminaria eius ab Origene autore initium sumpserunt. Factum enim hoc est illo tempore, cum hanc vitam iam reliquissent omnes illi, qui & Christum & Apostolos audiuerant. Et notum est quid *Eusebius* * lib. 3. c. 32. ex Egesippo de illis temporibus scribat: *Ecclesiam* scilicet, *vsque ad illa tempora, virginem puram & incorruptam mansisse*, postquam autem generatio illa præteriisset, tunc errores, quasi conspiratione facta, *nudo vertice* in Ecclesiam, velut in vacuam domum, irruisse. De ipso etiam autore Origene nota sunt veteris Ecclesiæ iudicia apud *Epiphanium*, Tom. 2. lib. 1. hæresi 64. Et *Hieronymi* ad Pammachium & Oceanum, qui inquit: Origenem *laudaui interpre-*

** lib. 3. c. 32.* — *Epiphan.* — *Tom. II.*

terpretem, non dogmatisten, ingenium, non fidem. Item: *Credite experto, —— venenata sunt illius dogmata, & aliena a Scripturis sanctis, vim Scripturis facientia*, &c.

II. Illis igitur temporibus, & ab illo autore, circa annum Domini 240. spargi cœperunt seminaria inuocationis Sanctorum. Et operæ pretium est, considerare, qualia fuerint initia, & qui secuti sint progressus. Non enim ipsa statim inuocatio mortuorum, cum reliquis idolomaniis, quas inde secutas esse, in præcedentibus ostendimus, primo impetu nudo, quod dicitur, capite, in Ecclesiam irrupit. Sed Origenis tempore, primum disputari cœpta est opinio illa, vt non absurda nec inconueniens; Animas beatas, vt quæ membra adhuc sint vnius corporis nobiscum, & charitatem non abiecerint, in altera etiam vita sollicitas esse de salute nostra, atque pro nobis, fratribus suis, orare apud Dominum.

quæ fuerit, quod beati orent pro nobis.

III. Hæc vero opinio, quia nec sententiis, nec exemplis Canonicæ Scripturæ euidenter demonstrari poterat, sed tantum ex apocryphis scriptis, & ex traditionibus, verisimilitudinem quandam præ se ferebat, inter priuatas disputationes & cogitationes reposita, non autem inter publica Ecclesiæ dogmata, illis quidem temporibus, relata fuit.

adsumtis in testimonium scriptis quoque apocryphis.

IIII. Hæc ita se habere, manifeste ex *Origene* ostendi potest. Ita enim scribit Homil. 3. in Cantica: *Omnes Sancti, qui de hac vita decesserunt, habentes adhuc charitatem erga eos, qui in mundo sunt, si dicantur curam gerere salutis eorum, & iuuare eos precibus suis, atque interuentu suo apud Deum, NON ERIT INCONVENIENS. Scriptum namque est in Machaba. libris ita: Hic est Hieremias Propheta Dei, qui semper orat pro populo.* T. I. opp. f. 604.

Idem in Iosue c. 13. inquit: *EGO SIC ARBITROR, quod omnes illi, qui dormierunt ante nos patres, pugnent nobiscum, & adiuuent nos orationibus suis. Ita namque etiam quendam de senioribus magistris audiui dicentem*, &c. T. I. f. 351.

V. Audis testimonia, non ex Scriptura Canonica, sed ex Apocryphis, & ex traditionibus. Atque ideo de opinione illa dicit *Origenes*: NON EST INCONVENIENS, EGO SIC ARBITROR. Mox tamen, sicut fieri solet, ex disputationibus fieri paullatim cœperunt assuerationes. Nam super Numeros cap. 31. *Origenes* dicit: *Quis enim dubitat, quod sancti quique Patrum, orationibus nos iuuent, & gestorum suorum confirment atque hortentur exemplis?* Ita etiam tractatu 27. in Matth. allegorisans structuram templi inquit: *Discipuli, ceterique Sancti, non solum nunc, sed etiam modo ante conspectum Christi intercedunt.* T. I. f. 300. T. II. f. 150.

[illegible] opinione [illegible] adsensio.

CAPVT III.

SEd has vel disputationes vel assertiones, fuisse illis temporibus priuatas, nequaquam autem publica & recepta Ecclesiæ dogmata, *Origenes* ipse diserte pronunciat in Epistola ad Romanos, lib. 2. pagina 343. his verbis: *Iam vero si etiam extra corpus positi Sancti, qui cum Christo sunt, agunt aliquid & laborant pro nobis ad similitudinem Angelorum, qui salutis nostra ministeria procurant —— habeatur hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulæ committenda mysteria*, &c. Sicut igitur Ecclesia diligenter distinxit inter scripta Canonica, quæ publice in Ecclesia, tanquam regula fidei & fundamentum Ecclesiasticorum dogmatum, legebantur, & inter scripta apocrypha, quæ priuatim quidem cognoscebantur, non autem publice in Ecclesia legebantur, nec peculiaria dogmata inde extruebantur, vel confirmabantur: Ita accuratum illis temporibus seruatum fuit discrimen inter publica Ecclesiæ dogmata, & inter opiniones priuatas & apocryphas, qualem hanc, de intercessione Sanctorum esse, ipse *Origenes* pronunciat.

Quicquid autem huius rei fuit, opinionem fuisse, testatur Origenes. al. p. 553.

II. Atque hæc cum ita se habeant: Pontificii tamen non verentur, Origenem adducere testem, probaturi, inuocationem Sanctorum semper in Ecclesia receptam & probatam fuisse. Cum enim Origenis nomine multa supposititia & falsa ferantur, ex illis pseudographis Pontificii caussæ suæ suffragia conquirunt. Ita extat lamentum, quod *Erasmus* pronunciat, non esse ab Origene scriptum, nec ab Hieronymo versum, sed esse figmentum alicuius indocti. Ac *Gelasius* dist. 15. expresse dicit, librum de pœnitentia Origenis esse apocryphum. Et tamen Pontificii inde, tanquam ex Origene autore, inuocationem Sanctorum probant, quia figmentum illud loquitur: *Incipiam me genibus prosternere, & deprecari vniuersos Sanctos, vt mihi non audenti petere Deum, —— succurrant. O Sancti Dei, vos — deprecor, vt procidatis misericordiis eius pro me misero: —— Heu mihi pater Abraham deprecare pro me, ne de finibus tuis alienar, quos valde cupiui*, &c. T. I. f. 149. f. 151.

[illegible] Romana.

Eodem modo feruntur Homiliæ in diuersos, quas constat non esse Origenis. Et tamen *Lindanus*, tantum non ouans, sed triumphans, conatur inde probare, vni- l. 3. Panopl. cap. 24. & 27.

* Euseb. H. E. L. III. C. XXXII. f. 84. [illegible]

vniuersalem fuisse consuetudinem in Ecclesia, inde vsque ab Apostolorum temporibus inuocandi Sanctos. Quia scilicet ibi Homilia 3. scribitur: *Patres secundum voluntatem Dei* mandasse, *celebrari memoriam innocentium sempiternam in Ecclesiis,——vt eis intercessio filiorum apud Deum prodesset.*

T. II. f. 512.

Arriani etiam cuiusdam Commentaria in Iob, sub Origenis nomine, leguntur, atque inde etiam Sanctorum inuocationem probant Pontificii. Autor enim ille lib. 2. dicit: *O beate Iob,—ora pro nobis miseris, vt nos misericordia Dei protegat—& eripiat.*

T. I. f. 478.

Sed *Origenes* ipse, etiamsi eo, sicut dictum est modo, de orationibus Sanctorum cœperit disputare, illam tamen consequentiam non modo non texit inde: Beati in cælo orant pro nobis, ergo sunt inuocandi: sed eam ex professo reiicit, lib. 8. contra Celsum. Respondens enim ad illud Celsi argumentum, Supremo Deo non posse displicere, si alii etiam inferiores, quos dæmones appellabant, cum sint amici Dei, votis & supplicationibus colantur, vt hominum caussas apud supremum Deum adiuuent: dicit quidem, Christianos non tales dæmones agnoscere, sicut gentes fingunt, sed scire, angelos esse ministros Dei, & beatos ipsius amicos. Non autem dicit, Ecclesiam loco dæmonum gentilium angelos & beatos inuocare, sed fidem Ecclesiæ ita describit, pag. 755. * *Ipsi Deo omnibus præsidenti, per vnigenitum ipsius filium supplices vota offerimus, cui supplicamus, quandoquidem nostrorum sit ille delictorum propitiatio, vt tanquam pontifex nostras offerat Deo preces.* Et pagina 760. ** *Deus namque & solus est adorandus, vnigenitusque & primogenitus omnis creaturæ Deus verbum suppliciter est, & vt pontifex deprecandus, vt nostras, quæ ad se peruenerint preces, ad Deum referat.*

Robur eum tamen parte haud facit.

al. 931. T. II.

al. 937.

† Pag. 762. *Quod si Angelorum multitudinem cupimus, vt in nos se clementius gerat, illa multitudo cognatos sibi & amicos hos fecerit, quos suam viderint erga Deum pietatem imitari, ita vt eorum opitulentur saluti, qui Deum & inuocent, & ex animo deprecentur, & ad eorum beneficium concedant, qui Deum supplicando adorent, quem ipsi item & adorant, & suppliciter venerantur.* al. f. 940.

†† Et pag. 773. *Quanto rectius egerit, vt Deo se credat præsidi rerum, per Iesum doctrinam nobis huiusmodi suggerenti, ab eoque omnem cum opem, tum & tutelam deposcat, a sanctis Angelis & iustioribus ceteris prodeuntem.* Et tandem pag. 774. ad Celsi similitudinem (quæ columen est Papisticæ inuocationis) sicut scilicet inter homines, non ipsi tantum principes seu reges supplicationibus placandi sunt, sed primo potentiores, & secundum hos reges: Ita respondet, vt confirmet, solum Deum placandum & inuocandum esse, qui Deum placatum habet, ei simul & amicos Dei placatos esse. Et iis, qui Deum inuocant, Angelos & Spiritus beatos, nec vocatos vltra vna precari Deum, vt non opus sit illos peculiaribus votis seu supplicationibus inuocare & placare. Verba ††† *Origenis* hæc sunt: *Licet plena sit hæc vita exemplorum, quod primum potentiores placentur, & secundum hos reges, vnus tamen nobis placandus est Deus, & vt propitius sit, exoptandum, qui vtique & pietate & virtute placatur. Quod si quos alios velit præter Deum omnipotentem placatum iri, Celsus intelligat, sicut corpus hoc, cum mouetur, & vmbram habet se subsequentem, sic item, & qui summum Deum placarit, & illius amicos propitios vt habeat, sequi-* al. 948. f. 949.

* Orig. contra Cels. l. 8. p. 386. ἀλλὰ τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἕνα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ εἰκόνα, ταῖς κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἱκεσίαις καὶ ἀξιώσεσι σέβομεν, προσάγοντες τῷ Θεῷ τῶν ὅλων τὰς εὐχὰς διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ. ᾧ πρῶτον προσφέρομεν αὐτὰς, ἀξιοῦντες αὐτὸν, ἱλασμὸν ὄντα (περὶ) τὰς εὐχὰς καὶ τὰς θυσίας, καὶ τὰς ἐντεύξεις ἡμῶν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ.

** Id. ib. f. 395. Μόνῳ γὰρ προσκυνητέον τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ καὶ προσευκτέον γε τῷ μονογενεῖ, καὶ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, λόγῳ Θεοῦ καὶ ἀξιωτέον αὐτὸν ὡς ἀρχιερέα, τὴν ἐπ' αὐτὸν φθάσασαν ἡμῶν εὐχὴν ἀναφέρειν ἐπὶ τὸν Θεὸν αὐτοῦ καὶ Θεὸν ἡμῶν.

† Id. ib. f. 400. εἰ δὲ καὶ πλῆθος ποθοῦμεν ὧν φιλανθρώπων τυγχάνειν θέλομεν, μανθάνομεν ὅτι χίλιαι χιλιάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ. αἵτινες ὡς συγγενεῖς καὶ φίλους τοὺς μιμουμένους τὴν εἰς Θεὸν αὐτῶν εὐσέβειαν ὁρῶντες, συμπράττουσιν αὐτῶν τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν Θεὸν καὶ γνησίως εὐχομένων, ἐπιφαινόμενοι καὶ οἰόμενοι αὐτοῖς δεῖν ὑπακούειν, καὶ ὥσπερ ἐξ ἑνὸς συνθήματος ἐπιδημεῖν ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ σωτηρίᾳ τῶν εὐχομένων Θεῷ, ᾧ καὶ αὐτοὶ εὔχονται.

†† Id. ib. f. 417. Πόσῳ βέλτιον - - - τὸ ἑαυτὸν ἐμπιστεύειν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, διὰ τοῦ τὴν τοιαύτην ἡμῖν διδασκαλίαν ὑποθεμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αἰτεῖν παρ' ἐκείνου πᾶσαν βοήθειαν καὶ φρουρὰν, τὴν ἀπὸ ἁγίων ἀγγέλων καὶ δικαίων.

††† Id. ib. f. 420. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀνωτέρω καλῶς, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, τὴν ψυχὴν ἡμῶν πρὸς δαίμονας τὸν δὲ βούλεσθαι ἡμᾶς ἐξευμενίζεσθαι καὶ τοὺς ἐν ἀνθρώποις δυνάστας καὶ βασιλέας, ὧν ἐστι μεστὸς ὁ βίος καὶ ἱστορία. ὧν οὐχ ἡγούμεθα ἀναγκαῖον ἐκθέσθαι τὰ παραδείγματα. Ἕνα οὖν τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν ἡμῖν ἐξευμενιστέον, καὶ τοῦτον ἵλεων εὔχεσθαι, ἐξευμενιζόμενον εὐσεβείᾳ καὶ πάσῃ ἀρετῇ. εἰ δὲ καὶ ἄλλους τινὰς βούλεται μετὰ τὸν ἐπὶ πᾶσιν ἐξευμενίζεσθαι Θεὸν, κατανοησάτω ὅτι ὥσπερ τῷ κινουμένῳ σώματι ἀκολουθεῖ ἡ τῆς σκιᾶς αὐτοῦ κίνησις, τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ ἐξευμενίζεσθαι τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν, ἕπεται εὐμενεῖς ἔχειν πάντας τοὺς ἐκείνου φίλους ἀγγέλους καὶ ψυχὰς καὶ πνεύματα. Συναισθάνονται γὰρ τῶν ἀξίων τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐμενισμοῦ. καὶ οὐ μόνον καὶ αὐτοὶ εὐμενεῖς τοῖς ἀξίοις γίνονται, ἀλλὰ καὶ συμπράττουσι τοῖς βουλομένοις τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν θεραπεύειν, καὶ ἐξευμενίζονται καὶ συνεύχονται, καὶ συναξιοῦσιν. ὥστε τολμᾶν ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ἀνθρώποις μετὰ προαιρέσεως προτιθεμένοις τὰ κρείττονα, εὐχομένοις τῷ Θεῷ, μυρίαι ὅσαι ἄκλητοι συνεύχονται δυνάμεις ἱεραί.

sequitur, Angelos scilicet, animasque & spiritus ceteros beatiores, quippe qui simul sentiant, quinam Dei sint benignitatem promeriti. Nec solum se hi erga digniores quosque propitios reddunt, sed & Deo gratificari valentibus opitulantur, hisque & placatiorem hunc faciunt, vnaque & supplicant & precantur. Ita vt affirmare id ausim, vel hominibus vltro, qua potiora sunt, animo destinantibus, Deoque supplicantibus, potestates illas innumeras, nec vocatas quidem, vltro Deum vna comprecari, generique nostro adesse. Ita ille.

Vnde satis paret, quod Origenis tempore nondum fuerit inuocatio Sanctorum, sed in disputationum curiosis [illegible]

III. Origenis igitur tempore inuocatio Sanctorum nondum fuit. Cœpit quidem ille disputare de orationibus beatorum, & licet dicat (*affirmare ausim*) tamen priuata & apocrypha fuit tunc illa opinio, non autem publicum & receptum Ecclesiæ dogma, sicut ipsius Origenis verbis ostendimus. Quod enim *Origenes* dicit: *Manet inter occulta, nec chartis committatur*, hoc Græci vno verbo vocant ὑπόκρυφον. Et tamen ex illa sua disputatione de orationibus beatorum nequaquam consequens vult esse *Origenes*, Angelos & Spiritus beatorum esse votis & supplicationibus colendos, immo præcipuum Pontificiorum argumentum, ex aulicis supplicationibus petitum, *Origenes* in Celso refutat.

Qua tamen paullatim vires maiores acquisiuit.

IV. Operæ pretium tamen est considerare, quomodo priuata & apocrypha illa disputatio Origenis de orationibus beatorum paullatim progressu temporis vires maiores acquisierit. Nam ex apocryphis Machabæorum libris, & ex traditionibus opinio illa primum inchoata, mox apparitionibus, seu spectris stabiliri cœpit. De Potamiena enim, quæ ex Origenis schola prodiit, & martyrio celebris facta est, scribit *Eusebius* lib. 6. cap. 5. quod tunc cum ad martyrium duceretur, Basilidem Ethnicum, propter exhibita humanitatis quædam officia, * iusserit *bono esse animo*, ἐξαιτήσεσθαι γὰρ αὐτὸν ἀπελθοῦσα, *se enim post discessum suum pro pœna ipsius* (eo quod sententiam damnationis in Potamienam tulisset) *deprecaturam Dominum suum, & non multo post beneficiorum remunerationem ipsi repensuram*. Et addit *Eusebius*, Basilidem, cum non multo post conuersus, & ob confessionem in vincula coniectus fuisset, narrasse: ** *Potamienam triduo post martyrium, noctu sibi adstitisse, & coronam capiti suo imposuisse, ac dixisse, se pro ipso Dominum deprecatam* (παρακεκληκέναι) *& petita impetrasse.* Subiungit etiam *Eusebius*, quosdam scribere, *alios plures Alexandrinos, illis temporibus confertim ad Christi doctrinam accessisse, eo, quod Potamiena in somnis apparuisset, & ipsos ad fidem vocasset.* Et hæc quidem mirifica est historia (Spiritus scilicet mortuorum infideles ad fidem vocare) carens verbi Dei exemplo, immo pugnans cum expressa Scripturæ sententia, Isaiæ 8, 19. seq. Luc. 16, 30. 31. Ideo etiam *Eusebius* addit, ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὧδε ἐχέτω. *Sed hæc quidem ita se habeant.* Omnibus vero temporibus apparitiones seu spectra multum turbarunt in doctrina religionis. Inde enim multæ factæ sunt discessiones a verbo Dei, & multa sine verbo, immo contra verbum Dei, ex spectrorum apparitionibus recepta sunt.

f. 168.

f. 168. 169.

In primis etiam miracula ad inuocationem Sanctorum stabiliendam [illegible]

V. Porro ad stabiliendam opinionem illam de intercessionibus beatorum, præter apocrypha testimonia ex Machabæis, præter traditiones & apparitiones mortuorum, accessit quartum etiam, miracula scilicet. Cum enim Deus ad monumenta martyrum varia ederet miracula, vt doctrinam & fidem, pro qua martyres passi fuerant, illustri testimonio contra persecutorum blasphemias apud posteros confirmaret, ac gloriam, in quam assumpti erant martyres, conspicua indicatione, inter totius mundi contumelias, testatam faceret, vt ita reliqui ad amplectendam fidem Christi incitarentur, & in ea ita corroborarentur, vt pro eius confessione non dubitarent, nec detrectarent, extremum vel fortunarum, vel vitæ discrimen adire: Hoc postea, sedatis persecutionum procellis, & remisso ardore confessionis ac martyrii, de orationibus & auxiliis Sanctorum communi persuasione plerique interpretari cœperunt.

Vnde tandem publici dogmatis loco haberi cœpit, beatorum orationibus viuentes iuuari.

VI. Inde subsequentibus temporibus, tanquam confessum & indubitatum dogma, publice etiam tradi cœpit, quod Origenis tempore vt probabilis tantum & priuata opinio habebatur: Beatorum scilicet orationibus viuentes adiuuari. *Commemorationes* etiam seu *memorias martyrum*, sicut *Cyprianus* loquitur lib. 3. epist. 6. annuis passionis ipsorum diebus, & conuentus solennes in iis locis, vbi exuuiæ ipsorum conditæ erant, accepto ex

al. ep. 39. f. 17.

* Euseb. H. E. L. VI. C. V. f. 168. ἡ δὲ τὴν περὶ αὐτὸν συμπάθειαν ἀποδεξαμένη τὸν ἄνδρα, θαῤῥεῖν παρεκελεύετο· ἐξαιτήσεσθαι γὰρ αὐτὸν ἀπελθοῦσα παρὰ τοῦ ἑαυτῆς κυρίου, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τῶν εἰς αὐτὴν πεπραγμένων τὴν ἀμοιβὴν ἀποτίσειν αὐτῷ.

** Ib. f. 168. 169. ὡς ἄρα Ποταμίαινα τριῶν ὕστερον ἡμέραις τοῦ μαρτυρίου νύκτωρ ἐπιστᾶσα, στέφανον αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ περιθεῖσα εἴη, φαίη τε παρακεκληκέναι χάριν αὐτοῦ τὸν κύριον καὶ τῆς ἀξιώσεως τετυχηκέναι. - - - καὶ ἄλλοι δὲ πλείους τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἀθρόως τῷ Χριστοῦ λόγῳ προσελθεῖν κατὰ τὰς δεδηλωμένας ἱστοροῦνται, ὡς δὴ καθ' ὕπνους τῆς Ποταμιαίνης ἐπιφανείσης καὶ ἐπὶ τὸν θεῖον λόγον προσκαλουμένης φασίν.

ex vetustate more, quem supra ex epistola Smyrnensi, & ex Dionysio descripsimus, diligenter retinebat. Sed celebrationes istas, præter & contra piæ vetustatis obseruationem, nouis opinionibus transformabant, ideo scilicet eas frequentandas, vt martyrum orationibus adiuuentur. Inde paullatim fieri cœpit inclinatio ad ipsam inuocationem Sanctorum. Quæ inclinatio, quibus initiis cœpta, quibus progressibus aucta, quomodo sæpius vel aperte reprehensa, vel tacite, opposita vera doctrina de inuocatione Dei, & veteri consuetudine de memoriis martyrum, repressa fuerit, donec adhærescentibus subinde sub deuotionis specie superstitionis seminariis, & Episcopis partim dissimulantibus propter vulgi persuasiones (sicut *Augustinus* fatetur Epist. 119. *Ego*, inquit, *multa huiusmodi propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare non audeo,—— tam multis præsumptionibus plena sunt omnia*) partim priuatas suas, vt vocant, deuotiones in Ecclesiam inuehentibus, superstitio tandem præualuit, & paullatim admissa in immensum creuit: cumque vbi consisteret, non inueniret, in tam crassam & tetram idolomaniam, sicut supra ostendimus, euasit, cuius nunc plerosque inter ipsos Pontificios pudet: Illam historiam ex certis veterum monumentis, quanta fieri poterit breuitate & perspicuitate, colligemus. Hæc ipsa enim nuda historica annotatio, sine prolixiori, vel explicatione, vel refutatione, multa vtiliter monebit, & totam hanc controuersiam, quod ad sententias veterum attinet, quod pro stabilienda Sanctorum inuocatione afferri solent, recte illustrabit.

Vt inclinatio fieri ad inuocationem Sanctorum.

VII. Mota igitur & sparsa primum ab Origene circa annum Domini 240. disputatione illa de orationibus beatorum spirituum, non tamen statim insecuta est inuocatio. Firma enim & fixa retinebantur adhuc illa Scripturæ principia, inuocationem esse cultum, soli Deo debitum, iuxta illa dicta: *Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Inuoca me in die tribulationis: Quisquis nomen Domini inuocauerit, saluus erit: Effunde iram tuam in gentes, quæ nomen tuum non inuocauerunt.* Ideo cum Celsus obiecisset, non solum Deum orandum, verum etiam beatis spiritibus, qui Deo assistunt, supplicandum: Origenes hoc negat, & tantum dicit, eos, qui vnum Deum per Christum inuocant, & pietati student, habere angelos & beatos spiritus, non vocatos orationis socios & comprecatores. Item, ab ipso & vno Deo poscendam esse opem & tutelam, ad quam Deus pro suo beneplacito, angelos & beatorum spiritus (de quo tamen ipse etiam Origenes dubitat) adhibet. Hæc bene & diligenter notentur.

Nec tamen statim insequuta fuit Sanctorum inuocatio.

Matth. 4. Psal. 50.

VIII. Non multo vero post, circa annum Domini 250. *Cyprianus* apud Latinos alium & nouum gradum addidit. Quia enim viuentes mutuo pro se orant, & in hac vita, Scripturæ exemplo, alter alterius orationibus se recte commendat, sicut illis temporibus vsitatum erat, quod lapsi eos, qui ob confessionem fidei in vinculis detinebantur, adibant, & ipsorum se orationibus commendabant, vt Deo & Ecclesiæ reconciliarentur, lib. 3. epist. 18. *Cyprianus* igitur & inde atque etiam ex hypothesi Origenis, de interpellationibus Sanctorum in altera etiam vita, non quidem mortuos inuocauit, sed viuentes, priusquam ex hac vita discederent, admonere cœpit, vt post mortem sui apud Deum memores essent. Ita lib. 1. epist. 1. ad Cornelium inquit: *Memores nostri inuicem simus,—— vtrobique pro nobis semper* orantes. —— *Et si quis nostrum prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam Patris non cesset oratio.* Et lib. 2. de habitu virginum, inquit; *Durate fortiter, spiritualiter pergite, peruenite feliciter, tantum mementote tunc nostri, cum incipiet in vobis virginitas honorari.* Hæc vero noua & priuata est Cypriani deuotio, sine Scripturæ & antiquitatis exemplo suscepta. Quæ licet excusari posse videatur, propterea quia eos, qui adhuc in hac vita constituti erant, alloquitur, quia tamen caret Scripturæ testimonio & exemplo, gradum postea fecit ad inuocationem eorum, qui ex hoc sæculo iam discesserant.

Cypriani vero ætate noua orta fuit deuotio:

cuius idcirco testimonia expenduntur.

al. ep. 60. f. 143.

T. I. opp. f. 103.

IX. Quæ vero præterea ex Cypriani vel suppostitiis, vel pseudepigraphis citantur, merito non curamus, vt quod in Sermone de Stella & Magis scribitur, paruuli ab Herode occisi, secretorum conscii diuinorum, clementiam Dei pro nostris exorant laboribus. Item facti sunt supremi Capitolii Senatores & Iudices, nonnullis veniam obtinentes immeritis, assistuntque miserationibus & vltionibus diuinis, &c. De apocrypho vero scripto de conuersione Cypriani in Nazianzeno postea dicemus.

X. Porro post Cyprianum, cum Ariana hæresis Christo honorem diuinitatis detraheret, & orthodoxi, ipsum verum Deum esse, inter cetera argumenta inde

Seminaria inuocationis mortuorum Arrii tempore repressa.

de etiam probarent, quia in Scriptura & inuocetur & inuocari iubeatur: Repressa aliquantulum & aliquandiu fuerunt seminaria illa inuocationis Sanctorum. Loquimur autem non de incertis, apocryphis & suppositiis scriptis, quæ recens magna copia sub titulo venerandæ vetustatis a Pontificiis in theatrum produci cœperunt, sed de certis probatorum autorum scriptis.

Vsus de Eusebii, XI. Ita *Eusebius* retinet quidem anticipatam opinionem, de interpellationibus Sanctorum, sed inuocationem eorum nec docet, nec vsurpat, sed Christo gloriam perferendi preces nostras ad Patrem relinquit, lib. 10. histor. Eccles. in vita Constantini. *c. 4. f. 316.* Frigide autem, ne dicam ridicule facit *Eusebius*, quod opinionem illam, de orationibus Sanctorum, ex Platone probare conatur, & quidem illis verbis, quibus fatetur, opinionem illam non facile probari posse, sed tamen credi debere. Nam de præparatione Euangelica lib. 12. *c. 3. f. 575.* ex Platone de legibus hanc sententiam, & hæc verba † *Eusebius* describit: *Certe defunctorum animæ virtutem quandam habent, qua vel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera enim hæc opinio est, sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus, quoniam a priscis valde viris traditi sunt.* Hæc est Platonica *Eusebii* demonstratio de suffragiis Sanctorum.

Hilarii. XII. *Lactantius* vnum Deum docet inuocandum, l. 1. diu. inst. c. 3. 4. seq. *Hilarius* vero in Origenicis suis allegoriis de montibus & auribus Dei, (vt solet Græcorum flosculis ornatus incedere, sicut *Hieronymus* inquit) *f. 1030.* disputat quidem de intercessionibus Angelorum, in Psalmum 129. Item de custodiis & præsidiis Apostolorum, Patriarcharum, vel *potius*, vt inquit, *Angelorum*. *f. 1000.* In Psalmum 124. Non tamen vel angelos, vel sanctos, sed vnum Deum inuocat, & honorem inuocationis ideo communicat Christo; quia credit, ipsum verum esse Deum. Et rationem addit in Psal. 124. *f. 1001.* *Adest enim, & cum fideliter inuocatur, per naturam suam præsens est, — — & ei, qui in eum credit, assistit.* Et dignum est obseruatione, quod Origenicam illam *Hilarii* allegoriam, qua in Psalm. 124. de montibus vtitur, *Augustinus* ex professo ita inuertit, vt inde inuocationis & auxilii honorem Sanctis adimat, soli Deo vindicet, in libro de pastoribus cap. 8. *T. XI. ... f. 729.* *Vide, quia non in montibus tibi spes est. Auxilium meum, inquit, a Domino, qui fecit cælum & terram. Noli putare iniuriam te facere montibus sanctis, quando dixeris: Auxilium meum non in montibus, sed a Domino, qui fecit cælum & terram. Ipsi montes hoc tibi clamant*, 1. Corinth. 1. — — — *vt securus, sine vlla iniuria montium, dicas, auxilium meum a Domino, qui fecit cælum & terram. Non solum tunc tibi non succensebunt montes, sed tunc amabunt, tunc magis fauebunt. Si in ipsis spem tuam posueris, contristabuntur. Angelus, multa diuina & mira ostendens homini, ab homine adorabatur, ille tanquam leuantem oculos in montem, reuocans ad Dominum, ait: Noli facere, illum adora, nam ego conseruus tuus sum, & fratrum tuorum.* Hæc *Augustinus*.

XIII. *Athanasius* vero hoc argumento sæpius probat, Christum esse verum Deum, quia eius auxilium in necessitatibus inuocatur, vt oratione secunda contra Arrianos, *T. I. f. 3..* Sancti non postulant a creato aliquo, vt sit auxiliator. Christus ergo, cuius auxilium Sancti inuocant, est verus Deus. Et oratione tertia: Creatura non adorat creaturam, sed Deum. Christus ergo, qui adoratur, Deus est. Et in libro de incarnatione verbi, ex inuocatione seu adoratione probat, *T. I. f. 593.* Verbum habitare in Christo, non vt in reliquis Sanctis, sed personaliter. Inquit enim: * *Si adoras hominem Christum, eo, quod ibi inhabitet Dei verbum, eadem opera adora quoque Sanctos ob Deum, qui ibi domicilium habet.* Cumque ex hoc Athanasii fundamento inuocatio creaturarum prorsus subuertatur, tamen ex pseudepigrapho & suppositio quodam sermone, de sanctissima Deipara, conantur Pontificii etiam sub Athanasii nomine, inuocationem suam Sanctorum stabilire, quia scilicet suppositius ille ** *Athanasius* ita inquit: *T. I. f. 1041.* *Et iam audi filia Dauidis & Abrahæ, & inclina aurem tuam in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui, neque nostri, qui sumus de familia & domo patris tui. — — Ad te clamamus, recordare nostri, sanctissima virgo, — & retribue nobis pro exiguis istis eloquiis magna dona, ex diuitiis gratiarum tuarum, tu, quæ gratia plena es.* *f. 1042.* Item, *intercede hera & domina, & regina, & mater Dei, pro nobis.*

XIV. Ha-

† Euseb. de præpar. euang. L. XII. c. III. f. 575. v. supra Sect. V. §. IIII.

* Athanas. lib. de incarn. verbi, T. I. f. 593. ὡς εἰ συμπροσκυνεῖς τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ λόγῳ κατὰ τὴν ἐνοίκησιν, συμπροσκύνει καὶ τοὺς ἁγίους διὰ τὸν ἐνοικοῦντα ἐν αὐτοῖς.

** de sanctiss. Deipara, T. I. Ath. f. 1041. καὶ νῦν ἄκουσον θύγατερ Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου εἰς τὰς δεήσεις ἡμῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ λαοῦ σου μηδὲ ἡμῶν τοῦ οἴκου πατρός σου. f. 1042. πρὸς σὲ βοῶμεν· μνήσθητι ἡμῶν παναγία παρθένε, - - - καὶ ἀντίδος ἡμῖν, ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων λογίων μεγάλας τὰς δωρεὰς ἀπὸ τοῦ πλούτου τῶν χαρισμάτων σου κεχαριτωμένη.

Tandem tamen in Ecclesiam, occasione orationum panegyricarum induci cœperunt.

XIIII. Hactenus igitur per annos a nato Christo 350. & amplius, Ecclesia inuocationem Sanctorum in publica (vt ita dicam) praxi ignorauit. Tandem vero circa annum Domini 370. per Basilium, Nyssenum & Nazianzenum, in publicos Ecclesiæ conuentus, occasione orationum panegyricarum, inuehi cœpit, eodem tempore, cum ab iisdem autoribus Monachatus ex Ægypto & Syria in Græciam introduceretur. Et videtur hæc siue portio, siue appendix Monachatus fuisse. Inter Monachos enim illos persuasionem de inuocatione Sanctorum aliquanto ante in solitudinibus priuatim receptam & vsurpatam fuisse, ex vitis Palladii & Theodoreti (si tamen γνήσια sunt omnia) non obscure colligitur. In publicos vero Ecclesiæ conuentus nondum manifeste & exerte introducta & recepta fuerat. Sed Basilius, Nazianzenus, & Nyssenus primi fuerunt, qui eam ex priuatis & Monachorum deuotionibus, & vulgi persuasionibus, in Ecclesiam inuexerunt. Cum enim in rhetorum scholis educati, eloquentiæ laudem & haberent & affectarent, non contenti fuerunt pia illa antiquitatis simplicitate, qua eam in commemorationibus martyrum vsam fuisse, supra ex Smyrnensis Ecclesiæ Epistola, & Dionysio ostendimus, sed orationes panegyricas declamatoriis flosculis & rhetoricis apostrophis, & quæ præterea ad figuram προσωποποιΐας pertinent, ita exornarunt, vt opinionem de comprecationibus & auxiliis Sanctorum, quæ Origenis tempore apocrypha & priuata erat, tanquam publicum dogma in immensum exaggerarent, & ad compellationes eorum, quoniam memoriam celebrabant, orationem conuerterent, atque ita figuram orationis ad formam inuocationis declinarent. Cuius tamen exempla nec ex Scriptura, nec ex vetustiori & puriori Ecclesia habebant.

quod exemplis Nazianzeni.

XV. Et hæc de figuris declamatoriis non affingimus illis Patribus, sed ipsi has præbent indicationes. Nam de apostrophe & prosopopœia oratoria ipse *Nazianzenus* exempla luculenta ostendit, vt * oratione in sanctum Pascha, vbi inquit: *O Pascha, magnum & sacrum, totiusque mundi expurgatio. Tecum enim, tanquam cum animato aliquo, colloquar.* Et ** oratione 1. in Iulianum: *Audite hæc omnes gentes. — Omnes enim — appello magno præconio. Audite populi, tribus, linguæ, ætas omnis, & qui nunc viuitis, & qui dehinc nasciturі estis. Et vt maius mihi sit præconium, omnis cælorum exercitus, omnesque angeli audite. — Audi & tu quoque magni Constantini anima (εἴ τις αἴσθησις) si quid sentis, & reliquorum Christianorum Imperatorum.* Item, *voco ad hanc panegyrin omnes animas*, &c. Et mox, *Quid hoc rei est Imperatorum diuinissime?* Cogor enim » illum, tanquam præsentem & audien- » tem, inculpare, licet cum Deo constitu- » tum, ac in tantum segregatum, quan- » tum etiam ad melius transiuit regnum. » Et in 2. oratione, in fine, prolixa apostrophe Iulianum mortuum compellat. Et talia exempla in carminibus ipsius multa sunt. Eodem modo, licet de orationibus mortuorum declamatoriis asseuerationibus vtantur, non tamen dissimulant, se de illa opinione non prorsus certos esse, sed dubitare, sicut mox ostendemus.

Basilius.

XVI. Operæ pretium autem est considerare, quod *Basilius*, non ex Scripturæ vel testimoniis, vel exemplis, nec ex publicis veteris Ecclesiæ ritibus, sed ex vulgi & mulicularum priuatis deuotionibus, Sanctorum inuocationem in panegyres suas inuexerit.

Ex veteris quidem Ecclesiæ ritu hoc retinet, sicut inquit in † Gordium martyrem. *Eius festum celebramus, qui in huiusmodi die certamen pro Christi morte subiit.* Et *cum vitam Sanctorum exponimus, primo Dominum per seruos suos glorificamus. Deinde iustos ipsos laudamus, & populum per honestorum factorum narrationem exhilaramus.* Item, *non nostris indigent laudibus ornari, sed nos, ipsorum vitæ historia & commemoratione, imitationis gratiam indigemus.* Quid vero ipse ex vulgi opinionibus & narrationibus, de miraculis & apparitionibus attexat, ex oratione * in Manan-

* Nazianz. orat. II. in Pascha; quæ XLII. in ordine est, T. I. f. 696. ἀλλ' ὦ πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερὸν καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον· ὡς γὰρ ἐμψύχῳ σοι διαλέξομαι.

** Id. orat. I. in Iulian. quæ III. in ordine est, T. I. f. 49. ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη ---- καλῶ γὰρ ἅπαντας ὥσπερ ἐξ ἀπόπτου τινὸς καὶ μετεώρου περιωπῆς, μεγάλῳ καὶ ὑψηλῷ τῷ κηρύγματι· ἀκούσατε λαοί, φυλαί, γλῶσσαι, πᾶν γένος ἀνθρώπων, καὶ ἡλικία πᾶσα· ὅσοι τε νῦν ἐστε καὶ ὅσοι γενήσεσθε, καὶ ἵν' ᾖ μοι μεῖζον τὸ κήρυγμα, πᾶσα δύναμις τῶν οὐρανῶν, πάντες ἄγγελοι ---- f. 50. ἄκουε καὶ ἡ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ψυχή, εἴ τις αἴσθησις, ὅσαι τε πρὸ αὐτοῦ βασιλέων φιλόχριστοι ---- f. 53. καὶ καλῶ καὶ τὰς ἐνταῦθα μενούσας ψυχὰς cetera.
f. 62. τί τοῦτο, ὦ θειότατε βασιλέων καὶ φιλοχριστότατε cetera.

† Basil. in Gord. martyr. f. 204. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπέστησεν ἡ ἡμέρα ὑπόμνησιν φέρουσα μάρτυρος, ἐπιφανῶς τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίοις ἐναθλήσαντος· Et in præcedent. ὥσπερ ὅταν διηγώμεθα τοὺς βίους τῶν διαπρεψάντων ἐν εὐσεβείᾳ δοξάζομεν πρῶτον τὸν δεσπότην διὰ τῶν δούλων, ἐγκωμιάζομεν δὲ τοὺς δικαίους διὰ τῆς μαρτυρίας ὧν ἴσμεν· οὐ γὰρ δὴ ἐκείνοις χρεία προσθήκης εἰς εὐδοκίμησιν, ἀλλ' ἡμῖν τοῖς ἐν τῷ βίῳ ἀναγκαία ἡ μνήμη διὰ τὴν μίμησιν.

* Id. In Mamant. f. 239. παρακαλέσομεν ἐπάξιον ψυχήν, ἃ ἔχετε πλῆθος ἐν τῇ μνήμῃ, ταῦτα ἀνακαλέσασθε τῇ διανοίᾳ ---- μνήσθητέ μοι τοῦ μάρτυρος ὅσοι δι' ὀνείρων αὐτοῦ ἀπελαύσατε, ὅσοι περιτυχόντες τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐσχήκατε αὐτὸν συνεργὸν εἰς προσευχήν· ὅσοις ὀνόματι κληθεὶς, ἐπὶ τῶν ἔργων παρέστη· ὅσους ὁδοιπόρους ἐπανήγαγεν· ὅσους ἐξ ἀρρωστίας ἀνέστησεν· ὅσοις παῖδας ἀπέδωκεν ἤδη τετελευτηκότας, ὅσοις προθεσμίας βίου μακροτέρας ἐποίησεν· πάντα μοι συναγαγόντες ἐγκώμιον ἐκ κοινοῦ ἔρανον ποιήσατε, ἀλλήλοις ἀνάδοτε, ὁ εἰδὼς ἱκανοῖς τῷ μὴ εἰδότι· ὁ μὴ εἰδὼς, λαμβανέτω παρὰ τοῦ εἰδότος.

Manantem martyrem manifestum est. Inquit enim: *Quæ quisque in memoria habet, —— ad mentem reuocet. —— Mementote martyris, quotquot illo per somnia potiti estis, quotquot in hoc loco constituti* συνεργὸν *ipsum in precationibus habuistis, quibus* (ὀνόματι κληθεὶς) *nominatim vocatus, in operibus adstitit, quos peregrinantes reduxit, quos ex infirmitate restituit, quibus libros iam defunctos reddidit, quibus vitæ terminum prorogauit. Hæc — in commune conferte, & inter vos mutuo, quæ quisque nouit, ei, qui non nouit, distribuite, quæ ignorat ab, eo, qui nouit, accipiat*, &c.

Eodem modo * Homilia in 40. martyres, non dicit, sicut quædam versio habet: *Qui premitur, ad hos confugiat, qui lætatur, hos oret*, sed recitatiue vulgi & mulierculаrum concursum exponit. *Qui tribulatur, ad quadraginta confugit, qui lætatur, ad ipsos decurrit, ille, vt molestiarum solutionem reperiat, hic, vt res secundæ ipsi conseruentur. Hoc loco mulier pia pro liberis orans deprehenditur, marito peregrinanti reditum, infirmo sanitatem petens.*

Inde vero *Basilius* † erumpit in oratorias exclamationes: *Hi sunt, qui regionem nostram,* (διαλαβόντες) *inter se partiti, velut turres muniunt, non vno loco se ipsos concludentes, sed multis iam locis hospites facti, & quod paradoxon est, non singulatim diuisi ad suscipientes accedunt, sed omnes simul sunt, & apud singulos omnes sunt. —— O sufficiens beneficentia, paratum Christianis auxilium, Ecclesia martyrum. — Quantum laborares, vt vnum aliquem reperires, qui pro te Dominum* (δυσωποῦντα) *exoratum placaret, quadraginta iam sunt*, &c. *Cum his martyribus fiant preces vestræ. O communes generis humani custodes, boni curarum* (κοινωνοὶ) *socii, precationis synergi, legati potentissimi*, &c.

Et hæc licet extra Scripturam, sine verbo Dei & citra exemplum primitiuæ Ecclesiæ πανηγυρικῶς declamitentur, ita, vt intercessionis Christi ne verbo quidem mentio fiat, quasi ipse gubernatione Ecclesiæ se abdicasset, & administrationis suæ munera spiritibus defunctorum, qui vbique omnibus adsint, distribuisset, quod contra perpetuum regni & sacerdotii Christi officium pugnat, & ab Augustino, sicut postea annotabimus, non conceditur: Tamen videre est, quanta in doctrina religionis, & in exercitiis pietatis inclinatio fiat, quando ad præsumptas vulgi opiniones magnorum & eloquentium virorum accedit autoritas. Factis enim talibus initiis a Basilio, mox longius progressum fuit ab illis, qui Basilium admirabantur ac suspiciebant.

XVII. *Nyssenus* enim Basilii frater, oratione in *a* Theodorum martyrem, inquit: *Qui reliquias attingunt, martyri tanquam omnibus partibus integro & vigenti supplicant, vt pro se apud Deum legationis munere fungatur, vt Dei ministrum appellant, qui quando vult, inuocatus munera impetret.* Et mox: —— *Tu vero, quacunque te ora tenet, huc ad nos veni.— - Nos enim te vocantem vicissim vocamus. Quocirca siue sublimi in æthere moraris, siue cælestem aliquam absidem circumuertis, siue inter angelorum choros constitutus, Dominum adoras, istis omnibus parumper intermissis, ad nos, qui te colimus & honoramus, accede. — Multis beneficiis indigemus, tu legationis munere apud communem regem pro nobis fungere. — Quanquam vitam hanc transcendisti, humanas tamen necessitates* & Nysseni ostenditur.

* Basil. in XL. martyr. f. 211. ὁ θλιβόμενος ἐπὶ τοὺς τεσσαράκοντα καταφεύγει, ὁ εὐφραινόμενος ἐπ' αὐτοὺς ἀποτρέχει· ὁ μὲν, ἵνα λύσιν εὕρῃ τῶν δυσχερῶν· ὁ δὲ, ἵνα φυλαχθῇ αὐτῷ τὰ χρηστότερα· Ἐνταῦθα γυνὴ εὐσεβὴς ὑπὲρ τέκνων εὐχομένη καταλαμβάνεται, ἀποδημοῦντι ἀνδρὶ τὴν ἐπάνοδον αἰτουμένη, ἀῤῥωστοῦντι τὴν σωτηρίαν.

† f. 210. 211. οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν καθ' ἡμᾶς χώραν διαλαβόντες οἱονεὶ πύργοι τινὲς συνεχεῖς, ἀσφάλειαν ἐκ τῆς τῶν ἐναντίων καταδρομῆς παρεχόμενοι· Οὐχ ἑνὶ τόπῳ ἑαυτοὺς κατακλείσαντες, ἀλλὰ πολλοῖς ἤδη ἐπιξενωθέντες χωρίοις, καὶ πολλὰς πατρίδας κατακοσμήσαντες. καὶ τὸ παράδοξον, οὐ καθ' ἕνα διαμερισθέντες, τοῖς δεχομένοις ἐπιφοιτῶσιν, ἀλλ' ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις, ἀναμίγνυνται χορεύουσιν ---- ὢ ἄφθονος ἐνεργεία, ὢ μὴ δαπανωμένη χάρις· ἑτοίμη βοήθεια Χριστιανοῖς· ἐκκλησία μαρτύρων ---- πόσα ἂν ἔκαμες ἵνα ἕνα τινὰ εὕρῃς ὑπὲρ σοῦ δυσωποῦντα τὸν κύριον. Τεσσαράκοντά εἰσι cetera. it. f. 211. μετὰ μαρτύρων γενέσθω τὰ αἰτήματα ὑμῶν· It. f. 112. ὦ κοινοὶ φύλακες τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ἀγαθοὶ κοινωνοὶ φροντίδων· δεήσεως συνεργοί, πρεσβευταὶ δυνατώτατοι.

a. Gregor. Nyssen. in Theodor. martyr. f. 1012. οἱ τὰ τῆς εὐλαβείας καὶ τὰ τοῦ πάθους ἐνεχθέντες δείκνυον, ὡς ὁλοκλήρῳ καὶ φαινομένῳ τῷ μάρτυρι, τὴν τῆς πρεσβείας ἱκεσίαν προσάγοντες, ὡς δορυφόρον τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντες, ὡς λαμβάνοντα τὰς δωρεὰς ὅταν ἐθέλῃ ἐπικαλούμενοι· f. 1017. σὺ δὲ δεῦρο δὴ πρὸς ἡμᾶς ὅπου ποτ' ἂν ᾖς -- καλέσαντα γάρ σε ἀντικαλοῦμεν· καὶ εἴτε τῷ ὑψηλῷ αἰθέρι ἐνδιαιτᾷ, εἴτε τινὰ ἐπουράνιον ἀψῖδα περιπολεῖς, ἢ χορῷ ἀγγέλων συντεταγμένος τῷ δεσπότῃ παρίστασαι, μικρὸν τὰ αὐτόθι παραιτησάμενος, ἧκε πρὸς τοὺς τιμῶντάς σε ἀόρατος φίλος --- χρῄζομεν πολλῶν εὐεργεσιῶν, πρέσβευσον ὑπὲρ τῆς πατρίδος πρὸς τὸν κοινὸν βασιλέα· ---- εἰ καὶ ὑπερέβης τὸν βίον· ἀλλ' οἶδας τὰ πάθη καὶ τὰς χρείας τῆς ἀνθρωπότητος· αἴτησαι εἰρήνην ---- ἡμεῖς γὰρ καὶ ὑπὲρ ὡς ἀπαθεῖς ἐφυλάχθημεν, σοὶ λογιζόμεθα τὴν εὐεργεσίαν. f. 1018. αἰτοῦμεν δὲ καὶ τὰ μέλλοντα τὴν ἀσφάλειαν· ἂν χρεία γένηται καὶ πλείονος δυσωπίας, ἄθροισον τὸν χορὸν τῶν σῶν ἀδελφῶν μαρτύρων καὶ μετὰ πάντων δεήθητι. πολλῶν δικαίων εὐχαὶ λαῶν καὶ δήμων ἁμαρτίας λυσάτωσαν· ὑπόμνησον Πέτρον, διέγειρον Παῦλον, Ἰωάννην ὁμοίως --- ἵν' ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, ἃς συνεστήσαντο, μεριμνήσωσιν.

tates non ignoras, impetra nobis pacem. — Nos quidem, quod hactenus sarti tecti seruati sumus, tibi acceptum referimus, sed in posterum etiam securitatem postulamus. Quod si maiori opus sit auxilio fratrum tuorum martyrum chorum adhibe, vna cum omnibus supplica: Multorum preces iustorum nationum & populorum crimina diluant. Petrum admone, Paulum excita, Ioannem aduoca, vt Ecclesiarum solliciti curam suscipiant. Idem (b) in vita Ephrem: *Tu vero assistens vitæ principi, omnium nostrum recordare, nobisque peccatorum veniam impetra.* Et in vita Meletii: *Iam facie ad faciem Deum alloquitur, & erroribus nostris veniam implorat*, &c. Hæc qualia sint, si ad Scripturæ Canonem exigantur, manifestum est. Primitiua certe Ecclesia ita nec sensit, nec docuit, & postea etiam *Augustinus* ea, quæ a *Nysseno* asseuerantur, improbauit, vt de præsentia martyrum, quodque necessitates viuentium videant, & quod auxilium Sanctis sit acceptum referendum.

XVIII. Illas semitas non antiquas sane, sed admodum tunc recentes, secutus est iisdem temporibus etiam *Nazianzenus*. Si enim seposita norma & lucerna Scripturæ, nostris paullisper cogitationibus indulserimus, facilis & procliuis est in hanc siue opinionem, siue deuotionem inclinatio. Est enim singularis & mirifica superstitum affectio erga eos, qui hinc discesserunt, præsertim quorum virtutes admiramur, vel quibus familiariter vsi fuimus. Inde enim gentes suos heroas & dæmones fecerunt, sicut *Plutarchus* in Romulo describit. *Nazianzenus* igitur ex humana illa affectione, non ex Scriptura, inquit, * oratione in Basilium: *Nunc in cælis degit, ibique pro nobis, vt arbitror, sacrificia offert, ac pro populo orat. Licet enim nos reliquerit, non tamen omnino reliquit. ——Tu autem sacrum & diuinum caput, ex alto nos respice, & carnis stimulum, — aut tuis siste precibus, aut fortiter me ferre persuade, totamque vitam nobis in melius permuta. Cum vero emigrabimus nos ibi tuis excipe tabernaculis.* ** In Athanasium: *Tu autem e supernis propitius nos respice, & populum eunc dirige,* nosque in pace foue, in certamine dirige, & cum temetipso statue. Et † in Cyprianum: *Tu vero ab alto propitius nos respice, nostrumque sermonem & vitam dirige, & ouile hoc pasce, — ac lupos — abige,* &c. Atque ita quidem rapidis & quasi aureis panegyricarum declamationum fluminibus, stipulæ seu quisquiliæ inuocationis Sanctorum in Ecclesiam, non multo ante annum Domini 400. inuehi cœperunt.

XIX. Considerandum autem est in historia illorum temporum, quod non vbique & ab omnibus, pro certis, veris Catholicis dogmatibus, receptæ fuerint panegyricæ illæ declamationes. Cuius illustre hoc est argumentum, quod ipsi autores panegyrici, inter ipsas rhetoricas exaggerationes, dubitationem suam non dissimulant: quodque coguntur declamatorias suas figuras mitigare. *Nazianzenus* enim declamitans Basilium in cælis pro populo sacrificia offerre & orare, addit parenthesin (ὡς οἶμαι,) *vt arbitror.* Et †† in Epitaphio patris sui dici quidem: *Nunc precibus magis proficit, quam antea doctrina, quanto Deo iam est propinquior, — dignus affectus angelico ordine & parrhesia.* Mox autem addit correctionem πείθομαι δὲ, *vt ego mihi persuadeo.* Item, εἰ μὴ τολμηρὸν τοῦτο εἰπεῖν, *si non audax & temerarium est hoc dicere.* Et quod ante ex oratione 1. in Iulianum adduximus: *Audi tu quoque Constantini anima*, εἴ τις αἴσθησις. Item, *Cogor illum tanquam præsentem & audientem compellare.* Et (a) in Basilium: *Consulo, vt in ipsum respiciatis* (καὶ ὡς ὁρῶντος καὶ ὁρωμένου) *& quasi ipse videat & videatur, spiritu præparemini.* Omnium vero apertissime dubitationem suam profitetur in funere sororis Gorgoniæ. Ibi enim post multas apostrophas tandem concludit: *Si nostri honores tibi curæ sunt, & si* (τοῦτο γέρας) *hæc dignatio loco præmii sanctis animabus a Deo confertur,* (τῶν τοιούτων ἐπαισθάνεσθαι) *vt talia sentiant, rescis cant vel intelligant, suscipe*

Vbi tamen 1. notandum, quod Patres huius ætatis, de opinione ipsi dubitarint.

l. de

f. 190.

b. Id. In vita Ephrem. f. 1048. σὺ δὲ τῷ θείῳ παριστάμενος θυσιαστηρίῳ καὶ τῷ ζωαρχικῷ ---- μέμνησο πάντων ἡμῶν, αἰτούμενος ἡμῖν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν.

c. Id. in vita Meletii; f. 1026. ἀλλ' αὐτοπροσώπως ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ· ἐντυγχάνει δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων.

* Nazianz. orat. in Basil. quæ XX. est in ordine. T. I. f. 372. καὶ νῦν ὁ μὲν ἔστιν ἐν οὐρανοῖς, κἀκεῖ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ὡς οἶμαι προσφέρων θυσίας, καὶ τοῦ λαοῦ προσευχόμενος. οὐδὲ γὰρ ἀπολιπὼν ἡμᾶς, παντάπασιν ἀπολέλοιπεν --- f. 373. σὺ δὲ ἡμᾶς ἐποπτεύοις ἄνωθεν, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, καὶ τὸν δεδομένον ἡμῖν παρὰ Θεοῦ σκόλοπα τῆς σαρκὸς τὸν ἡμετέρας παιδαγωγίας, ἢ στῆσαι ταῖς σεαυτοῦ πρεσβείαις, ἢ πεῖσαι καρτερῶς φέρειν, καὶ τὸν πάντα βίον ἡμῖν διεξάγοις πρὸς τὸ λυσιτελέστατον. εἰ δὲ μεταστάιημεν, δέξαιο κἀκεῖθεν ἡμᾶς ταῖς σεαυτοῦ σκηναῖς.

** Id. in Athanas. orat. XXI. f. 397. αὐτὸς δὲ ἄνωθεν ἡμᾶς ἐποπτεύοις ἵλεως καὶ τὸν λαὸν τόνδε διεξάγοις τέλεον cetera.

† Id. in Cyprian. orat. XVIII. f. 286. σὺ δὲ ἡμᾶς ἐποπτεύοις ἄνωθεν ἵλεως, καὶ τὸν ἡμέτερον διεξάγοις λόγον καὶ βίον, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο ποίμνιον ποιμαίνοις ---- καὶ τοὺς βαρεῖς λύκους ἀποσοβούμενος cetera.

†† Id. in laudem Patris sui orat. XIX. f. 288. πείθομαι δ' ὅτι καὶ τῇ πρεσβείᾳ νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον τῇ διδασκαλίᾳ, ὅσῳ καὶ μᾶλλον ἐγγίζει Θεῷ ---- τάξεως καὶ παῤῥησίας ἀγγελικῆς.

a Id. in Basil. f. 372. ὑμῖν δὲ συμβουλεύσαιμ' ἂν ἄλλό τι τοῖς τε ἐκείνου ἐνδιατρίβουσιν, ἢ πρὸς αὐτὸν ἀεὶ βλέποντας, καὶ ὡς ὁρῶντος καὶ ὁρωμένου, τῷ πνεύματι καταρτίζεσθαι.

b Id. in laud. Gorgon. orat. XI. f. 190. εἰ δέ τις σοὶ καὶ τῶν ἡμετέρων ἐστὶ λόγος καὶ τοῦτο ταῖς ὁσίαις ψυχαῖς ἐκ Θεοῦ γέρας, τῶν τοιούτων ἐπαισθάνεσθαι, δέχοιο καὶ τὸν ἡμέτερον λόγον, cetera.

& tu sermonem nostrum. Hoc certe modo de dogmatibus certis, firmis, & Catholicis, seu de articulis fidei, non loquitur Ecclesia, sed *credimus*, *scimus*, *certus sermo & omni acceptione dignus*, *firmiter crede*, *& nullatenus dubites*, &c.

2. quod pseudepigrapha in testimonium adhibuerint.

XX. Porro obseruandum est hoc, cum nouitatis suspicione tunc laboraret inuocatio sanctorum, quo modo ex pseudepigraphis *Nazianzenus* suffragia conquisierit. Allegat enim scriptum quoddam de pœnitentia seu conuersione Cypriani, quasi ab ipso Cypriano conscriptum, quod scilicet is ante conuersionem magus fuerit, & Christianæ cuiusdam virginis pudicitiam per dæmonem quendam prostitutorem attentarit, virginem vero illam, cognitis insidiis diaboli, aliis omnibus omissis, ad Deum confugisse, & sponsum suum Christum protectorem fecisse. *orat. 18. f. 279.* Cumque hoc fecisset, etiam virgini Mariæ supplicasse, *vt virgo virgini periclitanti opem ferret* (καὶ τὴν παρθένον Μαρίαν ἱκετεύουσα βοηθῆσαι παρθένῳ κινδυνευούσῃ) atque hanc fuisse viam liberationis puellæ illius, & conuersionis Cypriani. Ita *Nazianzenus.*

Sed librum illum de pœnitentia Cypriani apocryphum & suppositiтium esse, *Gelasius* ex autoritate Romanæ Ecclesiæ, diserte & expresse ostendit distinctione *T.I.f.117 T.VII f.104.* 15. cap. *Sancta Romana.* Et *Hieronymus* in Catalogo, ac in Commentario Ionæ, dicit: Cyprianum professorem rhetorices fuisse, & conuersatione ac suasu Cæcilii, occasione vero lectionis Ionæ, ad fidem Christianam conuersum. Et ipse *P.I.opp. Tract.I. p.1.seq.* *Cyprianus* lib. 2. epist. 2. contexens historiam suæ conuersionis, nihil de magica illa tragœdia dicit.

3. quod nonnulli inuocationum sanctorum manifeste hæreses damnarint.

XXI. Quia vero Catholicum hoc est, sicut *Lirinensis* non male definit, *quod semper, quod vbique, & ab omnibus* fidelibus, ex Scriptura constanter receptum fuit, addenda est & hæc obseruatio, quod non dubitatum tantum de inuocatione Sanctorum fuit istis temporibus, cum ex priuatis vulgi & muliercularum deuotionibus in Ecclesiam inciperet introduci, sed diserte & quidem magno zelo reprehensa, & in catalogum hæreseon relata fuit ab *Epiphanio*, qui iisdem ferme temporibus vixit. Sicut autem historia Ecclesiæ omnium temporum ostendit, quando errores plausibili aliqua specie palliati, in personis, sicut *Augustinus* loquitur, vel multis, vel magnis, libere & vtiliter sine offensione Ecclesiæ reprehendi non poterant, quod iidem in aliis personis, siue minoribus, siue paucioribus, vel quando excessus committebantur crassiores, libere fuerunt taxati. (Hoc enim modo *Augustinus* in Pelagianis damnauit, quæ in plerisque veterum scriptis, totidem ferme verbis leguntur) Ita *Epiphanius* arripit crassum *in Epiphanio. l.3.adu. hær.59. siue 79. T.II. f.1058.* excessum muliercularum quarundam Thracum, in Arabia & in superioribus partibus Scythiæ, quæ in sella quadrata, expanso linteo, panem seu collyridem proponebant, & offerebant in nomen Mariæ. Illa vero occasione, multa & varia inuocationis Sanctorum seminaria, quæ variis in locis erumpere, & a magnis quibusdam viris foueri cœperant, magna vehementia taxat & reprimit. *f. 1059* Non enim hoc tantum agit, mulieribus non licere sacrificare, & alia, quæ ad publicum ministerium verbi & Sacramentorum pertinent, peragere: Item, soli Deo esse sacrificandum: sed longius progreditur; dicit enim mulierculas illas offerre collyridem, vt sit professio, quod colant & adorent Mariam. Transfert igitur disputationem illam ab hypothesi ad thesin, de cultu scilicet ad adorationem Sanctorum. *Contra verba Papist. & articula, de discrimine inuocationis & adorationis fidere conantur.* Nec vero ignotum mihi est Pontificiorum κρησφύγετον, quod fingunt, adorationem Sanctorum, non autem inuocationem damnari ab *Epiphanio.* Et adorationem nimis anguste definiunt, quando scilicet tribuitur alicui, quod sit essentia æterna, infinita, omnipotens, &c. Atqui *Epiphanius* cum ex professo, & quidem prolixe materiam illam tractet, ne verbo quidem vel innuit saltem eam differentiam, quod Sanctos non liceat quidem adorare, tanquam æternos & omnipotentes Deos: Liceat autem ipsos, tanquam legatos apud Deum, & auxiliatores in necessitatibus inuocare, & certis cultibus, vel votis, vel donariis placare. Nec Aegyptii, quos *Epiphanius* Pharaonis filiam, ob nutricationem Mosis, adorasse scribit, tam amentes fuerunt, quasi senserint, eam ab æterno fuisse. Sed quid intelligat per λατρείαν & adorationem, ipse declarat exemplis, sicut scilicet apud Ieremiam colunt exercitus cælestes & reginam cæli. Et sicut Noe sacrificium fuit professio, quod beneficium seruationis Deo acceptum referret. Et Iacobi sacrificium fundentis oleum super lapidem, petit panem, vestimenta, vtque in peregrinatione sua incolumis reducatur. Talia vero sacrificia, hoc est, talem adorationem, quæ petit beneficia & auxilia in necessitatibus, *Epiphanius* contendit, cultum esse soli Deo debitum. Atque ideo ipse in principio, & in fine contra Collyridianos implorans auxilium ad errores refutandos, & veritatem illustrandam, non Mariam, sed Deum inuocat, & pro verbo adorandi vtitur hisce vocabulis, Θεὸν αἰτησάμενοι καὶ ἐπικαλεσάμενοι, *Deum orantes & inuocantes*, *f. 1067.* vnde manifestum est, sub adoratione comprehendi inuocationem, sicut supra hoc ostendimus.

De

XXII. De adoratione igitur, seu inuocatione Sanctorum, * *Epiphanius* ita loquitur contra Antidicomarionitas: *Sint Sancti in honore, quies ipsorum in gloria. Non* autem *conuenit Sanctos vltra, quam decet, honorare, sed honorare Dominum ipsorum.* Et addit, in Scriptura hoc damnari. *Erunt*, inquit, *mortuis cultum præstantes, sicut & in Israel coluerunt.* Et memorabile est, quod dicit, ab ipsis Sanctis discendum esse, qui honores Deo, & qui sanctis debeantur, nec honores illos, (vt adorationem & inuocationem) quos ipsi Sancti, dum viuerent, Deo tribuerunt, esse postea vel Sanctis ipsis, vel aliis per errorem tribuendos. Verba Epiphanii hæc sunt: ὁ τῶν ἁγίων κατὰ καιρὸν εἰς Θεὸν δόξα, &c. *Honor, quem Sancti suo tempore Deo exhibuerunt, factus est aliis non videntibus veritatem, in errorem.* Et ** contra Collyridianos dicit: *Quidam contemptim de Maria sentiunt, & loquuntur, quidam vero in alteram partem declinantes*, vltra decorum eam glorificant. Item: *Sub prætextu eius, quod iustum est, diabolus subiens hominum mentem, mortalem naturam deificans, statuas humanam imaginem referentes expressit*, vt mortuos adorent, & imagines adorandas introducant, — — *adulterante mente ab vno & solo Deo.* — — *Reuera sanctum erat Mariæ corpus, non tamen Deus, virgo erat honorabilis, sed non ad adorationem nobis data, sed ipsa adorans eum, qui ex ipsa — — secundum carnem, natus est.* Atque ideo Dominus dixit ad eam: *Quid mihi & tibi mulier? Ne quis existimaret, sanctam virginem excellentiorem esse*, & nimia eius admiratione in hæresin dilabatur. Et totam hanc disputationem *Epiphanius* a ratiocinationibus humanarum affectionum reuocat ad normam Scripturæ, & argumenta Basiliana & Gregoriana tecte & oblique refutat, sicut ex collatione facile animaduerti potest. *Quæ*, † inquit, *Scriptura narrauit? Quis Prophetarum præcepit, hominem adorari?* Helias mortem non vidit, sed translatus est. Ioannes super pectus Domini recubuit. *Sed neque Helias adorandus est, etiamsi in viuis sit, neque Ioannes* προσκυνητὸς, *licet per preces dormitionem suam admirandam effecerit.* — — *Sed neque Tecla, neque quisquam Sanctorum adoratur. Non enim dominabitur nobis* ἀρχαία πλάνη, *antiqua seductio, vt relinquamus viuentem*, & adoremus *ea, quæ ab ipso facta sunt*, sicut scriptum est: *Præter creatorem coluerunt creaturam. Si enim angelos Deus adorari non vult, quanto minus Annæ filiam?* Item, *Verbum Deus carnem assumpsit ex Maria, non tamen vt adoretur virgo, neque vt Deum illam faceret.* — — *Sit in honore Maria: Pater vero, & Filius & Spiritus sanctus adorentur; Mariam nemo adoret. Hoc enim mysterium, nec mulieri, nec viro, sed Deo* (προστάξαντος) *certo & serio mandato attributum est. Neque angeli talem glorificationem capiunt.* — — *Conuertatur* itaque *creatura ad Dominum*, vt solum Deum colat. Item: *Licet sancta sit Maria & honorabilis, non tamen ad adorationem.* Hæc *Epiphanius*, qui præterea magno animi ardore, & singulari verborum vehementia, contra hæresin illam, quam a mulieribus dicit profectam, insurgit, quæ apud ipsum, qui volet, legat. Tota vero illa Epiphanii disputatio rectius intelligetur, si, vt dixi, consideretur, qualia circa illud tempus initia inuocationis Sanctorum, ex muliercularum deuotionibus, sicut *Basilius* fatetur, in Ecclesiam inuehi cœperint. Ideo †† *Epiphanius*

* Epiphan. contra Antidicomar. §. XXIIII. f. 1056. οἱ ἅγιοι ἐν τιμῇ, ἡ ἀνάπαυσις αὐτῶν ἐν δόξῃ. §. XXIII, f. 1055. πέρα τοῦ δέοντος οὐ χρὴ τιμᾶν τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ τιμᾶν τὸν αὐτῶν δεσπότην. §. XXII, f. 1055. ἔσονται γάρ, φησί, νεκροῖς λατρεύοντες ὡς καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐσεβάσθησαν.

** Id. contra Collyridian. §. I. f. 1057. - - διὰ τῆς περὶ Μαρίας ὕβρεως οἱ δόξαντες ταῦτα ὑπονοεῖν βλαβερὰς ὑπονοίας σπείρουσι λογισμοῖς ἀνθρώπων. οὕτω καὶ ἄλλοι ἐπὶ τὸ ἕτερον μέρος κλίναντες ἐν ἀκρότητι βλάβης καταλαμβάνονται. §. IIII, f. 1061. προφάσει γὰρ δικαίου ἀεὶ ὑπεισδύνων τὴν διάνοιαν ὁ διάβολος τῶν ἀνθρώπων, ἀνδρείκελα ἀγάλματα διὰ ποικιλίας τεχνῶν διέγραψε. καὶ τεθνήκασι μὲν οἱ προσκυνούμενοι, τὰ δὲ τούτων ἀγάλματα μηδέποτε ζήσαντα - - προσκυνητὰ παρεισάγουσι, διὰ μοιχευούσης διανοίας ἀπὸ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου Θεοῦ. - - - Ναὶ μὴν ἅγιον ἦν τὸ σῶμα τῆς Μαρίας, οὐ μὴν Θεός. ναὶ δὴ παρθένος ἦν ἡ παρθένος, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνοῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεγεννημένον. - - - αὐτοῦ τοῦ κυρίου φήσαντος· ὅτι τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι· - - - μή τινες νομίσωσι περισσοτέραν εἶναι τὴν ἁγίαν παρθένον - - ἵνα μή τινες ὑπερβολῇ θαυμάσαντες τὴν ἁγίαν, εἰς τοῦτο ὑποπέσωσι τῆς αἱρέσεως τὸ ληρολόγημα.

† Id. ib. §. V. f. 1062. Ποία δέ τις γραφὴ διηγήσατο περὶ τούτου; ποῖος προφητῶν ἐπέτρεψεν ἄνθρωπον προσκυνεῖσθαι; - - - ὡς Ἠλίας ἐκ μητρὸς παρθένος καὶ ἕως μένων εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ ἀναλαμβανόμενος θάνατον δὲ οὐχ ἑωρακώς· ὡς καὶ Ἰωάννης, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ κυρίου ἀναπεσών - - - ἀλλ' οὔτε Ἠλίας προσκυνητός, καίπερ ἐν ζῶσιν ὤν· οὔτε Ἰωάννης προσκυνητός, καίτοι γε διὰ ἰδίας εὐχῆς τὴν κοίμησιν αὐτοῦ ἐκπληκτικὸν ἀπεργασάμενος - - - - ἀλλ' οὔτε ἡ Θέκλα, οὐδέ τις τῶν ἁγίων προσκυνεῖται. οὐ γὰρ κυριεύσει ἡμῶν ἡ ἀρχαία πλάνη, καταλιμπάνειν τὸν ζῶντα καὶ προσκυνεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγονότα. Ἐλάτρευσαν γὰρ καὶ ἐσεβάσθησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα καὶ ἐμωράνθησαν. Εἰ γὰρ ἀγγέλους προσκυνεῖσθαι οὐ θέλει, πόσῳ μᾶλλον τὴν ἀπὸ Ἄννης γεγεννημένην; §. VII. f. 1064. σάρκα ἐνδυσάμενος ὁ Λόγος ἐξ ἁγίας παρθένου· οὐ μὴν δὲ προσκυνουμένης τῆς παρθένου· οὐδὲ ἵνα Θεὸν ταύτην ἀπεργάσηται. - - - ἐν τιμῇ ἔστω Μαρία, ὁ δὲ πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα προσκυνείσθω, τὴν Μαρίαν μηδεὶς προσκυνείτω. f. 1056. οὐ λέγω γυναικί, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρί. Θεῷ προστέτακται τὸ μυστήριον. οὔτε ἄγγελοι χωροῦσι δοξολογίαν τοιαύτην. - - - ἐπιστρεφέτω πάλιν τὸ πλάσμα πρὸς τὸν δεσπότην - - καὶ εἰ καλλίστη ἡ Μαρία καὶ ἁγία, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' οὐκ εἰς τὸ προσκυνεῖσθαι.

†† Id. ib. §. VIII. f. 1065. φιμούσθωσαν ὑπὸ Ἱερεμίου αἱ τοιαῦται γυναῖκες, καὶ μὴ θορυβείτωσαν τὴν οἰκουμένην· μὴ λεγέτωσαν, τιμῶμεν τὴν βασίλισσαν τοῦ οὐρανοῦ. - - μὴ πείθου Ἰσραὴλ γυναικί, ἀνάπαυσαι ἀπὸ κακῆς γυναικὸς συμβουλίας.

phanius dicit: *Compescat Ieremias mulierculas, ne turbent orbem terrarum, ne dicant: Honoremus reginam cæli.* Item, *ne credas Israel mulieri, resulta a mala mulieris consilio.*

De verbis Ephrem apud Osium, conf. Petricou. c.58 f.119

XXIII. *Osius* Cardinalis allegat *Ephrem Syrum*, his verbis inuocantem Mariam: *Esto nostra conciliatrix, & aduocata in hora iudicii, libera nos a futuro igni & tenebris, tu namque es spes apud Deum Christianorum.* Quæ si *Ephrem* ille, vel dixit vel scripsit, quia circa Basilii & Epiphanii tempora vixit, non obscurum erit, qualis cœperit tunc Mariæ inuocatio seu adoratio, quam tanto zelo Epiphanius insectatur. Quia vero videbat *Epiphanius*, multorum animos, persuasionibus illis de nimia Sanctorum admiratione præoccupatos, ita concludit: † *Hæc scripsimus volentibus discere Scripturæ veritatem, — — quæ si quidam non volunt tolerare, neque vtilia, sed potius contraria suscipere*, dicendum erit: *Qui audit, audiat, qui inobediens est, sit inobediens.* Hæc *Epiphanius.*

adu. Antidicom. f. 1056.

Quid Chrysostomus de inuocatione Sanctorum senserit.

XXIV. Pertexemus autem aliquando vlterius Græcæ Ecclesiæ historiam, deinde ad Latinos reuertemur. *Chrysostomus* igitur, qui circa annum 400. potissimum floruit, proxime post Basilii & Nazianzeni tempora successit. Nam & Basilio tanquam præceptore vsus fuisse, a quibusdam scribitur. Cumque illis temporibus inuocationem Sanctorum, sicut ostendimus, quidam assererent, quidam reprehenderent, quidam vero de ea dubitarent, non inutilis erit obseruatio, quomodo *Chrysostomus* suam sententiam interposuerit, & Ecclesiam ab ingruentibus tunc superstitionibus, ad vera inuocationis fundamenta retraxerit. Summa autem eorum, quæ ex scriptis *Chrysostomi*, vbi quæstionem hanc tractat, colligitur, in his consistit capitibus.

1. Quia videbat vulgi persuasionem totum negotium exauditionis, atque adeo ipsius etiam salutis, neglecta pœnitentia & pietate erga Deum, reiicere in aliorum intercessiones, sæpe & grauiter hanc persuasionem reprehendit, vt Homilia 44. in Genesin, Homilia 5. in Matthæum, Homilia 42. in priorem ad Corinthios, Homilia 1. ad Thessal. &c.

2. Quia inuocatio Sanctorum præcipue hac persuasione nitebatur, quod nos peccatores indigni simus, qui vel ad ipsum Deum nostris orationibus accedamus, vel qui orantes exaudiamur, ideo opus nobis esse intercessionibus, patrociniis & mediationibus Sanctorum ad Deum: *Chrysostomus* hanc persuasionem multis in locis conatur populo eximere, propositis promissionibus de Christo mediatoris officio & intercessione.

* Ita Homilia 5. in Matthæum: *Si mente vigilemus, — multo magis nostro, quam alieno tuti esse possumus suffragio. Nam & Deus* salutem nostram *non tam aliis pro nobis rogantibus vult donare, quam nobis. — — Sic enim & Chananaam illam aliquando miseratus est, sic etiam meretrici donauit* salutem, *sic denique latronum a cruce in Paradisum transtulit, nullius patroni, nullius precibus mediatoris inflexus.* Et ** de muliere Chananæa Homilia 12. dicit: *Miserere mei. Non*, inquit, *habeo conscientiam bonorum operum, nec recta vita fiduciam: Ad misericordiam confugio, ad tranquillum portum peccantium, — — vbi cessat iudicium, vbi ineffabilis salus est. Dic mihi mulier, quomodo ausa es, cum sis peccatrix & iniqua, accedere ad* Christum? *Ego, inquit, noui, quid agam. Vide prudentiam mulieris, non rogat Iacobum, non obsecrat Ioannem, neque pergit ad Petrum*, nec intendit ad Apostolorum chorum, non quæsiuit mediatorem, *sed pro omnibus illis pænitentiam* accepit *comitem, quæ aduocati locum impleuit, & sic ad summum fontem* perrexit. *Propterea*, inquit, *descendit, propterea carnem assumpsit, & homo factus est, vt ego ei audeam loqui. Sursum in cælis Cherubin eum tremunt, & Seraphin metuunt, & deorsum meretrix loquitur cum eo.* Ibidem: ad Deum *non ostiario, non mediatore, non ministro opus est. Sed dicito: Miserere mei Deus*, &c. f. 259.

Idem Homilia de profectu Euangelii: Vis discere, quod etiam per nos ipsos orantes, plus apud Deum efficimus, quam dum alii pro nobis orant: Clamauit Chananæa, & accesserunt Discipuli. Et ad illos quidem dixit: Non sum missus, &c. Quando autem ipsamet accessit, tunc beneficium dedit: Vides, quomodo repulit, cum alii precarentur, vbi vero ipsa-

† Id. adu. Antidicomar. §. XXIIII. f. 1056. ἐγράψαμεν τοῖς βουλομένοις καταμαθεῖν τῆς γραφῆς τὴν ἀλήθειαν - - - εἰ δὲ βούλονταί τινες ἀνέχεσθαι, οὐδὲ καταδέχεσθαι τὰ ὠφελοῦντα, ἀλλὰ μᾶλλον ἐναντία· καὶ ἀφ' ἡμῶν τῶν ἰσχυρῶν ἔσται ῥηθὲν τό, ὁ ἀκούων ἀκουέτω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ἀπειθείτω.

* Chrysost. Hom. V. in Matth. T. I. in N. T. f. 61. ἐὰν δὲ νήφωμεν, καὶ δι' ἑαυτῶν τοῦτο ἰσχύσομεν [κατορθοῦν] καὶ δι' ἑαυτῶν μᾶλλον, ἢ δι' ἑτέρων. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῖν μᾶλλον δοῦναι βούλεται τὴν χάριν, ἢ ἑτέροις ὑπὲρ ἡμῶν. - - οὕτω τὴν χαναναίαν ἠλέησεν, οὕτω τὴν πόρνην ἔσωσεν, οὕτω τὸν λῃστὴν οὐδενὸς γενομένου μεσίτου καὶ προστάτου.

** Id. de muliere Canan. Hom. XII. T. VI. opusc. f. 251. ἐλέησόν με· οὐκ ἔχω κατορθωμάτων βίον, οὐκ ἔχω παῤῥησίαν πολιτείας, ἐπὶ ἔλεον καταφεύγω, ἐπὶ τὸν κοινὸν τῶν ἡμαρτηκότων λιμένα. ἐπὶ ἔλεον καταφεύγω, ὅπου δικαστήριον οὐκ ἔστιν, ὅπου ἀνεξέταστος ἡ σωτηρία· καίτοι οὖσα πόρνη καὶ παράνομος ἐτόλμησε προσελθεῖν. καὶ ὅρα γυναικὸς φιλοσοφίαν· οὐ παρακαλεῖ Ἰάκωβον, οὐ δεῖται Ἰωάννου, οὐδὲ προσέρχεται Πέτρῳ, - - - ἀλλὰ λαβοῦσα τὴν μετάνοιαν συνήγορον, αὐτῇ τῇ πηγῇ προσέρχεται. διὰ τοῦτο κατέβη, διὰ τοῦτο σάρκα ἀνέλαβεν, ἵνα κἀγὼ αὐτῷ διαλεχθῶ. ἄνω τὰ χερουβὶμ αὐτὸν τρέμει καὶ κάτω πόρνη αὐτῷ διαλέγεται. p. 259. οὐ θυρωροῦ, οὐ μεσίτου, οὐ διακόνου [illegible] εἰπέ, ἐλέησόν με, cetera.

ipſamet orans, clamauit, annuit. Cum hæc omnia non ignoremus, licet peccatores ſimus & indigni, licet ſoli ſimus & interceſſoribus careamus, ne deficiamus, ne deſpondeamus animum. Ibidem: Ceterum non opus eſt patronis apud Deum, neque vllo diſcurſu, vt blandiare aliis, ſed licet ſolus ſis, patronoque careas, & per te ipſum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris. Neque enim tam facile Deus annuit, cum alii pro nobis orant, vt cum ipſimet oramus, etiamſi plurimis pleni ſimus malis.

3. Quia vero Scriptura docet: Licet ipſi Deum inuocemus, aliorum tamen pro nobis orationes non eſſe contemnendas: *Chryſoſtomus* illas ſententias, de Sanctorum pro nobis interceſſionibus, de illis, qui adhuc in hoc ſæculo nobiſcum viuunt, interpretatur. Et notanda eſt fraus Pontificiorum. Vbicunque enim *Chryſoſtomus* mentionem facit interceſſionis Sanctorum (vt cum *a.* Homilia 44. in Geneſin dicit: *Quando, quod ex nobis eſt, ſimul offerimus, & accedit interceſſio Sanctorum, plurimum nobis confert.* Et *b.* Homilia 5. in Matth. *Habent enim vim pro nobis, & quidem maximam orationes ſupplicationeſque Sanctorum.* Et *c.* Homilia 1. in Epiſtolam ad Theſſal. *Non contemnamus preces Sanctorum, —— ſed oremus etiam, vt pro nobis precentur, manumque porrigant.*) Hæc omnia Pontificii de Sanctis in altero ſæculo interpretantur. Sed *Chryſoſtomus* expreſſe & diſerte loquitur, de interceſſionibus Sanctorum, in hoc ſæculo viuentium. Nam Homilia 44. in Geneſin, exempla interceſſionis Sanctorum adducit, ex Geneſi cap. 18. Ierem. 7. 11. & 14. Et Homilia 1. ad Theſſal. allegat exempla Actor. 12. Phil. 1. 2. Corinth. 1. quæ de viuorum interceſſionibus loquuntur. Atque in illa Homilia dictum Ieremiæ: *Si ſtarent Moſes & Samuel,* &c. ita exponit: ſi illi iam ſtarent. Item, εἰ τοίνυν οὗτος ἦν νῦν καὶ ταῦτα ἔλεγεν. *Si* Moſes *nunc eſſet, & hæc diceret: Dele me,* &c.

4. Illud quidem *Chryſoſtomus* ſæpius vrget, Deum propter pios patres ſæpe liberis & poſteris benefacere. Et in hanc ſententiam aliquoties adducit illas ſententias Scripturæ: *Recordatus ſum teſtamenti mei, quod erat ad Abraham.* Item: *Propter Dauid ſeruum meum protegam ciuitatem hanc.* Homilia in Geneſin 41. & 44. Homilia 27. in Matth. &c. Sed hoc nihil aliud eſt, quam Deum ipſo facto hoc comprobare, quod ex gratia clementer promiſit, faciens miſericordiam in millia his, qui diligunt me.

5. Ad illam vero, quæ vulgari tunc cœperat, opinionem, de orationibus & patrociniis Sanctorum in altero ſæculo, alicubi inclinat etiam *Chryſoſtomus*, vt quando de miraculis, quæ ad martyrum ſepulcra edebantur, declamitat. Ita *d.* in Babylam martyrem dicit: *Sanctorum, vbi hinc emigrarint, fortitudinem terrificam eſſe, tum regibus, tum dæmonibus, tum ipſi etiam dæmonum principi:* Et *e.* in Iuuentium ac Maximum martyres inquit: *Sicut milites vulnera in præliis ſibi inflicta regi monſtrantes, fidenter loquuntur, ita & illi in manibus abſecta capita geſtantes, & in medium afferentes, quæcunque voluerint apud regem cælorum impetrare poſſunt.* Et *f.* Homil. 32. ad Rom. *Si* Paulus, *cum hic eſſet, vſque adeo dilexit homines, —— multo magis illic feruentiorem amorem oſtendet.*

6. Sed tamen in Scriptis illis, quæ certo conſtat eſſe *Chryſoſtomi*, nec docet, nec defendit, nec vſurpat inuocationem Sanctorum. Cumque apud ſepulcra martyrum tunc conuenirent, ad tractationem verbi, ad ſacramentorum adminiſtrationem, & ad preces Deo fundendas, qualis inde perſuaſio ſenſim & tacite animis inſederit, ipſe *Chryſoſtomus* narrat, * oratione in Babylam, vbi inquit: *Si quis huiuſmodi conditoriis aſſiſtat, —— ipſius capſula aſpectus in animam inuadens ipſam percellit, — ac perinde afficit, quaſi qui illic mortuus iacet, preces ſimul fundat, præſenſque adeſſe cernatur,* &c. Sed tamen non martyres, ſed ipſum Deum inuocat *Chryſoſtomus.*

XXV. Iterum autem obſeruet Lector, quomodo Pontificii, cum veris teſtimoniis deſtituantur, ad ψευδεπίγραφα confugiant. *Miſſam* enim, quæ *Chryſoſtomi* titulo

a. Chryſoſt. hom. XLIIII. in Geneſ. T. II. opuſc. f. 502. ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέρωμεν, καὶ ἡ παρὰ τῶν δικαίων πρεσβεία τὰ μέγιστα ἡμᾶς ὀνίνησι.

b. Id. Hom. V. in Matth. T. I. in N. T. f. 60. ἔχουσι μὲν γὰρ δύναμιν αἱ εὐχαὶ τῶν ἁγίων μεγίστην.

c. Id. hom. I. in ep. ad. Theſſal. T. VI. in N. T. f. 270. ταῦτα τοίνυν εἰδότες, μήτε καταφρονῶμεν τῶν εὐχῶν τῶν ἁγίων - - ἀλλὰ καὶ παρακαλῶμεν εὔχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ χεῖρας ὀρέγειν.

d. Id. l. de S. Babyla & contra gent. T. I. opuſc. f. 695. τοσαύτη ἡ τῶν ἁγίων ἰσχύς· οὕτως ἄμαχος καὶ φοβερὰ καὶ βασιλεῦσι καὶ δαίμοσι, καὶ αὐτῷ τῷ τῶν δαιμόνων ἀρχηγῷ.

e. Id. in Iuuentin. & Maxim. T. I. opuſc. f. 488. καθάπερ γὰρ στρατιῶται ἐπιδεικνύντες, ἅπερ ἐν τῷ πολέμῳ ἔλαβον τραύματα, μετὰ παρρησίας τῷ βασιλεῖ διαλέγονται· οὕτω καὶ αὐτοὶ τὰς κεφαλὰς, ἃς ἀπετμήθησαν, ἐπὶ τῶν χειρῶν βαστάζοντες, καὶ εἰς μέσον παράγοντες εὐλόγως ἅπαντα, ὅσα ἂν θέλωσι, παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν ἀνύειν δύνανται.

f. Id. hom. XXXII. ad Rom. T. IIII. in N. T. f. 402. εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὢν οὕτως ἠγάπα τοὺς ἀνθρώπους - - πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ θερμότερον ἐνδείξεται τὸ φίλτρον.

* Id. orat. in Babyl. T. I. opuſc. f. 670. καὶ ὅταν τις ἐπιστῇ θήκῃ τοιαύτῃ - ἡ γὰρ ὄψις τῆς λάρνακος εἰς τὴν ψυχὴν ἐμπίπτουσα καταπλήττει τε αὐτὴν καὶ διανίστησι, καὶ ὡς αὐτοῦ κειμένου συνευχομένου καὶ παρεστῶτος ὁρωμένου.

tulo fertur, in qua Sancti exerte inuocantur, suppositititiam esse alibi plane ostendimus, & eiusdem generis esse etiam *Homiliam in natali Petri & Pauli*, ostendunt ineptæ, falsæ & deprauatæ Scripturæ citationes, vt cum dixit: *Petre & Paule sine intermissione pro nobis, rogamus, orate, promissa vestra implete. Sunt enim hac vestra conuenta, vnius quidem hoc, venite mecum & bonis ne deficiamur: Alterius vero illud, studebo post meum obitum vestri facere mentionem.* Ita Homilias *ad populum Antiochenum* ex variis tum locis, tum autoribus consutas esse constat. Et in illarum 66. ita legitur: *Et ipse, qui purpuram indutus est, accedit, illa complexurus sepulcra, & fastu deposito, stat Sanctis supplicaturus, vt pro se apud Deum intercedant, & scenarum fabrum ac piscatorem, etiam mortuos, vt protectores orat.* Quæ totidem ferme verbis leguntur, inter sermones *Augustino* inscriptos *de sancto Paulo.* Et *Garetius* Canonicus ex autore multo recentiore, *Theodoro Daphopato,* illam ipsam sententiam citat. In veris autem & certis Chrysostomi scriptis tale nihil legitur. Quod enim ex Homilia post reditum exilii afferunt Pontificii, vbi * *Chrysostomus* inquit: *Inuitaui vos ad Apostolos, — — veniamus ad Timotheum, — ad Andream,* &c. non sunt inuocationes, sed deducit populum ad consideranda exempla persecutionum in Sanctis, sicut contextus orationis manifeste ostendit. Ita Iesuitæ *Colonienses* inuocationem Sanctorum conantur ex Homil. 5. Chrysostomi in Matthæum, probare. Ita autem citant verba: *Hac non eo dicimus, vt supplicandum Sanctis esse negemus.* Sed manifesta est falsatio. Verba enim *Chrysostomi* hæc sunt: † *Et bene dicimus, non vt pro peccatoribus supplicandum esse Sanctis negemus.* Hoc enim agit, se non negare, quin Sancti (loquitur autem sicut exempla, quæ allegat, ostendunt, de viuentibus in hoc sæculo) debeant pro peccatoribus supplicare.

T.IV.Lat. f.94.a.

XXVI. *Chrysostomus* igitur gliscentem tunc superstitionem inuocationis Sanctorum aliquantulum repressit, & doctrinam piæ inuocationis ad veros fontes reuocare conatus fuit, sed videamus, quid ii, qui ipsum secuti sunt, fecerint.

Quid Theodoretus.

XXVII. Chrysostomi igitur discipulum atque sectatorem fuisse Theodoretum Cyri Episcopum, scribit *Nicephorus.* In eius vero scriptis (modo si γνήσια sunt omnia) pugnantia prorsus & contradictoria de hac materia leguntur. Extant enim duodecim libri de curatione Græcarum affectionum, quorum tamen *Nicephorus* in catalogo lucubrationum Theodoreti nullam facit mentionem; in horum octo multis verbis commendatur & stabilitur inuocatio Sanctorum. In Commentariis vero in Epistolas Pauli, quæ ex *Nicephori* catalogo certo constat esse Theodoreti, prorsus contrarium traditur. Non eiusdem autem ponderis & autoritatis esse ea, quæ ex incertis scriptis proferuntur, cum iis, quæ certorum scriptorum testimonia habent, extra controuersiam est.

Et inter dissimiles siue pugnantes Patrum sententias, semper videndum est, vtra Scripturæ magis sit consentanea.

* dubiis illius.

In libris ergo illis, qui inscribuntur *Curatio Græcarum affectionum,* propositum autoris est, sicut in titulo indicat, Euangelicam veritatem ex Græcorum & gentium philosophia demonstrare. Inde in octauo libro de martyrum honoribus disputaturus, quod tanquam vrbium custodes, & locorum præsides, quorum precibus & interuentu apud Deum vtentes homines, per eos demum diuina munera consequantur, honorandi sint, multas ex Philosophis & Poetis, ex Hesiodo præcipue, & ex Platone sententias transscribit, quod gentes suos Heroas & Dæmones eodem etiam modo coluerint, scilicet vt φύλακας θνητῶν ἀνθρώπων πλουτοδότας iuxta *Hesiodum,* quos soliti fuerint, θεραπεύειν καὶ προσκυνεῖν αὐτῶν τὰς θήκας, iuxta *Platonem.* Et post hanc collationem tandē circa finem concludit, martyres apud Christianos non tantum eo modo, sed multo amplius coli: †† *Martyrum,* inquit, *templa magnitudine & splendore præstantia sunt, — neque hac per annum semel aut bis, aut quinquies visitamus, sed in eis sapenumero dies festos peragimus. — Quique homines*

* Chrysost. hom. post reditum, T. V. opusc. f. 912. διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἐκάλεσα πρὸς τοὺς ἀποστόλους - - - ἔλθωμεν πρὸς Τιμόθεον, τὸν νέον Παῦλον· *& Andream, alterum Petrum,* in Græco non habetur.

† Id homil. V. in Matth. T. I. in N. T. f. 61. καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα μὴ ἱκετεύωμεν τοὺς ἁγίους.

†† Theodoret. de curat. Græcar. affect. L. VIII. f. 605. T. IIII. οἱ δέ γε τῶν καλλινίκων μαρτύρων σηκοὶ λαμπροὶ καὶ περίβλεπτοι καὶ μεγέθει διαπρεπεῖς. - - - εἰς δὲ τούτους οὐχ ἅπαξ, ἢ δίς γε τοῦ ἔτους ἢ πεντάκις φοιτῶμεν ἀλλὰ πολλάκις μὲν πανηγύρεις ἐπιτελοῦμεν· - - - καὶ οἱ μὲν ὑγιαίνοντες αἰτοῦσι τῆς ὑγείας τὴν φυλακήν· οἱ δέ τινι νόσῳ παλαίοντες, τὴν τῶν παθημάτων ἀπαλλαγήν. αἰτοῦσι δὲ καὶ ἄγονοι παῖδας, καὶ στεῖραι παρακαλοῦσι γενέσθαι μητέρες. καὶ οἱ τῆς δὲ τῆς δωρεᾶς ἀπολαύοντες, ἀξιοῦσιν ἄρτια σφίσι φυλαχθῆναι τὰ δῶρα. καὶ οἱ μὲν εἴς τινα ἀποδημίαν στελλόμενοι, λιπαροῦσι τούτους ξυνοδοιπόρους γενέσθαι, καὶ τῆς ὁδοῦ ἡγεμόνας. οἱ δὲ τῆς ἐπανόδου τετυχηκότες, τὴν τῆς χάριτος ὁμολογίαν προσφέρουσιν· οὐχ ὡς θεοῖς αὐτοῖς προσιόντες, ἀλλ' ὡς θείους ἀνθρώπους ἀντιβολοῦντες, καὶ γενέσθαι πρεσβευτὰς ὑπὲρ σφῶν παρακαλοῦντες. ὅτι δὲ τυγχάνουσιν ὧνπερ αἰτοῦσιν οἱ πιστῶς ἐπαγγείλαντες, ἀναφανδὸν μαρτυρεῖ τὰ τούτων ἀναθήματα, τὴν ἰατρείαν δηλοῦντα. οἱ μὲν γὰρ ὀφθαλμῶν, οἱ δὲ ποδῶν, ἄλλοι δὲ χειρῶν προσφέρουσιν ἐκτυπώματα, καὶ οἱ μὲν ἐκ χρυσοῦ, οἱ δὲ ἐξ ὕλης ἀργύρου πεποιημένα.

mines prospera sunt valetudine, conseruari sibi eam a martyribus petunt. Qui vero ægritudinem aliquam patiuntur, sanitatem exposcunt. Insuper steriles viri & mulieres dari sibi filios petunt, qui vero parentes sunt, integra sibi custodiri, quæ consecuti sunt, dona. Item, *qui peregre aliquo proficiscuntur, petunt martyres sibi comites esse in via, vel potius itineris duces. Qui vero iam sospites redierunt, gratias agunt, acceptum beneficium confitentes. Non qui se ad Deos accedere arbitrentur, sed qui orent Dei martyres, tanquam diuinos homines, intercessoresque sibi eos apud Deum aduocent & precentur. Pie vero fideliterque precatos ea maxime consequi, quæ desiderant, testantur illa, quæ votorum rei dona persoluunt, manifesta nimirum adepta sanitatis indicia. Nam alii quidem oculorum, alii vero pedum, alii porro manuum simulachra suspendunt, ex argento auroue confecta,* &c. Ita *Theodoretus* in libris illis, quos inscripsit, De Euangelicæ veritatis, ex Græcorum atque Gentium Philosophia, cognitione, quorum tamen librorum, sicut dictum est, in catalogo lucubrationum Theodoreti apud *Nicephorum* nulla fit mentio.

& genuinis scriptis. Idem vero *Theodoretus* in Commentariis ad Epistolas Pauli, quæ inter γνήσια ipsius opera *Nicephorus* recenset, ipsum fundamentum & neruos inuocationis Sanctorum ex Scriptura subuertit, & superstitionem illam Synodorum autoritate damnatam scribit. Quod Theodoreti testimonium eo gratius nobis esse debet, quia in magnis illis Conciliorum voluminibus Canon ille non ita legitur, sicut eum *Theodoretus* citat. Explicans igitur *a Theodoretus* illud Pauli Col. c. 2, 23. *In humilitate & religione angelorum,* inquit: *Qui legem defendebant, eos etiam ad angelos colendos inducebant, dicentes, fuisse legem per eos datam. Mansit autem diu hoc vitium in Phrygia & Pisidia: Quocirca Synodus quoque, quæ conuenit Laodiceæ, quæ est Phrygiæ metropolis, lege prohibuit, ne precarentur angelos. Et in hodiernum vsque diem licet videre apud illos & eorum finitimos oratoria sancti Michaelis. Illi ergo hoc consulebant, vtique humilitate vtentes, dicentes vniuersorum Deum, nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse perueniri, & oportere per angelos diuinam sibi beneuolentiam conciliare.* Et hoc est, quod Paulus dicit: *In humilitate & cultu angelorum. —— Hoc autem (in iis, quæ non vidit incedens) pro eo, quod est propriis rationibus & cogitatis vtens.* Idem repetit *b.* in 3. cap. Præcipit Paulus, *vt Deo patri gratiarum actionem emittant per Christum, non per angelos. Hanc etiam legem sequens Laodicena Synodus, & volens veteri illi morbo mederi, cauit, ne precarentur angelos, & ne relinquerent Christum.* Hæc *Theodoretus*, qui etiam in Compendio Hæreticarum fabularum Cainis hoc tribuit, quod *angeli alicuius nomen inuocent.* l. 1. c. 15. Et tamen *Andradius* non veretur scribere, veterem Cainam hæresin esse, inuocationem Sanctorum improbare.

De Canone Laodicenæ synodi. Celebrata autem fuit Laodicena illa Synodus, circa tempora Basilii & Nazianzeni, quod notabile est. Operæ pretium autem est considerare, qua fraude canon ille nunc deprauatus, *angelos* in *angulos* transformarit. Ita enim nunc habet 35. Canon: *Non oportet Christianos, derelicta Ecclesia abire & ad angulos idololatriæ abominanda congregationes facere, quæ omnia interdicta sunt. Quicunque autem inuentus fuerit, occulta huic idololatriæ vacans, anathema sit, quoniam derelinquens Dominum nostrum Iesum Christum Filium Dei, accessit ad idola, &c.* Altera editio legit (*angelos nominare*) *Theodoretus* vero dicit: Canonem illum prohibere inuocationem angelorum, ne quis angelos oret aut precetur, quasi per illos aditum sibi ad Dei gratiam & beneuolentiam facturus.

Proderit vero ad illam Theodoreti narrationem de lege Laodicenæ Synodi, & de Michaelio conferre ea, quæ *Nicephorus* scribit Tomo 7. c. 50. de apparitionibus Michaelis, & de oratorio Michaelio, extructo a Constantino. Et quæ in Lombardica historia scribuntur de apparitione Michaelis in Gargano facta, anno Domini 390. Illa enim collatio ostendet, quales fabulæ, sub titulo venerandæ antiquitatis, Ecclesiis obtrudantur.

Sed reuertamur ad *Theodoretum*, qui si autor est librorum de Græcis affectionibus, cum contrarium illis scribat in Commentariis ad Paulum, sicut ostendimus, non obscurum esse potest, quid illi eius narrationi, de martyrum inuocatione, tribuendum sit. Hanc enim ex collatione Philosophiæ Græcorum atque Gentium, sicut titulus testatur, assumit. Alteram vero sententiam ex fundamento verbi Dei, Coloss. 2. & 3. extruit.

a. Id. in Coloss. II. 18. f. 355. T. III. οἱ τῷ νόμῳ συνηγοροῦντες καὶ τοὺς ἀγγέλους σέβειν αὐτοῖς εἰσηγοῦντο, διὰ τούτων λέγοντες δεδόσθαι τὸν νόμον· ἔμεινε δὲ τοῦτο τὸ πάθος ἐν τῇ Φρυγίᾳ καὶ Πισιδίᾳ μέχρι πολλοῦ, οὗ δὴ χάριν καὶ συνελθοῦσα σύνοδος ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας νόμῳ κεκώλυκε τὸ τοῖς ἀγγέλοις προσεύχεσθαι· καὶ μέχρι δὲ τοῦ νῦν εὐκτήρια τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ παρ' ἐκείνοις καὶ τοῖς ὁμόροις ἐκείνων ἐστὶν ἰδεῖν. Τοῦτο τοίνυν συνεβούλευον ἐκεῖνοι γίνεσθαι, ταπεινοφροσύνῃ δῆθεν κεχρημένοι, καὶ λέγοντες ὡς ἀόρατος ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἀνέφικτός τε καὶ ἀκατάληπτος καὶ προσήκει διὰ τῶν ἀγγέλων τὴν θείαν εὐμένειαν πραγματεύεσθαι· καὶ τοῦτο λέγει ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων· —— Τὸ δὲ ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων ἀντὶ τοῦ λογισμοῖς οἰκείοις χρώμενος.

b. Id. in c. III. f. 359. τούτῳ ἑπομένη τῷ νόμῳ καὶ ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος θεραπεῦσαι βουλομένη, ἐνομοθέτησε μὴ εὔχεσθαι ἀγγέλοις, μηδὲ καταλιμπάνειν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Et quod diligenter obseruandum est, etiamsi *Theodoretus* sanctos inuocasset, sicut in historia religiosa, quæ ipsi tribuitur, aliquot extant exempla, non tamen vniuersalis fuit in omnibus Ecclesiis illa obseruatio, sicut ex *Cyrillo*, qui iisdem temporibus vixit, manifestum est. *Iulianus* enim apostata Christianis obiecerat, quod Christum hominem & martyres colerent. *Si*, * inquit, *adhuc nobiscum* (id est, cum Ethnicis) *essetis*, —— *vnum pro multis diis coluissetis, non hominem, immo non multos homines miseros, vsos lege dura & aspera*, intelligens martyres. ** *Cyrillus* vero respondens lib. 6. quod ad Christum attinet, inquit, *Non vt hominem colimus*, — *sed hominem, qui apparuit, Dei verbum agnoscentes.* De martyribus vero respondens, memoriam & honorem martyrum confitetur, adorationem negat, inuocationis vero nullam prorsus facit mentionem. Hæc enim sunt eius verba: † *At sanctos martyres neque Deos esse dicimus, neque adorare consueuimus. Laudamus autem eos potius summis honoribus, quod pro veritate strenue certarunt, ita vt & suam animam contempserint*, &c. Proinde non est indignum, immo etiam necessarium, eos, qui tam claris operibus gloriosi sunt, perpetuis honorari laudibus. Et paullo post venerationem martyrum describit: Non cultu, non adoratione, non inuocatione, sed inquit: †† *Omni honore eos dignamur, quodammodo reponentes illis memoriam inaccessibilem, pro honoribus & remuneratione fortitudinis tam conspicuæ.* Immo recitans, quomodo Græci suos dæmonas, quos ex hominibus præstantibus fieri fingebant, coluerint, scilicet tanquam custodes & auxiliares superstitum, cum Deum esse nihil aliud intellexerint, quam vtilitati cuipiam hominum præfectum esse: Non addit, sicut *Theodoretus* facit, Christianos idem, aut multo magis de martyribus suis sentire, sed ita concludit: * *Proinde nos quidem minime. Græci autem potius deprehenduntur fuisse hominum cultores, & Dei gloriam incircumspecte, quibus voluerunt, tribuisse.* Ita a. lib. 10. *Iulianus* inquit: *Ad antiquum illum mortuum additis multos recens mortuos. Cyrillus* vero respondens, dicit: Christianos magnifacere reuerentiam & honorem erga sanctos martyres, sed addit b.: *Scriptura nobis vnum — Deum prædicauit, alium autem præter illum omnino nullum adorare consueuimus.* Idem *Cyrillus* in 16. cap. Ioan. inquit: *Nullus accedit ad Patrem, nisi per Filium, per quem adductionem habemus ad Patrem in Spiritu. Ideo se portam & viam appellat, quia inquit: Nemo venit ad patrem nisi per me. Nam in quantum Filius & Deus est, vna cum Patre nobis bona largitur. —— In quantum vero Mediator est & Pontifex, & Paracletus, nostras preces ad Patrem adducit.* Et tandem concludit, *orandum igitur est in nomine Saluatoris, si exaudiri a Patre volumus.*

Conclusio historiæ Ecclesiæ Græcæ vsque ad Theodoreti & Cyrilli tempora.

XVIII. Atque ita hactenus in Græca Ecclesia inuocatio Sanctorum alicubi, & a quibusdam varie tentata, vsurpata & defensa, non tamen vbique ab omnibus Ecclesiis recepta & approbata fuit: Sed semper fuerunt quidam præstantes viri, qui eam non admiserunt, sed improbarunt, & fundamenta eius refutarunt, & Ecclesiam ad fontes veræ inuocationis Dei deduxerunt, sicut ostendimus. Post hæc vero tempora, insecuta quidem est tristior & maior confusio dogmatum & rituum in Græca Ecclesia: In receptas tamen & vniuersales formulas publicarum precationum inuocatio Sanctorum tarde admissa fuit. Et memorabile est, ac ad perpetuam rei memoriam dignum obseruatione, quod Petrus Gnapheus, qui in quinta vniuersali Synodo, vt hæreticus damnatus fuit, primus autor & inuentor fuit miscendæ inuocationis Sanctorum inter publicas Ecclesiæ preces. *Nicephorus* enim * lib. 15. cap. 28. inter ea, quæ Petrus ille Fullo inuenisse seu reperisse dicitur, numerat & hoc, *vt in omni precatione Dei genitrix nominaretur, & diuinum eius nomen inuocaretur.* Factum hoc fuit circa annum Domini 470.

XIX. Pontificii vero, qui in publicis Ecclesiæ suæ precibus inuocationi Sanctorum prima-

* Iulian. ap. Cyrill. L. VI. f. 201. 202. ἵνα γὰρ ἀντὶ πολλῶν ἐσέβετε ἂν ἕνα ἄνθρωπον, μᾶλλον δὲ πολλοὺς ἀνθρώπους δυστυχεῖς· τῷ νόμῳ σκληρῷ μὲν καὶ τραχεῖ, καὶ πολὺ τὸ ἄγριον ἔχοντι καὶ βάρβαρον, ἀντὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιεικῶν καὶ φιλανθρώπων χρώμενοι cetera.

** Cyrill. ib. f. 203. Οὐκοῦν ὁ, καθάπερ οἶμαι καὶ λόγου καὶ φρενῶν ἀξιοῖς, ἀνθρωπολατρεία τὸ χρῆμα· πλὴν ἄνθρωπον δὲ πεφηνότα τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιγινώσκοντες προσίεμεν ὡς Θεῷ.

† Id. ib. f. 203. Τούς γε μὴν ἁγίους μάρτυρας, οὔτε θεοὺς εἶναί φαμεν, οὔτε προσκυνεῖν εἰθίσμεθα λατρευτικῶς δηλονότι, ἀλλὰ σχετικῶς καὶ τιμητικῶς· στεφανοῦμεν δὲ μᾶλλον ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς, ὡς τῆς ἀληθείας γενναίως ὑπερηθλήσαντας, τετηρηκότας δὲ οὕτω τὸ ἐν πίστει γνήσιον, ὡς καὶ αὐτῆς ἀφειδῆσαι τῆς ψυχῆς cetera.

†† Id. ib. f. 204. οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἀξιοῦν εἰθίσμεθα καὶ τιμῶμεν αὐτῶν τὰς θήκας τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἀνδρείας, καθάπερ ἐν τάξει γερῶν καὶ ἀντιμισθίας τὴν ἀμάραντον αὐτοῖς κατατιθέμενοι μνήμην.

* Id. ib. f. 205. οὐκοῦν ἥκιστα μὲν ἡμεῖς, Ἕλληνες δὲ μᾶλλον καταφωραθεῖεν ἂν γεγονότες ἀνθρωπολάτραι καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀπερισκέπτως ἀνάπτοντες οἷς ἂν βούλοιντο κατὰ καιρόν.

a. Iulian. ap. Cyrill. l. X. f. 335. --- πολλοὺς ἐπεισάγοντες τῷ πάλαι νεκρῷ τοὺς προσφάτους νεκρούς ----

b. Cyrill. ib. f. 338. μάλιστα μὲν ἂν ἕνα τε καὶ φύσει καὶ κατὰ ἀλήθειαν ὄντα Θεόν, ὃ θεόπνευστος ἡμῖν διαγορεύει γραφή, ἕτερον δὲ παρ' αὐτὸν παντελῶς οὐδένα προσκυνεῖν εἰθίσμεθα.

* Niceph. l. XV. c. XXVIII. T. II. f. 634. ἐν πάσῃ εὐχῇ τὴν θεοτόκον κατονομάζεσθαι, καὶ ταύτης τὴν θείαν κλῆσιν ἐπικαλεῖσθαι.

De suppositio Can. IX. Synod. VI. quo Pontificii utuntur.

XXIX. Pontificii vero, qui in publicis Ecclesiæ suæ precibus inuocationi Sanctorum primarium locum tribuunt, ne videantur Fullonem illum hæreticum huius rei autorem habere, allegant Canonem septimum vniuersalis sextæ Synodi, vt prætendere possint, publica vniuersalis Ecclesiæ autoritate receptam, atque adeo sancitam esse inuocationem Sanctorum. Cumque reliqua dogmatica illius Synodi de incarnatione Christi recipiamus, existimant, eadem autoritate etiam inuocationem Sanctorum recipiendam esse. Sed certum est, 9. illos Canones, qui in Tomis Conciliorum sextæ Synodo tribuuntur, supposititios & adulterinos esse, id quod ipsi etiam Pontificii pronunciant. Et hoc Lector diligenter notet. Ita autem habet adulterinus ille Canon. *Singulis diebus, qui amplius non potest, saltem duabus vicibus oret, mane scilicet & vesperi, dicens Symbolum siue orationem Dominicam, vel: Qui plasmasti me, miserere mei, vel etiam: Deus propitius esto mihi peccatori. Et Deo gratias agat, pro quotidiana vita commeatibus, & quia se ad imaginem suam creare dignatus sit, & a peccatoribus segregare. His actis, & solo Deo creatore suo adorato, inuocet Sanctos, vt pro se intercedere apud maiestatem diuinam dignentur*, &c. Postea tamen, præualescente superstitione, vna cum cultu & adoratione imaginum, inuocatio Sanctorum etiam recepta, & stabilita est in Græca Ecclesia, in septima Synodo, circa annum Domini 781.

XXX. Atque ita in Græca Ecclesia a voto communium precum, quo primum societas inuocationis solius Dei expetebatur, inclinatio sensim facta est ad manifestas & crassas superstitiones. Ita *Iustinianus* Imperator lib. 1. Codicis, Tit. 27. tantum intercessionis facit mentionem, cum inquit: *Hoc etiam deprecantes exoramus — gloriosa Mariæ virginis — precibus, vt quicquid minus est Reipub. nostræ, per nos* indignos *seruos suos restituat in suo nomine Deus.*

De sententia Græcorum Euagrii ætate.

XXXI. *Euagrius* l. 6. H. E. c. 21. non longe post ea tempora crassius progreditur. Facit enim Chosroem, Persarum Regem, ita iuuocantem beatum Sergium: *vt & ego & Sira amasia, & omnes, qui in mundo sunt,* εἰς τὴν σὴν δύναμιν ἐλπίζωμεν, καὶ εἰς σὲ ἔτι πιστεύωμεν, *Vt in tuam potentiam speremus, & in te amplius credamus.* Et ne opus sit, plura exempla ex posteriorum scriptis conquirere, vnus *Damascenus* satis crassa suppeditat exempla.

Ioan. Damasceni.

In eius enim historia scribitur, cum a Leone Isaurico vna manu mutilatus esset, quod statim confugerit ad Mariam, feruideque ipsi supplicarit, atque hoc pacto ipsum detruncatam manum, sanitate restituta, mirabiliter recepisse. Et ipse *Damascenus* in hymnis suis ita inuocat Mariam: *Inuituperabilem spem tuam, Deipara, habens, seruabor, defensionem tuam possidens, — non timebo, persequar inimicos meos, & in fugam vertam, solam habens, vt thoracem, protectionem tuam, & omnipotens auxilium tuum. Et deprecor clamans tibi, Domina, salua me intercessionibus tuis.* Item, *gloriosa — mater Dei adduc nostram deprecationem filio tuo, — vt saluet per te animas nostras. Misericordiæ ianuam aperi nobis benedicta Deipara. Sperantes igitur in te, ne aberremus, liberemur per te a calamitatibus. Tu enim es salus generis hominum. — Omnem spem meam in te repono, mater luminis, serua me sub protectionem tuam*, &c. f. 118. f. 119.

De Græcorum nostra ætate.

XXXII. Inde hoc tempore Græci in precibus suis horariis crassissimas habent superstitiones inuocationis Sanctorum, cuius exempla quædam a D. *Camerario* & *Chytræo* recitantur, vt, *te murum inexpugnabilem, munitionem salutis, Deipara virgo, supplices inuocamus, aduersariorum dissipes consilia, vrbem muni.* Item, *spes, præsidium & perfugium Christianorum quæso, vt quæ mundum saluas indesinente tua deprecatione, memineris nostri, virgo laude omni dignissima.* Ibidem extat fabula, quod Apostoli, cum prius soliti fuissent, Christum inuocare, *Domine Iesu Christe, opitulare nobis*; eius loco post assumptionem Mariæ, exclamasse: *Sanctissima Deipara opitulare nobis.* Ibidem etiam singuli mane e somno surgentes, dicere iubentur: *Sanctus es Deus, propter Dei genitricem, miserere nostri*, &c.

XXXIII. Hæc certe talia sunt, quæ nec excusari, nec defendi possunt. Sed desino ἀθρόως talia plura recitare. Hæc enim ad institutam nostram historicam considerationem, de initiis, de progressu, & tandem de crasso excessu inuocationis Sanctorum, in Græca Ecclesia, sufficere possunt.

De Latinorum Patrum sententia post Lactant. & Hilarium.

XXXIIII. Reuertamur iam ad reliquos Latinos Scriptores post Lactantium & Hilarium, de quibus supra dictum est, & ex illis etiam historiam inuocationis Sanctorum breuiter contexemus. Ambrosius igitur, qui iisdem ferme temporibus floruit, quibus Basilius & Nazianzenus, quando Scripturam interpretatur, ipsa fundamenta inuocationis Sanctorum, in exemplis Ethnicæ idololatriæ conuellit. Gentes enim, quod non recta ipsum supremum Deum, sed Heroas, Dæmonas, & alias creaturas, cultibus, votis & inuocationibus suis accederent, duabus potissimum rationibus mouebantur.

1. Sicut in aulis non statim ad ipsum Regem prorumpitur, nec ad illum cuiuis patet aditus, sed Comites & Tribuni

primo adeundi & deliniendi sunt, vt vel supplicationes subditorum ad Regem perferant, vel aditum ipsis ad Regem parent.

2. Qui vel miser vel indignus, vel male meritus est, is, quando a Rege aliquid vult impetrare, implorat suffragia eorum, qui apud Regem in gratia & autoritate sunt. Et hæc sunt ipsissima etiam fundamenta inuocationis Sanctorum apud Pontifices.

Vbi de Ambrosio. T. III. opp. f. 244.

XXXV. *Ambrosius* vero exponens illa verba Pauli, Rom. 1, 25, (*seruierunt creaturæ potius, quam creatori*) istas rationes diserte refutat his verbis: *Solent tamen pudorem passi neglecti Dei, misera vti excusatione, dicentes: Per istos posse ire ad Deum, sicut per Comites peruenitur ad Regem. Age, nunquid tam demens est aliquis, & salutis suæ immemor, vt honorificentiam Regis vindicet Comiti? Cum hac de re si qui etiam tractare fuerint inuenti, iure vt rei damnentur maiestatis. Et isti se non putant reos, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto Domino conseruos adorant, quasi sit aliquid plus, quod* (reseruemus.) seruiatur. *Nam & ideo ad Regem per Comites, & Tribunos itur, quia homo vtique est Rex, & nescit, quibus debeat Rempubl. credere. Ad Deum autem, quem vtique nihil latet, (omnium enim merita nouit) promerendum suffragatore non est opus, sed mente deuota.* In libro etiam de Isaac & anima, de Christi mediatoris officio pie & ex Scriptura inquit: „Ipse Christus os nostrum est, per quod „patri loquimur, oculus noster, per „quem Patrem videmus, dextera nostra, „per quam Patri nos offerimus, quo nisi intercedente, nec nobis, nec Sanctis omnibus quicquam cum Deo est.

c. 8. T. I. f. 290.

Alibi vero, sicut ferebat stylus illius temporis, rhetoricis, apostrophis ludit, vt in funere fratris Satyri: Sed prius vltimum vale dico: *Præcede ad illam communem omnibus & debitam, sed tam mihi præ ceteris desiderabilem domum, para hospiti consortium. ——Ne quæso, cupientem tui diu differas, properantem exspecta, festinantem adiuua, & si diutius tibi morari videbor, accerse,* &c. Sed figuram hanc esse Prosopopœiam, Rhetores norunt: sicut & in Lucam lib. 10. *Ambrosius* hac figura vtitur, cum inquit: *Vnde te euocem Petre, vt doceas me, quid flens cogitaueris? Vnde inquam te euocem? de cælo, vbi iam choro insertus es Angelorum? An etiam de tumulo?* &c.

T. IIII. f. 320.

in c. 22. T. III. opp. f. 217.

Qui tandem ad inuocationem Sanctorum inclinauit contra Scripturam.

XXXVI. Non tamen nego, *Ambrosium* tandem, cum Monachatum a Basilio mutuo sumpsisset, etiam ad inuocationem Sanctorum cœpisse inclinare. Nam in libro de viduis inquit: *Cum socrus Simonis magnis febribus detineretur, Petrus & Andreas rogauerunt Dominum pro ea: Et tu vidua habes proximos, qui Deo pro te supplicent: Habes Apostolos proximos: Habes Martyres proximos.* Item, *Videtis, quod magno peccato obnoxia, minus idonea sit, quæ pro se precetur, certe quæ pro se impetret. Adhibeat igitur ad medicum alios precatores: Infirma est caro, mens ægra, & peccatorum vinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium. Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad præsidium dati sunt. Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quodam corporis pignore patrocinium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiamsi quæ habuerunt peccata, lauerunt. Isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, qui & ipsi infirmitatem corporis etiam cum vincerent, cognouerunt.* Hæc ibi *Ambrosius*, præter, immo contra Scripturam. Quæ enim Scriptura docet, peccatorem pœnitentem non posse pro se orare? Non posse ad Christum accedere, atque ideo angelos & martyres defunctos esse inuocandos? Immo contra Scripturam exerte pugnat, Martyres peccata sua proprio sanguine lauisse, 1. Ioan. 1, 7. Apoc. 1, 5. 7, 14. 12, 11. Cumque Christus clamitet: *Venite ad me omnes, qui onerati estis*, Matth. 11, 28. Et promittat Ioan. 6, 37. *Quicquid ad me veneris, non eiiciam foras*: Ambrosius in illa sua declamatione contrarium statuit. Et manifestum est, quomodo impingat in dulcissimam sententiam Ebr. 2, 17. 18. Quod Christus ideo passus sit & tentatus, *vt fieret fidelis & misericors pontifex, & posset eis, qui tentantur, auxiliari*: Cumque Angelus nolit adorari Apoc. 19, 10. Ambrosius dicit: *Obsecrandi sunt Angeli.* Quæ vero consequentia est? Petrus in hac vita pro socru sua orauit, Ergo inuocandi sunt Sancti, qui ex hac vita discesserunt. Illas ipsas certe rationes, quibus hoc loco *Ambrosius* vtitur, ipse, tractans textum Rom. 1. in aliis refutat. Et *Chrysostomus* illud Ambrosii, quod peccator pœnitens non possit pro se precari, nec ad Christum accedere, sæpius in multis locis refutat, sicut ostendimus. *Augustinus* etiam iusta disputatione reiicit illud, quod *Ambrosius* dicit: *Martyres in altero sæculo esse speculatores vitæ, actuumque nostrorum.* Qualis igitur debeat esse autoritas huius sententiæ Ambrosii, cordato Lectori non obscurum esse potest. Quæ vero præterea sub *Ambrosii* nomine, ex *sermonibus* & ex *præparatione ad Missam*, proferri solent, supposititia sunt.

T. IIII. f. 505.

f. 506.

De Vigilantii certamine.

XXXVII. Sed tamen circa illa tempora, in Latina etiam Ecclesia, alicubi & a quibusdam, inuocationem Sanctorum, vel certe speciem eius, vsurpatam fuisse, ostendunt obie-

obiectiones Gentium & Manichæorum, de quibus in Augustino dicemus. Vigilantianum etiam certamen Hieronymi tempore idem ostendit. Et fieri quidem potest, sicut in certaminibus solet, quod Vigilantius nimium deflexerit in alteram partem, derogans debitæ venerationi, & iustis honoribus martyrum, si vera sunt, quæ Hieronymus in suis criminationibus ipsi tribuit.

XXXVIII. Sed tamen inde colligitur, Ecclesias apud Celtas & Germanos offensas fuisse noua illa persuasione inuocationis Sanctorum, qui ex vita discesserant. Non enim tantum Vigilantius presbyter [T.II.f.82.] eam reprehendit, sed (quod *Hieronymus* ad Riparium conqueritur) Episcopus etiam Galliarum, vir sanctus, cum multis [l. 1. c. 3. & l. 3. c. 4.] aliis sententiæ ipsius acquieuit. *Irenæus* enim scribit, Celtas & Germanos, quos barbaras gentes appellat, simplicitatem fidei Apostolicæ tam tenaciter & mordicus retinuisse, vt statim aures obturarint, si quis diuersum ab eo, quod semel acceperant, annunciaret. Cum igitur Apostolicam initio traditionem accepissent, solum Deum, in nomine Christi mediatoris, adorandum & inuocandum, non potuerunt non offendi, subintroducta noua opinione inuocationis Sanctorum. [l. d.] Quod si Vigilantius, iuxta *Basilii* similitudinem, more insitorum, qui dum curuæ arboris statum corrigere student, nimia attractione in alteram partem deflectendo, peccant, eo progressus est, quod contemptim & scurriliter de martyribus, & eorum reliquiis, & sensit & locutus est, sicut *Hieronymus* ipsum accusat, non defendo. Quanquam optandum esset, vel ipsius Vigilantii scriptum extare, vnde de eius sententia recte statui posset, vel Hieronymum non conuitiis & criminationibus, sed Scripturæ argumentis modeste & placide caussam illam egisse. Quod enim Vigilantio multa impingat, quæ nunquam dixit, ipse non [adu. Vigil. T.II.f.85.] potest dissimulare, cum inquit: *Miror, quod non dicas nequaquam perpetranda martyria: — — Quod cum dixeris, immo & si non dixeris, ita habeberis, quasi dixeris,* &c. Sed hæc relinquamus Deo Iudici iusto.

[Capita disputationum Vigilantii ex Hieronymo.] XXXIX. Nos vero remotis paullisper e scena personis, rem ipsam videamus. Et de reliquiis martyrum postea dicemus. Quod vero ad hunc locum attinet, Vigilantius quantum ex Hieronymo colligitur, tria hæc capita disputauit. I. Martyres seu Sanctos, qui ex hac vita discesserunt, non esse colendos & adorandos. II. Dum viuimus, mutuo pro nobis orare debere, post mortem vero nullum pro aliis deprecari. III. Martyrum seu beatorum animas non adesse suis tumulis, nec interesse rebus viuentium. Ad hæc capita *Hieronymus* respondens, [Primum.] nequaquam vel probat vel defendit Sanctorum cultum & adorationem, sed dicit: *Nos autem non dico martyrum* [ad Ripar. T.II.f.82.] *reliquias, sed ne solem quidem & lunam, non Angelos, non Archangelos, non Cherubin, & Seraphin, & omne nomen, quod nominatur, & in præsenti sæculo, & in futuro colimus & adoramus, ne seruiamus creaturæ potius, quam creatori.* Item: *Quis aliquando martyres adorauit? Quis* [adu. Vigilant. f. 84.] *hominem putauit Deum?* Item: Populi qui sanctis Samuelis reliquiis occurrerunt, non Samuelem adorabant, sed Christum, *cuius Samuel & Propheta & Leuites fuerat.*

Nota mihi est *Lindani* & aliorum sophistice, qui fingunt, Hieronymum quidem adorationem martyrum damnare, sed inuocationem eorum probare & defendere. In tota vero prolixa & acerba illa Hieronymi inuectiua nulla syllaba extat de hac distinctione, quod martyrum animæ, non quidem adorandæ, sed tamen inuocandæ sint. Et ex Augustino mox ostendemus, illis temporibus, in publicis Ecclesiæ precibus Sanctos nec adoratos nec inuocatos. Circa idem etiam tempus Laodicena Synodus lege prohibuit, ne quis angelos precetur, sed ad memorias martyrum ipsum & solum Deum adorabant, inuocabant & precabantur, sicut ex Augustino mox ostendemus. Quod igitur *Hieronymus* dicit, *Si quis peccator ad martyrum memorias aduenerit:* intelligit de adoratione & inuocatione ipsius Dei, quæ fiebat apud memorias martyrum. Demonstrari enim non potest, vlla vel dictione, vel syllaba, Hieronymum aduersus Vigilantium hoc agere & defendere, quod Sancti, qui ex hac vita discesserunt, sint inuocandi.

XL. Quod vero ad alteram quæstionem attinet, [Secundum caput controuersiæ Vigilantii.] recepta tunc a plerisque erat sententia illa, de qua Origenes, sicut supra ostendimus, cum non habeat expressum Scripturæ testimonium, dubitando & ambigendo disputauit: Beatos scilicet in altera vita orare pro Ecclesia. Et accesserat illa persuasio, quando Deus ad monumenta martyrum adorabatur & inuocabatur, tunc martyres vna cum illis precatoribus sua vota coniungere, & Deum comprecari, ac propter votum talium communium precum seu comprecationis, fiebant tum adorationes & inuocationes Dei apud monumenta martyrum. Hanc persuasionem, quia extra Scripturam recepta erat, nec veræ antiquitati nota fuerat, a multis in Gallia non fuisse, tanquam articulum fidei, receptam, ex illo Hieronymi libro mani-

nifeste apparet. Vigilantius vero, sicut in contentionibus fieri solet, non tantum dimicauit, opinionem illam, cum claris Scripturæ testimoniis destituatur, non esse æquandam articulis fidei, sed eam (si vera sunt, quæ *Hieronymus* ipsi tribuit)
f. 25. simpliciter ita damnauit, vt diceret: Post mortem in altero sæculo nullum *audere*
f. 24. pro aliis deprecari. Item: Dum viuimus, mutuo pro nobis orare posse. Postquam autem mortui fuerimus, nullius esse pro alio exaudiendam orationem. Et hanc negatiuam Vigilantius conatus fuit probare ex apocryphis Esdræ, & ex translatione quadam Solomonis non authentica. Attulit etiam illud ex Apoc. 6, 10. 11. quod martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare non quiuerint. *Hieronymus* vero in contrariam partem magna vehementia insurgens, tanquam pro articulo fidei pugnat, Beatos in altero sæculo orare pro Ecclesia credentium in hac vita: cum Origenis tempore fuerit tantum priuata, dubia & apocrypha opinio, quæ aliqua probabilitate tantum disputabatur. Et *Hieronymus* ex Scriptura nulla expressa adfert te-
f. 24. stimonia, tantum ita argumentatur: Si Apostoli & martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victorias, triumphos, &c. Sed sub initium huius loci ostendimus, quid nostræ Ecclesiæ de hac disputatione (An beati in cælo pro Ecclesia militante solliciti sint & orent) sentiant; si non, vt articulus fidei, cum necessitate credendi, sed vt probabilis opinio proponatur. De orationibus igitur Sanctorum *Hieronymus* disputat, non autem contendit, Sanctos esse inuocandos.

Tertia quæstio Vigilantii. XLI. Quod vero ad tertiam quæstionem attinet, Vigilantius disputauit, sic-
f. 24. ut verba ipsius *Hieronymus* recitat: *Animas Apostolorum ac martyrum, vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei consedisse, nec posse suis tumulis, & vbi voluerint, adesse præsentes. Hieronymus* vero respondet: *Tu Deo leges pones? Tu Apostolis vincula inicies? vt vsque ad iudicii diem teneantur custodia, nec sint cum Domino suo, de quibus scriptum est: Sequuntur agnum quocunque vadit? Si agnus vbique, ergo & hi, qui cum agno sunt, vbique esse credendi sunt*, &c. Sed hanc Hieronymi asseuerationem non multo post diserte negarunt, reiecerunt, improbarunt & refutarunt *Augustinus* & *Chrysostomus*. Et *Augustini* quidem testimonia mox adscribemus. *Chrysostomus* vero * Homilia 29. in Matthæum dicit: *Non potest anima a corpore separata in his regionibus errare. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt: — — Peccatorum vero post hunc exitum continuo abducuntur, quod a Lazaro & diuite planum efficitur.* Et paulo post: *Multis e lo-* f. 345.
cis Scriptura comprobari potest, non errare hic post mortem iustorum hominum animas. Nam & Stephanus ait: Suscipe Spiritum meum. Et Paulus, resolui ac esse cum Christo, desiderabat. De Patriarcha quoque Scriptura dicit: Et appositus est ad patres suos. — — Quod vero nec peccatorum animæ hic commorari possint, diuitem audias, quid dicat, perpendasque, quid petit, & non impetrat. Quod si possent animæ hominum hic conuersari, venisset ipse vt cupiebat, &c. Item ** concione 3. de Lazaro prolixe disputat, mortuos non apparere viuentibus. Et inquit: *Animæ corpus egressæ non amplius hic commorantur, sed protinus abducuntur.*

XLII. Non omnia igitur simpliciter catholica dogmata sunt, quæ Hieronymus contra Vigilantium disputat. Sed quod ad hunc locum de inuocatione Sanctorum attinet, non opus habemus hac responsione. Certum enim & manifestum est, Hieronymum in tota illa disputatione nec probare, nec defendere inuocationem Sanctorum, neque hoc disputare, orationem esse ad Sanctos, qui in altero sæculo sunt, dirigendam. Quod vero de oratione beatorum in cælo pro Ecclesia disputat, de eo, quæ sit Apologiæ nostræ sententia, sub initium huius loci exposuimus. Inde vero non sequitur, Sanctos esse inuocandos, nec eam consequentiam Hieronymus inde texit. Quicquid igitur sit de Ambrosii obsecrationibus, hoc certum est, Hieronymum non diu post Ambrosium, in certamine contra aduersarium, licet vniuersam bilem effundat, non tamen vel voluisse, vel ausum fuisse, inuocationem Sanctorum defendere. Vnde recte colligitur, eam tunc non habitam pro dogmate seu articulo fidei. Ea enim, quæ *Certum autem est, quod Hieronymus inuocationem Sanctorum haud defendat.*

* Chrysost. Hom. XXIX. in Matth. T. I. in N. T. f. 344: οὐδὲ γὰρ ἔνι ψυχὴν ἀπαῤῥαγεῖσαν τοῦ σώματος ἐνταῦθα πλανᾶσθαι λοιπόν. ψυχαὶ γὰρ δικαίων ἐν χειρὶ Θεοῦ. - - καὶ αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν δὲ εὐθέως ἐντεῦθεν ἀπάγονται. καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου. p. 345. καὶ πολλαχόθεν δὲ ἴδοι ἄν τις καλῶς, ὅτι οὐκ ἔνι ψυχὴν ἐξελθοῦσαν ἐνταῦθα μένειν. καὶ γὰρ ὁ Στέφανός φησι, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. καὶ ὁ Παῦλος, τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῷ μᾶλλον κρεῖττον. καὶ περὶ τοῦ πατριάρχου δέ φησιν ἡ γραφή. καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ. - - ὅτι δὲ οὐδὲ αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ διατρίβειν ἐνταῦθα δύνανται, ἄκουσον τοῦ πλουσίου πολλὰ ὑπὲρ τούτου παρακαλοῦντος καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνοντος. ἐπεὶ εἴ γε ἦν δυνατὸν, αὐτὸς ἂν ἦλθε καὶ ἀπήγγειλε τὰ ἐκεῖ γεγενημένα.

** Id. hom. III. de Lazaro, opusc. T. V. f. 40. τοῦ σώματος αἱ ψυχαὶ ἐξελθοῦσαι οὐκ ἔτι ἐνταῦθα διατρίβουσιν, ἀλλ' εὐθέως ἀπάγονται.

quæ dogmata sunt, quando ab aduersariis impugnantur, aperto Marte, & maiori zelo solent defendi.

quamuis alicubi apostrophis ad defunctos rhetoricis vtatur.

XLIII. Quod vero in Epitaphio Paulæ *Hieronymus* dicit: (*Vale o Paula, & cultoris tui vltimam senectutem orationibus iuua.*) non stabilire Pontificiorum opiniones de inuocatione Sanctorum, sed esse apostrophen Rhetoricam, ex ipso Hieronymo ostendi potest. Nam in Epitaphio Nepotiani diserte inquit: (f. 14. T. I. f. 18.) *Quicquid dixero, quia ille non audit, mutum videtur.* Et sub finem: *Cum quo loqui non possumus, de eo loqui nunquam desinamus.* Ita in oratione super obitu Blesillæ, attribuit Blesillæ mortuæ prolixum sermonem, quo matrem lugentem alloquatur: (f. 104. T. I.) *Quas nunc existimas Blesillam nostram pati cruces, quæ ferre tormenta, quod tibi Christum videat subiratum? Clamat nunc lugenti: Si vnquam me amasti mater: Si tua vbera suxi,* &c. Quem sermonem figuratum esse, nemo non videt. Et continua illa figura ibidem etiam dicit: *Loquitur illa & alia multa, quæ taceo, & pro te Dominum rogat, mihique, vt de eius mente securus sim, veniam impetrat peccatorum,* &c. Et licet Rhetoricæ illæ compellationes inclinare tunc cœperint ad inuocationem Sanctorum: ipse tamen *Hieronymus* per mitigationem quandam eas declarat, ne sint inuocatio, vt in vita Hilarionis, (f. 163. T. I.) Constantiæ cuiusdam, quam *sanctissimam mulierem* appellat, deuotionem describens, inquit: *erat enim solita peruigiles in sepulcro Hilarionis noctes ducere, & quasi cum præsente, ad adiuuandas orationes suas sermocinari.* Sicut simili figurarum licentia *Eusebius* in vita Constantini dicit: σὲ μὲν εὐσέβεια καὶ φιλανθρωπία προσκυνῶ. *Te quidem o pietas & humanitas adoro.* Quid vero ex figuratis istis compellationibus sine vllo Scripturæ testimonio, vel exemplo introductis, tandem extructum sit, in Græcæ Ecclesiæ historia iam ostendimus, & in Latina historia mox idem sequetur. Sed iam ad Augustinum progrediamur.

Quid Augustinus hac de controuersia senserit.

XLIV. In ea igitur tempora *Augustinus* incidit, cum quæstionibus & disputationibus, de orationibus & patrociniis Sanctorum, personarent omnia. Et operæ pretium est considerare, vbi *Augustinus* temporibus cessit, & quomodo tamen a præsumptionibus, ad veros fontes inuocationis nominis diuini Ecclesiam reuocare studuerit, cum receptas & communes præsumptiones liberius reprehendere non auderet. Omnia enim istis temporibus plena fuisse præsumptionibus, ipse ad Ianuarium conqueritur, vbi & hoc addit: (ep. 119. f. 372.) *Multa huiusmodi propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare non audeo.* Et quod contra Faustum dicit: (l. 20. c. 21. T. VI. f. 161.) *Aliud est, quod docemus, aliud, quod sustinemus, aliud quod præcipere iubemur, aliud quod emendare præcipimur, & donec emendemus, tolerare compellimur.*

Vbi notandum, quod quidem statuerit, beatos in cælo pro ecclesia militante orare.

XLV. Augustinus igitur, vna cum aliis etiam secutus est opinionem illam, quæ tunc ferme communis facta fuerat, quod scilicet beati in cælo solliciti sint pro Ecclesia in terris militante, & pro ea orent. In hanc sententiam allegat *Cypriani* dictum, cap. 14. de prædestinatione Sanctorum: (f. 852. 853.) *Magnus illic nos charorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum, frequens nos & copiosa turba desiderat, iam de sua incolumitate secura, adhuc de nostra salute sollicita.* Et lib. 9. Confess. (c. 3. f. 108. T. I.) *Nunc Nebridius meus in sinu Abraham viuit, & spirituale os ponit ad fontem diuinum, & bibit, quantum potest, sapientiam pro auiditate sua. Nec sic eum arbitror inebriari ex ea, vt obliuiscatur mei, cum tu Domine, quem potat ille, nostri sis memor.* (T. VIII. f. 612.) In Psalm. 88. *Natalitia Sanctorum cum sobrietate celebrate, vt imitemur eos, qui præcesserunt, & gaudeant de vobis, qui orant pro vobis,* &c. De exauditione etiam illarum orationum, disputat quæstione in Exodum 108. & 149. Et de Ciuitat. lib. 22. cap. 9. dicit, martyres talia a Domino impetrare posse, & pro patientia iam habere potentiam. (*item, consolari nos meritis eorum.*) Addit etiam libro 20. contra Faustum, cap. 21. *Populum Christianum memorias martyrum religiosa solennitate concelebrare, & ad excitandam imitationem, & vt meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuuetur.* Per consociationem autem *Augustinus* illud reddere voluit, quod Epistola Smyrnensis Ecclesiæ, de qua supra, dicit ὣν γένοιτο καὶ ἡμᾶς συγκοινωνοὺς γενέσθαι, vt scilicet Ecclesia militans in hac vita, illarum virtutum, quas in martyribus celebrabat, consors redderetur, acceptis a Deo similibus virtutum donis: Vtque aliquando consors & socia fieret præmiorum, quorum in vita æterna martyres iam compotes facti sint. Vtrumque enim vocabulo meriti veteres intelligunt. Et ipse *Augustinus* consociationem ita exponit, vt libro 8. de Ciuit. Dei. (c. 27. f. 152.) Deum *martyres angelis cælesti honore sociasse.* Et lib. 11. (c. 31. f. 203.) dicit: Ad sanctorum angelorum *societatem & congregationem in hac peregrinatione laboriosissima suspiramus.* Omnium vero manifestissime hanc phrasin explicat de vera religione, cap. 55. (T. I. f. 517.) Sancti *illum a nobis coli volunt, quo illuminan-*

minante lætantur, meriti sui nos esse consortes. Quod vero de adiumento orationum addit, nequaquam intelligit Sanctos inuocandos. Hoc enim, sicut mox ostendemus, diserte negat, sed persuasio erat illius temporis, quando apud memorias martyrum Deus inuocabatur, quod tunc martyrum animæ vna Deum comprecarentur. In hanc sententiam dicit Tractat. 84. in Ioannem: *Ad mensam* Domini *non sic* martyres *commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, vt etiam pro iis oremus, sed magis, vt orent ipsi pro nobis, vt eorum vestigiis adhæreamus.* Et sermone 17. de verbis Apostoli; *Iniuria est, pro martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari.* Ipse etiam *Augustinus* alicubi erumpit, non quidem in inuocationem, sed in votum communium precum, seu comprecationis Sanctorum, lib. 7. contra Donatistas, cap. 1. *Beatus Cyprianus iam, corpore — non aggrauante animam, — serenius perspicit veritatem: — — Adiuuet itaque nos orationibus suis, in istius carnis mortalitate, tanquam in caliginosa nube laborantes, vt donante Domino, quantum possumus, bona eius imitemur.* Et hæc *Augustinus*, sine Scriptura, temporibus & consuetudini cedens.

& quod prosit adiumentum orationum.

T. IX. f. 308.

T. X. f. 234

T. VI. f. 320.

XLVI. Vide autem & considera, quomodo *Augustinus*, sicut ipse loquitur, ea, quæ tolerare compellitur, corrigere & emendare studeat, vt Ecclesiam a præsumptis persuasionibus ad Scripturæ doctrinam de inuocatione Dei reuocet. Nam post Basilium plerique patres, vt Nazianzenus, Nyssenus, Theodoretus, Ambrosius, Hieronymus, &c. non tam disputarant, quam asseuerarant, animas martyrum & beatorum, apud memorias suas, & alibi in hoc mundo præsentes esse, rebus viuentium interesse, eas cognoscere, curare, disponere & administrare, vota precantium audire, & ad Deum perferre, cultoribus suis auxilio esse, ac omnis generis beneficia non impetrare tantum, sed conferre. Hac enim potissimum præsumptione Deum precaturi ad monumenta martyrum concurrebant, ac ipsos sæpius martyres nominatim compellabant, beneficia etiam exauditionum & auxiliorum ipsis tribuebant martyribus: volebant etiam ideo apud monumenta martyrum sepeliri. *Augustinus* vero cum præsumptiones illas liberius, sicut ipse loquitur, improbare non auderet, reuocat eas in dubium, & sensim ad negandas eas progreditur, vt in libro de cura pro mortuis, responsurus ad obiectionem, quod martyres, ipsis beneficiis, quæ dantur orantibus, indicent, se interesse rebus humanis, quorundam etiam aspectibus appareant, & in somnis eos alloquantur: cum varias quæsiuisset solutiones, ita concludit cap. 16. *Quanquam ista quæstio vires intelligentia mea vincat, quemadmodum opitulentur martyres iis, quos per eos certum est adiuuari, vtrum ipsi per seipsos assint, vno tempore, tam diuersis locis, & tanta inter se longinquitate discretis? —— An ipsis in loco suis meritis congruo, ab omni mortalium conuersatione remoto, & tamen generaliter orantibus pro indigentia supplicantium, sicut nos oramus pro mortuis, quibus vtique non præsentamur, — — — qui est vbique præsens, —— exaudiens martyrum preces, per angelica ministeria, vbique diffusa, præbeat hominibus ista solatia. — — Res hac altior est, quam vt a me possit attingi, & abstrusior est, quam vt a me valeat perscrutari,* &c. Sed cap. 13. vulgatam tunc opinionem simpliciter ex verbi Dei fundamentis refutat; *vt volet*, inquit, *accipiat quisque quod dicam: Si rebus viuentium interessent animæ mortuorum, — — me ipsum pia mater nulla nocte desereret, — — sed profecto, quod sacer Psalmus personat, verum est, quoniam pater & mater dereliquerunt me. — — Si autem parentes* nostris curis & rebus *non intersunt, qui sunt alii mortuorum, qui nouerunt, quid agamus, quidue patiamur? Esaias Propheta dicit: Tu es pater noster, quia Abraham nesciuit nos, & Israel non cognouit nos. Si tanti Patriarchæ, quid erga populum ex his procreatum ageretur, ignorauerunt, — — quomodo mortui viuorum rebus atque actibus cognoscendis adiuuandisque miscentur? Quomodo dicemus, eis fuisse consultum, qui obierunt, antequam venirent mala, quæ illorum obitum consecuta sunt*, ne viderent mala illa, 4. Reg. 22. & 2. Paralip. 34. Et inde concludit: *Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, vbi non vident, quæcunque aguntur aut eueniunt in ista vita hominum.* Et cap. 14. ad obiectionem de diuite ita respondet: *Ita illi cura fuit de viuis, quamuis quid agerent, omnino nesciret, sicut est nobis cura de mortuis, quamuis quid agant, vtique nesciamus.* Et cap. 15. dicit, posse quidem mortuos quædam, „ quæ sinuntur audire ab iis, qui hinc „ ad eos moriendo pergunt, vel ab an- „ gelis, vel Spiritu Dei reuelante cogno- „ scere, vel per diuinam potentiam pos- „ se rebus viuentium interesse, sed cap. 16. hæc omnia ostendit & relinquit dubia & incerta.

Vt tamen præsumptiones sui temporis corrigere, aut in dubium vocare studuerit.

T. IV. f. 635.

f. 633.

f. 634.

f. 634.

f. 634.

XLVII. Secundo, Eodem modo etiam vulgatam tunc opinionem de auxiliis seu beneficiis, quæ a martyribus præstari & conferri præsumebant, in dubium reuocat, vt facilius postea mentibus in dubitationem adductis, eximi posset. Ita de ciuitate Dei, lib. 22. cap. 9. de

Vt illam de beneficiis martyrum.

f. 478.

de miraculis, quæ ad monumenta martyrum edebantur, inquit: *siue Deus per se ipsum, miro modo, quo res temporales operatur æternus, siue per suos ministros ista faciat, & eadem ipse, quæ per ministros facit, siue quadam faciat etiam per martyrum spiritus, sicut per homines adhuc in corpore constitutos, siue omnia ista per angelos, quibus — imperat, operetur, vt quæ per martyres fieri dicuntur, eis orantibus —— & impetrantibus, non etiam operantibus, fiant, siue alia fiant istis, alia illis modis, qui nullo modo comprehendi a mortalibus possunt*, vim tamen *attestantur hæc fidei, in qua* carnis *in æternum resurrectio prædicatur.*

Aliam item de inuocatione Sanctorum ad monumenta martyrum. XLVIII. Tertio, Quando apud memorias martyrum conuentus celebrabant, sacrificia offerebant, & preces faciebant, multi, sicut in præcedentibus ostensum est, ipsos Sanctos inuocabant, sicut etiam ex Catechesi * *Cyrilli* Hierosolymitani citatur hæc sententia: *Cum hoc sacrificium offerimus, facimus mentionem Sanctorum, qui ante nos obdormierunt, — — vt Deus orationibus illorum & deprecationibus, suscipiat preces nostras.* *Augustinus* vero consueta sua moderatione ostensurus, hoc non recte fieri, opponit veterem formam publicæ & communis orationis, quæ in Synaxi nomine totius Ecclesiæ, tanquam Collecta recitabatur, quam vocarunt quidam *precem Canonicam*, eo quod Canon & regula esse debebat orationum: verba *Augustini* hæc sunt de Ciuit. lib. 22. cap. 10. *f. 471.* *Nos martyribus nostris non templa, sicut Diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus. Nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus: sed vni Deo, & martyrum, & nostro, sacrificium immolamus. Ad quod sacrificium martyres, sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen a sacerdote, qui sacrificat, inuocantur: Deo quippe, non ipsis sacrificat, quamuis in memoria sacrificet eorum.* Et lib. 8. cap. 27. *f. 152.* *Honoramus memorias* martyrum, — — *vt ea celebritate, & Deo vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoria renouatione adhortemur.*

Augustinus igitur vtrumque diserte ponit: Non martyres esse inuocandos, sed vnum verum Deum, etiam quando apud martyrum memorias preces fiebant, esse in auxilium inuocandum. Et circa idem tempus, in Carthaginensi Concilio 3. cautum fuit, ne priuatæ & nouæ formulæ precationum temere vsurpentur, sed ad altare semper ad Patrem dirigatur oratio. Et hanc habet sententiam, quod *Augustinus* Epistol. 42. dicit: *Videtis — — imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulcrum piscatoris Petri, submisso diademate supplicare:* *f. 97.* Quod scilicet non Petro, sed ipsi Deo, licet apud monumentum Petri, supplicet.

Orantes igitur apud monumenta martyrum, non debere martyres, sed Deum inuocare, nec orationem ad martyres, sed ad Deum, qui solus adorandus & inuocandus est, dirigere, Augustini doctrina & sententia est. Cumque de martyrum comprecationibus seu intercessionibus multa opponerentur, *Augustinus* non concedit, inde sequi inuocationem, sed respondet: Vel martyres generaliter orare pro Ecclesia militante, quam sciunt sub cruce adhuc gemere, licet nesciant, quid agant viui, (De cura pro mortuis, cap. 16.) vel si possunt preces sentire, id tunc fieri, quando Deum inuocamus, & preces ad Deum dirigimus. Ita inquit de vera religione cap. 55. *T.I.f.518.* *Quisquis in Deo manet, & potest humanas preces sentire, in illo me exaudit.* Et de Ciuit. 10. cap. 12. *f. 175.* *Nam cum & exaudiunt angeli Dei, ipse in eis exaudit.* Et hoc diligenter notetur, quod non consequatur, si Sancti in altera vita orant pro Ecclesia, quod sint inuocandi, & oratio ad ipsos dirigenda.

Tum etiam calumnias gentilium & hæreticorum ex superstitione vulgi promanantes diluit. XLIX. Quarto, Cum ex superstitionibus vulgi Christianorum, & gentes & hæretici varias calumnias Ecclesiæ Dei struerent, *Augustinus* improbatis superstitionibus, veterem & veram Ecclesiæ fidem opponit. Cum enim Maximus Madaurensis Grammaticus Epist. 43. describens gentilium religionem, dixisset: *f. 98. 99.* *Nos Dei virtutes — — multis vocabulis inuocamus, — — variis supplicationibus prosequimur, piis precibus adoramus:* Et addidisset, Christianos in Africa, loco Iouis, Iunonis, Mineruæ & Veneris, habere & colere Punicos martyres, Mygdonem, Sananem, Namphanionem, & Lucitam: *Augustinus* Epist. 44. *f. 100.* nequaquam hoc concedit, martyres in Ecclesia inuocari, supplicationibus & precibus coli: sed respondet: *Scias a Christianis Catholicis —— nullum coli mortuorum, nihil denique vt numen adorari, quod sit factum & conditum a Deo, sed vnum ipsum Deum, qui fecit & condidit omnia.*

Ita de vera religione cap. 55. *T.I.f.517.* dicit: *Non sit nobis religio cultus mortuorum, quia si pie vixerunt, non sic habentur, vt tales quærant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante lætantur meriti*

* Cyrill. Hierosol. catech. myst. V. f. 241. καὶ ταύτας προσφέρομεν σοι τὰς θυσίας, ἵνα μνημονεύωμεν καὶ τῶν προκεκοιμημένων - - - ὅπως ὁ Θεὸς εὐχαῖς αὐτῶν καὶ πρεσβείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν.

riti sui nos esse consortes. *Honorandi ergo sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem.* Item, *hoc etiam ipsos optimos Angelos — — velle credamus, vt vnum cum ipsis colamus Deum, cuius contemplatione beati sunt. — — Quare honoramus eos charitate, non seruitute. Nec eis templa construimus: Nolunt enim se sic honorari a nobis.* Et in Psalm. 96. *Omnes Sancti vel Angeli illius quærunt gloriam, quem diligunt. Ad eius cultum, ad eius orationem, ad eius contemplationem omnes, quos diligunt, rapere & inflammare student.* Item, *volunt potius, vt Deus colatur, vnus adoretur, DEO vni sacrificium offeratur, non sibi.*

f. 518. T. VIII. f. 749.

T. VI. f. 260. Et contra Faustum, lib. 20. cap. 21. Faustus hæc obiicit Christianis: *Idola* vertistis *in martyres, quos votis similibus colitis.* Qualibus autem votis gentes idola coluerunt, non vt deos, sed vt mediatores, supra ex Augustino ostendimus. *Augustinus* vero nequaquam hoc concedit, martyres similibus votis apud Christianos coli, quibus idola apud Gentes coluntur, sed inquit: *Colimus martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei, — — sed illos tanto deuotius, quanto securius post incerta omnia superata, iam in vita feliciori victores sunt. At illo cultu, qui Græce* λατρεία *dicitur, — — cum sit quædam proprie diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum Deum. Cumque ad hunc cultum pertineat oblatio, — —* nullo mo„do tale quid offerendum docemus, vel „martyri, vel angelo.„

Item in libris de ciuitate Dei, aliquoties repetit: Non esse sacrificia offerenda Sanctis. Atqui certum est inuocationem esse sacrificium spirituale, ac cultum soli Deo debitum. Psalm. 50, 14. 15. *Immola Deo sacrificium laudis, & inuoca me in die tribulationis.* Ebr. 13, 15. *Per Christum offeramus hostiam laudis Deo semper, hoc est, fructum labiorum nostrorum.* Ita *Tertullianus* dicit: *Sacrificamus* Deo, *pro salute Imperatoris,* sed *prece pura.* Et *Augustinus* libro 10. de Ciuitate cap. 19. vbi disputat, dæmones non fumis aut nidoribus sacrificiorum, sed supplicantium animo delectatos: tamque paria ponit orationem & sacrificium. Ita autem inquit: *Sicut orantes atque laudantes, ad eum dirigimus significantes voces, cui res ipsas, — — quas significamus offerimus: ita sacrificantes, non alteri visibile sacrificium offerendum esse nouerimus, quam illi, cuius in cordibus nostris inuisibile sacrificium nosipsi*

apol. f. 553. f. 179.

esse debemus. Tunc nobis fauent, nobisque congaudent, atque ad hoc ipsum nos pro suis viribus adiuuant angeli, virtutesque superiores. — — Si autem illis hæc exhibere voluerimus, non libenter accipiunt, — immo *vetant.*

L. Quinto *Augustinus* ipse agnoscit & fatetur, solere homines cultus soli Deo debitos ad homines transferre. De ciuit. lib. 10. cap. 4. *multa,* inquit, *de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera. Ita tamen, vt quibus ea deferuntur, homines haberentur, qui dicuntur colendi & venerandi, si autem eis multum additur, & adorandi.*

non diffitetur, cultus soli Deo debitos ad homines transferri. f. 168. 169.

Et lib. 21. cap. 18. ostendit, Origenistas iisdem prorsus argumentis, quibus inuocatio Sanctorum stabilitur, vsos, cum probare vellent: Infideles debere quidem in æternum perire, *sed cum ad iudicium ventum fuerit, misericordiam superaturam. Donabit enim eos, inquiunt, misericors Deus precibus & intercessionibus Sanctorum suorum. Si enim orabant pro illis, quando eos patiebantur inimicos, quanto magis, quando videbunt humiles, supplicesque prostratos. Neque enim credendum est, aiunt, amissuros Sanctos viscera misericordiæ, cum fuerint plenissimæ & perfectissimæ sanctitatis, vt qui tunc orabant pro inimicis suis, quando & ipsi sine peccato non erant, tunc non orent pro supplicibus suis, quando nullum cœperint habere peccatum. Aut vero Deus tunc eos non exaudiet tot & tales filios suos, quando in tanta eorum sanctitate nullum inueniet orationis impedimentum?* Et postea addit hoc, *quod ipsi de suis cordibus suspicantur: Putant Scripturas diuinas tacuisse, vt multi se corrigant,* &c. Hæc sunt ipsissima Pontificiorum argumenta. Et profecto quicquid argumentorum pro inuocatione Sanctorum affertur, quia Scripturæ diuinæ tacent, tantum sunt humani cordis suspiciones, sicut hoc loco *Augustinus* loquitur.

f. 448. f. 449.

LI. Sexto, Quia miracula, quæ apud martyrum memorias edebantur, plerique ipsis martyribus ita tribuebant, vt opiniones de cultu, inuocatione & auxiliis martyrum inde stabilirent: *Augustinus* miracula illa ipsi Deo tribuit, & verum finem ac vsum, tum illorum miraculorum, tum etiam celebritatum apud memorias martyrum ostendit, vt de Ciuit. lib. 22. cum multa & varia miracula, ad martyrum memorias tunc edita, recensuisset, tandem concludit, capite 9. *Cui nisi huic fidei attestantur ista miracula, in qua prædicatur Christus resurrexisse in carne, & in cælum ascendisse cum carne? Nam & ipsi martyres huius fidei marty-*

Quis & de vero fine miraculorum ad tumulos martyrum agat. f. 471.

martyres, id est, testes fuerunt. Item, *ei profecto attestantur fidei, in qua carnis in* f. 471. *æternum resurrectio prædicatur.* Et cap. 8. describens exultationem Ecclesiæ, ad editum miraculum apud memoriam Stephani, inquit: *Quid erat in cordibus exultantium nisi fides Christi, pro qua Stephani* f. 472. *sanguis effusus est?* cap. 10. *faciunt ista martyres, vel potius Deus, vel orantibus, vel cooperantibus eis, vt fides illa proficiat, qua eos non deos esse nostros, sed vnum Deum habere nobiscum credamus.* Item, ideo, *vt in Deum credatur, quod & Christus est, martyres faciunt, quicquid* mirabile *faciunt,* lib. 10. cap. 12. *Quæcunque miracula, siue per angelos, siue quocunque modo —— fiunt, Dei vnius, in quo solo beata vita est, cultum, religionemque commendant.* De cura pro mortuis, cap. 16. f. 635. T. IIII. Deus edit miracula per martyrum memorias, *quoniam hoc nouit expedire nobis, ad ædificandam fidem Christi, pro cuius illi confessione sunt passi.*

Vt & de celebritatibus martyrum. Ipsas etiam celebritates martyrum ad verum & veterem finem ac vsum reuocat, vt de Ciuitat. lib. 8. cap. 27. Apud memorias martyrum offertur Deo, *vt ea celebritate, & Deo vero, de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ renouatione adhortemur.* Et contra Faustum f. 160. lib. 20. cap. 21. *Quod offertur, Deo offertur — apud memorias martyrum, quos coronauit, vt ex ipsorum locorum admonitione, maior affectus exurgat, ad acuendam charitatem, & in illos, quos imitari possumus, & in illum, quo adiuuante possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur sancti homines Dei,* &c.

Et tandem veram de Inuocatione doctrinam grauiter vrget. LII. Postremo, vt gliscentem superstitionem inuocationis Sanctorum, solide reprimeret *Augustinus*, veram doctrinam de inuocatione Dei, siue de orando Deo, & de intercessione mediatoris Christi, frequenter & diligenter vrget, vt ita homines ad veros fontes Scripturæ reuocaret. Nec opus est aliquot eius sententias adscribere, cum omnes libri eius pleni sint. Extat Epistola eius 121. de orando Deo, ad Probam viduam, vbi totam doctrinam de oratione pulcherrime ex- f. 403. plicat. Et ibi post explicatam Dominicam orationem dicit: *Si per omnia precationum sanctarum verba discurras, nihil inuenies, quod non ista dominica contineat & „ concludat oratio.* Item, quisquis in ora„ tione id dicit, quod ista Euangelica pre„ ce non continetur, vel carnaliter, vel „ illicite orat. Et hoc diligenter notetur. Nam inuocatio Sanctorum non continetur oratione dominica, quam *Tertullianus* recte & eleganter vocat, *legem orationis.*

Idem *Augustinus* in libro de pastoribus, T. IX. f. 729. cap. 8. *Sunt etiam montes boni. Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Et vide, quia non in montibus tibi spes est: Auxilium,* inquit, *meum a Domino, qui fecit cælum & terram. Noli putare iniuriam facere te montibus sanctis, quando dixeris: Auxilium meum a Domino,* &c. *Ipsi montes hoc tibi clamant: Mons erat, qui clamabat: Audio schismata in vobis: Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cepha, ego autem Christi. Leua oculos in istum montem, audi, quid dicat, & in ipso remaneas. —— Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? Ergo postquam leuaueris oculos tuos in montes, vnde venit auxilium tibi, id est, in autores Scripturarum diuinarum, attende omnibus medullis suis, omnibus ossibus clamantem, Domine quis similis tibi? vt securus sine vlla iniuria montium, dicas: Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum & terram. Non solum tibi tunc non succensebunt montes, sed tunc amabunt, tunc magis fauebunt. Si in ipsis spem tuam posueris, contristabuntur. Angelus multa diuina & mira ostendens homini, ab homine adorabatur, ille tanquam leuantem oculos in montem reuocat ad Dominum: Noli,* inquit, *facere, Deum adora. Nam ego conseruus tuus sum, & fratrum tuorum.*

LIII. Ita doctrinam de officio mediatoris Christi, pulcherrime illustrat *Augustinus*, vt lib. Confession. 10. cap. 42. *Item de officio mediatoris Christi.* dicit, ideo angelos non debere inuocari, vt per ipsos ad Deum veniamus, & reconciliemur: quia nulla talis oratio in Scriptura sit tradita. Verba hæc sunt: *Quem inuenirem, qui* f. 133. *me reconciliaret tibi? An eundum mihi fuit ad angelos? Qua prece? quibus sacramentis? Multi conantes ad te redire, neque per seipsos valentes, sicut audio, tentarunt hæc, —— & digni habiti sunt illusionibus,* &c. Et capite sequenti: f. 133. Verus *autem mediator, quem secreta tua misericordia demonstrasti humilibus, —— homo Christus Iesus, inter mortales peccatores, & immortalem iustum apparuit —— Merito mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos per eum, qui sedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis, alioquin desperarem —— conterritus peccatis meis, & mole miseria mea — meditatus fueram fugam, — sed prohibuisti me & confirmasti me, dicens: Ideo pro omnibus Christus mortuus*

est, &c. *Ecce Domine, iacto in te curam meam, vt viuam.*

T.VII. f. 21.

Contra Parmenianum lib. 2. cap. 8. Ioannes non dicit: *Aduocatum habetis*, quasi segregans se ipsum a peccantibus, *vt iam non ei opus esset propitiatione, quæ fit per mediatorem, sedentem ad dexteram Patris, interpellantem pro nobis: Quod vtique non solum superbe, sed etiam falso diceret. Si vero ita diceret: —— Mediatorem me habetis apud Patrem, ego exoro pro peccatis vestris (sicut Parmenianus quodam loco mediatorem posuit Episcopum inter populum & Deum) Quis eum —— sicut Apostolum Christi, & non sicut Antichristum intueretur? ——* Vt igitur *seruent vnitatem Spiritus, — in omnibus orationibus suis, de vno Mediatore securi sint. Homines enim Christiani inuicem se commendant orationibus suis. Pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus verusque mediator est. —— Paulus autem quanquam sub capite præcipuum membrum, sed tamen, quia membrum est, —— se orationibus fidelium & ipse commendat. Nec mediatorem se facit inter populum & Deum, sed rogat, vt pro se orent inuicem omnia membra corporis Christi: ——* Ac sic *oratio pro inuicem membrorum omnium adhuc in terra laborantium ascendat ad caput, quod præcessit in cælum, in quo est propitiatio pro peccatis nostris. Nam si esset mediator Paulus, essent vtique & ceteri Coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent, nec ipsi Paulo constaret ratio, qua dixerat vnus mediator*, &c.

T.IX. f. 395.

Eandem sententiam repetit, Tractatu in Epistolam Ioannis 1. Ioannes *talis vir non dixit: Aduocatum habetis, sed habemus. Nec me habetis dixit, —— sed Christum posuit, non se, & habemus, dixit, non habetis. Maluit se ponere in numero peccatorum, vt haberet aduocatum Christum, quam ponere se pro Christo aduocatum, & inueniri inter damnandos superbos fratres: Iesum Christum iustum ipsum habemus aduocatum ad patrem, ipse propitiatio est peccatorum nostrorum. Hoc qui tenuit, hæresin non fecit. Hoc qui tenuit, schisma non fecit. Inde enim facta sunt schismata, cum dicunt homines: Nos iusti sumus, — nos sanctificamus immundos, nos iustificamus impios, nos petimus, nos impetramus.* Et mox quidem *Augustinus* ponit obiectionem. Ergo Sancti non orant pro nobis? Sed diserte loquitur de precibus Sanctorum, qui in hac vita adhuc superstites sunt. Nequaquam autem vel sentit, vel dicit: Beatos in altero sæculo esse nostros apud Deum aduocatos & mediatores, sed ratio de mediatore generalis est.

Quibus omnibus Pontificii supposititiis quibusdam sub Augustini nomine scriptis obstrepere conantur.

LIIII. Ita ergo *Augustinus* præsumptiones & superstitiones, cultus & inuocationes Sanctorum reprimere, & Ecclesiam ad veros fontes inuocationis Dei reuocare studuit. Postea vero sub Augustini titulo & nomine multa supposititia scripta sparsa sunt, in quibus contra certa veri Augustini scripta inuocatio Sanctorum docetur & vsurpatur, vt in Sermone de sancto Paulo: *Curuant Imperatores genua ad memoriam piscatoris, qui eius auxilia, & apud Deum patrocinia inuocant.* Sed eius contrarium *Augustinus* tradit de Ciuit. lib. 8. c. 27. Immo in Codice Homiliarum, Louanii edito sub Augustini nomine, citante *Lindano*, dicitur: *Excellentiam Imperatorum genibus prouolutam* ADORARE Petrum piscatorem, cum *Augustinus* totis neruis contendat, neminem nisi vnum solum Deum adorandum. Ita in libello de cognitione veræ vitæ, sub Augustini nomine disputatur, Sanctos in orationibus inuocari, & Sanctos intueri verba, & res viuentium: cum *Augustinus* prorsus contrarium statuat, de Ciuit. & de cura pro mortuis, sicut ostendimus. Ita exempla inuocationis Sanctorum proferuntur ex libro de Spiritu & anima. Item ex libro Meditationum, quos libros constat non esse Augustini. Et verus *Augustinus* diserte dicit: Sanctos non inuocari, sicut ostendimus.

v. T.X. f. 768.

qua fraudulentia ipsis in citandis veterum testimoniis haud porum vsitata est.

LV. Sed hoc artificio Pontificios in citandis veterum testimoniis, vt superstitiones suas specie aliqua pallient & stabiliant, abuti iam non est nouum, quæ tamen fraus, commonefactionis gratia, subinde repetenda & detegenda est. In hac ipsa traditione obseruaui, quam insidiose & fraudulenter posteriorum superstitiones adscribantur vetustioribus. Sicut enim de Homilia *Chrysostomi* 66. ad Antiochenos supra annotauimus, quod sit alterius multo recentioris: Ita *Garetius* Pontificiæ Ecclesiæ columen, ex *Fulberto* quodam, qui post annum Domini millesimum vixit, citat superstitionem istam Pontificiis vsitatam: Sancta Maria succurre miseris, iuua pusillanimes, refoue flebiles. Sentiant omnes tuum leuamen, &c. Pontificii vero, vt superstitionem illam antiquitatis, pietatis & autoritatis specie populo venditent, insidiose & fraudulenter eam Augustino tribuunt, idque in duobus locis, scilicet serm. 2. de annunciatione, & de assumptione, quos sermones non Augustini, sed Fulberti illius esse constat.

Post August. in Pontificiorum Scholis in-

LVI. Ad hanc vero de inuocatione Sanctorum historiam, tanquam peculiaris obseruatio, præcipue hoc pertinet, quod circa

Inuocatio mortuorum virorum acquisiuit & creuit.

circa Augustini tempora, & postea, materia illa inuocationis Sanctorum incidit in Poetas, qui inuocationes Musarum, Dæmonum, & Heroum, ex poematis veterum, poetica imitatione & licentia, ad martyres transtulerunt. Atque ita inuocatio Sanctorum, sine Scripturæ mandato, promisso & exemplo, primo per declamatorias rhetorum figuras in Ecclesiam inuecta, sed a multis varie repressa & reiecta. Postea vero cum nulli essent Epiphanii & Augustini, qui se opponerent, per Poetas, figuris poeticis, imitatione & licentia poetica, ita amplificata, ad summum excessum perducta fuit, vt omnia, quæ in Scriptura a Christo petere & sperare iubemur, Poetæ isti a Sanctis petant & sperent. Et ne parum essent Poetæ, ea, quæ *Epiphanius* & *Augustinus* in cultu Sanctorum diserte improbarunt & reiecerunt, ipsi in versibus liberrime vsurpare cœperunt. Atque ex Damasceni quidem carminibus supra quædam descripsimus. Nunc vero ex Latinis Christianorum Poetis pauca quædam adiiciemus, vt consideretur, quomodo superstitio semel admissa in immensum crescat, & quomodo humanum ingenium, eruditionis, eloquentiæ & elegantiæ affectatione & ostentatione sibi placens & indulgens, quando semel verbi Dei metas transiuit, non possit sibi modum ponere, sed longius subinde progrediatur, vt tandem, vbi consistat, nec habeat, nec inueniat.

exemplo Prudentii.

LVII. Ita *Prudentius*, qui circa Augustini ferme tempora vixit, elegans sane Poeta, sed licentia nimis poetica lusit in inuocatione Sanctorum: vt:

p. m. 90. *Hymno in S. Laurentium.*

QVæ sit potestas credita v. 561.
Et muneris quantum datum,
Probant Quiritum gaudia,
Quibus rogatus annuis.
Quod quisque supplex postulat
Fert impetratum prospere,
Poscunt, LITANTVR, indicant, al. licenter
Et tristis haud vllus redit.
Hos inter, o Christi decus, v. 573.
Audi Poetam rusticum,
Cordis fatentem crimina
Et facta prodentem sua.
Indignus agnosco & scio,
Quem Christus ipse exaudiat.
Sed per patronos martyres
Potest medelam consequi.
Audi benignus supplicem
Christi reum Prudentium,
Et seruientem corpori
Absolue vinclis sæculi.

Idem Hymno in S. Vincentium. p. m. 76.

ADesto nunc & percipe v. 545.
Voces precantum supplices,
Nostri reatus efficax
Orator ad thronum patris.
Per te, per illum carcerem, — —
Per vincla, flammas, vngulas, — —
Et quem trementes posteri
Exosculamur lectulum.
Miserere nostrarum precum,
Placatus vt Christus suis
Inclinet aurem prosperam,
Noxas, nec omnes imputet.
Paullisper huc tu illabere, v. 565.
Christi fauorem deferens,
Sensus grauati vt sentiant
Leuamen indulgentiæ.

Idem Hymno in S. Agnem. p. m. 109.

SEruat salutem virgo Quiritium, v. 4.
Nec non & ipsos protegit aduenas,
Pura ac fideli pectore supplices,
O virgo felix, o noua gloria, v. 124.
Intende nostris colluuionibus
Vultum, &c.

In Sanctos Martyres Calaguritanos. p. m. 55.

FAma nam terras in omnes, v. 11.
Præcucurrit proditrix,
Hic patronos esse mundi,
Quos precantes ambiant,
Non sinunt, inane vt vllus v. 17.
Voce murmur fuderit,
Audiunt, statimque ad aurem
Regis æterni ferunt,
Inde larga fonte ab ipso,
Dona terris influunt, &c.

Idem in Cassianum martyrem. p. m. 139.

SVggere, si quod habes, iustum vel amabile votum, v. 95.
Spes si qua tibi est, si quid intus æstuas.
Audit crede preces martyr prosperrimus omnes,
Ratasque reddit, quas videt probabiles.
Audior, vrbem adeo, dextris successibus vtar, v. 105.
Domum reuertor, Cassianum prædico.

In S. Cyprianum. p. m. 101.

DEsine flere bonum tantum, tenet ille regna cæli. v. 99.
Nec minus inuolitat terris, nec ab hoc recedit orbe,
Nec Lybia populos tantum regit, exit vsque in ortum. v. 102.
Solis & vsque obitum, Gallos fouet, imbuit Britannos.

p. 107. *Denique doctor humi est, idem quoque martyr in supernis.*
Instruit hic homines, illinc pia dona dat patronus.

Pontii Paulini. LVIII. Non multo post *Pontius Paulinus* poeticas illas inuocationes imitatus, de suo etiam quædam addidit, fidem, spem & fiduciam, in sanctos collocans, vt Epist. 12. ita inuocat Clarum. p. m. 148.

Hac peccatorum bonus accipe vota rogantum,
Vt sis Paulini, Therasiaque memor. ----
Sic cum Martino socia pietate labores,
Vt vincant vestra crimina nostra preces.
Et simul in vestri ducamur sorte Seueri,
Vestraque nos semper protegat ala sinu.

p. m. 541. *Idem Natali III. in Felicem.*

Hic amor, hic labor est nobis, hæc vota tuorum
Suscipe, commendaque Deo, vt, cum sedula cura
Seruitium nostrum longo tibi penderit æuo,
Tunc demum placidos pietate laboris alumnos
Absoluas, mittente manu, positasque tuorum
Ante tuos vultus animas vectare paterno
Ne renuas gremio Domini fulgentis ad ora,
Quem bonitate pium, sed maiestate tremendum
Exora, vt precibus plenis meritisque redonet
Debita nostra tuis.

Item.

Posce ouium grege nos statui, vt sententia summi
Iudicis hoc quoque nos iterum tibi munere donet,
Ne male gratatis leuos adiudicet hædis.

p. m. 558. *Idem in Natali Felicis VI.*

Erigit in cælum mentem, & mox corde refecto,
Præsumente fide, spem voti compotis haurit,
Sanctaque Felicis rapido petit atria cursu,
p. m. 569. *A Felice pio, velut a custode, reposcit*
Increpitans miscetque precantia verba querelis:
Sancte Deo, Felix, inopum substantia semper,
Pro miseris felix & semper diues egenis,
Te requiem fessis Deus, afflictisque leuamen,
Te posuit mæstis ad saucia corda medelam,
Propterea tanquam gremio confisa paterno,
In te pauperies caput inclinata recumbit,
Felix sancte, meos semper miserate labores, &c.

Idem in Natali VIII. Felicis. p. m. 591. 592.

Concurramus ad hunc spe conspirante patronum.
Suscipiat nostras placida pietate querelas,
Et dum natalem illius celebramus ouantes,
Ille preces nostras meritis pius adseret altis,
Nos lætamur ei, non est cura hac nona Sanctis,
Exorare Deum pro peccatoribus ægris,
Atque bonis meritis meritum superare sinistrum, al. vtque bonis meritis
Vt quondam hos habuit ætas: si sit modo nostra al. vetus ætas: sic modo
Felicem sortita salus, petat omne, quod audet,
Quodque cupit tali speret confisa patrono.
Sancte Deo, dilecte Dei, tu dextera Felix
Esto precor nobis, tu munitissima turris.

Idem Natali IX. p. m. 604.

Posce tuo, Felix, tecum ad tuas vota parentes, —
Hic quoque ades mihi, nunc poscas vt adesse vocatos,
Qui colitis lætos Paradisi cælitus hortos,
Quique sub excelsa Domini requiescitis ara,
Pulcher Apostolici chorus agminis & Patriarchum: —
Vos etiam Sancti supplex deposco Propheta, —
Vos quoque, corporibus cæsis & sanguine fuso,
Occisum & viuum testati martyres agnum. --
Hæc tibi Christe Deus tenui fragilique paratu p. 616.
Pro nobis facimus: nec enim te, summe creator,
Facta manu capiunt, toto] quem corpore mundus
Non capit, angustum cui cælum, terraque punctum est.
Sed Sanctis sine fine tuis deuota ferentes p. 717.
Obsequia, exiguo magnos veneramur honore,
Sperantes illis ex oratoribus, vt tu
In nobis operum ponas perfecta tuorum, &c.

Fortunati. LIX. Deinde post annum Domini 500. *Fortunatus* Martinum simpliciter fecit mediatorem Dei & hominum, & quidem adorandum, vt lib. 2. de vita S. Martini.

Vir transscripte potens, æterna in sæcula, ciuis. l. 392. 393.
Signifer arma crucis fers nobilitate triumphis.

Dal-

Dulcis, ADORANDE, & mihi pectore, voce colende — —
Per pietatis opem misero, miseri miserere.

al. miserando miserere.

Rector vt altithronus cum venerit arbiter orbis,
Tum memor obtineas delicti obliuia nostri,
Inter me & Dominum MEDIATOR adesto benigne,
Quem sua culpa ligat, tua vt interuentio soluat,
Spes Fortunati sit fida salutis egeni,
Suppliciter humilem tibi se strauisse patrone.
Nam prece multa vales apud illum, cuius haberis,
Quod peto, tu poteris, quia totum praestat amicis.
Sic tibi, quaque petis, tribuat praesentia Regis.

al. prece posse vales.

f. 396.

Lib. III.

Qui potes, ore mei veniam deposce reatus,
Et vitiata tibi quod lingua remurmurat, audi.

f. 400.

Lib. IIII.

Intercede precor veniam, vir adepte coronam,
Eripe pastor ouem, ne clauda vel extera restet,
Porrige celse manum, rege gressum, dirige sensum,
Excessusque graues leuiori examine penses.
— —
Inter & ipse Deum atque reum MEDIATOR adesto, — —
Obtineas meritis, Iudex cum venerit orbis.
Tunc precor vt fragilem sacro velamine celes,
Et tua me trepidum defendat ab igne potestas.
Nam scio certo, reum quemuis tibi cedere Christum, &c.

al. ab igne Lucernae.

al. solo posse reum.

Item.

l. 1. carm. ep. 7. f. 319.

Talibus officiis pacatus opime sacerdos,
Quorum vota vides, redde benigne vicem.
Qui virtute potens orientis in axe sepultus,
Ecce sub occiduo cardine praebet opem.
Ergo memento preces, & reddere vota viator.
Obtinet hic meritis, quod petit alma fides, &c.

l. 2. carm. ep. 13. f. 326.

LX. Istae poeticae Sanctorum inuocationes, quomodo & quantum, & a Scriptura, & a puriori antiquitate discedant, immo quomodo cum Scripturae doctrina, de inuocatione Dei, in nomine mediatoris Christi pugnent, atque ea, quae veteres negarunt, affirment, ea etiam licentia nimis poetica usurpent, quae veteres, sicut ostendimus, reprehenderunt & reiecerunt, manifestum est, sicut collatio eorum, quae hactenus in hac historia annotauimus, ostendit. Non enim intercessionem tantum, sed omnia, quae Scriptura nos iubet a Deo, & a Christo mediatore petere, Poetae isti a Sanctis petunt, ita vt nihil ferme sit, quod Deo & Christo reseruetur. Nam & fidem, spem ac fiduciam in Sanctos collocare docent, quae profecto nec excusari, nec defendi, vel possunt, vel debent.

Ex quibus patet, quod immoderatam sibi Poetae contra Scripturam usurparint licentiam.

LXI. Cum vero nec tunc nec postea vllus esset vel Epiphanius vel Augustinus, qui superstitiones istas cum autoritate vel reprimeret, vel corrigeret, aperta non tam fenestra, quam latissima ianua, in ipsam Ecclesiam irruperunt, ac a posterioribus semper cumulatae & auctae sunt, donec in manifestam & crassam idololatriam, cuius supra exempla, ex Pontificia Ecclesia, adscripsimus, euaserunt. Vtque haec commodius & facilius inter se conferri possint, pauca quaedam ex posteriorum scriptis annotabimus.

Et sic tandem inuocatio Sanctorum desiit in horrendam idololatriam.

Ita *Maximus* Homilia in Martyres Tauricos inquit: *Licet vniuersi vbique sint Sancti, & omnibus prosint, specialiter tamen illi pro nobis interueniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis, — — Semper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.* — — Et ideo veneremur eos in saeculo, quos defensores habere possumus in futuro.

Vel quidam in scriptis Maximi. f. 610. seq.

Leo sermone primo de natali Apostolorum: *Credimus atque confidimus, inter omnes labores istius vitae, ad obtinendam misericordiam Dei, semper nos specialium patronorum orationibus adiuuandos, vt quantum propriis peccatis deprimimur, tantum Apostolicis meritis erigamur.* Item, si quid a nobis recte discernitur & agitur: Si quid a misericordia Dei quotidianis supplicationibus obtinetur, Petri est operum atque meritorum.

Leonis. c. 7. lxxxi.

Euthymius Monachus in Encomio Matiae: Vides ante pedes pulcherrimae capsae tuae,

Euthymius.

tuæ, nos omnes tuum postulare auxilium, exspectantes tuam defensionem, tuum in omnibus inuocantes auxilium. Itaque vt dum hic quidem manemus, nos protegas, supplicamus, cum vero excedemus, vt in ædibus semper virentibus, & luminosis habitemus, obsecramus.

Victoris. *Victor* l. 3. persecutionis Vandalicæ, inuocat Patriarchas, Prophetas, Apostolos: Prostrati, inquit, rogamus, vt non spernatis vestros miseros peccatores, per eum, qui vos ad Apostolicum culmen prouexit.

Fulgentii, f. 126. *Fulgentius* in sermone de laudibus Mariæ, inquit: *Venite virgines ad virginem Mariam, concipientes ad concipientem, parturientes ad parturientem, matres ad matrem, lactantes ad lactantem, iuuencula ad iuuenculam. Ideo enim omnes istos cursus naturæ Maria* —— *suscepit, vt omnibus ad se conuenientibus feminis subueniret, & sic restauraret omne genus feminarum ad se venientium,*

& Gregorii Magni sæpius deprehenditur, f. 466. T. II. f. 807. *Gregorius Magnus* Homil. 32. in Euangelia: *Adsunt defensores nostri sancti martyres, rogari volunt,* atque —— *quærunt, vt quærantur. Hos ergo adiutores vestris orationibus quærite, hos protectores vestri reatus inuenite.* Idem Epist. 39. l. 4. *In omnipotentis Dei gratia, atque beati Apostoli Petri adiutorio confidat.* Lib. 11. Epist. 44. *f. 1174.* *Ipse sit vestri custos imperii, sit vobis protector in terra, sit pro vobis intercessor in cælo.* Et lib. 12. Epist. 22. *f. 1147.* *Speramus in omnipotentis Dei virtute, & in ipsius beati Petri Apostolorum principis adiutorio.*

Quin inuocatio Sanctorum publicis Ecclesiæ supplicationibus inserta. LXII. Atque hactenus inuocatio Sanctorum in priuatis preculis regnauit, eam vero hic Gregorius apud Latinos in publicas Ecclesiæ supplicationes, quas græco vocabulo λιτανείας vocant, primus intrusisse scribitur. Apud Græcos enim Petrus Gnapheus idem antea tentauit, sicut supra notauimus.

Ubi de Litaniis Ecclesiæ vetustissima. LXIII. Antiquissimus vero mos publicarum & communium supplicationum semper fuit in Ecclesia: Sed in illis vnus & solus verus Deus, in nomine Christi mediatoris, inuocabatur. Talium enim supplicationum meminit *Irenæus.* *Iustinus* *Illarum capitibus,* capita commemorat, quod nati simus, quod valetudini consultum sit, quod species rerum conseruentur, quod vices animæ bene succedant, quod immortalitatem sperare ac impetrare liceat. *Tertullianus* addit: *apolog. f. 867.* Oramus pro inimicis, pro persecutoribus, *precantes sumus omnes semper pro Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Cæsaris vota sunt.* Item, *Oramus pro Imperatoribus, pro ministris eorum, & potestatibus,* pro statu *sæculi, pro rerum quiete, pro mora finis.* *f. 876.* *Cyprianus* inquit: *Publica est nobis & communis oratio, non pro vno, sed pro toto populo.* *de orat. Domin. P. I. f. 148.*

Eius, LXIV. Et in illis publicis supplicationibus, Ecclesiam ad ardentiores preces, peculiaribus exhortationibus & gestibus, excitatam fuisse constat. Cyprianus dicit: Quando inchoaturi essent preces, sacerdotem illam exhortationem præmisisse: *Sursum corda.* Et populum respondisse: *Habemus ad Dominum.* *de orat. Dom. f. 152.*

gestibus, supplicantium, LXV. Apud *Iustinum* surgunt ad supplicationes. Apud *Tertullianum* cælum suspicientes, manibus expansis, capite nudo, precantur pro omnibus, aliquando stantes, aliquando genibus flexis. Milites Antonini oraturi pro pluuia, curuatis genibus prouoluunt se in terram apud *Eusebium.* Apud *Clementem* abiiciunt se in terram. *l. 5. c. 5. f. 137.* Apud *Sozomenum* lib. 7. cap. 23. cum populus Antiochenus, Theodosii Imperatoris iram, ob motam ibi seditionem timeret, instituerunt supplicationem publicam ad Deum, vt imperatoris iram mitigaret, vsurpatis ad eam supplicationem melodiis lugubribus. Autor librorum de vocatione Gentium, siue is *Ambrosius* siue *Prosper* est, explicans locum Pauli 1. Tim. 2. *c. 4. Tom. IV. opp. f. 521.* *Vt fiant obsecrationes, postulationes, & gratiarum actiones, pro omnibus hominibus,* inquit: *Quam legem supplicationis ita omnium sacerdotum, & omnium fidelium deuotio concorditer tenet, vt nulla pars mundi sit, in qua huiusmodi orationes non celebrentur a populis Christianis. Supplicat ergo vbique Ecclesia Deo, non solum pro Sanctis, & in Christo iam regeneratis, sed etiam pro omnibus infidelibus, inimicis crucis Christi,* —— *pro hæreticis, & schismaticis,* &c. Et talia exempla multa extant in historiis, quod tempore belli, pestis, tempestatum, terræ motuum, decretæ & celebratæ fuerint tales publicæ ad Deum supplicationes. Ita apud *Nicephorum* Theodosius cum tota Ecclesia supplicationem fecit Deo, pro serenitate, priuato habitu medius inter canentes hymnos incedens. *l. 14. c. 3.* Et apud *Theodorum* Lectorem Martianus Imperator hortatur Anatoli-

toſiam, vt tales ſupplicationes decernat.

Supplicationibus ſtatis.

LXVI. Non multo poſt Mamercus Viennenſis conſtituit, vt annuatim ſtatis diebus ſolennes ſupplicationes fierent, ob imminentia tunc pericula, terræmotuum, incendii, & incurſionis ferarum. Talis conſtitutio etiam extat in Concilio Toletano quinto. Et ratio vocabuli λιτανείας, quod extat etiam in 63. Epiſtola Baſilii explicatur in 32. Canone Concilii Moguntini, ſub Carolo Magno, his verbis: *Litaniæ Græco nomine appellantur, quæ Latinæ dicuntur Rogationes. Inter λιτανείας autem & ἐξομολογήσεις hoc differt. Quod exomologeſes, pro ſola peccatorum confeſſione agantur: Litaniæ vero, indicuntur propter rogandum Deum, & impetrandum in aliquo miſericordiam eius. Sed iam vtrunque vocabulum ſub vna dignatione habetur.* Hæc Canon ille.

De vocabulo λιτανείας.

An inuocatio Sanctorum ſemper fuerit in Litania.

LXVII. Sed inde Pontificii nectunt tale argumentum. Quia vſus Litaniarum, hoc eſt, ſupplicationum ſeu rogationum, ſemper fuit in Eccleſia, & in Litania extant expreſſæ inuocationes Sanctorum: Ergo inuocatio Sanctorum, in ſolennibus Eccleſiæ precibus, ſemper fuit in publico vſu. Atqui non ſequitur, ſi nunc in Pontificia Litania Sancti inuocantur, quod ſemper in veteris etiam Eccleſiæ Litaniis fuerit inuocatio defunctorum. Nam ipſorum Pontificiorum hiſtoriæ narrant, inuocationem Sanctorum additam & inſertam eſſe Litaniæ a Gregorio Magno, circa annum Domini 600. vtque nouum inuentum ſpecie aliqua, quaſi de cælo deſcendiſſet, Eccleſiis obtruderetur, addiderunt hanc fabellam: In ſolenni celebratione Litaniæ Angelos auditos canentes: *Regina cœli lætare*, atque tunc Gregorium addidiſſe hæc verba, *Ora pro nobis Deum.* Quod igitur nunc in Litania Pontificii Sanctos inuocant, non eſt prima & antiqua forma veteris Litaniæ, ſed noua Gregorii additio. Veteres enim, vbi Litaniarum meminerant, diſerte dicunt: Deo ſupplicatum fuiſſe. Ita *Tertullianus* in Apologetico dicit: *Sacrificamus prece pura pro ſalute imperatoris*, ſed Deo vni & vero. *Proſper* dicit: *Supplicat ergo vbique Eccleſia Deo.* Et *Moguntinus Canon* dicit: Litanias indici propter rogandum Deum. Ipſe etiam *Gregorius* & *P. Diaconus* teſtantur, in Græca & Latina Eccleſia, ſemper a Clero & a populo, in Litaniis acclamatum fuiſſe, κύριε ἐλέησον, *Chriſte eleiſon.* Et quidem a pleriſque in Litanias ægre receptum fuiſſe τρισάγιον illud: *Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte immortalis miſerere nobis*, cum antea ad ſingulas petitiones ingeminarent tantum, *Kyrie eleiſon.*

immo ad Scapul. c. 2. f. 519. l. d.

De Miſſa Chryſoſtomi.

LXVIII. Quod vero *Miſſa Chryſoſtomi*, in verſione Leonis Thuſci, inuocat Michaelem, Nicolaum, & reliquos Sanctos, non ſatis idoneum & firmum argumentum eſt antiquitatis. Miſſam enim illam non a Chryſoſtomo conſcriptam, ſed ſub eius nomine, diuerſis temporibus, variis additionibus conſutam, vel inde conſtat, quod verſio Leonis Thuſci multum diſcrepat ab exemplari, quo Eraſmus vſus eſt. Et Ambroſius Pelargus aliud exemplar habuit, cui affirmat, nec cum Thuſci, nec cum Eraſmi exemplari conueniſſe. Et addit, Se Romæ adhuc aliud exemplar vidiſſe, quod ab omnibus illis variarit. Et extant apud *Chryſoſtomum* deſcriptiones, quales ſuo tempore vſitatæ fuerint ſupplicationes in Liturgia, Homilia 26. in Matthæum. Homil. 18. in ſecundam ad Corinthios. In 2. caput prioris ad Timotheum, quæ cum ſuppoſititia illa Miſſa non conſentiunt, & nihil habent de inuocatione Sanctorum. Conſutam autem eſſe illam Miſſam poſt Chryſoſtomi tempora, & hoc oſtendit, quod inter Sanctos, qui ibi commemorantur, ipſius etiam Chryſoſtomi mentio fit. Hoc tamen commodi adferunt iſtæ rapſodiæ, quod inde, adhibitis aliis veterum deſcriptionibus, colligi poteſt, quæ fuerit ſimplicitas & puritas primæ & veteris Litaniæ, & quomodo poſtea ſubinde nouæ additiones acceſſerint, donec tandem ad inuocationem Sanctorum in ipſis Litaniis deuentum ſit. Quæ obſeruatio digna eſt diligenti conſideratione.

De Litaniis tempore Chryſoſtomi.

LXIX. Capita igitur petitionum, quæ in Litaniis Deo proponebantur, paulo ante commemorauimus. Et *Chryſoſtomus* in locis iam allegatis dicit fieri ab Eccleſia obſecrationes, & gratiarum actiones, pro fidelibus, pro infidelibus, pro magiſtratibus, pro felicibus omnium ſucceſſibus, pro amicis, pro cognatis, & pro inimicis etiam, pro vniuerſo orbe: pro præſentibus, pro abſentibus, pro energumenis, pro pœnitentibus, &c.

De forma Litaniarum.

LXX. Forma vero Litaniarum hæc fuit: Diaconus quadam ἐκφωνήσει, conceptis verbis populo preces præibat, commemorans petitionum capita; vt, *Pro ſuperna pace & ſalute animarum noſtrarum. Pro proſperitate ſanctarum Dei Eccleſiarum.*

Pro Clero & populo. Pro magistratibus. Pro pace totius mundi. Pro hac regione & ciuitate. Pro temperie aeris, fertilitate & temporibus pacificis. Pro nauigantibus, viatoribus, ægrotantibus, laborantibus, captiuis, vt liberet nos a tribulatione periculi, & necessitate. Singulis vero petitionibus Diaconus addebat, τῦ κυρίυ δεηθῶμεν, *Dominum supplices rogemus.* Populus vero ad singula respondebat, χριστὲ ἐλέησον. *Christe eleison.* Hæc fuit prima & vetustissima forma Litaniæ, sicut & ex iis, quæ paullo ante diximus colligitur.

Cui postea alia formulæ fuerunt addita,

Additæ vero fuerunt postea & hæ formulæ, ἐλέησον, *exaudi Domine, subueni, defende, serua, custodi nos Deus, tua gratia.* Item, *diem sanctum, pacificum, & sine peccatis a Domino postulamus. Præsta Domine, remissionem peccatorum, conducibilia animabus nostris: Pacem mundo, Christianum finem vitæ nostræ a Domino postulemus. Tribue Domine*, &c. In his omnibus Deo, sicut *Prosper* loquitur, Ecclesia supplicauit.

& tandem commemoratio Sanctorum admixta Litaniis.

Tandem sensim admisceri cœpit Litaniæ, non quidem statim inuocatio, sed tantum commemoratio Sanctorum, sicut aliquoties reperitur in *Missa Chrysostomi* hæc formula: *Sanctissima Deipara, & semper virginis Mariæ, cum omnibus Sanctis memoriam agentes, nos ipsos, & inuicem, & omnem vitam nostram, Christo, Deo nostro commendemus.*

Ex quibus deinde suffragia.

LXXI. Ex commemoratione vero illa deinde secuta sunt suffragia, vt vocant, & primo, vt ita dicerent: *Precibus & supplicationibus Mariæ, & omnium Sanctorum, quoniam memoriam celebramus exaudi & respice nos.* Inde hoc secundum est, quod postea dixerunt: *Precibus Sanctorum tuorum, miserere nostri. Intercessionibus Sanctorum tuorum, Saluator, salua nos.* Item, *confirma nos, dirige, custodi vitam nostram, stabili gressus nostros, precibus & supplicationibus Mariæ & omnium Sanctorum:* Tandem extructa inde est directa inuocatio Sanctorum, quæ extat in versione Leonis Thusci. *Maria Deo supplica, vt animas nostras saluet. Apostoli legatione fungimini apud Deum, vt peccatorum remissionem animabus nostris tribuat. Pater Nicolae fungere legatione apud Christum Deum, vt animæ nostræ salutem consequantur. Martyres confessores, orate pro nobis, saluate animas nostras. Sancte Michael, rogamus te, vt tuis intercessionibus munias nos, vmbra alarum tuarum custodi nos. Ad te clamamus, a periculis erue nos.*

Sanctorum exsculpta sunt.

& tandem inuocatio Sanctorum infusa Litaniis.

Litania Cœnobii Corbeiensis ad Visurgim.

LXXII. Atque hoc modo ex commemoratione Sanctorum deuentum tandem fuisse ad inuocationem, ostendit etiam *Litania Cœnobii Corbeiensis*, vbi Sancti nominantur quidem, sed semper additur, *Exaudi Christe.* Item: *Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.* Illam Litaniam, quam ante triennium, in cœnobio Corbeiæ nouæ, quæ sub Ludouico, ex veteri Galliæ Corbeia, tanquam colonia, ad Visurgim flumen deducta est, in vetusto Codice inueni, quia aliquid monere potest, hoc loco adscribam.

Litania ex vetusto codice Collegii Corbeiensis ad Visurgim descripta: videtur autem in vsu fuisse circa annum Domini 890. Fit enim in ea mentio Stephani Pontificis & Arnulphi Imperatoris.

CHristus vincit, Christus regnat, Christus imperat:

Exaudi Christe.

Stephano summo Pontifici Salus & vita:

Saluator mundi tu illum adiuua.

Sancte Petre. S. Paule. S. Andrea. S. Clemens. S. Sixte.

Exaudi Christe.

Arnolpho regi vita & victoria,

Redemptor mundi, tu illum adiuua.

S. Dei genitrix. S. Michael. S. Gabriel. S. Raphael. S. Ioannes.

Exaudi Christe.

Omnibus iudicibus & cuncto exercitui Francorum vita & victoria.

Saluator mundi, tu illos adiuua.

S. Maurici. S. Sebastiane. S. Martine. S. Ambrosi. S. Hieronyme.

Exaudi Christe.

Bononi Abbati & congregationi S. Stephani salus & vita.

Redemptor mundi, tu illos adiuua.

B. Stephane. S. Vite. S. Dionysi. S. Blasi. S. Georgi.

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat.

Rex Regum,
Rex noster,
Arma nostra inuictissima,
Spes nostra,
Fortitudo nostra,
Murus noster inexpugnabilis,
Gloria nostra,
Victoria nostra,
Liberatio & Redemptio nostra,
Defensio & exaltatio nostra,
Misericordia nostra,
Lux, via & vita nostra,

| Christus vincit.

Ipsi

Ipsi soli imperium, gloria & potestas, per immortalia secula seculorum.
Amen.
Ipsi soli honor, laus & iubilatio per infinita secula seculorum.
Amen.
Ipsi soli virtus, fortitudo & victoria per omnia secula seculorum,
Amen.
Christe exaudi nos.
Kyrie eleison.
Christe eleison,
Kyrie eleison.

Hactenus Litania Corbeiensis.

Sic itaque beneficia Dei & Christi Sanctis adscripta.

LXXIII. Sed postquam in publicas Ecclesiæ preces admissa esset Gregoriana forma inuocationis Sanctorum (*S. Maria ora pro nobis*) sine fine & modo postea progressa est, vt omnia ferme, quæ Dei & Christi propria sunt, a Sanctis nominatim & publice peterentur. Nec opus est, ex singulis Scriptoribus annotare. Supra enim descripsimus, quæ sit forma inuocationis Sanctorum in Ecclesia Pontificia, vbi omnia illa comprehenduntur.

Et quidem hoc ipso tempore Pontificii crassissima illa defendere non verentur. *Garetius* enim Canonicus edidit libellum, de inuocatione Sanctorum, vbi citat & probat ex Michaele Syngelo: *Sancte Dionysi, qui Iesum vniuerso mundo propitium reddis cultoribus tuis Deum propitium reddere, & precibus compellare velis*, &c. ———

——— Ex *Theofredo Abbate* citat: *Sancti sunt inter Deum, & nos Mediatores positi, vt qui per nostra cum Pharisæo despicimur merita, per illorum intercessionem iustificemur cum publicano.* Ibi *Nicenus* quidam dicit: *Habes Tharasium intercessorem, defensorem, propugnatorem, & tua spei adimpletorem.* Citat etiam ex *Andrea* quodam *Cretensi*: *S. Maria placa Dominum pro communi figmento. Nam ex quo translata es e terra, te vniuersus mundus habet commune propitiatorium.* Sicut & in prosa quadam canitur: *O pia puerpera, pians scelera, iure matris impera redemptori.* Sed talia plura supra annotauimus.

LXXIV. Et sane non habuerunt postrema illa tempora vel Epiphanios, vel Augustinos, qui superstitiones illas serio, & cum autoritate reprimerent. Omnibus tamen temporibus fuerunt aliqui, qui vel contradixerunt, vel moderatius & rectius senserunt. Ita in aula Caroli Magni Imperatoris fuit Claudius quidam, Hispanus presbyter, in explanandis lectionibus Euangeliorum celebris. Is Taurinensi Ecclesiæ præfectus sub Ludouico, cum adoratione imaginum etiam inuocationem Sanctorum reprehendit, sicut ex *Iona Aurelianensis* refutationibus manifestum est.

Hildebertus Turonensis circa annum Domini 1120. scribit contra quendam, qui multos sibi socios adiunxerat, Augustini sententiam defendendo, Sanctorum animas ignorare, quid in ista vita agatur, atque ideo otiosas esse Litanias, quibus oramus, vt pro nobis orent Sancti, cum nec audiant nos, nec norint, quid agatur apud nos.

Bernhardus etiam Sermone 66. in Cantica dicit, suo tempore quosdam irrisisse, quod Sanctorum suffragia in Litaniis postularentur, f. 1038.

Postea inter sententiarios *Alensis* quæst. 92. dixit: Solum Deum adorandum & inuocandum, Sanctos magis se habere ex parte orantium, quasi coadiuuantes, quam illius, qui oratur.

Bonauentura in 3. sententiar. dicit: Cauendum esse, *ne dum Mariæ matris excellentia ampliatur, Filii gloria minuatur, & sit in illo mater prouocetur, quæ magis vult extolli Filium, quam seipsam, vtpote creatorem creatura.* Et ad obiectionem, *quod honor matris referatur ad filium,* respondet: Non omnem honorem, qui filio debetur, matri tribuendum. dist. 3. q. 2. Ib.

LXXV. Sed quia non sigillatim omnia constituimus persequi, hæc ad institutam nostram obseruationem sufficere iudico. Tandem igitur historicam hanc considerationem, de origine, progressu & crasso excessu inuocationis Sanctorum, concludemus hac Cypriani sententia: Non videndum est, *quid aliqui ante nos fecerint, sed quid Christus, qui ante omnes est, & fecerit, & faciendum mandarit:* Non enim vel consuetudinem, vel hominis cuiusque errorem, sed Dei veritatem sequi iubemur. Addatur huc & laudata illa ab Augustino *Cypriani* sententia, ex epistola ad Pompeium: *In compendio est apud religiosas mentes, & errorem deponere, & inuenire veritatem. Nam si ad diuina traditionis caput & originem reuertamur, cessabit error humanus. Si canalis aqua, qui copiose prius & largiter profluebat, subito deficiat, nonne ad fontem pergitur, vt illic defectionis ratio noscatur, vtrum, arescentibus venis in capite sicca-

ſiccauerit, an vero integra inde & plena procurrens, in medio itinere deſtiterit? ita ergo ſuadet *Cyprianus*, nutantibus & vacillantibus diſputatorum ſententiis, *ad originem Dominicam, & Euangelicam & Apoſtolicam traditionem* recurrendum, atque inde canalem in noſtra tempora dirigendum. Intelligit autem traditionem Scripturam, quia addit: *Ea eſſe facienda, quæ ſcripta ſunt.* Concludamus igitur *Cypriani* verbis: *Si aut in Euangelio præcipitur, aut in Apoſtolorum epiſtolis & actibus contineatur* traditio inuocationis Sanctorum, *obſeruetur ſane*: Sin minus, meminerimus, quod *Auguſtinus* dicit, in Eccleſia non valere, *Hæc* ego *dico*, *Hæc* tu *dicis*, *hac ille dicit: Sed, hac dicit Dominus.*

Deus Spiritu gratiæ & precum nos illuminet & gubernet, vt abiectis ſuperſtitionibus, ſolum ipſum in ſpiritu & veritate adoremus, & ſolum Domini noſtri Ieſu Chriſti nomen inuocemus. Quiſquis enim inuocauerit nomen Domini ſaluus erit.

TERTIÆ PARTIS EXAMINIS DECRETORVM
Tridentini Concilii, Finis.

EXAMINIS CONCILII TRIDENTINI

per

MARTINVM CHEMNITIVM

scripti

PARS IIII.

Locos

De Reliquiis sanctorum, *De Indulgentiis,*
De Imaginibus, *De Ieiuniis,*
De Festis;
complectens.

Addita est historica obseruatio controuersiarum, de singulis locis; inde vsque ab Apostolorum temporibus.

REVERENDISSIMO ET ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO HENRICO IVLIO, ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS IVLII, DVCIS BRVNSVICENSIS ET LVNEBVRGENSIS, FILIO, ET HALBERSTADENSIS ECCLESIÆ DESIGNATO EPISCOPO, &c. DOMINO SVO CLEMENTISSIMO:

Gratiam, salutem ac pacem, a Deo Patre, per Dominum nostrum Iesum Christum, vnicum magistrum, autorem & consummatorem fidei nostræ.

Icut *in funesto Germaniæ bello Romanus Pontifex, pro eius cuius personam sustinet Antichristi, imperio, postulare ausus fuit, vt omnes Principes & Ordines Imperii, futuris Tridentini Concilii Decretis, sine vlla condirione & exceptione, se submitterent: ita nunc molestissime fert, si quis conscientiæ caussa ex fundamentis Scripturæ sacræ, quæ tamen ideo Canonica vocatur, in decreta Tridentini Concilii inquirere ausit.* Ideo enim *Reges & Principes sibi addictos variis artificiis inflammat, vt sine veritatis inquisitione, etiam contra pacta & datam fidem, ferro, flamma & sanguine, executio Tridentini Concilii obsignetur, quasi fides perfidia posset stabiliri. Huius Pontificiæ Tyrannidis cum in piis de religione sermonibus aliquoties mentio incideret, memini Celsit. vestræ parentem, Illustrissimum Principem & Dominum, Dominum IVLIVM, Ducem Brunsuicensem & Luneburgensem, Dominum meum clementissimum, prolixe laudare id, quod Tertullianus in Apologetico, de legibus contra Christianos tunc latis, recte & eleganter dixit: Lex quæ probari se non vult, merito suspecta est, & si non discussa ac probata dominetur, improba est, cum nulla lex sibi soli iustitiæ suæ conscientiam debeat, sed eis, a quibus obsequium exspectat.*

In quo sermone memini Celsit. ipsius longius progressam, grauiter differere, quantum referat, in doctrina religionis fontes veræ sententiæ & refutationum, quæ corruptelis & superstitionibus recte & solide opponi possunt, ex ipsis fundamentis nosse & tenere, præsertim quando ob confessionem veræ doctrinæ odia & pericula, sicut Celsit. ipsius accidit, sustinenda sunt. Cumq; adessent, qui significabant, propter illam caussam priores meas contra Tridentina decreta lucubratiunculas multis doctis & piis non improbari, Pontificios vero non leuiter vrere: Celsit. ipsius cohortationibus clementibus institis, vt reliquas etiam partes pertexerem, ac laborem illum, quem multi non inutilem iudicarent, Ecclesiæ & posteritati præstarem: Ac clementer ostendit, Celsit. suæ non ingratum fore, si postremam hanc partem vestræ Celsit. vt filiolo suo longe charissimo, publica inscriptione dedicarem. Cuius sui consilii pias & graues afferebat rationes. Cupere enim se, Deo propitio, liberis charissimis hereditatem relinquere, non tantum prouinciam egregie & feliciter excultam, sed inter thesauros, vnum hoc, tanquam principale, κειμήλιον velle suis commendatissimum esse, formam scilicet veræ & puræ religionis, ex fontibus Propheticæ & Apostolicæ sacræ Canonicæ Scripturæ extructam, & Ecclesiarum atque Scholarum, in quibus recte & pie constituendis quotidie diligenter elaboretur, curam atque nutricationem. Vtque meminissent, præcipua capita doctrinæ cælestis non obiter & in superficie, (quod dicitur) sed ex ipsis fundamentis sibi cognoscenda,

ſcenda, vt eius confeſſionem paterno exemplo, etiamſi propterea odia & pericula ſuſtinenda eſſent, Deo clementer ipſos gubernante & iuuante, retinere poſſent, ideo velle ſe a primis annis tradi, commendari & proponi ſuis talia ſcripta, in quibus ex ſacræ Scripturæ fundamentis, & ex veræ antiquitatis conſentientibus teſtimoniis, doctrina explicetur, & errorum atque ſuperſtitionum ſolidæ refutationes monſtrentur.

Cumque Celſit. ſua cognouiſſet, Lindanum, Ruremundenſem Epiſcopum, in Apologetico, contra Illuſtriſſimos Germaniæ Principes, & reliquos Imperii ordines, Auguſtanæ confeſſionis doctrinam profitentes, edito, etiam ſuæ Celſit. Eccleſiaſticam ordinationem ſatis contumelioſe ſugillare, quaſi in ea a paterna, adeoque Catholica Chriſti religione, diſceſſum eſſet: clementer ſignificauit, cupere ſe, & ad liberos ſuos chariſſimos, & ad omnem poſteritatem, extare teſtimonium, non temere aut leuiter, ſed habitis grauiſſimis deliberationibus, ex ſolidis Scripturæ & veræ antiquitatis fundamentis (ſicut de quibuſdam locis in hoc ſcripto ſpecimen exhibetur) Eccleſiaſticam illam ordinationem conſcriptam eſſe, in qua ipſe etiam aduerſarius multa laudare cogitur. Et meminit Celſ. ſua, Illuſtriſſimum ſuum parentem, felicis recordationis, toto illo tempore, quo per aliquot menſes decubuit, mente ad extremum vſque integra, noluiſſe Pontificios ſacrificulos, ad exhibendam ſibi ſuperſtitioſam Pontificiorum vnctionem, & mutilatam cœnam Domini admittere, non mandaſſe aliquid de vigiliis & Miſſis pro defunctis, cum commentitii purgatorii ne mentionem quidem ferre tunc voluerit, non confugiſſe ad patrocinium Sanctorum, nec opera vel ſua, vel aliorum iudicio Dei oppoſuiſſe, ſed curaſſe ſibi prælegi dicta Scripturæ, & ſumptas inde pias precatiunculas de miſericordia Dei, & gratuita reconciliatione, remiſſione peccatorum, & ſaluatione, propter meritum & ſatisfactionem ſolius obedientiæ & paſſionis Chriſti, vnici noſtri mediatoris & ſeruatoris, & in ea fide atque inuocatione obdormiuiſſe. Id quod complures grauiſſimi teſtes, nobilitate, generis & virtute præſtantes, conteſtentur, quibus etiam aliquoties diſerte ſignificarit, cum multas ſuperſtitiones, & varios abuſus in Papiſtica Eccleſia animadvertat, ſe filio vnico heredi poteſtatem facere, vt Eccleſiarum ſuæ ditionis reformationem, prout ex verbo Dei, Chriſto iudici eius ſe rationem reddere poſſe iudicaret, inſtitueret. Sed de ordinatione illa Eccleſiaſtica, ſi Lindano eam copioſius, ſicut minitatur, ſugillare libuerit, non deerit Illuſtriſſimo Duci Iulio, &c. & Theologis ipſius, vera, pia & honeſta oratio.

Poſtremo, quod ad hanc dedicationem attinet, addidit Celſitudo ſua & hanc cauſſam, quod exiſtimet, potiſſimam partem educationis boni Principis in eo conſiſtere, vt in principiis doctrinæ cæleſtis fideliter inſtituatur, vtque libri, complectentes ſummam & fundamenta eius doctrinæ, a primis annis Principum liberis tradantur & commendentur. Sicut 4. Reg. 11, 12. Ochaziæ filio, octo annorum puero, vna cum regni diademate etiam volumen Legis diuinæ in manus traditur. Licet enim per ætatem de grauiſſimis religionis negotiis iudicare nondum poſſet, exiſtimauit tamen ſapientiſſimus Pontifex Ioiada, vtile & ſalutare eſſe, vt voces Legis diuinæ Regii pueri aures a prima ætate circumſonarent, atque traditione illa libri Legis admoneretur, in quam ſpem, ad cuſtodiendam ſcilicet & propagandam veram religionem, iuxta Legis diuinæ normam, educaretur. Nam & propter illam ipſam cauſſam Reges & Principes olim liberos ſuos in collegiis Eccleſiaſticis, cum adhuc in vero eſſent vſu, educari voluerunt, ſicut Otto Magnus, & Heinricus Secundus, in Collegio Hildeſienſi ita educati & inſtituti fuerunt, & in Collegio Leodienſi ſcribuntur aliquando ſex Regum & principum liberi ſimul ita educati & inſtituti fuiſſe.

Hanc igitur poſtremam partem Examinis Decretorum Concilii Tridentini, veſtræ, Illuſtriſſime Princeps ac Domine clementiſſime, Celſit. de grauiſſimo parentis Illuſtriſſimi conſilio, propter cauſſas iam expoſitas, pro fauſto omine piæ & ſalutaris educationis, debita reuerentia offero, nuncupo & dedico; ac demiſſe oro, vt Celſit. veſtra in ſuſcipiendo ſacro hoc munuſculo eam oſtendat clementiam, qua ſimul & ſubditorum votis atque omini, & Illuſtriſſimæ familiæ Brunſuicenſis & Brandeburgenſis exſpectationi reſpondeat, & primis aſſueſcat ab annis vtilia ſcripta amare, & Eccleſiæ doctores, in mundo deſpectos & exoſos, ſua clementia complecti, fouere & tueri. Quod ſi conſimili indicatione pietatis & clementiæ veſtra Celſit. dedicationem hanc acceperit, ſicut ante annos octo, maximæ tunc ſpei puer, Illuſtriſſimus nunc Pruſſiæ Dux, D. Albertus Fridericus, &c. primæ partis nuncupationem ſibi gratam eſſe oſtendit, erit, de quo & Deo gratias agam, & Brunſuicenſi prouinciæ gratuler.

Legat

Legat autem aliquando Celsit. vestra, cum controuersias illas religionis intelligere cœperit, & interea legent in quarta hac parte alii, non absque voluptate, vt arbitror, integras historias, de reliquiis & imaginibus Sanctorum, de indulgentiis, de delectu ciborum, de ieiuniis, & festis, quæ scilicet fuerint de his controuersiis sententiæ, & obseruationes in Apostolica & primitiua Ecclesia, quomodo progressu temporis quædam fieri cœperint inclinationes ad seminaria superstitionum, quibus alii vigilantes Episcopi se opposuerunt, donec tandem Deo mundi ingratitudinem & verbi sui contemptum vlciscente, crassæ & horrendæ inde factæ fuerint, in Pontificia Ecclesia, non tam superstitiones quam idolomaniæ. Et quomodo abiectis prauis abusibus & impiis superstitionibus, controuersiæ illæ ad fontes Scripturæ Canonicæ sint reuocandæ, ne propter abusus & superstitiones res ipsæ, quæ, si iuxta Scripturæ normam reformentur, ad Ecclesiæ ædificationem retineri possunt, temere & cum scandalo infirmorum abiiciantur. Infeliciter enim sanantur vulnera, vbi medicina adhibetur nocentior morbo, sicut in multis reformationibus sæpe accidit.

Et quia Pontificii, videntes se Scripturæ præsidiis destitui, antiquitatis speciem corruptelis & superstitionibus suis prætexere conantur, vtile est & hunc prætextum, detectis sophismatum insidiis, ipsis adimere: Veneranda enim est antiquitatis canities, qua viri graues non immerito mouentur. Voluimus igitur in hisce partibus ostendere, Pontificios fide non bona antiquitatis testimonia tractare. Primo enim pro traditionibus Apostolicis ea venditant, quæ extant in illis scriptis, quæ vetus Ecclesia expresse inter Apocrypha reiecit. Secundo, plurima conquirunt suffragia ex illis scriptis, quæ falso Patribus quibusdam tribuuntur. Tertio, veteribus quædam affingunt, quæ ipsi nunquam vel senserunt, vel scripserunt, sicut Andradius scribit, Valentinianos a Tertulliano in Scorpiaco ideo damnatos, quod dictitarint, sanctis, qui ex hac vita discesserunt, non esse tribuendum cultum & inuocationem. Extat autem liber ille Tertulliani, & nulla in eo syllaba de cultu & inuocatione Sanctorum reperitur, sed hoc refutat Tertullianus, quod nostici Martyriorum (sicut inquit) refragatores docuerunt simplicitatem, immo vanitatem atque adeo dementiam esse, ob confessionem Euangelii mortem perpeti, Deum enim non velle mortem peccatoris, qui ideo semel occisus sit, ne nos occideremur, cumque taurorum & hircorum sanguinem recuset, quomodo hominum sanguinem flagitaret? contra illud figmentum Tertullianus ex Scriptura ostendit, perpetranda martyria, maxime ideo, ne colendo & orando Deos alienos, nomen & honorem vnici Dei creaturis addicamus. Et in illo ipso libro ponit hanc sententiam, quæ fundamenta inuocationis Sanctorum prorsus euertit. Quas mihi, inquit, potestates ianitrices in cælo affirmas iuxta Romanam superstitionem, scito ascensum illum complanatum vestigiis Domini, & introitum reseratum viribus Christi, nec vllam moram in limine Christianis occursuram. Quod si adhuc clausum putas cælum, memento claues eius hic Dominum Petro, & per eum Ecclesiæ reliquisse, &c. Et tamen non verentur fingere, Tertulliani tempore, circa annum scilicet CC. eos hæreticos iudicatos, qui Sanctorum inuocationi contradixerunt. Ita Chrysostomo tribuunt hanc sententiam, Imperatores Christianos supplicasse Sanctis, & scenarum fabrum, atque piscatorem etiam mortuos, vt protectores, inuocasse, cum ipsa Chrysostomi editio fateatur, in vetustis exemplaribus illa non fuisse, cumque in aliorum posteriorum scriptis ea inueniantur. Quarto, versionibus prauis Græcorum abutuntur, ad superstitiones suas stabiliendas. Ita ex versione non vera Perionius conatur inuocationem sanctorum ex Iustino probare. Alii adorationem reliquiarum ex Eusebio, prohibitionem esus carnium ex historia Ecclesiastica, sacrificium Missæ ex Ignatio, satisfactionem pro peccatis per ieiunium, ex Basilii τῶ ὁμιλογιῶν, sicut suis locis ostendimus. Quinto, ex priuatis veterum quorundam disputationibus, & deuotionibus, quibus tamen sæpius alii contradixerunt, faciunt dogmata Catholica. Ita memorabile est, quod in vita Antonii scribitur: Christianos in Ægypto solitos sanctorum virorum defuncta corpora aromatibus condire, vt sæpius spectari possent. Antonium vero ipsis suasorem & autorem fuisse, vt exuuias illas in terram defoderent, vt ibi iuxta sententiam diuinam (Puluis es, & in puluerem conuerteris) computrescerent. Immo ex Origenis opinionibus purgatoriis, quas vetus Ecclesia damnauit, non verentur suum purgatorium Pontificii tanquam Catholicum dogma probare. Sexto, in dissimilibus Patrum sententiis non adhibent

 normam

normam Scripturæ Canonicæ, quæ scilicet sententiæ verbo Dei magis conueniant, sed illas excerpunt, quas iudicant suis superstitionibus pingendis quoquo modo seruire posse. Postremo, cum ingens sit dissimilitudo inter formam Ecclesiæ, quæ fuit Patrum tempore, & quæ nunc est apud Pontificios, ipsi veterum testimonia ita allegant, quasi omnia illa, quæ in Pontificia Ecclesia fiunt, Patribus etiam ita in vsu fuissent. Hæc & similia his mediocri diligentia in postremis hisce partibus de singulis locis ostendere conatus sum.

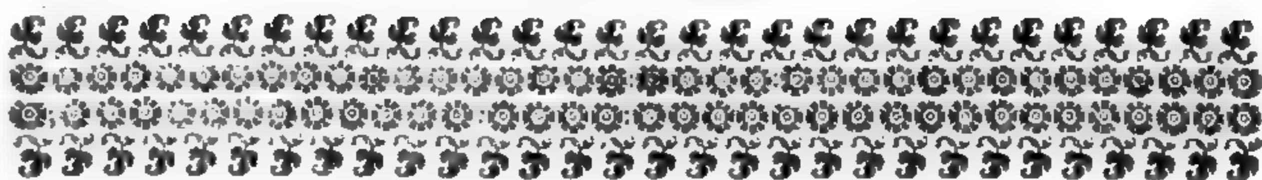
Et quia Durandus non dissimulat, pleraque talia vel ex Iudaicis obseruationibus, vel ex Ethnicis ritibus, in Ecclesiam irrepsisse, vtile est propter posteritatem, etiam tales Antitheses notare. Quod enim gentes pro lustratione ciuitatum & agrorum, circumferendis statuis & promiscuo cantu puerorum & puellarum, Cererem placabant, fulmina poppysmis arcebant, & flumine viuo se a delictis purificari putabant: Inde Pontificii suas sumpserunt processiones, aquam lustralem, quodque fulminibus strepitus nolarum, & suffitus herbarum consecratarum opponunt. Forma certe in cultu Sanctorum apud Pontificios per omnia similis est, sicut apud gentes singulis idolis peculiaria dedicata erant templa, statuæ deorum in templis, & anathemata in templis suspensa. Et sicut apud gentes Herculi decimas vouebant, vt diuitiis abundarent: Æsculapio gallum mactabant, vt a morbo conualescerent: Neptuno taurum immolabant, vt feliciter nauigarent. Et, sicut Varro dixit, discendum, qua de caussa quisque deorum aduocandus sit, ne a Libero aqua, a Lympha vinum optetur: ita Pontificii certas procurationes inter Sanctos distribuerunt, vt Christophorum certis ritibus colendum & inuocandum, vt præseruet a repentina morte: Sebastianum & Rochum, vt a peste: Antonium, vt ab igne sacro: Hubertum, vt a morsu canis rabidi: Sigemundum, vt a quartana: Benedictum, vt a calculo: Leonhardum, vt a vinculis: Iobum, vt a scabie: Valentinum, vt ab epilepsia: Apolloniam, vt a doloribus dentium: Seruatium, vt ab omnibus morbis: Laurentium & Florianum, vt domum ab igne seruaret: VVendelinus gregem a lupis defendebat: Scholastica tonitrua & tempestates arcebat: Ludouicus Minorita cereuisiæ curam agebat: Vrbanus & Medardus vini: Margarita parturientibus ipsa virgo præerat: Georgium tutelarem habebant equites: Nicolaum nauigantes: Erasmum negotiantes: Hieronymo cereus accendebatur, ad res perditas recuperandas. Immo sicut Alcoranus Mahomethi violationem iurisiurandi tridui ieiunio compensat, & cædem boni viri duorum mensium ieiunio expiat: ita Pontificii certis ieiuniis quæuis delicta expiant, immo per ea mortuis se subuenire fingunt. Sed infinitum esset, omnia percensere, hæc vero exempli tantum gratia hoc loco adducta sunt, cum de argumento, quod in hisce partibus tractatur, quædam dicenda essent: in ipso vero scripto Lector hæc plenius explicata inueniet.

Deum autem oro, vt vestram, Illustrissime Princeps, Celsit. tanquam nouellam oliuæ plantulam, Spiritu suo sancto in tota institutione rigare, fouere & excolere velit, vt efficiatur organon Deo gratum, politiæ vtile, & Ecclesiæ salutare, Amen. Brunsuigæ 10. Augusti, Anno Domini M. D. LXXIII.

Celsit. Vestram

demisse & reuerenter colens,

Martinus Chemnicius, D.

PARTIS IIII. EXAM. DECRETOR. CONCIL. TRIDENT.

LOCVS I.

De *RELIQVIIS SANCTORVM.*

Decretum Sessionis XXV. de Reliquiis Sanctorum.

SAnctorum quoque Martyrum, & aliorum cum Christo viuentium sancta corpora, quæ viua membra fuerunt Christi, & templa Spiritus sancti ab ipso ad æternam vitam suscitanda & glorificanda, a fidelibus veneranda esse, per quæ multa beneficia a Deo hominibus præstantur: Ita vt affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi, vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari atque eorum opis impetrandæ caussa, Sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandos esse, prout iam pridem eos damnauit, & nunc etiam damnat Ecclesia.

Artic, Smalc. p.308.

SECTIO I.

Quis sit status controuersiæ in hoc loco.

SAcra Scriptura ideo vocatur canonica, quod sit & esse debeat canon seu regula, ad quam exigendum, & secundum quam diiudicandum est, quicquid siue de dogmatibus, siue de cultibus in Ecclesia Dei disputatur. Ad hanc regulam, hoc est, ad sententias & exempla Scripturæ, si hæc disputatio de reliquiis Sanctorum referatur & examinetur, facilis & plana erit diiudicatio. Vt autem commodius & rectius illud fieri possit, principio exponemus capita, in quibus hæc controuersia de reliquiis Sanctorum consistit. Non enim in eo status huius controuersiæ vertitur, An corpora, reliquiæ, siue ossa Sanctorum, quorum animas Deus ex hac mortali vita ad cælestem patriam euocauit, propter spem resurrectionis & glorificationis, sint honorifice & reuerenter tractanda & sepelienda, sed pontificii, quando de veneratione atque honore reliquiarum disputant, de his potissimum capitibus dimicant.

Capita, de quibus Pontificii in hac quæstione dimicant.

1. Corpora, cineres, seu ossa Sanctorum, ex sepulcris eruenda seu eleuanda, & in loco edito, puta supra summum altare, vel in alio conspicuo loco collocanda, auro, argento, serico, &c. exornanda.

2. Reliquias illas in processionibus & supplicationibus publicis esse circumferendas, ac populo Christiano tangendas, exosculandas, vel saltem spectandas, esse ostentandas, & proponendas.

3. Docent, tales reliquias per Pontificem Romanum esse approbandas, Extra. *De reliquiis & veneratione Sanctorum*, quod Canonistæ dicunt fieri per Canonizationem, quam ita definit *Antonius* parte 5. suæ summæ, Titulo 12. cap. 8. quod per canonizationem Sancti proponantur a Papa, vt exemplar fidei & vitæ sanctæ, & ab omnibus *Adorandi* & in necessitatibus *Inuocandi.*

4. Docent singularem & meritorium cultum Dei esse, si populus *opis impetrandæ caussa* (sicut Tridentinum Decretum loquitur) propositas & ostentatas illas reliquias tangat, osculetur vel spectet, & ante illas, gestu & animo adorabundus procidat, & candelis, serico, corollis, & similibus ornamentis eas veneretur.

5. Docent, gratiam & virtutem Dei in illis reliquiis, quibus etiam dictitant insidere, aut assistere, quærendam, & eius participes fieri, qui reliquias illas tangunt vel spectant.

6. Sacrificium Deo gratum esse, si reliquiis illis offerantur pretiosa dona.

7. Reliquias illas tangentibus, osculantibus, aut saltem spectantibus, multas peccatorum indulgentias pollicentur.

8. Orationem meliorem, digniorem, & Deo acceptiorem esse, si fiat apud vel ante reliquias Sanctorum, vt quorum meritis opem impetremus. Atque ideo in necessitatibus vota facienda, & peregrinationes suscipiendas ad illa loca, vbi existimantur reliquiæ Sanctorum esse, vt ibi opis impetrandæ caussa inuocentur.

9. Ad sacramenti Eucharistiæ sanctitatem etiam non parum conferre, si in altari reliquiæ Sanctorũ inclusæ habeantur.

10. Ca-

10. Canonistæ docent, reliquias Sanctorum posse super aliquem poni. *Thomas* addit, illas licite posse portari in collo ex deuotione & fiducia ad Deum & ad Sanctos, quorum sunt reliquiæ. Hæc enim sunt verba *Thomæ*.

2.q.96.2. 4.ad 3.

11. Iuramenta apud Pontificios fiunt tactis Sanctorum reliquiis, vt religio iurisiurandi inter Deum & inter Sanctos diuidatur.

12. Incertis, suppositiis & falsis reliquiis plena sunt apud Pontificios omnia, quibus tamen sine discrimine eadem veneratio & idem honor exhibetur.

II. Hæc apud Pontificios in veneratione reliquiarum & factitata esse & adhuc fieri, publicum & notorium est, quæ ideo in principio huius loci, tanquam in tabella explicata, proponere volui, vt Lector consideret, quales abusus & superstitiones, sub specioso titulo, de honorandis Sanctorum reliquiis, stabilire, & Ecclesiæ rursus obtrudere conetur Tridentinum Concilium. De his enim capitibus quinis Christianus, ex verbo Dei recte institutus, iuxta analogiam fidei facile iudicare potest. Quia vero, quando superstitiones illæ reprehenduntur, inuidiose opponi solet ex Scriptura & ex pia antiquitate plausibilis titulus de honorandis Sanctorum reliquiis, sub quo crassas & tetras illas superstitiones, quas in tabella præcedenti notauimus, venditare conantur; Primo igitur paucis ostendemus Scripturæ sententiam, quomodo illa, & testimoniis & exemplis Sanctorum demortuorum corpora, ossa, seu reliquias veneretur & honorari velit; vnde ipsa antithesis per se ostendet, Pontificias venerationes nec testimonia nec exempla Scripturæ habere, immo Scripturæ aduersas & contrarias esse. Secundo ex historia antiquitatis de veneratione reliquiarum quædam annotabimus, quomodo illa a bono & tolerabili vsu ad superstitiones & abusus magis magisque inceperit degenerare, donec tandem in idololatriam non dissimulandam euasit.

SECTIO II.

Sacræ Scripturæ sententia, de corporibus, ossibus, seu reliquiis Sanctorum.

Scriptura non tantum de animabus fidelium agit, sed etiam de corporibus illorum

Gentes, cum verbum Dei de corporum resurrectione & glorificatione ignorarent, licet de animarum immortalitate aliquid, quasi per somnium cogitarint, ipsa tamen cadauera hominum mortuorum, propter fœtorem & immunditiem tanquam abominabilia exhorruerunt, sicut *Iulianus* apud Cyrillum libr. 10. ostendit. Inde Barbari quidam cadauera hominum canibus & auibus dilanianda & deuoranda proiecerunt. Et leges XII. Tabularum, corpora mortuorum in ciuitate, ne inde contaminarentur, sepeliri seuere vetuerunt, quæ prohibitio etiam postea aliquot Principum rescriptis confirmata fuit. Scriptura vero non tantum animarum præstantiam & immortalitatem docet, verum etiam corporum in piis in hac vita sanctificationem celebrat, & eorum post hanc vitam, in resurrectione futuram glorificationem promittit. Sicut enim Deus non animam tantum, verum etiam corpus humanum creauit: Ita Filius Dei mediator non animam tantum, verum etiam corpus humanum assumere & redimere voluit. Et Spiritus S. lauacro regenerationis & renouationis non animam tantum, sed & corpus abluit, obsignat, & sanctificat, nec anima tantum, sed & *corpora nostra*, sicut inquit *Irenæus*, percipiunt *Eucharistiam*, quæ constat *duabus rebus, terrena & cælesti*, corpore scilicet & sanguine Christi. Et Paulus affirmat, corpora fidelium etiam in hac vita esse domicilia & templa inhabitantis Spiritus S. & gratiæ Dei, 1. Corinth. 6, 19. & 2. Corinth. 6, 16. Corpora etiam piorum esse membra Christi, idem affirmat, 1. Corinth. 6, 15. Ephes. 5, 30. Et in ipsis etiam corporibus, & per corpora Deus multa gloriosa & mirabilia opera in Sanctis suis exercet & ostendit, sicut per manus Apostolorum edebat signa & prodigia, ac vmbra Petri sanabat infirmos, Actorum 5, 12. 15. Membra nostra præbemus arma iustitiæ Deo, Rom. 6, 13. Et glorificamus Deum, non tantum per spiritum, sed & per corpus nostrum, quæ vtraque sunt Dei, qui ea pretio redemit, 1. Corinth. 6, 20. ac stigmata crucis & passionis Christi in ipsis nostris corporibus portamus, Galat. 6, 17. 1. Corinth. 15, 31. Et illa ipsa hæc misera piorum corpora Filius Dei in nouissimo die ad vitam suscitabit, Iohan. 5, 28. Et *in hac carne mea videbo Deum* meum, Iob. 19, 26. Qui *corpus humilitatis nostræ glorificabit*, Phil. 3, 21. Vt quod nunc seminatur in corruptione, ignominia, & infirmitate, resurgat in incorruptibilitate, gloria & potentia, 1. Corinth. 15, 42. sq. Vt splendeat *sicut sol*, Matth. 13, 43. & *conforme reddatur glorioso corpori* Christi, Philip. 3, 21.

f. 358.

Scriptura sententia de mortuorum corporibus.

f. 4. c. 34. l. 363.

Et quidem dupliciter considerat hominum corpora.

II. Scriptura igitur corpora piorum dupliciter consideranda proponit. Primo, quid sint per naturam, postquam propter peccatum in summas miserias demersa sunt, *corpora* scilicet *peccati & mortis*, Rom. 7, 24. & 8, 11. in corruptione, infirmitate, & ignominia, 1. Corinth. 15, 42. seq. Sicut veteres eleganter dixerunt: *Quid aliud est homo secundum corpus quam sperma fætidum, saccus stercorum, cibus vermium?*

Post

Post hominem vermis, post vermem fætor & horror,
Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Item:

Cum fex, cum limus, cum res vilissima simus,
Vnde superbimus, ad terram terra redimus.

Secundo, proponit Scriptura fidei ita consideranda piorum corpora, quid per gratiam in hac vita in spe fiant, & quid post hanc vitam in gloria futura sint, sicut iam ostendimus.

Sicuti & dupliciter de sepulcris & cadaueribus mortuorum loquitur. I. Cuiusmodi per se sensibus patent.

III. Eodem modo Scriptura etiam de sepulcris & cadaueribus piorum loquitur dupliciter. Primo sicut per se sunt & sensui patent, vt cum Christus Matth. 23, 27. dicit: Sepulcra foris quidem apparere speciosa, intus vero plena esse ossibus mortuorum & omni spurcitia. Et quando Iob inquit, cap. 7, 5. *Induta est caro mea putredine, & sordibus pulueris, cutisque mea facta est abominabilis.* Et c. 10, 21. 22. Vado *ad terram tenebrosam & opertam mortis caligine, terram miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitans.* Cap. 13, 28. *Quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur a tinea,* &c.

II. Cuiusmodi ex gratia coram Deo.

Secundo loquitur Scriptura de corporibus, reliquiis & sepulcris fidelium defunctorum, qualia sunt ex gratia in fide & spe coram Deo, vt: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius,* Psal. 116, 15. *Custodit Dominus omnia ossa iusti, vnum ex his non conteretur,* Psal. 34, 21. Vocantur *mortui Dei,* Es. 26, 19. 20. *Mortui tui viuent, expergiscimini & iubilate, qui habitatis in puluere, quia ros herbarum virentium, ros tuus. Intra populus meus in cubicula tua, donec transeat indignatio mea.* Et hinc sumpsit Siracides, quod bis repetit, cap. 46, 14. & 49, 12. *Ossa eorum de locis suis reuirescant.* Esai. 57, 2. *Veniunt in pacem, requiescunt in cubilibus suis.* Matth. 9, 24. *Non est mortua puella, sed dormit.* 1. Corinth. 15, 18. *Dormiunt in Christo.* Apoc. 14, 13. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Nam & caro mea requiescet in spe,* resurrectionis scilicet & glorificationis, Psalm. 16, 9. Cumque in veteri Testamento tactus mortui contaminaret, Christus in nouo Testamento, assumpta mortali nostra carne, tangens mortuos, ipsa cadauera nostra sanctificauit: Et positus in monumento alieno sepulcra nostra, per se immunda, gloriosa reddidit. Inde enim angeli in albis in sepulcro apparent; per ipsum enim sepulcrum & requies humani corporis facta est gloria, Esaiæ 11, 10.

Luc. 24, 4.

Vnde docet reliquias sanctorum in pretio esse habendas.

IV. Hæc ideo copiosius descripsi, quia quando superstitiosus cultus reliquiarum reprehenditur, statim solet obiici, quod *Hieronymus* etiam Vigilantio opponit: *Ergo Petri & Pauli reliquiæ immundæ sunt? — Ergo Domini corpus in sepulcro positum immundum fuit? Et angeli — mortuo cadaueri atque polluto præbebant excubias?* Ergone cilicio colligandæ, & in sterquilinium proiiciendæ sunt Martyrum reliquiæ? &c. Respondemus autem, nos nequaquam sentire aut docere, Sanctorum reliquias vel contemptim habendas, vel irreuerenter & irreligiose tractandas, sed eo illas loco & in eo pretio habendas, sicut recitata testimonia Scripturæ ostendunt. Non autem inde sequitur, vel ex humanæ rationis cogitationibus sumendum, vel ab Ethnicorum aut quorumcunque hominum exemplis discendum, aut quenque sibi ipsi fingere debere, qua veneratione honorandæ sint Sanctorum reliquiæ: sed eadem Scriptura, quæ docet in pretio habendas Sanctorum reliquias, modum etiam & rationem veræ venerationis earum ostendit. Et si hanc regulam sequamur, non poterimus errare, nec poterit quis iure nos accusare, quod reliquias Sanctorum non satis veneremur, si honorem in Scriptura præmonstratum ipsis exhibeamus. Et quicquid huic regulæ non consentaneum, in veneratione reliquiarum præsumitur, illud merito ac iure reprehendere ac repudiare possumus. *Lucerna enim pedibus meis verbum tuum.* Et: *Si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.*

adu. Ripar. T. II. f. 52.
adu. Vigil. f. 84.
Ps. 119, 105.
Es. 8, 20.

Scriptura veteris Testamenti ignorat ea, quæ Pontificii de colendis reliquiis Sanctorum declamitant.

V. Extant igitur in Scriptura multæ descriptiones funerationum, & quidem aliquot, vt in veteri Testamento, magnificæ & sumptuosæ extant curationes funerum: nihil vero tale in illis descriptionibus legitur, sicut Pontificii de cultu reliquiarum docent, sed tantum, quod funera piorum honorifice curata, reuerenter ad sepulturam deducta, & religiose in monumentis condita & asseruata sint. Idem & multo quidem simplicius in nouo Testamento de sepultura Baptistæ & Stephani legimus. Cumque tota plebs Iudæorum Patriarcharum memoriam semper maximi fecerit, & quidem ratione promissionis (sicut in præcedenti loco dictum est) nomina eorum etiam in precibus publice commemorarint, non tamen ad monumenta eorum inuocationem instituerunt, non ossa ipsorum effossa circumgestarunt, & ad peculiarem cultum osculanda, tangenda, spectanda, ostentarunt, non accensis cereis honorarunt, non impetrandæ opis caussa coluerunt, non docuerunt gratiam & virtutem Dei apud reliquias illas quærendam, non vota fecerunt, non oblationes obtulerunt reliquiis illis, non imposuerunt eas languentibus, nec

ad collum portarunt, non posuerunt in illis spem & fiduciam, non per ossa Sanctorum iurarunt, cum alias in iuramento varios admisissent abusus, Matth. 5, 34. 35. 36. & 23, 16. sq.

Vti non minus Nov. Test.

VI. Quod si quis excipiat, in veteri Testamento gratiam Dei parciorem fuisse, & contactum mortui etiam pii tunc pollutum habitum: In nouo certe Testamento inter natos mulierum, excepto Christo, non surrexit maior Ioanne Baptista. Et Stephanus, *plenus gratia & fortitudine, edidit miracula & signa magna in populo*, Actor. 6, 8. Non tamen vel cum Baptista, vel cum Stephano, vel cum Apostolis mortuis tale quid fecit Apostolica Ecclesia, quod Pontificios reliquiis Sanctorum facere ostendimus.

Matth. 11, 11.

non obstante Eisengrini argumento.

Eisengrinus quidem ita argumentatur: Si, Actor. 5, 15. ægrotos exportarunt, vt venientis Petri vel vmbra illos obumbraret. Si Actor. 19, 12. sudaria a corpore Pauli delata, & super infirmos imposita, morbos fugarunt: quare non idem iam etiam reliquiis Sanctorum tribueremus, cum per mortem gratia ipsorum non sit imminuta, sed magis aucta? Sed illam argumentationem & talem consequentiam Scriptura & veteris & noui Testamenti prorsus ignorat. Neque enim quæcunque Deus per Sanctos suos in hac vita facit, eadem etiam per corpora & ossa ipsorum post mortem se facturum promisit. Vtebatur ministerio ipsorum in hac vita ad propagandum Euangelium, & addidit promissionem de signis sequentibus, Marc. 16, 17. sq. Illo ministerio defuncti sunt in hac vita, & sicut de Dauide, Paulus Actor. 13, 36. inquit, cum suæ generationi voluntate Dei seruiissent, obdormierunt. Non itaque consequens est, quod Deus in hac vita per Sanctos præstitit, illud post mortem apud reliquias ipsorum quærendum esse. Non dubium sane est, Deum pro infinita sua potentia per ossa Sanctorum maiora etiam miracula posse facere, quam quæ per ipsos, dum in hoc sæculo viuerent, facit. Sed Scriptura cum de corporibus & ossibus Sanctorum mortuorum multa tradat, non tamen vel a potentia Dei absoluta, vel ex eo, quod Deus per Sanctos in hac vita fecit, consequentiam talem texit ad reliquias ipsorum, vt sine certo & expresso verbo peculiarem cultum ad reliquias Sanctorum instituat. Et Dei voluntas non nostris argumentationibus, sed suis ipsius æstimanda est vocibus. Hæc regula certissima & tutissima est.

In primis autem hic obseruandum exemplum de reliquiis Elisæi.

VII. Ac diligenti obseruatione dignum est, quod exempla de reliquiis Sanctorum in verbo Dei ita descripta sunt, vt quasi intento ad fontem digito, explicationes & refutationes eorum, quæ a Pontificiis opponuntur, præbeant. Vt Elisæus, 4. Reg. 13, 21. iam moriturus vaticinatur de victoria Israelitarum contra Syros, si conuertantur ad Dominum. Cumque Elisæus iam mortuus & sepultus esset, & eodem anno copiæ militares Moabitarum irruptionem facerent in terram Israel, Deus peculiari & extraordinario miraculo confirmaturus veritatem vaticinii Elisæi, per contactum ossium ipsius iam defuncti, mortuum hominem resuscitauit ad vitam. (Et hoc est quod Siracides dicit, capit. 48, 14. corpus Elisæi post mortem prophetasse.) Quidni enim Deus sua virtute, quando vult, hæc posset facere, per ossa illa, quæ suæ custodiæ commendata esse affirmat, Psalm. 34, 21. Non autem dicit Scriptura, mortuum illum hominem ex destinato & proposito ad Elisæi sepulcrum abductum, vt contactu ossium ipsius resuscitaretur, quasi tunc fuerit consuetudo in populo Dei concurrendi ad sepulcra Prophetarum seu Sanctorum, vt votis & inuocationibus gratiam & virtutem apud ossa mortuorum quærerent. Sed textus dicit, inopinato casu mortuum illum in Elisæi sepulcrum proiectum, cum quidem vellent sepelire hominem, & superuenientibus latrunculis, non haberent spacium faciendi foueam, ne itaque cadauer insepultum hostium libidini expositum esset, aperuerunt tymbam monumenti, quod proximum erat, quod Elisæi fuit, & in illud non deposuerunt (tantum enim temporis non habebant) sed proiecerunt mortuum suum, qui ad fundum delapsus ita attigit ossa Elisæi, & reuixit, vt hoc miraculo Deus Israelitas commonefaceret Prophetiæ Elisæi, ne timerent incursiones hostiles, si modo Domino adhærerent.

Quia vero illustre & stupendum fuit illud miraculum, & Pontificii omnes illos suos cultus reliquiarum, quos paullo ante descripsimus, ex miraculis extruxerunt (a miraculis enim argumentantur ad institutionem cultuum,) videbimus, an Scriptura ex insigni hoc miraculo ossium Elisæi idem fecerit, vel faciendum præscripserit, quod Pontificii faciunt in cultu suarum reliquiarum. Si enim Scriptura ex illo ossium Elisæi miraculo idem fecit, valebit illa Pontificiorum consequentia a miraculis ad cultum, sin minus, recte & tuto ea poterit repudiari, a quibuscunque etiam nectatur. Iam vero etiam post editum illud miraculum, Elisæi ossa non legimus sepulcro eruta, in sublime eleuata, non circumgestata, non exosculanda, tangenda, spectanda, proposita, non candelis honorata, non serico exornata, non opis impetrandæ caussa, inuocatione adorata, non ad peculiarem cultum proposita,

Nec

Nec institutus fuit concursus ad ossa illa ad quærendam ibi gratiam & virtutem Dei, non promissæ indulgentiæ, non impositæ reliquiæ illæ infirmis vel mortuis, non per illas iuratum, non collocata in illis spes & fiducia, &c. Tale prorsus nihil in Scriptura de reliquiis Elisæi factum legimus, etiam postquam insigne & stupendum illud miraculum per ossa eius editum fuisset. Sed ossa Prophetarum in monumentis seu sepulcris relicta sunt, id quod etiam Christus affirmat Matth. 23, 27. 29. Nec ad sepulcra illa iustorum Iudæi perrexerunt adoraturi seu inuocaturi. In templo enim adorabant. Ædificabant sane sepulcra Prophetarum, & ornabant monumenta iustorum, Matth. 23, 29. declarantes ita reuerentiam suam erga sanctos Prophetas, quos iniuste occisos fatebantur. Sed hoc ipsorum studium non in admodum excellenti gradu a Christo commendatur, quin potius, sicut & *Chrysostomus* interpretatur, hoc in ipsis grauiter reprehenditur, quod sint mortuorum Prophetarum laudatores & admiratores, cum viuentium, & præsentium, qui peccata arguunt, & verbum Dei pure docent, sint contemptores & persecutores, quodque Sanctos pauperes hic viuentes negligant, & in mortuorum monumentis ædificandis ostentationis gratia multum absumant. Nam & hanc interpretationem addit *Chrysostomus*.

Imo auct. op. imperf. ap. Chrys. T. II. in N. T. p. 122. 124.

Hæc sunt manifesta & profecto talia, quibus semel tota hæc controuersia, de reliquiis Sanctorum, definiri, & vniuersus Pontificiorum cultus hac in parte refutari potest. Nam & Siracides cap. 48, 15. sq. describens miracula Elisæi in vita & post mortem, finem & vsum ponit, ne vnum quidem ex illis capitibus, quæ de Pontificiorum cultu annotauimus, sed confirmationem vaticiniorum Elisæi, vtque populus a peccatis ad Deum, quem Elisæus docuerat, conuerteretur. Et memoriam quidem ac reliquias Sanctorum & Prophetarum reuerenter celebrat Siracides, non autem addit superstitiones illas, de quibus Pontificii dimicant: sed ossa in sepulcris sub spe gloriosæ resurrectionis relinquit, & reuerenter habet, vt capite 46, 14. 15. & 49, 12. *Sit memoria eorum in benedictione, & ossa eorum locis suis pullulent seu reuirescant, & nomen eorum permaneat in æternum, permanente gloria ipsorum ad posteros.*

Exemplum de asseruatione & deportatione ossium Iosephi.

VIII. Porro extat etiam in Scriptura exemplum de asseruatis & deportatis Iosephi reliquiis, cuius consideratio præbebit materiam veræ explicationis & refutationis eorum, quæ Pontificii de transferendis & asseruandis reliquiis Sanctorum disputant. Iosephi enim mortui corpus non fuit in Aegypto vel sepulturæ mandatum, vel in monumentum illatum, sed aromatibus conditum, & in arcam seu cistam ex pretioso ligno fabrefactam sepositum, & vsque ad exitum Israelitarum ex Aegypto asseruatum. Num vero ad instituendum talem cultum, sicut capita de Pontificia veneratione reliquiarum supra descripta sunt? Nequaquam. Sed Ioseph ad testificandam suam fidem in promissionem Dei, mandauit, ne corpus suum in Aegypto sepeliretur, sed vt tam diu asseruaretur, donec in tempore visitationis ossa secum asportarent in terram promissionis, vt hoc quasi illustri pignore posteri inter pressuras & persecutiones animati, de exitu ex Aegypto, & de hereditanda terra promissionis, non hæsitarent. Nam & ideo hoc Iosephi factum reliqui ex duodecim Patriarchis non traxerunt in exemplum, nec sequentes Prophetæ & iusti hoc imitati leguntur. Nec vero dubium est, filios Israel ossa seu reliquias Iosephi reuerenter asseruasse, id quod Siracides ostendit verbo ἐπεσκέπησαν, quod significat tam diligenter aliquid seruare, ac si operimento aliquo defendatur & muniatur, nihil tamen illius superstitiosæ venerationis, quam supra descripsimus, ipsos reliquiis illis Iosephi exhibuisse legimus. Vetus translatio legit Siracid. 49, 18 *Ossa Iosephi visitata esse, & post mortem prophetasse*, quod quidam eo detorquent, quasi Israelitæ ad ossa Iosephi, instituta peregrinatione, tanquam ad oraculum concurrerint. Sed Græcus textus habet ἐπεσκέπησαν, quod verbum iam explicatum est. Posteriora vero verba prorsus non habet, sed ex capite 48, 14. quod ibi de Elisæi ossibus dicitur, Librarii ad Iosephi etiam ossa, contra fidem textus transtulerunt.

Genes. 50, 24. 25.

Porro de asportatis etiam Iosephi reliquiis, historia sacra loquitur, Exod. 13, 19. Sed nec eo modo nec fine, nec ea de caussa, nec tali opinione, sicut circumgestationes reliquiarum apud Pontificios fiunt. Reuerenter sine dubio reliquias illas Iosephi Israelitæ asportarunt ex Aegypto in terram promissionis, sed nihil tale ipsis exhibuerunt, quale Pontificios suis reliquiis facere supra ostendimus. Neque enim cum Pharao ipsos insequeretur, cum ignitis serpentibus infestarentur, cumque vndique ab hostibus premerentur, ad Iosephi reliquias, quas secum portabant, *opis impetrandæ caussa*, sicut Tridentinum Decretum loquitur, confugerunt. Cumque reliquias illas in terram promissionis tulissent, non eleuarunt illas (sicut Pontificii loquuntur) nec peregrinationes & cultus ad illas instituerunt: sed sub terra

Translatio illa ossium Iosephi qualis.

illas condiderunt & sepelierunt, Ios. 24, 32. Nec postea ad sepulcrum vel Iosephi, vel aliorum Patriarcharum, & Prophetarum, tales concursus & cultus vnquam instituti leguntur, quales Pontificii ad suas reliquias celebrant. Immo *Epiphanius* contra Antidicomarionitas citat ex 70. interpretatione, sententiam Scripturæ, qua damnantur illi, qui mortuis cultum præstant. Et apud *Cyrillum* libro 10. contra Iulianum, citatur sententia ex Esaia, *in sepulcris & speluncis dormiunt propter insomnia.* Quod tamen *Hieronymus* in Constantia quadam, quæ in sepulcro Hilarionis *peruigiles noctes ducere* erat solita, laudat, & quidam etiam assumentum illud in 49, 18. capit. Siracidis, de ossibus Iosephi prophetantibus, ita interpretari non verentur.

f. 1055.

l. d.

Nec non 3. de aliis quibusdam translationibus reliquiarum in Scriptura.

IX. Similiter extat etiam in Scriptura exemplum, de ossibus seu reliquiis mortuorum, ex vno sepulcro in aliud translatis, vt intelligeremus, Scripturam etiam in hac disputatione de translatione reliquiarum certam regulam præbere. Nequaquam autem iis de caussis, eo modo, & eo fine, talis translatio in Scriptura facta describitur, sicut apud Pontificios fit. Sed quia ciues Iabes Gilead sepelierant ossa Saulis & Ionathæ in nemore Iabes, 1. Reg. 31, 13. Dauid igitur postea ossa eorum transtulit in terram Beniamin, & intulit in paternum Saulis sepulcrum, 2. Reg. 21, 12. Audis caussam politicam, sicut tunc magnæ familiæ sua peculiaria habebant sepulcreta. Et Berzellai senex ideo aulicam dignitatem respuit, vt possit sepeliri iuxta sepulcrum parentum suorum, 2. Reg. 19, 37. Aliud etiam illustre exemplum extat 4. Reg. 23, 16. Cum enim Iosias sepulcra, quæ erant in excelso Ieroboam, destrueret, ossa eruit ex sepulcris, & combussit ea super altare. Cum vero intelligeret, non procul inde abesse sepulcrum viri Dei & Prophetæ, mandauit Iosias: *Sinite eum quiescere, & nemo loco moneat ossa eius.* Et addit textus, *Ossa illa intacta manserunt.* E contra vero pœna diuina ita describitur Ierem. 8, 1. *Eiicient ossa eorum de sepulcris suis.* Baruch 2, 24. *Transferentur ossa patrum nostrorum de loco suo, & proiicientur.*

v. 18.

Ex quibus patet, venerationem reliquiarum pontificiarum merito repudiandam esse,

X. Ex his itaque, quæ hactenus recitauimus, manifestum est, si sacram Scripturam pro canone & regula dogmatum & cultuum habere volumus, Pontificias reliquiarum venerationes iure & recte repudiari posse, cum Scripturæ testimoniis & exemplis destituantur, nec illis consentaneæ sint. Sanctas vero piorum reliquias ita recte secundum Scripturam honorari, si ita, sicut Scripturæ sententiis ostendimus, de ipsis sentiamus, atque hac opinione reuerenter funera curemus, religiose ad sepulturam deducamus, & terræ magnæ matri, commendemus, iuxta sententiam Dei: *Terra es, & in terram reuerteris.* Atque ea ibi, in spe resurrectionis, & glorificationis, reuerenter quiescere, (Iesai. 57, 2.) & in puluere dormire, (Dan. 12, 2.) sinamus, donec, qui in monumento sunt, audiant vocem Filii Dei, qua ad vitam suscitentur, Ioan. 5, 25. Hoc enim modo ipsius Dei custodiæ reliquias Sanctorum commendamus, Psalm. 34, 21. ut sint, sicut oratio quædam *Tatiani* ad Græcos eleganter inquit, *ἐν ταμείοις ἐν ἀποκείμενα, in penu*, conclaui seu cubiculo prædiuitis Domini *deposita.* Et *Cyrillus* libro decimo contra Iulianum verum reliquiarum honorem in Ecclesia etiam hoc modo describit: * *Defunctorum*, inquit, reliquias *viderit quispiam apud nos non nudas & negligenter in terram proiectas, sed bene compositas. Occultatæ enim quodammodo sunt in sinu matris, in profundis terræ.* Sicut & *Prudentius* eleganter canit: *Nunc suscipe terra fouendum, Gremioque hunc suscipe molli, Hominis tibi membra sequestro, Generosa & fragmina credo.*

καθημερινῶν hymno 10. p. 42.

XI. Sed de hac vera & Canonica reliquiarum veneratione Tridentinum Decretum non admodum est sollicitum. Dimicat autem de aliis superstitiosis reliquiarum cultibus, qui non tantum carent testimonio verbi Dei, sed contra illud non obscure pugnant. Electitii enim cultus, qui opis impetrandæ caussa, ex rationis humanæ præsumptione, sine verbo Dei instituuntur & suscipiuntur, etiamsi magnam speciem præ se ferant, in Scriptura tamen reiiciuntur & prohibentur, Deuter. 12, 30. sq. Coloss. 2, 23. Ita gratiam & virtutem suam Deus vult in verbo & Sacramentis, iuxta mandatum & promissionem, fide & inuocatione ad Deum quæri. Ea igitur sine verbo & extra verbum non debet a nobis ad Sanctorum ossa allegari. Hora etiam nunc est, quod inuocatio ad nullum locum alligata est, Ioan. 4, 21. Pugnat igitur contra officium mediatoris Christi hæc persuasio, quod oratio dignior, melior & acceptior sit, si fiat coram reliquiis Sanctorum, quam si in spiritu & veritate, in nomine Christi, in alio loco fieret. Ita indulgentias peccatorum promittere osculantibus reliquias, pugnat contra doctrinam de fide in Christum, per cuius solius nomen remissionem peccatorũ accipiunt credentes,

quippe pugnantem cum Scriptura,

* f. 337. ἄλλως τε τῶν κατοιχομένων τὰ λείψανα [illegible] εἰς γῆν [illegible], ἀλλ' ἐν [illegible], [illegible] ἐν κόλπῳ μητρὸς, ἐν κευθμῶνι τῆς γῆς.

tes, Actor. 10, 43. Fiduciam & spem collocare in reliquias, pugnat contra primum præceptum. Per aliud, quam per Dei nomen, vt per reliquias iurare, pugnat contra secundum præceptum: Sanctos vero, quorum reliquiæ a Papa canonisatæ sunt, in necessitatibus inuocare & adorare, aduersa fronte repugnat doctrinæ de inuocatione & adoratione. Et hæc omnia, quæ cum verbo Dei non obscure pugnant, in Pontificia reliquiarum veneratione fieri, notorium est, & in principio ostendimus. Et ipsa appellatio Scripturæ canonicæ nos admonet & confirmat, vt quicquid in veneratione reliquiarum cum hac regula non consentit, sed ab ea discedit, vel cum ea pugnat, libere bona quorumcunque hominum venia repudiemus. Quando vero reliquias Sanctorum ita veneramur, sicut Scripturæ exempla nobis præmonstrant, tunc certi sumus, nos rectæ viæ, quæ appellatur via mandatorum Dei, insistere.

Cuius sententiam

XII. Hanc Scripturæ sententiam *Augustinus* breuiter complectitur de Ciuit. libr. 1. capit. 13. f. 11. *Non contemnenda & abiicienda sunt corpora defunctorum, maxime iustorum atque fidelium, quibus tanquam organis & vasis, ad omnia bona opera, sanctus vsus est Spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi, tanto carius est posteris, quanto erga parentes maior extitit affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ vtique multo familiarius & coniunctius, quam qualibet indumenta gestamus, — — unde & antiquorum iustorum funera officiosa pietate curata sunt, exsequiæ celebratæ, sepultura prouisa, ipsique dum viuerent, hac de sepeliendis vel etiam transferendis suis corporibus, filiis mandauerunt, — verum ista autoritates non hac admonent, quod insit vllus cadaueribus sensus, sed ad Dei prouidentiam, cui placent etiam talia pietatis officia, corpora quoque mortuorum pertinere significant, propter fidem resurrectionis adstruendam.*

Summatim complectitur quoddam Augustini dictum.

SECTIO III.

Annotationes quædam ex historia Antiquitatis, de reliquiis Sanctorum.

TAm breui itaque ac facili compendio tota controuersia de reliquiis sanctorum dirimi & diiudicari posset, si sacram Scripturam, vt canonem & regulam in hac caussa serio adhibere vellemus. Sed Pontificii in Scriptura non multum sibi præsidii positum videntes, totam hanc controuersiam a Scripturæ norma, ad Patres, & ad veteres consuetudines, transponere conantur. Sed nos seducentes illos non volumus sequi. Non enim videndum est, inquit *Cyprianus, quid aliqui ante nos fecerint, sed quid ille, qui ante omnes est,* in suo verbo nobis faciendum præscripserit & præmonstrarit. Neque enim hominum consuetudinem, sed Dei veritatem sequimur. Nec hominum vel priuatæ vel publicæ devotiones, sed sola sacra Scriptura Canon, regula & norma esse debet dogmatum & cultuum in Ecclesia. Quicquid igitur in Patrum scriptis, & in antiquis consuetudinibus cum hoc Canone congruit, cum laude eorum recipimus, quicquid vero ab hac regula dissentit, cum pace eorum, libere, salua honorificentia, quæ talibus debetur viris, respuimus, sicut in prima parte pluribus hæc sententia demonstrata est.

II. Quia tamen non immerito magna est & esse debet antiquitatis reuerentia: Videbimus, quos ritus vera antiquitas circa reliquias Sanctorum, qui Scripturæ consentanei fuerunt, seruarit, quando vero, vnde, & quomodo longius progressum sit. Quæ principia, licet primo fuerunt tolerabilia, admixtis tamen paullatim superstitionibus, tandem in non dissimulandam idololatriam euaserunt.

III. Fuerunt igitur post Apostolorum tempora multi præstantissimi & celebertimi Martyres, & in magno pretio ac honore habita fuerunt martyria. Basilidis enim hæresin, docentem, non esse pro Christo martyrium subeundum, quia non ipse, sed pro ipso Simon Cyrenæus sit crucifixus, magna vehementia refutarunt. Huc enim pertinet, quod *Irenaus* scribit libro 3. cap. 20. *Ad tantam temeritatem progressi sunt quidam, vt etiam martyres* Domini *spernant*, & inhonorent eorum martyrium. Corpora etiam seu reliquias martyrum reuerenter & religiosæ tractarunt. Sed nihil aliud legimus, quam quod honorificæ sepulturæ eas tradiderunt. Ita Epistola martyrum Galliæ circa annum Domini 160. apud *Eusebium* libro 5. capit. 1. * conqueritur, persecuto-

Licet primitus maximo fuerint martyria in honore;

Nil tamen aliud legitur, quam quod reliquiæ Sanctorum honorifice sepultæ fuerint.

* f. 134. ἐπιμελῶς παρεφυλάσσοντες νύκτας καὶ μεθημέρας, μὴ κηδευθῇ τις ὑφ' ἡμῶν. ——— τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἐν μεγάλῳ καθειστήκει πένθει, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τὰ σώματα κρύψαι τῇ γῇ

res Martyrum corpora inhumata proiecisse canibus, *adhibitis nocte ac die custodibus, ne quisquam illorum* a Christianis *sepeliretur*. Reliquias vero combustas, & in fauillam redactas in Rhodanum dispersisse. Et additur: *Nos vero in magno eramus mœrore constituti, quod non liceret nobis corpora* sanctorum Martyrum *sepulturæ tradere*. Circa idem tempus acciderunt etiam ea, quæ Epistola Ecclesiæ Smyrnensis apud *Eusebium* libro 4. capite 15.* de Polycarpi ossibus narrat, de quibus in præcedenti loco diximus. Persecutores enim nolebant Polycarpi corpus Christianis humandum concedere, sed exusserunt illud, Christiani vero ossa illa ambusta nacti, auro & gemmis pretiosiora habuerũt. Sed quid illis fecerunt? *Sicuti conueniebat*, inquiunt, *ex more ea condidimus*. Illo vero tempore cœperunt ad ea loca, vbi insignium Martyrum reliquiæ humatæ erant, cœtus seu conuentus Ecclesiasticos, præcipue die passionis ipsorum, quem eleganter appellarunt *Natalitium*, celebrare. Ita enim inquit Epistola Smyrnensis: *Vbi etiam, quoad fieri potest, congregatis cum exultatione & gaudio, Dominus natalem Martyris sui diem celebrare largietur.*

Inde panegyres illorum institutæ.

IIII. Hæc Pontificii producentes mox attexunt, seu potius affingunt, omnia illa sua capita de veneratione reliquiarum, quæ in principio huius loci exposuimus, quasi fuissent illa omnia antiquissimis primitiuæ Ecclesiæ temporibus in vsu. Sed Epistola Smyrnensis affirmatiue & negatiue clarissime totum negotium explicat. Cultum enim martyrum simpliciter & diserte negat. Honores vero ipsorum ita describit, non sicut Pontificii Sanctos colunt, sed sicut Scriptura docet, quemadmodum historia illa in præcedenti loco plene explicata est. Quia enim Christiani videbant, apud Græcos multos ad virtutem & fortitudinem inflammari, inde, quod viri fortes, qui strenue pro patria pugnando nobili morte occubuerant, anniuersariis laudibus coronarentur, cum apud sepulcra illorum conueniretur: (Ita enim *Cyrillus* libro 6. contra Iulianum, vbi de martyrum honoribus agit, loquitur) iudicarunt, & in Ecclesia hac ratione multos ad fortiter suscipienda, & constanter perferenda Martyria, incitari & confirmari posse. Cum igitur viderent, multos martyria auersari, & in persecutionibus deficere, instituerunt Martyrum panegyres peculiari solennitate celebrandas, in quibus certamina ipsorum debitis laudibus efferebantur, memoria ipsorum grata prædicatione celebrabatur, coronæ ac palmæ, quibus a Deo agonothetæ, iuxta Scripturæ promissiones, donati essent, Martyres gloriose prædicabantur, vt hoc modo superstites, ad futura certamina pro fide subeunda & perferenda, præpararentur, excitarentur, & confirmarentur, ne metu suppliciorum deficerent, & confessionem abiicerent. Et hoc est, quod Epistola Smyrnensis † dicit: In loco sepulturæ Polycarpi congregati, cum gaudio & exultatione diem passionis eius celebrabimus, *ad memoriam eorum, qui ante certarunt, & ad futurorum exercitationem & præparationem*, siue, vt *Ruffini* paraphrasis habet, *vt sequentium animi ad præcessorum viam exemplis insignibus suscitentur*. Sed hæc in præcedenti loco diligentius & prolixius explicauimus. Hoc loco vero pauca repetenda fuerunt, vt ostenderetur, falsum esse, quod Pontificii fingunt, antiquissimis primitiuæ Ecclesiæ temporibus talem fuisse cultum & venerationem reliquiarum, sicut ex pontificiæ Ecclesiæ vsu & praxi in principio huius loci descripsimus.

quare illa primum instituta, & quomodo celebratæ fuerint.

V. Hæc igitur in veteri Ecclesia initia fuerunt panegyricorum conuentuum apud sepulcra martyrum, tolerabilia sane nec reprehendenda, sed pro ratione illorum temporum in mediis & sæuissimis persecutionibus vtilia, vt scilicet ad imitationem fidei, charitatis & constantiæ martyrum reliqui inuitarentur ac armarentur. Et talis ratio honorandi reliquias Sanctorum mansit in Ecclesia etiam sequentibus temporibus. Martyrum enim corpora non inhumata circumgestarunt, cultus & opis impetrandæ caussa, sicut Pontificii faciunt: Sed ea reuerenter, & quidem cum periculo sepelierunt, sicut *Eusebius* libr. 7. capit. 16. narrat: Astyrium Martyris cuiusdam corpus humero suo splendidoque & pretioso indumento impositum detulisse, & splendidissimæ sepulturæ, quantum conueniebat, tradidisse. Et capit. 12. Sanctorum mortuorum corpora complexi sinu exceperunt, lauerunt & ad sepulturam ornarunt. Ita *Origenes* contra Celsum libro quinto inquit: Humana cadauera, vt, animæ domicilia, haudquaquam sunt, abiicienda, quippe quæ ex optimarum, legum permissu cum honoribus, qui, haberi his possunt, & sepultura dignantur. Et libro octauo: * *Rationalem animam honorare didicimus, & huius organa sepul-*

f. 215.
f. 110.
f. 165.
f. 932.

* f. 109. οὕτως τε ἡμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα ὑπὲρ χρυσίον ὀστᾶ αὐτοῦ, ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ ἀκόλουθον ἦν.

† ap. Euseb. l. d. f. 109. —— εἴς τε τὴν τῶν προηθληκότων μνήμην, καὶ τῶν μελλόντων ἄσκησίν τε καὶ ἑτοιμασίαν.

* Orig. contra Cels. l. VIII. p. 397. ἄξια γὰρ ἴσθ' ὡς λογικῆς ψυχῆς οἰκητήρια μὴ παρερρίφθαι ἀτίμως, καὶ ὡς ἔτυχεν, ὁμοίως τοῖς τῶν ἀλόγων, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ τίμιον τοῦ σώματος ἔνθα λογικὴ ψυχὴ ᾤκει. —— Et in præced. l. d. ψυχὴν γὰρ λογικὴν τιμᾶν μεμαθήκαμεν, καὶ τὰ ταύτης ὄργανα μετὰ τιμῆς παραδίδομεν κατὰ τὰ νενομισμένα ταφῇ.

T. I. f. 4 5. *sepulcro honorifice demandare.* Alibi, vt libro primo in Iob, meminit *pretiosi vestitus*, quo mortui ornabantur, quando in terram erant condendi. Loca vero sepulturæ appellata fuisse κοιμητήρια, *Eusebius* testatur libro 7. capit. 11. & 13. Vbi etiam dicit, illa a persecutoribus erepta fuisse Christianis, vt scilicet non potuerint ibi suas panegyres celebrare. Ita *Tertullianus* in Apologetico dicit: Romæ in eodem cœmeterio, in via scilicet Ostiensi, suo tempore extitisse monumentum Petri & Pauli. l. 2. c. 25. f. 53. Et *Eusebius* ex Caio quodam scriptore Ecclesiastico idem confirmat. Tunc igitur Sanctorum corpora nondum monumentis eruebantur, sed sinebantur in cubiculis suis dormire. *Cyprianus* libr. 3. Epist. 6. diligenter iubet annotari dies, quibus Martyres decedunt, vt *commemorationes eorum in Martyrum memoriis* celebrari possint, sicut ex Epistola Smyrnensi iam ostendimus. Et apud *Eusebium* libr. 7. * c. 22. f. 219. Epistola Hieracis inquit: *Cum ab omnibus pulsi morti traderemur, etiam tunc festum egimus, & quilibet singularum afflictionum locus panegyricus nobis fuit, ager, solitudo, nauigium, diuersorium, carcer,* &c. Hæc in certis historiis ita descripta extant, in quibus nihil eorum capitum, quæ de pontificia veneratione reliquiarum supra exposuimus, sed ea tantum legimus, quæ in Epistola Smyrnensi explicauimus, de honesta scilicet sepultura, & de panegyricis commemorationibus Martyrum. Quæ vero præterea supposititia, dubia, & falsa scripta sub nomine & titulo Romanorum Pontificum feruntur, eorum, qui nec possunt nec debent veritati testimonium præbere, merito non habetur ratio. Tali igitur reuerentia & veneratione tractatæ & habitæ fuerunt reliquiæ Sanctorum in primitiva Ecclesia, vltra annos trecentos.

Hæretici damnati propter contemtum reliquiarum. VI. Porro in veteri Ecclesia etiam hæretici quidam damnati fuerunt, ideo quod reliquiis Martyrum non deferrent debitos honores. Historiæ vero ostendunt, caussas damnationis non fuisse illas, de quibus Pontificii in hac controuersia dimicant, sed longe alias. Et hæc ipsa consideratio de hæreticis aliquid lucis huic controversiæ affert. *Basilides.* Basilides igitur, sicut supra ostendimus, ideo damnatus fuit, quod Martyria diceret non necessaria, sed inutilia & vana esse, ac propterea ipsos Martyres, sicut *Irenæus* loquitur, sperneret. *Caiani.* Caianos scribit *Hieronymus* a Tertulliano damnatos, eo quod reliquias Martyrum non honorarent. adu. Vigilant. f. 85. Illos vero *Augustinus* dicit carnis resurrectionem negasse. Ratio igitur & caussa manifesta est. *Alii tempore Concilii Gangrensis.* Concilium *Gangrense* canone 20. damnat eos, qui panegyricas Martyrum solennitates, quæ tunc eo fine & modo, sicut ostensum est, celebrabantur, damnabant. Atque inde sumptum est, quod in libello de dogmatibus Ecclesiasticis capit. 73. scribitur: T. III. f. 146. *Sanctorum corpora, & præcipue beatorum Martyrum reliquias, tanquam Christi membra sincerissime honoranda, & Basilicas, eorum nominibus appellatas, velut loca sancta divino cultui mancipata, affectu piissimo & devotione fidelissima adeundas credimus. Si quis contra hanc sententiam venerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur.* Verba vero canonis † *Gangrensis* hæc sunt: *Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus, qui ad memorias martyrum fiunt, abominatur, & ministeria, quæ in eis fiunt, simul cum eorum memoriis execratur, anathema sit.* l. 3. Panopl. c. 28. f. 127. *Lindanus* huic canoni falso affingit, quasi Eustachium ob reprehensa & non seruata illa capita in veneratione reliquiarum, de quibus Pontificios dimicare in principio diximus, damnarit. Sed illis temporibus tales superstitiones nondum inuaserant Ecclesiam. Et acta *Gangrensis* Concilii, in præfatione, & conclusione caussam ita exponunt, vt opus sit diuinationibus. f. 416. In præfatione enim Patres Gangrenses dicunt, quosdam priuata conuenticula in ædibus celebrare, & loca sanctorum martyrum contemnere, & eos, qui illic conueniunt, reprehendere. In conclusione vero suam sententiam his verbis explicant: †† *Nos domos Dei honoramus, & conuentus, qui in his fiunt, tanquam sanctos & vtiles suscipimus, pietatem in priuatis domibus non claudentes: sed omnem locum in nomine Dei ædificatum honoramus, & congregationem sanctam in Ecclesia ad vtilitatem communem factam recipimus.* Est itaque etiam ratio Gangrensis canonis manifesta. *Porphyrius & Iulianus.* Ita veteres Porphyrium, Iulianum, cum reliquis Ethnicis, in hac disputatione damnarunt, quod dicerent, corpora & ossa Sanctorum esse rem immundam & abominabilem, contaminantem & vrbes & homines, sicut *Cyrillus* contra Iulianum, & *Theodoretus* contra Græcos recitant. *Eunomius.* Eunomius etiam cum suis sectatoribus Basilicas Apostolorum,

* c. XXII. f. 219. καὶ μόνοι πάντων ἐλαυνόμενοι καὶ θανατούμενοι, ἑωρτάσαμεν καὶ τότε. καὶ πᾶς ὁ τῆς καθ' ἕκαστον θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸς ἡμῖν γέγονε χωρίον. ἀγρός· ἐρημία· ναῦς· πανδοχεῖον. δεσμωτήριον.

† T. I. Synod. f. 426. εἴ τις αἰτιῷτο, ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος καὶ βδελυσσόμενος τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐταῖς γινομένας λειτουργίας καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

†† Can. XXI. f. 426. τοὺς οἴκους τοῦ Θεοῦ τιμῶμεν, καὶ τὰς συνόδους τὰς ἐπ' αὐτοῖς, ὡς ἁγίας καὶ ὠφελίμους ἀσπαζόμεθα, οὐ συγκλείοντες τὴν εὐσέβειαν ἐν τοῖς οἴκοις, ἀλλὰ πάντα τόπον τὸν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ οἰκοδομηθέντα τιμῶντες, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ συνέλευσιν εἰς ὠφέλειαν τοῦ κοινοῦ ἀποδεχόμεθα.

adu. Vigil. f. 85. rum & Martyrum, sicut *Hieronymus* scribit, non ingrediebantur. Caussa vero non est obscura. Eunomius enim diuinitatem Christi negabat. Cum vero Martyres doctrinam & fidem de eius diuinitate sanguine suo obsignassent, & Deus miraculis, quæ ad sepulcra Martyrum edebantur, fidem illam Martyrum confirmaret: Eunomii sectatores, ne ea, quæ magistri sui doctrinæ contraria essent, ipso facto approbare viderentur, nolebant se aggregare conuentibus Ecclesiasticis, qui in memoriis Martyrum celebrabantur, quia ibi præcipue Martyrum fides de Christo, vero Deo & homine, ad imitationem prædicabatur. Hos hæreticos ante Hieronymi tempora in hac caussa ab Ecclesia damnatos fuisse constat. Inde vero nequaquam probantur aut stabiliuntur Pontificii cultus reliquiarum. Caussæ enim damnationis, sicut ostensum est, tales fuerunt, quæ nihil aliud, quam sententiam Epistolæ Smyrnensis ostendunt & confirmant. Et quidem Vigilantius etiam, si id quod *Hieronymus* ipsi tribuit, sensit, reliquias scilicet Martyrum immundas esse, cilicio colligendas, & in sterquilinium proiiciendas, merito damnatus fuit. Adorationem certe ne Hieronymus quidem probare audet. De circumgestatione vero mox dicemus.

Vigilantius. adu. Vigilant. f. 84.

VII. Hactenus igitur Pontifices suæ venerationis reliquiarum, sicut eam in principio descripsimus, verum aut firmum patrocinium ex probatis historiis antiquitatis primitiuæ Ecclesiæ, per annos trecentos & amplius, nullum habere possunt. Quæ enim hactenus descripta sunt, Scripturæ sunt consentanea, & pro ratione illorum temporum, sine superstitione ad ædificationem Ecclesiæ vtilia fuerunt.

Seminaria vero superstitionis in veneratione illarum sparsa fuere,

VIII. Sed videamus iam porro, quando, quomodo, & vnde res hæc longius progressa, superstitionum seminaria secum traxerit, quæ a quibusdam Episcopis reprehensa, a quibusdam dissimulata, a quibusdam vero etiam laudata & aucta sunt, vnde eo tandem euaserunt, sicut supra pontificias superstitiones in veneratione reliquiarum descripsimus. Sub Constantino igitur Magno cœptæ fuerunt translationes reliquiarum, ex sepulcris obscurioribus, ad monumenta celebriora, quod Constantinus ex zelo pietatis non malo fecit. Sicut enim reliqua externa ornamenta, quæ Ethnicæ religioni plausibilem speciem & autoritatem apud homines conciliarunt, studuit ad Christianam religionem transferre, vt eam hoc modo etiam gentibus commendabiliorem faceret, sicut tota eius historia indicat: Ita cum videret, gentes regum & præstantium virorum corpora, si in loco ignobiliori condita essent, magna pompa & solennitate ad monumenta nobiliora transferre: quos vero Heroas putabant, in splendidissimis templis deponere: sicut *Cyrillus* libr. 10. contra Iulianum, multis exemplis ostendit, celeberrima templa gentium fuisse olim sepulcra aut monumenta mortuorum. Nota est historia, quam regia pompa, Antigonus Demetrii patris cineres ex Syria in Græciam deportarit, sicut eam *Volaterranus* & *Sabellicus* ex Plutarcho describunt, quorum verba adscribam, vt similitudo ostendat, vnde talia in Ecclesiam irrepserint. Antigonus, aiunt, cum Demetrii patris cineres obuios haberet, magna veneratione illos complexus est. Vrna clausit aurea, purpura & diademate instrata, quam regia naui sublimiter collocauit, circumstantibus hastatis iuuenibus, armorum fulgore conspicuis, Xenophane canente sacrum carmen, ciuitates, ad quas appellebant, vrnæ coronas mittebant, & viros, qui reliquias deducerent. Inde Corinthum remigrans, omnibus circa nationibus adeuntibus, cineres illos honorandos præbuit. Cumque Corinthii honores & coronas illis misissent, tandem eas apud Demetriadem deposuit. Extat etiam apud Plutarchum in Theseo & Cimone descriptio pompæ, qua Thesei ossa, post annos quadringentos, ex Scyro insula Athenas a Cimone in sua triremi translata, & quam splendida deductione ac festiua celebritate (vtrumque enim significat πομπή) ab Atheniensibus excepta sint, quasi ipse Theseus in vrbem rediisset. Idem etiam de Phocionis ossibus scribit.

quum Constantinus cœpit translationem reliquiarum,

Cum hæc, inquam, consideraret Constantinus, cogitauit talia merito exhibenda esse Sanctorum Dei, Prophetarum, Apostolorum, & Martyrum reliquiis, quas gentes pro immundis habebant. Cœpit ergo Sanctorum reliquias ex sepulcris obscurioribus transferre ad loca celebriora, adhibitis splendidissimis pompis, quod statim & alii magno studio imitari cœperunt. Ita *Hieronymus* scribit, Constantinum sanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei transtulisse Constantinopolim. Apollo Daphnæus Iuliano, sciscitanti oraculum, indicauit, se propter vicinum mortuum (erat enim Babylæ Martyris sepulcrum vicinum) non posse respondere. Cum igitur Iulianus mandasset, vt Christiani Babylæ sepulcrum auferrent, vniuersa Ecclesia conuenientes, matres & viri, virgines iuuenesque longo agmine thecam Babylæ transtulerunt

adu. Vigilant. f. 54

Sozom. l. 5. c. 19. f. 627.

lerunt. Antiochiam intra sacrum templi septum, psallentes per viam: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.* Arcadium narrat *Hieronymus*, ossa beati Samuelis, post tam longum tempus, de Iudaea transtulisse in Thraciam, Episcopos cineres illius vase aureo, serico & pretioso linteamine velatos, portasse, populos Ecclesiarum a Palaestina vsque Chalcedonem reliquiis illis occurrisse, *& tanta laetitia, quasi praesentem viuentemque Prophetam cernerent,* suscepisse, adorantes non Samuelem, sed Christum, *cuius Samuel & Leuita, & Prophetes fuerat.* Haec enim sunt *Hieronymi* verba.

adu. Vigilant. f. 24.

IX. Ex hisce initiis secuta sunt cateruatim & quasi certatim innumera huius generis exempla, quorum omnes illorum temporum historiae plenae sunt. Nam & circa illa tempora, Arriana haeresi contra diuinitatem Christi late & cum potentia in ipsis Imperatorum aulis grassante, apud quorundam Martyrum sepulcra miracula quaedam panationum edebantur, ad testificandam & confirmandam fidem illam Christi, pro cuius confessione Martyres sanguinem suum effuderant. Huius generis miracula aliquot descripta extant apud *Augustinum* de ciuitate Dei libro 22. cap. 8. & apud alios eius aetatis scriptores. Quae vt negari omnia nec debent, nec possunt, praesertim quae fidem Christi illustrant & adstruunt: ita pleraque talia sunt, quae, sicut ipse *Augustinus* fatetur, non tanta commendat autoritas, vt sine difficultate vel dubitatione credantur. A posterioribus certe scriptoribus multa talia adiecta & immixta sunt, quae fabulis, quam veris miraculis similiora sunt. Vt quod *Nicephorus* narrat de duobus Episcopis, qui in Nicena Synodo, priusquam formula fidei Nicenae conscriberetur & subsignaretur, mortui fuerant, quod postea super corpora mortuorum formula illa fidei imposita, & mane vtriusque chirographi subscriptione confirmata inuenta sit, (veritatem scilicet a mortuis, Iesai. 8, 19.) Ita quod de translatione reliquiarum Chrysostomi scribit, non potuisse eas moueri, Theodosium vero scripsisse epistolam ad Chrysostomum, quae cum posita esset super pectus ipsius, motum fuisse tumulum. Et corpus Chrysostomi, ante annos 35. mortui, cum in throno Episcopali collocatum fuisset, dixisse: *Pax vobis.* Alii vero adhuc crassiora & magis fabulosa affinxerunt.

& miracula apud monumenta Martyrum facta.

f. 447. sq.

l. 8. c. 23.

l. 13. c. 43.

X. Sed occasione quorundam, vt coeperam dicere, miraculorum, perreptari vndique tunc coeperunt omnia antiqua sepulcra, conquiri ossa, comportari fauillae, quae vel Prophetae alicuius, vel Apostoli, vel Martyris esse putabantur, partim ex antiquis indicationibus, partim ex visionibus, apparitionibus, signis, somniis, & aliis indiciis.

Inde conquisita reliquiae.

XI. Factae autem fuerunt translationes illae reliquiarum iisdem ritibus & ceremoniis, quae in solenni deductione funerum vsitatae tunc erant. Accedebant autem ex gentilium pompis vrnae aureae, & velamenta serica, obuiationes, deductiones, sicut de Demetrii reliquiis scriptum, & in translatione Samuelis seruatum, ostendimus. Deponebantur autem Martyrum reliquiae non super altare, (sicut nunc in Papatu fit) Illum enim locum Christo, vt hostiae pro peccatis totius mundi, deberi existimabant: sed sub altari, vt qui Christi redempti sint passione, inquit *Ambrosius* libro 10. Epist. 85. vbi addit: *Hunc ego locum praedestinaueram mihi. Dignum est enim, vt ibi requiescat sacerdos, vbi offerre consueuit. Sed cedo locum* Martyribus, &c. Et hoc est, quod *Hieronymus* dicit, Romanorum Pontificem *super veneranda ossa Petri & Pauli* offerre, *& tumulos* ipsorum *Christi arbitrari altaria.* Et quia preces communes seu publicae fiebant in administratione Eucharistiae, dicit *Iulianus* apud Cyrillum libr. 6. & 10. Christianos apud sepulcra Martyrum inuocasse Dominum.

& magna cum pompa translata.

al. l. 7 ep. 56. T. V. f. 317.

adu. Vigilant. f. 25.

XII. Haec Constantini saeculo noua fuerunt, sine Scripturae mandato, & sine praecedentis antiquitatis exemplo, ex κακοζηλίᾳ quadam splendoris in Ethnicis pompis & sepulcretis instituta. Quae sane, initio zelo quodam pietatis suscepta, vix videri potuerunt habere aliqua superstitionibus seminaria. Nam honorificae illae translationes & deductiones reliquiarum factae fuerunt propter spem resurrectionis & glorificationis illarum exuuiarum, quae in vita fuerant templa Dei, & organa Spiritus sancti, resuscitanda ad vitam & lucem caelestem. Et sicut tempore Pauli, ad significandam spem resurrectionis, actio Baptismi viuentibus alicubi supra mortuos administrabatur, 1. Corinth. 15, 29. Ita Eucharistia administrari potuit super corpora Martyrum sine superstitione. Potuit etiam oratio sine superstitione ad Deum fundi apud sepulcra Martyrum, in illa fide Christi, pro qua Martyres mortui fuerant. Ipsa etiam honorifica translatio & depositio reliquiarum, quae erant vel Prophetarum, vel Apostolorum, vel Martyrum, praeter commonefactionem de spe resurrectionis & glorificationis, fuit etiam incitamentum quoddam, ad admirationem fidei & virtutum, quae praedicantur de Sanctis,

Quae licet primitus specie aliqua pietatis,

sicut *Chrysostomus* * inquit in Babylam: *Post sermonis facultatem ipsa certe Sanctorum sepulcra proximum locum obtinent, ad animos hominum in ipsos Sanctos intuentium, ad virtutum earundem æmulationem excitandos*, &c. Præterea extra verbum Dei naturalis quædam affectio est, si quis post longum tempus spectare posset membra illa, quæ in antiquis Prophetis, Apostolis & Martyribus organa fuerunt Spiritus sancti ad opera præstantissima. Sicut Augustus Imperator Alexandriam ingressus, id quod primum in ea vrbe optauit conspicere, Alexandri Magni corpus fuit, quod & floribus totum conspersit & coronæ prosecutus est honore. Ita ** *Chrysostomus* inquit, Hom. 32. in epistola ad Romanos: Ego Romam *celebro*, — *non propter marmoreas columnas, & aliam phantasiam, sed propter columnas illas Ecclesiæ*, Petri scilicet & Pauli corpora. *Quis mihi nunc dabit circumfundi corpori Pauli, affigi sepulcro, videre puluerem corporis illius, stigmata* Christi *gestantis*, — *puluerem, inquam, oris illius, per quod Christus locutus est.* — — *Vellem videre sepulcrum, quo recondita sunt arma illa iustitiæ, arma lucis, membra nunc viuentia, tum vero, cum in hac vita essent, mortua: quæ mundo fuerunt crucifixa membra Christi, quæ Christum induerant, quæ templum Spiritus sancti, sanctaque fuerant ædificatio, quæ ligata erant spiritu, confixa timore Dei, habentia stigmata Christi*, &c. Idem † Homil. 8. in Epistola ad Ephesos: *Vellem nunc etiam esse in illis locis, in quibus ista dicuntur esse vincula*, — *cuperem videre catenas illas, quas verentur & horrent dæmones, venerantur vero angeli*: — — *quod si liberum fuisset per curas Ecclesiasticas, & corpus habuissem validum, nihil vtique caussatus fuissem, quo minus tanta suscepta peregrinatione, catenas duntaxat illas, & carcerem, vbi ligatus fuit, vidissem*, &c. Ita Antonius tunicam, palmeam Pauli Heremitæ tanti fecit, vt diebus solennibus tantum illa amiciretur. Theodosius etiam iunior sago quodam Episcopi Chibronensis indui pro gloria ducebat. Et thronum Iacobi, primi Episcopi Hierosolymitani, ad sua vsque tempora seruatum fuisse scribit *Eusebius*. Hæc ideo dico, quæ enim simplici intentione & absque superstitione facta sunt, non temere traducimus aut damnamus, sed quo ad eius fieri potest, excusamus, & libenter in meliorem partem, quantum quidem per aduersarios & sine detrimento veritatis fieri potest, interpretamur.

naturalis affectionis erga reliquias *fieri videbantur.*

l. 7. H. E. c. 15. f. 217.

XIII. Sed tamen dissimulari non potest, nouas istas & electitias deuotiones erga reliquias, sine Scripturæ testimonio, & absque vetustissimæ Ecclesiæ exemplis susceptas, statim post initium habuisse seminaria superstitionis, tanquam communiter accidens, aut potius tanquam accidens inseparabile adiuncta. Sicut enim pompa translationis reliquiarum ad Ethnicorum æmulationem, sicut ostendimus, instructa fuit: ita simul cum Ethnicis pompis adhærescentes etiam gentiles superstitiones in Ecclesiam irrepserunt. Nota enim est historia apud Plutarchum in Theseo: Quod Athenienses, in Marathone pugnantes, dicantur vidisse spectrum Thesei, in armis pro Atheniens. pugnans & Barbaros inuadens. Postea Apollo per oraculum monuit Athenienses, vt ossa Thesei inquirentes Athenis deponerent, & religiosa veneratione seruarent, atque ipsum tanquam Heroa, hoc est, tanquam munimentum & præsidium vrbis, sacrificiis, & inuocationibus colerent. *Epiphanius* scribit, ægyptios gentiles locum, vbi Ieremias sepultus fuit, magna deuotione & religione coluisse, ea opinione, quod ab ipso aspides & crocodili profligarentur. Ita *Ælianus* de varia historia lib. 12. narrat: Alexandri Magni corpus per triginta dies inhumatum iacuisse. Postea Aristandrum numine correptum dixisse: Cum Alexander omnium sæculorum reges felicitate superasset, sibi a Diis patefactum esse, in quacunque terra corpus ipsius requiem esset habiturum, eam felicitate abundantem, & ab hostili vastatione liberam fore. Inde inter successores Alexandri ortam contentionem, singulis conantibus corpus illud in suum regnum transferre, quasi obsidem firmitatis & immobilitatis imperii. Tandem vero Ptolomæum præ ceteris præuenisse,

factum tamen fuit, vt sensim maiorem superstitionis occasionem dederint.

de vit. Prophet. p. II. opp. f. 239.

c. 64. p. m. 642.

* Chrysost. de Babyla & contra Gent. T. I. opusc. f. 668. *Μετὰ γὰρ τὴν διὰ τοῦ λόγου δύναμιν, δευτέραν ἔχουσι τάξιν οἱ τῶν ἁγίων τάφοι, πρὸς τὸ διεγείρειν εἰς τὸν ἴσον ζῆλον τὰς τῶν θεωμένων αὐτοὺς ψυχάς.*

** Id. hom. XXXII. in ep. ad Rom T. IIII. in N. T. f. 402. *Διὰ τοῦτο θαυμάζω τὴν πόλιν [Ῥώμην] — οὐ διὰ τοὺς κίονας, οὐδὲ διὰ τὴν ἄλλην φαντασίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας τούτους. Τίς μοι νῦν δώσει περιχυθῆναι τῷ σώματι Παύλου, καὶ προσηλωθῆναι τῷ τάφῳ καὶ τὴν κόνιν ἰδεῖν τοῦ σώματος ἐκείνου, τοῦ τὰ στίγματα [τοῦ Χριστοῦ] βαστάσαντος. — — τὴν κόνιν τοῦ στόματος, δι' οὗ Χριστὸς ἐφθέγγετο. — — p. 405. ἐβουλόμην τὸν τάφον ἰδεῖν, ἔνθα τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης ἀπόκειται, τὰ ὅπλα τοῦ φωτός, τὰ μέλη τὰ νῦν ζῶντα, νενεκρωμένα δὲ ὅτε ἔζη, ἐν οἷς πᾶσιν ὁ Χριστὸς ἔζη, τὰ ἐσταυρωμένα τῷ κόσμῳ, τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, τὰ ἐνδεδυμένα τὸν Χριστόν, τὸν ναὸν τοῦ πνεύματος, τὴν οἰκοδομὴν τὴν ἁγίαν, τὰ δεδεμένα τῷ πνεύματι, τὰ καθηλωμένα τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ, τὰ ἔχοντα τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ.*

† Id. hom. VIII. in ep. ad Ephes. T. V. in N. T. f. 921. *ἐβουλόμην ἐν τοῖς τόποις γενέσθαι νῦν ἐκείνοις, [λέγονται γὰρ ἔτι μένειν τὰ δεσμά] — — ἐβουλόμην ἰδεῖν τὰς ἁλύσεις, ἃς δεδοίκασι μὲν δαίμονες καὶ φρίττουσιν, αἰδοῦνται δὲ οἱ ἄγγελοι.* p. 922. *εἰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φροντίδων ἐκτὸς ἤμην, καὶ τὸ σῶμα ἐρρωμένον εἶχον, οὐκ ἂν παρῃτησάμην ἀποδημίαν τοσαύτην ποιήσασθαι ὑπὲρ τοῦ τὰς ἁλύσεις μόνον ἰδεῖν, ὑπὲρ τοῦ τὸ δεσμωτήριον, ἔνθα ἐδέδετο.*

uenisse, & in Alexandriam Aegypti illud transtulisse, &c. *Polydorus* etiam ex Dionysio oblationem cereorum ostendit fuisse partem cultus gentilitii. Et supra diximus de floribus, rosis, & coronis, quæ reliquiis oblata fuerunt ab Ethnicis.

de inuent. rer. l. 5. c. 1. p. 295.

XIV. Hæc gentilitia in Ecclesiam etiam recepta, & nouis additamentis aucta fuisse, ex historiis patet. Susceptis enim translationibus reliquiarum, mox addita fuit persuasio: Sanctos seu Martyres illius vrbis seu regionis, vbi reliquiæ ipsorum depositæ erant, columnas, turres, munimenta, præsidia esse, sicut *Basilius* in 40. Martyres & in Manantem Martyrem declamitat. Sicut apud Romanos propter vrnas, quibus in fornicibus domi quisque suorum ossa & cineres deposita habebat, Lares & Penates in domibus, tanquam tutelares, patronos, & protectores familiæ colebant, & in necessitatibus inuocabant, sicut *Seruius* in multis locis annotat. Ex translationibus mox factæ fuerunt circumgestationes reliquiarum, vt apud *Hieronymum* contra Vigilantium. Et apud *Augustinum*, De C. D. l. 22. c. 8. cum in translatione reliquiarum Stephani mulier cæca illuminata esset: mox Lucillus Episcopus circumgestationem memoriæ Stephani instituit. Ac quia aliquando quædam miracula ad reliquias edebantur, omnes, in quibusuis infirmitatibus & necessitatibus eo currebant, flores apud *Augustinum*, oraria, tunicas apud *Ambrosium*, sepulcris illis seu vrnis iniectas, si reciperent, tanquam amuleta & præseruatiua gestabant, Martyres ipsos suis cineribus adesse opinabantur. Nec Deum tantum, sed ipsos etiam Martyres apud memorias illas inuocabant, sentiebant gratiam & virtutem diuinam ossibus illis insidere, ideo inuocationibus & aliis cultibus eam apud reliquias quærebant: sicut *Basilius* in Psalm. 115. disputat. Nec tantum curationes corporales ibi quærebant, sed fingebant, spiritualem gratiam, vt sanctimoniam & charitatem, dari & augeri per contractum, exosculationes seu complexus reliquiarum, vt *Nyssenus* in Theodorum Martyrem rhetoricatur. Apud *Augustinum* quidam reliquias Martyrum imponunt ægrotis. Tunc etiam circa Hieronymi & Augustini tempora cœperunt diuulsiones reliquiarum, vt distributæ in variis locis viserentur. Ita apud *Augustinum* de Ciuit. libr. 22. cap. 8. reliquiæ Stephani in aliquot locis Africæ extabant, cum apud Theodorum Lectorem sub Theodosio iuniore Stephani integræ reliquiæ scribantur Hierosolymis Constantinopolim translatæ. Inde

Sic persuasio de Larib. translata ad reliquias Sanctorum.

Circumgestationes reliquiarum factæ.

Concursus itidem ad reliquias.

Inuocatio Martyrum.

T. II. f. 1012.

Quibus accessere diuulsiones reliquiarum.

f. 468. sq.

Monachi quidam circumcursantes vendere cœperunt reliquias, apud *Augustinum* de opere Monachorum c. 28. Mulierculæ claro die, sole rutilante, cereos ante tumulos Martyrum accendebant. Apud *Hieronymum* adu. Vigilant. f. 85. vulgus vigilias agebat in cœmiteriis Martyrum, & cibos sanctificandos eo ferebat. Suscipiebant etiam peregrinationes ad loca, vbi reliquias miraculis celebres & claras audiebant. Ita ad terram sanctam, ad limina Petri & Pauli Romam peregrinabantur. Et *Augustinus* epist. 137. duos clericos, pro amolitione suspicionis furti, ad reliquias Felicis Nolensis missos scribit.

Nundinatio reliquiarum.

Peregrinationes ad reliquias.

f. 419.

XV. Et hæc Pontificii pro suis superstitionibus stabiliendis producere solent, quasi sit Apostolica traditio, semper, vbique & ab omnibus in Ecclesia obseruata. Sed in Scriptura, nec mandatum, nec exemplum, de omnibus illis obseruationibus legitur. In vere antiqua etiam & primitiua Ecclesia, in citatis historiis talia exempla nulla extant. Quod enim in *Iustini* quæstionibus quædam leguntur; * Quod Martyrum *corpora tueantur* homines *ab insidiis dæmonum, morbosque curent arte medica incurabiles*: constat a *Iustino* quæstiones illas non esse conscriptas. Nam in quæst. 82. & 86. citatur Origenes, qui longe post Iustinum vixit. Et quæst. 127. Manichæorum meminit, qui post annum Domini 300. innotuerunt. Quando igitur Pontificii in hac de reliquiis disputatione opponunt antiquitatis titulum, respondemus primo: Nostram antiquitatem esse Christum & sacram Scripturam. Deinde addimus, Apostolicam & primitiuam Ecclesiam superstitiosas illas obseruationes circa reliquias Sanctorum, quas iam recensuimus, vltra annos trecentos & amplius ignorasse. Irrepserunt autem in Ecclesiam circa annum 400. de quibus temporibus *Augustinus* ipse conqueritur, Epistola 119. tam multis præsumptionibus plena fuisse omnia, vt tolerabilior fuerit Iudæorum conditio, qui legalibus sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciebantur. Et ex ramusculis de signis seu miraculis, quorum quædam vera, quædam commentitia erant, aucta fuerunt hæc omnia. Procliue enim & vsitatum est humano ingenio, ex signis seu miraculis, sine verbo & mandato Dei, fingere noua dogmata, & instituere peculiares cultus, cum tamen in Scriptura Deus hoc ipsum prohibuerit & cauendum mandauerit, Deut. 13, 1. sq. Matth. 24, 24. 2. Thessal. 2, 9.

Quæ omnia contra Scripturam.

& vera antiquitatis exempla.

q. 28. f. 409.

f. 441. 444. f. 477.

Demum circa annum 400. irrepserunt.

XVI. Et tamen illis ipsis temporibus, in

* Iustin. quæst. & resp. ad orthod. q. XXVIII. f. 409. —— Φυλακτικὰ ὄντα ἀπὸ τῶν τῶν δαιμόνων ἐπιβουλῶν, καὶ ἰαματικὰ νοσημάτων τῶν κατὰ τὴν ἰατρικὴν τέχνην ἀνιάτων;

Vbi tamen notandum, quod multi superstitiones istas reprehenderint.

in istis vulgi pullulantibus superstitionibus, singula ferme capita reprehensa fuerunt. Concilium enim *Elibertinum* Canone 34. ita statuit: *Cereos per diem placuit in cœmeterio non incendi. Inquietandi enim Sanctorum spiritus non sunt. Qui hæc non obseruauerint, arceantur ab Ecclesiæ communione.* Et Canone 35. *placuit prohibere, ne feminæ in cœmeterio peruigilent, eo quod sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committantur.* Extat oratio *Gregorii Nysseni*, dissuadens & improbans studium peregrinationis ad terram sanctam. Historiæ sane gratia veteres quidam susceperunt profectionem Hierosolymitanam, & Christum, qui in locis illis natus, conuersatus, & passus fuit, in spiritu & veritate adorarunt, sicut *Eusebius* libr. 6. c. 11. narrat, Alexandrum ex Cappadocia circa annum Domini 200. profectionem instituisse ad loca Hierosolymitana, εὐχῆς καὶ τῶν τόπων ἱστορίας ἕνεκεν, *orationis & historiæ gratia visendi loca illa.* Postea pietatis partem non postremam quidam in Hierosolymitana peregrinatione constituerunt, quasi gratia Dei in locis illis amplior, & Spiritus sanctus abundantior & propior esset. Sicut *Chrysostomus* Homilia quinta ad Antiochenos narrat; Quosdam solitos in Arabiam peregrinari, vt terram illam oscularentur, in qua Iob sederat. *Nyssenus* igitur peculiari oratione persuasiones & superstitiones illas refutauit ex veris & solidis fundamentis. Dicit enim, rem illam ad regulam Scripturæ, & ad dictum præceptorum Domini exigendam esse, an sit opus a Domino mandatum? * Et addit: *Si præter Domini præcepta id apparcat introductum, non video, quid sit, quod præcipiat, velle quid aliquem facere, qui se sibi legem boni fecerit ipsum. Vbi Dominus ad regni cælorum hereditatem appellat benedictos, inter recte facta, quæ eo dirigunt, profectionem Hierosolymitanam, non enumerauit. Vbi beatitudines enumerat, tale studium non est complexus. Quod autem neque beatum efficit, neque ad regnum cælorum conducibile est, qui in eo studium & opera ponatur? — Quid vero plus est habiturus, qui loca illa adit? Quasi vero in locis illis Spiritus sanctus abundet, & gratia Dei amplior sit ibi? —* Immo inquit: *Ego ex collatione cognoui, nostra loca illis exteris longe esse sanctiora. Vos ergo, qui timetis Dominum, in quibus locis estis, eum laudate. Localis enim mutatio, vt Deus propior sit, non efficit: Sed vbi fueris, ad te Deus veniet, si anima tua diuersorium paratum inueniet. Quod si hominem interiorem peruersis cogitationibus plenum habeas, etiamsi in Golgatha, in Oliueto, in monumento resurrectionis fueris, non suscipies Christum. Consule ergo fratribus, vt a corpore peregrinentur ad Dominum, non e Cappadocia in Palæstinam. Quia enim Spiritus, vbi vult, spirat, eius igitur illi quoque, qui hic sunt ac credunt, participes fiunt iuxta fidei analogiam, non iuxta peregrinationem in Hierosolyma susceptam.* Hæc *Nyssenus*.

f.172.

Tom. I. opusc. f. 63.

T. II. f. 1084.

f. 1085.

f. 1087.

Temporibus etiam Ludouici Pii *Claudius* presbyter publico scripto reprehendit superstitionem illorum, qui pro acquirenda vita æterna Romam peregrinabantur, propterea quod dictum esset Petro, *Tibi dabo claues regni calorum.* Sed non est dictum, inquit *Claudius*, vt Petrus, in celo existens, soluat eos, qui in terra sunt: *Sed quicquid solueris in terra*, &c. Et tandem concludit *Claudius*: *Nemo de meritis vel intercessione Sanctorum confidat, quia nisi eandem fidem — teneat, — per quam illi placuerunt Deo, saluus esse non poterit*, &c. *Bernhardus* etiam Epist. 319. Monacho cuidam peregrinationem Hierosolymitanam dissuasit, addita hac ratione: *Non terrenam sed cælestem Hierosolymam inquirere Monachorum propositum est, & hæc non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiendo.* f. 765. f. 1492.

Augustinus de moribus Ecclesiæ Catholicæ, c. 34. inquit: *Nolite consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. — — Noui multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores, noui multos, qui luxuriosissime super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos seipsos sepeliant.* Scribit etiam lib. 8. de ciuit. f. 531.

* Greg. Nyssen. orat. de peregrin. ad terr. sanct. T. II. opp. f. 1084. 1085. [illegible] — f. 1087. [illegible]

l.152. ciuit. cap. 27. quosdam epulas suas detulisse ad sepulcra Martyrum, *quas cum*, inquit, *apposuerint, orant & auferunt, vt vescantur*, — — *sanctificari ibi eas* putantes *per merita Martyrum in nomine Domini Martyrum*. Sed addit, a Christianis mulieribus hoc non fieri, & in plerisque terrarum nullam talem esse consuetudinem. In præcedenti etiam loco de inuocatione Sanctorum ostendimus, *Augustinum* eam persuasionem conuellere, qua opinabantur, spiritus Martyrum reliquiis suis præsentes adesse, & peccatores audire. Illud etiam Basilii, de gratia & virtute diuina insidente reliquiis sanctorum, *Augustinus* ita conatur tollere, quod disputat, Deum vbicunque vult, quando & quomodo vult, per angelica ministeria, talia miracula apud sepulcra Martyrum posse edere. Sed hæc in præcedenti loco explicata sunt, vbi & hoc ostensum fuit, *Augustinum* improbare, si sancti in precibus inuocentur. *Hieronymus* etiam damnat adorationem reliquiarum. Et † *Cyrillus* lib. 10. contra Iulianum, Sanctorum reliquias dicit non circumgestandas, sed *in sinu matris in profundis terra* occultandas. Ibidem etiam scribit: Ethnicorum superstitionem fuisse, per mortuorum reliquias iurare, *Mà per eos, qui in Marathone, in Salamine, in Artemisio, in Platæis, cæsi sunt. Mà per alios, qui in vulgaribus*
T.III.f.568. *sepulcris siti sunt*. *Augustinus* de opere Monachorum cap. 28. inquit; *Tam multos Hypocritas sub habitu Monachorum vsquequaquam dispersit, circumeuntes prouincias, nusquam missos, nusquam fixos, nusquam stantes, nusquam sedentes. Alii membra Martyrum (si tamen Martyrum) venditant*, — — *& omnes petunt, omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis*. In quinta etiam *Carthaginensi* Synodo capit. 14. conqueruntur Patres, per somnia, & inanes quasi reuelationes vbique constitui altaria tanquam memorias Martyrum. Et decernunt euertenda altaria, vbi non certas Martyrum reliquias conditas fidelissima origine probatur. Additur autem in illo canone, tales euersiones propter tumultus populares sæpe non permitti.

Ut tamen multas vulgi superstitiones episcopi dissimularint.

XVII. Ad multas igitur tales vulgi superstitiones Episcopi sæpe conniuere coacti fuerunt, sicut & *Augustinus* inquit: Talia *multa propter quarundam vel religiosarum vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare non audeo*. Ita de Ciuitat. lib. 22.
ep. 119. f. 72. l. 47.
„cap. 8. Quidam terram sanctam Hierosolymis allatam, in cubiculo suo, „ suspenderat, ne quid mali etiam ipse pa-„ teretur, cum maligni spiritus domum, „ infestarent. Cumque domus ab illa in-„ festatione purgata esset, cogitauit, quid, „ de terra illa fieret, quam diutius in cu-„ biculo suo reuerentiæ caussa habere, „ nolebat. Accersiuit Episcopos proxi-„ mos, petiuit, vt terra illa alicubi infode-„ retur, atque ibi orationum locus fieret. „ *Non restitimus*, inquit *Augustinus*, *factum est*. &c. *Hieronymus* vero aduersus Vigilantium tales mulicularum superstitiones magna orationis acerbitate etiam T.III.f.45. tuetur. Cumque negare non posset, ex gentilium ritu sumptum esse, quod claro die, sole fulgente, moles cereorum apud sepulcra Martyrum accenderentur, ita respondet: *Quod si aliqui per imperitiam & simplicitatem secularium hominum, vel certe religiosarum feminarum, de quibus vere possumus dicere, Zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, hoc pro honore Martyrum faciunt, quid inde perdis?* — — *Neque enim Christus indigebat vnguento, nec Martyres lumine cereorum, & tamen illa mulier in honorem Christi hoc fecit, deuotioque mentis eius recipitur. Et quicunque accendunt cereos, secundum fidem suam habent mercedem, dicente Apostolo: Vnusquisque in sensu suo abundet*, &c. Fides igitur tunc cœpit haberi, quod quisque sine verbo Dei ex suo sensu præsumebat. Et ex hoc fonte posterioribus sæculis superstitiones stabilitæ, & in immensum auctæ sunt, ita vt nulla Ecclesia ad orationes faciendas, vel ad Sacramenta administranda, idonea iudicaretur, nisi reliquiis Sanctorum sanctificata esset. De consecrat. Distinct. 1. c. placuit. additæ sunt prodigiosæ fabulæ de commentitiis miraculis, vnde cultum tandem instituerunt, a gentium idololatria nec genere, nec specie, nec numero differentem.

Summa dictorum.

XVIII. Sed singulas sequentium temporum superstitiones in specie recensere non est nostri instituti. Et pleraque huc pertinentia in præcedeni loco de inuocatione Sanctorum annotata sunt. Neque enim hominum quorumcunque vel præsumptiones vel consuetudines, sed Dei vocem & Scripturæ veritatem sequi nobis Deo bene iuuante constitutum est. Atque ideo primo loco Scripturæ sententias & exempla exposuimus de vera reliquiarum veneratione. Cumque fidelium reliquias hoc modo iuxta sacræ Scripturæ præscriptum honoremus, & honorandas dicamus, immerito accusamur. Pontificias vero reliquiarum venerationes, quia non tantum a Scriptura dissentiunt, sed propter

† Cyrill. l. 10. contra Iulian. f. 336. [illegible] μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι [illegible], ἀλλὰ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι [illegible], ἀλλὰ τοὺς ἐπ' Ἀρτεμισίῳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς [illegible], καὶ πολλοὺς ἄλλους τοὺς ἐν δημοσίοις [illegible]

pter multiplices superstitiones cum Scriptura pugnant, merito improbamus. Quia vero venerandæ antiquitatis nomine & titulo, superstitiones suas velare conantur, ostendimus in primitiua & antiquissima post Apostolos Ecclesia, per annos trecentos, non fuisse illas venerationes reliquiarum, de quibus Pontificii nunc dimicant.

Postea vero monstrauimus, quando & quomodo longius in hac re fuerit progressum, & sparsa superstitionum seminaria, quæ tamen a multis fuere reprehensa, donec res in apertas exiit superstitiones, pro quibus retinendis Pontificii nunc digladiantur. Quod primum verum, adulterinum quodcunque posterius, inquit *Tertullianus*. Reuocetur itaque tota controuersia ad primos fontes, & res plana erit. Veteres pro ratione suorum temporum, quæ ad excitandam & confirmandam imitationem fidei, charitatis, & constantiæ, in confessione & perferendis martyriis, vtilia iudicarunt, pie sine superstitione primum obseruarunt. Nunc cum talia sine vsu imitationis tantum superstitionibus seruire cogantur, (nam Tridentinum Decretum de imitatione nullum verbum facit, sed *opis impetrandæ caussa* omnia hæc fieri & facienda docet) non recte illis prætenduntur exempla antiquitatis: cum quidem ipsæ etiam antiquitatis historiæ ostendant, quam periculosum sit, sine verbo Dei, ex humanis vel præsumptionibus vel consuetudinibus, peculiares cultus instituere vel suscipere. Scripturam itaque, iuxta ipsorum Patrum consilium, sequamur, & ita errare non poterimus.

Historia commentitiarum reliquiarum.

XIX. Restat adhuc longa camerina, de imposturis & fallaciis incertarum, commentitiarum, seu supposititiarum, & falsarum reliquiarum: Sed hæc historia, a *Caluino* peculiari libello inchoata, ab aliis, quibus nota sunt talia, pertexetur.

Vtile autem esset, propter posteritatem, in singulis nationibus tales descriptiones confici & capsulas reliquiarum inspici. Ita enim multiplices fraudes detegerentur. Et vsu veniret, quod vir eruditus & grauis *Andreas* Abbas Amelunxbornensis narrare solet, Anglorum quondam Regi Eduardo ex dentibus laboranti accidisse: Cum enim ille mandasset, Apolloniæ dentes, qui vbique in regni sui Ecclesiis in reliquiis seruabantur, ad se mitti: tot ex vnius regni reliquiis Apolloniæ dentes coaceruati fuerunt, quos aliquot magnæ tonnæ capere non potuerunt. Aut quod circumforaneo cuidam, patrum memoria, accidit, qui cum plumas Spiritus sancti se circumferre in reliquiis iactabat, faceti quidam homines clam aperta capsula, carbones loco plumarum subiecerunt. Cumque postridie præmissa longa præfatione, de plumis suis præfatus fuisset, & populus adorabundus adstaret, aperiens capsulam, pro plumis carbones inuenit. Is vero artis suæ non immemor, inuersa oratione cœpit declamare, esse carbones craticulæ Laurentii subreptos. Sed hoc argumentum aliis relinquam, & ad sequentia progrediar.

De loco Eusebii, de præp. Eu. quam male hunc trahunt Pontificii.

XX. Vnicum tantum adhuc locum adscribam ex *Eusebio*, vnde intelligi poterit, qua fide veterum testimoniis abutantur Pontificii. Ita ergo *Eusebii* locum tanquam ex Trapezuntii versione citant Pontificii: *Hæc nos quotidie factitamus, qui vera pietatis milites, vt Dei amicos, honorantes, ad monumenta illorum accedimus, votaque ipsis facimus, tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuuari profitemur.* Hæc Pontificii. Inspexi autem locum Eusebii lib. 13. de præparatione Euangelica, cap. 11. & deprehendi, esse manifestum crimen falsi. *Eusebius* enim nequaquam dicit, fideles ipsis martyribus vota seu supplicationes facere, sed dicit, id quod antea ex aliis etiam Patribus ostendimus, solitos Christianos apud monumenta martyrum Deum inuocare. Totum autem locum *Eusebii* adscribam, ostendit enim, quomodo ex κακοζηλίᾳ gentilium Philosophorum & Poëtarum seminaria superstitionum sensim in Ecclesiam irrepserint, vel tandem non æquarint tantum, sed & superarint gentium superstitiones. f. 663.

Eusebius igitur existimauit, complures ex gentibus accessuros ad fidem Christi, si ostenderetur, doctrinam Ecclesiæ non alienam esse a Philosophorum & Poëtarum sententiis: instituit itaque in illis libris conformitatem doctrinæ Platonis & Ecclesiasticæ. Et ex Platone hæc verba describit, *quomodo oporteat honorare mortem eorum, qui gloriose vitam commutarunt?* Respondet Plato, *qui in militia cum gloria mortui sunt, nonne dicimus aurei generis eos esse?* Omnino credemus Hesiodo, quomodo quidam huius generis moriuntur, quod illi *δαίμονες ἁγνοὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν, ἐσθλοὶ, ἀλεξίκακοι, φύλακες μερόπων ἀνθρώπων*, hoc est, *quando Heroes moriuntur, inde fiunt dæmones puri, obuersantes in terris, boni, depulsores malorum, & custodes hominum.* Addit autem Plato, in posterum igitur vt dæmones factos, *οὕτω θεραπεύσομεν, καὶ προσκυνήσομεν αὐτῶν τὰς θήκας, ita colemus eos, & monumenta eorum adorabimus.*

Huic Platonicæ sententiæ *Eusebius* subiicit hæc verba: *Hæc* Platonica *recte accommodantur ad mortem* θεοφιλῶν religi-

religiosorum, quos recte dixeris milites vera pietatis: ὅθεν καὶ ἐπὶ τὰς θήκας αὐτῶν ἔθος ἡμῖν παριέναι, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταύταις ποιεῖσθαι, τιμᾶν τε καὶ τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς, ὡς εὐλόγως καὶ τούτων ὑφ᾽ ἡμῶν γιγνομένων, hoc est, *vnde & moris nobis est, ad monumenta seu loculos eorum accedere, & apud illa vota seu precationes facere, honorareque beatas ipsorum animas, tanquam probabiliter seu rationi consentanea hac a nobis fiant.* Et tandem concludit *Eusebius*: Hæc Plato & alii σύμφωνα τοῖς ἡμετέροις δόγμασι, *dogmatibus nostris consonantia seu consentanea.*

Manifestum igitur est, quod ex gentium ritibus, vt rationi consentaneis, talia in Ecclesiam irrepserint. Cumque Plato dicat, ipsa monumenta Heroum adorari, Eusebius non dicit, Christianos idem facere: sed dicit: Christianus apud sepulcra martyrum orationes seu vota facere ad ipsum Deum, sicut *Iulianus* aqud Cyrillum consuetudinem illam Christianorum recitat, id quod supra ostendimus.

LOCVS II. DE IMAGINIBVS.

DECRETVM SESSIONIS XXV.

DE SACRIS IMAGINIBVS.

IMagines porro Christi, Deipara virginis & aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas & retinendas, eisque debitum honorem & venerationem impertiendam: non quod credatur inesse aliqua in iis diuinitas vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis aliquid sit petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant: sed quoniam honos, qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repræsentant: ita vt per imagines, quas osculamur, & coram quibus caput aperimus & procumbimus, Christum adoremus, & Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur. Id quod Conciliorum, præsertim vero secundæ Nicenæ Synodi Decretis contra imaginum oppugnatores est sancitum. Ap.p.129. ib.& Cat. L.p.405. 407.

Illud vero diligenter doceant Episcopi, per historias mysteriorum nostræ redemptionis, picturis vel aliis similitudinibus expressas, erudiri & confirmari populum in articulis fidei commemorandis & assidue recolendis: Tum vero ex omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi, non solum quia admonetur populus beneficiorum & munerum, quæ a Christo sibi collata sunt: sed etiam quia Dei per sanctos miracula & salutaria exempla oculis fidelium subiiciuntur, vt pro iis Deo gratias agant, ad sanctorumque imitationem vitam moresque suos componant, excitenturque ad adorandum ac diligendum Deum, & ad pietatem colendam. Si quis autem his Decretis contraria docuerit aut senserit, anathema sit.

In has autem sanctas & salutares obseruationes si qui abusus irrepserint, eos prorsus aboleri sancta Synodus vehementer cupit, ita vt nullæ falsi dogmatis imagines, & rudibus periculosi erroris occasionem præbentes statuantur. Quod si aliquando historias & narrationes sacræ Scripturæ, cum id indoctæ plebi expediet, exprimi & figurari contigerit, doceatur populus, non propterea diuinitatem figurari, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. Omnis porro superstitio in Sanctorum inuocatione, reliquiarum veneratione, & imaginum sacro vsu tollatur; Omnis turpis quæstus eliminetur; omnis denique lasciuia vitetur, ita vt procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur, & Sanctorum celebratione, ac reliquiarum visitatione homines ad comessationes atque ebrietates non abutantur, quasi festi dies in honorem Sanctorum per luxum ac lasciuiam agantur. Postremo tanta circa hæc diligentia & cura ab Episcopis adhibeatur, vt nihil inordinatum, aut præpostere & tumultuarie accommodatum, nihil profanum, nihilque inhonestum appareat, cum domum Dei deceat sanctitudo.

Hæc vt fidelius obseruentur, statuit sancta Synodus nemini licere vllo in loco vel Ecclesia, etiam quomodolibet exempta, vllam insolitam ponere, vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit; nulla etiam admittenda esse noua miracula, nec nouas reliquias recipiendas, nisi eodem recognoscente & approbante Episcopo. Qui simul atque de iis aliquid compertum habuerit, adhibitis in consilium Theologis, & aliis piis viris, ea faciat, quæ veritati & pietati consentanea iudicauerit.

Quod

Quod si aliquis dubius aut difficilis abusus sit extirpandus, vel omnino aliqua de iis rebus grauior quæstio incidat, Episcopus, antequam controuersiam dirimat, Metropolitani & Comprouincialium Episcoporum in concilio prouinciali sententiam exspectet: ita tamen, vt nihil inconsulto sanctissimo Romano Pontifice nouum aut in Ecclesia hactenus inusitatum decernatur.

SECTIO I.

Quis sit status controuersiæ de imaginibus.

Quidam omnem vsum imaginum damnant.

Pontificii imagines colunt & adorant.

VAlde mirandum est, de imaginibus seu statuis, hoc est, de re, in qua religio Christiana & pietas nulla ex parte sita est, tam atroces, hostiles, atque adeo cruentas dimicationes in Ecclesia; ortas fuisse, sicut postea ostendemus. Fuerunt enim & olim, & adhuc sunt, qui acerrime contendunt, nullas prorsus imagines, etiam si nec ad cultum prostent, nec ad adorationem proponantur, tolerandas esse: quod quidam de solis templis siue locis, vbi ad cultum diuinum conuenitur, intelligunt: quidam vero in genere, in nullis etiam priuatis locis Sanctorum imagines tolerandas docent. Illi igitur necessitatem de imaginibus per se nec faciendis, nec habendis, nec tolerandis imponunt conscientiis, & partem pietatis non postremam in demoliendis imaginibus collocant, ac religionem non minima ex parte inde æstimant, si vel habuerint vel viderint templa imaginibus simpliciter & prorsus vacua. Pontificii econtra in Tridentino Decreto prorsus necessitatem faciunt, de imaginibus in templo habendis & retinendis, tanquam parte non postrema religionis, pietatis, & cultus diuini: immo docent, imaginibus honorem, atque adeo cultum exhibendum, & quidem eodem cultu, qui rei per imagines significatæ debetur, venerandas: vt, si sit Dei vel Christi imago, eam cultu λατρείας & adorationis, sicut Deum ipsum, venerandam: si Mariæ, cultu ὑπερδουλείας: si Sanctorum, cultu δουλείας: sicut *Antonius* ex Thoma docet, & sicut ex Pseudosynodo Nicena postea ostendemus. Immo Pontificiorum templa tantum non clamitant, imagines in illis, auro, argento, gemmis, serico, honorari, votis, cereis, suffitu, anathematis, oblationibus, templis, aris, festis, ceremoniis, salutationibus, incuruationibus, genuflexionibus, expansione manuum, apertione capitis, immo precibus & inuocationibus coli, & in publicis supplicationibus circumferri.

Lutherus [illegible]

Lutherus vero iuxta regulam Scripturæ imagines, repræsentantes veras atque vtiles historias, inter adiaphora posuit, quæ ornatus, memoriæ, siue historiæ gratia, sine superstitione haberi possint: & tamen si non habeantur, religioni & pietati nihil decedat. Cultum vero imaginum verbo Dei prohibitum & damnatum esse, ostendit. Superstitiosas igitur opiniones de imaginibus per doctrinam verbi diuini animis hominum esse eximendas: & si quæ imagines ad cultum prostent, eas publica autoritate esse tollendas, ac si ex imaginibus periculum idololatriæ timendum sit, eas potius abolendas esse, docuit. Hæc vt eo commodius explicari possint, I. Primo de Ethnicorum imaginibus & statuis quædam annotabimus. II. Secundo ostendemus, quæ sit doctrina veteris & noui Testamenti de imaginibus. III. Tertio monstrabimus in primitiua Ecclesia imagines non fuisse adhibitas ad cultum diuinum. Immo ne in oratorio quidem, vbi Ecclesia ad cultum diuinum conueniebat, facile fuisse admissas. IIII. Quarto annotabimus, quomodo & quando cœperit vsus imaginum in Ecclesia: & quæ postea de imaginibus fuerint certamina, & in quas tandem superstitiones euaserint, quas non corrigere, sed retinere & stabilire conantur Tridentini patres.

SECTIO II.

De vsu imaginum apud Ethnicos.

QUia ea, quæ in Scriptura de simulacris traduntur, ad Ethnicas superstitiones potissimum respiciunt, atque ex gentilium illis consuetudinibus multa postea in Ecclesiam etiam irrepserunt, primo loco quædam de origine, atque vsu imaginum, apud Ethnicos annotabimus. Illa enim collatio multum lucis huic controuersiæ adferet. Non autem integram huius rei historiam ex scriptoribus colligemus, quo scilicet tempore, & a quibus autoribus initium sumpserit vsus simulachrorum apud Ethnicos, nec quid singulis temporibus de simulacris actum sit apud Ethnicos: alterius enim argu-

argumenti hæc sunt, sed quæ ad propositum nostrum institutum facere videbuntur, breuiter ex certis scriptoribus annotabimus. In libro igitur Sapientiæ extat illustris & prolixa descriptio de origine & cultu simulachrorum. Nam c. 14, 12. sq. ita scribitur, ἀρχὴ πορνείας ἐπίνοια εἰδώλων, *Initium scortationis* (scilicet spiritualis) *est excogitatio simulachrorum, & adinuentio illorum corruptela vitæ est, neque enim erant in ab initio, neque perpetuum manebunt. Nam* κενοδοξίᾳ, hoc est, *inani hominum gloria seu ambitione, in mundum introducta sunt, atque ideo velox ipsis interitus destinatus est. Acerbo enim luctu præmature abrepti filii dolens pater imaginem fecit, & iam antea mortuum hominem, nunc tanquam deum colere cæpit, & domesticis suis tradidit*, μυστήρια καὶ τελετάς, *religionem* seu sacra, *ceremonias* seu sacrificia. *Deinde progressu temporis, impia consuetudo prænalescens, pro lege seruata est. Et ob tyrannorum mandata* ἐθρησκεύετο τὰ γλυπτά, *religiosis ceremoniis culta sunt sculptilia. Et quos* (ἐν ὄψει) *in conspectu*, coram vel præsentes *honorare non poterant* (eo quod procul habitarent) *eorum e longinquo ad viuum expressam imaginem regis, quem honorare volebant, repræsentarunt, vt absentem, tanquam præsentem per adulationem studiose colerent* (κολακεύωσι.) *Ad intentiorem autem cultum imperitiores prouexit artificis eximia diligentia. Ille enim potentiori studens placere, similitudinem arte elaborauit ad summam elegantiam. Vulgus vero opificii venustate abductum, quem paullo ante vt hominem honorarat, mox vt numen colendum* (σέβασμα) *existimat. Et hæc fuit vitæ humanæ seductio, quod homines in seruitutem redacti, incommunicabile nomen lignis & lapidibus imposuerunt. Infandorum enim simulachrorum cultus omnis mali origo, caussa & finis: Nam inanimatis confisi simulachris, vltionem male facientes non timent. Vtraque ergo de caussa punientur, & quoniam de Deo male senserunt dediti simulachris, & quod sanctitate spreta iniuste agunt.* Et cap. 13, 10. sq. dicit: Artifex vel hominis effigiem, vel animalis simulachrum figurat ex ligno, auro, argento, aut lapide, opus manus antiquæ, *& in extructo ad id digno domicilio, in pariete illud collocat, & ferro firmat, ne cadat, cum seipsum iuuare non possit. Huic vota faciens pro substantia, pro nuptiis, pro liberis, non erubescit inanimato loqui, pro sanitate inuocat infirmum, pro vita rogat mortuum, pro auxilio supplicat inopi*, &c. Et cap. 15, 4. sq. Agit gratias Deo, quod nos in errorem non seduxit malæ artis excogitatio, adumbratio picturæ, labor infructuosus, effigies per varios colores seu sculpta, cuius adspectus insipientibus dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem, &c.

Origo simulachrorum secundum Sap. 14, 12. sq.

II Cum hac narratione consentiunt reliquæ etiam Ethnicorum historiæ. Duplex enim caussa & vsus imaginum seu simulachrorum apud Ethnicos describitur. Alter fuit politicus, historiæ & gratæ memoriæ caussa. Ita *Volaterranus* scribit lib. 17. Valerium Messalam, qui primo bello Punico consul fuit, tabulam picturæ prœlii, quo Hieronem & Carthaginenses in Sicilia vicerat, primum proposuisse in latere curiæ Hostiliæ. Antiquitus etiam, sicut scribit *Alex. ab Alexandro* lib. 5. cap. 24. ea obseruata fuit consuetudo, vt nobilibus viris defunctis, illorum imagines, tam circa limina domus, quam pro foribus locarentur, vt defunctorum desiderium repræsentatæ illæ species lenirent, posterosque ad præclara facinora domi forisque obeunda inuitarent. Ita *Valerius Maximus* scribit lib. 8. cap. 15. Scipionis Africani imaginem in cella Iouis positam, quæ inde petatur, quotiescunque funus aliquod Cornelianæ gentis celebrandum sit. Et Catonis superioris effigiem in curia positam, quæ ad eius etiam generis officia inde expromatur. Et addit Valerius hoc Epiphonema: *Gratum ordinem* Senatorium, *qui vtilissimum Reip. senatorem tantum non semper secum habere voluit.* Et *Salllustius* de bello Iugurthino inquit: *Sæpe audiui, — — ciuitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere: Cum maiorum imagines intuerentur, vehementissime sibi animum ad virtutem accendi, scilicet non ceram illam, neque figuram tantam vim in se habere, sed memoria rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectore crescere, neque prius sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquauerit.*

Fuit autem vsus imaginum apud gentes alius politicus;

f. 193. b.

f. 305. a.

p. m. 60.

Ac vsitatissimum fuit bene de Rep. meritis statuas ponere. Athenienses enim primi tyrannicidis Harmodio & Aristogitoni publice statuas posuisse videntur, sicut *Plinius* scribit lib. 34. cap. 4. Vbi addit: *Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri caussa perpetuitatem merentium. — — Excepta deinde res est a toto orbe terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statua ornamentum esse cæpere, prorogarique memoria hominum, & honores* legi, ac (al. legem — ano) *basibus inscribi.* — — Honos clientum instituit sic colere patronos: hæc *Plinius.* Apud Lacedæmonios, sicut scribit *Alexand. ab Alexandro* lib. 3. cap. 7. vsitatum fuit, his, *qui in re militari fortia gesserant* faci-

f. m. 604.

f. 605.

f. 192. b.

facinora, *statuas & columnas pariter cum elogiis post obitum* erigere. *Rege vero defuncto*, *ipsius simulachrum*, *ita vt quasi viuus appareret in thoro*, *purpura & auro instrato*, effingere. Et Miltiadi, ob egregiam in pugna Marathonia nauatam operam, hunc honorem Athenienses tribuerunt, vt imago eius exsculpta in publica porticu poneretur. Ita Phocioni & Socrati iniuste damnatis post mortem statuæ ab Atheniensibus erectæ sunt.

Alexander Magnus, centum viginti equites qui in campis Adrastæis ceciderant, equestribus statuis donauit. Romani etiam, sicut scribit *Alexander ab Alex.* lib. 3. cap. 7. iis, qui domi vel foris egregie se gessissent, post mortem in rostris *imagines in memoriam posteritatis plerunque cereas aut marmoreas*, vel etiam *æneas columnas*, *cum tropæis & titulis*, *publico consilio*, erigebant, *& res gestas monumentis* insculpebant. Ita Horatio Cocliti statua in Vulcanali posita fuit. Mutio etiam Scæuolæ honoris gratia statua erecta. Et Tito Sempronio Graccho publico senatus consulto statua consularis in templo fuit collocata, cum inscriptione: *Restitutos ab eo mores.* Philosophis etiam, Oratoribus & Poëtis statuæ positæ sunt, vt Homero, Colophoni, Gorgiæ Delphis, Isocrati in Olympiis, Menedemo, Demostheni, Beroso Athenis. Mithridates Platoni, Ptolomæus Philopater Homero, Mantuani Virgilio statuam posuerunt. Postea viuis etiam honoris & gratitudinis ergo statuæ positæ sunt. Et quando memoriam alicuius delere, vel nomini ignominiam inurere volebant, statuas vel deiiciebant, vel contumeliose tractabant. Exemplorum plenæ sunt omnes historiæ. Et quod amoris ac honoris indicia fuerint, ostendit historia M. Antonini apud *Fulgosium*. Ipso enim mortuo, velut sacrilegus fuit habitus ciuis, qui domi eius non habuisset imaginem, dignum ducentes, vt aut metallo, aut saltem pictura eius virtutis seruarent memoriam, cuius vitam diuturniorem fata passa non erant. Sicut contrarium Neroni & Domitiano ante acciderat, quorum memoriam propter sceleratam vitam extinguere quæsierunt. Ita *Eusebius* * de vita Constantini libro quarto scribit: Romanos, audita morte Constantini, non vocibus tantum proclamasse, *Constantinum beatum*, *Deo amabilem*, *& vere imperio dignum*: sed re ipsa etiam hoc declarasse. *Mortuum tanquam viuentem* (εἰκόνος ἀναθήμασι) *suspensis pictis tabulis*, *effigiem eius referentibus*, *honorantes. Cum enim cæli effigiem coloribus expressissent*, *ipsum super cælestes orbes in æthereo cœtu requiescentem depinxerunt.* Et postea addit Constantinum (εἰκόνων ἀναστάσεσι) *erectis imaginibus* vna cum filiis suis apud omnes gentes honoratum, & in numismatis effigiem eius exsculptam.

f.132.b.

l.2.c.5.p.m.77.b.

c.69.f.463.

c.73.f.465.

c.73.f.465.

III. Hactenus de politico imaginum & statuarum apud Ethnicos vsu diximus, cui mox vel accessit vel successit superstitiosus & idololatricus cultus. Nam & politicæ quædam imagines in ipsa templa collocatæ, ac puluinaribus deorum impositæ scribuntur. Vulgi etiam adulatio præter flores & coronas, suffitu etiam, seu incenso & cereis statuas venerabatur. Ita *Cicero* 3. Officiorum, de statuis, C. Mario a multitudine positis scribit: *Omnibus vicis statuæ factæ sunt*, *& ad eas thus & cerei.* Imperatores etiam quidam partim subornabant, partim imperitabant statuis suis suffitus, sacrificia, supplicationes, anathemata, & alios diuinos honores exhiberi. Sicut historiæ de Nabuchodonosore, de Alexandro Magno, de Antiocho, de Caligula, Domitiano, Heliogabalo, Commodo & Diocletiano, referunt. Est & superstitionis non exigua pars, quod *Polydorus* scribit: Romæ Macrianorum familiam solenne semper habuisse, *vt Alexandrum Magnum viri in auro & argento, mulieres in reticulis & annulis exsculptum gestarent*, eo, *quod*, *sicut Iulius Capitolinus testatur*, *diceretur iuuari in omni actu suo*, *qui Alexandrum auro* aut *argento sculptum gestaret.*

Alius vero superstitiosus.

Polyd. l. 4. p. 151.

de rer. inu. l. 2. c. 23. p. 151. 152.

immo Trebell. Pollio in Quieto, p. m. 511.

IV. Deorum vero, siue vt rectius loquar, idolorum simulachra apud gentes tandem omnia delubra implerunt, & diuinum cultum totum ad se rapuerunt. Antiquitus quidem multæ gentes absque simulachris Deum colebant. Persas enim nec statuas nec aras Diis suis erexisse, scribunt *Herodotus* l. 1. & *Strabo* l. 15. Aegyptiis licet templa marmore & auro essent luxu ingenti & mira arte elaborata, tamen deorum imagines ipsis habitas fuisse deridiculas, scribit *Alex. ab Alex.* lib. 2. capit. 22. Vbi etiam addit: Etiamsi Lycurgus apud Lacedæmonios multarum ceremoniarum institutor fuerit, nullam tamen apud ipsum factam deorum imaginem fuisse, quippe qui hominum aut animalium species diis tribui semper vetuerit. *Eusebius* de præparat. libr. 6. scribit, apud Seres lege exceptum fuisse, ne simulachra colerentur. *Tacitus* scribit: Germanos prisco

Licet enim templa gentium primo absque simulachris fuerint.

p. 91.

c. 10. f. 7+.

de morib. Germ. c. 9.

* Euseb. de vita Constant. L. IIII. c. LXIX. f. 463. ἀμῦ δ' οἱ πάντες τὸν μακάριον ἀνευφήμουν. Τὸν θεοφιλῆ, τὸν ὡς ἀληθῶς τῆς βασιλείας ἐπάξιον. καὶ οὐ ζωῆς βοαῖς ἐφαίνον μόνον· ἀλλ' ἔργα δὲ χωροῦντες, εἰκόνος ἀναθήμασιν οἷά περ ζῶντα καὶ τεθνεῶτα αὐτὸν ἐτίμων. οὐρανοῦ μὲν σχῆμα διατυπώσαντες ἐν χρωμάτων γραφῇ, ὑπὲρ ἁψίδων οὐρανῶν ἐν αἰθερίῳ διατριβῇ διαναπαυόμενον αὐτὸν τῇ γραφῇ παραδιδόντες.

prisco tempore, *nec Deos cohibere parietibus, neque in vllam humani oris speciem assimilare ex magnitudine cælestium* fas arbitratos. *Augustinus* de Ciuitat. lib. 4. capit. 31. ex Varrone citat, antiquos Romanos, plus quam annos centum & septuaginta deos sine simulachro coluisse. Et addit hæc verba Varronis: *Quod si adhuc*, inquit, *mansisset, castius dii obseruarentur. Cujus suæ sententiæ testem adhibet* Varro *inter cetera etiam gentem Iudæam. Nec dubitat eum locum ita concludere, vt dicat, qui primi simulachra deorum populis posuerunt, eos ciuitatibus suis & metum dempsisse, & errorem addidisse, prudenter existimans, deos facile posse in simulachrorum stoliditate contemni.* † *Plutarchus* in Numa inquit: *Hic Romanos prohibuit existimare, imaginem Dei* (ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωόμορφον) *hominis speciem aut animalis habere formam. Nec fuit apud eos prius vel picta vel ficta Dei species, sed in prioribus centum septuaginta annis templa quidem adificabant, simulachrum vero nullum* (ἔμμορφον) *effigiatum, faciebant, perinde atque nefas esset, meliora per deteriorum similitudines exprimere, cum Deus aliter quam intelligentia comprehendi non possit.* Hæc *Plutarchus*.

f.78. — T.1.opp. f.65.

Postea tamen cultus simulachrorum apud illos inualuit.

V. Posteris vero temporibus totam religionem & vniuersum cultum deorum gentes ad simulachra & statuas alligarunt: varia enim & multa fingebant deorum genera, inter quos vnum statuebant esse magnum & primum Deum, qui det omnia; alios appellabant paruos Deos, a magno illo ortos, qui aliqua dent. *Lactantius* lib. 1. cap. 5. *Epiphanius* Tom. 2. libr. 3. hæresi 76. Et inter paruos deos alios selectos appellabant, a quibus opera maiora in mundo administrentur, alios plebeios seu minorum gentium deos, vtpote minutis opusculis deputatos. *Augustinus* de Ciuitate lib. 2. cap. 11. alios bonos, *quos obsequiis lætis*, vt prodessent, propitiabantur & inuocabant. Alios malos, *quos cædibus & supplicationibus tristibus*, ne nocerent, placabant. *Augustinus* de Ciuit. lib. 2. cap. 14. Alios vocabant dæmones quos Porphyrius mediatores constituit inter Deum & homines, lib. 8. cap. 20. *Clemens* in oratione ad gentes dicit, dæmones circa sepulcra versari, & post Deos custodire homines. *Tatianus* dicit, Græcos tribuere dæmonibus, quod sanent morbos. *Eusebius* de præpar. lib. 4. cap. 5. dicit, quatuor genera poni: Primo Deum patrem omnium. Deinde aliorum Deorum multitudinem. Tertio loco dæmones, quorum alios bonos, alios prauos arbitrentur. Quarto heroum animas, & bonos quidem summa religione, vt prosint, colendos, malos vero ne noceant, placandos. Singulis autem deorum generibus dedicarunt peculiaria templa, delubra, sacellola, fana. Et in his singulos deorum peculiaribus repræsentarunt statuis, simulachris, seu imaginibus ligneis, lapideis, marmoreis, aureis, argenteis, pictis, fictis, sculptis, fusis. Et rudiores quidem primum, sicut scribit *Clemens* in oratione ad gentes, erigebant ligna insignia, lapides non sculptos, seu columnas ex lapidibus; Alii gladium, alii hastam adorabant. Postea artificum studio illa in statuas effecta sunt, quas non in templis tantum, sed & domi habebant & venerabantur, sicut tradit *Clemens*. Et singulis diis peculiarem attribuerunt effigiem, vel hominum, vel animalium quadrupedum, vel reptilium, vel aquatilium, vel volatilium, & singulas statuas certis habitibus & coloribus distinxerunt, sicut *Arnobius* describit lib. 6. Et *Eusebius* de præparat. lib. 3. c. 4. Statuas autem ita formatas, certis deinde ritibus precularum, & vnguentorum dedicabant & consecrabant, atque inde fieri existimabant, vt dii in statuis habitarent, sicut tradit *Arnobius* contra gentes, lib. 6. qui etiam lib. 1. dicit: *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliuæ vnguine ordinatum, tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar, & beneficia poscebam.* Apud *Augustinum* de Ciuit. lib. 8. cap. 23. Hermes *visibilia & contrectabilia simulachra, velut corpora deorum esse asserit: inesse autem his quosdam spiritus inuitatos, qui valent aliquid siue ad nocendum, siue ad desideria eorum nonnulla complenda, a quibus eis diuini honores & obsequia cultus deferuntur. Hos ergo spiritus inuisibiles per artem quandam visibilibus rebus corporalis materiæ copulari, vt sint quasi animata corpora illis spiritibus dicata & subdita simulachra*, quæ inde tanta & talia faciant. Et cap. 24. dicit Hermes: *Euocantes animas dæmonum vel angelorum, eas — — indiderunt imaginibus sanctis diuinisque mysteriis, per quas idola & bene faciendi & male vires habere* possent. Et hos esse internuncios, mediatores, & intercessores hominum apud Deum, *Apuleius* ibidem tradit.

Imagines vero siue statuas hoc modo

f.911. — f.57. — f.157. — f.142.

Inde singulis diis peculiaria simulachra consecrata. — f.29.30. — *Quoniam pertinet peculiaris effigies, habitus, color Deorum in simulacris.* — f.672.sq. — f.93. — *Consecrationes statuarum.* — f.481. — f.147. — *Spiritus in statuis traditur.* — f.149. — f.150.

† Plutarch. in Numa. T. I. opp. f. 65. οὗτος δὲ διεκώλυσεν ἀνθρωποειδῆ καὶ ζωόμορφον εἰκόνα θεοῦ Ῥωμαίους νομίζειν. οὐδ' ἦν παρ' αὐτοῖς οὔτε γραπτὸν, οὔτε πλαστὸν εἶδος θεοῦ πρότερον, ἀλλ' ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἔτεσι ναοὺς μὲν οἰκοδομούμενοι διετέλουν καὶ καλιάδας ἱερὰς ἱστῶντες, ἄγαλμα δὲ οὐδὲν ἔμμορφον ποιούμενοι διετ[illegible]

do dedicatas seu consecratas, *Augustinus* epist. 49. dicit, a gentibus sacris sedibus *honorabili sublimitate* locari, *vt a precantibus atque immolantibus attendantur.*

Locus imaginum in templis & cultus.

Item, *talibus simulachris diuinum cum timore cultum exhibent, eaque viuentibus similia venerantes adorantesque contuentur, eisque velut praesentibus preces allegant, victimas immolant, vota persoluunt.*

Vota.

Et *Prudentius* tradit, super aris stetisse simulachra, quae colebantur:

f. 33. Sacrificia.

Clemens ad gentes scribit, statuas nidore, sanguine, fumo, & sacrificiis honoratas & adoratas. *Eusebius* libr. 3. de vita Constantini addit anathematum honorem. *Arnobius* lib. 7. contra gentes, partem cultus fuisse tradit incensionem thuris ante ipsa numinum signa.

Thus. f. 447.

Sozomenus lib. 2. cap. 4. addit, oblationem thymiamatum & libaminum, quae *Lactantius* ita describit lib. 6. cap. 1. focos adolent ac *veteri vino* madefaciunt, *sacras dapes apparant, & exquisitas epulas — — offerunt.* *Arnobius* lib. 7. inquit: Honorabant idola coronis, floribus, aris, tinnitibus, tympanis, symphoniis, canonibus ad tibiam collatis vocibus.

Corona.

Lactantius lib. 6. cap. 2. Diis accendebant in templis lumina.

c. 5. f. 366. Cerei.

Ita apud *Eusebium* libr. 2. de vita Constantini, Licinius accensis cereis candelis pro consuetudine sacrificat.

Adorationes.

Apud *Arnobium*, libr. sexto, p. 677. adorant simulachra in terram prostrati.

Ieiunia. c. 3. f. 596.

Apud *Liuium* libro sexto, decadis quartae, * Romani Cereri ieiunant. Apud *Sozomenum* libr. 5. cap. 5. delectu ciborum colunt idola, vt qui sacris interesse velint, abstineant a profanis cibis.

Festa.

Festa vero & ludos partem fuisse honoris & cultus idolorum, testatur *Epiphanius* libr. tertio, Tom. 2. & *Arnobius* libr. sept. p. 689. sq.

Caelibatus. f. 55.

Sacerdotes idolorum quidam non miscebantur mulieribus. *Hieronymus* aduersus Iouinianum, libro secundo.

Caput rasum.

Quidam rasis capitibus incedebant, teste *Hieronymo* libr. 13. in Ezechielem. Solebant non ab omnibus omnia, sed a certis Diis apud peculiares statuas certas res petere, vt indicat *Tatianus* contra Graecos.

p. 555.

Item sicut *Arnobius* libro secundo scribit, sentiebant singulos deos certarum rerum datores esse.

Aqua lustralis.

Adeuntes delubra aqua se aspergebant, *Iustinus* Apolog. 2. f. 94.

f. 52.

Alii *coma sordida, veste lacera, abstinentes a lauacris* adorabant simulachra, *Clemens* in Paraenetico ad gentes. Vbi & addit, simulachra deorum, ad publicas calamitates auertendas, solennibus ceremoniis ex vno loco in alium solita transferri.

p. 737. conf. etiam l. 2. p. 526.

Ita Romani apud *Arnobium*, libr. septimo, ad vincendum Hannibalem, magnam matrem Deûm ex Phrygia Romam transtulerunt, & magnifico templo honorarunt.

Circumgestatio statuarum.

Ad pestem etiam abigendam Aesculapium ex Epidauro Romam adduxerunt, & templo ac sacrificiis coluerunt.

p. 769.

Arnobius libro octauo scribit, Romanos cruda hyeme nudos discurrere, scuta vetera circumferre, vicatim Deos ducere, quaedam fana quotidie, quaedam semel in anno adire.

Baruch. 6. 23.

Testatur etiam Epistola Ieremiae, gentes in publicis supplicationibus statuas deorum circumgestasse.

c. 57. f. 424.

Eusebius lib. tertio, de vita Constantini scribit, in statuis illis inuenta mortuorum corporum ossa & arida crania.

Similitudo cultus Ethnici & Papistici ad statuas.

VI Haec ideo annotaui. Collatio enim ostendit, tantam esse similitudinem cultus diuini, qui olim fuit in delubris gentium, & qui nunc ad statuas in Pontificiorum templis conspicitur, vt *Ludouicus Viues* fateatur, non posse discrimen aliquod ostendi, nisi quod nomina tantum & titulos mutarint, vt recte ac vere iam Pontificiis dici possit, quod Faustus olim Christianis obiicere conatus fuit: *Idola vertistis in martyres* seu sanctos, *quos votis similibus colitis.*

Quomodo gentes coluerint statuas.

VII. Et ne hac exceptione elabi conentur Pontificii, quod non tribuant virtutem aliquam materiae, vel formae statuarum, quodque non diabolum, vt gentes, sed in imaginibus vel Deum ipsum, vel Sanctos cum Deo viuentes, & de Ecclesia bene meritos, colant & honorent, vt honor imaginibus exhibitus referatur ad prototypum, hoc est, ad eos, qui per imagines seu statuas significantur & repraesentantur: Age, ex gentium historiis manifeste ostendemus, honores & cultus, quos statuis seu imaginibus exhibebant, ipsos retulisse non principaliter ad materiam seu formam statuarum, sed vel ad summum Deum, vel ad eos, quorum spiritus apud Deum viuere, & tanquam mediatores seu intercessores mortalibus apud Deum multum prodesse existimabant, vtpote qui in vita de genere humano bene essent meriti. Sicut ex iis, quae hactenus annotauimus, manifestum est.

Vulgi confusa opinio de statuis.

Et vulgi quidem superstitio apud Ethnicos, sicut & apud Pontificios, crassior fuit ipsis statuis affixa, quam sapientes magis dissimularunt, quam probarunt: Sicut apud *Augustinum* de Ciuitate libr. 4. cap. 27. Scaeuola Pontifex *expedire existimat, falli in religione ciuitates.*

f. 75.

Et capit. 31. *Varro* dicit, *Multa esse vera, quae non modo vulgo scire non sit vtile, sed etiam si falsa sunt, aliter existimare populum expediat,* atque *ideo Graecos — mysteria taciturnitate parietibusque clausisse.*

f. 78.

Et lib. 6. cap. 10. f. [illegible]

Sene-

* (al. l. 30. c. 37.)

Seneca vulgi superstitionem ita irridet; *Sacros*, inquit, *immortales inuiolabilesque deos in materia vilissima atque ignobili dedicant, habitus illis hominum, ferarumque & piscium*, quosdam vero iuxta sexum *diuersis corporibus induunt, numina vocant, quæ si spiritu accepto subito occurrerent, monstra haberentur.* Et postea, *Hæc omnia sapiens seruabit, tanquam legibus iussa, non tanquam diis grata.* Item: *Omnem istam ignobilem turbam deorum, quam longo æuo longa superstitio congessit, sic adorabimus, vt meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere.*

f.112. ibid.

Sapientes quid de statuis.

Sapientes vero apud Ethnicos non existimarunt, deos per se tales habere formas, sicut in statuis figurabantur, sed addebant concinnas interpretationes, sicut *Augustinus* inquit Epistola 49. Et extant tales interpretationes apud *Eusebium* de præparat. libr. 3. 4. & apud alios, quod scilicet vel in huiusmodi formis aliquando hominibus apparuissent, vel quod inuisibilis natura & proprietas deorum ita ob oculos poneretur, vel quod per eiusmodi habitus indicarentur merita & inuenta ipsorum, quibus genus humanum olim iuuerunt: vel vt significarentur beneficia ab ipsis petenda. *Arnobius* libr. sexto p. 680. sq. scribit, gentes docuisse adorandas statuas, non quod æs, aurum, argentum, & similes statuarum materiæ dii sint, sed quod deorum, qui alias inuisibiles sunt, præsentia per simulacra exhibeatur, & quod iis vel dii, vel virtutes diuinæ inhabitent, seu quod per ea dii inuisibiles honorentur & colantur propter dedicationem. Item scribit, gentes sensisse, deos, in templis ad statuas inuocatos, libentius & citius audire, quam si sub axe nudo, & æthereo tegmine adorentur. Apud *Athanasium* in oratione contra idola, dicunt Philosophi, statuas non esse deos, sed simulacra deorum ideo haberi, vt dii sub istis imaginibus respondeant, & se reuelent, qui alioqui inuisibiles aliter cognosci non possint. Alii subtilius philosophantes dicunt, hæc instituta esse, vt per ea dii inuocentur, & aduentus angelorum ac aliarum potestatum ad conferenda beneficia ita concilietur. Addunt, esse pro elementis litterarum, vt ita homines discant Deum inuisibilem agnoscere: Hæc *Athanasius*. *Eusebius* libro tertio, de præparat. citat ex Porphyrio, quod rudiores tantum ad ligna & lapides in statuis respiciant: Sed sapientes voluisse Deum & Dei virtutes sensibus nostris (διὰ εἰκόνων συμφύλων) *per imagines nobis familiares* (μηνύειν) *significare* seu patefacere: inuisibilia Dei per picturas visibiles (ἀποτυπώσαντας) *effingentes* seu *exprimentes* (τοῖς καθάπερ ἐκ βιβλίων τῶν ἀγαλμάτων ἀναλέγειν τὰ περὶ θεῶν μεμαθηκόσι γράμματα) illis, *qui assueti sunt ex simulacris, tanquam ex libris, litteras seu institutiones de diis legere* seu *colligere*. Et libro quarto tractat & refutat argumentum gentilium, quo cultum idolorum ex miraculis sanationum, & ex pœnis erga contemptores idolorum, ipsa experientia comprobatis, defendunt & stabiliunt. Et apud *Augustinum* de Ciuitate, libr. 7. cap. 5. Varro dicit, sicut per corpus humanum anima, quæ est in corpore, cognoscitur: Ita per simulacra, quæ formam haberent humanam, significari immortales deorum spiritus, &c. Et quanquam huiusmodi interpretationibus sapientes inter gentes vulgi superstitiones pinxerint: tamen mansit id, quod *Augustinus* scribit Epistola 49. *Idola quidem omni sensu carere quis dubitet? veruntamen cum his locantur sedibus honorabili sublimitate, vt a precantibus atque immolantibus attendantur, ipsa similitudine animatorum membrorum atque sensuum, quamuis insensata* atque *exanima, afficiunt infirmas animas, vt viuere & spirare videantur, accedente præsertim veneratione multitudinis, qua tantus eis cultus Dei impenditur.* Item, *quando eis velut præsentibus preces allegant, vota persoluunt, sic afficiuntur omnino, vt ea sensu carentia putare non audeant.*

f.119. Quomodo gentes adorarint statuas. p.667. T.1.opp. f.21. c.7.f.97. 98. f.117. f.121.

VIII. Hæc quæ de gentium imaginibus hactenus annotauimus, postea habebunt vsum, vbi ad Papisticam imaginum venerationem deuenerimus: similes enim statuarum cultus similibus etiam interpretationibus apud Pontificios pinguntur.

SECTIO III.

Sacræ scripturæ sententia & doctrina de Imaginibus, Simulacris seu Statuis.

Duo Scriptura de simulachris tradit.

SCriptura de simulachris duo potissimum tradit: Primo gentium idola irridet & damnat. Secundo, quando populus Dei vsum simulachrorum ad cultum Dei transferebat, hoc scriptura reprehendit, prohibet, & damnat.

Gentium idola, quæ recenset.

II. Gentium igitur idola in Scriptura hæc fere nominantur & describuntur. Et interpretationes appellationum osten-

ostendunt, partim quomodo verus cultus Dei in idololatriam apud gentes degenerarit, partim qua opinione idola coluerint.

Baal. Moabitarum ergo idola fuerunt, *Baal*, Numer. 22, 41. quod appellationem inde habet, quod Deum, qui est dominus noster, ac potestatem in nos habet, magno deuotionis ardore ita colere voluerint, sicut vxor erga maritum affecta esse debet. Et ratio cultus Baalitici ita describitur: Extruxerunt ipsi excelsa, Num. 22, 41. Ierem. 19, 5. vel in tectis ædium ipsum coluerunt, Ierem. 32, 29. Extruxerunt ei domos, 3. Reg. 16, 32. faciebant ipsi statuas, 4. Reg. 3, 2. & 10, 26. Erexerunt altaria, fecerunt lucos & alia vasa, 4. Reg. 21, 3. & 23, 4. Coluerunt ipsum genuflexione & osculatione, 3. Reg. 16, 31. & 19, 18. 4. Reg. 21, 3. Suffitu, Ierem. 7, 9. & 32, 29. Incenso, 4. Reg. 23, 5. Festis & solennitatibus, 4. Reg. 10, 20. peculiaribus prophetis & sacerdotibus, 3. Reg. 18, 19. 2. Paralip. 23, 17. adorarunt inuocatione, *Baal exaudi nos*, 3. Reg. 18, 26. coluerunt ornatu argenti, auri, & monilium, Ose. 2, 8. Sacrificiis, 4. Reg. 10, 19. Immolatione seu combustione liberorum, Ier. 19, 5. Fuit & Moabitarum *Baalpeor.* idolum *Baalpeor*, Num. 25, 3. habens nomen ab apertione, quod propter affinitatem appellationis Priapi, & propter historiam fornicationis. Numer. 25, 1. sq. interpretantur de nudatione pudendorum. Quia vero verbum illud proprie de apertione oris dicitur, potest & hæc ratio appellationis esse, quod audierint de Deo, qui patribus locutus, & dato verbo se patefecisset. Cultus autem describitur adoratione per incuruationem seu genuflexionem, comestione eorum, quæ immolata fuerant. Et dicuntur coniugati fuisse ipsi Baal, *Chemos.* Num. 25, 5. Psalm. 106, 28. Porro & *Chemos* fuit Moabitarum idolum, Numer. 21, 29. 3. Reg. 11, 7. 4. Reg. 23, 13. Iud. 11, 24. Ier. 48, 13. Quidam inde dictum volunt κῶμον, deum comessationum, seu Bacchum, quod cultus eius fuerit, sicut Exod. 32, 6. describitur, *sedit populus manducare, & surrexit ludere.* Potest vero & appellationem inde habere, quod fuerit simulachrum eius, qui discesserat seu abierat, sicut origo simulachrorum describitur, Sap. 14, 15.

Baal Berith. Madianitarum idolum videtur fuisse *Baal Berith*, Iud. 8, 33. & 9, 46. quasi Dominus, qui fœdus cum populo suo inierat, & populus fœdere astrictus erat.

Rimmon. Syriæ idolum fuit *Rimmon*, 4. Reg. 5, 18. nomen habens a iaculationibus.

Nisroch. Assyriorum fuit *Nisroch*, Esa. 37, 38.

Moloch. Milchom. Ammonitarum idola fuerunt *Moloch*, 3. Reg. 11, 7. & *Milchom*, 4. Reg. 23, 13. quasi rex, sub cuius regno & potestate viuamus: Eum coluerunt traducendo liberos per ignem, Leuit. 20, 2. 4. Reg. 23, 10.

Astharoth. Sidoniorum idolum fuit *Astharoth* vel *Asthoreth*, Iud. 2, 13. 3. Reg. 11, 5. 4. Reg. 23, 13. Appellationem habet a fœtura ouium, Deut. 7, 13. Ad singula enim beneficia impetranda, & ad quasuis calamitates auertendas, peculiaria habuerunt & coluerunt idola.

Dagon. Philistinorum idolum fuit *Dagon*, Iud. 16, 23. & 1. Reg. 5, 2. Nomen habet a fœcunditate & multiplicatione piscium & frumenti.

Baalzebub. Ammonitarum idolum fuit *Baalzebub*, 4. Reg. 1, 2. sq. Habitus autem fuit princeps dæmoniorum, Luc. 11, 15. Et dictus dominus muscarum, vel quod dæmonia tanquam examina muscarum homines circumuolitent, vel quod contra infestationem muscarum inuocatus fuerit: certa immissio morborum & lapsuum, atque liberatio ipsi tributa scribuntur, 4. Reg. 1, 2.

Bel. Babyloniorum idola fuerunt *Bel*, Esa. 46, 1. Ierem. 50, 2. eiusdem etymologiæ cum Babel. Item *Nebo*, Esa. 46, 1. a va- *Nebo.* ticinando nomen habens.

Samaritanorum idola. Eorum vero, quos rex Assyrius ex Babylone & vicinis prouinciis in Samariam collocarat, idola fuerunt, 4. Reg. 17, 30. 31. *Suchoth Benoth, Nergel, Asima, Nebahaz, Tharthac, Adramelech, Anamelech*, quas Syriacas voces appellationem habere dicunt a gallis, gallinis, pullis, hircis, canibus, asinis, equis, mulis, pauonibus, unde colligitur, qua opinione idola coluerint.

Aemulatione Aegyptiorum Israëlitæ in deserto, Amos 5, 26. hæc idola coluerunt, *portastis Siccuth regem vestrum.* *Siccuth.* Nomen autem habet a tegumento, seu protectione & munimento. Item, *Cium imaginum vestrarum*, placentas e- *Cium.* nim simulachris offerebant. Et *Cochab*, *Cochab.* hoc est, sidus seu stellam Deorum vestrorum.

Miphlezeth. In genere nominantur idola, vt *Miphlezeth*, 3. Reg. 15, 13. quod nomen habet a timore & tremore, sicut Ieremias de statuis idolorum dicit, *ostentantes metum gentibus.* Item *Thamuz*, Ezech. 8, *Thamuz.* 14. *Gad*, Esa. 65, 11. nomen habens ab *Gad.* excursoribus, grassatoribus, depopulatoribus. Ibidem offertur libamen ipsi *Meni.* *Meni.* Nomen autem habet a calculatione, & distributione rerum. Pro fortuna igitur & felicitate in negotiationibus idolum illud coluerunt. Ezech. 8, 10. Omnes formæ reptilium & animalium, ac vniuersa idola domus Israël depicta erant in pariete, quæ nebula fumi suffitus colebant. 4. Reg. 23, 5. coluntur sol, luna,

Militia cæli. Regina cæli.

luna, signa & militia cæli. Ierem.7,18.& 44,19. regina cæli. 4. Reg.23,11. In simulachro depicta erant currus equi solis. Esa. 2,20. coluntur talpæ & vespertiliones, scilicet contra infestationes. Hæc sunt gentium idola, quorum nomina extant in veteri Testamento, quæ Dauid vocat *Elilim*, hoc est, *vanitates, nihili.* Moses Deut. 32, 17. vocat *Siddim*, hoc est, *dæmonia vastantia.* In nouo Testamento Roman. 1,23. dicit Paulus, gentes mutasse *gloriam Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volatilium, & quadrupedum, & reptilium.* 1. Corinth. 12, 2. *Currebatis ad simulachra muta.* Act. 14,11.12. *Dii specie hominum descenderunt*, Barnabam vocant Iouem, Paulum Mercurium, eo quod esset dux verbi, quos sacrificiis taurorum & coronis colere volebant. Actor. 19,34. Inclamatur magna Diana Ephesiorum. Actor.17,23. describitur ara ignoti Dei. Actor.28,11. nauigantes præferunt insigne Castoris & Pollucis.

Elilim, Siddim.

Quomodo Scriptura irrideat & damnet idola.

III. Quam false vero Scriptura irrideat, quam grauiter damnet idola illa gentium, videre est apud Esa. cap. 37, 19. *Non erant dii, sed opera manuum hominum e ligno aut lapide.* Esa. 40,18.19. *cui similem facietis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Artifex conflat simulachrum ex auro, argento, ligno,* &c. Esa. 41, 7. *faber confortauit conflationem, confortauit simulachrum clavis, vt non moueatur.* *Nunciate futura, bene aut male si potestis facite, & sciemus, quod dii sitis, vos estis ex nihilo, abominatio elegit vos.* Esa. 44, 10. *Quis formauit deum & sculptile conflauit ad nibil vtile, fabri sunt ex hominibus. Artifex dat ligno formam viri, & speciem hominis. Ex dimidia parte ligni succendit ignem, coquit carnes, ex residua parte facit deum & simulachrum, curuatur ante illud, adorat, & ante illud precatur, dicens: Libera me, quia deus meus es tu, non sentiunt, non intelligunt*, &c. Esa. 45, 16. 20. *Pudefiant fabricatares idolorum, errant, qui ligneum simulachrum gestant & rogant Deum non saluantem.* Esa. 46, 5. 6. 7. *cui me similem facietis? Conferunt aurum, conducunt artificem, vt faciant Deum, cui procidunt, quem adorant, portant illum in humeris, cum clamauerint ad eum, non audiet, de tribulatione non saluabit eos.* Ierem. 10, 3. sq. *statuta gentium sunt vanitas, lignum formatur, auro ornatur, clauis firmatur, portatur, quia incedere non valet. Nolite timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene, purpura indumentum eorum, opus artificum vniuersa hæc. Sic ergo dicetis eis: Dii, qui calos & terram non fecerunt, pereant.* Ezech. 6, 13. *Væ super abominationes, cadent in medio idolorum, vbi suffitum ipsis fecerunt.* Ezech. 14, 3.8. *posuerunt idola in cordibus, & scandalum iniquitatis coram facie sua, ponam faciem meam contra illos.* Ose. 2, 13. *visitabo contra eos dies Baalim.* Ose. 8, 6.14. *Artifex fecit illum, & non est deus, mittam ignem in ciuitates eius.* cap. 10, 8. *currunt ad vitulos, dicent montibus, cadite super nos.* cap. 11, 2. 6. *Baalim sacrificant, simulachris adolent, irruit gladius in ciuitates eius.* Amos 5,27. *Adoratis idola, ideo transferam vos vltra Damascum.* Mich. 1, 7. *Omnia idola ponam in perditionem.* Zach.10,2. *Simulachra locuta sunt vana, ideo abducti sunt quasi grex.* Psal. 115, 5. 8. *Aures habent & non audiunt, similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Rom. 1,21. *Cum Deum cognouissent, non vt Deum glorificauerunt, sed coluerunt præter creatorem ea, quæ condita sunt.* Gal. 4,8. *Seruiebatis eis, qui natura non sunt dii.* 1. Corinth. 10, 7. *Ne sitis cultores idolorum*, &c. Item, *dæmoniis immolant, & non Deo*, &c. Atque ita Scriptura irridet & damnat propter idola & gentes & Israelitas, quando crassa superstitione gentium idolomaniam imitabantur, sicut multa his prorsus affinia & similia in Papatu facta sunt.

v.28. *v.13.* *v.16.sq.* *v.20.*

IIII. Alterum vero, quod Scriptura de simulachris tradit, propius ad hanc disputationem de imaginibus, sicut ea nunc speciosis coloribus pingitur, accedit, quod scilicet in populo Dei omnibus ferme temporibus quidam non sane ipsas statuas nec idola adorarint, sed vsum simulachrorum ad cultum veri Dei transtulerint. Et quid de illo instituto Deus in suo verbo iudicarit. Hæc enim obseruatio deteget fucos Pontificios, in cultu ac veneratione imaginum, sicut in Tridentino Decreto pingitur. Et ante diluuium quidem nihil tale, quod quidem in Scriptura annotatum sit, legimus. Post diluuium vero annis vix trecentis exactis, Thare scribitur seruiisse Diis alienis, Ios. 24,2. Et *Epiphanius* scribit, illum primum fuisse, qui filio suo Haram, immatura morte prærepto, statuam posuit. Item, ducentis annis post mortem Noah in domo Laban & in familia Iacob inueniuntur dii alieni, Genes. 31, 19. & 35, 2.

Quomodo ii.d. simulachra translata ad cultum veri Dei reprehendat.

adu. hær. l.1.5.6.p. 8.

V. Quales vero fuerint dii alieni, operæ pretium est considerare. *Andradius* enim ita philosophatur, quia Deus, qui in natura sua inuisibilis est, & ante incarnationem Christi, & postea etiam visibili aliqua specie patribus se ostendit, vt vel in effigie humana seu similitudine filii hominis, Genes. 32, 24.28. Esa. 6, 1. Dan. 7, 13. quæ imago erat corporis

ris illius, quod filius definito tempore assumpturus erat, vel in forma antiqui dierum, Dan. 7, 9. vel in igne in rubo, Exod. 3, 2. 4. vel in columna ignis & nubis, Exod. 13, 21. & 35, 9. 10. vel sub specie columbæ, Matth. 3, 16. & sub aliis variis formis, quæ in Apocalypsi describuntur, vbi etiam & angelorum & beatorum spirituum variæ imagines Ioanni a Deo offeruntur. In quibus formis Sancti ipsum verum Deum, qui sub huiusmodi visibilibus speciebus, tanquam imaginibus, præsentiam suam sub hominum aspectum ponebant, venerabantur & adorabant. Inde igitur infert *Andradius*, Deum ipsum ostendisse hominibus originem, vsum, venerationem & adorationem imaginum in cultu diuino, vt scilicet homines ipsius sapientiam imitati, iisdem vel similibus speciebus Deum effingerent & exprimerent, atque in illis speciebus, seu ad tales imagines ipsum verum Deum colerent, & adorarent. Nihil enim referre, humanane an diuina opera tales imagines fiant, artene fabricentur an miraculo, cum vtrumque sit effigies, simulachrum seu imago. Ita *Andradius*. Speciosa sane oratio, si remota regula & extincta lucerna verbi diuini, ex humanæ rationis consequentiis, de religione & cultu diuino statuendum esset. Sed Rom. 1, 21. 23. Paulus dicit, hanc esse ipsissimam idololatriæ seu vanitatis originem, quod homines sine verbo Dei per *διαλογισμοὺς*, hoc est, *per argutas suas ratiocinationes* seducti, gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem hominis aut alterius imaginis mutarunt.

Et has ipsas Andradianas & Pontificias ratiocinationes, multos in populo Dei olim seduxisse, Scriptura manifeste ostendit. Alienos enim Deos, quos Thare in Chaldæa coluit, constat fuisse *Vr* Chaldæorum, Genes. 11, 28. 31. quod ignem seu focum ignis significat. Sicut postea etiam Persæ ignem in foculo equo impositum circumgestarunt, & sub nomine *Orimasdæ* coluerunt. f. 269. a. Et apud Romanos Vestales ignem perpetuum custodierunt. *Alex.* etiam *ab Alex.* libr. 5. c. 12. scribit, in Poliadis Mineruæ templo virgines lychnum inextincti luminis & Palladium custodiuisse. Apud Delphos etiam mulieres matrimonio solutas ignem peruigilem custodiuisse. Non autem adeo vel inepti vel impii fuerunt Patres, Ios. 24, 2. qui in populo Dei educati & instituti erant, ut existimarent essentiam diuinam esse elementum ignis, sed quia igne cælitus delapso & absumente sacrificia, Deus præsentiam suam Patribus patefecerat, sicut & postea fecit, 2. Paralip. 7, 1. 3. Reg. 18, 3. 8. ignem illum exceptum conseruarunt, (quod postea & Vestales Romanæ & Delphicæ mulieres æmulatæ sunt, ignem suum, si extinctus foret, e flamma solis rursus elicientes) & in illo igne, ad seu apud, & ante illum ignem, verum & viuum Deum colere, & adorare instituerunt. Existimarunt enim prorsus, sicut *Andradius* argumentatur, Si filii Israel gloriam Domini in specie ignis descendentem recte adorarunt, 2. Paralip. 7, 3. pie igitur, & recte cultum veri Dei ad *Vr* seu ignem posse institui. Sed quia sine verbo, mandato, & promissione Dei ex priuatis ratiocinationibus hæc instituebant, Scriptura pronunciat ipsos coluisse *deos alienos*, hoc est, fuisse cultum illum idololatriam, Ios. 24, 2.

Eadem ratio est de *Teraphim*, quos Laban Deos suos vocat, Genes. 31, 30. Et quos Micha Iud. 17, 4. sculpsit & fudit. Fuisse enim *Teraphim* statuas, ad effigiem, similitudinem, seu imaginem formæ humanæ fabricatas, non est dubium, sicut ostendit locus manifestissimus 1. Reg. 19, 13. Non autem adeo rudes & crassi fuerunt, quasi essentia diuina esset statua ex ligno formata, ex argento fusa, ex ære sculpta, sed quia in similitudine viri seu filii hominis λόγος patribus apparuerat, Genes. 32, 24. Dan. 7, 13. existimarunt verum & viuum Deum recte posse coli, si talem imaginem, repræsentantem non creaturam aliquam, aut idolum aliquod, sed ipsum Deum, exprimerent, & in tali imagine, seu ad tale simulachrum, Deum inuisibilem colerent, & adorarent. Nam Iud. 17, 3. non dæmoni, sed *Le Iehouah*, hoc est, ipsi vero Deo pecunia illa, vnde sculptile & fusile formatur, consecrabatur. Et Micha dicit: *Nunc benefaciet mihi Iehouah.* Et v. 13. cap. 18, 5. 6. Danitæ apud simulachrum illud consulunt, & interrogant Deum, & Leuita respondet: *Iehouah adest itineri vestro.* Israelitæ ergo non creaturas, non dæmonas, sicut gentes suis *Teraphim* fecerunt, Ezech. 21, 21. Zach. 10, 2. sed verum Deum, qui peculiari appellatione Iehouah a commentitiis numinibus discernitur, in simulachris seu imaginibus coluerunt, & tamen Scriptura pronunciat, ipsos coluisse *deos alienos*, Genes. 35, 2. Rationem explicat Samuel 1. Reg. 15, 23. Quia iniquitas seu mendacium *Teraphim* est, nolle acquiescere voluntati Dei patefactæ, sed a verbo discedere, & mandatis eius aliquid addere.

Porro Ezechiel. 20, 7. 8. scribuntur filii Israel deflexisse ad idola Aegypti, non quod vel creaturas vel dæmonas

cum

cum Aegyptiis adorarint, sed quod simulachra & externos ritus Aegyptiacæ religionis ad cultum veri Dei transtulerint. Ita Exod. 32, 1. sq. cum Moses in monte commoraretur per 40. dies & noctes, & columnam ignis & nubis, in qua Deus hactenus ipsos præcesserat, non amplius viderent, cogitarunt, ex *Andradii* ratiocinationibus, se recte facturos, si præsentiam Dei alio externo simulachro repræsentarent, ad quod, vel in quo, verum Deum colerent. Cumque in Aegypto cultum *Apis* vidissent, simulachrum illud fuso seu conflato aureo vitulo, ad cultum veri Dei transtulerunt, & cultum non ad materiam vel formam vituli, sed ad prototypum suum, vel rem significatam, hoc est, ad verum Deum, qui ipsos ex Aegypto eduxerat, retulerunt.

v. 4. Dicunt enim: *Hi sunt dii tui, qui eduxerunt te ex Aegypto;* non quod sentirent, vitulum, eo die primum conflatum, ipsos ante menses 4. eduxisse ex Aegypto, sed hac oratione protestantur, se hoc simulachro non aurum, non formam fusilem, non bouem creatum, sed illum Deum colere, cuius brachio excelso ex Aegypto educti fuerant. Et Aaron sonora

v. 5. voce proclamauit: *Cras solennitas erit,* non vituli, sed *Le Iehovah*, veri Dei. Sed non obstantibus solennibus, & sonoris istis protestationibus, Deus pro-

v. 7. 8. 9. nunciat, *Peccauit populus recedens a via quam præcepi eis,* (quomodo scilicet velim coli) *excandescam & delebo eos.* Nec valet hoc loco *Andradii* exceptio, Israelitas non peccasse in genere, quod Deum in simulachro voluerint colere, sed in specie, quod scilicet non debito simulachro hoc fecerint, sed Dei gloriam commutarint *in similitudinem bouis comedentis herbam*, Psalm. 106, 20. cum in tali specie Deus nunquam apparuisset. Sed Ezech. 1, 10. & 10, 22. quando gloria Dei apparet, videtur facies hominis, facies leonis, facies bouis, & facies aquilæ. Et quod manifestum est, Exod. 20, 4. non dicit Deus, se in simulachris coli velle, si modo diuinæ maiestati conuenientem habent formam, sed simpliciter dicit: *Non facies tibi vllum simulachrum ad cultum.*

Ita Iud. 2, 11. Israelitæ seruierunt *Baalim.* Sed Ose. 2, 16. dicit Dominus: *Me vocarunt Baali*, hoc est, cultum ad statuam illam dixerunt se non vel materiæ vel formæ statuæ, nec dæmoni, sicut gentes faciebant, sed Deo vero exhibere. Et tamen Scriptura dicit Iud. 2, 11. *Fecerunt malum in conspectu Domini seruiendo Baalim.*

Postea, sicut ingenium humanum procliue est a superstitione ad idolomaniam simulachrorum, Israelitæ non tantum Dei, verumetiam virtutum cælestium, ac aliarum creaturarum, quarum ministerio Deus solet generi humano benefacere, simulachra fecerunt & coluerunt. Atque ad singula beneficia impetranda, & pericula auertenda, peculiaria habuerunt & coluerunt simulachra. Sicut ex locis supra annotatis, in quibus idola gentium & Israelitarum æmulatio describitur, si appellationum etymologiæ excutiantur, manifestum est. Et eodem prorsus modo in Ecclesia pontificia a superstitione imaginum ad profligatam illam statuarum idolomaniam, cuius ipsos etiam Pontificios aliquantulum iam pudet, deuentum est.

VI. Ne vero exemplis, sed legibus controuersia hæc diiudicetur, Deus tradita certa lege voluntatem suam de simulachris patefecit, Exod. 20, 4. & Deut. 5, 8. 9. Leuit. 26, 1. Cum enim sapientes omnium temporum ex ratione iudicarint, Deum, Angelos & Sanctos visibili aliquo externo signo constituto colendos & venerandos: Deus talem vsum simulachrorum ad cultum simpliciter numerat inter Deos alienos, & ita prohibet, vt nullus elusioni aut exceptioni locus esse possit. Primo enim numerat *sculptile & fusile*, statuam positam, seu erectum lapidem ad imaginem aliquam formatum seu fabricatum. Et generali vocabulo *Temunah*, hoc est, similitudinem seu imaginem, exprimentem & repræsentantem qualicunque effigie speciem aliquam, quocunque modo, & ex quacunque materia pictam vel effectam. Deut. 4, 14. vocat *Samel*, id est figuram, effigiem, seu formam. Secundo res, quarum similitudinem seu imaginem ad cultum proponi & vsurpari vetat, ita numerat, vt nullus exceptioni locus sit, dicit enim; Eorum, quæ vel in v. 17. 18.
cælis supra, vel in terra deorsum, vel quæ sub aquis, vel quæ sub terra sunt. Sunt autem in cælo Deus, angeli, & spiritus beatorum; sub terra sunt dæmones: Sunt etiam sub terra corpora mortuorum. Reliqua, quæ cælo affixa, quæ in aere, in aquis, in terra sunt, per se patent. Prohibet igitur ad cultum facere, proponere, aut vsurpare, non tantum imagines idolorum & dæmoniorum, 1. Corinth. 8, 4. 5. nec tantum irrationalium creaturarum, verumetiam angelorum, spirituum iustorum, qui in cælis sunt, & hominum defunctorum, quorum corpora sub terra sunt, & ne ipsius quidem Dei imaginem ad cultum fieri, proponi & vsurpari vult lex Dei: Deus enim noster in cælo est. Et lex prohibet eius, quod in cælo est, imaginem ad cultum fieri. Et Deuter. 4, 12.

Vbi notanda Lex Dei de simulachris.

Quarum rerum imagines ad cultum prohibeantur.

ratio additur, *vocem verborum eius audivistis, non autem vidistis simulachrum aliquod, quando de medio ignis vobis locutus est Dominus.* Tertio duobus vocabulis prohibet omne genus cultuum religiosorum, cum inquit: *Non adorabis, nec coles ea*, quorum altero, quod incuruationem significat, omnes externos gestus & ritus cultuum; altero interiores affectiones & deuotiones cultuum complectitur. Et cultus illes exteriores & interiores Scriptura in libro Sapientiæ & in locis supra annotatis describit, incuruationibus, geniculationibus, prouolutionibus corporis, manuum extensionibus, exosculationibus, sacrificiis, incenso, thure, libationibus, ornatu auri, purpuræ, &c. circumgestationibus, inuocationibus, supplicationibus, votis, desiderio, amore, deuotione, spe, fiducia, metu, &c. Quarto, ne quis hæc ita eludat, quasi tantum prohibeatur cultus, qui ipsi materiæ vel formæ simulachrorum exhibetur: ostendimus iam aliquot Scripturæ exemplis, etiam quando cultus illi imaginum ad prototypum, siue ad res per imagines significatas, siue ad Deum ipsum referuntur, tamen appellari cultum Deorum alienorum. In statuis enim, per statuas, seu ad statuas seu imagines, Deus, nec se, nec Angelos, nec Sanctos, nec vllam creaturam vult coli, sicut ex iis, quæ hactenus ex Scriptura demonstrauimus, manifestissimum est.

Qui cultus prohibeatur.

VII. Hæc igitur lex diuina non semel posita, sed ter repetita, Exod. 20, 4. Leuit. 26, 1. Deut. 5, 8. 9. & 27, 15. simpliciter prohibet, imagines ad cultum religionis seu pietatis facere, habere vel vsurpare; cultum enim diuinum non vult ad statuas alligari, religionem, pietatem & cultum Dei, non vult collocari aut exerceri in veneratione imaginum, non vult vel ipsas imagines coli, vel Deum vel Sanctos, vel vllas creaturas in imaginibus, seu per imagines adorari aut coli. Et illa prohibitio in lege illa Dei ita circumscribitur, vt nulla exceptione, sicut ostendimus, eludi possit.

VIII. Manifestum autem est, cum hac legis diuinæ sententia pugnare ea, quæ in decreto Tridentino de veneratione imaginum statuuntur, præcipue vero, quod in pseudosynodo Nicena secunda dicitur, Sanctorum imagines honorandas, & palam esse adorandas, quodque *Thomas* scribit, imaginibus Christi eundem cultum & eandem adorationem, quæ Christo ipsi debetur, exhibendam esse, de quibus postea sub finem quædam annotabimus. Exceptiones vero, quibus Pontificii legem illam Dei eludere conantur, vanæ sunt, & ipsis verbis legis atque Scripturæ exemplis exclusæ. Quidam enim tantum dicunt prohiberi, ne aliorum deorum imagines ad cultum proponantur. Sed Scriptura legem illam manifeste interpretatur, etiam de veri Dei imagine seu similitudine, & ne illa ad cultum proponatur, Exod. 20, 4. Deut. 4, 14. sq. Esa. 40, 18.

Quomodo legem de simulachris eludere conentur Pontificii.

In 3. sent. dist. 9. q. 1. art. 2. & 3. Summæ, q. 25. art. 4. & 5.

Alii dicunt, tantum prohiberi, ne vel dæmonum, vel idolorum, vel creaturarum irrationalium imagines ad cultum proponantur, sed lex in genere loquitur de iis, quæ in cælo, in terra, & sub terra sunt. In cælo autem sunt, Deus, Angeli, & Spiritus iustorum: in terra viuunt sancti, Psalm. 16, 3. sub terra in puluere dormiunt corpora beatorum.

Alii dicunt ipsas imagines non esse adorandas & colendas, sed in imaginibus & per imagines eos, qui per imagines significantur & repræsentantur, puta Deum, Angelos & Sanctos colendos. Sed supra aliquot Scripturæ exemplis ostendimus, Deum talem cultum non probare, sed prohibere & damnare. Sanctorum vero cultum & adorationem, siue fiat per imagines, siue absque imaginibus, cum Scriptura pugnare in præcedenti loco demonstrauimus.

Sunt, qui dicunt, cum Deus in cultu suo semper externa visibilia signa verbo suo adiunxerit, qualia sunt Sacramenta veteris & noui Testamenti, non ergo esse contra voluntatem Dei, si per extraneas & visibiles imagines colatur, sicut in veteri Testamento versus templum & ad arcam fœderis adorabant. Responsio autem plana est, quod Deus ipse verbo & mandato suo talia externa signa seu sacramenta in veteri & in nouo Testamento instituit, non autem nostro arbitrio permisit, quæ & qualia nobis videntur signa, & quidem ad cultum facere. Dicit enim, non, faciatis singuli quod vobis rectum videtur, sed *quod ego præcipio vobis, hoc tantum faciatis Domino Deo vestro, non addatis quicquam, nec detrahatis*, Deut. 12, 32. Et imagines quascunque ad cultum fieri, proponi & vsurpari, Deus diserte, sicut ostendimus, prohibuit.

Postremo ait *Andradius*, in veteri Testamento, cum Christus nondum esset incarnatus, non licuisse Deum inuisibilem in imagine visibili colere: nunc vero, postquam Deus *in carne*, sicut Paulus loquitur, *manifestatus* est, licite & recte Christum per imagines adorari & coli, sicut Tridentinum decretum loquitur. Sed *lucerna pedibus meis verbum tuum, & lux semitis meis.*

1 Tim. 3, 16.

Psal. 119, 105.

Chri-

Christum enim adorandum & colendum esse, Apostoli docent: in simulachris vero & per imagines esse colendum & adorandum, Apostoli nequaquam docent. Sed 1. Iohan. 5, 21 cum dixisset, Filium Dei venisse, & dedisse nobis mentem, vt cognoscamus verum Deum, addit; *filioli, custodite vos,* seu *cauete a simulachris.* Qua sententia ad legem, Exod. 20, 4. respicit, & eam in nouo Testamento ratam esse debere ostendit. Græci enim sculptile, statuam seu imaginem, Exod. 20, 4. reddiderunt εἴδωλον, qua voce Ioannes etiam vtitur. Stat igitur Scripturæ sententia, nullam imaginem, siue Dei, siue Angelorum, siue Sanctorum, siue cuiuscunque creaturæ, ad cultum esse faciendam, proponendam seu vsurpandam.

An simpliciter omnis factura & vsus imaginum prohibeantur.

IX. Et de cultu quidem imaginum ex lege Dei hæc manifesta sunt. Sunt vero, qui contendunt, legem illam non tantum cultum & adorationem, verum ipsas etiam imagines simpliciter prohibere. Duas enim distinctas legis illius partes faciunt, quarum prior simpliciter prohibeat facere imagines: Altera prohibeat factas adorare aut colere. Sed Leuit. 26, 1. textus legis ita ponitur, ut ostendantur prohiberi, ne ad adorandum, siue ad cultum fiant, aut ponantur imagines: *Non facietis,* inquit, *vobis idolum & sculptile, nec titulos erigetis, nec lapidem insignitum ponetis,* Lehisthaheuoth *ad adorandum.* Et ipsa Scriptura ostendit, facturam & vsum imaginum, si non proponantur & vsurpentur ad adorationem & ad cultum, non simpliciter prohiberi. Lapides enim insignitos ad adorationem ponere prohibetur, Leuit. 26, 1. Sed ad monimenta seu memoracula historiarum, Iacob Genes. 28, 18. lapidem erexit in titulum, fundens oleum desuper. Et Ios. 4, 3. sq. Dominus præcipit poni & erigi duodecim lapides, vt sint signum, memoriale seu commonefactorium historiæ transitus per Iordanem. Iosue etiam moriturus erigit lapidem prægrandem sub quercu, quæ erat in Sanctuario Domini, vt esset in testimonium icti fœderis cum Deo, Ios. 24, 26. 27. Samuel quoque in memoriam auxilii diuini contra Philistinos erigit lapidem, & nomen eius vocat *lapidem adiutorii,* 1. Reg. 7, 12. Et illustre exemplum extat Ios. 22, 10. sq. Cum duæ tribus & dimidia ædificassent altare, reliqui Israelitæ rati ad cultum hoc factum esse, indixerunt illis bellum: Cum vero illi ostenderent, se altare illud extruxisse non ad sacrificia, sed in testimonium & ad memoriam historiæ, filii Israel hoc approbarunt, & Deum glorificarunt. Immo Deus ipse iubet, Exod. 25. 18. sq. fieri duos Cherubim aureos ex vtraque parte propitiatorii. Et Cherubim fuisse imagines alicuius faciei alatas, Deus ipse ibidem ostendit: dicit enim; *Expandent alas, & alis operient propitiatorium, respicientque se mutuo versis in propitiatorium vultibus.* v. 20. De omnibus vero operibus tabernaculi, ad quæ etiam Cherubim pertinent, dicit Dominus, Exod. 31, 3. 4. *Impleui* Bezaleel *spiritu Dei, sapientia & intelligentia, ad operandum auro, argento, ære.* Salomon etiam ad ornatum domus Domini, 3. Reg. 7. & 2. Paralip. 3. capita columnarum format in modum lilii, facit mala punica, sub mari fusili facit boues duodecim, in basibus format leones, boues, Cherubim, in tabulatis sculpsit Cherubim, leones & palmas. In Pontificis etiam tunica formata fuerunt ex auro mala punica, Exod. 39, 24. Num. 21, 8. Deus mandat Mosi, vt faciat serpentem æneum, & erigat illum in signum. Serpentem autem illum fuisse figuram Christi, certum est, Ioan. 3, 14. Et in memoriam illius historiæ, quæ in deserto tunc acciderat, æneus ille serpens vltra annos septingentos seruatus fuit in populo Israel, ac priusquam accederet abusus cultus & adorationis, non iudicarunt se asseruatione imaginis illius peccare contra legem, Exod. 20, 4. cum vero cœpissent simulachro illi incensum adolere, hoc iudicauit Ezechias pugnare contra legem illam Dei, atque ideo serpentem illum confregit, 4. Reg. 18. 4. Imaginem etiam Cæsaris, Christus in moneta nec exhorruit, nec damnauit, Matth. 22, 21. Et talem existimo etiam statuam illam fuisse, quam Michol in lectum loco Dauidis posuit, 1. Reg. 19, 13. Imagines igitur ad ornatum, ad memoriam, commonefactionem, & repræsentationem historiarum facere, habere & vsurpare, non pugnat contra legem illam Dei, si non accedat cultus & adoratio imaginum.

An in templis omnis vsus imaginum prohibeatur?

X. Quidam disputant, legem illam Dei de imaginibus non loqui de locis profanis, politicis, domesticis aut priuatis, sed tantum de locis sacris, vbi ad cultum Dei conuenitur, ne ibi ponantur vllæ imagines. Sed Moses Deuter. 27, 15. dicit, si imago ad cultum seu adorationem proponatur aut vsurpetur, etiamsi illud fiat *in abscondito,* profano siue *priuato loco,* esse maledictionem. Et Iosue certe lapidem in signum erexit in ipso sanctuario Domini, Ios. 24, 26. Salomon etiam in ipso templo Domini varias formauit imagines, 3. Reg. 7. Immo Deus ipse in Sancto sanctorum super arca fœderis,

quo se vertebant adoraturi, iussit fieri Cherubinas imagines, Exod. 25, 18. sq. Ex quo igitur fundamento verbi Dei vsus imaginum in templis, si non proponantur aut vsurpentur ad cultum & adorationem, sed vel ad ornatum, vel ad memoriam, commonefactionem, seu repræsentationem historiarum, quæ veræ & vtiles sint, damnari possit aut debeat, non video. Certe ex lege, Exod. 20, 4. hoc deduci non potest. Quod vero metus, & periculum superstitionis & idololatriæ prætenditur, illud inculcatione veræ doctrinæ & præmonitionum contra cultus imaginum caueri & auerti potest. Aut si spreta doctrina accedat ad imagines cultus & adoratio, rectum erit imitari exemplum Ezechiæ. Nec vero vel necessitatem habendi imagines in templis cum Tridentinis patribus probo, nec partem vllam pietatis in illis colloco, sed inter adiaphora cum Luthero imagines refero, si non ad cultum seu adorationem proponantur, aut usurpentur. Neque vero etiam ex rebus adiaphoris, si non accedant vel prauæ opiniones, vel impii abusus, fingenda sunt peccata, sine verbo Dei, sicut quidam nullas etiam indifferentes imagines tolerandas clamitant, & in earum vel carentia vel demolitione non postremam pietatis partem collocant.

An Dei imago facienda?

XI. Postremo sunt, qui disputant, alias quidem imagines vtcunque tolerari posse: Dei vero & Christi nullas esse imagines, vel faciendas vel tolerandas.

Et quidem si quis existimet, essentiam Dei vel lineamentorum circumscriptionibus, vel colorum varietatibus exprimi posse, aut talem esse diuinitatis naturam, sicut Anthropomorphitæ finxerunt, is merito damnatur, sicut Esa. 40, 18. scriptum est: Cui similem facietis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Si vero sine praua opinione, & sine superstitione non quidem ipsa diuinitatis essentia, sed tantum species illæ visibiles, quibus olim Deus præsentiam suam patefecit, (Sicut Dan. 7, 9. apparet antiquus dierum. Et Luc. 3, 22. Spiritus sanctus corporali specie columbæ descendit) historice pingantur, aut si Christus in serui forma, in qua Deus manifestatus est, tanquam memoraculum historiarum Euangelicarum exprimatur, illud quidem prorsus damnare non ausim, sicut nec damnari potest, si figuræ visionum diuinarum Apocalypseos coloribus exprimantur. Lubenter tamen fateor, periculosum esse, velle diuinitatis aliquam imaginem quocunque prætextu facere, facile enim potest impingere in legem Dei, Deuter. 4, 16. sq. Esa. 40, 18. Actor. 17, 29. Optimam vero, certissimam, & vtilissimam Dei & Christi imaginem esse, quam mentis nostræ agnitio ex verbo Dei format & concipit. Sed tamen de indifferentibus odiose dimicandum non est. Sicut enim non pietas, ita nec peccatum in illis collocari debet, si non accedant prauæ opiniones & abusus. Quia enim Deus ipse in visionibus tales imagines ostendit, sicut peccatum non est, tales visionum historias verbis exprimere, ita peccatum non erit, tales Scripturæ historias historice & ad vsum historicum picturis repræsentare, modo illud fixum maneat, ipsam diuinitatis essentiam, nec debere, nec posse figura aut imagine aliqua exprimi.

Iudæi nullas imagines ad cultum tolerarunt.

XII. *Varro* apud *Augustinum* de Ciuitate, libr. 4. cap. 31. recte dicit, gentem Iudæorum Deum sine simulachro aliquo coluisse, hoc est, Iudæos non habuisse simulachrum aliquod in templo ad cultum propositum. *Iosephus* etiam libro Antiquitatum 18. cap. 11. scribit: Cum Caius statuam suam vellet per Petronium Ierosolymis in templo Dei collocare, vt tanquam deus coleretur, Iudæos maluisse se morti exponere, quam id, quod lege Dei prohibitum erat, admittere vel recipere, cultum scilicet statuarum. f. 639.

Quod vero alibi *Iosephus* scribit, Iudæos nec Cæsaris effigiem, nec Aquilam, Romani Imperii signum, ne in militaribus quidem vexillis, aut in locis extra templum, etiamsi non ad cultum seu adorationem proponerentur, voluisse tolerare, prætendentes legem Dei, Pharisaicæ hypocriseos pars est, quæ pietatem esse iudicabat, culicem colare, etiamsi camelum deglutirent. Et peculiarem cultum Dei in eo constituebant, quod seniorum traditionibus ad strictiorem obseruationem, quam quæ ab ipsa lege exigitur, se astringerent. Extra casum enim cultus, adorationis & superstitionis imagines non fuisse in lege prohibitas, clarissime ostendimus. Scribit autem *Iosephus* libr. 18. Antiquitatum cap. 4. Pilatum προτομάς, hoc est, *imagines Cæsaris*, quæ ad vmbilicum vsque depictæ erant, & signis seu vexillis militaribus inerant, in vrbem Ierosolymam intulisse: Iudæos vero noluisse hoc tolerare, prætendentes, legem diuinam prohibuisse, εἰκόνων ποίησιν, *fabricationem* seu formationem *imaginum*. Atque ideo priores præsides vrbem ingressos cum signis seu vexillis non hoc modo insignitis. Sed tempore Christi publice habuerunt Iudæi imaginem Cæsaris f. 621.

Pharisæi omnem vsum imaginum damnarunt.

in

in numiſmate, quod Chriſtus nec reprehendit, nec damnat, Matth. 22, 21. *1596.* Simile eſt, quod *Ioſephus* ſcribit libr. 17. capit. 8. Cum Herodes ſupra portam maiorem templi paraſſet anathema pretioſum, magnam ſcilicet auream aquilam, vtpote ſignum Romani Imperii, Phariſæos quoſdam legis interpretes declamitaſſe, *legem* Dei *prohibere* (*ἀναστάσεις εἰκόνων*) *ne imagines ſtatuantur, aut animantium effigies* (*ἐπιτηδεύεσθαι*) *artificioſe parata ponantur.* Sophiſtas igitur iſtos diſcipulis ſuis autores fuiſſe, vt aquilam illam deiicerent. *1009.* Et libr. 1. contra Apionem citat ex Hecatæo, in templo Ieroſolymitano *τὸ παράπαν omnino prorſus non fuiſſe* (*ἄγαλμα οὐδὲ ἀνάθημα*) *ſimulachrum aliquod, aut anathema.* Sed ſupra oſtendimus, in templo Salomonis fuiſſe imagines. Et Luc. 21, 5. ſcriptum eſt, ſecundum etiam templum pulchris *ἀναθήμασι* ornatum fuiſſe. Vnde recte colligitur, illas Ioſephi narrationes, non ex vero & antiquo ſenſu legis diuinæ, ſed ex recentioribus Phariſæorum traditionibus & ſuperſtitionibus ſumptas eſſe. Sed quæ ſit vera legis diuinæ de imaginibus ſententia, ex perſpicuis & firmis Scripturæ teſtimoniis hactenus oſtendimus. Quibus addatur Pauli etiam exemplum, Actor. 28, 11. vbi vehitur in naui, quæ præfert inſigne *Caſtoris & Pollucis*, quos gentes vt præſides maris, & nauigantium patronos colebant. Quo facto Paulus oſtendit, pios recte ſentientes non contaminari tolerandis imaginibus etiam idololatricis, quæ ad cultum proſtant, ſi ratione vocationis & officii eas ordinarie & legitime tollere non poſſint. Paulus certe inſigne illud Caſtoris & Pollucis non deiecit vel confregit, ſed ſine impietate in naui illa vectus eſt, cum idola illa nec coleret, nec adoraret. Et ſine dubio cultum, adorationem, & opinionem patrocinii verbo Dei reprehendit, vi vero & manu imagines illas non deiecit, ſicut nec Prophetæ, licet verbo deteſtarentur cultum idolorum, ea per vim tumultuarie confregerunt: ſed pii Reges ordinarie hoc fecerunt. Theodoſius etiam imagines idolorum aboleuit, ſed poſtquam opinio cultus per verbum Dei animis hominum exempta erat, quaſdam idolorum ſtatuas reliquit ad memoriam & commonefactionem, quam inepta & impia fuiſſet idololatria gentium.

SECTIO IIII.

CAPVT I.

Hiſtorica obſeruatio, quod in primitiua Eccleſia imagines non fuerint adhibitæ ad cultum diuinum, immo quod ne quidem legantur in oratoria Chriſtianorum admiſſæ.

Nec Christus nec Apostoli tradiderunt vſum imaginum.

SIcut Chriſtus nullum mandatum dedit de adhibendis imaginibus ſeu ſtatuis, ad miniſterium Eccleſiæ: Ita etiam Apoſtoli emiſſi ad prædicandum Euangelium, & ad docendas omnes gentes, non leguntur imagines ſeu ſtatuas ad declarandam doctrinam cæleſtem, ne quidem, quando barbaris gentibus Euangelion annunciabant, adhibuiſſe, cumque, iactis alicubi fidei fundamentis, ad alia loca tranſirent, repetitiones & commonefactiones doctrinæ non ſtatuis commendarunt, ſed hominibus fidelibus, qui idonei eſſent ad docendos alios, & in hunc vſum doctrinam traditam in ſcripta retulerunt. Organon enim, per quod Spiritus ſanctus efficax eſt, vocans, illuminans, conuertens, ſanctificans homines, non docuerunt eſſe imagines ſeu ſtatuas, ſed verbum Dei ſcriptum, prædicatum, auditum, cogitatum, Rom. 1, 16. 2. Corinth. 3, 3. 2. Tim. 3, 16. 1. Pet. 1, 23. Pſalm. 119, 105. Cumque cultum idolorum, qui ad ſtatuas exercebatur, abolerent, & veri Dei cultum inſtituerent, non leguntur, vel ſtatuas illas ad verum cultum viui Dei tranſtuliſſe, vel alias imagines aut ſtatuas, in quibus, per quas, ſeu ad quas veri Dei cultus exerceretur ſubſtituiſſe, ſed verum Deum in ſpiritu & veritate, iuxta præſcriptum verbi, colendum docuerunt. Hæc extra controuerſiam certa & vera ſunt.

II. Idem vero etiam Apoſtolorum diſcipulos & ſucceſſores feciſſe, nullum eſt dubium. *Vnde illum nec primitiua habuit ecclesia.* Cumque in veris hiſtoriis aliquot extent deſcriptiones rituum, quibus primitiua Eccleſia per annos trecentos & amplius, in conuentibus Eccleſiaſticis, & in exercitiis cultus diuini vſa fuiſſe legitur, nulla fit mentio adhibitarum imaginum, ſeu ſtatuarum, ſiue Dei, ſiue Sanctorum. Sed cum idololatria gentium conſtaret cultu & adoratione imaginum, ſimulachrorum & ſtatuarum, quem tamen cultum ad prototypum, ſicut oſtendimus, referebant, Chriſtiani a ſimulachris prorſus abhorrebant, & eos, qui vel aliorum

quin potius imaginum cultores pro hæreticis damnabant, rum statuas, vel ipsum etiam Christum in statuis, seu per imagines colere & adorare volebant, pro hæreticis damnabant. Scribunt enim *Theodoretus* libr. 1. hæret. fab. c. 1. & *Augustinus* de hæresibus, n. 1. Simonem Magum sectatoribus suis tradidisse suam & scorti sui Selenes imaginem colendam & adorandam, cui etiam suffitum discipuli ipsius fecisse scribuntur. *Irenæus* libr. 1. capit. 23. scribit, Basilidis sectatores vsos fuisse *imaginibus & inuocationibus.* (*al. magia & inuocationibus v. Feuard. in not. f. 121.*) Et capit. 24. narrat, Carpocratianos, qui se Gnosticos appellabant, imagines quasdam vel coloribus depictas, vel ex alia materia fabricatas, habuisse, & dixisse, formam Christi illo tempore, quo fuit cum hominibus, a Pilato factam. *Illas*, inquit, *imagines cum imaginibus Philosophorum mundi proponunt, coronant, & reliquam obseruationem circa eas, similiter vt gentes faciunt.* (f. 123.) *Epiphanius* Tom. 2. libr. 1. hæresi 27. dicit, Carpocratem occulte fecisse imagines Christi, Pauli, &c. ipsisque suffitum fecisse, & eas adorasse. (f. 108.) *Augustinus* de hæresibus scribit, Marcellinam, sociam sectæ Carpocratis, coluisse *imagines Iesu & Pauli, Homeri & Pythagoræ, adorando incensumque ponendo.* (n. 7. T. VI. f. 9.)

id quod testimoniis pluribus euincitur, III. Et ex differentiis, inter cultum gentium & Christianorum, hæc non postrema fuit, quod gentes Deos suos in simulachris, per imagines, & ad statuas colebant: Christiani vero vnicum & verum Deum, absque simulachris, in spiritu & veritate, iuxta præscriptum verbi, colebant & adorabant. Et ad præcidendam omnem idololatriæ occasionem, ne Christiana religio cum Paganismo, qui simulachrorum cultu constabat, vllam haberet affinitatem, & ne Ethnicæ superstitionis seminaria, occasione simulachrorum, vel in Ecclesiam irreperent, vel in animis conuersorum remanerent, primitiua Ecclesia ne in oratoria quidem voluit Christi vel Sanctorum imagines recipere. Et inter capita accusationum, Ethnici hoc etiam Christianis obiecerunt, quod religionem haberent absque simulachris. Ita *ut Clementis Alexandrini,* *Clemens Alexandrinus*, qui circa annum Domini 200. vixit, libr. 6. Stromatum inquit: Nobis nullum est simulachrum in mundo. Quoniam in rebus genitis nihil potest Dei referre imaginem. Et * in Parænetico scribit: *Nobis aperte vetitum est artem fallacem exercere: Scriptum enim est, Non facies cuiusuis rei similitudinem,* &c. (f. 41.) Item, *Nobis non est imago sensilis, de materia sensili, sed quæ percipitur intelligentia. Deus enim, qui solus verus est Deus, intellectu percipitur, non sensu.* (f. 34.)

Clementis Romani, In libris etiam Recognitionum, qui *Clementi Romano*, licet non vere, tribuuntur, extat dispositio generalis contra imagines lib 5. & refutatur præcipuum argumentum Ethnicorum, quo etiam Pontificii imaginum suarum cultum palliant. Per gentes (inquit) serpens ille proferre verba huiusmodi solet, *Nos ad honorem inuisibilis Dei imagines visibiles adoramus.* (f. 23. & 546.) *Clemens* respondit, *hoc certissime falsum esse.* Non autem substituit alias pictas vel fictas, siue Christi siue Sanctorum imagines, sed inquit: *Si vere velitis Dei imaginem colere, homini benefacientes, veram in eo Dei imaginem coleretis. — — Si ergo vultis vere Dei imaginem honorare, nos vobis, quod verum est, aperimus, vt homini, qui ad imaginem Dei factus est, benefaciatis. — — Hæc autem in tantum ad honorem Dei imaginis cedunt, vt, qui ista non fecerit, contumeliam imagini diuinæ intulisse credatur. Quis ergo iste honor Dei est, per lapideas & ligneas discurrere formas, & inanes atque exanimes figuras, tanquam numina venerari, & hominem, qui est vere imago Dei, spernere?* Hæc *Clemens* ille.

Origenis, Apud *Origenem* circa annum Dom. 240. in libris contra Celsum, extat iusta tractatio de hac quæstione. Celsus enim libr. 7. ostensurus, Christianos peiores esse barbaris, Libycis, & atheis Scythis, inde hoc probare conatur, quia non patiantur vel templa, vel aras, vel simulachra & statuas intueri. (f. 917. T. II.) Persas ex Herodoto ostendit irrisisse simulachra, quia non crediderunt cum Græcis deos ex hominibus genitos. Heraclitum etiam dicit scripsisse, stultum esse, vt quis imaginibus supplicet, si non agnoscat ipsos deos vel heroas. Christiani vero, inquit † *Celsus*, *simulachra aperte vituperant. Quodsi*, inquit, *lapidem, lignum, æs vel aurum negent Deum esse, quis ea, nisi stolidus quispiam, pro diis habuerit?*

* In Parænet. f. 41. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπηγόρευται ἡμῖν ἀναφανδὸν, ἀπατηλὴν ἐξάσκειν τέχνην. οὐ γὰρ ποιήσεις, φησὶν ὁ προφήτης, παντὸς ὁμοίωμα, cetera. f. 34. ἡμῖν δὲ, οὐχ ὕλης αἰσθητῆς αἰσθητόν· νοητὸν δὲ τὸ ἄγαλμά ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ μόνος ὄντως Θεός.

† Origen. contra Cels. L. VII. p. 373. edit. in 4. οἱ δὲ ἄντικρυς τὰ ἀγάλματα ἀτιμάζουσιν. εἰ μὲν ὅτι λίθος ἢ ξύλον, ἢ χαλκὸς, ἢ χρυσὸς, ὃν ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα εἰργάσατο, οὐκ ἂν εἴη Θεὸς, γελοία ἡ σοφία. τίς γὰρ καὶ ἄλλος, εἰ μὴ παντάπασι νήπιος, ταῦτα ἡγεῖται θεοὺς, ἀλλὰ θεῶν ἀναθήματα, καὶ ἀγάλματα; εἰ δ' ὅτι μηδὲ θείας εἰκόνας ὑποληπτέον, ——— ὅταν φῶσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἰδίαν εἰκόνα, τὸ δὲ εἶδος ὅμοιον ἑαυτῷ. ἀλλὰ συνθήσονται μὲν, εἶναι ταῦτα ἐπὶ τιμῇ τινων, ἢ ὁμοίων, ἢ ἀνομοίων τὸ εἶδος. οὔτε δὲ Θεοὺς εἶναι, οἷς ταῦτα ἀνάκειται, ἀλλὰ δαίμονας. οὐδὲ χρῆναι θεραπεύειν δαίμονας, ὅστις σέβει Θεόν. — — p. 374. 375. Χριστιανοὶ δὲ καὶ Ἰουδαῖοι διὰ τὸ, Κύριον τὸν Θεόν σου φοβηθήσῃ, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις· διὰ τὸ· οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· καὶ, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ——— οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς. — — ἐκφεύγειν δὲ τὰ ἀγάλματα καὶ διὰ τὸ μὴ, τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν, καταπίπτειν εἰς ὑπόληψιν τὴν περὶ τοῦ εἶναι τὰ ἀγάλματα θεοὺς ἑτέρους.

bueris? Sed deorum sunt ista vel sacra vel effigies quædam. Nec forte diuinas has esse imagines contenderim. Christiani enim dicunt, Deum fecisse hominem ad suam imaginem, & speciem sibi similem. Sed tamen illi assentientur Christiani, in quorundam honorem, qui vel similes sint vel dissimiles specie, hæc esse fabricata. Sed excipient, non deos esse, quibus ea sint dedicata, sed dæmones, & non esse dæmonibus seruiendum illi, qui in verum Deum credit. Hæc *Celsus* obiicit Christianis. *Origenes* vero respondet, considerandum esse, alias esse caussas & rationes, propter quas Persæ auersentur simulachra, & alias, propter quas Christiani idem faciant. Non enim patiuntur Iesum apud aras, & templa, & simulachra colere, sed hæc auersantur, quia audiunt scriptum esse: *Non sint tibi dii alieni, nec feceris tibi rei vllius similitudinem,* f. 928. *non adorabis ea, nec seruies illis.* Et postea ad Heracliti sententiam, qua affirmat, stultum esse, simulachris supplicare, nisi deos prius quis norit & heroas, qualesnam sint. *Origenes* respondens inquit: Nos Deum & vnigenitum eius Filium agnoscimus, & Sanctos etiam: sed dicimus fieri non posse, vt Deum quis norit, & simulachris vt supplicet. Nec solum, inquit, statuis supplicare vesanum est: sed vel hoc ipsum dissimulare. *Nos vero simulachra non veneramur, ne vel in eam incidamus opinionem, qua imagines istas aliquos esse deos putemus.* Celso vero, & ceteris, deos esse simulachra negantibus, hoc crimini damus, quod tamen honorem imaginibus deferant. Vulgus enim deos esse credit, quos alii ita venerantur, nos vero, ne diuinæ quidem imaginis simulachra hæc esse duxerimus, quippe qui Dei, vt inuisibilis & incorporei, formam nullam effingamus. Quod vero homo dicitur ad imaginem Dei formatus, ad hoc respondemus, in anima rationali hanc esse Dei imaginem.

f. 934. Et libro 8. *Celsus* obiicit Christianis, quod & aras, & simulachra, & delubra defugiant. *Origenes* autem respondet, non vt loco gentilium idolorum alias externas imagines substituat, sed inquit, [a] *nobis pro aris* & delubris iustorum sunt *mentes, vnde emittuntur suauissimi incensi, odores, vota & preces ex conscientia puriore.* — Sunt nobis præterea & *simulachra, non per impuros opifices aliquos fabricata, sed per Dei verbum in nobis edita & formata, virtutum scilicet exempla & structura, quæ imitatrices sunt* Christi, *qui primogenitus est omnis creatura.* [b] Et, *vt summatim expediam,* f. 935. inquit, *Christiani omnes, & quas diximus aras, & quæ iam ostendimus, simulachra, collocare maxime adnituntur, non tamen inanimata, & insensibilia quædam, nec dæmonum susceptibilia, sed spiritus Dei capacia & tabernacula Dei inhabitantis in nobis.* Et postea, [c] *Nos simulachrorum fundationes ideo defugimus, quia vbi per Iesu doctrinam comperimus, quomodo colendus sit Deus, ea nos euitamus, quæ sub pietatis prætextu & opinione quadam, impios reddant,* &c. Et hæc tam stricte obseruata tunc fuerunt, ut lib. 4. contra Celsum, [d] *Origenes* affirmet, f. 535. *nullum siue imaginum fictorem, siue statuarum fabricatorem in Iudæorum Repub. fuisse, vt quos procul lex ipsa abigeret, ne qua his esset fabricandorum simulachrorum occasio, quæ stultas mortalium animas a Deo reuelleret, & ad contemplanda terrena animi oculos retorqueret.* Hæc *Origenes.*

IV. Sed de lege, Exod. 20, 4. supra diximus. Fuerunt autem Patres illi in vniuersum imaginibus ideo iniquiores, qui enim ex gentibus conuertebantur, verum etiam Deum in imaginibus per simulachra, seu ad statuas, sicut in Paganismo assueti fuerant, colere & adorare volebant, sicut *Lampridius* de Alexandro Seuero, qui primus Imperatorum de Christianismo bene sentire cœpit, scribit, quod domi in priuato suo larario, inter idola, etiam Christi imaginem habuerit & coluerit. c. 29. p. 328.

V. *Lactantius* etiam circa annum Domini 300. in suis ad Constantinum Institutionibus, gentium idola seu simulachra ita confutat, non vt alias substituat imagines, sed argumenta ponit generalia contra quemuis simulachrorum cultum: Nam lib. 2. c. 1. omnes idolorum prætextus, quibus etiam suas Pontificii imagines pingunt, recitat & confutat. *Non ipsa,* inquiunt, *simula-* *Lactantii.*

chra

a Id. L. VIII. p. 359. οὐχ ὁρῶ, ὅτι βωμοὶ μέν εἰσιν ἡμῖν τὸ ἑκάστου τῶν δικαίων ἡγεμονικὸν, ἀφ' οὗ ἀναπέμπεται ἀληθῶς καὶ νοητῶς εὐώδη θυμιάματα, προσευχαὶ ἀπὸ συνειδήσεως καθαρᾶς. —— Ἀγάλματα δὲ καὶ πρέποντα Θεῷ ἀναθήματα οὐχ ὑπὸ βαναύσων τεχνιτῶν κατεσκευασμένα, ἀλλ' ὑπὸ λόγου Θεοῦ τρανούμενα καὶ μορφούμενα ἐν ἡμῖν, αἱ ἀρεταὶ, μιμήματα τυγχάνουσαι τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως.

b f. 390. καὶ ἁπαξαπλῶς πάντες χριστιανοὶ ὁποίους εἴπομεν βωμοὺς, καὶ ὁποῖα παρεστήσαμεν ἀγάλματα, πειρῶνται ἱδρύεσθαι, οὐκ ἄψυχα καὶ ἀναίσθητα, οὐδὲ δαιμόνων λίχνων ἐφιδρυνόντων τοῖς ἀψύχοις δεκτικὰ, ἀλλὰ πνεύματος Θεοῦ τοῖς εἰρημένοις ἀγάλμασι τῶν ἀρετῶν, καὶ τοῖς κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, ὡς οἰκείοις ἐπιδημοῦντος.

c f. 391. Φεύγομεν βωμοὺς καὶ ἀγάλματα, καὶ νεὼς ἱδρύεσθαι, ἀλλ' ὡς ἐγνώκοτες, διὰ τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν, τὸν τρόπον τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας φεύγομεν τὰ φαντασίᾳ εὐσεβείας ἀσεβεῖς ποιοῦντα τοὺς ἐσφαλμένους ἀπὸ τῆς διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ εὐσεβείας.

d. L. IIII. p. 181. καὶ οὐδεὶς τῶν εἰκόνας ποιούντων ἐπολιτεύετο. οὔτε γὰρ ζωγράφος, οὔτ' ἀγαλματοποιὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν ἦν, ἐκβάλλοντος τοῦ νόμου τοὺς τοιούτους ἀπ' αὐτῆς τῆς πόλεως. ἵνα μηδεμία πρόφασις ᾖ τῆς τῶν ἀγαλμάτων κατασκευῆς τοὺς ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων ἐπισπωμένης, καὶ καθελκούσης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς γῆν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς.

chra timemus, sed eos, ad quorum imaginem ficta, & quorum nominibus consecrata sunt. Nempe ideo timetis, inquit, *quia eos in cælo esse arbitramini.* —— *Cur igitur oculos in cælum non tollitis?* —— *Cur ad parietes, & ligna & lapides* potius, *quam illo spectatis, vbi eos esse creditis?* —— *Quid sibi* simulachra *volunt, quæ aut mortuorum aut absentium monumenta sunt? Nam omnino fingendarum similitudinum ratio idcirco ab hominibus inuenta est, vt posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti, vel absentia fuerunt separati. Deos igitur in quorum numero reponemus? Si in mortuorum, quis tam stultus, vt colat? si in absentium, colendi ergo non sunt, si nec vident, quæ facimus, nec audiunt, quæ precamur. Si autem dii absentes esse non possunt, qui quoniam diuini sunt, in quacunque mundi parte fuerint, vident & audiunt vniuersa. Superuacua ergo sunt simulachra, illis vbique præsentibus, cum satis sit audientium nomina precibus aduocare. At enim*, inquiunt, *præsentes non nisi ad imagines suas adsunt. Ita plane*, sicut *vulgus existimat, mortuorum animas circa tumulos & corporum suorum reliquias oberrare.* Item, *Dei, cuius spiritus ac numen vbique diffusum,* —— *abesse nunquam potest, semper vtique imago superuacanea est. Sed verentur*, inquit, *ne omnis religio eorum inanis sit & vana, si nihil in præsenti videant, quod adorent, & ideo simulachra constituunt.* —— Sed *simulachrum Dei*, quia a similitudine nomen habet, *non illud est, quod digitis hominis, ex lapide aut ære, aliaue materia, fabricatur, sed ipse homo.* —— *Et si sentire simulachra* —— *possent, vltro adoratura homines essent, a quibus sunt expolita.* —— *Adorant ergo insensibilia, qui sentiunt, irrationabilia, qui sapiunt, exanima, qui viuunt,* &c. c. 3. *Vulgus indoctum pompis inanibus gaudet, animisque puerilibus spectat omnia, oblectatur friuolis, & specie simulachrorum capitur.* Ibidem citat & probat hos versus:

Lucret. l. 5.

Nec pietas vlla est, velatum sæpe videri,
Vertier ad lapidem, atque omnes accedere ad aras,
Nec procumbere humi postratum & pandere palmas
Ante Deûm delubra, —— ——
Et votis nectere vota.

Sat. 2. Capite 4. citat & laudat illud *Persii, hoc esse aurum in templis, quod sint Veneri donatæ a virgine pupæ, quas illa ob minutiam fortasse contempserit. Sed non videt*, inquit, *simulachra ipsa & effigies deorum* —— —— *nihil aliud esse, quam grandes pupas, non a virginibus, quarum lusibus venia dari potest, sed a barbatis hominibus consecratas.* —— *His ludicris, & ornatis, & grandibus pupis, vnguenta, & thura, & odores inferunt.* —— *His peplos & indumenta pretiosa, quibus vsus velaminis nullus est, his aurum & argentum consecrant*; has auro, gemmis excolunt & exornant. cap. 6. *Tanta homines imaginum cupiditas tenet*, vt minus curentur res ipsæ. Auri, gemmarum & eboris pulchritudo acriter *perstringit oculos, nec vllam religionem putant, vbi illa non fulserint.* —— *Veniunt igitur ad deos, non tam religionis gratia,* —— *quam vt aurum oculis hauriant, nitorem leuigati marmoris aspiciant,* —— *& quanto fuerint ornatiora templa & pulchriora simulachra, tanto plus maiestatis habere creduntur. Adeo religio deorum nihil aliud est, quam quod cupiditas humana miratur.* cap. 17. Dæmones *docuerunt imagines & simulachra fingere, vt hominum mentes a cultu veri Dei auerterent.* Cap. 18. *Simulachra ipsa, quæ coluntur, effigies sunt hominum mortuorum.* Est autem peruersum, vt simulachrum hominis a simulachro Dei colatur. Cap. 19. *Deus non in ima, sed in summa regione quærendus est. Quare non est dubium, quin religio nulla sit, vbicunque simulachrum est. Nam si religio ex diuinis rebus est, diuini autem nihil est, nisi in rebus cælestibus: Carent ergo religione simulachra, quia nihil potest cæleste esse in ea re, quæ fit ex terra*, quod quidem de nomine ipso apparet. Quicquid enim simulatur, id falsum esse necesse est. Idem l. 6. c. 2. *Num mentis suæ compos putandus est, qui autori & datori luminis candelarum ac cerarum lumen affert pro munere?* Cap. 25. *Vestes, gemmas, & cetera, quæ habentur in pretio, si quis putet Deo chara & offerenda, is plane quid sit Deus nescit.* Has *Lactantii* sententias ideo adscripsi, quia ostendunt, illis temporibus in oratoriis Christianorum nullum fuisse vsum simulachrorum, multo minus ad cultum ea fuisse a Christianis adhibita. Deinde, quia ita sunt positæ illæ sententiæ, quasi *Lactantius* Pontificiorum templa ingressus, simulachra & cultus eorum vidisset, & ex professo irrisisset. Operibus *Lactantii* adiunctum est carmen, in quo hi versus leguntur:

Quisquis ades, mediique subis in limina templi,
Siste parum, insontemque tuo pro crimine passum
Respice me, me conde animo, me in pectore serua.

Sed carmen illud non est Lactantii, sed recentioris post Lactantium.

VI. Ex Athanasio & Eusebio supra ad- *Athan. vsi & Eus. ubi.*

adſcripſimus ſententias, quod Ethnici prætenderint imagines ſeu ſimulachra eſſe tanquam rerum diuinarum litteras. Et iſtam ſane rationem Patres illi in Ethnicis confutant, non autem in illum vſum alias imagines ſubſtituunt. *Athanaſius* quidem Sermone 4. contra Arrianos vtitur hoc argumento: Qui adorat imaginem regis, in illa adorat ipſum regem, quippe cum ipſa imago aliud nihil ſit, quam regis forma ac ſpecies. Sed hoc argumentum *Athanaſius* nequaquam accommodat ad imagines, ſtatuas ſeu externa ſimulachra Dei colenda & adoranda, ſed ad ipſum Chriſtum, qui eſt ſubſtantialis imago Dei, atque ideo cum Patre adorandus. Ita *Auguſtinus* Epiſt. 119. dicit, Exod. 20. *prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei ſimilitudo, non quia non habeat imaginem Deus, ſed quia nulla imago eius coli debet, niſi illa, quæ hoc eſt, quod ipſe* (hoc eſt Filius Dei) *nec ipſa pro illo, ſed cum illo.*

T.1.f. 457.

T.11.f.367

Vnde ſatis patet,

VII. Et, vt ſummatim dicam, ex certis & probatis hiſtoriis conſtat, ſicut *Eraſmus* in Catecheſi ſua inquit, * *vſque ad Hieronymi ætatem fuiſſe probatæ religionis viros, qui in templis nullam ferebant imaginem nec pictam, nec ſculptam, nec textam, ac ne* ipſius *Chriſti quidem.* Nam ne Conſtantini quidem tempore, qui tamen multis pretioſis anathematis ex auro, argento, & gemmis templa ornauit, imagines in templa receptas fuiſſe apud *Euſebium* legitur, cum tamen & ſuas & ſuorum imagines, Danielis etiam & boni paſtoris ſymbola, fieri curaſſe ſcribatur, ſed in aliis locis, non in templis collocaſſe, apud *Euſebium* libr. 3. c. 49. & 4. c. 15. de vita Conſtantini. Et quæ Lactantius de imaginibus ſcripſit, ea Conſtantino inſcripſit.

** catech. VI. T.V. opp. f. 989* *vſque ad Conſtantinum imagines non fuiſſe in templis.*

De Tertulliani teſtimonio, quod nobis obſtare videtur.

VIII. In vno & ſolo *Tertulliano*, qui circa annum Domini 200. floruit, animaduerti, hiſtoriam de Paſtore vocante & quærente ouem erraticam, alicubi in calicibus ſacris depictam & inſculptam fuiſſe. Diſputans enim in libro de Pudicitia, iuxta Montani dogma, parabolam Luc. 15. non de Chriſtianis lapſis, ſed de Ethnicis nondum conuerſis intelligendam inquit: *Procedant ipſæ picturæ calicum veſtrorum, ſi vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius, vtrumne Chriſtiano, an Ethnico peccatori de reſtitutione conlineet.* Hæc *Tertullianus.* Sed illa pictura non fuit ad cultum propoſita, & quam iniqui ceteri illorum temporum Scriptores imaginibus fuerint, iam oſtendemus.

f. 742.

De Damaſceni

IX. *Damaſcenus* vero peculiaris patronus cultus, venerationis & adorationis imaginum, cum & Scripturæ teſtimoniis, & primitiuæ Eccleſiæ exemplis deſtituatur, vehementer contendit, cultum imaginum eſſe traditionem Apoſtolorum non ſcriptam. Hoc enim artificio conatur elabi, ne onus probationis in ſe recipere cogatur. Addit autem Chriſtum ipſum eſſe autorem & approbatorem, cum imaginum, tum cultus earum. Dum vero hoc probare conatur, manifeſtum prodit figmentum. Extat enim apud *Euſebium* in fine lib. 1. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ narratio, eo titulo, quod ex Archiuis Reip. Edeſſenæ ſit deſumpta, de legatione & epiſtola Abgari Regis ad Chriſtum, & Chriſti ad Abgarum. Iſti vero Euſebianæ narrationi *Damaſcenus* lib. 4. cap. 17. addit, ſeu potius affingit hoc, quod Euſebius in publicis inſtrumentis non inuenit nec legit. Abgarum ſcilicet, Edeſſenorum illum Regulum, miſiſſe pictorem (ὁμοιογράφον) ad depingendam imaginem ſeu ſimulachrum Chriſti. Cum vero pictor ille propter claritatem, quæ ex vultu illius reſplendebat, hoc præſtare non poſſet, Chriſtum ipſum veſtem diuino & viuifico vultui ſuo admouiſſe, & (ἐναπεμάξατο) quaſi abſtergendo veſti imaginem ſuam impreſſiſſe, & Abgaro eam cupienti miſiſſe. Illud vero Damaſceni figmentum *Nicephorus* lib. 2. cap. 7. ad ipſam Euſebii narrationem aſſuit & affingit, & quidem cum fœnore. Addit enim præterea aliam fabulam: Perſarum etiam Regem pictorem miſiſſe, & per hunc, & Chriſti, & Matris eius depictam imaginem accepiſſe. His vero *Nicephorus* addit Euſebii clauſulam: * *Hæc ex archiuis Edeſſenis ſunt deſumpta.* Quod inſpicienti Euſebii hiſtoriam manifeſto apparet, eſſe crimen falſi. De ficta vero illa imagine, *Nicephorus* lib. 17. cap. 16. ſcribit: Quod Iuſtiniani temporibus Edeſſeni in obſidione, rebus omnibus deſperatis, ad imaginem illam diuinitus acceptam, tanquam ad ſupremam ancoram, confugerint, & diuinam eius virtutem in liberatione experti ſint. Sed in Decretis diſt. 15. Gelaſius dicit, & idem repetit *Iſidorus*, totam illam narrationem de Abgaro eſſe apocrypham. Et tamen Pontificii non verentur fundamenta doctrinæ ſuæ ex apocryphis fabulis mutuari, & iis tantum non triumphare. Similis autoritatis eſt altera fabula de Veronica, quæ ne vulgarium quidem ſcriptorum teſtimonia habet, niſi forſan Legendæ illius, quam *Viues* dicit immerito auream vocari, cum ſcripta ſit ab homine plumbei cordis, & ferrei oris.

iiſdem fabulis.

c.13. f.24. 27.

f.344.

c. Sancta Romana.

(F) X. In-

* f.145. T.1. Ταῦτα δ' ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς Ἐδέσσης τηνικαῦτα βασιλευομένης πόλεως γραμματοφυλακείων ἀνελήφθη.

Hoc non de imagine crucifixi in Athanasio suppositio.

X. Inter Athanasii opera T. II. f. 627. sq. fertur historia de imagine Christi, a Nicodemo olim facta, vsurpata vero a Gamaliele, Iacobo, Simeone, Zachæo, Episcopisque Hierosolymitanis, quæ sub vastationem Hierosolymæ in Syriam translata fuerit, atque postea in oppido Berytho a Iudæis crucifixa & perfossa, emiserit sanguinem & aquam, quibus totam hydriam compleuerit, vnde multi ægroti peruncti sanati fuerint. Et hoc miraculo Iudæos conuersos, cruorem etiam illum ab Episcopo loci per Asiam, Africam, & Europam missum. Sed Consuppositium esse illud scriptum, & falso Athanasio tribui constat, id quod *Nannius* etiam Louaniensis, qui Athanasii opera in Tomos digessit, non diffitetur. Et quod fraudem manifeste detegit: *Sigebertus* scribit anno Domini 765. in Berytho Syriæ imaginem Christi in domo Iudæi, a Christiano relictam, inuentam fuisse, & quæ præterea accidisse feruntur. Ipsa etiam Lombardica historia, Legenda 130. expresse dicit, illud quod de cruce Berythana narratur contigisse A. D. 750. Falso igitur Athanasio tribuitur.

aliisque, quæ Pontificii crepant, locis.

XI. Iesuitæ ex *Simone Metaphraste*, quem Lombardicis Legendis, quia illa gratiam iam exuerunt, nouo titulo succenturiarunt Pontificii, citant, Lucam Euangelistam imaginem matris Christi artificiose delineasse, cui postea templum ædificatum scribit suo more *Nicephorus* libr. 14. cap. 2. Et Alexium imaginem Christi ad Abgarum missam intuitum. Citant etiam ex ignoto & obscuro scriptore *Michaele Syngelo*, Dionysium Areopagitam illos corripuisse, qui imagines abrogare conabantur. Sed autores sunt dubii, & narrationes pugnant contra veritatem historiæ primitiuæ Ecclesiæ. Inde ergo æstimetur, qualis sit Pontificiorum caussa, quam non aliter ac per figmenta probare possunt.

Ita in Syluestri etiam Legenda scribitur, ipsum circumtulisse imagines Apostolorum. Damasus etiam in Pontificali dicit, Constantinum in Basilica Lateranensi, vbi baptizatus erat, fecisse fontem sanctum, & in labio fontis, agnum fundentem aquam, ad dexteram agni Saluatorem, in læua agni Baptistam cum titulo: *Ecce agnus*, &c. Sed eadem fide, qua fabula Baptismi Constantini ibi narratur. *Platina* scribit, Constantinum statuas Christi & Apostolorum in templa collocasse; sed tale nihil Eusebius habet, licet alii posteriores historici alicubi eo inclinare videntur. De cruce Domini ab Helena inuenta in *Ambrosii* scriptis, de quorum tamen fide dubitatur, & apud alios autores multa leguntur, sed *Gelasius* Dist. 15. dicit, nouellas esse reuelationes, quæ iuxta Pauli sententiam legendæ sint cum iudicio: *Omnia probate, quod bonum est, tenete.* Et tamen nec lignum crucis, nec clauos in templa proposuerunt colenda & adoranda, sed de vno clauo frenos Constantino fieri præcepit, alterum diademati ipsius intexuit, partem crucis Constantini statuis inditam *Socrates* narrat. Alii addunt alia miracula. Sed *Gelasius* dicit, nouellas esse reuelationes, cum iudicio legendas. Et tamen de Helena *Ambrosius* dicit; *Regem adorauit, non lignum crucis.* Ex veris igitur & certis historiis non potest ostendi imagines in primitiua Ecclesia ad cultum diuinum adhibitas, vel in oratoria receptas fuisse, per annos trecentos & amplius.

in Syluestro l. f. 39.

c. sancta Romana.

l. 1. c. 17. f. 47.

serm. de ob. Theod. T. V. f. 123.

CAPVT II.

Historicus imaginum vsus in primitiua Ecclesia.

Historicus imaginum vsus in primitiua ecclesia haud reiectus fuit. f. 216.

Restat iam, vt ostendatur, non tamen simpliciter, extra casum cultus & adorationis, omnem etiam historicum imaginum vsum in primitiua Ecclesia reiectum fuisse. Extat enim historia apud *Eusebium* l. 7. c. 18. quæ multa huc pertinentia vtiliter monet: Mulierem scilicet illam, quam sanguinis profluuio laborantem a Saluatore curatam Euangelistæ tradunt, ex ciuitate Cæsareæ Philippi oriundam fuisse, domumque illius ibi ostendi, & admiranda quædam Seruatoris in eam beneficii quasi tropæa ibi durare. Pro foribus enim domus illius æneam mulieris (ἐκτύπωμα) effigiem genibus flexis, & manibus instar supplicantis in anteriorem partem extensis, super editum lapidem collocatam. Huic e regione viri erectam (σχῆμα) imaginem, ex eadem materia, diploide decenter amictam, & manum mulieri porrigentem. Ad cuius pedes, in ipsa basi, peregrinam quandam herbæ speciem enasci, quam quidem, vbi ad ænei vestitus fimbriam excreuerit, morbis cuiusque generis medicandi facultatem habere. (ἀλεξιφάρμακον τυγχάνειν.) Hanc statuam effigiem Iesu exprimere dicebant, quam ad nostram vsque ætatem permanentem, ipsi ad eam ciuitatem profecti oculis cernebamus, inquit *Eusebius*. Historicam fuisse hanc imaginem

ginem manifestum est. Ne vero existimetur ex mandato, traditione, aut exemplo Christi, Apostolorum, & Ecclesiæ Apostolicæ hoc factum, & partem esse religionis Christianæ: *Eusebius* addit, eos qui ex Gentibus crediderant, & beneficio aliquo a Seruatore nostro affecti fuerant, olim, vt verisimile est, (ἀπαραλλάκτως οἷα σωτῆρας ἐθνικῇ συνηθείᾳ) *gentili consuetudine* nihil immutata, sed *sine discrimine* per omnia similiter, sicut in gentilismo assueti erant, tanquam seruatores, hoc est, qui aliquid beneficii & subsidii ipsius contulissent, *ad hunc modum apud se honore afficere consueuisse.* Et addit *Eusebius, nihil mirum esse, nam & nos*, inquit, *Petri & Pauli Apostolorum, & ipsius etiam Christi imagines* (διὰ χρωμάτων ἐν γραφαῖς σωζομένας) *in picturis colorum varietate expressas & conseruatas aspeximus.* His verbis *Eusebius* politicum & historicum imaginum vsum describit. Illum vero in Apostolica & primitiua Ecclesia non fuisse reiectum & damnatum, hinc constat. In illis enim locis Apostoli docuerunt, & fuerunt ibi etiam postea Ecclesiæ, & tamen statuam illam ab Hæmorrhousa positam, nec reprehenderunt, nec deiecerunt, sed tanquam historicum monumentum seu memoriale reliquerunt. Nec a Deo statuam illam damnatam fuisse, herba illa ἀλεξιφάρμακος indicat. *Eusebius* etiam statuam illam & reliquas imagines Christi, & Apostolorum in historico vsu nec reprehendit, nec damnauit. Inde enim absque dubio sumptæ postea fuerunt descriptiones statuæ, lineamentorum, & habitus Christi, & Apostolorum, quæ extant apud *Nicephorum* lib. 1. cap. 40. & lib. 2. cap. 37. Iulianus vero postea, sicut scribit *Sozomenus* lib. 5. cap. 21. cum propositum sibi haberet, omni contumeliarum genere Christi nomen afficere, statuam illam Christi in Cæsarea Philippi deiecit, suamque eius loco posuit, quæ fulmine mox tacta & combusta fuit. Gentiles vero statuam illam Christi, odio nominis Christi, per plateas traxerunt, & contumeliis affectam comminuerunt.

l.6.c.9.

vt tamen ad illas minime cultus Christi vel Sanctorum institueretur.

II. Nec tamen vel Apostoli, vel primitiua Ecclesia concursus, aut peregrinationes ad statuam illam religionis ergo instituerunt (*Eusebius* enim historiæ gratia eo profectus fuit) non circumgestarunt illam in supplicationibus, non cultum Christi apud eam instituerunt, non cereis & aliis anathematis eam honorarunt, non vel ipsam statuam, vel Christum in illa statua, aut per illam statuam, coluerunt & adorarunt. Immo non fuit illis temporibus, per annos trecentos, in oratoria Christianorum statua illa translata. Quid enim sub Iuliano factum sit, postea annotabimus, & ex iis, quæ *Nicephorus* lib. 10. c. 30. scribit, certo intelligitur, nequaquam ad cultum vsurpatam fuisse statuam illam in primitiua Ecclesia. Dicit enim temporis diuturnitatem obliuionem induxisse, cuiusnam ea statua formam referret, & cuius rei gratia ibi esset collocata. Quia enim sub dio steterat, corpus fuisse mutatum, & imbres, ex locis superioribus limum secum trahentes, statuæ ipsi aggessisse, vt litteræ non apparerent. Cum vero herba illa inuestigaretur, effossa terra litteras rem ipsam indicantes apparuisse. Et deinceps herbam illam, ab eo tempore, neque eo ipso, neque alio loco fuisse conspectam.

Quo spectant testimonia Augustini.

III. Hæc igitur, de historico vsu imaginum Christi & Sanctorum in primitiua Ecclesia, plana & manifesta sunt. Et eodem pertinet etiam, quod *Augustinus* scribit de consensu Euangelii, l. 1. c. 10. Ethnicos finxisse, Christum scripsisse aliquid ad Petrum & Paulum, & addit: Gentes istius figmenti occasionem inde sumpsisse, quod pluribus locis simul Petrum & Paulum cum Christo pictos viderant. Huc pertinet etiam pictura Tertulliani de pastore quærente ouem perditam, calicibus insculpta. *Origenes* etiam, licet simulachra a religione Christiana proscribat, politicum tamen vsum imaginum non improbat. Nam in 13. cap. Matth. de similitudinibus in imaginibus & statuis disputat, quando in cera, & quando in ligno effinguntur, quando eminentias, & quando colores exprimant. & hæc accommodat ad parabolas. *Lactantius* etiam, simulachrorum insectator acerrimus, tamen de politico seu historico vsu imaginum ita inquit, lib. 5. cap. 3. *Nego esse quenquam, qui non optet in primis id sibi post mortem contingere, quod etiam reges maximi concupiscunt. Cur enim sibi homines sepulcra magnifica, cur statuas, cur imagines comparant, nisi quod immortalitatem de memoria nominis sperant?* *Athanasius* etiam & *Basilius* a politicis regum imaginibus similitudinem mutuantur, quando de æqualitate gloriæ & maiestatis Patris & Filii disputant. *Ambrosius* etiam in Psalmo 118. idem argumentum tractans scribit: *Qui imperatoris imaginem coronat, vtique illum honorat, cuius imaginem* honorauit, *& qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori vtique, cuius statuam conspuerit, fecisse videtur iniuriam.* Sed nequaquam inde docuerunt, imagines Dei, vel pictas, vel

T.IV.f. 266. 267.

Origenes.

T.II.f.7.

Lactantius.

Athanasius.

Ambrosius.

octonar. 10. f. 966. T.II. (coronauit)

fictas, eodem cultu & eadem adoratione, sicut Deum ipsum in Ecclesia prosequendas: hoc enim lege Dei expresse prohibetur, & in primitiua Ecclesia damnatum fuit, sicut hactenus ostendimus.

tum etiam Constantini exemplo. *f.440, 441.*

IV. Constantinus quoque post conuersionem imaginem suam depingi curauit. Nam sicut *Eusebius* de vita ipsius lib. 4. c. 15. scribit, in aureis nummis ita eam insculpi curauit, vt pansis manibus instar precantis cælum contueri videretur. In ipsis vero regiis, per quasdam ianuas, in tabellis, quæ summis vestibulorum partibus affixæ erant, erecto statu pingebatur, sursum in cœlum contemplans, & precantis forma manus sursum tollens. Nec iudicatus tunc fuit Constantinus peccare contra legem. Exod. 20, 4. Et lege quidem cauit, ne ipsius effigies in idolorum templis poneretur. Non tamen eam in Christianorum templis collocasse legitur. Sed statua ipsius cum cruce Romæ, non autem in templis collocata aliquoties scribitur apud *Nicephorum* lib. 7. c. 30. & 49. lib. 8. cap. 32. Supra etiam diximus de Constantini imaginibus, post mortem ipsius ad memoriam factis.

Eus. l. 4 c. 16. f. 441.

Vbi de signo crucis.

V. Frequens sane apud omnes veteres Scriptores est mentio signi crucis. Sed videndum est, quale fuerit signum. Non enim primis illis temporibus fuit imago seu effigies, hominis membris expansis, cruci clauis affixi, sed tempore Tertulliani & postea, Christiani digitis in aere formabant figuram transuersam quasi crucis, & ita se signabant. Non erat autem signum ad cultum & adorationem propositum, non enim tunc aliquid subsistens erat, sed tantum erat professio & commonefactio, quod in Christum crucifixum crederent, atque omnem in ipso spem & fiduciam collocatam haberent. Sub Constantino vero cœpit signum crucis duobus lignis transuersim coniunctis repræsentari vel tali forma pingi. Narrat enim Constantinus se, cum sollicite cogitaret, an gentilem idololatriam abiicere, & cultum Christi amplecti vellet, vidisse supra solem in cælo signum crucis, ex lucis splendore figuratum, additis quasi litteris, *In hoc signo vince.* Qua visione Deus ipsum monuit de agnitione, inuocatione, & cultu Christi crucifixi, sicut Episcopi conuocati ipsi apud *Eusebium* exponunt. Et Constantinus hac visione motus, vexillum militare tali forma fieri curauit: Hastile scilicet oblongum, auro obductum, quod cornu habuit transuersum, ad formam crucis constructum. In fastigio corona gemmis & auro circumtexta, in qua nota Seruatoris duabus primis litteris nominis Christi inscripta erat. In transuerso autem cornu velamen quoddam appensum adhæsit, gemmis resplendescens. Sub velamine vero deorsum in oblongo hastili aurea Constantini & liberorum effigies, ad pectus vsque depicta, continebatur. Illud signum Constantinus non in templis ad cultum & adorationem proposuit, ita enim simul & suam & suorum imaginem adorari voluisset, sed pro militari signo vsus eo fuit, quod priuatim postea in Palatio asseruatum, ipse Eusebio ostendit. In ipsis etiam armis militum signum hoc insculpi fecit, vt esset partim signum professionis, partim vt milites sensim ita deduceret ad agnitionē, inuocationem, & cultum Christi crucifixi. Hoc exemplum alii etiam imitati sunt. Alexandrinos enim scribit *Ruffinus* thoraces Serapis, quos in parietibus, in ingressibus & in fenestris habuerant Gentiles iam Christianos factos abrasisse, & pro iis crucis dominicæ signum in iisdem locis appinxisse.

Eus. de vit. Const. l. 1. c. 28. f. 347.

l. 1. c. 32. f. 348.

l. 1. c. 31. f. 347.

l. 11. c. 29. f. 258.

An Constantini tempore imagines in templis.

VI. Fuit autem tunc signum crucis tantum figura transuersa, non effigies hominis expansi & crucifixi, nec ad adorationem propositum erat, nec Constantini tempore in templis fuisse vel hæc effigies, vel alia imago legitur. Apud *Eusebium* enim de vita Constantini libr. 3. & 4. extant prolixæ & accuratæ descriptiones, quomodo lapidibus, marmore, auro, argento, gemmis templa exornarunt, nulla vero imaginum fit mentio. Columnas & thecas duodecim in memoriam Apostolorum, non autem statuas vel imagines ipsorum in templis posuisse legitur. In medio foro apud fontes symbola boni pastoris, & Danielem cum leonibus ære incisum posuisse, & in ipso palatii introitu signum crucis in tabula ex auro & gemmis confectum, affixisse legitur libr. 3. sed non in Ecclesias transtulisse. Statuam etiam suam cum signo crucis Romæ & Constantinopoli in plateis, non in Ecclesiis collocasse legitur. In Tripartita quidem historia & apud *Nicephorum* videntur loca quædam eo inclinare, quasi Constantini tempore cœperint statuæ quædam in templa collocari. Non admodum igitur hac de re pugnabo sed tamen Eusebii historia de Constantino, vt qui de re præsenti scripsit, certioris est autoritatis, posteri enim ex rumoribus videntur quædam addidisse. Ita *Sozomenus* libr. 1. cap. 4. de cultu & adoratione signi crucis quædam addit. Sed *Eusebius*, qui ex ipsius Constantini narratione, ea, quæ de signo crucis scribit, accepit, nihil tale habet. Et reliqui etiam Scriptores illorum temporum cultum &

c. 49. f. 418.

f. 405.

& adorationem crucis negarunt. *Arnobius* certe, qui vixit anno Domini 330. libr. 8. contra gentes, calumniam illam refutans, quasi Christiani cruces colant, inquit: *cruces nec colimus, nec optamus. Vos plane qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, vt deorum vestrorum partes, forsitan adoratis. Nam — — vexilla castrorum quid aliud sunt, quam inaurata cruces, tropaa vero vestra non tantum simplicis crucis faciem, verum & affixi hominis imitantur,* &c. *Cyrillus* etiam libr. 6. contra Iulianum negat signum crucis a Christianis & coli & adorari. Quando vero lignum crucis in templis positum, & quando crucifixi effigies accesserit, in sequentibus annotabimus. Hactenus enim ex certis & veris historiis ostendimus, in primitiua Ecclesia, vltra trecentos annos, imagines non fuisse ad cultum adhibitas, atque ideo, ne ad cultum transferrentur, non receptas in oratoria seu templa. Quæ vero ex scriptoribus recentioribus, vel ex dubiis & suppositititiis scriptis, quasi antiquitus facta proferuntur, merito non curamus.

1717.

CAPVT III.

Historica obseruatio, quando & quomodo imagines in templa recepta, & quis primum vsus earum fuerit, quaque postea consecuta sint.

Reddita ecclesiis pace.

GEntium idolis destructis, & pace Ecclesiis reddita sub Constantino, & postea frequentior cœpit inter Christianos vsus esse historicarum imaginum, sicut de Miletio Antiocheno, qui in secunda Oecumenica Synodo mortuus fuerat, *Nicephorus* lib. 12. cap. 14. scribit: *Tantum viri huius desiderium in animis hominum relictum, vt illius formam & effigiem in parietibus & tabulis depingi, in poculis & in annulis exsculpi curarint*, sicut etiam *Chrysostomus* narrat.

occasione solennitatum panegyricarum in templis cœpit vsus imaginum.

Cum vero Panegyricæ solennitates de martyrum passionibus magno studio frequentarentur, templa quoque splendide & magnifice exornarentur, cœpit in ipsis etiam templis vsus esse imaginum, non sane ad cultum & adorationem, sed partim ad historicam commonefactionem, partim ornatus gratia. Et cœptum hoc fuit potissimum circa annum Domini 380. Et reliqui sane Patres istius sæculi mutuantur quidem aliquando similitudines a picturis politicis. Et de Imperatorum quidem statuis, ac de aliis imaginibus, quæ in locis priuatis seu profanis fuerunt, aliquando mentionem faciunt. Sed imagines seu picturas in ipsis templis tunc fuisse, ex certis ac genuinis ipsorum scriptis ostendi non potest, sup positititia enim merito repudiamus. Et de pictura in calice apud Tertullianum supra diximus.

Cuius prima apud Greg. Nyss. occurrit obseruatio.

II. Apud *Gregorium Nyssenum* vero primum, quod obseruare potui, inter Græcos reperiuntur descriptiones picturarum in ipsis templis, vt * oratione in Theodorum Martyrem, describens memorias Martyrum, dicit, *adem, vt Dei templum, structura cum amplitudine, tum pulchritudine splendide exornatam, fabrum in animalium figuram lignum formasse, & latomum ad argenti leuitatem crustas lapideas expoliuisse. Et pictor etiam*, inquit, *artis sua flores induxit, in imaginibus exprimens res martyris praclare gestas, labores, cruciatus, immanes tyrannorum adspectus, impetus, ardentem illam & flammas euomentem fornacem, beatissimum athleta finem, Christique certamini prasidentis humana forma effigiem. Hac pictor, tanquam in libro loquente, artificiose depingens, martyris certamina nobis exposuit, & instar prati amœnum & floridum templum exornauit. Solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodesse*, &c. Ex eodem *Nysseno* † citatur etiam hæc sententia de historia Abrahæ; *Vidi sa-*

pius

* Greg. Nyss. orat. in Theodor. martyr. f. 1011. οἶκον βλέπων ὡς Θεοῦ ναὸν, ἐξησκημένον λαμπρῶς τῷ μεγέθει τῆς οἰκοδομῆς καὶ τῷ τῆς ἐπικοσμήσεως κάλλει, ἔνθα καὶ τέκτων εἰς ζώων φαντασίαν τὸ ξύλον ἐμόρφωσε, καὶ λιθοξόος εἰς ἀργύρου λειότητα τὰς πλάκας ἀπέξεσεν. ἐπέχεε δὲ καὶ ζωγράφος τὰ ἄνθη τῆς τέχνης ἐν εἰκόνι διαγραψάμενος τὰς ἀριστείας τοῦ μάρτυρος, τὰς ἐνστάσεις, τὰς ἀλγηδόνας, τὰς θηριώδεις τῶν τυράννων μορφὰς, τὰς ἐπηρείας, τὴν φλογοτρόφον ἐκείνην κάμινον, τὴν μακαριωτάτην τελείωσιν τοῦ ἀθλητοῦ, τοῦ ἀγωνοθέτου Χριστοῦ τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα. Πάντα ἡμῖν ὡς ἐν βιβλίῳ τινὶ γλωττοφόρῳ διὰ χρωμάτων τεχνουργησάμενος σαφῶς διηγόρευσε τοὺς ἀγῶνας τοῦ μάρτυρος, καὶ ὥσπερ λειμῶνα λαμπρὸν τὸν νεὼν κατηγλάϊσεν. οἶδε γὰρ καὶ γραφὴ σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖν.

† Id. de deitate Fil. & Sp. S. 1. II. f. 908. εἶδον πολλάκις ἐπὶ γραφῆς εἰκόνα τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ τὴν θέαν παρῆλθον, ἐναργῶς τῆς τέχνης ὑπ' ὄψιν ἀγούσης τὴν ἱστορίαν. πρόκειται ὁ Ἰσαὰκ τῷ πατρὶ παρ' αὐτὸ τὸ θυσιαστήριον, ὀκλάσας ἐπὶ γόνυ καὶ περιηγμένας ἔχων εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας. ὁ δὲ ἐπιβεβηκὼς κατόπιν τῷ ποδὶ τῆς ἀγκύλης καὶ τῇ λαιᾷ χειρὶ τὴν κόμην τοῦ παιδὸς πρὸς ἑαυτὸν ἀνακλάσας, ἐπικύπτει τῷ προσώπῳ, ἐλεεινῶς πρὸς αὐτὸν ἀναβλέποντι, καὶ τὴν δεξιὰν καθωπλισμένην τῷ ξίφει πρὸς τὴν σφαγὴν κατευθύνει, καὶ ἅπτεται ἤδη τοῦ σώματος ἡ τοῦ ξίφους ἀκμὴ, καὶ τότε αὐτῷ θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον κωλύουσα.

pius inscriptionis imaginem, & sine lachrymis transire non potui, cum tam efficaciter pictura ob oculos poneret historiam. Procumbit enim ante aram Isaac, genibus innixus, circumductas ferens in tergo manus; Abraham vero a tergo pueri innixus pedum curuamine, sinistra comam pueri apprehendit, ad se trahens; declinat autem faciem ad puerum, miserabiliter illum intuens, dextram autem gladio obarmatam gestat, quam etiam ad cadem dirigit. Iamque gladii acies ipsum corpus propemodum attigit, cum illum diuina vox a facto deterret. Hæc *Nyssenus* apud Græcos.

& postea etiam apud Latinos, vt Pontium Paulinum,

III. Apud Latinos vero de *Pontio Paulino*, qui post annum Domini 400. vixit, scribitur: Cum populus, qui ad natalem diui Felicis conueniebat, in templo epulari soleret, Paulinum parietes templi picturis, ex veteri & nouo Testamento desumptis, ornandos curasse, vt accumbentes spectandis illis occupati, temperantius conuiuium exigerent. Et Epist. 12. picturas & versus, quibus duas Basilicas, Nolanam & Fundanam, exornarat, transmittit Seuero petenti versus Paulini sub imagine Martini, vbi de imagine Trinitatis hi extant versus: p.150.

Pleno coruscat Trinitas mysterio,
Stat Christus agno: vox patris cælo tonat,
Et per columbam Spiritus sanctus fluit.

Et in Natali Felicis 9. scribit: p.613.

Nunc volo picturas fucatis agmine longo
Porticibus videas, &c.
Omnia namque tenet serie pictura fideli,
Quæ senior scripsit per quinque volumina Moses.

Et Natali 10. p.622.

Miremurque sacras veterum monumenta figuras,
Et tribus in spatiis duo testamenta legamus.

Prudentium, vbi & Cassianus,

IV. *Prudentius* etiam in passione Cassiani Martyris narrat, se vidisse picturam martyrii ipsius.

hymn. 12. p. 127. v. 9.

Erexi ad cælum faciem, stetit obuia contra
Fucis colorum picta imago martyris.
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.
Innumeri circum pueri, miserabile visu.
Confossa paruis membra figebant stilis. v.17.
Aedituus consultus ait: Quod prospicis, hospes,
Non est inanis aut anilis fabula.
Historiam pictura refert, quæ tradita libris,
Veram vetusti temporis monstrat fidem, &c.

Idem in Hymno de beato Hippolyto, inquit: hymno 4.

Exemplar sceleris paries habet illius, in quo v.123.
Multicolor fucus digerit omne nefas.
Picta super tumulum species liquidis viget vmbris;
Effigians tracti membra cruenta viri.
Docta manus virides imitando effingere dumos
Luserat, & minio russeolam saniem.

V. *Sozomenus* lib. 5. cap. 21. scribit: Cum Iulianus statuam Christi ab Hæmorrhousa positam deiecisset, & gentiles eam in contumeliam Christi confregissent, Christianos postea fragmenta illa collegisse & in Ecclesia posuisse, atque ibi suo etiamnum tempore seruata illa fuisse scribit. *Nicephorus* vero suo more posteriorum temporum superstitiones vetustis historiis assuens, dicit l. 10. c. 30. Christianos statuam illam in diaconico Ecclesiæ loco honoratiori posuisse, & cultu conuenienti eam prosecutos fuisse. *Sozomenum.*

VI. Postea etiam crucis signum in templa illatum fuisse, ex *Nili* Epistola colligitur. Cum enim Olympiodorus quæsiisset, an decorum esset, templum ornare imaginibus variorum animantium? Respondet, puerile & stultum hoc esse, sed in loco sacro crucem esse effigiandam, & parietes veteris ac noui Testamenti historiis opera docti pictoris replendos. Fuit autem illis temporibus lignum tantum transuersum, in forma crucis compactum, quod *Cyrillus* etiam contra Iulianum l. 6. ostendit. Quod enim l. 2. c. 3. de visitatione infirmorum scribitur, *de addita super crucem hominis inibi patientis imagine*, longe postea accessit. Libri enim illi non sunt Augustini, sed longe post Augustini ætatem conscripti.

Nilum etiam. v. act. 4. Synodi 7. f. 651. T. IX. opp. August.

VII. Vtilis vero & multa monens obseruatio est, quod illis ipsis temporibus, quando in ipsa etiam templa Christianorum historicum imaginum vsum recipere & admittere cœptum fuit, non pauci eruditi & pii Episcopi partim contradixerint, metuentes secuturam adorationem picturarum, & magis probantes morem primitiuæ Ecclesiæ, quæ religionem absque simulachris habuit & exercuit; cultum vero & adorationem imaginum simpliciter omnes tunc damnarunt. Nota est Epiphanii historia, quod in Palæstina, in vico Bethel, inuenerit velum pendens in foribus Ecclesiæ, tinctum atque depictum, habens ima-

Vbi tamen notandum, quod semper contradictum fuerit imaginibus.

Quo spectant Epiphanii historia contra imagines.

imaginem quasi Christi, vel sancti cuiusdam. Narrat autem *Epiphanius* ipse, in Epistola ad Ioannem Patriarcham Hierosolymitanum, historiam his verbis: *Cum hoc vidissem in Ecclesia Christi contra autoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem. scidi* velum *illud, & magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, vt pauperem mortuum eo obuoluerent. Illi* vero *contra murmurantes dixerunt: Si scindere volueras, iustum erat, vt aliud daret velum. —— Quod cum audissem, pollicitus sum me daturum. —— Nunc autem misi, quod potui reperire, & precor, vt iubeas presbyteros eius loci suscipere velum, — quod a nobis missum est: & deinceps pracipere, in Ecclesia Christi eiusmodi vela, qua contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam, hanc magis habere sollicitudinem, vt scrupulositatem tollat, qua indigna est Ecclesia Christi & populis, qui tibi crediti sunt.* Hæc *Epiphanius* in Epistola sua, quam Hieronymus cum laude & commendatione Epiphanii in latinam linguam conuertit: vnde recte intelligitur, illam Epiphanii sententiam Hieronymo, & eius sæculi doctoribus in latina Ecclesia non improbatam fuisse. Fertur & alia *Epiphanii* sententia his verbis: Attendite vobis, vt seruetis traditiones, quas accepistis. Estote ergo memores, ne in Ecclesiam imagines inferatis, neque in Sanctorum cœmiteriis eas statuatis: sed perpetuo circumferte Deum in cordibus vestris. Quin etiam, ne in domo communi tolerentur. Non enim fas est, Christianum per oculos suspensum teneri, sed per occupationem mentis. Et contra Collyridianos * *Epiphanius* inquit: *Diabolus —— mortalem naturam in hominum oculis deificans, statuas imagines humanas praeferentes, per artium varietatem expressit.*

T. II. opp. Hier. f. 110.

f. 1061.

Et *Elibertanum* Concilium in Hispaniis tale fecit Decretum Canone 36. *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere, ne, quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Et Canone 34. *Cereos per diem placuit in cœmeteriis non incendi.*

Can 36. Concil. Elibertani.

Augustinus de moribus Ecclesiæ. lib. I. cap 34. inquit: *Nolite consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. —— Noui multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores. —— Quos mores* Ecclesia *condemnat, & quotidie — corrigere studet.* Idem de fide & symbolo, cap. 7. *Quod Pater sedere dicitur,* non *putandum est flexis poplitibus fieri. —— Tale enim simulachrum Deo nefas est Christiano in templo collocare, multo magis in corde nefarium est, vbi vere est templum Dei.* Et contra Adimantum Manichæum, cap. 13. Adimantus reprehendit, „ zelum Dei, quo a cultu simulachro- „ rum prohibemur. *Vult ergo videri fa- „ uere se simulachris: Quod propterea faciunt, vt miserrima & vesana sua secta etiam paganorum concilient beneuolentiam.*

Augustini locus contra imagines.

T. III. f. 102.

T. VI. f. 129.

Apud ** *Cyrillum* lib. 6. Iulianus Christianis hoc obiicit: *Vos ancilia, qua Iupiter demisit, non adoratis nec colitis, & interim lignum crucis adoratis: imagines illius in fronte & ante domos pingentes. Cyrillus* vero respondens, non concedit aut fatetur, signum crucis a Christianis coli & adorari: sed historicum vsum imaginum eleganter describit. Enumeratis enim beneficiis, quæ Christus per crucem nobis præstitit, addit: † *Hac omnia nos recordari facit salutare lignum, & suadet, vt cogitemus, quod vnus pro omnibus mortuus est, vt viuentes non sibiipsis viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. —— Et propterea, vt dixi, pretiosi ligni crucem facimus in memoriam omnis boni & virtutis. Quoniam autem res ista Iuliano vituperatione non carere videtur, dicas oro: Vis optimum accersamus pictorem, cui dicamus: Animus nobis est, o pictor, velle docere formosos pueros, intemperantiam damnum ipsis afferre: Volumusque suadere mulieribus, qua in domo sunt, inhonestam vitam ipsis esse perniciosam: sed fortasse sermo docere volentium istis non suf-*

Cyrillus de historico vsu imaginum.

* Epiph. contra Collytid. f. 1061. [illegible] γὰρ [illegible] cetera. vid. supra P. III. Loc. IIII. c. III. §. XXII.

** Cyrill. contra Iulian. L. VI. f. 194. [illegible]

† ibid. f. 195. [illegible] cetera. —— [illegible]

sufficit, vt recte & inculpate viuere velint. Ponatur eis & ob oculos pictura quædam, adiuuans sermones docentium. Pingaturne Iupiter cum Ganymede? &c. Et tandem concludit: *Vis igitur, vt lignum, quod nos ad recordationem omnis virtutis inducit, abiiciamus & relinquamus, puerisque & mulierculis tua proponamus?*

Basilius. *Basilius* historicum quidem picturarum vsum in imaginibus politicis non damnat. Dicit enim in sermone in 40. Martyres.* *Quin etiam bellorum tropæa & victorias & historici scriptores & pictores demonstrant: hi quidem oratione rem exornantes: hi vero in tabulis depingentes, multos ad virtutem & ciuilitatem excitarunt: Siquidem quæ historia oratione exprimit, hæc tacens pictura per imitationem ostendit.* Nec tamen *Basilius* vel æquat vel præfert imagines Scripturæ. Eius enim sententia est: ** *Maxima est ad recti inuestigationem meditatio Scripturarum diuino afflatu nobis datarum. In his enim & rerum argumenta inueniuntur, & vita beatorum virorum præscripta, veluti imagines quædam animatæ, secundum Deum politica imitatione operum exhibentur.* ep.1.f. 628.

Chrysostomus. Ex *Chrysostomo* in 7. Synodo citatur sententia de pictura repræsentante historiam stragis Assyriacæ, Es. 37. Sed idem alibi inquit: *Nos per scripta Sanctorum fruimur præsentia, non sane corporum ipsorum, sed animarum imagines habentes. Nam quæ ab ipsis dicta sunt, animarum illorum imagines sunt.* *Amphilochii* etiam, qui Iconii Episcopus fuit, hæc sententia fertur: *Nobis non sanctorum corporales vultus in talibus coloribus effigiare cura est: quoniam his opus non habemus, sed politiæ virtutum illorum memores esse debemus.* Amphilochius. act.6. Syn. Nic. II. *Asterius* etiam, qui picturam passionis B. Euphemiæ se cum admiratione spectasse scribit, alibi sumptuosas picturas reprehendit, dicens: *Ne pingas Christum in vestibus, sed magis sumptu illo & impensis pauperibus subueni.* Asterius.

VIII. De aliis sententiis, quæ titulo Patrum illius sæculi citantur, postea, vbi ad 7. Synodum peruentum fuerit, dicemus. Nunc tantum hoc ostendere volui, illo ipso sæculo, quando historicus imaginum vsus a politicis statuis & picturis in ipsas etiam Ecclesias a quibusdam transferri cœpit, reliquos Patres, partim nouo huic ritui, opposita primitiuæ Ecclesiæ traditione & consuetudine, contradixisse, partim, licet non damnarint historicum imaginum vsum, non tamen valde magnifecisse: Scripturæ vero nequaquam adæquasse, nedum prætulisse: cultum vero & adorationem imaginum simpliciter reprobasse & damnasse.

IX. Post ea vero tempora sensim cœperunt imagines in Ecclesia multiplicari: Cœperunt etiam statuæ, tum Christi & Sanctorum, tum Imperatorum etiam, in templis collocari. Nysseni etiam tempore & aliquanto post, picturæ tantum erant. Vulgi vero superstitio subinde tentabat ad cultum & adorationem imaginibus & statuis abuti, sed restiterunt vigilantes Episcopi, & historicum vsum imaginum ita probarunt, quod simul cultum & adorationem earum prohibuerunt & damnarunt. Postea vero multiplicatis imaginibus vulgi cœpit superstitio.

X. *Gregorius Magnus* enim circa annum Domini 400. ad Serenum Episcopum Massiliensem lib. 7. Epistola 109. scribit his verbis: Peruenit ad nos, *quod fraternitas vestra quosdam imaginum adoratores adspiciens, easdem imagines confregit atque proiecit. Et quidem zelum vos habuisse, ne quid manu factum adorari possit, laudauimus, sed frangere easdem imagines non debuisse iudicamus. Idcirco enim pictura in Ecclesiis adhibetur, vt hi, qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent. Tua igitur fraternitas & illas seruare, & ab earum adoratu populum prohibere debuit, quatenus & litterarum nescii haberent, vnde scientiam historiæ colligerent, & populus in picturæ adoratione minime peccaret.* Eandem sententiam prolixius repetit & explicat lib. 9. Epist. 9. ad eundem Serenum: *Perlatum ad nos fuerat, quod inconsiderato Zelo succensus, Sanctorum imagines, sub hac quasi accusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuisses, omnino laudauimus: fregisse vero reprehendimus. —— Aliud enim est picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus Scriptura, hoc idiotis præstat pictura. Frangi vero non debuit, quod non ad adorandum in Ecclesiis, sed ad instruendas solummodo mentes fuit nescientium collocatum. Et quia in locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit, — hortamur, vt eorum animos, quos a tua disiunctos vnitate cognoscis, reuocare festines. Conuocandi enim sunt Ecclesiæ filii, eisque Scripturæ testi-* T.II.f. 981. f.1046. f.1047.

* Basil. serm. in XL. martyr. f. 208. ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ διακοσμοῦντες· οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν πρὸς ἀνδρείαν ἑκάτεροι. ἃ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσι.

** Id. ep. I. ad Gregor. f. 281. Μεγίστη δὲ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὕρεσιν, καὶ ἡ μελέτη τῶν θεοπνεύστων γραφῶν. ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὑρίσκονται, καὶ οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, οἷον εἰκόνες τινὲς ἔμψυχοι τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρόκεινται.

testimoniis ostendendum, quia omne manu factum adorare non liceat, quoniam scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies: Ac deinde subiungendum est, quia picturas imaginum, quæ ad ædificationem imperiti populi factæ fuerant, vt nescientes litteras, ipsam historiam attendentes, quid actum sit, discerent, quia transiisse in adorationem videras, idcirco commotus es, vt eas imagines frangi præciperes. Atque eis dicendum: Si hanc instructionem, ad quam imagines antiquitus factæ sunt, habere vultis in Ecclesia, eas modis omnibus & fieri & haberi permitto. Atque indica, quod non tibi ipsa visio historiæ, quæ pictura teste pandebatur, displicuerit: sed illa adoratio, quæ picturis fuerat incompetenter exhibita. Et si quis imagines facere voluerit, minime prohibe: adorare vero imagines omnibus modis deuita. Sed hoc sollicite admoneas, vt ex visione rei gestæ ardorem compunctionis percipiant, & in adoratione solius Trinitatis humiliter prosternantur.

XI. Ex his Gregorii sententiis manifestum est, adorationem imaginum prohibitam & damnatam tunc fuisse ab Episcopis, idque ex Scripturæ sententia. Vulgus vero ægre passum fuisse illam superstitionem sibi eripi. Et historicum quidem imaginum vsum non male describit *Gregorius*, nisi quod hoc considerandum est, ne existimetur, doctis proponendam esse vocem sacræ Scripturæ: Idiotis vero loco auditus verbi, statuas esse proponendas. Apostoli enim barbaris etiam nationibus euangelium annunciarunt, non per statuas, sed viua euangelii voce. Et quicquid de instructione & commonefactione per picturas dicatur, nullo modo pictura verbo Dei, scripto, prædicato, lecto, audito & cogitato comparanda, omnium vero minime præferenda est. Quod enim *Iesuitæ* & *Andradius* ex natura & ratione signorum philosophantur, picturam magis & fortius mouere animum ad deuotionem, quam vocem verbi diuini auditam & cogitatam, nullo modo admittendum est. Non enim ex physica signorum ratione, sed ex ordinatione & promissione Dei hæc æstimanda sunt. Et non de statuis, aut imaginibus: sed de voce Euangelii lecta, prædicata & audita, habemus expressam ordinationem & promissionem Dei. 1. Cor. 1. 21. Placuit Deo per stultam prædicationem saluos facere credentes. Roman. 15, 4. ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. 2. Timoth. 3, 15. 16. 17. Sacræ litteræ possunt te instituere ad salutem per fidem. Scriptura enim vtilis est ad docendum, arguendum, corrigendum, erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne bonum opus instructus. Psalm. 119, 130. Meditatio sermonum tuorum illuminat. Rom. 10, 17. Fides ex auditu verbi Dei. Roman. 1, 16. Euangelion est potentia Dei. 2. Cor. 3, 7. est ministerium Spiritus. Tales vero promissiones efficaciæ diuinæ de imaginibus & statuis non habemus. Quando itaque historicus imaginum vsus admittitur, necessario taxanda est illa opinio, quæ imaginum vsum verbo Dei prædicato & audito vel confert vel præfert. Inde enim factum est, quod in Pontificiis Ecclesiis vox verbi diuini, quæ quidem intelligi a populo potuerit, ferme conticuerit, & vulgus ad mutas statuas deductum fuerit, ea opinione, quod efficaciores statuæ essent ad instructionem & ad excitandam deuotionem, quam vox verbi diuini prædicata & audita. Diligenter vero notandum est, quod *Gregorius* dicit, vetustatem non præcepisse, sed admisisse historias Sanctorum in Ecclesiis depingi. Et quæ vetustas illud admiserit, in præcedentibus ostensum est, scilicet non primitiuæ Ecclesiæ vetustas. *Athanasius* enim & *Eusebius* illum prætextum paganorum, quod statuæ essent quasi litteræ vulgi, diserte reiecerunt & refutarunt.

XII. Omnino tamen ætate Gregorii nimium imaginibus tribui, & seminaria secuturæ superstitionis spargi cœperunt, dum ante imagines prostrati, Christum ipsum adorare cœperunt. *Gregorius* enim lib. 7. Epist. 53. ad Secundinum, cui petenti miserat imaginem Dei Saluatoris, & S. Dei genitricis, atque Petri & Pauli, inquit: *illum toto corde & tota intentione diligis, cuius imaginem præ oculis habere desideras. Non* enim *abs re facimus, si per visibilia inuisibilia demonstramus. Sic —— sponsam amans, si contigerit eam ad balneum ire, ——præparat se, vt visione eius hilaris recedat. Scio quidem quod imaginem Saluatoris nostri non ideo petis, vt quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei in eius amore recalescas, cuius te imaginem videre consideras. Et nos quidem non quasi ante diuinitatem ante illam prosternimur: sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum aut passum, sed in throno sedentem recordamur. Et dum nobis ipsa pictura quasi Scriptura ad memoriam Filium Dei reducit, animum nostrum. aut de resurrectione lætificat, aut de passione demulcet. &c.*

Seminaria cultus imaginum tempore Gregorii. f. 955.

XIII. Addenda vero est & hæc obseruatio, quod postea, cum adoratio imaginum recepta, & defensio eius suscepta esset, quia videbant illam a tota antiquitate per annos sexcentos constanter reprobatam, finxerunt vetustam hæresin esse

inprimis accedentibus variis figmentis,

esse, docere, quod Sanctorum imagines non sint adorandæ. Ita *Nicephorus* libro 16. cap. 27. describens impietatem Xenaiæ, qui Petri Gnaphæi socius fuit, cui nondum baptizato Episcopatum mandarat, asserens, sufficere ei pro baptismo consecrationem. * *Iste*, inquit, *Xenaias primus* (*o audacem animum & os impudens*) *vocem illam euomuit*, (οὐ δεῖν προσκυνεῖν) *non debere adorari Christi & Sanctorum imagines.* Vixit autem Xenaias iste circa annum Domini 500. Sed Gregorius postea adhuc anno 600. adorationem imaginum expresse prohibet & damnat. Idem etiam antea Augustinus de totius Ecclesiæ sententia fecerat. & Elibertana etiam Synodo publice decretum factum fuerat contra adorationem imaginum, sicut ostendimus. Immo Deus ipse longe ante legem tulerat: *Non adorabis nec coles imagines.* Vanum igitur & falsum est, quod *Nicephorus* scribit, hæresin esse Xenaiæ, quasi ille primus docuerit, Sanctorum imagines non esse adorandas.

Exod. 20.

Ob comprobatus per decreta imaginum vsus historicus

XIV. Porro historicus imaginum vsus post Gregorium etiam Synodorum decretis comprobari & confirmari cœpit. Fit enim earum mentiò in 6. vniuersali Synodo, circa annum Domini 680. Et Pontificii quidem scriptores dicunt, concilium illud sanxisse & mandasse cultum, venerationem & adorationem imaginum: Sed res longe aliter se habet. Ex Græco enim nomocanone illius Synodi canones prolati iam extant. & octogesimum secundum de imaginibus *Perionius* Græce allegat, cuius hæc est sententia: In quibusdam sacrarum imaginum picturis agnus digito præcursoris monstratus exprimitur, qui in typum gratiæ receptus est, adumbrans verum illum, per legem nobis demonstratum agnum, Christum. *Veteres* igitur *figuras & vmbras, & veritatis symbola* (προχαράγματα) *& adumbrationes Ecclesia traditas retinentes, gratiam illis praponimus, & veritatem, vt legis complementum suscipimus. Vt igitur id quod secundum legis umbras perfectum fuerit in Christo, etiam* (χρωματουργίας) *colorum picturis seu pictorum artibus, omnium oculis* (ὑπογράφηται) *subiiciatur aut præscribatur: definimus, illius agni Christi Dei nostri, qui tollit peccatum, picturam*, (κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα) *secundum humanum characterem in imaginibus in posterum, pro veteri agno* (ἀναστηλῶσθαι) *erigendam, per quam* (τοῦ τῆς ταπεινώσεως) *ea, qua ad humiliationem Dei verbi pertinent* (κατανοῶντες) *contemplamur, &* (πρὸς μνήμην) *ad memoriam* seu *recordationem conuersationis eius in carne, & passionis mortisque eius salutaris, ac qua inde mundo facta est, redemptionis,* (χειραγωγούμενοι) *quasi manu ducimur.* Hæc verba canonis nihil dicunt de cultu & adoratione imaginum: sed historicum vsum earum probant & declarant. Quia scilicet vetus testamentum fuit tempus vmbrarum, iam sub nouo Testamento non vmbras esse proponendas: sed præter doctrinam signis seu picturis etiam ostendendum, figuras legis impletas esse in Christo. Ad historicam etiam contemplationem, ac memoriam, seu commonefactionem operum Christi, imaginem ipsius specie humana posse proponi indicant. Obseruandum vero est, imaginem Christi crucifixi, hoc est, sicut canon loquitur, figura seu specie humana repræsentantem humiliationem, passionem & mortem ipsius, istis primum temporibus circa annum Domini 690. cœpisse fieri, & in Ecclesia collocari: hactenus enim crucis tantum signum vsitatum fuerat, sicut supra ostendimus. Quod vero Canon ille nominat στηλῶσαι εἰκόνας, quod quidam interpretari conantur, *imagines cultu & adoratione prosequendas*, hoc nequaquam inde probatur. Vocantur enim & ναοὶ σεπτοὶ, ἱερεῖς σεπτοί: nec tamen vel templa, vel sacerdotes coli & adorari debere inde sequitur: sed quia erant loca profana, erant etiam imagines politicæ, ad eorum differentiam, sacra loca, & sacræ imagines vocantur σεπταί. In *Gratiano* de consecr. dist. 3. cap. *venerabilis*, citatur Canon sub titulo sextæ Synodi de venerandis & adorandis imaginibus, sed falsa est inscriptio. Verba enim, quæ ibi citantur, non sunt sextæ Synodi, sed extant in septima Pseudosynodo, Actione 6. Tomo 2.

CAPUT IV.

Initium cultus & adorationis imaginum in Ecclesia.

ET hactenus quidem vsus imaginum in Ecclesia historicus fuit & tolerabilis: consideretur autem, quomodo ad cultum & adorationem imaginum sensim facta fuerit inclinatio & progressio. Gregorius enim, sicut ostendimus, licet imagines adorari nolit, tamen ante imagines illum adorat, in cuius memoriam & recor-

* Niceph. L. XVI. C. XXVII. T. II. f. 696. καὶ πρῶτος πάντων Ξεναΐας ἦν, ὦ τολμηρᾶς καὶ ψυχῆς καὶ γλώττης, μὴ δεῖν Χριστοῦ εἰκόνα ἢ τῶν αὐτοῦ ἐπιγραμμένων προσκυνεῖν ἀπεφήξατο.

Progressio ad cultum imaginum

& recordationem per commonefactionem imaginis deducitur. Ita postea etiam ad imagines ipsum Deum vbique præsentem adorarunt, sicut *Blondus* scribit: Hierosolymis in recitatione passionis Christi, homines ad lignum crucis ipsum Christum adorasse. Inde vero non multo post ipsarum imaginum cultus & adoratio subsecuta est: Vnde non dissensiones tantum, sed horribilia & quidem cruenta certamina orta sunt, quorum integram historiam persequi non est nostri instituti: ea vero tantum, quæ ad illustrandam hanc de imaginibus controuersiam facere videbuntur, excerpemus.

Cui occasionem dedit Philippici factum.

II. Sunt autem illorum certaminum historiæ non vbique bona fide descriptæ. Hoc quidem scribunt omnes, Philippicum Imperatorem circa annum Domini 713. iussisse abradi & deleri imagines Patrum, qui in 6. vniuersali Synodo Monotheletas damnarunt. Alii dicunt, Constantinopoli in templo Sophiæ imagines omnium Patrum, qui sex illis vniuersalibus Synodis interfuerant, depictas fuisse, quas omnes Philippicus deleri iusserit.

Quare Philippicus abraserit imagines Patrum.

III. Caussam vero non eodem modo omnes describunt. Plerique narrant, Philippicum, Monotheletarum hæresi infectum, imagines Patrum sextæ Synodi iussisse deleri, vt esset indicatio & testimonium, se decreta sextæ Synodi improbare, & amplecti sententiam Monotheletarum. Ac Romanos contra in signum professionis, quod & sextæ, & reliquarum generalium Synodorum doctrinam amplecterentur, curasse Patrum imagines, qui in Conciliis illis interfuerant, in porticu S. Petri depingi. Sed hanc non esse veram caussam, inde certissime colligitur, quod in Synodo Constantiniana, qua imagines damnatæ sunt, approbantur omnium sex vniuersalium Synodorum decreta, & nominatim sextæ Synodi decreta contra Monotheletas approbantur & recipiuntur.

Vera autem caussa illorum certaminum de imaginibus, ex Damasceni scriptis, qui circa illa tempora vixit, & in Synodo Constantiniana, tanquam iconolatra, damnatus fuit, recte colligi potest. Similiter etiam ex contrariis Romanorum circa illa tempora Pontificum decretis & Synodis. *Damascenus* igitur libr. 4. c. 17. * diserte de aduersariis suis dicit: *exprobrant nobis* (προσκυνοῦσι καὶ τιμῶσι) *quod adoramus & veneramur Christi, Mariæ, & reliquorum Sanctorum imagines.* Constantinus etiam Papa, Gregorius II. & XXXI. ac sequentes, in suis Synodis & Epistolis, contra Græcos Imperatores decreuerunt, imagines veneratione cultus & adorationis prosequendas. Græcorum etiam Synodi, pugnantes contra imagines, aduersarios suos, quos damnant, nominant εἰκονολάτρας. Et *Zonaras* apertissime hoc tradit, dicit enim: Copronymus cum Episcopis in forum progressus coram omni populo *venerabilium imaginum adorationem interdixerunt, idololatras appellantes eos, qui imaginibus cultum præstarent.* Τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν ἀπηγόρευσαι, εἰδωλολάτρας τοὺς ταύτας σεβομένους καλέσαντες. Et postea de Leone Isaurico inquit, εἰδωλολατρείαν τὴν τῶν εἰκόνων ἀπεκάλει προσκύνησιν, *Adorationem imaginum vocabat idololatriam.* Et ad Germanum Patriarcham dicit Isauricus, μὴ δεῖν τὰς εἰκόνας τιμᾶσθαι, *non esse colendas imagines.* De cultu igitur & adoratione imaginum potissimum tunc certamen fuit. Et hæc vera fuit caussa illorum certaminum, vbi Græci quidem demolitione imaginum voluerunt adorationem earum abolere. Dixerunt enim, sicut *Stapulensis* etiam recitat, se illud facere tollendæ idololatriæ caussa. Romani vero Pontifices non ex verbo Dei disputarunt: sed excommunicatione sua Græcos Imperatores Imperio deiecerunt. Ita Philippicum Imperio exuit Antonius, Antonium Theodosius, qui imagines conatus fuit restituere, sed vix vno anno regnauit.

annal. T. III. f. 102. b. col. 1.

annal. T. III. f. 101. b. col. 1.

Post illum Leo Isauricus contra imagines insurrexit.

IV. Post hunc, Leo Isauricus certamen contra imagines maiori vehementia instaurauit. Proposito enim publico edicto mandauit, omnes imagines deiiciendas & confringendas. Ac ipse Constantinopoli omnes statuas, ex templis congestas, in medio vrbis concremauit, picturas abrasit, & parietes dealbauit, contradicentes vero vel capite truncauit, vel alia parte corporis mutilauit. Ludimagistrum etiam cum discipulis ædibus inclusum combussit. Gregorius III. vero in Synodo Romana contrarium statuit, & Leonem damnat. Sed Leoni patri succedens Constantinus filius, Romanæ Synodo opponit aliam, quam circa annum Domini 755. in vrbe Constantinopolitana, vel, vt alii volunt Ephesina, conuocat. Atque ibi non tantum adorationem imaginum: sed ipsas simpliciter imagines damnarunt, vt quas nullo modo, & in nullum vsum, etiam extra casum cultus & adorationis, vel facere, vel habere liceat. Rationem habent præcipue hanc, cum naturæ in Christo non possint separari, & diuina non possit pingi, ideo etiam humanam eius effigiem non debere pingi, ne putetur, alia esse persona humanitatis, quæ pingatur, alia diuinitatis, quæ pingi non possit. Cumq;

Vnde orta certamina variaque Synodi.

 etiam

* f. 342. ἐπειδὴ δέ τινες ἡμῖν καταμέμφονται προσκυνοῦσί τε καὶ τιμῶσι τήν τε τοῦ σωτῆρος καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα, ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ...

etiam corpus eius ineffabili gloria iam sit illustratum, ideo illud pingi non posse. Et Sanctorum animæ ac virtutes, quæ veræ sunt ipsorum imagines, cum coloribus exprimi non possint, ideo Sanctorum etiam imagines non debere pingi. Acta huius Synodi, quam postea non Constantinopolitanam, sed Constantinianam vocari voluerunt, extant in Actione 6. secundi Niceni Concilii.

V. Et Romæ quidem Stephanus Tertius contraria Synodo Constantinianam damnauit. In Græcia vero Constantinianæ Synodi decreta durarunt apud illos, qui inde εἰκονομάχοι vocabantur, donec Irene Leonis IV. vxor, tutorio nomine, Constantini filii sui pupilli Imperium administrare cœpisset. Illa enim spe retinendi vel recuperandi in Occidente Imperii, quæsiuit reconciliationem cum Romanis Pontificibus, & anno Imperii sui 6. conuocauit Synodum Constantinopolim, quæ per tumultum distributa fuit. Altero anno conuocauit Patres Nicæam, rebus omnibus ita instructis, vt nemo contradicere vel disputare auderet. Scribit enim *Albertus Pighius*, Adrianum Pontificem Romanum scripsisse ad Græcos Imperatores, se consensurum celebrando Concilio, non vt de controuersia illa disceptaretur, sed vt simpliciter Pontificia de adorandis imaginibus sententia reciperetur. In illa Synodo ex præscripta Romani Pontificis sententia pronunciatur & statuitur: Sacras imagines non tantum haberi posse ad vsum historicum, sed illas ex mandato diuino in Ecclesiis necessarias esse: immo venerandas, salutandas, osculandas, colendas & adorandas, cereis etiam, suffitu, & similibus honorandas. Factum hoc fuit circa annum Domini 788. Et intra dies admodum paucos, viginti scilicet, cum sine aduersariis agerent, debellatum fuit. Inchoata enim fuit Synodus illa 24. Septembris, sub octauum Calendas Octob. Et 3. Idus Octobris, hoc est, 13. Octobris promulgata fuit definito Synodi. Mox vero Irene omnia rursus templa imaginibus & statuis compleuit. Et soceri sui Constantini VI. corpus effossum, publice cremari iussit, ac cineres in mare dispergi. Constantinus vero filius adultus factus matri Imperium abrogat, & statuas rursus deiicit & exurit. Irene postea, non mater, sed Medea, filio capto oculos eruit, & in squalenti carcere variis excruciatum malis occidit. Hi fuerunt fructus certaminum de imaginibus, ad quorum vel cogitationem primitiuæ Ecclesiæ Patres cohorruissent, si præuidere potuissent, tam atrocia & cruenta fore certamina, de tali re, de qua quæ fuerit veteris Ecclesiæ sententia, supra ostensum est.

quibus septima illa adorationem & cultum imaginum statuit.

CAPVT V.

De septima Iconolatrica Synodo.

Quod illa

EXtant autem acta septimæ istius Synodi prolixe descripta, & quia propter multas caussas vtile est nosse & considerare, qua fide caussa illa ibi tractata, & ex quibus fundamentis decreta illa, de cultu & adoratione imaginum, facta sint, præcipua capita excerpemus, & in ea tanquam in tabella Lectori spectanda proponemus, vt inde æstimari possit, quantum isti Synodo autoritatis tribuendum sit.

de historico imaginum vsu recte statuerit:

II. Primo igitur, quod attinet ad historicum vsum imaginum, quod ille non simpliciter sit damnatus, quodque non simpliciter sit prohibitum, extra casum cultus & adorationis, imagines, vel ad vsum historicum, vel ornatus gratia, facere & habere, recte dicunt, ipsam scripturam interpretari legem, Exod. 20, 4. de imaginibus. Constat enim in ipso tabernaculo, & in templo Salomonis, historiæ, commonefactionis, significationis, & ornatus gratia fuisse imagines, Exod. 25, 18. Ebr. 9, 5. Num. 21, 3. Reg. 6, 23. Et de medio Cherubim Deus solebat loqui, Num. 7, 89. Cherub vero habuisse faciem hominis constat, Ezech. 41, 19. Et quæ in hanc sententiam ex Patribus quibusdam, vel de Scripturæ historiis, vel Martyrum passionibus, per picturas expressis & repræsentatis, proferuntur, culpari a candide iudicantibus non debent, si intra historicas metas consistant: vt quod Actione 4. Gregorius dicit: *Vtinam fieri posset, vt & cœlum & terra, & aqua, omnia quoque animantia, & planta, & si quid aliud est, siue per colores, seu per picturas, aut voces*, posset nos commonefacere de historia Christi & Sanctorum. Et Germanus inquit: Quæ quis antea legit, vel audiuit, si iterum in pictura ista repræsentari viderit, in memoriam ea, quæ antea audiuit & legit, reducit: ignorantes vero, quando talia per picturas oculis obiecta viderint, arripiunt inde occasionem inquirendi & peruestigandi historias. Quod vero in Actione 4. quidam dicit, maiorem esse vim imaginum, quam verbi Dei, falsum esse, supra ostendimus.

f. 406.

f. 419.

f. 361.

Discrimen inter ho-

III. Secundo necessariam distinctionem

storicum vsum & adorationem confuderit,

nem inter historicum imaginum vsum, & inter earum cultum & adorationem, confundunt. Atque ex testimoniis, si quæ adducunt de historico imaginum vsu, statim vel aperte vel oblique inferunt earum cultum & adorationem. Agnouisse hoc quidam videntur in illa Synodo: sed reliquorum voces prævaluerunt. Nam actione 4. Constantinus Cypri Episcopus dicit, fuisse quidem imagines in tabernaculo: sed ne ad idololatriam conuerterentur, Dominum dixisse: *Non facies tibi similitudinem aliquam, ne populus culturam illi exhibeat.* Et Actione 5. producitur scholion quoddam in Exodum: *Etsi facimus hominum piorum similitudines: non tamen illa fiunt, ut adorentur, vt dii, sed vt eas videntes, ad imitationem factnorum illorum* prouocemur. *Si vero similitudines Christi facimus: sane non propter similitudinem adoramus: sed quo mens per ea, quæ conspexit, sursum volet.*

f. 353.

f. 462.

Veterum sententias absurde allegarit.

IIII. Tertio, vbicunque, in veterum scriptis ad picturas seu imagines in genere alluditur, ipsi mox attexunt: Ergo in templis Christianorum habendæ sunt imagines: vt *Athanasius* explicans doctrinam, quod Filius Dei, assumpta natura humana, imaginem Dei in ea obliteratam & deletam, restituerit, vtitur hac similitudine: Sicut *ea, quæ in tabulis picta sunt, cum figura per sordes & situm deleta fuerit, necessarium est, vt denuo pingatur & reficiatur, modo talis sit, vt adhuc renovari in eadem materia & tabula possit. Nam per eandem formam & materiam, in qua depingitur, non destruitur, sed potius in id, quod ante fuit*, restituitur. Hanc sententiam Adrianus Papa Romanus adducit, probaturus, imagines in Christianorum templis habendas, quod Athanasius cum similitudinem illam in genere a picturis sumeret, ne cogitauit quidem. Idem imagines in templis probare conatur ex illa *Cyrilli* sententia: *Fides depingit verbum, quod in forma Dei existit, quod — — similitudine nostra assumpta factum est homo. Et imaginum vsum nobis supplent* „*parabolæ*, subiicientes quasi oculis & „manibus, ea, quæ in nudo intellectu „contemplationem obscure habent. Et Actione 4. imagines in templis, *Cyrilli* autoritate, ita confirmare conantur, quia Cyrillus collationem veteris & noui Testamenti hac similitudine explicans, inquit: *Vmbra & figura lex erat*, immo velut quædam pictura, ad contemplationem videntium ipsa opera posita. Vmbræ autem artificii in tabulis pingentium primæ, sunt characteres, quibus si superinducti fuerint colores, tunc sane pulchritudo picturæ apparebit: Ita nouum Testamentum vmbras veteris absoluit & consummauit. Allegant & illam *Cyrilli* sententiam, quæ celebrat descriptionem Mosis, Genesis 22. quod historiam illam de Abrahamo quasi depinxerit, nunc insidentem asino, assumpto simul & puero, nunc dimisso asino onerantem lignis ipsum Isaacum, assumendo gladium & ignem, rursus adolescentem in lignis ligando, dextera ad immolandum puerum armata, &c. Hæc annotaui, vt Lector videat, quam pueriles & ineptæ fuerint istius Synodi actiones, quod ex huiusmodi sententiis voluerunt probare, Patres docuisse, in templis Christianorum habendas esse imagines.

f. 297.

act. 4. f. 351.

Fundamenta ex fabulis petierit ac figmentis

V. Quarto, ex certis testimoniis veræ antiquitatis, per annos trecentos, non possunt ostendere, imagines in Christianorum templis fuisse: contrarium enim supra monstrauimus. Sed quia Synodus ista fingit esse traditionem Apostolicam & consuetudinem vetustissimam, inde vsque a Christi & Apostolorum tempore receptam, ad eius probationem testimonia supposititia, fabulas & figmenta cogitur assumere: ut Actione 5. producitur fabula de imagine, quam Christus ipse fecerit, & Abgaro Regulo miserit, cum & *Gelasius* & *Isidorus* narrationem illam pronuncient apocrypham esse, sicut supra ostendimus. Et tamen in Synodo illa Leo quidam Lector dicit, se petiisse Edessam, & ibi venerandam imaginem, non factam hominum manu, adorari & honorari a populo vidisse. Actione 4. sub nomine Athanasii Alexandrini citatur narratio de imagine Christi, a Iudæis crucifixa, quam Nicodemus manibus suis fecerit, & moriturus tradiderit Gamalieli, qui eam Iacobo reliquerit, a quo commendata fuerit Simeoni & Zachæo. Sed supra ostendimus, scriptum illud non esse Athanasii, sed supposititium: & *Sigebertus* ostendit fabulam multo recentiorem esse, quam forsan quidam nomine Athanasius conscripsit, & hoc prætextu Magno illi Athanasio eam postea tribuerunt, vt ita specie & autoritate aliqua simplicioribus eam venditarent. Actione 2. Adrianus Papa magno supercilio scribit, Constantinum lepra infectum iussum fuisse in somnis a Petro & Paulo, vt a Syluestro Roman. Pontifice peteret baptisma, ita enim consecuturum ipsum lepræ & omnium morborum sanitatem. Et Constantinum interrogasse Syluestrum: quales essent Petrus & Paulus, cumque is imagines Apostolorum, quas habebat, afferri iussisset, Constantinum statim agnouisse vultus, quos per quietem viderat. Cumque Romæ a Syluestro baptizatus esset, in memoriam eius beneficii columnas Ecclesiarum imaginibus Christi & Sanctorum

f. 365. a.

f. 290.

rum ipsum exornasse. Sed totam illam narrationem de baptismo Constantini fabulosam & falsam esse, veteres Ecclesiasticæ historiæ Scriptores omnes conuincunt. f. 292. Adrianus dicit, Constantinum ideo imagines Christi & Sanctorum in templis collocasse, vt ita Gentes a cultu idolorum conuerteret: sed supra clarissime ostendimus, primitiuam Ecclesiam ideo noluisse imagines in oratoria admittere, ne in illorum animis, qui ex gentibus conuertebantur, seminaria idololatriæ relinquerentur, & ne Christiani facti, eo modo verum Deum colerent, quo idola coluerant, ad statuas scilicet. Et ex veris certisque historiis non posse ostendi, quod Constantinus imagines in templis posuerit, supra ostendimus. Ex primitiuæ etiam Ecclesiæ historia, quam in præcedentibus deduximus, liquido iudicari potest, supposititium & falsum esse, quod f. 262. Actione 1. sub nomine vetustissimi Theologi citatur, ναῦ λόγος οὐδεὶς, ὃν οὐ στέφει ἄγαλμα, *nullam habendam esse rationem eius templi, quod non ornatum sit imaginibus seu statuis.* Impudentissimum vero est, quod fingunt, in Synodo Apostolorum Antiochena decretum factum fuisse, vt loco idolorum imago Christi proponeretur, ad quam conuersi ablegarentur. Ita enim allegant Decretum: Seruatos non debere amplius ad idola aberrare: sed certandum esse ante columnam Dei hominisque Iesu Christi Domini nostri. Et de Apostolis quidem constat, quod docuerint fugienda esse idola, 1. Ioan. 5, 21. Quod vero loco idolorum materiales imagines Christi substituerint, ad quas conuersos ablegarint, falsum est. Et sententiam illam ex apocryphis scriptis, de actis Apostolorum, sumptam esse non est dubium, quæ tamen potuit illam sententiam habere: Non ad idola currendum esse, sed ad Christum, qui vt Deus & homo vnicum fundamentum, & vera columna sit Ecclesiæ, & spectator ac remunerator certaminum, quæ fideles sustinent. Sed quid, pie Lector, de tali Synodo iudicandum existimas, quæ apocryphis, fabulosis, supposititiis, & falsis nititur testimoniis & fundamentis.

Scripturæ ineptissime adducuntur.

VI. Quinto, Ioannes quidam Monachus Actione 4. dicit: Necessarias esse imagines in Ecclesiis, idque Adrianus Papa ex doctrina Scripturæ & ex mandato diuino probare conatur: sed profecto pueriles, frigidæ, immo pudendæ sunt probationes, nihil prorsus ad rem facientes, quæ vno verbo rectissime appellari possunt manifestæ ludificationes verbi Dei: non enim violenter tantum, sed ridicule prorsus dicta Scripturæ in peregrinum sensum detorquentur, non secus atque in pasquillis ioci gratia quidam ludere solent. Cumque Synodorum autoritas ex fundamentis & testimoniis, quibus nititur, recte æstimetur, iudicet hinc Lector, quid septimæ isti Synodo tribuere, vel velit, vel debeat, vel possit. Adrianus igitur Papa Actione 2. scribit: f. 293. Sicut *Scriptura imagines in memoriam venerationis habet: sic & nos eas habeamus.* Audi vero testimonia. Quia, inquit, *factor noster Deus iuxta propriam imaginem & similitudinem hominem de luto terræ finxit & illuminauit: Præterea primus homo cuncta animantia —— propriis nominibus vocauit.* Abel ex primitiis ouilis sui Deo dona obtulit. Noe altare Domino construxit. Similiter & Abraham: Iacob etiam lapidem erexit. Item: *Quare non nos* f. 295. *quoque —— speciositatem domus Dei diuersis coloribus & picturis exornabimus*, cum scriptum sit, *Confessio & pulchritudo coram eo.* Item: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, faciem tuam, Domine, requiram.* Item Actione 4. *Si vetus Scri-* f. 337. *ptura habuit Cherubim obumbrantia propitiatorium, & nos quoque imagines Christi, Mariæ, & Sanctorum habebimus obumbrantes altaria*, quia ex veteri Scriptura, noua assumpsit Cherubim gloriæ. Nam Ebræor. 9. in nouo Testamento citatur historia Cherubim gloriæ. Egregiam mehercle probationem! Item scriptum est, Sicut audiuimus ita vidimus. Et, Domine, in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. Et in Cantico: Ostende mihi faciem tuam, & auditam fac mihi vocem tuam. Nemo accendit lucernam, & ponit sub modio. Item: Signatum est super nos lumen vultus tui. Ergo imagines in altari collocandæ, & accensis cereis colendæ sunt. Item sanctis qui sunt in terra, inquit Psalmus, sed sancti sunt in cælo, ergo imagines eorum debent esse in terra, &c. Certe si Pasquillus aliquis voluisset Pontificiorum doctrinam de imaginibus salse exagitare, & irridendam proponere, non potuisset magis ridicule Scripturam allegare. Et tamen Pontificios non pudet ad Synodi istius autoritatem, tanquam sacrosanctam, confugere.

Verba Legis peruertit.

VII. Sexto in Actionibus istius Synodi est & hoc obseruandum, quod aliquoties ipsi, qui interfuerunt, fatentur, Saracenos, quorum religio, vt nunc Turcarum, sine simulachris fuit, alieniores a Christianorum religione factos, propter cultum & adorationem imaginum. Et Actione 4. fatentur, Iudæos absterritos, ne fidem Christi amplecterentur, quia videbant Christianos contra legem, Exod. 20.

20,4. imagines adorare & colere. Quod enim Synodus prætendit, legem Dei tantum prohibere, ne vel falsorum deorum, vel eorum, quæ nihil sunt, simulachra adorentur: manifeste contra textum Legis pugnat, quæ diserte dicit, ne similitudines eorum, quæ sunt, siue in cælo, siue in terra, siue sub terra, adorentur & colantur. Extat in actis istius Synodi Act. 5. disputatio gentilis, qui affirmat, cultum idolorum apud gentes confirmari ex adoratione & cultu imaginum, sicut tunc inter Christianos exercebatur. Nam & nos, inquit gentilis, non ipsas statuas adoramus: sed vt per cultum nostrum incorporeæ virtutes ad nos perueniant. Cumque diceret gentilis: si ut vos Christiani angelos, qui incorporei sunt, pingitis & adoratis: ita & nos deos nostros pingimus. Respondet quidam, qui vult videri catholicus; Angelos sua natura non omnino esse incorporeos & inuisibiles, verum tenui corpore præditos & aereo, ac sæpius in proprio corpore visos. Porro, quod Actione 1. dicunt, Marcionitas, Manichæos, & alios, qui finxerunt, Christum non verum corpus humanum, sed Phantasiam eius assumpsisse, ideo imagines corporis Christi respuisse. Et idem fecisse etiam alios hæreticos, qui humanam naturam in persona Christi in diuinitatem mutatam fingebant: aliquid habet coloris, & si quis ea opinione imagines respueret, is propter impiam de humana Christi natura opinionem merito damnaretur. Sed cum istorum hæreticorum controuersiæ & certamina diligenter apud veteres descripta extent, nihil tale de imaginibus ipsis tribuitur, immo Manichæos simulachris æquiores fuisse, supra ex *Augustino* contra Adimantum cap. 13. ostendimus. Actione 5. citatur fabula illa, quam etiam *Nicephorus* habet, Xenaiæ hæresin fuisse: imagines Sanctorum non esse adorandas: Cum Gregorius Magnus idem, tanquam Catholicam Ecclesiæ Christi doctrinam, defendat, sicut supra ostendimus. Philoxeni autem illius sententia ita recitatur Actione 5. *Christo non dandum esse honorem, nec laudem dicendam in pictura hominum arte elaborata.* Esse autem illi solummodo acceptam adorationem in spiritu & veritate.

& falsam hæreticæ opinionem affinxerit.

f.450.

f.458.

Quod vero in fine 5. Actionis extat, & a *Zonara* etiam describitur, perfidum quendam Iudæum persuasisse cuidam Arabum Tyranno, & postea etiam Leoni Isaurico, vt imagines in Christianorum templis delerent, & hanc esse originem Iconoclastarum, ita narratur, vt fabulæ non sit absimile. Et ob prohibendam adorationem imaginum, confractionem earum primum cœpisse, idque ante Leonem Isauricum antea ostendimus. Quod si Iudæi, Samaritæ, Saraceni, odio Christi, & in eius contumeliam, imagines ipsius confringunt & conspuunt, merito damnantur, sicut Nabuchodonosor, ob impie tractata vasa templi, arcam & Cherubim, diuinitus punitus esse, a *Chrysostomo* non male dicitur, quia odio Dei, & in eius contumeliam hoc fecit.

f.468. 469.

VIII. Et hæc, quæ hactenus dicta sunt, pertinent ad historicum imaginum vsum, qui licet per se, si intra historicas metas contineatur, culpari & damnari non possit, sicut supra ostensum est: Hæc tamen capita ex Actis annotare volui, vt Lector consideret, quam indoctæ, ineptæ & vanæ fuerint Synodi illius Actiones, quomodo commentitiis, peregrinis, & suppositiitiis fundamentis, ea etiã quæ per se vera sunt, ita superstruant, vt superstitiones suas admiscere possint, vt hinc Lector statuat, quantum fidei & autoritatis in altero capite, quod principale est, de cultu scilicet & adoratione imaginum, Synodo isti tribuendum sit.

IX. Septimo, principale caput est, quod in Synodo ista contra manifestam Scripturæ sententiam, & contra totius antiquitatis consentientia testimonia decretum est, sacras imagines honorandas, venerandas, salutandas, amplectendas, osculandas, colendas, & adorandas esse.

tum etiam adorationem imaginum decreuerit.

Et quidem apparet, pias aures etiam tunc ab ipsis vocabulis abhorruisse. Ideo quidam vocabula mitigare studuerunt, vt Actione 3. Constantinus Cypri Episcopus dicit: *Suscipio —— venerandas imagines, adorationem autem, quæ fit secundum* λατρείαν, *—— tantummodo supersubstantiali & viuificæ Trinitati conseruo.* Leontius etiam Actione 4. & Adrianus Actione 2. rem ipsam mitigare student, cum inquiunt: Sicut ex consideratione creaturarum moueor, vt Deum ipsum creatorem solum adorem & colam: ita in pictura contemplans Martyrum certamina & victorias, excitor, vt Deum Martyrum glorificem, virtutes Martyrum prædicem, & ad imitationem me præparem. Et Actione 7. dicunt, veram latriam soli diuinæ naturæ competere. Esse autem aliam honorariam adorationem, sicut Iacob adorauit Esau, Gen. 33,3. Abraham filios Chet, Genes. 23, 12. Iacob Pharaonem, Gen. 47,7. Dauid *Samuelem*, 1. Reg. 20. 41. Quando itaque dicitur imagines adorandas, non intelligi cultum latriæ; sed adorare idem valere, quod salutare amplecti & amare, sicut Pharisæi scribuntur amasse salutationes in foro, Matth. 23,7. Et Paulus salutauit presbyteros ingressus ad illos Actor. 21,19. Volunt

f.339.

f.604.

(Immo Ionathanem.)

Volunt igitur quidam vocabulo adorationis in Actis illius Synodi nihil aliud intelligi, quam exhibitionem honoris seu reuerentiæ, quæ fit externo aliquo gestu, vel inclinatione capitis, vel genuflexione, vel amplexu, osculo, & huiusmodi.

Possem autem opponere, religiosam pietatem veræ & eruditæ antiquitatis subtilitatem illam ignorasse. Grauissimis enim sine dubio de caussis simpliciter prohibuit adorationem imaginum, sicut & *Gregorius Magnus* docuit, imagines nullo modo adorandas, sed adorationem modis omnibus deuitandam. Et lex Dei simpliciter dicit: *Non adorabis, nec coles ea.* Possem etiam opponere, ingentem esse dissimilitudinem, quando hominibus rationalibus exhibetur ciuilis & externa reuerentia, vel ratione officii, vel coniunctionis, vel amoris, vel quia ab illis aliquid petimus, speramus, aut tenemus. Talis enim reuerentia in Scriptura veteris Testamenti aliquando vocatur adoratio, & eius extant exempla in Scriptura. Verum inanimatis statuis seu imaginibus hoc exhibere non est idem, & eius nullum extat in Scriptura vel mandatum vel exemplum. Immo lex Dei, quia vtrumque prohibet, & adorationem & cultum imaginum, altero interiorem cultum spiritus, altero externam honorariam adorationem imaginum prohibet.

Id quod variis exemplis deducitur.

X. Sed ne existimetur lis & certamen de vocabulis tantum esse, videamus quid & quantum septima ista Synodus re ipsa suis venerationibus, salutationibus, cultibus & adorationibus tribuat imaginibus: Inde enim manifestum erit, fucum tantum esse disputationum de vocabulis. Et Scholastici postea, sicut rem ipsam, ita etiam vocabulum adorationis proprie sic dictæ imaginibus Christi tribuerunt, sicut infra ostendemus. Theodosius igitur quidem Actione 1. in sua confessione inquit: *Saluto & veneror* Mariæ imaginem, *cuius etiam auxilium, protectionem & intercessionem, nocte dieque, vt peccatori mihi subueniat, inuoco, vt quæ eam potestatem habet a Christo.* Sanctorum etiam imagines veneror, *non vt deos, sed mentis meæ affectum & desiderium, quo in illos affectus sum, hoc modo indicans, ex toto animo omnes obtestor, vt ad Deum pro me intercedant, quo in oculis eius misericordiam in die iudicii consequar.* f. 259. 2.

Basil. Actione 2. sub nomine Basilii citatur supposititia hæc sententia: Deiparam virginem, sanctos Prophetas, Apostolos, & Martyres suscipio, *qui pro me apud Deum supplicant, quo per istorum mediationem propitius mihi sit Deus, —— & remissionem peccatorum mihi gratis largiatur, quam ob caussam & historias imaginum illorum honoro, & palam adoro.* Audis Synodum istam docere, imagines ita, & propter hanc caussam adorandas, vt per Sanctorum, quorum sunt imagines, mediationem, Deus nobis sit propitius, & peccatorum remissionem largiatur: quæ certe adoratio soli Christo debetur. Ibidem Stauratius dicit: Venerabiles imagines honoro, quæ sunt velut arrhabo salutis meæ. Et Adriani Epistola dicit: Israëlitæ per inspectionem ænei serpentis a peste seruati sunt. Nos vero Christi & Sanctorum imagines contemplantes & venerantes, absit vt dubitemus nos seruari. f. 308. f. 294.

Actione 4. narratur miraculum, quod S. Anastasius apparuerit mulieri paralyticæ, & dixerit: *descende ad Tetrapylum, sanctique Anastasii intercessionem apud Deum posce*, quæ ad templum illud delata, cum sancti imaginem conspicaretur, dixit: *Hic est, qui in somnis mihi apparuit.* Et in terram se prosternens, & Martyrem flebilibus orationibus placans, sana surrexit. Et alius quidam addit, mulierculam obsessam Romæ ad imaginem S. Anastasii sanatam. f. 364. ib.

Allegatur ibi & formula iurandi in confirmationem dictorum, positis manibus super imagines Christi, & Mariæ. Atqui Scriptura tradit, cultum soli Deo debitum esse, per nomen ipsius iurare.

Leontius ibidem dicit: Quando imaginem Christi habeo, per eam Christum ipsum me tenere & adorare videor. act. 4. f. 182.

Ex *Sophronio* citatur tale miraculum: Ingressi templum, vidimus picturam, repræsentantem in medio imaginem Christi, Mariam a sinistris, a dextris autem Baptistam. Præterea cœtus Sanctorum, qui ante imaginem procidebant & intercedebant. Christus vero commiseratus annuit & ante imaginem inquit: *illi date.* Et sancti ad me aiunt: *Ecce gratiam Deus tibi dedit.* Et alius quidam Episcopus subiicit: hæc imago adhuc hodie Alexandriæ existit, & omnes morbos curat. act. 4. f. 391. sq.

Aliud ibi recitatur, quod dæmon, cum cuidam valde molestus esset, dixerit, imaginem istam, Mariæ scilicet gestantis Christum, si nolis me tecum luctari, caue ne amplius adores: Abbatem vero Theodorum dixisse: Potius omnia lupanaria intranda esse, quam intermittendam adorationem illius imaginis. Ita enim in Caroli Magni libro sententia illa Synodi citatur. act. 4. f. 392.

Alius quidam vxori ægrotanti dixit: si domi essem, possem cerea Sanctorum meorum Cosmæ & Damiani imagine omnes dolores tuos auferre. In somnis act. 4. f. 394. sq.

sancti

sancti illi apparuerunt mulierculæ, quæ expergefacta rogauit virum de forma illorum Sanctorum. Vir vero recordatus, quod soleret peregre imaginem illam secum ferre, ostendit eam vxori, quæ cum vidisset, adorauit.

Act. 4. f. 195.

Manzon quidam dicit: Ego in morbo iussi, vt inferrent ad me Christi imaginem, quam cum vidissem, dixissemque: Domine, qui das Sanctis gratiam, respice me, imposui eam loco dolenti, & morbus repulsus est. Item muliercula ægrotans, cum præ torminibus ingredi non posset, repsit ad illum locum, ubi in parietibus effigies Cosmæ & Damiani depictæ erant. Et quia fide pro scipione vtebatur, confestim sanitati Sanctorum intercessione restituta est.

f. 399.

Ioannes quidam dicit: si quis imaginem Christi adspiciens & adorans dixerit, aut ei inscripserit: *Hic est Christus*; non peccat. Item dicunt Romæ in omnium officinarum vestibulis exiguas Simeonis imagines collocasse, custodiam quandā & securitatem rebus suis illinc promittentes. Et Hæmorrhousa quædam, inspecta tantummodo Simeonis imagine, dum is adhuc in viuis esset, sanata ibi dicitur. Maria Ægypriaca imaginem Deiparæ virginis ita alloquitur: O virgo Domina, auxiliare mihi, quæ neminem habeo, qui mihi suppetias ferat.

f. 400.

Plura alia similia sub titulo miraculorum ibi recitantur, quomodo pictæ imagines inuocantibus distillarint guttas roris & vnguentorum, quibus morbi sanati, & quomodo imagines læsæ, vltæ fuerint contemptores suos.

f. 466.

Actione 5. muliercula quædam fodiens puteum, cum aquam non inueniret, vidit in somnis quendam ad se dicentem: Mitte, vt simulachrum Abbæ Theodosii afferatur, & Deus tibi dabit aquam. Cumque imago esset allata, dimiserunt eam in puteum, & confestim aqua scaturiit.

f. 466. 467.

Abbas quidam habebat in spelunca imaginem Mariæ, habentem in vlnis Christum. Quando vero abiturus erat ad loca sancta, candelam parabat, eamque pro more suo accendebat. Cum vero accinctus ad iter, preces funderet, dicebat ad Dominam, totus in imaginem eius intentus: Sancta Domina Deipara, quia longum mihi restat iter, candelam tuam cura, eamque inextinctam serua. Nam ego tuo fretus præsidio, longum iter ingredior. Et hæc cum ad imaginē dixisset, abiit. Reuersus autem post menses quinque aut sex, candelam tamen semper ardentem, nec unquam extinctam inuenit.

Obseruatio simul Tridentini decreti ambi- [illegible]

XI. Hæc summatim excerpta, annotare hoc loco volui, vt Lector videat, quales opiniones, & quos cultus imaginum Tridentinum decretum stabilire, & Ecclesiis rursus obtrudere conetur, quando ad septimam hanc Synodum se refert. Studiose enim crassas superstitiones, cultus, inuocationis, & adorationis imaginum in decreto suo non recensent Tridentini: sed quia tamen retineri illas volunt, præcipiunt talem venerationem imaginum, sicut in septima Synodo definita est. Et verbi sane gratia, de superstitionibus, si quæ irrepserunt, abrogandis concionantur: sed quæ possent esse crassiores superstitiones, quam quas hactenus ex actis septimæ Synodi annotauimus? Illas vero Tridentini iudicant non superstitiones, sed magnam pietatē esse. Quomodo vero aduersa quasi fronte pugnent cum doctrina verbi Dei, de vero cultu, inuocatione, & adoratione Dei, in locis præcedentibus ostensum est.

Fundamenta adorationis in ipsa Synodo.

XII. Octauo, fundamenta etiam, testimonia & probationes, quibus talem cultum & adorationem imaginum septima ista Synodus confirmare conatur, Lectori tanquam in tabella spectanda, consideranda, & diiudicanda proponemus. Vtque rectius de illis iudicari possit redigemus ea ad certa aliquot capita. Primo enim ex Scriptura probare conantur adorationem imaginum. Secundo ex traditionibus. Tertio ex Patrum testimoniis. Quarto ex miraculis. Quinto, quod contrarium asserere, sit vetus hæresis. Sexto a similitudine venerationis imaginum politicarum. Vident igitur, sibi obstare clarissimam Scripturæ sententiam, quod solus Deus sit adorandus, quodque adorationem imaginum Scriptura expresse prohibeat. Ideo testimonia illa ita eludere conantur, quod Scriptura, vbi dicit, *Dominum Deum adorabis, & illum solum coles*, exclusivam particulam addiderit latriæ, non autem adorationi: sed illam illusionem Angelus Apocal. 19, 10. ignorauit, qui se ideo a Ioanne adorari vetat, quia scriptum sit: *Deum adora*. Ignorauit illam tota antiquitas, ex cuius sententia *Hieronymus* dicit: „Nos, nec Angelos, nec Sanctos, nec Martyres, „nec ipsorum reliquias, nec vllam crea-„turam: sed solum Deum adoramus. Et, *Gregorius Magnus*, prohibens adorationē imaginum, hoc ipso dicto vtitur, quia scriptum sit, *Dominum Deum adorabis & illum solum coles*. *Athanasius* inde probat Christum esse Deum, quia iubetur adorari. Non autem loquimur de ciuili, politica, seu mundana adoratione, seu reuerentia, de qua supra exempla quædā Scripturæ citata sunt: sed de adoratione religiosa, quæ in exercitiis fidei & pietatis vsurpatur. Illam soli Deo deberi manifestissimum est. Cum enim Satan postularet adorationem, Christus respondet, *Dominum Deum adorabis*, quæ allegatio nihil ad

ad Ripar. f. 82.

Matth. 4. 10.

ad propositum concluderet, si sententia non esset exclusiua. Et ne excipiatur, Satanam non esse adorandum, aliud vero esse de Sanctis, certe bonus etiam Angelus, Apoc. 19, 10. & Petrus Apostolus, Act. 10, 26. sententiam illam exclusiue intelligunt. Ac de imaginibus non adorandis extat manifesta prohibitio Exod. 20, 4. Quod vero Synodus ista fingit elusiones, prohiberi tantum, ne imagines idolorum, vel ne ipsa materia seu forma imaginum adoretur, supra solide refutatum est.

I. Audiamus vero, quibus testimoniis, & ex quibus fundamentis Scripturæ contra Scripturam adorationem imaginum Synodus ista doceat & defendat. Actione 2. dicunt, Scriptum est: *Faciem tuam, Domine requiram.* Item, *vultum tuum deprecabuntur* seu supplicabunt *diuites populi.* Simulachra autem sunt facies seu vultus Dei: ergo imagines deprecationibus, & supplicationibus sunt adorandæ. Si Pasquillus ita luderet, diceretur: *Risum teneatis amici.* Sed in re seria, contra expressam Scripturæ sententiam, Exod. 20, 4. manifesta deprauatione verbum Dei ita torquere, insigne est piaculum, quod habet definitiuam iudicii diuini sententiam, 2. Petr. 3, 16. Actione 4. allegantur pro adoratione imaginum hæc testimonia Scripturæ: *Adorate scabellum pedum eius.* Item: *Adorate ad montem sanctum eius.* Item Ebr. 11, 21. *Iacob virgam* seu sceptrum *Iosephi adorauit,* signum scilicet propter signatum. Sed textus Scripturæ hoc non habet, quod virgam adorarit: sed quod *super virgam,* hoc est, super baculum suum propter imbecillitatem innixus, Deum adorarit, Ebr. 11, 21. siue, vt Hebræa habent, cum se erigere non posset, quod ad caput seu fulcrum lectuli conuersus, Deum adorarit. Item, in veteri Testamento patres adorarunt Arcam & Cherubim, quæ formam hominis habuerunt: Sed falsum hoc est: non enim vel arcam vel Cherubim, sed verum Deum, qui promiserat, se illo loco inuocantes auditurum, adorabant. Excipiunt vero: Ergo eodem modo & nos ad imagines ipsum Deum adorabimus. Sed illi habebant mandatum & promissionem in veteri Testamento, de Deo illic adorando. Nos vero nec mandatum, nec promissionem, nec exemplum habemus, vt Deum ad statuas, seu ante imagines adoremus. Immo argumentum a simili (vt sicut in veteri ita & in nouo Testamento cultum & adorationem Dei ad certa loca, & externa symbola alligemus) refutatur ab ipso Christo, Ioan. 4, 21, 23. *Nec* in monte hoc, *nec Hierosolymis, sed in spiritu & in veritate Deum* adorabunt.

II Porro deficientibus Scripturæ testimoniis, aliquoties repetunt illud axioma: Quicquid in nomine Domini ad eius honorem & venerationem fit, id non potest non sanctum, pium & Deo placitum esse. Cum igitur imagines fiant, colantur & adorentur ea opinione, quod homines existiment se hoc modo Deo gratum cultum præstare, quis hoc, quod bona intentione fit, damnare audebit? Sed in Scriptura habemus expressam refutationem huius argumenti. Ex hoc enim axiomate non gentes tantum: verum etiam Iudæi idololatriam suam extruxerunt, & inde eam, contra omnium Prophetarum monitiones, iustificarunt. Sed Deus expresse de cultu suo dicit: Non faciatis singuli quod vobis rectum videtur, sed *quod ego præcipio tibi, hoc tantum facies Deo tuo,* non declines, nec ad dextram nec ad sinistram, *nec addas aliquid nec detrahas.* Deut. 12.

III. Hoc vero peculiari obseruatione dignum est, cum ipsi animaduertant, probationes illas non tam esse confirmationes, quam Scripturæ ludibria, ad traditiones non scriptas confugiunt, & anathemata sua, tanquam caput Gorgonis obuertunt. Nam actione 1. anathema pronunciant in illos, qui dicunt: nisi ex,, veteri & nouo Testamento euidenter ,, & satis de imaginum cultu & adoratione,, edocti fuerimus, non sequemur, siue,, Patrum, siue Synodorum, siue Ecclesiæ,, traditiones prætendantur. Et subinde,, inculcant quidem, adorationem imaginum esse traditionem Apostolicæ, primæ & veteris Ecclesiæ. Sed falsum hoc esse, supra perspicuis testimoniis ostendimus. Ipsi vero simpliciter volunt, ea quæ titulo traditionum obtruduntur, etiamsi nec ex veteri, nec ex nouo Testamento probari, nec ex veris primitiuæ Ecclesiæ testimoniis confirmati possint, eadem fide, & pari autoritate suscipi, sicut ea, quæ certa & expressa habent Scripturæ testimonia. anath. 7. f. 257.

Ideo in definitione Synodi dicunt: Ecclesiasticas traditiones, siue scripto, siue consuetudine valentes & decretas, retinendas esse, & de earum numero esse imaginum adorationem.

IV. Videamus vero vlterius, qua fide veterum Scriptorum testimonia ad confirmationem adorationis imaginum allegentur in ista Synodo. Constat enim totam veterem Ecclesiam per annos sexcentos & amplius, sicut supra ostendimus, adorationem imaginum simpliciter damnasse. Talium vero testimoniorum antiquitatis nulla prorsus mentio fit in ista Synodo, sed alia conquirunt, quæ qualia sunt, iam ostendemus. Ex primitiuæ autem

tem Ecclesiæ patribus, vsque ad annos post natum Christum trecentos & amplius, nulla prorsus de imaginibus proferuntur testimonia, sicut nec proferri possunt. Sed quomodo illa testimonia tractent, qui post annos trecentos vixerunt, consideretur.

Docere debebant, adorationem imaginum dogma esse Christianum & Catholicum. Ipsi vero Patrum quædam testimonia, quæ de historico imaginum vsu loquuntur, proferunt. Atqui manifestum est, ex historico imaginum vsu non probari cultum & adorationem earum. Sed inquis, Ex Athanasio, Basilio, Chrysostomo probant, honorem, qui imagini exhibetur, ad ipsum prototypum referri. Item, vna & eadem adoratione coli imaginem, & eum, cuius est imago. His testimoniis insidiose & mutilate propositis non præmonitos possunt turbare: sed si consideretur illud, quod Patres in istis sententiis tractant & agunt, manifestum erit, illas allegationes Synodi insidias, dolos, & fraudes esse. Patres enim sumunt similitudinem a politicis Imperatorum imaginibus, & a ciuili veneratione earum, quod scilicet ipsis regibus iudicetur factum, quicquid imaginibus ipsorum vel honoris exhibeatur, vel contumeliæ inferatur, quodque ipsum regem vidisse dicatur, qui imaginem ipsius adspexit. Nequaquam autem hanc consequentiam inde texunt: Ergo honor, cultus, inuocatio & adoratio, quæ ipsi Christo debentur, materiali & exanimi ipsius imagini exhibenda sunt. Hæc enim sententia, ne vnica quidem syllaba, in Patrum istorum Scriptis ostendi potest: sed quia hæreticis absurdum videbatur, Christum filium Dei eodem honore, cultu & adoratione prosequendum, sicut ipsum Deum patrem, & prætendebant inde sequi, duos esse Deos: Illam igitur doctrinam Christi (*ego in patre, pater in me. Qui videt me, videt & patrem meum. Vt omnes glorificent Filium, sicut Patrem. Qui non honorat Filium, non honorat patrem*) veteres illi Scriptores similitudine crassiore & nota, ab imaginibus regum, sicut more politico tunc vsitatæ erant, sumpta, pro rudioribus qualitercunque declarare voluerunt, ideo quia Christus vocatur imago Dei & character substantiæ eius: Nihil autem prorsus dicunt de Christi & Sanctorum materialibus imaginibus, in Ecclesia, religione ac pietate colendis & adorandis. Nulla enim littera, nulla syllaba, nulla dictione in illis Patrum locis hoc ostendi potest; loquuntur de politicis Imperatorum imaginibus, & hanc similitudinem accommodant ad Christum, qui est viua & substantialis imago æterni patris. Et in hanc sententiam *Basilius* dixit: honorem imagini, hoc est, Christo exhibitum, referri ad prototypum, hoc est ad Patrem, sicut Christus dicit: *Qui filium non honorat, nec Patrem honorat.* Videt itaque Lector, qua fide illud dictum *Basilii*, quod semper in ore habent, de imagine & prototypo, ad adorationem & cultum religionis, inanimatis simulachris exhibendum, torqueant. Eodem candore ex *Ambrosio* etiam allegant, Christum non diuidi, quando in eo & diuinam imaginem & crucem adoramus. Ipse enim se explicat, inquiens, se loqui de adoratione diuinitatis & carnis in Christo.

Ioan. 14. 10. & v. 9. ib. c. 5, 23.

Ioan. 5, 23.

Quia vero ipsi animaduertunt, illis testimoniis veterum non probari adorationem imaginum in Ecclesia: ad supposititia & adulterina confugiunt. Citant enim *Basilium* in Epistola ad Iulianum, quem dicere fingunt: *Suscipio Sanctos, qui pro me apud Deum supplicant, quo per illorum mediationem propitius mihi sit Deus, & remissionem peccatorum mihi largiatur. Quam ob caussam & historias imaginum illorum honoro & palam adoro. Hoc enim nobis traditum a sanctis Apostolis non est prohibendum.* Sed in genuinis *Basilii* scriptis, nec hoc testimonium, nec simile seu eiusdem sententiæ reperitur. Et quia contra Scripturam, & contra vnanimem totius antiquitatis sententiam pugnat: supposititiũ esse non est dubium. Notus est autem cum alias perniciosus ille lusus, quo recentiorum opiniones antiquioribus, & probatæ fidei Scriptoribus falso tribuere solent: tum in hac ipsa Synodo aliquot eius falsationis exempla extant. Tribuitur enim ibi Epistola quædam Gregorio Primo seu Magno, de veneratione imaginum, quam Gregorii Tertii esse constat. Magnum enim Gregorium adorationem imaginum prohibere, supra ostendimus. Fabula etiã recentior de passione imaginis crucifixi Athanasio ibi, sed falso, tribuitur, sicut supra ostendimus. Feruntur quoque *Athanasii* nomine quæstiones quædam ad Antiochum, vbi in 41. dicitur: Si duo ligna crucis dissoluantur, posse ea abiici & exuri etiam: si vero colligata sint, esse veneranda: Sed in 4. actione huius Synodi manifeste deprehenditur, sententiam illam esse Leontii cuiusdam, quem circa tempora Mauritii Imperatoris vixisse, ibidem scribitur.

Atque ita nec ex Scriptura, nec ex traditionibus, nec ex Patribus vetustioribus probare possunt, sacras imagines esse complectendas, salutandas, osculandas, colendas, adorandas. Et argumentum præcipuum, quo dicitur, cultus, qui exhibentur imagini, tanquam signo, referri ad prototypum, seu rem signatam, refutatum est ab *Augustino*, siue ad signum, siue ad signa-

signatum referatur. Nam de doctrina Christiana lib. 3. cap. 7. gentium signa vocat inutilia, vt quod simulachra venerabantur, *vel tanquam deos, vel tanquam signa & imagines deorum.* Iudæorum vero signa, vt diuinitus instituta, vocat vtilia. Et de vtrisque concludit: *Si signum vtiliter institutum pro ipsa re, cui significanda institutum est, sequi, carnalis est seruitus, quanto magis inutilium rerum signa instituta pro rebus accipere? Quæ signa si retuleris ad ea ipsa, quæ his significantur, eisque colendis animum obligaueris, nihilominus seruili carnalique onere atque velamine non carebis.* Et cap. 8. dicit: *Christiana libertas* Iudæos, *sub signis vtilibus inuentos, — — ad res* signatas *eleuatos, liberauit.* Gentes vero ab idolis ad vnius Dei cultum conuertit, *non iam sub ipsis etiam vtilibus signis seruituras, sed exercitaturas potius animum in eorum intelligentia spirituali.* Cap. 9. de Sanctis veteris Testamenti: Quia venerati sunt diuinitus instituta, sed quorum vim significationemque intelligebant, non hoc veneratos, quod videtur: sed illud potius, quo talia cuncta referenda sunt. Tempore vero noui Testamenti, quo resurrectione Domini libertas nobis illuxit, *ne* talium *quidem signorum, quæ — intelligimus, operatione onerati sumus: sed quædam pauca pro multis — — ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina, sicut est Baptismi sacramentum & celebratio corporis & sanguinis Domini.* Hæc *Augustinus*, quæ simpliciter euertunt præcipuum Iconolatrarum fundamentum.

T.III.f.34.

f.34.

f.35.

V. Tandem igitur ad miracula confugiunt, quæ per imagines edita finguntur, & quod ipsi Sancti, quorum sunt imagines, mulierculis apparuerint, & illas apud imagines auxilium quærere iusserint, sicut quædam supra ex Actis illis descripsimus. Et Marcum quendam fabulantur, crucem argenteam fabricasse, cumque illam erigeret, tres in ea imagines per se enatas apparuisse, & Hebraica dialecto scriptum fuisse in superiore parte *Emanuel*: vtrinque vero in summitate alarum, *Michael & Gabriel.* Et Ducem quendam visis illis imaginibus, cum virtutem quandam in his esse cognosceret, protinus crucem adorasse. Huc pertinet etiam fabula, quam ex Damasceni vita *Andradius* narrat: Fuisse scilicet Damasceno, eo quod adorationem imaginum defenderet, dextram manum, procurante Leone, abscissam. Ipsum vero ad virginis Deiparæ quandam imaginem confugisse: ab illa, cuius caussa in tantam calamitatem esset coniectus, opem atque auxilium deposcentem, maximisque precibus contendisse, ut stupendo aliquo miraculo declararet, caussam, quam defenderet, piam & iustam esse: Et ecce, inquit, in somno manus ipsi subito restituta est, & in somnis cœlitus sibi admoneri visus est, ne a defensione adorationis imaginum desisteret. Talia multa prodigia in 4. & 5. Actione recitantur. Sed quis fidem præstabit, illa non esse fabulosa & conficta? Partim enim ex Martyrologiis, & ex vitis Patrum, quæ scripta apocrypha esse, ipse *Gelasius* pronunciat distinctione 15. citantur: partim circa tempora fabulosæ huius Synodi contigisse finguntur. Cumque dogma de adoratione imaginum nouum sit sine autoritate Scripturæ, & absque veris primitiuæ Ecclesiæ testimoniis superstitiose inuectum, Scriptura diserte præmonet, ne ad suscipiendum nouum dogma vel signis vel prodigiis nos promoueri patiamur. Hoc enim prætextu solere Satanam mendacia & falsa sua dogmata spargere, Deut. 13, 1. sq. Matth. 24, 24. 2. Thessalon. 2, 9. Et veritatem Deus non vult a mortuorum spectris, sed ex lege & testimonio inquiri, Es. 8, 20. Luc. 16, 29. Et gentes de idolis suis similia, aut maiora etiam miracula magno numero proferunt, sicut ea descripsit *Lactantius* libr. 2. cap. 7. Quod si absque Scriptura, & contra Scripturam, ex solis prodigiis, de cultu Dei statuendum esset, iamdudum vicisset Ethnica religio.

Porro vtuntur & hoc argumento: Quod vetus sit hæresis, damnare adorationem imaginum. Enumerant autem Gentiles, Ebræos, Samaritas, Manichæos, Xenaiam, &c. Ridiculum autem est, vel fingere, Paganorum & Samaritarum hæresin fuisse, non adoranda simulachra, cum illam ipsam ob caussam in Scriptura damnentur, quod simulachra coluerint & adorarint. Ebræi vero ex Lege diuina adorationem imaginum damnarunt: quia scriptum est, *Non adorabis, nec coles vllas imagines.* Gentes vero in sua idololatria confirmatas, & Iudæos a fide Christiana inde absterritos, quod viderent, Christianos imagines colere & adorare, supra ostendimus. De Manichæis nullæ historiæ tradunt, ipsos auersatos imagines: sed contrarium supra ex Augustino ostendimus, sicut etiam de Xenaia supra diximus. Quod si qui vel in contumeliam Christi, vel ad stabiliendum Marcionitarum & Manichæorum phantasma, historicum imaginum vsum conspurcarunt, illi propter opinionem impiam merito damnantur. Nec tamen vlla ratione inde sequitur, imagines esse colendas & adorandas. VI.

Po-

VII. Postremo locum similium sæpissime vrgent. Si, aiunt, in rebus huius sæculi probantur, & grata sunt signa illa dilectionis, desiderii, & reuerentiæ, quando liberi parentum *κειμήλια*, sponsa munuscula sponsi, subditi imagines, litteras, sigilla regum honorant, osculantur, venerantur: Cur igitur Deo non esset gratum, sacras imagines complecti, osculari, salutare, colere, & adorare? Item Actione 1. Si Imperatorum vexillis & imaginibus, in Prouincias missis, populus cum cereis & suffimentis odoratis occurrit, quanto iustius est, hoc fieri Christi & Sanctorum imaginibus. Et Actione 4. dicitur, hoc fieri symbolice.

Sed responsio plana, firma & solida est. De cultu Dei in Ecclesia ex solo verbo Dei, & non ex huius mundi consuetudinibus & ratiocinationibus, esse statuendum. Verbum Dei autem non docet, imagines colendas & adorandas esse, sed simpliciter edicit: nullam similitudinem, siue eorum, quæ in cælis sunt, siue in terris, siue sub terris, adorandam & colendam esse. Et diserte dicit, cultus, qui Dei gloriæ debentur, non esse imaginibus communicandos. Esa. 42, 8. *Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus.* Contra hæc manifesta & firma Scripturæ fundamenta nullæ in contrarium vel admittendæ, vel recipiendæ sunt argumentationes.

Et quam ineptæ, frigidæ, & friuolæ, fabulosæ, commentitiæ & falsæ fuerint totius istius Synodi argumentationes & actiones, ad probandam & confirmandam adorationem imaginum, ideo per partes ostendere volui, vt Lector inde statuat, quantum fidei & autoritatis definitioni huius Synodi, de colendis & adorandis imaginibus, tribuendum sit. Et ex 6. Actione apparet, fuisse in ipsa Synodo, qui historicum imaginum vsum recipiendum, adorationem vero earum recusandam esse iudicarunt: Sed maior pars vicit meliorem. Et Gregorius Neocæsariensis, qui antea adorationem imaginum damnarat, in ista Synodo ad palinodiam adactus, dicit: Quandoquidem vniuersus iste cœtus idem loquitur & idem sentit, didici & ego, atque instructus sum, quod hæc sit veritas, quæ nunc existimatur & prædicatur. Germani etiam quædam epistola hanc affert rationem, cur retinenda sit adoratio imaginum, ne scilicet dicatur ipsos hucusque errasse. Et in fine 5. Actionis, Legati Romani f. 478. Pontificis ita concludunt: *Iustum censemus, — vt — in medium nostri veneranda imago afferatur, quam* osculantes *sancti vos Sacerdotes, quid de ea fieri debeat, pronuncietis.* Et factum est ita, ac non multo post secuta est definitio Synodi, esse adorandas imagines. Atque hæc fuerunt documenta, hæc fundamenta adorationis imaginum in ista Synodo, quæ qualia sint, cum manifestum sit, non opus est prolixa refutatione.

CAPVT VI.

De Synodo Francofordiana, in qua Acta 7. Synodi iusta refutatione rescissa, & adoratio imaginum improbata & damnata est.

Missis ad Carol. M. Synodi istius Nicenæ actis.

SEptima tamen ista Iconolatrica Synodus propter superstitiosam & impiam, de adorandis imaginibus, sententiam, & propter inepta, & vana, & falsa documenta, non ab omnibus Ecclesiis comprobata & recepta fuit: sed a multis publice fuit reprehensa & damnata. Adrianus enim Pontifex per Legatos suos acta istius Synodi ad Carolum misit, vt ea Episcopis Germaniæ & Galliæ approbanda proponeret. Atque hac de caussa Synodus Francofordiana a Carolo conuocata fuit. Hoc vero loco obseruanda est insignis fraus Scriptorum Pontificiorum, qui scribere non verentur, in Francofordiana illa Synodo Felicianam hæresin, de non adorandis imaginibus, damnatam, atque ita septimam istam Synodum receptam & approbatam ibi fuisse. Sed falsarium hoc esse, luce clarius est. Damnata sane fuit hæresis Feliciana in Synodo Francofordiana: verum ea non fuit de imaginibus, sed docuit, Christum secundum humanitatem esse adoptiuum Dei filium, sicut acta ostendunt.

Francofurtensis Synodus conuocatur.

Quid in Francofordiana ista Synodo de imaginibus actum.

II. Porro in Francofordiana illa Synodo controuersiam etiam de imaginibus disceptatam & definitam fuisse, inter omnes constat: Sed illi, qui Pontificum vitas descripserunt, suppressis Francofordiani Concilii actis, finxerunt, ibi septimam Iconolatricam Synodum, & adorationem imaginum receptam & approbatam. Alii vero graues Historici, vt Eginardus, Regino, Ado, Aimonius, Blondus, Auentinus, Hincmarus, scribunt contrarium: Adorationem scilicet imaginum in Synodo Francofordiana sub Carolo damnatam, Græcorum istam Ico-

Iconolatricam Synodum destructam, acta eius rescissa, & statutum, vt nec septima, nec vniuersalis, sed pseudosynodus diceretur, & conscriptam ibi istius pseudosynodi iustam refutationem, quæ sub Caroli nomine edita fuerit. Sed acta illa Francofordiana a Pontificiis hacten⁹ ita suppressa fuerunt, vt hoc tantum constiterit, sub nomine Caroli aliquid de imaginibus Francofurti conscriptum fuisse. Pontificiis vero vociferantibus, in defensionem adorationis imaginum, & approbationem septimæ Synodi hoc factum: aliis autem historicis contrarium affirmantibus, res dubia & incerta mansit, nisi quod vulgo persuasum fuit, adorationem imaginum tunc ab Ecclesiis Germaniæ & Galliæ etiam receptam, & contrarium sentientes damnatos ibi fuisse. Sed ante paucos annos libri illi Caroli Magni, continentes acta Synodi Francofordianæ de imaginibus, in Galliis ab Episcopo *Tilio* editi sunt, ex quibus Scriptores Pontificii de crimine falsi manifeste conuincuntur. Episcopi enim Germaniæ & Galliæ in Francofordiana Synodo nequaquam, sicuti Pontificii fingunt, septimam istam Synodum approbarunt, adorationem imaginum nullo modo receperunt, sed pseudosynodum illam abdicarunt, adorationem imaginum magno, pio & iusto zelo damnarunt, & aliquot libris acta pseudosynodi istius refutarunt.

Speciatim illa media incedens via imagines concedit,

III. Cumque apud Græcos duæ contrariæ habitæ fuissent Synodi, quarum altera Constantiniana simpliciter ipsas imagines, & quemuis earum vsum damnabat: altera Nicena secunda imagines non tantum habendas: sed colendas & adorandas statuebat: Francofordiana Synodus inter duo illa extrema medium sequitur, & aliquoties dicit; Non simpliciter abdicamus effigies ob memoriam rerum gestarum, & ob venustatem basilicarum conditas, si fiant ad ornamentum, vel ad res gestas monstrandas, cum sciamus per Mosen & Salomonem factas: sed earum insolentissimam, vel potius superstitiosissimam adorationem cohibemus. Cultum enim & adorationem imaginum simpliciter damnant. Non sunt, aiunt, imagines adorandæ, non colendæ: sed tu solus adorandus, tu solus sequendus, tu solus colendus es, qui in vnitate substantiæ cum Patre & Spiritu sancto perpetim regnas. Item: Qui vult vitam, & cupit videre dies bonos, non imagines adorare, nec picturam colere debet: sed declinare a malo. Item: Quomodo præsumemus rem insensatam adorare? Quis tale facinus perpetrare audebit? Et rationem reddunt: Quia adoratio imaginum nullo dicto aut exemplo Apostolorum probari potest. Nam omni omnium rerum adoratione inhibita, solius Dei adoratio instituitur ab Apostolis. Item: Nulli Patriarchæ, nulli Prophetæ, nulli Patres imagines adorasse leguntur: sed solum Deum colere, & ipsum adorare ac glorificare, tota Scriptura clamat. Et quod Patres primitiuæ Ecclesiæ prohibuerint adorationem imaginum, ex Epiphanii Epistola ostendunt, & ex Augustino probant, qui imaginum adoratores inter hæreticos Simonianos & Carpocratianos numerat.

l. 2. c. 9. & 23.

ut tamen adorationem earum damnet.

l. 2. c. 21. & 25.

l. 4. c. 25.

Q. illa Synodo VII. probat.

IV. Dignum autem est obseruatione, quomodo & ex quibus fundamentis Germanici & Gallici Episcopi argumenta secundæ Nicenæ pseudosynodi refutarint. Et iustæ quidem ac prolixæ refutationes extant in libris illis Caroli Magni: nos vero hoc loco præcipua tantum capita refutationum annotabimus, vt ad ea, quæ superius ex actis pseudosynodi notauimus, conferri possint. Primo igitur recte dicunt, quod illa testimonia, quæ ex Scriptura & Patribus vere & recte citat pseudosynodus, nihil aliud probent, quam imagines posse haberi, vel ad vsum historicum, vel ornatus gratia. Nullo vero modo inde probari, imagines esse colendas & adorandas. Et tamen illum ipsum historicum vsum accuratis limitationibus intra certas metas circumscribunt. Verus, inquiunt, decor Ecclesiæ seu domus Domini non in materialibus imaginibus, sed in virtutibus spiritualibus refulget. Paulus enim, Antonius, Hilarion, & alii, imagines non habuerunt, & tamen decorem domus Domini dilexerunt. Item imagines non volunt æquiparari libris diuinæ Scripturæ. Hæc enim arcano ac præsago Dei consilio prædestinata, & ad humanæ salutis emolumentum patefacta est. Imagines vero gentilium autorum vanitate sunt probatæ, & nullam salutis exhibitionem adducunt. Dauid enim in agnitionem Christi, per legem, non per imagines peruenire, anhelabat, cum aiebat, reuela oculos meos. Item mysteria fidei non in picturis, sed in diuinis litteris sunt inuestigenda, & fide potius quam oculis intuenda. Quodque dicitur, in picturis virtutes conuersationis Sanctorum videri, hoc Francofortensis Synodus negat. Dicit enim, fidem, spem, charitatem, & reliquas virtutes esse inuisibiles. Imitationem vero a Paulo ita præscribi: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Esse igitur Apostolicam traditionem non in picturis, sed in virtutibus Sanctorum conuersationem videri posse, & eorum imitandam esse fidem, non imaginum fucis, sed operibus bonis. Addunt & hoc:

l. 1. c. 19.

l. 2. c. 30.

l. 1. c. 17.

Verus

vetus Testamentum plenum fuisse præfigurationibus, quæ opertæ fuerunt typicis vmbris, & significationibus futurorum: Nouum vero Testamentum habere figurarum impletionem & veritatem spiritualem. Non itaque consequens esse, si vetus Testamentum habuit figuras, Arcam, Cherubim Serpentem, &c. ideo necesse esse, vt nouum Testamentum habeat imagines. [l.1. c. 19.] Immo multitudine imaginum conditionem noui Testamenti deteriorem reddi, quam fuit veteris, vbi figuræ diuinitus institutæ fuerunt, non sicut nunc imagines ab hominibus excogitatæ.

[Quid tantopere arguant iniciat.] Secundo, ostendunt, Pseudosynodum, ad probandam adorationem imaginum, quædam dicta Scripturæ falso allegare, vt quod dicunt, Iacobum adorasse virgam seu sceptrum Iosephi. [l.1. c. 14.] [l.1. c. 15.] Item, Patres in veteri Testamento adorasse Arcam, Cherubim, montem sanctum, &c. cum textus Scripturæ hoc non dicat. Solum enim Deum adorarunt.

Tertio demonstrant, multa peregrina Scripturæ dicta violenter ad adorationem imaginum detorta, quæ de picturis nihil prorsus dicant. [l.1. c. 23.] [l.1. c. 24.] Vt: *Faciem tuam requiram, Vultum tuum deprecabuntur.* Et quæ præterea supra notauimus.

[l.3. c. 30.] Quarto, indicant, multa apocrypha, supposititia & falsa sub nomine & titulo Patrum allegari, [l.4. c. 10.] vt epistolam Iesu ad Abgarum, & alia multa.

[l.2. c. 15. sq.] Quinto, ostendunt, ad adorationem imaginum falso detorqueri quædam Patrum dicta, quæ vel de historico imaginum vsu, vel de politicis Imperatorum imaginibus, vel de Christo, qui est imago Patris, in qua ipse Pater videtur, loquuntur.

[l.4. c. 1.] Sexto, decretum faciunt his verbis, Si quis cum Pseudosynodo dicat de pictura, hoc est Christus, is procul dubio mentitur, peccat, & insaniens scelestе agit.

[l.4. c. 2.] Septimo, reiiciunt & illud, quod Pseudosynodus prætendit, per imaginem Dei fortitudinem adorari, & dicunt: Deus non est quærendus in imaginibus, nec adorandus in depicta tabula.

[l.4. c. 23.] Octauo, reprobant & hoc, quod Pseudosynodus decernit, osculationem, complexum, & adorationem idem esse, cum adoratio longe aliquid maius sit, quam reuerentia, immo quam ipsa deprecatio. Et contendunt dictum illud Scripturæ, *Dominum Deum tuum adorabis*, exclusiue intelligendum, contra Pseudosynodum.

Nono, repudiant & illum prætextum, [l.4. c. 13. 16] quo Pseudosynodus plurimum vtitur: Honorem scilicet imagini exhibitum referri ad prototypum, Quia Christus non dixit: Quæ imaginibus, sed *quæ vni ex minimis meis fratribus fecistis, mihi fecistis.* Item non dixit, Qui imagines, sed *qui vos recipit, me recipit.*

Decimo, quod Pseudosynodus adorationem imaginum inde conatur probare, [l.1. c. 9.] quia Abraham filios Heth, Moses Iethronem, adorasse scribitur: Ad hoc Francofordiana Synodus ita respondet: Aliud est hominem adorare, hoc est, salutationis officio, & humanitatis ac reuerentiæ obsequio salutare, aliud picturam adorare. Fraternitatem enim, dilectionem & reuerentiam erga proximos exhibendam, Scripturarum docemur exemplis, imagines vero adorare vel salutare expresse prohibemur, Exod. 20, 4.

Vndecimo, de miraculis imaginum [l.3. c. 25.] respondent: Ea nulla habere, vel veteris Testamenti, vel noui testimonia, sed esse incerta, dubia & falsa.

Duodecimo quando veteres de cruce Domini magnifica prædicant, dicunt, significari non lignum, sed totum opus Christi in cruce peractum, deinde etiam afflictiones piorum.

Decimotertio, quia Pseudosynodus [l.2. c. 27.] Sacramento corporis Christi comparauerat imagines, & earum dedicationem, respondent Germani: Eucharistiam a Christo institutam, & per inuocationem nominis diuini confici. De imaginibus vero, vel per impositionem manuum, vel mysterio aliquo consecrationis dedicandis, nullum traditum esse verbum.

Decimoquarto dicunt, ridiculum esse imagini, [l.4. c. 4.] oculos habenti & nihil cernenti, lumen offerre.

Hæc capita, quæ præcipua sunt, ideo breuiter hoc loco annotare volui, vt ad argumenta τῶν εἰκονολατρῶν, quæ supra ex actis excerpsimus, conferri possint, vtque ex consideratione fundamentorum diiudicari possit, cuius Synodi sententia vera sit.

CAPVT VII.

De certamine Claudii & Ionæ, anno Domini 840. Quodque Ecclesia Germania & Gallia diu abhorruerunt ab adoratione imaginum, & quomodo tentata fuerit inclinatio.

[Et quomodo Claudius imagines auerterit.] Celebrata autem fuit Synodus Francofordiana anno Dom. 764. qua aliquo modo cohibita fuit controuersia de adoratione imaginum. Nam Halmo & Rabanus, qui non longe post illa tempora scripserunt, nihil de illa controuersia habent quod imagines sint adorandæ. Quia vero Romani Pontifices in super-

superstitiosa sua opinione persistebant, varia hac de re mota fuerunt certamina, etiam postea, tam in Latina, quam in Græca Ecclesia. Ludouicus enim, Caroli filius, in aula sua habuit presbyterum quendam, *Claudium* nomine, quem, quia in explanandis Euangeliorum ad populum lectionibus peculiari dono a Deo instructus erat, ad Italicam plebem, quæ ab Euangelistarum sensibus procul aberat, misit, & Taurinensi Ecclesiæ præfecit. Ibi vero videns, populum Italiæ, superstitiosæ, immo perniciosæ imaginum adorationi, qua plurimum incolæ istarum partium ex inolita consuetudine laborant, deditum esse: Imagines deleuit, euertit, & penitus abdicauit. Hæc ad verbum de ipso scribit *Ionas* aduersarius eius. Abbas vero quidam Theodomirus se Claudio opposuit, ad quem Claudius scripsit libellum contra adorationem imaginum. Cumque libellus ille diiudicandus a Ludouico missus fuisset ad Ionam Aurelianensem Episcopum, is siue sponte, siue a Pontificiis instigatus, contra Claudium pro imaginibus scribere tentauit. Sed viuente Ludouico & Claudio continuit se. Post mortem vero vtriusque tres libros contra Claudium edidit, circa annum Dom. 840. Vnde argumenta quædam Claudii colligi possunt, quanquam Ionam verba Claudii non candide recitare manifestum est. Ex Claudii vero verbis, & ex Ionæ responsionibus multa obseruatione digna colliguntur, quales fuerint in Italia & Græcia superstitiones circa imagines, & quam alienæ tunc adhuc fuerint Germanicæ & Gallicæ Ecclesiæ ab adoratione imaginum, quomodo vero sensim eo retrahi cœperint.

studiumque suum defenderet,

aduersarium nactus est Ion. Aurelianens.

Vnde not. Claudii argum. & Ionæ resp.

II. *Claudius* igitur cultum & adorationem imaginum in Italicis Ecclesiis iuxta Francofordianam Synodum reprehendit. Et statim, inquit, *aperuerunt omnes* (in Italia scilicet) *ora sua ad blasphemandum me, & nisi adiuuisset me Dominus, forsan viuum deglutissent me.* Et *Ionas* aduersarius respondens, non audet adorationem imaginum defendere, sed dicit ex *Gregorio*, picturas sanctarum rerum gestarum, non ad adorandum, sed solummodo ad instruendas nescientium mentes in Ecclesiis permissas esse. Et ex *Origene* adducit testimonium: Imagines nec affectu colendas, nec externa specie adorandas. Ex *Hieronymo* etiam in expositione Danielis, de tribus pueris in Babylonia hoc dictum citat: *Ergo iudices & principes seculi, qui Imperatorum statuas & imagines adorant, hos se facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes, Deo placuerunt.* Adducit etiam hoc ex *Fulgentio*: *Quia ipse Deus sibi soli præcipiens tantummodo seruiendum, seque iubens a fidelibus adorandum, prorsus interdixit, ne quis audeat creaturam adorare, creaturæ seruire, ideo in fine præcepti dicit: Non adorabis ea, nec seruies eis.* Ex *Lactantio* etiam citat: Nihil colendum quod oculis mortalium cernitur. Item, nihil aliud adoremus, nihil colamus, nisi solius parentis nostri vnicum nomen, *qui non in ima, sed in summa potius regione quærendus est.*

l.1.f.94.

l.1.f.95

Porro scribit *Claudius*, adoratores imaginum ad errorem suum muniendum respondisse: *Non putamus imagini, quam adoramus, aliquid inesse diuinum: sed tantummodo pro honore, cuius effigies est, tali veneratione eam adoramus.* Et *Ionas* respondens, dicit: *idipsum etiam nonnulli Orientalium, qui eodem scelerassimo mancipantur errori, obiurgantibus respondere solent.* Nos vero hoc vna tecum *reprehendimus*, inquit, *& detestamur. — Tribuat Dominus, — vt aliquando & isti & illi ab eadem eruantur superstitione.* Dixerunt etiam adoratores imaginum, legem Exod. 20, 4. tantum de similitudinibus deorum alienorum loqui, sed *Claudius* ostendit, legem generaliter loqui. Et *Ionas* respondens, dicit: *Verum est, sanaque fidei congruentissimum, nullam prorsus similitudinem — faciendam, cui cultus aut adoratio, quæ soli Deo debetur, quodammodo exhibeatur.* Fuit & hoc *Claudii* argumentum: Cum *opera manuum Dei non sint adoranda & colenda, quanto magis opera manuum hominum non sunt adoranda & colenda, prorsus nec in honore eorum, quorum similitudines* esse dicuntur. Et *Ionas* respondens dicit: In huius sententiæ sensu nobiscum sobrie sapis.

l.1.f.96

l.1.f.95

III. Quid igitur *Ionas* in Claudio reprehendit? Hoc vero diligenter obseruetur. Primo enim hoc reprehendit, quod Claudius ob adorationem ipsas imagines deleuerit, euerterit & penitus abdicarit, cum potius debuisset Gregorium ad Serenum Massiliensem, immo Paulum sequi, qui Athenis aras idolorum non destruxit, sed ratione ignorantiam redarguit, veritatem monstrans.

Quid Ionas in Claudio reprehendat.

l.1.f.99

Secundo reprehendit *Ionas* hoc, quod Claudius simpliciter ipsas imagines damnare videatur. Dicit enim: *Sinantur a se in Ecclesiis depingi imagines Sanctorum, & — historia Sanctorum operum, non vt adorentur, sed potius, vt quandam pulchritudinem reddant, &* præteritarum *rerum memoriam sensibus imperitorum ingerant.* Et postea addit: Gallia *vtique imagines sanctorum ob præmissas caussas, & habet & habere sinit: Eas vero adorari, — magna detestationi & abominationi habet.* Item: *Nos figmenta & imagines non colimus,*

l.1.f.99

l.1.f.97.

l.1.f.97

mus imagines tamen & habemus & non ha- l.2. f.109. *bentibus non praiudicamus.* Et postea: Nonne *Galli atque Germani cuicunque picturæ adorationem non solum deferre detrectant, sed & adorantibus libera voce resultant, eosque quanta possunt inuectione redarguunt, & vt ad sanitatem redeant, toto conamine elaborant?* Atque hoc testimonium de Ecclesiis Galliæ & Germaniæ f.165 b. col. 1. diligenter obseruetur. Immo *Nicetas* lib. 2. in vita Isaaci Angeli scribit adhuc tempore Friderici Barbarossæ, circa annum Dom. 1160. Alemannis sacrarum imaginum adorationem interdictam fuisse. Hactenus igitur *Ionas* non male disputauit.

Quomodo adorationem imaginum extenuet, l.1. f.97. Tertio autem incipit adorationem imaginum extenuare. *Illi*, inquit, *qui nimio & indiscreto amore, ob honorem Sanctorum, eorum imaginibus supplicant, nescio an temere idololatræ sint vocandi, — cum Trinitatis fidem credant; videntur potius ab hac superstitione adhibito rationis moderamine reuocandi.* Item, *licet in cultu & adoratione imaginum ignorantia fallente aliquid temporis insumpserint, nullo tamen pacto ab vnitate fidei defecisse, & ad idola conuersi esse, credendi sunt. Non igitur huiusmodi error tam granditer & indiscrete sordibus anathematum comparandus, sed temperato sermone ignorantiæ deputandus fuisset.*

& distinctionem de latria & dulia palliat, Quarto *Ionas* a Francofordiano decreto discedens, rursus delabitur ad Pseudosynodi distinctionem, de adoratione latriæ & duliæ, atque adorationem imaginum prius extenuatam incipit oblique palliare. Et Sanctorum quidem corpora seu reliquias, tanquam templa sancti Spiritus pio amore amplectenda & honoranda dicit, non tamen externos adorationis gestus materialibus Sanctorum imaginibus tribuere audet: sed tantum de ligno schemate crucis facto, seu de cruce picta disputat, & illam contendit venerandam, colendam & adorandam, non tamen cultu, qui solius diuinitatis est, sed honoraria salutatione, in recordationem Christi Saluatoris. Ita sensim & paullatim adorationes imaginum cœperunt rursus Ecclesiis obtrudi. In illa vero *Ionæ* disputatione præcipue hoc obseruandum est, cum Paulus & Patres vocabulo crucis non lignum vel picturam, sed totum mysterium redemptionis a Christo in cruce peractæ, deinde etiam afflictiones piorum intelligant, sicut & Francofordiana Synodus ostendit, vnde Paulus dicit, *se gloriari in cruce Christi.* Gal. 6. 14. Et *Chrysostomus*; *crux nobis totius beatitudinis caussa est.* l.2. f.104. Item, *Crux spes Christianorum, resurrectio mortuorum, cæcorum dux, spes desperatorum, deuictio diaboli*, &c. Ionas illa encomia crucis omnia ad lignum seu picturam crucis refert ac declamitat: „Tu igitur crucem non adorabis, quæ totius beatitudinis nobis caussa est? „Te Paulus antea depinxit, vbi inquit: „Cauete eos, de quibus sæpe dicebam vobis, *nunc autem flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus*, &c. Sed manifestus & palpabilis & sophisticus paralogismus est. Non enim de Christo redemptore, & de mysterio redemptionis in cruce peractæ, controuersia erat: sed de duobus lignis, schemate crucis compaginatis, seu de cruce picta. Et si signum illud commonefactionis gratia vsurpetur, supra *Cyrilli* verbis veteris Ecclesiæ sententiam exposuimus. Sed quia *Ionas* contendebat, lignum seu picturam crucis adorandum, ideo quod in tali forma ligni Christus olim passus esset, *Claudius* l.1. f.106. sq. opposuit, eadem ratione adorandas esse virgines, quia virgo peperit Christum, l.2. f.107. sq. adoranda præsepia, pannos, quia inuolutus pannis, in præsepio reclinatus fuit, adorandas spinas, arundines, lanceas, quia & hæc fuerunt instrumenta passionis Christi, immo adorandas asinas, quia Christus rex iustus & saluator, asello vectus, vrbem ingressus est. Idem dicit, l.2. f.106. Christus iussit crucem portare, non adorare. Illi volunt adorare, sed non volunt portare. Et *Ionas* in responsionibus tonat quidem & fulminat, sed fulgur ex pelui, & ex fulgure fumum. Nihil enim ad rem dicit, quare scilicet duo ligna, si transuersim compingantur, sint adoranda. Ita ergo post Francofordianam Synodum, post annos circiter 50. tentata rursus fuit quædam inclinatio apud Gallos, ad cultum imaginum: Germaniam vero etiam diu post circa annum 1160. adorationem imaginum adhuc damnasse, ex *Niceta* ostendimus.

CAPVT VIII.

Certamina in Græca Ecclesia, etiam post septimam illam Iconolatricam Synodum.

Turbæ apud Græcos de imaginibus, IN Græca vero Ecclesia, post celebratam septimam illam Synodum, per annos ferme centum continuos, magnæ turbæ, dira certamina, & sæuæ persecutiones propter controuersiam illam de imaginibus, extiterunt. Decretis enim &

& documentis septimæ istius Synodi conscientiis nequaquam satisfactum erat. Et Constantinum ipsum, sub quo pupillo, celebratum fuerat istud Concilium, decreta eius postea rescidisse, supra diximus. Postea *Zonaras* scribit, Michaelem secundum, multos, qui certamen contra adorationem imaginum reuocare tentabant, mulctasse. Monacho vero, qui imaginem Mariæ eraserat, linguam præcidisse. Leo vero Armenius circa annum Domini 814. magna sæuitia bellum contra imagines renouauit. Monachi enim plerique clamabant, adorationem imaginum esse idololatriam, & ex aulicis præcipui fauebant Iconomachis. Decretum itaque Leo proposuit, imagines omnes esse tollendas. Nicephorum Patriarcham relegauit, & aduersus alios Iconolatras magna sæuitia vsus est. Et tamen filius Constantinus ex sectus, cum vocem amisisset, ad Gregorii Theologi statuam confugit, vt vocem recuperaret. Michael vero Balbus multos Episcopos, ob venerationem imaginum, in exilium misit, quosdam flagris cæsos occidit, circa annum Domini 824. Filius eius successor, Theophilus bellum illud contra imagines continuauit maiori sæuitia, quam superiores Imperatores, nec tantum cultores, sed & pictores imaginum persecutus est, & multos crudeliter excruciatos partim mutilauit, partim interfecit. Mulierculæ vero, vt vxor & socrus Imperatoris, clam habebant & colebant imagines. Cumque socrus filiolis Imperatoris ostenderet imagines, admouens eas capitibus eorum, vt assuefierent clam imagines osculari & adorare, minima filiarum balbutiens Imperatori dixit, auiã in cistella pulchras pupas habere, quas ipsis osculandas præbuerit. Idem Morio aulicus dixit, cum apud Imperatricem imagines vidisset. Quamobrem ab Imperatore reprehensæ fuerunt mulierculæ. Post Theophili mortem, vxor Theodora tutorio nomine filii Michaelis imperium administrauit, apud eam Monachi institerunt, & impetrauerunt, vt imagines publice & restituerentur & adorarentur. Ac rursus Iconomachi ab Iconolatris pulsi, cæsi, mutilati. Filius vero Michael, remota matre, suscipiens Imperium, per Bardum Iconolatras vicissim deiicit. Pontifex Romanus Nicolaus Legatos suos mittit Constantinopolim contra Iconomachos, sed illos persuasos, Bardus in suam sententiam deducit. Hæc *Zonaras* de Græcis Imperatoribus.

sub Constantino,

Michaele, T. III. annal. f. 104. b. col. 2.

Leone Armenio, T. III. annal. f. 105. b. col. 1.

T. III. annal. f. 106. a. col. 1.

Michaele Balbo, ann. T. III. f. 106. a. col. 1.

Theophilo, annal. T. III. f. 107. b. col. 2.

b. col. 2.

Theodora, ann. T. III. f. 108. b. col. 2.

cumque filio Michaele,

ann. T. III. f. 110. b. col. 1.

II. Cum vero Nicolaus Pontifex Legatorum suorum Acta de confirmatione Photii, & depositione Ignatii, præcipue vero de imaginibus rescidisset, Adrianus postea apud Basilium successorem Michaelis perfecit, vt Constantinopolin conuocaretur Synodus, quam octauam vniuersalem appellarunt, circa annum Domini 870. In Tomis Conciliorum autem acta illius Concilii non extant, & Zonaras, patronus adorationis imaginum, eius nullam facit mentionem. Quidam scribunt, non conuenisse ibi inter Græcos & Latinos, atque ideo sine fructu discessum. Pontificii vero scriptores dicunt, Græcos in illo Concilio adorationem imaginum approbasse. Liber Pontificalis dicit, Adrianum Legatis suis, quos ad celebrandum illud Concilium miserat, tradidisse libellum, in quo de primatu Romanæ Ecclesiæ, & de cultu imaginum præscriptum erat, ac mandasse, ne quem ex Græcis ad Synodum admitterent, nisi prius isti libello subscripsisset. Huius Synodi Canones collegit *Caranza*, sed fatetur Codices ita deprauatos fuisse, vt noluerit eos describere, sed epitomen tantum proponere. Ex his omnibus de autoritate illius Concilii iudicetur. Actione igitur octaua scribuntur repetiti anathematismi septimæ Synodi, & Iconomachi quidam conuersi & recepti.

Inde Synodus VIII. celebrata,

Illius acta,

III. *Andradius* recitat inde hanc historiam: Quod Theodorus quidam Iconoclasta ibi ostenderit, se non historicum vsum imaginum, sed tantum adorationem earum improbare. Dixit enim, nummum sibi ab Imperatore Basilio donatum, continentem eiusdem effigiem, in magno se pretio habere. Patres vero conabantur ipsi persuadere, vt Christi etiam ac Sanctorum imagines coleret, & adoraret. Sed ipse respondit, non prius se hoc facturum, quam sibi ea de re Christi præceptum fuisset ostensum. Ibi vero quidam ex illis, qui conuersi dicebantur, locum editum conscendens, anathematizauit hæresin Iconomachorum & Theodorum illum. Hæc scilicet fuerunt documenta. Postea Basilius Imperator, illos, qui adorationem imaginum receperant, amplexus dixit: Nunc erepti estis a diabolica possessione, & facti estis veri Christiani, & vita æterna digni. Nam nisi hæresin illam anathematizassetis, Christus vobis nihil prodesset. Quæ profecto horrenda vox est, damnans omnes sanctos veteris & noui Testamenti, ac totam primitiuam Ecclesiam, a quibus omnem adorationem & cultum imaginum, magno zelo damnatum fuisse, supra multis ostendimus.

memorabilis,

IIII. Tertius etiam Concilii illius Canon, sicut a *Caranza* describitur, imagines adorandas decernit, illo honore, sicut *liber sanctorum Euangeliorum* honoratur, & *typus pretiosæ crucis* colitur. Ratio hæc

& de adoratione imaginum decreta,

hæc additur: Quia *ſicut per ſyllabarum eloquia, quæ in libro feruntur, ſalutem conſequuntur omnes*, ita etiam per imagines „& ſapientes, & idiotas vtilitate perfrui. „Ea enim quæ ſermo in ſyllabis, eadem & pictura in coloribus prædicat & com„mendat. Item, quia ſecundum congru„entiam rationis, honor, qui debetur „principalibus, deriuatiue etiam imagi„nibus tribuitur. Tertio dicunt, eſſe *antiquiſſimam traditionem*.

Et ſic tandem adoratio imaginum in Græca Eccleſia prævaluit.

V. Hæc in ſuperioribus ſunt explicata & refutata. Sed efficacia erroris præualeſcente, tandem veritas ſuccubuit. Et poſt hæc tempora in Græca Eccleſia non admodum amplius publice pugnatum fuit contra adorationem imaginum. Sub Baſilio enim Imperatore, ſicut ſcribit *Zonaras*, Dux quidam Andreas litteras Agarenorum, denunciantes bellum cum illa blaſphemia: Nihil Chriſtianis profuturum Mariæ filium, ſuſpendit de imagine matris Dei, addita hac oratione; *Domina, redde homini arroganti præmium ſui fremitus.* Et ſub Leone circa annum Domini 900. aulicus quidam ex voto ſuſcepit peregrinationem ad crucem Sirichanam. Sub Romano *Zonaras* dicit imaginem Chriſti, Abgaro miſſam, Edeſſa Conſtantinopolin translatam, circa annum Domini 940. De vlterioribus temporibus nihil attinet dicere. *Zonaras* enim & *Nicetas* ſcribunt, pro hæreſi ſuis temporibus habitum, ſi quis non adoraret imagines.

ann. T. III. f. 118. b. col. 2.

ann. T. III. f. 113. b col. 2.

ann. T. III. f. 116. a. col. 1.

CAPVT IX.

Scholaſticorum Doctrina, & Pontificiorum praxis, de adoratione imaginum.

Scholaſtici quomodo de adoratione imaginum diſputarint.

IN Romana vero Eccleſia Scholaſtici ſcriptores tandem, non tantum, ſicut Græci, honorariam adorationem externæ reuerentiæ, imaginibus tribuendam contenderunt, ſed diſputarunt, imagines Chriſti eadem adoratione latriæ, qua Chriſtum ipſum, colendas. Sanctorum vero imagines eadem veneratione, inuocationis ſcilicet, qua ipſos ſanctos, colendas. *Thomas* enim diſputat: Si imago conſideretur, quatenus eſt lignum ſculptum vel pictum, tunc nullam ei reuerentiam tribuendam, eius enim ſolam rationalem creaturam capacem eſſe. Si vero conſideretur, vt imago Chriſti, tunc adoratione latriæ, ſicut Chriſtum ipſum adorandam. Ideo inquit, Crucem alloquimur & deprecamur, ſicut Chriſtum ipſum, *O crux, aue ſpes vnica.* Rationem vero addit, Quia Philoſophus dicit; quod idem ſit motus in imaginem, & in rem, cuius eſt imago. *Bonauentura* dicit: *Quoniam imago Chriſti introducta eſt ad repræſentandum eum, qui pro nobis crucifixus eſt, nec offert ſe nobis pro ſe, ſed pro illo, ideo omnis reuerentia, quæ ei offertur, Chriſto offertur, & propterea imagini Chriſti debet cultus latriæ exhiberi*, & addit hos verſus:

Speciatim Thomas, in 3. ſent. diſt. 9. q. 1. art. 2. & 3. Summæ, q. 25. art. 4. 5.

Bonauentura. l. 3. diſt. 9. art. 1. q. 2.

Effigiem Chriſti dum tranſis, ſemper adora,
Non tamen effigiem, ſed quem deſignat, honora.

Reliqui Sententiarii & Summiſtæ generalem regulam inde extruxerunt, imagines eadem ſpecie adorationis adorandas, qua res ipſas repræſentatas. Et eandem reuerentiam deberi imagini ſeu ſigno, quæ debetur rei ſignatæ. *Durandus de ſancto Portiano* agnoſcit hoc falſum eſſe, ſed inquit: *Loquendum eſt, vt plures.* Sed ne ſeptima quidem Iconolatrica Synodus ita loqui auſa fuit, ſicut ſupra oſtendimus.

Durandus, l. 3. diſt. 9. art. 2. q. 2.

Praxis de adoratione imaginum.

II. Hæc vero ex praxi Eccleſiæ Pontificiæ adhuc manifeſtius intelligerentur, ſi conſiderentur dedicationes imaginum, & formæ precularum, quibus vtuntur ante imagines. Francofordiana Synodus dicit, nullum verbum traditum eſſe, quo imagines dedicarentur & conſecrarentur. Sed poſtea in Pontificali peculiares formulas conſecrationis imaginum confinxerunt, vnde quid, & quantum imaginibus tribuant, recte conſtitui poteſt. Lignum crucis igitur inter cetera his verbis benedicitur: *Rogamus te, ſempiterne Deus, vt digneris benedicere hoc lignum crucis, vt omnibus hic genu flectentibus, ac tuæ maieſtati ſupplicantibus, cordis compunctio, & admiſſorum concedatur remiſſio.* Item, *Sanctificetur illud lignum crucis, vt orantes inclinanteſque ſe, propter Deum ante iſtam crucem, inueniant corporis & animæ ſanitatem.* Item, *digneris benedicere hoc lignum crucis, vt ſit remedium ſalutare generi humano, ſit ſoliditas fidei, bonorum operum profectus, & redemptio animarum, tutela contra iacula ſæua inimicorum.*

ubi obſeruari merentur conſecrationes illorum.

Benedictio ligni crucis.

Benedictio imaginis beatæ virginis: *Sanctifica, Deus, hanc formulam beatæ virginis, vt tuis fidelibus ſalutaris auxilii opem ferat, tonitrua aut fulmina, ſi inualuerint, nocentia, celerius expellantur, pluuiarum quoque inundatio, aut ciuilium bellorum commotio, ſeu paganorum deuaſtatio, ad præſentiam eius comprimantur*, &c.

Conſecratio imaginis Mariæ.

Benedictio imaginis Ioannis Euangeliſtæ: *Preſta, vt omnes illam cum reuerentia*

Benedictio Imag. Ioannis.

tia intuentes, precesque coram illa fundentes, pro quacunque necessitate orauerint, exaudiantur. Sit hæc imago dæmonum sancta expulsio, angelorum aduocatio, fidelium protectio, eiusque in hoc loco potenter vigeat intercessio, &c.

Precatio ante imagines.

In hortulis, prætereuntes imaginem crucis, docentur dicere: *Salua nos Christe saluator per virtutem sanctæ crucis.* Item, *Tu corda & corpora nostra per virtutem sanctæ crucis illuminare digneris.* Intelligunt autem virtutem crucis, de qua formula consecrationis loquitur. In Antidotario extat hæc oratio ad crucem: *Signum sanctæ crucis defendat me ab omnibus malis. Per hoc signum sanctæ crucis a periculis mundi liberet me Dominus.*

Speciatim ante Veronica imaginem.

Ante Veronicam dicunt hanc orationem: *Salue sancta facies impressa panniculo. Nos ab omni macula purga vitiorum, atque nos consortio iunge beatorum: Nos perduc ad patriam, o felix figura, ad videndum faciem, quæ est Christi pura. Esto nobis, quæsumus, tutum adiuuamen, dulce refrigerium, atque consolamen, vt nobis non noceat hostile grauamen, sed fruamur requie. Omnes dicant, Amen.*

Extant aliæ plures orationes, quæ, si deuote dicantur coram imagine crucis, vel Mariæ, promittuntur multorum millium annorum indulgentiæ. Docent item facienda vota, suscipiendas peregrinationes ad certas Sanctorum statuas, hac promissione: *Si quis tali se voueat imagini, sanabitur, vel optato potietur.* De quibus superstitionibus etiam *Gerson* conqueritur his verbis: *Fateor, abnegare non possumus, multa inter Christianos simplices sub specie religionis introducta esse, quorum sanctior esset omissio*, &c. Et licet protestentur, se imaginibus non tribuere aliquam vel diuinitatem vel virtutem, tamen sentiunt, Deum facilius & citius exaudire, & magis propitium esse, si ad statuam aliquam, vel coram imagine inuocetur. Ad Sanctorum vero inuocationes imagines in Pontificia Ecclesia fieri & vsurpari ipsi non diffitentur.

tract. de error. circa art. mag. dist. 3 T. 1. f. 622.

a qua prorsus non abludit Concilii Trid. sententia.

III. Hæc Lector conferat ad verba Decreti Tridentini, & videbit, quomodo crassis superstitionibus σοφοῖς φαρμάκοις mederi καὶ τὰ σκληρὰ μαλθακοῖς λέγειν, & tamen ipsos neruos superstitionis retinere conentur. Non enim expresse dicunt, imagines adorandas & colendas. Negant etiam spem, & fiduciam in imaginibus collocandam, sed quomodo hæc intelligi velint, insinuant per ea, quæ de relatione inter imaginem & prototypum addunt, & quod se referunt ad 7. Synodum. Quæ vt rectius intelligi & diiudicari possent, historicam hanc obseruationem controuersiæ de imaginibus, mediocri diligentia collectam, bono studio hoc loco adscribere volui, quam candido Lectori non ingratam fore spero. Deus pater Domini nostri Iesu Christi, per Spiritum suum sanctum, puritatem cultus sui in Ecclesia clementer restituat, & conseruet, iuxta Scripturæ doctrinam, *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsum solum coles.*

Vota ad imagines facta.

LOCVS

LOCVS III.
DE INDULGENTIIS.

Ap. 198. v. pen.

DECRETVM SESSIONIS XXV.
DE INDVLGENTIIS.

Cum potestas conferendi indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit, atque huiusmodi potestate, diuinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa vsa fuerit; sacrosancta Synodus Indulgentiarum vsum Christiano populo maxime salutarem, & sacrorum Conciliorum autoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet & præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant. In his tamen concedendis moderationem, iuxta veterem & probatam in Ecclesia consuetudinem adhiberi cupit, ne nimia facilitate Ecclesiastica disciplina eneruetur. Abusus vero, qui in his irrepserunt, & quorum occasione insigne hoc indulgentiarum nomen ab hæreticis blasphematur, emendatos & correctos cupiens, præsenti Decreto generaliter statuit, Prauos quæstus omnes pro his consequendis (vnde plurimum in Christiano populo abusuum caussa fluxit) omnino abolendos esse. Ceteros vero, qui ex superstitione, ignorantia, irreuerentia, aut aliunde quomodocunque prouenerunt, cum ob multiplices locorum & prouinciarum, apud quas hi committuntur, corruptelas commode nequeant specialiter prohiberi: mandat omnibus Episcopis, vt diligenter quisque huiusmodi abusus Ecclesiæ suæ colligat, eosque in prima Synodo prouinciali referat, vt aliorum quoque Episcoporum sententia cognita, statim ad summum Roman. Pontif. deferantur, cuius autoritate & prudentia, quod vniuersali Ecclesiæ expediet, statuatur, vt ita sanctarum Indulgentiarum munus pie, sancte & incorrupte omnibus fidelibus dispensetur.

Ap. p. 175. v. 6. p. 89. v. vlt. C. L. p. 500. sq. Ap. p. 164. v. 4 Art. Smalc. p. 124. Cat. L. p. 460.

SECTIO I.
CAPVT I.
Quid nomine indulgentiarum in hac controuersia intelligatur, siue quid sint Romanenses Indulgentiæ.

Indulgentiarum nundinatio nostra ætate occasionem præbuit reuelandi Idolomaniæ Papisticæ.

TOti terrarum orbi, atque ipsis adeo Pontificiis notum est, impudentem & impiam indulgentiarum nundinationem, cum per annos complures a multis doctis & piis (sicut postea ostendemus) frustra ac nequicquam deplorata & reprehensa fuisset, tandem Deo Ecclesiam suam clementer respiciente ante annos quinquaginta initium præbuisse ruinæ regni Pontificii, ac salutari repurgationi doctrinæ cœlestis, quæ nefandis erroribus & superstitionibus iamdudum contaminata fuerat. Illa enim occasione Deus accensa verbi sui luce multorum oculos aperuit, ut errores in doctrina, superstitiones, & idolomanias in cultibus Ecclesiæ Pontificiæ abiicerent, & ad formam doctrinæ, ad cultum, in verbo Dei traditam & præscriptam redirent. Vnde eam plagam Papatus accepit, de qua adhuc fremens gemit, quæque extremum ipsi allatura est interitum illustri aduentu Domini nostri Iesu Christi, 2. Thessal. 2, 8. Cogitarunt itaque homines fore, vt Tridentinum Concilium, si Pontificias illas indulgentias non prorsus damnare & abiicere vellet, earum tamen vel mentionem sepeliret, vel approbationem suspenderet, sicut astutiores inter Pontificios scriptores his temporibus facere consueuerunt. Sed ecce in ultima sessione (sicut iuxta prouerbium, diabolus solet relicto post se fœtore discedere) peculiare Decretum de indulgentiis retinendis & dispensandis fabricant. Vbi dissimulare sane non audent abusus, prauos quæstus, corruptelas, superstitiones, &c. quorum tamen omnium emendationem & correctionem summi Romani Pontificis voluntati subiiciunt & reseruant. Ipsas vero indulgentias in Ecclesia retinendas præcipiunt, & docent, vsum earum populo Christiano maxime salutarem, addunt etiam potestatem conferendi tales indulgentias a Christo Ecclesiæ concessam, antiquissimis etiam Ecclesiæ temporibus vsurpatam, & sacrorum comitiorum autoritate probatam. Videndum itaque est, an hæc ita se habeant, & vera sint. Vt autem eo commodius & rectius tota hæc de indulgentiis controuersia euolui & explicari possit, primo ponemus descriptionem indulgentiarum Pontificiarum, quid scilicet sub nomine indulgentiarum in hac controuersia intelligatur & comprehendatur, ita enim postea Historia de initiis & progressu harum nundina-

Tridentini concilii in re, vnde indulgentiarum impostura, impudentia.

dinationum facilius colligi, Pontificiorum argumenta rectius expendi, & veræ refutationes facilius opponi poterunt.

De vocabulis hac in controuersia vsitatis ac synonymis.

II. Vsitata igitur in hac controuersia & synonyma sunt hæc vocabula: *gratia, venia, relaxatio, remissio, & indulgentia.* Ac notum est, quod secundum Scripturæ traditionem vocabula illa significent remissionem peccatorum, quod scilicet agentibus pœnitentiam fide gratis, propter Christum, peccata non imputentur, sed ita soluantur, ut totum debitum remittatur, & debitor dimittatur, Roman. 3, 24. sq. & 4, 3. sq. Matth. 16, 19. & 18, 27. in hac etiam significatione Patres vocabulum indulgentiæ accipiunt & vsurpant. Vt quando *Ambrosius* dicit: *Nemo recte egerit pœnitentiam, nisi a Deo per Christum speraverit indulgentiam.* Et quæ dicta *Gratianus* ex veteribus annotat: Indulgentia peccatorum fit per pœnitentiam. Item: Viscera Domini aperta sunt omni indulgentiam petenti. Et peccatori ad se conuertenti Deus præstat indulgentiam.

l. 1. de pœn. c. 1.

De definitione indulgentiarum.

III. Pontificii vero non hanc Euangelicam remissionem peccatorum intelligunt, quando de indulgentiis suis dimicant, sed eas ita definiunt. *Franciscus Mairoanus* dicit: Indulgentia est remissio peccatorum, quo ad illa, quæ post susceptum pœnitentiæ Sacramentum remanent de peccatis. *Angelus* ita describit: *indulgentia est quædam remissio pœnæ debitæ pro peccato, post contritionem habitam de eo.* Alii tradunt hanc definitionem: Indulgentia est pœnæ relaxatio, quam quis iuste pro culpis propriis facere debuisset, de thesauro Ecclesiæ, ad diuinam iustitiam persoluendam, sumpta.

v. indulgent. l. 167 h.

De summa commenti Pontificii de indulgentiis.

IV. Vt autem tota res planius intelligatur, commentum ita se habet. Fingunt in solutione Deum propter obedientiam, & passionem Christi voce Euangelii tantum culpam remittere; pœnam vero æternam culpis debitam virtute clauium non plene remitti: sed commutari in pœnam temporalem, & hanc iuxta regulam iustitiæ diuinæ, Deut. 25, 2. *iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus*; maiorem esse, quam vt a quoquam hominum in hac vita exsolui possit. Sacerdotem igitur, tanquam iudicem & arbitrum Ecclesiasticum, in confessione taxare & imponere talem pœnarum modum, qui nostræ infirmitati in hac vita proportionabilis & possibilis sit, vt per tales pœnas Deo pro peccatis satisfaciamus. Iniunctas autem illas pœnas, si in hac vita non plene exsoluantur, luendas esse in purgatorio. Ac etiamsi canonica illa pœnitentia in hac vita plene exsoluatur, diuinam tamen iustitiam maiores pro peccatis pœnas exigere, quæ in purgatorio luendæ sint. Illas igitur pœnas, quas vel canones pœnitentiales, vel diuina iustitia pro peccatis exigit, dicunt per indulgentias, vel in solidum, vel ex parte aliqua remitti, si certo & præscripto modo redimantur, hoc est, si quis illud vel faciat, vel det, quod in forma indulgentiarum ponitur. Vt exempli gratia, si quis vrbis Romanæ Ecclesias, vel alias, certis temporibus largis oblationibus visitarit: vel si quis manus adiutrices, large contribuendo pecuniam, porrexerit, vel ad constructionem alicuius Basilicæ, vel ad bellum contra infideles, &c. is tot vel dierum, vel annorum, vel plenariam habebit indulgentiam. Sæpius etiam dant indulgentias a culpa & a pœna. Illas autem indulgentias dicunt prorsus esse gratuitas, quia Deus nullum peccatum dimittat impunitum, sed solutionem illarum pœnarum, quæ pro peccatis debentur, sumi ex thesauro Ecclesiæ, & per indulgentias applicari illis, qui eas vel pecunia, vel aliis operibus redimunt. Thesaurum vero Ecclesiæ hunc esse, quod sancti Dei in hac vita multo plura bona opera fecerint, quam quæ ipsis ad promerendam & consequendam salutem necessaria fuerint, quæ vocant *opera supererogationis*, plura etiam & grauiora sint perpessi, quam pro peccatis suis debuerint. Quæ igitur supererogarint, & ad salutem suam, ac pro peccatis suis non necessaria habuerint, illa tanquam in cistam quandam admixtis etiam superabundantibus meritis passionis Christi, in thesaurum Ecclesiæ congesta esse. Et eius thesauri claues traditas esse Romano Pontifici, vt is, vel per se, vel per suos delegatos, indulgentias inde, pro sua autoritate & prudentia, licitantibus & redimentibus dispenset & conferat.

Quid indulgentiæ remittant.

Quomodo redimantur indulgentiæ.

Quid per Thesaurum Ecclesiæ intelligatur.

De clauibus Thesauri huius.

V. Hæc est summa commenti, quod in sequentibus plenius explicabitur. Hoc loco vero summam eius breuiter recitare volui, vt, tanquam titulus controuersiæ, semper in conspectu sit, ac semper cogitetur, quæ capita comprehendantur, & de quibus corruptelis certamen sit, quando de indulgentiis dimicatur. Posito autem hoc, quasi statu controuersiæ, ordine iam ostendemus, tales indulgentias, nec in Scriptura traditas, nec in veteri Ecclesia vsurpatas, sed recens esse commentum. Postea ostendemus, vnde & quando, & quomodo initium sumpserint, & quales fecerint progressus, donec tandem ad summum impietatis & impudentiæ gradum euaserint.

Quæ sint capita huius controuersiæ.

CA-

CAPUT II.

Quod Romanæ illæ Indulgentiæ nullum in sacra Scriptura, vel fundamentum, vel testimonium habeant, immo quod contra verbum Dei in summis ac præcipuis fidei articulis pugnent.

Quis sit scopus totius doctrinæ Christianæ & Scripturæ.

SVmma quidem, & quasi scopus totius Scripturæ est, remissio peccatorum. De Prophetica enim veteris Testamenti scriptura Petrus inquit, Actor. 10, 43. Christo *omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.* De Baptistæ etiam ministerio scriptum est, Luc. 2, 77. *ad dandum scientiam salutis plebi eius, quæ est in remissionem peccatorum eorum.* Et Apostolorum ministerium Christus affirmat consistere in prædicatione *pœnitentiæ & remissionis peccatorum,* siue in remittendis & retinendis peccatis, Luc. 24. 47. Ioan. 20, 23. Illam vero peccatorum remissionem Scriptura non definit pontificiis Romanensium indulgentiarum nundinationibus: sed docet, cum nos propter peccata essemus debitores Dei, iuxta legem obnoxii iudicio ipsius culpa & pœna ad condemnationem, iuxta dictum, Rom. 2, 5. 9. *ira & indignatio, tribulatio & angustia,* & in hac, & in futura vita: Christum mediatorem nostro loco factum sub lege, suscepisse in se omnia peccata nostra, & plagas seu pœnas omnes, peccatis nostris debitas, in se deriuasse, Esa. 53, 4. sq. & præstita seu exsoluta satisfactione plenissima non solum perfectissima obedientia pro culpis nostris, verum etiam acerbissima passione ac morte, pro omnibus pœnis, peccatis nostris debitis, acquisiuisse *iustitiam æternam,* Dan. 9, 24. Illam vero propitiationem Deum Patrem proponere *per fidem, interueniente sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem peccatorum,* Rom. 3, 25. Dedit enim nobis *ministerium reconciliationis,* 2. Cor. 5, 18, Vt verbo & Sacramentis beneficium illud Christi gratis offeratur & sine operibus in pœnitentia non simulata vera fide applicetur credentibus, Roman. 4, 5. Quando vero gratuita illa promissio Euangelii fide apprehenditur, accipitur & applicatur, tunc Scriptura pronunciat: *Quorumcunque remiseritis peccata, remittuntur eis,* Ioan. 20. 23. Et *quicquid solueritis super terram, solutum erit in cælis,* Matth. 16, 19. & 18, 18. Item, *Iustificati fide pacem habemus erga Deum,* Rom. 5. 1. *Qui credit non iudicatur,* immo *non veniet in iudicium, sed habet vitam æternam, & a morte transiuit in vitam,* Ioan. 3. 18. & 5. 24.

Quomodo peccatorum remissionem Scriptura definiat.

Scriptura ignorat fundamenta indulgentiarum

II. Nihil autem prorsus Scriptura dicit, quod nostris vel operibus, vel passionibus Deo pro parte aliqua peccatorum nostrorum, vel debeamus, vel possimus satisfacere. Non dicit, quod sacerdos, in absolutione soluens & remittens peccata, debeat imponere pœnas tanquam vindictam & satisfactionem pro peccatis. Nihil dicit de pœnis purgatorii, nihil habet de thesauro supererogationum, nihil tradit de claue soli Romano Pontifici tradita. Omnibus enim in genere, quibus datum est ministerium reconciliationis, dictum est, *Quicquid solueritis,* Matth. 18. 18. *quorumcunque remiseritis.* Ioan. 20, 23. nihil somniat de Bullis indulgentiarum, vt qui tantum dederit, habeat remissionem tot vel dierum vel annorum. Hæc adeo sunt manifesta, vt ipsi Pontificii dissimulare hoc non possint. *Durandus* enim *de sancto Portiano,* qui scripsit circa annum Domini 300. l. 4. dist. 20. Quæst. 3. §. 4. dicit: *De indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem, quia Scriptura expresse de illis non loquitur. Quod enim dictum est Petro,* Matth. 16. *Tibi dabo claues,* &c. *intelligitur de potestate, ei data in foro pœnitentiæ. De collatione autem indulgentiarum, non est clarum, quomodo debeat intelligi. —— Ideo loquendo de indulgentiis, sequendus est modus communis.* *Antoninus* etiam prima parte summæ, p. 1. ad Tit. 10. capit. 3. scribit: De indulgentiis nil expresse habemus ex sacra Scriptura, quamuis ad hoc inducatur illud Apostoli, 2. Cor. 2. *Si quid donaui vobis, propter vos in persona Christi.* Idem fatetur *Roffensis,* & alii plerique Papistici scriptores. Et *Sylvester Prieras,* Magister Palatii Leonis Decimi, qui primus contra Lutherum pro indulgentiis scripsit, expresse ponit hanc propositionem: *indulgentiã autoritate Scripturæ non innotuere nobis, sed autoritate Ecclesiæ Romanæ, & Romanorum Pontificum,* quæ maior est autoritas. Addit autem & hanc propositionem: *Quicunque non innititur doctrinæ Romanæ Ecclesiæ, ac Romani Pontificis, tanquam regulæ Dei infallibili a qua etiam sacra Scriptura robur trahit & autoritatem, hæreticus est,* &c.

fatentibus ipsis Pontificiis.

T. 11. Luth. Lat. Ien. f. 22. a.

f. 16. a.

Vnde satis manifestum, cur Indulgentiæ non recipiendæ sint.

III. Hæc autem cum manifeste & certo ita se habeant, ipse Lector iam secum consideret, quid sit, pro articulo fidei Ecclesiæ obtrudere, & conscientiis inde laqueum nectere, vel vana falsaque eas spe lactare, de quo (sicut manifestum est, & ipsi Pontificii fateri coguntur) nulla extant in Scriptura vel testimonia, vel fundamenta. Ecclesia vero illam suam liber-

libertatem, in quam Filius Dei ab omnibus humanis traditionibus eam vindicauit, merito ac necessario, praecipue in articulo remissionis peccatorum, retinet & vsurpat, Gal. 5, 1. *In libertate, qua Christus nos liberauit, state, & ne rursus iugo seruitutis implicemini.* Col. 2. 20. seq. *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo decretis oneramini, secundum praecepta & doctrinas hominum, quae speciem habent sapientiae per superstitionem.* Matth. 15, 9. *Frustra colunt me docentes doctrinas & mandata hominum.* Quia enim mandatum Christi est, Matth. 28. 20. *Docentes eos seruare, quae ego praecepi vobis,* ideo recte vsurpamus illud. Deuter. 12. 8. 32. *Non facіatis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod ego praecipio vobis, hoc tantum facias Domino Deo tuo, non addas aliquid, nec detrahas.* Tota igitur indulgentiarum nundinatio, cum fateantur, se eam ex Scriptura non habere, vnica illa sententia *Augustini* contra Petiliani litteras, lib. 3. cap. 6. profligari potest. Si quis, inquit, de quacunque re, *quae pertinet ad fidem, vitamque nostram,* si vel *Angelus e caelo vobis annunciauerit, praeterquam quod in Scripturis Legalibus & Euangelicis accepistis, anathema sit.*

Ad haec indulgentiarum nundinatio praecipuos doctrinae Christianae articulos euertit,

IV. Nec vero sine Scripturae tantum testimoniis & fundamentis merces istae indulgentiarum Romanensium venales exponuntur, sed doctrina, praxis, & vsus earum praecipuos & summos fidei nostrae articulos insidiose conuellit, turpiter conspurcat & funditus euertit, id quod non rhetoricis declamationibus exaggerabo, sed nuda tantum indicatione simpliciter per capita spectandum & considerandum proponam, quemadmodum indulgentiae pugnent, I. Contra meritum & satisfactionem Christi. II. Contra gratuitam & plenariam remissionem Dei. III. Contra claues regni coelorum. IIII. Contra fidem. V. Contra doctrinam de bonis operibus. Postremo quod talis nundinatio in Scriptura iamdudum damnata sit. Commentum enim illud de indulgentiis Romanensibus primo contra doctrinam Euangelii, de merito obedientiae & passionis Christi tradit, quod Christus mediator culpam quidem nostram omnem: sed non totam poenam peccatorum nostrorum in se susceperit, cum Scriptura affirmet, ipsum percussum fuisse a Deo propter peccata nostra, Esai. 53, 5. Et factum esse *maledictum pro nobis,* Galat. 3, 13. Et maledictio certe complectitur omnes peccati poenas, & aeternas & temporales, Deut. 28, 15. sq. Fingit etiam opinio ista, Christum, obedientia, passione & morte sua, non pro vniuersa poena, peccatis nostris debita, satisfecisse Patri, sed tantum promeruisse credentibus commutationem poenae aeternae in temporariam, vel in hac vita, vel in purgatorio luendam, vt residuam illam poenam credentes ipsi vel suis, vel aliorum satisfactionibus redimant, vel suppliciis suis exsoluant, vel Pontificiis indulgentiis relaxent. Atque ita nostra, vel Sanctorum satisfactio assuenda sit satisfactioni Christi, tanquam semiplenae, vt assumento humanarum satisfactionem perficiatur. Et nostrae etiam, vel Sanctorum redemptiones, Christi redemptionem, vt gradibus quibusdam deficientem, absoluant & perficiant. Immo quaestores indulgentiarii saepius non omnem culpae remissionem solius Christi merito & satisfactioni tribuunt, sed indulgentias vendunt, & a culpa & a poena.

quippe pugnans contra meritum Christi.

Contra remissionem peccatorum gratuitam & plenariam

Secundo, & gratuita misericordia Dei, conferentis propter Christum, per promissionem Euangelii, plenariam remissionem peccatorum, in dulcissimis illis dictis describitur, Ioan. 3 18. & 5, 24. *Non iudicatur, non venit in iudicium.* Ezech. 18, 22. *Peccatorum eius non recordabor amplius.* Mich. 7, 19. *Omnia peccata nostra proiecit in fundum maris.* Psalm. 103, 12. *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras.* Ierem. 18, 8. *Si egerit poenitentiam, poenitebit me mali, quod ei facere constitueram.* Esa. 53, 5. *Illi plaga, vt nos pacem haberemus.* Rom. 5, 1. *Iustificati fide pacem habemus ad Deum.* Commentum vero indulgentiarum fingit remissionem Dei esse semiplenam aut dimidiatam, quae debitum quidem remittat, sed debitorem nihilominus ad solutionem, siue ad poenas obstrictum detineat, atque ita remittat quidem debitum, sed non ex animo, sicut seruus ille nequam, Matth. 18, 28. sq. sed Scriptura expresse docet, misericordiam simul & debitum remittere, & debitorem dimittere, Matth. 18, 37. Paulus etiam dicit: *Condonate vobis mutuo, sicut & Christus condonauit vobis.* Item quotidie oramus: *Dimitte nobis debita, sicut & nos dimittimus.* Certum autem & manifestum est, si quis priuatus ita dimitteret offensam proximo, vt nihilominus vindictam aliquam expetere, & supplicium aliquod de ipso sumere vellet, talem, vt non ex corde remittentem peccata, grauiter a Christo reprehendi. Qua fide igitur talem remissionem ipsi Deo tribueremus? Certe si culpam, hoc est debitum omne remisit, non habet caussam exquirendi poenas.

Col. 3. 13.

Contra doctrinam de clauibus regni caelorum.

Tertio, claues regni celorum opinione ista de indulgentiis foede & perniciose adulterantur & peruertun-

tuntur. Vbi enim Christus dicit: *Quicquid solueritis, erit solutum; quorum remiseritis peccata, erunt remissa:* Ibi Romanenses indulgentiæ contradicunt: Quicquid Christi claues soluunt, hoc Pontifex Romanus suis pœnis retinet, & ligatum mittit ad pœnas, vel in hac vita, vel in purgatorio exsoluendas. Et earum indulgentiam non gratis a Christo per fidem in absolutione quærendam, sed pretio a Romano Pontifice esse redimendam, docent.

Contra doctrinam de fide.

Quartum indulgentiæ Romanenses dicunt falsum testimonium contra fidem, quæ sola est organum illud, diuinitus institutum, quo remissio peccatorum, merito Christi parta, applicatur, apprehenditur & accipitur. Fingunt enim, indulgentias illas non gratis fide accipi, sed qui tantum dederit, ille licitando coemit sibi tot, vel dierum vel annorum indulgentiam. Cumque Scriptura etiam opera legis, hoc est, quæ Deus ipse mandauit ab articulo iustificationis seu remissionis peccatorum excludat, Rom. 3, 28. & 4, 5. sq. & 11, 6. Ephes. 2, 8. 9. Romanenses indulgentiæ commentitiis operibus hoc tribuunt: Si quis suscepta peregrinatione, hanc vel illam Ecclesiam visitarit, is tot annorum indulgentiam consequetur.

Contra doctrinam de bonis operibus.

Quinto, operibus & afflictionibus Sanctorum Pontificiæ indulgentiæ affingunt opinionem, quam, quia Pharisaica est, & contra Scripturam pugnat, ipsi sancti in vera sua humilitate nunquam agnoscere voluerunt. Christus enim dicit, Luc. 17, 10. *Cum omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus, quia quod debuimus, fecimus.* Inde Esaias dicit cap. 64, 6. *Facti sumus velut immundum omnes nos, & quasi pannus menstruatus vniuersæ iustitiæ nostræ.* Et Dauid Psalm. 143, 3. *Si intraueris in iudicium cum seruo tuo, non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Ps. 130, 3. *Si iniquitates obseruaueris Domine, quis subsistet?* Ps. 32, 6. *Pro iniquitate orabit ad te omnis Sanctus.* Omnium enim Sanctorum, sub hoc corruptibilis carnis onere gementium, oratio est: *Dimitte nobis debita nostra*, Matth. 6, 12. Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus, peccatum non habemus, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.* 1. Cor. 4, 4. *Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus.* Rom. 7, 21. *Volenti facere bonum, malum adiacet.* Ideo Iob inquit, c. 9, 28. *Verebar omnia opera mea.* Et Paulus Rom. 8, 18. *Non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Hinc electi, Matth. 25, 37. sq. in iudicio opera sua nolunt agnoscere. Et Apoc. 4, 10. coronas suas modeste & humiliter ante thronum deponunt. Indulgentiæ vero Pontificiæ fingunt, opera & afflictiones Sanctorum esse supererogationes, quæ in pretium ad soluendum reatum peccati, sicut *Bonauentura* loquitur, alii communicari, & data pecunia diuendi possunt, cum prudentes virgines, Matth. 25, 9. fateantur, se de oleo suo non posse dare aliis, ne vtrisque desit.

Quare & Spiritus sanctus in Scriptura indulgentias damnauit.

Postremo Scriptura nundinationes illas indulgentiarum prophetico Spiritu, quasi intento digito, ante & notauit & damnauit. Nam 2. Petr. 2, 3. ubi de falsis doctoribus agit, qui introducturi sunt sectas perditionis, & abnegaturi Dominum, qui ipsos mercatus est, inquit, ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται, *per auaritiam fictis verbis de vobis negotiabuntur.* Item, *libertatem aliis pollicentur, cum ipsi sint serui corruptionis.* (v. 19.) Et Actor. 8, 20. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecuniis parari.* Et hoc est ipsissimum iudicium Spiritus sancti, de indulgentiis pontificiis.

V. Et hæc capita, quomodo indulgentiæ Romanensium contra summos ac præcipuos fidei nostræ articulos pugnent, ideo in frontispicio huius tractationis, tanquam in tabella seu συνόψει, spectanda & expendenda proposui, vt Lector moneatur, non de lana (quod dicitur) caprina contentionem esse, quando de Pontificiis indulgentiis disputatur, sed hoc agi, vt doctrina de præcipuis, necessariis, & summis illis fidei nostræ articulis, complectentibus iustificationem & salutem nostram, pura, sincera, integra, & salua a Pontificiis istis contaminationibus & deprauationibus Dei beneficio conseruari possit. Ex hac etiam consideratione intelligi potest, qua ratione factum sit, quod certamen Lutheri, quod contra effrenem quæstorum Romanensium impudentiam, de indulgentiis, primum mouit, occasionem dederit repurgationi doctrinæ de merito Christi, de gratuita gratia Dei, de remissione peccatorum, de pœnitentia, de absolutione, de clauibus regni cælorum, de fide, de operibus, &c. Et ex hac breui commonefactiuncula, cuius veritas adeo manifesta est, vt vel cæcutientium, oculos perstringat, Lector iudicare potest, non veritatis, sed erroris & seductionis spiritum esse, qui in Tridentino decreto fingit, potestatem conferendi tales indulgentias a Christo Ecclesiæ concessam esse, cum nulla syllaba ex Scripturis hoc probari possit, immo cum tota indulgentiarum cauponatio præcipuis doctrinæ cælestis capitibus aduersa quasi fronte repugnet.

Quid Lutherum impulerit, vt indulgentiarum nundinationi se opponeret.

CAPVT III.

Qua fraude dicta quædam scripturæ Pontificii ad nundinationes istas indulgentiarum detorquere conentur.

OStendemus Sententiarios olim; & recentiores etiam pontificios Scriptores, in principio certaminis de indulgentiis, ante annos 50. libere confessos esse, doctrinam de Pontificiis indulgentiis non posse ex certo aliquo Scripturæ fundamento expresse & perspicue probari. Et licet quidam conati fuerint, speciem aliquam probationis prætendere ex dictis illis Scripturæ: *Tibi dabo claues*, Matth. 16, 19. Item: *Si quid donaui*, &c. 2. Cor. 2, 10. Alii tamen Scholastici scriptores dicunt, tutius esse dicere, ideo valere indulgentias, quia Ecclesia illas dispenset & probet, & Ecclesia errare non possit. Dicunt autem, Romanum Pontificem esse Ecclesiam virtualiter: & de illo scriptum esse, Luc. 22, 32. *Ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua.* Sed conductitii Rhetores, qui his temporibus Pontificiis indulgentiis patrocinari conantur, animaduertunt, testimonium propriæ turpitudinis illam confessionem esse, quod sine documentis & firmamentis sacræ Scripturæ indulgentiæ inuectæ & receptæ sint. Ideo, vt rudibus specie aliqua oculos perstringant; quasi non prorsus Scripturæ autoritate destituantur Pontificiæ indulgentiæ, aliquot dicta Scripturæ huc pertrahere conantur, de quibus pauca quædam dicemus, vt planum fiat, dicta illa Scripturæ nihil minus, quam Pontificias indulgentias probare, immo istis fortiter reclamare.

Quomodo ante 50. annos indulgentias defenderint Pontificii.

Quomodo nunc ex Scriptura eas probare conentur.

II. Vtque videat Lector, quam timide & suspenso gradu progrediantur Pontificii, quando argumentando, iuxta Tridentinum Decretum, fingere volunt, potestatem conferendi indulgentias Ecclesiæ a Christo in Scripturis concessam: addam quod *Roffensis* scribit, cum videret sibi obstare, si dicantur indulgentiæ in sacra Scriptura traditæ & fundatæ, quomodo Apostolica, primitiua, & vetus Ecclesia, cuius in tractatione Scripturarum multo maior fuit diligentia & religio, indulgentias illas in Scriptura non viderit aut animaduerterit? Respondet autem, *posterioribus ingeniis multa — nunc esse excussa luculentius, & intellecta perspicacius, quam fuerant olim. Nimirum, aut quia veteribus adhuc non erat perfracta glacies, neque sufficiebat illorum ætas, totum illud Scripturarum pelagus ad amussim expendere, aut quia semper in amplissimo Scripturarum campo post messores, quantumuis exquisitissimos, spicas adhuc intactas licebit colligere. — — Multa enim* inquit, *sunt de quibus in primitiua Ecclesia nulla quæstio facta fuerat, quæ tamen posteriorum diligentia, subortis dubitationibus, iam euaserunt perspicua, vt purgatorium & indulgentiæ.* Cumque multa Scripturæ dicta cumulasset, tandem inquit, sed iis omnibus Lutheri pertinacia non permouebitur. Hæc *Roffensis*. Et *Iacobus* Angularis Decanus, disputans contra Wesselum de indulgentiis, inquit: *Non intendo te rationibus oppugnare. quæ enim spes mihi esse posset, durum illud atque inexpugnabile tuum — caput rationibus expugnare, quod nec malleo communis credulitatis omnium — valet emolliri? — Sed pro magna tibi ratione, immo magis, quam pro ratione debet esse, nedum Papæ, sed & omnium, tam Prælatorum, quam Doctorum autoritas, qui indulgentias aut largiuntur, aut largiendas esse scribunt. &c.* Sed ordine recitabimus præcipuas sententias, quas ex Scriptura ad suas indulgentias detorquere conantur Pontificii. Et breues quantum opus erit, addemus explicationes.

Confut. assert. Luth. art. 18. f. 496.

872. opp. Wessel.

PRIMVM ARGVMENTVM.

PLrique omnes finxerunt, potestatem conferendi indulgentias Romano Pontifici a Christo concessam, quando Petro dicit, Matth. 16, 19. *Tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum in cælis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Sed ipsi Sententiarii huic fundamento non multum fidunt, sicut ex *Durando* paullo ante ostendimus, & res manifesta est. Illa enim Christi sententia prorsus nihil habet de illis, quibus Pontificias indulgentias definiri supra diximus, sed soluere & ligare peccata, Matth. 16, 19. est ea vel remittere, vel retinere, Ioan. 20, 23. quod fit prædicatione pœnitentiæ & remissionis peccatorum, siue publice, siue priuatim, Luc. 24, 47. Et fit ab illis, quibus Deus commendauit ministerium reconciliationis posito in ipsis verbo reconciliationis, 2. Corinth. 5. 19. Atque illa clauis ministerii soluens peccata exercetur in foro pœnitentiæ & absolutionis, vt cum Scholasticis loquar. Sed Pontificii ipsi suas indulgentias a foro pœ-

ex Matth. 16, 19.

cui tamen loco Sententiarii ipsi parum fidunt.

Quomodo commenta de indulgentiis huic dicto Christi repugnant.

pœnitentiæ & absolutionis, sicut loquuntur, longe lateque disiungunt. Præterea soluere & ligare ita opponuntur, vt quod solutum est, non sit amplius ligatum. Pontifex vero contra fingit, quod in absolutione solutum est super terram, illud in foro Pontificio manere non claue ministerii, sed Pontificiis ex parte ligatum, & soluendum esse indulgentiarum nundinationibus. Item, ministerium reconciliationis ita soluit peccata, vt pœnitentibus & credentibus annunciet condonata omnia delicta. Coloss. 2, 13. peccata non amplius imputari, Rom. 4, 8. & 5, 13. & per Christum redemptos ipsos esse a maledictione legis, Galat. 3, 13. quæ & æterna & temporalis est, Deut. 28, 16. sq. Pontificiæ vero indulgentiæ fingunt, peccata etiam post remissionem imputari, & Christum credentes non a tota maledictione legis redemisse, sed partem eius ex Pontificio thesauro redimendam esse. Manifestum itaque est, Pontificias indulgentias prorsus ex diametro pugnare contra sententiam illam Christi, de claue Absolutionis, tantum abest, vt illa sententia probentur aut stabiliantur.

Vbi simul exceptio Pontificiorum, de peculiari priuilegio Petri, soluitur.

II. Quod vero excipiunt, soli Petro peculiare priuilegium soluendi peccata, supra & præter reliquos Apostolos, hoc est, præter communem absolutionem, in illa sententia a Christo datum esse, quia inquit: *Tibi dabo claues*, &c. recte & solide ex collatione locorum Scripturæ explicatur. Quas enim claues Christus Matth. 16, 19. promittit, illas præbet & exhibet, quando post resurrectionem dat & confert potestatem remittendi & retinendi peccata, Ioan. 20, 23. Sed illam potestatem confert non vni aut soli Petro, sed omnibus in commune Apostolis, Ioan. 20, 23. Et ante illam collationem dicit Christus: *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos.* Christus vero, quando tempore ministerii sui remisit peccata, debitum remisit, & debitorē liberum dimisit, Matth. 18, 27. Hæc enim sunt verba absolutionis eius. *Confide, remittuntur tibi peccata. Vade in pace, & noli amplius peccare*, Matth. 9, 2. Luc. 7, 50. Ioan. 5, 14. Immo cum adulteræ, Ioan. 8, non esset ciuilis pœna imposita, nec ipse ei, post remissionem seu solutionem peccatorum, pœnam aliquam imponere voluit, inquit enim: *Nec ego te condemnabo, vade, & noli amplius peccare.* (v. 11.) Quod autem Christus tales vnquam vel docuerit vel dederit indulgentias, sicut ex Pontificiorum placitis supra descripsimus, nulla oratione, nulla dictione, nulla syllaba, nulla littera ex Scriptura probari potest. *Et sicut me misit Pater, ita & ego mitto vos*, inquit Christus. Eadem ratio etiam est de Petro, cui traditæ fuerunt claues regni cælorum. Quomodo enim illas vsurparit, ex Scriptura constat. De indulgentiis vero ipsius nihil. Immo Simoni Mago Petrus respondit: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecuniis comparari.* Act. 8, 20. Et quod Matth. 26, 19. Christus Petro dicit, hoc iisdem verbis, cap. 18, 18. expresse Ecclesiæ dicit: *Quicquid solueritis, quicquid ligaueritis*, &c. Ecclesia vero, immo ipsius Romanæ Ecclesiæ Episcopi claues illas ab initio & habuerunt, & vsurparunt, & tamen per annos mille & amplius indulgentias istas ignorarunt. Ligare enim seu retinere peccata, non est pœnitentiam agentibus & credentibus, post absolutionem seu remissionem peccatorum, partem aliquam ligatam reseruare, vel ad proprias satisfactiones, vel ad redemptiones per Pontificias indulgentias, sed impœnitentibus & incredulis peccata sunt liganda, denunciata ipsis hac Dei sententia, quod peccata ipsorum maneant, Ioan. 9, 41. & ira Dei maneat super ipsis, Ioan. 3, 36. quodque perituri sint, nisi pœnitentiam egerint. Quod vero indocti quidam asini dicunt: Reliquis Apostolis datam esse potestatem remittendi peccata: Petro autem soluendi, falsum est. Nam Matth. 18, 18. Ecclesiæ dicit: *Quicquid solueritis*, &c. Quod vero interpretantur talem solutionem, quæ fit numerato pretio, eiusdem elegantiæ est, cuius illud, quod de asina Hierosolymitana postillator quidam scribit: *Soluite*, id est, *numerate pecuniam pro ea, & tunc adducite.*

SECVNDVM ARGVMENTVM ex Scriptura.

Ex 2. Cor. 2, 10.

ANtoninus refert olim pro indulgentiis confirmandis a quibusdam inductum fuisse locum, 2. Cor. 2, 10. *Nam & ego, quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* Et *Lindanus* nunc illam sententiam Pauli, tanquam triumpho circumducit, persuasurus hominibus, Paulum autorem esse indulgentiarum Pontificiarum. Fingit enim Corinthio illi, qui incestum commiserat, post acceptam culpæ remissionem & absolutionem, impositas fuisse a Paulo multorum annorum rigidissimas pœnas seu afflictiones, quibus se excruciaret, vt pro incestu suo ita Deo satisfaceret.

Cum vero illarum pœnarum partem aliquam iam exsoluisset, ac nimis aspera se tantum non excruciaret pœnitentia: Paulum ad commiserationem commotum (non aliter, quam sicut nunc Romanus Pontifex facit) residuam pœnarum partem, quæ adhuc ipsi ad plenam pro incestu satisfactionem luenda fuisset, remisisse ac relaxasse, hoc est, indulgentias ipsi concessisse, idque non gratis, sed propter Corinthiorum intercessiones, hoc est, Paulum ex operibus & meritis supererogationis Corinthiorum sumpsisse pretium, ad persoluendum incesti illius residuum debitum (sicut *Bonauentura* de indulgentiis loquitur) & forsan per Bullam aliquam indulgentiæ dispensasse excommunicato illi Corinthiaco. Quod ita factum oportuit (si indulgentias Pontificias locus ille probare debet) quod Corinthius ille vel data certa aliqua summa pecuniæ, seu suscepta aliqua peregrinatione ad loca sancta, indulgentias illas a Paulo redemerit. Quæ omnia si ex Pauli illo loco liquido ostendi possunt, non infeliciter sane pro stabiliendis Romanensium indulgentiis adducitur.

L. 4. Panopl. c. 73.

qui locus quam diligenter notari mereatur, curatius expenditur.

II. Sed consideratis paullisper circumstantiis manifestum euadet, Paulum nihil horum vel sensisse vel fecisse, & illum ipsum locum Pauli Pontificias indulgentias fortiter oppugnare. Quia vero, qualis fuerit disciplina Ecclesiastica tempore Apostolorum, locus ille pulchre ostendit, singulas circumstanstias diligentius expendemus. Quidam igitur apud Corinthios cum nouerca sua incestum commiserat, de quo peccato nec ipse lugebat, nec Ecclesia Corinthiaca dolebat, tolerabant enim ipsum, licet non ageret pœnitentiam, in sua communione, tanquam verum membrum Ecclesiæ. Hoc Paulus acriter reprehendit, incusans non tantum ipsum, sed ostendens, ipsam etiam Ecclesiam hoc modo communicare peccatis alienis. Et docet, sicut gaudium est coram angelis in cælo super vno peccatore agente pœnitentiam, ita, quando talia flagitia in Ecclesia committuntur, & rei non agunt pœnitentiam, tunc debere Ecclesiam, & præcipue ministros verbi, se coram Deo humiliare & lugere illa scandala, ne participes fiant alienorum peccatorum. Digni enim morte sunt, non tantum qui faciunt, verumetiam qui συνευδοκοῦσι qui comprobant, vel certe non improbant talia, sicut Ezech. 9, 4. scriptum est, qui non gemunt, & dolent super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Ideo Paulus dicit 1. Corinth. 5, 2. *Vos inflati estis, & non potius luxistis.* Et 2. Corinth. 12, 20. 21. *Metuo, ne forte contentiones, æmulationes, iræ, concertationes, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones, inter vos sint, ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam patrarunt.* Vt igitur Ecclesia ostenderet, se talia non comprobare, nec illis delectari: sed gemitum, dolorem ac luctum suum ipso facto declararet, dicit Paulus, eum qui facinus hoc perpetrauerit, de medio Ecclesiæ tollendum, primum ideo, vt coram Deo & hominibus ostenderent, se non esse συνευδοκοῦντες. Secundo, ne modicum fermenti totam Ecclesiæ massam corrumperet, sed ut ceteri timorem haberent. Ideo talia hoc modo coram omnibus vult argui, 1. Tim. 5, 20. Tertio, cor securum & impœnitens hoc modo ad veram peccati agnitionem & detestationem, ad seriam offensæ & iræ diuinæ considerationem, atque ita ad veram pœnitentiam adduceretur, vt ardenti fide ex animo peteret & quæreret remissionem & reconciliationem. Et sicut tunc reliquæ doctrinæ celestis partes miraculis confirmabantur, ita Deus etiam Apostolorum tempore miraculis ostendebat, talem disciplinam sibi probari. Excommunicati enim in corpore affligebantur a Satana, vt carne afflicti pœnitentiam agerent. Hoc enim Paulus vocat *Satanæ tradere ad interitum carnis, ut spiritus saluus fiat*, 1. Cor. 5, 5. & 1. Tim. 1, 20. *Quos tradidi Satanæ*, hoc est, denunciaui ipsis, quod non sint Christi, sed Satanæ membra, *vt discant non blasphemare.* Ecclesia vero, sicut Paulus ostendit, 2. Cor. 7, 11. in tali excommunicatione magno studio ostendebat ἀπολογίαν, hoc est purgationem seu excusationem, quod puri & incontaminati essent, quo ad commissum illud flagitium, ostendebat φόβον, se timere Deum, ne rea fieret participatione peccati alieni, ostendebat magno zelo ἀγανάκτησιν, se non tantum gemere & dolere de admisso flagitio, sed iusta indignatione se illud publice detestari; ostendebat ἐκδίκησιν, se non impunita relinquere talia, sed externa mulcta notare in impœnitentibus; ostendebat ἐπιπόθησιν, se nihil aliud quærere, & desiderare, quam vt lapsus resipisceret, & Deo reconciliaretur. Finem enim hunc debere esse, Paulus ostendit, vt & lapsi, & qui alienis peccatis communicarunt, contristentur secundum Deũ, & dolor secundum Deum pariat pœnitentiam ad salutem non pœnitendam, 2. Cor. 7, 10. Et quia hic finis est disciplinæ Ecclesiasticæ, vt fratres lucretur ad pœ-

Quæ sit summa & status caussæ, de qua agitur 2. Cor. 2.

Quæ caussa sit excommunicationis.

Ecclesia quomodo erga excommunicatos animata fuerit.

pœnitentiam, ideo Christus instituit talem processum, Matth. 18, 15. 16. vt vel priuatim, vel in præsentia testium, vel in facie Ecclesiæ, 1. Tim. 5, 20. lapsi arguantur. *Processus in excommunicatione seruandus.* Et si correptionem acceperunt ad resipiscentiam, Christus non vult aliquid aliud imponi, sed dicit: *Lucratus es fratrem tuum.* Atque ita 2. Tim. 2, 24. 25. Paulus dicit: *Seruum Domini oportet placidum esse erga omnes, paratum ad docendum, tolerantem malos, cum mansuetudine corripientem eos, qui obsistunt veritati, si quando det ipsis Deus pœnitentiam, & resipiscant a diaboli laqueis, a quo captiui tenentur, ad ipsius voluntatem.* Si vero tales correptiones lapsi non audierunt, *dic*, inquit, *Ecclesiæ*, quæ & publice & publico nomine tales lapsos grauiter & acriter increpabat, reprehendebat, corripiebat, redarguebat, & excommunicabat. Hoc enim Paulus vocat ἐπιτιμίαν ὑπὸ τῶν πλειόνων. *Quando ecclesia excommunicatos in communionem suam rursus receperit.* Quando vero postea ipso facto animaduertebant, tales excommunicatos secundum Deum contristatos, peccati magnitudinem agnoscere, iram Dei expauescere, ac serio petere remissionem & reconciliationem cum Deo & cum Ecclesia, vt rursus in Ecclesiæ communionem reciperentur: Tunc Ecclesia, videns se finem, quem disciplina sua quæsierat, assecutam, talem adhibebat moderationem, ne is, qui iam secundum Deum contristatus erat, nimia seueritate, vel in desperationem, vel in dedolentiam, aut in sensum reprobum coniiceretur, hoc est, sicut Paulus loquitur, ne immodica tristitia absorberetur, vel a Satana circumueniretur, 2. Corinth. 2, 7. Quia enim finis disciplinæ Ecclesiasticæ hic est, vt cor durum & impœnitens exaggeratione peccati & iræ diuinæ teneatur, vt in seria peccati agnitione, displicentia, detestatione, & reatus confessione, vera ac ardenti fide petat a Deo remissionem: *Quando seueritate,* Seueritas igitur ibi adhibenda est, vbi cor securum, impœnitens, & durum est, & ideo adhibenda est, vt humilietur & conteratur ad pœnitentiam, ne impœnitentia & securitas foueatur & augeatur, vel, ne audacia & petulantia peccandi lenitate excitetur & confirmetur. *quando lenitate vtendum sit,* Vbi vero pœnitentia adest, vel quando cor durum adductum est ad resipiscentiam, ibi opus est consolatione, quæ promissione Euangelii, annunciante ex gratia Dei remissionem peccatorum propter Christum, credentibus offertur & applicatur. Calamus enim quassatus non est conterendus, nec linum fumigans extinguendum, Esa. 42, 3. sed contriti corde sanandi, captiuis prædicanda dimissio, vinctis solutio, id quod fit, quando pauperibus annunciatur Euangelium, Esa. 61, 1. 2. Luc. 4, 18. 19.

III. Quia igitur Ecclesia Corinthiaca *Factum Ecclesia Corinthiacæ.* erga incestum illum, eo, quod cor ipsius fuerat securum & impœnitens, seueritate disciplinæ vsa fuerat, & videbat, operatione Spiritus sancti illud, quod per disciplinam quæritur, apud ipsum effectum esse, quod scilicet peccati sui magnitudinem intelligebat, agnitione & sensu iræ Dei contristatus erat, ac ardenti fide humiliter & serio quærebat, & petebat gratiam Dei, vt per ministerium verbi a peccatis solueretur: Cogitabat igitur Ecclesia lapsum illum rursus esse recipiendum, annunciandam ipsi esse ex Euangelio remissionem, & per claues Regni cælorum impertiendam ipsi solutionem peccatorum. Quia vero enorme erat commissum flagitium, & antea ab Apostolo, *vbi de illorum quæstione,* ob nimiam leuitatem erga lapsum illum, acriter fuerunt reprehensi, caussam retulerunt ad Apostolum: Quid in tali casu esset faciendum. *& Pauli responsione.* Et circumstantiis ita, sicut exposuimus, se habentibus, Paulus approbans consilium & sententiam Corinthiorum, respondit: *Ei, qui huiusmodi est, sufficit increpatio* v. 6.
illa, quæ facta est a pluribus, hoc est, a tota Ecclesia, adeo vt sicut antea, cum securus & impœnitens esset, ipsum accusastis, redarguistis, retentione peccatorum ligastis, ita nunc cum ad resipiscentiam adductus sit, e diuerso multo ipsum magis consolari, & peccatum ei condonare seu remittere debeatis, *ne* v. 7.
immodica tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Et postea addit aliam rationem: *Ne circumueniamur a Satana, non* v. 10.
enim ignoramus ipsius machinationes. Et pro ratificatione sententiæ Corinthiorum addit Paulus hæc verba: *Cui condonatis aliquid, & ego condono.* & suum exemplum de recipiendis lapsis adducit, subiiciens: *Nam & ego, si quid condonaui, cui condonaui, propter vos condonaui in persona Christi*, quia scilicet is promisit, Matth. 18. *Vbi duo aut tres con-* v. 20.
gregati sunt in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Quicquid ergo solueritis v. 18.
in terra, erit solutum in cælo. Monet igitur Paulus, vt sicut antea publico Ecclesiæ iudicio fuerat excommunicatus incestus ille, & traditus Satanæ, hoc est, communibus Ecclesiæ suffragiis declaratum fuerat, ipsum non esse Christi, sed Satanæ membrum, vt ita nunc vicissim receptionem & reconciliationem eius, publica Ecclesiæ autoritate & communibus suffragiis, ratam habeant. Hoc enim verba volunt Pauli: *Quapropter obsecro vos κυρῶσαι εἰς αὐ-* v. 8.
τὸν

τὴν ἀγάπην, vt charitatem, qua resipiscentes complecti debetis, *erga ipsum* publicis suffragiis *declaretis* & confirmetis. Significat enim κυρῶσαι, communibus quasi suffragiis & publica autoritate aliquid comprobare, confirmare, ratum facere & habere.

IIII. Hanc esse sententiam illius loci Paulini, circumstantiæ, contextus, & ipsa historia manifeste ostendunt, quam ideo hoc loco fusius aliquanto recensere volui. Est enim sedes materiæ (sicut vulgo loquimur) de disciplina Ecclesiastica, hoc est, de excommunicatione, de publica pœnitentia, & publica absolutione & receptione lapsorum, qualis fuerit tempore Apostolorum, quo consilio, qua ratione, quo fine, & qua moderatione illa instituta, obseruata & vsurpata fuerit. Et debuisset concilium Tridentinum operam dare, ut talis Apostolica disciplina, quæ Ecclesiæ vtilis ac salutaris, & hisce temporibus omnino necessaria esset, restitueretur. Nunc vero omissa disciplina ac necessaria consolatione, quæ illo loco traditur, de nundinationibus suarum indulgentiarum fabulantur, de quibus Paulus, cum illa scriberet, ne per somnium quidem cogitauit, quod non difficile, nec obscurum erit ostendere.

Accommodatio figmenti Pontificii de indulgentiis ad quæstionem, & negotium Corinthiacum, 2. Cor. 2.

V. Reuocetur itaque in memoriam descriptio indulgentiarum Papalium, & inter has atque inter Paulinam sententiam instituatur collatio, & res plana erit. Primo enim Pontificii dicunt, pœnitentiam agentibus & credentibus culpam remitti in absolutione: post eius vero remissionem imponendas pœnas satisfactorias, quas per indulgentias redimi, & relaxari fingunt. Et idem factum fuisse in casu illo, 2. Corinth. 2. Sed Corinthiacus ille nequaquam antea fuerat a peccatis absolutus, sed fuerat securus & impœnitens, atque ideo traditus fuit Satanæ, vt afflictione carnis, publica correptione & contristatione, ad pœnitentiam adduceretur. Neque enim Paulus ipsum Satanæ tradidisset, si pœnitens & credens a peccatis absolutus fuisset. Secundo, Paulus non imposuit Corinthio mulctam publicam, vt suis illis pœnis & afflictionibus Deo pro peccato incestus satisfaceret: nulla syllaba hoc ex Paulo probari potest: immo tota Pauli doctrina clamitat, Christum sua obedientia, passione & morte, pro peccatis nostris satisfecisse, & factum esse nostram redemptionem. Caussam vero & finem illius contristationis Paulus ipse scribit, hanc fuisse, vt ea operaretur pœnitentiam, & esset δοκιμὴ, an seria & vera esset pœnitentia. Tertio condonatio, de qua Paulus 2. Cor. 2. loquitur, fuit ipsa absolutio seu remissio peccatorum a culpa & pœna. Dicit enim, se loqui de tali condonatione, quæ conscientiis affert firmam consolationem, vt non absorbeantur tristitia: sed pacem habeant erga Deum, quod fit, quando fide iustificamur, accepta remissione peccatorum, Rom. 4, 5. sq. & 5, 1. Et verbum χαρίζεσθαι significat gratuitam & donariam remissionem debiti, Luc. 7, 42. *Cum debitores non essent soluendo, condonauit utrisque.* Ephes. 4, 32. *Condonate vobis, sicut & Deus in Christo vobis condonauit.* Col. 3, 13. *sicut Christus condonauit vobis, ita vos.* Colos. 2. 13. 14. *Cum essetis mortui in delictis, conuiuificauit vos cum Christo, condonans vobis omnia delicta, deleto, quod aduersus nos erat, chirographo.* Nequaquam ergo de Pontificiis indulgentiis loquitur. *Roffensis* argutatur: Corinthium illum ante hanc condonationem, de qua Paulus loquitur, habuisse remissionem culpæ, atque ideo aliam esse condonationem, 2. Cor. 2. Idque inde probare conatur, quia charitatem habuerit. Paulum enim dicere: *Confirmate in illo charitatem.* Sed Paulus loquitur de charitate Corinthiorum erga resipiscentes, quam vult erga ipsum declarari, non enim dicit, ἐν αὐτῷ, sed εἰς αὐτὸν, *erga ipsum.* Quarto, falsum est, quod Paulus pretium pro soluendo debito incesti ex operibus supererogationis Ecclesiæ Corinthiacæ sumpserit. Clamitat enim, sanctam Christi passionem esse ἀντίλυτρον pro peccatis nostris. Et magna vehementia inquit: *Nunquid Paulus pro vobis passus & crucifixus est?* Quinto, neque hoc verum est, certum numerum, vel dierum, vel annorum publicæ eius pœnitentiæ fuisse a Paulo præscriptum, & si post acceptam absolutionem, ante peractam sine indulgentiis canonicam satisfactionem mortuus fuisset, in purgatorio ipsi ardendum fuisse: Nullam enim dictionem de huiusmodi figmentis Paulus habet: sed terminus ac meta illius castigationis fuit vera ac seria pœnitentia. Cum igitur videret Paulus lapsum contristatum esse ad pœnitentiam, non dicit: Superest post absolutionem alia pœna: sed inquit (ἱκανὸν) *sufficit ei, qui huiusmodi est, talis correptio.* Postremo non nisi impudentissime fingi potest, Corinthium illum dedisse pecuniam ad redimendas indulgentias.

Vbi simul Roffensis argutatio refellitur.

1 ep. 1, 13.

VI. Manifestissimum igitur est, locum illum Pauli 2. Cor. 2. nullo modo confirmare Pontificias indulgentias: sed fundamenta earum prorsus subuerti ex illo loco. Atque hæc fuit caussa, quod *Antoninus* & alii noluerunt caussam indulgentiarum huic loco Pauli committere. Et tamen *Lindanus* sperat,

Pontificii ipsi diffidunt huic argumento Scripturæ.

ſperat, ſe hominibus in hac Euangelii luce affectata ſua eloquentia hoc perſuadere poſſe. Quod tamen ne ipſi quidem Romano Pontifici poſſet gratum accidere. Si enim huic loco inniterentur indulgentiæ, tunc ſequeretur, in conceſſione indulgentiarum non plus poſſe Paulum vel Papam, quam reliqua membra Eccleſiæ. Paulus enim dicit: *Cui condonatis aliquid, & ego condono.* Atqui ærarium Eccleſiæ Romanæ nunquam concedet, in conferendis indulgentiis Papam non plus eſſe, quam alios inferiores ſacerdotes. Ita enim tota negotiatio indulgentiarum Romanenſium concideret. Huius loci Paulini circumſtantias ideo diligentius aliquanto expendere volui: Poſtea enim, vbi de Canonibus pœnitentialibus dicendum erit, huius explicationis vſus erit, vt recte diiudicari poſſit, quatenus & quando Canonica illa pœnitentia conſentanea fuerit verbo Dei, quomodo vero & quando a norma & regula Scripturæ cœperit deflectere.

TERTIVM ARGVMENTVM.

Ex pœnis reconciliatorum post remiſſionem peccatorum ſuorum.

EX locis Scripturæ, vbi reconciliatis poſt remiſſionem peccatorum ſcribuntur pœnæ ſeu afflictiones a Deo impoſitæ, contexere conantur Pontificii ad ſtabiliendam doctrinam de indulgentiis, vt, 2. Reg. 12, 11-14. cum Deus abſtuliſſet peccatum adulterii & homicidii Dauidis, tamen additur: *Quia inimicos blaſphemare feciſti Dominum, ideo infans morte morietur.* Item: *Suſcitabo ſuper te malum de domo tua, tollam vxores, & dabo proximo* Ita 2. Reg. 24. 10. ſq. cum Dauid oraſſet pro remiſſione peccati numerati populi, & eam ſine dubio impetraſſet: tamen immittitur peſtis ſuper totum populum. Et Exod. 32, 34. cum Moſes pro noxa populi deprecatus fuiſſet, Deus reſpondet: *in die viſitationis viſitabo & hoc peccatum eorum.* Num. 14, 20. 23. *Dimiſi peccatum populo: attamen nemo eorum videbit terram promiſſionis.* Num. 12, 13. 14. Miriam lepra percutitur, licet Moſes oret pro dimiſſione. Et primi lapſus pœnas etiam poſt remiſſionem Adam inſtituit, Gen. 3, 16. ſq. Ac peccati originalis, licet in Baptiſmo dimiſſi, pœnas temporales etiam credentes per totam hanc vitam ſuſtinere coguntur, Rom. 8, 23. Ex illis autem & ſimilibus Scripturæ locis primo concludunt Pontificii, reconciliatos poſt remiſſionem culpæ & pœnæ æternæ manere obligatos ad pœnam aliquam temporalem pro peccatis, vel in hac vita, vel in purgatorio luendam, vt ſit pars aliqua ſatisfactionis vel expiationis peccatorum. Iuſtitiam illam Dei nullum peccatum dimittere impunitum ſiue inultum: ſed ſicut ſcriptum eſt, Deut. 25, 2. *iuxta menſuram delicti* debere eſſe etiam *plagarum modum.*

Vbi notandum Axioma Pontificium de pœnis temporalibus.

Aliud eorundem:

Et Chriſtum quidem ſua obedientia & paſſione ſoluiſſe pro culpa & pro pœna æterna: pro pœna vero temporaria, ſiue in hac vita, ſiue in purgatorio luenda, nobis ipſis eſſe ſatisfaciendum. Quia vero Scripturæ exempla teſtantur, pœnas temporarias aliquando vel mitigari, vel condonari, ſeu tolli agentibus pœnitentiam, ſicut de Niniuitis ſcriptum eſt, Ion. 3, 10. & ſicut Daniel Regi conſuluit, vt peccata redimat eleemoſynis ſeu iuſtitia. *c. 4, 24.* Et Num. 16, 47. 48. ſæuiente iam incendio diuino, cum Aaron offerret thymiama, & ſtans inter viuos & mortuos deprecaretur Dominum plaga ceſſauit. Ita 2. Reg. 24, 17. ſq. Dauid humilians ſe & orans obtinuit, vt tempus peſtis abbreuiaretur. Inde Pontificii alteram faciunt conclusionem, obligationem ſcilicet illam ad pœnas temporarias poſſe vel noſtris propriis, vel aliorum Sanctorum indebitis ſatisfactionum operibus, tanquam pretio ad ſoluendum debitum ſufficienti, ſicut *Bonauentura* loquitur, compenſari, expiari, & tolli, aut Pontificiis indulgentiis poſſe redimi, relaxari, aut dimitti.

Adhuc aliud.

v. l. 4. ſent. diſt. 20. part. 2. q. 2.

II. Largæ profecto ac valde liberales ſunt iſtæ concluſiones. Sed videndum eſt, an allegata Scripturæ dicta hoc, quod ipſi volunt, ſentiant & efficiant. Tota autem hæc doctrina in ſecunda parte, cum de *Satisfactione* ageremus, explicata eſt, ideo hoc loco breuiores erimus.

III. Certum igitur, atque extra controuerſiam eſt, reconciliatos in hac vita vel communibus calamitatibus ſubiici, vel quoſdam aliquando certis pœnis onerari. Sed quæſtio, quæ in controuerſia eſt poſita, hæc eſt, propter quas cauſſas, quo conſilio, & in quem finem, Deus reconciliatis poſt remiſſionem caſtigationes imponat? Veriſſimum ſane eſt, Deum nullum peccatum remittere ſine æquiualente & ſufficiente pretio, quo legi ſuæ pleniſſime & perfectiſſime ſatisfiat. Sed illud pretium obedientia & paſſione Filii Dei mediatoris plene, perfecte, & ſufficienter pro nobis perſolutum eſt. Et propter illud Deus credentes ita in gratiam recipit, vt totum debitum ipſis remittat, & debitores ſolutos pronunciet, vt peccata ipſis non velit imputare, immo iniquitatum non velit amplius recordari. Si itaque cum Pontificiis diceremus, in reconciliatis poſt remiſſionem peccatorum remanere reatum, ſeu obligationem ad partem aliquam pœnæ pro peccatis, vel tanquam vindictam Dei, vel tanquam ſatisfactionem noſtram, tunc ſequeretur inde, vel redemptionem, ſatisfactionem, & perſolutionem Chriſti, pro peccatis noſtris præſtitam, eſſe dimidiatam, ſemiplenam, mutilam & man-

De cauſſis calamitatum in reconciliatis

Et quidem 1. Negatiue;

cam,

cam, ita vt nostræ actiones & passiones vna cum Christi obedientia, & passione ingrediantur articulum redemptionis, expiationis & satisfactionis pro peccatis, & nostra etiam opera partem aliquam redemptionis, expiationis, & satisfactionis sibi vendicent, quasi Christus non maledictum, sed tantum pars quædam maledicti pro nobis factus sit, & tantum a parte quadam maledictionis legis nos liberarit, cuius reliqua pars, vel ipsis credentibus sit exsoluenda, vel aliunde redimenda: Vel sequeretur, Deum non omnia peccata credentibus propter Christum condonare, nec totum debitum remittere: sed fallere, quando credentibus promittit, se iniquitatum ipsorum non velle amplius recordari, nec peccata ipsis imputare: vel sequeretur falsum esse, quod Christus iuramento interposito affirmat: Quicquid in terra soluitur, in cælis solutum esse, si partem vindictæ Deus ligatam retineret: vel sequeretur, ministros Ecclesiæ fraudulenter, & non ex voluntate Domini, administrare claues regni cælorum, si Domino dimittente totum debitum, minister soluendo partem aliquam retineret. Sed manifeste patet, & supra demonstratum est, hæc pugnare contra præcipuos ac luculentos fidei nostræ articulos.

IIII. Quando igitur reconciliatis post remissionem peccatorum imponuntur a Deo vel communes calamitates, vel peculiares castigationes, non sunt pars aliqua offensæ & vindictæ diuinæ ob peccata, quæ remissa sunt. Neque enim tali modo Deus vult fratribus nos dimittere peccata, vt partem aliquam offensæ & vindictæ nobis reseruemus: cum tamen iubeamur ita nobis mutuo condonare, sicut Deus nobis condonat. Et ex antithesi seu collatione res planius intelligi poterit. Quando enim reprobis a Deo in hac vita immittuntur calamitates, in illis sunt signa, & testimonia secuturæ æternæ damnationis, & pars quædam maledictionis æternæ. Hanc certe rationem castigationes in reconciliatis non habent. Deinde quando securis & impœnitentibus immittuntur a Deo calamitates, tunc sunt conciones offensæ diuinæ, & excitationes ad pœnitentiam, cum pœnæ clamitent, personam illam esse sub ira Dei perituram, nisi agat pœnitentiam, & Deo propter Christum reconcilietur. In illis vero, qui agunt pœnitentiam, & fide propter Christum Deo reconciliati sunt, ac remissionem peccatorum acceperunt, calamitates, si quæ postea a Deo immittuntur, nequaquam sunt satisfactiones pro mensura delicti. Dictum enim Deut. 25, 2. loquitur de iudicio forensi, & de mulctis politicis. Et tales castigationes non omnibus reconciliatis, nec semper, nec æqualiter a Deo imponuntur, sicut exempla Publicani, Magdalenæ, Paralytici, &c. ostendunt, & omnium temporum experientia docet. Nec sunt castigationes illæ signa, Deum adhuc reconciliatis offensum esse, & ipsos adhuc esse sub ira Dei, si non in totum, saltem ex parte aliqua. Hæc enim pugnant cum gratia, misericordia, & reconciliatione diuina.

Vbi simul obseruatur, quod alia caussa calamitatum in impiis, alia in reconciliatis sit.

V. Sed castigationes illæ habent alias caussas & alios fines, vt scilicet primo caro peccati crucifigatur & mortificetur, vt remisso peccato etiam infirmitas in carne reliqua sanari incipiat, Psal. 103, 3. radices peccatorum euellantur, petulantia carnis reprimatur, ne denuo in alia flagitia præcipitentur reconciliati, & ad vomitum redeant. Secundo. vt sint commonefactiones, ne obliuiscamur purgationis peccatorum, 2. Petr. 1, 9. sed semper redigatur in memoriam, quam immensum Dei beneficium sit remissio peccatorum seu reconciliatio, vt ita fides sollicite curet gratiam retinere, & in bonitate Dei permanere, Rom. 11, 22. ne illam vel securitate amittamus, vel petulantia excutiamus. Tertio, ne peccata ipsa per se, ideo, quia personæ credenti iam remissa sunt, nec imputentur, extenuentur, excusentur, aut defendantur: sed vt conspiciatur, quanta sit abominatio & atrocitas peccati per se, licet credenti ex gratia remissum sit, & fidelibus non imputetur. Recte enim *Augustinus* dixit: Nullum scelus coram Deo tam abominabile esse, quam de præteritis peccatis, qua dimissa sunt, reminiscendo gaudere & inde exultare. Sunt igitur calamitates illæ piorum, & ipsis reconciliatis domesticæ commonefactiones, & sunt publica spectacula aliis etiam proposita, ne ideo, quia peccata credentibus ex gratia remissa sunt, vel ipsi, vel eadem, vel similia peccata secure admittant, comminationes diuinas spernant, & iudicium Dei contemnant, sicut scriptum est, 1. Petr. 4, 17. *Si iudicium a domo Dei incipit, quis finis eorum erit, qui non credunt Euangelio?* Quarto, vt reconciliati semper circumferant testimonium de peccato, in carne habitante, de pœnitentiæ, fidei, & emendationis squalida imperfectione, ac de multiplicibus infirmitatibus: vt subinde excitetur, accendatur, crescat & augeatur pœnitentia, fides & charitas: & breuiter, vt castigationes sint materia exercitiorum spiritualium, patientiæ, humilitatis, spei, consolationis, perseuerantiæ, &c. Ita Deus dicit:

2. Affirmatiua.

I. II. III. IIII.

Ierem.

Ierem. 30, 11. *In omnibus gentibus faciam consummationem; te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te in iudicio, vt non videaris tibi innoxius.* Quæ sententia repetitur, cap. 46, 28. & capit. 49, 12. inquit: *Quibus non erat iudicium, vt biberent calicem, bibendo biberunt, & tu quasi innocens relinqueris.*

V. Quinto, Imponuntur reconciliatis tales castigationes, vt præbeant ipsis materiam exercitiorum spiritualium, videlicet, patientiæ, humilitatis, spei, consolationis, perseuerantiæ, &c.

VI. Postremo, quia *corpus propter peccatum mortuum est*, Rom. 8, 10. *vt aboleatur*, Rom. 6, 6. & in cinerem redigatur, Genes. 3, 19. vt conforme reddatur Christo, & resuscitetur ad vitam æternam, Philip. 3, 21. Ideo calamitates huius vitæ piis sunt commonefactiones de carnis resurrectione & vita æterna, quo aspirare, & capita eleuare per calamitates docentur. Et quæcunque tandem caussæ calamitatum, quæ reconciliatis post acceptam remissionem peccatorum in hac vita a Deo imponuntur, ex Scriptura afferantur, non efficietur id, quod Pontificii contendunt: quod scilicet post reconciliationem seu remissionem pars aliqua pœnæ pro peccatis restet ipsis credentibus, vel satisfactionibus exsoluenda, vel indulgentiis redimenda. Atque ita vnus neruus indulgentiarum Pontificiarum gladio spiritus incisus est.

Ad formandum indulgentiarum fundamentum ex mitigatione pœnarum.

VI. Alterum neruum indulgentiis suis inde conficiunt Pontificii, quod supra quibusdam Scripturæ exemplis ostensum est, temporales pœnas agentibus pœnitentiam, credentibus & orantibus aliquando auferri, aliquando mitigari. Sed hæc nihil prorsus facere ad indulgentias Pontificias, luce clarius ostendi potest, si adhibeatur Lutheri distributio de iis, quæ post acceptam remissionem peccatorum reconciliatis imponuntur. Scriptura enim docet, Deum reconciliatis, post remissionem peccatorum, imponere seu iniungere, Primo vt faciant *fructus dignos pœnitentiæ*, Matth. 3, 8. *Vade, & iam amplius noli peccare*, Ioan. 8, 11. *Declina a malo, & fac bonum*, Psal. 34, 15. *Deponite veterem hominem, & induite nouum*, Ephes. 4, 22. 23. Abiicite *opera tenebrarum, & induite arma lucis*, Rom. 13, 12. *Gratia* enim *Dei erudit nos, vt abnegata impietate, pie viuamus in hoc seculo*, Tit. 2, 12. Sed hæc, quia a Deo mandata sunt, & exiguntur tanquam necessarii fructus veræ pœnitentiæ, nec debent, nec possunt per vllas indulgentias, ne præstentur, condonari, aut relaxari. Esset enim vere (quod dicitur) priuilegium turpitudinis, si quis fingeret, se per indulgentias posse concedere, vt credentes libere & impune iam post reconciliationem possint esse, non tantum sterilis & otiosa, sed mala arbor, siue, sicut apud Paulum loquuntur Roman. 3, 8. & 6, 1. 15. *Manebimus in peccato vt gratia abundet? Peccabimus, quoniam sumus sub gratia? Faciamus mala, vt bona eueniant.* Illorum enim damnatio iusta est.

Quod nec sanitas vitæ.

Nec mortificatio carnis.

Secundo, Scriptura iniungit reconciliatis post acceptam remissionem, vt *carnem crucifigant cum affectibus & concupiscentiis*, Gal. 5, 24. vt *facta carnis spiritu mortificent*, Rom. 8, 13. *ne radix amaritudinis suppullulet, & inquinet multos*, Ebr. 12, 15. Sicut in secunda parte de satisfactionibus multas tales veterum sententias annotauimus, quomodo in vera pœnitentia post reconciliationem radici, fomiti, reliquiis seu caussis peccatorum, præsertim quando per diuturnam consuetudinem, quasi radices egerunt, opponenda sint contraria ad sanandas infirmitates remedia, iuxta dictum Pauli Roman. 6, 19. *Sicut exhibuistis membra vestra ad iniquitatem: ita nunc præbete membra vestra seruæ iustitiæ ad sanctificationem.* Sed & hæc, quia sunt a Deo mandata, tanquam fructus veræ pœnitentiæ, Pontifex suis indulgentiis nec debet nec potest remittere, seu relaxare. Neque enim concedere reconciliatis, vel debet, vel potest, vt concupiscentiis carnis libere frena laxent, secundum carnem viuant, & radicem amaritudinis nouos lapsus pullulare sinant.

Nec afflictiones piis immissæ tollantur per indulgentias.

Tertio, Scriptura ostendit, Deum reconciliatis aliquando, post acceptam remissionem, in hac vita imponere afflictiones, seu castigationes temporarias. Quæstio iam est, an Pontifex suis indulgentiis pœnas illas possit vel plenarie relaxare, vel earum partem aliquam tollere seu mitigare. Et quam beatus fuisset Adam, quamque feliciter vniuersæ suæ posteritati prospexisset, si post impositas pœnas, Genes. 3, 16. sq. redemisset indulgentias pro se & pro posteris suis, sex aut octo millium annorum. Ita enim nullus hominum in hac vita graue illud iugum, sub quo omnes gemimus, ferre opus habuisset. Et stulte, ne dicam impie, egisset Adam, intermittendo talem indulgentiarum redemptionem, si tunc venales fuissent: facile enim, cum totum orbem terrarum solus tunc possideret, amplissimas potuisset redimere. Vel si hodie post Baptismum possent redimi tales indulgentiæ, vt nec femellæ quicquam eorum, quæ Genes. 3, 16. imponuntur, per totam hanc vitam ferre cogerentur: diuites certe semper possent redimere plenarias multorum millium annorum indulgentias, vt in tota hac vita nihil aduersi, vel in valetudine, vel in fortuna experiri cogerentur. Quæ omnia falsa esse, totius mundi historia & vniuersalis experien-

Quamuis pœnitentia mitigentur pœnæ.

rientia tantum non clamitat. Hoc quidem verum est, pœnitentibus tales pœnas, pro Dei beneplacito, aliquando a Deo vel relaxari, vel mitigari, iuxta dictum Ierem. 18, 8. *Si gens egerit pœnitentiam, & me quoque pœnitebit mali, quod cogitaram, vt facerem ei.* Et 1. Cor. 11, 31. *Si nos ipsos iudicaremus; non iudicaremur a Domino.* Luc. 13, 5. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes peribitis.* Et 3. Reg. 8, 33. sq. talia exempla multa recensentur. Sicut etiam testatur exemplum Niniuitarum Ion. 3, 10. & Ioel. 2, 12. sq. Intelligitur autem pœnitentia, non vel de indebitis supererogationum operibus, vel de Pontificiis indulgentiis (hæc enim monstra ignota sunt Scripturæ,) sed intelligitur pœnitentia, quæ constat vera detestatione peccati, & seria agnitione iræ Dei, fide in Christum petente & apprehendente remissionem peccatorum, quam pœnitentiam sequuntur veri fructus pœnitentiæ, in mortificatione carnis, emendatione vitæ. Et tamen, quod diligenter notandum est, quia castigationes illas Deus paterno iudicio ita moderatur & dispensat, vel tollendo, seu mitigando, vel relinquendo, seu exasperando, prout cuique fidelium medicinam illam vtilem & salutarem esse ipse omnium optime nouit, & tamen fidelis Deus est, qui tentationi talem dat euentum, vt possimus sufferre; Ideo sancti sub cruce, in vera pœnitentia, credentes & orantes, non præscribunt Deo, quantum impositis pœnis auferre debeat: sed vera animi humilitate, sub potenti Dei manu, voluntati ipsius totos se obiiciunt, sicut Dauid inquit: *Si voluerit, poterit me restituere in regnum; si dixerit, non places, faciat, quod bonum est in oculis suis.* In illis enim orationibus, quibus petimus, vt pœnæ vel auferantur, vel mitigentur, semper fides addit hanc petitionem: *Fiat voluntas tua: Non quod ego volo, sed quod tu vis.* Sicut vetus quædam oratiuncula pie & eleganter orat, vt Deus a talibus pœnis vel liberet, vel eas mitiget, vel si paternæ ipsius bonitati aliud nobis vtile & salutare videbitur, vt donet patientiam, conseruet fidem, & tandem clementer saluet. Sicut etiam *Bernhardi* oratio inquit: *Hic vre, hic seca, vt in æternum parcas.* In hanc sententiam Ioel dicit capit. 2, 14. & Ion. 3, 9. *Quis scit, si conuertatur & pœniteat, & auersus a furore reddat benedictionem, ne pereamus?* Ita Paulus 2. Corinth. 12, 8. 9. ter rogauit Dominum, vt stimulum in carne & angelum colaphizantem auferret: sed Dominus respondit: *Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur.* Et 2. Reg. 12, 16. sq. cum Deus percussisset infantem Dauidis, ex adulterio natum, ipse per septem dies ieiunans, & pernoctans in terra, deprecatus est Dominum pro paruulo, qui tamen septimo die mortuus est.

Dispensatio enim afflictionum penes Deum est.

2. Reg. 15, 25. 26.

Matth. 26, 39.

VII. Cum itaque hæc ita se habeant, manifestum est, dispensationes talium temporalium pœnarum non esse subiectas clauibus Ecclesiæ: manifestum & hoc est, Pontificem suis indulgentiis non posse pro sua voluntate & autoritate relaxare, siue plenarie, siue ex certa aliqua parte, vel in communi pestem, famem, bellum: vel in singulis morbum, paupertatem, & alias aduersitates. Filios enim quos Deus diligit, castigat, quas castigationes si Pontifex vellet sua autoritate auferre, faceret, vt non amplius essemus filii, sed spurii. Ebr. 12, 6. 8.

Nec clauibus subiecta.

VIII. Ex tribus itaque illis, quæ Deus iuxta Scripturæ traditionem solet post remissionem reconciliatis imponere, Pontifex vniuersis suis indulgentiis, sicut ostendimus, nihil potest remittere. Et perspicit iam Lector, qualis sit argumentatio Pontificiorum: Deus reconciliatis aliquando solet castigationes quasdam imponere, quas pœnitentibus & orantibus aliquando solet vel tollere vel mitigare: Ergo Romanus Pontifex suis indulgentiis potest de temporariis illis pœnis plenitudine suæ potestatis, vel plenarie, vel quantam partem voluerit, relaxare & remittere. Nam præter Scripturæ documenta res ipsa clamitat hoc falsum esse.

IX. Sed vt persequamur Lutheri distributionem, inter ea, quæ pœnitentibus post reconciliationem imponuntur, quartum est de pœnis quibusdam canonicis, quæ olim disciplinæ gratia a viris Ecclesiasticis sunt institutæ, & pœnitentibus impositæ, de quibus postea dicemus. Sed illarum vsus iamdudum exoleuit, vt in praxi pœnitentiæ prorsus ignotæ iam sint. Illarum vero loco, quod quintum distributionis Lutheri membrum est, Pontificii commenti sunt illas pœnas siue opera satisfactionis pœnalia, quæ sine Scriptura fingunt vel in hac vita persoluenda, vel in purgatorio pœnis luenda, de quibus in sequentibus dicemus. Illarum itaque postremarum pœnarum, quæ ad quartum & quintum distributionis membrum pertinent, Pontificiæ indulgentiæ relaxationem seu remissionem polliceri possunt. Cum vero pœnæ illæ non ex Scripturæ autoritate, sed ex hominum traditionibus originem suam habeant, & alteræ iamdudum sint apud ipsos etiam Pontificios obsoletæ: alteræ vero sine Scriptura sint fictitiæ seu commentitiæ: Erunt igitur Pontificiæ indulgentiæ reuera fallaces relaxationes talium pœnarum, quæ per traditiones humanas institutæ, & vel iamdudum obsoletæ,

Canonicæ vero pœnæ Ecclesiæ, sine disciplina iamdudum exoleuerit.

letæ, vel fine Scriptura recens confictæ sunt: quæ omnia postea clarius patefient. Hoc vero loco occasione argumenti, de castigationibus reconciliatorum volui repetere Lutheri partitionem, qua luculer ostendit, Pontificias indulgentias nihil eorum, quæ Deus reconciliatis imponit, remittere: sed esse relaxationes humanarum traditionum, quæ partim obsoletæ, partim commentitiæ sunt. Nequaquam igitur tanti sunt, quanti venduntur.

QVARTVM ARGVMENTVM,

Ex Col. 1, 24.

EX Scriptura desumptum, quo Pontificii probare conantur thesaurum Ecclesiæ ex Sanctorum passionibus & operibus supererogatoriis congestum, vnde Romanus Pontifex pro plenitudine potestatis suæ indulgentias dispenset, est locus Pauli Coloss. 1,24. *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Hanc enim Pauli sententiam ita & intelligunt, & intelligi volunt, quod passionibus Christi, quibus peccata nostra expiauit, & stipendium peccati sustulit, redimens nos a maledicto legis, aliquid defuerit, quo minus plena, perfecta, consummata, & sufficiens satisfactio esse possit pro peccatis nostris. Illum vero defectum passionis Christi supplendum esse passionibus Sanctorum. Et sicut Christus passus est pro nobis, hoc est, pro expiatione ac redemptione nostra, satisfaciens passione sua pro peccatis nostris: ita Paulum & reliquos etiam pati pro Ecclesia, supplendo id, quod satisfactioni Christi defuit. Et illud suum supplementum voluisse Sanctos dispensari & applicari aliis, per Pontificias indulgentias, ad satisfactionem aliquam, hoc est, sicut *Bonauentura* loquitur, ad pretium aliquod solutionis pro peccatis, ideo, quia pretio Christi aliquid defuerit.

Id.

Refutatio blasphemi huius somnii.

Sed hæc explicatio adeo non est analoga fidei, vt piæ aures & animi serio exhorrescant, si quis dicat, passionibus Christi aliquid defuisse, quo minus plena, consummata & sufficiens fuerit satisfactio & expiatio pro peccatis nostris. Ideo enim personam Mediatoris oportuit Deum & hominem esse, vt obedientia & passio ipsius esset æquiualens, sufficiens, immo superabundans λύτρον pro peccatis nostris. Et omnium nostrum peccata Pater coniecit in ipsum, percutiens ipsum propter peccata nostra, ita vt voluerit ipsum conterere. Non enim partem iræ vel maledictionis: sed totam iram suam cum vniuersis fæcibus maledictionis Pater effudit in calicem illum, quem Filio Mediatori in passione bibendum proposuit. Et Christus in cruce traditurus Patri spiritum dicit: *Consummatum est*, qua voce testatur, omnia ea, quæ ad expiationem peccatorum, & ad redemptionem a maledicto legis necessaria erant, obedientia & passione sua plene, sufficienter, & abundanter consummata & persoluta esse. Ioan. 19, 30. Inde Ebr. 10, 1. scribitur, legem non potuisse *accedentes perfectos reddere*. Christum vero vna pro peccatis oblata victima, vnica illa oblatione consummasse seu perfectos effecisse eos, qui sanctificantur. Et Ebr. 9, 12. *per proprium sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione parta.* Contra summos hosce articulos non tantum pugnat, verum manifeste blasphemat Pontificiorum explicatio. Nec Paulus post conuersionem vnquam blasphemiam illam vel in mentem vel ad aures admisisset, se ita pati pro Ecclesia, sicut Christus pro nobis passus est, vt qui suppleret defectum passionis Christi: Pauli enim vox est, Roman. 5, 19. *Per obedientiam vnius, iusti constituuntur multi.* Et, *qui exuberantiam gratiæ ac doni iustitiæ accipiunt, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.* v. 17. Et 2. Corinth. 5, 14. *Vnus pro omnibus mortuus est.* Immo 1. Corinth. 1, 13. magna vehementia inquit: *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?* Et 1. Ioan. 2, 1. 2. *Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, nec pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi.* Et Sanctos de operibus suis coram iudicio Dei ad satisfactionem, expiationem seu redemptionem, nec velle, nec posse aliis aliquid commodato, seu vsui dare, manifestus textus est, Matth. 25, 9. Et Psalmo 49, 8. 9. *Nemo fratrem suum redimere potest, nec Deo pretium redemptionis eius persoluere.* Hæc manifesta sunt. Cogitetur autem, quale sit dogma indulgentiarum, quod ex talibus mendaciis & blasphemiis, contra summos & præcipuos fidei nostræ articulos, constat.

De phrasi Paulina, Coloss. 1.

II. Sed excipiunt: tamen textus dicit; Paulum adimplere ea, quæ desunt passionibus Christi. Respondeo: Ne vetus quidem translatio dicit, passioni Christi aliquid deesse: sed quæ desunt passionum Christi. Et ὑστερήματα Paulus vocat, quæ ex passionibus Christi adhuc reliqua supersunt. Nunquid vero Christo in sua persona amplius patiendum erit? Nequaquam. Paulus enim dicit, Roman. 6, 9. 10. *Christus resurgens ex mortuis ultra non moritur, mors illi amplius non dominabitur; quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel.* Sed quia fratrum suorum afflictiones ad se refert, tan-

tanquam membrorum ad caput, sicut
Act. 9. 4. inquit, *Saule, quid me persequeris?* Omnium igitur Sanctorum afflictiones sunt ὑστερήματα, reliquiæ passionum Christi. Nam & totum corpus, hoc est, membra vna cum capite appellatione Christi intelliguntur, 1. Corinth. 12, 27. Christus igitur semel passus est in se pro redemptione mundi. Patitur autem adhuc quotidie in membris suis, quorum passiones ad se, quia caput est corporis, refert. Et afflictiones Sanctorum vocantur παθήματα Christi, vt hac ipsa appellatione dulcescat crux piis. Nam dicimur Christo συμπάσχειν, vt conformes efficiamur imagini ipsius, Roman. 8, 17. & sequamur vestigia eius, 1. Petr. 2. 21. Ita 2. Cor. 1, 5. *Passiones Christi abundant in nobis, vt ita per Christum abundet & consolatio.* Et 1. Petr. 4, 13. Sicut communicatis *passionibus Christi*, seu consortes estis afflictionum Christi, ita & *in reuelatione gloriæ eius* exultabitis. Paulus itaque nihil aliud dicit, quam ex iis afflictionibus, quæ residuæ adhuc restant seu supersunt ferendæ corpori Christi, se, tanquam membrum illius corporis non postremum, mensuram suam implere. Quod vero dicit, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, nequaquam intelligit, se ita pati pro Ecclesia, sicut vnus Christus passus est pro omnibus, 2. Cor. 5, 14. Dicit enim 1. Cor. 1, 13. *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?* Sed quod hoc loco dicit, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, hoc Philip. 1, 13. 12. planis verbis explicat: *Quæ mihi acciderunt, ad profectum & confirmationem Euangelii euenerunt. Multi* enim *meo exemplo moti animosius confitentur Euangelium.* Et ea occasione etiam in ipso prætorio innotuit doctrina de Christo. Et hoc loco Col. 1, 24. dicit, se pati pro Ecclesia, non vt redemptorem, sed vt ministrum Ecclesiæ, dispensantem & implentem prædicationem Euangelii, in cuius veritatis testimonium & confirmationem tot afflictiones patiatur. Et quod ad phrasin attinet, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, Paulus eadem Phrasi etiam alibi vtitur, addita certa explicatione, vt 2. Corinth. 1, 6. *Si tribulamur, id fit pro vestra consolatione & salute*: non quod Pauli tribulationes mereantur Corinthiis salutem, sed quia vestra, inquit, salus efficax est in tolerantia earundem afflictionum: *certi*
v. 7. *enim sumus, quod sicut participes estis passionum, ita futuri sitis & consolationis.* Et 2. Corinth. 4, 15. de suis afflictionibus inquit: *Omnia hæc propter vos*, non sicut Christus propter vos incarnatus & passus est; sed addit explicationem, *vt gratia abundans* (scilicet in patientia, perseuerantia, & liberatione) *per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei.* Manifestum igitur est, & ex vocabulis, & ea rebus ipsis, locum illum Pauli prorsus non suffragari commento indulgentiarum Pontificiarum.

QVINTVM ARGVMENTVM.

QUod ex Scriptura pro indulgentiis texunt, legeram antea apud Scholasticos & riseram, tam impertinentia (sicut vulgus loquitur) allegata. Sed video *Lindanum* etiam, & alios Pontificios scriptores, cum melioribus destituantur, eodem argumento vti. Paulus enim 2. Corinth. 8, 14. exhortatione ad contribuendas eleemosynas pro pauperibus Ecclesiæ Hierosolymitanæ, hac utitur sententia: *In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* Hanc vero Pauli sententiam quæstores indulgentiarum ita ad suam nundinationem torquent: Corinthii abundabant, inquiunt, pecunia, sed inopes erant meritorum; contra vero Sancti Hierosolymitani abundabant meritis spiritualibus, a pecunia vero male parati erant. Fingunt igitur Paulum instituisse talem permutationem siue nundinationem inter ipsos, vt Corinthii præberent manus adiutrices, conferendo large pecuniam, & pro illa pecunia Sancti ex operibus suis supererogationis supplementum inopiæ Corinthiorum venderent, quod ad satisfactionem pro peccatis attinet. Ita quidem quæstores indulgentiarum. Sed Paulus seipsum, quid velit, explicat. Tractans enim eandem materiam de contributione eleemosynarum pro pauperibus Hierosolymitanis Roman. 15, 27. inquit, Gentes *debitores sunt Sanctorum, qui sunt Hierosolymis. Nam si spiritualium eorum participes facta sunt Gentes, debent & ipsi in carnalibus ministrare illis.* Quid vero per spiritualia intelligi velit, ipse diserte explicat, 1. Corinth. 9, 11. Loquens enim de prædicatione Euangelii, quæ prodiit ex Hierusalem ab Apostolis, inquit: *Si spiritualia vobis seminauimus, quid magni est, si carnalia vestra metamus.* Vnde vero inopiæ nostræ in spiritualibus, quod ad redemptionem, remissionem, satisfactionem, expiationem peccatorum, iustitiam, salutem, & vitam æternam attinet, supplementum petendum sit, in eodem loco, 2. Corinth. 8, 9. expresse explicat Paulus: Hæc inquit, gratia Domini nostri Iesu Christi est, *quod propter nos, cum diues esset, pauper factus sit, vt nos illius paupertate ditesceremus.* Et Roman. 5,

Ex 2. Corinth. 8, 14

17. sq.

17. sq. In vno Iesu Christo est exuberantia gratiæ & iustitiæ ad vitam. Est enim *plenus gratia & veritate, vt ex plenitudine eius omnes accipiamus gratiam pro gratia.* Ioan. 1. 14. 16. Nequaquam igitur Paulus vult merita supererogationis vendenda esse aliis pro pecunia, sicut Pontificii quæstores fingunt. Est enim Scripturæ sententia: *Pecunia tecum sit in perditionem, quia spiritualia existimasti pecuniis comparari,* Actorum 8, 20. Sed hoc tantum dicit Paulus in illa sua sententia: quia prædicationem Euangelii, quo antea caruistis, ab Hierosolymitanis accepistis, ergo debetis ipsis hanc gratitudinem, vt externam ipsorum inopiam vestris eleemosynis subleuetis.

SEXTVM ARGVMENTVM.

POstremo fingunt, dispensationem seu nundinationem indulgentiarum fundatam esse in articulo fidei, quo credimus communionem Sanctorum. *ex artic. Symb. Apost. de communione Sanctorum.* Communionem enim largius & latissime interpretantur de meritis operum supererogationis, quæ non solis factoribus propria, sed communia sint omnibus fidelibus collata, in commune quasi Ecclesiæ ærarium, ad quod solus Papa claues habeat, & pro data pecunia inde cuilibet vendat, quantum visum fuerit. Hæc profecto amplissima est consequentia, quæ ex quouis quiduis audet conficere. Falsum enim & Scripturæ contrarium esse in prioribus partibus euidentissime ostendimus, credentes suis bonis operibus posse, non tantum pro suis peccatis satisfacere, & sibiipsis salutem & vitam æternam promereri: sed posse præterea multa supererogare, quibus ad solutionem pro suis peccatis, & ad meritum vitæ æternæ possint accommodari & imputari. Solius enim Christi obedientia & passio, expiatio, solutio & satisfactio est pro peccatis nostris & pretium seu meritum vitæ æternæ, & solius Christi obedientia credentibus imputatur ad iustitiam & salutem. Articulus igitur ille fidei nequaquam loquitur de tali communione, qualem in suis indulgentiis Pontificii fingunt, quæ Scripturæ ignota est: Immo quæ contra Scripturam pugnat, & contumeliosa est in Christum. Et etiamsi per impossibile fingeretur, articulum illum fidei tale quid continere: qua quæso consequentia nundinationes & Bullæ Pontificiæ attexerentur? Certe articulus ille fidei catholicus est omnium temporum. Sed Pontificias indulgentias tota vetustas, sicut mox ostendemus, ignorauit. Et Græca Ecclesia imposturas istas nunquam recepit.

II. Consideretur autem, quæ sit iuxta Scripturam articuli illius sententia: *sententia verborum Symboli, communio Sanctorum* ita enim apparebit, quemadmodum Pontificii commento suo, de indulgentiis, præcipuos fidei articulos deprauent, necessarias consolationes obruant, & pro auro verbi Dei non carbones: sed stercora, damna, fraudes, & imposturas traditionum humanarum supponant. Veteres enim verba illa, de communione Sanctorum, in explicatione Symboli Apostolici vix habent: sed addita fuerunt, non vt peculiarem articulum constituerent: sed vt essent declaratio præcedentis articuli de Ecclesia Catholica, *Ecclesia cur dicta Sanctorum communio.* quod scilicet sit cœtus & congregatio, seu societas illorum, qui Spiritu Christi sanctificantur, & membra sunt vnius mystici corporis sub capite Christo. I. Nam *κοινωνία* etiam pro societate accipitur, vt Galat. 2, 9. Luc. 5, 10. & 2 Corinth. 8, 23. Deinde quia Ecclesia, sicut *Irenæus* loquitur, est tanquam diues repositorium, II. in quod omnia bona & beneficia spiritualia sanguine Christi acquisita, quæ ad remissionem peccatorum, & vitam æternam consequendam necessaria sunt, Deus deposuit, vt verbo & Sacramentis credentibus dispensetur: Et quia vnus est Deus, vna fides, vnum baptisma, vnus Christus, vna iustitia & vita æterna, quæ ex æquo omnibus credentibus in Ecclesia proponuntur & applicantur: Ita, vt credentes communiter omnes habeant communionem seu participationem eorum bonorum, quæ in sequentibus articulis de remissione peccatorum, & de vita æterna continentur: Inde consolatione dulcissima Ecclesia vocatur *communio Sanctorum.* Licet enim dona in sanctis sint differentia, tamen quod ad remissionem peccatorum & vitam æternam attinet, communio est omnium Sanctorum, qui communiter, similiter, & ex æquo omnes gratia Dei, propter meritum Christi, fide accipiunt remissionem peccatorum & vitam æternam. Ideo enim in Symbolo coniuncti sunt illi articuli, communio Sanctorum, remissio peccatorum & vita æterna. Tertio, quia Sancti membra sunt III. vnius corporis, officia igitur charitatis inter ipsos communia sunt & esse debent, sicut exemplo membrorum in corpore humano Paulus illud ostendere & explicere solet. Et hæc est Sanctorum communio iuxta Scripturæ interpretationem. Nequaquam autem, vel de meritis supererogationis, vel de Pontificiis indulgentiis articulus ille fidei loquitur: Paulus enim iustitiam, remissionem peccatorum, & vitam æternam docet a capite subministrari membris Ecclesiæ. Ex eius enim pleni-

tudine omnes accepimus gratiam pro gratia. Quam insigni igitur deprauatione Pontificiæ indulgentiæ in illum fidei articulum intendantur, manifestum est.

De ceteris ineptis Pontificiorum argumentis.

III. Hæc sunt præcipua argumenta ex Scriptura, quibus Pontificii falso, fraudulenter, & malitiose conantur Romanenses indulgentias probare, & stabilire. Quæ enim præterea afferre solent, vel ad hæc capita referri possunt, vel indigna sunt, quibus respondeatur, vt quod quidam adducere solent ex Psalm. 119, 63. *Particeps sum ego omnium timentium te.* Dauid enim hoc tantum dicit, quod non priuatim apud se tantum credat, confessionem vero metu periculi fugiat: sed quod disiungat se ab impiis, (sicut inquit: *Funes impiorum circumplexi sunt me, sed legis tuæ non sum oblitus*) quodque publica confessione ostendat, se socium esse omnium, qui timent Dominum, & custodiunt mandata eius (חבר enim socium significat) & Græci reddiderunt *κοινωνὸς*, quod *socium* significat, Luc. 5, 10. 2. Cor. 8, 23. Inde vero indocti fecerunt Pontificiale Participium, capiens in nundinationibus indulgentiarum partem à populo, partem a clero, partem ab vtroque. *Lindanus* pro ærario indulgentiarum Pontificiarum allegat illud Psalm. 121, 3. *Cuius participatio eius in idipsum*, cum non ignoret, Psalmum hoc dicere: Ierusalem ædificatam esse, vt sit ciuitas, in qua sit coniunctio seu consociatio talis, sicut mox declaratur, vt illuc ascendant tribus Domini ad testimonium Domini & ad iudicia. Præterea non defuerunt, qui ad negotium indulgentiarum detorserunt illud Psalm. 149, 7. 8. 9. *Ad faciendam vindictam in nationibus, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manibus ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum.* Sed hoc modo etiam Alcorani commenta ex Scriptura probari poterunt. Desino igitur similia deliramenta recitare.

v. 61.

CAPUT IIII.

Quod indulgentiæ Pontificiæ, sicut supra eas descripsimus, primæ & veteri Ecclesiæ, hoc est, vniuersæ, veræ, eruditæ, puriori antiquitati, per annos fermè mille & ducentos, prorsus ignotæ fuerint.

Indulgentiæ destituuntur omni vetustatis testimonio.

IN ceteris controuersiis Pontificii veterum quorundam Scriptorum seu Patrum sententias, & antiquitatis consuetudines quasdam producere solent. In hac vero de indulgentiis disputatione non possunt, vel ulla Patrum testimonia, vel vlla veteris Ecclesiæ exempla proferre, quod talis vel doctrina, vel vsus talium indulgentiarum vllo vnquam tempore, usque ad annos post natum Christum mille ducentos, in veteri Ecclesia fuerit, sicut Italica Pontificiorum practica habet: & ad huius rei probationem nullum certius & efficacius argumentum est, quam propria ipsorum aduersariorum confessio. *Durandus* enim diserte hoc fatetur hisce verbis: *De indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem, quia* nec *Scriptura expresse de eis loquitur*, sancti etiam Patres, Ambrosius, Hilarius, Hieronymus, Augustinus minime loquuntur de Indulgentiis. *Antoninus* etiam hoc fatetur illis verbis: *De indulgentiis nihil expresse habemus ex sacra Scriptura*: nec etiam ex dictis antiquorum Doctorum, sed modernorum. Addunt quidem, quod vulgo dicatur, Gregorium circa annum Domini 600. in Romanis stationibus dedisse septennes indulgentias: Sed audi, quid Magister *Angularis* ad Wesselum scribat, circa annum Domini 1470. *Verum est*, inquit, *de indulgentiis nihil expresse ex sacra Scriptura haberi, nihil de his veteres scripsisse Doctores, quanquam Gregorius dicatur, quod tamen nusquam legi, septennes Romanis in stationibus indulgentias collocasse.* Audis ipsos Pontificios fateri illud, quod dicatur de Gregorii indulgentiis, nusquam legi. Nam nec ex Gregorii scriptis, nec ex vllis historiis ostendi hoc potest: sed fabulæ, vel sicut *Terentius* loquitur, λόγοι sunt. Et post Patrum etiam tempora, sic ordine recenseantur scriptores Ecclesiastici, in nullo deprehenduntur vestigia vel doctrinæ, vel praxeos de indulgentiis, ne apud posteriores quidem, qui ante annum Domini 1200. scripserunt, vt sunt, *Rupertus Tuitiensis, Anshelmus, Bernhardus*: immo nec apud Magistrum Sententiarum, nec in Decreto Gratiani quicquam habetur de Pontificiis indulgentiis. Hæc manifestissima sunt. Et *Roffensis* hoc non dissimulat. Inquit enim: *Multos forsasse mouet, indulgentiis istis non usque adeo fidere, quod earum vsus in Ecclesia videatur fuisse recentior & admodum sero repertus apud Christianos.* Et postea respondet: In primitiua Ecclesia non tam necessariam fuisse, siue purgatorii, siue indulgentiarum fidem, atque nunc sit. Item inquit: *Quamdiu nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgentias: Nam ex illo pendet omnis indulgentiarum existimatio. Si tollas purgatorium, quorsum indul-*

Fatentur hoc ipsi Pontificii.

Durandus.

Antoninus.

Roffensis, confut. assert. Luth. art. 18. f. 196.

f. 197.

Magister Angularis. p. 872. epp. Wess.

indulgentiis opus erit? Cum itaque purgatorium tam sero cognitum ac receptum Ecclesiæ fuerit uniuersæ: quis de indulgentiis mirari potest quod in principio nascentis Ecclesiæ nullus fuerit earum vsus? Cœperunt itaque indulgentiæ postquam ad purgatorii cruciatus aliquandiu trepidatum fuerat. Hæc *Roffensis*.

Confutantur illa potius verbis Lombardi. II. Nec vero tantum destituuntur veterum testimoniis Pontificiæ indulgentiæ: sed contrarium prorsus docent veteres. *Longobardus* enim libro 4. distinct. 18. dicit: *Deum tunc tegere pœnitentium peccata, quando ad pœnam non reseruat*, sed debitum pœnæ remittit. Idque probat *Augustini* sententia, qui locum Psalm. 32. *Beati, quorum tecta sunt peccata*, ita exponit: *Tecta peccata, id est, cooperta & abolita. Si enim texit Deus* peccatum, *noluit aduertere: si noluit aduertere, noluit animaduertere*, hoc *est, punire, sed ignoscere.* Et addit: *Deum videre peccata, est ea ad pœnam imputare: Auertere autem faciem a peccatis, est, ea ad pœnam non reseruare.* Et *Chrysostomus* Hom. 1. in Epist. ad Philem. expresse dicit: Ad impetrandam peccatis nostris veniam non opus esse, vel pecunias impendere: vel peregrinando ad loca longinqua transire: Verba ipsa *Chrysostomi* adscribam: ὁδὸς γάρ ἐςι λύσεως τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδὲ πόνων δεομένη, οὐδὲ δαπάνης χρημάτων, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου οὐδενός, ἀλλ' ἁπλῶς προαιρέσεως: οὐκ ἀποδημίαν χρὴ στείλασθαι, οὐκ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐλθεῖν, οὐ κινδύνους ὑποστῆναι, hoc est, *via solutionis* seu remissionis *peccatorum nec laboribus indiget, nec pecuniarum expensa: seu vlla aliqua alia re: sed simpliciter tantum bono proposito. Non opus est peregrinationem suscipere, nec vltramontana aut externa loca petere aut pericula adire & sustinere*, &c. Eandem sententiam habet *Augustinus* Sermone de Martyribus: *Non dixit* Deus, *Vade in Orientem, & quære iustitiam: nauiga vsque ad Occidentem, vt accipias indulgentiam, dimitte inimico tuo, & dimittetur tibi. Indulge, & indulgebitur tibi.* — — *Non* — — *opus habet inquirere peccatorum tuorum indulgentiam, si vis, intus in cellario cordis tui poteris inuenire.* *Bernhardus* etiam Sermone primo de Aduentu: *Non te oportet, o homo, maria transfretare, non penetrare nubes, non transalpinare necesse est. Non grandis tibi ostenditur via, vsque ad temetipsum. Occurre Deo tuo; prope enim est verbum in ore tuo, & in corde tuo.* *Chrysostomus* Hom. 38. in Matth. *Templum Dei speluncam facit latronum, qui lucra terrena* — *sectatur, cultumque religionis commodo, non tam cultus est Dei, quam iniqua negotiationis occasio. Nam quotidie Iesus ingreditur templum, & eiicit omnes vendentes gratiam Dei.* Supra etiam cum de reliquiis Sanctorum disputaremus, ostendimus *Gregorium Nyssenum* integram orationem opposuisse persuasioni de peregrinationibus ad loca Hierosolymitana. Atqui pecunia & peregrinationes sunt nerui indulgentiarum Pontificiarum; quos ostendimus non tantum destitui, verum etiam oppugnari & refutari testimoniis veteris Ecclesiæ.

Chrysostomi. — T. VI. in N. T. f. 675. — 3. qui 46. est serm. de sanct. T. X. f. 905 — Bernhardi — immo Auctor. op. imperfecti f. 102. — Greg. Nyssenus.

III. Quale igitur dogma sit de Pontificiis indulgentiis, inde æstimari potest, quod I. Scripturæ documentis & exemplis prorsus destituitur. II. quod repugnat præcipuis & manifestis fidei nostræ articulis. III. quod veteris & veræ antiquitatis in Ecclesia nulla habet, vel testimonia, vel exempla. IIII. cuius fundamenta veterum sententiis improbata, reiecta & refutata sunt. Et tamen Tridentini Concilii impudentia non veretur fingere, potestatem conferendi indulgentias, quales in Pontificia Ecclesia vsitatæ fuerunt, a Christo Ecclesiæ concessam, qua antiquissimis etiam temporibus Ecclesia vsa fuerit, cum manifestissimum sit, ad probandas Pontificias indulgentias, sicut supra descriptæ sunt, ne vnum quidem certum & idoneum veteris Ecclesiæ seu testimonium seu exemplum afferri posse. Quod enim ex ritibus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia quidam subsidia Pontificiis indulgentiis conscribere conantur, ostendemus prorsus alienum & peregrinum esse.

Summa differentiæ. — Tridentinorum impudentia.

SECTIO II.

Historia de indulgentiis, hoc est, quomodo ex ritibus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia, ex mulctarum Canonicarum relaxatione, commutatione, seu redemptione, posteris temporibus nouum genus indulgentiarum extructum sit.

Panopl. l. 4. c. 73. f. 394.

Lindanus animaduertens, quam inuidiosum & pudendum sit, tam recens esse commentum Pontificiarum indulgentiarum, ut nullo probato & idoneo vel testimonio vel exemplo veteris Ecclesiæ, per annos a nato Christo ferme 1200. probari possit: conatur Lectoribus fucum facere ex historia canonicarum satisfactionum veteris Ecclesiæ. Quia enim illæ sæpius leguntur imminutæ, decur-

Lindanus de ritibus canonicarum satisfactionum conatur indulgentias probare.

decurtatæ, & relaxatæ, quando pœnitentium animus satis videbatur exploratus: contendit eandem etiam esse rationem indulgentiarum Pontificiatum, & eodem illas fundamento niti, cum non ignoret, ritus illos veteris Ecclesiæ longe diuersos esse a nundinatione Pontificiarum indulgentiarum, id quod ad oculum (quod dicitur) ostendi potest, si descriptio Pontificiatum indulgentiarum, supra exposita, ad ritus publicæ pœnitentiæ veteris Ecclesiæ conferatur.

Quod tamen historia de publica veteris Ecclesiæ pœnitentia & satisfactionibus canonicis sæpe repetitur.

Ne itaque Lector fuco illo turbetur, de isto *Lindani* argumento quædam dicenda sunt. Vtque refutatio sine Lectoris tædio cum aliquo fructu fieri possit, historica obseruatione ostendemus, qui fuerint ritus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia, propter quas caussas, & quo fine canonicæ illæ mulctæ lapsis fuerint vel impositæ, vel relaxatæ, quomodo progressu temporis in rigorem & austeritatem non tolerandam euaserint, vt de commutationibus earum fuerit cogitandum, quæ prauæ, superstitiosæ & impiæ opiniones ritibus illis sensim accesserint: & quomodo tandem aliæ satisfactiones, & nouæ indulgentiæ, excogitatis aliis caussis & finibus, excogitatæ fuerint, quæ in turpissimum quæstum exierunt. Cuius nundinationis mensas, gratiam Dei turpiter cauponantes, cum Christus verbo suo per ministerium Reuerendi viri Dn. D. *Martini Lutheri* potenter euertisset, & ex templo suo profligasset, ita, vt impudentes & profligatæ istæ Romanensium Trapezitarum quæsturæ toti iam mundo fœteant: Tam bonus tamen lucri odor est ex re qualibet, vt Tridentinum Concilium nundinationes istas sub interminatione anathematis Ecclesiæ rursus obtrudere non vereatur. Hæc historica obseruatio multas disputationes illustrabit, veram originem Pontificiarum indulgentiarum ostendet, & monebit, quam periculosum sit, humanis traditionibus, bona licet intentione institutis & susceptis, Ecclesiam obligare, & conscientias onerare.

CAPVT I.

De ritibus publicæ pœnitentiæ, siue quales fuerint canonicæ satisfactiones in veteri Ecclesia.

Quibus publica pœnitentia imposita fuerit.

HOc igitur constat, veterem Ecclesiam eos, qui in persecutione, vel fidem Christi abnegassent, vel idolis sacrificassent, vel in hæresin incidissent, vel in alia grauia & manifesta flagitia lapsi essent, non leuiter aut statim ad primam pœnitentiæ significationem in Ecclesiam recepisse, & ad communionem admisisse: sed pro publicis criminibus publicam etiam, siue in publico, agi volebant pœnitentiam.

Cur varii illi ritus ad illam adhibiti.

Et ad publicam illam pœnitentiam adhibebant varios externos ritus: partim vt Ecclesia suam sollicitudinem, purgationem, indignationem, timorem, desiderium, æmulationem, & vindictam erga publica, notoria, & grauia crimina ostenderet: partim vt & ipsi pœnitentes publicis, manifestis, externis & visibilibus signis ac testimoniis dolorem animi sui de peccato, fidem suam serio quærentem reconciliationem, ac propositum & studium emendationis, toti Ecclesiæ ostenderent & testatum facerent.

Appellationes rituum illorum.

Ritus illos publicæ pœnitentiæ Græci, sicut est apud *Sozomenum* libr. 7. cap. 16. vocarunt *ἐπιτίμια καὶ τιμωρίας*, hoc est, *castigationes, pœnas* seu mulctas Ecclesiasticas vel canonicas. Et in *Basilii* regulis talia *ἐπιτίμια* pro lapsuum diuersitate varia extant descripta.

Satisfactionũ vocabulum vnde natum sit.

Latini vocarunt *satisfactiones*, inde & ideo, sicut inquit *Augustinus* in Enchiridio c. 65. *Quia enim dolor alterius cordis plerunque occultus est alteri,* — — *constituuntur* — — *tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam satis Ecclesiæ, in qua remittuntur peccata.* Et quia Latina lingua, *alicui satisfacere,* intelligit studium suum alicui declarare & probare, in ea significatione *Cyprianus* & *Augustinus* opera illa pœnitentiæ aliquando dicunt *satisfacere Deo.* Illis enim pœnitentes declarant & approbant se Deo, quod non simulent aut fingant, sed serio agant pœnitentiam, sicut scriptum est, Ion. 3, 10. *Vidit Deus opera* Niniuitarum, *quod conuersi essent a viis suis malis.*

Satisfactionis vocabulum incommodius.

Quia vero verbum *satisfacere* Latinis, sicut *Asconius* annotauit, vulgo significat, tantum facere, quantum irato homini ad vindictam satis est, ad obedientiam & passionem Christi recte accommodatur vocabulum Satisfactionis. Incommodius vero & arrogantius est, si operibus pœnitentiæ tribuatur, præsertim cum euentus ostenderit, ex vulgari significatione vocabuli Satisfactionis, honorem expiationis, propitiationis, persolutionis, & compensationis pro culpa & pro pœna peccatorum nostrorum a Christo ad nostra opera translatum, vel certe inter Christum & inter nos diuisum. Et appellationem Satisfactionis iuxta vulgarem significationem statim sub initium aliquid incommodi rebus ipsis attulisse ex *Cypriani* disputationibus apparet.

Aste-

Astesanus certe in Summa sua dicit, satisfactionem culpam præteritam recompensando curare: Et satisfactionem esse iniuriæ illatæ recompensationem secundum iustitiæ æqualitatē. Græcorum vero appellationes magis propriæ & significantes sunt, quæ cum Paulinis vocabulis, 2. Corinth. 7, 11. pulchre conueniunt: Quod enim Paulus vocat ἐκδίκησιν hoc *Sozomenus* vocat δίκην ἐπιτιμίων καὶ τιμωρίας. Sed de rebus ipsis quædam annotabimus.

Græcorum appellationes.

II. Prima igitur publicæ pœnitentiæ origo ex Apostolicæ Ecclesiæ consuetudine sumpta est, quæ qualis fuerit, supra explicatione loci Paulini 2. Corinth. 2. & 7. ostendimus, & exemplum peccatricis, Luc. 7. idem ostendere videtur. Quæ ideo diligentius obseruanda sunt: ex eorum enim consideratione & collatione intelligi potest, quomodo posteris temporibus subinde alia accesserint, & quomodo ab Apostolica origine paulatim longius discessum sit. *Eusebius* lib. 3. c. 23. ex Clemente describit narrationem, quæ licet canonica non sit, quædam tamen vestigia monstrat Apostolicæ consuetudinis, quædam vero addit, quæ quomodo Apostolorum scriptis & exemplis consentanea sint, Lector iudicet: Cum enim adolescens, quem Ioannes apud Episcopum quendam educari, & ad ministerium Ecclesiæ institutione formari voluerat, latronum dux factus fuisset: Ioannes ad ipsum profectus, ita eum reuocasse ad pœnitentiam scribitur: *Ne formides, adhuc tibi salutis spes reliqua est. Ego Christo pro te rationem reddam*, & si opus sit, *tuam mortem lubens in me deriuabo, sicut Christus mortem pro nobis oppetiit: Consiste, crede, Christus me ad te misit.* Ille abiectis armis, oculis humi defixis constitit, postea tremens amare fleuit: Ioannem deinde ad se accedentem, *complexus est gemitibus & vlulatibus, quo ad poterat* ἀπολογούμενος, quod recens Pontificius interpres *Christophorsonius* ita reddit: *pro culpa satisfecit.* Vt enim satisfactiones suas specie aliqua vetustatis circumdent Pontificii, sicut 2. Corinth. 7, 11. ἀπολογίαν reddiderunt *satisfactionem*: ita huic loco Eusebii satisfactionem interpres infarsit, & quidem pro culpa dicit latronem istum satisfecisse, quod ne Scholastici quidem dicere audent. Significat autem ἀπολογεῖσθαι crimen vel excusare, vel diluere, vel ratione reddita aliquid defendere, quæ significationes huic loco conuenire non possunt: neque enim pœnitentis est peccata vel excusare vel defendere. Significat autem præterea ἀπολογεῖσθαι, reum esse, & culpam seu crimen deprecari, quæ significatio huic loco pulchre conuenit, quod scilicet latro iste lamentis ostenderit, se reatum suum agnoscere, & culpam serio deprecari: Quales igitur fuerint veterum satisfactiones (si ita loqui libeat) ex hoc loco patet. Addit autem Clemens, Ioannem interposito iuramento spopondisse se ipsi, cum dexteram homicidii ream occultaret, a Seruatore veniam seu remissionem precibus suis inuenturum. Atque ita, inquit Clemens, *ipsum ad Ecclesiam reduxit crebris orationibus* ἐξαιτούμενος *rei culpam deprecans, continuis ieiuniis* συναγωνιζόμενος, *vna cum reo concertans, animumque eius consolationibus verbi diuini erigens & confirmans, nec prius inde discessit, quam ipsum Ecclesiæ restituisset.* Et hanc pœnitentiam Clemens vocat ἀνάστασιν βλεπομένην resurrectionem a peccatis visibilem, publicam, seu externam, in qua publicas seu communes preces Ecclesia merito adiunxit. De illis enim scriptum est, Iac. 5, 15. *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Et 1. Ioan. 5, 15. *Si quis viderit fratrem suum peccare, petet, & dabit ei vitam.* Quod vero narratio Clementis dicit, latronem illum conuersum, lachrymarum vnda secundo baptizatum, interpretatione & mitigatione valde commoda opus habet, sicut, quod Ioannes scribitur dixisse, se latronis istius mortem suscepturum, sicut Christus nostram.

Origo publicæ pœnitentiæ ab Apostolis.

Cuius exemplum

ex historia de adolescente illo Ioannis Euangelistæ.

f. 75.

III. Ad hanc formam reliqua etiam exempla publicæ pœnitentiæ, quæ in historiis extant, congruunt, nisi quod subinde noua quædam additamenta accesserunt: vt quod *Eusebius* lib. 5. c. 17. * scribit de Natali, reuerso ab hæresi Theodoti, quæ Christum solum hominem esse blasphemabat, quod *sacco indutus & cineribus adspersus, cum magno mœrore & lachrymis ad pedes Zepherini Episcopi se prostrauerit, aduoluens se pedibus, non modo clericorū sed & laicorum, ita vt Ecclesia Christi commiserata & condolens, lamentis vna se dederet. Cumque multis precibus vsus fuisset, & vibices plagarum*, quos in visione ab Angelis accepisset, *ostendisset, vix tandē in communionē Ecclesiæ receptus fuit.* Ita l. 6. c. 43. ** Sidonius & Celerinus a Nouato ad Ecclesiā reuersi ἀποδυράμενοι καὶ μετανοήσαντες, *lachrymis, dolore & pœnitentia deplorarunt, quod ab Ecclesia desciuissent*, ac præsente tota Ecclesia, maleficia Nouati denunciarunt. Et ibidem alius a Nouato ad Ecclesiā reuersus, peccatū suum publice confitetur & deplorat, ac postea recipitur.

de Natali

de Sidonio & Celerino

(M) Et

* f. 160. ὅτι ἕωθεν ἀναστάς, καὶ ἐνδυσάμενος σάκκον, καὶ σποδὸν καταπασάμενος μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσέπεσε Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενος ὑπὸ τοὺς πόδας οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν, συγχέας τε τοῖς δάκρυσι τὴν εὔσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ. πολλῇ τε τῇ δεήσει χρησάμενος, δείξας τε τοὺς μώλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν, μόλις κοινωνηθῆναι.

** f. 198. τούτῳ δὲ πρεσβυτέρων καὶ λαϊκῶν ἀνδρῶν παρεπόμενοι, ἐξήγγειλαν ἀποδυράμενοι καὶ μετανοήσαντες ἐφ' οἷς πεπόνθεισαν τῷ δολερῷ καὶ κακοήθει θηρίῳ, ὅτε ὀλίγῳ χρόνῳ τῆς ἐκκλησίας ἀπελείφθησαν.

& Philipp. Imp. Et cap. 34. † scribit, quod Episcopus Philippum Imperatorem Christianum, propter multa ab ipso commissa, non prius admiserit ad communionem piorum in Ecclesia, *quam exomologesin fecisset, & se collocasset inter eos, qui propter lapsus* (ἐξεταζομένους) *publice explorabantur* seu examinabantur, *& locum pœnitentium occupabant.* Vbi verbum ἐξετάζεσθαι, quod inquisitionem seu examinationem alicuius significat, de publica pœnitentia vsurpatum obseruetur, inde enim vsus seu finis illorum rituum colligi potest.

IV. Eodem modo *Irenaus* lib. 1. c. 9. de mulieribus quibusdam a Marco hæretico ad Ecclesiam reuersis scribit: quod in publico exomologesin fecerint, plangentes, & lamentantes. Quid vero fuerit ἐξομολόγησις veterum, *Tertullianus* explicat in libro de pœnitentia c. 9. f. 483. *Is*, inquit, *actus* confessionis, qui *magis Græco vocabulo exprimitur & frequentatur, Exomologesis est, qua delictum Domino* nostro *confitemur: non quidem, vt ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque Exomologesis prosternendi & humiliandi hominis disciplina est, conuersionem iniungens misericordia illicem. De ipso quoque habitu & victu mandat sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus deiicere. — Ceterum pastum & potum pura nosse non ventris scilicet, sed animæ caussa, plerunque vero ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris aduolui, & aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere.* Hæc omnia dicit Exomologesin continere.

De Exomologesi veterum & eius ritu ex Tertull.

f. 484.

& Ambrosio. *Ambrosius* etiam lib. 1. de pœnitentia, cap. 16. ritus publicæ pœnitentiæ ita describit: *Volo veniam reus speret, petat eam lachrymis, petat gemitibus, petat populi totius fletibus, vt ignoscatur, obsecret, & cum secundo ac tertio fuerit dilata eius communio, credat remissius se supplicasse, fletus augeat miserabiliter, postea reuertatur, pedes teneat brachiis, osculetur osculis, lauet fletibus, nec dimittat, vt — dicat Dominus Iesus: Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cognoui*, inquit, *quosdam in pœnitentia sulcasse vultum lachrymis, exarasse continuis fletibus genas, strauisse corpus suum calcandum omnibus, ieiuno ore semper & pallido mortis speciem spiranti, in corpore pratulisse.*

Et ne opus sit singula percensere, adscribam locum *Sozomeni* ex lib. 7. c. 16. †† qui in occidentalibus Ecclesiis, & maxime in Romana vsitati fuerunt, ita describit: *In loco manifesto & peculiari stant pœnitentes, mœsti, & veluti lugentes. Ac finita liturgia, cum mysteriorum participes non fiant, cum planctu & lamentatione semetipsos in terram pronos abiiciunt: Tum ex aduerso Episcopus lamentabundus accurrens, consimiliter humi cum eiulatu collabitur, ac tota denique Ecclesia multitudo lachrymis suffunditur. Post hac Episcopus primus exsurgit, ac iacentes erigit, & quantum conuenit, pro peccatoribus pœnitentibus precatus, eos dimittit. Priuatim vero vnusquisque sponte sua, vel ieiuniis, vel lotionum ciborumque abstinentia, vel aliis sibi iniunctis, semetipsum affligens tempus exspectat, in quantum Episcopus præstituit. Præfinito autem die, pœna iam quasi debito quopiam exsoluta, a peccatis absoluitur, & in communionem recipitur.* *ex Sozomeno.*

De gradibus obseruatis in publica pœnitentia V. Ad talem publicam pœnitentiam Patres olim diligenter lapsos inuitabant & exhortabantur. Ac gradus hosce seruarunt: Primo quando sponte se offerebant, ac competebant, pœnitentiam sibi dari, seu satisfactionem iniungi, maxime laudabantur. Secundo, qui vero lapsi hoc sponte non faciebant, illos Episcopus publice coram omnibus arguebat. Tertio, quod si nec tunc publicam confessionem seu pœnitentiam suscipere vellent, publice excommunicabantur, nec prius recipiebantur, quam publicam egissent pœnitentiam. Quarto, vsitata etiam erat via denunciationis, vt si qui nossent aliquem crimen non multis notum commisisse, illum ad suscipiendam publicam pœnitentiam exhortarentur. Si nollet, denunciabant hoc Episcopis. Et videntur hi gradus ex Scriptura primitus sumpti fuisse, vt primus gradus, ex historia peccatricis, Luc. 7, 40. sq. Secundus ex Paulo, 1. Timoth. 5, 20. Tertius ab excommunicatione Pauli, 1. Cor. 5, 4. sq. Quartus ex regula Christi, Matth. 18, 17. *& horum graduum origine.*

De distinctione pœnitentiæ publicæ in solennem. VI. Fuit autem publica pœnitentia aliquando solennis, cuius ritus, sed recentiores, describuntur apud *Gratianum*, dist. 50. Can. 64. *in cap. quadragesima.* Antiquiores vero describuntur in *Carthaginensi* concilio 3. Can. 32. In Agathensi, Can. 11. & 37. Et caussa 11. Quæst. 3. Ex concilio *Arausicano* citatur hic canon:

Cum

† f. 189. οὐ πρότερον δὲ ὑπὸ τοῦ τηνικάδε προεστῶτος ἐπιτραπῆναι εἰσβαλεῖν ἢ ἐξομολογήσασθαι, καὶ τοῖς ἐν παραπτώμασιν ἐξεταζομένοις, μετανοίας τε χώραν ἴσχουσιν ἑαυτὸν καταλέξαι.

†† f. 727. ἐνθάδε ἔκδηλός ἐστι ὁ τόπος τῶν ἐν μετανοίᾳ ὄντων. ἑστᾶσι δὲ κατηφεῖς καὶ οἷον πενθοῦντες, ἤδη δὲ πληρωθείσης τῆς τοῦ θεοῦ λειτουργίας, μὴ μετασχόντες ὧν μύσταις θέμις, σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πρηνεῖς ἐπὶ γῆς ῥιπτοῦσι σφᾶς. ἀντιπρόσωπος δὲ δακρύων ὁ ἐπίσκοπος προσδραμὼν ὁμοίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πίπτει. σὺν ὀλολυγῇ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἐκκλησίας πλῆθος δακρύων ἐμπίπλαται. τὸ μετὰ τοῦτο δὲ, πρῶτος ὁ ἐπίσκοπος ἐξανίσταται, καὶ τοὺς κειμένους ἀνίστησι. καὶ ᾗ προσῆκεν ὑπὲρ ἡμαρτηκότων μεταμελουμένων εὐξάμενος ἀποπέμπει. καθ' ἑαυτὸν δὲ ἕκαστος ἑκουσίως ταλαιπωρούμενος ἢ νηστείαις ἢ ἀλουσίαις, ἢ ἐδεσμάτων ἀποχῇ, ἢ ἑτέροις οἷς προστέτακται, περιμένει τὸν χρόνον, εἰς ὅσον αὐτῷ τέτακται ὁ ἐπίσκοπος. τῇ δὲ προθεσμίᾳ ὥσπερ τι ὄφλημα ἀποτίσας τὴν τιμωρίαν, τῆς ἁμαρτίας ἀνίεται, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ ἐκκλησιάζει.

can. 103. *Cum aliquis excommunicatus, pœnitentia ductus veniam postulat, & emendationem promittit, Episcopus, qui eum excommunicauit, ante ianuas Ecclesiæ venire debet, & duodecim presbyteri cum eo,— & si ille terra prostratus, veniam postulat, & de futuris cautelam spondet, tunc Episcopus apprehensa manu eius dextera, in Ecclesiam illum introducat, & communioni Christianæ reddat.* Illa vero solennis pœnitentia olim semel tantum dabatur in Ecclesia, nec reiterabatur. Quod si tales rursus lapsi seria confessione reuertebantur ad Ecclesiam, non dabatur ipsis locus publicæ pœnitentiæ, nec tamen omnino repellebantur, sed permittebantur quidem interesse prædicationi, orationi, & mysteriorum celebrationi, sed communio ipsis non dabatur, nisi in extremis. *Augustinus* tamen postea talibus rursus permisit locum publicæ pœnitentiæ, Epist. 54. Alia vero fuit sine solennitate publica pœnitentia, pro criminibus, non tam grauibus, vel occultis solum. Illa poterat sæpius iterari.

l. 155. sq. & vulgarem.

De discrimine inter veterum satisfactiones & modernas pontificias.

VII. Hæc paucula de ritibus publicæ pœnitentiæ hoc loco annotare volui, vt ostenderem satisfactiones, de quibus Pontificii in materia indulgentiarum disputant, longe alias & diuersas esse a canonicis veteris Ecclesiæ satisfactionibus: Has enim veteres pro publicis criminibus in publica pœnitentia imponebant. Pontificii vero pro priuatis, occultis, & quibuslibet peccatis volunt iniungi satisfactiones. Cumque veterum satisfactiones vna cum publica pœnitentia prorsus exoleuerint & abolitæ sint, in Pontificia Ecclesia de inani titulo, & de vmbra rei, non amplius existentis, disputant, ac talium satisfactionum indulgentias vendunt, quæ nullibi iam in rerum natura extant. Potius operam dare debebant, vt vtilissima illa veteris Ecclesiæ disciplina, quæ hisce profligatis temporibus summopere necessaria esset, Ecclesiæ sine conscientiarum laqueis restitueretur, quatenus ea Apostolicis scriptis consentanea est, & ad ædificationem Ecclesiæ, pro ratione horum temporum, seruire posset. De talibus necessariis & vtilibus rebus non sunt solliciti Pontificii; tantum pro receptis satisfactionum suarum superstitionibus, & pro quæstibus indulgentiariis dimicant. Iudicaui etiam annotationem hanc de ritibus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia ideo hoc loco repetendam esse, vt eo commodius ostendi posset inclinatio ad traditiones inextricabiles, & quomodo tandem, cum conscientiæ eas amplius tolerare non possent, indulgentiarum fraudes inde extrui cœperint.

CAPVT II.

Qualis fuerit ratio pœnitentiæ pro occultis criminibus. Item, pro quotidianis delictis in veteri Ecclesia.

Satisfactiones istæ primum in publicis criminibus tantum imponebantur.

ILli vero satisfactionum ritus, seu publica Ecclesiasticarum castigationum spectacula, non omnibus, qui in exercitiis Christianæ pœnitentiæ veniam peccatorũ suorum apud Deum quærebant, imponebantur: sed tantum pro publicis & grauissimis criminibus, quibus vniuersa Ecclesia offensa fuerat. Ita enim dicit Canon 32. Concilii *Carthaginensis* tertii: *Cuius pœnitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod vniuersam Ecclesiam commouerit, ante* atrium Ecclesiæ *manus ei imponatur.* Et *Augustinus* in Enchiridio cap. 65. inquit: *Sed neque de ipsis criminibus, quamlibet magnis, remittendis, in Ecclesia Dei desperanda est misericordia agentibus pœnitentiam, secundum modum sui cuiusque peccati. In actione autem pœnitentiæ, vbi tale crimen commissum est, vt is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. —— Verum quia plerunque dolor alterius cordis occultus est alteri, —— recte constituuntur ab his, qui Ecclesiæ præsunt, tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam satis Ecclesiæ.*

Postea vero in occultis etiam & paruis introducta fuerunt.

II. Et inter veteres quidem *Origenes* & *Cyprianus* cohortationibus suis apud populum instituerunt, pro occultis etiam, item pro paruis & modicis peccatis publicam exomologesin, & vsitatas tunc satisfactiones, in se reciperent: sicut *Cyprianus* Sermo 5. de lapsis inquit: *Qui fide maiore & timore meliore, quamuis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter* confitẽtur, *exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam, paruis licet & modicis vulneribus exquirunt.* Et *Origenes* in Psalmo 37. inquit: *Oportet peccatum nõ celare intrinsecus, fortassis enim sicut ii, qui habent intus clausam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho grauiter — imminentia, si vomuerint, releuantur: Ita etiam hi, qui peccauerunt siquidẽ occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur & propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum & confitetur, simul euomit delictum, atque omnem morbi digerit caussam.*

III. Et ita quidem illi lapsos exhortati sunt, quorum lapsus in enormibus criminibus vel occulti erant, vel intra conatum & attentationem constiterant. Quidam etiam exhortationibus illis moti, sponte, sicut ex *Cypriano* ostendimus, se detulerunt, & publicam exomologesin susceperunt. Et *Origenes* addidit vtilem admonitionem in Psalm. 37. *Circumspice*, inquit, *diligentius, cui debeas confiteri peccatum, proba prius medicum cui debeas languoris caussas exponere,* — — *vt si is intellexerit & praeuiderit talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius Ecclesiae exponi debeat & curari, ex quo fortassis & ceteri aedificari poterunt, & tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione & satis periti medici illius consilio procurandum est.* In Graeca vero Ecclesia, sicut scribit *Sozomenus* lib. 7. cap. 16. odiosum visum fuit crimina occulta tanquam in theatro, audiente Ecclesiae multitudine, patefacere. Constituerunt itaque presbyterum secretorum tenacem, ad quem lapsi accedentes lapsus suos confitebantur. Ille vero lapsus illos occultos non proferebat in publicum: sed lapsis imponebat ἐπιτίμιον, mulctam seu castigationem Ecclesiasticam, quam oporteret ipsos publice exsoluere, vt lapsus quidem non proderentur in publicum, ex publicis tamen mulctis seu satisfactionibus Ecclesia intelligeret, ipsos grauiter deliquisse. Et haec in libello, qui *Augustini* titulo fertur, de dogmatibus Ecclesiasticis cap. 53. vocatur *secreta satisfactio*, quae fiebat *mutato habitu saeculari*. Verba haec sunt: *Quem mortalia crimina post Baptismum commissa premunt, hortor, prius publica poenitentia satisfacere, ac ita sacerdotis iudicio reconciliatum communi sociari.* — — *Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina, non negamus, sed mutato prius saeculari habitu,* &c.

hom. 2. f. 529.

Vnde Presbyter poenitentiarius in Ecclesiis orientalibus.

T. III. f. 145.

IV. Sed & hic ritus in Graeca Ecclesia, ante tempora Chrysostomi, sub Nectario, circa annum Domini 400. publice abrogatus est. & quisque suae conscientiae permissus, vt, prout confideret, ad mysteriorum communionem accederet. Quod de criminibus occultis intelligendum est: In publicis enim, manifestis & notoriis criminibus mansit seueritas disciplinae, & excommunicationis. etiam in Graeca Ecclesia.

qui tamen ritus iterum abrogatus fuit.

V. Diximus hactenus de criminibus enormibus, quando vel publica erant, vel occulta, qualis ratio publicae poenitentiae seu satisfactionis fuerit in veteri Ecclesia. Cum vero tota vita credentium in hoc saeculo sit perpetua poenitentia, & quotidiana debeant esse Christianae poenitentiae exercitia, veniam enim & remissionem peccatorum petimus quotidie, quando oramus: *Dimitte nobis debita nostra*, & quando communionem corporis & sanguinis Christi accipimus: Veteres in quotidianis lapsibus seu peccatis non imposuerunt poenitentibus peculiares mulctas, castigationes, seu satisfactiones, sicut in criminibus enormibus. Veterum enim distinctio est, quam aliquoties repetit *Augustinus*, vt ad Seleucianã & de vtilitate poenitentiae, & in Enchiridio: Triplicem scilicet esse rationem agendae poenitentiae: Primam *competentium*, siue *ad Baptismum venire sitientium*, quibus nulla imponebatur satisfactio. Secundam *prope quotidianam*, quae omnium bonorum & fidentium est, in qua non imponebatur satisfactio: sed *tundimus* inquit, *pectora nostra, dicentes: Dimitte nobis debita nostra*: Tertiam vocat poenitentiam *grauiorem & luctuosiorem*, in qua proprie vocantur poenitentes pro criminibus ingentibus seu nefandis, vbi congrua imponebatur satisfactio. Et de Symbolo lib. I. c. 6. inquit: *Semel abluimur Baptismate, quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa committere, pro quibus necesse est, vt a corpore Christi separemur, quod absit a nobis. Illi enim, quos videtis agere poenitentiam, scelera commiserunt aut adulteria, aut aliqua facta immania, inde agunt poenitentiam. Nam si leuia peccata ipsorum essent, hac quotidiana oratio delendo sufficeret. Ergo,* inquit, *tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia, in baptismate, in oratione, in humilitate maioris poenitentiae.* Et in Enchiridio c. 71. *de quotidianis* — — *peccatis* — — *quotidiana oratio fidelium satisfacit: Dimitte eis* &c. *Origenes* etiam in Leuit. c. 25. inquit: *Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, quae non in crimine mortali, non in blasphemia fidei:* — — *sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat,* — — *huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur, de commissis huiusmodi poenitudinem gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantum vel raro poenitentiae conceditur locus. Ista vero communia, quae frequenter incurrimus, semper poenitentiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur.* Idem etiam indicat vulgatum *Hieronymi* dictum, in quo dicit, Euangelicam esse satisfactionem, qui deponit veterem hominem cum actibus suis, denegat semetipsum, & mundo crucifigitur. Item, qui exspoliat veterem hominem, & mortificat membra, quae sunt super terram, iuxta dictum Christi: Vade, & noli amplius peccare. Addit autem: Interea fateor, longe aliam esse rationem de criminum poenitentia, & satisfactione, de qua Ecclesia, quando laesionem accepit & offensa est, publice suum

Lapsibus quotidianis mulctae poenitentiariae haud fuerunt impositae.

Vbi de triplici ratione veterum agendi poenitentiam.

f. 757. T. IX.

f. 125. T. III.

hom. 15. f. 191.

f. 192.

suum iudicium interponit, indicens satisfactionem publicam & grauiorem, vt innotescat omnibus, vere pœnitere, qui prompto animo suscipiant, quicquid Ecclesia decreuerit.

Vtilitas praecedentis distinctionis prima.

VI. Hanc distinctionem ex historia antiquitatis ideo hoc locq indicare volui, vt, sicut in præcedenti capite ostendi, Pontificios prorsus iam non habere in sua Ecclesia veteris Ecclesiæ satisfactiones, & longe alias fuisse satisfactiones in publica pœnitentia veteris Ecclesiæ, quam sint illæ, de quibus Pontificii nunc dimicant: Ita ex hac nunc indicatione Lector perspiceret, vanum esse Pontificiorum commentum, quo fingunt, pro omnibus & quibuscunque peccatis imponendas esse satisfactiones, quæ vel in hac vita, vel in purgatorio exsoluendæ sint. Ostendimus enim, veterem Ecclesiam tantum pro enormibus, ingentibus, seu nefandis, sicut loquuntur, criminibus suas satisfactiones imposuisse pœnitentibus: pro reliquis quotidianis delictis quotidiana fidelium oratione, *Dimitte nobis*, &c. satisfactum fuisse.

Secunda.

Addit & hæc distinctio aliquid lucis, quod veteris Ecclesiæ satisfactiones, quæ proprie ita vocabantur, pro criminibus grauioribus, & imponebantur & exsoluebantur ante absolutionem & communionem. Quando vero tales pœnitentes Ecclesiæ iam reconciliati erant, admonebantur, vt iam reconciliati non amplius peccarent, sed facerent fructus dignos pœnitentia, vt scilicet in futurum essent cautiores & vigilantiores, ad cauenda peccata & coercendam carnem, vt peccati reliquias contrariis pharmacis curarent, & vitiosos habitus, male viuendo comparatos, contrariis virtutum exercitiis tollerent & abolerent. Quas admonitiones reliquis etiam fidelibus in quotidianis & leuioribus peccatis post absolutionem & communionem diligenter & serio proponebant, sicut in secunda parte huius examinis de satisfactionibus tales veterum sententias quasdam adscripsimus, & Scripturæ consentaneas esse ostendimus. Et scio, veteres tales fructus veræ pœnitentiæ aliquando satisfactiones vocasse, vt cum *Augustinus* dicit: *Satisfactionem pœnitentiæ* esse *caussas peccatorum exscindere, nec eorum suggestionibus aditum præbere.* Item, satisfactio pœnitentiæ est: *Vade, & amplius noli peccare.* De pœnitent. distinct. 3. Quales satisfactiones nec pecunia redimi, nec indulgentiis remitti debere aut posse certum est: sunt enim mandata diuina. Sed Pontificii de hisce vtilibus & necessariis commonefactionibus, ad emendationem vitæ facientibus, non admodum sunt solliciti: tantum nugantur de satisfactionibus indebitis, quas pecunia in indulgentiis redimi, aut suppliciis purgatorii lui oportere fingunt. Falso itaque Pontificii antiquitatis titulum suis prætexunt satisfactionibus, vt illæ data pecunia redimantur & indulgentiis remittantur. Appellatio sane satisfactionum antiqua est: sed res longe aliæ fuerunt in veteri Ecclesia, quam nunc sunt apud Pontificios, quod ex indicationibus historiarum veteris Ecclesiæ manifestum est.

de dogm. eccles. c. 54. l. III. f. 145.

CAPVT III.

Quas caussas & rationes vetus Ecclesia habuerit, propter quas, & quo fine canonicas satisfactiones publice lapsis imposuerit.

NEc vero, quoad substantiam seu materiam tantum diuersæ sunt Pontificiorum satisfactiones a veteris Ecclesiæ ritibus, sicut iam ostendimus, sed fines etiam prorsus alii & diuersi fuerunt. Pontificii enim fingunt, suas satisfactiones esse compensationes, vel pro peccatis, vel pro pœnis peccatorum, adeo ad remissionem peccatorum quorumcunque necessarias, vt si non in hac vita, vel opere exsoluantur, vel data Pontificibus pecunia redimantur, luendas esse post hanc vitam in igne purgatorii. Hac enim hedera suspensa indulgentias suas vendibiles faciunt. Sed quia satisfactiones sunt traditiones humanæ, non mandatæ diuinitus, planum de illis iudicium est iuxta Scripturam, Coloss. 2. 8. Et quod vetus Ecclesia non iudicarit, illas suas satisfactiones ad remissionem peccatorum necessarias esse, inde manifestum est; Primo, quod non eædem vel similes fuerint in omnibus Ecclesiis, sicut indicat *Sozomenus* l. 7. c. 16. Secundo, quod non pro omnibus peccatis, sed tantum pro grauissimis criminibus eas imposuerunt, pro quotidianis enim delictis dixerunt satisfieri quotidiana oratione: *Dimitte nobis debita nostra.* Item satisfactionem esse: *Vade, & noli amplius peccare.* Tertio, quia manente ministerio & consolatione remissionis peccatorum, veterum illæ satisfactiones sensim cœperunt in Orientali primum Ecclesia obsolescere, & tandem in Occidentali etiam Ecclesia prorsus interciderunt & aboliti sunt. Quarto, quia in periculo mortis, siue in ca-

Satisfactiones veterum & recentes Pontificiorum finibus differunt.

Satisfactiones Ecclesiæ veteris non pertinuerunt ad remissionem peccatorum.

su desperato, etiamsi nondum peracta esset canonica satisfactio, decreuerunt remissionem peccatorum pœnitentibus impertiendam, & eos ad communionem admittendos, *Eusebius* lib. 6. cap. 44. Loco. Immo iis, qui toto vitæ tempore pœnitentiam auersati, in extremo vitæ suæ eam peterent, reconciliationem seu remissionem peccatorum, & viaticum Eucharistiæ impertiebant, sicut decreuit quarta Synodus *Carthaginensis*. Et licet adderetur illa conditio, vt si superuixissent, statutis pœnitentiæ legibus postea subderentur, tametsi contingeret eos mori, de remissione & reconciliatione eos nequaquam volebant dubitare, nec purgatorii ignis horroribus & suppliciis eos destinabant: sed sicut *Dionysius Alexandrinus* scribit, hæc ipsis consolatio proponebatur, vt accepta remissione peccatorum, εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, *bona spe confirmati* seu freti *ex hac vita decederent*. Quibus omnibus contraria & docentur & aguntur in Pontificia Ecclesia, alias enim merces indulgentiarum suarum non possent extrudere. Vetus igitur Ecclesia non docuit satisfactiones suas ad ipsam remissionem peccatorum necessarias esse, nec sensit satisfactiones illas, si in hac vita non exsoluerentur, in purgatorii igne luendas esse. Quæ duo si Pontificiis auferantur, mensæ nummulariorum, & cathedræ vendentium indulgentias subuersæ erunt.

Caussæ, cur enormiter & publice peccantibus satisfactiones canonicæ impositæ fuerint.

II. Alias vero caussas & rationes habuerunt veteres, ob quas publice lapsis imposuerunt suas satisfactiones; alios etiam fines suis satisfactionibus propositos habuerunt: quæ omnia ex historia antiquitatis manifeste hoc modo colligi possunt. Quædam enim ipsum Ecclesiæ corpus, quædam Ecclesiæ membra, quædam eos, qui foris sunt, quædam ipsos pœnitentes concernunt & respiciunt.

I. Primo enim pro publicis & enormibus criminibus impositæ fuerunt tales satisfactiones, seu mulctæ potius, vt Ecclesia publico testimonio ostenderet, sicut Paulus inquit 2. Cor. 7, 11. suam sollicitudinem, apologiam, indignationem, timorem, æmulationem, vindictam, aduersus talia crimina, ne propter tales lapsus & crimina verbum Dei male audiret, & nomen Domini blasphemaretur inter gentes, quasi Ecclesia esset colluuies quædam sceleratorum hominum, vbi libertas seu impunitas traderetur & concederetur quæuis scelera perpetrandi. Et quia magistratus tunc plerunque erat ethnicus, multa non puniens, quæ tamen in Ecclesia pro criminibus habentur, Ecclesia in hunc vsum peculiare presbyterium constituit, vt publicæ Ecclesiasticæ mulctæ imponerentur pro illis etiam criminibus, quæ a magistratu ethnico non puniebantur, sicut *Tertullianus* in Apologetico ostendit.

II. II. Vt Ecclesia ipso facto ostenderet, se non communicare peccatis seu operibus infructuosis aliorum, Eph. 5, 11. sed vt testatum faceret, se incontaminatam, puram, & innocentem esse, quod ad ista crimina attinet, sicut Paulus 2. Cor. 7, 11. inquit.

III. III. Vt Ecclesiæ scandalis criminum offensæ & læsæ, tali externa pœnitentia satisfactione rursus satisfieret, sicut *Augustinus* inquit. l. d.

IIII. IV. Ne modicum fermenti totam massam corrumperet, 1. Cor. 5, 6. Sed & huiusmodi seuerioribus mulctis seu castigationibus reliqui admoniti, a leuitate delinquendi absterriti, maiori diligentia lapsus cauerent & vitarent.

V. V. Quia multi, simulatione pœnitentiæ recepti, postea nouis sceleribus maiora excitabant scandala, vel alias turbas in Ecclesia mouebant: Ecclesia igitur illis ritibus pœnitentium animos probabat & explorabat, an serio ipsos delicti pœniteret, & an serium haberent emendationis propositum, seu, vt *Hieronymus* l. d. inquit, *vt* innotesceret *omnibus, vere pœnitere, qui prompto animo suscipiant, quicquid Ecclesia decreuerit*. Ideo *Eusebius* verbum ἐξετάζεσθαι ritibus illis publicæ pœnitentiæ tribuit.

VI. VI. Quia experientia ostendit, multos grauiter lapsos plerumque non satis considerare lapsuum grauitatem, atque adeo ea, quæ ad veram pœnitentiam seu conuersionem pertinent, leuiter, frigide & perfunctorie curare & agere, ita vt dolor contritionis sit frigidus, & fides perfunctoria. Veteres igitur imposuerunt publice lapsis suas mulctas canonicas, vt illa disciplina lapsis esset commonefactio, ostendens magnitudinem & abominationem lapsus, & esset incitamentum, eliciens & excitans serium & non simulatum animi de peccatis dolorem, timorem iræ diuinæ, ac veram peccati detestationem: vtque fides non obiter & perfunctorie, sed serio & ex animo peteret, quæreret, & ambiret misericordiam Dei propter Christum. Et hoc est quod *Tertullianus* dicit, exomologesin l. d. iniungere *conuersionem misericordiæ illicem*.

VII. VII. Quia lapsus criminum efficiunt, & post se relinquunt in animis vestigia quædam seu radices, tanquam affectationes & fomites ad alios nouos lapsus: Vt igitur pœnitentibus semper obuersaretur fœditas, grauitas, & abominatio prioris lapsus: vtque in posterum cautiores & vigilantiores aduersus peccata redderentur, & a nouis lapsibus, quasi freno quodam reuocarentur & coercerentur, & assue-

assuefierent, occasiones lapsuum vitare, publicas illas mulctas pœnitentibus imposuerunt, vt reliquias pravarum affectionum animi, ex peccandi consuetudine, petulantia, seu enormitate contractarum, ita curarent, sanarent, purgarent, & radices illas oppositis contrariis remediis extirparent, ne inde alia & noua lapsuum germina pullularent, sed ad virtutes, prioribus vitiis oppositas, se assuefacerent. Et hoc est quod *Eusebius* lib. 6. cap. 43. dicit: Romæ in magno Concilio decretum fuisse contra Nouatum, fratres lapsos ἰᾶσθαι καὶ θεραπεύειν τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις *pœnitentiæ medicamentis curandos & saluandos esse.*

f. 197.

IIX. Quia atrocia delicta plerumque comitantur atroces pœnæ, quæ sæpe etiam alios simul inuoluunt. Et Scriptura testatur, tales pœnas tota, vera, & seria pœnitentia, pro bona Dei voluntate, sæpe vel tolli, vel mitigari. Vt igitur lapsi ad seriam & veram pœnitentiam ac deprecationem pœnarum commonerentur & excitarentur, disciplinam illam instituerunt, vt esset commonefactio eius, quod Paulus dicit: *Si nos ipsos iudicaremus, non diiudicaremur a Domino.* Et Ecclesia simul pœnam deprecabatur. Non autem humanis illis ritibus tribuerunt placationem iræ diuinæ: sed, sicut *Tertullianus* inquit: Quia *satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur.* Item: *Exomologesis disciplina est prosternendi & humiliandi hominis, iniungens conuersionem misericordiæ illicem.*

1. Cor. 11, 31.

Id.

III. Has caussas & hos fines, cum ad excitandam veram & seriam pœnitentiam vtiles fuerint, nec Scripturæ repugnent, si non assuantur aliæ impiæ & superstitiosæ opiniones seu conscientiarum laquei, nemo sanus improbat. Et in hoc laborare debebant Pontificii, vt, quantum his temporibus fieri posset, talis vtilis disciplina, sine laqueis conscientiarum, & sine impiis opinionibus, Ecclesiæ restitueretur. Sed boni isti Patres de quæstu indulgentiarum suarum tantum sunt solliciti, quas nisi per nouas & superstitiosas de satisfactionibus suis opiniones se hominibus obtrudere non posse vident. Et quia illis titulum veteris Ecclesiæ circundare conantur, hunc prætextum ipsis ex historica obseruatione detrahere volui. Si enim ea, quæ de Pontificiarum satisfactionum & Indulgentiarum descriptione supra exposuimus, ad hasce historicas obseruationes conferantur, res plana erit. Nec vero nescius sum, veteres aliquando nimis largiter, & verbis nimium magnificis disciplinam illam canonicam commendare: Vt, quod *Tertullianus* dicit, satisfactionibus illis peccata expiari: *Cyprianus* illis dicit peccata redimi, ablui, sanari, & iudicem placari. *Ambrosius* pœnas Gehennæ illis compensari: *Augustinus*, Deum illis de peccatis præteritis propitiari. Ea talia sunt, quæ salua fide nec possunt nec debent, sicut sonant, accipi & intelligi, id quod *Gropperus* ipse fatetur. Expiatio enim, propitiatio, absolutio, purgatio, redemptio & reconciliatio pro peccatis, solius Christi meritum est, quod iuxta Scripturam verbo & Sacramentis offertur & fide accipitur. *Gropperus* igitur tales veterum hyperbolas non male mitigat hoc tropo: quod scilicet talis disciplina fuerit incitamentum ad veram pœnitentiam, in qua fide propter Christi meritum peccata expiantur & abluuntur, & Deus credentibus placatur. Radices etiam peccatorum expurgandas esse pœnitentia, & tota pœnitentia pœnas peccatorum aliquando vel tolli, vel mitigari, iam in præcedentibus ostendimus. Et quia externa illa Ecclesiastica disciplina excitamentum & fomentum iudicabatur veræ & seriæ pœnitentiæ: tropo quodam talia veterum dicta excusanda censet *Gropperus* Pontificius, locum quidem ipse *Tertullianus* talem interpretationem non obscure ostendat in illo, quod modo citauimus, dicto: Quia scilicet satisfactione confessio disponatur, confessione pœnitentia nascatur, & pœnitentia Deus mitigetur. Quod si reliqui Pontificii illam Gropperi interpretationem seu mitigationem recipere noluerint, sed τὸ ῥητὸν in veterum dictis contra Christi satisfactionem & meritum vrgere perrexerint, prouocabimus ad locum illum communem, in quo ipsi Patres pronunciant, quid de hominum scriptis, sicubi a norma & regula Scripturæ declinare videntur, iudicandum & sentiendum sit, sicut in prima parte multis Patrum sententiis hoc ostendimus.

Immodicæ & incommodæ laudes canonicæ disciplinæ apud veteres negantur.

Gropperus quomodo mitiget veterum Hyperbolas.

IIII. Sicut vero, quando humanæ traditiones nimium vrgentur, fieri solet, subinde aliquid superstitionis illis etiam ritibus publicæ pœnitentiæ adhæsit, quæ opiniones aliquando ab aliis reiectæ, aliquando vero stabilitæ sunt. Vt *Cyprianus* disciplinam illam, quasi ad remissionem peccatorum necessariam, ita vrgere videbatur, vt contenderet, ante satisfactiones illas rite ac plene peractas, neminem absoluendum aut communicandum, & absolutionem datam ante completam satisfactionem non valere. Item, qui lapsi, dum sani essent, non egissent pœnitentiam, etiamsi postea in morbo eam peterent, eos tamen omnino a spe communicationis & pacis pro-

Superstitiones ritibus publicæ pœnitentiæ assutæ.

Quæ fuerit Cypriani error de satisfactione canonica.

Qui vero a multis contradictum.

prohibendos. Alii vero tunc, & quidem ipsius Cypriani sacerdotes & martyres illius temporis, contrarium & senserunt & fecerunt, sicut ipse *Cyprianus* conqueritur. Dionysius etiam Alexandrinus apud *Eusebium* libr. 6. capit. 44. contrarium statuit. *Nicenus* enim canon. 12. & *Carthaginensis* quarti Concilii Canon. 76. & 77. diuersum decreuerunt, sicut in præcedentibus ostendimus. Postea vero superstitiosæ opiniones; de meritis satisfactionum, stabiliri & exasperari cœptæ sunt, donec tandem veteri illa disciplina Ecclesiastica prorsus collapsa, & pœnitus abolita, superstitiosæ tamen illæ opiniones manserunt, & aliis nouis Satisfactionibus ac indulgentiis adhæserunt, sicut in sequentibus ostendemus.

200.

V. Hæc de veteris Ecclesiæ satisfactionibus in secunda parte, in loco de pœnitentia, explicata sunt. Hoc loco vero plenius aliquanto repetenda fuerunt, vt explicatio & refutatio illius argumenti, quo Pontificii indulgentiis suis ex veteris Ecclesiæ satisfactionibus speciem aliquam circumdare moliuntur, ex ipsis fundamentis monstraretur. Et ad integram historiam, de origine indulgentiarum omnino etiam hæc historica narratio pertinet.

CAPVT IIII.

De Canonibus pœnitentialibus.

Indulgentia quid primitus in ecclesia fuerint.

HActenus in genere diximus de disciplina veteris Ecclesiæ, in publica pœnitentia, quia vero olim singulis criminibus publicis seu lapsibus grauioribus certæ mulctæ pœnitentiariæ constitutæ & decretæ fuerunt: Et illarum mulctarum relaxationes seu remissiones primitus appellatæ fuerunt *indulgentia*: De illis igitur etiam quædam dicenda sunt. Et *Eusebius* quidem lib. 6. cap. vlt. refert: Dionysium Alexandrinum scripsisse ad ægyptios epistolam de pœnitentia, in qua exposuerit, quæ sibi de lapsis statuenda viderentur, *τάξεις παραπτωμάτων διαγράψας*, *describens gradus criminum.* Postea vero certis Canonibus, quos *pœnitentiales* vocarunt, res illa comprehensa fuit in Concilio Ancyrano ac Niceno, & in aliis sequentibus Conciliis. Et in Basilio describuntur talia aliquot capita *τῶν ἐπιτιμίων*, tanquam Canones, pro quibus delictis, quæ mulctæ imponendæ, quæ capita huc referri possunt. Extant autem Canones illi pœnitentiales sparsim in diuersis multorum libris prolixe descripti & collecti a Burchardo ac Gratiano. Sed nos præcipuos, quam fieri poterit breuissime, hoc loco annotabimus, vt in vna quasi tabella veteres pœnitentiales canones expositi historicam illam obseruationem, quomodo satisfactiones illæ primo nimium cumulatæ & exasperatæ, postea vero sensim collapsæ, & tandem prorsus abolitæ sint, facilius Lectori declarare possint. Nam & inde veterum indulgentiarum origo, mutatio, & nouarum nundinatio manifeste ostendi poterit.

201.

Origo & caussa canonum pœnitentialium.

Canones pœnitentiales ex Concilio Ancyrano.

QVi sacrificarunt idolis, & in templis idolorum habitu cultiori cœnarunt, vno anno constituantur inter audientes, tribus inter pœnitentes. Postea per biennium communicent orationi, & reconcilientur Sacramentis. *Statutis sacrificantibus idolis.*

Si manducauerunt flentes, post triennii pœnitentiam suscipiantur ad communionem, sed sine oblatione, hoc est, vt ipsi oblationem non offerant. *Flendo manducantibus.*

Si perducti ad templa idolorum, non manducarunt, biennio maneant in pœnitentia, tertio anno communicent. *Adductis ad idolorum templa.*

Qui minis territi sacrificarunt, primo inter audientes constituantur, postea per triennium peragant pœnitentiam, & post biennium communicent, sed sine oblatione, vt ita demum post sexennium plene restituantur. *Minis ad sacrificandum adactis.*

Qui vi coacti aliquoties sacrificarunt, quatuor annis pœniteant, duobus annis sine oblatione communicent, & septimo demum anno restituantur. *Coactis vi sacrificare.*

Qui aliis caussa fuerunt defectionis, per triennium inter catechumenos habeantur, per aliud sexennium pœniteant, vt ita post decennium restituantur. *Defectionis autoribus.*

Qui cum bestiis rem habuerunt, 25. annis pœniteant, post per quinquennium orationi communicent, vt post annos triginta demum Sacramentis communicent. *Sodomitis.*

Adulteri post septem annorum pœnitentiam restituantur. *Adulteris.*

Muli-

Abortum procurantibus. Mulieres partum abigentes, per decennium pœniteant.

Homicidis voluntariis. Homicidium voluntarium vsque ad exitum vitæ pœnitentiæ subiiciatur. Quod casu commissum est, quinquenii pœnitentiam habeat.

Diuinatoribus & pythonicis. Qui diuinationibus vtuntur, quinquennio agant pœnitentiam.

Ex Canone Niceno.

Metu periculi fidem abnegantibus. QVi præter necessitatem metu periculi abnegarunt fidem, tribus annis inter audientes habeantur, & septem aliis annis sint inter pœnitentes, post per biennium sola oratione communicent.

Post pœnitentiam relapsis. Qui conuersi redierunt ad vomitum, per triennium sint inter audientes, postea per decennium inter pœnitentes.

Ex Burchardo Lib. XIX.

Voluntario homicidio. SI homicidium fecisti voluntarie, 40. dies continuos, quod vulgus teutonice carrinam vocat, in pane & aqua ieiunes, & septem annos sequentes pœnitentiam agas.

Homicidio in bello. Si homicidium fecisti in bello, tres quadragesimas pœniteas.

Cædi fortuitæ. Si casu aliquem occidisti, ieiunes carrinam & quinquennio pœniteas.

Parricidio. Si occidisti vel parentes, vel vxorem, vel seniorem tuum, per totam vitam pœniteas, & in vltimo tandem vitæ termino viaticum tibi conceditur.

Truncanti membrum alicuius. Si truncasti membrum alicuius, per annum pœniteas. Si vulnerasti, carrinam ieiunes.

Occidenti Presbyterum. Qui presbyterum interfecerit, ita debet pœnitere, quasi octo homicidia commisisset.

Periurio. Periurium habet ieiunium carrinæ & pœnitentiam septem annorum.

Iuramentis leuibus. Otiosa vel leuia iuramenta partim septem, partim 40. dierum pœnitentiam habent.

Sacrilegio. Si furatus es aliquid ex Ecclesia, ieiunabis tres carrinas, & septem annis pœnitebis.

Furto e domo Christiani. Si domum Christiani furando perfregisti, per vnum annum pœniteas.

Adulterio, si alter sit solutus. Adulterium, vbi vna persona soluta est, habet vnam carrinam & septem annos. Si vtraque persona coniugata est, duæ sunt carrinæ, & quatuordecim anni.

Fornicationi. Fornicatio habet pœnitentiam decem dierum.

cum sanctimoniali. Fornicatio cum sanctimoniali habet pœnitentiam carrinæ & septem annorum.

Corrumpenti virginem & ducenti eam. Si corrupisti virginem, & duxisti, annum vnum pœniteas: Si non duxisti, pœniteas per biennium.

Raptui. Raptus mulieris punitur carrina & septem annis.

Falso testimonio. Falsum testimonium punitur vt adulterium, furtum, & homicidium.

Magia. Superstitioni. Vsus artis magicæ habet pœnitentiam biennii: Superstitio 40. dierum.

Soluto ieiunio. Soluisti ieiunium, pœniteas vel viginti, vel quadraginta dies.

Ebrietati. Ebrietas habet pœnitentiam decem dierum.

Detractioni. Detractio & maledictum septem dierum ieiunium habet.

Incestui. Incestus habet pœnitentiam vsque ad mortem.

Sodomiæ. Sodomia decennii pœnitentiam habet.

Communicanti cum excommunicato. Habuisti communionem cum excommunicato, ieiunes carrinam, & pœniteas septennium.

Coitus præter naturam tres quadragesimas habet.

Carrina quale vocabulum sit. Hæc quæ præcipua esse iudico, ex Burchardo, qui circa annum Domini 1020. Wormatiensis Episcopus fuit, annotare volui. Inde enim vocabula, quæ in Bullis quibusdam indulgentiarum vsitata sunt, intelligi poterunt de *carrenis*, *quadragenis*, & *septenis*. *Burchardus* scribit, *carrinam*, & dicit esse teutonicum vocabulum, cuius etymologia germanica, si qua est, eadem, vt arbitror, fuit, sicut septimana & dies passionis Christi, Germanis vocantur **Die Karwoch und der Karfreytag.** Quando enim in foro reus mulctam a iudice impositam, vt læso pro iniuria, vel pro damno satisfiat, persoluit, Germani dicunt, **abtrag / karr und wandel thun.** Mulctas igitur pœnitentiales forensi vocabulo nominarunt *Carrinas*. Alii scribunt *carenam*, & a *carendo* deducunt.

Carena quid. Fuit autem *Carena* ieiunium quadraginta dierum in pane & aqua, quibus diebus a templo & congressu hominum abstinere cogebantur.

Quadragena quid. *Quadragenam* appellarunt, quantum ex *Burchardo* colligi potest, tres carenas, seu tres quadragesimas, quarum prima fuit communis illa ante Pascha, altera ante festum Ioannis, tertia ante natiuitatem Domini.

Septena quid. *Septenam* appellarunt pœnitentiam septem annorum, quam *Burchardus* ita describit: Primo anno, exceptis festis, in totum abstinebant a vino, medone, cereuisia, carne, sanguine, a caseo, & ab omni pingui pisce. In secundo & tertio anno ieiunium feriæ tertiæ, quintæ & sabbati poterat redimi. In quatuor postremis annis ieiunabant tantum tres dictas quadragesimas: Feria vero tertia, quinta, & sabbato edebant, quicquid vellent.

Porro

tanquam membrorum ad caput, sicut inquit, *Saule, quid me persequeris?* Omnium igitur Sanctorum afflictiones sunt ὑστερήματα, reliquiæ passionum Christi. Nam & totum corpus, hoc est, membra vna cum capite appellatione Christi intelliguntur, 1. Corinth. 12, 27. Christus igitur semel passus est in se pro redemptione mundi. Patitur autem adhuc quotidie in membris suis, quorum passiones ad se, quia caput est corporis, refert. Et afflictiones Sanctorum vocantur παθήματα Christi, vt hac ipsa appellatione dulcescat crux piis. Nam dicimur Christo συμπάσχειν, vt conformes efficiamur imagini ipsius, Roman. 8, 17. & sequamur vestigia eius, 1. Petr. 2, 21. Ita 2. Cor. 1, 5. *Passiones Christi abundant in nobis, vt ita per Christum abundet & consolatio.* Et 1. Petr. 4, 13. Sicut communicatis *passionibus Christi*, seu consortes estis afflictionum Christi, ita & *in reuelatione gloriæ eius* exultabitis. Paulus itaque nihil aliud dicit, quam ex iis afflictionibus, quæ residuæ adhuc restant seu supersunt ferendæ corpori Christi, se, tanquam membrum illius corporis non postremum, mensuram suam implere. Quod vero dicit, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, nequaquam intelligit, se ita pati pro Ecclesia, sicut vnus Christus passus est pro omnibus, 2. Cor. 5, 14. Dicit enim 1. Cor. 1, 13. *Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?* Sed quod hoc loco dicit, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, hoc Philip. 1, 13. 12. planis verbis explicat: *Quæ mihi acciderunt, ad profectum & confirmationem Euangelii euenerunt. Multi* enim *meo exemplo moti animosius confitentur Euangelium.* Et ea occasione etiam in ipso prætorio innotuit doctrina de Christo. Et hoc loco Col. 1, 24. dicit, se pati pro Ecclesia, non vt redemptorem, sed vt ministrum Ecclesiæ, dispensantem & implentem prædicationem Euangelii, in cuius veritatis testimonium & confirmationem tot afflictiones patiatur. Et quod ad phrasin attinet, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, Paulus eadem Phrasi etiam alibi vtitur, addita certa explicatione, vt 2. Corinth. 1, 6. Si tribulamur, *id fit pro vestra consolatione & salute:* non quod Pauli tribulationes mereantur Corinthiis salutem, sed quia vestra, inquit, salus efficax est in tolerantia earundem afflictionum: *certi* v. 7. enim *sumus, quod sicut participes estis passionum, ita futuri sitis & consolationis.* Et 2. Corinth. 4, 15. de suis afflictionibus inquit: *Omnia hæc propter vos*, non sicut Christus propter vos incarnatus & passus est; sed addit explicationem, *vt gratia abundans* (scilicet in patientia, perseuerantia, & liberatione) *per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei.* Manifestum igitur est, & ex vocabulis, & ex rebus ipsis, locum illum Pauli prorsus non suffragari commento indulgentiarum Pontificiarum.

Act. 9. 4. (margin)

QVINTVM ARGVMENTVM.

Ex 2. Corinth. 8, 14

QUod ex Scriptura pro indulgentiis texunt, legeram antea apud Scholasticos & riseram, tam impertinentia (sicut vulgus loquitur) allegata. Sed video *Lindanum* etiam, & alios Pontificios scriptores, cum melioribus destituantur, eodem argumento vti. Paulus enim 2. Corinth. 8, 14. exhortatione ad contribuendas eleemosynas pro pauperibus Ecclesiæ Hierosolymitanæ, hac vtitur sententia: *In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.* Hanc vero Pauli sententiam quæstores indulgentiarum ita ad suam nundinationem torquent: Corinthii abundabant, inquiunt, pecunia, sed inopes erant meritorum: contra vero Sancti Hierosolymitani abundabant meritis spiritualibus, a pecunia vero male parati erant. Fingunt igitur Paulum instituisse talem permutationem siue nundinationem inter ipsos, vt Corinthii præberent manus adiutrices, conferendo large pecuniam, & pro illa pecunia Sancti ex operibus suis supererogationis supplementum inopiæ Corinthiorum venderent, quod ad satisfactionem pro peccatis attinet. Ita quidem quæstores indulgentiarum. Sed Paulus seipsum, quid velit, explicat. Tractans enim eandem materiam de contributione eleemosynarum pro pauperibus Hierosolymitanis Roman. 15, 27. inquit, Gentes *debitores sunt Sanctorum, qui sunt Hierosolymis. Nam si spiritualium eorum participes factæ sunt Gentes, debent & ipsi in carnalibus ministrare illis.* Quid vero per spiritualia intelligi velit, ipse diserte explicat, 1. Corinth. 9, 11. Loquens enim de prædicatione Euangelii, quæ prodiit ex Hierusalem ab Apostolis, inquit: *Si spiritualia vobis seminauimus, quid magni est, si carnalia vestra metamus.* Vnde vero inopiæ nostræ in spiritualibus, quod ad redemptionem, remissionem, satisfactionem, expiationem peccatorum, iustitiam, salutem, & vitam æternam attinet, supplementum petendum sit, in eodem loco, 2. Corinth. 8, 9. expresse explicat Paulus: Hæc inquit, gratia Domini nostri Iesu Christi est, *quod propter nos, cum diues esset, pauper factus sit, vt nos illius paupertate ditesceremus.* Et Roman. 5, 17. sq.

17. sq. In vno Iesu Christo est exuberantia gratiæ & iustitiæ ad vitam. Est enim *plenus gratia & veritate, vt ex plenitudine eius omnes accipiamus gratiam pro gratia.* (Ioan. 1, 14. 16.) Nequaquam igitur Paulus vult merita supererogationis vendenda esse aliis pro pecunia, sicut Pontificii quæstores fingunt. Est enim Scripturæ sententia: *Pecunia tecum sit in perditionem, quia spiritualia existimasti pecuniis comparari,* Actorum 8, 20. Sed hoc tantum dicit Paulus in illa sua sententia: quia prædicationem Euangelii, quo antea caruistis, ab Hierosolymitanis accepistis, ergo debetis ipsis hanc gratitudinem, vt externam ipsorum inopiam vestris eleemosynis subleuetis.

SEXTVM ARGVMENTVM.

(ex artic. Symb. Apost. de communione Sanctorum.)

POstremo fingunt, dispensationem seu nundinationem indulgentiarum fundatam esse in articulo fidei, quo credimus communionem Sanctorum. Communionem enim largius & latissime interpretantur de meritis operum supererogationis, quæ non solis factoribus propria, sed communia sint omnibus fidelibus collata, in commune quasi Ecclesiæ ærarium, ad quod solus Papa claues habeat, & pro data pecunia inde cuilibet vendat, quantum visum fuerit. Hæc profecto amplissima est consequentia, quæ ex quouis quiduis audet conficere. Falsum enim & Scripturæ contrarium esse in prioribus partibus euidentissime ostendimus, credentes suis bonis operibus posse, non tantum pro suis peccatis satisfacere, & sibiipsis salutem & vitam æternam promereri: sed posse præterea multa supererogare, quibus ad solutionem pro suis peccatis, & ad meritum vitæ æternæ possint accommodari & imputari. Solius enim Christi obedientia & passio, expiatio, solutio & satisfactio est pro peccatis nostris & pretium seu meritum vitæ æternæ, & solius Christi obedientia credentibus imputatur ad iustitiam & salutem. Articulus igitur ille fidei nequaquam loquitur de tali communione, qualem in suis indulgentiis Pontificii fingunt, quæ Scripturæ ignota est: Immo quæ contra Scripturam pugnat, & contumeliosa est in Christum. Et etiamsi per impossibile fingeretur, articulum illum fidei tale quid continere: qua quæso consequentia nundinationes & Bullæ Pontificiæ attexerentur? Certe articulus ille fidei catholicus est omnium temporum. Sed Pontificias indulgentias tota vetustas, sicut mox ostendemus, ignorauit. Et Græca Ecclesia imposturas istas nunquam recepit.

II. Consideretur autem, quæ sit iuxta Scripturam articuli illius sententia: ita enim apparebit, quemadmodum Pontificii commento suo, de indulgentiis, præcipuos fidei articulos deprauent, necessarias consolationes obruant, & pro auro verbi Dei non carbones: sed stercora, damna, fraudes, & imposturas traditionum humanarum supponant. (Sententia verborum Symboli, communio Sanctorum.) Veteres enim verba illa, de communione Sanctorum, in explicatione symboli Apostolici vix habent: sed addita fuerunt, non vt peculiarem articulum constituerent: sed vt essent declaratio præcedentis articuli de Ecclesia Catholica, quod scilicet sit cœtus & congregatio, seu societas illorum, qui Spiritu Christi sanctificantur, & membra sunt vnius mystici corporis sub capite Christo. (Ecclesia cur dicta sanctorum communio.)

I. Nam *κοινωνία* etiam pro societate accipitur, vt Galat. 2, 9. Luc. 5, 10. & 2 Corinth. 8, 23.

II. Deinde quia Ecclesia, sicut *Irenæus* loquitur, est tanquam diues repositorium, in quod omnia bona & beneficia spiritualia sanguine Christi acquisita, quæ ad remissionem peccatorum, & vitam æternam consequendam necessaria sunt, Deus deposuit, vt verbo & Sacramentis credentibus dispensetur: Et quia vnus est Deus, vna fides, vnum baptisma, vnus Christus, vna iustitia & vita æterna, quæ ex æquo omnibus credentibus in Ecclesia proponuntur & applicantur: Ita, vt credentes communiter omnes habeant communionem seu participationem eorum bonorum, quæ in sequentibus articulis de remissione peccatorum, & de vita æterna continentur: Inde consolatione dulcissima Ecclesia vocatur *communio Sanctorum.* Licet enim dona in sanctis sint differentia, tamen quod ad remissionem peccatorum & vitam æternam attinet, communio est omnium Sanctorum, qui communiter, similiter, & ex æquo omnes gratia Dei, propter meritum Christi, fide accipiunt remissionem peccatorum & vitam æternam. Ideo enim in Symbolo coniuncti sunt illi articuli, communio Sanctorum, remissio peccatorum & vita æterna.

III. Tertio, quia Sancti membra sunt vnius corporis, officia igitur charitatis inter ipsos communia sunt & esse debent, sicut exemplo membrorum in corpore humano Paulus illud ostendere & explicare solet. Et hæc est Sanctorum communio iuxta Scripturæ interpretationem. Nequaquam autem, vel de meritis supererogationis, vel de Pontificiis indulgentiis articulus ille fidei loquitur: Paulus enim iustitiam, remissionem peccatorum, & vitam æternam docet a capite subministrari membris Ecclesiæ. Ex eius enim pleni-

tudine omnes accepimus gratiam pro gratia. Quam insigni igitur deprauatione Pontificiæ indulgentiæ in illum fidei articulum intendantur, manifestum est.

De cæteris ineptis Pontificiorum argumentis.

III. Hæc sunt præcipua argumenta ex Scriptura, quibus Pontificii falso, fraudulenter, & malitiose conantur Romanenses indulgentias probare, & stabilire. Quæ enim præterea afferre solent, vel ad hæc capita referri possunt, vel indigna sunt, quibus respondeatur, vt quod quidam adducere solent ex Psalm. 119, 63. *Particeps sum ego omnium timentium te.* Dauid enim hoc tantum dicit, quod non priuatim apud se tantum credat, confessionem vero metu periculi fugiat: sed quod disiungat se ab impiis, (sicut inquit: *Funes impiorum circumplexi sunt me, sed legis tuæ non sum oblitus*) *v. 61.* quodque publica confessione ostendat, se socium esse omnium, qui timent Dominum, & custodiunt mandata eius (חבר enim socium significat) & Græci reddiderunt *κοινωνὸς*, quod *socium* significat, Luc. 5, 10. 2. Cor. 8, 23. Inde vero indocti fecerunt Pontificiale Participium, capiens in nundinationibus indulgentiarum partem a populo, partem a clero, partem ab vtroque. *Lindanus* pro ærario indulgentiarum Pontificiarum allegat illud Psalm. 121, 3. *Cuius participatio eius in idipsum,* cum non ignoret, Psalmum hoc dicere: Ierusalem ædificatam esse, vt sit ciuitas, in qua sit coniunctio seu consociatio talis, sicut mox declaratur, vt illuc ascendant tribus Domini ad testimonium Domini & ad iudicia. Præterea non defuerunt, qui ad negotium indulgentiarum detorserunt illud Psalm. 149, 7. 8. 9. *Ad faciendam vindictam in nationibus, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manibus ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum.* Sed hoc modo etiam Alcorani commenta ex Scriptura probari poterunt. Desino igitur similia deliramenta recitare.

CAPUT IIII.

Quod indulgentiæ Pontificiæ, sicut supra eas descripsimus, primæ & veteri Ecclesiæ, hoc est, vniuersæ, veræ, eruditæ, puriori antiquitati, per annos ferme mille & ducentos, prorsus ignotæ fuerint.

Indulgentiæ destituuntur omni vetustatis testimonio.

IN ceteris controuersiis Pontificii veterum quorundam Scriptorum seu Patrum sententias, & antiquitatis consuetudines quasdam producere solent. In hac vero de indulgentiis disputatione non possunt, vel ulla Patrum testimonia, vel vlla veteris Ecclesiæ exempla proferre, quod talis vel doctrina, vel vsus talium indulgentiarum vllo vnquam tempore, usque ad annos post natum Christum mille ducentos, in veteri Ecclesia fuerit, sicut Italica Pontificiorum practica habet: & ad huius rei probationem nullum certius & efficacius argumentum est, quam propria ipsorum aduersariorum confessio.

Fatentur hoc ipsi Pontificii.

Durandus.

Durandus enim diserte hoc fatetur hisce verbis: *De indulgentiis pauca dici possunt per certitudinem, quia* nec *Scriptura expresse de eis loquitur,* sancti etiam Patres, Ambrosius, Hilarius, Hieronymus, Augustinus minime loquuntur de Indulgentiis.

Antoninus.

Antoninus etiam hoc fatetur illis verbis: *De indulgentiis nihil expresse habemus ex sacra Scriptura*: nec etiam ex dictis antiquorum Doctorum, sed modernorum. Addunt quidem, quod vulgo dicatur, Gregorium circa annum Domini 600. in Romanis stationibus dedisse septennes indulgentias: Sed audi, quid Magister *Angularis* ad Wesselum scribat, circa annum Domini 1470.

Magister Angularis. p. 872. opp. Wessel.

Verum est, inquit, *de indulgentiis nihil expresse ex sacra Scriptura haberi, nihil de his veteres scripsisse Doctores, quanquam Gregorius dicatur, quod tamen nusquam legi, septennes Romanis in stationibus indulgentias collocasse.* Audis ipsos Pontificios fateri illud, quod dicatur de Gregorii indulgentiis, nusquam legi. Nam nec ex Gregorii scriptis, nec ex vllis historiis ostendi hoc potest: sed fabulæ, vel sicut *Terentius* loquitur, *λόγοι* sunt. Et post Patrum etiam tempora, sic ordine recenseantur scriptores Ecclesiastici, in nullo deprehenduntur vestigia vel doctrinæ, vel praxeos de indulgentiis, ne apud posteriores quidem, qui ante annum Domini 1200. scripserunt, vt sunt, *Rupertus Tuitiensis, Anshelmus, Bernhardus*: immo nec apud Magistrum Sententiarum, nec in Decreto Gratiani quicquam habetur de Pontificiis indulgentiis. Hæc manifestissima sunt. Et *Roffensis* hoc non dissimulat. *Roffensis, confut. assert. Luth. art. 18. f. 196.* Inquit enim: *Multos fortasse mouet, indulgentiis istis non usque adeo fidere, quod earum vsus in Ecclesia videatur fuisse recentior & admodum sero repertus apud Christianos.* Et postea respondet: In primitiua Ecclesia non tam necessariam fuisse, siue purgatorii, siue indulgentiarum fidem, atque nunc sit. Item inquit: *f. 197.* *Quamdiu nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit indulgentias: Nam ex illo pendet omnis indulgentiarum existimatio. Si tollas purgatorium, quorsum indul-*

indulgentiis opus erit? Cum itaque purgatorium tam sero cognitum ac receptum Ecclesiæ fuerit uniuersæ: quis de indulgentiis mirari potest quod in principio nascentis Ecclesiæ nullus fuerit earum vsus? Cœperunt itaque indulgentiæ postquam ad purgatorii cruciatus aliquandiu trepidatum fuerat. Hæc *Roffensis*.

Confutantur illa potius verbis Lombardi.

II. Nec vero tantum destituuntur veterum testimoniis Pontificiæ indulgentiæ: sed contrarium prorsus docent veteres. *Longobardus* enim libro 4. distinct. 18. dicit: *Deum tunc tegere pœnitentium peccata, quando ad pœnam non reseruat*, sed debitum pœnæ remittit. Idque probat *Augustini* sententia, qui locum Psalm. 31. *Beati, quorum tecta sunt peccata*, ita exponit: *Tecta peccata, id est, cooperta & abolita. Si enim texit Deus* peccatum, *noluit aduertere, si noluit aduertere, noluit animaduertere*, hoc *est, punire, sed ignoscere.* Et addit: *Deum videre peccata, est ea ad pœnam imputare: Auertere autem faciem a peccatis, est, ea ad pœnam non reseruare.* Et *Chrysostomus* Hom. 1. in Epist. ad Philem. expresse dicit: Ad impetrandam peccatis nostris veniam non opus esse, vel pecunias impendere: vel peregrinando ad loca longinqua transire: Verba ipsa *Chrysostomi* adscribam: ὁδὸς γάρ ἐστι λύσεως τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδὲ πόνων δεομένη, οὐδὲ δαπάνης χρημάτων, ἀλλὰ οὐδὲ ἄλλου οὐδενός. ἀλλ' ἁπλῶς προαιρέσεως: οὐκ ἀποδημίαν χρὴ στείλασθαι, οὐκ εἰς τὴν ὑπερορίαν ἐλθεῖν, οὐ κινδύνους ὑποστῆναι, hoc est, *via solutionis* seu remissionis *peccatorum nec laboribus indiget, nec pecuniarum expensa: seu vlla aliqua alia re: sed simpliciter tantum bono proposito. Non opus est peregrinationem suscipere, nec vltramontana aut externa loca petere aut pericula adire & sustinere*, &c. Eandem sententiam habet *Augustinus* Sermone de Martyribus: *Non dixit* Deus, *Vade in Orientem, & quære iustitiam: nauiga vsque ad Occidentem, vt accipias indulgentiam, dimitte inimico tuo, & dimittetur tibi. Indulge, & indulgebitur tibi.* — — *Non* — — *opus habes inquirere peccatorum tuorum indulgentiam, si vis, intus in cellario cordis tui poteris inuenire.* *Bernhardus* etiam Sermone primo de Aduentu: *Non te oportet, o homo, maria transfretare, non penetrare nubes, non transalpinare necesse est. Non grandis tibi ostenditur via, vsque ad temetipsum. Occurre Deo tuo; prope enim est verbum in ore tuo, & in corde tuo.* *Chrysostomus* Hom. 38. in Matth. *Templum Dei speluncam facit latronum, qui lucra terrena* — *sectatur, cultusque religionis commodo, non tam cultus est Dei, quam iniquæ negotiationis occasio. Nam quotidie Iesus ingreditur templum, & eiicit omnes vendentes gratiam Dei.* Supra etiam cum de reliquiis Sanctorum disputaremus, ostendimus *Gregorium Nyssenum* integram orationem opposuisse persuasioni de peregrinationibus ad loca Hierosolymitana. Atqui pecunia & peregrinationes sunt nerui indulgentiarum Pontificiarum; quos ostendimus non tantum destitui, verum etiam oppugnari & refutari testimoniis veteris Ecclesiæ.

Chrysostomi.

T. VI. in N. T. f. 675.

S. qui 46. est serm. de sanct. T. X. f. 905

Bernhardi

immo Auctor. op. imperfecti h. 40.

Greg. Nyssenus.

III. Quale igitur dogma sit de Pontificiis indulgentiis, inde æstimari potest, quod I. Scripturæ documentis & exemplis prorsus destituitur. II. quod repugnat præcipuis & manifestis fidei nostræ articulis. III. quod veteris & veræ antiquitatis in Ecclesia nulla habet, vel testimonia, vel exempla. IIII. cuius fundamenta veterum sententiis improbata, reiecta & refutata sunt. Et tamen Tridentini Concilii impudentia non veretur fingere, potestatem conferendi indulgentias, quales in Pontificia Ecclesia vsitatæ fuerunt, a Christo Ecclesiæ concessam, qua antiquissimis etiam temporibus Ecclesia vsa fuerit, cum manifestissimum sit, ad probandas Pontificias indulgentias, sicut supra descriptæ sunt, ne vnum quidem certum & idoneum veteris Ecclesiæ seu testimonium seu exemplum afferri posse. Quod enim ex ritibus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia quidam subsidia Pontificiis indulgentiis conscribere conantur, ostendemus prorsus alienum & peregrinum esse.

Summa dictorum.

Tridentinorum impudentia.

SECTIO II.

Historia de indulgentiis, hoc est, quomodo ex ritibus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia, ex mulctarum Canonicarum relaxatione, commutatione, seu redemptione, posteris temporibus nouum genus indulgentiarum extructum sit.

Panopl. l. 4 c. 73. f. 394.

Lindanus animaduertens, quam inuidiosum & pudendum sit, tam recens esse commentum Pontificiarum indulgentiarum, ut nullo probato & idoneo vel testimonio vel exemplo veteris Ecclesiæ, per annos a nato Christo ferme 1200. probari possit: conatur Lectoribus fucum facere ex historia canonicarum satisfactionum veteris Ecclesiæ. Quia enim illæ sæpius leguntur imminutæ, decur-

Lindanus ex ritibus canonicarum satisfactionum conatur indulgentias probare.

decurtatæ, & relaxatæ, quando pœnitentium animus satis videbatur exploratus: contendit eandem etiam esse rationem indulgentiarum Pontificiarum, & eodem illas fundamento niti. cum non ignoret, ritus illos veteris Ecclesiæ longe diuersos esse a nundinatione Pontificiarum indulgentiarum, id quod ad oculum (quod dicitur) ostendi potest, si descriptio Pontificiarum indulgentiarum, supra exposita, ad ritus publicæ pœnitentiæ veteris Ecclesiæ conferatur.

Quod tamen historia de publica veteris Ecclesiæ pœnitentia & satisfactionibus canonicis satis refellitur.

Ne itaque Lector fuco illo turbetur, de isto *Lindani* argumento quædam dicenda sunt. Vtque refutatio sine Lectoris tædio cum aliquo fructu fieri possit, historica obseruatione ostendemus, qui fuerint ritus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia, propter quas caussas, & quo fine canonicæ illæ mulctæ lapsis fuerint vel impositæ, vel relaxatæ. quomodo progressu temporis in rigorem & austeritatem non tolerandam euaserint, vt de commutationibus earum fuerit cogitandum, quæ prauæ, superstitiosæ & impiæ opiniones ritibus illis sensim accesserint: & quomodo tandem aliæ satisfactiones, & nouæ indulgentiæ, excogitatis aliis caussis & finibus, excogitatæ fuerint, quæ in turpissimum quæstum exierunt. Cuius nundinationis mensas, gratiam Dei turpiter cauponantes, cum Christus verbo suo per ministerium Reuerendi viri Dn. D. *Martini Lutheri* potenter euertisset, & ex templo suo profligasset, ita, vt impudentes & profligatæ istæ Romanensium Trapezitarum quæsturæ toti iam mundo fœteant: Tam bonus tamen lucri odor est ex re qualibet, vt Tridentinum Concilium nundinationes istas sub interminatione anathematis Ecclesiæ rursus obtrudere non vereatur. Hæc historica obseruatio multas disputationes illustrabit, veram originem Pontificiarum indulgentiarum ostendet, & monebit, quam periculosum sit, humanis traditionibus, bona licet intentione institutis & susceptis, Ecclesiam obligare, & conscientias onerare.

CAPVT I.

De ritibus publicæ pœnitentiæ, siue quales fuerint canonicæ satisfactiones in veteri Ecclesia.

Quibus publica pœnitentia imposita fuerit.

HOc igitur constat, veterem Ecclesiam eos, qui in persecutione, vel fidem Christi abnegassent, vel idolis sacrificassent, vel in hæresin incidissent, vel in alia grauia & manifesta flagitia lapsi essent, non leuiter aut statim ad primam pœnitentiæ significationem in Ecclesiam recepisse, & ad communionem admisisse: sed pro publicis criminibus publicam etiam, siue in publico, si agi volebant pœnitentiam.

Cur varii illi ritus ad illam adhibiti.

Et ad publicam illam pœnitentiam adhibebant varios externos ritus: partim vt Ecclesia suam sollicitudinem, purgationem, indignationem, timorem, desiderium, æmulationem, & vindictam erga publica, notoria, & grauia crimina ostenderet: partim vt & ipsi pœnitentes publicis, manifestis, externis & visibilibus signis ac testimoniis dolorem animi sui de peccato, fidem suam serio quærentem reconciliationem, ac propositum & studium emendationis, toti Ecclesiæ ostenderent & testatum facerent.

Appellationes rituum illorum.

Ritus illos publicæ pœnitentiæ Græci, sicut est apud *Sozomenum* libr. 7. cap. 16. vocarunt *ἐπιτίμια καὶ τιμωρίας*, hoc est, *castigationes, pœnas* seu mulctas Ecclesiasticas vel canonicas. Et in *Basilii* regulis talia *ἐπιτίμια* pro lapsuum diuersitate varia extant descripta.

Satisfactionis vocabulum vnde natum sit.

Latini vocarunt *satisfactiones*, inde & ideo, sicut inquit *Augustinus* in Enchiridio c. 65. *Quia enim dolor alterius cordis plerunque occultus est alteri, — — constituuntur — — tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam satis Ecclesiæ, in qua remittuntur peccata.* Et quia Latina lingua, *alicui satisfacere*, intelligit studium suum alicui declarare & probare, in ea significatione *Cyprianus* & *Augustinus* opera illa pœnitentiæ aliquando dicunt *satisfacere Deo*. Illis enim pœnitentes declarant & approbant se Deo, quod non simulent aut fingant, sed serio agant pœnitentiam, sicut scriptum est, Ion. 3, 10. *Vidit Deus opera* Niniuitarum, *quod conuersi essent a viis suis malis.* Quia vero verbum *satisfacere* Latinis, sicut *Asconius* annotauit, vulgo significat, tantum facere, quantum irato homini ad vindictam satis est, ad obedientiam & passionem Christi recte accommodatur vocabulum Satisfactionis.

Satisfactionis vocabulum incommodius.

Incommodius vero & arrogantius est, si operibus pœnitentiæ tribuatur, præsertim cum euentus ostenderit, ex vulgari significatione vocabuli Satisfactionis, honorem expiationis, propitiationis, persolutionis, & compensationis pro culpa & pro pœna peccatorum nostrorum a Christo ad nostra opera translatum, vel certe inter Christum & inter nos diuisum. Et appellationem Satisfactionis iuxta vulgarem significationem statim sub initium aliquid incommodi rebus ipsis attulisse ex *Cypriani* disputationibus apparet.

Aste-

Astesanus certe in Summa sua dicit, satisfactionem culpam præteritam recompensando curare: Et satisfactionem esse iniuriæ illatæ recompensationem secundum iustitiæ æqualitatẽ. Græcorum vero appellationes magis propriæ & significantes sunt, quæ cum Paulinis vocabulis, 2. Corinth. 7, 11. pulchre conueniunt: Quod enim Paulus vocat *ἐκδίκησιν* hoc *Sozomenus* vocat *δίκην ἐπιτιμίας καὶ τιμωρίας*. Sed de rebus ipsis quædam annotabimus.

Græcorum appellationes.

II. Prima igitur publicæ pœnitentiæ origo ex Apostolicæ Ecclesiæ consuetudine sumpta est, quæ qualis fuerit, supra explicatione loci Paulini 2. Corinth. 2. & 7. ostendimus, & exemplum peccatricis, Luc. 7. idem ostendere videtur. Quæ ideo diligentius obseruanda sunt: ex eorum enim consideratione & collatione intelligi potest, quomodo posteris temporibus subinde alia accesserint, & quomodo ab Apostolica origine paulatim longius discessum sit. *Eusebius* lib. 3. c. 23. ex Clemente describit narrationem, quæ licet canonica non sit, quædam tamen vestigia monstrat Apostolicæ consuetudinis, quædam vero addit, quæ quomodo Apostolorum scriptis & exemplis consentanea sint, Lector iudicet: Cum enim adolescens, quem Ioannes apud Episcopum quendam educari, & ad ministerium Ecclesiæ institutione formari voluerat, latronum dux factus fuisset: Ioannes ad ipsum profectus, ita eum reuocasse ad pœnitentiam scribitur: *Ne formides, adhuc tibi salutis spes reliqua est. Ego Christo pro te rationem reddam*, & si opus sit, *tuam mortem lubens in me deriuabo, sicut Christus mortem pro nobis oppetiit*: *Consiste, crede, Christus me ad te misit.* Ille abiectis armis, oculis humi defixis constitit, postea tremens amare fleuit: Ioannem deinde ad se accedentem, *complexus est gemitibus & vlulatibus, quo ad poterat ἀπολογούμενος*, quod recens Pontificius interpres *Christophorsonius* ita reddit: *pro culpa satisfecit.* Vt enim satisfactiones suas specie aliqua vetustatis circumdent Pontificii, sicut 2. Corinth. 7, 11. *ἀπολογίαν* reddiderunt *satisfactionem*: ita huic loco Eusebii satisfactionem interpres infarsit, & quidem pro culpa dicit latronem istum satisfecisse, quod ne Scholastici quidem dicere audent. Significat autem *ἀπολογεῖσθαι* crimen vel excusare, vel diluere, vel ratione reddita aliquid defendere, quæ significationes huic loco conuenire non possunt: neque enim pœnitentis est peccata vel excusare vel defendere. Significat autem præterea *ἀπολογεῖσθαι*, reum esse, & culpam seu crimen deprecari, quæ significatio huic loco pulchre conuenit, quod scilicet latro iste lamentis ostenderit, se reatum suum agnoscere, & culpam serio deprecari: Quales igitur fuerint veterum satisfactiones (si ita loqui libeat) ex hoc loco patet. Addit autem Clemens, Ioannem interposito iuramento spopondisse, se ipsi, cum dexteram homicidii ream occultaret, a Seruatore veniam seu remissionem precibus suis inuenturum. Atque ita, inquit Clemens, *ipsum ad Ecclesiam reduxit crebris orationibus ἐξαιτούμενος rei culpam deprecans, continuis ieiuniis συναγωνιζόμενος, vna cum reo concertans, animumque eius consolationibus verbi diuini erigens & confirmans, nec prius inde discessit, quam ipsum Ecclesiæ restituisset.* Et hanc pœnitentiam Clemens vocat *ἀνάστασιν βλεπομένην* resurrectionem a peccatis visibilem, publicam, seu externam, in qua publicas seu communes preces Ecclesia merito adiunxit. De illis enim scriptum est, Iac. 5, 15. *Si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Et 1. Ioan. 5, 15. *Si quis viderit fratrem suum peccare, petet, & dabit ei vitam.* Quod vero narratio Clementis dicit, latronem illum conuersum, lachrymarum vnda secundo baptizatum, interpretatione & mitigatione valde commoda opus habet, sicut, quod Ioannes scribitur dixisse, se latronis istius mortem suscepturum, sicut Christus nostram.

Origo publicæ pœnitentiæ ab Apostolis.

Cuius exemplum

ex historia de adolescente illo Ioannis Euangelistæ.

f. 75.

III. Ad hanc formam reliqua etiam exempla publicæ pœnitentiæ, quæ in historiis extant, congruunt, nisi quod subinde noua quædam additamenta accesserunt: vt quod *Eusebius* lib. 5. c. 17. * scribit de Natali, reuerso ab hæresi Theodoti, quæ Christum solum hominem esse blasphemabat, quod *sacco indutus & cineribus adspersus, cum magno mærore & lachrymis ad pedes Zepherini Episcopi se prostrauerit, aduoluens se pedibus, non modo clericorũ sed & laicorum, ita vt Ecclesia Christi commiserata & condolens, lamentis vna se dederet. Cumque multis precibus vsus fuisset, & vibices plagarum*, quos in visione ab Angelis accepisset, *ostendisset, vix tandẽ in communionẽ Ecclesiæ receptus fuit.* Ita l. 6. c. 43. ** Sidonius & Celerinus a Nouato ad Ecclesiã reuersi *ἀποδυράμενοι καὶ μετανοήσαντες, lachrymis, dolore & pœnitentia deplorarunt, quod ab Ecclesia desciuissent*, ac præsente tota Ecclesia, maleficia Nouati denunciarunt. Et ibidem alius a Nouato ad Ecclesiã reuersus, peccatũ suum publice confitetur & deplorat, ac postea recipitur.

de Natali

de Sidonio & Celerino

(M) Et

* f. 160. [illegible] ἕωθεν ἀναστῆναι, καὶ ἐνδυσάμενον σάκκον, καὶ σποδὸν καταπασάμενον μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ δακρύων προσπεσεῖν Ζεφυρίνῳ τῷ ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοὺς πόδας οὐ μόνον τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν, συγχέαι τε τοῖς δάκρυσι τὴν εὔσπλαγχνον ἐκκλησίαν τοῦ ἐλεήμονος Χριστοῦ. πολλῇ τε τῇ δεήσει χρησάμενον, δείξαντά τε τοὺς μώλωπας ὧν εἰλήφει πληγῶν, μόλις κοινωνηθῆναι.

** f. 198. τούτῳ δὲ πρεσβύτεροι καὶ λαϊκῶν ἀδελφῶν παμπόλλων, ἐξήγγειλαν ἀποδυράμενοι καὶ μετανοήσαντες ἐφ' οἷς πεπιστεύκεισαν τῷ δολερῷ καὶ πανούργῳ θηρίῳ, πρὸ ὀλίγου χρόνου τῆς ἐκκλησίας ἀπολειφθέντες.

can. 103. *Cum aliquis excommunicatus, pœnitentia ductus veniam postulat, & emendationem promittit, Episcopus, qui eum excommunicauit, ante ianuas Ecclesiæ venire debet, & duodecim presbyteri cum eo, — & si ille terra prostratus, veniam postulat, & de futuris cautelam spondet, tunc Episcopus apprehensa manu eius dextera, in Ecclesiam illum introducat, & communioni Christianæ reddat.* Illa vero solennis pœnitentia olim semel tantum dabatur in Ecclesia, nec reiterabatur. Quod si tales rursus lapsi seria confessione reuertebantur ad Ecclesiam, non dabatur ipsis locus publicæ pœnitentiæ, nec tamen omnino repellebantur, sed permittebantur quidem interesse prædicationi, orationi, & mysteriorum celebrationi, sed communio ipsis non dabatur, nisi in extremis. *Augustinus* tamen postea talibus rursus permisit locum publicæ pœnitentiæ, Epist. 54. Alia vero fuit sine solennitate publica pœnitentia, pro criminibus, non tam grauibus, vel occultis solum. Illa poterat sæpius iterari.

E. 155. sq. & vulgarem.

De discrimine inter veterum satisfactiones & modernas pontificias.

VII. Hæc paucula de ritibus publicæ pœnitentiæ hoc loco ar notare volui, vt ostenderem satisfactiones, de quibus Pontificii in materia indulgentiarum disputant, longe alias & diuersas esse a canonicis veteris Ecclesiæ satisfactionibus: Has enim veteres pro publicis criminibus in publica pœnitentia imponebant. Pontificii vero pro priuatis, occultis, & quibuslibet peccatis volunt iniungi satisfactiones. Cumque veterum satisfactiones vna cum publica pœnitentia prorsus exoleuerint & abolitæ sint, in Pontificia Ecclesia de inani titulo, & de vmbra rei, non amplius existentis, disputant, ac talium satisfactionum indulgentias vendunt, quæ nullibi iam in rerum natura extant. Potius operam dare debebant, vt vtilissima illa veteris Ecclesiæ disciplina, quæ hisce profligatis temporibus summopere necessaria esset, Ecclesiæ sine conscientiarum laqueis restitueretur, quatenus ea Apostolicis scriptis consentanea est, & ad ædificationem Ecclesiæ, pro ratione horum temporum, seruire posset. De talibus necessariis & vtilibus rebus non sunt solliciti Pontificii; tantum pro receptis satisfactionum suarum superstitionibus, & pro quæstibus indulgentiariis dimicant. Iudicaui etiam annotationem hanc de ritibus publicæ pœnitentiæ in veteri Ecclesia ideo hoc loco repetendam esse, vt eo commodius ostendi posset inclinatio ad traditiones inextricabiles, & quomodo tandem, cum conscientiæ eas amplius tolerare non possent, indulgentiarum fraudes inde extrui cœperint.

CAPVT II.

Qualis fuerit ratio pœnitentiæ pro occultis criminibus. Item, pro quotidianis delictis in veteri Ecclesia.

Satisfactiones istæ primum in publicis criminibus tantum imponebantur.

ILli vero satisfactionum ritus, seu publica Ecclesiasticarum castigationum spectacula, non omnibus, qui in exercitiis Christianæ pœnitentiæ veniam peccatorũ suorum apud Deum quærebant, imponebantur: sed tantum pro publicis & grauissimis criminibus, quibus vniuersa Ecclesia offensa fuerat. Ita enim dicit Canon 32. Concilii *Carthaginensis* tertii: *Cuius pœnitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod vniuersam Ecclesiam commouerit, ante* atrium Ecclesiæ *manus ei imponatur.* Et *Augustinus* in Enchiridio cap. 65. inquit: *Sed neque de ipsis criminibus, quamlibet magnis, remittendis, in Ecclesia Dei desperanda est misericordia agentibus pœnitentiam, secundum modum sui cuiusque peccati. In actione autem pœnitentiæ, vbi tale crimen commissum est, vt is, qui commisit, a Christi etiam corpore separetur, non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris. — — Verum, quia plerunque dolor alterius cordis occultus est alteri, — — recte constituuntur ab his, qui Ecclesiæ præsunt, tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam satis Ecclesiæ.*

Postea vero in occultis etiam & paruis introducta fuerunt.

II. Et inter veteres quidem *Origenes* & *Cyprianus* cohortationibus suis apud populum instituerunt, pro occultis etiam, item pro paruis & modicis peccatis publicam exomologesin, & vsitatas tunc satisfactiones, in se reciperent: sicut *Cyprianus* Sermo 5. de lapsis inquit: *Qui fide maiore & timore meliore, quamuis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter* confitẽtur, *exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam, paruis licet & modicis vulneribus exquirunt.* Et *Origenes* in Psalmo 37. inquit: *Oportet peccatum nõ celare intrinsecus, fortassis enim sicut ii, qui habent intus clausam escam indigestam, aut humoris vel phlegmatis stomacho grauiter — imminentia, si vomuerint, releuantur: Ita etiam hi, qui peccauerunt siquidẽ occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus vrgentur & propemodum suffocantur a phlegmate vel humore peccati. Si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat seipsum & confitetur, simul euomit delictum, atque omnem morbi digerit caussam.*

III. Et ita quidem illi lapsos exhortati sunt, quorum lapsus in enormibus criminibus vel occulti erant, vel intra conatum & attentationem constiterant. Quidam etiam exhortationibus illis moti, sponte, sicut ex *Cypriano* ostendimus, se detulerunt, & publicam exomologesin susceperunt. Et *Origenes* addidit vtilem admonitionem in Psalm. 37. *Circumspice*, inquit, *diligentius, cui debeas confiteri peccatum, proba prius medicum cui debeas languoris caussas exponere,* — — vt *si is intellexerit & praviderit talem esse languorem tuum, qui in conuentu totius Ecclesia exponi debeat & curari, ex quo fortassis & ceteri adificari poterunt, & tu ipse facile sanari, multa hoc deliberatione & satis periti medici illius consilio procurandum est.* In Græca vero Ecclesia, sicut scribit *Sozomenus* lib. 7. cap. 16. odiosum visum fuit crimina occulta tanquam in theatro, audiente Ecclesiæ multitudine, patefacere. Constituerunt itaque presbyterum secretorum tenacem, ad quem lapsi accedentes lapsus suos confitebantur. Ille vero lapsus illos occultos non proferebat in publicum: sed lapsis imponebat *arbitratu*, mulctam seu castigationem Ecclesiasticam, quam oporteret ipsos publice exsoluere, vt lapsus quidem non proderentur in publicum, ex publicis tamen mulctis seu satisfactionibus Ecclesia intelligeret, ipsos grauiter deliquisse. Et hæc in libello, qui *Augustini* titulo fertur, de dogmatibus Ecclesiasticis cap. 53. vocatur *secreta satisfactio*, quæ fiebat *mutato habitu saculari*. Verba hæc sunt: *Quem mortalia crimina post Baptismum commissa premunt, hortor, prius publica pœnitentia satisfacere, ac ita sacerdotis iudicio reconciliatum communi sociari.* — — *Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina, non negamus, sed mutato prius sæculari habitu*, &c.

hom. 2. f. 529.

Vnde Presbyter pœnitentiarius in Ecclesiis orientalibus.

T. III. f. 145.

IV. Sed & hic ritus in Græca Ecclesia, ante tempora Chrysostomi, sub Nectario, circa annum Domini 400. publice abrogatus est. & quisque suæ conscientiæ permissus, vt, prout confideret, ad mysteriorum communionem accederet. Quod de criminibus occultis intelligendum est: In publicis enim, manifestis & notoriis criminibus mansit seueritas disciplinæ, & excommunicationis. etiam in Græca Ecclesia.

qui tamen ritus iterum abrogatus fuit.

V. Diximus hactenus de criminibus enormibus, quando vel publica erant, vel occulta, qualis ratio publicæ pœnitentiæ seu satisfactionis fuerit in veteri Ecclesia. Cum vero tota vita credentium in hoc sæculo sit perpetua pœnitentia, & quotidiana debeant esse Christianæ pœnitentiæ exercitia, veniam enim & remissionem peccatorum petimus quotidie, quando oramus: *Dimitte nobis debita nostra*, & quando communionem corporis & sanguinis Christi accipimus: Veteres in quotidianis lapsibus seu peccatis non imposuerunt pœnitentibus peculiares mulctas, castigationes, seu satisfactiones, sicut in criminibus enormibus. Veterum enim distinctio est, quam aliquoties repetit *Augustinus*, vt ad Seleucianā & de vtilitate pœnitentiæ, & in Enchiridio: Triplicem scilicet esse rationem agendæ pœnitentiæ: Primam *competentium*, siue *ad Baptismum venire sitientium*, quibus nulla imponebatur satisfactio. Secundam *prope quotidianam*, quæ omnium bonorum & fidentium est, in qua non imponebatur satisfactio: sed *tundimus* inquit, *pectora nostra, dicentes: Dimitte nobis debita nostra*: Tertiam vocat pœnitentiam *grauiorem & luctuosiorem*, in qua proprie vocantur pœnitentes pro criminibus ingentibus seu nefandis, vbi congrua imponebatur satisfactio. Et de Symbolo lib. 1. c. 6. inquit: *Semel abluimur Baptismate, quotidie abluimur oratione. Sed nolite illa committere, pro quibus necesse est, vt a corpore Christi separemur, quod absit a nobis. Illi enim, quos videtis agere pœnitentiam, scelera commiserunt aut adulteria, aut aliqua facta immania, inde agunt pœnitentiam. Nam si leuia peccata ipsorum essent, hac quotidiana oratio delendo sufficeret. Ergo*, inquit, *tribus modis dimittuntur peccata in Ecclesia, in baptismate, in oratione, in humilitate maioris pœnitentia.* Et in Enchiridio c. 71. *de quotidianis* — — *peccatis* — — *quotidiana oratio fidelium satisfacit: Dimitte eis* &c. *Origenes* etiam in Leuit. c. 25. inquit: *Si nos aliqua culpa mortalis inuenerit, qua non in crimine mortali, non in blasphemia fidei:* — — *sed vel in sermonibus, vel in morum vitio consistat,* — — *huiusmodi culpa semper reparari potest, nec aliquando tibi interdicitur, de commissis huiusmodi pœnitudinem gerere. In grauioribus enim criminibus semel tantum vel raro pœnitentia conceditur locus. Ista vero communia, qua frequenter incurrimus, semper pœnitentiam recipiunt, & sine intermissione redimuntur.* Idem etiam indicat vulgatum *Hieronymi* dictum, in quo dicit, Euangelicam esse satisfactionem, qui deponit veterem hominem cum actibus suis, denegat semetipsum, & mundo crucifigitur. Item, qui exspoliat veterem hominem, & mortificat membra, quæ sunt super terram, iuxta dictum Christi: Vade, & noli amplius peccare. Addit autem: Interea fateor, longe aliam esse rationem de criminum pœnitentia, & satisfactione, de qua Ecclesia, quando læsionem accepit & offensa est, publice suum

Lapsibus quotidianis mulcta pœnitentiaria haud fuerunt imposita.

Vbi de triplici ratione veterum agendi pœnitentiam.

f. 757. T. IX.

f. 125. T. III.

hom. 15. f. 193.

f. 193.

suum iudicium interponit, indicens satisfactionem publicam & grauiorem, vt innotescat omnibus, vere pœnitere, qui prompto animo suscipiant, quicquid Ecclesia decreuerit.

Vtilitas praecedentis distinctionis prima.

VI. Hanc distinctionem ex historia antiquitatis ideo hoc loco indicare volui, vt, sicut in præcedenti capite ostendi, Pontificios prorsus iam non habere in sua Ecclesia veteris Ecclesiæ satisfactiones, & longe alias fuisse satisfactiones in publica pœnitentia veteris Ecclesiæ, quam sint illæ, de quibus Pontificii nunc dimicant: Ita ex hac nunc indicatione Lector perspiceret, vanum esse Pontificiorum commentum, quo fingunt, pro omnibus & quibuscunque peccatis imponendas esse satisfactiones, quæ vel in hac vita, vel in purgatorio exsoluendæ sint. Ostendimus enim, veterem Ecclesiam tantum pro enormibus, ingentibus, seu nefandis, sicut loquuntur, criminibus suas satisfactiones imposuisse pœnitentibus: pro reliquis quotidianis delictis quotidiana fidelium oratione, *Dimitte nobis*, &c. satisfactum fuisse.

Secunda.

Addit & hæc distinctio aliquid lucis, quod veteris Ecclesiæ satisfactiones, quæ proprie ita vocabantur, pro criminibus grauioribus, & imponebantur & exsoluebantur ante absolutionem & communionem. Quando vero tales pœnitentes Ecclesiæ iam reconciliati erant, admonebantur, vt iam reconciliati non amplius peccarent, sed facerent fructus dignos pœnitentia, vt scilicet in futurum essent cautiores & vigilantiores, ad cauenda peccata & coercendam carnem, vt peccati reliquias contrariis pharmacis curarent, & vitiosos habitus, male viuendo comparatos, contrariis virtutum exercitiis tollerent & abolerent. Quas admonitiones reliquis etiam fidelibus in quotidianis & leuioribus peccatis post absolutionem & communionem diligenter & serio proponebant, sicut in secunda parte huius examinis de satisfactionibus tales veterum sententias quasdam adscripsimus, & Scripturæ consentaneas esse ostendimus. Et scio, veteres tales fructus veræ pœnitentiæ aliquando satisfactiones vocasse, vt cum *Augustinus* dicit: *Satisfactionem pœnitentiæ* esse *caussas peccatorum exscindere, nec eorum suggestionibus aditum præbere.* Item, satisfactio pœnitentiæ est: *Vade, & amplius noli peccare.* De pœnitent. distinct. 3. Quales satisfactiones nec pecunia redimi, nec indulgentiis remitti debere aut posse certum est: sunt enim mandata diuina. Sed Pontificii de hisce vtilibus & necessariis commonefactionibus, ad emendationem vitæ facientibus, non admodum sunt solliciti: tantum nugantur de satisfactionibus indebitis, quas pecunia in indulgentiis redimi, aut suppliciis purgatorii sui oportere fingunt. Falso itaque Pontificii antiquitatis titulum suis prætexunt satisfactionibus, vt illæ data pecunia redimantur & indulgentiis remittantur. Appellatio sane satisfactionum antiqua est: sed res longe aliæ fuerunt in veteri Ecclesia, quam nunc sunt apud Pontificios, quod ex indicationibus historiarum veteris Ecclesiæ manifestum est.

de dogm. eccles. c. 54. l. III. f. 145.

CAPVT III.

Quas caussas & rationes vetus Ecclesia habuerit, propter quas, & quo fine canonicas satisfactiones publice lapsis imposuerit.

Satisfactiones veterum & recentes Pontificiorum finibus differunt.

NEc vero, quoad substantiam seu materiam tantum diuersæ sunt Pontificiorum satisfactiones a veteris Ecclesiæ ritibus, sicut iam ostendimus, sed fines etiam prorsus alii & diuersi fuerunt. Pontificii enim fingunt, suas satisfactiones esse compensationes, vel pro peccatis, vel pro pœnis peccatorum, adeo ad remissionem peccatorum quorumcunque necessarias, vt si non in hac vita, vel opere exsoluantur, vel data Pontificibus pecunia redimantur, luendas esse post hanc vitam in igne purgatorii. Hac enim hedera suspensa indulgentias suas vendibiles faciunt. Sed quia satisfactiones sunt traditiones humanæ, non mandatæ diuinitus, planum de illis iudicium est iuxta Scripturam, Coloss. 2, 8. Et quod vetus Ecclesia non iudicarit, illas suas satisfactiones ad remissionem peccatorum necessarias esse, inde manifestum est; Primo, quod non eædem vel similes fuerint in omnibus Ecclesiis, sicut indicat *Sozomenus* l. 7. c. 16. Secundo, quod non pro omnibus peccatis, sed tantum pro grauissimis criminibus eas imposuerunt, pro quotidianis enim delictis dixerunt satisfieri quotidiana oratione: *Dimitte nobis debita nostra.* Item satisfactionem esse: *Vade, & noli amplius peccare.* Tertio, quia manente ministerio & consolatione remissionis peccatorum, veterum illæ satisfactiones sensim cœperunt in Orientali primum Ecclesia obsolescere, & tandem in Occidentali etiam Ecclesia prorsus interciderunt & aboliti sunt. Quarto, quia in periculo mortis, siue in ca-

Satisfactiones Ecclesiæ veteris non pertinuerunt ad remissionem peccatorum.

su desperato, etiamsi nondum peracta esset canonica satisfactio, decreuerunt remissionem peccatorum pœnitentibus impertiendam, & eos ad communionem admittendos, *Eusebius* lib. 6. cap. 44. Immo iis, qui toto vitæ tempore pœnitentiam auersati, in extremo vitæ suæ eam peterent, reconciliationem seu remissionem peccatorum, & viaticum Eucharistiæ impertiebant, sicut decreuit quarta Synodus *Carthaginensis*. Et licet adderetur illa conditio, vt si superuixissent, statutis pœnitentiæ legibus postea subderentur, tametsi contingeret eos mori, de remissione & reconciliatione eos nequaquam volebant dubitare, nec purgatorii ignis horroribus & suppliciis eos destinabant: sed sicut *Dionysius Alexandrinus* scribit, hæc ipsis consolatio proponebatur, vt accepta remissione peccatorum, *εὐέλπιδες ἀπαλλάττωνται, bona spe confirmati* seu freti *ex hac vita decederent*. Quibus omnibus contraria & docentur & aguntur in Pontificia Ecclesia, alias enim merces indulgentiarum suarum non possent extrudere. Vetus igitur Ecclesia non docuit satisfactiones suas ad ipsam remissionem peccatorum necessarias esse, nec sensit satisfactiones illas, si in hac vita non exsoluerentur, in purgatorii igne luendas esse. Quæ duo si Pontificiis auferantur, mensæ nummulariorum, & cathedræ vendentium indulgentias subuersæ erunt.

Loco.

Caussæ, cur enormiter & publice peccantibus satisfactiones canonicæ impositæ fuerint.

II. Alias vero caussas & rationes habuerunt veteres, ob quas publice lapsis imposuerunt suas satisfactiones; alios etiam fines suis satisfactionibus propositos habuerunt: quæ omnia ex historia antiquitatis manifeste hoc modo colligi possunt. Quædam enim ipsum Ecclesiæ corpus, quædam Ecclesiæ membra, quædam eos, qui foris sunt, quædam ipsos pœnitentes concernunt & respiciunt.

I. Primo enim pro publicis & enormibus criminibus impositæ fuerunt tales satisfactiones, seu mulctæ potius, vt Ecclesia publico testimonio ostenderet, sicut Paulus inquit 2. Cor. 7, 11. suam sollicitudinem, apologiam, indignationem, timorem, æmulationem, vindictam, aduersus talia crimina, ne propter tales lapsus & crimina verbum Dei male audiret, & nomen Domini blasphemaretur inter gentes, quasi Ecclesia esset colluuies quædam sceleratorum hominum, vbi libertas seu impunitas traderetur & concederetur quæuis scelera perpetrandi. Et quia magistratus tunc plerunque erat ethnicus, multa non puniens, quæ tamen in Ecclesia pro criminibus habentur, Ecclesia in hunc vsum peculiare presbyterium constituit, vt publicæ Ecclesiasticæ mulctæ imponerentur pro illis etiam criminibus, quæ a magistratu ethnico non puniebantur, sicut *Tertullianus* in Apologetico ostendit. II. Vt Ecclesia ipso facto ostenderet, se non communicare peccatis seu operibus infructuosis aliorum, Eph. 5, 11. sed vt testatum faceret, se incontaminatam, puram, & innocentem esse, quod ad ista crimina attinet, sicut Paulus 2. Cor. 7, 11. inquit. III. Vt Ecclesiæ scandalis criminum offensæ & læsæ, tali externa pœnitentia satisfactione rursus satisfieret, sicut *Augustinus* inquit. IV. Ne modicum fermenti totam massam corrumperet, 1. Cor. 5, 6. Sed & huiusmodi seuerioribus mulctis seu castigationibus reliqui admoniti, a leuitate delinquendi absterriti, maiori diligentia lapsus cauerent & vitarent. V. Quia multi, simulatione pœnitentiæ recepti, postea nouis sceleribus maiora excitabant scandala, vel alias turbas in Ecclesia mouebant: Ecclesia igitur illis ritibus pœnitentium animos probabat & explorabat, an serio ipsos delicti pœniteret, & an serium haberent emendationis propositum, seu, vt *Hieronymus* inquit, *vt* innotesceret *omnibus, vere pœnitere, qui prompto animo suscipiant, quicquid Ecclesia decreuerit*. Ideo *Eusebius* verbum *ἐξετάζεσθαι* ritibus illis publicæ pœnitentiæ tribuit. VI. Quia experientia ostendit, multos grauiter lapsos plerumque non satis considerare lapsuum grauitatem, atque adeo ea, quæ ad veram pœnitentiam seu conuersionem pertinent, leuiter, frigide & perfunctorie curare & agere, ita vt dolor contritionis sit frigidus, & fides perfunctoria. Veteres igitur imposuerunt publice lapsis suas mulctas canonicas, vt illa disciplina lapsis esset commonefactio, ostendens magnitudinem & abominationem lapsus, & esset incitamentum, eliciens & excitans serium & non simulatum animi de peccatis dolorem, timorem iræ diuinæ, ac veram peccati detestationem: vtque fides non obiter & perfunctorie, sed serio & ex animo peteret, quæreret, & ambiret misericordiam Dei propter Christum. Et hoc est quod *Tertullianus* dicit, exomologesin iniungere *conuersionem misericordiæ illicem*. VII. Quia lapsus criminum efficiunt, & post se relinquunt in animis vestigia quædam seu radices, tanquam affectationes & fomites ad alios nouos lapsus: Vt igitur pœnitentibus semper obuersaretur fœditas, grauitas, & abominatio prioris lapsus: vtque in posterum cautiores & vigilantiores aduersus peccata redderentur, & a nouis lapsibus, quasi freno quodam reuocarentur & coercerentur, & assue-

Right margin: II. III. l. d. IIII. V. l. d. VI. l. d. VII.

assuefierent, occasiones lapsuum vitare, publicas illas mulctas pœnitentibus imposuerunt, vt reliquias prauarum affectionum animi, ex peccandi consuetudine, petulantia, seu enormitate contractarum, ita curarent, sanarent, purgarent, & radices illas oppositis contrariis remediis extirparent, ne inde alia & noua lapsuum germina pullularent, sed ad virtutes, prioribus vitiis oppositas, se assuefacerent. Et hoc est quod *Eusebius*

f. 197. lib. 6. cap. 43. dicit: Romæ in magno Concilio decretum fuisse contra Nouatum, fratres lapsos ἰᾶσθαι καὶ θεραπεύειν τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις, *pœnitentiæ medicamentis curandos & saluandos esse.*

IIX. Quia atrocia delicta plerumque comitantur atroces pœnæ, quæ sæpe etiam alios simul inuoluunt. Et Scriptura testatur, tales pœnas tota, vera, & seria pœnitentia, pro bona Dei voluntate, sæpe vel tolli, vel mitigari. Vt igitur lapsi ad seriam & veram pœnitentiam ac deprecationem pœnarum commonerentur & excitarentur, disciplinam illam instituerunt, vt esset commonefactio eius, quod Paulus dicit: *Si nos ipsos*

1. Cor. 11, 31. *iudicaremus, non diiudicaremur a Domino.* Et Ecclesia simul pœnam deprecabatur. Non autem humanis illis ritibus tribuerunt placationem iræ diuinæ: sed, sicut

Id. *Tertullianus* inquit: Quia *satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur.* Item: *Exomologesis disciplina est prosternendi & humiliandi hominis, iniungens conuersionem misericordiæ illicem.*

III. Has caussas & hos fines, cum ad excitandam veram & seriam pœnitentiam vtiles fuerint, nec Scripturæ repugnent, si non assuantur aliæ impiæ & superstitiosæ opiniones seu conscientiarum laquei, nemo sanus improbat. Et in hoc laborare debebant Pontificii, vt, quantum his temporibus fieri posset, talis vtilis disciplina, sine laqueis conscientiarum, & sine impiis opinionibus, Ecclesiæ restituerentur. Sed boni isti Patres de quæstu indulgentiarum suarum tantum sunt solliciti, quas nisi per nouas & superstitiosas de satisfactionibus suis opiniones se hominibus obtrudere non posse vident. Et quia illis titulum veteris Ecclesiæ circundare conantur, hunc prætextum ipsis ex historica obseruatione detrahere volui. Si enim ea, quæ de Pontificiarum satisfactionum & Indulgentiarum descriptione supra exposuimus, ad hasce historicas obseruationes conferantur, res plana erit. Nec vero nescius sum, veteres aliquando nimis largiter, & verbis nimium magnificis disciplinam illam canonicam commendare: Vt, quod *Tertullianus* dicit, satisfactionibus illis peccata expiari: *Cyprianus* illis dicit peccata redimi, ablui, sanari, & iudicem placari. *Ambrosius* pœnas Gehennæ illis compensari: *Augustinus*, Deum illis de peccatis præteritis propitiari. Ea talia sunt, quæ salua fide nec possunt nec debent, sicut sonant, accipi & intelligi, id quod *Gropperus* ipse fatetur. Expiatio enim, propitiatio, absolutio, purgatio, redemptio & reconciliatio pro peccatis, solius Christi meritum est, quod iuxta Scripturam verbo & Sacramentis offertur & fide accipitur.

Immodicæ & incommodæ laudes canonicæ disciplinæ apud veteres leguntur.

Gropperus igitur tales veterum hyperbolas non male mitigat hoc tropo: quod scilicet talis disciplina fuerit incitamentum ad veram pœnitentiam, in qua fide propter Christi meritum peccata expiantur & abluuntur, & Deus credentibus placatur. Radices etiam peccatorum expurgandas esse pœnitentia, & tota pœnitentia pœnas peccatorum aliquando vel tolli, vel mitigari, iam in præcedentibus ostendimus. Et quia externa illa Ecclesiastica disciplina excitamentum & fomentum iudicabatur veræ & seriæ pœnitentiæ: tropo quodam talia veterum dicta excusanda censet *Gropperus* Pontificius, cum quidem ipse *Tertullianus* talem interpretationem non obscure ostendat in illo, quod modo citauimus, dicto: Quia scilicet satisfactione confessio disponatur, confessione pœnitentia nascatur, & pœnitentia Deus mitigetur. Quod si reliqui Pontificii illam Gropperi interpretationem seu mitigationem recipere noluerint, sed τὰ ῥητὰ in veterum dictis contra Christi satisfactionem & meritum vrgere perrexerint, prouocabimus ad locum illum communem, in quo ipsi Patres pronunciant, quid de hominum scriptis, sicubi a norma & regula Scripturæ declinare videntur, iudicandum & sentiendum sit, sicut in prima parte multis Patrum sententiis hoc ostendimus.

Gropperus quomodo mitiget veterum Hyperbolas.

IIII. Sicut vero, quando humanæ traditiones nimium vrgentur, fieri solet, subinde aliquid superstitionis illis etiam ritibus publicæ pœnitentiæ adhæsit, quæ opiniones aliquando ab aliis reiectæ, aliquando vero stabilitæ sunt. Vt *Cyprianus* disciplinam illam, quasi ad remissionem peccatorum necessariam, ita vrgere videbatur, vt contenderet, ante satisfactiones illas rite ac plene peractas, neminem absoluendum aut communicandum, & absolutionem datam ante completam satisfactionem non valere. Item, qui lapsi, dum sani essent, non egissent pœnitentiam, etiamsi postea in morbo eam peterent, eos tamen omnino a spe communicationis & pacis pro-

Superstitiones ritibus publicæ pœnitentiæ assutæ.

Quo pertinet Cypriani error de satisfactione canonica.

Qui vero a multis contradictum.

prohibendos. Alii vero tunc, & quidem ipsius Cypriani sacerdotes & martyres illius temporis, contrarium & senserunt & fecerunt, sicut ipse *Cyprianus* conqueritur. Dionysius etiam Alexandrinus apud *Eusebium* lib. 6. capit. 44. contrarium statuit. *Nicenus* enim canon. 12. & *Carthaginensis* quarti Concilii Canon. 76. & 77. diuersum decreuerunt, sicut in praecedentibus ostendimus. Postea vero superstitiosae opiniones, de meritis satisfactionum, stabiliri & exasperari coeptae sunt, donec tandem veteri illa disciplina Ecclesiastica prorsus collapsa, & poenitus abolita, superstitiosae tamen illae opiniones manserunt, & aliis nouis Satisfactionibus ac indulgentiis adhaeserunt, sicut in sequentibus ostendemus.

6100.

V. Haec de veteris Ecclesiae satisfactionibus in secunda parte, in loco de poenitentia, explicata sunt. Hoc loco vero plenius aliquanto repetenda fuerunt, vt explicatio & refutatio illius argumenti, quo Pontificii indulgentiis suis ex veteris Ecclesiae satisfactionibus speciem aliquam circumdare moliuntur, ex ipsis fundamentis monstraretur. Et ad integram historiam, de origine indulgentiarum omnino etiam haec historica narratio pertinet.

CAPVT IIII.

De Canonibus poenitentialibus.

Indulgentia quid primitus in ecclesia fuerint.

HActenus in genere diximus de disciplina veteris Ecclesiae, in publica poenitentia, quia vero olim singulis criminibus publicis seu lapsibus grauioribus certae mulctae poenitentiariae constitutae & decretae fuerunt: Et illarum mulctarum relaxationes seu remissiones primitus appellatae fuerunt *indulgentiae*: De illis igitur etiam quaedam dicenda sunt. Et *Eusebius* quidem lib. 6. cap. vlt. refert: Dionysium Alexandrinum scripsisse ad aegyptios epistolam de poenitentia, in qua exposuerit, quae sibi de lapsis statuenda viderentur, *τάξεις παραπτωμάτων διαγράψας*, *describens gradus criminum*. Postea vero certis Canonibus, quos *poenitentiales* vocarunt, res illa comprehensa fuit in Concilio Ancyrano ac Niceno, & in aliis sequentibus Conciliis. Et in Basilio describuntur talia aliquot capita *τῶν ἐπιτιμίων*, tanquam Canones, pro quibus delictis, quae mulctae imponendae, quae capita huc referri possunt. Extant autem Canones illi poenitentiales sparsim in diuersis multorum libris prolixe descripti & collecti a Burchardo ac Gratiano. Sed nos praecipuos, quam fieri poterit breuissime, hoc loco annotabimus, vt in vna quasi tabella veteres poenitentiales canones expositi historicam illam obseruationem, quomodo satisfactiones illae primo nimium cumulatae & exasperatae, postea vero sensim collapsae, & tandem prorsus abolitae sint, facilius Lectori declarare possint. Nam & inde veterum indulgentiarum origo, mutatio, & nouarum nundinatio manifeste ostendi poterit.

[illegible]01.

Origo & caussa canonum poenitentialium.

Canones poenitentiales ex Concilio Ancyrano.

QVi sacrificarunt idolis, & in templis idolorum habitu cultiori coenarunt, vno anno constituantur inter audientes, tribus inter poenitentes. Postea per biennium communicent orationi, & reconcilientur Sacramentis. *Statuti, sacrificantibus idolis.*

Si manducauerunt flentes, post triennii poenitentiam suscipiantur ad communionem, sed sine oblatione, hoc est, vt ipsi oblationem non offerant. *Flendo manducantibus.*

Si perducti ad templa idolorum, non manducarunt, biennio maneant in poenitentia, tertio anno communicent. *Adductis ad idolorum templa.*

Qui minis territi sacrificarunt, primo inter audientes constituantur, postea per triennium peragant poenitentiam, & post biennium communicent, sed sine oblatione, vt ita demum post sexennium plene restituantur. *Minis ad sacrificandum adactis.*

Qui vi coacti aliquoties sacrificarunt, quatuor annis poeniteant, duobus annis sine oblatione communicent, & septimo demum anno restituantur. *Coactis vi sacrificare.*

Qui aliis caussa fuerunt defectionis, per triennium inter catechumenos habeantur, per aliud sexennium poeniteant, vt ita post decennium restituantur. *Defectionis auctoribus.*

Qui cum bestiis rem habuerunt, 25. annis poeniteant, post per quinquennium orationi communicent, vt post annos triginta demum Sacramentis communicent. *Sodomitis.*

Adulteri post septem annorum poenitentiam restituantur. *Adulteris.*

Muli-

Abortum procurantibus. Mulieres partum abigentes, per decennium pœniteant.

Homicidis voluntariis. Homicidium voluntarium vsque ad exitum vitæ pœnitentiæ subiiciatur. Quod casu commissum est, quinquenii pœnitentiam habeat.

Diuinatoribus & pythonicis. Qui diuinationibus vtuntur, quinquennio agant pœnitentiam.

Ex Canone Niceno.

Metu periculi fidem abnegantibus. QVi præter necessitatem metu periculi abnegarunt fidem, tribus annis inter audientes habeantur, & septem aliis annis sint inter pœnitentes, post per biennium sola oratione communicent.

Post pœnitentiam relapsis. Qui conuersi redierunt ad vomitum, per triennium sint inter audientes, postea per decennium inter pœnitentes.

Ex Burchardo Lib. XIX.

Voluntario homicidio. SI homicidium fecisti voluntarie, 40. dies continuos, quod vulgus teutonice carrinam vocat, in pane & aqua ieiunes, & septem annos sequentes pœnitentiam agas.

Homicidio in bello. Si homicidium fecisti in bello, tres quadragesimas pœniteas.

Casu fortuito. Si casu aliquem occidisti, ieiunes carrinam & quinquennio pœniteas.

Parricidio. Si occidisti vel parentes, vel vxorem, vel seniorem tuum, per totam vitam pœniteas, & in vltimo tandem vitæ termino viaticum tibi conceditur.

Truncanti membrum alicuius. Si truncasti membrum alicuius, per annum pœniteas. Si vulnerasti, carrinam ieiunes.

Occidenti Presbyterum. Qui presbyterum interfecerit, ita debet pœnitere, quasi octo homicidia commisisset.

Periurio. Periurium habet ieiunium carrinæ & pœnitentiam septem annorum.

Iuramentis leuibus. Otiosa vel leuia iuramenta partim septem, partim 40. dierum pœnitentiam habent.

Sacrilegio. Si furatus es aliquid ex Ecclesia, ieiunabis tres carrinas, & septem annis pœnitebis.

Furto e domo Christiani. Si domum Christiani furando perfregisti, per vnum annum pœniteas.

Adulterio, si alter sit solutus. Adulterium, vbi vna persona soluta est, habet vnam carrinam & septem annos. Si vtraque persona coniugata est, duæ sunt carrinæ, & quatuordecim anni.

Fornicationi. Fornicatio habet pœnitentiam decem dierum.

cum sanctimoniali. Fornicatio cum sanctimoniali habet pœnitentiam carrinæ & septem annorum.

Corrumpenti virginem & ducenti eam. Si corrupisti virginem, & duxisti, annum vnum pœniteas: Si non duxisti, pœniteas per biennium.

Raptui. Raptus mulieris punitur carrina & septem annis.

Falso testimonio. Falsum testimonium punitur vt adulterium, furtum, & homicidium.

Magia. Superstitioni. Vsus artis magicæ habet pœnitentiam biennii: Superstitio 40. dierum.

Soluto ieiunio. Soluisti ieiunium, pœniteas vel viginti, vel quadraginta dies.

Ebrietati. Ebrietas habet pœnitentiam decem dierum.

Detractioni. Detractio & maledictum septem dierum ieiunium habet.

Incestui. Incestus habet pœnitentiam vsque ad mortem.

Sodomiæ. Sodomia decennii pœnitentiam habet.

Communicanti cum excommunicato. Habuisti communionem cum excommunicato, ieiunes carrinam, & pœniteas septennium.

Coitus præter naturam tres quadragesimas habet.

Hæc quæ præcipua esse iudico, ex Burchardo, qui circa annum Domini 1020. Wormatiensis Episcopus fuit, annotare volui. Inde enim vocabula, quæ in Bullis quibusdam indulgentiarum vsitata sunt, intelligi poterunt de *carrenis*, *quadragenis*, & *septenis*. *Carrina quale vocabulum sit.* *Burchardus* scribit, *carrinam*, & dicit esse teutonicum vocabulum, cuius etymologia germanica, si qua est, eadem, vt arbitror, fuit, sicut septimana & dies passionis Christi, Germanis vocantur **Die Karwoch und der Karfreytag.** Quando enim in foro reus mulctam a iudice impositam, vt læso pro iniuria, vel pro damno satisfiat, persoluit, Germani dicunt, **abtrag / karr und wandel thun.** Mulctas igitur pœnitentiales forensi vocabulo nominarunt *Carrinas*. Alii scribunt *carenam*, & a *carendo* deducunt. *Carena quid.* Fuit autem *Carena* ieiunium quadraginta dierum in pane & aqua, quibus diebus a templo & congressu hominum abstinere cogebantur. *Quadragena quid.* *Quadragenam* appellarunt, quantum ex *Burchardo* colligi potest, tres carenas, seu tres quadragesimas, quarum prima fuit communis illa ante Pascha, altera ante festum Ioannis, tertia ante natiuitatem Domini. *Septena quid.* *Septenam* appellarunt pœnitentiam septem annorum, quam *Burchardus* ita describit: Primo anno, exceptis festis, in totum abstinebant a vino, medone, cereuisia, carne, sanguine, a caseo, & ab omni pingui pisce. In secundo & tertio anno ieiunium feriæ tertiæ, quintæ & sabbati poterat redimi. In quatuor postremis annis ieiunabant tantum tres dictas quadragesimas: Feria vero tertia, quinta, & sabbato edebant, quicquid vellent.

Ritus publica pœnitentia ex Burchardo.

Porro publica pœnitentia ita dabatur, sicut ex Concilio Agathensi citat *Burchardus* dist. 50. *in c. quadragesima*: Ante fores Ecclesiæ pœnitentes se repræsentabant Episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultibus in terram prostratis, ipso habitu & vultu reos se proclamantes. Ibi secundum modum culpæ pœnitentia per præfixos gradus iniungebatur. Postea in Ecclesiam introductis, manus imponebantur, misso cinere, caput cilicio operiebatur, coma deponebatur, vestimenta mutabantur, & cum gemitu ac suspiriis denunciabatur ipsis, quod, sicut Adam proiectus est de paradiso, ita & ipsi ab Ecclesia pro peccatis abiicerentur: & ministris mandabatur, vt eos extra ianuas Ecclesiæ expellerent, &c.

Canones pœnitentiales ex Gratiano.

Statuti,

EXtant & in Decretis *Gratiani* sparsim varii canones pœnitentiales, quos in vnum collectos, breuiter hoc loco adscribemus, vt collatio institui possit.

Presbytero scortatori.

Si Presbyter fornicatus fuerit, pœnitentiam decem annorum facere debet, hoc modo, vt in loco remoto inclusus, sacco indutus, & humi prostratus, tribus primis mensibus continuis a vespera in vesperam pane & aqua vtatur, exceptis diebus festis. Postea vnum annum & dimidium in alio loco pane & aqua expleat. Deinde ad pacem admittatur, & vsque ad expletionem septimi anni feriam secundam, quartam, & sextam, in pane & aqua ieiunet. Tribus vltimis annis omni sexta feria in pane & aqua ieiunet. Hæc describuntur Distinct. 82. cap. *Presbyter.*

Qui duas sorores vel cognatas cognouit, septem annis pœniteat, 34. quæstione vltima: *Si quis.*

Pollutam a se ducenti vxorem.

Qui ducit in matrimonium illam, quam polluit per adulterium, quinque annis pœniteat, 31. quæst. 1. c. *si qua.*

Incestui.

Qui cum brutis coierit, vel incestum commiserit, plus quam septenis annis pœniteat, c. 33. q. 2. c. *Hoc ipsum*, &c.

Votum violanti.

Violans votum pœniteat tribus annis, Distinct. 27. *Si vir*, &c.

Homicida voluntario. Fortuito.

Homicida voluntarius pœniteat septem annis, casualis quinque annis, Distinct. 50. cap. *si quis.* & *Eos*: Qui ex necessitate fecerit homicidium, duobus annis pœniteat, Distinct. 50. c. *de his clericis.*

Matricidæ.

Matricida decem annis pœniteat, ita vt per annum integrum Ecclesiam non ingrediatur, sed ante fores Basilicæ stet orans. Deinde in Ecclesia stet inter audientes, post triennium communicet. Omnibus his annis carnem non manducet, vinum non bibat, vehiculo non vehatur. Ieiunet tribus diebus per septimanam, vsque ad vesperam, 33. q. 2. cap. *Latorem.*

Occidenti clericum.

Eius, qui clericum occiderit, variæ describuntur pœnitentiæ, 17. quæst. 4. Vel enim septem annis pœnitere cogitur, vel viginti annis, vel cogitur exire de sæculo, vel vsque ad mortem non absoluitur.

Periuro & falso accusanti ad mortem.

Periurus, & qui aliquem iniuste ad mortem accusat, 40. diebus in pane & aqua ieiunet, & septem annis pœniteat. 6. quæst. 1. c. *quicunque*: & 22. quæst. 5. c. *qui compulsus.*

Pœnitentiam violanti.

Qui frangunt pœnitentiam solennem, pœnitere debent annis 10. & in fine vitæ communicentur, 33. quæst. 2. *de his vero.*

Sacrilegis.

Sacrilegium habet pœnitentiam septem annorum, 12. quæst. 2. c. *de viro nefando.*

Communicanti cum hæreticis.

Qui cum hæreticis communicarit, pœniteat annis decem, 24. quæst. 1. c. *si quis dederit.*

Magia vso.

Magiæ vsus habet pœnitentiam quinque annorum, 26. quæst. 5. c. *qui diuinationes.*

Irreconciliabili.

Qui non vult cum proximo pacem facere, vno anno pœniteat, & ad pacem redeat, 22. quæst. 4. c. *qui sacramento.*

Viro, vxorem suam adulteram impœnitentem cognoscenti.

Qui vxorem adulteram non pœnitentem agnoscit, tribus annis pœniteat, 32. quæst. 1. c. *si quis vxorem.*

Filiam baptismalem cognoscenti.

Qui filiam spiritualem, quam vel baptizauit, vel de baptismo suscepit, cognouerit, pœniteat duodecim annis, 30. quæst. 1. c. *non debet.*

Possent autem plures Canones pœnitentiales addi ex Decretalibus, & ex aliorum Decretis, vel scriptis, vt de pœnitentia eorum, qui in quadragesima non abstinebant ab vxoribus & a carnibus. Item, qui comedebant animalia morticina, vel aues strangulatas, vel pisces mortuos, vel sanguinem. Item, qui non dicebant horas Canonicas, &c. Sed nostrum institutum non est omnia recentiora illa colligere. Nam & *Burchardus* fatetur, pœnitentiali Bedæ & recentiorum plura esse ab aliis inserta, quæ antiquis canonibus non conueniant. Hos vero præcipuos vetustatis canones ideo hoc loco adscripsimus, vt consideretur, quemadmodum cumulati & exasperati sint canones illi, vtque ex collatione eo planius intelligatur, quemadmodum in Pontificia Ecclesia collapsi nunc & aboliti prorsus sint veteres illi ritus publicæ pœnitentiæ: & quemadmodum sensim nouæ seu aliæ satisfactiones & indulgentiæ surrogatæ sint. Inde enim vera origo indulgentiarum recte monstrari & intelligi poterit,

CAPVT

CAPVT V.

Demonstratio historica, quod Indulgentiæ olim aliud nihil fuerint, quam moderationes, relaxationes, seu remissiones illarum mulctarum Canonicarum, quæ in publica pœnitentia vsitata tunc erant.

Quæ veteris Ecclesiæ fuerint indulgentiæ.

HIstoria itaque antiquitatis multis exemplis ostendit, veterem Ecclesiam in mulctis illis seu castigationibus Ecclesiasticis seu canonibus quæsiuisse & adhibuisse varias moderationes, relaxationes & remissiones, pro circumstantiis temporum, personarum & lapsuum, & prout pœnitentes vel citius vel euidentius ostenderent & probarent seriam resipiscentiam. Quando enim fines illos, propter quos disciplinam Ecclesiasticam institutam fuisse diximus, castigatione vel moderatiore vel breuiore se assequi posse videbant, nolebant rigorem Canonum pœnitentialium nimis duriter vrgere, sed aliquid vel de rigore mulctarum relaxabant, vel de temporis diuturnitate remittebant, & ante expletum tempus Canonicarum satisfactionum pœnitentes sæpius ad communionem admittebant. Et vocabulum quidem indulgentiarum in hac materia apud veteres illos vsurpatum non facile inuenitur, vocarunt enim mitigationes, moderationes, relaxationes & remissiones. Postea tamen indulgentias vocarunt, quando de iniunctis & susceptis illis publicæ pœnitentiæ satisfactionibus aliquid, vel quo ad rigorem disciplinæ, vel quo ad temporis prolixitatem, vel relaxabatur, vel remittebatur.

Indulgentia vocabulum an veteribus notum.

II. Aliquot autem exemplis veteris Ecclesiæ ostendemus, quomodo moderationes seu relaxationes illæ factæ sint. Inde enim manifestum euadet, quid & quales veteris Ecclesiæ indulgentiæ fuerint.

Exempla relaxationum satisfactionis, quæ apud veteres occurrunt.

1. Genus illarum.

Primo igitur asperitatem canonum pœnitentialium sæpius coacti fuerunt relaxare & moderari, vt vel breuiores, & pauciores, vel mitiores constituerent satisfactiones in publica pœnitentia. Ita *Nicenus* Canon 11. dicit, eos, qui præter necessitatem, fidem abnegarant, olim nulla misericordia dignos habitos, tunc vero aliquid humanitatis circa ipsos ostensum, constituta ipsis pœnitentia duodecim annorum. Et * Canon *Ancyranus* 21. dicit, antiquam definitionem fuisse, vt mulieres, quæ vel conceptus excutiunt, vel partus necant, vsque ad exitum vitæ ab Ecclesia remoueantur. *Nunc vero*, inquit Canon, *humanius diffinimus, vt eis decem annorum pœnitentia tribuatur.* Et Canon 22. ** inquit: *Qui casu homicidium fecerint*, iis *prior quidem regula* septem annorum pœnitentiam imponit. *Hæc vero humanior definitio quinquennii tempus tribuit.* Ita *Agathense* Concilium Canone 37. inquit: *Lapsis* a fide *grandem redeundi difficultatem sanxit antiquitas, quibus nos annorum multitudine breuiata, pœnitentiam biennii — — imponimus. — Hoc si præscripto modo facere voluerint,* vetus *obseruatio relaxetur*, &c. vbi vocabulum *relaxationis* obseruetur. Huc pertinet etiam, quod supra diximus, quemadmodum Cypriani & aliorum asperitas mitigata fuerit, de pace & communione danda illis, qui in exitu vitæ constituti, vel tunc primum pœnitentiam petebant, vel satisfactiones impositas nondum compleuerant. Et hoc fuit vnum genus relaxationum, seu indulgentiarum veteris Ecclesiæ.

Secundo etiam, postquam iuxta Canones iniunctæ & susceptæ iam erant solennes publicæ pœnitentiæ satisfactiones, exhibitis tamen & perspectis sufficientibus veri doloris & seriæ resipiscentiæ documentis, ad intercessionem, vel fidelis populi, vel Martyrum sæpius, vel de iniunctis mulctis aliquid remittebatur, vel ante completum publicæ pœnitentiæ tempus in canonibus præscriptum reconciliabantur. Ita apud *Eusebium* libr. 6. capit. 43. Episcopus quidam a Nouato ad Ecclesiam flebiliter lamentans, & crimen aperte confitens, reuersus, populo vniuerso pro eo rogante, in communionem recipitur. Et apud *Cyprianum*, Martyres diligenter inspecta pœnitentium vita, cum viderent pœnitentiam satisfactioni proximam, suis intercessionibus apud Ecclesiæ præsides impetrabant, vt de pœnis Canonicis, quæ pœnitentibus iniunctæ erant, aliquid minueretur & relaxaretur, vt satisfactionibus nondum impletis, reconciliarentur. Martyres enim illi siue confessores libello de Catasta misso, suis manibus ad Ecclesiæ præsides scribebant, vt in sui gratiam hi aut illi ad communionem reciperentur, *Cyprianus* lib. 3. Epist. 15. 16. & 18. al. 17. 18. 20.

Secundum earum genus.

Tertio, ipsi etiam Episcopi cum viderent, pœnitentes sufficientia doloris sui, resipiscentiæ, conuersionis; & emen-

Tertium.

* Can. Ancyr. XXI. f. 398. Surd. T. I. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν· ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυσε, καὶ τούτῳ συντίθενται· φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους πληρῶσαι.

** Can. XXII. f. 398. Περὶ ἀκουσίων φόνων, ὁ μὲν πρότερος ὅρος ἐν ἑπταετίᾳ κελεύει τοῦ τελείου μετασχεῖν κατὰ τοὺς ὡρισμένους βαθμούς· ὁ δὲ δεύτερος, τὸν πενταετῆ χρόνον πληρῶσαι.

emendationis signa declarasse, ne nimia austeritate, vel in desperationem, vel in dedolentiam proturbarentur, de iniunctis pœnis aliquid relaxabant, & ante completum publicæ pœnitentiæ tempus lapsos recipiebant. Cum enim se hoc, quod ritibus illis quærebant, veram scilicet contritionem, & serium emendationis propositum in pœnitentibus assecutos viderent, iudicarunt, conscientiis non esse laqueos iniiciendos. Ita † *Ancyranus* Canon 5. dicit, *Episcopum hanc habere licentiam oportet, vt perspecta singulorum* pœnitentium *conuersatione,——humanius agens, tempus pœnitentiæ alicui, breuiter* vel *prolixius, quoad correctioni necessarium viderit*, addat. Item; *discutiatur — horum & præcedens vita & posterior, & ita circa eos sacerdotalis se humanitas moderetur.* Et 5. Canon *Nicenus* †† dicit: Habeantur excommunicati, *quousque* vel *in communi, vel ipsi Episcopo suo visum fuerit, humaniorem circa eos ferre sententiam. Burchardus* etiam ex dictis Hieronymi citat: *Quia apud Deum non tam valet mensura temporis, quam doloris, nec abstinentia ciborum tantum, quantum mortificatio vitiorum*: Ideo *tempora pœnitentiæ fide, & conuersatione pœnitentium abbreuianda* præcipiuntur, *& negligentia protelanda* existimantur. c.33 q. 3.c. mensuram.

III. Hæc fuerunt veteris Ecclesiæ, siue relaxationes siue indulgentiæ, a quibus, quemadmodum Pontificiæ indulgentiæ per omnia genera caussarum diuersæ sint, ex hac narratione, & ex descriptione indulgentiarum, in principio exposita, si fiat collatio, manifestum est. Atque ideo nudam tantum pono recitationem, relinquens Lectori collationem diuersitatis.

CAPUT VI.

Quomodo postea successerint redemptiones, seu commutationes publicarum satisfactionum.

Ex hinc autem inclinatio facta fuit ad nouas indulgentias.

POst veræ & primæ antiquitatis tempora successerunt redemptiones, seu commutationes publicarum satisfactionum, vnde sensim inclinatio facta fuit ad alias & nouas indulgentias. Cum enim veterum satisfactiones non amplius ob illam caussam & in hunc finem vsurparentur, vt lapsis essent excitamenta, & fomenta veræ contritionis & seriæ emendationis, sed accessisset opinio operis operati, & tamen ex Scriptura ostendi non posset, necessarias illas esse ad remissionem peccatorum, & ad reconciliationem cum Deo, facta itaque fuerunt onera illa publicarum satisfactionum, sicut cumulata & exasperata erant, intolerabilia. Atque ideo cum veteres satisfactiones in totum retinere non possent, alia enim fuerat ratio temporum Patrum ætate: Ne igitur subito in vniuersum conciderent, redemptiones seu commutationes introduxerunt, vt aliquas retinerent, aliquas commutarent. Ita *Burchardus* ex pœnitentiali Romano multa de redemptionibus satisfactionum transscribit, *vt pro vno die, quem in pane & aqua quis ieiunare debet, quinquaginta Psalmos genibus flexis*, vel septuaginta stando dicat, & *vnum pauperem pascat.* Qui Psalmos non nouit, diues vnum diem tribus denariis, pauper vno redimat, vel tres pauperes pascat. Vna hebdomada redimitur trecentis Psalmis. c. 18. Vnus mensis Psalmis mille ducentis. c. 19. Pro vno anno det pauperibus in eleemosynam viginti duos solidos, pro quadragenis computet pretium cibi & potus sui, ac medietatem eius distribuat in eleemosynam pauperibus. c. 20. Fuerunt & peregrinationibus satisfactiones publicæ redemptæ seu commutatæ, 33. quæst. 1. Plures vero aliæ tales redemptiones seu permutationes apud *Burchardum* distribuuntur; nos exempli tantum gratia has adscripsimus.

Caussa commutationis & redemptionis satisfactionum. l.19.c.12. f.103.b.

c.13.

f.104

II. Sed ex illis redemptionibus seu commutationibus, cum leuius & facilius fieri possent, mox subsecuta fuit languefactio veræ contritionis, seriæ emendationis euersio & persuasio impunitatis in delictis. Persuasio enim cœperat adhærescere, illis permutationibus, tanquam opere operato, Deo pro peccatis satisfieri. *Burchardus* enim ex Concilio Cabilonensi, quod tempore Caroli Magni celebratum fuit, describit canonem contra illos, *qui ex industria peccantes, propter eleemosynarum largitionem, quandam sibi promittebant impunitatem*, videbantur enim Deum quasi mercede conducere, vt eis impune peccare liceret. Citat ex eodem Concilio & alium Canonem; *Sunt* Clerici, *qui negligenter viuentes, in eo purgari se a peccatis putant,——si*

Damna ex his redemptionibus & commutationibus secuta.

l.19.c.56. f.211.a.

c.51.f.210.a.

† —— Can. Ancyr. V. f 379. τοὺς δὲ ἐπισκόπους ἐξουσίαν ἔχειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς δοκιμάσαντας φιλανθρωπεύεσθαι ἢ πλείονα προστιθέναι χρόνον· πρὸ πάντων δὲ καὶ ὁ προάγων βίος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐξεταζέσθω, καὶ οὕτως ἡ φιλανθρωπία ἐπιμετρείσθω.

†† Can. Nicen. V. f. 64. —— μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσθαι ψῆφον.

ſt Romam, Turonum, & alia quædam loca, ſub prætextu orationis — peragerent. *Sunt & Laici*, inquit, *qui putant, impunè ſe peccare, aut peccaſſe, quia loca* illa *oraturi frequentent. Sunt* potentes, *qui acquirendi cenſus gratia* id faciunt. *Sunt pauperes, qui ideo id faciunt, vt maiorem habeant materiam mendicandi; — vel quia tantum ſunt vecordes, vt putent, ſe ſanctorum locorum ſola viſione à peccatis purgari, non attendentes, quod ait Hieronymus: Non Hieroſolymam vidiſſe, ſed Hieroſolymis benè vixiſſe, laudandum eſt.* Et circa eadem tempora Claudius etiam, Caroli Magni Presbyter, ſcripſit contra illorum perſuaſionem, qui pœnitentiæ cauſſa Romam pergebant.

CAPVT VII.

Quomodo per commutationes veteres ſatisfactiones ſenſim collapſæ ſint, & tandem prorſus interciderint: Earum vero loco alia noua ſatisfactiones nouis opinionibus ſubſtitutæ, vnde noua etiam indulgentiæ orta ſunt.

Sic Canonum rigore in leniora opera commutari cœpit.

ITa ergo, cum rigor canonum pœnitentialium amplius tolerari non poſſet, primum per commutationes in opera leuiora conati fuerunt Canoens illos partim mitigare, partim vero retinere. Ex *Burchardi* enim canonibus colligitur, ſolitas nunc quidem, iuxta canones, pro publicis delictis veteres ſatisfactiones imponi: ſed pœnitentibus licentiam conceſſam, vt partem earum commutatione, ſicut dictum eſt, redimerent, quaſdam vero dicebant redimi non poſſe, ſed abſque commutatione complendas eſſe, vt cum dicunt, ieiunium ſextæ feriæ redimi non poſſe, ſed ſine commutatione ſeruandũ eſſe. Oſtendunt & hoc *Burchardi* Canones, cœptum tunc fuiſſe, vt pœnitentes ante exactum totum publicæ pœnitentiæ tempus ad abſolutionem & communionẽ admitterentur, & poſtea, quod reliquum erat ſatisfactionum, perſoluerent. Vt exempli gratia: Cui impoſita erat ſeptem vel decem annorum pœnitentia, is poſt biennium vel quadriennium admittebatur ad communionem, & poſt communionem reliquum tempus complebat. Inde ſecutum eſt poſtea, quod poſt iniunctas ſatisfactiones, abſolutio & communio data fuit, priuſquam executio ſatisfactionum inchoaretur, immo tandem poſt acceptam abſolutionem impoſitæ primum fuerunt ſatisfactiones, ſicut nunc in papatu fit.

Quia tandem prorſus interciderit;

Ita laxatis primum canonibus pœnitentialibus, vſus eorum ſenſim collapſus fuit, & tandem prorſus intercidit. De illis enim ſpectaculis publicæ pœnitentiæ nihil iam reliquum eſt in Eccleſia Pontificia, niſi vmbra quædam, ſiue, ut verius dicam, ludus & iocus. In capite quadrageſimæ aſpergunt capitibus cineres, & poſtea canunt ea, quæ olim in publica pœnitentia pſallebantur, cum nullos publice pœnitentes habent. Romæ aliquando ſpectaculum editur quorundam conductitiorum, qui ſeipſos flagellant. In Templo Halberſtadiano quotannis agitur his ludus ſeu fabula: Conducunt certum quendam Raubaucum, quem Adamum nuncupant, ſordide veſtitum, quem in capite quadrageſimæ templo ſolenniter eiiciunt, cumque liberaliter ipſum paſcant, iubent eum, quaſi ieiuniis confectum triſtem per quadrageſimum cum ſilentio foribus templi obuerſari, donec in die cœnæ rurſus in templum introducatur. Ita vetus pœnitentia in ludos tandem ſeu fabulas deſiit in Eccleſia Pontificia.

Vt tamen vetera retinerentur vocabula.

II. Nomina vero ſiue appellationes *Carenarum, Septenarum, Quadragenarum*, poſtea in formis indulgentiarum remanſerunt. Formam enim veteris pœnitentiæ, quæ olim in publicis criminibus tantum vſurata fuerat, inſcite ad quæuis peccata, & ad omnes pœnitentes transferre & applicare tentauerunt, imponentes ſingulis pœnitentibus, vel carenas, vel ſeptenas, vel quadragenas. Quia vero rigorẽ & auſteritatem veterum illarum ſatisfactionum, cum pro omnibus & quibusuis peccatis iniungerentur, homines tolerare, vel non poterant, vel non volebant, inuentum fuit hoc ſophiſma, vt nominarentur quidem in impoſitione ſatisfactionum, vel carenæ, vel quadragenæ, vel ſeptenæ, ſed illæ docerentur vel per commutationes Burchardi, vel per nouas, de quibus mox dicemus, indulgentias redimi poſſe.

Quæ & nouæ ſatisfactionum formæ, veteribus ignotæ, introductæ.

III. Ex commutationibus vero Burchardi poſteà fecerunt nouas ſatisfactiones. Docere enim cœperunt, in ſacerdotis arbitrio poſitum eſſe, loco veterum ſatisfactionum quot & quales ex illis, quæ apud Burchardum commutationes ſeu redemptiones vocantur, pœnitentibus poſt abſolutionem imponere vellet, vt ſunt ieiunium, oratio, eleemoſynæ, quas partes ſatisfactionis poſtea dixerunt. Et illas nouas etiam iniunctas pœnitentias nouis, vt mox oſtendemus, indulgentiis redimi poſſe docuerunt: vtque merces nouarum iſtarum & ſatisfactionum & indulgentiarum & facilius

cilius extrudi & obtrudi possent, commenti sunt, satisfactionibus istis, tanquam compensatione æquiualente, per opera alias indebita, redimi & expiari partem, vel culpæ vel pœnæ æternæ, vel certe partem pœnæ temporalis. Etsi enim Scholastici disputent satisfactiones nostras proprie non esse expiatorias seu compensatorias, pro culpa & pœna æterna, sed tantum pro pœna temporali, tamen ostendunt, non paucos fuisse, qui senserint & disputarint etiam de compensationibus & expiationibus pro culpa & pœna gehennæ per satisfactiones. Simul vero tunc omnes nouum commentum excogitarunt, nisi satisfactiones in hac vita, vel opere compleantur, vel pecunia redimantur, luendas esse post hanc vitam pœnis acerbissimis in Purgatorio. Et de satisfactionibus quidem diximus in secunda parte huius examinis: de indulgentiarum igitur, quæ recentes & vetustati ignotæ sunt, origine & progressu iam quædam annotabimus.

CAPVT VIII.

Origo & progressus nouarum indulgentiarum, de quibus Pontificii nunc dimicant, ex Decretalibus Gregorii IX. & Bonifacii VIII.

Harum origo non satis diligenter annotata est.

EX illis, quæ breuiter hactenus annotauimus, manifestum est, magnam esse dissimilitudinem, & luculentum discrimen inter indulgentias veteris Ecclesiæ, & inter nouas illas, quas post subsecutas esse ostendimus, & in principio huius loci descripsimus. Harum origo cum in historiis non satis luculenter annotata sit, vestigia, quantum fieri poterit, ex certis scriptis nobis inquirenda erunt. Quod enim fingunt, Gregorium Magnum suo tempore ad certas in Ecclesiis Romanis stationes tales dedisse indulgentias, fabulosum & falsum est. Nihil enim tale, vel in Gregorii scriptis, vel in certis illorum temporum historiis extat. Occasio vero fabulæ inde videtur arrepta esse. Posteriores Pontifices Romani ad stationes in certis vrbis Romæ Ecclesiis multas & magnas profuderunt indulgentias, sicut postea indicabimus. Et quia Gregorius Magnus etiam stationum mentionem facit, mox effingunt Pontificii suas indulgentias, sed sine vllo prorsus documento ex Gregorii scriptis. Nam & *Tertullianus* aliquot in locis de *stationibus* in Ecclesia sui temporis scribit, nec tamen inde sequitur, Tertullianum vel autorem, vel approbatorem fuisse Pontificiarum indulgentiarum. Fuerunt autem stationes, quasi statæ feriæ, quibus populus in certis templis conueniebat ad auditum verbi, ad communionem mysteriorum & adorationem. Et quia stantes verbum audiebant, & orationes faciebant, dictæ fuerunt Stationes. Atque in Gregorio extant quidem homiliæ habitæ ad populum in illis stationibus, sed de indulgentiis verbum nullum.

Ex veterum stationibus minime probari possunt.

Vbi de stationibus illis.

Stationes istæ quid fuerint.

Vnde dictæ.

II. Et tempore Burchardi quidem, qui circa annum Domini 1020. scripsit, ac Gratiani etiam tempore, cuius Decretum circa annum Domini 1150. editum esse, Gloss. 2. quæst. 6. testatur, commutationes satisfactionum cœpisse, supra ostendimus. De indulgentiis vero, de quibus nunc agimus, nulla in ipsorum scriptis extant, vel testimonia, vel exempla. Nec in Longobardo etiam. Ergo non longe ante annum Domini 1200. videntur originem suam cepisse nouæ hæ indulgentiæ, idque hoc modo. *Astesanus* in sua Summa scribit: quod pœnitens, si sentiat, satisfactionem sibi iniunctā nimis esse grauem aut ad seruandum periculosam, posset ad eundem suum confessorem vel alium recurrere, & petere vel commutationem vel relaxationem & remissionem seu indulgentiam iniunctæ satisfactionis: & sacerdotem habere potestatem, vel commutandi vel etiam relaxandi satisfactionem prius iniunctam. Et hæc de Sacerdotum seu confessorum indulgentiis in foro pœnitentiali, ex multis Canonistis probat *Bernhardinus.* Postea disputari cœptum fuit, a quo possent fieri tales relaxationes seu remissiones, an a proprio sacerdote, an ab æquali, an a superiore. Postremo ad solos Episcopos & Archiepiscopos dispensatio illa translata fuit. Et tandem de plenariis Romani Pontificis indulgentiis magnifice disputari cœptum fuit. Cumque primum, sicut *Astesanus* ostendit, relaxationes illæ fierent ad petitionem pœnitentium, si imbecillitatem suam ad ferendas satisfactiones satis probassent, postea ad corrogationes eleemosynarum, ad dedicationes templorum, ad peregrinationes, & tandem ad tinnitum munerum, in genere cœperunt variæ indulgentiæ concedi, id quod ordine ostendemus.

Cum autem nec Burchardo memorentur indulgentiæ hæ, nec aliis,

circa A. 1200. cœpisse videntur.

De relaxationibus eum vsitatis.

P. 1 Rosar. serm. 12. P. 2. f. 87. b

III. In Decretalibus itaque Gregorii IX. lib. 5. titulo de pœnitentiis & remissionibus, extant quædam, vnde origo illarum indulgentiarum aliquo modo

Id quod latius ex Decretal. deducitur.

do deprehendi potest. Cum enim cœptum fuisset, veteres satisfactiones, sicut ex *Burchardo* ostendimus, eleemosynis commutare & redimere: illi, qui publicas pro hospitalibus (vt vocant) eleemosynarum vocarunt, vt hominum liberalitatem promptiorem haberent, cœperunt largas in suis prædicationibus proponere indulgentias. Illa enim abusio in Lateranensi concilio circa annum Domini 1215. reprehensa fuit, & in capit. *Cum ex eo*, ponitur forma litterarum, quæ a sede Romana solita tunc fuerit dari quæstoribus illis: Quia scilicet scriptum est: *Qui parce seminat, parce & metet, qui vero seminant in benedictionibus, de benedictionibus metent vitam æternam. Cum igitur ad sustentationem fratrum & egenorum ad — hospitale confluentium propriæ non suppetant facultates, vniuersitatem vestram monemus, — atque in remissionem vobis iniungimus peccatorum, vt de bonis, vobis a Deo collatis, pias eleemosynas — eis erogetis, vt per subuentionem vestram ipsorum inopia consulatur, & vos per hæc bona & alia — ad æterna possitis gaudia peruenire.*

& simul illarum indulgentiarum impudentia taxatur.

In eodem titulo, Alexander Tertius, circa annum 1170. loquitur de remissionibus, quæ fiebant in dedicationibus Ecclesiarum, aut conferentibus aliquid ad ædificationem pontium. In Lateranensi vero concilio circa annum 1215. facta fuit hæc constitutio: *Quia per indiscretas & superfluas indulgentias, quas quidem Ecclesiarum prælati facere non verentur, & claues Ecclesiæ contemnuntur, & pœnitentialis satisfactio eneruatur: decernimus, vt, cum dedicatur Basilica, non extendatur indulgentia vltra annum, — ac deinde in anniuersario dedicationis tempore 40. dies de iniunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Hunc quoque dierum numerum indulgentiarum litteris præcipimus moderari, quæ pro quibuslibet casibus aliquoties conceduntur, cum Romanus Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderamen consueuerit obseruare.*

Et in sexto Decretalium lib. 5. tit. 10. Innocentius Quartus, circa annum 1244 pro fabrica Ecclesiæ Remensis permittit concedere indulgentias, vel vnius anni, vel 40. dierum.

c. Romana Ecclesia.

IV. Nouæ igitur illæ indulgentiæ cœperunt circa annum Domini 1200. & vsque ad annum 1250. fuerunt remissiones partis alicuius de iniunctis pœnitentiis, scilicet vel 40. dierum, vel vnius anni tantum. Et casus, pro quibus tunc dederint indulgentias, hi fuerunt: Subleuatio hospitalium, ædificatio pontium seu viarum, & fabrica Ecclesiæ alicuius.

quid fuerint & quorsum data sint nouæ illæ indulgentiæ.

CAPUT IX.

Quid doctores Ecclesiæ illius temporis de nouis indulgentiis senserint, & quomodo Scholastici suis disputationibus cœptas illas indulgentias ornare & amplificare studuerint.

Abusus nouarum indulgentiarum & diuersa doctorum eruditorum iudicia & sententiæ.

CVm itaque illis temporibus prælati Ecclesiæ, Episcopi, Archiepiscopi, & ipsi etiam Romani Pontifices, nouo hoc aucupio delectarentur, & quæstores magna liberalitate indulgentias istas erogarent: Populus etiam pro sua leuitate & curiositate auide illas acceptaret: Variæ inde inter doctos motæ fuerunt disputationes & diuersa secuta iudicia, quæ qualia fuerint, ex Scholasticorum & Canonistarum scriptis colligi potest. Cum enim res noua esset talium indulgentiarum talis largitio, quidam contra illas disputarunt, quidam vero in dubium illas reuocarunt. Et quibus argumentis indulgentias illas oppugnarint, inde potest deprehendi: argumenta enim, quæ in oppositum extant in Scholasticorum vetustorum scriptis, sunt illa ipsa, quæ tunc contra indulgentias agitata fuerunt. Et videntur fuisse hæc capita. Primo, quod nec Scripturæ testimoniis, nec veteris Ecclesiæ exemplis, nouæ illæ indulgentiæ probari possent, Secundo, quod mandatum diuinum esset, facere fructus dignos pœnitentiæ, eius vero relaxandi aut remittendi potestatem Ecclesiam non habere. Tertio, veterem Ecclesiam non sine caussa constituisse canonicas illas mulctas seu castigationes, quarum remissio esset eneruatio disciplinæ Ecclesiasticæ.

& quidem quibus fundamentis nouæ illæ indulgentiæ fuerint impugnatæ.

II. Alii, cum palam non auderent, id quod passim ab Ecclesiæ prælatis fiebat, reprehendere, oblique eas taxarunt, varie disputando quid prodessent, siue ad quid valerent indulgentiæ. Illæ disputationes repetitæ extant in Scholasticorum & Canonistarum scriptis. Gloss. 5. tit. 38. cap. *Quod autem*, &c. dicit, veterem querelam esse, & adhuc tamen satis dubium, quid valeant tales remissiones. Quidam enim dixerunt, indulgentias illas prodesse & valere non in foro Dei sed tantum in foro Ecclesiæ: quod scilicet nimis diuturnæ & graues mulctæ canonum pœnitentialium relaxarentur & remitterentur, sicut Concilium Lateranense

Quomodo variis disputationibus subiectæ.

quibusd. asserentibus, illas tantum valere in foro ecclesiæ.

nense inquit, esse indultam remissionem de iniunctis pœnitentiis. Et prælatos Ecclesiæ hoc facere posse, quoniam constitutiones humanæ sint canones pœnitentiales, in quibus homines possent dispensare. Ibi vero quidam, vt hominibus persuaderent, magnum esse beneficium illarum indulgentiarum, disputarunt, canones pœnitentiales etiam in foro Dei obligare, & eorum satisfactiones ad remissionem peccatorum esse necessarias, atque ita indulgentias etiam in foro Dei valere. Sed alii ex ipsis Pontificum decretis, tit. de pœnitentiis & remissionibus, ca. *Deus qui*, &c. ostenderunt, veteres illos Canones pœnitentiales iam tunc collapsos & antiquatos fuisse, & pœnitentiam factam arbitrariam, ita vt arbitrium discreti sacerdotis satisfactiones moderari posset. Dixerunt itaque, propter Canones pœnitentiales, qui ipso facto iam antiquati, esse desiissent, non opus esse istis indulgentiis, nec in foro Dei, nec in foro Ecclesiæ: Ecclesiam tamen illas prædicare, vt filios suos bona quadam deceptione ad bonum, vt ad dandas eleemosynas, alliciat, sicut mater filiolo pomum promittit, quod postea non donat. Ita *Bonauentura* verba contra disputantium recitat. *VVesselus* ex Alberto Magno opinionem illorum his verbis describit: Indulgentias *nihil esse, nisi piam fraudem ac dolum non malum, quo plebs officioso errore trahatur ad pietatem.* Alii vero disputarunt, rem valde periculosam esse concedere indulgentias; concedentem enim onerare se ad satisfaciendum pro illo, cui dat indulgentias. Hæc de indulgentiis paullo ante tempora Scholasticorum disputata fuisse, ex ipsorum scriptis, & ex Canonistarum Glossis colligitur.

quibusd. illas obligare etiam in foro Dei.

Aliis contra, nec in foro Dei, nec Ecclesia prodesse indulgentias istas.

ep. ad Hœck. c. 1. p. 876.

III. Porro ætas Scholasticorum siue Sententiariorum, sicut vocantur, incidit in illud tempus, cum quæsturæ & disputationes, de nouis istis indulgentiis, per annos aliquot, sicut dictum est, agitatæ iam fuissent. Nam tempore Gratiani & Longobardi, quos vna cum Petro Commestore fratres fuisse scribunt, ex sacerdotis concubina natos, cœperat in Scholis nouum Theologiæ genus circa annum Domini 1150. quo scilicet non ex Scriptura, sed ex Patrum scriptis, & Conciliorum Decretis sententiæ colligebantur, quibus præcipua capita Doctrinæ Ecclesiasticæ, additis variis quæstionibus, comprehendi videbantur.

Qua disputationes Scholasticorum ante erant.

Vbi de theologia,

Post annos centum vero circa annum Domini 1250, secuti sunt, qui in Longobardum, quem *Magistrum sententiarum* appellarunt, commentaria in scholis dictare & conscribere cœperunt, quos inde *Scholasticos Doctores* & *Sententiarios* appellarunt, qui omnia, quæ quomodocunque in Ecclesiam tunc irrepserant, disputando, non ex Scriptura, nec etiam ex Patribus, sed ex Philosophorum placitis, & humanæ rationis argumentationibus, conquisitis omnis generis subtilitatibus, defendere conabantur. Horum primus & vetustissimus Alexander ab Ales, circa annum Domini 1250. floruit. Eum mox secutus est Albertus Magnus præceptor Thomæ. Deinde Bonauentura, Thomas Aquinas, Wilhelmus Parisiensis, Wilhelmus Varro, præceptor Scoti, Ægidius Romanus, Richardus de media Villa, Ioannes Scotus, Gregorius Ariminensis, Scoti in Lectura concurrens, vt vocant. Deinde Franciscus Maironis, & Wilhelmus Occam, discipuli Scoti. Item, Petrus de Palude, &c.

& doctoribus Scholasticis.

IV. Scholastici igitur quæstionem illam de indulgentiis tunc ἐθελοπωλαίζουσαν arripientes, nouis additionibus amplificarunt, & illis, qui indulgentiis, sicut ostendimus, hactenus contradixerant, acriter se opposuerunt, & illis conati sane quidam fuerunt ex Scriptura, & ex Patribus nouas illas indulgentias probare, sed frustra, sicut supra ex Antonino ostendimus. Plerique igitur Scholastici omnes fatentur, de indulgentiis istis nihil expresse haberi, vel in Scriptura vel in Patribus. Sed quia Ecclesia vniuersalis, quæ errare non posset, tales indulgentias faciat & acceptet, dogma igitur illud pro articulo fidei recipiendum. Cumque hactenus ipsi Pontifices hac formula vsi fuissent, per indulgentias aliquid de iniunctis pœnitentiis relaxari seu remitti, Scholastici ex disputationibus illorum temporum, de quibus dictũ est, animaduerterunt, valorem illum indulgentiarum nimis tenuem, non posse pro voto merces indulgentiarum extrudere, aliis igitur nouis additionibus hederam illis suspenderunt. Nec vero ausi fuerunt dicere, remissionem culpæ fieri per indulgentias. Omnes enim retinuerunt *Augustini* sententiam: *Nemo tollit peccatum nisi Christus, qui est agnus Dei, tollens peccata mundi.* Tollit autem & dimittendo, quæ facta sunt, & adiuuando, ne fiant, & perducendo ad vitam æternam, vbi fieri omnino non possunt. Disputant autem ex Scholasticis quidam, merito contritionis fieri remissionem culpæ, & infusionem gratiæ, atque ita peccatorem liberari a pœna æterna, quam dicunt commutari in pœnam temporalem a nobis ipsis, vel patiendo exsoluendam, vel sufficienti pretio per satisfactiones compensandam & expiandam. Quia vero temporalis illa

Cum enim plerique aduerterent illos testimonio Scripturæ & Patrum destitui,

ad Ecclesiæ constitutionem tanquam fundamentum confugerunt.

inde multa de merito remissionis culpæ disputantes.

illa magna & super vires nostras sit, vt quæ complectatur non tantum tempus & pœnas huius vitæ, verumetiam grauissimas purgatorii pœnas, ideo partem temporalis eius pœnæ absolutione remitti dicunt, pro residua vero parte imponi satisfactiones, quæ quia in purgatorio luendæ sint, si in hac vita non plene & perfecte exsoluantur, ideo per indulgentias satisfactionis redimendas suaserunt. Vtque nundinationes illas vendibiliores facerent, addiderunt insuper & hoc commentum: Satisfactiones, quæ pœnitentibus arbitrio sacerdotis imponuntur, non esse sufficientes, sed grauiores esse eas, quæ canonibus pœnitentialibus olim perscriptæ fuerunt, & ne illas quidem sufficientes esse, sed diuinam iustitiam pro mensura delicti etiam purgatorii pœnas imponere. Ideo omnibus, & illis etiam, qui iniunctas pœnitentias expleuerunt, vel explere possunt, opus esse indulgentiis, nisi velint in purgatorio torqueri. Atque ideo *Scotus* dicit, peccatorem post absolutionem remitti vel ad indulgentias, vel ad purgatorium.

Summa figmenti Pontificii de indulgentiarum imposturis.

In summa igitur docent, per indulgentias remitti, vel pœnas vel satisfactiones pro pœnis peccatorum debitas, quæ vel iniunctæ fuerunt, vel iniungi debuissent, siue ex arbitrio sacerdotis, siue iuxta Canones pœnitentiales, siue a diuina iustitia, & quæ luendæ essent vel in hac vita, vel in purgatorio: Vt indulgentiæ ita valeant, non tantum in foro Ecclesiæ, verum etiam ad relaxationem pœnarum, quas quis pro culpis propriis portare meruisset, etiam in foro Dei in purgatorio; hæc enim sunt ipsorũ verba.

Quæ de thesauro Ecclesiæ ex supererogatoriis operibus & clauibus huius thesauri somniant.

V. Porro addunt, per indulgentias illas non fieri gratuitas condonationes; fingunt enim pretium sufficiens & æquiualens (ita enim loquuntur) ad soluendum debitum pœnarum, vel per nos ipsos, vel per alienum suffragium offerendum esse. Iam Christum plura passum esse, quam pro remissione culpæ nostræ & pœnæ æternæ opus sit: Beatos etiam, dum in hac vita fuerunt, multa ipsis ad salutem non necessaria, & plura, quam debuerint, faciendo & patiendo supererogasse: Ecclesiam etiam militantem multa habere merita supererogationis: Quæ omnia in vnum cumulum coniecta, efficiant thesaurum Ecclesiæ, ex quo cui propria merita ad soluendum debitum pœnæ temporalis non sufficiant, communicare possit aliena per Episcopos & Pontificem, quibus claues illius thesauri concessæ sint, ita vt per redemptiones indulgentiarum, & aliena merita accommodari & applicari possint, qui per proprias satisfactiones non putant se sufficiens pretium, ad soluenda sua debita, ad Deum afferre posse. Dispensationem vero illarum indulgentiarum sacerdotibus & minoribus Prælatis, nisi ex peculiari priuilegio data pecunia eam impetrarent, prorsus ademerunt, & solis Episcopis potestatem, sed tamen limitatam, ad vnum annum & 40. dies scilicet: Pontifici vero plenariam potestatem, & illicitatem thesauro illo Ecclesiæ dispensando tribuerunt.

VI. De quæstione, pro quibus causis indulgentiæ dentur?

VI. Casus etiam, in quibus & pro quibus dari possint indulgentiæ, vltra eos, quos ex Decretalibus notauimus auxerunt. Vt pro visitatione Basilicarum & reliquiarum, item pro celebratione festorum, pro audiendis missis & prædicationibus. Item, pro defensione terræ sanctæ, & fidei, pro promotione studii. Principaliter vero, si quis manus adiutrices (sicut loquuntur) porrexerit ad hospitalia, ad Basilicas, & similia: si modo temporalia, quæ exponuntur, ordinentur ad spiritualia, tunc enim non esse Simoniam.

Nec non efficacia indulgentiarum.

Operose vero disputant, indulgentias prodesse non tantum viuentibus in hoc sæculo, verumetiam existentibus in purgatorio, si non directe per modum autoritatis, saltem indirecte per modum suffragii, si tamen in bulla hoc exprimatur. *Thomas* dicit non esse aliquam rationem, quare Ecclesia non possit communia merita, quibus indulgentiæ innituntur, transferre, tam ad mortuos, quam ad viuos. Ad obiectionem vero, quod claues Ecclesiæ non possunt ligare vel soluere, nisi super terram, *Raimundi* Glossa respondet: Si Romanus Pontifex tamen faceret talem indulgentiam, quæ prodesse haberet etiam defunctis, non debemus ponere os in cælum, de plenitudine potestatis eius temere dubitanda. *Bernhardinus* vero ex Thoma respondet: Litteram *super terram* referri posse ad ipsum soluentem, vt sensus sit: quicquid tu super terram existens solueris. Non enim Papa mortuus, sed viuus, potest soluere vel ligare; vel etiamsi illud referatur ad ipsos absoluendos, nihilominus posse intelligi de existentibus in purgatorio. Cum enim purgandi sint, intra vel circa terram, posse eos dici super terram, quia non sint in cælo.

4. sent. dist. 20. q. 1 art. 3. q. 4.

B. 1. serm. 13. P. 2. c. 1. sp. 2.

Et qui requirantur vt indulgentiæ valeant.

Quantum vero indulgentiæ illæ valeant, magis ardua est apud Scholasticos disputatio. Vt enim valeant & prosint, dicunt ex parte dantis requiri potestatem dandi & caussam rationalem. Ex recipientis vero parte contritionem cum confessione, & deuotionem cum credulitate Ecclesiasticæ potestatis secundum *Alensem*, vt scilicet confidat, indulgentias illas sibi valere, inquit *Bonauentura*.

Voc. indulg. f. 169. b.

Vel sicut *Angelus* inquit, vt certo credat, Ecclesiam habere talem potestatem, licet non habemus manifesta testimonia, vel ex Scriptura, vel ex Patribus. Principale vero requisitum ad valorem indulgentiarum *Petrus de Palude* dicit esse, vt quis det, vel faciat illud, pro quo datur indulgentia. Et *Bernhardinus* inquit: cuidam religioso, dicenti, *Ego non credo, quod per istas indulgentias homo euadat pœnas purgatorii, nisi opera pœnitentiæ faciat: Ego respondi: Tibi non proderunt, quia in eis non habes fidem. Sed bene mihi, quia firmiter credo, per eas euadi pœnas pro peccata debitas. Et in huius signum dicitur: Sicut credis, fiat tibi.* Item, *Fides tua te saluum fecit. Magna est fides tua, fiat tibi sicut vis.* Quidam igitur dixerunt, indulgentias valere secundum internam suscipientis deuotionem & non plus. Alii vero dicunt: Nisi quis vel det, vel faciat illud, pro quo datur indulgentia, quod non consequatur eam, etiamsi bonam habeat voluntatem. Et huc detorserunt illud Salomonis: *Redemptio animæ viri diuitiæ eius.* Ideo dixerunt, indulgentias secundum deuotionis quantitatem, & dati, seu laboris magnitudinem, plus minusue prodesse. *Thomas* vero contendit, illas æqualiter omnibus tantum valere & prodesse, quantum sonant. *Richardus* dicit: Quo ad remissionem extensionis pœnæ æqualiter valere omnibus indulgentias, sed quoad remissionem intensionis, esse discrimen. Ita autem interpretantur valorem indulgentiarum, vt exempli gratia, Qui accipit indulgentiam septem annorum, is tantum remissionis habet, vel de pœnitentiis iniunctis, vel de pœnis pro peccatis, siue in hac vita, siue in purgatorio debitis, quantum mereretur, si septem annorum pœnitentiam expleuisset. Alii dicunt, tot annos remitti de pœna, quam pertulisset in purgatorio pro peccatis.

P. 1. serm. 13. P. 2. tit. merito

Vbi merito diffidentes illa opiniones de indulgentiarum valore notanda.

Atque ita quidem Scholastici vetustiores suis disputationibus nouas & grandes accessiones indulgentiis fecerunt, quæ primum, sicut ostendimus, tantum fuerunt relaxationes de iniunctis pœnitentiis Canonicis. Iam quid porro secutum sit ordine ostendemus.

CAPVT X.

Viennensis Concilii Decretum, contra abusiones indulgentiarum.

Vbi impudentes indulgentiarum impostura concilii sententia repressa.

CVm itaque hoc modo nundinationibus indulgentiarum, per Scholasticorum disputationes, non tam fenestræ, quam latissimæ fores essent apertæ: Quæstores indulgentiarum suis etiam artificiis, quomodo scilicet argentum ab hominibus emungendum esset, negotiationem illam strenue promouerunt, & breui eo audaciæ & impudentiæ res progressa fuit, quod generali concilio reprimenda fuit. Nam circa annum Domini 1311. in Viennensi Concilio, Clemens Quintus peculiarem constitutionem contra quæstores indulgentiarum, ex qua, sicuti extat in *Clementinis* libro quinto, titulo, *de pœnitentiis, & remissionibus*, quædam, quæ abusiones illius temporis depingunt, adscribemus. Dicit igitur, *quæstores istos eleemosynarum in suis prædicationibus proponere abusiones, vt simplices decipiant, & aurum subtili, vel fallaci potius ingenio ab illis extorqueant, quod in animarum periculum, & in scandalum plurimorum cedat.* Abusiones vero has recitat: Quod scilicet *deceptione animarum multiplici indulgentias populo, motu suo proprio, de facto concedant; super votis dispensent; a periuriis, homicidiis, & peccatis aliis sibi confitentes absoluant; male ablata, data sibi aliqua pecuniæ quantitate, remittant; tertiam aut quartam partem de pœnitentiis iniunctis relaxent; animas tres vel plures, parentum vel amicorum illorum, qui eleemosynas eis conferunt, de purgatorio, vt asserunt mendaciter, extrahant, & ad gaudia Paradisi perducant, benefactoribus locorum, quorum quæstores existunt, remissionem plenariam peccatorum indulgeant, & aliqui ex ipsis eos a pœna & culpa, vt eorum verbis vtamur, absoluant.* Addit autem Concilium Viennense: *Nos abusus huiusmodi, per quos censura vilescit Ecclesiastica, & clauium Ecclesiæ autoritas deducitur in contemptum, omni modo aboleri volumus.* Ita illa Clementina. Et videri sane possent abusiones illæ in indulgentiis generaliter taxari, damnari & aboleri per Clementinam illam. Sed Pontifices ipso facto mox addiderunt interpretationem, quod sint abusiones damnabiles & abolendæ, si fiant a quæstoribus hospitalium, si vero a Romanis Pontificibus tales indulgentiæ, & eo modo concedantur, esse opus maxime pium.

c. abusionibus.

Enumeratio abusionum & imposturarum illarum.

Illa Concilii huius sententia a Pontificibus elusa fuit.

CAPVT XI.

De plenariis & plenissimis indulgentiis Romanorum Pontificum.

Plenissimas indulgentias Pontifices sibi vendicarunt.

ROmani igitur Pontifices aliis quidem quæstoribus concessionem indulgentiarum simpliciter prohibuerunt. Episcopis vero & Archiepiscopis partiales tantum indulgentias, vt 40. dierum vel vnius anni, concesserunt. Sed Romanæ sedi ex plenitudine potestatis reseruauerunt largitionem annorum quorumcunque plenariæ indulgentiæ omnium peccatorum. Nam *Innocentius* III. in Concilio Lateranensi, circa annum Domini 1215. ita decreuit: „Qui pro recuperanda terra sancta, vel propriis impensis militat, vel aliud confert, *ei plenam suorum* peccaminum *veniam indulgemus, & in retributionem iustorum salutis æternæ pollicemur augmentum*, hoc est, sicut alii loquuntur, assumentibus crucem ad bellandum contra infideles dabantur plenariæ indulgentiæ a Romano Pontifice. Postea, sicut *Alensis* scribit, etiam peregrinantibus ad terram sanctam, & visitantibus sepulchrum Domini, data fuit plenaria indulgentia. Bonifacius vero Octauus anno Domini 1399. primus constituit iubilæum singulis centesimis annis celebrandum, & qui centesimo illo iubilæo anno Romæ Basilicam Petri & Pauli visitaret, non solum plenam & pleniorem sed plenissimam omnium suorum concessit veniam peccatorum. Exordium vero iubilæi Pontificii dignum est tali autore, de quo ipsi Pontificii scribunt, quod intrauerit vt vulpes, regnarit vt lupus vel leo mortuus sit vt canis.

Quo fini [illegible] Bonifacius Octauus annum iubilæum instituit.

Parasiti Pontificiorum quomodo indulgentias iubilæi defenderint.

II. Sed in hac parte historiæ de indulgentiis, priusquam progrediamur, obseruandum est, quomodo adulatores Pontificum studuerint omnia illa, qualia qualia essent, defendere, quibusdam tamen, licet paucis, contradicentibus. Nam *Ioannes Andreæ*, qui ostendit, se tempore Bonifacii Octaui vixisse, fatetur, olim diebus antiquis non fuisse talem concursum Romam ad Basilicas Apostolorum. Disputat tamen, quia in aduentu Christi annus iubilæus legalis typicus finitus, & verus iubilæus inchoatus fuit, ideo Bonifacium rationabiliter annum iubilæum ad plenarias indulgentias constituisse, quia scilicet scriptũ sit: *Vt prædicarem captiuis indulgentiam.* Et addit, Papam interrogatum, quid sit plenissima indulgentia, respondisse, in Consistorio: Esse indulgentiam adeo plenam, prout clauium potestas se extendit. Glossator vero ipse primo indulgentiam peccatorum ex Scholasticis interpretatur de pœnis pro peccatis debitis. Sed mox postea disputans, quare Bonifacius non quinquagesimo sed centesimo anno constituerit iubilæum, hanc affert rationem: Quod in iubilæo contritis & confessis *duplex indulgentia* concedatur *culpæ videlicet & pœnæ*. Et postea addit: per istam indulgentiam „fit totalis culpæ remissio, & totius pœ- „næ indulgentia, & quia talis est sine ob- „ligatione ad pœnam, si sic moritur, sta- „tim euolat, & habet ingressum Domus cælestis. Hæc Glossa in extrauaganti. In Clementina vero, *Abusionibus*, Glossa dicit, plenissima peccatorum remissio „est a pœna & culpa, quam solus Ponti- „fex concedit cruce signatis, pro subsi „dio vltramarino.

Plenaria indulgentia quid.

Scholastici recentiores ad Pontificum opiniones docendo se accommodarunt.

III. Scholastici etiam siue Sententiarii recentiores ad Pontificum opiniones docendo se accommodarunt. Licet enim vetustiores Scholastici illud axioma constanter defendissent: Indulgentias non valere ad remissionem culpæ: tamen *Petrus de Palude* disputat, indulgentiam plenam vocari respectu remissionis pœnæ mortalium & venialium, plenissimam vero respectu non solum pœnæ, sed etiam culpæ venialium, quia indulgentia habeat rationem cuiusdam absolutionis. *Franciscus* vero *Maironis*, vt remissioni culpæ & pœnæ nouum circundaret pallium, talem texuit catenam: Charitas, inquit, meretur augeri, sed existentes in gratia per opera meritoria merentur augmentum gratiæ Et indulgentiæ non dantur, nisi facientibus opera meritoria. Valent igitur hoc modo indulgentiæ ad augmentum gratiæ. Per gratiam vero fit remissio culpæ, atque ita indulgentiæ valent ad remissionem culpæ & pœnæ. *Antoninus* inquit: Quamuis plenariæ indulgentiæ vulgariter nuncupentur a culpa & pœna, locutio tamen talis proprie non est vera, quia culpæ solus remissor est Deus autoritatiue, Esa. 54. Potest tamen sic sanari, inquit, dicta locutio, vt remissio culpæ referatur ad contritionem & confessionem, quæ præexigitur ad consequendam indulgentiam, quæ ordinatur ad remissionem pœnæ temporalis, debitæ pro peccatis omissis, partialem vel totalem.

Quidam vero, sicut *Summa Angelica* recitat, longius progressi dixerunt, etiam pœnam inferni per indulgentias remitti. Ita illi. Et Pontifices, vt opinionem illam vulgi de indulgentiis alerent & confirmarent, cum antea in litteris indulgentiarum vsi fuissent hac forma, *remitti vel totum vel partem de iniunctis pœnitentiis*: Aut, *fieri remissionem vel totalem, vel partialem pœna temporalis pro peccatis debita*, sicut Innocentii III. Bulla sonat: alii hac generalitate vti cœperunt; *Plenam, pleniorem, plenissimam, omnium suorum peccatorum veniam Caio, Seio concedimus & indulgemus.*

Formula litterarum indulgentiarum plenissimarum.

IV. *VVesselus* vero scribit, ep. ad Iac. Hœck, c. 8. p. 892. Parisiensem facultatem Theologicam enormitati illi contradixisse. Cum enim Clemens VI. in Bullis indulgentiarum a culpa & a pœna indulgentias publicaret, & cruce signatis ad ipsorum vota tres vel quatuor animas ex purgatorio, quas vellent, elargiretur, ac ipsis Angelis in cælo præciperet, vt peregrinantium animas, si in itinere euolarent, statim in Paradisum transferrent: Inuentus est quidam Ioannes Angelus, qui publice docuit hanc propositionem: *Animas in purgatorio existentes esse de iurisdictione Papæ, & Papam, si vellet, posse totum purgatorium euacuare.* Parisienses vero Angeli istius propositionem damnarunt, & populo publice prædicandam prohibuerunt, sicut *Franciscus Maironis* scribit: Ipsius vero Clementis temeritatem publice reprehenderunt, & corrigi petiuerunt, sicut *VVesselus* scribit. Antoninus etiam scribit, in Bullis quibusdam Clementis VI. multa narrari leuia & exorbitantia satis, quas Bullas verisimile sit esse fictitias. Sed *VVesselus* affirmat, se illas vidisse plumbatas & reseruari Viennæ, Limouiis, Pictauis in thesauro Priuilegiorum. Item scribit ep. ad Engelbert. p. 869. Ludouicum Regem Franciæ per Legatum suum apud Sixtum IV. de abusibus & excessibus indulgentiarum grauiter egisse. Et Sixtum quidem medio iuramento corporaliter, manibus præcordia tenentem, in verbo Pontificis se purgasse, quod illa non sciret. Addit autem *VVesselus*: *Sed quid valuit purgatio illa nescienti, quando postea, cum sciret, nihilominus dissimulauit & tolerauit.*

Huic enormitati Fac. Theol. Parisiensis contradixit.

Sicuti & Ludouicus Francorum rex abusus indulgentiarum taxauit.

CAPVT XII.

De multiplicatione iubilæorum, & de variis cauponationibus plenarum indulgentiarum in confessionalibus, in articulo mortis & similibus.

INgeniosa res est quæstura: *Lucri* enim *bonus est odor ex re qualibet*: &, *Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.* Ita Romani Pontifices subinde alia & noua excogitarunt aucupia, vt quæstum indulgentiarum, cuius gustum non insuauem iam cœperant, retinerent & augerent, conscientia aliquando, in fraudibus & expilationibus tam manifestis & notoriis, non tam contradicente, quam reclamante: sicut *Platina* de Bonifacio IX. scribit: quod aliquoties constituerit profusionem plenariarum indulgentiarum reuocare, sed ob agnatos locupletandos coactus fuerit ad aucupium illud maxime compendiarium reuerti. Cum igitur post purgatorii terricula-menta hominum leuitas persuasione ista de indulgentiis plenariis dementata esset: Quod finxerunt sibi animas istiusmodi indulgentiis plenariis munitas, ab omni pœna, post mortem liberas, statim in cælum ad Paradisi gaudia euolare, factæ fuerunt nundinationes illæ a Petro prædictæ, usque adeo fœcundæ, vt vna non alteram, sed tergeminas semper pareret. Cum enim a solo Pontifice in iubilæo & in Basilicis Romanæ Ecclesiæ plenariæ illæ indulgentiæ primo venderentur: multi vero vel iubilæi Bonifaciani terminum, hoc est, centesimum, non attingere, vel Romam non peruenire, vel ab ipso Romano Pontifice tales se indulgentias impetrare non posse timerent: varia inuenta fuerunt aucupia, ne qua crumena ab emunctionibus istis tuta & immunis esset. Clemens enim VI. Anno 1348, celebratione commentitii iubilæi, a centesimo anno reduxit ad quinquagesimum, & addidit visitationem Ecclesiæ Lateranensis. Bulla Clementis VII. dicit: Gregorium vndecimum ad annum trigesimum tertium reduxisse iubilæum. Tandem Paulus II. & Sixtus IV. nundinationem iubilæi a quinquagesimo ad vigesimum quintum annum reduxerunt, qui anno 1475. celebratus tunc fuit, & addiderunt, visitationem Ecclesiæ Mariæ maioris. Plenitudinem etiam potestatis profundendi plenarias indulgentias Romanus Pontifex ita sibi soli reseruauit, vt pro expilatione eorum, qui Romam non adirent, vel negotiationē istā per alios exerceret, vel eam facultatem certis limitationibus aliis venderet. Legatos enim suos per varias misit prouincias, assignatis ipsis certis legationis terminis cum plenitudinē potestatis concedendi plenarias indulgētias nomine Pontificis ad instar iubilæi. Vendi-

Indulgentia vero plenaria non tam iubilata, quam confirmata.

f. 243.

Iubilæi ad breuius spatium redacti & contracti.

Legatis quoque ad diuidendas plenarias indulgentias emissa

Potestas plenariarum indulgentiarum vendita a Pontifice cum limitationibus aliis quoque.

Vendidit etiam certis Ecclesiis, Monasteriis, Capitulis, Collegiis, Conuentibus, Hospitalibus, Confraternitatibus, & Vniuersitatibus priuilegia, facultates, concessiones, & indulta concedendi indulgentias plenarias certis limitationibus. Sed ecce iterum nouam imposturam, ne enim ideo, quod vbique plenariæ indulgentiæ prostarent, iubilæi nundinationes Romæ frigescerent: Pontifices imminentibus iubilæis venditas prius facultates, & concessiones suspenderunt vsque post iubilæum, vel ad beneplacitum. Sæpius etiam posteriores Pontifices priuilegia indulgentiarum a prædecessoribus vendita reuocarunt, & irrita fecerunt, vt de nouo & carius redimerentur. Extant hæc in extrauagantibus Pauli Secundi, & Sixti Quarti, & in grauaminibus Germaniæ, de quibus postea dicemus. Alexander vero Sextus, sicut *Polydorus* scribit, vt spurios suos locupletaret, stationes iubilæi anno 1500. non in Romanæ Ecclesiæ Basilicis tantum, sed & in longinquis prouinciis vbique gentium vicatim ferme constituit, vt & absentes, data pecunia, plenarias iubilæi indulgentias mercari possent.

l. 8. de ret. invent. c. 1. p. 458.

Hæc spectant & Confessionalia.

II. Fuit & hoc non postremum artificium, quod *confessionalia* (sicut vocant) magno vendiderunt. Efficaciæ enim erroris non sufficere visum fuit, indulgentias vendere illo tempore, & in illis locis, vbi & quando publice prostabant ad remissiones præteritorum peccatorum, sed ad futuros etiam casus, pro peccatis adhuc committendis, vendebantur & emebantur indulgentiæ. Pro numerata enim pecunia vendebant Bullas, vt quando quis in posterum crimen aliquod commisisset, & haberet potestatem eligendi sibi confessorem, qui vigore Bullæ haberet sibi potestatem hac in parte commissam, vt vel in certis, vel in quibuscunque casibus posset confitentem absoluere, & plenariam indulgentiam ipsi conficere, vel semel in vita, vel bis in anno, vel toties quoties, prout carius quis Bullas licitatus fuerat: Et hæc diplomata vocabant *confessionalia.*

Præcipua vero indulgentia plenaria in articulo mortis.

III. Præcipuum vero aucupium fuit de indulgentiis plenariis in articulo mortis conferendis. Licet enim in vita quis aliquoties mercatus fuisset plenarias indulgentias, si non statim moreretur, dicebant: nouis & aliis peccatis contrahi nouum reatum ad pœnas. Vt igitur a pœnis purgatorii homines prorsus tutos & securos redderent, excogitarunt nundinationem peculiarium indulgentiarum, quæ conferrentur in ipso articulo mortis, vt acceptis illis statim sine omni purgatorii cruciatu liber quis euolaret ad cælum. Et hæ indulgentiæ omnium carissimæ venditæ fuerunt. Scribuntur autem apud *Antoninum*, ab Eugenio Quarto quamplurimis datæ circa annum 1440. licet ante ipsum apud *Gersonem* etiam earum mentio fiat. Sed & hoc aucupium varias peperit imposturas, vt quæstus eo esset vberior. Cœptum enim fuit disputari de articulo mortis præsumpto & vero, hoc est, si quis existimaretur mox moriturus, & indulgentia iuxta indultum ipsi tunc data esset, si is postea euaderet, & illa vice non moreretur, tunc dicebant, gratiam illius indulti expirasse, & in posterum non valere, sed alias emendas esse indulgentias. Eugenius Quartus vero accepta pecunia addidit hanc declarationem, valere indulgentiam in articulo demum mortis vero, quando scilicet quis vere moreretur, & non expirare, etiamsi antea recitata fuisset. Quia vero in repentinis casibus sæpe non potest haberi vel sacerdos vel clericus, iterum magno redimendum fuit, vt valeret, etiamsi laicus pronunciaret formam indulti. Porro addita fuit primum in talibus Bullis hæc exceptio: *Concedo tibi plenariam indulgentiam omnium peccatorum, præter ea, quæ ex confidentia huius indulti commisisti.* Fuit igitur nouo contractu & hoc magno redimendum, vt illa clausula vel omitteretur, vel expungeretur. Postea vero magno conatu pro aris & focis disputatum fuit, an illi, cui in articulo mortis talis indulgentia collata fuit, postea etiam opus sit exsequiis & suffragiis pro mortuis. Ne igitur propter illas indulgentias culinæ Sacerdotum, curantium exsequias, algerent illis etiam indulgentiis varias addiderunt limitationes de peccatis oblitis: quia forma indulgentiæ dicat de peccatis contritis & confessis. Item de venialibus peccatis, ad quæ contritio se non extendit.

Vbi de imposturis variis indulgentiarum in articulo mortis.

IIII. Hæc quæ prolixe alibi disputata extant, breuiter & summatim hoc loco annotare volui, vt Lector veritatem & impudentiam imposturarum ob oculos sibi ponere posset. Nostris enim hominibus, qui sub Papatu non vixerunt, talia vix de nomine nota sunt: & prodest, memoriam talium imposturarum ad posteritatem propter multas caussas conseruare.

Formula plenariæ indulgentiæ.

V. Adscribam autem formam talis indulgentiæ. *Raimundus ad Alamaniam Orator, Nuntius & Commissarius Apostolicus. Notum facimus quatenus Pontifex N. cunctis vtriusque sexus Christi fideli-*

fidelibus, pro tuitione fidei contra Turcas, iuxta ordinationem nostram, manus adiutrices porrigentibus, concessit indulgentias, gratias & facultates, quas obtinerent, si visitassent Ecclesias vrbis tempore iubilæi: & præterea concessit, vt possint eligere confessorem idoneum sæcularem vel regularem, qui eos, vita comite, ab omnibus excessibus & delictis, præterquam sedi Apostolicæ reseruatis, toties, quoties opus fuerit, absoluere possit. Et insuper toties, quoties ad talem statum deuenerint, vt verisimiliter de eorum morte dubitetur, etiamsi tunc eos ab hac luce decedere non contingat, atque in vero mortis articulo plenariam omnium suorum peccatorum remissionem eis impertiri de suæ plenitudine potestatis facultatem concessit. Indulsit præterea & ipsos, & parentes, & benefactores eorum defunctos qui cum charitate decesserunt, in omnibus spiritualibus bonis, quæ fiunt & fieri poterunt in tota vniuersali Christi Ecclesia militante, & omnibus membris eiusdem in perpetuum participes fieri. Aliæ formæ habent: *Vt possit absoluere ab aliis etiam casibus specialiter vel generaliter, Romano Pontifici & sedi Apostolicæ quouis modo reseruatis, & propter quæ ipsa sedes merito esset consulenda.* Item, *a peccatis contritis, confessis, & oblitis.* Item, *in articulo mortis plenariam omnium peccatorum, etiam exceptorum, remissionem impendere possit. Quod si tunc non obierit, illam quoties in tali statu constitutus fuerit, recitare possit, vel idem vel alius confessor.*

Forma absolutionis in bullis Raimundi.

Forma absolutionis in *Raimundi* Bullis hæc est: *Dominus noster Iesus Christus per meritum suæ passionis te absoluat. Et ego autoritate ipsius, & Apostolica autoritate, mihi in hac parte commissa, & tibi concessa, te absoluo, primo ab omni sententia excommunicationis maioris vel minoris, quam incurristi: deinde ab omnibus peccatis tuis contritis, confessis, & oblitis, conferendo tibi plenariam omnium peccatorum tuorum remissionem, remittendo tibi pœnas purgatorii. In nomine,* &c.

Alia forma.

Aliæ formæ habent: *Ego autoritate Christi & Beatorum Petri ac Pauli, & domini nostri Papæ, mihi in hac parte commissa, & tibi concessa, absoluo te plenarie ab omnibus peccatis tuis contritis, confessis & oblitis, & casibus etiam sedi Apostolicæ reseruatis, in quantum claues sanctæ matris Ecclesiæ se extendunt, ac tibi concessum & mihi commissum est: remittoque tibi omnes pœnas in purgatorio debitas, claudo tibi portas inferni, & ianuas aperio Paradisi: bona per te facta & fienda sint in augmentum tuæ salutis, & gratiæ diuinæ.* Vel, *remitto per plenariam indulgentiam omnem pœnam in purgatorio tibi debitam, ac restituo te illi innocentiæ & puritati, quam in Baptismo accepisti, ita quod decedenti tibi ab hoc seculo clausæ sint portæ pœnarum, & apertæ ianua deliciarum Paradisi. Et si hac vice non morieris, salua sit tibi nihilominus ista gratia, quando alias fueris in articulo mortis, In nomine,* &c.

Alia.

Forma indulgentiarum ad hospitalium & fraternitatum participationem.

VI. Alia etiam forma fuit vsitata, quando hospitalia & fraternitates participationem omnium bonorum operum suorum & indulgentiarum, a Pontificibus sibi concessarum, illis communicabant, qui manus adiutrices ipsis porrigebant, & in fraternitatem recipiebantur, vt: *Testamur, nos hasce personas ad almam fraternitatem S. Antonii recepisse, dantes eis plenam participationem omnium bonorum operum, quæ a principio fundationis, vsque ad finem prædicti ordinis, die noctuque, in trecentis sexaginta quatuor monasteriis & hospitalibus per fratres exercentur.* Alia forma: *quia in libro ad hoc deputato scripti sunt, merito consequuntur omnes gratias, facultates plenariasque peccatorum remissiones, iuxta priuilegia & indulta per summos Roman. Pontifices N. N. fratribus, confratribus & benefactoribus hospitalis nostri sancti Spiritus in vrbe concessas, confirmatas, extensas & ampliatas. Quinquagenariæ videlicet plenissimi iubilæi Romani Bonifacii Octaui. Nec non omnium & singularum stationum vrbis, quibus continentur plus quam decies centena millia annorum indulgentiarum, & quadraginta duæ plenariæ indulgentiæ, & dedicationis sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ac peregrinationis terræ sanctæ, tam in vita, quam post mortem in æternum, ac etiam benedictionum Papalium: atque omnium & singularum indulgentiarum, tam plenariarum quam temporalium: & quarumcunque gratiarum spiritualium confratribus & benefactoribus Sacri & Apostolici Hospitalis sancti Spiritus in Saxia de vrbe a diuersis Pontificibus concessarum: ac omnium vigiliarum, orationum, ieiuniorum, eleemosynarum, disciplinarum, missarum, diuinorum officiorum, & præcipue triginta duorum millium missarum & totidem Psalteriorum quolibet anno, atque omnium & quorumcunque aliorum bonorum pietatis & charitatis operum, quæ in eodem hospitali, & toto ordine quotidie fiunt & fient, dicuntur & exercentur in perpetuum.*

VII. Hæc exempli tantum gratia ex Bullis quibusdam vulgaribus adscripsi, & vtile esset, plura exempla annotari,

vt

vt profligatæ istius Pontificiæ impudentiæ notitia ipsorum verbis ad omnem posteritatem transmitteretur & conseruaretur.

VIII. Infinitum autem esset recensere, quomodo oppidatim, vicatim, templatim, ostiatim adscripserint indulgentias: si quis hunc locum visitauerit, si missam audierit: si officio diuino interfuerit: si hanc orationem dixerit: si ante hanc imaginem candelam accenderit: vel dixerit tot Patres nostros Aueque Marias: & præcipue si manus adiutrices porrexerit, habet tot vel dierum, vel annorum indulgentias, concessas ob hoc vel illo Pontifice. Tantum adscribam carmina, quæ Biturigibus in Templo Cathedrali Diui Stephani ad altare Cardinalis, lapidi antiquo inscripta leguntur, quæ sua manu descripta vir clarissimus & amplissimus, Dominus *Hermannus Vecbeldius*, Iuris vtriusque Doctor & Consul Reipub. Lubecensis mihi exhibuit.

Hic des deuote, cælestibus associate,
Mentes ægrota per munera sunt tibi lota,
Ergo venitote gentes a sede remota,
Qui datis, estote certi de diuite dote.
Te precor, accelera, spargas hic, dum potes, æra,
Et sic reuera secure cælica spera.
O si tu scires, quantum data prosit ibi res.
Tu iuxta vires donares, quod dare quires.
Te miser a pœna, dum tempus habes, aliena:
Vt tibi sit pœnæ venia, sit aperta crumena:
Consors cælestis fabricæ qui porrigit, est is,
Ex hoc sum testis, vos hic mundare potestis:
Crede mihi, crede cœli donaberis ede,
Nam pro mercede Christo dices, mihi cede.
Hic datur exponi Paradisus venditioni.
Currant ergo boni rapientes culmina throni.
Vis retinere forum, mihi pendas pauca obolorum,
Pro summa quorum reserabitur aula polorum.
Hic si large des, in cælo sit tua sedes.
Qui seris hic parce, parce comprendis in arce.
Cur tardas: tantum nummi mihi des aliquantum,
Pro solo nummo gaudebis in æthere summo, &c.

Impudentissima fabula de plenaria indulgentia.

IX. Adscribam etiam ex *Bernhardini* Rosario P. 1. serm. 13. P. 2. f. 89. a. b. impudentissimam fabulam de plenaria indulgentia, in Ecclesia sanctæ Mariæ de Angelis apud Assisium. Cum, inquit, Franciscus apud illum locum in cella sua oraret, apparuit ei angelus dicens, vt iret ad Ecclesiam, quoniam Christus & beata virgo cum angelis expectarent eum; Christus autem dixit: Francisce, postula quid circa salutem animarum, quia datus es in lucem gentium. Franciscus dixit: Supplico, *vt digneris facere hanc gratiam generi humano, concedere scilicet omnibus & singulis venientibus ad locum istum, & in Ecclesiam illam introeuntibus, veniam & indulgentiam omnium peccatorum suorum vniuersaliter & generaliter. Et supplico beatæ virgini, aduocatæ humani generis, vt pro hac petitione impetranda me adiuuare dignetur*, &c. Christus vero respondit, dicens: *satis grande est, quod petiisti, sed maioribus dignus es, frater Francisce. Admitto igitur supplicationem tuam: sed volo, vt vadas ad meum vicarium, cui dedi potestatem ligandi & soluendi in cælo & in terra, & petas ab eo ex parte mea dictam indulgentiam.* Franciscus mane se contulit ad Papam Honorium, & petiit, vt ad honorem virginis Mariæ dignaretur in ipsa Ecclesia Portiunculæ ponere indulgentiam plenariam sine oblationibus. Papa respondit: se non posse hoc facere, quia oportet, vt qui vult indulgentiam, eam mereatur ponendo manus adiutrices. Interrogauit autem Pontifex Franciscum, quot annos vellet ibi poni de indulgentia? Qui respondit, se non velle annos, sed animas, vt quicunque dictam Ecclesiam intrarent contriti & confessi, plenam consequerentur remissionem omnium peccatorum suorum a culpa & a pœna, quæ peccata commisissent a die Baptismi vsque ad diem & horam introitus in Ecclesiam: Addens, quod non ex se hoc peteret, sed ex parte Christi, qui eum miserat. Tunc Papa annuit, & quod postulauerat, concessit. Egrediente autem Francisco, Papa dixit: *Vbi habes bullam?* At ille respondit: *Nullum de hac re volo instrumentum: sed sit beata virgo charta: Notarius* seu plumbator *Christus. Angeli testes*, sigilla stigmata Francisci. Postmodum ad petitionem Cardinalium Papa indulgentiam illam ad vnam diem naturalem singulis annis in perpetuum extendi declarauit, prima scilicet die Augusti, a primis vesperis vsque ad vesperas secundæ diei. Hæc & plura *Bernhardinus*. Atque ita impletum fuit Pauli illud: *Propterea quod non receperunt dilectionem veritatis, misit illis Deus efficaciam illusionis, vt crederent mendacio.*

Ex Bernh. — 2 Thess. 2, 10.

CAPVT

CAPVT XIII.

De indulgentiis stationum in Ecclesiis vrbis Romæ.

Indulgentia stationis Hildesiæ in templo cathedrali.

HIldesiæ in Templo Cathedrali legeram in suspensa tabula: *Si quis hanc orationem quotidie deuote dixerit, habebit octo millia annorum indulgentias a pœna & a culpa.* Et tunc cum amicis præsentibus disputabamus, quæ esset ratio istius supputationis, cum ad talem annorum numerum, nec vita hominis in hoc sæculo se extendat, nec purgatorium etiam tam diu duret, quia cum consummatione sæculi illud finiri fingunt.

Romæ, in amplis orbis.

II. Sed postea vidi indulgentias stationum vrbis Romæ ad multa centena annorum millia adscendere. Cumque vltra finem mundi satisfactiones & indulgentias suas Pontificii non extendant, ego sane pro germanica simplicitate rationem calculi Pontificii de tot centenis annorum myriadibus non assequor, nisi Romanenses hoc mysterium nobis explicent: difficiliores enim supputationes nostri vocant *Italicas practicas.* Adscribam autem hoc loco summam notationis indulgentiarum in stationibus Romanis, sicut Latine editæ sunt Romæ anno 1475. & postea Germanice amplificatæ Norinbergæ anno 1491. vt Lector impudentiam cauponationum, licitationum, & nundinationum Romanensium in breui quasi tabella ob oculos habere possit. Diximus autem in præcedentibus, quod veteribus stationes fuerint quasi statæ feriæ, quibus populos in certa templa ad auditum verbi, ad participationem Sacramentorum & ad preces communes conueniebat, sicut extant Homiliæ *Gregorii* in stationibus illis habitæ. Postea vero, cum exercitia illa pæne obsoleuissent, & maneret tantum opus operatum visitationis illarum Ecclesiarum, affinxerunt indulgentias, vt homines eo inuitarent. Et Bonifacius Octauus Basilicæ Petri & Pauli hoc priuilegium dedit: Clemens Sextus addidit Ecclesiam Lateranensem; Sixtus Quartus Ecclesiam Mariæ maioris. Et in iubilæis tantum in illis Ecclesiis indulgentias primum vendebant. Postea negotiatione feliciter procedente, addiderunt alias etiam vrbis Ecclesias, & numerum indulgentiarum singulis ferme diebus in infinitum auxerunt, sicut tabella hæc ostendit.

III. Dicunt igitur Romæ fuisse mille quingentas quinque Ecclesias, inter quas septem sunt principales, priuilegiatæ maiori priuilegio.

Specialia Ecclesiæ Lateranensis.

IIII. Et primam dicunt esse Ecclesiam *Lateranensem*, quæ sit caput totius orbis & vrbis. In illa igitur, vt aiunt, sunt omni die quadraginta & octo anni indulgentiarum, & totidem quadragenæ, ac remissio tertiæ partis omnium peccatorum. Item Papa Sylvester & Gregorius, qui eam consecrarunt, dederunt tantas indulgentias, quod nemo potest enumerare, nisi solus Deus, testante beato Bonifacio, qui dixit: *Si homines scirent indulgentias Ecclesiæ Lateranensis, non opus esset, quod irent per mare ad sanctum sepulcrum, vel ad sanctum Iacobum.* Item: dicit Papa Bonifacius: *Si quis ad sedem nostram Lateranensem, deuotionis, orationis, aut peregrinationis caussa veniret, ille absoluetur ab omnibus suis peccatis.* In Capella, quæ vocatur Sanctum Sanctorum, quam mulieribus non licet ingredi, est vera & plenaria remissio omnium peccatorum. In eadem Capella sunt gradus 28. qui steterunt ante domum Pilati in Ierusalem. Et quicunque hos gradus adscenderit cum deuotione, habet pro quolibet gradu nouem annos indulgentiarum, & totidem quadragenas, ac remissionem tertiæ partis omnium peccatorum. Qui vero geniculando gradus illos adscendit, is vnam animam, pro qua orat, liberat ex purgatorio. In die dedicationis, qui vocatur dies Saluatoris, est ibi plenaria remissio omnium peccatorum a culpa & pœna. Cumque Papa primum indulgentiam illam largiretur, Angeli præsente populo dixerunt: *Amen.* Item: quando capita Petri & Pauli ibi ostenduntur, tunc Romani habent indulgentias trium millium annorum; Vicini sex millium; qui e longinquo venerunt, duodecim millium. In illa Ecclesia est aurea porta, quæ tantum in anno iubilæo aperitur. Sunt autem tres portæ, per quarum vnam Christus Hierosolymis ad mortem suam iuit: Cumque non certo constet, quæ ex istis tribus illa sit, itur per omnes tres. Et qui deuotione per illas transit, liber fit a peccatis, non aliter ac homo, cum primum baptizatur: Etiam pro animabus itur per illas portas.

Item: Cum Gregorius Ecclesiam illam Lateranensem denuo dedicaret, dedit tot dierum indulgentias, quot guttæ cadunt, si per tres dies & noctes continue pluat. Cumque Gregorius metueret, ne thesaurus gratiæ illa profusione euacuaretur, Christus apparuit

ruit ei, & dixit: se concedere, vt plures det indulgentias, populum enim his opus habere.

Ecclesia S. Petri in Vaticano.

V. Secunda Ecclesia principalis Romæ est ad *Petrum in Vaticano*, in qua sunt omni die quadraginta & octo anni indulgentiarum, & totidem quadragenæ, ac remissio tertiæ partis omnium peccatorum. Pro quolibet altari, quæ fuerunt centum & nouem, dantur decem & octaui anni. In festis duplicibus duplicantur illæ indulgentiæ. In festo annunciationis Mariæ sunt ibi mille anni indulgentiarum. Qui ascendit gradus Petri cum deuotione (sunt autem viginti octo) pro quolibet conceduntur septem anni. Alexander postea ad singulos gradus dedit mille annos.

Quando ibi ostenditur Veronica, tunc Romani habent indulgentias trium millium annorum; Itali sex millium; longinqui duodecim millium.

In omnibus festis Christi, Mariæ & Petri sunt ibi mille annorum indulgentiæ. Ad summum altare omni die sunt octodecim anni. Pro peregrinis est ibi plenaria remissio, etiamsi quis patrem & matrem verberasset. Sub altari sunt corpora Petri & Pauli, ibi sunt quatuor millia annorum. Apud altare ante chorum sunt quatuordecim millia annorum, & liberatio vnius animæ ex purgatorio. Est autem præcipua porta aurea, quæ in iubilæo aperitur in Ecclesia sancti Petri, altera in Lateranensi, tertia in Ecclesia Mariæ maioris.

Ecclesia S. Pauli.

VI. Tertia Ecclesia principalis est ad sanctum *Paulum*, in qua sunt omni die 48. anni indulgentiarum & totidem quadragenæ, ac remissio tertiæ partis omnium peccatorum. In conuersione Pauli sunt ibi centum anni indulgentiarum. In dedicatione Ecclesiæ sunt ibi mille anni. In festo Innocentium 48. anni.

Ecclesia S. Mariæ maioris.

VII. Quarta Ecclesia principalis est *ad S. Mariam maiorem*, in qua sunt omni die 48. anni, totidem quadragenæ, & remissio tertiæ partis omnium peccatorum. Nona die Maii est ibi remissio omnium peccatorum a pœna & a culpa. In omnibus festiuitatibus Mariæ sunt ibi duodecim millia annorum. In die dedicationis mille anni & quatuordecim.

Ecclesia S. Laurentii.

VIII. Quinta Ecclesia est ad sanctum *Laurentium*, in qua sunt omni die 48. anni, totidem quadragenæ, & remissio tertiæ partis omnium peccatorum. Qui lapidem, super quo assatus fuit Laurentius, visitauerit, & sepulcrum eius, habet septem millia annorum. Qui omni quarta feria per annum vnam Ecclesiam illam intrauerit, liberat vnam animam ex purgatorio.

Ecclesia S. Sebastiani.

IX. Sexta Ecclesia est ad sanctum *Sebastianum*, in qua præter generales indulgentias 48. annorum sunt omni die mille anni. In mense Maio est ibi vera & plenaria remissio omnium peccatorum. Similiter etiam in Cœmeterio Calixti. Varii demum Pontifices visitantibus dederunt 48. millia annorum. Ibi est locus, vbi Angelus apparuit Gregorio dicens: *In hoc loco potest vnusquisque contritus & confessus remissionem omnium peccatorum* a culpa & pœna promereri.

Ecclesia S. crucis.

X. Septima Ecclesia principalis est ad *sanctam crucem*, in qua sunt omni die 48. anni. Omni die Dominica sunt ibi trecenti anni. In Capella Ierusalem est plenaria remissio omnium peccatorum. Deinde sex Pontifices fuerunt, quorum quilibet mille annos dedit. In die dedicationis est ibi plenaria remissio.

Maria ad aram cæli.

XI. In Ecclesia *Mariæ ad aram cæli* sunt omni die mille anni. In festo Assumptionis sunt sex millia annorum. In festo Annunciationis plenaria remissio.

Pluriumque aliarum ecclesiarum.

XII. In Ecclesia sancti *Sylvestri* sunt 400. anni.

In Ecclesia sancti *Praxedis* 300. anni.

In Capella *Mariæ*, quæ vocatur (*libera nos a pœnis inferni*) sunt omni die duodecim millia annorum.

In Ecclesia *Ioannis ante portam Latinam* potest quis liberare vnam animam de purgatorio, dicendo vel faciendo dicere vnam missam.

In Ecclesia *Mariæ* nouæ sunt omni die ducenti anni indulgentiarum.

Ad *Mariam Transtyberinam* omni die ducenti anni.

Ad *Chrysogoni* omni die centum anni.

Ad *Bartholomæi* omni die mille anni, & in die Bartholomæi plenaria remissio.

Ad *Ioannis de insula* quotidie mille anni.

Ad *Gregorii* quotidie mille anni.

Ad *Anastasii* quotidie quadraginta millia annorum.

Ad *Mariæ ad scalam cæli* quotidie septingenti anni. Singulis festiuitatibus Mariæ quatuor millia annorum. Die dedicationis plenaria remissio.

Ad *Sixti* quotidie septem anni.

Ad *Clementis* quotidie 40. anni.

Ad *Cosmæ & Damiani* quotidie mille anni.

Ad *Adriani* quotidie mille anni.

Ad *Mariæ rotundæ* singulis Dominicis & quartis feriis triginta anni. In Choro quotidie quadraginta anni. In festo omnium Sanctorum plenaria remissio.

Ad *Barbara* mille anni.

Ad *Iacobi* quotidie 1500.

Ad *sancti Spiritus* quotidie vndecim millia.

Summa indulgentiarum in vrbe Romana.

XIII. Sed piget & tædet omnia prosequi. Illa igitur loca, vbi dierum, vel quadraginta, vel centum, vel paucorum annorum indulgentiæ dicuntur esse, omisi, & præcipua tantum, exempli caussa annotaui. Quæstores autem Hospitalis sancti Spiritus in vrbe Roma, subducta ratione, inuenerunt indulgentias omnium & singulorum stationum vrbis, exsurgere ad summam vltra decies centena millia annorum, & plus quam quadraginta duas plenarias indulgentias, præter animas quæ ex purgatorio liberantur: quibus indulgentiis quomodo vel tempus huius vitæ vel tempus purgatorii sufficiat, ipsi viderint, ego sane non intelligo, nisi forsan ad vsitatum illud confugerint, *Superabundans cautela non nocet*, aut cum *Francisco Maironis* disputare voluerint, superfluas indulgentias ad augmentum gratiæ & gloriæ conuerti. Porro cum Romani & Itali indulgentias illarum stationum non amplius curarent, alias longinquas gentes, ad suscipiendas peregrinationes, ad Ecclesias & stationes vrbis, inuitarunt, quæ primum incredibili numero eo confluxerunt. Sed cum deferuescente vulgi feruore, peregrinorum visitationes rariores essent, excogitatum fuit aliud aucupium, vt indulgentiæ illarum stationum absentibus pro pecunia in omnibus terris per legatos seu quæstores venderentur, cuius negotiationis formam paullo ante annotauimus. Sed quis infinitas formas omnium Romanensium istarum imposturarum percensere poterit? Curtisano aliquo, in officina istarum nundinationum bene exercitato, ad pertexendam hanc historiæ partem opus esset. Nam & subditis, vt eos a fide Imperatoribus suis data auerterent, largas indulgentias proposuerunt, quando excommunicatos Imperatores ab Imperii culmine proturbare volebant. Innocentius Quartus dedit decem dierum indulgentias orantibus pro Rege Franciæ.

CAPUT XIV.

Quod omnibus temporibus fuerunt, qui imposturis istis indulgentiarum contradixerunt.

SIcut tempore Eliæ, cum cultus Baaliticus fraude & vi omnia occupasset, vt Elias conquereretur, se solum relictum: Deus tamen plusquam septem millia sibi reseruauit, qui genua sua non curuauerant coram Baal: Ita in mediis Pontificiarum superstitionum tenebris Deus semper quorundam mentes illustrauit, vt errores & superstitiones ipsi animaduerterent, ac aliis ostenderent. Imposturas igitur indulgentiarum, de quibus nunc agimus, multi intellexerunt; Sed cum metu tyrannidis Pontificiæ publice & aperte eas reprehendere non auderent, vel tacite apud se eas contempserunt: vel inter aniculas clam eas damnarunt; sicut *Speculum aureum* dicit: *De erroribus Curiæ Romanæ omnes quidem intus murmurant, nulli autem clamant.* Quidam tamen publice & aperte abusus indulgentiarum reprehenderunt, de quibus ordine breuiter annotabimus.

3. Reg. 19. 14. 18.

Catalogus eorum, qui palam imposturas indulgentiarum reprehenderunt.

II. Supra autem ostendimus, quemadmodum statim sub initium Quæstores indulgentiarum indiscreta & superflua earum perfusione homines vt in re noua, ita offenderint, vt *Lateranense* concilium circa annum 1215. coactum fuerit modum ipsis præscribere lib. 5. tit. de pœnitent. & remiss. c. *cum ex eo.* Et licet moderatione quadam profusio illa tunc aliquantulum cohiberetur: tamen ante Scholasticorum tempora multi fuerunt, qui totum negotium indulgentiarum reprehenderunt, sicut supra etiam ostendimus. Et *Eccius* ex *Wilhelmo Antissiodorensi* citat multos contradixisse Pontificibus, cum inciperent indulgentias istas elargiri. Postea cum Scholasticorum disputationibus quæstus indulgentiarum iterum creuisset: *Viennense* concilium circa annum 1311. coactum fuit, abusiones Quæstorum, ad extorquendum aurum fallaci ingenio excogitatas, reprehendere & damnare: quod scilicet tertiam vel quartam partem de pœnitentiis iniunctis relaxarent, animas tres vel plures de purgatorio se extrahere mendaciter assererent, plenariam remissionem peccatorum indulgerent, & a pœna ac culpa per indulgentias absoluerent. Hæc enim sunt verba Clementinæ. Memorabile autem est, quod Clemens Quintus celebraturus Viennense Concilium *Wilhelmo Durando*, quem *Speculatorem* vulgus nominat, iniunxit, vt capita quædam de celebrando concilio conscriberet: quod Opus Parisiis ante annos non multos editum est. Et in tertia parte, titulo 15. de indulgentiis ita scribit: Cum in vniuersali Ec-

Vbi testimonia

Wilhelmi Durandi.

Ecclesia Quæstores indulgentiarum multos errores disseminent, multosque seducant simplices, & multas abusiones procurent, & vitam gerant enormiter dissolutam, in tantum quod patent risui, potestasque clauium Ecclesiæ contemnitur, cum pro vno obolo, vel nihilo, indulgentia conceditur, nec proficiat prouisio concilii Lateranensis, vnde populi contemnunt pœnitentias a confessoribus impositas adimplere, putantes se absolui propter dictas indulgentias ab iisdem, & propter facilitatem veniæ, pro obolo obtinendæ & pecunia redimendæ, delinquere non formidant: Videretur super hoc de competenti remedio prouidendendum, & insuper, vt cessarent quæstus cursorum & nuntiorum Romanæ curiæ &c. Et ex hac *Durandi* commonefactione canon ille Viennensis concilii, de quo iam diximus, constitutus fuit.

III. Et illi quidem modum tantum aliquem in profusione indulgentiarum desiderarunt, non defuerunt tamen, qui totam illam nundinationem vel contempserunt, vel reprehenderunt. Inter *Waldensium* enim articulos decimustertius hic ponitur: Prælatorum omnium indulgentiæ, ad limina Sanctorum peregrinationes, immo anni iubilæi, nullius sunt valoris vel commoditatis. *Viclephi* etiam articulus 42. est, fatuum esse credere indulgentiis. Fuerunt & hæc *Viclephi* verba: Consulendum est fidelibus, vt non petant curiam Romanam ad Papales indulgentias vel absolutiones a pœna & a culpa, sibi & aliis impetrandas, quia Dominus totius mundi non vult in tali breui & angusto loco coarctari: sed in cælo existens perpendiculariter, cuilibet pœnitentiam agenti paratus est ad lumen suæ gratiæ influendum. In *Ruthenorum* etiam articulis vndecimus est: Quod indulgentias & iubilæos damnent, nullius efficaciæ ea perhibentes. Eadem *Hussus* & *Hieronymus Pragensis* in Bohemia repperierunt. Primum enim articulum Hussitarum & Thaboritarum *Conradus VVimpina* hunc ponit: Indulgentias Papæ ad liberationem animarum nullius esse valoris: immo ob clericorum duntaxat auaritiam excogitatas & inuentas. Et populus in Bohemia, cognitis indulgentiarum imposturis nundinationes istas amplius ferre non voluit: sed quæstores indulgentias publicaturos in carcerem coniecit, sicut *Conradus VVimpina* in 11. articulo contra Hieronymum Pragensem indicat, vbi & hanc recitat historiam: Quod Pragæ anno 1411. cum post octauas Pentecostes Quæstor quidam indulgentiarum litteras inuulgare vellet, & iam pro concione venias suas impudenter ebuccinaret: populus armatus concurrerit, & Quæstorem istum captum currui imposuerit, adiunctis ipsi in curru publicis quibusdam meretricibus, ex quarum mammis Papales indulgentiarum Bullas suspenderit, atque ita Quæstorem indulgentiarum cum Bullis Pontificiis, de meretricum collo pendentibus, per totam vrbem Pragensem vicatim circumduxerit, & ostentui habuerit, ac tandem Bullas istas indulgentiarum publice & solenniter crepitantibus flammis concremarit.

Waldensium. *Viclephi,* *Ruthenorum,* *Ioan. Husso Hieronymo Pragensi.*

IIII. Et illas quidem contradictiones *Constantiense* concilium compendio refutauit, exustis contra fidem publicam Husso, & Hieronymo Pragensi, & concessis de facto indulgentiis, omnibus in concilio existentibus, & feria sexta ieiunantibus. Inter ipsos tamen Pontificios tunc etiam fuerunt, qui in negotio indulgentiarum multa non probarunt. *Gerson* enim, qui in Constantiensi concilio præcipuus fuit, communi errore abreptus concedit quidem, indulgentiarum concessionem non esse contemnendam, sed deuote amplectendam; & conatur hoc probare ex potestate clauium, quas Christus Ecclesiæ tradidit, Ioan. 20, 23. *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis.* Fundamenta tamen ea ponit, quæ negotiationem indulgentiarum ab ipsis radicibus conuellunt & euertunt. In tractatu enim de indulgentiis, quem scripsit anno 1427. disputat, indulgentias non pertinere ad potestatem ordinis, sed iurisdictionis, atque ideo non extendere se simpliciter & directe ad remissionem culpæ, quæ fiat in absolutione sacramentali, nec ad diminutionem alterius pœnæ, nisi illius, quam Papa, aut qui confert indulgentias, inflixit aut infligere potuit. Cuiusmodi sunt pœnæ excommunicationum, irregularitatum, inhabilitationum, &c. & inde concludit, potestatem ordinis, seu claues Sacramentales in absolutione esse eminentiores, vtiliores, & eligibiliores in collatione indulgentiarum, quam potestatem iurisdictionis. Et addit hæc corollaria. *Solus Papa supremus, Christus cum Patre & Spiritu sancto, potest dare plenaria autoritate indulgentiam omnimodam a pœna & culpa, quam dum confert, dat dies indulgentiarum innumerabiles & infinitos — — extensiue & duratiue. Solus Papa Christus gratis & absque merito alio, quam suo, facit commutationem pœnæ* perpetuæ *in pœnam temporalem, vel in plenam absolutionem. Solus Papa Christus potest illam tot dierum & annorum mille millium indulgentias concedere, qualis posita reperitur in diuersis conces-*

In ipso quoque Constant. Concilio *Gersonis,* *vbi de eius fundamentis.* T. II. opp. f. 350. consider. 2. consid. 2. consid. 4. *& corollaria.* I. II. f. 351. III.

cessionibus summorum Pontificum. Cumque tales Bullas *Gerson*, nec probare posset, nec damnare auderet, addit: *Forte talis enormitas concessionis ab aliquibus quæstuosis aut aliter male motis conficta est.* Item addit: *Indulgentiarum concessio, per tot millia nedum dierum, sed & annorum, videtur difficulter* (sanabilis.) *saluabilis post remissionem æternæ pœnæ & commutationem in temporalem. Constat enim, quod nec homo in hac vita potest aut debet ad tot annos obligari pœnitentiam agere, cum non sit victurus per millesimam partem tot annorum. Constat præterea, quod dum mundus finem habebit, cessabit purgatorium, & ex consequenti, dies pœnarum suarum.* (f. 352.) Addit & hoc: *vtrum claues Ecclesiæ se extendant, non solum super terram, sed etiam sub terra in purgatorium, — sunt opiniones ad vtramque partem probabiles: Et fauorabile est,* inquit, *dicere quod sic, saltem per indirectum.* (consid. 9. f. 851.) Concludit vero, indulgentias valere *claue Ecclesiæ non errante, & Christo non reprobante.* (consider. 11. f. 352.) Neminem igitur sic debere inniti indulgentiis, concessis in toto vel in parte a pœna & a culpa, quin studiosus sit pœnitentiam agere, &c. (de absol. sacram. T. II. f. 326.) Et alibi dicit: *Fatuæ sunt & superstitiosæ quædam intitulationes de indulgentiis viginti mille annorum. Vel tali modo: Qui dixerit quinque Pater noster ante talem imaginem,* &c.

(Schola Parisiensis.) V. Supra annotauimus, quomodo Schola Parisiensis impudentiæ indulgentiarum Clementis Sexti contradixerit. Et *Auentinus* scribit, cum Antipapæ Vrbanus VI. & Clemens VII. circa annum 1380. largissimas profunderent indulgentias, quod Schola Parisiensis etiam solenniter adhibitis tubis & campanis, vt eorum mos est, Papæ erroneam sententiam, indulgentiariis Bullis comprehensam, damnarit.

VI. Autor Fortalitii fidei testatur, circa annum 1450. non paucos fuisse, qui inter cetera indulgentias improbarint. Certe circa annum Domini 1470. (Wessell. Gron. [illegible]) *Wesselus* Gruningensis inter alios abusus Papatus etiam indulgentiarum negotiationem scriptis & disputationibus inter doctos satis acriter taxauit, atque ideo dictus *Magister contradictionis.* Et licet Parisiis fuisset in Theologia Magister noster, in exilium tamen eiectus, & facienda arte medica vitam tolerare coactus fuit. Is igitur in Epistola ad Engelbertum (p. 868.) quendam dicit: *Cum Doctores a principio confiteantur, solum Deum peccata remittere,* indulgentiarii *confugiunt ad pœnas, quoniam mitior ibi mentiendi locus, cum tamen Theologica regula sit, Nihil debere fideles asserere, quod non in regula fidei contineatur.* — Nullum autem, inquit, *locum Scripturæ dabunt, vbi pœnarum pro peccatis præteritis, & prorsus dimissis debitarum iudicium in Papa arbitrium* referatur. *Ego,* (p. 870.) inquit, *valde titubanter dictum puto, vt alicui peccata remissa sint, & adhuc nuda in conspectu Dei. Quomodo enim tecta, quæ adhuc imputantur?* — *Quomodo* vero *non* imputantur, *quando puniuntur? Dominus forte dimisit, vt Papa retineret ad pœnam?* Item, *vbi stabilies hanc determinatam Christi voluntatem, vt vnum atque idem opus indulgentiale nunc sex annos valeat, nunc septem, nunc septingentos, nunc septem millia, nunc plenariam* indulgentiam? (p. 867.) Quia vero obiiciebatur, sanctam Ecclesiam diuino spiritu gubernari, respondet: (p. 869.) Verum est, in quibus sancta, „ est, non autem, in quibus ignorat, &, „ errat, *sicut proh dolor, in multis valde,* „ *plangimus errantem, præsertim in sale infatuato, in villico diffamato, — in infideli dispensatore,* quos Bernhardus defi-„ nit mercenarios pro pastoribus, lupos, „ pro mercenariis, immo pro lupis dia-„ bolos.

In alia Epistola ad Decanum quen-„ dam dicit, (ad M. Iac. Hoeck, c. 6. p. 885.) ipsos indulgentiarios fate-„ ri, quod nec in Scriptura, nec in Pa-„ tribus expressum aliquid extet de in-„ dulgentiariis. (877. & seqq.) Et Patres ante Albertum & Thomam reprehendisse recens tunc cœptas indulgentias: Gersonem etiam & Antonium non pauca in materia indulgentiarum desiderasse: Parisienses vero temeritatem Clementis Sexti publice reprehendisse. Addit & hoc: (c. 1. p. 877.) *Quantos errores in materia indulgentiarum Romana curia temere præsumpserit, & pestilenter publicarit,* ac *hodie noxie pullularent, nisi sana puriorum verorum Theologorum seueritas obstitisset, non opus omnia commemorare.* Subiungit se Romæ etiam sub Paulo Secundo de indulgentiis (c. 4. p. 888) inter doctos disputasse: Venisse etiam tunc Parisiis Romam quendam Magistrum nostrum, qui dixerit: in Sorbona habitam paulo ante disputationem de indulgentiis, a quo nemo doctior, sed omnes, quam venerant, confusiores recessissent. Cubicularium vero Papæ respondisse: *Non nouum hoc esse.* Et Curiales postea plenis verbis in Wesseli sententiam consensisse. Suam vero sententiam *Wesselus* ita exponit: *De* (c. 9. p. 894) *pœnis ego simpliciter, donec sanius informer, teneo, quod pœna cum suo peccato remisso remittatur, neque vllum prorsus a peccato immunem deinceps ad pœnam obligari.* Et ex *Longobardo* adducit dictum (c. 10. p. 898.) *Ambrosii: Ille solus dimittit peccata, qui solus pro peccatis mortuus est.* Item, *Augustini* (c. 10. p. 897.) illud: *Si texit Deus peccata, noluit aduertere, & si noluit aduertere, noluit animaduertere, & si noluit animaduertere, noluit punire, sed*

voluit

16. p. 885. *voluit ignoscere.* Concludit igitur, *Spiritum Sanctum per Petrum posuisse vnicam, solidam, & solam Bullam indulgentialem,* qua *abundanter ministretur introitus in regnum Dei.* 2. Petr. 1, 5. sq. *Subministrate in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia temperantiam, in temperantia patientiam, in patientia pietatem, in pietate fraternam charitatem, in ea dilectionem: hæc enim si feceritis, sic abunde subministrabitur vobis introitus in æternum regnum, &c.*

Ioannis Vesaliensis. VII. Cum *VVesselus* disputationes illas ex Italia & ex Gallis per exilium suum in Germaniam attulisset: Doctor *Ioannes Vesaliensis,* qui prius fuerat professor in Schola Erfordiensi, factus, postea concionator Wormatiensis, materiam illam arripuit, & inter reliquos articulos etiam hunc publice pro concione coram populo tractauit, sicut *Conradus VVimpina* annotauit: Papam & alios Prælatos non posse ex thesauro Ecclesiæ compensationes pœnarum, pro delictis debitarum, per indulgentias aliis distribuere, & applicare. Atque ideo Ecclesiæ dando indulgentias plus nocere, quam prodesse. Et allegauit etiam veteres quosdam, & præsertim Cantorem Parisiensem solitum dicere: *Indulgentias esse pias fraudes, quibus laici ad dandas eleemosynas alliciantur.* Cumque obiiceretur, Ecclesiam facere indulgentias, respondit: *Verum est de illa, quæ non errat.* Sed is propterea a Monachis comprehensus, & ad ignem damnatus fuit, anno 1479. Similem etiam contra se inquisitionem metuere se ostendit *VVesselus* p. 921. in Epistola ad Decanum Traiectensem, vbi inquit: *Sæpe ego* in D. Vesalio *veritus inconsideratam & temerariam eius locutionem, quæ licet Scholasticæ subtilitatis, &* forsan *nonnunquam etiam aliquid Catholicæ veritatis haberet: ea tamen in vulgus inductum, — cum graui simplicium scandalo, proferri prorsus odiosum. Accipio præterea* ex amicis, *inquisitorem mox, vt caussam Vesalii absoluerit, ad me vsque descensurum ad inquirendum. In qua re, tametsi caussa nihil verear, inquietudinē tamen, suspiciones, & — calumnias — sustinere oportebit, præsertim doctorum quorundam Coloniensium, quorum (experte loquor) ex tuis casibus facile odia, quin & inuidiam coniectaui.* Hæc ille. Sed Wesselus vel exemplo illo territus remissior & meticulosior factus est; sicut ex Epistola illa apparet; vel Deus illum mirabiliter protexit: In pace enim mortuus est Gruningæ, Anno 1489. in die Francisci: Sed post mortem ipsius fraterculus quidam epistolam eius de indulgentiis impugnauit.

VII. Postea sub Alexandro Sexto *Sauanorola* Florentiæ inter cetera etiam Pontificias indulgentias acriter reprehendit, sed flammis confutatus est. Sauanorola Florentini. Et circa annum 1500. Rostochii Sacerdos quidam *Nicolaus Ruß,* inter alias superstitiones etiam indulgentias reprehendit, non voce tantum, sed scriptis etiam popularibus, quæ ab inquisitoribus postea suppressa sunt, indulgentias scilicet meram deceptionem esse piorum & quæstum; veras indulgentias contingere a solo Deo gratis propter Christum omnibus vere pœnitentibus. Nic. Russius.

VIII. Tandem etiam totæ nationes de nundinationibus istis conquestæ sunt. Nationes Germanicæ. Nam circa annum 1510. natio Germanica grauamina sua obtulit Maximiliano Imperatori, inter quæ decimum hoc fuit: Quod indulgentiæ nouæ cum reuocatione aut suspensione veterum (Laicis contra Clerum murmurantibus) ad corradendas pecunias concedantur. Et postea Anno 1522. Proceres Imperii centum grauamina Germanicæ nationis aduersus sedem Romanam Oratori Pontificio in comitiis Noribergensibus proposuerunt, inter quæ tertium, quartum, quintum, sextum, & septimum querelam de indulgentiis continet. Illa igitur hoc loco adscribam.

CAPUT XV.

Germanicæ nationis grauamina de oneribus Papalium Indulgentiarum.

o. III. Illud importabile iā olim increbuit Romanarum indulgentiarum, onus quando sub persona pietatis, quum aut basilicas Romanas construere, aut profectionem in Turcas parare polliciti sunt Romani Pontifices, omnem a simplicibus, nimiumque credulis Germanis exuxerunt pecuniarum medullam. Et quod longe maioris est faciendum, per has imposturas, ac earum conductitios præcones & prædicatores, profligata est germana Christianorum pietas, dum qui extrudere volebant venales suas Bullas, laudes suis mercibus occinebant miras & inauditas, condonari per emptitias has condonationes, nedum noxas præteritas aut futuras viuentium, sed & defunctorum vita, existentium in purgatorio (quod vocant cantores illi indulgentiarum) ignis, modo numeretur aliquid, modo tinniat dextera. Atque his mercium nundinationibus simul & spoliata

est ære Germania, & Christi pietas extincta, quando quilibet pro pretii, quod in has merces expenderat, modo peccandi impunitatem sibi pollicebatur. Hinc stupra, incestus, adulteria periuria, homicidia, furta, rapinæ, fœnora, ac tota malorum lerna semel originem sibi traxerunt. Quod enim malorum amplius iam horrebunt mortales, quando sibi peccandi licentiam ac impunitatem, nedum in vita, sed & post obitum ære licet immodico, comparari posse, a nundinatoribus illis indulgentiariis, semel persuasum habent? maxime Germani, quibus per hos veræ pietatis fucos sub religionis persona nihil non persuaderi difficile est? vt ingenio plane ad pietatem credulo est Germania.

n. IV. Et licet indulgentiæ hæ non semel in hoc ad Germanos missæ sint, quasi ex corrasa earum venditione pecunia fideles contra Barbaros essent tutandi ac defendendi: euentu tamen compertum habent Germani, pecuniam hanc non in rem fidei aut alioqui Reipublicæ Christianæ necessariam: sed in propinquorum luxum ac subleuandam familiam ipsorum esse versam. Quo vno bina hæc nata sunt perquam maxima incommoda, quod & offendicula orta sunt simplicibus, & quod nunc Germani toties sentientes lusam fidem, quum vere iam res postulat, vt contra Turcas instituatur expeditio bellica, nullis rationibus persuaderi se patiuntur, vt credant: quod res ipsa fore notorium facit, ita scilicet instare ceruicibus nostris crudeles Turcas, suspicantes semper prioribus simile quidpiam agi. Quæ vna ratio est, vt tam ægre manus contra Turcas iungant. Quantorum ergo malorum & in rebus temporalibus, ac Christi fidelium conscientiis caussæ fuerint Romanæ indulgentiæ, sanctitas Apostolica, pro sublimitate captus sui, exigua opera vel inde, si non ex re vlla alia coniectura consequi poterit.

n. V. Præterea Papalis sanctitas, ceterique Episcopi, ac Ecclesiæ Romanæ columnæ, casus aliquot suæ tantum absolutioni reliquos fecerunt: quorum si vnum aut alterum commiseris, iam aut numerandum, aut absolutione tibi carendum est: nempe quod in hoc reseruati sint, vt inde nummorum aliquid eis accrescat. Quod ex eo coniicere libet, quod in casibus etiam quantumuis pro tempore honestis aut necessariis, nunquam tamen, nisi numeretur aliquid, dispensant. At si nihil attuleris, numerarisue, indispensatus perpetuo maneas oportet.

n. VI. Verum, si quis, vnde numeret, habeat, iam nedum præsentes indulgentur harum constitutionum transgressiones; sed in futurum impune, vt eas ipsas transgredi liceat, indulto permittitur. Quo fit, vt ansam inde accipiant ii, cum quibus ita dispensatum est, peierandi, homicidia, adulteria, & similia flagitia perpetrandi, quando quilibet ex Sacerdotum vulgo absolutionem emptitiam, virtute indulti, his impertiri potest. Quæ malorum seges tota ex habendi libidine, aurique sacra fame, qua nunc Ecclesiasticorum nonnulli misere excruciantur, originem ducit.

CAPVT XVI.

De Prædicatoribus indulgentiarium Stationariis.

Stationarii illi, qui fuerint.

EST & aliud indulgentiis vendendis addictum hominum genus, quos *Stationarios* vulgo vocant, hi rusticorum plerunque abutuntur simplicitate, dum omnes vicos, villas, pagos, angiportus, omniaque peragrant castella & oppidula, prædicantes sancti cuiuspiam, Valentini puta, Huberti, Cornelii, Anastasiiue sanctimoniam: ac quantum ad rem familiarem addat, si quotannis hunc vel illum munusculo aliquo, quod eis, Stationariis scilicet, in commodum cedat, demulceas. Inscribentesque dehinc simplices sub sancti alicuius numen ac tutelam, promittentesque, vt hoc aut altero morborum genere vacaturus sit, qui eis annuum censum penderit. Quæ omnia in hoc excogitata sunt, vt simpliciter illi ad viuum vsque exsugantur. Nam primum hoc negotium a S. Antonio cœptum, in innumera morborum genera dehinc sueuit diduci, ita vt vix supersit morbus nunc aliquis, cui Stationarii non & peculiarem Sanctum, tanquam tabernæ, vel negotiationi præposuerint. Processitque eo vsque eius mali serpigo, vt pauperum ac simplicium illorum, Quæstionarii ac Stationarii prædicatores, sanguinem vorent & medullam: dumque illi vna cum liberis suis necessariis spoliantur, in deliciis & luxu plus quam Sybaritico degunt Stationarii.

CAPVT XVII.

De fatali indulgentiarum termino, quomodo Deus Cathedras vendentium indulgentias, & mensas nummulariorum istorum gladio spiritus, per ministerium Lutheri subuertit.

Lutherus tandem indulgentias magno spiritu aggressus.

ET hactenus quidem, contra nundinationes istas indulgentiarum, multi partim murmurarunt, partim sonora voce clamarunt: sed vi, fraudibus, & dolis oppressi, nihil efficere potuerunt. Tandem vero *Lutherus*, gladio Spiritus, magno zelo impudentissimos istos trapezitas aggressus est, cuius positiones contra indulgentias cum *Albertus Cranzius* legisset, exclamasse fertur: *Vera quidem dicis, bone frater, sed nihil efficies. Vade igitur in cellam tuam, & ora: Miserere mei Deus.* Sed aderat fatalis nundinationum istarum terminus; addidit igitur Deus voci suæ in Luthero vocem virtutis: detectis enim toti orbi imposturis indulgentiarum, mensæ istæ numulariorum sine vi, solo Spiritus gladio, subuersæ per se corruerunt, & impletum est dictum Prophetæ: *Ostendam gentibus turpitudinem tuam, & regnis ignominiam tuam.* Quod, quomodo factum sit, vtile est meminisse.

Cranzius de impugnatione indulgentiarum per Lutherum facta.

Nah. 3, 5.

Occasio reprehensarum indulgentiarum per D. Martinum Lutherum fuere nundinationes Leonis X.

II. Crescebat igitur indies impudentia nundinationis indulgentiarum, vt quo amplius progrederetur non inueniret, nec vbi consisteret haberet. Hactenus enim fictitiæ Pontificii iubilæi indulgentiæ ad vigesimum quintum quemque annum contractæ, illis solis dispensatæ fuerant, qui susceptis peregrinationibus, limina Apostolorũ, sicut ipsi loquuntur, in Ecclesiis vrbis visitarent. Alexander Sextus vero, sicut supra annotauimus, anno 1500. in aliis regionibus omnibus gratiam iubilæi pro pecunia oppidatim & vicatim vendidit, absentibus non secus ac si ipsas Ecclesias vrbis omnes visitassent. Quo aucupio cum ingentem pecuniæ vim confecisset, secutus per interualla Leo X. de simili artificio emungendæ pecuniæ cogitauit. Cumque anno 1513. sedem bestiæ adscendisset, & vix sperare auderet, se iubilæi terminum ad annum 1525. assequi posse, nouo exemplo anno 1515. & 1516. missis per omnia regna quæstoribus, eandem gratiam, quæ in iubilæo peregrinationem Romanam suscipientibus concedi solet, tunc extra iubilæi terminum pro pecunia, positis publice in Ecclesiis cistis seu ærariis, venalem exposuit. Prætextus autem, sicut *Cochlæus* scribit, fuit structura templi S. Petri Romæ, quam sumptuosissime a Iulio II. inchoatam, cum Leo se absoluere velle fingeret, & pecunia non suppeteret, per imposturam indulgentiarum se eam a Germanica præsertim simplicitate facile emungere posse, a Curtisanis persuasus fuit. Vtque cum autoritate aliqua impostura illa in Germania exerceretur: Archiepiscopo Moguntino hoc negotii datum, qui ea conditione illud suscepit, sicut *Lutherus* scribit, vt dimidium prædæ Romano Pontifici, altera pars Moguntino ad soluendum pallium cederet. Cum merces istæ in aliis Prouinciis, anno 1515. & sequenti expositæ fuissent hac licitatione, sicut *Mussus* scribit, vt qui decem solidos numeraret, animam ex purgatorio liberaret. In Germania per annum 1517. potissimum imposturæ istæ exerceri cœperunt. Quæsitus autem & ad eam rem delectus fuit, exquisitus quidam nebulo, Ioannes Tecelius Dominicanus, seu ordinis Prædicatorii. Et illum quidem antea Maximilianus Oenoponti propter adulterium, in quo deprehensus fuerat, sacco ad submersionem adiudicarat, intercessione autem Ducis Friderici liberatus fuerat. Sed quia postea, sicut *Cochlæus* narrat, ordini militari in Liuonia amplam pecuniam sub prætextu indulgentiarum impudentibus suis præconiis conquisierat: Visus tunc fuit ille Moguntino ad saltandam hanc fabulam maxime idoneus. Creatus itaque fuit commissarius Apostolicus, & hæreticæ prauitatis inquisitor, vt inquisitoriis artibus opprimere posset, si qui contradicere vellent. Atque ita non tantum pro concione impudentissimis præconiis: verum etiam sparso libello quodam, quem *Summariam instructionem* nominabat, indulgentiarum merces per Germaniam venales vbique exponebat. Capita autem & concionum & scripti eius, sicut ex Lutheri scriptis colligo, hæc fuerunt: Pro concione despumabant Quæstores isti tales exhortationes: *En cælum vndique apertum iam est, si nunc non intres, quando vnquam intrabis? O insensatos & crassi cordis homines, bestiis prope similes, qui non percipitis tantam effusionem gratiarum. En, tot potestis redimere animas. O duri, duri & negligentes: duodecim denariis patrem extrahere potes, & tam ingratus parenti in tantis pœnis non succurris? Ego sane in extremo iudicio excusatus sum: Vos videritis. Dico tibi, si vnam solam tunicam haberes, hanc quoque exuendam & distrahendam iudico, vt tantas gratias obtineres,* &c. In oblocutores vero

Prætextus indulgentiarum Leonis X.

Audacia per impudentiam Tecelii.

vero istius gratiæ ita detonabant, vt tremens vulgus & cælum mox ruiturum, & terram hiaturam formidaret. Addebant amplificationes: Si quis litteras indulgentiarum redimeret, eius animam securam esse de salute sua. Et animas in purgatorio existentes, pro quibus indulgentiæ redimantur, statim vbi coniectus in cistam nummus tinnierit, ex purgatorio in cælum euolare. Item: tantas esse illas gratias, vt nullum sit adeo magnum peccatum, etiamsi per impossibile quis matrem Dei violasset, quin per indulgentias solui posset, & hominem per istas indulgentias liberum fieri ab omni pœna & culpa. Esse enim istas gratias donum illud Dei inæstimabile, quo homo reconcilietur Deo, & omnes pœnæ purgatorii deleantur. Nec necessariam esse contritionem his, qui vel animas, vel confessionalia redimerent. Verba enim instructionis hæc fuerunt: Prima gratia principalis indulgentiarium est plenaria remissio omnium peccatorum, per quam peccator perfectam remissionem & Dei gratiam denuo consequitur: Per quam etiam remissionem peccatorum sibi pœnæ in purgatorio propter offensam diuinæ maiestatis luendæ, plenissime remittuntur & omnino delentur. Item: Pontificem habere potestatem in purgatorium ad liberandas per viam indulgentiarum animas: Et tam certam esse fiduciam salutis per litteras veniarum affirmabant, vt suam animam pro illis impignorarent. Crucem, quam cum insignibus Papæ in Ecclesia erigebant, æque efficacem esse, ac ipsam Christi crucem. Addebant fabulas: In certo quodam loco quinque animarum millia per venias istas redemptas, inter quas solum tres fuissent damnatæ, ideo quod detraxissent indulgentiis. Finis & conclusio concionum fuit: *Impone, impone, impone.* Vtque non verbis tantum, sed exemplo & facto homines excitarent, primi ad cistam in omnium conspectu procedebant, splendido gestu, & sonoro tinnitu aliquid in cistam coniicientes, & adstantes arridebant imponentibus, omittentibus indignabantur. Permittebant etiam pauperibus indulgentias istas gratis dari, sed ita, vt primum vndecunque pecunias corradere tentarent a bonis fautoribus. Et vxores docebant, etiam inuitis maritis, quomodocunque corradere pecuniam ad redimendas indulgentias. Hæc ex scriptis istorum temporum collecta, ipsis verbis, quibus annotata fuerunt, adscripsi.

Indignatio publica contra imposturas Tecelii & auaritia.

III. Interea vero, dum imposturæ istæ magna impudentia Germaniam peruagarentur, audiebantur non murmura tantum, sed manifestæ indignationes omnium bonorum. Defessi enim erant iam omnes in Germania ferendis istis expilationibus, nundinationibus & infinitis imposturis Romanensium. Vocarunt indulgentias animarum nundinas & monopolia, fremebant a nundinatoribus istis indulgentiariis vendi licentiam & impunitatem peccatorum, non de præteritis tantum, verum etiam de futuris, nec in hac tantum vita, verum etiam post obitum, sicut loquuntur querelæ Germanicorum grauaminum. Fingebant ridiculas fabellas, venisse scilicet quendam mortuum cum litteris veniarum ad infernum, ac per eas petiisse libertatem: occurrisse vero dæmonem quendam, qui cum Bullam legeret, inter manus ipsius præ furore ignis papyrum, membranam, ceram & plumbum consumpta, atque ita animam vacuam in profundum præcipitatam, sicut hæc narrantur in scriptis istorum temporum. Spargebatur & illa narratio: Nobilem quendam indicasse Tecelio, in animo se habere, quod vellet magnum aliquod facinus designare; & in futurum eius peccati petiisse indulgentiam: Et Tecelium magna quidem pecuniæ summa indulgentiam illam licitatum, nobilem tamen numerata illa pecunia Bullam accepisse. Postea nobilem illum, captata occasione, Tecelium in silua quadam effractis indulgentiariis cistis spoliasse. Cumque Tecelius omnes ipsi diras minitaretur: Nobilem ipsi ostendisse Bullam indulgentiarum tam magno redemptam, & cum risu addidisse: Hoc erat peccatum illud, quod in animo habebam, a quo iam in optima forma absolutus sum. Omnes igitur optabant, & instigabant, vt ex doctis aliquis impudentissimis istis nundinationibus se opponeret: sed metu tyrannidis Pontificiæ nemo audebat progredi.

Sales oppositi nundinis Tecelii Germani.

Alia narratio istorum temporum de nobili quodam.

IV. Tandem cum Tecelius merces suas indulgentiarum ea, de qua dictum iam est, impotentia, venales exponeret in oppido, sicut *Cochlæus* scribit, Jüterbock (quod prope meam patriam Brizen/quæ a fidelitate olim Marchionibus Brandēburgensibus præstita, nomen habet, situm est, vnde etiam maternam duco originem) ibi ob loci vicinitatem, rei indignitas Lutherum Witebergæ docentem magis perculit, ac Deus peculiari impetu spiritum ipsius excitauit, vt constitueret impudentissimis istis cauponationibus contradicere. Cum vero primum non auderet totum negotium indulgentiarum reiicere aut damnare, enormes tantum excessus & crassissimos abusus reprehendit: totum vero negotium in disputationem adduxit, affixis publice propositionibus anno 1517. pridie Calendas

Principium reprehensionum quibus Lutherus usus est in indulgentiis.

das Nouembris, ficut liberum tunc erat in Scholis omnia, etiam certissima, disputando in dubium vocare. Edidit etiam concionem de indulgentiis & pœnitentia. Ac scripsit ad Moguntinum & Brandenburgensem Episcopos, ad ipsum etiam Leonem Pontificem, vt Quæstorum impudentiam cohiberent. Nec vero in vniuersum tunc damnabat Papales indulgentias: sed tantum modum adhiberi, ac enormes excessus corrigi petebat, dicebat redemptiones veniarum non esse vel præcepti vel consilii, nec ad salutem necessarias: sed liberas, immo vtiles, si homines in eas non confidant. Item: non esse contemnendas indulgentias, sed liberas relinquendas: esse eas de genere eorum, quæ licent, & sub permissionem cadunt, quamuis non de numero eorum quæ expediunt.

Quid Lutherus principio damnarit in indulgentiis.

V. Mota hoc modo indulgentiarum Camarina, suspensis animis vbique omnes exspectabant euentum rei. Nulla autem prorsus moderatio vel ab Episcopis, vel a Pontifice adhibebatur. Sed Tecelius per Conradum Wimpinam contrariis positionibus omnia sua impudentissime defendebat. Ac certatim scriptis acerbissimis in Lutherum irruebant Theologi Pontificii, Syluester Prieras Romæ Magister Palatii, Eccius, Hogostratus, &c. Illi impudentissima axiomata Tecelii omnia, de quibus dictum est, magna vehementia defendere conabantur. Ex hisce principiis: Primo, quod Papæ potestas esset suprema, quæ a toto simul mundo non posset restringi. II. Quod Papa ea, quæ fidei sunt, solus haberet determinare, & Scripturam autoritatiue pro suo sensu interpretari. III. Multas veritates & Catholicas tenendas, licet nec in canone Scripturæ nec a Doctoribus antiquioribus ponantur. Hæc enim sunt verba in positionibus *VVimpinæ*. Ita irritatus Lutherus, totum negotium indulgentiarum per *Resolutiones* plenius cœpit examinare, ac paullatim etiam doctrinam de pœnitentia, de fide, de iustificatione, &c. magno omnium applausu illustrare. Interea cœpta erant Comitia Augustana Anno 1518. eo citatus erat Lutherus ad caussam dicendam coram Cardinali Caietano, cui Pontifex hoc in mandatis dederat. Ille vero hoc tantum multis minis vrgebat, vt Lutherus sua reuocaret, tunc salua fore omnia. Et non pauci erant, qui dicebant de potestate summi Pontificis non disputandum, sed tacendum & gratias agendas.

Indulgentiarum fomentum semel mota disputatione.

VI. Cum vero Lutherus ad hoc permoueri non posset, re infecta discessum fuit. Et quoniam quidam animaduertebant, Lutherum minis & maledictis non posse a sententia dimoueri, nec populum placari acerba defensione impudentissimarum nundinationum: alia igitur via hoc tentarunt, & per Carolum Miltitium mulctis actum fuit cum Luthero, vt quæ pacis essent, consuleret, & Pontifici reconciliaretur. Vocarat etiam Carolus ille ad se Tecelium, primarium Tragœdiæ istius autorem, ac seuere obiurgatum verbis ac minis Pontificiis ita terruit, vt ægritudine animi confectus, non multo post extingueretur. Hæc ratio agendi Lutherum ita mouerat, vt ostenderet se pacis cupidū & studiosum. Cumq; necessitate quadā quasi per vim in turbas illas pertractus esset, prolixe promisit omnia.

Qua parte mitigarint.

VII. Et sane si hanc viam prosecuti tunc fuissent Pontificii, potuissent omnes illas turbas sanare. Sed aderat fatalis terminus indulgentiarum, & totius regni Pontificii. Constituerat enim Deus, propulsatis ægyptiacis tenebris, lucem verbi sui rursus accendere, & Ecclesiam suam ex Babylonica captiuitate liberare. Vociferabantur itaque ii, qui columnæ regni Pontificii videri volebant: Non decere maiestatem Pontificiam tam molliter & abiecte rem illam agere. Sed effecerunt, vt Pontifex promulgaret condemnationē Lutheri. Nominatim vero edidit nouā Decretalem de indulgentiis & earum efficacia, in qua non obscure Teceliana dogmata de indulgentiis a pœna & a culpa, pro viuis & pro mortuis confirmat. Hæc enim sunt verba: Romanum Pontificem Christi vicarium, potestate clauium (quibus culpam & pœnam pro actualibus peccatis debitam tollat, culpam quidem mediante pœnitentiæ Sacramento, pœnam vero temporalem pro actualibus secundum diuinam iustitiam debitam, mediante Ecclesiastica indulgentia) posse pro rationalibus caussis concedere fidelibus, siue in hac vita sint siue in purgatorio, indulgentias ex superabundantia meritorum Christi & Sanctorum, ac tam pro viuis quam defunctis, Apostolica autoritate, vel per modum absolutionis indulgentiam ipsam conferre, vel per modum suffragii illam transferre. Ac propterea omnes, tam viuos, quam defunctos a tanta pœna liberari, quanta concessæ & acquisitæ indulgentiæ æquiualet, &c. Hanc decretalem *Eccius* in Lipsica disputatione ita interpretatus est, indulgentias quidem de se non remittere vel delere culpā: sed tamen dari indulgentias, vt, qui eas acquirunt, absoluantur a pœna & a culpa, in hanc sententiam: Quia Papa concedat, vt qui redimunt indulgentias a culpa, mediante Sacramento pœnitentiæ a deputatis commissariis absoluantur, & deinde indulgentias, i.e. pœnarum remissiones consequantur, ita vtrumq; fieri per indulgentiarum Bullas, vt a pœna & culpa liberentur.

Leo X. ad condemnationem Lutheri.

Nouamque Decretalem [illegible]

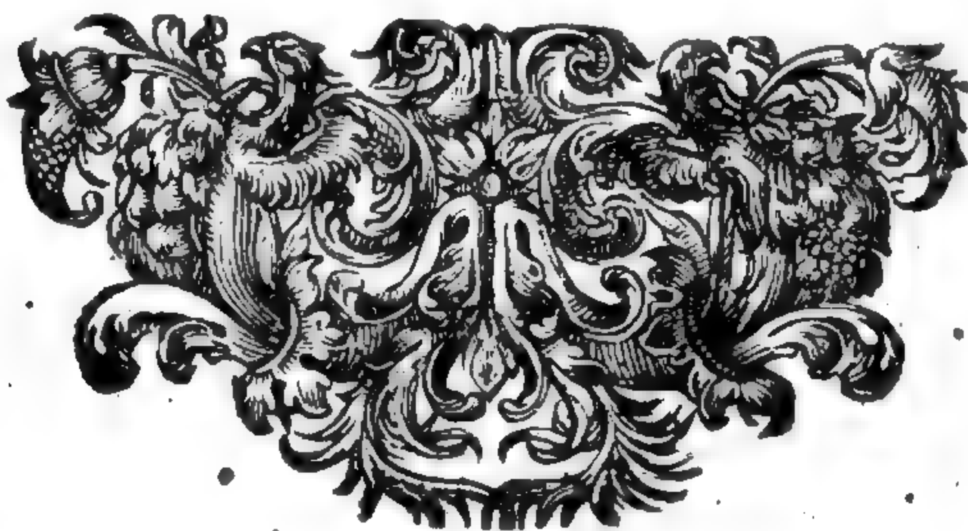
Vbi de Eccianum interpretatione Decretalis illius Pontificiæ.

Ista occasione Lutherus plures subinde errores detexit.

VIII. Secutæ postea sunt condemnationes Lutheri doctrinales a Louaniensibus & Coloniensibus. Atque ita data fuit Luthero occasio, vt subinde plures errores in doctrina Pontificia detegeret, & alios etiam locos doctrinæ Christianæ, ex verbo Dei, nequicquam fremente Romano Pontifice, illustraret. Et res eo deducta est, quod in comitiis Augustanis anno 1530. Pontificii ordines Imperatorem rogarunt, vt interposita sua autoritate efficeret apud Pontificem, ne amplius indulgentias in Germaniam mitteret, totam enim religionem Pontificiam ita ludibrio exponi.

Concilii Trid. de vsu indulgentiarum decretum, quod expenditur.

IX. Nunc Concilium Tridentinum vsum indulgentiarum maxime salutarem prædicat, & leuiter tantum de abusibus quibusdam concionatur. Obseruet autem Lector, quod decretum Tridentinum in specie non explicet, qui sint abusus illi. Tecceliana enim portenta, de quibus diximus, probare forsan non potest, & tamen damnare etiam vel non vult, vel non audet, quia a tota Ecclesia Pontificia tunc, sicut ostendimus, defensa & Papali autoritate confirmata fuerunt. Ne igitur nihil agere videatur, in genere nominat abusus quosdam & prauos quæstus, quos tamen nec ostendit, nec explicat: sed dicit, commode illos in specie inueniri & prohiberi non posse, vt per verba generalia nihil significantia, spes emendationis ostentetur, re ipsa autem nihil fiat. In Decreto igitur Tridentino tandem omnia ad potestatem Romani Pontificis referuntur, vt ita nerui veteris superstitionis retineantur, & si fieri posset, per occasionem hominibus rursus obtrudantur. Sicut Pius Quintus, anno 1571, edita bulla, hortatus est fideles, vt pro felici successu fœderis contra Turcam ieiuniis, orationibus & eleemosynis vacarent, vtque eo libentius illud facerent, omnibus & singulis, qui quarta & sexta feria ac sabbato ieiunarent, &c. plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem, & eam indulgentiam, quæ fidelibus Ecclesias almæ vrbis & extra vrbem, ad id deputatas, visitantibus concessa est, pro illa, quam habeat thesauros Ecclesiæ aperiendi potestate, elargitus est, dans potestatem eligendi confessorem. Et reliqua, sicut in veteribus bullis vsitatum fuit. Inde Lector intelligere & statuere potest, quomodo canonem Tridentinum Pontifex accipi velit, nempe vt illa omnia, de quibus hactenus diximus, quæ collapsa & explosa iam aliquamdiu fuerunt, paullatim reuocentur, hoc est, restituantur, vt scilicet indulgentiæ sint non tantum relaxationes pœnarum canonicarum, quæ iamdudum antiquatæ sunt: sed plenissimæ remissiones ipsorum peccatorum, & quidem omnium peccatorum ex thesauro operum, quæ Sancti, vltra quam debuerunt, supererogarunt: Vtque Ecclesiæ rursus obtrudantur impudentissimæ imposturæ de stationibus vrbis, quas continere fingunt vltra decies centena millia annorum, & plusquam quadraginta duas plenarias indulgentias, cum liberatione aliquot animarum ex purgatorio, sicut supra descripsimus. Istas exoletas merces Pius noster ex potestate sua aperiendi thesauros Ecclesiæ, ipsis veterum nundinatorum verbis, rursus venales exponit. Quia vero merces istas non admodum gratas, nec in magno pretio esse intelligit, gratis eas exponit, si hoc artificio homines rursus inescare & fascinare possit. In fine enim Bullæ sub excommunicationis pœna districtius præcipit omnibus & singulis Notariis, Ecclesiasticisque personis, ne publicationis, subscriptionis, obsignationisq; prætextu, quicquam etiam a volentibus & vltro offerentibus, pecuniæ exigere, aut aliquod lucrum, vel minimum facere audeant.

LOCVS

LOCVS IIII.

DE IEIVNIO

DECRETVM SESSIONIS XXV.

DE DELECTV CIBORVM & IEIVNIIS.

A. C. p. 31. Ap. p. 213. sq.

INsuper hortatur S. Synodus, & per sanctissimum Domini nostri atque Saluatoris aduentum, Pastores omnes obtestatur, vt tanquam boni milites, illa omnia, quæ sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater & magistra statuit, nec non ea, quæ tam in hoc Concilio, quam in aliis Oecumenicis statuta sunt, quibuscunque fidelibus sedulo commendent, omnique diligentia vtantur, vt illis omnibus, & iis præcipue sint obsequentes, quæ ad mortificandam carnem conducunt; vt ciborum delectus & ieiunia: vel etiam, quæ faciunt ad pietatem augendam, vt dierum Festorum deuota & religiosa celebratio, admonentes populos crebro, obedire præpositis suis: quos qui audiunt, Deum remuneratorem audient: qui contemnunt, Deum ipsum vltorem sentient.

EXAMEN.

Summa dogmatis Pontificii de delectu ciborum & ieiunio.

VNiuersæ Ecclesiæ notissimum est, quales laqueos Pontificii per leges suas de ieiuniis, & de discrimine seu delectu ciborum conscientiis iniecerint, quas superstitiosas & impias opiniones necessitatis, satisfactionis, cultus, iustitiæ & meriti, ieiuniis & delectui ciborum attexuerint, quod scilicet sint satisfactiones pro peccatis, quibus peccata expientur, & talia bona opera, quibus Deo gratiores effici, & vitam æternam promereri possimus. Item: quod ex delectu ciborum vel seruato, vel non seruato fecerint vel peccata mortalia, vel peculiares cultus Dei ex opere operato, quas tamen leges pro diuitibus venales habuerunt, & pecuniam numerantibus liberaliter relaxarunt.

Insidiæ Tridentin. in hoc dogmate.

Cumque totus orbis a Tridentinis patribus diu expectasset reformationem, ipsi in fine Concilii, sicut ab initio fecerunt, solita sua exercent artificia: dissimulatis enim erroribus & superstitionibus, Pontificio ieiunio & prohibitioni ciborum annexis, dicunt, fideles debere obsequentes esse iis, quæ ad mortificandam carnem conducunt, vt sunt ieiunia: quibus suum ciborum delectum, seu prohibitionem potius, non tantum addunt, verum etiam præponunt. Superstitiosas vero leges & opiniones de ieiuniis, ac prohibitionibus ciborum omnes sub illa Orci galea inuoluunt: quando dicunt, illa omnia, quæ Romana Ecclesia, *omnium Ecclesiarum mater & magistra* statuit, quibuscunque fidelibus commendanda & seruanda esse, vt ita sub prætextu sententiarum Scripturæ, quæ de mortificatione carnis, ac de veris ieiuniis concionantur, superstitiosas suas leges & opiniones omnes stabiliant & retineant. Vtque sub hoc prætextu, illos, qui impias ipsorum de ieiuniis & prohibitione ciborum leges & opiniones, ex verbo Dei, taxant, plausibili specie traducentes condemnare possint, quasi ea, quæ ad mortificationem carnis in Scriptura traditam conducunt, improbent & reiiciant. Et quidem si hoc agerent, vt abiectis & damnatis impiis & superstitiosis legibus & opinionibus, sana doctrina & vtilia exercitia veri ieiunii, sicut in Scriptura hæc tradita sunt, sine conscientiarum laqueis & prauis opinionibus Ecclesiæ restituerentur, omnes pii certatim operam suam & merito & libenter huc conferrent: sed quia ad stabiliendas superstitiosas Pontificiorum leges & opiniones de ieiuniis & prohibitione ciborum & ad traducendos eos, qui prauas istas opiniones ex verbo Dei taxarunt, insidiose illa omnia instructa sunt: ideo distincte exponemus, Primo, veram Scripturæ sententiam de ieiuniis & de ciborum delectu: Postea subiungemus consentientes quasdam veteris Ecclesiæ sententias: Addemus deinde Antithesin de impiis ac superstitiosis Pontificiorum legibus & opinionibus, de ieiunio, & prohibitione ciborum. Postremo colligemus historicam obseruationem, quomodo omnibus temporibus superstitiones de ieiuniis & prohibitione ciborum Ecclesiæ negotium fecerint, quomodo sæpius repressæ sint, donec tandem ipsam Ecclesiæ arcem inualuerunt.

Partitio, ostendens summam totius huius tractationis.

SECTIO I.

CAPVT I.

Quod verum ieiunium habeat testimonia & exempla sacræ Scripturæ in veteri & nouo Testamento.

Varia de ieiunio ex plurimis.

IEiunium per se & suo genere non est opus mandato Dei prohibitum, vel contra verbum Dei pugnans, nec inter ea simpliciter numerari vel debet vel potest, quæ sine vllo Scripturæ vel testimonio vel exemplo, ex sola hominum traditione exorta & instituta sunt. Habet enim non pauca vel obscura, sed multa & illustria testimonia & exempla, in Scriptura tum veteris, tum noui Testamenti, quæ ideo prodest in conspectu habere. Quidam enim propter abusus Pontificios adeo abhorrent a ieiunii doctrina, vt audito vel solo ieiunii nomine resiliant, ac si vel homicidium vel adulterium audirent: Quidam totam de ieiunio doctrinam sine discrimine inter traditiones humanas reiiciunt. Sed Scriptura abusus ieiuniorum, Esa. 58, 3. seq. Zach. 7, 5. sq. Matth. 6, 16. sq. ita reprehendit & damnat non vt ipsa ieiunia per se simpliciter abiiciat, sed vt veram eorum rationem, & pium vsum ostendat, & multis piis exemplis probet ac confirmet. Quod vero manifesta verbi Dei testimonia & probata sanctorum in Scripturis exempla habet, non est inter humanas traditiones numerandum: sed si quos superstitiosos abusus & prauas opiniones hominum traditiones ieiunio affuunt, illa discernenda & seiungenda sunt ab ipsis ieiuniorum exercitiis, sicut verbi Dei testimoniis traduntur, & Scripturæ exemplis comprobantur. Atque opera danda est, vt reiectis superstitiosis opinionibus, ac remotis prauis abusibus, res ipsa, sicut Scripturæ testimoniis & exemplis traditur, Ecclesiæ restituatur.

Ieiunii probatio ex Scripturis.

Testimonia veteris Testamenti de ieiunio.

II. Dauid igitur inquit, Psal. 35, 13. 14. *Ego autem, cum ipsi ægrotarent, induebar sacco, humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum vertebatur.* Ps. 69, 11. *Si quando fletu & ieiunio animam meam affligebam, hoc factum est in opprobrium mihi.* Ioel. 1, 14. *Sacrificate ieiunium, & clamate ad Dominum.* Cap. 2, 12. 15. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu & in planctu, clangite tuba, sanctificate ieiunium* &c. Num. 30, 14. statuitur de voto ac iuramento obligationis ad affligendam animam. Leuit. 16, 31. & 23, 27. 29. *Decima die septimi mensis dies expiationum erit, affligetisque animas vestras in ea. Omnis anima, quæ afflicta nō fuerit hac die, peribit de populis suis.* Es. 58, 6. sq. *Hoc est ieiunium quod elegi, &c.*

Testimonia

III. Et ne quis arbitretur, ieiunium reiiciendum esse inter Leuiticas Testamenti veteris ceremonias, quæ iam abrogatæ sunt: habet & nouum Testamentum testimonia & exempla de ieiunio, vt Matth. 6, 17, 18. *Cum ieiunas, vnge caput tuum, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui videns in occulto, reddet tibi in propatulo.* Matth. 9, 15. *Auferetur sponsus, tunc ieiunabunt.* Matth. 17, 20. *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi per orationem & ieiunium.* 1. Cor. 7, 5. *Vt vacetis ieiunio & orationi.* 2. Cor. 6, 4. 5. *In omnibus exhibeamus nos vt Dei ministros, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis.*

noui Testamenti de ieiunio.

Exempla veteris Testamenti de ieiunio.

IV. Hisce testimoniis accedunt multa illustria & probata Sanctorum exempla in Scriptura sacra. Iudic. 20, 26. *Ieiunauerunt in die illo vsque ad vesperam.* 1. Reg. 7, 6. *Ieiunauerunt in die illa, & dixerunt, peccauimus* 1. Reg. 31, 13. *Ieiunauerunt septem diebus.* 2. Reg. 1, 12. *Planxerunt & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, propter Saulem & Ionathan.* 2. Reg. 12, 16. *Deprecatus est Dauid Dominum pro paruulo, & ieiunauit ieiunium,* &c. 3. Reg. 21, 27. Achab *ieiunauit & dormiuit in sacco.* 2. Paral. 20, 3. Iosias *proposuit quærere Dominum, & prædicauit ieiunium vniuerso Iuda.* (Iosaphat) Esd. 8, 21. *Prædicaui ieiunium, vt affligeremus nos coram Deo, & peteremus, &c.* Item: *Ieiunauimus & rogauimus Deum pro hoc, & euenit prospere.* v. 23. Nehem. 1, 4. *Fleui & mœstus ieiunaui, & oraui coram Deo.* Esth. 4, 16. *Ieiunate pro me, non comedetis & non bibetis tribus diebus & tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Esth. 9, 31. *Obseruanda susceperunt ieiunia & preces.* Ierem. 36, 9. 10. *In die ieiunii, quod prædictum erat mense nono, in conspectu Domini omni populo legitur liber Ieremiæ.* Dan. 9, 3. *Deprecatus sum Dominum in ieiuniis, sacco & cinere.* Dan. 10, 2. 3. *Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non intrauerunt in os meum, nec vnguento vnctus sum.* Ibidem dixit Angelus: *A primo die, quo posuisti cor tuum ad intelligendum, vtque affligeres te coram Deo, exaudita sunt verba tua.* v. 12. Ion. 3, 5. *Prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, &c.*

Exempla N.T. de ieiunio.

V. Luc. 2, 37. *Anna non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiens, die ac nocte.* Actor. 13, 2. *Ministrantibus illis Domino, & ieiunantibus, dixit Spiritus sanctus.* Item: *Tunc ieiunantes & orantes, imponentesque eis manus dimiserunt illos.* v. 3.

Actor.

Actor. 14, 23. *Cum constituissent illis presbyteros, & orassent cum ieiuniis, commendauerunt eos Domino.* 2. Corinth. 11, 27. *In labore & molestia, in vigiliis, sæpe in fame & siti, in ieiuniis, sæpe in frigore & nuditate.*

Aliter, T. ex libris apocryphis. VI. Tob. 3, 12. Sara adscendens in superius cubiculum domus, *tribus diebus & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistens cum lachrymis deprecabatur Dominum.* Tob. 12, 9. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna.* Iudith 4, 7. *Humiliauerunt animas suas in ieiuniis & orationibus.* Item: *Dominus exaudiet preces vestras, si manentes permanseritis in ieiuniis & orationibus in conspectu Domini.* (*V. 11.*) Iudith 8, 6. Iudith vidua *habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus viduitatis suæ, præter Sabbata.* 1. Macchab. 3, 47. *Congregatus est cœtus, vt orarent, & ieiunauerunt illa die, & induerunt se ciliciis, & cinerem imposuerunt capiti.* 2. Macchab. 13, 10. 12. *Præcepit populo, vt die ac nocte Dominum inuocarent. Omnibus itaque simul id facientibus, & petentibus a Domino misericordiam cum fletu & ieiuniis, per triduum sine intermissione prostratis, hortatus est eos Iudas, vt se præpararent.* Baruch 1, 5. Cum audissent prælegi librum Ieremiæ, *plorabant & ieiunabant, & orabant in conspectu Domini.*

CAPVT II.

Quid sit ieiunium, de quo Scriptura loquitur, seu quid complectatur, & in quo consistat, vel, quæ ad verum ieiunium pertineant.

Ad veram ieiunii definitionem faciunt, quæ obseruanda veniunt.

VAriæ traditæ sunt, siue definitiones, siue descriptiones ieiunii, cum a veteribus, tum a recentioribus, de quibus inter eruditos disputatur. Sed simplicissima & certissima ratio est, si ex illis testimoniis & exemplis, in quibus doctrina de ieiunio tradita est, tanquam membra colligantur, ea, quæ ad veram rationem ieiunii, sicut in Scriptura traditum est, pertinent. Quod vt eo commodius & rectius fieri possit, præmittenda est distinctio, vt ad id quod propriissime appellatione ieiunii in Scriptura significatur, facilius peruenire possimus. Et quod ad vocabula attinet, Græci vocant νηστείαν, a priuatiua particula νη, & ἀπὸ τοῦ ἐσθίειν, vel σιτίον, sicut *Suidas* exponit, *non comedere*, vel *cibum non sumere.* Quod Latine ad verbum quidam vertunt, *inediam.* Et νῆστιν *Varinus* interpretatur ἄγευστον σίτου, *impastum*, qui cibum nondum gustauit. Ita Matth. 15, 32. & Marc. 8, 1. de illis, qui triduum apud Christum perseuerarunt, & non habebant quod ederent, Christus dicit: *Nolo eos ieiunos dimittere.* Hebræum vocabulum est צום *Zom*, quod ab emulgendo seu exsugendo nomen habet. Nam & intestinum pyloro proximum, quia id, quod accipit non continet, sed statim ad inferiora transmittit, atque ita plerumque inane est, Græcis νῆστιν vocari *Suidas* autor est, vnde *Gaza* reddidit *intestinum ieiunium.* Aliquando per verbum ענה *Anah*, ieiunium describitur, quod afflictionem significat, & aliquando cum fame seu inedia iungitur, vt Deuter. 8, 3. *Afflixit te, & esurire te permisit.* Esa. 58, 10. *Si esurienti protuleris animam tuam, & animam afflictam satiaueris.* De quo verbo in causa finali ieiunii plura dicemus.

De vocabulo ieiunii.

De distinctione vocabuli ieiunii.

II. Distinctio igitur varii vsus vocabuli ieiunii vtilis & necessaria est, vt ad id, quod ieiunii sacri proprium est, perueniamus. Vsitate quidem vocamus ieiunos, qui nondum vel ientaculum vel prandium sumpserunt, sed de hoc ieiunio nunc non agimus. Illos etiam Scriptura vocat ieiunos, qui per triduum non haberent, quod ederent: sed ieiunium proprie non est, idem quod fames seu esuries, quando propter cibi penuriam ex necessitate aliquis cogitur inediam pati. Nam 2. Corinth. 11, 27. distincte numerantur *fames & sitis*, ac postea *ieiunium.* Ita Actor. 27, 33. Cum in naui ob iactationes tempestatum, & metum naufragii appetitu prostrato per quatuordecim dies cibum non sumpsissent, vel si in morbo simile fiat, dicuntur ieiuni permansisse, sed non est illud ieiunium, de quo proprie Scriptura loquitur. Et Græcus textus peculiari vocabulo ibi vtitur, non enim vocat νηστείας, sed ἀσιτίας & ἀσίτους. Christus etiam cũ in deserto 40. dies cibo caruisset, ita vt virtute diuina famem non sentiret, dicitur *ieiunasse*, Matth. 4, 2. & postea *esuriisse.* Sed hoc ieiunium miraculosum, sicut etiam Mosis & Heliæ ieiunium, qui virtute vnius prandii per 40. dies & noctes impastus ambulauit, non pertinet ad communem doctrinam de ieiunio in Scriptura traditam. Aliud etiam & diuersum a communi de ieiunio doctrina est exemplum Pauli, qui visione exterritus, tribus diebus, nec vidit, nec comedit, nec bibit, Actor. 9, 9.

Ieiunium & fames differunt.

Ieiunia miraculosa scripturæ.

Ieiunium spirituale seu allegoricum.

Frequens etiam, præsertim apud Scriptores Ecclesiasticos, sicut postea ostendemus, vsus est vocabuli ieiunii, vt dicant, *ieiunare a peccatis*, pro *desistere & abstinere.* Sicut & *Plutarchus* dicit,

cit, *ταχεῖαν κοινότητος*. Ad quod ieiunium Esaias cap. 58,6 sq. alludere videtur. Cum enim Iudæi finem ieiunii non recte constituerent, sed in ipso opere operato abstinentiæ a cibis, absque pœnitentia, constituerent cultum Dei, respondet Deus: *Nonne hoc est magis ieiunium, quod elegi, dissoluere colligationes impietatis*, &c. Et hoc quidem *magnum*, *generale* & *perfectum ieiunium est*, sicut *Augustinus* loquitur. Non autem propria, sed figurata est locutio, & ieiunium est spirituale seu allegoricum.

Ieiunium proprie sumtum exercetur,

III. Ieiunium autem proprie dictum versatur circa voluntariam cibi abstinentiam, quæ tribus potissimum modis iuxta Scripturæ traditionem exercetur.

Primo, temperantia seu sobrietate,

Primo, quando talis moderatio in cibo & potu adhibetur, ne vel corpora onerentur, vel corda grauentur crapula & ebrietate, quæ virtus proprie vocatur *Temperantia*, *Frugalitas* & *Sobrietas*: Aliquando vero etiam sub ieiunii appellatione comprehenditur, sicut *Isidori* definitio habet, Ieiunium est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum.

Secundo, abstinentia,

Secundo, quando non in totum vel a prandio vel a cœna abstinemus, sed vel prandentes vel cœnantes aliquid detrahimus, siue in quantitate siue in qualitate cibi, vel non tam multum, vel non tam delicatum, quantum & quale etiam salua temperantia fieri possit, sumamus. Et hæc proprie vocatur abstinentia, quam tamen etiam aliquando sub ieiunii appellatione comprehendi, descriptio Daniel. 10, 2. 3. ostendit. Ibi enim Daniel dicitur, se *afflixisse*, hoc est, *ieiunasse*, quia panis delicatus, vinum & caro non introierunt in os eius. Et Zachar. 7, 5. sq. vbi ieiunium quinti mensis describitur, vsurpatur illud verbum *Abstinentia*, vnde *Nazaræi*, qui a vino & sicera abstinebant, appellationem habent. Quærunt enim Iudæi, *nunquid flendum mihi est in mense quinto, & religiose abstinendum*? Et respondet Deus: *Cum ieiunaretis*, &c. Abstinentiam igitur sub ieiunio comprehendit.

Tertio, vero ieiunando & cibis abstinendo.

Tertia species abstinentiæ est, quando quis in totum vel a prandio vel a cœna abstinet. Et hoc propriissime in Scriptura vocatur ieiunium. Cum enim temperantia seu sobrietas Christianis debeat quotidiana & perpetua esse, ieiunio vero ad tempus vacandum doceat Paulus, 1. Cor. 7, 5. discrimen manifestum est, sicut & Scripturæ exempla ostendunt, vt Iudic. 20, 26. *Ieiunarunt illo die vsque ad vesperam*. 2. Reg. 1. 12. *Ieiunarunt vsque ad vesperam propter Saulem & Ionathan*. Actor. 10, 30. *Vsque ad horam nonam sedebam ieiunus, & precabar domi mea*. 2. Reg. 3, 35. Post sepulturam Abner, cum vniuersus populus venisset cibum capere cum Dauide, clara adhuc die iurauit David: *Hæc faciat Deus, & hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quicquam*. Ad vesperam vero, tempore ieiunii comedebant, sed quando per plures dies ieiunium durabat, nec multum nec delicate, sine tamen prohibitione vllius generis ciborum mundorum, nec mensa solenniter instructa comedebant: sed sicut describitur, Dan. 10, 2. 3. *Lugebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro nec vinum non introierunt in os meum*. 2. Reg. 12, 16. 17. Dauid ieiunans per septem dies iacuit super terram, nec voluit surgere, & cum senioribus domus suæ cibum capere, mensa scilicet solenniter posita & instructa. Et peculiaris fuit cibus lugentium, quibus ferme æquiparantur ieiunantes, Matth. 9, 15. *Panis* scilicet *arctus* & *aqua breuis*. Esa. 30 20. *Panis tribulationis & aqua angustiæ*. 3. Reg. 22, 27. Et Psal. 42, 4. *Fuerunt mihi lachrymæ panes*. Psalm. 80, 6. *Cibabis nos pane lachrymarum*. Psalm. 102, 10. *Cinerem vt panem comedi*. Ezech. 4, 12. *Subcineritium hordeaceum comedes*.

Non autem constat prohibitione ciborum,

Nec tamen verbo Dei ad certi generis cibos adstricti erant tempore ieiunii, nec vllum genus mundi cibi tempore ieiunii prohibitum in Scriptura legitur, sed voluntarie deligebant, quod non erat delicatum. Atque hoc modo septem diebus ieiunarunt, 1. Reg. 31, 13. quod scilicet ante vesperam non comederunt, & non delicate comederunt, sicut Dan. 10, 2. 3. per tres hebdomadas ita ieiunat. Ita Iudith 8, 6. omnibus diebus viduitatis suæ, præter Sabbata ieiunauit. Hoc modo etiam Hanna ieiuniis & obsecrationibus die ac nocte seruiuit, Luc. 2, 37. id quod antithesis de viduis intemperantibus, 1. Tim. 5, 6. declarat. *Quæ in deliciis versatur*, inquit, *viuens mortua est*. Quando vero ieiunium soluebatur, vel vna die, vel post plures dies, tunc vesperi lautius se refocillabant, vt Iudith. 6, 18. 19. Vocatis presbyteris fecit cœnam magnam, & expleto ieiunio eos refecit. Ita 2. Reg. 12, 20. Dauid expleto ieiunio facit, &c.

Ieiunia grauiora quæ fuerint.

IV. Hæc fuerunt vsitata ieiunia. Intentius vero ieiunium fuit illud, quando Esther dicit cap. 4 16. *Non comedetis & non bibetis tribus diebus & tribus noctibus*. Et Tob. 3, 12. Sara tribus diebus & tribus noctibus non manducauit neque bibit. Et valde graue fuisse tale ieiunium, inde colligitur. Nam 1 Reg. 30 11, 12. cum vir quidam Aegyptius non comedisset & non bibisset tribus diebus & tribus noctibus, ferme exanimatus fuit, ita vt refocillandus fuerit, vt spiritus eius reuerterentur. Porro in exemplis Sanctorum in Scri-

Scriptura omnibus per totum diem vsque ad vesperam cibis abstinuerunt. In Danii vero historia describitur hæc species ieiunii. Dan. 6, 18. *Abiit rex in domum suam & pernoctauit incœnatus, cibique non sunt allati coram eo.*

Ieiunium non cibi tantum, sed & aliarum corporis deliciarum est abstinentia.

V. Nec vero cibo & potu tantum vltra consuetum tempus abstinebant ieiunantes, sed simul etiam tempore ieiunii omnes alias licitas corporis delicias seu delectationes, & externas commoditates, quibus alias corpus solet foueri, curari, refocillari, delectari & exhilarari abdicabant, & econtra habitus & gestus lugentium tempore ieiunii assumebant, vt 2. Reg. 1, 11, 12. *Sciderunt vestimenta sua & fleuerunt & ieiunauerunt.* 2. Reg. 3, 31. *Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite.* 2. Reg. 12. *Ieiunauit* Dauid *ieiunium & ingressus pernoctauit dormiens in terra.* Soluto vero ieiunio *lauit & vnxit se.* Ergo tempore ieiunii a lotionibus & vnctionibus corporis abstinebant. 3. Reg. 21, 27. Achab ieiunians *scindit vestimenta sua, operit carnem suam sacco, & dormit in sacco, & incedit miserabiliter*, vel lento gradu, vel nudis pedibus, vel capite velato, hæc enim omnia significat vocabulum אט *Ath.* Opponitur autem saccus indumentis mollioribus, elegantioribus, splendidioribus, & laxioribus, ac significat vestes viliores, duriores, crassiores, sordidiores & strictiores, quales in illis regionibus in luctu vsurpabantur. Et quia sacci ad recipienda frumenta & res alias vel ex pilis vel ex crassiori lino conficiebantur, inde Latini aliquando per *cilicium* reddiderunt, Neh. 1, 4. *Sedi, fleui, luxi & ieiunaui.*

v. 16. v. 20.

Ioel. 2, 12. 16. *Conuertimini ad me in ieiunio, in fletu & in planctu. Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo*, hoc est, nuptiales ornatus, gaudia & lætitias deponant.

1. Corinth. 7, 5. Paulus de vsu consuetudinis coniugalis dicit: *Ne fraudetis vos inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio, & orationi.* Dan. 9, 3. *Posui faciem meam rogare Dominum in ieiuniis sacco & cinere.* Dan. 10, 3. *Vnguento non sum vnctus, donec complerentur tres hebdomadæ.* Ion. 3, 5. *Prædicauerunt ieiunium & vestiti sunt saccis sed & rex surrexit de solio suo, ac deposito suo paludamento saccum induit, & sedit in cinere seu puluere.* Esth. 4, 3. *Ieiunium, vlulatus & fletus erat vbique, sacco & cinere multis prostrato vtentibus.* Et *Mardochæus scidit vestimenta sua, indutus est sacco, aspersus cinere* seu puluere. 1. Macchab. 3, 45. 47. *Ablata est iucunditas a Iacob, defecit tibia & cythara, & ieiunauerunt & induerunt se ciliciis, & cinerem imposuerunt capiti suo, & disciderunt vestimenta sua:* In luctu enim musicam intempestiuam esse dicit Siracid. 22, 6. Psalm. 35, 13. 14. *Ieiunabam & tanquam qui fratrem vel matrem luget pullatus & incuruatus incedebam.* Esa. 58, 5. In ieiunio curuabant caput instar iunci, saccum & cinerem sibi sternebant.

Habitus autem & gestus externi ieiunantium dissimiles fuerunt.

Sed ibi lugentium & per consequens etiam ieiunantium habitus & gestus, pro more regionum variantur, & fuerunt pars pædagogiæ veteris Testamenti, quam ne quidem veteris Testamenti tempore Deus tanquam necessariam postulauit. Inquit enim Ioel. 2, 13. *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra.* Et Esa. 58, 5. *Nunquid tale est ieiunium quod elegi, contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere.* In nouo vero Testamento, Matth. 6, 10. sq. Christus externos illos ritus ieiunio adiunctos ita abrogat, vt liberos faciat, & sine illis ieiunium exerceri posse, & Deo placere affirmet. Non opus est, inquit, quando ieiunas & tetrico & mœsto vultu incedas, faciem obueles, obscures, aut deformes, hoc enim significat ἀφανίζειν, sed potes caput vngere, & faciem lauare, ac nihilominus ieiunare Patri cælesti.

Ieiunium quoque carnis afflictionem complectitur.

VI. Tertio ostendit Scriptura, ieiunium complecti etiam carnis afflictionem, seu corporis castigationem, & animæ humiliationem, Leuit. 16, 31. & 23, 27. 29. *Affligetis animas vestras.* Esdr. 8, 21. *Prædicaui ieiunium, vt affligeremus nos coram Domino.* Dan. 10, 12. *Ab illo die, quo posuisti cor tuum, vt te affligeres in conspectu Dei tui.* Psalm. 35, 13. *Humiliabam in ieiunio animam meam.* Esdr. 9, 3. 5. *Quod cum audiuissem euulsi capillos capitis & barbæ, & sedi mærens. Et in sacrificio vespertino surrexi ab afflictione mea, & orani.* In his locis est verbum ענה *Anah*, quod significat talem humiliationem seu afflictionem, sicut Paulus describit, 1. Cor. 9, 27. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* In loco vero 3. Reg. 21, 27. vbi humiliatio Achabi in ieiunio describitur, vsurpatur aliud vocabulum כנע *Cana*, quod humiliationem & submissionem animi significat, sicut 2. Paral. 12, 7. vsurpatur: *Cum vidisset Dominus, quod humiliati essent, dixit: quia humiliati sunt, non disperdam eos.* Sicut & alterum vocabulum *Anah* ita vsurpatur, Zeph. 2, 3. *Quærite humiliationem, si forte abscondamini ab ira Domini*, &c. Vtrumque igitur complectitur ieiunium, & castigationem seu afflictionem corporis, & humiliationem animi.

Anacephalæosis superiorum.

VII. Sed in sequenti capite, de fine ieiunii, hæc plenius explicanda erunt. Hoc loco

loco volui ex Scripturæ testimoniis & exemplis ostendere, quæ ad rationem seu formam ieiunii proprie dicti pertineant, quod scilicet ieiunium complectatur, I. voluntariam abstinentiam cibi per totam diem vsque ad vesperam. II. abdicationem aliarum etiam deliciarum seu commoditatum, quibus corpus alias solet curari, foueri & refocillari. III. afflictionem seu castigationem corporis & humiliationem animi, vt ieiunium sit castigatio corporis, & humiliatio animi, per abstinentiam cibi, & abdicationem deliciarum seu delectationum, quibus corpori & sensibus alias bene solet fieri, vel ieiunium est abstinentia cibi, & abdicatio delectationum corporis ad tempus talis, qua & corpus castigetur, & animus humilietur. De caussa vero finali, quod in doctrina de ieiunio præcipuum est, iam peculiari capite disseremus.

CAPVT III.

De caussa finali ieiunii.

c.9.T.VI.f.551. AVgustinus in libro de bono coniugali, recte disputat, quædam per se esse bona, & propter se expetenda, vt est sapientia, salus, &c. Alia nec per se & propter se, sed ad aliud relata & ordinata, hoc est, propter finem honestum bona & laudabilia esse. *Ieiunium per se non est cultus Dei;* Ita ieiunium per se & propter se non est cultus Dei; *Regnum* enim *Dei non est cibus & potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto, & qui in his seruit Christo, placet Deo & probatus est hominibus,* Roman. 14, 17. 18. Et *esca non commendat nos Deo, neque enim si manducauerimus, plus habebimus,* scilicet apud Deum, *neque si non manducauerimus, quicquam nobis deerit,* 1. Corinth. 8, 8. *sed in vero usu Deo probatur:* Sed si ieiunium iungatur pœnitentiæ & orationi, hoc est, si ieiunium ad hunc finem referatur, & ordinetur, vt caro coerceatur, subigatur, & in seruitutem redigatur, ne spiritui obluctetur, & eius actiones sua vel petulantia vel *ἀκηδίᾳ* impediat & interturbet, sed vt corpus habeamus obnoxium & idoneum ad res spirituales, & ad faciendum officium, ne saturitas aut desidia exstimulet ad peccandum, sed vt mens admoneatur, & fiat aptior ad affectus spirituales, vtque spiritus eo ardentius & liberius totum se dedere, & vacare possint pœnitentiæ, orationi, & reliquis pietatis exercitiis, sicut exemplis mox ostendemus; Si, inquam, ad hunc finem ieiunium referatur, tunc demum Deo probatur. Hinc *Hieronymus* recte dixit, ieiunium non esse virtutem, sed gradum ad virtutem. Quando vero ieiunium sine tali relatione ita suscipitur & exercetur, quasi per se ex opere operato sit cultus Dei, tunc Deus ostendit se illud plane non morari. *ex superstitioso fine autem improbatur,* Si vero superstitiosus finis, aut impia opinio cultus, meriti, iustitiæ aut satisfactionis pro peccato ieiunio affingantur, tunc Deus tale ieiunium prorsus reiicit & abominatur: Vt Esa. 58. videri volunt velut gens, quæ operatur iustitiam, & appropinquare Deo volunt, *quare*, inquiunt, *ieiunauimus & non*
v.3.
aspexisti, afflximus animas nostras & nescinisti? Ecce in die ieiunii vestri inueni- v.4.
tur voluntas vestra, ad lites & contentiones ieiunatis. Nunquid tale est ieiunium v.5.
quod elegi, per diem hominem affligere animam suam, aut contorquere quasi circulum caput suum, saccum & puluerem sibi sternere. Nunquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem Domini? &c. Ierem. 14, 10. 12. cum Dominus denunciasset populo siccitatem, sterilitatem & famem, dicit: *Populus hic diligit vacillare pedibus, & non abstinet vel cohibet se, ideo Domino non est complacitum in illis, etsi igitur ieiunent, non exaudiam.*
Zachar. 7. populus interrogat, *nunquid* v.3.
flebo & abstinebo mense quarto, sicut iam feci multis annis? Et respondet Dominus, *cum ieiunaretis & plangeretis, nun-* v.5.
quid ieiunium ieiunastis mihi? Hac ait Do- v.9.
minus: Iudicium verum iudicate, & misericordiam facite quisque cum fratre suo. Et noluerunt attendere, aures suas aggrauarunt, cor suum ad adamantem posuerunt. Et idem vult Siracides, quando inquit, cap. 34, 31. *Homo, qui ieiunat propter peccata sua, & rursum vadens, & eadem faciens, quid proficit humiliando se?* Et Matth. 6, 15. Christus inquit, *cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ, qui obscurant facies suas, vt videantur hominibus ieiunare; Amen dico vobis receperunt mercedem suam.* Luc. 18, 12. 14. Pharisæus inter cetera opera proponit Deo ad iustificationem etiam hoc, *ieiuno bis in hebdomada*, sed non descendit iustificatus.

Manifestum igitur est, ieiunium per se ex opere operato, si non referatur ad veras caussas finales, Deo non probari. Immo si suscipiatur opinione Pharisaica, vel ad ostentationem, vel ad meritum, satisfactionem, seu iustificationem, improbari & reiici a Deo. Nam & Matth. 9, 15. 16. Christus opinionem, qua Pharisæi ieiunabant, comparat vestibus detritis, quibus Euangelii nouitas non conueniat.

II. Veri

Veri fines ieiunii iuxta Scripturam. 1. vt caro spiritui subiiciatur.

II. Veri autem fines pii ieiunii, quod Deo probatur, in Scripturæ testimoniis & exemplis liquido ostenduntur, quod vt res planior sit, in aliquot membra seu capita totam explicationem distribuemus. Primo enim, quia homo constat ex corpore & anima, & operationes animæ, prout corpus affectum est, vel impediuntur vel interturbantur, vel excitantur & iuuantur, vt sint alacriores & vegetiores: In vsu igitur cibi & potus, ac reliquarum corporis commoditatum, ea ratio adhibenda est, vt operationes animæ non impediantur, vel nimia seu inconuenienti repletione, vel nimis delicata cura, vel etiam nimia abstinentia. Cumque experientia manifeste ostendat, si corpori prorsus non adhibeatur necessaria cura, seu commoda tractatio, sed vel nimia inedia vel mala tractatione debilitetur, & male afficiatur, tunc corpore male habente, nec animam suis actionibus recte defungi posse, sed eius intentionem vel impediri vel turbari, Ideo Paulus Coloss. 2, 21. sq. reprehendit & damnat factitias seu electitias illas religiones, quæ in cibis, qui ipso vsu consumuntur, cultum Dei constituunt, & iuxta traditiones hominum, sub specie humilitatis & seueritatis disciplinæ corpori non parcunt, sed illud ita vexant, affligunt & macerant, (hoc enim significant ἀφειδία) vt debitum honorem necessaria sustentatione & conuenienti curatione ei non tribuant. Atque in hac disciplinæ seueritate cultum Dei constituunt. Tales igitur religiones Paulus reiicit & improbat. Cumque Timotheum Paulus ita instituat, vt ea, quæ ad ministerium Euangelii pertinent, recte expediri possit, præcipit ipsi 1. Timoth. 5, 23. ne pergat aquam bibere, sed modico vino, propter stomachum & frequentes infirmitates, vtatur. Atque ideo in veteri etiam Testamento sacrificiis solennioribus conuiuia hilaritatis ex institutione Dei coniungebantur, Deut. 12, 7. Et in festiuitatibus comedebant pinguia & lætabantur, Nehem. 8, 10. 12.

Rursus vero corpus cibo, potu & aliis deliciis ita potest tractari & curari, vt concupiscentia, petulantia & desidia, quibus caro spiritui repugnare, & pias eius actiones turbare & impedire solet, excitentur, foueantur & augeantur. In vsu igitur cibi, potus, & eorum, quæ ad curam corporis pertinent, illam Scriptura adhiberi vult moderationem, ne corpus, vt animæ iumentum, sicut veteres loquuntur, vel nimia repletione, vel nimis delicata tractatione incrassatum & impinguatum mentem obruat, Deut. 32, 15. cor grauet, Luc. 21, 34. semen in voluptatibus suffocet. Luc. 8, 14. & spiritui recalcitret, sed vt in obsequium spiritui subiungatur, & in officio retineatur, vt menti sit obnoxium. Et hoc est, quod Paulus præcipit, Roman. 13, 14. agendam quidem curam corporis, *sed non ad concupiscentias.*

Caro autem coercetur aut sobrietate aut temperantia.

III. Illud vero non vna aliqua simili forma pariter omnibus præscribi potest. Aliquando enim & in quibusdam hoc fieri potest temperantia seu sobrietate, vt 1. Thess. 5. 5. sq. *Nos qui diei sumus, non stertamus* & ebrii simus, sed *vigilemus & sobrii simus*, ne dies Domini velut fur nos opprimat. 1. Petr. 5, 8. Vt aduersario quærenti nos deuorare, fide resistere possimus, inquit, *sobrii estote, & vigilate.* Et Luc. 21, 34. *Cauete, ne corda vestra grauentur crapula & ebrietate, ne repentinus ille dies vobis ingruat.* Et sicut Salomon inquit, Eccles. 10, 16. 17. *Væ terra, cuius principes mane commessantur: Beata terra, cuius principes vescuntur in tempore ad virium refectionem non ad luxuriam.* Aliquando vero & in quibusdam seueriori disciplina cohibenda & coercenda est caro, vel abstinentia scilicet, vel ieiunio. Paulus 1. Cor. 9, 25. vtitur exemplo athletarum, quorum victus ratio exquisitissima erat. Nō enim promiscue quiduis ingurgitabant, & a multis abstinebant, vt nec corpus grauaretur, nec animi vis obrueretur, sed vt & corpus agile, & vis mentis præsens, alacris & vegeta redderetur, ad circumspectionem inferendi, excipiendi, & præcauendi ictus: Ita & ego, inquit Paulus, *corpus meum subigo*, coerceo, cohibeo, sugillo, obtundo. Est enim valde illustris metaphora in verbo ὑπωπιάζω, sicut enim pugil aduersarium suum obseruat, & ictibus ac plagis cohibet, sugillat, & subigit, ita, inquit Paulus, ego corpus meum obseruo, & ne caro aduersaria sua reluctatione spiritum de statu suo deiiciat, & subiugatum carni seruum seu captiuum reddat, subigo, obtundo, edomo, & subiugo corpus meum, vt in seruitutem animæ seu spiritus redigatur, ne aliis prædicans, ipse reprobus efficiar. Illa autem subactio seu subiugatio corporis, vel mortificatio carnis fit vel temperantia, vel abstinentia, vel ieiunio, vel studiis, laboribus, negotiis, occupationibus, curis, cruce, afflictionibus, pauoribus, sensu iræ Dei, &c. hoc fine, ne intemperantia, petulantia & desidia carnis impediat intentionem animi, in meditationibus & exercitiis pietatis, neue otium & luxus pariant peccata excutientia Spiritum sanctum. Hæc vera, plana & vtilia sunt, ac monstrant generalia fundamenta de fide ieiunii, ac de modo, quando & quomodo, pro personarum, actionum & temporum diuersitate exercitia illa suscipienda & vsurpanda sint. Non enim eadem exercitia similiter omnibus præscribi, vel possunt vel debent,

Aut abstinentia vel ieiunio. *v. 27.*

bent. Hunc vero generalem ieiuniorum finem Scriptura per species deducit, sicut ordine ostendemus.

Secundus vsus ieiunii in exercitiis seriæ pœnitentiæ.

IIII. Secundo, Scriptura ostendit, populum Dei solitum adhibere ieiunia in exercitiis seriæ, & præcipue publicæ seu solennis pœnitentiæ. Exempla antea annotauimus, Ioel. 2, 13. Ioan. 3, 5. 3. Reg. 21, 27. Quia enim plenus venter securitatem gignit, & exercitia pœnitentiæ vel turbat vel impedit: Vt igitur mens sine impedimentis & auocamentis excitatius & liberius possit vacare agnitioni, considerationi & meditationi, de multitudine, magnitudine, grauitate & abominatione peccatorum, ea veris doloribus & seriis gemitibus deplorare ac detestari, de comminationibus diuinis cogitare, expauescere agnitione, timore ac sensu iræ Dei, ac se coram Deo demissione non simulata humiliare: Ideo veteres in Scriptura carnem abstinentia & ieiuniis subiugarunt, ne sua vel securitate, vel desidia, vel petulentia, seria illa pœnitentiæ exercitia retardaret, interrumperet, impediret aut languidiora redderet. Et sicut in genere corpus male affectum vel afflictum animo mœstitiam inducit, ac mentem demissiorem reddit: Ita cum pœnitentia sit tristitia secundum Deum, 2. Corinth. 7, 10. vt cor vera submissione & contritione humilietur coram Deo, Psal. 51 19. Hoc fine Scriptura ostendit adhibita fuisse ieiunia in exercitiis grauioribus pœnitentiæ. Præterea, cum in pœnitentia animus intus mœstus, sollicitus & agnitione peccati ac iræ Dei serio perculsus sit, inde sequuntur etiam foris talia signa in corpore. Quales enim sunt animæ affectiones interiores, si vehementiores & non simulatæ sunt, tales etiam gestus, dispositiones & significationes in corpore sequuntur, testantes de animi siue lætitia siue tristitia. Veteres igitur, vt ostenderent, dolores pœnitentiæ interiores non esse leues aut simulatos, foris etiam ieiuniis, & aliis gestibus luctus conuenientibus, dolorem suum testari voluerunt, quod in publica ac communi pœnitentia propter exemplum vtile fuit, vt alii etiam illis externis spectaculis inuitarentur & excitarentur ad seriam peccatorum & iræ Dei meditationem, atque ad veram animi humiliationem.

Exempla huius vsus ieiuniorum.

Ita describitur pœnitentia in ieiunio, Ioel. 2, 12. 16. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, in fletu, & planctu, sacrificate ieiunium, conuocate cœtum, senes, paruulos, infantes, sacerdotes plorent,* &c. Ion. 3, 7. 8. *Nec homines nec iumenta gustent quicquam, sed clament præ inedia, & conuertatur quisque a via sua mala.* Et 3. Reg. 21, 29. *Nonne vides Achab humiliatum coram me? quia igitur humilis factus est coram me, non inducam malum in diebus eius.* Huc pertinet etiam locus Esa. 58. qui ostendit hunc ieiunii finem, vt sit commonefactio, sicut ieiunium est abstinentia eorum, quæ corpus appetit, ita homines non debent cupiditatibus suis indulgere, sed eas mortificare, & si quod peccatum admissum esset, vt ieiunio admoniti illud corrigerent, hoc est, ieiunium debere pædagogiam esse ad pœni-
tentiam, dicit enim, *in die ieiunii inueni-* v. 3.
tur voluntas vestra. Item, *Ad lites & con-* v. 4.
tentiones ieiunatis, nolite ita ieiunare: sed v. 6.
hoc ieiunium elegi, dissolue fasciculos impietatis, dimitte oppressos, & omne opus disrumpe, &c.

V. Nec tamen externa illa pædagogia ita fuit necessaria, quasi sine illa pœnitentia, vel non esse vel vera esse non posset. Tota enim vita piorum fuit perpetua pœnitentia, nec tamen perpetuo ieiunauerunt, sed in grauioribus & solenníoribus pœnitentiæ exercitiis, quæ Christus Matth. 11, 21. vocat pœnitentiam *in sacco & cinere,* adhibuerunt ieiunia & reliqua signa luctus, vel tanquam irritamenta ad pœnitentiam, vel tanquam externa testimonia pœnitentiæ, quam tamen externis illis ritibus Deus non voluit alligatam esse, nec in illis subsistere, sicut inquit Ioel. 2, 13. *Scindite non vestimenta, sed corda vestra.* Paulus etiam loquens de hypocrisi in abstinentia ciborum, dicit, 1. Timoth. 4, 7. 8. *Exerce te potius ad pietatem, corporalis enim exercitatio ad modicum vtilis est, pietas vero ad omnia vtilis est.* Intelligit autem pietatem cultum Dei interiorem, verbo Dei mandatum & necessarium.

Tertius ieiunii vsus fuit in luctu & calamitatibus, vt esset admonitio de peccatis vt causa malorum.

VI. Tertio, Scripturæ exempla, sicut in præcedentibus annotauimus, ostendunt, veteres in magnis calamitatibus vel præsentibus vel imminentibus, & in luctu, adhibuisse ieiunia vna cum reliquis externis signis luctus, vt esset commonefactio, non tantum, nec præcipue propter ipsas calamitates, quæ premunt nos, dolendum esse, sed debere calamitates esse conciones legis de ira Dei propter peccata nostra, vt moneantur, flagellis Dei nos compelli ad pœnitentiam. Homines enim naturaliter in calamitatibus tristantur & dolent, sed secundum Deum & ad pœnitentiam in cruce contristari & dolere, ac sub potenti manu Dei se humiliare, hoc Ecclesiæ proprium est. Et propter hanc commonefactionem in calamitatibus & in luctu susceperunt ieiunia. Naturaliter quidem hoc sequitur in doloribus & luctibus grauioribus, quod Dauid inquit, Psal. 102, 5. *Percussus sum, vt fœnum, & aruit cor meum, & oblitus sum comedere panem meum.*

Inde

Inde in gentium etiam luctu legimus, ieiunia, aspersos pulueres, scissas vestes &c. Sed veteres in Scriptura, in calamitatibus & luctu, vel susceperunt vel indixerunt ieiunia propter commonefactionem & pædagogiam ad pœnitentiam. Ita Ioel. 1, 14. in magna calamitate iubetur indici ieiunium. Et Ionæ. 3, 7. 8. ob imminentem calamitatem ideo indicitur ieiunium, vt quisque conuertatur a via sua mala. Ita 2. Reg. 12, 16. Cum Deus puerum ex adulterio natum percussisset, Dauid ieiunium ieiunat, agnoscit enim esse pœnam peccati. Cumque in cruce debeamus nos humiliare sub potenti Dei manu, sicut scriptum est, Mich. 7, 9. *Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, educet me in lucem*, &c. Et ieiunium seruiat ad humiliationem, sicut supra ostendimus: Hoc fine, & propter hanc caussam in luctu & calamitatibus adhibuerunt ieiunia. Ita filii Israel 1. Reg. 7, 6. *hauserunt aquam & effuderunt in conspectu Domini, & ieiunauerunt, ac dixerunt, peccauimus Domino.* Vsi enim fuerunt illi ceremonia effusæ aquæ in signum & commonefactionem humiliationis: Nos sumus coram te propter peccata, tanquam aqua hæc effusa, quæ conculcatur, diffluit & absorbetur. Adeo autem vsitatum in calamitatibus, & in luctu fuit ieiunium, vt Christus Matth. 9, 15. dicat, discipulos suos non ieiunare, quia nondum habeant caussam lugendi; persecutiones autem & afflictiones allaturas luctum, tunc ipsos ieiunaturos.

Quartus vsus ieiunii fuit in precibus solennioribus & ardentioribus.

VII. Quarto, in Scriptura vsurpata leguntur ieiunia, quando vel in magnis periculis, vel in grauioribus negotiis, vel post admissa peccata & lapsus, preces vel communes & solennes, & ardentiores faciendæ erant. Et illud adeo frequens est, vt Scriptura plerumque coniungat ieiunium & orationem. Idque non ea opinione, quasi propter opus operatum ieiunii oratio exaudiretur, & Deo accepta redderetur, vel quasi res petita propter meritum ieiunii impetraretur. Illa enim opinio diserte à Deo ipso reprobatur. Ierem. 14 10. 12. Cum ieiunauerunt, non exaudiam preces eorum, quia a peccatis non abstinent, & Domino non placent. Et Esa. 58, 3. sq. *Quare ieiunauimus & non aspexisti? Nunquid hoc ieiunium elegi, se affligere, caput curuare, saccum & cinerem sternere?* Ita Luc. 18 12. 14. Pharisæi oratio reiicitur, cum meritum exauditionis & iustificationis inter cetera constitueret etiam in eo, *ieiuno bis in septimana*. Daniel vero cap. 9, 18. pro remissione peccatorum publicorum orans in ieiunio, sacco & cinere, non opponit meritum ieiunii ad exauditionem, sed inquit: *Non in iustitiis nostris prosternimus preces nostras coram te, sed in miserationibus tuis multis exaudi preces serui tui propter Dominum, & placare propter temetipsum*, &c.

Cur orationibus iuncta ieiunia fuerint.

VIII. Sancti igitur in Scriptura in orationibus publicis, solennibus & grauioribus adhibuerunt ieiunia non Pharisaica illa opinione, de qua iam dictum est, sed propter alias caussas. Primo, quia impœnitentium oratio Deo non placet, I.
Esai. 1, 15. *Cum extenderitis manus vestras, & multiplicaueritis orationem non exaudiam; Manus enim vestra sanguinibus plena sunt.* Ieiunium vero partim est incitamentum ad seriam peccatorum, & iræ diuinæ considerationem, partim est externum testimonium & declaratio interioris contritionis & humiliationis animi, sicut paullo ante ostendimus. Ideo, vt in vera pœnitentia ex corde contrito & humiliato preces funderent, in solennibus supplicationibus prædicauerunt, siue indixerunt ieiunia, vt esset commonefactio, irritamentum & testimonium pœnitentiæ. Secundo, quia oratio II.
non debet labiis appropinquare Deo, sed ardenti animi intentione ex corde proficisci, præsertim quando fides in oratione petit & quærit gratiam Dei & remissionem peccatorum, sicut Scriptura dicit, in oratione *animum ad Deum leuari*, & *coram ipso effundi*. Psalm. 25, 15. 1. Sam. 1, 15. Psal. 62, 9. Saturitas vero, repletio, intemperantia ac temulentia inuocationis deuotionem impediunt, turbant & extinguunt; in sobriis vero maior & ardentior est intentio animi in inuocatione: Ideo ad excitandam, retinendam & augendam animi intentionem, & deuotionem in oratione, & ad cauenda ac remouenda eius obstacula, in precibus publicis, solennibus & ardentioribus adhibuerunt ieiunia. Præterea & ipsa ardentior animi intentio alias facit, vt corporis cura negligatur. Ita 1. Sam. 1 15. Hanna ægra spiritu, cibum non capit, vinum & siceram non bibit, sed animum suum coram Deo effundit.

Exempla de precibus & ieiuniis.

IX. Propter hasce duas caussas Scriptura ieiunium coniungit orationi, quando illa in magnis periculis, vel in negotiis grauioribus, vel in articulo reconciliationis cum Deo, aut publica solennis aut ardentior habenda erat. Hoc fine Leuit. 16, 31. in die expiationis iubebantur ieiunio affligere animam suam, Ioel. 1, 14. & 2, 15. sq. cum in magna calamitate Ecclesia clamare vellet ad Dominum, (*parce Domine, parce populo tuo*) indicitur publicum ieiunium, & conuocatio ad publicas preces præeuntibus sacerdotibus. 2. Paralip. 20, 3. Iosaphat conuertens se ad rogandum Dominum in ancipiti periculo,

culo, prædicauit ieiunium vniuerso Iuda. 2. Reg. 12, 16. Dauid rogaturus pro paruulo, ieiunauit ieiunium. Esd. 8, 21. *Prædicaui ibi ieiunium, vt affligeremus nos coram Deo, & peteremus ab eo viam rectam. Ieiunauimus igitur & rogauimus Deum pro hac re, & euenit nobis prospere.* Nehem. 1, 4. *Ieiunaui & oraui coram Deo.* Esth. 4, 16. *Congrega omnes Iudæos, & orate pro me, non comedetis & non bibetis tribus diebus & tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* Ita Daniel. cap. 9, 3. & 10, 2. 3. oraturus ieiunat. Actor. 10, 30. Cornelius orans pro maiori illuminatione vsque ad horam nonam sedet ieiunans. Act. 13, 3. emissuri Paulum & Barnabam ad ministerium inter gentes, ieiunantes & orantes imponunt eis manus. Actor. 14, 23. constituentes Ecclesiis presbyteros, orant cum ieiuniis. Et hoc est, quod Christus dicit, Matth. 17, 21. *Hoc genus dæmoniorum non eiicitur, nisi per orationem & ieiunium.* Et Paulus 1. Corinth. 7, 5. cum dicit: *Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu, ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi:* Non loquitur de
1. Thess. 5, 17. precibus, quas alibi vult sine intermissione perpetuas & assiduas esse, ita enim Christianis coniugibus nunquam liceret coniugio operam dare: Sed de solennioribus & grauioribus precibus loquitur, ob quarum ardentiorem intentionem adhibebatur abdicatio cibi & aliarum etiam corporis deliciarum ad tempus.

Exinde ieiunium obseruatum est tempore publicorum conuentuum Ecclesiasticorum.

X. Postremo, in exemplis Scripturæ supra annotatis etiam hoc manifeste apparet, tempore ieiunii publicos congressus seu conuentus Ecclesiasticos fuisse, in quibus admonitiones de exercitiis pœnitentiæ, fidei & emendationis proposuerunt. Ita Ierem. 36, 9. sq. in die ieiunii liber Ieremiæ legitur, & populus expauescens defert ad Regem. Item: tempore ieiunii, in scelera, si qua admissa fuissent grauiora, solitum inquiri, ne in totum cœtum culpa redundaret, ostendit exemplum 3. Reg. 21, 9. 10. Cum enim Iesabel fingeret Naboth blasphemasse Deum & Regem, iussit indici publicum ieiunium, vt prætextu pietatis institueretur inquisitio. Et Ioel. 1, 14. & 2, 15. vocatur *sanctificatio ieiunii*, sicut Sabbati sanctificatio, vt scilicet tempus ieiunii ad sancta pietatis exercitia & opera conferretur & dedicaretur. Esa. 58, 7. *Frange esurienti panem, nudum operi, dissolue fasciculos iniquitatis, non inueniatur voluntas tua in die ieiunii,* &c.

XI. Hæc sunt præcipua capita, ad quæ omnes caussæ finales suscepti & vsurpati ieiunii, quæ in testimoniis & exemplis Scripturæ traduntur & ostenduntur, referri possunt. Et ad veram seu perfectam ieiunii definitionem pertinet etiam hæc indicatio de veris & piis ieiunii finibus. Immo in doctrina de ieiunio hoc caput præcipuum est, de finibus. Non enim ipsa abstinentia per se, sed finibus diuersis religiosum ieiunium à profano, gentili & Pharisaico ieiunio distinguitur. Et quando de restituendis veri ieiunii exercitiis disputatur vel laboratur, præcipua ratio habenda est caussarum finalium. Si enim tantum externa abstinentia imponitur, & non proponuntur veri fines, tale ieiunium Deus non curat: si vero superstitiosi fines ieiunio assuuntur, tunc Deus etiam abominatur tale ieiunium, Esa. 58, 3. sq. Sed si fines recte indicentur & explicentur, tunc apud pios talia exercitia sponte sequentur, & tunc etiam fiunt cultus, si ex fide propter veros fines sint voluntaria sacrificia.

CAPUT IV.

De tempore Ieiunii.

Statum ieiunium vnum in Vet. Test.

IN veteri Testamento vnus certus dies in anno, nempe decimus dies septimi mensis, ex instituto & mandato diuino, destinatus erat publico ieiunio, Leuitic. 16, 31. & 23, 27. 29. dies scilicet expiationis, quando tota Ecclesia conueniebat, & communi seu publica pœnitentia peccata sua, & publica & priuata recogitabat, confitebatur, & deplorabat, ac remissionem seu reconciliationem propter futuram Messiæ expiationem seria ac ardenti oratione implorabat. Et ad excitandam, retinendam & augendam intentionem animi in illo exercitio pœnitentiæ & orationis quærentis reconciliationem cum Deo, adhibebant ieiunium seu castigationem corporis, sicut in præcedenti capite dictum est. Cumque mutuis exemplis inuicem se deberent inuitare & excitare ad exercitium communis pœnitentiæ & orationis, ne diuersis aliorum exemplis intentio in aliis vel turbaretur, vel languefieret, dixit Deus: *Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis.* Et additur quidem, *legitimum sempiternum*, v. 31.
seu ritus perpetuo erit, sed additur (*vobis*) & *in cunctis generationibus vestris.* Non enim omnes populos, sed filios Israel tantum lege illa obligari volebat, idque tamdiu, donec duraturum erat vetus Testamentum. Erat enim pædago-

dagogica commonefactio, de promissa expiatione, futura per sacrificium Messiæ. Deus vero promittens nouum fœdus, ostendit vetus antiquandum & abrogandum, Ier. 31, 31. sq. Et Ebræor. 8. 8. sq. In nouo igitur Testamento cum reliquis Leuiticis ceremoniis etiam hæc de certo ac constituto ieiunii tempore abrogata est, nec eius loco aliud certum & definitum, seu constitutum tempus ad ieiunium in nouo Testamento mandatum aut præscriptum legimus.

Quæ tamen lex ieiunii stati, non obligat in nouo Testamento.

II. Iudæi quidem etiam in veteri Testamento ex κακοζηλίᾳ quadam Legis diuinæ, Leuit. 23, 27. sq. sine verbo & mandato diuino humana traditione, alios etiã certos annuos dies ieiuniis præscripserunt: Vt Zach. 7, 3. 5. & 8, 10. Et principia fuerant probabilia: Quia enim mense 10. rex Babyloniæ cœperat oppugnare Ierusalem, & mense quarto ceperat ciuitatem, quam mense quinto desolarat, & mense septimo interfectus fuerat Godolias, vt igitur memoria illarum calamitatum esset commonefactio de pœnitentia, singulis annis, donec durauit exilium seu transmigratio, illis mensibus obseruarunt ieiunium. Soluta vero captiuitate quærunt, an etiam postea talia annua ieiunia obseruari debeant? Sed quia neglectis veris ieiunii finibus huic traditioni humanæ opinionem necessitatis & cultus ex opere operato affinxerant, Dominus respondet: *Non mihi*, inquit, *ieiunastis*. Et cap. 8. dicit, ex libera obseruatione, quæ pro ratione calamitatis illorum temporum suscepta fuerat, non debere legem perpetuam fieri, caussa illa vel sublata vel mutata. Inquit enim, *ieiunium quarti, quinti, septimi & decimi mensis erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & solennitates iucundas, si veritatem & pacem dilexeritis*. Quæ sententia diuina ideo diligenter obseruanda est, cum in primitiua Ecclesia propter certas caussas pro ratione illorum temporum, ante festum Paschatis obseruarent quædam ieiunia: sequens ætas postea inde fecit leges ieiuniorum perpetuas, idque opinione necessitatis & cultus, sicut postea suo loco ostendemus.

Ieiunia in Iudaica sine mandato diuino suscepta certo tempore.

Esther 9, 27. Iudæi susceperunt *super se & semen suum* ieiunium duodecimi mensis, ex constitutione Mardochæi, & ob recordationem calamitatis, quam tunc impendentem Deus auerterat, fuit memoriale non inutile. Quod vero Esther 9, 27. legem perpetuam & necessariam inde faciunt, humana traditio est, sine verbo & mandato Dei, ad quam determinatio vocis diuinæ Zach. 7, 5. & 8. 19. rectissime accommodari potest & debet. Et Iudæi quidem adhuc hodie ieiunium illud, & quidem opinione cultus & necessitatis obseruant, sed abrogatio veteris testamenti nos ab illa constitutione Mardochæi liberauit, & opinionem necessitatis seu legis perpetuæ, sine verbo & mandato diuino introductam & susceptam, ne in veteri quidem Testamento Deus probauit, Zach. 7, 5. & 8, 29. De opinione vero cultus in caussa finali diximus.

III. Porro quid in nouo Testamento sentiendum sit de legibus certi & stati temporis ieiuniorum, cum opinione necessitatis, ostendit historia Matth. 9. 14. Pharisæi enim habebant certa & stata tempora ieiuniorũ. Similiter & Baptistæ discipuli, siue ex Pharisæorum traditionibus hoc retinuerant, siue quod Baptista, qui vinum & siceram non bibebat, Nazaræorum ritu seu pædagogia, ad talia exercitia statorum ieiuniorum & precationum discipulos suos assuefecerat. Vtrique autem coniunctim, sicut Marcus dicit, Christum adeunt, & cum ipso expostulant, quod discipulos suos non iisdem vel similibus ieiuniorum legibus astringat. Hic certe locus fuisset, vel Pharisæorum leges vel Baptistæ pædagogiam de certis & statis ieiuniorum temporibus in nouo Testamento confirmare, vel alias leges de statis ieiuniis discipulis noui Testamenti præscribere. Sed Christus neutrum facit, immo tales legales pædagogias comparat veteri panno, qui non sit assuendus nouo. Et dicit, crucem, calamitates, ac persecutiones præbituras caussam & monstraturas tempus ieiunii discipulis noui Testamenti, *cum ablatus fuerit sponsus, tunc*, inquit, *lugebunt*, & in luctu ieiunabunt. Notum etiam est, quod Pharisæus Luc. 18, 12. 14. in oratione sua coram Deo, tanquam peculiarem cultum diuinum inter opera supererogationis iactet stata sua ieiunia: *Bis*, inquit, *in hebdomada ieiuno*, sed iudicium diuinum talem cultum nec probat nec acceptat.

An stata ieiunia cum opinione necessitatis in nouo Testamento.

c. 2, 18.

v. 15.

IV. Scriptura igitur noui præsertim Testamenti non præscribit leges de certis seu statis ieiuniorum temporibus. Et loquar de legibus, quæ opinione necessitatis proponuntur.

Scriptura non sancit stata ieiunia cum opinione necessitatis.

Quando enim ordinis gratia, propter pias caussas finales ieiunia indicuntur, tunc alia ratio est, sicut mox exemplis ostendemus. Cum enim Scriptura ieiunandum, & testimoniis & exemplis doceat, simul etiam ostendit, quando illud factum sit, & ad imitationem illorum exemplorum liberi fieri possit: vel constat Scripturæ exemplis sanctos in cruce ieiunasse, Matth. 9, 15. vel quando insignis aliqua calamitas accepta erat, Iudic. 20, 26. Ioel. 2, 12. 16. Nehem. 1, 4. vel

Quando exemplo Scripturæ ieiunandum.

vel quando magnum periculum imminebat, Ionæ 3,5. 2. Paralip. 20, 3. 3. Regum 2, 12. vel in pœnitentia sive publica, vt 1. Regum 7, 6. Leuit. 16, 31. siue priuata, vt 2. Reg. 12, 16. 3. Regum 21, 27. vel quando in graui negotio ardenti intentione preces faciendæ erant. Esd. 8, 21. Esther 4, 16. Matth. 17, 21. Actor. 10, 30. 13, 2. 14. 23. vel in luctu, 1. Regum 31. 13. 2. Reg. 3, 35. vel ne corporis repletio animi intentiones & actiones turbaret. Ita Paulus corpus suum subigit, 1. Corinth. 9, 27. & Leuit 10, 9. dixit Dominus ad Aaron; *Vinum & omne, quod inebriat, non bibetis, tu & filii tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea.* Et quando eiusmodi caussæ aderant, tunc erat tempus ieiunandi, & tunc etiam vel publice indicebantur ieiunia: Idque vel a Prophetis, 1. Regum 7, 5. Ioel. 2, 15. vel a Sacerdotibus, Esd. 8, 21. Iudith. 4, 7. 11. vel ab Apostolis Act. 14, 23. vel a Magistratu, 2. Paral. 20, 3. Ionæ 3, 7. Esth. 4, 16, 17. vel priuatim suscipiebantur, 2. Cor. 7, 5. 2. Reg. 12 16. 3. Regum 21, 27. Ps. 35, 13. Dan. 9, 3. & 10, 2. 3. Testimonia supra ascripsimus, ideo iam loca tantum notantur.

A quibus ieiunia indicta fuerint in vet. Test.

V. Hoc igitur modo Scriptura non præscribit necessarias & fixas leges de certis seu statis temporibus ieiuniorum, sed ostendit, quando pro ratione scilicet incidentium caussarum vel indicenda vel suscipienda sint ieiunia. De primitiuæ autem Ecclesiæ obseruationibus postea dicemus.

CAPVT V.

De modo seu ratione victus in ieiunio, & de delectu, discrimine seu prohibitione ciborum.

Ieiunium non delectu, sed abstinentia ciborum definitur.

EXiis, quæ supra de definitione ieiunii annotauimus, planum ac manifestum est, ieiunium iuxta Scripturam non hoc esse, si quis piscibus, fructibus vel terræ vel arborum, electuariis, confectionibus, vino, sicera, &c. ventrem vel repleat vel delicate tractet, vel si quis semel in die de piscibus aut aliis esculentis tantum abliguriat, vt ad digerendam ingluuiem vix sequens dies sufficiat, modo carnes, caseos, butyrum, oua non comedat. Pisces enim & fructus terræ ad præcipuas sæpe delicias adhibentur. Et lautius profecto viuit, qui piscibus bene conditis, & fructibus laude præparatis vescitur, quam qui carne fumo durata, arido caseo, vel rancido butyro vtitur. Et repletus seu laute tractatus venter, siue piscibus, siue leguminibus id fiat, certe non ieiunat. Vino etiam carnis concupiscentiam magis & facilius irritari, quam vel ouorum, vel caseorum esu, non est dubium.

Scripturæ vero exempla, sicut supra demonstrauimus, ostendunt ieiunantes solitos per totum diem ita abstinere, vt ante vesperam vel occasum solis nullum cibum sumerent, simulque ieiunantes solitos abdicare omnes delicias cum cibi & potus, tum aliarum etiam rerum. Et quando ad vesperam tempore ieiunii comedebant, non vel piscium lautitiis, vel fructuum deliciis, vel vino & sicera ventrem replebant, vel laute tractabant. sed sic vt Dauid inquit: *Cibabis nos pane lachrymarum* Ps. 80, 6. *Cinerem vt panem comedi, & potum meum cum fletu miscebam* Ps. 102. 10. & Dan. 10, 3. *Panem delicatum non comedi, caro ac vinum non introierunt in os meum.*

Quia enim ieiunium est afflictio, humiliatio seu castigatio corporis, qua caro subigatur, dometur & coerceatur, sicut supra ostensum est, ideo ieiunantes vsque ad vesperam ab omni cibo abstinebant, & postea pro necessaria corporis sustentatione aliquid quidem de qualicunque mundo cibo comedebant, sed nec multum, nec quod vel lautum vel delicatum esset, vt moneret definitio ieiunii, quod esset afflictio animæ & abdicatio deliciarum corporis. Non autem vlla lege statutum, aut vlla prohibitione in Scriptura interdictum fuit, qualibus cibis tempore ieiunii vel vesci vel non vesci liceret, sed propriæ cuiusque voluntati relictum hoc fuit, modo ieiunium esset abdicatio deliciarum seu lautitiarum.

Ratio victus temporibus festorum & ieiuniorum.

II. Alia igitur & diuersa fuit ratio victus tempore ieiunii, & aliis festis seu aliis diebus. Festis enim diebus comedebant pinguia, & bibebant dulcia, vt lætarentur, Nehem. 8, 10. 12. Ieiunii vero tempore, quando comedebant, sine prohibitione vllius mundi cibi a lautiori tractatione abstinebant, & cibis parcioribus ac minus delicatis vtebantur. Hoc tempore vero de delectu seu discrimine ciborum hæc controuersia est, quod Pontificii ieiunium in sola ciborum commutatione constituunt, vt ieiunare is fingatur, qui piscibus, terræ fructibus, vino & aliis, vel ad saturitatem

tem, vel ad delicias, vel ad repletionem ſæpe vtitur, modo carne, ouis, lacticiniis non veſcatur, cum deliciæ in piſcibus & fructibus ſæpe maiores ſint, & repletiones non minores, ſæpe etiam magis periculoſæ fiant, ex piſcibus, vino, fructibus, & ſimilibus, quæ omnia cum ieiunii definitione pugnant.

...tium quæ ...onis, de ...rimine ...borum.

III. Præcipuum vero caput controuerſiæ, de diſcrimine ſeu delectu ciborum, hoc eſt, quod Pontificii carnium & lacticiniorum vſum certis diebus prohibent, & peccatum mortale eſſe docent, ſi quis illis diebus vel moderate etiam & parce, vel ſine lautitiis & crapula carnem comedat. In abſtinentia vero carnium, & vſu piſcium cultum Dei cum opinione neceſſitatis, iuſtitiæ & meriti conſtituunt, De tali ciborum delectu, diſcrimine & prohibitione videndum eſt, quæ ſit Scripturæ ſententia. Quæſtio igitur eſt, An peccatum ſit quoſdam cibos ſumere, hoc eſt, an quorundam ciborum vſus Deum offendat, & conſcientiam inquinet? Item, an quibuslibet cibis, an vero quibuſdam tantum ſine peccato, hoc eſt, ſine offenſione Dei, & ſine offendiculo conſcientiæ, bona Dei gratia, & ſalua conſcientia pii vti poſſint? Item, An cultus Dei cum opinione neceſſitatis conſtituendus ſit in cibis quibuſdam, vel ſumendis vel non ſumendis. Certum autem eſt, totam hanc quæſtionem, quod ad forum conſcientiæ attinet, pendere non ex medicorum diſciplina, nec ex hominum traditionibus, ſed ex verbo, mandato, conceſſione, ſeu prohibitione diuina.

Vſus creaturarum in cibo initio quomodo homini conceſſus.

IIII. Statim enim in principio, licet omnia terræ naſcentia, animalia, piſces, volucres ad vſum hominis creata eſſent, & quidem ſingulorum proprietates Adamo non eſſent ignotæ, vt qui ſingulis ſecundum proprietatem ipſorum, & vſum nomina impoſuerat, & Dominus omnium conſtitutus fuerat, Deus tamen non voluit hominem ex creaturis illis, priuato ſuo arbitrio, ad victum, quæ ipſe vellet, rapere, ſed Deus ipſe, tanquam verus in magna ſua domo paterfamilias, peculiari verbo, illa quæ ex creaturis volebat, homini ad fruendum dedit, Geneſ. 1, 29. vt per verbum & in verbo, quaſi ex manu Dei, victum accipientes, primi parentes cum ſuis poſtea in ipſo vſu dona Dei agnoſcerent & celebrarent, atque ita pietatem erga Deum etiam in externis cibis exercerent. Verbo enim illo conceſſionis & oratione, quam ex verbo illo fides extruebat, ſanctificabatur, & cum gratiarum actione ſumebatur, ſicut Paulus loquitur.

1. Tim. 4, 3.

Terra naſcentia in cibum

V. Et in principio quidem terræ naſcentia hominibus in cibum Deus conceſſit, Geneſ. 1, 29. Et ſi quis tunc ante diluuium animalium, volucrum, vel piſcium carnes ad cibum rapuiſſet, abſque dubio peccaſſet, non quod caro per ſe tunc fuiſſet immunda (erat enim bona Dei creatura, creata ad vſum) ſed quia verbo Dei non concedente & præbente illam ad victum humanum, non ſanctificabatur. Hoc enim vult Paulus, quando dicit, cibum ſanctificari per verbum Dei, hoc eſt, quod vſus cibi inde reddatur ſanctus, hoc eſt licitus, vt bona Dei gratia & ſalua conſcientia vſurpari poſſit, ſi habeat verbum Dei, quo concedatur ſeu præbeatur ad fruendum.

conceſſa homini initio, non caro.

1. Tim. 4, 3.

Carnis uſus in cibum, conceſſus poſt diluuium.

VI. Poſt diluuium vero Geneſ. 9, 3. Deus peculiari verbo concedit, vt omnium animalium terræ, volucrum, & piſcium carnibus, tam libere veſcantur homines, ſicut ante diluuium oleribus virentibus. Et in vniuerſali illa conceſſione nulla ponitur exceptio (dicit enim, *omne, quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum, quaſi herbam virentem dedi vobis omnia*) niſi quod addit, *carnem cum ſanguine ſuo non comedetis*, ne ſcilicet ex animalium occiſione homicidia etiam vobis licere exiſtimetis. Quod enim Gen. 7, 2. ante diluuium ponitur diſtinctio inter animalia *munda* & *immunda* non poteſt certe oſtendi, quod ad victum ſeu vſum habita tunc fuerunt quædam animalia immunda. Ante diluuium enim prorſus nullorum animalium carnibus veſci conceſſum erat. Quorſum igitur tali diſtinctione, quod ad cibum attinet, opus fuiſſet? De ſacrificiis igitur etiam ante diluuium vſitatis, ad quæ animalia quædam munda, quædam immunda erant, locus ille ſimpliciſſime intelligitur.

v. 4.

De mundis & immundis animalibus ante diluuium.

VII. Sed ſub Moſe, Leuit. 11, 2. ſeq. & Deut. 14, 4. ſq. Deus ſua voce tale diſcrimen fecit, quod ex animalibus, auibus & piſcibus quædam in cibum conceſſit, quædam vero comedenda prohibuit, & illa munda, hæc vero immunda vocauit, non quod aliqua per ſe eſſent immunda, vel a bono Deo mala creata, vel a malo aliquo principio mala facta, vel a Deo maledicta, vt per ſe veſcentis conſcientiam inquinarent. Quod enim ad cibum attinet, *Omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum, ſi cum gratiarum actione ſumatur*, 1. Tim. 4, 3. Id quod poſt diluuium. Gen. 9, 3. & in nouo Teſtamento, ſua conceſſione Deus ipſe monſtrauit, ſed vt pædagogia quadam veterem populum ad verbum ſuum ita alligaret, vt ne cibos quidem, ſine certo verbo Dei ſumere auderent. Ideo ſub Moſe pædagogo quoſdam cibos verbo ſuo conceſſit, quoſdam vero prohibuit. Et qui tunc cibis a Deo prohibitis

Diſtinctio animalium mundorum & immundorum ſub Moſe.

Cauſſa huius diſtinctionis Leuiticæ.

tis vescebantur, illi peccabant, & Deum offendebant, ac conscientiam suam inquinabant, non ratione substantiæ cibi, sed inobedientiæ contra verbum Dei. Vt enim vsus cibi sit sanctus, hoc est, vt a fidelibus bona Dei gratia & salua conscientia sumi possit, hoc pendet ex verbo Dei, quo si cibus concedatur, tunc sanctus est, si vero prohibeatur, immundus est.

Caussa discriminis ciborum Vet. Test.

VIII. Et varie quidem afferri possunt rationes illius discriminis ciborum a Deo instituti. Quidam enim ex cibis illis prohibitis videntur tales esse, a quibus natura quodammodo abhorreat. Sed Deus in illa constitutione non physicum aut medicum finem sibi propositum habuit, sed Ecclesiasticam veteris Testamenti pædagogiam. Veriores igitur

I. & certiores caussæ hæ sunt. Primo, quod Deus Iudaicam religionem a reliquis gentibus etiam hoc externo discrimine distinctam esse voluit, Ezech. 4, 13. Dan. 1, 8. 2. Machab. 6, 18. seq. & 7, 1. seq. &c.

II. Secundo, quod discrimine illo ciborum mundorum & immundorum Deus pædagogicas quasdam figuras, significationes seu commonefactiones de cauenda immunditie & abominatione peccati, ac sectanda vitæ sanctimonia, populo veteris Testamenti proponere voluit, quas in specie explicari non est huius loci.

III. Tertio, quod Deus voluit monere, populum suum debere verbo suo alligatum esse.

IIII. Quarto, quod voluit obedientiam veteris populi ita probare, cum verbo suo prohiberet quædam, quæ per se non erant mala vel noxia, sicut Adami obeditionem prohibitione ligni scientiæ boni & mali probauit. Sed quicquid sit de caussis illis, nobis hoc loco sufficit, sanctificationem cibi ad vsum licitum pendere ex verbo Dei, concedentis & præbentis cibos ad fruendum, quo verbo quando destituuntur homines, vt ante diluuium de carnibus, vel quando habent verbum prohibens, vt sub Mose, tunc non possunt, sine læsione conscientiæ, & offensione Dei, cibis illis vti.

Vbi tamen casus necessitatis exceptus.

IX. Exceptus tamen etiam in veteri Testamento fuit casus necessitatis, 1. Reg. 21, 6. Marc. 2, 25. 26. de panibus propositionis & dispensationis, Ezech. 4, 12. Erat enim tantum ceremonialis seu temporalis pædagogia, non moralis prohibitio.

Mosaica lex de ciborum discrimine abrogata est tempore noui Testamenti.

X. Tandem vero in nouo Testamento vna cum reliquis Leuiticis ceremoniis, etiam lex Mosaica, constitutio seu pædagogia discriminis ciborum per Christum prorsus est abrogata, tradita peculiari & manifesto verbo, quo exceptiones illæ, quæ vel ante, vel post diluuium sub Mose fuerunt, relaxantur, & omnes cibi a Deo ad sumptionem creati ita sanctificantur, vt sine peccato, hoc est, sine offensione Dei & læsione conscientiæ, immo cum bona Dei gratia. & salua conscientia a fidelibus vsurpari possint, si cum gratiarum actione sumantur, vt Matth. 15, 11. *Quod ingreditur in os, non inquinat hominem.* Tit. 1, 15. *Mundis omnia sunt munda.* 1. Tim. 4, 2. 3. Non prohibendi sunt cibi, *quos Deus creauit ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem.* Quia *omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, si cum gratiarum actione sumatur. Sanctificatur enim per verbum & orationem* Rom. 14, 14. *Scio & persuasum habeo in Christo Iesu, nihil esse commune,* seu immundum per se ipsum, *nisi ei, qui existimat aliquid immundum esse, immundum est.* 1. Cor. 10, 25. 26. *Omne, quod in macello venditur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam: Domini enim est terra, & plenitudo eius.* Col. 2, 16. *Nemo vos iudicet in cibo & potu.* Et Act. 10, 15. 16. Visione cælesti voce, ter repetita doctrina, priuilegium illud confirmatum est, *quæ Deus purificauit, tu communia ne dixeris.*

Vt tamen propter infirmos aliquandiu tolerata fuerint hæc Leuitica Vet. Test.

XI. Et initio noui Testamenti, cum ex Iudæis multi ad fidem Christi conuersi, reliquos quidem fidei articulos amplecterentur, hoc vero caput de ciborum libertate nondum vel intelligere vel capere poterant, atque ideo olus manducabant, ne si ex macello a Christianis vel gentibus mactatum manducarent, vel aliquid in lege interdictum, vel vnde sanguis non pure esset effusus, vel quod idolis immolatum esset, sumerent. Sicut propter illam ipsam caussam quatuor pueri, Dan. 1, 8. nolunt cibis de mensa regis vesci, ne contaminentur, sed petunt legumina sibi dari. Apostoli igitur iudicauerunt, infirmitatē fidei talium esse tolerandam, nec indiscreto & intempestiuo vsu libertatis tales infirmos & dociles esse contristandos aut offendendos, ne ideo a tota Euangelii doctrina absterrerentur, Rom. 14, 21. Act. 15, 20. 29. Postea vero cum præfracti & obstinati legale illud discrimen ciborum opinione necessitatis ita vrgerent, vt contenderent, eos peccare, Deum offendere, & conscientiam inquinare, qui quibuslibet cibis citra delectum vescebantur, & in abstinentia legalium ciborum cultum Dei & iustitiam collocarent: Apostoli magna vehementia hanc partem Euangelicæ veritatis seu libertatis, & doctrina & exemplis asseruerunt, ac contrariam sententiam acriter refutarunt. Col. 2, 16. *Nemo vos iudicet,* hoc est, conscientiæ scrupulum iniiciat, vel condemnet, *ob cibum aut potum:*

v.17. Et addit rationem grauissimam: Hæc inquit, *fuerunt vmbra futurorum, corpus autem Christi*, hoc est, discrimina illa legalia ciborum & dierum fuerunt adumbrationes, & prima quasi lineamenta personæ & officii Christi venturi: quia vero Christus, corpus illarum adumbrationum, iam exhibitus est, cessarunt vmbræ. Et qui vmbras illas legali opinione nunc vellet consectari, is ipso facto negaret Christum esse exhibitum. Est enim in dicto Pauli metaphora, a pictoribus sumpta, qui primum lineas quasdam ducunt, & adumbrationes figurant, iuxta quas ipsum corpus picturæ perficiunt & absoluunt. Absoluto vero ipso corpore picturæ, vmbræ illæ oblitteratæ cessant.

Talem comparationem Paulus fecit inter figuram veteris Testamenti, & inter Christum exhibitum. Et Gal. 2, 11 sq. Paulus ideo Petrum publice & grauiter reprehendit, quod præfractis Iudæis, qui quærebant libertatem Euangelicam in seruitutem legalem rursus reducere, aliquid hac in parte, vel simulando, concederet. Et rationem addit grauissimam: *Non recto pede incedebat ad veritatem Euangelii.* v.5. Item, *vt Euangelii veritas permaneret, ne ad horam quidem cessi.* De abrogatione igitur legalis seu Mosaici discriminis ciborum in nouo Testamento, res plana, manifesta, & nunc quidem extra controuersiam est.

Status quæstionis cum Pontificiis. XII. Superest vero illa quæstio, de qua inter nos & Pontificios controuersia est, cum in nouo Testamento, abrogato legali ciborum discrimine, Christus concesserit libere quibusuis cibis, quo ad conscientiam vesci, possit ne in Ecclesia noui Testamenti per hominum traditiones, statuta & decreta discrimen aliquod ciborum, quo ad conscientiam, constitui & mandari, ita vt certis diebus in certorum ciborum manducatione peccatum, in abstinentia vero cultus Dei constituatur? *An Ecclesia possit cibos quosdam prohibere.* Hoc enim est, quod Pontificii in hoc articulo de delectu ciborum contendunt. Sed in Scriptura habemus fundamenta explicationis huius quæstionis manifesta & firma. Vt Actor. 10, 15. 16. diuina hæc vox ter ad Petrum repetitur: *Quæ Deus purificauit, tu commune ne dixeris.* Et Col. 2, 16. Paulus primum tractat de abrogatione discriminis legalis, quod verbo & mandato diuino sancitum erat, postea loquitur etiam de doctrinis, decretis & mandatis v.21. hominum constituentium: *Ne tetigeris, ne gustaris, ne contrectaris.* Hæc enim non posse de legali seu Mosaico ciborum discrimine intelligi, inde patet, quia vocat doctrinas & præcepta hominum, cum Mosaicum discrimen verbo & mandato diuino sit sancitum. Et argumentatur Paulus a maiori ad minus, *si mortui estis cum Christo ab elementis mundi*, hoc est, si v.20. in Christo a Leuitico discrimine ciborum, quod mandato diuino sancitum erat, liberati estis, (legales enim pædagogias, quas paullo ante *vmbras* vocarat, iam in hac sententia στοιχεῖα quasi *primas delineationes* appellat) *cur decretis iuxta doctrinas & mandata hominum tenemini: Ne gustaueris?* &c. Hanc esse Pauli sententiam, contextus manifeste ostendit. Est enim collatio inter abrogationem discriminis ciborum, quod in veteri Testamento, voce diuina sancitum erat, & inter decreta iuxta hominum doctrinas & mandata, de non gustandis quibusdam cibis facta. Et argumentatio grauissima est, si a Leuitico ciborum discrimine, quod tamen diuino mandato sancitum fuerat, in Christo liberi facti estis, vt iam nec peccatum in vsu, nec cultum in abstinentia illorum ciborum collocare debeatis: Multo minus igitur aliis decretis, quæ iuxta hominum doctrinas & mandata prohibent quorundam ciborum vsum (*ne gustaueris*) teneri debetis.

XIII. Et illa ipsa argumenta, quæ Pontificii pro suo ciborum delectu stabiliendo adducere solent, Paulus in illo loco attingit & reiicit. *Argumenta Pontificiorum pro ciborum delectu afferendo a Paulo refelluntur.* *Habent*, inquit, * illa decreta *speciem sapientiæ*, quod sint ἐθελοθρησκεία voluntarii, spontanei, seu electitii cultus, quodque ad macerationem corporis & animi humilitatem faciant. * v. 23. Sed vos, inquit, cum Christo mortui estis ab huiusmodi elementis mundi, & cum ipso conresurrexistis, vt scilicet cultui spirituali in ipsius regno operam detis. Cibi vero ipso vsu absumuntur. Ideo sicut Rom. 14, 17. inquit, Regnum Dei non est esca aut potus; Item 1. Cor. 8, 8. *Esca non commendat nos Deo, siue enim* quiduis *edamus, siue* a quibusdam *abstineamus, nihil amplius* in regno Dei *habebimus.* Et Ebræor. 13, 9. *Bonum est gratia stabiliri cor, non escis, quæ non profuerunt his, qui in illis ambularunt*; hoc est, qui discrimen illud superstitiose obseruarunt post reuelatum Euangelium.

XIV. Hæc valde illustris est explicatio huius quæstionis, & grauissima refutatio humanarum traditionum, & Pontificiorum Decretorum, de ciborum delectu, discrimine & prohibitione. *Specimen Argumentorum dictionis κακοζηλίας. Vid. 189.* Solent enim Pontificii ita argumentari: Omnibus temporibus in populo Dei fuit delectus seu discrimen ciborum, vt in Paradiso prohibita erat arbor scientiæ boni & mali. Ante diluuium carnes non erant permissæ: post diluuium sanguinis vsus prohibitus erat:

Sub Mose varii cibi interdicti erant: Ergo in nouo Testamento debet esse delectus aliquis ciborum. Sed ex hoc loco Pauli sumitur vera responsio. Deus enim discrimen illud in Paradiso ante diluuium, post diluuium, & sub Mose, sua voce instituit & sanciuit. In nouo vero Testamento Deus sua voce nullum discrimen ciborum, quo ad conscientiam, constituit, sed abrogatis omnibus veteribus ciborum discriminibus verbo suo libertatem omnium ciborum in nouo Testamento concessit.

Exceptio ab Ecclesiæ autoritate.

XV. Sed excipiunt, Ecclesia constituit aliquem delectum, & ei debetur obedientia; Quid vero Paulus Coloss. 2. 20. 21. respondeat iam ostensum est. Si Leuiticum ciborum discrimen diuino mandato olim constitutum, iam in nouo Testamento nos non obligat, cur decretis iuxta doctrinas & mandata hominum de non gustandis quibusdam cibis factis, teneremur, vel onerari nos pateremur? Similiter quando adducunt argumenta de mortificatione carnis, de humilitate animi, de voluntariis cultibus, Paulus illa ipsa argumenta in forma recitat, & dicit quidem ea habere speciem sapientiæ, sed tamen reiicit ea ex fundamento libertatis Euangelicæ & cultus spiritualis in nouo Testamento.

Quod autem ad verum ieiunium attinet, quod consistit in abdicatione omnium deliciarum corporis, quod ad subigendum corpus vtile est, in præcedentibus explicauimus Scripturæ sententiam. Ad hoc vero iste ciborum delectus, de quo Pontificii dimicant, nihil facit, sicut ostendimus. Et opiniones Pontificiorum de suo ciborum delectu, quod scilicet illi assuunt opinionem necessitatis, cultus, meriti, & iustitiæ, prorsus cum veris pii ieiunii finibus, quos paullo ante ex verbo Dei ostendimus, pugnant.

Secunda refutatio figmenti Pontificii, de ciborum delectu ex loco 1. Tim. 4.

XVI. Alius locus continens illustrem refutationem doctrinæ Pontificiæ de ciborum delectu, sicut ab ipsis traditur, extat 1. Timoth. 4, 2. 3. 4. Vbi Spiritus sanctus diserte denunciat, fore spiritus impostores in posterioribus temporibus, qui præcepturi sint *abstinere a quibusdam cibis, in hypocrisi*, hoc est, sub simulatione externæ sanctitatis, cum intus conscientia sit impura seu cauterio notata.

Et Pontificii quidem admodum sudant, vt hoc fulmen Spiritus sancti a suis capitibus diuertant. Contendunt enim, Paulum loqui de Tatianis, Manichæis, Priscillianistis, qui finxerunt, carnes vel per se esse immundas, vel diaboli felle contaminatas: sed concedatur sane, Paulum de illis hæreticis locutum, non

Quomodo Pontificii locum, 1. Tim. 4.

tamen ideo Pontificia prohibitio ciborum libera euadet. Non enim de vna aliqua persona, vel de vna singulari aliqua secta Paulus loquitur: Sed loquitur de omnibus doctrinis prohibentibus abstinere a quibusdam cibis, quibuscunque temporibus Apostatarum seculum illud i at, maxime vero postremis temporibus.

conentur eludere.

An de solis Tatianis Paulus loquatur 1. Tim. 4.

Inepta enim est elusio, dicere, Tatiani, Manichæi, &c. qui olim conscientiæ caussa prohibuerunt vsum quorundam ciborum, peccarunt contra dictum hoc Pauli: Ergo si quis post illos vel similiter, vel sub alio prætextu iubeat abstinere a quibusdam cibis, non peccat, sed recte facit: Ac si dicerem: Paulus scribit contra Pseudoapostolos, qui iustitiam operum iustificatione fidei miscebant: Ergo qui nunc alio prætextu operibus nos iustificari docent, non peccant, sed recte faciunt. Vel, quod Paulus scribit de scortatione, impletum est in Corinthiis: Ergo ad nostri vel alterius sæculi scortatores non pertinet. Et locus Pauli non tam de illis, qui cibos crassa accusatione, quasi a diabolo essent, damnant, agit, quam de illis, qui ob hypocrisin, speciem seu ostentationem externæ sanctitatis iubent a quibusdam cibis abstinere, sicut & Coloss. 2. 20. 21. speciosa decreta de non gustando reiicit. Fundamenta certe, quæ Paulus prohibitioni isti ciborum, de qua 1. Tim. 4. loquitur, opponit, generalia sunt contra quasuis prohibitiones ciborum, quæ fiunt prætextu sanctitatis & cultus, ideo enim *hypocrisin* in textu nominat. Veritatem igitur nominat, quam fideles in nouo Testamento agnoscere debeant, quod scilicet *omnis creatura Dei bona* sit, *& nihil reiiciendum, si cum gratiarum actione sumatur*, hoc est, sicuti ipse explicat, quod omnes cibi a Deo creati bona conscientia sumi possint cum gratiarum actione. Et ideo omnes illos, qui contra hanc veritatem iubent a cibis abstinere, quacunque hypocrisi illud fiat, vt conscientiis cauterium, si non abstinuerint, inurant, taxat & damnat. Hæc luce meridiana clariora sunt in loco Pauli.

XVII. Et iam colligantur encomia dogmatis seu decreti, iubentes abstinere a quibusdam cibis sub prætextu sanctitatis seu cultus: sunt, inquit Paulus, *spiritus impostores, doctrina dæmoniorum, hypocrisa, falsiloqui, apostata a fide, cauteriatam habentes conscientiam.* Nec releuat Pontificios, quod non in perpetuum, sicut alii hæretici, sed certis temporibus seu diebus iubent a quibusdã cibis abstinere.

Pau-

Paulus enim ipſam prohibitionem damnat, & eſt prohibitio, ſiue ſit perpetua, ſiue certi temporis. Nec diſputat Paulus, quanta temporis præſcriptio requiratur in hac prohibitione, vt fiat vel ſit peccatum, ſed ipſam prohibitionem damnat. Et ſicut inepte diceretur, eum quidem, qui ſemper ſcortatur, peccare, qui vero certis temporibus hoc faciat, non peccare. Similis eſt & hæc eluſio: Eum quidem peccare, qui cibos quoſdam in perpetuum prohibeat, qui vero certis temporibus hoc faciat, eum recte facere: cum tamen vtrunque ſit contra hanc Euangelii veritatem, quod omnium ciborum ſumptio libera ſit, quoad conſcientiam. Et hac ipſa eluſione Pontificii tanquam ſuo ſe gladio iugulant: fatentur enim hæreticum eſſe, ſi quorundam ciborum vſus in perpetuum prohibeatur: Et tamen apud ipſos Carthuſienſibus, ſub titulo maioris ſanctitatis, meriti & perfectionis, in perpetuum prohibetur vſus carnium. Ac Gregorius ſeptimus, Romæ in concilio, Monachis, præcipue vero Benedictinis, vt ſanctioribus, in vniuerſum carnem prohibuit: reliquis vero, vt imperfectioribus certis tantum diebus prohibitionem illam impoſuit.

XVIII. Illæ ſuperſtitioſæ leges & opiniones de ciborum diſcrimine neceſſario taxandæ ſunt in Eccleſia. Paulus enim 1. Tim. 4, 6. cum doctrinam dæmoniorum de prohibitione ciborum damnaſſet, ſubiicit: De his ſi commonefeceris fratres, bonus eris miniſter Chriſti.

Quid patribus C.T. incubuiſſet hoc loco.

XIX. Et hæc patres Concilii Tridentini debuiſſent in ſuo Decreto explicare, ſuperſtitioſas opiniones reiicere, & prauos abuſus corrigere, & Eccleſiæ libertatem Euangelii reſtituere, vt ex Scripturæ fundamentis vera Chriſtiani ieiunii ratio, monſtratis piis, ſalutaribus, & verbo Dei conſentaneis finibus, Eccleſiæ reſtitui poſſet. Sed Tridentinum Decretum ieiunia & ciborum delectum, nulla addita vel ſuperſtitionum vel abuſuum correctione, ita cum obſequenti obligatione & neceſſitate proponit, vt non obſcure totam lernam ſuperſtitionum Papiſtici ieiunii, de quibus paullo poſt in ſpecie dicemus, retinere, ſtabilire, & confirmare moliatur. Præmittit enim in Decreto de ciborum delectu & ieiunio, vt paſtores illa omnia, quæ Romana Eccleſia ſtatuit, quibuscunque fidelibus commendent, vt illis ſint obſequentes. Qualia vero illa in hoc articulo de ieiunio ſint, paullo poſt detegemus.

CAPVT VI.

De Pontificiis ciborum conſecrationibus; Et quomodo, iuxta Paulum, cibus verbo & oratione ſanctificetur.

Pontificii congruunt cum veteribus hæreticis in dogmate, de ciborum delectu & prohibitione.

LAborant quidem Pontificii magno conatu amoliri ſuſpicionem iſtam, quaſi cibos quoſdam prohibeant, ea opinione ſicut olim Tatianus, Manichæi, Priſcillianiſtæ, quaſi ſcilicet vel maledicti ſint, vel a diabolo occupati, ac propterea conſcientiam inquinent, ſed argumenta quibus ſuam prohibitionem ciborum ante hæc tempora probare & ſtabilire conati ſunt, & Pontificiæ conſecrationes creaturarum ſeu ciborum, prorſus oſtendunt, in eodem ipſos luto cum antiquis iſtis hæreticis hærere.

Quam cauſſam Pontificii adferant prohibitionis carnium.

II. Inter reliqua enim argumenta, quibus prohibitionem carnium probare voluerunt, fuit & hoc vnum, quia ſcilicet Gen. 3, 17. 18. terra a Deo maledicta legitur, & per conſequens etiam animalia, quæ in terra viuunt, non autem aqua cum piſcibus. Non dicam quam inepta ſit hæc argumentatio, eadem enim conſequentia panes, herbas, olera, radices, fructus prohibere deberent. Et quare volucrum carnes prohibent, cum aer non legatur maledictus, niſi forſitan auiculæ maledictionem inde contrahant quod terræ aliquando inſident; ſed cur non etiam piſces, cum fluuiorum fundum ſæpius attingant. Poſſem euidenter oſtendere, quod Deus ipſe explicet, quomodo maledictionem terræ intelligat, quia ſcilicet *ſpinas & tribulos germinabit, & in laboribus & ſudore vultus ex ea comedes.* Quodque illa maledictione animalia non fecerit ad eſum immunda, ipſe poſt diluuium oſtendit, concedens eſum carnium, Gen. 9, 3. Poſſem etiam per inſtantiam opponere de piſcibus, quod Deus ſub Moſe quædam indicarit ad cibum immunda, non tantum ex animantibus terræ, verumetiam ex piſcibus aquarum, & ex auiculis, quæ originem habent ex aquis, & in aere volitant. Sed hoc loco tantum volui oſtendere, Pontificios eſum carnium certis diebus prohibuiſſe, ideo & ea opinione, quod ſentiant carnes animalium maledictas, & per ſe immundas eſſe. Hoc enim argumentationibus ſuis manifeſte oſtendunt.

Aliud argumentum eiusdem farinæ.

III. Simile est & illud argumentum, quo vsi fuerunt, ideo scilicet in ieiuniis abstinendum carnibus, & vescendum piscibus, quia Christus legitur non comedisse carnes, sed pisces, panes, mel, &c. Ergo sentiunt hos cibos per se esse sanctiores & mundiores, quam carnes. Immo non obscure dicunt, carnium eam esse immunditiem, quod in homine prauas carnis concupiscentias excitent. An hæc procul absint a Tatianorum & Manichæorum fundamentis, Lector iudicet. Venit mihi hoc loco in mentem fabellæ cuiusdam, aliquando scilicet sacerdoti, ex hisce argumentis declamitanti contra esum carnium, simplicem quendam Laicum opposuisse, quod Christus carnem & quidem assam, agni scilicet Paschalis, cum discipulis suis manducarit. Sacerdotem vero vi & euidentia obiectionis constrictum, cum aliud, quod responderet, non haberet: dixisse: verum est, Christus quidem comedit carnem, & quidem ante Pascha, hoc est, in Quadragesima, sed valde male ipsi conuenit; mox enim postea ligatus, cæsus, flagellatus, & cruci affixus est.

Ex consecrationibus ciborum pontificiis, colligitur caussa prohibitionis eorum.

IV. Omnium vero clarissime caussa prohibitionis ciborum quorundam in Ecclesia Pontificia inde colligitur, quod in consecrationibus suis expressis verbis petunt, vt diaboli vis ac potestas a creaturis expellatur, & per consecrationes hoc accipiant, vt sint sanitas mentis & corporis. Ergo sentiunt, creaturas per se, & prohibitis temporibus, quando non consecrantur, a potestate diaboli infectas, inquinare, & corpus & animam, nisi diabolus Pontificiis execrationibus inde exorcisetur. Hæc certe sunt ipsissima fundamenta Tatianorum & Manichæorum, quos cum damnare se simulent, quomodo suam prohibitionem, iisdem fundamentis subnixam defendere possint, Lectoris sit iudicium.

Formula consecrationum Papisticarum ciborum.

V. Adscribam autem formulas aliquot talium consecrationum Papisticarum, vt ex ipsorum verbis, preculis, & agendis Lector de sententia ipsorum statuat.

Aqua.

Aqua igitur ita benedicitur apud Pontificios: *Exorciso te creatura aqua, vt omnis virtus aduersarii ab hac creatura aqua, eradicetur & effugetur.*

Frondium & florum.

Benedictio frondium & florum: *Exorciso te creatura frondium & florum, in nomine Patris, &c. proinde omnis virtus aduersarii, omnis exercitus diaboli, omnis potestas inimici, omnis incursio dæmonum eradicetur, & explantetur ab hac creatura.*

Agni Paschalis.

Benedictio agni Paschalis: *Dignare, Domine, quæsumus, benedicere & sanctificare has ouium mundarum carnes, vt quicunque ex populis tuis fidelibus comederit, omni benedictione cælesti, & gratia tua saturitate, in bonis repleatur.*

Casei.

Benedictio casei: *Dignare benedicere & sanctificare hanc creaturam casei, vt quicunque fidelium tuorum de ea comederint, omni benedictione cælesti & gratia tua sanctitate repleantur.*

Panis & laganorum.

Benedictio panis & laganorum: *Benedic Domine creaturam istam panis, sicut benedixisti quinque panes in deserto, vt omnes gustantes ex ea accipiant tam corporis quam animæ sanitatem.*

Benedictio generalis.

Benedictio generalis: *Benedic, Domine, creaturam istam, vt sit remedium salutare generi humano, & præsta per inuocationem nominis tui, vt quicunque ex ea sumpserit, corporis sanitatem & animæ tutelam percipiat.* Item, *Tu Domine mitte Spiritum tuum sanctum in hanc creaturam, vt qui ex ea gustauerint, proficiat illis ad æternam salutem.*

Vini in die Ioan. Euangelistæ.

Benedictio vini in die Ioannis Euangelistæ: *Benedicere & sanctificare digneris hanc creaturam vini, vt quicunque ex ea gustauerint, per intercessionem Mariæ & Ioannis Apostoli, vitam consequantur æternam, & extinguatur ab omnibus digne sumentibus, si quid venenosum sumpserint.* Item: *benedicere digneris hanc creaturam vini, vt omnes ex eo sumentes, expulso omni nociuo gustu, infuso tua benedictionis mysterio, mereantur in corpore & anima misericorditer exhilarari.* Item: *Benedic huius substantiam vini, vt qui de ea quantumcunque sumpserint, vitam consequantur sempiternam. Benedic hanc creaturam vini tua sancta benedictione cælesti, vt omnibus, cum fide, reuerentia, & gratiarum actione ex ea sumentibus, sit salus mentis & corporis, atque contra omnes morbos, & venenata & immunda, atque vniuersas inimicorum insidias tutamentum. Benedictio Trinitatis descendat super hanc creaturam vini, vt sit omnibus ex ea sumentibus remedium contra periculum corporis & animæ, & prægustatio ad vitam æternam.*

VI. Has formulas consecrationum Papisticarum ideo adscripsi: ostendunt enim, quod sentiant, creaturas per se, vel diaboli potestate infectas, vel certe etiam mundis non esse mundas, nisi consecrationibus istis purificentur. Atque ideo diebus prohibitis, quando consecrationibus istis destituuntur, non posse bona conscientia sumi. Quod vero fingunt, suis istis consecrationibus, sine mandato & permissione diuina, creaturis conferri virtutem largiendi sumentibus salutem corporis & animæ, ac vitam æternam, magicum & blasphemum est. Sacramentorum vero alia ratio est, quæ habent expressum mandatum & promissionem diuinam, de quibus suo loco dictum est.

VII.

Origo Pontificiarum consecrationum.

VII. Ortæ autem sunt Pontificiæ istæ consecrationes ex sinistro intellectu sententiæ Paulinæ, quæ dicit, creaturam sanctificari per verbum Dei & orationem. Quia enim in suis consecrationibus vtuntur verbis quibusdam Scripturæ, & certis preculis, sentiunt, inde creaturis præter physicas, alias & nouas virtutes, vel ad remedium corporis, vel ad sanctificationem & salutem animæ conferri.

Explicatio dicti Paulini 1. Tim. 4, 3. 4.

VIII. Sed verba Paulinæ sententiæ hæc commenta manifeste refutant, & verum ac vtilem sensum ostendunt: Primo enim Paulus nequaquam sentit, creaturas per se vel malas vel immundas esse, atque ideo opus ipsis esse sanctificatione. Expresse enim dicit: Omnem creaturam Dei bonam esse, & nihil reiiciendum, ac cibos bonitatem illam inde dicit habere, quia Deus illos crearit ad sumendum. Secundo loquitur de sanctificatione, non sicut homo sanctificatur per Spiritum sanctum, vel sicut Sacramenta sanctificantur, nec etiam, vt cibi nouas & alias virtutes præter naturales accipiant. Si quis enim totum Euangelium Ioannis legeret super oua, ac peteret, vt acciperent virtutem globorum tormentariorum? Aut si super olus adustum totum Psalterium recitaretur, vt inde sapor eius mutaretur, non tantum frustra illud fieret, sed nomen Dei in vanum assumeretur, quia nec mandatum Dei, nec promissionem ea de re habemus: sed loquitur de tali sanctificatione, sicut 1. Corinth. 7, 14. dicit, virum infidelem sanctificari per vxorem fidelem, quia scilicet vsus seu cohabitatio coniugalis fideli personæ munda & licita est, qua bona Dei gratia & salua bona conscientia vti potest. Atque ideo Paulus 1. Tim. 4, 3. vtitur his verbis: *εἰς μετάληψιν, ad sumptionem cum gratiarum actione.* Tertio, non quoduis vel qualecunque verbum Dei intelligit, nec de quibuscunque preculis loquitur, sed certum verbum Dei ostendit, de creatione scilicet & vsu creaturarum seu ciborum: Nempe quod *omnis creatura Dei bona sit, & nihil reiiciendum, si cum gratiarum actione sumatur*, quodque *Deus cibos crearit ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus & iis, qui agnouerunt veritatem.*

Quomodo verbo Dei sanctificetur creatura.

Hæc enim sunt verba Pauli, quibus ostendit, quodnam verbum Dei intelligat, per quod cibus sanctificetur, scilicet, Primo illud verbum, *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Omnis* enim *creatura Dei bona, & nihil reiiciendum.* Secundo, quod Deus peculiari verbo, quasi aperiens manum suam concesserit & dederit homini cibum, Gen. 1, 29. Tertio, licet ante diluuium tantum terræ nascentia fuerint in cibum concessa, & sub Mose quædam excepta seu prohibita fuerint, quod in nouo Testamento certo verbo Deus ostenderit, nullum cibum iam esse immundum, quo sine peccato vesci non liceat, sed Deum purificasse omnes cibos, Act. 10, 15. 16. vt scilicet *mundis omnia* sint *munda*, Tit. 1. Et ideo Paulus, 1. Tim. 4, 3. addit *fidelibus, & iis, qui agnouerunt veritatem.* Constat igitur & certum est, quodnam verbum Dei Paulus intelligat, & ex verbo colligi debet qualem orationem & gratiarum actionem intelligat. Oratio enim debet ex fide procedere, fidem autem oportet certo verbo Dei niti. Cum igitur verbum hoc loco certum sit, certa etiam est forma orationis, scilicet iuxta verbum illud. Hinc manifestum est, verba & preculas, quibus Pontificii in suis consecrationibus vtuntur, non esse illud verbum & illam orationem, de qua Paulus loquitur, 1. Tim. 4, 4.

Cur verbum & orationem fideles adhibeant in vsu rerum.

IX. Vult autem Paulus illud verbum Dei, de quo diximus, & extructam in de precationem, & gratiarum actionem in vsu ciborum a fidelibus adhiberi.

Primo, vt admoneantur, ne cibos sine piis cogitationibus, vel sicut infideles sumant, sed sciant & cogitent, se eos ex manu Dei accipere, qui etiam hæc corpuscula nostra curat, & præbet nobis omnia ad fruendum.

Secundo, vt sit commonefactio, Adamum donationem illam, Gen. 1, 29. nobis per lapsum, Gen. 3, 17. sq. amisisse, & nos propter peccata, abusus & ingratitudinem, indignos esse illis etiam corporalibus donis, sed per ac propter Christum donationem illam nobis restitui, qui etiam ideo panes in manus suas sumpsit, & post benedictionem seu gratiarum actionem ex suis manibus iussit populo diuidi ac proponi. Inde in benedictione mensæ dicitur, *Per Iesum Christum Dominum nostrum.*

Tertio, vt habeant fideles certum testimonium & priuilegium, se absque offensione Dei & læsione conscientiæ cibis quibusuis bona Dei gratia & salua conscientia vti posse.

Quarto, vt precatione agnoscamus & fateamur, benedictionis diuinæ esse, vt vsus cibi corpori & valetudini vtilis & salutaris sit: sicut inquit Ps. 104, 28. *Aperiente te manum tuam, omnia implentur bonis, vt vinum exhilaret, & panis* v. 15. *confirmet cor hominis.* Et Psalm. 145, 16. *Aperis tu manum tuam, & imples omne viuens benedictione seu beneplacito.*

Quinto, quia in vsu ciborum facile ad-

admittitur vel abusus vel intemperantia, ne igitur ita edamus, sicut epulo iste, Luc. 16, 29. qui postea audit, *Recepisti bona tua in vita tua.* Vel sicut inquit Psalm. 17, 14. de *viris mundi, quorum pars est in hac vita, vt venter ipsorum impleatur.* Et Ierem. 12, 3. *saginantur, vt oues, ad diem occisionis.* Ideo additur verbum & oratio, vt iuxta dictum Salomonis, Ecclesiast. 5, 17. edamus *in lætitia panem nostrum, vt Deo placeant illa ipsa etiam opera nostra.* Et sicut Iob cap. 1, 5. post conuiuia filios suos sacrificiis sanctificabat, si quid forte peccassent. Vtque moneamur, in ipso vsu cibi corporalis cogitandum esse, non tantum vt edamus & saturemur, sed vt operemur etiam *cibum, qui non pereat, sed permaneat in vitam æternam, quem Filius hominis* nobis *dat*, Ioan. 6, 27. vel sicut Luc. 14, 15. dicitur, vt cogitemus etiam de edendo pane in regno cælorum.

(v. 25.)

Exod 32, 6. Deut. 32, 15. — Sexto, quia in saturitate facile euenit, quod scriptum est: *sedit populus edere & bibere, ac surrexit ludere.* Item: *impinguatus & recalcitrauit*: Ideo additur oratio & gratiarum actio, vt iuxta quod scriptum est, Deut. 8. *Cum comederis & saturatus fueris, benedicas Domino Deo tuo, ne postquam comederis & saturatus fueris, eleuetur cor tuum, & obliuiscaris Domini Dei tui.* vel Esa. 5, 12. *Opus Domini non respicitis, & opera manuum eius non consideratis.* (v. 10. 11. 14.)

Hæc est vera benedictio seu sanctificatio ciborum per verbum Dei & orationem, de qua Paulus loquitur, quæ sine magica profanatione nominis Diuini, Deo grata, conscientiis vtilis & salutaris est. Quodque inter cetera doctrinæ cælestis capita, hoc etiam de vera ciborum sanctificatione tradendum sit in Ecclesia, Paulus manifeste ostendit, 1. Tim. 4, 6. Cum de sanctificatione ciborum locutus est, locum illum ita concludit: *de his si commonefeceris fratres, bonus eris minister Christi.*

Benedictio mensæ Aegyptiis Monachis vsitata. — X. Et huiusmodi benedictionibus mensæ vetus Ecclesia vsa fuit. *Chrysostomus* aliquoties mentionem facit benedictionis mensæ, quæ vsitata fuerit Monachis per Aegyptum, cuius etiam descriptio extat apud *Clementem* lib. 7. constitutionum, c. 49.

Benedictio mensæ in ecclesia Græca. — In horologio vero Græcæ Ecclesiæ integra formula huius benedictionis describitur. Primo, antequam cibi apponantur legitur totus Psal. 145. *Exaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in seculum, &c.* Deinde appositis cibis recitatur a Sacerdote benedictio mensæ, & quæ apposita sunt ita benedicuntur: Christe Deus noster benedic cibo ac potui seruorum tuorum, quoniam tu es sanctus, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Postea, quando cibum gustarunt in mensa, surgunt, & simul omnes recitant illam benedictionem, cuius & *Clemens* & *Chrysostomus* mentionem faciunt: *Benedictus es, Domine Deus,* ὁ ἐλεῶν, *qui misereris nostri, & pascis nos a iuuentute nostra, qui das escam omni carni, reple gaudio & lætitia seu hilaritate* (εὐφροσύνης) *corda nostra, vt semper omnem habentes sufficientiam* (αὐτάρκειαν) seu *habentes in omnibus animum præsentibus contentum* (περισσεύωμεν) *exuberemus in omne opus bonum in Christo Iesu Domino nostro, cum quo tibi gloria, honor* (κράτος) *virtus* seu *imperium, & adoratio, cum sancto Spiritu, Amen.* Post sumptum cibum, primo recitatur hæc gratiarum actio: *Gloria tibi Sancte, gloria tibi Rex, quoniam dedisti nobis escas ad lætitiam: imple nos etiam Spiritu sancto, vt inueniamur in conspectu tuo* (εὐάρεστοι) *accepti, & non* (αἰσχυνόμενοι) *confusi* seu *pudefacti, quando reddes vnicuique secundum opera sua.* Deinde legitur Psal. 122. *Lætatus sum in his qui dicunt mihi, in domum Domini ibimus,* &c. Postea additur hic versus: *Sicut in medio discipulorum tuorum* (cœnantium) *adfuisti Saluator, dans ipsis pacem: Ita veni etiam ad nos, & salua nos.* Tandem legitur ex Psalmo 22. *Edent pauperes, & saturabuntur, laudabunt Dominum, qui quærunt eum,* vsque ad finem. Et versus *Kyrie eleeson. Christe eleeson, Kyrie eleeson.* Concluditur demum hac precatiuncula: *Benedictus es Deus, qui misertus nostri, ex opulentis donis tuis pauisti nos. Eius gratia & benignitate* (φιλανθρωπίᾳ) *detur nobis frui & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.*

Gratiarum actio post sumptum cibum.

Benedictio mensæ in Ecclesia latina. — In Latina Ecclesia fuit forma benedictionis mensæ ferme similis. Hæc scilicet: *Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno, aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Gloria Patri & Filio,* &c. *Sicut erat in principio, &c. Kyrie eleeson,* &c. *Pater noster,* &c. *Benedic, Domine, nos & tua dona, quæ de tua largitate sumus sumpturi, per Christum Dominum nostrum. Mensæ cælestis participes faciat nos rex æternæ gloriæ.* Post sumptum cibum: *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, & sancti tui benedicent tibi. Gloria Patri,* &c. *Agimus tibi gratias, omnipotens Deus, pro vniuersis beneficiis tuis, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum.* Deinde legitur Psalm. 51. *Miserere mei Deus,* &c. Et subiiciuntur versus;

Gratiarum actio post cibum sumptum.

ſus: *Benedicam Dominum in omni tempore. Semper laus eius in ore meo. In Domino gloriabitur anima mea, audiant manſueti & lætentur. Magnificate Dominum mecum, & exultemus nomini eius in idipſum. Sit nomen Domini benedictum, & hoc nunc & vſque in ſæcula. Deus det nobis ſuam pacem.*

In cœna recitantur hi verſus: *Edent pauperes, & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum, qui requirunt eum. Viuent corda eorum in ſæculum ſæculi. Memoriam fecit mirabilium ſuorum misericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui ſancto*, &c. *Benedictus Deus in donis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis, qui viuit & regnat in ſæcula ſæculorum. Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia, & veritas Domini in æternum. Gloria*, &c.

Quæ ſit origo benedictionis pernarum, ouorum &c.

XI. Et fieri poteſt, cum vulgus talia exercitia ſanctificandi cibos negligeret, quod primum exempli & commonefactionis gratia publice cœperint in templis formulæ talium benedictionum proponi, ſicut extat *pernarum* benedictio. *Sanctifica collata nobis hæc dona largitatis tuæ, menteſque noſtras pariter ſpiritualibus reple delictis.* Item, benedictio *ouorum: Adueniat, Domine, benedictionis tuæ gratia huic ouorum creaturæ, vt cibus ſalubris fiat tuis fidelibus, cum gratiarum actione ſumentibus, per Chriſtum*, &c. Sed poſtea ſubſtitutis aliis, de quibus ſupra dixi, conſecrationibus, abuſus & ſuperſtitiones acceſſerunt.

XII. Has formas benedictionum veteris Eccleſiæ ideo hoc loco adſcripſi, vt inde appareat, quo verbo, & quali oratione ipſi cibos ſanctificarint: Et de tali ciborum ſanctificatione monendi eſſent homines, non deducendi vel ad magicas execrationes, de quibus ſupra diximus, vel ad ſuperſtitioſum ciborum delectum, quaſi in eo cultus conſiſtat.

XIII. Atque hactenus ex Scripturæ teſtimoniis & exemplis veram doctrinam de ieiunio explicauimus. De prohibitione etiam quorundam ciborum Scripturæ ſententiam oſtendimus: Et quomodo per verbum & orationem cibi vere ſanctificentur, vt cum gratiarum actione ſumantur. De veteris vero Eccleſiæ teſtimoniis & exemplis in ſequentibus quædam annotabimus.

SECTIO II.

CAPVT I.

Teſtimonia aliquot veterum conſentientia cum doctrina Scripturæ de vero ieiunio.

QVando de dogmate aliquo Eccleſiæ controuerſia eſt, & mens ſollicita inquirit, quam ſententiam vt veram, firmam & ſalutarem ſequi, quas vero opiniones effugere debeat: Non ſatisfit conſcientiæ, ſi ex hominum tantum ſcriptis teſtimonia & exempla proferantur. Fides enim fundamentum & normam, cui certo ac tuto innitatur, quærit vocem ipſius Dei, patefacientis in verbo voluntatem ſuam. Meminit enim ſcriptum eſſe; *Non faciatis ſinguli, quid vobis rectum videtur ſed quod ego præcipio tibi, hoc tantum facias Domino Deo tuo*, Deuter. 12, 8. 32. *In præceptis patrum veſtrorum nolite ambulare. Ego Dominus Deus veſter, in meis præceptis ambulate*, Ezech. 20, 18. 19. *Fruſtra me colunt docentes doctrinas & mandata hominum*, Matth. 15, 9. Et Coloſſ. 2, 23. vbi ex profeſſo de cibis Paulus loquitur, inquit; *Quæ ſecundum præcepta & doctrinas hominum fiunt, ſpeciem* quidem *habent ſapientiæ, ſed in ſuperſtitione.* Vnde *Cyprianus* recte dicit: Non videndum eſſe, *quid aliqui ante nos fecerint, ſed, quid ille, qui ante omnes eſt, faciendum mandarit.*

II. Ideo primum veram de ieiunio ſententiam ex verbi Dei teſtimoniis, & exemplis proponere volui. Conſtituta vero & ex Scriptura confirmata vera ſententia, poſtea non inutiliter adiungi poſſunt veteris etiam Eccleſiæ conſentientia quædam teſtimonia, quod quo conſilio & fine fieri, & quo iudicio tales Patrum ſententiæ ſeligi debeant, quæ ſcilicet ad normam Scripturæ, quæ ideo canonica vocatur, congruunt, in prima parte huius examinis ipſorum Patrum verbis expoſuimus. De præcipuis igitur capitibus doctrinæ de ieiunio aliquas Patrum ſententias adſcribemus, quæ cum norma Scripturæ conſentiunt; nec tamen illas omnes hoc loco afferemus, ſed præcipuas tantum, quæ maxime videbuntur illuſtres. Et poſtea in hiſtoria certaminum de ieiunio multa talia Patrum dicta repetenda erunt.

Series capita ſequentium membrorum.

III. Sequemur autem illum ordinem, ſicut paullo ante Scripturæ ſententiam de ieiunio in certa aliquot capita diſtribuimus. Sicut igitur & ex veteri & ex nouo

Ieiunia Apoſtol. tempore vſitata fuiſſe patet.

nouo Testamento ostendimus testimonia & exempla ieiunii, eodem modo etiam in primitiua seu veteri Ecclesia, semper fuerunt ieiuniorum exercitia & priuata & publica.

De Historia de adolescente, Ioannis discipulo. Nota est historia, quam *Eusebius* lib. 3. cap. 23. ex Clemente describit, de adolescente, Ioannis Apostoli discipulo, quomodo, cum ad latrones defecisset, a Ioanne rursus conuersus fuerit. In eius vero publica pœnitentia Ioannes scribitur *crebris precibus* Deum pro ipso inuocasse, (καὶ συνεχέσι νηστείαις συναγωνιζόμενος) *& continuis ieiuniis vna* cum lapso *decertasse*, & variis Scripturæ sententiis animum ipsius confirmasse, &c. *De Hieronymo de Euangelio Ioannis.* Et *Hieronymus* scribit præf. super euang. Matthiæ, Ioannem, cum ingressurus esset scriptionem Euangelicæ suæ historiæ, flagitasse communes Ecclesiæ preces, ieiunio coniunctas. Ac licet de Apostolorum doctrina & exemplis omnium rectissime ex Scriptura statuimus, multa enim supposititia de actis Apostolorum sparsa fuisse, ostendimus in prima parte: Hæc tamen exempla ad canonem & analogiam Scripturæ congruunt, quod scilicet in publica pœnitentia, & in publicis pro arduo aliquo negotio precibus adhibita fuerint ieiunia.

Exercitia piorum ieiuniorum post Apostolorum tempora. IIII. Post Apostolorum etiam tempora, exercitia illa ieiuniorum semper in Ecclesia retenta & vsurpata fuerunt. Et de supposititiis Clementis Romani, Abdiæ, Hermæ, Ignatii & similiũ scriptis nihil hoc loco dicemus; pertinent enim ad historiam certaminum, de doctrina ieiunii; sed ex vetustissimis certis Scriptoribus pauca quædam adferemus, pleraque enim in historia ieiunii, quam postea subiiciemus, locum habebunt. *Apud Iustinum in Baptismo.* * *Iustinus* igitur in Apologia 2. f. 93. ritum baptismi ita describit: *Docentur* ante omnia *precibus & ieiuniis a Deo petere præteritorum peccatorum veniam, nobis vna preces iungentibus.* *Apud Irenæum in grauissimis supplicationibus.* Et *Irenæus* lib. 2. cap. 56. (quem locum etiam *Eusebius* l. 5. c. 7. transcripsit,) vbi donum miraculorum in suscitandis mortuis, ad sua vsque tempora in Ecclesia durasse scribit, in huiusmodi grauissimis supplicationibus ieiunia adhibita fuisse, dicit his verbis: Multi ex fratribus *necessaria* aliqua *caussa id postulante* mortuos suscitarunt, *vniuersa Ecclesia illius loci* (αἰτησαμένης μετὰ νηστείας πολλῆς καὶ λιτανείας) *supplicante cum ieiunio multo, & castimonia* seu sanctimonia. *Ieiun. ante Pascha.* *Eusebius* etiam lib. 5. c. 24. ex *Irenæi* Epistola quædam transcribit, de publico ieiunio, quod ante festum Paschatos obseruatum fuit, quia enim circa illud tempus, sicut veteres historiæ testantur, publice pœnitentes recipiebant, & adultos conuersos baptizabant, adhibuerunt iuxta Scripturæ morem publica ieiunia, quia etiam illo tempore ad seriam meditationem passionis & resurrectionis Christi, & ad solennem communionem se præparabant, & in huiusmodi actionibus antiquitus vsitata fuisse ieiunia, Scripturæ exemplis paullo ante ostendimus. Et tamen obseruationes illas ieiuniorum liberas tunc fuisse, quoad tempus & cibos, *Irenæi* illa Epistola & alia vetustatis testimonia, de quibus postea in historia ieiunii dicemus, ostendunt. *Tertullianus* in libro de ieiunio scribit: Episcopum *sollicitudinis alicuius Ecclesiasticæ caussa* solitum *vniuersæ plebi* ieiunia indicere. Et in publicis solennioribus precibus, quas *stationes* vocabant, adhibita tunc fuisse ieiunia, in lib. de oratione & ieiunio ostendit. In lib. de pœnitentia describens publicam exomologesin, inquit, *Ieiuniis preces alere ingemiscere, lachrymari & mugire dies noctesque ad Dominum. Cyprianus* in Sermone de ieiunio, dicit: Sanctos olim res magnas gesturos, & oraturos ieiuniis se præparasse. Et ne opus sit singulorum aliquot dicta recensere, extant integri tractatus *Basilii, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Augustini*, &c. de ieiunio: extant & exempla veteris Ecclesiæ omnium temporum, de quibus in historia ieiunii quædam annotabimus.

Quotidie spectant testimonia Tertulliani.

c. 9. f. 45.

Cypriani f. 34. 35.

Augustini. V. Ostenderunt autem veteres, doctrinam & exercitia veri ieiunii habere testimonia & exempla Scripturæ, sicut *Augustinus* inquit Epistola 86. *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris totoque instrumento, quod* vocatur *Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium.* Et testimonia illa Scripturæ ferme omnia collegit *Hieronymus* lib. 2. aduersus Iouinianum. *Hieronymi.*

Vbi sunt notandum multa peregrina testimonia detorta esse ad ieiunium. VI. Addendum vero & hoc est, quod veteres quidam, dum encomia ieiunii nimis rhetorice amplificare voluerunt, alia etiam testimonia ex Scriptura, quæ de ieiunio vsitato proprie non loquuntur, huc detorserunt, quæ catachreses non pauca incommoda huic doctrinæ attulerunt. Ex Tertulliano enim iam Montanizante plerique vt Basilius, Chrysostomus, & Hieronymus hoc arripuerunt, Adamo indictum fuisse ieiunium in Paradiso, cum Deus prohiberet, ne de ligno scientiæ boni & mali comederet. Addiderunt & ante diluuium præceptum fuisse ieiunium, scilicet quia carnium esus

* Iustin. apol. II. f. 93. ——— εὔχεσθαί τε καὶ αἰτεῖν νηστεύοντες παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκονται, ἡμῶν συνευχομένων καὶ συννηστευόντων αὐτοῖς.

esus non erat concessus. Ita dicunt sub lege a quibusdam cibis immundis indictum fuisse ieiunium, Sed abstinere a cibis, quos Deus tunc vel non concesserat vel prohibuerat, proprie non erat ieiunium. Neque enim Iudæi, quando ex mandato Dei carne suilla abstinebant, & interea prandentes & cœnantes aliis cibis vescebantur, ieiunare dicebantur. Ieiunare enim est a cibis licitis & concessis per diem abstinere, sicut supra ex Scriptura monstrauimus. Et si definitio ieiunii inde sumenda esset, quod Adamo vnius arboris vsus interdictus fuit: Item, quod ante diluuium cibus carnium non fuit concessus, quodque sub Mose quorundam ciborum eius prohibitus fuit, tunc in nouo Testamento, vbi sine exceptione & prohibitione indifferenter omnium ciborum vsus vt licitus concessus est, nullum posset esse ieiunium.

Incommoda nata in doctrina, de ieiunio, ex testimoniis istis impertinentibus.

VII. Et quanquam similes catachreses testimoniorum, quæ impertinentia in Scholis vocantur, Patribus non raro concedendæ sunt, ex hac tamen catachresi prohibitiones quorundam ciborum contra Scripturam sub prætextu ieiunii postea exortæ sunt; extructæ etiam inde superstitiosæ opiniones, de meritis ieiunii, vt quod dicunt; Sicut Adam non seruans ieiunium a fructu arboris vetitæ Paradiso eiectus est, ita nos per ieiunium rursus restitui in Paradisum.

Simili catechresi omnes ferme ad ieiunandum exhortantur Ecclesiam inde, quia Moses, Helias & Christus, per quadraginta dies & noctes sine aliquo cibo vsu ieiunii perseuerarint. Cum ieiunia illa sint miraculosa, quæ imitari nos non possumus, nec etiam ad imitandum nobis sint proposita, sicut *Chrysostomus* inquit, cumque in Scripturis alia ieiuniorum exempla extent, quæ imitari & possumus & iubemur. *Hieronymus* inde etiam ieiunium probare conatur, quod populus Israel, cum in deserto tantum Manna pasceretur, desiderio carnium, piscium, peponum, &c. in Aegypto, contra Dominum murmurauit. Num. 11, 5. Psalm. 78, 27. sq. Sed aliud est cibo desiderato carere, quod necessitatis est, aliud est cibo licito & præsenti voluntarie abstinere, quod proprium est ieiunii.

2. adu. Iouin. f. 56.

Ex tali testimoniorum Scripturæ catachresi progressum postea est, quod ex Patrum quorundam exemplis & consuetudinibus, extra Scripturam, leges ieiuniorum, & de tempore, & de prohibitione quorundam ciborum fieri cœperunt, sicut in historia ieiunii ostendemus.

Rectissima igitur & tutissima via est, vt sicut in aliis dogmatibus, ita etiam in doctrina de ieiunio, ex sola Scriptura inquiramus fundamenta, & ea sumamus non ex peregrinis locis, sed ex perspicuis Scripturæ testimoniis, quæ proprie loquuntur de vero ieiunio. Non enim animo traducendi, sed hoc consilio quasdam veterum catachreses annotaui, vt sit commonefactio, quantum incommodi ipsi doctrinæ afferat, si fundamenta non ex perspicuis Scripturæ locis, in quibus dogmata proprie sedem suam habent, petantur, sed impropria, aliena seu peregrina testimonia cumulentur & vrgeantur.

Definitiones ieiunii quibus Patres commode sunt vsi. T. IV. f. 242.

VIII. Porro definitionem etiam ieiunii veteres eodem modo circumscripserunt, sicut supra ex Scriptura ostendimus, vt *Augustinus* quæst. Euangel. lib. 2. cap. 18. Scriptura docet, *generale ieiunium non a concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum. Chrysostomus* * Hom. 1. in Genesin; Velim vos valedicere deliciis & voracitati, ac suscipere ieiunium. *Basilius* ** Hom. 1. de ieiunio, *Caue, ne ieiunii vtilitatem sola escarum abstinentia metiaris. Verum enim ieiunium est, ab omnibus vitiis esse alienum, exspectas vesperam, vt cibum capias, sed diem totum absumis apud tribunalia.* Idem *Basilius* in definitionibus latioribus, cap. 16. ἐγκράτειαν (*continentiam*) *dicimus, non omnimodam & perpetuam a cibis abstinentiam,* (*hæc enim violenta esset vitæ dissolutio*) ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ φρονήματος σαρκὸς πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιτηδευομένην ἀποχὴν τῶν ἡδέων, *sed abstinentiam a lautitiis seu deliciis institutam, & vsurpatam ad demoliendum sensum & ferocitatem carnis, eo fine, vt pietatis studium eo expeditius excoli possit.* Et addit, ideo continentiam abstinere non tantum a ciborum voluptatibus, verum etiam ab omnibus, quæ huic fini impedimento sunt. Et † cap. 18. dicit, continentiam ita colendam, ne incidamus in illorum errorem, qui iubent abstinere a cibis, 1. Tim. 4, 3. Ideo pro ratione temporis contenti quibusvis cibis,

* Chrysost. hom. 1. Gen. T. II. opusc. f. 7. [illegible]

** Basil. hom. 1. de ieiunio, f. 133. [illegible]

† Id. q. 18. f. 455. [illegible]

vt ostendamus, omnia munda esse mundis. Et in illis nihilominus seruari posse continentiæ scopum, vt scilicet ex iis non exquisita, sed quæ ad vitam necessaria sunt, frugaliter sumamus, & noxiam repletionem fugiamus. cap. 19. dicit: vsum, modum, & demensum in cibis differre pro ratione ætatis, studiorum, exercitiorum, & dispositionis corporum, ut impossibile sit, ἑνὶ κανόνι πάντας περιλαμβάνεσθαι, *vna simili vel æquali regula omnes complecti.* In definitionibus breuioribus * dicit, νηστείας καιρὸς οὐ τὸ θέλημα ἑκάστου, ἀλλ᾽ ἡ χρεία, *tempus ieiunandi non est voluntas cuicuique, sed necessitas: quando illi, qui ad cultum Dei tendunt, ieiunio opus habent, sicut acta Apostolorum testantur.*

f.459. (margin, beside "xiam repletionem")

Leo Serm. 8. de ieiunio septimi Mensis: *Subigendo corpori castigatio adhibenda est ieiunii. Quod licet generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, proprie tamen ad edendi diminutionem refertur,* quando voluntate cibus non sumitur. Idem Sermone 6. de ieiunio Pentecostes; Ieiunium impleatur non ciborum parcitate tantummodo, sed & potionis maxime vinorum.

Athanasius ** in vita diui Antonii; *Edebat semel in die post solis occasum.*

Augustinus Epistol. 86. *Prandere & ieiunare*: Item, *Prandentes & ieiunantes* aliquoties inter se opponit: ieiunantes enim prandio abstinebant, & ad vesperam prima in cœna cibum sumebant, quando vero non ieiunabant, tunc prandebant.

Item: *Epiphanius* dicit in compendiaria doctrina, ieiunium seruari vsque ad horam nonam, hoc est, circa vesperam.

Augustinus de moribus ecclesiæ catholicæ, cap. 33. *Ieiunia prorsus incredibilia multos exercere didici, non quotidie semel sub noctem reficiendo corpus, quod est vsque quaquam vsitatissimum, sed continuum triduum, vel amplius sæpissime sine cibo ac potu ducere.* Idem, Sermone in die Calendarum Ianuarii: Gentiles inebriantur, vos ieiunate, aut si ieiunare non potestis, saltem cum sobrietate prandete. Et Epistola 86. *Aliud est corda grauare crapula & ebrietate, quod semper est malum. Aliud est modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium.*

Hieronymus ad Eustochium, *a Pentecoste*, quando non ieiunatur, *cœna mutantur in prandia.*

Margin notes: q.a. f.151. (beside Leo); T.II.f. 456. (beside Athanasius); f.249. (beside Augustinus Epistol. 86); f.224. & 1104. (beside Epiphanius); T.I.f.519. (beside Augustinus de moribus); f.241. (beside Epistola 86)

CAPVT II.

Quomodo veteres doctrinam de caussa finali ieiunii Scripturæ consentaneam tradiderunt.

Testimonia Patrum de veris finibus ieiunii.

SVpra ostendimus ex Scriptura, ieiunium per se ex opere operato non esse virtutem, nisi ad certum & pium finem in Scriptura præmonstratum referatur. Idem & Patres docent, vrgent & veros ieiunii fines, aliquando verbis propriis, aliquando suis quibusdam phrasibus explicant.

Chrysostomi.

* *Chrysostomus* in Matthæum Homil. 47. *Non dicit ieiunium suum imitandum, quamuis quadraginta dies illos posset proponere, sed discite a me, quoniam mitis sum & humilis corde. — — Hæc dixi, non quod ieiunium mihi non placeat, quod magnis soleo efferre laudibus, sed quia doleo, si ceteris neglectis, satis ad salutem nobis ieiunium existimemus, quod in choro virtutum certe extremum sortitur locum.* ** Idem in Homilia de ieiunio ad populum Antiochenum: Niniuitas *non ieiunium periculo eripuit, sed vita mutatio Deum placatum reddidit. Hæc dixi, non vt ieiunium contemnamus, sed vt ieiunium honoremus. Honor enim ieiunii non est ciborum abstinentia, sed peccatorum fuga. Itaque ciborum abstinentia tantum ieiunium definiens, hic est, qui maxime ipsum vituperat.* Idem in Genesin Homilia secunda; Ieiunium dico abstinentiam a vitiis; etenim abstinentia a cibis propter hoc recepta est, vt petulantiam carnis refrenet, & equum moderanti facile parere faciat. Ieiunantem igitur ante omnia oportet iram refrenare, mansuetudinem addiscere, habere cor contritum, absurdas concupiscentias repellere, tribunal iudicis ante oculos proponere, dare eleemosynas, nullum malum aduersus proximum in cor admittere. Hoc est verum ieiunii, sicut & Esaias ex persona Dei loquens, dicit, &c. Hoc nobis curæ sit, & non vt plerique existimemus, definiri in hoc

* q. 129. f. 509. ——— ἀλλ᾽ ἡ χρεία τῶν εἰς θεοσέβειαν [illegible], [illegible] αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων [illegible].

** Athanas. in vita Anton. T. II. opp. f. 456. ἤσθιε τε ἅπαξ τῆς ἡμέρας μετὰ δύσιν ἡλίου.

* Chrysost. hom. XLVII. in Matth. T. I in N. T. f. 517. [illegible]

** Id. hom. de ieiun. ad pop. Antioch. T. 2. opusc. f. 46. [illegible]

hoc ieiunium, si ad vesperam vsque impransi maneamus.

Bernhardi, f. 141. In eandem sententiam & *Bernhardus*, inquit, Serm. 3 de quadragesima: *Si gula sola peccauit sola quoque ieiunet & sufficit. Si vero peccauerunt & cetera membra, cur non ieiunent & ipsa? Ieiunet ergo oculus, — ieiunet — auris, — ieiunet lingua, — ieiunet manus, — ieiunet etiam anima ipsa.* Chrysostomi. Et † *Chrysostomus* Homil. 4. in Genesin inquit: *Mentem ita compescamus, ne quid nocivum vel concipiat, vel effundat, — — ne existimemus inediam ad vesperam vsque „ad salutem nobis sufficere.* Nam notum „est, quid peruersis Iudæis dicat Domi„nus, Zach. 7. T. II. opusc. f. 79. Ibidem Homil. 10. cum quidam, qui ieiunia ferre non poterant, non auderent ad concionem venire tempore ieiunii, proponit illis doctrinam de temperantia, & addit, non simpliciter exigi ieiunium, sed vt spiritualibus eo rectius vacare possimus. Ibid. Ac concludit, si quis ieiunare non potest, sciat eum, qui manducat, Domino manducare. hom. 71. ad Antioch. T. IV. Lat. f. 98. b. Ita in Homilia de ieiunio inquit: *Si ieiunare non potes, potes tamen abstinere a deliciis, hoc autem non minimum est, nec a ieiunio multum distans, sed ipsum quoque diaboli furorem prosternere idoneum.* Et in Genesin †† Homil. 10. *Qui cibum accipit, & ieiunare non valet, largiorem det eleemosynam, feruentior sit in precibus, maiorem habeat alacritatem in audiendis Dominicis eloquiis: — — qui hæc fecerit, verum ieiunabit ieiunium, quod a nobis exposcit Dominus.* Et [a] homilia 15. *Declinemus a malo, & virtuti studeamus, hoc etenim verum est ieiunium.* Idem [b] Homil. 3. ad Antiochenos: *Ieiunium dico non hoc vulgare, sed accuratum ieiunium, non tantum ciborum abstinentiam, sed & peccatorum. Non enim ieiunii natura peccata eripere sufficit, nisi congrua cum lege fiat. — — Nam Pharisæus ieiunauit, sed post ieiunium descendit inanis. — Publicanus non ieiunauit, & Pharisæum ieiunantem præcessit non ieiunans: Vt discat, quod ieiunii vtilitas nulla sit, nisi & reliqua, quæ puri cordis sunt, consequantur.*

Augustini, T. IX. f. 101. *Augustinus* in Ioannem Tract. 17. *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi, quod est perfectum ieiunium, vt abnegantes impietatem, & seculares cupiditates, temperanter, iuste & pie viuamus in hoc seculo.* Idem contra Faustum lib. 30. cap. 5. T. VI. f. 328. Christiani *edomandi corporis caussa propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandam, — — non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ fructibus abstinent.* Et in Tractatu de vtilitate ieiunii vtitur T. IX. f. 8. a. hac venusta similitudine: *Si equo veheris, qui gestiendo te posset præcipitare, nonne, vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares, quem freno non posses? Caro mea iumentum meum est, via mea Christus, plerumque rapit me, & de via conatur excludere. Ita exultantem certe cohibeo ieiunio, &c.*

Cyrillus in Leuiticum lib. 10. Cyrilli. *Vis tibi ostendam, quale te oporteat ieiunare ieiunium? ieiuna ab omni peccato, nullum cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas voluptatis, nullo vino luxuriæ concalescas, ieiuna a malis artibus, abstine a malis sermonibus, contine te a cogitationibus pessimis. Tale ieiunium Deo placet. Abstinere vero — — a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, & hoc facere cum his, qui Dominum crucifixerunt, acceptum esse non potest Deo. — — Illi ieiunent, qui perdiderunt sponsum; Nos habentes nobiscum sponsum ieiunare non possumus. Nec hoc tamen ideo dicimus, vt abstinentiæ Christianæ frena laxemus. Habemus enim quadragesimæ dies ieiuniis consecratos, habemus quartam & sextam hebdomadæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Est certe libertas Christiano per omne tempus ieiunandi, non obseruantia superstitionis, sed virtute continentiæ. Nam quomodo apud eos castitas incorrupta seruabitur, nisi arctioribus continentiæ fulta præsidiis? Quomodo Scripturis operam dabunt, quomodo scientiæ & sapientiæ studebunt? nonne per continentiam ventris & gulæ? quomodo quis seipsum castrat propter regnum cælorum, nisi ciborum affluentiam resecet, nisi abstinentia vtatur ministra? Hæc igi-*

† Chrys. hom. IIII. in Gen. 1, II opusc. f. 32. [illegible]

†† Id. hom. X. T. II. opusc. f. 79. [illegible]

a Id. hom. XV. Tom. II. opusc. f. 134. [illegible]

b Id. hom. III. ad Ant. T. 12 opusc. f. 43. [illegible]

tur Christianis ieiunandi ratio est, sed est & alia adhuc religiosa ieiunatio. — — inuenimus enim in quodam libello ab Apostolis dictum, Beatus est, qui ieiunat pro eo, vt alat pauperem.

Cypriani. f.35. *Cyprianus* de ieiunio & tentationibus Christi: *ieiuniis vitiorum sentina siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languent, fugitiua abeunt voluptates, — — ieiunium, si discretione rogatur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ — exarmat. — — — Ieiunium Scripturarum deliciis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur. Quotquot vires virtutum vidimus sine ieiunio non legimus conscendisse, — — quoties aliquid a Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere — pernoctantes in orationibus,* &c.

Patrum incommodiores de ieiunio locutiones. II. Sed priusquam pergamus, præmittenda est hæc commonefactio, (cum ieiunium ad mortificationem carnis, ad exercitia pœnitentiæ & orationis, tanquam ad veros suos fines referri & ordinari debeat, eo modo, sicut supra in ex Scriptura ostendimus,) quod Patres ea, quæ vel pœnitentiæ vel orationis fidei propria sunt, sæpius ieiunio, vt caussæ remotiori, rhetorica amplificatione tribuant. Existimarunt enim, se huiusmodi rhetoricis aggregationibus efficacius posse homines ad suscipienda & exercenda ieiunia permouere, sicut *Chrysostomus* fatetur in libro de compunctione cordis, (c.4. Tom. opusc. IV. f.106.) quædam cohortatorie magis, quam vere dici, sed inde postea ipsi operi operato ieiunii assuta est opinio meriti, propitiationis, &c. Tales veterum figuras libenter & merito iuxta analogiam Scripturæ interpretamur, vt talia vel pœnitentiæ vel orationi fidei, quibus ieiunium eo, quo supra dictum est, modo subseruit, tribuantur, sicut ipsi Patres in illis suis, quæ iam annotauimus, dictis huiusmodi interpretationem ostendunt & præbent. Sed Pontificii rigide vrgent, vt talia ipsi operi ieiunii tanquam merita tribuantur, quæ vel solius Christi, vel pœnitentiæ, vel fidei propria sunt, quod cum salua fidei analogia facere non possimus, neganda & reiicienda sæpius nobis sunt talia veterum dicta, quando non admittitur interpretatio Scripturæ consentanea.

Simul tamen etiam negari non potest, Patres in rhetoricis illis ieiunii encomiis sæpe longius prouectos ab analogia fidei & norma Scripturæ non parum discessisse. Non absque caussa igitur Paulus monet, & res ipsas, sicut in verbo Dei traditæ sunt, conseruandas, & *formam* etiam *sanorum verborum*, sicut in Scripturis præformata est, (2. Tim. 1, 13.) retinendam & sequendam; discessio enim, licet commoda interpretatione recte exponi possit, non tamen caret periculo, & tandem corruptelas ipsius doctrinæ post se trahit.

III. Talia igitur veterum dicta quædam, quibus Pontificii abuti solent, paucis adscribemus. * *Basilius* Homil. 1. (Vt Basili.) de laudibus ieiunii: *Sicut pharmaca vermes in intestinis germinantes excutiunt: ita ieiunium in intimis secessibus habitans peccatum extinguit: — — in morbum incidimus per peccatum, sanamur per pœnitentiam, sed pœnitentia sine ieiunio otiosa est. — — Atque vt semel dicam,* (f.132.) *reperies, quotquot fuere sancti, omnes per ieiunium ad vitam Deo dignam fuisse institutos. Ieiunium preces nostras subuehit in cælum, dum illis alarum via fit, quibus in cælum ferantur.* Adde quod non solum ad venturi sæculi mala fugienda, & assequenda bona vtile est ieiunium, sed & huic ipsi carni conducibilius est. *Si cupis mentem reddere validam,* (f.133.) *fac carnem domes ieiunio, hoc enim est, quod Apostolus ait, quantum externus homo corrumpitur, tantum internus renouatur, — — ieiunium est armatura ad confligendum cum diabolo. Nam hoc genus non eiicitur, nisi per precationem & ieiunium,* &c. Hæc si tribuantur non operi operato ieiunii, sed pœnitentiæ & orationi fidei, quibus quomodo & quatenus ieiunium subseruiat, supra ex Scriptura dictum est, recte intelligi possunt, sed tamen non phrasi Scripturæ, sed nimis rhetorice dicuntur. Et ipse *Basilius* ** post declamatoria illa encomia, addit ἐπανόρθωσιν quandam, *Sed caue,* inquit, *ne ieiunium sola escarum abstinentia metiaris. Verum enim ieiunium est ab omnibus vitiis esse alienum,* Esa. 58, 6. 7. *Carnes non edis, sed comedis fratrem tuum, vino abstines, sed ab iniuriis tibi non temperas.* Væ his, qui ebrii sunt, non vino, *est enim & mentis temulentia.*

Et

* Basil. hom. I. de ieiun. f. 130. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῶν παίδων ζωογονούμενοι σκώληκες φαρμάκοις τισὶ δριμυτάτοις ἐξαφανίζονται, οὕτως ἁμαρτίαν ἐμφωλεύουσαν τῷ βάθει, συναπολλυμένην τῇ ψυχῇ ἐπεισελθοῦσα νηστεία. —— ἐνοσήσαμεν διὰ τὴν ἁμαρτίαν. ἰάθημεν διὰ τῆς μετανοίας. Μετάνοια δὲ χωρὶς νηστείας, ἀργή. —— f.132. ἢ ἁπαξαπλῶς, εὕροις ἂν τὴν νηστείαν πάντας τοὺς ἁγίους εἰς τὴν κατὰ θεὸν πολιτείαν χειραγωγοῦσαν. —— νηστεία προσευχὴν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμπει, οἱονεὶ πτερὸν αὐτῇ γινομένη πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. —— f. 133 εἰ δὲ θέλεις ἰσχυρὸν ποιῆσαι τὸν νοῦν, δάμασον τὴν σάρκα διὰ νηστείας. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅτι ὅσον ὁ ἔξωθεν ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται. —— νηστεία ὅπλον ἐστὶ πρὸς τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων στρατείαν. τοῦτο γὰρ γένος οὐκ ἐξέρχεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ.

** Id. ib. μὴ μέν τοι ἐν τῇ ἀποχῇ μόνῃ τῶν βρωμάτων τὸ ἀπὸ τῆς νηστείας ἀγαθὸν ὁρίζου. νηστεία γὰρ ἀληθὴς ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσις —— κρέα οὐκ ἐσθίεις; ἀλλ' ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν. οἴνου ἀπέχῃ; ἀλλ' ὕβρεων οὐ κρατεῖς. —— Οὐαὶ οἱ μεθύοντες οὐκ ἀπ' οἴνου.

Et † Homil. 2. cum multis rhetoricatus fuisset, tandem inquit; *Attamen ad hoc vt laudem promereatur ieiunium. non est per se satis temperare a cibis sed ieiuniam ieiunemus acceptabile Deo. A vitiis enim abstinere verum est ieiunium.* Quod vero idem †† *Basilius* Homil. 1. dicit: Quoniam Adam non ieiunauit a fructu prohibito, *exulamus e Paradiso; Ieiunium igitur, vt ad illum postliminio reuertamur.* Item: *iussus es non indulgere deliciis, per ieiunium ergo satisfacito Deo.* Hæc possent ita ad anologiam fidei intelligi, si agamus pœnitentiam & fide propter Christum petamus remissionem peccatorum, tunc aperiri nobis portas Paradisi. Et supra dictum est, ieiunium subseruire pœnitentiæ & orationi fidei. Sed tamen non est hypotyposis sanorum verborum in libris canonicis præformata. Solus enim Christus pro peccatis nostris satisfecit, & ipse solus est via in Paradisum, quem cum latro pœnitens vera fide inuocabat, audiuit, *Hodie mecum eris in Paradiso.* Et quando contra hanc fidei analogiam Pontificii talia veterum dicta vrgent. cogimur salua reuerentia, quæ tam magnis viris debetur, illa reiicere, vt fundamentum salutis saluum retineamus. Et obseruetur, quod Iesuitæ citantes hanc *Basilii* sententiam. in margine notant (*ieiunium est satisfactio pro peccatis*) quia scilicet interpres vsus fuit verbo *satisfaciendi*; sed *Basilius* dicit, *per ieiunium* ἀπολογεῖσθαι *Deo.* Significat autem hoc loco ἀπολογεῖσθαι non excusare, vel defendere peccatum, sed reatum agnoscere, & culpam deprecari, quod fit in vero ieiunio. Nequaquam autem in Græca lingua ἀπολογεῖσθαι significat ita satisfacere, sicut Pontificii intelligunt, compensationem æquiualentem pro offensa persoluere.

Luc 23, 43. (margin, beside "ra fide inuocabat, audiuit, Hodie mecum")

Chrysostomi. T. II. opusc. f. 2. (margin)

a. *Chrysostomus* Homil. 1. in Genesin, Deus *cupiens ea, quæ peccauimus nos, abluere, hanc nobis, quæ per ieiunium fit, curationem adinuenit.* Intelligit autem seriam pœnitentiam, quæ fit adiuncto ieiunio, sicut supra ostendimus. Et ad ea, quæ ex Scriptura supra adduximus, congruunt ea, quæ *Chrysostomus* ibi subiungit; *ieiunium animam habiliorem efficit & valentiorem, leues ei pennas producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat.* Item: *sicut crapula — innumerorum malorum caussa est, — ita ieiunium — omnium nobis bonorum semper caussa fuit.* f. 4. Idem Serm. 1. de ieiunio: Propitiationis tempus adest, abiiciendorum peccatorum tempus est, ieiunemus a cibis, sed primum a peccatis. Hic ipse se explicat, quando enim volumus peccata deponere, & cum Deo reconciliari, necesse est, vt agamus pœnitentiam & fide propter Christum petamus reconciliationem. Pœnitentiæ vero & orationi fidei quomodo ieiunium subordinetur, supra exposuimus. In eandem sententiam in eodem Sermone dicit: Ieiuna, quia peccasti; ieiuna, vt non pecces; ieiuna, vt accipias; ieiuna, vt permaneant, quæ accepisti. Quod vero ibidem scribit; Deus dixit, subuertetur Niniue; illa adhibuerunt ieiunium & effugerunt: Hoc ipse explicat * in sententia paullo ante citata: *Niniuitas non ieiunium. sed pœnitentia periculo eripuit.* hom. de ieiun. ad pop. Ant. T. I opusc. f. 46. Et quod postea subiungit; Ieiunemus nos ipsos curantes, & operam dantes, vt passionum Christi participes simus: Hæc Iesuitæ ita peruertunt. quasi opere ieiunii applicetur nobis meritum passionis Christi. Sed quia fide in vera pœnitentia, cui ieiunium subseruit, fit illa applicatio, ideo *Chrysostomus* ita locutus est. Item: quia ieiunium pars est mortificationis carnis, qua conformes efficimur Christo. Quod vero Iesuitæ Patres ita interpretantur, quasi nulla posset esse vera pœnitentia, nulla oratio fidei, impetrans gratiam Dei, sine externo ceremoniali ieiunio, & Scriptura negat, sicut supra ostendimus, & *Chrysostomus* ipse dicit, *Pharisæum ieiunantem*, Publicanus *non ieiunans* præcessit. f. 4.

Epiphanii. (margin)

Iesuitæ citant ex *Epiphanio* ** de compendiaria doctrina §. 22. hanc sententiam; *Ieiunamus, non vt beneficium aliquod ei, qui pro nobis passus est exhibeamus, sed vt Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram confiteamur, & vt pro peccatis nostris ieiunia nobis apud Deum supputentur.* Atque inde extruunt hoc dogma: Ieiunia tanquam

f. 6. (margin, beside "ieiunium animam habiliorem efficit & va-")

(T) 3 per-

† Id. hom. II. f. 137. οὐ μὴν τοι ἐξαρκεῖ καθ' ἑαυτὸν ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων πρὸς τὸν ἐπαινετὸν νηστείας· ἀλλὰ νηστεύσωμεν νηστείαν δεκτὴν καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ· ἀληθὴς νηστεία ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσις.

†† Id hom. I. f. 131. ἐξεπέσομεν τοῦ παραδείσου· νηστεύσωμεν τοίνυν, ἵνα πρὸς αὐτὸν ἐπανέλθωμεν· f. 130. τρυφὴν [illegible] μὴ γὰρ [illegible] διὰ νηστείας ἀπολόγησαι τῷ Θεῷ.

a. Chrysost. hom. I in Gen. T. II. opusc. f. 4. πλάσας γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς, καὶ εὐθὺς ἐν τούτῳ μάλιστα [illegible] τοῦ φαρμάκου πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, τούτῳ ἔδωκε τὴν ἐντολὴν, εἰπὼν —— [illegible] φάγε, καὶ [illegible] φάγητε, [illegible] p. 6. ἡ νηστεία τὴν ψυχὴν εὐκολωτέραν ἐργάζεται, κούφην αὐτῇ τὰ πτερὰ κατασκευάζει μετέωρον [illegible], p. 4. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀδηφαγία μυρίων κακῶν αἰτία [illegible], οὕτως ἡ νηστεία τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἀγαθῶν ἀεὶ αἰτία γέγονε.

* Id hom. de ieiun. ad pop. Ant. T. I. opusc. f. 46. ἡμεῖς [illegible] οὐχ ἡ νηστεία ἐξήρπασε (τοὺς Νινευΐτας) τοῦ κινδύνου, ἀλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ βίου cetera.

** Epiphan. de compend. doctr. §. XXII. f. 1104. T. I. opp. καὶ οὐχ' ἵνα χάριν ποιήσωμεν τῷ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθότι, ἡ νηστεία ἡμῖν προστέτακται· ἀλλ' ὅπως ὁμολογήσωμεν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τὸ τοῦ κυρίου πάθος, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἀνεδέξατο· καὶ ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῶν ἐνδεκτοὶ Θεῷ γίνωνται.

persolutiones, satisfactiones, expiationes, pro peccatis nostris apud Deum supputari. Sed si ieiuniis nostris possemus debita nostra coram iudicio Dei persoluere, Christus frustra mortuus esset. Aut enim Christi passio pro peccatis nostris non satisfecisset, aut non totum nostrum debitum persoluisset, quorum vtrumque falsum & blasphemum est. Et *Epiphanius* ipse dicit: Ideo illis diebus, quando memoria passionis Christi celebratur, ieiunare, vt sit confessio, Christum ipsum passionem pro salute nostra suscepisse. Ergo nequaquam hoc sensit *Epiphanius*, quod Iesuitæ inde extruunt, sed verba hæc sunt: ὅπως ὑπὲρ τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν αἱ νηστεῖαι ἡμῖν εὐλόγιστοι θεῷ γένωνται. *vt pro peccatis ieiunia nobis fiant grata & accepta Deo.* Et vocat ieiunia pro peccatis, sicut Siracid. 34,31. In pœnitentia enim ostendentes luctum propter peccata adhibebant ieiunia. Hanc interpretationem analogam fidei si Iesuitæ noluerint admittere, nos ab Epiphanio potius, quam a Christo, qui est λύτρον pro peccatis nostris, discemus.

Ambrosi. T.1.f.527.

Ambrosius de Helia & ieiunio, cap. 3. *Ieiunium est refectio animæ, cibus mentis, vita angelorum, culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum castitatis.* Quæ de pœnitentia & oratione fidei, ad quæ ieiunium, vt supra dictum est, referri debet, recte intelliguntur. Sicut ipse

f.528.

Ambrosius cap. 4. explicationem addit; ieiunium est velamen, *quod tegit culpam*; quomodo vero? *Tegit*, inquit, *abstinentia, tegit gratia: — — gratia tegit, dum remittit, & omnem abolet errorem.* „*Tegit abstinentia*, dum vitium pœnitendo & mœsto affectu abluit & abscondit. Hæc iuxta analogiam fidei recte hoc modo interpretantur, sed ab illa analogia longius recedit, & durius profecto dictum est, quod *Ambrosius* ibidem scribit, cap. 9. *Ieiunium est reconciliationis sacrificium.* Et cap. 10. Mensa regni cælorum *ieiunio comparatur, — — famis acquiritur pretio. Ad mensam illam ieiunia nos perducunt, hac fame illa, quæ sunt æterna, mercamur*, &c. Pretium, quo acquisitum est regnum Dei, non est fames nostra, seu ieiunium, sed sanguis immaculati agni Dei, 1. Pet. 1, 19. Et quæ Sacramenta reconciliationis Christus instituerit, ex Euangelio notum est. Ipse etiam *Ambrosius* mitigationem quandam cogitur addere, quod de pœnitentia hæc velit intelligi; subiungit enim; *Non autem omnis fames acceptabile ieiunium facit, sed fames, quæ Dei timore suscipitur, — — — ieiuni-*

f.531.
f.532.
f.533.

um enim culpa interfector est. Idem *Ambrosius* Epist. 82. ad Vercellenses, vsitata tunc phrasi ieiunium vocat meritum, hoc est. bonum opus, cuius aliqua spiritualis est vtilitas. Audio, inquit, Iouinianistas dicere, *nullum esse abstinentiæ meritum, nullum frugalitatis; — — — delirare eos, qui — castigent carnem suam, vt menti subditam faciant. Quod nunquam fecisset, nunquam scripsisset — Paulus, si deliramentum putasset; gloriatur enim, dicens: Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne aliis prædicans ipse reprobus inueniar.* Quod vero ibidem addit: *Quæ nobis salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostra?* Idque conatur probare ex Tobiæ cap. 4, 11. & 12, 8. 9. *Ieiunium & Eleemosyna a peccato liberant*: Primum textus Tobiæ de ieiunio hoc non habet. Deinde liberatio a peccato, redemptio seu remissio, non est a Christo ad nostrum ieiunium transferenda. Sed de pœnitentia & oratione fidei, quibus ieiunium subseruit, intelligi hæc possunt, sicut Tobias cap. 12, 8. inquit: *Bona est oratio cum ieiunio.* Nec tamen canonica Scriptura ita vel docet vel loquitur, *Ieiunium liberare nos a peccato.*

al. 1 pep. 25 f. 1, 2.

cap.

Quæ locomendo … veterum dicta a posterioribus latius exposita, maiores peperunt errores.

IIII. Illas veterum figuras posteri latius extenderunt, & ipsi operi operato ieiunii omnia ea tribuerunt, quæ Christi merita sunt, & fide accipiuntur. Ita *Leo*, Serm. 4. c. 6. f. 244. de ieiunio septimi mensis inquit; *Quarta & sexta feria ieiunemus, sabbato vero apud beatissimum Petrum Apostolum vigilias celebremus, sperantes nos ita eius orationibus adiuuandos, vt Deus misericordiarum ieiunii nostri sacrificio placatus exaudiat.* Et Sermone 8. *conuenientibus in vnum propositum tribus studiis, oratione scilicet, eleemosyna & ieiunio, præstabitur nobis a Deo & cohibitio cupiditatum & exauditio precum, & remissio peccatorum per Christum.* Sermone 9. *Peccatum quod fragilitate carnis & cupiditatum pollutione contrahitur, ieiuniis & eleemosynis deletur.* Item, *vt misericordi Deo ieiunio nostro & deuotione placeamus.* Item, de ieiunio decimi mensis, Sermone 4. *Curandis læsionibus, quas sæpe incidunt, qui cum inuisibili hoste confligunt, trium maxime remediorum adhibenda est medicina, in orationis instantia, in castigatione ieiunii, in eleemosyna largitate, quæ cum pariter exercentur, Deus propitiatur, culpa deletur*, tentatio *eliditur.* Sermone 5. *Velociter ad diuinas conscendit aures oratio eleuata suffragiis* ieiunii & eleemosynæ. Idem de quadragesima Sermone 1. dicit, Ieiunio obtineri propitiationem. Sermone 4. In quadragesima *aliorum*

c.3. f.249.
c.3. f.250.
c.4. f.255.
f.13.
f.

f.95.
c.1. f.105.

tem-

temporum culpas & pia opera redimunt & ieiunia casta decoquunt, &c. Quæ certe ita, sicut sonant, sine contumelia Christi, & exinanitione fidei accipi nec possunt nec debent.

Impiæ opiniones de ieiunio sub nominibus veterum sparsæ in scriptis suppositis: sub nomine Ambrosii. vid. serm. 29. f. 40.

V. Sub nomine etiam & titulo veterum, tales opiniones in scriptis non genuinis sparsæ sunt, vt sub *Ambrosii* nomine, Sermone 47. al. 29. f. 40. de quadragesima: *Ieiunemus continue & deuote hoc spatio temporis, vt propitietur nobis Dominus, pateant nobis cæli, & inferna* contra nos non valeant. Sermone „58. Sicut Moses & Helias quadragena„rium numerum ieiunii obseruando „gratiam meruerunt, ita & nos hoc i„psum tempus custodiendo mereamur. „Sermone 40. dicit; Quemque pro sa„lute sua debere ieiunare. Sicut Ser„mone 34. dicit; Pro peccatis ieiunan„dum esse.

al. 41. f. 60. *al. 43. f. 61.*

Sub nomine Augustini.

Ita sub *Augustini* nomine, Sermone 60. f. 504. de tempore dicitur; *Pro peccatorum indulgentia, & pro misericordia diuina* ieiunemus. Sermone 65. *Eiecit nos de Paradiso cibus, — reducat* ieiunium. Sermone 69. Ieiunium vocatur *redemptio salutis & remedium peccatorum*. Item quadragesimæ *ieiuniis quæuis iniquitas peccatorum exorari potest, & quantæuis iudicis seueritas mitigari*. Sed Sermones illos non esse vel Ambrosii, vel Augustini, *Erasmus* liquido ostendit.

f. 510. *f. 517.*

Posteriorum error natus ex scriptis istis suppositiciis.

VI. Inde vero posteriores arripuerunt occasionem affingendi ieiunio varias, partim superstitiosas, partim impias opiniones. Vt *Bernhardus* Sermone 66. f. 1042. in cantica inquit; *Ego interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccatis.* Et sermone 4. de quadragesima; *Pro eo, quod ipsis quoque licitis abstinemus, ea nobis, quæ prius commisimus, illicita, condonantur. —— Bonum ergo & salutare ieiunium, quo redimuntur æterna supplicia, dum remittuntur hoc modo peccata. —— Nec solum obtinet veniam, sed & promeretur gratiam*, ieiunium &c. Et ex huiusmodi inclinationibus extructa tandem est Pontificiæ Ecclesiæ doctrina de ieiunio, de qua in sequentibus dicemus.

f. 142.

Quo de caussa testimonia hæc Patrum hic collecta sunt.

VII. Has pauculas vero Patrum sententias hoc loco adscripsi, non vt viros illos eruditione & pietate præstantes, & de Ecclesia optime meritos sugillarem, sed quia dissimiles apud ipsos hac de re extant sententiæ, vt ostenderem illa, quæ ad normam Scripturæ & analogiam fidei congruunt, discernenda esse ab aliis, quæ minus commode dicta veteribus exciderunt. Et vt consideretur, quando rhetoricis declamationibus indulgetur, & ab hypotyposi sanorum verborum in canonicis Scripturis præformata disceditur, licet per figuras quasdam talia excusari, mitigari, & in partem meliorem exponi possint, tamen eo modo sensim fieri inclinationem a puritate doctrinæ, & spargi errorum seminaria, ac præberi occasiones, ad deprauationes & corruptelas sanæ doctrinæ, quæ tunc dissimulari nec possunt, nec debent, quando peruersi homines illis abutuntur ad stabiliendos errores, abusus & superstitiones. Atque ideo quando Pontificii tales veterum excessus ad palliandas & stabiliendas superstitiosas de ieiuniis opiniones producunt, cogimur contradicere, & a Patrum exorbitantibus vestigiis aliquantisper discedere, vt iuxta canonem Scripturæ recto pede ad veritatem Euangelii ambulare possimus.

Omnino enim & necessario fundamentum illud saluum retinendum est, quod solus Christus gratiam, remissionem, & salutem nobis promeruit; quod Pater illa beneficia Filii sui per Spiritum sanctum in verbo Euangelii & Sacramentis nobis proponat & offerat; quodque fide, quæ existit in vera pœnitentia, illa accipiamus & nobis applicemus. Et quicquid cum hoc fundamento pugnat, reiiciendum est.

Semper etiam memoria repetendum est, quod supra ex Scriptura ostendimus, opus ieiunii per se, nisi ad fines supra monstratos referatur & ordinetur, non esse tam eximiam virtutem. Multi enim sobrietate ad hoc abutuntur, vt proximo insidias struere, & mala machinari possint, sicut & Esaias inquit, *Ieiunatis ad lites & contentiones.* *c. 58. 4.* Et quantumcunque encomia ieiunii amplificentur, semper cogitandum est, insonare nobis illam vocem Pauli; *Corporalis exercitatio modicum habet vtilitatis; pietas vero ad omnia vtilis est.* *1. Tim. 4. 8.* Cuius Paulinæ vocis si Patres memores fuissent, non incidissent in hyperbolas istas de nimiis encomiis, quæ extra & præter, immo sæpius contra Scripturam ieiunio ab ipsis tribuuntur, quæ variis & perniciosis corruptelis postea occasionem præbuerunt, quod homines putarunt, totum Christianismum in obseruatione ieiuniorum & similium traditionum situm esse, cum audirent talia externa magis extolli & amplificari, quam spirituales cultus mandatorum Dei; cumque opinio curationis, propitiationis, expiationis, & remissionis peccatorum affingeretur operi ieiunii, obscurata & tandem deprauata prorsus fuit sana doctrina de pœnitentia, de fide, de merito Christi, & de gratuita iustitia. Hæc commonefactio in consideratione talium sententiarum apud veteres vtilis & necessaria est.

CAPVT

CAPVT III.

Quod Patres, sicut & Scriptura ad subigendum corpus & mortificandas concupiscentias carnis, non solum ieiunium, verum etiam temperantiam & sobrietatem proponant.

De temperantia & sobrietate, seruire has virtutes iisdem pietatis exercitiis, quibus ieiunium.

SVpra ostendimus, cum gula, crapula, & ebrietas spirituales animæ actiones impediant, turbent, & suffocent, econtra vero carnis concupiscentias excitent & inflamment, quod Scriptura pro ratione personarum & ætatum proponat non tantum ieiunium, verum etiam temperantiam & sobrietatem. Ita veteres etiam, licet multi sint in commendandis ieiuniis, eosdem tamen fructus & effectus ad mortificandam carnem, ad excitanda seria exercitia pœnitentiæ & orationis, tribuunt etiam temperantiæ & sobrietati, sicut ieiunio.

Et quidem illis, qui non poterant, vel non volebant abstinere, vel ieiunare, proponebant temperantiam & sobrietatem, sicut paullo ante tales sententias *Chrysostomi* annotauimus; *Qui ieiunare non potest, studeat*, inquit, *temperantiæ, abstineat a deliciis*, &c. Finis enim est, vt spiritualibus exercitiis eo rectius vacare possimus, quod aliqui & aliquando temperantia assequi possunt, aliquando ieiunio opus est. Ita *Augustinus* contra Faustum lib. 30. cap. 5. inquit, Abstinent, *quanto magis quisque vel minus seu voluerit, seu potuerit*.

T. VI. f. 325.

Sententia Scripturæ de temperantia & sobrietate, quas illi vrgent.

II. Vrgent itaque veteres illas Scripturæ sententias, quæ docent, temperantiam conducere ad mortificationem carnis, ad facienda officia vocationis, ad exercitia pœnitentiæ, orationis, fidei & pietatis, Rom. 13, 13. 14. *Non in commessationibus & ebrietatibus, sed induite Christum.* 1. Cor. 9, 25. *Qui in agone contendit, πάντα ἐγκρατεύεται, per omnia temperans est.* Atque ita Paulus inquit, *& ego corpus meum*
v. 27.
subigo. Et Tit. 1, 7. 8. Paulus ab Episcopo requirit, vt non sit *vinolentus*, sed *temperans*, quam temperantiam ad patientiam, pietatem, & charitatem vtilem esse Petrus confirmat, 2. Petr. 1, 6. 7. Et Christus Luc. 21, 34 præscribens ea, quæ vtilia sunt, vt semper vigilemus & oremus, dicit; *Cauete, ne corda vestra grauentur crapula & ebrietate.* Ita 1. Petr. 5, 8. Vt possimus diabolo fide resistere, inquit: *Sobrii estote & vigilate.* 1. Thess. 5, 6. *Sobrii simus, induti loricam fidei, charitatis, & spei.* Et 2. Timoth. 4, 5. vt Timotheus ministerium suum implere possit, Paulus præcipit ei, vt vigilet, in omnibus laboret, & *sobrius sit.* Tit. 2, 2. 6. sobrietatem præscribit & iuuenibus & senioribus. Siracid. 31, 22. sq. *Modicum sufficit homini πεπαιδευμένῳ temperanti, seu bene instituto; somnus salubris est in visceribus temperantia, mane surgit & anima eius cum ipso*
v. 30.
est, vinum accommodatum est vitæ hominis, si moderate bibatur. Exultatio animæ & v. 36.
iucunditas vinum moderate potatum. Vi- v. 38.
num copiose potatum irritationem animi creat. Ecclesiast. 10, 16. 17. *Væ tibi terra, cuius Principes mane comedunt. Beata terra cuius Principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, non ad luxuriam.*

Ita ergo crapula & ebrietas in Scriptura damnatur, & fugienda præcipitur. Nec tamen illis vitiis immediate opponitur ieiunium, sed temperantia, vt abstineamus a crapula & ebrietate, vt Esa. 28, 7. 9. *Verum hi quoque præ ebrietate nescierunt videre, ignorauerunt iudicium. Quem igitur docebit sapientiam.* Deuter. 32, 15. *Incrassatus impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum suum.* Prouerb. 20. 1. *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa ebrietas.* 1. Cor. 6, 10. *Ebriosi regnum Dei non possidebunt.* Gal. 5, 19. sq. *Commessationes, ebrietates* sunt *opera carnis, & qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ose. 4, 11. *Vinum & ebrietas auferunt cor.* Prouerb. 31, 5. *Ne bibant & obliuiscantur iudiciorum.* Esa. 5, 22. *Væ, qui consurgitis ad sectandam ebrietatem, & potentes estis ad bibendum vinum.* Ephes. 5, 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Esa. 22, 12. sq. Quando Dominus vocat *ad fletum & ploratum, ecce gaudium & lætitia, comedere carnes, bibere vinum: comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Et reuelatum hoc est in auribus Domini, non remittetur*, &c. Amos 6, 4. *Væ, qui cum lasciuitis in stratis, comeditis agnum de grege, canitis bibentes vinum, vnguento delibuti & nihil patiebantur super contritione Ioseph.* Luc. 6, 25. *Væ, qui saturati estis & ridetis, esurietis enim, lugebitis & flebitis.* Prouerb. 23, 33. Qui vina sectantur, eorum *oculi spectabunt extraneas, & cor peruersa cogitabit.*

III. Has Scripturæ sententias ideo hoc loco annotaui, vt manifestum fiat, non solum ieiunium animam reddere idoneam & alacrem ad perficienda officia vocationis, ad exercitia pœnitentiæ, orationis & pietatis, sed temperantiam & sobrietatem idem etiam efficere sicut hæc Scripturæ testimonia ostendunt. Scopus enim seu finis, quem Scriptura respicit, hic est, ne carnis petulantia exercitia spiritus impediantur & suffocentur. Ad illum finem assequendum Scriptura contra carnis rebellionem, quod ad cibum attinet, proponit hæc tria remedia. I. Cauere, vitare, fugere, crapulam & ebrietatem. II. Sectari temperantiam &

Vbi de fine, quem Scriptura præscribit temperantia & ieiunio.

& sobrietatem. III. Si ratio domandæ carnis ita exigat, ieiunare. Iubet igitur Paulus necessaria sustentatione corpori honorem exhibere, & carnem curare, sed ne id cedat ad concupiscentias carnis, vult adhiberi abstinentiam a commessationibus & ebrietate, Rom. 13,13. 14. Deinde temperantiam seu sobrietatem, ne cor grauetur, Luc. 21,34. Quibus si finem propositum non assequamur, Scriptura proponit doctrinam de ieiunio, quod habet quidem testimonia & exempla Scripturæ, sicut supra monstratum est, non tamen in forma mandati, simpliciter ab omnibus & semper ita exigitur, sicut temperantia, quæ simpliciter omnibus & semper præstanda mandatur. Hæc ideo obseruanda sunt, ne quis Patrum declamationes de ieiunio ita accipiat, quasi nullus vnquam possit spiritu actiones carnis mortificare, exercitia pœnitentiæ, orationis & pietatis recte etiam in sobrietate administrare, nisi adhibeatur externum ieiunium.

Temperantiæ eadem patres tribuunt, quæ ieiunio. f. 312. T. 1.

IIII. Eodem modo Patres etiam temperantiæ eadem tribuerunt quæ ieiunio, vt *Ambrosius* de Iacob & vita beata c. 2. „Passiones animæ sunt, superbia, auaritia, ambitio, contentio, inuidia; corpori nexa sunt vitia, vorandi libido, effusio luxuriæ & lasciuiæ. Istarum passionum *temperantia maxime restinguit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderamine animum temperat, mentem informat. Deinde etiam deliciarum abstinentia restinguit habenas corporalis ferocitatis.* — *Temperantia igitur est correctionis prauia, disciplina magistra*, refrenans cupiditates, &c.

vt Hieronymus.

Hieronymus lib. 2. contra Iouinianum; *Si quis existimat, & abundantia ciborum potionumque se perfrui, & vacare posse sapientiæ, hoc est, & versari in deliciis, & deliciarum vitiis non teneri, seipsum decipit.* - - - *Absque cibis impossibile est humanum corpus subsistere, adesse ergo debet ratio, vt tales ac tantas sumamus escas, quibus non oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur.* Idem in 44. caput Ezechielis: Sunt opera, *quæ pro necessitate corporis facere compellimur, vt cibum capere & potum.* — *quæ tunc circumcidimus, si non ad delicias, luxuriam & inertiam, sed ad necessitatem naturæ & corporis istius sustentaculum cuncta faciamus.*

Ambrosius.

Ambrosius de Helia & ieiunio c. 12. *sicut mater fidei continentia, ita perfidiæ mater ebrietas est.*

Augustinus.

Augustinus Epist. 86. Cum ei argumenta deficiunt, quibus probet sabbato ieiunandum in luxurias epularum & temulenta conuiuia & ebrietates insultabundus inuehitur, quasi non ieiunare sit inebriari. *Aliud enim est grauare corda crapula & ebrietate,* — — *aliud modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium.* — — *Prandia* ergo *Sanctorum a voracitate & ebriositate ventricolarum discernat.*

Prosper. P. 321.

Prosper de vita contemplatiua l. 3. c. 19. *Temperantiæ virtus si in animo habitat, libidines frenat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat,* — — *cogitationes prauas remouet, inserit sanctas, animi teporem desiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & ab omni vitiorum tempestate defendit,* &c.

SECTIO III.

Quæ & qualis sit Pontificiorum doctrina de ieiunio.

Antithesis Pontificii dogmatis de ieiunio.

HActenus ex Scriptura canonica ostendimus, quæ sit vera sententia doctrinæ de ieiunio, quis pius & salutaris eius vsus. Addidimus etiam ex veteris Ecclesiæ scriptoribus sententias quasdam verbo Dei consentaneas: & ostendimus, quomodo ab hypotyposi sanorum verborum in Scripturis præformata sensim cœperint discedere. Superest iam, vt ostendatur & doctrinam & exercitia ieiunii in Pontificia Ecclesia non congruere ad Canonem seu normam Scripturæ Canonicæ, sicut illa testimoniis & exemplis doctrinam de ieiunio tradit & proponit, sed leges & opiniones Pontificiorum expresse pugnare cum Scriptura.

II. Ad quod demonstrandum non est opus prolixa oratione, sed si tantum instituatur antithesis doctrinæ Pontificiæ de ieiunio, ad ea, quæ supra ex testimoniis & exemplis Scripturæ de ieiunio constituta sunt, tunc diiudicatio facilis & plana erit. Vt igitur membra membris commodius opponi possint, ordine tantum recitabimus, quid Pontificia Ecclesia de legibus temporis ieiunii, de ciborum quorundam prohibitione, & de meritis ieiunii statuerit. Hæc enim est definitio Pontificii ieiunii, quod sit subtractio cibi facta secundum institutionem Ecclesiæ, scilicet statutis temporibus, & abstinentia ciborum prohibitorum sub pœna peccati mortalis, ad satisfaciendum pro peccatis, & ad promerendam gratiam Dei, & vitam æternam. Vel sicut *Alexander Alensis* definit; Ieiunium est abstinentia a cibo & potu, secundum formam Ecclesiæ, intuitu satisfaciendi pro peccato, & acquirendi vitam æternã.

Partitio sectionis huius.

1. Caput, quomodo ieiunium suum Pontificii describant.

III. Primum igitur generale caput Pontificiæ doctrinæ est de ieiunio, quomodo suum ieiunium describant, supra enim ex Scriptura ostendimus, sanctos ieiunantes omnibus deliciis corporis renun-

nunciasse, & per diem ab omni cibo vsque ad vesperam seu cœnam abstinuisse & parce ac minus delicate etiam cœnasse, sine vlla tamen prohibitione ciborum a Deo concessorum.

Quomodo vero & quam miris technis veram illam rationem ieiunii, sicut supra ex Scriptura eam monstrauimus, Pontificii eludant & peruertant, cum maxime ieiunare videri velint, ex ipsorum scriptis ordine annotabimus, idque per partes & membra, vt fraus eo planior fiat.

Vbi 1. abdicatio deliciarum non vrgetur a Pontificiis.

IV. Et 1. de abdicatione aliarum deliciarum, seu delectationum corporis tempore ieiunii, nihil admodum in statutis Pontificiorum præcipitur, certe in praxi apud ipsos non seruatur, sed de cibis tantum statuunt, cum Scripturæ ieiunia plus, sicut ostendimus, complectantur, quam ciborum abstinentiam.

2. Discrimen ciborum apud Pontificios facit ieiunium.

V. Secundo, Ieiunium suum potissimum constituunt in discrimine, delectu, seu prohibitione potius ciborum quorundam, vt scilicet tempore ieiunii abstineant ab esu carnium, ouorum & lacticiniorum, dist. 4. cap. *denique*. Parum est, vt his diebus a carnibus animalium abstineamus, nisi ab his quoque, quæ sementinam trahunt originem carnis, ieiunemus, a lacte videlicet, caseo & ouis. Et hoc ita statutum ab ipsis & obseruatum fuit, vt etiamsi quis per totum diem ab omni cibo abstinuisset, si in cœna vel parum carnis etiam non laute præparatum, vel durum frustum casei sumeret, is iudicaretur ieiunium soluisse & fregisse, ac peccatum mortale admisisse, quia scilicet Ecclesia suo statuto diebus ieiunii hæc prohibuerit.

Scholasticorum de caussis prohibiti esus carnium disputationes.

VI. Scholastici vero scriptores, dum rationes huius prohibitionis inquirunt, disputant quidem de caussis physicis, quod carnes animalium propter caliditatem & humiditatem maxime nutriant & delectent, ac prouocent fomitem peccati & incentiuum carnis seu libidinem, sed hisce rationibus vident multa obstare, scilicet quod in piscibus maior sit delectatio, quam in carne fumo durata, quodque condimenta piscium plus ad libidinem prouocent, quam salsedo carnium salitarum. Argumentanturque etiam ipsi, legumina propter ventositatem irritare libidinem magis, quam carnes. Ex Aristotele etiam adducunt, quod maxime nutritiua sint aqua & terra, minime autem aer & ignis, atque ideo pisces potius, quam volatilia & eorum oua prohiberi debuisse. Fortissima vero obiectio est, quod de vino, cuius vsum in ieiuniis suis non prohibent Pontificii, & Scriptura dicat, & experientia testetur, esse rem luxuriosam, Ephes. 5, 18. Et aliquid sane conantur ad illa argumenta respondere, sed tandem eo decurrunt: Ideo carnes ieiunii tempore prohibitas, quia terra propter peccatum Adæ sit maledicta, aquæ vero non, vt quæ postea sanctificata etiam sit Baptismo Christi. Item: quia Christus post resurrectionem piscem comederit, non carnes. *Alensis.*

Quæ refutantur tum e Scriptura.

VII Supra vero ostensum est, talem ciborum prohibitionem, sub peccato mortali, & ex talibus caussis, aduersa fronte repugnare Scripturæ noui Testamenti, & esse ipsissimam *doctrinam dæmoniorum*, 1. Tim 4, 1. 3 Cumque Coloss. 2, 16. Paulus dicat: Neminem debere nos iudicare vel damnare in genere cibi vel potus iuxta doctrinas & mandata hominum: Manifestum est, quo iure & quo spiritu Pontificii inde faciant peccatum mortale.

Vanum enim & falsum est, quod *Alensis* dicit: Eum qui suscipit Baptismum, eo quod tunc fiat membrum Ecclesiæ, subiicere se statutis Ecclesiæ sub peccato mortali obseruandis. Christus enim Matth. 28, 20. institutioni baptismi hoc addit, *Docentes eos seruare, quæ ego præcepi vobis*. Et Matth. 15, 9. *Frustra me colunt doctrinis & mandatis hominum*. Falsum etiam & crimen falsi est, quod *Isidori* verbis tradit, libertatem omnium ciborum, quæ post diluuium concessa fuerat, in nouo Testamento a Christo fuisse retractatam, vbi per Apostolum suum dixit: *Bonum est, non manducare carnem*. Item, *qui infirmus est, olus manducet*. Paulus enim non simpliciter loquitur, ita enim & secum & cum Christo pugnaret: sed addit, malum esse, si fiat cum offendiculo fratris infirmi, quales tunc erant recens ex Iudaismo conuersi, qui præ infirmitate fidei nondum poterant capere libertatem Euangelii de omnibus cibis. Quodque Paulus de huiusmodi infirmis dicit, quod præ metu, ne inciderent in aliquod cibi genus a Moyse interdictum, si ex macello gentium vel Christianorum carnes emerent, olus manducarint, hoc isti ita deprauant, quod infirmi, hoc est, qui non sunt perfecti, si ad perfectionem tendant, debeant a carnibus abstinere & oleribus vesci. Et ipse *Alensis* citat quædam veterum dicta contra delectum illum ciborum, vt quod glossa Rom. 14. dicit: In vsu escarum non acquiritur regnum Dei, sicut etiam non amittitur. Non enim vsus ciborum interdicendus, sed concupiscentia frenanda est. Et alia glossa ex *Augustino* dicit, non interest, quid alimentorum, vel quantum accipiat, dummodo hoc faciat pro congruentia eorum, cum quibus viuit, vel pro vsu necessitatis & salutis corporis. Item ex eodem *Augustino*, nec in abstinendo, nec manducando est iustitia, sed in æquanimitate tolerandi ino-

Rom. 14. 21. ib. v. 2.

tum secundum ipsum Alensem, ex testimoniis veterum.

inopiam & temperandi abundantiam. Et quod *Gregorius* dicit, *non cibus, sed appetitus in vitio est.* Sed dicta illa miserabiliter eludit.

ex pos. in Iob. l. 30. c. 13. T. 1. f. 1029.

3. nec quantitas ciborum in debiti ieiunii ap. Pontif. definita est.

VIII. Tertio, *Alensis* disputat & decidit tempore ieiunii non tam a quanto, quam a quali abstinendum esse. Et interpretatur hoc non tantum de cibis delicatis, sed potissimum de cibis prohibitis: dicit enim, maius peccatum esse tempore ieiunii comedere vnum morsellum carnis, quam de piscibus & aliis multum comedere. Item dicit, excessum manifestum in quantitate cibi minuere quidem meritum ieiunii, non tamen soluere ieiunium, quia, inquit, Ecclesia non determinauit, quantum debeat sumi in communi, modo quis carnes non comedat.

4. Lautitias non prohibet Pontificiorum ieiunium.

IX. Quarto, Scriptura tradit Danielem tempore ieiunii *panem desiderabilem*, hoc est, cibum delicatum non comedisse. Pontificii vero sua praxi ostendunt quid sentiant, ieiunium esse modo abstinentia a carnibus, ouis & lacticiniis præstetur, etiamsi pisces & reliqua cibaria laute, delicate & opipare præparentur & condiantur. Et delitiæ illæ simulatorum ieiuniorum fuerunt quidem taxatæ a quibusdam, sicut *Alanus* inquit de planctu naturæ: Hodie gulæ vitium profundius se porrigit in Dominos & Prælatos, qui salmones, lucios, ceterosque pisces æquipollenti generositate insignes, variis decoctionum cruciant martyriis, balneantes officio sacri piperis, vt multiformem saporis gratiam consequantur. Alius ministrorum contundit, colat alius & conficit, substantiam vertit in accidens, naturam mutat in aerem, vt lauturitas transeat in esuriem. Similes Hieronymi sententias postea in historia annotabimus. Sed talia ieiunii condimenta noluerunt sibi eripi Prælati Pontificii, opposuerunt enim ex dist. 41. dictum *Augustini*: *Non cogantur diuites cibis pauperum vesci.* Dicit igitur Innocentius; Si quis pisces & similia lautius capiet vel nimis ardenter, non credimus, quod propter hoc soluatur ieiunium, licet in his excessibus eum peccare credamus, venialiter scilicet.

c. non cogantur

5. Vsus vini tempore ieiunii non prohibitus.

X. Quinto, vsum vini tempore ieiunii non prohibent Pontificii, sed concedunt non tantum in prandio vel cœna, verum etiam postea, immo etiam ante prandium seu cœnā, modo caussa sit rationabilis. *Albertus* dicit, ieiunium frangi, si ante cibum quis bibat vinum. *Innocentius* credit, non solui ieiuniū siue ante cibum, siue post bibatur, & hoc maxime propter consuetudinem. *Alensis* vero ponit vnam notabilem regulā, scilicet tempore ieiunii cum piscibus vinum esse necessarium. Atqui talia Pontificiorum ieiunia præcipue apud nos sunt delitiæ. Et vinum profecto facilius & magis carnis concupiscentias inflammat, quam arida caro, durus caseus & rancida oua. Mirabile itaque est ieiunium & expetenda sane castigatio corporis, pisces optimi, condimenta lautissima, vinum fortissimum seu præstantissimum, & quantitas indeterminata.

6. Tempus refectionis diebus ieiunii apud Pontificios.

XI. Sexto, pertinet & hoc ad descriptionem Pontificii ieiunii quod de tempore confectionis seu comestionis tempore ieiunii tradunt. Cum enim veteres dicant, ieiunia ad horam nonam vsque producta fuisse: & horas more Scripturæ supputent, vt sexta hora sit meridies, tertia sit intermedium tempus, inter ortum diei & meridiem, nona vero sit intermedium tempus inter meridiem & vesperam: Pontificii excogitarunt artificium, quo constitutiones illas veterum eluderent, & nihilominus fortiter ieiunare viderentur. Vesperam enim vocarunt non horam vespertinam, sed quando vespertinum officium celebratur, illud vero ad horam secundam post meridiem celebrare cœperunt. Ita nonam vocare cœperunt, non tempus intermedium inter meridiem & vesperam, sed quando nonæ officium cantabatur, quod faciebant per horam ante vespertinum officium, hoc est, circa horam a meridie primam. Et tunc cœperunt diebus ieiuniorum cœnam sumere. *Antoninus* vero dicit, modo sexta, hoc est, meridiana hora transierit, posse diebus ieiunii cibum sumi, hoc est, cœnari in meridie. Sed quia & hoc nimis graue putabatur, præsertim in quadragesima, cum *Cabilonense* concilium dicat, Nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, quam vespertinum celebretur officium. Vetus enim erat constitutio, in reliquis ieiuniis, ante nonam horam non esse soluendum ieiunium, in quadragesima vero ante horam vespertinam non esse cibum sumendum. Mirifica igitur techna cœperunt sextam, nonam, atque adeo etiam vespertinum officium in quadragesima cantare ante meridiem. Et sole in summo axe splendente, ipsi boatibus suis in templis clamitant, tenebras & chaos horridum terram occupasse. Atque ita vespertino officio ante meridiem decantato, libere comedunt, hoc est, ante meridiem cœnant, & tamen volunt videri per totum diem vsque ad vesperam ieiunasse, sed fictione iuris, sicut *summa Angelica* dicit. Et ex illa quadragesimali techna generaliter postea cœnæ ieiuniorum mutatæ sunt in prandia. Et nihilominus fingunt se veteris Ecclesiæ constitutiones

Vbi de vespera Pontificiorum,

& Nona.

v. ieiun. q. 1. f. 159.

de ieiuniis seruare. *Durandus* dicit, quia tam Papa, quam Cardinales, Prælati & religiosi ieiunantes, hora sexta, hoc est, in meridie comedunt, ideo consuetudo reliquos etiam totaliter excusat.

Collatio vespertina, tempore ieiuniorum, apud Pontificios.

XII. Septimo, post tale prandium, deinde sub vesperam non cœnam sumunt, sed collationem, sicut loquuntur, faciunt Pontificii, vt scilicet mensa non solenniter sternatur, sed tantum mantili circumposito, confectiones, electuaria, placentæ, ficus, boleti, nuces, dactyli, poma, pyra, & huiusmodi species, præsertim in confectionibus imponantur, addito bono vino. Et quia per modum medicinæ hæc sumi fingebantur, multa ibi disputabantur de medicinis conseruatiuis, & iuuantibus digestionem, de medicinis cibalibus, de cibis medicinalibus, vt in tali luxu nihilominus strenue ieiunare viderentur. *Petrus de Palude* dicit: Si quis etiam mane non propter voluptatem, sed per modum medicinæ, ne deficeret in die ieiunii ante horam comestionis vinum biberet, vel ficus & aliquid huiusmodi prælibaret, non frangeret ieiunium. Sed hoc, inquit, vulgo non est prædicandum. *Richardus* vero ita disputat, quamuis aliqui dicant, quod die ieiunii bibere vinum vel cereuisiam mane, & comedere electuaria de sero, delectationis caussa, frangit ieiunium, ego tamen, inquit, credo contrarium, quia quamuis illa aliquo modo nutriant, in hoc tamen non est principaliter eorum vsus.

in 4.

Antonius vero, recitatis istis Scholasticorum disputationibus, addit: sed communis vsus Christianorum est, diebus ieiunii facere collationem de sero, & aliquid parum sumere cum potu, sine tali consideratione, an per modum medicinæ sumatur. Et hoc eorum factum pie interpretandum, & excusandum est, nisi sumerent in notabili quantitate. *Panormitanus* vero fictiones seu potius ludificationes illas ridens & improbans inclinat in eam opinionem, licere in die ieiunii, dummodo fiat ex caussa rationabili & secundum consuetudinem eorum inter quos viuitur. Et hoc dicit, quia Græcis addictus fuit: *Alensis* enim scribit, Græcorum sententiam esse, melius esse in die ieiunii pluries & qualibet vice parum comedere, quam semel in die cum repletione. Cum *Hieronymus* etiam dicat: Melius est sæpius comedere parum, quã semel satis sumere. Et *Isidorus*: *Spernitur eius ieiunium, qui in* vespere *ciborum* satietate *reficitur*. Idem *Panormitanus* etiam dicit, *putarem* ego, *quod aliquid comedere pro collatione de sero, magis ad sustentationem naturæ, quam ad delicias, non sit peccatum, nec* frangit *ieiunium*.

de obseru. ieiun. f. 217. b. col. 2.

E.

sent. l. 2. f. 659. l. d.

Angelus vero in sua Summa dicit, peccatum esse, *nisi comestio potius ordinetur ad medicinam, quam ad cibum* ex intentione sumentis, *& ex modo ac quantitate sumpti, licet consequenter aliquid nutriat.* Et addit: *Non restringo me ad electuaria solum sicut quidam, sed addo panem & fructus, & quodcunque aliud, quod sumitur per modum medicinæ.*

v. ieiun. f. 159. b.

XIII. Hæc de ieiunii Pontificii descriptione per partes tanquam in συνόψει exponere volui, vt propius aspici possit, qualia non ieiunia, sed veri ieiunii ludibria sint apud Pontificios. Quam longe enim absint ab illa ratione ieiunandi, quæ in Scriptura traditur, nuda collatio ostendet, cumque pudendis fictionibus iuris, sicut ipsi loquuntur, Scripturæ ieiunium eludant, & manifestam fraudem ei faciant, tamen talia ludibria ieiunii non verentur Deo ad satisfactionem pro peccatis opponere, & varia ipsis merita tribuere. Quomodo vero talia ludibria ieiunii ab Hieronymo exagitentur, in historia dicemus.

Vt adeo Pontificii ludibria ieiuniorum, non ieiunia habeant.

XIV. Secundum caput generale doctrinæ Pontificiæ de ieiunio complectitur leges siue statuta de temporibus, quibus ex præcepto sub peccato mortali ieiunandum esse docent. Supra autem ostendimus, quæ sit Scripturæ sententia de tempore, quando in nouo præcipue Testamento ieiunandum sit. Nempe sicut *Augustinus* inquit, Epist. 86. *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris totoque instrumento, quod appellatur nouum Testamentum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus oporteat ieiunare & quibus non oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum.* Et in historia ieiunii ostendimus, veterem Ecclesiam alicubi quibusdam diebus septimanæ, quarta scilicet feria & sexta, quando publici Ecclesiæ cœtus celebrabantur, & populus ad auditum verbi, ad vsum Sacramentorum, & ad publicas preces conueniebat, seruasse ieiunia. Ita etiam ante festum Paschatis propter publice pœnitentes, & baptisandos. Et quando ordinationes ministrorum Ecclesiæ fiebant, publica obseruabantur ieiunia. Sed illa ieiunia habebant liberas & dissimiles in diuersis Ecclesiis obseruationes, sicut postea ostendemus. Pontificii vero ex liberis & dissimilibus obseruationibus, suis legibus & statutis fecerunt præcepta, non ordinis tantum & disciplinæ gratia, sed opinione necessitatis, vt mortaliter peccare iudicetur is, qui statuto illo die vel tempore non ieiunat, etiamsi alio tempore ieiunet. Ecclesia enim, sicut *Bernhardinus* inquit, *sub peccato mortali* indicit statuta sua ieiunia.

II. Caput quando ieiunandum sit.

Scriptura non definit certum tempus ieiuniorum.

Pontificii contra certa ieiuniis tempora præscribunt, cum opinione necessitatis.

P. 1. serm. 4. P. 2. f. 21. a.

nia. Et addit *Bernhardinus: O quot ad infernum demerguntur, quia non ieiunant, quot* sunt, qui *credunt* sufficere sibi *tres dies per hebdomadam ieiunare, qui ex hoc solo damnabuntur, quia totam quadragesimam non ieiunant. Durandus* ita argumentatur: Augustini sententia est, instituta maiorum pro lege sunt tenenda, & Hieronymus addit, sicut præuaricatores legum diuinarum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt; sed statuta ieiuniorum sunt ex institutione Romanorum Pontificum, & præuaricatio legis diuinæ, est peccatum mortale; Ergo similiter etiam peccatum mortale est, non ieiunare statutis diebus. Extructa autem illa fuerunt ex κακοζηλίᾳ legis Mosaicæ, sicut enim Leuit. 23, 29. 30. scriptum est, de septimi mensis decimo die: *Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hoc, peribit de populis suis, & delebo eam de populo suo.* Ita Pontificii populo noui Testamenti, voluerunt imponere certorum temporum ieiunia sub peccato mortali. Nec vero vnius tantum diei, sicut sub Mose, sed multorum & variorum dierum, vt scilicet sub libertate noui Testamenti durior esset seruitus. Atqui Christus suo aduentu legalem necessitatem ieiunii Leuitici, quod erat certi temporis, abrogauit, nec aliud nouum mandatum, quod conscientias ad certi alicuius temporis ieiunium obligaret, in nouo Testamento substituit. Nec etiam prælatis Ecclesiæ concessit, humanis traditionibus & mandatis conscientias opinione necessitatis, sub peccato mortali, ad certorum temporum ieiunia obligare. Si enim ab elementis Mosaicis in Christo mortui sumus, quomodo hominum doctrinis & mandatis teneremur? *Nemo* ergo *vos indicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi*, Coloss. 2, 16. Ad festa vero etiam ieiuniorum dies pertinebant in veteri Testamento. Quando enim ieiunabant, nihil operis faciebant, Leuit. 23, 28. Et Galat. 4, 9, 10. Paulus in genere dicit, obseruationem dierum & temporum, quo ad conscientiam, scilicet opinione necessitatis, sub peccato mortali pugnare contra Euangelium. Et cap. 5. 1. concludit; *in libertate* igitur, *qua Christus vos liberauit, state, & nolite rursus iugo seruitutis implicari.* Quomodo vero pro ratione incidentium caussarum, ordinis & disciplinæ gratia, sed conscientiarum libertate, possint ieiunia vel indici vel suscipi, supra ex Scriptura ostendimus, & in historia ieiunii etiam veteris Ecclesiæ exemplis ostendemus. Nunc vero Pontificiæ Ecclesiæ doctrinam de hoc capite recensebimus.

Fons decreti Pontificii, de certo ieiuniorum tempore.

XV. Varias igitur tradunt ieiuniorum distinctiones, quod attinet ad tempus ieiunandi.

Discrimina ieiuniorum Pontificiorum.

Primo enim quædam vocant *assumpta ieiunia*, vt quando quis libere ex propria deuotione sumit sibi tempus aliquod ad ieiunandum. Hæc ieiunia dicunt esse voluntaria, & pertinere ad opera supererogationis.

I. Assumpta ieiunia.

Secundo, quædam vocant *votiua ieiunia*, quando scilicet vel ex voto ordinis alicuius Monastici (quiuis enim ordo peculiaria habet statuta ieiunia) vel ex voto peculiariter emisso (vt quando Sancti peculiaria in morbis ieiunia vouebant) aliquis se ad certi alicuius temporis ieiunium obligat. Et hæc dicunt ratione voti esse necessaria.

II. Votiua ieiunia.

Tertio, quædam vocant *iniuncta ieiunia*, quæ scilicet a Sacerdote in confessione ad satisfactionem iniunguntur. Et hæc, ratione Sacramenti pœnitentiæ & satisfactionis, dicunt esse necessaria.

III. Iniuncta.

Quarto, quædam vocant *instituta* seu *indicta*, quæ certis temporibus præcepto Ecclesiæ statuta & mandata sunt. Illa ratione præcepti dicunt esse necessaria.

IIII. Indicta seu instituta.

Quinto, quædam ieiunia vocant *consilii*, quæ scilicet non omnibus sunt præcepta, sed tantum illis consulta, qui per opera supererogationis ad statum perfectionis contendere volunt.

V. Ieiunia consilii.

Sexto, quædam vocant ieiunia *consuetudinaria*, quando scilicet in aliqua regione est ieiunium aliquod consuetum, quod tamen non est præceptum per ius scriptum.

VI. Consuetudinaria.

Septimo, quædam vocant *extraordinaria*, quæ pro ratione incidentium caussarum extraordinarie indicuntur.

VII. Extraordinaria.

XVI. *Indicta* autem seu *instituta* ieiunia, quæ sunt præcepti, hæc numerant: Primo, quadragesimam totam exceptis Dominicis. Secundo, quatuor tempora. Tertio, vigilias natiuitatis Domini & assumptionis Mariæ. Quarto, vigilias Apostolorum, excepta vigilia Ioannis Euangelistæ, Philippi & Iacobi. Ex *consuetudine recepta* ieiunia hæc numerant: In vigilia omnium Sanctorum, Ioannis Baptistæ & Laurentii. *Consilii* ieiunia dicunt esse in aduentu Domini, in Rogationibus, in vigilia Pentecostes, & a secunda feria quinquagesimæ vsque ad quartam. Item, iuxta *summam Angelicam*, quarta & sexta feria ac Sabbata omnia sunt ieiunia consilii. Alii dicunt, olim in primitiua Ecclesia hæc ieiunia fuisse præcepti, iam esse consilii. Ex hac nuda commemoratione varietas & multitudo laqueorum conscientiis inlecto-

Singulorum istorum exempla.

iectorum aliquo modo æstimari potest, cum sub peccato mortali pleraque ieiunia necessaria fecerint, & quidem ad vitam æternam necessaria, immo plus vltra vitam æternam ieiunia posse mereri finxerunt.

Caussæ instituti ieiunii quadragesimalis & quatuor temporum.

XVII. Operæ pretium vero est audire rationes institutionis ieiuniorum, quadragesimæ præsertim & quatuor temporum. Omnes quidem in eo consentiunt, quadragesimam ideo institutam, quia Christus ieiunarit 40. dies. Sed *Alensis* videt multa posse obiici, quia scilicet Christi illud ieiunium fuit miraculosum, & sicut recte dicit, in miraculis Christus proponitur nobis non imitandus, sed admirandus. Item, Christus cum diceret (*Discite a me*) Apostolis suis non iniunxit, vt ieiunium suum quadragesimæ imitarentur, immo noluit ipsos ieiunare quamdiu cum ipsis fuit. Item, cum Moses ieiunasset quadraginta diebus, itidem & Helias, inde tamen non institutum fuit ieiunium quadragesimæ in veteri Testamento, cum non extaret mandatum Dei generale. Obiicit sibi & illud argumentum, quod Paulus illos arguit, qui obseruant tempora & dies. Et si imitandum esset ieiunium illud Christi, statim post Epiphaniam esset ieiunandum. Illas obiectiones conatur quoquo modo eludere, sed cum agnoscat, solidi nihil posse contradici, ad alias rationes confugit: In Vere scilicet celebrandam esse quadragesimam; Primo, quia ieiunium dicit institutum esse propter peccatum primi hominis; ille autem in vere peccauit. Secundo, quia in vere maxime insurgunt motus carnales; ergo in vere instituenda fuit quadragesima. Et tamen mox ex Aristotele adducit, libidinem in viris magis dominari in hieme, in femininis in æstate.

Cur quadragesimale ieiunium in vere seruetur.

Philosophia & argutatio de numero quadragenario ieiunii verni.

XVIII. De numero vero quadragenario mirifice philosophantur; vt ex *Gregorio*; Sicut in veteri Testamento mandata fuit solutio decimarum & laudabantur, qui de omnibus dabant decimas, (scilicet sicut Pharisæus ille, Luc. 18, 12.) ita in nouo etiam Testamento mandandas & soluendas esse decimas, vtque etiam temporis decimas solueremus, ideo ieiunium quadragesimæ institutum esse. Cumque decima pars dierum totius anni faciat tantum 36. dies, de supplemento numeri quadragenarii anxie laborant. Item, tenemur satisfacere Deo pro transgressione Decalogi secundum inordinationem quatuor affectionum contra singula præcepta, sed quater decies faciunt quadraginta. Item, ieiunia nostra fiunt in remissionem peccatorum, & numerus quinquagenarius, vt iubilæi est remissiuus, quinquagesimus vero numerus componitur ex partib' quadragenarii; ergo in numero quadragenario instituendum fuit ieiunium. Hæc *Alensis*. *Thomas* dicit, virtus Decalogi impletur per libros 4. Euangelistarum. Item, caro cuius voluptatibus præceptis Decalogi contraimus, ex quatuor elementis constat; Ergo quadragesimale ieiunium debuit institui. Quam ineptæ vero sint rationes istæ, iam Dei beneficio patet, vt tantum recitasse sit confutasse. *Bernhardinus* vero suis rhetoricationibus addit plures rationes, quia scilicet quadraginta diebus & noctibus Deus pluit aquam diluuii, quadraginta dies dati sunt Niniuitis ad pœnitentiam, quadraginta mansionibus filii Israel ex Aegypto peruenerunt ad terram promissionis, Elias quadraginta diebus peruenit ad montem Dei: Christus post quadraginta dies a sua resurrectione ascendit in cœlum, &c. Sed eadem consequentia ex quibusuis aliis numeris Scripturæ, & hoc & quiduis aliud posset concludi. Mirum vero, ni harum ineptiarum Pontificios iam pudeat, sed qui semel frontem perfricuit, eum oportet gnauiter impudentem esse.

P. I. sem. 4. P. 1. l. 19. b.

Ratio ieiunii Pontificii quatuor temporum.

XIX. Ex eadem logica afferunt etiam rationes de ieiuniis quatuor temporum: quia scilicet in veteri Testamento dandæ fuerunt primitiæ; Ergo in nouo Testamento sub peccato mortali instituenda fuerunt quatuor temporum ieiunia, ad solutionem primitiarum temporis. Item, in veteri Testamento in quatuor mensibus scribuntur fuisse ieiunia, Zachar. 8, 19 Ergo in nouo Testamento debent esse quatuor temporum ieiunia. Quin igitur eadem opera toti ad totum Mosen, abnegato aduentu Christi, redimus. Addunt & hanc rationem, quod ad expiationem offensarum in singulis quadris anni instituenda fuerunt ieiunia. Sed hoc pertinet ad caput de meritis ieiunii.

Caussæ ieiunii quartæ & sextæ feriæ.

XX. De ieiunio quartæ & sextæ feriæ afferunt hanc rationem, quia Christus dixerit, *venient dies, quando auferetur sponsus & tunc ieiunabunt*: Sed feria quarta Iudæi tractarunt de occidendo Christo, sexta autem feria crucifixerunt; Ergo illis diebus ieiunandum est. Christum vero ibi loqui non de statis ieiuniorum diebus, sed persecutionibus, cruce, & aliis calamitatibus superuenturis post abitum suum, & de luctu Apostolorum in cruce, ex contextu manifestum est. Et omnibus Pontificiorum argumentis vnicam tantum illam *Augustini* sententiam oppono: *Quibus diebus oporteat ieiunare, quibus non oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum.* Et tamen cum opinione necessitatis, sub peccato mortali, stata sua ieiunia conscientiis obtrudunt Pontificii.

XXI.

VI Caput, de finibus seu meritis ieiuniorum Pontificiorum.

XXI. Tertium generale caput doctrinæ Pontificiæ de ieiunio ostendit, quo fine & ieiunent & ieiunari velint Pontificii, vel vt ipsorum phrasibus vtar, quale meritum, qualem efficaciam seu fructificationem ieiuniis suis tribuant. Et hoc caput præcipue obseruandum est. Supra enim ostendimus, non actu, seu ipso opere operato, sed finibus discerni ieiunia profana, superstitiosa, & impia, a veris, piis, & Christianis ieiuniis. Scholastici igitur disputant, sicut *Alensis* dicit, Hominem non teneri, vt ieiunet, siue in charitate, siue ex charitate, quia institutio siue iniunctio ieiunii ad actum obligat, non ad modum. *Albertus* dicit, ieiunium in peccato mortali præstitum non prodesse quidem ad promerendam vitam æternam, prodesse tamen ad alia, quia scilicet impleat mandatum, ad quod tenebatur, obligante siue Ecclesia siue confessore, & quia ieiunium quoquomodo factum relinquat dispositionem bonam ad castitatem, & præcipue quia magis confinem faciat gratiæ Dei, ad quam disponat: vel sicut *Bonauentura* loquitur, quia valeat ad gratiæ impetrationem. Si vero in charitate fiant ieiunia, tribuunt illis multas & varias vtilitates. Et non male loquuntur, cum dicunt, ieiunium ordinari ad refrenationem libidinis, & eleuationem mentis, iuxta *Augustini* dictum, quod allegant, ieiunium purgat mentem, subleuat sensum, & carnem spiritui subiicit, cor contritum & humiliatum facit, concupiscentiæ nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit, castitatis vero lumen accendit. Sed opus operatum ieiunii per se illa non potest efficere, nisi spiritu actiones carnis mortificentur, sicut *Hieronymus* ipse de se fatetur: *Quoties*, inquit, *in eremo constitutus, in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis, sedebam solus, quia amaritudine plenus eram, horrebant sacco membra deformia, — quotidie lachrymæ, quotidie gemitus: & si quando repugnantem somnus imminens oppressit, nuda humo vix ossibus hærentia membra collidebam. De* cibo *vero ac potu taceo cum etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse luxuria sit; ille igitur ego, qui ob gehennæ metum tali me carcere — damnaueram, scorpionum tantum socius & ferarum, sæpe choris intereram puellarum, pallebant ora ieiuniis, & mens desideriis æstuabat*, & *in frigido corpore*, & sicca iam ac præmortua *carne, sola libidinum incendia bulliebant*, &c.

apol. paup. resp. 2. c. 3.

ep. ad Eustoch. f. 88.

XXII. Sed audi, quæso, quomodo loquantur, quando de meritis ieiunii sui disputant; verba enim tantum ipsorum adscribam. Communis igitur omnium ipsorum vox & opinio est, indici ieiunia, & valere ad satisfactionem pro peccatis. Et quid sit satisfactio, *Durandus* ita declarat, quod iniustitia, commissa per offensam, reducatur ad æqualitatem iustitiæ & amicitiæ per satisfactionem, vt satisfactio sit recompensatio offensæ, ad reconciliandam amicitiam. Hæc sunt verba Durandi.

vbi disputationem

Durandi.

Scotus dicit, satisfactionem esse *operationem externam laboriosam seu pœnalem, voluntarie assumptam ad puniendum peccatum a se commissum, & ad placandum Deum. Gabriel* dicit esse passionem seu pœnam voluntarie toleratam in ordine ad peccatum, vel peccati remissionem. Et proprium satisfactionis esse dicit, vt sit æqua correspondentia, seu æquiualentia eius, quod redditur ad illud, pro quo redditur. Quia vero in satisfactione oportet esse æqualitatem inter offensam & recompensationem, disputant, hominem quidem ex se non posse reddere Deo aliquid æquiualens pro peccatis, sed tamen vel cum acceptatione diuina, vel ex communicatione meriti passionis Christi hoc posse.

Scoti.

Gabrielis.

In hanc ergo sententiam *Alensis* dicit, ieiunamus, vt satisfaciamus pro transgressione decalogi. Et ieiunium ab Ecclesia statutum est in satisfactionem reatus culpæ. Item, ieiunia nostra fiunt propter remissionem peccatorum, ieiunia quatuor temporum instituta sunt, ad expiationem offensarum commissarum in quatuor quadris anni. Item, Per modicum ieiunium satisfacit homo pro peccato, cui debetur pœna permaxima. Item, ieiunium necessarium est ad tollenda peccata, vt sit reconciliatio & pax cum Deo. Ieiunium institutum est, vt perfectam reconciliationem cum Deo mereamur per ieiunium. Dicit etiam, ieiunium est caussa obtinendi vitam æternam. Item, ieiunium voluntarium factum in charitate, meritorium est vitæ æternæ: non autem posset mereri vitam æternam, nisi omnis pœna dimissa esset. Ergo meritorium est ieiunium etiam dimissionis omnis pœnæ. Hæc omnia sunt verba *Alensis* in summa de ieiunio.

Alensis.

Bernhardinus addit placationem iræ Dei, & æternam glorificationem, quia Ecclesia canat, *Paradisi portas aperuit nobis ieiunii tempus.* Addit & hoc; sicut quadraginta diebus Deus pluit in diluuio, *ita*, inquit, *si nolumus incurrere diluuium æternæ punitionis, debemus* quadragesimam *ieiunare.* — Et sicut per 40. mansiones filii Israel ex Aegypto *venerunt ad terram promissionis, ita nos quadraginta diebus* ieiunii transimus *de tenebris*

Bernhardini.

P. 1. serm. 4. P. 1. f. 19. b.

„*bris peccati ad superna patriæ lucem.* Sicut „etiam Elias in fortitudine cibi ab An„gelo allati 40. diebus peruenit ad mon„tem Dei: *Ita nos comedendo cibum quadragesimalem*, quam Ecclesia præscribit, *perueniemus ad montem æternæ gloriæ. Et sicut Christus post quadraginta dies a sua resurrectione ascendit* in cælum, *ita nemo potest* in cælum *ascendere, nisi his quadraginta diebus ieiunauerit.* Hæc *Bernhardinus.*

Qua summatim confutentur.

XXIII. Nec vero prolixas refutationes hoc loco addere opus est, in prima enim parte ostendimus, nullam aliam esse expiationem peccatorum nostrorum coram Deo, nullum aliud meritum remissionis peccatorum & vitæ æternæ, nisi sanguinem vnigeniti Filii Dei, Domini nostri Iesu Christi, quod meritum verbo Euangelii & Sacramentis offertur, & fide accipitur. Cumque Pontificii omnia hæc ieiunio suo tribuant, atque ita Christo mediatori detrahant, nuda hæc recitatio sufficit, ad ostendendum piis mentibus, quid de ieiunio Pontificiæ Ecclesiæ sentire debeant.

Tridentinorum patrum artificium & techna in tegendis his opinionibus impiis, de ieiunio.

XXIIII. Atque iterum obseruetur artificium patrum Tridentinorum. Illa enim, quæ ex Scholasticis iam recitauimus, quæ in sanctissimum & perfectissimum meritum Christi, manifeste contumeliosa & blasphema sunt, studiose in suo decreto dissimulant, ac tantum mortificationis carnis mentionem faciunt. Num vero hoc modo tecte ac tacite Scholasticorum blasphemas de ieiunio opiniones abiectas & damnandas esse volunt? Vtinam hoc sentirent ac vellent; via enim quædam ad emendationem ita aperta esset. Sed quid de suis satisfactionibus, ad quas ieiunium etiam pertinet, sentiant, in secunda parte ostendimus. Et reliqui Pontificii huius sæculi scriptores mysterium illud Tridentini Decreti sine inuolucris explicant.

Petri Asoti interpretatio decreti Trid. de ieiunio.

XXV. Et ne longe eamus, ex assertione Catholicæ fidei conscripta a *Petro Asoto*, qui Tridentinæ Synodo immortuus fuit, quædam verba huc adscribemus. Dicit itaque, ieiunium non solum ad carnem subiiciendam spiritui, sed & placandum etiam Deum, satisfaciendum ipsi pro peccatis, & Christi meritum nobis applicandum, necessarium esse. Item, finis ieiuniorum est, vt peccata expientur, ira Dei mitigetur, vtque Deo gratiores efficiamur. Item, negare ieiunium opus esse, quo æternam vitam meremur, & satisfacimus pro peccatis, error inquit est apertissimus, &c. Hæc *Asotus.* Atque hæc est glossa ordinaria Decreti Tridentini de ieiunio, tradita ab illo, qui Concilio interfuit, & Decretorum pars magna fuit.

IIII. Caput, de dispensationibus Pontificiis in ieiunio.

XXVI. Quartum caput est, doctrina de Pontificiis dispensationibus in ieiunio. Tradunt enim esse caussas quasdam rationabiles seu legitimas, propter quas aliqui a ieiunio excusentur, vt est infirmitas morbi & languoris, vt in ægrotis; siue infirmitas complexionis, vt qui ex inanitate stomachi incidunt, vel in vertiginem capitis, vel in insomnia; siue infirmitas ætatis, vt in pueris vsque ad annum 21. in senibus circa annum 70. siue infirmitas sexus, vt in prægnantibus & lactantibus; siue infirmitas paupertatis, vt qui non tantum semel habent, quo, quantum est, possint refici; siue infirmitas laboris necessarii, qui non potest sustineri a ieiunantibus; siue infirmitas peregrinantium. Excipiuntur itaque a necessitate ieiunii I. ægroti. II. infirmæ complexionis. III. pueri. IIII. senes. V. prægnantes & lactantes. VI. pauperes. VII. laborantes. VIII. peregrinantes. Et sumpta sunt hæc ex veteris Ecclesiæ ἐπιεικείᾳ, quæ non proposuit ieiunia cum opinione necessitatis, sed abstinebant, quantum quisque vel valebat vel volebat, sicut *Augustinus* inquit: Nam qui ieiunare non valet, potest, iuxta *Chrysostomi* sententiam, temperanter viuere, & in sobrietate potest etiam carnem mortificare, pœnitentiam, orationem & reliqua pietatis officia exercere.

Qui a ieiunandi necessitate excipiantur.

Nundinationes dispensationum ieiunii.

XXVII. Inde vero Pontificii fecerunt nundinationes suarum dispensationum, non pro caussis legitimis, sed pro pecunia legitima. Hoc enim primo recte traditum fuit, & consuetudine etiam obseruatum, sicut ipsi fatentur, quando caussa excusans a ieiunio legitima & euidens esset, non opus esse quærere dispensationem, sed quemque per seipsum posse soluere ieiunium. In dubiis vero casibus recurrendum esse, vel ad confessorem, vel ad arbitrium boni viri. Postea *Hostiensis* cœpit disputare: Non sufficere licentiam simplicis presbyteri, etiam ex iusta caussa, nisi summa necessitas immineat, ita quod ad Episcopum non possit haberi recursus. Tales igitur dispensationes Episcopi sensim ad suas curias traxerunt, quia non gratis concedebantur, & factæ inde sunt magnæ nundinationes. Quod cum Romana curia animaduerteret, plerosque tales casus ad se reuocauit, præsertim in redemptionibus & commutationibus ieiuniorum. Cumque in curia Romana non scrupulose de caussis legitimis, sed de pecunia tantum pro dispensationibus numeranda disputaretur, maluerunt plerique a sede Romana tales bullas mercari, sicut extant certe taxæ indultorum pro licentia vtendi lacticiniis temporibus prohibitis, vt pro vna persona Turonenses 6. ducatos

Precia Romanorum indultorum & licentia vescendi cibis interdictis.

2. pro

2. pro tota familia Turonenses 12. ducatos 3. Carolinos 6. pro toto oppido Turonenses 200. ducatos 50. Nec difficilem se præbebat curia Romana, quando taxa illa numerabatur, sicut *Gabriel* inquit: *Nostris temporibus per Apostolicæ sedis dispensationem, quæ facile conceditur, in quadragesima lacticiniis generaliter plerique* omnes *vtuntur, frigescente vbique charitate & tepescente disciplina Christiana. Vnde* reliqui *nulla concessa dispensatione similiter lacticiniis vtuntur.* Hæc *Gabriel.*

In l. 4. sent. dist. 16. q. 3.

XXVIII. In hisce capitibus consistit summa doctrinæ Pontificiorum de ieiunio, quam ideo ipsorum verbis exponere volui, vt ad ea, quæ ex Scriptura & ex Patribus de ieiunio supra annotauimus, conferri possit, & ex ipsa collatione constitui, quam ingens sit dissimilitudo, vtque eo rectius intelligatur, quid Pontificii velint intelligi, quando vel in Tridentino Decreto, vel in aliis scriptis de ieiunio loquuntur.

XXIX. Honesta est oratio, quando loquuntur de vtilitate exercitiorum ieiunii, vt quod habeat testimonia & exempla cum Scripturæ, tum totius antiquitatis. Et quando declamitant, in nostris Ecclesiis prorsus sublata esse ieiunia, potest Lector turbari, existimans, eos loqui de ieiunio, quod in Scriptura traditum, & in veteri Ecclesia vsitatum fuit. Sed meminerit Lector, ingens esse discrimen, & sciat, ipsos loqui de suo ieiunio, quod quale sit, ipsorum verbis exposuimus. Et talia ludibria ieiunii, tales superstitiones & impias opiniones, sicut ex Pontificiorum libris descripsimus, ex nostris Ecclesiis explosa esse, gaudemus, & Deo gratias agimus, quod accensa verbi sui luce tenebras illas discussit: falsum vero est, nos in Ecclesiis nostris nihil, vel de doctrina, vel de exercitiis veri ieiunii residui habere. Scimus enim, ipsos etiam Scholasticos tradere, quod duplex sit ieiunium, nempe ieiunium virtutis, quod dicunt esse actum temperantiæ seu sobrietatis, & ieiunium Ecclesiæ, quod magis proprie ceremoniale seu pædagogicum ieiunium nominaretur: dicunt enim esse determinationem de tempore comedendi, & de qualitate ciborum. Nos igitur ad temperantiam ac sobrietatem auditores nostros ex verbo Dei sedulo exhortamur, propositis prohibitionibus & comminationibus diuinis contra crapulam & ebrietatem. Et Deo bene iuuante, inter postremi huius sæculi crapulas, habemus multos, qui non simulato studio temperantiam & sobrietatem sectantur ac colunt.

Quale ieiunium in nostris Ecclesiis.

Sed, inquis, ieiunium proprie dictum aliquid amplius complectitur, quã temperantiam, quæ quotidiana & perpetua esse debet. Ego vero hoc non nego, supra enim ex Scriptura manifeste hoc ostendi. Respondeo autem per distinctionem: Si intelligatur ceremoniale ieiunium Pontificiæ Ecclesiæ, quod in prohibitione quorundam ciborum, in obseruatione temporum, & in tali opinione meriti, sicut ipsi tradunt, consistit, fatemur, nos illud non tantum non docere & exercere, sed ex verbo Dei reiicere & damnare. Si vero intelligatur pædagogicum ieiunium, sicut in testimoniis & exemplis Scripturæ describitur, & in veteri puriori Ecclesia vsitatum fuit, certe doctrinam illam, sicut eam supra ex verbo Dei descripsimus, Ecclesiis nostris proponimus, & ad talia exercitia, sicut in Scriptura proponuntur, quando carnis vel petulantia vel inertia hoc postulat, ad studium seriæ pœnitentiæ, orationis, meditationis verbi & Sacramentorum, auditores nostros exhortamur. Ac multi sunt, qui accessuri ad meditationem verbi, ad exercitia precum communium, & ad communionem Sacramentorum, pridie vel a cœna abstinent, vel certe parcissime cœnant. Exercitia vero talia Scripturis consentanea non magis vigere & florere, dolemus, vtque iuxta Scripturæ normam & exempla, sine superstitiosis legibus & impiis opinionibus, publice & priuatim restitui aliquando possint, ex animo optamus.

XXX. Conquerimur autem, Pontificiorum superstitiosas leges, & impias de ieiuniis opiniones, caussam dedisse ad collapsam hanc disciplinæ partem, & nunc etiam, quo minus restituatur, obstare, quod pro suis legibus & opinionibus acerrime pugnent Pontificii. Ex iis enim, quæ in descriptione ieiunii Pontificii ipsorum verbis exposuimus, facile colligi potest, quomodo vetera veri ieiunii exercitia iamdudum collapsa fuerint. Lutherus certe ea non sustulit, quia iampridem in Pontificia Ecclesia nulla talia ieiunia fuerunt, sicut collatio manifeste ostendit.

Lutherus non sustulit vera ieiunia.

Quod vero dictitant quidam, Lutherum in primo certamine debuisse abiectis abusibus, superstitionibus, & impiis opinionibus ipsam substantiam ieiuniorum retinere: Ad hoc non difficilis est responsio. Nulla enim vera veri ieiunii exercitia tunc erant in Ecclesia Pontificia, sed ludificationes tantum, sicut ostendimus, quas certe retinere nec voluit nec debuit Lutherus, immo prohibitionem ciborum, obseruationem temporum, cum opinione necessitatis, & impias de merito opiniones, sicut exposuimus, omni-

omnino debuit iuxta verbum Dei reiicere & damnare. Atqui hæc tota substantia erat Pontificii ieiunii. quid igitur de illa vel debuit vel potuit retinere?

Cur non restituerit ieiunia.

Alia vero est quæstio, quare non repudiato Pontificio ieiunio, exercitia Biblici (vt ita loquar) ieiunii Lutherus inter initia suorum certaminum restituerit? Sed ad hanc etiam quæstionem facilis est responsio: Quia enim regnum Dei non consistit in externis obseruationibus, præsertim cibi & potus, Romanor. 14, 17. sed in pulchritudine filiæ regis interiori, Psal. 45, 14. hoc est, in iustitia fidei, in cultibus interioribus, & in spiritualibus pietatis exercitiis: *Corporalis* enim *exercitatio ad modicum vtilis est*, 1. Tim. 4, 8. Inepta & inutilis esset instauratio seu reformatio, ordiri ab externis obseruationibus. Cum igitur abolitis ferme interioribus cultibus, & spiritualibus exercitiis pietatis, existimaretur tunc totus Christianismus consistere in obseruatione traditionum de ieiuniis & similibus, additis impiis opinionibus necessitatis, iustitiæ, meriti, &c. Luthero, vt sapienti architecto, de fundamento cogitandum fuit, vt scilicet falsas ac perniciosas istas opiniones verbo Dei animis hominum eximeret, doctrinam de pœnitentia & iustitia fidei ex Scriptura illustraret, & ex hoc fundamento cultus spirituales restitueret, ac libertatem Euangelii in externis obseruationibus ex verbo Dei declararet. Hæc fuerunt primaria præcipui momenti capita, quæ nec exigui temporis, nec pauci laboris fuerunt. Positis vero & illustratis primariis illis fundamentis, certe ieiunii etiam non oblitus fuit Lutherus, sed diligenter ostendit, quomodo genuina eius exercitia restitui possent, non externa illa specie, sicut veteri Prouerbio dicitur: *Italorum deuotio, Germanorum ieiunia fabam valent omnia*; sed iuxta normam verbi Dei, vt acceptabilia fierent ieiunia ad reprimendam carnis petulantiam. Hæc tractat in explicatione 6. capitis Matth. vbi dicit, a Magistratu posse externum ordinem politico fine institui, de carne & piscibus: sicut in Saxonia absque vllo mandato talis ordo politicus & Oeconomicus libere seruatur.

Quid Lutherus de ieiunio docuerit.

Deinde addit, præcipue & ante omnia temperantiæ & sobrietati studendum. Postea adiungenda esse etiam exercitia ieiunii, proprie dicti, vt aliquando corpus castigetur, subtractione & cibi & omnium deliciarum corporis, non impia aliqua opinione meriti, sed hoc fine, vt carnis petulantia & inertia reprimatur, & caro spiritui subiiciatur, vtque ad ferendas afflictiones, vbi opus fuerit, assuefiat. Illud vero dicit, nec posse, nec debere certis ac generalibus regulis præscribi, sed conscientiis liberum esse relinquendum, prout quisque carni suæ freno opus esse animaduerterit. Temperantiam vero & sobrietatem semper & omnibus esse colendam. Illam doctrinam tradit in multis aliis locis, vt in libello germanico *de vsu Christianæ libertatis*, in fine. Item, *de bonis operibus*, vbi dicit, talem habendum esse delectum ciborum in ieiuniis, prout quisque animaduertit, cibo aliquo concupiscentias carnis suæ, vel inflammari vel reprimi. Eadem doctrina etiam in *Augustana confessione*, & eius *Apologia* repetitur: Et multis explicatur a Domino *Brentio*, in *Apologia Wirtenbergensi*.

XXXI. Hæc volui hoc loco adiicere, ad reprimendam calumniam istam, quasi in nostris Ecclesiis, & doctrina & exercitia ieiunii, proprie dicti, prorsus sint extincta. Nobis certe exemplo Lutheri opera danda est, vt & doctrina de ieiunio diligenter tradatur, & vera eius atque vtilia exercitia, quantum in hac dissolutione disciplinæ fieri potest, restituantur. Nota est Domini *Philippi* querela in loco de mortificatione: Mundus nunc superbissime excussit disciplinam, & sumit sibi immodicam licentiam, pro qua graues pœnas aliquando Deo daturus est. Nam præterquam quod ipsa licentia coniuncta est cum intemperantia & aliis multis vitiis, illud mali etiam habet, quod in tali barbarica vita non potest doceri aut assuefieri iuuentus ad religionem, & paullatim induit contemptum religionis. Postea grandior ætas, neque intellectum, neque reuerentiam, neque exercitia vlla religionis habet. Hæc ibi.

SECTIO IIII.

Historia certaminum de Abstinentia & Ieiunio.

IN tota hac disputatione multa dissimilia dicta Patrum, & varia exempla antiquitatis, ad superstitiones suas pingendas & stabiliendas, obiiciunt Pontificii. Ad quas obiectiones recte quidem, oppositis aliis sanioribus sententiis & exemplis antiquitatis, congruentibus ad normā sacræ Scripturæ, respondetur: Sed illustrior est refutatio & explicatio solidior, si occasiones sententiarū & exemplorū, quæ in hac controuersia agitari solent, mōstrentur. *Intelligentia* enim *dictorū sumenda est ex caussis dicendi*, sicut *Hilarius* recte inquit. Illud vero commodissime

l. 4. de Trinitat.

Historia ieiunii & eius controuersia.

ne ostendi potest in obseruatione historica, qualia singulis temporibus in Ecclesia de hac controuersia fuerint certamina, quæ consideratio & alias præterea habet vtilitates. Quia enim Paulus dicit, traditiones hominum in hoc genere habere speciem sapientiæ in superstitione, siue cultibus electitiis seu voluntariis (vocat enim ἐθελοθρησκείας) & in humilitate affligente corpus, Col.2,23. Et doctrinas dæmoniorum habere prætextum externæ seu simulatæ sanctitatis, quæ hypocrisis vocatur, 1.Tim.4,1,2. vtile est, in historia Ecclesiæ obseruare, quomodo mysterium illud superstitionis & hypocriseos, partim per hominum traditiones, partim per doctrinas dæmoniacas, omnibus temporibus se exeruerit, qua specie simplicibus & bonis sæpe imposuerit, & quos veritatis suæ testes Deus singulis temporibus excitarit, qui opposita norma sacræ Scripturæ hypocrisin illam detexerunt, & superstitionem represserunt, donec fermentum illud prorsus peruasit & doctrinam & exercitia ieiunii.

II. Contexemus igitur, quantum pro instituti nostri ratione fieri poterit, breuissime historiam certaminum de ieiunio. Certum autem est, doctrinam & exercitia temperantiæ, sobrietatis, ieiunii, & abstinentiæ oppugnari tanquam castris ex aduerso positis a spiritu γαστριμαργίας, crapulæ, ebrietatis, commessationum, intemperantiæ & luxuriæ, quæ vitia ex verbo Dei serio sunt reprehendenda & damnanda, propositis seuerissimis prohibitionibus & comminationibus diuinis. Sed illa vitia, vt opera carnis manifesta, non possunt vlla specie sanctitatis velari, impietas enim eorum nullo prætextu, vel excusari, vel defendi potest. Et si quid prætendatur ad excusandas excusationes in peccatis, facile prætextus omnes possunt detrahi, maxime ipsa conscientia, cogitationibus inuicem accusantibus, attestante, in mentibus non prorsus reprobis. Necessario tamen & serio hostes illi, qui abstinentiam & ieiunium a sinistris crapula & ebrietate impugnant, gladio spiritus, quod est verbum Dei, isto zelo sunt inuadendi, & ex Ecclesia Dei profligandi. A dextris vero, quo maiori specie, eo periculosius per superstitionem & hypocrisin sana doctrina, & vera exercitia ieiunii impugnantur, & admixto superstitionis fermento deprauantur. Verum enim est quod *Chrysostomus* dicit: Nihil tam periculose deprauat bonum, quam hypocrisis seu simulationum malum sub specie boni celatum, dum non cognoscitur, non cauetur. Quod igitur ad hanc partem de superstitiosis opinionibus, ieiunio admixtis, attinet, historicas quasdam obseruationes annotabimus. Primo, quomodo ipsa Scriptura tales superstitiones, & taxet & cauendas præmonstret. Secundo, quomodo externæ Gentium religiones hypocrisin illam æmulatæ sint. Tertio, quomodo sub nomine & titulo Apostolorum, apocrypha scripta & suppositititia exempla ad stabiliendas istas superstitiones, Ecclesiis obtrusa fuerint. Quarto, quomodo sæpe simplices & boni specie illa sapientiæ & sanctitatis circumuenti, ligna, fœnum, & stipulas super fundamentum extruxerint. Quinto, quomodo ab hæreticis doctrinæ istæ dæmoniorum sparsæ, & qua specie propugnatæ fuerint. Sexto quomodo & per quos testes, ex quibus etiam fundamentis, Ecclesia melioribus temporibus superstitionibus illis se opposuerit. Et quomodo facta inclinatione sensim fermentum superstitionum in doctrinam & exercitia ieiunii primum admissum, postea vero certatim inuectum & receptum fuerit. Hæc capita in quibus præcipuæ obseruationes consistunt, prout ordo historiæ se obtulerit, simpliciter explicabimus, atque inde multarum obiectionum solutiones vltro se offerent.

Capita historiæ de ieiunio.

CAPVT I.

Quales superstitiosas opiniones ieiunio tunc admixtas ipsa Scriptura taxet & refutet.

SVpra ex Scriptura ipsa ostendimus, quod optimis etiam Ecclesiæ temporibus, quando scilicet Prophetæ, Christus & Apostoli docuerunt, ieiuniis admisceri cœperint prauæ & superstitiosæ opiniones, quas quomodo Scriptura refutarit, in præcedentibus explicauimus. Hoc loco tantum historicas obseruationes ex locis illis Scripturæ annotabimus, quæ scilicet, & quales superstitiosæ opiniones illis temporibus in doctrinam & exercitia ieiunii irrepere cœperint, quas Deus ipse magno zelo improbauit.

II. Et in Scriptura sane non occurrit exemplum de talibus ieiunii ludibriis, qualia in papatu vsitata esse, iam ostendimus: Quod scilicet simularint se ieiunare, & interea vel piscium lautitiis, vel aliis confectionibus se, vel ad nauseã, vel ad saturitatem repleuerint. Sed per totũ diem non cibis tantum, verum aliis etiam corporis delectationibus assumptis lu-

In Scriptura non occurrit exemplum [illegible] pontificiorum.

lugentium ritibus, abstinuerunt, ita vt ieiunium esset afflictio animæ siue castigatio corporis, sicut ostendunt loci Esa. 58,5. Ierem. 14,12. Zachar. 7,3.5. Matth. 6, 16. In huiusmodi vero ieiuniis, in quibus, quo ad substantiam (vt ita loquar) nihil desiderabatur, Scriptura tamen superstitiosas opiniones reprehendit, vt quod exercitia ieiunii non referebant ad pios illos fines, quos supra ex verbo Dei descripsimus: sed fingebant ipsum opus operatum ieiunii per se esse cultum Dei. Quare, aiunt, Esa. 58,3. ieiunauimus & non aspexisti, afflixímus animas nostras, & tu ignoras? Immo fingebant, ieiunium opus esse meritorium, propter quod & oratio exaudiretur, Ierem. 14,12. & ira Dei auerteretur, sicut Zach. 7,3. fingunt, se ob ieiunia sua quatuor mensium ex captiuitate esse liberatos. Taxatur & illa opinio in Zacharia, quod temporalia ieiunia, quæ exemplo Scripturæ ob præsentes calamitates, ad excitandam pœnitentiæ & orationis maiorem deuotionem, indicta fuerant, volebant conuertere in stata, perpetua, & necessaria ieiunia, & ex talibus ieiuniis, a Deo non mandatis, peculiares cultus facere. Et hæ sunt præcipuæ superstitiosæ opiniones, quæ tempore veteris Testamenti leguntur in exercitia ieiuniorum irrepsisse, quas Prophetæ magno zelo damnarunt. Illas hoc loco breuiter tantum perstringo, supra enim refutationes plenius sunt explicatæ.

In V. T. Deus reprehendit superstitiosas istius temporis de ieiunio opiniones.

Facit id & in Nouo Testamento Christus.

III. In nouo vero Testamento Christus, Matth. 6,16. illam Pharisæorum opinionem reprehendit, quod pietatem & sanctitatem putabant sitam esse in externa obseruatione traditionum de ieiuniis, nam propter opinionem & laudem sanctitatis, ostendebant se externis gestibus, vt ab hominibus viderentur ieiunare. Sed Pharisæus Luc. 18, 12. habuit opinionem meriti iustitiæ coram Deo per suum ieiunium. Cum enim non esset a Deo mandatum bis in septimana ieiunare, tanquam opus supererogationis hoc suum ieiunium iudicio Dei opponit in articulo iustificationis: hoc enim parabola agit, vter inter duos illos iustificatus descenderit, & quid vterque ad Deum pro iustitia attulerit. Atque in hanc sententiam Pharisæus inter cetera dicit: *Ieiuno bis in Sabbato*, sed descendit non iustificatus. Hoc manifestissimum est, quod ea fuerit opinio Pharisæi istius de suo ieiunio. De statis etiam seu certis ieiuniorum temporibus Pharisæi & Baptistæ discipuli, quasi exprobrandi caussa, quæstionem Christo proponunt, quare suos etiam discipulos non assuefaciat ad ieiunia certi seu stati temporis, sicut non Pharisæi tantum, sed Baptista etiam suos discipulos ad talem disciplinam assuefecerit; & ibi certe tempus & occasio fuisset, si quid tale in nouo Testamento Christus statuere, & discipulis suis iniungere voluisset. Ieiunauerat ipse 40. dies, & hoc suum ieiunium poterat discipulis, vel quo ad anniuersarium tempus, vel quo ad numerum dierum, vel quo ad ciborum discrimen, imitandum proponere. Sed nihil horum, etiam oblata per quæstionem illam occasione, facit. Viuebat ipse cum discipulis, non in abundantia, sed ex piorum eleemosynis, temperanter, sobrie, & parce, vt ob carnis lasciuiam subigendam non opus ipsis esset ieiunio. Cumque persecutiones & aliæ calamitates nondum vrgerent Apostolos, dicit ipsos, qui tunc vt filii nuptiarum tractabantur, non esse adigendos ad ieiunia, Luc. 5,34. Superuenturas vero persecutiones & calamitates monstraturas ipsis tempus, quibus diebus lugendum & ieiunandum sit. Et hoc diligenter obseruetur: valde speciosum enim argumentum est, quod Baptista inter natos mulierum propheta maximus, a cuius prædicatione nouum Testamentum initium sumpsit, rigidam & austeram vitam duxerit, non vescens vulgaribus & vsitatis cibis. Cumque discipulos etiam suos disciplinam certis temporibus frequenter ieiunandi assuefecerit, sicut historia illa indicat, Matth. 9,14. Et Pharisæi ex isto fundamento proponunt Christo quæstionem, quare non illud Baptistæ exemplum discipulis suis imitandum proponat, si maxime Pharisæorum traditiones de ieiuniis probare nolit? Christus vero respondet: Filios nuptiarum non esse huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos (hoc enim verba Lucæ volunt, μὴ δύνασθαι ποιῆσαι νηστεύειν.) Et rationem addit, vetustatem siue disciplinæ legalis, ex qua Baptista aliquid retinuit, siue traditionum humanarum, vnde Pharisæi ieiunabant, non esse assuendam nouitati Euangelicæ, talem enim mixturam non prodesse, sed obesse. Ita enim & *Hieronymus* similitudinem, de vestimento veteri, & assumento nouo, interpretatur. Num vero, quia liberum facit Christus ieiunium in nouo Testamento, prorsus tollit vel prohibet illud? Minime. Ostendit enim Matth. 6,17.18. quomodo sit ieiunandum, vt pater cælestis videns rependat. Sed non vult legibus ad certa tempora necessitatis opinione alligatum esse ieiunium. Crux vero inquit, & negotiorum grauitas præbebunt occasionem, & monstrabunt tempus ieiunandi, sicut & in veterum exemplis illud conspicitur. Et valde memorabilis est hæc obseruatio, de exemplo Baptistæ & disci-

in Matth. 9. T. IX. f. 23.

discipulorum eius. Ne enim hæc in nouo Testamento, opinione necessitatis, meriti, vel supererogationis, ad imitationem traherentur, & leges inde conderentur, vel de temporibus ieiuniorum, vel de qualitate cibi, Christus noluit discipulis suis imitationem eius exempli iniungere, immo ostendit illud pertinere ad vetustatem veteris Testamenti, quæ non sit assuenda libertati noui Testamenti.

Et ipse Christus propter hanc ipsam caussam noluit rationem victus a Baptista seruatam imitari, sed maluit in collatione ad Baptistam vocari a Pharisæis homo vorax & potator vini, vt ostenderet, nec in abstinendo nec in manducando sitam esse iustitiam Euangelii, sicut *Augustini* Glossa tradit. Et videtur Christus huc etiam respexisse, cum discipulis emissis hoc mandati daret: *Quicquid vobis apponitur, comedite.* Paulus enim 1. Cor. 10 25. sententiam illam repetens addit: *Nihil interrogantes propter conscientiam.* Et hæc ex Euangelica historia Christi de superstitiosis ieiuniorum opinionibus obseruanda sunt.

v. Gloss. in 14. ad Rom.

IIII. In Pauli vero scriptis apparet opiniones istas longius progressas. Quia enim Apostoli in casu scandali propter infirmos in fide, vsum libertatis in cibis ita moderabantur, sicut prolixe tradit Paulus, Rom. 14, 1. sq. Et Synodus Apostolica, Act. 15, 20. 29. constituerat, necessarium esse abstinere *ab idolothytis, suffocato & sanguine*, necessitate scilicet charitatis erga infirmos, in fide, in casu scandali: Inde Pseudoapostoli fecerunt necessitatem legis, iudicantes conscientias, etiam extra casum scandali, in talibus & similibus cibis. Paulus igitur ex loco de libertate Christiana respondet, sine scrupulo propriæ conscientiæ, quicquid in macello venditur, & quidquid apponitur, libere manducari posse, 1. Corinth. 10, 25. & neminem debere nos iudicare in cibo & potu, Col. 2, 16. Vbi non obscure etiam Paulus ostendit, suo tempore tentata fuisse noua decreta iuxta doctrinas & mandata hominum, de non gustandis quibusdam cibis, idque non Mosaica opinione, sicut Pseudoapostoli faciebant, sed sub specie singularis sapientiæ, sub prætextu humilitatis & afflictionis corporis, ad peculiarem cultum Dei. Hæc enim sunt Pauli verba, Col. 2, 23. ex quibus colligitur, Pauli tempore traditas fuisse a quibusdam has de ieiunio opiniones, quas ipse, vt superstitiosas, reprehendit. Quia enim ieiunium ad humiliationem animi, & castigationem corporis facere constabat, isti sub hoc prætextu, sapientiæ specie, primo certis decretis & mandatis humanis, ad certa tempora determinabant ieiunia. Secundo, in prohibitione & delectu ciborum quorundam constituebant ieiunium, *ne tetigeris, ne gustaris.* Tertio, ex opere operato ieiunii faciebant peculiarem cultum Dei ἐθελοθρησκείαν. Quarto, corporis nullam curam habere, sed subtractione debiti honoris, seu necessarii subsidii illud vexare, lædere, & male afficere, putabant magnam esse humilitatem, sanctitatem, & peculiarem cultum Dei. Quomodo vero Paulus hæc refutet, supra ex contextu ostendimus. Hoc loco tantum historiam colligimus, quæ superstitiosæ opiniones, tempore Apostolorum, doctrinæ & exercitiis ieiunii assui cœperint, quas Apostoli refutarunt & damnarunt. Nec vero de sui tantum temporis superstitionibus in ieiunio Paulus loquitur, sed per spiritum præmonstrat, quod ex superstitionibus istis humanarum traditionum in posterioribus temporibus futuræ sint doctrinæ dæmoniorum, prohibentium quosdam cibos, seu in hypocrisi præcipientium abstinere a quibusdam cibis. Et tradit Timotheo, quomodo hac in re erga tales opiniones in officio suo se gerere debeat, vt sit bonus minister Christi, retinens formam sanæ Apostolicæ doctrinæ, ne scilicet tales opiniones, & doctrinas, vel excuset, vel dissimulet, sed detracta hypocrisi, tanquam falsas & seductrices, immo diabolicas arguat, & apposita vera sententia, refutet. Sed de loco illo Pauli supra dictum est, nunc tantum, quæ historica sunt, annotamus.

Quomodo opiniones illa longius progrederentur, Paulus.

V. Hæc de certaminibus in hac materia ieiunii, quorum in Scriptura mentio fit, in principio huius historiæ exponere volui, vt obseruetur, non nouum esse, sed facile accidere posse, quod superstitiosæ opiniones assuantur ieiunio, vt nec vetustati opinionum, nec antiquitati exemplorum, nisi ad normam verbi Dei congruant, aliquid tribuatur. Si enim temporibus Prophetarum, Christi & Apostolorum tales opiniones irrepserunt, quid non putamus posterioribus temporibus factum esse? Et vt moueamur exemplo Scripturæ diligenter vigilandum esse, ne fermentum superstitiosarum opinionum in doctrina ieiunii dissimuletur, quasi non multum referat, sed vt serio taxetur, refutetur, expurgetur, & damnetur. Postremo ideo etiam historicam illam obseruationem ex Scriptura præmittere volui, quia omnes ferme superstitiosæ opiniones, quæ in regno Pontificio, & aliis temporibus ieiunio admixtæ fuerunt, in Scriptura præ-

Ex quibus pateat, superstitiones in ieiuniis non esse nouas.

præmonstratæ & damnatæ sunt, vel in specie, vel certe in genere, vt mirum sit, hypocrisin tantum valuisse, quod contra luculentas Scripturæ præmonitiones, illæ ipsæ opiniones, quæ in Scriptura damnatæ sunt, in Ecclesiam postea inuaserint. Sed Paulus dicit, Spiritum sanctum diserte, quod hoc futurum esset, prædixisse. Ad omnia igitur, quæ in hac historia sequentur, illa quæ ex Scriptura iam annotauimus, normam & regulam diiudicandi præbebunt.

CAPVT II.

Quid extra gentium religiones operi operato ieiunii, & delectui seu prohibitioni quorundam ciborum tribuerint.

A Quo spiritu profecta sit illa opinio, quod ipsum opus operatum ieiunii, præcipue vero abstinentia a quibusdam cibis, sit cultus Dei, Paulus manifeste ostendit, cum vocat *doctrinam dæmoniorum.* Id quod inde etiam apparet, quod idem spiritus in externis gentium religionibus idololatrici cultus sanctitatis & puritatis partem non postremam in opere operato ieiunii, & præcipue in abstinentia quorundam ciborum positam esse voluit, κακοζηλία quadam legis Mosaicæ. Ita *Hieronymus* aduersus Iouinianum, libro secundo, citat ex *Charemone Stoico* descriptionem vitæ antiquorum Aegypti sacerdotum, quod scilicet *ex eo tempore, quo cœpissent diuino cultui deseruire, carnibus & vino se semper abstinuerint, propter tenuitatem sensus & vertiginem capitis, quem ex paruo cibo patiebantur, & maxime propter appetitus libidinis, qui ex his cibis & hoc potu nascuntur. Pane raro vescebantur, ne onerarent stomachum, & si quando comedebant, tusum pariter hyssopum sumebant in cibo, vt escam grauiorem illius calore decoquerent, oleum tantum in oleribus nouerant, verum & ipsum parum, propter nauseam & asperitatem gustus leniendam. Quid loquar, inquit, de volatilibus, cum ouum quoque pro carnibus vitauerint, & lac? quorum alterum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicebant colore mutato.* Ibidem ex *Eubulo* citat *Hieronymus*, quod apud Persas *tria* fuerunt *Magorum genera, quorum primi, doctissimi & eloquentissimi, excepta farina & olere, nihil amplius in cibo sumpserint.* Ex *Euripide* etiam citat, *Iouis prophetas in Creta non solum carnibus, sed & coctis cibis abstinuisse.* Et ex *Xenocrate*, quod apud Athenienses in templo Eleusinæ tria præcepta fuerunt proposita: *Honorandos parentes, venerandos Deos, & carnibus non vescendum.* Ita *Volaterranus* lib. 13. cap. 4. Anthrop. scribit, *Amphiaraum summum vatem iussisse sacerdotes, qui responsa clara accipere & reddere vellent, integrum diem a cibo, a vino autem triduo abstinere.* Et *Alexander ab Alex.* lib. 6. cap. secundo scribit, apud Trœzenios, qui ad Aridali aram rem diuinam facere, & deorum responsa petere vellent, per integrum diem a cibo, a vino autem per triduum, abstinuisse. Idem libr. 4. cap. 17. scribit: Indorum Magos, quando ad solis sacerdotium eucti erant, carnibus penitus abstinuisse. Et eodem cap. 17. Qui Isidis sacris initiandi erant, dies decem carnibus & vino abstinebant. Numa enim pro frugibus sacra facturus, esu carnium & Venere abstinebat. *Ranisius* scribit, Aegyptiorum Sacerdotes tridui inediam solitos sustinere, priusquam sacra facerent. *Polydorus Virgilius* ex Liuio citat, matrem initiaturam filium Bacchanalibus dixisse, decem dierum castimonia opus esse. Idem ex Herodoto narrat, Aegyptios pridie diei festi, quo immolaturi erant solitos solenne ieiunium habere. Ita etiam diabolus Magis suis coniuratoribus iniungit, vt ante coniurationes per aliquot dies ieiunent, & a carnibus abstineant. Mahomet etiam partem cultus suæ religionis constituit in abstinentia vini, & in statis ieiuniis, sicut in obsidione Constantinopolis tridui ieiunium indixerunt Turcæ, ac captam deinde vrbem merito operis ieiunii acceptam tulerunt. Illa exempla gentilium præbent explicationem eius, quod ciborum quorundam sub specie sanctitatis prohibitionem Paulus vocat *doctrinam dæmoniorum.* Et ostendunt, qualis sit opinio, constituens cultum Dei in opere operato ieiunii.

T. II. f. 55. *Delectus ciborum apud sacerdotes Aegypti.*

l. 6. c. 6. p. 375.

l. 6. c. 4. p. 369.

CAPUT III.

De Essaeorum abstinentia & quomodo illa in Ecclesiam irrepserit.

Hieronymus lib. 2. aduersus Iouinianum, ita scribit: Iosephus *Esseos miris effert laudibus, quod & ab vxoribus, & vino & carnibus semper abstinuerint, & quotidianum ieiunium verterint in naturam.* Sed *Iosephus* in Essaeorum descri-
l. 11. c. 2. f. 617 sq. ** l. 2. c. 7. f. 786. ptione, in libris de antiquitate, * & de bello Iudaico, ** illa de ieiuniis Essaeorum, & de abstinentia & carnibus non habet, sed describit σωφροσύνην, hoc est, *sobrietatem*, frugalitatem, seu temperantiam ipsorum, quod scilicet a laboribus hora quinta, quae nobis est vndecima, conuenerint ad prandium, & vesperi ad coenam, vbi panis & vasculum ex vno & eodem pulmento singulis fuerit propositum. Et quia interpres *pulmentum* vocat, colligere quidam inde voluerunt, id quod *Hieronymus* scribit. Sed
l. 2. de B. Iud. c. 12. al. 7. f. 785. Essaeorum descriptio. *Iosephus* vocat ἔδεσμα, quod generaliter significat *quoduis edulium*. Apud *Philonem* vero descriptio illa extat, qui dicit: Essaeorum quosdam coluisse vitam practicam, quos Iosephus descripsit. Alios vero circa θεωρίαν fuisse occupatos, qui vulgo ἱκέται vocati fuerint; illorum vitam peculiari libello Philo descripsit, in quo de ieiuniis & abstinentia ipsorum haec scribit: ἐγκράτειαν, inquit,
f. 894. hoc est *temperantiam* seu *abstinentiam*, *quasi fundamentum quoddam in anima iacientes reliquas virtutes superstruunt.* Et
Essaeorum abstinentia. qualis fuerit ipsorum abstinentia ita describit, *Cibum*, inquit, aut *potum nemo ipsorum capit ante solis occasum.* — *Quidam* porro, inquit, *quibus maius scientiae desiderium insidet, per totum triduum non cogitant de cibo. Nonnulli vero ita capti sunt illecebris sapientiae, — vt duplo plus temporis abstineant, & expletis sex diebus vix alimentum necessarium degustent*, imitati cicadas, quae cantantes aere nutriuntur. Septima *vero die*, inquit, *qua sacra est, post animarum curam, etiam corpus pascunt. Nihil autem opipari vel lauti parant, sed vtuntur pane simplici: obsonium ipsorum, est sal: quibus οἱ ἁβροδίαιτοι, delicatiores hyssopum adiiciunt.*
f. 900. *Potus ipsorum aqua ex fluentis hausta.* Et postea inquit: *In diebus*, quibus coenant, *vinum non praebetur, sed aqua limpidissima, plurimis quidem frigida, senioribus vero calida*, τράπεζα καθαρὰ τῶν ἐναίμων, *mensa pura est a dapibus cruentis*, hoc est animantium, quae sanguinem habent. *In qua mensa panes sunt cibus, obsonium vero sales, quibus aliquando hyssopus tanquam condimentum pro delicatioribus additur.* Et rationem addit, οἶνος γὰρ ἀφροσύνης φάρμακον. *vinum enim ipsis habetur, vt venenum dementiae: obsonia vero opipara* (τῶν θρεμμάτων) *ex animantibus iudicant maxime prouocare concupiscentiam*, ἀκορέστου ἐπιθυμίας. Haec *Philo*.

II. Quia vero *Philo* f. 893. scribit, quemlibet ipsorum habuisse *domunculam* quandam *sacram*, *quae vocitata fuerit* σεμνεῖον καὶ μοναστήριον, *Eusebius* l. 2. H. E. c. 17. inde vult elicere, fuisse ritus primorum Christianorum temporibus Apostolorum: maxime cum Eusebii tempore ferme talis fuerit Monachorum vita. Et quia *Philo* illud genus hominum scribit vbique in aliis etiam orbis locis fuisse, maxima vero copia in Aegypto, & circa Alexandriam multiplicatum fuisse: Pontificii ex *Hieronymo* fingunt, Marcum ex traditione & praescripto Petri tale genus vitae instituisse, vt esset peculiaris cultus seu θεραπεία Dei. Et formam vitae monasticae inde sumptam esse, tota illa descriptio Philonis ostendit. De carnium etiam esu plerique Patres Essaeorum rationem reddunt, quod scilicet concupiscentiam carnis prouocent. Et *Hieronymus* etiam hinc sumpsit, quod ad Eustochium virginem scribit: Vinum vt venenum fugiendum esse, propter quod dictum ipse fatetur, se a multis reprehensum fuisse. T. 1. f. 89.

Aliis ipsorum ritus, e quibus varii varia exsculpsere.

III. Ac magnam profecto speciem illa antiquitas habet, si ab Apostolis instituta & probata, atque a primis fidelibus Apostolorum tempore vsurpata fuisset. Quae species & olim valde multos seduxit, & nunc a Pontificiis tanquam caput Gorgonis praetenditur. Sed ne opus sit coniecturis agere, habemus testes certissimos,

Essaeorum illa ab Apostolis haud probata sunt.

* Philo de vita contemplat. f. 894. ἐγκράτειαν δὲ ὥσπερ τινὰ θεμέλιον [illegible] τῇ ψυχῇ [illegible] f. 900. [illegible]

mos, quomodo descriptio illa Philonis intelligenda sit. * *Sozomenus* enim libr. 1. cap. 12. inquit: *Hæc scribens Philo, voluit significare illos Ebræos, qui sua ætate religionem quidem Christianam profitebantur, adhuc tamen morem Iudæorum ἰουδαϊκώτερον in vita sequebantur, & eorum instituta seruabant.* Idem repetit etiam *Nicephorus* l. 8. c. 39. Et † *Sophronius* in vita Marci inquit: *Philo videns primam Ecclesiam Alexandriæ iudaizantem, quasi in laudem gentis suæ librum super eorum conuersatione scripsit.* Hæc diligenter sunt notanda, ne titulo & prætextu antiquitatis nobis imponatur. Non enim Apostolica est traditio, quam Philo describit, nec ex Apostolorum doctrina, aut præscripto instituti fuerunt tales cultus: sed reliquiæ fuerunt veteris fermenti Essæorum, quod ipsis etiam ad fidem Christi conuersis adhæsit. Et si descriptio hæc Philonis conferatur ad ea, quæ Hieronymus ex Chæremonte de vita veterum idololatricorum Aegypti Sacerdotum transcripsit, apparebit, Philonis Essæos mixturam fecisse ex Iudaismo & Paganismi traditionibus, & illis opinionem cultus affinxisse. Et tamen sub titulo & prætextu Apostolicæ antiquitatis exemplum illud ad imitationem & olim obtrusum fuit multis, & nunc etiam a Pontificiis tanquam in triumpho ducitur, ad stabiliendam prohibitionem ciborum, & opinionem cultus, tanquam Apostolicam, quod diligenter obseruandum est; valde multa enim diiudicari possunt.

Aug. | Cat. vir. ill. T. 1 Hier. f. 173.

IIII. Quia vero *Philo* historiam illam scripsit, docentibus adhuc, & in carne viuentibus Apostolis, (ad Caligulam enim legatus fuit missus & postea sub Claudio orationem contra Caium in frequenti Senatu recitauit) operæ pretium est considerare, extentne in Apostolorum scriptis vestigia quædam, vnde colligi possit, quid de instituto illo (quod cum esset celebre, & varia loca, sicut *Philo* inquit, peruagaretur, Apostolos latere non potuit) senserint; probarintne illud, aut ad imitationem proposuerint, an vero improbarint? Si enim tale quid ostendi posset, res esset planissima. Aliquoties autem iam dictum est de loco Pauli Coloss. 2. Et quia Paulus ibi reiicit doctrinas & mandata hominum, quæ sub specie sapientiæ, cultus & humilitatis decreta tunc faciebant, de non gustandis quibusdam cibis, & de immodica abstinentia lædente corpus: Inde, quod ad res ipsas attinet, manifestum est, quid Paulus de iudaizante illo Essæorum instituto senserit.

Quo maxime spectet locus Pauli Col. 2.21. sq. | 1280.

V. Diligenter autem contuli hunc Pauli locum ad Philonis illam descriptionem, & deprehendi, verba in eo loco a Paulo ita posita, vt quasi intento ad fontem digito monstrare voluerit, quod de illo Essæisantium instituto loquatur. Quia enim *Philo* dicit, quosdam ob amorem σοφίας, neglecta corporis cura per triduum, immo per sex sæpe dies, vix degustare aliquid, hoc Paulus ita exprimit: *Habens speciem σοφίας, non habentes curam corporis.* Et quod *Philo* dicit, ipsos σωματικὰς ἀνάγκας non dignas ducere, quibus aliquid temporis in die tribuant, hoc Paulus vocat ἀφειδίαν σώματος, gloriabantur enim se soli animæ viuere. *Philo* dicit, ipsos institutum suum vocasse θεραπείαν, hoc est, *cultum*; & se θεραπευτὰς, hoc est, *cultores*. Illud vero Paulus in eo loco ἐθελοθρησκείαν, *cultum peculiarem* vocat. Cumque illi se vocarent ἱκέτας, sicut titulus Philonis habet, quasi supplices ratione humilitatis; Paulus ideo speciem ταπεινοφροσύνης taxat. Ipsum etiam verbum δογματίζεσθαι, quod Paulus ibi vsurpat, ex Philonis descriptione sumptum est; illa enim Essæorum exercitia vocat σοφίας δόγματα. Et illa ipsa Mimesis Pauli, μὴ γεύσῃ, *ne gustaris*, respicit ad id, quod *Philo* dicit: *Vix post sex dies* ἀπογεύεσθαι *necessarium cibum.* Sicut & vocabulum πλησμονῆς, quod in descriptione illa Philonis extat, Paulus eo in loco vsurpat.

qui consim respondeat.

Et quia *Philo* de theoriis ipsorum grandia philosophatur, ita vt concludat, ipsos esse cæli ciues, ac Patri ac Creatori omnium vere assistere: Ideo Paulus dicit: *Inflatus mente carnis in his, quæ non vidit ἐμβατεύων.* *Iosephus* etiam scribit, Essæos iactare nomina quædam Angelorum, ideo Paulus in illo loco Angelorum etiam mentionem facit. Cumque ἄσκησις illa multis arrideret, & magnis præconiis extolleretur, Paulus 1. Tim. 4, 8. dicit: *Corporalis exercitatio ad modicum prodest, pietas vero ad omnia vtilis est.* Rationes etiam Essæorum de potu aquæ, & abstinentia a carnibus, quasi vsus vini & carnium per se (aliud est enim loqui de crapula & ebrietate) sit venenum dementiæ, & irritamentum concupiscentiæ carnis: Paulus quasi ex professo refutat, cum Timotheo præscribit, ne amplius aquam bibat, sed modico vino vtatur propter stomachum, & cum de cibis dicit: *Omnis*

l. 2. de B. I. c. 12. al. 7. f. 716. | 1. Tim. 5. 23.

* Sozom. H. E. l. 1. c. XII. f. 419. καὶ ὁ μὲν Φίλων ταῦτα γράφων, ἔοικεν ὑποφαίνειν τοὺς καθ' αὐτὸν ἐξ Ἑβραίων χριστιανίζοντας, ἔτι ἰουδαϊκώτερον βιοῦντας, καὶ τὰ πάτρια ἔθη φυλάττοντας.

† Sophron. ap Hieron. catal. illustr. vir. T. 1. opp. f. 173. ὅτι Φίλων ὁ τῶν Ἰουδαίων [illegible], ἰδὼν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρώτην ἐκκλησίαν ἔτι ἰουδαΐζουσαν, ὡσανεὶ [illegible] τοῦ ἔθνους αὐτοῦ βιβλίον [illegible] τῶν [illegible] συνεγράψατο.

1. ep. 4. 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, si cum gratiarum actione sumatur.*

VI. Hæc ideo annotaui, vt Lector vtrumque locum & Philonis & Pauli inter se conferat. Videbit enim, Paulum & verbis & sententiis ostendere, quod de illo Essæorum instituto, quod tantis encomiis Philo euehit, loquatur. Rem ipsam certe, quod in illo Essæorum instituto, ad abstinentiam a quibusdam cibis, & in multos dies cum læsione corporis producta ieiunia, eo fine, vt esset cultus Dei, attinet, Paulus in eo loco manifeste, & quasi ex professo improbat & refutat. Et vtile est obseruare, cum Apostoli ieiunium, & docuerint, & ipsi exercuerint, quod tamen superstitiosas opiniones, quæ primis etiam illis temporibus, inter Christi nomen profitentes magna specie irrepere incipiebant, acriter reprehenderint & refutarint. Ac tota hæc historia monet, ne testimoniis & exemplis extra Scripturam canonicam, etiam si specioso titulo antiquitatis, & Apostolicarum traditionum a multis & magnis etiam viris commendentur, temere credamus, nisi ad normam Canonicæ Scripturæ probe examinata fuerint, iuxta Pauli præceptum: *Omnia probate, quod bonum est tenete.* 1. Thess. 5. 21.

CAPVT IV.

De adulterinis & suppositītiis Scriptis, quibus superstitiosæ leges & opiniones de ieiuniis, extra & contra Scripturam Canonicam, stabiliuntur.

Sunt illa, HActenus ostendimus, & extra controuersiam manifestum est, nec Christum tulisse, nec Apostolos Ecclesiæ præscripsisse leges, siue de tempore, quibus diebus sit ieiunandum vel non ieiunandum, siue de discrimine aut delectu ciborum, quibus tempore ieiunii, vel sit vtendum, vel non vtendum. Sparsa autem fuerunt varia adulterina & suppositītia scripta, sub nomine & titulo, vel Apostolorum, vel virorum Apostolicorum, in quibus tales leges de ieiunio continentur. Et illa quidem scripta in primitiua Ecclesia tanquam Apocrypha reiecta fuerunt. Sed cum postea quidam ex veteribus (sicut in prima parte ostendimus) solerent illis, quæ in huiusmodi apocryphis scriptis extant, titulum traditionum Apostolicarum tribuere, species illorum titulorum multis imposuit. Et quia nunc etiam talia, quasi ab Apostolis tradita, a Pontificiis vrgentur, annotandæ nobis erunt historicæ quædam obseruationes, de suppositītiis seu adulterinis illis scriptis, quæ obseruatio ad hoc etiam vtilis erit: Quando enim Patres quidam dicunt, ieiunium quadragesimæ, vel aliquod aliud, item delectum ciborum ex Apostolorum traditione descendere, non statim turbemur: Intelligenda enim sunt apocrypha illa scripta, quæ quam incerta, dubia, & suspecta sint, iam ostendemus.

II. Ante annos igitur non multos editi sunt Græce & Latine octo libri de constitutionibus Apostolicis, quasi a *Clemente Romano* conscripti, tanquam doctrina Catholica & Apostolica. Titulus enim est, Διαταγαὶ ἢ διατάξεις τῶν ἀποστόλων καθολικὴ διδασκαλία. Et * in quinto libro capit. 13. quasi ex Apostolorum persona dicitur: *Obseruandum vobis est ieiunium τῆς τεσσαρακοστῆς, quadragesima, continens memoriam τῆς πολιτείας καὶ νομοθεσίας, conuersationis & legislationis Domini. Hoc ieiunium celebretur ante ieiunium Pascha, quod incipiens a secunda feria, desinat in Parasceuen.* Ibidem cap. 15. scribitur: ** *Ipse* Dominus, παρήγγειλε, *præcepit nobis ieiunare sex illis diebus ante Pascha ob Iudæorum impietatem, iubens lugere ob interitum eorum.* Item, προσέταξεν ἡμῖν τετράδα καὶ παρασκευήν; *Indixit seu mandauit nobis, vt ieiunemus quartam feriam & Parasceuen; illam ob proditionem, hanc ob passionem.* Item, *solo sabbato* sanctæ septimanæ *ieiunare oportet, quia in illo opifex ipse sub terra fuit.* At cap. 18. † *Ieiunate sex illos ante Pascha dies, solo pane vtentes & sale, atque oleribus & aqua in potum,* οἴνου δὲ καὶ κρεῶν ἀπέχεσθε: *A vino vero & carnibus vos abstinete in diebus illis, sunt enim dies luctus, non festiuitatis. Parasceuen vero & sabbatum totum ieiunate (qui quidem possunt) nihil gustantes vsque ad galli cantum noctis.*

1. Clementis Constit. Apostolicæ.

* Constit. Apost. l. V. c. XIII. f. 316. [illegible]

** c. XV. f. 319. [illegible]

† c. XVIII. f. 322. [illegible]

noctis. Cap. 19. † *In reliquis diebus ante Parasceuen ad horam nonam vel ad vesperam quisque cibum sumat, vel quemadmodum poterit.* Cap. 20. * *post* hebdomadam Pentecostes *ieiunate vnam septimanam.* Item προστάσσομεν, *præcipimus vobis, vt in omni quarta feria & Parasceue ieiunetis, & quod a ieiunio superest, pauperibus erogetis. In omni sabbato, excepto vno, & die Dominico, conuentus celebrantes exhilaremini. Peccati enim reus est, qui die Dominico ieiunat.* Et lib. 7. c. 23. ** *Ieiunia vestra non sint cum hypocritis, illi enim ieiunant in secunda & quinta sabbati. Vos vero, vel quinque dies ieiunate, vel quartam feriam & Parasceuen:* In illa enim *Iudas pecuniam proditionis accepit*: In hac vero Dominus crucifixus est. *Sabbatum & Dominicum diem festum agite: Illud enim creationis, hic resurrectionis ὑπόμνημα, monumentum* seu *commonefactio est.*

Quæ sit illa rum autoritas.

III. Hæc in libris istis tanquam Apostolicæ constitutiones, Ecclesiis ab Apostolis traditæ & mandatæ describuntur. Et illo traditionum titulo multos deceptos fuisse, exempla multorum ostendunt, qui talia ieiunia, vt ab Apostolis mandata, necessitatis opinione obseruarunt. *Epiphanius* etiam contra Aerium, atque in compendio doctrinæ, ex hoc scripto asseuerat, Apostolorum constitutione traditum, ordinatum, & præceptum esse, vt in quarta feria, & pro sabbato ieiunetur vsque ad horam nonam. Ac mandasse Apostolos, tunc nihil sumendum esse præter panem, salem, & aquam. Cumque *Clementis* constitutiones addant hanc limitationem seu dispensationem, οἷς δύναμις πάρεστι τοιαύτη. Item, ὅπως ἄν τις δύναιτο, *qui possunt, & quemadmodum quisque poterit*; *Epiphanius* sine exceptione necessarium mandatum inde facit. Ita crescunt leges traditionum. Sed Librorum istorum, qui Clementis Romani nomine feruntur, nulla certa est autoritas. Multa enim adulterina scripta sub eius nomine sparsa fuisse, *Eusebius* testatur lib. 3. cap. 38. Et *Ruffinus* queritur, libris huius Clementis multa adulterina inserta, quæ Ecclesiastica regula non recipiat. Inde *Gelasius* Distinct. 15. c. *Sancta Romana*, Clementis scripta inter Apocrypha reiicit. Et de his ipsorum Apostolorum constitutionibus *Epiphanius*, qui eas frequenter allegat, & magnifacere videtur, non dissimulat, quale fuerit Ecclesiæ iudicium. Nam contra Audianos dicit: Διατάξεις illas Apostolorum esse τοῖς πολλοῖς ἐν ἀμφιλέκτῳ, hoc est, *a multis* seu *plerisque* constitutiones illas Apostolorum *haberi pro dubiis & incertis*. Et addit quidem, non esse ἀδοκίμους, hoc est, *reprobatas illas constitutiones*, multum enim Epiphanius illis traditionibus tribuit.

Contra Aer. hær. 75. & f. 910.

De Gelasio.

& sextæ Synodi Canone.

Sed sexta Synodus *in Trullo* circa annum 690. Canone 2. ita de illis statuit: Quia Apostolorum illis per Clementem constitutionibus (πάλαι νόθα τινὰ καὶ ξένα — ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων ἐπὶ λύμῃ τῆς ἐκκλησίας) *iam olim adulterina quædam, & peregrina ab iis, qui a fide aliena sentiunt, ad Ecclesiæ pernitiem* admixta sunt, ideo merito visum fuit Synodo, ἀποπέμψασθαι αὐτῶν ἀποβολήν, *illas* ad Ecclesiæ ædificationem & securitatem *reiiciendas* aut *abiiciendas* esse. Præterea leges illas de ieiuniis, quæ in libris illis describuntur, reliqui etiam Patres non agnouerunt pro Apostolicis. *Augustinus* enim diserte inquit: *Quibus diebus oporteat ieiunare, & quibus non oporteat, præcepto Domini & Apostolorum, non inuenio definitum.* Et *Socrates* lib. 5. expresse dicit; Apostolos de tempore ieiunii aut delectu ciborum nihil præcepisse. Imo *Irenæus*, & ipse etiam *Epiphanius*, sicut mox indicabimus, testantur dissimiles & liberas in hoc genere fuisse Ecclesiarum obseruationes, quod nunquam factum fuisset, si Ecclesia iudicasset, constitutiones illas, de quibus iam diximus, esse Apostolicas. Et singulari iudicio Dei arbitror factum, quod in constitutionibus istis posita sunt illa ipsa verba, quibus Paulus 1. Tim. 4. 3. vtitur in descriptione humanarum traditionum, & doctrinarum diabolicarum de abstinentia: *Quales scilicet cibos non oporteat γεύσασθαι, & a quibus cibis oporteat abstinere diebus ieiunii*, ita enim constitutiones illæ loquuntur, vt scilicet ex ipsis verbis agnoscerentur constitutiones non esse Apostolicas. Et tamen cum olim, tum hoc etiam tempore illæ traditiones tanquam Apostolicæ ad stabiliendas superstitiosas leges de ieiuniis & de ciborum delectu obtruduntur Ecclesiis. Ad quam diuu-

c. 22. f. 286.

Coloss. 2. 21.

† c. XIX. f. 323. ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς ταῖς πρὸ τοῦ πάσχα, [illegible]

* c. XX. f. 326. μετὰ δὲ τὴν ἑορτάσιμον [illegible] νηστεύσατε μίαν ἑβδομάδα, [illegible] f. 327. μετὰ δὲ τὴν ἑβδομάδα τῆς νηστείας, [illegible] f. 328. [illegible]

** L. VII. c. XXIII. f. 369. αἱ δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν. [illegible] Τὸ σάββατον μέντοι καὶ τὴν κυριακὴν ἑορτάζετε, ὅτι τὸ μὲν, δημιουργίας ἐστὶν ὑπόμνημα, ἡ δὲ, ἀναστάσεως.

diiudicationem vtilis est hæc historica obſeruatio.

II. Canones Apostolorum.

IIII. Eiuſdem generis ſunt & *Canones*, qui *Apoſtolis* tribuuntur, quos res ipſa & collatio oſtendit, eſſe quaſi aphoriſmos conſtitutionum illarum, de quibus iam diximus. Ex illis igitur Canonibus † quinquageſimus ita ſtatuit: *Si quis — carnibus & vino abſtinuit, οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλ' ὡς διὰ βδελυγίαν, non propter exercitationem, ad cultum pietatis, ſed propter abominationem, — aut corrigitor, aut ex Eccleſia eiicitor.* * Sexageſimus ſecundus dicit: *Si quis — comederit carnes in ſanguine animæ eius, aut a beſtiis laceratum, aut ſuffocatum, — a communione excluditor.* ** Sexageſimus octauus: *Si quis ſacram Quadrageſimam, aut quartam feriam, aut Paraſceuen non ieiunarit, niſi imbecillitate corporis impediatur, communione priuator.* Hæc *Canones* illi, qui *Apoſtolici* vocantur.

al. 55. al. 63. — al. 55. al. 63. — al. 61. al. 69.

quos apocryphos eſſe itidem oſtenditur, c. canones.

Sed ne titulus nobis oculos perſtringat, hiſtoriæ oſtendunt, Canonum illorum autoritatem non eſſe certam & authenticam. Nam diſt. 16. *Iſidorus* ita dicit: *Canones, qui dicuntur Apoſtolorum, quia eos nec ſedes Apoſtolica recepit, nec ſancti Patres illis aſſenſum præbuerunt, pro eo, quod ab hæreticis ſub nomine Apoſtolorum compoſiti dignoſcuntur, quamuis in eis vtilia inueniantur, tamen de autoritate Canonica & Apoſtolica eorum geſta conſtat eſſe remota, atque inter Apocrypha deputata.* Ita etiam Diſtinct. 15. *Gelaſius* Canones illos, qui Apoſtolorum dicuntur, inter Apocrypha ponit. Alii vero Canones illos probarunt ſed ex illis quidam agnoſcunt tantum quinquaginta, quidam ſexaginta, quidam octoginta quinque capita, ſicut diſtinct. 16. *Gratianus* recitat. Sed quicquid ſit de ſimilibus illis teſtimoniis, hoc conſtat ex illa varietate iudiciorum antiquitatis, Canones illos eſſe ἐν ἀμφιλέκτῳ, ſicut de conſtitutionibus Apoſtolicis *Epiphanius* loquitur, hoc eſt, autoritatem illorum eſſe dubiam & incertam.

c. Sancta Romana. — c. Clementis librum. c. ſexaginta. c. placuit. — Id.

Et hoc nobis ſufficit, qui certius & firmius habemus verbum, in Canonica ſcilicet Scriptura comprehenſum, cui dum vt lucernæ, in loco obſcuro apparenti, attendimus, bene & recte facimus, inquit Apoſtolus, 2. Petr. 1, 19. Et Paulus præmonet, ne turbemur, aut a ſenſu doctrinæ, quam certo conſtat eſſe Apoſtolicam, dimoueamur, ſiue per ſermonem, ſiue per ſcriptum aliquod, tanquam ab Apoſtolis profectum, 2. Theſſal. 2, 2.

Adde, quod Canones illi non ſeruent characterem Apoſtolicæ doctrinæ, inde non obſcure animaduertitur, quod ſexageſimus ſecundus Canon dicit: Quia,, lex in veteri Teſtamento prohibuit,, ſanguinem & ſuffocatum, ideo in nouo,, Teſtamento ſub pœna excommunica-,, tionis ab illis eſſe abſtinendum. Hoc,, enim pugnat cum doctrina Apoſtolorum de abrogatione veteris Teſtamenti, & de libertate Euangelii. Apoſtoli quidem Actor. 15, 20. 29. ob charitatem in caſu ſcandali infirmiorum fecerunt decretum de ſanguine, ſuffocato, & idolothytis. Et qui ex Iudaiſmo erant, ſicut & hodie Iudæi faciunt, ideo ex macellis Gentium non emebant carnes, nec quicquid agentibus apponebatur, comedebant. Gentium enim laniones quædam ſuffocabant, non emiſſo ſanguine, & quando etiam mactabant, tamen non tam diligenter ſanguinem exprimebant, ſicut Iudæi facere ſolebant.

al. 55. al. 63. f. 446.

Illud vero decretum Actor. 15, 20. 29. de cibis non fuiſſe legem vniuerſalem aut perpetuam, ſed tantum temporariam diſpenſationem propter infirmiores, Paulus oſtendit 1. Cor. 10, 25. Vbi dicit: Quicquid in macello venditur, & quicquid vobis apponitur, comedite, non inquirentes propter conſcientiam. In hiſce vero Canonibus Clemens poſt mortem Apoſtolorum inde legem vniuerſalem & perpetuam facit ſub pœna excommunicationis, quod certe contra normam Scripturæ Canonicæ pugnat.

Quodque vetus etiam Eccleſia Canonibus illis in materia ieiunii non tribuerit Apoſtolicam autoritatem, inde manifeſtum eſt. Tempore Auguſtini enim acris erat concertatio de ieiunio ſabbati: Romanis prætendentibus traditionem Petri, hiſce Canonibus contrariam, quod ſabbato eſſet ieiunandum: Aſiaticis vero opponentibus aliorum Apoſtolorum traditionem, ſabbato non eſſe ieiunandum. Cumque Vrbicus quidam ex ieiunio ſabbati faceret legem neceſſariam: Alii vero neceſſitatem inde facerent, quod ſabbato non ſit ieiunandum, *Auguſtinus* reſpondet: *Interminabilis eſt iſta concertatio, generans lites, non finiens quæſtiones.* Et quia inquit: *Præcepto Domini aut Apoſtolorum non inuenio definitum, quibus diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat:* Ideo dicit, obſeruationes illas diuerſas & liberas eſſe, & ad obtinendam, quam fides

ep. 86. f. 251.

† v. P. III. Loc. de cælib. ſacerd. c. IIII. §. IX.

* Can. LXII. al. LV, al. LXIII. f. 446. εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ [illegible] φάγῃ κρέας ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ θηριάλωτον ἢ θνησιμαῖον, καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν. ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

** Can. LXVIII. al. LXI al. LXIX. f. 446. εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευήν, καθαιρείσθω· ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο. ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

fides obtinet, iustitiam non esse necessarias, *Augustinus* Epist. 86. Vbi etiam docet, per se liberum & non peccatum esse, die Dominico ieiunare, atque post Manichæorum demum hæresin ieiunium diei Dominicæ factum esse horribile & scandalosum. Ita *Origenes* in Leuiticum etiam docet, liberum esse per omne tempus ieiunare, & omne tempus totius anni aptum esse ieiunio. *Hieronymus* ad Lucinium ostendit, *Paulum & cum eo credentes ipsa die Dominica ieiunasse.* Sicut *Augustinus* dicit, Christum, quia quadraginta continuos dies ieiunauit, etiam Dominicis diebus ieiunasse. Ergo Canones illos Apostolicos prohibentes ieiunium Sabbati & Dominicæ diei Patres vel ignorarunt, vel pro Apostolicis non agnouerunt. Ita quod Canones illi de ieiunio quadraginta dierum statuunt, hoc *Irenæus*, sicut mox ostendemus, non agnouit, Legem esse Apostolicam: dicit enim, dissimiles & liberas fuisse obseruationes.

hom. 2. T. 1. f. 176. — T. 1. f. 146. — ep. 86. f. 241.

Et ipsi iam Pontificii, sicut paullo ante ostendimus, docent ieiunium quartæ & sextæ feriæ non esse præcepti, sed tantum consilii, quod certe cum hisce Canonibus pugnat. *Socrates* etiam libr. 5. cap. 22. expresse dicit, de temporibus & ritibus ieiuniorum neminem posse scriptum aliquod mandatum Apostolorum ostendere. Hosce ergo Canones non agnouit pro Apostolicis. Ipsi quoque Pontificii prohibitionem ieiunii in die Dominico tribuunt Melchiadi Pontifici circa annum Domini 315.

f. 286.

Posteriorum igitur decreta, vt maiorem haberent auctoritatem, Apostolicis adscribere voluerunt. Quod vero quinquagesimus Canon dicit: δι' ἄσκησιν a carnibus abstinendum, ex instituto Essæorum, sicut paullo ante ostendimus, & ex posteriorum, vt Eustachii disputationibus sumptum est; in Attalo vero ac Blandina mox dicemus, quomodo Deus opinionem illam refutarit.

III. Hermæ scripta.

V. Huc pertinent etiam *Hermæ* scripta, cui fingunt angelum in habitu pastoris apparuisse, & multa mysteria reuelasse. Is igitur *Hermas* similitudine 5. de ieiuniis multa disputat, & genus quoddam ieiunii vocat *stationem*, de quo in Tertulliano dicemus. Ibi vero angelus Hermæ hoc mandatum dat: „Die ieiunii nihil gustabis, nisi panem „& aquam, & supputato sumptu, quem „facturus eras, illum da pauperibus. Cumque in Scriptura noui Testamenti de prohibitione ciborum nullum extet mandatum Dei, angelus iste dicit ibi: „Si mandata Domini custodieris, *scriberis cum electis: si autem præter ea, quæ mandauit Dominus, aliquid boni adieceris, — honoratior eris apud Deum, quam futurus eras.* Idque probat hac similitudine: Si seruus diligentius, melius, „& rectius aliquid, quam a Domino, „mandatum erat, efficiat, Dominus adeo, „hoc probat, vt faciat eum coheredem, „filio. Et hoc diligenter obseruetur, „vnde sumptum sit fundamentum operum supererogationis in ieiunio & aliis operibus, vt scilicet seruus sit prudentior Domino, de qua materia in prima parte diximus. Quod vero ad traditionem ieiunii in pane & aqua attinet, consideret Lector, eadem esse cum illis, quæ in Essæorum instituto, & in constitutionibus Pseudoapostolicis notauimus.

S. 1. f. 103. col. 2. — S. 3. f. 104. col. 2. — S. 2. f. 104. col. 1. & 2.

Cum enim illa non satis per se autoritatis habere viderentur, per visiones & reuelationes stabiliri cœperunt: Ideo enim fingunt, angelum Hermæ talia mandata dedisse. Sed Paulus præmonet, ne a sano verbi Dei sensu dimoueamur per spiritum seu reuelationem, 2. Thessal. 2, 2. Et de prohibitione ciborum, 1. Timoth. 4, 1. diserte dicit: orituram illam a spiritibus impostoribus. Qualis igitur angelus ille Hermæ fuerit, non obscurum esse potest. Præterea libros illius Hermæ ex veteribus quidam, quia vtilia aliqua continebant, legerunt quidem & commendarunt, Irenæus præcipue & Origenes: Sed *Eusebius* lib. 3. c. 25. *Hieronymus* in Prologo galeato, & *Tertullianus* etiam in libro de pudicitia, libros illos inter apocrypha & adulterina ponunt. Et ex huiusmodi fontibus exorti sunt riuuli traditionum de ieiuniis, quos posteri ipsis Apostolicis tribuere cœperunt.

Abdias de viris Apostolorum.

VI. De *Abdia* etiam *Babylonico* similis ratio est. Notum enim est ex *Eusebio* & *Gelasio*, distinct. 15. sparsa olim fuisse varia scripta de actis singulorum Apostolorum, quæ vetus Ecclesia habito diligenti examine, inter apocrypha & adulterina reiecit. Sed quia mundus vult decipi, sicut vetus prouerbium habet, & pro eo, quod homines veritatis dilectionem non accipiunt, solet ipsis Deus mittere efficacem errorem: Inde igitur factum est, quod adulterinæ illæ fabulationes de viris Apostolorum, quæ in primitiua Ecclesia reiectæ fuerunt, postea in Legenda, quam *auream* tunc vocarunt, Ecclesiis rursus obtrusæ fuerunt. Sed quia Legenda illa profecto non aurea, sed ferrei oris & plumbei cordis, sicut *Ludouicus Viues* recte iudicauit, nostris temporibus fœtere cœpit hominibus; alio igitur habitu per nouum actorem, explosas illas fabulas, in theatrum Pontificii nuper reduxerunt, sub nomine scilicet

Abdiæ

Abdiæ Babylonici. Sed *Africani* liber esse videtur, cuius scripta inter apocrypha refert *Gelasius*. Ibi ergo a Matthæo fingitur institutum ieiunium quadragesimæ & aliorum statorum temporum. Et prohibitio carnium certis diebus a Matthæo ibi instituta legitur: de meritis etiam ieiunii quædam ibi traduntur. Et in vita Andreæ * & Thomæ † fingit *Abdias* iste, Apostolos definiisse, quibus diebus sit ieiunandum, quod *Augustinus* palam negat, & *Socrates* prolixa disputatione falsum esse ostendit. Sed nos iuxta consilium Petri non sequimur arte compositas fabulas: habemus enim certum & firmum sermonem in Scriptura canonica, quæ sit vera & germana Apostolorum doctrina. Nec tamen inutile est, nosse & aspicere, qualia fundamenta habeat Pontificium ieiunium.

l.3.p.103. l.9.p.82.

Nec excludenda Ignatii ad Philipp. Epistola.

VII. Sed ne recensendis Apocryphis fabulis nimium immoremur, tantum pauca quædam de loco *Ignatii* in Epistola ad Philippenses dicam. Editæ sunt Ignatii Epistolæ Græce, in quibus elegans sane dictio est, & multæ continentur piæ ac illustres sententiæ. Ostendimus autem in prima parte, sententias quasdam, quæ veteres ex Ignatii Epistolis citarunt, nunc nec in Græca, nec in Latina editione legi: sicut est sententia de Eucharistia, quam Theodoretus allegat. Et autor Græcæ editionis ostendit, multas sententias aliter a veteribus citari quam nunc in Ignatii Epistolis legantur. Possent etiam ostendi quædam sententiæ, quæ de Filii diuinitate ita loquuntur, vt non obscure ab hæreticis insertæ videantur. Ex constitutionibus vero, quas Apostolicas vocant, multa satis inepte variis locis assuta esse manifestum est. Tale est etiam assumentum, in fine Epistolæ Ignatii ad Philippenses, quod, ad verbum ex constitutionibus, quas Apostolicas vocarunt, sumptum, & Ignatio assutum est. † *Quadragesimam*, inquit, *nolite contemnere, imitationem enim continet politia Domini.* — *Quartam feriam & Parasceuen ieiunantes, reliquias pauperibus erogate.* Quæ plane totidem & iisdem verbis leguntur in constitutionibus Clementis. Assumentum autem illud non esse Ignatianum aut Apostolicum, ex iis, quæ sequuntur, manifestum est: nam ibidem dicitur; * *Si quis cum Iudæis*, (quod scilicet ad tempus attinet) *Pascha celebrat*, — — *κοινωνὸς socius est eorum, qui Dominum occiderunt.* Sumptum quidem & hoc est ex constitutionibus Clementis, sed non esse Apostolicum, prolixa oratione apud *Eusebium* Polycrates ostendit lib. 6. cap. 23. In illo etiam *Ignatii* loco dicitur: ** *Si quis diem Dominicam aut Sabbatum ieiunauerit, χριστοκτόνος interfector Christi est.* Sed hoc non esse Apostolicum, *Augustinus* prolixa illa ad Casulanum Epistola ostendit, sicut iam exposuimus. Ita ergo non obscuris indiciis supposititia deprehenduntur.

§ 134. 348. § 14. 350. p. 348.

Et hæc eo consilio hoc loco annotauimus, vt consideretur, cum doctrina de ieiunio in libris canonicis simplex, plana, & certa sit: quomodo humanæ traditiones nouas insuper leges & opiniones addere conatæ sint, idque sparsis apocryphis scriptis, vt viderentur illa ab Apostolis profecta. Ne igitur titulo traditionum & antiquitatis, in iis, quæ verbi Dei testimoniis destituuntur, moueamur, indicatum iam est, vnde originem sumpserint.

CAPVT V.

Quomodo vetus Ecclesia ieiunium quartæ & sextæ feriæ: Item Paschale ieiunium ex piis caussis & finibus, salua libertate Euangelica seruarit.

Quando primitiua Ecclesia ieiunarit.

OStendemus iam porro, quomodo in primitiua Ecclesia quidam, iuxta Scripturæ testimonia & exempla, ieiuniorum exercitia instituerint; quidam vero ad traditionum opiniones inclinarint, & quomodo superstitiosæ illæ opiniones tunc repressæ fuerint. Paullo ante igitur, cum de Patrum sententiis tractaremus, ostendimus ex *Iustino*, vsitatum tunc fuisse, quando illi, qui in ætate adulta ex gentibus conuertebantur, baptizandi erant, quod docebantur de peccatis præteritis pœnitentiam agere, ac petere a Deo veniam. Vtque in actione pœnitentiæ consideratio abominationis peccati ac iræ diuinæ; in oratione vero fidei deuotio eo magis excitaretur & accenderetur, precibus iunxerunt ieiunium, non tantum pœnitentes, sed cum ipsis reliqua etiam Ecclesia. Ita in publica pœnitentia post lapsus vsitatum fuisse precibus addere ieiunia, ex *Tertulliano* ostendimus. Idem in publicis precibus & grauioribus supplicationibus vsitatum fuisse, ex *Irenæo, Tertulliano*, & *Cypriano* docuimus. Et hæ caussæ ac tales fi-

† Ignat. ep. ad Philipp. (quæ licet spuria est.) §. XIII. p. 348. τὴν τεσσαρακοστὴν μὴ ἐξουθενεῖτε· μίμησιν γὰρ περιέχει τῆς τοῦ κυρίου πολιτείας. ——

* Ib. §. XIIII. p. 350. εἴ τις μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελεῖ τὸ πάσχα —— κοινωνός ἐστι τῶν ἀποκτεινάντων τὸν Κύριον.

** ib. §. XIII. p. 348. εἴ τις κυριακὴν ἢ σάββατον νηστεύει —— οὗτος χριστοκτόνος ἐστί.

nes ieiunii cum Scripturæ testimoniis & exemplis consentiunt. Tempus vero talium ieiuniorum, vel Episcopi, incidente sollicitudine aliqua Ecclesiastica, indicebant, sicut ex *Tertulliano* diximus; vel tunc obseruabantur, quando Ecclesia, vel ad publicas & solennes preces, seu supplicationes, vel ad publicam pœnitentiæ seu Baptismi actionem conueniebat. Ita cum publici & ordinarii Ecclesiæ conuentus, ad auditum & meditationem verbi, ad vsum cœnæ Dominicæ, & ad solennes supplicationes, præter Dominicam, in septimana feria quarta & sexta plerisque in locis fierent: seruata illis diebus fuerunt etiam ieiunia, vt ad auditum & meditationem verbi maior intentio, atque ad supplicationes publicas excitatior esset deuotio. Vtque ostenderetur, ad hunc finem directum debere esse ieiunium, cœnam Dominicam illis diebus administrabant circa horam nonam (sicut ipsi horas numerabant) & postea soluebant ieiunium. Sicut hæc consuetudo describitur apud *Epiphanium* in compendiaria doctrina. Et contra Aerium.

l.744. *Clemens* etiam *Alexandrinus* 7 Stromatum meminit ieiunii die Mercurii & Veneris. Et *Origenes* in Leuiticum (quod scriptum alii *Cyrillo*, alii *Hesychio* tribuunt) dicit: *Habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus.* Et si in hanc sententiam intelligatur, quod extat in *Ignatii* Epistola ad Philippenses (*quartam feriam & Parasceuen ieiunantes, reliquias pauperibus erogetis*) nihil habet incommodi. Illis vero diebus communionem celebratam ad horam nonam vel vesperam, *Cassander* multis exemplis ostendit, & colligitur ex *Chrysostomi* prima Epistola ad Innocentium. Eadem de caussa, quia ante festum Paschatis publicam agebant pœnitentiam, vel baptizandi, vel lapsi, vt in festo absoluerentur & baptizarentur: & quia tota Ecclesia ad seriam meditationem passionis & resurrectionis Christi, & ad communem ac solennem communionem cum reconciliatis & baptizatis tunc se præparabat: obseruatum fuit ieiunium, quod *Paschale* tunc vocarunt, postea vero *quadragesimale* nominatum fuit: sicut Irenæi historia apud *Eusebium* testatur. Et *Origenes* etiam in hanc sententiam dicit: *Habeamus Quadragesima dies ieiuniis consecratos.*

Hom. II. f.176.

Liturgic. 437. l.II.

hom. 10. in Leu. f. 176. T. I.

Quibus de caussis ieiunarint:

II. Quod igitur ad caussas seu fines ieiunii attinet hæc primitiuæ Ecclesiæ exempla ad Scripturæ normam non male conueniunt. Tempus vero talium ieiuniorum, sine superstitiosis legibus, ordinis gratia, libere & dissimiliter seruatum fuisse, historiæ ostendunt. Quidam enim non sexta feria, sed die sabbati Synaxes celebrabant & ieiunabant: Aegyptii vero sabbato participabant quidem mysteria, sed non ieiunabant, sicut *Socrates* refert lib. 5. cap. 22.

Et ne opinio necessitatis inde oriretur, quasi auditus, meditatio verbi, oratio, & vsus cœnæ Dominicæ non possent absque ceremoniali illo ieiunio fieri: noluerunt die Dominico, qui ad spiritualia illa exercitia præcipue destinatus erat, ieiunare. Cumque referente *Hieronymo*, in multis Ecclesiis quotidie communicarent, non tamen quotidie ieiunarunt.

qua ieiunium circumspectione.

III. Valde illustris vero extat locus in Epistola *Irenæi*, quam describit *Eusebius* lib. 5. cap. 24. Dicit enim: In forma siue in modo ieiunii Paschalis magnam esse diuersitatem, seu obseruationes dissimiles; *quidam* enim, inquit, *vnum diem* ante Pascha *ieiunant*, *quidam duos*, *alii vero plures* dies, *alii quadraginta*, *diurnas & nocturnas horas supputantes pro die.* *Et hæc* ποικιλία, *varietas* seu diuersitas obseruationum ieiunii, *non iam nostra*, inquit, *ætate primum cœpta & facta est* (γεγονυῖα) *sed longe ante*, *illorum scilicet tempore*, *qui ante nos fuerunt.* Et rationem illius diuersitatis reddit sententia obscuriore quidem, sed quæ diligenter obseruanda est.

Irenæi locus de Paschalis ieiunii diuersitate.

Verba illius hæc sunt: τῶν γὰρ τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κρατούντων τὴν καθ' ἁπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνήθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιηκότων. Hanc sententiam *Ruffinus* suo more nulla fide ita reddidit: *Cœpit hæc* diuersitas ab *illis*, *vt opinor*, *qui non simpliciter*, *quod ab initio traditum est*, *tenentes*, *in alium morem*, *vel per negligentiam*, *vel per imperitiam postmodum decidere.* *Musculus* ita vertit: *Cœpit per eos*, *qui præter accuratam diligentiam rerum habenis potiti*, *simplicem & vulgatam consuetudinem posthabuerunt*, *ac mutarunt.*

Sed κρατούντων non ponitur absolute, sed refertur ad συνήθειαν. Et εἰς τὸ μετέπειτα ποιεῖν, non est *posthabere*, sed *in futurum aliquid facere* seu *ordinare.* Propius igitur ad veram sententiam accedit *Christophorsonus* Anglus interpres; *Varietas illa ieiunii cœpit apud Maiores nostros*, *qui*, *vt coniectura assequi licet*, *non accurate consuetudinem eorum*, *qui vel simplicitate quadam*, *vel priuata autoritate in posterum aliquid statuissent obseruarunt.*

IIII. Multa autem memorabilia hæc *Irenæi* sententia docet. I. Tempore virorum Apostolicorum, qui proxime post mortem Apostolorum vixerunt, non fuisse

Ex Irenæi sententia quæ obseruanda.

isse certas, statas, aut necessarias leges de ieiuniis: Sed diuersas & dissimiles obseruationes. Quia enim Irenæus Epistolam illam scripsit ad Victorem circa annum 195. ergo οἱ πρὸ ἡμῶν, *Maiores ante se* intelligit eos, qui Apostolorum ætatem insecuti sunt: dicit enim πολὺ πρότερον *longe ante*. II. Dicit fuisse συνήθειαν, *consuetudinem vulgarem*, non mandatum, statutum, præceptum, præscriptum, legem, aut traditionem Apostolicam de ieiunii tempore. III. Consuetudinem illam ieiunii Paschalis seu Quadragesimæ dicit non ex traditione Apostolica, nec ex publica Ecclesiæ Apostolicæ seu primitiuæ autoritate ortam, sed esse idiotismum ab hominibus simplicibus priuata quadam obseruatione introductum. IIII. Significat fuisse quosdam, qui de ieiunii forma in posterum etiam tempus aliquod statuerunt, sed κατ' ἰδιωτισμόν, *priuata sententia* seu deuotione, non autoritate vel Apostolica, vel publica; talem enim antithesin vocabulum ἰδιωτισμοῦ requirit. V. Dicit viros Apostolicos consuetudines illas ieiuniorum Paschalium, vt pote ex simplici idiotismo ortas, οὐ κατὰ τὸ ἀκριβές, hoc est, *non accurate* obseruasse, & inde ortam fuisse illam in forma ieiunii diuersitatem. Ex hac igitur Irenæi sententia, quæ tam certa & authentica est, quod tunc sine contradictione ad componendam grauissimam de festo Paschatis controuersiam opposita fuit, manifestum est, apocrypha, supposititia, & adulterina esse, quæ in constitutionibus, canonibus, & aliis scriptis, sub nomine & titulo Apostolorum, narrantur de mandato, statuto, aut traditione Apostolorum, quod ad ieiunium Paschale seu Quadragesimale attinet.

V. Addit autem *Irenaeus* præclaram sententiam. Ad vnitatem veræ fidei non opus esse similitudine rituum in ieiuniis. *Alia Irenaei sententia.* *Illi*, inquit in tali diuersitate ieiunii *pacem inter se coluerunt*, καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησι. *Et dissonantia ieiunii fidei consonantiam non turbat*, vel destruit, sed magis commendat aut potius constabilit, quod scilicet regnum Dei non sit esca vel potus. *L. 5. c. 26.* Hæc sententia ideo bene notanda est; posteri enim ex libera & dissimili illa consuetudine ieiunii Paschalis fecerunt legem adeo rigidam, vt ideo Aerius hæreticus iudicatus fuerit, sicut postea Ambrosii & aliorum sententias de Quadragesimæ necessitate exponemus.

VI. Est & hoc diligenter obseruandum, quod vetus Ecclesia, sicut ostendimus, habuit caussas ieiuniorum, IIII. & VI. feria, atque etiam ante Pascha, Scripturæ exemplis consentaneas. Postea vero cum caussæ illæ desiissent, sublatæ & mutatæ essent, hoc est, cum IIII. & VI. feria non amplius Synaxes celebrarentur: nec ante Pascha vel baptizandi, vel lapsi publicam pœnitentiam agerent, ipsum tamen opus operatum ieiunii lege rigidissima, & opinione necessitatis retentum fuit. Cumque fines ieiuniorum illi, quos veterem Ecclesiam iuxta Scripturæ exempla respexisse ostendimus, iam exoleuissent: affinxerunt opiniones de merito reconciliationis, expiationis peccatorum, salutis, & vitæ æternæ. Hæ veræ historicæ obseruationes, ad totam hanc de ieiunio controuersiam plus afferunt lucis, quam prolixæ disputationes.

CAPVT VI.

Obseruatio de Ignatii, Attali & Irenæi Historia, quomodo primis illis temporibus superstitiosæ leges & opiniones de ieiuniis motæ, statim reiectæ fuerint.

Et quidem Pergamus iam ostendere, quomodo antiquissimis etiam primitiuæ Ecclesiæ temporibus simplices quidam, intentione non mala, ad superstitiosas traditionum leges & opiniones inclinarint, & quomodo repressis opinionibus recte instituti fuerint.

I. ex Ignatio. II. Extat *Ignatii* Epistola ad Heronem Diaconum Antiochenum, vnde intelligi potest, & quæ fuerit Apostolica doctrina de ieiunio ac temperantia, & quæ superstitiosæ opiniones in exercitio ieiuniorum tunc cœperint irrepere. *T. 1. p. 220.* Verba hæc sunt: νηστείαις καὶ δεήσεσι σχόλαζε, ἀλλὰ μὴ ἀμέτρως, ἵνα μὴ σεαυτὸν καταβάλλῃς. οἴνου καὶ κρεῶν μὴ παντελῶς ἀπέχου· οὐ γάρ ἐστι βδελυκτά. *Ieiuniis & orationibus vacato*, seu operam dato, *sed non immodice*, immoderate aut nimium, *ne teipsum deiicias* aut destruas. *A vino & carnibus non penitus abstineto, neque enim abominabilia sunt.* Et addit testimonia, * quia, inquit, Scriptura dicit: *Bona terræ comedetis, carnem vt olera manducabitis.* Item: *Vinum lætificat cor hominis, oleum exhilarat, & panis confirmat.* Sed hæc sumenda sunt inquit, μεμετρημένως καὶ εὐτάκτως ὡς τοῦ χορηγοῦντος, *moderate & sobrie*,

tam-

* l. d. ——— Τὰ γὰρ ἀγαθὰ τῆς γῆς, φησί, φάγεσθε καὶ κρέα ὡς λάχανα ... καὶ οἶνον ... καὶ ἔλαιον ἱλαρύνει καὶ ἄρτος στηρίζει. ἀλλὰ μεμετρημένως cetera.

tanquam Deo ea subministrante; † *quis enim sine ipso vel edit vel bibit? quicquid bonum, quicquid egregium est, ipsius est.*

§. 2. p. 320 Et non multo post subiungit: †† *Quicunque dicit aliquid* παρὰ τὰ διατεταγμένα, *præter ea, quæ mandata sunt, etiamsi fide dignus sit, etiamsi ieiunet, etiamsi virginitatem seruet, etiamsi prophetet, & signa faciat, lupus tibi habeatur sub ouis pelle, ouium exitium machinans.*

p. 231. Et in Epistola ad Philadelphenses: *Si quis in reliquis recte sentiat,* τινὰ δὲ τῶν βρωμάτων, *ex cibis autem quosdam vocet abominabiles, ille* ἔνοικον, *inhabitatorem habet draconem apostatam.* Fuerunt igitur Ignatii tempore, circa annum 110. qui a cibis quibusdam, maxime a carne & vino sub specie religionis abstinuerunt, & immodicis ieiuniis corpora læserunt. Ignatius vero opponit fundamentum ex verbo Dei, omnem creaturam Dei esse bonam, & nihil reiiciendum, si cum gratiarum actione sumatur. Illas vero Scripturæ sententias præcipue allegat, quæ docent libere posse sumi etiam ea, quæ in cibis bona seu lauta sunt, quæ corpus exhilarant, cor confirmant & lætificant, si sobrie & moderate hoc fiat. Ostendit etiam fuisse tunc quosdam, qui inusitatis ieiuniis voluerint sibi autoritatem conciliare stabiliendi ea, quæ a Domino mandata non sunt.

2. ex Eusebii historia. III. Memorabilis præterea historia extat apud *Eusebium* lib. 5. cap. 3. quam ex Epistola Ecclesiarum Galliæ descripsit. Vnde colligitur, traditionem illam de ieiunio in pane & aqua, & exemplum Essæorum, de quibus paullo ante diximus, cœpisse etiam in Ecclesiam irrepere, non quidem ea opinione, quasi reliqui cibi vel a diabolo essent, vel per se abominabiles, sed δι' ἄσκησιν, sicut apocryphi canones loquuntur, hoc est, quod existimarunt, se tali abstinentia certorum ciborum peculiarem cultum diuinum exercere. Ita autem *Eusebius* historiam illam describit:

ubi de Alcibiadis abstinentia, ab Attalo reprehensa. ** Cum *Alcibiades vnus ex numero Martyrum* (πάνυ αὐχμηρὸς βιοὺς) *admodum squalide, sordide, aride,* seu *vili cibo vitam instituisset, & ante illud tempus nihil omnino aliud, quam solum panem, & aquam in cibum & potum sumpsisset, ac conaretur etiam in carcere eodem modo vitam degere, Attalo* (qui sicut cap. 1. Gallica Epistola dicit, indicabatur *columna & firmamentum Ecclesiarum* esse) *post primum agona in amphitheatro confectum, reuelatum est, Alcibiadem* (μὴ καλῶς) *non bene seu recte facere, quod creaturis Dei non vteretur, & inde aliis* (τύπον) *exemplar scandali relinqueret. Alcibiades vero ita persuasus,* πάντων ἀνέδην μετελάμβανε, *libere, promiscue, sine discrimine, absque delectu & sine prohibitione* (hæc omnia enim significat ἀνέδην) *omne genus ciborum capessebat & Deo gratias agebat.* Et additur hoc Epiphonema: *Non enim* ἀνεπίσκεπτοι, *visitatione gratiæ diuinæ destituti erant, sed Spiritus sanctus erat ipsis* σύμβουλος, *consiliarius, consultor,* seu *dator consilii.* Hæc *Eusebius* ex Epistola martyrum, vnde manifeste apparet, quosdam tunc circa annum Domini 170. ἄσκησιν, hoc est, *exercitium cultus diuini* posuisse in dura seu austera vita, vel cibis vilioribus, & opinione cultus abstinuisse a cibis melioribus. Quia vero inter reliqua miracula etiam Prophetiæ donum tunc adhuc in Ecclesia durabat, sicut *Eusebius* illo in loco indicat, responso Spiritus sancti, ex 1. Tim. 4, 3. 4. opinio illa reiecta & refutata fuit. Et Alcibiades sententiam Scripturæ edoctus, postea sine discrimine & delectu quibusuis cibis cum gratiarum actione vsus fuit. Et epiphonema Epistolæ dicit, peculiare beneficium Dei fuisse, quod Ecclesia in illo errore non fuit relicta, sed a Spiritu sancto edocta de libertate Christiana in quibusuis cibis. f. 127.

Quomodo Pontificii testimonium hoc eludere conentur. IIII. Hoc valde illustre testimonium est. Consideretur autem, quomodo Pontificii illud eludere conentur. Quidam dicunt, Alcibiadem abstinuisse a reliquis cibis ea opinione, quasi abominabiles essent, & hanc opinionem fuisse damnatam, vt is sit sensus huius historiæ, sicut Canon Clementis dicit: * *Si quis non propter* ἄσκησιν, *exercitium cultus, sed propter abominationem abstinet a carnibus* & similibus cibis, *communione priuetur.* 45. al. 53. Sed historia Alcibiadis non dicit ipsum postea alia opinione, scilicet propter ἄσκησιν a certis cibis abstinuisse, sed diserte dicit, ipsum postea sine discrimine & delectu quibusuis cibis cum gratiarum actione vsum, & nihilominus cultum diuinum exercuisse. Alii opponunt, quod in

eadem

† τίς γὰρ φάγεται, ἢ τίς πίεται χωρὶς αὐτοῦ; ὅτι εἴ τι καλόν, αὐτοῦ· καὶ εἴ τι ἀγαθόν, αὐτοῦ.

†† Ib. §. II. p. 320, Πᾶς ὁ λέγων παρὰ τὰ διατεταγμένα, κἂν ἀξιόπιστος ᾖ, κἂν νηστεύῃ, κἂν παρθενεύῃ, κἂν σημεῖα ποιῇ, κἂν προφητεύῃ, λύκος σοι φαινέσθω, ἐν προβάτου δορᾷ, προβάτων φθορὰν κατεργαζόμενος.

** f. 136. Ἀλκιβιάδης γάρ τις ἐξ αὐτῶν πάνυ αὐχμηρὸν βιοὺς βίον, καὶ μηδενὸς ὅλως τὸ πρότερον μεταλαμβάνων, ἀλλ' ἢ ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι χρώμενος, πειρώμενός τε καὶ ἐν τῇ εἱρκτῇ οὕτω διάγειν, Ἀττάλῳ μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα ὃν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ ἤνυσεν, ἀπεκαλύφθη ὅτι μὴ καλῶς ποιοίη ὁ Ἀλκιβιάδης, μὴ χρώμενος τοῖς κτίσμασι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλοις τύπον σκανδάλου ὑπολειπόμενος. πεισθεὶς δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης, πάντων ἀνέδην μετελάμβανε, καὶ ηὐχαρίστει τῷ Θεῷ. οὐ γὰρ ἀνεπίσκεπτοι χάριτος Θεοῦ ἦσαν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σύμβουλος αὐτοῖς.

* XLV. al. LIII. f. 445. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν ἢ οἴνου (al. addunt βδελυσσόμενος καὶ οὐ δι' ἄσκησιν) καθαιρείσθω.

Euseb. l. 5. H. E. c. 1. f. 129.

eadem Epistola Biblis martyr ex *Ruffini* versione dicit: *Vehementer erratis, quod putatis infantium visceribus vesci Christianos qui ne irrationalium quidem animalium carnibus vescuntur.* Sed textus non loquitur de carnibus, sed de sanguine. Verba enim ita habent in Epistola Martyrum, οἷς μηδὲ ἀλόγων αἷμα φαγεῖν ἐξὸν, *quibus ne irrationalium quidem animantium sanguinem comedere fas est.* Respiciunt enim ad Decretum Apostolorum, Actor. 15, 20. 29. cuius obseruatio tum adhuc hæsit in Ecclesia. Adeo itaque veris antiquitatis exemplis Pontificiorum sententia de ieiuniis non est consentanea, vt ad ea eludenda cogantur quæuis sophismata conquirere, sed frustra & nequicquam, adeo manifesta est veritas.

3. ex Irenæi loco apud Eusebium.

V. Huc pertinet etiam locus *Irenæi* apud *Eusebium* l. 5. cap. 24. Cum enim Victor Romanus pontifex in Ecclesias Asiaticas, propter dissimilem obseruationem festi Paschatis, tanquam non orthodoxas acriter inueheretur, & eas a communione excludere conaretur: *Irenæus* scribit, *non de die* Paschatis *solum, sed etiam de ieiunii* ratione & modo istam *controuersiam* constitutam *esse*. Ergo de ieiunio Paschali, quod nunc quadragesimale vocatur, voluerunt tunc quidam cum Romano Episcopo leges ferre, opinione necessitatis, sub pœna excommunicationis, quando, quot diebus, quamdiu, & quomodo ieiunandum esset: Sed *Irenæus* respondit, liberas & dissimiles esse illas obseruationes, ad quarum similitudinem Ecclesiæ non sint adigendæ, nec propter dissimilitudinem, quasi in fide ἑτερόδοξοι damnandæ. Et rationes adducit grauissimas, quia consuetudines illæ non ex mandato Domini, vel ex præscripto Apostolorum, sed ex idiotismo ortæ sint, quibus viri Apostolici noluerint obligari opinione necessitatis: Et talem liberam dissimilitudinem rituum in adiaphoris, non tantum non rumpere, sed magis commendare & stabilire vnitatem & veritatem fidei, quod scilicet fides & regnum Dei non consistat in cibo & potu & similibus externis ritibus, sicut paullo ante sententiam Irenæi ex ipsius verbis exposuimus. Ita ergo primis illis temporibus superstitiosæ leges & opiniones de ieiuniis moueri quidem cœperunt, sed graui autoritate repressæ & refutatæ fuerunt, quæ historiæ ideo diligentius obseruandæ sunt, posterioribus enim temporibus leges & opiniones illæ de ieiuniis tanquam Apostolicæ, sub specie magnæ religionis recipi, probari, & magnis encomiis commendari cœperunt. In qua iudiciorum diuersitate optima est *Tertulliani* regula: „Quod primum verum, adulterinum vero quodcunque„ posterius. „

f. 176.

CAPVT VII.

Quomodo abstinentia ac prohibitio vini & carnium in Tatiano & Seuero damnata sit.

IN historia Ecclesiastica vtiliter hoc obseruari potest, quod opiniones quædam superstitiosæ & minus sanæ sæpius ab hominibus non malis primum sparsæ & vsurpatæ, atque in illis aliquandiu toleratæ fuerunt. Postea vero quando illæ opiniones crassius proponi, & rigidius defendi cœperunt, tanquam hæreticæ damnatæ fuerunt. Ita sententiæ quædam de libero arbitrio minus commodæ & sanæ, a Patribus ante vsurpatæ, & in illis toleratæ, postea in Pelagio damnatæ fuerunt. Eodem modo quod in Therapeutis Philonis non toleratum tantum, verum etiam laudatum fuerat, postea in Encratitis & Seuerianis, crassius illud tradentibus & defendentibus, damnatum fuit. Supra enim diximus, Therapeutas Philonis sub titulo & nomine ἐγκρατείας *continentiæ* vel *abstinentiæ*, penitus abstinuisse a carnibus, a vino. Ex Tatiani vero schola, postea circiter annum Domini 180. progressi fuerunt, qui se appellauerunt ἐγκρατεῖς, sicut *Irenæus* apud *Eusebium* l. 4. c. 29. loquitur. Vel ἐγκρατίτας, sicut *Epiphanius* l. 2. T. I. hær. 47. loquitur. Illi iuxta Irenæi descriptionem, τῶν ἐμψύχων ἀποχὴν εἰσηγήσαντο, *abstinentiam a carnibus animantium in troduxerunt.* Atqui ex Apocryphis & ex Alcibiadis historia ostendimus, abstinentiam illam etiam ante ab aliis vsurpatam fuisse. *Epiphanius* dicit, ἐμψυχοφαγίαν ἀπαγορεύουσι, *animantium manducationem interdicunt* seu *prohibent*. Et de Seuerianis idem dicit: οἶνον παντελῶς ἀπέχονται, *a vino omnino abstinent.*

Tatiani.

& Encratitæ qui fuerint, & quid docuerint.

f. 400.

hær. 45. f. 388.

II. Sed vtrumque etiam Philonis θεραπευταὶ fecerunt, qui de vini abstinentia hanc reddiderunt rationem, quia vinum sit *pharmacum* ἀφροσύνης, *dementiæ*. Eandem vero rationem Encratitæ etiam & Seueriani, sed crassius proposuerunt. Vinum scilicet θολοῦν, turbare mentem hominis, & iam ad libidines, iam ad iram, iam ad insaniam excitare, atque hoc probarunt exemplis Noe, Loth, &c. Dixerunt autem, inde hoc fieri, quia serpens seu diabolus terræ commixtus vitem produxerit, & venenum illud draconis in vino ita turbare mentem, atque ideo vinum esse diabolicum, ac propterea vtentes vino esse ἀνόμους καὶ ἁμαρτάδας, peccatores & præuaricatores. Et sane si

Quæ Philonis Therapeutæ dixere, illi crassius proposuerunt.

hær. 45. f. 388.

hær. 47. f. 400.

l. 2. T. I. hær. 48. f. 410. hanc opinionem, ἀπέχεσθαι τῶν βρωμάτων παραγγέλλουσιν, οὐχ ἕνεκεν πολιτείας, προτρεπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος, καὶ βραβείων, καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βδελυκτὰ ὑπὸ κυρίου γεγενημένα ἡγούμενοι, hoc est, *præcipiunt abstinere a cibis, non disciplinæ gratia exhortantes, non maioris virtutis gratia, non præmiorum & coronarum gratia, sed quod ea, quæ a Domino facta sunt, abominabilia iudicent:* Ita *Epiphanius.* Sed ex vetustissimis nemo illam opinionem Montano tribuit, & quia paullo ante opinio illa in Tatiano publice damnata fuerat, Montanus sine dubio dogmate suo de ieiuniis, non blasphemam & damnatam hanc, sed aliam plausibiliorem speciem circumdedit, maxime cum fingeret se ex Paracleti reuelatione ad meliorem & perfectiorem Ecclesiæ disciplinam dogmata sua proferre. Et ipse f. 402. *Epiphanius* tribuit Montano hoc testimonium, quod totam Scripturam, vetus & nouum testamentum, receperit; ergo non docuit cibos a Deo creatos abominabiles esse; hoc enim est contra doctrinam noui testamenti.

l. 3. hær. fab. c. 2. *Theodoretus* dicit, Montanum introduxisse νηστείας καινὰς παρὰ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔθος, *noua ieiunia præter Ecclesiæ morem & consuetudinem.* Sed quæ aut qualia illa fuerint, non explicat.

II. Quales vero fuerint Montani leges de ieiunio, inde aliquo modo colligi potest, quod apud *Eusebium* lib. 5. cap. 3. Gallicæ Ecclesiæ, cum ad Asiaticas de Montani erroribus scriberent, historiam de Alcibiadis abstinentia, ab Attalo reprehensa, Epistolæ illi inseruerunt, quodque litteras illas Irenæo, qui de tempore ieiunii contra Victorem disputauit, perferendas tradiderunt. Vnde non obscure coniicere licet, de tempore ieiunii, & de discrimine seu delectu ciborum, Montanum leges tulisse.

III. Sed quia coniecturis in re tanta non est fidendum, age producamus testem, qui & rectissime intellexit, & omnium certissime testari poterit, quæ & quales fuerint Montani leges de ieiuniis, quas Ecclesia tunc reiecit & damnauit. *Ex Tertulliano omnium optime colligi potest illa.* Tertullianum enim ad Montani partes defecisse, & eas contra Ecclesiam publicis scriptis defendisse constat. Et *Hieronymus* testatur, ipsum specialiter *contra Ecclesiam* inter cætera texuisse volumen *de ieiuniis*, quod in prioribus Tertulliani editionibus desideratum fuit, sed in Lutetiana editione additum iam extat, & ita conscriptum est, vt multis verbis explicet, & quæ fuerint Montani leges de ieiuniis, & quibus argumentis Montanistæ leges suas de ieiuniis contra Ecclesiam defenderint: Et vicissim ex quibus fundamentis Ecclesia istas Montanistarum leges improbarit & refutarit. *cat. vir. illustr. T. I. opp. f. 183.* Atque ex hoc testimonio, quod de hac controuersia certissimum, atque omni exceptione maius est, recte & manifeste agnoscemus, quæ fuerint Montani leges de ieiuniis, ab Ecclesia tunc reprobatæ & damnatæ. Apparebit etiam inde, qua fide Epiphanius Montani errorem de ieiuniis descripserit, & quomodo sequens ætas ad leges illas ieiuniorum in Montano antea damnatas, prætextu & adulteratione disciplinæ relapsa sit. Atque propter hanc caussam singulare beneficium Dei esse iudico, quod scriptum illud Tertulliani de ieiuniis denuo in lucem prodiit. Inde enim iudicare possumus, quales & vnde sint traditiones illæ de ieiuniis, quæ apud plerosque etiam Patres iactantur. Sed præcipua capita ad hanc controuersiam pertinentia ex libro illo Tertulliani describemus, & quidem ipsis Tertulliani verbis.

CAPVT IX.

Ex Tertulliani libro de Ieiuniis.

Scribit igitur *Tertullianus* de ieiunio aduersus *physicos*, hoc est, *sicut Hieronymus* dicit, contra Ecclesiam, se enim Montanistæ vocabant *spirituales*, reliquos vero *animales*. Et in exordio dicit, se contra illos scribere, qui paracleto Montani controuersiam faciebant, & nouam eius prophetiam recusabant. Quid autem Ecclesia in Montanistarum legibus de ieiunio reprehenderit, ita exponit *Tertullianus.* *Montanistarum de ieiuniis sententia.* *Arguunt nos*, inquit, *quod ieiunia propria custodiamus, quod stationes plerunque in vesperam producamus, quod etiam xerophagias obseruemus, siccantes cibum ab omni carne & omni iurulentia, & vuidioribus quibusque pomis, nec quid vositatis vel edamus vel potemus, lauacri quoque abstinentiam congruentem arido victui seruemus.* de ieiun. f. 770. *Nouitatem igitur obiectant, de cuius illicito præscribant. Si humana præsumptio est, hæresin iudicandam: Si spiritualis indictio est, pseudoprophetiam pronunciandam.* Hæc igitur Catholici in Montanorum ieiuniis referente Tertulliano reprehenderunt.

Quid tunc Ecclesia de ieiuniis statuerit.

II. Postea exponit etiam, quæ fuerit tunc doctrina & sententia Ecclesiæ de ieiunio. *In Euangelio illos dies*, inquit, *ieiuniis determinatos putant, in quibus ablatus est sponsus*, scilicet in hebdomada ante Pascha, *& hos esse iam solos legitimos Christianorum, abolitis legalibus vetustatibus. Itaque de cetero indifferenter ieiunandum ex arbitrio, non ex imperio noua disciplina, pro temporibus & caussis cuiusque; sic* f. 771. *& Apostolos obseruasse, nullum aliud imponentes iugum certorum, & in commune obeundorum ieiuniorum, & proinde nec stationum, quæ & ipsæ suos quidem dies habeant, quarta feria & sexta, passiua tamen currant*, non *sub lege præcepti, neque vltra supremam diei, quando & orationes fere hora nona concludant*, &c.

Fundamenta Ecclesiæ contra Montanistas.

III. Tertio, recitat etiam, quæ argumenta, & ex quibus fundamentis Ecclesia tunc Montanistis opposuerit; *xerophagias* dicunt *nouum affectati officii nomen, & proximum ethnicæ superstitioni, quales castimonia Apim & Isidem & magnam Matrem certorum eduliorum exceptione purificant, cum fides in Christo libera ne iudaicæ quidem legi abstinentiam quorundam ciborum debeat, semel in totum macellum ab Apostolo admissa, detestatore eorum, qui iubeant cibis abstinere à Deo conditis, & ideo nos* Montanistas *ita tunc prænotatos. —— Sic & cum Galatis nos quoque percuti aiunt, obseruatores dierum, mensium, & annorum. Iaculantur interea & Esaiam pronunciasse, —— non abstinentiam cibi, sed opera iustitiæ* Dominum elegisse. *Et ipsum Dominum in Euangelio ad omnem circa victus scrupulositatem compendio respondisse: Non his coinquinari hominem, quæ in os inferuntur, sed quæ ex ore proferuntur, cum & ipse* Dominus *manducaret & biberet, vsque in notationem. Ecce homo vorator & potator. Sic & Apostolum docere, quod esca nos Deo non commendet, neque abundantes, si edamus, neque deficientes, si non edamus.* His addunt *superuacua, nec adeo necessaria* existimanda *dilati vel diminuti cibi officia, præponente Deo iustitiæ opera.* Diligendum esse Deum & proximum, *in his enim duobus præceptis* totam legem pendere & Prophetas, non in intestinorum nostrorum inanitate. His verbis *Tertullianus* describit argumenta & fundamenta Ecclesiasticorum contra Montanistas.

De phrasibus Montani in doctrina ieiunii.

IIII. Quarto, texit *Tertullianus* apologiam Montanicii dogmatis, vbi opiniones ipsorum de ieiunio multis verbis describit. Nos capita tantum ipsius Tertulliani verbis excerpemus, reliqua in ipso Tertulliano, qui volet, leget. *Affirmare* igitur, inquit, nos Montanistæ *debemus. —— quantum inanitas ista intestinorum apud Deum valeat, & ante omnia ostendendum, vnde ratio ipsa processerit, hoc modo promerendi Deum, tunc enim agnoscetur obseruationis necessitas.* Et disputat, mandatum ieiunii fuisse, quod Adamo in Paradiso datum fuit, *Non comedes de arbore scientiæ*, &c.

Atque ita Deum ostendisse, cibum pro veneno deputandum, & antidotum famem sumendam, per quam mortis caussa purgetur. Item, *cum* Deus *ieiunium mandet,* f. 772. *& animum conquassatum (vtique cibi angustiis) sacrificium appellet, ergo interdicto cibo & obseruato* eo *præcepto, primordiale delictum expiatur, vt homo per eandem materiam caussa satis Deo faciat, per quam offenderat*, hoc est, *per cibi interdictionem atque ita salutem æmulo modo redaccenderet inedia, sicut extinxerat sagina.* Item, *primordiale delictum maioris abstinentiæ operatione* expiandum est. Et introducens exempla Mosis & f. 773. Heliæ addit: *Tanta est circumscripti victus prærogatiua, vt Deum præstet homini contubernalem, parem pari*, quia scilicet iuxta Scripturam Deus non edit. Item, *Ieiunium*, f. 774. inquit, *iratum Deum homini reconciliat*, vt Samuel ostendit, in Maspha. *Per inediam Niniue de exitio prædicto liberatur.* Dicit etiam *ad exorandam iram Dei, ad eliminanda peccata,* f. 776. *ad impetrandam tutelam Dei, & gratiam*, necessaria esse ieiunia. Item, non modo *periculorum auersionem & delictorum oblitterationem, sed & sacramentorum agnitionem ieiunia* de Deo merentur, vt in Daniele. Dicit etiam f. 775. Christum in deserto cum quadraginta diebus ieiunaret, præstituisse legem de ieiuniis transigendis. Et exemplo de f. 781. Propheta illo, cui Deus prohibuerat, ne comederet panem in Bethel, 3. Reg. 13, 7. 8. vtitur ad stabiliendas Montani leges de ieiunio.

De Exceptione & interdictione quorundam ciborum. f. 775. 776.

V. De ciborum vero delectu ita disputat Montanisans *Tertullianus*. *Exceptio*, inquit, *quorundam eduliorum portionale ieiunium est*, & vocat *interdictionem cibi*. Et xerophagias conatur probare ex Daniele, quodque Dauid cinerem sicut panem ederit. Vini abstinentiam ab exemplo Samuelis, Aaronis & Nazaræorum probat.

It. de stationibus.

VI. De stationibus, quæ in serum producantur, & de solenni constitutione siue lege Montani, quando, siue quibus diebus sit ieiunandum, disertis verbis dicit: Illa carere Scripturæ autoritate, sed obseruari ex traditione, de qua ita inquit: f. 778. *A quocunque institutore ista sunt, siue spirituali, siue tantum fideli, certe Deo currunt*, hoc est, in honorem Dei fiunt. Ergo non sunt a spiritu diaboli.

VII. Quod

6. quod nouitatis accusantur

VII. Quod vero Ecclesiastici dicebant, præter ea solennia, quæ vel Scripturis vel traditionibus maiorum constituta sunt, nihil obseruationis amplius adiiciendum ob illicitum innouationis: Ad hæc *Tertullianus* ita respondet, vt ostendat, quæ fuerint Ecclesiæ veræ primitiuæ ieiunia, & quæ postea ac quomodo accesserint. Certe, inquit, vos *præter Pascha, ieiunantes citra illos dies, quibus ablatus est sponsus*, etiam *stationum* (scilicet quartæ & sextæ feriæ) *semiieiunia* (scilicet quia sine ciborum delectu, & tantum vsque ad horam nonam) *interponentes, interdum etiam pane & aqua victitantes, vt cuique visum est.* Et respondetis quidem *ex arbitrio* hæc agi, non *ex imperio. Mouistis igitur gradum excedendo traditionem* maiorum, *cum, quæ non sunt constituta, obitis.* Si hoc vestro arbitrio per-„ mittitis, cur non idem Paracleti, scili-„ cet Montani, imperio datis? Certe, inquit, *Episcopi* sæpe *vniuersæ plebi mandare assolent ieiunia,* —— *ex aliqua sollicitudinis Ecclesiasticæ caussa* imminentium, *siue Ecclesiasticarum tentationum, siue mundalium plagarum*, quare ergo non Paracletus ταπεινοφροσιῶν indicaret, & talem disciplinam mandaret.

f. 779.

Responsiones illorum ad argumenta orthodoxorum.

VIII. Ad argumenta Ecclesiasticorum ita respondet: Paulus ad Galatas disputat contra veteres legales solennitates: Sed Montani disputationes non sunt vetera illa, sed noua solennia. Ad locum 1. Tim. 4. ita respondet: Paulus damnat *hæreticos perpetuam abstinentiam præcepturos, ad destruenda & despicienda opera creatoris*, quales fuerunt Marcion & Tatianus. Sed *quantula*, inquit, *apud nos est interdictio ciborum? Duas in anno hebdomadas xerophagiarum, nec totas, exceptis scilicet Sabbatis & Dominicis, offerimus Deo, abstinentes ab eis, quæ non reiicimus, sed differimus.* —— Paulus vero accusat illos *castigatores, & interdictores victus, qui non ex officio* in honorem Dei, *sed ex fastidio in conuitium creatoris* abstinebant.

f. 780.

De ethnicorum abstinentia, Montanistarum sententia.

IX. In fine Ethnicorum exempla introducit. *Omnem*, inquit, ταπεινοφροσιῶν etiam *ethnici agnoscunt, cum stupet cælum & aret annus, nudipedalia denunciantur: Magistratus purpuras ponunt, fasces retro auertunt, precem indigetant, hostiam instaurant.* Alibi vero *annuo ritu saccis veluti & cinere conspersi, idolis suis inuidiam supplicem obiiciunt, balnea & tabernæ in nonam vsque clauduntur.* Et ex xerophagiis Isidis & Cybeles dicit Montanica probari: Si enim illi idolis hoc faciunt, cur non potius nos Deo hoc faceremus? cum & Iudæi hodierni vsque ad ortum stellarum ieiunia sua producant.

f. 781. *f. 781.* *f. 779.*

X. In toto vero Scripto & præcipue in fine, illos, qui Montani leges de ieiuniis nolebant recipere, acriter criminatur, quod temperantiam, humilitatem & ieiunia oderint, gulæ & commessationibus dediti, & omnia Scripturæ dicta de crapula & ebrietate contra illos torquet, eodem prorsus modo, sicut Pontificii nunc faciunt. *Deus*, inquit, *tibi venter est, pulmo templum, aqualiculus altare, sacerdos cocus, spiritus nidor, condimenta charismata, & ructus prophetia.* Item: *apud te charitas in cacabis feruet, fides in culinis calet, spes in ferculis iacet*, &c. *Macies*, inquit, *non displicet nobis, neque enim ad pondus Deus carnem tribuit, sicut nec spiritum ad mensuram, facilius* vero *per angustam salutis ianuam introibit caro exilior*, & ita *resuscitabitur caro leuior*.

f. 781. *f. 782.*

Capita historiæ, quæ ex his Tertulliani verbis notanda sunt.

XI. Hæc ipsis Tertulliani verbis adscripsi, ne quis fingi aliquid criminetur. Et Lector etiam non admonitus animaduertit, præcipua capita historiæ de ieiunio & hisce notationibus comprehendi clarius & certius, quam in omnibus ferme aliis historicis.

1. Quod Epiphanius mala fide Montanistarum errorem describat.

XII. Primo enim manifestissime hinc patet, falsam esse illam descriptionem erroris Montani de ieiunio, quam Epiphanius, sicut supra notauimus, Montano tribuit. Tertullianus enim Montanista diserte hoc negat, & contrarium prorsus profitetur, Montanum scilicet interdixisse quosdam cibos non perpetuo seu in vniuersum, sed certis tantum temporibus, non quod cibos illos reiiciendos aut abominabiles iudicarit, sicut Tatianus, sed disciplinæ, maioris virtutis & præmiorum gratia. Et ex hac collatione manifestum est, veteres & præcipue Epiphanium descriptiones hæreseon accommodasse & intellexisse secundum præconceptas suas opiniones. Quia enim Epiphanius, sicut postea ostendemus, leges de temporibus ieiunii, & de ciborum prohibitione ipse probauit & vrsit, ideo nec potuit nec voluit Montani leges, sicut primitiua Ecclesia fecerat, inter hæreses referre, sed aliud ipsi tribuit, & affingit, quod Montanus expresse negat. Illud vero, quod Montanus reuera sensit, quodque vetus Ecclesia in ipso damnauit, Epiphanius tanquam verum laudat & probat, sicut collatio descriptionis Montanismi, quæ extat apud Tertullianum & Epiphanium, manifeste ostendit. Et hæc certe non est bona fides; debuisset enim Epiphanius veteris Ecclesiæ historiam, quid illa in Montano damnasset, bona fide describere, non suas opiniones substituere. Et hoc diligenter obseruandum est, vt sciamus, quantum huiusmodi scriptoribus tribuere debeamus, & sequentia ostendent, quan-

5. Quæ Ecclesia contra Montanistas fundamenta fuerint.

XVI. Quinto, illud etiam in Tertulliani narratione vtiliter obseruari potest, ex quibus Scripturæ fundamentis Ecclesia tunc leges Montanicas refutarit. Nempe, quia Apostoli & docuerunt & obseruarunt pro temporibus & caussis cuiusque ieiunandum, nec vllum aliud iugum imposuerunt certorum ieiuniorum: Ideo nec ex imperio, nec sub lege præcepti mandanda esse ieiunia: Paulum enim damnare temporum obseruatores. Cum vero Montanistæ dicerent, legales seu Mosaicas temporum obseruationes abrogatas esse, nouas vero posse institui, si modo fiat intentione honoris & cultus diuini: Ecclesia tunc respondit: Præter ea, quæ in Scriptura constituta, & in Apostolica Ecclesia vsitata fuerunt, nihil obseruationis adiiciendum: Nouitatem enim esse illicitam, quæ si ex humana traditione vel præsumptione oriatur, hæresin esse indicandam; si sub prætextu reuelationis seu inspirationis diuinæ proponatur, pseudoprophetiam pronunciandam. De cibis vsi fuerunt locis Scripturæ, Matth 11, 19. & 15, 11. Roman. 14, 2. seq. 1. Cor. 10, 25. seq. Gal. 4, 9. 10. Esa. 58, 3. seq.

Quomodo locum 1. Timoth. 4. tum intellexerit Ecclesia.

Locum vero Pauli 1. Tim. 4, 3. Ecclesia tunc intellexit, non tantum de Marcionitis & Tatianis, qui cibos quosdam perpetuo ad despicienda opera creatoris prohibebant, verum etiam de Montanistis, qui certis temporibus cibos quosdam prohibebant, ex imperio disciplinæ, & in honorem Dei. Et ex Tertulliani responsione manifeste patet, Montanistas tunc prorsus eadem exceptione, qua nunc Pontificii vtuntur, conatos eludere locum Pauli 1. Timoth. 4, 3. de ciborum prohibitionibus, sicut Tertulliani verba ostendunt, id quod Lectori diligenter obseruandum est.

6. Quæ Montanistarum de meritis ieiunii fuerit opinio.

XVII. Sexto, quas opiniones meriti Montanistæ ieiuniis suis affinxerint, non aliunde melius & certius, quam ex Tertulliano Montanista cognoscere possumus; quæ obseruatio propterea vtilis est; ostendit enim, ex quibus fontibus profluxerint Pontificiorum phrases supra descriptæ, de meritis ieiunii. Ita autem *Tertullianus* Montani dogmata de ieiunio contra Ecclesiam defendens loquitur: Ieiunium esse rationem promerendi Deum: Esse antidotum, per quod purgetur caussa mortis, & primordiale delictum expietur; per cibi interdictionem Deo offenso satisfieri, salutem inedia redaccendi, & primordiale delictum maioris abstinentiæ operatione expiari. Ieiunium Deum iratum homini reconciliare, de exitio liberare, iram Dei exorare, peccata elimare, impetrare tutelam & gratiam Dei. Ieiunia de Deo mereri periculorum auersionem, & delictorum oblitterationem, & carnem ieiuniis exhaustam facilius per angustam salutis ianuam introire. Quodque Dauid dixit: Spiritum contribulatum esse sacrificium Deo: Hoc Tertullianus de cibi angustiis intelligit. Hæc omnia sunt Tertulliani Montanisantis verba. Et quia inde quædam in aliorum etiam Patrum scripta postea irrepserunt, si Pontificii noluerint admittere, vt ea iuxta fidei analogiam commode interpretemur, possumus hinc ostendere, ex qua schola emanarint, & cuius linguam imitentur, cum Scriptura ita non loquatur.

7. Quibus Scripturæ dictis Montanistæ ad sua ieiunia stabilienda abusi fuerint.

XVIII. Postremo, est & hoc obseruandum, quibus Scripturæ locis Montanistæ ad stabiliendas suas de ieiuniis leges abusi sint: nempe de arbore, cuius vsus Adamo in Paradiso interdictus fuit. Item Christum suo ieiunio præstituisse legem ieiuniis. Et quæ præterea supra Tertulliani verbis commemorata sunt. Obseruandum est & hoc, quod ex ieiuniis & superstitiosis abstinentiis certorum ciborum apud Ethnicos & Iudæos Montanistæ per κακοζηλίαν occasionem arripuerunt suorum ieiuniorum. Et quomodo Ecclesia illud inuerterit, scilicet, xerophagias nouum esse affectati officii nomen, proximum ethnicæ superstitioni. Item, quando Pontificii nos, qui superstitiosas ipsorum leges & opiniones de ieiunio non probamus, criminantur, tanquam patronos crapulæ & ebrietatis, sciamus eandem sophisticam Montanistas contra Ecclesiam vsurpasse, & ταπεινοφροσύνης specie leges suas palliasse. Respondemus autem, illud quod *Augustinus* Vrbico respondit: Aliud est corda grauare crapula & ebrietate, aliud est, modestia & temperantia custodita, relaxare ieiunium, hoc est, crapula & ieiunium non sunt immediate contraria, vt eum, qui non ieiunat, necesse sit inebriari. Prandia igitur, inquit *Augustinus*, temperantiam a voracitate & ebriositate ventricolarum discernat, &c.

Hæc de Montanistarum ieiuniis ex Tertulliano, qui circa annum Domini 220. Montani partes defendendas sibi sumpsit, accuratius, retentis vbique ipsius verbis, explicare volui. Hæc enim obseruatio ostendit, quales & vnde sumptæ sint traditiones de ieiuniis, quas ex apocryphis scriptis supra recensuimus. Multa etiam sequentium Patrum dicta, ex vera hac de Montanismo historia, recte diiudicari poterunt, præcipue vero affinitas & similitudo Pontificii ieiunii cum Montanismo, ad oculum quasi, ex hac historia deprehenditur, & perspicitur.

CAPVT

CAPVT X.

Quomodo post Tertullianum per aliquot annos libertas Euangelica in ieiuniis, salua retenta fuerit, ex Origene. Et de vsu sanguinis.

ITa ergo, certamine illo Ecclesiæ contra Montanistas, superstitiosæ leges de ieiuniis paullisper repressæ, & libertas Euangelii aliquandiu retenta ac defensa fuit, sicut ostendit locus *Origenis*, Homil. 10. in Leuiticum, vbi ostendit, quomodo vere humilietur anima, quodque verum ieiunium non consistat in prohibitione ciborum, & quæ sit libertas in obseruatione ieiuniorum. Verba *Origenis* hæc sunt: *Tu si vis ieiunare secundum Christum, & humiliare animam tuam, omne cibi tempus est aptum totius anni, immo totius vita tua dies habeto ad humiliandam animam tuam, si tamen didicisti a Domino, quia mitis est & humilis corde. —— Vis tibi ostendam, quale te oporteat ieiunare ieiunium? —— Ieiuna a malis artibus, abstine a malis sermonibus, contine te a malis cogitationibus, —— tale ieiunium Deo placet: abstinere vero a cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & hoc facere cum illis, qui Dominum crucifixerunt, acceptum esse non potest Deo. Indignati sunt aliquando Pharisæi Domino, cur discipuli eius non ieiunarent, quibus ille respondit: Non possunt filii sponsi ieiunare quamdiu cum illis est sponsus. Illi ergo ieiunent, qui perdiderunt sponsum. Nos habentes sponsum nobiscum, ieiunare non possumus. Neque hoc tamen ideo dicimus, vt abstinentia Christiana fræna laxemus. Habemus enim quadragesimæ dies ieiuniis consecratos, habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solenniter ieiunamus. Est certe libertas Christiano, per omne tempus ieiunandi, non obseruantia superstitione, sed virtute continentia*, &c.

II. Scripsit autem *Origenes* circa annum Domini 240. Et tunc sine superstitiosis legibus & opinionibus Ecclesiam seruasse libertatem Euangelicam in ieiuniis, ex loco illo Origenis manifestum est. In ea tamen libertate, illi, qui sine legibus, libere & sponte vel sæpius vel strictius ieiunabant, paullatim concipiebant opinionem maioris perfectionis, sicut *Clemens Alexandrinus* antecessor Origenis 7. stromatum de Gnostici sui, quem informat, perfectione disputans, inquit: * *Nouit ipse ieunii quoque ænigmata illorum dierum, —— qui vocantur Mercurii & Veneris*, &c. f. 744.

III. Porro allegatur & alia sententia ex *Origene*, lib. 3. in Iob. *Quando ieiunamus, abstinemus nos, vt non gustemus carnes, neque superfluas escas.* Sed illud scriptum non esse γνήσιον Origenis, Erasmus multis argumentis ostendit. Et ipse *Origenes* in cap. 15. Matth. contra ciborum discrimen ita inquit: *Apostolus cum sciret, non ciborum naturam esse in caussa, vt lædatur vtens, aut iuuetur abstinens, sed opiniones, quaque in his subest ratio, dixit: Esca non commendat nos Deo, neque enim si comederimus abundabimus, neque si non comederimus aliquid, deerit nobis.* Et concludit, contempta superstitione, in rebus indifferentibus, non faciendum esse discrimen in vsu cibariorum. T. I. f. 485. T. II. f. 26.

IV. Illud vero obseruandum est, quod *Origenes* Homil. 16. in Num. scribit: *Etiam nos, qui ex gentibus vocati sumus, necessario iubemur abstinere, sicut ab iis, qua idolis immolantur, ita & a sanguine*, &c. licet enim decretum Apostolorum Actor. 15. factum fuerat, vt esset temporarium, propter infirmitatem eorum, qui ex Iudaismo conuersi erant, tamen etiam cessante ea caussa, obseruatio illius decreti tanquam necessaria diu in Ecclesia mansit. Ita Biblis Martyr, apud *Eusebium* lib. 5. cap. 1. circa annum Domini 160. dicit: Nobis ne mutorum quidem animalium sanguine vesci fas est. Et *Tertullianus* in Apologetico refert, inter tentamenta Christianorum solitos a paganis botulos cruore distentos admoueri. Et *Augustinus* quidem contra Faustum libro 32. c. 13. dicit: Apostolos præcepisse, *vt ab animalium sanguine abstinerent Christiani, ne præfocatis carnibus vescerentur*, vt cum Israelitis etiam gentes, *propter angularem lapidem illum duos in se condentem, aliquid communiter obseruarent. —— At vbi Ecclesia gentium talis effecta est, vt in ea nullus carnalis Israelita appareat, quis iam hoc Christianus obseruat, vt turdos vel minutiores auiculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? Aut leporem non edat, si manu a ceruice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? Et qui forte pauci adhuc tangere ista formidant a ceteris irridentur.* Hæc *Augustinus*. Postea tamen in sexta vniuersali Synodo circa annum Domini T. I. f. 162. f. 119. f. 127. f. 334. T. VI. f. 335.

* Clem. Alex. VII. Strom. f. 744. οἶδεν αὐτὸς καὶ τῆς νηστείας τὰ αἰνίγματα τῶν ἡμερῶν τούτων, τῆς τετράδος καὶ τῆς παρασκευῆς λέγω. ἐπιφημίζονται γάρ, ἡ μὲν, Ἑρμοῦ ἡ δὲ, Ἀφροδίτης.

Domini 680. peculiari Canone, qui est 67. repetita est illa prohibitio. † *Merito* aiunt, *damnamus eos, qui cuiuscunque animalis sanguinem arte aliqua condiunt, & sic comedunt.* Et *qui* hæc *fecerit clericus deponatur, laicus excommunicetur.* Item, in libris pœnitentiariis peculiariis pœnitentia iniungitur illis, qui vel sanguinem vel suffocatum comederunt. Quidam scribunt, demum circa annum Domini 80. obseruationem illam generaliter desiisse. Quædam vero historiæ habent circa annum Domini 1114. Pomeranis ad fidem conuersis, iniunctum fuisse, ne vel suffocatum, vel sanguinem comederent. Immo Armeni adhuc hodie obseruationem illam retinent. Adeo tenax est humana superstitio veterum obseruationum, etiam quando nulla amplius talis caussa subest, propter quam initio institutæ & receptæ fuerunt, quod propter multas alias consimiles obseruationes notasse vtile est.

CAPVT XI.

Certamen Manichæorum, Priscillianistarum & Eustathii, de ieiuniis & delectu ciborum.

CVm per Ecclesiæ certamen contra Montanistas libertas ciborum conscientiis restituta & stabilita esset, cœpta fuit postea hæc pars doctrinæ variis & prodigiosis hæreticorum disputationibus turbari. Nam circa annum Domini 280. Manichæi inter ceteros multos errores etiam hunc sparserunt: Ab omnibus animantium carnibus abstinendum esse, sed nec oua saltem sumenda, nec alimonia lactis vtendum, quia hæc omnia naturæ malæ & immundæ sint, vt quæ *diabolus operetur faculentiori materia mali*, vel quæ commixtione gentis tenebrarum sint inquinata, sicut inquit *Augustinus* contra Faustum lib. 5. cap. 5. & lib. 30. cap. 5. vel quod *de occisis carnibus fugerit diuina substantia*, referente *Augustino* de hæresibus. *Vinum* etiam *non bibunt, dicentes, fel esse,* quod sit principium tenebrarum, *Augustinus* ibidem. Vtque ostenderent, se ex professo ab Ecclesia Catholica, quod ad articulum incarnationis Christi attinet, dissentire, indixerunt suis ieiunium ipsa die Dominica; finxerunt enim Christum non in vera carne, sed in spectro natum & resurrexisse.

Manichæorum abstinentia.

T. VI. f. 162. & 238.

T. VI. f. 14.

Ieiunium in Dominica.

Et videntur Manichæi ad eam opinionem inde delapsi, quod viderunt ex libertate Euangelica quosdam sane & aliquando, non autem tam multos, quam ipsi vellent, a carnibus & vino abstinere; vt igitur fortiori ratione plures ad abstinentiam illam vrgerent, dixerunt, ea immunda & abominanda esse, solis vero electis suis (sicut perfectiores suos nominabant) simpliciter vsu carnium, ouorum, lacticiniorum & vini interdicebant, Auditoribus vero suis tanquam imperfectioribus, secundum veniam illa edenda concedebant, sicut scribit *Augustinus* contra Faustum, lib. 30. cap. 5. Et hæc est origo, vnde postea Monachis, & præcipue Carthusiensibus tanquam perfectioribus, sub alio prætextu, strictior abstinentia a carnibus, quam reliquo vulgo tanquam imperfectioribus, iniuncta fuit. Quia vero Augustinus semper opponit Manichæis, non vsum carnium, sed luxum in culpa esse, videntur Manichæi fundamentum suæ opinionis inde extruxisse: si caro & vinum caussa sunt vitiosarum cupiditatum in vescentibus, sicut non pauci scripserunt, consequens ergo erit, illa per se esse immunda, & commixtione gentis tenebrarum inquinata.

Occasio Manichæismi.

f. 328.

II. Postea sub annum Domini 380. a Priscilliano quodam in Hispaniis & Galliis eadem hæresis renouata fuit, carnes scilicet esse immundas & execrandas, atque ideo ab vsu earum abstinendum.

Priscilliani deliria.

III. Illud vero Manichæorum delirium multi iustis voluminibus refutarunt. Et in publicis etiam Synodis opinio illa damnata fuit. In *Ancyrana* enim Synodo circa annum Domini 380. Canon 14. Manichæis oppositus est, vt, qui in clero *a carnibus abstinere volunt, habeant* hanc *potestatem*, sed ita, ne illas tanquam immundas contemnant, sed contingant. Eos vero, qui carnes pollutas & abominandas existimarent, ita vt nec olera cum carnibus cocta gustare velint, deponendos esse. Idem Canon postea contra Priscillianistas repetitus fuit in f. 319.

(Aa) Toletano

† Can. LXVII. Concil. VI. in Trull. T. I. Zonar. f. 237. τοὺς δὲ διὰ τὴν λίχνον γαστέρα αἷμα οἱουδήτινος ζώου τέχνῃ τινὶ κατασκευάζοντας ἐδώδιμον, καὶ οὕτω τοῦτο ἐσθίοντας, πρεπόντως ἐπιτιμῶμεν. εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν αἷμα ζώου ἐσθίειν ἐπιχειρεῖ οἱῳδή τινι τρόπῳ, εἰ μὲν κληρικὸς, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Toletano primo, Canone 21. In Braccarensi, Canone 14. & 32. Et Ecclesia postea in detestationem Manichæorum ieiunium diei Dominicæ abominabile iudicauit. Et post exortam Manichæorum hæresin illud sine dubio scriptum est, quod Ignatii epistolæ ad Philippenses postea assutum est. Eum scilicet esse χριστοκτόνον, qui Dominica die ieiunat, ea scilicet opinione sicut Manichæi.

Eustathii abstinentia. IIII. Porro circa annum Domini 320. Eustathius, Sebastiæ in Armenia Episcopus, a carnium esu abstinendum docuit, non quod cum Manichæis eas immundas & abominandas iudicaret, sed alia opinione & specie, quæ qualis fuerit ex historiis ostendendum est. f. 156. *Socrates* lib. 2. c. 43. dicit, Eustathium *multa præter ritus Ecclesiæ* tentasse. Et inter cetera recenset hoc, βρωμάτων ἀπέχεσθαι ἐδογμάτιζεν, *a cibis abstinendum docuit*, καὶ τὰς μὲν ὡρισμένας νηστείας ἐκτρέπεσθαι, *& præscripta seu constituta quidem ieiunia auersanda, Dominicis vero diebus ieiunandum docuit. Sozomenus* vero lib. 3. cap. 14. clarius explicat, qua opinione & specie Eustathius hoc fecerit. f. 520. Armenis, inquit, autor fuit monasticæ disciplinæ σπουδαίας, *austera* seu *accurata vita*, καὶ εἰσηγητὴν γενόμενον ἐδεσμάτων τε ὧν χρὴ μετέχειν καὶ ἀπέχεσθαι, καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς, *& extitisse ipsis autorem, qui instituit & introduxit accuratam, exactam, exquisitam* seu *consummatam disciplinam, quibus cibis sit vtendum & a quibus abstinendum.* f. 520. Dicit autem *Sozomenus*, Eustathium *præ nimis exquisita disciplina ad absurdas obseruationes delapsum.* f. 521. Et addit quosdam ex sectatoribus ipsius accusari, *quod Dominicis diebus ieiunarint.* Adiicit & hoc, Eustathium in Synodo Gangrensi se declarasse, οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως, *quod non contumacia* aut *arrogantia, sed religiosæ exercitationis erga Deum gratia, illa instituisset & introduxisset.* Hæc ex *Sozomeno* ipsius verbis, quæ plana sunt, describere volui, nam interpres Anglus sententiam illam non fideliter reddidit. Et in actis *T.I. Surio. f. 415. 416.* Concilii *Gangrensis* dicitur, Eustathium docuisse carnium cibos illicitos esse: Sed *Sozomenus* clarius opinionem illius exponit.

V. Consideretur autem ordo historiæ de ieiuniis. Cum enim Manichæorum dogma de prohibitione ciborum, propter crassam blasphemiam, inuisum esset omnibus, statim superstitio cogitauit, si hac non successit, alia aggrediendum est via. Eustathius igitur primum Monachis suis præscripsit exquisitam disciplinam, quibus cibis vti possent, & a quibus abstinere deberent, a carnibus scilicet, sicut *Gangrensis* Synodus declarat. Et illam abstinentiam proposuit, non ea opinione sicut Manichæi, quasi carnes immundæ & abominabiles essent, sed διὰ ἄσκησιν κατὰ Θεόν, propter exercitationem cultus diuini. Postea institutum illud multi alii etiam amplexi sunt, & aduersus alios, quos præ se contemnebant, se extollebant, arrogantes sibi iustitiam & perfectionem, sicut Gangrenses Canones ostendunt. Et diligenter obseruetur, quando & quo autore instituta fuerit disciplina illa, præscribens & præcipiens, quibus cibis sit vtendum, & a quibus sit abstinendum, in exercitiis cultus diuini, quodque in tali ciborum delectu consistat cultus Dei.

Propter quam Gangrensis Synodus coacta sit. VI. Propter illam vero controuersiam vicini Episcopi ad Synodum Gangrensem conuenerunt. Et in 2. Canon. ita decreuerunt.* *Si quis eum, qui carnem (excepto sanguine, idolothyto & suffocato) ex fide cum religione manducat, condemnarit, velut spem propter huiusmodi perceptionem non habeat, anathema sit.* Et cap. 19.** dicunt, *si quis eorum, qui in proposito sunt continentiæ, præter necessitatem corporalem & superbiens ieiunia communia totius Ecclesiæ putauerit contemnenda*, perfectam sibi in sua scientia vindicans rationem, *anathema sit.* Quomodo vero Eustathius communia Ecclesiæ ieiunia contempserit, ex instituto ipsius intelligi potest, quod scilicet non ex luxu quodam hoc fecerit, sed prætextu exactioris continentiæ, sæpius & strictius ieiunandum docuerit, ita vt ne Dominico quidem die soluendum voluerit ieiunium, sicut Concilii Canon 18. dicit: † *Si quis tanquam hoc continentiæ conuenire iudicans die Dominico ieiunauerit, aut in eiusdem diei contemptum, anathema sit.*

In quo libertas de cibis defensa. VII. In hoc igitur Gangrensi Concilio libertas noui Testamenti de cibis recte defensa est, quod scilicet qui ex fide cum timore Domini carnes manducat, non sit condemnendus, quasi propter earum perceptionem spem non habeat. Prohibitio igitur carnium tempore ieiunii sub peccato mortali, & sub pœna damnationis, tunc nondum

* f. 417. T. I. Surio. εἴ τις ἐσθίοντα κρέα, χωρὶς αἵματος καὶ εἰδωλοθύτου καὶ πνικτοῦ, μετὰ εὐλαβείας καὶ πίστεως, κατακρίνοι, ὡς ἂν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν ἐλπίδα μὴ ἔχοντα, ἀνάθεμα ἔστω.

** f. 425. εἴ τις τῶν ἀσκουμένων χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν, καὶ φυλαττομένας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, παραλύοι, ὑποικουροῦντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

† can. XVIII. f. 429. εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ κυριακῇ νηστεύῃ ἀνάθεμα ἔστω.

nondum fuit in Ecclesia. Tentata quidem fuit prohibitio illa, sicut ostendimus, sed Ecclesia tunc illam non recepit, sed damnauit. Quia vero Monachi & Clerici abstinebant, & abstinentia illa laudari incipiebatur, tanquam eximium exercitium cultus diuini, sicut ex hisce narrationibus patet: Illa admiratio peperit postea æmulationem, inde facta est consuetudo, & tandem ex consuetudine lex, sicut sequentes historiæ ostendent.

CAPVT XI.

Historia Spiridionis.

ET hactenus quidem per annos post Christum natum trecentos, superstitiosæ leges & opiniones, de forma ieiunii & discrimine ciborum, variis coloribus tentatæ, sed vel priuatis piorum, vel publicis Ecclesiæ iudiciis repressæ & refutatæ fuerunt.

[*Libera Ecclesia de ieiunio institutis multa posthac adhaesere:*] II. Cumque vetus Ecclesia, sicut ex Tertulliano ostendimus, ieiunia, & quæ ex consuetudine vsitata esse cœperant, & quæ pro temporibus & caussis cuiusque vel indicebantur vel suscipiebantur, non ex imperio, nec sub lege præcepti, sed ex arbitrio indifferenter, & libere seruaret, nec certæ vel necessariæ essent obseruationes, quamdiu, & a quibus cibis ieiunii tempore esset abstinendum: Videbimus iam porro, quomodo post annum Domini trecentesimum, in liberis illis & dissimilibus obseruationibus, ex admiratione austerioris disciplinæ, in prolixioribus ieiuniis, & voluntaria a carnibus abstinentia, quidam priuatim opinionem vel necessitatis vel meriti conceperint, quidam vero publice legem necessitatis, & tempori ieiuniorum, & discrimini ciborum sub prætextu Apostolicæ traditionis, adscribere conati sint, idque opinione meriti, sub peccato mortali & pœna damnationis. Et quomodo tamen subinde vestigia quædam veteris & primitiuæ libertatis manserint, retenta & defensa fuerint, donec tota ea collapsa & sublata est. In omnibus vero, quæ sequentur, historiis, cogitandum est id, quod *Tertullianus* dicit: „ Quod primum verum, adulterinum quod posterius. „ Et quod *Cyprianus* eleganti similitudine ostendit: „ Sicut „ in aquæ ductibus: quando in remotioribus canalibus aqua turbida vel fæculenta apparet, regredimur ad canales „ fonti propiores, & denique ad ipsum „ fontem: Ita in controuersiis Ecclesiasticis recurrendum esse ad testimonia veteris seu primitiuæ Ecclesiæ, præcipue vero ad fontes ciuitatis Dei, vt iuxta *Augustini* consilium [*de vnit. eccles. c. 3. T. VII. f. 345.*], non ideo aliquid verum & rectum esse putemus, quia „ vel hic, vel ille, doctrina & sanctitate „ præpollens, hoc vel senserit, vel fecerit, sed si ex libris Canonicis hoc probare potuerint, vt in illorum scriptis, „ quæ diuinarum Scripturarum autoritati congruunt, cum laude eorum accipiamus, quæ autem non congruunt, cum „ pace eorum respuamus. „

[*Id quod Spiridionis testatur historia.*] III. Ita ergo hoc loco adscribemus celebrem historiam Spiridionis, qui circa tempora Nicenæ Synodi, & postea, vixit. Sic autem describitur historia illa apud *Sozomenum*, lib. 1. cap. 11. *Cum instaret* * *Quadragesima, quidam ex itinere diuertit* [*f. 417.*] ad Spiridionem, *quibus diebus ipse cum suis solebat ieiunia continuare, ita vt certo seu statuto die cibum gustaret, intermediis autem seu interpositis diebus:* ἄσιτος *sine cibo permaneret; cum igitur Spiridion hospitem valde fessum videret: Age, inquit, filia, lauato hospiti pedes, & quod comedat, ei appone. Cum vero filia responderet, nec panem, nec farinam seu polentam adesse, propter ieiunium enim superuacua fuisset horum apparatio, Spiridion cum prius precatus esset, & veniam petiisset, mandauit filiæ, vt carnes suillas, quas domi salitas habebat, coqueret, quibus coctis, hospitem fecit secum accumbere, deque appositis carnibus ipse cœpit comedere, hortans hospitem, vt idem faceret, qui cum illud facere recusaret, diceretque se Christianum esse: Hanc, inquit, ob caussam eo minus recusare debes; Verbum Dei enim pronunciat, mundis omnia esse munda.*

[*Obseruanda in Spiridionis historia.*] IIII. Multa in hac historia notanda sunt. Ostendit enim primo, quod tunc in Quadragesima quidam libere ieiunium per aliquot dies, sine vllo cibo continuarunt. Et in illis regionibus, sicut *Mirandulanus* de prænotionibus lib. 3. inquit, per duos, tres, aut quatuor dies, ab omni cibo abstinere, nec mirum, nec molestum erat, quod in nostris frigidioribus locis, vel impossibile vel miraculosum esset. Secundo, quod in Quadragesima pane & polenta contenti, ab esu carnium abstinuerint. De illa vero libera & dissimili obseruatione antea ex Irenæo quædam annotauimus, & mox ex Epiphanio & Socrate etiam quædam adscribemus. Tertio, quod accesserit tunc opinio necessitatis, Christianum

* f. 417. Ἤδη τῆς τεσσαρακοστῆς ἑστώσης, ἧκέ τις πρὸς αὐτὸν ἐξ ὁδοιπορίας, ἐν αἷς εἰώθει μετὰ τῶν οἰκείων ἐπισυνάπτειν τὴν νηστείαν, καὶ εἰς ῥητὴν ἡμέραν γεύεσθαι, ἄσιτος τὰς ἐν μέσῳ διαμένων· ἰδὼν δὲ τὸν ξένον μάλα κεκμηκότα, ἄγε δὴ, πρὸς τὴν θυγατέρα ἔφη, ὅπως τοῦ ἀνδρὸς τοὺς πόδας νίψῃς, καὶ φαγεῖν αὐτῷ παράθες· εἰπούσης δὲ τῆς παρθένου μήτε ἄρτον εἶναι, μήτε ἄλφιτα· περιττὴ γὰρ ἡ τούτων παρασκευὴ διὰ τὴν νηστείαν· δεξάμενος πρότερον καὶ συγγνώμην αἰτήσας, ἐκέλευσε τῇ θυγατρὶ, κρέα ὕεια ἅπερ ἔτυχε τῇ οἰκίᾳ τεταριχευμένα ἑψεῖν· ἐπεὶ δὲ ἥψητο, καθίσας ἅμα αὐτῷ τὸν ξένον, παρατιθέμενος τῶν κρεῶν ἤσθιε, καὶ τὸν ἄνδρα παρεκάλει αὐτὸν μιμεῖσθαι· παραιτούμενον δὲ, καὶ λέγοντα χριστιανὸν ἑαυτὸν, ταύτῃ μᾶλλον, ἔφη, οὐ παραιτητέον· πάντα γὰρ καθαρὰ τοῖς καθαροῖς ὁ θεῖος ἀπεφήνατο λόγος

num ſcilicet in Quadrageſima non poſſe bona conſcientia, & ſine peccato carnes comedere, ſed neceſſario tunc ab illis, ſi Chriſtianus eſſe velit, abſtinere debere. Quarto, quod Spiridion, licet prius veniam a Deo petat, quod præter ſuum morem & inſtitutum, illo die cibum capere, & in Quadrageſima carnes comedere vellet, libere tamen ſine ſcrupulo conſcientiæ, & ipſe carnes comederet, & hoſpitem, vt idem faceret, hortatus ſit. Quinto, cum hoſpes religionem prætenderet, & recuſaret in Quadrageſima carnes comedere, eo quod exiſtimaret, Chriſtianis ſine peccato hoc non licere; Spiridion diſerte negat hoc, & argumentum hoc inuertit & refutat, propter hanc ipſam cauſſam, inquiens, quod Chriſtianus es, eo magis non debes recuſare eſum carnium, etiam in ieiunio Quadrageſimæ, quia Deus ipſe ſine prohibitione & exceptione pronunciat: *Mundis omnia* eſſe *munda*, quod ſi ipſe Spiridion recte expendiſſet diuinum illud oraculum, Actor. 10, 15. *Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris*, non opus fuiſſet prius veniam petere, quaſi in Quadrageſima comedendo carnes aliquid prohibiti & illiciti facturus eſſet. Manifeſte igitur hæc hiſtoria vtrumque oſtendit. Et, quod liberis illis obſeruationibus cœperint affingi opiniones neceſſitatis, quibus etiam magni viri faſcinari cœperunt. Et, quod tamen obiectis conſcientiæ ſcrupulis & laqueis ad fundamenta Scripturæ reſpexerint, vnde ſuperſtitioſæ illæ opiniones repreſſæ ac refutatæ, & libertas noui Teſtamenti vſurpata & defenſa fuit, ſicut exemplum hoc Spiridionis oſtendit.

CAPVT XII.

Quomodo circa annum Domini 400. *vna cum vita Monaſtica, etiam Leges ieiuniorum, opinione neceſſitatis & meriti, per Baſilium, Epiphanium, & Ambroſium, in Eccleſiam inuehi cœperint: Et de Aerii hiſtoria.*

Summa illorum, quæ hactenus demonſtrata fuere.

PErgamus autem in contexendo ordine hiſtoriæ. Hactenus enim oſtendimus, quomodo poſt libera ieiuniorum exercitia, auſterior in ieiuniis & abſtinentia ciborum diſciplina Monachorum primũ collegia, opinione cultus & perfectionis, per modum conſtitutionum inuaſerit, ſicut Euſtathii hiſtoria oſtendit. Et quomodo clericis diſciplinam illam arripientibus & imitantibus idem permiſſum fuerit, ſicut Ancyrana Synodus docet: Quomodo etiam alii, admiratione eius diſciplinæ, ſine lege aliqua, priuatis ſuis (vt ita dicam) deuotionibus, inſtituta illa ſectari, ſed libere, cœperint. Vnde in conſuetudinem, ſed liberam, res abire cœpit, admixta tamen ſenſim opinione aliqua neceſſitatis, ſicut Spiridionis hiſtoria oſtendit.

quomodo monaſtica de ieiunio inſtituta poſthac omnibus imponi cœperint.

II. Iam vero inſequentes hiſtoriæ monſtrabunt, quomodo monaſtica illa inſtituta in genere omnibus imponi cœperint.

Primo per viam exhortationis, exaggeratis ieiunii meritis. Deinde per modum legis, & opinione neceſſitatis, ſub prætextu & titulo Apoſtolicæ traditionis. Semper autem in memoriam reuocetur, quod initio huius loci diximus, vera Scripturæ ieiunia, ſi ad veros iuxta Scripturam fines referantur, non reprehendi, ſed merito laudari. De ſuperſtitioſis vero ieiuniorum legibus & opinionibus iam diſputamus, quomodo illæ Eccleſiam inuaſerint.

per Baſilium:

III. *Baſilius* igitur circa annum Domini 360. Inſtitutum Monachorum in Græciam introduxit. Monaſtica enim illa inſtituta primum in Ægypto, eo, ſicut *Philo* oſtendit, modo cœpta, in Syriam progreſſa ſunt, inde per Euſtathium in Armeniam tranſlata, poſtea vero per Baſilium in Græciam, per Epiphanium in Cyprum, per Ambroſium in Italiam deducta fuerunt. Et ſimul cum Monachatu non parum etiam ſuperſtitionis in ieiuniis & delectu ciborum inuectum fuit, ſicut oſtendimus.

Baſilius igitur cum monaſticas Euſtathii conſtitutiones in monaſterio recepiſſet & ſeruaſſet, Euſtathii enim librum ἀσκητικὸν Baſilius ſuo nomini adſcribi non ægre paſſus eſt, ſicut Sozomeni narratio oſtendit: Factus deinde Epiſcopus eaſdem obſeruationes in genere vniuerſæ etiam Eccleſiæ proponere cœpit.

Cumque antea conſuetudo ieiunandi libera & diſſimilis recepta fuiſſet, ſicut ex Irenæo & Tertulliano oſtendimus, Baſilius tanquam generale edictum proponit, quot diebus, quamdiu, & quorum ciborum abſtinentia, ieiunandum ſit. In prima enim homilia de ieiunio, meminit conſuetudinis, quod ieiuniorum tempore carnes non ederint, a vino abſtinuerint, & ante veſperam cibum non ſumpſerint. Secunda vero Homilia dicit: Alia ieiunia ſponte ſuſcipi: Paſchale vero tanquam κήρυγμα καὶ παράγγελμα, *publicum mandatum & edictum*, denuntiari.

Et tamen, quod notandum eſt, non quadraginta, ſed quinque tantum diebus ieiunium illud Baſilius in eo loco circumſcribit. Quia vero nondum leges impo-

impositæ erant, Basilius multis & variis exhortationibus hoc agit. Et de veris finibus seu effectibus ieiunii multa quidem præclare secundum Scripturam dicit: sed sicut in huiusmodi declamatoriis materiis fieri solet, longius etiam prouehitur. Cum enim contra crapulam & ebrietatem multa declamitasset, & animaduerteret, illa omnia etiam ad temperantiam posse referri, vt igitur edictum suum de ieiunio speciosius & plausibilius reddat, plura & grandiora ieiunio tribuit, quam vel Scriptura tradat, vel eius analogia ferre possit, quæ nos sane libenter commode ad analogiam fidei interpretaremur, sed Pontificii hoc non admittunt. Dicit autem Basilius, tam vetus esse ieiunium, vt simul cum homine condito cœperit. Verbum enim

Serm. 1. de Ieiun. illud (*Non edetis de hoc ligno*) ieiunii & abstinentiæ legem esse. Et quia Eua in ligno illo non ieiunauit, Deo nobis per ieiunium satisfaciendum esse. Et quia ideo, quod Adam non ieiunauit, nos e Paradiso exulamus, ieiunandum igitur esse, vt ad Paradisum per ieiunium reuertamur, &c. Quæ si conferantur ad ea, quæ supra ex Tertulliano Montanizante descripsimus, manifestum erit, cum Scripturæ phrases non sint, ex qua schola prodierint. Sensu enim & verbis cum Montani traditionibus prorsus conueniunt. Et hoc diligenter obseruandum est, cum ex consuetudine legem vellent facere, quomodo per rhetoricas hyperbolas a Scripturæ simplicitate recessum, & ad ea, quæ præcedentibus sæculis damnata fuerunt, inclinatio rursum facta sit. Quæ enim in Montano Ecclesia, circa annum Domini 180. damnauit, ea circa annum 380. iisdem ferme verbis in Ecclesiam inuehi cœperunt, sicut collatio manifeste ostendit. Supra autem ostendimus, diuersum prorsus esse abstinere a fructu a Deo prohibito, & ieiunare, hoc est, a cibo licito ad tempus abstinere, nisi quod postea ieiunium falso definierunt, esse abstinentiam a cibis per humanas traditiones prohibitis. Sed hæc in præcedentibus sunt explicata.

Epiphanius. IV. *Epiphanius* vero circa annum Domini 370. sub Valente & Valentiniano, cum ante in Monasteriis Ægypti institutus, ipse postea in Palæstina Monasterium extruxisset: Factus tandem Cypri Episcopus, non per viam exhortationis, sicut Basilius, sed disertis verbis, tanquam legem generalem, & constitutionem necessariam, ieiuniorum tempora, & delectum ciborum proponit, idque sub nomine traditionis & constitutionis Apostolicæ. In compendiaria enim doctrina dicit: Rituum, qui in Ecclesia vsur- f. 11. & 1103.
pantur, quosdam obseruari ἐκ προστάγματος *ex præscripto, ex lege*, seu *mandato*, τὰ δὲ κατὰ ἀποδοχὴν προαιρέσεως: *Quosdam vero libera* seu *voluntaria electione susceptos esse*, & sicut in præcedentibus inquit, quosdam ἀπ' ἰδίας νοός, *ex priuatis cogitationibus*, sibi constituisse disciplinam & ritus cultus diuini; quibus annumerat ieiunia admiranda. Et in fine dicit, quod cum reliquis etiam historiis consentit, seruatum tunc fuisse ieiunium *quarta & sexta* f. 22. &
feria vsque ad nonam horam: Illis enim 1104.
diebus, sicut ipse dicit, celebrabantur συνάξεις, hoc est, *Ecclesiastici conuentus*, f. 1105.
ad auditum & meditationem verbi, ad exercitia orationum, & ad cœnæ Dominicæ communionem, propter quæ exercitia seruabantur tunc ieiunia. Item dicit, Ecclesiam tunc solitam seruare Quadragesimam in ieiuniis ante sex dies præcedentes Pascha. Et alicubi per sex illos dies Paschæ ξηροφαγίᾳ pane scilicet, f. 1105.
sale & aqua, solitam perseuerare. Hoc vero singulare est, quod *Epiphanius* ad- f. 1104.
dit, νηστείας ταχθείσας ieiunia quartæ & sextæ feriæ ordinata, statuta & imposita esse ab Apostolis. Cumque eius rationem de proditione & crucifixione Domini addidisset, inquit, * *& tradiderunt Apostoli illis diebus celebranda ieiunia*, *vt impleretur* hoc dictum: *Quando auferetur ab ipsis sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus.*

Et contra Aërium dicit, ** Apostolos haer. 75.
definiuisse, præscripsisse & *statuisse* (vtitur f. 910.
enim verbo ὁρίζειν) quarta feria, & pro sabbato ieiunandum esse. Item, Apostolos *præcepisse* seu *edixisse*, (vtitur enim verbo παραγγέλλειν) vt in sex diebus ante Pascha nil sumeretur, nisi panis, sal, & aqua.

V. Et allegat quidem librum consti- f. 910.
tutionum Apostolicarum, sed scriptum illud apocryphum esse supra ostendimus, nec ipse hoc dissimulat contra Audianos scribens, & ex Tertulliano manifestissime haer. 70.
ostendimus, falsum esse, quod *Epiphanius* f. 821.
dicit, ieiunium quartæ & sextæ feriæ traditionem, statutum, præscriptum & mandatum Apostolorum esse. Ecclesia enim circa annum Domini 180. Montanistis hoc opposuit, quod ieiunatum tunc quidem fuerit 5. & 6. feria, sed passiue, ex arbitrio, non ex imperio, nec sub lege præcepti, sicut verba supra adscripsimus. Et *Augustinus* diserte dicit, Apostolos

* f. 1104. καὶ παρέδωκαν οἱ ἀπόστολοι ἐν ταύταις νηστείας ἐπιτελεῖν, πληρουμένου τοῦ ῥητοῦ· ὅτι ὅταν ἀρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, τότε νηστεύσουσιν ἐν ταῖς ἡμέραις.

** f. 910. πῶς οὐκ ἐν ἄλλοις ὥριζον τετράδα καὶ προσάββατον νηστεύειν διὰ παντὸς ... καὶ περὶ τῶν ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα, ὡς παραγγέλλουσι, μηδὲν ὅλως λαμβάνειν, ἢ ἄρτον, καὶ ἅλας, καὶ ὕδωρ.

stolos non definiisse, quibus diebus ieiunandum sit, & quibus non ieiunandum, sicut postea ex Socrate idem ostendemus. Et *Ambrosius* in 14. caput ad Rom. dicit, humanas esse traditiones diuersas & dissimiles. *Sunt quidam*, inquit, *qui quarta feria carnem non edendam statuerunt, sunt qui sabbatis, sunt iterum, qui a Pascha vsque ad Pentecosten edant.* ξηροφαγίαι vero adeo non sunt Apostolorum traditio, præscriptum, seu mandatum, vt circa annum Domini ducentesimum Ecclesia eas refutarit, ideo quod esset affectatum noui officii nomen, sicut supra verba Ecclesiasticorum ex Tertulliano descripsimus. Sed quia in consuetudinem tunc venerunt talia ieiunia, Epiphanius illis, qui paullo vetustiora videbantur, adscripsit titulum traditionum & constitutionum Apostolicarum, abusus ad hoc testimoniis, & apocryphis & suppositit iis scriptis. Atque ita, quod in Montanistis vetus Ecclesia damnarat, hoc post annos ducentos Epiphanius tanquam Apostolicam traditionem & constitutionem proponere non veretur. Non itaque leuiter sinamus nobis imponi titulo traditionum Apostolicarum, sed semper regrediamur ad fontes.

T. III. f. 524.

Vbi notandum, quod Aerio hæreseos crimen impingat.

VI. Sicut autem sæpe factum fuit, quando argumenta firma & solida defuerunt, quod hæreseos nomen tanquam caput Gorgonis obiectum fuit, sicut de damnatione Eustathii, qui Aerii collega fuit, Socrates lib. 1. cap. 24. inquit: τοῦτο δὲ ἐπὶ πάντων εἰώθασι τῶν καθαιρουμένων ποιεῖν οἱ ἐπίσκοποι, κατηγοροῦντες μὲν καὶ ἀσεβῆ λέγοντες, τὰς δὲ αἰτίας τῆς ἀσεβείας οὐ λέγουσι. *Hoc*, inquit, *Episcopi in omnibus, quos damnant, facere solent, vt eos accusent, & impios pronuncient, caussas vero & rationes impietatis non reddant.* Ita *Epiphanius*, ad stabiliendas leges suas de ieiuniis & delectu ciborum, arripit Aerium quendam, quem verbis admodum contumeliosis hæreseos accusat & condemnat: Inter reliqua vero has caussas recitat: Primo, quod dixerit, Episcopum reuera nihil differre a presbytero, quod illo ipso Epiphanii tempore *Hieronymus* tanquam verum ex Paulo probauit, in epist. ad Oceanum, & in commentariis ad Titum. Deinde quod Aerius leges de diebus ieiuniorum, & de ciborum delectu reprehenderit; quia enim *Epiphanius* leges illas probabat, & laudabat, statim igitur diuersum sentientes hæreticos proclamabat. Sed remoto aut seposito paullisper hoc præiudicio rem ipsam consideremus, & caussam ipsam personis e scena remotis expendamus.

f. 59.

f. 906.

T. II. f. 215.

T. IX. f. 319.

f. 907.

Quid Aerius, & contra quem disputarit.

VII. Licet enim historia illa Aerii non extet alibi descripta, ex illis tamen circumstantiis, quas Epiphanius describit, non obscure colligi potest, quid Aerius disputarit. Dicit enim *Epiphanius*, quod reliqui etiam Historici commemorant, Aerium collegam fuisse Eustathii illius, de quo paullo ante diximus, & cœpisse ab eo dissentire & contra eum disputare. Supra autem ex *Sozomeno* ostendimus, Eustathium illum præscripsisse suis rigidam disciplinam, de temporibus ieiuniorum, & quibus cibis sit vtendum, a quibus vero abstinendum. Si itaque Aerius ea, quæ Epiphanius ipse tribuit superstitiosis Eustathii legibus, quas vetus etiam Ecclesia tunc damnauit, opposuit, scilicet tempora ieiuniorum non esse τεταγμένα, ab Apostolis statuta & præcepta: hoc enim Iudaicum & iugum seruitutis esse. Idem certe dixit, quod Augustinus & Socrates dicunt, Apostolos scilicet nec definiisse nec legem tulisse, quibus diebus sit ieiunandum. Et idem etiam Ecclesia contra Montanistas apud Tertullianum dicit. Et quod porro Aerius contra Eustathii leges dicit: * *Si ieiunare voluero, eligam a me ipso diem, & ieiunabo non ex lege præcepti, sed ex libertate*: quodque dicit, se ieiunare quarta feria & pro sabbato, non *ex imperio* vel sub lege præcepti, sed *libere & voluntarie*. Idem certe dicit, quod Ecclesia Tertulliani tempore, contra Montanistas dixit, sicut verba illa supra ex Tertulliano annotauimus. Et si moderate vsus fuit Aerius esu carnium & potu vini, nisi libere vellet abstinere, sicut *Epiphanius* inquit, si illud contra Eustathii leges fecit, quomodo damnari possit, nisi vetus Ecclesia apud Tertullianum simul damnetur, immo nisi Apostolus simul damnetur, non video. *Damascenus* in lib. de hæresibus, de Aerio ita scribit: *Carnibus & cibis omnis generis vsus est sine religione*, — — in statis ieiuniis *negauit se lege teneri.* Et quæso Lectorem, vt Ecclesiæ illa verba apud Tertullianum conferat ad ea, quæ Aerio Epiphanius & Damascenus tribuunt. Et cogitet Aeriana opposita fuisse Eustathii legibus, atque ita iudicium ferat. Si vero Aerius ex quadam petulantia communia Ecclesiæ ieiunia, si veris iuxta Scripturam finibus, & salua conscientiarum libertate fiebant, turbauit, vt, cum annua solennitate meditanda esset historia passionis Christi, ipse a summo mane carnibus & vino se im-

f. 905.

f. 907.

f. 462.

* Epiphan. hær. 75. f. 907. εἰ γὰρ ὅλως βούλομαι νηστεύειν, ὅτε δ' ἂν αἱρήσωμαι ἡμέραν ἀπ' ἐμαυτοῦ νηστεύω διὰ τὴν ἐλευθερίαν — — πολλάκις δὲ καὶ τὴν τετράδα νηστεύω, οὐχὶ θεσμῷ, ἀλλ' ἰδίᾳ προαιρέσει φησί

se impleuerit, sicut *Epiphanius* ipsi tribuit, nec laudo nec probo factum. Sed Epiphanius omnia illa, etiam Eustathio opposita, simul complectitur, quando Aerio hæresin impingit. Et quia ipse animaduertit, illas caussas non sufficere, addit, Aerium totum Arrianum fuisse, quod si verum est, merito sane hæreticus iudicatus fuit. Quod autem ad hanc de ieiunio controuersiam attinet, cum Epiphanius Eustathii monasticam disciplinam & instituta, de quibus supra diximus, non tantum probaret, sed admiraretur, quid aliud potuit, quam Aerii disputationem Eustathio oppositam damnare? cum tamen antea Ecclesia ipsum Eustathium in hac materia damnasset.

VIII. In refutatione vero *Epiphanius* διατάξεις Apostolorum potissimum allegat, sed quia illis non satis fidit, alibi enim fatetur, eas esse ἐν ἀμφιλέκτῳ, confugit itaque ad συμφωνίαν Ecclesiarum. Sed quomodo inde potest legem facere, cum ante ipsum Irenæus, & post ipsum Socrates testentur, dissimiles & liberas fuisse illas obseruationes? Et ipse *Epiphanius* in compendiaria doctrina, [f. 1106.] dissimiles & diuersas obseruationes in cibis describit. Quidam, inquit, abstinent ab omnibus carnibus, quadrupedum, volatilium, & piscium, ab ouis itidem & caseo. Quidam vero a solis quadrupedibus abstinent, volatilibus vero & reliquis vescuntur. Alii vero a volucribus abstinent, piscibus vero & ouis vtuntur. Alii neque ouis vescuntur, sed solis piscibus. Alii vero etiam a piscibus abstinent, caseo vero vescuntur. Alii neque caseum sumunt. Sunt præterea, qui a pane abstinent, alii ab arborum fructibus, alii a cibis coctis, &c.

Et moleste quidem fert *Epiphanius*, quod Aerius noluerit λατρείαν, hoc est, cultum Dei in huiusmodi obseruationibus constituere, cum Paulus expresse dicat, Rom. 14, 17. *Regnum Dei non est esca & potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto, qui in his seruit Christo, acceptus est Deo, & probatus hominibus.* Et 1. Cor. 8, 8. *Esca non commendat nos Deo.* 1. Tim. 4, 8. *Corporalis exercitatio ad modicum prodest, pietas vero ad omnia vtilis est.* Hæc Pauli testimonia certiora & tutiora sunt, quam Epiphanii præiudicia.

Ita ergo, sicut ostendimus, Epiphanius, cum ad Monasticas constitutiones assuefactus esset, fecit inde leges necessarias, communes & generales in ipsa Ecclesia, de temporibus ieiuniorum & de ciborum discrimine.

[I. per Ambrosium.] IX. Eodem modo *Ambrosius* circa annum Domini 380. quoque vna cum Monastica vita etiam leges ieiuniorum in suam inuexit Ecclesiam. Quam grandia enim præter, immo nisi commode intelligantur, contra Scripturam ieiunio tribuat, supra, cum de Patrum sententiis ageremus, ostendimus.

De Quadragesimæ vero ieiunio multi extant sermones sub Ambrosii nomine, quos alii, quando sententias inde citant, Maximo, alii Cassidoro, alii aliis tribuunt. Et in Serm. 23. dicit ideo quadraginta dierum numero ieiunari, quia [al. serm 32. T. V. f. 44.] Christus *numerum illum ieiunii consecrauit. Quotidianis* igitur *sine intermissione ieiuniis* Quadragesimam celebrandam, ita *vt si quisquam vnam diem abstinendo prætermisit, totam Quadragesimam violarit.* Atqui *Epiphanius* Dominicam diem [in doct. comp. f. 1105.] excipit. Et *Chrysostomus* dicit duos cuiusque septimanæ dies in Quadragesima a ieiuniis liberos fuisse. Non itaque vniuersalis tunc fuit Ambrosii lex. Immo non esse Ambrosii eam legem, inde patet. Nam lib. de Elia & ieiunio cap. 10. [T. I. f. 532.] *Ambrosius* dicit, in Quadragesima *totis præter Sabbatum & Dominicam ieiunatur diebus.* Et tamen Serm. 25. dicit, *non* [al. 36. f. 52.] *leue peccatum* esse, & quidem apud conscientiam, *indictam a Domino fidelibus Quadragesimam violare.* Quia scriptum sit, *qui dicit, se in Christo manere, debet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.* Sed quod ad numerum dierum ieiunii attinet, Irenæus & Socrates diserte dicunt, falsum hoc esse, & Chrysostomus, sicut postea ostendemus, expresse dicit, Christum non præcepisse, vt Quadragesimale suum ieiunium imitemur. Serm. vero 33. Ambrosii dicitur, caussam salu- [al. 41. f. 58.] tis nostræ esse, si Quadragesimam ieiunemus. Et Serm. 34. *Quisquis Chri-* [al. 31. f. 41.] *stianus consecratam ieiunando non impleuerit Quadragesimam, præuaricationis & contumacia reus tenebitur, quod legem diuinitus pro salute sua datam prandendo ipse rescindit, — — sicut* enim *reliquo anno ieiunare, præmium est, ita in Quadragesima non ieiunare, peccatum est, illa enim voluntaria sunt ieiunia, ista necessaria, illa de arbitrio veniunt, ista de lege, ad illa inuitamur, ad ista compellimur.* Obseruet autem Lector, quod sermones isti dicunt, reliqua ieiunia in anno voluntaria esse, & ex arbitrio. Epiphanius vero dicit ieiunium quartæ & sextæ feriæ per totum annum seruandum esse, ex lege præcepti traditionis Apostolicæ. Et Pontificii ieiunia quatuor temporum faciunt necessaria. Ita scilicet inter se consentiunt, quia extra Scripturam traditiones Apostolicas iactant, & inde leges faciunt. Et in illo ipso sermone *Ambrosius* fatetur, quosdam [f. 43.]

dam in Quadragesima solitos prandere, quosdam alternis septimanis ieiunare. Ergo lex illa Quadragesimæ tunc primum introducebatur, quam senes & aniculæ potissimum amplectebantur, sicut ibidem inquit. Vt autem omnes ad eam suscipiendam permoueret, dicit Serm. 36. numerum illum Quadragenarium non esse *terrena cogitatione inuentum, sed cælesti maiestate præceptum, atque ideo qui constitutum numerum vno die manducando præterit, non vt vnius diei violatorem accusari, sed vt totius Quadragesimæ transgressorem argui, non* enim *tam sacerdotum, quam Dei præcepta* esse. Et Serm. 38. dicit, Quadragesimæ ieiunia indicta & præcepta Christi esse, quæ vel ex toto vel ex parte violare peccatum & sacrilegium sit. Serm. 37. Sed hæc quæ de Quadragesimæ ieiunio sub Ambrosii nomine sparsa sunt, nec cum Scriptura, nec cum Patrum præcedentium testimoniis consentiunt. Et ex Chrysostomo & Socrate mox diuersum ostendemus.

al. 40. f. 57. — al. 39. f. 55.

CAPVT XIII.

De Iouiniani certamine, & de Hieronymi sententiis.

CVm vero hoc modo leges ieiuniorum opinione necessitatis & meriti, iustitiæ & remissionis peccatorum vrgerentur, Iouinianus quidam ex Monacho Clericus factus, contradicendo se opposuit, sed quia sicut historiæ testantur, nec eruditus, nec eloquens fuit, & sententiam suam contra illas leges & opiniones non ita, sicut oportebat, proposuit & defendit, Ambrosii Panimachii, & Hieronymi eloquentia cito repressus fuit. Non autem vno & eodem modo Iouiniani opinio a Scriptoribus recensetur. Hæreseologi ex *Thoma* opinionem Iouiniani ita describunt, quod docuerit, inter abstinentiam ciborum, & eorum cum gratiarum actione perceptionem, nullam esse differentiam. Quod si Iouinianus hoc intellexit de opere operato ieiunii seu abstinentiæ, quod ad cultum Dei, & iustitiam coram Deo attinet, in hanc certe sententiam Paulus dicit, 1. Cor. 8, 8. *Esca non commendat nos Deo, neque enim si manducauerimus, abundabimus, neque si non manducauerimus, aliquid nobis deerit.* Et Rom. 14, 17. *Regnum Dei non est cibus* vel *potus, sed qui in iustitia, pace & gaudio Spiritus sancti seruit Christo, is placet Deo. Ambrosius* vero Epist. 82. ad Vercellenses dicit, Iouinianistas docuisse, non esse ieiunandum, prædicasse voluptates, suasisse delicias, iuxta dictum: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Item delirare eos, qui ieiuniis carnem suam castigent, vt menti subditam faciant*; quæ si non exaggerandi & prægrauandi caussa, sicut sæpe fieri solet, Iouiniano tributa sunt, sed si vere ita sensit, quia contra Scripturæ testimonia & exempla de ieiunio docuit, iuste reprobatus fuit. *Augustinus* de hær. n. 82. inquit, Iouinianum docuisse, *Non prodesse aliquid ieiunia vel a cibis* quibusdam *abstinentiam.* Quod si his verbis Iouinianus voluit negare effectus veri ieiunii, si ad illos fines referatur, sicut ex Scriptura supra monstratum est, non recte fecit.

Iouiniani opinio. — *Ambrosii de Iouiniano sententia.* f. 238. — *Augustini de Iouiniano sententia.*

II. Sed ex argumentis Iouiniani, sumptis ex locis Scripturæ 1. Tim. 4. 1. Cor. 10. Rom. 14. Matth. 11. Ies. 58. & ex refutationibus Ambrosii & Hieronymi, non obscure colligitur, de opinionibus meriti præcipue certamen fuisse. *Ambrosius* dicit, Iouinianistas docuisse, *nullum esse ieiunii meritum*, vel nihil meriti accrescere hominibus per ieiunium, aut inter ieiunia & saturitatem æqualia merita dispensanda, sicut *Hieronymus* refert. Et per meritum non intellexerunt veros ieiunii fines, supra ex verbo Dei descriptos, sed, sicut *Ambrosius* contra Iouinianum inquit, *quæ nobis salus esse potest, nisi ieiunio eluerimus peccata nostra?* Qui sunt ergo hi, qui meritum excludunt ieiunii? Et *Hieronymus* contra Iouinianum inter cetera & hoc defendit, per ieiunium possumus in Paradisum redire, vnde per saturitatem fueramus eiecti. Item, Ieiunium Deum placat. Et Niniuitæ iram Dei ieiuniorum miseratione deterserunt. Cornelius ieiuniis meruit Spiritum sanctum accipere. Diues purpuratus propter epulas in Tartaro; Lazarus ob inediam in sinu Abrahæ. Et in 6. Danielis inquit: *Pro peccatis propriis debemus inedia & vigiliis Deum ad clementiam flectere*, &c. Quæ certe ieiunii præconia nimium sunt transcendentia, & cum analogia fidei non consentientia. Et Montanistæ hoc modo de ieiunii meritis docuerunt, sicut supra ex Tertulliano ostendimus. Si ergo Iouinianus ideo damnatus fuit, quod docuit, opus ieiunii non esse meritum gratiæ Dei, remissionis peccatorum, reconciliationis cum Deo, caussam salutis, & vitæ æternæ, immerito & iniuste damnatus fuit. Hæc enim merita soli Christo debentur, verbo offeruntur, & fide accipiuntur, sicut tota Euangelii doctrina testatur.

Non obscure colligitur, de meritis ieiunii fuisse certamen. — ep. ad Eustoch. T. I. f. 89. — adu. Iou. f. 56. T. II. f. 57. — T. V. f. 495.

III. Sed

Error Iouiniani qui fuerit.

III. Sed forsan cum superstitiosas istas opiniones de ieiunio vehementer refutare vellet Iouinianus, nimium deflexit in alteram partem, vel doceas simpliciter, non esse ieiunandum, vel nullam prorsus esse veri ieiunii vtilitatem. Et hinc in refutationibus contra Iouinianum omnia simul miscentur, quæ diligenter discernenda sunt, quando de controuersia illa vere & dextre iudicare volumus.

Hieronymus veris immiscet multas falsas superstitiones.

IIII. Ita *Hieronymus* non male sane declamitans contra crapulam, & ostendens ieiunium habere multa testimonia & exempla in Scriptura, quodque vtile sit ad carnem Spiritui subiiciendam: Et si sanctificetur ceteris operibus, hoc est, si referatur ad exercitia pœnitentiæ & orationis, proficere curationi peccatorum. Atque in hanc sententiam non male dicit: *Nos omnem creaturam* cibi *laudamus*, nec negamus illa, si voluntas fuerit in cibo sumenda, sed *maciem sagina, abstinentiam luxuriæ: ieiunia præferimus saturitati.* (l. 2. adu. Iou. f. 57.) Item, non *ventris esuries accepta est Deo, quam lites, rapinæ & luxuria destruunt.* (f. 51.) Et similia multa de ieiunio ex Scriptura non male dicit, sed simul immiscet etiam superstitiosas de meritis ieiunii opiniones, quæ ab aliis recte dictis prudenter distinguendæ sunt, vt quæ ad normam Scripturæ congruunt, accipiantur, quæ non congruunt, iuxta *Augustinum*, respuantur.

vt, quod Quadrag. traditionem Apost. esse dicit.

In epistola ad Marcellam aduersus Montanum *Hieronymus* f. 88. inquit: *Nos vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus.* Montanistæ *tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores, non quod per totum annum excepta Pentecoste ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre.* Sed supra ostensum est, apocrypham opinionem esse, quod Quadragesimæ ieiunium sit traditio Apostolica. Quid vero tres Montanistarum Quadragesimæ fuerint, ex *Tertulliani* libro de ieiuniis patet; tres enim septimanas in anno Montanistæ in xerophagiis ieiunarunt ex lege præcepti. Atque *Epiphanius* loquens de Quadragesima, laudat eos, qui duplas, triplas, immo quadruplas quadragesimas supererogant. (in comp. do[illegible] f. 22 1105.) Notandum autem est, quod *Hieronymus* dicit, per reliquum annum ieiunare, non ex necessitate, sed voluntate. Sed Pontificii ieiunia quatuor temporum tradunt necessaria esse ex præcepto Hieronymi; ergo tempore illo necessitas ieiuniorum quatuor temporum in anno adhuc fuit ignota Ecclesiæ, sicut hoc ipsius sententia manifeste ostendit. Postea vero leges illæ cumulatæ sunt, quas vt maiori specie Ecclesiæ obtrudere possent, finxerunt eas primis & antiquissimis Ecclesiæ temporibus conditas esse, sicut postea ostendemus. Lex igitur, quæ in Montanistis antea damnata fuerat, postea in ieiuniis quatuor temporum per metamorphosin in cultum Dei conuersa & canonizata est, quod diligenter notetur.

Cur tempora ieiunandi Ecclesia ordinarit, non male explicat.

V. *Hieronymus* etiam, caussam, quare Ecclesia certa quædam ieiuniorum tempora ordinarit, non male explicat, factum scilicet esse non opinione necessitatis & cultus, sed ordinis gratia, vt esset commonefactio admonens, diligentiam temperantiæ & coercendi carnem debere perpetuam esse. Scribens enim in quartum caput ad Galatas inquit: *Dicat aliquis, si dies & tempora obseruare non licet, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbati Parasceuen — — & ieiunium Quadragesimæ — — obseruantes.* (T. IX. f. 142.) Respondet autem *Hieronymus:* Ideo constitutos aliquot dies, *ne inordinata* exercitia *fidem in Christo minuerent.* Et *a viris prudentibus* Ieiunia inter dies constituta esse, *propter eos, qui magis sæculo vacant, quam Deo, nec possunt, immo nolunt toto in Ecclesia vitæ suæ tempore* ieiunare & orare. *Quotus enim quisque est*, inquit, *qui saltem hæc pauca, quæ statuta sunt, vel orandi tempora vel ieiunandi, semper exerceat*, &c. Liberæ ergo fuerunt obseruationes ordinis & commonefactionis gratia institutæ, & hæc sententia diligenter obseruetur.

Hypocrisin ieiuniorum exagitat.

VI. Præterea hypocrisin seu ludibria ieiunii tunc exorientia admodum venuste exagitat *Hieronymus*, quasi coram prospexisset Pontificiorum ludibria in ieiuniis. Vt aduersus Iouinianum, lib. 2. dicit: (f. 55.) Etiam *ex vilissimis cibis vitanda est satietas. Nihil enim ita obruit animum, vt plenus venter & exæstuans, huc illucque se vertens, & in ructus vel crepitus ventorum afflatione respirans. Quale* vero *illud ieiunium est, aut qualis illa refectio post ieiunium, cum pridianis epulis distendimur, & guttur nostrum mediatorium efficitur latrinarum. Dumque volumus prolixioris inediæ famam quærere, tantum* pridie *voramus, quantum vix alterius diei nox digerat. Itaque non tam ieiunium hoc appellandum est, quam crapula & fœtens* ac molesta digestio.

& contra delicias ieiuniorum agit.

VII. Et ad Nepotianum scribit: *Tantum tibi ieiuniorum modum impone, quantum ferre potes. Sint tibi pura, casta, simplicia, moderata & non superstitiosa ieiunia. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam difficultatesque ciborum quærere, caricas, piper, nuces, palmarum fructus, similam, — pistacia, &c. Tota hortorum cultura vexatur, vt cibario non vescamur pane, & dum delicias sectamur, a regno cælorum retrahimur. Audio præterea quosdam contra* regulam, *hominumque naturam, aquam non bibere, non vesci pane, sed sorbitiunculas delicatas, & contrita olera,* (T. I. f. 11.)

betarumque succum, non calice sorbere, sed concha. Proh pudor, non erubescimus huiusmodi ineptiis, nec tadet superstitionis? Insuper etiam famam abstinentiæ in delitiis quærimus, fortissimum ieiunium est panis & aqua, sed quia gloriam non habet, & omnes pane & aqua viuimus, quasi publicum & commune ieiunium non reputatur.

Alia ex Hieronymo dicta.

VIII. *Gratianus* consecr. dist. 5. c. *non dico* transcribit hasce etiam *Hieronymi* sententias; *Non dico hebdomadas* ieiunandas; *non dico ieiunia duplicata, sed* saltem *singulos dies absque ciborum luxuria transigamus.* Item: *sint tibi quotidiana ieiunia & refectio satietatem fugiens.* Nihil enim *prodest* tibi *biduo vel triduo transmisso vacuum portare ventrem, si post pariter obruatur.* Item, *sint tibi ieiunia moderata, quotidie esurire, & quotidie prandere.* Item, *Audiant, qui ea, quæ necessaria sunt, corpori subtrahunt, quod Dominus per Prophetam* dicit: *Ego Dominus odio habens rapinam in holocaustum; de rapina vero holocaustum offert*, qui nimia vel ciborum *vel somni penuria corpus* suum *immoderate affligit.* Est & hæc *Hieronymi* sententia: Sic comedas, vt statim post cibum possis legere, orare, psallere.

c. sint tibi

c. sint tibi

c. non mediocriter.

CAPVT XIIII.

Quomodo Augustinus suo modo, modeste sepositis plerisque superstitiosis legibus & opinionibus, doctrinam & exercitia ieiuniorum ad fontes & fundamenta Scripturæ reuocarit.

Augustinus superstitiosis de ieiunio legibus se opposuit.

IN hæc tempora, post annum Domini quadringentesimum, cum de ieiuniis omnia feruerent superstitiosis legibus & opinionibus, tum publicis tum priuatis, incidit *Augustinus*, qui suo modo recte & modeste, sepositis superstitiosis legibus & opinionibus, ad vera Scripturæ fundamenta, doctrinam rursus deducere conatus fuit, licet in quibusdam temporibus & consuetudini cedat, quæ consideratio & iucunda & vtilis est. Colligemus autem illa ex genuinis Augustini scriptis; in sermonibus enim pleraque aliena sub ipsius nomine supposita sunt. Quod vero sæpe non aperte & libere tales superstitiones reprehendit, eius ipse caussam indicat Epist. 119. vbi de quibusdam, qui prorsus abstinebant a carnibus, & putabant se peccare, si comederent, scribens, inquit: *Huiusmodi multa propter nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare non audeo.* Et addit, *Christiana religio, quam misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premitur, vt tolerabilior sit Iudæorum conditio, qui etiamsi tempus libertatis non agnoscant, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus, subiiciuntur.*

f. 372.

Cur id sæpe non aperte & libere faciat?

II. Quod igitur ad tempora ieiuniorum attinet, cum plerique, sicut ostendimus, meras leges, necessitates, præcepta, mandata, & apostolicas traditiones sonarent, *Augustinus* ad Casulanum epist. 86. cum Vrbicus quidam de ieiunio sabbati traditionem Petri proponeret, & alii contrariam traditionem aliorum Apostolorum allegarent, simpliciter pronunciat; *Ego in Euangelicis & Apostolicis litteris, totoque instrumento, quod appellatur Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini & Apostolorum non inuenio esse definitum.* Et non multo post idem repetit: *Non inuenimus*, inquit, *in Euangelicis & Apostolicis litteris, quæ ad noui Testamenti reuelationem* præcipue *pertinent, certis aliquibus diebus euidenter præceptum, obseruanda esse ieiunia, sed res illa*

Docet certa tempora ieiuniorum non fuisse ex Apostolicis litteris.

f. 252.

f. 254.

illa, sicut aliæ plurima, — inuenit in veste filia regis, hoc est, Ecclesia, varietatis locum. Quæ Augustini sententiæ, sicut Lector ipse animaduertit, aduersa quasi fronte opponuntur Epiphanii & Ambrosii disputationibus de legibus ieiuniorum. Addit autem in illa epistola *Augustinus*, in hisce rebus morem cuiusque Ecclesiæ seruandum esse. Et celebrat *Ambrosii* responsum de ieiunio sabbati, qui dixit, *Quando* Mediolani *sum, non ieiuno sabbato, quando vero Romæ sum, ieiuno sabbato, & ad quamcunque Ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis, aut facere:* & addit regulam; *in his rebus, de quibus nihil certi statuit Scriptura diuina, mos populi Dei, vel instituta maiorum* (*Hieronymus* addit limitationem, *si non officiant fidei*) *pro lege tenenda sunt, de quibus si disputare voluerimus, & ex aliorum consuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore sermocinationis, cum certa documenta veritatis nulla insinuet, cauendum est, ne tempestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur.* In hac sententia obseruetur, in declamationibus Patrum, quando ex consuetudinibus volunt leges necessarias facere, certa documenta veritatis nulla insinuari. Addit autem *Augustinus* etiam aliam memorabilem sententiam: Fidem Ecclesiæ non consistere in huiusmodi obseruationibus, & quod in fide verum est, non impediri talibus diuersis obseruationibus. Et Epistola 118. agitans quæstionem, quod alii sabbato ieiunant, alii non, inquit, *totum hoc genus rerum liberas habet obseruationes.* Et addit regulam: *Quod neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum, inter quos viuitur, societate seruandum.* Quæ regula priori ideo coniungenda est, ne ex vocabulo legis, quo Augustinus in priori regula vtitur, Pontificii opinionem necessitatis facere possint. Hoc enim loco dicit indifferenter habendum.

[f. 254. — f. 145. — f. 251. — f. 359.]

Quæ de receptis ieiunii temporibus disputet.

III. Posito vero hoc fundamento, deinde *Augustinus* de vsitatis & receptis tunc ieiuniorum temporibus disputans rationes quærit & affert qualescunque, non quidem necessarias, sed probabiles. Ita de Quadragesima solet afferre exemplum ieiunii Christi, sed ita vt saluum maneat prius illud *Augustini* axioma, „In Euangelicis & Apostolicis litteris non „esse definitum aut præceptum, certis qui„busdam diebus obseruanda esse ieiunia. Eodem modo in Psalmum 110. Et Epist. 119. disputat, numero quadragenario ante resurrectionem Domini significari vitæ huius laborem & mœrorem. Et ieiunium Quadragesimæ esse commonefactionem de continentia a mundi illecebris, vtque cum labore & luctamine ingemiscentes grauati, adspiremus ad futuram vitam, quæ significetur lætitia 55. dierum post Pascha. Et subtiliter quidem philosophatur de quadragenario & quinquagenario numero etiam lib. 2. de doctrina Christiana, sed profecto, sicut ipse dicit, certa documenta veritatis nulla insinuat. Ideo Epist. 119. dicit, obseruationem dierum, quibus Christus crucifixus, sepultus & resuscitatus est, adiunctam esse per Patrum Concilia. Eodem modo Epist. 86. Cur quarta & sexta „feria maxime ieiunet Ecclesia, illa, in„quit, ratio reddi videtur, quod quarta „feria Iudæi consilium ad occidendum „Dominum fecerunt, sexta vero Dominus sit traditus & crucifixus. Sed mox„addit, eos qui sabbato ieiunant, significare luctum discipulorum, & humilitatem mortis Christi, eos vero, qui non„ieiunant, significare quietem sabbatismi.„ Sunt igitur rationes in vtramque partem; Ergo non necessariæ, & documenta veritatis, sicut ipse appellat, non certa. Præcepto enim Domini & Apostolorum, inquit, non est definitum, quibus diebus obseruanda sint ieiunia. Non ignoro autem in sermonibus Augustino adscriptis quædam ita dici, quasi Quadragesima sit a Christo mandata ac præcepta, & eam non seruare sit peccatum & sacrilegium. Sed non sunt Augustini γνήσια, nam & eadem verba in illis leguntur, quæ ex sermonibus, sub Ambrosii nomine sparsis, antea annotauimus.

[l. d. — T. VIII. f. 886. T. II. f. 370. — c. 16. T. II. f. 21. — c. 15. f. 370. — f. 254.]

2. Cum Theophilus prohibitionem carnium vrgeret.

IIII. Secundo ex consuetudine, quod tempore ieiunii, & præcipue in magna illa Paschæ hebdomada, plerique a carnibus & a vino, tanquam a delicatioribus & fortioribus cibis abstinebant, multi incipiebant tunc legem facere, quasi peccatum etiam in moderato horum vsu, & cultus Dei in eorum abstinentia, consisteret. Sicut *Theophilus* Alexandrinus significans Episcopis Ægypti tempus celebrandi Paschatis, libro tertio Paschali inquit: *Nequaquam diebus Quadragesimæ — vini poculum suspiremus, neque — carnium edulio delectemur. — Qui* enim *legum præcepta custodiunt, ignorant vinum in ieiuniis, & carnium esum repudiant.* Idque *Theophilus* probat ex ritu & lege Nazaræorum, Leu. 10, 9. & Amos 2, 11. Item ex abstinentia ciborum, qui tempore veteris Testamenti secundum legem immundi erant; Dan. 1, 8. & 2. Macchab. 7, 1. seq. Expendat autem quæso Lector, quæ & qualis sit ratio huius consequentiæ. In veteri Testamento Nazaræi a vino & sicera, reliqui Israelitæ a carne suilla & aliis immundis cibis ex legis prohibitione abstinebant: Ergo & in nouo Testamento, tempore ieiunii, ex præcepto legis, abstinendum est a carnibus & a vino. Et sicut tunc Israelitæ vescen-

[T. III. Bibl. PP. f. 720.]

vescentes carne suilla, & Nazaræi bibentes vinum peccabant, abstinentes vero obedientiam Deo præstabant: Ita & in nouo Testamento, in Quadragesima comedere carnes, est peccatum mortale, abstinere vero, est cultus Dei. Quasi vero vel non facta esset abrogatio cultus Leuitici veteris Testamenti, vel ita facta, vt aliis & nouis hominum traditionibus, decretis & mandatis, de discrimine ciborum, conscientiæ sub peccato mortali subiectæ esse deberent, cum Paulus diserte & ex professo contrarium doceat, Galat. 4, 9. 10. Coloss. 2, 16. 1. Timoth. 4, 3. sicut explicationes supra sunt traditæ.

August. ostendit, abstinentiam a carnibus esse liberam.

V. Cum igitur hoc modo lex traditionis, prohibens esum carnium, proponeretur & vrgeretur, *Augustinus* ostendit, esse quidem consuetudinem, sed non vniuersalem, nec legem necessariam, sed obseruationem liberam. Ita enim scribit contra Faustum, lib. 30. cap. 5. *Catholici edomandi corporis caussa, — — non solum a carnibus, verum a quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper, sicuti pauci, vel certis diebus atque temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes, quanto magis quisque vel minus, seu voluerit seu potuerit.* Et de moribus Ecclesiæ lib. 1. cap. 33. libertatem illam, etiam cum opiniones necessitatis multorum animos occupassent, retentam fuisse ostendit, ita tamen, vt de illa libertate subinde magis magisque aliquid concederetur. Cum enim varia mirabilium ieiuniorum & abstinentiæ exempla, in Oriente & Italia commemorasset, addit: *Inter hæc nemo vrgetur in aspera, quæ ferre non potest, nulli quod recusat imponitur, nec ideo condemnatur a ceteris, quod in eis imitandis se fatetur inualidum. — — Meminerunt* enim: *Omnia munda mundis.* Et: *Quod intrat in os non inquinat. Itaque non reiiciendis generibus ciborum quasi pollutis, sed concupiscentia perdomanda, & dilectioni fratrum retinendæ inuigilat omnis* eorum *industria.* Et recitatis sententiis Pauli, 1. Cor. 6. & 8. Rom. 14. subiungit: *Propterea his etiam, qui* firmiores, & *ad hæc contemnenda sunt idonei, certoque sciunt, non se pollui, si quid ciborum, sine turpi cupiditate, altitudine mentis assumpserint*, tamen ex charitate temperandum est, *ne offendantur illi, quibus adhuc pro sua imbecillitate huiusmodi opus est temperantia. Hæc illi*, inquit, *norunt & tenent, —— intelligunt* enim *Scripturas* iuxta *Apostolicam disciplinam*, vbi *non manducantem nemo spernit, manducantem nemo iudicat. Qui infirmus est, olus manducat. Multi tamen firmi propter infirmos idem faciunt. Multis non est caussa ista faciendi, sed quod viliore victu viuere placet. — — Ita multi neque vescuntur carnibus, neque tamen eas immundas superstitiose putant. Itaque illi ipsi, qui salui temperant, si ratio valetudinis cogat, ægroti sine vlla formidine accipiunt. — — Et stulte nonnullos recusantes fraterne admonent, ne vana superstitione debiliores citius, quam sanctiores fiant. —— Ita pietatem sedulo exercent, corporis vero exercitationem — — ad exiguum tempus pertinere nouerunt. Continent se igitur*, inquit, *hi, qui possunt, — — a carnibus & a vino, propter duas caussas, vel propter fratrum imbecillitatem, vel propter suam libertatem*, &c. In hac *Augustini* sententia multa veteris Christianæ libertatis vestigia apparent: apparet etiam hoc, quomodo firmiores, qui libertatem hanc intelligebant, propter alios infirmiores, qui scilicet putabant, peccatum esse, carnibus vesci, de libertate aliquid concesserint, donec ea tota illis cessionibus tandem oppressa est. Et idem est in hoc loco, quod alibi *Augustinus* ipse de se scribit, *huiusmodi multa, propter nonnullarum vel sanctarum, vel turbulentarum personarum scandala deuitanda, liberius improbare non audeo*,

Idem libro 2. de moribus Manichæorum capite 13. ponit talem descriptionem, quæ Pontificiorum etiam ieiunia graphice depingit. *Si quis*, inquit, *exi-stat — ita homo parcus & frugi, vt appetitum ventris & gutturis moderans, non epuletur bis per vnum diem, & huic cœnanti oluscula cum exiguo lardo apponantur, eodem lardo vncta atque condita, quantum comprimendæ fami sat est, sitimque irriget, propter diligentiam valetudinis, duabus aut tribus vini meracis potionibus, isque illi victus sit quotidianus. Alius vero ex alia parte, nihil gustans carnium, nihil vini, exquisitas & peregrinas fruges, multis ferculis variatas, & largo pipere adspersas, nona horæ libenter assumat, noctis etiam principio talia cœnaturus, bibat autem mulsum, — & — expressos succos, vini speciem imitantes, atque id suauitate etiam vincentes, & bibat, non quantum sitit, sed quantum libet, —* talibusque *deliciis perfruatur, nulla necessitate, magna voluptate. Quem tandem horum duorum, quod ad cibandum potandumque attinet, abstinentius vitam ducere indicatis? Non opinor, vsque adeo vos esse cæcos, vt non illum de parco lardo & vino, huic gurgiti præferatis: Ita quidem veritas cogit, sed vester error longe aliter canit. Electus enim vester, — si quotidie ita viuat, vt hic, quem posterius descripsimus, ab vno & duobus forsasse grauioribus reprehendi potest, damnari autem — — omnino non potest. Si autem semel cum illo priori cœnauerit, &* vel *rancido frusto* porci *labra vnxerit, — illico gehennæ destinatus iudicabitur. — —*

Margin notes: T. VI. f. 331. — T. I. f. 537. — f. 538. — l. 4. — f. 547.

Quasi

Quaeso aliquantulum consuetudini obsistite; quid enim est ista prauitate peruersius, — hominem boletos, orizam, tubera, placentas, caraenum, piper, laser, distento ventre cum gratulatione ructantem, & quotidie talia requirentem, non videri à regula sanctitatis excidisse? Alium vero, fruges vilissimas fumoso lardo *condientem, tantumque hinc assumentem, quantum refectioni corporis sufficit, —— certo supplicio praeparari?* Haec *Augustinus* contra Manichaeos disputat: sed sicut Lector animaduertit, simpliciter & prorsus congruunt ad Pontificiorum praxin & iudicia de ieiuniis. Atque ideo totum locum adscribere volui, vt appareat, ad quorum abstinentiam Pontificiorum ieiunia quam proxime accedant, quodque Augustini aetate, lardum aut fumosa caro porci non vitiarit abstinentiam.

Ita, in vsu ciborum non esse peccatum.

VI. Idem *Augustinus* in vsu quorumuis ciborum moderato non vult constitui peccatum, nec in abstinentia eorum cultum seu iustitiam. Et descripsit illas sententias etiam *Gratianus* Distinct. 41. vt de doctrina Christiana, libro tertio, capite duodecimo: *Quisquis rebus praetereuntibus restrictius vtitur, quam sese habent mores eorum, cum quibus viuit, aut temperans aut superstitiosus est. Quisquis vero sic eis vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. In omnibus enim talibus non vsus rerum, sed libido vtentis in culpa est,* vt cum pedes Domini vnguento pretioso perfunduntur. — *Quid igitur locis & temporibus personisque conueniat, diligenter attendendum est, ne temere* pro flagitio aliquid *reprehendamus. Fieri enim potest, vt sine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis, pretiosissimo cibo sapiens vtatur, insipiens autem foedissima gulae flamma in vilissimum olus ardescat. Non enim propterea continentiores nobis sunt pleraque bestiae, quia vilioribus aluntur escis. Nam in omnibus huiuscemodi rebus, non ex earum rerum natura, quibus vtimur, sed ex caussa vtendi, & modo appetendi, vel probandum est vel improbandum, quod facimus.*

c. quisquis.

f. 36. T. III

(Intemperans)

Similiter, nec in manducando, nec in abstinendo esse iustitiam.

VII. Idem *Augustinus* quaest. Euang. libro 2. cap. 11. ostendit, *filios sapientiae intelligere, nec in abstinendo, nec in manducando, esse iustitiam, sed in aequanimitate tolerandi inopiam, & in temperantia per abundantiam non se corrumpendi, atque opportune sumendi, vel non sumendi ea, quorum non vsus, sed concupiscentia reprehendenda est. Non enim interest omnino, quid alimentorum sumas, vt succurras necessitati corporis, dummodo congruat in generibus alimentorum his, cum quibus tibi viuendum est. Neque, quantum sumas, interest multum, cum videamus aliorum stomachos citius satiari, & eos tamen paruo, quo satiantur, cibo —— turpiter inhiare. Alios autem plusculo quidem satiari, sed tolerabilibus inopiam perpeti. —— Magis ergo interest, non quid vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque persona sua, & pro sua valetudinis necessitate quis capiat, sed quanta facilitate & serenitate animi careat, quando his —— necesse est carere, & illud Pauli in animo compleat: Scio & minus habere, scio & abundare,* vbique *& in omnibus imbutus sum, & satiari & esurire, & abundare, & penuriam pati.* Item, *neque si manducauerimus, abundabimus, neque si non manducauerimus, egebimus.* Item, *non est regnum Dei esca & potus.*

T. IV. f. 241.

VIII. Tertio, cum in disputatione, de finibus & effectibus ieiunii seu abstinentiae, plerique per declamatorias hyperbolas nulla non merita, & quidem gratiae, iustitiae, remissionis peccatorum, salutis & vitae aeternae, ieiuniis coepissent tribuere, *Augustinus* illas rhetoricationes ad normam Scripturae reuocans, ostensis veris ex Scriptura finibus, suo more modesto opponit negatiuam sententiam. Ita epistola octuagesima sexta, disputans de ieiunio sabbati, cum praemisisset sententiam illam, quod mandato Domini, vel Apostolorum non sit definitum vel praeceptum, certis quibusdam diebus obseruanda ieiunia, subdit: *Per hoc sentio, non quidem ad obtinendam, quam fides obtinet, iustitiam, in qua est pulchritudo filiae regis intrinsecus, sed tamen ad significandam requiem sempiternam, sabbato aptius relaxationem, quam contritionem ieiunii conuenire.* Et in his rebus tutius est, ne simus illis similes, qui de Baptista dicebant: *Daemonium* habet. Et de Christo: *Ecce homo vorax & vinosus. —— Filii vero sapientiae hi sunt, qui quando manducant, non manducantes non spernunt, quando non manducant, manducantes non iudicant,* modo non per offensionem, vel manducent, vel non manducent. Quia neque, si manducauerimus, abundabimus, neque si non manducauerimus, egebimus. Ibidem salse exagitat Vrbici dictum, qui contendebat, ideo sabbato ieiunandum, vt *macula erroris, qua de ista mortalitate reliquis* diebus *contrahuntur, ieiunii fructibus abluantur. Glossa* Rom. 14. citat hanc Augustini sententiam, in vsu escarum non acquiritur regnum Dei, sicut etiam non amittitur. Non enim vsus ciborum interdicendus, sed concupiscentia frenanda est. Item, nec in manducando nec in abstinendo est iustitia.

4. de effectibus ieiunii dicit.

Iustitiam fidei non esse in ieiunio.

f. 152.

Remissionem peccatorum non esse in ieiunio.

f. 147.

Non regnum Dei.

Fines autem veri ieiunii, iuxta Scripturam, *Augustinus* tradit, corporis castigationem, vel concupiscentias eius coercen-

Veri ieiunii finem esse, quod faciunt.

ercendas, vt mens ad exercitia spiritualia eo liberior sit. Cuius generis sententias aliquot supra ex Augustino descripsimus, nunc quasdam alias subiiciemus. Vt de gestis cum emerito Donatista inquit: *Per ieiuniorum dies — quando vobis maxime ieiunantibus, plus vacat audire, gesta illa per annos singulos — ordine recitentur.* T. VII. f. 429.

ad auditum verbi:

Ad domandum corpus & animam humiliandam

Contra Faustum libro 30. cum Faustus c. 3. f. 327. obiecisset, etiam Christianos per Quadragesimam a carnibus abstinere, *Augustinus* cap. 5. f. 328. respondet: *Christiani non heretici, sed Catholici, edomandi corporis caussa, propter animam ab irrationalibus motibus amplius humiliandam, non quod illa esse immunda credant, non solum a carnibus, verum etiam a quibusdam terræ fructibus abstinent, vel semper, sicut pauci, vel certis diebus, atque temporibus, sicut per Quadragesimam fere omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit seu potuerit.*

T. I. f. 547. De moribus Manichæorum cap. 13. inquit: *finis, quo referuntur ea, quæ facimus, — si — laudabilis fuerit, tunc etiam facta digna laude sunt*, si vero finis *iure culpatur, — —* ipsum *quoque officium nemo improbandum* dubitabit. *Catilina sitim & famem ferre poterat. Hæc illi — cum Apostolis nostris erant communia. Vnde igitur parricida iste ab Apostolis nostris discernitur, nisi fine? — Namque ille ista tolerabat, vt cupiditates suas expleret, illi econtra, vt eas premerent, & dominanti rationi seruire cogerent. — — Possunt & Christiani* Manichæorum *a vino & carnibus abstinentiam, iumentis & multis passeribus, postremo etiam innumerabilibus generibus vermium comparare.* Sed discutiendum est, *quo fine ista faciatis. Si ergo parsimoniæ gratia, & coercendæ libidinis, quia escis talibus, & potu delectamur & capimur, audio & probo.* Et capite decimo quarto; f. 549. *Apparet ex Paulo, quo fine a carnibus & vino sit abstinendum. Is finis est triplex, ad comprimendam delectationem, quæ in his maxime cibis haberi solet, atque in tali potu vsque ad ebriositatem perueniri. Ad tuendam infirmitatem propter illa, quæ* idolis *sacrificantur & libantur. Et quod maxime commendandum est, propter charitatem, ne imbecilliorum ab his continentium offendatur infirmitas.*

Parsimoniæ & coercendæ libidinis gratia carnibus abstineri posse.

T. III. f. 166. De fide ad Petrum, cap. 42. *Firmissime tene, — omnem creaturam Dei bonam esse, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Et Dei seruos, qui a carnibus & vino abstinent, non tanquam immunda, quæ a Deo facta sunt, respuere, sed a fortiori cibo & potu pro sola castigatione corporis abstinere.*

T. III. f. 146. De dogmatibus Ecclesiasticis cap. 66. *Bonum est, cibum cum gratiarum actione sumere, & quicquid Deus concessit, edendum est. Abstinere autem ab aliquibus, non quasi a malis, sed quasi a non necessariis, non est malum. Moderari vero eorum vsum pro necessitate, proprie est Christianorum.* Et cap. 67. *cibos vel credere malos, vel malitias caussare percipientibus, non est Christianorum, sed proprie Hierarchitarum, & Manichæorum.* Hæc sententia diligenter obseruetur. f. 146.

IX. Ex aliis scriptis, quæ non sunt *Augustini γνήσια*, Pontificii citant diuersas sententias, sed qua fide, Lector intelligit. Vt Sermone de tempore 60. *Nemo pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia, vel pro misericordia diuina ieiunet.* Serm. 65. *Eiecit nos de Paradiso cibus, reducat* ieiunium. Serm. 69. dicitur, ieiunium esse redemptionem salutis, qua iniquitates redimantur, & ira Dei placetur. Item, Ieiunium peccata deprecari & iustitiam promereri, &c.

Ad Pseudepigrapha de ieiunio non attendendum. T. X. f. 504. f. 512. f. 517. f. 518.

X. Quarto, mirabilia, & vt ipse loquitur, incredibilia ieiuniorum exempla *Augustinus* recitat, vt de moribus Ecclesiæ, cap. 33. f. 537. continuum triduum vel amplius sæpissime sine cibo & potu ducere. Et ad Casulanum dicit, quosdam nulla refectione interposita, vltra hebdomadam perpetuare ieiunium, vt ieiunio 40. dierum magis appropinquent. Et addit, narratum fuisse, quendam ad ipsum quadragenarium numerum peruenisse. Et cap. 31. de moribus Ecclesiæ dicit, quosdam in terris desertissimis, *ab omni hominum conspectu discretos, pane solo, qui eis per certa internalla temporum afferatur, & aqua contentos.* Sed addit; *videntur illi nonnullis res humanas, plusquam oporteret, deseruisse.* Item, *in tantum* processit *temperantia & continentia* quorundam, *vt restringenda nonnullis, & quasi ad humanos fines reuocanda videatur.* Et quomodo cap. 33. inter illa singularia exercitia libertatem Christianam tueatur, paullo ante sententiam eius adscripsimus.

4. recitat ieiunia mirifica. T. II. f. 253. f. 536.

XI. Quinto, ludificationem ieiuniorum & abstinentiæ, qualem Pontificii etiam, sicut supra ostendimus, exercent, *Augustinus* salse taxat. Vt Dominica in octauis Paschæ: *Sunt quidam obseruatores quadragesimæ deliciosi potius, quam religiosi, exquirentes nouas suauitates magis, quam veteres concupiscentias castigantes, qui pretiosis copiosisq; diuersorum fructuum apparatibus aliorum ciborum sapores superare contendunt. Vasa, in quibus cocta sunt carnes, tanquam immunda formidant, & in carne sua ventris & gutturis luxuriam non formidant. Ieiunant, non vt solitam temperando minuant edacitatem, sed vt immoderatam differendo augeant auida-*

5. contra ludificationes ieiunii agit. Serm. de temp. 157. T. X. f. 679.

ditatem. Nam vbi tempus reficiendi aduenerit, optimis mensis tanquam pecora præsepibus irruunt, ventresque distendunt, artificiosis & peregrinis condimentorum diuersitatibus tantum capiunt manducando, quantum digerere non sufficiunt ieiunando.

T.VIII. f. 268. Idem in Psalm. 43. *Mutare vis carnalem voluptatem, non amputare. Non laudatur in illo ieiunium, qui ad luxuriosam cœnam seruat ventrem suum. Inuitantur enim aliquando homines ad cœnam magnam, & cum ad eam volunt auide venire, ieiunant. Nunquid hoc ieiunium continentiæ, & non potius luxuriæ deputandum est?* De moribus Ecclesiæ cap. 31.

f. 936. de Monachis inquit: *Corpus reficiunt, quantum saluti & salubritati sat est, coercente vnoquoque concupiscentiam, ne se profundat, vel in ea ipsa, quæ præsto sunt, parca & vilissima. Ita non solum a carnibus & vino abstinent, pro sufficientia domandarum libidinum, sed ab his etiam, quæ tantò concitatius ventris & gutturis prouocant appetitum, quanto quasi mundiora nonnullis videntur, quo nomine solet turpe desiderium exquisitorum ciborum, quod a carnibus alienum est, ridicule turpiterque defendi.*

Ex paucis hisce obseruationibus satis patet, quomodo Augustinus varias sui sæculi de ieiunio opiniones, ad superstitionem inclinantes, pro solita sua modestia, opposita saniori ac Scripturæ congruenti sententia, reprehenderit & corrigere studuerit. Et in præcedentibus etiam non pauca huius generis ex Augustino annotauimus.

CAPVT XV.

Quomodo Chrysostomus in Græca Ecclesia, circa annum Domini 410. superstitiosas de ieiunio opiniones reprehenderit.

Idem in Græca ecclesia facit Chrysostomus.

SIcut Augustinus in Latina Ecclesia, ita Chrysostomus eodem ferme tempore, circa annum Domini 410. in Græca Ecclesia superstitiosas quasdam de ieiuniis opiniones ita reprehendit, vt ad Scripturæ normam disputationes illas reuocaret. Alicubi sane de ieiunio loquens, declamatorium sæculi sui stilum imitatur, sicut de ipsius hyperbolis in præcedentibus quædam annotauimus. Sed cum Epiphanius & Theophilus leges ieiuniorum opinione necessitatis & meriti nimium vrgerent, Chrysostomus cœpit ἐπανορθώσεις quasdam imponere.

II. Duos enim illos manifestos & habuit & expertus fuit aduersarios. Et Chrysostomi quidem tempore per Quadragesimam exceptis duobus hebdomadæ diebus, vsque ad horam nonam ieiunatum fuisse, & circa nonam horam, priusquam solueretur ieiunium, Ecclesiam ad auditum & meditationem verbi conuenisse ex homiliis ipsius in Genesin constat. Et Homilia 1. & 2. dicit, tunc *coquorum discursus, pecudum mactationes, & carnium concisiones* e medio tolli. Et homilia 6. ad Antiochenos dicit, lege ieiunii vulgo tunc prohibita fuisse certa quædam nutrimenta, & delibationem vini. Sed opinionem necessitatis, & alias quasdam superstitiosas opiniones ipse libere taxauit & reprehendit. Et quia plerasque ipsius sententias supra adscripsimus, hoc loco tantum capita eorum, quæ in vulgatis de ieiunio opinionibus reprehendit, breuiter notauimus.

T.I. opusc. f. 2. 7.

T.I. opusc. f. 91.

Agit enim contra opus operatum ieiunii.

III. Primum igitur in valde multis locis opinionem illam reprehendit, quasi ieiunium per se, ex opere operato, sit virtus & cultus Dei: Aut quasi ea, quæ & in Scriptura, & a Patribus ieiunio tribuuntur, ad ipsam per se aut solam cibis abstinentiam pertineant, cum ad illos maxime fines, quibus ieiunium subuenire debet, respiciendum sit. In Genesin homilia 4. * *Ne existimemus, inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere.* Deus enim Iudæis per Prophetam dixit: *Non mihi ieiunastis ieiunium. Hæc dicit Dominus: Iudicium iustum iudicate, misericordiam faciat quisque cum proximo suo,* &c. Homilia 8. † *Lasciuias carnis refrenemus, & verum probemus ieiunium. Ieiunium autem dico, abstinentiam a vitiis, etenim abstinentia a cibis propter hoc recepta est,*

* f. 31. T. II. opuscul. καὶ μὴ νομίζωμεν τὴν ἀσιτίαν μόνον τὴν μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν. εἰ γὰρ Ἰουδαίοις τοῖς ἀγνώμοσιν ἔλεγεν ὁ φιλάνθρωπος δεσπότης διὰ τοῦ προφήτου· - - μὴ νηστείαν ἐνηστεύσατέ μοι. - - τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ· κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ ἔλεον καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε, ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ.

† opusc. T. II. f. 70. τὰ σκιρτήματα τῆς σαρκὸς χαλινώσαντες τὴν ἀληθινὴν νηστείαν ἐπιδειξώμεθα. λέγω δὲ τὴν τῶν κακῶν ἀποχήν. τοῦτο γὰρ νηστεία. καὶ γὰρ ἡ τῶν βρωμάτων ἀποχὴ διὰ τοῦτο παρείληπται, ἵνα τὸν τόνον τῆς σαρκὸς χαλινώσῃ, καὶ εὐήνιον ἡμῖν τὸν ἵππον ἐργάσηται. τὸν νηστεύοντα μάλιστα πάντων προσήκει τὸν θυμὸν χαλινοῦν, - - - ὅρα ἀληθῆ νηστείαν καθάπερ καὶ Ἠσαΐας φησὶν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φθεγγόμενος. - - μὴ ἁπλῶς κατὰ τοὺς πολλοὺς νομίζωμεν ἐν τούτῳ τὰ τῆς νηστείας ἡμῖν περιορίζεσθαι, ἐὰν μέχρι τῆς ἑσπέρας ἄσιτοι διαμένωμεν. οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀλλ' ἵνα μετὰ τῆς τῶν βρωμάτων ἀποχῆς καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν βλαπτόντων ἐπιδειξώμεθα, καὶ περὶ τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν πολλὴν σπουδὴν ποιησώμεθα.

est, vt vigorem carnis refrenet, & tanquam equum moderanti facile parere faciat. „Ieiunantem oportet concupiscentias re„pellere & refrenare, ac bonis operibus „studere: *Hoc verum est ieiunium, sicut & Esaias ex persona Dei loquens dicit,* &c. *Non igitur, vt plerique, existimemus, definiri in hoc ieiunium, si ad vesperam vsque impransi maneamus. Non hoc est, quod quaeritur, sed vt cum ciborum abstinentia, & a ceteris abstineatur, quae nocere possunt, vtque spiritualibus magis vacetur.* Homilia 30. † *Ieiunio preces semper coniunctas esse oportet, — — tunc enim potissimum preces nostrae sobriae sunt, cum expeditior est mens nostra, non grauata neque pressa malo deliciarum onere.*

Ad populum Antiochenum Homilia 4. †† *Sicut sunt quidam, ciborum inter se abstinentiam aemulantes & mirabilem contentionem facientes, & hi quidem integros duos dies transigunt ieiuni, hi vero non vini tantum & olei, sed & omnis ferculi vsum a sua mensa reiicientes, pane & aqua duntaxat vtentes, Quadragesimam omnem expediunt. Sic & nos inter nos contendamus, vt iuramentorum imbres destruamus, hoc enim omni ieiunio vtilius, hoc enim vitae asperitate compendiosius, & studium, quod circa ciborum abstinentiam habemus, hoc circa iuramentorum abstinentiam exhibeamus. Quoniam extrema dementia crimen subimus, prohibita quidem contemnentes, circa indifferentia vero omne mouentes studium, comedere enim non est inhibitum, iurare vero prohibitum est. Nos vero concessis abstinentes, prohibita audemus.* Illustris & memorabilis est haec *Chrysostomi* sententia, manifeste numerans abstinentiam ciborum inter adiaphora, & ostendens superstitionem, neglectis vtilioribus pietatis exercitiis, circa talia indifferentia magno studio & contentione occupari. Alias plures similes sententias ex Chrysostomo supra descripsimus, quas hoc loco non visum fuit repetere.

Ieiunium inter adiaphora recenset.

III. Secundo, licet ieiunium Quadragesimae tempore Chrysostomi seruatum fuerit, & ab ipso laudatum, dicit tamen, a Christo non esse mandatum, vt Homilia 47. in Matthaeum: * *Non dicit ieiunium suum esse imitandum, quamuis quadraginta illos dies posset proponere, sed discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Immo vero contra — inquit: Omne, quod apponitur vobis, comedite. —— Haec dixi, non quod ieiunium mihi non placeat, quod magnis soleo efferre laudibus, sed quia doleo, si ceteris neglectis, satis ad salutem nobis ieiunium esse* existimemus, *quod in choro virtutum certe extremum sortitur locum.* Contra opinionem vero necessitatis longa oratione pugnat Chrysostomus, homilia in Genesin 10. Cum enim quidam, qui ieiunia ferre non poterant, ideo in concionem, quae circa vesperam habebatur, venire non auderent, inquit; ** *Sobrius auditor etiam pransus spirituali conuentu dignus*

Quadragesimam non mandatam a Christo ipso, asserit.

Ieiunium inter virtutes postremum ducit.

† Opusc. T. II. f. 335. καὶ γὰρ τῇ νηστείᾳ τὰς προσευχὰς δεῖ συνεζεῦχθαι δεῖ. - - τότε γὰρ μάλιστα καὶ μετὰ νήψεως αἱ προσευχαὶ γίνονται ἀκριβέστεραι τῆς διανοίας τυγχανούσης, καὶ οὐδενὶ βαρουμένης, οὐδὲ ὑπὸ τοῦ φορτίου τῆς τρυφῆς φορτικῶς πιεζομένης.

†† f. 63. T. I. opusc. καὶ καθάπερ εἰσί τινες, οἳ πρὸς ἀλλήλους φιλονεικοῦντες τῇ τῶν σιτίων ἀποχῇ, καὶ θαυμαστὴν ἅμιλλαν ποιούμενοι· καὶ οἱ μὲν ὁλοκλήρους ἡμέρας δύο διατελοῦσιν ἄσιτοι, οἱ δὲ οὐκ οἶνον μόνον, οὐδὲ ἔλαιον, ἀλλὰ παντὸς ἐδέσματος χρῆσιν τῆς ἑαυτῶν ἐκβαλόντες τραπέζης, ἄρτῳ καὶ ὕδατι χρώμενοι μόνον τὴν τεσσαρακοστὴν διανύουσιν ἅπασαν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἁμιλλησώμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὥστε τῶν ὅρκων τὰς νιφάδας ἀνελεῖν. τοῦτο γὰρ πάσης νηστείας χρησιμώτερον, τοῦτο πάσης σκληραγωγίας ἐπικερδέστερον. καὶ τὴν σπουδήν, ἣν περὶ τὴν ἀποχὴν τῶν σιτίων ποιούμεθα, ταύτην περὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ὅρκων ἐπιδειξώμεθα, ἐπεὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ὑποστησόμεθα ἔγκλημα. τῶν μὲν κεκωλυμένων καταφρονοῦντες, περὶ δὲ τὰ ἀδιάφορα πᾶσαν κινοῦντες σπουδήν. τὸ μὲν γὰρ φαγεῖν οὐ κεκώλυται, τὸ δὲ ὀμόσαι κεκώλυται· ἡμεῖς δὲ τοῦ συγκεχωρημένου ἀπεχόμενοι, τῶν κεκωλυμένων κατατολμῶμεν.

* f. 517. T. I. in N. T. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐνήστευσα· καίτοιγε εἶχεν εἰπεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. πάλιν πέμπων αὐτοὺς οὐκ εἶπεν, ὅτι νηστεύετε, ἀλλὰ πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε. ταῦτα δὲ λέγω, οὐχὶ νηστείαν κακίζων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπαινῶν. ἀλγῶ δέ, ὅταν τῶν ἄλλων ἠμελημένων ταύτην νομίζητε ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν ὑμῖν, τὸ ἔσχατον τῷ χορῷ τῆς ἀρετῆς ἔχουσαν μέρος.

** f. 79. T. II. opusc. ὁ νήφων ἀκροατής, κἂν ἠριστηκὼς ᾖ, ἄξιος ἂν εἴη τοῦ συλλόγου τούτου τοῦ πνευματικοῦ, ὥσπερ οὖν ὁ ῥᾴθυμος καὶ ἀναπεπτωκώς, κἂν ἄσιτος διαμείνῃ, οὐδεμίαν ἐντεῦθεν δέξεται ὠφέλειαν. καὶ ταῦτα λέγω, οὐ τοὺς τόνους τῆς νηστείας ἐκλύων, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπαινῶν καὶ ἀποδεχόμενος τοὺς νηστεύοντας· ἀλλὰ σφόδρα βουλόμενος διδάξαι ὑμᾶς. - οὐ γὰρ τὸν μεταλαβόντα τροφῆς αἰσχρὸν παραβαλεῖν τῇ πνευματικῇ ταύτῃ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ τὸ ῥᾳθυμοτέρᾳ διανοίᾳ, καὶ τὸ ὑπὸ τῶν παθῶν πολιορκεῖσθαι, καὶ μὴ κατασείειν τὰ τῶν παθῶν σκιρτήματα. οὐ τὸ φαγεῖν κακόν, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἡ ἀδηφαγία βλαβερόν, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν χρείαν ἐμπίπλασθαι. - - ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸ οἶνον συμμέτρον μεταλαβεῖν πονηρόν, ἀλλὰ τὸ μέθῃ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι, καὶ τῶν λογισμῶν τὸ κριτήριον παρατρέψαι διὰ τῆς ἀμετρίας. εἰ δὲ δι' ἀσθένειαν σωματικήν, ἀγαπητέ, οὐ δύνασαι ἄσιτος παραμεῖναι τὴν ἡμέραν, οὐδεὶς ἂν φρονῶν ὑπὲρ τούτου σοι ἐγκαλέσαι δυνήσεται. - - οὐδὲ γὰρ τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων καὶ τὴν νηστείαν ἁπλῶς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν γίνεσθαι, οὐδὲ διὰ τοῦτο, ἵνα ἄσιτοι διαμένωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα ἀφιστῶντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων βιωτικῶν, πᾶσαν τὴν σχολὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀναλίσκωμεν, ὡς εἰ μετὰ νηφούσης διανοίας τὸν ἑαυτῶν βίον οἰκονομοῦμεν, καὶ περὶ τὰ πνευματικὰ πᾶσαν τὴν σχολὴν ἐπεδεικνύμεθα, καὶ τῇ τροφῇ οὕτω προσίεμεν, ὡς τὴν χρείαν πληροῦν, καὶ ἐν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἅπαντα τὸν βίον κατανηλίσκομεν, οὐδὲ χρεία ἡμῖν ἦν τῆς βοηθείας τῆς ἀπὸ τῆς νηστείας. ἀλλ' ἐπειδὴ ῥᾴθυμός ἐστιν ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη, καὶ τῇ ἀνέσει, καὶ τῇ τρυφῇ μᾶλλον ἑαυτὴν ἐπιδίδωσι, διὰ τοῦτο καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος τὴν ἀπὸ τῆς νηστείας ἡμῖν ἰατρείαν ἐπενόησεν ὁ φιλάνθρωπος δεσπότης, ἵνα καὶ τὰ τῆς τρυφῆς ἡμῖν ἐκκόπτηται, καὶ τὴν περὶ τὰ βιωτικὰ φροντίδα μεταγάγωμεν ἐπὶ τὴν τῶν πνευματικῶν ἐργασίαν. εἰ τοίνυν εἰσί τινες τῶν ἐνταῦθα συνιόντων ὑπὸ ἀσθενείας σωματικῆς κωλυόμενοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ἄσιτοι διαμένειν, τούτοις παραινῶ καὶ τὴν ἀσθένειαν τὴν σωματικὴν παραμυθεῖσθαι, καὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης τῆς πνευματικῆς μὴ ἀποστερεῖν ἑαυτούς. - - εἰσὶ γάρ, εἰσὶν ὁδοὶ πολλαὶ μείζους τῆς ἀποχῆς τῶν βρωμάτων, αἳ δύνανται τὰς θύρας ἡμῖν ἀνοίγειν τῆς παρρησίας τῆς πρὸς τὸν Θεόν. ὁ τροφῆς τοίνυν μεταλαμβάνων, καὶ νηστεύειν μὴ δυνάμενος, δαψιλεστέραν τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιδεικνύσθω, εὐχὰς ἐκτενεῖς, τὴν προθυμίαν ἐπιτεταμένην ἐχέτω περὶ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων λογίων - - - τοῖς ἐχθροῖς καταλλαττέσθω - - - ἂν ταῦτα κατορθοῦν βούληται, τὴν ἀληθῆ νηστείαν ἐπιδείξατο, καὶ ἣν μάλιστα πάντων ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ δεσπότης. ἐπεὶ καὶ ταύτην τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων διὰ τοῦτο κελεύει γίνεσθαι, ἵνα χαλινοῦντες τὰ σκιρτήματα τῆς σαρκός, εὐήνιον αὐτὴν ἐργαζώμεθα πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν. - - p. 81. ὁ νηστεύων τοίνυν εὐχαριστείτω τῷ Θεῷ, ὅτι δύναμιν ἔσχε δυνηθῆναι ἀντισχεῖν πρὸς τὸν πόνον τῆς νηστείας, καὶ ὁ ἐσθίων πάλιν εὐχαριστείτω τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδὲν οὐδὲν τοῦτο λυμαίνεσθαι δύναται, πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν, ἐὰν θέλῃ. - - - - οὐ γὰρ τὸ φαγεῖν αἰσχύνην ἡμῖν προξενεῖ, ἀλλὰ τὸ κακόν τι διαπράξασθαι - - - ἐὰν τροφῆς συμμέτρου μεταλάβωμεν, μηδέποτε αἰσχυνώμεθα. οὕτω γὰρ ἡμᾶς τοιούτῳ σώματι συνέπλεξεν ὁ δεσπότης, ὃ μὴ δυνατὸν ἑτέρως συνεστάναι, εἰ μὴ ταύτης μεταλάβοι, μόνον ἡ τῆς ἀμετρίας ἀπεχέσθω.

dignus est, sicut supinus & deses, etiamsi ieiunus permaneat, nihil inde utilitatis capiet. Et hac dico, non ut ieiunii rigorem soluam, nam multum laudo ieiunantes, sed doceo — non turpe esse, eum, qui cibum antea accepit, adesse spirituali sermone, sed ignauo animo adesse, ab affectionibus vexari, & carnis lasciuias non reprimere. Num comedere malum est? absit, sed gula damnosa est, & impleri plusquam satis. — Et nihil mali est, vinum ad mensuram bibere, sed rationis iudicium intemperantia subuertere. Etenim, dilecte, si ob corporis imbecillitatem non potes ieiunus diem producere, nullus, qui sapit, propter hoc te arguere poterit. — Neque enim ieiunium & abstinentiam simpliciter a nobis exigit Dominus, *neque hoc ipsum, ut ieiuni huc usque permaneamus, sed ut a secularibus operibus nos abdicantes, omne nostrum otium in spiritualia collocemus, quod si sobria mente vitam nostram instituerimus, — & cibos ita sumpserimus, ut tantum satiemur, quantum usus exigit, & vitam omnem in bonis operibus dispensemus, iam nullo opus fuerit ex ieiuniis adiumento. Sed quia negligens est humana natura, & deliciis gaudet, — ideo Deus hanc ex ieiunio medicinam excogitauit, ut deliciis sublatis, secularium curam ad spiritualia opera transferamus. Si igitur sunt aliqui, quos corporis infirmitas vetat ieiunos & impransos permanere, eos laudo, quod corporis infirmitatem curant, — & pransi plus exhibent studii in doctrina spirituali. Sunt enim, sunt profecto via, quibus fiducia ad Deum ianua aperiri possunt multo maiores, quam ciborum abstinentia. Igitur qui cibum accipit, & ieiunare non valet, largiorem det eleemosynam, feruentior sit in precibus, maiorem habeat alacritatem in audiendis diuinis eloquiis, odium deponat,* &c. *Qui hac fecerit, verum ieiunabit ieiunium, quod a nobis exposcit Dominus. Propterea enim hanc a cibis abstinentiam fieri pracipit, ut refrenantes carnis lasciuias, eam obedientem faciamus, & ad mandata Dei implenda sequacem. — — Igitur qui ieiunat, gratias agat Domino, qui vires ei tribuit ad ferendos ieiunii labores. Et qui manducat, iterum gratias agat Deo, quia nihil ipsum offendere potest, quo minus anima salutem agat, modo velit. — Neque enim comedisse confusionem nobis affert, sed male egisse. — — Et cum cibo, mensura nostra congruo, utimur, non opus est, ut erubescamus. Nam Dominus nos huic corpori coniunctos esse voluit, quod alioqui consistere nequit, nisi cibo pascatur, tantum intemperantia non admittatur,* &c.

Item, Ieiunium non simpliciter exigit.

Si quis non potest ieiunare, quid faciendum.

Verum ieiunium quid sit.

c. 12.

Vt cibo non peccamus.

IIII. Non iudico opus esse Lectorem admonere, quam variæ & superstitiosæ de ciborum abstinentia opiniones hac *Chrysostomi* sententia taxentur & refutentur; manifestum enim hoc est; sed integram sententiam ideo adscripsi, ut consideratis disputationibus illis, quæ circa ea tempora magna contentione a multis, sicut ostendimus, agitatæ fuerunt, manifeste intelligi posset, superstitiones istas non generaliter ab omnibus fuisse vel probatas vel receptas, sed fuisse, qui opposita veræ Scripturæ sententia, pullulantibus superstitiosis opinionibus contradixerunt: Vtque Pontificiorum legibus tales sententiæ recte opponi possent.

V. Tertio, Chrysostomus multis in locis ostendit, effectus, qui ieiunio tribui solent, non ad ipsum opus operatum ieiunii, sed ad pœnitentiam & orationem, quibus ieiunium subseruire debet, referendos esse. Ita homilia 3. ad Antiochenos;* *Ieiunium* pietatis *materia & magister est, ieiunium autem dico, non hoc vulgare, sed accuratum, non tantum ciborum abstinentiam, sed & peccatorum. Non enim ieiunii natura peccata eripere sufficit, nisi congrua cum lege fiat. — — Discamus igitur, quomodo ieiunium celebrare debeamus, quoniam & Pharisaus ille ieiunauit, & descendit fructibus ieiunii inanis. Publicanus non ieiunauit, & Pharisaum ieiunantem pracessit non ieiunans: ut discas, quod ieiunii utilitas nulla sit, nisi & reliqua consequantur. Ieiunauerunt Niniuita, & Dei misericordiam elicuerunt, ieiunauerunt & Iudai & — culpati abierunt. — — Videamus* igitur, *quomodo Niniuita ieiunarint, — — & quid tandem sit, quod iram Dei soluerit. Num ieiunium solum & saccus? non est dicendum, sed totius vita*

3. effectus ieiunio tribui solitos refert ad pœnitentiam & orationem.

f. 48.

* f. 43. T. I. opusc. νηστεία ταύτης ὑπόθεσις ἐμοὶ ἡ [illegible] καὶ διδάσκαλος ἐστι· νηστείαν δὲ ἡ ταύτην λέγω τὴν τῶν πολλῶν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ νηστείαν, οὐ τὴν τῶν βρωμάτων ἀποχὴν μόνον, ἀλλὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ ἀρκεῖ τῆς νηστείας ἡ φύσις ἐξελέσθαι τοὺς μετιόντας [illegible] ---- μάθωμεν πῶς [illegible] Φαρισαῖος ἐνήστευσε, ἀλλὰ μετὰ τῶν καρπῶν [illegible] ἔρημος καὶ κενὸς τῶν ἀπὸ τῆς νηστείας καρπῶν· ὁ τελώνης οὐκ ἐνήστευσε, καὶ [illegible] γέγονεν ἐκείνου τοῦ [illegible] ὁ μὴ νηστεύσας, ἵνα μάθῃς ὅτι νηστείας ὄφελος οὐδὲν ἄν, μὴ καὶ τὰ λοιπὰ ἕπηται πάντα· ἐνήστευσαν οἱ Νινευῖται καὶ ἐπεσπάσαντο τὴν τοῦ Θεοῦ εὔνοιαν. ἐνήστευσαν καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ πλέον οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλὰ καὶ κατηγορηθέντες ἀπῆλθον· ---- ἴδωμεν τοίνυν πῶς ἐνήστευσαν οἱ Νινευῖται, καὶ πῶς τῆς ὀργῆς ἀπηλλάγησαν ἐκείνης· [illegible] ἴδωμεν, τί ποτέ ἐστι τὸ λῦσαν τὴν [illegible] ἐκείνην ὀργήν· ἆρα ἡ νηστεία μόνον, καὶ ὁ σάκκος; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλ' ἡ παντὸς τοῦ βίου μεταβολή -- -- εἶδε τὰ ἔργα αὐτῶν ὁ Θεός· ἔργα ποῖα; ὅτι ἐνήστευσαν; ὅτι σάκκον περιεβάλοντο; οὐδὲν τούτων· ἀλλὰ πάντα ταῦτα σιγήσας, ἐπήγαγεν· ὅτι ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ τῶν πονηρῶν· ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἡ νηστεία ἐξήρπασε τοῦ κινδύνου, ἀλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ βίου τὸν Θεὸν κατέστησεν ἵλεω τοῖς βαρβάροις [illegible]; ταῦτα εἶπον οὐχ ἵνα νηστείαν ἀτιμάζωμεν, ἀλλ' ἵνα νηστείαν τιμῶμεν· τιμὴ γὰρ νηστείας, οὐχὶ σιτίων ἀποχὴ, ἀλλ' ἁμαρτημάτων ἀναχώρησις· ὡς ὅγε τῇ τῶν βρωμάτων ἀποχῇ μόνον ὁρίζων τὴν νηστείαν, οὗτός ἐστιν ὁ μάλιστα ἀτιμάζων αὐτήν.

vita mutatio; ita enim Propheta inquit, & vidit Deus opera eorum. Qualia opera? Quod ieiunarunt? quod saccum induerunt? nihil horum, sed hac omnia tacens, intulit: Quoniam auersus est quisque in viis suis malis. Cernis, quod non ieiunium periculo eripuit, sed vita mutatio Deum barbaris placatum & beneuolum reddidit. Hac dico non vt ieiunium contemnamus, sed vt ieiunium honoremus. Honor enim ieiunii non ciborum abstinentia est, sed peccatorum fuga. Itaque ciborum abstinentia tantum ieiunium definiens hic est, qui maxime ipsum vituperat. Idem lib. 1. de orando Deum inquit, * *Niniuita deprecationis prasidio, plurimorum scelerum, quibus diuinam iram in se prouocarant, remissionem acceperunt.* Pœnitentiæ igitur & orationi, effectus hosce *Chrysostomus* vult tribui, non operi operato ieiunii.

* T. 1. opusc. f. 746. Νινευῖται φαίνονται διὰ προσευχῆς ἀπαλλαγέντες τῆς ... περὶ Θεοῦ ἀπαγορίας.

CAPVT XVI.

Quomodo porro vsque ad annum Domini 450. libertas Christiana in vsu ciborum, a Cyrillo, Theodoreto, Prospero, Primasio, & Socrate, defensa fuerit.

Et quidem. OStendemus porro iam breuiter, quomodo vsque ad annum Domini 450. libertas Christiana in vsu ciborum defensa, & veri fines ieiuniorum monstrati fuerint.

I. a Cyrillo. *Cyrillus* igitur in Leuiticum lib. 10. disputat contra illos, qui putabant, ex mandato legis stata ieiuniorum tempora obseruanda. Et ponit prolixam sententiam, quam supra sub Origenis nomine descripsimus. (nam & illi hæc commentaria in Leuiticum tribuuntur) Capita autem hæc sunt, quæ ipsius *Cyrilli* verbis annotabo. *eiusque sententia de ieiunio.* I. Humiliationem animæ debere perpetuam esse, & consistere in imitatione Christi, qui est humilis corde. II. Ieiunium, iuxta præceptum Euangelii, consistere in abstinentia a peccatis, in fide adeunte Christum Pontificem, & in renouatione. III. Ieiunium externum seu corporale non consistere in delectu seu prohibitione quorundam ciborum, sed in abstinentia Christiana, quæ sit continentia ventris & gutturis. IIII. Finem ieiunii debere esse, vt ad exercitia spiritualia simus eo expeditiores. V. Opinionem necessitatis contra Pharisæos a Christo ipso refutatam esse. Matth. 9, 16. Non enim miscenda esse indumenta noua & pannos veteres. VI. Vsitata ieiuniorum tempora seruanda, non obseruantiæ superstitione, sed in Christiana libertate, virtute continentiæ. Integra sententia supra in Origene descripta est, quam breuitatis gratia nolui hoc loco rursus adscribere.

Item, quomodo caro tractanda. Idem *Cyrillus* lib. 9. in Leuiticum: *Scitis certamen esse carni aduersus spiritum. Quod si carnem frequenti mollitie, ac iugi deliciarum fluxu foueatis, necessario aduersus spiritum insolescet, & fortior illa efficietur, cogetque eum, suis vitiis obedire.* *caro aduersus spiritum.* Si vero nutrimenta spiritus adhibeas, diuinam scilicet lectionem, sermonem doctrinæ, & orationes assiduas, *conualescet ille, & carnem coget suis legibus obsequi. Quod quia non facitis, nolite conqueri de infirmitate carnis, — tu carnem aduersus spiritum armas, cum eam carnibus reples, vino nimio inundas, omni mollitie palpas, & ad illecebras nutris.*

Lib. 2. contra Iulianum, cum Iulianus Christianis obiecisset vitam dissolutam, eo quod citra debitum vescerentur, & nihil vitarent, quod edi potest: Respondet *Cyrillus* †: Græci in *hoc potissimum pietatis virtutem constituunt, & in omni virtute præditum arbitrantur eum, qui a cibis quibusdam abstinuerit. At cur sanctificationis modum in illis ponunt? Certe sanctissimus & impollutus, quod nos polluere posset, fecit nihil. Cur enim cibus inficeret, vel quam maculam inureret iis, qui illius sunt participes? Vitanda autem sunt ea, per qua contaminantur,* vt sunt peccata, *qua qui nihil faciunt, contaminantur, etiam dum parum edunt, & ab eduliis quibusdam cauent, atque item Iouem colere volunt.* *item in delectu ciborum sanctitatem constituunt ethnici.*

Item, indifferentem esse carnium esum apud Christianos. Ibidem lib. 7. Iulianus imponebat crimen Christianis, quod indifferens apud ipsos esset, edere carnes. *Cyrillus* vero respondet; †† *Leges puniunt improbos. In quos vero animaduertunt, nunquid in crudeles, adulteros, deceptores? — — etiam vel in eos, qui libere pisces & carnes attingunt, si quidem in hoc prascriptum esset tempus aliquod? Et postea: Scimus, sola peccata* *Nam constitutum tempus.*

† f. 45. ἐν γὰρ δὴ τούτῳ μάλιστα τὴν τῆς εὐσεβείας παριστᾶσι δύναμιν, καὶ ἁπάσης ἀρετῆς ἐν καλῷ γενέσθαι νομίζουσιν, εἰ δὴ παραιτοῖντο τῶν ἐδωδίμων τινά· καίτοι τί δήποτε τὸν τῆς ἁγνείας ἐν τούτοις ὁρίζονται τρόπον; πάντα μὲν γὰρ γέγονε παρὰ Θεοῦ· καλὰ δὲ πάντως τὰ ἐξ ἀγαθοῦ, καὶ ὁ πάναγνος καὶ ἀβέβηλος, τῶν καταμιαίνειν ἡμᾶς εἰωθότων εἰργάσατο οὐδέν· Τί γὰρ καὶ βρῶσις ἐμποιήσειεν ἂν τοῖς μετεσχηκόσιν αὐτῆς; ἢ καὶ ὁποῖον ἂν αὐτοῖς ἐνεφήλωσε μολυσμόν; παραιτητέα δὲ οἶμαι προσήκει τὰ δι' ὧν ἂν οὐκ ἀπεικότως καταμιαίνοιτό τις. δρῷεν δ' ἂν τοῦτο καὶ μάλα γενναίως οἱ τῆς φαυλότητος τρόποι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κακολαλιαὶ, ψευδηγορίαι, συκοφαντίαι, φιλοχρηματίαι, καὶ τὰ λοιπά· οἱ δὲ τῶν τοιούτων ἐθελονταὶ ... ὑπολογιζόμενοι, προσποιοῦνται μὲν ὀλιγοσιτεῖν, ἔτι καὶ τῶν ἐδωδίμων ἀπέχεσθαι τινῶν, ... καλλιφρονοῦσι τὸν ὕπατον Δία, τὰ αὐτοῦ τιμᾶν ἡρημένοι, καὶ τὰ τῆς πονηρίας ... θεραπεύειν ...

†† f. 241. καταικίζουσι δὲ πᾶν εἶδος φαυλότητος, καὶ τοῖς ἐνεχομένοις ἐθέλουσι διαζῆν, τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπαρτήσαντες δίκας, σωφρονιστὰς αὐτοὺς ἀποτελεῖν σπουδάζουσι. Τίνας ἂν ἐνδύνειεν, εἰπέ μοι; τοὺς μοιχεύσαντας; ἢ τοὺς ἀδικοῦντας; τίνας ἴσως κατ' αὐτῶν ...; τοὺς πλεονεκτοῦντας ἄρα καὶ ... τοὺς φθονοῦντας

carnibus vel piscibus.

peccata eos, qui illis laborant, coinquinare. Ita nullum vitamus edulium vt immundum, corporales vero voluptates moderatione compescimus, & aculeum petulantioris carnis hebetantes, parce victitare consueuimus, & omnino in delitiis esse inter optima non ponimus. Iulianus *autem nos saltatoribus & publicanis comparat, Christianae religionis libertatem ignorans.* Nos autem *memores sumus eorum, quae Paulus scribit: Cibus non commendat nos Deo, neque si edamus, meliores sumus, neque si non edamus, deteriores.* Item, *Omnis cibus bonus*, &c. Et quod Christus dicit: *Quod ingreditur in os, non coinquinat hominem*, &c. Et paullo post: *plurimi quidem apud nos fuerunt summa bonitate conspicui, qui ad eam peruenere continentiam, & ita seipsos castigarunt, vt etiam iis, quae ad vitam vtilissima sunt, strenue abstinere voluerint, nempe pane & oleo, & herbis & leguminibus, ventris necessitatem placarunt, vsi pura aqua. —— Et reiectaneus quidem apud ipsos cibus nullus fuit. Abstinuerunt autem a nonnullis, mentis ad deteriora propensionem reuocantes & carnis lasciuiam compescentes, vt mentis oculum magis subtilem haberent*, &c.

[illegible] abstinentia quis sit.

2. a Theodoreto.

III. In ordine autem huius historiae praecipue obseruandum est, quod ingruentes superstitiosas opiniones alii aliis plenius & neruosius refutarunt. Monachorum enim singularis abstinentia in magna tunc coeperat admiratione esse, sicut *Theodoretus* in vitis Patrum describit Marcianum quendam, qui singulis diebus vsque ad vesperam ieiunabat, & vesperi tantum panem, eumque ad mensuram, quartam scilicet partem librae, sumebat. Auitum vero scribit, per triduum semper sine cibo mansisse: Sabinum, nec pane nec obsonio vsum, sed tantum farina aqua madefacta, quam semel in totum mensem parabat, nec prius sumebat, quam sitim contraxisset: Macedonium non pane nec leguminibus vsum, sed hordeo madefacto: Simeonem vero totam semper hebdomadam ieiunum mansisse, &c.

In illis ergo singularibus abstinentiae exemplis Cyrillus hoc probat, si fiat eo fine, vt carnis petulantia compescatur, & mens ad spiritualia magis excitetur. Si vero in tali ciborum delectu constituatur pietas, sanctitas, & cultus Dei, hoc *Cyrillus*, sicut ostendimus, reprehendit ex loco Pauli 1. Cor. 8,8.

IIII. *Theodoretus* vero tantum opinioni necessitatis contradicit, & libertatem defendit, eamque vsque ad illa tempora seruata fuisse ostendit: * Explicans enim illud Pauli Tom. 14,5. *Vnusquisque in suo sensu abundet*, inquit. *Non de diuinis decretis hoc dicit*, ibi enim valet illud: *Qui aliud euangelisauerit, anathema sit: Sed de solis cibis vniuscuiusque sententiae potestatem dedit. —— Hac enim consuetudo in hodiernum vsque diem mansit in Ecclesiis. Et hic quidem abstinentiam amplectitur, ille vero omnibus esculentis absque vllo scrupulo vescitur, & nec hic illum iudicat, nec ille alterum reprehendit.*

vbi notandum, qualis libertas in cibis Theodoreti tempore fuerit.

Et in epitome diuinorum dogmatum, cap. 29. περὶ ἐγκρατείας, *de abstinentia*, ** ita scribit: *Abstinentiam a vino atque*

[illegible] f. 242. [illegible] f. 244. [illegible]

* T. III. opp. f. 104. [illegible]

** T. IIII. f. 316. 317. [illegible]

atque esu carnium, reliquam (ἐγκράτειαν) continentiam non similiter atque hæretici amplectitur Ecclesia. *Illi enim (νομοθετοῦσι) lege cauent aut iubent, ab iis tanquam abominandis abstinere. Ecclesia vero (οὐδὲν περὶ τούτων νενομοθέτηκε) nullam legem de illis condidit, vel* nihil per modum legis de illis constituit, *non enim (ἀπαγορεύει) prohibet seu interdicit eorum sumptionem, seu participationem, & propterea alii quidem (νενομισμένων ἀδεῶν ἀδεῶς ἀπολαύουσι) cibis suauibus & iucundis, a verbo Dei permissis seu concessis, libere, secure, & absque vllo scrupulo fruuntur, alii vero abstinent. Nullus autem, qui recte sapit, manducantem condemnat. Nam & abstinentia & sumptio sunt in potestate sententiæ seu voluntatis cuiusque*, &c. Et allegatis sententiis Pauli, Rom. 14, 2. 1. Cor. 10, 25. & 1. Tim. 4, 3. addit, *tantum abfuit, vt diuinus ille vir carnibus vesci prohiberet.* Nam & Christus ipse *carnem agni cum discipulis suis manducauit, —— & conuiuis vinum per miraculum præbuit.* Hæc *Theodoretus.* Et obseruetur, quod leges de delectu seu discrimine ciborum, cum opinione necessitatis, licet a multis rogari & spargi cœpissent, tamen circa annum 440. nondum fuerint vel receptæ vel probatæ, sicut sententia hæc Theodoreti manifeste ostendit. Et *Cyrillus* addit, non fuisse tunc tempus aliquod hisce rebus præscriptum, lib. 7. contra Iulianum.

Item, quod tum nondum fuerint leges de ciborum delectu.

Et quod annus 440. adhuc ignorauit leges de ciborum delectu.

3. a Primasio.

IIII. Eodem modo *Primasius*, Augustini discipulus, in c. 14. ad Rom. dicit; *De ieiunio non est lex posita, sed quomodo vnusquisque vel potest, vel vult.*

4. a Socrate.

V. *Socrates* vero Ecclesiasticæ historiæ scriptor, prolixa narratione ostendit, adhuc circa annum Domini 440. & de tempore ieiunii, & de modo seu forma abstinentiæ, fuisse diuersas & liberas obseruationes in Ecclesiis; Et diserte dicit, licet illis temporibus iactarentur traditiones Apostolorum de ieiuniis, neminem tamen potuisse ostendere scriptum aliquod mandatum, sed Apostolos tales ritus & obseruationes cuiusque sententiæ & arbitrio liberas reliquisse. Vnde rectissime colligitur, quo loco habenda sint illa, quæ sub Apostolorum nomine, titulo canonum & constitutionum scripta, nunc circumferuntur, quæque de legibus ieiuniorum, scriptis vetustiorum Patrum admixta sunt. Ecclesia enim circa annum 440. illas leges non agnouit.

Locus autem *Socratis* lib. 5. c. 22. † sic habet: *Qui in eadem fide consentiunt, in ritibus seu ceremoniis inter se discrepant. —— Vt ieiunia ante Pascha ab aliis aliter obseruari inueniuntur. Nam qui Romæ sunt, tres septimanas ante Pascha, sabbato & dominica exceptis, ieiunant: Græci vero Illyrici & Alexandrini, ante sex septimanas ieiunium, quod ante Pascha fit, ieiunant, Quadragesimam appellantes. Præter hos alii septem septimanis ante festum initium ieiunandi faciunt, & quamuis solos quindecim dies ex certis internallis ieiunent, nihilominus tamen & ipsi tempus illud Quadragesimam vocant. Et mirandum est, cum de numero dierum discrepent, quomodo tamen omnes tempus illud Quadragesimam appellent. Et rationem appellationis alii aliam (εὑρεσιλογοῦντες) a se ipsis excogitatam reddunt. Nec de numero dierum solum discrepant, sed & abstinentiam ciborum non similem seu eandem seruant. Alii enim omnino ab animatis abstinent, alii inter animantia solos pisces comedunt. Alii cum piscibus volucres etiam manducant, quia ex aquis vtraque sint orta. Alii a baccis & ouis abstinent. Alii arido pane solo vescuntur. Alii ne illo quidem. Sunt qui cum ad horam nonam vsque ieiunauerint, indifferenter vtuntur cibis. Et alia ratione apud alias gentes ieiunatur, cuius rei infinitæ sunt caussæ. Et quoniam de hac re nemo potest ostendere (ἔγγραφον παράγγελμα) scriptum aliquod mandatum, perspicuum est, quod Apostoli liberam potestatem hac in re cuiusque sententiæ & arbitrio permiserunt, (τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν) vt quisque nec metu, nec ex necessitate, quod bonum*

num

† f. 285. καὶ γὰρ οἱ τῆς αὐτῆς πίστεως ὄντες, διαφωνοῦσι περὶ τὰ ἔθη πρὸς ἑαυτούς. ---- f. 286. αὐτίκα τὰς πρὸ τοῦ πάσχα νηστείας, ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἔστιν εὑρεῖν· οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ, τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς, συνημμένας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸ ἑβδομάδων ἕξ, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα νηστείαν νηστεύουσι, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες· ἄλλοι δὲ παρὰ τούτους, ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι, καὶ τρεῖς μόνας πενθημέρους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες, οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσι· καὶ θαυμάσαι μοι ἔπεισι, πῶς οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι· καὶ ἄλλος ἄλλον λόγον τῆς ὀνομασίας εὑρεσιλογοῦντες ἀποδιδόασιν. ἔστι δὲ εὑρεῖν οὐ μόνον περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποχὴν τῶν ἐδεσμάτων οὐχ ὁμοίαν ποιουμένους· οἱ μὲν γὰρ, πάντη ἐμψύχων ἀπέχονται· οἱ δὲ, τῶν ἐμψύχων, ἰχθῦς μόνους μεταλαμβάνουσι· τινὲς δὲ σὺν τοῖς ἰχθύσι, καὶ τῶν πετεινῶν ἀπογεύονται, ἐξ ὕδατος καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν Μωϋσέα γεγενῆσθαι λέγοντες· οἱ δὲ καὶ ἀκροδρύων καὶ ᾠῶν ἀπέχονται· τινὲς δὲ καὶ ξηροῦ ἄρτου μόνου μεταλαμβάνουσιν· ἄλλοι δὲ οὐδὲ τούτου· ἕτεροι δὲ ἄχρις ἐνάτης ὥρας νηστεύοντες, διάφορον ἔχουσι τὴν ἑστίασιν· ἄλλως τε παρ' ἄλλοις ἔθνεσι καὶ μυρίαι αἰτίαι ἔσω τυγχάνουσιν· καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς περὶ τούτου ἔγγραφον ἔχει δεῖξαι παράγγελμα, δῆλον ὡς καὶ περὶ τούτου τῇ ἑκάστου γνώμῃ καὶ προαιρέσει ἐπέτρεψαν οἱ ἀπόστολοι, ἵν' ἕκαστος μὴ φόβῳ, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀγαθὸν κατεργάζοιτο.

nium sit, ageret. Eadem *Sozomenus* etiam repetit, lib. 7. cap. 19.

f. 734. seq.

g. a Prospero, Leonis tempore.

VI. *Prosperi* vero sententiæ de ieiunio ideo diligentius sunt obseruandæ, eius enim tempore Leo Pontifex leges ieiuniorum cum opinione necessitatis & meritorum magna contentione vrgere cœpit, sicut supra quasdam ipsius sententias adscripsimus. *Prosper* itaque contra opinionem operis operati opposuit Scripturæ sententiam de veris ieiunii finibus, vt de vita contemplatiua, libro 2. cap. 17. A cibis concessis se continere, *abstinentia quidem est*, sed *carnalis & imperfecta. Ea autem spiritualis* & *perfecta censenda est* abstinentia, *quæ abstinentem tam ab illecebris carnalium voluptatum, quam a peccatis omnibus facit alienum.* Et cap. 22. *Membra sua, quæ sunt supra terram, mortificant, quando insolens corpus ieiuniorum continuatione castigant, quando intra necessarium modum suum temperant appetitum, — — certi quod nec deliciæ qualibet, si absque desiderio percipiantur, officiunt, & viles cibi plerunque abstinentiæ profectum, si appetenter accipiantur, impediunt. — — — Vnde datur intelligi, quod veraciter abstinentes, escarum non naturas, sed concupiscentias damnent. Qui autem non solum a qualitate, sed etiam a quantitate ciborum cupiunt abstinere, nihil aliud student, — — — quam vt appetitus suos non expleant, sed comprimant*, &c. cap. 23. *Ceterum si a quadrupedibus abstinentes, altilibus, vel aliis auibus pretiosis*, vel *piscibus perfruantur, non mihi videntur resecare voluptates, sed mutare, nec pro abstinentia*, sed pro deliciis *communes ac viles carnes abiicere, quo — — delicatioribus possint suas voluptates explere: cum — non aliquarum carnium — nobis natura damnanda sint, sed carnales concupiscentia fugienda. — Et spiritualis abstinentia non aliquorum ciborum vsum, sed desiderium suadeat compescendum.* Cap. 24. *Veruntamen sic abstinere vel ieiunare debemus, vt non nos ieiunandi vel abstinendi necessittai subdamus, — — cum sine abstinentia quemlibet hominem catholicum charitas sola perficiat, & omnis abstinentia aut perdat sine adiunctione charitatis, aut pereat. Quia ergo abstinere aut ieiunare etiam — — hæretici possunt, — — corpora sua panis & aquæ perceptione afficientes, non pro magno ducamus, quando ab illis, quæ ipsi quoque reiiciunt, abstinemus, sed quando abstinentiam nostram fides commendat, charitasque consummat. — — Ipsis vero catholicis Christianis, qui sine non valendo, siue nolendo abstinere, omnia vsui nostro concessa, cum gratiarum actione percipiunt, non nos propter abstinentiam præferamus, ne forte plus virtutum habeant illi, vnde nobis abstinentibus iure præferantur. Quocirca si volumus abstinentiam nostram, ieiuniaque nostra perficere, — — ab omnibus vitiis discedamus. Quia tunc nobis proderit, quod corpora nostra, vel certe corporum incentiua rigore districtioris abstinentiæ castigamus, si carnalibus desideriis absoluti, sanctis virtutibus floreamus*, &c.

f. 271. — f. 280. — p. 283. seq.

VII. Hæ obseruationes historicæ iucundæ profecto & vtiles sunt, monstrantes, quomodo pullulantibus superstitiosis opinionibus de ieiunio Deus subinde testes aliquos veritatis excitarit, qui superstitiones reprehenderunt & refutarunt, ac simul doctrinam & exercitia veri ieiunii ad fontes & fundamenta Scripturæ reducere conati fuerunt, alii aliis vel neruosius & vehementius, vel modestius, & languidius, vt ita in historia conspiciatur, perpetuum quasi certamen superstitionis & veræ pietatis. Quando enim vel ex vulgo vel ex Patribus quidam inclinationem aliquam ad superstitiones faciebant, opposuit Deus alios, qui exorbitationes illas corrigere, & ad regiam Scripturæ Canonicæ viam reducere conati fuerunt, sicut hactenus in hac de ieiunio historia ostendimus.

Scopus huius historiæ.

CAPVT XVII.

Quomodo ab anno Domini 460. cum non essent, qui contradicerent, superstitiosæ leges & opiniones de ieiuniis, per Pontificum & Conciliorum decreta, cumulata sint, donec Scholastica Theologia inde extructa est.

Inclinatio ad superstitiosas leges & opiniones.

HActenus igitur vsque ad annum Domini 450. ostendimus, quod leges ieiuniorum, in opinionibus necessitatis & meritorum, sæpius quidem & varie tentatæ, semper autem repressæ & refutatæ fuerint. Singulis enim illis tempori-

poribus semper fuerunt, qui monstrata vera verbi Dei de ieiuniis sententia, superstitionibus contradixerunt, & libertatem Christianam defenderunt. Ab hoc vero tempore, extinctis Ecclesiæ luminaribus, cum vix inueniretur aliquis, qui libertatis & veritatis patrocinium contra superstitiosas leges suscipere vel posset vel auderet, cumulatæ illæ, & per Romanorum Pontificum rescripta, per posteriorum conciliorum decreta, & per Monachorum constitutiones, stabilitæ sunt, ita vt maxima pars cultus in illis obseruationibus consumeretur, quæ & mandatis Dei præferebantur, & meritum gratiæ & remissionis peccatorum, cum contumelia Christi, sibi vendicabant, sicut ex Scholastica Theologia, quæ inde enata est, supra ostendimus. Sequentium igitur temporum historiam ex Leonis sermonibus, & ex illis, qui postea leges & constitutiones illas in decretis collegerunt, breuiter perstringemus.

Quo spectant Leonis dicta. II. *Leo* itaque, quem magnum vocant, circa annum Domini 460. solennia ieiunia quater in anno publice indixit & mandauit, ieiunium scilicet Quadragesimæ, Pentecostes, septimi mensis & decimi; de illorum enim temporum ieiuniis extant multi sermones Leonis. Et de ieiunio quidem septimi mensis & decimi non dissimulat, ex sinistra æmulatione Iudaicarum obseruationum, Zachariæ 8, 19. illa sumpta esse. *c. 1. f. 241.* Dicit enim sermone quarto de ieiunio septimi mensis: *Quando vos ad quadam, quæ in veteri Testamento instituta fuerunt, cohortamur, non Iudaica obseruantia iugo vos subdimus*, licet enim in temporibus conueniat, *non* tamen *concordat in moribus*. Sed hæc elusio non soluit argumentum de abrogatione obseruationum veteris Testamenti, Galat. 4, 10. & Col. 2, 16. Et *Chrysostomus* explicans locum Pauli, Gal. 4. annotat, Paulum ideo dixisse (*in parte diei festi*) vt ostenderet, se arguere eos, qui etiamsi non per omnia, sed tantum in parte aliqua obseruationes veteris Testamenti conscientiis in nouo Testamento imponere volebant. Quadragesimæ vero & Pentecostes ieiunia *Leo* dicit Apostolorum traditione, de Paracleti magisterio instituta. *Serm. 2. de Pentec. c. 9. f. 216.* Sed hactenus liquido ostendimus, falsum hoc esse, nisi quis Montanici paracleti magisterium & disciplinam, cui Leonis leges de ieiuniis non male conueniunt, intelligat. Leo autem vt suis persuaderet, legale hoc iugum suscipere, tribuit ieiunio reconciliationem & propitiationem Dei, culparum redemptionem, & peccatorum remissionem, sicut in præcedentibus tales Leonis sententias adscripsimus. In illis vero mensibus ieiunarunt quarta feria & sexta, sabbato vero ad vigilias conuenerunt. Hoc enim Leo semper repetit: *Quarta & sexta feria ieiunemus, sabbato vero apud beatum Petrum pariter vigilemus.*

III. In hisce vero humanarum traditionum siue constitutionibus siue obseruationibus, non inutile erit ostendere, fuisse magnas diuersitates, quæ sæpius mutatæ, variatæ & cumulatæ fuerunt, donec tandem in leges rigidissimas euaserunt. *Ex quibus obseruandum, multas hæc in parte fuisse mutationes, variationes &c. c. ieiuniis.* Apud *Gratianum* distinct. 76. traditur, antea ter in anno ieiunia celebrata, postea vero facta inde quatuor temporum ieiunia. *Elibertinum* concilium c. 23. statuit, singulis mensibus, excepto Iulio & Augusto, talia ieiunia celebranda. *Rabanus* de institutione clericorum, libr. 2. cap. 24. dicit, quatuor illis temporibus sabbatis specialia ieiunia fuisse constituta, in mense Martio primo sabbato, in Iunio secundo sabbato, in Septembri tertio sabbato, in Decembri quarto sabbato, ante quæ sabbata feria quarta & sexta legitima ieiunia præcesserint. Addit autem, quod memorabile est, caussam & originem illorum ieiuniorum hanc fuisse, quod Gelasius constituerit, illis diebus ordinationes presbyterorum & diaconorum debere fieri. Cumque primum in ordinationibus, exemplo Apostolorum, Actorum 13, 3. & 14, 23. propter preces ardentiores adhiberentur ieiunia: Postea factum est inde opus operatum & lex generalis, etiam cum non celebrarentur ordinationes. Idem *Rabanus* capite 17. inter ieiunium & stationem ita distinguit, vt ieiunium sit abstinentia cuiuslibet diei, non per legem, sed secundum propriam voluntatem. Statio vero sit obseruatio statutorum dierum vel temporum, vt quartæ & sextæ feriæ, ieiunium ex veteri lege præceptum, iuxta dictum, *Ieiuno bis in sabbato*, id est, quarta & sexta sabbati. Quæso autem Lectorem, vt hanc rationem bene consideret & expendat.

IV. *Burchardus* libro 13. c. 7. f. 158. b. ex Aurelianensi concilio citat constitutionem de triduano ieiunio rogationum ante festum Ascensionis. *Deinde Burchardi de ieiuniis rogationum.* c. 6. Ex Moguntinensi vero citat constitutionem, vt Litania maior, a cunctis Christianis, vno die, scilicet septimo Calendas Maias, cum ieiunio obseruaretur. c. 1. f. 158. a. *De ieiunio vigiliarum.* Ex Gregorio Magno describit, Quadragesimam ideo obseruandam, vt sit persolutio decimarum totius anni. c. 16.

c. 16. f. 159. b. Ex Aurelianensi concilio describit constitutionem de ieiunio vigiliarum in festiuitatibus sanctorum. Nocturni enim conuentus in sanctorum festiuitatibus mutati postea sunt in pridiana ieiunia, & praecedenti diei mansit appellatio vigiliarum. Et capite 2. f. 158. b. tradit, in Moguntinensi synodo constitutum, vt diebus ieiuniorum, hora nona, cum litaniis ad Missarum solennia conuenirent. Cap. 12. f. 159. a. dicit, in Quadragesima non nona hora, sed post vespertinum officium manducandum.

De Missa circa tempus vespertinum in ieiuniis.

Gratiani ibidem.

V. *Gratianus* de consecrat. distinct. 3. citat constitutionem *Innocentii*, quod omnino singulis sabbatis sit ieiunandum. Quam legem Augustinus prolixa disputatione ad Casulanum refutat. Et sexta vniuersalis synodus canon. 55. Romanorum obseruationem, quod per Quadragesimam sabbatis ieiunabant, reprehendit & improbat. *Gratianus* vero de consecrat. distinct. 5. citat constitutionem Gregorii Septimi, vt diebus sabbati omnes Christiani a carnium esu abstineant. Monachis vero in perpetuum prohibuit esum carnium. Distinct. 4. sub Gregorii Magni nomine in Quadragesima prohibet vsum lacticiniorum & ouorum, sed sexta synodus circa annum 680. fatetur canone 36. in Armenia & in aliis locis, quosdam in Quadragesima, sabbatis & Dominicis, oua & caseum comedisse, quod canone illo tunc prohibebatur.

c. quia dies. *c. denique*

Facit huc etiam superstitio vulgi.

VI. Accessit etiam vulgi superstitio, sicut *Nicephorus* libro 17. capite 32. hoc exemplum describit, cum Constantinopoli in magna rerum inopia, Imperator Iustinianus, ex Christiana libertate, in Quadragesima iussisset carnes venales in foro proponi, populus eas nec emebat nec edebat. *Paulus Diaconus* addit, venditores carnium a vulgo interfectos.

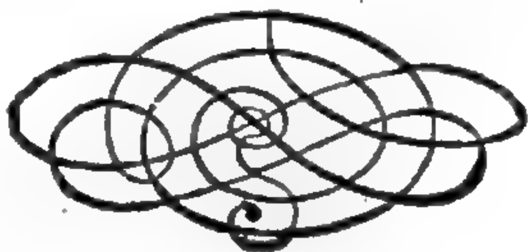
Monachi quoque abstinentia superstitiosa mirabilia exempla.

VII. Porro varia & mirabilia superstitiosae & prodigiosae abstinentiae illorum temporum exempla, siue facta extant, quae omnia huc referre non est animus; superstitio enim semel admissa in infinitas se vertit formas, vt tandem, vbi consistat, non inueniat, adeo, vt tres quadragesimae a Hieronymo in Montanistis antea publice damnatae, postea singularis pietatis titulum sibi vendicarint, sicut *Beda* in historia Anglica celebrat Monachum quendam Ecbrechtum, qui tres in anno quadragesimas cum suis obseruarit, vnum ante Pascha, alterum ante Pentecosten, tertium ante natalem Domini. Et alium celebrat Episcopum, qui duas ex illis celebrandas constituerit.

Quae vulgo opiniones de meritis ieiunii inualuero.

VIII. Opiniones vero de meritis ieiunii, vna cum constitutionibus seu legibus, subinde magis magisque cumulatae sunt, sicut supra annotauimus, Bernhardum sentire, quod ieiunium sit satisfactio pro peccatis, pro quo ea, quae commisimus, condonentur, & peccata remittantur. Item ieiunium obtinere veniam, promereri gratiam & redimere aeterna supplicia. *Gratianus* dist. 13. quaest. 2. dicit, ieiunia viuentium esse defunctorum auxilia. Sed non opus est, in posterioribus illis saeculis, singulorum vel temporum vel autorum siue constitutiones & leges de temporibus ieiuniorum & cibis, siue opiniones de meritis ieiuniorum, ordine & prolixe percensere. Scholastici enim Doctores illa omnia in suis summis complexi sunt. Et quia supra peculiari loco Scholasticorum doctrinam de ieiunio exposuimus, vt hoc loco eam repetere non sit opus: finem igitur iam faciam, & historicam hanc de ieiunio commemorationem concludam, remittens Lectorem ad ea, quae supra ex Scholasticis, & aliis Pontificiis scriptoribus annotauimus.

c. anima.

LOCVS

LOCVS V.

DE FESTIS.

QVod decretum Tridentinum dicit, dierum festorum deuotam & religiosam obseruationem facere ad augendam pietatem: Non potest rectius explicari, quam si primo ostendatur antithesis, inter pædagogicam seruitutem veteris, & inter Christianam libertatem noui Testamenti, quod ad annos, menses & dies, hoc est, quod ad festa attinet. II. Si primitiuæ Ecclesiæ obseruationes considerentur. III. Si ostendatur, qui abusus & quæ superstitiosæ opiniones, in celebrationes festorum irrepserint. Ita enim iuxta Ieremiam pretiosum a vili separari poterit, & ostendi, quæ festa, & qua religione in nostris Ecclesiis seruentur.

SECTIO I.

Scripturæ sententia & doctrina, de diebus festis qualis fuerit in veteri Testamento, & qualis sit in nouo.

Veteris Testamenti festa.

IN veteri igitur Testamento Deus pædagogicas commonefactiones & significationes de beneficiis & promissionibus diuinis, de cultu Dei, de exercitiis pietatis & de salute vitæ æternæ per tempora, annos, menses & dies ita distribuit, vt certis & statutis temporibus populus ad auditum verbi, ad meditationem beneficiorum & promissionum Dei, ad preces, laudes, gratiarum actiones, & publica exercitia cultus Dei & pietatis conueniret. Ita singulis diebus, mane & vesperi, ad petendam & celebrandam gubernationem & protectionem diuinam in quotidianis vitæ huius negotiis, & ad petendam remissionem peccatorum ac Spiritus S. gratiam, conuentus ecclesiastici habebantur. Deinde inter septimanæ dies fuit sabbati festiuitas constituta, ad commonefactionem beneficiorum Dei in creatione & sustentatione rerum, Exod. 20, 9. 10. 11. in memoriam admirandæ liberationis ex seruitute Ægyptiaca, Deuter. 5, 15. in signum sanctificationis, Ezech. 20, 12. & ad significandum sabbatum interius seu spirituale & æternum, Ebræ. 4, 4. In mensibus constituit Neomenias, vt monerentur, astrorum motus, & vices temporum tanquam peculiare opus Dei considerare, vtque per singulos menses beneficiorum Dei, & vitæ suæ rationem subducerent. In principio & exitu anni instituit festiuitates, ob recordationem & celebrationem beneficiorum, populo in Ecclesia, Politia, & Oeconomia, per totum annum a Deo præstitorum.

II. Addit certis temporibus anni alias solennitates de illustrioribus Dei beneficiis, olim populo in eductione ex Ægypto, in introductione in terram promissionis, in promulgatione legis, in constitutione Ecclesiæ & politiæ Israeliticæ, præstitis. Quæ festiuitates simul erant significationes & commonefactiones promissionum de futuris beneficiis Messiæ, & de vita æterna. Et propter easdem significationes & commonefactiones, septimo semper & quinquagesimo etiam anno peculiares institutæ erant festiuitates. Postea simili exemplo, in memoriam illustriorum liberationum, sub Esther, Iudith, & Machabæis, alia etiam festa instituta fuerunt. Et Deus festiuitates a se institutas certis ceremoniis circumscripsit, quomodo a vespera in vesperam, cum cessatione ab operibus seruilibus, & per quot dies, quibus sacrificiis & ritibus, eas vellet celebrare, additis comminationibus pœnarum contra profanatores. Quæ plene explicare non est huius loci, tantum enim propter antithesin inter vetus & nouum Testamentum, quod ad festa attinet, hæc breuiter hoc loco commemorata sunt.

An lex de festis perpetua?

III. Et Iudæi quidem contendunt, pædagogiam illam festorum diuinitus institutam necessario etiam nunc obseruandam, quia de sabbato Deus dicit, Exod. 31, 16. 17. *Pactum hoc est sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum.* Et de Paschate, Exod. 12, 14. *Cultu seu statuto perpetuo celebrabitis, legitimum hoc tibi erit, & filiis tuis in æternum.* Ita de reliquis etiam festis, Leuit. 23. dicitur; *Legitimum & præceptum sempiternum erit* v. 21. 31. 41. *in*

in generationibus vestris. Sed quia Ierem. 31,31. seq. prædicitur antiquatio seu abrogatio veteris pacti, & institutio noui: Et Moses ipse de alterius Prophetæ verbo vaticinatur, Deut. 18,15. *Lex igitur & Propheta vsque ad Ioannem*, Matth. 11, 13. Imposita enim fuerunt legalia illa *vsque ad tempus correctionis*, Ebræorum 9, 10. Et *lex fuit pædagogus noster vsque ad Christum*; *postquam vero fides venit*, & Deus Filium suum misit, *non amplius sumus sub pædagogo*, nec in seruitute sub elementis mundi, Gal. 3,24. 25. & 4, 9. Fuerunt autem festa pars elementorum pædagogiæ legis, de quibus Paulus diserte dicit, Gal. 4,10. 11. *Dies obseruatis & menses, & tempora & annos, metuo, ne frustra laborauerim in vobis.* Et Col. 2, 16. 17. *Nemo vos iudicet in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi.*

De vocabulis perpetuitatis apud Ebræos.

IIII. Quod igitur ad dicta Mosaica attinet, *Burgensis* erudite ostendit, in lingua Ebræa dictiones quasdam significare perpetuitatem absolutam sine fine, vt נצח, & quando particula ש vel geminatur vel iungitur præpositioni vel dictioni שרם, quando vero dictio שלם vel sola ponitur, vel præcedente ש tunc significare perpetuitatem, secundum conditionem rei, cui adiungitur, vt quando Scriptura dicit; *In æternum verbum tuum permanet*: Item: *Veritas Domini manet in æternum*; Ibi significat perpetuitatem æternam sine fine. Quando vero dictio illa prædicatur de re, cuius duratio est periodica, & ambitu quodam temporis limitata, tunc significat perpetuitatem non absolutam, sed periodicam, sicut Latini vocant sæculum seu ætatem alicuius rei. Ita Deut. 15,17. de seruo, qui anno septimo non vult liber exire, dicitur; *Seruiet tibi in æternum*, hoc est, per totam suæ vitæ periodum, vel vsque ad annum iubilæum. 1. Reg. 1,11 28. Samuel manebit in tabernaculo Domini *vsque in sæculum*, hoc est vsque ad annum 50. quod erat sæculum ministerii Leuitarum, Num. 8,25. vel, sicut Hanna ipsa declarat, *omnibus diebus vitæ suæ.* Cum itaque periodus durationis & obseruationis ceremoniarum veteris Testamenti aduentu Messiæ in carnem in Scripturis limitata & circumscripta sit, manifestum est, qualis perpetuitas intelligenda sit in dictis Mosis, scilicet vsque ad Christum, hoc enim est sæculum legis seu Mosaicum, sicut ipsi Rabbini, dies nouissimos, seu sæculum nouissimum & futurum appellant *tempus Messiæ.* Item: *duo millia inane, duo millia Lex, duo millia Messias.* Vtque intelligeretur, statuta illa Mosaica nec perpetua esse, nec omnes homines obligare, ideo additur; *Perpetua erunt inter filios Israel, in habitaculis & generationibus vestris.*

Quid in N. T. de festis sit abrogatum, quid non.

V. Quia vero de abrogatione Leuiticorum festorum in nouo Testamento constat, videndum iam est, quid & quomodo sit abrogatum. In veteri enim Testamento in festis populus conueniebat in cœtum, sabbatis legebatur Moses, Actor. 15,21. & Prophetæ, Luc. 4, 17. Actor. 13,15. fiebant preces communes Luc. 1, 10. Psalmi, hymni, gratiarum actiones celebrabantur, 1. Paralip. 26,3. Et breuiter festa illa sanctificabantur, hoc est, tempus illud in sancta pietatis exercitia, sepositis impedimentis & auocamentis negotiorum sæculi, impendebatur. Hoc certe genus in nouo Testamento non est abrogatum. Nam & ad Christum populus sæpius conuenit, ad audiendum verbum Dei. Et Apostoli cum suis conuenerunt in vnum, ad audiendum sermonem Dei, ad vsum Eucharistiæ, & ad reliqua, quæ ad λειτουργίαν, hoc est, ad publicum munus ministerii pertinent, Actor. 13,16.44. & 19,8. 1. Cor. 11,20. In cœtu illo administrarunt baptismum, Actor. 10,48. factæ ibi fuerunt obsecrationes, deprecationes, interpellationes, & gratiarum actiones, 1. Tim. 2,1. & 1. Cor. 14,15. 26. vsi ibi fuerunt canticis, psalmis, hymnis, & benedictionibus, 1. Cor. 14,26. & finis concionum in illis conuentibus ibi pulchre describitur, vt omnes instituantur, discant, coarguantur, exhortationem & consolationem accipiant. In illis conuentibus contulerunt etiam & distribuerunt eleemosynas pro pauperibus, Actor. 2,45. 1. Cor. 16,2. Hoc certe genus sanctificationis sabbati adeo non est abrogatum in nouo Testamento, vt Apostolus Ebræorum 10, 24. 25. dicat, illam (ἐπισυναγωγήν) *mutuam congregationem* non esse deserendam, sed colendam ad mutuam exhortationem & prouocationem, ad tenendam confessionem spei, & charitatem & bona opera. Et Matthæi 18,19. 20. Christus huiusmodi conuentibus præsentiam suam & gratiam promittit.

Quid sit, speciem abrogatam esse, non genus.

VI. Et hoc est, quod vsitate ac recte dicitur, Nouum Testamentum, in præcepto de sanctificatione sabbati, non genus, quod morale est, sed speciem, quæ ceremonialis est, abrogasse; quod scilicet conuentus illi expresso mandato Dei in veteri Testamento, ad certas circumstantias temporum determinati & alligati erant, quo scilicet die celebrandum esset sabbatum, quibus mensibus, quoto die

to die mensis, & per quot dies reliqua festa essent celebranda, quando inchoanda & finienda, a vespera scilicet in vesperam, quæ festa Ierosolymis tantum celebranda essent, & quæ alibi possent celebrari, quibus ritibus in celebratione festorum esset vtendum, quodque ab aliis operibus ita esset abstinendum, vt sabbato ne quidem liceret extra locum progredi, Exod. 16, 29. nisi per iter Sabbati, nec ignem succendere, Exod. 35, 3. Et harum circumstantiarum obseruatio, extra casum necessitatis, ex mandato Dei erat necessaria, pro conscientiis imposita sub peccato mortali, & pœna damnationis. Illæ igitur circumstantiæ, & necessariæ earum obseruationes conscientiis in nouo Testamento abrogatæ sunt.

Cultus N. T. sacer & publicus describitur.

VII. Non ita autem abrogatæ sunt illæ circumstantiæ, quasi in nouo Testamento, absque ordine, meræ debeant esse confusiones in conuentibus ecclesiasticis. Paulus enim in huiusmodi circumstantiis libertatem conscientiarum ita asserit, vt tamen velit in Ecclesiasticis conuentibus omnia *ordine* fieri, & ita *decenter*, vt seruiant ædificationi, & sint incitamenta & retinacula pietatis, ac testimonia, quod Deus reuera sit in medio nostri. *Non* enim *confusionis Deus est, sed pacis*, 1. Cor. 14, 33. & Coloss. 2, 5. *Gaudeo, videns vestrum ordinem.*

1. per exemplum Christi, sabbato docentis &c.

VIII. Ita Christus in sabbatis & in reliquis festis, & ipse docuit, & concionibus interfuit. Vt autem ostenderet, se illud libere & non ex necessitate facere, contra opinionem necessitatis, de abrogatione sabbati Mosaici, & verbo docuit, cum diceret *Filium hominis Dominum* esse sabbati, & factis sæpius libertatem illam testatam fecit, cum sabbatis sanaret, & discipulos, spicas in sabbato confricantes, defenderet. Atque ideo etiam conuentus suos ad docendum verbum aliis sæpius diebus extra sabbatum celebrauit. Atque labores, qui in casu necessitatis & charitatis in ipso sabbato suscipiebantur, non damnauit, tantum illas operas externas, quæ ministerium & sanctificationem turbant & impediunt, prohibitas esse ostendit, cum Marc. 11, 16. 17. docens in templo, non permitteret, vt quisquam vas deportaret per templum, eo quod scriptum sit, *Domus mea domus orationis est.* Ipse vero suo exemplo ostendit, quomodo tempus conuentuum ecclesiasticorum ad sanctificationem esset conferendum. Cum enim ipse docuisset, postea soluto conuentu, priuatim discipulos examinabat & rectius instituebat, Marc. 4,

Math. 12, 8. Ib. v. 13. &c. Ib. v. 3.

nec opera necessitatis damnantis.

quomodo tempus illud sanctificandum sit, suo exemplo ostendentis.

10. seq. & Luc. 14, 7. seq. a concione digressus, ad prandium concionem repetit, vsum doctrinæ ostendit, & vera pietatis exercitia præmonstrat. Inde rectissime potest colligi, qua libertate, deuotione & religione, sabbatum in nouo Testamento sit sanctificandum.

2. Apostolorum infirmos hac in parte tolerantium.

IX. Eodem modo Apostoli primum tolerarunt infirmitatem fidei illorum, qui sine superstitione Mosaicos dies obseruabant, Rom. 14, 5. 6. vbi addit, firmiores in fide iudicasse, post abrogationem veteris Testamenti, omnes dies per se esse æquales, nec vnum alio esse sanctiorem. Ostenderunt etiam Apostoli suo exemplo, in nouo Testamento liberum esse, vel singulis diebus, vel quocunque die commodum videretur, ad tractandum verbum & Sacramenta, & ad publica seu communia pietatis exercitia conuenire. Ita die sabbati docuerunt, Actor. 13, 16. 17. & 18. Et quia in festis multitudo frequens conueniebat, Paulus hac occasione vsurus ad propagationem Euangelii, dicit, se velle diem Pentecostes agere Hierosolymis. Præterea vt ostenderent, exercitia ecclesiasticorum conuentuum in nouo Testamento non esse alligata ad certos dies, ipsi quotidie perseuerarunt in doctrina Apostolorum, in communicatione, & fractione panis, & precationibus. Et Actor. 5, 42. *Non cessabant omni die docere, & in templo, & in domibus.* Ita Paulus 1. Cor. 5, 7. 8. ostendit, Pascha Iudaicum ita esse abrogatum, vt illud, cuius commonefactionis & significationis gratia vetus Pascha celebrabatur, quotidie nobis in nouo Testamento sit cogitandum & agendum. *Nam & Pascha*, inquit, *nostrum pro nobis immolatus est Christus: Itaque festum celebremus, non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.*

ostensa etiam dierum libertate,

& tum sabbatis docendo,

tum quotidianas synaxes cogendo.

Obseruationem sabbati quando & cur omittendam censuerint.

X. Cum vero postea Pseudoapostoli liberas illas obseruationes sabbati Mosaici, & aliorum festorum, tanquam ex lege, opinione necessitatis, ita vrgerent, vt conscientias non obseruantium iudicarent, Paulus dicit, non esse obseruandos dies, menses & annos, sed standum in ea libertate, qua Christus nos liberauit, ne rursus iugo seruitutis implicemur, Gal. 4, 9. 10. & 5, 1. Nec permittendum esse, vt aliquis nos iudicet in sabbatis vel festis, Col. 2, 16. Et tunc, atque ea occasione, contra opinionem necessitatis, in publicum testimonium abrogationis festorum Mosaicorum, & libertatis noui Testamenti, cum ordinis gratia dies aliquis ad conuentus ecclesiasticos

Deinde primam sabbatorum ad conuentus eccles. ordinarunt. sticos libere esset eligendus, noluerunt Apostoli simpliciter sabbati diem retinere, sed prima sabbatorum conuenerunt ad frangendum panem & ad audiendum verbum, Actor. 20,7. Et prima sabbatorum conferebant eleemosynas, quæ pars erat actionum in conuentibus ecclesiasticis, 1. Cor. 16,2. Quia enim prima sabbatorum Christus a morte resurrexerat, Marc. 16,1. Ob memoriam igitur resurrectionis, qua Christus in gloriam regni noui Testam. intrauit, visa fuit illa dies commodior ad conuentus ecclesiasticos in nouo Testamento. Et hæc videtur dies illa esse, quæ Apocalyp. 1,10. (κυριακὴ) vocatur *Dominica* quam appellationem tota postea vetustas retinuit & vsurpauit. *Sub libera tamen obseruatione.* Nec tamen Apostoli, vel lege aliqua, vel præcepto, eius diei obseruationem, opinione necessitatis, conscientiis in nouo Testamento leguntur imposuisse, sed libera fuit obseruatio, ordinis gratia. Si enim ab elementis, quæ diuinitus in veteri Testamento instituta & mandata fuerant, liberati sumus, quomodo hominum decretis teneremur? Coloss. 2,20. Nam & in alio casu dicit Paulus: *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* *1.Cor. 7, 25.* Quid vero Apostolica Ecclesia in conuentibus ecclesiasticis egerit, paullo ante monstratis locis ostendimus. Atque hæc sunt, quæ in Scriptura noui Testamenti, ad festa pertinentia, tradita sunt, iuxta quam normam, vt deuota & religiosa festorum celebratio, ad augendam pietatem restituatur, nemo improbat, sed omnes pii optant.

SECTIO II.

Historia primitiuæ Ecclesiæ de festis & eorum obseruatione.

In primitiua ecclesia obseruabatur. VT tota res de libertate & vera obseruatione festorum in nouo Testamento eo fiat planior, & antithesis eo rectius possit intelligi, breuem adiiciemus annotationem, de Festis & eorum obseruatione in primitiua Ecclesia post tempora Apostolorum. Et ordine notabimus, quæ & quam pauca primitiua illa Ecclesia festa habuerit, & quomodo ea celebrarit.

1. dies dominicus. II. Primo igitur constat, vetustissimam Ecclesiam post Apostolorum tempora, Dominica die conuentus Ecclesiasticos celebrasse. Dionysius enim Corinthius apud *Eusebium* lib. 4. cap. 23. inquit: τὴν σήμερον κυριακὴν ἁγίαν ἡμέραν διηγάγομεν. *Hodie sacrum diem Dominicum celebrauimus.* *f.117.* *Tertullianus* libro de Idololatria, inter solennitates Christianorum, primo loco nominat *diem dominicum*, & dicit, Christianis *octauo quoque die* festum seu *solennitatem* esse. *f.737.* Et in Apologetico exercitia Christianorum in congregationibus illis festiuis ita describit: *Coimus*, inquit, *in cœtum*, — *vt ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus, orantes*: — *Coimus ad diuinarum litterarum commemorationem*, — *fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum — inculcationibus densamus. Ibidem etiam exhortationes, castigationes & censura diuina*, — *si quis ita deliquerit, vt a coniunctione relegetur.* — *Modicam vnusquisque stipem* pro pauperibus *apponit*, &c. *f.176.* *f.177.* *f.98.* Ita *Iustinus* Apologia secunda non tantum nominat diem illum, sed quomodo celebratus fuerit ostendit: * *Omnes*, inquit, *& vrbani & rustici ex agris conueniunt in vnum, & primo leguntur scripta Prophetica & Apostolica.* II. *Præses habet orationem monitoriam & exhortationem, vt bona, quæ lecta sunt, imitentur.* III. Cœtus omnis consurgit ad preces. IIII. Celebratur communio Eucharistiæ. V. Conferuntur eleemosynæ κατὰ προαίρεσιν *cuiusque*, in subsidium pauperum, pupillorum, ægrotantium, exulum, &c. Et rationem, quare illo potissimum die in cœtum coierint, *Iustinus* hanc reddit, quia die solis Deus mundum crearit, & Christus eodem die a mortuis resurrexerit. *Cur illum potissimum diem obseruarint.* *Ignatius* ad Magnesios hanc rationem affert, quod quidam sub professione Christiana, adhuc Iudaismum, qui abrogatus esse debebat, in animo habuerint. *f.9.p.209.* *Non amplius itaque Iudaicum sabbatum*, inquit, *celebremus*, sed πᾶς φιλόχριστος ἑορταζέτω τὴν κυριακήν, τὴν ἀναστάσιμον, τὴν βασιλίδα, τὴν ὕπατον πασῶν τῶν ἡμερῶν, — ἐν ᾗ καὶ ζωὴ ἡμῶν ἀνέτειλε, καὶ τοῦ θανάτου γέγονε νίκη ἐν χριστῷ, ὃν ἀρνοῦνται τέκνα ἀπωλείας. *Omnis, qui Christum amat, festum celebret Dominicam diem, resurrectione insignem, qua suprema & regina est omnium dierum, — in qua mors deuicta, & vita nostra exorta est in Christo, quem filii perditionis negant*, &c. Propter illos igitur, qui Iudaismi abrogationem, & resurrectionem Christi negabant, Christiani loco sabbati Dominicum diem sum-

* Iustin. apol. II. f. 98. καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν προφητῶν ἀναγινώσκεται μέχρις ἐγχωρεῖ· εἶτα παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται, etcetc.

sumpserunt. Et quomodo Christiani f.9.p.208 tunc celebrarint Dominicam diem, *Ignatius* ita explicat: ** *Non amplius Iudaico more sabbatum celebremus, otio vacantes, qui enim non laborat, non manducet, &c, In labore vultus tui manducabis panem tuum. Sed vnusquisque nostrum sabbatum celebret spiritualiter, meditationi legis diuinæ operam dans, non corporis indulgentiæ,* (δημιουργίαν) *opus creationis & administrationis diuinæ cum admiratione considerans*, & in tali sabbatismo celebret quisque Dominicam. f.7. p. 206. Et paullo ante dicit; *** *Omnes in vnum simul ad precationem conueniatis. Vna sit communis oratio, vna mens, vna spes, in dilectione & fide in Christum. Augustinus* f.368. epist. 119, *Dies Dominicus —— Christianis resurrectione Domini declaratus est, & ex* f.491. *illo cœpit habere festiuitatem suam.* De ciuitate lib. 22. c. 30. *Dominicus dies — Christi resurrectione sacratus, æternam non solum spiritus, verum etiam corporis requiem* T.X. f.125. *præfigurat.* De verbis Apostoli Serm. 15. *Domini resuscitatio promisit nobis æternum diem, & consecrauit nobis Dominicum diem, qui Dominicus vocatur, —— quia eo die Dominus resurrexit. Cyrillus* In Ioann. lib. 12. cap. 58. † *Diem octauum*, quo Christus Thomæ apparuit, *Dominicum diem esse, necesse est. —— Iure igitur sanctæ congregationes die octauo in Ecclesiis fiunt*, &c.

Liberam tamen illius obseruationem fuisse, patet. III. Liberam autem fuisse illam obseruationem, inde non obscure colligitur, quod præter Dominicum diem, quarta etiam & sexta feria, sicut *Epiphanius* scribit, celebrarunt (συνάξεις) *conuentus Ecclesiasticos*, ad auditum verbi, ad vsum Sacramentorum, & ad preces communes. *In comp. doctr. §. 12. f. 1105.* f.369. Et *Augustinus* Epist. 118. *Alii quotidie communicant corpori & sanguini Dominico. Alii certis diebus accipiunt. Alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur. Alibi sabbato tantum & Dominico. Alibi tantum Dominico. —— Totum hoc genus rerum* f.735. *liberas habet obseruationes.* Ita *Sozomenus* lib. 7. cap. 19. Constantinopoli, & apud alios fere omnes, sabbato & prima sabbati, ἐκκλησιάζουσι, Ecclesiasticos conuentus celebrant. c.18. f.441. Et *Eusebius* de vita Constantini lib. 4. †† scribit, Constantinum statuisse, vt Dominicum diem, & eum, qui sabbatum antecedit, omnes venerarentur, *ob memoriam earum rerum, quæ iis diebus a communi omnium nostrum Seruatore fuerunt gestæ.* f.412. Et *Sozomenus* lib. 1. cap. 8. dicit, Constantinum legem tulisse, vt tum die Dominico, quia in eo Christus resurrexit, tum die, qui sabbatum antecedit, quia in eo Christus crucifixus fuit, omnes a iudicialibus & aliis negotiis obeundis vacarent, precibus vero & supplicationibus Deum colerent.

IIII. Secundo, celebrationis seu obseruationis festi Paschatis frequens fit mentio in historia primitiuæ Ecclesiæ, *2. Festum Paschatis.* præcipue vero in celebri illa apud *Eusebium* l. 5. c. 23. & 24. historia. Et quidam per Pascha intellexerunt non tantum resurrectionis, verum etiam passionis seu crucifixionis memoriam. Ita hebdomadam passionis, quæ aliis *sancta* seu *magna* appellatur, *Epiphanius* vocat Paschatis hebdomadam, cuius peculiaria ieiunia describit. *In comp. doctr. §. 22. f. 1105.* Alii, vt Episcopi apud Eusebium, *mysterium* seu diem *resurrectionis* vocabant Pascha. Et propter meditationem passionis Christi vsitata tunc fuisse ieiunia, in præcedenti loco diximus: Ipso vero die resurrectionis soluebatur ieiunium, *Eusebius* l. 5. c. 23. f. 154. Et *vigiliarum Paschæ* meminit *Eusebius* l. 6. c. 9. f. 170. *Vbi de vigiliis Paschæ.* *Tertullianus* l. 2. ad vxorem c. 3. f. 532. nominat *abnoctationem* solennibus Paschæ. *Hieronymus* in c. 25. Matth. scribit, *in die vigiliarum Pascha ante noctis dimidium* populos non dimissos. T. IX. f. 61. Et *Eusebius* de vita Constantini l. 4. c. 22. f. 443. scribit, Constantinum Paschales illas peruigilationes ornasse lampadibus, accendens per totam vrbem columnas seu moles (κίονας enim vocat) cereorum. Atque inde absque dubio cerei Paschalis ritus emanauit ad posteros, & ad aliam postea superstitionem translatus fuit. *& Cereo Paschali.*

V. Porro & illas obseruationes Paschatis liberas fuisse, ex magna obseruationis varietate constat. *Sed & huius festi liberam fuisse obseruationem constat.* Asiatici enim semper decima quarta Luna, quando Iudæi azyma præparant, celebrant Pascha. Europæi vero, ne quid cum Iudæis viderentur commune habere, die Dominica post 14. Lunam. Et Polycrates quidem Asiaticam obseruationem non tantum ad traditionem Ioannis, Philippi, Polycarpi refert, verum addit etiam, obseruationem illam esse ex præscripto Euangelii, & secundum Canonem fidei. Victor vero Romanus Europæam obseruationem, sub pœna excommunicationis, Asiaticis etiam Ecclesiis imponere volebat, tanquam *traditionem Petri & Pauli*, sicut *Sozomenus* scribit. l. 7. c. 19. f. 734. Sed Irenæus ex aliis rationibus, & ex Polycarpi exemplo ostendit, obseruationes illas indifferentes & liberas esse. Et *Socrates* libro 5. cap.

** f. IX. p. 208. μηκέτι οὖν σαββατίζωμεν ἰουδαϊκῶς, καὶ ἀργίαις χαίροντες· ὁ μὴ ἐργαζόμενος γάρ, μὴ ἐσθιέτω· ἐν ἱδρῶτι γὰρ τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον σου, φασὶ τὰ λόγια· ἀλλ' ἕκαστος ὑμῶν σαββατιζέτω πνευματικῶς, μελέτῃ νόμων χαίρων, οὐ σώματος ἀνέσει, δημιουργίαν Θεοῦ θαυμάζων.

*** f. VII. p. 206. πάντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν τῇ προσευχῇ ἅμα συνέρχεσθε· μία δέησις ἔστω κοινή, εἷς νοῦς, μία ἐλπίς, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει τῇ ἀμώμῳ, τῇ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.

† T. IIII. p. 1104. ἐπιφοιτᾷ γὰρ πάντως, καὶ τρόπον τινὰ συναυλίζεται τοῖς δι' αὐτὸν συνηγμένοις κατὰ τὴν ὀγδόην μάλιστα, τοῦτ' ἔστι, τὴν κυριακήν· -- -- εὐλογώτατα τοιγαροῦν τὰς ἁγίας συνόδους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ποιούμεθα κατὰ τὴν ὀγδόην·

†† c. XVIII. f. 441. μνήμης ἕνεκα μοι δοκεῖ τῶν ἐν ταύταις τῷ κοινῷ σωτῆρι πεπρᾶχθαι μνημονευομένων.

cap. 22. cum prolixa disputatione ostendisset, nec Polycratem nec Victorem satis iustas caussas habuisse de festo Paschatis tam odiose digladiandi, addit:

f. 283. * *Nec Apostolum nec Euangelia tale iugum seruitutis* conuersis *imposuisse*: Sed homines ob relaxationem a laboribus, & Paschatis festum, & alia festa, in memoriam salutaris passionis, *in singulis locis singulos pro arbitratu, & consuetudine quadam celebrasse. Nam neque Seruator*, inquit, *neque Apostoli* (νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν παρήγγειλαν) *lege aliqua illud obseruandum preceperunt. Neque pœnam aut supplicium, sicut Lex Mosaica* Iudæis, nobis, *vel Apostoli, vel Euangelia* ideo *comminantur*: *Sed historiæ tantum gratia* —— in Euangeliis scriptum est: Christum *tempore azymorum passum esse.* Et mox subiungit: *Scopus Apostolis propositus fuit* (οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν) *non vt de diebus* f. 284. *festis leges sancirent, sed vt rectæ vitæ & pietatis autores essent. Mihi quidem* (inquit Historicus) *videtur, sicut multa alia pro locorum diuersitate consuetudine quadam introducta sunt, ita etiam Paschatis festum ex consuetudine quadam apud singulos populos* (ἰδιάζουσαν) *priuatam habuisse obseruationem, propterea, quod nemo Apostolorum cuiquam legem de eo imposuit, vel præscripsit.* f. 285. Et postea dicit: Asiatici quidem suam obseruationem *a Ioanne*, Romani vero suam *a Petro & Paulo traditam* contenderunt, *sed nemo illorum* (ἔγγραφον ἀπόδειξιν) *scripta aliquam de his rebus demonstrationem proferre potest.* Et circa finem inquit: f. 289. ** *Nonnulli qui omnem scortationem indifferentem putant, de festis tanquam de vita decertant*, & propter festa se iustificari putant. f. 288. Addit & memorabilem hanc sententiam; οἱ ταῦτα παραλαβόντες, ὡς νόμον τοῖς ἐπιγινομένοις παρέγραψαν, *Qui tales ritus a maioribus acceperunt, eos postea tanquam legem ad posteros transmiserunt.*

Conformitas introducta Canone Nicæno de festo Paschatis. VI. Postea in Nicæna Synodo Constantinus suasit, Orientales, qui ex veteri traditione, eodem tempore quo Iudæi Pascha celebrabant, cum pauciores essent, conformitatem cum reliquis Ecclesiis seruarent, ac simul omnes, die Dominica post decimamquartam Lunam vernalem, festum Paschatis celebrarent, ne cum Iudæorum perfidia commune aliquid haberet Ecclesia. Epistolæ Concilii & Constantini de hac re extant apud *Eusebium*, & in *Tripartita historia*. f. 366. Et *Augustinus* dicit Epist. 119. „quia inter mortem Christi & resurrectionem eius medius fuit sabbati dies, quo Iudæi suum Pascha celebrarunt, ideo vt nostra festiuitas a Iudæorum festiuitate distingueretur, per Patrum Concilia adiunctam esse illorum etiam dierum obseruationem, quibus anniuersaria memoria passionis, sepulturæ, & resurrectionis Christi celebraretur, & Pascha resurrectionis Dominica die obseruaretur.„

Exin occurrunt Ephemerides. Quia vero Ephemeridum vsus, in quibus motus Planetarum ad singulos dies supputati monstrantur, illis temporibus nondum fuit, vt nunc, vulgatus, Alexandrino Episcopo hoc negotii datum fuit (quia in Ægypto Mathematica studia semper magis exculta fuerunt) vt ipse aliis Ecclesiis tempus Paschatis per Epistolam, quam *Paschalem* nominabant, significaret, sicut huius argumenti extat *Theophili* epistola Paschalis. *Epistola Paschales.* Et in hunc vsum excogitatus postea fuit numerus, *Aureus numerus.* quem *aureum* vocant, Calendario inscribendus, qui nouilunia & plenilunia monstraret, vt semper & vbique die Dominica post verum plenilunium Pascha celebraretur. Et adhuc hodie quidem, Canon computi (vt vocant) Ecclesiastici, est numerus aureus, sed progressu temporis indicatio nouilunii per aureum numerum sæpe adeo iam fallit, vt luna existente in cælo, vel dimidia, vel plena, aureus numerus sæpe fingat nouilunium, vnde contra mentem Nicæni Concilii, sæpius iam Pascha celebramus in mense immundorum, raro vero iuxta Nicænam constitutionem dominica proxima post decimam quartam Lunam. Cumque ratio Calendarii facilime iam posset emendari, vt obseruatio Paschatis quotannis conueniret ad constitutionem Nicænæ Synodi, sicut rationes illæ publicis scriptis erudite monstratæ

(Dd) 3

* f. 283. οὐδαμοῦ τοίνυν ὁ ἀπόστολος, οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια, ζυγὸν δουλείας τοῖς τῷ κηρύγματι προσελθοῦσιν ἐπέθηκαν· ἀλλὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ πάσχα καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τιμᾶν, τῇ εὐγνωμοσύνῃ τῶν εὐεργετηθέντων καταλελοίπασιν. ἐπειδὴ φιλοῦσι τὰς ἑορτὰς οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὸ ἄνεσιν τῶν πόνων ἐν αὐταῖς, ἕκαστοι κατὰ χώρας ὡς ἐβουλήθησαν, τὴν μνήμην τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐξ ἔθους τινὸς ἐπετέλεσαν. οὐ γὰρ νόμῳ τοῦτο παραφυλάττειν ὁ σωτὴρ, ἢ οἱ ἀπόστολοι, ἡμῖν παρήγγειλαν, οὐδὲ καταδίκην ἢ τιμωρίαν ἢ κατάραν, ὡς ὁ Μωσαϊκὸς νόμος τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια ἢ οἱ ἀπόστολοι διηπείλησαν· ἱστορικῶς δὲ μόνον πρὸς διαβολὴν Ἰουδαίων, ὅτι ἐμιαιφόνουν κατὰ τὰς ἑορτὰς, ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ κατὰ καιρὸν τῶν ἀζύμων πεπονθέναι ὁ σωτὴρ ἀναγέγραπται. σκοπὸς μὲν οὖν γέγονε τοῖς ἀποστόλοις, οὐ περὶ ἡμερῶν ἑορταστικῶν νομοθετεῖν, ἀλλὰ βίου ὀρθοῦ καὶ τῆς θεοσεβείας εἰσηγητὰς γενέσθαι. ἐμοὶ δὲ φαίνεται, ὅτι ὥσπερ ἄλλα πολλὰ κατὰ χώρας συνήθειαν ἔλαβεν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ πάσχα ἑορτὴ παρ' ἑκάστοις ἐκ συνηθείας τινὸς, ἰδιάζουσαν ἔσχε τὴν παρατήρησιν, διὰ τὸ μηδένα τῶν ἀποστόλων, ὡς ἔφην, μηδενὶ νενομοθετηκέναι περὶ αὐτῆς· - - - - τεσσαρεσκαιδεκατῖται δὲ φασιν, ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου τὴν παρατήρησιν τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης παραδεδόσθαι αὐτοῖς· οἱ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην καὶ τὰ ἑσπέρια μέρη, τοὺς ἀποστόλους Παῦλον καὶ Πέτρον, τὴν ἑαυτῶν παραδεδωκέναι συνήθειαν λέγουσιν· ἀλλ' οὐδεὶς μὲν τούτων ἔγγραφον ἔχει παρασχεῖν τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν.

** f. 289. τινὲς δὲ τούτων ἀμελήσαντες, ἀδιάφορον μὲν πᾶσαν πορνείαν ἡγοῦνται· περὶ δὲ ἡμερῶν ἑορτῆς, ὡς περὶ ψυχῆς, ἀγωνίζονται.

tæ sunt a Stœflero, Pighio & ab aliis: Existimo illam, quæ nunc sæpissime propter aureum numerum accidit, aberrationem ideo diuinitus permitti, vt re ipsa ostendatur, obseruationes illas liberas esse, nec opinione necessitatis ad certa tempora alligatas, sed ordinis gratia seruari. Et *Theophilus* indicat, Gallos in celebratione Paschatis diem anniuersarium, qui ipsis fuit octauus Calendarum Aprilium, obseruasse, sicut in natali Domini octauus Calendarum Ianuarii obseruatur. l. 7. c. 18. f. 731. Simile etiam *Sozomenus* de Nouatianis quibusdam scribit.

3. *Pentecoste.* VIII. Tertio, Pentecostes etiam in primitiuæ Ecclesiæ historiis crebra fit mentio. Intelligunt autem vetustissimi non quinquagesimum tantum diem, sed totos illos quinquaginta dies post Pascha, qui lætitiæ ita dicati erant, vt non liceret in illis ieiunare, nec geniculando, c. 3. f. 449. sed stando orare, sicut *Tertullianus* scribit de corona militis. Omnes autem quinquaginta illos dies a die Paschæ in Pentecosten festos fuisse, inde colf. 736. ligi potest, quod *Tertullianus* lib. de Idololatria dicit, si singulæ gentium solennitates numerentur, non possent *implere nostram Pentecosten*, hoc est, quinquaginta illos dies festos, intra Pascha T. I. f. 116. & Pentecosten. Et *Hieronymus* ad Lucinium cum dixisset: *Vtinam omni tempore ieiunare* possemus, addit: *Nec hoc dico, quod dominicis diebus ieiunandum putem, & contextas* quinquaginta *diebus* T. III. f. 176. *ferias auferam.* Et *Ambrosius* in cap. 17. Lucæ, inquit; *Maiores tradidere nobis omnes quinquaginta dies Pentecostes, vt Pascha, celebrandos, quia octaua hebdomadis initium Pentecosten facit.* Et Sermo- T. V. f. 81. „ne 60. dicit; Istorum quinquaginta dierum „iugem & continuatam esse festiuitatem „qualis his est die Dominica. Sed & has solennitates liberas habuisse obseruationes, inde ostenditur, quod iam dudum intercíderunt; nam & ieiunia postea intra Pascha & Pentecosten ordinata, & geniculationes admissæ sunt, nec festi iam sunt omnes illi dies. l. d. Et *Tertullianus* de corona militis numerat hæc inter illa, quæ *sine vllius Scripturæ instrumento*, solius *traditionis titulo*, & *consuetudinis patrocinio* recepta fuerunt. Postea igitur tantum quinquagesimus dies festus mansit, vt *aduentus de cælo Spiritus sancti anniuersaria solennitate* f. 359. *celebraretur*, sicut inquit *Augustinus* Epist. T. IX. f. 142. 118. Et *Hieronymus* in cap. 4. ad Galat. inter festa numerat *Pentecostes lætitiam*, qua Spiritus sancti veneraremur aduentum.

4. *Adscensionis festum.* f. 359. IX. Quarto, Festi Adscensionis *Augustinus* ita mentionem facit, Epist. 118. *Illa quæ non scripta, sed tradita custodimus quæ quidem toto terrarum orbe obseruantur, datur intelligi, vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima autoritas, commendata atque statuta retineri. Sicut quod Domini passio, & resurrectio & adscensio in cælum, & aduentus de cælo Spiritus sancti, anniuersaria solennitate celebrantur.* Et apud vetustiores quidem festi Adscensionis non fit peculiaris mentio, sed comprehendunt illud sub quinquaginta illis festis diebus post Pascha. Cum vero illi non omnes vbique festi amplius haberentur, peculiaris solennitas facta est, anniuersaria dies Adscensionis.

X. Caussam vero institutionis & ob- *De caussa institutionis talium festorum.* seruationis talium Festorum *Augustinus* ita explicat, de ciuitat. Dei, libro 10. cap. 4. f. 166. Nos vni Deo Deorum *beneficiorum eius memoriam, solennitatibus, festis & diebus statutis, dicamus sacramusque, ne volumine temporum ingrata subrepat obliuio.* Et contra Faustum, libro 32. cap. 11. f. 334. T. VI. Nos Pascha celebrantes, *occisionem* agni Dei, *cum quotidie, tum maxime anniuersaria solennitate, non venturam præsignamus, sed factam commemoramus. Ideo dies Paschæ nostræ solennitatis ad diem celebrationis vmbraticæ Iudæorum non occurrit, vt & diem Dominicum, quo Christus resurrexit, complecteremur.* Et cap. 12. ibid. loquens de quinquagesimo die, quo nobis Christus Spiritum paracletum, quem promiserat, misit, addit: *Ea quippe anniuersarie in Ecclesia celebrantur, quæ insigniter excellentia, certis diebus facta sunt, vt eorum necessariam salubremque memoriam festiuitas concelebrata custodiat.*

Ita *Hieronymus* etiam in cap. 4. ad Ga- T. IX. f. 142. lat. caussam institutionis & obseruationis festorum explicat: *Dicat aliquis, si dies obseruare non licet, —— nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbati obseruantes, & Parasceuen, & diem Dominicam, & ieiunium quadragesimæ, & Paschæ festiuitatem, & Pentecostes lætitiam, & pro varietate regionum, diuersa in honorem Martyrum tempora constituta. Ad quod, qui simpliciter respondebit, dicet: Non eosdem Iudaicæ obseruationis dies esse, quos nostros. Nos enim non azymorum Pascha celebramus, sed resurrectionis & crucis. Nec septem iuxta morem Israel numeramus hebdomadas in Pentecoste, sed Spiritus sancti veneramur aduentum. Et ne inordinata populi congregatio fidem minueret* in Christum, *propterea dies aliquot constituti sunt, vt in vnum pariter veniremus. Non quo celebrior sit illa dies, qua conuenimus, sed quo quacunque die conueniendum sit, ex conspectu mutuo lætitia maior oriatur.*

Qui

Qui vero opposita quæstioni acutius respondere conatur, illud affirmat, omnes dies æquales esse, nec per Parasceuen tantum Christum crucifigi, & die Dominica resurgere, sed semper sanctum resurrectionis esse diem, & semper cum carne vesci Dominica. Ieiunia autem & congregationes, inter dies, propter eos a viris prudentibus constitutas, qui magis sæculo vacant, quam Deo, nec possunt, immo nolunt, toto in Ecclesia vitæ suæ tempore congregari, & ante humanos actus Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim quisque est, qui saltem hæc pauca, quæ statuta sunt, vel orandi tempora, vel ieiunandi, semper exerceat, &c. Hanc *Hieronymi* sententiam *Isidorus* & *Rabanus* ita describunt: Omnes festiuitates, pro varietate regionum, ideo a viris prudentibus institutæ sunt, ne forte rara congregatio populi fidem minueret in Christo, &c. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt, vt in vnum omnes pariter conuenirent, vt e conspectu mutuo, & fides crescat, & lætitia maior oriatur. Ita illi.

Basilius Sermone in aliquot Scripturæ loca: † *Hac de caussa patres nostri has fidelium congregationes in templis statuerunt, vt quæ singulis diebus discere non valemus, — ea in communi solennitate — conuenientes accipiamus.*

Paulinus Nolanus illam sententiam carmine non inuenusto reddidit: (in natal. Felicis IX.)

(p. 601.)

Primus enim gradus est, cælo pertexere cunctos
Continua pietate dies, & tempore toto
Pascha sacrum Christi cultu celebrare pudico.
Quod si mixta seges tribulis mihi germinat, & cor
Incultum stimulat terreni spina laboris, (p. 602.)
Vel festis Domino studeam me offerre diebus,
Vt vel parte mei tangam confinia vitæ,
Corpore ne toto trahar in consortia mortis.

Item:

Ergo velut cælum stellis, & floribus arua, (p. 601.)
Annos temporibus Dominus: Sic ipse diebus ((temporibusque annos))
Tempora distinxit festis, vt pigra diurnis
Ingenia obsequiis, saltem discrimine facto,
Post interuallum reduci solemnia voto,
Sancta libenter agant residesque per annua mentes.

XI. Quinto, Anniuersarium diem Natalis Christi celebratum fuisse apud vetustissimos non legitur, sed in orationibus Basilii, Nazianzeni, & Chrysostomi. Et *Basilius* festum illud nominat θεοφανίαν, *Nazianzenus* γενέθλια, qui etiam peculiarem habuit orationem, *In sancta Epiphaniorum lumina*. *Epiphaniorum* vero appellationem veteres attribuerunt simul, & diei natiuitatis Christi, & baptismi ipsius. Et in Ægypto vtriusque solennitas vno die celebrata fuit, sicut & *Epiphanius* vnum & eundem diem tribuit natiuitati, & baptismo Christi. In Occidentis vero Ecclesiis distinctæ fuerunt festiuitates. *Chrysostomus* oratione de Philogonio, * *Natalem Christi* vocat *omnium festorum metropolim: — — Nisi enim secundum carnem natus fuisset, nec baptisatus, nec mortuus, nec resuscitatus esset.* Huius festi mentio fit apud *Nicephorum*, libro 7. c. 6. Maximinianus in ipso natalis Dominici die, Nicomediæ Christianos in ipso templo concremauit. Et apud *Sozomenum*, libro 8. capite 20. Imperator in die natali Christi non vult cum Chrysostomo communicare. (5. Natalis Christi.) (hom. in Nativ. Christi, f. 250. & Epiphania.) (f. 785.)

XII. Sexto, inter veteris Ecclesiæ festa numerat *Hieronymus* ad Galat. 4. *pro varietate regionum, diuersa in honorem Martyrum constituta tempora.* Dies enim passionis ipsorum, cum per mortem in Christo ad veram, æternam scilicet vitam, vere renascerentur, γενέθλια *natalitia* ipsorum, & vocarunt & celebrarunt. Sicut apud *Eusebium* lib. 4. cap. 15. Ecclesia Smyrnensis scribit, se diem martyrii Polycarpi, tanquam natalitium, cum gaudio & exultatione coacto cœtu ecclesiastico, celebraturam. Et rationem celebrationis addit hanc, *ad memoriam* præcedentium, *& ad excitationem & præparationem* sequentium, sicut in loco de inuocatione sanctorum illa de Polycarpo historia prolixe explicata est. In hunc vsum *Cyprianus* curauit annotari dies exitus Martyrum. Ita apud *Augustinum* in Ioannem, Tractat. 27. mentio fit festi Laurentii & Sixti. Tractat. 120. Stephani. In Psalm. 127. Felicis Martyris. Apud *Ambrosium* in Psalm. 118. Sebastiani. Inde panegyricæ orationes in anniuersariis diebus Martyrum, apud Basilium, Nazianzenum & Chrysostomum. Et veram rationem celebrationis illo- (6. Martyrum festa.) (f. 109.)

† f. 214. διὰ τοῦτο οἱ πατέρες ἡμῶν τὰς συνάξεις ταύτας ἐθέσπισαν, ἵνα ἃ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μαθεῖν οὐ δυνάμεθα, — ταῦτα δι' ἔτους συνελθὼν ἐν κοινῇ πανηγύρει ὑποδεχώμεθα.

* f. 354. T. I. opusc. ἑορτῶν, ἣν εἰ ἄν τις ἁπασῶν μητρόπολιν εἰπὼν τῶν ἑορτῶν προσείποι, τίς δὲ ἐστιν αὕτη; ἡ κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ γέννησις. — εἰ γὰρ μὴ ἐτέχθη κατὰ σάρκα ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἐβαπτίσθη, — οὐκ ἂν ἐσταυρώθη, — οὐκ ἂν τὸ πνεῦμα κατέπεμψε.

illorum festorum *Basilius* cap. 40. † in Asceticis recte explicat: *Non decet Christianos in Martyrum memoriis ob aliam caussam comparere, quam vt precentur, & ex commonefactione constantia Martyrum ad huiusmodi zeli imitationem incitentur.* Idem in Psalmo 114. †† *Iam inde a media nocte, cum ad hoc Martyrum templum veneritis, ipsorum Deum per hymnos, vsque ad meridiem placare non desistetis.* In hanc sententiam extant multæ piæ collectæ, in festis Sanctorum olim vsurpatæ: Vt: *Concede, vt quorum gaudemus virtutibus, accendamur exemplis*: Vt, *quorum natalitia colimus, etiam actiones imitemur, & de eorum in æterna beatitudine societate gaudeamus.* Item: *vt fidem eorum lingua loquamur, & moribus fateamur: vtque tanta fidei proficiamus exemplo. Da nobis, vt qui hodie Pauli conuersionem celebramus, per eius ad te exempla gradiamur. Quorum solennia colimus, eorum etiam virtutes imitemur. Da Ecclesia tua, Petri & Pauli in omnibus sequi doctrinam, per quos religionis sumpsit exordium. Da nobis vitiorum nostrorum flammas extinguere, qui beato Laurentio tribuisti tormentorum suorum incendia superare. Da Ecclesia tua & amare, quod Apostoli crediderunt, & prædicare, quod docuerunt. Tribue nobis, ex eius imitatione, pro amore tuo prospera mundi despicere, & nulla eius aduersa formidare. Præsta, vt quorum diem passionis annua deuotione recolimus, etiam fidei constantiam subsequamur. Concede, vt cuius memoriam celebramus in terris, eius beata consortia feliciter consequamur in cœlis.*

Sed in loco, de inuocatione & reliquiis sanctorum, plures huius generis sententias ex Patribus annotauimus, vbi etiam ostendimus, quomodo celebrationes illæ Martyrum sensim cœperint ad superstitiones inclinare.

Martyrum festa non vniuersalia. Obseruandum autem est in illa *Hieronymi* ad Galatas sententia, quod omnia festa Martyrum non vbique in omnibus Ecclesiis celebrata fuerint, sed pro varietate regionum in illis Ecclesiis, vbi & martyria perpessi & tumulati erant, sicut ex panegyricis veterum constat.

Festa primitiuæ Ecclesiæ quæ. XIII. Primitiuæ igitur & veteris Ecclesiæ festa, per annos quadringentos, hæc fuerunt: Primo, Dies Dominica. Secundo, Festum passionis Christi. Tertio, Resurrectionis. Quarto, Adscensionis. Quinto, Pentecostes. Sexto, Natiuitatis & baptismi Christi. Septimo, pro varietate regionum eorum Martyrum, qui in illis locis vel passi vel tumulati erant, memoriæ. Et illa pauca festa, quam simpliciter & pure fuerint in veteri Ecclesia celebrata, ostendimus. Scio autem in sermonibus apocryphis & ἀδήλοις alia etiam festa illis temporibus tribui, sed nos de genuinis & certis veterum scriptis loquimur.

Postea cœperunt festa cumulari. XIV. Post hæc vero tempora magis magisque cœperunt festa cumulari. Vt cum Constantinus apud *Eusebium* lib. 4. c. 43. *(c. 43. l. 4. de vita Const.)* diem solennem ad dedicationem templi a se extructi constituisset, & pace Ecclesiis reddita, vbique templa magnifice extructa dedicarentur: Secuta inde postea fuerunt oppidatim, & vicatim, annua festa dedicationis cuiusque templi. Et Martyrum festa, ex suis prouinciis, per translationes reliquiarum, per vniuersum orbem spargi cœperunt. In Græca Ecclesia Iustinianus Festum τῆς ὑπαπαντῆς, quando puer Iesus in templo a Simeone exceptus fuit, præcepit toto terrarum orbe celebrari. Mauricius Imperator ἑξόδου κοίμησιν dormitionem Mariæ 15. Augusti celebrari iussit, apud *Nicephorum* lib. 17. cap. 28.

Quæ festa tempore Caroli Magni. XV. Concilium Moguntiacum sub Carolo Magno, circa annum Domini 800. Canone 36. numerat hæc festa: Paschatis, Adscensionis, Pentecostes, Natalem Petri & Pauli, Natiuitatem Ioannis Baptistæ, Assumptionem Mariæ, Dedicationem Michaelis, Natiuitatem S. Remigii, Martini, Andreæ, Natalem Domini, Octauas natiuitatis, Epiphaniam Domini, Purificationem Mariæ. Et illas festiuitates Martyrum & Confessorum, quorum in vnaquaque parochia sancta corpora requiescunt. Similiter etiam Dedicationem templi. Hæc sunt verba Canonis. Sed in libris Caroli Magni, vbi hæc constitutio repetitur, additum est; *De Assumptione Mariæ interrogandum relinquimus*; quod diligenter notetur.

XVI. Postea

† f. 467. [illegible]

†† f. 124. [illegible]

Nouem festa in Lugdunensi Concilio.

XVI. Postea in Lugdunensi Concilio, circa annum Domini 1240. sub Innocentio Quarto statutum fuit, qui dies per annum essent feriandi; scilicet, Natalis Domini, S. Stephani, Ioannis Euangelistæ, Innocentii, Syluestri, & octaua Domini, & Theophania, Purificatio Mariæ, Pascha cum tota hebdomada, Rogationes tribus diebus, Adscensio Domini, sancti dies Pentecostes, Ioannis Baptistæ, duodecim Apostolorum, Laurentii, Assumptio Mariæ, Natiuitatis Mariæ, Ecclesiæ dedicatio, sancti Michaelis, omnium Sanctorum, & sancti Martini. Reliquæ vero festiuitates (inquit Canon) non sunt cogendæ ad feriandum nec prohibendæ.

& in decretalibus recensentur.

Gregorius Nonus circa annum Domini 1230. tit. 9. de feriis cap. *conquestus*, de feriis, eundem habet festorum Catalogum, nisi quod addit annunciationem Mariæ, & omittit festum Rogationum, Martini & dedicationis cuiusque Oratorii.

Quibus postea adhuc plura accreuerunt.

XVII. Nec vero hoc numero festorum contenti fuerunt, sed de consecrat. distinct. 3. c. *crucis* additur festum inuentionis Crucis. In Clementinis additur festum corporis Christi: lib. 6. de reliquiis & venerat. Adduntur festa quatuor Doctorum Ecclesiæ. Canonistæ addunt festa Euangelistarum, Marci & Lucæ. Vrbanus sextus instituit festum visitationis Mariæ, quod *Antoninus* dicit, nunquam receptum vel custoditum fuisse. Paulus Secundus instituit festum præsentationis Mariæ. Sixtus Quartus addidit festum conceptionis Mariæ. Alii addiderunt Antonii, Nicolai, Catharinæ festa. Et præterea Episcopi in singulis dioecesibus sua peculiaria habuerunt festa, cap. *pronunciandum* & *conquestus*. *de consecr. dist. 3. c. 1.*

XVIII. Hæc nuda commemoratione tantum annotare volui, vt collatio inter festa primitiuæ Ecclesiæ, & ea, quæ posteris temporibus accesserunt, eo planior sit.

SECTIO III.

De superstitionibus, quæ in festiuitates irrepserunt: & quomodo in nostris Ecclesiis festa religiose obseruentur.

HIsce breuiter ex Scriptura & ex primitiuæ Ecclesiæ historia expositis, facilis & plana iam erit ratio de diebus festis, & eorum celebratione. Licet enim pars sit libertatis Christianæ quod conscientiæ nec sint alligatæ, nec debeant alligari ad certorum vel dierum vel temporum obseruationes, opinione necessitatis, in nouo Testamento: Quia tamen voluntas Dei est, sicut supra ostendimus, vt Ecclesia in singulis locis, aliquando ad auditum verbi, ad vsum Sacramentorum, ad publicas preces, ad gratiarum actiones, atque ad alia communia pietatis exercitia conueniat: Et Paulus vult, vt in ecclesiasticis conuentibus omnia fiant *ordine & cum decoro*, 1. Cor 14,40. Ad euitandas igitur confusiones, & inordinatos concursus, & ne ab ecclesiasticis congressibus homines prorsus abducerentur, sed ad illos magis inuitarentur & excitarentur, certus olim in septimana dies, ex Christiana libertate, ordinis gratia, ad solennes Ecclesiæ conuentus in Apostolica Ecclesia constitutus fuit. Et licet ad illum diem ecclesiastici conuentus, nulla necessitate vel legis vel præcepti, in nouo Testamento alligati sint, barbarica tamen petulantia esset, sine caussa, cum quidem conscientiis Christiana libertas relinquatur, ordinis & concordiæ gratia, nolle morem illum Apostolicæ & primitiuæ Ecclesiæ obseruare, maxime cum ad ædificationem Ecclesiæ faciat & vsurpari possit. Celebrantur sane apud nos singulis diebus quotidiani sacri conuentus: sicut & antiquitus factitatum fuisse, *Origenes* Hom. 2. in Numeros indicat, cum inquit: *Vnam aut duas horas ex integro die deputet Deo, & ad orationem veniat in Ecclesiam, & vel in transitu verbum Dei audias.* Et *Chrysostomus*, 1. Tim. 2. * *Sicut fideles norunt, quomodo diebus singulis mane & vesperi orationes fundatur ad Dominum.* Sed quia non ille iam est feruor religionis in hominibus, vt quotidie frequentes ad *T. I. f. 203.*

Certum diem ad conuentus sacros ordinare, non nocens erat.

(Ee) ver-

* T. VI. in N. T. f. 439. καὶ νῦν ἴσασιν οἱ μύσται, πῶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν γίνεται, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ καὶ ἐν πρωΐᾳ.

verbum, Sacramenta & orationes conueniant, sicut in Actis Apostolorum, & aliquando in primitiua Ecclesia factum fuit: Exhortationibus quidem excitandi sunt, vt sit sabbatum ex sabbato. Sed quia alii necessitate quærendi victus, alii vocationis laboribus impediuntur, plerosque vero pigritia, securitas, iniuria & neglectus religionis abstinet: Vtile igitur est, ad commonefactionem & ædificationem vnum aliquem in septimana diem ita religioni consecrare, vt in eo aliud nihil operis fiat, vel negotii suscipiatur, quam vt in sacrum cœtum, ad auditum verbi, ad perceptionem Sacramentorum, ad publicas preces, ad confessionem fidei, ad gratiarum actiones, ad collationem eleemosynarum, & alia pietatis exercitia conueniatur. Ideo enim tunc a reliquis operibus & negotiis, impedientibus publicum ministerium, cessamus, ne exercitia illa aliquo vel obstaculo vel auocamento turbentur, irrumpantur aut impediantur. Vtque suo quisque exemplo alios etiam, ad publice ministerii reuerentiam, inuitet.

Nec indecens quoque, sub libertate adhuc alia introducere festa.

II. Et quia eodem consilio in veteri Ecclesia, sicut ostendimus, de peculiaribus diuinis noui Testamenti beneficiis, & de præcipuis Christianæ fidei capitibus, festa quædam libere obseruanda, in primitiua Ecclesia instituta sunt, quæ ad commonefactionem rudiorum, institutionem & ædificationem Ecclesiæ pie vsurpari possunt, vt præcipua capita doctrinæ cælestis, per annum, ordine, monstrato vsu, possent proponi, & præcipua beneficia Dei ad memoriam reuocari, vt pro illis in magna Ecclesia, publica & solenni gratiarum actione, Deus celebretur, vtque rudiores ad considerationem & celebrationem talium beneficiorum Dei, doctrina, commonefactionibus & exemplis, institui & excitari possint: Pia sane modestia & modesta pietas, salua conscientiæ libertate, ordinis & concordiæ gratia, ad ædificationem talia festa non grauatim, eo sicut dictum est, modo, obseruabit. Neque enim probari potest petulans illa quorundam confusio, sicut a viro quodam pio & graui me audire memini, qui magna animi offensione alicubi audierat die passionis quendam interpretantem historiam de nuptiis in Cana Galilææ, in die resurrectionis historiam Natiuitatis, in die adscensionis historiam passionis. Non quod peccatum sit, illis diebus de hisce historiis vel loqui, vel cogitare, sed quia in Ecclesia omnia debent ordine fieri, & ad rudiorum ædificationem.

Quomodo festa celebranda sint.

III. Quascunque igitur pias ferias, ordinis & concordiæ gratia, ad ædificationem, quibusque Ecclesiis obseruare iudicatum fuerit, liberum hoc est, modo summa diligentia aduigiletur, vt non tantum labores externi intermittantur, sed multo magis, vt opera carnis euitentur, vtque feriæ illæ Domino vere & solide sanctificentur, illis, quæ sæpius iam exposita sunt, exercitiis, sicut Esaias inquit c. 58, 13. Ita sanctificatur sabbatum, & glorificatur Dominus, *si a sabbato deuerteris pedes, ne facias vias tuas, nec inuenias voluntatem tuam, nec loquaris verbum tuum in die sancto*, sed Dei opus opereris, Ioan. 6, 28. 29.

IIII. Si itaque mens & sententia Tridentini decreti hæc esset: Liberam dierum festorum obseruationem ea deuotione & religione celebrandam, vt ad pietatem inflammandam & augendam seruiret, nemo esset, qui contradiceret. Quia vero abusus & superstitiosæ opiniones de festis illa generalitate videntur vel dissimulari vel approbari, necessario addenda est declaratio. Vt enim festorum celebratio sit deuota & religiosa, & ad pietatem augendam faciat, necesse est, vt abusus & superstitiones taxentur & abiiciantur, atque ita salutaris festorum vsus restituatur.

Abusus & superstitiones in festis.

V. Breuiter autem capita tantum præcipuarum superstitionum annotabimus.

1. quasi dies dominicæ præ aliis insit peculiaris sanctitas.

Primo itaque superstitiosa est multorum opinio, quasi Dominicæ diei & reliquis diebus festis per se peculiaris quædam insit sanctitas, propter quam gratia Dei nunc maior sit, & hominibus magis obuia, quam aliis temporibus: opera etiam, quæ illis diebus fiunt, meliora & sanctiora sint, quam si aliis temporibus fierent, sicut Iudæi fingunt, diabolum diebus sabbati propter eius sanctitatem fugere, & magi etiam superstitiosa opinione sanctitatis dierum festorum ad suas incantationes abutuntur. Sed paullo ante verbis *Hieronymi* ostendimus, dies omnes per se esse æquales, nec alium sanctiorem.

2. est, quasi opus operatum in festis sufficiat.

Secundo, in multorum animis hæret opinio operis operati, quasi per se cultus Dei sit, festis diebus vel a laboribus

bus cessare, vel templa visitare, etiamsi illa non referantur ad vera pietatis exercitia. Quæ superstitio in Iudæorum sabbatis & festis acriter taxata fuit in veteri & nouo Testamento. Sanctificatio enim finis est sabbati, & propter illum finem addita est sabbato vacatio ab aliis operibus, impedientibus aut turbantibus illam sanctificationem.

3. est de meritis feriarum. Tertio, huic cognata est illa superstitio, qua Pontificii feriis peculiaria attribuunt merita, sicut canunt, *vt per hæc festa æterna gaudia adipiscantur.*

4. quasi satis sit festis tantum audire verbum &c. Quarto, taxanda est illa persuasio, quasi satis sit, vel Dominico tantum die, vel in aliis tantum festis, verbum audire, orare, beneficia Dei cogitare, gratias agere, & pietatem exercere, cum festa sint commonefactiones, quid per totam vitam fieri debeat, sicut inquit *Chrysostomus*, Homil. 40. in Matth.* *Quid Sabbato illi opus est, qui per totam vitam suam agit solennitatem, cælesti viuens disciplina, peccata fugiens, virtutes colens? —— Solenniter igitur viuamus continue, nam tunc solum veram solennitatem peragimus, cum spiritualis vitæ continue cultum augemus.* Idem in 1. Cor. 11.† *vigilemus cum Domino, compungamur cum discipulis, oremus, semper id quidem, sed in diebus solennibus potissimum. Namque solennitates & festa ideo instituta sunt, non vt turpitudini seruiamus, nec vt delicta cumulemus, sed vt* T.I.f.169 *illa prorsus abiiciamus.* Ita *Origenes* Homilia in Leuiticum nona, obiurgat eos, qui festis tantum diebus ad Ecclesiam concurrebant.

5. Feriis deleri peccata. Quinto, perniciosior vero est illa persuasio, quod quidam fingunt, feriis deleri peccata, etiamsi nulla agatur pœnitentia, vel celebratis festis libere & impune posse quiduis designari.

6. quod nimis scrupulose opera externa prohibeantur. Sexto, pars quædam est Iudaici fermenti, nimis scrupulose diebus festis prohibere operas externas, quæ vel quando etiam non impediunt publicum ministerium, & exercitia sanctificationis sabbati. A tali scrupulosa enim Mosaica obseruatione nouum testamentum nos liberauit. Ab illis vero externis operibus recte & merito cessare iubemur, quibus ea, quæ ad sanctificationem sabbati pertinent, impediuntur vel turbantur. Illi vero sabbatum præcipue violant, qui otio seu feriis abutuntur ad voluptates, leuitates, crapulam, ebrietatem & quæuis alia flagitia, vnde fit vt nullis ferme diebus Deus grauius offendatur, quam illis ipsis, qui Dei cultui peculiariter sunt mancipati. Christiani igitur Imperatores, Codice de feriis, pie & recte ita sanciuerunt: *Dies festos maiestati Altissimi dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari, nec vllis exactionum vexationibus profanari. Dominicum itaque diem semper honorabilem ita decernimus, & venerandum, vt a cunctis executionibus excusetur, nulla quenquam vrgeat admonitio, nulla fideiussionis flagitetur exactio, taceat apparitio, aduocatio delitescat, sit ille dies a cognitionibus alienus, præconis horrida vox silescat,* &c. §. 11. Et paullo post: *Nec tamen huius religiosæ diei otia relaxantes, obscenis quenquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vendicet scena theatralis, vel Circense certamen, aut ferarum lachrymosa spectacula, & si in nostrum — natalem celebranda solennitas inciderit, differatur. Amissionem militiæ, proscriptionem patrimonii sustinebit, si quis vnquam die festo spectaculis interesse, vel cuiuscunque iudicis apparitor, prætextu negotii publici seu priuati, hæc quæ lege hac statuta sunt, crediderit temoranda,* &c. Et commessationes diebus festis acriter reprehenduntur ab *Augustino*, sicut sententia ipsius citatur, distinct. 44. c. *commessationes.*

Labores vero necessitatis & pietatis in festis non esse prohibitos, ipsum ius Pontificium concedit, titulo de Feriis. Et *Prosper* in carmine recte dicit: epigr. de sabbato, p.m. 583.

Non recte seruat legalia sabbata cultu,
Qui pietatis opus credit in his vetitum.
Non corrumpuntur virtutibus otia sancta,
Tantum a peccatis libera corda vacent.

Septimo, est & hæc pars quædam Iudaici fermenti, quod scrupulose disputant, otium seu ferias festorum inchoari debere a vespera præcedentis diei, & seruari vsque ad vesperam diei sequentis. *7. est de tempore inchoandarum feriarum.* Et quærunt, quomodo excusentur barbitonsores, qui vesperi profesti, post occasum solis, sæpius per aliquot horas laborant. Illæ certe circumstantiæ non habent mandatum aut determinationem in nouo Testamento, cuius hoc tantum genus est, vt ab iis, quæ publicum ministerium, & ipsam sanctificationem impediunt, abstineamus. Ita Paulus Actor. 18,4. cum apud Corinthios nondum prima sabbati celebrarentur conuentus Ecclesiastici, sabbato docebat,

* f.460. T. I. in N. T. τί τοίνυν σαββάτου χρεία τῷ διὰ παντὸς ἑορτάζοντι, τῷ πολιτευομένῳ ἐν οὐρανῷ; ἑορτάζωμεν τοίνυν διηνεκῶς, καὶ μηδὲν πονηρὸν πράττωμεν· τοῦτο γάρ ἐστιν ἑορτή· ἀλλ' ἐπιτεινέσθω μὲν τὰ πνευματικά, καὶ παραχωρείτω τὰ ἐπίγεια, καὶ ἀργῶμεν ἀργίαν πνευματικήν.

† Hom. XXVII. T. V. in N. T. f. 299. γρηγορῶμεν τοίνυν μετὰ τοῦ δεσπότου, κατανυγῶμεν μετὰ τῶν μαθητῶν· εὐχῶν ὁ καιρός, ὁ μέθης, ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν ἑορτῇ· ἑορτὴ γὰρ διὰ τοῦτο γίνεται, οὐχ ἵνα ἀσχημονῶμεν, οὐχ ἵνα ἁμαρτήματα συνάγωμεν, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ ὄντα ἐξέλωμεν.

bat, reliquis vero diebus (atque ita etiam prima sabbati seu die Dominica) operabatur. Et Act. 20,7. Cum prima sabbati conuenissent ad frangendum panem, vsq; ad mediam noctem extracta fuit concio. In veteri Ecclesia, in vigiliis præcedentis diei, aliquando vsque ad mediam noctem perseuerabant, sicut scribit *Hieronymus* in cap. 25. Matthæi. Aliquando media nocte conueniebant, & vsque ad meridiem simul manebant. *Basilius* in Psal. 114. Aliquando, vt tempore persecutionis cœtus antelucanos celebrabant, quos orto die soluebant, sicut *Plinii* Epistola indicat. Et *Tertullianus* meminit *nocturnarum conuocationum*, lib. 2. ad vxorem. Et *antelucanis* etiam *cœtibus* datum fuisse *Eucharistiæ sacramentum*, tradit in lib. de corona militis. Et *Rabanus* scribit: In nocte natiuitatis, ea hora, qua natus creditur Christus, credentes communicasse. Illis ritibus plerisque collapsis, & vigiliis antiquis in pridiana ieiunia conuersis, postea legem fecerunt de festis a vespera ad vesperam otio feriendis ex opere operato. De consecrat. 3. cap. *Pronunciandum*. Et de feriis, cap. *Omnes*.

T. IX. f. 61. — hom. 16. f. 135. — l. 10. ep. 97. — c. 3. f. 532. — c. 4. f. 449.

8 Quod in festis apud Pontificios præcipua haud eveniunt.

Octauo Pontificii celebrationem festorum in eo potissimum constituunt (De consecrat. dist. 1.) vt audiat quis Missam integram, & sacerdoti stipem offerat ad altare. De auditu verbi, de vsu Sacramentorum, de publicis seu communibus precibus & gratiarum actionibus, cum lingua populo ignota Missa celebretur, deque eleemosynis pro pauperibus, non adeo sunt solliciti. Quam horrenda vero sit opinio de sacrificio propitiatorio in actione Missæ, in secunda parte de Missa ostendimus.

9. est Necessitas festorum.

Nono, festorum obseruationem non relinquunt pro ædificatione liberam, sed addunt opinionem necessitatis, sub obedientia debita & sub pœna excommunicationis, ita, vt *mortalissime* (sicut *Bernhardinus* loquitur) dicant peccare eos, qui festa quædam non seruant.

10. Multitudo festorum.

Decimo, vetus est querela de nimis magna festorum multitudine, non quod exercitia pietatis frequentiora damnentur, sed quia vulgus, quod per labores plerunque a multis vitiis arcetur, ex feriis nimium frequentibus occasionem arripit ad compotationes, & alia multiplicia vitia. Sicut *Polydorus Virgilius* conqueritur, multitudinem feriarum lasciuæ & petulanti iuuentuti præbere occasionem ad quasuis morum corruptelas, & addit, de Christianorum festis, in tanta vitæ dissolutione, recte iam posse dici, quod *Tertullianus* de gentilium solennibus sacris olim dixit: *Grande scilicet officium, vicatim epulari, ciuitatem taberna habitu obolefacere, — certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras*, quasi publicum gaudium per publicum exprimendum esset dedecus. Hæccine solennes dies decent, quæ alios dies non decent? Num malorum licentia pietas erit, & occasio luxuriæ religio deputabitur, &c. Cum itaque multitudo festorum non amplius iam ita ad ædificationem faciat, sicut in veteri Ecclesia, recte faciunt, qui suadent, vel multitudinem illam minuendam, vel diebus illis historias Biblicas de festis populo proponendas, post preces dimittendum esse populum ad labores.

de rer. inu. l. 6. c. 8. f. 382. — In apol. c. 35.

11 est, multa de apocryphis festa instituta esse.

Vndecimo, multa instituta sunt festa, de quibus nullæ in Scripturis historiæ extant. Immo de apocryphis, dubiis, incertis, atque adeo commentitiis & falsis narrationibus instituta sunt festa, vt sunt pleræque de sanctis Legendæ. Item, de festo natiuitatis, præsentationis, assumptionis, & conceptionis Mariæ. Illæ enim Legendæ, dist. 15. a *Gelasio* inter apocrypha abiiciuntur. Postea vero apocryphas fabulas, sicut *Augustinus* loquitur, per festa quasi canonizare voluerunt. Et ad confirmationem nouitii & falsi dogmatis, quasi Maria sine peccato originali concepta esset, quod in prima parte refutauimus, festum conceptionis Mariæ instituerunt, quod *Antoninus* dicit, non esse festum niuis.

12 est, festa ob patrocinia Sanctorum esse celebranda.

Duodecimo, vsitata fuit superstitio, pro qua stabilienda & retinenda adhuc præcipue dimicant Pontificii, ideo celebranda sanctorum & præcipue Mariæ virginis festa, vt illo opere mereamur sanctorum patrocinia & auxilia, sicut *Rosarium* inquit: Sancti magis patrocinantur, & opitulantur iis, qui festa ipsorum celebrant. Item, sancti merita sua communicant illis, qui ipsos festiuitatibus honorant. Et quomodo Ethnica prorsus consuetudine illud factum fuerit in Pontificia Ecclesia, supra in loco de inuocatione sanctorum ex publicis ipsorum hymnis, sequentibus & collectis annotauimus, & quam horrenda sit idolomania, ostendimus.

P. I. serm. 19. P. I. 137. a.

13. In festis consecrationes luminarium, herbarum, &c. fieri.

Postremo, ex Agendis Pontificiis notum est, quam superstitiosas consecrationes luminarium, herbarum & aliarum creaturarum exerceant in festis Purificationis & Assumptionis. Item, in vigilia Paschæ. Et quam ludicris vtantur ceremoniis in festo Palmarum, Passionis & Adscensionis. Quomodo etiam veteres ritus, lectiones & conciones de publica pœnitentia, de baptismo adultorum, rebus ipsis dudum abolitis, sine vero ac veteri vsu, pro forma, quod dicitur, retineant, & quasi pro ludibrio habeant, in die cinerum, per Quadragesimam, & festum Paschatis, manifestum est.

VI. Ab-

Quæ festa, & quomodo in nostra Ecclesia celebrentur.

VI. Abiectis vero superstitionibus vera & vtilia veteris Ecclesiæ festa, ad conuentus Ecclesiasticos, ea deuotione & religione apud nos celebrantur, vt non dubium sit, Dei benedictione pietatem inde inflammari & augeri, cum quidem populus doceatur, Spiritum sanctum per ministerium verbi & sacramentorum velle efficacem esse, & Christum velle medium interesse illis, qui in nomine ipsius congregantur, Matth. 18, 19. 20.

Speciatim in ecclesia Brunsuicensi.

VII. Vt enim de hac Brunsuicensi Ecclesia iam potissimum dicam: In scholis quotidiana pietatis exercitia ita instituta sunt, vt conuenientibus pueris semper prælegatur caput aliquod, siue ex veteri siue ex nouo Testamento, addita summaria eius explicatione. Deinde singulis horis pii aliquot hymni decantantur. Præterea singulis diebus certa hora scholastici ad templum accedunt, recitantes publice caput aliquod vel ex Scriptura, vel ex Catechesi, additis piis Psalmorum, Responsoriorum, Hymnorum, Canticis & collectarum precationibus.

Populus vero singulis diebus bis, certa hora, mane & vesperi conuenit, & post decantatos aliquot Psalmos, concio habetur, distributis ordine lectionibus, partim ex veteri, partim ex nouo Testamento. Et concio semper concluditur precibus communibus, & hymno aliquo gratiarum actionis. Præterea singulis septimanis, certo aliquo die, populus frequentior conuenit ad publicas & solennes supplicationes, quæ *Litaniæ* vocantur.

Dominicis autem diebus magna solennitate, frequentia populi, ad decantandas laudes Dei, ad auditum, & meditationem verbi, ad vsum Sacramentorum, ad publicas preces, & collationem eleemosynarum, & alia pietatis exercitia conuenit. Et ordo temporis ac lectionum, ab hora quinta matutina, vsque ad horam quartam vespertinam, ita distributus est, vt pro ratione œconomiæ singuli ex familia certis conuentibus interesse, & pro suo quisque captu aliquid audire & discere possit.

Præterea de præcipuis beneficiis Christi, & de principalibus doctrinæ cælestis capitibus, solennia festa magna deuotione & religione celebrantur, explicatione doctrinæ & publica celebratione beneficiorum Dei. Ita festum Natiuitatis Christi religiose celebratur, vtque tota de hoc articulo doctrina ordine proponi & explicari possit, triduum huic festo, sicut & quibusdam aliis, tribuitur. Die circumcisionis explicatur doctrina, quomodo Christus factus sit sub lege, & tractatur locus de libertate Christiana, & adduntur commonefactiones de auspiciis noui anni. Epiphaniorum die tractatur doctrina & gratiarum actio de vocatione gentium. In festo Purificationis exponitur doctrina, quomodo Christus sit primogenitus inter multos fratres, traduntur commonefactiones vtiles pro puerperis, & dulcissimum Simeonis canticum explicatur. In hoc vero festo, sicut & in aliis, abusus & superstitiones a Pontificiis inuectæ taxantur & refutantur. Diebus Bacchanaliorum historia baptismi Christi proponitur, vt moneantur homines suæ professionis, ne ethnicorum furores illis diebus imitentur. Festum Annunciationis Mariæ propter articulum de conceptione Christi seruamus. Memoriam institutionis Eucharistiæ celebramus die cœnæ. Passionis Dominicæ solennem meditationem die Parasceues celebramus. Eadem ratione festum resurrectionis Christi, adscensionis, missionis spiritus Sancti, & Trinitatis solenniter celebramus. Ioannis Baptistæ & visitationis Mariæ festum, propter historias, complectentes vtilissimas doctrinas, retinemus. Die Michaelis fabulæ Pontificiæ & superstitiones de dedicatione Michaelis & inuocatione, refutantur. Traditur autem Scripturæ doctrina de officiis Angelorum, & publica celebratur gratiarum actio, pro perceptis per totum annum fructibus. Apostolorum diebus historiæ de ipsis Biblicæ populo proponuntur, & deinde ad suæ quisque vocationis labores admittitur. Ita cum singulis diebus ordinarii sint Ecclesiæ conuentus, per occasionem de aliis etiam in Calendario signatis festis, de quibus veræ extant historiæ, continentes vtilem aliquam doctrinam, fiunt commonefactiones. Et præter festiuas illas solennitates, per tempus Quadragesimæ doctrina veræ pœnitentiæ, & historia passionis tractari solet. Præterea singulis anni quadrantibus certi aliquot dies ad solennem Catecheseos tractationem constituti sunt. Et veteris Ecclesiæ morem in certis lectionibus, festiuis diebus tractandis, non pudet imitari, sicut *Augustinus* inquit, in procemio Epistolæ Ioannis: Meministis, *Euangelium* Ioannis *ex ordine lectionum nos solere tractare, sed quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, quibus certas ex Euangelio lectiones oportet in Ecclesia recitari, quæ ita sunt annuæ, vt aliæ esse non possint, ordo ille, quem susceperamus, necessitate paullulum intermissus est, non omissus.* Idem Tractat. 6. in Ioannem dicit: *Anniuersaria solennitate, post passionem Domini, nostis librum* Actuum Apostolorum *omni anno in Ecclesia recitari.* Et tract. 13. dicit: Psalm. 21. *omni anno legi in nouissi-*

T. IX. f. 391.

f. 39.

f. 31.

nouissima hebdomada, intento vniuerso populo.

VIII. De vera igitur veterum & vtilium Festorum celebratione, non habent, quod in nostris merito reprehendant Pontificii. Vtinam ipsi recte curarent de religiosa & deuota veterum Festorum celebratione, ita vt abiectis superstitiosis opinionibus, ad augendam veram pietatem inseruire possent. Iam vero ex vna fidelia omnia sua festa dealbant, tam ea, quæ apocryphis fabulis nituntur, quam illa, quæ in Scriptura Canonica certas & vtiles habent historias. Et superstitiosas opiniones sub titulo deuotionis occultant. Ideo, vt pretiosum a vili, religio a superstitione, eo facilius & rectius discerni posset: Apostolicæ, primitiuæ & veteris Ecclesiæ de Festis sententiam & obseruationem opposuimus Pontificiorum accessoriis superstitionibus, & ostendimus, in nostris Ecclesiis celebrationem festorum, ad exemplum Apostolicæ & primitiuæ Ecclesiæ, restitutam & conformatam esse.

CONCLVSIO.

ET hæc sunt præcipua capita, quæ de residuis Tridentini Concilii locis, de *Virginitate* scilicet, de *cælibatu sacerdotum*, de *Purgatorio*, de *Inuocatione*, *Reliquiis*, & *Imaginibus Sanctorum*, de *Indulgentiis*, de *Ieiuniis*, & *Feriis*, annotanda & explicanda visa fuerunt, quæ explicatio opinione longius excurrit, inde & ideo, quod in singulis locis historiam certaminum, inde vsque ab Apostolorum temporibus, ordine contexere volui. Quæ historicæ obseruationes, quanquam labore non exiguo mihi constiterunt, inter scribendum tamen honesta & pia delectatione ita me detinuerunt, vt existimem, in hoc genere argumenti, explicationes controuersiarum non posse rectius & melius illustrari, quam hac ratione, si fundamentis confirmationum, refutationum, ex Scriptura extructis, addatur talis historica annotatio certaminum de singulis locis. Tales enim historicæ obseruationes recte & solide possunt opponi Pontificiorum clamoribus de veterum testimoniis & sententiis, ostendunt etiam, qua fide, & quo candore, veteris Ecclesiæ autoritatem, suis superstitionibus prætexant Pontificii. Et in prioribus duabus partibus illa ratio non ita tunc mihi in mentem venit, si tamen aliquando editio repetenda & retexenda erit, dabo operam, vt singulis locis talis historica certaminum obseruatio addatur. Et hæ ipsæ obseruationes, quas nunc collegimus, facile possent ex historiis latius extendi, in quo, vt eruditiores diligentius & facilius elaborent, oro, ego simplici filo præcipua tantum annotare volui. Ex illis etiam, quæ *Lindanus* & *Tiletanus* prioribus huius scripti partibus opposuerunt, constitueram quædam addere. Continent enim non parum multa, quibus hæ controuersiæ, quo magis agitantur, non infeliciter illustrari, & Pontificiorum sophismata clarius ostendi possunt. Sed quia nimium hæc scriptio iam excreuit, fiet illud alio tempore, quo editio repetenda erit. Quod si prolixitas quem offenderit, poterit Lectori vel occupato vel fastidienti, per Epitomen quandam, quam adornari curabo, consuli. Deum oro, vt hisce laboribus bono animo & pio studio susceptis, sua benedictione adesse velit, vt aliqua inde vtilitas ad Ecclesiam redeat, Amen.

ADDITIO.

De Adamo Halberstadiensi.

IN loco de Indulgentiis, in descriptione rituum publicæ pœnitentiæ & absolutionis, facta fuit mentio instituti cuiusdam in Ecclesia Halberstadiensi, quod personatum Adamum quendam die Cinerum templo eiiciant, & die cœnæ rursus recipiant & absoluant. In quo cum vestigia quædam veteris publicæ pœnitentiæ & absolutionis, licet in ludicrum spectaculum iam transformata, appareant, visum fuit eius descriptionem ad finem adiicere.

Testimonia Volaterrani, l.7.f.79.b.

II. *Volaterranus* igitur in Geographia, vbi de Saxonia agit, ita scribit: Apud Saxones in Ecclesia Halberstadiensi *quotannis institutum conspicitur inauditum. Die namque Cinerum, sacrificio peracto, facinorosum quempiam, sordidatum & operto capite templo eiiciunt. Is die noctuque discalceatus, vrbem, sacra, templaque salutando, perambulat, tandem post mediam noctem in plateis aliquantulum quiescit. Deinde inuitatus (omnes enim eum inuitant) quicquid apponitur, taciturnus vescitur. Demum in die cœna Dominica* accersitur & *absoluitur*, *pecuniaque collata cumulatur, ac eum Adamum* vocant.

Alciati.

III. *Alciatus* lib. 9. Parerg. cap. 22. ritum istum ita describit: Quæsitum nuper fuit, quænam esset publica pœnitentia, cuius frequens in iure Pontificio mentio est, & quæ solis profanis conceditur, sacris viris prohibetur. Respondi, eam rem satis esse declaratam in Agathensi Synodo, licet vbique hodie exoleuerit, nisi quod Saxones, vrbe Halberstadiensi, eius imaginem etiamnum seruant: Ibi singulis annis ex plebe aliquis eligitur, quem grauioribus noxis inquinatum

tum putant, hunc ferali habitu, & obuoluto capite, cineralium die in templo statuunt, & peractis sacris eiiciunt, donec 40. dies, per vrbis compita, vagus & mendicans errauerit, interim diuinas ædes eum ingredi fas non est: qualemque cibum, sibi vel ab æditius vel aliunde oblatum non aspernatur, neminem alloquitur, non indulget somno, nisi post concubiam noctem, idque in media via. Die Iouis, quæ Dominicæ cœnæ dicata est, ad templum reducitur, ibi a Sacerdote solennibus quibusdam ceremoniis absoluitur, & a confluente illuc populo stipem accipit. Adamum hunc vocant, & omni crimine expiatum credunt: quem ritum mirabilem Pius Pontifex, institutum inauditum Raphael Volaterranus, appellant: ego olim vulgarem, & ex veterum decretis acceptum scio. Sic enim publica pœnitentia peragi solebat, videnturque mihi sacrosancti illi Patres hac in re veterum Græcorum sacrificia quadantenus imitari. Siquidem apud interpretem Lycophronis relatum est, cum vrbs aliqua pestilitate aut fame, vel maiore vi atque calamitate affligeretur, consueuisse hominem in ea fœdissimum perquiri, quem caseo cum placenta & caricis allectum, septies virgultis quibusdam circa pudenda verberatum, tandem facta scrobe comburebant, eiusque cineres in mare proiiciebant, sic expiari ciuitatem existimantes.

Beati Rhenani.

IV. *Beatus Rhenanus* ritum hunc ita describit: Singulis annis eligitur aliquis ex plebe, qui Comœdiam pœnitentis & confitentis agat. Is in capite ieiunii quadragesimalis ad templum adductus, in cultu lugubri, & qui pœnitentem deceat, nimirum caput obuolutum habens, post sacrum inde eiicitur, perque totos illos 40. dies nudis pedibus vias vrbis terit, templorum muros circuit, tantum non subintrat, nec cum quoquam sermonem miscet. Canonici huic cibum præbent, quem ille qualemqualem boni consulit. Non indulget somno, nisi post mediam noctem, idque in plateis. At in die, quæ Dominicæ cœnæ dicata est, ad templum reducitur, & a Sacerdote, non absque longis, sed pulchris ceremoniis absolutus a plebe stipem accipit. Hunc Adamum vocare solent.

Quid hodie ex ludicris istis ibi retineatur.

V. Hoc tempore pauper aliquis, mercede a Canonicis, ad agendam comœdiam illam publicæ pœnitentiæ & absolutionis, (sicut *Rhenanus* loquitur) conducitur, qui pulla veste, & oblongo pileo, in ambitu templi, taciturnus vel obambulat vel sedet, & cum libet, dormit, in Canonicorum vero ædibus bene pascitur.

De ceremonia eiectionis.

VI. Ceremonia autem eiectionis & receptionis ita se habet.

Post cinerum ceremoniam eiiciendus est pœnitens ab Ecclesia, & tali modo increpandus: *Ecce eiiceris hodie a sinu matris tuæ S. Ecclesiæ, propter peccatum tuum, sicut Adam primus homo eiectus est de Paradiso, propter transgressionem suam.* Et Chorus canit Responsorium; *in sudore vultus tui,* &c.

Quomodo pœnitentes offerantur Episcopo.

Feria quinta, den grünen Donnerstag/ hora 7. egrediatur pœnitens de loco, vbi pœnitentiam gessit, vt præsentetur Ecclesiæ. Sedente autem Pontifice pro foribus Ecclesiæ eminus cum Archidiacono, pœnitentibus iussum illius in atrio Ecclesiæ præstolantibus, antequam eos offerat, postulat Archidiaconus his verbis: *Adest, o venerabilis Pontifex, tempus acceptum, dies propitiationis & salutis humanæ, qua mors interitum, & vita æterna accipit principatum, quando in vinea Domini Zebaoth sic nouorum palmitum plantatio facienda est, vt purgetur execratio vetustatis. Quamuis enim a diuitiis bonitatis & pietatis Dei nihil temporis vacet, nunc tamen & largior est per indulgentiam remissio peccatorum, & copiosior per gratiam assumptio renascentium, augemur regenerandis, crescimus reuersis, lauant aquæ, lauant lachrymæ: Inde est gaudium de assumptione vocatorum, hinc lætitia de absolutione pœnitentium.*

Forma publicæ confessionis.

Inde est, quod supplex populus tuus, posteaquam in varias formas criminum, neglectu mandatorum cælestium, & morum probabilium transgressione, cecidit, humiliatus atque prostratus, prophetica ad Dominum voce clamat, dicens: Peccaui, impie egi, iniquitates feci, miserere mei, Domine, Euangelicam vocem non frustratoria aure capiens: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Manducauit, sicut scriptum est, panem doloris, lachrymis stratum rigauit, cor suum luctu, corpus afflixit ieiuniis, vt animæ suæ reciperet, quam perdiderat, sanitatem. Vnicum itaque est pœnitentiæ suffragium, quod & singulis prodest, & omnibus in commune succurrit. Dum ergo ad pœnitudinis actionem tantis excitatur exemplis, sub conspectu ingemiscentis Ecclesiæ, Pontifex dicat: *Iniquitates meas agnosco,* &c. *Auerte faciem,* &c. *Redde mihi lætitiam.*

Petitio absolutionis.

Quo itaque supplicante, iterum subiungit Archidiaconus: *Redintegra in eo, Apostolice Pontifex, quicquid diabolo suadente corruptum est, & orationum tuarum patrocinantibus meritis, per diuinæ reconciliationis gratiam, fac hominem proximum Deo, vt qui antea in suis peruersitatibus sibi displicebat, nunc iam placere Domino in regione viuorum, deuicto mortis autore gratuletur.* Tunc dicat Pontifex: *Venite,* & Archidiaconus ex

parte

parte pœnitentium : *Flectamus genua.* Tunc omnes pœnitentes genua flectant.

Cantat Clerus : *Venite filii, audite me, & timorem Domini docebo vos,* &c.

Quomodo recipiantur pœnitentes.

Interim pœnitentes manuatim a plebanis Archidiacono, ab Archidiacono reddantur Episcopo, ab Episcopo Ecclesiæ : Vbi prostrati iaceant. Deinde imponat Episcopus Antiphonam : *Cor mundum,* &c. Tunc prostrato Episcopo, addatur Litania, in qua ter dicatur : *vt pœnitentem istum benedicere & reconciliare digneris.*

Orationes pro absoluendis.

Postea dicantur preces hæ : *Saluum fac seruum tuum, Domine, Deus meus, sperantem in te. Conuertere Domine vsquequo, & deprecabilis esto super seruo tuo. Mitte ei, Domine, auxilium de sancto, & de Sion tuere eum. Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluum fac eum Domine, ne confundatur, quoniam inuocauit te. Ne memineris Domine,* &c. Oremus, &c. *Famulum tuum quaso Domine, confugientem ab ira tua ad te, paterna recipe pietate, vt qui tua Maiestatis flagella formidat, de tua mereatur venia gratulari, per Dominum,* &c.

Forma publica absolutionis.

Frater N. Dominus noster Iesus Christus, qui dixit discipulis suis, Quacunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quacunque solueritis super terra, erunt soluta & in cælo : De quorum numero quamuis indignos nos esse voluit, ipse te absoluat, per ministerium nostrum, ob omnibus peccatis tuis, quacunque cogitatione, locutione atque operatione negligenter egisti, & a nexibus peccatorum absolutum perducere dignetur ad regna cælorum, Amen. Hic aspergat eum aqua benedicta, & thurificet, & postea dicat : *Surge, qui dormis, & exsurge a mortuis, & illuminabit te Christus.*

Admonitio post absolutionem.

Postea surgant pœnitentes & moneantur ab Episcopo, vt quod pœnitendo diluerunt, iterando non reuocent. Tunc faciat sermonem, &c.

c. in capite.

v. Panopl. l. 4. c. 26. f. 225.

VII. Hæc ex libro Agendorum ad verbum descripta, ostendunt esse veterem illam formam publicæ pœnitentiæ, & publicæ absolutionis, quæ describitur in capite nono, Agathensis Concilii, & citatur dist. 50. Postea collapsa disciplina publicæ pœnitentiæ, substitutum est spectaculum illud, vt Dauus aliquis comœdiam confitentis & pœnitentis agat, sicut *Rhenanus* loquitur. *Lindanus* addit, Traiecti Batauorum, populum totum templo eiici, & e vestigio ad pœnitentiam per Archidiaconi vmbram reuocari, & in templum reductum, post preces publicas, ac manus Episcopalis impositionem, absolui & reconciliari, &c.

Cum autem scriptum sit : *Nomen Domini non esse in* vanum assumendum, cogitet Lector, qualis sit profanatio, verbo absolutionis in Ecclesia ita ludere, sicut histriones in comœdiis solent facere. Potius opera esset danda, vt publica pœnitentia, confessio & absolutio ad veterem ac verum vsum restitueretur.

APPEN-

APPENDIX,

I.

EXCERPTA

ex

EPISTOLIS ET OBSERVATIONIBUS
FRANC. DE VARGAS,
PETRI DE MALVENDA,
ac quorundam Hispaniæ Episcoporum;

II.

EXCERPTA

ex

EDVARDI STILLINGFLEETI
CONCILIO TRIDENTINO AD TRADITIONEM CATHOLICAM EXAMINATO AC REPROBATO,

complectens.

I.

EXCERPTA
ex
EPISTOLIS ET OBSERVATIONIBUS
FRANC. DE VARGAS, PETRI DE MALVENDA,
ac quorundam Hispaniæ Episcoporum, e Concilio Tridentino
sub IVLIO III. *Pontif. Rom. scriptis*,
&
A MICHAELE VASSORIO,
Gallice,
A IONA CONRADO SCHRAMMIO
Latine
conuersis ac editis,
ad certos reuocata titulos.

§. I.

TRIDENTINI faciem CONCILII merito miseram, peruersamque dixeris.

§. II.

1. *Neque enim Pontifex animum, vt errores ac abusus ecclesiæ, curiaque Romana tollerentur, induxerat.*

Vargas p. 315. Videndum, qualem nobis reformationem dederit Pontifex. Quid sperem ego, quod certe exiguum est, ab ipso, vel legato, iam puto me scripsisse.
v. & infra §. III. *n.* 5.

2. *Sed caussas sua ex voluntate, vtilitateque tractari voluit.*

Vargas obseru. p. 51. Vt dicam, quod res est; Romæ habetur concilium, & quæ Pontifex ibidem præscripsit, hic executioni mandantur. Quicquid in negotiis difficillimis constituitur, diu ante Pontifex iussit, vna cum Cardinalibus ad seligendas res concilii destinatis. ——— Facile tamen colligere licet, Pontificem, & qui accedet, Legatum, caussas ex voluntate sua tractaturos. Facient illi, quod videbunt in vsu fore; immo forsan consilia capient adhuc magis proposito coniuncta. ——— *& paullo post p.* 52. Quanquam aliam caussam præuertat, neque ipsi, qua facultate polleant, inspexerimus, vel nullo tamen labore intelligitur, non esse intentionem Pontificis aliam, quam vt imperium omnino perfectum concilio inducat.

3. *Ita quidem, vt si res ad nutum suum haud succederent, concilio finem facere maluerit.*

Vargas, p. 255. Pontificem nosti, Domine, ad duo potissimum omne suum consilium intendisse: alterum videlicet, vt in ambiguo concilium suspenderet: atque hoc præcipuum est: alterum vero, vt si qua res priori via haud succederet, post prompte & succincte ad extremum idem concilium perduceret. Iugum enim hoc est perquam graue Pontifici, quod excutere adeo anhelat.

§. III.

1. *Legati vero in concilio dominabantur, ac libertatem sane omnem supprimebant.*

Varg. obseru. p. 38. 39. 40. Haud unquam video, quæ mala potius adumbrare queam, quæ ex ipsa hac ratione, concilium ad propositum trahendi, profluxere. Sub prætextu ordinis inibi stabiliendi, arbitros se dominosque legati Pontificis totius concilii reddiderunt. Nunquam vel profertur aliquid, vel sub incudem vocatur, vel denique definitione decipitur, quin omnia eo tempore, eoque fine fiant, quibus his complacet. Mandatum sequuntur, singulis fere Roma ad se transmissum momentis. Libertas est, de qua verba faciunt copiosissima, & factis negant. Non est nisi fraus quædam & dissimulatio, quicquid consiliorum volutant. Quam reliquam faciunt libertatem, chimæra. Quod omne adeo liquet vt vel ipsius Pontificis milites mercenarii concesserint, & dolorem ideo in piorum consessu sint testati. Libertatem loquendi sæculi prauitas & præsens rerum facies expellunt. Et secretis tantummodo in locis malis licet ingemiscere. Quæ quidem in genere dicta, vt exemplis peculiaribus probem, obseruata quædam præcipua, vt in concilio euenerint, commemorabo.

1. Non solum cum honore præesse cupiunt legati Pontificis, de quo tamen nemo cum ipsis litigaret, quoniam iniustum essent interdicere: sed & cum auctoritate & imperio. Semper isti in exemplum sibi proposuerunt Concilium Lateranense, quod sub Leone X. celebratum, quasi hæc synodus Politica magis, quam Oecumenica, prout ante appellaui, modum aliis poneret, vtpote in generalibus Conciliis constituenda. Quod identidem cum concilio Tridentino comparatum sit, nostri illi propugnant; & quod pariter inseruiat firmandis postulationibus Curiæ Romanæ, quemadmodum pro iisdem in hunc vsque diem pugnatum sit; in præiudicium insigne tamen & detrimentum auctoritatis, quæ huic concilio æque & succedentibus imposterum erit exhibenda. Ex pluribus quidem hoc liquet. Inprimis tamen ex illo, quod sufferre noluit decretum in vestibulo proponi, quod synodus ecclesiam vniuersalem repræsentaret. Talis etiam est cupiditas, inserendi iisdem decretis, sæpiusque iterandi, *Legatos his cunctis rite conficiendis præfuisse: præsidentibus eisdem tribus Apostolicæ sedis Legatis:* quæ nouam dant loquendi formulam, cui certe aliquid maioris consilii subest. Periculum tamen præsentissimum inuoluit restrictio singulis de reformatione decretis adiecta: *salua semper in omnibus sedis Apostolicæ autoritate &c. conf. & p. 40. 41. cum seq.*

Id. ib. p. 46. Hæc demum, Legatos fandi libertatem Patribus haud permittere, neque inde liberum dici posse conuentum.

Id. p. 90. Inter exempla suppressæ in concilio libertatis hoc vnum nunc ponderabis. Si quis opinionem Legato non conformet, vel quorundam, saltem persuasionibus, male eum ad rem dicere: nec vero sana doctrina informatum, sed nescio vnde, quæ afferat, hausisse obiiciunt. Sic maxima pars negotiorum non vulgaribus præiudiciis agitur.

Maluenda p. 117. Legatus concilio dominatur. Idem impedit, ne maiora in quibusdam conficiantur, vtut prostet Pontificis consensus. Qua sibi ratione videtur rem gratissimam facere Pontifici & Cardinalium Collegio. Satis hoc fuit ex illis impedimentis percipere, quas moueri aliquando circa communionem sub vtraque cupiebat, ne in aliud tempus hæc materia reiiceretur. Abitum minabatur, vt assensum cohiberet.

Et paullo post p. 118. Nec vero verbum fecit nostri ergo (*Elector videlicet Moguntinus,*) adeo percussus videbatur minis legati, ipsum potius hinc emigraturum, quam vt maiora vellet indulgeri: metuque abactus, quo omnem e concilio libertatem sublatum iri, si morem inueherent, decisionem examinatarum quæstionum differendi, falso idem Legatus inculcauerat.

Vargas p. 154. Nihil per se ipsum exequi potest concilium. Autoritas eius deturbata, adempta libertas, imperium vero tenet legatus ac sua potestate gubernat.

Maluenda p. 161. Faxit Numen clementissimum, ne mala hinc maiora oriantur, quam bona extiterunt, præsertim in Germanos, qui hoc loco degunt. Iam tum eos adeo video offensos, vt nunquam mihi patiar persuaderi, submissuros se concilii pronunciatis atque his legitime delaturos: inprimis cum paruam viderint libertatem sibi in illo relictam, & Legatum potius absolute omnibus dominari.

Vargas p. 167. Certiorem tamen breuiter te fieri oportet, quod Legatus idem semper nobis appareat. Ita fore periculum erat. Homo est, qui frontem insigniter perfricuit, homo cuius vel superbiam vel audaciam in digerendis a se rebus concilii vix fere sermonibus mihi licet exprimere. Vbi nos timidiores animaduer-

aduertit, omnique adhibito studio, ne ægre Pontifici faciat, Imperatorem cauere, auget terrores & importunis clamoribus incutit. Episcopos seruorum more habet. Minatur & iurat per vices, se nos relicturum. Modi isti sunt, quibus sibi ac desideriis suis solet satisfacere. Cetera & imposterum obtinebit.

Idem p. 182. Facit omnia Legatus & quæ bona putat, suomet arbitrio disponit, neque vel numerat vel ratione ponderat Theologorum atque Episcoporum argumenta. Eandem artem vbique exercet, vt celeritate omnia exequatur. Quæ longe ante excutiendæ erant atque determinandæ quæstiones grauioris momenti, ad postremam congregationem remittit, vbi demum minima pars intelligit, aut satis perpendit, quænam tractentur.

Id. p. 191. 192. Mirare, Domine, eximiæ scilicet hoc in concilio libertàtis exemplum. Posteaquam Legatus superiori congregatione decreta de Reformatione exposuisset, inter hæc vnum *de commendis* cupiebat approbari: sed scopo suo excidit. —— Præsules erant, qui se nullo modo comprobare articulum Legati, haud dissimulabant. Præ ceteris vero in hæc verba dissoluebatur Episcopus Virdunensis, homo probus atque integerrimus, nihil ita reformatione profuturos, quæ indigna concilio esset, ac parum hoc tempore opportuna. Commendas bona ecclesiastica deuorare subiungebat; sed cum postea reformationem saltem simulari in sermone ipsi excideret, adeo sese in proposito contra bonum illum episcopum obfirmabat, vt acerbissima quæque Legatus atque iniquissima in eundem euomeret & quæ omnem erga conuentum reuerentiam excedebant, atque libertatem tantæ hominum frequentiæ congruam impetiissent, nisi diuina restitisset potestas. Pro imprudenti Præsul iste & pro inepto, quin & tantum non pro puero habebatur, & nescio quæ iniusta præterea in ipsum dicebantur. Ne quidem purgantem sese æquo animo admittere volebant, sed scire se modum, quo pœnis lueret istam suam temeritatem comminabatur. Miser iste, quasi insigne contra Deum sacrilegium commisisset, aliorum societate penitus priuatus erat.

Episcop. Auriensis p. 208. Descendens ad Archiepiscopum Treuirensem, cum propositis de reformatione decretis hic sententiam diceret, Virdunensis hunc sibi articulum noxium præsertim videri, atque reformationem hoc modo obtendi saltem & ostentatione præferri, haud obscure prodidit. At vero tam acerbe dicta hæc legatum Pontificis affecerunt, vt continere se altero die haud potuerit, quin in eundem Virdunensem episcopum dura satis atque iniusta eiiceret. Nescire eum, quæ dixisset, nec præsentis materiæ gnarum, inter alia exprobrauit. Sed nihil ad hæc Episcopus tum respondit. Cum vero suffragium alio die ab ipso dandum esset, sese liberare vitio atque ignorantia, quæ Legatus obiecisset, studio videbatur. At legatus, cum audire debuisset, tacere iussit, neque vltra rem propositam oratione progredi. Episcopus non esse hæc, inquiebat, libertati conciliorum congrua, seque paratum esse primo quouis tempore, quo permitteret Imperator, discedere. Verum institit contra Legatus, non esse hoc loco de discessione loquendum, quin potius ad rem fore, vt curarent interim, quæ partibus ipsius essent imposita.

Vargas p. 315. Sumsit iterum Legatus concilii sigillum, non esse illud in potestate synodi, persuasus. Certe nihil vnquam inconuenientius Cardinalis potuisset suscipere. Hoc saltem deerat, vt nullam crederet orbis fuisse Concilio a ministris Pontificiis relictam auctoritatem. Ex eodem fonte profluxit, quod nollent Pauli III. legati concilium proprio suo nomine Galliæ ac Portugalliæ regibus respondere. Nemini ab hoc scribendum ducunt, quisquis etiam fuerit. Qua potissimum labem hanc iuuare liceat, vix conspicio. Sic enim, cum ministri Pontificis sigilli potestatem occupauerint, quotcunque etiam sint Episcoporum, qui scripturi sunt, nomine tamen ecclesiæ vniuersæ, quæ congregata est, haud vnquam fieri volunt. Si hæc resciuerint Protestantes, quid facturos arbitremur? *conf. etiam p.* 317.

Maluenda p. 324. Crede, Domine, totus artibus patet Legatus. Nihil est, de quo lites haud moueat. Mirum est, quanta arrogantia efferatur, dum saltem leuiora obiiciunt. Sed hæc tantum vlteriorum inhibitio est. Rarius enim fieri vult & veneratione maiori, si quid grauis momenti contra se adducant Legati; in facilioribus autem & obuiis adeo tenacem præbet, vt sine querimoniis nihil apud ipsum efficiamus.

Vargas p. 341. Aliud caput adiicere idem conatur, quo de iure Pontificis supra concilia statuatur. Cumque eidem obicem ponerent hoc nomine Doctores, quod non deceret materiem afferre, quæ nec examine Theologorum, nec dissertationibus horum diiudicata, ac plures concitatura foret, facta definitione Lega-

tus, præterquam fas erat, grauiter ferebat. Solus cum responderet Episcopus Auriensis, se paullulum hac de re dubitare, adeoque eandem examinaturum, more valde insolenti ac indigno eum excepit Legatus: hæreticum esse, qui de fide hæsitet, neque ab hoc numero ipsum fore eximendum.

Ep. Auriensis. p. 362. Episcopi nostri nil magis exoptant, quam vt libera sibi de quacunque re sentiendi potestas relinqueretur ——

Vargas p. 375. Si enim obtineat sua Legatus, non sine ecclesiæ, Cæsarisque infelicitate accidet. Inusitata certe ac valde iniusta videntur, sub imperio tanti Principis tantam insolentiam virum hunc, tantamque violentiam circumferre.

& p. 377. Peruersa machinatur Legatus, quo simul absoluat. Sententias conquirit & tantum sibi laboris imponit, ac si de vita periclitaretur. Honori enim summo ducit, sine hac in re potiri. Equidem quod ad Nuncios, saltem episcopus Veronensis non approbat, doctrinæ concilii hos articulos immisceri: inprimis vero locum illum, cuius dispensatione &c. cum plane non conueniat. Sed Legatus parum æque Nuncios, vt alios curat, vt a proposito vel tantillum discedat.

2. *Quin multa nec cum ipsis communicabant Episcopis.*

Vargas p. 99. Non loquor de Patribus in genere. In partem caussæ non veniunt isti, nec enim cum illis communicari solet. Primo tantum intuitu aspiciunt ac probant omnia, neque ad hoc viros quicquam affertur, nisi dum paratur ad editionem. Istæ artes sunt, quibus res succedat.

Id. ib. p. 101. Quomodo sua curent Episcopi, nunciaui. Nihil sub incudem reuocant, rerum enim omnium ignari sunt: sique fiunt participes, morem solum vel consuetudinem sequuntur, qui communicant, quæ in omnibus ratio est.

Idem p. 416. Magno numero se die hesterno congregarunt Episcopi Hispani, atque ad Legatum quatuor exinde deputandos censuerunt, ad ipsum simul & ad Toletanum ceterorum vice dicturos. Eram cum oratore nostro, cum ad hunc isti se reciperent, sibique parum honorificum, quod nullius caussæ iam fierent participes, neque secum consultare Legatum —— conquererentur. Rem putabant episcopis totique eorum conuentui summam inferentem iniuriam, testari abunde, quam parui Patres pendantur, omni libertate iam propemodum destituti.

3. *Theologos vero in conficiendis decretis, ac constituenda doctrina plane non adhibebant.*

Maluenda p. 162. Nunquam accersuntur Theologi, cum de canonibus agitur in lucem emittendis, aut concilii doctrina, etsi plurimi episcoporum, atque inter hos Veronensis, Legato, prout ego inaudiui, consuluerint.

Vargas p. 182. Inter alia ego obseruaui, missos ab Imperatore Theologos eximios in hunc locum, ex quibus Decanum ac Doctores Louanienses præstantissimos omnium iudicamus, cum quod scientiam attinet, tum quod mores probatissimos. Nec tamen adhibent vel vnum horum in consilium, quando doctrinarum formulæ sanciendæ sunt: quo forte explorarent, an quæ de illis essent monenda. Omnes hoc grauius animaduertunt: gliscent indignationes. Minorique exinde fulget claritate concilium atque exilis est autoritas. Plures occasionem inde oblatam arripiunt, vt aspernentur decreta, ac dicere haud amplius vereantur, esse, quæ discussione magnopere indigeant. ——— ——— Quoscunque Theologorum peritissimorum extrema hac mundi senecta consulere debuissent Patres, isti alio non prosunt, quam vt horæ spatio disputent, singulis sessionibus. Posthæc ne nominantur quidem, sed postquam auditi sunt, dimittuntur.

Episc. Auriensis p. 209. Post aliquot dies in ædibus suis idem Elector Coloniensis repetiuit. Non parum se commotum ibidem testatus est, quod libertatem ad tam angustos limites adstringi in concilio vidisset, cum de eo potissimum cogitaretur, vt reformationem quisque iuuaret: ac tam exiguo pretio pendi Theologos, & qui præterea bonis litteris essent ad docendum eruditi. Ne quidem canonum seriem dari ipsis: sed tantum de hæresibus in publico esse perorandum. Et sane certissimum est, omnes nos æque optare, vt ad concilium non solum admittantur, sed & audiantur Theologi, cum supra canones est definiendum.

4. *Romam contra singula ad Pontificis arbitrium referebant.*

Vargas obseru. P. I. p. 38. Mandatum sequuntur, singulis fere Roma ad se transmissum momentis.

Id. ib.

Id. ib. p. 41. Paucis: ſtudium eo Legati vnice contulerunt, quod ad exequendum mandata faceret Romæ ante accepta.

Id. ib. p. 51. Nec enim aliud cogitant, quam omnes aſtutiæ, artificiique modos intendere, quibus res trahant ad Pontificis libidinem. Ita quidem vt nihil intereſſe videam, Romæne ſolus Papa cum ſuis deliberet, an Patres hac ratione congregauerit. Vt dicam quod res eſt; Romæ habetur Concilium, & quæ Pontifex ibidem præſcripſit, hic executioni mandantur. Quicquid in negotiis difficillimis conſtituitur, diu ante Pontifex iuſſit, vna cum Cardinalibus, ad ſeligendas res Concilii deſtinatis. Et vero dixerit quis, nos hic viuere, non in concilio, ſed Epiſcoporum conuentu.

Id. ib. P. II. p. 59. Quoniam porro certum eſt, quod a me ante ſignificatum, Romæ nempe concilium reuera teneri, Tridenti vero, quæ illo in loco conſtituta, ſuum ſortiri demum effectum, &c.

Id. p. 176. Virtus eius potiſſima, vt proiiciendo in medium litium ſemina, argumentum Romam arte egregia transferat. Hunc finem ſibi primo omnium tenet præfixum: neque diuerſum ab eo ſolet intendere, vbi de reformatione eiuſque partibus ſermonem iniicit.

Id. p. 301. Romam iſta ſedulo mitti ſolent, vt Pontificis exploretur ſuffragium.

5. *Vbi deſperata erant omnia.*

Varg. obſeru. P. I. p. 47. Pudor non erat, Romæ iterum reſcindi, quod & in conſpectu totius orbis atque concilii facere vniuerſi haud dubitarunt, quæ Tridenti erant determinata. Iucundum nempe videbatur & vel maxime decorum, animum nullo fractum timore præ ſe ferre, quando per concilium decreta edebantur Curiæ Romanorum aduerſa.

Id. p. 152. Sed nec Romæ plus valitura facile eſt, vt credam. Viſu enim vtrobique deſtituuntur. Firmiter ibidem inierunt, nunquam ſe curaturos, præterquam quæ mundi huius ſunt & tribunali proficua. Vtut cuncta perierint, a propoſito tamen nequeunt diuelli.

Id. p. 168. Nihil quicquam hominum profici prudentia, abunde exploratum eſt. Oleum atque operam Cæſar profundet, Pontificem & Miniſtros pluribus ſollicitando. Surdo canitur & lapis decoquitur.

6. *Tum quam maxime fraudibus ac per inſidias agebant.*

Vargas Obſ. 1. *p.* 38. non eſt niſi fraus quædam &c. *v. ſupra §. III. n.* 1.

Id. ib. p. 40. Quemadmodum porro legatorum conſuetudo erat, negotia eo ſucceſſu pertractare, vt quaſi longe aliud agendo tanto omnia felicius, ad votum ſuum pertraherent, & iuſſa, quæ ſecreto acceperant, exequerentur: ita in tres claſſes Patres diſtinxerunt, quarum vnicuique cum congregationem diuerſam faceret, vnus e Legatis præſideret. Singulis his tales deſtinarunt, quos capiti ſuo Legati nouerant ſeſe optime omnium accommodaturos. Sic interdum accidit, vt ſeparatim eodem tempore ac eandem quæſtionem examinarent omnes: & maiori hic artificio legati vſi ſunt, quam vel cogitatione aſſequaris. Eo nempe ſe præſertim applicuerant, vt cuinam factioni ſtuderent epiſcopi, prius cognoſcerent ipſi & opiniones eorum expenderent. Poſtmodum quotidie ad occaſum ſolis iidem coierunt, quæ didicerant, deliberaturi. Hinc demum ad conatus perficiendos progreſſi Romam litteras conſcripſerunt, nec tamen agere interea deſtiterunt, ſed ſubinde ad partes ſuas quoſdam Patrum artificio ſuo commouerunt, vt a conſiliis diſcederent. Adeo vſque hæc durarunt, vt fallacia poſtremo innoteſceret. Et iſti quidem eo magis ad perniciem ſpectabant conatus, pluſque adeo ad ſupprimendam libertatem conferebant, quod ſub nomine religionis & neceſſitatis publicæ, quibus tam diuturnum exigeretur ac frequens examen, ſeſe commendarent: nimirum, quia falli, labi, decipi humanum eſt: ſed ſub ſpecie religionis turpiſſimum atque execrabile.

Id. ib. p. 43. Sæpe ſic cogitationum ſuarum copiam ſtatim fecerunt Legati, quamprimum rem ipſam obiecerant examinandam. Sæpe etiam negando præuerterunt, quos affirmaturos nouerant quæſtionem. Contigit item, vt quorum haud leuis fuit notandi circumſpectio, quos in rem Papæ haud dicturos animaduertebant Legati, verba ſua oratione interuerterent, atque medium rumperent ſermonem

nem sibi ex asse haud respondentium, eumque in finem nunc mollius, nunc vero grauius ac maiori cum vehementia contradicerent: vt qui imposterum sententias erant collaturi, scire possent, quomodo eæ forent concipiendæ. Omnes vel proniori affectu vel durius excipiebantur, qui dicebant. Qua ratione, vt fine eo melius potiri possent, tot machinationes ac fraudes, adhibuerunt, vt fieri nequeat, dum quis vel auditu solum percipit, & æqua ratione intuetur, quin iusto quodam dolore, acerbissimoque inde corripiatur. Erat in generali aliquando congregatione homo quidam satis audax, qui hostes occultos & vulpeculas dicebat, quotquot ecclesiam per Concilium præsentari, illis cupiebant, quæ decernenda erant, præmitti. Neque hæc appellatio displicuit. Quin potius rem prætermiserunt, vtut non solum grauissimam concilio offensionem præberet, sed & viris optime meritis, qui tanta ignominia fuerant affecti. Nec tamen posthæc omiserunt, quanta verborum copia poterant, libertatem commendare. Quicquid modo loquerentur, inserendum illud erat, *Patres, Patres libere dicant*. Sed reuera equidem concipere nequeo, quo animo, aut qua fronte ita vel dicere isti, vel agere ausi.

Id. ibid. p. 47. 48. Nihil erat, cui diligentius Legati inuigilarent, quam vbi reformationem acriorem præsertim sibi turbare licebat & cura ideo præcipue fuit, Episcoporum consilia expiscari. Vide vero, qua ratione ad finem hunc aspirauerint. Primo quidem verbis haud obscure indicabant, quam promti essent, ad labores pro reformatione etiam grauissimos subeundos. Et in meliorem horum probationem dixerunt, tempus iam denique salutem omnibus promittere. Postmodum ab Episcopis Hispanis præcipue petierunt, vt secum annotationes communicarent, quas abusibus ipsi & modo iisdem occurrendi substituissent: has enim instar regulæ ac instructionis sibi posse seruire. Episcopi igitur, rem ita probe confectam rati, optima fide tradiderunt obseruationes & quæ animo voluerent, haud ægre aperuerunt. Sed hæc eorum sinceritas eo tandem profuit, vt Legatis de mente simul Episcoporum & per quas dispertiti, Prouinciarum consiliis constaret. Neque hæc quin confestim ad Curiam Romanam transmitterent, vnquam defuere. Ac certe demum innotuit, Legatos eodem tempore studio excubuisse contra propositiones, quarum expeditio imminebat. Erat, qui episcopis hæc retia præmonstrabat, quæ facilis omnino via esset incurrere. Postquam mores Legatorum toti fuerunt ex fallaciis ac dissimulatione consuti, quamdiu concilium inde ab initiis suis durauit, idem quoque iudicandum, de eo, quod tanta animi impotentia ac festinatione ad finem properauerint. Breui quodam sibi prouiderant, quo a Pontifice potestatem nacti transferendi aliorsum concilii, quando & qua ratione ipsis idoneum videretur. Appetente ergo ad vltimam Sessionem die quendam nostratium incogitanter & in feruore litium in hæc verba prorumpentem forte audiuerant, Pontificem minime intendere translationem concilii: neque vel hilum scire de proposito Legatorum. Aliud statuendum fore, si Pontifex sic iubeat, neque diu tum cogitandum, quid officiat. Legati vero tam insignem occasionem haud vltra dimissuri, statim exhibuerunt Breue Pontificis, vt publice legerent. Cumque ita colorem imposuissent conatibus suis, summa voluptas videbatur, ora nostratibus obturandi, iisque insultandi, quos consiliis habebant aduersantes. Illudebant istis ostendendo, quod propria capti essent confessione. Hic enim scopus fuit, certe haud alius, quam vt mundum decipiant.

Atrebatensis ad Varg. p. 140. Artificio multo, multaque versutia rem aggrediuntur, quæ in ecclesia Dei tantum præstat momenti.

Varg. p. 301. Certe quid homo animo premat, nequeo dispicere: nec magis an mortis aliquando memoriam subeat. Artibus iam totus videtur compositus.

Id. p. 345. Fere oblitus eram, quin monerem, Legatum iam viginti doctores examini canonum ac doctrinæ præfecisse, seque his ipsum ac Præsides reliquos vna inclusisse. Quæ res sane mundi videtur ludibrium. Intentionem vero Legati expende. Legem dixit, ne qui semel adscripsissent alicui opinioni in conuentu horum doctorum priuato, in publico sententiam repeterent. Sperat ergo Legatus, vbi pauci numero futuri sunt, ad loquendum vel iudicandum de doctrina, hanc tanto liberius in congregatione generali progressuram.

7. *Parum certe voluntatis ad reformandos abusus afferebant.*

Auriensis p. 125. De reformatione multum anxietatis est, ne desit nobis Cæsaris potestas & contra Pontificem ac Patres concilii ostendatur efficacia. His enim a no-

a nobis adhuc desideratis superficiarie solum abusus corrigentur. Quicquid fermenti e malo remanebit, pristinam corruptionem certo caussabitur. Quantum ad Præsides Concilii nullum isti vel desiderium præferunt vel laborem pro clero restituendo. Quin vero profiteri non dubitant, in eo nobis acquiescendum esse, quod tantum iam concesserint, nec plura magno a se impetu debere requiri.

v. infra §. X.

§. IIII.

Quod ad Episcopos attinet,

1. *plerique non satis exercitati erant in Theologicis.*

Varg. obseru. P. I. p. 45. Pars quædam eorum erat, qui non satis assequebantur, qua de re summa esset controuersiæ. *Et paullo post*; At vero exiguus nobiscum eorum numerus, quibus satis virium est ad ad hos labores ineundos. In iis, quibus vox, vt decisiua competit, vix credo vltra viginti ad summum adscendisse.

Id. obs. II: p. 58. Supra iam attigi; ex centum Episcopis, perinde quo studio conuocatis, viginti circiter inueniri satis in Theologia versatos & a quibus exactam definitionem exspectes. Quantum ad reliquos; quanquam pietate non careant, carent tamen doctrina: alii aliarum disciplinarum periti quidem, sed res Theologicas, si quas forte mente perceperunt, non propter se excolunt.

Id. p. 189. Multi episcoporum consensum vulgari isto, *placet*, testificati, necquicquam ob summam imperitiam suam de materia iudicabant.

Id. p. 345. Porro etiam intersunt alii, qui rectius facerent, si reliquis auscultarent, aut si peterent informationem, quam vt iisdem se immisceant, vtut alias haud contemnendos sese exhibeant.

2. *Quin & a Pontifice stipendio conducti.*

Varg. p. 50. Erant inter episcopos plerique stipendio a Pontifice conducti. Immo cum solum in finem sustentati, vt vices repugnantium, vbi de reformatione agebatur, sibi sumerent.

3. *Vnde pauci ministris Pontificiis resistere ausi.*

Varg. p. 46. Vtut ergo hoc Legatorum consilium multa inuoluat, non tamen inuenti apud nos sunt, qui se eidem opponerent.

Id. p. 173. Abest a plerisque voluntas & potentia ad renitendum ministris Pontificiis necessaria, nisi cum ipse Deus rebus mutationem inducat.

4. *Speciatim Hispani a nutu atque arbitrio Imperatoris pendebant.*

Episcop. Elnensis, p, 249. Satis habet, quod de me ipse polliceor, nolle me vnquam ab Oratoris vestri sententia abire, quippe qui firmiter statuo, nihil eiusdem iussu postulatum iri, quam quod voluntati Cæsaris sit consentaneum. Nec etiam Principi tam pio atque christiano crediderim, fideique catholicæ defensori & assertori aliquid posse deficere, quo minus iuxta leges diuinas consilia omnia omnesque animi sensus instituat. Quin vero nunquam propositum ipsi aliud erit, quam ecclesiæ restauratio totiusque Christiani orbis vtilitas. *Et sic plures passim.*

5. *Nonnulli quoque ad lautiora beneficia viam sibi sternebant.*

Iubinensis p. 157. Plus sedecim annorum præterlapsum est, quod prædicare Barcinone incœpi: atque vtinam opus non esset, nouum vitæ genus in aliena regione sectari. Precor ergo, Domine, vbi commoda fuerit in me vllibi locorum adiuuando occasio, ne rationem mei habere negligas. Fama ad nos peruolauit, Tortosæ Episcopum æternis carceribus destinatum. Infinitis modis tibi obligatus fuero, si cum forte ad Episcopatum illum Alnensis transferatur, casu isto vacantem, mei nolis mentionem relinquere, &c.

Alnensis p. 158. — vt supplex te conueniam, qui patente nunc in Catalonia episcopatu, nisi æquitati tuæ aduersum istud officii genus, bene mihi cupere velis. Scio quidem episcopatum, quem teneo, merita mea grauitate longe superare: atque humeros tanto oneri impares. At quoniam ad seruiendum Deo proniores esse & muneribus Episcoporum melius ac maiori cum fructu defungi possumus, quando in

loco tranquillo & seorsim a sedibus ac strepitu copiarum quotidiano sumus constituti; lætus essem, si ex hac prouincia liceret discedere. Rectius alibi officiis inseruirem, ac vitam traducerem longe commodius, si gregem meum ita pascere, ac curam agere ouium imbellium ac languidarum liceret.

Algarensis p. 250. Oro, Domine, & obtestor, vt per te exitus mihi e Sardinia in terram continentem pateat. Melius hic tibi inseruiam. Noli auaritiæ tribuere, quod a te id beneficii loco expetam. Vt animus tantum quiete perfruatur, finis est. Pleniori libertate diuino me cultui dicabo, & pro conseruatione Cæsaris, tuaque salute Numen inuocabo.

Elnensis p. 396. *seq.* Dicunt hic Cæsari relictum, vt episcopum Tortosanum quendam proponat. Si hæc vera, memineris, Domine, Arragoniæ Regibus multum in hanc Diœcesin iuris repetere. Præfecti enim, quos *Baylios* vocamus, Morellani aliorumque locorum in regno Valentino, ingenti summa Cæsari tenentur deuincti. Documenta ego hac de re atque indicia probæ fidei possideo. Sique commodum Cæsari videretur, eidem Episcopatui me præficere, ne quidem diœcesi mihi excundum fuerit, per totam vtpote Arragoniæ ditionem Valentiæque extensa, vt summam integram simul expendam: quanquam sedes episcopalis in Catalonia, meisque adeo prouinciis, consita sit. Sic Deo officio forem, atque Imperatori in omnibus ipsius regionibus addictus.

6. *Vt dubites, an præferendi veniant Italis, curia Romana in totum addictis.*

conf. hic Vassorius *in annotat. p.* 160. 245.

§. V.

Nec grauiter minus delinquebant Notarii.

Varg. p. 50. Nec grauiter minus delinquebant Notarii. Adeo vt nescias, an id solum negotii sibi datum crediderint, quo scriberent, quod caussæ Pontificis ac Legatorum inseruiret. Tametsi enim apertam expendiedorum a se mutationem non susciperent, dissimulare tamen poterant, vel ambiguis sermonibus exprimere. Neque etiam ab his vitiis immunis fuisset Bononia, cum ibidem aduersus translationem concilii repugnatum est, nisi, quorum erat intercedere, secum Notarios ac testes suos sumsissent, sibique ab eo casu cauissent.

§. VI.

1. *De modo procedendi si quaris, nec ille dignus erat Concilio.*

Varg. p. 44. Quando actum est potissimum, qua ratione digerenda sua serie decreta essent, in pleno omnium consensu promulganda, si quæ negotia grauioris momenti concernerent, & quomodo sollicito maxime & accurato examine discutienda, modo iterum vsi Legati, iniquitatibus quamplurimis defectibusque obnoxio. Digesta nempe dignitate sua ac pretio quauis materia, communicanda cum Patribus ante editionem suam decreta erant, vt vel congregati illi vel singuli priuatim examine collustrarent. Satis enim alioqui nequit intelligi, quid in tractationem veniat, neque an vitio aliquo prematur, iudicari. Sed ita versari hac in re Legati noluerunt, quod parum sibi prodesset. Præcedente sessionem vespera Episcopos ad congregationem generalem inuitarunt. Atque in hac decreta recitarunt, vt scriptis coniecerant illis administrantibus, quos in consultationem visum erat adhibere. Ita nihil fuit, quod difficultatem peperisset &c. *conf. qq. seq.*

Atrebatens. ad Maluend. p. 145. Maiori specie staret Concilii in rebus decidendis auctoritas, si primo dicerent Episcopi, quid de quæstionibus litigantium sentirent. Hinc demum decreta cuderentur, iterum iterumque examine ventilando: quibus tandem vltimum suffragium adderent atque approbationem Episcopi. Hæc certe melius ad vestram quoque auctoritatem facerent, quam prout hactenus estis versati. Sed iam sero nimis de his agimus: neque mentio erit in litteris Imperatoris. Tempori quoque consentaneum foret, ne decreta ante finitum concilium fierent communia.

2. *Speciatim res ardua leuiter tractabantur.*

Vargas p. 130. Leuiter res arduas tractari & quæ plura in recessu habent, animaduerto. Graue hoc pluribus videtur. Vix ipse dispicio, quomodo simul operam demus Catholicis ac Protestantibus, &c.

Id. p. 182. Facit omnia Legatus *&c. v. supra* §. III. *n.* 1.

Id. vti videtur, p. 350. Postrema caussa est, quod cum vtraque res difficilis & perobscura sit, nec omnibus perspecta & cognita, indignum profecto est, vt sine disputatione Theologorum & examine, tanquam per insidias Patribus suggeratur: vt nullo habito doctorum Theologorum consilio, de

de hisce rebus definiant, quæ magna egebant disquisitione & deliberatione. Quo fit, vt conciliorum in tractanda doctrina mirum in modum labefactetur autoritas, dum huius concilii exemplo credentur, ea firmiter eredenda populo christiano proposuisse, quæ nec disquisita prius a Theologis sunt, nec disputata.

3. *Decisiones festinantius conficiebantur.*

Varg. p. 44. Quando actum est &c: *v. supra* §. VI. *huius n.* 1. *Et post ea, p.* 45. Pars quædam eorum erat, qui non satis assequebantur, qua de re summa esset controuersiæ: pars aliorum, qui timebant, quo minus loquerentur. Plerique vero tædio correpti, quod ad mediam noctem rei esset immorandum. Ecce vero inde, quam præpropere & quam confuse maxima pars rerum assopita, lucem sequenti die aspexerit.

Id. p. 102. Tertio denique loco velim, longius spatium interuenisse, inter vnius alteriusue articuli, qui iam definiti sunt, decisionem.

Atrebatens. p. 140. Festinando contrarium solemus efficere eorum, quæ intendimus. Cum Theologos vrgere videntur, negotiis opprimunt, nec spatium concedunt, materias suo loco dispertiendi.

Id. ad Maluend. p. 146. Festinatio nimia. Spatium enim, quod relinquitur, tam amplum non est, vt res arduæ adeo examini subiiciantur. Si rectius harum tractatio instituta fuisset, vsque in aduentum Protestantium plures articuli potuissent ad decidendum differri.

Varg. p. 182. Facit omnia Legatus &c. *v. supra* §. III. *n.* 1. *Et postea:* Serio certe opus est examine, quo res ad fidem spectantes perlustrentur. Nec absque timore ab integro publicandi articuli sunt, immo ne quidem declaratione tantum repetendi, qui ante in ecclesia propositi fuerunt. Ac proinde longe fieret iure maiori, si priusquam in certam formam redigerentur doctrinæ, cautionibus satis fuerint munitæ &c. ——— At vero si eadem festinatione perrexerint, sique alia via turbas in ecclesia obortas non conciliauerint, & reparauerint cladem acceptam, intra breue tempus nihil ipsis restabit eorum, quæ desiderant. p. 183.

Id. p. 189. Antehac scripsi sæpius, properari nimium, ac paucis solum quæstiones euolui, nec satis Theologis, qui hoc loco degunt, sapientissimis communicari. Ne quidem absoluta omnia erant vespera præcedente, cum sessio fieret. (XIIII. *videlicet.*)

§. VII.

Inde Decretis vitia irrepsere haud pauca.

Varg. p. 66. 67. Francisco etiam significaui, quæ ab Electore Coloniensi expertus eram, correcta iam quædam & inserta fuisse articulis de doctrina, prout a Theologis suis & Doctoribus Louaniensium fuerat expetitum. Quanquam enim haud satis felici auspicio factum Elector deprehenderet, quod occasio ea suppeditata; minus tamen e duobus his malis emendationem credebat. Doctrinam ergo omnem tradidit Franciscus tribus his Patribus, quos ideo constitutos modo nominaui, examine exigendam. Duo erant, qui loca insuper duo addita obseruarunt, Sassarensis Archiepisc. & Episcopus Gaudicciensis. Granatensis solum a ceteris dissidebat.

Maluenda p. 116. Nec pretio suo ac maiestate illa (*sc. doctrina*) cum prioribus in Sessionibus præteritis videtur iam cohærere, quanquam in se nulla re minor sit. Immo facta vespere ante Sessionem recitatione multa occurrerunt, digna adhuc correctione.

Varg. p. 182. Plures occasionem inde oblatam arripiunt, vt aspernentur Decreta, ac dicere haud amplius vereantur, esse, quæ discussione magnopere indigeant.

Id p. 189. 190. Pessime habuerunt Academiæ Louaniensis Doctores atque Theologos Electoris Coloniensis aliosque ex Hispanis nostris, loca nonnulla circa doctrinam occurrentia, de quibus & sententiam indicarunt. Cum Francisco igitur hac de re collocutus sum; atque id inter nos mutuo conuenit, vt ipsum Electorem Coloniensem, a quo discerem vberiora, adirem. Cumque hodie statim morem gererem, nullo modo eundem a Theologis suis vidi abhorrere. Sic enim, inquiebat, tractatis atque determinatis controuersiis, facile erit, vt ipsi nostri Catholici, qui sunt Academia Louaniensis, Coloniensis, aliæque contra Concilium pariter atque Lutherani decernant. Rogaui, ne in vulgus negotium Elector sineret promanare; atque ideo suscepi curam agere, vt satis eidem prospiceretur, & de singulis rebus ad Cæsarem referre. ——— Nec celauit etiam, licet fama esset, Theologos fore hinc profecturos, suo tamen consensu, quod æquum sibi haud videretur, absque implorata Cæsaris permissione discedere, ab itinere retractos. Cernere nihilominus se dicebat, ægre adhuc negotium succedere. Scilicet non posse peiorem euadere, Reformatione his modis instituta. Frustra tempus consumi, & si quod pretium labori

bori statuatur, istuc tendere, vt Germaniæ res in statum adhuc deteriorem concedant. Hac ipsa hora mihi nunciatum est, Canum nostrum, doctorem, cum Louanienſibus deliberatione congressum, faciliores hos inuenisse. Infelicissimis istæ contentiones nobis acciderunt, vt ego iudico. Quæ si primum cœperint diuulgari atque indignati Theologi ire seorsum: satis fore arbitror, vt eneruentur decreta, siue ea iam fiant, siue dudum sint facta: ac nunquam Germani æque ac Brabanti ni sint accepturi.

Id. p. 202. — quod ad Legatum ideo miserit Franciscus Toletanus, eumque hortatus sit, vt tamdiu hoc medio sibi ipsi inseruiret, donec assopita caussa esset, & de ea transactum, atque interim certa forsitan capita in doctrina corrigerentur.

§. VIII.

Nec defuere, quæ de capitibus quibusdam notatu digna visa sunt.

Et quidem 1 de peccato Originis.

Varg. p. 46. Sessione illa, qua de Peccato originis publice fuit decretum, Legati Breue quoddam prælegendum curarunt, quo confirmarunt decretum, nulla in senatu Patrum facta deliberatione: immo ne mentione quidam antea iniecta. In ceteris quidem alia ratio fuit. Hæc tamen nihilominus opinionem innuit, qua de Concilio fuerunt imbuti. Significare nempe voluerunt, nullam decretis illius inesse auctoritatem, nisi quam a Pontifice habeat &c.

2. *de Iustificatione.*

Varg. p. 45. Hinc etiam est, quod cum nimia festinatione ad decreta de Iustificatione edenda Legati Pontificii vterentur, Præsulem quendam ablegaret Orator ex nostratibus Didacus de Mendoza &c.

Et p. 46. His vero demonstrationibus nihil attendentes, ad pronunciandum de Iustificatione Legati sunt progressi, quæ iam videmus exstare.

Et p. 58. Dixi idem a Legato nostro requisitum, vbi quæstio in materia de Iustificatione erat discutienda. Plus interest, quid optimorum ferant suffragia, quorum est ex sententia totius Concilii quæstionem perscrutari, quam quid maiori multitudine concludatur.

Id. p. 89. Fuit hoc, quantum ego comprehendere potui, idem Legatorum consilium, cum tam præcipiti cursu festinarent ad controuersiam de iustificatione definiendam.

Maluenda p. 162. Quam tenuem vsum habeat ipsorum eruditio, poteris ipse cognoscere, si modo comparaueris inter se capita Sess. VI. de Iustificatione cum Sessionibus postremis. Priora illa summo studio ac pulcritudine conscripta, vtut plura, quæ iisdem poterant interseri, omissa videantur.

3. *de Sacramento Pœnitentiæ.*

Asturicensis p. 200. Sessionem die 25. huius mensis celebrauimus. Decreta ibi sunt nonnulla contra errores hoc tempore obuios de Sacramento Pœnitentiæ & Extremæ vnctionis. Cognoueris vero, quibus negotiis nos intra tum breue tempus extricauerimus, quod inde a Sessione superiori relictum, præsertim si ad absoluendum tam ingentem quæstionum numerum, pro hac Sessione iniunctarum, simul respexeris.

4. *de Confessione Sacramentali.*

v. Sess. XII. Can. XI. *Auriensis p.* 125. 126. Vltimo abhinc Canone assertum, quod ante Missæ executionem necessitate aliqua præcedere debeat confessio Sacramentalis. Res est in confesso, neque supersedendum erat eius declaratione. Videbatur tamen articulus ad sessionem proximam instantem referendus, qua de sacramento Pœnitentiæ materia obtinget. Examine ibidem efferendum erat, vtrum sit necessaria confessio oris, item num in iure diuino locum habeat & quinam Sacramenti minister sit constituendus? Cum ergo sequenti conuentu mentio horum omnium incidisset, inde ego affirmassem, non esse de necessitate confessionis singulorum dierum ante pronunciandum, quam definitione compertum fuerit, quod semel nimirum quouis anno oporteat confiteri. Et quanquam, qui pro vel contra disputant Theologi, de quæstionibus illis enatis litibus statuant non debere exponi, tamen ego exoptassem, vt quantum spectat Confessionem Sacramentalem, ad Sessionem imminentem omne reiectum & solummodo de confessione in genere tractatum fuisset, priusquam casus ex eadem emergentes adiicerentur. Poterunt hoc quoque pro se allegare Protestantes, vt nihil ad Confessionem addant, quippe cuius iam necessitas oblique posita in canone istius Sessionis, quæ heri inter nos celebrata.

5. de

5. *De Communione sub vtraque.*

Varg. p. 89. Vt vero, Domine, de eo quoque rationem reddam, quod te mirari scribis, cur plus attentionis Electores non adhibuerint, quo negotium impedirent: equidem vt sincere profitear, non minor me subiit admiratio: præsertim cum postmodum etiam de mente Legatorum Regis Romani intelligerem. Isti enim Communionem sub vtraque de iure diuino esse declarabant. Varia quoque argumenta accumulauit, quibus adstrueret Cardinalis Tridentinus, esse hic quicquam Germanis separatim largiendum.

& pag. 90. Antequam diserte mihi de Protestantium aduentu nunciatum esset, semper ego definitionem duorum Articulorum de Communione sub vtraque & Matrimonio Clericorum statui differendam. ——— Curabo etiam, vt nihil facile circa articulum vtrumque delinquatur. In multis adhuc necesse est, Legatum eiusque adiunctos meliori vti circumspectione. Faxit Deus, vt cognoscant.

& p. 92. Minimum eo vtilis erit, vt consilia declinemus Legati, quamdiu Constitutio, de quo supra Communionem sub vtraque consensum est, retardabitur.

Maluenda p. 117. Satis hoc fuit ex illis impedimentis percipere, quas moueri aliquando circa Communionem sub vtraque cupiebat, ne in aliud tempus hæc materia reiiceretur. Abitum minabatur, vt assensum cohiberet. Interim tamen fugere Legatum non poterat, quantopere hic opus esset aliqua indulgentia. Mandatum quoque, vt ex litteris tuis obseruaui, a Pontifice tenuit disertum, vt in talibus morem gereret Imperatori, ac desideriis inseruiret. &c.

& p. 118. Vt singula tibi enarrem, scias velim, cum negotium esset de relinquenda in suspenso Communione sub vtraque, quod Legati nostri vice Electori Moguntinensium commonstrauerim, non modo Cæsaris permissu aliquid esse indulgendum, sed idem quoque e re esse totiusGermaniæ & ad Protestantes facere in hunc locum alliciendos. Addebam scire ipsum, vtpote Germaniæ Principem, quid Patriæ expediat, & quo eam liceat adiuuare. Vnde conclusi, eundem, cum præsertim Deputati vices ad expendendam hanc rem gereret, de fauore quenquam suo dubitare, haud fore concessurum.

Auriensis p. 125. Gestorum seriem vniuersam cum Legati iam in aulam miserint, me continebo, si hoc tantum præmisero, non sine afflatu quodam diuino contigisse, quod litteris iusserit Imperator, ne de Communione sub vtraque in præsenti quicquam decideretur. Vitio nobis præcipue datum fuisset, si de quæstione, quæ tanti ponderis in Germania habetur, absque auscultatione Protestantium, constituissemus. Iam illud turbas haud exiguas commouebat, quod Legati Regis Romanorum eo venirent conatibus, vt ex diuino iure Communionem sub vtraque deriuarent.

Atrebatensis p. 140. Satis hæc Legatus dedit cognoscenda, cum de impedienda prorogatione articuli de Communione sub vtraque tam acriter depugnaret.

& p. 144. *ad Maluend.* Certe Communionem sub vtraque longe accommodatius licuisset conciliari & absque tam magno negotio. Nec enim graue Legato fuisset, consentire, vt articulum hunc decidendum in proximum tempus reiecissent, &c.

Varg. p. 265. Videndum primum, an Protestantes ad Concilium adhuc serio ducantur, & de Communione sub vtraque instante proxime consessu liceat definire. Certe simul cum Capite isto de Coniugio Sacerdotum ad finem decet reiicere. Quanquam talia obtendendi, longo tempore opus sit: cuius ratio neminem facile fugiet.

6. *De Sacramento Ordinis.*

Varg. p. 338. Legatus articulum doctrinæ de Sacramento ordinis inseruit, qui cetera facile, funditusque disiiciat. Neminem habuimus, qui hæc animaduerteret. Primus fui. Non miror hæc, quæ vulgaria sunt. Firmet sese opinione sua Legatus; vsque adeo quo velit postulationem extendat; adigitur tamen, vt cum Protestantibus idem denique studium ingrediatur. Si diuersum eligat, fides erit, eum omnem humanitatis notam perdidisse, Deumq; totum tradidisse in reprobum sensum.

NB. Habetur ille p. 344. *& sic se habet:* Hanc autem veram Hierusalem de cælo descendentem merito appellari posse, quod per antiquam Hierusalem veteris ecclesiæ ordinatissimam politiam adumbrata & ad cælestis exemplar exacta fuerit. Nam vt illa sub vno supremo Rectore varios & diuersos ministrantium continet ordines, ita visibilis Christi ecclesia summum ipsius Vicarium, pro vnico & supremo capite in terris habet. *Cuius dispensatione sic reliquis omnibus membris officia distribuuntur, vt suis quaque in ordinibus, & stationibus collocata, munera sua in totius ecclesiæ vtilitatem, cum maxima pace & vnione exequantur.*

Expenditur autem pluribus a Vargas *p.* 339. *seq. a* Martino Ayala, *p.* 344. *aliaque, qui tamen & ipse* Vargas *esse videtur, p.* 347. *seq. vt & Theologo quodam, vel Episcopo Hispano, p.* 351. *nec non* Maluenda, *p.* 380.

7. De Matrimonio Clericorum.

Varg. p. 90. Antequam diserte *&c. v. supra n.* 5.
Id. p. 265. Videndum primum *&c. v. supra n.* 5.

8. De casibus reseruatis.

Seß 14 de poenit. c. 7. *Varg. p.* 195. Monumentum quoque insigne affert articulus de casibus reseruatis. Multa de eo mihi scribenda occurrerent, quæ hoc loco obseruaui.

§. IX.

1. Præterea vt Protestantes audirentur, æquum erat, multisque plane ita videbatur.

Maluenda p. 121. Optarem ego, vt remissius rem gererent, dum aduenirent Protestantes; immo vero, vt ante horum accessum nihil plane susciperetur. Stat consilium, eis auscultandum fore, sicubi adfuerint, de iis saltem articulis, supra quos litigatur: facto a primo de peccato originis initio, donec de postremo conueniat. Hæc quasi quædam restitutio erit, postquam hactenus absque caussæ inquisitione sunt damnati. Vnde vrgeri eos oportet. Moleste ferent, si quid de ipsorum præsentia aut Legatus, aut Pontificis assentatores reliqui inaudiuerint. Nequaquam hi irascerentur, si vel nunquam hic loci conspiceres. Quare exiget inprimis necessitas, vt operam des, quo ad hanc vrbem omnes eodem tempore veniant & latius serpat rumor. Metuunt hic plures, ne satis libere contra mores deperditos atque disciplinam dicturi sint.

Id. p. 323. Legati Wirtembergenses, vt & Argentoratensis audiri iam magnopere cupiunt. Quantum ipse reor, nullo hoc iure denegari poterit a Concilio, quod Protestantibus fidem, scripta formula publica, communiter promisit.

Varg. p. 337. Mihi quidem, non omnino hoc negligendum, opinio hæret, nec prohibendos esse Legatos Wirtembergicos, vel Argentoratensem, vt desideria, antequam conueniant Patres, proponant.

2. Quorum tamen accessum Legati, Præsidesque atque alii Pontifici addicti detestabantur.

Varg. p. 89. Id omne ergo isti moliuntur, vt hominum fallant expectationem, quasi Lutheranos præstolentur, eosque tandem optent videre. Sed omnes interea neruos intendunt, quo aditum illis claudant ad Concilium &c.

Id. p. 99. Animo enim aduerso fidem præstant, ac forte res longe videretur optatior, si nunquam huc Protestantes concederent. Quæ caussa est, cur mille vbique quærantur ambages, per quas aduentus eorum auertatur.

Maluenda p. 121. Moleste ferent *&c. v. supra n.* 1.

Varg. p. 153. Sunt, qui eos votis exspectant, quamplurimi: sunt vero etiam, qui adeo a videndis abhorrent, vt ne quidem sermonem de iisdem ferre queant.

Id. p. 256. Dum Concilium in dubio relinquunt, Protestantium impediunt aduentum. Nihil æque mouet Pontificem, ipsique ministrantes, quam hominum istorum præsentia: quippe quæ circulos nimium quantum turbaret.

Id. p. 316. 317. Labores nobis caussatur Legatus. Videt enim ducis Mauritii adesse Oratores, seque iungere iis, qui antea accesserant: adhæc iter parare ad nos alii Protestantium dicuntur. Quæ res furorem illi incutit. Lubentiori animo faceret, si hos retinere ab itinere posset, illos vero ad redeundum permouere. Hinc impedimenta illa, hinc moræ ad recipiendum Oratores ducis Wirtembergici & Legatos Ciuitatis Argentoratensis. Satis nobis datum est negotii, vt solum in hac vrbe eos contineamus. Si emigrarent, voti compotem facerent Legatum. Oblique quidem tentat omnia, vt eo consilii compellat: semel enim, vbi Protestantes admissi sunt, porta aliis iure patebit. Percipit hoc Legatus, seque adeo ac Dominum suum in alia omnia perducit: ictumque a se vterque cupit, quantum in se est, amouere. v. hic & conf. p. 314.

Id. p. 335. Verum frontem adeo iste (*Legatus*) perfricuit, tamque ambitiose tuetur, se aditum Protestantibus ad Concilium interclusurum, ne qua ad colloquium cum ipsis committatur, vt nihil nobis iam videatur difficilius. Velit hoc tantum Deus, ne proxima hæc via sit Legato ad Concilii interitum.

Toletanus p. 387. Aduentus Protestantium in tantum timorem coniecit Pontificios, vt vix pateat, quanam ratione ad acquiescendum adigas, vtut omnes ideo neruos intenderim. Immo vsque eo valuit contra nos suspicio, vt Concilii suspensionem Legatus tantum non indixerit, prout e Varga experieris. Metum Pontificis non dissimulant, sed retegunt quoque, qui litteras ad nos Roma scripsere. Vnde coniecturam facio, media conquirere eos, quibus eo felicius ad rumpendum Concilium deueniant.

Varg. p. 418. Fama quoque ad nos volauit, vitio Pontificem Legato suo imputasse, quod audiuerit Protestantes & rem eo deuenisse, in caussa fuerit. Quod quidem per-

persuasum me tenet, Romæ clausum velle Protestantibus ad Concilium accessum, atque inhibita cum ipsis omni consultatione, finiri primo quouis tempore, immo abrumpi omnino Concilii negotia.

3. *Et multas circa salui conductus litteras nectebant tricas.*

Varg. p. 97. Primum horum erat de saluo Conductu. Conclamata de eo res est & merito. Ampliorem tamen optarem, eique, in quantum fieri poterat, conformem, quem in Concilio Basileensi Regno Bohemiæ impetrauerant Deputati. Exorabant hunc Protestantes; nec tantum eo adepto lætiores fuissent, sed & eo minus caussæ fuisset, Concilium subterfugiendi. &c.

Atrebatens. ad Varg. p. 142. Formula fidei publicæ in pluribus deficit. Ab ea saltem abest quam longissime, quam requirunt Protestantes.

Id. ad Maluend. p. 146. Multa in fide publica desiderantur. Labore opus erit, vt acceptandam Protestantibus persuadeamus.

Varg. p. 371. Formulam publicæ cautionis nouam ediderunt. Facile, Domine, cogitaueris, quanto negotio opus fuerit a Legato talem, qualis nunc est, extorquere. Alia enim inserere, alia vero prætermittere, quam fuerant in formula Basileensium, pertentauit. Id quod moræ tantum nobis addidit, vt fere desperatio nos caperet, eiusdem, prout volebamus, obtinendæ. Breuibus: nihil amplius aberat, quam vt inuicem scinderemur dissidiis. v. Session. XV.

§. X.

1. *Reformatio morum, Curia præsertim Romana, vti maxime omnium necessaria fuisset, ita minime omnium Legato ac Præsidibus Pontificis ad palatum erat.*

Varg. p. 47. Sæpe disputatum fuit, an Concilio se applicarent ad reformandos abusus ante dogmatum examinationem. Omne malum fatebantur e praua consuetudine inuecta originem trahere. Esse eundem fontem hæresium aiebant. Ac certe præbere hanc occasionem hæreticis, vt indies insolentiores fiant & audacia efferantur. Postquam igitur conuentum, vt eodem tempore dogmata perlustrarent ac de tollendis disquirerent abusibus & vt coniunctim hæc duo pertractanda assumerentur, Legati idem se comprobare simularunt. Hinc statim ab initio de prauo Scripturæ S. vsu quædam allata. Sed vbi ad mores ac disciplinam pedem promouerunt, tam pauca gesta sunt, & quæ tot modis etiam limitibusque circumscripta, vt longe præstitisset, hoc quicquid erat suo loco fuisse relictum.

& p. 49. Quemadmodum facta Curiæ Romanæ, quantum licet, continuo fere studio Legati defendunt, contra autem loco suo pellunt Concilii dignitatem, & quo Episcopi non aggrediantur, Reformationi obsunt impedimentis: sic omnem quoque ipsi euitant occasionem, ne mentionem iniiciant in conuentu etiam rerum minimarum, quæ forsitan istuc tendere videantur. E re potius esse videtur, vt excogitatis conditionibus ac mediis supprimant caussas, quasi esset quæstio de emtione & venditione, aut a litibus animi, tanquam in foro agerent, donis atque promissis essent abstrahendi. Certum est, argumenta a Legatis in partem vtramque allata, originem a Spiritu Sancto non habuisse. Tendebant enim omnia ad firmandos abusus &c.

Atrebatens. ad Auriens. p. 149. Omnia certe perirent, quorum adhuc spes esse aliqua videtur, si de reformatione omnium vitiorum in Curia Romana loqueremur: nec fructum desiderii vllum liceret obtinere.

Varg. p. 152. Sed tamen nihilo plus cogitatur de vitiorum communium correctione, ac si de reformatione nulla plane deliberatione consultatum. Pristinum semper obseruat Legatus. Seipsum ad alia diffundit, ac turbis, quantum potest, euoluit: tempus consumit audiendo Theologos disputationibus certantes, atque de doctrinis ordine tantum suo collocandis senatum conuocando. Satis iam prospicio, ad extremum illum & breui quidem ante Sessionem properaturum: ac velut impetu facto quædam de reformatione in speciem allaturum, non sine consilio concepta, vbi satis temporis non erit vel ad legendum ea, vel animo satis comprehendendum. Quæ certe huc demum facient, vt confusio ingens concilio inducatur & noua illusionum præbeatur materia.

Id. p. 191. Sunt, qui cogitant, ideo Legatum se ad sessionem vltimam tam cito parare, ne spatium amplius ad reformationem supersit, neque aliam caussam posse subesse. ——— Verum est, nihil æque huic nostro aduersum atque reformationem. Adeo vt sensum pæne omnem in ea concernenda ac rationem amittat.

& p. 193. Res inaudita, quæ Deum contingant, adeo peruerti. Nemo est, qui vicem illius subeat, aut qui pro eo loquatur. Canes muti sumus, non valentes latrare. Omnem denique medicinam respuent morbi ecclesiæ, atque flagitia radices agent; famæ autem Imperatoris insignem inuidiam conflabunt. Immo post tot labores

bores impensos, post tot promissa, nulla habita infinitæ potentiæ ratione, num vel efficere poterit talem reformationem, qualem hodie oculis videmus obuersari? —— Deus adsit, vt curia illa adeo occœcata tandem resipiscat.

Auriensis p. 206. Parum sibi curæ inesse testantur, amplectendi media, quæ ad reformationem ducant, vel sectandi.

Varg. p. 256. Obligare possumus, vt in bonam seriamque reformationem assensum præbeat, quem tanto nisu detrectare solet, vt animam potius atque omnia bona sua velit in discrimen offerre &c.

ib. p. 260. 261. Nullum aliud superest remedium, nisi illud tantum, vt ab aula Romana summa contentione impetremus, quo ista palinodiam canat, malisque ante a se perpetratis desistat. Sed ad vnum interficias omnes, nec tamen consentient: immo quidem ne de ea cogitandum. Reformationem pleniorem neque hoc sæculo, quo viuimus, neque venturis licet sperare.

Id. p. 315. Videndum, qualem reformationem nobis dederit Pontifex. Quid sperem ego, quod certe exiguum est, ab ipso, vel Legato, iam puto me scripsisse.

& p. 319. Deum testem cito, mundumque vniuersum, Pontificem ac ministros eius caussam esse tam sinistri euentus, quod vi sua emergere, nec tamen reformationem errorum vnquam serio tentauerint.

Id. p. 338. Nullo tamen argumento adigi potuit (*Legatus*) vt de reformatione ideo quædam concluderet. Materia hæc ad palatum non est: &c.

2. *Inde suo pane omnia relicta fuere loco: quæ vero adhuc statuebantur, exigui erant pretii.*

Varg. p. 102. De reformatione vnum illud saltem addendum. Tam exigui sunt pretii, quæ de ea decernuntur, vt multi absque animi commotione vix percipiant.

Auriens. p. 126. De reformatione &c. *v. supra §. III. n.* 7.

Vargas p. 131. Non ego in tali reformatione quiesco, qualis hac sessione proponitur: nec enim plus vtilitatis, quam ante, hinc proditurum animus præsagit.

Id. p. 168. Ex hac certe Sessione euasit: (*XIIII.* 25. *Nou. habita.*) reformatione nobis relicta *ignominiosa* ac *infami*: nec enim nunc aliud nomen meretur. Eo tantum hæc vtilis, vt fabula ac risus sit populo.

Id. p. 194. Vnum adhuc est, quod addam de reformatione, prout eam hac Sessione susceperunt. Nihil nobis præstat illa, sed noxia magis est. Romæ solum vsum experiuntur: quare ne valore suo vnquam destituatur, neruos ibidem omnes intendunt.

Asturiensis p. 200. Decretum etiam est de reformatione. Non tamen præstitum fuit, quod quærebatur, circa abusus præsertim ecclesiæ eiiciendos, ac vitia illa, quæ in caussa sunt, vt in errores populi nonnulli sint prolapsi.

Auriensis p. 207. Necessarium fore ostendit Aurensis Episcopus, vt pro reformatione quoque grauiora decerneret Concilium, quam ad Imperatorem modo ablegaret. Quanquam enim speciem habere quædam videantur, ipso tamen fundamento nihil, quod ad eam vergat, efficere.

§. XI.

1. *Inde Concilium infra multorum fuit exspectationem.*

Varg. p. 66. Tempora ipsa tam infortunata, ipsæque res faciem miserrimam consecutæ, quin & adeo collapsa est Concilii potestas, vt quantum quidem coniecturis assequor, nullum remedium vel præteritorum fuerit, vel futurorum, nisi Deus ipse manum admoueat, & hominum animos inflectat. Sæpius ego hortatus sum, periisse exspectationem nostram, nec sine miraculo boni quid posse obtingere.

2. *Quin, vt nunquam cœpisset, multis in votis fuit.*

Varg. p. 184. Gratior res multis, si nunquam concilium cœpisset, atque vtinam ne quidem de eo fuisset deliberatum. Quod si ego calculum adderem, dicerem præstare, vt concilio finem fecerint.

3. *Quo conducat, satis apertum est.*

Varg. p. 172. Saltem eo conducet, vt mundum erroribus impleat. Nemini ignotum erit, Pontificum consilia, variaque ab ipsis obiecta impedimenta nihil aliud efficere, quam vt successu careant labores pro reformatione ecclesiæ insumti.

II. Ex-

II.

EXCERPTA

ex Act. Erudit. Lipsiens. A. cIↃIↃc LXXXIX. p. 5. seq.

The Council of Trent examin'd and disprov'd by Catholick Tradition.

id est,

CONCILIVM TRIDENTINVM AD TRADITIONEM CATHOLICAM EXAMINATVM AC REPROBATVM,

opera & studio

EDVARDI STILLINGFLEET.

Londini, impensis Henrici Mortlock. 1688. 4.

Μιγματαβάσει erga Pontificios vtuntur Protestantes, cum fidei Christianæ dogmata ad Traditionis Catholicæ trutinam expendi patiuntur. Dum enim illi, deficientibus probationibus ex Scriptura Sacra petitis, ad Traditionem, tanquam ad sacram ancoram, confugiunt, hi, vt istam quoque illis extorqueant, merito nituntur.

Præstitit id, post alios innumeros, Clarissimus Ecclesiæ Anglicanæ Theologus, EDVARDVS STILLINGFLEET. Constituit autem Vir celeberrimus ostendere, partim, quod non detur Traditio Catholica circa potiora controuersiarum antipapæarum capita, prout ea in concilio Tridentina decisa sunt; partim, quibus gradibus, quaue occasione dogmata illla aut ritus, de quibus controuersamur, in ecclesiam irrepserint. Hac fini tria præmittit postulata: 1.) Traditionem Catholicam esse, quæ a sanioribus ecclesiæ membris vniuersaliter recepta sit. 2.) Traditionis auctoritatem a sola certitudine deductionis materiarum fidei ab ipso sæculo Apostolico petendam esse. 3.) Theologos Catholicæ ecclesiæ non potuisse non exploratum habere, quid ipsorum æuo Traditionis Catholicæ nomine venerit.

Seligit dein controuersias sex, suaque illas methodo dirimit, ac omnium primo aggreditur decretum Tridentinum, *Traditiones esse normam fidei, æqualem Scripturis sacris.* Hoc ex Traditione Catholica haud quaquam haustum esse, *Stillingfleetus* probat, tum ex eo, quod *Bertanus* Fanensis & *Naclantus*, Claudiæ Fossæ Episcopi, in ipsa Synodo Tridentina huic Collegarum opinioni (teste *Pallauicino* H.C.T. l. 6. c. 14. n. 3. 4.) acriter contradixerint, id quod facere veriti fuissent, si eam in rem catholicam haberi traditionem suspicati fuissent: tum ex *quindecim Romanensium Theologorum*, concilio antiquiorum, testimoniis, itemque octo locis Corporis *Iur. Canonici*, quibus Scripturam vnicam fidei regulam esse asseritur: porro ex *veteribus Latinæ Ecclesiæ Officiis*, vbi Minister consecrandus spondet, docturum sese ad Scripturæ Sacræ ductum; de traditionibus nec interrogatus, nec stipulatus quicquam: a *Patribus* denique, sigillatim *Vincentio Lirinensi* & *Basilio Cæsareensi*, quos, vtut magnifice de traditione loquantur, hanc tamen pro regula fidei a Scriptura Sacra distincta, venditare nunquam ausos fuisse, demonstrat noster. Dogmatis deinde huius ortum hoc modo exponit. In Concilio *Nicæno* II. A. 787. cultus imaginum religiosus adstruendus erat. Hoc quia ex Scripturis fieri non poterat, ex traditionibus fiebat, hunc in finem proterue confictis. Rescindebant equidem Ecclesiæ Occidentales, in Synodo cumprimis *Francofurtana*, conciliabuli istius acta: mox tamen cum iconolatria, tum probandi eam methodus, in Occidente quoque frequentatæ fuere. Hactenus vero facienda tantum traditione statuminabantur. At cum *Lateranense* Concilium IIII. A. 1215. varia credenda ἄγραφα, & in his Transsubstantiationem, Christiano orbi obtrusisset, ac inter ceteros Theologos *Ioannem Duns Scotum*

ea propugnare oporteret, ad traditiones ille ἀγράφους recurrendum, earumque beneficio dogmata, quæ implicite in Scripturis latere dicebantur, eruenda ac explicite tradenda esse, ratus fuit. Verum enim vero paucos habuit sequaces, antequam Concilii *Constantiensis* Patribus idem σοφὸν φάρμακον placitis suis adhibere visum fuisset, a 1414. His enim magistris edocti Tridentini sesquisæculo post decreuere, *Traditiones & Scripturam Sacram pari pietatis affectu recipiendas esse.*

Progreditur deinceps Auctor ad *Canonem Scripturæ V. T.* quem *Tobia*, *Iudith*, *Sapientia Salomonis*, *Ecclesiastico*, *Maccabaicis*, *Barucho* auctiorem reddidere Tridentini: & frustra pro iis ad traditionem prouocatum iri pronunciat. Talis enim si extitisset, *Bertanus*, *Seripandus*, *Madruccius* haud quaquam Canonem Iudaicum retinendum esse, in ipso Concilio statuissent. Sed tantum abest, vt traditio hanc in rem catholica extiterit, vt potius perpetua vniuersi orientis traditio, torque testimonia quamplurimorum Occidentalium *Innocentio* I. & *Gelasio* Papis contradicentium, argumento in contrarium esse queant. Quinque autem gradibus (iuxta *Stillingfleeti* calculum) ad canonizationem Apocryphorum itum fuit. 1.) Patres ea allegarunt & laudarunt, quamuis ad credendorum normam ea nullatenus adhiberent. 2.) mos in ecclesiis nonnullis inualuit, publice ea, non vt canonica, sed vt pia vtiliaque scripta prælegendi. Quoniam vero A. 352. Concilio *Laodiceno* cautum fuerat, ne alii, præter canonicos, libri prælegerentur, Carthaginenses Patres collegerunt, A. 397. libros illos pertinere ad canonem, eo quod prælegi sueuissent. Rem tamen nondum determinarunt, sed vlteriori examini Bonifacii, aliorumque episcoporum transmarinorum subiecere. 3.) Distingui cœpere ab Apocryphis; quo nomine tunc quandoque libri hæretici aut suppostitii veniebant. 4.) *Gelasius* vna cum LXX. Episcopis ea recepit in Canonem. Pauci tamen ex Italis, Hispanis, Gallis, Germanis, Anglis, decreto Romanæ Ecclesiæ assurrexere, Hieronymique auctoritas potior iis habita auctoritate papali. 5.) *Eugenius* IIII. Canonis partem illa esset, Armenios in instructione sua iterum docuit. Nihilominus *Antonius Florentinus Archiepiscopus*, itemque Cardinales doctissimi *Ximenes* & *Caietanus* & quotquot Concilii *Constantiensis* decreta religiose obseruabant, ad Iudaicum modo V. T. canonem fidei capita exigenda esse, sentiebant. Tridentinos ergo manere debebat gloria, absolute tandem ac ἀναντιῤῥήτως decernendi, res fidei æque bene ex recens canonizatis illis quam γνησίοις Canonicis V. T. libris probari posse.

Tertio de *libero vsu Scripturæ in lingua vernacula* prohibito in Concilio Tridentino agitur, euinciturque, interdictum illud Catholicæ traditioni nullatenus superstrui. Si enim hæc vnquam in ecclesia extitisset, Biblia nunquam in Latinam linguam, (quamdiu vernacula erat,) aut quasuis alias vernaculas linguas conuersa & a quolibet Christiano impune & pro lubitu lectitata fuisse. Hoc autem factum esse argumento per inductionem omnium orbis Christiani partium, probat Auctor. Narrat deinde, vt Latina Lingua sensim toto passim orbe vernacula esse desierit, vtque *Germani* & *Anglo-Saxones* Biblia & Liturgiam, *Franci* Homilias Latinas in vernaculam suam transfuderint, ipsisque Slauis, ne Bulgarorum exemplo, morositatis papalis pertæsi, Græcæ Ecclesiæ accederent, Biblia vernacula facile indulserit Romanus Pontifex. Ast paullo post ad Bibliorum prohibitionem propius accessum fuit, cum *Gregorius* VII. Bohemorum Regi vsum diuinorum in lingua Slauica concedere nollet, & Latina officia, ceu submissionis sedi Romanæ debitæ signum, abrogari seuere vetaret. Tandem, cum *Innocentii* III. auspiciis in Concilio *Lateranensi* IIII. inquisitio hæreticæ prauitatis esset instituta, Hispani Gallique Inquisitores mox Laicis vniuersis (quibus hactenus, modo opinionibus Ecclesiæ fidem suam submitterent, Innocentii indultu, vsu diuinorum officiorum in lingua vernacula libere frui licuerat,) lectione Bibliorum V. T. in quacunque lingua interdixere, solius Psalterii, Breuiarii, Horarumque vsu, sed in Latina tantum lingua, permisso. Ita patet, quibus gradibus, ad prohibitionem S. codicis processerit Romana Ecclesia, vtque traditione Catholica hac in parte tueri sese nequeat.

Quarto de *Merito Bonorum operum* disquiritur. Tridentini statuunt, hominem bonis operibus *vere* (h. e. *ex condigno*,) mereri gratiam diuinam & salutem æternam. Longe aliter Theologi veteres Latini, quos magno numero allegat *Stillingfleetus*, simulque ostendit, vt sola Scholasticorum ingenia hæc de merito B. O. ex congruo aut condigno controuersia exercuerit, nec tanti habita olim fuerit, vt in concilio aliquo ventilaretur: donec tandem Patres Tridentini opinati sint, Thomæ Aquinatis sententiæ sub anathematis pœna esse subscribendum. Liquet hinc & hunc articulum catholicæ traditionis tibicine destitui.

Quinto

Quinto *numerus Sacramentorum vere ac proprie talium septenarius*, Tridenti determinatus, sub examen reuocatur. Traditionem igitur pro Pontificiorum opinione vniuersalem nullam haberi, ostensurus Auctor, longam texit historiam litigiorum, quæ Theologis Latinæ Ecclesiæ & Canonistis inter se inuicem, itemque Græcis & Latinis, quoad institutionem, materiam, formam, effectum, numerum denique Sacramentorum intercesserint. Arbitratur autem, septenarium illum, præcise definitum primitus abs *Hugone a Sancto Victore*, (qui Sæc. XII. paullo ante *Petrum Lombardum* vixit,) inuentum esse. Eaque propter confert sententias antiquiorum, *Ruperti Tuitiensis Falberti Carnotensis*, *Walafridi Strabonis*, *Rabani Mauri*, *Paschasii Ratberti*, *Isidori Hispalensis*, *S. Ambrosii*, *Cyrilli Hierosolymitani*, qui cum ex professo Sacramenta recenient, nonnisi duo triaue nominant: vnde colligere facile est, septem sacramenta vniuersis illis ne fando quidem audita. Prouocat etiam ad testimonia *Chrysostomi*, *Cyrilli Alexandrini*, *Leonis Magni*, *Aurel. Augustini*, qui sacramenta N. T. aqua & sanguine ex Christi latere fluentibus signari aiunt: at duo illa signa non possunt non nisi duo signare sacramenta, baptismum nempe aquæ & cœnam corporis & sanguinis Domini. Ad septenarium autem illum hac occasione peruentum esse, *Stillingfleetus* iudicat. Primo, obseruatum fuit, septenarium in sacrificiis & purificationibus Leuiticis frequentissime reperiri, nec vllam analogiam inter cerimonias illas Leuiticas & Sacramenta gratiam homini conferentia, dari: congruum ergo visum fuit, vt & numero vtcunque conuenirent. Neglectum porro fuit discrimen inter Sacramenta proprie sic dicta, & inter ritus mysticos, imitandorum Apostolorum gratia in ecclesia seruatos, quales sunt *impositio manuum in ordinatione & confirmatione*, quodque non vltra sæcula dono miraculorum clara in vsu esse debebat, *chrisma*, a Iacobo Apostolo, non ad expiationem reliquiarum peccati, sed ad ægri corporis curam commendatum. Denique sacerdotes suæ existimationi, quin & commodo suo melius prospectum iri putarunt, si & *extrema vnctio* & *matrimonium* inter sacramenta referrentur; singula vero sacramenta Sacerdote ministro indigere, plebecula persuasum haberet.

Vltimo loco *Auricularis Confessio* in controuersiam venit. Cumque Tridentini pro ea allegent partim vniuersalem consensum Ecclesiæ, partim dictum *Ioan.* XX. 22. 23. *Stillingfleetus* ex non vnius doctoris Pontificii verbis monstrat, quanta inter præstantissimos Romanæ ecclesiæ Theologos, ante Concilium Tridentinum defunctos, tum quoad confessionis ipsius auricularis institutionem ac necessitatem, tum quoad Scopum dicti Ioannæi, sententiarum diuortia fuerint. Sub finem libri multus est in historia confessionis auricularis, cuius summa huc redit. Antiquitus ii, qui post baptismum publice & cum scandalo infirmorum peccauerant, per disciplinam ecclesiasticam adacti fuerant ad publicam pœnitentiam, quæ *exomologesis* (latine *confessionem* dixeris,) appellari sueuit; estque ab auriculari Pontificiorum (quoad caussam impulsiuam, modum ac obligationem) longe alia. Inuenta namque fuit ad calumnias gentilium (quibus ecclesia Christiana *homicidarum & adulterorum colluuies* audiebat,) ipso facto refellendas: nec toties, quoties vellent, sed semel duntaxat post baptismum, facinorosis indulta: nec ob singula peccata mortalia, sed ob publica tantum scandala imperata est, vnde veteres, quamuis semel iterumque lapsos ad exomologesin hincque dependentem communionem ecclesiæ non admiserint, eos tamen a spe æternæ salutis (si priuatim & serio pœnitentiam egissent, extra communionem externam ecclesiæ constituti,) nequaquam excluserunt. Interim priuatorum delictorum sibi consciis hoc consilii dari solebat, vt, si vellent, sacerdotem in illarum conscientiam admitterent, quo eo melius verbi diuini medicinam vlceribus istis occultis applicare nosset. Erant tamen, qui nec publice profiteri erubescebant clam a se perpetrata; non quasi sine publica exomologesi remissionem a Deo obtinere desperassent; verum vt eo certiores essent de seria sua pœnitentia, cui nec eatenus humiliari graue esset. In priuatim confitentium gratiam constitutus erat *Pœnitentiarius*. Sed hoc officii genus Constantinopoli ab Episcopo *Nectario*, circa sæculi IIII. finem, sublatum fuit, cum Pœnitentiarius ea, quæ sub Confessionis Sigillo ei reuelauerat matrona aliqua, euulgasset; id quod pluribus recenset, adiecta *imagine* haud iniqua *Socrates Scholasticus* H. E. l. 5. c. 14. Quo facto quemlibet oportuit semetipsum probare: Sique dignum se credidit, mysteriorum diuinorum particeps fieri potuit. Abrogata ergo Confessione priuata, publica exomologesis aliquantisper adhuc, in Oriente æque ac Occidente, vsitata fuit, quod (cum a multis in dubium vocetur, *Stillingfleetus* probat ex *D. Chrysostomo*, Nectarii successore: Homilia enim 82. in Matth. ministris inculcat, vt notorios, publicosque peccatores, nisi seriam, eamque publicam pœnitentiam egissent, a communione S. cœnæ arceant, aut si id facere vereantur, rem ad se deferant,

rant; vitam se potius amissurum, quam vt notorie indignus ad Communionem admittatur, permissurum. Et in eiusdem *Liturgia* adhuc formula extat, qua poenitentes olim ante Eucharistiæ consecrationem templo excesse iubebantur. Abiit tandem & exomologesis publica in desuetudinem, eo quod delicatulis Christianis nimium grauis ac erubescenda videretur. *Ioannes Ieiunator* Episcopus Constantinopolitanus cumprimis Sæc. VI. auctor fuit, graui conscientia laborantibus, vt confessione auriculari mentem exonerarent. Inde in Occidente factum esse, inde patet, quod Sæculi IX. variis conciliis de collapsa exomologesi publica integritati pristinæ restituenda, sedulo consultatum fuit, licet frustra. Interim priuata illa confessio vt vtilis tantum commendabatur, non vt absolute ad participationem S. Cœnæ necessaria exigebatur: quod tandem a Lateranensibus ac de hinc Tridentinis Patribus factum est. Cum autem post alios *Iac. Boileau*, in histor. confess. auricular. (ad acta an. 1684. p. 172. relata) c. 29. p. 387. regerat, doctos piosque viros fouisse varias falsas de confessione opiniones, quæ demum post decisionem Concilii hæreticæ & perniciosæ euaserint, Decanus Londinensis auide hoc arripit, & ex hac Decani Senonensis confessione hoc saltem elicit, non dari constantem, perpetuam, vniuersalem traditionem circa confessionem auricularem, id quod ipsi hoc libello ostendendum fuerit.

INDEX I.

INDEX I.

& quidem

LOCORVM PERTRACTATORVM.

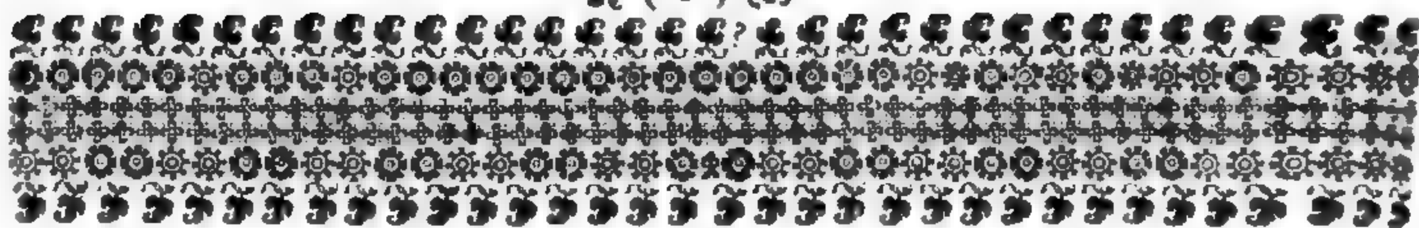
Part. I.

Sect. I.

Part. III.

c. IIII.

Part. IIII.

INDEX II.

qui est

DICTORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, TVM EXPLICATORVM TVM AB ADVERSARIORVM CORRVPTELIS VINDICATORVM.

Vbi notandum, numeris, quibus paginæ Part. IIII. notantur, signum † præfixum esse.

INDEX III.

VOCVM EBRAICARVM ET GRAECARVM,

Quaerum hinc inde facta fuit explicatio,

I. Ebraicarum.

II. Græcorum.

INDEX

INDEX IIII.

AVCTORVM ADDVCTORVM.

Præmissis plerunque editionibus, quibus editor in reuidendo hoc opere vsus fuit.

*Vbi notandum, quod * præfixa indicet, testimonia ista generatim, sine mentione libri vel capitis adducta esse: signum o vero, testimonia ista locis dictis sese nobis haud obtulisse.*

Con-

INDEX AVCTORVM ADDVCTORVM.

d contra

BA-

INDEX AVCTORVM ADDVCTORVM.

T. II.

epistol

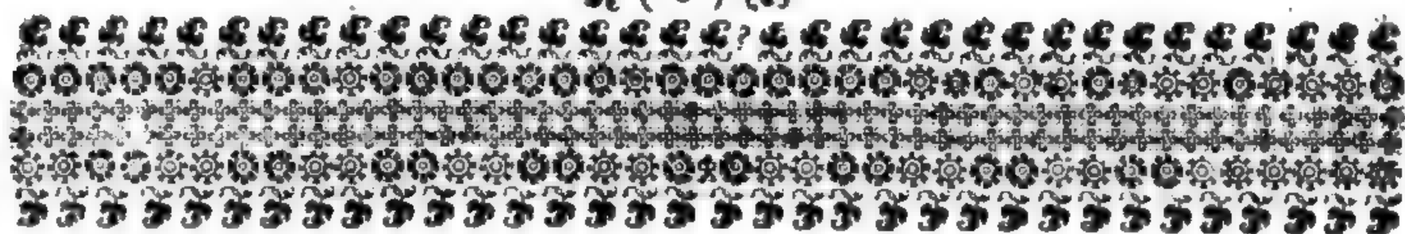
LIVIVS

3. q. 1.

THEO-

INDEX V.

INDEX V.

QVI RERVM EST, AC MATERIARVM PRÆCIPVARVM.

(NB. *Vbi signum hoc* † *numeris additum*, IIII. *Partis huius Examinis pagina notantur*.)

A.

B.

C.

Cæli-

D.

E.

F.

G.

H.

I.

X Rate

an

Q.

R.

T.

FINIS.

